OPERA

D. AMBROSII MEdiolanensis episcopi quatenus in hunc vsque diem vbi vbi extare noscuntur,

omnia & eadem quantis maximis uixque ulli æstimandis sudoribus fieri potuit, ad collationem exemplarium uenerandæ antiquitatis recognita locis adeò multis, ut meritò dicas primùm nunc renatum Ambrosium.

Quæ præter superiores editiones in lucem exeunt beneficio potissimùm Cartusiæ Parisiensis, contiguæ paginæ elenchus te docebit.

DISTICHON AD LECTOREM.

Ambrosij Doctoris opes eme candide Lector:
Ambrosiam spirant, nil nisi nectar habent.

PARISIIS,

Apud Ioannem Roigny uia Iacobea, sub insigni Basilisci, & quatuor Elementorum.

1549.

~~Des. Erasmus Roterodamus~~
PIO LECTORI S.D.

PRimus hic tomus continet τὰ ἠθικά, hoc est, quæ ad mores Christianorum instituendos faciunt: quorum oportet primam esse curam. Quæ uidebantur νόθα, non semouimus, uel quia pauca sunt, uel quia nō indigna lectu, cuiuscunque sunt, Libellus cui titulus, Ad uirginem deuotam, nihil prorsus habet Ambrosii, nec in phrasi, nec in sententiis. Ad id persuadendum satis arbitror monuisse lectorem ut inspiciat. At uerò qui hunc proximè sequitur, titulo, Ad uirginem lapsam, uidetur non ineruditus. Apparet declamationem esse, qualis est illa sancti Hieronymi de matre & filia reconciliandis: & habetur inter huius opera, si titulis habenda fides: quanquā hic, ne deprehenderetur fucus, scriba omisit, principium, & in fine quædam adiecit, aliáque nonnulla uariauit. Huius extrema pars, in qua consolatur uirginem, non est nouus libellus, ut à typographis distinctus est, sed extremum caput superioris. · *Bene uale.*

ELENCHVS EORVM LEMMATVM QVÆ VSVI TVO FVTVRA
sperabamus Lector optime, per nos primùm nunc exeunt in lucem, & hæc sunt.

1 Vitæ D. Ambrosij per Paulinum priùs Presbyterum ac ταχυγράφον scribā Doctoris subtexuimus Elogia pro sancto è Græcis aliquot illustribus biographis selecta & eadem Latio donata per Godefridum Tilmannum Cartusiæ Parisiensis monachum.

2 His subiunximus Epistolam S. Patris Basilij Cæsarieñ. Archiepiscopi & eandem Latinam per Godef.

3 Carmē Encomiasticum καὶ ἱκετήσιον è quarto fastorum F. Baptistæ Mantuani Carmelitæ decerptū, cui accessit Decastichon eodem conspirans, sed ἀνώνυμον καὶ ἀδέσποτον. Vice coronidis appressum est & Diodecastichon F. Conradi Leontorij.

4 Tomo. 2. col. 486. operi toties priùs impresso de resurrectione cōtinēter subiecimus alterum eiusdē argumenti nempe de fide resurrectionis, ἀδελφὸν licet.

Tomo. 3. col. 795. Sermonibus hactenus impresis primi substituim' eum qui per S. Doctorem habitus videtur in die natali S. martyrum Nazarij & Celsi, ex bibliotheca Cluniacensi desumptum.

Quæ calci operum appreßimus, sunt hæc.

1 Commentarioli in epistolam B. Pauli ad Hebræos ad finem vsque decimi capitis.

2 Orationes aut si mauis μελετήματα ad sacrosanctam Trinitatē, itémq; ad Christum. His appressa est oratio compendiaria συλλήβδην comprehendens articulos dominicæ dispensationis, vnà cum Exomologesi.

3 Hymni aliquot è quàm plurimis quos ediderat S. Doctor.

4 Pro Catastrophe totius texturæ operū visum est subnectere Canticū illud ἐπινίκιον, Te deum laudamus, quod velint, nolint nostræ istius ætatis Academici, alternis cecinēre Ambrosius & Augustinus.

PRIMI TOMI CATALOGVS.

veluti luminibus distinctã, non velut emblematibus cõpactam, frequenter & diuisionem, & argumentũ, & transitũ & conclusionẽ siue clausulam argumentationis per sententiã efferat. Interdũ totus apparatus collectionis, hoc est propositio, assũptio, ratio, cõfirmatio, expolitio meris cõstat sententiis. Passim accinũtur epiphonemata, vixq; alius crebriùs aut frequentiùs vtitur sententiarũ genere, quas appellãt νοήματα, in quibus latet aliquid arguti sensus, quod quũ nõ exprimatur, intelligitur, ob hoc ipsum gratius, quia dictum obscurius. Porrò densitatis satietatem ac tædium excludit varietas tam fœlix, vt naturæ rem esse dicas, nõ affectationis, quod hoc dicẽdi genus à puero imbiberat. Nõnunquã eandẽ sententiã aliter atq; aliter variatam repetẽs, velut infigit animis, qđ elabi nõ vult. Interim plurimũ addit iucunditatis illa paucis verbis modulata breuitas. Nusquã enim sermo longis ambagibus vix tandẽ absoluens periodũ, obscuritate molestus est, quod in Augustini scriptis offendit Hieronymũ, sed cõmatibus, & colis, concẽtu nõnunquam, numero plerũq; iucundus, tinnulus & compositus incedit. Horum omniũ nõ pigeret ex ipsius libris exẽpla proferre, nisi nõ solum perlongũ videretur, verũetiam hic intẽpestiuum. Augustinus in libris de doctrina Christiana quædam huius generis cõmonstrauit. In summa, hæc rhetorices imperitis frustra diceretur, peritis in procliui fuerit animaduertere, præsertim si legant huius libros de virginib' & viduis. Nam hic velut in argumento plausibili magis expromit, ne dicam ostentat, dictionis ornamẽta. Igitur Ambrosium si minùs omni ex parte restitutum, certè multò minùs deprauatum dedimus. Superest vt huic conatui faueat Roma, quæ genuit Ambrosium: faueat Liguria, quæ præsidem meruit: faueat Insubria, quæ prẹsulem asciuit: deniq; faueat quacunq; patet orbis Christianus, insigni Christianę pietatis doctori. Vixit Insubribus, sed scripsit omnibus. Proinde hoc quicquid est studij nostri, prẹsulũ sanctissime, si tua celsitudo comiter approbarit, alios, qui plùs quàm ego prẹstare valent, ad similẽ industriã extimulabit. Bene vale. Datum Basileæ. Id. August. Anno M. D. xxvij.

[illegible]

[illegible]

NIhil ex iis quæ prius fuerãt excusa, detraxi. Quæ videbantur esse notha, suis tomis indicaui. Primus nihil habet in quod cadat vlla suspicio. Nam libros de vocatione gentiũ, in aliud semouimus volumẽ, de quo nostrã opinionem & illud confirmat, quòd Augustinus libris ad Bonifacium, quum ex Ambrosianis lucubrationibus recenseat aliquot testimonia aduersus Pelagianam hęresim multo pòst exortam q̃ illa scriberet Ambrosius, tamẽ ex iis libris, qui velut ex professo pugnant aduersus illorum dogmata, nullum adfert: vt alterutrum fuerit necesse, aut Ambrosiũ extrema senectute cõgressum cũ Pelagianis, aut opus alteri' esse: quod mihi fit probabilius. Extra controuersiã est, Ambrosiũ iam vita defunctũ cũ Augustinus scriberet aduersus Iulianum. lege primum librum. Creditur Hegesippũ de excidio vrbis Hierosolymitanæ vertisse è Græco, quod opus non addidimus, vel quia vix credibile est esse Ambrosij, vel quia iã toties excusum nusquã non est ad manũ. Sãctus Augustinus libro ad Bonifaciũ quarto, capite vndecimo, nõ semel profert testimoniũ ex Ambrosij cõmentariis quibus exposuit Esaiam, quod opus sanè dolemus hactenus inueniri nõ potuisse. Rursus contra Iulianũ Pelagianæ hæreseos instauratorem refert eius verba ex cõmentariis in psalmũ quadragesimum octauũ: nec hos hactenus inuenire licuit. Idẽ aduersus eundẽ libro secũdo crebrò refert Ambrosij testimoniũ ex libro de sacramento regenerationis, vel de philosophia. Ioãnes Tritêhemius abbas in Catalogo refert illius in psalmos libros vndecim, quos tamen negat sibi conspectos esse. Idem recenset librũ de iudiciis, de quadragintaduabus mãsionibus, nec hos repertos. Addit librum Hymnorum, & Prẹfationum, quem intercidisse doleo. Declarant enim hęc fragmenta quę nunc in templis canuntur deprauatissima, illum in modulandis lyricis haud quanquam infœlici fuisse vena. Et tamen his submotis quidam maluerunt nugaces nęnias, fortasse deliri cuiuspiam, in quibus nec sensus est sanus, nec latinitas pura, nec vlla metri ratio. Hoc tantũ præferuntur Ambrosianis, quod ob eiusdem ordinis sodali venerint. Ex Anglia quidam docti miserunt ad me speciminis loco paginam descriptam ex commẽtariis in episto. ad Hebræos, quibus prefixũ erat Ambrosij nomen, sed tota phrasis magis referebat Remigium, aut Anselmum, aut aliũ eius notæ scriptorem, quàm Ambrosium. Qui vitam Ambrosij descripsit titulo S. Paulini, meminit cuiusdam libri quem Ambrosius scripserit infanti quem excitarat à mortuis, de quo sentiẽs nescio. Porro si quis me roget quid de hoc historico sentiam, dicam paucis, hac lege, vt nihilo secius suo quisque fruatur iudicio. Idem est artifex, qui tam multa cõtaminauit in scriptis Hieronymianis, & Augustinianis, natus ad hũc ludum. Habebat historiam Ambrosianæ vitæ, ei attexuit præfationẽ, vt vides, lepidam, intertexuit interloqutiones, addidit coronidem, & affinxit aliquot prodigia. Adiungerem caussas cur ita sentiam sed apud imperitos id frustra fecero, peritos monuisse satis fuerit. Conferat qui volet Paulini stylum cum huius assutis pannis, deinde perpẽdat quanta sit orationis inæqualitas. Postremò quot locis sic frigeat, vt facilè appareat illũ fingere. Bene vale lector, & fruere quod damus, bonis auspiciis.

En hodie ex his hbemus cũ aliquã multis.

Hymnorũ aliquot habes in operã fake.

In cẽtendis aliorũ libris ludus hic perpetuus tibi fuit Erasme.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi uita, titulo Paulini episcopi ad beatum Augustinum conscripta.

HOrtaris, venerabilis pater Augustine, vt sicut beati viri, Athanasius episcopus, & Hieronym' presbyter, stylo prosecuti sunt vitas sanctorũ Pauli & Antonij in eremo positorum, sicut etiam Martini venerabilis episcopi Turonẽsis ecclesiæ, Seuerus seruus dei sermone cõtexuit, sic etiã ego beati Ambrosij episcopi Mediolanẽsi. ecclesiæ, meo prosequar stylo. Sed ego vt meritis tantorũ virorũ, qui muri ecclesiarũ sunt, & eloquẽtiæ fontes, ita etiã sermone me imparẽ noui. Tamẽ quia absurdum esse opinor quod præcipis declinare: ea quæ à probatissimis viris, qui illi ante me astiterunt & maximè ab sorore ipsius venerabili Marcellina didici, vel quæ ipse vidi cũ illi astarẽ, vel quæ ab iis agnoui qui illũ in diuersis prouinciis post obitũ ipsius se vidisse narrarunt, vel quæ ad illum scripta sunt cũ adhuc obiisse nesciretur, adiutus orationibus tuis, & meritis tanti viri, licet inculto sermone, breuiter strictiq; describã: vt lectoris animũ etsi sermo offendit, tamen breuitas ad legendũ prouocet, ne verborũ fucis veritatem obducã: ne dũ scriptor elegãtiæ pompã requirit, lector tantarũ virtutũ amittat scientiã: quẽ non magis verborum phaleras, põpãsq; sermonũ, q̃ virtutes rerũ, gratiámq; spiritus sancti spectare conuenit. Siquidem nouimus viatores gratiorem habere aquã breui vena stillantem forte cum sitiunt, q̃ profluentis fontis riuos, quorum copiam non sitis tempore reperire possunt. Et hordeaceus panis dulcis solet esse etiam iis qui centenis vicibus ferculorũ quotidiani cõuiuij copias ructare consuerunt. Sed & hortorũ amœna mirantibus, herbæ agrestes placere consueruunt. Quamobrem obsecro vos omnes in quorũ manibus liber iste versabitur, vt credatis vera esse quæ dicimus: nec putet me quisquam studio amoris aliquid quod fide careat posuisse: quãdoquidem melius sit penitus nihil dicere: q̃ aliquid falsi proferre: cum sciamus nos omnium sermonũ nostrorum reddituros esse rationem. Nec dubitẽ, etsi non ab omnibus omnia, tamen ab diuersis diuersa sciri, & ea cognita nõnullis esse, quę etiam minùs ipse aut audire aut videre potui. Vnde ab die natiuitatis eius narrãdi initium sumam, vt gratia viri ab incunabulis

Paulin' exemplo maiorum prouocatus aggredi Ambrosij vitam.

Lege epistolam.35.to.2. apud Augu.

Styli tenuitatem excusat homœotbus.

Matth.12.

cunabulis quę fuerit agnoscatur. Igitur posito in admini-
stratione præfecturæ Galliarũ patre eius Ambrosio, natus
est Ambrosius, qui infãs in area prętorij in cunabulis posi-
tus, cũ dormiret aperto ore, subito examẽ apũ aduenięs, fa-
ciẽ eius atq; ora cõpleuit, ita vt ingrediẽdi egrediẽdiq; fre-
quẽtarent vices. Quę pater qui prope cũ matre vel filia de-
ambulabat, ne abigerẽtur ab ancilla quę curã nutriendi in-
fantis susceperat, prohibens (solicita enim erat ne infanti no-
cerent) expectabat tamen patrio affectu quo fine illud mi-
raculum clauderetur. At illæ post aliquandiu euolantes, in
tantam aëris altitudinem subleuatæ sunt, vt humanis oculis
minime viderentur. Quo facto territus pater ait: Si vixerit
infantulus iste, aliquid magni erit. Operabatur enim iã tunc
dominus in seruuli sui infantia, vt impleretur quod dictum
est: Fauum mellis, sermones boni. Illud enim examẽ apum,
scriptorum ipsius nobis generabat fauos, qui cœlestia dona
annunciarent, & mẽtes hominum de terrenis ad cœlum eri-
gerent. Postea verò cum adoleuisset, & esset in vrbe Roma
constitutus cum matre vidua, & sorore quæ virginitatem
iam fuerat professa, comite alia virgine, cuius virginis soror
Candida, & ipsa eiusdem professionis, quæ nunc Carthagi-
ne degit iam anus, cũ videret sacerdotibus à domestica so-
roris vel matris manus osculari, ipse ludens offerebat dex-
teram, dicens & sibi id ab eis fieri oportere, siquidẽ episco-
pum se futurũ esse memoraret. Loquebatur enĩ in illo spi-
ritus sanctus, qui illum ad sacerdotiũ nutriebat. Illa verò, vt
adolescentem & nescientem quid diceret, respuebat. Sed
postquã edoctus est liberalibus disciplinis, ex vrbe egres-
sus est: professusq; in auditorio prętecturæ prętorij, ita splẽ
didè causas perorabat, vt eligeretur à viro illustri Probo,
tũc præfecto prętorij, ad consiliũ tribuendum. Post quod
consularitatis suscepit insignia, vt regeret Liguriam Aemi-
liamque prouincias: venitq; Mediolanum. per idem tempus
mortuo Auxẽtio Arianæ perfidiæ episcopo (qui Dionysio
beatæ memoriæ confessore ad exiliũ destinato, incubabat
ecclesiæ) cum populus ad seditionẽ esset cõmotus, quæ illi
cura sedandæ seditionis, ne populus ciuitatis in periculum
sui verteretur, perrexit ad ecclesiam. Ibique cũ alloquere-
tur plebẽ, subitò vox fertur infantis in populo sonuisse, Am
brosium episcopũ. Itaq; qui antea turbulentissimè disside-
bant, quia & Ariani sibi & Catholici sibi episcopum cupie-
bant: superatis alterutris, ordinari repente hunc vnum mira-
bili & incredibili concordia consenserunt. Quo ille cogni-
to, egressus ecclesiam tribunal sibi parari fecit, quippe mox
futurus episcopus altiora conscẽdit. Tunc contra consuetu
dinem suã, tormenta iussit personis adhibere. Quod cũ face
ret, populus nihilominus acclamabat: Peccatũ tuum super
nos. Sed nõ similiter is populus tunc clamauit sicut populus
Iudæorũ. Illi enim vocibus suis sanguinẽ dominicũ effude-
runt, dicentes, Sãguis huius super nos. Isti verò catechume-
num scientes, fideli voce remissionẽ illi peccatorũ omnium
per baptismatis gratiã promittebant. Tunc ille turbatus re-
uertens domũ, philosophiã profiteri voluit, futurus quidẽ,
sed verus philosophus Christi, qui cõtẽptis secularibus põ-
pis, piscatorũ secutũrus esset vestigia, qui Christo populos
cõgregarũt, nõ fucis verborũ, sed simplici sermone, & verę
fidei ratione, missi sine pera, sine virga, etiam ipsos philoso-
phos conuerterũt. Quod vbi ne faceret reuocatus est, publi-
cas mulieres publicè ad se ingredi fecit, ad hoc tantũ, vt vi-
sis his, populi intentio reuocaretur. At verò populus magis
magisq; clamabat: Peccatum tuum super nos. At ille cũ vi-
deret nihil intentionẽ suam proficere posse, fugam parauit.
Egressus noctis medio ciuitatem, cum Ticinum se pergere
putaret, manè ad portam ciuitatis Mediolanensis, quæ Ro-
mana dicitur, inuenitur. Deus enim qui ecclesiæ suæ catho-
licæ murum parabat aduersus inimicos suos, & turrem eri-
gebat contra faciem Damasci, hoc est perfidiam hæretico-
rum, fugam illius impediuit. Qui inuentus cum custodire-
tur à populo, missa relatio est ad clemẽtissimum imperato-
rem tunc Valentinianum, qui summo gaudio accepit quod
Iudices à se directi ad sacerdotium peterentur. Lætabatur
etiam Probus præfectus, quod verbum eius impleretur in
Ambrosio. Dixerat enim proficiscenti cum mandata ab eo-
dem darentur, vt moris est: Vade age non vt iudex, sed vt
episcopus. Pendente itaque relatione iterũ fugam parauit,
atque in possessione cuiusdã Leontij clarissimi viri aliquã-
diu delituit. Sed vbi relationi responsum est, ab eodẽ Leon-
tio proditur. præceptum enim erat vicario, vt insisteret re-
bus perficiendis. Qui iniuncta sibi cũ vellet implere, propo
sito edicto cõuenit omnes, vt si vellẽt sibi cõsulere, rebus-
que suis, proderent virum. Productus itaque & adductus
Mediolanum, cum intelligeret circa se dei voluntatem, nec
se diutius posse resistere, postulauit se nõ nisi à catholico e-
piscopo debere baptizari. Solicitam enim habebat perfi-
diam Arianorum. Baptizatus itaque fertur omnia Ecclesia-
stica officia implesse, ad quæ octaua die episcopus ordina-
tus est cum summa gratia & lætitia cunctorum. Igitur post
annos aliquot ordinationis suæ, ad vrbem Romam, hoc est
ad proprium solum perrexit, ibiq; sanctam puellam, de qua
suprà memorauimus, cui manum offerre solitus erat, in do-
mo propria cũ germana sicut reliquerat inuenit, iam matre
defuncta. Atq; cũ illa dexteram illius oscularetur, subridẽs
ait illi: Ecce, vt dicebã tibi, sacerdotis manũ oscularis. Per
idem tempus cũ trans Tyberim apud quandã clarissimã in-
uitatur vt sacrificiũ in domo offerret, quędã balneatrix quę
paralytica in lecto iacebat, cũ cognouisset ibidẽ esse domi-
ni sacerdotem, in sellula se ad eandẽ domũ ad quã ille inui-
tatus aduenerat, portari fecit, atq; oranti & imponẽti man⁹,
vestimẽta attigit. Quæ cũ exoscularetur, statim sanitate re-
cepta ambulare cœpit: vt impleretur illud dominicũ dictũ
ad apostolos: Etiam maiora iis facietis credentes in nomine
meo. Quod tamen signũ sanitatis vt mirabile fuit, ita etiam
Gionẽ post annos plurimos sanctis viris referẽtibus positus
in vrbe cognoui. Sirmiũ verò cũ ad ordinandũ episcopum
Anemmiũ perrexisset, ibiq; Iustinæ tunc tẽporis reginæ po
tentia & multitudine coadunata de ecclesia pelleretur, vt
nõ ab ipso, sed ab hæreticis Arianis episcopus in eadem ec-
clesia ordinaretur, essẽtq; constitutus in tribunali, nihil cu-
rans eorum quæ à muliere excitabantur, vna de virginibus
Arianorũ impudentior cæteris, tribunal conscendẽs appre-
henso vestimẽto sacerdotis, cũ illũ attrahere vellet ad par-
tem mulierũ, vt ab ipsis cæsus de ecclesia pelleretur, audiuit
(vt ipse solitus erat referre.) Et si ego indignus tãto sacer-
dotio sum, tamen te nõ conuenit vel professionẽ tuã in qua-
lemcunq; sacerdotẽ manus iniicere: vnde debes vereri dei
iudiciũ, ne tibi aliquid eueniat. Quod dictum exitus cõfir-
mauit. Nam alio die mortuã ad sepulchrũ vsq; deduxit, gra
tiam pro contumelia rependens. Sed hoc factũ non leuẽ ad-
uersariis incussit metũ, pacẽmq; magnã ecclesiæ catholicæ
in ordinando episcopo tribuit. Ordinato itaq; catholico sa-
cerdote Mediolanum reuertitur, ibiq; supradictæ Iustinæ
mulieris innumeras insidias sustinuit, quæ muneribus atque
honoribus aduersus sanctum virum oblatis, populũ excita-
bat: sed infirmorũ mentes talibus promissis decipiebantur.
Promittebat enim tribunatus, & diuersas alias dignitates iis
qui illum de ecclesia raptum ad exiliũ perduxissent. Quod
cum multi conarentur, sed deo præsule perficere non vale-
rent, vnus infœlicior cæteris nomine Euthymius, tanto fu-
rore excitatus est, vt iuxta ecclesiã sibi domũ pararet, atque
in eadem carrũ constitueret, quò facilius raptũ superpositũ
carpento ad exiliũ perduxisset. Sed iniquitas eius in verticẽ
ipsius descendit. Post annũ eodẽ die quo illũ rapere se arbi-
trabatur, in eodẽ carpento impositus, de eadẽ domo ipse ad
exiliũ destinatus est, reputans sibi iusto iudicio dei id in se
esse conuersum, vt in eodẽ carpento dirigeretur ad exiliũ,
quod ipse parauerat sacerdoti. Cui non minimũ solatij sacer
dos præbuit dãdo sumptus, vel alia quæ erãt necessaria. Sed
hæc cõfessio hominis nec mulieris furorẽ, nec voces sono-
rum Arianorũ clementia repressit. Maiore enim accẽsi de-
mentia, basilicã Portianam inuadere nitebantur. Exercitus
etiam armatus ad custodiẽdas fores ecclesiæ est directus, vt
nemo auderet catholicã ecclesiã ingredi. Sed dominus qui
de aduersariis suis ecclesiæ suæ triũphos donare consueuit,
ad ecclesiæ suæ munimentũ, militiũ corda conuertit, vt ad-
uersis scutis ecclesiæ fores seruarẽt, nec egredi dimitterent,
sed ĩgredi ecclesiã plebẽ catholicã minime prohiberẽt. Sed
nec

Aggressio narrationis.

Lætissimum omẽ de Ambros.

Prou. 16. d.

Presaga vox futuri sacerdotij.

Non ad Theod. ò Iraine. Vox præsaga futuri.

Paralytica curatur.

Ioan. 14.

Repẽsio gratię pro contumelia.

Euthymius.

Psalm. 7. d.

nec hoc satis erat missis militibus, nisi vt etiā pro catholica fide cum plebe pariter acclamaretur. Hoc in tēpore primò antiphonę, hymni ac vigiliæ in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Cuius celebritatis deuotio vsq; in hodiernum diem non solum in eadē ecclesia, verum per omnes penè prouincias occidentis manet. Per idem tēpus sancti martyres Protasius & Geruasius se sacerdoti reuelauerunt. erāt enim in basilica positi in qua sunt hodie corpora Naboris & Felicis martyrum. Sed sancti martyres Nabor & Felix celeberrime frequentabātur: Protasij verò & Geruasij martyrum vt nomina, ita etiam sepultura incognita erant: in tātum vt supra ipsorū sepulchra ambularent omnes qui vellent ad cancellos peruenire quibus sanctorum Naboris & Felicis martyrum corpora ab iniuria sepulchri defendebātur: sed vbi sanctorum martyrum sunt corpora leuata, & in lectis posita, multorum ibi sanatæ ægritudines perdocētur. Cæcus etiam Seuerus nomine, qui nunc vsq; in eadē basilica quæ dicitur Ambrosiana, in quam martyrum corpora sunt translata, religiosè seruit, vbi vestem martyrū attigit, statim lumen recepit. Obsessa etiā corpora ab spiritibus immundis curata, summa cum gratia domum repetebant. Sed iis beneficiis martyrū in quantū crescebat fides ecclesiæ catholicæ, intantū Arianorum perfidia minuebatur. Denique ex hoc tēpore sedari cœpit persecutio quæ Iustinæ furore accendebatur, vt sacerdos de ecclesia pelleretur. Tamen adhuc intra palatium multitudo Arianorum cū Iustina cōstituta deridebat tantā dei gratiā, quam ecclesiæ suę catholicę dominus Iesus meritis martyrum suorū conferre dignatus est, venerabilémq; virū Ambrosium narrabat pecunia comparasse homines qui se vexari ab immundis spiritibus mentirentur, atq; vt ab illo, sicut & à martyribus se torqueri dicerēt. Sed hoc Iudaico ore loquebātur Ariani, suppares scilicet eorū. Illi enim de domino dicebāt: Quoniā in Beelzebub principe dæmoniorū eiicit dæmonia. Isti de martyribus, vel de domini sacerdote loquebantur, quòd nō dei gratia quæ per ipsos operabatur, immundi spiritus pellerentur, sed accepta pecunia se torqueri mentirētur. Clamabāt enim dæmones, Scimus vos martyres. Et Ariani dicebant: Nescimus esse martyres. Iam hoc & in euangelio legimus vbi dixerunt dæmones ad dominū: Scimus te quia sis dei filius. Et Iudæi dixerūt: Hic autē vnde sit, nescimus. Sed non hic testimoniū accipitur dęmonū, sed confessio. Vnde miseriores Ariani vel Iudæi, vt quod confitētur dæmones, illi negant. Deus tamen, qui gratiā ecclesiæ suæ augere consueuit, non passus est diu insultari à perfidis, sanctis suis. Vnus itaque ex ipsa multitudine subitò arreptus spiritu immundo, clamare cœpit, ita optare se torqueri eos, vt ipse torquebatur, qui negarent martyres, vel qui non crederent in trinitatis vnitatem, quam docet Ambrosius. At illi hac voce confusi, qui conuerti debuerant, & dignā tali confusione agere pœnitētiam, in piscinā demersum hominē necauerunt, perfidię homicidiū iungentes. Deduxit enim illos ad hunc finē digna necessitas. Sanctus verò Ambrosius episcopus maioris humilitatis vir factus, donatā sibi à domino gratiā reseruauit, crescebátq; quotidie fide & amore corā deo & hominibus. Per idem tempus erat quidā vir de hæresi Arianorum, acerrimus nimium disputator, & durus, atq; inconuertibilis ad fidē catholicā. Is constitutus in ecclesia tractāte episcopo, vidit (vt ipse postmodū loquebatur) angelum ad aures episcopi tractātis loquentē, vt verba angeli populo episcopus renunciare videretur. Quo viso conuersus, fidem quam expugnabat, cœpit ipse defendere. Fuerunt etiam duo cubicularij tūc temporis Gratiani imperatoris, de hæresi Arianorum, qui tractandam episcopo quæstionē proponerent. Ad quam audiendam altero die ad Basilicam Portianam se affuturos promiserant. Erat enim quæstio de incarnatione domini. Sed alio die miserandi homines superbiæ tumore completi, nec memores promissorum, contemnentes deum in sacerdote ipsius, nec plebis expectantis considerantes iniuriam, immemores etiam dictorū dominicorū: Quoniam qui scandalizauerit vnum ex minimis istis, oportet vt mola asinaria collo eius alligetur, & demergatur in profundū maris: conscendentes in equos quasi gratia gestandi, ciuitatem egressi sunt, expectante sacerdote, & plebe in ecclesia constituta. Sed huius contumaciæ qui finis fuerit horresco referens. Subito enim præcipitati, miseras animas emiserunt, atque corpora illorum sepulturæ sunt tradita. Sanctus verò Ambrosius cum ignorasset quod factum esset, nec diutius posset plebem tenere, ascendēs pro tribunali, de eadē quæstione quæ fuerat proposita sermonem adorsus est, dicens: Debitū fratres curo soluendū, sed hesternos meos non inuenio creditores. & reliqua quæ scripta sunt in libro qui* de incarnatione domini intitulatur. Occiso itaq; Gratiano imperatore, recipiendi corporis eius causa secundā ad Maximū suscepit legationē. Apud quem quā constāter egerit, qui voluerit cognoscere, ipsius legationis epistolā ad Valentinianum iuniorē datā cū legerit, approbabit. Nobis enim alienum à promissione visum est illa inserere, ne adiunctæ epistolæ prolixitas fastidiū legenti afferret. Ipsum verò Maximū à cōmunionis consortio segregauit, admonēs vt effusi sanguinis domini sui, & (quod est grauius) innocētis, ageret pœnitentiā, si sibi apud deū vellet esse consultū. Sed ille cū pœnitentiā declinat superbo spiritu, non solū futurā, sed etiam præsentē salutē amisit, regnúmq; quod arripuerat, fœmineo quodā timore deposuit, vt procuratorē se reipublicæ nomine præfuisse cōfiteretur. Mortua verò Iustina quidam aruspex Innocētius nomine, nō opere, in causa maleficiorum cū à iudice torqueretur, aliud q̄ interrogaretur fateri cœpit. Clamabat enim, ab angelo maiora tormenta sibi adhiberi eo qui custodiret Ambrosiū, quoniā tēporibus Iustinæ ad excitanda odia populorū in episcopū, cacumē tecti ecclesiæ conscendens medio noctis sacrificauerit. Sed quātò instantiùs & solicitiùs opera maligna exercebat, tātò magis amor populi circa fidē catholicā, & domini sacerdotem conualescebat. Misisse etiā se & dæmones qui illū internecarent, fatebatur: sed dæmones renunciasse, se nō solū ad ipsum appropinquare minime posse, verùm etiā nec ad fores domus in qua manebat episcopus: quia ignis insuperabilis omne illud ædificiū cōmuniret, vt etiā longè positi vrerentur: atq; ita cessasse artes suas, quibus aduersus domini sacerdotē se aliquid posse arbitrabatur. Alius etiā gladiū ferēs ad cubiculū vsq; peruenit, vt interficeret sacerdotē: sed cū eleuasset manū districto gladio, dextera obrigēte remāsit. Tunc se missum à Iustina postquā confessus est, brachiū quod iniquè cū extēderetur, riguerat, sanatū est cōfessione. Per idē tēpus cū vir illustris Probus puerū suū notariū, qui spiritu īmūdo grauiter vexabatur, direxisset ad episcopū, egressum vrbe dimisit diabolus, timens ad virū sanctū perduci. Atq; ita puer quādiu Mediolani apud episcopum fuit, nulla cōminatio diaboli apparuit. Sed vbi egressus de Mediolano est, & prope vrbē peruenit, idem spiritus qui illum antea habuerat, vexare cœpit. Qui cum interrogaretur ab exorcistis, cur quādiu Mediolani fuit, non in illo apparuisset, confessus est diabolus timuisse se Ambrosiū, & ideo recessisse ad tempus, atque expectasse in illo loco vbi ab illo recesserat, donec reuerteretur: quo reuertēte, vas quod deseruerat repetisset. Extincto itaq; Maximo, posito Theodosio imperatore Mediolani, Ambrosio verò episcopo cōstituto Aquileiæ, in partibus Orientis in quodā Castello à Christianis viris synagoga Iudæorum & lucus Valentinianorum incendio concremata sunt, propterea quòd Iudæi vel Valentiniani insultarent monachis Christianis. Valentinianorum enim hæresis triginta deos colunt. Sed de huiusmodi facto comes orientis ad imperatorem relationem direxit. Qua acta imperator præceperat vt synagoga ab episcopo reædificaretur. Sed huius præcepti tenor cum ad aures peruenisset venerabilis viri Ambrosij episcopi, direxit ad Imperatorem epistolam, quia ipse in tempore excurrere non poterat, qua illum conuenit vt id quod ab eodem statutum fuerat, reuocaretur, seruarique sibi deberi ab eo audientiam: quoniā si dignus non esset, qui ab eo audiretur, dignus etiā nō esset qui pro illo audiretur, vel cui preces suas, aut cui vota sua cōmitteret. Paratum etiā se esse pro tali negocio mortem subire, ne dissimulatione sui præuaricatorē faceret imperatorem, qui tam iniusta contra ecclesiam pręcepisset. Posteà verò cū Mediolanū reuertitur, posito imperatore

In occidēte per Ambrosiū hymni.

De his extat ser. 91.

Seuer' à cæcitate liberatus.

Math. 12. b

Marci. 1. c.

Att. inclemētem & præfractā perfidiam Arianorum.

Math. 18.

*habes Tomo 2. cap. 8.

Tomo, 3. epistola 27. li. 5

Att. magicā goetiam.

De Valent. Irenæ'. Tertull. & Epipha. To. 2. lib. 1.

peratore in ecclesia, de eadem caussa tractauit in populo. In quo tractatu introduxit domini personam loquentis imperatori: Ego te ex vltimo imperatorem feci, ego tibi exercitū inimici tui tradidi, ego copias quas ille aduersum te exercitui suo pręparauerat, dedi, ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi, ego de semine tuo supra solium regni cōstitui, ego te triumphare sine labore feci: & tu de me inimicis meis donas triumphos? Cui descendenti ex hedrā, imperator ait, Contra nos posuisti hodie episcope. At ille respondens ait non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc imperator: Reuera, inquit, dura præceperā contra episcopum de synagoga reparanda. In monachos verò vindicandum esse à comitibus qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus episcopus: Ego quidem cum Imperatore nunc ago, vobiscum verò mihi aliter agendum est. Atque ita obtinuit vt illa quæ statuta fuerant, reuocarentur. Nec priùs ad altare accedere voluit, nisi fide sua imperator illū agere debere testaretur. Cui episcopus: Ergo ago fide tua. Respondit Imperator: Age fide mea. Qua spōsione iterata, iam securus peregit sacerdos diuina mysteria. Hæc autem scripta sunt in epistola quam ad germanā suam fecit, in qua tractatum inseruit quem eodē die habuit de baculo nuceo qui à propheta Hieremia visus esse describitur. Per idē tēpus caussa Thessalonicensis ciuitatis non minima successit tribulatio sacerdoti, cum penè comperisset ciuitatem deletam. Promiserat enim illi imperator se veniam daturum ciuibus supradictæ ciuitatis, sed agentibus comitibus occultè cum imperatore, ignorante sacerdote vsque in horam tertiam gladio ciuitas est donata, atque plurimi interempti innocentes. Quod factum vbi comperisset sacerdos, copiam imperatori ingrediendi ecclesiam denegauit: nec priùs dignum iudicauit cœtui ecclesiæ, vel sacramentorum cōmunioni, quàm publicam ageret pœnitentiam. Cui imperator contrà asserebat, Dauid adulterium simul & homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est: Qui secutus es errantem, sequere se corrigentem. Quod vbi audiuit clemētissimus imperator: ita suscepit animo, vt publicam pœnitentiā non abhorreret. Cuius correctionis profectus secundā illi parauit victoriam. Per idem tempus duo potentissimi & sapientissimi viri Persarum ad famam sacerdotis venere Mediolanum, deferētes secum plurimas quæstiones, vt ex illis probarent sapientiam viri. Cum quo ab hora diei prima vsque ad horam ferè tertiam noctis per interpretem disputauerunt, admirantésque discesserunt ab eo. Et vt se probarēt non ob aliam caussam venisse, nisi vt certo certiùs noscerēt virum quem fama compererant: alia die vale faciētes imperatori, profecti sunt ad vrbem Romam, illic volentes cognoscere potentiā illustris viri Probi. qua cognita ad propria reuerterunt. Sed egresso Theodosio de Italia, & Constantinopoli constituto, Valentiniano Augusto intra Gallias posito, directa relatio est sub nomine senatus à Symmacho tunc præfecto vrbis de repetenda ara victoriæ, & sumptibus cæremoniarum. Sed vbi comperit sacerdos, misso libello ad imperatorem postulauit vt ad se relationis exemplaria dirigerentur, quibus ipse pro partibus suis responsurus esset. Qua relatione accepta, præclarissimum libellum conscripsit, vt contrà nihil vnquam auderet Symmachus vir eloquentissimus respōdere. Sed postquam augustæ memoriæ Valentinianus in Viennensi ciuitate (quæ est Galliarum ciuitas) vitam finiuit, Eugenius suscepit imperium: qui vbi imperare cœpit, non multò pòst petentibus tunc Flauiano præfecto, & Arbogaste comite, arā victoriæ, & sumptus cæremoniarum (quod Valentinianus augustæ memoriæ adhuc in iunioribus annis constitutus petentibus denegauerat) oblitus fidei suæ concessit. Hoc vbi audiuit sacerdos, relicta ciuitate Mediolanēsi, ad quam ille festinatò veniebat, ad Bononiensem ciuitatem emigrauit, atque inde Fabentiam vsque perrexit. Vbi cum aliquantis degeret diebus, inuitatus à Florentinis, ad Thusciam vsque descendit, declinans magis aspectum sacrilegi viri, non formidans imperantis iniuriam. Nam epistolam ad eundem dedit, in qua conuēnit conscientiam illius, de qua pauca de multis ponēda duxi. Etsi imperatoria potestas magna sit, tamen considerato quantus sit deus, qui corda hominum videt, conscientiam interiorem interrogat. Nouit omnia antequam fiāt, nouit interna pectoris tui. Ipsi falli vos non patimini, & deū vultis celare? Non cecidit in animum tuum quicquam? Si illi agebant tam perseueranter, nónne tuum fuit imperator pro dei summi & veri & viui veneratione perseuerantius obsistere, & negare quod erat iniuria sacrilegis? Et iterū. Quomodo igitur meis vocibus & apud deū & apud omnes homines teneor? Aliud mihi nō licere intellexi, aliud nō oportere nisi consulerē mihi, quia nō potui tibi. In supradicta itaq; ciuitate Florētinorū, cū in domo clarissimi quondā viri Decentis, & quod est amplius, Christiani, maneret filius ipsius Pāsophius nomine, admodū paruulus, cum spiritu immūdo laboraret, frequenti oratione, & impositione manus sacerdotis ipsius est sanatus. Sed post aliquātos dies subita infirmitate correptus infantulus exhalauit spiritum. Cuius mater valde religiosa, & plena fide, ac timore dei, ablato illo de superiore parte domus, ad inferiora descendit, ac in lecto sacerdotis ipso absente composuit. Quem cum reuertens sacerdos in lectulo inuenisset (erat enim illo in tēpore extra domum positus) miseratus matrem, & fidem ipsius contemplatus, Helisæo similis supra corpus infantis se ipse composuit, atque orando meruit viuum reddere matri, quem mortuum inuenerat. Ad quem etiam infantulum libellum conscripsit, vt quod ætatis infantia scire non poterat, legendo agnosceret. Veruntamen factum scriptis suis non commemorauit, sed quo affectu declinauerit cōmemorare, non est nostrum iudicare. In eadem etiam ciuitate Basilicam constituit, in qua deposuit reliquias martyrum Vitalis & Agricolæ, quorum corpora in Bononiensi ciuitate leuauerat. Posita enim erant corpora martyrum inter corpora Iudæorum. nec erat cognitum populo Christiano, nisi se sancti martyres sacerdoti ipsi reuelarēt. Quæ cum deponerentur sub altari quod in eadem Basilica constitutum est, magna illic totius plebis sanctæ lætitia atque exultatio fuit, pœnæ dæmonum confitentium martyrum merita. Per idem tempus Arbogastes comes aduersum gentem suam, hoc est Francorū, bellum parauit, atque pugnando nō paruam multitudinem manu fudit, cum residuis verò pacem firmauit. Sed cum in conuiuio à regibus gentis suæ interrogaretur vtrum sciret Ambrosium, & respondisset nosse se virum, & diligi ab eo, atque frequenter cum illo conuiuari solitum, audiuit: Inde hoc vincis omnes, quia ab illo viro diligeris, qui dicit Soli, sta: & stat. Quod ego ideo posui, vt cuius famę fuerit vir sanctus etiam apud Barbaras gentes, legentes agnoscant. Nam & nos referente iuuene quodam Arbogastis, admodum religiosum cognouimus, qui tunc interfuit. Erat enim in tempore quo hæc loquebatur, vini minister. Profectus itaque sacerdos de Thusciæ partibus Mediolanum reuertitur, iam inde egresso Eugenio contra Theodosium imperatorem: ibíque Christiani imperatoris præstolabatur aduentum, securus de dei potentia quòd non traderet credentē in se, hominibus iniustis, nec relinqueret virgam peccatorum super sortem iustorum, ne extenderent iusti ad iniquitates manus suas. Promiserat enim Arbogastes tunc comes, & Fabianus præfectus de Mediolano egredientes, cum victores reuertissent, stabulū se esse facturos in Basilica ecclesiæ Mediolanensis, atque clericos sub armis probaturos. Sed miserandi homines cum dæmonibus suis male creduli sunt, & aperiūt os suum in blasphemiam ad deum, spem sibi victoriæ ademerunt. Caussa autem commotionis hæc fuit, quia munera imperatoris, qui se sacrilegio commiscuerat, ab ecclesia respuebantur, nec orandi illi cū ecclesia societas tribuebatur. Sed dominus qui ecclesiam suam tueri consueuit, de cœlo iaculatus est iudicium, atque omnem victoriam ad religiosum imperatorem transtulit Theodosium. Extincto itaque Eugenio à satellitibus eius, cū scripta acciperet imperatoris, nō illi alia cura maior fuit, quàm vt pro iis interueniret, quos renatos inuenerat. Obsecratus est primo scriptis imperatorem misso diacono: postea verò quàm directus est Ioānes tunc tribunus & notarius, qui nunc pręfectus est, ad tuitionem eorum qui ad ecclesiam confugerunt, etiam ipse Aquileiā perrexit, precatus pro eis: quibus sceleris venia impetrata

Vide elogia pro Ambrosio.

γνῶμη memorabilis.

Vide epistolas 30. & 31.

Att. quàm efficax & Ambrosij oratio & matris fides.

Vitalis & Agricolæ λείψανα reperta.

Att. quàm apud omnes bene audierit Ambros.

petrata eſt, quia Chriſtianus imperator prouolutus pedibus ſacerdotis teſtabatur meritis & orationibus eius ſaluatum ſe eſſe. Reuertens itaque de vrbe Aquileienſi, vno die præceſſit imperatorē. Nec diu clementiſſimę memoriæ Theodolius imperator ſuſceptis filiis in eccleſia, & traditis ſacerdoti, in hac luce fuit. Poſt cuius obitum ferè triennium ſuperuixit. Quo in tempore ſancti Nazarij martyris corpus, quod erat in horto poſitum extra ciuitatem, leuatum ad baſilicam Apoſtolorū quæ eſt in Romana, tranſtulit. Vidimus enim in ſepulchro quo iacebat corpus martyris, (qui quando ſit paſſus, vſque in hodiernum diem ſcire nō poſſumus) ſanguinem martyris ita recentem, quaſi eadē die fuiſſet effuſus. Caput etiam ita integrum atque incorruptum cum capillis capitis atque barba, vt nobis videretur eodem tēpore quo leuabatur, lotum atque compoſitum in ſepulchro. Et quid mirum: quandoquidem dominus hoc in euangelio antè promiſit, quòd capillus de capite eorum nō periret. Etiā odore tanto repleti ſumus, vt omnium aromatum vinceret ſuauitatem. Leuato corpore martyris, & in lectica compoſito, ſtatim ad ſanctum Celſum martyrem, qui in eodē horto poſitus eſt, cum ſancto ſacerdote ad orationem perreximus. Nunquam tamen illum antea oraſſe in eodem loco cōpertum habemus. Sed hoc erat ſignum reuelati martyris, ſi ſanctus ſacerdos ad locum ad quem nunquam antea fuerat oratum iſſet. Cognouimus tamen à cuſtodibus loci ipſius, quod à parentibus illis traditum ſit, non diſcedere de loco illo per omnem generationem & progeniem ſuorum, eò quòd theſauri magni in eodē loco poſiti eſſent. Et vere magni theſauri, quos non ærugo, neque tinea exterminat: neq; fures effodiunt & furantur, quia cuſtos eorum Chriſtus eſt, & locus eorum aula cœleſtis eſt, quibus viuere Chriſtus fuit & mori lucrum. Tranſlato corpore martyris ad Baſilicam Apoſtolorum, vbi pridie ſanctorum apoſtolorum reliquiæ ſumma omnium deuotione poſitæ fuerant, cùm tractaret epiſcopus, quidam de populo repletus ſpiritu immūdo clamare cœpit ſe torqueri ab Ambroſio. At ille conuerſus ad eum ait: Obmuteſce diabole, quia non te torquet Ambroſius: ſed fides ſanctorum, & inuidia tua, quoniam illò vides aſcendere homines, vnde tu deiectus es. Nam Ambroſius non ſcit inflari. Quo dicto, ille qui clamabat obmutuit, proſtratúſque in terram eſt, nec amplius vocem qua obſtrepi poſſet, emiſit. Per idem tempus cum cōſulatus ſui tempore imperator Honorius in vrbe Mediolanenſi Libycarum ferarum exhiberet munus, populo illuc concurrēte data copia eſt miſſis militibus ab Stilicone comite, hortatu Euſebij pręfecti, vt Creſconius quidam de eccleſia raperetur. Quem confugientē ad altare domini ſanctus epiſcopus cum clericis qui in tempore aderant, defendendum circundedit. Sed multitudo militum, quæ duces ſuos habebat de perfidia Arrianorum, præualuit aduerſum paucos, atque ablato Creſconio exultantes ad amphiteatrum reuerterunt, eccleſiæ luctum non modicum relinquētes. Nam ſacerdos proſtratus ante altare domini factum diu fleuit. Sed in tempore cum reuertiſſent, & renunciaſſent iis à quibus fuerant deſtinati milites, dimiſſi leopardi ſaltu celeri ad eundem locum in quo ſederant qui de eccleſia triumphabant, aſcendentes grauiter laniatos reliquerunt. Quod vbi vidit tunc Stilico comes, pœnitentia motus eſt, ita vt per multos dies ſatisfaceret ſacerdoti, & illæſum quidem illum qui ablatus fuerat, dimiſerat. ſed quia grauiſſimorū criminū erat reus, & aliter emendari non poterat, ad exilium deſtinatur, non multò pòſt indulgentia proſequente. Per idem tempus cū ad palatium pergeret, quem pro loco officij noſtri ſequeremur, Theodolo tunc notario, qui poſtea ſumma cum gratia Vtinenſem rexit eccleſiam, cum caſu quidam pede eſſet lapſus, atque proſtratus iaceret in terra, ridente, conuerſus ſacerdos ait: Et tu qui ſtas, vide ne cadas. Quo dicto, ſtatim is qui alienum lapſum riſerat, ſuum doluit. Per idem tēpus Fritigil quædam regina Marcomannorum, cum à quodam Chriſtiano viro, qui ad illam forte de Italiæ partibus aduenerat, referente ſibi, audiret famam viri, Chriſto credidit, cuius illum ſeruulū recognouerat: miſsíſq; muneribus placatos ab eccleſia poſtulauit, vt ſcriptis ipſius qualiter credere deberet, informaretur. Ad quā ille epiſtolam fecit pręclaram in modum catechiſmi, in qua etiam admonet vt ſuaderet viro Romanis pacem ſeruare. Qua accepta epiſtola mulier ſuaſit viro, & cum populo ſuo ſe Romanis tradidit. Quæ cum aduenuſſet Mediolanum, plurimum doluit quòd ſanctum ſacerdotem ad quem feſtinarat, minime reperiſſet. Iam enim de hac luce migrauerat. Temporibus vero Gratiani (vt retro redeam) cum ad prætorium Macedonij tunc magiſtri officiorum pro quodam intercedēdo perrexiſſet, atque præcepto ſupradicti viri fores inueniſſet clauſas, nec copiam ingrediendi adeptus eſſet, ait: Et tu quidem venies ad eccleſiam, quam (nec clauſas ianuas inueniens) ingrediaris*. Quod factum eſt mortuo Gratiano. cōfugiens etenim Macedonius ad eccleſiam, patentibus ianuis aditum reperire non poterat. Ipſe autem vir venerabilis epiſcopus erat multæ abſtinentiæ, & vigiliarum multarū & laborum, quotidiano ieiunio macerans corpus. Cui prandendi nunquam conſuetudo fuit niſi die ſabbato & dominico, vel cum natalitia celeberrimorum martyrum eſſent. Orandi etiam aſsiduitas magna die ac nocte. Nec operam declinabat ſcribēdi propria manu libros, niſi cū aliqua infirmitate corpus eius attenuaretur. Erat enim in illo ſolicitudo omnium eccleſiarum, interueniendi etiam magna aſſiduitas & conſtantia. In rebus etiam diuinis implendis fortiſſimus labor, in tantū vt quod implere ſolitus erat circa bapizandos, quinque poſtea epiſcopi à tempore quo deceſſit, vix implerent. Solicitus etiam pro pauperibus & captiuis nimium. Nam in tempore quo epiſcopus ordinatus eſt, aurum omne atque argentum quod habere poterat, eccleſiæ vel pauperibus cōtulit. Prædia etiam quæ habebat, reſeruato vſu fructu germanæ ſuæ, donauit eccleſiæ: nihil ſibi quod hic ſuum diceret, derelinquens: vt nudus atque expeditus miles Chriſti dominū ſuū ſequeretur, qui cum diues eſſet, propter nos pauper factus eſt, vt nos eius inopia ditaremur. Erat enim gaudens cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Siquidem quotienſcūque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat, vt & illum flere compelleret. Videbatur etiam ſibi cum iacente iacere. Cauſas autem criminum quas illi confitebantur, nulli niſi domino ſoli apud quē intercedebat, loquebatur: bonum relinquēs exemplum poſteris ſacerdotibus, vt interceſſores apud deum ſint, magis quàm accuſatores apud homines. Nam & ſecundum apoſtolum, circa huiuſmodi hominē confirmanda charitas eſt: quia ipſe ſui accuſator eſt, nec expectat accuſatorem, ſed præuenit, vt confitēdo ſuum alleuet ipſe delictum, nec habeat quod aduerſarius criminetur. Ideoque ſcriptura dicit: Iuſtus in principio ſermonis accuſator eſt ſui. Vocem enim eripit aduerſario, & quaſi dentes quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſtæ, peccatorum ſuorum confeſſione confringit, dans honorem deo, cui nuda ſunt omnia, & qui vult vitam magis peccatoris quàm mortem. Nam ipſi pœnitenti non ſufficit ſola confeſſio, niſi ſubſequatur emēdatio facti, vt pœnitens non faciat pœnitenda. Humiliet etiam animam ſuam ſicut Dauid ſanctus, qui poſtquàm audiuit à propheta, Dimiſſum eſt peccatum tuum: humilior factus eſt in emendatione peccati, ita vt cinerem ſicut panē manducaret, & potum ſuum cum fletu miſceret. Flebat etiā amariſſimè quotienſcunque forte nunciatum illi fuerat de cuiuſcunque ſancti obitu ſacerdotis, in tantum vt nos illum conſolari niteremur, ignorātes pium affectum viri, nec qua ratione ita fleret intelligētes. Quibus ille huiuſmodi reſpōſum reddebat, Non ſe flere quia receſſerat qui fuerat mortuus nunciatus, ſed quia ſe præceſſerat, vel quia difficile eſſet inuenire virū qui ſummo ſacerdotio dignus haberetur. Ipſe autem de ſua morte antè prædixit quòd vſque paſcha nobiſcum futurus eſſet. quod quidem meruit dominū obſecrādo, quò maturius hinc liberaretur. Ingemiſcebat enim vehementer cum videret radicem omnium malorum auaritiam pullulare, quæ neque copia, neque inopia minui poteſt, magis magíſque increſcere in hominibus, & maximè in iis qui in poteſtatibus erant conſtituti, ita vt interueniendi illi apud illos grauiſſimus labor eſſet, quia omnia precio diſtrahebantur. Quæ res primo omne malum inuexit Italiæ,

& exinde

Nazarij λειψανου reuelatum Ambroſio.

Luc.21.d.

Att. modeſtam mentē Ambroſij.

Ambr. oratione libertas eccleſiæ reddita.

Ambr. præſagium.

*aliàs, quā nec tu ingrediēris, iānuis licet nō clauſis.

Ad receſſionem virtutū Ambroſij calamū decūt.

Ambr. In rebus mundi verè pauper in Chriſto diues.

2.Cori.2.b.

Prou.18.c.

εκβολή τις excollatiōe.

ταπείνωμα.

Mortis ſuæ præſci⁹ fuit.

& exinde omnia vergunt in peius. Et quid dicam ſi in huiuſmodi perſonis ita rabiem ſuam exercet, qui ſolent aut filiorum aut propinquorum cauſas prætendere ad excuſandas excuſationes in peccatis, quandoquidem pleroſque ceperit etiam cœlibes ſacerdotes vel leuitas, quibus portio deus eſt, vt etiam ipſi illam appetant. Et væ mihi miſero, quia nec fine mundi prouocamur, vt tam graui iugo ſeruitutis liberari velimus, quo demergimur ad profundum inferni, vt faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, qui nos recipiant in æterna tabernacula. Attamen beatus ille, qui quãdoq; conuerſus diruptis vinculis, atque proiecto iugo huiuſmodi dominationis, tenebit & allidet paruulos eius ad petram, hoc eſt, omnes intentiones eius allidet ad Chriſtum, qui ſecundum Apoſtolum petra eſt, quæ omnes ad ſe alliſos interimit, ipſa inuiolabilis manens, nec reum faciens eum qui ad ſe alliſerit nequiſsimi veteri deteriores partus, ſed innocentem: ita vt ſecurus poſsit dicere: portio mea dominus. Quia cui nihil in ſeculo eſt, illi portio eſt Chriſtus. Et qui contempſerit pauca, multa percipiet, inſuper & vitam æternam poſsidebit. Ante paucos verò dies quàm lectulo detineretur, cum quadrageſimumtertium pſalmum dictaret, me excipiente & vidente, ſubitò in modum ſcuti breuis ignis caput eius cooperuit, atque paulatim per os ipſius tanquam in domum habitator ingreſſus eſt. poſt quod facta eſt facies eius velut nix. poſtea verò reuerſus eſt vultus eius ad ſpeciem ſuam. Quod cum fieret, ſtupore percuſſus obrigui, nec potui ſcribere quæ ab illo dicebantur, niſi poſteaquam viſio ipſa tranſibat. Dicebat enim in eo tempore teſtimonium ſcripturæ diuinæ, quod ego optime retinebam. Nam ſcribendi vel dictandi ipſo die finem fecit. Sed quidem ipſum pſalmum explere non potuit. Ego verò id quod viſum à me fuerat, honorabili viro Caſto diacono (ſub cuius cura degebam) ſtatim retuli. At ille repletus gratia dei, ſpiritus ſancti aduentum me in illo vidiſſe edocuit lectione Actuum apoſtolorum. Superioribus autem diebus cum Stiliconis tũc comitis ſeruus qui dæmonio laborauerat, in Ambroſiana Baſilica iam ſanus maneret, commendatus à domino ſuo, (ferebatur enim quòd libenter ab eodem haberetur) facere falſas epiſtolas tribunatus compertum eſt, in tantum vt tenerentur homines qui ad miniſtrandum pergebant. Sed vbi ad perſonam ſerui ſui peruenit comes Stilico, ipſe in ſeruo ſuo noluit vindicare. Homines etiam qui decepti fuerant, interuentu ſacerdotis dimiſit, de ipſo vero ſeruo ſacerdoti queſtus eſt. Quem vir ſanctus cum de eccleſia Ambroſiana egrederetur, requiri fecit, atque ad ſe perduci. Quem cum interrogaſſet, & deprehendiſſet authorem tanti flagitij, ait. Oportet illum tradi ſathanæ in interitum carnis, ne talia aliquis in poſterum audeat admittere. Quem eodẽ momẽto cum adhuc ſermo eſſet in ore ſacerdotis ſancti, ſpiritus immũdus arreptum diſcerpere cœpit. Quo viſo, non minimo timore repleti ſumus & admiratione. Multos etiam diebus ipſis imponente illo manus & imperante, ab ſpiritibus immundis vidimus eſſe purgatos. Per idem tempus Nicentius quidam ex tribuno & notario, quodam pedum dolore tenebatur, vt raro in publico videretur. Cum ad altare acceſſiſſet vt ſacramenta perciperet, calcatúſque caſu à ſacerdote exclamaret, audiuimus: Vade, & amodo ſaluus eris. Nec ſe ampliùs doluiſſe pedes, tẽpore quo ſanctus ſacerdos de hac luce migrauit, lachrymis teſtabatur. Sed poſt dies hos ordinato ſacerdote eccleſiæ Ticinenſi, incidit in infirmitatem. Qua cum plurimis dieb' detineretur in lectulo, comes Stilico dixiſſe fertur quod tanto viro recedente de corpore, interitus immineret Italiæ. Vnde cõuocatis ad ſe nobilibus viris illius ciuitatis, quos diligi à ſancto ſacerdote cognouerat, partim interminatus eſt illis, partim blãdo ſermone perſuaſit vt pergerent ad ſanctum ſacerdotem, ſuaderent illi vt ſibi viuendi peteret à domino commeatum. Quod ille vbi ab illis audiuit, reſpondit: Non ita inter vos vixi, vt pudeat me viuere: nec timeo mori, quoniam dominum bonum habemus. Per idem tempus cum in extrema parte porticus in qua iacebat, in vno poſiti, Caſtus, Polemius, Venerius & Felix tunc diaconi ſecum tractarẽt voce ita repreſſa vt vix inuicem ſe audirent, qui poſt obitum illius epiſcopus ordinãdus eſſet, atque cum de nomine ſancti loquerentur Simpliciani: tanquam intereſſet tractui, cum longè poſitus ab ipſis iaceret, approbans exclamauit tertiò: Senex, ſed bonus. Erat enim Simplicianus æui maturior. Qua voce audita expaueſcentes fugerunt. Defuncto tamen eo non alius illi ſucceſsit in ſacerdotio niſi is quem ille bonum ſenem trina voce ſignauerat. Cui Simpliciano Venerius quem ſuprà memorauimus, ſucceſſor fuit. Felix verò nunc vſq; Bononiẽſem regit eccleſiam. Caſtus autem & Polemius nutriti ab Ambroſio bonæ arboris boni fructus, in eccleſia Mediolanenſi diaconij funguntur officio. In eodem tamen loco in quo iacebat (ſicut referente ſancto Baſiano epiſcopo Laudenſis eccleſiæ, qui ab eodem audierat, didicimus) cum oraret vnà cum ſupradicto ſacerdote, viderat dominum Ieſum adueniſſe ad ſe, & arridẽtem ſibi. Nec multos poſt dies ablatus eſt. Sed eodẽ tempore quo à nobis migrauit ad dominum, ab hora circiter vndecima diei vſque ad illam horam qua emiſit ſpiritum, expãſis manibus in modum crucis orauit: nos vero labia illius moueri videbamus, vocem autẽ non audiebamus. Horatus autem ſacerdos eccleſiæ Vercellenſis, cum in ſuperiora domus ſequi cum cõpoſuiſſet, tertiò vocem vocantis ſe audiuit, dicentíſque ſibi: Surge, feſtina: quia modo eſt receſſurus. Qui deſcendẽs obtulit ſancto domini corpus. Quo accepto vbi glutiuit, emiſit ſpiritum, bonum viaticum ſecum ferens, vt in virtute eſcæ anima refectior, angelorum nunc conſortio, quorum vita vixit in terris, & Heliæ ſocietate lætetur: quia vt Helias nunquã regibus vel vllis poteſtatibus, ita nec iſte pro dei timore loqui veritus eſt. Atq; inde ad eccleſiã maiorem antelucana hora qua defunctus eſt, corpus ipſius portatum eſt. Ibique eadem fuit nocte quam vigilamus in paſcha: quem plurimi infantes baptizati cum à fonte venirent, viderunt, ita vt aliqui ſedẽtem in cathedra tribunali dicerent, alij vero aſcendentẽ ſuis parentibus digito oſtenderent: ſed illi videntes videre non poterant, quia mundatos oculos non habebant. Plurimi autem ſtellam ſuprà corpus eius ſe videre narrabãt. Sed luceſcente die dominico cum corpus illius peractis ſacramentis diuinis de eccleſia leuaretur portandum ad Baſilicã Ambroſianam in qua poſitus eſt, ita ibi dæmonum turba clamabat ſe ab illo torqueri, vt eiulatus eorũ ferri nõ poſſet. Quę gratia ſacerdotis nõ ſolũ in illo loco, verumetiã in plurimis prouinciis vſq; in hodiernum manet. Iactabant etiam turba virorum ac mulierũ oraria vel ſemicinctia ſua, vt corpus ſancti aliquatenus ab ipſis contingeretur. Erat enĩ exequiarum turba innumerabilis totius dignitatis, totiúſque ſexus, omniúmquè penè ętatum, non ſolum Chriſtianorum, ſed etiam Iudæorum & Paganorum: maiore tamen gratia ordo præcedebat eorum qui fuerant baptizati. Eadem qua obijt die, ſicut textus epiſtolæ loquitur quę à ſucceſſore eius venerabili viro Simpliciano ſuſcepta eſt, de partibus Orientis ad ipſum tanquam adhuc nobiſcum viuentem directa, quæ nunc vſque Mediolàni habetur, in monaſterio cuiuſdã viri ſancti apparuit orans cum illis, & imponẽs illis manus. Habet enim diem epiſtola quo directa eſt: qua lecta inuenimus diem eſſe quo ille defunctus eſt. Intra Thuſciã ciuitate Florentiana, vbi nunc vir ſanctus Zenobius nomine, epiſcopus eſt, quia promiſerat ſe petẽtibus illis illos ſe ſæpius viſitaturum, frequenter ad altare quod eſt in Baſilica Ambroſiana, quæ ibidem ab ipſo conſtituta eſt, viſum orare, ipſo ſancto viro ſacerdote Zenobio referente didicimus. In eadem etiam domo in quam declinans Eugenium miſit tẽpore quo Ragadaiſus ſupra dictam ciuitatem obſidebat, cum iam de ſe penitus deſperaſſent viri ciuitatis, per viſum cuidam apparuit, & promiſit alio die ſalutem illis affuturam. Quo referente ciuium animi ſunt erecti. Nam altero die aduenĩete Stilicone tunc comite cũ exercitu, facta eſt de hoſte victoria. Hæc Panſophia religioſa fœmina matre pueri Pãſophij referente cognouimus. Maſcezele etiam deſperante de ſalute ſua vel exercitus quem ducebat contra Gildonem, baculum tenens manu in viſu noctis apparuit, atque cum prouolueretur ad pedes ſancti viri Maſcezel, percutiens in terra ſenex baculo quo regebatur, tertiò, (hac enim illi ſpecie appa-

Quid hodie diceret Paulinus?

Verè pauperum portio Christus.

Et hîc enarrationẽ exhibemus.

1. Corin. 5. Att. in Ambros. apostolicam authoritatem.

Posidonius eadẽ sub finẽ vitæ Augustini.

Beati mundo corde.

Forsã ea est Basilij, quã substituimus elogiis nostris.

Mirabilia opera tua domine in sanctis tuis.

apparuerat) ait: Hic, hic, hic. signans locum: deditque intellectum viro quem visitatione dignum fuerat arbitratus, vt agnosceret in ipso loco in quo sanctum domini viderat sacerdotem, die tertia victoriam adepturum. atque ita securus bellum & inchoauit, & consummauit. Nos tamẽ ea Mediolani positi ipso Mascezele referẽte cognouimus. Nam & in hac prouincia in qua nũc positi describim⁹, plurimis hoc ipsum retulit sacerdotibus, quibus etiam referentibus securiùs antè nobis cognita huic libro adiũgere arbitrati sum⁹. Sisinni etiam & Alexandri martyrum, qui nostris temporibus, hoc est, post obitũ sancti Ambrosij in Ananiæ partibus, persequentibus gentilibus viris martyrij coronã adepti sunt, cum reliquias Mediolanẽses summa cum deuotione suscepissent, adueniente quodam cæco & referente cognouimus, qui eodem tacto lectulo in quo sanctorum reliquiæ portabantur, lumẽ recepit, eò quòd per visum noctis vidisset nauem appropinquare littori in qua erat multitudo albatorum. Quibus descendentibus ad terrã, cũ vnũ de turba precaretur vt sciret qui essent ij viri, audierit Ambrosiũ, eiúsque consortes. Quo audito nomine, cum deprecaretur vt lumen reciperet, audierit ab eo, Perge Mediolanum, & occurre fratribus meis qui illò venturi sunt (designans diẽ) & recipies lumen. Erat enim vir (vt ipse dicebat) de littore Dalmateno, nec se ante venisse in ciuitatem asserebat, priusquam recto itinere reliquiis sanctorũ occurrisset nondum videns: sed tacto loculo videre cœpisse. His itaq; decursis, non arbitror graue videri si paululum promissi nostri metas excesserimus, vt domini dictum quod per os sanctorum prophetarum locutus est, completũ esse doceamus: Sedentem aduersus fratrem suum, & detrahentem occultè, persequebar. Et alibi, Noli diligere detrahere, ne eradiceris. Vt quicunque forte huiusmodi captus est cõsuetudine,

Psalm. 49.
Psalm. 100.

cum legerit qualiter in iis qui sancto viro detrahere ausi sunt, fuerit vindicatum, ipse etiam in aliis emẽdetur. Igitur Donatus quidam natione Apher, presbyter tamen ecclesiæ Mediolanensis, cum in conuiuio positus, in quo erant nonnulli militares religiosi, detraheret memoriæ sacerdotis, aspernantibus illis, & deferentibus linguam nequam, subito vulnere percussus graui, de eodem loco in quo iacebat, alienis manibus subleuatus, in lectulum positus est, atque inde ad sepulchrum vsque perductus. In vrbe etiam Carthaginensi, cum apud Fortunatum diaconum fratrem venerabilis viri Aurelij episcopi ad conuiuium conuenissem vnà cum Vincentio Colositano episcopo, Maurano etiam episcopo Bolitano, sed & aliis episcopis & diaconibus, tunc Maurano episcopo detrahenti sancto viro, retuli exitũ presbyteri superiùs memorati: quod ille de alio dictum, de se oraculum, maturo suo exitu comprobauit. Nam de eodem loco in quo iacebat, cum subitò vulnere ingẽti esset percussus, alienis manibus ad lectũ portatus est, atque inde ad domum in qua hospitabatur reductus, diem clausit. Is finis virorum detrahentium fuit: quem videntes qui tunc aderant, admirati sunt. Vnde hortor & obsecro omnem hominẽ qui hunc librum legerit, vt imitetur vitam viri, laudet dei gratiam, declinet detrahentium linguas, si vult magis consortium habere cũ Ambrosio in resurrectione vitæ, quàm cum detrahẽtibus illi subire supplicium, quod nullus sapiẽs non declinat. Tuam etiam precor beatitudinem pater Augustine, vt pro me humillimo peccatore Paulino cum omnibus sanctis qui tecum inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, in veritate orare digneris, vt quia in adipiscẽda gratia cum tanto viro nõ sum dignus habere consortium, adeptus meorum veniam peccatorum, sit mihi præmium fugisse supplicium.

Vitanda detractioni ac commoda.

Ad. Paulini modestiam.

Elogia aliquot pro eximio Christi confessore, Doctore CLARISSIMO, NECNON ECCLESIAE DEI ACERRI*mo propugnatore D. Ambrosio, Antistite Mediolanensi, è monimentis scriptorum facundissimæ quondam Græciæ cum primis illustrium selecta, iudicio deprompta ac Latinè reddita per Godefridum Tilmannum Cartusiæ Parisiensis monachum.*

Ex Hermia Sozomeno genere Salaminio.

To. 6. & c. 6

ET quidem Iouianus dum abit Constantinopolin, repentina morte præreptus est in vico Bithyniæ secus viam sito, cui nomen Dadastana.

Sub fin. 3. to. & initiū. 4.

Ex Socrate Scholastico.) Inauguratus primū cōsulatu, vnà cum filio suo Baroniano, die Februarii mēsis septima decima, quū mēses septē imperasset, vixisset item annos tres & triginta.

Vbi sup.

Hermias Sozomenus.) Exercitus simul atq; attigit Nicæam Bithyniæ, imperatorē declarat Valētinianū, virū vtiq; probum nec tanto indignum principatu. Sanè tū aderat redux ab exilio. Fama enim est Iulianum quū Romano potiretur imperio, exauthorasse hunc militiæ sacramento ac perpetis fugæ ignominia malè multasse, qui eatenus præfuisset ductando exercitui, & ei catalogo militū datus dux qui Iouiani vocantur. Prætexebat Iulianus minus iusto seruatū illi de quorū in ductādis militibus aduersum hostes. Rei autem veritas hinc colligitur. Apud occiduos Galatas degens adhuc Iulianus, venit in templum quoddam immolaturus. Erat tum cū eo & Valentinianus.

Iouianorū acies altera ab Heraclianis.

li. 3. ca. 16.

Theodoritus Cyrensis episcopus.) Hic, Tribunus cùm esset, quo ferueret zelo pro tuēda pietate, palā exeruit. Eteni stupid' ille ac planè delyrus fanum Fortunæ ingressurus choreas agebat. Proinde ad ianuas vtrinque cōstiterant æditui, qui aquulæ aspergnibus, sua quidē opinione, præpurgabant adyta templi ingressuros. Valētinianus verò imperatoris prędux vt vidit chlamydi inspersam aquæ guttulā, id molitus est, quo verūq; promeruit imperiū. Pugnum siquidē infregit ęditus, hinc se inquinatū astruēs, nō itē expurgatū. Impurus ille factū conspicatus, relegat hominē in oppidum quoddā deserto in loco situ illic vitā peracturū. Atqui Valētinianus post annū quidē cū mēsib' aliquot, suę cōfessionis recepit mercedē, nēpe imperiū. Neq; enim in illa tātū vita iustus ille iudex eos meritò afficit honore, quos pspicit circa diuinū cultū obsequētes esse & officiosos: sed & nōnūq in pręsenti suā piis laborib' resoluit mercedē. quò donis hic interim munificè collatis, certiorē concipiamus spem futurorū.

γνώμη.

li. 4. cap. 6.

Theodor.) Proinde fratrē è Pęonia accitū in consortiū assūpsit imperii, quod vtinā nō admisisset nōdum licet lue attactum Ariani dogmatis. Vēdicato sibi Europæ imperio, mox vt se occidentē versus recepit, subditos pdocuit omnē vitæ æquitatem à prædicatione exorsus tuēdæ pietatis. Auxētius enim Mediolanēsis ecclesiæ episcop' qui corruptelā in se receperat Arianæ ipietatis ac pinde fuerat abdicat' cōpluriū synodorū decretis, cū emigrasset vita, Impator accitos ad se episcopos hisce vsus verbis alloquitur: Perspicuè nostis, vtpote diuinis innutriti sermonibus, cuiusmodi esse cōueniat eū qui dignus cēseatur apice tāti pōtificatus. Nemo vestrū cōtrouerterit talē expeti, qui non sermone modò, sed integritate potius vitę mores debeat subditorū cōponere ac moderari, qui illis se exēplar exhibeat virtutis totius, vt doctrinā ipse suā sanciat ac firmet proprię testimonio conuersationis. Quare nūc quæso, in throno pōtificiæ istius dignitatis cōstituite talē cui nos q habenas moderamur imperii, citra omnimodā simulationē capita nostra succlinem', & eius monita quālibet increpatoria, perinde ac medelam è medicātis manu nihil grauatim excipiamus. Homines enim quum simus, necesse prorsum, vt offendamus alicubi aut labamur.

γνώμη.

Cap. 6.

His dictis, Imperatorē orabat synod', suo magis vt suffragio cōprobaret ac decerneret pficiēdū quē ornamētis sapiētię iuxtà ac pietatis cognosceret prelucere. Quib' ille, sanè rei tātæ moli tio augustior est, q̄ vt ei subeūdę possim esse par. Iustius est de re tāta vos decernere, quos diuina gratia declarauit dignos, suoq; splēdore illustrauit. Egressis itaq; epis, vt seorsim de re præsenti consil-

O imperatoris modestiam sapiētiæ & æquitati cōiunctam.

Ἐκ τοῦ Ἑρμείου Σωζομενοῦ τοῦ Σαλαμινίου.

ἐν τῷ τμήματι ε. κεφ. ε.

Ὁ μὲν δὴ Ἰοβιανὸς ἀπιὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐξαπίνης ἐν Δαδαστάνοις, χωρίῳ τῆς Βιθυνίας, καθ' ὁδὸν ἐτελεύτησεν.

ἐν τῷ τόμῳ δ. κεφ. α.

Ἐκ τοῦ Σωκράτους σχολαστικοῦ.) Τῇ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Βαρωνιανοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, βασιλεύσας μῆνας ἑπτά, ζήσας ἔτη τριακοντατρία.

ἐν τῷ κεφαλ. κϛ. λόγου γ.

Ἑρμείας Σωζόμενος.) Ἐπεὶ δὲ εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀφίκετο ἡ στρατιά, ἀναγορεύουσι βασιλέα Οὐαλεντινιανόν ἄνδρα ἀγαθὸν καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξιον. ἔτυχε δὲ τότε παρὼν ἀπὸ τῆς ὑπερορίας φυγῆς. λέγεται γὰρ ὡς ἡνίκα Ἰουλιανὸς ἐκράτει Ῥωμαίων, συνταγματάρχην ὄντα, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν καλουμένων Ἰοβιανῶν, τῆς στρατείας ἀπώσατο, καὶ ἀιδίῳ φυγῇ ἐζημίωσε. πρόφασιν μὲν ὡς οὐ δεόντως ἔταξε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας πρὸς τοὺς πολεμίους. τὸ δ' ἀληθές, ἐντεῦθεν. ἔτι διάγων Ἰουλιανὸς ἐν τοῖς πρὸς δύσιν Γαλάταις ἧκεν εἴς τινα ναὸν θύσων· συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Οὐαλεντινιανός.

ἐν τῷ λόγῳ γ. κεφ. ιε.

Θεοδώρητος ἐπίσκοπος κύρου.) Ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς χιλίαρχος ὢν εἶχεν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, οὐκ ἀπόκρυφον ζῆλον. ὁ μὲν γὰρ ἐμβρόντητος ἐκεῖνος εἰς τὸ τῆς τύχης τέμενος εἰσῄει χορεύων. ἑκατέρωθεν δὲ τῶν θυρῶν εἱστήκεσαν νεωκόροι περιρραντηρίοις τοὺς εἰσιόντας περικαθαίροντες, ὡς ἐνόμιζον. ἐπειδὰν δὲ τοῦ βασιλέως ἡγούμενος τῇ χλαμύδι ῥανίδα πελάσασαν εἶδε Βαλεντινιανὸς ὁ βασιλείας ἑκατέρας χεῖρ τοῦτο τυχικῶς, πὺξ ἔπαισε τὸν νεωκόρον μεμολύνθαι φήσας, οὐ κεκαθάρθαι. θεασάμενος δὲ ὁ γεγονὼς ὁ ἐξάγιστος, εἰς φρούριον αὐτὸν παρὰ τὴν ἔρημον κείμενον ἐξέπεμψεν αὐτόθι διάγειν προστεταχώς. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐνιαυτοῦ καὶ μηνῶν διεληλυθότων ὀλίγων, μισθὸν τῆς ὁμολογίας τὴν βασιλείαν ἐδέξατο. οὐ γὰρ μόνον ἐν ἐκείνῳ τῷ βίῳ τοὺς τῶν θείων ἐπιμελουμένους ὁ δίκαιος γεραίρει κριτής, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ παραυτίκα τῶν ἀγαθῶν πόνων ὀρέγει τὰς ἀντιδόσεις ταῖς ἄρτι χορηγουμέναις δωρεαῖς τὰς ἐλπιζομένας πιστούμενος.

Hermeas li. 6. ca. 6. in oppidū scribit μελιτηνῆ ἀρμενίας.

ὁ ἐν τῷ λόγῳ δ. κεφ. ϛ.

Ὁ δὲ τὸν ἀδελφὸν ἐκ Παιονίας μεταπεμψάμενος, ὡς οὐκ ὤφελε, κοινωνὸν ποιεῖται τῆς βασιλείας, οὐδέπω τὴν τῶν δογμάτων διαφθορὰν εἰσδεξάμενον. ἑαυτῷ τὴν ἑῴαν ἀπένειμε, καὶ τὴν ἑσπέραν καταλαβών, πᾶσιν αὐτὴν ἐξεπαίδευσεν εὐνομίαν, ἀπὸ τῶν τῆς εὐσεβείας κηρυγμάτων ἀρξάμενος. Αὐξεντίου γὰρ ὃς τὴν Ἀρείου μὲν εἰσεδέξατο λώβην, Μεδιολάνου δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἐπεπίστευτο, ἐν πλείσταις ἀποκηρυχθεὶς συνόδοις τὸν βίον ὑπεξελθόντος. μεταπεμψάμενος τοὺς ἐπισκόπους ὁ βασιλεύς, τοιοῖσδε πρὸς αὐτοὺς ἐχρήσατο λόγοις. ἴστε σαφῶς, ἅτε δὴ τοῖς θείοις λόγοις ἐντεθραμμένοι, ὁποῖον εἶναι προσήκει τὸν ἀρχιερωσύνης ἠξιωμένον, καὶ ὡς οὐ χρὴ λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ βίῳ τοὺς ἀρχομένους ῥυθμίζειν, καὶ πάσης ἀρετῆς ἑαυτὸν ἀρχέτυπον προτιθέναι, καὶ μάρτυρα ἔχειν τῆς διδασκαλίας τὴν πολιτείαν. τοιοῦτον δὴ οὖν καὶ νῦν τοῖς ἀρχιερατικοῖς ἐγκαθιδρύσατε θώκοις, ὅπως καὶ ἡμεῖς οἱ τὴν βασιλείαν ἰθύνοντες, εἰλικρινῶς αὐτῷ τὰς ἡμετέρας ὑποκλίνωμεν κεφαλάς, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνου γινομένους ἐλέγχους, ἀνθρώπους γὰρ ὄντας καὶ προσπταίειν ἀνάγκη, ὡς ἰατρικὴν ἀσπασώμεθα θεραπείαν.

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰρηκότος, αὐτὸν ἡ σύνοδος ἠξίου ψηφίσασθαι, σοφόν τε ὄντα καὶ εὐσεβείᾳ κοσμούμενον. ὁ δὲ ἔφη, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς τὸ ἐγχείρημα· ὑμεῖς γὰρ τῆς θείας ἠξιωμένοι χάριτος, καὶ τὴν αἴγλην ἐκείνην εἰσδεξάμενοι, ἄμεινον ψηφιεῖσθε. Οὕτω μὲν οὖν ἐξελθόντες, καθ' ἑαυτοὺς ἐβου-

λεύσαντο

λεύοντο. οἱ δὲ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκοῦντες, ἐστασίαζον. οἱ μὲν τοῦτον, οἱ δὲ ἐκεῖνον προβληθῆναι φιλονεικοῦντες. οἱ μὲν γὰρ τῆς Αὐξεντίου νόσου μετειληχότες, τοὺς ὁμόφρονας ἐψηφίζοντο· οἱ δὲ τῆς ὑγιαινούσης μοίρας, ὁμογνώμονα ποιμένα ἔχειν ἠγωνίζοντο. ταύτην Ἀμβρόσιος, ὁ τοῦ ἔθνους τὴν πολιτικὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένος τὴν στάσιν μαθὼν, καὶ δείσας μή τι νεώτερον γένηται, τὴν ἐκκλησίαν σὺν τάχει κατέλαβεν. εἶτα δὲ τῆς διαμάχης ἐκείνης παυσάμενοι, κοινὴν ἀφῆκαν φωνὴν, Ἀμβρόσιον σφίσιν ἐξαιτοῦντες προβληθῆναι ποιμένα. ἔτι δὲ οὗτος ἀμύητος ἦν.

Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεὺς προσέταξε παραυτίκα καὶ μυηθῆναι καὶ χειροτονηθῆναι τὸν ἀξιέπαινον ἄνδρα· ᾔδει γὰρ αὐτοῦ πάσης μὲν στάθμης εὐθυτέραν οὖσαν τὴν γνώμην, παντὸς δὲ κανόνος ἀκριβεστέρας τὰς ψήφους. ὑπέλαβε δὲ καὶ θείαν εἶναι τὴν ψῆφον, ἐκ τῆς τῶν τἀναντία φρονούντων τεκμαιρόμενος συμφωνίας. ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς θείας τοῦ παναγίου βαπτίσματος ἀπήλαυσε δωρεᾶς, καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἐδέξατο χάριν, παρὼν ὁ πάντα ἄριστος βασιλεὺς προσενηνοχέναι λέγεται τῷ σωτῆρι καὶ δεσπότῃ τὸν ὕμνον καὶ περὶ τοῖς γεγενημένοις παρῆν. χάρις σοι δέσποτα παντοκράτορ καὶ σωτὴρ ἡμέτερε, ὅτι τῷδε τῷ ἀνδρὶ ἐγὼ μὲν ἐνεχείρησα σώματα, σὺ δὲ ψυχὰς, καὶ τὰς ἐμὰς ψήφους δικαίας ἀπέφηνας. ἐπειδὴ δὲ ὀλίγων διελθουσῶν ἡμερῶν, ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος σὺν παρρησίᾳ πλείστῃ τῷ βασιλεῖ διαλεγόμενος ἐπεμέμψατο τισὶν, ὡς οὐκ εὖ παρὰ τῶν ἀρχόντων γεγενημένοις. ταύτην σου, ἔφη ὁ βασιλεὺς, καὶ πάλαι ᾔδειν τὴν παρρησίαν, καὶ σαφῶς εἰδὼς ἐπιστάμενος οὐ μόνον οὐκ ἀντεῖπον, ἀλλὰ καὶ σύμψηφος τῆς χειροτονίας γεγένημαι. ἰάτρευε οὖν ὡς ὁ θεῖος ὑπαγορεύει νόμος τὰ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πλημμελήματα. ταῦτα μὲν οὖν ἐν Μεδιολάνῳ καὶ εἶπεν καὶ δέδρακε.

Ἑρμείας Σωζόμενος.) Ἐν μὲν οὖν πρὸς δύσιν ἱερεῖς ὥστε φθάσαντες τοὺς παρ' αὐτοῖς νεωτερίζοντας ἐπιμελῶς ἐφύλαττον τὴν ἀρχῆθεν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς πίστιν. ὡς κομιδῇ ὀλίγους ἐνθένδε ἑτεροδόξους γενέσθαι, καὶ σχεδὸν μόνους τοὺς ἀμφὶ τὸν Αὐξέντιον. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ οὗτος ἐκ ποδῶν ἐγένετο. τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, ἐστασίαζε τὸ πλῆθος, οὐ τὸν αὐτὸν αἱρούμενοι τὴν Μεδιολάνου ἐκκλησίαν ἐπισκοπεῖν, καὶ ἡ πόλις ἐκινδύνευεν. ἕκαστοι γὰρ ἀποτυχόντες, ἠπείλουν ποιεῖν δια φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς τοιαύταις ταραχαῖς. δείσας δὲ τὴν τοῦ δήμου κίνησιν Ἀμβρόσιος ὁ τότε τοῦ ἔθνους ἡγούμενος, ἐλθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνεβούλευε παύεσθαι τῆς ἔριδος, νόμων ὑπομιμνήσκων, ὁμονοίας τε καὶ τῶν ἀπὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν. οὔπω δὲ αὐτοῦ παυσαμένου περὶ τούτων δημηγορεῖν, ἐξαπίνης ἀθρόως ἀφέμενοι τῆς πρὸς ἀλλήλους ὀργῆς ἐπ' αὐτὸν τὸ σύμβολον τῆς ὁμονοίας ἄγουσι τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ψῆφον, καὶ βαπτίζεσθαι παρεκελεύοντο, ἔτι γὰρ ἀμύητος ἦν, καὶ τὴν ἱερωσύνην παραλαμβάνειν ἐδέοντο. ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν παρῃτεῖτο καὶ ἀπεβάλετο, καὶ ἀπηχθῶς τὸ πρᾶγμα ἀπέφευγεν. ὁ δὲ δῆμος ἐπέκειτο, καὶ τῆς ἔριδος οὐκ ἄλλως ἀνήσειν ἰσχυρίζετο, μηνύεται τάδε ταῖς ἐν τοῖς βασιλείοις ἀρχαῖς. ἅμα δὲ τῇ περὶ τούτου ἀγγελίᾳ, λέγεται Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς εὔξασθαι καὶ φάναι χάριν ὁμολογεῖν τῷ θεῷ, ὡς ἱερᾶσθαι ἐπιλεγομένῳ οὓς αὐτὸς ἄρχειν προβάλλεται. μαθὼν δὲ τὴν τοῦ πλήθους ἔνστασιν, καὶ τοῦ Ἀμβροσίου παραίτησιν, συνέβαλεν ἐπὶ ὁμονοίᾳ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίας ταῦτα βραβεύειν τὸν θεὸν, καὶ τὴν ταχίστην αὐτὸν χειροτονεῖσθαι προσέταξεν. ἅμα δὲ ἐμυήθη, καὶ τὴν χειροτονίαν παρέλαβεν, ὁμοφρονεῖν ἔπεισε περὶ τὰ θεῖα τὴν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίαν, ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ διχονοίᾳ κάμνουσαν ἐκ τῆς προστασίας Αὐξεντίου. Ἀλλ' οἷος μὲν Ἀμβρόσιος οὗτος μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐγένετο,

consilia inirent, ciuium coorta est seditio. Nam hi quidem hūc, illum alii contentiosiùs censebant præferendum. Auxentii enim complices Arii morbo afflati decernebant vnum sibi dari è concordibus dogmati suo: è diuerso pars sana deposcebat sibi eum in episcopum præfici qui secum in dogmate esset consentaneus. Ambrosius, cuius fidei gentis illius concredita erat præfectura, vt eam motoriam populi seditionem intellexit, veritus nequid per eam nouaretur, in ecclesiam quàm ocysſimè cōtendit. Illi mox depugnata ea velitatione, in cōmunem prorupêre vocem, deposcentes præfici sibi in pastorem Ambrosium, eatenus licet nondum sacro baptismate initiatum.

Ambrosii electio

Re cōperta imperator iubet euestigio virum omni laude cumulatissimum sacro initiari baptismate simul & creari pontificem. Mentē enim eius probè sciebat quouis esse perpēdiculo directiorē, & quicquid suo semel suffragio decreuisset, id omni regula esse absolutius. Id proinde interpretabatur factum suffragante numinis annutu, cōiecturam colligens ex eorum concordi assensu qui priùs tam à se abibāt suffragiis diuersi. Ambrosio igitur assequuto admirabile prorsus donū sanctissimi baptismatis ac munere pōtificiæ dignitatis primum inito, optimus per oīa imperator hunc fertur hymnū obtulisse saluatori ac domino, quum præsens spectasset, quę fiebant, omnia: Gratia tibi esto domine omnipotens ac Saluator noster, qui viro huic cui ego quidem in manus corpora dederam, tu animas concredidisti, ac proinde declarasti iustum fuisse, quod pro illo tuleram, suffragium. Excursis inde diebus aliquot, eximius vir hic Ambrosius inter disserendum cum imperatore, plurima libertate vsus dequerebatur & incusabat quosdam, qui quum pro potestate agerent, in non admodum paucis transuersū ibant à rectitudine iustitiæ. Ibi imperator, Tuam isthanc in dicendo libertatem non hodie primùm perspectā teneo & exploratā: quare eius nihil obscurè cōscius adeò tuæ creationi non reclamaui, vt meo etiam iuuerim suffragio. Perge igitur tu piaculis mederi animarū nostrarū, iuxta præscriptā formulam legis diuinæ. Et hęc quidē imperator Mediolani & dixit & fecit.

Hermias Sozomenus.) Sanè qui occiduā plagā incolebant sacerdotes, quū solerter ac prouide anteuertissent iis, qui nescio quid nouæ doctrinę gestiebant apud se moliri aut serere: fidē initio nascentis ecclesiæ sibi traditam à patribus, studio propensiore intemeratam conseruabant, adeò vt non admodum multos inuenire esset toto occidēte prauis opinionib⁹ imbutos, immò solos ꝑpè assectatores Auxētii. Quin hic quoq; non ita diu in viuis fuit, & nequā remoraretur fidei cursum, è medio sublat⁹ est. Hoc mortuo, in seditionē versa est multitudo, dū nō præcise eligentiū vota cōspirant in vnū aliquē, qui Mediolanensi ecclesię præficeretur episcopus, eoq; periclitabatur ciuitas. Singuli enim quiq; rem vidētes cadere præter expectationem, suaq; se spe frustrari, interminabantur molituros se esse, cuiusmodi solent cōtingere inter obstrepētis populi tumultus. Ambrosius porrò tum eius gentis prætor, veritus eam populi motionem & in ecclesiam profectus consulebat, sibi vt temperarent ab eiusmodi velitatione, proposita illis seueritate legum, ad hoc suggerēs, quantus bonorum cumulus diriuetur ac promānet ex vna concordia ac mutua pace. Finem concioni nondum imposuerat, & ecce posita mox inter se præconcepta indignatione, suffragia ad vnum omnes in cōsulem ineundæ cōcordiæ conferunt pro asserēdo illi episcopatu. Inuitabāt proinde ad sacri baptismatis susceptionē, neq; enimdū eo initiatus erat. Obsecrabāt insuper sineret se exorari ad eius sacerdotii inaugurationē. Quid? Quātò eam prouinciā studiosius à se deprecaretur ac recelleret, citraq; fucum omnē defugeret: tantò illi populus cupidiùs imminebat, nec se alio vllo pacto interquieturū cōfirmabat à cœpta cōtentione. Hæc deniq; vt innotuerunt imperialis aulæ principibus & de his rumor percrebuit, fertur omnib⁹ palā Valentinianus fusis ad deū precibus, gratiā hanc ipsi deo trāscripsisse, qui eū tibi delegisset in sacerdotē, quē moderandæ genti præfecisset. Edoctus, q̄ cupidę instaret huic promotioni populus, quamq; à se Ambrosius studiosè id depelleret vtrimq; coniecturā collegit dei annutu vtiq; dispensari hęc pro cōcordia ecclesię Mediolanēsis. quare iussit q̄ citissimè eum designari pontificē. Atqui vt initiatus est primū baptismate & assensus factę de se electioni, est creatus pōtifex, author fuit ecclesię suæ in concordem sententiam circa diuina reuocandæ, quæ multo alioqui tempore prius dissensionis morbo laborarat, præside Auxentio. Cęterùm Ambrosius hic qualē se exhibuerit à suscepta mox dignitate,

To.6.c.24.

quãq; pro virili & insigniter admodum sacerdotii munus obiuerit, in subsequentibus dicetur pro locorum opportunitate.

Lib. 4. c. 30.

Theodoritus.) Sanè inter episcopos duo præfulserunt Gregorii, Nazianzenus prior, alter Nyssenus. Et quidem hic frater, alter veró erat cõtubernalis & in opere dei collega Basilii magni. Quo tẽpore in Cappadocia hi nõ instrenuã nauabãt operã propugnandæ pietati. Petrus quoq; pro tuẽda fide fortiter acturus se eis adiũxit. Petrus inq̃, cui quidẽ licet sortitò cõmunes cũ Basilio & hoc Gregorio genitores, nõ est alioqui datũ externã illã eruditionẽ vel sortitò attingere. Atqui is longè lateq; nihilominus splendorẽ suæ effundebat vitæ. In Pisidia, p̃inde Optimus, in Lycaonia itẽ Amphilochius multa cũ animi generositate, p̃ ppugnãda maiorũ suorũ fide in acie cõsistentes violentã hostium impressionẽ propulsabant. In occiduis porró, Damasus Romanæ sedis præsul, Ambrosius itẽ cuius moderationi Mediolanẽsis ecclesia cõcredita erat, iaculis suis eminus excussis cõficiebant hostes. His velut suffraganei accedebant, qui adacti incolere extremas terrarũ solitudines, suos in fide suffulciebant iugi missitatione literarũ & proinde hostiles conatus elidebant ac demoliebantur. Qui enim vniuersam hãc mũdi machinã iusta tẽperie modęratur ac regit, dedit viros gubernãdæ ecclesię gnaros: quiq; isti tantæ fluctuationi se ex æquo opponerẽt, electorũ itẽ ducũ fortitudinẽ obiecit hostiũ imanitati. Neq; id solũ, sed & pharmaca clemẽter indulsit malis quæ p̃ tẽporũ iniquitatẽ suboriũtur, depellẽdis opportuna.

hostiũ p̃pe Arianorũ.

Lib. 4 c. 29.

Socrates Scholasticus.) Valentiniano Imperatore quietem agẽte nec vlla cum discruciante molestia hærẽseon, Damasus à Liberii morte sacerdotium episcopatus accepit, ex quo contigit Romanam ecclesiam non vnis agitari intemperiis. Causa incidit hæc: Vrsinus quidam, & reliqua. Sub hoc ipsum tempus, aliud proinde Mediolani contigit fieri memorabile. Defuncto siquidem Auxentio eius ciuitatis episcopo qui & Arianorum suffragiis fuerat creatus, rursus ipsi Mediolanenses turbas concibant pro episcopi electione, nec vna aut simplex erat contentio aliis alium præficere studentibus. Quum autem ea de re esset coorta seditio, Ambrosius prouinciæ præses simul & consulari dignitate illustris, veritus ne quid indecori designaretur per eam turbam in ciuitate promotam, in ecclesiam cursu contendit studio sedandæ motoriæ illius seditionis. Illó vt appulit primúm, aduenienti silentium præbuit populus. Quúmque permulta suggereret quæ in rem præsentem mirè conducerent, populi citra rationem ac modum frementis represſit impetum: & ecce tibi vna acutum redditur & concors omnium sententia, acclamantium episcopatu dignum esse Ambrosium. Ipsum itaque flagitabãt in commune omnes designari episcopum. Hac enim vnica ratione populum in vnionem conspirare posse & amabilem amplexurum concordiam eorum quæ ad fidei synceritatem spectant. Iam quando non sine numinis afflatu vox hæc populi concors esse apparebat præsentibus episcopis, nihil illi cunctati comprehendunt Ambrosium, & quidem priùs Catechumenum lustralibus baptismi aquis regenerãt, móxque ad apicem episcopalis sacerdotii quamlibet reclamantem eum postulantes operam dederunt vt res innotesceret Valentiniano Imperatori. Admiratus Imperator populi concordiam, dei id esse opus quum agnouisset: nihil obscurè episcopis dicebat deferendum esse & obsecundandum diuinæ voluntati quæ iuberet virum initiari in episcopum. Eiusmodi enim suffragiũ quod pro Ambrosio reddebatur, à deo, magis quàm ab hominibus pendére. Sanè Ambrosio ad eum modum cõstituto, priùs in sectas dissecta plebs Mediolanensis, in vnitatem tunc reuocata est fidei per hunc beatum.

è cap. 30.

Lib. 5. ca. 11.

Socrates Scholasticus.) Iustina Imperatoris Valentiniani mater, Ariana, viuente quidem viro * nihil noxæ in eos inuehere valuit, qui consubstantialitatem [patris ac filii] agnoscebant. Hæc Mediolanum ingressa, & ingenio filii per ætatem tenellam versatili & sequaci abusa, plurimum turbelæ exciuit aduersus Ambrosium episcopum, adeó vt virum edicto proscripturiret. Quum autem plebs eximio pontificis amore flagrans toto nisu reluctaretur aulicis studio adnitentibus auellere ex adytis templi exilio relegandum, nuntiatur interim Gratiani mors Maximi tyranni dolo perempti. Diem igitur suum obiit consulatu Meregaudi & Saturnini, imperio perfunctus annis quindecim, anno item vitæ suæ vicesimoquarto. Casus hic ingruens matris Imperatoris iram aduersus

* Valẽtiniano maiore.

τ̀ ὁμοούσιον.

καὶ ὡς ἀνδρείως καὶ μάλα θείως τὴν ἱερωσύνην διήνυσεν, ἐν τοῖς ἑξῆς κατὰ χώραν λελέξεται.

Θεοδώριτος.) Ἐν ὑπὲρ ἐπισκόποις δὲ, γρηγόριος ἑκάτερος ὁ, τε Ναζιανζοῦ, καὶ ὁ Νύσσης. ὁ μὲν ἀδελφὸς, ὁ δὲ σύσκηνός τε καὶ συνεργὸς τοῦ μεγάλου βασιλείου τυγχάνων. οὗτοι μὲν οὖν ἐν καππαδοκίᾳ τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχοῦντες ἠρίστευον. συνηγωνίσατο δὲ αὐτοῖς καὶ πέτρος, γεννήτορας μὲν βασιλείῳ καὶ γρηγορίῳ τοὺς αὐτοὺς ἐσχηκώς, παιδείας δὲ θύραθεν μὴ μετειληχὼς, τὰς δὲ τοῦ βίου μαρμαρυγὰς ἀφιείς. Ἐν πισιδίᾳ δὲ ὄπτιμος, καὶ ἀμφιλόχιος ἐν λυκαονίᾳ γενναίως ὑπὲρ τῆς προγονικῆς παραταττόμενοι πίστεως τὰς ἐναντίας ἀπεκρούοντο προσβολάς. Ἐν δέ γε τῇ ἑσπέρᾳ, δάμασος μὲν ὁ τῆς ῥώμης ἡγούμενος, ἀμβρόσιος δὲ μεδιόλανον ἐγχειρισθεὶς, πόρρωθεν ἀκοντίζοντες ἔβαλλον, καὶ μετὰ τούτων, οἱ ταῖς ἐσχατιαῖς οἰκεῖν ἀναγκασθέντες, γράμμασι τοὺς οἰκείους ἐστήριζον, καὶ τοὺς πολεμίους κατέλυον. ἀντιρρόπους γὰρ τῷ μεγέθει τοῦ κλύδωνος ἔδωκε κυβερνήτας τῶν ὅλων ὁ πρύτανις, καὶ τῇ τῶν πολεμίων σφοδρότητι τὴν τῶν στρατηγῶν ἀντέταξεν ἀρετὴν, καὶ προσφόρως τῇ τοῦ καιροῦ δυσκολίᾳ, τὰ ἀλεξίκακα ἴασατο φάρμακα.

ἐν τῷ λόγῳ δ. κεφαλ. λ.

Σωκράτης σχολαστικός.) Τοῦ γὰρ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ ἡσυχίαν ἄγοντος, καὶ οὐδεμίαν συνελαύνοντος αἵρεσιν, Δάμασος ὁ μετὰ λιβέριον τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐδέξατο. ἀφ᾽ οὗ συνέβη ταραχθῆναι τὴν ἐν ῥώμῃ ἐκκλησίαν, διὰ τοιαύτην αἰτίαν. οὐρσῖνος τις, καὶ τὰ λοιπά. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἕτερον μνήμης ἄξιον ἐν τῇ μεδιολάνῳ συνέβη γενέσθαι. τελευτήσαντος γὰρ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπισκόπου Αὐξεντίου, ὃς ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν κεχειροτόνητο, πάλιν οἱ ἐν τῇ μεδιολάνῳ περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ἐταράσσοντο. πολλή τε ἦν αὐτοῖς ἡ φιλονεικία, ἄλλων ἄλλον προβάλλεσθαι σπευδόντων. ὡς δὲ περὶ τούτου στάσις ἐγίνετο, εὐλαβηθεὶς ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ὁ ὑπατικὸν ἔχων ἀξίωμα, ᾧ ἦν ὄνομα Ἀμβρόσιος, μή πως ἐκ τῆς ταραχῆς, ἄτοπόν τι κατὰ τὴν πόλιν γένηται, εἰστρέχει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς καταπαύσων τὴν στάσιν. ὡς δὲ ἐκεῖ γενομένῳ ὁ λαὸς ἡσυχίαν παρέσχε, πολλά τε λυσιτελοῦντα παραινῶν, κατέστελλε τὰς ἀλόγους τοῦ πλήθους ὁρμάς, αἰφνίδιος μία συμφωνία πάντων ἐγένετο, καὶ ἐβόων Ἀμβρόσιον ἄξιον εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς, αὐτόν τε χειροτονεῖσθαι πάντες ἠξίουν. οὕτω γὰρ μόνως ἑνωσίν τε ἕξειν τὸν λαὸν, καὶ στέρξειν τὴν περὶ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν. ἐπεὶ δὲ ἐκ θείου ἡ ὁμοφωνία τοῦ λαοῦ γενέσθαι, τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐφαίνετο, μὴ δὲ ὑπερθέμενοι, συλλαμβάνουσι τὸν ἀμβρόσιον, καὶ βαπτίζουσι, κατηχούμενος γὰρ ἦν, εὐθὺς πρὸς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην παραστήσασθαι γνωρίζουσι τῷ βασιλεῖ Οὐαλεντινιανῷ τὰ γενόμενα. ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας τὴν τοῦ λαοῦ ὁμόνοιαν, θεοῦ τε ἔργον εἶναι γνοὺς τὸ γενόμενον, ἐδήλου τοῖς ἐπισκόποις, ὑπουργεῖν τῷ θεῷ κελεύοντι χειροτονεῖν. θεοῦ γὰρ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώπων εἶναι τὴν ψῆφον τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ. τοῦτον τὸν τρόπον κατασταθέντος ἀμβροσίου, οἱ ἐν μεδιολάνῳ πρότερον διεστῶτες, εἰς αὐτὸν τότε ἡνώθησαν.

ἐν τῷ βιβλίῳ δ. κεφ. κθ.

ἐκ τοῦ κεφ. λ.

Σωκράτης ὁ σχολαστικός.) Ἰουστῖνα ἡ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ μήτηρ, τὰ ἀρειανῶν φρονοῦσα ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρὸς, οὐδὲν εἶχε βλάπτειν τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον. ἐπειδὰν δὲ κομιδῇ νέος ὢν ὁ υἱὸς, καταλαμβάνουσα τὴν μεδιόλανον, ταραχὰς μεγίστας κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνησεν, εἰς ἐξορίαν αὐτὸν πεμφθῆναι κελεύουσα. ὡς δὲ ὁ λαὸς ἀντεῖχεν ὑπερβαλλόντως ἀγαπῶν τὸν ἀμβρόσιον, καὶ τοῖς ἐλαύνειν τὴν ἐξορίαν σπουδάζουσιν ἀνθίστατο, ἐν τούτῳ ἀγγέλλεται, ὅτι γρατιανὸς δόλῳ τοῦ τυράννου μαξίμου ἀνῄρηται. τελευτᾷ οὖν ἐν ὑπατείᾳ μερογαύδου, καὶ σατουρνίνου, βασιλεύσας ἔτη δεκαπέντε, ζήσας δὲ εἰκοσιτέσσαρα. τοῦτο ἐπιγινόμενον, ἔπαυσε τὴν κατ᾽ ἀμβροσίου, τῆς μητρὸς

ἐν τῷ ε. κεφ. ια.

μητρὸς τοῦ βασιλέως ὀργήν.

ἐν τῷ ε. κεφ. ιβ.

Θεοδώριτος.) Ἰουστῖνα ἡ Οὐαλεντινιανοῦ μὲν τοῦ μεγάλου γαμετή, τοῦ δὲ νέου μήτηρ, ἃ πάλαι τῆς Ἀρειανικῆς διδασκαλίας ἐδέξατο σπέρματα, δῆλα πεποίηκε τῷ παιδί. τὸν μὲν γὰρ ὁμόζυγα τὸ θερμὸν ἐπισταμένη τῆς πίστεως, λαθεῖν ἅπαντα τὸν χρόνον ἐσπούδασε· τοῦ δὲ παιδὸς τὸ τῶν φρενῶν ἁπαλὸν καὶ εὔληπτον θεωμένη, προσηνέστερον τὴν ἐξαπάτην ἐθάρρησεν. Ὁ δὲ τὰ μητρὸς τὰς ὑποθήκας ἐπωφελεῖς ὑπολαβών, εἰς γὰρ τὸ τῆς φύσεως δέλεαρ ἀποβλέπων, τὸ θανατηφόρον ἄγκιστρον οὐχ ἑώρα.

κεφ. ιγ.

Ἀμβροσίῳ πρώτῳ σὺν περὶ τούτων προσηνέχθη λόγους, ἡγούμενος εἰ τοῦτον μεταπείσοι, τῶν ἄλλων ῥᾳδίως ἂν περιέσεσθαι. Ὁ δὲ τῆς τε τοῦ πατρὸς ἀνεμίμνησκεν εὐσεβείας, καὶ τὸν κλῆρον παρεκελεύετο φυλάττειν, ὃν παρέλαβεν, ἄσυλον. Ὁ δὲ νέος, οἷα δὴ νέος, οὐ μόνον οὐ προσίετο τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ θυμοῦ πλήρης ἐγίνετο, καὶ λόχοις ὁπλιτῶν τε καὶ πελταστῶν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς περιβόλους ἐκύκλου. ἐπειδὰν δὲ τὸν μέγιστον ἐκεῖνον ἀριστέα οὐδὲν ἐδεδίξατο τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γενομένων, μορμολυκεῖα γὰρ ὑπέλαβε ταῦτα, μειρακυλλίοις ὑπό τινων προσφερόμενα. τότε δὴ χαλεπήνας, προσφανῶς αὐτὸν ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἔξω βῆναι προθύρων. Ὁ δέ, ἑκὼν μέν, ἔφη, τοῦτο οὐ δράσω, οὐδὲ προδώσω τοῖς λύκοις τὸν τῶν προβάτων σηκόν, οὐδὲ τοῖς βλασφημοῦσι τὸν θεὸν παραδώσω νεών. ἀλλ᾽ εἴ σοι κτεῖναι δοκεῖ, ἔνδον ἐπένεγκέ μοι τὸ ξίφος ἢ τὴν αἰχμήν· ἀσπασίως γὰρ δέξομαι τὴν τοιαύτην σφαγήν.

κεφ. ιδ.

Χρόνου δὲ συχνοῦ τριβομένου, μεμάθηκε μὲν ὁ Μάξιμος τὰ κατὰ τοῦ μεγαλοφώνου κήρυκος τῆς ἀληθείας τολμώμενα. ἐπέστειλε δὲ τῷ Οὐαλεντινιανῷ τὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον καταλῦσαι παρεγγυῶν, καὶ παραινῶν μὴ προδεδώς τὴν πατρῴαν εὐσέβειαν. προστέθεικε δὲ καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἀπειλήν, εἰ μὴ πείθοιτο, καὶ μέντοι καὶ τὸ ἔργον τοῖς λόγοις ἐπέθηκε. τὴν γὰρ στρατιὰν ἀγείρας ἐπὶ τὴν Μεδιόλανον ὥρμησεν, ἔνθα ἐκεῖνος διῆγεν. Ὁ δὲ μαθὼν τὴν ἔφοδον εἰς Ἰλλυριοὺς ᾤχετο φεύγων, τῇ πείρᾳ μαθὼν ὅσων ἐκ τῆς μητρῴας ἀπώνατο συμβουλῆς.

κεφαλ. ιε.

Πυθόμενος δὲ Θεοδόσιος ὁ πανεύφημος βασιλεύς, τά τε παρὰ τῆς βασιλέας πραχθέντα καὶ τὰ παρὰ τοῦ τυράννου γραφέντα, ἔγραψε τῷ πεφευγότι νέῳ, μὴ χρῆναι θαυμάζειν, εἰ τῷ βασιλεῖ μὲν τὸ δέος, τῷ δὲ τυράννῳ τὸ κράτος συνέζευκται· τῇ γὰρ εὐσεβείᾳ πεπολέμηκε μὲν ὁ βασιλεύς, ὁ δὲ τύραννος ἐπικούρησε. καὶ ὁ μὲν ταύτην προέμενος, ἀποδιδράσκει γυμνός· ὁ δὲ ταύτῃ καθωπλισμένος, τὸν γεγυμνωμένον κρατεῖ. τῇ γὰρ εὐσεβείᾳ καὶ ὁ ταύτης συνέστι νομοθέτης. ταῦτα μὲν οὖν ἑκὰς ὢν ἐπέστειλεν. Ἐπειδὰν δὲ τὴν φυγὴν μεμαθηκώς, εἰς ἐπικουρίαν ἀφίκετο, καὶ τὴν μὲν οἰκείαν καταλελοιπότα βασιλεῖαν, εἰς δὲ τὴν αὐτοῦ παραγενόμενον εἶδε, πρότερον μὲν τῇ ψυχῇ τὴν θεραπείαν προσήνεγκε, καὶ τὴν ἐγγεγενημένην τῆς ἀσεβείας ἐξήλασε νόσον, καὶ εἰς τὴν πατρῴαν εὐσέβειαν ἐπανήγαγεν. Εἶτα θαρρεῖν παρεγγυήσας, καὶ κατὰ τοῦ τυράννου στρατεύσας, ἀναιμωτὶ μὲν τῷ νέῳ τὴν βασιλείαν περιέδωκε, τὸν δὲ τύραννον ἔκτεινεν. ἀδικεῖν δὲ ὑπέλαβεν καὶ τὰς πρὸς Γρατιανὸν γεγενημένας παραβαίνειν συνθήκας, εἰ μὴ ποινὴν τῶν ἀπεκτονηκότας εἰσπράξαιτο τῆς σφαγῆς.

ἐν τῷ ζ. κεφ. ιγ.

Ἑρμείας Σωζόμενος.) Ἡνίκα δὴ Ἰουστῖνα ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ τὰ Ἀρείου φρονοῦσα, πράγματα παρεῖχεν Ἀμβροσίῳ ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐτάραττεν ἐπιχειροῦσα νεωτερίζειν κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων, καὶ περὶ πολλοῦ ποιουμένη κρατεῖν τὴν πίστιν τῶν ἐν Ἀριμίνῳ συνεληλυθότων. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐναντίον ἐσπούδαζεν Ἀμβρόσιος, χαλεπαίνουσα διαβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν υἱὸν ὡς ὑβρισμένη. ὑπολαβὼν δὲ Οὐαλεντινιανὸς ἀληθεῖς εἶναι τὰς διαβολάς, ἅτε δὴ μητρὶ τιμωρῶν, στρατιωτῶν πλῆθος ἐπιπέμ-

πει

aduersus Ambrosium quamlibet flagrantem diremit & consopiuit.

Lib. 5 cap. 12.

Theodoritus.) Iustina magni quidẽ Valentiniani vxor, at iunioris mater femina Arianicæ doctrinæ quę multò priùs in se receperat, tum nota fecit filio. Quòd enim perspicuè nosset, quanto ille suus vir flagraret ardore fidei, studuit toto illius tempore in arcano habere instillatum sibi errorem. Vt autem mentem filii contemplata est tenellam adhuc, eoque quancunque in partem esse sequacem, tum intertita illi adhibuit illicem erroris suadelam. Ille monita matris vsui sibi & accommoda fore ratus, dum oculos in naturæ illecebram conijceret, letalem hamum haudquaquàm perspiciebat.

Cap. 13.

Et quidem ille cum Ambrosio hac de re primum texit sermonem, secum reputans, huic si persuasisset, nullo negotio se euicturum reliquos. E diuerso, Ambrosius illi paternæ pietatis memoriam renouabat: admonebat proinde, ne fineret hæreditatem vlla sui parte imminui, quam tutam & indemnem per manus acceperat. At iuuenculus, cuiusmodi illi assolent iuuenes, non à se modò recellebat quæ dicebantur, quin & impotenti ira incanduit, missisque grauis armaturæ manipulis aliquot & scutigeris, coronæ in modum, ambitum cinxit ecclesiæ. Hisce terriculamentis adeò nihil deterrebatur fortissimus ille heros, vt ea haberet potiùs loco laruarum quas solent nonnulli obtendere exterrendis pusionibus. Tum ille demum animo exasperatus, palàm iussit è vestibulo templi progredi sacerdotem. Ad hæc ille: mea equidem vnius sponte, id neutiquam sim facturus. Ne speres lupis proditurum me mandram excipiendis ouibus destinatam: at neque diuinæ maiestatis derogatoribus traditurus vnquam sum dei templum. Quare si apud te constitutum est dedere me neci, hic hic in me distringito gladium, aut iaculo quolibet transfigito: tali enim mactationis genere nihil inuitus defungar.

Cap. 14.

Multo pòst tempore, relatu quidem didicit Maximus quæ temerario ausu præsumpta fuerant aduersus celeberrimum veritatis præconem. Datis proinde ad Valentinianum literis edicit, bellum vt dirimeret pietati indictũ, simul admonens ne pergeret à se excutere pietatem per manus acceptam à patre, interminatus alioqui bellum, ni se sinat persuaderi. Nec minis contentus, addidit & verbis opus ipsum. Mediolanum enim versus contracto exercitu con citus iuit, quò loci Valentinianus degebat, qui vt resciuit tyráni aduentum, nihil cunctatus ad Illyrios profugit, doctrice experientia edoctus quantum decerpsisset emolumenti è matris consilio.

Cap. 15. * Valentinianus, iunior scilicet.

Theodosius proinde Imperator omni laude dignissimus vt resciuit quæ designasset Imperator*, quæ item tyrãnus scripsisset adolescenti fuga dilapso per literas mandauit nihil mirabile videri, si timiditas penes Imperatorẽ esset: cõtrà, robur adiungeretur tyranno. quando ille bellum indixisset pietati: tyrannus ediuerso pietati iuisset suppetias. Et quidẽ qui desertor est pietatis, cogitur sibi nudo fugâ consulere: contrà, qui armis se præmuniit pietatis, aduersus eũ nudatum inualescit. Aequum enim est adesse cum tuẽdæ pietati, qui legem tulit pietatis. Et hæc quidem lõgiore disparatus interuallo scripsit. Certior tandem factus de adolescentis fuga, ad ferendam opem accinxit se: vtque vidit in suo eum esse regno qui neutiquam proprium tueri poterat, in primis curandæ illius animæ salutarem adhibuit medelam, & morbum impietatis aliunde illi insititium exemit ac paternæ restituit pietati. Dein hortatus, animo vt esset præsenti, & educto aduersus tyrannum exercitu, ipsum quidem peremit: & incruentum tradidit adolescenti Imperium. Se enim interpretabatur fore iniurium ac leges violaturum cum Gratiano icti ex compacto fœderis, ni pœnam iniustæ cædis vltricem exegisset de eis qui dolo malo circumuentum peremerant.

γνώμη.

Tomo 7. cap. 13.

Hermias Sozomenus.) Tunc quoque Iustina Imperatoris mater Ariano imbuta dogmate, negotia facessebat Ambrosio Mediolanensium episcopo, & aduersus ecclesias turbarum agmen concibat, adnitens noua quædam moliri aduersus decreta Nicenæ synodi, maximi muneris habens loco, si eorum qui Arimini conuenerant, fides inualesceret. Quòd verò Ambrosius diuersa via eluctaretur, iniquiore id ferens animo, viro struit calumniam ac traducit apud filium quasi grauem passa contumeliam. Valentinianus proinde prætentam calumniam suspicatus esse veram, tanquam maternæ vltor iniuriæ, militum robur mittit ecclesiæ, qui oppugnãtes templum foribus violenta impressione decussis irruperunt, Ambro-

 siumque

siumque pertrahebant eadem hora abducturi in exilium. Circūfusa proinde illi multitudo ecclesiæ nixu toto obsistebat militibus, adeò vt in commune statuerint priùs mortē oppetere quàm neglectim trāsmittere sacerdotem. Iustina intellecto populi fauore, impotentiore ira incanduit, agitabatq; cōsilium quo tandem pacto suam molitionē lege lata sanciret. Accito igitur ad se Meniuolo qui scribis tum præerat saciēdarum legum, iubebat quàm ocyssimè statui legem pro confirmatione fidei in Ariminensi conciliabulo decretæ. Prouinciam eiusmodi obeundæ actionis à se recellentem ac deprecantem Meniuolum (erat enim catholicæ ecclesiæ iuratissimus) inuitabat illa inescans hominem pollicitatione splendidioris cuiuspiā honoris. Atqui non persuasit. quin & detractū quo cingebatur, balteum ad pedes proiecit Iustinæ, subiiciens se adeò nihil morari luculentioris officii honorem pro mercede impietatis, vt id quoq; quod esset in manibus, à se libens excuteret. Illo igitur aliquandiu instante nullo se pacto id admissurum, ad statuendā eiusmodi legem alii subministrarunt. Tenore legis statuebatur, vt quiq; intrepidè in eorum descenderent opinionem qui Arimini, dein Constantinopoli conuenerant: eos autem qui impedimēto forent aut legi per Imperatorem latæ non parerent, mulctari morte. Imperatoris mater huc dum studiò tota incumbit, legemq; adproperat ad opus perducere, nunciatur mors Gratiani dolo intercepti Andragathii qui exercitui Maximi ductando præerat. Annos quidem agebat natus circiter quatuor & viginti, quum quindecim imperasset. Hac audita quæ contigerat calamitate, Iustina ab ira aduersus Ambrosium concepta conquieuit.

Lib.5.c.17. Theodoritus.) Thessalonice ciuitas est & amplissima & incolis apprimè frequens, in censu quidem gentis Macedonicę, at eadē princeps est Thessaliæ & Achaiæ, aliarum insuper nō paucarum gentiū, quantæcūq; tandem agnoscunt Illyricę totius prouinciæ præsidem. Ea in vrbe seditione quadam coorta, è primariis aliquot crebrò lapidum iactu appetiti sunt, & per contumeliam compitatim distracti. Comperta per nuncium indignitate rei gestæ, incandescens Imperator non tulit impotentis iræ impetum, neque rationis fræno coercuit surgētem primùm impressionem furoris: magis autem pro eius arbitrio siuit euagari ad expetendam vltionem admissi facinoris, qua quidem accepta potestate furialis ille impetus perinde ac tyrannus securus legum omnium, perrupto iustitiæ vinculo, iugóque à se excusso rationis, præter omnem æquitatem enses distrinxit in passim obuios. Insontes iuxta ac flagitio obnoxios cędi iussit. Constans fama est occidione occisa esse ad septem milia hominū, & quidem nullo præeunte iudicio, nulla item sententia damnationis pronunciata in eos qui temerè admissi facinoris fuerant authores: sed quemadmodum assolet, messis tempore, spicarum instar cæsi sunt citra delectum ac velut demessi omnes.

18. Tanta hac & planè luctuosa indignitate rei quæ contigerat, certò comperta, Ambrosius Imperatori dein ingredienti Mediolanum, & iam ingressuro pro more dei templum, commodùm fit pro vestibulo obuius, hisq; verbis aggressus hominē abarcet sacræ ædis aditu: Mihi tu quidem ô Imperator vidère nescius, quanta sit cruētissimæ cædis illius tuo iussu perpetratæ magnitudo. At ne nunc vel posito furore tandem agnoscit ratio, quò temeritatis sis progressus. Quanta sit moles tui istius peccati ipsa forsan maiestas imperii non sinit te tecum expendere: quando potestas se oppandit, lumenque adimit rationi. Nosse tamen te conuenit communis naturæ conditionem, & quàm sit in mortem decidua ac diffluens, quodque primigenii nostri parentis origo è puluere desumpta sit, & quia nos qui è puluere prodiuimus, in eundem relabemur. At neque rationi consentaneum sit te sic flore deliniri istius interlucentis purpuræ, vt infirmitatem nescias corporis quod ea amicitur. Principatū quidem obtines in eos ô Imperator, qui tibi congeneres sunt, eóque & conserui. Vnus enim vniuersorum & Dominus & Imperator, qui & hanc vniuersitatis molem condidit. Quibus itaque oculis templum spectabis eius, qui omnium est in commune dominus? Quibus item pedibus calcaturum te confidis pauimentum illud, quod sanctum est? Manus proinde istas destillantes adhuc cruore iniustæ cædis, qua fronte expandere possis? Quid? impuris ne istis manibus sacratissimum excipies corpus domini tui? Qua tu confidentia iisdem ausis ori admouere sanguinem honore omni dignissimum

πει τῇ ἐκκλησίᾳ. οἱ δὲ, τῷ νεῷ προσβαλόντες, βίᾳ τῶν θυρῶν εἴσω ἐγένοντο, καὶ τὸν ἀμβρόσιον εἷλκον αὐθωρὸν εἰς τὴν ὑπερορίαν ἄξοντες. περιχυθέντος δ' αὐτῷ τὸ πλῆθος τῆς ἐκκλησίας, ἀντεῖχον τοῖς στρατιώταις, καὶ πρότερον ἔγνωσαν ἀποθανεῖν, ἢ τὸν ἱερέα προδοῦναι. Ἐκ τούτου τε εἰς μείζονα ὀργὴν ἰουστῖνα ἐξήφθη, καὶ νόμῳ κρατῦναι τὴν ἐγχείρησιν ἐβουλεύετο. Μετακαλεσαμένη τοίνυν μενίβολον τὸν ἐπὶ τοῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν τότε τεταγμένον, ἐκέλευε τὴν ταχίστην τεθῆναι νόμον ἐπὶ βεβαιώσει τῆς ἐν ἀριμίνῳ ἀναγνωσθείσης πίστεως. παραιτούμενον δὲ τὴν πρᾶξιν, ἦν γὰρ τῆς καθόλου ἐκκλησίας, προὐξένει μείζονος τιμῆς ἐπαγγελίαις δελεάζουσα. ἀλλ' οὐκ ἔπεισε. περιελόμενος δὲ τὴν ζώνην μενίβολος πρὸ τῶν ποδῶν τῆς βασιλίδος ἔρριψε, μήτε τῆς οὔσης τιμῆς, μήτε μείζονος μεταποιεῖσθαι φήσας ἐπὶ μισθῷ ἀσεβείας. ἐπειδὴ ἐνέστη μήποτε τοῦτο διαπράξασθαι, ἕτεροι διηκονήσαντο πρὸς τὴν θέσιν τοῦ τοιούτου νόμου. παρεκελεύετο δὲ ἀδεῶς συνιέναι τοὺς ὁμοίως δοξάζοντας τοῖς ἐν ἀριμίνῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν κωνσταντινουπόλει συνεληλυθόσι. τοὺς δὲ ἐμποδὼν γενομένους, ἢ ἐναντία τῷ νόμῳ βασιλέως δρωμένους, θανάτῳ ζημιοῦσθαι. ταῦτα σπουδαζούσης τῆς τοῦ βασιλέως μητρὸς, καὶ τὸν νόμον εἰς ἔργον ἄγειν κατεπειγούσης, ἀγγέλλεται δόλῳ ἀνδραγαθίου, ὃς στρατηγὸς ἦν μαξίμου, γρατιανὸν ἀνῃρῆσθαι. ἔτη μὲν ἀμφὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα γεγονώς, δέκα δὲ καὶ πέντε βασιλεύσας. ἐπιγενομένης δὲ τοσαύτης συμφορᾶς, ἐπαύσατο ἰουστῖνα τῆς κατ' ἀμβροσίου ὀργῆς.

Θεοδώρητος.) Θεσσαλονίκη πόλις ἐστὶ μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος, ἐκ μὲν τοῦ μακεδόνων ἔθνους τελοῦσα, ἡγουμένη δὲ καὶ θετταλίας καὶ ἀχαΐας, καὶ μέντοι καὶ ἄλλων παμπόλλων ἐθνῶν, ὅσα τῶν ἰλλυριῶν τὸν ὕπαρχον ἡγεμόνα ἔχει. ἐν ταύτῃ στάσεως γενομένης τινὸς, καταλευσθῆναί τε καὶ κατασυρῆναι τῶν ἀρχόντων τινάς. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐξαφθεὶς ὑπὸ ἀγγελθέντων, οὐκ ἤνεγκε τοῦ θυμοῦ τὴν ὁρμὴν, οὐδὲ τῷ χαλινῷ τοῦ λογισμοῦ τὴν τούτου ῥύμην ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τούτῳ τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν τῆς τιμωρίας ἐπέτρεψε. ταύτην δὲ τὴν ἐξουσίαν ἐκεῖνος λαβὼν, οἷα δὴ αὐτόνομος τις καὶ τύραννος τὸν δεσμὸν ἀπορρήξας, καὶ τοῦ λογισμοῦ διαφυγὼν τὸ ζυγὸν, ἀδίκως ξίφη κατὰ πάντων ἐγύμνωσε, καὶ τοὺς ἀθῴους μετὰ τῶν ὑπευθύνων κατέκτεινεν. ἑπτὰ γὰρ, ὥς φασιν, ἀνῃρέθησαν χιλιάδες, οὐ κρίσεως ἡγησαμένης, καὶ τῶν τὰ δεινὰ ἐκεῖνα τετολμηκότων κατακριθέντων, ἀλλ' ὡς ἐν ἀμήτῳ πάντων ὁμοῦ δίκην ἀσταχύων κατατμηθέντων.

ἐν τῷ ε. κεφ. ιζ.

Ταύτην μαθὼν τὴν ὀδυρμῶν γέμουσαν συμφορὰν ἀμβρόσιος, ἀφικομένον εἰς μεδιόλανον τὸν βασιλέα, καὶ συνήθως εἰς τὸν θεῖον εἰσελθεῖν βουληθέντα νεὼν, ὑπαντήσας ἔξω περὶ τὰ πρόθυρα, ἐπιβῆναι τῶν ἱερῶν προπυλαίων τοιάδε λέγων ἐκώλυσεν· Οὐκ οἶσθα, ὡς ἔοικεν ὦ βασιλεῦ, τῆς εἰργασμένης μιαιφονίας τὸ μέγεθος, οὐδὲ μετὰ τὴν τοῦ θυμοῦ παῦλαν ὁ λογισμὸς ἐπέγνω τὸ τολμηθέν. οὐκ ἐᾷ γὰρ ἴσως τῆς βασιλείας ἡ δύναμις, ἐπιγνῶναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἐπιπροσθεῖ ἡ ἐξουσία τῷ λογισμῷ. χρὴ μέντοι εἰδέναι τὴν φύσιν, καὶ τὸ ταύτης θνητόν τε καὶ διαρρέον καὶ τὸ πρόγονον χοῦν, ἐξ οὗ γεγόναμεν, καὶ εἰς ὃν ἀπορρέομεν, καὶ μὴ τῷ ἄνθει τῆς ἁλουργίδος ἀποβουκολούμενον, ἀγνοεῖν τοῦ καλυπτομένου σώματος τὴν ἀσθένειαν. ὁμοφυῶν ἄρχεις ὦ βασιλεῦ, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁμοδούλων. εἷς γὰρ ἁπάντων δεσπότης καὶ βασιλεὺς, ὁ τῶν ὅλων δημιουργός. ποίοις τοίνυν ὀφθαλμοῖς ὄψει τὸν τοῦ κοινοῦ δεσπότου νεών; ποίοις δὲ ποσὶ τὸ δάπεδον ἐκεῖνο πατήσεις τὸ ἅγιον; πῶς δὲ τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς ἀποστάζουσας ἔτι τοῦ ἀδίκου φόνου τὸ αἷμα; πῶς δὲ τοιαύταις ὑποδέξῃ χερσὶ, τοῦ δεσπότου τὸ πανάγιον σῶμα; πῶς δὲ τῷ στόματι προσοίσεις τὸ αἷμα τὸ τίμιον

μεν, τοσοῦτον διὰ τὸν τοῦ θυμοῦ λόγον ἐκχέας παρανόμως αἷμα; ἄπιθι τοίνυν, καὶ μὴ πειρῶ τοῖς δευτέροις τὴν προτέραν αὔξειν παρανομίαν, καὶ δέχου τὸν δεσμὸν ᾧ ὁ θεὸς, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης ἄνωθεν γίνεται σύμψηφος. ἰατρικὸς δὲ οὗτος, καὶ πρόξενος ὑγιείας. τούτοις εἴξας ὁ βασιλεὺς τοῖς λόγοις, τοῖς γὰρ θείοις λογίοις ἐντεθραμμένος, ᾔδει σαφῶς ἅτινα μὲν τῶν ἱερέων, ἅτινα δὲ τῶν βασιλέων ἴδια, στένων καὶ δακρύων ἐπανῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια. χρόνου δὲ συχνοῦ διελθόντος, ὀκτὼ γὰρ ἀναλώθησαν μῆνες, κατέλαβεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γενέθλιος ἑορτή. ὁ δὲ βασιλεὺς, ἐν τοῖς βασιλείοις ὀλοφυρόμενος καθῆστο τὴν τῶν δακρύων ἀναλίσκων λιβάδα. τοῦτο θεασάμενος Ῥουφῖνος, μάγιστρος δὲ τηνικαῦτα ἦν, καὶ πολλῆς μετεῖχε παρρησίας, ἅτε δὴ συνηθέστερος ὤν, προσελθὼν ἤρετο τῶν δακρύων τὸ αἴτιον. ὁ δὲ πικρῶς ἀνοιμώξας, καὶ σφοδρότερον προχέας τὸ δάκρυον, σὺ μὲν, ἔφη, Ῥουφῖνε παίζεις· τῶν γὰρ ἐμῶν οὐκ ἐπαισθάνῃ κακῶν. ἐγὼ δὲ στένω καὶ ὀλοφύρομαι τὴν ἐμαυτοῦ συμφορὰν λογιζόμενος, ὡς τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ τοῖς προσαίταις, ἀνέῳκται ὁ θεῖος νεὼς, καὶ εἰσίασιν ἀδεῶς, καὶ τὸν οἰκεῖον ἀντιβολοῦσιν δεσπότην, ἐμοὶ δὲ οὗτος ἄβατος, καὶ πρὸς τούτῳ μοι ὁ οὐρανὸς ἀποκέκλεισται. μέμνημαι γὰρ τῆς δεσποτικῆς φωνῆς ἣ διαρρήδην φησίν, ὃν ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένος ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁ δὲ, δραμοῦμαι, ἔφη, εἴ σοι δοκεῖ, καὶ τὸν ἀρχιερέα πείσω λιπαρήσας, λῦσαί σοι τὰ δεσμά. οὐ πείσεται, ἔφη ὁ βασιλεύς. οἶδα γὰρ ἐγὼ τὴν Ἀμβροσίου ψῆφον τὸ δίκαιον, οὐδὲ αἰδεσθεὶς τῆς βασιλείας τὴν ἐξουσίαν, τὸν θεῖον παραβήσεται νόμον. ἐπειδὴ δὲ πλείοσι χρησάμενος ὁ Ῥουφῖνος λόγοις πείθειν ὑπέσχετο τὸν Ἀμβρόσιον, ἀπελθεῖν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος ἐκέλευσεν. καὶ αὐτὸς δὲ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος βουκοληθεὶς, ἠκολούθησε μετὰ βραχύ, ταῖς ὑποσχέσεσι τοῦ Ῥουφίνου πεισθείς. αὐτίκα δὲ τὸν Ῥουφῖνον ἰδὼν ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος, τὴν τῶν κυνῶν ἀναίδειαν, ἔφη, Ῥουφῖνε ζηλοῖς. τοσαύτης γὰρ μιαιφονίας γενόμενος σύμβουλος, τὴν αἰδῶ τῶν μετώπων ἀπέξυσας, καὶ οὔτε ἐρυθριᾷς, οὔτε δέδιας, τοσοῦτον κατὰ τῆς θείας λυττήσας εἰκόνος. ἐπειδὴ δὲ ὁ Ῥουφῖνος ἱκέτευε, καὶ τὸν βασιλέα ἔλεγεν ἥξειν, ὑπὸ τοῦ θείου ζήλου πυρποληθεὶς Ἀμβρόσιος ὁ θεσπέσιος· ἐγὼ μὲν ὦ Ῥουφῖνε προλέγω ὡς κωλύσω τῶν ἱερῶν αὐτὸν προβῆναι προθύρων. εἰ δὲ εἰς τυραννίδα τὴν βασιλείαν μεθίστησι, δέξομαι κἀγὼ μεθ' ἡδονῆς τὴν σφαγήν. τούτων ὁ Ῥουφῖνος ἀκούσας, ἐμήνυσε διά τινος τῷ βασιλεῖ τὸν τοῦ ἀρχιερέως σκοπὸν, καὶ μένειν εἴσω τῶν βασιλείων παρῄνεσεν. ὁ δὲ βασιλεὺς, κατὰ μέσην τὴν ἀγορὰν ταῦτα μαθὼν, ἄπειμι, ἔφη, τὰς δικαίας δέξομαι παροινίας. ἐπειδὴ δὲ τοὺς ἱεροὺς περιβόλους κατέλαβεν, εἰς μὲν τὸν θεῖον οὐκ εἰσελήλυθε νεών. πρὸς δὲ τὸν ἀρχιερέα παραγενόμενος, ἐν δὲ τῷ ἀσπαστικῷ οἴκῳ οὗτος καθῆστο, ἐλιπάρει λυθῆναι τῶν δεσμῶν. ὁ δὲ τυραννικὴν ἐκάλει τὴν παρουσίαν, καὶ κατὰ τοῦ θεοῦ μεμηνέναι τὸν Θεοδόσιον ἔλεγε, καὶ τοὺς ἐκείνου νόμους πατεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς, οὐ θρασύνομαι, ἔφη, κατὰ τῶν κειμένων νόμων, οὐδὲ παρανόμως ἐπιβῆναι τῶν ἱερῶν προθύρων ἐφίεμαι, ἀλλὰ σὲ λῦσαί μοι τὸν δεσμὸν ἀξιῶ, καὶ τὴν τοῦ κοινοῦ δεσπότου φιλανθρωπίαν λογίσασθαι, καὶ μὴ κλεῖσαί μοι θύραν, ἣν πᾶσι τοῖς μεταμελείᾳ χρωμένοις ὁ δεσπότης ἀνέῳξεν. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἔφη, ποίαν οὖν μεταμέλειαν ἔδειξας μετὰ τὴν τοσαύτην παρανομίαν, ποίοις δὲ φαρμάκοις τὰ δυσίατα ἐθεράπευσας τραύματα; ὁ δὲ βασιλεὺς, σὸν ἔργον, ἔφη, τὸ δεῖξαι καὶ κεράσαι τὰ φάρμακα, καὶ τὰ δυσίατα θεραπεῦσαι· ἐμὸν δὲ τὸ δέξασθαι τὰ προσφερόμενα. τότε ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος, ἐπειδὴ τῷ θυμῷ, ἔφη, τὸ δικάζειν ἐπιτρέπεις, καὶ οὐχ ὁ λογισμὸς τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὁ θυμὸς ἐκφέρει, γράψον νόμον τοῦ θυμοῦ τὰς ψήφους ἀργὰς ποιοῦντα καὶ

προθεσμίας

dignissimum, qui furore dictante iusseris præter legum æquitatem tantum sanguinis effundi? Hinc igitur abito: caue transgressionem hanc priorem alterâ accumules. Vinculum proinde excipito potiùs, quod Deus qui & vniuersorum dominus, desuper suo sancit ac firmat suffragio. Sanè id salutare quum sit, conciliat sanitatem. Imperator eiusmodi sermonibus morigér, suspirans & lachrymabundus in regiam se recepit. Eloquiis siquidem diuinis innutritus nihil obscurè norat quæ sacerdotibus quidem munia peculiariter competerent, quæ item propria essent regum. Multum defluxerat temporis, octo nimirum absumptis mensibus, festusque dies appetebat Saluatori nostro natalitius. Imperator interim residens in regia, in lamentis erat assiduus, stillas profundens lachrymarum. Id quum perpendisset Rufinus tum Regiæ magister, cui per multam cum Imperatore contractam consuetudinem, liberior suppetebat loquendi facultas, is propiùs accedens rogat lachrymarum causam. Tum ille solitò amarius ingemiscens, cumque profusiore lachrymarum profluuio: Tu quidem, ait, ô Rufine ludis, quippe quem nullus tangit malorum meorum sensus. Ego contrà, mecum reputans calamitatis propriæ magnitudinem ingemisco ac lamentor, quandoquidem seruis quibuslibet, imò ipsis mendicis patet Dei templum, daturque liber ingressus, suum vt dominum supplices deprecentur: mihi vni illius negatur introitus. Huc accedit, quia cœlum mihi obseratum est. Subit enim mentem dominicæ illius sententiæ, quam luculenter admodum pronuntiauit: Quencunque ligaueritis super terram, erit ligatus & in cœlis. Subiecit ille, Si quidem videtur, ad pontificem ipse curram obtestaturus, denique & persuasurus, tua isthæc vincula vt soluat. Haudquaquam exorari se aut persuaderi sinet, ait Imperator. Noui planè ego, quàm sit tenax iustæ semel sententiæ Ambrosius. Neque enim maiestatem reueritus Imperatoriç potestatis, præscriptam tibi à deo legem prætergredietur. Rufinus simul ac laciniosio admodum verborum vsu pollicitus esset in suam se sententiam adducturum Ambrosium, iubet Imperator quàm ocyssimè adeat pontificem. Quin & ipse spe illectus, iamque persuasus Rufini pollicitatione, sensim est eum sequutus. Rufinum vt primùm admirabilis vidit Ambrosius: Canum, ait, impudētiam æmularis ô Rufine. Tu enim, cuius consilio tanta hæc edita est cædes hominum, à fronte vidêris derasisse pudorem. Depuduisse enim vidêris, nec quicquam timere, qui aduersus dei imaginem tanta rabie vesanieris. A supplicatione Rufinus quum subiecisset mox affore Imperatorem, ibi tum admirabilis Ambrosius dei zelo prçferuidus & incandescens: Tibi, ait, ô Rufine prædico, quia abarcebo eum vel aditu sacri huius vestibuli. Sin is in tyrannidem iam vertit Imperium, patiar nihil inuitus hîc me mactari. Hæc quum inaudisset Rufinus, per internuntium significat Imperatori, quem sibi mentis scopum præstituisset pontifex, hortatus proinde ab regia ne quò digrederetur. Imperator dum medio in foro consisteret, de eiusmodi certior factus respondit: virum adeo, & quicquid intorserit contumeliarum, eas quippe commeritus, feram. Sacram vt attigit porticum, dei quidem templum introgressus non est, antistitem vero adiens in salutatoria domo cōsidentem, supplex orat se eximi vinculis. Contrà, ille tyrannicum ipsius aduentum vocabat: obiiciebatque Theodosium ferocire aduersus deum, qui illius proculcaret leges. Ad hęc Imperator, Nulla in re, ait, mihi sumo audaciam aduersus statas legum sanctiones. Atq; adeò præter æquitatem ne hæc quidem sacra vestibula velim transcendere. Tantum est, efflictim abs te cōtendo hisce absolui vinculis, vtq; mentē subeat aliquādo benignitas cōmunis omnium domini. neu tu mihi oppiles ianuam quā omnibus adaperuit qui vti vellent pœnitētiæ fomentis. Ad hæc pontifex, Quam tu quæso, ostendisti pœnitētiam tantæ istius abs te admissæ iniquitatis? Vulnera isthæc propè incurabilia quibusnam medicamētis curasti? Cui Imperator, Tuæ est functionis & vulnerum grauitatem indicare & attemperare medelā, atque adeò ad sanitatem promouere quālibet medicatu difficilia: mei autem officii fuerit, quę obtuleris, excipere. His subtexuit admirabilis Ambrosius, Quandoquidem furoris arbitrio permittis iudicium, & de causę cognitione non ratio pronuntiat, sed incandescentis animi affectio: mihi tu legem scribe inducentem abrogantémue quæ in posterum per iracundiam decernentur. Id rite vt obseruetur, sanguinariæ aut capitales sententiæ, necnon proscriptiones literis quidem inscriptę

manean

maneant dies triginta, iudicium accepturæ quod demum præscribet ratio. Hisce euolutis diebus, scribæ qui deliberata exceperant, quæ iussi erant perscribere, tibi repræsentent. Animo enim tum sereniore, ratio per se discernens, decretum prius in quæstionem reuocabit, tum agnoscet iniustúm ne, an iustum fuerit. Et quidem iniustam si deprehenderit fuisse sententiam, nulli dubium quin media dirumpi debeat scriptura. Sin iustam compereris, rata habebitur, ac proinde sententiis ritè pronunciatis nihil obfuerit dierum numerus. Admonitioni huic assensus Imperator, eamque interpretatus longè esse optimam, legem iussit actútum perscribi, & eam subscriptione manus propriæ communiit. Ad eum modum eximius pontifex Ambrosius vincula illi resoluit: atque ita demum integerrimus fide Imperator dei templum ausus ingredi, non equidem stans, non item genua acclinans terræ, supplex dominum obtestabatur: sed pronus & in aream templi deiectus, in Dauidicam illam erupit vocem: Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum. Capillos concerpens ac diuellicans manibus, pertundens frontem, crebrisque lachrymarum guttis aspergens pauimentum, veniam supplex precabatur sibi indulgeri. Appetente dein tempore offerendi ad sacram mensam munera, attollens se ab humo nec minùs profundens lachrymarum ad altaris gradum conscendit. Peracta oblatione, intus restitit secus cancellos pro more sibi eatenus obseruato. Nec id interim pressit silentio magnus ille Ambrosius, sed perdocuit quæ esset locorum differentia. Primum quidem percontatur, num qua re illi esset opus. Quùmque dixisset Imperator præstolari se diuinorum mysteriorum perceptionem: vsus ille ministro, diaconorum præside significari iubet hæc, Adyta templi scito ô Imperator solis peruia esse sacerdotibus: cæteris verò vniuersim imperuia, nec licere cuiquam ea contingere. Quare egreditor, cumque cæteris in commune consistito. Purpura enim imperatores, non item sacerdotes facit. Quin salutarem hanc introductionem quum lætis animis excepisset integerrimus fide Imperator, orat suo nomine responderi, nulla se temeritate vsum restitisse intra cancellos, sed hunc se didicisse morem Constantinopoli. Proinde gratiam, ait, illi debeo pro hac salutari medela. Tanta támque præstanti virtute pontifex iuxta ac Imperator enitescebant. Me equidem magnoperè iuuat demirari vtriusque præstantiam: in pontifice quidem liberrimam increpandi fiduciam, in Imperatore autem expromptam & alacrem obedientiam: in illo flagrantis zeli feruorem, in hoc fidei synceritatem. Et hic quidem formulas exercendæ pietatis, quas doctore didicerat eximio pontifice, reuersus Constantinopolim pressius tueri voluit. Quum enim per temporis euolutionem festus dies deo sacer incidisset qui illum inuitaret ad dei templum, muneribus sacræ mensæ oblatis, mox egressus est. Nectarius ecclesię tunc pręsul quum rogasset per nuntium, quid ni tandem intus perstitisset, suspirans respondit: Multo cum labore didici, quo differat ab Imperatore sacerdos. Vix tandem internanciscì potui veritatis magistrum. Ambrosium enim noui, qui solus dignè vocetur episcopus. Tantum adfert emolumenti tempestiua increpatio à viro profecta qui eximia virtute splendescit.

γνώμη.

To.7.c.24. Hermias Sozomenus.) Ab Eugenii cæde, Theodosius Mediolanum ingressus, orationis gratia se in ecclesiam conferebat. Quúmque proximè adsisteret foribus, ecce Imperatori obuius fit Ambrosius ciuitatis episcopus, mediáque in plebe arrepto eius purpureo amiculo, siste gradum, ait. Viro enim peccati squalore contaminato, manúsque habenti pręter tenorem iustitiæ cruentas, non fas eum sine præuia pœnitentia vel limen ingredi sacræ ædis, aut mysteriorum dei fieri participem. Admiratus Imperator sacerdotis libertatem, conscius sibi ac proinde mœstus, & commissorum pœnitudine interpunctus, in regiam reuersus est. Admissi facinoris isthæc fuerat occasio: Botherico Thessalonicensium tum præside, vnus aliquis eorum qui moderandis equis præerat Illyricorum militum, oculis in pocillatorem turpiter coniectis ad rem cum illo obscœnam adiecit animum ac tentauit scelus, eoque comprehensus claudebatur carcere. Quúmque dies appeteret edendorum certaminum Circensium quæ apud Thessalonicenses habentur insignia, populus cupidè quærebat aurigam illum eximi vinculis, tanquam peropportunum

πρόσταξις, καὶ τριάκοντα ἡμέρας αἱ φονικαὶ καὶ δημευτικαὶ μενέτωσαν γνῶσεις ἐγγεγραμμέναι, τὴν τοῦ λογισμοῦ περιμένουσαι κρίσιν. διεληλυθυιῶν δὲ τῶν ἡμερῶν, οἱ τὰ ἐγνωσμένα γεγραφότες, τὰ προστεταγμένα δεικνύτωσαν, καὶ τηνικαῦτα τοῦ θυμοῦ πεπαυμένου, καθ' ἑαυτὸν δικάζων ὁ λογισμὸς, ἐξετάσει τὰ ἐγνωσμένα, καὶ ὄψεται εἴτε ἄδικα, εἴτε δίκαια εἴη, καὶ εἰ μὲν εὕροι ἄδικα, δῆλον ὅτι διαφθερεῖ τὰ γεγραμμένα· εἰ δ' εἴη δίκαια, βεβαιώσει, καὶ ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς οὐ λυμανεῖται τοῖς ὀρθῶς ἐγνωσμένοις. ταύτην ὁ βασιλεὺς δεξάμενος τὴν εἰσήγησιν, καὶ ἄριστα ἔχειν ὑπολαβὼν, εὐθὺς γραφῆναι τὸν νόμον ἐκέλευσε, καὶ ταῖς τῆς οἰκείας χειρὸς ἐβεβαίωσε γράμμασι. τούτου δὲ γενομένου, διέλυσε τὸν δεσμὸν ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος. οὕτως ὁ πιστότατος βασιλεὺς εἴσω γενέσθαι θαρρήσας τοῦ θείου νεὼ, οὐχ ἑστὼς τὸν δεσπότην ἱκέτευσεν, οὐδὲ τὰ γόνατα κλίνας, ἀλλὰ πρηνὴς ἐπὶ τοῦ δαπέδου κείμενος τὴν Δαυιτικὴν ἀφῆκε φωνήν, ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχή μου, ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου, καὶ ταῖς χερσὶν ἀποτίλλων τὰς τρίχας καὶ τὸ μέτωπον τύπτων, καὶ ταῖς τῶν δακρύων σταγόσι τοὔδαφος καταρραίνων, συγγνώμης ἐδεῖτο τυχεῖν. ἐπειδὰν δὲ ὁ καιρὸς ἐκάλει τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν, ἀναστὰς μετὰ τῶν ἴσων δακρύων τῶν ἀνακτόρων ἐπέβη, προσενεγκὼν δὲ, ὥσπερ εἰώθει, ἔνδον παρὰ τὰς κιγκλίδας μεμένηκεν. ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ὁ μέγας Ἀμβρόσιος ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐξεπαίδευσε τὴν τῶν τόπων διαφοράν. καὶ πρῶτον μὲν ἤρετο εἴ τινος δέοιτο. τοῦ δὲ βασιλέως εἰρηκότος, ὡς προσμένει τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, ἐδήλωσεν ὑπουργῷ τῷ τῶν διακόνων ἡγουμένῳ χρησάμενος, ὅτι τὰ ἔνδον ὦ βασιλεῦ, μόνοις ἐστὶν ἱερεῦσι βατά· τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασιν, ἄδυτά τε καὶ ἄψαυστα. ἔξιθι τοίνυν, καὶ τοῖς ἄλλοις κοινώνει τῆς στάσεως. ἁλουργὶς γὰρ βασιλέας, οὐχ ἱερέας ποιεῖ. καὶ ταύτην δὲ ὁ πιστότατος βασιλεὺς ἀσμένως δεξάμενος τὴν εἰσήγησιν, ἀντεδήλωσεν, ὡς οὐ θρασύτητι χρώμενος, ἔνδον τῶν κιγκλίδων μεμένηκεν, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦτο εἶναι ἔθος μαθών. χάριν δὲ ὀφείλω, ἔφη, καὶ τούτου τῆς ἰατρείας. τοσαύτῃ καὶ τηλικαύτῃ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ βασιλεὺς διέλαμπον ἀρετῇ. ἀμφοτέρων γὰρ ἔγωγε ἄγαμαι, τοῦ μὲν τὴν παρρησίαν, τοῦ δὲ τὴν εὐπείθειαν. καὶ τοῦ μὲν τὴν τοῦ ζήλου θερμότητα, τοῦ δὲ τὴν τῆς πίστεως καθαρότητα. τοὺς δὲ διὰ τῆς εὐσεβείας ὅρους, οὓς παρὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως μεμάθηκε, καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανελθὼν διετήρησεν. ἑορτῆς γὰρ αὐτὸν πάλιν θείας εἰς τὸν θεῖον ἀναγκασάσης νεὼν, τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκὼν εὐθὺς ἐξελήλυθεν. τοῦ δὲ τῆς ἐκκλησίας προέδρου, Νεκτάριος δὲ τηνικαῦτα ἦν, δεδηλωκότος, τί δήποτε μὴ μεμένηκας ἔνδον, στενάξας· μόγις, ἔφη, βασιλέως καὶ ἱερέως ἐδιδάχθην διαφοράν, μόγις εὗρον ἀληθείας διδάσκαλον. Ἀμβρόσιον γὰρ οἶδα μόνον ἐπίσκοπον ἀξίως καλούμενον. τοσοῦτον ὀνίνησιν ἔλεγχος παρὰ ἀνδρὸς ἀρετῇ λάμποντος προσφερόμενος.

Ἑρμείας Σωζόμενος.) Μετὰ δὲ τὴν Εὐγενίου καθαίρεσιν, ἀφικόμενος εἰς Μεδιόλανον ὁ βασιλεὺς, ᾔει εἰς τὴν ἐκκλησίαν εὐξόμενος. ὡς δὲ πρὸς ταῖς θύραις ἐγένετο, ὑπήντησεν Ἀμβρόσιος ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος. καὶ λαβόμενος τῆς ἁλουργίδος ἐπὶ τοῦ πλήθους, ἐπίσχες, ἔφη. ἀνδρὶ γὰρ ὑπὸ ἁμαρτίας βεβήλῳ καὶ τὰς χεῖρας ἡμαγμένας οὐκ ἐν δίκῃ ἔχοντι, οὐ θεμιτὸν τὸν. *μετανοίας, τῶν τοῦ ἱεροῦ ἐπιβαίνειν οὐδοῦ, ἢ μυστηρίων θείων κοινωνεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας τοῦ ἱερέα τῆς παρρησίας, συνωνὰς γεγονώς, ὑπέστρεψεν, ἐν τῷ τῆς μετανοίας κεντούμενος. ἦν δὲ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις τοιάδε. Βουθερίχου τοῦ ἡγουμένου τότε τῶν παρ' Ἰλλυριοῖς στρατιωτῶν ἡνίοχος, τὸν οἰνοχόον αἰσχρῶς ἰδὼν, ἐπείρασε, καὶ συλληφθεὶς ἐν φρουρᾷ ἦν. ἐπισήμου δὲ ἱπποδρομίας ἐπιτελεῖσθαι μελλούσης, ὡς ἀναγκαῖον εἰς

ἐν τῷ κεφ. κδ. τοῦ ἑβδόμου τόμου.

deest hic quid in archetypo, forsan χωρίς.

εἰς τὴν ἀγωνίαν ὁ θεσσαλονικέων δῆμος ἐζήτει ἀφίεσθαι. ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυεν, εἰς χαλεπὴν κατέστη στάσιν, καὶ τελευτῶν τὸν Βουθέριχον ἀπέκτεινε. καὶ ἐπεὶ τάδε ἐμηνύθη εἰς ἄμετρον ὀργὴν ἐμπεσὼν ὁ βασιλεὺς, ῥητὸν τῶν προστυγχανόντων ἀριθμὸν ἀναιρεθῆναι προσέταξεν. ἐντεῦθεν δὲ πολλῶν ἀδίκων ἐνεπλήσθη φόνων ἡ πόλις. ξένοι τινὲς αὐτίκα προσαπολέσθησαν καὶ ἐξ ὁδοῦ ἀφικόμενοι, ἀδοκήτως ἥλωσαν, καὶ τὸ δὴ ἐλεεινὰ συνέβη, ἐν οἷς καὶ τόδε. ἔμπορος ἀντὶ δύο παίδων αὐτοῦ συλληφθέντων, προσφέρων ἑαυτὸν, ἀποθανεῖν ἐδεῖτο, τοὺς δὲ σώζεσθαι, καὶ μισθὸν τούτου χρυσίον ὅσον εἶχε προτείνει τοῖς στρατιώταις. οἱ δὲ τὸν ἄνθρωπον τῆς συμφορᾶς ἐλεήσαντες, ἀντὶ ἑνὸς ὃν ἂν ἐλέσθαι τῶν υἱῶν τὴν ἱκεσίαν προσίεντο. τοὺς δὲ δύο ἀφίεναι, ὡς ἐπιλείποντες τοῦ ἀριθμοῦ οὐκ ἀκίνδυνον σφίσιν ἔφασαν. εἰς ἀμφοτέρους δὲ βλέπων ὁ πατὴρ ὀλοφυρόμενός τι καὶ κλαίων, οὐδέτερον τῇ αἱρέσει ὑπέστη. ἀλλ' ἀχρεῶν εἰσό τι τεθνήκασι διετέλεσεν, ἑκατέρου τῷ φίλτρῳ νικώμενος. καὶ οἰκέτην δὲ ἀγαθὸν ἐπυθόμην τότε ἀντὶ δεσπότου ἀγομένου πρὸς τὴν σφαγὴν, ἀναιρεθῆναι προθύμως. τούτων δὲ καὶ ἑτέρων, ὡς εἰκὸς, συγχωρηθέντων κακῶν ἐπαιτιώμενος Ἀμβρόσιος τὸν βασιλέα, τῆς ἐκκλησίας εἶρξε, καὶ ἀκοινώνητον ἐποίησε. δημοσίᾳ δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὡμολόγησε, καὶ πάντα τὸν ὁρισθέντα αὐτῷ χρόνον οἷά γε πενθῶν, βασιλικῷ κόσμῳ οὐκ ἐχρήσατο, καὶ νόμον προσέταξε τοὺς διακονουμένους τοῖς τοῦ βασιλέως πράγμασιν, εἰς τριακοστὴν ἡμέραν ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν τῶν ἐπὶ θανάτῳ καταδεδικασμένων. ὥστε καὶ τὸν ἐν μέσῳ χρόνον μαλάσσειν τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, καὶ τοῦ θυμοῦ παρακμάζοντος, ἐλέῳ καὶ μεταμελείᾳ γενέσθαι χώραν. *

Ἀμβροσίῳ δὲ τούτῳ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα κατώρθωται ἄξια ἱερωσύνης, ἃ μόνοις ἐπιχωρίοις κατὰ τὸ εἰκὸς, ἔγνωσται. τῶν δὲ ἐπισημοτάτων αὐτοῦ ἔργων, καὶ τόδε ἐπυθόμην. ἔθος ἦν τοὺς βασιλεῖς ἐν τῷ ἱερατείῳ ἐκκλησιάζειν, κατ' ἐξοχὴν τῶν ὁρίων τοῦ λαοῦ κεχωρισμένους. κολακείας δὲ ἢ ἀταξίας εἶναι τοῦτο συνιδὼν, τόπον εἶναι βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέταχε, τὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου. ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν· αὐτὸν δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι. ταύτην δὲ τὴν ἀρίστην παράδοσιν ἐπῄνεσε θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐκράτησαν, καὶ ἐξ ἐκείνου νυνὶ φυλαττομένην ὁρῶμεν. τούτου δὲ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τόδε τὸ ἔργον ἀξιομνημόνευτον παραλαβεῖν τῇ γραφῇ ἀναγκαῖον εἶναι μοι δοκεῖ. ἕλλην τις τῶν ἐν τέλει, τὸν γρατιανὸν ἐλοιδόρει καὶ τοῦ πατρὸς ἀνάξιον ἀπεκάλει, ἐν γραφὴν ἀπὸ τούτοις ἀπαγομένας καταδικάσθη θανεῖν. ἀγομένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ἧκεν Ἀμβρόσιος εἰς τὰ βασίλεια περὶ αὐτοῦ δεησόμενος. ἀπὸ σπουδῆς δὲ τῶν αὐτῷ ἐπιβουλευόντων ἀσχολουμένου γρατιανοῦ περὶ θέαν κυνηγίων, οἵας εἰώθασιν οἱ βασιλεῖς ἐπιτελεῖν, περὶ πολλῆς ἰδίας χάριν, οὐ δημοσίας, μηδενός τι τῶν ἐπὶ ταῖς βασιλικαῖς πύλαις τεταγμένων μηνύοντος, ὡς οὐ καιροῦ ὄντος, ὑπεχώρησεν. ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὴν πύλην ᾗ τοὺς θῆρας εἰσῆγον, ἐλάθη. καὶ συνεισελθὼν τοῖς κυνηγοῖς, οὐ πρότερον καθυφῆκεν, οὐδὲ γρατιανοῦ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἀντιβολούντων εἶξεν, εἰ μὴ παραυτίκα σωτήριον ψῆφον τοῦ βασιλέως ἐξέσπασεν ἐπὶ θανάτῳ ἀγόμενον ἐλευθεροῦσαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν νόμων τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, σπουδαῖος ἄγαν ἐγένετο. ἐκ πολλῶν δὲ τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων τάδε μοι εἰρήσθω, εἰς ἀπόδειξιν ἧς εἶχε διὰ θεὸν πρὸς τοὺς κρατοῦντας παρρησίαν.

Θεοδώρητος

peropportunum futuris certaminibus. Simul ac vidit se nihil precariò promouisse, in seditionem erupit periculosè molestam, tandemq; Botherichum sustulit è medio. His per internuntium delatis Imperator flamma correptus impotẽtis iræ imperauit occidione occidi statum quendã numerum, eorum qui passim & citra delectũ obuii forent. Et quidem per hoc ciuitas permultis, nec iustis cædibus differta est. Quum enim plerique externi eò adnauigassent primùm, ac de via appulissent, preter omnẽ suam expectationẽ sunt abducti, quos miserabilis prorsum calamitas inopinos inuoluit, in quibus est & hæc: Negotiator quũ pro comprehẽsis duobus liberis se vltro obtulisset, precabatur, mortẽ vt ipse oppeteret illorum exorandę salutis gratia. Atque adeò in mercedẽ vltroneus offerebat militibus, quicqd penes se erat auri. Atqui milites miserti calamitatis quę inopinè interceperat hominẽ, pro alterutro liberorũ quem è duobus delegisset, supplicationem admiserunt. Dicebãt enim sibi periculosum fore, si vtroq; neci subtracto, numerus deprehẽderetur imminutus. Dum pater coniectis in vtrunq; oculis, lamentis illiquescit & lachrymis, nescius vtrũ alteri pręeligeret: dum amoris erga vtrunq; victus illecebra, sic hęreret consilii inops, interim cæsus vterque est. Audiui proinde famulũ insigniter probũ fuisse, qui tum pro redẽptione domini ad cædẽ iam abducti alacriter morte occubuerit. Ob eiusmodi, alia insuper pleraque, vt par est credere, admissa flagitia, Imperatorẽ quũ increpasset Ambrosius, abarcuit ingressu ecclesiæ & cõmunione priuauit fidelium. Deniq; is in publico cœtu ecclesiæ peccatũ suũ cõfessus est: totoq; per Ambrosiũ præstituto tẽpore perinde ac in luctu, sibi vsu interdixit ornamentorũ imperialiũ. Ad hęc legẽ pręscripsit his qui administrandis imperii negotiis præerãt, vt eorum qui addicẽdi essent neci, suppliciũ in trigesimũ prorogaretur diẽ. Ita enim intermedio hoc tẽpore ira remollesceret Imperatoris, seq; sensim remittente cõcepta indignatione, locus misericordiæ succederet simul & pœnitẽtiæ.

Theodoritus finit numerum ad 7. millia.

Quæ ab hoc Ambrosio præclarè sunt gesta, nec tanto indigna sacerdotio, permulta quidem & alia sunt: quæ vel solis indigenis par est credere esse perspecta & explorata. In his quæ summa cum laude opera confecit, primariam palmam pręripere audio & hoc: Mos eatenus inoleuerat concionis habendæ coram Imperatoribus intra cancellos sacri chori positis & ob dignitatis eminentiam à populi confinio disparatis. Ambrosius simul atque intellexit per assentationem aut certè per disciplinæ ecclesiasticæ corruptelam id esse inuectum, Imperatori locum in ecclesia esse debere præscripsit, eum qui sacri chori cancellis est proximus. Eò quidem, vt qui primas tenet in populo, primariam quoque obtineat cathedram: pontifex verò, suis præsit sacerdotibus. Hanc etiamnum traditionem vt lõgè optimam plurimi fecit Theodosius Imperator, sed & ii qui secũdum eum sunt rerum potiti. Quin ex illo tum tempore in hodiernum vsque diem eam obseruari perspicimus. Clarissimi quoque viri istius opus illud cõmemoratione dignissimũ meo arbitratu necessarium esse videtur, quod per manus acceptum tradatur scripturæ. Vnus aliquis Grȩcus ex eorum albo erat, qui populo singulatim irrogant tributum. Is maledicto quopiam incesserat Gratianum: nimirum dixerat patre esse indignum. Ob hoc, intentam aduersum se actionem quum non parũ diu sustinuisset, addictus est morti. Et ecce quum ad suppliciũ abducendus foret, Ambrosius in regiam cõcessit pro homine deprecaturus. Studio autem eorum qui infensè oderant virum, Gratiano item sedulam operã dante spectandæ venationi, cuiusmodi esse solent exercitia regũ, captandæ priuæ voluptatis gratia, non itẽ studio iuuandæ reipublicę, dum illic diu hęsisset Ambrosius, nullo nempe eorum qui regias fores obseruant, nuntiante pontificis aduentum quòd importunus aduenisset, in alterum locum cessit. Profectus enim ad portam, quã immittebãt feras, aliquãtum delituit. Dein cũ venatoribus vnà ingressus non se illinc subduxit, ne Gratiano quidem supplicãte, non item iis qui circunsistebant, nõ inquam, cessit loco priùs, quàm ipso in tempore illinc auferret ab Imperatore salutare decretũ pro eius liberatione qui ad mortem abducebatur. Vt cætera proinde sileam, circa ecclesiasticarum sanctionum obseruationem quàm tenax fuerit, quamque seriam operam dederit formandæ vitę clericorũ suę ditionis, explicari vix possit. E multis porrò illi pręclarè actis, hæc mihi dicta sunto in argumentum liberrimę loquendi fiduciæ, qua diuini honoris tuendi gratia prępollebat aduersus violentos principes.

O vtinã & hodie. hinc suam dignitatẽ tueretur ecclesia.

Theodoritus

Sub finē 18 cap. lib. 5.

Theodoritus.) Ab vxoris morte aliquātum defluxerat temporis, & ecce quiddam fieri contigit quo suum erga illam amorem perspicuè declarauit. Aerario enim per continentia bella exhausto Imperator adactus tributum insolens ciuitatibus indixit.

Cap. 19.

Id iniquiore animo tulēre Antiocheni. vt hi primùm vidēre eos quibus irrogatū erat vectigal, crucibus appēdi, talia tētarunt, cuiusmodi assolet plebs ad seditionem nata, arrepta vndelibet occasione. Incisam in æs statuam Placillæ (fuerat enim id nominis Imperatrici) decutiunt & allisam humo pertrahunt cōpitatim. Re comperta, ira vti par erat, incandescens Imperator prærogatiuas Antiochenis prerogatas abrogauit, primatumq; contradidit finitimę ciuitati, ratus id illos grauissimè laturos. Nō enim ita pridem Laodicæa principatum inuiderat Antiochensibus. Nec contentus, se incendio traditurum ciuitatē interminabatur ac demoliturū, eamq; in vicum deformaturum. Alioqui proceres ciuitatis tanti compertos facinoris prius sustulerant, quàm relatu didicisset Imperator eiusmodi tragœdiā.

Cap. 20.

Et hæc quidem cuncta fieri edixerat Imperator, nihil alioqui eorum effectui datum est, prohibente lege quam sciuerat ipse magni illius hortatu Ambrosii, &c.

Θεοδώρητος.) Καὶ συνέβη μετὰ χρόνον τινὰ τῆς πολιτείας νεόν τι γενέσθαι, ὃ τὴν τοῦ βασιλέως περὶ αὐτὴν φιλοστοργίαν ἐγύμνωσεν. ὑπὸ τῶν συχνῶν πολέμων ἀναγκαζόμενος ὁ βασιλεύς, εἰσφοράν τινα ξένην ταῖς πόλεσιν ἐπιτέθεικεν.

κεφ. ιη.

Ἡ δὲ Ἀντιόχου πόλις, τὸ καινὸν τέλος οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ὁρῶν ὁ δῆμος τοὺς εἰσπραττομένους κρεμαννυμένους, ἄλλα τε ἔδρασεν, ἃ ποιεῖν φιλεῖ ὄχλος πρόφασιν εἰς ἀταξίαν λαμβάνων, καὶ τὴν χαλκῆν εἰκόνα τῆς πανευφήμου Πλακίλλης (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῇ βασιλίδι) κατήνεγκέ τε καὶ ἐπὶ πολὺ τῆς πόλεως κατέσυρε μέρος. ταῦτα ἀκουσάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ χαλεπήνας, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, τά τε τῆς πόλεως ἀφείλετο προνόμια, καὶ τῇ γειτονευούσῃ πόλει τὴν ἡγεμονίαν περιέθηκε, ταύτῃ μάλιστα νομίζων ἀνιάσειν. ἐζηλοτύπει γὰρ ἡ Λαοδίκεια τὴν Ἀντιόχου πάλαι. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἐμπρήσειν ἠπείλει καὶ καταλύσειν, καὶ εἰς κώμην τὸ ἄστυ μετασκευάσειν. οἱ δέ γε ἄρχοντες καὶ ἀνεῖλόν τινας, παρ' αὐτὸ συλλαβόντες τὸ τόλμημα, πρὶν γνῶναι τὸν βασιλέα τὴν τραγῳδίαν.

κεφ. ιθ.

Ταῦτα δὲ πάντα ὁ βασιλεὺς προσέταττε μέν, οὐκ ἐγένετο δέ, τοῦ νόμου κωλύσαντος, ὃν Ἀμβρόσιος ὁ μέγας τεθῆναι παρῄνεσεν.

Basilij Magni epistola ad Ambrosium Mediolanensem episcopum.

Epistola ordine 55.

MAgna semper fuere & multa domini nostri dona, quippe quorum neque magnitudinē quis admetiatur, neq; adnumeret multitudinem. Vnum proinde est, quod iure debeat inter maxima cēseri ab iis, quos beneficiorum in se collatorum non ingrata recordatio facilè tangit, nimirū præsens hoc, quòd nobis indulsit, longissimo licet locorum situ seiunctos cōiungi posse mutuo literarum alloquio, imò cognitionis etiam modū duplicem gratuitò nobis impertiuit. Vnum quidem, per domesticum & familiarē congressum: alterum, quo ipsa conciliatur familiaritas, literarum missitatione. Iam quando per ea quæ locutus es, te cognouimus, & quidē cognouimus * neutiq̄ ex eo ꝙ menti nostræ vlla corporis lineamenta notásve impresserimus: magis autē, quia interioris tui hominis elegantiam nos perdocuit variegata sermonum tuorum expressio. Singuli enim quiq; nostrûm ex abūdantia cordis loquimur. Gloriā proinde deo nostro repēdimus qui per singulas quasq; generationes deligit qui se illi probent ac placeāt. Qui olim quidem à gregibus ouiū excitauit populo suo principem, & Amos à caprili seuocatum quū sancti sui spiritus gratia præmuniisset, ad propheticam extulit dignitatem: nūc porrò virum ex imperatrice ciuitate profectum (cui princeps authoritas gentis totius moderandæ fuerat concredita) virum inquam, prudentia & grauitate precelsum, claritudine generis ac vitæ splendore illustrem, virum orandi præstantia non minus ac rebus per vitam præclarè gestis cum primis spectabilem pertraxit ad pastoralē curā gregis Christiani. Qui excussis à se semel precipuis quibusque vitæ istius bonis, iisq; detrimēti loco habitis, vt Christum lucrifaceret, amplissimæ & quaquauersum celebratę nauis, ecclesię nimirum dei moderandæ sibi delata gubernacula accepit pro tuēda quæ in Christum est, fide. Agedū igitur tu ó homo dei, quando non ab hominibus quidem accepisti Christi Euangelium aut edoctus es: quin ipse magis dominus ex albo iudicum terræ seuocatum te transcripsit ad hanc apostolicam præsidentiam, decerta mihi bonum certamen. Populi ægritudinē emēdato. Si qua fortè lues Arianę vesanię suo illū attigit afflatu, tu ipsum innoua, priscorū patrū ingressus vestigiis. Tuæ insuper erga nos dilectionis fundamentum quod iecisti, ad absolutam structuram prouehere contendito, assiduitate epistolaris alloquii. Hoc enim pacto ipsi poterimus alter alteri spiritu coniungi quàm longissimo licet interstitio terreni incolatus alter ab altero disiungamur.

* qppe quē ne de facie quidē norat

ρ ποιμνίων legendū arbitror ποιμένων. vt sit, è pastoribus ouium.

Τοῦ μεγάλου Βασιλείου Ἀμβροσίῳ ἐπισκόπῳ Μεδιολάνων.

Μεγάλαι ἀεὶ καὶ πολλαὶ τοῦ δεσπότου ἡμῶν αἱ δωρεαί, καὶ οὔτε τὸ μέγεθος αὐτῶν μετρητόν, οὔτε τὸ πλῆθος ἀριθμητόν. Μία δὲ τῶν μεγίστων δωρεῶν ἐστι, τοῖς εὐχαρίστως δεχομένοις τὰς χάριτας, καὶ ἡ παροῦσα αὕτη, ὅτι καὶ πλεῖστον ἡμᾶς, τῇ θέσει τοῦ τόπου διῃρημένους, ἔδωκεν ἀλλήλοις συνάπτεσθαι, διὰ τῆς ἐν τοῖς γράμμασι προσφωνήσεως, καὶ γνώσεως τρόπον διπλοῦν ἡμῖν ἐχαρίσατο. ἕνα μὲν διὰ τῆς συντυχίας, ἕτερον δὲ διὰ τῆς τοῦ γράμματος ὁμιλίας. ἐπεὶ οὖν ἐγνωρίσαμέν σε διὰ ὧν ἐφθέγξω, καὶ ἐγνωρίσαμεν οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα ταῖς μνήμαις ἡμῶν ἐντυπωσάμενοι, ἀλλὰ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τὸ κάλλος, ποικιλίᾳ λόγων καταμαθόντες, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ, ἐδοξάσαμεν τὸν θεὸν ἡμῶν, τὸν καθ' ἑκάστην γενεὰν ἐκλεγόμενον τοὺς αὐτῷ εὐαρεστοῦντας. ὃς πρότερον μὲν ἐκ τῆς ποιμνίων τῶν προβάτων, ἤγειρεν ἄρχοντα τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἀμὼς ἐκ τοῦ αἰπολίου ἐδυναμώσας διὰ τοῦ πνεύματος, ὕψωσεν εἰς προφήτην. νῦν δὲ ἄνδρα ἐκ τῆς βασιλευούσης πόλεως, ἀρχὴν ὅλου ἔθνους πεπιστευμένον, ὑψηλὸν τῷ φρονήματι, γένους λαμπρότητι, περιφανείᾳ βίου, λόγων δυνάμει, πράγμασι τοῖς κατὰ τὸν βίον περίβλεπτον, εἵλκυσεν εἰς τὴν τῶν ποιμνίων τοῦ Χριστοῦ ἐπιμέλειαν. ὃς πάντα ῥίψας τὰ τοῦ βίου πλεονεκτήματα καὶ ἡγησάμενος αὐτὰ ζημίαν, ἵνα Χριστὸν κερδήσῃ, τοὺς οἴακας ἐπεξέσῃ τῆς μεγάλης καὶ περιβοήτου νηός, ἤδη τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διὰ τῆς θείας ἐκκλησίας. ἄγε οὖν ὦ θεοῦ ἄνθρωπε, ἐπειδὴ οὐ παρ' ἀνθρώπων παρέλαβες ἢ ἐδιδάχθης τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτός σε ὁ κύριος, ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς γῆς, ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν ἀποστόλων μετέθηκεν, ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα, διόρθωσαι τὰ ἀρρωστήματα τοῦ λαοῦ, εἴ τινος ἄρα τὸ πάθος τῆς ἀρειανικῆς μανίας ἥψατο, ἀνανέωσαι τὰ ἀρχαῖα τῶν πατέρων ἴχνη, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης ὃν κατεβάλου θεμέλιον ἐποικοδομεῖν σπούδαζε τῇ συνεχείᾳ τῆς προσρήσεως. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι τῷ πνεύματι, εἰ καὶ τῇ οἰκήσει τῇ ἐπὶ τῆς γῆς πάμπληθες ἀπῳκίσμεθα.

ἐπιστολ. νε.

E QVARTO FASTORVM F. BAPTISTAE MANTVANI CARMELITANI ORDINIS DECORIS VNICI SELECTUM CARMEN IN LAUDEM SANCTISSIMI DOCTORIS AMBROSII.

Eius, nimirum Aprilis mensis.

Quarta dies eius magnum decedere vidit
Ambrosium, magnáque polos conscendere pompa.
Ipse fuit terris clarum iubar omnibus, Vrbem

Originē vnde traxerit Mediolanum.

Quam Mediolanum dicunt, quia conditor eius
Brenus in his agris monstrosum repperit aprum
Vestitum partim setis, & vellere partim.
Seu potiùs, quòd sit fluuiis inclusa duobus,
Rexit: & abraso fecit squalore nitentem.
Arrius humani generis letale venenum,
Legis in excidium natus, fideíque ruinam,
Polluerat gentes, totúmque infecerat orbem,
Præsertim Italiam. Tunc tota Insubria fractis
Viribus ægrotans isto in languore iacebat.
Ambrosius qui tunc erat ex proconsule factus
Pastor, in hanc hydram claua insurrexit & arcu.
Et velut Alcides alius Lernæa fugauit
Toxica, niligenas abigens ab ouilibus Hydros.
Nilus enim tulit hoc monstrum virosius omni
Aspide, saxificę crudelius ore Medusę.

Ambrosius Romanus gente.

Ambrosius verò genus à primatibus vrbis
Traxerat Aeneadis, & erat Romana propago.
Augustinus ab hoc sancti vitalia fontis

Attēde Ambrosii τὴν παῤῥησίαν

Sacramenta habuit, fideíque exordia rectæ.
Theodosium mundi dominum delubra volentem
Indugredi, vetuit: donec peccatā dolendo
Ablueret, tulit æquo animo rex iurgia, tali
Maiestate fuit venerandus & indole pastor.
Quum populus pastore carens venisset in vnum,
Et multa à multis super hoc orata fuissent.
O res mira, Deus qui consulit omnibus æquè,
Venit in infantis linguam, populóque silente
Ambrosium tali dignum clamauit honore.
Difficilè effectum res est sortita, laborem
Hunc illo fugiente: Deus qui cœperat, ipse
Consummauit opus, victúmque in sede locauit.

Collatio elegans.

Vt suscepit onus, mox tanquam mane rubentem
Sol super auroram veniens effulsit, & omnes
Illustrans populos, noctem submouit opacam,
Fœcundauit agros animarum, & semina culto
Sancta solo iaciens collegit in horrea Christi
Frugis in ingentes onus exurgentis aceruos.
In melius sacros ritus, & sancta reduxit
Sacramenta docens populos, documenta nepotes
Illa tenent, & adhuc eius vestigia seruant.
Scripta manent, quæ quanta fuit prudentia in illo,
Significant, lingua quantum pollebat vtraque.

Prodigium.

Quum puer in cunis olim dormiret apertis
Fortè labris, examen apum super illius ora
Sidit, & ingrediens buccas tenerúmque labellum
Inuenisse fauis tectum se credidit: At mox
In sublime volans altos discessit in austros.
Hoc pater augurio lætus, si vixeris, inquit,
Chare puer tua te mittet facundia ad astra
Ipse duos, tumuli sedem monstrantibus ipsis

Martyras

Laurentio S. Geruasij & Protasij. Martyras inuenit fratres,te ſancte Protaſi
Te pie Geruaſi,quibus eſt poſt funera tandem
Additus,hoc omni populo rogitante repertor.
Quarta dies Aprilis erat,quæ vidit aperto
Ambroſium ſupra ſcandentem ſydera cœlo.

Δέησις. Sancte pater qui tanta potes,nos aſpice ab alto,
Italiæ pacem,populíſque Inſubribus ora,
Et placare deum noſtro reminiſcere ſeclo.

Finis encomiaſtici carminis.

Decaſtichon in laudem D. Ambroſij ἀνώνυμου καὶ ἀδεσπότου.

Quid tibi ſancta fides,pater ô memorande,rependet:
Quam tua colluſtrant ſcripta decora nimis?
Per te Cæſaribus viuendi norma beatè
Præſcripta eſt multis,Chriſticolíſque piis.
Plurima certè tuis debet veneranda libellis
Relligio,infractam quòd facis eſſe fidem.
αἱρετικοί. Hæretici exhorrent meritò,venerabile nomen
Ambroſii:quorum malleus ipſe fuit.
Nec potuere quidem verbum mutare maligni
Illius ex ſcriptis dogmatibúſque viri.

Ad lectorem δωδεκάστιχον Conradi Leontorij in commendationem operum D. Ambroſij.

Accipe quicunque es,lector ſtudioſe laborem
Hunc gratum,Ambroſii codice doctus eris.
Hic fauus ille pius,primum ſignatus ab illis
Eſt apibus,puero quem poſuere ſacro.
Mox etenim nato,matríſve à ventre reuulſo
Ambroſio, teneris inſonuere labris.
Per totum en dulci volitat modò nectare mundum,
Vt quondam volucres äera tranſierant.
Sic nunc codicibus iſtis trans ora virorum
Doctorum volitans,ambroſiámque ferens,
Omnibus & nectar ſpargens,linguáque diſertus
Hinc notus maneat ſemper in ore tuo.

ועתה מלכים השכילו הוסרו שפטי ארץ:
Psalmo. ב

Καὶ ἐρημώσει πᾶσαν τὴν γῆν ἀνομία, καὶ ἡ κακοπραγία περιτρέψει θρόνους δυναστῶν. Ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς, καὶ σύνετε, μάθετε δικασταὶ περάτων γῆς. ὅτι ἐδόθη παρὰ τοῦ κυρίου ἡ κράτησις ὑμῖν, ὃς ἐξετάσει ὑμῶν τὰ ἔργα. φρικτῶς καὶ ταχέως ἐπιστήσεται ὑμῖν, ὅτι κρίσις ἀπότομος ἐν τοῖς ὑπερέχουσι γίνεται. ὁ γὰρ ἐλάχιστος συγγνωστός ἐστιν ἐλέους, δυνατοὶ δὲ δυνατῶς ἐτασθήσονται. πρὸς ὑμᾶς οὖν ὦ τύραννοι οἱ λόγοι μου, ἵνα μάθητε σοφίαν, καὶ μὴ παραπέσητε.

Ἐκ τῆς τοῦ Σαλομῶντος σοφίας, κεφ. ς'.

ואמליל בסהידותך קביל מלכיא ולא אבהת:
Psalmo. קיט.

Optaui, & datus eſt mihi ſenſus: inuocaui, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. Omnium enim artifex docuit me ſapientia. Habebo per hanc, claritatem. Acutus inueniar in iudicio & in conſpectu potẽtium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me. Tacentem me ſuſtinebunt, loquentem me reſpicient & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponẽt. Propterea habebo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his qui poſt me futuri ſunt, relinquam. Timebunt me audientes reges horrendi & in multitudine, videbor bonus.

E libro ſapientiæ, Salomonis. cap. 8. c.

CAPITA LIBRI PRIMI OFFICIORUM.

Index operum diui Ambrosij iuxta literarum ordinem:
PER F. FLORENTIVM BORGOINVM PARIsinum Franciscanum in Magdunio conuentu accuratè digestus.

LOCI ALIQVOT SCRIPTVRARVM QVI PVgnare uideri poßint, conciliati in Ambrosio.

Psal.141. Perit fuga à me.

Psal.138. Si sumpsero pennas meas diluculo. 1041.A

Marci.16. Prædicate Euangelium omni creaturæ.

Matth. 10. In viam gentium ne abieritis. 252.C

Romanę.8. Qui proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ.

Gala.1. Qui se dedit pro peccatis nostris.

Ephe.5. Sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum. 282.A

Ioan.12. Anima mea turbata est.

Ioan.13. Animam meam pro te ponam. 288.C.D

Ioan.14. Paracletus quem mittet pater in nomine meo.

Ioan.15. Cum venerit paracletus quem ego mittam à patre meo. 292.A

Matth.11. Omnia mihi tradita sunt à patre meo.

Roma.11. Quis prior dedit illi & retribuetur ei. 327.C

Ioan.5. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimoniũ meum non est verũ.

Ioan.8. Etsi ego testimonium perhibeo de me, verum est testimonium meum. 343.B

Ioan.8. Omnia quæ placita sunt ei facio semper.

1.Corin.15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse subiectus erit ei, qui sibi subiecit omnia. 346.C

Lucæ.20.

Matth.21. Forsitan verebuntur filium meum.

Marci.12. Verebuntur filium meum. 352.C

Ioan.14. Pater maior me est.

Philip.2. Non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo.

Ioan.5. Propterea Iudæi volebant eum occidere, quia dei filium se esse dicebat.

Ioan.10. Ego & pater vnum sumus. 353.D

Psalm. 98. Adorate scabellum pedum eius.

Matth.4. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. 402.D

Threno.3. Bonum est viro cum portauerit iugum graue in adolescẽtia sua.

Matth.11. Iugum meum suaue est & onus meum leue. 445.A

Esa.49. In vacuum laboraui.

Philipp.2. Non in vacuum laboraui. 611.A

1.Ioan.1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus & veritas in nobis non est.

1.Ioan.3. Qui natus est ex deo peccatum non facit quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare quoniam ex deo est. 684.D

Ioan.13. Non potes me modo sequi, sequeris autem postea.

Luc.23. Hodie mecum eris in paradiso. 739.D

Sapien.4. Senectus enim venerabilis.

Matth.18. Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum. 748.A.B

Ioan.14. Pater in me est, & ego in patre.

Ioan.20. Nondum ascendi ad patrem. 752.D.& 753.A

Ioan.20. Nondum ascendi ad patrem.

Ibidem. Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum. 753.A.B

Gene.6. Non permanebit spiritus meus in homine.

Ioan.1. Super quem videris spiritum descendentem de cœlo & manentem super eum, hic est qui baptizat. 955.D.& 956.A

Gene.33. Iacob adorauit septies in terra.

Deute.10.

Matth.4. Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. 1067.A

Psal.50. Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Psal.72. Vt iumentum factus sum apud te. 1165.A

1.Timo.2. Volo autem viros orare in omni loco, leuãtes puras manus sine ira & disceptatione.

Matth.6. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum. 1254.B.C

2.Corin.5. Omnes enim oportet nos astare ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit siue bonum siue malum.

Ioan.3. Qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij dei. 1285.D

Psal.34. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt.

Psal.36. Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum nec semen eius quærens panem. 1312.A

Psal.34. Qui oderunt me gratis.

Psal.37. Qui oderunt me inique. 1336.C

Psal.34. Humiliabam in ieiunio animam meam.

Psal.130. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. 1341.C.D

Psal.73. Voluntarie sacrificabo tibi.

Pater si possibile est transfer à me calicem hunc, sed non sicut ego volo sed sicut tu. 1351.D Matth. 26.

Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti. Psal.21.

Non sum solus, quia pater mecum est. Ioan.8.

Traditus sum & non egrediebar. Psal.87.

Exurrexi, & adhuc sum tecum. 1352.B Psal.131.

Propter electos breuiabuntur dies. Matth. 24.

Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi. 1368.C Ibidem.

Nunc autem repulisti & confudisti nos, & non progredieris, in virtutibus nostris. Psal.43.

Quia non repellet dominus plebem suam. Psal.93.

Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. 1374.D Roman. 11.

Nihil occultum quod non manifestabitur, neque opertum quod nõ reueletur. Matth. 1

Paulus audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui. 1390.B 2.Corin.12.

In quo corrigit adolescentior viam suam, in custodiendo sermones tuos. Psalm.118.

Tria sunt impossibilia mihi intelligere, & quartũ quod non agnosco, vestigia aquilæ volantis, viã serpentis in petra, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute. 1430.D Prouer. 30.

Pronunciaui omnia iudicia oris tui. Psal.118.

Iudicia tua sicut abyssus multa. Psal.35.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius. 1434.A Roma.11.

Non secundum peccata nostra reddas nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Psalm.10.

Retribue seruo tuo. 1435.C Psal.118.

Non sum dignus vocari Apostolus. 1.Corin.15.

Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autẽ mihi, sed & omnibus his qui diligunt aduentum eius. 1435.D 2.Timo. 4.

Mandatum domini lucidum illuminans oculos. Psal.18.

Ne abscondas à me mandata tua. 1443.A Psal.118.

Aufer à me opprobrium & contemptum. Ibidem.

Contemptibilia elegit deus. 1443.D 1.Corin.1.

Pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Lucæ.23.

Lætabitur iustus cum viderit vindictam. 1473.D Psal.57.

Nemo videbit faciem meam & viuet. Exod.33.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. 1480.B Psal.118.

Qui timent te, videbunt me & lætabuntur. Psal.118.

Rogauit illum omnis multitudo regionis Gerasenorũ vt discederet ab ipsis, quia magno timore timebant. 1502.A Lucæ.8.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis. Psal.7.

Confundentur superbi quia iniuste iniquitatẽ fecerunt in me. 1506.A Psal.118.

In æternum domine permanet verbum tuum in cælo. Psal.118.

Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. 1516.D Matth.24.

Latum mandatum tuum nimis. Psal.118.

Arcta est via quæ ducit ad vitam. 1526.B Matth.7.

Si quis venerit ad me, & nõ oderit patrem & matrem & vxorem & filios & fratres & sorores, adhuc etiam & animam suam non est me dignus. Lucæ.14.

Dilige dominum deum tuum. Dilige proximum tuum. Deute.6.

Exo.20.

Honora patrem tuum & matrem tuam. 1548.B.& dein. Deute.5.

Matth.15.

Iniquos odio habui. Psalm.118.

Diligite inimicos vestros. Matth.5.

Benedicite eos qui vos persequuntur & nolite maledicere. 1549.B Roma.12.

Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Psalm.118.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum & in eloquium iustitiæ tuæ. Psalm.118.

Maior seruiet minori. Genes.25.

Et dedi vobis præcepta non bona. Ezech.20.

Et ego dominus creans mala. 1557.B.C Esaiæ.45.

Diliges proximum tuum. Leuiti.19.

Diliges inimicum tuum. 1564.D.in fine. Matth.5.

Zelaui in peccatoribus pacem. Psalm. 72.

Non

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE A DIVO Ambrosio passim expositorum, secundum ordinem librorū ueteris ac noui testamenti, per F. Florentium Borgoinum Franciscanum Parisinum, in Magdunio conuentu digestus.

EX GENESI.

Esto

Cum

EX PSALTERIO.

EX PROVERBIIS.

Non enim

EX ECCLESIASTE.

EX CANTICIS.

Ibi dabo

Noli

EX IOANNE.

qui

EX ACTIS APOSTOLORVM.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

EX EPISTOLA I. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA II. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD GALATAS.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

EX EPIST. AD THESSALONICEN.

EX I. EPISTO. AD TIMOTHEVM.

EX II. EPIST. AD TIMOTHEVM.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HIS D. Ambrosii operibus continentur, per F. Florentium Borgoinum Franciscanum Parisinum origine, apud Magdunium uerò professum, accuratißimè collectus.

Aditum

Angelo-

C.

Christus

Consilia

Corpore

D

ee Dalila

Desertum

Discipulis

Ferę

G.

H

Hebræorum

pra

I.

Iudæi

Lia

Mani-

Merito-

Mors

N

O.

P

Peccata

Puer

Q.

R.

Reddendum

Reuerti

Scriptura

Sequens

Simon

Sturni

T

Terrena

V

Verbum

Visus

Vocab

F I N I S.

ERRATA.

In primis columnarum numeros in foliis prænotatos semel restitue, aliquot enim ex illis inuersi sunt. 96.C. versu.2. pro illebra repone illecebra. 115. versu.30. mundanæ sapientiæ. 171. versu.15. pro vicina lege vicaria. 195. versu.13. pro secus lege securus. 431. in margine lege Ioel.2. pro Ioan.2. 678. versu à fi.9. temulentus. 832. versu.24. pro bonis lege bonis. 862. versu.34. furit. 931. versu.15. auaritia. 940. versu.40. vilitate pro vtilitate. 942. versu.39. putat. 954. versu à fin.4. suffulcit. 960. versu.18. arcæ pro arce. 975. versu.42. aram pro arcam. 980. versu.81. non ciuitatum, pro non cibi tantum. 982. versu 24. parricidali. 986. versu.29. deliquerit, aut deum reliquerit, pro dereliquerit. 989. versu.8. iniuria in auctorē. sic enim infra cap.7. inducitur loquēs de⁹ ad Abimelech, Peperci tibi vt non peccares in me. 991. versu.14. serua pro seruat. 1012. versu.15. quod pro quòd. & ibidem paulo post versu.28. census, pro sensus. 1014. versu.33. intra pro iuxta. & ibi. versu à fi.3. lege, suppetit ex sententia, dis. ibi. versu à fi.1. cedentem, pro sedentem. 1022. versu.5. vitalem, cont. quo. sub. ho. cibo pascunt. 1022. versu.48. quæ sunt in eos, q. mun. sol. cur. diui. 1. graui motu incessunt. 1032. versu.6. à fi infirmos. 1023. versu.20. Superuenit. ibi. versu.3. à fi. terreni pro interni. 1024. versu.34 æquis. & mox paulo pòst versu. 41. omnium nostrum. 1036. versu à fine.21. equæ, pro æquè. 1051. versu.3. propendemus. 1052. versu à fine.18. reliquum. 1057. versu.1. abscondit, pro abscondi. ibi. versu.29. vacat vox nostra. 1058. versu 13. à fi. accidant, pro occidant. 1059. versu.14. accedentia beatitudinem. 1062. versu.2. à fi. adimitur. 1066. versu vlt. rea stare. 1098. versu.39. vuam pro vnam. 1102. versu.11. à fi. vos ieiunatis, cum habeatis. A vobis igitur pri. pœ. ext. quàm pauperibus irrogetis. 1112. versu.10. incursum, pro in cursum. 1114. versu.16. à fi. pauper, pro paper. 1115. versu.4. doluit, pro oluit. 1116. versu.8. cum, pro cum. 1173. versu.31. hic extirpat. 1220. versu.3. à fi. & reliqua. Primo. 1243. versu.16. nomine pro homine. 1291. versu.17. à fine, correptionum. 1347. versu.32. Suffulcit. 1366. versu.9. à fi. euacuauerit. 1368. versu vlt. referendum, pro referandum. eo. versu dele dictionem, te. 1373. versu 19. à fi. menses pro mensis. 1388. versu.28. à fi. alterum est vacat. 1398. versu.48. decursso pro decurso. 1413. versu.21. oræ, pro ora. & mox ibidem versu.17. culpæ pro culpa. 1422. versu.15. à fine, concinnis pro concinnis. 1444. versu.12. iudicium. 1445. versu.12. à fine, Terra pro Tertia. 1502. versu.18. correctionis. 151_. versu.20. patrocinium. ibi mox versu.24. insyncerum. 1517. versu.1. intellectum tuum. 1560. versu à fine.20. præuaricationes. & ibi paulò suprà, versu à fi.26. chirographo. 1561. versu.13. tempora, pro tempora. 1582. versu.1. aleret. 1639. versu.44. præconis. 1670. versu à fine.14. in esum. 1680. versu.52. precatores. 1772. versu.38. sepem. 3018. versu.8. à fine, & sine mansura. 3019. versu.5. à fine ne sit. 3013. versu.13. peruenire In epist. liminari, col.1. in marg. deus ducit. In elogiis col.1.14. vers. de eorum pro de quorum.

Index quaternionum.

AaBb 1a 1b 1c 1d 1e 1f 1g 1h 1i 1k 1l 1m 1n 1o 1p 1q 1r 1ſ 1t 1v 1x 1y 1z.
2a 2b 2c 2d 2e 2f 2g 2h 2i 2k 2l 2m 2n 2o 2p 2q 2r 2ſ 2t 2v 2x 2y 2z.
3a 3b 3c 3d 3e 3f 3g 3h 3i 3k 3l 3m 3n 3o 3p 3q 3r 3ſ 3t 3v 3x 3y.
aa bb cc dd ee ff gg.
Omnes sunt quaterniones præter AaBb 1o 3e 3y ff, terniones, & 1g 2b. quinterniones.

PARISIIS,

Excudebat Carola Guillard anno domini,
M. D. L.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANENSIS

OFFICIORVM LIBER PRIMVS.

Episcopi proprium munus, docere populum. Caput primum.

NOn arrogans videri arbitror, si inter filios suscipiam affectū docendi, cum ipse humilitatis magister dixerit: Venite filij, audite me: timoré domini docebo vos. (Psalm. 33.) In quo licet & humilitatem verecundiæ eius spectare, & gratiam. Dicendo enim, timorem domini, qui communis videtur esse omnibus, expressit insigne documentum verecundiæ. Et tamen cū ipse timor initium sapientiæ sit, & effector beatitudinis, quoniā timentes deum beati sunt: præceptoré se sapientiæ edocendæ, & demonstratorem beatitudinis adipiscendæ, *euidenter (* Pudēter.) significauit. Et nos ergo ad imitandam verecundiā seduli, ad conferendam gratiam non vsurpatores, quæ illi spiritus infudit sapientiæ, ea per illum nobis manifestata, &* vsu (* visu.) comperta atque exemplo, vobis quasi liberis tradimus, cū iam effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugiētibus imposuit sacerdotij necessitudo. Dedit enim deus quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem* pastores & doctores. (Ephes. 4.) (* prædicatores.) Non igitur mihi apostolorum gloriam* vindico. Quis enim hoc, nisi quos ipse filius elegit dei? Nō prophetarum gratiam, non* virtutem euangelistarum, non pastorum circūspectionem, (* vigilantiā.) sed tantummodo intentionem & diligentiā circa scripturas diuinas opto assequi, quam vltimā posuit Apostolus inter officia sanctorum, & hanc ipsam, vt docendi studio possim discere. Vnus enim verus magister est, qui solus non didicit quod* omnes doceret. (* homines.) Homines auté discunt prius quod doceant, & ab illo accipiūt quod aliis tradant. Quod ne ipsum quidem mihi accidit. Ego enim raptus* de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, (* à.) docere vos cœpi quod ipse non didici. Itaque factum est vt prius docere inciperem, quàm discere. Discédum igitur mihi simul & docendum est, quoniam non* vacaui ante discere. (* vacauit.) Et quantumlibet quisque profecerit, nemo est qui doceri non egeat dum viuit.

Tacendo fugimus periculum, & discimus rectè dicere. Cap. II.

QVid autem præ cæteris debemus discere q̃ tacere, vt possimus loqui, ne prius me vox condēnet mea, q̃ absoluat aliena? Scriptum est enim: Ex verbis tuis condemnaberis. (Matthei. 12.) Quid opus est igitur vt properes periculum suscipere condemnationis loquendo, cum tacendo possis esse tutior? Complures vidi loquendo peccatum incidisse, vix quenquam tacendo. Ideoque tacere nosse quàm loqui, difficilius est. Scio loqui plerosque, cū tacere nesciant. Rarum est tacere quenquam, cum sibi loqui nihil prosit. Sapiens est ergo qui nouit tacere. Denique sapiētia dei dixit: Dominus dedit mihi linguā eruditionis, vt sciam quando oporteat sermonem dicere. (Esaiæ. 50.) Merito ergo sapiens, qui à domino accipit quo tempore sibi loquendum sit. Vnde bene ait scriptura: Homo sapiés tacebit vsque ad tempus. (Eccli. 20.) Ideo sancti domini qui sciebant quia vox hominis plerumque peccati* annuncia est, (* peccato adiuncta.) & initium erroris humani sermo est hominis, amabāt tacere. Denique sanctus domini ait: Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquā in lingua mea. (Psalm. 38.) Sciebat enim & legerat diuinę esse protectionis, vt homo a linguæ suæ flagello absconderetur, & à conscientiæ suę testimonio. Verberamur enim tacito cogitationis nostræ opprobrio, & iudicio cōscientiæ. verberamur etiam vocis nostræ verbere, cum loquimur ea quorum sono cæditur animus noster, & més cōsauciatur. Quis enim est qui mūdum cor à peccatorum habeat colluuione, aut non delinquat in lingua sua? Et ideo quia neminé sciebat castū os seruare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem imposuit innocentiæ, vt tacédo culpam declinaret, quam vix effugere posset loquendó. Audiamus ergo cautionis magistrum: Dixi, custodiā vias meas: (Psalm. 38.) Hoc est, tacito cogitationis præcepto indixi mihi vt custodiré vias meas. Aliæ sunt viæ quas debemus sequi, aliæ quas custodire. Sequi vias domini, custodire nostras, ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non cito loquaris. Lex dicit: Audi Israel dominū deum tuum. (Deutero. 6.) Non dicit loquere, sed audi. Ideo Eua lapsa est, quia locuta est viro quod non audierat à domino deo suo. Prima vox dei dicit tibi: Audi. Si audias, custodis vias tuas. & si lapsus es, cito corrige. In quo enim corrigit iunior viam suā, nisi in custodiendo verba domini? (Psalm. 118.) Tace ergo prius, & audi, & non delinques in lingua tua. Graue malum, vt aliquis ore suo cōdemnetur. Etenim si pro ocioso verbo reddet vnusquisque rationem: (Matth. 12.) quanto magis pro verbo impuritatis & turpitudinis? Grauiora sunt enim verba præcipitationis, quàm ociosa. Ergo si pro ocioso verbo ratio poscitur: quantò magis pro sermone impietatis pœna exsoluitur?

Taciturnitatem moderandam esse, & quod in ira silendum sit. Caput III.

QVid igitur? Mutos nos esse oportet? Minime. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi. (Eccles. 3.) Deinde si pro ocioso* verbo reddemus rationem, (* sermone.) videamus ne reddamus & pro ocioso silentio. Est enim magnum & negociosum silentium, vt erat Susannæ, quæ plus egit tacendo, q̃ si esset locuta. (Daniel. 13.) Tacédo enim apud homines, locuta est deo. Nec vllum maius indicium suę castitatis inuenit, q̃ silentiū. Conscientia loquebatur, vbi vox non audiebatur: nec quærebat pro se hominum iudicium, quæ habebat domini testimonium. Ab illo igitur volebat absolui, quem sciebat nullo modo posse falli. Ipse dominus in euangelio tacens operabatur salutem* hominum. (* omnium.) Rectè ergo Dauid non silentium sibi indixit perpetuum, sed custodiam. Custodiamus ergo cor nostrū, custodiamus os nostrum. Vtrūque enim scriptum est: hic, vt os custodiamus. Alibi tibi dicitur: Omni custodia serua cor tuum. (Prouerb. 4.) Si custodiebat Dauid, tu non custodies? Si immunda labia habebat Esaias, qui dixit: O miser ego, quoniam compunctus sum, quia cum sim homo, & immunda labia habeam. (Esaiæ. 6.) Si propheta domini immūda habebat labia, quomodo nos munda habemus? Et cui, nisi vnicuique nostrum scriptum est: Sepi possessionem tuam spinis, & aurū & argétum tuum alliga, & ori tuo fac ostium & vectem, & verbis tuis iugū & staterā? (Eccli. 28.) Possessio tua, mens tua est. Aurū tuum, cor tuum est. Argētum tuum, eloquium tuum est. Eloquia domini, eloquia casta, argentū igne examinatum. (Psalm. 11.) Bona etiam possessio, més bona. Denique possessio* preciosa, homo mundus. (* bona.) Sepi ergo hanc possessionem, & circūuallato cogitationibus, munito* spinis solicitudinū, (* piis solicitudinib*.) ne in eam irruant & captiuā ducāt irrationabiles corporis passiones, ne incursent motus graues, ne* diripiant vindemiā eius transeūtes viā. (* disrūpant.) Custodi interiorem hominem tuum. Noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia preciosa possessio est. Et merito preciosa, cuius fructus non caducus & temporalis, sed stabilis atque æternæ salutis est. Cole ergo possessionem tuam, vt sint tibi agri. Alliga sermonem tuum, ne luxuriet, ne lasciuiat, & multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior, & ripis suis coerceatur. Cito lutum colligit amnis exundās. Alliga sensum tuum, *nō sit remissus ac defluus, (* ne.) ne dicatur de te: Nō est malagma ponere*, neque oleum, neque alligaturam. (Esaiæ. 1.) (* apponere.) Habet suas habenas mentis sobrietas, quibus regitur & gubernatur. Sit ori tuo ostium, vt claudatur vbi oportet: & obseretur diligentius, ne quis in iracundiam excitet vocem tuā, & contumeliā rependas cōtumeliæ. Audisti hodie lectum: Irascimini, & nolite peccare. (Psalm. 4.) Ergo & si irascimur, quia affectus naturę est, non potestatis: malum sermoné nō proferamus de ore nostro, ne in culpā ruamus. Sed iugū sit verbis tuis & statera, hoc est, humilitas atque mēsura, vt lingua tua méti subdita sit. Restringatur habenæ vinculis, frænos habeat suos, quibus reuocari possit. Ad mensuram sermones proferat libra examinatos iustitiæ, vt sit grauitas in sensu,

in sermone pondus, atque in verbis modus.

Orationem non affectus promat, sed ratio. Hinc enim insidias loquenti tendit hostis inuisibilis. Cap. IIII.

HAec si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus. Custodiendo enim os suum, retinēdo linguam suā, nec prius loquendo quam interroget, & expendat, atque examinet verba sua, si dicendum hoc, si dicēdum aduersus hunc, si tempus sermonis sit huius, is profecto exercet modestiam, ac mansuetudinem, & patiētiam: vt non ex indignatione & ira in sermonem erumpat, non alicuius passionis indicium det in verbis suis, non ardorem libidinis flammare in sermone suo indicet, & inesse dictis suis stimulos iracundiæ: postremo ne sermo qui cōmendare interiora debet, vitium aliquod esse in moribus aperiat & prodat. Tunc enim maxime insidiatur aduersarius, quando videt nobis passiones aliquas generari: tunc fomites mouet, laqueos parat. Vnde non immerito (sicut audistis hodie legi) Propheta dicit: Quia ipse liberauit me de laqueo venantiū, & à verbo aspero. Symmachus irritationis verbum dixit, Alij perturbationis. Laqueus aduersarij est sermo noster, sed etiam ipse non minus aduersarius est nobis. Loquimur plerunque quod excipiat inimicus, & quasi nostro gladio nos vulneret. Quanto tolerabilius est, alieno gladio quàm nostro perire? Explorat ergo aduersarius nostra arma, & concutit sua tela. Si viderit moueri me, inserit aculeos suos, vt seminaria iurgiorū excitet. Si emisero verbum indecorum, laqueum suum stringit. Interdum mihi escam proponit vindictæ possibilitatē, vt dum vindicare cupio, ipse me inseram laqueo, & nodum mortis astringam mihi. Si quis ergo hunc aduersarium sentit præsentem esse, tūc magis custodiam adhibere debet ori suo, ne det locum aduersario. Sed non multi hunc vident.

Psal. 90. Symmach.

Quod etiam carnales inimicos cùm nos instinctu diaboli ad conuitia prouocant, patientia superare debeamus. Huius rei exemplum inducitur Dauid lacessitus à Semei. Caput V.

SEd etiā ille cauēdus est, qui videri potest, quicunq; irritat, quicunq; incitat, quicunque exasperat, quicunq; incētiua luxuriæ aut libidinis suggerit. Quando ergo aliquis nobis conuiciatur, lacessit, ad violentiam prouocat, ad iurgium vocat, tunc silentium exerceamus, tunc muti fieri non erubescamus. Peccator est enim qui nos prouocat, qui iniuriam facit, & nos similes sui fieri desiderat. Denique si taceas, si dissimules, solet dicere: Quid taces? Loquere si audes. Sed non audes: mutus es, elinguem te feci. Si ergo taceas, plus rumpitur, victum se reputat, irrisum, posthabitum, atque illusum. Si respōdeas, superiorem se factum arbitratur, quia parem inuenit. Si enim taceas, dicetur: Ille conuiciatus est huic, contempsit iste. Si referas contumeliam, dicetur: Ambo conuiciati sunt. Vterque condemnatur, nemo absoluitur. Ergo illius est studiū, vt irritet, vt similia illi loquar, similia agam. Iusti est autem dissimulare, nihil loqui, tenere bonum fructum cōscientiæ, plus committere bonorum iudicio, quàm criminantis insolentiæ, contentum esse grauitate morum suorum. Hoc est enim silere à bonis, quia bene sibi conscius, falsis non debet moueri, nec æstimare plus ponderis in alieno esse conuitio, quàm in suo testimonio. Ita fit, vt etiam humilitatem custodiat. Si autem nolit humilior videri, talia tractat, & dicit ipse secum: Hic ergo vt me contemnat, & in conspectu meo loquatur talia aduersum me, quasi non possim ego ei aperire os meum? Cur non etiam ego dicam, In quibus eum mœstificare possim? Hic ergo vt mihi iniurias faciat, quasi vir non sim, quasi vindicare me non possim? Hic vt me criminetur, quasi ego non possim grauiora in eū componere? Qui talia dicit, non est mitis atque humilis, non est sine tentatione. Tentator eum exagitat, ipse ei tales opiniones inserit. Plerunque adhibet hominem atque apponit nequam spiritus qui hæc illi dicat. Sed tu in petra fixum vestigium tene. Et si seruus cōuitium dicat, iustus tacet. Etsi infirmus contumeliam faciat, iustus tacet. Et si pauper criminetur, iustus non respondet. Hæc sunt arma iusti, vt cedendo vincat. Sicut periti iaculandi cedentes solent vincere, & fugientes grauioribus sequentem vulnerare ictibus.

Psal. 38.

Exemplum patientiæ Dauid. Caput VI.

QVid enim est opus moueri, cùm audimus conuitia? Cur non imitamur dicentem: Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis? An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit Dauid? Imò & fecit. Nā cùm ei conuitiaretur Semei filius Gemini, tacebat Dauid: & quamuis septus armatis non retorquebat cōuitium, non vltionem quærebat, eousque vt dicente sibi Saruiæ filio quod vindicare in eum vellet, non permiserit. Ibat ergo tanquam mutus & humiliatus, ibat tacens: nec mouebatur, cùm vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo mouebatur conuitiis, cui abundabat bonorum operum conscientia. Itaque is qui cito iniuria mouetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit torquetur.

Psal. 38. 2. Regū.

Quod psalmus trigesimus octauus non solum silentij laude, sed etiam contemptu rerum valde sit mirabilis. Cap. VII.

NEque improuidè ad vos filios meos scribens, huius psalmi prooemio vsus sum, quem psalmum propheta Dauid sancto Idithum canendum dedit. Ego vobis tenendum suadeo, delectatus eius sensu profundo & virtute sententiarum. Aduertimus enim ex his quæ breuiter libauimus, & silendi patientiam, & opportunitatem loquendi, & in posterioribus contemptum diuitiarum, quæ maxima virtutum fundamenta sunt, hoc psalmo doceri. Dum igitur hunc psalmum considero, successit animo de officiis scribere. De quibus etiam si quidam philosophiæ studentes scripserunt, vt Panætius & filius eius apud Græcos, Tullius apud Latinos, non alienum duxi à nostro munere, vt & ipse scriberē. Et sicut Tullius ad erudiendum filium, ita ego quoque ad vos informandos filios meos. Neque enim minus vos diligo quos in Euangelio genui, quàm si coniugio suscepissem. Non enim vehementior est natura ad diligendum, quàm gratia. Plus certè diligere debemus quos perpetuò nobiscum putamus futuros, quàm quos in hoc tantum seculo. Illi degeneres nascuntur frequenter, qui dedeceant patrem: vos ante elegimus vt diligamus. Itaque illi necessitate diligūtur, quæ non satis idonea atque diuturna est ad perpetuitatem diligendi magistra: vos iudicio, quo magnum charitati pōdus ad vim diligēdi adiungitur, probare quos diligas, & diligere quos elegeris.

Panætius. Cicero.

Quod nomen officij, non solum philosophis, sed etiam nostris vsitatum sit. Cap. VIII.

ERgo quoniam personæ conueniunt, videamus vtrum res ipsa conueniat scribere de officiis, & vtrum hoc nomen philosophorum tantummodo scholæ aptum sit, an etiam in scripturis reperiatur diuinis. Pulchrè itaque dum legimus hodie euāgelium (quasi adhortaretur ad scribendum) spiritus sanctus obtulit nobis lectionem, qua confirmaremur etiam in nobis officiū dici posse. Nam cùm Zacharias sacerdos obmutuisset in templo, & loqui non posset, factum est, inquit, vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Legimus igitur officium dici à nobis posse. Nec ratio ipsa abhorret, quandoquidem officium ab efficiendo dictum putamus, quasi efficium: sed propter decorem sermonis vna immutata litera, officium nuncupari. Vel certè, vt ea agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

Lucæ 1. Officiū vn de.

Officij diuisio, & honestum atque vtile unde metiantur Christiani. Caput IX.

OFficia autem ab honesto & vtili duci existimauerunt, & de iis duobus eligere quid præstet. Deinde incidere vt duo concurrant honesta, & duo vtilia, & quæratur quid honestius, & quid vtilius. Primum igitur in tres partes officium diuiditur, honestum & vtile, & quid præstantius. Deinde hæc tria in quinque genera

nera diuiserunt: in duo honesta, & duo vtilia, & eligendi iudicium. Prima igitur pertinere dicũt ad decus honestatémque vitæ. Secunda ad vitæ cõmoda, copias, opes, facultates. De iis eligendi subesse iudicium. Hæc illi. Nos autem nihil omnino nisi quod deceat & honestum sit, futurorum magis quàm præsentium metimur formula: nihilque vtile, nisi quod ad vitæ illius æternæ prosit gratiam definimus, non quod ad delectationem præsentis. Neque aliqua commoda in facultatibus & copiis opum constituimus, sed incommoda hæc putamus, si non reiiciantur, eáque oneri magis cùm sint æstimari, quàm dispendio cùm erogantur. Non superfluum igitur scriptionis nostræ est opus, quia officium diuersa æstimamus regula, atque illi æstimauerunt. Illi seculi commoda in bonis ducunt, nos hæc etiam in detrimentis: quoniam qui hic recipit bona, vt ille diues, illic cruciatur, & Lazarus qui mala hic pertulit, illic consolationem inuenit. Deinde qui illa non legunt, nostra legent si volent, qui non sermonum supellectilem, neque artem dicendi, sed simplicem rerum exquirunt gratiam.

Lucæ.16.

De decoro, & quod primum officium sit linguæ moderatio.
Caput X.

DEcorum autem in nostris scripturis primo constitui loco (quod Græcè πρέπον dicitur) instruimur & docemur, legentes: Te decet hymnus deus in Sion. Vel Græcè σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ θεὸς ἐν σιών. Et Apostolus ait: Loquere quæ decent sanam doctrinam. Et alibi: Decebat autem eum per quem omnia, & propter quem omnia, multis filiis in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passionem consummari. Nunquid prior Panætius, nunquid Aristoteles, qui & ipse disputauit de officio, quàm Dauid: cùm & ipse Pythagoras qui legitur Socrate antiquior, prophetã secutus Dauid, legem silentij dederit suis? Sed ille, vt per quinquẽnium discipulis vsum inhiberet loquendi, Dauid autem non vt naturæ munus imminueret, sed vt custodiam proferendi sermonis doceret. Et Pythagoras quidem, vt non loquendo loqui doceret: Dauid vt loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine vsu profectus? Qui disciplinam bellicã vult assequi, quotidie exercitatur armis, & tanquam in procinctu positus præludit prælium, & velut coram posito prætendit hoste, atque ad peritiam virésque iaculãdi, vel suos explorat lacertos, vel aduersariorum declinat ictus, & vigilanti exit obtutu. Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere, prius in fluuio præludit. Qui canendi suauitatem & vocis affectant præstantiam, prius sensim canendo vocem excitant. Et qui viribus corporis legitimóque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano vsu palestræ durantes membra, nutrientes patientiam, laborem assuescunt. Necnon ipsa natura nos in paruulis docet, quod prius sonos meditantur loquendi, vt loqui discant. Itaque sonus exercitatio quædam & palæstra vocis est. Ita ergo qui volũt discere cautionem loquendi, quod naturæ est non negent, quod custodiæ est exerceant: vt qui in specula sunt, speculando intendant, non dormiendo. Omnis enim res propriis ac domesticis exercitiis augetur. Ergo Dauid tacebat, nõ semper, sed pro tempore. Non iugiter, neq; omnibus, sed irritanti aduersario, prouocanti peccatori non respondebat. Et sicut alibi ait: Loquentes vanitatem & cogitantes dolum, non audiebat quasi surdus, & quasi mutus non aperiebat illis os suum. Quia & alibi habes: Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis illi fias. Primum igitur officium est, loquendi modus. Hoc sacrificium laudis deo dependitur. Hoc reuerentia exhibetur, cùm scripturæ diuinæ legũtur. Hoc honorantur parẽtes. Scio loqui plerosq; cùm tacere nesciant. Rarum est tacere quemquam, cùm sibi non prosit loqui. Sapiens vt loquatur, multa prius considerat, quid dicat, aut cui dicat, quo in loco, quo tempore. Est ergo & tacẽdi & loquendi modus. Est etiam factis modus. Pulchrum est igitur tenere mensuram officij.

Psal.64. Titum.2. Heb.2. Pythagoras Socrate antiquior. Psal.38. Psal.37. Prouer.26. Loquẽdi modus officiũ primum. Eccli.3.

Officium omne aut medium, aut perfectum esse.
Caput XI.

OFficium autem omne, aut medium, aut perfectum est: quod æquè scripturarum authoritate probare possumus. Habemus etenim in euangelio dixisse dominum: Si vis in vitam æternam venire, serua mandata. Dicit ille: Quæ? Iesus autem dixit illi: Non homicidium facies, Non adulterabis, Non facies furtum, Non falsum testimonium dices, Honora patrem & matrẽ, Et diliges proximum tuum sicut teipsum. Hæc sunt media officia, quibus aliquid deest. Denique dicit illi adolescens: Omnia hæc custodiui à iuuentute mea, quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vẽde bona tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & veni sequere me. Et suprà habes scriptum, vbi diligendos inimicos, & orandum dicit pro calumniantibus & persequentib⁹ nos, & benedicere maledicentes. Hoc nos facere debemus, si volumus perfecti esse, sicut pater noster qui in cœlo est, qui super bonos & malos solem suum iubet radios suos effundere, & pluuia & rore terras vniuersorum sine vlla discretione pinguescere. Hoc est igitur perfectum officium quod κατόρθωμα dixerunt Græci, quo corriguntur omnia, quæ aliquos potuerunt lapsus habere. Bona etiam misericordia, quæ & ipsa perfectos facit, quia imitatur perfectum patrem. Nihil tam commendat Christianam animam, quàm misericordia. Primum in pauperes, vt communes iudices partus naturæ, quæ omnibus ad vsum generat fructus terrarum: vt quod habes, largiaris pauperi, & cõsortem & conformem tuum adiuues. Tu numum largiris, ille vitam accipit. Tu pecuniam das, ille substantiam suam æstimat. Tuus denarius census illius est. Ad hæc plus ille tibi confert, cùm sit debitor salutis. Si nudum vestias, teipsum induis iustitiam. Si peregrinum sub tectum inducas tuum, si suscipias egentem, ille tibi acquiret sanctorum amicitias & æterna tabernacula. Non mediocris ista gratia. Corporalia seminas, & recipis spiritualia. Miraris iudicium domini de sancto Iob? mirare virtutem eius, qui poterat dicere: Oculus eram cæcorum, pes claudorum. Ego eram infirmorum pater, velleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum. Foris non habitabat peregrinus. Ostium autem meum omni venienti patebat. Beatus planè, de cuius domo nunquam vacuo sinu pauper exiuit. Neque enim quisquam magis beatus, quàm qui intelligit super pauperis necessitatem, & infirmi atque inopis ærumnam. In die iudicij habebit salutem à domino, quem habebit suæ debitorem misericordiæ.

Officiũ duplex. Matth.19. Matth.5. 1.Cor.9. Iob.29. Psal.40.

Non externis, sed internis & eternis bonis estimatur felicitas.
Caput XII.

SEd plerique reuocantur ab officio dispensatricis misericordiæ, dum putant hominis actus non curare dominũ, aut nescire eum quid in occultis geramus, quid teneat nostra conscientia: aut iudicium eius nequaquã iustum videri, quando peccatores diuitiis abundare vident, gaudere honoribus, sanitate, liberis: contra autem iustos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti. Nec mediocris ea quæstio, quandoquidem tres illi reges amici Iob, propterea eum peccatorem pronunciabant, quia inopem factum diuite, orbatum liberis, ex fœcundo parente, perfusum vlceribus, inhorrentem vibicibus, exaratum vulneribus à capite vsque ad pedes videbant. Quibus hanc sanctus Iob proponit assertionem: Si ego propter peccata mea hæc patior, cur impij viuunt? Inueterauerunt autem, & in diuitiis semen eorum secundum voluntatem, filij eorum in oculis, domus eorum abundant, timor nusquam, flagellum autem à domino non est ipsis. Hæc videns infirmus corde exagitatur, & studiũ auertit suum. Cuius dicturus sermones, antè sanctus præmisit Iob, dicens: Portate me, ego autem loquar, deinde ridete me. Nam & si arguor, quasi homo arguor. Portate ergo onus sermonum meorum. Dicturus enim sum, quod non probo, sed ad vos redarguendos proferã sermones iniquos. Aut certe, quia ita est versus. Quid autem? Nunquid ab homine arguor? hoc est, homo me non potest redarguere, quia peccaui, & si argui dignus sum: quia non ex euidenti culpa me arguitis, sed ex iniuriis æsti

matis merita delictorum. Videns ergo infirmus abundare iniustos successibus prosperis, se autem atteri, dicit domino: Discede à me, vias tuas scire nolo. Quid prodest, quia seruimus ei? Aut quæ vtilitas, quia occurrimus ipsi? In manibus eorum omnia bona, opera autem impiorum non videt. Laudatur in Platone, quod in Politia sua posuit eum, qui contra iusticiam disputandi partes recepisset, postulare veniam dictorum quæ non probaret, & veri inueniendi atque examinandæ disputationis gratia, illam sibi impositam personam dicere. Quod eousque Tullius probauit, vt ipse in libris quos scripsit de republica, eam sententiam dicendam putauerit. Quanto antiquior illis Iob, qui hęc primus reperit? Nec eloquentiæ phalerādæ gratia, sed veritatis probandæ præmittenda æstimauit. Satimque ipse quæstionem enodem reddidit, subiiciens, quod extinguatur lucerna impiorum, & futura sit eorū euersio. Non falli deum doctorem sapiētiæ & disciplinę, sed esse veritatis iudicem. Et ideo non secundum forensem abundantiam æstimandam beatitudinem singulorum, sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocētium, & flagitiosorum merita discernit, vera atque incorrupta pœnarum præmiorúmque arbitra. Moritur innocens in potestate simplicitatis suæ, in abundantia propriæ volūtatis, sicut adipe repletam animam gerens. At verò peccator quamuis foris abūdet, & delitiis diffluat, odoribus fragret, in amaritudine animę vitam exigit, & vltimum diem claudit, nihil secum eorum quæ epulatus fuerat referens, bonorū nihil secum auferens, nisi precia scelerum suorum. Hæc cogitans, nega, si potes, diuini esse iudicij remunerationem. Ille suo affectu beatus, hic miser. ille suo iudicio absolutus, hic reus. ille in exitu lætus, hic mœrens. Cui absolui potest, qui nec sibi innocens est? Dicite, inquit, mihi, vbi est protectio tabernaculorum eius? Signum eius non inuenietur. Vita etenim facinorosi, vt somnium. Aperuit oculos, trāsiuit requies eius, euanuit delectatio: licet ipsa quæ videtur etiam dum viuunt impiorum requies in inferno sit. Viuētes enim in inferna descendunt. Vides conuiuium peccatoris, interroga eius conscientiam. Nónne grauius omnibus fœtet sepulchris? Intueris lętitiam eius & salubritatem miraris corporis, filiorum atque opum abundantiam. Introspice vlcera & vibices animæ eius, cordísq; mœstitudinem. Nam de opibus quid loquar, cùm legeris: Quia in abūdantia est vita eius, cùm scias quia & si tibi videatur diues, sibi pauper est, & tuum iudicium suo refellat? De multitudine quoque filiorum, & de indolentia quid loquar, cùm se ipse lugeat, & sine hærede futurum iudicet, cùm imitatores sui successores suus esse nolit? Nulla enim hæreditas peccatoris. Ergo impius ipse sibi pœna est, iustus autem ipse sibi gloria. Et vtriq; aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso soluitur.

Psal.54.

Deum, etiam cum non putatur, regere omnia quæ creauit. Caput XIII.

SEd reuertamur ad propositum, ne diuisionem factam præteriisse videamur, quia occurrimus opinioni eorum qui videntes sceleratos quosque diuites, lætos, honoratos, potētes, cùm plerique iustorum egeant, atque infirmi sint, putant vel nihil deum curare de nobis, vt Epicurei dicunt, vel nescire actus hominum, vt flagitiosi putant: vel si scit omnia, iniquum esse iudicem, vt bonos egere patiatur, abundare improbos. Nec superfluus velut quidam excursus fuit, vt opinioni huiusmodi, ipsorum affectus responderet quos beatos iudicant, cùm ipsi se miseros putent. Arbitratus enim sum, quòd ipsi sibi facilius quàm nobis crediderint. Quo decurso, procliuè æstimo, vt refellam cætera. Et primo eorum assertionem, qui deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit, vsque ad lunam eius descendere prouidentiam. Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat & destituat, quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, nóne est maior iniuria fecisse: cùm aliquid non fecisse nulla iniustitia sit: non curare quod feceris, summa inclementia? Quòd si aut deum creatorem suum abnegant, aut ferarum & bestiarum se haberi numero censent, quid de illis dicamus, qui hac se condemnant iniuria? Per omnia deum ire ipsi asserunt, & omnia in virtute eius consistere, vim & maiestatem eius per omnia elementa penetrare, terras, cœlum, maria: & putant iniuriam eius, si mentem hominis, qua nihil nobis ipse præstantius dedit, penetret, & diuinę maiestatis ingrediatur scientia? Sed horum magistrum velut ebrium, & voluptatis patronum, ipsi qui putantur sobrij irrident philosophi. Nam de Aristotelis opinione quid loquar, qui putat deum suis contentum esse finibus, & præscripto regni modo degere, vt poetarum loquuntur fabulæ, qui mundum in tres ferūt esse diuisum, vt alij cœlum, alij mare, alij inferna coercenda imperij sorte obuenerint, eósque cauere, ne vsurpata alienarum partium sollicitudine, inter se bellum excitent. Similiter ergo asserit, quòd terrarum curam non habeat, sicut maris vel inferni non habet: Et quomodo ipsi excludunt, quos sequuntur poetas?

Deum nihil præterire & scripturarum testimoniis, & Solis comprobatur exemplo, qui licet creatura sit, tamen vel lumine, vel calore cuncta penetrat. Caput XIIII.

SEquitur illa responsio, vtrum deum, si operis sui cura non præterierit, prætereat sciētia. Ergo qui plantauit aurem, non audit? qui finxit oculū, non videt, non cōsiderat? Non pręteriit hęc vana opinio sanctos prophetas. Deniq; Dauid inducit eos loquētes, quos superbia inflatos asserit. Quid enim tam superbum, q̄ cùm ipsi sub peccato sint, alios indignè ferāt peccatores viuere, dicētes: Vsquequo peccatores domine, vsquequo peccatores gloriabuntur? Et infrà: Et dixerunt: Non videbit dominus, nec intelliget deus Iacob. Quibus respōdet Propheta, dicens: Intelligite nunc insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanę sunt. Qui ea quę vana sunt deprehendit, ea quæ facta sunt nescit, & ignorat quod ipse fecit? Potest opus suum ignorare artifex? Homo est, & in opere suo latentia deprehendit, & deus opus suum nescit? Altius ergo profundum in opere, quàm in authore. Et fecit aliquid quod supra se esset, cuius meritum ignoraret author, cuius affectum nesciret arbiter? Hæc illis. Cęterum nobis satis est ipsius testimonium qui ait: Ego sum scrutans corda & renes. Et in euangelio quod ait dominus Iesus: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sciebat enim quòd cogitarent mala. Denique euangelista testatur, dicens: Sciebat enim Iesus cogitationes eorum. Quorū non poterit satis mouere opinio, si facta eorum consideremus. Nolunt supra se esse iudicem, quem nihil fallat. Nolunt ei dare occultorum scientiam, qui metuunt occulta sua prodi. Sed etiam dominus sciens opera eorum, tradidit eos in tenebras. In nocte, inquit, erit fur. Et oculus adulteri seruabit tenebras, dicēs: Non considerabit me oculus, & latibulum personæ opposuit suæ. Omnis enim qui lucem fugit, diligit tenebras, studens latere: cùm deum latere non possit, qui intra profundum abyssi, & intra hominum mentes, non solum tractata, sed etiam voluenda cognoscit. Denique & ille qui dicit in Ecclesiastico: Quis videt me? & tenebræ cooperiunt me, & parietes. quem vereor? quamuis in lecto positus hæc cogitet, vbi non putauerit comprehenditur. Et erit, inquit, dedecus, quod non intellexerit timorem dei. Quid autem tam stolidum quàm putare, quòd deum quicquam prætereat: cùm sol qui minister luminis est, etiam abdita penetret, & in fundamenta domus vel secreta conclauia vis caloris eius irrumpat? Quis neget verna temperie tepefieri interiora terrarum, quas glacies hiberna constrinxerit? Norunt ergo arborum occulta vim caloris vel frigoris, adeo vt radices arborum aut vrantur frigore, aut fotu solis virescant. Denique vbi clementia cœli arriserit, varios terra se fundit in fructus. Si igitur radius solis fundit lumen suum super omnem terram, & in ea quæ clausa sunt se inserit, nec vectibus ferreis aut grauium valuarum obicibus, quo minus penetret impeditur: quomodo non potest intelligibilis dei splēdor in cogitationes hominum & corda semet (quæ ipse

Psal.93.

Ibidem.

Hierem.17.

Lucæ.5.

Lucæ.6.

Iob.24.

Eccl.23.

ipse creauit) inserere? sed ea quæ ipse fecit, nõ videt, & fecit vt meliora sint quæ facta sunt, & potentiora quàm ipse est qui ea fecit, vt possint quando volunt cognitioné sui operatoris latere? Tantam ergo virtutem & potestatem inseruit mentibus nostris, vt eam comprehẽdere cum velit ipse non possit?

His quibus displicet quòd bonis malè, & malis sit bene, satisfacere debere Lazari & Pauli exempla. Cap. XV.

DVo absoluimus, & vt arbitramur non incongrue nobis huiusmodi cecidit disputatio. Tertium genus quæstionis residet huiusmodi: Cur peccatores abundent opibus & diuitiis, epulẽtur iugiter, sine mœrore, sine luctu, iusti autem egeãt, & afficiantur aut cõiugum amissione, aut liberorum. Quibus satisfacere debuit illa euãgelij parabola, quòd diues bysso & purpura induebatur, & epulas copiosas exhibebat quotidie, pauper autem plenus vlceribus de mẽsa eius colligebat reliquias. Post obitum vero vtriusque, pauper erat in sinu Abraæ requiem habens, diues in suppliciis. Nónne euidens est, meritorum aut præmia aut supplicia post mortem manere? Et rectè, quia in certamine labor est, post certamẽ aliis victoria, aliis ignominia. Nũquid priusquam cursus conficiatur, palma cuiquam datur, aut defertur corona? Merito Paulus certamen, inquit, bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod reliquũ, reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligũt aduentum eius. In illa, inquit, die reddet, non hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragiis, quasi athleta bonus decertabat: quia sciebat, quoniam per multas tribulationes oportet nos introire in regnum dei. Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitimè certauerit. Nec est gloriosa victoria, nisi vbi fuerint laboriosa certamina.

Lucæ.16. — 2.Tim.4. — Acto.14.

Commemoratis beatitudinibus de euangelio, hic laborem dicit esse, mercedem in cœlo, ponens exemplum athletarum & spectatorum. Caput XVI.

NOnne iniustus est, qui ante quærat præmiũ quam certamen fuerit absolutum? Ideoque dominus in euangelio ait, Beati pauperes spiritu, quoniã ipsorum est regnum cœlorum. Non dixit, Beati diuites, sed pauperes. Inde incipit beatitudo iudicio diuino, vbi ærumna æstimatur humano. Beati qui esuriunt, quia ipsi saturabuntur. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem habebunt. Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur deus. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis, cùm vobis maledicent homines & persequentur, & dicent omne malum aduersum vos, propter iustitiam. Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlo. Futuram, non præsentem: in cœlo, non in terra: mercedem promisit esse reddẽdam. Quid alibi poscis, quod alibi debetur? Quid præpropere coronam exigis antequam vincas? Quid detergere puluerem? quid requiescere cupis? Quid epulari gestis antequam stadium soluatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in stemmate sunt, & tu iam ocium peris? Sed fortè dicas: Cur impij lætãtur? Cur luxuriantur? Cur etiam ipsi non mecum laborant? Quoniam qui non subscripserint ad coronam, non tenẽtur ad laborem certaminis. Qui in stadiũ non descenderint, non se perfundũt oleo, non obliniũt puluere. Quos manet gloria, expectat iniuria. Vnguentati spectare solent, non decertare: non solem, æstus, puluerem, imbrésque perpeti. Dicant ergo & ipsis athletæ: Venite, nobiscum laborate. Sed respõdebunt spectatores: Nos hic interim de vobis iudicamus, vos autem sine nobis coronæ (si viceritis) gloriam vẽdicabitis. Isti igitur qui in delitiis, qui in luxuria, rapinis, quæstibus, honoribus, studia posuerunt sua, spectatores magis quàm præliatores sunt. Habent lucrum laboris, fructum virtutis non habent. Fouent ocium, astutia & improbitate aggerãt diuitiarum aceruos, sed exoluent (seram licet) nequitiæ suæ pœnam. Horum requies in inferno, tua verò in cœlo. Horum domus in sepulchro, tua

Matth.5.

A in paradiso. Vnde pulchrè, vigilare eos in tumulo Iob dixit: quia soporem quietis habere nõ possunt, quem ille dormiuit, qui resurrexit. Noli igitur vt paruulus sapere, vt paruulus loqui, vt paruulus cogitare, vt paruulus vendicare ea quæ sunt posterioris ætatis. Perfectorum est corona. Expecta, vt veniat quod perfectum est, quando non per speciem & in ænigmate, sed facie ad faciem formam ipsam redopertæ veritatis possis cognoscere. Tunc qua causa ille diues fuerit, qui erat improbus & raptor alieni, qua causa potens alius, qua causa ille abundauerit liberis, ille fultus honoribus: reuelabitur. Fortasse vt dicatur raptori, diues eras, qua causa aliena rapiebas? Egestas non compulit, inopia non coegit. Nónne ideo te diuitem feci, vt excusationem habere non possis. Dicatur etiã potenti: Cur non affuisti viduæ, orphanis quoque iniuriam patientibus? Nunquid tu infirmus eras? Nunquid non poteras subuenire? Ideo te feci potentem, vt non inferres violentiam, sed repelleres. Nónne tibi B scriptum est: Eripe iniuriam patientẽ? Nónne tibi scriptum est: Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate? Dicatur etiam abundanti liberis: Honoribus cumulaui te: salubritatem corporis concessi tibi, cur non secutus es præcepta mea? Famule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te? Nónne ego tibi liberos dedi, honores contuli, salutem donaui? Cur me negabas? Cur æstimabas quòd ad scientiam meam quæ gereres non peruenirent? Cur tenebas dona mea, despiciebas mandata mea? Denique de Iuda proditore hæc colligere licet, qui & apostolus inter duodecim electus est, & loculos pecuniarum, quas pauperibus erogaret, commissos habebat, ne videretur, aut quasi inhonorus, aut quasi egenus dominum prodidisse. Et ideo vt iustificaretur in eo dominus, hæc ei contulit, vt non quasi iniuria exasperatus, sed quasi præuaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius.

Iob.21. — 1.Cor.13. †vindicare. — 1.Cor.13. — Eccli.4. — Psal.81. — Micheæ.6.

C *Adolescentis officia & exempla huic ætati proposita.* Caput XVII.

QVoniam igitur & pœnam improbitati, & virtuti fore præmium, satis claruit: de officiis aggrediamur dicere, quæ nobis ab adolescentia spectanda sunt, vt cùm ætate accrescant simul studia bonorum actuum. Est igitur bonorum adolescentium timorem dei habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reuerentiam, castitatem tueri, nõ aspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamento sunt minori ætati. Vt enim in senibus grauitas, in iuuenibus alacritas, ita in adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ. Erat Isaac deum timens, vtpote Abraæ indoles, honorem deferens patri vsque eo, vt aduersus paternam voluntatem nec mortem recusaret. Ioseph quoque cum somniasset quod sol & luna & stellæ adorarent eum, sedulum tamen obsequium deferebat patri: Castus ita vt ne sermonem quidem audire vellet nisi pudicum: humilis vsque ad seruitutem, verecundus vsque ad fugam, patiẽs D vsque ad carcerem, remissor iniuriæ vsque ad remunerationem. Cuius tanta verecundia fuit, vt comprehensus à muliere, vestẽ in manibus eius fugiẽs mallet relinquere, quàm verecundiam deponere. Moyses quoque & Hieremias electi à domino, vt oracula dei prædicarent populo, quod poterant per gratiam, excusabant per verecundiam.

Gen.22. — Gen.37. — Gen.39.

De bono uerecundiæ, quod maximè in sancta dei eminuit genitrice, & quod gestus exterioris hominis persæpe qualitatem interioris ostendat. Caput XVIII.

PVlchra igitur virtus verecũdiæ, & suauis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis, plerũque in verbis refulget. Ipsum vocis sonum libret modestia, ne cuiusquam offendat aurẽ vox fortior. Denique in ipso canẽdi genere, prima disciplina verecundia est, imò etiam in omni vsu loquẽdi, vt sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremo loqui incipiat, vt verecunda principia commẽdent processum. Silentium quoque ipsum in quo est reliquarũ virtutum ocium, maximus

actus verecundiæ est. Denique si aut infantiæ putatur, aut superbię, probro datur: si verecundiæ, laudi ducitur. Tacebat in periculis Susanna, & grauius verecūdiæ, quàm vitæ damnum esse putabat, nec arbitrabatur periculo pudoris tuendam salutem. Deo soli loquebatur, cui poterat casta verecundia eloqui: refugiebat ora intueri virorum. Est enim & in oculis verecūdia, vt nec videre viros fœmina, nec videri velit. Neque verò quisquam solius hanc laudem castitatis putet. Est enim verecundia pudicitiæ comes, cuius societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim regendæ castitatis pudor est comes: qui si se prætendat ad ea quę prima pericula sunt, pudicitiā temerari non sinat. Hic primus in ipso cognitionis ingressu domini matrē cōmendat legētibus, & tāquam testis locuples, dignam quæ ad tale munus eligeretur, astruit, quòd in cubiculo, quòd sola, quòd salutata ab angelo tacet, & mota est in introitu eius, quòd ad virilis sexus speciem peregrinā turbatur aspectus virginis. Itaque quāuis esset humilis, præ verecūdia tamen non resalutauit, nec vllum responsum retulit, nisi vbi de suscipienda domini generatione cognouit, vt qualitatem effectus disceret, non vt sermonē refelleret. In ipsa quoque oratione nostra multum verecundia placet, multum conciliat gratię apud deum nostrum. Nónne hæc prætulit publicanū, & cōmendauit eum qui nec oculos audebat ad cœlum leuare? Ideo iustificatur magis domini iudicio, quàm ille pharisæus, quem deformauit præsumptio. Ideóq; oremus in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante deum locuples, vt ait Petrus. Magna igitur modestia, quæ cùm sit etiā sui iuris remissior, nihil sibi vsurpans, nihil vendicans, & quodammodo inter vires suas contractior, diues est apud deum, apud quē nemo diues. Diues est modestia, quia portio dei est. Paulus quoq; orationem deferri præcepit cum verecundia & sobrietate. Primam hāc & quasi præuiam vult esse orationis futuræ, vt non glorietur peccatoris oratio, sed quasi colore pudoris obducta, quo plus defert verecundiæ de recordatione delicti, eo vberiorem mereatur gratiā. Est etiam in ipso motu, gestu, incessu, tenenda verecundia. Habitus enim mentis, in corporis statu cernitur. Hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contra grauior, & constantior, & purior, & maturior ęstimatur. Itaque vox quædā est animi, corporis motus. Meministis filij quendam amicum cùm sedulis se videretur cōmendare officiis, hoc solo tamen in clerum à me non receptum, quod gestus eius plurimū dedeceret. Alterum quoq; cùm in clero repperissem, iubere † me ne vnquā præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos. Idque dixi, cùm redderetur post offensam muneri: hoc solum excepi, nec fefellit sententia. Vterque enim ab ecclesia recessit, vt qualis incessu prodebatur, talis perfidia animi demonstraretur. Namq; alter Arianæ infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret, sacerdotem se nostrū negauit. Lucebat in illorū incessu imago leuitatis, species quædā scurrarum percursantium. Sunt etiam qui sensim ambulādo imitantur histrionicos gestus, & quasi quædā fercula pōparum, & statuarum motus nutantium, vt quotiensecunq; gradum transferūt, modulos quosdam seruare videantur. Nec cursim ambulare honestum arbitror, nisi cū causa exigit alicuius periculi, vel iusta necessitas. Nam plerunque festinantes anhelos videmus torquere ora, quibus si causa desit festinationis necessarię, neuus iustæ offensionis est. Sed non de his dico, quibus rara properatio ex causa nascitur, sed quibus iugis & continua in naturam vertitur: nec in illis ergo† tanquam simulachrorum effigies probo, nec in istis tāquam excussorū ruinas. Est etiam gressus probabilis, in quo sit species authoritatis, grauitatis que pondus, trāquillitatis vestigium, ita† tamen si studium desit atque affectatio, sed motus sit purus ac simplex (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet, vt ars desit, non desit correctio. Quod si etiam ista spectantur altius, quanto magis cauendum est, ne quid turpe ore exeat. Hoc enim grauiter coinquinat hominem. Non enim cibus inquinat hominem, sed iniusta obtrectatio, sed verborum obscœnitas,

Lucæ. 1. — Lucæ. 18. — 1. Petr. 3. — † sibi. — Tullius li. 1. de offic. de cori. — † Stupidior. — † iussisse — † ego — † ne — Matth. 15.

A Hæc etiam vulgo pudori sunt: In nostro verò officio, nullum verbum quòd inhonestè cadat, non incutit verecundiam. Et non solum nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus huiusmodi præbere dictis: sicut Ioseph ne incongrua suæ audiret verecundiæ, veste fugit relicta: quoniam quem delectat audire, alterū loqui prouocat. Intelligere quoq; quod turpe sit, pudori maximo est. Spectare verò si quid huiusmodi fortuito accidat, quanti horroris est? Quod ergo in aliis displicet, nunquid potest in seipso placere? Hæc ipsa natura nos docet, quæ perfectè quidem omnes partes nostri corporis explicauit, vt & necessitati consuleret, & gratiā venustaret. Sed tamen eas quæ decoræ aspectu forēt, in quib' formæ apex quasi in arce quadam locatus, & figuræ suauitas, & vultus species emineret, operandíque vsus esset paratior, obuias atque apertas reliquit. Eas verò in quibus esset naturalis obsequium necessitatis, ne deforme sui præberent spectaculū, partim tāquam in ipso emendauit † atque abscondit corpore, partim docuit & suasit tegendas. Nónne igitur ipsa natura est magistra verecūdiæ? Cuius exemplo modestia hominum (quam à modo scientię quid deceret appellatam arbitror) id quod in hac nostri corporis fabrica abditum repperit, operuit & texit, vt ostium illud tegebatur, quod ex transuerso faciendum in arca illa Noe iusto dictum est, in qua vel ecclesiæ, vel nostri figura est corporis, per quod ostium egeruntur reliquiæ ciborum. Ergo naturæ opifex, sic nostræ studuit verecūdiæ, sic decorū illud & honestū in nostro custodiuit corpore, vt velut ductus quosdam aquę, exitus cuniculorū nostrorū post tergū relegaret, atq; ab aspectu nostro auerteret, ne purgatio ventris vsum† oculorum offenderet. De quo pulchrè Apostolus ait: Quæ videntur, inquit, membra corporis infirmiora, necessariora sunt. Et quæ putam' ignobiliora esse membra corporis, his abundantiorem honorem circūdamus, & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habēt. Etenim imitatione naturæ industria auxit gratiam. Quod alio loco etiam altius interpretati sumus, vt non solum abscondamus ab oculis, verum etiā quæ abscondenda accepimus, eorum indicia vsúsque membrorum suis appellationibus nuncupare indecorum putemus. Denique si casū aperiantur hę partes, confunditur verecundia: si studio, impudētia æstimatur. Vnde & filius Noe Chā offensam retulit, quia nudatum videns patrem risit. Qui autem operuerunt patrē, accceperunt benedictionis gratiam. Ex quo mos vetus & in vrbe Roma, & in plerisque ciuitatibus fuit, vt filij cum parentibus puberes, vel generi nō lauarent, ne paternæ reuerentiæ authoritas minueretur: licet pleriq; se & in lauacro quantum possunt tegant, ne vel illic vbi nudum totum est corpus, huiusmodi intecta portio sit. Sacerdotes quoquè veteri more, sicut in Exodo legimus, brachas accipiebant, sicut ad Mosen dictum est à domino: Et facies illis brachas lineas, vt tegatur turpitudo pudoris, à lumbis vsque ad femora erunt, & habebit eas Aarō & filij eius, cum intrabunt in tabernaculum testimonij, & cum accedent sacrificare ad aram sancti, & non inducent super se peccatum, ne moriantur. Quod nonnulli nostrorum seruare adhuc feruntur, plerique spiritali interpretatione ad cautionem verecundiæ, & custodiam castitatis dictum arbitrantur.

Genes. 1. — † cōmendauit — Gene. 39. — † visum. — 1. Cor. 12. — Gen. 9. — Exo. 28.

In omnibus actis viriliter agendum, ne quicquam affectatum aut fœmineum attentandum. Caput. XIX.

Delectauit me diutius in partibus demorari verecundiæ, quia ad vos loquebar, qui aut bona eius ex vobis recognoscitis, aut dāna ignoratis. Quæ cùm sit omnibus ætatibus, personis, temporibus & locis apta, tamen adolescentes, iuueniléque annos maximè decet. In omni autem seruandū ętate, vt deceat quod agas, & conueniat, & quadret sibi ordo vitæ suę. Vnde Tullius etiam ordinem putat in illo decoro seruari oportere, idque positū dicit, in formositate, ordine, ornatu, ad actionem apto. Quæ difficile ait loquendo explicari posse, & ideo satis esse intelligi. Formositatem autem cur posuerit, nō satis intelligo, quamuis ille etiam vires corporis laudet: nos certe in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus,

Tullius lib. 1. de officio decori.

mus, gratiam tamen non excludimus, quia verecundia & vultus ipsos solet pudore perfundere, gratioresque reddere. Vt enim artifex in materia commodiore melius operari solet, sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet, ita tamen, vt etiam ipse nō sit affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis quàm expetitus, non preciosis & albentibus adiutus† vestiméntis, sed cōmunibus, vt honestati vel necessitati nihil desit, nihil accedat nitori. Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt, sed formam quandam & regulam ac succum virilem reseruans. Hoc est enim pulchritudinē viuendi tenere, conueniētia cuique sexui & personæ reddere. Hic ordo gestorum optimus, hic ornatus ad omnem actionem accommodus. Sed vt molliculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo, ita neque agrestem ac rusticum. Naturam imitemur. Eius effigies, formula disciplinæ, forma honestatis est.

†*splendentibus.*

Intemperantium hominum consortia, mulierum quoque commercia uitanda. Caput XX.

Habet sanè suos scopulos verecūdia, non quos ipsa inuehit, sed quos sæpe incurrit, si intemperantium incidamus consortia, qui sub specie iocunditatis venenum infundunt bonis. hi si assidui sint, & maximè in conuiuio, ludo, ac ioco, eneruant grauitatem illam virilem. Caueamus itaque ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam, quasi concentum quendam bonorū operum. Vsus enim cito inflectit naturā. Vnde quàm prudenter factis cōuenire Ecclesiasticis, & maximè ministrorū officiis arbitror, declinare extraneorum conuiuia, vel vt ipsi hospitales sitis peregrinantibus, vel vt ea cautione nullus sit opprobrio locus. Conuiuia quippe extraneorum occupationes habent, tum etiam epulandi produnt cupiditatē. Surrepunt etiam fabulæ frequenter de seculo ac voluptatibus, claudere aures non potes. prohibere, putatur superbię. surrepunt etiam præter voluntatē pocula. Melius est tuæ domui semel excuses, quàm alienæ frequenter: & vt ipse sobrius surgas, tamen ex aliena insolentia condemnari non debet præsentia tua. Viduarum ac virginum domos, nisi visitādi gratia, iuniores adire non est opus: Et hoc cum senioribus, hoc est, vel cum Episcopo, vel si grauior est causa cum presbyteris. Quid necesse est, vt demus obtrectandi locum secularibus? Quid opus est, vt illæ quoque visitationes crebræ accipiant authoritatem? Quid si aliqua illarum fortè labatur? Cur alieni lapsus subeas inuidiam? Quàm multos etiam fortes illecebra decepit? Quanti non dederunt errori locum, & dederunt suspicioni? Cur nō illa tempora quibus ab ecclesia vacas, lectioni impendas? Cur non Christum reuisas, Christum alloquaris, Christum audias? Illum alloquimur cùm oramus, illum audimus, cùm diuina legimus oracula. Quid nobis cum alienis domibus? Vna est domus, quæ omnes capit. Illi potius ad nos veniant, qui nos requirunt. Quid nobis cum fabulis? Ministerium altaribus Christi, non obsequium hominibus deferendum recepimus. Humiles nos esse decet, mites, mansuetos, graues, patientes, modum tenere in omnibus, vt nullum vitium esse in morib', vel tacitus vultus, vel sermo annunciet.

De iracundia in se reprimenda, & in aliis mitiganda. Caput XXI.

Caueatur iracūdia: aut si præcaueri non potest, cohibeatur. Mala enim lex peccati indignatio est, quæ ita animum perturbat, vt rationi non relinquat locum. Primum est igitur, si fieri potest, vt morum tranquillitas vsu quodam affectioni proposito in naturam vertatur. Deinde quoniam ita plerūque motus infixus est naturæ ac moribus, vt euelli atque euitari nō queat: si præuideri potuerit, ratione opprimatur. Aut si prius occupatus fuerit animus ab indignatione, quàm consilio prospici ac prouideri potuerit, ne occuparetur: meditare quomodo motum animi tui vincas, iracundiam temperes. Resiste iræ si potes, cede si non potes: quia scriptum est: Date locum iræ. Iacob fratri indignanti piè cessit, & Re-

Roman. 12.

A beccæ, id est, patientiæ instructus consilio abesse maluit & peregrinari, quàm excitare fratris indignationem, & tunc redire, cùm fratrem mitigatum putaret. Et ideo tantam apud deum inuenit gratiam. Quibus deinde obsequiis, quantis muneribus fratrem ipsum reconciliauit sibi, vt ille præreptæ benedictionis non meminisset, meminisset delatæ satisfactionis. Ergo si præuenerit & prǫoccupauerit mentem tuam iracundia, & ascenderit in te, non relinquas locum tuum. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te contumacia respondentis mouerit, & peruersitas impulerit ad indignationem: si non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic enim scriptum est: Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Deinde inquire pacem, & sequere eam. Pacem illam sancti Iacob vide, qua primum sedato animum. Si non præualueris, frænos linguæ impone tuæ: deinde reconciliationis studium

Gen. 27.

Psal. 33.

B non prætermittas. Hæc oratores seculi de nostris vsurpata in suis posuere libris. Sed ille sensus huius habet gratiam, qui prior dixit: Vitemus ergo aut temperemus iracūdiam, ne sit eius aut in laudibus exceptio, aut in vitiis exaggeratio. Non mediocre est, mitigare iracundiam, non inferius quàm omnino non commoueri. Hoc nostrum est, naturæ illud. Illæ denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quę plus habent gratiæ, quàm amaritudinis. Et si cito pueri inter se mouētur, facilè sedantur, & maiori suauitate in se recurrunt. Nesciunt se subdole artificioséque tractare. Nolite hos contēnere pueros, de quibus dominus ait: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, nō intrabitis in regnum cœlorum. Itaque & ipse dominus, hoc est, dei virtus, sicut puer cùm malediceretur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit. Ita ergo te compara, vt quasi puer iniuriam non teneas, maliciā non exerceas, omnia à te innocenter proficiscantur. Non consideres quid ab aliis in te re-

Matth. 18.

1. Petr. 2.

C feratur, locum tuum serua, simplicitatem & puritatem tui pectoris custodi. Noli respōdere irato ad iracundiam eius, siue imprudenti ad imprudentiam eius. Cito culpa culpam excutit. Si lapides teras, nónne ignis erumpit? Ferūt Gentiles, vt in maius omnia verbis extollere solēt, Archytæ Tarentini dictum philosophi, quod ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quàm te afflictarem nisi iratus essem. Sed etiam Dauid, & armatam dexteram in indignatione cōpresserat. Et quanto plus est non remaledicere, quàm non vindicare? Et bellatores aduersus Nabal ad vltionem paratos, Abigail deprecatione reuocauerat. Vnde aduertimus, tempestiuis quoque intercessionibus nō solum cedere nos, sed etiam delectari oportere. Eousque autem delectatus est, vt benediceret interuenientem, quod ab studio vindictæ reuocatus foret. Iam dixerat de inimicis suis: Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Audiamus turbatus in ira quid dixerit: Quis dabit mihi pēnas sicut colūbę, & volabo & requiescam? Illi ergo ad iracundiam prouocabant, hic tranquillitatem eligebat. Iam dixe-

†manus.

1. Reg. 25.

Psal. 54.

D rat: Irascimini & nolite peccare. Moralis magister, qui naturalem affectum inflectendum magis ratione doctrinæ, quàm extirpādum nouerat, moralia docet. Hoc est: Irascimini vbi culpa est, cui irasci debeatis. Non potest enim fieri, vt non rerū indignitate moueamur: alioquin non virtus, sed lenitudo† & remissio iudicatur. Irascimini ergo ita, vt à culpa abstineatis. Vel sic: Si irascimini, nolite peccare, sed vincite ratione iracundiā. Vel certè sic: Si irascimini, vobis irascimini, quia commoti estis, & non peccabitis. Qui enim sibi irascitur quia cito cōmotus est, desinit irasci alteri. Qui autē vult iram suam iustam probare, plus inflammatur, & cito in culpam cadit. Melior est autem secundum Salomonē, qui iracundiam continet, quàm qui vrbem capit, quia ira etiam fortes decipit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quàm animos nostros ratio componat. Exanimat enim mentem plerunque aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit ictu. Ideo præuenire pulchrum est cogitatione, quæ voluendo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, sed iugo quodam rationis & habenis constricta mitescat.

Psal. 4.

†lenitudo.

Prouer. 16.

De cogitationibus, & appetitu, & decoro sermonis in confabulando, & in disceptando. Caput XXII.

SVnt autem gemini motus, hoc est, cogitationum & appetitus, alteri cogitationũ, alteri appetitus, nõ confusi, sed discreti & dispares. Cogitationes verũ exquirere, & quasi emolere muneris habẽt: appetitus ad aliquid impellit agendũ atque excitat. Itaque ipso genere naturæ suæ, & cogitationes tranquillitatem sedationis infundunt, & appetitus motum agendi excutit. Ita ergo informati simus, vt bonarum rerum subeat animũ cogitatio, appetitus autem rationi obtemperet (si verè vt illud decorum custodiamus, animum volumus intendere) ne rationẽ excludat rei alicuius affectus, sed ratio quid honestati conueniat, examinet. Et quoniam ad conseruationem decori spectare diximus, vt sciamus in factis dictísve quis modus, prior autem ordo loquendi quàm faciendi est, sermo in duo diuiditur, In colloquium familiare, & in tractatum disceptationémque fidei atque iustitiæ. In vtroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, & beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio. quæstiones enim magis excitare inanes, quàm vtilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine sit, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu vitæ id cauere debemus, ne rationem nimius animi motus excludat, sed teneamus consilij locum: ita etiam in sermone formulam eam tenere conuenit, ne aut ira excitetur, aut odiũ, aut cupiditatis nostræ, aut ignauiæ aliqua exprimamus indicia. Sit igitur sermo huiusmodi de scripturis maximè. Quid enim magis nos oportet loqui, quàm de cõuersatione optima, adhortatiõe obseruationis, disciplinæq; custodia? Habeat caput eius rationẽ, & finis modum. Sermo enim tædiosus iras excitat. Quàm verò indecorum, vt cùm omnis confabulatio habere soleat incrementum gratiæ, habeat næuum offensionis. Tractatus quoque de doctrina fidei, de magisterio continẽtiæ, de disceptatione iustitiæ, de hortatione diligentiæ, non vnus semper, sed vt se dederit lectio, nobis & arripiẽdus est, & prout possumus prosequendus: neque nimium prolixus, neque cito interruptus, ne vel fastidiũ derelinquat, vel desidiam prodat atque incuriam. Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.

Quod ioca quæ philosophi ponunt inter officia, penitus ab ecclesia sint remouenda. Caput XXIII.

MVlta præterea de ratione dicendi dant præcepta seculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror, vt de iocandi disciplina. Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamẽ ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam quæ in scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum vsurpare possumus? Cauẽdum est etiam in fabulis, ne inflectant grauitatem seuerioris propositi. Vę vobis qui ridetis, quia flebitis, ait dominus: & nos ridendi materiam requirimus, vt hic ridentes: illic fleamus? Non solum profusos, sed omnes etiam iocos declinãdos arbitror, plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonẽ esse non indecorum. Nam de voce quid loquar, quam simplicem & puram esse satis arbitror? Canoram autẽ esse, naturæ est, nõ industriæ. Sit sanè distincta pronunciationis modo, & plena succi virilis, vt agrestem ac subrusticũ fugiat sonum, non vt rithmum affectet scenicum, sed mysticum seruet.†

Lucæ 6.

† sonet.

De tribus quæ in vita actiua necessario sunt obseruanda, & quod appetitũ rationi cedere conueniat. Cap. XXIIII.

DE ratione dicendi satis dictũ puto, nunc de actione vitæ quid congruat cõsideremus. Tria autẽ in hoc genere spectanda cernimus. Vnum, vt rationi appetitus non reluctetur. Hoc enim solummodo possunt officia nostra illi decoro conuenire. Si enim appetitus rationi obediat, facile id quod deceat in omnib' officiis conseruari potest. Deinde ne maiore studio quàm res ipsa est quæ suscipitur, vel minore, aut paruam magno ambitu suscepisse, aut magnam inferiore destituisse videamur.

A Tertium de moderatione studiorum, operúmque nostrorum. De ordine quoque rerum, & de opportunitate temporum, non dissimulandum puto. Sed primum illud quasi fundamentum est omnium, vt appetitus rationi pareat. Secundum & tertiũ, idem est, hoc est, in vtroque moderatio. Vacat enim apud nos speciei liberalitas, quæ pulchritudo habetur, & dignitatis contemplatio. Sequitur de ordine rerũ, & de opportunitate temporum. Ac per hoc tria sunt, quæ videamus, vtrum in aliquo sanctorum consummata possimus docere. Primum igitur ipse pater Abraam, qui ad magisterium futuræ successionis informatus & instructus est, iussus exire de terra sua, & de cognatiõe sua, & de domo patris sui, nónne multiplicitate necessitudinis perstrictus affectu, tamen appetitum rationi obedientem præbuit? Quem enim terrę suæ, cognationis, domus quoque proprię gratia, non delectaret? Et hũc ergo mulcebat suorum suauitas, sed imperij cœlestis & remunerationis æternæ cõsideratio mouebat amplius. B Nónne considerabat vxorẽ imbecillem ad labores, teneram ad iniurias, decoram ad incentiua insolentium, sine summo non posse duci periculo? Et tamen subire omnia, quàm excusare consultius diiudicauit. Deinde cũ descenderet in Aegyptũ, monuit, vt diceret se sororem esse, non vxorem ipsius. Aduerte quanti appetitus. Timebat vxoris pudori, timebat propriæ saluti, suspectas habebat Aegyptiorum libidines, & tamẽ præualuit apud eum ratio exequendæ deuotionis. Cõsiderauit enim quod dei fauore vbiq; tutus esse posset: offenso autem domino, etiam domi non posset illæsus manere. Vicit igitur appetitum ratio, & obedientem sibi præstitit. Capto nepote, non perterritus, neque tot regum turbatus populis, bellum repetiit: victoria potitus, prædæ partem cuius ipse fuit author, recusauit. Promisso quoque sibi filio, cùm consideraret emortui corporis sui vires depositas, sterilitatem cõiugis, & supremam senectutem: etiam contra vsum naturæ deo credidit. Aduerte cõuenire omnia. Appetitus non defuit, sed repressus est: C animus ęqualis gerẽdis, qui nec magna pro vilibus, nec minora pro magnis duceret. Moderatio pro negociis, ordo rerum, opportunitas temporum, mensura verborum. Fide primus, iustitia præcipuus, in prælio strenuus, in victoria non auarus, domi hospitalis, vxori sedulus. Sanctum quoque eius nepotem Iacob delectabat domi securum degere, sed mater voluit eum peregrinari, vt daret fraternæ iracundiæ locum. Vicit appetitum, consilij salubritas. Exul domo, profugus à parentibus, vbique tamen conuenientem mensuram negociis tenuit, & temporibus opportunitatem reseruauit. Acceptus domi parentibus, vt alter maturitate prouocatus obsequij benedictionem daret, alter amore pio propẽderet. Fraterno quoque iudicio prelatus, cùm cibum suum fratri cedẽdum putasset, delectabatur vtique alimento secundum naturam, sed secundum pietatem cessit petito. Pastor domino gregis fidus, socero gener sedulus, impiger in labore, in conuiuio parcus, in satisfactione præuius, in remuneratione largus. Denique sic fraternam mitigauit iracundiam, vt cuius verebatur inimicitias, adipisceretur gratiam. D Quid de Ioseph loquar, qui vtiq; habebat cupiditatẽ libertatis, & suscepit seruitij necessitatem? Quàm subditus in seruitute, quàm in virtute cõstans, quàm benignus in carcere, sapiens in interpretatione, in potestate moderatus, in vbertate prouidus, in fame iustus, ordinem laudis rebus adiungens, & opportunitatem temporibus, æquitatem populis officij sui moderatione dispensans? Iob quoque iuxtà secundis atque aduersis rebus irreprehensibilis, patiens, gratus deo, atque acceptus, vexabatur doloribus, sed se consolabatur. Dauid etiam fortis in bello, patiens in aduersis, in Hierusalem pacificus, in victoria mansuetus, in peccato dolens, in senectute prouidus, rerum modos, vices temporum, per singularum sonos seruauit ætatum: vt mihi videatur non minus viuendi genere, quàm canẽdi suauitate prædulcis moralem† deo sui fudisse meriti cantilenam. Quod his viris principalium virtutum officium defuit? Quarum primo loco constituerunt prudentiam, quæ in veri inuestigatione versatur, & sciẽtiæ plenioris infundit cupiditatem. Secundo iustitiam, quæ suum cuique

Genes. 12.

Ibidem.

Genes. 14.

Ge. 17. & 18

Genes. 25.

Gen. 37.

† immortalẽ

cuique tribuit, alienum non vendicat: vtilitatem propriam negligit, vt communẽ æquitatem custodiat. Tertio fortitudinem, quæ & in rebus bellicis excelsi animi magnitudine, & domi emĩnet, corporísque præstat viribus. Quarto temperantiam, quæ modum ordinémque seruat omnium, quæ, vel agenda vel dicenda arbitramur.

Quod uirtutes quatuor principales, in patribus nostris non mediocriter sint consummatæ. Cap. XXV.

HAec forsitan aliquis dicat primo loco poni oportuisse, quoniam ab his quatuor virtutibus nascũtur officiorũ genera. Sed hoc artis est, vt primo officium definiatur, postea certa in genera diuidatur. Nos autem artem fugimus, exempla maiorum proponimus, quæ neque obscuritatem afferunt ad intelligendum, neque ad tractandum versutias. Sit igitur nobis vita maiorum, disciplinæ speculum non calliditatis commentarium: imitandi reuerentia, non disputandi astutia. Fuit igitur in sancto Abraam primo loco prudentia, de quo dicit scriptura: Credidit Abraam deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Nemo enim prudens, qui deum nescit. Denique insipiens dixit: Quia non est deus. Nam sapiens nõ diceret. Quomodo enim sapiens, qui non requirit authorem suum, qui dicit lapidi, Pater meus es tu: qui dicit diabolo, vt Manichæus, Author meus es tu? Quomodo sapiens, vt Arianus, qui mauult imperfectum authorem habere atque degenerẽ, quam verum atque perfectũ? Quomodo sapiẽs, vt Marciõ atque Eunomius, qui malunt deum malũ quàm bonum habere? Quomodo sapiens, qui deum suum non timet? Initium enim sapientiæ timor domini. Et alibi habes: Sapientes non declinant de ore domini, sed tractant in cõfessionibus suis. Simul quoque dicendo scriptura: Reputatum est ei ad iustitiã: alterius virtutis gratiam ei detulit. Primum igitur nostri definierunt prudentiam in veri consistere cognitione. Quis enim illorũ ante Abraam, Dauid, Salomonem? Deinde iustitiam spectare ad societatem generis humani. Denique Dauid ait: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Iustus miseretur, iustus commodat. Sapienti & iusto, totus mũdus diuitiarum est. Iustus communia pro suis habet, sua pro communibus. Iustus seipsum priusquã alios accusat. Ille enim iustus, qui nec sibi parcit, & occulta sua latere nõ patitur. Vide quam iustus Abraam. In senectute susceperat filiũ per repromissionem, reposcẽti domino negandum ad sacrificium (quãuis vnicum) non putauit. Aduerte hic omnes virtutes quatuor in vno facto. Fuit sapientiæ, deo credere, nec filij gratiam anteferre authoris præcepto. Fuit iustitiæ, acceptum reddere. Fuit fortitudinis, appetitũ ratione cohibere. Ducebat hostiam pater, interrogabat filius, tẽtabatur affectus patrius, sed non vincebatur. Repetebat filius appellationẽ paternam, compungebat paterna viscera, sed non minuebat deuotionem. Accedit & quarta virtus tẽperantia. Tenebat iustus & pietatis modum, & executionis ordinem. Denique dum sacrificio necessaria vehit, dum ignem adolet, dum filium ligat, dum gladium educit: hoc immolandi ordine meruit, vt filium reseruaret. Quid sapientius sancto Iacob, qui deũ vidit facie ad faciem, & meruit benedictionem? Quid iustius, qui ea quæ acquisierat oblatis muneribus cum fratre diuisit? Quid fortius, qui cum deo luctatus est? Quid modestius, qui modestiam ita & locis & temporibus deferebat, vt filiæ iniuriam malet prætexere coniugio quàm vindicare, eo quod inter alienos positus amori potius consulendum, quàm odia colligenda censebat? Noe q̃ sapiens, qui tantam fabricauit arcã? Quàm iustus, qui ad semen omnium reseruatus, solus ex omnibus & præteritæ generationis superstes est factus, & author futuræ, mundo potius & vniuersis magis quàm sibi natus? Quàm fortis, vt diluuium vinceret? Quàm temperans, vt diluuium tolleraret? quando introiret, qua moderatione degeret, quando coruum, quando columbam dimitteret, quando reciperet reuertentes, quando exeundi opportunitatem captaret, agnosceret?

Gene. 15. Roma. 4. Psal. 52. Eccli. 1. Roma. 4. Psal. 111. Prouer. 18. Gene. 15. & 18. Gene. 15. Gene. 22. Gene. 32. Gene. 6. 7. & 8.

Quid in ueritatis inuestigatione seruandum sit. Cap. XXVI.

ITaque tractant in veri inuestigatione tenendum illud decorum, vt summo studio requiratur quid verum sit, non falsa pro veris ducere, non obscuris vera inuoluere, nõ superfluis vel implexis atque ambiguis occupare animum. Quid tam indecorum, quàm venerari signa quæ ipsi faciũt? Quid tam obscurum, quàm de Astronomia & Geometria tractare quod probãt, & profundi aëris spacia metiri, coelum quoq; & mare numeris includere: relinquere caussam salutis, erroris quærere? An non ille eruditus in omni sapientia Aegyptiorum Moyses probauit ista? Sed illam sapientiam detrimentum & stultitiam iudicauit, & auersus ab ea, intimo deum quæsiuit affectu. Ideóq; vidit, interrogauit, audiuit loquentẽ. Quis magis sapiens, quàm ille quem docuit deus, qui omnem sapientiam Aegyptiorum, omniúmque artium potentias operis sui virtute euacuauit? Nõ hic incognita ꝓ cognitis habebat, hísque temere assentiebatur. Quæ duo in hoc maxime naturali atque honesto loco vitanda dicũt, qui sibi nec contra naturam esse nec turpe iudicant saxa adorare, & à simulacris auxilium petere, quæ nihil sentiant. Quãto igitur excelsior virtus est sapientia, tanto magis enitendũ esse arbitror nobis, vt assequi eã possimus. Itaque ne quid contra naturam, ne quid turpe atque indecorũ sentiamus: duo hæc, id est, & tempus & diligentiam ad considerationem rerum examinandi gratia conferre debemus. Nihil est enim magis quo homo cæteris animãtibus prestet, q̃ quod rationis est particeps, caussas rerũ requirit, generis sui authorem inuestigãdum putat, in cuius potestate vitæ necísque nostræ potestas sit, qui mundum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quod magis proficiat ad vitam honestam, quàm vt credamus eum iudicem futurum, quem & occulta non fallant, & indecora offendant, & honesta delectent. Omnibus igitur hominibus inest secundum naturam humanam verum inuestigare, quod ad studium cognitionis & scientiæ trahit, & inquirendi infundit cupiditatem. In quo excellere vniuersis pulchrum videtur, sed paucorum est assequi, qui voluendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem, vt ad illud beate honestéque viuendum peruenire possint, atque operibus appropinquare. Non enim qui dixerit, inquit, mihi domine, domine: intrabit in regnum cœlorum, sed qui fecerit ea quæ dico. Nam studia scientiæ sine factis, haud scio an etiam inuoluant magis.

Matth. 7.

Quod uirtutes quatuor ita perplexæ sint, ut ab inuicem separari nequeant. Cap. XXVII.

PRimus igitur officij fons prudẽtia est. Quid enim tam plenum officij, quàm deferre authori studiũ atque reuerentiam? Qui tamen fons & in virtutes deriuatur cæteras. Neque enim potest iustitia sine prudentia esse, cum examinare quid iustum, quídve iniustum sit, non mediocris prudentiæ sit. Sũmus in vtroque error: Qui enim iustum iudicat iniustum, iniustũ vero iustum, execrabilis erit apud deum. Vt quid abundant iustitiæ imprudenti, Salomon ait? Neque iterum prudentia sine iustitia est. Pietas enim in deum, initium intellectus. Quo aduertimus illud ab huius seculi translatum magis quàm inuentum sapientibus, quia pietas fundamẽtum est omniũ virtutum. Iustitiæ autem pietas est prima in deum, secunda in patriam, tertia in parentes. Item in omnes, quę & ipsa secundum naturæ est magisterium. Siquidẽ ab ineunte ætate vbi primum sensus infundi cœperit, vitam amamus tanquam dei munus, patriam parentésque diligimus. Deinde æquales quibus sociari cupim⁹. Hinc charitas nascitur quę alios sibi præfert, non quærens quæ sua sunt, in quibus est principatus iustitiæ. Omnibus quoque animantibus innascitur, primum salutem tueri, cauere quæ noceant, expetere quę prosint: vt pastum, vt latibula, quibus se à periculis, imbribus, sole defendãt, quod est prudẽtiæ. Succedit quoque vt omnium genera animantium, congregabilia natura sint, primo generis sui ac formæ consortibus, tum etiã cæteris: vt videmus boues armentis, equos gregibus, & maximè pares paribus delectari. Ceruos quoq; ceruis, & plerum-

Tullius. li. 1. de origine honesti ex quatuor fontibus.

rumque hominibus adiungi. Iam de procreandi studio & A sobolis, vel etiam generantium amore, quid loquar, in quo est forma iustitiæ præcipua? Liquet igitur & has & reliquas cognatas sibi esse virtutes. Siquidem & fortitudo quæ vel in bello tuetur à Barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena sit iustitiæ: & scire quo consilio defendat atque adiuuet, captare etiam temporum & locorũ opportunitates, prudẽtiæ ac modestiæ sit. Et tẽperantia ipsa sine prudentia modum scire nõ posit, opportunitatem noscere, & secundum mensuram reddere sit iustitiæ. Et in omnibus istis magnanimitas necessaria sit, & quædam fortitudo mentis, plerumque & corporis, vt quis quod velit posit implere.

Primum quod philosophi dicunt & secundum iustitiæ munus apud nos excludi, tertium vero à nostris mutuatum. Cap. XXVIII.

IVstitia igitur ad societatem generis humani, & ad communitatẽ refertur. Societatis enim ratio diuiditur in duas partes, iustitiam & beneficen- B tiam, quam eandem liberalitatem & benignitatẽ vocant. Iustitia mihi excelsior videtur, liberalitas gratior. Illa censuram tenet, ista bonitatẽ. Sed primum ipsum quod putant philosophi iustitiæ munus, apud nos excluditur. Dicunt enim illi eam primam esse iustitiæ formam, vt nemini quis noceat nisi lacessitus iniuria. Quod Euangelij authoritate vacuatur. Vult enim scriptura, vt sit in nobis spirit⁹ filij hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam. Deinde formam iustitię putauerunt, vt quis communia, id est publica pro publicis habeat, priuata ꝑ suis. Nec hoc quidem secundum naturam. Natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim deus generari iussit omnia, vt pastus omnibus communis esset, & terra ergo foret omnium quædam communis possessio. Natura igitur ius commune generauit, vsurpatio ius fecit priuatum. Quo in loco aiunt placuisse Stoicis, quæ in terris gignantur, omnia ad vsus hominum creari. Homines autẽ hominũ caussa esse generatos, vt ipsi inter se aliis alij ꝓdesse posint. Vn- C de hoc, nisi de nostris scripturis dicendum sumpserunt? Moyses enim scripsit, quia dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & secundum similitudinem, & habeat potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & pecorum, & omnium repentium super terram. Et Dauid ait: Omnia subiecisti sub pedib⁹ eius, oues & boues vniuersas insuper & pecora cãpi, volucres cœli, & pisces maris. Ergo omnia subiecta esse homini de nostris didicerunt, & ideo cẽsent propter hominẽ esse generata. Hominem quoq; hominis caussa generatum esse in libris Moysi reperimus, dicente domino: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Ad adiumẽtum ergo mulier data est viro, quæ generaret, vt homo homini adiumento foret. Denique antequã mulier formaretur, dictum est de Adam: Non est inuentus adiutor similis illi. Adiumentum enim homo nisi de homine habere non poterat. Ex omnibus igitur animantibus nullum animal simile, & vt absolute dicamus, nullus adiutor hominis inuẽtus est. Mulie- D bris igitur sexus adiutor expectabatur. Ergo secundum dei voluntatem, vel naturæ copulam, inuicem nobis esse auxilio debem⁹, certare officiis, velut in medio omnes vtilitates ponere, & vt verbo scripturæ vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, vel pecunia, vel operibus, vel quolibet modo, vt inter nos societatis augeatur gratia, nec quisquam ab officio vel periculi terrore reuocetur, sed omnia sua ducat, vel aduersa vel prospera. Denique sanctus Moyses pro populo patrum bella suscipere grauia non reformidauit, nec regis potẽtissimi trepidauit arma, nec barbaricæ immanitatis expauit ferociam, sed abiecit salutem suam, vt plebi libertatem redderet. Magnus itaque iustitię splendor, quæ aliis potius nata quàm sibi, communitatẽ & societatem nostram adiuuat, excelsitatem tenet, vt suo iudicio omnia subiecta habeat, opem aliis ferat, pecuniã conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena. Quis nõ cuperet hanc virtutis arcem tenere, nisi prima auaricia infirmaret atque inflecteret tantæ virtutis vigorem? Etenim

Gene.1. — Psal.8. — Gene.2.

dum augere opes, aggerare pecunias, occupare terras possessionibus cupimus, præstare diuitiis: iustitię formã exuimus, beneficentiam communem amittimus. Quomodo enim potest iustus esse, qui studet eripere alteri quod sibi quærat? Potentiæ quoque cupiditas, formam iustitiæ virilẽ effœminat. Quomodo enim potest ꝑ aliis interuenire, qui alios sibi subiicere conatur: & infirmo aduersus potentes opem ferre, qui ipse grauem libertati affectat potentiam?

Iustitiam & fidẽ hostibus etiam exhibendam. Cap. XXIX.

QVanta autem iustitia sit, ex hoc intelligi potest, quòd nec locis, nec personis, nec tẽporibus excipitur, quæ etiam hostibus reseruatur: vt si constitutus sit cũ hoste aut locus aut dies pręlio, aduersus iustitiam putetur, aut loco præuenire, aut tempore. Interest enim verum aliquis pugna aliqua & conflictu graui capiatur, an superiore gratia, vel aliquo euentu. Siquidẽ vehemẽtioribus hostibus & infidis, & his qui amplius lęserint vehementior refertur vltio: vt Madianitis, qui per mulieres suas plerosque peccare fecerant ex plebe Iudęorum, vnde & dei in populum patrum iracundia effusa est. Et ideo factum est, vt nullum Moyses victor superesse pateretur: Gabaonitas autem qui fraude magis quàm bello tentauerant plebem patrum, non expugnaret Iesus, sed cõditionis impositæ afficeret iniuria: Syros vero Helisæus quos obsidentes in ciuitatem duxerat momentaria cæcitate percussos, cum quò ingrederentur videre non possent, volenti regi Israel percutere non acquiesceret, dicens: Nõ percuties quos non captiuasti in lãcea & in gladio tuo. pone eis panem & aquam vt manducent & bibant, & remittãtur, & eant ad dominum suũ: vt humanitate prouocati gratiam reprę̃sentarẽt. Denique postea in terram Israel venire piratæ Syrię destiterũt. Si ergo in bello iustitia valet, quãto magis in pace seruanda est? Et hanc gratiam propheta his detulit, qui ad eum corripiendũ venerant. Sic enim legimus: quod in obsidionẽ eius miserat rex Syriæ exercitum suum, cognito quod Helisæus esset, qui consiliis & argumentationibus eius obuiaret omnibus. Quẽ videns exercitum Giezi seruus prophetæ, de salutis periculo trepidare cœpit. Cui dixit propheta: Noli timere, quoniam plures nobiscum sunt, quàm cum illis. Et rogante propheta vt aperirentur oculi seruo suo, aperti sunt. Vidit itaq; Giezi totum mõtem equis repletum & curribus in circuitu Helisæi. Quibus descendentibus ait propheta: Percutiat dominus cæcitate exercitũ Syriæ. Quo impetrato dixit ad Syros: Venite post me, & ducam vos ad hominem quẽ quæritis. Et viderunt Helisæum, quem corripere gestiebant, & videntes tenere non poterant. Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam seruari oportere, nec vllum decorũ esse posse, si violetur fides. Denique etiã aduersarios molli veteres appellatione nominabant, vt peregrinos vocarent. Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod æque etiam ipsum de nostris assumptũ dicere possumus. Aduersarios enim suos Hebræi allophylos, hoc est, alienigenas, latino appellabãt vocabulo. Denique in libro Regnorum primo sic legimus: Et factum est in diebus illis, conuenerunt alienigenæ in pugnam ad Israel. Fundamentum ergo est iustitiæ fides. Iustorum enim corda meditãtur fidem: & qui se iustus accusat, iustitiã supra fidem collocat. Nam tunc iustitia eius apparet, si vera fateatur. Denique & dominus per Esaiam: Ecce, inquit, mitto lapidẽ in fundamentũ Sion, id est, Christũ, in fundamentũ ecclesiæ. Fides enim omniũ Christus. Ecclesia autem quędã forma iustitię est, commune ius omnium. In commune orat, in commune operatur, in commune tentatur. Denique qui seipsum sibi abnegat, ipse iustus, ipse dignus Christo est. Ideo & Paulus fundamentũ posuit Christum, vt supra eum opera iustitiæ locaremus, quia fides fundamentum est. In operibus autẽ aut malis iniquitas, aut bonis iustitia est.

De beneficentia. Cap. XXX.

SEd iam de beneficentia loquamur, quæ diuiditur etiam ipsa in beneuolentiã & liberalitatẽ. Ex his igitur duabus constat beneficentia, vt sit perfecta. Non enim satis est beneuelle, sed etiam benefacere.

Nume.31. — Iosu.9. — 4.Reg.6. — 1.Reg.4. — Esa.28. — Tullius li.1. quemadmodũ ex beneficentia quæ iustitiæ coniuncta est officia manẽt.

facere. Nec satis est iterum benefacere, nisi id ex bono fonte, hoc est, ex bona voluntate proficiscatur. Hilarem enim datorem diligit deus. Nam si inuitus facias, quæ tibi merces est? Vnde Apostolus generaliter inquit: Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est. In Euāgelio quoque multas disciplinas accepimus iustæ liberalitatis. Pulchrum est igitur bene velle, & eo largiri consilio, vt prosis, non vt noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterij largiendum putes, non est beneficentia ista vbi nulla est beneuolentia. Officere enim istud est, non prodesse alteri: si largiaris ei qui conspiret aduersus patriam, qui congregare cupiat tuo sumptu perditos, qui impugnēt ecclesiā. Non est hæc probabilis liberalitas, si adiuues eum qui aduersus viduam & pupillos graui decernit iurgio, aut vi aliqua possessiones eorum eripere conatur. Non probatur largitas, si quod alteri largitur, alteri quis extorqueat: si iniuste quærat, & iuste dispensandum putet: nisi forte, vt ille Zacheus, reddas quadruplum prius ei quē fraudaueris: & gentilitatis vitia fidei studio & credentis operatione cōpenses. Fūdamentum igitur habeat liberalitas tua. hoc primum quæritur, vt cum fide conferas, fraudem non facias oblatis, ne dicas te plus conferre, & minus conferas. Quid enim opus est dicere? Fraus pmissi est: in tua potestate est largiri quod velis. Fraus fundamentum soluit, & opus corruit. Nūquid Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiā extingui vellet, vel vxorem eius? Sed exemplo eorū noluit perire cæteros. Nec illa perfecta est liberalitas, si iactantiæ caussa magis quàm misericordiæ largiaris. Affectus tuus nomen imponit operi tuo. Quomodo à te proficiscitur, sic æstimatur. Vides quàm moralem iudicem habeas? Te consulit, quomodo opus tuum suscipiat, mentem tuam prius interrogat. Nesciat inquit sinistra tua quid faciat dextra tua. Non de corpore loquitur, sed etiā vnanimus tuus, frater tuus quod facis nesciat, ne dum hic mercedem quæris iactantiæ, illic remunerationis fructum amittas. Perfecta autē est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occulte subuenit: quē laudat os pauperis, & non labia sua. Deinde perfecta liberalitas fide, caussa, loco, tempore commendatur, vt primum opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat: si in caussam ceciderit, aut captiuitatis suorum, aut calumniæ, & non adiuues: si sit in carcere, & pœnis & suppliciis propter debitum aliquod iustus excrucietur: (nam & si omnibus debetur misericordia, tamē iusto amplius:) si tēpore afflictionis suæ nihil à te impetret, si tempore periculi quo rapitur ad mortem, plus apud te pecunia tua valeat, quàm vita morituri. De quo pulchre Iob dixit: Benedictio perituri in me veniebat. Personarū quidem deus acceptor non est, quia nouit omnia. Nos autē omnibus quidem debemus misericordiam. Sed quia plerique fraude eam quærunt, & fingunt ærumnam, ideo vbi caussa manifestatur, persona cognoscitur, tempus vrget, largius se debet profundere misericordia. Non enim auarus dominus est, vt plurimum quærat. Beatus quidem qui dimittit omnia, & sequitur eum. Sed & ille beatus est, qui quod habet ex affectu facit. Denique duo æra viduæ illius diuitum muneribus prætulit: quia totum illa quod habuit contulit, illi autem ex abundanti partem exiguam contulerūt. Affectus igitur diuitem collationem aut pauperem facit, & precium rebus imponit. Cæterùm deus nō vult simul effundi opes, sed dispensari, nisi forte vt Helisæus qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinam se propheticam daret. Est etiam illa probanda liberalitas, vt proximos seminis tui nō despicias, si egere cognoscas. Melius est enim vt ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab aliis sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati, non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu posses conferre inopibus. Caussa enim præstat, non gratia. Neque enim propterea te domino dicasti, vt tuos diuites facias, sed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & precio miserationis peccata redimas tua. Putant se parum poscere? precium tuum quærunt, vitæ tuæ fructū adimere contendunt. Et accusat quod eum diuitem non feceris, cum te ille velit æternæ vitæ fraudare mercede? Consilium præmisimus, authoritatē petamus. Primum igitur neminem debet pudere, si ex diuite pauper fiat, dum largitur pauperi, quia Christus pauper factus est cum diues esset, vt nos sua inopia ditaret. Dedit regulam quam sequamur, vt bona ratio sit exinaniti patrimonij, si quis pauperum famē repulit, inopiam subleuauit. Vnde & consilium in hoc do, Apostolus dicit: Hoc enim vobis vtile est, vt Christū imitemini. Consilium bonis datur, correptio errantes coercet. Denique quasi bonis dicit: Qui non tantum facere sed & velle cœpistis ab anno præterito. Perfectorum vtrumque est non pars. Itaque docet, & liberalitatem sine beneuolentia, & beneuolentiam sine liberalitate non esse perfectam. Vnde ad perfectum hortatur dicens: Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmodum prompta est in vobis voluntas faciendi, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Nō enim vt aliis refectio sit, vobis autem angustia, sed ex æqualitate in hoc tempore vestra abundantia sit ad illorum inopiā, vt & illorum abundantia sit ad vestram inopiam, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum, non abundauit: & qui modicum non minorauit. Aduertimus quemadmodum & beneuolentiam, & liberalitatem, & modū comprehendit, & fructum atque personas. Ideo modum, quia imperfectis dabat consilium. Non enim patiuntur angustias, nisi imperfecti. Sed & si quis ecclesiam nolēs grauare in sacerdotio aliquo constitutus, aut ministerio, non totum quod habet conferat, sed operetur cum honestate quantum officio satis est, non mihi imperfectus videtur. Et puto quod hic angustiā non animi sed rei familiaris dixerit. De personis autem puto dictum: vt vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia ad vestram inopiam: id est, vt populi abundantia sit bonæ operationis ad illorum subleuandam alendo inopiam: & illorum abundantia spiritalis, adiuuet in plebe inopiam meriti spiritalis, & conferat ei gratiam. Vnde exemplum optimum posuit: Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minuit. Bene hortatur ad officiū misericordiæ omnes homines istud exemplum: quoniā & qui plurimū auri possidet, non abundat, quia nihil est quicquid in hoc seculo est: & qui exiguum habet non minuit, quia nihil est quod amittit. Res sine dispendio est, quæ tota dispendium est. Est etiam sic intellectus bonus. Qui plurimum habet, & si non donat, non abundat: quia quantumuis acquirat, eget semper qui plus concupiscit. Et qui exiguū habet, non minuit, quia non multum est quod pauperem pascit. Similiter ergo & ille pauper qui confert spiritalia pro pecuniariis, & si plurimum habeat gratiæ, non abundat. Nō enim onerat gratia, sed alleuat mentem. Sed etiam sic potest intelligi: Non abundas ò homo. Quantū est enim quod accepisti, etsi tibi multum est? Ioānes quo nemo maior est inter natos mulierum, inferior tamen erat eo qui minor est in regno cœlorum. Potest & sic intelligi: Nō abundat dei gratia corporaliter, quia spiritualis est. Quis eius potest aut magnitudinem aut latitudinem comprehendere quam non videt? Fides si fuerit sicut granum sinapis, montes transferre potest, & non tibi datur vltra granum sinapis. Si in te abundet gratia, est verendum ne mens tua tanto munere incipiat extolli: quia multi sunt qui ab altitudine cordis sui grauius corruerunt, quàm si nullam habuissent dei gratiam. Et qui parum habet, non minuit, quia non est corporeum vt diuidatur: & quod parum videtur habenti, plurimum est cui nihil deest. Consideranda etiam in largiendo ætas atque debilitas, nonnunquam etiam verecundia, quæ ingenuos prodit natales, vt senibus plus largiaris, qui sibi labore iam non queunt victum quærere. Similiter & debilitas corporis, & hæc iuuanda promptius. Tum si quis ex diuitiis cecidit in egestatem, & maxime si nō vitio suo, sed aut latrociniis, aut proscriptione, aut calumniis quæ habebat amisit. Sed forte dicat aliquis: Cæcus vno loco sedet &

præte-

2. Corin. 9. 1. Corin. 9. Luc. 19. Act. 5. Math. 6. Iob. 29. Luc. 21. 3 Reg. 19. 2. Corin. 8. 2. Cor. 8. Exod. 16. 2. Corin. 8. Exod. 16. 2. Corin. 8. Luc. 7. Math. 17.

præteritur, & iuuenis validus frequenter accipit. Verũ est, quia obrepit propter importunitatem. Nõ est illud iudicij, sed tędij. Nam & dominus ait in Euangelio, de eo qui iam clauserat ostium suum, si quis ostium eius procacius pulset, quia surgit & dat illi propter importunitatem.

Lucæ.11.

De reddendo beneficio. Caput XXXI.

Pulchrum quoque est, propensiorem eius haberi rationem, qui tibi aut beneficiũ aliquod aut munus contulit, si ipse in necessitatem incidit. Quid enim tam contra officiũ, quàm nõ reddere quod acceperis? Nec mensura pari sed vberiore reddendum arbitror, & vsum pensandum beneficij, vt tanto subuenias, quanto eius ęrumnam repellas. Etenim superiorem nõ esse in referendo q̃ in conferendo beneficio, hoc est minorem esse: quoniam qui prior contulit, tempore superior est, humanitate prior. Vnde imitanda nobis est in hoc quoq; natura terrarum, quæ susceptum semen multiplicatiori solet numero reddere quàm acceperit. Ideo est tibi scriptũ: Sicut agricultura est homo insipiẽs, & tanquam vinea homo egens sensu. Si reliqueris eum desolabitur. Sicut agricultura ergo etiam sapiens, vt tanquã fœnerata sibi maiore mẽsura semina suscepta restituat. Terra ergo aut spontaneos fructus germinat, aut creditos vberiore cumulo refundit ac reddit. Vtrumque debes quodam hæreditario vsu parẽtis, ne relinquaris sicut infœcundus ager. Esto tamen vt aliquis excusare possit quod non dederit, quomodo excusare potest quod non reddiderit? Nõ dare cuiquam vix licet, non reddere vero non licet. Ideo pulchre Salomõ ait: Si sederis cœnare ad mensam potentis, sapienter intellige ea quæ apponuntur tibi: & mitte manum tuam, sciẽs quod oportet te talia præparare. Si autem insatiabilis es, noli cõcupiscere escas eius, hęc enim obtinent vitam falsam. Quę nos imitari cupientes, sententias scripsimus. Conferre gratiam, bonum est: at qui referre nescit, durissimus. Humanitatis exemplum ipsa terra suggerit. Spõtaneos fructus ministrat quos non seueris, multiplicatũ quoque reddit quod acceperit. Negare tibi pecuniam numeratã non licet, quomodo licet acceptam non referre gratiam? In Prouerbiis quoque habes, quod ita plurimum redhibitio ista gratię apud deum consueuit valere, vt etiam in die ruinæ inueniat gratiam, quando possunt pręponderare peccata. Et quid aliis vtar exemplis, cum dominus ipse remuneratioñẽ vberiorem sanctorum meritis in Euangelio polliceatur, atque exhortetur vt operemur bonum opus, dicens: Dimittite, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis: mensuram bonam, commotam, supereffluẽtem dabunt in sinum vestrũ? Itaque & illud conuiuium Salomonis, non de cibis, sed de operibus est bonis. Quo enim melius epulantur animi, q̃ bonis factis? Aut quid aliud tam facile potest iustorũ explere mentes, quàm boni operis conscientia? Qui autẽ iocundior cibus, quàm facere voluntatem dei? Quem cibum sibi solum dominus abundare memorabat, sicut scriptum est in Euangelio. Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei, qui est in cœlo. Hoc cibo delectemur, de quo ait propheta. Delectare in domino. Hoc cibo delectantur qui superiores delectationes mirabili ingenio comprehenderunt, qui possunt scire, qualis sit illa munda & intelligibilis mentis delectatio. Edamus ergo panem sapientiæ, & saturemur in verbo dei: quia non in solo pane, sed in omni verbo dei vita est hominis facti ad imaginẽ dei. De poculo vero satis expresse dicit sanctus Iob: Sicut terra expectans pluuiam, sic & isti sermones meos.

Prouerb.23. Lucæ.6. Ioan.4. Psal.36. Deut.8. Matth.4. Gene.1. Iob.29.

Beneuolentiam liberalitate potiorem esse. Cap. XXXII.

Pulchrum est ergo vt diuinarum scripturarũ humescamus alloquio, & quasi ros sic in nos dei verba descendant. Cum igitur sederis ad illam mensam potentis, intellige quis sit iste potẽs: & in paradiso delectationis positus, atque in conuiuio sapientiæ collocatus, considera quæ apponuntur tibi. Scriptura diuina, conuiuium sapientiæ est: singuli libri, singula sunt fercula. Intellige prius quæ habeantur in ferculis dapes, & tũc mitte manũ: vt ea quæ legis vel quæ accipis à domino deo tuo, operibus exequaris, & collatam in te gratiam officiis repræsentes: vt Petrus & Paulus, qui Euangelizando vicẽ quandam largitori muneris reddiderunt, vt possint singuli dicere: Gratia autem dei sum id quod sum, & gratia eius in me egena non fuit, sed abundãtius illis omnibus laboraui. Alius ergo fructum accepti beneficij, vt aurum auro, argẽtum argento repẽdit: alius laborem: alius, haud scio an etiã locupletius, solum restituit affectum. Quid enim si reddẽdi nulla facultas suppetit? In beneficio reddendo plus animus quàm census operatur: magisque præponderat beneuolentia, quàm possibilitas referendi muneris. Gratia enim in eo ipso quod habetur refertur. Magna igitur beneuolẽtia, quę etiam si nihil conferat, plus exhibet: & cum in patrimonio nihil habeat, largitur pluribus: idque facit sine vllo suo dispendio, & lucro omnium. Et ideo præstat beneuolẽtia supra ipsam liberalitatem. Ditior hæc moribus, quàm illa muneribus. Plures enim sunt qui indigẽt beneficio, quàm qui abundant. Est autem beneuolentia coniuncta liberalitati, à qua ipsa liberalitas proficiscitur: cum largitatis affectũ sequitur largiendi vsus, est separata atque discreta. Vbi enim deest liberalitas, beneuolentia manet communis quædam parens omnium, quæ amicitiam connectit & copulat, in cõsiliis fidelis, in prosperis læta, in tristibus mœsta, vt vnusquisque beneuolentis se magis quàm sapientis credat consilio: vt Dauid cum esset prudentior, Ionathæ tamẽ iunioris cõsiliis acquiescebat. Tolle ex vsu hominum beneuolentiam, tanquam solem è mundo tuleris, ita erit: quia sine ea vsus hominum esse non potest, vt peregrinãti monstrare viam, reuocare errantem, deferre hospitium. Non igitur mediocris virtus, de qua sibi plaudebat Iob dicens: Foris autem non habitabat hospes, ianua mea omni venienti patebat. Aquam de aqua profluenti dare, lumẽ de lumine accẽdere. Beneuolẽtia itaque in his est omnibus, tanquã fons aquæ reficiens sitientem, tanquam lumen quod etiã in aliis luceat, nec illis desit, qui de suo lumine aliis lumen accẽderint. Est etiam illa beneuolentiæ liberalitas, vt si quod habes debitoris chirographum, scindens restituas, nihil à debitore consecutus debiti. Quod exẽplo sui facere nos debere Iob sanctus admonet. Nam qui habet, non mutuatur: qui non habet, non liberat syngrapham. Quid igitur etiã si ipse non exigas, auaris hæredibus reseruas, quam potes cum beneuolentiæ laude sine damno pecuniæ repræsentare? Atque vt plenius discutiamus, beneuolentia à domesticis primum profecta personis, id est, à filiis, parentibus, fratribus, per coniunctionum gradus in ciuitatũ peruenit ambitum, & de paradiso egressa mundum repleuit. Denique cum in viro & fœmina beneuolentem deus posuisset affectum, dixit: Erũt ambo in vna carne, & in vno spiritu. Vnde se Eua serpenti credidit, quoniam quæ beneuolentiam acceperat, esse maleuolentiam non opinabatur.

1.Corin.15. 1.Reg.19. Iob.31. Gene.2.

Beneuolentiam in ecclesia maxime, & earundem uirtutum hominibus perseuerare. Cap. XXXIII.

Augetur beneuolentia cœtu ecclesiæ, fidei consortio, initiandi societate, percipiendę gratiæ necessitudine, mysteriorum communione. Hæc enim etiam appellationes necessitudinum, reuerẽtiam filiorum, authoritatem & pietatem patrum, germanitatem fratrum sibi vendicant. Multum igitur ad cumulandã spectat beneuolentiam necessitudo gratiæ: Adiuuant etiã parium studia virtutum. Siquidem beneuolentia etiã morum facit similitudinem. Denique Ionathas filius regis imitabatur sancti Dauid mansuetudinem, propter quod diligebat eum. Vnde & illud: Cum sancto sanctus eris, non solum ad conuersationem, sed etiam ad beneuolentiam deriuandum videtur. Nam vtique & filij Noe simul habitabant, & non erat in his morum concordia. Habitabant etiã in domo patris Esau & Iacob, sed discrepabant. Non enim erat beneuolentia inter eos, quæ sibi præferret alterum: sed magis cõtentio, quæ præriperet benedictionẽ. Nam cum alter prædurus, alter mansuetus esset: inter dispares, mores & studia compugnantia, beneuolentia esse non poterat. Adde quia sanctus Iacob paternæ degenerem domus virtuti præferre non poterat. Nihil autem tam consociabile, quàm cũ æquitate iustitia, quę velut compar & socia beneuolentiæ, facit vt eos

1.Reg.19. Psal.17.

Vt eos quos pares nobis credimus, diligamus. Habet auté A
in se beneuolentia etiam fortitudinem. Nam cum amicitia
ex beneuolentiæ fonte procedat, non dubitat pro amico
grauia vitæ sustinere pericula. Et si mala mihi, inquit, eue-
nerint, per illum sustineo.

Laus beneuolentiæ. Cap. XXXIIII.

BEneuolentia etiam gladium iracundię extorque-
re consueuit. Beneuolentia facit, vt amici vulne-
ra vtilia magis quàm voluntaria inimici oscula
sint. Beneuolentià facit, vt vnus fiat ex pluribus:
quoniã & si plures amici sint, vnus fiũt, in quibus vn⁹ spiri-
tus & vna sentẽtia est. Simul aduertimus etiã correptiones
in amicitia gratas esse, quę aculeos habẽt, dolorẽ nõ habẽt.
Cõpungimur enim censoriis sermonibus, sed beneuolẽtiæ
delectamur sedulitate. Ad summã, non omnibus eadẽ sem-
per officia debentur, nec personarum semper, sed plerum-
que caussarum & temporum prælationes sunt, vt vicinũ
quis interdum magis quàm fratrem adiuuerit. Quoniam &
Prouer.27. Salomon dicit: Melior est vicinus in proximo, quàm fra- B
ter longe habitans. Et ideo plerumque amici se beneuolẽ-
tiæ quisque committit, quàm fratris necessitudini. Tãtum
valet beneuolentia, vt plerumque pignora vincat naturæ.

De fortitudine, quam sine iustitia uirtutem non esse manifestis declaratur indiciis. Cap. XXXV.

SAtis copiose iustitiæ loco honesti naturã & vim
tractauimus. Nunc de fortitudine tractemus, quę
velut excelsior cæteris, diuiditur in res bellicas
& domesticas. Sed bellicarum rerum studiũ à no
stro officio iam alienum videtur, quia animi magis quàm
corporis officio intendimus, nec ad arma iam spectat vsus
noster, sed ad pacis negocia. Maiores autẽ nostri, vt Iesus
Naue, Hierobaal, Samson, Dauid summam rebus quoque
bellicis retulere gloriam. Est itaque fortitudo velut excel
sior cæteris, sed nunquam incomitata virtus. Non enim se-
ipsam committit sibi, alioquin fortitudo sine iustitia, ini-
quitatis materia est. Quo enim validior est, eo promptior C
est vt inferiorem opprimat: cum in ipsis rebus bellicis iu-
sta bella an iniusta sint, spectandum putetur. Nunquam
Dauid nisi lacessitus bellum intulit. Itaque prudentiam
fortitudinis comitem habuit in prælio. Nam & aduersus
1.Reg.17. Goliam immani mole corporis virum, singulari certami-
ne dimicaturus, arma quibus oneraretur respuit. Virtus
enim suis lacertis magis quàm alienis integumẽtis nititur.
Deinde eminus, quo grauius feriret, ictu lapidis hostẽ in-
teremit, postea nunquam nisi consulto domino bellum ad-
orsus est. Ideo in omnibus victor præliis, vsque ad summã
senectam manu promptus, bello aduersum Titanas susce-
pto, ferocibus bellator miscebatur agminibus, gloriæ cu-
pidus, incuriosus salutis. Sed non hæc sola præclara forti-
Heb.11. tudo est, sed etiam illorum gloriosam fortitudinem acci-
pimus, qui per fidem magnitudine animi obstruxerũt leo-
num ora, extinxerunt virtutem ignis, effugarunt aciẽ gla-
dij, conualuerunt de infirmitate fortes, qui nõ comitatu &
legionibus succincti, communem cum multis victoriã, sed D
Danie.14. nuda virtute animi singularem de perfidis retulerũt triũ-
phũ. Quàm insuperabilis Daniel, qui circa latera sua rugiẽ
tes nõ expauit leones. Fremebãt bestiæ, & ille epulabatur.

Fortitudinem maxime in animo & contemptu rerum constare labentium. Cap. XXXVI.

NOn igitur in viribus corporis & lacertis tãtum-
modo fortitudinis gloria est, sed magis in virtu-
te animi. Neque in inferenda, sed in depellenda
iniuria lex virtutis est. Qui enim non repellit à
socio iniuriam si potest, tam est in vitio, quàm ille qui facit.
Exod.2. Vnde sanctus Moyses hinc prius orsus est tentamẽta bel-
licæ fortitudinis. Nam cũ vidisset Hebræum ab Aegyptio
Prouer.24. iniuriam accipientem, defendit ita vt Aegyptium sterne-
ret, atque in arena abscõderet. Salomon quoque ait: Eripe
eum qui ducitur ad mortem. Vnde igitur hoc vel Tullius,
vel etiã Panætius, aut ipse Aristoteles transtulerint apertũ
est satis, quanquam etiã his duobus antiquior dixerit Iob:
Iob.29. Saluum feci pauperem de manu potentis, & pupillum cui
A adiutor non erat, adiuui. Benedictio perituri in me venie-
bãt. Nõnne hic fortissimus, qui tam fortiter pertulit impe-
tus diaboli, & vicit eum in virtute mentis suæ? Neque ve-
ro de eius dubitandum fortitudine, cui dicit dominus. Ac- *Iob.40.*
cinge sicut vir lumbos tuos, suscipe altitudinem & virtu-
tem, omnem autem iniuriosum humiliato. Apostolus quo-
que ait: Habetis fortissimam consolationem. Est ergo for *Hebr.6.*
tis qui se in dolore aliquo cõsolatur. Et reuera iure ea for-
titudo vocatur, quando vnusquisque seipsum vincit, iram
continet, nullis illecebris emollitur atque inflectitur, non
aduersis perturbatur, non extollitur secundis, & quasi vẽ-
to quodam variarum rerũ circumfertur mutatione. Quid
autem excelsius & magnificentius, quàm exercere mẽtem,
afficere carnem & in seruitutem redigere, vt obediat im-
perio, cõsiliis obtemperet, vt in adeundis laboribus impi-
gre exequatur propositum animi ac voluntatem? Hæc igi-
tur prima vis fortitudinis, quoniam in duobus generibus
fortitudo spectatur animi. Primo vt externa corporis pro
B minimis habeat, & quasi superflua despiciẽda magis quàm
expetenda ducat. Secundo, vt ea quæ summa sunt, omnés-
que res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur, pręcla-
ra animi intentione vsque ad effectum persequatur. Quid
enim tam præclàrum, quàm vt ita animum tuum infor-
mes, vt neque diuitias, neque voluptates, neque honores in
maximis constituas, neque in his studium omne conteras?
Quod cũ ita affectus animo fueris, necesse est vt illud ho-
nestum ac decorum præponendum putes, illíque mentem
ita intendas tuam, vt quicquid acciderit quo frangi animi
solent, aut patrimonij amissio, aut honoris imminutio, aut
obtrectatio infidelium, quasi superior non sentias. Deinde
vt te salutis ipsius pericula pro iustitia suscepta non mo-
ueant. Hæc vera fortitudo est, quam habet Christi athleta: *2.Timo.2.*
qui nisi legitime certauerit, non coronatur. An mediocre
tibi videtur præceptum fortitudinis? Tribulatio patientiã *Roma.5.*
operatur, patiẽtia probationem, probatio vero spem. Vide
quot certamina, & vna corona. Quod præceptum non dat,
C nisi qui est confortatus in Christo Iesu, cuius caro requiẽ
non habebat, afflictio vndique: foris pugnæ, intus timores. *2.Corin.7.*
Et quamuis in periculis, in laboribus plurimis, in carceri-
bus, in mortibus positus, animo tamen non frãgebatur, sed
præliabatur, adeo vt potentior suis fieret infirmitatibus.
Itaque considera quemadmodum eos qui ad officia eccle-
siæ accedunt, despiciẽtiam rerum humanarum habere do-
ceat. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius *Colos.2.*
mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decerni-
tis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ
sunt omnia ad corruptelam ipso vsu. Et infra: Si ergo con-
surrexistis cum Christo, quę sursum sunt quęrite. Et iterũ:
Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram.
Et hæc quidem adhuc omnibus fidelibus. Tibi autem fili
contemptum diuitiarum, prophanarum quoque & ani-
lium fabularum suadet declinationem, nihil permittẽs nisi
quod te exerceat ad pietatem: quia corporalis exercitatio *1.Timo.4.*
nulli rei vsui est, pietas autem ad omnia vtilis. Exerceat er-
D go te pietas ad iustitiam, continentiam, mansuetudinem, vt
fugias iuuenilia opera, confirmatus & radicatus in gratia,
bonum fidei subeas certamen: non te implices negociis se-
cularibus, quoniam deo militas. Etenim si is qui imperato-
ri militat, à susceptionibus litium, actu negociorum foren-
sium, vẽditione merciũ prohibetur humanis legibus: quã-
tomagis qui fidei exercet militiam, ab omni vsu negocia-
tionis abstinere debet, agelluli sui contẽtus fructibus, si ha-
bet: si non habet, stipendiorum suorum fructu: Siquidẽ bo-
nus testis est, qui dicit: Iuuenis fui, & senui, & non vidi iu- *Psal.36.*
stum derelictum, nec semen eius quærens panem. Ea est e-
nim tranquillitas animi & temperantia, quæ neque studio
quærendi afficitur, neque egestatis metu angitur.

Mala equanimiter toleranda, & interdum etiam declinanda. Cap. XXXVII.

ESt etiam quę dicitur vacuitas animi ab angoribus,
vt neque in doloribus molliores simus, neque in
prosperis elatiores. Quod si hi qui ad capessendã
rempublicam adhortantur aliquos, hæc præcepta
dant:

dantquanto magis nos qui ad officium ecclesiæ vocamur, A talia debemus agere quæ placeant deo: vt & prætendat in nobis virtus Christi,& ita simus nostro probati imperatori, vt membra nostra arma iustitiæ sint, arma non carnalia in quibus peccatū regnet,sed arma fortia deo,quibus peccatum destruatur? Moriatur caro nostra, vt in ea omnis culpa moriatur, & quasi ex mortuis viuentes, nouis resurgamus operibus ac moribus. Hęc sunt plena honesti & decori officij stipēdia fortitudinis. Sed quia in omnibus quæ agimus, non solum quid honestum, sed etiam quid possibile sit quęrimus, ne forte aggrediamur aliquid quod non possimus exequi: vnde nos tempore persecutionis de ciuitate in ciuitatem cedere, imò vt ipsius verbo vtar, fugere vult dominus: ne temere aliquis dum martyrij desiderat gloriā, offerat se periculis, quæ fortasse caro infirmior aut remissior animus ferre ac tolerare non queat.

Math. 10.

Quod prouidentia magnum munimen fortitudinis sit.
Caput XXXVIII.

NEc rursus propter ignauiam cedere quis ac deserere fidē debet metu periculi. Qua gratia præparandus est animus, exercenda mens, stabiliēda ad constantiam: vt nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frāgi molestiis, nullis suppliciis cedere. Quæ difficile quidem sustinentur. Sed quia omnia supplicia grauiorum suppliciorum vincuntur formidine, ideo si consilio firmes animum tuum, nec à ratione discedendū putes, & proponas diuini iudicij metum, perpetui supplicij tormenta, potes animi subire tolerantiam. Hoc igitur diligentiæ est, vt quis ita se cōparet. Illud ingenij, si quis potest vigore mentis præuidere quæ futura sunt, & tanquam ante oculos locare, quid possit accidere: & quid agere debeat, si ita acciderit, definire: interdū duo & tria simul voluere animo, quæ coniiciat, aut singula aut coniuncta accidere posse, & aut singulis aut coniunctis disponere actus quos intelligat profuturos. Fortis ergo est viri, non dissimulare cum aliquid immineat, sed prætendere & tanquam explorare de specula quadam mentis, & obuiare cogitatione C prouida reb⁹ futuris, ne forte dicat postea: Ideo ista incidi, quia non arbitrabar posse euenire. Deniq; nisi explorentur aduersa, cito occupant. Vt in bello improuisus hostis vix sustinetur, & si imparatos inueniat facile opprimit: ita animū mala inexplorata plus frangunt. In his ergo duobus illa est animi excellentia, vt primum animus tuus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde quod verum & honestum est videat: Beati enim mundo corde, quia ipsi etiam deum videbunt. atque id quod honestum est, solū bonum iudicet. Deinde nullis perturbetur occupationibus, nullis cupiditatibus fluctuet. Neque vero id quisquam facile facit. Quid enim tam difficile, quàm despicere tanquā ex arce aliqua sapientiæ opes, aliáque omnia, quæ plerisq; videntur magna & pręcelsa? Deinde vt iudicium tuum stabili ratione confirmes, & quæ iudicaueris leuia, tanquā nihil profutura contemnas. Deinde, vt si quid acciderit aduersi, idque graue & acerbū putetur, ita feras, vt nihil pręter naturam accidisse putes, cum legeris: Nudus sum natus, D nudus exibo: quæ dominus dedit dominus abstulit: & vtique & filios amiserat & facultates: seruésque in omnibus personam sapientis & iusti, sicut ille seruauit qui ait: Sicut domino placuit ita factum est, sit nomen domini benedictum. Et infra: Sicut vna insipientium mulierum locuta es. Si bona suscepimus de manu domini, quæ mala sunt nō sustinebimus?

Math. 5.

Iob. 1.

Iob. 2.

Fortitudinem aduersus omnia uitia dimicare debere, præcipue aduersus auaritiam. Cap. XXXIX.

NOn est igitur mediocris nec discreta à cęteris animi fortitudo, quæ bellum cum virtutibus gerat, sed quæ sola defendat ornamenta virtutum omnium, & iudicia custodiat, & quę inexpiabili pręlio aduersus omnia vicia decernat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, dura aduersus illecebras, quibus aurē deferre nesciat, nec (vt dicitur) aucupetur: pecuniam negligat, auaritiam fugiat tanquam labem quandam quæ virtutem effœminet. Nihil enim tam cōtrarium fortitudini, quàm lucro vinci. Frequenter pulsis hostibus, inclinata in fugam aduersariorum acie, dum exuuiis cæsorum capitur pręliator, inter ipsos quos strauit miserādus occubuit: & triumphis suis deiectæ legiones dum spoliis occupantur, hostem in se reuocarunt qui fugerat. Fortitudo igitur tam immanē pestem repellat & proterat, nec tentetur cupiditatibus, nec frangatur metu: quia virtus sibi constat, vt fortiter omnia persequatur vitia, tanquam virtutis venena: iracundiam velut quibusdā propulset armis, quæ tollit consilium, & tanquam ægritudinem vitet. Gloriæ quoque caueat appetētiam, quæ frequenter nocuit immoderatius appetita, semper autem vsurpata. Quid horum sācto Iob, vel in virtute defuit, vel in vitio obrepsit? Quomodo laborem ægritudinis, frigoris, famis, pertulit? Quomodo despexit salutis periculum? Nunquid rapinis diuitiæ coaceruatæ, de quibus tanta inopibus affluebant? Nunquid auaricia, census, aut voluptatis studia cupiditatésque excitauit? Nunquid trium regum iniuriosa contentio, vel B seruorum contumelia in iram excusit? Nunquid gloria sicut leuem extulit, qui imprecabatur grauia sibi, si vnquā vel non voluntariam celauisset culpam, vel reueritus esset multitudinem plebis, quo minus annunciaret eam in cōspectu omnium? Neque enim consentaneæ sunt vitiis virtutes, sed sibi constāt. Quis igitur tam fortis, quàm sanctus Iob? Cui secundus adiudicari potest, qui parem vix reperit?

Virtutem bellicam nostris etiam non inusitatam. Cap. XL.

SEd fortasse aliquos bellica defixos gloria tenet, vt putent solam esse prælialem fortitudinem, & ideo me ad ista deflexisse, quia illa nostris deforet. Quàm fortis Ies⁹ Naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis? Deinde cum aduersum Gabaonitas surgeret prælium, & vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis & fidei clamauit: Stet sol. & stetit dum victoria consummaretur. Gedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. Ionathas adolescens virtutem fecit in magno pręlio. Quid de Machabęis loquar? Sed prius de populo dicam patrum, qui cum essent parati ad repugnandū pro templo dei, & pro legitimis suis, dolo hostium die lacessiti sabbati, maluerunt vulneribus offerre nuda corpora quàm repugnare, ne violarent sabbatum. Itaque omnes læti se obtulerunt morti. Sed Machabæi considerantes quod hoc exemplo gens omnis posset perire, sabbato etiam, cum ipsi in bellum prouocarentur, vlti sunt innocētium necem fratrum suorum. Vnde postea stimulatus rex Antiochus, cum bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nicanorē, Gorgiam, ita cum orientalibus suis & Assyriis attritus est copiis, vt quadraginta & octo milia in medio campi à tribus milibus prosternerentur. Virtutē ducis Iudæ Machabæi de vno eius milite considerate. Nāque Eleazarus cum supereminentem cęteris elephantem lorica vestitum regia aduerteret, arbitratus quod in eo esset rex, cursu concito in medium legionis se proripuit, & abiecto clypeo vtraq; manu interficiebat bestiam, atque intrauit sub eā, & subiecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppresit Eleazarū, atque ita mortuus est. Quanta igitur virtus animi, primo vt mortem non timeret, deinde vt circumfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contēpta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratæ molem bestiæ subiret ac sustineret, post infra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina inclusus magis quàm oppressus, suo est sepultus triumpho? Nec fefellit opinio virū, quamuis regius fefellerit habitus. Tāto enim virtutis spectaculo defixi hostes, inermem occupatū incursare non ausi, post casum ruētis bestiæ sic trepidauerūt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus, qui cum centū viginti milibus hominum armatus venerat, & cum triginta duobus elephantis, ita vt ad ortum solis per singulas bestias velut montes quidam armorum corusco tanquam lāpadibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine pacem rogaret. Itaque Eleazarus hęredem virtutis suę pacem reliquit. Sed hæc triumphorum sint.

Iosue. 10.

Iudic. 7.

1 Reg. 14.

1. Mach. 2.

1. Mach. 6.

Fortitudi-

Fortitudinem non solum in uincendo, sed etiam plus in tolerando constare. Cap. XLI.

VErum quia fortitudo non solum secundis rebus, sed etiã aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitum. Is enim post victum Nicanorem regis Demetrij ducem, securior aduersus viginti milia exercitus regis, cum nongentis viris bellum adorsus, volentibus his cedere ne multitudine opprimerentur, gloriosam magis mortem, quàm turpem fugam suasit: Ne crimen inquit nostræ relinquamus gloriæ. Itaque commisso prælio, cum à primo ortu diei in vesperũ dimicaretur, dextrum cornu in quo validissimam manum aduertit hostium, aggressus facile auertit. Sed dum fugientes sequitur, à tergo vulneri locum præbuit: Ita gloriosiorẽ triumphis mortem inuenit. Quid Ionathan fratrem eius attexam, qui cum parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus à suis & cum duobus tantũ relictus reparauit bellum, auertit hostem, fugitantes suos ad societatem reuocauit triumphi? Habes fortitudinem bellicam, in qua non mediocris honesti ac decori formã est, quod mortem seruituti præferat ac turpitudini. Quid autem de martyrum dicam passionibus? Et ne longius euagemur, non minorẽ de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphum, quàm parentes proprij: Siquidem illi armati, isti sine armis vicerũt. Stetit inuicta septem puerorũ cohors regiis cincta legionibus: defecerunt supplicia, cesserunt tortores, non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, speciem mutauerat, virtutem auxerat. Alius linguam iussus amputandam promere, respondit: Non solos dominus audit loquentes, qui audiebat Moysen tacentem. Plus audit tacitas cogitationes suorum, quàm voces omniũ. Linguę flagellũ times, flagellũ sanguinis nõ times? Habet & sanguis vocẽ suã, qua clamat ad deum, sicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar, quæ spectabat læta filiorũ quot funera tot trophęa, & moriẽtiũ vocibus tãquã psallẽtiũ cãtibus delectabatur, pulcherrimã vẽtris sui citharã in filiis cernens, & pietatis harmoniam omni lyræ numero dulciorem? Quid de bimulis loquar, qui ante palmam victoriæ acceperunt, quàm sensum naturæ? Quid de sancta Agne, quæ in duarum maximarum rerum posita periculo, castitatis & salutis, castitatẽ protexit, salutem cum immortalitate commutauit? Non prætereamus etiam sanctum Laurentium, qui cum videret Sixtum episcopum suum ad martyrium duci, flere cœpit, non passionem illius, sed suam remansionẽ. Itaque his verbis appellare cœpit: Quo progrederis sine filio pater? Quò sacerdos sancte sine diacono properas? Nunquam sacrificium sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit pater? Num degenerem probasti? Experire certe, vtrum idoneum ministrum elegeris. Cui commisisti dominici sanguinis consecrationem, cui consummandorum consortium sacramẽtorum, huic consortium tui sanguinis negas? Vide ne periclitetur iudicium tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio discipuli, detrimẽtũ est magistri. Quid quod illustres & præstantes viri discipulorũ certaminibus magis q̃ suis vincũt? Denique Abraam filiũ obtulit, Petrus Stephanum præmisit. Et tu pater ostende in filio virtutem tuam, offer quem erudisti, vt securus iudicij tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Sixtus: Non ego te fili relinquo ac desero: sed maiora tibi debẽtur certamina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipim⁹, te quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno triumphus. Mox venies, flere desiste, post triduum me sequeris. Inter sacerdotẽ & leuitam hic medius numerus decet. Non erat tuum sub magistro vincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortiũ passionis meæ expetis? Totam tibi hæreditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? Infirmi discipuli magistrum præcedant, fortes sequantur: vt vincant sine magistro, qui iam non indigent magisterio. Sic & Helias Helisæum reliquit. Tibi ergo commendo nostræ virtutis successionem. Talis erat contentio, digna sanè, de qua certarent sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. In fabulis ferũt tragicis, excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestem diceret, Orestes, vt erat, Orestem se esse asseueraret: ille vt pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari. Sed illis nõ licebat viuere, quod vterque esset parricidij reus, alter qui fecisset, alter qui adiuuisset. Hic Laurentium sanctum ad hoc nullus vrgebat nisi amor deuotionis, tamen & ipse post triduum, cum illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, Assum est, inquit, versa & manduca. Ita animi virtute vincebat ignis naturam.

1.Mach.9.

2.Macha.7.

Potestates non irritandas, & adulationibus non attendendum. Cap. XLII.

CAuendum etiã reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutantur potestatibus, & plerumque auersos à nobis animos gentilium, in studia persecutionis excitent atque inflamment ad iracundiam. Itaque vt illi perseuerare possint, & supplicia vincere, quantos perire faciunt? Prospiciẽdum etiam, ne adulantibus aperiamus aurẽ. Emolliri enim adulatione, non solum fortitudinis non esse, sed etiã ignauiæ videtur.

De temperantia & eius partibus. Cap. XLIII.

QVoniam de tribus virtutibus diximus, restat vt de quarta virtute dicamus, quę tẽperãtia ac modestia vocatur: in qua maxime tranquillitas animi, studium mãsuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur & quæritur. Ordo igitur quidam vitæ nobis tenendus est, vt à verecũdia prima quædam fundamenta ducantur: quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proteruiam fugitãs, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatem fouet, decorũ illud requirit. Sequatur conuersationis electio, vt adiungamur probatissimis quibusque senioribus. Nãque vt æqualium vsus dulcior, ita senum tutior est: qui magisterio quodam & ductu vitæ colorat mores adolescentium, & velut murice probitatis inficit. Nanque si hi qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt, quãto magis adolescentes cum senibus debent nouũ sibi iter vitæ aggredi, quo min⁹ errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius, quàm eosdem & magistros vitę & testes habere. Quærendum est etiam in omni actu, quid personis, temporibus conueniat atque ætatibus, quid etiam singulorum ingeniis sit accommodum. Sępe enim quod alterum decet, alterum non decet. Aliud iuueni aptum, aliud seni: aliud in periculis, aliud in rebus secũdis. Saltauit ante arcam domini Dauid, non saltauit Samuel. Nec ideo ille reprehensus, sed magis iste laudatus. Mutauit vultum coram rege, cui nomẽ Achis. At hoc si fecisset remota formidine quo minus cognosceretur, nequaquã leuitatis reprehensione carere potuisset. Saul quoq; vallatus choro prophetarum, etiã ipse prophetauit: & de solo quasi indigno memoratum est: Et Saul inter prophetas?

1.Reg.6.

1.Reg.21.

1.Reg.10.

Officio sibi congruo quemque studere debere. Cap. XLIIII.

VNusquisque igitur suum ingenium nouerit, & ad id se applicet quod sibi aptum elegerit. Itaq; quid sequatur, prius consideret. Nõ solum nouerit bona sua, sed etiam vitia cognoscat: æqualémque se iudicem sui præbeat, vt bonis intẽdat, vitia declinet. Alius distinguendę lectioni aptior: alius psalmo gratior: alius exorcizandis qui malo laborãt spiritu sollicitior: alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet sacerdos, & quid cuique congruat, id officij deputet. Quo etenim vnũquemque suum ducit ingenium, aut quod officium decet, id maiore implet gratia. Sed id cum in omni vita difficile sit, tum in nostro actu difficilimũ est. Amat enim vnusquisque sequi vitam parentum. Denique plerique ad militiam feruntur, quorum militauerunt parẽtes, alij ad actiones diuersas. In Ecclesiastico vero officio nihil rarius inuenias, q̃ eum qui sequatur institutum patris: vel quia graues deterrent actus, vel quia in lubrica ætate difficilior abstinentia: vel quia alacri adolescentiæ videtur vita obscurior: & ideo ad ea conuertuntur studia, quæ plausibiliora arbitrantur. Præsentia quippe plures quàm futura præferunt. Illi autẽ præsentibus, nos futuris militamus. Vnde quo præstantior

caussa,

caussa, eo debet esse cura attentior.

De pulchro & honesto. Caput XLV.

Teneamus igitur verecundiam, & eam quæ totius vitæ ornatum attollit modestiam. Non enim mediocre est rebus singulis modum seruare atque impartiri ordinem, in quo vere prælucet illud quod decorum dicitur, quod ita cũ honesto iungitur vt separari nõ queat. Siquidẽ & quod decet, honestũ est, & quod honestũ est, decet: vt magis in sermone distinctio sit quàm in virtute discretio. Differre enim ea inter se intelligi potest, explicari nõ potest. Et vt conemur aliquid eruere distinctionis, honestas velut bona valetudo est, & quędã salubritas corporis: decus autẽ tanquã venustas & pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo super salubritatẽ ac valetudinẽ videtur excellere, & tamẽ sine his esse nõ potest, neq; vllo separari modo, quoniã nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas nõ potest: sic honestas decorũ illud in se cõtinet, vt ab ea profectum videatur, & sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis actúsque nostri honestas est, & sicut species est decorum, quod cum honestate confusum opinione distinguitur. Nam etsi in aliquo videatur excellere, tamen in radice est honestatis, sed flore præcipuo, vt sine ea decidat, in ea floreat. Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem, quasi mortem fugiat? Quid vero inhonestum, nisi quod ariditatem ac mortem afferat? Virente igitur substãtia virtutis, decorum illud tanquam flos emicat, quia radix salua est. At vero propositi nostri radice vitiosa, nihil germinat. Habes hoc in nostris aliquanto expressius. Dicit enim Dauid: Dominus regnauit, decorẽ induit. Et Apostol' ait: Sicut in die, honeste ambulate. Quod Græce dicitur εὐσχημόνως Hoc autem proprie significat, bono habitu, bona specie. Deus ergo primum hominem cum cõderet, bona habitudine, bona membrorum compositione formauit, & optimam ei speciem dedit, remissionem non dederat peccatorum: sed posteaquam renouauit eum spiritu, & infudit ei gratiam, qui venerat in serui forma, & in hominis specie, assumpsit decorem redemptionis humanæ. Et ideo dixit propheta: Dominus regnauit, decorẽ induit. Deinde alibi dicit: Te decet hymnus deus in Sion. Hoc est dicere. Honestum est, vt te timeamus, te diligamus, te precemur, te honorificemus. Scriptũ est enim: Omnia vestra honeste fiant. Sed possumus & hominem timere, diligere, rogare, honorare. Hymnus specialiter deo dicitur. Hoc tanquam excellentius cæteris credere est decorum, quod deferimus deo. Mulierem quoque in habitu ornato orare conuenit, sed specialiter eam decet orare velatam, & orare promittentem castitatem cum bona conuersatione.

[Psal. 92. Roma. 13. Psal. 92. Psal. 64. 1. Corin. 14. 1. Timo. 2. 1. Corin. 11.]

Quod naturalia pulchra sint & honesta: Turpia uero contra naturam. Cap. XLVI.

Est igitur decorũ quod præminet, cuius diuisio gemina est. Nam est decorum, quasi generale, quod per vniuersitatẽ funditur honestatis, & quasi toto spectatur corpore. Est etiã speciale, quod in parte aliqua enitet. Illud generale ita est, ac si æquabilem formam atque vniuersitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem, cum omnis sibi eius vita consentit, nec in vlla aliqua re discrepat. Hoc speciale, cum aliquem actũ in suis habet virtutibus prẹminentem. Simul illud aduerte, quod & decorum est, secundum naturam viuere, secundum naturam degere, & turpe est quod fit contra naturam. Ait enim Apostolus quasi interrogans: Decet mulierem nõ velatam orare deũ? Nec ipsa natura nos docet. Quod vir quidem si comam habeat, ignominia est illi, quoniam cõtra naturam est. Et iterum dicit: Mulier vero si capillos habeat, gloria est illi. Est enim secundum naturam, quoniam quidẽ capilli pro velamine sunt. Hoc est enim naturale velamen. Personam igitur nobis & speciẽ natura ipsa dispensat, quã seruare debemus: vtinámque & innocẽtiam eius custodire possimus, nec acceptam nostra malicia mutaret. Habes hũc decorem generalem, quia fecit deus mundi istius pulchritudinem. Habes & per partes, quia cum faceret deus lucem, & diem noctẽmque distingueret, cum conderet cœlum, cũ terras & maria separaret, cum solem & lunam & stellas cõstitueret lucere super terram, probauit singula. Ergo decorum hoc, quod in singulis mundi partibus elucebat, in vniuersitate resplenduit, sicut probat sapientia, dicẽs: Ego eram cui applaudebat, cum lætaretur orbe perfecto. Similiter ergo & in fabrica humani corporis grata est vniuscuiusque membri portio. Sed plus in commune compositio membrorum apta delectat, quod ita sibi quadrare & conuenire videantur.

[1. Corin. 11. Gene. 1. Prouerb. 8.]

Quorum passionum restrictione, pulchrum illud possit acquiri. Caput XLVII.

Si quis igitur æquabilitatem vniuersæ vitæ, & singularum actionum modos seruet, ordinem quoq; & constantiam dictorum atque operum, moderationémque custodiat, in eius vita decorum illud excellit, & quasi in quodam speculo elucet. Accedat tamen suauis sermo, vt conciliet sibi affectũ audientiũ, gratúmque se vel familiarib', vel ciuib', vel si fieri potest omnib' prębeat, neque adulantẽ se, neq; adulãdũ cuiquã exhibeat. Alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum. Nõ despiciat quid de se vnusquisq;, & maxime vir optimus sentiat. Hoc enim modo discit bonis deferre reuerentiam. Nam negligere bonorum iudicia, vel arrogãtiæ, vel dissolutionis est: quorum alterum superbiæ ascribitur, alterum negligentię. Caueat etiam motus animi sui. Ipse enim sibi & obseruandus & circumspiciendus est, & vt aduersum se cauendus, ita etiam de se tuendus. Sunt enim motus, in quibus est appetitus ille, qui quasi quodam prorumpit impetu. Vnde Græce ὁρμὴ dicitur, quod vi quadam se repente proripiat. Nõ mediocris in his vis quædam animi atque naturæ est. Quæ tamen vis gemina est. Vna in appetitu, altera in ratione posita, quæ appetitũ refrẹnet, & sibi obedientẽ pręstet, & ducat quò velit, & tãquam sedulo magisterio edoceat quid fieri, quid euitari oporteat, vt bonæ dominatrici obtẽperet. Solliciti enim debem' esse, ne quid temere aut incuriose geramus, aut quicquã omnino cuius probabilẽ nõpossimus rationem reddere. Actus enim nostri caussa, etsi nõ omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur. Nec vero habemus, in quo nos possimus excusare. Nam etsi vis quędã naturæ in omni appetitu sit, tamen idẽ appetitus rationi subiectus est lege naturæ ipsius, & obedit ei. Vnde boni speculatoris est, ita prætendere animo, vt appetitus neq; præcurrat rationem, neque deserat: ne præcurrendo perturbet atque excludat, eámque deserendo destituat. Perturbatio tollit constantiam, destitutio prodit ignauiam, accusat pigriciam. Perturbata enim mente latius se ac longius fundit appetitus, & tanquam efferato impetu frenos rationis non suscipit, nec vlla sentit aurigæ moderamina, quibus possit reflecti. Vnde plerumque non solum dum animus exagitatur, amittitur ratio, sed etiam inflãmatur vultus, vel iracũdia, vel libidine, pallescit timore, voluptate se non capit, & nimia gestit læticia. Hæc cum fiunt, abiicitur illa naturalis quędam censura, grauitásque morum: nec teneri potest illa quæ in rebus gerendis atque consiliis sola potest authoritatem suã, atque illud quod deceat tenere, constantia. Gratior autem appetitus ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerũque accendit iniuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quem in præfatione posuimus, præcepta instruunt. Pulchre autẽ & hoc accidit, vt scripturi de officiis, ea præfationis nostræ assertione vteremur, quæ & ipsa ad officij magisterium pertineret.

De tribus generibus hominum iniurias accipientium. Caput XLVIII.

Sed quia supra, vt oportebat, perstrinximus, quẽadmodum vnusquisque cauere possit ne excitetur accepta iniuria, verẽtes ne præfatio prolixior fieret, nunc de eo vberius disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, vt in partibus temperãtiæ dicamus, quemadmodum reprimatur iracundia. Tria itaque genera esse hominum iniuriam accipientium, in scripturis diuinis demonstrare volumus si possumus. Vnum est eorum quibus peccator insultat, cõuitiatur, inquietat. Iis quia deest

deest iustitia, pudor crescit, augetur dolor. Horum similes plurimi de meo ordine, de meo numero. Nam mihi infirmo si quis iniuriam facit, forsitan, licet infirmus, donem iniuriã meam. Si crimen obiiciat, non sum tantus, vt sim contentus conscientia mea, etiam si me eius obiecti alienum nouerim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam, tãquã infirmus. Ergo oculum pro oculo & dentem pro dente exigo, & cõuitium conuitio rependo. [Deut. 19.] Si vero is sum qui proficiam, & si nondum perfectus, non retorqueo contumeliã: & si influat ille cõuitiis, & inundet aures meas contumeliis, ego taceo, & nihil respondeo. Si vero perfectus sim (verbi gratia loquor, nã veritate infirmus sum) si ergo perfect⁹ sim, benedico maledicẽtẽ, sicut benedicebat, & Paul⁹, qui ait: Maledicimur & benedicim⁹. [1. Corin. 4.] [Matth. 5.] Audierat enim dicentẽ: Diligite inimicos vestros, orate ꝑ calũniãtibus & persequẽtibus vos. Ideo Paul⁹ ꝑsecutionẽ patiebatur & sustinebat, quia vincebat & mitigabat humanũ affectũ ꝓpositæ mercedis gratia, vt filius dei fieret, si dilexisset inimicũ. Tamẽ & sanctũ Dauid in hoc quoq; genere virtutis imparẽ Paulo nõ fuisse edocere possumus: [1. Reg. 16.] Qui primo quidẽ cum malediceret ei filius Semei, & crimina obiiceret, tacebat & humiliabatur, & silebat à bonis suis, hoc est, bonorum operum conscientia: deinde expetebat maledici sibi, quia maledicto illo diuinã exquirebat misericordiam. Vide autẽ quomodo & humilitatem & iustitiam & prudentiam emerendæ à domino gratiæ reseruauerit. Primo dicit: Ideo maledicit mihi, quia dominus dixit illi, vt maledicat. Habes humilitatem, quia ea quæ diuinitus imperabãtur, æquanimiter quasi seruulus ferenda arbitrabatur. Iterum dixit: Ecce filius meus qui exiuit de ventre meo, quęrit animam meam. Habes iustitiam. Si enim à nostris grauiora patimur, cur indigne ferim⁹ quæ inferuntur ab alienis? Tertio ait: Dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi dominus, vt videat humiliationem meam, & retribuet mihi dominus pro maledicto hoc. Nec iam solum conuitiantem pertulit, sed etiam lapidantem & sequentem illæsum reliquit, quinetiam post victoriam petenti veniam libenter ignouit. Quod eo inserui, vt Euãgelico spiritu sanctum Dauid non solum inoffensum, sed etiã gratum fuisse conuitianti docerem, & delectatum potius q̃ exasperatum iniuriis, pro quibus mercedem sibi reddendã arbitrabatur. Sed tamen quamuis perfectus, adhuc perfectiora quærebat. Incalescebat iniuriæ dolore quasi homo, sed vincebat spiritu, quasi bon⁹ miles. Tolerabat quasi athleta fortis: patientiæ autem finis promissorum expectatio, & ideo dicebat: [Psal. 38.] [1. Corin. 15.] Notum fac mihi domine finem meũ, & numerum dierum meorum, qui est, vt sciam quid desit mihi. Finem illum quærit promissorum cœlestium, vel illũ quãdo vnusquisq; surget suo in ordine, primitię Christ⁹, deĩde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt, deinde finis. Tradito enim regno deo & patri, & euacuatis omnibus potestatibus, vt Apostol⁹ dixit, perfectio incipit. Hic ergo impedimentum, hic infirmitas etiã perfectorum, illic plena perfectio. Ideo & dies illos requirit vitæ æternæ qui sunt, non qui prætereunt, vt cognoscat quid sibi desit, quæ terra sit repromissionis, perpetuos fructus ferens, quæ prima apud patrem mansio, quæ secunda, quæ tertia, in quibus pro ratione meritorum vnusquisque requiescit. Illa ergo nobis expetenda in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic vmbra, hic imago, illic veritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cœlestibus. Ante agn⁹ offerebatur, offerebatur vitul⁹, nũc Christus offertur, sed offertur quasi homo, quasi recipiens passionẽ, & offert seipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrẽ pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus: illic facie ad faciem, vbi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate est.

De vanitate calcanda. Caput XLIX.

Ergo dum hic sumus, seruemus imaginem, vt ibi perueniamus ad veritatem. Sit in nobis imago iustitiæ, sit imago sapiẽtiæ, quia veniemus ad illum diem, & secundum imaginem æstimabimur. Non inueniat in te aduersarius imaginem suam, non rabiem, non furorem. In his enim imago nequitiæ est. [1. Petri 5.] Aduersarius enim diabolus sicut leo rugiens quærit quem occidat, quem deuoret. Non inueniat auri cupiditatem, non argẽti aceruos, non vitiorum simulacra, ne auferat tibi vocem libertatis. Vox enĩ libertatis illa est, vt dicas: [Ioan. 14.] Veniẽt huius mũdi princeps, & in me inueniet nihil. itaq; si securus es, quod nihil in te inueniat, cũ venerit ꝑscrutari, dices illud quod dixit ad Labã Iacob patriarcha: [Gene. 31.] Cognosce si quid tuorum apud me est. Merito beatus Iacob, apud quem nihil Laban suum potuit reperire. Absconderat enim Rachel simulachra deorũ eius aurea & argentea. Itaque si sapientia, si fides, si contemptus seculi, si gratia tua abscondat omnem perfidiam, beat⁹ eris, quia non respicis in vanitates & insanias falsas. An mediocre est tollere vocem aduersario, vt arguẽdi te non possit habere authoritatẽ? Itaque qui nõ respicit in vanitates, non conturbatur. qui enim respicit, conturbatur, & vanissime quidẽ. Quid est enim congregare opes, nisi vanum? quia caduca quærere, vanũ est satis. Cum autem congregaueris, qui scias, an possidere liceat tibi? Nónne vanum est vt mercator noctibus ac diebus conficiat iter, quo aggerare possit thesauri aceruos, merces congerat, conturbetur ad precium, ne forte minoris vendat quàm emerit, aucupetur locorum precia, & subito aut latrones in se inuidia famosæ negociationis excitet, aut non expectatis serenioribus flatibus, dum lucrum quærit, naufragium impatiens moræ incidat? An non cõturbatur etiam ille vane, qui summo labore coaceruat, quod nesciat cui hæredi relinquat? Sæpe quod auarus summa congesserit sollicitudine, præcipiti effusione dilapidat hæres luxuriosus: & diu quæsita, turpis helluo, præsentium cæcus, futuri improuidus, quadam absorbet voragine. Sępe etiam speratus successor inuidiã partæ acquirit hæreditatis, & celeri obitu extraneis aditæ successionis transcribit compendia. Quid ergo vane araneam texis, quæ inanis & sine fructu est, & tanquam casses suspẽdis inutiles diuitiarum copias, quæ & si fluãt, nihil prosunt, immò exuunt te imaginem dei, & induunt terreni imaginem? Si tyranni aliquis imaginem habeat, nónne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginem æterni imperatoris, & erigis in te imaginem mortis. Eiice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli, & attolle imaginẽ Christi. Hæc in te fulgeat in tua ciuitate, hoc est in anima resplẽdeat, quę obliterat vitiorum imagines. De quibus ait Dauid: [Psal. 72.] Domine, in ciuitate tua, ad nihilum deduces imagines eorum. Cũ enim depinxerit illam Hierusalem dominus ad imaginem suam, tunc aduersariorum omnis imago delebitur.

Quod officiorum gratia ministros altaris maxime deceat, quod testimonio Leuitici comprobatur. Cap. L.

Quod si Euangelio domini etiam populus ipse ad despicientiam opum informatus atque institutus est, quanto magis vos leuitas oportet terrenis nõ teneri cupiditatibus, quorum deus portio est? Nã cum diuideretur à Moyse possessio terrena patrum populo, excepit leuitas dominus à terrenæ possessionis consortio, quod ipse illis esset funicul⁹ hæreditatis. Vnde ait Dauid: [Psal. 15.] Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Denique sic appellatur Leuita, ipse meus, vel ipse pro me. Magnum ergo munus eius, vt de eo domin⁹ dicat, ipse me⁹. Vel quẽadmodum Petro dixit de statere in ore piscis reperto: [Matth. 17.] Dabis eis pro me & pro te. Vnde & Apostolus cum episcopũ [1. Timo. 3.] dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum, hospitalẽ, docibilẽ, non auarum, non litigiosum, domui suę bene prępositũ: addidit, diaconos similiter oportet esse graues, non bilingues, non multo vino deditos, nõ turpe lucrum sectãtes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent, nullum crimẽ habentes. Aduertimus quanta in nobis requirantur, vt abstinens sit à vino minister domini, vt testimonio bono fulciatur, non solum fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt. Decet enim actuum operúmque nostrorum testẽ esse publicã existimationẽ & attestationẽ, ne derogetur muneri: vt qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtutibus, authorem prædicet, & dominũ veneretur, qui tales seruulos

habeat. Laus enim domini, vbi munda possessio, & innocens familiæ disciplina. De castimonia autem quid loquar, quando vna tantum, nec repetita permittitur copula? Et in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisq; mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterato cõiugio ad electionem muneris & ordinationis prerogatiuam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramẽto. Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio non culpa sed lex est. Quod culpæ est igitur, in baptismate relaxatur: quod legis est, in coniugio non soluitur. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, qui ipse coniugia frequentauerit? Inoffensum autem exhibendum & immaculatum ministerium, nec vllo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integro corpore, incorrupto pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerij gratiam recepistis. Quod eo non præterij, quia in plerisque abditioribus locis cum ministerium gererent, vel etiam sacerdotiũ, filios susceperunt, & id tanquam vsu veteri defendunt, quando per interualla dierum sacrificium deferebatur, & tamen castificabatur etiam populus per biduum aut per triduum, vt ad sacrificium purus accederet, vt in veteri testamento legimus: Et lauabat vestimenta sua. Si in figura tanta obseruantia, quanta in veritate? Disce sacerdos atque Leuita, quid sit lauare vestimẽta tua, vt mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Si populus sine ablutione vestimentorum suorum prohibebatur accedere ad hostiam suam, tu illotus mente pariter & corpore, audes pro aliis supplicare, audes pro aliis ministrare? Non mediocre officium Leuitarum, de quibus dicit dominus: Ecce eligo Leuitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito aperiente vuluam in filiis Israel, redemptiones eorũ erunt multi iusti, & erunt Leuitæ mihi. Mihi enim sanctificaui primogenitum in terra Aegypti. Cognouimus, quia non inter cæteros Leuitæ computantur, sed omnibus præferuntur, qui eliguntur ex omnibus, & sanctificantur, vt primogenita fructuum atque primitiæ quæ domino deputantur, in quibus est votorum solutio, & redemptio peccatorũ. Non accipies, inquit, eos inter filios Israel, & constitues Leuitas super tabernaculum testimonij, & super omnia vasa eius, altare & super quæcunque sunt ipso. Ipsi tollant tabernaculum, & omnia vasa eius, & ipsi ministrent in eo, & in circuitu tabernaculi castra ipsi constituãt, & promouendo, tabernaculum ipsi deponant Leuitæ: & constituendo castra, rursum ipsum tabernaculum ipsi statuant. Alienigena quicunque accesserit, morte moriatur. Tu ergo electus ex omni numero filiorum Israel, inter sacros fructus quasi primogenitus æstimatus, præpositus tabernaculo, vt prætẽdas in castris sanctitatis & fidei, ad quę si alienigena accesserit, morte morietur, positus vt operias arcam testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quia operiuntur à Leuitis, ne videant qui videre non debent, & sumant qui seruare non possunt. Moyses deniq; circuncisionem vidit spiritalem, sed operuit eam vt in signo circuncisionem præscriberet. Vidit & azyma synceritatis & veritatis, vidit passionem domini, operuit azymis corporalibus azyma veritatis: operuit passionem domini, agni vel vituli immolatione: & boni Leuitæ seruauerunt mysterium fidei suæ sub hoc tegmine, & tu mediocre putas, quod commissum est tibi? Primum vt alta dei videas, quod est sapientię: deinde vt excubias pro populo deferas, quod est iustitiæ: castra defendas, tabernaculumq; tuearis, quod est fortitudinis: teipsum continentem ac sobriũ præstes, quod est temperantiæ. Hæc virtutum genera principalia constituerunt etiam hi qui foris sunt. sed communitatis superiorem ordinem quàm sapientiæ iudicauerunt, cũ sapientia fundamentum sit, iustitia opus sit, quod manere non potest nisi fundamentum habeat. Fundamẽtum autem Christus est. Prima ergo fides, quæ est sapientia, vt Salomõ dicit, secutus patrem. Initium sapientiæ timor domini. Et lex dicit: Diliges dominum deum tuum, diliges proximũ tuum. Pulchrum est igitur, vt gratiam tuam atque officia in societatem humani generis conferas. Sed primum illud decorum est, vt quod habes preciosissimum, hoc est, mentem tuam (qua nihil habes præstantius) deo deputes. Cum solueris authori debitum, licet vt opera tua in beneficentiam & adiumenta hominum conferas, atque opem feras necessitatibus, aut pecunia, aut officio, aut etiam quocunque munere: quod late patet in vestro ministerio. Pecunia, vt subuenias, debito obligatum liberes. Officio, vt seruanda suscipias, quæ metuit amittere, qui deponenda credidit. Officium est igitur depositum seruare ac reddere. Sed interdum commutatio fit, aut tempore, aut necessitate, vt non sit officium reddere quod acceperis: Vt si quis contra patriam opem Barbaris ferẽs pecuniam apertus hostis reposcat, aut si cui reddas cum assit qui extorqueat, si furẽti restituas cũ seruare non queat, si insanienti gladium depositum non neges quo se ille interimat, nónne soluisse contra officiũ est? Si furto quæsita sciens suscipias, vt fraudetur qui amiserat, nónne contra officium est? Est etiam contra officium nonnunquam soluere promissum, sacramentum custodire: vt Herodes, qui iurauit quoniam quicquid petitus esset, daret filiæ Herodiadis, & necem Ioannis præstitit, ne promissum negaret. Nam de Iepte quid dicam, qui immolauit filiam, quæ sibi victori prima occurrerat, quo votum impleret quod spoponderat, vt quicquid sibi primum occurrisset, offerret deo. Melius fuerat nihil tale ꝓmittere, quàm promissum parricidio soluere. Hæc quanti consilij sit prospicere, non ignoratis. Et ideo eligatur Leuita, qui sacrarium custodiat, ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intemperantius gerat, vt specie ipsa grauitatem preferat: nec solum animum, sed etiam oculos continentes habere quem deceat, ne vel ipse frontem sobrietatis fortuitus violet occursus: Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, adulterauit eam in corde suo. Ita adulterium non solum facti colluuione, sed etiam aspectus intentione committitur. Magna hæc videntur, ac nimis seuera, sed in magno munere non superflua, quando tanta est Leuitarum gratia, vt de his Moyses in benedictionibus diceret: Date Leui veros eius, date Leui manifestos eius, date Leui sortem suffragij sui, & veritates eius viro sancto, quẽ tentauerunt in tentationibus, maledixerunt super aquã cõtradictionis. Qui dicit patri suo & matri suæ, non noui te: & fratres suos non cognouit, & filios suos abdicauit: hic custodit verba tua, & testamentum tuum obseruabit. Illi ergo veri eius, & manifesti eius, qui nihil in corde doli habeant, nihil fraudis occultent, sed verba eius custodiant, & in corde suo conferant, sicut conferebat & Maria: qui suos parentes officio suo non nouerint præferendos, qui violatores oderint castitatis, pudicitię vlciscantur iniuriã, nouerint officiorum tempora, quod maius, quod min⁹ sit, quod cuique aptum sit tempori, & vt id solum sequantur quod honestum est. Sanè vbi duo honesta, id quod honestius est, præponendum putent. Hi iure benedicti. Si quis ergo manifestet iustitias dei, & incensũ ponat, benedic domine virtutem ipsius, opera manuum eius suscipe, vt gratiam propheticæ benedictionis inueniat apud eum qui viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

Exod. 19. Num. 3. 1. Cor. 3. Eccli. 1. Deute. 6. Quando nõ sit reddẽdũ depositum. Matth. 14. Iudic. 11. Matth. 5. Deute. 33.

CAPI-

CAPITVLA LIBRI SECVNDI OFFICIORVM.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis Officiorum Liber II.*

Honestate vitam acquiri beatam. Caput I.

SVperiore libro de officiis tractauimus, quæ cõuenire honestati arbitrabamur, in qua vitã beatã positã esse minime dubitabamus, quã scriptura appellat vitã æternam. Tantus enim splẽdor honestatis est, vt vitam beatã efficiant tranquillitas cõscientiæ, & securitas innocentiæ. Et ideo sicut exortus sol, lunæ globum & cætera stellarũ abscõdit lumina: ita fulgor honestatis, vbi vero & incorrupto vibrat decore, cætera quæ putantur bona secundũ voluptatẽ corporis, aut secundũ seculũ clara & illustria, obũbrat. Beata planè, quæ nõ alienis æstimatur iudiciis, sed domesticis ꝑcipitur sensib⁹, tanquã sui iudex. Neq; enim populares opiniones ꝓ mercede aliqua requirit, neq; ꝓ supplicio pauet. Itaq; quo minus sequitur gloriã, eo magis super eã eminet. Nã qui gloriã requirunt, his iam merces præsentiũ, vmbra futurorũ est, quæ impediat vitã æternã: quod in Euangelio scriptũ est: Amẽ dico vobis, receperũt mercedẽ suã. de his scilicet qui velut tuba canendo vulgare liberalitatẽ suã quã faciũt circa pauperes, gestiũt. Similiter & de ieiunio quod ostẽtationis caussa faciunt. Habẽt: inquit mercedẽ suã. Honestatis igitur est vel misericordiã facere, vel ieiunium deferre in abscondito, vt mercedem videaris à solo deo tuo quærere, nõ etiã ab hominibus. Nã qui ab hominib⁹ quærit, habet mercedem suã: qui autẽ à deo, habet vitam æternam, quam præstare nõ potest nisi author æternitatis, sicut illud est: Amen dico tibi, hodie mecũ eris in paradiso. Vnde expressius scriptura vitam æternam appellauit eam quæ sic sit beata, vt non hominum opinionibus æstimãda relinqueretur, sed diuino iudicio committeretur.

Beatitudinem multis & diuersis modis philosophos æstimasse, sed iuxta nostros in cognitione diuina solummodo & bonis operibus constare. Cap. II.

ITaq; philosophi vitã beatã, alij in nõ dolẽdo posuerunt, vt Hieronymus: Alij in rerũ scientia, vt Herillus, qui audiẽs ab Aristotele & Theophrasto mirabiliter laudatã esse rerũ scientiã, solã eã quasi summũ bonũ posuit, cũ illi eã quasi bonũ, nõ quasi solum bonũ laudauerint. Alij voluptatẽ dixerũt, vt Epicur⁹. Alij, vt Calipho, & post eũ Diodorus, ita interpretati sunt, vt alter ad voluptatẽ, alter ad vacuitatẽ doloris; consortiũ honestatis adiungerent, quod sine ea non possit esse beata vita. Zenõ stoicus, solũ & summũ bonũ quod honestũ est: Aristoteles autẽ & Theophrastus & cæteri Peripatetici, in virtute quidẽ, hoc est, in honestate vitã beatã esse, sed cõpleri eius beatitudinẽ etiã corporis voluptatibus atq; externis bonis asseruerunt. Scriptura autẽ diuina vitã beatam in cognitione posuit diuinitatis, & fructu bonæ operationis. Deniq; vtriusq; assertionis Euangelicũ suppetit testimoniũ. Nam & de sciẽtia ita dicit dominus Iesus: Hæc est autẽ vita æterna, vt cognoscant te solũ verũ deũ, & quem misisti Iesum Christũ. Et de operibus ita respõdit: Omnis qui reliquerit domũ, vel fratres, aut sorores, aut patrem aut matrẽ, aut vxorẽ, aut filios, aut agros ꝓpter nomen meum, cẽtuplũ accipiet, & vitã æternã possidebit. Sed ne æstimetur hoc recens esse, & prius tractatũ à philosophis, quàm in Euãgelio prędicatũ, anteriores Euãgelio philosophi, id est Aristoteles, & Theophrastus vel Zenõ atq; Hieronymus, sed posteriores ꝓphetis, accipiant, q̃ longe antequã philosophorũ nomẽ audiretur, per os sãcti Dauid vtrũq; aperte videatur expressum. Scriptũ est enim: Beatus homo quẽ tu erudieris domine, & de lege tua docueris eũ. Habemus & alibi: Beatus vir qui timet dominũ, in mandatis eius cupiet nimis. Docuimus de cognitione, cuius præmiũ æternitatis fructum esse commemorauit, adiiciens propheta, quæ sint in domo huius timẽtis dominum, vel eruditi in lege, & cupientis

Matth. 6. Lucæ. 23. Ioan. 17. Matth. 19. Psal. 93. Psal. 111.

Beati enĩ qui nõ viderũt & crediderũt. Fuerũt & ipsi in sensu infirmitatis, sed conualuerũt de infirmitate fortes. Quid laboriosius autem sancto Iob, vel in domus incendio, vel filiorum decem interitu momẽtario, vel doloribus corporis? Nunquid minus beatus, quàm si illa non pertulisset, in quibus magis probatus est? Esto tamẽ fuisse in illis aliquid acerbitatis: quem virtus animi non abscõdit dolorem? Neque enim profundũ mare negauerim, quia vadosa sunt littora: Neque cœlum lucidum, quia interdum obtexitur nubibus: neque terram fœcundam, quia aliquibus locis ieiuna glarea est: aut lętas segetes, quia intermixtam solent habere sterilem auenam. Similiter puta beatæ messem conscientiæ interpellari aliquo acerbo dolore. Nónne totius manipulis vitæ beatæ, si quid forte accidit aduersi atque amaritudinis, tanquam sterilis auena absconditur, aut tanquam lolij amaritudo frumẽti suauitate obducitur? Sed iam ad proposita pergamus.

De vtili, non quæstuoso illo, sed iusto & honesto. Cap. VI.

SVperiore libro ita diuisionẽ fecimus, vt primo loco esset honestum ac decorũ, à quo officia ducerentur, secũdo loco quid vtile. Et quemadmodũ in primo diximus, quia inter honestum & decorũ est quædam distinctio, quæ magis intelligi quàm explicari possit: sic & cum vtile tractamus, considerandum videtur quid vtilius. Vtilitatem autem nõ pecuniarij lucri æstimatione subducimus, sed acquisitione pietatis, sicut Apostolus ait: Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionẽ habens vitæ præsentis & futuræ. Itaq; in scripturis diuinis, si diligẽter quæramus, sæpe inuenimus quod honestũ est, vtile vocari. Omnia mihi licent, sed non omnia vtilia sunt. Supra de vitiis loquebatur. Nunc ergo dicit: Licet peccare, sed non decet. In potestate sunt peccata, sed nõ sunt honesta. Luxuriari promptum est, sed non iustũ. Non enim deo esca, sed ventri colligitur. Ergo quia quod vtile, id etiã iustũ: iustũ est, vt seruiamus Christo, qui nos redemit. Ideo iusti qui ꝓ eius nomine morti se obtulerunt. Iniusti qui declinauerũt, de quibus dicitur: Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionẽ? Id est, quis iustitiæ meæ profectus? Vnde & illi: Alligemus iustũ, quia inutilis est nobis, id est, iniustus, qui nos arguit, condemnat, corripit. Licet hoc possit etiam ad auaritiam hominum impiorũ deriuari, quę perfidiæ vicina est. Sicut in Iuda proditore legimus, qui auaritiæ studio & pecuniæ cupiditate, laqueum proditionis incurrit atque incidit. De hac igitur tractandum est vtilitate, quæ sit plena honestatis, sicut ipsis verbis definiuit Apostolus dicens: Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum iniiciam vobis, sed ad id quod honestum est. Liquet igitur quod honestum est, vtile & iustum esse: & quod vtile, honestum & iustũ: & quod iustum, vtile & honestũ. Neque enim mihi ad mercatores lucri cupidine auaros, sed ad filios sermo est, & sermo de officiis, quę vobis (quos elegi in ministerium domini) inculcare gestio atque infundere, vt ea quæ mentibus ac moribus vestris vsu atque institutione inolita atque impressa sunt, etiam sermone ac disciplina aperiantur. Itaque de vtilitate dicturus, vtar illo versiculo prophetico: Declina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam: ne vtilitatis sonus excitet pecuniæ cupiditatẽ. Denique aliqui habent: Declina cor meum in testimonia tua, & non ad vtilitatem: hoc est, illam quæstuũ nundinas aucupãtem vtilitatem, illam vsu hominũ ad pecuniæ studia inflexam ac deriuatam. Vulgo enim hoc solum dicũt vtile, quod quæstuosum. Nos autem de ea tractamus vtilitate, quæ damnis quæritur, vt Christum lucremur, cuius quæstus est pietas cum sufficientia. Magnus profecto quæstus quo pietatem acquirimus, quæ apud deum diues est, nõ caducis facultatibus, sed muneribus æternis: in quibus non tentatio lubrica, sed constans & perpetua sit gratia. Est ergo vtilitas, alia corporalis, alia pietatis, sicut diuisit Apostolus. Corporalis enim exercitatio ad modicum inquit vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est. Quid autem tam honestum, quàm integritas? Quid tam decorum, quàm immaculatum seruare corpus, & inuiolatum atque incontaminatum pudorem? Quid etiam tam decorum, quàm vt vidua vxor defuncto cõiugi fidem seruet? Quid etiam hoc vtilius, quo regnum cœleste acquiritur? Sunt enim qui se castrauerunt propter regnum cœlorum.

Vtilitatem præcipue fide ac dilectione & æquitate metiendã, exempla de Dauid & Moyse, qui idcirco maxime diligebantur à populis, quia pro ipsis sese obiectarent periculis. Cap. VII.

EST igitur non solũ familiare contubernium honestatis & vtilitatis, sed eadẽ quoq; vtilitas quæ honestas. Ideo & ille qui regnum cœlorum volebat omnib⁹ aperire, nõ quod sibi vtile quærebat, sed quod omnibus. Vnde ordo quidã nobis & gradus faciẽdus est, etiam ab his vsitatis & cõmunibus ad ea quæ sunt præcellentia, vt ex pluribus vtilitatis colligamus profectũ. Ac primum nouerimus nihil tam vtile quàm diligi, nihil tã inutile quàm non amari. Nam odio haberi, exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaq; id agamus, vt omni sedulitate commendemus existimationem opinionémq; nostrã, ac primũ placiditate mentis & animi benignitate influamus in affectũ hominum. Popularis enim & grata est omnibus bonitas, nihilq; quod tam facile illabatur humanis sensibus. Ea si mansuetudine morum ac facilitate animi, moderatione præcepti, & affabilitate sermonis, verborúmque honore, patienti quoque sermonum vice, modestiæque adiuuetur gratia, incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis. Legimus enim nõ solum in priuatis, sed etiam in ipsis regibus, quantum facilitas blandę affabilitatis profecerit, aut superbia verborúmque obfuerit tumor, vt regna ipsa labefactaret, & potestatem solueret. Iam siquis consilio, vsu, ministerio, officiis popularem comprehẽdat gratiam, aut siquis periculum suum pro vniuersa plebe offerat, non est dubiũ quod tantum charitatis à plebe in eum refundatur, vt populus salutem eius & gratiam sibi præferat. Quantas Moyses à populo illatas absorbebat contumelias, & cum dominus in insolentes vindicare vellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationi diuinæ plebem subduceret. Quàm miti sermone post iniurias appellabat populum, consolabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fouebat operibus. Et cum deo constanter loqueretur, homines tamen humili & grata appellatione affari solebat. Merito ęstimatus est supra homines, vt & vultui eius nõ possent intendere, & sepulturam eius non repertam crederent: quia sic sibi totius plebis mentes deuinxerat, vt plus eum pro mansuetudine diligerent, quàm pro factis admirarentur. Quid eius imitator sanctus Dauid, electus ex omnibus ad plebem regendam, quàm mitis & blandus, humilis spiritu, sedulus corde, facilis affatu? Ante regnum se pro omnibus offerebat, rex cum omnibus æquabat suam militiam, & participabat laborem, fortis in prælio, mansuetus in imperio, patiens in conuitio, ferre magis promptus quàm referre iniurias. Ideo tam charus erat omnibus, vt iuuenis ad regnum etiam inuitus peteretur, & resistẽs cogeretur, senex ne pręlio interesset à suis rogaretur, quod mallent omnes pro ipso periclitari, quàm illum pro omnibus. Ita sibi gratis officiis plebem obligauerat. Primum vt in discordiis populi exulare in Hebron mallet, quàm in Hierusalem regnare. Deinde vt etiam in hoste positã virtutem diligeret: iustitiã etiam his qui arma contra se tulerant, æque ac suis pręstandam putaret. Denique fortissimum aduersæ partis propugnatorem Abner ducem, & inferentẽ prælia miratus est, & orantem pacis gratiam, non aspernatus honorauit cõuiuio: interemptũ insidiis, doluit & fleuit: prosequutus exequias, honestauit: mortem vltus, conscientiæ fidem præstitit, quã filio inter hæreditaria iura transcripsit, magis sollicitus, ne innocentis mortem inultam relinqueret, quàm quo suam mortem doleret. Non mediocre istud, præsertim in rege, sic obire humilitatis munia, vt communem se exhiberet etiam infimis, alieno periculo cibum non quærere, potum recusare, peccatũ fateri, séq; ipsum ꝓ populo offerre morti, vt in se diuina indignatio conuerteretur, cum ferienti angelo offerens se diceret: Ecce sum ego qui peccaui, & ego pastor malum feci, & iste grex quid fecit? Fiat manus tua in me. Nam quid alia dicam, quod dolum meditantibus

os suum non aperiebat, & tanquam non audiens, nullũ sermonem referendum putabat? Non respondebat conuitiis, cum sibi derogaretur orabat, cũ malediceretur benedicebat. Ambulans in simplicitate, & superborum fugitãs arrogantiam, sectator extitit immaculatorum. Qui cinerem miscebat alimẽtis suis, cum peccata propria deploraret, & potum suum temperabat fletibus. Merito sic expetitus est ab vniuerso populo, vt venirent ad eum omnes tribus Israel dicẽtes: Ecce nos ossa tua & caro tua sumus: & heri & nudiustertius cum esset Saul & regnaret super nos, tu eras qui producebas & inducebas Israel. Et dixit tibi dominus: Tu pasces populum meum. Et quid plura de eo dicam, de quo huiusmodi dei processit sententia, vt de eo diceret: Inueni Dauid seruum meum secundum cor meum? Quis enim in sanctitate cordis & iustitia sicut iste ambulauit, vt impleret voluntatem dei? Propter quem & delinquentibus posteris eius venia data, & prærogatiua est reseruata hæredibus. Quis igitur nõ diligeret eum, quem videbat ita charum amicis, vt quia ipse syncere amicos diligebat, æque diligi se à suis amicis arbitraretur? Denique parentes cum filiis suis, filij prẽferebant parẽtibus. Vnde grauiter indignatus Saul, percutere Ionathan filium suum hasta voluit, quia pluris apud eum valere Dauid amicitiam iudicabat, quàm vel pietatem vel authoritatem paternam. Etenim ad incentiuum charitatis communis plurimum proficit, si quis vicem amãtibus reddat, nec minus redamare se probet, quàm ipse amatur, idque amicitiæ fidelis patet exẽplis. Quid enim tam populare quàm gratia? Quid tam insitum naturæ, quàm vt diligentem diligas? Quid tam insitum atque impressum affectibus humanis, quàm vt eum amare inducas in animũ, à quo te amari velis? Merito sapiens dicit: Perde pecuniam propter fratrem & amicum. Et alibi: Amicum salutare non erubescam, & à facie illius non me abscondam. Siquidẽ vitæ & immortalitatis medicamẽtum in amico esse, Ecclesiasticus sermo testatur. Et summũ in charitate præsidiũ nemo dubitauerit, cum Apostolus dicat: Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, charitas nunquam cadit. Ideo Dauid non cecidit, quia charus fuit omnibus, & diligi à subiectis quàm timeri maluit. Timor enim temporalis tutaminis seruat excubias, nescit diuturnitatis custodiam. Itaque vbi timor decesserit, audacia obrepit: quoniã fidem non timor cogit, sed affectus exhibet. Prima ergo ad commendationem nostri est charitas. Bonum est ergo testimonium habere de plurimorum dilectione. Hinc nascitur fides, vt committere se tuo affectui non vereantur etiã alieni, quem pluribus charum aduerterint. Similiter etiam per fidem ad charitatem peruenitur: vt qui vni aut duobus præstiterit fidem, tanquam influat in animos vniuersorum, & omnium acquirat gratiam.

(Psal. 101. — 2. Reg. 5. — 1. Reg. 20. — Eccl. 29. — Eccli. 22. — 1. Cor. 13.)

Consilia plurimorum ad conciliationem valere aliorum, quod claruit in Salomone. Caput VIII.

DVo igitur hæc ad commendationẽ nostri plurimum operantur, charitas & fides, & tertium hoc, si habeas quod in te admiratione dignum pleriq; existiment, & iure honorandum putent. Et quia consiliorum vsus maxime conciliat homines, ideo prudẽtia & iustitia in vnoquoque desiderantur, & ea expectãtur à pluribus: vt in quo ea sint illi deferatur fides, quo possit vtile consilium ac fidele desideranti dare. Quis enim ei se committat, quem non putet plus sapere, quàm ipse sapiat qui quærit consilium. Necesse est igitur, vt præstantior sit à quo consilium petitur, quàm ille est qui petit. Quid enim consulas hominem, quem non arbitreris posse melius aliquid reperire, quàm ipse intelligis? Quod si eum inueneris qui viuacitate ingenij, mentis vigore atq; authoritate prẽstet, & accedat eo vt exemplo & vsu paratior sit, præsentia soluat pericula, prospiciat futura, denunciet immunẽtia, argumenta expediat, remedium ferat in tempore, paratus sit non solum ad consulendum, sed etiam ad subueniendum: huic ita fides habetur, vt dicat qui consilium petit: Et si mala mihi euenerint, per illum sustineo. Huiusmodi igitur viro salutem nostram & existimationem committimus, qui sit (vt supra diximus) iustus & prudens. Facit enim iustitia, vt nullus sit fraudis metus: facit etiam prudentia, vt nulla erroris suspitio sit. Promptius tamen nos iusto viro quàm prudenti committimus, vt secundum vsum vulgi loquar. Cæterùm sapientum definitione, in quo vna virtus est, concurrunt cęteræ, nec potest sine iustitia esse prudẽtia. Quod etiam in nostris inuenimus. Dicit enim Dauid: Iustus autẽ miseretur & fœnerat. Quid fœneret iustus, alibi dicit: Iocundus vir qui miseretur & fœnerat, disponet sermones suos in iudicio. Ipsum illud nobile Salomonis iudicium nónne sapientiæ plenum ac iustitiæ est? Itaque spectemus illud si ita est. Duæ inquit mulieres in conspectu regis Salomonis steterunt, & dixit vna ad eum: Audi me domine: Ego & hæc mulier in vno habitantes cubiculo, ante diem tertium partu edito singulos filios suscepimus, & eramus vnà, arbiter nullus domi, nec vlla alia fœmina nobiscũ nisi nos solæ: & mortuus est filius eius hac nocte, vt obdormiuit super eũ, & surrexit media nocte, & accepit filium meũ de sinu meo, & collocauit eum in sinu suo, & filium suum mortuum posuit in sinu meo. Et surrexi mane vt lactarem paruulum, & inueni eum mortuum. Et consideraui illũ diluculo, & non erat filius meus. Et respondit altera: Non, sed filius meus est hic qui viuit, filius autem tuus qui mortuus est. Et hæc erat contentio, cum vtraque filium sibi vendicaret superstitem, defunctum autem suum negaret. Tunc rex iussit afferri machæram, & infantem diuidi, & singulas partes dari singulis, dimidiam vni, & dimidiam alteri. Exclamauit mulier quæ vero erat affectu percita: Nequaquam domine infantem diuidas, detur potius illi & viuat, & non interficias eum. At respondit altera: Neque meus, neq; huius sit infans, diuidite eum. Et statuit rex dari infantem ei mulieri quæ dixerat: nolite interficere eum, sed date eum illi mulieri: quia mota sunt, inquit, viscera eius in filio suo. Itaque non immerito æstimatus est intellectus dei in eo esse, in quo occulta sunt dei. Quid autem occultius, quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus velut quidam pietatis descendit arbiter, & velut quandam genitalis alui vocẽ eruit, qua maternus patuit affectus, qui elegerat filium suum vel apud alienam viuere, quàm in conspectu matris necari? Sapientiæ igitur fuit, latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, & velut quadam machæra ita spiritus gladio penetrare, non solum vteri, sed etiam animæ & mentis viscera. Iustitiæ quoque, vt quæ suum necauerat, alienum non tolleret, sed vera mater reciperet suum. Denique etiam scriptura hoc pronunciat. Audiuit inquit omnis Israel hoc iudicium, quod iudicauit rex: & timuerũt à facie regis, eo quòd intellectus dei in eo esset, vt faceret iustitiam. Denique & ipse Salomõ ita poposcit sapientiam, vt daretur sibi cor prudens audire & iudicare cum iustitia.

(Psal. 36. — Psal. 111. — 3. Reg. 3.)

Virtutes omnes indiuiduas, sed opinione vulgi seiunctas, nec tamen apud ipsum vulgus alterã sine altera cõprobari, non solũ à philosophis, sed plus etiam intimatur à nostris. Cap. IX.

LIquet igitur etiam secundũ scripturã diuinã quæ antiquior est, sapientiã sine iustitia esse nõ posse: quia vbi vna earum virtutum, ibi vtraq; est. Daniel quoque quàm sapienter alta interrogatione fraudulentæ accusationis deprehendit mendacium, vt calumniatorũ sibi respõsio nõ cõueniret? Prudẽtię igitur fuit vocis suæ testimonio reos prodere. Iustitiæ quoq; nocẽtes supplicio dare, innocentem subducere. Est ergo indiuiduũ sapientiæ atq; iustitiæ contuberniũ, sed vulgi vsũ diuiditur vna quædam forma virtutum, vt temperantia sit in despiciẽdis voluptatibus: fortitudo spectetur in laboribus & periculis, prudentia in delectu bonorum, sciens commoda & aduersa distinguere: iustitia quæ sit bona custos iuris alieni, & vindex proprietatis, suum cuique conseruans. Sit igitur nobis communis opinionis gratia, quadripartita hæc facta diuisio, vt ab illa subtili disputatione philosophiæ sapientiæque, quæ limandæ veritatis caussa quasi ex adyto quodam eruitur, retrahentes pedem, forensem vsum ac popularem sensum sequamur. Hac igitur diuisione seruata, reuertamur ad propositum. Prudentissimo cuique caussam nostram committimus, & ab eo consilium promptius quàm

(Danie. 13.)

quàm à cæteris poscimus. Præstat tamẽ fidele iusti consiliũ viri, & sapientissimi ingenio frequenter præponderat. Vtiliora enim vulnera amici, quàm alienorum oscula.

Prouer. 27.

Mystica interpretatio super Salomone & regina Saba. Cap. X.

DEnique quia iusti iudicium est, sapientis autẽ argumentum: in illo censura disceptationis, in hoc calliditas inuentionis. Quod si vtrúq; cónectas, erit magna consiliorũ salubritas, quæ ab vniuersis spectatur admiratione sapientiæ & amore iustitiæ, vt omnes quærant audire sapientiam eius viri, in quo vtriusq; virtutis copula sit: sicut quærebant omnes reges terræ videre faciẽ Salomonis, & audire sapientiam eius, ita vt & Saba regina veniret ad eum, & tentaret eũ in quæstionibus. Et venit, inquit, & omnia locuta est quæ habebat in corde suo, & audiuit omnem sapiẽtiam Salomonis, nec vllũ verbum præteriuit eam. Quæ sit ista, quã nihil prætereat, nec sit aliquid quod ei non annunciauerit verus Salomon, cognosce ô homo ex his quæ audis loquentem. Verus est inquit sermo quẽ audiui in terra mea de sermonibus tuis, & de prudentia tua, & non credidi his qui dicebant mihi, donec veni, & viderunt oculi mei, & nunc nõ est nec dimidia quidẽ pars secundũ ea quæ annunciabãtur mihi. Apposuisti bona super omnia quæ audiui in terra mea. Beatæ mulieres tuæ, & beati pueri tui qui assistũt tibi, qui audiũt omnẽ prudentiã tuã. Intellige cõuiuiũ veri Salomonis: & quæ apponuntur in eo conuiuio, intellige sapiẽter, & considera in qua terra congregatio nationum audierit famã sapientiæ veræ atq; iustitiæ, & quibus eum viderit oculis, contẽplãtibus vtique quæ non vidẽtur. Quoniã quæ videntur, temporalia sunt: quę autẽ non videntur, æterna. Quæ sunt beatæ mulieres, nisi illæ de quibus dicitur: Quia multæ verbum dei audiunt & pariunt? Et alibi: Quicunq; enim verbũ dei fecerit, ipse meus frater & soror & mater est. Qui etiã pueri tui beati qui assistunt, nisi Paulus qui dicebat: Vsque in hunc diem sto protestans minori ac maiori: & Simeõ qui expectabat in templo vt videret consolationem Israel? Quomodo ergo dimitti posceret, nisi quia assistens domino, discedendi habere facultatem non poterat: nisi voluntatem domini adeptus esset? Exempli caussa propositus est nobis Salomon, à quo certatim vt audiretur eius sapientia postulabatur.

3. Reg. 10. 2. Corin. 4. Matth. 12. Lucæ 2.

Quod à probis viris consilium sit requirendum: Exemplum de patribus. Cap. XI.

IOseph quoq; nec in carcere feriatus erat, quo minus de rebus incertis consuleretur. Cuius consiliũ Aegypto vniuersæ profuit, vt nõ sentiret septem annorum sterilitatẽ, aliósq; populos miseræ famis leuaret ieiunio. Daniel ex captiuis regalium consultorum arbiter factus, consiliis suis emendauit præsentia, annũciauit futura. Ex his enim quæ frequenter interpretatus ostẽderat veri se esse annuncium, fides ei in omnibus deferebatur. Sed etiã tertius locus de his qui admiratione digni ęstimarentur, Ioseph, Salomonis & Danielis exemplo decursus videtur. Nã quid de Moyse loquar, cuius omnis Israel quotidie consilia præstolabatur, quorũ vita fidem faciebat prudentiæ, admirationémq; eius augebat? Quis se non committeret consilio Moysi, cui seniores si qua supra suum intellectum & virtutẽ esse arbitrarentur diiudicanda seruabãt? Quis Danielis consiliũ refugeret, de quo ipse deus dixit: Quis Daniele sapiẽtior? Aut quomodo dubitare homines de eorum mentibus possent, quibus deus tantam conferebat gratiam? Moysi cõsilio bella conficiebãtur, Moysi meritis de cœlo affluebat alimonia, pot⁹ è petra. Quàm purus Danielis animus, vt mulceret Barbaros mores, mitigaret leones? Quæ in illo temperãtia? quanta animi & corporis continentia? Nec immerito mirabilis factus omnibus, quando (quod vehemẽter admirantur homines,) regalibus fultus amicitiis, aurum non quærebat, nec delatum sibi honorem pluris faciebat quàm fidem. Quinetiam periclitari malebat pro lege domini, quàm pro gratia hominis inflecti. Nam de sancti Ioseph, (quẽ penè præterieram,) castimonia & iustitia quid dicam: quarum altera illecebras heriles respuit, refutauit præmia: altera mortem contempsit, metum repulit, carcerem præoptauit? Quis hunc priuatæ caussæ ad consulendum idoneum non iudicaret, cuius ferax animus & mens fertilis, temporis sterilitatem quodam consiliorum & cordis vbere fœcundauit?

Gen. 40. & 41. Danie. 2. 7. & seq. capitibus. Ezech. 28. Danie. 14. Heb. 11. Gene. 39. Gene. 41.

Improbos homines licet prudentes videãtur fugiẽdos. Cap. XII.

ADuertimus igitur, quod in acquirendis consiliis plurimũ adiungat vitæ probitas, virtutũ prærogatiua, beneuolẽtię vsus, frugalitatis gratia. Quis enim in cœno fontem requirat? Quis è turbida aqua potum petat? Itaq; vbi luxuria est, vbi intemperantia, vbi vitiorum confusio, quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? Quis non despiciat morũ colluuionẽ? Quis vtilẽ caussæ alienæ iudicet, quem videt inutilem vitæ suæ? Quis iterum improbũ, maleuolum, contumeliosum non fugiat, & ad nocendum paratum? Quis nõ eum omni studio declinet? Quis vero, quamuis instructum ad consilij opem, difficilem tamẽ accessu, ambiat, in quo sit illud, tanquam siquis aquæ fontem præcludat? Quid enim prodest habere sapiẽtiam, si consilium neges? Si consulendi intercludas copiam, clausisti fontem, vt nec aliis influat, nec tibi prosit. Pulchre autem & de illo conuenit, qui habens prudentiam, commaculat eam vitiorum sordibus, eo quod aquæ exitum contaminet. Degeneres animos vita arguit. Quomodo enim eũ potes iudicare consilio superiorem, quem videas inferiorẽ moribus? Supra me debet esse, cui me committere paro. An vero idoneum eum putabo, qui mihi det consilium, quod non dat sibi: & mihi eum vacare credam, qui sibi nõ vacet: cuius animum voluptates occupent, libido deuinciat, auaritia subiuget, cupiditas perturbet, quatiat metus? Quomodo hic consilij locus, vbi nullus quieti? Admirandus mihi & suspiciendus consiliarius, quẽ propitius dominus patribus dedit, offensus abstulit. Huius imitator debet esse, qui potest consilium dare, & alienam à vitiis custodire prudentiam, quia nihil inquinatum in illam incurrit.

Apoca. 21.

Sapientiã vitiosos homines sibi vendicare non debere, quippe quæ nullum consortium cum vitiis potest habere. Cap. XIII.

QVis igitur tãtam vultu speciẽ præferat pulchritudinis, & beluinis posterioribus ac ferinis vnguibus formæ superioris dehonestet gratiam: cum tam admirabilis & præclara forma virtutum sit, & specialiter pulchritudo sapientiæ, sicut series scripturæ indicat? Est enim hæc speciosior sole, & super omnem stellarum dispositionem luci comparata inuenitur purior. Lucem etenim hãc suscipit nox, sapientiam autem non vincit malitia. Diximus de eius pulchritudine, & scripturæ testimonio cõprobauimus: superest vt doceamus scripturæ authoritate nullum ei contubernium cũ vitiis esse, sed indiuiduam cum cæteris virtutibus coniunctionem, cuius spiritus est disertus, sine inquinamento, certus, sanctus amans bonũ, acutus, qui nihil vetet benefacere, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens.

Sap. 7.

Quod prudentia omnibus virtutibus sit associa, maxime in cupiditate calcanda. Cap. XIIII.

OMnia igitur, operatur prudentia, cũ omnibus bonis habet consortiũ. Nã quomodo potest vtile cõsilium dare, nisi habeat iustitiã, induat cõstãtiam, mortem non formidet, nullo terrore, nullo reuocetur metu, nulla adulatione à vero deflectendũ putet: exilium non refugiat, quæ nouerit sapienti patriã mundũ esse: egestatẽ nõ timeat, quæ nihil deesse sapienti sciat, cui totus mundus diuitiarũ est? Quid enim præcelsius illo viro, qui auro moueri nesciat, contemptũ habeat pecuniarũ, & velut ex arce quadã despiciat hominũ cupiditates? Quod qui fecerit, hunc homines supra hominem esse arbitrantur. Quis est, inquit, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua. Quomodo enim non admirandus, qui diuitias spernit, quas plerique saluti propriæ prætulerunt? Decet igitur omnes censura frugalitatis, continentiæ authoritas, & maxime eum qui honore præstet, ne præminentem virum thesauri possideant sui, & pecuniis seruiat, qui præest liberis. Illud magis decet, vt supra thesaurum sit animo, & infra amicum obsequio. Humilitas enim gratiã auget. Hæc plena laudis & digna primario viro, nõ communem cum Ty-

Eccli. 31.

riis negociatoribus & Galatis mercatoribus habere turpis
lucri cupidinem, nec omne bonum locare in pecunia, & tã-
quam mecennario munere quotidianos numerare quæstus
calculari compendio.

De liberalitate, quæ non solum facultatum dispersione, sed & beneuolentia constat & consilio. Cap. XV.

QVod si ab his sobrium gerere animum, laudabile
est: quanto illud præstantius si dilectionem mul-
titudinis liberalitate acquiras, neq; superflua cir-
ca importunos, neque restricta circa indigentes?
Plurima autem genera liberalitatis sunt, non solum quoti-
diano sumptu egentibus, quo vitam suam sustinere possint,
disponere ac dispensare alimoniam: verumetiam his qui pu
blice egere verecundantur, consulere ac subuenire, quate-
nus communis egenorum alimonia nõ exhauriatur. De eo
enim loquor qui præest alicui muneri, vt si officium sacer-
dotis gerat, aut dispensatoris, vt de his suggerat Episcopo,
nec reprimat si quem positũ in necessitate aliqua cognoue-
rit, aut deiectum opibus ad inopiæ necessitatem redactum,
maxime si non effusione adolescẽtiæ, sed direptione alicu-
ius & amissione patrimonij in eam reciderit iniuriã, vt sum-
ptum exercere diurnum nõ queat. Sũma etiam liberalitas,
captiuos redimere, eripere ex hostiũ manibus, subtrahere
neci homines, & maxime fœminas turpitudini, reddere pa
rentibus liberos, parentes liberis, ciues patriæ restituere.
Nota sunt hæc nimis Illyrici vastitate & Thraciæ, quanti
vbique venales erant toto captiui orbe: quos si reuoces, v-
nius prouinciæ numerum explere non possint. Fuerunt ta-
men qui etiam quos ecclesię redemerunt, in seruitutem re-
uocare vellent, ipsa grauiores captiuitate, qui inuiderent a-
lienam misericordiam. Ipsi si in captiuitatem venissent, ser
uirent liberi: si venditi fuissent, seruitutis ministerium non
recusarent: & volunt alienam libertatem rescindere, qui
suam seruitutem non possent rescindere, nisi forte precium
recipere emptori placeret: in quo tamen nõ rescinditur ser
uitus, sed redimitur. Pręcipua est igitur liberalitas, redime-
re captiuos, & maxime ab hoste Barbaro, qui nihil deserat
humanitatis ad misericordiã, nisi quòd auaricia reseruaue-
rit ad redemptionem: æs alienum subire, si debitor soluen-
do non sit, atque artetur ad solutionẽ, quæ sit iure debita,
& inopia destitutas enutrire paruulos, pupillos tueri. Sũt e-
tiam qui virgines orbatas parentibus tuendæ pudicitiæ gra
tia connubio locent, nec solum studio sed etiã sumptu ad-
iuuent. Est etiam genus illud liberalitatis quod Apostolus
docet, si quis fidelis habet viduas, subministret illis, vt earũ
alimoniis ecclesia nõ grauetur, vt his quæ vere viduæ sunt
sufficiat. Vtilis igitur huiusmodi liberalitas, sed nõ cõmu-
nis omnibus. Sunt enim pleriq; etiam viri boni, qui tenues
sunt censu, contenti quidẽ exiguo ad sui vsum, sed nõ ido-
nei ad subsidium leuandæ paupertatis alienæ. Tamen sup-
petit aliud beneficẽtiæ genus, quo iuuare possint inferiorẽ.
Est enim duplex liberalitas, vna quæ subsidio rei adiuuat,
id est, vsu pecunię: altera quæ operarum collatione impen-
ditur, multo frequenter splẽdidior, multóq; clarior. Quã-
to illustrius Abraã captũ armis victricibus recepit nepo-
tem, quàm si redemisset? Quanto vtilius regem Pharaonem
sanctus Ioseph consilio prouidentiæ iuuit, quàm si contu-
lisset pecuniã? Pecunia enim vnius ciuitatis nõ redemit v-
bertatẽ, prospicientia totius Aegypti per quinquenniũ fa-
mẽ repulit. Facile autẽ pecunia consumitur, cõsilia exhau-
riri nesciunt. Hæc vsu augentur, pecunia minuitur, & cito
deficit, atq; ipsam destituit benignitatẽ: vt quo pluribꝰ lar-
giri volueris, eo pauciores adiuues, & sæpe tibi desit quod
aliis conferendũ putaueris. Consilij autẽ operisq; collatio,
quo in plures diffunditur, eo redundantior manet, & in suũ
fontẽ recurrit. In se enim refluit vbertas prudentiæ: & quo
pluribus fluxerit, eo exercitius sit omne quod remanet.

1. Timo. 5.

Gene. 14.

Gene. 41.

De sobrietate, quæ & tẽperantia, in liberalitate seruanda. Exemplum de Ioseph, & eius prudẽtissimo per interpretationem somnij consilio. Cap. XVI.

LIquet igitur debere esse liberalitatis modum, ne
fiat inutilis largitas: cuius sobrietas tenẽda est, ma
xime sacerdotibus, vt non pro iactantia, sed pro
iustitia dispensent. Nusquam enim maior auiditas petitio-
nis. Veniunt validi, veniunt nullam causam nisi vagandi ha
bentes, & volunt subsidia vacuare pauperum, exinanire
sumptum: nec exiguo contenti, maiora quærunt, ambitu ve
stium captantes petitionis suffragiũ, & natalium simulatio-
ne licitantes incrementa quæstuum. His si quis facilè defe-
rat fidem, cito exinanit pauperum alimoniis profutura com
pendia. Modus assit largiendi, vt nec illi inanes recedant,
neque transcribatur vita pauperum in spolia fraudulento-
rum. Ea ergo mẽsura sit, vt neque humanitas deseratur, nec
destituatur necessitas. Plerique simulant debita. sit veri
examen. Exutos se per latrocinia deplorant: aut iniuria fi-
dem faciat, aut cognitio personæ, quo propẽsius iuuentur.
Ab ecclesia relegatis sumptus impartiendus, si desit eis alen
di copia. Itaque qui modum seruat, auarus nulli, sed largus
omnibus est. Non enim solas aures præbere debemus au-
diendis precantium vocibus, sed etiam oculos conside-
randis necessitatibꝰ. Plus clamat operatori bono debilitas,
quàm vox pauperi. Neque verò fieri potest, vt non extor-
queat amplius importunitas vociferãtium, sed non semper
impudentiæ locus sit. Videndus est ille qui te non videt, re-
quirendus ille, qui erubescit videri. Ille etiam clausus in car
cere, occurrat tibi, ille affectus ægritudine mentem tuam
personet, qui aures n[illegible]n potest. Quo plus te operari viderit
populus, magis diliget. Scio plerosque sacerdotes, quo plus
contulerũt, plus abundasse: quoniam quicunque bonum o-
perarium videt, ipsi confert, quod ille suo officio dispenset,
securus quod ad pauperem sua perueniat misericordia. Ne-
mo enim vult, nisi pauperi proficere suam collationem.
Nam si quem aut immoderatum aut nimis tenacem dispen
satorem viderit, vtrũque despiciet, si aut superfluis eroga-
tionibus dissipet alieni fructus laboris, aut recondat saccu-
lis. Sicut igitur modus liberalitatis tenendus est, ita etiam
calcar plerunque adhibendũ videtur. Modus ideo, vt quod
benefacis, id quotidie facere possis, ne subtrahas necessita-
ti quod indulseris effusioni. Calcar propterea, quia melius
operatur pecunia in pauperi cibo, quàm in diuitis sacculo.
Caue ne intra loculos tuos includas salutem inopum, & tan
quam in tumulis sepelias vitam pauperum. Potuit donare
Ioseph totas opes Aegypti, & effundere thesauros regios:
noluit tamen de alieno effusus videri: maluit frumenta ven
dere, quàm donare esurientibus: quia si paucis donasset, plu
ribus defuisset. Eam liberalitatem probauit, quæ abunda-
ret omnibus. Patefecit horrea vt omnes emerent subsidium
frumentarium, ne gratis accipiendo cultus terrarum relin-
querent: quoniam qui alieno vtitur suum negligit. Itaque
primum omniũ coaceruauit pecunias, deinde instrumenta
cætera, ad postremum iura terrarum regi acquisiuit: non vt
omnes exueret suo, sed fulciret, publicum tributum consti
tueret, quo sua tutius habere possent. Quod ita fuit gratum
omnibus quibus terras ademerat, vt non venditionem sui
iuris, sed redemptionem salutis putarent. Deniq; dixerunt:
Sanasti nos, inuenimus gratiam in cõspectu domini nostri.
Nam & de proprietate nihil amiserant, qui ius receperant:
& de vtilitate nihil perdiderant, qui acquisierant perpetui-
tatem. O virum magnum, qui non largitatis superfluæ tem-
poralem captauit gloriam, sed perpetuam commoditatem
constituit prouidentiæ. Fecit enim vt tributis populi se iu-
uarent suis, nec in tempore necessitatis aliena subsidia desi-
derarent. Melius enim fuit conferre aliquid de fructibus,
quàm totum de iure amittere. Quintam portionem colla-
tionis statuit, & in prouidendo perspicacior, & in tributo li
beralior. Denique nunquam postea Aegyptus huiusmodi
famem pertulit. Quàm præclare autem collegit futura? Pri-
mum quàm argutè regalis interpres somnij veritatem ex-
pressit. Somnium regis primum hoc fuit. Septem iuuencæ
ascendebant de flumine visu decoræ, & pingues corpore, &
ad oram pascebantur fluminis. Alię quoque vitulæ visu de-
formes ac ieiunæ corpore, post illas iuuencas ascendebant
de flumine, & iuxta eas in ipso riparum thoro pascebantur:
& visæ sunt hæ vitulæ tenues atq; exiles deuorare illas quæ
præstabant & forma, & gratia. Et somnium secundum hoc
fuit: Septem spicæ pingues, electæ & bonæ de terra surge-
bant

Gene. 41.

Gene. 47.

Gene. 41.

Pharaonis somnium.

bant: & post eas septem spicæ exiles & vento corruptæ ac marcidæ se subiicere moliebantur: & visum est quòd lætas & vberes spicas, steriles spicæ & tenues deuorauerũt. Hoc somnium ita aperuit sanctus Ioseph, eo quòd septem iuuencæ septem anni forent, & septem spicæ similiter septem anni forẽt ex fœtu & fructu interpretatus tempora. Fœtus enim iuuẽcæ annum exprimit, & fructus segetis annum consummat integrum. Quæ ideo ascendebãt de flumine, quod dies anni ac tempora, fluminis prætereunt modo & cursim labuntur. Annos itaque septem priores vberes, terræ fertiles ac fœcundos declarat futuros. Posteriores autem alios septem annos steriles atque infœcundos, quorum sterilitas absumptura foret vbertatem superiorum. Qua gratia prospiciendum admonuit, vt vberioribus annis congregaretur subsidium frumentarium, quod sustentare posset in opiam futuræ infœcunditatis. Quid primum mirer? Ingenium quo in ipsum veritatis descendit cubile, an consilium quo tam graui atque diuturnæ prospexit necessitati: an vigilantiam atque iustitiam: quarum altera imposito sibi tanto munere congregauit tam multiplices commeatus, altera æqualitatem per omnes seruauit? Nam de magnanimitate quid loquar? quod venditus à fratribus in seruitutem non retulit iniuriam, sed famem depulit? Quid de suauitate qua dilecti fratris præsentiam pia fraude quæsiuit, quem simulato per elegantiam furto reum statuit rapinæ, vt obsidem teneret gratiæ? Vnde meritò ei à patre dicitur: Filius ampliatus meus Ioseph, filius meus ampliatus, zelotes filius meus, filius meus adolescentior. Adiuuet te deus meus, & benedicat te benedictione cœli à summo, benedictione terræ habentis omnia propter benedictiones patris tui & matris tuæ. Præualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorũ. Et in Deuteronomio: Qui visus est, inquit, in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem ipsius, honorificus inter fratres suos primitiu': tauri decus eius, cornua vnicornis cornua ipsius. In ipsis gentes ventilabit simul vsque ad extremum terræ. Ipsi decẽ milia Effraim, & ipsi milia Manasses.

Gen. 49.

Deut. 33.

A qualis meriti uiro consilium sit requirendum, Introducuntur Paulus & Ioseph. *Caput XVII.*

Talis itaque debet esse qui consilium alteri det, vt seipsum formam aliis præbeat ad exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate? vt sit eius sermo salubris atq; irreprehensibilis, consilium vtile, vita honesta, sententia, decora. Talis erat Paulus, qui consilium dabat virginibus, magisterium sacerdotibus, vt primum seipsum præberet nobis formam ad imitãdum. Ideo & humiliari sciebat, sicut sciuit & Ioseph, qui summo ortus patriarcharũ genere, nõ dedignatus degenerem seruitutem, exhibebat eam obsequiis, illustrabat virtutibus. Sciuit humiliari, qui & venditores & emptorem passus est, & dominum appellabat eum. Audi humiliantem se: Si dominus meus præter me nihil scit in domo sua, & omnia quęcunque habet, dedit in manus meas, neque subtractum est à me quicquam præter te, quæ vxor illius es, quomodo faciam verbum malum hoc, & peccabo coram domino? Plena vox humilitatis, plena castimoniæ. Humilitatis, quia domino deferebat honorificentiam, quia referebat gratiam. Plena quoque castimoniæ, quia turpi flagitio contaminari, graue peccatũ putabat. Talis igitur debet esse consiliarius, qui nihil nebulosum habeat, nihil fallax, nihil fabulosum, nihil simulatum quod vitam eius ac mores refellat, nihil improbum ac maleuolum, quod auertat consulentes. Alia sunt enim quæ fugiuntur, alia quæ contẽnuntur. Fugimus ea quæ possunt nocere, quę maliciose possunt in noxam serpere: vt si is qui consulitur, dubia sit fide, & pecuniæ auidus, vt possit precio mutari, si iniuriosus, hic fugitur ac declinatur. Qui verò voluptarius, intemperans, & si alienus à fraude, tamẽ auarus & cupidior lucri turpis, hic contẽnitur. Quod enim specimen industriæ, quem fructum laboris edere potest, quã recipere animo curã ac sollicitudinem, qui se torpori dederit atq; ignauiæ? Ideo boni vir consilij dicit: Ego autẽ didici, in quibus sum sufficiẽs esse. Sciebat enim omniũ malorum radicẽ esse auaritiam, & ideo suo cõtentus erat, alienũ non requirebat. Satis mihi, inquit, est, quod habeo, siue parum siue plurimum habeam, mihi plurimũ est. Expressius aliquid dicẽdum videtur. Signato verbo vsus est. Sufficit mihi, inquit, in quo sum: id est, nec deest, nec superfluit. Nõ deest, quia nihil quæro amplius. Non superfluit, quia nõ soli mihi habeo, sed pluribus. Hoc de pecunia. Cæterum de omnibus dici potest, quia sufficiebant illi præsentia: hoc est, non honorem maiorem, non obsequia vberiora desiderabat, non gloriæ immodicæ cupidus, aut gratiam indebite quærebat, sed debiti finem certaminis, patiens laboris, securus meriti præstolabatur. Scio, inquit, & humiliari. Non ergo indocta humilitas, sed quæ habeat sui modestiam & scientiam, laudi datur. Est enim humilitas formidinis, est & imperitiæ atque ignorantiæ. Ideo & scriptura ait: Et humiles spiritu saluabit. Præclarè ergo dixit: Scio & humiliari, id est, quo in loco, qua moderatione, quo fine, in quo officio, in quo munere. Nesciuit Pharisæus humiliari, ideo deiectus est: sciuit publicanus, ideo iustificatus est. Sciebat & abundare Paulus, qui animum habebat diuitem, & si thesaurum diuitis non habebat. Sciebat abundare, quia non quærebat datum in pecunia, sed requirebat fructum in gratia. Possumus & sic intelligere, quia sciebat abũdare, qui poterat dicere: Os nostrum patet ad vos ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. In omnibus erat imbutus, & saturari & esurire: Beatus qui sciebat saturari in Christo. Non ergo illa corporalis, sed spiritalis est saturitas, quam operatur scientia. Et meritò scientia opus est, quia non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo dei. Ergo qui sic sciebat saturari & sic esurire, sciebat vt semper noua quæreret, esurire & sitire dominum. Sciebat esurire, qui sciebat, quia esurientes manducabunt: sciebat & poterat abundare, qui nihil habebat, & possidebat omnia.

1. Cor. 7.

Gen. 39.

Philip. 4.

1. Tim. 6.

Philip. 4.

Psal. 33.

Lucæ. 18.

Philip. 4.

1. Cor. 6.

Deut. 8.

Matth. 4.

Quod mali consiliarij sæpe fiant in ruinam, Introducitur Roboam consilio iuuenum deceptus. *Caput XVIII.*

Egregie itaque viros alicui præsidentes muneri commendat iustitia, econtra iniquitas destituit atq; impugnat. Exemplo nobis est scriptura quæ dicit: Cùm populus Israel post mortem Salomonis rogasset filium eius Roboam, vt releuaret ceruices eorum à seruitute dura, & paterni imperij temperaret austeritatem, illum spreto senili consilio de suggestione adolescentium responsum dedisse huiusmodi, quod & onus adiiceret super patris iugum, & leuiora grauioribus suppliciis mutaret. Quo responso exasperati populi responderunt: Non est nobis portio cum Dauid, neque hæreditas in filiis Iesse. Reuertere vnusquisque in tabernacula tua Israel, quoniam hic homo neque in principem neque in ducem erit nobis. Itaque desertus à populo ac destitutus, vix duarũ tribuum propter Dauid meritum habere potuit societatem.

3. Reg. 12.

Iustitia & beneuolentia & affabilitate non fucata plurimos posse conciliari. *Caput XIX.*

Claret ergo quoniam & æquitas imperia confirmet, & iniustitia dissoluat. Nam quomodo potest malicia regnum possidere, quę ne vnam quidem priuatam potest regere familiam? Summa igitur benignitate opus est, vt non solum publica gubernacula, sed etiam priuata iura tueamur. Plurimum iuuat beneuolentia, quæ omnes studet beneficiis amplecti, deuincire officiis, oppignerare gratia. Affabilitatem quoque sermonis diximus, ad conciliandam gratiam valere plurimũ. Sed hanc volumus esse synceram ac sobriam sine vlla adulatione, ne simplicitatem ac puritatem alloquij dedeceat sermonis adulatio. Forma enim esse debemus cæteris, non solum in opere, sed etiam in sermone, in castitate, ac fide. Quales haberi volumus, tales simus: & qualem affectum habemus, talem aperiamus. Neque dicamus in corde nostro verbum iniquum, quod abscondi putemus silẽtio ab eo qui audit in occulto dicta, qui occulta facit, & cognoscit secreta viscerum, qui sensum visceribus infudit. Ergo tanquam sub oculis constituti iudicis, quicquid gerimus, in luce positum putemus, vt omnibus manifestetur.

Ad come

Ad commendationes hominum plurimum valere si probatis adhæreant: Exempla de patribus. Et dispares etiam ætate, vitæ delectari similitudine: Exemplum ponitur de Petro & Ioanne. Caput XX.

PLurimum itaque prodest vnicuique bonis iungi. Adolescentibus quoque vtile, vt claros & sapientes viros sequantur: quoniam qui congreditur sapientibus, sapiens est: qui auté cohæret imprudentibus, imprudens agnoscitur. Et ad instructionem itaque bonis iungi plurimum proficit, & ad probitatis testimonium. Ostendunt enim adolescentes eorum se imitatores esse, quibus adhæserint: & ea conualescit opinio, quòd ab his viuédi acceperint similitudinem, cum quibus conuersandi hauserint cupiditatem. Inde tantus Iesus Naue, quod eum non solum erudiuit ad legis scientiam Moysi copula, verumetiam sanctificauit ad gratiam. Denique cùm in eius tabernaculo diuina refulgeret præsentia, & videretur maiestas domini, solus erat in tabernaculo Iesus Naue. Moyses cum deo loquebatur: Iesus pariter nube sacra tegebatur. Presbyteri & populus deorsum stabant: Iesus cum Moyse ad accipiendam legem ascendebat. Omnis populus intra castra erat: Iesus extra castra in tabernaculo testimonij. Cùm columna nubis descéderet, & loqueretur cũ Moyse, quasi fidus astabat minister. Nec exibat de tabernaculo iuuenis, cùm seniores longe positi diuina trepidarét miracula. Vbiq; igitur inter admiranda opera & reuerenda secreta sancto Moysi indiuiduus adhærebat. Vnde factum est, vt qui fuerat socius conuersationis, fieret successor potestatis. Merito vir huiusmodi euasit, vt sisteret fluminũ cursus, diceret: Stet sol, & staret Sol quasi eius spectator victoriæ, noctem differret, diem produceret. Quod quidem Moysi negatum est, solus eligeretur, vt populum introduceret in terram repromissionis. Magnus vir fidei miraculis, magnus triumphis. Illius augustiora opera, huius prosperiora. Vterque igitur diuina subnixus gratia, vltra humanam processit conditionem. Ille mari, hic cœlo imperauit. Pulchra itaque copula seniorum atque adolescentium. Alij testimonio, alij solatio sunt, alij magisterio, alij delectationi. Omitto quòd Abrahæ adhæsit Loth adolescentulus etiam proficiscenti, ne fortè hoc propinquitatis magis fuisse existimetur, & necessariæ potius quàm voluntariæ adiunctionis. Quid de Helia atq; Helisæo loquamur? Licet enim non expresse Helisæum iuuenem scriptura significauerit, aduertimus tamen & colligimus iuniorem fuisse. In Actibus Apostolorum Barnabas Marcum assumpsit, Paulus Silan, Paulus Timotheum, Paulus Titum. Sed illis superioribus videmus diuisa officia, vt seniores consilio præualerent, iuueniores ministerio. Plerũque etiam virtutibus pares, dispares ætatibus, sui delectantur copula, sicut delectabantur Petrus & Ioannes. Nam adolescentem legimus in euangelio Ioannem & sua voce, licet meritis & sapientia nulli fuerit seniorum secundus. Erat enim in eo senectus venerabilis morum, & cana prudentia. Vita enim immaculata, bonæ senectutis stipendium est.

Prou.13. Deut.31. Iosue.10. Sapien.4.

De laude misericordiæ & hospitalitatis, & malo prodigalitatis & inanis fauoris, & hoc maxime in sacerdotibus reprehenditur, qui omnia ornate & ordinate agere debent. Caput XXI.

ADiuuat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest, ne videamur iactantiæ magis causa facere, quàm misericordiæ, & grauiora inferre vulnera, dum leuioribus mederi desideramus. Iam si oppressum opibus potentis, & factione magis quàm sceleris sui precio grauatum liberaueris, egregiæ conualescit opinionis testimonium. Commendat plerosque etiam hospitalitas. Est enim publica species humanitatis, vt peregrinus hospitio nõ egeat, suscipiatur officiose, pateat aduenienti ianua. Valde id decorum totius est orbis existimatione, peregrinos cum honore suscipere, non deesse mensæ hospitalitatis gratiam, occurrere officiis liberalitatis, explorare aduentus hospitum. Quod Abrahæ laudi est datum, qui ante ianuam suam speculabatur, ne fortè præteriret peregrinus aliquis, & diligenter prætédebat excubias vt occurreret, vt præueniret, vt rogaret, ne transiret hospes, dicés: Domine, si inueni gratiam ante te, ne prætereris puerum tuum. Et ideo pro hospitalitatis mercede fructũ posteritatis recepit. Loth quoque nepos eius, non solum genere, sed etiam virtute proximus, propter hospitalitatis affectum, Sodomitana à se suisque supplicia detorsit. Decet igitur hospitalem esse, benignum, iustum, non alieni cupidum, imò de suo iure cedentem potius aliqua si fuerit lacessitus, quàm aliena iura pulsantem: fugitantem litium, abhorrentem à iurgiis, redimentem concordiam & trãquillitatis gratiam. Si quidem de suo iure virum bonum aliquid relaxare, non solum liberalitatis, sed plerunque etiam commoditatis est. Primum dispendio litis carere, non mediocre est lucrum. Deinde accedit ad fructum quod augetur amicitia, ex qua oriuntur plurimæ commoditates, quæ contemnéti aliquo in tépore postea fructuosæ sint. In officiis autem hospitalibus omnibus quidem humanitas impartienda est, iustis autem vberior deferenda honorificentia. Quicunque enim iustum receperit in nomine iusti, mercedé iusti accipiet, vt dominus pronunciauit. Tanta autem est apud deum hospitalitatis gratia, vt ne potus quidem aquæ frigidæ à præmiis remunerationis immunis sit. Vides quia Abraam deum recepit hospitio dum hospites quærit? Vides quia Loth angelos suscepit? Qui scis an & tu cùm suscipis hospitem suscipias Christum? Licet in hospite sit Christus, quia Christus in paupere est, sicut ipse ait: In carcere eram, & venistis ad me: nudus eram, & operuistis me. Suaue est igitur nó pecuniæ, sed gratiæ studere. Verùm hoc malum iamdudum humanis influxit mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione capiantur. Inde se immersit auaritia, veluti quędam bonorum ariditas officiorum, vt homines damnum putent, quicquid præter morem impenditur. Sed etiam in hoc aduersus auariciam, ne quod afferre possit impedimentum, prospexit scriptura venerabilis, dicens: Quia melior est hospitalitas cum oleribus. Et infra: Melior est panis in suauitate cum pace. Non enim prodigos nos docet esse scriptura, sed liberales. Largitatis enim duo sunt genera. Vnum liberalitatis, alterum prodigæ effusionis. Liberale est hospitio suscipere, nudum vestire, redimere captiuos, non habentes sumptum iuuare. Prodigum est, sumptuosis effluere conuiuiis, & vino plurimo. Vnde legisti: Prodigum est vinum, & contumeliosa ebrietas. Prodigum est popularis fauoris gratia exinanire proprias opes. Quod faciunt qui ludis circensibus vel etiam theatralibus & muneribus gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum, vt vincant superiorum celebritates, cum totum illud sit inane quod agũt. Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat. Pulchra liberalitas erga ipsos quoque pauperes mensuram tenere, vt abundes pluribus, non conciliandi fauoris gratia vltra modum fluere. Quicquid ex affectu puro ac syncero promitur, hoc est decorum, non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. Et maximè sacerdoti hoc conuenit, ornare dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula domini resplendeat, impensas misericordiæ conuenientes frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia: non redundantia, sed congrua humanitati, ne sumptu pauperum alienam sibi quærat gratiam, ne restrictiorem erga clericos aut indulgentiorem se præbeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigũ, si aut sumptus desit necessitati eorum, quos à sordidis negociationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat.

Gene.18. Gene.19. Matth.10. Matth.25. Prouer.15. Prouer.20.

De modo inter remissionem & seueritatem conseruando, & quod simulata remissio grauiores aliquando causas adoriatur, exemplum de Absalon. Caput XXII.

OPortet etiam verborum ipsorum & præceptorum esse mẽsuram cõuenit, ne aut nimia remissio videatur, aut nimia seueritas. Plerique enim remissiores malũt esse, vt videantur boni. Sed nihil simulatum

simulatũ & fictũ veræ virtutis esse certũ est, quinetiã diuturnũ esse nõ solet. In principio vernat, in processu tanquã flosculus dissipatur & soluitur. quod autem verũ ac syncerum alta radice fundatur. Et vt exẽplis assertiones nostras probemus (quoniam quæ simulata sunt diuturna esse non possunt, sed tanquam ad tempus virentia cito decidunt) ex ea familia ex qua nobis plurima ad virtutis profectum exempla accersiuimus, vnum simulationis & fraudis proferamus testimonium. Absalon erat Dauid regis filius, decore insignis, egregius forma, præstans iuuenta, ita vt vir talis in Israel nõ reperiretur, à vestigio pedis vsque ad verticẽ immaculatus. [2.Reg.15.] Is fecit sibi currus, & equos, & viros quinquaginta, qui præcurrerent ante eum. Surgebat diluculo, & stabat ante portam in via: & si quem aduertisset regis iudicia quærentem, accedebat ad eum, dicens: Ex qua ciuitate es tu? Respondit ille: Ex vna tribu sum de tribubus Israel seruus tuus. Referebat Absalon: Verba tua bona sunt & directa: & qui te audiat non est tibi datus à rege. Quis cõstituet me iudicem? Et quisquis ad me veniet, cuicunque fuerit iudicium necessarium, iustificabo illum. Talib⁹ delinibat singulos sermonibus. Et cùm accederent adorare eum, extendens manus suas, apprehendebat atque osculabatur eos. Sic conuertit in se corda omnium, dum blãditiæ huiusmodi intimorum tangunt viscerum sensum. Sed delicati isti & ambitiosi elegerunt honorabilia & grata ad tempus & iocunda. Vbi autem parua processit dilatio, quam prudens omnium propheta paulisper cedendo interponendam putauit, non potuerunt tolerare ac sustinere. Denique non dubitans de victoria Dauid, commendabat filium dimicaturis, vt ei parcerent. Ideóque nec prælio interesse maluit, ne vel referre arma parricidæ, licet videretur, sed tamẽ filio†. [† filioli] Liquet igitur ea esse perpetua ac solida, quæ vera sunt, & quæ syncere potius quàm dolo congregantur. Ea verò quæ simulatione, atque assentatione parta sunt, non posse diu perseuerare.

Quòd pecunia redempti non diu fidem custodiant, quia quos semel pecunia redemeris, semper se remissione & adulatione putant redimendos. Caput XXIII.

QVis igitur vel illos qui pecunia ad obedientiam redimuntur, vel eos qui assentatione inuitantur, fidos sibi arbitretur? Nam & illi frequẽter se vendere volunt, & isti imperia dura ferre non possunt. Leui assentatiuncula facilè capiuntur. si perstrinxeris verbo, immurmurant, deserunt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt quàm obedire. Quasi obnoxios beneficio, subiectos sibi debere esse existimant, quos præpositos sibi habere debeant. Quis igitur sibi fideles putet, quos vel pecunia vel adulatione sibi obligandos crediderit? Nam & ille qui pecuniam acceperit, vilem se & despectum iudicat, nisi sæpe redimatur, itaque frequenter expectat precium suum: & ille qui obsecratione ambitus videtur, vult semper rogari.

Bonis tantum artibus ad honores nitendum, maximè ecclesiasticos, nec inferiores ordines simulatis uirtutibus episcopo derogare, nec item episcopum clero esse inuidum, sed iustum in omnibus, maximè in iudicando. Caput XXIIII.

ERgo bonis artibus & syncero proposito nitẽdum ad honorem arbitror, & maximè ecclesiasticum: vt neque resupina arrogantia, vel remissa negligentia sit, neque turpis affectatio, & indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satisque seipsa commendat. In ipso verò munere, neque seueritatem esse duram conuenit, nec nimiam remissionem: ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium nequaquã implere videamur. Enitendum quoque vt beneficiis atque officiis obligemus plurimos, & collatam reseruemus gratiam: ne iure beneficij fiant immemores, qui se grauiter læsos dolent. Sæpe enim vsu venit, vt quos gratia foueris vel aliquo superiore cumulaueris gradu, auertas, si indignè aliquem eis præponẽdum iudices. Sed & sacerdotem beneficiis suis vel iudiciis fauere conuenit, vt æquitatem custodiat, & presbytero vel ministro deferre vt parenti. Neque eos, qui semel probati sunt, arrogantes esse oportet, sed magis tanquã memores gratiæ, humilitatem tenere: neque offendi sacerdotem, si aut presbyter, aut minister, aut quisquam de clero, aut misericordia, aut ieiunio, aut integritate, aut doctrina, aut lectione existimationem accumulet suam. Gratia enim ecclesiæ, laus doctoris est: bonum opus alicuius prædicari, ita tamen si nullo studio fiat iactantiæ. Laudẽt enim vnumquenque proximorum labia, & non os suum, & cõmendent opera non studia sua. [Prouer. 27.] Cæterum si quis non obediat episcopo, extollere atq; exaltare sese desiderans, obumbrare merita episcopi simulata affectatione doctrinæ, aut humilitatis, aut misericordiæ: is à vero deuius superbit: Quoniam veritatis ea est regula, vt nihil facias commendandi tui causa, quo minor alius fiat: neq; si quid boni habeas, id ad deformationem alterius & vituperationem exerceas. Non defendas improbum, & sancta indigno committenda arbitreris: neque iterum vrgeas & impugnes, cuius crimẽ non deprehenderis. Nam cum in omnibus iniustitia cito offendat, tum maximè in ecclesia, vbi æquitatem esse oportet, vbi æqualitatem haberi decet, vt nihil sibi potentior plus vindicet, nihil vsurpet ditior. Siue enĩ pauper, siue diues, in Christo vnum sunt: nihil sanctior plus sibi arroget. Ipsum enim par est esse humiliorem. Sed nec personam alterius accipiamus in iudicio, gratia absit, causam merita decernant. [Iacob. 2.] Nihil sic opinionem, imò fidem grauat, quàm si in iudicando potẽtiori dones causam inferioris, vel pauperem innocentem arguas, diuitem excuses reum culpæ. Pronum quippe est genus hominum fauere honoratioribus, ne læsos se putent, ne victi doleant. Sed primum si offensam vereris, non recipias iudicium: si sacerdos es aut si quisquam alius, non lacessas. Licet tibi silere in negocio duntaxat pecuniario, quãquam sit constantiæ adesse æquitati. In causa autem dei, vbi communionis periculum est, etiam dissimulare, peccatum est non leue.

Fauores & beneficia plus pauperibus quàm diuitibus eroganda, quia de eo quòd diues fortè dedignatur, pauper maximam tibi habet gratiam: & quod beneficia non sola fiant pecunia. Caput XXV.

QVid autem tibi prodest fauere diuiti? An quia citius amantem remuneret? His enim fauemus frequentius, à quibus referendæ vicẽ speramus gratiæ. Sed eo magis infirmo & inopi nos studere cõuenit, quia pro eo qui nõ habet, remuneratiõẽ speramus à domino Iesu: qui sub specie cõuiuij generalẽ virtutis edidit formam, vt his potius nostra conferamus beneficia qui nobis ea non possunt repræsentare, dicens, ad conuiuium atque epulas non eos qui diuites sunt, sed pauperes inuitandos. [Lucæ.14.] Diuites enim rogari videntur, vt ipsi quoque nobis reddant conuiuium. Pauperes (quia non habent quod restituant) cùm acceperint, remuneratorem nobis faciunt dominum, qui se pro paupere obligandũ obtulit. Ad ipsum quoque seculi vsum collatio beneficij facta in pauperes magis quàm in locupletes, plus iuuat: quia diues dedignatur beneficium, & pudet eum debitorem esse gratiæ. Quinetiam id quod collatum est sibi, meritis suis arrogat, quod vel vt debitum acceperit, vel ideo datum sit, eo quòd is qui dedit, reddendũ sibi à diuite vberius existimauerit. Ita in accipiendo beneficio, eo ipso quod acceperint diuites, dedisse se magis quàm accepisse existimant. Pauper verò & si non habet vnde reddat pecuniam, refert gratiam. In quo certũ est, quod plus reddat quàm acceperit. Pecunia enim numo soluitur, gratia nunquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem & habendo soluitur, & soluendo retinetur. Deinde quod diues refugit, pauper fatetur, quod sit obligatus debito, sibíque subuentum, non honori suo delatum putat: donatos sibi arbitratur filios, vitã redditam, seruatam familiam. Quanto igitur melius, apud bonos, quàm apud ingratos locare beneficium? Vnde dominus ad discipulos ait: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam, qua velut falce, pullulantem in pectoribus humanis succidit auaritiam. [Matth.10.] Petrus quoque claudo (qui ex vtero matris suæ portabatur) ait: Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo do tibi. In nomine Iesu Christi [Actor.3.]

Nazareni

Nazareni, surge & ambula. Itaque pecuniam non dedit, sanitatem dedit. Quanto melius est salutem habere sine pecunia, quàm pecuniam sine salute. Surrexit claudus, quod non sperabat: pecuniam non accepit, quam sperabat. Sed hæc vix in sanctis domini reperiuntur, vt diuitiæ contemptui sint.

De malo auaritiæ, Exempla de Balaam, & Achan, & Dalila. Caput XXVI.

Aeterum ita incubuerit mores hominum ad admirationem diuitiarum, vt nemo nisi diues honore dignus putetur. Neque hic recẽs vsus, sed iãdudum, quod peius est inoleuit hoc vitiũ humanis mentibus. Siquidẽ cùm Hiericọ magna ciuitas tubarum sacerdotaliũ sono corruisset, & Iesus Naue potiretur victoria, cognouit infirmatam esse virtutẽ populi per auaritiam, atque auri cupiditatem. Nam cùm de spoliis vrbis incensę, sustulisset Acham vestem auream, & ducenta argenti didrachmata, & linguam auream, oblatus domino negare non potuit, sed prodidit furtum. Vetus igitur & antiqua auaritia est, quæ cum ipsis diuinæ legis cœpit oraculis, imò propter ipsam reprimendam lex dei data est. Propter auaritiam Balac putauit Balaã præmiis posse tentari, vt malediceret populum patrum: & vicisset auaritia, nisi dominus à maledicto eum abstinere vetuisset. Et propter auariciam præcipitatus Acham, in exitium deduxerat totam plebem parentum. Itaque Iesus Naue, qui potuit solem sistere ne procederet, auaritiam hominum non potuit sistere ne serperet. Ad vocem eius sol stetit, auaritia non stetit. Sole itaque stante cõfecit Iesus triumphum, auaritia autem procedente, penè amisit victoriam. Quid? fortissimum omnium Samson, nónne Dalilæ mulieris auaritia decepit? Itaque ille qui rugientem leonem manibus discerpsit suis, qui vinctus & alienigenis traditus, sine vllo adiutore solus dissolutis vinculis, mille ex his peremit viros, qui funes intextos neruis velut mollia sparti fila dirupit, is super genua mulieris inflexa ceruice truncatus inuicti crinis ornatum, prærogatiuam suæ virtutis amisit. Influxit pecunia in gremium mulieris, & à viro discessit gratia. Feralis igitur auaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat, non habentes non iuuat. Esto tamen vt aliquando adiuuet pecunia, inferiorem tamen & ipsum desiderantem. Quid ad eum, qui nõ desiderat, qui non requirit, qui auxilio eius non indiget, studio non flectitur? Quid vt aliis sit ille copiosior qui habet? Nunquid idcirco honestior quia habet quo honestas plerunq; amittitur, quia habet quod custodiat, magis quàm quod possideat? Illud enim possidemus quo vtimur: quod autem vltra vsum est, non vtiq; habet possessionis fructũ, sed custodię periculũ.

Iosu.6.& 7. Num.22. Iudicũ. 14. Ibidem. 16.

De benignitate, & quod excommunicatio tardius sit exercenda. Caput XXVII.

AD summam nouimus quod pecunię contẽptus iustitiæ forma sit: & ideo auaritiam declinare debemus, & omni studio intendere, ne quid faciamus vnquam aduersus iustitiam, sed in omnibus gestis & operibus custodiamus eam. Si volumus commendare nos deo, charitatem habeamus, vnanimes simus, humilitatem sequamur, alter alterum existimantes superiorem sibi. Hæc est enim humilitas, si nihil sibi quis arroget, sed inferiorem se esse existimet. Episcopus vt membris suis vtatur clericis, & maximè ministris qui sunt verè filij: quem cuique viderit aptum muneri, ei deputet. Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractatur si potest sanari medicamentis. si non potest, tunc à medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, vt optet sanare infirmos, serpẽtia auferre vlcera, adurere aliqua, non abscindere, postremo quod sanari non potest, cum dolore abscindere. Vnde pulcherrimum illud præceptum magis eminet, vt cogitemus non quæ nostra sunt, sed quæ aliorum. Hoc enim modo nihil erit, quod vel irati nostro indulgeamus affectui, vel fauentes nostræ plus iusto tribuamus aliquid voluntati.

Philip.2.

De bono compassionis, & quod sacris ecclesiarum thesauris non sit parcendum tempore necessitatis, Exẽpli causa inducitur Laurentius & ipse Ambrosius. Caput XXVIII.

HOc maximum incentiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantum possumus iuuemus, & plus interdum quàm possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, vel inuidiam perpeti, quàm prætendere inclementiam: vt nos aliquando in inuidiam incidimus, qui confregerimus vasa mystica, vt captiuos redimeremus: quod Arrianis displicere poterat, nec tam factum displicere, quàm vt esset quod in nobis reprehenderent. Quis autem est tam durus, immitis, ferreus, cui displiceat quòd homo redimitur à morte, fœmina ab impuritatibus Barbarorũ, quę grauiores morte sunt: adolescẽtulæ, vel pueruli, vel infantes ab idolorũ contagiis, quib⁹ mortis metu īquinabãtur? Quã causã nos etsi non sine ratione aliqua gessimus, tamen ita in populo prosecuti sumus, vt confiteremur, multóque fuisse commodius astrueremus, vt animas domino quàm aurum seruaremus. Qui enim sine auro misit apostolos, & ecclesias sine auro congregauit. Aurum ecclesia habet, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo domini Assyrij sustulerint? Nónne melius cõflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quàm sacrilegus contaminata asportet hostis? Nónne dicturus est dominus: Cur passus es tot inopes fame emori? Et certe habebas aurum, vt ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium sunt, nec redẽpti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, vt vasa viuentiũ seruares, quàm metallorum. His non posset responsum referri. Quid enim diceres? Timui ne templo dei ornatus deesset? Responderet: Aurum sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. Et vere illa sunt vasa preciosa, quæ redimunt animas à morte. Ille verus thesaurus est domini, qui operatur quod sanguis eius operatus est. Tunc vas dominici sanguinis agnosco, cùm in vtroque videro redemptionem, vt calix ab hoste redimat, quos sanguis à peccato redemit. Quàm pulchrum vt cùm agmina captiuorũ ab ecclesia redimũtur, dicatur: Hos Christus redemit: Ecce aurum quod probari potest, ecce aurum vtile, ecce aurum Christi quod à morte liberat, ecce aurum quo redimitur pudicitia, seruatur castitas. Hos ergo malui vobis liberos tradere, quàm aurum reseruare. Hic numerus captiuorum, hic ordo præstantior est, quàm species poculorum. Huic muneri proficere debuit aurum redemptoris, vt redimeret periclitãtes. Agnosco infusum auro sanguinem Christi, non solum irrutilasse, verũetiam diuinæ operationis impressisse virtutem redẽptionis munere. Tale aurum sanctus martyr Laurẽtius domino reseruauit, à quo cùm quærerentur thesauri ecclesiæ, promisit demonstraturum se. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus vbi essent thesauri quos promiserat, ostendit pauperes, dicens: Hi sunt thesauri ecclesiæ: & verè thesauri, in quibus Christus est, in quibus Christi fides est. Denique Apostolus ait: Habemus thesaurum in vasis fictilib⁹. Quos meliores thesauros habet Christus, quàm eos in quibus se esse dixit? Sic enim scriptum est: Esuriui, & dedistis mihi mãducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes erã, & collegistis me. Et infrà: Quod enim vni horũ fecistis, mihi fecistis. Quos meliores Iesus habet thesauros, quàm eos in quibus amat videri? Hos thesauros demõstrauit Laurẽtius, & vicit, quòd eos nec persecutor potuit auferre. Itaq; Ioachim qui aurum in obsidione seruabat, nec dispensabat alimoniæ comparandæ: & aurum vidit diripi, & se in captiuitatem deduci. Laurentius qui aurum ecclesię maluit erogare pauperib⁹, quàm persecutori reseruare, pro singulari interpretationis viuacitate sacrã martyrij accepit coronam. Nunquid dictum est sancto Laurentio: Non debuisti erogare thesauros ecclesiæ, vasa sacramentorum vendere? Opus est, vt quis fide syncera & perspicaci prouidentia munus hoc impleat. Sanè si in sua aliquis deriuat emolumenta, crimen est: Sin verò pauperibus erogat, captiuum redimit, misericordia

Ecclesia qua re habeat aurum. Sacramentorũ ornatus. Thesaurus domini. Thesauri ecclesiæ pauperes. 2.Cor.4. Matthęi.25. 4.Reg.25. 2.Paral.36.

misericordia est. Nemo enim potest dicere, cur pauper vixit? Nemo potest queri, quia captiui redempti sunt. Nemo potest accusare, quia templum dei ędificatum est. Nemo potest indignari, quia humādis fidelium reliquiis spacia laxata sunt. Nemo potest dolere, quia in sepulturis Christianorū, requies defunctorum est. In his tribus generibus vasa ecclesiæ etiam initiata cōfringere, conflare, vendere licet. Opus est vt de ecclesia mystici poculi forma non exeat, ne ad vsus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo intra ecclesiam primum quæsita sunt vasa quæ initiata non essent: deinde comminuta, postremo conflata, per minutas erogationes dispensata egentibus, captiuorum quoque precijs profecerunt. Quod si desunt noua, & quæ nequaquam initiata videantur: in huiusmodi vsus, quos suprà diximus, arbitror omnia piè posse conuerti.

Vasa ecclesiæ confringenda sunt tribus generibus.

Deposita uiduarum, imò omnium fidelium in ecclesia cum sui etiam periculo conseruanda. Exemplum de Onia & Heliodoro, & seipso, & Ticinensi episcopo. Cap. XXIX.

Illud sanè diligenter tuendum est, vt deposita viduarum intemerata maneant, sine vlla seruentur offensione: nec solum viduarum, sed etiam omnium. Fides enim exhibenda omnibus, sed maior est viduarum causa & pupillorum. Deniq; hoc solo viduarum nomine (sicut in libris Machabæorum legimus) commendatum templo omne seruatum est. Nam cum indicium factum esset pecuniarum, quas in templo Hierosolymis maximas reperiri posse Simon nefarius Antiocho regi prodidit, missus in Hierusalem Heliodorus, ad templum venit, & summo sacerdoti aperuit indicij inuidiam, & aduentus sui causam. Tunc sacerdos deposita esse dixit viduarū victualia & pupillorum, quædam autem Hircani Tobiæ viri sancti: eáq; demonstrauit. Argenti talenta quadringenta erant, auri verò ducenta. Quæ cùm Heliodorus ereptum ire vellet, & regis vendicare commodis, sacerdotes ante altare iactauerūt se, induti sacerdotales stolas, & deum viuū qui de positis legem dederat, flentes inuocabant custodem se pręceptorum præstare suorum. Vultus verò & color summi sacerdotis immutatus, declarabat dolorē animi, & mentis intentæ sollicitudinem. Flebant omnes, quod in contemptum locus venturus foret, si nec in dei templo tuta fidei seruaretur custodia: accinctæque mulieres pectus, & clausæ virgines pulsabant ianuas, ad muros alij currebant, per fenestras alij prospectabant, omnes ad cœlum tēdebant manus, orantes, vt suis dominus adesset legibus. Heliodorus autem nec his territus, quod intenderat, vrgebat, & satellitibus suis ærarium sepserat. Tum subito apparuit illi terribilis eques armis præfulgens aureis: equus autem eius erat insigni ornatus opertorio. Alij quoque duo iuuenes apparuerūt in virtute inclyta, decore grato, cum splendore gloriæ, speciosi amictu, qui circumsteterunt eum, & vtraque ex parte flagellabant sacrilegum, sine vlla intermissione cōtinuato verbere. Quid multa? Circumfusus caligine in terram concidit, & euidenti diuinæ operationis indicio examinatus iacebat, nec vlla spes in eo residebat salutis. Oborta est lætitia metuentibus, metus superbis, deiectique ex amicis Heliodori quidam rogabant Oniam vt vitam posceret ei, quoniam supremum gerebat spiritum. Rogante itaque sacerdote summo, iidem iuuenes iterum Heliodoro apparuerunt, iisdem amicti vestibus, & dixerunt ad eum: Oniæ summo sacerdoti gratias age: propter quem tibi vita est reddita. Tu autem expertus flagella dei, vade & nuncia tuis omnibus, quātam cognoueris templi religionem, & dei potestatem. His dictis non comparuerunt. Heliodorus itaque recepto spiritu, hostiā domino obtulit, Oniæ sacerdoti gratias egit, & cum exercitu ad regem reuertitur, dicēs: Si quem habes hostem, aut insidiatorem rerum tuarum, illuc eum dirige, & flagellatum recipies eum. Seruanda est igitur filij depositis fides, adhibenda diligentia. Egregie hinc vestrum enitescit ministerium, si suscepta impressio potentis quam vel vidua vel orphani tolerare non queant, ecclesiæ subsidio cohibeatur, si ostendatis plus apud vos mandatum domini, quàm diuitis valere gratiam. Meministis ipsi quotiens aduersus regales impetus pro viduarum, imò omnium depositis certamē

2. Mach. 3.

A subierimus. Commune hoc vobiscum mihi, recens exemplum ecclesiæ Ticinensis proferam, quæ viduæ depositum quod susceperat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi illud imperiali rescripto vēdicare cupiebat, clerici non tenebant authoritatem, honorati quoque & intercessores dati, non posse pręceptis imperatoris obuiari ferebant. Legebatur rescripti forma, directio Magistri officiorum statuta, Agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat. Tamen communicato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea conclauia, ad quæ translatum illud depositum viduæ cognouerat. Quod vbi non potuit auferri, receptum sub chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirographo: Præceptū imperator iterauerat, vt ipse per semetipsum nos conueniret. Negatum est, & exposita diuinæ legis authoritate, & serie lectionis, & Heliodori periculo, vix tandem rationem imperator accepit. Post etiam tentata fuerat obreptio, sed præuenit sanctus episco-

B pus vt redderet viduæ quod acceperat. Fides interim salua est, oppressio non est formidini, quia iam res non fides periclitatur.

Qui fugiendi, & qui sint in bono zelandi. Cap. XXX.

Filij fugite improbos, cauete inuidos. Inter improbum & inuidum hoc interest. Improbus suo delectatur bono, inuidus torquetur alieno. Ille diligit mala, hic bona odit: vt propè tolerabilior sit, qui sibi vult bene, quàm qui malè omnibus. Filij ante factū cogitate: & cùm diutius cogitaueritis, tunc facite quod probatis. Laudabilis mors cùm occasio datur, rapienda est illico. Dilata gloria fugit, nec facilè comprehēditur. Fidem diligite, quoniam per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab vniuersis amorem acquisiuit: quoniam celebrauit pascha domini, cùm esset annorum decem & octo, quemadmodum nemo ante eum. Zelo itaque vt vicit superiores, ita & vos filij zelum dei sumite. Exquirat vos dei zelus & deuoret, vt vnusquisque vestrum dicat: Exquisiuit me ze-

C lus domus tuæ. Apostolus Christi zelotes dictus est. Quid de Apostolo dico? Ipse Dominus ait: Zelus domus tuæ comedit me. Sit ergo inter vos dei zelus, non iste humanus quem inuidia generat: Sit inter vos pax, quæ super omnem sensum est. Amate vos inuicem. Nihil charitate dulcius, nihil pace gratius. Et vosipsi scitis, quod præ cæteris vos semper dilexi & diligo: Quasi vnius patris filij, coaluistis in affectum germanitatis. Quæ bona sunt tenete, & deus pacis & dilectionis erit vobiscū in domino Iesu, cui est honor, gloria, magnificentia, potestās, cum spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

1. Tim. 5.

4. Reg. 22. 2. Paral. 35 3. Esdræ. 1.

Ioan. 2.

Psalm. 68.

Philip. 4.

CAPITVLA LIBRI TERTII OFFICIORVM.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEdiolanensis *Officiorum Liber tertius.*

Quod sancti & in quiete maxime operentur & mira, ostenditur ex Moyse & Helisæo. Caput I.

DAuid propheta docuit nos tanquã in ampla domo deambulare in corde nostro, & conuersari cum eo tanquam cum bono cõtubernali: vt ipse sibi diceret, & loqueretur secum, vt est illud: Dixi custodiam vias meas. Salomõ quoque filius eius ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. hoc est, tuo consilio vtere. Aqua enim alta, consilium in corde viri. Nemo, inquit, alienus particeps sit tibi, fons aquæ tuæ sit tibi proprius: & iocundare cũ tua vxore, quæ est tibi à iuuentute. Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabulentur tecum. Non ergo primus Scipio sciuit solus non esse, cùm solus esset: nec minus negociosus, cũ ociosus esset. Sciuit ante ipsum Moyses, qui cùm taceret, clamabat: cùm ociosus staret, præliabatur: nec solum præliabatur, sed etiam de hostibus quos non contigerat, triumphabat. Adeo ociosus, vt manus eius alij sustinerent: nec minus quàm cæteri negociosus, qui ociosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant vincere qui dimicabant. Ergo Moyses & in silentio loquebatur, & in ocio operabatur. Cuius autẽ maiora negocia, quàm huius ocia, qui quadraginta diebus positus in monte, totam legem complexus est, & in illa solitudine qui cum deo loqueretur nõ defuit? Vnde & Dauid ait: Audiam quid loquatur in me deus. Et quanto plus est, si cum aliquo deus loquatur, quàm ipse secum? Transibant apostoli, & vmbra eorum curabat infirmos. Tangebantur vestimenta eorum, & sanitas deferebatur. Sermonem locutus est Helias, & pluuia stetit, nec cecidit super terram tribus annis, & sex mensibus. Iterum locutus est, & hydria farinæ nõ defecit, & vas olei toto famis diuturnę tempore non est exinanitum. Et quoniam plerosque delectant bellica: Quid est præstantius exercitus magni lacertis, an suis meritis confecisse prælium? Sedebat Helisæus in vno loco, & rex Syriæ magnam belli molem inferebat populo patrum, diuersisque consiliorum acerbabat fraudibus, & circumuenire insidiis moliebatur, sed omnes eius apparatus propheta deprehendebat, & vigore mentis per gratiam dei vbique præsens, cogitationes hostium suis annunciabat, & monebat quibus cauerent locis. Quod vbi regi Syriæ manifestatum est, misso exercitu clausit prophetam. Orauit Helisæus, & omnes illos cęcitate percuti fecit, & captiuos intrare Samariam, qui venerant obsidere eum. Conferamus hoc ocium cum aliorũ ocio. Alij enim requiescendi causa abducere animum à negociis solent, & à conuentu cœtúque hominum subtrahere sese, & aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra vrbẽ vacare animo, indulgere quieti & trãquillitati. Helisæus autem, aut in solitudine Iordanem trãsitu suo diuidit, vt pars defluat posterior, superior autem in fontem recurrat: aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopinæ sterilem conceptione fœcũdat, aut resuscitat mortuos, aut ciborum temperat amaritudines, & facit farinæ admixtione dulcescere: aut decẽ panib⁹ distributis reliquias colligit plebe saturata: aut ferrũ securis excussum, & in fluuij Iordanis mersum profundo, misso in aquas ligno facit supernatare: aut emundatione leprosum, aut siccitatem imbribus, aut famem mutat fœcunditate. Quando ergo iustus solus est, qui cum deo semper est? Quando solitarius est, qui nunquam separatur à Christo? Quis nos, inquit, separabit à dilectiõe Christi? Confido quia neque mors, neque vita, neque angelus. Quando autem feriatur à negocio, qui nunquam feriatur à merito, quo consummatur negocium? Quibus autem locis circumscribitur, cui totus mũdus diuitiarum possessio est? Qua æstimatione definitur, qui nunquam opinione comprehenditur? Etenim quasi ignoratur & cognoscitur, quasi moritur & ecce viuit, quasi tristis & semper lætior: vt egenus & largus, vt qui nihil habeat, & possideat omnia. Nihil enim spectat vir iustus, nisi quod constans & honestum est. Et ideo etiam si alij videatur pauper, sibi diues est, qui non eorum quæ caduca, sed eorum quæ æterna sunt æstimatione censetur.

Psal. 38. Prouer. 5. Exod. 17. Ibidem. 24. Psalm. 48. Actuũ. 5. 3. Reg. 17. 4. Reg. 6. 4. Rega. Ibidem. 6. Ibidem. 5. Roma. 8. 2. Cor. 6.

Honestum & vtile apud Christianos unum esse, qui non commoda temporalia sequimur, sed æterna. Cap. II.

ET quoniam de duobus superioribus locis diximus, in quibus honestum illud & vtile tractauimus, sequitur vtrum honestatẽ & vtilitatem inter se comparare debeamus, & quærere quid sit sequẽdum. Sicut enim supra tractauimus, vtrum honestum illud an turpe esset, & secundo loco, vtrum vtile an inutile: similiter hoc loco, vtrum honestum sit an vtile, nõnulli requirendum putant. Nos autem monemus, ne hęc inter se velut compugnãtia inducere videamur, quæ iam supra vnum esse ostẽdimus: nec honestum esse posse nisi quod vtile, nec vtile, nisi quod honestum: quia non sequimur sapientiã carnis, apud quam vtilitas pecuniariæ istius commoditatis pluris habetur, sed sapientiam quæ ex deo est, apud quam ea quæ in hoc seculo magna æstimantur, pro detrimento habentur. Hoc enim catorthoma quod perfectum & absolutum officium est, à vero virtutis fonte proficiscitur. Cui secundum est commune officium, quod ipso sermone significatur, nõ esse arduæ virtutis ac singularis, quod potest plurimis esse commune. Nam pecuniæ cõpendia captare, familiare multis: elegãtiori conuiuio & suauioribus delectari epulis vsitatum est. Ieiunare autem & continentem esse paucorum est: & alieni cupidum non esse, rarum est. Contra autem detrahere velle alteri & non esse contentum suo. Nam in hoc cum plerisque consortium est. Alia igitur prima, alia media officia. Prima cum paucis, media cum pluribus. Denique in iisdem verbis frequenter discretio est. Aliter enim bonum deum dicimus, aliter hominem: aliter iustum deum appellamus, aliter hominem. Similiter & sapientem deum aliter dicimus, aliter hominem. Quod & in euangelio docemur: Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester qui in cœlis est, perfectus est. Ipsum Paulum lego perfectum & nõ perfectum. Nam cùm dixisset: Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequar autem sic vt comprehendam, statim subiecit: Quicũque ergo perfecti sumus. Duplex est enim forma perfectionis: alia medios, alia plenos numeros habens. Alia hic, alia ibi. Alia secundum hominis possibilitatem, alia secundum perfectionem futuram. Deus autem iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus. Inter ipsos quoque homines distantia est. Aliter Daniel sapiens, de quo dictum est: Quis Daniele sapientior? aliter alij sapientes. Aliter Salomon, qui repletus est sapientia super omnem sapientiam antiquorum, & super omnes sapientes Aegypti. Aliud est enim communiter sapere, aliud sapere perfectè. Qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, vt alteri aliquid detrahat, & sibi adiungat. Qui perfectè sapit, nescit sua spectare commoda, sed

Matth. 5. Philip. 3. Ezech. 28. 3. Reg. 4.

Philip. 2.

da, sed ad illud quod æternum est, quod decorum atque honestum toto affectu intendit, quærens non quod sibi vtile est, sed quod omnibus. itaque hæc sit formula, vt inter duo illa honestum atque vtile errare nequeamus: eò quod iustus nihil alteri detrahendum putet, nec alterius incommodo suum commodum augeri velit. Hanc formam tibi præscribit Apostolus dicens: Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Hoc est, nemo cōmodum suum quærat, sed alterius: nemo honorē suum quærat, sed alterius. Vnde & alibi dicit: Alter alterum existimantes superiorem sibi, non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed quę aliorum. Nemo etiam suam gratiam quærat, nemo suam laudem, sed alterius. Quod euidēter etiam in Prouerbiis declaratum esse aduertimus, dicente sancto per Salomonē spiritu: Fili si sapiens fueris, tibi sapiens eris & proximis: si autem malus euaseris, solus hauries mala. Sapiens enim aliis consulit sicut iustus, quandoquidem cōsors sui est vtriusque forma virtutis.

1. Cor. 10.

Philip. 2.

De calumnia reprimenda, & beneficentia cunctis exhibenda. Exemplum de harmonia membrorum, quæ singula singulis obsequuntur. *Caput III.*

SI quis igitur vult placere omnib' per omnia, quærat non quod sibi vtile est, sed quod multis, sicut quærebat & Paul'. Hoc est enim cōformari Christo, alienum non quærere, nihil alteri detrahere vt acquirat sibi. Christus enim dominus cùm esset in forma dei, exinaniuit se vt formam susciperet hominis, quam operum suorum locupletaret virtutibus. Tu ergo expolias quem Christus induit? Tu exuis, quem vestiuit Christus? Hoc enim agis, quando alterius detrimento tua commoda augeri expetis. Considera ô homo, vnde nomen sumpseris: ab humo vtique quæ nihil cuiquam eripit, sed omnia largitur omnibus, & diuersos in vsum omnium animantium fructus ministrat. Inde appellata humanitas, specialis & domestica virtus hominis, quæ consortem adiuuet. Ipsa te doceat forma tui corporis, membrorúmque vsus. Nunquid membrum tuum alterius membri officia sibi vendicat, vt oculus officium oris, aut os oculi officium sibi vendicet, aut manus pedum ministerium, aut pes manuum? Quinetiam ipsæ manus dextra ac sinistra dispartita habent officia pleraque, vt si vsum commutes vtriusque, aduersum naturam sit, priúsque totum hominem exuas, quàm membrorum tuorum ministeria conuertas, si aut de sinistra cibum suggeras, aut de dextera fungaris ministerio sinistræ, vt reliquias ciborū abluas: nisi fortè poscat necessitas. Finge hanc & da oculo virtutem, vt possit detrahere sensum capiti, auditum auribus, menti cogitationes, odoratum naribus, ori saporem, & sibi conferat, nónne omnem statum dissoluet naturæ? Vnde pulchrè Apostolus ait: Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi odoratus? Omnes ergo vnum corpus sumus & diuersa mēbra, sed omnia corpori necessaria. Non enim potest membrum membro dicere, non es mihi necessarium: quinetiam ipsa quæ videntur infirmiora membra esse, multomagis necessaria sunt, & maiorem plerunque tuendi se requirunt sollicitudinem. Et si quid dolet membrum vnum, compatiuntur ei membra omnia. Vnde quàm graue est vt detrahamus aliquid ei, cui nos cōpati oportet: & cui debemus consortium ministerij, ei fraudi & noxæ simus? Hæc vtique lex naturæ est, quæ nos ad omnem stringit humanitatem, vt alter alteri tanquam vnius partes corporis inuicem deseramus. Nec detrahēdum quicquam putemus, cùm contra naturę legem sit, non iuuare. Sic enim nascimur vt consentiant membra membris, & alterum alteri adhæreat, & obsequātur sibi mutuo ministerio. Quòd si vnum desit officio suo, impediātur & cætera: vt si eruat oculum manus, nónne sibi operis sui vsum negauit? Si pedē vulneret, quantorum sibi actuum profectum inuiderit? Et quanto grauius est totum hominem quàm vnum mēbrum detrahi? Iam si in vno membro totum corpus violatur, vtique in vno homine communio totius humanitatis soluitur, violatur natura generis humani, & sanctæ ecclesiæ congregatio, quæ in vnum connexum corpus atque compactum vnitate

Ibidem.

1. Cor. 12.

fidei & charitatis assurgit. Christus quoq; dominus qui pro vniuersis mortuus est, mercedem sanguinis sui euacuatam dolebit. Quid quod etiam ipsa lex domini hāc formam tenendam edocet, vt nihil alteri detrahas tui commodi seruandi gratia, cùm dicit: Non transferas terminos antiquos, quos statuerūt patres tui. cùm vitulum errantem fratris tui reducendum præcipit, cùm furem mori iubet, cùm vetat mercennarium debita mercede fraudari, cùm pecuniam sine vsuris reddendam censet? Subuenire enim non habēti humanitatis est, duritię autem plus extorquere quàm dederis. Etenim si ideo inops auxilio tuo eguit, quia non habuit vnde de suo redderet, nōne impium est, si sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas, qui non habebat vnde minus solueret? Absoluis igitur alteri debitorem, vt condemnes tibi: & hanc humanitatem vocas, vbi est iniquitatis auctio. Hoc præstamus cæteris animantibus, quod alia genera animantium conferre aliquid nesciunt. Feræ autem eripiūt, homines tribuunt. Vnde & Psalmista ait: Iustus miseretur & tribuit. Sunt tamen quibus & feræ conferant. Siquidē collatione sobolem suam nutriunt, & aues cibo suo pullos satiant suos: homini autem soli tributum est, vt omnes tanquā suos pascat. Debetur istud ipso naturæ iure. Quod si non licet non dare, quomodo detrahere licet? Nec ipsæ leges nos docent, quæ ea quæ detracta sunt alicui cum iniuria personæ, aut rei ipsius cumulo, restitui iubent: quo furem à detrahendo, aut pœna deterreant, aut mulcta reuocent. Pone tamen quòd aliquis possit aut pœnam non timere, aut mulctę illudere. Nunquid dignum est vt aliqui alteri detrahāt? Seruile hoc vitium, & familiare vltimæ conditioni, adeo contra naturā, vt inopia magis hoc extorquere videatur, quàm natura suadere. Seruorum tamen occulta furta, diuitum rapinæ publicę. Quid autē tam contra naturam, quàm violare alterū tui commodi causa, cùm pro omnibus excubandum, subeundas molestias, suscipiendum laborem naturalis affectus persuadeat, & gloriosum vnicuique ducatur, si periculis propriis quærat vniuersorum tranquillitatem: multóque sibi vnusquisque arbitretur gratius excidia patriæ repulisse, quàm propria pericula: præstantiúsque esse existimet, quod operam suam patriæ impenderit, quàm si in ocio positus tranquillam vitam voluptatum copiis functus egisset?

Exod. 23.
Deut. 22.
Tob. 4.

Psalm. 36.

Alienis incommodis, nostra lucra non quærenda.

Caput IIII.

HInc igitur colligitur, quòd homo qui secundū naturæ formatus est directionē vt obediat ei, nocere nō possit alteri. Quod si cui noceat, naturā violet: neq; tantū esse cōmodi quòd adipisci sese putet, quātum incommodi quod ex eo sibi accidat. Quæ enim pœna grauior, quàm interioris vulnus conscientiæ? Quod seuerius iudicium quàm domesticum, quo vnusquisque sibi est reus, séque ipse arguit quòd iniuriam fratri indignè fecerit? Quod non mediocriter scriptura condemnat, dicens: Ex ore stultorum baculus contumeliæ. Stultitiæ igitur condemnatur, qui contumeliam facit. Nónne hoc magis fugiendum, quàm mors, quàm dispendium, quàm inopia, quàm exilium, quàm debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis, aut patrimonij damnum non leuius ducat vitio animi, & existimationis dispendio? Liquet igitur id expetendum & tenendum omnibus, quod eadem singulorum sit vtilitas, quę sit vniuersorum, nihilq; iudicandum vtile, nisi quod in cōmune prosit. Quomodo enim potest vni prodesse, quod inutile sit omnibus? Mihi certe non videtur, qui inutilis est omnib', sibi vtilis esse posse. Etenim si vna lex naturę omnibus, vna vtiq; vtilitas vniuersorum. Quòd si vna vtilitas vniuersorum, ad consulendum vtique omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo eius qui consultum velit alteri secundum naturam, nocere ei aduersus legem naturę. Etenim si hi qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informari atque instrui, vt vnusquisque celeritate non fraude contendat, cursúque quantum potest ad victoriam properet, supplantare autem alterum aut manu deiicere non ausit: quantomagis in hoc cursu vitę istius, sine fraude alterius & circumscriptione quærenda nobis victoria est? Quærunt aliqui, si sapiens in naufragio positus insipienti naufrago

1. Cor. 9.

tabulam

tabulam extorquere possit, vtrum debeat. Mihi quidem, & si præstabilius communi videatur vsui, sapientem de naufragio quàm insipientē euadere, tamen non videtur quòd vir Christianus, & iustus, & sapiens quærere sibi vitam aliena morte debeat, vtpote qui etiam si in latronem armatum incidat, ferientem referire nō possit: ne dum salutem defendit, pietatē contaminet. De quo in euangelij libris aperta & euidens sententia est: Recōde gladium tuum. Omnis enim qui gladio percusserit, gladio ferietur. Quis latro detestabilior, quàm persecutor qui venerat vt Christum occideret? Sed noluit se Christus persecutorum defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare. Cur enim te potiorem altero iudices, cùm viri sit Christiani præferre sibi alterum, nihil sibi arrogare, nullum sibi honorem assumere, non vendicare meriti sui precium? Denique cur non tuum tolerare potius incommodum, quàm alienum commodum diripere assuescas? Quid tam aduersus naturam, quàm non esse contentum, eo quòd habeas aliena quærere, ambire turpiter? Nam si honestas secundum naturam (omnia enim fecit deus bona valde) turpitudo vtiq; contraria est. Non potest ergo honestati conuenire & turpitudini, cùm hæc inter se discreta naturæ lege sint.

Matth. 26.

Gen. 1.

Nihil à sapientibus nisi quod honestum sit expetendum, & honestati salutem quoque postponendam. In quo Dauid maximè commendatur. Caput V.

SEd iam vt etiam in hoc libro ponamus fastigium, in quo velut in fine disputationis nostræ dirigamus sententiam, vt nihil expetēdum sit, nisi quod honestum. Nihil nanque agit sapiens, nisi quod honestum sit, nisi quod cum synceritate sine fraude sit: neque quicquam facit, in quo se crimine quoquam obliget, etiam si latere possit. Sibi enim est reus priusquam cæteris, nec tam pudēda apud eum publicatio flagitij, quàm cōscientia est. Quod non fictis fabulis, vt Philosophi disputant, sed verissimis iustorum virorum exemplis docere possumus. Nō igitur ego simulabo terræ hiatum, quæ magnis quibusdam dissiluerit soluta imbribus, in quem descendisse Gyges, atque ibi fabularium illum equum æneum offendisse à Platone inducitur, qui in lateribus suis fores haberet: quas vbi aperuit, animaduertisse anulum aureum in digito mortui hominis, cuius illic exanime corpus iaceret, aurique auarum sustulisse anulum. Sed cùm se ad pastores recepisset regios, de quorū ipse numero foret, casu quodā, quòd palam eius anuli ad palmam cōuerterat, ipse omnes videbat, atque à nullo videbatur: deinde cùm in locum suum reuocasset anulum, videbatur ab omnibus. Cuius solers factus miraculi, per anuli opportunitatem reginæ stupro potitus, necem regi intulit, cæterisque interemptis quos necandos putauerat, ne sibi impedimento forent, Lydiæ regnū adeptus est. Da, inquit, hunc anulum sapienti, vt beneficio eius possit latere, cùm deliquerit. Non minus fugiet peccatorum contagium, quàm si non possit latere. Non enim latebra sapienti spes impunitatis, sed innocentia est. Denique lex non iusto est posita, sed iniusto: quia iustus legem habet mentis suæ, & æquitatis ac iustitiæ suæ normam. Ideóque non terrore pœnæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ergo vt ad propositum redeamus, non fabulosa pro veris, sed vera pro fabulosis exēpla proferamus. Quid enim mihi opus est fingere hiatum terræ, equum æneum, anulúmque aureum in digito defuncti repertum: cuius anuli tanta sit vis, vt pro arbitrio suo qui eū sit indutus anulū, appareat cùm velit: cùm autē nolit, conspectui se præsentiū subtrahat, vt præsens nō possit videri? Nempe eò tendit istud, vtrum sapiens etiam si isto vtatur anulo, quo possit propria flagitia celare & regnū assequi, nolit ne peccare, & grauius ducat sceleris contagiū, pœnarum dolorib⁹: an verò spe impunitatis vtatur ad perpetrādum scelus. Quid, inquam, mihi opus est figmento anuli, cùm possim docere ex rebus gestis, quod vir sapiens cùm sibi in peccato non solum latendum, sed etiam regnandum videret, si peccatum admitteret, contra autem periculum salutis cerneret, si declinaret flagitium: eligeret tamen magis salutis periculum vt vacaret flagitio, quàm flagitium quo sibi regnum pararet? Denique Dauid cùm fugeret à facie regis Saul, cùm eum rex cum tribus milibus virorum electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus in castra regis, cùm dormientem offendisset, non solum ipse non percussit, sed etiam protexit, ne ab allo qui simul ingressus fuerat, perimeretur. Nam cùm diceret ei Abisai: Conclusit hodie dominus inimicum tuum in manibus tuis, & nunc occidam eum: respondit: Non consumas illum, quoniam quis iniiciet manum suam in christum domini, & purus erit? Et addidit: Viuit dominus, quia nisi dominus percusserit illum, aut nisi hora illius venerit vt moriatur, vel in pugnam descenderit, & apponatur mihi, non sit à domino iniicere manum meam in christum domini. Itaque non permisit necari eum, sed solum lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam tulit aquæ, dormientibus cunctis, egressus de castris transiuit in cacumen montis, & coarguere cœpit stipatores regios, & præcipuè principem militiæ Abner, quod nequaquam fidam custodiam regi & domino suo adhiberet. Denique demonstraret, vbi esset lancea regis, vel lenticula quæ erat ad caput eius. Et appellatus à rege lanceam reddidit: & dominus, inquit, restituat vnicuiq; iustitias suas, & fidem suam: sicut tradidit te dominus in manus meas, & nolui iniicere manum meam in christum domini. Et cùm hoc diceret, timebat tamen insidias eius, & fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prætulit innocentiæ, cùm iam secundo facultate sibi tributa regis necandi noluisset † vti occasiōnis beneficio, quæ & securitatē salutis metuenti, & regnum offerebat exuli. Vbi opus fuit Ioanni Gygeo anulo, qui si tacuisset, non esset occisus ab Hærode? Præstare hoc illi potuit silentiū suum, vt & videretur & non occideretur. Sed quia non solum peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed ne alienum quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitauit. Certè hoc negare non possunt potuisse fieri vt taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri, vt anuli beneficio abscōderetur. Sed fabula, & si vim nō habet veritatis, hanc tamen rationem habet: vt si possit celare se vir iustus, tamē ita peccatum declinet, quasi celare non possit: nec personam suam indutus anulum, sed vitam suam Christum indutus abscondat, sicut Apostolus ait: Quia vita nostra abscondita est cum Christo in deo. Nemo ergo hic fulgere quærat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat se Christus hic cognosci, nolebat prædicari in euangelio nomen suum cùm in terris versaretur, venit vt lateret seculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus iactantiam, prædicari non expetamus. Melius est hic esse in humilitate, ibi in gloria. Cùm, inquit, Christus apparuerit, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria.

1. Tim. 1.

1. Reg. 26.

† potuisset

Coloss. 3.

Ibidem.

Famis tempore subueniendum, nec auarè partis incumbendum, vel precia captanda. Exempla de Ioseph, & diuite auaro in euangeliō. Caput VI.

NOn vincat igitur honestatem vtilitas, sed honestas vtilitatem. Hāc dico vtilitatem, quæ æstimatur secundum vulgi opinionem. Mortificetur auaritia, moriatur cōcupiscentia. Sanctus in negociationem introisse se negat: quia preciorum captare incrementa, non simplicitatis, sed versutiæ est. Et alius ait: Captans precia frumenti, maledictus in plebe est. Definita est sententia, nihil disputationi relinquens, quale controuersiarum genus solet dicendi esse, cùm alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terræ simplices esse triplos, plus qui seminauerit, eū probatiorem fore, vberiores reditus industriæ non fraudari, negligentiam magis & incuriam ruris inculti reprehendi solere. Araui, inquit, studiosius, vbi vberius seminaui, diligentius excolui, bono collegi prouentu, sollicitus recondi, seruaui fideliter, prouidè custodiui. Nunc in tempore famis vendo, subuenio esurientibus, vendo frumentum non alienum, sed meū, non pluris quàm cęteri, imo etiam minori precio. Quid hic fraudis est, cùm multi possent periclitari si non haberent quod emerent. Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur? Num prouidentia vituperatur? Forcasse dicat: Et Ioseph frumenta in abundantia collegit, in caritate

Prouerb. 11.

ritate vendidit. Num carius aliquis emere cõpellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emẽdi copia, nulli irrogatur iniuria. His igitur quantum cuiusque fert ingenium disputatis, exurgit alius, dicens: Bona quidem agricultura, quæ fructus ministrat omnibus, quæ simplici industria accumulat terrarum fœcũditatem, nihil doli, nihil fraudis interserens. Denique siquid vitij fuerit, plus dispendij est: quia si bene aliquis seuerit, melius metet: & si syncerum tritici granum seminauerit, puriorem ac synceram messem colliget. Fœcunda terra multiplicatum reddit quód acceperat, fidelis ager fœneratos solet restituere prouẽtus. De reditibus igitur vberis glebæ expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli iusta sperare compendia. Cur ad fraudem conuertis naturæ industriam & indulgentiam? Cur inuides vsibus hominũ publicos partus? Cur populis minuis abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis à pauperibus sterilitatem? Cùm enim non sentiant beneficia fœcunditatis, te auctionante precium, te condente frumentum, optãt potius nihil nasci, quàm te de fame publica negociari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, vberis soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea frugum plena deploras, exploras quando sterilior prouentus sit, quando exilior partus. votis tuis gaudes arrisisse maledictum, vt nihil vsquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse lætaris, tunc tibi de omnium miseria congeris opes, & hanc tu industriam vocas, hanc diligẽtiam nominas, quæ calliditatis versutia, quæ astutia fraudis est: & hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitiæ. Latrocinium hoc an fœnus appellem? Captantur tanquam latrocinij tempora, quibus in viscera hominum durus insidiator obrepas. Augetur precium tanquam sorte cumulatum fœnoris, quo periculum capitis aceruatur. Tibi conditæ frugis multiplicatur vsura, tu frumentum quasi fœnerator occultas, quasi venditor auctionaris. Quid imprecaris male omnibus, quia maior futura sit fames, quasi nihil frugũ supersit, quasi infœcundior annus sequatur? Lucrum tuum, damnum publicum est. Ioseph sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit: nec precia captauit annonæ, sed perenne subsidium collocauit: nihil sibi acquisiuit, sed quemadmodum fames etiam in posterum vinceretur, prouida ordinatione disposuit. Legisti quemadmodum hunc frumentarij precij captatorem exponat in euangelio dominus Iesus, cuius possessio diuites fructus attulit, & ille quasi egens dicebat: Quid faciam? non habeo quo congregem. Destruam horrea mea, & maiora faciam. cùm scire non posset, vtrum sequenti nocte anima sua ab eodem repeteretur. Nesciebat quid faceret, quasi ei alimenta deessent, hærebat ambiguo. Non capiebant horrea annonam, & ille se egere credebat. Rectè igitur Salomon: Qui continet, inquit, frumentum, relinquet illud nationibus, non hæredibus: quoniam auaritiæ emolumentum ad successorum iura non peruenit. Quod non legitimè acquiritur, quasi ventis quibusdam ita extraneis diripientibus dissipatur. Et addidit: Captans annonam maledictus in plebe est, benedictio autem in capite eius qui participat. Vides ergo quód largitorem frumenti esse deceat, non precij captatorem. Non est igitur ista vtilitas, in qua plus honestati detrahitur, quàm vtilitati adiungitur.

Lucæ.12. Prouer.11.

Peregrinos tempore famis vrbe non arcendos, quod non solum inhonestum, sed & inutile propositis comprobatur exemplis. Caput VII.

SEd & illi qui peregrinos vrbe prohibent, nequaquam probandi. expellere eo tempore quo deberent iuuare, separare à commerciis communis parentis, fusos omnib' partus negare, inita iam consortia viuendi auerrũcare? cum quibus fuerint communia iura, cũ his nolle in tẽpore necessitatis subsidia partiri? Feræ non expellunt feras, & homo excludit hominẽ? Feræ ac bestiæ cõmunem putãt omnibus victũ, quem terra ministrat. Illæ etiã cõformẽ sui generis adiuuãt: homo impugnat, qui nihil à se alienũ debet credere quicquid humani est. Quãto ille rectius, qui cùm iã prouecta processisset ætate, & famẽ toleraret ciuitas, atque (vt in talibus solet) peterent vulgo, vt peregrini vrbe prohiberentur, præfecturæ vrbanæ curam cæteris maiorem sustinens, conuocauit honoratos, & locupletiores viros poposcit vt in medium consulerent, dicens: quàm immane esset peregrinos eiici, quàm hominem exueret, qui cibum morienti negaret. Canes ante mensam impastos esse nõ patimur, & homines extrudim'? Quàm inutile quoque tot populos mundo perire, quos dira conficeret labes. quantos vrbi suæ perire, qui solerent adiumento esse, vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis cõmerciis, neminem famæ aliena iuuari: protrahere vt plurimum diem posse, nõ inopiam repellere: imò tot cultoribus extinctis, tot agricolis occidẽtibus, occasura in perpetuum subsidia frumẽtaria. Hos igitur excludimus, qui victum nobis inferre consuerunt? Hos nolumus, in tempore necessitatis pascere, qui nos omni ætate pauerunt? Quanta sunt quæ ab ipsis nobis hoc ipso tempore ministrantur? Non in solo pane viuit homo. Nostra illic familia, pleriq; etiam nostri parentes sunt. Reddamus quod accepimus. Sed veremur, ne cumulemus inopiam. Primum omnium misericordia nunquam destituitur, sed adiuuatur. Deinde subsidia annonæ quæ his impartienda sunt, collatione redimamus, reparemus auro. Nunquid his deficientibus, non alij nobis redimendi cultores videntur? Quanto vilius est pascere quàm emere cultores? Vbi etiam repares? Vbi inuenias quem reformes? Adde: si inuenias quem ignarũ, & alieni vsus: numero possis substituere, nõ cultui. Quid plura? Collato auro, coacta frumenta sunt. Ita nec abundantiam vrbis minuit, & peregrinis alimoniam subministrauit. Quantæ hoc commendationis apud deum fuit sanctissimo seni? Quantæ apud homines gloriæ? Hic magnus verè probatus, qui verè potuit imperatori dicere, demonstrans prouinciæ totius populos: Hos tibi omnes reseruaui, hi viuunt beneficio tui senatus, hos tua curia iam morti abstulit. Quanto hoc vtilius, quàm illud quod proxime Romæ factũ est, eiectos esse vrbe amplissima, qui iam plurimam illic ætatem transegerãt, flentes cum filiis abiisse, quibus velut ciuibus amoliẽdum exilium deplorarent, interruptas cõplurium necessitudines, diremptas affinitates. Et certe arriserat anni fœcunditas, inuecticio vrbs sola egebat frumento: potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius, excludere quasi alienũ, & exigere quasi suũ. Quid illum eiicis, qui de suo pascitur? Quid illum eiicis qui te pascit? Seruum retines, trudis parentem? Frumentum suscipis, nec affectum impartis? Victũ extorques, nec rependis gratiam? Quàm deforme hoc, quàm inutile? Quomodo enim potest vtile esse quod non decet? Quantis corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famem, expectatis ventorum opportunis flatibus, & speratarum commeatu nauium. Quàm verò illud superius honestum atque vtile? Quid enim tam decorum atque honestum, quàm collatione locupletum iuuare egentes, ministrare victum esuriẽtibus, nulli cibum deesse? Quid tam vtile, quàm cultores agrorum reseruari, non interire plebem rusticanorum? Quod honestum igitur, vtile: & quod vtile, honestum. Ecõtra, quod inutile, indecorum: quod autem indecorum, id etiam inutile.

Deutero. 8. Matth. 4.

Honestatem saluti quoque prælatam à deo comprobari. Exempla de Iosue, & Caleb, & cæteris exploratoribus. Caput VIII.

QVando maiores nostri seruitio exire potuissent, nisi id non solum turpe, sed etiam inutile credidissent, regi seruire Ægyptiorum? Iesus quoque & Caleb missi ad explorandam terram, vberem quidem terram, sed à ferocissimis inhabitari gentibus nunciauerunt. Terrore belli populus infractus, recusabat terræ eius possessionem. Suadebant missi exploratores Iesus & Caleb terram esse vtilem: indecorũ putabant cedere nationibus. lapidari potius eligebant, quod minabatur populus, quàm decedere de honestate. Dissuadebant alij, plebs reclamabat, dicens aduersus diras & asperas gentes bellum fore, cadendum sibi in prælio, mulieres suas & pueros direptioni futuros. Exarsit domini indignatio, vt omnes vellet perdere, sed rogante Moyse temperauit sententiam, vltio-

Nume.13. Ibidem.14.

nem distulit: satis esse perfidis supplicij iudicans, vt si parceret interim, nec percuteret incredulos, ad eam tamen terram quam recusauerāt, propter incredulitatis suæ precium non peruenirent: sed pueri & mulieres qui non immurmurauerant, vel sexu, vel ætate veniables caperent eius terræ promissam hæreditatem. Denique quicunque erant à vicesimo anno & supra, in deserto eorum membra ciciderunt, sed aliorum dilata est pœna. Qui autē ascenderunt cum Iesu, & dissuadendum putauerunt, plaga mala statim mortui sunt. Iesus verò & Caleb cum innoxia ætate vel sexu in terram promissionis intrarunt. Pars igitur melior gloriam saluti prætulit, deterior salutem honestati. Diuina autem sententia eos probauit, qui honesta vtilibus præstare arbitrabantur. Eos verò condemnauit, apud quos ea quæ videbantur saluti potius quàm honestati accommoda, præponderabāt.

Fraudes & turpia lucra clericos maxime dedecere, & omnes honestatem Dauid & Nabuthe imitari debere.

Caput IX.

Nihil itaq; deformius, quàm nullum habere amorem honestatis, & vsu quodam degeneris mercaturæ quæstu sollicitari ignobili, auaro æstuare corde, diebus ac noctibus inhiare in alieni detrimenta patrimonij, non eleuare animum ad honestatis nitorem, non considerare veræ laudis pulchritudinem. Hinc nascuntur aucupia quæsitæ hæreditatis, continentię atque grauitatis simulatiōe captatæ, quod abhorret à proposito Christiani viri. Omne enim quod arte elicitum, & fraude compositum est, caret merito simplicitatis. In ipsis qui nullum ecclesiastici ordinis officium receperint, incongrua iudicatur affectatæ ambitio hæreditatis. In supremo fine vitæ positos suum habere iudicium, vt liberè testentur quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi: cùm honestum non sit compendia aliis vel debita, vel parata auertere, cùm vel sacerdotis vel ministri sit prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini. Denique si non potest alteri subueniri nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuari, quàm grauari alterum. Ideoque in causis pecuniariis interuenire non est sacerdotis, in quibus non potest fieri, quin frequenter lędatur alter qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victū arbitratur. Sacerdotis est igitur nulli nocere, prodesse velle omnibus. posse autem solius est dei. Nam in causa capitis nocere ei quem iuuare debeas periclitantem, non sine peccato est graui. In causa autem pecuniæ odia quærere, insipientiæ est: cùm pro salute hominis graues frequenter fiant molestiæ: in quo etiam periclitari gloriosum sit. Proposita igitur forma in sacerdotis officio teneatur, vt nulli noceat, ne lacessitus quidem, & aliqua iniuria offensus. Bonus enim est vir qui dixit: Si reddidi retribuētibus mihi mala. Quæ enim est gloria, si eum non lædimus, qui nos non lęserit? Sed illa virtus est, si læsus remittas. Quàm honestum, quod Dauid cùm potuisset regi inimico nocere, maluit parcere? Quàm etiā vtile, quia successori hoc profuit, vt discerent omnes fidē regi proprio seruare, nec vsurpare imperiū, sed vereri? Itaque & honestas vtilitati pręlata est, & vtilitas secuta est honestatem. Parum est quod pepercit: addidit, quòd etiam in bello doluit occisum, & flebiliter deplorauit dicens: Montes qui estis in Gelboe, neque ros, neque pluuia cadat super vos. Montes mortis, quoniam ibi sublata est protectio potentium, protectio Saul. Non est vnctus in oleo, sed sanguine vulneratorum, & ex adipe belligerantium. Sagitta Ionathæ non est retro reuersa, & gladius Saul non est reuersus vacuus. Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati. Super aquilas leuiores, super leones potentiores. Filię Israel plorate super Saul, qui vestiebat vos vestimenta coccinea cum ornamento vestro, qui imponebat aurum super vestimenta vestra. Quomodo ceciderunt potentes in media pugna? Ionathas in morte vulneratus est. Doleo in te frater Ionatha, speciosus valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor mulierum. Quomodo ceciderūt potentes, & perierūt arma concupiscēda? Quæ mater vnicum sic defleret filium, quemadmodum hic defleuit inimicum? Quis gratiæ authorem tantis prosequeretur laudibus, quantis iste prosecutus est insidiatorem capitis sui? Quàm piè doluit, quanto ingemuit affectu? Aruerunt montes prophetico maledicto, & diuina vis sententiam maledicentis impleuit. Itaque pro regiæ necis spectaculo pœnam elementa soluerunt. Quid verò sancto Nabuthæ, quæ fuit causa mortis, nisi honestatis contemplatio? Nam cùm ab eo vineam rex posceret, pecuniam daturum se pollicens: indecorum precium pro paterna recusauit hæreditate, maluítque morte declinare huiusmodi turpitudinem. Non mihi, inquit, fiat à domino, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Hoc est, tātum mihi opprobrium non fiat, non permittat deus tantum extorqueri flagitium. Non vtique de vitibus dicit: (neque enim de vitibus cura est deo, neque de terreno spacio) sed de iure loquitur patrum. Potuit vtique & aliam vineam de vineis regis accipere, & in amicis esse, in quo non mediocris seculi huius vtilitas æstimari solet: sed quod turpe erat, iudicauit non videri vtile: maluítque periculum cum honestate, quàm vtilitatem cum opprobrio. Vulgarem vtilitatem loquor, non illam in qua etiam honestatis gratia est. Denique & ipse rex potuit extorquere, sed impudēs arbitrabatur: sed occisum doluit. Dominus quoque mulieris immanitatem, quæ honestatis immemor turpe antetulit lucrum, congruo supplicio plectendam annunciauit. Turpis est itaque omnis fraus. Denique etiam in rebus vilibus execrabilis est stateræ fallacia, & fraudulenta mensura. Si in foro rerum venalium in vsu commerciorum fraus plectitur, potest ne irreprehensibilis videri inter officia virtutum? Clamat Salomon: Pondus magnum & exiguum, & mēsurę duplices, immunda sunt apud deū. Suprà quoq; ait: Statera adultera, abominatio est domino: pondus autē æquū, acceptabile est illi.

Psal.7. — 2.Reg.1. — 3.Reg.21. — Prouer.20.

Vitia uirtutibus obliterari, & perfidis ac etiam fraudulentis fidem oportere custodiri: quod Iosue Gabaonitis intimatur exhibuisse.

Caput X.

In omnibus igitur decora est fides, iustitia grata, mensura ęquitatis iocunda. Quid autem loquar de cōtractibus cęteris, ac maximè de coēptione prędiorū, vel trāsactionibus, atq; pactis? Nónne honestatis formulæ sunt, dolū malum abesse: cúmq; cuius dolus fuerit deprehensus, duplici pœnæ obnoxium fore? Vbique igitur honestatis præponderat consideratio, q̄ dolū excludit, fraudem eiicit. Vnde rectè generalem Dauid propheta prompsit sentētiam, dicens: Nec fecit proximo suo malum. Non solum itaque in cōtractibus (in quibus etiam vitia eorum quæ veneunt, prodi iubentur: ac nisi intimauerit venditor, quamuis in ius emptoris transcripserit, doli actione vacuātur) sed etiam generaliter in omnib' dolus abesse debet: aperienda simplicitas, intimanda veritas est. Veterem autem istam de dolo non iurisperitorum formulam, sed patriarcharum sententiam scriptura diuina euidenter expressit in libro testamenti veteris, qui Iesu Naue inscribitur. Nam cùm exisset fama per populos, siccatum esse mare in Hebræorū transitu, fluxisse aquam de petra, de cœlo diurnam ministrari alimoniam tot populi milibus abūdantem, corruisse muros Hierico, sacro tubarum sono ictos, & vlulatu plebis arietatos, Gethęorum quoque regem victum, & suspensum in ligno vsque ad vesperam: Gabaonitæ metuentes validam manum, venerunt cum versutia, simulantes se de terra longinqua esse, diúque peregrinatos dirupisse calciamenta, detriuisse amictus vestium, quarum veterascentium indicia monstrarent. Causam autem tanti laboris, emerendæ pacis, & ineundæ cum Hebræis esse amicitiæ cupiditatem, & cœperūt ab Iesu Naue poscere vt secum firmaret societatem. Et quia adhuc erat ignarus locorum, atque incolarū inscius, nō cognouit fraudes eorum, neque dominum interrogauit, sed cito credidit. Adeo sancta erat illis tēporibus fides, vt fallere aliquos posse non crederetur. Quis hoc reprehendat in sanctis, qui cæteros de suo affectu æstimant? Et quia ipsis amica est veritas, mentiri neminem putant: fallere quid sit ignorant, libēter credūt quod ipsi sunt, nec possunt suspectū habere quod non sunt. Hinc Salomon ait: Innocens credit omni verbo. Non vituperanda facilitas, sed laudanda bonitas. Hoc est, innocentem esse, ignorare quod noceat: & si circumscribitur ab aliquo, de omnibus ta-

Psalm.14. — Iosu.3. — Ibidē.6. — Iosue.9. — Prou.14.

bus tamen bene iudicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur. Hac igitur mētis suæ deuotione inclinatus vt crederet, testamentum disposuit, pacem dedit, confirmauit societatem. Sed vbi in terras eorum ventum est, deprehensa fraude, quod cùm essent finitimi, aduenas se esse simulauerant, circumscriptum sese populus patrum indignari cœpit. Iesus tamē pacem quam dederat reuocandā non censuit, quia firmata erat sacramenti religione: ne dum alienā perfidiam arguit, suam fidem solueret. Mulctauit tamen eos vilioris obsequio ministerij. Clementior sententia, sed diuturnior. Manet enim officiis pœna veteris astutiæ hæreditario in hunc diem ministerio deputata.

Auaros & fraudulentos interdum cupitis fraudari, semper autem apud deum maleuolentiæ reatu obnoxios teneri. Fabula de quodam Syracusano, & paradigma de Doech Idumæo, & Anania. Caput XI.

NOn ego in hæreditatibus adeundis digitorū percussiones, & nudi successoris salutationes notabo (nam hæc etiam vulgo notabilia) non simulatæ piscationis compositas copias, vt emptoris illiceretur affectus. Cur enim tam studiosius luxuriæ ac deliciarum repertus est, vt huiusmodi fraudé pateretur? Quid mihi tractare de Syracusano illo amœno secretóque secessu, & de Siculi hominis calliditate: qui cùm peregrinū aliquem reperisset, cognito quòd cupidus esset hortorum venalium, ad cœnam in hortos rogauit. Promisit inuitatus postridie se venire. Veniés offendit illic magnam piscatorum multitudinem, exquisitis copiis adornatum conuiuium, in prospectu cœnatium ante hortulos compositos piscatores, vbi nunquam antè iaciebāt retia: vnusquisq; quod ceperat, certatim offerebat epulantibus: supra mēsam pisces ingerebantur, oculos recúbentium resilientes verberabāt. Mirari cœpit hospes tantam copiam piscium, tātúmque numerum cymbarum. Responsum quærenti, aquationē illic esse, dulcis aquæ gratia innumerabiles eò pisces conuenire. Quid multa? Pellexit hospitem, vt sibi extorqueret hortos: vendere volens cogitur, precium grauatim suscipit. Sequenti die ad hortos emptor cum amicis venit, nauigium nullū inuenit. Percontanti num aliqua piscatoribus eo esset die feriarum solennitas, respōdetur, nulla, nec vnquam illic præter hesternum diem piscari solitos. Quàm hic redarguendi haberet authoritatē doli, qui tam turpe captarit aucupium deliciarum? Qui enim alterum peccati arguit, ipse à peccato debet alienus esse. Non ergo huiusmodi nugas ego in hanc ecclesiasticæ censionis authoritatem vocabo, quæ generaliter condemnat omnem lucri turpis appetentiam, breuíque sermonis compendio excludit leuitatem ac versutiā. Nam de illo quid loquar, qui de eo testamēto quod ab aliis licet factum, falsum tamē cognouerit, hæreditatem sibi aut legatum vendicet, & lucrum quærat alieno crimine: cùm etiam leges publicę eum qui sciens falsǫ vtitur, tanquā reum astringant facinoris? Regula autem iustitiæ manifesta est, quod à vero declinare virum non deceat bonum, nec damno iniusto afficere quenquam, nec doli aliquid annectere, fraudísve componere. Quid euidentius eo, quòd Ananias, quia fraudauit de precio agri sui quem ipse vendiderat, & portionē precij tanquam summæ totius numerū ante pedes posuit apostolorum, sicut reus fraudis interiit? Licuit vtiq; illi nihil offerre, & hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudē admiscuit, non liberalitatis gratiam reportauit, sed fallaciæ pœnam exoluit. Et dominus in euangelio cum dolo accedentes repudiauit, dicens: Vulpes foueas habent: quoniam in simplicitate cordis & in innocētia nos iubet viuere. Dauid quoq; ait: Sicut nouacula acuta fecisti dolum. nequitiæ arguens proditorem, eo quòd instrumentum huiusmodi ad hominis adhibetur ornatum, & plerunque vlcerat. Si quis igitur pretendat gratiam, & dolum nectat, Doech proditoris exēplo, vt eum quem celare & protegere debeat, prodat ad mortem: instrumenti istius comparatione cēsetur, quod ebriæ mentis & titubātis vitio manus vulnerare consueuit. Sicut iste maliciæ ebrius vino, per funestæ proditionis indicium Achimelech sacerdoti necē detulit, eo quòd prophetam hospitio suscepisset, quem rex inuidiæ accensus stimulis persequebatur.

Acto.5. — Matthei.8. — Psalm.51. — 1. Reg.22.

De malo temerarij iuramēti, paradigma de Herode & Iepte, & quòd filia eius spōte sua die condicta reuersa, fidem illorum precellat Pythagoræorum, qui se vades inuicem dederunt. Caput XII.

PVrum igitur ac syncerum oportet esse affectū, vt vnusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctificatione possideat, nec fratrē suum circumscriptione verborum inducat, nihil promittat inhonestum: aut si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quàm facere quod turpe sit. Sæpe plerique constringunt seipsos iurisiurādi sacramento: & cùm ipsi cognouerint promittendum non fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt: Sicut de Herode suprà scripsimus, qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter soluit. Turpe, quòd regnum pro saltatione promittitur, crudele quod mors prophetæ pro iurisiurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tali fuisset periurium sacramento? si tamen periurium possit dici, quòd ebrius inter vina iurauerat, quòd euirat⁹ inter saltantiū choros promiserat. Infertur disco prophetæ caput: & hoc æstimatum est fidei esse, quòd amentiæ fuit. Neq; vnquam adducar vt credam non incautè principem promisisse Iepte, vt immolaret deo quicquid sibi reuertenti intra limen domus suæ occurreret, cùm & ipsum voti pœnituerit sui, postquam filia occurrit sibi. Denique conscidit vestimenta sua, & dixit: Heu me filia, impedisti mihi, impedisti mihi, in stimulū dolorum facta es mihi. Qui licet pio metu ac formidine acerbitatem duræ solutionis impleuerit, tamen luctum annuum etiam posteris deplorādum statuit ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit. Denique factum est præceptum & decretum in Israel ex diebus in dies. Ambulabunt, inquit, filiæ populi Israel, lugētes filiam Iepte Galaditæ quatuor diebus in anno. Non possum accusare virum qui necesse habuit implere quæ vouerat: sed tamen miserabilis necessitas quæ soluitur parricidio. Melius est nó vouere, quàm vouere id quod sibi cui promittitur nolit exolui. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo arietem deus statuit immolari sibi. Nō semper igitur promissa soluenda omnia sunt. Denique ipse dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut scriptura indicat. Nam & in eo libro qui inscribitur Numeri, proposuerat percutere morte, & perdere populum: sed postea rogatus à Moyse, recōciliatus est populo suo. Et iterum ad Moysen & Aaron ait: Diuidite vos de medio synagogæ, & cōsummabo eos simul. Quibus discedentibus à cœtu, Dathan & Abiron, atque Chore subito impios terra prerupto soluta hiatu absorbuit. Præcellentius & antiquius istud exemplū de filia Iepte, quàm illud quod memorabile habetur apud philosophos de duobus Pythagoræis. Quorum alter cùm à tyrāno Dionysio capitis damnatus esset, præscripto mortis die, poposcit vt domū pergendi ei facultas daretur, quo commendaret suos. Ac ne reuertendi nutaret fides, vadem mortis obtulit ea conditione, vt si ipse deforet ad constitutum diem, vas eius sibi pro eo moriendum agnosceret. Nec qualitatem sponsionis qui offerebatur recusauit, constantique animo diem necis præstolabatur. Itaque alter se nō subtraxit, alter ad diē repedauit. Quod cousq; fuit mirabile, vt tyrannus eos sibi in amicitiam adsciscerct, quorum vrgebat periculum. Quod ergo in spectatis & eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multo magnificentius, multóque illustrius deprehenditur, quæ ingemiscenti patri ait: Fac mihi vt exiuit de ore tuo. Sed spacium duorum poposcit mensium, vt cum æqualibus conuentum ageret in montibus, quæ virginitatem eius prædestinatam neci pio affectu prosequerentur. Nec fletus æqualium mouit puellam, nec dolor flexit, nec gemitus retardauit, nec dies præteriit, nec fefellit hora. Rediit ad patrem, quasi ad votum rediret, & voluntate propria cunctantem impulit, fecítque arbitratu spontaneo, vt quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

1. Thes.5. — Matth.14. — Iudic.11. — Genes.22. — Num.14. — Ibidem. 16. — Iudic.11.

Quantum periculum Iudith honestatis intuitu subierit. Caput XIII.

Iudit. 11. 12. 13.

ECce tibi Iudith ſe offert mirabilis, quæ formidatum populis virum Holoſernem adiit, Aſſyriorum triumphali ſeptum caterua. Quem primo formæ gratia & vultus decore perculit, deinde ſermonis circumſcripſit elegantia. Primus triũphus eius, quod integrum pudorẽ de tabernaculo hoſtis reuexit. Secundus, quòd fœmina de viro reportauit victoriã, fugauit populos conſilio ſuo. Horruerunt Perſę audaciam eius. Vtiq; (quod in illis Pythagoræis duobus mirantur) non expauit mortis periculum, ſed nec pudoris, quod eſt grauius bonis fœminis: non vnius ictum carnificis, ſed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorum fœmina, inter victricia arma, ſecura mortis. Quantum ad molem ſpectat periculi, moritura proceſſit, quantum ad fidem, dimicatura. Honeſtatem igitur ſecuta eſt Iudith: & dum eam ſequitur, vtilitatem inuenit. Honeſtatis enim fuit prohibere, ne populus dei ſe prophanis dederet, ne ritus patrios & ſacramenta proderet, ne ſacras virgines, viduas graues, pudicas matronas Barbaricæ ſubiiceret impuritati, ne obſidionem B deditione ſolueret. Honeſtatis fuit ſe malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quanta honeſtatis authoritas, vt conſilium de ſummis rebus fœmina ſibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quãta honeſtatis authoritas, vt deum adiutorem præſumeret: quanta gratia, vt inueniret?

Quod ſemper honeſtatem ſequatur utilitas: quod licet apud homines aliter ſæpe contingere uideatur, apud deum tamen perpetuo ita eſſe comprobatur multis exemplis.

Caput XIIII.

QVid verò Heliſæus niſi honeſtatem ſecutus eſt, cùm exercitum Syriæ, qui ad obſidendum eum venerat, captiuum introduxit in Samariam, cuius oculos cæcitate obduxerat, & dixit: Domine aperi oculos eorum, vt videant. & viderũt? Itaque cùm rex Iſrael percutere ingreſſos vellet, eámque ſibi dari à propheta facultatem poſceret, reſpondit non percutiendos, quorum C captiuitatem nõ eſſet manu operatus, armíſque bellicis: ſed magis ſubſidio alimentorum iuuandos. Denique epularibus refecti copiis, nunquam poſtea in terram Iſrael piratæ Syriæ reuertendum putarunt. Quanto hoc ſublimius quàm illud Græcorum: quod cum duo populi aduerſum ſe de gloria imperióque decertarent, & alter ex his haberet copiam, quẽadmodum naues alterius populi clanculo exureret, turpe credidit: maluítque minus poſſe honeſtè, quàm plus turpiter. Et iſti quidem ſine flagitio hæc facere nequibant, vt eos qui conſummandi belli Perſici gratia in ſocietatem conuenerant, hac fraude deciperẽt: quam licet poſſent negare, non poſſent tamen non erubeſcere. Heliſæus autẽ non fraude, deceptos licet, ſed poteſtate domini percuſſos: maluit tamẽ ſeruare quàm perdere: quia decorum foret hoſti parcere, & aduerſario donare vitam, quàm potuiſſet auferre: niſi pepercíſſet. Liquet igitur id quod decorum eſt, ſemper eſſe vtile. Nam & Iudith ſancta decoro contemptu propriæ ſalutis ſoluit obſidionis periculum, & publicam honeſtate D propria acquiſiuit vtilitatem. Et Heliſæus glorioſius ignouit quàm perculit, & vtilius reſeruauit hoſtes, quàm ceperat. Quid autem aliud Ioannes, niſi honeſtatem conſiderauit, vt inhoneſtas, nuptias etiam in rege non poſſet perpeti, dicens: Non licet tibi illam vxorem habere? Potuit tacere, niſi indecorum ſibi iudicaſſet mortis metu verum non dicere, inclinari regi, propheticam authoritatem adulatiõe ſubtexere. Sciebat vtique moriturum ſe eſſe, quia regi aduerſabatur, ſed honeſtatem ſaluti prętulit. Et tamẽ quid vtilius quàm quod paſſionis viro ſancto aduexit gloriam? Sancta quoq; Suſanna denũciato falſi teſtimonij terrore, cùm hinc ſe videret vrgeri periculo, inde opprobrio, maluit honeſta morte vitare opprobrium, quàm ſtudio ſalutis turpem vitam ſubire ac ſuſtinere. Itaque dum honeſtati intẽdit, etiam vitam reſeruauit: quæ ſi id quod ſibi videbatur ad vitã vtile, præoptauiſſet, non tantam reportaſſet gloriam: imò etiã (id quod non ſolũ inutile, ſed etiam periculoſum foret) pœnam criminis forſitan non euaſiſſet. Aduertimus igitur, quia id quod turpe eſt, non poteſt eſſe vtile: neq; rurſus id

4. Reg. 6.

Iud. 11. 12. 13.

Marc. 6.

Daniel. 13.

A quod honeſtum eſt, inutile: quia cõplex honeſtatis eſt ſemper vtilitas, & vtilitatis honeſtas. Memorabile ferunt rhetores, quòd dux Romanorũ cũ ad eum aduerſarij regis medicus veniſſet, pollicens daturũ ſe regi venenũ, vinctum eum ad hoſtem remiſerit. Et reuera præclarũ, vt qui virtutis certamẽ ſuſceperat, nollet fraude vincere. Non enim in victoria honeſtatẽ ponebat, ſed ipſam, niſi honeſtate quæſitã, victoriã turpem pronũciabat. Redeamus ad noſtrũ Moyſen, atq; ad ſuperiora reuertamur: vt quanto pręſtantiora, tanto antiquiora promamus. Nolebat Aegypti rex populum dimittere patrum. Dixit Moyſes ſacerdoti Aaron, vt extenderet virgam ſuam ſuper omnes aquas Aegypti. Extendit Aarõ, & conuerſa eſt aqua fluminis in ſanguinem, & nemo poterat bibere aquam: omnéſq; Aegyptij ſiti peribant, ſyncera autem fluenta patribus abundabant. Iactauerunt fauillam in cœlum, & facta ſunt vlcera, & veſicæ cadentes in hominibus & quadrupedibus. Deduxerunt grãdinem in igne B flammeo, contrita erãt ſuper terram omnia. Rogauit Moyſes & vniuerſa in ſuam gratiam reuerterunt. Grando ſedata eſt, ſanata vlcera, ſolitos potus flumina præbuerunt. Iterum caligantibus tenebris operta erat terra per triduum, ex quo Moyſes manum leuauerat, & tenebras infuderat. Moriebatur omne primogenitum Aegyptiorum, cùm Hebræorum omnis eſſet inoffenſa progenies. Rogatus Moyſes, vt his quoque finem exitiis daret, orauit & impetrauit. In illo prædicandum, quod à fraudis conſortio temperauit. in hoc mirabile, quoniam diuinitus intenta ſupplicia, virtute propria etiam ab hoſte detorſerit. Verè nimium, ſicut ſcriptum eſt, mãſuetus & mitis, ſciebat quòd fidem rex non ſeruaret promiſſi, tamen honeſtum putabat vt rogatus oraret, læſus benediceret, appetitus remitteret. Proiecit virgã, & ſerpens factus eſt, qui deuorauit ſerpẽtes Aegyptiorum: ſignificans quòd verbum caro fieret, quę ſerpentis diri venena vacuaret per remiſſionem & indulgentiam peccatorum. Virga eſt enim verbum directum, regale plenum poteC ſtatis, inſigne imperij. Virga ſerpens facta eſt, quoniam qui erat filius dei, ex deo patre natus, filius hominis factus eſt natus ex virgine: qui quaſi ſerpens exaltatus in cruce, medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde & ipſe dominus ait: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. Denique & alterum ſignum ad dominum Ieſum pertinet, quod fecit Moyſes. Manum ſuam miſit in ſinum, & protulit eam, & facta eſt manus eius ſicut nix. Iterum miſit & protulit eam, & erat ſicut carnis humanæ ſpecies: ſignificans domini Ieſu primum fulgorem diuinitatis, poſtea ſuſceptionem carnis, in qua fide credere omnes gentes populóſque oporteret. Merito manum miſit, quia dextera dei Chriſt' eſt, in cuius diuinitatẽ & incarnationẽ ſi quis non crediderit, quaſi reprob' flagellatur: ſicut iſte rex, qui quoniã ſignis nõ credidit euidẽtib', poſtea flagellatus orabat, vt veniã mereretur. Quãtus igitur honeſtatis affectus eſſe debeat, ex his probatur, & eo maximè quod ſe obiiciebat pro populo dicẽs: vt remitteret populo deus, aut certe de libro viuentium ſe deleret. Tobias quoq; D formam expreſſit honeſtatis euidentius, cùm relicto conuiuio mortuos ſepeliret, & ad cibos pauperis menſæ inuitaret inopes. Raguel præcipuè, qui contemplatione honeſtatis, cùm rogaretur, vt filiam ſuam in coniugiũ daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circũuenire petitorem videretur tacendo. Itaque cùm Tobias filius Tobiæ poſceret vt ſibi daret puellam, reſpondit: lege quidem ipſi eam deberi tanquam propinquo, ſed dediſſe ſe eam iam ſex viris, & omnes eos eſſe mortuos. Iuſtus itaq; vir plus alienis timebat, & malebat innuptã ſibi manere filiã, quàm ꝑpter nuptias ei' extraneos periclitari. Quàm breuiter abſoluit omnes quęſtiones philoſophorum. Illi de vitiis tractant domorum, tegenda an prodenda à venditore videantur: hic noſter, nec filiæ vitia celanda arbitratus eſt. Et certe non ipſe affectabat vt eam traderet, ſed rogabatur. Quanto vtique iſte honeſtior ſit illis, dubitare non poſſumus, ſi conferamus quanto præſtantior ſit filiæ cauſa, quàm rei venalis pecunia. Cõſideremus aliud quod in captiuitate geſtum ſummum tenuit honeſtatis decorẽ. Nullis enim aduerſis honeſtas impeditur, q̃ in his

Exod. 7.

Ibidem. 9.

Ibidem. 12.

Numer. 12.

Exod. 7.

Ioan. 3.

Exod. 4.

Exo. 32.

Tobiæ. 2.

Ibidem. 7.

his eminet, & magis præcellit quàm in prosperis. Inter vincula itaque, inter arma, flammas, seruitutem (quæ liberis omni supplicio grauior est) inter pœnas morientium, excidia patriæ, viuorum formidinem, sanguinem pereptorum, non excidit tamē cura honestatis maioribus nostris, sed inter euersę patrię cineres & fauillas, in affectib' piis resplēduit & refulsit. [2.Mach.1.] Nam cùm in Persidem ducerētur patres nostri, qui tunc dei omnipotentis cultores erant, acceptum ignem de altari sacerdotes domini occultè in valle absconderunt. Erat illic velut patens puteus, aquæ secessu infrequēs, nec populari vsui patēs, ignoto & ab arbitris remoto loco: ibi obsignauerunt indicio sacro pariter ac silentio ignem reconditum. Non illis studio fuit aurum defodere, argētum abscondere, quod seruarēt posteris suis: sed inter extrema sua honestatis curam habentes, sacrum ignem seruandum putarunt: ne eum vel impuri contaminarent, vel defunctorum sanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Persidē sola religione liberi, quoniam sola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Post plurimum verò temporis, quando placuit deo, dedit hanc mentem regi Persarum vt instaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hierosolymis ritus iuberet. Cuius gratia muneris Neemiam sacerdotem rex Persarū direxit. At ille secum deduxit illorum sacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio solo, sacrum (ne periret) ignē absconderant: Venientes autem, vt patrum sermone est proditum, non inuenerūt ignem, sed aquā crassam. Et cùm deesset ignis quo adolerēt altaria, haurire eos aquā Neemias sacerdos, sibiq; deferre, & aspergere super ligna iussit. Tunc visu mirabile, cùm esset cœlum intextum nubibus, sol repente illuxit, accensus est magnus ignis, ità vt omnes in tam euidēti domini gratia factum stupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Neemias, psallebāt sacerdotes hymnum deo vsquequo consumptum est sacrificium. Iussit iterum Neemias residua aqua maiores perfundi lapides: Quo facto flāma accensa est, lumē autem refulgens ab altari consumptum ilicò est. Hoc patefacto indicio, rex Persarum eo loco in quo ignis fuerat absconditus, & postea reperta est aqua: templum fieri mandauit, cui inferebantur dona plurima. [Ibidem.2.] Appellauerūt autem illud qui erāt cū sancto Neemia, Epathar, quod interpretationem habet purificationis. à plurimis Nephthe vocatur. Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ prophetæ, quòd iusserit accipere de igne eos qui postea essent futuri. [Leui.9.] Hic est ignis qui cecidit super sacrificium Moysi, & consumpsit illud, sicut scriptum est: Quia exiuit ignis à domino, & consumpsit vniuersa quæ erant super altare holocausta. [Ibidem.10.] Hoc igne oportebat sanctificari sacrificium. Ideoque & in filios Aaron qui alienum ignem inferre voluerūt, exiuit iterū ignis à domino, & cōsumpsit eos, ita vt mortui extra castra proiicerētur. [2.Macha.2.] Veniens autē Hieremias in locū, inuenit domum in modum speluncæ, & tabernaculum, & arcam, & altare incēsi intulit illuc, & obstruxit ostium. Quod cùm hi qui simul venerant, curiosius perscrutarentur, vt notarent sibi locum, nequaquam comprehendere atque inuenire potuerunt. Vt autem cognouit Hieremias quod affectassent, dixit: Ignotus erit locus, donec cōgreget deus congregationem populi, & propitius fiat. Tunc deus ostendet hæc, & apparebit maiestas domini. Cōgregationem populi tenemus, propitiationē domini dei nostri agnoscimus, quā propitiator in sua operatus est passione. Arbitror quòd nec ignem istum possimus ignorare, cùm legerimus, quia baptizat dominus Iesus in spiritu sancto & igni, sicut in euangelio dixit Ioannes. [Ioan.1.] Merito cōsumebatur sacrificium, quoniā pro peccato erat. Ille autem ignis typus spiritus sancti fuit, qui descensurus erat post domini ascensionem, & remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fidelem. [Hierem.20.] Vnde ait Hieremias accepto spiritu: Et factum est in corde meo vt ignis ardens, flammigerans in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. [Acto.2.] Sed & in Actibus apostolorum cùm decidisset super apostolos spiritus sanctus, & plerosque qui expectabant promissa domini: tanquam ignem dispersas esse linguas legimus. Denique sic vaporabatur singulorum animus, vt musto repleti esse æstimarentur, qui acceperant linguarum diuersitatem. Quid ergo sibi vult, quòd ignis aqua facta est, & aqua ignem excitauit, nisi quia spiritalis gratia per ignē exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur enim peccatū, & exuritur. [1.Cor.3.] Vnde & Apostolus ait: Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Et infrà: Si cuius opus arserit, detrimētum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignē. Quod ideo posuimus, vt probaremus per ignem exuri peccata. Notum est ergò hūc esse verè ignem sacrum, qui tunc in typo futuræ remissionis peccatorum descendit super sacrificium. Hic igitur ignis absconditur captiuitatis tempore; quo culpa regnat: tempore autem libertatis promitur. Et licet in aquæ speciem mutatus, tamen seruat ignis naturam, vt cōsumeret sacrificium. [Deutero.4. Hebr.12.] Nec mireris, cùm legeris, quia pater deus dixit: Ego sum ignis consumens. [Hierem.2.] Et alibi: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Ipse quoque dominus Iesus quasi ignis inflammat audientium corda, quasi fons refrigerat. [Lucæ 12. Ioan.7.] Nam ipse in euangelio suo dicit, quòd ideo venerit vt ignē in terras mitteret, & potum sitientibus aquæ viuæ ministraret. [3.Reg.18.] Heliæ quoque tempore descendit ignis, quando prouocauit prophetas gentium vt altare sine igne accenderent. Et cùm illi nequissent facere, hostiam suam tertio ipse perfudit aqua, & manabat aqua in circuitū altaris, & exclamauit, & cecidit ignis à domino de cœlis, & consumpsit holocaustum. Hostia illa tu es. Considera tacitus singula. In te descendit vapor spiritus sancti, te videtur exurere cùm tua peccata consumit. Denique quod consumptum est sacrificium Moysi tempore, sacrificium pro peccato erat. [2.Mach.2.] Vnde Moyses ait, sicut in Machabæorum scriptum est libro, eo quòd non sit manducatum quod erat pro peccato, consumptum est. Nónne tibi consumi videtur, quando in baptismatis sacramento interit homo totus exterior? [Roman.6.] Vetus homo noster exterior crucifixus est cruci, Apostolus clamat. Illic, sicut patrum exempla te docent, Aegyptius demergitur: Hebræus resurgit sancto renouat' spiritu, qui etiam per mare rubrum inoffenso transiuit vestigio, vbi baptizati sunt patres sub nube, & in mari. [2.Corin.4.] In diluuio quoque Noe tempore mortua est omnis carò, iustus tamen cum sua progenie seruatus est. [Gene.7.] An non consumitur homo, cùm absorbetur mortale istud à vita? Denique exterior corrumpitur, sed interior renouatur. Nec solum in baptismate, sed etiam in pœnitentia fit carnis interitus ad profectum spiritus, sicut apostolica docemur authoritate, dicente sancto Paulo: [1.Cor.5.] Iudicaui vt præsens eum qui sic operatus est, tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Prolixior excursus admirandi gratia mysterij factus videtur, dum studemus reuelatum plenius sacramentum pandere, quod eousque plenum honestatis est, vt sit plenum religionis. Quanta autem honestatis cura maioribus fuit, vt vnius mulieris iniuriam stupro illatam intemperātium, bello persequerentur, & victo populo tribus Beniamin obtestarentur in coniugium se eis proprias filias non daturos? Remanserat tribus sine vllo posteritatis subsidio, nisi fraudis necessariæ accepisset licentiam. Quæ tamen indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est, vt raptu inirent cōiugia, non connubij sacramento. Et reuera dignum fuit, vt qui alienum contubernium soluerant, ipsi nuptiarum amitterent solēnitatem. [Iudicū 19.] Quàm plena autem miserationis historia? Vir, inquit, Leuita acceperat sibi iugalem (quam à cōcubitu concubinam appellatam arbitror) quæ aliquanto post quibusdam (vt fieri solet) offensa rebus, ad patrem se cōtulit, & fuit illic quatuor mensibus. Exurrexit vir eius, & abiit ad soceri sui domum, vt cum sua iugali repararet gratiam, & reuocaret eam, ac reduceret. Occurrit mulier, atque in domum patris sui introduxit maritum. Lætatus adolescentulæ pater venit obuiam, & sedit cum eo tribus diebus, & epulati sunt, & quieuerunt. Et sequenti die surrexit Leuita diluculo, & retentus est à socero, vt tam citò non desereret conuiuij iocunditatem. Et alio & tertio die non permisit pater adolescentulæ proficisci generum suum, donec lætitia & gratia inter eos omnis consummaretur. Sed die septimo

A cùm iam ad vesperum declinaret dies, post mensas & læta
conuiuia, cùm prętexeret finitimæ noctis viciniam & apud
suos potius, quàm apud extraneos requiescendum putaret,
nequiuit tenere, & dimisit vnà cum filia sua virum. Verum
vbi facta est aliqua progressio, cùm vesper iã propior vrge
ret, & appropinquandũ foret ad vrbẽ Iebusæorum, dicente
seruulo, vt ad eã dominus suus deflecteret, nõ acquieuit do
minus suus, quia nõ erat ea ciuitas filiorũ Israel: sed intẽdit
peruenire vsq; Gabaa, quę habitabatur à populo tribus Ben
iamin. Nec erat quisquã qui adueniẽtes reciperet hospitio,
nisi vir peregrinus progressa ætate. Qui cũ aspexisset eos,
interrogauit Leuitã: quò vadis, vel vnde venis? quo respon
dente quòd esset viator, & repeteret montẽ Effrem, & non
esset qui colligeret eum: hospitium obtulit, adornauit cõui
uium. At vbi satietas epulãdi facta est, & mensæ remotæ, ir-
ruẽtes pestilẽtes viri circũierunt domũ. Tunc senior filiam
suam virginem, & coæqualẽ eius cum qua cubitare solita es
set, offerebat viris iniquitatis, tantum ne vis irrogaretur ho
B spiti. Verũ vbi parum ratio processit, & vis præualuit, cessit
Leuites iugalem suã. Et cognouerũt eam, & tota nocte illu-
serũt ei. Quæ atrocitate vel dolore victa iniuriæ, ante ostiũ
hospitij quo vir suus diuerterat, proiecit se atque exhalauit
spiritũ, supremo licet vitę munere affectũ bonæ cõiugis ser
uans, vt exequias saltẽ sui funeris marito reseruaret. Quo co
gnito (ne multis morer) omnis propè populus Israel in bel-
lum exarsit, dubióq; euentu cũ anceps maneret prelium, ter
tia tamen præliandi vice traditus est populus Bẽiamin popu
lo Israel, & diuina iudicatus sentẽtia pœnas intemperantiæ
luit. Condẽnatus quoque ne quis ei ex numero patrũ filiam
suam daret in vxorẽ. Id confirmatũ iurisiurandi sacramen-
to est. Sed cõpuncti quòd tam acerbã in fratres tulissent sen
tentiam, ita seueritatẽ eius temperauerunt, vt orbatas paren
tibus virgines in cõiugium sibi asciscerent, quorum patres
pro delicto perẽpti forent, vel raptu copulã sociarent: quia
C pro tam turpis commissi facinore, qui alieni matrimonij ius
violauerãt, indignos se impetrãdo exhibuere matrimonio.
Sed ne periret vna populo trib⁹, fraudis indulta est cõniuen
tia. Quãta igitur honestatis cura maiorib⁹ fuerit, hinc pro-
ditur, vt quadraginta milia virorũ stringerent gladium ad-
uersus fratres suos de tribu Bẽiamin, dum vlcisci volũt iniu
riam impudicitiæ, quia temeratores castitatis nõ suffereban
† offerebant
tur. † Itaq; eo bello cæsa sunt vtrinq; sexagintaquinq; milia
bellatorum, & exustæ vrbes. Et cùm inferior primo fuisset
populus Israel, tamen nec aduersi metu belli percitus vindi
cẽdæ castitatis sequestrauit dolorẽ. Ruebat in prælium, vel
sanguine suo parans cõmissi flagitij diluere notam. Et quid
mirum si populo dei decorũ illud atq; honestum curæ fuit,
quando etiam leprosis (sicut in libris Regnorũ legimus) ho
4. Reg. 6.
nestatis non defuit cõsideratio? Fames erat magna in Sama-
ria, quia obsederat eam Syrorum exercitus. Rex militares
excubias supra murũ sollicitus reuisebat, interpellauit eum
mulier dicens: Persuasit mihi hæc mulier vt afferrem filium
meum, & attuli, & coximus, & comedimus eum, & promisit
vt & ipsa postea filiũ suũ afferret, & carnes illius simul man-
D ducaremus. Nunc autem filium suum abscõdit, & non vult
eum afferre. Motus rex quòd nõ solum humanis, sed etiam
parricidalibus cadaueribus mulieres pastæ viderentur, & tã
atrocis calamitatis exẽplo percitus, Helisæo prophetæ man
dauit necẽ, cuius in potestate fore crederet, vt obsidionem
solueret, propulsaret famẽ, vel quia non permiserat regi vt
percuteret Syros quos cæcitate perfuderat. Sedebat Heli-
sęus cum senioribus in Bethel, & priusquã introiret ad eum
regis nuncius, ait ad seniores viros: Si vidistis, quoniã filius
homicidæ illius misit auferre caput meũ? Et introiuit nun-
cius, & mandatum regis pertulit, denuncians præsens capi-
Ibidem. 7.
tis periculum. Cui respõdit propheta: Hac hora diei crasti-
na, mensura similaginis siclo, & duæ mẽsuræ hordei siclo in
porta Samariæ. Et cũ missus à rege nuncius non credidisset,
dicẽs: Si plueret domin⁹ de cœlo abundantiã frumẽti, ne sic
quidem id posse effici: dixit ad eũ Helisæus: Quia non credi
disti, oculis videbis tuis, & nõ mãducabis. Et factus est subi
to in castris Syrię velut quadrigarũ sonus, & vox multitudi
nis, & vox magnæ virtutis, atq; ingens belli tumultus: & ar-
A bitrati sunt Syrij, quòd rex Israel in societatem aduocasset
prælij regem Aegypti, & regẽ Amorræorũ: & fugerunt di
luculo, relinquentes tabernacula sua, quoniã verebantur ne
improuiso aduentu nouorũ opprimerẽtur hostium, & con-
iunctis regũ viribus non possent resistere. Id incõgnitũ Sa-
marię erat, quoniã victi metu, & fame tabidi, nec prętende-
re audebant. Erãt autẽ leprosi quatuor ad portam ciuitatis,
quibus vita erat supplicium, & mori lucrũ, & dixerũt ad se
inuicem: Ecce nos hic sedemus, & morimur. Si ingredimur
vrbem, moriemur fame. si manemus hic, nullum subsidium
viuẽdi suppetit nobis. Eamus in castra Syriæ, aut compen-
dium mortis erit, aut salutis remedium. Perrexerũt itaq;, &
intrauerunt castra: & ecce omnia nuda hostium. Ingressi ta-
bernacula, primũ repertis alimentis fugauerunt famẽ, dein-
de auri & argenti quantum potuerunt diripuerunt. Et cùm
soli possent prædæ incubare, elegerunt tamen regi nunciare
fugisse Syrios: quia id honestum arbitrabãtur, quàm repres
so indicio fouere fraudis rapinam. Quo indicio egressus est
B populus, & diripuit castra Syriæ, & cõmeatus hostium: A-
bundantiam fecit annonæ, vilitatem reddidit, vt secundum
propheticũ dictum mensura similaginis siclo, & duæ mensu
ræ hordei pari precio constarent. In hac lętitia plebis nun-
cius ille in quo requiescebat rex, constitutus in porta, inter
exeuntium festinationem & remeãtium exultationem, con-
culcatus à plebe mortuus est.

Laus honestatis, magnanimitate Hester, & fide Ionathæ commendatur & Achimelech. *Caput XV.*

Hester 2. & sequen.

QVid Hester regina, nónne vt populum suũ pericu
lo erueret (quod erat decorum atque honestum)
morti se obtulit, nec immitis regis trepidauit fu-
rorẽ? Ipse quoq; rex Persarum ferox atq; tumido
corde, tamen decorum iudicauit indici insidiarum quæ sibi
paratæ forent, gratiam repræsentare, populúmque liberum
à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tã
C indecora suasisset. Denique quem secundũ à se, ac pręcipuũ
inter omnes amicos haberet, cruci tradidit, quod dehone-
statum se eius fraudulentis consiliis animaduertisset. Ea e-
nim amicitia probabilis, quæ honestatem tuetur, præferen-
da sanè opibus, honoribus, potestatib⁹: honestati verò præ-
ferri non solet, sed honestatem sequi. Qualis fuit Ionathas,
qui pro pietate nec offensam patris, nec salutis periculũ re-
1. Reg. 22.
fugiebat. Qualis fuit Achimelech, qui pro hospitalis gratiæ
officiis necem potius sibi, quàm proditionem fugientis ami
ci, subeundam arbitrabatur.

De moderamine amicitiæ conseruandæ, clauditur volumen.
Caput XVI.

NIhil igitur præferendum honestati: quæ tamen ne
amicitiæ studio prætereatur, etiam hoc scriptura
admonet. Sunt enim pleræq; philosophorũ quæ-
stiones, vtrum amici causa quisquam contra pa-
triam sentire néc ne debeat, vt amico obediat: vtrum opor
teat vt fidem deserat, dum indulget atq; intendit amici com
Prouer. 25.
moditatibus. Et scriptura quidem ait: Claua & gladius & sa
D gitta ferrata, sic homo est testimonium dãs falsum aduersus
amicum suum. Sed considera quid astruat. Non testimoni-
um reprehẽdit dictum in amicum, sed falsum testimonium.
Quid enim si dei causa, quid si patriæ cogatur aliquis dice-
re testimonium? Nunquid pręponderare debet amicitia re-
ligioni, præponderare charitati ciuium? In his tamen ipsis
rebus requirenda est veritas testimonij, ne amicus appeta-
tur amici perfidia, cuius fide absolui debebat. Amicus itaq;
neq; noxio gratificari debet, neque innocẽti insidiari: Sanè
si necesse sit dicere testimonium, si quid in amico vitij co-
gnouerit, corripere occultè: si non audierit, corripere pa-
làm. Sunt enim bonæ correptiones, & plerunque meliores,
quàm tacita amicitia. Et si lædi se putat amicus, tu tamen
corripe. Et si amaritudo correptionis animum eius vulne-
Prouer. 27.
ret, tu tamen corripere ne verearis. Tolerabiliora sunt e-
nim amici vulnera, quàm adulantium oscula. Errantẽ igitur
amicum corripe, innocentem amicum ne deseras. Constans
enim debet esse amicitia, perseuerare in affectu, nõ puerili
modo amicos mutare vaga quadã debemus sententia. Aperi
pectus tuũ amico, vt fidelis sit tibi, & capias ex eo vitæ tuæ
iocunditatẽ.

iocunditatem. Fidelis enim amicus medicamentum est vitæ & immortalitatis gratia. Defer amico, vt æquali, nec te pudeat vt præuenias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Ideo Sapiens dicit: Amicum salutare non erubescas. Nec deseras amicũ in necessitate, nec derelinquas eum, neque destituas, quoniam amicitia vitæ adiumentum est. Ideo in ea onera nostra portemus, sicut Apostolus docuit. Dicit enim his quos eadem cõplexa est charitas. Etenim si amici secundæ res amicos adiuuant, cur non & in aduersis amici rebus amicorum adiumentum suppetat? Iuuemus consilio, conferamus studia, cõpatiamur affectu. Si necesse est, toleremus propter amicum etiam aspera. Plerunq; inimicitiæ subeundæ sunt propter amici innocentiam, sæpe obtrectationes, si restiteris vel responderis cùm amicus arguitur & accusatur: nec te pœniteant eiusmodi offensiones. Iusti enim vox est: Et si mala mihi euenerint propter amicum, sustineo: In aduersis enim amic⁹ probatur. Nã in prosperis amici omnes videntur. Sed vt in aduersis amici patientia & tolerãtia necessaria, sic in prosperis authoritas congrua est, vt insolentiam extollentis se amici reprimat & redarguat. Quàm pulchre in aduersis positus Iob dicit: Miseremini mei amici mei, miseremini. Non quasi abiecta vox ista est, sed quasi cẽsoria. Nã cùm iniustè argueretur ab amicis, respõdit: Miseremini mei amici, hoc est, misericordiam debetis facere. Opprimitis autem vos & impugnatis hominem, cuius ærumnis compati pro amicitia vos oportebat. Seruate igitur filij initam cum fratribus amicitiam, qua nihil est in rebus humanis pulchrius. Solatiũ quippe vitæ huius est, vt habeas cui pectus aperias tuum, cum quo arcana participes, cui committas secretum pectoris, vt colloces tibi fidelem virum, qui in prosperis gratuletur tibi, in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur. Quàm boni amici Hebræi pueri, quos à sui amore nec fornacis ardentis flamma diuisit? De quo loco, vt superius diximus, bene ait sanct⁹ Dauid: Saul & Ionathas speciosi & charissimi, inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati. Hic est amicitiæ fructus, non vt fides propter amicitiam deseratur. Non potest enim homini amicus esse, qui deo fuerit infidus. Pietatis custos amicitia est, & æqualitatis magistra, vt superior inferiori se exhibeat æqualem, inferior superiori. Inter dispares enim mores non potest esse amicitia: & ideo cõuenire sibi vtriusque debet gratia. Nec authoritas desit inferiori, si res poposcerit, nec humilitas superiori. Audiat quasi parem, quasi æqualem, & ille quasi amicus moneat, obiurget non iactantiæ studio, sed affectu charitatis. Neque monitio aspera sit, neque obiurgatio contumeliosa. Sicut enim adulationis fugitans amicitia debet esse, ita etiam aliena insolentiæ. Quid est enim amicus, nisi consors amoris, ad quem animum tuum adiungas atque applices, & ita misceas, vt vnum velis fieri ex duobus, cui te tanquam alteri tibi committas, à quo nihil timeas, nihil ipse commodi tui causa inhonestum petas? Non enim vectigalis amicitia est, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est enim amicitia, nõ quæstus: quia non pecunia quæritur, sed gratia: nec licitatione preciorum, sed concertatione beneuolẽtiæ. Denique meliores amicitiæ sunt inopum plerunque quàm diuitum: & frequenter diuites sine amicis sunt, quibus abundant pauperes. Non est enim vera amicitia, vbi est fallax adulatio. Diuitibus itaque plerique assentatorie gratificantur. Erga pauperem nemo assentator est. Verum est, quicquid defertur pauperi. huius amicitia inuidia vacat. Quid amicitia preciosius, quæ angelis communis & hominibus est? Vnde & dominus Iesus dicit: Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui recipiant vos in æterna tabernacula sua. Ipse nos deus amicos ex seruulis facit, sicut ipse ait: Iam vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Dedit formã amicitiæ quam sequamur, vt faciamus amici voluntatem, vt aperiamus secreta nostra amico quæcunq; in pectore habemus, & nos illius arcana non ignoremus. Ostendamus illi nos pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum. Ideo, inquit, vos dixi amicos, quia omnia quæcũq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Nihil ergo occultat amicus si verus est. effundit animũ suum, sicut effundebat mysteria patris dominus Iesus. Ergo qui facit mandatũ dei, ei⁹ amicus est, & hoc honoratur nomine. Qui est vnanimis, ipse amicus est: quod vnitas animorum in amicis sit, neque quisquam detestabilior, quàm qui amicitiam læserit. Vnde in proditore dominus hoc grauissimum inuenit quo eius condemnaret perfidiã, quod gratiæ vicẽ non repræsentauerit, & conuiuiis amicitiæ venenum maliciæ miscuerit. Itaque sic ait: Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui semper mecum dulces capiebas cibos. Hoc est, non potest sustineri istud, quia vnanimis appetisti eum, qui tibi donauerat gratiam. Nam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique: & ab eo qui me oderat, absconderem me. Inimicus vitari potest, amicus non potest, si insidiari velit. Illum cauemus cui non committimus consilia nostra: hunc cauere non possumus, cui commisimus. Itaque ad aceruandam peccati inuidiam nõ dixit, tu verò seruus meus, apostolus meus, sed vnanimis meus: hoc est, non meus, sed etiã tuus proditor es, qui vnanimum prodidisti. Dominus ipse cùm à tribus regibus offensus esset, qui sancto Iob honorem nõ detulissent, ignoscere his per amicũ maluit, vt amicitiæ suffragium remissio fieret peccatorũ. Itaq; rogauit Iob, & dominus ignouit. Profuit illis amicitia, quibus obfuit insolẽtia.

Haec apud vos deposui filij, quæ custodiatis in animis vestris: quæ vtrum aliquid profectus habeant, vos probabitis. Interim copiam multam exemplorum afferunt. Nam prope omnia maiorum exempla, plurima quoque dicta his tribus inclusa libris tenẽtur, vt etsi sermo nihil deferat gratiæ, series tamen vetustatis quodam compendio expressa, plurimum instructionis conferat.

OFFICIORVM FINIS.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANENSIS, ad Marcellinam sororem suam de uirginibus, Liber primus.

SI iuxta cœlestis sententiam veritatis, verbi totius, quodcunq; ociosum fuerimus locuti, habem⁹ præstare rationem: vel si vnusquisque seruus credita sibi talẽta gratiæ spiritualis (quæ nũmulariis diuidenda forent) vt crescẽtibus multiplicarentur vsuris, intra terrã suam vel quasi timidus fœnerator, vel quasi auarus possessor abscõderit, non mediocrem domino reuertente offensam incidet: iure nobis verendũ est, quibus licet ingenium tenue, necessitas tamen maxima, eloquia dei credita populi fœnerare mentibus, ne vocis quoque nostræ poscat vsurã, præsertim cùm studium à nobis dominus non profectuum requirat. Vnde scribendi aliquid sententia fuit. Maiore siquidẽ pudoris periculo auditur vox nostra quàm legitur. Liber enim non erubescit. Equidem ingenio diffisus, sed diuinæ misericordiæ prouocatus exemplis, sermonem meditari audeo. Nã volente deo etiam asina locuta est. Quod si mihi sub istius seculi oneribus constituto assistat angelus, ego quoque muta diu ora laxabo. Potest enim soluere impedimenta imperitiæ, qui in illa astria soluit naturæ. In arca veteris testamenti virga floruit sacerdotis. facilè deo est, vt in sancta ecclesia de nostris quoque nodis flos germinet. Cur autem desperandũ quòd dominus loquatur in hominibus, qui est locutus in sentibus, nec rubum est dedignatus? Atque vtinam meas quoque illuminet spinas. Erunt fortasse qui etiam in nostris sentibus aliquem mirentur lucere fulgorem, erunt quos spina nostra nõ vrat, erunt quibus de rubo audita vox nostra soluat de pedibus calciamẽtum, vt impedimẽtis corporalibus exuatur mẽtis incessus. Sed hæc sanctorum

Eccli. 22. Colos. 6. Iob. 19. Daniel 3. 2. Reg. 1. Lucæ. 16. Ioan. 15. Psalm. 54. Matth. 12. Matth. 25. Lucæ. 19. Numer. 22. Ibidem. 17. Exo. 3.

ſanctorũ merita virorum. Vtinã me ſub illa infructuoſa adhuc ficu iacentẽ ex aliqua Ieſus parte reſpiceret, ferret poſt triennium fructus & noſtra ficus. Sed vnde tantum peccatoribus ſpei? Vtinam ſaltem ille euangelicus dominicæ cultor vineæ ficum noſtram fortaſſe iam iuſſus excidere, dimittat illam & hoc anno, vſque dum fodiat, & mittat cophinum ſtercoris: nam fortè de terra ſuſcitet inopem, & de ſtercore erigat pauperem. Beati qui ſub vite & olea equos ſuos alligant, laborem curſuum ſuorum paci & lætitiæ conſecrantes, ne ficus adhuc, id eſt, illecebroſa delitiarum obumbret prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad vſum, ſterilis ad fructum. Ac fortaſſe miretur aliquis, cur ſcribere audeo qui loqui nequeo. Attamẽ ſi repetamus quę legimus in euangelicis ſcripturis, & ſacerdotalibus factis, ac nobis ſanctus Zacharias propheta documento ſit: inuenies eſſe quod vox nõ explicet, ſtilus ſignet. Quod ſi nomen Ioannis reddidit patri vocẽ, ego quoq; deſperare non debeo, qum vocem licet mutus accipiam, ſi loquar Chriſtum, cuius quidem generationẽ iuxta propheticum dictũ quis enarrabit? Et ideo quaſi ſeruus domini familiam prædicabo. Immacular' enim dominus, immaculatam ſibi familiam etiam in hoc pleno colluuionum fragilitatis humanæ corpore cõſecrauit. Et bene procedit, vt quoniam hodie natalis eſt virginis, de virginibus ſit loquẽdum, & ex prędicatione liber ſumat exordium. Natalis eſt virginis, integritatem ſequamur. Natalis eſt martyris, hoſtias immolemus. Natalis eſt ſanctæ Agnes, mirentur viri, non deſperent paruuli, ſtupeant nuptæ, imitentur innuptæ. Sed quid dignum ea loqui poſſumus, cuius ne nomen quidẽ eſt vacuum luce laudis? Fuit deuotio ſupra ætatẽ: virtus ſupra naturam, vt mihi videatur non hominis habuiſſe nomẽ, ſed oraculum martyris, quæ indicauit quid eſſet futura. Habeo tamen vnde mihi ſubſidium comparetur. Nomẽ virginis titulus eſt pudoris. Appellabo martyrẽ. Prædicaui ſatis, prolixa laudatio eſt quæ non quæritur, ſed tenetur. Faceſſant igitur ingenia, eloquentia conticeſcat. Vox vna pręconium eſt. Hanc ſenes, hanc iuuenes, hanc pueri canant. Nemo eſt laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari poteſt. Quot homines, tot præcones qui martyrem prædicant dum loquuntur. Hæc duodecim annorum martyrium feciſſe traditur. Quo deteſtabilior crudelitas, quæ nec minuſculæ pepercit ætati. Imò magna vis fidei, quæ etiam ab illa teſtimoniũ inuenit ætate. Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? Et quę non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. At iſtius ætatis puellæ toruos etiam vultus parentum ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere quaſi vulnera. Hæc inter cruentas carnificũ impauida manus, hęc ſtridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc neſcia, ſed parata vel ſi ad aras inuita raperetur, tẽdere Chriſto inter ignes manus, atq; in ipſis ſacrilegis focis trophęum domini ſignare victoris: nunc ferratis colla manúſque ambas inſerere nexibus. Sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere. Nouum martyrij genus. Nondum idonea pœnæ, & iam matura victoriæ, certare difficilis, facilis coronari: magiſterium virtutis impleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis. Non ſic ad thalamum nupta properaret, vt ad ſupplicij locum, lęta ſucceſſu, gradu feſtina virgo proceſſit, non intorto crine caput compta, ſed Chriſto: non floſculis redimita, ſed moribus. Flere omnes, ipſa ſine fletu. Mirari plerique quod tam facile vitæ ſuæ prodiga, quam nondũ hauſerat, iam quaſi perfuncta donaret. Stupere vniuerſi, qđ iam diuinitatis teſtis exiſteret, quæ adhuc arbitra ſui per ætatem eſſe non poſſet. Effecit denique vt ei de deo crederetur, cui de homine adhuc nõ crederetur: quia quod vltra naturam eſt, de authore naturæ eſt. Quãto terrore egit carnifex vt timeretur, quantis blanditiis vt ſuaderet, quantorum vota vt ſibi ad nuptias proueniret. At illa: Et hæc ſponſi iniuria eſt, inquit, expectare placituram. Qui me ſibi prior elegit, accipiet. quid percuſſor moraris? Pereat corpus, quod amari poteſt oculis, quibus nolo. Stetit, orauit, ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificẽ, quaſi ipſe addictus fuiſſet, tremere percuſſoris dextram, pallere ora alieno timentis periculo, cùm puella non timeret ſuo. Habetis igitur in vna hoſtia duplex martyrium, pudoris & religionis. Et virgo permanſit, & martyrium obtinuit. Inuitat nunc integritatis amor, & tu ſoror ſancta vel mutis tacita moribus, vt aliquid de virginitate dicamus, ne veluti trãſitu quodã perſtricta videatur, quæ principalis eſt virtus. Non enim ideo laudabilis virginitas, quia in martyribus reperitur, ſed quia ipſa martyres faciat. Quis autẽ humano eam poſſit ingenio comprehendere, quam nec natura ſuis incluſit legibus? Aut quis naturali voce complecti, quod ſupra vſum naturæ ſit? E cœlo arceſſiuit, quod imitaretur in terris. Nec immerito viuẽdi ſibi vſum quęſiuit è cœlo, quæ ſponſum ſibi inuenit in cœlo. Hæc nubes aëra angelos ſideráque tranſgrediens, verbum dei in ipſo ſinu patris inuenit, & toto hauſit pectore. Nam quis tantũ cùm inuenerit relinquat bonũ? Vnguentum enim exinanitum eſt nomẽ tuum. Proptérea adoleſcentulæ dilexerunt te & attraxerunt te. Poſtremo non meũ eſt illud, quoniam quæ non nubunt neq; nubentur, erunt ſicut angeli dei in cœlo. Nemo ergo miretur ſi angelis comparentur, quæ angelorum domino copulantur. Quis igitur neget hanc vitam fluxiſſe [illegible] cœlo, quam non facilè inuenimus in terris? Niſi poſtq[illegible] in hęc terreni corporis mẽbra deſcendit. tunc in v[illegible]go concepit, & verbũ caro factum eſt: vt quod caro [illegible] eſt, caro fieret dei. Dicet aliquis: Sed etiam Helias [illegible] corporei coitus fuiſſe permixtus cupiditatibus inueni[illegible] ideo ergo curru raptus ad cœlũ, ideo cum domino appa[illegible] gloria, ideo dominici venturus eſt præcurſor aduentu[illegible] Maria ſumens tympanum pudore virgineo choros duxit. Sed conſiderate cuius illa ſpeciem tunc gerebat. Nónne eccleſiæ, quæ religioſos populi cœtus qui carmina diuina concinerent, immaculato virgo ſpiritu copulauit? Nam etiam templo Hieroſolymis fuiſſe legimus virgines deputatas. Sed quid Apoſtolus dicit: Hęc autẽ in figura contingebãt illis, vt eſſent indicia futurorũ. Figura enim in paucis eſt, vita in plurib'. At verò poſteaq̃ dominus in corpus hoc veniens, cõtubernium diuinitatis & corporis ſine vlla concretæ confuſionis labe ſociauit, tunc toto orbe diffuſus corporib' humanis vitę cœleſtis vſus inoleuit. Hoc illud eſt quod miniſtrãtes in terris angeli decantarũt futurum genus, quod miniſteriũ domino immaculati corporis obſequiis exhiberet. Hæc eſt cœleſtis illa militia, quam laudantiũ exercitus angelorũ promittebat in terris. Habemus ergo authoritatẽ vetuſtatis à ſeculo, plenitudinẽ profeſſionis à Chriſto. Certè nõ eſt hoc mihi cõmune cum gẽtibus, non populare cũ Barbaris, non cum cęteris animantibus vſitatum, cum quib' & ſi vnum eundémq; vitalem aëris huius carpimus ſpiritũ, vulgarem terreni corporis participamus ſtatum, generandi quoq; non diſcrepamus vſu: hoc ſolo tamen naturæ parilis conuitia declinamus, quod virginitas affectatur à gentibus: ſed cõſecrata violatur, incurſatur à Barbaris, neſcitur à reliquis. Quis mihi prætendit Veſtæ virgines & Palladis ſacerdotes? Qualis iſta eſt non morum pudicitia ſed annorum, quæ non perpetuitate, ſed ætate præſcribitur? Petulãtior eſt talis integritas, cuius corruptela ſeniori ſeruatur ætati. Ipſi docent virgines ſuas non debere perſeuerare nec poſſe, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem eſt illa religio, vbi pudicæ adoleſcentes iubentur eſſe, impudicæ anus? Sed nec illa pudica eſt quæ lege tenetur, & illa impudica quæ lege dimittitur. O myſteria, ô mores, vbi neceſſitas imponitur caſtitati, authoritas libidini datur. Itaque nec caſta eſt, quæ metu cogitur, nec honeſta quę mercede cõducitur, nec pudor ille, qui intemperantium oculorum quotidiano expoſitus conuitio flagitioſis aſpectibus verberatur. Conferuntur immunitates, offeruntur precia, quaſi non hoc maximũ petulantiæ ſit indicium, caſtitatem vẽdere. Quod precio promittitur, precio addicitur, & precio remuneratur. Neſcit redimere caſtitatẽ quæ vendere ſolet. Quid de ſacris Phrygiis loquar, in quibus impudicitia diſciplina eſt, atq; vtinã ſexus fragilioris? Quid de Orgiis Liberi, vbi religionis myſteriũ eſt incentiuũ libidinis? Qualis igitur poteſt ibi vita eſſe ſacerdotum, vbi colitur ſtuprum deorum? Non habent igitur ſacram virginem. Videamus ne forte aliquam vel philoſophiæ præcepta formauerint,

Lucæ 13. Pſal. 112. Lucæ 1. Eſaiæ 53. 1. Tim. 2. Cantic. 1. Matthęi 22. Ioan. 1. 4. Reg. 2. Exod. 15. 1. Cor. 10. Lucæ 2.

uerint, quæ magiſterium ſibi omnium ſolent vendicare virtutum. Pythagoræa quædam vna ex virginibus celebratur fabulis: quę cũ à tyranno cogeretur ſecretũ prodere, ne quid in ſe ad extorquendam confeſſionem vel tormẽtis liceret, morſu linguam abſcidiſſe fertur, atque in tyranni faciem deſpuiſſe: vt qui interrogandi finem non faciebat, nõ haberet quam interrogaret. Eadem tamen forti animo, ſed tumenti vtero, exemplum taciturnitatis, & proluuium caſtitatis, victa eſt cupiditatibus, quæ tormentis vinci nequiuit. Igitur quæ mentis potuit tegere ſecretum, corporis nõ texit opprobrium. Vicit naturam, ſed nõ tenuit diſciplinã. Quàm vellet in voce munimentum ſui pudoris exiſtere? eò fortaſſe erudierat illam pœnitentia, vt culpam negaret. Nõ igitur inuicta vndique. Nam & tyrannus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat inuenit. Quanto noſtræ virgines fortiores, quæ vincunt etiam quas non vident poteſtates: quibus non tantũ de carne & ſanguine, ſed etiam de ipſo mundi principe ſeculíque B rectore victoria eſt. Aetate vtique Agne minor, ſed virtute maior, triumpho numeroſior, conſtantia confidentior, non ſibi linguam propter metum abſtulit, ſed propter trophæũ reſeruauit. Nihil enim habuit quod prodi timeret, cuius nõ erat criminoſa ſed religioſa confeſſio. Itaque illa ſecretum tantummodo celauit, hæc probauit deum: quem quia ætas nondum poterat confiteri, natura confeſſa eſt. In laudationibus ſolet patria prædicari & parentes, vt in commemoratione authoris dignitas ſucceſſionis exaggeretur. Ego licet laudationem non ſuſceperim virginitatis, ſed expreſſionẽ, ad rẽ tamen pertinere arbitror, vt quæ ſit ei patria, quis author appareat. Ac prius vbi ſit patria definiam'. Si enim ibi eſt patria, vbi genitale domicilium: in cœlo profecto eſt patria caſtitatis. Itaque hic aduena, ibi incola eſt. Quid autem eſt caſtitas virginalis, niſi expers cõtagionis integritas? Atque eius authorem quem poſſumus exiſtimare niſi immaculatum dei filium, cuius caro non vidit corruptionem, diuinitas non eſt experta contagionem? Videte igitur quanta C virginitatis merita ſint. Chriſtus ante virginẽ, Chriſtus ex virgine, à patre quidẽ natus ante ſecula, ſed ex virgine nat' ob ſecula. Illud naturæ ſuæ, hoc noſtræ vtilitatis eſt. Illud erat ſemper, hoc voluit. Spectate aliud virginitatis meritũ. Chriſtus virginis ſpõſus, & ſi dici poteſt, Chriſt' virgineæ caſtitatis. Virginitas enim Chriſti, nõ virginitatis eſt Chriſt'. Virgo eſt ergo quæ nupſit, virgo quæ nos ſuo vtero portauit, virgo quæ genuit, virgo quæ proprio lacte nutriuit. De qua legimus, quanta fecit virgo Hieruſalẽ. Nõ deficiẽt de petra vbera, neq; nix à libano, aut declinauit aqua valida vẽto quæ portatur. Qualis eſt hæc virgo quæ trinitatis fontibus irrigatur, cui de petra fluũt aquæ, non deficiũt vbera, mella fundũtur? Petra autẽ eſt iuxta Apoſtolũ Chriſt'. Ergo à Chriſto nõ deficiunt vbera, claritas à deo, flumen à ſpiritu. (1. Corin. 10.) Hæc eſt trinitas quæ eccleſiã ſuam irrigat, pater, Chriſtus, & ſpiritus. Sed iam à matre deſcendamus ad filias. De virginibus, inquit Apoſtolus, (Ibidem. 7.) præceptum domini non habeo, conſilium autem do. Si doctor gentium non habuit, habere quis potuit? Et præceptum quidẽ non habuit, ſed habuit exẽplũ. Nõ enim imperari poteſt virginitas, ſed optari. Nam quæ ſupra nos ſunt, in voto magis ꝙ in magiſterio ſunt. Sed volo vos inquit, ſine ſollicitudine eſſe. Nam qui ſine vxore eſt, ſollicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat deo. Et virgo cogitat quę domini ſunt, vt ſit ſãcta corpore & ſpiritu. Nam quæ nupta eſt, cogitat quæ mũdi ſunt, quomodo placeat viro. Non ego quidem diſſuadeo matrimonium, ſed virginitatis attexo beneficium. Qui infirmus eſt inquit, olera manducet. (Roma. 14.) Aliud exigo, aliud admiror. Alligatus es vxori? noli quærere ſolutionem. (1. Corin. 7.) Solutus es ab vxore? ne quæſieris vxorem. Hoc præceptum eſt copulatis. De virginibus autẽ quid ait? Et qui matrimonio iũgit virginem ſuam, bene facit: & qui nõ iungit, melius facit. (Ibidem.) Illa nõ peccat, ſi nubat: hæc ſi non nubat, æterna eſt. Ibi remedium infirmitatis, hic gloria caſtitatis. Illa non reprehẽditur, iſta laudatur. Conferamus ſi placet bona mulierum cũ vltimis virginum. Iactet licet fœcũdo ſe mulier nobilis partu, quo plures generauerit, plus laborat. Numerat ſolatia filiorum,

A ſed numeret pariter & moleſtias. Nubit, & plorat. Qualia ſunt vota quæ flentur? Concipit & graueſcit. Prius vtique impedimentum fœcunditas incipit afferre, quàm fructum. Parturit & ægrotat. Quàm dulce pignus quod à periculo incipit, & in periculis deſinit, prius dolori futurũ quàm voluptati. Periculis emitur, nec pro arbitrio poſſidetur. Quid recenſeam nutriendi moleſtias inſtituẽdi & copulãdi? Felicium ſunt iſtæ miſeriæ: Habet mater hæredes, ſed auget dolores. Nam de aduerſis non oportet dicere, ne ſanctiſſimorum parentũ animi contremiſcant. Vide mi ſoror quàm graue ſit pati quod non oportet audiri. Et hæc in præſenti ſeculo. Venient autem dies, quando dicant: Beatæ ſteriles, & ventres qui non genuerunt. (Lucæ 23.) Filiæ enim huius ſeculi generantur & generant, filia autem regni abſtinet à voluptate viri & à voluptate carnis, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quid ego famulatus graues & addicta viris ſeruitia replicẽ fœminarũ, quas ante iuſſit deus ſeruire, quàm ſeruos? Quæ B eò proſequor, vt indulgentius obſequantur. Quibus hoc ſi probæ ſunt, merces eſt charitatis: ſi improbæ, pœna delicti. (1. Corin. 7.) Hinc illa naſcuntur incentiua vitiorum, vt quæſitis coloribus ora depingant, dum viris diſplicere formidant, & de adulterio vultus meditentur adulterium caſtitatis. Quanta hæc amentia, effigiem mutare naturæ, picturam quærere, & dum verẽtur maritale iudicium, prodere ſuum? Prior enim de ſe pronunciat, quæ cupit mutare quod nata eſt. Ita dum alij ſtudet placere, prius ſibi ipſa diſplicet. Quẽ iudicẽ mulier veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipſam quę videri times? Si pulchra es, quid abſconderis? Si deformis, cur te formoſam eſſe mentiris, nec tuæ conſciẽtiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit, tu alteri vis placere: & iraſceris ſi amet aliam, qui adulterare in te docetur? Male magiſtra es iniuriæ tuæ. Lenocinari refugit etiam quæ paſſa lenonem eſt? Ac licet vilis mulier, non alteri tamẽ ſed ſibi peccat, tolerabilioráque prope modum in adultero crimina ſunt. Ibi enĩ pudicitia, hic natura adulC teratur. Iam quanto precio opus eſt, ne etiam pulchra diſpliceat. Hinc precioſa collo dependent monilia, inde per humum veſtis trahitur aurata. Emitur igitur hæc ſpecies an habetur? Quid quod etiam odorum variæ adhibentur illecebræ, gemmis onerantur aures, oculis color alter infunditur? Quid ibi remanet ſuum, vbi tam multa mutantur? Senſus tuos amittit mulier, & viuere poſſe ſe credit? Vos vero beatæ virgines quæ talia tormenta potius ꝙ ornamenta neſcitis, quibus pudor ſanctus verecunda ſuffuſus ora, & bona caſtitas eſt decori. non humanis addictę oculis, alieno errore merita veſtra pẽſatis. Habetis ſane & vos veſtræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma non corporis, quam nulla extinguet ætas, nulla eripere mors poteſt, nulla ægritudo corrumpere. ſolus formæ arbiter petitur deus, qui etiã in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores. Non vteri onus notum, nõ dolor partus, & tamen numeroſior ſoboles piæ mentis, quæ omnes pro liberis habet. fœcunda ſucceſſoribus, ſterilis orbitatibus, neſcit funera, nouit hęredes. Sic ſancta eccleſia immaculata coitu, fœcunda partu, virgo eſt caſtitate, mater eſt prole. Parturit D itaque nos virgo, non viro plena, ſed ſpiritu. Parit nos virgo, non cum dolore membrorum, ſed cum gaudiis angelorum. Nutrit nos virgo, non corporis lacte ſed apoſtoli, quo infirmam adhuc creſcẽtis populi lactauit ætatem. Quæ igitur nupta plures liberos habet ꝙ ſancta eccleſia, quæ virgo eſt ſacramentis, mater eſt populis, cuius fœcunditatem etiã ſcriptura teſtatur dicens: Quoniam plures filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum? (Eſa. 54.) Noſtra virum non habet, ſed habet ſponſum, eo quod ſiue eccleſia in populis, ſiue anima in ſingulis, ſacræ doctrinæ verbis ſine vllo flexu pudoris, quaſi ſponſo innubit æterno, effœta iniuriæ, fœta rationis. Audiſtis parentes quibus erudire virtutibus, quibus inſtituere diſciplinis filias debeatis, vt habere poſſitis quarum meritis veſtra delicta redimantur. Virgo dei donum eſt, munus parentum, ſacerdotium caſtitatis. Virgo matris hoſtia eſt, cuius quotidiano ſacrificio vis diuina placatur. Virgo indiuiduum pignus parentum, quę non dote ſollicitet, nõ emigratione deſtituat, non offendat iniuria. Sed nepotes

potes aliquis habere desiderat, & alii nomē acquirere. Pri-
mum suos tradit, dū quærit alienos. Deinde certis defrau-
dari incipit, dum sperat incertos. confert opes proprias, &
adhuc poscitur, nisi dotē soluat exigitur. Si diu viuat, one-
rosus est. Emere istud est generum, nō acquirere, qui parē-
tibus filiæ vendat aspectus. Ideo ne tot mensibus gestatur
vtero, vt in alienam transeat potestatem? Ideo commendā-
dæ virginis cura suscipitur, vt citius parentibus auferatur.
Dicet aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego vero suadeo, &
eos damno qui dissuadere consuerunt, vtpote qui Saræ ac
Rebeccæ & Rachel cæterarúmque veterū cōiugia fœmi-
narum pro documentis singularium virtutum recēsere so-
leam. Qui enim copulam damnat, damnat & filios, & ductā
per successionū seriem, generis societatē damnat humani.
Nam quemadmodum duratura in seculum ætas succedere
posset ætati, nisi gratia nuptiarum procreandæ studium so-
bolis incitaret? Aut quomodo prædicari potest quod im-
maculatus Isaac ad altaria dei victima paternæ pietatis ac-
cessit, quod Israel humano situs in corpore deum vidit, &
religiosum populo dedit nomen, quorū originem damnat?

Gene. 22.
Gene. 28. & 32.

Vnum sanè licet sacrilegi homines habent, quod in his etiā
à sapientissimis probetur: qui coniugia damnando profitē-
tur, ipsi non debuissent nasci. Non vtiq; dissuadeo nuptias,
si fructus sacræ virginitatis enumero. Paucarū quippe hoc
munus est, illud omnium. Nec potest esse virginitas, nisi ha
beat vnde nascatur. Bona cum bonis comparo, quo facilius
quid præstet eluceat. Neque meam sentētiam affero, sed eā
repeto, quam edidit spiritus sanctus per prophetā. Melior
est, inquit, sterilitas cū virtute. Primum enim quod nuptu-
ræ præ ceteris concupiscunt, vt sponsi decore se iactent, eo
necesse est impares sacris se fateantur esse virginibus, qui-
bus solis cōtingit dicere: Speciosus forma præ filiis homi-
num, diffusa est gratia in labiis tuis. Quis est iste sponsus?

Psal. 44.

Non vilibus addictus obsequiis, non caducis superbus di-
uitiis, sed cuius sedes in seculum seculi, filiæ regum in ho-
nore eius. Astitit regina à dextris eius in vestitu deaurato,
varietate circūamicta virtutū. Audi igitur filia, & vide, &
inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domū
patris tui, quoniam concupiuit rex speciem tuam, quia ipse
est deus tuus. Et aduerte quantum tibi spiritus sanctus scri
pturæ diuinæ testificatione detulerit. Regnum, aurum, pul
chritudinem. Regnum, vel quia sponsa es regis æterni, vel
quia inuictum animum gerens, ab illecebris voluptatū non
captiua haberis, sed quasi regina dominaris. Aurū, quia si-
cut illa materies examinata igne preciosior est, ita corporis
species virginalis spiritu consecrata diuino, formæ suæ ac-
quirit augmētum. Pulchritudinem vero quis potest maio-
rem existimare decore eius quæ amatur à rege, probatur à
iudice, dicatur domino, consecratur deo, semper spōsa, sem
per innupta, vt nec amor finē habeat, nec damnum pudor?
Hæc profecto vera pulchritudo est, cui nihil deest, quę so-
la meretur audire à domino: Tota es formosa ꝓxima mea,
& reprehensio non est in te. Veni huc à Libano, transibis &
pertransibis à principio fidei à capite Sanir & Hermon, à
latibulis leonū, à montibus pardorum. Quibus indiciis o-
stenditur perfecta & irreprehensibilis virginalis animę pul
chritudo, altaribus consecrata diuinis, inter occursus & la-
tibula spiritualium bestiarum non inflexa mortalibus, sed
intenta mysteriis dei meruisse dilectum, cuius vbera plena
lætitiæ. Vinum enim lętificat cor hominis. Et odor, inquit,
vestimentorum tuorum super omnia aromata. Et infra: Et
odor inquit, vestimentorum tuorū sicut odor Libani. Vide
quem nobis tribuas virgo processum. Primus enim odor
tuus super omnia aromata quę in saluatoris missa sunt sepul
turam: & mortuos corporis motus, membrorúmq; redolet
obisse delitias. Secundus odor tuus sicut odor Libani do-
minici corporis, integritatē virgineæ florē castitatis exha-
lat. Fauum itaque mellis tua opera componāt. Digna enim
virginitas quæ apibus cōparetur, sic laboriosa, sic pudica,
sic continens. Rore pascitur apes, nescit concubitus, mella
componit. Ros quoque virginis est sermo diuinus, quia si-
cut ros dei verba descendunt. Pudor virginis est inteme-
rata natura. Partus virginis fœtus labiorum, expers amari-

Cantic. 4.
Psalm. 103.
Cantic. 4.

tudinis, fertilis suauitatis, in cōmune labor, cōmunis est fru
ctus. Quàm te velim filia imitatricē esse huius apiculæ, cui
cibus flos est, ore soboles legitur, ore cōponitur. Hàc imi-
tare tu filia, verba tua nullum doli velamen obtendant, nul
lum habeant fraudis inuolucrum: vt & puritatem habeant,
& plena grauitatis sint. Meritorū quoque tuorū tibi ęterna
posteritas tuo ore pariatur. Nec soli tibi, sed etiam plurib᷒
congreges. Quis scit enim quando à te anima tua repósca-
tur? Nec receptacula horreorum frumentis coaceruata di-
mittēs, nec vitæ tuæ vsui profutura, nec meritis, rapiari eò
quo thesaurum tuum ferre nō possis. Diues igitur esto; sed
pauperi, vt naturæ participes tuæ, participes sint etiam fa-
cultatum. Florem quoque tibi demonstro carpendum, illū
vtique qui dixit: Ego flos campi, & lilium conuallium, tan-
quam lilium in medio spinarum: quod est euidentis indicij,
spiritalium nequitiarū sentibus virtutes obsideri, vnde ne-
mo fructū referat, nisi qui cautus accedat. Sume igitur alas
virgo, sed spiritus, vt superuoles vitia, si contingere cupis
Christum. In altis habitat, & humilia respicit. Et species
eius sicut cedrus Libani, quæ comam nubibus, radicem
in terris inserit. Principium enim eius in cœlo, posteriora
eius in terris, fructus cœlo proximos ediderunt. Scrutare
diligentius tam bonum florem, nec vbique eum in pectoris
tui conualle reperies, humilibus enim frequēter inhalatur.
Amat generari in hortis, in quibus eum Susanna dū deam-
bularet inuenit, mori prius quàm violari parata. Qui sint au
tem horti, ipse demonstrat dicens: Hortus conclusus soror
mea sponsa, hortus conclusus fons signatus: eo quod in hor
tis huiusmodi impressam signaculis imaginem dei, synceri
fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritualium bestia-
rum, sparso cœno fluenta turbētur. Hinc ille murali septus
spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut
hortus furibus inaccessus vitem redolet, fragrat oleam, ro-
sam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sa-
cratæ virginitatis inolescat. Hic est odor quem Iacob pa-
triarcha fragrauit, quando meruit audire: Ecce odor filij
mei sicut odor agri pleni. Nā licet plenus omnibus ferè fru
ctibus patriarchæ sancti fuerit ager: ille tamē fruges maio-
re virtutis labore generauit, hic flores. Accīgere itaq; vir-
go, & si vis huiuscemodi tibi vt hortus aspiret, propheticis
eum claude pręceptis. Pone custodiam ori tuo, & ostiū cir-
cunstantiæ labiis tuis: vt etiam tu possis dicere: Tanquā ma
lus in lignis nemoris, ita fraternus meus in medio filiorum.
In vmbra eius cōcupiui & sedi, & fructus eius dulcis in fau
cibus meis. Inueni quē dilexit anima mea, tenui eum, & non
relinquam eum. Descēdat fraternus meus in hortum suum
& manducet fructum pomorum suorum. Veni fraterne mi,
exeamus in agrum, pone me vt sigillum in cor tuum, & ve-
lut signaculum super brachium tuum. Fraternus meus can
didus & rubeus. Decet enim vt plene noueris virgo quē di
ligis, atque omne in eo & ingenitæ diuinitatis & assumptæ
mysteriū incorporationis agnoscas. Candidus merito, quia
patris splendor. rubeus, quia partus est virginis. color in eo
fulget & rutilat vtriusque naturæ. Memento tamen anti-
quiora in eo diuinitatis insignia, quàm corporis sacramēta:
quia nō cœpit à virgine, sed qui erat venit in virginē. Ille
discretus à militib᷒, ille lācea vulneratus, vt nos sacri vul-
neris cruore sanaret, respondebit tibi profecto, est enim mi
tis & humilis corde, blādus aspectu. Exurge aquilo, & ve-
ni auster, aspira hortum meū, & fluant aromata mea. Ex om
nibus enim partibus mundi odor sanctæ religionis adole-
uit, dilectæ quo virginis membra fragrarunt. Formosa es
proxima mea, vt bona opinio, pulchra vt Hierusalem. Non
caduci itaq; corporis pulchritudo vel morbo peritura vel
senio, sed nullis obnoxia casibus opinio bonorum nunquā
moritura meritorum virginibus est decori. Et quoniam nō
humanis iam sed cœlestibus, quorum vita viuis in terris, di
gna es comparari: accipe à domino præcepta quæ serues.
Pone me vt sigillum, inquit, in cor tuum, & velut signacu-
lum super brachium tuum. Quo signatiora prudentiæ tuæ
factorúmque documenta promantur, in quibus figura dei
Christus eluceat, qui paternæ ambitum exæquans naturæ,
totū quicquid à patre diuinitatis assumpsit, expressit. Vnde
etiam

Cantic. 2.
Psal. 112.
Dan. 13.
Cantic. 4.
Gene. 27.
Psal. 140.
Cantic. 5.
Ioan. 19.
Cantic. 4.

Eph. 1. & 4. etiam apostolus in spiritu nos dicit esse signatos: Quoniam patris imaginem habemus in filio, sigillum filij habemus in spiritu. Hac trinitate signati caueamus diligentius, ne quod accepimus pignus in cordibus nostris, aut morum leuitas, aut vlli⁹ adulterij fraus resignet. Sed facessat hic sacris virginibus metus, quibus tanta præsidia tribuit primùm ecclesia, quę tenerę ꝓlis sollicita successu, ipsa quasi murus abũdantibus in modum turrium increscit vberibus, donec soluto obsidionis hostilis incursu, pacem validæ iuuentutis maternæ præsidio virtutis acquirat. Vnde & propheta ait: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Tum ipse pacis dominus postquam validioribus brachiis cõmissa sibi vineta complexus, palmites suos gemmare cõspexerit, vultu præsule nascentibus fructibus auras temperat, sicut ipse testatur dicens: Vinea mea est in conspectu meo. Mille Salomoni & ducenti qui seruant fructum eius. Supra ait Sexaginta potentes in circumitu propaginis eius strictis armatos telis, & eruditos præliaribus disciplinis, hic mille ducentos. Creuit numerus vbi creuit & fructus: quiá quo sanctior quisque, eo munitior. Sic Heliseus propheta exercitus angelorum præsidio sibi adesse monstrauit. Sic Iesus Naue ducem militiæ cœlestis agnouit. Possunt igitur fructum in nobis custodire, qui possunt etiã militare pro nobis. Vobis autem virgines sanctæ speciale præsidiũ est, quę intemerato pudore sacrum domini seruatis cubile. Neque mirum si pro vobis angeli militant, quæ angelorum moribus militatis. Meretur eorum præsidiũ castitas virginalis, quorum vitam meretur. Et quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas enim angelos fecit. Qui eam seruauit angelus est, qui perdidit diabolus. Hinc religio etiam nomen accepit. Virgo est quę deo nubit. Meretrix quæ deos fecit. Nam de resurrectione quid dicam, cuius præmia iam tenetis? In resurrectione autem neque nubent, neque nubẽtur, sed erunt sicut angeli, inquit, in cœlo. Quod nobis promittitur, vobis præsto est, votorúmque nostrorum vsus apud vos est. De hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo. Seculum vos habere meruit, tenere nõ potuit. Quàm præclarum autem angelos propter intemperantiam suam in seculum cecidisse de cœlo, virgines propter castimoniã in cœlum transisse de seculo? Beatæ virgines, quas non illecebra sollicitat corporum, non colluuio præcipitat voluptatum. Cibus parsimonię, potus abstinẽtiæ, docet vitia nescire, qui docet caussas nescire vitiorum. Caussa peccandi etiã iustos sępe decepit. Hinc populus dei postquam sedit bibere, deũ negauit. Hinc Loth concubitus filiarum ignorauit & pertulit. Hinc inuersis vestigiis filij Noë patri quondã pudenda texerunt, quæ procax vidit, modestus erubuit, pius texit, offensurus si & ipse vidisset. Quanta vis est vini, vt quẽ diluuia non nudauerunt, vina nudarent? Quid illud? Quãtę felicitatis est quod nulla vos habendi cupiditas inflammat? Pauper quod habes poscit, quod non habes non requirit: fructus laboris tui thesaur⁹ est inopi: & duo æra si sola sint, census est largientis. Audi ergo soror quantis careas. Nam caue quid debeas. Nec meum est docere, nec tuum discere. Perfectæ enim virtutis vsus magisterium nõ desiderat, sed informat. Cernis vt pomparũ ferculis similis incedat, quæ se componit vt placeat, omnium in se vultus & ora cõuertens, eo ipso quo studet placere, deformior. Prius enim populo displicet, quàm placeat viro. At in vobis reiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quod vos non ornatis, ornatus est. Certe laceræ vulnerib⁹ aures, & depressæ onera miseræ ceruicis, non sunt alleuamenta pœnarum, sed discrimina metallorum. Hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nihil refert, auro corpus oneretur an ferro. Si ceruix premitur, si grauatur incessus, nil precium iuuat: nisi quod vos mulieres ne pereat vobis pœna, trepidatis. Quid interest, vtrum aliena sententia, an vestra vos damnet? Hinc vos etiam miserabiliores quàm qui publico iure damnantur: quod illi optant exui, vos ligari. Quàm vero miserabilis illa conditio, quod tanquam mancipij forma venalis nuptura licitatur: & qui precio vicerit, emat. Tolerabilius tamen mancipia veneunt, quæ sæpe sibi dominos legunt. Virgo si eligat, crimẽ est: si non eligat, cõ-

Psal. 121.

Cantic. 7.

4. Reg. 6.
Ios. 5.

Matth. 22.

Exod. 32.
Gene. 19.
Ibidem. 9.

A tumelia. Quę quamuis pulchra sit & decora, & timet videri, & cupit. Cupit, vt se charius vẽdat: timet, ne hoc ipsum dedeceat quod videtur. Quanta autem votorum ludibria, & ad procorum euentus suspecti metus, ne pauper illudat, ne diues fastidiat, ne pulcher irrideat, ne nobilis spernat. Dicet aliquis: Tu nobis quotidie virginũ canis laudes: quid faciã qui eadem quotidie cantito, & proficio nihil? Sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandæ virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniũt, vt hic velẽtur. magnã rem videtis: hic tracto, & alibi persuadeo. Si ita est, alibi tractemus vt vobis persuadeam. Quid? quod etiã qui me non audiunt sequuntur: qui audiunt, nõ sequuntur? Nam plerasque virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & quod est grauius, viduis, cum quibus hic mihi sermo est. Nempe si hominem amarẽt filiæ vestræ, per legem possent eligere quem vellent. Quibus igitur hominem eligere licet, deum non licet? Cõtuemini quàm dulcis pudicitiæ fructus sit, qui Barbaricis quoque inoleuit affectibus. Ex vltimis infra vtráque Mauritaniæ partib⁹ deductæ virgines hic sacrari gestiunt: & cum sint omnes fami-

B liæ in vinculis, pudicitia tamen nescit esse captiua. Profitetur regnum æternitatis, quæ mœret iniuriam seruitutis. Nã quid de Bononiensibus virginibus loquar, fœcũdo pudoris agmine, quæ mundanis se deliciis abdicantes sacrarium virginitatis incolunt sine contubernali sexu, contubernali pudore ꝓuectæ ad vicenariũ numerũ, & cẽtenariũ fructũ, relictóque parentũ hospitio tendunt in tabernaculis Christi indefessæ milites castitatis? Nunc canticis spiritualibus personant, nunc victũ operibus exercẽt. Liberalitatis quoque subsidium manu quærunt. Quod si inuestigãdæ virginitatis inoleuerit odor, (nãque præ cæteris speculandi venatum pudoris explorant,) totis curarum vestigiis prædam latentem vsque ad ipsa cubilia persequuntur: aut si liberior alicui⁹ volatus assulserit, totis omnes videas assurgere alis, concrepare pẽnis, emicare plausu, vt casto pudicitiæ choro cingãt volantẽ, donec albenti delectata comitatu, in plagas pudoris & indaginem castitatis, domus patriæq; oblita succedat.

C Bonum itaque si virgini studia parentum quasi flabra pudoris aspirent. Sed illud gloriosius, si teneræ ignis ætatis, etiam sine veteribus nutrimentis sponte se rapiat in fomitem castitatis. Dotem negabunt parentes? sed habes diuitem sponsum, cuius contenta thesauro, patrię successionis emolumenta non quæras. Quanto dotalibus præstat compendiis casta paupertas: & tamen quam audistis aliquando propter studium integritatis legitimæ factam successionis extorrem?* Contradicunt parentes, sed volunt vinci, resistunt primo, qui credere * timẽt. Indignantur frequẽter, vt discas vincere: abdicationem minantur, vt tentent, si potes damna seculi non timere. Quæsitis blandiuntur illecebris, vt videant si variarum mollire te non queat blanditia voluptatũ. Exerceris virgo dũ cogeris. Et hæc tibi prima certamina anxia parentum vota proponunt. Vince prius puella pietatem. Si vincis domum, vincis & seculum. Sed esto, maneant vos damna patrimonij. Nónne caducarum & fragilium dispendium facultatum, futura cœli regna compensant? Quanquã si verbis cœlestibus credimus, nemo est qui

D reliquerit domum aut parẽtes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum dei, & non recipiat septies tantum in hoc tempore, in seculo autem venturo vitam ęternam possidebit. Crede fidem tuam deo, quæ homini pecuniam credis. fœnerare Christo. Bonus depositæ spei custos, multiplicatis fidei tuæ talentum soluit vsuris. Non fallit veritas, non circumscribit iustitia, non decipit virtus. Quod si non creditis oraculo, vel exẽplis credite. Memorię nostræ puella dudum nobilis in seculo, nunc nobilior deo, cum vrgeretur ad nuptias à parentibus & propinquis, ad sacrosanctũ altare confugit. Quò enim melius virgo recurreret, quàm vbi sacrarium virginitatis offertur? Ne is quidem finis audaciæ. Stabat ad aram dei pudoris hostia, victima castitatis, nũc capiti dexteram sacerdotis imponẽns, precem poscẽs, nunc iustæ impatiens moræ, ac summũ altari subiecta verticem. Num melius, inquit, quàm altare velabit, quod sanctificat ipsa velamina, frontem? Plus talis decet flammeus, in quo

* exortem.
* al. cedere.

Lucæ. 19.

in quo caput omnium Christus quotidie cõsecratur. Quid agitis vos propinqui? quid exquirendis adhuc nuptiis sollicitatis animum? Iam dudum prouisas habeo. Sponsum offertis? meliorem reperi. Quaslibet exaggerate diuitias, iactate nobilitatem, potẽtiam prædicate. Habeo eum cui nemo se comparet, diuitem mundo, potentem imperio, nobilem cœlo. Si talem habetis, non refuto optionem. si non reperitis, non prouidetis mihi, sed inuidetis. Silentibus cæteris vn⁹ abruptius, Quid si, inquit, pater tuus viueret, innuptam te manere pateretur? Tum illa maiori religione, moderatiore pietate: Et ideo fortasse defecit, ne quis impedimentum posset afferre. Quod ille responsum de patre, de se oraculum, maturo sui probauit exitio. Ita cæteri eadẽ quisque metuentes, fauere cœperunt qui impedire quærebant: nec dispendium debitarum attulit virginitas facultatũ, sed etiam emolumentũ integritatis accepit. Habetis puellæ deuotionis præmium, parentes cauete offensionis exemplum.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis de uirginibus. Liber II.*

SVperiore libro quantum virginitatis munus sit, euoluimus. nõ enim potuimus explicare, vt per se cœlestis gratia muneris inuitet legentem. Secundo libro virginẽ institui decet, & tanquam competentium præceptorũ magisteriis erudiri. Sed quoniam nos infirmi ad monendum sumus, & impares ad docendum, (debet enim is, qui docet supra eum qui docetur excellere:) ne vel susceptũ deseruisse munus, vel nobis arrogasse amplius videremur, exemplis potius q̃ præceptis putauimus imbuendam: licet amplius proficiatur exemplo: quoniã nec difficile quod iam factũ est existimatur, & vtile quod probatum, & religiosum quod hæreditario quodam paternæ virtutis vsu, in nos est successione trãsfusum. Quod si quis nos præsumptionis arguit, arguat poti⁹ sedulitatis, quia rogantibus virginibus ne hoc quidem putaui negãdum. Malui enim me in periculum deduci pudoris, quàm non obsequi voluntati earum, quarum studiis etiam deus noster placido se indulget assensu. Sed neq; præsumptio notari potest, quoniam cum haberent vnde discerent, affectum potius quàm magisterium quæsiuerunt meũ. Et excusari sedulitas non potest, quoniam cum haberent authorem matris ad obseruantiam disciplinæ, non superfluum iudicaui, si nostri sermonis blanditiam deriuarent ad professionis illecebram. Ille docere facilis, qui seuero vitia coercet affectu. Nos qui docere non possumus, blãdiamur. Et quoniã pleræq; absẽtes nostri desiderabant sermonis vsum: volumen hoc condidi, quo profectæ ad se vocis meæ munus tenẽtes deesse non crederent quẽ tenerent. Sed proposita prosequamur. Sit igitur vobis tanquam in imagine descripta virginitas vitáq; beatæ Mariæ, de qua velut speculo refulget species castitatis & forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla viuendi, vbi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid effugere, quid tenere debeatis, ostendunt. Primus discendi ardor, nobilitas est magistri. Quid nobilius dei matre? quid splendidius ea, quam splẽdor elegit? quid castius ea quæ corpus sine corporis cõtagione generauit? Nam de cæteris eius virtutibus quid loquar? Virgo erat non solum corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu syncerum adulteraret affectum. Corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, non in incerto diuitiarum, sed in prece pauperis spem reponens. (1.Timo.6.) Intẽta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita nõ hominem sed deum quærere. Nõ lædere [illegible]os, bene velle omnibus, assurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactãtiam, rationem sequi, amare virtutem. Quãdo ista vultu læsit parentes? quando dissensit propinquis? quando fastidiuit humilem? quando derisit debilem? quando vitauit inopem, eos solos solita cœtus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque præteriret verecundia? Nihil toruũ in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundũ: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulãtior: vt ipsa corporis species simulachrum fuerit mentis, figura ꝓbitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo prætendat ingressu, nihil intus latere tenebrarum: vt mens nostra nullis repagulis corporalibus impedita tanquam lucernæ lux intus posita foris luceat. Quid ego exequar ciborum parsimoniam, officiorum redũdantiam, alterum vltra naturam superfuisse, alterum penè ipsi naturæ defuisse? Illic nulla intermissa tempora, hic cõgeminatos ieiunio dies? Et si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obuius, qui mortẽ arceret, non delitias ministraret. Dormire non prius cupiditas quàm necessitas fuit. Et tamen cum quiesceret corpus, vigilaret anim⁹: qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænũciat. Prodire domo nescia, nisi cum ad ecclesiam conueniret, & hoc ipsum cũ parentibus aut propinquis. Domestico operosa secreto, forensi stipata comitatu, nullo meliore tamen sui custode quàm seipsa: quæ incessu affectúq; venerabilis, non tam vestigium pedis tolleret quàm gradũ virtutis attolleret. & tamen alios habeat virgo membrorum custodes suorum, morum autem suorum se habeat ipsa custodẽ. Plures erunt de quibus discat, si ipsa se doceat, quæ virtutes magistras habet: quia quicquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus quasi à pluribus moneretur: sic implebat omnia virtutis officia, vt non tam disceret quàm doceret. Talem hanc euangelista monstrauit, talem angelus reperit, talẽ spiritus sanctus elegit. Quid enim in singulis morer, vt eam parẽtes dilexerint, extranei prædicauerint, quæ digna fuit ex qua dei filius nasceretur? Hęc ad ipsos ingressus angeli inuenta domi in penetralibus sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet. Neque enim comites fœminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat. Quin etiam tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot archangeli, tot prophetæ? Denique & Gabriel eam vbi reuisere solebat inuenit, (Lucæ.1.) & angelũ Maria, quasi viri specie mota, trepida, quasi non incognitum audito nomine recognouit. Ita peregrinata est in viro, quæ non est peregrinata in angelo, vt agnoscas aures religiosas, oculos verecũdos. Denique salutata obmutuit, & appellata respondit. (Lucæ.1.) sed quæ primo titubauerat aspectu, postea promisit obsequiũ. Quàm vero religiosa in propinquas fuerit, scriptura diuina significat. Nam & humilior facta est vbi se à deo cognouit electam, & statim ad cognatam suam in montana processit, non vtique vt exemplo crederet, quæ iam crediderat oraculo: Beata enim inquit, quæ credidisti. (Lucæ.1.) Et tribus cũ ea mẽsibus mansit. Tãti autẽ interuallo temporis non fides quæritur, sed pietas exhibetur. Et hoc postea quam in vtero parẽtis exiliens puer matrem domini salutauit, prius compos deuotionis quàm naturæ. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, virgo cõciperet, loqueretur mutus, adoraret magus, expectaret Simeon, sidera nunciarẽt: Maria mobilis ad introitum, immobilis ad miraculũ: conseruabat, inquit, hæc omnia in corde suo. (Ibidem.) Quãuis mater domini, discere tamẽ præcẽpta domini desiderabat: & quæ deum genuerat, deum tamẽ scire cupiebat. Quid quod annis quoque omnibus ibat in Hierusalem solenni die Paschæ, & ibat cum Ioseph? Vbique in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic indiuiduus debet esse virginitati, sine quo non potest esse virginitas. Nec ad templũ igitur Maria sine pudoris sui custode processit. Hęc est imago virginitatis. Talis enim fuit Maria, vt eius vnius vita omniũ disciplina sit. Si igitur author non displicet, opus probemus: vt quæcunque sibi eius exoptat præmium, imitetur exemplum. Quãtæ in vna virgine species virtutum emicãt. Secretum verecundiæ, vexillum fidei, deuotionis obsequium, virgo intra domum, comes ad mysterium, mater ad templum. O quantis illa virginibus occurret, quantas complexa ad dominum trahet dicens: Hæc thorum filij mei, hæc thalamos nuptiales immaculato seruauit pudore. Quemadmodum eas ipse dominus commendabit patri: nimirum illud & repetens suum:

Ioan.17. suum: Pater sancte, istæ sunt quas seruaui tibi, in quibus filius hominis caput reclinans quieuit. peto vt vbi ego sum, & ipsæ sint mecum. Sed non solum sibi debẽt prodesse, quę non solæ vixerunt sibi. hæc parentes redimat, hæc fratres. Pater iuste, mundus me non cognouit, istæ autẽ me cognouerunt, & mundum cognoscere noluerunt. Ibidem. Quæ pópa illa, Exod.15. quanta angelorum lætitia plaudentium, quod habitare mereatur virgo in cœlo, quæ cœlestem vitam vixit in seculo? Tunc etiam Maria tympanum sumens choros virginales excitabit cantãtes domino, quod per mare seculi sine secularibus fluctibus transierunt. Tunc vna quæque exultabit dicens: Introibo ad altare dei mei, ad deum qui lætificat iuuentutem meam. Psal.42. Psal.49. Immolo deo sacrificium laudis, & reddo altissimo vota mea. Neque enim dubitauerim vobis patere altaria, quarum mentes altaria dei confidenter dixerim, in quibus quotidie pro redẽptione corporis Christus immolatur. Nam si corpus virginis dei templum est, animus quid est, qui tanquam membrorum cineribus excitatis, sacerdotis æterni redopertus manu vaporem diuini ignis exhalat? Beatæ virgines, quæ tam immortali spiratis gratia, vt horti floribus, vt templa religione, vt altaria sacerdote. Ergo sancta Maria disciplinã vitæ informet, Thecla doceat immolari, quæ copulam fugiens nuptialem, & sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutauit. Nanque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorũ, ac vitalia ipsa sæuo offerret leoni, fecit vt qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingẽtem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificantem sono, quod sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat prædam suam bestia, & propriæ oblita naturæ, naturam induerat quam homines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione homines feritatẽ indutos sæuitiam imperare bestiæ, bestiam exosculantem pedes virginis docere quid homines facere deberẽt. Tantum habet virginitas admirationis, vt eam etiam leones mirentur. Nó impastos cibus flexit, nó citatos impetus rapuit, non stimulatos ira exasperauit, nó vsus decepit assuetos, nó feros natura possedit. Docuerunt religionem, dum adorant martyrem: docuerũt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur, demersis in terram oculis, tanquã verecundantibus ne mares aliqui vel bestia virginem nudam videret. Dicet aliquis: Cur exemplũ attulisti Mariæ, quasi reperiri queat quæ matrẽ domini possit imitari? Cur etiam Theclę quã gẽtiũ doctor instituit? Da huiuscemodi doctorẽ, si disciplinã * requiris huiusmodi. Recẽs vobis exemplũ profero, vt intelligatis Apostolum non vnius esse doctorẽ, sed omnium. Antiochiæ nuper virgo quædam fuit fugitans publici vsus, sed quo magis virorum euitabat aspectum, eo amplius incendebat. Pulchritudo enim audita nec visa plus desideratur, duobus stimulis cupiditatum amoris & cognitionis, dum & nihil occurrit quod minus placeat, & plus putatur esse quod placeat, quod non iudex oculus explorat, sed animus amator exoptat. Itaque sancta virgo ne diutius alerentur potiendæ spe cupiditatis, integritatẽ pudoris professa sic restinxit improborum faces, vt non iam amaretur, sed produceretur. Ecce persecutio. Puella fugere nescia, certe pauida ne incideret in insidiatores pudoris, animum ad virtutem parauit, tam religiosa, vt mortem nó timeret: tam pudica, vt expectaret. Venit coronæ dies maxima omnium expectatio. producitur puella, duplex professa certamẽ & castitatis, & religionis. Sed vbi viderunt constantiam professionis, metum pudoris, paratam ad cruciatus, erubescentem ad aspectus, excogitare cœperunt, quemadmodũ specie castitatis religionem tollerẽt, vt cũ id abstulissent quod erat amplius, etiam id eriperẽt quod reliquerant. Aut sacrificare virginem, aut lupanari prostitui iubent. Quomodo deos suos colunt qui sic vindicant, aut quemadmodũ ipsi viuunt qui ita iudicant? Hic puella, non quod de religione ambigeret, sed de pudore trepidaret, ipsa secum: Quid agimus hodie? Aut martyr, aut virgo. altera nobis inuidet corona. Sed nec virginis nomen agnoscitur, vbi virginitatis author negatur. Nam quemadmodum virgo si meretricem colas? quemadmodum virgo si adulteros diligas? quemadmodum virgo si amorem petas? Tolerabilius est enim mẽtem virginem quàm carnem habere. Vtrumque bonum, si liceat: si non liceat, saltem non homini castæ sed deo simus. Et Raab meretrix fuit, sed postquam deo credidit, salutem inuenit. Iosu.2.& 6. Iudic.9. Et Iudith se, vt adultero placeret, ornauit: quæ tamen quia hoc religione non amore faciebat, nemo eã adulteram iudicabat. Bene successit exemplum. Nam si illa quæ se commisit religioni, & pudorem seruauit & patriam: fortassis & nos seruando religionem seruabimus etiam castitatem. Quod si Iudith pudicitiã religioni præferre voluisset, perdita patria etiã pudicitiã perdidisset. Itaq; talib' informata exẽplis, simul animo tenẽs verba domini quibus ait: Quicũq; perdiderit animã suã propter me, inueniet eã: Matth.10. Fleuit & tacuit, ne eã vel loquentẽ adulter audiret: nec pudoris elegit iniuriam, sed Christi recusauit. Existimate verũ adulterore potuerit corpus, quæ nec vocem adulterauit? Iam dudum verecundatur oratio mea, & quasi audire gestorum seriem criminosam atque explanare formidat. Claudite aurẽ virgines dei, ducitur puella dei ad lupanar. Sed aperite aurem virgines dei, virgo prostitui potest, adulterari non potest. Vbicunque dei virgo est, dei templũ est. Nec lupanaria infamant castitatem, sed castitas etiam loci abolet infamiam. Ingens petulantium concursus ad fornicẽ. Discite martyrum miracula sanctæ virgines, dediscite locorũ vocabula. Clauditur intus columba, strepunt accipitres foris, certant singuli qui prædam primus inuadat. At illa manibus ad cœlum leuatis quasi ad domum venisset orationis, nó ad libidinis diuersoriũ: Christe, inquit, qui domuisti Danieli virgini feros leones, Danie.14. potes etiam domare hominum feras mentes. Chaldæis rorauit ignis, Iudæis se vnda suspendit misericordia tua, nó natura sua. Susanna ad suppliciũ genu fixit, Danie 13. & de adulteris triumphauit. Aruit dextera quæ templi tui dona violabat, nunc templum ipsum attrectatur tuũ, ne patiaris incestum sacrilegij, qui non passus es furtum. Benedicatur & nunc nomen tuum: vt quę ad adulteriũ veni, virgo discedam. Vix compleuerat precem, & ecce vir militis specie terribilis irrupit: quemadmodum cum virgo vt vidit, tremuit, cui populus tremens cessit? Sed non illa immemor lectionis: Et Daniel, inquit, supplicium Susannę, spectatur' aduenerat: & quã populus damnauit, vnus absoluit. Potest & in hoc lupi habitu ouis latere. Habet & Christus milites suos, qui etiã legiones habet. Aut fortasse percussor intrauit. ne vereare anima, talis solet martyres facere. O virgo, fides tua te saluam fecit. Cui miles: Ne quæso paueas soror. Frater huc veni, saluare animam non perdere. Serua me, vt ipsa serueris. Quasi adulter ĩgressus, si vis martyr egrediar. Vestimenta mutemus, conueniunt mihi tua, & mea tibi, sed vtraque Christo. Tua vestis me verum militem faciet, mea te virginẽ. Bene tu vestieris, ego melius exuar, vt me persecutor agnoscat. Sume habitum qui abscondat fœminam, trade qui consecret martyrem. Induere chlamydem quæ occultet membra virginis, seruet pudorem. Sume pileum qui tegat crines, abscõdat ora. Solent erubescere qui lupanar intrauerint. Sanè cum egressa fueris, ne respicias retro, memor vxoris Loth quæ naturam suã quia impudicos Gene.19. licet castis oculis respexit, amisit. Nec vereare ne quid pereat sacrificio. Ego pro te hostiam deo reddo, tu pro me militẽ Christo, habens bonam militiam castitatis, quæ stipendiis militat sempiternis, loricam iustitię, quæ spiritali munimine corpus includat: scutum fidei, quo vulnus repellas: galeã salutis. Ibi enim est præsidium nostræ salutis, vbi Christus est: Quoniam mulieris caput vir, virginis Christus. Ephes.5. Et intra hæc verba chlamydem exuit, suspectus tamen adhuc habitus & persecutoris & adulteri. Virgo ceruicem, chlamydem cœpit miles offerre. Quæ pompa illa, quæ gratia, cum in lupanari de martyrio certarent? Addantur personæ, miles & virgo, hoc est, dissimiles inter se natura, sed dei miseratione consimiles, vt compleatur oraculum, Tunc lupi, & agni simul pascentur. Esa.65. Ecce agna & lupus non solum pascũtur simul, sed etiam immolãtur. Quid plura? Mutato habitu euolat puella de laqueo, iam nõ suis alis, vtpote quæ spiritalibus ferebatur: & (quod nulla vnquã viderunt secula,) egreditur de lupanari virgo, sed Christi. At illi qui videbãt

oculis

* discipuli.

oculis & nō videbant, ceu raptores ad agnam lupi fremere A ad prædam. Vnus qui erat immodice districtior, introiuit. Sed vbi hausit oculis rei textū: Quid hoc, inquit, est? Puella ingressa est, vir videtur. Ecce non fabulosum illud, ceruā pro virgine, sed quod verum est, miles ex virgine. At etiam audieram & non crediderani, quòd aquas Christus in vina conuertit, iam mutare cœpit & sexus. Recedamus hinc dū adhuc qui fuimus sumus. Nūquid & ipse mutatus sum, qui aliud cerno quàm credo? Ad lupanar veni, cerno vadimonium: & tamen mutatus egrediar, pudicus exibo, qui adulter intraui. Indicio rei, quia debebatur tanto corona victori, damnatus est pro virgine qui pro virgine comprehensus est. Ita de lupanari nō solum virgo, sed etiā martyres exierunt. Fertur puella ad locum supplicij cucurrisse, certasse ambo de nece, cū ille diceret: ego sum iussus occidi, te absoluit sententia, quando me tenuit. At illa clamare cœpit: Non ego te mortis vadem elegi, sed prædem pudoris optaui. Si pudor quæritur, manet nexus: si sanguis exposcitur, fideiussorem non desidero, habeo vnde dissoluā. In me lata B est ista sententia quæ pro me lata est. Certe si pecuniæ te fideiussorem dedissem, & absente me iudex tuū censum fœneratori adiudicasset, eadem me sententia conuenires, meo patrimonio soluerem tuos nexus. Si recusarem, quis me indignam morte censeret? Quanto maior est capitis huius vsura? Moriar innocens, ne moriar nocens. Nihil hic medium est, hodie aut rea ero tui sanguinis, aut martyr mei. Si cito redij, quis me audet excludere? Si moram feci, quis audet absoluere? Plus legibus debeo rea non solum fugę meę, sed etiam cædis alienæ. Sufficiunt membra morti, quæ non sufficiebant iniuriæ. Est in virgine vulneri locus, qui nō erat contumeliæ. Ego opprobrium declinaui, non martyriū tibi cessi. Vestem, non professionem mutaui. Quod si mihi præripis mortem non redemisti me, sed circumuenisti. Caue ne quæso contendas, caue ne contradicere audiaris. Noli eripere beneficiū quod dedisti. Dū mihi hanc sententiā negas, illā restituis superiorē. Sentētia enim sentētia superiore mutatur. Si posterior me non tenet, superior tenet. Possu- C mus vterque satisfacere sententię, si me prius patiaris occidi. In te non habent aliam quam exerceant pœnam, in virgine obnoxius pudor est. Itaque gloriosior eris, si videaris de adultera martyrem fecisse, quàm de martyre adulteram reddidisse. Quid expectatis? Duo contēderūt, & ambo vicerunt: nec diuisa est corona, sed addita. Ita sancti martyres inuicē sibi beneficia conferentes, altera principium martyrio dedit, alter dedit effectum. At etiam Philosophorū gymnasia Damonem & Pythiam Pythagoreos in cœlum ferunt, quorum vnus cum esset morti adiudicatus, commendandorum suorum tempus poposcit. Tyrannus autē astutissimus, quod reperiri eum non posse existimaret, petiuit vt sponsorem daret qui pro se feriretur, si ipse faceret moram. Quid de duobus pręclarius, nescio: vtrumque pręclarum. alter mortis vadem inuenit, alter se obtulit. Itaque cū reus moram supplicio faceret, fideiussor vultu sereno mortem nō recusauit. Cum duceretur, amicus reuersus est, ceruicem substituit, colla subiecit. Tunc admiratus tyrannus D chariorem philosophis amicitiam quàm vitam fuisse, petiuit vt ipse ab his quos damnauerat, in amicitiam reciperetur. Tanta virtutis est gratia, vt & tyrannū inclinaret. Digna laude, sed minora nostris. Nam illic ambo viri, hic vna virgo, quæ primo etiā sexum vinceret. Illi amici, isti incogniti. Illi tyranno vni se obtulerunt, isti tyrannis pluribus, hoc etiam crudelioribus, quod ille pepercit, isti occiderūt. Inter illos in vno obnoxia necessitas, in his amborum voluntas libera. Hoc quoque isti prudentiores, quod illis studij sui finis amicitiæ gratia, istis corona martyrij. Illi enim certauerunt hominibus, isti deo. Et quoniam rei istius fecimus mentionem, par est contexere quid de diis suis senserit, quo magis infirmos iudicetis, quos irrident sui. Nanque is cum venisset in templum Iouis, amictum aureum quo operiebatur simulachrum eius, detrahi iussit, imponi laneū, dicens aurum hyeme frigidū, æstate onerosum esse. Sic deū irrisit suum, vt nec onus ferre posse, nec frigus putaret. Itē cum Aesculapij barbam vidisset aureā, tolli imperauit, incongruū esse appellans vt filius barbam haberet, cū Apollo pater eius adhuc non haberet. Item simulachris tenentibus aureas pateras ademit, allegās accipere se debere quod dij darent: Quoniam hæc sunt vota, inquit, hominum, vt à diis quæ bona sunt adipiscamur. Nihil autem auro melius: quod tamen si malum est, habere deos non debere. Si malū non est, habere magis homines debere qui vti scirent. Ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit, neque omnes qui dicuntur dij, retrahere potuerint pateras quas tenebant, nō tam furti reatum timentes quàm sensum non habētes. Quis igitur eos colat, qui nec defendere se quasi dij, nec abscondere quasi homines possunt? At in templo dei, nónne cum Hieroboam rex sceleratissimus dona quę pater eius posuerat auferret, ac super sanctum altare libaret idolis, dextera eius quam tetēdit aruit, nec sua ei quæ inuocabat idola profuerūt? Deinde cō uersus ad dominum rogauit veniam, statímque manus eius quæ aruerat sacrilegio, sanata est religione. Tam maturum in vno & misericordiæ diuinæ & indignationis exemplum extitit, vt sacrificanti subito dextera adimeretur, pœnitenti venia daretur. Hæc ego vobis sanctæ virgines nondum triennalis sacerdos munuscula paraui, licet vsu indoctus, sed vestris edoctus moribus. Quantus etenim adolescere vsus potuit, in tā parua initiatæ religionis ætate? Si quos hic flores cernitis, de vestræ vitæ collectos legite sinu. Nō sunt hæc præcepta virginibus, sed de virginibus exēpla. Vestrę virginitatis effigiē nostra depinxit oratio, vestrę grauitatis imaginē quasi in speculo quodā sermonis istius cernitis refulgere. Vos si quā nostro gratiā inhalastis ingenio, vestrū est quicquid iste redolet liber. Et quoniam quot homines, tot sententiæ: siquid defecatū est in sermone nostro, omnes legant: si quid decoctum, maturiores probēt: siquid modestum, pectoribus inhæreat, genas pingat: siquid florulentū, ætas florulenta non improbet. Debuimus sponsæ citare amorem. Scriptum est enim: Diliges dominum deum tuum. Debuimus in nuptiis calamistris quibusdam crines saltem orationis ornare. Scriptum est enim: Plaude manu, & percute pede. Debuimus perpetuos spargere thalamos rosis: Etiam & in his coniugiis temporalibus nubenti prius plauditur, quàm imperatur: ne ante dura offendant imperia, q̄ blāditiis amor totus inolescat. Equorum vis plausæ sonitum discit amare ceruicis, ne recuset iugum. Denique prius assuescitur verbo lasciuiæ, quàm verbere disciplinę. Ast vbi colla subdiderit iugo, & habena constringit, & stimulus vrget, & compares trahunt, & iugalis inuitat. Sic etiam virgo nostra debuit prius amore pio ludere, aurea thori regni cœlestis fulcra mirari, in ipso vestibulo nuptiarū, & postes frondium sertis cernere coronatos, & chori strepētis interius haurire delitias, ne se prius dominico iugo timefacta subduceret, quàm vocata inclinaret. Veni igitur huc à Libano sponsa, veni huc à Libano, transibis & pertransibis. Sæpius enim nobis iste versiculus recantandus est, vt vel dominicis vocata verbis, sequatur, si qua nō credit humanis. Hoc nos magisterium nō inuenimus, sed accepimus, sic instituit mystici carminis doctrina cœlestis. Osculetur me ab osculo oris sui, quia bona vbera tua super vinū, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Vnguentum exinanitum est nomen tuum. Totus iste delitiarum locus ludū sonat, plausum excitat, amorē prouocat. Ideo, inquit, adolescētulæ dilexerunt te, & attraxerūt te retro. In odorē vnguētorū tuorū curram⁹. Induxit me rex in tabernaculū suum. Ab osculis cœpit, vt ad tabernaculū perueniret. Atque illa tam patiens duri laboris, exercitatæque virtutis, vt aperiat manu claustra, in agrum exeat, in castellis maneat, in principio tamen retro odorem currit vnguenti: mox cū in tabernaculum venerit, vnguentum mutatur à castellis. Denique quò euadat videte! Si murus inquit est, ædificemus super eum turres argenteas. Quæ ludebat osculis, iam turres erigit, vt preciosis sanctorum turrita fastigiis, non solū hostiles frustretur incursus, verum etiā bonorum propugnacula struat tuta meritorum.

Ioan.2.
3.Reg.12.& 13.
Deut.6.
Ezech.21.
Cantic.1.

DIVI

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis de uirginibus. Liber III.*

QVoniam quæ habuimus digessimus superioribus libris duobus, tempus est soror sancta, ea quæ mecũ conferre soles, beatę memoriæ Liberij præcepta reuoluere, vt quo vir sanctior, eo sermo accedat gratior. Nanque is, cum in saluatoris natali ad apostolum Petrum, virginitatis professionem, vestis quoq; mutatione signares (quo enim melius die, q̃ quo virgo posteritatem acquisiuit) atque astantibus etiam puellis dei compluribus quæ certarent inuicem de tua societate: bonas, ĩquit, filia nuptias desiderasti. Vides quantus ad natalem sponsi tui populus conuenerit, & nemo
Ioan. 2.
impastus recedet? Hic est qui rogatus ad nuptias aquam in vina conuertit. In te quoque syncerum sacramentum conferet virginitatis, quæ prius eras obnoxia vilibus naturæ
Matth. 15.
materialis elementis. Hic est qui quinque panibus & duobus piscib⁹ quatuor milia populi in deserto pauit. Sed plures pauisset, si iam tunc qui pascerentur, fuissent. Deniq; ad tuas nuptias plures vocauit. Sed iam nõ panis ex ordeo, sed corpus ministratur è cœlo. Hodie quidem secundum hominẽ homo natus ex virgine, sed ante omnia generatus ex patre, qui matrem corpore, virtute referat patrem. Vnigenitus in terris, vnigenitus in cœlo. Deus ex deo, partus ex virgine. Iustitia de patre, virtus de potente, lumẽ ex lumine. Non impar generanti, non potestate discretus, non verbi extensione aut prolatione confusus, aut cum patre mixtus. Sed vt à patre generationis iure distinct⁹ sit, ipse est fraternus tuus, sine quo nec cœlestia nec marina nec terrena
Ioan 1.
consistunt. Verbum patris bonum, quod erat in principio. Habes eius æternitatem. Et erat, inquit, apud patrem. Habes indiscretam à patre inseparabilémque virtutẽ. Et deus erat verbum. Habes ingenitam eius diuinitatem. De compendio enim tibi fides est haurienda. Hunc filia dilige, quia bon⁹ est. Nemo enim bonus nisi solus deus. Si enim nõ du-
Lucæ. 18.
C
bitatur quia deus filius, deus autem bonus: vtique non dubitatur, quia bonus filius deus. Hũc inquam dilige. Ipse est
Psalm. 109.
Psal. 44.
Matth. 17.
quem pater genuit ante luciferum vt æternũ, ex vtero generauit vt filium, ex corde eructauit vt verbum. Ipse est in quo complacuit pater. Ipse est patris brachium: quia creator est omnium. Patris sapientia, quia ex dei ore processit.
Colos. 1.
Patris virtus, quia diuinitatis in eo corporaliter habitat plenitudo. Quem pater ita diligit vt in sinu portet, ad dexterã
1. Cor. 1.
locet, vt sapientiam dicat, virtutem nouerit. Si igitur virtus dei Christus, nũquid aliquando sine virtute deus? Nũquid aliquãdo sine filio pater? Si semper vtique pater, vtiq; semper & filius. Perfecti ergo patris perfectus est filius. Nam qui virtuti derogat, ei derogat cuius est virtus. Inæqualitatem non recipit perfecta diuinitas. Dilige igitur quem pa-
Ioan. 5.
ter diligit, honorifica quẽ honorificat pater. Qui enim nõ honorificat filiũ, nõ honorificat patrẽ. Et q̃ negat filiũ, nec patrẽ habet. Hęc quantũ ad fidem. Sed interdũ etiã cũ fides
1. Timo. 5.
D
tuta est, iuuẽtus suspecta est. Modico itaque vino vtere, ne infirmitatem corporis augeas, non vt voluptatem excites. Incendunt enim pariter duo, vinum & adolescentia. Infręnent etiam teneram ætatem ieiunia, & parsimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupiditates. Ratio reuocet, mitiget spes, restringat metus. Nam qui moderari nescit cupiditatibus, sicut equus raptatur indomit⁹, voluitur, obteritur, laniatur, affligitur. Quod aliquando iuueni ob amorem Dianæ contigisse proditur. Sed poëticis mendaciis coloratur fabula, vt Neptunus prælati riualis dolore incitatus, equis dicatur furorem immisisse, quo eius magna potentia prædicetur, quod iuuenem nõ in virtute vicit, sed fraude decepit. Vnde eius sacrificium quotannis instaurant Dianæ, vt equus ad eius immoletur aras. Quã virginẽ dicunt, quæ (id quod etiã meretrices erubescere solẽt,) amare potuit non amantem. Sed habeãt per me licet fabulæ suã authoritatem, quasi non, licet scelestum vtrumque, minus tamen sit iuuenem amore adulteræ sic flagrasse vt periret,

A
quàm duos (vt ipsi dicunt) deos de adulterio certasse: Iouẽ autem dolore scortantis filiæ in medicum vindicasse adulteri, quod eius curasset vulnera, qui Dianam in syluis adulterasset, venatricem sanè optimam non ferarum, sed libidinum, sed ferarum etiam vt nuda, venetur. Dent igitur Neptuno dominatum furoris, vt adstruãt crimen incesti amoris. Dent Dianæ regnum in syluis quas incolebat, vt cõfirment adulteriũ quod gerebat. Dent Aesculapio quod mortuum reformauerit, dummodo profiteantur quod fulminatus ipse non euaserit. Dent etiam Ioui fulmina quæ non habuit, vt testificentur quæ habuit opprobria. Sed à fabulis ad proposita reuertamur. Escis quoque omnibus quæ gignant membris calorem, parce vtẽdum puto. Carnes enim etiam aquilas volantes deponunt. In nobis quoque ales interior illa de qua legimus, Renouabitur sicut aquilæ iuuẽ-
Psal. 102.
tus tua: sublime tenens virgineo ꝓpe volatu superfluæ carnis nesciat appetentiam. Conuiuiorum deuitandæ celebritates, fugiendæ salutationes. Ipsas visitationes in iunioribus esse pauciores volo, si forte deferendum sit parentibus aut æqualibus. Teritur officiis pudor, audacia emicat, risus
B
subrepit, modestia soluitur: dum affectatur vrbanitas interroganti non respondere, infantia: respõdere, fabula est. Deesse igitur sermonẽ virgini, q̃ superesse malo. Nã si mulie-
1. Cor. 14.
res etiam de rebus diuinis in ecclesia iubentur tacere, domi viros suos interrogare, de virginibus quid cautũ putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commẽdat pudorem? An vero mediocre pudoris exemplũ est, quod Re-
Gene. 24.
becca cum veniret ad nuptias, & sponsum vidisset, velamẽ accepit: ne prius videretur, quàm iungeretur? Et vtiq; pul-
Gene. 29.
chra virgo nõ decori timuit, sed pudori. Quid Rachel? quẽ admodum extorto osculo fleuit & gemuit? Nec flere desisset, nisi proximum cognouisset. Ita & pudoris seruauit officium, & pietatis non amisit affectũ. Quod si viro dicitur, virginem non consideres, ne quãdo scandalizet te: quid dicendum sacræ virgini, quæ si amet, animo peccat: si amatur, & facto? Maxima est virtus tacendi, præsertim in ecclesia. Nulla te diuinarum sententia fugiet lectionum, si aurẽ admoueas, vocem premas. Nullum ex ore verbum quod reuocare velis, proferas, sed parcior loquendi fiducia sit. Co-
Prouer. 10.
Gene. 4.
piosum quippe in multiloquio peccatum. Homicidæ dictũ est: Peccasti, quiesce. ne peccaret amplius. Sed virgini dicẽdum est, quiesce ne pecces. Conseruabat enim Maria, vt le-
Lucæ. 2.
gimus, omnia in corde suo quæ de filio dicebantur: & tu cũ legitur aliquid quo Christus aut venturus annunciatur, aut venisse ostenditur, noli fabulando obstrepere, sed mentem admoue. An quicquã est indignius, q̃ oracula diuina circũstrepi ne audiantur, ne credãtur, ne reuelẽtur: circũsonare sacramenta cõfusis vocibus, vt impediatur oratio ꝓ salute deprompta omnium, cum gentiles idolis suis reuerentiam tacendo deferunt? Vnde illud exemplum proditur. Alexãdro sacrificante Macedonum rege, puerulum barbarũ qui ei lumen accenderet, excepisse ignem brachio, atq; adusto corpore mansisse immobilem, nec dolorem prodidisse gemitu, nec tacito pœnam indicasse fletu. Tanta in puero barbaro fuit disciplina reuerentiæ, vt naturam vinceret: atque ille nõ deos, qui nulli erant, sed regem timebat. Quid enim timeret eos, qui, si idem ignis eos cõtigisset, arsissent? Quid quod quidam in conuiuio patris adolescẽs iubetur, ne meretricios amores indiciis insolentibus prodat? Et tu in ministerio dei virgo gemitus, excreatus, tusses, risus abstine. Quod ille in conuiuio potest, tu in ministerio dei non potes? Vocis virginitas prima signetur, claudat ora pudor, debilitatem excludat religio, instituat consuetudo naturam. Virginẽ mihi prius grauitas sua nunciet, pudore obuio, gradu sobrio, vultu modesto, & prænũcia integritatis anteeãt signa virtutis. Nõ satis probabilis virgo est quæ requiritur cum videtur. Frequens sermo est, cũ plurima ranarũ murmura religiosæ auribus plebis obstreperent, sacerdotẽ dei præcepisse vt conticerent, ac reuerentiam sacræ deferrent orationi: tunc subito circumfusos strepitus quieuisse. Silent igitur paludes, homines non silebunt? Et irrationabile animal per reuerẽtiam recognoscit, quod per naturam ignorat: Hominum tantam esse immodestiam, vt plerique deferrẽ

ferre nesciam mentium religioni, quod deferunt auriũ voluptati? Hæc tecum sanctæ memoriæ Liberius, quæ apud alios maiora verbis, apud te minora exẽplis, ita omnem disciplinam non solum virtute adæquasti, sed etiã æmulatione vicisti. Nanque ieiunium in præceptis habemus, sed singulorũ dierũ. Tu autẽ multiplicatis noctibus ac diebus innumera tempora sine cibo transigis: & si quando rogaris vt cibum sumas, paulisper deponas codicem, respõdeas ilico:

Matth. 4.

Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei. Ipse epularum vsus cibus obuius, vt edẽdi fastidio ieiuniũ desideretur, potus è fõte, fletus in prece, somnus in codice. Hæc iunioribus cõuertere annis, donec mẽs æui matura canesceret. Ast vbi domiti trophæũ corporis virgo sustulerit, moderandũ labori, vt magistra suppari seruetur ætati. Cito fœcũdis onerata palmitibus emeritæ ætatis vitis crepat, nisi aliquando reprimatur. Eadem tamẽ donec adolescit exuberat, & inueterata amputatur, ne syluescat sarmẽtis, aut fœtu nimio exinanita moriatur. Bonus agricola optimam vitẽ & fotu terræ cohibet, & defendit à frigore, & ne meridiano sole vratur, explorat. Agrum quoque vicibus exercet, vel si nõ patitur otiosum, diuersa alternat semina, mutatis vt fœtibus arua requiescant. Tu quoq; virgo veterana pectoris tui colles diuersis sãtẽ seminibus sere, nunc alimoniis mediocribus, nũc ieiuniis parcioribus, lectione, opere, prece: vt mutatio laboris, induciæ sint quietis. Non totus messem generat ager. Hinc de collibus vineta cõsurgunt, illinc purpurascentes dernas oliuas, hic olẽtes rosas. Sæpe etiã relictis aratris ipse validus agricola digito solum scalpit, vt florum deponat radices, & asperis manib⁹ quibus luctãtes inter vineta flectit iuuencos, molliter ouiũ pressat vbera. Eo quippe melior ager, quo numerosior fructus. Ergo & tu boni agricolæ exẽplum secuta, nõ perennibus ieiuniis tanquã depressis vomeribus humũ tuam findas. Floreat in hortis tuis rosa pudoris, lilium mentis, & irriguũ sacri sanguinis violaria bibant fontem. Vulgo hoc ferunt: Quod velis prolixe facere, aliquando ne feceris. Debet esse aliquid quod quadragesimę diebus addatur, sed ita, vt nihil ostentationis causa fiat, sed religionis. Oratio quoque nos Deo crebra commẽdet.

Psalm. 118.

Si enim propheta dicit: Septies in die laudem dixi tibi: qui regni erat necessitatibus occupatus, quid nos facere oportet qui legimus:

Matth. 26.

Vigilate & orate, ne intretis in tentationem? Certè solẽnes orationes cum gratiarũ actione sunt deferendæ, cum è somno surgimus, cum prodimus, cum cibum paramus sumere, cũ sumpserimus, & hora incẽsi, cum denique cubitum pergimus. Sed etiam in ipso cubili volo psalmos cum oratione dominica frequenti contexas vice, vel cum euigilaueris, vel antequam corpus sopor irriget, vt te in ipso quietis exordio rerum secularium cura liberã, diuina meditantem somnus inueniat. Denique etiã ille philosophiæ ipsius qui nomen inuenit, quotidie priusquam cubitum iret, tibicinẽ iubebat molliora canere, vt anxia curis secularib⁹ corda mulceret. Sed ille, sicut is qui laterẽ lauat, secularia secularib⁹ frustra cupiebat abolere. Magis enim se oblinebat luto, qui remediũ à voluptate quærebat. Nos autẽ terrenorũ vitiorũ colluuione detersa, ab omni inquinamento carnis mẽtium interna mundemus. Symbolum quoque specialiter debemus tanquã nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere. Quod etiam cũ horremus aliquid, animo recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio? Iã illud quis non ad nostram institutionem dictum intelligat, quod ait sanctus propheta:

Psalm. 6.

Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meũ rigabo? Nam siue lectum iuxta literam intelligas, tantam vbertatem ostẽdit profundi oportere lachrymarum vt lauetur lectus, stratum rigetur fletibus obsecrantis. Fletus enim præsentium, merces est futurorum.

Lucæ. 6.

Quoniam beati qui fletis, ipsi enim ridebitis. Siue pro corpore accipiamus propheticum dictũ, delicta corporis pœnitentiæ lachrymis abluamus.

Cantic. 3.

Fecit enim sibi lectum Salomon ex lignis Libani, columnę eius argenteæ erant, acclinatorium eius aureum, dorsum eius gemmatum stratum. Quis est iste lectus, nisi nostri corporis species? Nanque in gemmis aër specie fulgoris ostenditur, in auro ignis, aquã in argẽto, terra per lignum: ex quibus corpus humanum quatuor constat elementis, in quo nostra recubat anima, si nõn aspero montiũ, non humi arido expers quietis existat, sed sublimis à vitiis ligno fulta requiescat.

Psalm. 40.

Vnde & Dauid dicit: Dominus opem ferat illi super lectũ doloris eius. Nam lectus doloris esse qui potest, cum dolere nõ possit qui non habet sensum? Corpus autem doloris, sicut corpus est mortis.

Rom. 7.

Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quoniam versiculum induximus, in quo dominici corporis fecimus mentionem: ne quẽ forte perturbet legentem, quod dominus corpus suscepit doloris, recordetur quia Lazari mortem doluit & fleuit, &

Ioan. 11. Ioan. 19.

in passione est vulneratus, atque ex vulnere sanguis & aqua exiuit, spiritúmque exhalauit. Aqua ad lauacrũ, sanguis ad potum, spiritus ad resurrectionem. Vnus enim est Christus nobis spes, fides, charitas. Spes in resurrectione, fides in lauacro, charitas in sacramẽto. Tamen vt corpus suscepit doloris, ita etiam stratũ in infirmitate versauit, quia conuertit in commodum carnis humanæ. Nam passione infirmitas est soluta, mors resurrectione: & tamẽ mœrere pro seculo, gaudere debetis in domino, tristes ad pœnitentiam, alacres ad gratiam: licet & flere cum flentibus, & gaudere cum gaudentibus,

Rom. 12.

oportere gentium doctor salutari præceptione præscripserit. Verum qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat quæstionis, ad eundem confugiat Apostolũ:

Coloss. 3.

Omne enim, inquit, quodcunque facitis in verbo aut in facto, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agẽtes deo patri per ipsum. Omnia ergo dicta nostra factique referamus ad Christum, qui vitam fecit ex morte, lucẽ creauit ex tenebris. Nanque vt corpus ægrotum nunc calidioribus fouetur, nunc frigidioribus tẽperatur, remediorúmque mutatio si iuxta præceptum fiat medici, salutaris est: si contra mandatum vsurpetur, languoris augmentũ est: Ita medico nostro quicquid penditur Christo, remedium est: quicquid vsurpatur, incommodum. Debet igitur bonæ conscientiæ mentis esse lætitia, non inconditis comessationibus, nõ nuptialibus excitata symphoniis. Ibi enim intuta verecundia, illebra suspecta est, vbi comes deliciarũ est extrema saltatio. Ab hac virgines dei ꝓcul esse desidero. Nemo enim, vt dixit quidam secularium doctor, saltat sobri⁹, nisi qui insanit. Quod si iuxta sapientiam secularem, saltationis, aut temulentia author est, aut dementia: quid diuinarum scripturarum cautum putamus exemplis; cum Ioãnes prænuncius Christi saltatricis optione iugulatus exemplo sit,

Marci. 6.

plus nocuisse saltationis illecebram quàm sacrilegi furoris amentiam? Et quoniam talis viri non strictim prætereunda est recordatio, interest, vt quis, & à quibus, & quã ob caussam, quomodo, & quo tempore sit occisus, aduertere debeamus. Ab adulteris iustus occiditur, & à reis in iudicem capitalis sceleris pœna cõuertitur. Deinde præmiũ saltatricis, mors est prophetæ. Postremo, quod etiam omnes Barbari horrere consuerunt, inter epulas atque conuiuia consummandæ crudelitatis profertur edictum. Et à cõuiuio ad carcerem, de carcere ad conuiuium feralis flagicij circumfertur obsequium. Quanta in vno facinore sunt crimina? Extruitur regifico luxu ferale conuiuium, & explorato quando maior solito turba conuenerit, reginæ filia intimis mandata secretis, in cõspectum virorum saltatura ꝓducitur. Quid enĩ potuit filia de adultera matre discere, nisi damnũ pudoris? An quicquã est tam pronũ ad libidines, quàm inconditis motibus ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina velauit, membrorũ operta nudare, ludere oculis, rotare ceruicem, comam spargere? Merito inde in iniuriã diuinitatis proceditur. Quid enim ibi verecũdię potest esse vbi saltatur, strepiĩ, cõcrepatur? Tũc rex, inquit, delectatus dixit puellæ, vt peteret de rege quod vellet. Deinde iurauit, quod vel dimidium regni si petisset, concederet. Vide quemadmodum seculares ipsi de secularibus suis iudicent potestatibus, vt pro saltatione etiã regna donentur. Puella autẽ admonita à matre sua, poposcit afferri sibi in disco caput Ioannis. Quod dicit, Rex contristatus est: non pœnitẽtia regis, sed confessio iniquitatis est: quã diuinæ habet cõsuetudo sententię, vt qui gesserunt impia, ipsi propria confessione

ſeſſione ſe damnent. Sed propter diſcumbẽtes, inquit. Quid A
indigniꝰ quam vt homicidium fieri iuberet, ne diſcũben-
tibus diſpliceret? Et propter ius, inquit, iurandum. O reli-
gionem nouam. Tolerabiliꝰ peierasset. Vnde non imme-
rito dominus in Euangelio iubet non eſſe iurandum, ne ſit
cauſſa periurij, ne ſit neceſſitas delinquendi. Itaq; ne iuſiu-
randũ violaretur, percutitur innocẽs. Quid prius horreſcã,
neſcio. Tolerabiliora periuria quàm ſacramenta ſunt tyrã-
norum. Quis non cum è conuiuio ad carcerem curſari vi-
deret, putaret prophetam iuſſum eſſe dimitti? Quis inquam
cum audiſſet natalem eſſe Herodis, ſolenne conuiuiũ, puel-
læ optionem eligendi quod vellet datã, miſſum ad Ioannẽ
ob ſolutionẽ non arbitraretur? Quid crudelitati cum deli-
tiis? quid cũ funeribus voluptati? Rapitur ad pœnã ꝓpheta
conuiuiali tempore, conuiuiali præcepto, quo non cuperet
vel abſolui: perimitur gladio, caput eius affertur in diſco.
Hoc crudelitati ferculũ debebatur, quo inſatiata epulis fe-
ritas veſceretur. Intuere rex acerbiſſime tuo ſpectacula di
gna conuiuio: Porrige dexterã, ne quid ſæuitiæ tuę deſit, vt B
inter digitos tuos riui defluant ſacri cruoris. Et quoniã non
exaturari epulis fames, nõ reſtingui poculis potuit inauditę
ſæuitiæ ſitis, bibe ſanguinẽ ſcaturiẽtibus adhuc venis exe-
cti capitis profluentem. Cerne oculos in ipſa morte ſceleris
tui teſtes, auerſantes conſpectũ delitiarũ. Clauduntur lumi-
na, non tam mortis neceſſitate, q̃ horrore luxuriæ. Os aureũ
illud exangue, cuius ſententiã ferre non poteras, cõticeſcit,
& adhuc timetur. Lingua tamen, quæ ſolet etiã poſt mortẽ
officium ſeruare viuentis, palpitante licet motu damnabat
inceſtum. Portatur hoc caput ad Herodiadem, lætatur, ex-
ultat, quaſi crimen euaſerit, quia iudicem truci dauit. Quid
dicitis vos ſanctæ fœminæ? Videtis quid docere, quid etiã
dedocere filias debeatis? Saltet, ſed adulteræ filia. Quæ vero
pudica eſt, quæ caſta eſt, filias ſuas religionẽ doceat, nõ ſal-
tationem. Vos autẽ graues, & prudentes viri, diſcite dete-
ſtabilium hominum epulas euitare. Talia ſunt cõuiuia, qua-
lia iudicia perfidorum. Iam ad finem orationis vela pandẽ-
ti bene ſuggeris ſoror ſancta, quid ſuper eorũ meritis exi- C
ſtimandum ſit, qui ſe præcipitauere ex alto, vel in fluuium
demerſerunt, ne perſecutorum inciderent manus, cum ſcri-
ptura diuina vim ſibi Christianũ prohibeat inferre. Et qui-
dem de virginibus in neceſſitate cuſtodiæ conſtitutis eno-
dem habemus aſſertionem, cum martyrij extet exemplũ.
Sancta Pelagia apud Antiochiam quondam fuit, annorum
ferè quindecim, ſoror virginum, & ipſa virgo. Hæc primo
domi claſſico perſecutionis incluſa, cum ſe à prędonibus fi-
dei vel pudoris circumſederi videret, abſente matre, & ſo-
roribus, vacua præſidio, ſed deo plenior: quid agimus, in-
quit, niſi proſpicias captiua virginitas? Et votum eſt, & me-
tus eſt mori, quia mors nõ excipitur, ſed aſciſcitur. Moria-
mur ſcilicet, vel ſi nolunt licere, moriamur. Deus remedio
non offenditur, & facinus fides ableuat. Certe ſi vim ipſam
nominis cogitemus, quæ vis volũtaria: illa magis eſt vis mo
ri velle, nec poſſe. Nec difficultatẽ veremur. Quis enim eſt
qui vult mori, & non poſſit, cum ſint ad mortẽ tam procli-
ues viæ? iam enim ſacrilegas aras præcipitata ſubuertam, & D
accenſos focos cruore reſtinguam. Non timeo ne dextera
deficiens nõ peragat ictum, nec pectus ſe dolore ſubducat.
Nullum peccatũ carni relinquam, non verebor ne deſit gla
dius. Poſſumus mori noſtris armis, poſſumus mori ſine car-
nificis beneficio. Matris in gremio fertur ornaſſe caput, nu-
ptialẽ induiſſe veſtem, vt non ad mortem ire diceres, ſed ad
ſponſum. Aſt vbi deteſtandi perſecutores ereptam ſibi vi-
derunt prædã pudoris, matrẽ, & ſorores cœperũt quęrere.
Verum illæ ſpirituali volatu iam campũ caſtitatis tenebant,
cum ſubito hinc perſecutoribus imminentibus, inde torrẽ-
te fluuio excluſæ à fuga, incluſę ad coronã, quid veremur?
inquiunt. Ecce aqua, quis nos baptizari ꝓhibet? Et hoc ba-
ptiſma eſt, quo peccata donanẽ, regna quærũtur. Et hoc ba-
ptiſma eſt, poſt quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua
quæ regenerare cõſueuit. Excipiat nos aqua quæ virgines
facit. Excipiat nos aqua quæ cœlũ aperit, ĩfirmos tegit, mor
tem abſcondit, martyres reddit. Te rerum conditor preca-
mur deꝰ, ne exanimata ſpiritu corpora vel vnda diſpergat,

ne mors ſeparet funera, quarum vitã non ſeparauit affectus,
ſed ſit vna conſtantia, vna mors, vna etiam ſepultura. Hæc
effatæ, & ſuſpenſæ paululum, incincto ſinu quo pudorẽ te-
gerent, nec greſſum impedirent, cõſertis manibus tanquam
choros ducerent, in medium progrediũtur alueum, vbi vn-
da torrentior, vbi profundum abruptius, illuc veſtigia diri-
gentes. Nulla pedem retulit, nulla ſuſpendit inceſſum, nulla
tentauit vbi greſſum figeret, anxiæ cũ terra occurreret, of-
fenſæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem ſtringẽ-
tem nodo manus, gaudere de pignore, timere de caſu, ne ſi-
bi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hoſtias Chriſte
immolo, præſules virginitatis, duces caſtitatis, comites paſ-
ſionis. Sed quis iure miretur tantam viuentibus fuiſſe con-
ſtantiam, cum etiã defunctæ immobilem ſtationẽ corporũ
vindicauerint? Non cadauera vnda nudauit, nõ rapidi cur-
ſus fluminis volutarunt. Quin etiã ſancta mater licet ſenſu
carens pietatis, tamẽ adhuc ſeruabat amplexum: & religio-
ſum quẽ ſtrinxerat nodum, nec morte laxabat: vt quæ reli-
gioni debitũ ſoluerat, pietate hærede mereretur. Nam quas
ad martyrium iunxerat, vſque ad tumulum vindicabat. Sed
quid alienigenis apud te ſoror vtor exemplis, quam hære-
ditariæ caſtitatis inſpirata ſucceſſio, parẽtis infuſione mar-
tyris erudiuit? Vnde enim didiciſti, quę nõ habuiſti vnde di
ſceres, cõſtituta in agro, nulla ſocia virgine, nullo informa-
ta doctore? Non ergo diſcipulam (quod fieri ſine magiſtro
nõ poteſt,) ſed hæredem virtutis egiſti. Qui enim fieri poſ-
ſet, vt ſancta Soteris tibi non eſſet mẽtis author, cui author
eſt generis, quæ perſecutionis ætate ſeruilibus quoque con
tumeliis ad faſtigium paſſionis euecta, etiam vultum ipſum
qui inter cruciatus totius corporis liber eſſe conſueuit in-
iuriæ, & ſpectare potius tormenta quàm perpeti, carnifici
dedit: tam fortis & patiens, vt cum teneras pœnæ offerret
genas, prius carnifex cædendo deficeret, quàm martyr in-
iuriæ cederet. Non vultum inflexit, non ora conuertit: non
gemitum, non lachrymam dedit. Denique cum cætera pœ-
narum genera viciſſet, gladium quẽ quærebat inuenit. No-
bile apud veteres Salomonis illud fertur fuiſſe iudicium, cũ
à duabus litigantibus mulieribus interpellatus eſſet: quarũ
altera conuerſa per ſomnum cum infantem oppreſſiſſet ſu-
um, poſtulabat alienum. Altera veri amoris conſcia, & cul-
pæ neſcia, filiũ iure propriũ vindicabat. Vtraq; igitur per-
ſeueranter nitente, cognitoris hæſit intentio. Nõ enim po-
terat Salomon arbiter eſſe interioris arcani, cum petẽtis v-
triuſq; mens eſſet occultior. Euentu conuẽtus ambiguo ma
chæram promi iuſſit, mandatóq; miniſtris quo ſimularent
triſte miniſterium, diuidi iuſſit infantem, vt ſingulæ mulie-
res ſingulas partes adipiſcerentur. Quo audito illa quæ pe-
tebat alienũ, non ſolũ acquieuit, ſed etiam diuiſionẽ paruuli
depoſcit, nullo affectu conuenta * materno. Illa quæ ſuum
ſciebat infantem, non vinci metuens, ſed orbari, nec iam ſo-
latio proprio, ſed pignori ſuo conſulens, orare occepit, vt
incolumis magis puer traderetur alienæ, quàm ſectꝰ in par-
tes matri propriæ redderetur. Vnde Salomon qui non ma-
ieſtate diuina, ſed argumẽtis vt homo interiorem interro-
gabat affectum, illi potius iudicauit paruulũ eſſe reddendũ,
quam verã matrem dolor proprius prodidiſſet. Illam vero
quam morituri paruuli miſericordia non mouebat, exortẽ
pronunciauit eſſe naturę, quam exortem vidit eſſe pietatis.
Veritas ergo non latuit, ſed tamẽ per ſimulationem alterius
fluctuauit. Diúque etiã bona mater euentu hæſit ambiguo,
dum iudicij periclitatur incerto. Hæc licet in figura ſupe-
rioribus ſint facta temporibus, ſcripta ſunt tamẽ ad corre-
ptionem noſtram, vt intelligamus prodi omnia poſſe quæ
facta ſunt, & omnia cõpoſita reuelari. Duæ igitur iſtæ, quo-
niam propoſitum eſt nobis hoc loco nõ tractare de mulie-
ribus: Duę inquam iſtæ, fides eſt, atq; tentatio. Tentatio in-
quam communis ab initio author erroris, quę poſtquã po-
ſteritatem ſuam carnalis vitio conuerſationis, & ſomno mẽ
tis amiſit, poſteritatis fructus auferre conatur alienæ. Itaq;
dum tentatio litigat: fides fluctuat, donec machæra Chriſti
latentes diſtinguat affectus. Quæ eſt hæc machæra Chriſti?
Illa de qua ſcriptum eſt: Gladium veni mittere in terram.
Eſt enim gladius de quo ſcriptum eſt: Et tuam ipſius ani-

Matth. 5. — 3. Reg. 3. — * commota. — 1. Corin. 10. — Matth. 10. — Luc. 2.

mam pertranſibit gladius. Qui autẽ ſit hic gladius, quæ machæra, cognoſce. Verbum, inquit, acutum, & validum, & penetrabilius omni gladio acutiſſimo, penetrãs vſq; ad diuiſionem animæ & ſpiritus, artuúmq;, & medullarum. Bonus gladius verbũ dei, bon' gladius, vtpote ſcrutator cordis, & renis, qui mendaciũ à veritate diſcernat, atq; eos quorũ animam pertranſierit, non interficiat, ſed reſeruet. Hæc igitur de regnorũ dicta ſint libro aſſumpta de cauſſa, de hiſtoria recenſita, de conſcientia vſurpata, & fide prõpta. Nunc decurſæ ex libro Iudicum inſpiciamus ſeriem lectionis. Non enim ocioſis parricidium fuit auribus audiendũ. Itaq; repetamus hiſtoriam. Iepte iudex Iudæorum fuit. Is euẽtu belli conflictatus ambiguo, præliorúmq; veritus incerta, votum vouit huiuſmodi, ſi aduerſarios depuliſſet, vt quicquid ei primum intra domus ſuę limen occurriſſet, hoſtiã immolaret deo ſuorum præſuli triumphorum. Itaq; bello potitus, fuſiſq; hoſtibus domũ rediit: cui in ipſo veſtibulo filia memor pietatis, ignara oblationis occurrit. Sed recordatus ilico pater, & propriæ ſponſionis admonitus, ingemuit ſoluẽdi muneris ſponſiones. Heu me, inquit, filia, perdidiſti me. Ego enim aperui os meum de te ad dominum. Tum illa: O pater, ſi in me aperuiſti os tuum ad dominũ, fac mihi ita vt exiuit de ore tuo. Duorum tamen tantum mẽſium inducias poſtulauit, donec in montẽ aſcenderet, & ſuper virginitatẽ ſuam fleret. Deinde duobus poſt exactis menſibus remeauit ad patrem. Votum ille cõpleuit. His enim verbis vtendum eſt, quando ſcriptura diuina effectum rei nõ prodidit, ſed refugit parricidij mentionem. Quid igitur hoc probamus? Minime iure gentium. Sed tamen etſi parricidium nõ probo, aduerto præuaricandæ metum, & formidinem ſpõſionis. Denique ad Abrahã dictum eſt: Nũc ſcio quia amas dominum deum tuum, quia non pepercisti vnico filio tuo. Habes igitur indiciũ quo docetur præuaricãdũ temerè nõ eſſe promiſſum. Verum deo parricidium nõ probari, in eadem aſſeritur lectione, cum pro filio ouis ſubiicitur, vt ipſa poti' quàm filius feriretur. Habuit igitur Iepte quod ſequeretur exemplum, quia dominus ſanguine non delectaretur humano. In vno enim oraculo ad Abraham prompto docuit filiorum ſalutem religionis obſequio poſthabẽdam, offerri à parentibus deo debere filios, non debere iugulari. Certe cum hæc filia tam ſollicita fuerit de patris voto, cur pater non dubitauerit de filiæ parricidio: & cum illa paternum caueret mendacium, iſte filiæ non cauerit interitum? Dicet aliquis: Qua ratione illic deus non permiſerit parricidium fieri, hic ſit paſſus impleri? Nunquid acceptor perſonarum deus? Non, ſed meritorum atque virtutum. Certe dum conſilium eſſet ambiguum, ſignare debuit oraculum, quid ad pręſens facto, & in reliquum conueniret exemplo. Vbi vero iam præceſſiſſet exemplũ, neceſſarium non iudicauit oraculum, cum facti forma veteris quid fieri oporteret oſtenderit. Aut fortaſſe quia nõ vna forma meritorum, ideo non vna forma factorũ. Pater doluit, fleuit filia, vterque de dei miſeratione dubitauit. Nõ doluit Abraham, nec conſuluit parentis affectum. Vbi audiuit diuinitatis oraculum, non diſtulit ſacrificiũ, ſed maturauit obſequium. Non dubitauit Iſaac, cum imparibus ſequeretur patrẽ paſſibus. Non fleuit cũ ligaretur, non dilationem popoſcit, cũ offerretur. Et ideo miſericordia largior, vbi fides prõptior. Et bene non fleuit factum patris, quia riſus eſt matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iuſſa eſt immolari, quia ſe ipſe nõ diſtulerat immolãdũ, nec de dei miſeratione ambiguus, nec de ſui deuotione ſollicitus. Nemo igitur inuentus eſt, qui tam cruentum patris reuocaret affectũ, quia omnis promiſſio muneris conueniebat officio. Sacrificium itaque ſanguinis immolatur, & nemo eſt qui reſiſtat. Sacrificiũ caſtitatis offertur, & qui prohibeat nõ inuenitur. Pater parricidiũ promiſit, & ſoluitur. Pater integritatem filię vouit, & tam piæ oblationis non inuidetur affectus. Illic filia dolens ſanguinem ſuũ obtulit pro patria ſponſione. Hic tã pium promiſſum nec hæreditario munere, nec propria ſoluitur voluntate. Quo in negocio etiam nos vocamur in culpam. Quam tandẽ? Quia nuptias prohibuimus illicitas? Vocent ergo in eandem culpam etiam Ioannem Baptiſtam. Et cũ aliud nihil forte habeamus quod probetur in nobis, hoc ſolum condemnetur in nobis quod probatũ eſt in Propheta. An erubeſcendũ protulimus authorẽ? Quam vero cauſſam aliam habuit ille martyrij, repetite animo. Cauſſa illius paſſionis certe hæc fuit. Non licet, inquit, tibi eam vxorem habere. Si hoc de vxore hominis, quanto magis de virgine deo cõſecrata? Si hoc dictũ eſt regi, quanto magis dicendũ eſt priuatis? Gratias itaq; diuinitati quod hic nullus Herodes, atq; vtinam nulla Herodias. Nõ licuit ergo pro virginitate ſermonem dicere? Et cur ſcriptum eſt: Iudicate pupillo, & iuſtificate viduam? Et cur ſcriptum eſt: patris orphanorum, & iudicis viduarum? Ergo caſtimoniæ & integritati deditas deſeremus, aut etiam condemnabimus? At certe ipſis gentilibus inter aras, & focos venerabilis ſolet eſſe virginitas: & in quibus nulla meritorum eſt pietas, nulla mentis integritas, in iis tamen carnis virginitas prædicatur. A prophanis igitur ceremoniis virgines nemo prohibebit, ab eccleſia dei virginitas arcebitur? Illic coguntur quod non docentur, hic interdicitur quod non licet nõ doceri. Illic præmiis reuocãtur à nuptiis, hic ad nuptias coartabuntur iniuriis? Illic violẽtia fit vt capiantur, hic fiet violẽtia ne profiteantur? Et poteſt eſſe patiẽtia ſacerdotum, vt non vel morte oblata, ſi ita neceſſe eſt, integritatis ſacrificiũ vindicetur. Conſiderate quia virgines præ apoſtolis reſurrectionẽ domini videre meruerunt. Certe hoc docuit hodierna quæ decurſa eſt lectio. Nam cũ in nouo monumẽto (ſicut Ioannes dixit) corpus poſitum eſſet domini Ieſu, in ſuo autẽ monumento (ſicut eſt ſecundum librũ Euangelij Matthæi) poſuiſſet Ioſeph domini corpus, obſeruabãt virgines. Bene & Matthæus monumentũ dixit nouum, ne ex monumento veteri reſurrexiſſe alius crederetur. Bene etiã ſecundum ſpiritum iuſti in monumentum poſitum eſt, quia Chriſtus à mortuis in nouo iuſti reſurgit affectu. Bene etiã ſecundum literam alienum monumentũ fuit, quia ſuum monumentum dominus non quæſiuit. Habeant tumulum qui ſub lege ſunt mortis. Victor mortis ſuum tumulum nõ habebat. Non enim ille ſepulchrũ mortis deſiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit ergo Maria reſurrectionẽ domini, & prima vidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamuis adhuc iſta nutaret. Hoc loco non mediocrem aduertite quæſtionem, ne ſubdubitare de reſurrectione domini virgines debeatis. Videte quod meritũ. Non ſola carnis virginem facit, ſed etiam mentis integritas. Deniq; Maria Magdelena dominum prohibetur tangere, quia nutabat de reſurrectionis fide. Illa igitur tãgit Chriſtũ, quæ fide tãgit. Magdalena autem ſtabat ad monumentum foris plorans. Quæ foris eſt, plorat. nam quę intus eſt, plorare nõ nouit. Plorat autem quia corpus non videt Chriſti: & periſſe putat, quia ipſa non cernit. Ergo Maria foris, ſed non Petrus, non Ioannes foris. Denique illi currentes intrauerunt, & ideo nõ plorauerunt, & gratulantes receſſerunt. Illa quæ non introiuit, fleuit, non credidit, fraude ſublatum putauit, nec cum angelos cerneret, credẽdum arbitrabatur. Et ideo dicunt ei angeli: Mulier quid ploras? quem quæris? Hoc angeli dicunt, & dominus poſtea iiſdem verbis repetiuit, vt ſciatis quia angelorum verba mandata ſunt domini. Deniq; eadem (vt dixi) etiam dominus verba repetiuit dicens: Mulier quid ploras? quem quæris? Quæ non credit, mulier eſt: nam qui credit, in virum perfectum reſurgit, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Mulier, inquit, non de ſexu, ſed de cũctatione cõuitiũ eſt. Et bene mulier quę nutabat, quia virgo iam crediderat. Quid ploras? hoc eſt, tu tibi es cauſſa plorandi, tu tibi es author flendi, quæ es Chriſti incredula. Ploras quia non vides Chriſtum. crede, & videbis. Adeſt Chriſtus, nec vnquam iis a quibus quæritur deeſt. Quid ploras? hoc eſt, non lachrymis opus eſt, ſed fide prõpta, & deo digna. Noli cogitare mortalia, & non plorabis. noli cogitare peritura, & flendi cauſſam habere non poteris. Cur inde ploras, vnde alij gratulantur? Quem quæris? hoc eſt: Non vides quia adeſt Chriſtus? non vides quia Chriſtus eſt dei virtus, quia Chriſtus eſt dei ſapientia, quia Chriſtus eſt ſanctitas, quia Chriſtus eſt caſtitas, quia Chriſtus integritas, quia Chriſtus natus eſt ex virgine,

Marginal notes: Hebr. 4. — Iudic. 11. — Gene. 22. — Matth. 14. — Psal. 81. — Psal. 67. — Ioan. 19. — Matth. 27. — Ioan. 20. — Ioan. 20. — Ephes. 4. — 1. Corin. 1. — Matth. — Luca.

gine, quia Christus ex patre, & apud patrē, & in patre semper, natus non factus, nec degener, sed semper verus deus ex deo vero? Tulerunt, inquit, dominum de monumento, & nescio vbi posuerunt eum. Erras mulier quæ putas ab aliis Christum de monumento esse sublatum, & non potestate ꝓpria resuscitatum. Sed nemo tulit dei virtutē, nemo tulit dei sapientiam, nemo tulit venerabilem castitatē. Non tollitur Christus de monumento iusti, nec de suæ virginis secreto, & piæ mentis arcano: & si qui volūt tollere, auferre non possunt. Tunc ait illi dominus: Maria, respice ad me. Quando non credit, mulier est, quando cōuerti incipit, Maria vocatur, hoc est, nomen eius accipit quæ parturit Christū. Est enim anima quæ spiritualiter parit Christū. Respice, inquit, ad me. Qui Christum respicit, emendatur. Errat autē quæ Christum non videt. Et ideo illa conuersa respexit, & dixit: Rabbi, quod interpretatur magister. Quæ respexit, conuertitur: quæ conuertitur, plenius intuetur: quæ videt, proficit. Et ideo magistrū appellat, quem mortuum esse credebat. Alloquitur quem putabat amissum. Noli, inquit, me tangere: hoc est, Etsi correptionis tentamēta sunt, non tangit tamen Christum nutantis affectus. Noli, inquit, me tangere, hoc est, noli tangere dei virtutem, dei sapientiā, reuerendā integritatē, honorabilē castitatem. Sed vade ad fratres meos. Quid est aliud dicere, nisi, iā noli foris flere? Vade ad electos, & ad obseruātissimos sacerdotes, & dic illis: Ascēdo ad patrē meū, & patrē vestrū, deū meū, & deū vestrum. Quid est aliud dicere, nisi ne mulier hinc moueas quæstionē? Certe à pfectioribus quære, dicēt tibi, quę distinctio sit inter patrē meū, & patrē vestrū. Nam qui iuxta diuinam generationem pater mihi est, is iuxta adoptionem pater vester est. Patrem meum dicendo, à creaturis se dei filius separauit. Patrem vestrum dicendo, adoptionis spiritalis gratiam designauit. Ita & deum meum dicendo, mysterium suæ incarnationis ostendit, vt quem patrem naturaliter habet, deum appellet propter suscepti corporis sacramentum. Deum quoque vestrum cum dicit, profectum in nobis suæ operationis ostendit. Et vere deus noster factus est nobis, ex quo passus est Christus, quando vt alia omittam, pro integritate seruāda mori virgines sunt paratæ. Nihil de caussa, nihil de persona loquor. Vbi enim domini gratia, ibi debet esse pax domini. Nec quenquam publicis arguo, sed meipsum defensatum venio. Accusati enim sumus: & nisi fallor, accusatores nostri pleriq; de vobis sunt. Horum ego affectus redarguere malo, quàm personas prodere. Criminis autem inuidia hæc est, quia suadeo castitatem. Qui hoc non libenter accipit, ipse se prodit. Virginitatem, inquit, doces, & persuades plurimis. Vtinā conuincerer, vtinam tanti criminis probaretur effectus. Non vererer inuidiam, si efficaciam recognoscerem. Atq; vtinā me exēplis potius argueretis, quàm sermonibus cęderetis. Sed vereor ne pręuaricatores mihi apposuisse videar, qui me alienis cōmendent laudibus. Initiatas, inquit, sacris mysteriis, & consecratas integritati puellas nubere prohibes. Vtinam potuissem reuocare nupturas. Vtinam possem flammeum nuptiale pio integritatis velamine mutare. An indignū videtur, vt sacratæ virgines à sacrosanctis altaribus nō abducantur ad nuptias? Et quibus licet spōsum eligere, nō licet deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, vt pro opprobrio mihi cedat quod semper spectauit ad gratiam sacerdotum, iacere semina integritatis, & virginitatis studia prouocare. Quæro enim vtrum quasi improbum hoc, an quasi nouum, an quasi inutile reprehendatur? Si quasi improbū, improba ergo vota sunt omniū, improba vita est angelorum, quam gratia resurrectionis imitatur. Qui enim non nubunt neq; nubentur, erunt sicut angeli in cœlo: qui hoc vtiq; reprehēdit, resurrectionis vota condemnat. Itaq; improbum videri non potest, quod hominibus pro præmio constitutū est. Nec potest eius rei species displicere, cui⁹ veritas, & in fructu est, & in voto. Sed esto, non sit improbum, nunquid nouum est? Nos enim noua omnia quę Christus nō docuit, iure damnamus, quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit quod docemus, etiam nos id detestabile iudicamus. Discutiamus ergo vtrum Christus integritatem docuerit, an repudiandam putauerit? Et sunt, inquit, spadones, qui seipsos castrauerunt propter regnū cœlorū. Est ergo præclara militia quæ regno cœlorum militat. Itaq; iam tunc dominus docuit, esse debere intemerata studia castitatis. Vnde & apostoli eū cæteris pręeminere cernētes, si ita est caussa, aiunt, viri; cum vxore, non expedit nubere. Quo dicto & grauiora iudicarūt onera vinculi cōiugalis, & verę integritatis gratiā prætulerūt. Sed dominus qui sciret prædicandā omnibus integritatē, imitandā paucis: non omnes, inquit, capiunt verbū istud, sed quibus datū est. hoc est, nō est cōmunis plurimis, & vulgaris integritas, nec pro infirmitate permittitur, sed pro virtute cōceditur. Deniq; cum dixisset: Et sunt spadones qui seipsos castrauerūt ꝓpter regnum cœlorū: vt ostēderet hoc nō mediocris esse virtutis, Qui potest, inquit, capere, capiat. Et ideo post hoc verbum offerūtur pueri ad benedicendū, qui corruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate seruarent. Taliū enim est regnū cœlorū, qui in puerilem castimoniā tanquā in naturam infantiū corruptelæ ignorantia remeauerīt. Est ergo etiā cœlesti voce probata virginitas, dominicísq; expetenda præceptis. Quo loco magisteriū diuinæ vocis imitemur. Nam cum in superioribus coniugiū memorauerit non esse soluendū nisi ex caussa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiā donúmq; cōtexuit: vt doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas, nuptiis tamen ipsis integritatis studia pręferēda. Quis enim tam auersus à vero qui nuptias damnet? Sed quis tam alienus à ratione, qui cōiugij onera non sentiat? Etenim mulier innupta & virgo, cogitat quæ sunt domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mūdi, quomodo placeat viro. Et præter has molestias quāuis nubendo nō peccet, contritionē tamen habebit carnis huiusmodi. Grauis enim partus labor est, grauis creandorū, & erudiēdorū liberorū molestia. Quibus ante pręscripsit, ne quis huiusmodi auerteretur iniuriis. Multæ enim in partus doloribus constitutæ, cōiugio se renunciare dicūt. Multi etiā matrimonij onera nō ferentes, alieno ab vxore auertūtur affectu. Et ideo Apostol⁹ ante præmisit: Iunctus es vxori? noli quærere solutionem. Et bene ait: Iunctus. Quodā enim vir & vxor nexu inter se amatorio copulātur, & quibusdā inuicē sibi habenis amoris adstricti sūt. Bona igitur vincula nuptiarū, sed tamē vincula: & si vincula, tamen vincula charitatis. Bonum coniugium, sed tamen à iugo tractum, & iugo mundi, vt viro potius cupiat placere, quàm deo. Bona etiam vulnera charitatis, & osculis præferēda. Vtiliora enim vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Denique Petrus vulneratur, Iudas osculatur. Illū oscula condemnant, hunc vulnera emēdant. Illius osculis proditionis vulnera funduntur, istius lachrymis culpa lauatur. Itaque vt ostēderet sermo propheticus bona vulnera charitatis, ecclesia dicit in Canticis canticorū: Quia vulnerata charitate ego sum. Nemo ergo vel qui coniugium elegit, reprehendat integritatē: vel qui integritatem sequitur, condemnet coniugium. Nanque huius sententiæ aduersarios interpretes damnauit iamdudum ecclesia, eos scilicet qui audeant soluere copulam coniugalē. Audite enim quid dicat sacrosancta ecclesia: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis. Multos ager fructus habet, sed ille melior est qui & fructibus redundat, & floribus. Est ergo ecclesiæ ager diuersis fœcundus copiis. Hic cernas germina virginitatis flore vernantia, illic tanquam in campis syluæ viduitatem grauitate pollētem, alibi tanquam vberi fruge coniugij ecclesiæ segetē replentem mundi horrea, ac veluti maritatæ vineæ fœtibus torcularia Iesu domini redundantia, in quibus fidelis coniugij fructus exuberat. Nec improbū igitur nec nouū integritatis est studium. Videamus ne forte inutile iudicetur. Nōnullos enim dixisse audiui quod periit mundus, defecit genus hominum, cōiugia labefactata sunt. Quæro quis tandem quæsiuit vxorem, qui non inuenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis vnquam pro virgine sit peremptus? De coniugiis autē ista nascuntur, vt perimatur adulter vxoris, raptor præliis appetat. Ista reipublicæ sępe

damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est, quia castitatem non pœna cohibet, sed religio auget, fidésq; conseruat. Si quis igitur putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia vbi paucę virgines, ibi etiam pauciores homines: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorē. Discite quantas Alexandrina, totiúsque Orientis & Africana ecclesia quotannis sacrare consueuerint. Pauciores hic homines prodeunt, quàm illic virgines cōsecrātur. Ex ipsius igitur orbis terrarum vsu nó inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per virginem salus venerit orbē fœcundatura Romanum. Quod si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas vxores degere, quia frequentius possunt parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidē seruet, ne damnum faciat prolis futuræ, & partus frequentioris amittat ętatem. Sed difficilior fit via adolescentibus ad nuptias impetrandas. Quid si forte commodior? Quæro enim cum his aliquē habere tractatum, qui arcendæ virginitatis sententiam gerunt. itaq; qui sunt isti, discutere debemus, vtrū qui vxores habent, an qui non habent. Si qui habent, timere nó debent: vxores eorum iam virgines esse non possunt. Si qui nó habent, non sibi iniuriā faciāt, quod eius tantū nuptias sperauerint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarū coniunctione solliciti, moleste ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereātur habent, si sequatur consilium. Inter paucas suæ citius eligentur. Aiunt etiam plerique maturioris ætatis virgines esse velādas. Neque ego abnuo, sacerdotalis esse cautionis debere, vt nó temere puella veleť. Spectet planè, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet & maturitatem verecūdiæ, examinet grauitatis caniciem, morum senectam, pudicitiæ annos, animos castitatis. Tamen deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas, si hæc præsto sunt, non deest virgini longæua canicies. Si hæc desunt, differatur puella moribus quàm annis. Non ergo ætas reiicitur florētior, sed animus examinatur. At certe Theclam nó senectus sed virtus probauit. Et hinc quid plura contexam, cum omnis ætas habilis deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem. Nec mirere in adolescentulis professionem, cum legeris in paruulis passionem. Scriptum est enim: Ex ore infantium, & lactētium perfecisti laudem. (Psal. 8.) An dubitamus, si eum vsque ad continētiam sequatur adolescentia, quem vsque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequebantur in desertum? Sicut legimus, quia saturata sunt de quinque panibus quatuor milia hominū, exceptis, inquit, pueris, & mulieribus. (Matth. 14.) Nolite ergo à Christo arcere infantes, quia & ipsi pro Christi nomine subiere martyrium. (Ibidem. 19.) Talium est enim regnum cœlorum. Vocat eos dominus, & tu prohibes? De ipsis enim dominus ait: Sinite eos venire ad me. Nolite adolescentulas arcere, de quibus scriptum est: Propterea adolescentulæ dilexerunt te nimis, & introduxerunt te in domum matris suę. (Cantic. 1.) Nolite postremo à Christi charitate etiam paruulos separare, quem etiam intra matris vterum adhuc positi exultatione prophetica fatebantur. (Lucæ. 1.) In ipsis adhuc ecclesiæ principiis turbæ requirebant eum. Qua ratione? Quia manus, inquit, imponens curabat eos. Nec tempus ad sanandum, nec locus quęritur. Omnibus enim locis omnibúsque temporibus non est prætermittenda medicina.

Intra domum Maria ab angelo benedicitur, intra domum Dauid vngitur in prophetam. Vbique Iesus curat, vbique sanat, in itinere, in domo, in deserto. In itinere curatur quæ fimbriam tetigit. In domo principis synagogæ filia resuscitatur. In deserto turba sanatur. (Lucæ. 8. Ioannis. 4.) Denique hic habes: Cum sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos. Sanabat ergo & in deserto, & occidente iam sole, & sanabat imponens manus, vt & deum se, & hominem demonstraret. Non immerito igitur facta iam die turbę requirebant eum. Vide ordinem. Sole occidente ęgri deferuntur ad Christum, facta autem die turbæ requirebant eum. Quando enim nisi per diem quæritur Christus? Nam qui in luce ambulat, nó recedit à Christo. Itaque nox habebat adhuc ægrotantium gemitus, dies iam fidem plebis, iam lætitiam sanatorum: vt quod scriptum est, compleretur: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. (Psalm. 29.) Quæ enim turbæ maior gratia, quàm vt etiam in desertum locum Christum sequatur? In quo ille docet, à perfecto abesse debere iactantiam. Non enim sanandorum copiam, sed operum iactantiam declinabat. Et nos igitur si salui esse desideramus, vel si iam meremur sanitatem, procul à luxuria, procul à lasciuia, tanquam in arido vitę istius, & ieiuno solo quadam siti corporis fugitantem delitiarum Christum sequamur. Sequamur per diem. Adest ecclesiæ dies, quem Abraham vidit, & gauisus est. (Ioan. 8.) Sequamur ergo per diem Christum. Non enim in noctibus reperitur. In cubili, inquit, meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea. (Cantic. 3.) quæsiui eum, & non inueni eum. vocaui eum, & non obaudiuit me. Non in foro, non in platæis Christus reperitur. Denique nec illa eum in foro, & in platæis potuit reperire, quæ dicit: Exurgam, ibo, & circumibo in ciuitate, in foro, & in platæis, & quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui eum, & non inueni eum. Vocaui eum, & non obaudiuit me. Nequaquam igitur ibi quæramus Christum, vbi inuenire non possumus. Non est Christus circumforanus. Christus enim est pax, in foro lites. Christus iustitia est, in foro iniquitas. Christus operator est, in foro inane ocium. Christus charitas est, in foro obtrectatio. Christus fides est, in foro fraus atque perfidia. Christus in ecclesia est, in foro idola. Et vt illa vidua quam in alio perstrinximus libro, cognoscat non obtrectandi me locutum illa studio, sed monendi, méque nó asperum, sed sollicitum: gratiam reconciliationis accipiat. In ecclesia vidua iustificatur, in foro circumuenitur. Fugiamus ergo forum, fugiamus platæas. (Prouer. 7.) Prudentiam autem notam assume tibi, & custodias te à muliere aliena. Per fenestram enim de domo sua in platæis prospicit. Fugiamus platæas. Non enim iniuria tantummodo est non inuenisse quem quæras, sed etiam plerumque vbi nó oportet quæsisse vulnus est, quęsisse in domibus virorum qui sibi falso doctorum nomen assumunt, quæsisse procacius quàm verecundius. Ergo caueamus exemplo ecclesiæ illius, ne qui nos custodes inueniant qui circumeunt ciuitatem. (Cantic. 5.) Inuenerunt, inquit, me custodes qui circumeunt ciuitatem. percusserunt & vulnerauerunt me, & tulerunt pallium meum à me custodes murorum. Non in se filiæ, non, inquam, in se filiæ, sed in nobis vulneratur ecclesia. Caueamus igitur ne lapsus noster, vulnus ecclesię fiat: ne quis à nobis pallium auferat, hoc est, amictum prudentiæ, insigne patientiæ, quo mollioris ambitio vestis exuitur. Qui enim mollioribus vestibus induuntur, in domibus regum sunt. (Matth. 11.) Nobis autem palliū dedit Christus, quo Apostolos suos, & corpus suum ipse vestiuit. Quod deniq; iubet te dare si quis à te tunicā petat, vt dimittas ei & pallium, id est, insigne philosophiæ tuæ tradas, & quasi amictu prudentię tuæ eum qui ante nudus fuerat, circumuestias. (Matth. 5.) Ibi igitur filiæ Christum quæramus, vbi quærit ecclesia, in mōtibus boni odoris, qui excelsorum sublimitate factorū, suauem vitæ odorem pro meritorum verticibus exhalant. Fugit enim platęas, fugit cōuētus, & strepitus fori, iuxta quod scriptum est: Fuge fraternus meus, & similis efficere ceruo aut hinnulo cerui in montes aromatū. (Cantic. 8.) Serpentinis enim inuisus colubris, effugitans canum, atque humi reptātibus infestus serpentibus, nescit habitare nisi in sublimitate virtutum, nescit commorari nisi in talibus ecclesiæ filiabus quæ possunt dicere: Christi enim bon9 odor sum9 deo: sed quibusdam odor mortis in mortem, in iis qui pereunt: quibusdam odor vitæ in vitam, in iis vtique qui odorem resurrectionis dominicæ viuida fide sperant. (2. Corin. 2.) Isti sunt aromatum montes, qui domini corpus Iesu acceperunt, & in linteis cū aromatibus ligauerunt. (Ioan. 19.) Quicunque enim crediderunt quia Iesus mortuus est, & sepultus est, & resurrexit: hi excelsum veræ cacumē fidei virtutum fastigiis extulerunt. Vbi ergo Christus quæritur? In pectore prudētis scilicet sacerdotis. Et quoniam de deserto tractatus hic sumitur: vbi quærendus sit, etiam ipse monstrat dicens: Ego flos campi, & lilium (Cantic. 2.)

lilium conuallium, tanquam lilium in medio spinarum. Ecce alius locus, in quo solet dominus diuersari, imò nõ in vno loco, sed in pluribus. Ego, inquit, flos campi: quia patẽtem simplicitatem puræ mentis frequentat. Et lilium conuallium. Flos enim humilitatis est Christus, non luxurię, nõ voluptatum atque lasciuiæ, sed flos simplicitatis, flos humilitatis, tanquam lilium in medio spinarum. Nónne inter asperitates laborum, contritionésque animorum boni flos odoris assurgit, quia contrito corde deus placatur? Hoc est desertum filię, quod ducit ad regnum. Hoc est etiam desertum quod floret vt lilium, iuxta quod scriptum est: Lætare sterilis, & exulta desertum, & floreat vt lilium. In hoc deserto filiæ, arbor illa bona fructifera, quę bonos fructus facit, incipit brachia factorum suorum diffundere, verticem diuinitatis attollere. Iuxta quam nostræ ligna syluæ frutescant: quia sicut arbor mali inter ligna sylue, ita frater meus inter medium filiorum. Et videns hoc Ecclesia lætetur, & gaudeat dicens: In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Videns, inquam, hoc ecclesia, & fidei nostrę iam læta successu dicat: Inducite me in domo vini, & ordinate in me charitatem. Charitas non potest esse sine fide. Tres enim sunt velut vades ecclesiæ, spes, fides, charitas. Cum spes pręcesserit, fides fundata fuerit: ordinatur charitas, ecclesia copulatur. Didicisti ergo vbi Christũ requiras, disce etiam quemadmodum possis mereri, vt ille te quærat. Excita spiritum sanctum dicens: Exurge aquilo, & veni auster, aspira hortum meum, & profluant aromata mea. Descendat fraternus meus in hortum suum, & manducet fructum pomiferarũ [illegible]rũ. Hortus verbi, animę vernantis affectus est, & in p[illegible]tutis est fructus. Venit ergo: & siue manduces siue bibas, si Christum inuocas, adest, dicens: Venite manducate panes meos, & bibite vinum meum. siue etiam dormias, pulsat ad ianuam. Venit, inquam, frequenter, & per prospectum mittit manum suam, sed non semper nec ad omnes, sed ad eam animam quæ potest dicere: Nocte exui me tunicam meam. Etenim in hac seculi nocte prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus. Exuit enim se carne dominus, vt pro te de dominationibus & potestatibus mundi istius triumpharet. Quomodo induam illam? Vide anima deo deuota quid dicat. Sic se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo, etiã si velit rursus possit induere. Quomodo induam illam? Hoc est, qua verecundia? quo pudore? qua postremo memoria? Consuetudo enim boni, vsum prauitatis veteris amisit. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Didicisti in Euãgelio, quod pedes lauare, fidei mysterium, humilitatis insigne sit, iuxta quod scriptum est: Si ego laui pedes vestros dominus & magister, quãtomagis vos debetis alter alterius pedes lauare? Sed hoc ad humilitatem pertinet. Quantum vero ad mysterium, pedes debet lauare suos qui vult partem habere cum Christo. Si enim non lauero, inquit, tibi pedes, non habebis partem mecũ. Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur? Qui lauit igitur pedes, non necesse habet iterũ lauare: & ideo caueat ne inquinet eos. Et bene sancta ecclesia dicit: Laui pedes meos. Non dicit, quomodo iterũ lauabo eos? sed quomodo iterũ inquinabo eos? quasi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Admonet igitur in ministerio corporali, quemadmodum spirituale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterij mundaueris sacramento, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus sordibus inquinentur. Isti sunt pedes quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodũ eos inquinare non possis, dicens: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. Vtique hic non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cœlo haberet corporis pedes? Hierusalem enim, sicut Paulus te docuit, in cœlo est. Et idem te docuit quemadmodum in cœlo stare possis, cum dicit: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Conuersatio morum, conuersatio factorum, conuersatio fidei. Quisquis sic viuit, potest dicere: Frater meus misit manum suam per prospectum, & venter meus turbatus est ad illum: surrexi aperire fratri meo. Bonũ est vt ad aduentum domini interiora turbentur. Si ad angeli aduentum Maria turbata est, quantomagis ad Christi nos turbamur aduentum? Influentibus quippe diuinis, corporeus peregrinatur affectus, & vsus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, & tu festina. Festinantes illi agnum mãducare præcipiũtur. Surge, aperi, ad ianuã Christus est, vestibula domus tuę pulsat. si aperueris, introibit, & introibit cum patre. Nec solum cum ingressus fuerit, mercedẽ relinquit, sed etiam priꝰ quàm ingrediatur, mercedem præmittit. Adhuc anima turbatur, adhuc parietes domus suæ palpat, adhuc ostium quęrit vbi Christus est, adhuc soluit vinculum carnis, & corporis claustrum, adhuc Christus foris pulsat. Manus, inquit, meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni in manibus clausuræ. Quam myrrham stillant animæ manus, nisi illam quam obtulit iustus ille Nicodemus magister in Israël, ille qui meruit lauacri primꝰ audire mysteriũ, qui attulit mixturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum, & misit in corpus Iesu? Perfectum vtique odorem fidei attulit. Hunc odorem fragrat anima quæ Christo aperire incipit: vt accipiat primum odorem dominicæ sepulturæ, & credat quia caro eius non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit, sed æterni illius floris, & semper virentis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cuius nomen vnguentum exinanitum est? Exinaniuit se, vt spiraret tibi. Semper vnguentum hoc erat, sed erat apud patrem, erat in patre. olebat tantũ angelis & archangelis, tanquam intra vas cœli. Aperuit os pater dicens: Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentiũ, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Descẽdit filius, repleta sunt omnia nouo odore verbi. Eructauit cor patris verbum bonum, fragrauit filius, spiritus sanctus exhalauit, atque per omnium corda diffudit. Diffusa est enim charitas dei in cordibus nostris per spiritum sanctum. Ipse dei filius in corpore tanquam in vase odorem primo cohibebat suũ, operiens tempus: sicut ait: Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quando oporteat me dicere sermonem. Venit hora, aperuit os, exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo. Hoc vnguẽtum exinanitum est supra Iudęos, & collectum est à gentibus. Exinanitum in Iudæa: & redoluit in omnibus terris. Hoc vnguento vncta est Maria, & virgo concepit, virgo peperit bonum odorem dei filium. Hoc vnguentum effusum est super aquas, & sanctificauit aquas. Hoc vnguento vncti sunt tres pueri, & humorem iis flãma rorauit. Hoc Daniel vnctus est, & leonum ora molliuit, feritatémque permulsit. Fluit hoc vnguentum quotidie, & nunquam deficit. Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleri. Accipe vnguẽtum æstimatum trecentis denariis, sed gratis datum, non venditum, vt omnes haberent. Gratis virgo vngere, noli contristari sicut Iudas, quia hoc vnguentum effunditur, sed cõsepeli te in Christum. Claude sane vas tuum, ne vnguentum effluat. Claude integritatis claue, loquendi verecundia, abstinẽtia gloriandi. Hoc quæ habet vnguentum, Christum recipit. Et ideo quæ habebat, ait: Aperui, inquit, fratri meo. frater meus transiuit. Quomodo trãsiuit? id est, mentis interna penetrauit, sicut dictum est Mariæ: Et tuam ipsius animã pertransibit gladius. Viuum enim verbum dei sicut gladius acutus penetrans corporalium repagula cogitationum, cordis interna rimatur. Et tu igitur anima vna de populo, vna de plebe. neque enim Christus stupet aliqua secularium discrimina dignitatum, nec auratam vestem, aut monile preciosum, aut nobilia coruscãtium gemmarum serta miratur, quorum dispendiis sæpe lis mouetur in ecclesia, pax fugatur. Certe tu vna de virginibus, quæ corporis tui gratiam splẽdore mentis illuminas. (Propter enim es quæ ecclesiæ cõpareris.) Tu inquam, in cubiculo tuo, & nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, & eius aduentum omnibus sperato momẽtis. Si tardare tibi videtur, exurge. Tardare videtur cum diu dormis, tardare videtur cũ ab oratione vacas, tardare videtur cum vocem non excitas psalmis. Primitias vigiliarum tuarũ Christo dicato, primitias actuũ tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia vocauit te dicẽs: Veni à Libano sponsa, veni à Libano, transibis,

tranſibis & pertranſibis à principio fidei. Tranſibis in ſeculum certatura, pertranſibis ad Chriſtum triumphatura de ſeculo. Audiſti quia te à leonum & pardorũ, id eſt, à ſpiritualium nequitiarũ incurſionibus ſeparauit. Audiſti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum. Audiſti quia veſtimentorum tuorum aromata, hoc eſt bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit. Audiſti quia hortus es clauſus, ſuauium pomiſerarum refertus fructibus. Pete igitur vt aſpiret tibi ſpiritus ſanctus, ſpiret ſupra cubile tuum, atque odorem piæ mentis, & gratiæ ſpiritalis accumulet.

Cantic. 5. Reſpõdebit tibi: Ego dormiui, & cor meum vigilat. Audis vocem pulſantis ad ianuam, & dicentis: Aperi mihi ſoror mea, ſurge proxima mea, columba mea, perfecta mea, charitate proxima, ſimplicitate columba, virtute perfecta, quia caput meum plenũ eſt rore. Sicut enim ros cœli nocturnas amouet ſiccitates, ita ros domini noſtri Ieſu Chriſti nocturnis, & ſecularibus tenebris æternæ vitæ ſtillauit humorem. Hoc eſt caput quod æſtu mũdi neſciuit areſcere. Vnde ait:

Lucæ 23. Quia ſi in humido hoc faciunt, in arido quid facient? Hoc igitur caput rorat aliis, ſibi abundat. Et bene abundat caput Chriſti, quia caput tuum Chriſtus eſt, qui plen⁹ eſt ſemper, nec liberalitatibus exhauritur ſuis, aut diuturna deficit largitate. In hoc caput ferrum non aſcendit, quod eſt inſtrumentum belli, inſigne diſcordiæ. Nunc expecta, & vide, ros ille qualis ſit, ſcilicet non vulgaris humoris. Cincinni autẽ ſunt in eo guttarũ noctis. Noli proxima mea accipere cincinnos corporalium capillorum. Non illa ornamẽta, ſed crimina ſũt. Lenocinia formę, nõ pręcepta virtutis. Alios cincinnos

Iudic. 16. Nazaræus habet, quibus ferrum non aſcendit, quos nemo præcidit, qui non calamiſtris compoſiti, & arte digeſti, ſed multiplici criſpãte virtutum nitentiũ gratia refulſerunt. Diſce in hiſtoria quales Nazaræus cincinnos habeat, quos quamdiu Samſon habuit intactos, nunquam vinci potuit. Cincinnos perdidit, & meritũ virtutis amiſit. Audita igitur virtute verbi, quam exueras tunicam nocte, ne quæſieris quemadmodum induas eam. Offunditur enim, & frequenter offertur per nequitiam ſpiritalem. Quemadmodũ, inquam, induas eam, obliuiſcaris, & neſcias: & quaſi iã dominus aſſiſtat, exors corporalium vinculorum turbata conſurgas, internam orationibus præpares mẽtem dum ſurgis, vt ex humilibus ad ſuperna contendas, & ſtudeas fores tui cordis aperire: dũ manus tuas tendas ad Chriſtũ, fidelẽ tua geſta ſpirabunt odorẽ. Admoue igitur manus naribus tuis, & odorem actuum tuorum indefeſſa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dextræ tuæ, & fragrantiam reſurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui ſudabunt, hoc eſt, fidei veræ gratiã ſpiritualia geſta fragrabũt. Capis ergo virgo ex interiore tuo corpore voluptatem, & ipſa tibi dulcis, ipſa tibi ſuauis es, ipſa tibi (quod peccantibus ſæpe contingit,) non incipis diſplicere. Plus enim tibi placebit nuda ſimplicitas corporeæ fraudis exuta tegminibus. Talem te Chriſtus deſiderauit, talẽ te Chriſtus elegit. Aperto itaq; ingreditur oſtio. Neq; enim poteſt fallere, qui ſe ingreſſurum eſſe promiſit. Complectere igitur quem quæſiſti, accede ad ipſum, & illuminaberis: tene illũ, roga ne cito abeat, obſecra ne recedat. Verbũ enim dei currit, faſtidio non capitur, negligentia nõ tenetur. Obeat anima tua in verbo eius, & cœleſtis ſermonis inſiſte veſtigio, cito enim tranſit. Denique quid ait illa?

Cantic. 5. Quæſiui eũ, & non inueni illũ: vocaui eum, & non obaudiuit me. Ne putes diſplicere te, quæ vocaſti, quæ rogaſti, quæ aperuiſti, quod tã cito abiit. Sinit nos ſępe tentari. Denique turbis rogantibus ne recederet, quid ait in Euãgelio?

Lucæ 4. Et aliis ciuitatibus oportet me euangelizare verbum dei, quia ideo miſſus ſum. Sed etiam ſi tibi ille abiſſe videtur, tu rurſus explora: noli iam deo deuota illos metuendos circũforanos intelligibiles timere cuſtodes, noli timere eos qui circumeunt ciuitatẽ, noli vulnera formidare, quæ ſequẽtibus Chriſtum nocere nõ poſſunt. Etiam ſi corpus tuum, hoc eſt, vitam corporis tui auferant, vicinus eſt Chriſtus: quem cum inueneris, vbi cũ eodem commorari debes agnoſce, ne forte ante diſcedat. Cito enim deſerit negligentes. Quis igitur te niſi ſancta eccleſia debet docere quemadmodum Chriſtum teneas? Imò iam docuit, ſi quæ legis intelligas. Quàm modicum, inquit, fuit cum tranſij ab ipſis, donec inueni quem dilexit anima mea. tenui eum, & non relinquam eum. Quibus igitur Chriſtus tenetur? Non iniuriæ nexibus, non reſtium nodis, ſed vinculis charitatis, mentis habenis ſtringitur, & animæ tenetur affectu. Si vis & tu tenere Chriſtũ, quære iugiter, nec pœnã metuas. Inter enim ſupplicia frequenter corporis, inter ipſas perſecutorum manus Chriſtus melius inuenitur. Quàm modicum, inquit, fuit, cum tranſiui ab ipſis. Exiguo enim ſpacio breuíque momento cum perſecutorum manus euaſeris, nec ſuccubueris poteſtatibus mundi, tibi Chriſtus occurrit, nec te diu tentari patitur. Quæ ſic Chriſtũ requirit, quę Chriſtum inuenit, poteſt dicere:

Cant. 3. Tenui eum, nec relinquam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in cubiculum eius quæ me concepit. Quæ eſt domus matris tuæ, & cubiculum eius, niſi internum tuæ ſecretúmque naturæ? Hanc domum ſerua, huius domus mundato penetralia, vt cum immaculata domus fuerit, nec vllius adulterinæ conſcientiæ ſordibus inquinata, ſpiritualis domus in ſacerdotium ſanctum lapide angulari coaugmentata conſurgat, & ſpiritus ſanctus habitet in ea. Quæ ſic Chriſtum requirit, quæ ſic Chriſtum obſecrat, non relinquitur ab eo, imò etiam frequenter reuiſitur.

Matth. 28. Eſt enim nobiſcũ vſque ad conſummationẽ mundi. Ergo Chriſtus repertus eſt, & tenetur, & repertus eſt ille qui per feneſtrã tuã manũ miſit. Quæ eſt feneſtra noſtra, niſi per quã opera Chriſti videmus, oculus ſcilicet animi, & mentis obtutus? Et ideo virgo per feneſtrã tuã Chriſtus introeat, Chriſtus manum ſuã mittat per feneſtrã, tibi veniat verbi nõ corporis amor. Si igitur per feneſtram tuam manũ mittit dei verbum, vide quẽadmodum feneſtras tuas prępares, vide quemadmodum ab omni puluere delictorum detergere debeas. Nihil tetrũ habeat, nihil adulterinum feneſtra virginis. Procul ſtibiũ, & cæteras affectati nugas decoris, procul adulterini amoris illecebras. Similis aurium cauſſa eſt, quibus nõ ſuſpendẽda onera, non figẽda vulnera, ſed vnus ornatus eſt, audire quod proſit. Ianuam quoque tuam diſce tẽporibus obſerare nocturnis, non facile quiſquam patentem reperiat. Sponſus ipſe vult clauſam eſſe cum pulſat. Ianua noſtra os noſtrum eſt. Chriſto propemodum ſoli debet aperiri, nec aperiatur niſi ante pulſauerit dei verbum. Denique ideo ſcriptũ eſt:

Cantic. 4. Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus cõcluſus, fons ſignatus. Nec facile aperiat os ſuum, ne vulgari deſignet alloquio. Neque de ipſis diuinis decet niſi verbo dei interpellata reſpondeas. Quid tibi cum cæteris? Soli Chriſto loquere, ſoli fabulare Chriſto.

1. Cor. 14. Si enim mulieres in eccleſia taceant, quanto magis non decet patere virginis ianuam, non decet viduæ patere fores? Cito inſidiator pudoris obrepit, cito verbũ excidit quod reuocare deſideres. Si Euę clauſa fuiſſet ianua, nec Adã decept⁹ fuiſſet nec reſpõdiſſet interrogata ſerpẽti.

Hiere. 9. Introiuit mors per feneſtrã, hoc eſt, per Euę oſtium. Ingreditur mors per oſtium tuum, ſi falſum loquaris, ſi turpiter, ſi procaciter, poſtremo ſi vbi non oportet loquaris. Clauſæ ſint igitur labiorum fores tuorum, & obſeratum maneat vocis veſtibulum, tunc fortaſſe reſerandum cum audieris dei vocem, cum audieris dei verbum. Tunc tibi myrrha ſudabit, tunc tibi baptiſmatis aſpirabit gratia, vt ab elementis mundi commoriare cũ Chriſto, & cum Chriſto reſurgas.

Coloſſ. 2. Quid adhuc, inquit, velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne guſtaueritis quæ ſunt ad corruptionem ipſo vſu. Corruptela enim abeſſe debet à caſtis. Itaque carnis & mundi ſepelite curã: quia cum Chriſto reſurrexiſtis, quæ

Coloſſ. 3. ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt. Cum Chriſtum quęritis, patrem deum videtis. Chriſtus enim in dextera dei ſedet. Sed ea quæ Chriſtum requirit, non debet eſſe vulgaris, non debet eſſe in foro, non in plateis voce querula, greſſu lubrica, facili auditu, vilis aſpectu. Terrenum tibi apoſtolus conſortium negat, & vltra naturæ propemodum terminos alis ad cœlum docet ſpiritualibus euolandum.

Coloſſ. 3. Quæ ſurſum ſunt, inquit, ſapite, non quæ ſuper terram. Sed quia hoc impoſſibile erat in hoc corporis velut clauſtro recluſis, & quia defunctis corporibus anima fertur ad ſuperiora

reuolare,

feuolare, alligata dum viuimus, quadam nostræ lege naturę, A
Ibidem.
ideo addidit: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita
est cum Christo in deo. Si abscõdita est cũ Christo in deo,
Roma.6.
non appareat mũdo. Christus enim mortuus est mundo, vi-
uit deo. Vide nunc quemadmodum desiderari amet Chri-
stus, confabulationes non amet: Aperuit virgo illa suas fo-
res dei verbo: sed transiuit, inquit, & exiuit anima mea in
verbo eius. Exiuit à mũdo, exiuit à seculo, remãsit in Chri-
Cantic.5.
sto. Quæsiui, inquit, eũ, & non inueni eũ. Amat enim Chri-
stus diu requiri. Inuenerunt illam custodes murorum. For-
tasse sunt, & alij custodes, quos magis intelligere debeamus.
Est enim ciuitas quæ portas murorum clausas nõ habet, de
Apoca.21.
qua dictum est: Et portæ eius non claudentur per diẽ. Nox
enim non erit amplius in ea, afferent gloriam & honorem
gentes in illam. Illa est ergo ciuitas Hierusalem quæ in cœ-
lo est, intra quã iam quasi perfecta & immaculata seruaris.
Non enim intrat in eam omne commune. Communis casti-
tas non est, communis pudicitia non est, quæ in libro vitæ
scribitur. Si igitur inuenimus ciuitatem, ingrediamur in eã, B
videamus lumẽ eius, videamus muros, videamus tribus, vi-
deamus fundamenta muralia, videamus etiam custodes mu
rorum. Sed quomodo ingrediamur in eam? In hac ciuitate
Ioan.14.
vita est, & vna est via quæ ducit ad vitam. Via ergo Chri-
stus est. Ergo Christum sequamur. Sed ipsa in cœlo est ci-
uitas. Quomodo igitur ascendamus ad cœlum, docet te e-
Apoca.21.
uangelista qui dicit: Et eduxit me spiritus in montem ma-
gnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hieru-
salem descendentẽ de cœlo. Ascendamus ergo spiritu, quia
caro ascendere ad eam non potest. Ascẽdamus nos interim
ad cœlum, vt ad nos postea de cœlo illa descendat, in qua
lumen est simile lapidis preciosissimi, vt lapidis iaspidis &
crystalli. Habet murum magnum & altum. Didicisti lumẽ,
didicisti murũ: disce portas, disce custodes. Habet, inquit,
portas duodecim, & in portis angelos duodecim, in quibus
duodecim tribuum filiorum Israel superscripta sunt nomi-
na. In portis patriarcharum nomina continentur, in muro
Apostolorum. Fundamenta enim ciuitatis apostoli, & lapis C
angularis est Christus, in quo omnis structura consurgit.
Deus extra, deus intus, deus vbiq; est. Habet enim, inquit,
ciuitas maiestatem dei. Ergo & vos sanctæ virgines, & qui-
cunq; iusti estis, & immaculatã animæ geritis castitatẽ, ciues
Ephes.2.
sanctorum estis, & domestici dei. Sed tunc nobilitatem istã
patriæ possidebitis, si Christũ intra ciuitatis huius præsepia
quæritis, ingressi per fidem, actúsq; preciosos patriarcha-
rum, clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes
inter angelos. Quomodo igitur isti custodes angeli sũt, qui
castæ animæ pallium tollunt? Aliud pallium virginum est,
aliud adolescentiæ circumforanæ. Illa quæ in foro Christũ
requirit, pallium etiã quod habebat amisit. Prudẽtia enim
non in foro & in platæis, sed in ecclesia possidetur. Et for-
tasse, vt cum ipsis quoque veniamus in gratiam, atque om-
nium misericordem deum esse doceamus, quia & illi Chri-
stum aliquando reperiunt, si tamen iugiter quærant: pal-
liũ hoc amictus corporis est. Ergo qui quæsiuit in cubili
Psalm.62.
Christũ, si tamẽ sic quæsiuit, sicut ille qui dixit: Sic memor D
Psal.133.
fui tui super stratũ meũ. Si quæsiuit iuxta quod scriptũ est:
In noctibus extollite manus vestras in sancta. Si quęsiuit in
ciuitate, in foro, & in platæis, in ciuitate dei nostri. In foro
fortasse in quo iudex ille diuini iuris sedet. In platæis vnde
Lucæ.14.
collecti sunt, qui ad cœnam dominicam conuenerunt. Po-
test custodientibus ciuitatem dei angelis dum diu quærit
occurrere. Quinetiam ex cœlesti custodum natura cœle-
stem intelligere possumus ciuitatem, cœleste forum iustitię
sempiternæ, non viles platęas, sed fortasse in quibus super-
Prouer.5.
fluere fons ille consueuit, de quo scriptum est: Superfluant
tibi aquæ de tuo fonte, & in platæis tuis diffundãtur tuæ a-
quæ. Qui sic ergo Christũ requirit, ad angelos puenit. Sed
si bonis ad angelos meritis peruenit: cur qui puenerit vul-
neratur? Est & gladi' bonus, cuius gladij bonũ vulnus. Vul
nerat dei verbũ, sed nõ vlcerat. Est vulnus boni amoris, sũt
vulnera charitatis. Ideoq; dixit: Vulnerata charitate ego sũ.
Quæ perfecta est, vulneratæ charitatis est. Bona sunt igitur
Prouer.27.
verbi vulnera, bona sunt amãtis vulnera. Vtiliora enĩ vul-
nera amici, q̃ volũtaria oscula inimici. Vulneratæ charitatis
Rebecca est, quæ derelictis parẽtibus migrauit ad spõsum.
vulneratæ charitatis Rachel, quæ zelauit sororẽ, amauit ma
ritũ. Sorori enĩ quod abũdaret filiis, ipsa adhuc sterilis in-
Gala.4.
Cantic.5.
uidebat, quia typũ gerebat ecclesiæ, cui dicitur: Lętare ste-
rilis quæ nõ paris: erumpe, & clama quæ nõ parturis. Inue-
nerunt ergo custodes, & vulnerauerunt eam, & tulerunt ei
pallium, hoc est, actus corporales: inuolucrum sustulerunt,
vt nuda mentis simplicitas quæreret Christum: quia nemo
potest amictu vestitus philosophiæ, in habitu scilicet sapiẽ-
Colos.2.
tiæ secularis Christum videre. Et bene tollitur ei amictus
philosophiæ, ne quis eam per philosophiam deprædetur.
Bene tollitur ei pallium quæ ad Christum propinquat, vt
Matth.5.
deũ visura mũdo corde gradiatur. Beati enim mundo cor-
de, quia ipsi deum videbunt. Denique vbi mundauit cor,
verbum reperit, deum vidit. Quære ergo illum virgo. Imò
quæramus omnes: Anima enim sexum non habet. Sed ideo
fortasse fœmineum nomen accepit, quod eam violẽtior æ-
stus corporis angit. Ipsa autẽ impetus carnis amore sui mol
li quadam, & blanda ratione demulcet. Ergo orationibus,
& obsecrationibus deum inuitare debemus, vt quasi bonus
auster afflare dignetur, verbíque nobis aurã cœlestis aspi-
ret, quæ fructiferas arbores non turbare vento graui, sed
leni spiramine flatúque molli consueuit agitare. Vnde scri-
ptum est: Posuit me currus Aminadab. eo quod anima no-
stra coniungitur corpori, vt velut quidam equorũ fremẽtiũ
currus rectorem sui quærat aurigam. Aminadab enim pater
Naason fuit, sicut in Numeris legimus, qui erat princeps po
puli Iudæ. Cuius figura refertur ad Christum, qui verus po
puli princeps animã iusti velut currum agitator ascendens,
verbi habenis gubernat, ne violentorum equorum furore
in abrupta rapiatur. Sũt enim eius velut quatuor equi, qua-
tuor affectiones, irã, cupiditas, voluptas, timor. Quibus fu-
Sap.9.
rentibus cum cœperit agi, nequaquã seipsa cognoscit. Cor-
ruptibile enim corpus animam grauat, & tanquam irratio-
nabilium animalium cursus inuitam rapit, voluentibus cu-
C ris velut quodam impetu proruentẽ, donec memoratę cor-
poris passiones verbi virtute mitescant. Hæc verbi tanquã
boni agitatoris est prouidẽtia, ne illi animæ quæ in se non
est morti obnoxia, corpus mortale coniunctum agitatio-
nem sui faciat esse difficilem. Primo igitur hos veloces mo
tus corporis domitet, & nexu rationis infrænet: dein caueat
Ezech.1.
ne dispari motu se velut equi implicent, vt bonum aut im-
probus decoloret, aut tardus impediat, aut turbid' inquie-
tet. Fremit enim equus maliciæ, seséque iactando currum
lædit, grauat iugalem. Hunc bonus auriga demulcet, & in
campum veritatis mittit, fraudis declinat anfractus. Tutus
ad superiora cursus est, periculosus ad inferiora descensus.
Inde quasi emeriti qui bene portauerint iugum verbi, vs-
que ad domini præsepe ducuntur, in quo non fœnum est
Ezech.1.
esca, sed panis qui descẽdit è cœlo. Huius currus rotæ sunt,
de quibus dixit propheta: Et spiritus vitæ erat in rotis, eo
quod currus animæ teres, & rotundus sine vlla offensione
voluatur. Sed ne longius labamur, inuitatur dei verbũ in
D hortum nucis, in quo fructus propheticę lectionis, & sacer-
dotalis est gratiæ, quæ amara in tentationibus, dura in labo
ribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. Vnde etiam
Num.17.
virga Aaron nucea floruit, non iam natura sua, sed virtute
secreta. Descendat ergo in hortum sum, vt vindemiet fidẽ,
capiat odores, pabulum cœleste reperiat, suauitatem nostri
Cantic.5.
mellis epuletur, dicens: Vindemiaui myrrham meam cum
aromatibus meis, mãducaui panem meum cum melle meo.
Quod diuersarum virtutum concretum floribus, illarum
apum, quæ sapientiam prædicant, consono opere congre-
gatum, sancta ecclesia in fauis condit, vt cibus Christi sit.
Omnia igitur habemus in Christo, omnis anima accedat ad
eum, siue corporalibus ægra peccatis, siue clauis quibusdã
secularis cupiditatis infixa, siue imperfecta adhuc quidem,
sed intenta tamen meditatione proficiẽs, siue multis aliqua
sit iam perfecta virtutibus, omnis in domini potestate est,
& omnia Christus est nobis. Si vuln' curare desideras, me-
dicus est. Si febribus æstuas, fons est. Si grauaris iniquitate,
iustitia est. Si auxilio indiges, virtus est. Si mortem times,

 vita est.

vita est. Si cœlũ desideras, via est. Si tenebras fugis, lux est. A Si cibum quæris, alimentum est. Gustate igitur & videte, [Psal. 33.] quoniam suauis est dominus: beatus vir qui sperat in eo. [Mar. 4.] Sperauit in eo illa quæ fluxu sanguinis laborabat, & continuo sanata est: sed quia fidelis accessit. & tu cum fide filia vel fimbriam eius attinge. Iam secularium fluxus voluptatum modo torrentis exundans, verbi salutaris calore siccabitur, si cum fide accedas tamen, si pari deuotione diuini sermonis extremam saltem fimbriam comprehendas, si tremens procidas ante domini pedes. Vbi sunt pedes verbi, nisi vbi est corpus Christi? O thesauris omnibus opulentior fides. O virtutibus corporis omnibus fides fortior. O medicus omnibus salutarior. Simul vt accessit mulier, virtutem sensit, medicinam impetrauit. Et si oculum lumini admoueas, illuminatur antequam sentias, & operatio lucis præuenit apparatum. Passio inuerata, passio immedicabilis, quæ & artis omnem vicerat excogitationẽ, & pecuniarum subministrationem, solo fimbriæ curatur at- B tactu. Illius igitur fœminæ tibi virgo, & in adeundo seruãda verecundia, & in fide imitanda deuotio est. Quanta vero illa gratia, quod ea quæ videri erubescebat, vitium tamen non erubuit confiteri? Noli ergo lapsus occulere tuos, fatere quod ille iam nouit, noli erubescere quod non erubuerunt prophetæ. [Hiere. 17.] Audi Hieremiam dicẽtem: Sana me domine & sanabor. Sic & illa dixit cũ tangeret fimbriã: Sana me domine, & sanabor, salua me domine, & saluabor, quia gloria mea tu es. Sola enĩ sana est, quã tu sanaueris. Siquis tamẽ tibi dicat, (quia sic plerũq; tentãtur fideles.) Vbi est verbũ [Math. 27.] domini? veniat. Dictũ est enim de domino: Descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in deo, liberet nunc eum si vult. Si quis ergo tibi insultando hoc dixerit, & te in fabulas voluerit euocare, noli respondere ei. Noluit enim talibus respondere Christus. Solum Christum interroga. Illis enim si dixeris, non credent: si interrogaueris, non respon- [Hiere. 17.] debunt tibi. Dic soli verbo. Non laboraui sequens post te, & diem hominis non concupiui. Hoc dixit illa mulier, & C stetit sanguis. Quamuis fatigata, quãuis ægra quæ diu quæsierat Christum, dixit tamen: Non laboraui sequẽs post te. Neque enim laborat quæ Christum sequitur, cum laborãtes ad se vt requiescãt euocet. Ergo ipsum sequamur. Quãdiu ipsum sequimur, non laboramus: quia non est labor in Iacob. [Esaiæ. 40.] Et in Esaia: Qui expectant dominum: current & nõ laborabunt. Deinde cum quæreret Christus, quis tetigisset eum, nónne tibi videtur illa dixisse, quid interrogas? Domine tu scis, quæ prodeunt per labia mea, ante faciem tuam [Hiere. 17.] sunt. Et ideo non confundor peccata propria confiteri. Cõfundantur qui persequuntur me, & nõ confundar ego. Nõ [Lucæ. 5.] confusus est Petrus dicere: Exi à me domine, quia peccator sum ego. Vir enim sapiens & grauis, in quo esset ecclesiæ firmamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vtilius sibi esse prospexit, quàm ne secundantis operis extolleretur euentu. Et ideo: Exi, inquit, à me domine. Non rogat vt deseratur, sed ne infletur. Paulus quoque carnis stimulo [2. Corin. 12.] gloriatur, quod sibi ne extolleretur, prouisum est. Illecebrosa iactantia est, quam etiam Paulus veretur. Lubrica, D quæ etiam in Paulo cauetur. Sed non iste facili mobilis casu, qui reuelationibus timebat extolli. Et ideo quasi fortis athleta lætatur, quod vulnere corporis emere didicerat animæ sanitatem. Ergo & tu si munera diuina superfluere in te, & redundare cognoueris, tuam metire virtutem, gratiam deo redde, contemplationémque corporis, velut nauis saburram suscipe, ne te in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circumferat. Apes illa sapiens cum aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis per inania se librat nubila, ne leue alarum remigium præcipitent fla- [Act. 14.] bra ventorum. Paulus & Barnabas putauerunt se grauari, cum cernerẽt se adorari. Et tu caue virgo illius apiculæ mo- [Esaiæ. 60.] do ne alarum tuarũ volatũ aura mundi huius extollat. Habet enim anima volatus suos. Et ideo dictum est. Qui sunt isti qui sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis? Habet ergo anima spirituales volatus, quæ breui momẽto totum percurrit orbem. Liberæ enim sunt cogitationes prudẽtium. Quanto ad altiora, & diuiniora se subrigũt, tanto magis sine vllo terrenæ molis impedimento ferũtur. Itaque adhærens deo, & imaginis in se referens cœlestis effigiem, vbi cursus suos ab equorum perturbatione placidauerit, in illum æthereum purúmque locum plausu spiritualium euecta pennarum despicit omnia, quæ in hoc mundo sunt, & æternis intenta virtutibus supra mundũ labitur. Supra mundum enim iustitia est, supra mũdum castitas, supra mundũ bonitas, supra mundum est sapientia: & si in hoc mũdo sit, supra mundum tamen est. Supra mundum erat iusti- [Math. 4.] tia, cum omnia regna mũdi & vniuersam eius gloriã diabolus offerret. Supra mundum fuit, quæ de mundo nihil attigit. Denique ait: Venit huius mundi princeps, & in me in- [Ioan. 14.] uenit nihil. Discite ergo in hoc mũdo supra mundum esse: & si corpus geritis, volitet in vobis ales interior. Supra mũ- [1. Corin. 6.] dum est ille qui tollit deum in corpore suo. Sed deum imitari non possumus, imitemur Apostolos quos mũdus odio habuit, quia non erant de hoc mundo. Hos imitare, hos se- [Ioan. 15.] quere. Sed arduum putas humana virtute supra mundum ascendere. Bene asseris: Nam & Apostoli non quasi cõsortes, sed quasi discipuli sequendo dominum supra mundũ esse meruerunt. Et tu esto Christi discipula, Christi æmula: & [Ioan. 17.] pro te rogat, qui pro illis rogauit. Non enim pro Apostolis tantum, inquit, rogo, sed & pro iis qui credent per sermonẽ eorum in me, vt omnes vnum sint. Vnum igitur nos esse vult dominus, vt supra mũdum simus omnes, vt vna sit castitas, vna volũtas, vna bonitas, vna gratia. His enim alitur, & augetur animæ volatus. Ergo non pigrescamus deserere terrena. Ea est enim natura pennarum, vt agitãdo se virtutem capiat, eo iuuatur volatus, quo anima delectatur. Quæ si semper deũ sequatur, atque in domo domini habitare desideret, & eius delectatione pascatur, ac miraculis virtutum alatur cœlestium: foris relinquet inuidiam, quæ extra chorum est angelorum, foris cupiditates corporis, quæ templũ dei maculare non debent. Et ideo quoniam templũ dei sumus, materiales à nobis sollicitudines abdicemus. Ac ne forte philosophica alicui aut poëtica vsurpasse videamur, vt currus, equos, alas animæ diceremus, quæ illi magis assumpsere de nostris: domesticis nos vsos subsidiis, propheticæ series lectionis ostẽdit, quæ in hunc modum à sancto Eze- [Ezech. 1.] chiele scripta est. Et facta est illic super me man' domini, & vidi, & ecce spiritus vrgens veniebat ab aquilone, & nubes magna erat in eo, & ignis refulgens, & lumẽ in eo, & in medio sicut lumen electri in medio ignis, & lumen in eo, & in medio sicut similitudo quatuor animalium. Vides igitur animalia iam quatuor esse descripta. Cuiusmodi sint animalia ista, debemus aduertere. Similitudo, inquit, vultus eorũ facies hominis, & facies leonis à dextris illorũ quatuor, & facies vituli à sinistris ipsorum quatuor, & facies aquilę desuper ipsorum quatuor, & alæ eorum extensę. Hic quoque animã describi accepimus, cuius quatuor animalia, quatuor affectiones sunt, sed non ita vt illę quas supra descripsimus. Adhuc enim illæ erudiuntur animæ, processũmq; accipiũt, hęc iam perfecta describitur. Deniq; illæ inuitantur ad cœlum, hæc in cœlo est cum dei verbo. Habet autem quatuor affectiones, id est similitudini hominis, leonis, vituli, & aquilæ comparandas. Quas formas librorum Euangelicorũ proprietate accepimus figuratas. Et ideo hic quoq; in homine rationabilis, in leone impetibilis, in vitulo cõcupiscibilis, in aquila visibilis, per figuras animalium species affectionis expressa est. Nam in omni sapiente viro prudentes Græciæ esse memorauerunt, λογιστικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν, διορατικόν. Latini vero prudentiam, fortitudinem, temperãtiam, atq; iustitiã. Prudentia enim rationis humanæ est. Fortitudo vim quandã ferocientis virtutis habet, mortisq; cõtemptum. Temperantia sacratæ vinculo charitatis, mysteriorúmq; contemplatione cœlestium negligit corporis voluptates. Iustitia in alto quodam suggestu locata videt exploratq; omnia: quæ aliis potius nata quàm sibi, non tã suas vtilitates q̃ publica emolumenta rimatur. Meritóq; anima operata iustitiam, formam aquilæ accipit, quod terrena defugiẽs, totáq; cœlesti sublimis & intẽta mysterio, resurrectionis gloriã precio ęquitatis adipiscit. Propter quod ad eã dictũ est: Renouabit sicut aquilę iuuẽtus tua. Est ergo &

iuxta Dauid, alis spiritualibus fulta, quam eousq; volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoque diceret: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Et alibi: In domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montes sicut passer? Habet igitur alas anima suas, quibus se possit libera leuare de terris. Alarũ autem remigium non materialis compago pennarũ, sed cõtinuus ordo bonorum factorum est: qualis ille dominicus, cui benedicitur: In vmbra alarum tuarum sperabo. Non solum enim manus domini affixæ cruci in modum volantis extentæ, sed etiam facta cœlestia, velut vmbra refrigerante salutis æternæ, mundi feruentis incendia temperarunt. Ergo quia volandi nobis data est copia, excitet in se vnusquisque gratiam dei, ac posteriora obliuiscens, priora appetens, ad destinata contendat. Procul à militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi: ne quod fabulæ ferunt, æstu solis cæra resoluta Icareos volatus penna relabẽte destituat. Nam licet grauitas dictorum absit, poëtico tamen sale declarare voluerunt, prudentium maturitati tutos volatus esse per seculũ, iuuenilem vero leuitatem obnoxiam cupiditatibus mundi, refluentibus pennis, & per obliuia veritatis meritorum compage resoluta, maiore pernicie in terram relabi. Haud facilis volatus omnibus, difficilis etiam discordantibus in terris animalibus vitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo conueniat, videbit & in nobis propheta rotam illam vnam super terram coniunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus Ezechiel. videt enim adhuc & viget, & vigebit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super terram sine offensione labentem. Rota enim super terram, vita est corporis ad animæ aptata virtutem, & ad euangelicum cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem in medio rotæ, veluti vita intra vitam: quod sanctorum sibi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit & sequentis: vel quod in hac vita corporis, vitæ voluatur vsus æternæ. Cùm ista congruerint, tunc diuina vox resultet, tunc super similitudinem throni similitudo sicut species hominis apparebit. Hic homo verbum est, quia verbum caro factum est. Hic homo nostrorum est agitator animalium, nostrorum rector est morũ, qui pro nostrorum ratione meritorum, aut currum plerunq; aut montẽ ascendit aut nauem, sed nauem in qua aut apostoli nauigant, aut piscatur Petrus. Nec enim vilis est nauis, quæ ducitur in altũ, hoc est, ab incredulis separatur. Cur enim nauis eligitur in qua Christus sedeat, turba doceatur, nisi quia nauis ecclesia est, quæ pleno dominicę crucis velo sancti flatu spiritus in hoc bene nauigat mũdo? In hac naui piscatur Petrus, & nunc retib⁹, nũc hamo piscari iubetur. Grande mysterium. Spiritalis enim videtur esse piscatio, qua doctrinæ hamum mittere iubetur in seculum, vt primum illum martyrem Stephanum de mari verrat, qui censum Christi in interioribus contineret. Martyr enim Christi thesaurus ecclesiæ. Martyr igitur ille qui de mari cœlum primus ascendit, captus à Petro, minister altaris, non reti sed hamo leuatus, vt riuo sui sanguinis eleuaretur. Cuius in ore thesaurus erat, cùm Christũ in confessiõe loqueretur. Qui enim thesaurus in nobis est, nisi dei verbum? Ergo & retib⁹ & hamo piscatur perfectior, vt reti concludat, hamo adurat. Sed reti turba concluditur, hamo singularis eligitur. O si mihi liceret illum hamum vorare, qui adureret os meum, & leui daret salutem vulnere. Intrate igitur filiæ in Apostolorum retia, quæ non hominis authoritate, sed dei voce laxantur. Rete enim sapientiæ spiritalis atq; doctrinæ regnum cœlorum est, quia scriptum est: Simile est regnum cœlorũ reti misso in mare. Audistis hodie dicentem dominum Iesum Simoni: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturã. Ante non ducebat in altum Petrus, quãdo piscabatur in stagno. Et si mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta, consilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideíque remigium, duc in cor viri. Per parabolam hic vocat ad ecclesiam Petrum, quem secundum Matthæum simplici vocauit sermone, dicẽs: Venite, & faciam vos piscatores hominum. Est & aliud mysterium. Duc in altũ: quia ante in arena erat quando in synagoga erat, alta non erat aqua Iudææ. Deniq; Samaritana & puteum altum putabat, dicẽs: Et puteus altus est, vnde mihi aquã viuam habes dare? Non ergo ducere in altum poterat, quando cum Iudæis credebat, qui etiam de puteo aquam haurire non poterant. Ideo dicitur Petro: Duc in altum. hoc est, duc ad Christum. Altus enim Christus, de quo dicitur ad Ioannem à patre: Et tu puer propheta altissimi vocaberis. Duc ergo ad Christum. Et bene altum, in quo est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Duc in altum, quia altus super altum custodiet, & exaltabit. Ibi ergo altæ aquæ vbi Christus est, hoc est, fides, altæ aquæ, quæ timent deum, quales ille: Viderunt te aquæ deus, viderunt te aquæ, & timuerunt. Apud Iudæos aqua alta non erat in corde viri. Ideoque dominus ait: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõge est à me. In corde amat esse Christus. Sicut enim fuit Ionas in vẽtre ceti tribus dieb⁹, & tribus noctib⁹: sic erit & filius hominis in corde terrę tribus diebus & trib⁹ noctibus. Deniq; vt scias quia de fide dicit, Duc in altum: ait Petrus: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia. Noctem habebat Petrus antequam Christum videret. Nondum enim venerat dies, quia veram non viderat lucem. Synagoga nox est, dies ecclesia est. Vnde & Paulus dicit: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Bona lux, quæ perfidiæ excussit caliginem, fidei diem fecit. Dies factus est Petrus, dies Paulus. Ideoque hodie natali eorum spiritus sanctus increpuit, dicens: Dies diei eructat verbũ: hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicãt Christi. Et bonus vterque dies, qui nobis verum lumen euomuit. Hæc in euangelio legimus: Et fortasse in cœlo hodie de nobis Christi & Petri iste sit sermo. Quotidie piscatur Petrus, quotidie ei dicit dominus: Duc in altum. Videor mihi audire dicẽtem Petrum: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus. Nox fuit cum pauciores ad vigilias conuenerunt. Laborabat in nobis Petrus, quando nostra laborabat deuotio. Laborabat & Paulus. Denique audistis dicentem hodie: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Nolite facere vt pro vobis laborent Apostoli. Ergo dicunt ei: Per totam noctem laborantes nihil cepimus. Nullus certe de ditioribus ieiunauit. Quibus hodie bene respondit Petrus: In timore hoc incolatus vestri tempus couersamini, scientes quod non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu. Non ergo aurum & argentum vos liberauit, sed probatio fidei multo preciosior auro quod perit. Bonus seruus precium studet præparare domino, quod pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli argentum. Non diuitiis istis te Christus redemit. Paratum habeto precium. non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinẽ soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Eramus oppignerati malo creditori peccatis. Contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit dominus Iesus, suum pro nobis sanguinem obtulit. Sed non potes sanguinem reddere. Bonus quidem seruus debet precium suum reparare domino suo. Sed si non potest precium reddere: vel hoc faciet, ne precio videatur indignus. Ergo & tu dignum te gere tali precio, ne veniat Christus qui te mundauit, qui te redemit: & si te in peccato inuenerit, dicat tibi: Quæ vtilitas in sanguine meo? Quid profeci tibi, dum descendo in corruptionem? Sed ne mireris quomodo descẽderit in corruptionem: cuius caro (vt alibi scriptum est) non vidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetrauit inferna, sed corruptionem incorruptus exclusit. Verùm (vt iam ad superiora redeamus) rogate vt & mihi dicatur: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Quis enim est qui sine deo piscetur hanc plebem, præsertim cùm tantæ tempestates & procellæ mundi huius obsistant? Sed quando vult dominus, iubet laxare retia, & capitur multitudo piscium. Nec solum vna, sed etiam altera nauis impletur, quia plures ecclesiæ immaculata plebe complentur. Et bene accidit quia nos laboraturos dominus sciebat, & auxilium de sociis ministrauit. Adest piscator

Marginal notes: Psal. 123. Psalm. 10. Psalm. 56. Ioan. 1. Lucæ. 5. Ibidem. Matth. 13. Lucæ. 5. Matth. 4. Ioan. 4. Lucæ. 1. Roman. 11. Psal. 76. Matth. 15. Ibidem. 12. Lucæ. 5. Rom. 13. Psal. 18. Lucæ. 5. 2. Cor. 11. 1. Petr. 1. Psal. 29. Acto. 2.

ſcator eccleſiæ Bononienſis aptus ad hoc piſcandi genus. Da domine piſces, quia dediſti adiutores. Nec tamē noſtris ſed apoſtolicis vtimur retibus. In illos ſinus & quoſdam apoſtolicarum diſputationum receſſus veſtrum (ô filiæ) cogatur agmē. Viuificet vos Petrus filiæ, qui & pro vidua interuenit, quanto magis pro virgine? Qui diutius viduas flere non paſſus, motus earum lachrymis ſuſcitauit altricem. Viuificet vos Paulus, qui vos præcepit honorari, qui ait: Bonum eſt ſi ſic maneant ſicut & ego. Honore prouocat, magiſterio docet, inuitat exemplo. Viuificet ille, qui relictis ſuis omnibus ſecutus eſt dominum. ſecutus eſt Petrus, ſecutus eſt Ioannes. Vide quid piſcator etiā iſte profecerit. dum in mari lucrum ſuū quærit, vitam inuenit omnium. Lēbum deſeruit, deum repperit. Scalmū reliquit, verbum inuenit. Lina laxauit, fidem vinxit. Plicauit retia, homines eleuauit. Mare ſpreuit, cœlum acquiſiuit. Hic ergo piſcator, dum ipſe turbato agitatur ſalo, mobili mentes ſtatione nutātes fundauit in petra. Adſtruamus igitur piſcatoris artem frequentius, vt plenius de virtute credamus. Fuerit miniſter ignobilis, vt ſit euangeliſta nobilior. Paupertate egens, vt virtute locupletior. Vilis ad honorem videtur, ſed precioſus ad fidē. Quanto minus creditur piſcatori, tanto amplius creditur, quia non ſua, ſed diuina ſunt quæ locutus eſt. Obſequitur plebeia conditio, expectationem aufert ſapientiæ ſecularis, opinionem auget ſapientiæ ſpiritualis. Qui legem non didicit, & quæ legi ſunt ſapit, ipſe ſibi lex eſt. Qui legem non didicit, & vltra legem loquitur, ab eo accipit à quo ipſa lex venit. Quæ tam repentina dignitas? Piſcatores duo in monte domini, vni latori legis, executori alteri conferuntur. Videte qualis iſte piſcator ſit. Moyſes quidem terrena omnia & mundanæa ſpientiæ altitudinem ſupergreſſus, vſque ad cœlum & ſidera prudentia mentis aſcendit. Piſcatoris iſtius mēs non nubibus caligatur, non temporibus includitur: nō myſteriis naturæ cœleſtis excluditur, ſed omnem corporalem materiam ſupergreſſa, verbum apud deum vidit, & quod verbum ipſum deus eſſet aſpexit. Nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidauit, ſed dei filium etiam in homine deprehendit, vt aſſumptio corporis ad ius diuinitatis aſſumētis adſcita, in nomen trāſiret auctoris. Et Moyſes quidem cùm dicit: Et dixit deus, & fecit deus: patrem filiúmq; ſignauit. Sed ille non ignorabat, ego adhuc ignorabam. Denique poſt legem populus errauit, poſt euangelium credidit. Magna in diuerſis virtutib' dei gratia. In illo, quia mundum deſcripſit: in iſto, quia mundum ignorauit.

1.Cor.7. Matth.19.

FINIS.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI *ad virgines Exhortatio.*

QVi ad conuiuium magnum inuitantur, apophoreta ſecum referre conſueuerunt. Ego ad Bononienſe inuitatus conuiuium, vbi ſancti martyris celebrata tranſlatio eſt, apophoreta vobis plena ſanctitatis & gratiæ reſeruaui. Apophoreta autem ſolent habere triumphos principum, & hæc apophoreta triumphalia ſunt. Chriſti enim noſtri principis triūphi ſunt martyrum palmæ. Nec verò huc dirigebam iter, ſed quia petitus à vobis ſum, debui mecum deferre, quæ aliis parabantur, ne minor ad vos venirem: vt quod in me minus eſt, quàm præſumebatur, in martyre plus inueniretur. Martyri nomen Agricola eſt, cui Vitalis ſeruus fuit ante, nunc conſors & collega martyrij. Præceſſit ſeruus vt prouideret locum: ſecutus eſt dominus, ſecurus quòd fide ſeruuli iam inueniret paratum. Non aliena laudamus. Paſſio enim ſerui,

A domini diſciplina eſt. Hic inſtituit, ille impleuit. Nihil illi decerpitur. Quomodo enim minui poteſt quod Chriſtus donauit? Egregie & ille qui homini ſeruiuit, ſeruiendo didicit, quomodo Chriſto placeret. Hic tamen geminant laudem acquiſiuit: in illo magiſterij, in ſe martyrij. Certauerunt tamen inter ſe inuicem beneficiis, poſtquam æquales eſſe meruerūt. Hic illum ad martyrium præmiſit, iſte illum accerſiuit. Nullum ergo ad commendationem hominis conditio affert impedimētum, nec dignitas proſapiæ meritum, ſed fides affert. Siue ſeruus, ſiue liber, omnes in Chriſto vnum ſumus: & vnuſquiſque quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet à domino. Nec ſeruitus derogat, nec libertas adiuuat. Vide ad eam rem quàm nihil in cōditione momenti ſit. Seruus, inquit, vocatus es? non ſit tibi curæ. Qui enim vocatus eſt domino ſeruus, libert' eſt domini. Similiter qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Vide, inquam, vim Apoſtoli. Plus putatur dediſſe ei qui ſeruus, quàm ei qui liber vocatus eſt. Ex ſeruo enim libertus Chriſti fit, ex libero ſeruus. Sed nulli plus dedit, verum vtriq; æqualem menſuram diuiſit. Apud Chriſtum enim ſeruitus & libertas æqua lance penduntur, nec vllo diſcerniculo bonæ ſeruitutis & libertatis merita diuiduntur, quia nulla maior eſt dignitas quàm ſeruire Chriſto. Deniq; Paulus ſeruus Chriſti Ieſu. Hęc enim ſeruitus glorioſa eſt, in qua gloriatur Apoſtolus. An non ſumma gloria eſt, quando tali precio æſtimati ſumus, vt ſanguine domini redimeremur? Sed pergamus ad cætera. Cúmque ſanctus Vitalis cogeretur à perſequētibus vt Chriſtum negaret, & ille amplius profiteretur dominum Ieſum Chriſtum, omnia tormentorum genera in eum exercentes, vt non eſſet in corpore eius ſine vulnere locus, orationem fudit ad dominum, dicens: Domine Ieſu Chriſte ſaluator meus, & deus meus, iube ſuſcipi ſpiritum meum: quia iam deſidero vt accipiam coronam, quam angelus tuus ſanctus mihi oſtendit. Et completa oratione emiſit ſpiritum. Sanctus verò Agricola mitior habebatur moribus, vt ab ipſis etiam inimicis diligeretur. Ideoque differebant eius paſſionem. Sed hæc perſecutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior, quæ inuidebat martyrium. Denique vbi non acquieuit ſanctus Agricola, crucifixus eſt, vt aduertamus illas blanditias eorum non ſedulitatis fuiſſe, ſed fraudis. Supplicio ſerui, dominum terrere voluerunt. Vertit hoc Chriſtus in gratiam, vt martyrio ſerui dominus inuitaretur. Vtrique nomen aptum martyrio, vt deſignati ad martyrium ipſis vocabulis viderentur. Ille Vitalis dictus eſt, quaſi qui cōtemptu iſtius vitæ, veram illam vitam æternam ſibi haberet acquirere: Iſte Agricola, qui bonos fructus ſpiritalis gratiæ ſeminaret, & ſacri ſanguinis effuſione, meritorum ſuorum omnium virtutúmque rigaret plantaria. Sepulti autem erant Agricola & Vitalis in Iudæorum ſolo inter ipſorum ſepulchra. Iudæi ambierunt cum ſeruulis ſepulturæ habere conſortium, quorum dominum negauerunt. Sic & aliquando Balaam dixit: Moriatur anima mea pro animis iuſtorū. & tamen non communicauit eorum operibus cùm viueret, quorum in animis cupiebat mori. Et iſti quos viuentes perſecuti ſunt, mortuos honorabant. Illic igitur martyris exuuias requirebamus, tanquam inter ſpinas roſam legentes. circumfundebamur Iudæis, cùm ſacræ reliquiæ eruerentur. Aderat populus eccleſiæ cum plauſu & lætitia. Dicebant Iudæi: Flores viſi ſunt in terra, cùm viderent martyres. Dicebant Chriſtiani: tempus inciſionis adeſt. Iam qui metit, mercedem accipit. Alij ſeminauerūt, & nos metimus martyrum fructus. Iterum audientes Iudæi voces plaudentis eccleſiæ, dicebant inter ſe: Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Vnde bene lectum eſt: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam. Dies diei, Chriſtianus Chriſtiano. Nox nocti, Iudæus Iudæo. Indicabant ergo Iudæi quod haberent ſcientiam martyrum, ſed non ſcientiam verbi. Id eſt, non ſecūdum illam ſolius boni, & ſolius veri ſcientiam. Ignorantes enim dei iuſtitiam, & volentes ſe iuſtificare, iuſtitiam dei non receperūt. Detuli ergo vobis munera, quæ meis legi manib', id eſt, crucis trophæa, cuius gratiam in operibus agnoſcitis. Certè & ipſi dæmones confitentur. Condant alij aurum atque argentum, ac de latēbibus eruant venis.

1.Cor.7. Roma.1. Num.23. Ioan.4. Cant.2. Pſalm.18. Rom.10.

venis. Legant preciosa monilium serta. Temporalis ille thesaurus est, & sæpe habentibus perniciosus. Nos legimus martyris clauos, & multos quidem, & plura fuerunt vulnera quàm membra. Clamare martyrem diceres ad populum Iudeorum, cùm clauos eius colligeremus. Mitte manus tuas in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. (Ioan. 20.) Collegimus sanguinem triumphalem, & crucis lignum. Hæc sanctæ viduę negare non potuimus postulanti. Munera itaque salutis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus reconduntur. Ea igitur vidua sancta est Iuliana, quę hoc domino tẽplum parauit atque obtulit, quod hodie dedicamus, digna tali oblatione, quæ in sobole sua tẽpla iam domino pudicitiæ atque integritatis sacrauit. Dum Iulianam volui dicere, Iudæam dixi. Non errauit lingua, sed definiuit. Iudæa enim est anima quæ Christum fatetur. Deniq; notus in Iudæa deus. (Psal. 75.) Id est, vbi agnoscebatur deus, non vbi negabatur. Est ergo in spiritu Iudæa, vbi maior portio intellectus & syncerior: quia salus ex Iudæis est. (Ioan. 4.) Linguæ igitur error testimonium sanctitatis inuenit. Honoremus ergo hanc viduam, quia scriptum est: Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. (1. Tim. 5.) Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, quę apostoli mandatum adæquauerit, habẽs in bonis operibus testimonium, quæ bene filios educauerit, melius instituerit. Quis hãc non vt destitutam & miserabilem deplorauit, quando amisit maritum? At ista ministrũ sacris ereptum altaribus amplius ingemuit, quàm sibi cõiugem aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata & solatio, tamen apud piam mentem causa ecclesiæ præponderabat. Succinxit itaque mentis viscera, & circumfusam se vidẽs numero filiarum trium, & vnius filij, quo solent terreri cæteræ, hoc fortior facta, tali filios alloquio conuenit. Filij amisistis patrem, matrem habetis. Melior quidem fuisset illa commutatio, si pater viueret, mater deesset. Tamen infirma licet & desolata ostendo vobis, si vultis sequi, quo arbitremini patrem vobis non decessisse. Habetis enim meliorem de cœlo parentem. Ille est qui & hos suffulsit patres. Quid enim aliud iam superest spei? Pater vobis fuit diues gratia, non pecunia, opulẽtus ministerio, non patrimonio: cuius hæreditas fides est locuples deo, sed egena seculo. Satis vos diuites reliquit, si propositum eius sequamini. Sola est fides vtrique indiscreta sexui, census virorum, dos virginum. Et tu quidem fili aliquanto propior patri, agnosce quæ matri debeas, quod domui vocabulum reddas. Aetas te excusat, sed hæreditas vocat. Iocundentur fili pater & mater in te. Noli matrem contemnere quasi imprudentem. Regis admonitio, inquit, quæ mater sua, qui filius, qui seruat dictiones dei. Primogenite tibi dico, fili, qui filius mei ventris, qui natus mearum orationũ, ne dederis mulieri tuam honestatem. Audis quid Sapiens dicat, quid scriptura asserat. Cõsidera quis te vt nascereris iuuerit, filius es votorum magis quàm dolorum meorum. Considera cui te mulieri pater tali nomine designauerit qui vocauit Laurentium. Ibi vota deposuimus, inde nomen assumpsimus. Vota effectus secutus est, redde martyri quod debes martyri. Ille te nobis impetrauit, tu restitue quod de te huiusmodi nominis appellatione promisimus. Quid autẽ est fili aliud quod eligendum putes, nisi deum patrum tuorum? ipse enim pauperes & diuites facit, humiles & excelsos facit. Suscitat à terra pauperem, & de stercore inopẽ, & sedere eum facit cum potẽtatibus in tribunali honoris & hæreditatis. (Psal. 112.) Dat votum optãti, & benedicet annos iusti. Quid hoc fili præcellẽtius, aut quid est vita hominis in hac terra, nisi leuis cursor? En transiuimus & nihil vidimus. Atq; vtinam hunc cursorẽ imitaremur: vt nihil videremus, & nulla portarem' onera. Sed quod est grauius, cursus vacuus, & onera inania. Inania quidem sed non leuia, neque delicti vacua: quia graue fœnus peccati est. vnde clamat sanctus Iob: (Iob. 7.) Nónne tentatio est vita hominis in terra? aut sicut mercennarij quotidiani vita eius, & sicut seruus timens dominum suum, qui vmbram inuenerit, & sicut mercennarius expectans mercedẽ suam, sic ego expectaui in vacuũ. Noctes autem dolorũ datæ sunt mihi. Si dormiero, dico, quando dies? cùm surrexero, iterũ quando vesper? Plenus sum dolorum à vespere vsque mane. Vita autem mea leuior quàm sauilla. Periit autẽ in vana spe. Nihil igitur est homo, nisi tu domine intendas in eum, & visitationem eius facias vsque mane, & in requiem eum inducas. Arbor si excidatur, repullulat, & floret ab aquæ odore. Homo cùm ceciderit, nihil est, ingruunt super eum dolores. Hanc igitur tentationem tantarum necessitatum, si vultis filij vitare, integritas corporis expetenda vobis est: quam ego pro consilio suadeo, nõ pro imperio præcipio. Sola est enim virginitas quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis voti, quàm præcepti. Quod enim gratiæ est, nõ iubetur, sed desideratur, electionisque magis est, quàm seruitutis. Vnde & Apostolus dicit: De virginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à domino. (1. Corin. 7.) Legerat enim dixisse dominum spadonibus: Quicũque custodierint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & amplectentur testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum, meliorem filiorum & filiarum, nomen æternum dabo illis, & non deficient. (Esaiæ. 56.) Meliorem, inquit, locũ vobis dabo, spadonibus dicit: is videlicet, qui se resecta genitali parte absciderint. Ipsi sunt ergo qui habent in cœlo præmia cæteris præstantiora. Hoc in euangelio suo prædicat dei filius. Dicentibus enim Apostolis, quia si ita est causa viri, vt non liceat illi vxorem dimittere, nisi ex sola causa fornicationis, non expedit nubere, respondit dominus: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. (Matth. 19.) Hoc est, non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, vt omnib' pateat: sed illis solis facile est ad capiendũ, quibus diuina refulsit gratia, vt castrare se possint, quo regnum cœlorum adipiscantur. Audisti fili quantum sit præmium integritatis. Regnum acquiritur, & regnum cœleste, vitam angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius, vt inter homines angeli sitis, qui nulla sibi ligantur nuptiali copula. Quoniam quæ non nubunt, & qui vxores non ducunt, sicut angeli in terris sunt, (Ibidem. 22. 1. Corin. 7.) vt tribulationem carnis non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis ableuẽtur contagio, diuinis rebus mentem intẽdant: vt tanquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ dei sunt, cogitent. Considerate filiæ si velitis nubere, quãtum vobis desit, quibus pater deest. Deest opima dos: quod ipsum tamen si abundaret, timeretis magno precio seruitutem. Nunc verò quis non despiciat destitutas patre? Quò confugietis? Vnde auxilium postulabitis aduersus virorum iniurias? Quanta in ipsis coniugiis incommoda sunt? Quàm graues plerunque contumeliæ? Quãta vincula? Primum ipsum coniugium vinculum est, quo alligatur viro nupta, & ei subiectione astringitur. Bonum quidem charitatis vinculum est, sed tamen vinculum: de quo cùm velit se exuere nupta, non possit: nec liberum sui habere arbitrium. Denique Apostolus dicit: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. (Ibidem.) Et quid mirum de muliere, quandoquidem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier? Si qui fortior est, potestatem non habet, quanto minus infirmior? Non ergo absoluit mulierẽ cõmunis seruitus, sed grauius adstringit. Videte itaq; quid scriptura dicat, quid Apostolus suadeat. Quis vobis potest melius consilium dare, q̃ ille vas dominicæ electionis? Quid igitur dicat, percipite auribus: Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. (Ibidem.) Et iterum dicit de nõ nuptis & viduis: Bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego. Volo vos imitatrices esse tãti apostoli, vt vitam eius sequamini, qui coniugij vinculũ refugit, vt vinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam apostolatus sui peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugij contubernio. Quod si illẽ qui & doctrina præstãtissimus erat, & tantum Christi donum habebat, iudicauit tantum momenti esse si abstineret ab vsu copulę coniugalis, & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperetur: quod neque orationi vacare semper liceret, neque semper diuinis intendere mandatis, quem coniugij cura reuocaret, vt placere vxori esset necesse: quid vtique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatem dare? Quoniam quæ nupserit, ad seruitutẽ pecunia sua venditur. Meliori conditione mancipia quàm coniugia comparantur. In illis meritum emitur seruitutis, in istis precium ad seruitutem additur. Nupta venalis

nalis auro grauatur, auro æstimatur. Experta sum filiæ labores copulæ, coniugij indignitates. Et sub bono coniuge, nec tamen sub bono marito libera fui: seruiebam viro, & laborabam placere. Miseratus est dominus, & fecit ministrum, continuóque & mihi & vobis raptus est. Et fortasse miserante domino, ne diceretur maritus. Videtis filiæ lõgæuam matrem doloribus, & adhuc immaturam viduitatis stipendiis. Videtis amissum omne præsidium & ornamẽtum. Nec auxilium viri habeo, nec virginitatis gratiam. Et de me leuis cura. Vos mœreo, vos considero. Remanserunt mihi onera coniugij, abiere adiumẽta. Quanto mallem in hos nunquam venisse vsus. Potestis tamen excusare patrem, alleuare matrem. Si quid in nobis amissum est, in vobis repræsentetur. Hoc solo nos coniugij non pœnitebit, si vobis labor noster profecerit. Proximũ putabo matrem esse virginum, ac si virginitatem tenerem. Considerate filiæ quam sibi veniens in has terras dominus Iesus matrem elegerit, salutem mundo daturus. Per virginem venit, & mulieris lapsus partu virginis soluit. Vestra quoque integritas meos soluat errores. Quid boni sit virginitas, considerate. destitutam me esse certum est, præsidio egere. Sed si volueritis sic manere, nullius opem requiram, abundabit mihi ad omnem opitulationem vestræ integritatis corona. Quis nõ dicet beatam, quam nunc miserã putant? Quis nõ honorabit tot virginum matrem? Quis non venerabitur aulam pudoris? Multas fœminas scriptura diuina in lucem euexit, palmam tamẽ publicæ salutis solis virginibus dedit. In veteri testamento terra ac mari clausum Hebræorum populum virgo per maria pedes duxit. In euangelio authorem mundi & redemptorem virgo generauit. Virgo est ecclesia, quam studuit Apostolus virginem castam assignare Christo. Virgo est filia Sion. Virgo est ciuitas illa Hierusalem quæ in cœlo est, in quam nihil commune intrat atque immũdum. Virgo est & illa quã vocat Iesus, cui & dixit: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis. A principio fidei non solum transit virgo, sed etiam pertransit, quæ festinat ad sponsum. Transit seculum, pertransit ad Christum: vel quia ea quæ Christo se dicauerit, transeundo ad cœlestia, terrena pertranseat. Nam & ipse sponsus sic venit ad sponsam suam, vt saliat super montes, transiliat super colles. Addit adhuc ad laudẽ virginitatis: Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus. quod meliores afferat fructus claustro pudoris septa virginitas, in qua intemerata permaneant castitatis signacula. Hunc hortum animæ vestræ, hunc fontẽ seruate puri liquoris, vt cum in vobis nemo perturbet, nemo resignet, quem genitalis in vobis origo signauit. Nemo auferat animæ vestræ vineam, & vilia olera serat. Vinea enim quidã fructus virginalis est: Coniugia velut olerũ plantaria sunt, in quibus frequens zelus est: & ideo sicut olera herbarum, cito cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vobis Achab, qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere. Nec veniat in vobis Iezabel, vanum illud & seculare profluuium. hoc enim significatur vocabulo, vana & vacua redundantia. Sed veniat Nabuthe, qui venit à patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis. Qui pauper huc venit, cùm diues esset, vt vos eius inopia ditaremini. Hic est vitis, qui redundantibus gratiæ suæ fructibus repleuit vniuersum orbem terrarum. Hic in vestris pectoribus alta maneat defixus radice, vt & fructus vester exuberet, & liquore gratiæ spiritualis corporei vaporis incendia temperẽtur. Hic est qui venit in nube leui, sicut dixit propheta: Ecce dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Aegyptum. Significans quod in Aegyptum, id est, in afflictionem istam mundi huius veniret per virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat: leuem, quia virgo erat, nullis oneribus grauata coniugij. Ipsa est virga germinans florem, quia pura, & ad dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc seculo curarum anfractibus reflectatur. Ideo illam dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni, qui dixit patri & matri suæ, non noui vos. Denique vocatus à Christo reliquit patrẽ, verbum secutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat. huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam. huic traditur virgo, qui fratres suos non cognouit, & filios suos nõ sciuit. Ideoque benedicit eum lex: Date Leui veros eius, date Leui sortes eius. Vnde & matrẽ domini ipse suscepit. Scriptum enim habemus, quia ex illa hora suscepit eam discipulus in sua. Quid est in sua, cùm reliquerit patrẽ, & Christum secutus sit? Aut quomodo in sua, cũ ipsi apostoli dixerint: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te? Quæ sua habebat Ioãnes, qui mũdana & secularia non habebat, quia de mundo non erat? Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ à Christo acceperat? Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ apostoli à Cristo acceperint: Accipite, inquit, spiritum sanctum. quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum detinueritis, detenta. Neque enim mater domini Iesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum. Date ergo & vos filij mei vero illi Leui veros eius. Estote nubes, sed leues. Eritis profecto si ablenet virginitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa: Nigra sum, & decora, filiæ Hierusalem. Nigra per carnem, decora per virginitatẽ. Nubes itaque sunt, & graues nubes, quæ nupserint. Nãque à nubibus verbum nubentium tractum arbitror. Denique operiuntur & nubes, cùm acceperint nupturæ velamina. Et verè graues nubes, quæ sustinẽt sarcinam matrimonij. Nam etiam grauari aluo feruntur, cùm semina conceptionis acceperint. Date ergo Leui veros eius. Quid tam verum quàm intemerata virginitas, quæ signaculũ pudoris & claustrum integritatis genitale custodit? At verò cùm vsu coniugij iuuencula defloratur, amittit quod suum est, quando ei miscetur alienum. Illud ergo verum quod nascimur, non in quod mutamur: quod à creatore accepimus, non quod de contubernio assumpsimus. Date ergo vero illi Leui, illi sacerdotum principi, vero Aaron, vero Melchisedech veros eius, quales ipse condidit, non quales seculi huius vsus efficit: vt opus suum in vobis & illud genitale signaculum inuiolatum atque integrum recognoscat. Date illi & exhibete illum Adam qui fuit ante peccatũ, illam Euam quæ fuit antequam lubricum serpentis hauriret venenum, priusquam eius supplantarentur insidiis, quando non habebant quo confunderentur. Nam vtique nunc, licet bona sint coniugia, tamen habent quod inter se ipsi coniuges erubescant. Tales ergo estote filij, quales Adam & Eua in paradiso fuerũt. De quibus scriptum est, quòd postea quàm de paradiso est eiectus Adam, cognouit Euam vxorem suam, & illa concepit, & peperit filium, cui nomen Abel. Melior itaq; secundus, quàm prior fructus: quia iste immaculatus, ille maculosus. Iste adhærens deo, & totus à domino, ille mundana & terrena possessio. Denique in isto mundi redemptio annunciatur, ab illo mũdi ruina. In hoc Christi sacrificium, in illo diaboli parricidium. Nihil ergo vobis sit filij cum possessione seculi, nec terrenæ vobis & Iudaicæ possessionis vllos vendicandos esse sortitus arbitremini. Legimus quidem quia Moyses, id est lex, terras bello & cæde quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum populo censuerit, quarum possessionem sibi Salphæ filiæ postularunt, sed quia Salphæ filiæ. Tamen idem Moyses Leuitis non diuisit terram, quorum non erat terrenus, sed superior incolatus. Sed iis sine labore terreno sacri stipendia ministerij deputauit. Salphę autem filię quid sunt quæ terram petũt, nisi (vt interpretatio docet) oris obumbratio? quæ vtique in illis est, quibus non est verbum in ore ipsorum, nec in sermone eorum veritas: sicut in populo Iudæorum, qui nolunt Christum deum dei filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, & huiusmodi postulant possessionẽ, in qua tota vitæ suæ ætate desudent, & pro fructibus spinas curarum & sollicitudinum metant. Fugite ergo filię vmbram oris, quę in lumen æternum creditis, quod illuminat omnem hominem, qui non tanquam in vmbra Christum, sed in lumine confitemini. Populus qui sedebat in vmbra mortis, lux orta est illis. Fuimus ergo in vmbra,

sed

2. Cor. 11. Cantic. 4. 3. Reg. 21. 2. Cor. 8. Esaiæ. 19. Ioan. 19. Matth. 19. Ioan. 20. Cant. 1. Genes. 3. Gen. 4. Num. 27. Esaię 9.

sed nunc iam non sumus, qui Christū fatemur. Atq; vtinam licuisset & mihi dicere, qui Christo profitemur. Et tamen profiteamur, ego viduitatem, vos virginitatem. Fiat in vobis ore ad salutem confessio. Date ergo Leui illi salutari nostro sortes eius. Sors eius Leuitica est, sors ei⁹ virginitas est, sors eius viduitas est: quoniam non solum virgo, sed etiam mulier innupta cogitat quæ sunt domini. [1. Corin. 7.] Vnde & Apostolus dixit: In quo & sorte constituti sumus. [Ephes. 1.] Sicut enim in veteri testamento terra sorte diuisa est, ita in euangelio sorte quadam domino deputamur. Vnde & scriptum est de euangelistis: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & supra vestimentum meū miserunt sortem. [Ioan. 19] Et apostoli, cùm eligendus esset duodecimus apostolus in locum Iudæ, sorte munus apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque oratione facta, vt de duob⁹ dominus quem vellet eligeret: sors cecidit super Mathiā. [Actio. 1.] Illa igitur vetus terrena sortitio, hæc spiritualis. In illa census seculi materialis, in hac personalis officij. Ibi possessio curarū, hic diuisio gratiarum. Illic possidemus arua plena laboris atque mœstitiæ, hic possidemur à Christo. Vnde sanctus domini dicit: Possedisti renes meos. [Psal. 138.] Hic filij possideat renes vestros, vt in illis seminaria maneant castitatis, incentiua virtutum. Ideoque dicate vos Christo, confitemini ei, vt dicatis: Portio mea dominus. [Psal. 118.] Non potest hoc nupta dicere, sed innupta. Nupta enim quærit viro suo, innupta autem Christo placere. Illa mundi, hæc Christi possessio est. Christi possessio Leuita est, qui nihil sibi de terris vendicat. Qui quærit vxorem, non potest dicere: Portio mea dominus. Denique Christi minister quid ait? Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, do tibi: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. [Act. 3.] Hoc enim acceperat, quoniam aurum non desiderauerat. Denique missus erat sine virga, sine sacculo, sine pecunia. Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat. Non enim erubescebat in paupertate, quem pauper redemerat. Ideoque dixit: Surge & ambula: quia legerat: Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum. [Psal. 33.] Sit ergo vobis portio dominus, domin⁹ qui sterilem & parientem facit. Vtranque facit, sed altera in tristicia parit, altera in sterilitate lætatur: Cui dicitur: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis. [Esa. 54.] Habet filios sine partus dolore. Vnde & dicitur de ecclesia: Quis audiuit si parturiuit terra vno die, & gens nata est simul? [Ibidem. 66.] Vno autem die terra non parturit, sed parit gratia. Venit paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrātur, velantur sacræ virgines. Vno ergo die sine aliquo dolore multos filios & filias solet ecclesia parturire. Ideoque pulchrè dicitur: Et gens nata est simul, de populo consecrato. Videtis mysteria, videtis gratiam Christi, gratiam spiritus sancti, quæ velut quadam sorte defertur: quoniam non ex operibus, sed ex fide vnusquisque iustificatur à domino. [Galat. 3.] Sicut enim sortis euentus non in nostra est potestate, sed quem casus attulerit: sic gratia domini non quasi ex mercedis merito, sed quasi ex voluntate defertur. Vnde & Apostolus ait de diuisionibus gratiarum, quæ diuerso modo dei seruulis deferuntur. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. [1. Cor. 12.] Prout vult, inquit, non prout debetur. Denique & dominus ait illis, vberiorem mercedem pro opere postulantibus, & conquerentibus quòd parem accepissent cum iis qui posterius aduenerant: Si ego bonus, oculus tuus quare nequam est? [Matth. 20.] Date ergo filij sortes vestras ei qui vltra meritum laboris remunerationem suis donare consueuit. Date veritatem ipsius viro sancto, id est, integritatem. Ipsius enim est integritas, qui immaculatus aduenit. Veritas itaque virginitas, corruptela mendacium est. State ergo in corde vestro, sicut bona vinea in propagine sua. Multæ enim tētationes sunt, ideoque ait scriptura: Tentauerunt eum in tentatione, & maledixerunt ei super aquam contradictionis Cades. [Psalm. 105.] Tentatur virginitas à plerisque petitoribus. Et cùm voluerit virgo perseuerare, existunt qui contradicant. Cōtradicit petitor, & refutatus maledicit. In opprobrio esse videtur innupta vel virgo, vel vidua. Cades enim innupta est, quæ est sancta corpore & spiritu, & domino se dicauit, quæ reliquit parentes, & non facit voluntatem eorum, qui solent dicere: Debes nobis filia nepotes. Cades est quę filios nescit. Quod si illa diuitiis seculi præfert opprobrium Christi, quod necesse est subeat, qui quærit Christo placere: quanto magis vos, quos pater prouocat ad integritatem, mater hortatur id sequi quod conuenit? Bonum est ergo virginitas. Denique qui iudicauit, inquit, in corde suo seruare virginem suam, benefacit. [1. Cor. 7.] Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui nō iūgit, melius facit. Ille bene facit propter laqueum, hic melius facit propter vtilitatem. Illud pro remedio, istud pro præmio. Beatior autem erit quæ sic manserit secundum meum cōsilium. Puto enim quòd & ego spiritum dei habeam. Sequimini ergo filiæ consilium Apostoli, donū spiritus sancti. Sumite ergo & vos sicut sumpsit Maria soror Moysi & Aaron tympanum in manibus vestris, & exite dicentes: Cantemus domino, gloriose enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare. [Exod. 15.] Mortificate membra vestra, vt tympani modo nulla in iis lasciuia carnis exæstuet, omnísque flagrantiæ corporalis sensus intereat. Nesciat in iis nisi in mortuis corporis voluptatib⁹ solus spiritus resultare. Si enim mortui fueritis peccato, viuetis deo. Viuetis autem si non regnet in corpore vestro mortuo vlla concupiscentia. [Rom. 6.] Versate manibus vestris crucem domini Iesu, & in vestris eam operibus ableuātes, calcate mundi huius profundum, & pertrāsite, vt ille sicut equus adhinniens in libidinem, nullum locum inueniat in vobis, & quicunque voluerit persequens comprehendere vos, demergatur. Dextera læuáque circa vos aquæ murus sit, vt vapor omnis corporis téperetur, donec ad illos intelligibiles duodecim fontes, & septuaginta arbores palmarum, ad illam magni requiē sabbati diuina vos dignatio perducat, & in monte hæreditatis suæ plantare dignetur, vbi sancta Maria choros ducit. [Exod. 15.] Induite ergo filiæ dominum Iesum Christū, quærite verā sapientiam, de qua dicit sanctus Iob: Sapientia autē vnde inuēta, aut qui locus disciplinæ? [Roman. 13.] [Iob. 28.] Abyssus dixit: Nō est in me. Mare dixit: Non est mecum. Bene abyssus dixit, non est in me, quia resurrexit. Nō enim habet quem tenere non potuit. Denique habes in euangelio, quia angeli dixerūt mulieribus ad sepulchrum venientibus: Iesum qui crucifixus est, quæritis: non est hic, sed surrexit. [Matth. 28.] Quid est, non est hic? id est, non est in sepulchro, nō est in infernis, sed in cœlestibus est. Mare quoque, hoc est, seculum dicit, mundus hic dicit, non est mecum: quia supra mundum est, quem vitæ humanæ lapsus atque illecebra non immutauit: quia peccatum fecit, nec est dolus inuentus in ore eius. [1. Pet. 2.] Abyssus ergo dixit: Non est in me. Mare dixit: non est mecum. Sed cœlum non dixit, quia non est apud se, quem receperat resurgētem. Paradisus non dixit: non est in me, quem regnare in se absoluto quoq; latrone cognouerat, sicut ipse dominus dixit: Hodie mecum eris in paradiso. [Lucæ. 23.] Attrahite filię sapientiam in interiora vestri cordis promptuaria, quoniam ea est omni auro argentóque preciosior, quam mors nescit: quia non mortui laudant dominum, sed viuentes. [Psalm. 113.] Et vos igitur vt viuatis, laudate dominum, & laudate eum diebus ac noctibus. Laudabitis autē, si ab eo nulla vos auertat cupiditas matrimonij, & cura mundi: quoniam quæ coniugium sortiuntur, sollicitantur mundi huius negociis. Considerate filiæ quid votis debeatis parentum. Aperuimus ad deum os nostrum, votum est voluntas parentum. Nos orauimus, vos soluite. [Iudicū. 11.] Quanta vis sit in votis parentum, Iepte Galaditæ filia vos debet docere, quæ ne frustraretur oblationem patriam, etiam mortem suam obtulit. Nam cùm ille sollicitus de belli periculo vouisset, si prosperior pugnæ euentus foret, id qđ regredienti domum suam primo sibi occurreret, deo se immolaturum: vbi victoria potitus est, occurrit filia læta præ cæteris gaudio victoriæ & pietatis officio. Ingemuit pater, non affectus immemor, sed memor voti. Quæsiuit causam filia, respondit ille quid domino promisisset. Tum illa hortata est, vt promissum deo munus impleret. Itaque incautam patris oblationem sanguine suo soluit. Hæc vobis filiæ sunt communia. Tu autem fili quem mihi verus Helcana, id est, dei dedit possessio, postulat⁹ meus, petitus meus (Inde enim etiam Samuel nomen accepit.) Tu, inquā, impetratus meus, & votiuus meus, qui quomodo in vterū meum veneris, nescios

scios

scio(iam enim desperaueram sobolem sexus virilis) quem mihi vota mea, non aliqua solennis cœtus secreta formarũt. Tu, inquam fili, agnosce à quo donatus sis mihi. Ille tua ossa plasmauit, ille tua membra distinxit, ille mea orata suscepit, cuius templo, cuius obsequio te antequam nascereris sacraui. Non parentibus, non tibi, sed deo natus es: cuius antequam de vulua matris exires, esse cœpisti. Et omnes quidem illius sumus, sed tamen tu specialiter promissus domino, tu redderis, quia scriptum est: Vouete & reddite domino deo vestro. Ego misera, ego indigna, & tamen quasi Anna promisi, vt omnibus vitæ tuæ diebus ac noctibus à conspectu domini non recedas. Ego promisi, tu exequere. Dominus sibi hostiæ suæ munus implebit. Hæc & alia pia mater, quæ postquam congruentem filiorum vidit affectum, ablactatum suum vberibus gratiæ spiritualis in templũ domini deducens, conuersa ad preces: Confirmatum est, inquit, cor meum in domino, exaltatum est cornu meum in domino. Dilatatum est os meum super inimicos meos, lętor in salutari tuo: quoniam non est sanctus alius quomodo dominus, & nõ est iustus quomodo deus noster, & non est sanctus præter te. Ista igitur ad filios mater dicit, quæ simul & viduitatis in se, & integritatis in liberis titulos in domũ suã intulit quasi quosdam fœmineos principatus. Egregia sanè fœmina, quę sibi nihil reliquit: totum quod habuit, deo obtulit. cuius vita institutio disciplinæ est, & quædam formula castitatis, bono proposito, & meliore magisterio. Exemplum enim viduitatis, & virginitatis magisterium est. Procedit in ecclesiam filiarum virginum septa comitatu, domesticum decus inuehens: & inuenit in ecclesia quod suum dicat, filium sacrarum lectionum oracula personantem: vt videantur sibi sorores domi discere, cùm frater auditur. Mater quoque ad imitationẽ cœlestis exempli gaudet se proficere de filio, & omnia legentis verba pio mandat affectu, & sedulo corde conseruat. Sed quamuis nil maternis defuerit hortationibus, ego quoque vos filiæ vel paucis alloquor: Quærite dominum Iesum, qui nos monet vt quæramus regnum dei, & ecce omnia, inquit, suppetent vobis. Sed malo ego vos ante meritum deferre, & sic exigere mercedem. bona merces, sed diuinior dispensator mercedis & auctor muneris. In regno merces, in Christo remunerãdi potestas. Quærite illam in scripturis diuinis, ibi Christus inuenitur. & dicite sicut illa dicebat: Annuncia mihi quem dilexit anima mea. Sed synagoga quærebat quem amiserat, vos quærite quem non amittatis. Sed cur synagoga dicis, quem dilexi, & non dicis, quem diligo? ideo non tenes, quia dilexisse te dicis. Cur non potius adhuc diligis, vt possis tenere? Verum illam omittamus. Tu virgo cùm cœperis quærere, adest. Neque enim fieri potest vt desit quærentibus se, qui palam factus est non quærentibus, & inuentus est non interrogantibus. Dum tractas & cogitas præsto est. Disce interrogare cum venerit, vbi pascat, vbi maneat, sicut illa dicebat: Vbi pascis, vbi manes in meridiano? Vbi enim Christus manet, nisi vbi iustitiæ meridies fulget? Ideoque sacratæ scripturæ docetur testimonio, qui dicit: In sole posuit tabernaculum suum. Vnde & alibi idem dicit Propheta, In lumine tuo videbimus lumen. Lumen filius est: lumen & pater qui videtur in filio. quoniam filius splendor gloriæ patris, & imago substantiæ eius est. Sed etiam in tuo lumine virgo Christum require, in bonis cogitationibus, in bonis operibus, quæ luceant corã patre tuo qui in cœlis est. Quære in noctibus, quære in cubili tuo, quoniam & nocte venit & pulsat ianuam tuam. Vult enim te omnibus inuigilare momentis, vult ianuam tuæ mentis patentem inuenire. Est & illa ianua quam vult patere vt aperiatur, vt resonet os tuum laudem domini, gratiam sponsi, crucis confessionem, cùm symbolum recenses, psalmos in cubiculo tuo concinis. Ergo cùm venerit, vigilantem te inueniat, vt parata sis. Dormiat caro tua, vigilet fides, dormiant illecebræ corporis, vigilet cordis prudẽtia, membra tua redoleant crucẽ Christi, & sepulturæ odorẽ: vt nihil iis somnus caloris infundat, nullos excitet motus. Ipsa est anima quæ se Christo aperit, quã nulli vapores carnis exagitant. Cùm hęc inuenerit sponsus, trãsibit. anima tua illum sequatur, discedat à cubili suo, exeat in verbo eius, sicut scriptũ est: Exiuit anima mea in verbo tuo. id est, peregrinetur à corpore, vt deo adsit: quoniã cùm est in corpore, peregrinatur à Christo. Vnde & Apostolus ait: Audemus ergo & contendimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad dominum. Et ideo contendimus siue absentes, siue præsentes placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum. Quàm cito causam probauit, qua corpus resurgit. Oportet enim carnem resurgere, quæ remunerationem suorum est adeptura gestorum, vt quæ in corpore gessimus, in corpore recipiamus. Vult igitur se dominus sæpius quæri. discedit, currit vt resuscitet gratiam, quam vult à te, etiam in te resuscitari: sicut habemus ad Timotheum scriptum: Propter quã causam admoneo te vt resuscites gratiam dei quæ est in te per impositionem manuum mearum. Quæ autem resuscitauerit gratiam, fit vulnerata charitatis, sicut illa dixit: quia vulnerata charitatis ego sum. Si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem, quid istud sit, poterimus intelligere (si repetamus) quia sagitta est dominus Iesus, cui dicit pater: Posui te sicut sagittam electam. Et quia ipse est charitas, sunt vtique iacula charitatis, quib⁹ vulnerat sese quærentes. Denique & alligati vinculis ipsum sequuntur, quia quos vulnerat, ligat. Ergo sunt etiã vincula charitatis, quibus ligatus est Paulus, qui ait: Paulus vinctus Iesu Christi. Vulnera autẽ charitatis esse: docet Iob quo nemo amplius Christum dilexit, qui diligebat etiam in ipsis sui corporis cruciatibus. Vnde dicebat: Sagittæ autem domini in meo corpore sunt, quarum furor ebibit sanguinem meum. cùm cœpero loqui, cõpungunt me. Sunt ergo charitatis vulnera, & bona vulnera. Deniq; meliora vulnera amici, q̃ voluntaria oscula inimici. Hieremias quoq; æstuabat, & ignem charitatis quo inflammabatur ad officium prophetandi, ferre non poterat. Denique demergebatur in lacum, quia Iudæis futura excidia annunciabat, & tacere non poterat. Lapidabatur Stephanus, & illa pro Christo vulnera quasi vulnera charitatis pio excipiebat affectu. Vapulabant apostoli, & congratulabantur. Quàm bonus est dominus, pro quo dulces & iniuriæ sunt, & grata mors. Et bene grata, quæ acquirit immortalitatem. In omni, inquit, tempore sint vestimenta tua candida. Quid cãdidius virginitate? quid nitidius intacti vestimento pudoris? Bona quidem castitas coniugalis, & castitas viduitatis. Mũda omnis castitas, sed fortè non omnis candida, aut non candida in omni tempore. Non candida, quãdo non habet quis sui corporis potestatem, quando ad tẽpus sequestratur oratio. De virginitate ergo pulchrè dicitur: In omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum in capite tuo, vt faces tuæ semper possint lucere, nec extinguantur cùm cœperit sponsus ille cœlestis venire. Quam autem vnctionẽ in capite tuo Ecclesiastes dixerit, de Prouerbiis colligimus: quia oculi hominis in capite eius, id est, sapientiæ tuæ sensus. Ideo fortè & euangelica mulier illa laudatur, quæ pedes domini capillis suis tersit, quod fide se humiliauerit, ne per carnis elata sapientiam videretur, quam legi subditam verus occultorũ interpres Paulus negauit, eo quòd Christo subiiceretur. Et pulchrè hoc possumus intelligere etiam corporaliter: quoniam in propheticis scriptis reprehenduntur filiæ Sion, quod alta ceruice procederent, nutibus oculorum, & itinere pedum trahẽtes simul tunicas, & ludentes pedibus. Et ideo gloriam vestis earum, & ornatus earum, crines & cincinnos. Dominus ablaturum esse se dicit. Rectè ista mulier sparsit capillos suos, vt nodos crinium euangelica solueret disciplina. Vnde & apostoli dixerunt: Nõ in plicatu capillorum, sicut Petrus docuit: neq; in tortis crinibus, aut auro, & margaritis, vel veste preciosa, vt Paulus asseruit: sed magis interioris hominis ornamenta fœminis requirenda: quoniã ille absconditus cordis homo, qui est pauper seculo, ipse est locuples deo. Audistis filiæ quia pauperes vos vocatis. Quis autem est homo diues, cùm multis egeat, nisi ille cui non est graue peccatũ in conscientia? Bona est enim, inquit, substantia, cui non est peccatum in conscientia. Audistis, inquam, in quo possitis apud deum esse locupletes, vt sit in vobis incorruptibilis & modestus

Margin notes: Psalm. 75. — 1. Reg. 2. — Matth. 6. — Cantic. 1. — Psalm. 18. — Psalm. 35. — Hebr. 1. — Matth. 5. — Lucæ. 12. — 2. Cor. 5. — 2. Timo. 1. — Esaiæ. 49. — Ad Philem. — Iob. 6. — Prouer. 27. — Hierem. 37. — Act. 7. — Eccles. 9. — Lucæ. 7. — 1. Petr. 3. — 1. Tim. 2. — Eccli. 13.

destus spiritus. Bonæ enim diuitiæ sunt innocentiæ atque simplicitatis, quibus peccatum non imputatur, quia nulla in iis doli fraudísque versutia est. Omnis enim simplex obtrectare nó nouit, nescit inuidere, suo cótentus est, aliena non quærit. 2.Cor.8. Et si egeat, sibi diues videtur, si suppetat quod alimento est satis. Denique pulchrè apostolus Paulus: Et profunda, inquit, paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum. Et quia ecclesia congruis erat ornatibus compta, & de Christo lumen recipiens refulgebat. Potest etiam sic locus ille accipi, eo quòd synogoga ad ecclesiam dicat: Cant.1. Vbi pascis, vbi manes in meridiano: ne fortè fiam circumamicta super greges sodalium tuorum. Mercennaria esse desiderat, quæ sibi vendicabat ante dominatum. Quàm damnosa perfidia est. Sed quia incredula, immitis, sacrilega, ideo eam à gregibus ecclesiæ suæ separat Christus, dicens: Nisi scias te ô decora in mulieribus, hoc est, prius te quæ sis ipsa cognosce, & tunc pete vt meis gregibus appropinques. Et bene in mulieribus decora dicitur synagoga, non in virginibus, quia Euam mulierem sequebatur, per quam lapsus aduenit. Ecclesia autem decora in virginib' est, quia virgo sine ruga est. Scire ergo debet siue vir siue mulier, quia ad imaginem dei est & similitudinem. In quo enim ad imaginem dei sumus, nisi in animæ substantia & mentis vigore? Hæc nostra omnis portio. Denique Dauid inquit: Psal.55. In deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro. Non ergo caro sumus, sed spiritus. De Iudæis autem dictum est: Gen.6. Non permanebit in iis spiritus meus, quia carnes sunt. Nō aurum sumus, non pecunia, non diuitiarum copię. Illa enim nostra. Et ideo tibi dicit Moyses: Attende tibi, hoc est, animæ tuæ, ne pereas, ne carnalis fias. Attende tibi, hoc est, imagini quā à Christo accepisti, similitudini ad quam factus es. Ipsam serua imaginem, quam Christus in te operibus suis pinxit: sicut ipse ait ad Hierusalem, id est, ad animā pacificam: Eccli.16. Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. Attende ergo tu pręcipuè fili: attende tibi vt læteris in iuuentute tua: cui dicit scriptura: Lętare adolescens in iuuentute tua. Non vnius tibi dicit tēpus ætatis. Est quasi quidam flos vitæ, bonorúmque ętas operum, de qua scriptum est: Psal.102. Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Et oblectet, inquit, te cor tuum in dieb' adolescentiæ tuæ, & ambula in via cordis tui sine macula, & in aspectu oculorum tuorum, & non in audacia oculorum tuorum. In aspectu vtique spirituali, non audacia seculari. Et scito quòd super hæc omnia adducet te deus in iudiciū, & repellet iram à corde tuo, & amouebit nequitiam à carne tua. Attende tibi virgo & tu, vt insistas orationi, & vultus tuus assidua obsecratione pallescat. Eccli.18. Sed ante orationē præpara animam tuam, vt non videaris tentare deum, cùm deprecaris: vt id quod oras, mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent. Attende tibi, quod dico tibi: cuicunque virgini loquor. Nam tibi pię non deest institutionis magistra. Attende, inquam, virgo sacræ præsertim professionis, & ab hominis irreuerētis oculis caue. Etsi ad tempus prætererit quasi viator, tamē os suum aperit, & ab omni aqua proxima bibet, vt te inebriet. Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit anxia tui custos pudoris. Ipsa quoq; ad ecclesiam progressio rarior sit adolescentulis. Considera quanta fuerit Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur cùm quæritur. Illa te doceat quid sequaris. Angelum in specie viri vidit, & pauebat corde, peregrinabatur aspectu. Luc.1. vnde dicit ad eam angelus: Ne timeas Maria. Decet solitudo verecundiam, & gymnasium pudoris, secretum est. Quid enim tibi vel ad proximam facilè accedere? Eccli.21. Pes fatui facilis in domum proximi. qui autem sapiens est, verecundatur. Inde nascuntur fabulæ, de quibus pulchrè admoneris vt caueas, cùm dicit tibi vir sapiens: Ibidem.22. Quis dabit disciplinæ meæ custodiam, & supra labia mea signaculum certum, ne cadam ab illis, & lingua mea perdat me? Si virilis sexus iubetur tacere coram senioribus, quàm indecorum est virgines loqui, & varios serere sermones? Esto vt imperes tibi silentium, nunquid potes aliis imperare ne audias? Potest quis aliquando frenos ori suo imponere, & verbis stateram, auribus non potest. Loqui enim in nobis est, audire ex aliena pendet potestate. Sępe enim audimus quod nolumus. Quid deinde aliud nos scriptura admoneat consideremus. Matth.5. Non iurandum, inquit facilè, quia plerunque multi casus accidunt, vt non possimus implere quod iurauerimus. Qui autem nō iurat, vtiq; non peierat: qui autem iurat, aliquando necesse est incidat periurium, quia omnis homo mendax. Psal.115. Noli ergo iurare, ne incipias peierare. Nec ipsam quidem liberiorem læticiam in virginibus decet esse. Quę si non habēt quod fleant, lapsus fleant peccantium. Etenim quæ aliorum lapsus fleuerit, suos cauebit. Fleant postremo vel illa contemplatione, vt hic flentes, illic accipiant consolationē: ne sicut diues ille qui hic luxuriatus est, illic pœnas graues subire domini declaratur oraculo, & tu audias: Luc.16. Recepisti bona in vita tua. Quāto beatius Lazarus qui hic fleuit, & illic exultauit: hic esuriuit, & illic epulatur. Si vis ergo & tu bonam læticiam sequi, demōstrat tibi Ecclesiastes liber quam sequi debeas, qui ait: Eccles.9. Veni, manduca in læticia panem tuum: quoniam iam placuerunt deo facta tua. Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatione ridendi, cōsideremus. Ibidem.7. Sicut vox, inquit, spinarum sub olla, ita risus stultorum. Nempe spinæ cùm ardent, sonant, & citò exuruntur, vt nullus caloris sit effectus. Vnde & Iudæis dictum est: Psal.117. Exarserūt sicut ignis in spinis. Exusti sunt enim suo risu, & cōflagrarūt in domini passione, quādo in animæ suæ iocabantur incendium, dicentes: Psal.21. Sperauit in domino, eripiat eū, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Et deridentes percutiebāt calamo caput eius, & spinis eum coronabāt, Ioan.19. atque acetum ei vt biberet, offerebāt. Ille risus synagogam incendit in æternum. Sic ergo est risus stultorum, qui sine gratia sonat, & ollam sui corporis vrit. Merito negabat Sara quia riserat, Genes.18. ne videretur ridendo de effectu promissorum dubitâsse cœlestium: & tamen ille risus plenus grauitatis fuerat & pudoris, quem nemo alius testis nisi deus solus, cognosceret, quem occulta non fallunt. Quàm pulchrum & illud: Eccles.7. Noli festinare in spiritu tuo irasci, quia ira in sinu stultorum requiescit. hoc est, etsi causa sit quæ moueat indignationem, non sit festina vindicta, ne immoderatus calor indignationis exæstuet. Non potest igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram inserit, vt medicina consilij temperet iracundiam. Sic enim Dauid ante iam dixerat: Psal.4. Irascimini, & nolite peccare. Non quo imperaret iracundiam, sed quòd id quod naturæ esset, auferre non posset, & quasi bonus medicus remedium daret, vt ipsa iracūdia non noceret. Denique etiam si quis prolapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamen, suadet vt compungatur in cubilibus suis, & suum vnusquisque condemnet errorem. Sic enim scriptum est: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Voluit itaque omnes homines suorum delictorum esse censores, vt & qui publico testimonio non tenetur, seipsum iudicem qui in occulto lapsus est erubescat, & aculeo quodam coërceat amaritudinis & pudoris. Quid de parsimonia loquar, cùm sapiens dicat: Eccli.23. Aufer à me ventris concupiscentias, & concubitus cupiditas ne apprehendat me? Nec infirmitatem ex ieiunio, & abstinētiam reformides. Infirmitas enim grauis sobriam facit animam. Quomodo etiam docent Salomonis prouerbia, bonæ opinioni studendum, dicendo: Prou.22. Potius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Quid est enim patrimoniū, nisi bona illa gubernatio, vnde sanct' Iob dicit: Iob.29. Benedictio morituri super me veniebat, & os viduæ me benedicebat. Oculus eram cæcorum, & pes claudorum, inualidorum pater. Si vidi nudum prætereuntem, & non vestiui: si me non benedixerunt egentes, & de velleribus ouium mearum humeros eorum non calefeci, si abscondi aliquando peccatum meum, quod vel imprudens non ex voluntate commiserim, si aliquando permisi si vacuo sinu exire inopem ianuam meam? His enim nomē bonum paratur. Præ cæteris tamen in virgine præcellit studium sobrietatis. Sobrietatem dico nō vini abstinētiam, sed corporalis lasciuiæ, qua grauius quàm vino inebriamur. Dat enim calicē ruinæ & irę poculum. Vnde & dicit dominus ad Hierusalem: Esa.51. Audi humiliata & ebria nōn à vino. Ecce accepi de manu tua calicē ruinæ, & poculum iræ. Si hunc calicem exinaniuerit synagoga, non bibant filiæ ecclesiæ. De Iudæis enim dictum est: Psal.143. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ

1.Corin.3. 2.Corin.11.

cum ornatæ quomodo ſimilitudo templi. Vos autem templum dei eſtis, filię eius qui non transfiguratur in angelũ lucis, ſed verum lumẽ de vero eſt lumine. Ideo in vobis non ſimilitudo, ſed veritas ſit. Multæ autem cùm ſtudium caſtitatis profiteantur, affectãt adminicula pulchritudinis, vt cõptiores prodeãt, nitidiore vultu quàm ſacras domini decet,

Coloſ. 2.

quibus apoſtolico ſermone reſpondeo: Quæ mortuæ eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mũdo decernitis? Ne tetigeritis, inquit, ne attaminaueritis, ne guſtaueritis quę ſunt omnia ad corruptelam. At non ſancta Soteris, vt domeſticũ piæ parentis proferamus exemplũ. Habemus enim nos ſacerdotes noſtram nobilitatem præfecturis & conſulatibus præferendam. Habemus, inquam, fidei dignitates quæ perire non norunt. At non, vt dixi, Soteris vultus ſui curam gerebat: quæ cùm eſſet decora facie valde, & nobilis virgo maiorum proſapia, conſulatus & præfecturas parentũ ſacra poſthabuit fide, & immolare iuſſa non acquieuit? Quã perſecutor immanis palmis cędi pręcepit, vt tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocẽ, vultum aperuit, ſoli inuelata atq; intacta martyrio, & volens iniuriæ occurrit, vultum offerens, vt ibi martyrij fieret ſacrificium, vbi ſolet eſſe tentamentum pudoris. Gaudebat enim diſpendio pulchritudinis periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare, faciem tamẽ virtutis eius & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerũt. Hetruſcum iuuenem veteres fabulæ ferunt, cùm propter admirandam oris proprij pulchritudinem in amorem accenderet fœminas, ſtigmatibus inaraſſe vultũ ſuum, ne qua eum adamare poſſet. Videro vtrum caſtus fuerit illius animus, affectus tamen non innocens, propter quẽ in ſe ipſe animaduerteret. Ille tamen ſola excepit vulnera ne noceret: hęc triumphales retulit martyrij cicatrices, vt imaginem dei quã acceperat, reſeruaret. Seruate & vos hanc imaginem filiæ, ſeruate ſcripturæ præcepta diuinæ, vt omne os

Pſalm. 93.

iniqui obſtruatur. Scriptum eſt enim: Beatus quẽ tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Bonus dominus erudit & docet, & plerunq; arguit. Sed etiam quẽ arguit, beatum facit. Beatus enim homo quem arguit dominus. Et ideo increpationes eius nõ refugias, quia charitatis & gratię ſunt. Ipſe enim percutit, & quaſi bonus medicus manibus ſuis ſanat. Septies de neceſſitatibus te liberat, in ſeptimo autẽ non te contingit malum. In fame eripiet te à morte, in pugna autem de manu ferri te exuet, à flagello lingue te abſcondit. Si enim tu nulli putaueris derogandum, alienæ linguæ flagella non metues. Mire autem ſermones maledicorum expreſſit dicẽdo, linguæ flagellum, cuius ſonus latè reſultet. A quo nos ſeparare cupiens Petrus apoſtolus monet: vt non reddamus malum pro malo, & maledictum pro maledicto: ſed

1.Petr.3.

magis cùm maledicitur nobis, benedictionis referamus gratiam. Et ideo dicit: Cohibe linguam tuam à malo, tanquam

Pſal.33.

linguæ flagello, nec timeas verborum ſonum, ſi munda eſt conſcientia tua. Bonũ eſt quidem nullum (ſi fieri poteſt) locum obtrectationi dare: ſed quia pleriq; non vitiis ſed virtutibus derogant, reprehendant quod laudis eſt, non inueniant quod erroris eſt. Sed, quod peius eſt, non ſolũ ab aliena lingua, ſed etiã à noſtra flagellamur. Et hæc ſunt grauiora verbera, cũ ex multiloquio peccatũ incurrimus. Et ideo cuſtodi virgo vias tuas, vt nõ delinquas in lingua tua. Et bona loqui plerũque crimen eſt virginis. Sed quid miraris de

1.Timo.2. Daniel.13.

virgine, cùm mulier in ſilentio iubeatur diſcere? Bonus eſt pudor, quem commendant ſilentia. Suſanna periclitabatur & tacebat, vt melius tacito pudore loqueretur. Denique inuenit verecũdia defenſorem, qui defenderet caſtitatem. De qua bene dicitur, quòd eam à flagello linguæ dominus abſcondit. Quid de fœminis dicimus? Ioſeph tacuit accuſatus,

Gen.39.

vt melius eum innocentia quàm lingua defenderet. Tacuit

Danie.14.

Daniel omnibus ſapientior, & ora clauſit leonũ. Vnde pul-

A

Pſalm.38.

chrè ſanctus Dauid dicit: Poſui, inquit, ori meo cuſtodiam, dum conſiſteret aduerſum me peccator. Quid enim vis loqui? Vereris ne te tacente obiecta credãtur? Sed audi bonũ magiſtrum dicẽtem ſanctum Iob: Ecce rideo opprobrium, & non loquor: clamabo, & nuſquam iudicium. Id eſt, criminator aliquis opprobria iacit? habes quod infra te rideas, ſi crimen conſcientiæ nõ recognoſcis. Quid enim referas verba verbis? Nondum eſt iudicium: & ſi clames, nõ appropinquat. Debentur tibi in hoc ſeculo multa certamina. Vicerat ſanctus Iob damni dolorem: vicerat, imò excluſerat luctus acerbitatem in amiſſionibus filiorum, vicerat vulnerũ aſperitates, vibices corporis, adhibentur mulieris tẽtamenta, & ipſa nõ ſenſit. Adhuc amicorum increpationes ad certamen ei vltimum reſeruãtur. Luctatus fuerat cum affectu patrio, luctatus cum dolore corporis & ęgritudine: oportebat eum ſubire etiam ſermonũ tentationes. Ergo quando vides viduam diſpẽdiis aliquibus laborare, aut filiorum incõmoditate vel morte, iuſtum iniuriis affici: noli ex iſtius ſeculi incõmodis merita eius penſare, aut mirari q. de relictus à domino ſit. Hic quidẽ luctamur, ſed alibi coronamur. Non de

B

me tantum, ſed de omnibus hominibus cõmuniter ſum locutus. Nam vnde mihi tãtum meriti, cui indulgentia pro corona eſt? Hic lucta, illic brauiũ: hic militia, illic ſtipendium eſt. Ergo dũ in hoc mundo ſum, adhuc luctor, adhuc decerto, adhuc impellor vt decidam. Sed potens eſt dominus, qui impulſum ſuſcipiat, labentem ſtatuat, nutantẽ erigat. Quid ergo miraris aliquem laborare? Donec vita eſt iſta, certamẽ

Matth.10. & 24.

non deerit. Non exit corona, nullus probatur, niſi qui perſeuerauerit vſque in finem, vt poſtea poſſit qui legitimè certauerit coronari. Quis fortior Paulo? quis beatior? Ille tamen vas electionis dominicæ, non antè ſibi coronam vindi-

Acto.9.

cauit quàm certamen omne cõſummaretur. Ideóq; ait: Cer-

2.Tim.4.

tamen bonũ certaui, curſum cõſummaui, fidẽ ſeruaui: quod reliquũ, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: quã non ſolũ ſibi, ſed etiam omnibus diligentibus aduentum domini dicit eſſe reddendam. Pulchrè dixit, aduentũ Chriſti diligẽtibus.

C

Nemo enim feſtinat ad iudicium, niſi de innocẽtia ſecurus, aut qui de labore præſumit, cui aut gratia domini, aut pia pro Chriſto certamina ſuffragantur. Quam vtique habebit prærogatiuam & ea vidua quæ bene filios educauerit, & in liberis gratulabitur, & maximè quæ omnes quos ſuſcepit, domino dedit. Vnde & illa euangelica vidua diuitibus an-

Luc.21.

tefertur. Non ſolum enim quia totum quod habuit, ad victum pauperum miſit, ſed etiam quòd duo æra detulit, do-

Ibidem.10.

minica voce laudatur, id eſt plenam fidem. Denique ad hominis ſanitatem & ille Samaritanus duo æra ſtabulario dedit, quibus vlcera curaret illius à latronibus vulnerati. Ergo quia & ſecundum vetus teſtamentũ Mariæ ſororis Aaron virginitatem, & ſecundum nouum ſanctæ Mariæ matris domini integritatem ſtudio ſuæ prolis imitata eſt, remunerationem fidei diuino iudicio conſequetur, quę nihil ſibi ad ſeculi ſubſidium reſeruauit, ſed totum domino ſobolis piæ munus impendit. Te nunc domine precor, vt ſupra hanc domum tuam, ſupra hæc altaria, quæ hodie dedicãtur,

D

ſupra hos lapides ſpirituales quib9 ſenſibile tibi in ſingulis templum ſacratur, quotidianus præſul intendas, orationẽſque ſeruorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, diuina tua ſuſcipias miſericordia. Fiat tibi in odorẽ ſanctificationis omne ſacrificium quod in hoc templo fide integra, pia ſedulitate defertur. Et cùm ad illam reſpicis hoſtiam ſalutarem per quam peccatum mundi huius abolетur, reſpicias etiam ad has piæ hoſtias caſtitatis, & diuturno eas tuearis auxilio, vt fiant tibi in odorem ſuauitatis hoſtię acceptabiles, Chriſto domino placentes, & integrum ſpiritum eorum animam & corpus ſine querelæ loco vſque in diem domini Ieſu Chriſti filij tui ſeruare digneris, Amen.

FINIS.

CAPITA INSTITVTIONIS VIRGINIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOpi institutio uirginis, ad Eusebium.

De cõmendatione Eusebij quod Ambrosiam filiã suam deo deuouerit, ac de laude huiuscemodi oblationis, uirtute quoque taciturnitatis, & loco orandi. Cap. I.

COmmendas mihi pignus tuũ, quod æquè est meum, Ambrosiam domini sacram: & pio eius affectu tibi asseris præstantiorem reliqua sobole sollicitudinem. Et verè ita est apud mentem fidelem. Cæteros enim instituis, vt emittas domo atque alienis copules, istam tecum semper habebis. In cęteris quoque paternæ vteris pietatis necessitudine, in hac vltra patrem procedis, votóq; & studio progrederis, vt placeat deo. Quæ cùm sit præstantior causa votorũ, sola tamẽ soluat quicquid pro se & pro omnibus filiis debes. Hoc est sacrificium quod Abel obtulit ex primitiuis ouium suarum fœtib⁹. Quod & Apostolus præ cæteris laudat ad Corinthios, dicens: Quoniã qui statuit in corde suo firmus, & iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginẽ suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. [1.Cor.7.] Vnde pulchrè Dauid cũ descripsisset ecclesiæ gratiam, cuius omnis gloria intus est nõ foris (in bonis enim cogitationibus, atq; immaculato castitatis affectu, & syncerę proposito conscientiæ summa est laus) subtexuit, dicens: Afferentur regi virgines post eam. [Psal.44.] Et conuersus ad dominum patrem: Proximæ, inquit, eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis. Quæ est proxima, nisi quæ Christo propinquat, cui dicit deus verbum: Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hyems præteriit? [Cantic.2.] Antequam verbum dei reciperet, hyems erat, inhonora, sine fructu: vbi verbũ dei recepit, & mundus ei est crucifixus, æstas est facta. [Galat.6.] Denique feruore sancti spiritus vaporata, flos esse cœpit, & spirare odorem fidei, fragrantiam castitatis, suauitatem gratię. Vnde & alibi addidit: Oculi tui colũbæ extra taciturnitatẽ tuam. [Cantic.4.] eo quòd tota spiritalis & simplex sicut colũba (in cuius specie visus est à Ioanne descendere spiritus sanctus) spiritalia videat, & nouerit ea quæ viderit tacere mysteria. [Ioan.1.] Nõ enim mediocris virtus tacere. Est enim & tempus tacendi, sicut tempus loquendi: sicut & scriptũ est: Dominus dat mihi linguam eruditionis, quãdo oporteat dicere sermonẽ. [Eccles.3. Esaiæ.50.] Virginitatis itaq; dos quædã est verecundia, quæ cõmendatur silẽtio. Ideo ecclesię gloria intus est, nõ vtiq; in multiloquio, sed in sensibus vel in penetralibus sacramentorũ, sicut ipsa dicit ad sponsum: Quis dabit te fratrem mihi lactentẽ vbera matris meæ, & inueniẽs te foris osculabor te? [Cantico. 8.] Et quidem non spernẽt me, assumã te, & ducam te in domũ matris meę, & in secretum eius quę concepit me. Et suprà ait: Introduxit me rex in cubiculũ suum. [Can.1.] Foris osculatur ecclesia Christum, & ab eo in cubiculũ introducitur. Osculatus est eã foris, quando tãquã sponsus procedẽs de thalamo suo, exultauit tanquam gigas ad currẽdam viam. [Psal.18.] Tãquam gigas foris est, quia non rapinã arbitratus est esse se æqualem deo: formam serui accepit. [Philip.2.] Foris ergo factus est, qui erat intus. Vide illum intus, quãdo legis quod in sinu est patris. [Ioan.1.] Cognosce illũ foris, quando nos quærit vt redimat. Foris sibi factus est, vt mihi intus esset, & fieret medicus noster. Ibi ergo simus, vbi Christus medicus est, radicatus & fixus in cordibus nostris. Et ideo sicut ipse præcepit: Cùm oras, intra in cubiculum tuum, & effunde super te animam tuã. [Matth.6.] Cubiculũ tuum interiorum secretum est, cubiculum tuum conscientia tua est. Denique Ecclesiastes tibi dicit: Et quidem in conscientia tua regi ne maledixeris, & in penetralibus cubiculorum ne maledicto deuoueris diuitem. Ibi ergo ora, & ora in occulto: vt audiat te qui in occulto audit, & ora sine ira & disceptatione, abdicato occulta dedecoris. Iustus enim non proditionem criminis metuit, sed contagionem.

De commendatione ordinis in oratione seruandi, & quod à diuinis laudibus inchoãdum sit. Et quomodo uirgo tria in se seruare debeat. Cap. II.

QVàm bona oratio cum misericordia. Bona oratio quæ ordinẽ seruat, vt primo à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quanto magis cùm dominum nostrum precamur? Primò ergo immolemus deo sacrificium laudis, vt & Apostolus dicit: Obsecro ergo primo omnium fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones. [1.Tim.2.] Doceat te Dauidicus psalmus octauus, qui cœpit à dei laudibus. Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Hactenus oratio. Inde sequitur obsecratio, vt destruatur inimicus. Postulatio, vt lunam & stellas videat: lunam ecclesiam, stellas filios ecclesiæ cœlestis gratiæ luce fulgentes: & quod petit, prophetico spiritu visurum se esse promittit. [Matth.12.] Gratiarum actio quòd tuetur dominus hominem, & hunc limum

corporis nostri diuina visitatione confirmat, vel quod homini animantium genera vniuersa subiecit. Similiter & dominica oratio omnia comprehendit, quam vulgare non opus est. Tu autem qui legis, quemadmodum distinguere debeas recognoscis. præcipuè tamen (vt dixi) commendanda est oratio, sicut præmisi, placiditate animi & trãquillitate, vt vnusquisque sibi constet & cõgruat, & fiat illud quod scriptum est: Si duobus ex vobis conuenerit super terram, de omni re quãcunque petierint, fiet à patre meo qui in cœlis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum. Qui sunt isti duo, nisi anima & corpus? Vnde & Paulus castigabat carnẽ suam, & seruituti redigebat, vt esset animæ tanquã imperatrici suæ caro subdita, & mentis imperiis obtemperaret, ne esset in vno homine dissidium, ac bellum intra se gereret, & legi mentis repugnaret lex corporis. Duo igitur ista diuersa ratione quadam & pace iungebat, secundum quod ipse asseruit dicens: Quia Christus est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem sepis, soluit inimicitias in carne sua: ne id ageret quod nollet, atque id faceret quod odisset. Isti ergo sunt duo, anima & caro. Vnde & Dauid ait: Non timebo quid faciat mihi caro. quam aduersariam animæ suæ nosset. Quæ tamen duo (vt euidentius exprimamus) non solũ duo sunt, sed etiam duo homines, vnus interior, alter exterior. Isti duo si sibi propositi in æqualitatem concurrant, vt cogitationes factis, & cogitationibus facta cõueniant, vitæ nostræ rota sine vlla offensione voluetur, vt quemadmodũ scriptum est: Fiat vox tonitrui in rota. Isti igitur duo vnũ sunt: nec solum vnum, sed vnus homo. Vnde & Apostolus ait: Vt duos conderet in vno homine, faciens pacem, & reconciliaret vtrosque in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso, vt in vtrisque accessum habeamus in vno spiritu ad patrem. Sunt etiam duo homines, vetus & nouus. Vetus ille peccato obnoxius & obsoletus, ac vestimẽti veteris similitudine attritus & scissus, quem in baptismate affigimus cruci. Vnde Apostolus ait: Quia vetus homo noster simul crucifixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Vetus ergo affigitur, vt moriatur peccato, vt nouus resurgat, qui renouatur per gratiam. Diximus de duobus. Fortasse dicat aliquis: Quid de trib' dicis, quoniam sic habet scriptura: Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorũ? Hinc quoq; ratio manifesta est, quia idem Apostolus dicit: Ipse autẽ deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in die domini nostri Iesu Christi seruetur. Vbi ergo tres isti integri, ibi Christus est in medio eorũ: qui hos tres intus gubernat & regit, ac fideli pace cõponit. Hæc igitur tria, integra præ cæteris in se virgo custodiat, vt nullã det sacræ virginitatis querelã, & sit inoffensa, sine ruga, sine macula. De qua licet frequentibus libris dixerimus, tamẽ memorati pignoris causa, hunc ad te librum condendũ arbitrati sumus.

(Matth. 18. — 1. Corin. 9. — Ephes. 2. — Psal. 55. — Psal. 76. — Ephes. 2. — Roma. 6. — Matth. 18. — 1. Thess. 5.)

Quod sexus muliebris non sit culpandus propter erroris causam quam Eua inuexit. Et quomodo omniũ animãtium gratia foris, hominis autem intus existat. *Caput III.*

Bona virginitas, quę sexum vtrunq; non solũ absoluit à crimine, verumetiam prouocauit ad gratiam. Accusamus autem plerunque fœmineũ sexum quod erroris causam inuexerit, & non consideramus quanto iustius in nos obiurgatio retorqueatur. Nam vt repetamus à principio, & rerum exordia interrogemus: quantum ei delatum sit, inuestigabimus, & quam in misera conditionis humanę fragilitate, fœmina inuenerit gratiam. Nam cùm omnia opera sua laudauerit deus, cœlum, terram, maria, noctem, & diem, quod ista proficerẽt ad vsum laboris, illa ad fructum quietis, laudauerit feras, bestias: vbi ad hominem ventum est, solus nõ videtur esse laudatus, propter quem omnia generata sunt. Quæ igitur causa est, nisi fortè ea, quia alia in specie sunt, homo in occulto? Nihil in bestiis plus reperias, quàm quod videtur: in homine nihil est inferius, quàm quod videtur: qui cùm ex animo constet & corpore, hoc vtique in eo seruit quod videtur: illud autem in eo regit hominem quod non videtur. Merito ergo alia in exordio laudantur, istius laudatio nõ promitur, sed reseruatur: quia aliorum gratia foris, huius intus est. Aliorum in natiuitate, huius in corde. Quid enim tam altum & tam profundum quàm mens hominis, quæ quasi inuolucro quodam corporis tegitur & occultatur: vt eã haud facile quisquã introspicere & speculari queat? Ideo ergo homo non ante laudatur, quia non in forensi pelle: sed in interiore homine ante probandus, sic prædicandus est, quẽ preclarè definiuit apostolus Petrus, dicens: Absconditum esse cordis hominẽ in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante deum locuples. Merito ergo differtur, vt sequatur fœnorata eius laudatio, cuius dilatio non dispendiũ, sed incrementum est. Nemo ergo se despiciat quasi vilem, nec contuitu corporis sese æstimet. Nã & si dixerit sanctus Iob: Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus & hinc abibo: habuit tamen quo non solum inter homines, sed etiam apud deum diues inueniretur. Quid autẽ locupletius, quàm quod ad imaginem dei est ac similitudinem? Ad imaginem autem interior est homo, nõ iste exterior: ille qui sensu æstimatur, non oculis comprehenditur. Ille ergo nobis expectandus est, qui serius inuestigatur. Ideo deus non putauit hominis fabricam esse laudandam, quia maior eius virtute est portio. Præclara quidem species; & præstantior cæteris animantibus, sed irrationabilia specie corporis æstimentur: ea autem quæ rationis plena sunt, communem laudem sequestrẽt. Homo igitur mihi non tam vultu quàm affectu admirandus emineat atque excellat: vt in his laudetur, in quibus etiam deus prophetico iudicio laudatur, de quo scriptũ est: Terribilis in consiliis super filios hominum: cuius opera coram deo luceant, qui bona iugibus operibus facta cõtexat: Et ideo laudatio eius non in exordio, sed in fine est. Nemo enim nisi legitimè certauerit, coronabitur. Ideoque Sapiẽs tibi dicit: Ante mortẽ non laudes hominem quenquã. Qua ratione hoc dixerit, superioribus docuit, dicens: Quia in fine hominis nudãtur opera eius. Spectemus tertium, in quo manifestauit deus sententiã suam. Cùm enim fecisset hominem, & potuisset in paradiso operari & custodire, dixit: Nõ est bonũ solum esse hominem. Faciamus, inquit, ei adiutorium secundum se. Sine muliere igitur homo non habet laudem, in muliere prædicatur. Nam cùm dicit: Nõ est bonum solum esse hominem, confirmat vtique bonum esse hominũ genus, si virili sexui fœmineus sexus accedat. Simul illud considerandum, quia ille de terra factus & limo est, ista de viro. Et caro quidem limus, sed ille adhuc informis, istẽ informatus. Iam illud pręclarum Apostolicũ arcessamus exemplum quod habemus scriptum: Quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia.

(1. Pet. 3. — Iob. 1. — Psal. 65. — 2. Timo. 2. — Eccli. 11. — Gene. 2. — Ephes. 5.)

Quomodo per mulierem ecclesiæ gratia figuratur. Quòdque mulier lapsus sui in peccatum excusationem habeat quam vir habet. *Caput IIII.*

Adueximus itaque per mulierem cœleste illud impletum esse mysterium, ecclesiæ in ea gratiam figuratam, propter quam Christus descendit, & æternum illud opus humanæ redẽptionis absoluit. Vnde & Adam vocauit nomen mulieris suæ vitam. Nam & in populis per mulierẽ successionis humanæ series & propago diffunditur, & per ecclesiam vita conquiritur æterna. Sanè negare nõ possumus quod errauerit mulier. Quid miraris tamen si infirmior lapsus est sexus, cùm sit lapsus etiam fortior? Mulier excusationem habet in peccato, vir non habet. Illa (vt scriptura asserit) à sapientissimo omnium serpẽte decepta est, tu à muliere, id est, illã superior creatura decepit, te inferior. Te enim mulier decepit, illam malus licet tamen angelus. Si tu inferiori nõ potuisti resistere, quomodo illa potuit superiori? Culpa tua illã absoluit. Si de merito culpæ dubitas, interrogemus sententiam qua illi dictum est: In tristitia paries filios, & ad virum tuum cõuersio tua, & ipse tibi dominabitur. Viro autem dicitur: Terra es, & in terrã ibis. Et verè iuxta hanc sententiã, quandoquidem si Adam quod à domino deo audierat, seruare non potuit, quomodo potuit seruare mulier quod audiuit à viro? Si illum dei vox non

(Gen. 3.)

non confirmauit, quomodo istam vox firmaret humana? Denique Adam conuentus quòd contra diuina quæ coram audierat præcepta gustasset, nihil habuit quod diceret: nisi quod sibi mulier dedisset, & mãducasset: mulier autem ait: Serpens traduxit me, & manducaui. Quanto maior mulieris absolutio? Ille arguitur, hęc interrogatur. Adde illud, quod & prior culpam fatetur. Etenim quę se dicit esse seductam, testatur errorem. Erroris igitur medicina confessio est. In iudicio ipso quanto clementior mulier viro? Ille mulierem suam accusauit, ista serpentem: hoc est, nec accusata crimen retorsit, sed ipsum accusatorem suum maluit (si posset) absoluere, quàm ligare. Habes igitur & culpæ absolutionem in confessione, & sententiæ in executione. In tristitia, inquit, paries filios. Condemnationis suæ pondus agnoscit, munus pœnalis cõditionis exequitur. Pro te mulier doloribus suis militat, & remunerationem ex pœna inuenit, vt per filios per quos affligitur, liberetur. Facta est itaque gratia ex iniuria, salus ex infirmitate. Scriptũ est enim: Quia salua erit per filiorum generationem. Cum salute itaque parit, quos in tristitia parturiuit: & ad laudẽ educat, quos peperit cum dolore. Sed dicis ô vir, quia mulier tẽtatio fuerit viri. Verũ est etiã: si est decora, ecce alia tentatio. Tamẽ Abrahæ descendenti in Aegyptum, vxoris pulchritudo non nocuit, imò magis profuit: honoratus est enim per vxorem, non ludibrio habitus in vxore. Cur autem tu vultus decorem in coniuge magis quàm morum requiras? Placeat vxor honestate magis quàm pulchritudine. Illa eligatur, quæ Sarã moribus referat. Non est vitiũ mulieris, esse quod nascitur: sed vitium viri est quærere in vxore quo sæpe tentetur: in quo si infirmior fuerit mulier, ipsa labatur: si fortior, vir periclitetur. Non possumus reprehẽdere diuini artificis opus: sed quem delectat corporis pulchritudo, multo magis illa delectet venustas, quę ad imaginẽ dei est intus nõ foris cõptior. Si ergo vxor tentatio est, esto cautior: quęre remediũ aduersus tentationis periculum. Vigilate, inquit, & orate, ne intretis in tentationem. Dominus hoc dixit, vir audiuit, mulier impleuit. Quotidie mulieres ieiunant, & non indicta præstant ieiunia, peccatum agnoscunt, accersunt remedium. Semel de interdicto mulier manducauit, & quotidie ieiunium soluit. Qui secutus es errantem, sequere corrigentem. Ambo manducastis, cur sola ieiunat? hoc est, ambo deliquistis, cur sola remedium quærit error?

1.Tim.2.

Matth.26.

Quomodo mulierem audire uir iubeatur. Quomodo etiam Maria non solum uirginitatis incentiuum attulit, sed & deum intulerit. Et de confutatione hæreticorum qui sanctißimã Mariam perseuerasse uirginẽ negauerũt. Cap. V.

VEni Eua iam sobria, veni Eua, & si in te aliquãdo intẽperans, sed iam in prõle ieiuna, Veni Eua iam talis, vt nõ de paradiso excludaris, sed rapiaris ad cœlum. Veni Eua iam Sara, quæ parias filios non in tristitia, sed in exultatione: non in mœrore, sed risu. Isaac tibi multiplex nascetur. Veni iterum Eua iam Sara, de qua dicatur viro: Audi Sarai vxorem tuam. Sis tu licet viro subdita, quia esse te deceat: cito tamen soluisti sentẽtiam, vt vir te audire iubeatur. Si typũ Christi illa pariendo à viro meretur audiri, quantum proficit sexus, qui Christum (salua tamen virginitate) generauit? Veni ergo Eua, iam Maria, quę nobis non solum virginitatis incentiuum attulit, sed etiam deum intulit. Vnde lętus & exultans tanto munere dicit Esaias: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum deus. Vnde hoc munus? Non de terra vtique, sed de cœlo vas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit, & sacrauit templum pudoris. Per vnam descendit, sed multas vocauit. Vnde & speciale Maria domini hoc nomen inuenit, quod significat, deus ex genere meo. Dictæ sunt & ante Mariæ multæ: nam & Maria soror Aaron dicta fuit, sed illa Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo dominus in amaritudinem fragilitatis humanæ, vt conditionis amaritudo dulcesceret verbi cœlestis suauitate, & gratia tẽperata. Hoc significauit fons Mara per lignũ dulcoratus, eo quòd populus nationũ amarus ante peccatis, vel caro nostra temperamento passionis dominicæ in vsus alteros mutaretur.

Genes.21.

Esaie.7.

Exo.15.

Ibidem.

Egregia igitur Maria, quæ signum sacræ virginitatis extulit, & intemeratæ integritatis pium Christo vexillum leuauit. Et tamen cùm omnes ad cultum virginitatis, sanctæ Mariæ aduocentur exemplo, fuerunt qui eam negarent virginem perseuerasse. Hoc tantum sacrilegium silere iam dudum maluimus, sed quia causa vocauit in medium, ita vt eius prolapsionis etiam Episcopus argueretur, indemnatum non putauimus relinquẽdum: & maximè quia & mulierem eam legimus, sicut in Chana Galilææ ipse Dominus dicenti sibi: Vinum non habent fili, respondit: Quid mihi & tibi est mulier? Et alibi legimus quod dixerit Matthæus de Ioseph & Maria: Inuenta est antequam conuenirent, in vtero habens de spiritusancto. Et infrà: Nõ cognouit eam donec peperit. Et iterum de Ioseph: Noluit eam traducere. Et fratres domini videntur significare quod de Maria suscepti sint. Et Apostolus ait: Postquam venit plenitudo temporis, misit Deus filium suũ factũ ex muliere, factũ sub lege. Quæ singula notãda nobis sunt, vt qui illa legit, sermonis huiusmodi vinculo non alligetur. Respondeamus itaque suo ordine. De mulieris nomine quid mouemur? Ad sexum retulit. non enim corruptelę sed sexus vocabulum est. Vulgi vsus non præiudicat veritati. Deniq; virginitas primum hoc nomen accepit. Nam cùm sumpsisset deus vnam de costis Adæ, & suppleuisset carnem in locum ipsius: Aedificauit, inquit, eam in mulierem. Vtique adhuc virum non cognouerat, & iam mulier vocabatur. Rationem quoque nominis huius scriptura non tacuit, dicens: Quia dixit Adam: Os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro suo sumpta est. Quia sumpta est, inquit, de viro suo, non quia virum experta. Itaque quamdiu in paradiso fuit, mulier vocata est, & cognita viro non erat. Vbi autem eiecta est de paradiso, tunc legitur, quia Adam cognouit Euam mulierem suam, & tunc concepit & peperit filium. Primus igitur solutus est nodus. Secũda quæstio, quia scriptum est: Antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens. Consuetudo autem diuinæ scripturæ est, vt causam quæ suscepta est adstruat, incidẽtem differat. Quo soluitur etiam tertia quæstio, qua dictum est: Nõ cognouit eam donec peperit filium. Quid ergo? Postea cognouit? Minimè. Denique scriptum est: Ego sum deus, & donec senescatis ego sum. Nunquid igitur postquam senuerunt, quia dictum erat, deus esse desiuit? Item in propheta Dauid legimus: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nũquid subiectis populis nationum, qui ante videbantur inimici, cùm salutis authorem negarent, simulachris seruirent: ad dextram patris filius sedere desiuit, aut in perpetuum non sedebit? Quid autem præiudicat Mariæ, si cœlestis consilij mysterium Ioseph non intellexit, & putauit virginem non esse quam prægnantem videret? Resurrectionem eius angeli ignorauerunt, quod significant versiculi: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Interrogant quasi ignorent, & alij respondent: Dominus fortis & potens, dominus potẽs in prælio, ipse est rex gloriæ. Et repetiuit propheta eosdem versiculos, & nihilominus illi quasi ignorantes, iterum interrogauerunt. Sic enim scriptum est: Tollite portas prĩcipes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ? Quis est iste rex gloriæ? Quomodo ergo homo potuit diuinum scire secretũ, quod angeli nesciebant? Et in Esaiæ libro habes: Quis est iste qui aduenit ex Edom, rubor vestimẽtorum ex Bosor? Et vtique minus erat hominem resurrexisse, quàm virginẽ parturire. Etenim iam Heliæ precibus, Helisæi orationibus, mortui resurrexerant, nunquam autem ante, nunquam postea virgo generauit. Hoc autẽ opinat⁹ est quod traduceret eam quasi ream, antequam ab angelo moneretur: postea autem quasi fidelis nec dubius, virginitatis eius seruauit oraculum.

Ioan.2.

Matth.1.

Matth.1.

Galat.4.

Gene.2.

Gene.4.

Matth.1.

Ibidem.

Psal.109.

Psal.23.

Esaiæ.63.

3.Reg.17. & 4.Reg.4.

Quomodo non derogauerit uirginitati Mariæ quòd coniunx Ioseph nominata fuerit. Capvt VI.

NEc illud moueat quod ait: Quia Ioseph accepit coniugẽ suam, & profectus est in Aegyptum. Desponsata enim viro coniugis nomẽ accepit. Cùm

Matth.1.

nium initiatur coniugium, tunc coniugij nomen adsciscitur. Non enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Denique cùm iungitur puella, coniugium est, non cùm virili admixtione cognoscitur. Quod autē fuit desponsata cōnubio, licet alibi plenius dixerimus, libare satis est causam cœlestis mysterij: vt ab his qui Mariam grauem vtero cernerent, non adulterium virginitatis, sed desponsatæ partus legitimus crederetur. Maluit enim dominus aliquos de sua generatione, quàm de matris pudore dubitare. Fratres autem gentis & generis, populi quoque consortio nuncupari docet dominus ipse qui dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Paulus quoque ait: Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis. Potuerunt autem & fratres esse ex Ioseph, non ex Maria. Quod quidem si quis diligentius prosequatur, inueniet. Nos ea persequenda non putauimus, quoniā fraternum nomen liquet pluribus esse cōmune. An verò dominus Iesus eam sibi matrem eligeret, quæ virili semine aulā posset incestare cœlestem: quasi eam cui impossibile esset virginalis pudoris seruare custodiam? Cuius exēplo cæteræ ad integritatis studium prouocātur, ipsa ab huiusmodi quod per se cæteris propositum foret, munere deuiaret? Et quæ esset, cui maius quàm matri dominus meritum reponeret, præmium reseruaret? Nulli enim vberiora quàm virginitati deputauit munera, sicut scriptura nos docet. Sic enī per Esaiā dominus locutus est: Ne dicat spado, quia ego sum lignum aridum. Hæc dicit dominus spadonibus: Quicunque custodierint præcepta mea, & elegerint quæ ego volo, & amplectentur testamentum meum: dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatum meliorem filiorū & filiarum, nomen æternum dabo illis, & non deficient. Aliis promittit vt non deficiant: matrem suam deficere patiebatur? Sed non deficit Maria, non deficit virginitatis magistra, nec fieri poterat, vt quæ deum portauerat, portandum hominem arbitraretur. Nec Ioseph vir iustus in hanc proruisset amentiā, vt matri domini corporeo cōcubitu misceretur. Sed tamen Maria suis, non alienis moribus defendatur. Non defecit, vt dixi. Ipse testis est filius dei, qui cùm esset in cruce, discipulum matri commendabat vt filium, discipulo eam tradebat vt matrem. Docuit hoc Ioānes, qui mystica magis scripsit. Alij enim euangelistæ scripserunt, quod in passione domini terra contremuit, sol refugit, persecutoribus venia postulata est. Iste dilectus domini qui è pectore eius hauserat secreta sapientiæ, & piæ volūtatis arcana, ab aliis dicta præteriit, hoc diligētius prosecutus est, vt maternæ virginitatis perseuerantiam suo iudicio comprobaret, quasi filius de matris pudore sollicitus, ne quis eam tanto conuitio temeratæ integritatis aspergeret. Dignū quippe erat, vt qui latroni veniam donabat, matrem dubio pudoris absolueret. Dicit ergo ad matrem: Mulier, ecce filius tuus. Dicit ad discipulum: Ecce mater tua. Ipse est discipulus, cui mater commendabatur. Quomodo marito vxorem tolleret, si fuerat Maria mixta coniugio, aut vsum thori coniugalis cognouerat?

Psalm. 21. Roma 9. Esaie 56. Ioan. 19.

Quod Maria pudorem nunquam mutauerit, quæ nec animum mutauerat. *Cap. VII.*

Claudite ora impij, aperite aures pij, audite quid Christus loquatur. Testatur de cruce dominus Iesus, & paulisper publicā differt salutem, ne matrem inhonoram relinquat. Subscribitur Ioannes in testamēto Christi. Legatur matri pudoris defensio, testimonium integritatis. Legatur & discipulo matris custodia, pietatis gratia commendatur. Et ex illo suscepit eam discipulus in suā. Non vtique Christus faciebat diuortium, non Maria relinquebat virum. Sed cum quo virgo habitare debebat, quàm cum eo quem filij hæredem, integritatis sciret esse custodem? Stabat ante crucem mater, & fugientibus viris, stabat intrepida. Videte vtrum pudorem mutare potuerit mater Iesu, quæ animum nō mutauit. Spectabat piis oculis filij vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem. Pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat. Si hoc solum esset vt ante filium prosterneretur, laudandus pietatis affectus, quod superstes filio esse nolebat. sin verò vt cum filio moreretur, cum eodem gestiebat resurgere, non ignara fuit mysterij quod genuisset resurrecturū: simul quia publico vsui impendi mortem filij nouerat, præstolabatur si fortè etiam sua morte publico muneri aliquid adderetur. Sed Christi passio adiutore non eguit, sicut ipse dominus longe antè prædixit: Et respexi, & non erat adiutor: & attēdi, & nemo suscipiebat, & liberabo eos brachio meo. Quomodo ergo extorqueri potuit integritas Mariæ, quæ fugientibus apostolis supplicia non timebat? Sed ipsa se offerebat periculis, cuius tanta gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam reseruaret, sed etiam his quos viseret, integritatis insigne cōferret. Visitauit Ioannem Baptistā, & in vtero matris priusquā nasceretur, exultauit. Ad vocem Mariæ exultauit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito mansit integer corpore, quē in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento domini mater exercuit. Eadémq; postea Ioanni euangelistæ est tradita coniugium nescienti. Vnde nō miror præ cæteris locutum mysteria diuina, cui præsto erat aula cœlestium sacramentorum. Nunc mihi dicant qui hanc quæstionem serunt: Quid est quod ait dominus per prophetam: Nunc reuocabo captiuitatem Iacob, & miserebor adhuc domus Israel? Et infra: Congregabo, inquit, eos de gentibus, & congregabo illos de regionibus nationum, & sanctificabor in his in conspectu gentium, & scient quòd ego sum dominus deus ipsorum, dum apparebo illis inter nationes, & non auertā amplius faciem meam ab eis, pro eo quòd effudi iram meam in domum Israel, dicit dominus. Et infra dicit propheta, vidisse se in mōte alto nimis ædificationem ciuitatis, cuius portæ plurimæ significantur, vna tamen clausa describitur, de qua sic ait: Et conuerti me secūdum viam portæ sanctorum exterioris, quæ respicit ad orientem, & hæc erat clausa. Et ait ad me dominus: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam dominus deus Israel transibit per eam. Eritque clausa, quoniam dux hic sedebit in ea, vt manducet panem in conspectu domini. Secundum viam portæ intrabit, & secundum viam eius exibit. Quæ est hæc porta, nisi Maria: ideo clausa quia virgo? Porta igitur Maria per quam Christus intrauit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, & genitalia virginitatis claustra non soluit. Mansit intemeratum septum pudoris, & inuiolata integritatis durauere signacula, cùm exiret ex virgine, cuius altitudinem mundus sustinere non posset.

Ibidem. Esaie 63. Luce 1. Ezech. 39. Ezech. 44.

Quod Maria sit porta illa clausa quam Ezechiel descripsit, in qua sedit Christus & exiuit. *Caput VIII.*

Hæc, inquit porta clausa erit, & non aperietur. Bona porta Maria, quæ clausa erat, & non aperiebatur. Transiuit per eam Christus, sed non aperuit. Et vt doceamur, quia portam habet omnis homo per quam Christus ingreditur. Tollite, inquit, portas principis vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quanto magis ergo porta erat in Maria, in qua sedit Christus corporaliter, & exiuit? Est enim & porta ventris. vnde ait Iob sanctus: Intenebrescant, inquit, stellæ noctis illius, quia non conclusit portas ventris matris meę. Est ergo & porta ventris, sed non omnis clausa semper, verùm vna sola potuit manere clausa, per quā sine dispendio claustrorum genitalium, virginis partus exiuit. Ideo ait propheta: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo trāsibit per eā, hoc est, nemo hominum: quoniam dominus, inquit, deus Israel transibit per eam. Eritq; clausa, id est, & post transitū domini erit clausa: & non aperietur à quoquam. Nec aperta est, quoniam habuit semper ianuam suam Christum, qui dixit: Ego sum ianua, quam nemo ab ea potuit auellere. Hæc porta ad orientem aspiciebat, quoniam verum lumen effudit, quæ generauit orientem, peperitque solem iustitiæ. Audiant ergò imprudentes, clausa, inquit, hæc porta est, quæ solum recepit deum Israel. Si igitur de eo dictum est ad ecclesiam: Quoniam cōfortauit seras portarum tuarum, suam portam confortare non potuit? Sed confortauit profectò, & seruauit intactam. Denique non est aperta. audiant igitur prophetam dicentem: Nō aperietur, eritque clausa.

Psalm. 23. Iob. 3. Ezech. 44. Ioan. 10. Psal. 147.

clausa.hoc est,non aperietur,ab eo cui desponsabitur. Non licebit enim vt aperiatur per quam dominus transibit. Et post eum,inquit,erit clausa:hoc est, non aperiet eã Ioseph: quoniã dicetur ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam,quod enim ex ea nascetur,de spiritu sancto est. Porta ergo clausa virginitas est,& hort⁹ clausus virginitas,& fons signatus virginitas.

Quemadmodum uirgo Maria sit uirga & hortus clausus, ac paradisus & fons signatus,atque porta clausa. Cap. IX.

AVdi virgo diligentius apertis auribus, & clauso pudore:aperi manus, vt te pauper agnoscat: claude ostium,ne temerator irrepat: aperi mentẽ,serua signaculum. Virga quoque à radice virginitas est. Sic enim scriptum est: Exiet virga à radice Iesse, & flos à radice ascendet. Non cauata est hæc virga,sed solida. Nemo ergo adurat virgam tuam, vt florem suum custodiat. Virga es ó virgo,non curueris,non inflectaris in terram, vt in te flos paternæ radicis ascẽdat. Hortus clausus es virgo, serua fructus tuos: non ascendant in te spinæ, sed vuæ tuæ floreant. Hortus clausus es filia,nemo auferat sepem tui pudoris,quia scriptum est: Et destruentem sepem mordebit serpens. Sed illam solum offerat,de qua dictum est: Quid incisa est sepis? Nemo parietem tuum destruat,ne sis in conculcationem. Paradisus es virgo, Euam caue. Fons signatus es virgo,nemo aquam tuam polluat,nemo conturbet,vt imaginem tuam in fonte tuo semper attendas. Porta clausa es virgo, nemo aperiat ianuam tuam, quam semel clausit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit: & claudit & nemo aperit. Aperuit tibi scripturas, nemo eas claudat:clausit pudorẽ tuum,nemo aperiat eum.

Quod Christus qui corona est uirginũ, sit unus sicut & pater unus est, & spiritus unus: & quomodo in personis diuinis sit æqualitas. Cap. X.

VEnio,inquit,cito,tene quod habes: nemo accipiat coronam tuam. Quæ est corona tua, nisi illa de qua dictũ est: Et eris corona decoris in manu domini? Quis hoc dicit,nisi ille de quo dixit Ecclesiastes: Est vnus, & non est secundus? Quis est iste? nisi ille de quo dictũ est: Magister vester vnus est Christus? Vnus est,quia vnigenitus dei filius: vnus, quia solus, vt scriptum est: Qui expandit cœlum solus,& ambulat sicut in terra super mare. Hic ergo non est secundus,quia primus est. Non est secundus,quia vnus est. Vnus deus pater ex quo omnia, & nos in illo:& vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum. Vnus deus pater, & vnus dei filius, & vnus spiritus sanctus,sicut scriptum est: Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Vnus,inquit,vnus, quia vnus deus. Nullus secundus, quia quod vult facit, non quod imperatur. Vnus ergo pater deus,& vnus dei filius. Vnus & vnus,quia nõ duo dij. Vnus filius, quia cum patre vnum est, sicut ipse dixit: Ego & pater vnum sumus. Et vnus spiritus,quia vnitas trinitatis est,non ordine distincta,non tempore. Sed dicunt lectum: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij, & spiritus sancti. Et obiiciunt, quia primo patrem nominauit, secundo filium,tertio spiritum sanctum. Nunquid ergo, quia dicit euangelium: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum: inferiorem significauit patrem, quia primo verbum dei in principio semper esse ac fuisse memorauit? Aut cùm dixit Apostolus: In regno Christi & dei, ordinem fecit? Aut cùm dicit ipse dominus Iesus: Spiritus domini super me, eo quod vnxit me: euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, eminentiorem filio dei spiritum esse testatus est? Aduertis virgo quemadmodum ista soluantur. Aperi ad hæc aures tuas, os tuum claude. Aperi aures, vt fidem audias: claude os, vt teneas verecundiam. Deinde illud legunt, quia dixit: In nomine patris & filij,& spiritus sancti.& non intelligunt quid ante præmiserit. In nomine,inquit. Tres personas quidem significauit,sed vnum trinitatis nomen asseruit. Vnus itaq; deus,vnum nomen,vna diuinitas,vna maiestas. Nullus ergo secundus,quia principium omnium trinitas est,& trinitatis primatus super omnia est. Ergo, vnus & non est secundus. Vnus est, qui secundum non habet, quia vnicus solus sine peccato; solus sine adiutorio, qui ait: Respexi, & non erat adiutor.

Quod nulli alij laborare aut seruire debeamus nisi soli Christo qui primus est. Et quomodo aliquando secundus & nouißimus dicatur. Cap. XI.

NOn est finis labori eius, quia pro omnib⁹ aduocatus noster est apud patrẽ, & infirmitates nostras suscepit, & pro nobis dolet & infirmatur, sicut ait: Aeger eram,& nõ visitastis me. cuius oculus non satiatur diuitiis,quia ipse est altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei,in quo sunt thesauri mysteriorum cœlestium. Cur ergo seculo potius laboramus, & fraudamus animam nostrã tantæ bonitatis dispẽdio,qui nulli alij nisi huic seruire domino deberemus? Hic ergo non est secũdus. Ego certè hoc testimonium desero. Lego quia primus est, lego quia nõ est secũdus. illi qui secundũ aiunt, doceãt lectione. Sed dicit aliquis, quia scriptum est: Primus homo de terra terrenus,secundus homo de cœlo cœlestis. Verùm,ante videamus de quo dicat. Secundus, inquit,homo. quasi hominem secundum dixit. Et ego dico quia primus est secũdum diuinitatem, antequam nullus: secũdus autem secũdum carnem,quia post Adam. Ego plus dico,non solum secundum lego hominem, sed etiam nouissimum. Denique sic habes: Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Vide clementiam Christi,ipse est primus & nouissimus. Qui primus erat,propter nos se nouissimum fecit. Primus, quia per ipsum omnia:nouissimus,quia per ipsum resurrectio. Descendit enim & proiecit se vt caderet,infra omnes se faciens, vt omnes iacentes leuaret. Vnde & ait Ecclesiastes: Quia si ceciderit vnus,eriget socium suum,& væ illi qui vnicus ceciderit,& non est secundus vt eum erigat. Et quidem si dormiãt duo, est calor illis;& vnus quomodo calefiet? Hoc est, qui Christũ habet secum,& si ceciderit, resurget: & si mortuus fuerit,reuiuiscet: quia adest ille qui venit ignem in terram mittere. Denique & Helisæus cùm puerum resuscitaret, insufflauit illi,vt infunderet vitæ calorem. Habeto ergo tecum hunc ignem in pectore tuo, qui te resuscitet, ne frigus tibi perpetuæ mortis irrepat. Hic ergo iuuenis se proiecit, qui venit per Mariam, & infundebat vitæ calorem pectoribus audientium. Vnde dicunt illi in euangelio: Nónne cor nostrum ardens erat in nobis,cùm aperiret nobis scripturas?

Quomodo Christus dicatur iuuenis secundus, & finis omni populo eius. Quomodo etiam uirgo Maria dicatur aula regalis. Cap. XII.

HIc est iuuenis secundus, vt dicit Ecclesiastes: Vidi vniuersos qui viuũt, qui ambulant sub sole cũ iuuene secundo, quis resurget pro eo? Quis enim pro Christo resurget, cùm ille pro omnib⁹ resurrexerit,& in illo omnes resurrexerint,cùm spẽ resurrexionis acceperint? De Christo autem dictum liquet,quãdo aduertis cõgruere istum locũ cùm benedictione vel prophetia Iacob,qui ait de Iuda: Quis suscitabit eum? Non vtique alter, quia ipse se suscitauit, sicut ipse ait: Soluite templum hoc,& in triduo resuscitabo illud. Hoc autẽ dicebat de templo corporis sui. Illud quoque verè Christo conuenit soli quod addidit: Non est finis omni populo eius: quia populus Christi innumerabilis finem non habet, cui fides resurrectionis æternæ,perpetuæ vitæ acquirit ætatem. Secundum carnem itaque & iuuenem dictum,& cadere vel resurgere, dubiũ non est. Denique & illud attexuit,quia optimus puer pauper & sapiens. pauper enim factus est, cùm diues esset. Ipse ergo rex Israel trãsiuit hanc portam, ipse dux sedit in ea, quando verbum caro factum est, & habitauit in nobis, quasi rex sedẽs in aula regali vteri virginalis,vel in olla feruenti,sicut scriptum est: Moab aula spei,vel olla spei meæ. Vtrunq; enim diuersis in codicibus inuenitur. Aula regalis est virgo,quæ non est viro subdita,sed deo soli. Est & olla vterus Mariæ,quæ spiritu feruenti qui superuenit in eã,repleuit orbem terrarum,cum peperit saluatorem. Qui manducauit in porta sedẽs,vtiq; cibum illũ de quo dixit: Meus cibus est,vt faciam voluntatem patris mei, qui in cœlo est.

Quomodo Mariana virginitas dicatur leuis nubes, super quam dominus sedit, quæ aliis virginibus pluuiam spiritalem irrorat & unguentum integritatis. Cap. XIII.

DIuitias Marianæ virginitatis quasi olla ferbuit, & quasi nubes pluit in terras gratia Christi. Scriptum est enim de ea: Ecce dominus venit, sedens super nubem leuem. Verè leuem, quæ cōiugij onera nesciuit. Verè leuem, quæ leuauit hunc mundū de graui fœnore peccatorum. Leuis erat quæ remissionem peccatorum vtero gestabat. Denique eleuauit Ioannem in vtero constitutum, qui ad vocē eius exiliuit, & infans exultauit in gaudio, prius sensu deuotionis, quàm spiritus infusione vitalis animatus. Excipite igitur, excipite sacræ virgines nubis huius pluuiam spiritalem temperamentum flagrantiæ corporalis, vt corporis omnes restinguatis ardores, atque interna mentis vestræ humescant. Huius imbrem nubis sacratę patres nostri annunciauerunt nobis salutem mundi futurum. Hunc imbrem significabant esse venturum stillicidia stillantia super terrā, quę Hierobaal poposcit & meruit. Bonam nubem sequimini, quæ fontem intra se genuit, quo rigauit orbem terrarum. Excipite ergo voluntariam pluuiam, pluuiam benedictionis, quam hæreditati suæ domin' effudit. Excipite aquam, & non effluat vobis: quia nubes est, diluat vos & sacro humore perfundat: quia olla est, spiritu vaporet æterno. Excipite itaque ex hac Moabitide olla gratiæ cœlestis vnguentū, nec vereamini, ne deficiat quod exinanitum est, & plus redundat, quandoquidem in omnē terram odor eius exiuit, sicut scriptū est: Vnguētum exinanitū nomen tuū, propterea adolescentulæ dilexerunt te. Descendat istud vnguentum in animæ præcordia, viscerúmque secreta, quo non delitiarum odores sancta Maria, sed diuinæ gratiæ spiramenta redolebat. Hæc pluuia Euæ restinxit appetentiam: hoc vnguentum fœtorem hæreditarij erroris abstersit, hoc vnguētum Maria soror Lazari in pedes Christi effudit, & tota domus pio repleta odore fragrauit. Nec vlla se pauperē putet, nulla se arbitretur inopem, nulla metuat ne preciosum hoc vnguētum emere non possit, aut fontem istum putet esse venalē. Qui sititis, inquit, ite ad aquam, & quicunque non habetis argentū, ite & emite & bibite sine argento. Et suprà ait: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Ideo pauper factus est dominus cùm diues esset, vt eum omnes emant, & egenos præcipuè sua paupertate locupletet. Parate igitur vasa domini vt excipiatis hunc fontem aquæ viuæ, fontē virginitatis, integritatis vnguentum, odorē fidei, & suauis misericordię gratia florulentū: induamini agni eius innocentiā, qui cùm malediceretur, non remaledixit: cùm percuteretur, non repercussit.

Quomodo gressus Mariæ speciosi dicantur in calciamentis. Et quod moduli femorum suorum similes sint torquibus. Et umbilicus crater tornatilis. Et uenter sicut aceruus tritici minuti inter lilia. Cap. XIIII.

HAnc imitamini filiæ, cui pulchrè conuenit illud quod de ecclesia prophetatum est: Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filia Aminadab: eo quod speciose ecclesia euangelij prædicatione processit. Speciosè procedit anima, quæ corpore velut calciamento vtitur, vt quo velit suum possit sine impedimento vllo circunferre vestigium. In hoc calciamento speciose processit Maria, quæ sine vlla cōmixtione corporeæ cōsuetudinis authorē salutis virgo generauit. Vnde egregie Ioannes ait: Non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius, id est: Non sum dignus incarnationis mysterium cōprehendere angustiis mētis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit: Generationem eius quis enarrabit? Speciosi ergo gressus vel Mariæ vel ecclesię, quoniam speciosi pedes euangelizantium. Quàm pulchra etiam illa quę in figura ecclesiæ de Maria prophetata sunt, si tamē non membra corporis, sed mysteria generationis eius intendas. Dicitur enim ad eam: Moduli fœmorum tuorum similes torquibus, opera manuum artificis. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto. Venter tuus sicut aceruus tritici minuti inter lilia, eo quòd continens sibi sit in omnibus Christi ortus ex virgine. Sicut victores solent seculariuum præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices: ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis insignibus coronaret. Verè autem aluus ille Mariæ crater tornatilis, in quo erat sapientia, quę miscuit in cratere vinum suum, indeficiētem cognitionis pię gratiam, diuinitatis suę plenitudine subministrās. In quo virginis vtero, simul aceruus tritici & lilij floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat, & lilium. Granum tritici, secundum quod scriptum est: Amen amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, completum est illud propheticum: Et conualles abundabunt frumento. quia granum illud mortuum plurimū fructum attulit. Hoc itaque granum, omnes homines perpetua cœlestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid: Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. In hoc grano esse etiam lilium, diuina testantur oracula, quia scriptum est: Ego sum flos campi & lilium cōuallium: sicut lilium in medio spinarum. Christus erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum.

Quomodo sacræ uirgines dicantur lilia Christi, & de anno dominicæ benignitatis. Cap. XV.

AVdi virgo quid dicat. Lilium, inquit, cōuallium, id est, humilium animarum & mitium. Esto ergo mitis, humilis, atque māsueta: vt in te sicut lilium germinet Christus, de quo & alibi habes: Labia eius lilia stillantia myrrham plenam: id est, qui Christi passionem loquuntur, & suo ore concelebrant, ac mortificationem eius in suo circumferunt corpore. Christi lilia sunt specialiter sacræ virgines, quarum est splendida & immaculata virginitas. Vnde plerique accipiunt quod ecclesia videatur dicere: Ego sum flos campi, & lilium cōuallium. quę in hac cōualle istius mundi gratiā boni odoris exhalat seu la cōfessione pietatis. Deniq; & alibi dicit: Frater meus descendat in hortum suum, in phialas aromatis, pascere in hortis, & colligere lilia. Ego fratri meo, & frater meus mihi, qui pascit inter lilia. Ex illo ergo vtero Mariæ diffusus est in hunc mundum aceruus tritici minuti inter lilia, quando natus est Christus, cui dicit propheta Dauid: Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti, exultatione colles accingentur, induti sunt arietes ouium, & conualles abundant frumento: etenim clamabunt, & hymnum dicent. Quis est annus dominicæ bonitatis, nisi ille de quo scriptura dicit: Tēpore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te: quando populorum fide ecclesiam fœcūdauit, iustitia induit sacerdotes? Vnde & Apostolus dicit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quando venit dominus prædicare annum domini acceptum, & diem retributionis. Sicut in Euangelio suo ipse memorauit, dicēs: Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, &c. Tūc ergo dominus operibus suis, & gloria & honore sui tempus coronauit aduētus. Totus enim ille annus cōuersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit certamina passionū. Vicit Herodem paruulus, de quo in passione infantium triūphauit. Esuriuit, sitiuit, pro nobis vapulauit, pro nobis contumeliarum indigna tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis.

Quomodo filiæ Hierusalē egredi iubeantur ad uidendum regē Salomonem, &c. Et de stola piæ operationis quam inducre debent uirgines. Cap. XVI.

VIdes quāta certamina passus est, sed tamē non auarus exactor præmij, cui abūdauit vna cœlestis corona virtutis. Vnde egredimini filiæ Hierusalē, sicut vos hortatur scriptura diuina in Cāticis canticorum: Egredimini & videte regem Salomonem in corona, qua coronauit eum mater eius in die spōsalium eius & iocūditatis cordis eius: quia fecit sibi, inquit, charitatē à filiabus Hierusalem: hoc est, egredimini ex his angustiis & sollicitudinibus corporalibus, egredimini ex hac delectatione carnali, peregrinamini de corpore, vt adesse domino possitis, quoniam qui in carne sunt, domino suo placere non possunt. Dicatur ergo vobis quia non estis in carne, sed in spiritu.

ritu. Eritis autem in spiritu, si potueritis cōprehendere Salomonis veri illius pacifici charitatē, quam fecit sibiipse, & ideo coronam accepit à matre, beata matre Hierusalē. Beatus & Mariæ vterus, qui tantum dominum coronauit, quando formauit. Coronauit eum quando generauit, quia & si eum sine aliqua sui operatione formauerit, [Luc. 1.] quia spiritus sanctus superuenit in virginem (vnde & ipse ait: [Psal. 138.] Inoperatum meum viderūt oculi tui) tamen hoc ipso quod ad omnium salutem cum concepit & peperit, [Ephes. 4. & 5.] coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit, vt per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. Inoperata ergo est caro Christi, quam vt Maria virgo conciperet, inusitato quodam nouóq; incarnationis mysterio, sine vlla virilis seminis admixtione diuinæ gratia dispositionis quod erat carnis assumpsit ex virgine, atq; in illa nouissimi Adam immaculati hominis membra formauit. Hominem audis, sed supra hominem intellige, quia scriptum est: [Exo. 34.] Non coques agnum in lacte matris suæ. [Colos. 1.] Et alibi legis: Et homo est, & quis agnoscet eum? Ergo non debes agnum illum, in quo plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitat, conditionis humanæ viribus æstimare, & maiestatem incomprehensibilis potestatis, degeneris cognitionis infirmitate concludere. Non enim illum perfectæ fidei cibum [Gen. 27.] Iacob coxit in lacte, quo Isaac pater ita est delectatus, vt ei prærogatiuam omnem benedictionis prophetica sobrietate conferret. Et ideo Apostolus scripsit succum lactis tenuis cibum esse doctrinæ, dicens: [Hebr. 5.] Quia omnis qui alitur lacte, expers est verborū iustitiæ. paruulus enim est. perfectorum autem est solida esca. Et tu ergo filia, sume stolam illam mulieris piæ operationis studio cōtextam, [Prouer. 31.] quæ manus suas aperit pauperi, & lucerna eius non extinguitur in tota nocte, atque indue te, & huiusmodi epulas affer ad patrem, [Genes. 27.] vt dicat: Quid est quod tam cito venisti filia? laudet in tenera adhuc ætate prudentiam, piæ quoque deuotionis affectum, & dicat tibi: Accede ad me filia. odoratúsque odorem vestimentorum tuorum benedicat te, dicens: Ecce odor filiæ meæ, sicut odor agri pleni, quem benedixit dominus. &, Det tibi dominus à rore cœli desuper, & ab vbertate terræ abundantiam. Atque his adiungat: Qui maledixerit tibi, maledictus erit: & qui benedixerit tibi, benedictus erit. Hac stola indutus Iacob hominem vidit, & ab eo quasi à domino deo benedictionem poposcit, & appellauit locū, Visio dei. Hac stola indut⁹, vidit illam stolam Christi, de qua ait: [Gen. 49.] Lauauit in vino stolam suam. Et benedixit Ioseph, dicens: Filius ampliatus meus Ioseph, filius ampliatus zelatus meus, filius meus adolescentior ad me reuertere. significans dominicæ resurrectionis insigne. Et addidit: Benedictio patris tui & matris tuæ præualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum, id est, super regem gratiæ. Hanc sume stolam vt induas Christum, atque in eius agnitione renoueris. Indue ergo sicut electa dei viscera misericordiæ, benignitatem, [Colos. 3.] humilitatem, patiētiam, modestiam, charitatem, quæ est vnitatis vinculum: [Roman. 13.] vt nemini quicquam debeas, nisi inuicem sororem tuā diligas, nec gratiæ eius inuideas, sed quo probatiorem videris imiteris: vt sit in te pax Christi & gratia, & verbum dei habitet in corde tuo, atque huius mundi fugias cogitationes. Semel mundo mortua, ne quęso tetigeris, ne attaminaueris quæ sunt istius seculi, sed semper in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus abducas te ab huius seculi conuersatione: non homini, sed deo cantans. Et sicut sancta faciebat Maria, conferas in corde tuo. Quasi bona quoque agnicula rumines in ore tuo præcepta diuina, vt dicas & tu: [Psal. 118.] Exercebor in mirabilib⁹ tuis, nec dormitet aut stillet anima tua præ tædio. Stillicidia enim eiiciunt hominem tempore hyemali. anima autem perfecta non stillat, in qua nulla grauioris est rima peccati, sed manet in domo sua, & inoffensæ habitationis nouitate lætatur & fruitur. Ac si aliquid fortè nutauerit, dicas: [Ibidem.] Confirma me in verbis tuis.

Quomodo in uirginibus uideatur angelorum uita in terris, quam in paradiso amiseramus. Et de deuota deprecatione quam Ambrosius fecit super uirginem uelādam. Caput XVII.

NVnc ad te decursis omnib⁹ pater gloriæ vota concerto, cuius pietati incessabiles gratias agimus, quòd in virginib⁹ sacris angelorum vitam videmus in terris, quam in paradiso quondam amiseramus. Quid enim vel ad inuitanda virginum studia, confirmandámque virtutem, vel ad concelebrandam virginitatis gloriam plus conferre potuisti, quàm vt deus ex virgine nasceretur? Amplius nobis profuit culpa, quàm nocuit: in quo redemptio quidem nostra diuinum munus inuenit. Sed ipse quoque vnigenitus filius tuus venturus in terras suscipere quod amissum est, puriorem carnis suæ generationem reperire non potuit, quàm vt habitatione cœlestis aulā virginis dedicaret, in qua esset & immaculatæ castitatis sacrarium, & dei templum. Quid autem illud attexam, quod diuino tuo munere cum sanctis Moyse & Aaron virgo pedes per fluctus duxit Hebræorum exercitum? [Exod. 15.] Relinquo vetera, priuata non quæro, satis est ista nobilitas familiæ virginali. Te quæso vt tuearis hanc famulam tuam, quæ tibi seruire, tibi animam suam, tibi integritatis suæ studium dicare præsumpsit. Quam sacerdotali munere offero, affectu patrio commendo, vt propitius & præsul conferas ei gratiam, quo cœlestium thalamorum immorantem adytis sponsum excutiat, mereatur videri, introducatur in cubiculum dei sui regis, mereatur audire dicentem sibi: [Cantic. 4.] Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei, vt transeat seculum, ad illa æterna pertranseat. Intende igitur pater in tuum munus, cui sanctificando nullius consilium requisisti: sed ipse sine vllo petitore atque arbitro tantam contulisti gratiam, quantam ante oracula diuina credere nemo potuisset, vt in suo vtero deum virgo portaret. Cuius prærogatiua muneris prouocata crebrescunt studia virginitatis, & sacræ integritatis exempla. Quibus hæc quoq; famula tua ad huiuscemodi virtutis gratiā lacessita, tuis assistit altaribus, nō rutilanti cæsarie flauū deferens crinem, flammeo nuptiali dicatum: sed illum crinem quo euangelica illa mulier sancta Maria pedes Christi sedula pietate detersit, [Luc. 7.] [Ioan. 12.] & domum totam effuso impleuit vnguento, sacro offerens velamine consecrandum. Adest puella quam non nuptiarum festa, non præmia, non onerati pondus vteri, votiuo nupturis dolore sollicitent: sed quæ immaculatos sibi fidei partus & pietatis exposcat, vt in vtero accipiat de spiritu sancto, & spiritum salutis deo fœta parturiat. Sed vt ista procedere possit meritorum gratia, tu deus pater omnipotens suffragia commendationis adiunge. Non enim solitaria dos pudoris est. Succingat sacræ virginis crinem modestia, sobrietas, continentia, vt virtutum accincta comitatu, purpureo dominici sanguinis redimita velamine, mortificationem domini Iesu in sua carne circumferat. [2. Corin. 4.] Hæc sunt enim meliora velamina, quæ sunt indumenta virtutum, quibus culpa obtegitur, innocentia reuelatur. His igitur famulam tuam indue vestimentis, quæ in omni tempore munda sint. Mundum enim manet, quicquid nulla interueniens culpa fuscauerit, vt ei iure dicatur: Quoniam placuerūt deo facta tua. [Eccles. 9.] In omni tempore sint vestimenta sua candida, & oleum in capite non desit, [Matth. 25.] quo faces suas mysticas possit accendere: vt cùm venerit sponsus, inter illas sapientes virgines cœlesti thalamo digna numeretur, quæ deuotionis ac si dei suæ grauitatísque lumine munus sacrę professionis illuminet. Tuere igitur ancillam tuam pater charitatis & gloriæ, vt quasi in horto clauso & fonte signato teneat claustra pudicitiæ, signacula veritatis. Agrum tuum colere nouerit, quē colebat sanct⁹ Iacob, & sexagesimos & cētesimos quoque fructus capessat in huius virtutibus & fortitudinibus agri. Suscites in ea gratiā, & resuscites charitatem. [Cantic. 3.] Inueniat quē dilexit, teneat eum, nec dimittat eū donec bona illa vulnera charitatis excipiat, quæ osculis præferūtur. Semper parata, noctibus & diebus toto spiritu mentis inuigilet, ne vnquam verbum eam inueniat dormientē. Et quoniam vult se dilectus tuus sæpius quæri, vt exploret affectum recurrentē, sequatur, exeat fides, & anima eius in verbo tuo peregrinetur corpore, vt assit deo: vigilet cor eius, caro dormiat, ne malè incipiat vigilare peccatis. Tu domine adiūge alios sacræ virginitatis ornatus. Adiunge sedulos pios cultus: vt

nouerit possidere vas suum, nouerit humiliari, dilectionem teneat, veritatis murum, pudoris septũ: non pineæ velamen eius, non vincăt cupressi: pudicitiam eius non turtures, simplicitatem eius non vincant columbe. Sit in corde simplicitas, in verbis modus, erga omnes pudor, pietas erga propinquos, circa egenos & inopes misericordia, quod bonum est teneat, ab omni specie abstineat mala: veniat super eam benedictio morituri, & os viduæ benedicat eam. Pone verbũ tuum vt signaculum in brachio eius, vt in omnibus sensib⁹ & operibus eius Christus eluceat. Christum intendat, Christum loquatur. Aqua multa non possit eius excludere charitatem, nec persecutio, nec gladius, nec periculum: sed confirmata in omni verbo & opere bono, gloriam tuam induat, & in tua gratia conuersetur in hoc mundo. Sanctifices eam in veritate, in virtute confirmes, in charitatẽ connectas, atque ad illam cœlestem gloriam pudicitiæ & integritatis coronam illibatam immaculatámque diuino tuo fauore perducas: vt illic agni tui sequatur vestigia, in meridiano pascat, in meridiano maneat, nec in greges sodalium incidat, sed agnis tuis admixta sine offensiõe versetur comes virginum, pedissequa Mariarũ. Egredere itaque tu domine Iesu in die spõsalium tuorũ, suscipe iam dudũ deuotã tibi spiritu, nunc etiam professione, imple agnitione volũtatis tuæ, assume ab initio in salutem in sanctificatione spiritus & fide veritatis, vt dicat famula tua: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & in gloria assumpsisti me. Aperi manum tuam, & imple animã eius benedictione: vt saluam facias sperantem in te: & fiat vas in honorem sanctificatum, vtile domino, ad omne opus bonum probatum: per illam æternalem crucẽ, per illam venerabilem gloriam trinitatis. Cui est honor, gloria, perpetuitas, patri deo & filio & spiritui sancto, à seculis nunc & semper, per omnia secula seculorum, Amen.

Cantic. 8. Ibidem. Roma. 8. Apocal. 14. Psalm. 72. Psalm. 144. Roma. 9.

FINIS.

CAPITA LIBRI AD VIRGINEM DEVOTAM.

Diui Ambrosij MEDIOLANENSIS EPISCOPI liber ad uirginem deuotam.

Qua ratione uirgo deuota nullum tractatũ habere debeat cum secularibus hominibus, nec aliquid apud illos quærere. *Caput I.*

Psal. 44.

AVdi filia & vide & inclina aurem tuam, & obliuiscere populũ tuum, & domum patris tui: quoniam concupiuit rex speciem tuam: quoniã ipse est dominus deus tuus, & adorabunt eum. Ipsius te deuouisti esse sponsam, deuota deo diceris. Quid tibi cum hominibus secularibus, aut quem tractatum habes cum illis? Quid vis scire cum ipsis? perditionem quã ipsi sequuntur? Si castitatem quæris, hanc illi non habent. Si fidem quæris, quis est fidelis in illis, quem tu comitaberis? Si autẽ Christum quæris, non manet in illis. Nescio quid quæras, quales amicitias vel quales fabulas habeas cum illis. Deuouisti animam tuam ad destruenda omnia quæ sunt huius seculi. Quomodo autem, quid quæris seculum cui renunciasti? Reuerti vis ad vomitum tuum sicut canis, aut velut sus lota iterum in volutationem, sicut scriptum est, dicente Apostolo: Si quæ destruxi iterum reædificabo, præuaricatorem legis me cõstituo. Iterum ipse repetit, dicẽs: Quicquid in seculo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum: quod non est de deo, sed de hoc mundo est. Item alibi dicit: Si quis voluerit amicus esse huius mundi, inimicus dei constituetur. Quid dicis deuota deo? Quid vis hominibus placere? Quid desideras, vel quid quæris? Si deum quæris, tecum est. Si autem hominem quæris, non hoc deuouisti. Quid sunt homines? Homines huius seculi. Et seculum transit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit quæ scripta sunt, manet in æternum. Quid desideras nescio. Si aurum, argentum, si vitam, si vestem splendidam, hoc tibi non placuit cum deo, hoc deus non admiratur: sed cor cõtritum & humiliatum. Quid quæris homines seculi, quos sanctus apostolus iudicat Paulus, dicens: Quorum deus venter est, & gloria in pudendis ipsorum, qui terrena sapiunt: nostra autem conuersatio in cœlis est? Si ergo conuersationem in cœlo habemus, quæ sursum sunt quærere debem⁹, vbi Christus est, non quæ super terram. Rogo soror, qui sunt isti homines huius seculi? Fratres tuos spiritales homines non sequeris, & sequeris carnales: qui si non saturentur, murmurabunt. Misisti margaritas tuas ante porcos, qui conculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant te. Non audisti: Vitate canes, vitate malos operarios. Qui sunt isti? Homines huius seculi, qui non sequuntur vestigia Christi. Rogo te quid tibi demonstrant? Dic mihi, castitatem quam non habent? Quid? fidem quam nõ inueniunt? Doctrinam quam non sequuntur, nisi diabolicam sapientiam huius seculi? Ieiunium quod odiunt? Abstinẽtiam quã iudicant? Humilitatẽ quam opprimunt? Sobrietatem quam negligunt? Syncerem mentem quam non habent, nisi duplicem? Verecundiam quam proiiciunt à se? Nescio autem quid vis studere cum ipsis.

1. Petr. 2. Galat. 2. 1. Ioan. 2. Iacob. 4. 1. Ioan. 2. Psalm. 51. Philip. 3. Colos. 3. Psalm. 58. Matth. 7. Philip. 3.

De repulsione excusationis, quam uirgo pretendere posset, aliisque pulchris admonitionibus ut secularium hominum conuersationem deuitet. *Caput II.*

SEd quid dicis? Ego autem conuerto eos ad me. Si autem ad te conuersi fuerint, non tibi expedit. Quid quærit lupus cum agno? vel quid quærit canis nisi panem? Quare autem rugit leo nisi pro præda? Tu te ipsam castam custodi, si potes: quid vis docere, quod tu ipsa non facis? Sicut dicit Apostolus: Nolite omni spiritui credere, sed probare spiritus si ex deo sunt. Si autem ab ipsis doctrinam accipias, docebunt te quod faciunt, vel quod sequuntur, concupiscentiam, fornicationem, libidinem, auaritiam, fraudem, immũdiciam, impudicitiam, luxuriam, ebrietatem, improbitatem, turpiloquium, stulticiam, maleficia, homicidia, iram, rixam, & omnem maliciam. Quid dicis misera, vel quid excusas? Deuouisti animam tuam, vt ab ipsis hominibus recederes, nunc autem quid quæris? Rogo non confunderis, quando de te illi sibi fabulas faciunt, dicentes: Ecce deuota deo, quæ nos sequitur. Dereliquit enim viam suam, & per terminos agri sui errauit, viam habitationis suæ non inuenit. Venite præoccupemus eam, & ducemus in viam nostram. Cecidisti misera in via lata & spaciosa, quæ ducit ad mortem. Videtur tibi esse bona quæ mala est, sequeris eos amans, & nescis quoniam recta in foueam cadis, memor non es arctam & angustã esse viam quę ducit ad vitã? Laboriosa tibi videtur esse quæ bona est, oblita es dictũ fuisse: Quia per multas tribulationes nos oportet in regnum cœlorum introire? Nũc autẽ voluntati tuæ vis studere. Non legisti Salomonẽ dicentem: Bonis bona creata sunt ab initio, similiter impiis & peccatoribus bona & mala. Itẽ ipso dicente: Initium vitæ hominis spiritaliter arguetur. Spiritalis omnia iudicat, ipse autẽ à nemine iudicatur. Vbi es deo deuota? Spiritalis quidem de aliis iudicans, tu ipsa iudicaris. Quid quęris cũ illis? Quæ pars fideli cũ infidele? Vel q̃ pars sancti hominis ad canẽ? Virgo potes esse

1. Ioan. 4. Matth. 7. Act. 14. Eccl. 39. 1. Cor. 2. 2. Cor. 6.

esse corpore, sed non mente corrupta. Oculi autē tui obcęcati sunt nimio ardore libidinis, in quibus trabes subiacet. Aures tuæ plenæ sunt omni spurcicia virili. Pedes vero tui veloces sunt, & non sunt pigri ad ianuam foris. Vbi sanctitas, vbi verecundia, vbi sobrietas, vbi grauitas, vbi castitas, vbi modestia, vbi fides, vbi continentia, vbi pura mēs? Vbi sunt illa omnia pro quibus fidem tuā opposueras quā perdidisti? Melius enim fuerat te non vouisse & facere, quàm vouere, & non facere. Non potes duobus dominis seruire, aut deo, aut mammonæ, sicut scriptum est: Cum peruerso subuerteris. Non potest cōmitti pannum vetus cum nouo. Tollit enim fortitudinē eius, & peior scissura fit. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operātur eā reuertetur. Absit vt tu mihi soror esse dicaris, quæ cum talibus conuersaris. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. Vnaquæq; arbor ex fructu suo cognoscitur. Quicunq; autem qualis fuerit: cum tali se iungit. Columba dimissa de manu hominis, statim reuersa est ad eum in arcā. Nam coruus dimissus carnem secutus est: quem tu quoque vis sequi, vt non reuertaris ad ianuam Christi. Est tibi conuersatio cum bestiis agri, & cum volatilibus cœli, sicut & coruus nō memoraris dominū qui te de diluuio liberauit, non quæris cubile tuum vmbrosum & bonum, vbi requiem temporalem habuisti. Non tibi ante oculos est tempestas, atque oblita es charitatem Christi, & tenes charitatem hominum huius seculi, qui non habent charitatē in se nisi diabolicam. Illi autem aliam carnem sequuntur, & non desinunt quoadusque moriūtur. Recede misera de illis hominibus, ne carnes tuas electas comedant, & talos tuos euertant, & relinquaris nuda, & spoliata sicut in cucumerario. Modo autē quid facies, quia nuda es & spoliata? Ibis ad vicinos tuos quos ante oderas, petēs ab ipsis operimentum pudoris? Illi autem dare nolunt dicentes: Vbi est vestimētum tuum splendidū, quod ante portare solebas? Quid dicis, & quid respondes eis, quā frigus obligauit? Gratulantur autem in malis tuis quæ tibi venerunt. Tunc te planges dicendo: Heu mihi miseræ, cui talia venerūt. Quid mihi profuit illa captiuitas quæ me captauit miseram & infelicem? Quo ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es. si descendero ad infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremo maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Tunc dices: Vadam & reuertar ad virum meū primarium, quia melius mihi erat tunc magis quàm modo, qui mihi dabat vestimenta mea, & oleum meum in tempore suo. Modo autem quid facio? Tūc reuerteris in domum tuam cum fletu, vnde exieras gaudens. Sedebis in angulo domus tuæ lugens, & cōtristata plorans die ac nocte, quærens qui simul tecum contristetur, & non erit: & consolantes te, & non inuenies. Et dabunt tibi eleemosynam quos ante oderas, & mouebūt capita sua super te dicentes: Ecce quæ erat deuota deo, modo facta est vt stercora terræ, & sicut ciuitas quæ expugnatur. Vbi est castitas illius? Vbi sunt omnia illa quæ eam sequebantur? Dereliquerunt enim illā, quia castitas erat dux eorum, perdidit castitatem, & fugerunt omnia illa. Modo autem quid facies misera? Vbi sunt illi quos insequebaris? Redimāt te si possunt. Quam potes dare commutationem pro anima tua quam fraudasti per inobedientiam tuam, vt non audires fratres tuos, vel sorores quæ tibi demonstrabant, ne te iungeres cum hominibus secularibus? Nunc autem quid faciemus tibi, vel quid dicem⁹, quos audire noluisti? nisi vt nosipsos plangamus super te dicētes: Parce domine, parce. Qui forte fletum nostrum, & gemitum exaudire dignetur, vt det tibi animū conuertēdi ad ipsum denuo, vt rememores peccata tua dicendo? Quantis panibus mercenarij patris mei abundāt, ego autem fame pereo. Surgam itaque, & vadam ad patrem meum, & dicam illi: Pater peccaui in cœlū, & coram te, iam non sum digna vocari filia tua, suscipe me sicut vnam ex ancillis tuis, vt viuā. Quid si forte pro te occiderit vitulum illum saginatum? Zelans enim te, zelor. desponsaui enim te vni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo enim ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic tui sensus corrumpantur, & excidant à charitate quæ est in Christo Iesu.

(Marginalia: Matth. 6. — Psalm. 17. — Matth. 9. — Eccli. 27. — Matth. 7. — Genes. 8. — Psalm. 138. — Oseæ. 2. — Psal. 68. — Matth. 16. — Lucæ. 15. — 2. Corin. 11)

Quemadmodum uirgo intrare debeat in cubiculum, & clauso ostio patrem orare ut det ei mētem bonam, & intellectū, ut sciat quos sequi, & quos uitare debeat, cum pulchra instructione de cauendis & agendis. Cap. III.

Vide ergo & caue de istis hominib⁹, vt mihi soror, & domina nomineris. Intra in cubiculum, clauso ostio ora patrem tuum vt det tibi mentem bonā & intellectum, vt scias quos debeas sequi, & quos vitare: quia multi sunt qui fingunt se esse quod nō sunt, sed mentiūtur: & nescis quoniam de anima tua agitur, ne ducāt te captiuam sicut bouē qui ad occisionem ducitur, aut velut canem, vt alligetur. Ne festines sicut auis in laqueum. Audi me, remoue pedem tuum de illis, sede sedula in domo tua, operare manibus tuis quod bonum est, vt habeas vnde communicare possis necessitatem sustinētibus. Ora sine intermissione, ne facilis videaris in plateis. Certa bonum certamen, curre velocius vt comprehendas in quo cōprehensa es à Christo. Audiant te homines, & lætentur de bono animo, & de mente qua viuis. Da eleemosynam, & ecce omnia munda erunt tibi. Non te pigeat visitare infirmos. Ex his enim in dilectione firmaberis. Non iurabis omnino, neque per verum, neque per mendacium, sed sit sermo tuus: est est, non non. Quod autem amplius est, à malo est. Irascere, & noli peccare. Ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem. Humilia te filia ante dominum, quoniam deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Accede ad dominum vt illuminet te, & non erubesces in conspectu illius. Recede de voluptate seculi, & indue te constātia virtutis. Depone vestimenta huius seculi, & indue te tunica ꝑpetuitatis: Derelinque cibos istius seculi, & accipe tibi sancta sanctorum. Memorare Sidrach, Misach, Abdenago, & Daniel recusasse carnes, & vinum gentilium, & accepisse sibi olera & legumina. Memēto Machabęam propter carnes porcinas passam fuisse, & filios ipsius assatos vel frixos in oleo. Ambula filia in habitu sancto cum verecundia, & sobrietate, & grauitate, depone mendacium, loquere veritatem cum proximo tuo. Ora filia sine intermissione, ieiuna frequēter, & da eleemosynam, quoniam eleemosyna à morte liberat, & non patitur ire in tenebras. Munus bonum est eleemosyna, quæ purgat omnē sordem & squalorem. Beata eris, si hæc omnia cum legeris, facias. Zelare quod bonum est, vt quod malum est obliuiscaris. Benedicat te pater, & filius, & spiritus sanct⁹, benedictione qua patres nostros benedicere dignat⁹ est, Abrahā, Isaac, & Iacob. Ora pro me filia, quia & ego sollicitus sum de te, sicut scriptum est: Orate pro inuicem. Item frater fratrem adiuuans exaltabitur. Exaltet te dominus in sanctitatem & dilectionem, sicut scriptum est: Qui diligit fratrem suum legem impleuit. Impleat dominus omnes petitiones tuas. Præstet hoc tibi deus pater per Iesum Christum filiū suum dominum, & deum, regem, iudicem, saluatorem, redemptorémque nostrum, qui est benedictus cū spiritu sancto per omnia secula seculorum. Amen.

(Marginalia: Matth. 6. — 1. Thes. 5. — 1. Timo. 6. — Lucæ. 11. — Iacob. 5. — Psalm. 4. — Psal. 140. — 1. Pet. 5. — Danie. 1. — 2. Macha. 7. — Ephe. 4. — Tobiæ. 4. — Iacobi. 5. — Prouer. 18. — Roma. 13. — Psal. 19.)

FINIS.

CAPITA LIBRI AD VIRGINEM LAPSAM.

DIVI

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

Liber ad Virgininem lapsam.

Quod pro corruptione deo dicatæ virginis omnes boni conlugere debeant. Caput I.

AVdite me nunc qui prope estis, & qui longe, qui timetis deum, & ecclesiæ eius gaudio cōgaudetis, & tristitiæ cōlugetis, sicut scriptum est: Gaudere cū gaudentibus, & flere cūm flentibus. (Roma.12.) Vos inquam appello qui charitatem Christi verissimā tenetis, & super iniquitate non gaudetis, sed potius ingemiscitis. Aduertite verba oris mei, & an ex iusto dolore ꝓcedant iudicate, & detecti sceleris qualitatem mecum pariter perhorrete. Virgo nobilis, dicata Christo, sapiens, erudita, ruit in foueam turpitudinis, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. (Psalm.7.) Se perdidit, & ecclesiam maculauit. Hinc omnis anima Christiana graue vulnus excepit, quia sanctū datum est canibus, & margaritæ missæ sunt ante porcos. (Matth.7.) A rabidis enim hominibus nomen sceleratum est sanctitatis, & ab immundis, & luteis preciosum conculcatum est propositum castitatis. Hinc æstus animo meo, hinc insanus dolor, quia vnum malum bona plurima secum trahit, & vna nubecula peccatricis penè totam lucem obscurauit ecclesiæ. Assumam ergo vocem propheticam, & flebiliter dicā: Audite me omnes populi, & videte dolorem meum: virgines meæ, & iuuenes mei abierunt in captiuitatem. (Thren.1.) Vere hæc est captiuitas, vbi animę à peccato captiuæ ducūtur ad mortem, & à diabolica dominatione possidentur.

Increpatio eiusdem corruptæ, quod corruptorem admiserit. Caput II.

AD te ergo nunc sermo sit, quæ caput horū, & causa malorum es, quæ multipliciter misera cū gloria virginitatis nomen etiam perdidisti. Nefas est enim Susannam vocari non castam, non licet nominari quod non es. Vnde incipiam? quod primum, quod vltimum dicam? Bona commemorē quæ perdidisti, an mala defleam quæ inuenisti? Eras virgo in paradiso dei, vtique inter flores ecclesiæ. Eras spōsa Christi, eras templum dei, eras habitaculum spiritus sancti. Et cum dico totiens eras, necesse est vt totiens ingemiscas, quia nō es quod fuisti. Incedebas in ecclesia tanquam columba illa de qua scriptum est: Pennæ columbæ deargētatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. (Psalm.67.) Splendebas vt argentum, fulgebas vt aurum, quando cum syncera conscientia procedebas. Eras tanquā stella in manu domini, nullum ventū, nullius belli nebulas pertimescebas. Quæ ista subitanea conuersio? Quæ ista repētina mutatio? De dei virgine facta es corruptio Sathanæ, de habitaculo spiritus sancti tugurium diaboli. Quæ incedebas vt columba, nunc lates in tenebris sicut stellio. Quæ fulgebas vt aurum propter virginitatis honorem, nunc vilior facta es luto platearum, vt etiam indignorum pedibus conculceris. Quæ fueras stella radians in manu domini, veluti de alto ruens cœlo, lumen tuum extinctum est, & conuersa es in carbonem.

Quod læsa corruptæ conscientia, neque cœlum, neque terram tute contueri audeat. Cap. III.

VÆ tibi misera, & iterum væ, quę tanta bona propter parui temporis luxuriam perdidisti. Quam tibi spem apud Christum dominū reliquisti, cuius membra tollens fecisti membra meretricis? (1.Corin.6.) Quis te spiritus sanctus visitabit, cum eum repudiasti, qui se quoque à cogitationibus sordidis longe faciat? Sed veniamus ad humana, vt illa diuina noscātur. Aspice quis sanctorum, aut quæ sanctarum tibi approximare non horreat, aperi oculos tuos si potes, erige frontem, vales aliquē sanctorum fiducialiter intueri? Nōnne tuam faciem consciētię commissum tanquam plumbum inclinat & premit? Nōnne tenebræ ante oculos tuos, & dura caligo versatur? Nōnne timor & tremor animam tuam, & mēbra quassant? Si ergo homines in carne cōstitutos, & alicuius forsitan delicti obnoxios non potes intueri, tam graui cōfusione sepulta quid facies coram castis Apostolis? Quid facies corā Helia, Daniele, & tantorum exercitu prophetarum? Quid facies coram Ioanne? Quid facies coram Maria, Tecla, & Agne, & immaculato thoro puritatis? Quid denique coram angelis sanctis? Nōnne splēdore & claritate immaculatorum quasi fulminibus percussa combureris?

Qualem excusationem corruptæ afferre soleant. Cap. IIII.

SEd dictura es forsitan: Non potui sustinere, quia carnem fragilem circumferebā. Respondebit tibi beata Tecla cum suis innumerabilibus sociis: Et nos eadem carne amictæ fuimus, non tamē plenum propositum castitatis nostræ aut fragilitas carnis potuit mutilare, aut sæuitia tyrannorum per varia tormenta potuit deiicere. Reuera non potest caro corrumpi, nisi mēs fuerit āte corrupta. Remanebit ergo in crimine anima quæ carnem præcedit in voluptate. Sed dicis: Nolui hoc malū, sed violentiam passa sum. Respondebit tibi fortissima illa Susanna cuius tu nomē fallaciter baiulas: (Danie.13.) Ego etenim inter duos presbyteros posita, inter duos vtique iudices populi, inter syluas paradisi sola cōstituta vinci nō potui, quia nec volui. Tu ab vno ineptissimo adulescēte, & in media ciuitate, quomodo vim potuisti perferre, nisi quia vltro voluisti violari? Quis deniq; tuas voces audiuit? Quis obluctationes sensit? Vt autē hæc omittā, certe post illatam violentiā prodere scelus si non aliis vel parētibus, vel tuis sororibus debuisti. Esset enim excusatio infelicitatis, esset conscientiæ plena purgatio, si hostē pudicitiæ tuæ deduxisses in publicum. Sed erubuisti forsitan, ne te violatam multi cognoscerent. Et quid timuisti vbi non erat timor, nisi vt tacendo crimē cum adulterio sæpius sociares? * Esto autem, pudor prohibuit confiteri. (* cum adul tuo corpus sociaueris.) Quid de secunda commixtione dicis? Quid de tertia? Quid de frequenti commercio fœditatis? Cesset, cesset iam violentiæ figmentum, cesset ruboris augmentum, vbi totiens membra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluenda præbuisti. Horret, horret animus, meus tabescit, cum ad adytum sceleris peruenitur. Nam & medicus quamuis fortis sit animo, tamen cū altius secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorē. Heu perdita, iam ne intelligis omnes vias excusationis omnimodis clausas? Iam ne sentis quantum tibi mali, & in carne, & in anima nefaria libido contulerit? Non istam confusionem de te tuus expectauerat pater, qui te sibi singularē gloriam computabat. Non hunc luctum, & has lachrymas ex te sibi nasci tua crediderat mater, quæ partus sui gemitum per tuam virginitatem consolabatur. Non fratres tui, non sorores hoc ex te dedecus expectabant, quos omnes quasi vno gladio tui sceleris grauiter sauciasti. Si fuisses cōmuni sorte defuncta, flessent te modicum propter desiderium parentes, sed exultassent granditer quia immaculatam præmiserant virginem, hostiam viuam, domino propitiatricem suorum videlicet delictorū. At nūc plangunt mortuam, & non mortuam, lugent viuam, & non viuam. Mortuam vtiq; gloria virginitatis, viuam dedecore turpitudinis. Ingratus est pater suis visceribus de quibus nata es, maledicit suo vtero mater ex quo in hāc lucem infeliciter ꝓcessisti. Nec tamen modū suo dolori reperiunt, nisi hoc solum planè videntur habere solatium, quia te nec pater compulit, nec mater coēgit, vt virginitatem profitereris, quam vltro & propria voluntate professa es. Nam scio cum multas difficultates tibi tuus genitor proponeret, cum arduum esse iter seruandæ virginitatis ingereret, te non solum pertinaciter perstitisse, sed etiam reuelationes tibi datas dixisti terribiles. Inquantum sibi ergo sperabant mercedem ex eo quod non tuo proposito restiterunt, intantum tibi intellige misera pondus iudicij crescere, quia non seruasti quod vltro ꝓmisisti. Quibus te spinis serpens ille nequissimus obligauit? Quib' te venenis infecit ille qui Euā decepit, vt tāta te cæcitate percuteret, tantā animæ tuæ faceret obliuionē?

Quæ solita sint obseruari in uelatione sacræ uirginis. Cap. V. A

NOn es memorata diei sanctæ dominicæ resurrectionis, in quo diuino altari te obtulisti velandā? In tanto itaque solenni conuētu ecclesiæ dei, inter lumina illa splendida, inter candidatos regni cœlestis quasi regina regi nuptura processeras. Non es memorata qualis allocutio facta est illa die ad te: Aspice filia & intuere, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuū, quia ipse est domin⁹ deus tuus? Aspice ergo quantus ad sponsi tui, & domini nuptias conuenerit populus. Seruare te oportuit fidem, quam sub tantis testibus pollicita es, semper cogitare cui virginitatē spoponderis. Facilius te oportuit sanguinem cū spiritu fundere, quàm perdere castitatem tuam. His tūc in illo die cōsecrationis tuæ dictis, & multis supra castitatem tuam præconiis, sacro velamine tecta es, vbi omnis populus dotē tuā subscribens, non atramento, sed spiritu, pariter clamauit, amen. Vincor lachrymis cum hæc recordor, compūgor stimulis cum hæc exempla cōsidero. Nam si inter decem testes confectis sponsalis, nuptiis consummatis, quæuis viro fœmina coniuncta mortali, nō sine magno periculo perpetrat adulteriū: quid putes fore si inter innumerabiles testes ecclesiæ, coram angelis, exercitibus cœli facta copula spiritalis per adulteriū soluit? Nescio an possit ei digna mors B an pœna cogitari. Dicit aliquis: Melius est ergo nubere q̄ vri. Hoc dictum ad nō pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Cæterùm quæ se spopondit Christo, & sanctum velamen accepit, iam nupsit, iam immortali iuncta est viro. Et iam si voluerit nubere, communi lege coniugij adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendū est quę occulta & furtiua turpitudine cōstupratur, & fingit se esse quod non est? Habitu virgo, facto nō virgo. Bis adultera, & in actu, & in aspectu.

Psal. 44. — 1. Corin. 7.

Quibus se defendere debeat refugiis uirgo de stupro sollicitata. Cap. VI.

SEd ad te iterum redeo, quæ obliuionem tantorū passa bonorum, receptaculum tantorum malorū facta es. Quomodo tibi in actu illo ignominioso C non venit in mentem habitus virginitatis, processus in ecclesiam inter virgineos choros? Quomodo oculos tuos non perstringebat lux vigiliarum? Aures tuas non penetrabat hymnorum spiritalium cantus? Mentem tuā nō ventilabat lectionum cœlestium virtus? hinc vel maxime clamante Apostolo: Fugite fornicationem, quia omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autē fornicatur, in corpus suum peccat. Et cum dicit. In corpus suum, tamen in Christū eum peccare demōstrat. Nam subiungit: Non estis vestri. Empti enim estis precio magno, glorificate, & portare deum in corpore vestro. Et iterū dicit: Fornicatio autem & omnis immūdicia nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos. Et seposita omni adulatione sententiam figit Apostolus: Hoc, inquit, scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immundus, aut auarus nō erit hæres in regno dei. Hæc tanta & tam terribilia non tibi veniebant in mentem, cum ad illud opus nefarium tua mēbra peterentur? Sed mortifera te obliuio tanquam in gurgi- D tem altissimum demergebat, & quasi captiuam execrabilis libido ducebat. Nónne vel illum locum tabulis separatum in quo in ecclesia stabas, recordari debuisti, ad quē religiosæ matronæ, & nobiles certatim currebant, tua oscula petētes, quæ sanctiores & meliores te erant? Nónne vel illa pręcepta quæ oculis tuis ipse scriptus paries ingerebat, recordari debuisti? Diuisa est mulier & virgo. quæ nō est nupta, cogitat quæ domini sunt, quomodo sit sancta corpore & spiritu. Tu autem in contrarium vertens dictum, ita cogitans, ita agens, vt nec corpore esses sancta nec spiritu: corpore quidem fornicando, spiritu autem virginitatem mentiendo. Proh nefas, solet fama subsequi factū: tua autem ad malum fama præuenit. Nam cum ante trienniū rumor quidam & susurratio de te fuisset, tu synceritatem prętēdebas, vindictā de maledicis in ecclesia postulabas publice. Quos æstus ego sustinui? Quos pater tuus pro tua sustinuit opinione labores, requirētes singulos, singulos adstringētes, vt ad authorē infamiæ veniremus. Graue enim erat nobis, & intolerabile de dei virgine, vel turpe aliquid dici vel credi. Nec hoc verita es, nec ante oculos habuisti, ne venires inimicis tuis in gaudium, & eos haberes infensos qui pro tua opinione laborabant. Multum audax, multum temeraria, vt te conscientia tua non terreret, simulata virginitate, putares te etiam deum posse decipere. Sed ille qui dixit: Nihil occultum quod nō reueletur. Et vos, inquit, fecistis in occulto, ego autem in manifesto vos faciam. Ille qui non mentitur, furtiuum scelus deduxit in publicum, & in conspectu solis huius tenebrarum vestrarū opera denudauit. O quicquid prætendit sermo, crudeliora occurrunt, & cupiēs moderari non inuenit modum. Oblita es propositum oblita parentes, oblita es ecclesiam, oblita gloriam dignitatis tuæ, oblita honorem virginitatis, etiā oblita promissionem regni, oblita iudiciū terribile, amplexa es corruptionem, ꝑtulisti fructum confusionis, finem vero mortem sæuissimā, & interitum sempiternum.

1. Corin. 6. — Ephes. 5. — 1. Corin. 7. — Matth. 10.

Quam diligentiam superior facere teneatur circa uirgines consecratas. Cap. VII.

ET certe non habes quod de nostra negligētia cōqueraris. Quodcunque enim ad officium pastoris pertinet, & tibi & omnibus non negatum est. Dilectio spiritalis adhibita, commonitio sancta non desiit. Oblitta domum patris tui, vt scriptum est, ad monasterium virginale transisti. Non dico tuta esse debueras inter tot posita si voluisses, sed etiam tutelam aliis præstare potuisses. Sed frustra hæc, & alia prouisa sunt. Hymnum virginitatis exposui, quo & gloriam propositi, & obseruantiam pariter decantātes, Seminaui secus viam, seminaui in spinis, seminaui in petrosa. Aut enim ex corde tuo verba mea volucres, id est, dæmones rapuerunt, aut malis tuis cogitationibus suffocata sunt, aut aruerunt nimio æstu libidinis. Heu me quia vbi putaui ædificare aurum, argentum, lapides preciosos, inuentus sum ligna, fœnum, stipulā, arsuras materias laborasse. Dicam & ego secundū prophetam: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Equidem si tibi soli damnum fecisses, erat quidē tristitia, sed forsitan tolerabilis. Nunc vero quantas aimas tuo scelere fauciasti, quātas animas propter te de proposito suo pœnitere fecisti? Quanta labia etiā fidelium inquinata sunt, viam domini blasphemando? Aperuit in nos gentilitas os suum: aduersus sanctam ecclesiam synagoga Iudæorū per tuum dedecus exultauit. Quod si is qui vnum scādalizauerit, mola circumligatus iactari debet in mare, quid de te ꝓnuncias, per cuius scelus omnis anima sauciata est, & nomē domini in gentibus blasphematum est? Nónne quotiens dicitur: O virgines: totiens tibi cumulus iniquitatis augetur? Iaces ecce vulnerata. Iaces ecce postrata.

Psal. 44. — Lucæ 8. — 1. Corin. 3. — Matth. 18.

Remedium adhibendum corruptæ uirgini. Cap. VIII.

CVpio ꝓdesse, sed subuenire nō possum, quia totū caput in dolore, & totum cor in mœsticia est, à pedibus vsque ad caput, sicut ait Esaias: Non est malagma imponere. Infirmitas tua omne humanæ medicinæ exclusit auxilium. Et licet tam boni quàm mali iusta indignatione permoti, te omni depopulatione dignā, omni tormentorum genere discruciatam iudicent morte mulctandam, aut ignibus exurendam. Ego tamen qui scio grauiora facinorosis seruari tormenta, & sine fine impias animas cruciatus manere non temporales vtique, sed æternos: aliis te volo cruciatibus affici, profuturis vtique, non animam perdituris. Ego secundum diuinam sententiam dabo consilium. Solum enim & vnicum tentandum est remedium, illud quod diuina vox per Ezechielem miseris porrigit. Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed tantum vt conuertatur & viuat. Et iterum: Post hęc, inquit, dixi: Cōuertere ad me, nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare non ascēdit sanitas filiæ populi mei? Hęc vtique dicta pœnitentiam sapiunt, hæ sententiæ dei vocant ad pœnitentiam peccatores. Pœnitudo enim necessaria est, sicut vulneratis sunt necessaria medicamina. Sed quanta putas, & qualis necessaria pœnitentia, quæ aut æquet crimina, aut certe excedat? Vide ergo si simplex hoc peccatum adul-

Esa. 1. — Ezech. 33. — Hiere. 8.

terij est, an duplex sit per illam necem quæ facta dicitur in A
occulto:& secundum conscientiæ molē exhibenda est pœ-
nitentiæ magnitudo. Pœnitētia ergo non verbis agenda est,
sed & actu. Hæc autē sic agitur: Si tibi ante oculos ponas de
quanta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum de-
letum sit, & si te iam credas prope ipsas positā tenebras ex-
Math. 8.
exteriores, vbi erit fletus oculorum, & stridor dentium si-
ne fine. Cum hæc certa fide sicut est animo conceperis, quia
necesse est præuaricatricem animam tartareis pœnis, & ge-
hennæ ignibus tradi, nec aliud remedium constitutum esse
post baptismum quàm pœnitentiæ solatiū, quantamuis af-
flictionem, quantumuis laborem, & indecorem subire, esto
contenta: dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Ergo
hæc tu tecum cogitans, & mente retractans, proprij facti tu
ipsa iudex esto crudelior. In primis omnis cura vitæ huius
interimenda tibi est, & quasi mortuam te existimās, sicut es,
quomodo possis reuiuiscere cogita. Deinde lugubris tibi
accipienda est vestis, & mens ac membra singula digna ca-
stigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanā glo- B
riam occasionem luxuriæ præstiterunt. Defluant oculi la-
chrymas qui masculum simpliciter non aspexerunt. Pal-
lescat facies, quæ quondam viruit impudice. Denique to-
tum corpus incuria maceretur, cinere aspersum, & opertum
cilicio phorrescat: quia male sibi de pulchritudine placuit.
Psal. 118.
Cor vero sit liquescens sicut cera, ieiuniis, inquietans seip-
sum, & cogitationibus ventilans quare sit ab inimico sub-
uersum. Sēsus etiam crucietur, quia in membra corporis cū
haberet dominationē, malo cessit imperio. Talis vita, talis
Zacha. 1.
actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans audebit sperare, & si
Iohel. 2.
non gloriam, certe pœnæ vacuationē. Dicit enim deus: Cō
uertimini ad me, & conuertar ad vos. Cōuertimini ex toto
corde vestro, in ieiunio, & fletu, in planctu: dirumpite cor-
da vestra, & non vestimentum, quoniam pius & misericors
2. Reg. 12.
sum. Sic conuersus magnus ille Dauid iustificatus est. Sic
Ionæ 3.
Niniue peccatrix illa ciuitas incumbentem sibi euasit inte-
ritū. Peccator ergo si sibiipsi non pepercerit, à deo illi par-
citur. Et si futuras pœnas gehennæ perpetuas in hoc paruo
vitę spacio compensauerit, seipsum ab æterno iudicio libe- C
rat. Grandi plagæ, alta & prolixa opus est medicina. Grāde
scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Nam nō
est dubium leuius esse crimen, vbi peccatum suū vltro ho-
mo cōfitetur, & pœnitet. At vbi celans mala sua inuitus de-
tegitur, & nolens publicatur, illud grauius scelus est, quod
tibi vtique prouenisse negare non poteris. Et ideo fortius
est dolendum, quia peccatum est fortius. Si mente cernerēt
homines peccatores quale iudicium imminet mundo, sen-
sus humanus non dispergeretur vanitate seculari, si non in-
fidelitate grauaretur. Quantumuis & qualemuis cruciatum
longior vita duceret optarent, dum modo in illas pœnas æ-
terni ignis non incurrerēt. Sed tu quæ iam ingressa es agonē
pœnitentiæ, insiste misera fortiter, inhære tanquam naufra-
gus tabulæ, sperans per ipsam te de profundo criminū libe-
rari. Inhære pœnitentiæ vsque ad extremum vitæ, nec tibi
pręsumas ab humano die posse veniam dari, quia decipit te
qui hoc tibi polliceri voluerit. Quę enim proprie in domi- D
num peccasti, ab illo solo te conuenit in die iudicij expe-
ctare remedium.

Corruptoris obiurgatio. Caput IX.

DE te autē fili serpentis, minister diaboli, violator
tēpli dei, qui vno scelere duo crimina perpetra-
sti, adulterium vtique & sacrilegium. Sacrilegiū
Danie. 5.
planè, vbi vas Christo oblatum, domino dedica-
tum, dementi temeritate polluisti. Balthasar ille rex Persa-
rum, qui in vasis domini quę de templo Hierosolymis fue-
rant à patre eius ablata, bibere cum suis amicis, & concubi-
nis vsurpauit, ipsa nocte angeli manu percuss⁹, crudeli mor
te punitus est. Quid de te arbitraris perdite pariter, & per-
ditor, qui vas rationabile consecratum Christo, sanctifica-
tum spiritui sancto impie temerasti, polluisti sacrilege, &
Math. 26.
tui propositi immemor, & iudicij diuini contemptor? Me-
lius enim fuerat omnino te nō esse natum, quàm sic natum,
vt te sibi gehenna proprium filium vendicaret. Et licet ipsa
Prouer. 28.
consciētia sceleris te agas per diuersa pręcipitem: (Fugit e- A
nim impius nemine persequente se,) licet te diræ imagines
peccati dormientem quoque perterreant, non solum vigi-
lantem: tamen ne quid à pastore etiā oui morbidæ vel mo-
rituræ medicaminis denegatum sit, do consilium: Petas vl-
tro carcerem pœnitentiæ, obstringas catenis viscera, animā
tuam gemitibus ieiuniisque discrucies, sanctorum petas au-
xilium, iaceas sub pedibus electorum, vt non per cor im-
Roma. 2.
pœnitens thesaurizes tibi iram in die iusti iudicij dei, qui
reddet singulis secundum opera sua. Nec te in eorum nu-
2. Corin. 12.
mero constituas, quos luget Paulus: Qui ante peccauerunt,
& non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornica-
tione & libidine quæ gesserūt. Nec tibi de multitudine pec
cantium similium blandiaris & dicas: Non solus hoc ego e-
gi, multos habeo socios: sed recogita, quia multitudo so-
Gene. 19.
ciorum impunitatem non facit criminum. Nam Sodoma &
Gomorra in totis quinque ciuitatibus innumerabiles vtiq;
habitabant populi, & omnes pariter qui libidinose corpora
sua tractauerunt, igneis imbribus cōflagrati sunt: solus autē
Loth de illo ineuitabili incendio euasit, quia ab illa turpi-
tudine se alienum præstiterat. Exclude ergo vel nunc infe-
lix de corde tuo blandimenta serpentis, & luctu, & fletu cō
tinuo, dum in corpore tuo immundo anima illa tenebrosa
versatur, remedium tibi in die necessitatis acquire, semper
2. Corin. 5.
ante oculos tuos habens Apostoli sententiam: Quia omnes
nos oportet manifestari ante tribunal Christi, vt referat v-
nusquisque propria corporis sui secundum quæ gessit, siue
bonum siue malum.

Ad uirginem lapsam exhortatio. * Cap. X.

* Nonulla exemplaria, et hoc vigesimo capiteli bellū faciebant.

QVis consoletur te virgo filia Sion, quia magna fa-
Three.
cta est sicut mare cōtritio tua. Effunde sicut aquā
cor tuum ante faciem domini: Extolle ad eū ma-
nus pro remedio animæ tuæ, & peccatorum tuo-
rum. Accipe igitur lamētum. Et primum quidem nullo die
quinquagesim⁹ Psalmus intermittatur, quia in negocio tali
cantatus est. Et vsque versiculum illum: Cor contritum &
humiliatum deus non spernit, cum lachrymis gemituque
percurrens: insuper etiam hanc lamentationem non sine cō
Hiere. 9.
punctione cordis in conspectu dei iudicis funde. Quis da-
bit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarū,
vt defleā vulnera animæ meæ? Conuersi sunt dies festi mei
in luctū, & cantica in lamentationē, recessit son⁹ hymnorū,
& lætitia psalmorum, & successit stridor dentium & fletus
Psal. 38.
oculorum. Obmutui & humiliata sum, & silui à bonis, & do
lor meus renouatus est. Concaluit cor meum intra me, & in
meditatione mea exardescet ignis. Timor & tremor vene-
runt super me, & contexerūt me tenebrę. Abyssus circum-
dedit me, postremo mersit caput meum in fissuras montiū.
Gene. 19.
Heu me, quia facta sum sicut Sodoma & Gomorra. Combu
sta sum, quis miserebitur cineres meos? Durius offendi q̃
Sodoma, quia illa legem nesciens deliquerat, ego autem ac-
1. Reg. 2.
cepta gratia peccaui in dominum. Si homo peccet in homi-
Psal. 7.
nem: erit qui interueniat: Ego quæ peccaui in dominū, quē
propitiatorem inueniam? Concepi dolorē, & peperi iniqui-
tatem. Lacum aperui & effodi eum, & incidi in foueam quā
feci: Ideo cōuersus est dolor meus in capite meo, & in ver-
tice meo iniquitas mea descendit. Immunditia mea ante pe
des meos. non fui memor nouissimorum meorum, & cecidi
mirabiliter, nec est qui consoletur me. O quàm acerbus
fructus luxuriæ, amarior felle, crudelior gladio. Quomodo
facta sum in desolationem? Subito defeci, perij propter ini-
quitatem meam, velut à somno exurgens: ideo in ciuitate
Psal. 101.
domini vilificata est imago mea. Deletum est de libro vitæ
nomen meū, facta sum sicut noctua in domicilio, sicut paf-
Psal. 141.
ser vnicus in ædificio, non est qui consoletur me. Conside-
Psal. 30.
ro à dextris, & video, & non est qui agnoscat me. Periit fu-
ga à me, & nō est qui requirat animam meam. Facta sum si-
cut vas perditum, quoniam audiui vituperationem omniū
circa me habitātiū. Væ diei illi in quo me infelix vterus ge
nuit, & lux ista crudelis excepit. Oportuerat me potius nō
fuisse natā, q̃ sic in gentibus fabula fierem. Propter me con
fusio & improperium factum est omnibus famulis domini,
& eum digne colentibus. Lugete me montes & colles, lu-
gete me fontes & flumina, quia fletus filia ego sum. Lugete
me be-

me bestiæ siluarum, reptilia terræ, & volucres cœli, & omnis anima quæ vita frueris. Nam vos beatæ feræ & volucres, quibus nullus metus de inferis, neque post mortem reddenda est ratio. nos manet pœna crudelis tartari, qui habentes sensum delinquimus, & ideo non est pax peccatoribus. Meum est peccatum, mea iniquitas. Non sunt similia offensa hominum, quia horribilis hæc impietas est, carne pollicita seruare virginem, & castitatem professa publice, mentita sum domino: ideo non est mihi fiducia inuocandi [Psalm. 62.] dominum altissimum, quia obstructum est os delinquentiũ. [Psal. 72.] Nam meum malum propheta cecinit: Quod qui elõgant se à deo, peribunt, disperdit omnem fornicantem à se. Et iterum: [Psalm. 21.] Adhæsit anima mea faucibus meis, & in puluerẽ mortis deducta sum. Veruntamen clamabo ad dominum, cũ adhuc tempus est, dum datur spaciũ, quia in morte nõ est memoria, [Psalm. 37.] & in inferno nõ est cõfessio. Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore tuo corripias me. Quoniã sagittę tuę infixæ sunt mihi, & non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ. Non est pax ossibus meis à facie iræ tuæ: Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum, sicut onus graue grauatæ sunt super me. Computruerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ. Miseriis afflicta sum vsque in finẽ, rugio à gemitu cordis mei. Cor meũ conturbatũ est intra me, dereliquit me virtus mea, & lumẽ oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Deus repulisti me, & destruxisti me, ostẽdisti mihi dura, potasti me vino compunctionis, expulsa sum ab oculis tuis, iam nõ adiiciam vt respiciam ad templum sanctum tuum, & facta sum in exterminio. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descẽdo in corruptionem? Nũquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt? Tuus sermo est, tua promissio est: Nolo [Ezech. 33.] mortem peccatoris, sed conuersionem, vt possit viuere. Ad te deus meus conuersio, quia solus potes renouare omnia, [Psal. 118.] & ab inferis animas reuocas. Tu soluis compeditos, tu deus [Psalm. 1.] elisos erigis, cæcos illuminas, mortuos suscitas. Erraui sicut [Psalm. 38.] ouis perdita, require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt animę meæ, non est salus in deo eius. [Psalm. 118.] Sed tuum consilium tecum est. Quot sunt dies famulæ tuæ, quando facies mecum iudicium? Defecit in salutari tuo anima mea, defecerũt in lachrymis oculi mei, effusa est in terra gloria mea. Quando respiciens restitues animam meam? Propter iniquitatẽ corripuisti me, & tabescere fecisti sicut [Psalm. 24.] araneam animam meã. Memento domine quod puluis sum, vide humilitatem meam, & laborem meum, & remitte omnia [Psal. 38.] peccata mea. Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeam, [Iob. 9.] & amplius non ero, nec in inferno erit confessio. Potẽs es domine dirumpere vincula mea quibus ligata sum atque constricta, qui Raab sordidam non aspernatus es. Irã tuam domine aufer à me, quia peccaui tibi crudeliter, donec iustifices caussam meã, & educas me in lumine deus virtutũ. Da pœnitentiæ effectum, confessionis perseuerantiam, ne me induret deceptor animæ. Hoc mihi donum, hanc mihi gratiã de tuo fõte pręstari cupio deus, vt in ęternũ tibi cõfitear. Qui viuis & regnas in trinitate in secula seculorũ. Amẽ

FINIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

de uiduis Liber unus.

BEne accidit fratres, vt quoniã tribus libris superioribus de virginum laudibus disseruimus, viduarũ tractatus incideret. Neque enim inhonoras debuimus præterire, & à virginum pręconio separare, quas apostolica sentẽtia cum virginibus copulauit. Iuxta [1. Corin. 7.] quod scriptũ est: Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Quodammodo enim magisterium virginitatis, viduarum valescit exẽplis. Quæ cum viro castum cubile custodiunt, documento virginibus sunt integritatem deo esse seruandam. Et propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio quod aliquando delectauerit, quàm cõiugij oblectamenta nescire. In vtroq; fortes, vt eas & coniugij non pœniteat cui fidem seruent, & cõiugalia oblectamenta non alligent, ne videantur infirmæ, quæ sibi adesse non possunt. In hac ipsa tamen virtute præmia sunt reposita libertatis. Mulier enim vincta est quanto tempore vir eius viuit. quod si dormiuerit vir eius, libera est. cui vult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum cõsilium dico. Puto enim quod & ego spiritum dei habeã. Euidenter igitur expressit apostolus quid [1. Corin. 7.] interſit, cum aliam vinctam esse dixerit, aliam beatiorẽ esse memorauerit. Idq; non tam ex suo iudicio quàm diuini spiritus docuit infusione depromptum, vt cœlestis ista nõ humana sententia videretur. Quid verò illud quod temporibus iis quibus fames omne genus vrgebat humanũ, Helias [3. Reg. 17.] ad viduam destinatus est? Et vide quemadmodum propria singulis gratia reseruetur. Angelus ad virginem, propheta [Lucæ. 1.] ad viduam. Adde quod Gabriel ille, hic Helias, vt ex angelorum & prophetarum numero præstãtissimi principes videantur electi. Sed non simplex viduitatis laus est, nisi virtus etiam viduitatis accedat. Nam vtique multæ viduæ, sed vna omnibus anteferetur: in qua non tam cæteræ reuocãtur ab studio, quàm virtutis prouocantur exemplo. Sollicitas igitur aures præsagio facit, quamuis simplicitas intellectus ipsa moralis sit, quæ ad virtutis exẽplũ viduas cohortetur: quia non professione, sed merito videtur vnaquæque præstare, & hospitalitatis apud deum gratiã non perire, qui potum aquæ frigidæ, sicut in Euangelio ipse memorauit, præmio [Matth. 10.] ęternitatis remuneret amplissimo, & farinę breuis oleique mensuram indeficienti affluentium copiarum vbertate compenset. Nam si quis de gentilibus dixit, communia omnia amicorum esse debere, quantomagis debent esse cõmunia cognatorum? Cognati enim sumus, qui in vnam seriem corporis copulamur. Sed tamen non præscripto quodã hospitalitatis fine concludimur. Cur enim proprium id quod in seculo est putes, cum commune sit seculum? Aut cur priuatos terræ deputes fructus, cum terra cõmunis sit? Respicite, inquit, volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt. [Matth. 5.] Etenim quibus nihil est proprium, nihil deest. Et sententiæ suæ deus arbiter nouit seruare promissum. Denique aues non congregant, & redundant, quia pater cœlestis pascit illas. Nos autem generalis monimenta sentẽtiæ ad vsus proprios deriuantes: Omne, inquit, lignum quod habet in [Genes. 1.] se fructus seminis satiui, erit vobis in escam, & omnibus bestiis, & omnibus auibus, & omnibus sepentibus super terrã: congregando egemus, & congregando euacuamur. Nõ possumus enim sperare promissum, qui non seruamus oraculũ. Salubre est igitur præceptum quoque hospitalitatis aduertere, vt hospitibus deferamus: quia nos quoque sumus hospites mundi. Quàm vero sancta vidua, quæ cum fame vrgeretur extrema, venerationem deo debitã reseruabat. Nec solum sibi vsurpabat alimenta, sed cum filio diuidebat, ne caro pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religionis vberius. Nam sicut neminem filio oportuit anteferri, ita propheta dei, & filio præferri debuit & saluti. Cui non exiguum victum, sed vitę suæ omne subsidium existimanda est detulisse, quę nihil reliquit sibi, tam hospitalis vt totum daret, tam fidelis vt cito crederet. Ergo vidua non abstinẽtia corporis tantũ definitur, sed virtute designatur. Cui præcepta non do ego, sed Apostolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed gentium doctor prius detulit dicens: Viduas honora quæ veræ viduæ sunt. Si qua [1. Timo. 5.] autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum suam domum regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Vnde aduertitur vtrumque pietatis affectum viduæ inesse debere, vt filios diligat, parentibus deferat. Ita dum obsequiũ parentibus rependit: magisterium exercet in filios, suóque ipsa remuneratur officio, cum id quod aliis defert, sibi proficit. Hoc enim acceptum est coram deo. Et ideo si cogitas

viduæ

vidua quæ dei sunt, debes id sequi quod deo placere didicisti. Et supra quidē sanctus Apostolus ad continētiæ studiū viduas cohortatus, dixit eas cogitare quę sunt domini. Alibi autem vbi eligitur vidua quæ probata est, non solum cogitare præcipitur, sed etiam sperare de domino. Quæ enim vere vidua est, inquit, & desolata, speret in dominum, & instat obsecrationibus & orationib⁹ die ac nocte. Nec immerito has irreprehensibiles ostēdit esse debere, quibus vt opus virtutis indicitur, ita etiam honorificentia larga defertur, vt etiam ab episcopis honorentur. Qualis autem eligi debeat, ipso doctoris sermone describitur. Non minus, inquit, sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor. Non quo senectus sola viduam faciat, sed quo viduitatis merita, stipendia senectutis sint. Nam vtiq; illa præclarior quæ calorem adolescentiæ, & iunioris feruescentem edomat ætatis ardorem, nec mariti gratiam, nec vberiora liberorū oblectamenta desiderans: quàm quæ effœta iam corpore, frigida senectute, matura æui, nec calere voluptatibus potest, nec sperare de partu. Neq; vero si qua in secundas nuptias inciderit, (quas vtiq; apostolica pręcepta nō dānant,) quasi fructu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit viro, ab affectu viduitatis arcetur. Habebit illa quidem vel seræ meritū castitatis, sed probatior erit quæ alterius non fuerit experta coniugium. In illa enim eminet studium castitatis, huic aut senectus, aut pudor modū videtur fecisse nubendi. Nec sola tamen castitas coporis viduæ fortitudo est, sed magna & vberrima disciplina virtutis, quæ in operib⁹ bonis testimonium habeat, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum pedes lauerit, si tribulationem patientibus subministrauerit, si postremo omne opus bonū fuerit subsecuta. Vides quàm multas virtutum comprehenderit disciplinas: Primo pietatis officium. Secundo hospitalitatis studium, & humilitatis obsequium. Tertio misericordiæ ministerium, liberalitatisq; subsidium: ad summam omnis executionem boni operis flagitauit. Et ideo adolescentiores deuitandas putat, eo quod nō valeant tantę opera implere virtutis. Etenim vicina est lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatum, feruorem calentis inflammat ætatis. Bonique doctoris est materiā arcere peccati. prima enim institutionis est disciplina culpam auertere, secunda virtutem infundere. Tamen cum sciuerit Apostolus Annam illam ab adolescentia octogenariam viduam dominicorum operum extitisse prænunciam, non puto quod iuniores reuocandas putarit à viduitatis affectu, maxime cum dixerit: Melius est nubere quàm vri. Nam vtique pro remedio nuptias suasit, vt peritura sanetur: non pro electione præscripsit, casta & cōtinēs quid sequatur. Aliud est enī subuenire labēti, aliud suadere virtuti. Et quid de humanis iudiciis loquar, cū diuinis iudiciis in nullo grauius Iudæi dominum læsisse prodantur, quàm quod viduæ gratiam minorúmque iura violarent? Hæc propheticis caussa vocibus conclamatur, quæ meritum Iudæis refectionis inuexerit. Hæc sola caussa delicti inuidiam mitigatura memoratur, si honoretur vidua in honorib⁹, ęqui iustitia iudicij deferatur. Sic enim habes: Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus dicit dominus. Et alibi: Pupillum & viduam suscipiet. Et alibi: Viduam eius benedicens benedicam. In quo ecclesiæ quoque figura prætexitur. Videtis igitur sanctæ viduæ nequaquam lubrico munus studio deferendum, quod diuinæ benedictionis subsidiis honoratur. Quid vero illud, vt ad superiora redeamus, quod cū in omni terra esset fames maxima, viduæ tamen deo cura non defuit, atque ad alendam eam propheta direct⁹ est? In quo cum me admoneat dominus, quod in veritate dicturus sit, ad mysteriū videtur sollicitare aures. Quid enim verius Christi, & ecclesiæ potest esse mysterio? Non igitur ociose inter multas viduas vna præfertur. Quæ enim talis, ad quam tantus propheta, qui ad cœlum raptus est, dirigatur, eo præsertim tēpore quo clausum est cœlum annis tribus, & mēsibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra? Vbique ergo fames erat, & adhuc tamē hæc vidua non egebat. Qui sunt hi tres anni? Forte illi quibus dominus venit in terras, & fructū in ficulnea inuenire non potuit: iuxta quod scriptū est: Ecce anni tres sunt, ex quo veni quærens fructū in ficulnea hac, & non inuenio. Hæc est profecto vidua illa, de qua dictum est: Lætare sterilis quæ non parturis, erumpe & exclama quæ non parturis: quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Et bene vidua, cui benedicitur: Ignominiæ & viduitatis tuæ non eris memor, quia ego dominus qui facio te. Et fortasse ideo vidua quæ amisit quidem virum secundum corporis passionem, sed in die iudicij filium hominis quem amisisse visa est receptura. Tempus enim breue, inquit, dereliqui te, vt gloriosius scilicet fidē relicta seruares. Habent itaque omnes quod imitentur exemplū, virgines, nuptæ & viduæ. Et fortasse ideo ecclesia, virgo, nupta, vidua, quia vnum corpus in Christo sunt. Hæc igitur illa vidua est, propter quam verbi cœlestis siccitas cum esset in terris, prophetæ sunt destinati. Erat enim vidua quę sterilis erat, sed partum suo tēpori reseruabat. Vnde nec illius nobis videtur persona mediocris, qui aridam terram verbi rigauit rore cœlesti, clausúmque cœlum non humana vtique potestate reserauit. Quis enim est qui cœlum potest aperire nisi Christus, cui quotidie de peccatoribus cibus ecclesiæ cumulo congregatur? Neque enim humanæ facultatis est dicere: Hydria farinæ non deficiet, & vas olei non deficiet vsque in diem quo dabit dominus pluuiam super terram. Nam licet mos sit ita præfari prophetis, tamen hic vera dei vox est. Ideo præmissum est: Quia hæc dicit dominus. Domini enim est perpetuitatem sacramentorum spōdere cœlestium, & non defuturam spiritalis exultationis gratiā polliceri. Largiri munimenta vitæ, fidei signacula, dona virtutum. Quid est autem: Vsque in illum diē quo dabit domin⁹ pluuiam super terrā, nisi quia descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram? In quo veteris mysterium reseratur historiæ, quo sanctus Gedeon mystici certaminis prœliator futuræ capiens insigne victoriæ, spiritale sacramentum vigore mentis agnouit, pluuiam illam verbi rorem esse diuini, quæ primo pluit in vellus, cū terra omnis perpetuis siccitatibus æstuaret. Secundo vero indicio vniuersam terrā fuso imbre madefecit, cū siccitas esset in vellere. Aduertit enim vir præsagus futurę ecclesiæ crescentis insigne. Nā primo intra Iudæā diuini cœpit ros sermonis humescere. (Notus enī in Iudęa deus,) cū arido fidei totius orbis vniuersa torrerent. Sed vbi Ioseph greges deū negare cœperunt, & ausu nefario immanium delictorū contrahere diuinitatis offensam, tūc per omnes terras fuso imbris rore cœlestis, populus Iudæorū æstu perfidiæ suæ cœpit arescere, cum ecclesiam sanctam ex omnibus terrarum partibus cōgregatam, propheticæ nubes, & salutaris imber apostolicus irrigarent. Hæc est illa pluuia non terrarū humido, nō nebuloso concreta montium, sed cœlestium scripturarum salubri per totum orbem imbre diffusa. Ostēditur exemplo igitur, non omnium esse diuinæ mereri miracula potestatis, sed eorum quibus religiosę deuotionis studia suffragētur. Et diuini eos fructu operis abdicari, qui reuerentiæ cœlestis sunt exortes. Ostenditur etiam in mysterio, quod ad instaurandam ecclesiam dei filius humani corporis sacramenta susceperit, abdicato populo Iudæorum, quibus consiliarius, & propheta beneficiorúmque adempta sunt miracula diuinorum, eo quod ciuico quodam inuidiæ næuo in dei filium credere noluerunt. Docuit igitur scriptura quanta collatio gratiæ, quantum etiam sit munus diuinę benedictionis in viduis. Quibus quoniam honorificētia à deo tanta confertur, facile est aduertere qualis debeat vita cōpetere. Docet enim Anna quales deceat esse viduas, quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen à deo remunerationem laudis inuenit, non minus religionis officio, quàm studio castitatis intenta. Vidua, inquit, octoginta & quatuor annorum, vidua quæ non discedebat de templo, vidua quæ ieiuniis & obsecrationib⁹ die ac nocte seruiret. Vides qualis vidua prædicetur, vni⁹ viri vxor, ætatis quoque probata iam processu, viuida religioni, & effœta iā corpore, cui diuersorium in templo, colloquium in prece, vita in ieiunio, quæ dierum noctiúmque temporibus indefessæ deuotionis obsequio cū corporis agnosceret senectutem, pietatis tamen nesciret ætatē. Sic instituitur à iuuentute vidua,

dua, sic prædicatur in senectute veterana: quæ viduitatem non occasione temporis, nô imbecillitate corporis, sed virtutis magnanimitate seruauerit. Etenim cum dicit septem annis eam cum viro fuisse à virginitate sua, ab adolescentiæ vtique studiis inchoata prędicat subsidia senectutis. Docemur itaque triplicem castitatis esse virtutem, Vnam coniugalem, aliam viduitatis, tertiam virginitatis. Nó enim aliam sic prædicamus, vt excludamus alias. Suis quibusque professionibus ista conducunt. In hoc ecclesiæ opulens disciplina, quòd quos pręferat habet, quos reiiciat non habet, atque vtinam habere nunquam possit. Ita igitur virginitatē prædicamus, vt viduas non reiiciamus. ita viduas honoramus, vt suus honor coniugio reseruetur. Non nostra hoc præcepta, sed diuina testimonia docent. Reminiscamur itaque quemadmodum Maria, quemadmodum Anna, quemadmodum Susanna laudentur. Et quoniam non laudes earum tantummodo prædicandæ sunt, sed disciplinæ etiam sunt sequendæ, reminiscamur vbi Susanna, vbi Anna, vbi Maria sint repertæ, & aduertamus quemadmodum singulę aptis laudibus prædicentur, & vbi nam commorantur. Nupta in paradiso, vidua in templo, virgo in secreto: sed in illis tardior fructus, in virgine maturior. Illas senectus probat, virginitas laus ætatis est, nec adiuméta quærit annorū, quæ omnium est fructus ætatū. Adolescentiam decet, iuuentuté ornat, amplificat senectutem, omnísque æuo habet iustitiæ suæ canos, maturitatem grauitatis, velamen pudoris, qui deuotionem non impediat, religionem augeat. Aduertimus enim ex sequentibus, quia quotannis in die solenni paschæ sancta Maria cum Ioseph Hierusalem petebat: vbique impigra deuotio, vbique assiduus virgini comes pudoris adiūgitur. Nec instatur domini mater quasi secura de meritis, sed quo meritum maius agnouit, eo votum vberius exoluit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus impleuit. Quanto igitur vos magis conuenit intentas esse studio castitatis, ne locum sinistræ relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in ea quoque maior sit morū prærogatiua quàm corporis, calumniam tamen integritate carnis abiurat. Vidua quæ probandæ subsidium virginitatis amiserit, non in voce obstetricis, sed in suis moribus habet castitatis examen. Docuit igitur scriptura, quàm attentus viduę esse debeat & religiosus affectus. Docuit etiam libro eodem, sed alio loco, quàm misericordem in pauperes & liberalem esse conueniat, nec paupertatis debere contéplatione reuocari: quia liberalitas non cumulo patrimonij, sed largitatis definitur affectu. Denique dominica voce illa vidua omnibus antefertur, de qua dictū est: Vidua hæc plus omnibus misit. In qua moraliter dominus instituit vniuersos, ne quis à collatione ministerij paupertatis pudore reuocetur: nec sibi diuites blandiantur quod plus videantur cōferre quàm pauperes. Vberior est enim nummus è paruo, quàm thesaurus è maximo: quia nō quantū detur, sed quātum resideat expenditur. Nemo plus tribuit, quàm qui nihil sibi relinquit. Quid tu diues egeni comparatione te iactas, & cum tota onereris auro, preciosam per humum trahens vestem, quasi inferior tuis & parua, diuitiis honorari desideras, quia inopem collatione vicisti? Et flumina superfluunt cum redundant. Gratior tamen haustus è riuulo est. Spumant & musta dum feruent, nec damnum putat agricola quod defluxerit. Gementibus areis dum cæditur messis, frumenta desolliunt. Sed deficientibus messibus non deficit hydria de farina, & plena olei testa desudat. Exinaniuit tamen dolia diuitum siccitas, cum viduæ pauxillulum olearium redundaret. Non ergo quid fastidio expuas, sed quantum deuotione conferas, æstimandū est. Denique nulla plus tribuit, quàm illa quæ de filiorum alimētis pauit ꝓphetam. Et ideo quia nulla plus contulit, nulla plus meruit. Hæc moraliter: nec mystice tamen despexeris hanc mulierem in gazophylacium duo æra mittentem. Magna planè fœmina, quæ diuino iudicio meruit omnibus anteferri, ne forte illa sit quę de fide sua ad subsidium hominum duo testamenta contulerit. Et ideo nulla plus fecit. Nec quisquam hominum quantitatem potuit collationis eius æquare, quæ fidem cum misericordia cōpulauit. Et tu igitur quęcunque vitam studio viduitatis exerces, ne dubites ad gazophylacium duo æra deferre vel fidei plena vel gratiæ. Felix illa quæ de thesauro suo integram regis imaginē profert. Thesaurus tuus sapientia, thesaurus tuus castitas atque iustitia est, thesaurus tuus intellectus bonus: qualis ille thesaurus fuit, de quo magorum viri, aurum, thus & myrrham cum adorarent dominum, protulerunt, auro regis potentiam declarantes, deum thure venerantes, myrrha resurrectionem corporis confitentes. Habes & tu thesaurum hunc, si in te requiras. Habemus etenim thesaurū in vasis fictilibus. Habes aurū quod conferas. Non enim renitentis metalli precium de te deus exigit, sed illud aurū quod iudicij die nequeat ignis exurere. Nec dona preciosa deposcit, sed odorem fidei, quem altaria tui cordis exhalent, & religiosæ mētis spiret affectus. Ex hoc igitur thesauro, nō solum magorum tria munera, sed etiam duo viduæ æra promuntur, in quibus integra cœlestis imago regis effulgeat, splendor gloriæ eius, & imago substantiæ. Bona & illa planè laboriosæ stipendia castitatis, quæ de suo opere quotidianoque penso conferat vidua, nocturnis pariter ac diurnis iugi exercēs labore pensa temporibus, & pudicitiæ quæstuosæ peruigil opere mercedem congregans, vt intemeratū defuncti coniugis cubile custodiat, alere dulces liberos possit, ministrare pauperibus. Hæc est præferenda diuitibus: hæc est quæ Christi iudicium non timebit. Hanc æmulamini filiæ. Bonū est enim æmulari in bono semper. Aemulamini meliora charismata. Spectat vos dominus semper, spectat, inquam, Iesus cum ad gazophylacium acceditis, & de bonorum operum mercedibus stipem portatis egentibus conferendam. Quantum est igitur vt æra tua conferas, & Christi corpus acquiras? Noli ergo vacua prodire in conspectu domini dei tui, vacua misericordiæ, vacua fidei, vacua castitatis. Non enim inanes dominus, sed virtutibus opimas spectare Iesus & laudare cōsueuit. Videat te adolescentula laborantē, videat ministrantē. Hęc est enim merces quā deo debes, vt de aliarum quoque profectibus mercedem deo tuo conferas. Nulla merces deo melior, quàm ea quæ habet pietatis munera. An vero mediocris tibi vidua illa videtur Noëmi, quæ viduitatem suam messis manipulis sustentabat alienæ, quam æuo graué alebat nurus? Nam hoc quoque & ad subsidium, & ad gratiam viduarū proficit, vt ita instituant nurus suas, quo possint in his maturę habere subsidiū senectutis, & quasi stipendium magisterij, mercedem quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ bene instituerit, bene erudierit nurum suam Ruth, ei deesse non poterit, quę viduitatem socrus paternæ domui præferat. Et si vir quoq; eius mortuus fuerit, non relinquat tamen, alat inopē, soletur mœrētem, nec dimissa discedat. Nescit enim egere optima disciplina. Sic illa Noëmi duobus destituta filiis & marito, quæ fructus fœcunditatis amiserat, pietatis emolumēta nō perdidit. Nam & solatium mœroris, & subsidiū paupertatis inuenit. Videtis igitur sanctæ fœminæ quàm fœcunda sit vidua prole virtutum, meritorúmq; suorū sobole, quæ perire non possit. Bona igitur vidua egere non nouit: & si lessę fuerit ætatis, & supremæ paupertatis: eruditionis tamen suæ solet habere mercedē. Etsi proximi defuerint, inuenit tamen extraneos qui matrē colant, reuereantur parentē, paruísq; alimentorū sumptibus mercedē cupiant suæ cōmendationis acquirere. Plus enim viduæ rependūt merita, quàm cibus quærit, sumptus impendit. Sed tristes videtur ducere dies, & lachrymis tēp⁹ exigere. Hæc beatior, quod perpetua sibi gaudia exiguis fletibus emit, paruísq; momentis tēpora acquirit æterna. Quibus benedicitur: Beatę tristes, ipsæ enim ridebitis. Quis igitur falsas præsentium imagines gaudiorū, futuræ securitatis præferat voluptati? An despicabilis nobis author videtur ille dominici corporis, author electus, qui cinerem sicut panē manducabat, & potum cum fletu miscebat, vt vespertinis lachrymis, matutinæ sibi lætitiam redemptionis acquireret? Vnde igitur plurimum gaudere meruit, nisi quia plurimum fleuit, & tanquam lachrymarum precio suarum futuræ sibi gloriæ gratiā comparauit? Habet igitur vidua bonā cōmendationis suæ materiam

Lucæ. 21. Matth. 2. 2. Corin. 4. 1. Corin. 12. Ruth. 1. Lucæ. 6. Psal. 101.

griā, vt dū virū luget, fleat seculū, & in prōptu sint lachrymæ redemptrices, dum penduntur mortuis, viuētibus profuturæ. Paratus est mœstitudine animi fletus oculorū, misericordiam conciliat, laborem minuit, dolorem ablcuat, seruat pudorem, nec iam misera sibi videtur quæ consolationem in lachrymis habet, in quibus sunt charitatis stipēdia, pietatis officia. Sed nec fortitudo bonæ viduæ deesse consueuit. Hec enim vera est fortitudo, quæ naturæ vsum, sexus infirmitatem, mentis deuotione transgreditur: qualis in illa fuit, cui nomen Iudith, quæ viros obsidione fractos, perculsos metu, tabidos fame, sola potuit à colluuione reuocare, ab hoste desēdere. Etenim, vt legimus, cū Holofernes successu multorum terribilis præliorum intra muros innumera virorū milia coēgisset, armatis pauētibus, & de extrema iam sorte tractantibus, extra murum processit, & illo præstantior exercitu quem liberauit, & eo fortior quem fugauit. Sed vt discas maturæ viduitatis affectū, seriē ipsam prosequere scripturarū. [*Iudith.8.*] A diebus enim viri sui quibus ille defunctus est, vestem iocūditatis deposuit, mœroris assumpsit, per omnes dies intenta ieiunio, sabbato tantū & dominica, sacratarúmque tēporibus feriarum non refectioni indulgens, sed religioni deferēs. [*1.Corin.10.*] Hoc est enim, siue māducatis, siue bibitis, in nomine domini Iesu Christi agēda esse omnia, vt etiam ipsa refectio corporalis sacro religionis cultui deferatur. [*Iudith.10.*] Diuturnis igitur mœroribus, & quotidianis roborata ieiuniis sancta Iudith, quæ seculi oblectamenta non quæreret, periculi negligens, mortisq; contemptu fortior, vt cōmento strueret dolum, vestē illam iocunditatis, quam viuēte viro vestiri solebat, se induit, quasi placitura viro si patriā liberaret. Sed virum alium videbat, cui placere quærebat: illum vtique de quo dictum est: [*Ioan.1.*] Post me venit vir qui ante me factus est. Et bene coniugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monimenta coniugij arma sunt castitatis. Neq; enī vidua aliis aut placere posset, aut vīcere. Quid cætera ꝓsequamur, quod inter tot milia hostiū casta permansit? Quid eius sapientiam prædicemus, quod huiuscemodi est commenta consilium, vt dū potentē elicit intemperantia, à se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiā reseruaret? Nec cibo enim, vt legimus, maculata nec adultero, non minus seruatæ castitatis ex hostibus reuexit trophæum, quàm patriæ liberatæ. Quid sobrietatem loquamur? Temperātia enim virtus est fœminarum. Inebriatis vino viris, & somno sepultis abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Aduertatis igitur quantū nocere mulieribus possit ebrietas, quādo viros vina sic soluunt, vt vincantur à fœminis. Esto igitur vidua temperans, casta primum à vino, vt casta possis esse ab adultero. Nequaquam te ille tentabit, si vina non tentent. Nam si Iudith bibisset, dormisset cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus vnius sobrietas, & vincere potuit, & eludere. Nec dexteræ tantum hoc opus, sed maiora trophæa sapientiæ. Nam manu solū Holofernem vicisset, consilio autem omnium hostium vicit exercitum. Suspēso enim Holofernis capite, quod virorum consilio nō potuit excogitari, suorū erexit animos, hostium fregit, suos pudore excitans, hostes quoq; terrore percellēs, eo quod cæsi sunt & fatigati. Ita vnius viduæ tēperantia atque sobrietas non solum naturam suā vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiam fortiores. Nec his tamē elata successibus, cui vtique gaudere & exultare licebat iure victoriæ, viduitatis reliquit officium, sed contemptis omnibus qui eius nuptias ambiebant, vestem iocunditatis deposuit, viduitatis resumpsit, nec triumphorum suorū armauit ornatus, illos existimans esse meliores quibus vitia corporis, q̄ quibus hostium arma vincūtur. Ac ne vna vidua tantum hoc opus imitabile aliis videatur implesse, plures alias vel paris is vel proximæ fuisse virtutis nequaquā dubitandum videtur. Bona enim seges plurimas spicas fructu refertas ferre consueuit. Nec dubites illam veterum segetem temporum in complurium fœminarum moribus fœcundasse. Sed quia prolixum est cōplecti omnes, cognoscite aliquas, & præcipue Debborā, cuius nobis prodidit scriptura virtutem. Hæc enim docuit non solū viri auxilio viduas non egere, verū etiā viris posse esse subsidio: quæ nec sexus infirmitate reuocata munia virorū obeunda suscepit, & suscepta cumulauit. [*Iudic.4.*] Deniq; cū Iudæi iudicum regerētur arbitrio, qui virili non poterant vel æquitate regi, vel virtute defendi, bellis hincinde ardentibus: Debborā sibi cuius regerentur iudicio, cooptarunt. Itaque multa milia virorū vna vidua & in pace rexit, & ab hoste defendit. Multi iudices in Israel, sed nulla ante iudex fœmina. Multi iudices post Iesum, sed nullus propheta. Et ideo lectum istius puto esse iudiciū, & gesta ei⁹ arbitror esse descripta, ne mulieres à virtutis officio muliebris sexus infirmitate reuocētur. Vidua populos regit, vidua ducit exercitus, vidua duces eligit, vidua bella disponit, mandat triūphos. Nō ergo natura rea est culpæ, nec īfirmitati obnoxia. Strenuos enim nō sexus, sed virt⁹ facit. Et in pace quidē nulla querimonia, null⁹ error mulieris īuenitur, cū pleriq; nō mediocriū peccatorū authores populo suo iudices extitissent. Vbi vero Chananæa gens ferox prælio, & affluētium copiarum opima successu, hostiles in populum Iudæorum animos extulerant, vidua præ cæteris bellicos instruit apparatus. Et vt discas nō publicis copiis domesticas necessitates fuisse subnixas, sed domesticis disciplinis munus publicum gubernatum, domo propria filium ducem producit exercitus: vt agnoscatis quod possit instituere vidua bellatorem. Quem quasi mater erudit, quasi iudex proposuit, quasi fortis instituit, quasi prophetes victoriæ certa transmisit. Denique in mulieris manu summam fuisse victoriæ docet Barach filius dicens: [*Iudic.4.*] Nisi tu veneris mecum, non ibo, quia non noui diem in qua dirigit dominus angelum suum mecum. Quãta ergo fœminæ istius virtus, cui dux dicit exercitus: Nisi tu veneris, non ibo? Quanta, inquam, viduæ fortitudo, quæ à periculis filium nec materno reuocat affectu, immo ad victoriam filium studio matris hortatur dicens: quod in manu mulieris sit summa victoriæ. Debbora ergo prælij probauit euentum. Barach iussus produxit exercitum. Hialech cœpit triumphum. Huic enim prophetia Debboræ militauit. Quæ mystice nobis ortum surrecturæ ex gentibus ecclesiæ reuelauit, cui triūphus de Sisara spiritali, hoc est, de aduersariis potestatibus quæreretur. Nobis igitur ꝓphetarum oracula dimicarunt, nobis illa prophetarum iudicia & arma vicerunt. Et ideo nō populus Iudæorum, sed etiam Hialech victoriam de hoste quæsiuit. Infelix ergo populus, qui hostem quem fugauit, persequi fidei virtute non potuit. Itaque illorum delicto salus gentibus, illorum desidia nobis seruata victoria est. Hialech ergo prostrauit Sisaram, quem tamen corusco duce, (hoc enim significat interpretatio Barach,) manus veterum fugauerat Iudæorum. Frequenter enim, vt legimus, orationib⁹ & meritis prophetarum cœlestia patribus affuere subsidia, sed his iam tūc de nequitiis spiritalibus victoria parabatur, quibus dicitur in euangelio: [*Matth.25.*] Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Ergo principium victoriæ à maioribus, finis in ecclesia. [*2.Corin.10.*] Ecclesia autem nō armis secularibus vincit aduersarias potestates, sed armis spiritualibus quæ sunt fortia deo ad destruendas munitiones, & altitudinem nequitiæ spiritualis. Et ideo Sisaræ sitis, lactis poculo restīguitur, quia oratione superatī. Quod enim nobis salutare ad escā, hoc aduersariæ potestati letale ad infirmitatem. Arma ecclesię fides, arma ecclesiæ oratio est, quæ aduersarium vincit. Ergo secundum historiam ad prouocandos animos fœminarum, fœmina iudicauit, fœmina disposuit, fœmina prophetauit, fœmina triumphauit, & præliaribus intermixta copiis, imperio viros docuit militare fœmineo. Secūdum mysterium vere fidei, militia ecclesię victoria est. Non ergo habetis quod per naturam vos excusetis fœminæ. Non habetis viduæ, quod ad infirmitatem sexus, ad amissionem subsidij maritalis mobilitatē vestrā referre possitis. Satis vnicuique præsidij est, si virtus animi non desit. Et ipse in viduis frequens processus ætatis munimen pudoris est, & ipse amissi coniugis dolor, vsus operis, domus cura, sollicitudo liberorum noxiam pudori solet arcere lasciuiam. Atque ipse lugubris habitus, pompa funebris,

funebris, fletus assiduus, & mœstæ fronti inarantibus rugis impressa tristitia, petulantium premit oculos; restinguit libidines, procaces auertit aspectus. bonus custos pudoris, pietatis dolor. non obrepit culpa, si cura non desit. Didicistis igitur viduæ subsidio vos nō egere naturæ, & posse salubritatē tenere consilij, nec domestico indigere præsidio, quæ etiam publicę potestis apicem potentię vindicare. Sed fortasse dicit aliqua, ei tolerabiliorem viduitatem cui profluant res secundæ, aduersis vero viduas cito frangi, facile succumbere. De quo & si ipso doceamur vsu, læta viduis rubrica magis esse quàm seria, tamē scripturarum instruimur exemplis, infirmitatibus quoque viduarum non deesse solere subsidia, faciliúsq; quàm cæteris diuina atque humana suppetere, si bene filios instituant, generos legant. Denique cum socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerunt dominum pro ea. Et stans super illam, imperauit febri, & remisit illam: & continuo surgens ministrabat illis. Magnis (inquit) tenebatur febribus, & rogauerunt illum pro ea. Et tu habes proximos, qui deo pro te supplicent. Habes Apostolos proximos, habes martyres proximos, si ipsa martyribus deuotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques. Proximus est enim qui misericordiam facit. Fac & tu misericordiam, & eris Petro proxima. Non sanguinis necessitudo, sed virtutis cognatio facit proximos: quia non in carne ambulamus, sed in spiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatem Andreæ, vt pro te rogent, & recedant cupiditates tuæ verbo dei pulsæ. Surges ilico, quæ in terris iacebas, vt Christo ministres. Nostra enim conuersatio in cœlis est, vnde & saluatorem expectamus dominum Iesum. Nemo enim iacens Christo ministrat. ministra pauperi, & ministrasti Christo. Quod enim vni horum fecistis, mihi, inquit, fecistis. Habetis ergo viduæ auxilium, si tales vobis generos posteritatis vestræ patronos, tales proximos eligatis. Ergo rogauerunt pro vidua Petrus & Andreas. Vtinam existat aliquis qui tam cito possit rogare pro nobis, vel certe iste qui pro socru rogat Petrus, & Andreas frater eius. Tunc enim pro affinitate poterant, nūc iam possunt pro nobis & pro omnibus impetrare. Videtis enī quod magno peccato obnoxia, minus idonea sit quæ pro se precetur, certe quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios precatores. Aegri enim, nisi ad eos aliorū precibus medicus fuerit inuitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita. Ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium. obsecrādi sunt angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt. martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vindicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiam si qua habuerunt peccata, lauerunt. Isti enim sunt dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuúmque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatē corporis etiam cum vincerent cognouerunt. Inuenit ergo Petri socrus qui pro se rogarent. Et tu vidua inuenis qui pro te supplicent, si quasi verè vidua & desolata in deum speres, instes obsecrationibus, insistas orationib', afficias corpus tuum quasi quotidie moriens, vt moriendo reuiuiscas. Fugias delicias, vt etiam ægra saneris. Nam vidua quæ in deliciis est, viuens mortua est. Sublata est tibi caussa nubēdi, habes qui pro te intercedant: ne dixeris, destituta sum: Querela nupturæ est. Ne dixeris: sola ego sum. Castitas solitudinem quærit: pudica secretum, impudica conuentum. Sed negocium habes, & intercessorem aduersarij vereris, apud iudicem pro te dominus interuenit dicens: Iudicate pupillo, & iustificate viduam. Sed patrimoniū vis tueri. ma ius pudoris est patrimoniū, quod melius regit vidua quàm nupta. Seruus peccauit, ignosce. Melius est enim alteri' culpam feras, quàm tuam prodas. Sed vis nubere, licet. non habet crimen simplex voluntas. caussam non quæro, cur fingitur? Si honestum putas, fatere, si incongruum, sile, ne accuses deū, ne accuses propinquos quod pręsidia tibi desint. Vtinā non desit voluntas. ne te consulere liberis dicas, quibus matrē eripis. Est etiā quod facultati licet, ætati non licet. Cur maternæ parantur nuptiæ inter nuptias filiarū, & plerūq; post nuptias? Cur adulta filia discit prius sponsum matris q̃ suum erubescere? Suasimus fateor vt vestem mutares, non vt flameū sumeres: vt à sepulchro recederes, non vt thalamū præparares. Quid sibi vult noua nupta post generos? Quàm indecorum est iuniores habere liberos quàm nepotes. Sed ad propositum reuertamur, ne qui nostrorum dolemus vulnera peccatorum, medicū relinquamus: & dū alienis medemur vlceribus, vlcera nostra cumulemus. Rogatur ergo hic medicus. Ne timeas, quia magnus est dominus, & fortasse ad ægram non dignatur venire. Venit enim ad nos sæpe de cœlo, nec solū diuites, sed etiā pauperes solet & seruulos pauperum visitare. Venit & nūc rogatus ad Petri socrum, & stans super illā, imperauit febri, & remisit illā: & cōtinuo surgēs ministrabat illi. Sicut dign' memoria, ita dignus desiderio, dignus etiā charitate dominicæ in singulos dignationis affect', & facta miranda. visitare viduas nō dedignatur, & tugurij vilis penetralia angusta succedere. Quasi deus imperat, quasi homo visitat. Gratias euangelio, per quod etiā nos qui oculis nostris venientē in hunc mundū non vidimus Christū, videmur ei dū facta eius legimus interesse: vt sicut illi quibus appropinquabat, fidem mutuabantur ex eo, ita etiam nobis dum gestis eius credimus, appropinquet. Vides qualia habeat genera sanitatum? imperat febri, imperat spiritibus immundis, alibi ipse imponit manus. Non solum igitur verbo, sed etiam tactu ægros curare consueuit. Et tu igitur quæ variis mundi æstuas cupiditatibus, vel formam viri alicuius cupis vel pecuniā, roga Christum, adhibe medicum, porrige ei dexteram tuam, & tāgat interiora tua dei manus, verbique cœlestis gratia interiorū venas scrutetur animorum. Pulset dei dextera secreta cordis. Alij oculos luto illiniuit, vt videre posset, Creatórque omnium docet nos nostræ memores debere esse naturæ, & corporis cernere vilitatem. Nemo enim magis potest videre diuina, nisi qui humilitate cōscia sui, nescit extolli. Alius sacerdoti se offerre præcipitur, vt carere in perpetuum lepræ possit exuuiis. Solus enim mentis & animi potest seruare munditiam, qui ei sacerdoti se nouit offerre, quē pro peccatis nostris accepimus aduocatum: Illum vtiq; cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Nec verearе moram aliquam sanitatis, nescit indumentum qui sanatur à Christo. Opus est vt remediū adhibeas quod acceperis. Simul enim vt præceptum dederit, cæcus videt, paralyticus ambulat, mutus loquitur, surdus audit, febriēs ministrat, lunatic' liberatur. Et tu igitur quęcūq; indecore alicuius rei cupiditate lāguescis, obsecra dominum, fidem defer, nec vllam timeas morā. vbi adest oratio, adest verbum: fugatur cupiditas, libido discedit. Ne cōfessionis verearis offensam, imò magis præsume prerogatiuam. Incontinentia enim qua corporis morbo antea laborabas, Christo incipias ministrare. Potest etiā hoc loco videri Petri socrus affectio voluntatis, ex qua sibi velut semē futuræ posteritatis assumpserat: quod vnicuiq; volūtas sua posteritatis est author. Ex voluntate enim sapientia nascitur, quā sapiēs in matrimoniū adsciscit sibi, dicēs: Proposui ergo hanc adducere ego mihi in coniugium. Ergo voluntas illa quæ primo variarum cupiditatum æstibus madefacta languebat, postea per Apostolatus officium in ministerium Christi iam robusta surrexit. Simul qualis esse debeat quæ Christo ministrat, ostenditur. Oportet eā primo carere variarum illecebris voluptatum, vitare internum corporis animíq; languorem, vt corpus & sanguinē Christi ministret. Neque enim potest quisquam peccatis suis æger minimēq; sanus, immortalium sanitatū remedia ministrare. Vide quid agas sacerdos, ne febrienti manu corpus Christi attingas. prius curare, vt ministrare possis. Si mundos eos qui ante fuerāt leprosi, Christus iubet occurrere sacerdotibus, quātomagis mundum ipsum conuenit esse sacerdotem? Nō habet igitur quod moleste ferat illa vidua quod sibi non pepercerim, quando nec mihi parco. Surrexit itaq; Petri, inquit, socrus, & ministrabat illis. Et bene surrexit. Sacramētī enim typū Apostolica iam gratia ministrabat. Propriū est

Lucæ.4. Philip.3. Matth.25. 1.Timo.5. Esaiæ.1. Lucæ.4. Psal.109. Lucæ.4. Sap.8.

autem surgere Christi ministros. Iuxta quod scriptum est: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Didicim' igitur nec sumptibus egere viduas, quæ donare cōsueuerint: nec subsidio, quibus sæpe in periculis maximis defensæ sunt virorum copiæ. Maritalia iis quoque officia vel à generis vel à proximis facile solere reparari: esse etiam in eas diuinā misericordiam promptiorem: & ideo cum suppetere non videatur caussa, nubendi studium abesse debere. Quod tamē pro consilio dicimus, nō pro præcepto imperamus, prouocantes potius viduam, quàm ligantes. Neq; enim prohibemus secundas nuptias, sed nō suademus. Alia est enim infirmitatis contemplatio, alia gratia castitatis. Plus dico, nō prohibemus secūdas nuptias, sed nō probamus sæpe repetitas. Neq; enim quicquid licet, & decet. Omnia mihi licēt, dicit Apostol', sed nō omnia sunt vtilia. Et vinū bibere licet, sed plurimū nō decet. Licet ergo nubere, sed pulchrius est abstinere. Sunt enim vincula nuptiarum. Vultis scire quę vincula? Quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autē mortuus fuerit, soluta est à lege viri. Probatū est igitur vinculum esse coniugium, quo mulier ligatur & soluitur. Bona mutui amoris gratia, sed maior est seruitus. Neque enim mulier sui corporis potestatem habet, sed vir. Et ne forte tibi non coniugij videatur ista seruitus esse, sed sexus: similiter & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quanta igitur coniugij necessitas, quę subiicit alteri etiam fortiorem. Mutuis enim necessitatibus ab vtroq; seruitur. Nec temperanti licet iugo subducere caput, cū alterius intemperantiæ seruiendum sit. Precio, inquit, empti estis, nolite fieri serui hominum. Videtis quàm euidēs sit cōiugalis definitio seruitutis. Non ego hoc dico, sed Apostolus: nec ille, sed Christus qui loquebatur in eo. Et hanc vtique seruitutem de bonis coniugibus definiuit. Nanq; supra sic habes: Sāctificatus est vir infidelis per vxorem fidelem. Et sanctificata est mulier infidelis, per maritum fidelē. Et infra: Quod si infidelis discedit, discedat. Non est seruituti deditus frater aut soror in talibus. Si igitur bonum coniugium seruitus est, malum coniugium quid est, quando nequeunt se inuicem sanctificare, sed perdere? Sed vt ad gratiam virtutis viduas adhortamur: ita etiam ad ecclesiæ disciplinam fœminas prouocamus, quæ ecclesia constat ex omnibus. Et licet Christi grex constet ex omnibus, grex tamē in aliis pabulo vescitur, in aliis adhuc lacte nutritur, quibus lupi illi qui latent in vestimento ouium, sunt cauēdi, abstinentiæ speciem prætendentes, prouocātes autem intemperantię fœditatem. Etenim quia sciunt valida onera castitatis: cū ipsi ea attingere digitis non queant, ab aliis supra modum exigunt, cum ipsi seruare nec modum possint, sed iniusto sub fasce succumbant. Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis, alioquin impositi oneris fit ruina, vbi vectoris infirmitas est. Nam & infantiū fauces strangulat esca robustior. Et ideo sicut multitudo vectorū nō paucorum viribus æstimatur, nec tamen fortioribus de aliorū infirmitate præscribitur, sed vnicuique quantū oneris subire cupiat, relaxatur, manente mercedis cumulo in virtutis augmento: ita etiam fœminis non laqueus iniiciendus, non supra vires abstinentiæ grauioris vectura subeunda est: sed relinquendum vt vnaquæq; se pendat, non authoritate aliqua coacta præcepti, sed incremento gratiæ prouocata. Et ideo diuersis virtutibus merces diuersa proposita est. Nec aliud reprehenditur, vt aliud prædicetur: sed omnia prædicantur, vt quæ meliora sunt, præferantur. Honorabile itaq; coniugium, sed honorabilior integritas: nam & qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: & qui non iungit, melius facit. Quod igitur bonū est, nō vitandū est: & quod est melius, eligendum est. Itaque nō imponitur, sed pręponitur. Et ideo bene Apostolus dixit: De virginibus autem præceptū domini nō habeo, consiliū autē do. Etenim præceptū in subditos fertur, consiliū amicis datur. Vbi præceptū est, ibi lex est: vbi cōsiliū, ibi gratia est. Præceptū vt ad naturā reuocet, consilium vt ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata est, gratia autem electioribus reseruata est. lex vt à naturæ finibus culpæ studio demeantes, ad naturæ obseruantiam pœnæ terrore reuocaret: gratia autem vt electos tum studio bonorū, tum propositis etiam pręmiis prouocaret. Et vt intelligas distantiam præcepti atque cōsilij, illum recorderis cui in Euangelio ante pręscribitur, ne homicidium faciat, ne adulteriū admittat, ne falsum testimonium dicat. Præceptū etenim ibi est, vbi est pœna peccati. At verò cum se præcepta legis memorasset implesse, consilium ei datur vt vendat omnia, & sequatur dominū. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferūtur. Duplex nanque forma mandati est, vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde & dominus in alia dicit: Non occides, vbi præcepit. In alia: Si vis perfectus esse, vende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint, possunt dicere: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Hoc virgo nō dicit. Non dicit ille, qui bona sua vendidit, sed quasi reposita expectat præmia, sicut sanctus Apostol' ait: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo nobis erit? Non enim quasi inutilis seruus, quod debuit facere, fecisse se dixit, sed quasi vtilis domino, qui commissa sibi talenta quæsitis multiplicauit vsuris: mercedē fidei atque virtutis, bene sibi conscius meritorúmque securus expectat. Et ideo ei cum cæteris dicitur: Vos qui secuti estis me in regeneratione: cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super duodecim sedes, iudicantes tribus Israël. At vero illi qui talenta seruauerit, & si præmia, minora tamen præmia pollicetur, dicens: Quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credidit, vt ei credatur emeruit. Qui bene contulit, quoniā suum non quæsiuit, quod cœleste est impetrauit. Ideo ergo præceptum nō datur, consilium datur. Præceptum enim castitatis est, consilium integritatis. Sed non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim spadones qui de matris vtero sic nati sunt, in quibus naturæ necessitas virtus non est castitatis. Et sunt spadones, qui seipsos castrauerunt, voluntate vtique, non necessitate. Et sunt spadones qui facti sunt ab hominibus. Et ideo magna in iis continentiæ gratia, quia voluntas facit, non infirmitas continentem. Nam decet integrum diuini operis seruare munus, nec illis forte parum sit, lubrico corporis non teneri. Nam etsi erepta est subeundi istius palma certaminis, erepta etiam materia periculi, & quamuis non queunt coronari, non queunt tamen vinci. Habent alia genera virtutum, quibus cōmendare se debeant, si fides firma sit, proflua misericordia, aliena auaricia, frequens gratia. Sed in istis nulla culpa, quia facti ignorantia. Non eadē caussa eorum, qui in se ipsos ferro vtūtur, quos non imprudenter deflexímus. Sunt enim qui virtutis loco ponant, ferro culpam compescere. De quibus & si nostram nolumus proferre sententiā, quamuis sint statuta maiorum, considerent tamen, ne quis id ad professionē infirmitatis trahat, nō ad firmitatis gloriam. Ergo nemo militet, ne aliquando vincatur, nec pedis vtatur obsequio, qui gradiendi periculum reformidat, nec oculi intēdat officio, qui concupiscentię timet lapsum. Sed quid prodest carnem abscindere, cum etiā ipsa culpa sit in aspectu? Nam & qui viderit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo. Et quæ similiter virum in concupiscentia viderit, adulteratur. Castos ergo non infirmos esse nos cōuenit. Pudicos oculos habere, nō debiles. Nemo igitur, vt plериq; arbitrātur, se debet abscindere, sed magis vincere. Victores enī recipit ecclesia, nō victos. Et quid argumētis opus? Pręsto sit Apostolici forma pręscripti. Sic enim habes: Vtinā & abscindātur qui volunt vos circuncidi. Cur enim coronæ occasio, & virtutis vsus eripitur homini qui ad laudem natus est, ad victoriam præparatus est, qui ipse potius virtute animi castrare se possit? Sunt enim spadones qui seipsos castrauerūt propter regnū cœlorū. Sed hoc non omnibus imperatur, sed ab omnibus flagitatur. Etenim qui mādata dat decretorū, semper tenere debet mēsurā: & qui pēsa distribuit, æquitatem debet examinis reseruare. Statera enim fallax abominatio est apud deū. Est ergo minus pōd' & maius. Sed vtrumque non recipit ecclesia. Pondus enim maius & minimū, & mēsurę duplices, immunda in cōspectu domini.

Ephes.5. 1.Corin.6. 1.Corin.7. 1.Corin.7. 1.Cor.7. Heb.13. 1.Corin.7. 1.Corin.7. Matth.19. Luc.17. Matth.19. Matth.25. Matth.19. Matth.5. Galat.5. Prouerb.20.

domini. Vtraque sunt pensa quæ diuidit sapientia. Et ita diuidit virtutē, vt vires æstimet singulorū. Et ideo dicit: Qui potest căpere capiat. Scit enim creator omniū, affectus esse varios singulorum. Et ideo præmiis virtutem prouocauit, non infirmitatem vinculis alligauit. Scit & ille gentium doctor bonus morum auriga nostrorum, & quidam interiorū rector affectuum, qui de seipso didicerat, legi mentis legē corporis repugnare, eandem tamen Christi gratiæ cedere. Scit, inquam, varios cursus mētium repugnare. Et ideo neque intantum adhortationem integritatis intendit, vt aboleret gratiam nuptiarum, neque ita coniugium prætulit, vt studia integritatis extingueret. Sed à continentiæ persuasione incipiens, ad incontinentiæ remedia descēdit. Et cum brauium supernæ vocationis fortioribus demōstrasset, deficere tamen in via neminem passus est, ita plaudens prioribus, vt non despiceret & sequētes. Didicerat enim & ipse, quia dominus Iesus aliis panē ordeaceum ne in via deficerent, aliis corpus suum vt ad regnum contenderent, ministrauit. Nec dominus ipse præceptum imposuit, sed volūtatem inuitauit. Nec Apostolus preceptum statuit, sed consilium dedit. Sed non hoc humanum cōsilium, humanarum virium habere mensuram. Diuinæ munus misericordiæ cōfitetur in se esse collatum; vt fideliter sciret prima præferre, secunda disponere. Et ideo existimo, inquit, non statuo. Et existimo bonum esse propter instantem necessitatem. Non ergo copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. lex enim adstrinxit vxorē, vt in laboribus & in tristitia filios generet, & cōuersio eius ad virū sit, quod ei ipse dominetur. Ergo laborib' & doloribus in generatione filiorum addicitur nupta, non vidua; & dominatui viri sola subditur copulata, non virgo. Omnium autem horū virgo libera est, quæ verbo dei suū spopondit affectum, quæ sponsum benedictionis cum facibus expectat, bonæ lumine voluntatis accenso. Et ideo prouocatur cōsiliis, nō vinculis alligatur. Sed nec vidua preceptū accipit, sed consiliū: consilium autē nō semel datum, sed sæpe repetitum. Et primò dixit: Bonum est enim mulierē non tangere. Et iterum: Volo sic omnes homines esse, sicut & meipsum. Et tertiò: Bonū est illis, si sic maneāt sicut & ego: Et quartò: Bonum est propter instantem necessitatem: & hoc placere domino, & hoc honestum esse. Postremò beatiorem esse in viduitate perseuerantem, non tantùm suo cōsilio, sed etiam dei spiritu definiuit. Quæ nam igitur talis consiliarij benignitatem recuset, qui & voluntati habenas indulgeat, & id suadeat aliis quod in se expertus vtile iudicauit, non facile comprehendi, nec fastidiosis æquari? Quæ igitur refugiat sancta fieri corpore & spiritu, cum supra laborem sit præmium, supra vsum gratia, supra opus merces? Atque hoc ita dico, non vt laqueum cæteris iniiciam, sed vt commissi mihi ruris operarius agrum hunc ecclesiæ fertilem cernam, nunc integritatis flore vernantem, nūc viduitatis grauitate pollentem, nunc etiā cōiugij fructibus redūdantem. Nam & si diuersi, vnius tamē agri fructus sunt, nec tanta hortorum lilia, quantæ aristæ segetum, messium spicę, compluriúmq; spacia camporum recipiendis aptantur seminibus, quàm redditis nouales fructibus feriantur. Bona ergo viduitas, quę totiēs Apostolico iudicio prædicatur. Hęc enim magistra fidei, magistra est castitatis. Vnde & illi qui deorum suorum adulteria & probra venerantur, cœlibatus & viduitatis statuere pœnas, vt æmuli criminum mulctarent studia virtutum. Specie quidem qua fœcunditatem quærerent, sed studio quo propositum castitatis abolerent. Nam confectis & miles stipendiis arma deponit, & relicto officio quod gerebat, ad propria veteranus rura dimittitur, vt & ipse exercitæ laboribus vitæ requiem consequatur, & alios spes futuræ quietis subeūdis faciat operibus promptiores. Agricola quoque maturior torquendā aliis stiuā * cōmittit, & iuuenili grauatus opere prouidentiā curæ senilis explorat. Vitē facilius tōdere q̃ premere, vt iuuenescentē luxuriam reprimat, & adolescentum lasciuiam falce succidat, parcorum quandam partuum castitatem docens etiam in vitibus expetendā. Similis huic vidua velut emeritis veterana stipēdiis castitatis, & si cōiugij arma deponat, domus

Roma. 7.

1. Corin. 7.

Gene. 3.

1. Corin. 7.

* torquenda aliis æstiua.

A tamen totius pacē gubernat: & si vehēdis oneribus ociosa, maritandis tamē iunioribus prouida. Vbi cultus vtilior, vbi fructus vberior sit, quorū copiā aptior senili grauitate disponit. Itaq; si maturioribus potius quàm iunioribus committitur ager, cur putes vtiliorē nuptam esse quàm viduam? Quod si persecutores fidei, persecutores fuerūt etiā viduitatis, vtique fidem persequentibus, viduitas nō pro supplicio fugienda est, sed tenenda pro præmio. Sed fortasse aliquibus propter suscipiendos liberos coniugia iteranda videantur. Quod si filiorum studiū causa nubendi est: vtique vbi est fructus filiorū, causa non suppetit: quanquā cuius cōsilij sit, iterum experiri velle, frustra tentatam fœcunditatē, aut subire quam pertulerit orbitatē? Hæc enim iterandi causa est filios non habentibus. Ergo illa quæ liberos suscepit & perdidit, cum ipsā enim maior contentio quæ spem generādi habet. Illa, inquam, nōnne sibi videtur inter ipsa repetitarum fœdera nuptiarum amissorum prætexere funera filiorum? Nōnne iterū passura quod repetit, & ad ipsos votorum tumulos exceptarum orbitatum imagines lamentorum strepitus perhorrescit? **B** Vel cum accēsis funalibus nox ducitur, nōnne pōpæ funebris exequias magis putat quàm thalamū præparari? Cur igitur filia dolores magis quos times repetis, quàm filios quos iam nō speras, requiris? Si grauis est dolor, subterfugienda caussa eius est, non petenda. Nam tibi quid consilij tribuam, quæ liberos habes? Quæ tibi caussa nubendi, nisi forte leuitatis error, & intemperantiæ vsus, & saucij cogit pectoris conscientia? Sed consilium sobriis non ebriis datur. Et ideo apud liberam conscientiā mihi sermo est, cui vtrūq; integrū est. Habeat saucia remedium, honesta consilium. Tu, inquā, filia quid moliris? Cur hæredes quæris extraneos, cum habeas tuos? Non filios desideras quos habes, sed seruitutem quam nō habes. Hæc est enim vera seruitus, in qua infractior amor, quam non defloratæ pignus virginitatis, & plena sancti pudoris, & gratię ætas prima commendat. **C** Vbi offensa grauior, suspectior insolentia, concordia infrequentior, quam non temporibus insolitus amor, non vigens annis forma conciliat. Molesta pietas, vt amare liberos metuas, aspicere liberos erubescas, atque inde oriatur caussa discordiæ, vnde solet mutuus amor mulcere affectus parentum. Generare liberos vis, non fratres futuros tuorum, sed aduersarios filiorū. Quid est ergo generare alios liberos, nisi spoliare quos habes liberos: quibus pariter auferuntur, & pietatis officia, & compendia facultatum? Lex diuina cœlesti inter se coniuges authoritate constrinxit, & difficile manet mutuus amor. Tulit enim costam de viro, & formauit fœminam, vt sibi eos inuicem copularet, dicens: Et erunt duo in carne vna. Non hoc de secundis sed primis nuptiis dixit. Neque enim Eua secundum accepit virum, neque sancta ecclesia secundum agnouit virum. Sacramentum enim illud magnū est in Christo & in ecclesia. Et ideo custodiēdum est. Sed neque Isaac aliam præter Rebeccam sciuit vxorem. Neque Abraham pater * aliam, nisi cum Saram sepeliuit vxorē. Nam in sancta Rachel magis figura mysterij fuit, quàm ordo coniugij. **D** Et tamen in ea quoque habemus quod ad primi coniugij gratiam referre possimus. Si quam primo sponsam habuit, plus amauit, nec fraus exclusit affectum, nec sponsæ amorē coniugij interuētus aboleuit. Itaque sanctus patriarcha nos docuit, quantum deferre primis nuptiis debeamus, cū tantum primis sponsalibus ipse detulerit. Cauete igitur filiæ ne & gratiam nuptiarum tenere nequeatis, & molestias augeatis.

Genes. 2.

Ephes. 5.

* al. Abraham patrem cū alia, nisi. &c.

FINIS.

CAPITA PRIMI LIBRI DE POENITENTIA.

Diui Ambrosij

episcopi Mediolanensis de pœnitentia Lib. I.

De cõmendatione moderationis erga peccatores seruãda ab his qui illorum morbos curare debent, per exempla, scripturam atque rationem, cum acri reprehensione eorum qui dura pro mitibus sequenda opinantur: & cum ipsi quærant misericordiam domini, aliis eam denegãt, cuiusmodi sunt doctores Nouatianorum. Cap. I.

Si virtutum finis ille est maximus, qui plurimorum spectat profectũ, moderatio prope omniũ pulcherrima est, quæ ne ipsos quidem quos damnat offendit: & quos damnauerit, dignos solet facere absolutione. B Denique sola est, quæ domini quæsitam sanguine ecclesiam propagauerit, imitatrix beneficij cœlestis, & redemptionis vniuersorum salubri fine temperans, quẽ ferre possint aures hominũ, mentes non refugere, nõ pauere animi. Etenim qui studet humanæ infirmitatis emẽdare vitia, ipsam infirmitatem suis debet sustinere, & quodãmodo pensare humeris, non abiicere. Nam pastor ille euangelicus lassam ouem vexisse legitur, non abiecisse. Et Salomõ ait: Noli iustus esse nimium. Debet enim iustitiam tẽperare moderatio. Nam quemadmodũ se tibi curandum præbeat, quem fastidio dedas, qui contemptui se non compassioni medico suo putet futurum? Ideo dominus Iesus compassus nobis est, vt ad se vocaret, non deterreret. Mitis venit, venit humilis. Deniq; ait: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Reficit ergo dominus, non excludit neq; abiicit, meritóq; tales discipulos elegit, qui dominicæ voluntatis interpretes, plebẽ dei colligerẽt, C nõ repudiarẽt. Vnde liquet eos inter Christi discipulos nõ esse habẽdos, qui dura pro mitibus, superba pro humilibus sequenda opinãtur: & cum ipsi quærãt domini misericordiam, aliis eam denegant: vt sunt doctores Nouatianorum, qui mundos se appellant. Quid his superbius, cum scriptura dicat: quia nemo mũdus à peccatis, nec vnius diei infans. Et Dauid clamet: A delicto meo munda me? Sanctiores isti q̃ Dauid, de cuius nasci familia Christ⁹ incarnationis elegit mysterio, cuius posteritas aula cœlestis est, vtero virginali suscipiens mundi redemptorem. Quid autem durius quàm vt indicant pœnitentiam, quam non relaxent, cum vtique veniam negando incentiuum auferant pœnitentiæ? Nemo enim potest bene agere pœnitentiam, nisi qui sperauerit indulgẽtiam. Sed negant his oportere reddi communionem, qui præuaricatione lapsi sunt. Si vnum tantum crimen exciperent, dure quidem, sed tamen diuinis tantum redargui viderentur sententiis, assertionibus tamen suis conuenirẽt. Dominus enim crimẽ nullum excepit, qui peccata donauit omnia. At cum omnia peccata Stoicorum quodam more paribus putent æstimanda mẽsuris, & æquè eum qui gallũ D (vt aiunt) gallinaceum, atque illũ qui patrem suffocauerit, in perpetuũ asserãt cœlestibus abdicãdũ mysteriis: quomodo vnius criminis obiiciunt reos, cũ indignissimũ esse non possint etiã ipsi negare, vt paucorũ pœna veniat ad multos?

Luc. 15. Eccle. 7. Matth. 11. Iob. 14. Psal. 50.

De repulsione responsionum quibus Nouatiani errorem suũ defendere conantur. Cap. II.

Sed aiunt se domino deferre reuerentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruent: imò nulli maiorem iniuriã faciunt, quàm qui eius volunt mandata rescindere, commissum munus refundere. Nam cum ipse in euangelio suo dixerit dominus Iesus: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, detenta erunt. Quis est ergo qui magis honorat, vtrum qui mandatis obtẽperat, an qui resistit? Ecclesia in vtroq; seruat obedientiã, vt peccatũ & alliget & relaxet. Heresis in altero immitis, in altero inobediẽs, vult ligare quod nõ resoluat, nõ vult soluere quod ligauit: in quo se sua damnat sentẽtia. Dominus enim

Ioan. 20.

enim par ius & ſoluendi eſſe voluit & ligandi, qui vtrũque pari conditione permiſit. Ergo qui ſoluendi ius non habet, nec ligãdi habet. Sicut enim ſecundũ dominicã ſententiã, qui ligandi ius habet, & ſoluẽdi habet: ita iſtorũ aſſertio ſeipſam ſtrangulat, vt quia ſoluẽdi ſibi ius negant, negare debeant & ligãdi. Quomodo igitur poteſt alterum licere, alterum nõ licere? Si quibuſdam datum vtrumque eſt licere, aut vtrumque non licere, certum eſt eccleſiæ vtrumque licere, hæreſi vtrumque non licere. Ius enim hoc ſolis permiſſum ſacerdotibus eſt. Recte igitur eccleſia vĩdicat, quę veros ſacerdotes habet: hæreſis vindicare non poteſt, quæ ſacerdotes dei nõ habet. Non vindicando autem ipſa de ſe pronunciat, quod cum ſacerdotes non habeat, ius ſibi vindicare non debeat ſacerdotale. Ita in impudẽti contumacia pudentem cernimus confeſſionem. Spectat etiã illud, quoniam qui ſpiritum ſanctum accipit, & ſoluendi peccati poteſtatem, & ligandi accipit. Sic enim ſcriptum eſt: Accipite ſpiritum ſanctum. quorum remiſeritis peccata, remittũtur: & quorum retinueritis, detenta erunt: ergo qui ſoluere nõ poteſt peccatum, non habet ſpiritum ſanctum. Munus ſpiritus ſancti eſt officium ſacerdotis, ius autẽ ſpiritus ſancti in ſoluendis ligandiſque criminibus eſt. Quomodo igitur munus eius vindicant, de cuius diffidunt iure & poteſtate? Quid quod inſolentiores ſunt? Nam cum ad miſericordiam promptior quàm ad ſeueritatem ſit ſpiritus dei, quod ait ſe velle, id nolunt: quod nolle, hoc agũt: cum vindicare iudicis ſit, remittere miſericordis. Tolerabiliꝰ igitur Nouatiane remitteres quàm ligares. Aliud enim quaſi delinquendi parcẽs vſurpares, aliud quaſi ærumnæ compaſſus ignoſceres. Sed aiunt ſe exceptis grauioribus criminibus relaxare veniam leuioribus. Nõ hoc quidẽ author veſtri erroris Nouatianus ait, qui nemini pœnitentiam dandã putauit, ea ſcilicet contemplatione, vt quod ipſe non poſſet ſoluere, non ligaret, ne ligãdo ſperari à ſe faceret ſolutionem. In eo igitur patrem veſtrum propria damnatis ſententia, qui diſtinctionem peccatorũ facitis, quæ ſoluenda à vobis putetis, & quæ ſine remedio eſſe arbitremini. Sed deus diſtĩctionẽ nõ facit, qui miſericordiam ſuã promiſit omnibus, & relaxandi licentiã ſacerdotibus ſuis ſine vlla exceptione cõceſſit. Sed qui culpã exaggerauit, exaggeret etiã pœnitentiã. Maiora enim crimina, maioribus abluũtur fletibus. Ita nec Nouatianus probatur, qui veniã intercluſit omnibus: nec vos imitatores eiuſdem & condemnatores, qui ibi minuitis ſtudia pœnitentiæ, vbi augeri oportet, quia grauiora peccata maioribus ſuſtentanda ſuleris docuit Chriſti miſericordia. Quę autem iſta peruerſitas eſt, vt vobis vindicetis poſſibilia cõceſſa, deo (vt ipſi dicitis) ĩpoſſibilia reſeruetis? hoc eſt ſibi eligere cauſſas ignoſcẽdi, deo materiam feriendi relinquere. Et vbi eſt illud? Sit autem deus verax, omnis homo mẽdax, ſicut ſcriptũ eſt: Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris? Vt cognoſcamus igitur deum miſericordiæ magis indulgentem eſſe quàm ſeueritatis tenacẽ: ipſe ait: Miſericordiam malo, quàm ſacrificium. Quomodo igitur veſtrum poteſt acceptum eſſe ſacrificiũ deo, qui negatis miſericordiam, cum ipſe dicat nolle ſe mortem peccatoris, ſed correctionem? Cuius interpres Apoſtolus ait: Quia deus filium ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Nõ ſimilitudine carnis ait, quia Chriſtus veritatem ſuſcepit carnis humanæ. Nõ ſimilitudinem, neq; in ſimilitudine peccati ait, quia peccatũ nõ fecit, ſed peccatum pro nobis factus eſt: ſed venit in ſimilitudine carnis peccati, hoc eſt, ſuſcepit ſimilitudinem carnis peccatricis. Ideo ſimilitudinem, quia ſcriptũ eſt: Et homo eſt, & quis agnoſcit eum? Homo erat carne, ſecundum hominem qui agnoſceretur, virtute ſupra hominem, qui non agnoſceretur, ita & hic carnẽ habebat noſtrã, ſed carnis huius vitia non habebat. Non enim ſicut omnis homo eſt, ex viri liberat & fœminea permixtione generatus, ſed natus de ſpiritu ſancto & virgine immaculatum corpus ſuſceperat, quod non ſolum nulla vitia maculauerant, ſed nec generationis aut conceptionis cõcretio iniurioſa fuſcauerat. Nam omnes homines ſub peccato naſcimur, quorũ ipſe ortus in vitio eſt, ſicut habes lectum dicente Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Ideo Pauli caro corpus mortis erat, ſicut ipſe ait: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Chriſti autem caro damnauit peccatum, quod naſcendo non ſenſit, quod moriendo crucifixit, vt in carne noſtra eſſet iuſtificatio per gratiam, vbi erat ante colluuio per culpam. Quid ergo dicemus ad hæc, niſi quod dixit Apoſtolꝰ: Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo nõ etiam cum illo omnia nobis donauit? Quis accuſabit aduerſum electos dei? Deus qui iuſtificat. Quis eſt qui damnet? Chriſtus qui mortuus eſt, imò qui & reſurrexit, qui eſt in dextera dei, qui etiam interpellat pro nobis. Pro quibꝰ ergo Chriſtus interpellat, eos Nouatianus accuſat. Quos Chriſtus ad ſalutem redemit, eos Nouatianus damnat ad mortem. Quibus Chriſtus dicit: Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum. Nouatianus dicit, immitis ſum. Quibꝰ Chriſtus dicit: Inuenietis requiẽ animabus veſtris: iugũ enĩ meũ ſuaue eſt, & onus meum leue eſt: his graue onus & durum imponit iugum Nouatianus. Quàm propenſus igitur ad miſericordiam ſit dominus Ieſus, licet iſta ſatis inſtruãt, tamẽ ipſe etiam te doceat, quia cum aduerſus impreſſionem perſecutionis inſtruere nos vellet, ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius eum timete, qui poteſt animam, & corpus mittere in gehennam. Et infra: Omnis ergo qui cõfeſſus me fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum corã patre meo qui eſt in cœlis. Qui autem negauerit me corã hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui eſt in cœlis. Vbi cõfitetur, pro omnibus confitetur, omnes complectitur: vbi negat, non omnes negat. Sicut enim ſupra habetur: Omnis qui me confeſſus fuerit, confitebor & ego eum, hoc eſt, omnem. Conſequens erat, vt infra quoque ſic diceret: Omnis autẽ qui negauerit me. Sed ne omnes negare videretur, ita ſubiecit: Qui autem negauerit me coram hominibꝰ, negabo & ego eum. Gratiam promittit omnibus, nõ omnibus minatur iniuriam. quod eſt miſerationis, exaggerat: quod vltionis, extenuat. Atque ita ſcriptum eſt, non ſolum in eo libro, qui ſecundum Matthęum ſcribitur euangelij domini Ieſu, ſed etiam in eo lectum eſt, quem ſecũdum Lucam reperimus: vt ſcias non ocioſe id poſuiſſe vtrumque.

Roma.3. Pſalm.50. Oſeæ.6. Roma.8. 2. Corin.5. Pſal.50. Roma.7. Roma.8. Matth.11. Matth.10. Lucæ.12.

De ſententia ſcripturæ in ſuperiore capitulo adductæ, & quemadmodum fieri poßit, ut aliquis qui uictus ſupplicijs deum ſermone negauerit, & corde adorauerit, per pœnitentiam mereatur ueniam peccatorum. Cap. III.

DIximus quid ſcriptum ſit, colligamus ſentẽtiam. Omnis, inquit, qui me confeſſus fuerit: id eſt, ex quacunque vita, ex quocũque ſtatu, qui confeſſus me fuerit, habebit remuneratorem me confeſſionis ſuæ. Cũ dicitur: Omnis, nullus à remuneratione qui fuerit confeſſus excluditur. Nõ ſimiliter, omnis qui negauerit, negabitur. Poteſt enim fieri vt aliquis victus ſupplicijs, ſermone neget, & corde adoret. Nunquid eadem cauſſa eſt eius qui ſponte neget, & eius quem tormenta inclinauerint ad ſacrilegium, non voluntas? Quàm indignum autem, cum apud homines valeat certaminis gratia, vt apud deum non valere aſſeratur? Nam ſæpe in hoc athletarum ſeculari certamine etiam victos quorum fuerint certamina probata, vulgus hominum cum victoribus coronare conſueuit, maxime quos viderit, aut forte dolo aut fraude exciſos * victoria. Chriſtus ergo athletas ſuos quos viderit grauibus paulisper ceſſiſſe ſupplicijs, ſine venia patietur manere? Nunquid non habebit remunerationem laboris, qui etiam quos proijcit, non in æternum proijcit? Dicit enim Dauid: Non in æternum proijciet deus. Et cõtra hunc audiemus hæreſim dicentem: Proijcit in æternum? Nec in finem, inquit, miſericordiam ſuã abſcindet à generatione in generationem, aut obliuiſcetur miſereri deus, clamat propheta: Et ſunt qui diuinę miſerationis quędam inducant obliuia? Sed aiunt ideo ſe iſta aſſerere, ne mutabilem deũ facere videantur, ſi his quibus fuerat iratus, ignoſcat.

Matth.10. * excluſos. Pſal.76.

De dictorum in superiori capitulo multiplici probatione ex sacrarum scripturarum testimoniis. *Cap. IIII.*

QVid ergo? Repudiabimus diuina oracula, & opiniones istorum sequemur? Sed non deus alienis assertionibus, sed suis æstimandus vocibus est.

Quid enim promptius edere possumus in fine eius misericordiæ, quàm quod ipse per prophetam Oseæ, quibus tanquàm iratus minabatur, cõtinuo tanquàm recõciliatus indulget? Ait enim: Quid tibi faciam Effrẽ, aut quid quid tibi faciam Iuda? Et infra: Quomodo te constituam? Velut Adama efficiam te, & sicut Seboim. In ipsa indignatione velut patrio quodam affectu hęret, quomodo ad pœnam tradat errantem. Et si Iudæus miretur, deus tamen adhuc secum examinat. Sed continuo qui dixerat: Sicut Adama faciam te, & sicut Seboim, quæ duæ vrbes ex vicina Sodomorum parilis excidij traxere consortium: Conuersum est, inquit, cor meum, in eo ipso conturbata est pœnitentia mea. Non faciam secundum iracundiam furoris mei. Nonne apparet quod ideo nobis peccantibus indignetur dominus Iesus, vt indignationis suæ nos furore conuertat? Indignatio ergo eius non vltionis executio, sed magis absolutionis operatio est. Sic enim dixit: Si conuersus ingemueris, saluus eris. Expectat gemitus nostros, sed temporales, vt remittat perpetuos. Expectat lachrymas nostras, vt ꝓfundat pietatem suam. Sic in euangelio, viduæ matris lachrymis compassus, filium eius resuscitauit. Expectat conuersionem nostrã, vt reuertamur & ipsi ad gratiam: quę si nullus lapsus nobis irreperet, in nobis perseueraret. Sed quia peccatis nostris contrahimus offensam, indignatur vt humiliemur, humiliamur vt digni simus magis miseratione quàm pœna. Doceat te certe Hieremias, dicens: Quia non repellet in æternum dominus, quoniam cum humiliauerit, inquit, miserebitur secundum multitudinem misericordiæ suæ. Quia non humiliauit toto corde suo, neq; repulit filios hominum. Hoc certe in thrènis Hieremiæ legimus. Et ex his vel cæteris quæ sequuntur aduertimus, quia ideo humiliat sub pedes suos omnes vinctos terræ, vt iudicium eius declinemus. Sed nec toto corde humiliat peccatorem vsq; ad terram, qui etiam de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Non enim ex toto corde humiliat, qui se veniæ reseruat. Quod si non ex toto corde omnem humiliat peccatorem, quanto magis eum qui non ex toto peccauit? Nam sicut dixit de Iudæis: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõge est à me: fortasse & de aliquibus lapsis dicat: Isti labiis me negarunt, sed corde mecum sunt. Vicit eos pœna, non auertit perfidia. Sine caussa autem his aliqui veniam negant, quorum fidem eo vsque consectatus persecutor est, vt eam studeret expugnare tormentis. Negarunt semel, sed quotidie confitentur. Negarũt sermone, sed confitentur gemitibus. Confitentur eiulatibus, confitẽtur fletibus, confitentur liberis non coactis vocibus. Cesserunt quidem ad tempus diaboli tẽtationi, sed etiã diabolus postea recessit ab his, quos sibi vindicare non potuit. Cessit ergo fletibus, cessit pœnitẽtiæ. Quos inuaserat alienos, perdidit suos. Nonne ita istud est, ac si quis captiuũ victę vrbis populum abducat? Captiuus abducitur, sed inuitus, qui in alienas terras necessitate contendat, intimo tamen non migret affectu, patriam secum animo vehat, quęrat copiã quẽadmodum reuertatur. Quid ergo? Cum huiusmodi reuertitur, num est aliquis qui persuadeat eum non recipiendum, minore scilicet honore, sed studio propensiore, ne habeat in quo insultet aduersari9? Si armato ignoscis ei qui pugnare non potuit, non ignoscis ei, in quo sola pugnabat fides? Ipsius diaboli de huiusmodi lapsis si requiramus sententiam, nonne videtur dicere: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me? Quomodo enim mecum est, qui non recedit à Christo? Sine caussa autem me colere videntur, qui doctrinam Iesu custodiunt. Ego autem putabam quod mea docerent, plus damnant dum cõperta deserunt. Certe Iesus in his amplius gloriatur, dum recipit reuertentes. Exultant omnes angeli, quia gaudium maius est in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm in nonaginta & nouem iustis qui non indigent pœnitentia. De me in cœlo, de me in teris triũphus sumitur, nihil Christo periit, quando hi qui ad me cũ fletu venerũt, cum desiderio ad ecclesiam reuertuntur. Et horum exemplo etiam de meis periclitor, qui didicerint nihil hic esse vbi homines pręsentibus prouocantur præmiis, & plurimum illic, vbi gemitus, lachrymæ, ieiunia, meis epulis præferuntur.

Oseæ.11. Lucæ.7. Thren.3. Psal.112. Esaiæ.29. Lucæ.15.

De confutatione erroris Nouatianorum, qui spem veniæ excludant, per exemplum de illo semiuiuo relicto à latronibus, quem pius Samaritanus dominus Iesus misericordia motus curauit, & supra suum iumentum imposuit uulneratum, & à sacerdote atque leuita prætereuntibus, per quos Nouatiani intelliguntur, fuit neglectus. *Caput V.*

HOc ergo Nouatiani excluditis. Quid est enim aliud excludere, nisi spem veniæ negare? Sed neque semiuiuum illum derelictum à latronibus, Samaritanus præterit, sed vulnera eius oleo vinóque curauit, prius infundens oleum quo foueret; & supra iumentum suum imposuit vulneratum, in quo eius peccata vexit omnia, nec ouem pastor despexit errantem. Vos autem dicitis: Noli me tangere. vos dicitis volentes iustificare vosipsos: Non est proximus noster. superbiores quàm legisperitus, ille Christum tentare cupiebat. Ille enim dixit: Quis est meus proximus? Ille interrogat, vos negatis. Sicut sacerdos ille descendens, & sicut Leuita præteriens, quem curandum suscipere debuistis, nec recipiẽtes hospitio, pro quo Christus duos numerauit denarios, cuius te proximum fieri Christus iubet, vt facias in eum misericordiam. Ipse enim est proximus, quem non solum conformis natura coniũxerit, sed etiam misericordia copulauerit. Ab eo te alienum superbia facis, extollens te frustra inflatus mente carnis tuæ, & non tenens caput. Si enim caput teneres, aduerteres non tibi eum deserendum pro quo Christus mortuus est. Si caput teneres, aduerteres corpus omne compaginando potius quàm soluendo in incrementum dei per copulam charitatis, & redemptionem crescere peccatoris. Cum igitur fructum omnem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dicitis, nisi hoc: Nemo de vulneratis nostrum ingrediatur hospitiũ, nemo sanetur in nostra ecclesia? Apud nos non curantur ægroti, sani sumus, medicum non habemus necessarium, quia ipse ait: Non opus est sanis medicus, sed his qui male habent.

Lucæ.10. Lucæ.15. Coloss.2. Matth.9.

De ecclesia Christi per cœnam significata, ad quam omnes uocati sunt, siue boni siue mali: & qui se excusauerunt, Nouatiani sunt, atque cæteri hæretici qui partem cum Christo non habebunt, eo quod pœnitentiæ lauacrum respuant. *Caput VI.*

ERgo domine Iesu ad ecclesiam tuam totus adueni, quoniam Nouatianus excusat. Nouatianus dicit: Iuga boum emi, qui iugum Christi suaue non suscipit, & onus graue collo imponit suo, quod portare non queat. Nouatianus seruos tuos à quibus inuitabatur tenuit, & contumelia affectos occidit, quos iterati baptismatis labe inquinauit. Mitte ergo ad exitus viarum, & collige bonos & malos, & debiles, & cæcos, & claudos introduc in ecclesiam tuam. Iube impleatur domus tua, introduc omnes ad cœnam tuam: quia quem tu vocaueris, dignum facies si sequatur. Ille sane reiicitur, qui nõ habuerit vestem nuptialem, hoc est, amictum charitatis, velamen gratiæ. Mitte, inquam, ad vniuersos, non excusat ecclesia tua à cœna tua. Excusat Nouatianus. Non dicit familia tua, sana sum, medicum non requiro, sed dicit: Sana me domine, & sanabor: salua me & saluabor. Denique ecclesiæ tuæ species est in illa, quæ accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti tui, dicens intra se: Quia si tetigero vestimentum eius, salua ero. Hæc ergo ecclesia confitetur vulnera sua, hæc curari cupit. Et tu quidem domine, omnes cupis, sed non omnes curari volunt. Non vult Nouatianus, qui se putat esse sanum. Tu domine ægrum te esse dicis, & in minimo nostrã sentis infirmitatẽ, dicẽs: Aeger erã, & visitastis me. Nouatianus illum minimũ visitare nescit, in quo

Lucæ.14. Matth.22. Hiere.17. Matth.9.

quo tu desideras visitari. Tu dicis Petro excusanti, ne ei pedes lauares: [Ioan.13.] Nisi lauero tibi pedes, non habebis partem mecum. Quod ergo isti possunt consortium tecum habere, qui claues regni non suscipiunt, negantes quod dimittere peccata debeant? Quod quidem rectè de se fatētur. non habent enim Petri hæreditatem, qui Petri fidem non habent, quā impia diuisione discerpunt. Sed hoc improbe, quod etiam in ecclesia donari peccata negant posse, cùm Petro dictum sit: [Matth.16.] Tibi dabo claues regni cœlorum, & quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cœlis. Cum & ipse vas electionis dominicæ dicat: [2.Corin.2.] Si cui autē quid donastis, & ego. nā & ego quod donaui, propter vos in persona Christi. Cur igitur Paulum legunt, si eum tam impie arbitrantur errasse, vt ius sibi vindicaret domini sui? Sed vindicauit acceptum, non vsurpauit indebitum.

De multiplici potestate data discipulis à Christo, cum reprehensione Nouatianorū, qui remissionem in baptismo concedunt, sed pœnitentiæ lauacrum negant, cum nihil intersit inter utrumque sacramentum. Cap. VII.

VUlt dominus plurimū posse discipulos suos, vult à seruis suis ea fieri in nomine suo, quę faciebāt ipse positus in terris. Denique ait: [Ioan.14.] Et maiora his facietis. Dedit vt mortuos suscitarent. Et cum ipse Saulo reddere posset vsum videndi, cum tamē ad Ananiam discipulum suū misit, [Actuū.9.] vt eius benedictione Saulo refunderentur oculi quos amiserat. Petrum quoque secum in mari iussit ambulare: [Matth.14.] & quia titubauit, reprehendit ilico, eo quod dona gratiarum fidei pauxillitate minuisset. Dedit etiam discipulis vt lux mundi essent per gratiam, [Matth.5.] qui erat ipse lux mundi. Et quia descensurus esset è cœlo, & in cœlum ascensurus, [4.Reg.2. Matth.3.] Heliam ad cœlum leuauit, inde eum terris placito redditurus tempore. Baptizaturus quoque in spiritu sancto & igni, per Ioannem baptismatis sacramenta præmisit. Omnia denique donauit discipulis suis, de quibus ait: [Mar.16.] In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eos nocebit: supra ægros manus imponent, & bene habebunt. Omnia ergo dedit: sed nulla in his hominis potestas est, vbi diuini muneris gratia viget. Cur ergo manus imponitis, & benedictionis opꝰ creditis, si quis forte reuelauerit ægrotus? Cur præsumitis aliquos à colluuione diaboli per vos mundari posse? Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo vtique remissio peccatorum omnium est. Quid interest, vtrum per pœnitentiam, an per lauacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? Vnum in vtroque ministerium est. Sed dices quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nónne dei nomen operatur? Quid ergo? Vbi vultis vindicatis vobis dei gratiam? vbi vultis repudiatis? Sed hoc insolentis arrogantiæ, non sancti timoris est, vt fastidio vobis sint qui volunt agere pœnitentiam. Perpeti videlicet flentium lachrymas non potestis. Non ferunt oculi vestri vilia vestimentorum, illuuiem sordidatorum, superbo oculo, & tumido corde delicati mei, arroganti voce dicētes singuli: Noli me tāgere, quia mundus sum. Dixit quidem dominus ad Mariam Magdalenam: [Ioan.20.] Noli me tangere: sed non dixit, quia mundus sum, qui mundus erat. tu audes Nouatiane mundum te dicere, qui & si operibus mundus esses, hoc solo verbo fieres immundus? Esaias dicit: [Esaiæ.6.] O miser ego, & compunctus corde: quia cum sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis inhabitē: & tu dicis mundus sum, cum mundus non sit, vt scriptum est, [Iob.25.] nec vnius diei infans? Dauid dicit: [Psalm.50.] Et à delicto meo munda me. quē vtique misericordiæ sæpe domini iustificauit gratia. tu mundus, cum tam iniustus sis, vt nō miserearis, vt festucam in oculo fratris tui videas, trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideres? [Matth.7.] Immundus enim apud deum omnis iniquus. Quid autē iniustius, quàm vt velis tibi dimitti peccata tua, cum roganti ipse non putes remittenda? Quid iniustius, quàm vt te iustifices in quo damnas alterū, cum grauiora cōmittas? Deniq; remissionem celebraturus

A peccatorum nostrorum dominus Iesus dicenti sibi Ioanni: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? respondit: [Matth.3.] Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Et dominus quidem venit ad peccatorem, cum peccatum ipse nō haberet, & baptizari voluit cui mundari necesse non erat.

De falso intellectu scripturæ, quo Nouatianus errorem suū probare contendit, quem author hic efficaciter reprobat fultus scripturæ sacræ testimoniis. Cap. VIII.

VOs quis ferat, qui putatis vobis opus non esse mūdari per pœnitentiam: quia mundatos dicitis vos esse per gratiam: quasi iam peccare vobis impossibile sit? Sed dicent: Scriptum est: [1.Reg.2.] Si peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad dominum. si autē in dominum peccauerit homo, quis orabit pro eo? Primum, vt supra iam dixi, tūc te ista pateret obiicere, si solis præuaricatoribus non relaxares pœnitentiam. Tamen quid scrupuli ista afferret quęstio? Non enim scriptum est: Nullus orabit pro eo, sed quis orabit? hoc est, quis ille sit, qui in tali B caussa orare possit, quæritur, non excluditur. Denique habes in psal. decimoquarto. [Psal.14.] Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Non enim nullus, sed probatus habitabit. Nec hoc dicit quod nemo requiescat, sed requiescat electus: vt scias hoc esse verum, quod non multo post in psalmo. xxiij. ait: Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? id est, nō quicunque de vulgo nec plebeiæ vilitatis aliquis, sed vitæ egregiæ singularisque meriti. Et vt scias quia cum dicitur, quis, nō intelligitur nullus, sed aliquis significatur. Cum dixisset: Quis ascendet in montem domini? subiecit: Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam. Et alibi: [Oseæ.14.] Quis sapiens & intelliget hæc? Nunquid dicit, quia nullus intelliget? Et in Euāgelio: [Lucæ.12.] Quis fidelis dispensator & prudens, quem constituet dominus su C per familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensurā? Et vt comprehendas quia de eo dixit, qui vtique est, non de eo qui nō est, subiunxit: Beatus ille seruus, quem cū venerit dominus inuenerit sic facientem. Et illud ita opinor dictum: [Psalm.85.] Deus quis similis tibi? non vtique nullus: quia imago patris filius est. Similiter igitur accipiendum: Quis orabit pro eo? hoc est, singularis vitæ aliquis debet orare pro eo qui peccauit in dominum, quia quo maior culpa, eo maiora sunt quærenda suffragia. Non enim quicunque de vulgo pro Iudæorum populo, sed Moyses rogauit, quādo vituli caput fidei immemores adorauerunt. Nunquid errauit Moyses? At certe quia nō errauit, quod rogauit, & meruit, & impetrauit. Quid enī talis affectus nō impetraret, quādo se obiecit pro populo dicens: [Exod.32.] Et nunc si dimittis illis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro vitæ? Vides quia non tanquā deliciosus intercessor, & fastidij plenus sibi cōsulat, ne offensionem contrahat: quod Nouatianus metuere se dicit: sed magis omnium memor, sui immemor, offendere nō timebat ipse, vt plebem ab offensionis periculo exue D ret, & liberaret. Merito ergo scriptum est: quis orabit pro eo, hoc est, talis qualis Moyses qui se offerat pro peccantibus: talis qualis Hieremias, cui prophetæ cum esset dictum à domino deo nostro: [Hiere.7.] noli orare pro populo isto: tamen orauit, & veniam promeruit. Denique intercessione prophetica, & obsecratione tanti vatis inflexus dominus dicit ad Hierusalem: quoniam ea quoque pœnitentiam pro delictis egerat dicens: [Baruch.3.] Domine omnipotens deus Israël, anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te: Audi domine, & miserere. Et iubet luctus vestimēta deponi, & abiici gemitus pœnitentiæ. Sic enim scriptum est in fine libri: [Baruch.5.] Exue te Hierusalem stola luctus, & vexationis tuæ, & indue te decorem eius, quæ à deo tibi data est gloriæ in æternum.

Qualiter intelligenda sint uerba Ioannis in canonica sua dicentis: Est peccatum ad mortem, non de illo dico ut oret quis: cum sanctus Ioannes non ignorauerit Moysen atque Hieremiam atque Stephanum pro salute aliorum orasse atque exauditos fuisse. Cap. IX.

Tales igitur precatores in delictis maximis sunt requirendi. Nam si quicunque de populo orent, non exaudiuntur. Vnde nec illa quæstio vestra quicquam poterit ferre ponderis, quam sumitis de epistola Ioannis dicentis: Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabit illi vitam deus: quia non peccat ad mortem. Est peccatum ad mortem, non de illo dico vt oret. Nō enim ad Moysen & Hieremiam loquebatur: sed ad populum, qui suorum peccatorum alium precatorem deberet exhibere, cui satis est si pro leuioribus delictis deum precetur, grauiorum veniam iustorum orationibus reseruandam putet. Nam quomodo Ioannes diceret nō orandum pro delicto grauiore, qui legisset Moysen rogasse, & impetrasse, vbi erat præuaricatio voluntaria, qui sciret etiam Hieremiam rogasse? Quomodo Ioannes diceret non orandum pro peccato quod esset ad mortem, qui ipse in Apocalypsi scripsit mandatum angelo ecclesiæ Pergami: Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israel, manducare immolata, & fornicari: ita & tu habes tenentes doctrinam Nicolaitarum, similiter age pœnitentiam, alioquin venio tibi? Vides quod deus qui pœnitentiam exigit, veniam polliceatur? Denique & tibi dicit: Qui habet aures, audiat, quid spiritus dicat ecclesiis: Vincenti dabo manducare manna. Nonne ipse Ioannes cognouerat Stephanum pro persecutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterāt, deprecatum, cum de ipsis à quibus lapidabatur, diceret: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. cuius precationis effectum in apostolo videmus? Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, non multo postea per gratiam Christi factus apostolus est, qui fuerat ante persecutor.

1. Ioan. 5. Apoca. 2. Acto. 7.

De eo quod nullus fidem habens exclusus sit à venia. Quod hi quoque qui post pœnitentiam coronam martyrij meruerūt, maius etiam donum fidei perceperunt. De forma quoque pœnitentis in semiuiuo à latronibus relicto conuenienter expressa. Cap. X.

Ergo quia de Ioannis generali epistola sermo est, ipsius Ioannis in euāgelio scripta interrogemus, vtrum cum vestra interpretatione conueniant. Scribit enim dixisse dominum: Quia sic dilexit deus hunc mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in ipso, non pereat: sed habeat vitam æternam. Si quem ergo lapsum reuocare cupias, vt credat: an vt non credat hortaris? Vtique vt credat. Sed qui credit, iuxta domini sententiam habebit vitam æternam. Quomodo ergo prohibebis orare pro eo, cui æterna vita debetur, cū diuinæ sit gratię fides, sicut Apostolus in diuisionibus gratiarum docet, quia alij datur in eodem spiritu fides: Et discipuli domino dicant: Adauge nobis fidem? Qui ergo fidem habet, habet vitam æternam: qui vitam habet, non est exclusus à venia: Omnis, inquit, qui credit in eum, non pereat. Cum omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur. Non enim excipit eum qui lapsus est, si tamen postea bene credat. Plurimos comperimus se reformasse post lapsum, & pro nomine dei passos. Num possumus his martyrum consortia negare, quibus dominus Iesus non negauit? Audemus igitur dicere non esse his vitam redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo post lapsum plerisque, si patiantur, corona redditur: ita si credant, & fides redditur. Quæ fides dei donum est, sicut habes scriptum: Quia à deo vobis datum est, non solum vt credatis in eum, sed etiam vt pro illo patiamini. Nunquid is qui dei donum habet, potest non habere indulgentiam? Non vna autem, sed duplex gratia est, vt omnis qui credit, & patiatur pro domino Iesu. Habet igitur qui credit suam gratiam. habet autem alteram si fides eius passionibus coronetur. Neq; enim priusquàm pateretur Petrus, sine gratia fuit: sed vbi passus est, acquisiuit alteram. Et plerique qui non habuerunt gratiam vt pro Iesu paterētur, habuerunt tamē gratiam vt in Iesum crederent. Ideo dicitur: Vt omnis qui credit in eum non pereat. Omnis, inquit, hoc est, ex quocunque statu, ex quocunque lapsu, si credat, perire non timeat. Potest enim fieri vt aliquem de Hierusalem descendentem in Hiericho, hoc est, de martyrij certamine relapsum, in istius vitæ cupiditatem secularémque gratiam, vulneratum à latronibus, hoc est, à persecutoribus, & semiuiuum relictum, euangelicus ille Samaritanus inueniat, qui nostrarum custos animarum est. (Samaritanus enim custos dicitur,) & non prætereat eū, sed curet & sanet. fortasse ideo non præterit eum: quia aliquid in eo vitale agnoscit, vnde possit vitam resumere. Nónne vobis videtur ille qui lapsus est, semiuiuus esse, si vitale aliquid fides spiret? Nam qui penitus deum ex suo corde abiicit, ille mortuus est. qui ergo non penitus abiicit, sed per impressionem tormentorum ad tempus negauit, semiuiuus est. Aut si mortuus est, cur ei dicitis agendam pœnitentiam, qui iam curari nō potest? Si semiuiuus est, infunde vinum & oleum, non vinum sine oleo: sed quod & foueat & remordeat. Tolle eum in iumētum tuum, trade stabulario, duo æra ad eius curam impende, esto ei proximus. Proximus autem esse non potes, nisi facias misericordiam. Nemo enim potest dici ꝓximus, nisi qui curauerit, nō occiderit. Si autem vis dici proximus, dicit tibi Christus: Vade & tu fac similiter.

Ioan. 3. 1. Corin. 12. Lucæ. 17. Ioan. 3. Philip. 1. Ioan. 3. Lucæ. 10. Lucæ. 10.

De aliis quibusdam scripturis quibus eliditur error Nouatiani veniam post lapsum negantis, cum dominus Iesus venerit in mundum non vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Cap. XI.

Aliud simile consideremus. Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem nō credit filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum. Quod manet, vtique iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit: quia ante non credidit. Vbi ergo quis credit, ira dei discedit, vita autē accedit. Credere ergo in Christum, lucrum vitæ est. Qui enim credit in eum, nō iudicatur. Sed referunt hoc loco, quoniam is qui credit in Christum, custodire debeat sermonem eius. Sic enim aiunt scriptum dicente domino: Ego lux in hunc mundū veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat: & si quis audierit sermonem meum, & custodierit eum, ego non iudico eum. Ille non iudicat, & tu iudicas? Ille dicit, vt qui credit in me, in tenebris nō maneat: hoc est, & si fuit in tenebris, non permaneat in eis, errorem emendet, culpam corrigat, custodiat mandata mea. Dixi enim: Nolo mortem peccatoris. sed cum dixi supra: Quoniam qui in me credit, non iudicatur: & hoc custodio. Non enim veni vt iudicem mundum: sed vt saluetur mundus per me. Libenter ignosco, prompte indulgeo, misericordiam malo quàm sacrificium: quia per sacrificium, iustus commendatur, per misericordiam peccator redimitur. Non veni vocare iustos, sed peccatores. In lege sacrificium, in Euangelio misericordia est: lex per Moysen data est, per me gratia. Quid hoc euidentius? Denique & subter ait: Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Num tibi videtur accipere verba Christi, qui se non correxerit? Profecto non videtur. Qui ergo corrigit se, accipit verbum eius. Hoc est enim verbum eius, vt se vnusquisque reuocet à culpa. Aut excludas igitur necesse est hanc eius sententiam: aut si negare non potes, acquiescas. Oportet eum quoque mandata custodire dominica, qui peccare desiit, delictis renunciauit. Non ergo de eo debes interpretari dictum, qui semper custodierit. Si enim hoc sensisset, addidisset, semper. Nō addendo autem de eo pronunciauit, qui quod audiuit, custodierit. Audiuit autem, vt corrigeret errorem. Custodiuit igitur quod audiuit.

Ioan. 3. Ioan. 12. Ezech. 33. Ioan. 3. Matth. 9. Ioan. 1. Ioan. 12.

Quemadmodum testimoniis ipsius Dauid atque sancti Pauli reprobetur falsitas Nouatiani: quia castigat deus omnem filium quem recipit, & quem castigat, morti non tradit. Cap. XII.

Qvàm vero durum sit vt ad pœnam vocetur perpetuam, qui vel postea custodit domini mandata, ipse te doceat qui etiam non custodientibus man data sua veniam non negauit, sicut habes in psalmi corpore: Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in

Psalm. 88.

& in flagellis delicta eorum, misericordiam autẽ meam non dispergam ab eis. Omnib' igitur promittit misericordiam. Sed ne sine iudicio hanc esse misericordiã putes, est discretio inter eos qui perpetuam detulerint obedientiam mandatis cœlestibus, & inter eos qui aliquando vel errore vel necessitate lapsi sint. Et ne nostro circũscribi te argumẽto putes, Christi iudicium accipe. Etenim ait: Si sciens seruus voluntatem domini, & non fecit, vapulabit multis: si autem nesciuit, vapulabit paucis. Vterque igitur si credat, recipitur: Quia castigat omnẽ filium deus quem recipit: & quem castigat, morti vtique non tradit, quia scriptum est: Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me. Denique Paulus docet non deserendos eos qui peccatum ad mortem fecerint: sed potius lachrymarum panibus, & potu coërcendos flebili, ita tamẽ vt ipsa moderata esset tristitia. Hoc enim significat: Et potũ dabis eis in lachrymis in mensura. vt ipsa mœstitia mensuram habeat, ne forte abundantiore tristitia absorbeatur, qui agit pœnitentiam, sicut scripsit ad Corinthios Paulus: Quid vultis? in virga veniã ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis? Sed nec virga grauis est, quoniam legerat: Tu quidẽ percuties eum virga, animam autem eius à morte liberabis. Quid esset in virga venire, docet inuectio fornicationis, accusatio incesti, reprehẽsio tumoris, quod inflati essent, quos magis lugere oporteret: postremo cõdemnatio rei, vt tolleretur à consortio communionis, & traderetur aduersario, non ad interitũ animę, sed carnis. Sicut enim dominus in animam sancti Iob potestatem nõ dedit, sed in carnem eius permisit licentiam: ita & hic traditur sathanæ in interitum carnis, vt serpens terram eius lingeret, animę non noceret. Moriatur ergo caro nostra cupiditatibus, sit captiua, sit subdita, nec legi mentis nostræ repugnet, sed bonæ seruituti subiect amoriatur, sicut in Paulo, qui castigabat corpus suum, vt seruituti redigeret, quo probabilior fieret prædicatio, si lex carnis eius cum lege mentis congrueret & conueniret. Interit enim caro, cum sapientia eius transit in spiritum, vt iam non quæ carnis sunt sapiat, sed quæ sunt spiritus. Vtinam videam infirmari carnem meam, vtinam non trahar captiuus in legem peccati, vtinam non in carne viuam, sed in fide Christi. Et ideo maior in infirmitate corporis gratia, quàm in salute. Denique & Paulum quem multum dilexit, noluit liberare ab infirmitate carnis, cui petenti vt discederet à se infirmitas, respondit: Sufficit tibi gratia mea. nam virtus in infirmitate perficitur. Et Paulus plus sibi in infirmitatibus placet, dicens: Cùm infirmor, tunc potẽs sum. Consummatur enim carnis in infirmitatibus, animæ fortitudo.

(Lucæ. 12. — Hebr. 12. — Psal. 117. — Psal. 79. — 1. Corin. 4. — Prou. 23. — 1. Cor. 5. — Roma. 7. — 1. Cor. 9. — Roman. 8. — 2. Corin. 12. — Ibidem.)

Quod peccantes tradantur plerunque à deo, atque ab eius ecclesia in potestatem diaboli, in afflictionem carnis ut spiritus saluetur. De custodia quoque oculorum seruãda, & uelamine mulierum, atque exemplo Ioseph colloquia pudica esse seruanda. Cap. XIII.

Explanauimus Pauli sententiam, nunc verba ipsa consideremus, qua ratione dixerit, quòd tradiderit eum Sathanæ in interitum carnis, quia tentator noster diabolus est. Nam debilitates mẽbris singulis inferre, & ægritudines toto solet mouere corpori. Denique percussit sanctum Iob vlcere malo à pedibus vsque ad caput: quia in potestatẽ acceperat interitum carnis eius, dicente deo: Ecce trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi. Hoc iisdem verbis Apostolus transtulit, dicens: quòd tradiderit huiusmodi hominem sathanæ in interitum carnis, vt spirit' saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo, vt se ipse destruat. Se enim destruit, cùm hominem quem tentando supplantare studet, ex infirmo fortiorẽ efficit: quia dum carnem debilitat, mẽtem eius corroborat. Aegritudo enim carnis peccatum repellit, luxuria autem carnis culpam adolet. Illuditur ergo diabolus, vt ipso mortis suæ vulnere contra se armet, quẽ debilitandum putauit. Sed & sanctum Iob magis armauit postea quàm vulnerauit, qui totum corpus diris perfusus vlceribus, diaboli quidem morsum pertulit, sed venena non sensit. Et ideo bene ei dictum est: Adduces draconem in hamo, ludes cum sicut auem, ligabis eum sicut passerem, puer imponet super eum manum. Vides quemadmodum à Paulo illudatur, vt in cauernã eius sicut puer ille propheticus manũ mittat, & nihil serpens noceat ei, de latebris eruat eũ, de veneno eius faciat spiritale antidotum, vt quod venenũ est, medicamentũ fiat: venenum ad interitum carnis, medicamentum sit ad salutẽ spiritus. Quod enim nocet corpori, iuuat spiritũ. Manducet ergo terram meam serpens, dentem carni infigat, conterat corpus, dicat dominus & de me, trado tibi eum, tantummodo animam eius custodi. Quanta vis Christi, vt custodia hominis imperetur, etiam ipsi diabolo, qui semper vult nocere. Dominum ergo Iesum nobis propitiemus. Imperante Christo & diabolus ipse fit prædæ suæ custos: Vel inuitus mandatis obsecundat cœlestibus, & quamuis inuitus, tamen mãsuetis obsequitur imperiis. Sed quid ego commendo obsequium eius? Sit ille semper malus, vt sit bonus deus semper, qui malitiam eius nobis in gratiam conuertit. Vult nocere ille, sed non potest, si Christus obsistat. Carnem vlcerat, sed custodit animam. Terram deuorat, sed reseruat spiritum. Denique scriptum est: Tunc lupi & agni simul pascentur, leo & bos paleam manducabunt, serpens autem terram vt panem: & non nocebunt, neque vastabunt in monte sancto meo, dicit dominus. Damnati enim serpentis hæc est sententia: Erit tibi terra cibus. Quæ terra? Ea vtique de qua dictum est: Terra es, & in terram ibis. Hanc terram serpens manducat, si propitius est nobis dominus Iesus, vt non compatiatur anima carnis debilitati, non accendatur vapore corporis, & calore membrorum. Bonũ est nubere magis quàm vri. Est enim flamma quæ interna vrit. Vnde hunc ignem non alligemus in sinu mentis, & recessu pectoris, nec interioris nostri vramus exuuias, & forense hoc nostræ animæ vestimentum, velaménque carnale, edax libidinis flamma consumat, sed transeamus per ignem. Et si quis incidit amoris incendium, transiliat, & non alliget adulterinam cupiditatem vinculis cogitationum, nullos sibi nodos assiduæ nexu meditationis astringat, non intendat sæpius in formam mulieris meretricis, nec adolescentula ad vultum iuuenis oculos leuet. Et si fortuitu aspexit, & capta est, quanto magis capietur si curiosa aspexerit? Vel consuetudo nos doceat. Ideo velamine obnubit caput suum mulier, vt etiam in publico tuta verecundia sit. non facilè vultus eius in adolescentis oculos occurrat, nuptiali velamine tecta sit, ne vel fortuitis occursibus pateat ad vulnus vel alienum, vel suum: sed vtrunque suum vulnus est. Quod si tegmine caput velat, ne temerè aut videatur aut videat (dum enim caput velatur, vultus absconditur) quanto magis velare se debet pudoris tegmine, vt etiam in publico habeat suum ipsa secretum? Verùm esto inciderit oculus, sed non intendat affectus. Nõ enim vidisse crimen est: sed cauẽdum ne origo criminis sit. Videt carnalis oculus, sed premat cordis oculos, mentis maneat verecundia. Habemus immortalem & indulgentẽ dominum. Dixit quidem propheta: Nolo intendas in formam mulieris fornicariæ. Sed tamen dominus dixit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Non dixit: si quis viderit, adulterauit: sed si quis ad concupiscendum viderit. non aspectũ, sed affectum quæsiuit. Bonus tamen pudor qui ipsos corporis oculos sic premere cõsueuit, vt sæpe nõ videamus etiã quod videm'. Etenim specie aspicere videmur quicquid occurrerit: sed si non misceatur animi intentio, hic quoque secundum carnis officium noster aspectus vanescit: ita plus videmus animo quàm corpore. Et si viderit caro, ignem non alligemus in sinu: hoc est, in secreto mentis, animique arcano. Non implicemus ignem hunc ossibus, nõ ipsi nobis nodos iniiciamus, non misceamus sermonem aliquem cum huiusmodi, vnde exæstuet ignis. Adulterinus sermo iuuenculæ, nodus adolescentium est. verba adolescẽtis vincula sunt amoris. Vidit hunc ignem Ioseph, quãdo eum adulterij cupida mulier allocuta est. voluit eum capere sermone, misit laqueos labiorum suorum, sed pudicum virum ligare non potuit. Soluit enim vincula mulieris vox pudoris, sermo grauitatis, habena cautelæ, fidei custodia, castimoniæ disciplina. Capere igitur eum retibus suis impudica non potuit, misit manũ, & apprehendit

(1. Cor. 5. — Iob. 2. — Ibidem. 40 — Esaiæ. 65. — Gene. 3. — 1. Cor. 7. — Prouerb. 5. — Matth. 5. — Prouer. 6. — Gene 39.)

prehendit vestem eius, vt nodum stringeret. Verba petulantis mulieris, cupiditatum retia sunt, manus eius amoris nodus est. Sed nec retibus capi potuit mens pudica, nec nodo, excussa vestis, solutus est nodus: & ideo quia non alligauit ignem in sinu mentis suæ, non combussit corpus suum.

De exhortatione ad castimoniæ puritatem atque fomentorum luxuriæ resecationem. Quòd sathã quoque author sit debilitatis, in cuius potestatem per excommunicationis censuram plerique dantur ad tẽpus, ut spiritus saluetur.

Caput XIIII.

Vides ergo, quia animus noster culpæ author est. Itaque innocens caro, sed plerunque peccati ministra. Ergo non te vincat formæ concupiscentia. Multa retia tenduntur à diabolo, multi laquei. Oculus meretricis laqueus amatoris est. Ipsi nobis oculi nostri retia sunt, & ideo scriptum est: Neq; capiaris oculis tuis. Ipsi nobis ergo tendimus retia, quibus inuoluimur & implicamur. Ipsi nobis vincula nectimus, sicut legimus: quia vinculis peccatorum suorum vnusquisque cõstringitur. Et ideo transeamus ignem adolescentiæ, ardorémq; iuuenilis ætatis, trãseamus aquam, non remaneamus in aqua, ne flumina nos profunda concludant. Transeamus magis, vt & nos dicamus: Torrentem pertransiuit anima nostra. Qui enim transit saluus est. Denique dominus sic ait: Si transeas per aquam, flumina te non concludent. Et Propheta dicit: Vidi impium superexaltatum vltra cedros Libani: & transiui, & ecce non erat. Transi secularia, & cecidisse aspicies altitudines impiorum. Moyses quoque transiens secularia flumina, vidit visum magnum, & ait: Transiens videbo hoc visum. Si enim fuisset in corporis vitiis & seculi istius lubricis voluptatibus, tanta non vidisset mysteria. Trãseamus ergo & nos ignem hunc libidinis, quem timens Paulus, sed nobis timens, qui castigãdo corpus suum fecerat vt iam non timeret sibi, dicit nobis: Fugite fornicationem. Fugiamus ergo tanquam sequentem, quæ non post nos, sed in nobis sequitur. Nosmetipsos ergo videamus diligẽter, ne dum illam fugimus, nobiscum eam portemus. Volumus enim plerunque fugere, sed non penitus eã de nostro excutimus animo. Tollimus eam magis quàm relinquimus. Trãsiliamus ergo eam ne nobis dicatur: Ambulate in igne flammæ vestræ, quã accendistis: quoniam sicut ille qui alligat ignem in sinu, vestimenta cõburet: sic qui ambulat super ignem, pedes cõburat necesse est, quoniã scriptum est: Ambulabit quis super carbones ignis, pedes aũt non cõburat? Grauis ignis est, & ideo nõ demus illi alimẽta luxuriæ. Pascitur libido cõuiuiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur. Grauiora his sunt fomẽta verborũ, quæ vino quodã Sodomitanæ vitis mentem inebriant. Caueamus tamen & huius abundantiam vini. Vbi enim caro inebriatur, mens titubat, animus vacillat, cor fluctuat. Ideo ad vtrunq; vtile præceptum est, quo monetur Timotheus his verbis: Vino modico vtere propter frequentes tuas infirmitates. Cùm calet corpus, tradit vaporem: cùm alget morbi frigore caro, refrigerat animam tuam: cùm dolet corpus tuum, tristis est mens tua: sed tristicia tua in gaudium veniet. Noli ergo timere si manducetur caro tua, anima tua non deuoratur. Ideo Dauid non timere se dicit, quia carnem eius non animam inimici edebant, sicut legimus: Dum appropinquant super me nocentes, vt edant carnes meas: Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. Ruinam igitur solam facit sibi serpens. ideo serpenti traditur, qui a serpente elisus est, vt quem deiecit, hunc erigat, & fiat ruina serpentis, hominis resurrectio. Sathanam autem corporalis huius contritionis & carnalis authorem debilitatis scriptura ostendit, Paulo dicente: Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus sathanæ, vt me collaphizet, vt non extollar. Sic enim curare Paulus didicit, quemadmodum ipse sanatus est. Bonus itaque doctor dum promittit alterum de duobus, vtrunq; donauit. Venit in virga, quia à communione sacra conuictum remouit. Et bene dicitur tradi sathanę, qui separatur à Christi corpore. Venit etiam in charitate spiritúque mansuetudinis: vel quia sic tradidit vt spiritum eius saluum faceret: vel quia eum quem ante sequestrauerat, postea sacramentis reddidit. Nã & sequestrari oportet grauiter lapsum, ne modicum fermentum totam massam corrumpat. Expurgandũ est vetus fermẽtum, vel in singulis vetus homo, hoc est, exterior homo cum actibus suis, vel in populo inueteratus peccatis vitiísque concretus. Bene dixit, expurgandũ non proiiciẽdum. Quod enim expurgatur, non totum iudicatur inutile. Ideo enĩ purgatur, vt vtile ab inutili separetur. Quod autem proiicitur, nihil vtile habere creditur.

De ecclesiæ farina & fermentum peccatorum quemadmodum expurgetur, fermentúmque hæreticorum quomodo in ecclesiæ farina abscondatur. De pascha quoque nostro Christo immolato pro peccatoribus, quos inuidus à tanta gratia exclusit Nouatianus.

Cap. XV.

Iam tum igitur Apostolus addendum sacramentis iudicauit cœlestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait: Expurgate. Velut operibus enim quibusdam totius populi purgatur, & plebis lachrymis abluitur, qui orationibus & fletibus plebis redimitur à peccato, & in homine mundatur interiore. Donauit enim Christus ecclesiæ suæ, vt vnum per omnes redimeret, quæ domini Iesu meruit aduentũ vt per vnum omnes redimerentur. Hic sensus Pauli est, quẽ verba obscuriorẽ faciũt. Consideremus ipsum Apostoli sermonẽ: Expurgate, inquit, vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Siue quòd tota ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum & fletu & oratione, & dolore est: & quasi fermento eius se totam conspergat, vt per vniuersos ea quæ superflua sunt in aliquo pœnitentiam agente, viritim misericordiæ aut compassionis velut collatiua quadam admixtione purgentur: Siue vt illa mulier euangelica docet, quæ typum prætendit ecclesiæ, eo quòd fermentum abscondit in farina sua donec fermentetur totum, vt mundum omne sumatur. Docuit me dominus in euangelio quid sit fermentum, dicens: Non intelligitis, quia non de pane dixi: Attẽdite à fermento Pharisæorum & Sadducæorum. Tũc, inquit, intellexerunt, quia non dixit à panibus, sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum attẽderent sibi. Hoc ergo fermẽtum, hoc est doctrinã Pharisæorũ & disputationem Sadducæorum, abscondit ecclesia in farina sua, cùm literam legis duriorem spiritali interpretatiõe molliuit, & velut mola quadam suæ disputationis infregit, proferens velut de folliculis literarum mysteriorum interna secreta, & resurrectionis fidem astruens, qua dei misericordia prædicatur, qua reparari vita creditur mortuorum. Nõ absurda autem videtur ad hunc locum assumptio comparationis huius. Siquidem regnum cœlorum est peccatoris redemptio, & ideo farina ecclesiæ conspergamur omnes boni & mali, vt simus omnes in noua conspersione. Quis autẽ non vereretur, ne fermenti vitiosioris admixtio massam decoloraret? Ideo dixit: Vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi: hoc est, tales cõspersio vos reddat, qualis erat innocentiæ vestræ pura synceritas. Ita si misereamur, non fuscamur peccato alieno, sed redemptionem eius acquirimus nostræ gratiæ, vt qualis erat puritas, perseueret. Et ideo addidit: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus: hoc est, passio domini omnibus profuit, & peccatoribus donauit redemptionem, quos flagitij pœnituit admissi. Itaque epulemur bonum cibum pœnitentiam gerentes, læti redemptione. Nullus enim cibus est beuolentia & pietate dulcior, epulis nostris atq; lætitiæ nulla de peccatore seruato inuidia admisceatur, ne seipse à domo patris quemadmodum expositus in euangelio inuidus ille frater excludat, qui fratrem receptũ doluit, quem in perpetuum gaudebat exclusum. Cuius vos similes esse Nouatiani non potestis negare, qui ideo (vt dicitis) in ecclesiam non conuenitis, quia per pœnitẽtiam tributa spes fuerat his qui lapsi sunt reuertendi. Sed hoc prætẽtum est specie, cæterum episcopatus amissi dolore succensus Nouatianus schisma composuit. Sed non intelligitis quia de vobis quoque prophetauit Apostolus & vobis dicit: Et vos inflati estis, & nõ magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit? Vtique tunc penitus tollitur, cùm aboletur peccatum eius. Non enim excludendum ab ecclesia dicit Apostolus, qui suadet esse purgandum.

De mi-

De miſericordia domini Ieſu: Et quemadmodũ ij qui eius clementiam non imitantur, ſpiritus ipſius non ſint. Et quod miſericordia facta pœnitentibus in præſenti, teſtimonium ſit remunerationis futuræ. Caput XVI.

Cum igitur Apoſtolus peccatum remiſerit, qua vos authoritate dimittendum negatis? Quis reuerentior Chriſti: Nouatianus, an Paulus? Sed nouerat Paulus dominum miſericordem, nouerat dominum Ieſum ſeueritate magis diſcipulorum offenſum, quàm miſericordia. Denique Iacobum & Ioannem, dicentes quòd ignem de cœlo peterent, qui conſumeret eos qui dominum recipere nolebant, confutauit Ieſus, dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis? filius enim hominis nõ venit animas hominum perdere, ſed ſaluas facere. Et illis quidem dixit: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis, qui ipſius erant ſpiritus: vobis autem dicit: Non eſtis ſpiritus mei, qui meam clementiam non tenetis, qui meam refutatis miſericordiã, qui excluditis pœnitentiam, quam ego per apoſtolos meos prædicari volui in nomine meo. Fruſtra enim dicitis vos prædicare pœnitentiam, qui tollitis fructum pœnitentiæ. Homines enim ad aliquod ſtudium aut præmiis aut fructibus incitantur. Omne autem ſtudium torpeſcit dilatione. Et ideo dominus vt præſentium fructu cumularetur deuotio diſcipulorum, dixit quoniam qui dimiſiſſet omnia ſua, & deum ſecutus eſſet, ſepties tantum reciperet & hic, & in futurum. Prius hic promiſit, vt faſtidia dilationis auferret: addidit & in futurum, vt hic diſceres credere in futurum quoque ſoluenda tibi præmia. Remuneratio igitur præſentium, teſtimonium futurorum eſt. Si quis igitur occulta crimina habens, propter Chriſtum tamen ſtudioſe pœnitentiam egerit: quomodo iſthic recipit, ſi ei cõmunio nõ refunditur? Volo veniam reus ſperet, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, vt ignoſcatur, obſecret: & cum ſecundo & tertio fuerit dilata eius communio, credat remiſſius ſe ſupplicaſſe, fletus augeat miſerabilior, poſtea reuertatur, teneat pedes brachiis, oſculetur oſculis, lauet fletibus, nec dimittat, vt de ipſo dicat dominus Ieſus. Remiſſa ſunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cognoui quoſdam in pœnitentia ſulcaſſe vultum lachrymis, exaraſſe cõtinuis fletibus genas, ſtrauiſſe corpus ſuum calcandum omnibus, ieiuno ore ſemper & pallido mortis ſpeciem ſpiranti in corpore prætuliſſe.

Lucæ.9. Matth.19. Luc.7.

Quibus indulgentia, quibus ſeueritas exhibenda. Cap. XVII.

Quid expectamus vt mortui mereantur veniam, qui mortem ſibi intulerunt cum viuerent? Satis eſt, inquit, ei qui talis eſt, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt econtrario magis donetis & conſolemini, ne fortè abundantiore triſtitia abſorbeatur. Si ſatis ad condemnationem eſt obiurgatio quæ fit à pluribus, ſatis eſt quoq; ad remiſſionem peccati obſecratio quæ fit à pluribus. Moralis magiſter, & noſtræ fragilitatis conſcius, & pietatis diuinæ interpres vult donari peccatũ, vult conſolationem adhiberi, ne triſtitia pœnitentem tædio longæ dilationis abſorbeat. Ideo ergo donauit Apoſtolus, nec ſolum donauit, ſed etiam confirmari in eum charitatem voluit. Qui charus eſt, non habet duritiam, ſed manſuetudinẽ. Non ſolum donauit ipſe, ſed voluit etiam omnes donare, & ſe propter alios donaſſe dixit, ne multi propter vnum diutius contriſtarentur. Si cui, inquit, donaſtis, & ego. nam & ego propter vos in perſona Chriſti, vt non circumueniamur à ſathana. Nec enim verſutias eius ignoramus. Rectè poteſt ſerpentem cauere, qui eius poteſt verſutias non ignorare, quæ multæ ad nocendũ ſunt. vult enim ſemper nocere, ſemper circumuenire vt mortẽ inferat. Sed debemus cauere ne remedium noſtrum fiat eius triumphus. Circũuenimur enim ab eo, ſi per nimiam triſtitiam pereat qui poteſt liberari per indulgẽtiam. Et vt ſciremus quia de baptizato dicit, addidit: Scripſi vobis in epiſtola, ne commiſceamini fornicariis, non vtique fornicariis huius mundi. Et infrà ſubiunxit: Nunc autem ſcripſi vobis, nõ commiſceri, ſi quis frater nominatur fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens. Quos ſimul ſubiunxit ad pœnam, ſimul voluit etiam ad veniam pertinere. Si quis autem talis eſt, inquit, cùm hoc nec cibum ſumas. Quàm ſeuerus pertinacibus, quàm indulgens rogantib⁹. Aduerſum illos Chriſti armatur iniuria, his Chriſti inuocatio ſuffragatur. At ne quis fortè eo moueatur, quia ſcriptum eſt: Tradi huiuſmodi hominem ſathanæ in interitum carnis, & dicat: Quomodo potuit ad veniam pertinere, cuius omnis interierit caro, cùm manifeſtum ſit in vtroq; redemptum hominem, in vtroque ſaluari, neque animam ſine carne, neque carnem ſine anima, cùm ſibi ſint geſtorum operum cõſortiis copulatæ, ſine conſortio vel pœnæ eſſe vel præmij? Is ſibi reſponſum hoc habeat, quòd interitus non conſummatam abſumptionem carnis ſignificet, ſed caſtigationem. Sicut enim mortuus peccato, deo viuit: ita illecebra carnis interit, & cupiditatibus ſuis moritur caro, vt caſtitati cæteriſque bonis operibus reuiuiſcat. Et quod aptius exemplum quàm de matre ſumamus? Nanque ipſa de qua aſſumpti ſumus terra, intermiſſo exercitio cultúque videtur deſerta, & aut vinetis quibus conſitus eſt ager, aut oleis moritur, ſuccum tamen proprium velut quandam ſui animam non amittit. Denique repetitur à cultore, & creditis ſeminibus quibus habilis æſtimatur, feracior aſſurgit fructibus. Non ergo alienum ſi etiam noſtra caro interire ſic dicitur, vt repreſſa magis quàm aſſumpta credatur.

1.Corin.2. 1.Cor.5.

FINIS LIBRI PRIMI.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENſis epiſcopi de pœnitentia Liber ſecundus.

Quod pœnitentia non ſolum ſolicitè, ſed & maturè ſit agenda. Caput I.

Et ſi non pauca quæ ad cohortationẽ pœnitentię proficiant, ſcripta ſint libro ſuperiore, tamẽ cùm adiici poſſint complura, ne velut ſemeſas verborũ noſtrorum epulas reliquiſſe videamur, inceptũ proſequamur conuiuium. Agenda eſt enim pœnitentia non ſolum ſolicitè, ſed etiam maturè: ne fortè euangelicus ille paterfamilias qui arborem ficum plantauit in vinea ſua, veniat, & quærens fructum in ea, ſi nõ inuenerit, dicat cultori vineæ: Succide illã. vt quid etiam terrã occupat? Et niſi cultor vineæ interueniat, dicẽs: Domine remitte illam & hoc anno, vſq; dum fodiã circa illam, & mittam cophinum ſtercoris: excidatur ficulnea. Stercoremus ergo & nos agrum hunc quem poſſidemus, & imitemur laborioſos agricolas, quos non pudet fimo pingui ſatiare terram, & immundo cinere agrum aſpergere, vt fructus vberiores colligant. Et quemadmodum ſtercoremus, docet Apoſtolus, dicens: Et æſtimo ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam. qui per infamiam & bonam famã meruit Chriſto placere. Legerat enim quòd Abraham dum ſe ſtercus & cinerem fatetur, ſumma humilitate inuenit dei gratiam. Legerat quòd Iob in ſtercore ſedens, omnia quæ amiſerat recuperauit. Legerat prophetantem Dauid quòd deus de terra ſuſcitat inopem, & de ſtercore erigit pauperem. Et nos ergo non erubeſcamus fateri domino peccata noſtra. Pudor eſt vt vnuſquiſq; crimina ſua prodat. Sed ille pudor agrum ſuum arat, ſpinas tollit perpetuas, ſentes amputat, fruct⁹ adolet quos in te mortuos eſſe credebas. Sequere illum qui bene arando agrum ſuum fructus quæſiuit æternos. Maledicimur, inquit, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus. Blaſphemamur, & obſecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus. Si & tu ſic araueris, ſeminabis ſpiritalia. Ara vt peccatum auferas, fructum acquiras. Ille arauit, vt perſecutoris in ſe eradicaret affectum. Quid plus potuit nobis conferre Chriſtus ad ſtudium correctionis, quàm vt conuerteret, & daret nobis ex perſecutore doctorem?

Luc.13. Philip.3. Geneſ.18. Iob.42. Pſalm.112. 1.Corint.4.

De redargutorum hereticorum obniſu, authoritatẽ apoſtolicæ ſententiæ ſuo errori ſuffragari iactantium: & defenſionis illius repulſione, ex dictis Apoſtoli, qui ſibi contrarius eſſe non potuit. Caput II.

Cùm

CVm igitur tam euidenti & ipsius Apostoli & scriptorum eius exemplo redarguantur, tamen adhuc obniti volunt, & authoritatem aiunt apostolicæ sibi suffragari sententiæ, allegantes scriptum ad Hebræos: [Hebr. 6.] Impossibile est enim hos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt donum cœleste, & participes facti sunt spiritussancti, & bonum gustauerunt dei verbum, virtutésque futuri seculi: lapsos iterum reuocari in pœnitentiã, rursus crucifigentes filium dei, & ostentatione triumphantes. Nunquid Paulus aduersus factum suum prædicare potuit? [2. Cor. 5.] Donauit Corinthio peccatum per pœnitentiam: quomodo hic potuit sententiam suam ipse reprehẽdere? Ergo quia non potuit quod ædificauerat destruere, non contrarium dixisse eũ, sed diuersum aduertimus. Quod enim contrarium est, seipsum impugnat: quod diuersum est, distinctam solet habere rationem. Ita autem contrarium non est, vt alterum suffragetur alteri. Etenim quia de remittenda prædicauit pœnitentia, debuit & de iis qui iterandum putant baptismum, non silere: & prius sollicitudinem nobis auferri oportuit, vt sciremus etiam post baptismum, si qui peccarẽt, donari eis posse peccatum, ne spe veniæ destitutos iterandi baptismatis opinio vana peruerteret. Deinde iterandum non esse baptisma, rationabili disputatione suadendum fuit. De baptismate autem dictum verba ipsa declarant, quibus significauit impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam. Per lauacrum enim renouamur, per quod renascimur, sicut ipse Paulus dicit: [Roman. 6.] Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. [Ephes. 4.] Et alibi: Renouamini spiritu mentis vestrę, & induite nouum hominem qui secundum deum creatus est. Et alibi: [Psal. 102.] Renouabitur sicut aquilę iuuentus tua. Quòd etiã aquila cùm fuerit mortua, ex suis reliquiis renascatur. sicut per baptismatis sacramentum cùm fuerimus peccato mortui, renascimur deo, ac reformamur. Vnum ergo baptismum docet, sicut alibi: [Ephesi. 6.] Vna fides, vnum, inquit, baptisma. Illud quoque euidens, quòd in eo qui baptizatur, crucifigitur filius dei: quia non potuit caro nostra abolere peccatum, nisi crucifixa esset in Christo Iesu. [Roma. 4.] Denique scriptum est: Quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et infrà: Si enim complantati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, scientes quia vetus homo noster simul cõfixus est cruci. Et ad Colossenses ait: [Colos. 2.] Consepulti ei in baptismo, in quo & consurrexistis. Quod ideo scriptum est, vt credamus quia ipse crucifigitur in nobis, vt per illum peccata nostra mundentur, vt ipse chirographum nostrum affigat cruci, qui solus potest donare delicta: Ipse in nobis principat⁹ & potestates triumphet: quoniam de ipso scriptum est: [Ephe. 1. & 3] Principatus & potestates ostentauit triumphans eos in semetipso. Ergo quod ait in hac epistola quæ scribitur ad Hebræos: [Hebr. 6.] Impossibile esse lapsos renouari in pœnitentiam, ac rursus crucifigentes filium dei, & ostentatione triumphantes: eo spectat, vt de baptismo dictum credamus, in quo crucifigimus filium dei in nobis, vt per illum nobis mundus crucifigatur: quia quadam triumphamus specie, dum similitudinem mortis eius assumimus, qui principatus & potestates in sua cruce ostentauit ac triumphauit, vt in mortis eius similitudine nos quoque de principatibus, quorum iugum deponimus, triumphemus. Semel autem crucifixus est Christus, semel peccato mortuus, & ideo vnum non plura baptismata. Quid quod & supra doctrinam baptismorum præmisit? Et quia multa erant baptismata in lege, merito reprehendit illos qui perfecta dimittant, & principia verbi requirant. Docet nos scire oportere destructa esse vniuersa legis baptismata, vnum baptisma esse in ecclesia. Hortatur autem nos vt relinquentes initium verbi, ad perfectum tendamus. [Ibidem.] Et hoc faciemus, inquit, si quidem permiserit deus. Non potest enim sine fauore dei aliquis esse perfectus. Possem quidem etiam illud dicere ei, qui hoc de pœnitentia dictum putat. [Matth. 19.] quia quæ impossibilia sunt homini, possibilia sunt apud deum: & potens est deus quando vult donare nobis peccata, etiam quæ putamus non posse concedi. Et ideo quod nobis impossibile impetratu videtur, deo donare possibile est. Nã & impossibile videbatur vt peccatum ablueret aqua. Denique Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit. [4. Reg. 5.] Sed quod impossibile erat, fecit de⁹ possibile esse, qui tantam nobis donauit gratiam. [De peccatorum remissione.] Similiter impossibile videbatur per pœnitentiam peccata dimitti. Concessit hoc Christus apostolis suis, quod ab apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factum est igitur possibile, quod impossibile videbatur. Sed tamen de baptismo dictum, ne quis iteraret, vera ratione persuadet.

Quod Apostolus non uenerit contra euidentem doctrinam Christi, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit filij prodigi, & quemadmodum ex hoc ad spem ueniæ per pœnitentiam prouocemur. Cap. III.

NEque enim Apostolus contra euidentem Christi doctrinam veniret, qui de peccatore pœnitentiam agẽte comparationem posuit, eo quòd peregre profectus acceptam à patre omnem substantiam deuorauerit viuendo luxuriosè, [Lucæ 15.] & postea panem patris desiderauit cùm vesceretur siliquis, & meruit stolã, annulum, calceamentum, immolationem quoque vituli, quæ speciem habet passionis dominicæ, per quam cœleste sacramẽtum nobis donatum est. Bene dicitur quia peregre profectus est qui erat à sacris altaribus separatus. hoc est enim ab Hierusalem illa quæ in cœlo est, ciuico quodam & domestico sanctorum separari domicilio. Vnde & Apostolus ait: [Ephes. 2.] Ergo iam non estis aduenæ atq; peregrini, sed ciues sanctorum, & domestici dei. Et cõsumpsit, inquit, substantiam suam. Merito consumpsit eam, cuius fides in operibus claudicabat. [Hebr. 11.] Fides enim eorum quę sperantur substantia est, rerum argumentum non apparentium. Et bona substantia fides, in qua spei est nostræ patrimonium. Nec mirum si fame peribat, qui diuino alimento egebat, cuius desiderio compulsus: Surgam, inquit, & ibo ad patrem meum, & dicam illi: [Lucæ 15.] Pater peccaui in cœlum, & coram te. Nónne aduertistis id euidenter iam nobis expositum, quod merendi gratia sacramenti ad precandum impellimur: & hoc auferre vultis propter quod agitur pœnitentia? Tolle gubernatori perueniendi spem, & in mediis fluctibus incertus errabit. Tolle luctatori coronam, lentus iacebit in stadio. Tolle piscatori capiẽdi efficaciam, desinit iactare retia. Quomodo ergo potest qui famem patitur animæ suæ, studiosius deum precari, si sacram desperet alimoniam? Peccaui, inquit, in cœlum, & coram te. Fatetur vtique peccatum ad mortem, ne quem vos agentem cuiuslibet criminis pœnitentiam iure excludi putaretis, quando is, qui in cœlum peccauit, vel in regnũ cœleste, vel in animam suam, quod est peccatum ad mortem, & peccauit coram deo, cui soli dicitur: [Psal. 50.] Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: tam cito veniam meretur, vt venienti & adhuc longe posito occurrat pater, & osculum tribuat, quod insigne est sacræ pacis: stolam proferri iubeat, quæ vestis est nuptialis, quam si quis non habuerit, à conuiuio nuptiali excluditur. [Matth. 22.] Det annulũ in manũ eius, quod est fidei pignus, & sancti spiritus signaculum. Calceamenta deferri pręcipiat. Celebraturus enim pascha domini, epulaturus agnum, tectum debet aduersus omnes incursus bestiarum spiritalium, morsúsque serpẽtis habere vestigium. Vitulum præcipiat occidi: quia pascha nostrum immolatus est Christus. [1. Corin. 5. Ibidem 11.] Etenim quotienscunq; sanguinem domini sumimus, mortem domini annũciamus. Sicut ergo semel pro omnibus immolatus est, ita quotienscunque peccata donantur, corporis eius sacramentum sumimus: vt per sanguinem eius fiat peccatorum remissio. Ergo euidentissime dominus prædicatione mandatum est etiam grauissimi criminis reis, si ex toto corde & manifesta confessione peccati pœnitentiam gerant, sacramenti cœlestis refundendam gratiam. Vnde nihil vobis ad excusationem resedisse certum est.

De spiritu blasphemiæ qui non remittetur hic, neque in futuro: & quomodo intelligatur illud de hæreticis atque schismaticis, qui ecclesiam separant, quibus indulgentia negatur, quandiu tanti criminis merita non deposuerint. Caput IIII.

Perlatum

Matth. 12.

PErlatum est tamen ad nos, etiam illud vos obiicere solere, quod dicatis scriptum esse: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus: Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra spiritum sanctũ, non remittetur ei neque in hoc seculo, neq; in futuro. Quo exemplo omnis assertio vestra destruitur & absoluitur. Scriptum est enim: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus. Cur igitur non remittitis? Cur ligatis vincula quę non soluitis? Cur nodos nectitis quos nõ relaxatis? Remittite cæteris, agite de iis quos peccantes in spiritum sanctum euangelica authoritate in perpetuum adstringi putatis. Et tamen quos adstringat consideremus, repetentes superiora lectionis ipsius, vt euidentius comprehẽdamus. Dicebant Iudæi: Hic nõ eiicit dęmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Respondit Iesus: Omne regnũ diuisum contra se destructur, & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Si enim Sathanas Sathanã eiicit, aduersum se diuisus est. quomodo ergo stabit regnum eius? Quod si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciũt? De iis vtique expressum videmus, qui dominum Iesum in Beelzebub eiicere dęmonia loquebantur, quibus sic respondit dominus, quod Sathanæ hæreditas in iis esset qui Sathanæ cõpararent saluatorẽ omnium, & in regno diaboli constituerẽt Christi gratiam. Et vt cognosceremus quia de hac dixit blasphemia, adiunxit: Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Hos ergo qui hæc loquũtur, negat ad veniam pertinere. Denique Petrus Simoni, qui magicæ artis cõsuetudine deprauatus putasset quòd gratiam Christi per impositionem manus, atq; infusionem spiritus sancti compararet pecunia, ait: Nõ est tibi pars neq; sors in hac fide: quia cor tuum nõ est rectũ apud deum. Pœnitẽtiam itaq; age ab hac nequitia tua, & precare dominũ, si fortè remittatur tibi recordatio cordis tui. In obligatiõe enim iniquitatis, & amaritudine fellis video te esse. Vides quod hunc magica vanitate blasphemantem in spiritum sanctum, apostolica authoritate condemnet, & eo magis quia puram conscientiam fidei non habebat: & tamen non interclusit ei spem veniæ, quem inuitauit ad pœnitẽtiam? Responsum est igitur à domino blasphemiæ Pharisæorum, & ideo his potestatis suæ gratiam negat, quæ in remissionem peccatorum est, qui cœlestem eius potestatem diabolico fultam suffragiò vindicarent. Eos quoque asserit diabolico vti spiritu, qui separarent ecclesiam dei: vt omnium temporũ hæreticos & schismaticos comprehenderet, quibus indulgẽtiam negat. quòd omne peccatum circa singulos est, hoc in vniuersos. Soli enim sunt qui volunt soluere Christi gratiam, qui ecclesiæ membra discerpunt, propter quam passus est dominus Iesus, spiritúsq; sanctus datus est nobis. Denique vt sciatis quia de dispersoribus dicit, sic habemus scriptum: Qui non, est mecum contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Et vt sciremus de his dictum, statim subiunxit: Ideo dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus. Cùm dicit, Ideo dico vobis: nónne euidenter hoc præ cæteris à nobis intelligi voluit? Meritóque adiunxit: Arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit. Congregatio enim mala bonum facere fructum non potest. Arbor itaque congregatio est, fructus boni arboris, filij ecclesiæ sunt. Et ideo reuertimini ad ecclesiam, si qui vos separastis impiè. Omnibus enim conuersis pollicetur veniam, quia scriptum est: Omnis quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Deniq; etiam Iudæorum populus qui dicebat de domino Iesu: Dæmonium habet: qui dicebat: In Beelzebub eiicit dęmonia: qui crucifixit dominũ Iesum, Petri prædicatione vocatur ad baptismũ, vt sceleris tanti merita deponat.

(Margin: Luc. 11. — Act. 8. — Matth. 12. — Iohel. 2. — Ioan. 8.)

De infructuosa pœnitentia Iudæ, qui non coram deo, sed coram Iudæis pœnituit, quódque pœnitẽtia debeat esse synceera, non dolosa. Et quomodo intelligenda sint uerba Apostoli Petri, quibus Nouatiani errorem suum defendũt. De differenti quoque accessu ad baptismum atque pœnitentiam. Caput V.

SEd quid mirum, si salutem negatis aliis, qui vestram recusatis? licet illi nihil deferant qui à vobis pœnitentiam petunt. Arbitror enim quòd etiam Iudas potuisset tanta dei miseratione non excludi à venia, si pœnitentiam non apud Iudęos, sed apud Christum ęgisset. Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Responderunt: Quid ad nos? Tu videris. Quæ vox alia vestra est cùm etiam minoris peccati reus vobis factum proprium confitetur? Quid respõdetis aliud nisi hoc, Quid ad nos? tu videris? Hunc sermonem laqueus sequitur. eo feralior est pœna, quo culpa est minor. Sed si isti nõ conuertuntur, vel vos reuertimini, qui lapsu vario de innocentiæ fideique præcelso fastigio decidistis. Bonum dominum habemus, qui velit donare omnibus, qui te per prophetam vocauit, dicens: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero, tu autem memor esto, & iudicemur. Referunt tamen quęstionem de verbo Apostoli Petri: quia dixit: Si fortè, & putant non confirmasse Petrum vt agenti pœnitentiam peccatum remitteret. Sed considerent de quo loquatur, hoc est, de Simone, qui non ex fide crederet: sed dolum cogitaret. Denique & dominus dicenti ei, cuius non plenam synceritatem videret, Sequar te, ait: Vulpes foueas habẽt. Quem ergo dominus ante baptismum prohibuit sequi, quoniam fraudulentum videbat: miraris si post baptismum præuaricantem non absoluit Apostolus, quem in obligatione iniquitatis manere pronũciat? Sed hoc illis responsum sit. Ego autem nec Petrum dubitasse dico, nec verbis vnius præiudicio tantam causam strangulandam arbitror. Nam si putant dubitasse Petrum, nunquid & deus dubitauit qui ait ad Hieremiam prophetam: Sta in atrio domus domini, & responsum dabis omni Iudæ, iis qui veniunt adorare in domo domini, omnia verba quæ constitui tibi respõdere illis: noli auferre verbum, forsitan audient, & auertẽtur? Dicant ergo dominum ignorasse quid esset futurum. Sed non ignorantia eo verbo exprimitur: sed in scripturis diuinis frequens huiusmodi consuetudo aduertitur, eo quod simplex sit elocutio. Siquidem & ad Ezechiel dicit dominus: Fili hominis mittam ego te ad domum Israel, eos qui me exacerbauerunt, ipsi & patres eorum vsque in hodiernum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus, si fortè audient & terrebuntur. Nesciebat ergo eos posse aut non posse cõuerti? Non ergo semper dubitantis ista est elocutio. Denique ipsi sapientes seculi, qui omnẽ gloriam suam statuunt in expressione verborum, quod Latinè fortè dicimus, Græcè τάχα non vbique pro dubitatione posuerunt. Aiunt itaque dixisse primum suorum poetam: ἦ τάχα χήρη ἔσομαι, quod est, cito vidua ero. Et alibi: τάχα γάρ σε κατακτανέουσιν ἀχαιοὶ πάντες ἐφορμηθέντες. Non enim dubitaret omnibus simul insurgentibus, vnum facile ab vniuersis posse prosterni. Sed nos nostris magis quàm alienis vtamur. Deniq; habes in euangelio, quia ipse filius de patre ait, cùm misisset seruos ad vineã suam, & occisi essent, dixisse patrem: Mittam filium meum dilectissimum, forsitan ipsum verebuntur. Et alibi ex sua persona filius ait: Neque me scitis, neque patrem meum. Si enim me sciretis, & patrem meum forsitan sciretis. Si ergo his verbis vsus est Petrus, quib' dominus vsus est sine præiudicio sententiæ suæ, cur non accipiamus & Petrum his vsum sermonibus sine suæ fidei præiudicio? Neque poterat dubitare de Christi munere, qui sibi soluendorum peccatorum dedèrat potestatem, præsertim cùm versutiis hæreticorum locum non deberet relinquere, qui ideo volunt spem hominũ destituere, vt iterãdi baptismatis apud desperantes facilius inducant persuasionem. Sed Apostoli hoc habentes secundum Christi magisterium pœnitentiam docuerunt, spoponderunt veniam, culpã relaxauerũt: sicut & docuit Dauid, dicẽs: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Vtrunque enim beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, & cuius peccatum tegitur operibus bonis. Qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatum suum: sed etiam emendationibus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei im-

(Margin: Matth. 27. — Esaiæ. 43. — Act. 8. — Matth. 8. — Hierem. 26. — Ezech. 3. — Iliad. 3. — Matth. 21. — Ioan. 8. — Psalm. 31.)

ei imputetur peccatū. Ergo tegam' lapsus nostros posterio A tribus factis, mundemus fletib', vt audiat nos dominus deus noster ingemiscentes, sicut audiuit lachrymantem Effrem, quemadmodum scriptum est, dicente deo: Audiens audiui Effrē lachrymantē. Et ipsa verba Effrem lamētantis expressit dicens: Castigasti me, & castigatus sum, sicut vitulus non sum edoctus. Vitulus enim ludit, & præsepe deserit, & ideo Effrem sicut vitulus non est edoctus longe positus à præsepi, quia præsepe domini deseruit, & Hierobnam secutus vitulos adorauit, quod prophetia futurum per Aaron indicauerat, sic lapsurum populum Iudæorum. Ideoq; agens pœnitentiam dicit: Couerte me, & conuertar: quia tu dominus meus: quia in nouissimo captiuitatis meæ pœnitentiam egi, & postquā cognoui, ingemui super dies confusionis, & subiectus sum tibi, quia accepi opprobrium & demonstraui te.

Hierem. 31. Tob. 2. Hierem. 31.

De instructione atque exhortatione ad lamenta pœnitentiæ ex diuersis sacræ scripturæ sententiis atque exemplis. Cap. VI.

Aduertimus quomodo agēda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus, vt peccati dies B confusionis appelletur. Confusio est enim quādo Christus negatur. Et ideo subiiciamus nos deo, vt non subditi simus peccato, & delictorū nostrorum memoriam recensentes tanquam opprobrium erubescamus, non velut quandam gloriam prædicemus, sicut quidam expugnata pudicitia, oppressa iustitia gloriantur: & tanta fiat conuersio, vt qui deum non agnoscebamus, ipsi eum iam aliis demonstremus: motus autem dominus tali conuersione nostra respondeat: A iuuentute mea es tu filius dilectus mihi Effrem, vt puer in deliciis, quoniam eo quòd sermones mei in ipso sunt, memoria memor ero eius, propterea festinaui super illum, misericordia miserebor eius, dixit dominus. Quam autē misericordiā nobis polliceatur, infra ostendit dicēs: Inebriaui omnē animam sitientē, & omnē animam esurientē satiaui. Ideo exurrexi, & vidi: & somn' meus mihi dulcis est. Aduertimus quòd peccātib' dominus sacraméta promittat sua, & ideo omnes cōuertamur ad dominū. Si isti C non conuertuntur, vel vos reuertimini qui lapsu vario de innocentiæ fideique præcelso fastigio decidistis. Bonū dominum habemus, qui velit donare omnibus, qui te per prophetā vocauit, dicens: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, vt iudicemur. Ego, inquit, memor non ero, tu autem memor esto. hoc est, non reuoco illa. quæcunque delicta donaui tibi, velut quadam obliuione tecta sint, tu autē memor esto. Ego, inquit, memor nō ero propter gratiam, tu memor esto propter correctionem: memor esto vt scias donatum esse peccatum, ne glorieris quasi innocens, ne te iustificando plus ingraueris. sed si vis iustificari, fatere delictum tuum. Soluit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum. Vides quid à te exigat deus tuus, vt memor sis eius quā accepisti gratię. Non glorieris quasi non acceperis. Vides qua remissionis pollicitatione te prouocet ad confitendū. Vide ne reluctando mādatis cœlestibus in deuotionem Iudæorū incidas, quibus dicit dominus Iesus: Cantauimus vobis, & D non saltastis: lamentauimus, & nō plorastis. Vilis sermo, sed non vile mysterium. Et ideo cauendū ne quis vulgari quadam sermonis huius deceptus interpretatione, putet nobis saltationis lubricæ histrionicos motus, & scenæ deliraméta mandari (hæc etiam in adolescentula ætate vitiosa sunt) sed saltationem eam mandauit, qua saltauit Dauid ante arcam domini. Totum enim decet quicquid defertur religioni, vt nullum obsequium quod proficiat ad cultum & obseruantiam Christi, erubescamus. Nō ergo illa deliciarum comes, atque luxurię saltatio prędicatur: sed qua vnusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Saltabat spiritaliter Paulus cū se pro nobis extenderet, & posteriora obliuiscēs, priora appetens, contenderet ad brauium Christi. Tu quoque cùm ad baptismum venis, manus eleuare, pedes quibus ad æterna conscendas, velociores habere admoneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes. Hoc est ergo mysterium: Cantauimus vobis, noui vtique canticum testamenti, & non saltastis, hoc est, non eleuastis animum ad spiritalem gratiam. Lamentauimus, & non plorastis: hoc est, nō egistis pœnitentiam. Et ideo derelictus est Iudæorum populus, quia nec egit pœnitentiam, & gratiam refutauit. Per Ioannem pœnitentia, per Christum gratia. Illam quasi dominus donat, illam quasi seruus annunciat. Vtrunque igitur ecclesia custodit, vt & consequatur gratiam, & non abiiciat pœnitentiam. Gratia enim munus largientis est, pœnitentia delinquentis remedium. Sciuit Hieremias magnum remedium esse pœnitentiæ, quam in Threnis suis suscepit pro Hierusalem, & ipsam inducit agentem Hierusalem, dicens: Plorans plorauit in nocte, & lachrymę eius in maxillis eius, nec est qui consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Viæ Sion lugent. Et adiecit: in his ergo fleo, oculi mei caligauerunt à fletu, quia elōgatur à me qui me consolabatur. Aduertimus quòd hunc malorum suorum acerbissimum cumulum arbitrabatur, quia deerat qui consolaretur mœrentem. Quomodo ergo vos ipsam consolationem aufertis, qui spem relaxandæ negatis pœnitentiæ? Sed audiant qui agunt pœnitentiam, quomodo agere debeant, quo studio, quo affectu, qua mentis intentione, qua intimorum concussione viscerum, qua cordis conuersione. Vide, inquit, domine, quia tribulor, venter meus turbatus est à fletu meo, cōuersum est cor meum in me. Cognouisti intentionem animi, fidem mentis cognosce, & habitum corporis. Sederunt, inquit, in terra, tacuerunt seniores filiæ Sion, & imposuerunt terram super caput suum, præcinxerūt se cilicio, deduxerūt in terram principes; virgines Hierusalem defecerunt in lachrymis; oculi mei caligauerunt. Turbatus est vēter meus, effusa est in terra gloria mea. Sic fleuit & Niniue populus, & denunciatum excidium ciuitatis euasit. Tanta est enim pœnitentiæ medicina, vt mutare videatur suam deus sententiam. In te est igitur vt euadas. vult se rogari domin', vult de se sperari, vult sibi supplicari. Homo es, & vis rogari vt ignoscas, & putas deum tibi non roganti ignoscere? Ipse dominus Hierusalem fleuit, vt quia ipsa flere nolebat, domini lachrymis ad veniam pertineret. Ipse nos flere vult, vt euadere possimus sicut habes scriptum in euangelio: Filiæ Hierusalem nolite me flere, sed vosipsas flete. Fleuit Dauid, & meruit vt mortem populi percūtis diuina remoueret misericordia, quando tribus sibi propositis optionibus, eam tamen in qua maiorem domini miserationem experiretur, elegit. Quid erubescis tu peccata tua flere, cùm deus prophetas iusserit flere pro populis? Denique & Ezechiel iussus est flere Hierusalem, & accepit librum in cuius capite scripta erant, lamentatio, & melos, & væ: duo tristia, & vnum delectabile: quoniam ille saluus erit in futurum, qui in hoc seculo plus fleuerit. Cor enim sapientum in domo luctus, & cor stultorum in domo epularum. Et ipse dominus ait: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.

Hierem. 31. Esai. 43. Lu. 7. 2. Reg. 6. Philip. 3. Threni. 1. Ibidem. Ionę 3. Luc. 23. 2. Reg. 24. Ezech. 2. Eccle. 7. Luc. 6.

De Lazaro suscitato, & fletu sororum eius. De lachrymatione quoque Iesu, ubi spiritalis resurrectio peccatorum innuitur. De inuidia quoque Iudæorum qui Lazarum interficere cogitabant, quorum duritiæ Nouatiani successores sunt, qui per pœnitentiam suscitatos interficere nolunt. Caput VII.

Fleamus igitur ad tempus, vt exultemus in æternum. Timeamus dominū, præueniamus eum confitēdo peccata nostra. Corrigamus lapsus nostros, emendemus errorem, ne & de nobis dicatur: Heu me anima, quia periit timor tuus à terra: & qui corrigat, in hominibus non est. Quid vereris apud bonum dominū tuas iniquitates fateri? Dic, inquit, iniquitates tuas, vt iustificeris. Adhuc reo culpæ, iustificationis præmia proponuntur. Ille enim iustificatur, qui proprium crimen sponte agnouerit. Denique iustus in exordio sermonis accusator est sui. Nouit omnia dominus, sed expectat vocem tuam: non vt puniat, sed vt ignoscat. non vult vt insultet tibi diabolus, & celantem peccata tua arguat. Præueni accusatorem tuum. si te ipse accusaueris, accusatorem nullum timebis. si te detuleris ipse, & si mortuus fueris reuiuisces. Veniet ad monumentum Christus, & si viderit flere pro te Martham bonam fœminam ministerij, & flere Mariā quæ attētè audiebat verbum

Esai. 44. Prou. 18. Ioan. 11.

bum dei, sicut sancta ecclesia quæ optimam partem sibi elegit: mouebitur misericordia, cùm viderit in tuo obitu lachrymas plurimorum, & dicet: Vbi posuistis eum? hoc est, est, in quo rerum statu est, in quo pœnitentium ordine? Videam quē fletis, vt lachrymis suis ipse me moueat. Videam si iam peccato ei cuius venia poscitur, defunctus est. Dicet plebs: Veni, & vide. Quid est veni? Hoc est, veniat peccatorum remissio, veniat defunctorum vita, mortuorum resurrectio, veniat & in hunc peccatorem regnum tuum. Veniet itaque, & leuari lapidem iubebit, quem ceruicibus peccatoris lapsus imposuit. Potuit remouere lapidem imperio sermonis. Iubenti enim Christo etiam insensibilis solet natura obedire. Poterat tacita vi operationis occultæ transferre saxum sepulchri, in cuius passione remotis lapidibus plurima defunctorum sepulchra patuerunt: sed hominibus iussit vt remouerent lapidem: in veritate quidem, vt increduli crederent quod videbant, & aspicerēt resurgentem mortuum. In typo autem, quod nobis donaret vt leuaremus delictorum onera, moles quasdā reorum. Nostrum est onera remouere, illius est resuscitare, illius educere de sepulchris exutos vinculis. Videns itaque graue onus peccatoris illachrymat dominus Iesus. solam enim flere non patitur ecclesiam. Compatitur dilectæ suæ, & dicit defuncto: Veni foras: hoc est, Quid iaces in tenebris conscientiæ, & delictorū tuorum sordib⁹ quodam reorum carcere? Exi foras, delictum proprium prode, vt iustificeris. Ore confessio fit ad salutem. Si confessus fuerit à Christo vocatus, claustra rumpentur, & omnia soluentur vincula, etsi corruptelæ corporeæ fœtor grauis sit. Quatriduum enim habebat ille cuius fœtebat in tumulo caro. cuius autem caro non vidit corruptionem, triduo fuit in sepulchro. Carnis enim vitia nesciuit, quæ ex quatuor constat elementorū substantiis. Quantumlibet ergo mortui fœtor sit, aboletur omnis vbi sacrū redoleuerit vnguentum: & surgit defunctus, & soluere iubetur eius vincula, quę adhuc in peccato sunt: tollere velamen de facie eius, quod veritatē gratiæ quam acceperat, obūbrabat. Sed quia venia donatus est, reuelare faciem, aperire vultum iubetur. Non habet enim quod erubescat, cui peccatū remissum est. In tanta verò domini gratia, tantóque diuini muneris miraculo, cùm oporteret vniuersos letari, cōmouebantur impij, & aduersus Christum concilium congregabant: Lazarum quoque interficere volebant. Nónne merito eorum successores vos fore cognoscitis, quorum duritiæ hæredes estis? Nam & vos indignamini, & cōtra ecclesiā congregatis concilium: quia videtis mortuos in ecclesia reuiuiscere, & peccatorum indulta venia resuscitari. Itaq;, quod in vobis est, per inuidiam rursus vultis interficere suscitatos. Sed Iesus non reuocat beneficia, imò cumulo suæ liberalitatis amplificat. Reuisit solicitè resuscitatū, & celebratæ resurrectionis gratia lætus ad cœnam venit, quam ei sua præparauit ecclesia, in qua ille qui fuerat mortuus, vnus inter discumbentes cum Christo inuenitur. Tunc mirātur omnes qui vidēt puro vtique obtutu mentis, qui inuidere non norunt. Tales enim ecclesia filios habet. Mirantur (vt dixi) quomodo ille qui iacebat in tumulo heri & nudiustertius, vnus sit de discumbentibus cum domino Iesu. Ipsa Maria mittit vnguentum in pedes domini Iesu. Ideo forte in pedes, quia vnus de infimis ereptus est morti. Omnes enim corpus Christi sumus, sed alij fortè superiora mēbra sunt. Os erat Christi Apostolus qui dicebat: Experimētum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Os eius prophetæ per quos loquebatur futura. Vtinā ego pes eius esse merear, & mittat in me Maria vnguentum suum preciosum, & vngat, & peccata extergat.

Ioan.11. Rom.10. Psal.15. Ioan.12. Ibidem. 2. Corin.13.

De spiritalibus unguentis, atque inibi author quædam modeste de seipso subiicit. Caput VIII.

Qvod igitur de Lazaro legimus, in vnoquoq; debemus conuerso peccatore credere, qui licet fœtorem habeat, tamen fidei preciosæ emendatur vnguento. Tantū enim gratiæ fides habet, vt vbi ante diē fœtebat mortuus, illic bono odore tota repleatur domus. Fœtebat Corinthia domus quando scriptum est de ea: Auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes. Fœtor enim erat, quia modicū fermentum totam massam corruperat. Cœpit bene olere cùm dicitur: Si cui quid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, propter vos in persona Christi. Itaq; liberato peccatore factum est in eo gaudium magnum, & redoluit domus tota suauitate gratiæ. Vnde bene conscius quod omnes apostolicæ remissionis perfudisset vnguento, ait: Christi bonus odor sumus deo in his qui salui fiunt. Huius igitur effusione vnguenti lætantur omnes, solus Iudas contradicit. Ergo & nunc qui præuaricator est, contradicit: reprèhendit qui proditor, sed à Christo ipse reprehenditur, qui dominicę remedium mortis ignorat, & tamē mysterium sepulturæ non intelligit. Ideo enim & passus & mortuus est domin⁹, vt nos redimeret à morte. Hoc excellentissimum indicat precium suæ mortis, quo peccator absoluitur, & in nouam assumitur gratiam, vt veniant & mirentur omnes quomodo cum Christo recumbat, & laudantes deum dicant: Manducemus & epulemur, quia hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Si quis autem infidelis obiecerit, quare cum publicanis & peccatoribus manducet, respōdetur ei: Non opus est sanis medicus, sed his qui malè habent. Ostende igitur medico vulnus tuum, vt sanari possis: & si non monstraueris, nouit: sed à te expectat audire vocem tuam. Absterge lachrymis cicatrices tuas. Sic peccatum mulier illa in euangelio fœtorémque sui erroris abstersit, sic culpam diluit, dum Iesu pedes lachrymis lauit. Vtinam mihi quoque pedum tuorum lutum Iesu reserues, quos dum in me deambulas, inquinasti. Vtinam sordes vestigiorū tuorum detergēdas mihi offeras, quas ego actu meo tuis affixi gressibus. Sed vnde mihi aqua viua, qua pedes tuos possim lauare? Si aquam non habeo, habeo lachrymas, quib⁹ dum pedes tuos lauo, vtinam me ipsum diluam. Vnde mihi vt de me dicas: Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit mult[illegible] Plus debuisse me fateor, & plus dimissum mihi, qui de forensium strepitu iurgiorum, & à publicæ terrore admi[illegible]strationis, ad sacerdotium vocatus sum: & ideo vereor ne ingratus inueniar, si minus diligam, cui plus dimissum est. Sed nō omnes mulierem istam æquare possunt, quæ etiam Simoni, qui prandium domino dabat, merito prælata est, quæ omnibus qui volunt veniam promereri, magisterium præstitit, osculando pedes Christi, lachrymis lauando, tergēdo crinibus, vngendo vnguento. In osculo insigne charitatis est, & ideo dicit dominus Iesus: Osculetur me ab osculo oris sui. Capilli quid significant, nisi vt mouearis inclinata omni insularum dignitate secularium ad obsecrandam indulgentiam, ad terram te ipse prosternas: vt humi iacens moueas misericordiam? Vnguento quoque bonę cōuersationis exprimitur odor. Rex nempe erat Dauid, & dicebat: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo. Et ideo tantam gratiam meruit, vt ex eius familia virgo eligeretur quæ nobis partu proprio Christum ederet. Ideo & ista in euangelio prædicatur mulier. Tamen si hanc æquare non possumus, scit dominus Iesus & infirmis subuenire, vbi nō est quæ possit parare conuiuium, quæ deferre vnguentum, fontē aquæ viuæ secum portare. Venit ipse ad sepulchrum. Vtinam ergo ad hoc monumentum meum digneris accedere domine Iesu, tuis me lachrymis laues, quoniam durioribus oculis non habeo tantas lachrymas, vt possim mea lauare delicta. Si illachrymaueris pro me, saluus ero: si dignus fuero lachrymis tuis, fœtorem abstergo delictorum omnium. Si fuero dignus vt paulisper illachrymes, vocabis me de monumento huius corporis, & dices: Exi foras. vt non intra corporis huius angustias inclusæ teneantur cogitationes meæ, sed egrediantur ad Christum, in lumine versentur, vt non cogitem opera tenebrarum, sed opera lucis. Qui enim peccatum cogitat, intra suam conscientiam studet se ipse includere. Voca ergo foras seruum tuum. Quamuis ligatus vinculis peccatorum meorum vinctos habeam pedes, innexas manus, & cogitationibus & operibus mortuis iam sepultus, te vocante liber egrediar, & inueniar vnus de discumbentibus in conuiuio tuo, & domus tua precioso repleatur vnguento, si quem redimere dignatus es, custodieris. Dicetur enim: Ecce ille non in ecclesiæ nutritus sinu, non edomitus à puero, sed raptus à tribunalibus, abductus

1.Cor.5. 2.Corin.2. Ibidem. Ioan.12. Luce.15. Matth.9. Luc.7. Ibidem. Canti.1. Psal.6. Ioan.11. Ioan.12.

vanitatibus seculi huius, à præconis voce ad Psalmistæ assuefactus canticum, in sacerdotio manet nô virtute sua, sed Christi gratia, & inter conuiuas mensæ cœlestis recumbit. Serua domine munus tuum, custodi donum quod contulisti etiam refugienti. Ego sciebam quòd nô eram dignus vocari episcopus, quoniam dederam me seculo huic: sed gratia tua sum quod sum, & sum quidem minimus omnium episcoporum, & infimus merito. tamen quia & ego laborem aliquem pro sancta ecclesia tua suscepi, hunc fructum tuere, ne quem perditum vocasti ad sacerdotium, eum sacerdotem perire patiaris: ac primum vt cödolere norimus peccantibus affectu intimo. Hæc enim summa virtus, quia scriptû est: Et non gaudebis super filiis Iuda in die perditionis eorû, & ne magna loquaris in die tribulationis eorum. sed quotienscunq; peccatum alicuius lapsi exponitur, côpatiar: nec superbè increpê, sed lugeam & defleam: vt dum alium fleo, me ipsum defleam dicens: iustificata est magis Thamar quàm ego. Fortasse adolescentula lapsa sit occasionibus, quæ delictorû fomites sunt, decepta ac præcipitata sit: peccamus & seniores. Repugnat in nobis lex huius carnis legi mentis nostræ, & captiuos nos trahit in peccatum, vt faciamus quod nolumus. Illi de ætate suppetit excusatio, mihi iam nulla. Illa enim debet discere, nos docere. Ergo iustificata est magis Thamar quàm ego. Incusamus alicuius auaritiam, recordemur si nihil ipsi auarè fecimus: & si fecimus, quoniam radix est malorum auaritia, & tanquam sub terra occultè in nostro serpit corpore: dicamus singuli, iustificata est magis Thamar quàm ego. Si commoti fuerimus in quenquam grauiter, leuiorem causam laicus habet quàm episcopus: eo quod commotus egerit aliquid, retractemus nobiscum, & dicamus: iustificatus est magis iste qui commotionis arguitur, quàm ego. Hæc enim si dicamus, ipsi nobis cauemus, ne dicat nobis dominus Iesus, aut quisquam de discipulis eius: Festucam in oculo fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non vides? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Non ergo erubescamus dicere grauiorem nostram culpam esse quàm eius quem arguendum putamus, quia dixit hoc Iudas qui arguebat Thamar, & recordatus suam ipse culpam ait: Iustificata est magis Thamar quâ ego. in quo & altitudo mysterij est, & morale præceptum, & ideo culpæ eius deputatum non est, quia ipse se accusauit prius quam ab aliis accusaretur. Non ergo gaudeamus super alicuius peccato, sed magis lugeamus: quia scriptum est: Noli supergaudere mihi inimica mea quia cecidi, sed resurgam: quoniam si sedero in tenebris, dominus illuminabit me. Iram domini sustinebo, quia peccaui ei, donec iustificet caussam meam, & faciat iudicium meum, & educat me ad lumen, & videbo iustitiam eius, & videbit inimica mea, & cooperietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi est dominus deus tuus? Oculi mei videbunt eam, & erit in conculcationem sicut lutum in via. Nec immerito, quoniam qui lapsu alieno gaudet, diaboli gaudet victoria. Et ideo doleamus magis cùm audimus periisse hominem, pro quo Christus mortuus est, qui nec in messe stipulam negligit. Atque vtinam hanc stipulam in messe, hoc est inanem auenam fructus mei non abiiciat, sed colligat, sicut ait: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & racemum in vindemia. vt vel primitiua manducet in me gratiæ suæ, et si posteriora non approbem. Ergo & agendam pœnitentiam, & tribuendam veniam credere nos conuenit, vt veniam tamen tanquam ex fide speremus, non tanquam ex debito. Aliud est enim mereri, aliud præsumere. Tanquam ex syngrapha fides impetrat. Præsumptio autem arroganti est propior quàm roganti. Prius solue debitum, vt quod speraueris, impetrare merearis. Solue boni affectum debitoris, vt vsuram non facias: sed fidei tuæ censu contracti nominis fœnus euacues. Plura soluëdi habet subsidia qui deo, quàm is qui homini debet. Homo pecuniam po pecunia reposcit, quæ non semper debitori præsto est. deus affectum exigit, qui in tua potestate est. Nemo pauper est qui deo debet, nisi qui seipsum pauperem fecerit. Et si non habet quæ vendat, habet quæ soluat. Oratio, lachrymæ, ieiunia, debitoris boni census est, multóque vberior quàm si quis ex preciis fundorum pecuniam sine fide deferat. Denique pauper erat Ananias cùm vendito agro pecuniam deferret ad apostolos, vnde nec soluere se potuit, sed implicauit. Diues illa vidua quæ duo ęra minuta in gazophylacium misit, de qua dictum est: Hæc vidua paupercula plus omnib[us] misit. Non enim pecuniam deus, sed fidem quærit.

Gene. 38. — 1. Timo. 6. — Matth. 7. — Michee. 7. — Ibidem. — Actu. 5. — Luca. 21.

De eleemosyna qua intentione fieri debeat. De falsæ quoque & infructuosæ pœnitentiæ multiplicibus modis.

Caput IX.

NEque ego abnuo liberalitatibus in pauperes factis posse minui peccatum, sed si fides commendet expensas. Quid enim prodest collatio patrimonij sine gratia charitatis? Sunt qui iactantiam solam decore largitatis affectent, vt eo se probatos vulgo velint, quod sibi nihil reliquerint: sed dum præsentis seculi mercedem requirunt, non recödunt in futurum: & quia hic perceperunt mercedem suam, illic sperare non possunt. Sunt qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi ecclesiæ contulerunt, postea reuocandas putarunt: quibus nec prima merces rata est, nec secunda, quia nec prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium. Sût quos pœnituerit opes suas diuisisse pauperibus: sed eos qui pœnitentiam agunt, hoc solum † pœnitere non debet, ne ipsius pœnitëtię agant pœnitentiã. Nam plerique futuri supplicij metu, peccatorû suorum côscij pœnitentiam petunt: & cùm acceperint, publicę supplicationis reuocâtur pudore. Hi videntur malorum petisse pœnitentiam, agere bonorum. Nonnulli ideo poscunt pœnitentiam, vt statim sibi reddi communionem velint. hi non tam se soluere cupiunt, quàm sacerdotem ligare. Suam enim conscientiam non exuunt, sacerdotis induût. Præceptum est: Nolite sanctum dare canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos. hoc est, immundis impuritatibus † sacræ communionis non impendenda consortia. Itaque videas eos mutata veste incedere, quos lugere & gemere oportebat, quia vestem illam oblationis & gratiæ sordidarunt: fœminas autem margaritis onerare aures, curuare ceruices, quas bene Christo, non auro inclinarent: quæ seipsas flere debebant, quòd margaritam quæ de cœlo est, perdiderunt. Sunt etiam qui arbitrentur hoc esse pœnitentiam, si abstineant à sacramentis cœlestibus. Hi sæuiores in se iudices sunt, qui pœnam præscribunt sibi, declinant remedium, quos vel pœnam suam conueniebat dolere, quia cœlesti fraudarentur gratia. Alij proposita spe agendæ pœnitentiæ licentiam sibi delinquendi propagatam putant, cùm pœnitentia remedium peccati sit, non peccâdi incentiuum. Vulneri enim medicamentum necessarium est, non vulnus medicamento: quia propter vulnus medicamentum quæritur, non propter medicamentum vulnus desideratur. Infirma deinde spes quæ committitur tempori, cùm omne tempus incertum sit, nô omni spes tempori sit vt superstes.

Matth. 6. — † hoc solü d mere oportet, ne &c. — Matth. 7. — † spiritibus

Quod pœnitentia sit facienda cum humilitate & oratione atque fletu, quorum necessitas exemplis scripturæ probatur. De pœnitentia quoque publica in ecclesia non iteranda, & de renunciatione sui ipsius, atque pristinæ vitæ, atque crucis dominicæ baiulatione pœnitentibus opportunis. *Caput X.*

AN quisquam ferat vt erubescas deum rogare, qui non erubescis rogare hominem: & pudeat te deo supplicare quem non lates, cùm te nô pudeat peccata tua homini quem lateas confiteri? An testes precationis & conscios refugis, cùm si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres vt dignentur interuenire, ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros paternæ etiam veniæ precatores? Hoc ergo in ecclesia facere fastidis, vt deo supplices, vt patrocinium tibi ad deum obsecrandum sanctæ plebis requiras, vbi nihil est quod pudori esse debeat, nisi non fateri, cùm omnes simus peccatores, vbi ille laudabilior qui humilior: ille iustior, qui sibi abiectior? Fleat pro te mater ecclesia, & culpam tuam lachrymis lauet. videat te Christus mœrentem, vt dicat: Beati tristes, quia gaudebitis. Amat, vt pro

Luca. 6.

Lucæ.7. pro vno multi rogent. Denique in euangelio motus viduæ lachrymis, quia plurimi pro ea flebant, filium eius resuscitauit. Ideo citius exaudiuit Iesus Petrum vt Dorcas resurgeret, quia pauperes mortem mulieris ingemiscebant. Acto.9. Ideo ipsi Petro statim dimisit, quia amarissime fleuit. Et tu si amarissime fleas, Christus ad te respiciet, culpa discedet. Vsus doloris ablegat luxuriam criminis, erroris delicias. Ita dum dolemus admissa, admittenda excludimus, & fit quędam de condemnatione culpæ, disciplina innocētiæ. Nil ergo te reuocet à pœnitentia, hæc tibi communis cum sanctis est. Vtinámque imitanda talis, qualis sanctorū deploratio. Psal.101. Dauid manducabat sicut panem cinerem, & potum suum lachrymis temperabat. Ideo nūc amplius gaudet, qui amplius fleuit. Per exitus aquarū descenderunt, inquit, oculi mei. Ioānes multū plorauit, & reuelata sibi dicit Christi mysteria. At vero illa mulier quæ cū esset in peccatis, & deberet flere, gaudebat, & veste purpurea atq; coccinea operiebatur, & auro se multo & preciosis lapidibus ornabat, æterni fletus luget ærumnam. Merito reprehenduntur qui sæpius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent pœnitentiam, iterandam posteanō putarēt: quia sicut vnum baptisma, ita vna pœnitentia, quæ tamen publice agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: sed hęc delictorum leuiorum, illa grauiorum. Facilius autem inueni qui innocentiam seruauerint, q̄ qui congrue egerint pœnitentiam. An quisquam illam pœnitētiam putat, vbi acquirendæ ambitio dignitatis, vbi vini effusio, vbi ipsius copulæ coniugalis vsus? Renunciandum seculo est, somno ipsi minus indulgendum quàm natura postulat, interpellandus est gemitibus, interrumpendus est suspiriis, sequestrandus orationibus, viuendum ita, vt vitali huic moriamur vsui, seipsum sibi homo abneget, & totus mutetur: sicut quendam adolescentē fabulæ ferunt post amores meretricios peregre profectum, & abolito amore regressum postea veteri occurrisse dilectæ, quæ vbi non interpellatā mirata putauerit non recognitam, rursus occurrēs dixerit: Ego sum: responderit ille: Sed ego nō sum ego. Vnde bene dominus ait: Matth.16. Qui vult post me venire, abneget semetipsum sibi, & tollat crucē suam, & sequatur me. Etenim qui mortui & sepulti Christo sunt, non debent iterum velut viuentes de hoc mundo decernere. Ne tetigeritis, inquit, nec attaminaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu, eo quod ipse huius vitæ vsus corruptela sit integritatis.

De non differendo pœnitētiam. Et de grauitate pœnæ conscientiæ pretertiorum peccatorum memoris, & qua ratione seipsam abscondere non possit. De motibus quoque sensitiuis menti repugnantibus quomodo ad petrā Christum elidi debeant. *Cap. XI.*

BOna ergo pœnitentia: quæ si non esset, omnes ad senectutem differrent ablutionis gratiam. Quib' satis responsi sit, quia melius est vt habeam quod farciam, quàm non habeam quo vestiar. Sed sicut semel assuta redintegrantur, ita frequenter suta soluuntur. Eos autem qui pœnitentiam differunt, satis ipse dominus admonuit dicens: Math.3. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Nescimus qua hora fur veniat, nescimus an proxima nocte à nobis reposcatur anima. Gene.3. Adam post culpam statim de paradiso deus eiecit, non distulit, sed statim separauit à deliciis, vt ageret pœnitentiam, statim tunicam vestiuit pelliceam, non sericam. Quid enim quod differas? An vt plura peccata committas? Ergo quia deus bonus est, ideo tu malus, & diuitias bonitatis eius & patientiæ contemnis? Roma.2. Sed bonitas domini magis ad pœnitentiam te debet adducere. Ideo ad omnes sanctus Dauid dicit: Psalm.94. Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante dominum nostrum qui fecit nos. De peccatore autem sine pœnitētia mortuo, quia nihil aliud superest nisi grauiter mœrere, nisi flere, habes plorantem ipsum & dicentem: 2.Reg.19. Filius meus Absalon. Qui enim penitus est mortuus, sine vlla exceptione defletur. De his qui exules atque peregrini limitū paternorum, quos lex Moysi sancta pręscripsit, mundanis implicabantur erroribus, audis canētem: Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus dum recordaremur Sion. Psalm.136. Inducit enim lapsorum gemitus in ipso tempore præsentium, & rerum labentium adhuc positos statu debere resipiscere, & eorum videlicet exemplo qui propter peccati precium deducti erant in captiuitatis ærumnā. Nihil est autem quod tam summo dolori sit quàm si vnusquisque positus sub captiuitate peccati recordetur vnde lapsus sit, atque vnde deciderit, eo quod ad corpoream atque terrenā ab illa speciosa ac pulchra diuinæ cognitionis intētione deflexerit. Gene.3. Sic habes Adam abscondentem se vbi deū cognouit esse præsentem, & quæsitum latere voluisse, & vocatum à domino ea voce quæ latentis morderet affectum, hoc est, Adam vbi es? hoc est, cur te abscondis? Cur lates? Cur fugis eum quē videre desiderabas? Ita grauis culpa est consciētię, vt sine iudice ipsa se puniat, & velare se cupiat, & tamen apud deum nuda sit. Et ideo nemo in peccato positus arrogare sibi debet authoritatem aut vsurpationem sacramentorum, quia scriptū est: Gene.4. Peccasti, quiesce. Quod in præsenti psalmo Dauid dicit. Psal.136. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Et infra: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Si enim caro menti repugnat, nec subdita est animi gubernaculo, & mentis imperio, aliena est terra, quæ non domatur exercitio cultoris: & ideo nō potest fructus charitatis, patientiam pacis afferre. Melius est ergo tunc quiescere, cum exercere non queas opera pœnitentiæ, ne in ipsa pœnitētia fiat quod postea indigeat pœnitentia. Quæ si semel fuerit vsurpata, nec iure celebrata: nec prioris fructum obtinet, & aufert vsum posterioris. Sane & cum caro repugnat, mens ad dominum debet esse intenta: & si opera non sequuntur, fides desideret: & si impugnant vel carnis illecebræ, vel potestates aduersariæ, maneat mens deo dedita. Tunc enim maxime vrgemur cum caro cedit, & sunt qui vehementer incumbāt miserę animę, quærentes omne auferre præsidium. Psalm.136. Vnde illud est: Exinanite exinanite vsque ad fundamentum in ea. Quam miseratus Dauid ait: Filia Babylonis misera. Misera vtique, quia Babylonis filia est, quæ dei filia esse desiuit. Cui tamen medicum inuitat dicens: Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram, hoc est, qui infirmas & lubricas cogitationes elidat ad Christum: qui omnes irrationabiles motus sui reuerentia & disceptatione cōminuat: vt si adulterino quis amore rapiatur, excludat ignem, copulamque meretricis, & se studio suo abdicet, vt Christū acquirat. Didicimus ergo & agendam pœnitentiam, & eo agēdam tempore quo culpæ deferuescat luxuria, & in captiuitate peccati positos, reuerentiores nos, nō vsurpatores esse debere. Nam si Moysi propius accedere gestienti, vt cognitionem mysterij cœlestis hauriret, dicitur: Exod.3. Solue calceamentum pedum tuorum: quanto magis nos animæ nostrę pedes exuere vinculis corporalibus, & gressus omnes mūdi istius nexu debemus absoluere?

FINIS.

Diui Ambrosij

AD POENITENTIAM AGENDAM EXHORTATIO.

ADmoneo vos fratres in conspectū dei; timori vestro adiungere timorem meum. Qui autem non timet, timentem me contemnit, sed malo suo. Audite ergo quę dicturus sum. Certus sum quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere sine peccato, sed si vitam sine crimine duxerit, & alia peccata habuerit, quæ quotidie dimittantur in oratione dicēti: Math.6. Dimitte nobis de-

bita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: & aliis faciat quod sibi à deo cupit fieri: quando diem finierit, vitam non finit, sed transit de vita in vitam. Siue iste voluntate sua currat ad baptismum, siue in periculo cōstitutus baptizetur, & exeat ad dominum vadit, ad requiem vadit. Baptizatus homo si postea desertor violatórq; sacramenti fuerit, peccat, & deum repellit à se. Si auté agat pœnitentiam ex toto corde, vbi deus videt, saluabitur, sicut vidit cor Dauid quādo increpatus à propheta grauiter post comminationes terribiles dei exclamauit, dicens: Peccaui. & mox vt audiuit, abstulit peccatum suum. Quantum valent tres syllabæ. Tres enim syllabæ sunt, Peccaui, sed in istis tribus syllabis flamma sacrificij cordis eius ad cœlum ascendit. Ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, & solutus fuerit à ligamento quo erat constrictus, & à Christi corpore separatus, & bene post pœnitētiam vixerit & post reconciliationem: cùm defunctus fuerit, ad dominū vadit, ad requiem vadit, à regno dei non priuabitur, & à populo diaboli separabitur. Qui autem positus in vltima necessitate ægritudinis suæ acceperit pœnitentiā, & mox reconciliatus fuerit, & vadit, id est, exit de copore: fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed nō præsumo dicere quia bene hinc exit. Nō præsumo, non polliceor, non dico, non vos fallo, non vos decipio, non vobis promitto. Fidelis bene viuens, securus hinc exit. Agens pœnitentiam dum sanus est, & reconciliatus, si postea bene vixerit, securus est. Sed dicis: quid est si bene vixerit? vel in hoc nos instrue sacerdos bone, vt hoc sciamus. Illud nescire te dicis, an ille qui infirmus & impotēs est peccare, si pœnitentiam accipit, & mox transit, facinora sua relaxantur in die iudicij? Hinc nullam securitatem nobis das? Quid est bene viuere post pœnitentiā? doce nos. Dico vobis, abstinere ab ebriositate, à concupiscētia, à furto, à malo eloquio, ab ipso immoderato risu, à verbo ocioso, vnde reddituri sunt homines rationē in die iudicij. Ecce quàm leuia dixi, vt taceré grauia & pestifera. Et aliud dico. Non solum post pœnitentiam ab istis intus homo obseruare se debet, sed & ante pœnitentiam dum sanus est, quia nescit si possit ipsam pœnitētiam accipere, & confiteri deo & sacerdoti peccata sua. Ecce quod dixi post pœnitentiam, dico ante pœnitentiam melius. Agens verò pœnitentiam ad vltimum, & reconciliatus, si exierit, an securus hinc exeat, ego nō sum securus. Pœnitentiam dare possum, securitatem dare non possum. Quod dico attendite. Ego illud planius expono, ne aliquis me malè intelligat. Nunquid dico damnabitur? nō dico. sed nec liberabitur dico. An aliud mihi dicis, sancte episcope? Quid tibi dicam, nescio. Dixi non præsumo, non promitto, prorsus nescio de dei voluntate. Vis te frater à dubio liberari, vis quod incertum est euadere? Age pœnitentiam dum sanus es. Si enim agis veram pœnitentiam dum sanus es, & inuenerit te nouissimus dies, securus es. Ergo curre & recōcilieris. Si sic agis, securus es. Quare securus? vis dicam tibi? Quia egisti pœnitentiam eo tempore quo & peccare potuisti. Ecce dixi quare secus es. Si autem tunc agere vis ipsam pœnitentiam quando peccare iam non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Sed vnde scis, inquit, si fortè deus mihi misereatur, & dimittat mihi peccata mea? Bene dicis frater, bene dicis, vnde scio: & ideo tibi do pœnitentiam, quia nescio. At ille inquit: Ergo dimitte causam meam deo. Quid tu me verbis affligis, & non iudici me deo dimittis? Illius iudicio te cōmitto, eius iudicio me commēdo. Nam si scirem nihil tibi prodesse, non te admonerē, non te terrerem. Duæ res sunt, aut ignoscetur tibi, aut non tibi ignoscetur. Quid horum tibi futurum sit, nescio, sed do consilium: Dimitte incertum, & tene certum. Et dum viuis age pœnitentiam veram, vt cùm veneris in iudicium dei, non à deo confundaris, sed ab eo in regnum inducaris. Hoc præstante domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum.

Matth. 7. — 2. Reg. 12. — Matth. 12.

FINIS.

A

CAPITULA LIBRI DE FUGA SECULI.

Diui Ambrosij

D

MEDIOLANENSIS EPISCOPI de fuga seculi, Liber unus.

Qua ratione homo impediatur ut à terrenis se exuere, mentémque eleuare, & semper ascendere sine diuino auxilio non possit. Et quod ascendere uolens, nō læta seculi & amœna, sed plena doloris & luctus sequi debeat. Quod etiam saluus esse uolens, à Christo doceatur ut supra mundum ascendat, & hoc seculum fugiat. Caput I.

FRequens nobis de effugiendo seculo isto est sermo, atque vtinā quàm facilis sermo, tam cautus & solicitus affectus. Sed quod peius est, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offusio mentē occupat, vt quod studeas vitare, hoc cogites, animóque voluas. Quod cauere difficile est homini, exuere autē impossibile. Deniq; voti eā magis esse rem

Psalm. 118. quàm effectus, testatur Propheta dicendo: Declina cor meũ in testimonia tua, & non in auaritiam. Non enim in potestate nostra est cor nostrum, & nostræ cogitationes, quæ improuiso offusę mentem animúmque confundunt, atque aliò trahunt, quàm tu proposueris. Ad secularia reuocant, mundana inserunt, voluptuaria ingerunt, illicebrosa intexunt, ipsóque in tempore quo eleuare mentem paramus, insertis inanibus cogitatiõibus ad terrena plerunq; deiicimur. Quis autem tam beatus qui in corde suo semper ascẽdat? Sed hoc sine auxilio diuino quomodo fieri potest? Nullo profectò modo. Psal. 83. Denique supra eadem scriptura dicit: Beatus vir cuius est auxilium abs te domine, ascensus in corde eius. Beatus planè, quem delectatio non reuocat, quem voluptas non inclinat, qui ad inferiora nõ respicit. Genes. 19. Quod nec ipsius Loth vxor potuit euadere. Philip. 3. Quo admonitus exemplo Apostolus, posteriora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetẽs, festinabat ad brauium, & peruenire meruit, quia ante se Christũ videbat, à quo ad iustitię vocabatur coronam. Sed peruenit ille qui seipsum sibi abnegauit, vt Christũ lucraretur. Denique non ipse viuebat, sed viuebat in eo Christus. Nã quis inter tot passiones huius corporis, inter tantas illecebras huius seculi, tutum atq; intemeratũ seruare potest vestigium? Respexit oculus, & sensum mentis euertit. audiuit auris, & intentionem inflexit. inhalauit odor, & cogitationẽ impediuit. os libauit, & crimen reddidit. tactus cõtigit, & ignẽ adoleuit. Hiere. 9. Intrauit mors per fenestram, dixit propheta. Fenestra Matth. 5. tua est oculus tuus. Si videris mulierem ad concupiscẽdum, intrauit mors. si audias sermões meretricios, intrauit mors. si luxuria sensus tuos capiat, penetrauit mors. Et ideo qui vult ascendere: non læta seculi, non amœna, non delectabilia, sed plena doloris & fletus sequatur. Eccle. 7. Melius est enim ire in domum luctus, quàm in domum gaudij. Denique nec Adam de paradiso descendisset, nisi delectatione deceptus esset. Pulchrè igitur Dauid, qui periculosos homines etiam ipso aspectu fuerat expertus, beatum illum dicit cui spes omnis in dei nomine est. Sic enim non respicit in vanitates, & insanias falsas, si semper Christum intendat, si semper Christum interioribus oculis aspiciat. Vnde iterum ad Psalm. 118. seipsum conuersus ait: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Vanitas circus est, quia nihil prodest. vanitas est equorum velocitas, quia mẽdax ad salutem est. vanitas theatrum est, vanitas ludus omnis. Eccles. 1. Omnia vanitas, inquit, Ecclesiastes, quę in hoc seculo sunt. Denique qui saluus esse vult, supra mũdum ascendat, quærat verbum apud deum, fugiat hunc mundum, terras relinquat. Nõ enim potest percipere illud quod est, & est semper, nisi prius hinc fugerit. Vnde & Ioan. 14. dominus volẽs patri deo appropinquare apostolos, ait: Surgite eamus hinc.

Quod etiam lex doceat seculum esse fugiendum, & deum sequendum. Et de absolutione quatuor quæstionum secundum mysticum intellectũ per adaptationem ad diuersa genera uirtutum iuxta quatuor quæ posita sunt in lege circa urbes ad refugia dispositas. Caput II.

Docet te etiã lex fugiendum seculũ, deum sequendum. Nume. 35. Quid enim aliud docet cũ dicit: Disponetis vobis ciuitates ad refugiũ, & erunt vobis refugia, quo refugiat homicida omnis qui percusserit animam inuitus. Iosue. 20. Et infrà: Sex ciuitates ad refugia erunt vobis, tres ciuitates dabitis trans Iordanẽ, & tres ciuitates dabitis in terra Chanaan? Apertè quidẽ confugientibus ob crimen homicidij, refugia proposita sunt. Sed si cõsideremus altius, quatuor sunt quæ admonẽt profundius esse spectãda arcana lectionis istius. Vnũ, qua ratione ex iis ciuitatibus quæ Leuitis in portionẽ sorte obuenerũt, sex ciuitates ad refugium datę sint homicidij crimine laborãtibus, cur non etiam aliarum tribuũ ciuitates ad hoc munus deputatæ? Secundũ, qua ratione sex numero. nõ enim ociose numerus hic prę̃script[9] videtur neq; plurium, neque paucioru ciuitatum? Tertium, cur tres vltra Iordanem ciuitates, & tres in regione Chananæa dispositæ sint, quæ refugio peccãtibus forẽt? Quartum, cur denumeratio & definitio temporis cõprehensa sit, intra quod habitet homicida in ciuitate refugij, quoad moriatur sacerdos magn[9], & post mortẽ sacerdotis magni reuertatur homicida in ciuitatẽ habitatiõis suæ? De singulis ergo oportet dicere, atq; eo ordine quo proposuimus, quæsita absoluere. Cõpetenter itaq; Leuitarũ ciuitates datas ad refugiũ, primo explicãdum est. Cõgruè autẽ prouisum liquet, quia Leuitæ fugitantes sunt mundi huius, vt placeant deo: relinquunt patriam, parẽtes, filios, omnẽ cognationem, vt adhæreant vni deo. Deniq; & Abrahæ dictũ est: Exi de terra tua, Genes. 12. & de cognatione tua, & de domo patris tui. Sed fortè dicas: Leuita nõ erat. Sed habebat in lumbis suis Leuin, vt legimus Hebr. 7. ad Hæbræos scriptum. Et dominus Leuitis dicit cum disci Luca. 9. pulis suis, hoc est apostolis dicit: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. quanquam ad omnes iam dictum sit: Vos autẽ genus ele 1. Petr. 2. ctum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem. Venit plenitudo, reliquiæ cessarunt. Christus enim omnes vocauit, omnibus profectò patet, vt omnes sequãtur, omnibus regnum propositum, & vita ęterna. Ergo cui deus portio est, nihil debet curare nisi deum, ne alterius impediatur necessitatis munere. Quod enim ad alia officia cõfertur, hoc religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur. Hæc enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorũ, & quædam alienatio charissimorũ, vt suis se abneget, qui seruire deo gestit. Rectè ergo fugaces fugacibus cõmendauit æternæ legis sanctio, vt qui hunc mundũ obliti sunt, eos recipiant qui peccata sua condẽnantes atque opera, obliuionem vitæ superioris exoptẽt, & secularia quæ gesserint, abolere desiderent. Fugitans igitur est suorũ, sacri altaris eius minister. Vnde dominus quasi princeps sacerdotũ, formam Matth. 12. leuitis in euangelio dans suis, dixit: Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Hoc est, non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro proximos. Mater mea & fratres mei ij sunt qui audiunt verbum dei, & faciunt. Solum ergo verbum dei nouit minister, cùm eos nouit in quibus operatur dei verbum. Et ideo exul est mundi, fugitans corporis, fugitans passionum, qui abdicat se omnibus, vt solus remaneat, sicut Helias dixit: Et ego relictus sum solus. 3. Reg. 19. Sed non erat solus, cum quo erat Christus. Et ipse dominus relictus Ioan. 16. est solus. Sed non sum, inquit solus, quoniam pater mecum est. Est etiam illa causa, quia Leuitæ ministri sunt dei. Et ideo ipsorum ciuitates fugientibus homicidis per legẽ deputantur, quia ipsius est diuina mandata exequi circa eos, qui crimen mortale admiserint. Nescit ecclesia publicas leges, suas nouit. Vt dominico sacerdos obediat imperio, audi Leuitam dicentẽ: Tradidi huiusmodi sathanę in interitum car 1. Cor. 5. nis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Percussus igitur leuitico gladio, moriatur sensus carnis in nobis, vt viuat anima nostra. Nisi enim sensus carnis occiderit, nullus potest esse fructus vitæ æternæ. Sex autem ciuitatum refugia sunt ita, vt prima ciuitas sit cognitio verbi, & ad imaginem eius forma viuendi. Quicunque eam cognitionem fuerit ingressus, tutus à pœna est: secundum quod & dominus ait: Iam vos mundi estis propter sermonem quem Ioan. 15. locutus sum vobis. Et alibi: Hęc est autẽ vita æterna, vt co- Ibidem 17. gnoscant te solum deum verũ, & quem misisti Iesum Christum. Hæc est igitur ciuitas velut Metropolis, cui adiacent alię quinque ciuitates Leuitarum. Secunda est ciuitas, consideratio diuinæ operationis, qua creatus est mundus. Tertia ciuitas contemplatio potestatis regiæ, & maiestatis æternæ. Quarta ciuitas, propitiationis diuinæ contuitus. Quinta ciuitas, legis diuinæ contemplatio, quæ præcipit quid faciendum sit. Sexta quoque ciuitas, portio legis quæ præscribit quid non faciendum sit. Quanta abundantia diuinæ misericordiæ, quantæ diuitiæ pietatis eius, vt singulorum studia fragilitatésque humanæ conditionis cõsiderans, quibus & inuiti ac reluctantes ad culpam ducimur, & non voluntaria delicta victi illecebris frequenter committimus, diuersa nobis refugia proponat, sex videlicet vrbium, vt quo numero mundus formatus est, eodem numero aduersus mundana vitia, & seculi huius naufragia remedium prouideretur. Primum igitur est remediũ, vt si boni propositi viro culpa irrepserit, is sine vlla comperendinatione, si perfectam velit habere securitatem, ad ipsam rerum omnium arcem properet, vbi verbũ est dei, in illo sinu patrio, id est, ar

cano ac recessu dei, vbi est fons sapientiæ, vnde pro morte, vitæ æternæ hauriat potum immortalē. Secūdum est remedium, vt qui non potest cognitionē boni illius prælibare, & tardior vel ingenio est, vel fidei cōprehensione, quoniá velocis mentis vigore atque ingerij ácumine ad ad cognitionis summā contenditur, saltem opera domini consideret, atque ex his quę facta sunt, tanti contéepletur operis authoré, quoniam ex his bonis quæ sunt in constitutione istius creaturæ (bona enim valde sunt, sicut domin' dixit) bonū illud summum atque æternum cōprehenditur. Qui ordo rerum, quæ disciplina, quæ gratia? Nónne his quāuis tardum ingenium diligere authorē suum prouocatur? Etenim si parentes quia nos genuerūt, amamus: quāto magis diligere debemus creatorem parentum, authorémq; nostrū? Ergo operatoria virtus dei etsi nō videtur, tamé ex suis operib' ęstimatur, operatorémque opera sua produnt, vt intelligatur qui non comprehenditur. Vnde & dominus ait: Si mihi non creditis, vel operib' credite. [Ioan. 10.] Bona igitur etiam hæc ciuitas ad refugium, quæ ædificatoris sui testificatur gratiam, & affectū nostrum excitat, vt eius simus cupidiores, qui tantam nobis fabricæ huius videatur cōtulisse pulchritudinem. Tertius ordo est regalis potestatis contēplatio, vt subiiciamur regi, si nō deferimus tanquam parenti. Metu enim præsidentis plerūque fit obediés potestati, qui est saluti ingratus, vt necessitatem sobrietatis agnoscat qui noluit ac nequiuit gratiam pietatis agnoscere. Corrigit ergo necessitas, quem pietas prouocare debuerat. Hæ sunt tres ciuitates trans Iordanem, perfectiori prudentiæ ad refugium datæ, vt primo culpam fugiamus inductione animi conformis ad imaginē dei. Ita enim creati sumus, dicente deo: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. [Gene. 1.] Hæc ergo primæ illius ciuitatis lex est. Deinde si per fragilitatem carnis, & mundi illecebras, ita mentem nostram formare non possumus, reuerentia paternæ generationis, & sedulitate prolis peccatum leuemus. Charitas enim multitudinem peccatorum operit. [1. Petr. 4.] Qui ergo ad imaginem dei esse non potuerit, sit ad plenitudinem charitatis. Illa ciuitas culpam excludit, hæc soluit. Hæc deniq; lex secúdæ ciuitatis: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. [Deute. 6.] Sed si rursus angusti animi & imminuti sunt qui abundantiam charitatis & gratiam recipere non possunt, habes tertiam ciuitaté, vt diuinæ potestatis formido te sobrium faciat, & inflectat metus. Et hæc lex tertia: Dominum deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies. [Matth. 4.] Hæ igitur præcipuè virtutes, & ideo paucorum, non plurium, supra Iordanem positæ, vt exprimas quasi imago archetypum, diligas quasi filius patré, adores quasi subditus regem. Qui enim Iordanem transierint, Iordanis autem descensio eorum dicitur. Qui descenderint ergo ex illis superiorib' virtutibus ad hæc inferiora, id est, in quibus integritas, charitas, humilitas vacillauerit, habent propria homini refugia quę petant, vt qui obnoxij delictis, & inflexi vitiis sunt non voluntariis, sperent dominum sibi reconciliari posse si veniam petant, sperent posse se corrigi si præcepta sequantur cœlestium mandatorum, quibus aut informamur ad innocétiam, aut reuocamur à culpa. Hæ igitur intra Iordanem ciuitates sequendæ sunt, vt propitiemus nobis deum, sequamur quæ iubet, vitemus quæ prohibet. Sit ergo propiciādæ diuinitatis ambitio, sequédæ præceptionis obeditio, interdictæ præuaricationis cautio, quibus propitiatoriam dei misericordiam & nomotheticen eius prouidentiam vel institutorū obsequio, vel interdictorum declinatione veneremur. Quartum superest, quod ait: Quia vsque ad illud tempus erit in ciuitate refugij homicida ille, donec moriatur sacerdos magnus. [Iosue. 20.] In quo secundum literam hæret interpretatio. Primum ipsa fuga sorte magis quàm æquitate alicuius examinis definita, deinde in caussis paribus impar euentus. Poterat enim fieri vt post homicidæ illius refugium sequenti die obiret magnus sacerdos. Quæ autem sub incerto sententia? Ergo quia hæret litera, quæramus spiritalia. Quis est ille magnus sacerdos, nisi dei filius, verbum dei, cuius aduocationem pro nobis habemus apud patrem, [1. Ioan. 2.] qui exors est omnium voluntariorum & accidentium delictorum, in quo consistunt omnia quę in terris sunt, & quæ in cœlo. Vinculo enim verbi constricta omnia sunt, & eius continentur potentia, & in ipso constant, quoniam in ipso creata sunt omnia, & in ipso habitat omnis plenitudo. Et ideo omnia manent, quia dissolui illa non sinit, quæ ipse constringit, quoniam in eius voluntate consistunt. Omnia enim quoad vult suo imperio coërcet & regit, & naturali concordia ligat. Viuit igitur verbum dei, & maximè in animis viuit piorum, nec vnquam moritur plenitudo diuinitatis. Nunquam enim moritur sempiterna diuinitas, & æterna dei virtus. Sanè moritur nobis, si à nostra anima separatur, non quo morte corrumpatur, sed quo dissoluatur atque exuatur mens nostra ab eius coniunctione. Mors enim vera est, verbi & animæ separatio. Deniq; statim incipit anima peccatis patere voluntariis.

Quod præmemorata uirtutum genera etiam in Apostolo non adumbrata, sed expresse habeantur, ut ex dictis ipsius apertè demonstratur. Caput III.

HAbemus hæc genera, non adumbrata, sed expressa, virtutum, in Apostolo, dicente eo: Ita quod in me est, prōptus sum & vobis qui Romæ estis euangelizare. [Roma. 1.] Nō enim erubesco euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco. Iustitia enim dei in eo reuelatur, id est, in eo qui credidit. Denique addidit: Ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuit. In quo igitur iustitia dei reuelatur, nisi in eo qui conformis est imaginis dei? Habes primum præceptum ad imaginem. Secundum, quia inuisibilia illius per ea quæ facta sunt intelliguntur, id est, sempiterna virtus eius & diuinitas operibus eius cognoscitur. hæc est operatoria virtus. Tertium de imperiali potestate, quia verbum dei regale est, & iudiciale, & plenum iustitiæ sacerdotalis, remunerationem bonorum actuum, & retributionem malorum venturis in iudicium suum seruans: de quibus ait Apostolus: Scimus autem quoniam iudicium dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. [Ibidem. 2.] Itaque qui veritatem & iustitiam dei cognouit, non debet ea agere quæ morte digna sint. Sequitur bonitas dei propitiatoria vtique de qua dicit: An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam bonitas dei ad pœnitentiam adducit? id est, debet te adducere, prouocare, vt quia bonus est deus, sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui est paratus ignoscere. Subtexuit etiam legislationem, id est, nomotheticen, vt si quis contemplatione diuinę bonitatis resoluitur, & magis ad negligentiam quàm ad pœnitentiā prouocatur, legem sequatur: Quoniam & quicunque, inquit, sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legē iudicabuntur. Lex autem gemina est, naturalis, & scripta. Naturalis in corde, scripta in tabulis. Omnes ergo sub lege, sed naturali. Sed non est omnium, vt vnusquisque sibi sit lex. Ille autem sibi lex est, qui facit spōte quæ legis sunt, & in corde suo scriptum opus legis ostendit. Habes quæ bona legis sunt, quæ tamen non solum scire vel audire perfunctoriè, sed etiam facere debemus. [Roma. 2.] Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. Cognouisti etiam quæ mala sint. Primum natura ipsa boni operis magistra est. Scis non furandum, & seruum tuum si furtum tibi fecerit verberas: & si quis ad vxorem tuam affectauerit, persequendum putas. Quod ergo in aliis reprehendis, ipse committis? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non adulterandum, adulteras? Secuta est etiam lex quæ data est per Moysen. Per legem autem agnitio peccati. Accepisti etiam quid declinares, & ea agis quæ prohibita cognoscis? Lex autem quid operatur, nisi vt omnis mundus fieret subditus deo, quia non solum Hebræo lata est, verum etiam aduenam vocauit, quæ non exclusit proselytum? Sed quia & lex os omniū potuit obstruere, non potuit mentem cōuertere, ideo vltimum remedium postremæ illius ciuitatis debebatur, in quo esset refugium salutare, vt mors principis sacerdotum ab omni nos mortis liberaret formidine, atque exueret metu. Quis ille est, nisi de quo lectum est: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi: [Ioan. 1.] quem proposuit deus propiciationem per fidem in [Roma. 3.]

dem in

dem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ? Accipe autem quia ipse princeps est sacerdotum magnus. pater iurauit de eo, dicens: Tu es sacerdos in æternum. Rectè in æternum, quia alij temporales omnes sub peccato: hic autem impræuaricabile habet sacerdotium. Omnes sub morte, hic autem semper viuens, quoniam qui saluare alios potest, ipse perire quemadmodum posset? Talis enim, inquit, nobis decebat. Recta elocutio. Siquidem & apud eos qui verborum & elocutionum delectum habuerunt, huiusmodi inuenitur, dicente alio, loco editiore quàm victorib⁹ decebat. Quod ideo non præterij, vt sciamus quia Apostolus naturalibus magis quàm vulgatis aut secundum artem vtitur verbis. Talis ergo, inquit decebat, vt esset princeps sacerdos, iustus, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Hoc est igitur verbum, quod supra cœlos habitans illuminat omnia. vnde & vnctus naturaliter legitur à deo patre: quia lumen est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. hoc est verbum dei, in quo est magnum sacerdotium, cuius Moyses in illo vestimento principis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod virtute sua induit mundum, & tanquam eo amictus fulget in omnibus. Induit etiam cognationem generis humani per huius corporis susceptionem, & inenarrabilem charitatem, infundēs, se omnibus spiritu & plenitudine diuinitatis suæ, de cuius plenitudine omnes accepimus: vt sciamus supereminentem scientiæ charitatem Christi, & impleamur in omnem plenitudinem dei. Caput est enim omnium Christus, ex quo totum corpus producitur, & mutua sibi connexione coniungitur, incrementum sui in ædificationem charitatis accipiens. Hoc est igitur verbum, quod supereminet, quod Moysi in illius arcæ testimonij ædificatione dicit: Immittes in arcam testimonia quæcunque dabo tibi, & facies impositionem propiciatorij. Et infrà: Impones propiciatorium super arcam desuper, & immittes testimonia quæ dabo, & innotescam tibi inde, & loquar tibi desuper. hoc est, inde vbi super cœlos est, vbi apud patrem est, inde tibi loquar.

Psalm. 109. — Hebr. 7. — Ioan. 1. — Ephes. 3. — Exod. 25.

Quid sit fugere seculum, cum exhortatione ut fidei suffragio subnixi accedamus ad sedem gratiæ, hoc seculum & eius contagionem fugientes, neque fugere erubescentes, cùm gloriosum sit ita fugere, quemadmodum ex fuga Iacob & aliorum sanctorum patrum demonstratur. Et quàm beata etiam sit fuga quam Iacob suscepit.

Caput IIII.

Accedamus itaque fidei suffragio subnixi, & eius remigiis subleuati, ad illam sedem gratiæ, fugientes hoc seculum, & eius contagionem. Hoc est autem fugere, abstinere à peccatis, ad similitudinem & imaginem dei formam virtutum assumere, extendere vires nostras ad imitationem dei secundum mēsuram nostræ possibilitatis. Vir enim perfectus, imago & gloria est dei. Vnde & dominus ait: Perfecti estote, sicut & pater vester qui in cœlis est, perfect⁹ est. Hoc est igitur similem esse dei, habere iustitiam, habere sapientiam, & in virtute esse perfectum. Deus enim est sine peccato. Et ideo qui peccatum fugit, ad imaginem est dei. Nō est igitur dubium quòd is qui à peccato est abstinens, fugit. Vnde & Apostolus clamat: Fugite fornicationem. Persequuntur enim nos peccatorum illecebræ, persequitur libido. Sed tu fuge tanquam furiosam dominam, quę si comprehenderit, nec die nec nocte requiescere sinit, exagitat, vrit, incendit. Fuge auaritiā, ne te interius comprehendat. Fuge inuidiam, quæ non solum alienos, verùm multo magis eum quem possederit, lacerare consueuit. Fuge perfidiam, ne te suis inuoluat retib⁹. Vnde & dominus ait: Cùm autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quod si in alia persequentur vos, in aliā fugite. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis. Etenim quāuis propter infirmitatem carnis fugam nobis suadere videatur, tamen melius fugit, qui fugit illecebram secularem, vt nō teneatur diuitiarum suarum solicitudine, non thesauri cōtemplatione, non vitę istius cupiditate, sed directa animi intentione festinet ad gloriam regni cœlestis, properet ad coronam, nec terrenorum contactu à sui corporis passione reuocetur. Fuga ergo mors est vel celebrata, vel adumbrata. Et fortè illas exprimit refugij legitimi ciuitates, vt confugiamus ad virtutum culmina, quas pro præmiis bono fœneratori alibi dispensat, dicens: Quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens super decem ciuitates. Sed quia legem impleuit, qui potuit dicere: Non veni soluere legem, sed implere: perfectiorem numerum remunerationis indulget. Non ergo erubescamus fugere. Gloriosa enim hæc fuga est, fugere à facie peccati. Sic fugit Iacob matre sua dicente. Dixit enim Rebecca: Exurgens, fuge in Mesopotamiam. Sic fugit Moyses à facie regis Pharao, ne eum aula regia coinquinaret, ne irretiret potentia. Denique preciosius Aegypti diuitiis æstimauit opprobrium Christi. Sic fugit etiam Dauid à facie regis Saul, à facie Absalon. Denique fugiens augebat incrementa pietatis, qui & insidiatori pepercit, & parricidæ salutem rogauit. Sic fugit & populus Hebræorum, vt fides eius & vita inter fluctus sibi aperiret viam. Fuga illa erat trames innocentiæ, virtutis via, pietatis assumptio. Audeo dicere: Sic fugit Ionas in Tharsis, non corporis fuga, sed mentis ascensione, qui vsque ad Christi ascendit similitudinem, vt fieret typus Christi. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Nam si sic non fugisset, nunquam de ventre ceti esset auditus. Sed si dubitas, doceat te Rebecca, quàm beata sit fuga quam suscepit Iacob. Suasit Rebecca: Fuge, inquit, in Mesopotamiam. & Isaac dicit: Surgens vade in Mesopotamiam in domum Bathuel. In hymnis vel oraculis à plerisque (vt ante nos scriptum est) Bathuel sapientia dicitur: interpretatione autem Latina, filia dei significatur. In domum ergo sapientiæ mittitur Iacob, & accipere admonetur vxorem à filiabus Laban, qui habitabat in Charris, quod significat cauernas, in quibus species est sensuum, qui sunt tanquam in cauernis corporis, vt visus in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, in ore sapor. Qui enim delectatur hoc mundo, & tripudiat in voluptatibus corporis, obnoxius est sensuum passionibus, atque in his habitat & diuersatur. Vnde ei dicit Rebecca, habitando paucos dies cum illo, non multo tempore, ne corporeis coloretur voluptatibus, & seculi capiatur illecebris. Persuadet autem habitare, vt discat studiosius disciplinę virtutes sensuum, & velut situs quosdam carnis atque regiones, vt se cognoscat, & nouerit vehementiam carnis, quid & qua causa creatum sit, quemadmodum vnusquisque sensus operetur. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam. Malè sic videt oculus. Videat ergo oculus, & fungatur suo munere: non lubricæ mentis imperio dirigatur ad lapsum, vt vitium referat pro officio. Breue ergo tempus ad cognoscendos sensus, vel potius experiendos datur, & fortasse tenerioris adolescentiæ prima exordia: statímque reuocatur, ne diutius titubet in lubrico, & diuidua quadam inundatione corporis huius seculi mergantur animi interiora vestigia. Cùm autem vel expertus fuerit, vel steterit in instabili & incerto, atque humido solo, reuocatur à matre patientia vel perseuerantia quæ dicit: Mittam ad te, & accersam te inde, vt & illic in lubrico tutum portum inuenias sapientiæ, quæ te non sinat tanquam in naufragio fluctuare, & reuersus perseuerare circa dei noueris cultum, & sis in conuentu gentium, significans eius fide ecclesiam gentium congregandam. His igitur patientiæ & perseuerantiæ instructus disciplinis, profectus Iacob copulam sibi acquisiuit de sapientiæ domo, consortem propositi, optimam dote prudētiæ, cum qua vitæ tempora sine vlla offensione transcurreret. Audito igitur thesauro sapiētiæ, variarum sibi ouium instituit gregem, sedulum, rationabilem, virtutum plurimarū diuersitate fulgentē. Vnde & iactantia carnis eius recidit, quod significat femoris stupor, salua sacra interpretatione mysterij. His ergo virtutibus velut gradibus quibusdam mens eius ascendit in cœlum, & dei secreta cognouit, & confirmatus est & repletus, vt Laban scrutans domū eius nihil apud eum inane, nihil vacuū reperiret, nul-

Matth. 5. — 1. Corin. 6. — Matth. 10. — Luce. 19. — Matth. 5. — Gene. 27. — Ionæ 1. — Matth. 5. — Genes. 31.

la simulachra, nullam effigiem vanitatis. Non enim apud eum erat imago, sed veritas: non effigies ignauiæ, sed solida forma iustitiæ, & veræ virtutis expressio intelligibilis. Itaque Laban perscrutatus est domũ eius spiritalẽ, & non inuenit effigies. Plena enim erat nõ figurarum, sed negociorum. potuisset autẽ inuenire fundamenta virtutũ & culmina, nisi [Gene.19.] cæcitatẽ cordis, & perfidę mentis caliginẽ detulisset. Denique ea improbitatis cæcitate suffusi mentẽ Sodomitæ ostiũ nequaquã sancti Loth inuenire potuerũt. Vnde enim mens impia videre potuit viri sancti vel exitũ vel ingressum? Ipse [Ioan.14.] quoq; dominus in euãgelio ait: Venit enim princeps mundi hui⁹, & in me inuenit nihil. Quomodo nihil inuenire potuit [Colos.3.] in eo in quo plenitudo diuinitatis habitabat: & habitabat [Lucæ.6.] corporaliter, de quo virtus exibat, & sanabat omnes? Quomodo nihil inuenire potuit in soliditate virtutis, vbertate sapiẽtiæ, integritate iustitię? Ipse dixisti domine: Plenus sum. [Ioan.20.] ipse dixisti: Mitte manum tuã in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Misit manum qui non credebat, & dominum te & deum reperit. Non ergo tu vacuus, sed ille cæcus & inanis princeps istius mundi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua inuenire: ea quæ Christi sunt, nescit agnoscere. Aut si sic. quemadmodum plerique habent, Non inueniet in me nihil, hoc est, non inueniet in me, malitiam, quia malitia nihil est. non inueniet mortuum, quia [1.Cor.1.] mortuus non est. Sed quomodo mortuum inueniret in eo, qui viuificat mortuos, & vocat ea quę non sunt, tanquam ea [Ioan.1.] quæ sunt? Non inueniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatũ abstuli. Quomodo enim nihil habet, qui omnia habet? Et quod pl⁹ est, omnia habet quæ pater habet, sicut ipse [Ioan.16.] ait: Omnia quæ pater habet, mea sunt.

Cur hinc fugere debeamus, & quomodo trãsire cũ Moyse ut uideamus deum, calceamenta pedum soluendo. Quomodo etiam relinquere umbrã huius uitæ, & cum sancto Dauid euolare, etsi non ut aquila, saltem ut passer: etiam si non ad cœlum, saltem ad montes. *Caput V.*

Fugiamus ergo hinc, vbi nihil est, vbi inane est omne quod magnificum putatur esse, vbi & qui se [Galat.6.] putat aliquid esse, nihil est, & omnino non est. Vidi, inquit, impium superexaltatum & eleuatũ vltra [Psal.36.] cedros Libani, & transiui, & ecce nõ erat. Et tu transi sicut Dauid: trãsi sicut bonus seruus, vt dicatur tibi: Trãsi recũbe. Transi sicut Moyses, vt videas deum Abrahã, Isaac, [Exod.3.] & Iacob, & videas visum magnũ. Sed si videre vis, solue calceamentum pedum tuorum, solue omne vinculum iniquitatis, solue vincula seculi, relinque calceamẽtum quod terrenum est. Ideo Iesus sine calceamento, auro, & argento apostolos destinauit, ne secũ terrena portarent. Qui enim bonũ [Matth.10.] quærit, non in calceamento, sed pedum velocitate & decore laudatur dicente scriptura: Quàm speciosi pedes euange[Esaiæ.52.]lizantium pacem, euãgelizantium bona. Solue ergo calceamentum pedum tuorũ, vt speciosi sint ad euangelizandum. Solue dixit, non liga. Solue vt transeas, & illum quẽ mirabaris in terra impiũ, nihil illic esse, nihil posse reperias. Transi igitur, hoc est, fuge de terris, vbi malitia est, vbi auaritia. Ideo dicit tibi Dauid: Declina à malo & fac bonum. De[Psal.33.]clinare, fugere est vtique. Malum autem in terris, bonum in cœlo est. Vnde & addidit: Inquire pacẽ, & sequere eam. Pax in cœlo est. Denique de cœlo veniens dicit: Pacem [Ioan.14.] meam do vobis, pacem relinquo vobis. Ergo quia fugienda & declinanda sunt mala, mala autem in terris, in terris iniquitates: fugiamus terrena, ne nos comprehendant iniquitates, quæ etiam sanctum comprehenderunt Dauid, sicut ipse [Psal.37.] testatur, dicens: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. eo quod fumo iniquitatis oculus animæ cæcatur, ne videat quæ sunt lucida. Sic ergo & Laban bona Iacob videre non potuit, & princeps huius mundi gloriam Christi. Sed fortè dicas: Cur igitur Iacob ad Labã mis[Genes.31.]sus est, si Laban reprehensibilis? Si nomen consideremus, candidus dicitur Latinè. ergo ad splendidiora iubetur egredi Iacob. Sed quia carnalis erat, melius intelligimus splendidiora vitæ huius. Quasi nondum perfectus, primo ad eum [Ioan.5.] vadit, apud quem ad horam exultaret in luce eius. Filios autem deteriores habebat, id est, tolerabilius nomen quàm opera. Et ideo & matris consilio, & diuino oraculo, & ipsius Iacob amatoris disciplinæ voluntate cito deseritur ac derelinquitur. Vbi cõdit autem simulacra sancta Rachel, id est, ecclesia, vel prudentia? Quæ ecclesia inanes, ideas & vanas nescit simulacrorum figuras, sed veram nouit trinitatis substantiam. Denique vmbram aboleuit, splendorem gloriæ manifestauit. Relinquamus ergo vmbram, qui solem quærimus. deseramus fumum, qui lumen sequimur. Fumus iniquitas est, quia sicut fumus oculis, sic iniquitas viventibus ea vmbra est vitæ. Vmbra enim est nostra hæc vita in terra, si[Iob.8.]cut Iob dixit: Quid autem hic nisi tentationes? Omne temp⁹ in solicitudine, omnis vita in molestiis. In medio, inquit, [Eccli.9.] [Psalm.141.] laqueorum ambulabis. Et alius in via qua ambulabat extentos sibi, sed absconditos laqueos querebatur, ne deprehensus caderet. Volebat fugere sicut passer, sed adhuc laqueus contritus non erat. Perijt, inquit, fuga à me. Grauatas habe[Ibidem.]bat pennas per illam tenebrosam aquam in nubibus aëris, & fortasse euolare non poterat. Denique illas pennas quærebat accipere vt euolaret, & requiesceret, sicut scriptum est: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requie[Psal.54.]scam? Vbi enim volatus ibi requies. Denique alibi dicit: Si [Psal.67.] dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ. Sed fortasse dicas: Quomodo ergo hic dicit fugam à se perisse, qui supra dixerat: Si sumpsero pennas meas ante [Psalm.138.] lucem? Nunquid contrarium est? Absit. Multa enim iustorum certamina. Nunquid semel Athleta luctatur? Quotiens post coronas multas vincitur? In alio certamine quotiens qui sæpe vicerat, interdũ fluctuat, & in incerto hæret? & sæpe fit vt fortibus fortis congrediatur, maioráque oriantur certamina, vbi maiora virium documenta. Ergo Dauid vbi fugam quærebat, vt euaderet aduersarium, & non inueniebat pennas suas, ancipiti fluctuabat certamine. Siquidem vbi in potestate habet pẽnas suas, titulus psalmi in finem est: id est, perfectionem & cõsummationem victoriæ. Denique quasi victor dicit: Domine probasti me, & cognouisti me, [Ibidem.] tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Merito habebat facultatem volandi, qui pennas resurrectionis acceperat. Hic autem adhuc in spelunca est, id est, in carne, in antro quodam istius corporis, cum rege Saul filio duritiæ, & intelligibilis illius principis potestate decertans, qui non videtur, sed intelligitur. Vnde & psalmi titulus, intellectus est, quem tamen Dauid positus in carne conclusit, sed vt concluderet rogando meruit. Denique à voce precationis cœpit. Adde illud quod ille ex persona saluatoris psalmus dicitur, iste ex persona Dauid, qui in potestate non habebat victoriã, sed sperabat à Christo, & ipse tamẽ posteaquam expandit ad deum manus suas, tanquam pennas ani[Rom.8.]mæ suę, & cõfugit ad dominum, & spiritus sancti deductionem poposcit, quo cognosceret viam per quã posset ascendere, inclinari vidit cœlos vt Christus descenderet, & rogauit vt eũ leuaret manu sua. Aut fortè ideo pẽnas suas iam non quęrebat, quia perfectior factus manum Christi desiderabat. Qui vult igitur manu Christi leuari, ante ipse euolet, habeat pennas suas. Qui fugit seculum, pennas habet, etsi suas non habet: ne fortè ille solus non habeat suas, qui potestatem habet volandi: si suas, inquam, non habet, ab eo qui habet accipiat. Qui fugit ergo seculum, volat. Ecce, in[Psal.54.]quit, elõgaui fugiens, & mansi in solitudine. Euolauit ergo [Psalm.101.] Dauid, sicut nycticorax in domicilio. Si autẽ ad Christum referas, euolauit in corporis passione, vt sub vmbra alarum suarum protegeret populos nationum. Euolauit diuinitate, mansit corpore, atque habitauit in deserto, vt plures fierent [Esaię.54.] desertæ filij, quàm eius quę habebat virum. Illud ergo cor[Matth.24.]pus sequamur, vt & nos resurgamus. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Qui non potest vt aquila volare, volitet vt passer. Qui non potest ad cœlum, volet ad montes, fugiat ante vallestria, quæ cito corrumpuntur humore, & ad montes transeat. Transiuit ad mõtes Segor nepos Abrahæ, & saluus [Genes.19.] factus est. quę autẽ non potuit ascẽdere affectu fœmineo reclinata, salutem amisit. Appropinquantibus montibus æternis, dominus dicit per Micheam prophetam: Surgite hinc, [Michee.2.] quia nõ est vobis hic refrigeratio. Propter spurcitiam corrupti

rupti estis corruptiõe, persecutionẽ passi estis. Et dominus dicit: Tunc qui in Iudea sunt, fugiant ad montes. vbi mons Sion, & ciuitas pacis Hierusalem, nõ terrenis, sed viuis con structa lapidibus, & decẽ milia angelorum, primitiuorum ecclesia, perfectorũ spiritus, iustorum deus, qui in sanguine suo melius locutus est quàm Abel. Ille enim vindictam clamauit, hic indulgentiam. ille peccatũ fratris accusat, hic peccatum mũdi remisit. ille prodidit crimẽ, hic texit, secũdum quod scriptum est: Beati quorum tecta sunt peccata.

Lucæ.21. Hier.10. Psal.31.

Qua ratione uolens fugere, uelociter & diligenter fugere debeat: quo etiam fugiendum sit, & ad quod bonum animas nostras erigere debeamus. *Caput VI.*

SEd qui fugit, velociter fugiat, ne cõprehẽdatur. Velociter deprædetur hunc mundũ, vt Hebræus Aegyptum. Qui parturit, pariat: ne onusto & degrauato iniquitatibus mẽtis vtero fugere non possit: & fugiat non quasi lactãtem ferens, sed quasi expeditum: non paruulum gestans, sed perfectum in Christo exhibens: fugiat nõ quasi feriatus in sabbato, sed tanquã operarius in negocio, nec tanquã sterilis in frigore sed tanquã, opimus in messe. Ideo enim dictũ est: Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Fuga ergo hæc fœcunda virtutum est, non effœta meritorum. Fuga hęc nescit frigus timoris, tremorem mortis, contractionem solicitudinis, dissolutionis ocium, lasciuiæ ferias, torporem lentitudinis, sed vitę cœlestis requirit impigrum viatorẽ, regni superioris cõpetitorem strenuum, diuitem agricolã, qui fructus suos cogat, & cogẽdo diripiat. Quid enim aliud à te ô homo quæritur, nisi vt timeas dominũ, requiras eum, post ipsum ambules, cõprehendas vias eius? In quo, inquit, comprehendam dominum? Si comprehẽdam in holocaustis? Non in decem milibus hœdorum, nõ in milibus arietum: non in fructibus impietatis reconciliatur dominus, & peccata redimũtur, sed in bona vita domini gratia comprehẽditur. Renunciatum est, inquit, tibi homo quid sit bonum, aut quid dominus requirat à te. Quid aliud nisi vt facias iustitiam, & diligas misericordiã, & paratus sis ire cũ domino deo tuo? Dicit ergo euãgelium: Surgite, eamus hinc. Dicit tibi lex: Post dominum deum tuũ ambulabis. Didicisti quomodo hinc fugias: quid moraris? Dicit tibi euangelium iterum: Progenies viperarum, quis vobis demonstrauit fugere ab ira ventura? Et dicit hoc illis qui veniebant ad baptismum pœnitentiæ. Ergo pœnitẽtia fuga est bona. Gratia dei fuga est bona, in qua est assumptio fugientis. Desertum fuga est bona, ad quod fugit Helias, Helisæus, Ioannes baptista. Fugit Helias mulierem Iezabel, id est, effusionem vanitatis, & fugit ad montem Oreb, quod significat exsiccationem, vt siccaretur in eo carnalis profluuium vanitatis, & cognosceret plenius deum. Erat enim ad torrẽtem Chorrad, quod est cognitio, vbi abundantiam profluentem diuinæ cognitionis hauriret, ita fugiens seculum, vt nec cibum corporis huius exquireret, nisi quem aues detulissent ministræ, quanquam esca eius plerunque terrena non fuerit. Denique quadraginta diebus in virtute escæ quam acceperat, ambulabat. Vtique non mulierem fugiebat propheta tantus, sed seculum. An mortem timebat qui se obtulerat requirenti, & qui dicebat ad dominum: Recipe animam meam? tædium vitæ istius sustinens, non cupiditatem: sed fugiebat secularem illecebram, & conuersationis maculosæ contagionem, & impiæ ac præuaricatricis nationis sacrilegia. Salomõ quoq; mulieris illius specie corruptelã seculi hui' exponit, & meretricias artes declinandas edocet. Hæc est mulier aliena & fornicaria, à qua te vt custodias adhortaĩ. Ne declines in vias seculi cor tuũ, sed colloces illud in manu domini, in qua est cor regis. Qui enim seipsum regit, quod pluris est quàm aliis imperare, cor eius in manu dei est, & quo deus vult conuertit illud. Non mirum si conuertit in bonum, qui perfectæ bonitatis est. In manu ergo dei sumus, vt bonũ quæramus, illud bonum incorruptibile atque incõmutabile, de quo dicit Amos propheta: Exquirite bonum & non malignum, vt viuatis, & sic erit vobiscum dominus deus omnipotens. Quomodo dixistis: Odio habuimus mala, & dileximus bona? Vbi ergo bonus deus, ibi bona sunt quę desiderauit videre Dauid, & visurũ se credidit, sicut ipse ait: Credo videre bona domini in terra viuentiũ. Illa enim bona sunt quæ manẽt semper, quæ non queunt temporis vel ætatis mutatione corrumpi. In illis bonis est qui deum quęsiuerit & inuenerit. Vbi enim cor hominis, ibi & thesaurus eius est. Non enim solet bonũ datum deprecantibus dominus denegare. Ergo quia bonus dominus est, & maxime sustinentibus se bonus est, ipsi adhæreamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto corde, tota virtute, vt sim' in lumine eius, & videamus eius gloriam, & delectationis supernæ fruamur gratia. Ad illud igitur bonum erigamus animas nostras, vt in illo simus, atque in ipso viuamus. Ipsi adhæreamus, quod est supra omnem mẽtem, & omnem considerationem, & pace vtitur perpetua ac tranquillitate. Pax autem supra omnem mentem est, & supra omnem sensum. Hoc est bonum quod penetrat omnia, & omnes in ipso viuimus, atque ex ipso pẽdemus. Ipsum autem supra se nihil habet, sed est diuinum. Nemo enim bonus nisi vnus deus. Quod ergo bonum, diuinum: & quod diuinũ, bonum. Et ideo dicitur: Aperiente te manum, implebuntur omnia bonitate. Per bonitatem enim dei nobis vniuersa tribuuntur, merito bona, quibus nihil admixtum est mali. Hæc bona promitit scriptura fidelibus, dicens: Quæ bona sunt terræ, manducabitis. Boni ergo illius similes simus, vt quæ bona sunt adipiscamur. Bonum quod est, sine iniquitate est, sine dolo, sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum synceritate & beneuolentia, charitate, iustitia. Itaque omnes virtutes bonitas tanquam mater fœcunda amplectitur.

Matth. 24. Deut.10. Ioan.14. Deut.13. Matth.3. 3.Reg.19. Prouer.21. Amos.5. Psal.26. Matth.6. Marc.10. Psal.103. Esaiæ.1.

Quod non mediocris sit causa cur hinc fugere debeamus. Quódque nõ impigrè malitia huius seculi fugienda sit. Et quid sit hinc fugere. Cur etiã malitia in terris uersetur & sæuiat. Qua præterea ratione dominus Iesus uindictã diaboli authoris malitiæ distulerit, neque eadem sententia in ipsum & in hominem dicta sit. *Caput VII.*

EST igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus, vt perueniamus à malis ad bona, ab incertis ad fidelia & plena veritatis, à morte ad vitam. Ipse quoque dominus dicendo: Posui ante te bonum & malum, vitam & mortem: demõstrauit quia bonum vita est, sed æterna. Si enim hæc obnoxia seculo, atque eius malignitati: vtiq; illa est bona, quę non corrũpitur & mutatur, quæ nullo vitio degenerat, quæ virtute acquiritur. Fugiamus ergo malitiam seculi huius, in quo ipsi dies, inquit, mali sunt, & fugiamus impigrè. Ideoque Esaias clamat: Conualescite manus remissæ, & genua dissoluta, id est, non corporis sed animæ genua conualescite, vt directum ad cœli altissima mentis vestigium possit attolli, vt sit doctrina solidior, vita maturior, gratia plenior, prudentia circumspectior. Hoc est enim fugere, scire quò tendas, ableuare se à seculo, ableuare se à corpore, ne iterum frustra se aliquis extollat, & inflata mente carnis suæ non teneat caput, & dicatur de his: Fugerunt, & non viderunt. Sed hoc est fugere hinc, mori elementis istius mundi, abscõdere vitam in deo, declinare corruptiones, non attaminare cupiditates, nescire quæ sunt mundi istius, qui nobis varios gignit dolores, exinanit cùm repleuerit, cùm exinaniuerit, replet. Et hæc omnia inania & vacua, in quib' nullus solidus est fructus. Mortuus est diues, & nihil habet, quia non est in deum diues: & ideo insipiens, quia sapientia cultura est dei: abstinere autem à malis, disciplina est. Quis ergo non fugiat malitiæ locum, officinam improbitatis quæ interire nesciat? Denique non ociose signum positum est supra Cain, ne quis eum occideret, vt significaretur quod non extinguatur & auferatur à terris malitia. Timebat Cain ne occideretur, quia fugere nesciebat. Augetur enim & cumulatur ipso vsu malitia, & est sine moderatione, sine fine, dolo & fraude decernens, quæ factis suis proditur, & sanguine peremptorum, sicut & Cain proditus est. Versatur itaque in terris malitia, & ideo rogamus voluntatem dei fieri in terris sicut & in cœlis, vt & hic sit innocentia. Itaque malitia quoniam illic iam locum nõ habet, hic circuit, hic sæuit, seséque infundit, non mundano illo mersa diluuio, non Sodomitano exusta incendio. Denique grauius postea in seminariis pullulauit,

Eccli.15. Ephes.5. Esaiæ.35. Iob.5. Genes.4.

vsq; in ipsum parricidales ac sacrilegas iniiciēs manus vni- A
uersorum authorem salutis. Lex factum dānat, non aufert
† damnauit. malitiam. Ipse dominus Iesus peccatū donauit†, authorem
eius distulit, vt esset per quē iusti probarētur. Etenim quia
malum deus non fecit, sed nequitia diaboli inseruit: vindi-
ctam deus distulit, vt ab ipsis quos deceperat, diabolus vin
ceretur. Exercentur ergo decepti vt & precium luant fa-
cilitatis, & sumant studia virtutis, industriā cautionis. Vnde
Matth. 10. ait: Estote astuti sicut serpentes. Quare sicut serpentes? Vt
& ille spolietur suo, & qui alios exuere voluit, amittat quæ
sunt ipsius, non venena, sed merita naturæ. Denique deiici-
Luc. 10. tur ille, cū tu ascenderis. Scriptū est enim: Videbam satha-
nam sicut fulgur cadentem de cœlo. Non fulgur, inquit, sed
sicut fulgur, quia suum lumē amisit, quod habebat antequā
tibi tuum lumen vellet auferre. Verùm forte dicas quia &
Ibidem. 17. de saluatore legimus, quia sicut fulgur coruscans de sub cœ
lo, ita erit & aduētus filij hominis. Bene & hic sicut fulgur,
quia hic supra fulgur. Denique fulgur de sub cœlo, lumē au
tem verum supra cœlum. Ergo sathanas sicut fulgur, quia B
amisit quod habuit, tu autem recepisti quod amiseras. Non
enim ita circa illū sicut circa te soluta est sentētia. Nā Chri-
sti gratia quæ te resoluit, illum adstrinxit. Manet enim ma-
ledictio directa in serpentem propter tuam deceptionē. Sic
Gen. 3. enim dictum est ad eum: Maledictus tu ab omnibus peco-
ribus terrę. Omnium enim communis inimicus est, qui fuit
hostis bonorum, & pro iis damnatur quos adhuc non læse-
rat: quoniam qui hominem læsit, cui illa omnia subiecta sūt,
læsit omnia. Communem etenim legem soluit, qua & ipse
homini cum cæteris subditus est: ideo communi odio om-
niū atque execratione maledictio eius oneratur. Genus au-
tem damnationis, nō mors sed pœna diuturna est. Super pe
ctus, inquit, tuum & ventrem ambulabis. Premenda enim
fuit noxia conscientia, & proterēda malitia, fraudulentúm-
que secretum tanquam à dei facie relegandum: simul osten-
ditur quod terrena malitia sit, quæ in terram recuruetur.
Denique addidit: Et terram edes omnes dies vitæ tuæ. De-
scribi quidem his natura serpentis videtur, sed magis om- C
ne vas malitiæ describitur, omnis serpens improbitatis, qui
in ventrem se deiicit, atque intra se venenum suum claudit,
& intus in pectore suo voluit, cogitationibus suis lubricus,
& super fraudes suas ambulans, suis dolis se ipse implicans,
mouēs semper atque exagitans sua venena cū cogitat, ven-
trē quoq; hoc est, seminariū cordis sui proterēs. Vnde pul
Psal. 57. chre Dauid ait: Alienati sunt peccatores ab vtero, errauе-
runt à ventre, locuti sunt falsa. Furor illis secundū similitu-
dinem serpentis, sicut aspidis surdę & obstruentis aures su-
as, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici, cum
incantatur à sapiente. Propter hoc etiam illud pulchre di-
Hierem. 4. ctū videtur quod in libro prophetico legimus: Ventrē meū
doleo, ventrem meum doleo: quia ibi est malitia, vbi debet
esse innocentia: & illud plus laborat, quod in nobis debet
esse tranquillius, atque id nequitiæ vestigiis proculcatur,
stimulatur vnguibus, processu quodam improbitatis incre-
mentóque concutitur, vbi est genitale seminarium posteri-
tatis æternæ. Videtur quidē hoc ad id esse referendū quod D
dolebat perisse quos creauit filios & suscepit, sed multo ma
gis quod in ventre suo verbi seminariū non habebant. Ideo
ventrem suum dicit, quasi preciosissimum. Preciosus enim
mentis vterus est, in quo fœcunda seges consiliorum verbi
semine pullulare consueuit, & vitæ totius solent atque vir-
tutum ac disciplinarum quædam membra formari. Sed vt
reuertamur ad propositum, quod malitiam deus reprimen-
dam, interímque abolendā putauerit, ait ad serpentem: Et
Gene. 3. inimicitias ponā inter te & inter mulierem, & semen tuū &
semē mulieris. Ipsa tibi seruabit caput, & tu illius calcaneū.
Vbi inimicitię sunt, discordia est, nocēdíque studiū. vbi no
cēdi studiū, ibi malitia ponitur. Ergo discordiæ inter serpē
tem & mulierem, discordię malitia subest. Nō est ergo sub-
lata malitia. Denique seruatum est serpenti vt calcaneū mu-
lieris & seminis eius obseruet, quo noceat, & venenum suū
infundat. Non ergo ambulemus in terrenis, & serpens nobis
nocere non potest. Sumamus euangelicū calceamentū quo
Ephes. 6. venenū serpentis excluditur, morsus eius hebetatur, vt si-
mus calceati pedes in euangelium. Et fortasse ideo Moyses Exod. 3.
iubetur soluere calceamentum pedum suorum, vt sumeret
calceamentū euangelij, vel quia non Moysi, id est, nō pro-
phetis, sed Apostolis prędicatio euāgelij debebatur. Ea est
quā supra diximus, dicta in serpentē sententia. in hominem
quoque cuiusmodi dicta sit, consideremus. Maledictus est
ille qui author est culpæ, sed nō maledictus est iste qui alie
na fraude deceptus est: tamen quia non seruauit mandatum
dei, operum suorū labore dānatur. Maledicitur sane terra,
sed in operibus peccatoris, & maledicitur donec resoluatur
in terram. Ideo ergo deus suscepit carnem, vt maledictum
carnis peccatricis aboleret, & factus est pro nobis maledi-
ctum, vt benedictio absorberet maledictionem, integritas
peccatū, indulgentia sentētiam, vita mortem. Suscepit enim
& mortem, vt impleretur sententia, satisfieret iudicato per
maledictum carnis peccatricis vsque ad mortē. Nihil ergo
factum est contra sententiā dei, cum sit diuinę conditio im-
pleta sententiæ. Maledictū enim vsque ad mortē, post mor-
tem autē gratia. Mortui ergo seculo sumus, quid adhuc se- B
culo deseruimus? Mortui sumus cum Christo, quid adhuc
vitæ huius actus requirimus? Mortem enim Christi in cor-
pore nostro circunferimus, vt & vita Christi in nobis ma-
nifestetur. Non ergo iam nostram illam vitam, sed Christi
vitam viuimus, vitam innocentiæ, vitam castimoniæ, vi-
tam simplicitatis, omniúmque virtutum. Cum Christo re-
surrexerimus, in ipso viuamus, in ipso ascendamus, vt ser-
pens calcaneum nostrum quod vulneret, in terrenis repe-
rire non posit.

*Quomodo hinc animo fugere poßimus, etsi corpore reti-
neamur. Quod etiam hinc quia tempus breue est fugiamus,
ne cum prætereunte figura mundi opera nostra, nósque ipsi
prætereamus: quod si cauere uelimus, mādata dei non præ-
tereamus, neque disciplinæ alicuius profectum, quemadmo-
dum Ioseph fecit, & in Sara ostenditur, & sic Iacob execu-
tus est.* *Cap. VIII.*

FVgiamus hinc. Potes animo fugere, etsi retineris
corpore. Potes & hic esse, & adesse ad dominum, C
si illi adhęreat anima tua, si post ipsum cogitatio-
nibus tuis ambules, si fide non specie vias eius se-
quaris, si ad ipsum confugias. Est enim refugium & virtus,
Psalm. 70. cui dicit Dauid: Ad te confugi, & non sum deceptus. Ergo
quia deus refugium, deus autē in cœlo, & supra cœlos: vtiq;
hinc illò confugiendū est, vbi pax, vbi requies ab operib⁹,
vbi epulemur sabbatū magnū, sicut dixit Moyses: Et erunt
sabbata terræ vobis escæ. Epulatorium enim & plenum iu-
cunditatis & tranquillitatis est, requiescere in deo, & eius
delectationem videre. Qui ergo confugimus ad deum, ad
mundum reuertemur? Qui peccato mortui sumus, peccata
repetemus? Qui renunciauimus seculo & vsui eius, iterum
in luto eius hærebimus? Fugiamus hinc, quia tempus breue
est. Audi quomodo fugias. Et qui habent vxores, ita sint ac
1. Corin. 7. si non habeant: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gau
dent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non
posidentes: & qui hoc mundo vtuntur, tanquam non vtā-
tur. Præterit enim figura huius mundi. Non ergo cum præ- D
tereunte figura mundi opera nostra prætereāt, ne etiam ipsi
prætereamus, sed maneam⁹ in veritate. Si maneam⁹ in Chri
sto, manemus in veritate, & cum eo manebimus, & nō prę-
Psalm. 128. teribimus, sed dicemus: Benedictio domini super vos, be-
nediximus vobis in nomine domini. Qui enim prætereunt,
non possunt dicere, quia non dixerunt prætereuntes viam:
benedictio domini super vos, quemadmodum dixit pro-
pheta. Itaque si volumus non præterire opera nostra, non
prætereamus mandata dei, non prætereamus requirendi Ie
su domini diligentiam, emerendi eius gratiam. Non præ-
Luc. 7. teriuit eum illa mulier quæ vsq; in pharisæi domum ingres
sa, in qua Christus recumbebat, in pedes eius superfudit
vnguentum. Non prætereamus disciplinæ alicuius profe-
ctum, sicut etiam Ioseph adolescentulus non præteriuit,
quia fratres suos requirebat, & ad eum festinabat locum in
quo pascebant oues, & cum cognouisset quia in Dothaim
sunt, perrexit eò. Significatur autem illo verbo Dothaim,
Genes. 37. defectus idoneus, id est, vanarum opinionum defectus nō
mediocris,

mediocris, sed perfectus & plenus, in quo profectus est animæ. Sapiens enim quando monuit, addidit: Deficiunt enim seculares opiniones, quę mulieribus infirmis comparantur. Vnde pulchrè quo ostenderetur Sara ad profectum venisse vt generaret, risum & lætitiam: Defecerunt, inquit, Saræ fieri muliebria. Bona ergo defectio cupiditatum, defectio vanitatis, quia veritatis adiectio est. Vnde & sanct' David ait: Defecit in salutare tuum anima mea. Paritura enim erat quæ concesserat: & promiserat deus, paritura lætitiam, & sobriam illam iucunditatis ebrietatem, paritura ante expectatum ingenium celeritate partus, fœta sapientię. Denique & de aliis Hebræis mulieribus habes, quia Hebrææ prius pariunt, quàm veniant obstetrices, eo quòd animæ iustorum non expectent artes & disciplinas propter inuentionum genera, nec requirant adiumenta generandi, sed sponte partus suos fundant, expectationémque præueniant. Nec minus impiger ad inueniendum, quàm ad exequendum Iacob: cui cùm mater dixisset vt inferret patri escas, definitionum genera suppetisse cernimus. Nam & cito inuenit, & inuentorum suorum authorem testificatus est deum, in quo & diligentiæ palma, & ingenij sanctificatur vbertas. Prima ergo definitio in inuentione. Quod inuenitur, quæritur: & quod quæritur, temporis est: quod temporis est, vtique diligentiæ est. Ingenium igitur diuini est muneris. quod autem diuini muneris, hoc naturæ. Ingeniũ ergo naturæ est, inuentio diligentiæ: illud sine tempore, hoc indiget tẽpore. Ideoque illud in tempore præsto est, hoc in spatio temporis inuestigatur. Illud supra nos, hoc verò ad nos refertur. Quærenti igitur patri cibum verbi: Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. Talem cibũ quærebat Isaac, talem cibum esuriuit Petrus, quando vidit crediturі gentilis populi mysteria, Esau præsto non habuit cibum spiritalis & velocioris ingenij. Dum ille venatur & quærit, & prędarum atque agrestem sermonem suggerere parat, præuenit Iacob celeri inuentione, & miti, & propè domestica respõsione suaue verbũ ministrans, quo eum mulceret ac delectaret. Vnde miratus pater ait: Quid est hoc, quòd tam cito inuenire potuisti fili mi? Respõdit Iacob: Quod tradidit dominus deus tuus in manus meas. Prima definitio in interrogatione est, secunda in responso. Plena igitur omnia repetiens pater quæ erant vel ingenij, vel diligentiæ, definitionis consummationem conclusit, dicens: Ecce odor filij mei tãquam odor agri pleni, cui benedixit dominus. Ager enim & naturale habet fertilitatis ingeniũ, & culturæ diligentiam temporalem: meritóq; in eo est plenitudo, cui vtrũque non deest simul. Cùm addiderit, quem benedixit dominus, videtur naturæ gratiã prætulisse inuentionis labori. Et confirmauit Esau, dicens: Iustè vocatum est nomen illius Iacob. Supplantauit enim me iam bis, & primogenita mea accepit. Sed fortè dicas: In quo moram fecit, qui ad venationem à patre missus est? Sed cõsidera quia & pater pronunciauit quia paratum habere non posset quod spiritaliter petebatur, & ideo quia deficiebat ingenio, vel diligentiæ subsidiũ vt adiungeret exigebat. Celeritatis quoque admonet, qui ait: Cape arcum & sagittam. Accepit tamen & diligentię fructum, qui agnoscit superius, & sui ingenij munus. Nec immeritò domesticos cibos detulit, qui de domesticis seminis sui sapientiæ sibi acquisiuit copulam. Bona autem diligentia cum sapientia, & inuentio cum ingenio naturali. Denique habẽs in prõptu sapientiæ copulam sanctus Isaac, deambulabat in campo, imò abalienabatur. Et nos primò sapientiæ copulemur, & sic exeamus in campũ quęrere & inuenire cupiẽtes. Multi enim sine sapientia male quærunt. Et ideo Cain quia non acceperat à deo prudentiam, male quęsiuit, male exiuit in campum. Abel benè, qui perfectum sacrificij munus impleuit. Bonum enim sapientiæ sacrificium, bona est hostia fides, & omnis virtus. Deniq; sapiẽtia interfecit suas hostias, & miscuit in cratere vinũ suum. Et ideo vt insipiẽtibus gentilibus potum fidei daret, ad creatorẽ suum conuocauit eos, dicens: Qui est insipiens, diuertat ad me. Et egentibus sensu dixit: Venite & edite de meis panib', & bibite vinum quod miscui vobis. De hoc cratere Plato in suos libros transferendum putauit, ad cuius potum vocauit animas, sed eas explere nesciuit; qui potum non fidei, sed perfidiæ ministrabat.

Margin: Genes. 18. — Psalm. 118. — Exod. 1. — Gene. 27. — Matth. 4. — Gene. 27. — Ibidem. — Prouerb. 9.

De exhortatione quod hinc fugiamus, sicut fugit de patria sanctus Iacob, & sicut cerui fugiũt ad fontes aquarum, quos & David sitiebat. Quis quoque sit iste fons, & quid hũc fontem desiderans facere debeat, exẽplo Susannæ. Quomodo etiam sicut Paulus & Loth fugerunt, nos fugere debeamus. Quibus præterea modis quis bene fugere possit. Caput IX.

Fugiamus hinc, sicut fugit de patria sanct' Iacob. Sciebat enim veram patriam esse superiorem. Fugiamus sicut cerui ad fontes aquarum, quos sitiebat David. Sitiat & anima nostra. Quis est ille fõs? Audi dicentem: Quoniam apud te est fons vitæ. Huic fonti dicat anima: Quando veniam & parebo ante faciem tuam? Fõs enim deus est. Sed qui hunc fontem desiderat, effundat super se animam suam, vt nihil possessioni carnis relinquat, sed vbique anima superfluat. Pulchrè eam effudit Susanna, vt euaporare in ea non possent incẽdia corporis, mortis formidines, vitæ cupiditates. Effusa super ipsam anima, omne restinxit carnale desideriũ, seculare studium. Quæ etiam prodigiosorũ senum & impudẽtium presbyterorũ non potuit flammas restinguere, nisi in his libidinis profluuium redundasset. A quibus cùm intenderetur calumnia si assensus negaretur adulterio, ingemuit Susanna, & dixit: Angustiæ mihi assunt vndiq;. Si enim hoc fecero, morte æterna peribo. si autẽ non fecero, non effugiã manus vestras. Melius tamen iudicauit crimen potius fugere, quàm periculũ. Plorauit itaque cùm crimen obijceretur, plorauit cùm sibi de pudica & casta adulteri iudicium vindicarent, non mortẽ deplorans, sed castitatis calumniam. Religionis iniuriam plorauit, & effudit super se non corpus, sed animam. Effudisset enim corpus, si carnalibus acquieuisset. Denique cùm morte dãnaretur, exclamauit quasi iudex reorum, arbitra calumniantium: & innocentis conscientiæ authoritate diuinam sibi in iudicium accersiuit cognitionem, non timore mortis percita, sed arguentis cẽsuræ potestate præcelsa. Susanna ergo fugit seculum, & se ideo credidit, ad illam arcẽ ciuitatis æternæ fugiens, quæ totũ mundum complectitur, quoniam intra deum sunt omnia. Fugit & Paulus, vt euaderet per fenestrã in sporta demissus. Spartum enim triplex corrumpi non posse nouerat. Sed fugit vt euãgelium domini toto orbe prædicaret: & ideo in paradisum raptus est. Et nos fugiamus per fenestrã, audiẽtes pręcepta domini, & visu sobrio, atq; oculorum castitate seruantes. Fugiamus sicut Loth Sodomitana crimina amplius quàm supplicia formidãs. Magis enim pius certa scelerũ fugit cõtagia, qui Sodomitanis domum clausit, nec cohabitãs, nec cogitans eos, quorũ flagitia nesciebat, & opprobria auersabatur: nec fugiens respexit eos, quorum conuersationes non desiderabat. Fugit ergo sicut Loth, qui renunciat vitiis, abdicat se incolarũ moribus, qui post se non respicit, qui superiorẽ illam ciuitatem ingreditur introitu cogitationum suarum, nec recedit ex ea donec moriatur princeps sacerdotũ, qui tulit peccatum mundi. Mortuus quidem semel est, sed moriatur vnicuique qui baptizatur in morte Christi: vt cõsepeliamur cum eo, & resurgamus cum eo, & in nouitate vitæ illius ambulemus. Bene fugis, si cor tuum non imitetur peccatorum consilia, cogitationes eorum. Bene fugis, si oculus tuus fugiat calices & phialas, ne fiat libidinosus dum moratur in vino, si oculus tuus aliena declinet, vt lingua tua veritatẽ custodiat. Bene fugis, si non respõdeas imprudenti ad imprudentiam illius. Bene fugis, si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium. Cito enim malis ducibus erratur. Sed si vis bene fugere, longe fac vias tuas ab eorum sermonibus. Mortuus est tibi princeps sacerdotum, tibi crucifixus est, vt clauis eius adhæreas. Te enim in illa carne & tua peccata suscepit, affixa sunt in patibulo tuorũ delictorũ chirographa, vt iam mũdo nihil debeas, cui semel renunciasti. Et rectè nihil debes, cui suppetit dicere: Mihi enim mũdus crucifixus est, & ego mundo: vt iam mortẽ non timeas, si geras Christum, in quo potes dicere: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Etenim cùm vetus homo noster affixus est cruci, de-

Margin: Psal. 35. — Daniel 13. — 1. Corin. 11. — Ecclés. 4. — Gene. 19. — Ioan. 1. — Roma. 6. — Galat. 6. — 1. Cor. 15. — Roma. 6.

ci, destructum est peccatũ, obtusus aculeus, vacuata culpa, vt vlterius seruire flagitiis desinamus. Abiit enim vetus homo in nobis. Nunc autem iam non vetus homo in nobis, sed noua est creatura, habens in se similitudinem Christi, cuius mortis similitudini consepulti, imaginem vitæ eius assumpsimus, alas gratiæ spiritalis accepimus. Sic igitur volate, vt dicatur de vobis: Qui sunt isti qui vt nubes volant, & sicut colũbæ cum pullis suis? vt nebulæ vestræ rorent iustitiam, & columbæ pariant simplicitatem. Sic nauigate quasi transfretantes mũdum, non pererrantes, quasi naues Tharsis, vt ad intelligibiles portus cursum dirigatis, & conuehatis diuitias maris. Sic festinate vt dicatur de vobis: Leues facti sunt super aquilas. Ab ira enim ventura fugiendum videtis, quam declinare poterunt qui per pœnitentiam sibi spem locauerint euadendi, & reconciliationis futuræ fidem hauserint, per dominũ nostrũ, cui regnum est à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Esaiæ.60.

Thren.4.

FINIS.

CAPITVLA LIBRI DE BONO MORTIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI de bono mortis, Liber unus.

De caussa facilitatis scribẽdi de bono mortis, & qua ratione mors bona uel mala uideri posit, cum argumento ex descriptione uitæ & mortis accepto, quo mors dicenda uideatur mala. Caput I.

QVoniam de anima superiore libro sermonem aliquem contexuimus, faciliorem viam putamus de bono mortis cõficere aliquid. Quæ si animę noceat, malum videri potest. si nihil autem officiat animę, ne malum quidem. Quod autem malum non est, id etiam bonum: quoniam quod vitiosum, id malum. quod autem vitio caret, id bonum: ideoque bona malis contraria sunt, & mala bonis. Denique innocentia est vbi non est nocendi voluntas: & noxius dicitur, qui non sit innoxius: misericors, qui remittat: immisericors, qui ignoscere atque ininflecti nesciat. Sed fortè aliquis asserit: Quid tam contrarium quàm vita morti? Si ergo vita bona putatur, quomodo mors non est mala? Et ideo quid sit vita, quid etiã mors, consideremus. Vita est spirandi munere frui, mors priuari. Hoc autem spirandi munus apud plerosque in bonis ducitur. Hoc est ergo vita, frui bonis: mors cõtra, bonis exui. Et scriptura dicit: Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum. vitam bonum appellans, mortem malum: & illa sibi priora, & hæc sibi conferens. Denique vt lectionis diuinæ exemplo vtamur, in paradiso est positus homo, vt ederet de ligno vitæ, & cæteris paradisi lignis, de ligno autem in quo esset cognitio boni & mali, non ederet: qua die autem ederet, morte moreretur. Non seruauit præceptum, & caruit fructu, atque eiectus de paradiso mortem gustauit. Malum igitur mors, quæ precio damnationis infertur.

Eccl.15.

Gene.2.

De tribus mortis generibus. Et quod mors tertia (quæ est animæ & corporis secessio) cùm omnes absoluat, paucos delectet. Quódque hoc non eius sit uitium, sed nostræ infirmitatis, qui delectatione uitæ istius capimur: in qua cum plus sit amaritudinis quàm uoluptatis, mors quæ est finis illius, bona est, nec uita ista tantopere desideranda. Caput II.

Sed

SEd mortis tria sunt genera. Vna mors peccati est, de qua scriptum est: Anima quæ peccat, ipsa morietur. [Ezech.18.] Alia mors mystica, quando quis peccato moritur, & deo viuit, de qua ait idem Apostolus: [Roma.6.] Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortẽ. Tertia mors qua cursum vitæ huius & munus explemus, id est, animæ corporisque secessio. Aduertimus igitur quod vna mors sit mala, si propter peccatum moriamur: alia mors bona sit, qua is qui fuerit mortuus, iustificat' est à peccato. Tertia mors media sit. Nam & bona iustis videtur, & plerisque metuenda. Quæ cũ absoluat omnes, paucos delectat. Sed non hoc mortis est vitium, sed nostræ infirmitatis, qui voluptate corporis, & delectatione vitæ istius capimur, & cursum hunc consummare trepidamus, in quo plus amaritudinis q̃ voluptatis est. An non sancti ac sapientes viri, qui longæuitatem peregrinationis huius ingemiscebant, dissolui & cum Christo esse pulchrius æstimantes, [Philip.1.] denique diem generationis suæ execrabantur, sicut ille qui ait: Pereat dies illa in qua natus sum? [Iob.3.] Quid enim est quo hæc vita delectatur, plena ærumnarum & solicitudinũ, in qua innumeræ calumniæ, & multæ molestiæ, & multæ lachrymæ eorũ qui afflictantur molestiis, & non est, inquit, qui eos cõsoletur? Et ideo laudat Ecclesiastes defunctos magis quàm viuentes. [Eccle.4.] Et optimus, inquit, supra hos duos qui nondũ natus est, qui non vidit hoc malum. Et alibi idem Ecclesiastes meliorem longæuo viro asseruit, quem abortu eiecit mater sua, quia non vidit hæc mala quæ fiunt in hoc mundo, nec in has venit tenebras, nec in vanitate ambulauit seculi, & ideo requiem hic magis habebit qui in hanc vitã non venit, quàm ille qui venit. Quid enim boni est homini in hac vita, qui in vmbra viuit, nec expleri potest cupiditatibus suis? Et si repleatur diuitiis, fructũ quietis amittit, quia cogitur custodire quod misera auiditate quæsierit, vt miserius eas possideat, cui prodesse non poterunt. Quid enim miserius q̃ vt custodia torqueat, quarum abundantia nihil prolit? Itaque si plena oneris vita, vtique finis eius alleuamentum est. Alleuamentum autem bonum mors, mors autem finis. Mors igitur bonum est. Neque enim aliter gauisus est & Simeon, [Lucæ.2.] qui responsum acceperat nõ visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini: & cum eum parentes in templũ ducerent, suscepit manibus suis, & dixit: Nunc dimittis domine seruum tuum in pace. quasi necessitate quadam teneretur in hac vita, non voluntate. Ita dimitti petit quasi à vinculis quibusdam ad libertatem festinaret. Sunt enim velut vincula quædã corporis huius, & quod est grauius, vincula tentationum, quæ nos alligant, & ad iniuriã captiuitatis adstringunt quadam lege peccati. Denique in exitu ipso videmus quemadmodum anima decedentis paulatim soluat se vinculis carnis, & ore emissa euolet tanquã carcereo corporis huius exuta gurgustio. Denique festinabat etiam sanctus Dauid de hoc loco peregrinationis exire, dicens: [Psal.38.] Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et ideo tanquam peregrinus ad illam sanctorũ cõmunem omnium patriam festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento remitti sibi peccata priusquam discederet de vita. Qui enim hic non acceperit remissionẽ peccatorum, illic non erit. Non erit autem, quia ad vitam æternam non potuerit peruenire, quia vita æterna remissio peccatorum est. [Ibidem.] Ideoque dicit: Remitte mihi vt refrigerer priusquam eam, & amplius non ero. Quid igitur tantopere vitam istam desideramus, in qua quanto diutius quis fuerit, tanto maiore oneratur sarcina peccatorum? Ipse dominus ait: Sufficit diei malitia sua. [Matth.6.] Et Iacob dixit: [Gene.47.] Dies annorũ vitæ meæ quos habeo, centũ triginta, minimi & mali, nõ quia dies mali, sed quia nobis accessu dierum malitiæ incrementa cumulantur. Nullus enim dies sine nostro peccato præterit. Vnde egregie Apostolus ait: [Philip.1.] Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. aliud ad necessitatem vitæ referẽs, aliud ad mortis vtilitatem. Christus enim nobis viuere, cui seruim', cui oportet vt à sanctis suis in euangelij prædicatione deferatur obsequium. Denique & Simeon qui ait: Nunc dimittis seruum tuum, propter Christũ expectabat. Christus enim rex noster est, & ideo quod rex iubet, deserere non possumus & contẽnere. Quantos imperator terræ huius in peregrinis locis aut honoris specie, aut muneris alicuius caussa iubet degere? Nunquid hinc consulto imperatore discedunt? Et quanto amplius est diuinis parere quàm humanis? Viuere ergo sancto Christus est, & mori lucrũ. Quasi seruus enim nõ refugit vitæ obsequium, & quasi sapiens lucrũ mortis amplectitur. Lucrum est euasisse incrementa peccati, lucrum fugisse deteriora, & ad meliora transisse. Et addidit: Dissolui, & cum Christo esse. multo enim melius: [Philip.1.] permanere autem in carne, magis necessarium propter vos. Aliud melius, aliud necessarium. Necessarium propter fructũ operis, melius propter gratiam & copulam Christi.

Quid secundum scripturam sit mors, & quid uita. Et quod in hac uita sit quædam mors bona, cum scilicet quis in hac uita positus speciem mortis imitatur, & ita se agit ut ei moriantur omnes corporis delectationes, & etiam ipse cupiditatibus omnibus mundique illecebris moriatur: ad quam & ipse Apostolus nos hortatur, docens istam mortem in hac uita positis expetendam. Et quomodo quis sic mortem imitetur. Quibus etiã rebus deflectatur & abducatur. Cap. III.

ERgo quoniam docuit apostol' eum qui euaserit ex hoc corpore, si meruerit tamen, cum Christo futurum: quid sit mors, quid etiam vita, consideremus. Itaque scriptura docẽte cognouimus quia mors absolutio est animæ & corporis, & quædam hominis separatio. Soluimur enim hoc nexu animæ & corporis cum recedimus. Vnde & Dauid ait: [Psalm.115.] Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Vincula autẽ vitæ huius, id est, coniunctionis nostræ quæ ex anima constat & corpore, significari docet superior versiculus psalmi huius: Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Et ideo quasi propheta præuidens se cum sanctis, & qui pro deuotione animas suas in Christo deposuerunt, futurum, lætatur, quia & ipse obtulit se fideliter pro dei populo aduersus Goliam [1.Reg.17.] singulari certamine dimicare, vt solus commune periculũ & crimen refelleret, vel cum se morti pro domini placanda offensione promptus obiiceret, vel cũ se pro salute populi laborantis diuinæ vltioni paratus offerret. Sciebat enim gloriosius esse pro Christo mori, quàm regnare in hoc seculo. Quid enim præstantius quàm fieri Christi hostiam? Itaque cum frequenter ab eo legamus domino oblata esse sacrificia, hoc tamen loco addidit: Tibi sacrificabo hostiam laudis. Non sacrifico, inquit, sed sacrificabo, significans illud perfectum esse sacrificium, quando vnusquisque domino corporis huius vinculis absolut' assisteret, & offerret se hostiam laudis, quia ante mortem nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cum posteriora eius incerta sint. Mors igitur absolutio est animæ & corporis. Denique & in apostolo docuimus lectum, Dissolui & cum Christo esse, multo melius. [Philipp.1.] Solutio autem ista quid aliud agit, nisi vt corpus resoluatur & quiescat, anima autem conuertatur in requiem suam, & sit libera, quæ si pia est, cum Christo futura sit? Quid igitur in hac vita aliud iusti agunt, nisi vt exuãt se huius corporis cogitationibus,* [* cõtagionibus.] quæ velut vincula nos ligãt, & se ab his molestiis separare contendant, renunciẽt voluptatibus suis atque luxuriæ, fugiant flammas libidinum? Nonne igitur vnusquisque in hac vita positus speciem mortis imitatur, qui potest ita se agere vt ei moriantur omnes corporis delectationes, & cupiditatibus omnibus mundique illecebris etiã ipse moriatur, sicuti mortuus erat Paulus dicẽs: [Gala.6.] Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo? Denique vt sciamus quia est mors in hac vita, & bona mors, hortaẽ nos vt mortem Iesu in corpore nostro circunferamus. Qui enim habuerit in se mortem Iesu, is & vitam domini Iesu in corpore suo habebit. Operetur igitur mors in nobis, vt operetur & vita. Bona vita post mortem, hoc est, bona vita post victoriam, bona vita absoluto certamine, vt iã lex carnis legi mentis repugnare nõ nouerit, vt iam nobis nulla sit cum corpore mortis contentio: sed sit in corpore mortis victoria. Atq; haud scio ipse an maioris virtutis mors ista quàm

vita

vita ſit. Certe apoſtoli moueor authoritate dicentis: Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Vnius mors quantorum populorum vitam ædificabat. Itaque docet & iſtam mortem in hac vita poſitis expetendã, vt mors Chriſti in corpore noſtro eluceat, [2. Corin. 4.] [2. Corin. 5.] & illã beatam qua corrũpitur exterior, vt renouetur interior homo noſter, & terreſtris domus noſtra diſſoluatur, vt habitaculũ nobis cœleſte reſeretur. Imitatur igitur mortem qui ſe à communione carnis huius abducit, atque illis vinculis ſoluit, de quibus tibi dicit dominus per Eſaiam: [Esa. 58.] Solue omnem colligationem iniuſtitię, diſſolue obligationes violentarum commutationũ, dimitte confractos in remiſſionem, & omnem circunſcriptionem iniquam dirumpe. Imitatur & ille mortem qui ſe voluptatibus exuit, & à terrenis cogitationibus attollit atque ableuat, & in illo cœleſti habitaculo locat, in quo Paulus cum adhuc viueret conuerſabatur. Aliter enim non diceret: [Phili. 3.] Noſtra autẽ conuerſatio in cœlis eſt. quod pariter ad præſumptionem meriti poteſt meditationémque conferri. Illic enim erat eius meditatio, illic animæ eius conuerſatio, illic eius prudentia, quæ vtique intra anguſtias carnis huius hærere non ſolebat. Sapiẽs enim cum illud diuinum requirit, abſoluit animam ſuã corpore, & eius abnegat contubernium, cum illam veri tractat ſcientiam, quam velut nudam ſibi & apertam deſiderat demonſtrari, & ideo retibus quibuſdam & nebulis huius corporis ſe quærit exuere. Neque enim manibus iſtis aut oculis atque auribus comprehẽdere illam ſupernam poſſumus veritatem: [2. Corin. 4.] quoniam quæ videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna. Denique ſæpe fallimur viſu, & aliter pleraque quàm ſunt videmus. Fallimur etiam auditu: & ideo non contemplemur illa quæ videntur, ſed quæ non videntur, ſi nolumus falli. Quando igitur anima noſtra non fallitur, quando ſoliũ veritatis attingit, niſi quando ſe ab iſto ſecernit corpore, neq; ab ipſo decipitur & illuditur? Illuditur enim viſu oculorũ, illuditur auditu aurium: & ideo relinquat illud & deſerat. Vnde Apoſtolus clamat: [Coloſ. 2.] Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne guſtaueritis omnia quæ ſunt ad corruptelã. In corruptelam enim ſunt, quæ ſunt in corporis indulgentia. Et ideo oſtendens non per corporis diligentiam, ſed per animæ eleuationem, & cordis humilitatem inueniſſe quod verum eſt, addidit: Noſtra autẽ cõuerſatio in cœlis eſt. Ibi igitur quęrat quod verũ eſt, quod eſt & manet, ſéque in ſeſe colligat, & congreget omnem aciem virtutis ſuæ, neque aliis committat & credat, ſed ſeipſum cognoſcat & intelligat, & quod ſibi videtur verũ eſſe, hoc ſequendum nouerit. quod delectatione carnali eligendum æſtimauerit, hoc ſciat falſum, ab eo fugiat & recedat, quia fraudis eſt plenum. Merito ergo depreciauit & dehoneſtauit hoc corpus, corpus mortis appellans. Quis enim oculis potuit videre virtutum ſplendorem? quis iuſtitiam manibus comprehendere? quis ſapientiam oculorum obtutibus intueri? Denique quãdo aliquid cogitamus, neminem nobis occurrere, neminem volumus obſtrepere auribus noſtris, atque ita intendimus animo, vt plerumque non videamus præſentia. Quinetiam in noctib⁹ ſyncerius cogitamus, & tunc melius quæ mouẽt, corde meditamur. Vnde & propheta ait: [Prov. 4.] Quæ dicitis in cordibus veſtris, in cubilibus veſtris compungimini. Sæpe etiam aliqui claudunt oculos ſiquid profundè volunt niſu cogitationis eruere, oculorum impedimenta vitantes. Sępe etiam ſolitudines captamus, ne cuius ſermo noſtris auribus inſuſurret, & quaſi ſemita quædam inhærentem cogitationi animã abducat à vero, atque ab intentione deflectat. Multas igitur occupationes nobis corporis huius neceſſitas gignit, atque vſus inuehit, quibus impeditur animæ vigor, ac reuocatur intentio. Vnde de ſe pulchre dicit ſanctus Iob: [Iob. 10.] Memento quia lutum me finxiſti. Si ergo lutũ eſt corpus, oblinit nos vtique, non diluit, & coinquinat animam inquinamẽto intemperantiæ. Corium & carnem me, inquit, induiſti, oſſib⁹ & neruis intexuiſti. Ligatur itaque & diſtenditur anima noſtra iſtius corporis neruis, & ideo interdum rigeſcit, ſæpe curuatur. Et addidit: Ab iniquitate innocentem me non feciſti. Si enim impius fuero, vę mihi. ſi autẽ ſim iuſtus, nõ potuero me reclinare. Plenus enim confuſionis ſum. Induxiſti ſuper me tentationes. Quid enim eſt aliud hæc vita, niſi plena laqueorũ? Inter laqueos ambulamus, inter plurimas verſamur tentationes. Denique idem ſupra ait: [Iob. 7.] Nunquid non tẽtatio eſt vita hominis in terra? Bene addidit in terra, quia eſt vita hominis & in cœlo. Sicut mercenarij, inquit, merces vita eius, in labore ſcilicet & tepore, leuior fabulis, & fluitans & natans verbis: cuius habitatio in luteis domibus, & ipſa vita in luto, nulla firmitudo ſententiæ, nulla conſtãtia. In die nox deſideratur, in nocte dies quæritur, ante eſcã gemitus, inter cibos fletus, lachrymæ, dolores, timores, ſolicitudines, nulla requies à perturbationibus, nulla à laboribus reclinatio, irę, & indignationis motus horridior. Plerique cupiunt mortem, & non impetrant. ſi autem impetrauerint, gratulantur, quia ſola eſt mors requies viro.

De ſolutione obiectionis qua mors arguitur non eſſe bona, quia deus eam non fecerit, & qua ratione omnifariam mors ſit bonum. Quodque ideo fruſtra homines mortem timeãt, præſertim cum ſit finis peccati, & quod ipſa mũdum redemerit. *Cap. IIII.*

SEd dicet aliquis ſcriptum eſſe quia deus mortẽ [Sapien. 1.] non fecit. Vita erat in paradiſo, vbi lignum vitæ, & vita erat lux hominum. Mors igitur mala, quæ acceſſit & ſubintrauit. Sed quomodo mors mala, ſi aut ſecundũ gentiles ſenſu caret, aut ſecundum Apoſtolũ lucrum Chriſtus eſt, cum quo eſſe multo meli⁹? [Philip. 1.] Quomodo igitur mors nobis malum, ſi nullus poſt mortem ſenſus eſt? Vbi enim nullus ſenſus, nullus vtiq; iniuriæ dolor, quia dolor ſenſus eſt. Aut quia eſt poſt mortem ſenſus, eſt vtiq; vita poſt mortem, & ſuperſtes mortis eſt anima, quæ ſenſu vtitur, & vita fungitur. Cum autem manet poſt mortem vita atque anima, manet bonum, nec morte amittitur, ſed augetur, nec vllo impedimento mortis retardatur anima, ſed operatur magis, quia operatur quæ ſua ſunt, ſine vlla ſocietate corporis, quod animæ maiori oneri quàm vſui eſt. Quid igitur mali eſt animę, quæ puritatem ſuã cuſtodierit, & virtutum diſciplinã ſeruauerit? Aut ſi non ſeruauerit, nõ mors malum, ſed vita, quia vita non fuit. Quæ eſt enim vita vitiis peccatíſque obſita? Quid igitur accuſamus mortẽ, quæ aut vitæ precium luit, aut abolet eius dolorem atque cruciatũ? Itaque mors aut ſuæ quietis bono vtitur, aut malo alieno laborat. Nunc illud ſpecta: Si vita oneri, mors abſolutioni. ſi vita ſupplicio, mors remedio. aut ſi iudicium poſt mortẽ, etiam vita poſt mortem. Mors igitur ea nõ eſt bona? Aut ſi hic vita bona, quomodo mors illic non eſt bona, cum ibi nullus ſit terribilis iudicij metus? Sed ipſa hæc vita bona ſi eſt, quibus rebus bona eſt? Virtute vtique, & bonis morib⁹. Non ergo ſecundum animæ & corporis copulam bona eſt, ſed quia per virtutem quod malum eſt ſuũ repellit. Quod autem bonum eſt mortis adipiſcitur, vt quod animæ eſt, magis quàm id quod contubernij & coniunctionis operetur. Quod ſi vita bona quæ animæ ſe à corpore ſeparãtis eſt ſpeculum, & ſi anima bona quæ ſe eleuat atque abducit à corporis contubernio: & mors vtique eſt bonum, quæ animam à ſocietate carnis huius abſoluit & liberat. Omnifariam igitur mors eſt bonum, & quia compugnãtia diuidit, ne ſe inuicem impugnent, & quia portus quidam eſt eorum qui magno vitæ iſtius iactari ſalo, fidæ quietis ſtationem requirũt. Et quia deteriorem ſtatum non efficit, ſed qualem in ſingulis inuenerit, talẽ iudicio futuro reſeruat, & quiete ipſa fouet, & præſentium inuidiæ ſubducit, & futurorum expectatione componit. Accedit eo, quod fruſtra homines mortẽ timent, quaſi finem naturæ. Nam ſi recolamus quod deus mortem non fecerit, ſed poſtquam homo lapſus in flagitiũ eſt, præuaricationis & fraudis ſententia comprehenderit vt in terram ſuam terra remearet, inueniemus mortem finem eſſe peccati, ne quo eſſet vita diuturnior, eo fieret culpa numeroſior. Paſſus eſt igitur dominus ſubintrare mortem, vt culpa ceſſaret. Sed ne iterum naturę finis eſſet in morte, data eſt reſurrectio mortuorum, vt per mortem culpa deficeret, per reſurrectionem autem perpetuaretur natura. Itaq; mors hæc tranſitus vniuerſorum eſt. Opus eſt vt conſtanter tranſeas. Tranſitur autẽ à corruptione ad incorruptionem,

nem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad tranquillitatem. Non igitur nomen te mortis offendat, sed boni transitus beneficia delectent. Quid est enim mors nisi sepultura vitiorū, virtutum suscitatio? Vnde & ille ait: Moriatur anima mea in animis iustorum, id est, cōsepeliatur, vt sua vitia deponat, iustorum assumat gratiam, qui mortificationem Christi in corpore suo atque anima circunferunt. Mortificatio autem Christi, remissio peccatorum, abolitio criminum, erroris obliuio, assumptio gratiarum est. Quid autē de bono mortis plenius possumus dicere, quàm quod mors est quæ mundum redemit?

Nume.23. 2.Corin.4.

Qua ratione cōmunis omnium mors non sit timenda. Quomodo etiam dum in corpore sumus usum mortis imitantes, abducere nos debeamus à nexu corporis, omniáque terrena relinquere, conscendere ad diuina, surgere de mundanis, fugere hæc mala, & exaltare animā ad imaginem & similitudinem dei, eāque munire muris ac speculatore. Quomodo etiam ipsa debeat ingredi in hortos atque paradisum, & ex illo abundantiam uirtutum transferre, & in hortum mentis transplantare, in quem uerbum dei inuitatum descēdat & pascatur, & cognoscere quos fructus & cibos epuletur, quibúsue delectetur. Cap. V.

SEd de communi omnium morte dicamus. Quid eā timeamus, quæ animæ nocere non soleat? Scriptū est enim, Nolite timere eos qui occidūt corpus, animā autem non possunt occidere. Per mortem autē istam anima liberatur, dum à corporis cōtubernio secernitur, & inuolucris pturbationis exuitur. Vnde & nos dum in corpore sumus vsum mortis imitantes, ableuemus animam nostram ex istius carnis cubili, & tanquam de isto exurgamus sepulchro. Abducam' nos à corporis nexu, relinquamus omnia quæcunque terrena sunt, vt cum venerit aduersarius, nihil in nobis inueniat suum. Contendamus ad illud æternum, ad illud diuinum euolemus pennis dilectionis, & remigio charitatis. Surgamus hinc, hoc est, de secularibus atque mundanis. Dixit enim dominus: Surgite eamus hinc, præcipiens vt vnusquisque surgat deterrenis, erigat animam humi iacentem, ad superna attollat, excitet aquilā suam, & illam aquilam ad quam dictum est: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Ad animam hoc dictum est. Anima ergo nostra sicut aquila alta petat, supra nubes volet, renouatis splendescat exuuiis, cœlo volatus suos inferat, vbi laqueos incidere non possit. Auis enim quæ descendit ex alto, vel quæ in altum se extollere non potest, frequenter aut laqueis capitur, aut visco fallitur, aut quibuscunque irretitur insidiis. Sic quoque & anima nostra caueat ad hæc mundana descendere. Laqueus in auro, viscum est in argento, nexus in prædio, clauus in amore. Dum aurū petimus, strāgulamur. dum argentum quærimus, in visco eius hæremus. dum prædium inuadimus, alligamur. Quid in vanum quærimus lucrum, preciosæ animæ detrimentum? Exiguus tibi est totus mundus pro vnius animæ dispendio. Quid enim prodest homini, si hunc mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam commutationē dabis pro anima tua? Non auro redimitur, non argēto, imò auro amittitur. Quin etiam mulieris decus dum tētat, adstringit. Clauus est libido, clauus tristitia, clauus iracundia, claui sunt omnes passiones quæ velut veru quodam animam nostrā penetrant, & infigunt corpori, visceribúsque eius annectunt. Fugiamus ergo hæc mala, & exaltemus animam nostram ad illam imaginem dei & similitudinem. Fuga malorum similitudo dei est, & virtutibus imago dei acquiritur. Ideo qui nos pinxit quasi author, pinxit virtutum coloribus. Ecce ego, inquit, ad Hierusalem, pinxi muros tuos. Non detergamus penicillo negligentiæ depicta animæ nostræ firmamenta muralia. Ideo dixit: Muros pinxi, quibus hostem possimus auertere. Habet anima muros suos, de quib' eminet, & de quibus ait: Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa. His munitur muris, his obsessa desēditur. Et vere murus anima, quæ prætenditur in castris. Vnde & ipsa ait in canticis: Ego murus, & vbera mea vt turres. Bonus murus quem pinxit dominus, sicut ipse ait: In manibus meis pinxi muros tuos, & in conspectu meo es semper. Bona anima quæ habet speculatorem deum, & in manib' eius est, sicut anima prophetica, quæ in manus domini commendatur vt spiritus, & quæ in conspectu dei est. Oculi enim domini super iustos, sicut & ipse ait: Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem. Bonas turres habet, quæ habet & de intelligibilibus verbum, & de moralibus disciplinam. Ideoque hæc anima habēs gratiam suorum vberum ingreditur in hortos, & inueniens illic sponsum sedentem & disputātem cum amicis, ait: Qui sedes in hortis, vocem tuam insinua mihi. Mihi, inquit, non amicis. Fuge frater meus. Hortatur vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest etiam ipsa terrena fugientem. Dicit vt similis sit damulæ, quæ euadit de retibus. Vult enim & ipsa fugere & euolare supra mundum. Hinc hortum illū sibi Plato composuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortū mentis appellauit. Iouem enim & deum & mentem totius mundi dixit: In hunc introisse animam, quam venerē nuncupat, vt se abundantia & diuitiis horti repleret, in quo repletus potu iaceret, purum qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum cōposuit, eò quod anima deo adhærens in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, floresq; sermonum. Quis autem ignorat quod ex paradiso illo quem legimus in Genesi habentem lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali, & ligna cætera, abundantiam virtutum putauerit transferendā, & in hortum mentis esse plantandam? Quem in canticis Cāticorum Salomon hortum animæ significauit, vel ipsam animam. Sic enim scriptum est: Hortus clausus soror mea spōsa, hortus clausus, fons signatus, trāsmissiones tuæ paradisus. Et infra ait anima: Exurge aquilo, & veni auster. perfla hortum meum, & defluant vnguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum. Quanto hoc pulchrius quod anima ornata virtutum floribus hortus sit, vel in se paradisum habeat germinantem. In quem hortum inuitat verbum dei descēdere: vt anima illa verbi imbre cœlestis, & eius copiis irrigata fructificet. Verbum autem dei pascitur animæ virtutibus, quoties obedientem sibi & opimam inuenerit, & carpit fructus eius, atque his delectatur. Cum autem descenderit in eam dei verbum, defluunt ex ea salubriū vnguenta verborum, & diuersarum fragrant lōge lateque redolentia gratiarum spiramina. Vnde ait sponsus (Sponsus autem animæ deus verbum est, cui anima legitimo quodam cōnubij fœdere copulatur:) Ingressus sum in hortum meū soror mea sponsa, vindemiaui myrrham meam cū vnguentis meis, manducaui panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Edite proximi mei & bibite, & inebriamini fratres mei. Ego dormio, & cor meum vigilat. Cognoscamus quos fructus & cibos epuletur deus, quibúsve delectetur. Delectatur eo si quis mortificet peccatum suum, obliteret culpam suā, sepeliat atque abolefaciat iniquitates suas. Myrrha enim est sepultura mortuorum. Mortua autē peccata sunt, quæ vitæ suauitatem habere non possunt. Perfunduntur autē diuini sermonis vnguentis, & fortiore cibo verbi velut pane, & suauiore sermone velut melle curantur quædam vulnera delictorum. Sermones autem cibos esse docet & alibi Salomon, dicens: Faui mellis, sermones boni. In illo ergo horto sermones boni sunt, ali' qui culpam coërceat, alius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat insolentiam, & velut sepeliat eam, quando correptus aliquis erroribus suis renunciat. Est etiam sermo fortior qui confirmat cor hominis validioribus scripturę cœlestis alimentis. Est etiam sermo suasorius dulcis vt mel, & tamen peccatoris conscientiam in ipsa suauitate compungens. Est etiam feruentioris spiritus sermo, qui inebriat sicut vinum, & cor hominis lætificat. Est etiā lacteus sermo, purus & candidus. Hos cibos dulcium vtiliumque sermonum epulandos, sponsus proximis suis dicit. Proximi autē sunt qui eum sequūtur, & nuptiis eius intersunt. Quo cibo & potu repleta anima (bibit enim vnusquisque aquā de suis vasis, & de puteorum suorum fontibus) atque inebriata, seculò dormiebat, vigilabat deo. Et ideo sicut posteriora docent, aperiri sibi deus verbum eius ianuam postulabat, vt eam

Matth.10. Ioan.14. Psalm.102. Luc.9. Canti.8. Psalm.33. Gene.2. Cantic.4. Cantic.5. Prouer.16.

eam suo repleret ingressu. Hinc ergo epulatores illi Platonici, hinc nectar illud ex vino & melle prophetico, hinc sonus ille translatus est, hinc vita illa perpetua, quam deus dixit suos epulari, quia Christus vita est. Ideoque talium sermonum seminibus animæ eius repletus est venter, atque ipsa exiuit in verbo. Quæ autem exit anima à seruitio isto, & eleuat se à corpore, verbum sequitur.

Quomodo cauendi sint laquei principatuum aeriorum qui nos recte gradientes & ad altiora tendentes impedire quærunt, & ad terrena reuocare. Cap. VI.

SEd sunt principatus aërij, & potestates mūdi, qui nos velut de muro deiicere animæ, vel impedire recte gradientes, vel ad altiora tendentes quærūt deponere, & ad terrena reuocare. Sed nos multo magis ad sublimia mentem erigamus, verbū sequentes dei. Illi principatus offerunt secularia, quibus tuam mētem incuruent. Tu magis ad Christum anima dirige gressus tuos. Iniiciunt cupiditatem auri, argenti, vicinæ possessionis, vt acquirendæ eius gratia excuses à cœna illius qui ad nuptias verbi te inuitauit. Tu caue ne excuses, sed vestem te indue nuptialem, & vtere conuiuio diuitis, ne diues qui te inuitauerat, cum excusaueris tu, dum es secularibus occupatus, alios inuitet, & tu excludaris. Iniiciunt etiam honoris appetentiam potestates mundi, vt te extollas sicut Adam, & dū vis adæquari deo similitudine potestatis, diuina præcepta despicias, & quæ habebas incipias amittere. Qui enim non habet, & quod habet auferetur ab eo. Quotiens in oratione nobis, qua maxime deo appropinquamus, offunduntur ea quæ plena sunt opprobrij alicuius aut sceleris, quo nos à studio precationis auertant. Quotiēs inimicus cordi nostro conatur inserere quo nos reflectat à sanctitatis ꝓposito, & piis votis. Quotiēs corporeos inflammat ardores. Quotiēs occursare facit oculos meretricios, quibus castum iusti tētet affectum, vt improuiso amoris spiculo feriat imparatū. Quotiens inserit animo tuo verbum iniquum, & cogitationes cordis absconditas, de quo tibi dicit lex: Attēde tibi ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum, & dicat tibi dominus: Quid cogitas mala in corde tuo? Nēve cum abundaueris auro & argento, & opimis agrorum fructibus, vel honoribus, dicas: Virtus mea dedit mihi hæc. & obliuiscaris dominum deum tuum. His ergo anima quæ cupit euolare, deponitur. Sed tu obluctare quasi bon⁹ miles Christi Iesu, & inferiora obliuiscens, terrena despiciens, ad cœlestia & æterna contende. Attolle animam tuam, ne eam illiciat esca laqueorum. Voluptates seculi, escę quędam sunt: & quod peius est, escæ malorum, escæ tentationum. Dum voluptatē quæris, laqueos incurris. Oculus enim meretricis, laqueus amatoris est. Ocul⁹ ergo meretricis est laque⁹. Laqueus est etiam sermo meretricis, qui obdulcat ad tēpus fauces tuas, & postea exasperat eas amaritudine conscientię peccatricis. Laqueus est aliena possessio plena amœnitatis. Omne iter istius vitæ, plenum laqueorum est. Vnde iustus dicit: In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi. In via, inquit, hac absconderunt. Ideo tu illam viam ambula quæ dicit: Ego sum via, veritas, & vita, vt dicas: Animam meā conuertit, deduxit me super semitas iustitię propter nomen suum. Moriatur igitur nobis hoc seculum, moriatur nobis carnis istius sapiētia, quæ inimica est deo. Subiiciamus animam nostram soli Christo, vt dicat vnusquisq;: Nonne deo subiecta est anima mea? Non seculo subdita, nō mundo, inquit, subdita. Non potest hoc pecuniosus, nō potest auarus dicere, sed dicit iustus & continens: Auarus autē dicit: Anima, habes multa bona in annos multos posita, requiesce, māduca, bibe, epulare. quia auari anima subdita est luxuriæ corporali, iusti autem anima vtitur corpore vt instrumento aut organo, quę velut præclara artifex quo vult obsequium corporis ducit, & effingit de eo speciem quam elegerit, & eas quas voluerit facit in eo resonare virtutes, pangens nunc modulos castitatis, nunc modulos temperātiæ, sobrietatis carmen, integritatis dulcedinem, virginitatis suauitatem, grauitatem viduitatis. Interdum tamen modulator compatitur organo suo. Et ideo honesta modulare, vt sit honesta compassio. Nam & ille qui videt, videndo plerumque, & audiens audiendo afficitur. Et ideo dicit scriptura: Oculi tui recta videant. Et infra: Ne multus fueris ad alienam. Noli intendere in oculos iuuenculæ. Noli intēdere in verba meretricis.

Matth. 22. — Matth. 13. — Deutero. 8. — Prouer. 23. — Psalm. 141. — Ioan. 14. — Psalm. 22. — Psalm. 61. — Lucæ. 12. — Prouer. 4.

Quomodo nostri nobis sint laquei cauendi. Et de molestiis huius vitæ, propter quas totam vitam odio habuit Ecclesiastes, & mortem laudauit. Quodque impio amarior sit vita quàm mors, cum grauius sit ad peccatum viuere, quàm in peccato mori. Ex quibus concluditur mortem esse malum. Cap. VII.

ET quid de extraneis laqueis loquor? Nostri nobis laquei sunt cauendi. In ipso hoc corpore nostro laquei circunfusi nobis sunt, quos debemus vitare. Non credamus nos huic corpori, non misceamus cum eo animā nostram. Cum amico, inquit, misce animam tuam, non cum inimico. Inimicum tibi est corpus tuum, quod repugnat menti tuę, cuius opera inimicitiæ, dissensiones, lites, perturbationésque sunt. Noli cū eo miscere animam tuam, ne vtrūque cōfundas. Nam si misceetur, ergo melior sit caro, quæ inferior est, ꝙ anima quæ superior, quia anima vitam corpori tradit, caro autem mortē animæ trāsfundit. Confunditur ergo vtriusque operatio, confunditur prope ipsa vtriusque substantia. Igitur suscipit in se anima insensibilitatem defuncti corporis, & corpus omnibus animæ virtutibus fungitur. Ac ne forte quia infunditur anima corpori, etiam confundi putetur, exemplum nobis sit huius luminis gratia. Siquidem & lumē terreno loco infunditur, nec tamen confunditur. Non sit ergo cōfusa operatio quorum dispar substantia est, sed sit anima in corpore vt viuificet corpus, hoc gubernet, hęc illuminet. Negare tamē non possumus quod compatiatur corpori suo, nam & contristatur. Siquidem Iesus ait: Tristis est anima mea vsque ad mortem. affectum hominis in se exprimēs. Et alibi: Anima mea turbata est. Siquidem & modulator modulis suis, aut tibiæ, aut citharę, aut organi, voce, gestu, affectúque compatitur, in tristibus sonis tristior, in lætis lætior, in acutioribus excitatior, in ipsis mitioribus mitior atque mansuetior, vt sonos cantuum ipse commendet & quodammodo moduletur affectus. Anima quoque in hoc corpore tanquam in fidibus musicis, quæ sobria est, cum summis, vt ita dicā, digitis velut neruorum sonos ita pulsat carnis passiones, vt consonū reddat morum atque virtutum consentientémque concentum, vt in omnibus cogitationibus suis, in omnibus operibus id custodiat, vt omnia consilia & facta sibi concinant. Anima est ergo quę vtitur, corpus quod vsui est, ac per hoc aliud quod in īperio, aliud quod in ministerio, aliud quod sumus, aliud quod nostrum est. Si quis animæ pulchritudinem diligit, nos diligit: si quis corporis decorem diligit, nō ipsum hominem, sed carnis diligit pulchritudinem, quæ tamen cito marcescit & defluit. Vnde illi intende, de quo dicit propheta: Qui non accepit in vanum animam suā. In vanum accipit animā suam, vt iam de huius vitæ dicamus molestiis, qui secularia struit, ædificat corporalia. Quotidie ad edendum & bibendum surgimus, & nullus expletur, vt nō post momentum esuriat ac sitiat. Quotidie lucrum quærimus, & nullus cupiditati modus ponitur. Non satiabitur, inquit, oculus visu, nec auris auditu. Qui diligit argentum, nō satiatur argento. Nullus finis laboris, & nullus est fructus abundantiæ. Cupimus quotidie scire noua. & quid est ipsa scientia, nisi quotidiani doloris adiectio? Omnia quæ sunt iam fuerunt, & nihil sub sole est nouum, sed omnia vanitas. Totam vitam odio habui, dixit Ecclesiastes. Qui vitam odio habuit, vtique mortem prædicauit. Denique mortuos laudauit magis ꝙ viuētes, & illum iudicauit beatum, qui in hanc vitam non venit, nec inanem hunc suscepit laborem. Circuiuit, inquit, cor meum vt scirem impij lætitiam, & vt considerarem & quęrerem sapientiam & numerum, & vt scirem per imperium lætitiam & molestiam & iactationē, & inueni ego eam amariorem ꝙ mortem: nō quia amara sit mors, sed quia impio amara, & tamen amarior vita ꝙ mors. Grauius est enim ad peccatum viuere, ꝙ in peccato mori, quia impius quàm diu viuit peccatū auget: si moriatur, peccare

Matth. 26. — Psal. 6. — Psalm. 23. — Eccles. 1. — Eccles. 4. — Eccles. 7.

care desinit. Plerique criminum suorum absolutione lætātur: si emendaturi sunt, recte: si perseueraturi in eis, stulte: quia longe illis plus damnatio profuisset, ne incrementa facerent peccatorum. De quo sublimis est sententia apostoli dicentis, quod non solum ij qui flagitiosa agunt, sed etiā qui ea approbant, digni morte sunt: sed & illos qui talia condēnant in aliis qualia ipsi agunt, inexcusabiles haberi, vt & sua damnet eos sententia. cum enim alios condemnant, seipsos condemnant. Nec sibi eos blādiri oportere quia pœnarum ad tempus immunes videntur, & exortes reatus, cum grauiores pœnas intra se luant, & sibi rei sint, qui aliis non videntur, atque in se intorqueant grauiorē conscientiæ sententiam, cum de aliorum peccatis iudicant. Sed noli, inquit, ô homo diuinæ bonitatis & patiētiæ thesauros contēnere. Bonitas enim dei ad pœnitentiam te prouocat, ad correctionē inuitat: duritia autem tua qua in erroris pertinacia perseueras, futuri iudicij auget seueritatem, vt dignam retributionem tuorum accipias delictorum. Non igitur mors malum. Nam neque apud viuentes mors est, neque apud defunctos. Apud alios enim non est, quia adhuc viuunt, alij trāsierūt. Itaque neque apud eos mors mala est qui eam adhuc nesciūt, hoc ipso quia nesciunt: neque apud eos qui iam & secūdū corpus nihil sentiunt, & secundum animam liberati sunt.

Roma. 1. Roma. 2.

Qua ratione non mors ipsa, quæ terribilis apud viuētes æstimatur, sit terribilis, sed opinio de morte. Et de confutatione duarum caussarum ob quas mortem insipientes verentur. Quódque mors generaliter non sit mala, licet specialiter pessima sit mors peccatorum. Cur præterea Græci finem appellauerint mortem. Et quantam morti sanctus Iob laudem tribuerit. Cap. VIII.

QVod si terribilis apud viuētes æstimatur, nō mors ipsa terribilis est, sed opinio de morte, quā vnusquisque pro suo interpretatur affectu, aut pro sua conscientia perhorrescit. Suæ igitur vnusquisque conscientiæ vulnus accuset, non mortis acerbitatem. Denique iustis mors quietis est portus, nocentibus naufragium putatur. Certe iis quibus grauis est timor mortis, nō est graue mori, sed graue est viuere sub metu mortis. Non ergo mors grauis, sed metus mortis. Metus autem opinionis est, opinio vero nostræ infirmitatis, contraria veritati. Nam per veritatem virtus, per opinionem infirmitas. Opinio autem non mortis vtique, sed vitæ est. Ergo illud graue vita magis inuenitur esse. Liquet igitur quia mortis metus non ad mortem referendus est, sed ad vitam. Non enim habemus quod in morte metuamus, si nihil quod timendum sit, vita nostra commisit. Etenim prudētibus delictorum supplicia terrori sunt, delicta autem non mortuorum actus sunt, sed viuentium. Vita igitur ad nos refertur, cuius actus in nostra potestate est, mors autē nihil ad nos. Est enim separatio animæ & corporis. Anima absoluitur, corpus resoluitur. Quæ absoluitur, gaudet: quod resoluitur in terram suā, nihil sentit. Quod nihil sentit, nihil agnoscit. Tamē si mors malum, quomodo iuuenes non timent fieri senes, nec finitimā mortis verentur ætatem? Patientiúsque deficit qui præsumpta morte deficit, quàm qui inopinata. His quoque qui mortē malum putant, aptum responsum arbitror, quia per vitam ad mortem est transitus, per mortem autem ad vitam reditus. Neque enim nisi qui mortui fuerint, possunt resurgere. Insipientes autem mortem quasi summum malorum reformidant, sapientes quasi requiem post labores & finem malorū expetunt. Duabus autem ex caussis mortem insipiētes verentur. Vna quod eam interitum appellant. interitus autem hominis esse non potest, cum anima superstes corpori sit, saluo eo quod ipsum corpus maneat resurrectio. Altera autem caussa, quod pœnas reformident, poëtarum videlicet fabulis territi, latratus canis infernalis Cerberi, & Cocyti fluminis tristem voraginem, & nautā inferni gurgitis Charontem tristiorem, furiarum agmina, aut prærupta tartarea, in quibus Hydra sæuior sedē habeat. Tityi quoque viscera reparandis fœcunda suppliciis, quæ vultur immanis sine vllo fine depascitur. Ixionij quoque orbis perpetuam sub pœnæ atrocitate vertiginē, & saxi desuper imminentis super capita accubantium inter epulas impendentem ruinā. Hæc plena sunt fabularum: nec tamē negauerim pœnas esse post mortem. Sed quid ad mortem id quod post mortē est? Si autem quæ post mortem sunt, referantur ad mortem: eadem etiam quæ post vitam sunt, referantur ad vitam. Nulla ergo erunt supplicia quę referātur ad mortem. Mors enim, vt supra diximus, absolutio est & separatio animę & corporis. Non est autem mala solutio, quia dissolui & esse cū Christo multo melius. Nō igitur mala mors. Denique mors peccatorum pessima. Non vtique mors pessima generaliter, sed pessima specialiter peccatorum. Denique preciosa iustorū. Vnde liquet acerbitatē non mortis esse, sed culpæ. Pulchre autem Græci à fine mortem appellauerunt. τελευτὴν enim mortem appellant, eo quod finis istius vitæ sit. Sed etiā somnum scriptura nuncupat mortem, sicut est illud: Lazarus amicus noster dormit, sed vadam vt suscitem eum. Somnus autem bonus, quoniam quies est, sicut scriptū est: Ego dormiui, & requieui, & surrexi, quoniam dominus suscepit me. Dulcis igitur quies mortis. Denique domin' suscitat quiescentes, quia dominus est resurrectio. Illud quoque egregium, quod ait scriptura: Ante mortem nō laudaueris quēquam. Vnusquisque enim in nouissimis suis cognoscitur, & in filiis suis æstimatur, si bene filios suos instituit, & disciplinis competentibus erudiuit. Si quidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum. Dum enim vnusquisque quandiu viuit, obnoxius est lapsui, nec senectus immunis à crimine: ideo legis quia Abraham mortuus est in senectute bona, eo quod in bonitate propositi sui permansit. Mors igitur vitæ est testimonium. Nam si laudari ante gubernator non potest, quàm in portum nauem deduxerit: quomodo laudabis hominem prius quam in stationem mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, & ipse vitæ huius iactatur profundo. Quamdiu in salo isto, tādiu inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec stipendij mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est. Quātum autem morti dedit sanctus Iob, qui dixit: Benedictio morituri in me veniat. Nam etsi Isaac benedixerat filios suos moriēs, & Iacob benedixerat patriarchas, tamen benedictionis illius gratia poterat solis benedicentium meritis deputari, vel pietati paternæ. Hic vero nulla prærogatiua meritorū est, nulla pietatis, sed solius mortis priuilegium, cum benedictio cuiusque morituri tātum virtutis habeat, vt eam sibi sanctus propheta optauerit. Ac per hoc cogitemus semper hunc versiculum, & corde teneamus. Si quem viderimus pauperē moriturum, sumptu iuuemus, dicat vnusquisque nostrum: Benedictio morituri in me veniat. Si quem viderimus debilem, nō deseramus. si quem in extremis positum, nō relinquamus. occurrat & nobis dicere: Benedictio morituri in me veniat. Laudet & te vnusquisque moriturus, vnusquisque depositus æuo, vnusquisque confectus vulnere graui, vnusquisq; morbo absumptus, etiam morti proximus. Hic versiculus quantos benedici fecit, quotiens mihi pudorem incussit si moriturum præterij, si nō visitaui grauiter ægrum, si fastidiui inopem, si captiuum nō redemi: si senem spreui. Sit ergo in corde semper, vt stimulet duriores, vt admoneat prōptiores. Resonent te postrema verba morituri, & benedictionem tui egrediens corpore anima secum vehat. Eripe etiam eum qui ad mortē ducitur, qui periturus erat nisi tu subuenisses, vt dicas: Benedictio morituri veniat in me.

Philip. 1. Psal. 33. Ioan. 11. Psal. 3. Eccli. 11. Gene. 25. Iob. 29. Prou. 24. Iob. 29.

Quemadmodum ex recapitulatione de bono mortis, probetur anima non mori cum corpore, & quomodo in bonis demoratura sit. Quid etiam nobis cauendum sit, & quid faciendum si velimus post mortem huius corporis in bonis esse. Cap. IX.

QVis igitur dubitet de bono mortis, cum id quod inquietum, id quod erubescendum, id quod inimicum nobis est, id quod violentum, id quod procellosum, & ad omnia vitia illecebrosum est, conquiescat & iaceat, & quasi feruida cauea claudatur sepulchri, relinquatur rabies eius exanimis, & emortua compago viscerum in terram resoluatur: id autē quod familiare

virtutibus,

virtutibus, amicũ disciplinis, studiosum gloriæ, sequax boni, deo subditũ est, ad illud sublime euolet, & cum illo puro & perpetuo bono atq; ĩmortali maneat, ipsi adhęreat, & cũ ipso sit de quo cognationem ducit, vt quidam ait: Cuius & genus sumus? Non enim mori animam cum corpore manifestum est, quia non est de corpore. Non esse autem eam de corpore scriptura multis modis edocet. Nam & Adam à domino deo nostro accepit spiritũ vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Et dauid ait: Conuertere anima mea in requiem tuã, quia domin⁹ benefecit mihi. Et in quo benefecerit, audi. Quia liberauit, inquit, pedes meos à lapsu. Vides gratulari eũ mortis huius remedio, quia finis factus est erroris, quia culpa non natura defecit. Denique, quasi exutus & liber, dicit: Placebo domino in regione viuorum. Illa est enim viuorum regio. Denique illam animarum requiem dicit, terram esse dicit viuentiũ, quo peccata non penetrãt, vbi virtutum viuit gloria. Ista autem regio plena est mortuorum, quia plena delictorum: meritóque dictum est: Relique mortuos sepelire mortuos suos. Sed & supra similiter ait: Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram. hoc est: Anima timentis deum habitabit in bonis, vt semper in eis sit, & secundum ea. Quod potest etiã de eo accipi qui sit in corpore, vt & ipse si timeat deum, in bonis habitet, & in cœlestibus sit, & possideat corpus suum, & dominetur ei quasi in seruitutem redacto, & possideat hęreditatem gloriæ & cœlestium promissorum. Vnde & nos si volumus post mortem corporis huius in bonis esse, caueamus ne agglutinetur anima nostra huic corpori, ne commisceatur, ne inhæreat, ne trahatur à corpore, & tanquam ebria perturbationibus eius vacillet & fluitet, nec se ei credat atque eius delectationibus, vt cõmittat se eius sensibus. Nam & oculus eius error & fraus est, quia fallitur visus: & auris eius deceptio est, quia & auditus illuditur: & sapor ei⁹ deceptio est. Denique non ociose dictum est: Oculi tui recta videant, & lingua tua non loquatur peruersa. Quod nõ esset dictũ, nisi frequenter errarent. Vidisti meretricẽ, captus es vultu eius, & forma decoram putasti: errauerunt oculi tui, peruersa viderunt, alia nunciauerunt. Nam si vera vidissent, vidissent deformem meretricis affectum, inhęrẽtem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colluuionem, animæ vulnera, conscientiæ cicatrices. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam. Vides quod iste falsum quæsiuit, qui nõ veritatem sed adulterium requisiuit. Videre enim quæsiuit vt cõcupisceret, non vt verum cognosceret. Errat igitur oculus vbi errat affectus. Affectus ergo deceptio est: deceptio visus. Et ideo tibi dicitur: Neque capiaris oculis, id est, non capiatur anima tua. Mulier enim virorũ preciosas animas capit. Deceptio auditus: Denique blandimento multo sermonis mulier fornicaria sæpe iuuenis cor seduxit, decepit, illusit. Ergo non laqueis nos credamus & retibus iis quæ decipiũt & illudunt, quia corda tentantur, impediuntur cogitationes, quæ impediũtur visu, impediuntur auditu, odore, tactu, sapore. Nõ sequamur illecebrosa & seductoria, sed sequamur illud quod bonum est, illi adhæreamus, illud imitemur. illi⁹ præsentia, illius communicatio nos meliores faciat, mores nostros coloret, illius quædam nos societas informet. Qui enim bono adhæret, assumit inde quod bonũ est, quia scriptum est: Cũ sancto sanctus eris, & cum peruerso peruersus eris, & cum innocente innocens eris. Assiduitate enim atq; imitatione quędam similitudinis imago formatur. Ideoque addidit: Quoniam tu illuminas lucernam meam domine. Etenim qui appropinquat lumini, citius illuminatur, & plus in eo splendor æterni luminis refulget è proximo. Ergo anima quæ illi adhæret inuisibili bono deo atque immortali, & ipsa corporea hæc fugit, & terrena & mortalia derelinquit, fitq; illius similis quod desiderat, & in quo viuit & pascitur: & quia immmortali intendit, non est ipsa mortalis. Quæ enim peccat moritur, nõ vtique aliqua sui dissolutione, sed merito moritur deo, quia viuit peccato. Ergo quæ non peccat, non moritur, quia manet in substantia sui, manet in virtute & gloria. Nam quomodo substantia eius interire potest, cum vtique anima sit quæ vitam infundit? Et

Actu. 17. Genes. 2. Psalm. 114. Matth. 8. Psalm. 24. Prou. 4. Matth. 5. Prouer. 6. Psalm. 17.

cui anima infunditur, vita infunditur: à quo anima discedit, vita discedit. Anima ergo vita est. Quomodo potest mortẽ recipere, cum sit contraria? Sicut enim nix calorem non recipit, nam statim soluitur, & lux non recipit tenebras: nam statim discutit. infuso enim lumine tenebrarum horror aufertur, sicut admoto igne niuium rigor desinit: ita & anima quæ vitam creat, mortem non recipit, non moritur.

De diuino testimonio, quo demonstratur quod anima non moriatur cum corpore. Et de errore hominum qui preciosa struunt sepulchra tanquam animæ & corporis receptacula, cum animarum superiora esse habitacula scripturæ testimoniis valde probetur. *Cap. X.*

HAbemus ergo rationem, sed hęc humana, illud diuinum, quod ait dominus: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vides igitur quia non moritur cum corpore, quæ & ponitur & resumitur, & in manus dei patris commendatur? Sed ne forte dicas speciale esse quod Christi est, & quãuis ille quæ sunt hominis susceperit, tamẽ quia alterius est caussa & istud astruere, ne tẽpus crastinetur, audi dicentem: Quid scis an nocte hac à te tua anima reposcatur? Nunquid dixit, moriatur in te anima tua? Sed reposcatur à te. Quæ data est, reposcitur, vel repetunt à te. Repetitur enim anima, non interimitur. Quod repetitur, manet: quod interimitur, non manet. Quomodo enim interimitur, de qua dixit sapientia dei, nõ timendum quenquam qui potest corpus occidere, animam autem non potest? De qua dicit Propheta: Anima mea in manibus tuis semper. Semper, inquit, non in tempore. Et tu commenda animam tuam in manus domini. Non solum cũ recedit è corpore, sed etiam cum est in corpore, est in manibus domini, quia non vides eam vnde veniat, aut quo vadat. Est & in te, & est cum deo. Denique cor regis in manu domini, ab eo regitur & gubernatur. Cor repletur mente, & mens animæ principale est, & virtus animæ est. Non eam virtutẽ dico quæ in lacertis, sed quæ in consiliis, temperãtia, pietate, atque iustitia est. Si cor hominis in manu domini, multo magis anima. Si anima in manu dei est, nõ vtique anima nostra sepulchro simul cum corpore includitur: nec busto tenetur, sed quiete pia fungitur. Et ideo homines frustra preciosa struũt sepulchra, quasi ea animæ & non solius corporis receptacula sint. Animarum autem superiora esse habitacula, scripturæ testimoniis valde probatur. Siquidem & in Esdræ libris legimus: Quia cum venerit iudicij dies, reddet terra defunctorũ corpora, & puluis reddet eas quæ in tumulis requiescunt reliquias mortuorum. Et habitacula, inquit, reddent animas quæ his commẽdatæ sunt, & reuelabitur altissimus super sedem iudicij. Hę sunt habitationes de quibus dicit dominus, multas mansiones esse apud patrem suum, quas suis pergens ad patrem discipulis prępararet. Sed Esdræ vsus sum scriptis, vt cognoscant gentiles ea quæ in Philosophiæ libris mirantur, translata de nostris. Atque vtinam non superflua his & inutilia miscuissent, vt dicerent animas hominũ pariter ac bestiarum esse communes, earúmque summũ pręmium, si magnorum philosophorum animæ in apes aut luscinias demigrarent, vt qui ante hominũ genus sermone pauissent, postea mellis dulcedine, aut cantus suauitate mulcerẽt. Satis fuerat dixisse illis quod liberatæ animæ de corporibus ἅδην peterent, id est locum qui non videtur. Quem locũ Latine infernũ dicimus. Deniq; & scriptura habitacula illa animarum promptuaria nuncupauit: quæ occurrens querelę humanæ, eo quod iusti qui præcesserunt videantur vsque ad iudicij diem, per plurimum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ esse similẽ iudicij diem, in quo sicut nouissimorũ tarditas, sic non priorum velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus, vt intra eum diem & victi erubescãt, & victores palmã adipiscãtur victoriæ. Illud quoq; non reliquit occultum, eo quod superiores videãtur qui ante generati sunt, infirmiores qui postea. Comparauit enim vtero mulieris partus huius seculi, quoniam fortiores sunt qui in virtute iuuentutis nati sunt, infirmiores qui tempore senectutis. Defecit enim multitudine generationis hoc seculum tanquam vulua generantis,

Ioan. 10. Luc. 12. Matth. 10. Psal. 118. Prou. 21. 4. Esdr. 7. Ioan. 14.

generantis, & tanquàm senescens creatura robur iuuentutis suæ, velut marcenti iam virium suarũ vigore deponit. Ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animæ remunerationem debitam. Alias manet pœna, alias gloria: & tamen nec illę interim sine iniuria, nec istæ sine fructu sunt. Nam & illæ videntes seruantibus legem dei repositam esse mercedem gloriæ, conseruari earum ab angelis habitacula, sibi autem dissimulationis & contumaciæ supplicia futura, & pudorem & confusionẽ, vt intuentes gloriã altissimi, erubescant in eius conspectum venire, cuius mandatum temerauerũt. Sicut enim præuaricatio Adæ, ita & confusio: quoniam sicut ille per incuriam mandatorum cœlestium lapsus est, & pudore se prolapsionis abscondit, fulgorem diuinæ præsentiæ verecundia peccatricis conscientiæ subire non ausus: ita & animæ peccatorum vibrantis luminis eius splendorem non sustinebunt, quo teste se reminiscentur errasse.

De iustarum animarum ingenti lętitia per septenarium ordinem digesta. Ac de admonitione ut & nos studiũ adhibeamus quo anima nostra deo appropinquet, & ab eo non separemur. Quo etiam modo hoc facere debeamus. Quodque non uereamur illum omnibus debitum finem in quo Esdras remunerationem suæ deuotionis inuenit.

Caput XI.

Iustarum autem animarum per ordines quosdam digesta lætitia. Primum quod vicerint carnẽ, nec illecebris eius inflexæ sint. Deinde quod precio sedulitatis, & innocentiæ suę securitate potiantur, nec quibusdam sicut impiorum animæ erroribus & perturbationibus implicentur, atque vitiorum suorum memoria torqueantur, & exagitentur quibusdam curarum æstibus. Tertio quod seruatæ à se legis diuino testimonio fulciantur, vt factorum suorum incertum supremo iudicio nõ vereantur euentum. Quarto quia incipiunt intelligere requiẽ suam, & futuram sui gloriam præuidere, eáque se consolatione mulcentes in habitaculis suis, cum magna tranquillitate requiescent, stipatæ præsidiis angelorum. Quintus autem ordo exultationis vberrimæ habet suauitatem, quod ex hoc corruptibilis corporis carcere in lucem libertatéq; peruenerint, & repromissam sibi possideãt hæreditatẽ. Est enim ordo quietis, quia est & resurrectionis. Sicut enĩ in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo, inquit, omnes viuificabuntur. Vnusquisq; autem in ordine suo, primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderunt, deinde finis. Erit igitur ordo diuersus claritatis & gloriæ, sicut erit ordo meritorum. Processus quoque ordinũ, processum exprimit claritatis. Denique sexto ordine demonstrabitur iis quod vultus earum sicut sol incipiat refulgere, & stellarum luminibus comparari: qui tamen fulgor earum corruptelam iam sentire non possit. Septimus vero ordo is erit, vt exultent cum fiducia, & sine vlla cunctatione confidant, & sine trepidatione lætentur, festinantes vultum eius videre, cui sedulæ seruitutis obsequia detulerũt: de quo innoxiæ conscientiæ recordatione præsumant gloriosam mercedem laboris exigui, quam incipientes recipere, cognouerint indignas esse huius tẽporis passiones, quibus remunerationis æternæ gloria tanta refertur. Hic ordo, inquit, animarum quę sunt iustorum, quos etiam immortales non dubitauit dicere in quinto ordine, eo quod spatium, inquit, incipiunt recipere fruentes & immortales. Hæc est, inquit, requies earum per septem ordines, & futuræ gloriæ prima perfunctio priusquam in suis habitationibus quietę congregationis munere perfruantur. Vnde ait propheta ad angelum: Ergo dabitur tẽpus animabus postquam separatæ fuerint de corpore, vt videant de quo modo dixisti? Et dixit angelus: Septem dies erit libertas earũ, vt videant in septem diebus qui prædicti sunt sermones, & postea congregabuntur in habitaculis suis. Hæc ideo plenius de iustorum ordine expressa sunt, quàm de passionib⁹ impiorum, quia melius est cognoscere quomodo innocentes saluentur, quàm quomodo crucientur flagitiosi. Ergo quia iusti hanc remunerationem habent, vt videant faciem dei, & lumen illud quod illuminat omnem hominem, abhinc induamus huiusmodi studium, vt appropinquet anima nostra deo, appropinquet oratio, adhæreat illi nostrum desiderium, nõ separemur ab eo. Et hic quidem positi, meditando, legendo, quærendo copulemur deo, cognoscamus eum vt possumus. Ex parte enim hic cognoscimus, quia hic imperfecta, illic perfecta omnia: hic paruuli, illic robusti. Videmus, inquit, nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Tũc reuelata facie gloriam dei speculari licebit, quã nunc animę corporis huius concretis visceribus inuolutæ, ex quibusdã carnis huius maculis & colluuionibus obumbratæ syncerè videre non possunt. Quis enim, inquit, videbit vultum meum & viuet? Et rectè. Nam si solis radios oculi nostri ferre non possunt, & si quis diutius è regione in solem intenderit, cęcari solere perhibetur. si creatura creaturam sine fraude atque offensione sui non potest intueri: quomodo potest sine periculo sui vibrantẽ cernere vultum creatoris æterni, corporis huius opertus exuuiis? Quis enim iustificatur in conspectu dei, cum vnius quoque diei infans mundus à peccato esse nõ possit, & nemo possit de sui cordis integritate & castimonia gloriari? Non timeamus igitur recipi ab hominibus, non vereamur illum debitum omnibus finem, in quo Esdras remunerationem suæ deuotionis inuenit, dicẽte ei domino: Tu enim recipieris ab hominibus, & conuersaberis residuum cum filio meo, & cum similibus tuis. Quod si illi gloriosum & iucundum erat cum similibus conuersari, quanto nobis gloriosius erit & iucundius ad meliores pergere, & conuersari cum iis quorum facta miramur? Quis vtique prior, Esdras, an Plato? Nam Paulus Esdræ, non Platonis secutus est dicta. Esdras reuelauit secundum collatam in se reuelationẽ, iustos cum Christo futuros, futuros & cum sanctis. Hinc & Socrates ille festinare se dicit ad illos suos deos, ad illos optimos viros. Nostra sunt vtiq; quæ in philosophorum literis præstant, & ille posuit ea quorum proprium testimonium non habebat: nos diuini præcepti habemus autoritatem. Moyses & Helias cum Christo apparuerunt, Abrahã duos alios cum deo suscepit hospitio, Iacob dei castra conspexit. Daniel iustos sicut solem & stellas fulgere in cœlo, reuelante sibi spiritu sancto, declarauit.

De cõsolatiua exhortatione ut intrepide pergamus ad redemptorem nostrum Iesum Christum, & ad patriarcharum concilium, sanctorum cœtum, iustorumque conuentum, ubi paradisus iucunditatis, paratæque ierualis Iesu promissæ mãsiones. Qua ratione prætereà illuc festinare debeamus.

Cap. XII.

His igitur freti intrepide pergamus ad redemptorem nostrum Iesum, intrepide ad patriarcharũ concilium, intrepide ad Abraham patrem nostrũ cũ dies aduenerit, proficiscamur. intrepide pergamus ad illum sanctorum cœtum, iustorúmque conuẽtũ. Ibimus enim ad patres nostros, ibimus ad illos nostræ fidei præceptores, vt etiam si opera desint, fides opituletur, defendatur hæreditas. Ibimus & vbi sinum suum Abraham sanctus expãdit, vt suscipiat pauperes, sicut suscepit & Lazarum: in quo sinu requiescũt, qui in hoc sæculo grauia atque aspera pertulerunt. Sed nunc pater etiam atque etiam extende ad suscipiendum hinc pauperem manus tuas, aperi gremium tuũ, expande sinus tuos vt plures suscipias, quia plurimi in deum crediderunt. Sed tamen quamuis fides creuerit: abundat inquitas, refrigescit charitas. Ibimus ad eos qui recumbunt in regno dei cum Abraham, Isaac & Iacob, quoniam rogati ad cœnam non excusauerunt. Ibimus eo vbi paradisus est iucunditatis, vbi Adam qui incidit in latrones, nescit iam vulnera sua flere, vbi & latro ipse regni cœlestis consortio gratulatur, vbi nullæ nubes, nulla tonitrua, nullæ coruscationes, nulla ventorum procella, neque tenebræ, neque vesper, neque æstas, neque hyems vices variabunt temporum. Non frigus, non grando, non pluuiæ, non solis istius erit vsus, aut lunæ, neque stellarum globi, sed sola dei fulgebit claritas. Dominus enim erit lux omnium, & illud lumen verum quod illuminat omnem hominem, fulgebit omnibus. Ibimus eo vbi seruulis suis dominus Iesus mansiones parauit: vt vbi ille est, & nos simus. Sic enim voluit. Quæ sint illæ mansiones, audi dicentem: in domo pa-

Marginalia: 1. Corin. 15. — 4. Esdræ. — Ioan. 1. — 1. Corin. 13. — Exod. 33. — Iob. 15. — 4. Esdræ. — Matth. 17. — Gene. 18. — Gene. 32. — Danie. 12. — Lucæ. 16. — Matth. 24. — Matth. 8. — Matth. 22. — Lucæ. 10. — Ioan. 1. — Ioan. 14.

mo patris mei mansiones multæ sunt. Quæ sit voluntas, iterũ inquit: Venio & accerso vos ad meipsũ, vt vbi ego sum & vos sitis. Sed dices quia solis discipulis loquebatur, quod ipsis solis spoponderit. multas mansiones igitur vndecim tantum discipulis præparabat? Et vbi est illud quod ex omnibus mundi partibus venient & recũbent in dei regno? Vnde voluntatis diuinæ dubitamus effectus? Sed Christi velle, fecisse est. Denique demõstrauit & viam, demõstrauit & locum, dicens: Et quo vado, vos scitis, & viam scitis. Locus apud patrem est, via Christus est, sicut ipse ait, Ego sum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me. Ingrediamur hãc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit, veritas est quæ confirmat, vita quę per se redditur. Et vt sciamus veram voluntatem, addidit in posterioribus: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meã. Repetitio ista confirmatio est, sicut illud: Abraham, Abraham. Et alibi: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas. Pulchre autem quod supra promisit, hic poposcit. Et quia ante promisit, & sic poposcit, non ante poposcit, & sic promisit: promisit quasi arbiter muneris, cõscius potestatis, poposcit à patre quasi pietatis interpres. Et ante ꝓmisit, vt potestatem cognoscas: poposcit postea, vt pietatem intelligas. Non poposcit ante & sic promisit, ne videretur promisisse potius quod impetrauerat, quàm quod promiserat præstitisse. Nec superfluum putes quod poposcit, cum tibi exprimat paternæ voluntatis cõsortium, in quo vnitatis indiciũ, non incrementum est potestatis. Sequimur te domine Iesu, sed vt sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas, vita: possibilitas, fides, pręmium. Suscipe nos quasi via, cõfirma quasi veritas, viuifica quasi vita. Pãde illud tuum bonum, quod videre desiderabat Dauid inhabitans in domo domini, ideoque dicebat: Quis ostendit nobis bona? Et alibi: Credo videre bona domini in terra viuentium. Ibi enim sunt bona, vbi vita perpetua est, vita sine crimine. Alibi quoq; ait: Replebimur in bonis domus tuæ. Quod ideo frequentauit, vt scires hinc bonum illud philosophos transtulisse, quod summum asserunt. Pande ergo illud vere bonum tuum illud diuinum, in quo & viuimus, & sumus, & mouemur. Mouemur quasi in via, sumus quasi in veritate, viuimus quasi in vita æterna. Demonstra nobis illud bonum quod est simile sui, semper indissolubile atq; immutabile, in quo simus æterni in agnitione omnis boni, sicut vas electionis tuæ Paulus testificatus est dicens: Forsitan enim ideo discessit ad horam, vt æternum illũ reciperes. Aeternum ergo ministrum dei dixit, scribẽs ad Philemonem, cuius fidem in agnitionem omnis boni quod in sanctis est, in Christum Iesum euidentiorem fieri postulabat. In quo bono est requies pura, lux immortalis, gratia perpetua, hæreditas animarũ pia, & secura tranquillitas, nõ morti subiecta, sed erepta de morte, vbi nullæ lachrymæ, nullus est fletus. Vnde enim illic fletus, vbi nullus est lapsus, vbi sunt sancti tui erroribus & solicitudinibus, insipientia atq; ignorantia, timore ac metu, cupiditatibus atque omnibus corporeis colluuionibus & passionibus absoluti, vbi regio

Ioan 17. Psalm. 43. Ioan. 14. Psalm. 4. Psalm. 26. Psalm. 64. Acto. 17. Ad Philemo.

viuentium est? Et vt assertioni huic adiungamus authoritatem, de quo bono propheta dicit: Cõuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, quoniã eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Placebo domino in regione viuorum. Placebo dixit, non placeo, hoc est, de tempore sibi blanditur futuro. Contraria sunt autem præsentibus futura, & temporalibus æterna. Et ideo quoniam ibi viuorum regio, hic vtiq; mortuorum. An non mortuorũ hæc regio, vbi vmbra mortis, vbi porta mortis, vbi corpus est mortis? Denique donatur Petro, ne forte portæ inferi præualeãt ei. Portę inferi istæ sunt terrenæ. Vnde & ille ait: Qui exaltas me de portis mortis. Sicut enim sunt portæ iustitiæ, in quibus sancti domino confitentur, ita sunt criminum portæ, in quibus impij dominum negauerũt. Audi quoniam regio ista sit mortuorum. Si quis igitur mortuum tetigerit, immundus erit. Immundus autem in conspectu domini omnis iniquus. Si quis igitur tetigerit iniquitatẽ, immundus, & si quis in deliciis, mortuus, quoniam quæ in deliciis est, viuens mortua est. Et qui infideles sunt, descendunt in infernum viuentes, etsi nobiscum videntur viuere, sed in inferno sunt. Si quis vsuram acceperit, rapinã facit, vita non viuit, vt habes in Ezechiel. Si quis autẽ iustus iustificationes domini custodit vt faciat eas, vita, ĩquit, viuet, & viuet in eis. Ipse est ergo in regione viuorũ, in illa regione vbi vita nõ abscondita est, sed libera: vbi non vmbra, sed gloria. Hic enim nec ipse Paulus viuebat in gloria. Denique in corpore mortis ingemiscebat. Audi dicentem: Nunc enim vita nostra abscondita est cum Christo in deo: cum autẽ Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos cũ illo apparebimus in gloria. Festinemus ergo ad vitam. Si quis vitã tangit, viuet. Denique tetigit illa mulier quæ tetigit fimbriam eius, & à morte dimissa est, cui dicitur: Fides tua te saluã fecit, vade in pace. Si enim qui mortuum tangit, immundus est: sine dubio qui viuẽtem tangit, saluus est. Quęramus ergo viuentem. Sed iterum videamus ne eum quæramus inter mortuos, & dicatur nobis sicut & mulieribus illis: Quid quæritis viuentem cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. Ipse quoq; dominus vbi se quæri vellet ostendit, dicens: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, deum meum, & deum vestrum. Ibi ergo quæramus eum, vbi quæsiuit Ioãnes, & inuenit. Ille eum in principio quæsiuit, & inuenit viuentem apud viuentẽ, filium apud patrem. Nos eum in tẽporum fine quæramus, & complectamur pedes eius, & adoremus eum, vt dicat & nobis: Nolite timere, id est, nolite timere à peccatis seculi, nolite timere ab iniquitatibus mũdi, nolite timere à fluctibus corporalium passionum, ego sum peccatorũ remissio. nolite timere à tenebris, ego sum lux, nolite timere à morte, ego sum vita. Quicunque ad me venit, mortem non videbit in æternum. quoniam ipse est plenitudo diuinitatis, & ipsi est gloria, decus, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorũ. Amen.

Psal. 114. Matth. 16. Psalm. 9. Num. 19. 1. Timo. 5. Psalm. 54. Ezech. 33. Colos. 3. Lucæ. 8. Lucæ. 24. Ioan. 20. Marci. 6.

OPERVM AMBROSII PRIMI TOMI FINIS.

DIVI AMBROSII

operum tomus ſecundus pugnas continens, hoc eſt, ea quæ *pertinent ad confutationem hæreticorum ac Gentium.*

PARISIIS.

Apud Carolam Guillard.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANEN. de uocatione omnium gentium Lib. I.

De propositione quæstionum quæ inter defensores liberi arbitrij, & prædicatores gratiæ dei uertuntur, intentione quoque authoris, ac tractandorum ordine, iuxta quem primitus de uoluntatis humanæ motibus & gradibus disputandum est. De redargutione præterea quorundam non sane inter uoluntatem & gratiam dei discernentium. Cap. I.

INter defensores liberi arbitrij, & prædicatores gratiæ dei, magna & difficilis dudum vertitur quæstio. Quæritur enim verũ velit deus omnes homines saluos fieri. Et quia negari hoc non potest: cur voluntas omnipotẽtis non impleatur, inquiritur. Cúmque hoc secundũ voluntates hominum fieri videatur, gratia videtur excludi: quæ si meritis redditur, constat eam non donũ esse, sed debitum. Vnde iterum quæritur cur hoc donum sine quo nemo saluus est, ab eo qui omnes saluari vult, non omnibus cõferatur. Atq; ita contrariarum disputationum nullus terminus reperitur, dum non discernitur quid manifestum, quid sit occultũ. De hac igitur cõpugnãtia opinionum, qua mensura & temperãtia sentiendum sit, quantum dominus adiuuerit, annitar inquirere, exercẽs atque discutiens modulũ facultatis meæ in iis quæ cordi meo sobrie (quantum arbitror) inhæserunt: vt si in eas regulas processerit stylus, quæ nihil offensionis, nihil habeant prauitatis: non solum nobis, sed & aliis vtile sit ad aliquem nos limitem peruenisse, quem nõ debeamus excedere. Primitus itaque de volũtatis humanæ motibus & gradibus disputãdum est. Inter quam & gratiam dei quorundã non sana discretio est, existimantium quod prædicatione gratiæ liberũ negetur arbitrium, nec aduertentium eadẽ regula sibi posse obiici quod gratiam negent, cum eam humanæ voluntatis non ducem volunt esse, sed comitẽ. Si enim tollitur voluntas, vbi ipsa est verarum origo virtutum? Si tollitur gratia, vbi ipsa est bonorum caussa meritorum?

1.Timo.2.

Quod omni humanæ uoluntati naturaliter qualiscunque insit uoluntas. Et de distinctione uoluntatis in naturalẽ, animalem, & spiritualem. Quod etiam diuina prouidentia quamuis electum sibi populum specialibus ad pietatẽ direxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxerit. Cap. II.

SEd iam auxiliante Christo quod tractando concepimus, inchoemus. Omni animæ humanę, quãtum intelligere atque experiri datur, naturaliter qualiscunq; inest volũtas, qua aut appetitur quod placet, aut declinatur quod displicet. Huius volũtatis, quãtum ad naturalem pertinet motum ex vitio primæ præuaricationis infirmum, genera sunt duo, secundum quæ volũtas hominis aut sensualis, aut animalis est. Sed cum adest gratia dei, accedit ei per donum spiritus tertium genus, vt possit fieri spiritalis, & per hunc excellẽtiorem motum omnes affectus vndecunq; nascentes supernæ rationis lege diiudicet. Sensualis igitur voluntas, quam & carnalem possumus dicere, non erigitur supra eum motum qui de corporis sensibus nascitur, qualis est in animis paruulorũ, qui licet nullo iudicio rationis vtantur, ostendunt tamen aliquid se velle, aliquid nolle, cum videndo, audiendo, odorando, gustãdo, tangendo, & ea quibus delectantur amant, & ea quibus offenduntur oderunt. Quid autem est amare, nisi velle? aut quid est odisse, nisi nolle? Habent ergo etiam ipsi voluntatem suam, quæ etsi prouidendi & consulendi impos atque ignara sit, in his tamen amat agere quæ carnis sensibus blã-

A diuntur, donec vigor rationalis ingenij per maturiora ministeria corporis excitetur, & ad famulantium sibi mẽbrorum vsum non alieno motu, sed sua lege moueatur. Ab hoc ergo sensuali appetitu, in quo remanent ij quos etiam in annis maioribus excordes videmus & fatuos, ad animalẽ surgitur voluntatem: quæ priusquàm spiritu dei agatur, etiã si supra sensualem motum sese attollere potest, tamen sine sui amoris participatione in terrenis occiduisque versatur. In hac humana etiam ingenia, si corporeæ voluptati non turpiter seruiant, & cupiditates suas iustitiæ atque honestatis legibus temperẽt, nihil supra mercedem gloriæ temporalis acquirunt. Et cum præsentem vitam decenter exornent, æternæ tamen beatitudinis præmium non habent: quia rectas actiones & bona studia sua non ad eius laudem atq; honorẽ referunt, à quo acceperunt, vt in ipsa animali discretione sublimius saperent, & excellentius cæteris enitescerẽt. Cũ enim quidam non solum ad instituta vtilissimarum artium, & doctrinas liberalium disciplinarum, sed etiam ad inquisitionem summi boni aciẽ mentis intenderint, & inuisibilia

B dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerint, nõ agentes gratias tamen deo, nec confitentes illum sibi esse huius facultatis authorem, sed dicẽtes se esse sapientes, hoc est nõ in deo, sed in semetipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectionẽ suis studiis atq; rationibus propinquassent, euanuerunt in cogitationibus suis. Et quod illuminante dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderunt, relapsi à superna luce ad tenebras suas, hoc est ab incommutabili atq; æterno bono ad mutabilem corruptibilémq; naturam. Cũ ergo tales in amorem sui recidunt, & ita sibimet placent, vt totũ quod in se laudabile iudicant, non ad dona dei referãt, sed sibi vindicent, & studio propriæ voluntatis adscribant, procul ab illa spiritali exulant volũtate, & nihil in se habẽt quo ad vitam prouehantur æternam, incipientes in semetipsis etiam illa temporalia dei dona corrumpere, & à bono eorum vsu in consuetudinem innumerabilium transire vitiorum. Quamuis enim scriptum sit quod cum dispertiret excelsus gentes, quemadmodum dispersit filios Adam, statuit terminos gentium secundum numerum angelorũ dei, & facta est portio domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel: & scriptum sit dominum dicere ad

Roma.1.

Ibidem.

Ibidem.

Psal.77.

C Israel: Eritis mihi sancti, quia ego sanct' sum, dominus deus vester, qui segregaui vos ab omnibus gẽtibus esse mihi: Et quamuis scriptum sit in libro Hester, dicente Mardochęo: Gratias tibi domine, quoniã fecisti noua signa & prodigia, qualia non sunt facta in gentibus, diuidens omne seculum in sortes duas, elegisti vnam tibi populi tui, relinquens aliã gentibus: Et Paulus & Barnabas dicant: Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annunciantes vobis conuerti ad deum viuum, qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas: Quamuis ergo hęc & multa similia, veritatis scriptura pronunciet, secundũ ipsam tamẽ credimus & piissime confitemur quòd nunquã vniuersitati hominum diuinæ prouidentię cura defuerit. Quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem direxerit institutis, nulli tamẽ nationi hominũ bonitatis suæ dona subtraxit, vt propheticas voces & præcepta legalia conuincerentur in elementorum obsequiis ac testimoniis accepisse.

Leuiti.19.

Hester.10.

Acto.14.

D Vnde & inexcusabiles facti sunt, quia deos sibi dei dona fecerunt, & quæ creata erant ad vtendũ: venerati sunt ad colendum. In quam impietatem etiam illa gens quam sibi ab omnibus gentibus dominus segregauit, tota transisset, nisi misericordiæ suæ propositum sustentandis electorum lapsibus prætendisset. Nam plenæ sunt paginæ veteris testamenti de Israëliticæ defectionis relatu, vt aperte appareat diuinæ semper fuisse gratiæ quod non omnis ille populus discessit à domino. Ita humana natura in primi hominis præuaricatione vitiata, etiam inter beneficia, inter pręcepta & auxilia dei, semper in deteriorẽ est procliuior volũtatẽ, cui cõmitti non est aliud ꝗ dimitti. Hæc itaq; voluntas vaga, incerta, instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad audendum, in cupiditatibus cæca, in honoribus tumida, curis anxia, suspicionibus inquieta, gloriæ quàm vir-

tutum auidior, famæ quàm conscientiæ diligentior, & per omnem sui experientiam miserior fruendo iis quæ cõcupiuerit, quàm carẽdo, nihil in suis habet viribus, nisi periculi facilitatem: quoniam voluntas mutabilis quæ non ab incõmutabili voluntate regitur, tanto citius propinquat iniquitati, quanto acrius intẽditur actioni. Quamdiu ergo homini ea placent quæ deo displicent, voluntas eius animalis est: quia etiam si in bonis moribus agat, male adhuc viuit si nõ in dei gloriam viuit. Hoc est enim proprium & præcipuũ piorum, vt in domino glorientur, nec se nisi in deo diligãt. Bene enim se amant, qui in se opera dei amant. Nam & deus hoc amat in nobis, quod ipse fecit: & hoc odit, quod ipse nõ fecit. Si ergo opus dei amamus in nobis, bonam voluntatem recte amamus in nobis: quæ vtique si opus dei non esset, amanda non esset. Quis autem homo, nisi malæ voluntatis fuerit, bonam in se non amat voluntatem, quę superni agricolæ prima plantatio est? (Matth. 15.) Dicente enim veritate: Omnis plãtatio quam nõ plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur: quicquid non est eradicandum, manifestum est à patre esse plantatum. Bona autem voluntas, omnium virtutum germẽ est primum, quæ innixa origini suæ, in illa æterna & incommutabili voluntate requiescet, vt vere sit spiritalis: quoniã (1. Corin. 6.) qui adhæret deo, vnus spiritus est, dum per communionẽ illuminantis & illuminati, iustificantis & iustificati, regentis & subditi, omnis actio ad vnum refertur: & quod ad vnum refertur, vtriusque est: quia nec à deo alienari potest quod dedit, nec ab homine quod accepit.

De pulchra ac subtili huius quæstionis tractatione, utrum cum bonæ uoluntatis homo esse incipit, eadem quæ in ipso erat, corrigatur uoluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quemadmodum etiam cum in diuinis scripturis salus generaliter omnibus hominibus promittitur, pro parte hominum omnes homines nominentur. Cap. III.

Hic tractandum videtur vtrum cum bonæ voluntatis esse homo incipit, eadẽ quæ in ipso erat, corrigatur voluntas: an alia ei quam non habebat, & quæ priori repugnet, detur. Quod vt euidentius appareat, altius id non pigeat inquirere. Omnes homines in primo homine sine vitio cõditi sumus, & omnes naturæ nostræ incolumitatem eiusdem hominis præuaricatione perdidimus. Inde tracta mortalitas, inde multiplex corporis animíque corruptio, inde ignorantia & difficultas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor van⁹, amor noxius, iniusta gaudia, pœnitẽda consilia, & non minor miseriarum multitudo quàm criminũ. His ergo atque aliis malis in naturam humanã irruentibus, fide perdita, spe relicta, intelligentia obcæcata, voluntate captiua, nemo in se vnde repararetur inuenit: quia etsi fuit qui naturali intellectu conatus sit vitiis reluctari, huius tantum temporis vitam steriliter ornauit, ad veras autem virtutes æternámque beatitudinem non profecit. Sine cultu enim veri dei, etiam quod virtus videtur esse, peccatum est, nec placere vllus deo sine deo potest. Qui vero deo non placet, cui nisi sibi & diabolo placet? A quo cum homo spoliaretur: non voluntate, sed voluntatis sanitate priuatus est: quia nec detrudi ab innocentiæ statu posset, nisi voluntate peccaret. Quæ ergo natura erat bona, qualitate facta est mala. Et ille animi motus qui nunquàm potest sine aliquo esse amore, hoc est sine aliqua voluntate, non perdidit appetitum, sed mutauit affectum, id recipiens desiderio, quod debuit refutare iudicio. Cum igitur homo ad pietatem redit, (de quo ideo dictum (Psal. 77.) est: Spiritus vadens, & non rediens: quia nisi illum deus cõuerteret, non rediret) non fit nouum figmentum, nouáque creatura, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur. Nec aliud ab eo aufertur nisi vitium, quod natura non habuit. Fuit enim in Adam natura sine vitio, qui per voluntatis inobedientiam mala multa contraxit, & in posteros magis magísque multiplicãda trãsfudit. Quæ vt vincantur, atque in nihilum deducantur, non efficit nisi gratia Saluatoris, qui opus suum opere suo reparat. (1. Ioan. 3.) Sicut enim dicit Ioannes Apostolus: In hoc apparuit filius dei, vt soluat opera diaboli. Et sicut rumpit vincula captiui, sic vestit nuditatem spoliati, sic sanat vulnera sauciati, vt quod in ipso agit, etiam per ipsum geratur. Cui vtique contra hostem suum non expedit sine protectore confligere. Cum illo enim habet certamen, à quo aliquando superatus est. Non ergo fidat de viribus suis, quæ etiam cum essent integræ, non steterunt: sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & omnibus vicit. Et si quærit, non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse quẽ quærit. Nec quia spiritu dei agitur, ideo se putet liberũ arbitrium non habere, quod ne tunc quidem perdidit quando diabolo voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Quod ergo non interfectum est per vulnerantem, non tollitur per medentem. Vulnus sanatur, non natura remouetur. Sed quod in natura periit, nõ restituitur nisi ab authore naturæ. Dicit domin⁹: Et dispo- (Hiere. 31. Hebr. 8.) nam domui Israel, & domui Iudę testamentum nouum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manũ eorum, vt educerem illos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego eos neglexi, dicit dominus: Quia hoc est testamentũ quod disposui domui Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo leges meas in sensu ipsorum, & in corde ipsorum scribam eas, & ero illis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit vnusquisq; proximum suum, & vnusquisq; fratrem suum, dicens, Cognosce dominũ: quia omnes cognoscent me à pusillo eorum vsq; ad magnũ, quia propitius ero iniquitatibus eorũ, & peccatorum eorũ memor nõ ero. Et dabo illis viam alteram, & cor aliud, vt me timeant omnes dies in bonum ipsis, & filiis eorum post eos, & constituam illis testamentum æternum quod non auertã post eos, & timorem meum dabo in cor eorum ne discedãt à me, & visitabo eos vt bonos eos faciẽ. Per Esaiam quoq; de gratia sua dominus, qua ex omnibus hominibus nouam creaturam facit, eadem prænunciat dicẽs: Ecce faciam noua (Esaiæ 43.) quæ nunc orientur, & cognoscetis ea, & faciam in deserto viam, & in sicca terra flumina. Benedicent me bestiæ agri, Sirenæ & filiæ Struthionũ, quod dederim in deserto aquã, & flumina in sicca terra ad potandum genus meum electũ, populum meum quem mihi acquisiui, vt enarrent virtutes meas. Et iterum: Per meipsum iuro, nisi exibit de ore meo (Esaiæ 45.) iustitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua deo. Si ergo impossibile est ista non fieri, quia nec incerta præscientia dei est, nec mutabile consilium, nec inefficax volũtas, nec falsa promissio: omnes isti de quibus hæc prædicta sunt, sine cuiusquàm exceptione saluantur. Dat enim leges suas in sensum ipsorum, cásq; in cordibus eorũ digito suo scribit, vt agnitionem dei non doctrinæ humanæ opere, sed magisterio summi eruditoris accipiant: quia neque qui plantat, (1. Corin. 4.) neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat deus. Omnes hi à pusillo vsque ad magnum cognoscunt deum, quia vt venirent ad Christum, à patre audierunt atque didicerunt. omnes educti ab errore diriguntur in viam vitæ, omnibus corde mutato recta sapere & recta velle donatur, omnibus timor quo in mandatis dei erudiantur, inseritur. Fit in deserto via, & terra arida fluminibus irrigatur, vt qui prius ad confitendum deum os non aperiebant, & velut muta atque irrationabilia animalia in feritatem transierant bestiarum, diuinorum eloquiorum fontibus mundati benedicant & laudent deum, enarrantes virtutes & mirabilia misericordiæ eius qui elegit eos, & in filios adoptauit, ac noui testamenti fecit hæredes. Si autem (vt Apostolus loquitur) hominis confirmatum testamen- (Hebr. 9.) tum nemo spernit aut superordinat, quomodo fieri potest vt ex vlla parte diuina promissio resoluatur? Manet prorsus & quotidie impletur quod Abrahæ dominus sine conditione promisit, sine lege donauit: quia etsi quidam quibus hæc prædicata sunt, non crediderunt: incredulitas eorum fidem dei non euacuauit. Est enim deus verax, o- (Roma. 3.) mnis autem homo mendax. Et illi quidem qui audito euangelio credere noluerunt, inexcusabiliores facti sunt, quàm si nullum præconium veritatis audissent. Sed certum

est eos

A est eos apud præscientiam dei, Abrahæ filios non fuisse, nec in illorum sorte numeratos, de quibus dictum est: Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ. (Gene. 26.) Credituros enim promisit qui dixit: Et nō docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisq; fratrem suum, dicens: Cognosce dominum: quia omnes cognoscēt me à pusillo eorum vsq; ad magnū. (Hierem. 31. Heb. 8.) Reconciliandos promisit qui dixit: Propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorū memor nō ero. (Ibidem.) Obedituros promisit qui dixit: Dabo illis viam alteram, & cor aliud, vt timeant me omnes dies. Perseueraturos promisit qui dixit: Timorem meum dabo in cor eorum, ne discedāt à me: & visitabo eos, vt bonos eos faciam. Postremo omnes sine cuiusquàm exceptione * ꝓmisit qui dixit: Per memetipsum iuro, nisi exibit de ore meo iustitia, & verba mea non auertentur, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua deo. (Esaiæ. 45. * ibi obsecuturos, fortassis. vide Romano 14. Philip. 2. Matth. 14) Hic si dicamus non fieri quod deus iurauit esse faciendum: falsitatem deo (quod absit) & mendaciū adscribimus veritati. Si autem (vt pietas fidésq; persuadēt) dei verba nō excidūt, & fit omnino quod statuit, quomodo nobis veracis promissionis firmitas apparebit, cum multa adhuc hominum milia dæmoniis seruiant, & idolis genu flectant, nisi huiusmodi denunciationes dei secundum illā incommutabilem scientiam editas nouerimus, in qua apud illum iam vniuersitas humana discreta est, & siue de bonis siue de malis loquatur, ita vnius partis meminit, quasi neminem hominum prętermittat? Nam cum dicit Apostolus: Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua: nunquid non omnes homines videtur dixisse renouatos? (2. Corin. 5.) Aut cum dicit: Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in ipso: nunquid non ita loquitur quasi neminem velit exortem huius recōciliationis intelligi? (Colos. 1.) Aut cum ait, Nouissimis istis diebus locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum: nunquid aliud sonat forma sententiæ, quàm omnes homines in Christi hæreditate à patre esse transcriptos, secundum prophetiam Dauid dicentis: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ? (Hebr. 1. Psalm. 2.) Dicēre enim domino: Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me: nonne vniuersorum videtur promissa conuersio? (Ioan. 12.) Aut cum de ecclesia prophetatur & dicitur: Omnis vallis replebitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erūt praua in directa, & aspera in vias planas: nunquid vllus hominum videtur omissus, qui nō significatus sit Christo esse subdendus? (Esaiæ. 40.) Quid cum dicitur: Et veniet omnis caro in conspectu meo vt adorent in Hierusalem, dicit dominus: (Esaiæ. 66.) Aut illud: Et erit in diebus illis, Effundam de spiritu meo super omnem carnē: (Ioelis 2.) Aut illud: Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos: (Psalm. 144.) Nunquid non ita pronunciatum est, quasi ab hoc dei munere nemo discretus sit? Habet ergo populus dei plenitudinem suam, & quamuis magna pars hominum, saluantis gratiam aut repellat aut negligat, in electis tamen & præscitis, atque ab omnium generalitate discretis, specialis quædam censetur vniuersitas, vt de toto mundo totus mundus liberatus, & de omnibus hominibus omnes homines videantur assumpti: sicut etiam cum de impiis sermo est ita locutionem suam diuinus stylus ordinat, vt ea quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur: veluti est illud quod ait Ioannes Baptista: Qui de cœlo venit, super omnes est. quod vidit & audiuit, testificatur, & testimoniū eius nemo accipit. (Ioan. 3.) Aut illud Apostoli: Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. (Philip. 2.) Aut illud quod psalmus Dauidicus canit: Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. (Psalm. 13.) His igitur & aliis documentis, quę possunt ab inquirentibus numerosiora proferri, non dubie demonstratur interdum & pro parte terræ omnem terram, & pro parte mūdi totum mundum, & pro parte hominum omnes homines nominari, quorū tamen discretionē plerūq; scriptura cito aperit, vt sensus legentis ab vniuersitatis appellatione ad partem quę intelligenda est transferatur: sicut est illud Apostoli dicentis: Prædicamus Iesum Christum (1. Corin. 1.) crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autē stultitiam, ipsis vero vocatis Iudæis atque Græcis Christum dei virtutem, & dei sapientiam. Nūquid ipsis Christus virtus quibus scandalum, aut ipsis sapiētia quibus stultitia? Sed quoniam quidam, ex eisdem iustificabuntur fide, quidā autem sua impietate obdurabuntur: vnum credentium & non credentium genus sub vocatorum appellatione discreuit, vt quos à fide significabat alienos, eos quāuis audissent euangelium, ostenderet vocationis extraneos. Hac regula per Esaiam promittit sermo diuinus, dicens: Educam cæcos in viam quam non nouerunt, & semitas quas nesciunt calcabunt: & faciam illis tenebras illuscere, & praua in directum. Hæc verba faciam, & non derelinquā eos. (Esaiæ. 42.) Sed quod sequitur, Ipsi autem conuersi sunt retro: ad partem quandam generis ipsorum referendum est, non ad eos de quibus ait: Nō derelinquam eos. Iterū dicit dominus ad Iacob: Noli metuere, quia tecum sum. Ab oriente adducam semen tuum, & (Esaiæ. 43.)

B ab occasu colligā te. Dicā Aquiloni, adduc: & Africo, noli vetare, adduc filios meos de terra longinqua, & filias meas à summo terræ: omnes in quibus vocatum est nomē meum. In gloriam enim meam paraui illum, & finxi & feci illum. Quod autem sequitur, Et produxi plebem cæcam, & oculi eorum sunt cæci, & surdas aures habent non potest eis vlla ratione congruere, quos in gloriam suam parasse se dicit. In iis quippe omnibus verbis quæ de vno hominum genere dicuntur, aliis personis priora, aliis posteriora conueniunt. Apud Apostolū quoque quod in parte populi agitur, sub totius populi nuncupatione narratur, & in reliquis plenitudo censetur. Cum enim de Iudæorum obcæcatione dissereret, & quosdam ex ipsis gratia saluos fieri demōstraret, Dico ergo, inquit, nunquid repulit deus populum suū? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin. non repulit deus plebem suam quam præsciuit. (Roma. 11.) Plebs ergo præscita, plebs non repulsa, ij sunt qui in Christo iustificati sunt. Et quod de omni Israele dici videtur, in

C iis tantum quos sibi gratiæ electio reliquos fecit, ostenditur, sicut sequentia apostolici sermonis enarrant. Adiungit enim & dicit: An nescitis in Helia quid dicit scriptura, quēadmodum interpellat deum aduersus Israel? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. (Roma. 11.) Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genu Baal. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Non ergo omnis Israel reprobatus, nec omnis electus est, sed partem cæcitas volūtaria auertit, partem sibi illuminatio gratuita reseruauit, & tamen ita de eis sermo habetur, vt & in iis qui pereunt, & in iis qui salui fiunt, nulla totius generis videatur facta discretio. Nam cum legitur: Secundum euangeliū quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres: ita locutio sonat, tanquam eosdem dicat dilectos, quos dixit inimicos. (Roma. 11.) Sed hanc caliginem apostolus ipse detersit dicen-

D do: Quia cæcitas ex parte in Israel contigit: vt vnum genus in duas species intelligeremus esse diuisum, & omnem hominem, omnem plenitudinem, omnem Israelem, non semper ad vniuersitatem, sed plerumque ad partem esse referendum. (Ibidem.) Inter has autem formulas locutionum, etiam illam in scripturis dictionem debemus aduertere, qua id quod ad diuersorum temporum homines pertinet, ita promittitur, quasi de vna eiusdem ætatis generatione dicatur, sicut est quod sanctus Petrus Apostolus scribens sui & futuri temporis gentibus ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, qui aliquando non populus, nunc autem populus dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. (1. Petri. 2.) Nunquid cum prædicarentur hæc, adhuc illi homines permanebant, quos omnes deus in præteritis generationibus dimiserat ingredi vias suas, & iidem ipsi qui prius traditi fuerant voluntatibus suis, nunc de tenebris in lumen admirabile vocaban-

tur? Nonne illi iam defecerant, iam in hoc mundo non erãt, nec ab errore ad veritatem reditus olim mortuis suppetebat? Et tamen quod post multa secula gratia in posteris impiorum sit, loquendi consuetudo perstrinxit, vt ipsi videantur nunc eligi, qui prius fuerant derelicti. Pertinent autem hæc non ad eosdem homines, sed ad eiusdem gentis homines: & vocatio quæ illuxit prope mundi finem, ad præteritam non recurrit ætatem. Ita modo quodam & ipsi & non ipsi sunt, de quibus & quibus ista dicuntur, dum in aliquo speciali à generalibus non diuiduntur, in aliquo vero à communibus separantur.

De solutione calumniosæ obiectionis qua quidam dicũt authorem per superius dicta contradicere apostolo desinenti quod deus velit omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et quod profunditas diuinorum mysteriorum atque iudiciorũ à nobis non sit perquirenda. Cap. IIII.

SEd cum legerint hæc vel audierint qui amant calumniosa certamina, dicent nos per huiusmodi disputationes Apostolo contradicere definienti, quod deus omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Quam particulam verborum Apostoli ita nos integre plenéque suscipimus, vt nihil ei de præcedentibus siue subiectis quæ ad ipsam pertinẽt subtrahamus: quoniam vt cætera diuinorum eloquiorũ testimonia sequestremus, hic locus sufficit ad euacuãdum quod calumniose obiiciunt, & ad defendendum quod impie diffitentur. Scribens itaque ad Timotheum Paulus Apostolus ait: Obsecro igitur primo omnium, fieri obsecrationes, postulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram salutari nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. De hac ergo doctrinæ apostolicæ regula qua ecclesia vniuersalis imbuitur, ne in diuersum intellectum nostro euagemur arbitrio, quid in ipsa vniuersalis ecclesia sentiat requiramus: quia nihil dubium esse poterit in præcepto, si obedientia concordat in studio. Præcepit itaque Apostolus, imò per Apostolum dominus qui loquebatur in Apostolo, fieri obsecrationes & postulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro regib⁹, ac pro iis qui in sublimitate sunt. Quam legem supplicationis ita omniũ sacerdotum & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit in qua huiusmodi orationes non celebrentur à populis Christianis. Supplicat ergo vbique ecclesia deo non solum pro sanctis & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus & inimicis crucis Christi, pro omnibus idolorum cultoribus, pro omnibus qui Christum in membris ipsius persequuntur, pro Iudæis quorũ cæcitati lumen euangelij nõ refulget, pro hereticis & schismaticis qui ab vnitate fidei & charitatis alieni sunt. Quid autem pro istis petit, nisi vt relictis erroribus suis conuertantur ad deum, accipiant fidem, accipiant charitatem, & de ignorantiæ tenebris liberati in agnitionem veniant veritatis? Quod quia ipsi præstare sibi nequeunt malæ consuetudinis pondere oppressi, & diaboli vinculis alligati, neque deceptiones suas euincere valent, quibus tã pertinaciter inhæserunt, vt quantũ amanda est veritas, tantum diligant falsitatem: misericors & iustus dominus pro omnibus sibi vult hominibus supplicari: vt cum videmus de tam profundis malis innumeros erui, non ambigamus deum præstitisse quod vt præstaret oratus est: & gratias agentes pro iis qui salui facti sunt, speremus etiam eos qui nondum illuminati sunt, eodem diuinæ gratiæ opere eximendos de potestate tenebrarũ, vt in regnum dei priusquàm de hac vita exeant transferantur. Quod si aliquos, sicut videmus accidere, saluantis gratia præterierit, & pro eis oratio ecclesiæ recepta non fuerit: ad occulta diuinæ iustitiæ iudicia referendum, & agnoscendum est secreti huius profunditatem nobis in hac vita patere non posse. Ex parte enim scimus, & ex parte prophetamus, & videmus nunc per speculum in ænigmate. Nec sapientiores aut scientiores beatissimo apostolo sumus, qui cum de gratiæ potentia disputaret, magnorum mysteriorum ingressus arcanum, iis quæ impossibile erat enarrare, succubuit. Cum enim dixisset: Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion qui eruat & auertat impietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorũ. Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundũ electionem vero dilecti propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei. Sicut enim aliquando & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem: ita & isti nunc nõ crediderunt in vestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omniũ misereatur. Cum ergo hæc diuinorum operum mysteria supra mensuras humanæ intelligentiæ excellentia, quodam mentis suæ profudisset excessu, totam expositionis rationem trãstulit ad stuporem, & admirator eorum quę protulerat, exclamauit & dixit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in secula seculorum. Amen.

1.Timo.2.

1.Corin.13.

Roma.11.

Esa.59.

Cur anterioribus seculis dimissæ sint omnes gentes ingredi vias suas, vno tantum Israele excepto, & ad cognitionẽ veritatis electo. Et quare deus vni homini det gratiam, alteri autem deneget. Cap. V.

PRæmissa enim doctis assertio locum dabat multimodæ quæstioni, vt variatæ per tot populos ac tẽpora gratiæ dei caussa quæreretur: cur scilicet anterioribus seculis dimissæ essent omnes gentes ingredi vias suas, vno tãtum Israele, qui diuinis eloquiis erudiretur, excepto, & ad cognitionẽ veritatis electo, cuius infidelitas locum tandem saluãdis gẽtibus fecerit: tanquàm si vnus popul⁹ in fide sui generis permaneret, misericordia dei cæteris se nationibus præstare non posset. Cur denique ipsi quorum diminutio salus gentibus est, ab obcæcatione sua non liberentur priusquàm ingrediatur gentium plenitudo: quasi illuminari cum omnibus nequeant, qui omnes facta omnium gentium adoptione saluandi sunt. Aut quomodo omnis Israel sublata obcæcatione saluandus sit, cuius innumerabilis multitudo in sua infidelitate deficiens, ad tempora saluandis promissa non peruenit. Vel quomodo ipsarum gentium, quarum prius non est facta vocatio, dicatur nunc ingredi plenitudo, cum tanta promiscuæ ætatis & conditionis hominum milia in omnibus nationibus quæ sunt sub cœlo, sine Christi iustificatione moriãtur. Sed horum mysteriorũ iudiciorúmq; caussas pius & doctus magister maluit ad altitudinem diuitiarũ sapientiæ dei sciẽtięque suspendere, q̃ iustissimæ veritatis & misericordissimæ bonitatis subtractum ab humana cognitione secretũ temeraria inquisitione discutere, nihil omittens de iis quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de iis quæ non licet sciri. Multa enim sunt in dispẽsatione operum diuinorũ, quorum caussis latentibus soli monstrantur effectus, vt cum pateat quod geritur, non pateat cur geratur, negocio in medium deducto, & in occultum ratione subducta, vt in eadem re & de inscrutabilibus præsumptio comprimatur, & de manifestis falsitas refutetur. Neque enim si nescio cur ille Gręcus creetur, hic barbarus, iste in diuitiis, ille in egestate nascatur, hunc valida proceri corporis pulchritudo sublimet, illum debilium membrorum exilitas cõtracta deformet, iste à catholicis editus in veritatis cunabulis nutriatur, ille hæreticorum progenies cum ipso lacte matris hauriat virus erroris, si denique mille alias differentias in habitu corporum, in qualitatibus animorum, in conditione temporum, in more regionum diiudicare non possum: ideo quod omnium horum deus sit conditor atque ordina-

Roma.11.

ordinator, ignoro. Qui vtique ſingulorum hominum ita & corpora creauit & ſpiritus, vt præter illam ſecuturã ex vniuſcuiuſq; ſtudio voluntariam diuerſitatem, ipſa cõditionis exordia diſſimillima numeroſitate variaret. Turbarent autem nos & in diuerſum diſtraherent multæ vaniloquorũ opiniones, qui de incognoſcibilib⁹ deuenire in incõueniẽtia præſumpſerunt, & has originales inæqualitates fatis, quę nulla ſunt, & ſyderibus deputarunt, niſi certiſſima notitia teneremus deum creatorem de elemẽtis naturalibus prout vult vas vnumquodque formare, & vnam naturam animarum, vnam naturam corporum placitis ſibi temperare mẽſuris. Quæ vtiq; opera dei humanæ intelligentiæ cognoſcibilia eſſent ſi innoteſcere debuiſſent, & manifeſtaretur cur ita quidq; fieret, niſi ꝙ ita fieret, ſcire ſufficeret. Dicit dominus ad Moyſen: Quis dedit os homini. & quis fecit mutũ & non audientem, videntem & cæcum? nõne ego dominus deus? Et per Eſaiam: Nonne ego fœcundum & ſterilẽ feci? dicit dominus. In libro Eccleſiaſtico legitur: Bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas à deo ſunt. Et Iob dicit: Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum, cum ipſe dederit omnia in manibus eorum. Et idem de omnium rerum humanarum profectu & defectu diſputans, omnéſque mutationes ad iudicia dei referens, Apud ipſum eſt, inquit, ſapientia & fortitudo: ipſe habet conſilium & intelligẽtiam. Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet. ſi incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat. ſi continuerit aquas, omnia ſiccabũtur. ſi emiſerit eas, ſubuertent terram. Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia, ipſe nouit & decipientem, & eum qui decipitur. adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem. Baltheum regum diſſoluit, & præcingit fune renes eorum. ducit ſacerdotes ingloriosos, & optimates ſupplantat, commutãs labium veraciũ, & doctrinam ſenum auferens, effundens deſpectionem ſuper principes, & eos qui oppreſſi fuerant releuãs. qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbra mortis. qui multiplicat gentes, & perdet eas, & ſubuerſas in integrum reſtituet. Qui immutat cor principum terræ, & decipit eos, vt fruſtra incedant per inuium. palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios. Et iterum idem dicens voluntatẽ dei irritam eſſe non poſſe, Ipſe enim, inquit, ſolus eſt, & nemo auertere poteſt cogitationem eius, & anima eius, quodcunque voluerit, hoc fiet. Liberatur pars hominum parte pereunte. Et ſi hoc voluntatum meritis velimus adſcribere, vt malos neglexiſſe gratia, bonos autem elegiſſe videatur: reſiſtet nobis innumerabilium cauſſa populorum, quibus per tot ſecula nulla cœleſtis doctrinæ annunciatio coruſcauit, nec meliores fuiſſe eorum poſteros poſſumus dicere, de quibus ſcriptũ eſt: Gentium populus qui ſedebat in tenebris, lucem vidit magnam, & ſedentibus in tenebris & vmbra mortis lux orta eſt illis. Et ad quos apoſtolus Petrus dicit: Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocauit in tam admirabile lumen ſuũ, qui quondam non populus, nunc autem populus dei, quorum aliquando non eſt miſertus, nunc autem miſeretur. Non ergo meritis minorum tribuitur quod non meruere maiores. par enim impietas & patres accuſabat & filios, eadémque ignorantiæ cæcitas omnes ſimul in eoſdem mergebat errores. Sed cur illorum nõ miſertus & horũ miſertus ſit deus: quæ ſcientia comprehendere, quæ poteſt inueſtigare ſapiẽtia? Latet diſcretionis iſta ratio, ſed non latet ipſa diſcretio. Non intelligimus iudicantem, ſed videmus operantem. Quid calumniamur iuſtitiæ occultæ, qui gratias debemus miſericordiæ manifeſtæ? Laudemus & veneremur quod agitur, quia tutum eſt neſcire quod tegitur. Reſpice autẽ & ad vniuerſalem multitudinem paruulorum, in quibus excepto illo quo in damnationem naſcitur gens humana delicto, nec præterita poſſunt merita nec futura cenſeri. Omnes enim de quibus nunc loquimur, ante vllum intelligentiæ vſum, ante liberum voluntatis arbitrium, alij ad æternam beatitudinem regenerati, alij ad perpetuam miſeriam tranſeunt non renati. Si originalem culpam fateris, omnis numerus in reatu eſt. ſi moralem innocentiam quæris, omnis ſumma ſine vitio eſt. Non inuenit quod diſcernat humana iuſtitia, ſed habet quod eligat ineнarrabilis gratia dei. In abſcondito eſt conſilium, ſed non latet donum: opus exerit pietas, cauſſam obſcurat poteſtas. Sed tam indubitabile eſt quod non videtur, quàm quod videtur: quia authori manifeſti operis negari confeſſio etiam incognitæ non poteſt ęquitatis. Quod ſi & ad illos dirigas mentis intuitũ, qui longam agentes in flagitiis & ſceleribus ætatem, ſacramẽto baptiſmatis Chriſti in ipſo vitæ fine renouantur, & ſine vllo ſuffragio bonorum operum in regni cœleſtis cõſortiũ transferuntur: quo intellectu diuinum iudicium cõprehendes, niſi vt indubitanter agnoſcas gratuita eſſe dei munera: & ſicut nulla ſunt tam deteſtanda facinora, quæ poſſint gratiæ arcere donum, ita nulla poſſe tam pręclara opera exiſtere, quibus hoc quod gratis tribuitur, per retributionis iudicium debeatur? Vileſceret enim redemptio ſanguinis Chriſti, nec miſericordiæ dei humanorum operum prærogatiua ſuccumberet, ſi iuſtificatio quę fit per gratiam, meritis pręcedentibus deberetur, vt non munus largientis, ſed merces eſſet operantis. Vnde autẽ poſſet probari quod ad euacuãdum originale peccatum nulla idonea eſſet induſtria, niſi & impij & facinoroſi per lauacrum Chriſti aſſumerẽtur in regnum, agnoſcerẽtque qui in ſua iuſtitia gloriantur, quàm nihil dignum agere poſſint adoptione filiorum dei ſi ad regenerationis non peruenerint ſacramentum: cum eadẽ qua ſceleſtiſſimi peccatores conditione teneantur, pares futuri in ſanctificatione, ſi affuerit regeneratio, ſimul perituri ſi ceſſauerit ablutio? Si ergo etiam ex nequiſſimis in ipſo vitæ exitu gratia inuenit quos adoptet, cum tamen multi etiam qui minus nocentes videntur, doni huius alieni ſint: quis hoc aut ſine diſpenſatione dei fieri, aut ſine profunda dicat æquitate decerni? Quod vtique non ideo iniquum eſt, quia occultum eſt: ſed ideo æquum eſt, quia iudicium dei eſſe non dubium eſt. Quod enim ab illius pendet arbitrio: qua ſententia iudicari debeat, priuſquàm iudicetur incertum eſt. Cum autem res ad finem ſuum venerit, nemini liberum eſt de exitu conqueri, quia certiſſimum eſt nihil aliter deum facere debuiſſe quàm fecerit. Qui multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentẽ, etiam illa regula euangelicæ comparationis adſtruxit, qua oſtendit patremfamilias diuerſo tempore conducentem operarios vineæ ſub pactione denarij, quo vitæ æternæ ſignificatur æqualitas, vbi ſine dubio hora vndecima intromiſſi in vineam, totius diei operariis exæquati, iſtorum de quibus nunc loquimur, præferunt ſortem, quos ad commendandam gratiæ excellentiam in defectu diei & concluſione vitæ diuina indulgentia munerauit, non labori precium ſoluens, ſed diuitias bonitatis ſuæ in eos quos ſine operibus eligit, effundens: vt etiam ij qui in multo labore ſudarunt, nec amplius quàm nouiſſimi acceperunt, intelligant donum ſe gratiæ, non operum accepiſſe mercedem. Vnde ſi & nos aduerſum patremfamilias murmuremus, eo quod nouiſſime vocati totius diei operariis coæquentur, nec amplius multa opera quàm pene nulla mereantur: dicetur nobis quod vni eorum reſponſum eſt: Amice, non facio tibi iniuriam. nonne ex denario conueniſti mecum? Tolle quod tuum eſt, & vade: volo autem & huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. Aut non licet mihi de re mea facere quod volo? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Certe huic calumniatori iniuſta videbatur hæc largitas, & quid eruditionis retulit? quid rationis accepit? Non eſt ei diſpenſationis huius reuelata iuſtitia, nec ad inſpectionem ſecreti latentis admiſſus eſt: ſed vt à diſcutiendis dei iudiciis abſtineret, oppoſita eſt ei bonitas miſerantis, & volentis poteſtas, quaſi illi & ab Apoſtolo diceretur: O homo, tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quare me feciſti ſic? Omnibus ergo hominibus cuiuſlibet generis, cuiuſlibet conditionis & ætatis cauſſa percipiendæ gratiæ voluntas dei eſt, apud quam ratio electionis abſcondita eſt, ab ea gratia incipientibus meritis, quam accepere ſine meritis. Quæ ſi poſſent bona eſſe ſine gratia, non diceretur: Niſi quis re-

Marginal notes: Exod. 3. — Eccli. 11. — Iob. 12. — Ibidem. — Iob. 23. — Eſaiæ. 9. — 1. Pet. 2. — Matth. 20. — Roma. 9.

Ioan.3. Ioan.6.

natus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnũ cœlorum. &, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Sed diceretur: Nisi quis fuerit iustus & bonus, beatus in æternũ esse non poterit. Nec opus esset per aquam & spiritum renasci, si per mãdatum sufficeret erudiri. Et euacuaretur fides, quæ crédit per baptismũ omnia peccata dimitti, si gratia non malis & impiis, sed bonis & rectis doceretur impendi. Origo itaque veræ vitæ veræq; iustitiæ in regenerationis est posita sacramento, vt vbi homo renascitur, ibi etiam ipsarum virtutum veritas oriatur. Et incipiunt ad perpetuam gloriam proficere per fidem, qui vix ad temporalem vanæ laudis poterant peruenire mercedem. Siue enim Iudæus legis scientia tumens, siue Græcus studio sapientiæ naturalis inflatus, priusquam iustificetur per fidem Christi, conclusus est sub peccato: & si in sua infelicitate persliterit, ira dei manet super eum, illa scilicet in Adæ præuaricatione contracta, de qua Apostolus loquitur dicens. Et vos cũ essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aëris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ, in quibus & nos aliquando cõuersati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ, sicut & cęteri. Et iterum: Qui eratis illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israël, & hospites testamẽtorum, promissionis spem non habentes, & sine deo in mundo. Et iterum: Eratis aliquãdo tenebræ, nunc autem lux in domino. Et iterum: Gratias agentes patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Et iterum: Eramus enim & nos aliquando insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis, & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, audientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.

Ioan.3. Ephe.2. Ephe.5. Coloss.1. ad Titum.3.

Qualis sit natura humana sine gratia. Cap. VI.

ET vt breuissime pateat qualis sit natura humana sine gratia, dicat Iudas apostolus quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina sapientium. Hi autem, inquit, quæcunq; quidẽ ignorant, blasphemãt: quæcunq; autem naturaliter vt muta animalia norũt, in his corrumpuntur. Dicat etiam sub verbis Zachariæ euangelista Lucas, ante illuminationẽ gratię in qua humanũ genus nocte versetur, & de quib' ignorãtiæ tenebris dei popul' eruatur: Et tu, inquit, puer ꝓpheta altissimi vocaberis. præibis enim ante faciem domini parare vias eius, ad dandã scientiam salutis populo eius in remissionem peccatorum ipsorum, propter viscera misericordiæ domini, in quibus visitauit nos oriens ex alto, lucere iis qui in tenebris & vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Hæc autem viscera misericordiæ dominus non ad vni' tantum populi redemptionem, sed omnium nationum impendit salutem, dicente euangelista: Quia Iesus moriturus erat pro gente, non tantum pro gente, sed etiam vt filios dei dispersos congregaret in vnum. Hoc enim agit illa vox domini, quæ per quandam pietatis tubam toto terrarum orbe resonantem, omnes homines & inuitat, & conuenit. Nam cũ dixisset: Confitebor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis: Ita pater, quoniam sic beneplacitũ est ante te: addidit: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Et deinde adiecit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est. Ioannes vero baptista in euangelio Ioannis prophetico spiritu protestatur dicẽs: Qui de cœlo venit, super omnes est. quod vidit & audiuit, testificatur, & testmonium eius nemo accipit. Qui accepit testimonium eius, signauit, quoniã deus verax est. Igitur quantum attinet ad humani generis cæcitatem longa ignorantiæ & superbiæ nocte contractam, venit in hunc mundum creator mundi, & mundus eum nõ cognouit. Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Qui super omnes est, quod vidit & audiuit, testificatur, & testimonium eius nemo accipit. Sed quia nõ frustra deus dei filius venit in mundum, & dedit semetipsum pro omnibus, mortuúsque est non tantum pro gente, sed etiam vt filios dei dispersos congregaret in vnum, & vniuersis dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: & seruato sibi incognoscibilis electionis arbitrio, dat sui patrísque notitiam quibus eam voluerit reuelare: omnes filij lucis, filij promissionis, filij Abrahæ, filij dei, genus electum, regale sacerdotium, veri Israëlitę, præcogniti & præordinati in regnum dei, qui eos vocauit non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus: testimonium eius qui de cœlo venit accipiũt, significãtes quia deus verax est, id est, expresse significantes in sui saluatione quoniam deus verax est, implens & perficiens quod promisit Abrahæ omnium gentium patri: qui pollicente deo quod hæres futurus esset mundi, non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, & plenissime sciens quoniam quod promisit, potens est & facere. Quis autem tam alienus est à fide Abrahæ, quis tam degener ab vniuersarum gentium patre, qui promissionem dei aut non impleri, aut ab alio præter eum qui promisit, dicat impleri? Ille quidem erit mendax, deus autem est verax. Et omnis qui accipit testimonium eius, hoc signat, hoc indicat, quod per lucem illuminantem factus est videns, factus est obediens, factus est intelligens, sicut Ioannes euangelista testatur dicens: Scimus quia mundus totus in maligno positus est, & scimus quia filius dei venit, & dedit nobis sensum, vt cognoscam' verum deum, & simus in vero filio eius.

Iudæ.1. Lucæ.1. Ioan.11. Matt.11. Ioan.3. Ioan.1. Ioan.3. Ioan.11. Matth.11. 1.Petri.2. Roma.4. 1.Ioan.5.

Cur saluator omnium hominum non omnibus dederit hunc sensum, ut cognoscerent uerum deum. Cur etiam quidam paruuli salui fiant renati, alij pereant non renati.
Caput VII.

SI vero quæritur cur saluator omnium hominum non omnibus dederit hunc sensum, vt cognoscerent verum deum, & essent id est permanerent in vero filio eius: quãuis credamus nullis hominibus opẽ gratiæ in totum fuisse subtractã, de quo plenius in sequentibus disseremus: tamẽ ita forte hoc velatũ sit, sicut illud abscõditũ est, cur antea omnibus gẽtibus pretermissis, vnum populũ sibi quẽ ad veritatis cognitionẽ erudiret exceperit: de quo iudicio dei si nõ est conquerendũ: multo minus de hoc quod cũ electione omniũ gẽtium geritur, murmurandum est. Quæ enim deus occulta esse voluit, nõ sunt scrutanda. quæ autem manifesta fecit, non sunt neganda: ne & in illis illicite curiosi, & in istis damnabiliter inueniamur ingrati. Non autem ignoramus esse quosdam tam inconsideratæ præsumptionis, & tam superbæ arrogantiæ, vt quod præcipuus magister gentium non ab hominibus neque per hominem sed diuinitus eruditus, supra mensuram scientiæ suæ longe & alte remotum esse confessus est, audeant falsi nominis temerare doctrina, & nihil illic occultũ, nihil velint esse secretum, vbi apostolus non quid sentiendum esset aperuit, sed quid non scrutandũ esset, ostendit. Nullis etenim (quod supra iam diximus) studiis, nullis ingeniis indagare concessum est quo iudicio quóve consilio deus incõmutabiliter bonus, incõmutabiliter iustus, semper præsci', semper omnipotens, ideo omnia in incredulitate concluserit, vt omniũ misereatur, & tamen illis seculis quibus vnũ Israelem erudiebat, innumerabiles populos impiorũ illuminare distulerit, & nũc eundẽ Israëlem, donec vniuersitas gentiũ introeat, obcæcatũ esse patiatur, pereuntẽ in tot milibus nascentium atq; morientiũ, & saluandum in eis quos mundi

Gala.1. Roma.11.

mundi finis inuenerit. Quo mysterio toto scripturarum corpore dilatato, innotuit quidem nobis quid factum sit, quid fiat, quídve faciendum sit: sed quare ita fieri placuerit, ab humanæ intelligentiæ contẽplatione subtractum est. Isti autem qui nescire aliquid erubescunt, & per occasionem obscuritatis tẽdunt laqueos deceptionis, omnem discretionem qua deus alios eligit, aliósque non eligit, (multi enim sunt vocati, pauci autem electi) ad merita humanæ referunt voluntatis, docentes scilicet neminem gratis, sed ex retributione saluari, quia naturaliter omnibus sit insitum, vt si velint, possint veritatis esse participes, eísque affluere gratiam à quib⁹ fuerit expetita. Quæ definitio, vt interim de gratiæ veritate taceatur, de his videtur aliquam ostentare ratiunculam qui libero vtuntur arbitrio. De paruulis verò quibus sine vllo bonę voluntatis merito in originali vulnere cũ cęteris mortalibus causa communis est, nihil potest expositionis afferri qua doceatur cur isti salui fiant renati, illi pereãt non renati, sub illius prouidentia & omnipotentia in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis, & cui dicitur: Breues dies hominis sunt, numerus dierum eius apud te est. Non autem puto istos voluntatum patronos, simplicitate illorũ tam impudenter vsuros, vt aut fortuitu ista dicant accidere, aut non renatos asserant nõ perire. Apertè enim aut cum paganis conuincerentur sentire de fato, aut cum Pelagianis transfusum in posteros Adæ negare peccatum. Fato autem non baptizari paruulos nec Pelagiani potuerunt dicere, sed quia eos liberos à peccato ausi sunt profiteri, meruere damnari. Cùm autem de discretione omnium hominum quęstio ventiletur, & ab omnibus hominibus paruuli nequeant separari, simúlque de totius ætatis hominibus veritas dixerit: Filius hominis venit quærere & saluare quod perierat. Frustra profunditatem inscrutabilis gratię per liberum arbitrium conantur aperire, qui causam electionis in eorum constituunt meritis qui eliguntur. Et cùm multa de maiorum volũtate ac iudicio inepta & falsa protulerint, in paruulorum tamen discretione deficiunt, nec possunt de eius quæstionis ratione reddita gloriari, quę de omnibus hominibus tractatur, & non de omnibus expeditur. Multiformitas autẽ & magnitudo diuinæ gratiæ probat istos contra veritatem etiam quod de maiorum voluntatibus loquuntur, astruere, corúmque persuasioni diuinorum eloquiorum testimonia repugnare. Quæ si omnia sermoni nostro velimus annectere, modus nõ erit differendo. Quæ tamen si se recordationi offerunt, non omittentur, vt quantum satis est, manifestetur omne hominis bonum meritum ab initio fidei vsq; ad perseuerantiæ consummationem donum atque opus esse diuinum.

Matth. 20. — Iob. 14. — Luc. 19.

Fides unde nascatur, & unde acquiratur. Cap. VIII.

IGitur fides quæ bonæ voluntatis & iustæ actionis est genitrix, quo ipsa fonte nascatur, apostolus Paulus exponat, qui pro Romanorũ fide deo gratias agit, dicens: Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnib⁹ vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Ad Ephesios quoque scribẽs: Propterea, inquit, & ego audita fide vestra quæ est in domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, vt deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quæ sit spes vocationis eius, quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis. De fide etiam Colossensium similiter gratias agens: Gratias agimus, inquit, deo & patri domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Iesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cœlis. Et vt alia bona ab eodem bonorum authore percipiant, quid pro eis oret enarrãs: Ideo, inquit, & nos ex qua die audiuimus, non cessamus pro vobis orantes & postulantes vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali, vt ambuletis dignè deo placentes, in omni opere bono fructificantes & crescentes in scientia dei, in virtute confortati secundum potentiam claritatis eius in omni patientia & longanimitate cum gaudio. Item ad Thessalonicẽses, qui spiritu fidei dilectionísque seruiebant: Gratias agimus, inquit, deo semper pro omnibus vobis, memoriam facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ & laboris & charitatis & sustinentiæ spei domini nostri Iesu Christi ante deum & patrem nostrum. Et infrà: Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione, quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditu dei, accepistis non vt verbum hominum, sed (sicut est verè) verbũ dei qui operatur in vobis qui credidistis. Potuitne plenius aut euidentius demonstrari dei esse donum credentium fidem, quàm vt ideo agerentur gratiæ deo, quoniã ij quibus verbum dei per homines prædicabatur, non quasi de hominum sermone dubitarunt, sed tanquam deo loquenti per homines crediderunt, qui in ipsis est operatus vt crederent? In secunda quoque ad eosdẽ Thessalonicenses epistola de fide in Christo proficiẽtium ita Apostolus loquitur: Gratias agere debemus deo semper pro vobis fratres, ita vt dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusque vestrum in inuicem, ita vt & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationib⁹ quas sustinetis in exemplũ iusti iudicij dei, vt digni habeamini in regno dei, pro quo & patimini. Petrus quoque apostolus ex deo haberi fidem prædicans, ita scribit: Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana conuersatione vestra paternæ traditiõis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu, præcogniti quidem ante constitutionem mũdi, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos qui per ipsum fideles estis in deum, qui suscitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides vestra & spes esset in domino. Item idem in secunda epistola de fidei perceptione sic loquitur: Simon Petrus seruus & apostolus Iesu Christi, is qui coæqualem nobis adepti sunt fidem per iustitiam domini & saluatoris Iesu Christi. Vnde autem habeatur spiritus fidei, Ioannes apostolus manifestissimè docet dicens: Omnis spiritus qui confitetur Iesum in carne venisse, ex deo est. Et omnis spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est, & hic est Antichristus. Item dicit ab eo recipi euangelium, in quo est spiritus veritatis. Nos, inquit, ex deo sumus, qui nouit deum, audit nos. qui non est ex deo, non nos audit. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. Item in actibus apostolorum Petrus apostolus fidem esse per dominũ Iesum pronuncians: Hunc inquit, quem videtis & nostis, confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum est dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. De fide quoque Lydiæ, cuius inter alias mulieres quę euangelium pariter audiebant, dominus cor aperuit, ita in eadem narratur historia. Die autem sabbatorum egressi sumus extra portam iuxta flumen, vbi videbatur esse oratio, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: & quædam mulier Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens deum, audiuit, cuius dominus cor aperuit vt intenderet iis quæ dicebantur à Paulo. Non autem ex humana sapientia esse fidem, sed ex inspiratione diuina, ipsius veritatis voce firmatur. Dicẽte enim domino ad discipulos suos: Vos autem quem me esse dicitis? respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus filius dei viui. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Paulus verò apostolus hãc ipsam fidem secundum mensuram dari pro arbitrio largientis ita prædicat: Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oporteat sapere, sed sapere ad sobrietatem, sicut vnicuique diuisit deus mẽsuram fidei. Item idem vnitatem rectæ fidei, & cõsensionem in honorem dei à deo esse commendans: Deus autem, inquit, patientiæ & consolationis det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorificetis deum & patrẽ domini nostri Iesu Christi. Et infrà: Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis spe in virtute spiritus sancti. Quo testimonio non solum fides, sed etiam gaudiũ & pax, & abundantia

Roma. 1. — Ephes. 1. — Colos. 1. — Ibidem. — 1. Thes. 1. — Ibidem. 2. — 2. Thes. 1. — 1. Petr. 1. — 2. Petr. 1. — 1. Ioan. 4. — Acto. 3. — Ibidem. 16. — Matth. 16. — Rom. 12. — Rom. 15.

dantia spei docentur nisi in virtute sancti spiritus non habe A ri. Ad Ephesios verò scribens Apostolus de diuitiis gratiæ pro malis bona retribuentis, & de fide quæ nõ ex nobis, sed [Ephes. 2.] ex dei dono habetur, hæc loquitur: Deus autẽ qui diues est in misericordia, propter nimiam suam charitatẽ qua dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, cõuiuificauit nos Christo, cuius gratia salui facti sumus, & corresuscitauit & considere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Proprium ergo hoc habet noua creatura per gratiam, vt qui figmentum dei sunt, qui natiuitate cœlesti conduntur in Christo, non ocio torpeant, nec desidia resoluantur, sed de virtute in virtutem proficiant, per viam bonorum operum ambulando, hoc est enim fingi, hoc de vetere creatura nouam fieri, hoc de imagine terreni hominis ad imaginem cœlestis hominis reformari, quod totum siue palam per cooperatores gratiæ, siue B occulte per subministrationem spiritus, ille inchoat, ille auget & perficit, cuius agricultura, cuius ædificatio, & cuius figmentum sumus.

Quod à domino deo omnia uirtutum dona dirigantur & disponantur. Et quod omnia in manu eius sint. Quódque deus sit author omnis boni. Cap. IX.

ABunde, quantum arbitror, his testimoniis (quamuis & alia documenta aggregari potuerint) demõstratum est, fidem qua iustificatur impius, nisi ex dei munere non haberi, eámque nullis meritis præcedentibus tribui, sed ad hoc donari, vt principium possit esse meritorum: vt cùm ipsa data fuerit, non petita, ipsius iam petitionibus bona cætera consequantur. Vnde itaque quædam de plurimis assumenda sunt testimonia, quæ in diuersitate donorum ostendant gratiæ largitatem. Ex deo vtique esse, vt homo viam dei eligat, & vt surgat à lapsu, psal- [Psal. 36.] mus Dauidicus canit, dicens: A domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet. Cùm ceciderit, non collidetur: quia dominus supponit manum suam. Item idem quod [Psal. 42.] duce deo veniatur ad deum: Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. Item quod in domino sit hominis fortitudo, & dei voluntas præueniat libe- [Psalm. 58.] randũ. Fortitudinem, inquit, meam ad te custodiam, quia deus susceptor meus, deus meus, volũtas eius pręueniet me. In prouerbiis quoque legimus de sapientia & intellectu: [Prouerb. 2.] Quoniam dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intellectus. Item in eodem libro de dispensationibus sapien- [Ibidem. 8.] tiæ dei, sine qua nullæ rectæ sunt actiões, ita dicitur: Meum consilium & mea tutela. ego prudentia, mea autem virtus. Per me reges regnant, & tyranni per me obtinent terram. Item alibi, quod nemo possit rectè incedere nisi domino di- [Ibidem. 20.] rigente: A domino corriguntur gressus viri, mortalis autem [Ibidem. 21.] quomodo intelligit vias suas? Item alibi: Omnis vir videtur [Ibidem. 19.] sibi iustus, dirigit autem corda dominus. Et infrà: Præparatur volũtas à domino. Item ibidem de cogitatione atq; consilio: Multę cogitationes in corde viri, consilium autem do- [Eccles. 2.] mini obtinet. In libro verò Ecclesiastę dicitur quod & habere necessaria, & eis bene vti, donũ sit dei. Non est, inquit, bonum homini nisi quod manducat & bibit, & ostendit animæ suæ bonum in labore suo. Et quidem hęc vidi ego, quia à manu dei est. Quoniam quis mãducabit aut pascet absque illo? Item in eodem libro legitur quod corda & opera iustorum in manu sint dei, & tantum in studiis suis proficiant, [Eccles. 8.] quantum ille donauerit. Quantumcunque laborauerit homo vt quærat, non inueniet: & quodcunque dixerit sapiens vt sciat, non poterit inuenire: quia vniuersum hoc dedi in cor meum, & cor meum vniuersum hoc vidit, quia & iusti, & sapientes, & operationes eorum in manu dei. In libro autem sapientiæ de eodem gratiæ opere ita dicitur: Quoniam [Sap. 7.] ipse & sapientiæ dux est, & sapientium emendator. in manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientiæ & operum scientia & disciplinæ. De cõtinentia quoque quod [Ibidem. 8.] ex dei habeatur munere, eadẽ scriptura sic loquitur: Vt sciui quia aliter non possum esse cõtinens, nisi deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ scire, cuius esset hoc donum. Cui sententię Pauli apostoli doctrina concordat in prima ad Corinthios hæc scribentis: Volo autem omnes homines esse sicut [1. Corin. 7.] meipsum: sed vnusquisque proprium habet donum ex deo, alius sic, alius verò sic. Dominus verò in euangelio secundũ Matthæum hæc de continẽtiæ dono insinuasse narratur. Dicentibus nanque discipulis suis: Si ita est causa viri cum vxore, non expedit nubere: dicit illis Iesus: Non omnes capiunt [Matth. 19.] verbum istud: sed quibus datum est à patre meo. De timore dei & sapiẽtia ita in Ecclesiastico legitur: Corona sapientiæ [Eccli. 1.] timor domini. vtraque autẽ dona sunt dei. Item de eodem: Timor domini super omnia se superposuit. beatus cui donatum est habere timorem domini. Esaias quoque de diuitiis spiritalibus, quarum author est dominus, ita loquitur: In thesauris salus nostra aduenit. sapientia, & pietas, & disciplina à domino, hi sunt thesauri iustitiæ. Item de altitudine diuitiarum sapientiæ & scientię dei, cuius bonitas nullius merito præuenitur, hæc dicit: Qui mensus est manu aquam, [Esaiæ 33.] & cœlum palmo, & vniuersam terram pugillo, qui statuit montes in libra, & rupes in statera. Quis cognouit sensum [Roma. 11.] domini, aut quis eius fuit consiliarius, qui instruat eum, aut quem consuluit, & instruxit eum, vel quis ostendit ei iudicium, aut viam prudentiæ quis ostẽdit ei, vel quis prior dedit ei, & retribuetur illi? Vnde & in libro Iob secundũ eundem sensum leguntur domini verba, dicentis: Quis ante de- [Iob. 41.] dit mihi, vt retribuam illi? Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt. Hieremias verò quod à deo sit homini recta sapientia, sic profatur: Scio domine quia non est in homine via e- [Hiere. 10.] ius, nec viri est vt dirigat iter suum. Item quod ad deũ conuersio cordis ex deo sit, per ipsum dominus protestatur & dicit: Restituam illos in terram istam, & reædificabo & non [Ibidem 24.] destruam, & plãtabo eos, & non euellam, & dabo illis cor vt sciant me, quia ego sum dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero illis in deum, quia conuertentur ad me ex toto C corde suo. Item idem prædicãs quod vt deus cognoscatur, ex deo sit: Et sciẽt, inquit, quia ego dominus deus illorum: [Ioel. 2.] & dabo illis cor cognoscendi me, & aures audiendi. Quod autem omne verbum bonũ & omne opus sanctum subministratio sit spiritus sancti, sine quo nihil rectè agatur, in prima ad Corinthios Paulus apostolus docet, dicens: Ideo no- [1. Cor. 12.] tum vobis facio quod, nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere dominum Iesum nisi in spiritu sancto. Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem verò deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientię, alij autem sermo scientiæ secundũ eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in vno spiritu, alij prophetatio, alij discretio spirituum, alij genera linguarũ, alij interpretatio sermonum. Hęc autẽ omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis D prout vult. Tantum verò vnumquemque habere gratiæ, quantum dominus donauerit, idem Apostolus ad Ephesios ait: Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna [Ephes. 4.] spe vocationis vestræ, vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus deus & pater omnium, qui super omnes est, & super omnia, & in omnibus nobis. Vnicuique autem nostrũ data est gratia secundum mẽsuram donationis Christi: propter quod dicit: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Item idem in secũda ad Corinthios dicit, quod ne ad cogitandum quidem quod spiritale est, idonei simus nisi per gratiam dei. Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficien- [2. Corin. 3.] tes simus aliquid cogitare à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nobis ex deo est, qui & idoneos fecit nos ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Et iterum in eadem epistola docens bonorum operum affectum & sufficientiam à dei gratia ministrari: Potens est autem, inquit, deus omnem gra- [2. Corin. 9.] tiam abundare facere in vobis, vt in omnibus per omnia sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum

Psal. 111. scriptum est: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Qui autem ministrat semē seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ, vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem. Ad Ephesios verò scribens Apostolus docet quòd omnia bona quibus placetur deo, dona sint dei, & quod ab ipso peti oporteat, vt ea non habentibus tribuat. Ephes. 3. Huius rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias gloriæ suę virtutem corroborari per spiritum eius in interiori homine, habitare Christum per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & firmati, vt possitis comprehendere cum omnib⁹ sanctis, quæ sit latitudo & lōgitudo, sublimitas & profundum, supereminentem scientiæ charitatē Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundantius quàm petimus aut intelligimus, secundum virtutem qua operatur in nobis, ipsi gloria in ecclesia, & in Christo Iesu, in omnia secula seculorū, B amen. Omnis autem boni deum esse authorem, cuius dona nec incerta sint nec mutabilia, sed ex æterna voluntate venietia, Iacobus apostolus ita loquitur: Iaco. 1. Nolite errare fratres mei dilecti. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descēdens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Cui & Zacharias propheta concinit, dicēs: Zachariæ. 9 Saluabit dominus in die illo sicut oues populum suum, quoniam lapides voluūtur super terram ipsius: quia si quid bonum, ipsius est: & si quid optimum, ab ipso est. In euangelio verò secundum Matthæum, quòd scientiæ & intellectus dona sint dei, quæ quib⁹ voluerit largiatur, ita dicitur: Math. 13. Tūc accedentes discipuli eius dixerūt: Quare in parabolis loqueris ad eos? At ipse respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum. Ioannes quoque euangelista pronunciat neminem aliquid boni habere nisi quod desursum acceperit, dicens: Ioan. 6. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. C In eiusdē verò euangelio doctrina est ipsius veritatis quod nemo veniat ad filium, nisi attractus à patre, quia venturum deus & intelligentem & obedientem facit. Nemo, inquit, potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Scriptum est enim in prophetis: Et erunt omnes dociles dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me. Et infrà: Propter hoc dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo. In fide autem & in operibus bonis proficere ac perseuerare vsque in finem, muneris atque auxilij esse diuini, sanctarum scripturarū cōfirmat authoritas. Etenim scribens Paulus apostolus Philippensibus ait: Philip. 1. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu. Huius autem testimonij virtutem quidam volens ad sui sensus prauitatem conuertere, ita quòd dictum est, qui cœpit in vobis, volebat intelligi, quasi dictum esset, qui cœpit ex vobis: vt & initium & D consummatio operis non ad deum, sed ad hominem referretur, qui & incipere & perficere voluisset. Sed hanc insanissimam superbiam in eadem epistola excellentissimus gratię prędicator elidit, dicens: Philip. 2. In nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à deo: quia vobis donatū est pro Christo, nō solum vt in eum credatis, sed etiā vt pro illo patiamini. Et iterū: Cum metu, inquit, & tremore vestrā salutem operamini, deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate. Item in prima ad Thessalonicenses docet ex deo esse principium & profectum consummationémque virtutum, dicēs: 1. Thes. 3. Ipse autem deus, & pater noster, & dominus Iesus dirigat viam nostram ad vos: vos autē dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem in inuicē & in omnes, quēadmodū & nos in vos, ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate vitæ ante deum & patrem nostrum in aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnib⁹ sanctis eius. Ad Corinthios quoque scribens, & omnium virtutum pro- A ficientem perseuerantiam dei donum esse commēdans: 1. Cor. 1. Gratias, inquit, ago deo meo semper pro vobis in gratia dei quę data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & sapientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem domini Iesu Christi, qui & confirmabit vos vsque ad finem sine crimine, in diem aduentus domini nostri Iesu Christi. Item ad Romanos de charitate Christi, qua eos quos diligit, inseparabiles facit, id est, vsque in finem perseuerantes: Roman. 8. (nam quid est aliud perseuerare, quàm tētatione non vinci?) Quis nos, inquit, separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius, sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, existimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui dilexit nos. Item ad Corinthios de victoria quā perficit Christus: 1. Corin. 15. Stimulus, inquit, mortis peccatum est, virtus verò peccati lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum dominum nostrum. Item ad Thessalonicenses de perseuerantia quā deus tribuit: 1. Thessa. 5. Ipse autem, ait, deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentum domini nostri Iesu Christi seruetur. Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet. Item ad Thessalonicenses, quòd omnia bona nostra siue in operando, siue in loquendo, & in eis perseuerantia, dona sint dei, ita prædicat dicens: 2. Thessa. 2. Ipse autē dominus noster Iesus Christus, & deus & pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationē æternam, & spem bonam in gratia, exhortetur & corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. Ibidem. 3. De cætero fratres orate pro nobis, vt sermo domini currat, & clarificetur, sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis hominib⁹ & malis. Non enim omnium est fides. Fidelis autem deus est, qui & confirmabit nos, & custodiet à malo. Petrus quoque apostolus vnde esse virtutem perseuerantiæ, doceat, audiamus: 1. Petr. 5. Deus autem, inquit, omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam suam C gloriam in Christo Iesu, modicum passos, ipse perficiet, confirmabit solidabítque, cui est virtus & potestas in secula seculorum. Ioannes verò apostolus quod victoria sanctorum opus dei sit habitantis in sanctis, ita loquitur: 1. Ioan. 4. Vos ex deo estis filioli, & vicistis mundum: quoniam maior est qui in vobis est, q̄ qui in mundo. Item idē: Ibidem. 5. Omne quod natum est ex deo, vincit mundum, & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. In euāgelio autem secundū Lucam, deum dare vt in fide perseueretur, ita promitur: Lucæ. 22. Dixit autē Iesus Petro: Simon, Simon, ecce sathanas postulauit, vt vos cerneret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua: & tu conuersus, confirma fratres tuos, & roga ne intretis in tentationem. In euangelio quoque Ioannis, de ouibus Christi quæ de manu ipsius à nullo rapiuntur, hęc legimus dicere veritatem: Ioan. 10. Sed vos non creditis, quia non estis de ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego noui illas, & sequūtur me, & vitā æternam do illis, & non peribunt in æternum, nec quisquā rapiet eas de manu mea. Item in eodem euāgelio, de iis quos pater dat filio, qui & omnes D veniūt ad filium, & quorum nullus perit, hæc ipsius domini ore dicuntur: Ioan. 6. Omne quod dat mihi pater, venit ad me, & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descēdi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatē eius qui misit me patris, vt omne quod dedit mihi, nō perdam ex eo quicquam, sed resuscitē illud in nouissimo die. Multa sunt alia in canonicarum serie scripturarum, quæ vitandæ prolixitatis studio prætcrimus: quoniam quæ assumpsimus, nec pauca sunt, nec obscura, nec leuia: quibus plenissime declaratur omnia quę ad promerendam vitam æternam pertinēt, sine gratia dei nec inchoari, nec augeri posse, nec perfici, & contra omnem electionem de libero arbitrio gloriantem, illam inuictissime reniti sententiam dicentis Apostoli: 1. Cor. 4. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Igitur profunditas illius quæstionis quā secundum admirationē Apostoli impenetrabilem confitemur, per liberi arbitrij velle & nolle non soluitur: quia licet insit homini bonum nolle, tamen

men nisi donatum non habet bonum velle, & illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam. Sed quid illud sit, quod hæc eadem natura in omnibus hominibus ante reconciliationem mala, in omnibus misera, non in omnibus iustificatur, & à pereuntibus quadam sui parte discernitur ab eo quod venit quærere & saluare quod perierat, humano sensu prorsus non potest indagari. Quantumlibet enim impiorũ malignitas accusetur resistens gratiæ dei, nunquid probabuntur eam, quibus est collata, meruisse: aut illa virtus gratiæ quæ sibi quos voluit subdidit, conuertere eos qui inconuertibiles permansere, non potuit? Tales fuerunt qui sunt attracti, quales ij qui in sua duritia sunt relicti. Sed illis tribuit gratia stupenda quod voluit, istis retribuit veritas iusta quod debuit, vt iudicium dei magis inscrutabile sit in electione gratiæ quàm in retributione iustitiæ. Veruntamen ne illa pars fidei qua pie credimus deum velle vt omnes homines veritatis agnitione saluentur, per hoc quod de effectibus gratiæ euidenter ostenditur, infirmata videatur, annitẽdum est auxiliante Christo vt nobis stabilitas huius definitionis appareat. Sed quia necessariæ inquisitionis negocium non leuem operam sibi poscit impendi, secuturam disputationẽ ab exordio alteri' voluminis inchoëmus.

Lucæ 19.

FINIS LIBRI PRIMI.

CAPITVLA LIBRI SECVNDI DE VOCATIONE OMNIVM GENTIVM.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis de uocatione omnium gentium, Liber secundus.

Quòd tria sint quibus in quæstione superius disputata inhæreri debeat, quódque deus iustus sit ordinator, & quemadmodum secundum ea quæ prædicatoribus à domino iussa sunt, nullarum nationum facta sit discretio, nemóque sit exceptus, sed ad omnes homines missum sit euangelium, & gratia salutaris dei omnibus hominibus apparuerit. Et de mysterio eius quod dictũ fuit apostolis: In uiam gentium ne abieritis &c. ac de occultis dei iudiciis in hominum uocatione. Caput I.

REmotis abdicatísque omnibus concertationibus quas intemperãtium disputationum gignit animositas, tria esse perspicuũ est, quibus in hac quæstione de qua secũdum volumen incipimus, debeat inhæreri. Vnũ, quod profitẽdum est deum velle omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Alterum, quod dubitandum non est, ad ipsam cognitionem veritatis, & perceptionem salutis, non suis quenquam meritis, sed ope atque opere diuinæ gratiæ peruenire. Tertium, quod confitendum est, altitudinem iudiciorum dei, humanæ intelligentiæ penetrabilem esse non posse: & cur non omnes saluet, qui omnes vult saluos fieri, non oportere disquiri: quoniam si quod cognosci nó potest, non quæratur inter primam ac secundam definitionẽ, non remanebit causa certaminis, sed secura ac tranquilla fide vtrumque prædicabitur, vtrumque credetur. Deus quippe apud quem non est iniquitas, & cuius vniuersæ viæ misericordia & veritas, omnium hominũ bonus conditor, iustus est ordinator, neminem indebitè damnans, neminem debitè liberans, nostra plectens cùm punit noxios: sua tribuens cùm facit iustos, vt obstruatur os loquentium iniqua, & iustificetur deus in sermonibus suis, & vincat cùm iudicatur. Nec damnati iusta querimonia, nec iustificati verax est arrogantia, si vel ille dicat non meruisse se pœnam, vel iste asserat meruisse se gratiam. Sicut autẽ ea quæ ad manifestationem gratiæ ex diuinis proferuntur eloquiis, nulla possunt ratione, differendi arte violari, vt perspicue consonantésque in tanta numerositate sententiæ ad aliquod prauæ interpretationis trahantur incertum: ita etiam quod de saluatione omnium hominum in eodem scripturarum corpore reperitur, nulla contraria argumẽtatione temerandum est, vt quanto hoc ipsum difficiliore intellectu capitur, tanto fide laudabiliore credatur. Magna enim fortitudo est cõsensionis, cui ad sequendam veritatem authoritas sufficit etiam latente ratione. Proinde vigilanter cõsideremus, prædicatoribus euangelij quid à domino iubeatur. Secundum Matthæum quippe sic ait: Data est mihi potestas omnis in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Secundũ Marcum verò eisdem apostolis ita dicitur: Ite in orbem vniuersum, prædicate euangelium vniuersæ creaturæ: & qui crediderit, & baptizatus fuerit, ipse saluus fiet: qui verò nó crediderit, damnabitur. Nunquid hac præceptione vllarum nationum vllorúmve hominum facta discretio est? Neminem merito excepit, neminem separauit genere, neminem conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missum est euangelium crucis Christi: & ne prædicantium ministeria humano tantum viderentur opere peragenda: Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Id est cùm sicut oues introieritis in medium luporum, nolite de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos vsque ad consummationem seculi in hoc opere non derelinquam, non ad hoc vt nihil patiamini, sed quod multo maius est, præstiturus vt nulla sæuiẽtium crudelitate superemini. In mea enim potestate prædicabitis, & per me fiet, vt inter contradicentes, inter furentes, Abrahæ filij de lapidibus suscitentur. Ego insinuabo quod docui, ego faciã quod promisi. Tradẽt enim vos in conciliis, in synagogis suis flagellabunt vos, & ante reges & præsides stabitis propter me in testimonium illis & gẽtibus. Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet enim frater fratrẽ in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient. Et eritis odio omnib' hominibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Apparuit ergo (vt Apostolus ait) gratia salutaris dei omnibus hominibus, & tamen ministri

1. Timo. 2. Roma. 9. Psal. 61. Psal. 50. Matth. 28. Marci 16. Matth. 28. Matth. 3. Matth. 10. Titum 2.

ministri gratiæ odio erant omnibus hominibus. & cùm alij essent qui oderant, alij qui odiis persequentium premebantur: neutra tamen pars nuncupatione omnium hominum priuabatur, habente quidem salutis suæ damnum rebellium portione, sed obtinente plenitudinis censum fideliū dignitate. Dicit enim Ioannes apostolus: (1. Ioan. 2.) Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Magni autem & inenarrabilis sacramenti mysterium est, quod prædicatoribus quibus dictum est: (Marc. 16.) Ite in orbem vniuersum, & prædicate euangelium vniuersæ creaturæ: iisdem prius di- (Matth. 10.) ctum fuerat: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Quamuis enim ad omnium hominum vocationem euangelium dirigeretur, omnésq; dominus saluos fieri, & in agnitionem veritatis vellet venire, (1. Tim. 2.) non tamen sibi dispensationum suarum abstulerat potestatem, vt aliter quàm occulto iustóque iudicio statuerat, consilij sui ordo decurreret. Vnde locum non habent contumacium murmura querelarum, quia quod deus fieri voluit, constat non aliter fieri debuisse quàm voluit. Posteriore verò tẽpore cùm iam dominus Iesus in dei patris gloria consideret, & prædicatores verbi suscepto negocio deseruirent, volentes apostoli euangelizare verbum in Asia, vetiti sunt ab spiritu sancto, (Acto. 16.) & disponentes ire in Bithyniam, prohibiti sunt ab spiritu Iesu, non vtique negata illis populis gratia, sed quantum apparuit retardata. Nam postea etiam apud ipsos fides Christiana conualuit. Quæ autem fuerit differendæ vocationis causa, non claret, & tamen rei gestæ docemur exẽplo quòd inter generalia vel promissa, vel opera, vel præcepta, quædam deus à communib⁹ excepta causis occultiore nouit ordinare ratione, credo vt interpositis quibusdam obumbrationibus ea quæ secretius micant, mirabilius innotescant, ne negligentior fiat acies de facilitate cernendi, & quodammodo dormitet assuetis, si non excitetur insolitis. Has autem incognoscibiles illuminationum dilationes, inter quas vtique multi in infidelitate deficiunt, non solum in populis remotioribus impiorum, sed etiam in ciuitatibus fidelium per plurimas domos ac familias nouimus fieri, dum Christianæ fidei etiam qui Christiani futuri sunt aduersantur. Multi enim quod oderunt, amabunt: quod non recipiunt, prædicabunt. Et quis inter hæc querulis aut curiosis notum faciet, (Malach. 4.) cur adhuc sol iustitiæ quibusdam gentibus non oriatur, & à tenebrosis cordibus etiam nunc radios suos veritas reuelanda contineat? Cur corrigendi tam diu sinantur errare, & quod senibus in fine præstandū est, per tam longam non tribuatur ætatem? Cur filiis iam in Christum credentibus necdum credant parentes? Et rursum à religiosis parentibus soboles praua discordet? Cùm tamen deo, qui initiorum fidei incremẽtíque largitor est, secundū ipsius præceptum quotidie pro omnibus supplicetur, vt & si exaudit, nota sit gratia miserationis: & si non exaudit, intelligatur iudicium veritatis. Sed ne in præteritis quidem seculis hæc eadem gratia, quæ post domini nostri Iesu Christi resurrectionem vbique diffusa est, & de qua scriptum est, (Psalm. 76.) Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ: defuit mundo. Quamuis enim speciali cura atque indulgentia dei populū Israeliticum cõstet electum, omnésque aliæ nationes suas vias ingredi, hoc est secundum propriam permissæ sint viuere volūtatem, non ita se tamen æterna creatoris bonitas ab illis hominibus auertit, vt eos ad cognoscendum se atq; metuendū nullis significationibus admoneret. Cœlum quippe ac terra & mare, omnísque creatura quæ videri atque intelligi potest, ad hanc præcipuè disposita est humani generis vtilitatem, vt natura rationalis de contemplatione tot specierum, de experimentis tot bonorum, de perceptione tot munerum, ad cultum & dilectionem sui imbueretur authoris, implẽte omnia spiritu dei, (Acto. 17.) in quo viuimus, mouemur, & sumus: quoniā & si longe est à peccatoribus salus, (Psalm. 118.) præsentia tamẽ salutis ipsius ac virtute nihil vacuum est. Igitur sicut dicit Propheta: (Psal. 32.) Misericordia domini plena est terra, quæ nullis vnquam seculis, nullis generationibus defuit, eámque prouidentiam qua v-

A niuersitatem rerum administrat & continet, regendis alendísque naturis semper impendit, dispositum habens ex incommutabilis æternitate consilij, quibus quidque temporibus distribueret, & multiformis gratiæ suæ inscrutabiles inuestigabilésque mensuras, per quæ dona ac sacramẽta variaret. Sicut enim ista gratiæ largitas quæ in omnes gentes nouissime effluxit, non euacuat eam quę super vnum Israel sub lege rorauit, nec præsentes diuitiæ fidem præteritæ abrogant parcitati: ita nec de illa cura dei, quæ patriarcharum filiis proprie præsidebat, coniiciendum est gubernacula diuinæ misericordiæ cæteris hominibus fuisse subtracta, qui quidem in comparatione electorum videntur abiecti, sed nunquam sunt manifestis occultísque beneficiis abdicati. Legimus enim in Actibus apostolorum Paulum & Barnabam apostolos Lycaoniis dicere: (Acto. 14.) Viri, quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annũciantes vobis ab his vanis conuerti ad deum viuum, qui fecit cœlum B & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda vestra. Quod est autem hoc testimonium quod semper domino deseruiuit, & nunquam de eius bonitate ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilium beneficiorum eius diues & ordinata largitio, per quæ humanis cordibus quædam æternæ legis tabulæ præbebantur, vt in paginis elementorum, ac voluminibus temporum, communis & publica diuinæ institutiōis doctrina legeretur? Cœlum ergo, cunctáque cœlestia, mare & terra, omniáq; quę in eis sunt, consono speciei suæ ordinationísque concentu protestabantur gloriam dei, & prędicatione perpetua maiestatem sui loquebantur authoris. Et tamẽ maximus numerus hominum qui vias voluntatis suæ ambulare permissus est, non intellexit, C nec secutus hanc legem est, & odor vitæ qui spirabat ad vitam, (1. Cor. 2.) factus est ei odor mortis ad mortem, vt etiam in illis visibilibus testimoniis disceretur quòd litera occideret, spiritus autem viuificaret. (Ibidem. 3.)

Quod ad ipsam cognitionem ueritatis, & perceptionem salutis non quisquam suis meritis, sed ope & opera diuinæ gratiæ perueniat. *Caput II.*

QVod ergo in Israel per constitutionem legis & prophetica eloquia gerebatur, hoc in vniuersis nationibus, totius creaturæ testimonia & bonitatis dei miracula semper egerũt. Sed cùm in illo populo cui vtraq; eruditio pręfuit, nemo nisi gratia iustificat⁹ sit per spiritum fidei, quis ambigat eos qui de quibuscúnque nationibus quibuslibet temporibus deo placere potuerũt, spiritu gratię dei fuisse discretos? Quæ etsi parcior antea atque occultior fuit, nullis tamen seculis se negauit, virtute vna, quantitate diuersa, consilio incommutabili, opere multiformi. Nam & in iis diebus quibus totum mūdum ineffabilium donorum flumina rigant, nō idem modus omnibus, nec eaD dem mensura cõfertur. Quamuis enim per ministros verbi & gratiæ dei eadem cunctis veritas prædicetur, eadem cohortatio adhibeatur, dei tamen agricultura est, dei ædificatio, cuius virtus inuisibiliter agit, vt incremento proficiat quod ædificatur aut colitur: sicut attestatur Paulus apostolus, dicens: (1. Corin. 3.) Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? Ministri eius cui credidistis, & vnicuique sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. (Ibidem.) Itaque neq; qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementū dat, deus. Qui plãtat autem, & qui rigat, vnum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secūdum suum laborem. Dei enim sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Agriculturæ ergo hui⁹ atque ædificationis intantum quisque adiutor & operarius ac minister est, inquantum vnicuique dominus dederit. Et ij qui ministrorum labore excoluntur, ad eum proficiunt modum ad quem illos incrementi author euexerit. In agro enim domini non vniformis nec vna plantatio est. Et quamuis in vnum decorem totius templi structura cõueniat, non idem tamen locus est, nec idem vsus omnium lapidum: sicut & in

& in vno corpore non omnia membra eundem actum habent, dicente Apostolo: 1 Corin. 12. Nunc autem posuit deus membra, & vnumquodque eorum sicut voluit. Hæc verò membra vnde apta, vnde vtilia, vnde sint pulchra, idẽ doctor exponit, dicens: Ideo notũ vobis facio quòd nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu: & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Ibidem. Diuisiones verò gratiarũ sunt, idem autẽ spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem verò deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij operatio virtutũ, alij prophetatio, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum: hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidẽs singulis prout vult. Hæc magistro gentium tanta luce, tanta euidentia prędicante, qua ratione, qua causa dubitandum est, an omnium nobis virtutum germen ex deo sit, vel quis nisi insipientissimus de differentia diuinorũ munerum conqueratur, aut imparibus asscribendum meritis arbitretur, quòd non æqualiter de superna liberalitate cõfertur? Si enim hęc distributio secundum præcedentium operum merita proueniret, non ipsorum donorum catalogum tali conclusione Ibidem. Apostolus terminaret, vt diceret: Hęc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Vbi vtique si meritorum causas voluisset intelligi, diceret: Diuidens singulis prout merentur: sicut plantatoribus aut rigatoribus præmium deuotionis spopondit, dicens: 1. Corin. 3. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundũ suum laborem. Datur ergo vnicuique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllum laborem vnde quisque mercedem accipiat secundum suum laborẽ. Quod ita esse etiam euangelicæ veritatis testimonio agnoscitur, vbi per com- Matth. 25. parationem dicitur, quòd homo peregre proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis substantiã suam: & vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicuique secundum propriam virtutem, id est, secundum propriam & naturalem possibilitatem, non autem secundũ proprium meritum: quia aliud est posse operari, aliud operari: & aliud est posse habere charitatem, aliud habere charitatem: & aliud est capacem esse continẽtiæ, iustitiæ, sapientiæ, aliud verò esse continentem, iustum, atque sapientem. Non itaque omnis reparabilis reparatur, nec omnis sanabilis sanatus est, quia reparabilem & sanabilem esse, de natura est: reparatum autem & sanatum esse, de gratia est. Denique isti quibus secundum modulum capacitatis suæ, quem in eis distributor substantiæ præuidebat, dispar creditus est numerus talentorum: non meriti remunerationem, sed operis accepere materiam. In qua duorum seruorum vigilantissima industria non solũ gloriosis laudibus honestatur, sed etiam in æterna domini sui gaudia intrare præcipitur. Tertij verò pigrum ocium, & desidiosa nequitia sic punitur, vt & vituperationis dedecoretur opprobrio, & portione quam acceperat, exuatur. Dignus enim erat perdere inutilem fidẽ, qui non exercuerat charitatem. Vnde & in subsequẽti sermone Ibidem. quo apertissimè declaratur futuri forma iudicij, sedente filio hominis in sede maiestatis suæ, antequam facta cõgregatione omnium gentium alij ducũtur ad dexteram, alij ad sinistram constituendi: laudatis dextris de operibus charitatis, nihil aliud sinistris obijcitur quàm misericordię beneuolentiæque neglectus. Acceperant ergo etiam isti fidem, sed non sectati fuerant dilectionem: nec de non seruato, sed de non aucto munere damnabuntur. Quamuis enim omnia bona, dona sint dei, à deo tamen quædam etiam non petita tribuuntur, vt per ipsa quæ accepta sunt, ea quæ nondum sunt donata, quærãtur. Semẽ quippe quod iacitur in terram, non ob hoc seritur, vt ipsum solum maneat, sed vt fructum afferendo, multiplex atque numerosum sit. Cui quidem profectus ab illo est qui dat incrementum: sed terra viuens, & de gratiæ iam imbre fœcunda, habet quod ipsa expectetur ad id quod accepit, augendum.

De consideratione differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera & dona variata sunt. Caput III.

HIs rectè (vt arbitror) quantum dominus tribuit pertractatis, ad id vnde digressa est disputatio reuertamur, ad considerationem scilicet differentiarum quibus diuinæ gratiæ opera ac dona variata sunt. Rom. 11. Altitudo quippe diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & inuestigabiles viæ, sic semper misericordiam suam & iudicium temperauit, vt secretissima æterni consilij voluntate noluerit in omnibus super omnes generationes aut super omnes homines, æquales donorum suorum esse mensuras. Siquidem aliter eos iuuerit, quos ad cognoscendum se, cœli & terræ testimoniis conueniebat: aliter illos quibus non solum elementorum famulatu, sed etiam doctrina legis, prophetarum oraculis, miraculorum signis, & angelorum cooperationibus consulebat. Et multo magis aliter misericordiam suam vniuersis hominibus declarauerit, quando filius dei factus est filius hominis, vt inueniretur ab eis, qui eum non quærebant, & appareret iis qui illum non interrogabant, & non in vno tantum populo Israeliticæ stirpis excelleret, sed in omni gente quę Ibidem. 5. est sub cœlo, multiplicatũ Abrahæ semen oriretur, in quem hæredum successionẽ non filij carnis, sed filij promissionis intrarent. Et quãta in præteritis seculis super cæteras nationes, tãta nunc esset in gente Iudęa parcitas gratię: cùm tamẽ introducta plenitudine gentiũ, etiam ipsorũ ariditati earundem rigationum inundatio spondeatur. Quæ itaque causæ sint harum sub eadem gratia dissimilitudinũ, quæue rationes, sanctis scripturis non loquentibus quis loquetur? Et cũ in eis scientia Pauli apostoli à disputatione transeat ad stuporem: cuius erit tanta præsumptio, qui hæc disserendo existimet aperienda potius quàm silentio miranda? Patienter igitur & æquanimiter ignoretur tam remotum ab humana cogitatione secretum: nec tamen quia nequeunt clausa penetrari, ideo etiam reseratorum est prætereundus introitus. Manifestauerunt enim diuinorũ eloquiorum multę authoritates, & continua omnium seculorum experimenta docuerunt, iustam dei misericordiam, misericordémque iustitiam nec alendis vnquam corporibus hominum, nec docẽdis in uandisque eorum mẽtibus defuisse. Semper etenim pluit su- Matth. 5. per bonos & malos, semper solem suum oriri fecit super iustos & iniustos, semper vitales auras præbuit, semper diei & noctis vicissitudines ministrauit, vbertatem agris, multiplicationem seminibus, fœcunditatem generandis hominibus semper impendit. Et si quando aliquid horum minuit, benignis correptionibus auersionem desidiámque malè vtentium castigauit, vt miserationes eius quærerent in aduersis, cuius iustitiam non timuerant in secundis. Denique si ad ipsa mũdi exordia recurramus, inueniemus omnium sanctorum qui diluuium pręcesserunt, dei spiritũ fuisse rectorem, propter quod & filij dei nominati sunt: quoniã sicut ait Apostolus: Roman. 8. Quicunque spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei. Et cùm ijdem neglecta obseruantia patrum, illicitis se reproborum connubiis miscuissent, atque ob nephariam societatem digni exterminio iudicarentur, dominus ait: Genes. 6. Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniã caro sunt. Vnde apparet quòd iste populus cuius generationes discreto ordine cum annorum numero digeruntur, spiritalis antea fuit, ea vtique volũtate cui spiritus sanctus præsidebat, sic impendens moderaminis sui regimen, vt declinandi ad vitia non adimeret potestatem, qua potestate hic populus si non vteretur, non relinqueret deum, nec relinqueretur à deo, essétque ille de quo dictum est: Eccle. 31. Felix qui potuit transgredi, & non est transgressus. Quãdiu ergo apud deum mensit, ea voluntate mansit, quam deus inspirauit & rexit. Præparatur enim (sicut scriptum est) voluntas à domino. Sed huius præparationis non vnus semper prouectus, nec vna mensura est: quoniam multis modis & innumerabilibus differentiis gratiæ opera & dona variantur, inque ipsis singulis generibus munerum dissimiles sunt gradus, & impares quantitates. Sicut enim in germinib⁹ herbarum atque lignorum quæ terra producit, non vna species, nec vnum in omnibus genus est, sed singula quæque in sui seminis forma, & in suę stirpis qualitate gignuntur: plenum autem decorem non statum

tim vt eduntur accipiunt, ſed certis & ordinatis prouehun-
tur augmentis, donec ad perfectam ſui habitus quantitatem
per ſuccedétia ſibi incrementa perueniant: ita & ſemina cha
riſmatum, plantæque virtutum non in omni agro cordis hu
mani totum hoc pariter quod ſunt futura naſcuntur, nec fa-
cile reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfe
ctio. Exerit quidem frequenter potens & miſericors deus
mirabiles iſtos ſuæ operationis effectus, & quibuſdam men
tibus non expectata profectuum mora, totũ ſimul quicquid
collaturus eſt, inuehit. In Abrahæ lũbis Leui ſanctificatur, (Hebr. 7.)
& ſimul cum eo domus Aaron & ſacerdotalis ordo benedi-
citur. In Iſaac de repromiſſione concepto, & contra ſpem (Gene. 18.)
ſterilium ſenum nato, omnium gentiũ vocatio, & tota Chri
ſti forma præconditur. Iacob nullo merito ſuffragante dile (Malach. 1.)
ctus, priuſquam naſcatur eligitur. Hieremiæ dicitur: Priuſ- (Hierem. 1.)
quam te formarem in vtero, noui te: & priuſquam exires de
vulua, ſanctificaui te. Ioannes intra Elizabeth matris viſce- (Lucæ. 1.)
ra ſpiritu ſancto replet' exultat, & vt nullus inter natos mu
lierum maior ſit, prius ſentit initia gratiæ, quàm naturæ. Sed
cùm & alia ſimilium documentorum exempla non deſint,
quæ breuitatis ſtudio prætcrimus: multo tamen crebrior,
multóque numeroſior pars illa hominum eſt, cui particula-
tim quicquid ſuperna largitas donat, accreſcit, vt conferen-
dorum munerum cauſæ de iis quæ ſunt collata, pariantur.
Quidam accepta fide diffidentia non carent, quam vtique
ineſſe ſibi nouerat qui dicebat: Credo domine, adiuua incre (Marc. 9.)
dulitatem meam. Quam nec illi abeſſe penitus à ſuis animis
ſentiebant qui dixerũt: Domine auge nobis fidem. Quidam (Lucæ. 17.)
quod credunt, non intelligunt, & multi eorũ diu in ſuę ſim-
plicitatis modulo detinentur. Multi verò cito intellectus lu
men accipiunt. Ipſa autem intelligentia non in omnibus e-
undem habet vigorem, aut ſimilem facultatem. Et plurimi
cùm & fide & intellectu videantur ornati, laborant tamen
indigentia charitatis: & iis quæ fide & intellectu vident, ne-
queũt inhærere: quoniam perſeuerari in eo nõ poteſt, quod
non toto corde diligitur. Donũ quoq; ipſius charitatis non
ſemper eiuſmodi eſt: vt quicquid ad plenitudinẽ ipſius per-
tinet, ſimul à percipiẽte ſumatur. Eſt enim amor qui poteſt
alio amore ſuperari. Et ſæpe dilectio dei ex mũdi dilectio-
ne marceſcit, niſi ad eum feruorem ſpiritu ſancto inflãman-
te profecerit, qui nullo extingui frigore, nullo poſſit tepo-
re languere. Cùm itaque in hoc inenarrabili dono dei om-
nium ſumma donorum, & quædam ſit cunctarum vita vir-
tutum: ad hoc cætera conferuntur, vt habeat animæ fidelis
intẽtio, per quæ ad perfectam charitatem poſſit eniti. Quæ
quoniam non ſolum ex deo, ſed etiam deus eſt, ſtabiles &
perſeuerãtes atque inſuperabiles facit quos flumine ſuę vo-
luptatis impleuerit. Qui autem iſtarum aquarũ dulcedinem
neſciunt, & adhuc de mundi huius torrentibus bibunt, aut
etiam ſi aliquid primoribus labris de vitę fonte guſtauerũt,
inebriari tamen aureo Babylonis calice delectantur: ſuo (Apocal. 16.)
prorſus decipiuntur arbitrio, ſua voluntate labũtur: & ſi in
hac deſidia perſeuerant, ipſi ſe iis quæ accepere, diſpoliant.
Facilè enĩ quælibet bona ſine charitate poſſunt perire, quæ
non poſſunt ſine charitate prodeſſe.

Quod auerſio à deo non ſit diuinæ conſtitutionis, ſed propriæ voluntatis. *Cap. IIII.*

HAec autem ſummatim breuitérq; perſtricta ad id
valent, vt certiſſimè nouerimus nullum fidelium
à deo non diſcedẽtem relinqui, neque cuiuſquam
ruinam ex diuina eſſe conſtitutione diſpoſitam,
ſed multis qui iam iudicio rationis vtuntur, ideo liberum eſ
ſe diſcedere, vt non diſceſſiſſe ſit præmium: & vt quod non
poteſt, niſi cooperante ſpiritu dei fieri, eorum meritis depu
tetur, quorum id potuit voluntate non fieri. Quæ voluntas
in malis actionibus ſola eſſe poteſt, in bonis autem ſola eſſe
non poteſt. Quamuis enim ſecundum naturam ſit homini
vt bonæ ſit voluntatis, vitium tamen quod per malam vo-
luntatem irruit in naturam, non naturæ ſuperatur virtute,
ſed gratiæ. Regebatur ergo primus ille populus dei, ſpiritu
dei, & à maledicti ac prædamnati populi ſocietate ac mori-
bus per eruditionẽ ſancti ſpiritus abſtinebat, cuſtodiens diſ
cretionem ſui à permixtione carnalium, quorum mala tam
diu ſuſtinuit patientia dei, quãdiu boni per id quod eos non
imitabantur, placere potuerunt. Vbi verò etiam boni ma-
lorum imitatione corrupti ſunt, & per voluntatis defectum
in eandem nequitiam cõſpirauit vniuerſitas: quos (excepta (Geneſ. 6.)
Noë domo) vna impietas prophanauit, ſentẽtia vna deleuit.
Bonitas autem dei ne illi quidem parti defuit, quæ in chari-
tate non ſtetit, & ab initio ſui veneno diabolici liuoris intu-
muit. Principẽ enim gentis impiæ ſancti fratris meritis in-
uidentem, cædémque eius parricidiali corde meditantem,
dignatur dominus paterno mitigare conſilio, dicẽs ad Cain:
Vt quid triſtis factus es? vt quid cõcidit vultus tuus? Nón- (Ibidem. 4.)
ne ſi rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccaſti? Quie-
ſce. Ad te enim erit conuerſio eius, & tu dominaberis eius.
Depone, inquit, ortam de inuidiæ æmulatione triſtitiam, &
flammas odij crudelis extingue. Nihil tibi Abel nocuit, nec
mihi placẽdo te læſit, deſpexi munera tua meo iudicio, non
illius voto. Opus enim bonum negligenter egiſti: recta fuiſ
ſet oblatio tua, ſi fuiſſet recta diſcretio. Sciens cui offerres,
ſcire debueras quid voueres. Non dignè inter me & te di-
uiſiſti, quoniam tibi electiora ſeruaſti. Tuus ergo hic error
eſt, tuúmq; peccatum. quieſce, & noli in inſontem fratrẽ mo
ueri, ad te potius tua culpa reuocetur. noli peccato regnum
in te dare, ſed tu potius in ipſum ſume dominatum. Pœniten
do enim nec in maius facinus progredieris, & ab eo in quo
te doles diſplicuiſſe, mũdaberis. Cùm ergo talia ad Cain lo
queretur deus, nunquid ambiguũ eſt voluiſſe eum, & quan-
tum ad medendi modum ſufficiebat, egiſſe, vt Cain ab illo
impietatis furore reſipiſceret? Sed malitia pertinax inde fa-
cta eſt inexcuſabilior, vnde debuit eſſe correctior. Et vtiq;
præſciebat deus ad quem finem inſanientis eſſet progreſſu-
ra conceptio. Neque ex eo quod falli ſcientia diuina non po
terat, neceſſitate peccandi vrgebatur facinus voluntatis: à
cuius vtique intentione atq; effectu potuit incolumitas A-
bel illæſa defendi, niſi placuiſſet deo cum magna laude pa-
tientiæ ſuę, vt temporalis furor impij fieret perpetuus ho-
nor iuſti. Poſteris verò iſtius fratricidæ, quãuis in progeni-
toris ſui moribus viuerent, nunquam ſe diuinam bonitatem
negaſſe quis non facile aduertat, ſi conſideret quantum eis
prodeſſe potuerit tam longa patientia dei, tam diues bono-
rum temporalium copia, & multiplicatæ fœcunditatis tam
numeroſa propagatio? quæ beneficia licet obduratis nihil
remedij & emẽdationis attulerint, probant tamen auerſio-
nem eorum non diuinæ fuiſſe cõſtitutionis, ſed propriæ vo
luntatis. In conſeruatione autem Noe filiorúmque eius & (Gene. 7.)
nuruum, in quibus omnium gentium ſeminarium diſpone-
batur, quanta diuinæ gratiæ opera reuelata ſint, ſancta ſcri-
ptura manifeſtat, dum in illa mirandæ capacitatis arca, vni-
uerſi generis animalium quantum reparationis aderat rece-
ptrice, cõgregatura ad ſe omne hominum genus eccleſia fi
guratur. Dum per lignum & aquam redemptio crucis Chri
ſti, & ablutio regenerationis aperitur. Dum in iis qui ex illa
mundi vaſtatione ſaluati ſunt, omnium gentium plenitudo
benedicitur. Dum donum fœcunditatis iteratur, & ſolo eſu
ſuffocatorum & ſanguinis interdicto, libertas edendi quod
placuerit, augetur, ſalutiſque ſecuritas in teſtimonio verſi-
coloris arcus, hoc eſt in ſigno multiformis gratiæ conſecra-
tur. Quæ vtique myſteria atque ſacramenta non vnius tan-
tum familiæ pauciſſimos tunc homines, ſed in ipſis omnes
eorum poſteros imbuebant, vt quod eruditioni impende-
batur parentum, proficeret ſcientiæ filiorũ. Iam verò pro-
currente humanæ propagationis augmento, cùm ipſa mor-
talium numeroſitas de ſuis multiplicationibus ſuperbiret,
& ſecundum elationis ſuę altitudinem cœlo cuperet molem
immodicæ inſtructionis inſerere, quàm mirabilis erga cohi
bendam hanc inſolentiam fuit diuinæ cenſura iuſtitię? Quæ (Geneſ. 11.)
vnam illorum populorum loquelam notis ſibi inuicem ſi-
gnificationibus conſonantem, ſeptuaginta & duarum lin-
guarum varietate confudit, vt & inter diſſonas voces ope-
rantium pereũte concordia, inſanæ molitionis machina ſol-
ueretur, & habitãdo orbi terrarum daret incolas malę con-
gregationis opportuna diſperſio. In iſto autem opere pro-
uidentiæ dei prę ordinabantur miracula gratiæ Chriſtianæ,
quæ omnem hanc diſperſionem in illius ædificationis erat

vocatura compagem, in qua omne genu flectitur deo, & omnis lingua confitetur, quoniam Ieſus in gloria dei patris eſt. Hanc latitudinē gratiæ in plenitudine diſpoſitorum temporum reuelandę, facta ad Abrahā promiſſio dei ſignis iam luculentioribus indicabat, quando duplex eius ſucceſſio, filij ſcilicet carnis, & filij promiſſionis, multitudini arenarum comparabatur & ſiderum, & vir ſenex per annoſam vxoris ſterilitatem ab ſpe iam prolis alienus, credebat laudabili fide per germen vnius filij patrem futurū eſſe ſe mundi, proſpiciens illum in ſemine ſuo, imò conſpiciens, qui dixit: Abrahā diem meum vidit, & gauiſus eſt. Qua fide Abraham cùm iuſtificaretur, nondum mandatum circuncisionis acceperat, ſed cùm eſſet in præputio naturali, reputata eſt fides eius ad iuſtitiam, & eadem fides ſignaculum circuncisionis acceperat in eo corporis membro, per quod ſemen procreationis peruenturum erat ad eam carnem, in qua ſine carnali ſemine dei filius deus verbum caro fieret, ac de Abrahæ filia Maria virgine naſceretur, aſſumptis omnibus in huius natiuitatis conſortium, qui in Chriſto per ſpiritum ſanctum regenerati, quod Abraham credidit, credidiſſent.

Philip. 2. — Gene. 16. & 21. — Ioan. 8.

Quod etiam ante aduētum Chriſti nationes quæ alienatæ à cõuerſatione Iſrael, ſpem nō habebāt, ob hoc nō ſint excuſabiles. Et quomodo propter perſecutiones bonorum Chriſtus populum ſuum auxerit. *Cap. V.*

HAec autem fides antequam veniret, hoc ſemen de quo Abrahę dictum eſt: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ: intra vnius ſtirpis populum continebatur, vigente apud veros Iſraelitas ſpe redemptionis noſtræ, quoniam etſi fuerunt ex alienigenis quos temporibus legis veritas illuſtrare dignata ſit, tam pauci fuerunt, vt vix cognoſcantur an fuerint. Neq; ob hoc excuſabiles ſint nationes, quæ alienatæ à conuerſatione Iſrael ſpem non habēntes, & ſine deo in hoc mundo ſub ignorantiæ tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ quæ nunc vniuerſum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit. Adhibita enim ſemper eſt vniuerſis hominibus quędam ſupernæ mēſura doctrinæ, quę etſi parcioris occultioríſque gratiæ fuit, ſufficit tamē, ſicut dominus iudicauit, quibuſdā ad remedium, omnibus ad teſtimonium: vt non dubiè, ſed euidēter appareat, quod niſi vbi abundauit peccatū, ſuperabundaret gratia, nunc quoque vniuerſum genus humanum ſimilis obcæcaret impietas. An forte (vt plerique garriunt) meliora, quàm veterum ingenia noſtris ſeculis orta ſunt, & aptiores diuinis donis animas tempora extrema pepererūt? Quod etiam ſi ita eſſet, ad bonitatem id referēdum eſſet authoris, qui vocandis ad vitam æternam populis, ea quæ non reniterentur, corda finxiſſet. Sed nihil prorſus nouatum eſt in generatione carnali, nec generoſior auis minorū orta ſucceſſio eſt, cùm potius in hominibus illius tēporis quo mundi redemptor aduenit, quanto erat propago tardior, tanto ſit iniquitas inuenta robuſtior. Probauit hoc Iudaici furoris impietas: & quàm apta euangelio Chriſti fuerit illa generatio, non ſolum populi, ſed etiam ſcribarum, & principum, ac ſacerdotū corda docuerunt: quibus parum fuit in agnum dei tollentem peccatū mundi: contra teſtificationem legis, contra oracula prophetarum, contra diuinarum experimenta virtutū, ſeditionibus, contumeliis, ſputis, alapis, colaphis, lapidibus, flagris, & ad poſtremum crucis atrocitate ſęuiſſe, niſi etiā teſtes reſurrectionis eius eadem perſequerētur inſania: quam apoſtoli quando à pontificibus flagellati ſunt: oſtenderunt in pſalmo Dauidico prophetatā, dicentes: Domine, tu es qui feciſti cœlum & terram, & mare, & omnia quę in eis ſunt: qui ſpiritu ſancto per os patris noſtri Dauid pueri tui dixiſti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania: aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius? Conuenerunt enim verè in ciuitate iſta aduerſus ſanctū filium tuum Ieſum, quem vnxiſti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Iſrael, facere quæ manus tua & conſilium decreuerunt fieri. Igitur ad manifeſtandam gratiam dei, quæ ex æterno eius incommutabilíque conſilio in ſalutem omnium gentium diſponebatur, non priora quaſi incapacia declinata ſunt tēpora, ſed iſta electa, quę tales populos ediderunt, quorum ferox & voluntaria iniquitas non conſulendi affectu, ſed intentione ſæuiendi perſiſteret facere quæ manus dei & conſilium decreuerunt fieri, vt mirabilior eſſet gratia & potētia dei, quæ de tam duris animis, tam tenebroſis mentibus, tam inimicis cordibus fecit ſibi populum fidelem, ſubditum, ſanctum, qui non per ſapientiam huius mundi peruenit ad lumē ſapientiæ dei, ſed per illius donum de quo teſtatur Ioannes apoſtolus, dicens: Scimus quia filius dei venit, & dedit nobis ſenſum vt cognoſcamus verum deum, & ſimus in vero filio eius. Cui teſtimonio apoſtolus Paulus conſonat, dicens: Gratias agentes patri qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui eripuit nos de tenebris, & de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnū filij dilectionis ſuæ. Et iterum idem: Eramus enim, inquit, aliquando inſipientes, increduli, errātes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas & humanitas apparuit ſaluatoris noſtri, non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abūdè per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum vt iuſtificati gratia ipſius hęredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternę. Potuítne plenius, luculētius, verius explicari quę merita hominū Chriſtus inuenerit, & quos ſibi mores ſubiecerit, quæ ad ſe corda conuerterit, quando venit mederi non ſanis, ſed male habētibus, & vocare non iuſtos, ſed peccatores: quoniā gētium populus qui ſedebat in tenebris, lucem vidit magnā, & ſedentibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta eſt illis. Fremebāt gentes, iraſcebātur populi, ſæuiebāt reges, & poteſtates cōtradicebant, ſuperſtitiões & totius mūdi reluctabantur errores. Sed de reſiſtentibus, furētibus, perſequentibus, populū ſuum Chriſtus augebat, & per vincula ac ſupplicia mortéſque ſanctorum roborabatur fides, vincebat veritas, pérque vniuerſum mundum dominici agri ſegetis multiplicabatur vbertas. Tāta enim deſuper præbebatur conſtantia fidei, fiducia ſpei, fortitudo tolerātiæ, vt ille ignis dilectionis, quem in cordibus fidelium ſpiritus ſanctus accēderat, nullo modo opprimentibus poſſet extingui: cùm & qui cruciabantur, vehementius inardeſcerent: & qui ſæuiebāt, eandē quam perſequebantur, flammam ſæpe cōciperent, qua beatus apoſtolus Paulus ignitus fidēter feruētérque dicebat: Iuſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, per quē & acceſſum habemus fide in gratiā iſtam in qua ſtamus, ſed & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei, nō ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationē, probatio verò ſpem, ſpes autem non cōfundit, quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctū qui datus eſt nobis. Et iterum: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt: quia propter te mortificamur tota die, exiſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus, per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neq; vita, neq; angeli, neque principatus, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate dei quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Hæc charitas diffuſa per ſpiritum ſanctum fecit vt mundus fidelium mundum vinceret impiorum. Hæc Neronis crudelitatem, Domitiani furorem, multorúmque poſt eos principum glorioſo innumerabilium martyrum fine confudit, donante Chriſto imitatoribus ſuis de perſecutionibus regum, æternarum ſtemmata coronarum.

Gene. 12. — Roman. 5. — Ioan. 1. — Acto. 4. — 1. Ioan. 5. — Coloſ. 1. — ad Titum 3. — Matth. 9. — Eſa. 9. — Roma. 5. — Ibidem 8. — Pſal. 43.

Quod Chriſtus pro omnibus impiis & peccatoribus mortuus fuerit. *Caput VI.*

NVlla igitur ratio dubitandi eſt Ieſum Chriſtum dominum noſtrum pro impiis & peccatoribus mortuum, à quorum numero liber inuentus eſt. Nónne eſt pro omnibus mortuus Chriſtus? Sed prorſus pro omnib' mortuus eſt Chriſtus. Nemo ergo omnium hominum ante reconciliationem, quæ per Chriſti ſanguinem facta eſt, non aut peccator aut impius fuit, dicente

Roman.5. Apostolo: Si enim Christus cùm adhuc infirmi essemus, iuxta tempus pro impiis mortuus est: vix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori: commendat autem suam charitatē deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati sanguine ipsius salui erim⁹ ab ira per ipsum. Si enim cū inimici essemus, recōciliati sumus deo per mortē filij eius, multo magis recōciliati salui erimus in vita ipsius. Idē autē Apostolus in secunda ad Corinthios ait: Charitas enim Christi vrget nos iudicantes hoc, quoniā si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est, vt & qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. De seipso verò quid pronunciat, audiamus: Fidelis, inquit, sermo & omni acceptione dignus, quia Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam cōsecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patiētiam ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam. Siue ergo circuncisio, siue præputium, peccato vniuersaliter concludebatur, vnúsque omnes reatus obstrinxerat, & inter magis minúsq; impios nemo erat qui posset absque Christi redēptione saluari: quæ redemptio vniuerso sese intulit mundo, & omnibus hominibus indifferēter innotuit: quandoquidem in die quinquagesimo ab illo Pascha in quo se hostiam deo verus agnus obtulerat, cùm apostoli & qui cū eis vnanimes erant, repleti spiritu sancto linguis omnium gētium loquerentur, conueniebat excita miraculo diuersi generis hominum multitudo, vt euangelium Christi in eis qui aderant, totus mundus audiret. Confluxerant autem (sicut scriptum est) Parthi & Medi, Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Iudæam & Cappadociam, Ponthum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes, audientes eorum linguis prædicari magnalia dei. quorum testificatio etiam in eas gētes quæ remotiores sunt, longe latéque procurreret. Ad cuius rei effectum credimus prouidentia dei Romani regni latitudinem præparatam, vt nationes vocandæ ad vnitatem corporis Christi, prius iure vnius consociarentur imperij: quamuis gratia Christiana non contenta sit eosdē limites habere quos Roma, multósq; iam populorum sceptro crucis Christi illa subdiderit, quos armis suis ista non domuit. Quæ tamē per apostolici sacerdotij principatum amplior facta est arce religionis quàm solio potestatis. Quod si fortè, quemadmodum quasdam gentes, quod non volunt, in consortium filiorum dei nouimus adoptatas, ita etiam nunc in extremis mūdi partibus sunt aliquæ nationes quibus nōdum gratia saluatoris illuxit: non ambigimus etiā circa illas occulto iudicio dei tēpus vocationis esse dispositū, quo euāgelium quod nondū viderunt, audiant atque suscipiāt. Quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnib⁹ semper hominibus est præbita, non negatur: quāuis tam acerbo natura humana vulnere sauciata sit, vt ad cognitionem dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationē cordis vera lux discusserit, quā inscrutabili iudicio deus iustus & bonus non ita præteritis seculis quemadmodum in nouissimis diebus effudit. Vnde & beatus apostolus Paulus scribens Colossensibus ait: Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autē manifestatum est sanctis eius, quibus voluit deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in nobis.

Acto.2. — 2.Corin.5. — 1.Timot.1. — Colos.1.

Quomodo mysterium vocationis gentium prophetis fuerit cognitum & apostolis. Caput VII.

Nunquid hoc mysterium etiā prophetis incognitum fuit? & illi per quos spiritus sanctus loquebatur, ea quorū ab ipsis fiebant denunciationes, nesciebant? Non ita planè intelligendum puto, sed ipsis gentibus absconditum fuisse mysteriū, quod dominus quādo voluit, & quibus voluit reuelauit. Nam de vocatione gentium quæ non erant populus dei, & quibus prius non misertus est, nunc autem miseretur, in Deuteronomio ita dicitur: Et vidit dominus, & zelauit, & iratus est propter irā

Deut.32.

filiorū suorum & filiarum, & dixit: Auertā faciem meam ab eis, & ostendam quid erit in nouissimo, quia generatio peruersa est filiis, in quibus nō est fides in illis. Ipsi in zelum cōpulerunt me in hoc quod non est deus, irritauerunt me in idolis suis. Et ego in zelum incitabo eos in eis qui non erat gens, super gente insipiente irritabo eos. Et Dauid hæc de adoraturis deum omnibus gentibus præcinit: Omnes gētes quascunque fecisti, venient & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum. Et iterum idē: Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gētes seruient ei. Et iterum: Benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabūt eum. Esaias quoq; similia annunciat, dicēs: Quoniam erit in nouissimis diebus manifestus mons domini, & domus dei in cacumine montiū, & exaltabitur super colles, & venient ad eum omnes gentes. Et iterum idem: Et faciet, inquit, dominus sabaoth omnibus gentibus, in mōte isto bibent in iucunditate vinum, vngētur vnguento in mōte isto, tradet hæc omnia gētibus, hoc enim consilium super omnes gētes. Et iterum idē: Et reuelabit dominus brachium suum sanctum in cōspectu omnium gentium, & videbunt omnes gentes terræ salutē quæ à domino est. Et iterū: Ecce aduenę ad te per me accedent, & ad te fugient. Et infra: Gentes quæ te non cognouerūt, inuocabūt te: & populi qui te nesciunt, ad te cōfugient. Oseæ quoq; paria prophetat, dicens: Et erit in loco in quo dictum est eis: Non populus meus vos, ibi vocabuntur filij dei viui, & congregabuntur filij Iudæ, & filij Israel in idipsum. Et iterū: Miserebor non dilectæ, & dicam nō populo meo: populus meus es tu. & ipse dicet: deus meus es tu. Sub apostolis verò cùm ij qui in Christum ex circuncisione crediderant, eos qui gentiles erant, dicebantúrque præputium, iustificationum gratiæ arbitrarentur participes esse nō posse: docet beatus apostolus Petrus quàm indiscretus apud deum vterq; sit populus, si in vnitatem fidei ambo conuenerint. Cùm autē, inquit, cœpissem loqui, decidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi domini sicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo eādem gratiam dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere deum? His auditis, tacuerunt, & glorificauerunt deum, dicētes: Ergo & gentibus deus pœnitentiam ad vitā dedit. Iacobus quoque apostolus de hac vocatione gentium dicit: Viri fratres audite me: Simon narrauit quemadmodum primuum deus visitauit sumere ex gentibus populum nomini suo, & huic concordāt verba prophetarum, sicut scriptum est: Post hæc reuertar, & reædificabo tabernāculum Dauid, quod cecidit, & diruta eius ædificabo, & erigam illud, vt requirant cæteri hominum dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomē meum, dicit dominus faciens hæc. notum à seculo est domino opus suum. Simeon quoque ille cui responsum erat à spiritu sancto non eum visurum mortē priusquā videret Christū domini, de salute omnium gentium quæ in Christo reuelabatur, hæc dixit: Nunc dimitte seruū tuum domine secundū verbū tuum in pace: Quia viderūt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorū, Lumen ad reuelationem gētium, & gloriam plebis tuæ Israel. His & aliis testimoniis scripturarum nō dubiè demōstratur istam ditissimā, potentissimam, benignissimā gratiam qua in nouissimo mūdi tempore omnes gentes in regnum Christi vocantur, prioribus seculis in occulto dei absconditā fuisse consilio. Et cur hac manifestatione qua nūc vniuersis nationibus innotescit, antea reuelata nō fuerit, nullā posse scientiam cōprehendere, nullam intelligentiam penetrare: cùm tamen illud quod de bonitate dei piissime creditur, quia omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionē veritatis venire, non oporteat nisi perpetuū æternumque sentiri, secundū eas mēsuras quibus deus dona generalia specialibus nouit cumulare munerib⁹: vt & qui exortes gratiæ fuerint, de sua nequitia redarguantur: & qui eius lumine enituerint, non in suo merito, sed in domino glorientur. In hoc sanè angusto quidem, sed tamen recto intelligentiæ tramite non parum difficultatis opponit consideratio paruulorum, qui nullo iudicio rationis

Psalm.85. — Psalm.71. — Esaiæ.28. — Oseæ.1. — Actu.11. — Ibidem 2. — Ibidem.15. — Amos.9. — Lucæ.2. — 1.Tim.2.

vtuntur, quo authoris sui beneficia sentientes, ad agnitionem valeant veritatis accedere, nec videntur de neglectu opitulantis gratiæ iustè argui, in illa ignorantia naturaliter cõstituti, quam dubium non est nullam recipere scientiam, nullam sentire doctrinam.

Quare tanta multitudo non regeneratorum infantium à perpetua alienetur salute. Caput VIII.

1.Timo.2.

Vnde cùm omnes homines velit deus saluos fieri, quid est quod alienatur à salute perpetua tanta infantiũ multitudo, tótq; in his ætatib' hominũ milia extra vitã relinquuntur æternã: quasi ad hoc tantum cõditi sint ab eo, qui neminẽ odiens creauit, vt quia in hunc mundũ cum peccati carne venerunt, insolubilis culpæ vincula sine reatu propriæ actionis inciderent? quid hoc profundius, quid mirabilius esse potest? Neque credi fas est eos qui regenerationis non adepti sunt sacramẽtum, ad vllũ beatorum pertinere cõsortium. Et magis stupẽdum, magísque sit mirum, quod vbi actio non offendit, vbi arbitrium non resistit, vbi eadẽ miseria, similis imbecillitas, causa communis est, nõ vnum esse de tãta parilitate iudicem: & quales reprobat abdicatio, tales adoptat electio. Verũtamẽ de hac altitudine discretionis dei non conturbabitur cor nostrum si firma & stabili fide omne iudicium dei iustum esse credamus, nec appetamus habere cognitum, quod voluit esse secretum, vt vbi inuestigari non potest quare ita iudicet, sufficiat scire quis iudicet. Quanquam non ita incognoscibilis ista sit quæstio, vt nihil sit quod de ea eruditionis possimus acquirere, si ad contẽplandum id quod videri potest, tranquillus sobrij cordis adhibeatur intuitus. Cùm enim consideramus inter paganos, inter Iudæos, inter hæreticos, inter ipsos catholicos Christianos quàm multiplex pereat numerus paruulorum, quos quãtum ad proprias pertinet volũtates, neq; bonũ aliquid, neq; malum constat egisse: discimus super eos illã manere sententiã, quam humanũ genus præuaricatione primi parẽtis excepit, cuius sentẽtiæ rigor dum etiam circa tales nõ resoluitur, quàm magnũ illud peccatum fuerit demõstratur. Nemo autẽ putaretur nõ innocens nasci, nisi etiã talibus esset noxium non renasci. De immaturitate verò mortis nõ est ratio cõquerendi, cùm semel in naturã nostrã per peccatum ingressa mortalitas obnoxium sibi omnẽ vitæ nostræ fecerit diem. Esset enim, quoniam secũdum aliquẽ modum immortalis dici homo posset, si esset tẽpus intra quod mori omnino nõ posset. Sed nunquã corruptio ita incorruptionis est particeps, vt non semper obnoxium sit defectioni quod debetur occasui. Vitæ huius principium, mortis exordiũ est, nec prius incipit augeri ætas nostra quàm minui. Cui si quid adiicitur spatij tẽporalis, non ad hoc accedit vt maneat, sed in hoc transit vt pereat. Quod ergo ab initij sui die mortale est: qualibet occidat die, non contra legẽ mortalitatis occumbit, nec vnquam ei vicinius est posse viuere, quàm posse deficere. Quamuis autẽ ex vna causa omnium hominum sit orta mortalitas, non in vnam tamen, sed in multiplicem imbecillitatem corruptibilis natura distrahitur. Et siue morbis, siue debilitatibus, siue vulneribus, non solum anni aut mẽses vel dies ætatis humanæ, sed & omnes horæ omniáque momenta subiecta sunt. Nec est aliquod mortis genus aut vllus obeundi modus qui non intra vniuersitatem mortalium in aliquã incidat portionem.

Eccl.40.

Manet enim graue iugum super filios Adam à die exitus de vẽtre matris eorum, in diem sepulturæ in matrem omnium. Sed huius asperrimi iugi põdera non ita in Adæ filios irruerunt, vt diuina iustitia nihil eis suæ dimensionis adhiberet, quæ defectionum legib' ita defectura subiecit, vt ab eis moderationum suarum non auerteret potestatem. Ideo omnia omnes inciderent mala, quia per communem conditionem omnes omnibus subiacerent, sed vt generali necessitate variata, causas sibi dominus indulgentiæ correptionísque seruaret, essétque in vno omniũ debito quod & misericors remitteret, & iustus exigeret. Cùm igitur iusta & omnipotens prouidẽtia dei incessabiliter vniuersa diiudicet, & nemo in hunc mundum veniat, neque ab hoc mũdo exeat, nisi eo ortu atque decessu, quẽm rerum arbiter secundum altissimam sciẽtiam suam sapientiámque decernit, sicut scriptum est in libro Iob: Quis ignorat quòd omnia hæc manus domini fecerit, in cuius manu anima omnis viuẽtis, & spiritus vniuersæ carnis hominis? Et iterũ: Breues dies hominis sunt, & numerus dierum eius apud te est. Quis audeat causas operum & consiliorum eius inquirere? Inscrutabile enim est, valdéque secretum cur tantis differentiis cõditio humana variata sit. Illum ab infantia vsque in senectutem longæua carpit infirmitas, nec inter perseuerãtes dolores statutæ deficit tempus ætatis. Illum integris valentem viribus annosissimus vigor vegetat. Huic in pueritia finis est, illi in adolescentia. Huic vltra iuuẽtutem nõ licet progredi: illi impossibile est vsque ad loquendi rudimenta grandescere. Quas vitæ metas multiformiter inæquales minus acerbas experiretur caduca mortalitas, si præsentis tantum seculi detrimenta pateretur, & non in æternas miserias caderẽt, qui hinc sine lauacro regenerationis exissent. Sed cùm inscrutabilis sit causa tam donorum quæ gratia tribuit, quàm miseriarum quas natura promeruit: ipsa nos intelligẽtiæ difficultas ad nostrum remittit authorem. Et cùm quærimus quomodo omnes homines saluos fieri velit, qui non omnibus illud tempus impertit, in quo per voluntariam fidem percipiẽdæ gratię sint capaces, nõ irreligiose arbitror credi, neq; inconuenienter intelligi quòd isti paucorũ dierũ homines ad illã pertineãt gratiæ partẽ, quæ semper vniuersis est impensa nationibus, qua vtique si bene eorum vterentur parentes, etiam ipsi per eosdem iuuarentur. Omnium nãque exordia paruulorum, totáque illa principia necdum rationalis infantiæ, sub arbitrio iacẽt voluntatis alienæ, nec vllo modo eis nisi per alios consuli potest, & consequens ẽst illos ad eorũ pertinere consortium, quorum vel recto vel prauo aguntur affectu. Sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate aut dissimulatione non credunt. Et cùm ipsi nec præsentis vitæ desiderium habuerũt, nec futuræ: quàm ipsorum fuit factum est nasci, tã ipsorum efficitur non renasci. Sicut autem circa maiores præter illã generalem gratiam parcius atq; occultius omnium hominum corda pulsantem, excellentiore opere, largiore munere, potentiore virtute vocatio specialis exeritur, ita etiam circa innumeros paruulos eadẽ manifestatur electio, quæ quidem nec illis qui renati non sunt, in parentibus defuit, sed iis qui renati sunt, præ parentibus affuit: ita vt multis sæpe quos suorum impietas deseruit, alienorum cura seruierit, & ad regeneratione venerint per extraneos, quæ eis non erat prouidenda per proximos. In quo opere gratiæ quis nisi arrogantissimus atque vanissimus de diuina iustitia conqueratur, quod non omnibus paruulis similis prouidentia consulat, omniáque pericula quę moriturorum regeneratione prohibere possunt, aut potestate submoueat, aut miseratione præueniat? Quod vtique erga omnes ita fieret, si ita fieri omnino deberet. Nõ autẽ latet quantum cordibus fidelium desidiæ gigneretur, si in baptizandis paruulis nihil de cuiusquam negligentia, nihil de ipsorum esset mortalitate metuendum: quandoquidem vt tales baptismo fraudarẽtur, nullo modo posset accidere. Hac verò tam inamissibili fœlicitate infantium vehementissimẽ opinio illius roboraretur erroris, qui gratiam dei secundum merita hominum dari audet contra fidem catholicam prædicare. Videretur quippe inculpabili innocentiæ hoc tota æquitate deberi, vt neminem eorum adoptio præteriret, quos nullus reatus perstringeret: nec impiè à quodam de paruulorum baptismo dictum fuisset. Habet gratia quod adoptet, non habet vnda quod diluat. Sed hoc detestabiliter prædicatum omnes discipuli veritatis intelligunt: & inde manifestum est eos qui salui fiunt, non merito, sed gratia liberari, quia sine baptismo mortuos perisse non dubium est. Qui vtique nisi grauissimi peccati essent participes, non perirent. Nunc autem occulta quidem dei discretione, sed iusta sic ostenditur & quid conferat gratia, & quid prǽuaricatrix mereatur natura: vt nec contra donũ eleuetur superbia, nec contra periculum cesset industria. Siue igitur nouissima contemplẽtur secula, seu prima, seu media, rationabiliter & pie creditur omnes homines saluos fieri deum velle, sempérque voluisse: & hoc non aliunde monstratur, quàm de iis beneficiis, eáque prouidẽtia dei, quàm vniuersis generationibus cõmuniter

Iob.12. Iob.14. 1.Tim.2.

communiter atque indifferenter impēdit. Fuerunt enim ac sunt huiusmodi dona ita generalia, vt per ipsorum testimonia ad quærendum verum deum possent homines adiuuari: quibus donis authorē suum per omnia secula protestantib⁹: specialis gratiæ largitas superfusa est. Quæ licet copiosius nunc quam ante præstetur, causas tamen distributionū suarum dominus apud scientiam suam tenuit, & intra secretum potentissimæ voluntatis occuluit: quæ si omnibus vniformiter affluerēt, non laterent. Et quàm nulla est ambiguitas de benignitate generali, tā de speciali misericordia nihil quod stupendū esset existeret, ac proinde illa esset gratia, ista non esset. Deo autem placuit & hanc multis tribuere, & illam à nemine submouere, vt ex vtraque appareat non negatum vniuersitati, quod collatum est portioni: sed in aliis præualuisse gratiam, in aliis resiluisse naturam. Hanc quippe abundantiorem gratiam ita credimus, atque experimur potentem, vt nullo modo arbitremur esse violentam, quo quicquid in saluandis hominibus agitur, ex sola dei voluntate peragatur, cum etiā ipsis paruulis per alienę voluntatis subueniatur obsequium.

Quomodo gratia tanquam famulam & receptricem donorum suorum præparet voluntatem. *Caput IX.*

GRatia quidē dei in omnibus iustificationib⁹ principaliter pręeminet, suadēdo exhortationib⁹, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, córq; ipsum illuminādo, & fidei affectionib⁹ imbuēdo. Sed etiam voluntas hominis subiungitur ei, atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præsidiis, vt diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum quod superno semine concepit ad studium, de sua habens mutabilitate si deficit, de gratiæ opitulatione si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos siue occultos siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitiæ: quod autem à multis suscipitur, & gratiæ est diuinæ, & voluntatis humanæ. Siue igitur initia, siue profectus fidelium, siue vsque in finem perseuerantium cogitemus genus, nulla species cuiusquam virtutis occurrit, quæ vel sine dono diuinæ gratię, vel sine consensu nostræ voluntatis habeatur. Ipsa enim gratia hoc omni genere medendi atque auxiliandi agit, vt in eo quem vocat, primam sibi receptricem & famulā donorum suorum præparet volūtatem. Nam virtus nolētium nulla est, nec potest asseri vel fidem, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonis consensus alienus est. Hunc autem consensum non solum cohortatio prædicātium, & incitamenta doctrinæ, sed & metus gignit, propter quod scriptum est: Principium sapientię timor domini. Qui quantislibet terroribus inferatur, non aliud agit, quàm vt quem fecerit timentem, faciat & volentem, nec solum volentem, sed etiam sapiētem. Vnde & illud scriptum est: Beatus cui donatum est habere timorem dei. Quid enim tam beatificum quàm hic timor, qui genitor eruditórque sapientiæ est? In cuius vtique deuotione deuota est & voluntas, quæ adhære gratiæ eodem proficit timore quo cœpit. Cùm ergo hic timor etiam per quandam vim magni terroris immittitur, non ibi ratio extinguitur, nec intellectus aufertur, sed illa potius quæ mentem premebat caligo discutitur, vt voluntas deprauata prius atque captiua, recta efficiatur & libera. Vnde sicut animus nihil virtutis capit nisi radium veri acceperit luminis, ita gratia nihil ei quem vocat, confert: nisi oculos in eo aperuerit voluntatis. Quæ in plerisque (sicut superius disputatum est) ab ipso initio sui ardentissima citis & magnis ditatur augmētis: in plerisque autem tardè cunctantérque proficiens, vix ad ea incrementa prouehitur, quæ idoneam ad perseuerandum habeant firmitatem. Dicit quidem dominus: Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum. Sed hoc ideo dictum est, vt illam fidem sine qua nemo ad Christum venit, ex patris haberi munere nouerimus, secundum illud quod Apostolo dicitur: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Qui in cordibus trahendorum hoc egit vt crederent, hoc effecit vt vellent. Non enim esset vnde traherētur, si sequaces fide & voluntate non essent: quoniam qui nō credunt, nec trahuntur omnino, nec veniunt, neque accedunt qui dissentiunt, sed recedunt. Qui ergo veniunt, amore ducuntur. dilecti enim sunt, & dilexerunt: quæsiti sunt, & quæsierunt: & quod eos voluit deus velle, voluerunt: qui ad obediendum sibi ipsum velle sic donat, vt etiam à perseueraturis illam mutabilitatem quæ potest nolle, non auferat. Alioquin nemo vnquam fidelium recessisset à fide. Neminem concupiscentia vinceret, neminem tristitia elideret, neminem iracundia debellaret, nullius charitas refrigesceret, nullius patientia frangeretur, & collatam sibi gratiam nemo negligeret. Sed quia hæc possunt fieri, & in consensum talium tentationum facilis nimium procliuisque descensio est, nunquam debet in auribus fidelium vox illa domini non sonare, qua apostolis dicitur: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Vbi si de vigilando tantum, non etiam de orando discipulos admoneret, solas liberi arbitrij vires videretur hortatus. Sed cùm addidit: Et orate, satis docuit superni futurum muneris, vt eos etiam vigilantes tentationis procella non vinceret. Tale est & illud quod ait: Simon, Simon, ecce sathanas expostulauit vt vos cerneret velut triticū, ego autē rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & tu tandē cōuersus, cōfirma fratres tuos, & roga, ne intretis in tētationem. Si ergo defectura erat fides tanti apostoli nisi pro eo Christus oraret, inerat ei proculdubio mutabilitas, quæ posset in tētatione nutare, & non ita iā perseuerātiæ fuerat virtute solidatus, vt nullis periculis esset obnoxius. Siquidē tam grauis eum perturbatio etiā post ista cōcusserit, vt in Caiphæ domo vnius ancillæ interrogatione pauefactus, vsq; ad trinā negationē Christi, cui moriturū se spoponderat, cōstantia deficiente perductus sit. Qui ergo tūc conturbatū cor apostoli, nō humanis, sed diuinis cōuenit oculis, & ad largos pœnitudinis flet⁹ potēti incitauit aspectu, potuit hāc firmitatem animi præcipuo cōferre discipulo, vt sicut ipsum dominū nihil ab explendæ passionis proposito deterrebat, ita nec beatū Petrū vlla tūc formido superaret. Sed hæc stabilitas illius tantummodo propria fuit, qui solus vere potentérque dicebat: Potestatem habeo ponere animam meam, & potestatem habeo iterum sumere eam. In cæteris verò hominibus, donec caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & donec spiritus quidem prōptus est, caro autem infirma, incommutabilis animi firmitudo non potest reperiri: quoniam non huius, sed alterius vitæ est verè perfecta & secura fœlicitas. In præsentis autem agonis incerto, vbi tota vita tentatio est, & ab insidianti superbia nec ipsa est tuta victoria, mutabilitatis periculo non caretur. Et licet innumeris sanctis suis donet virtutem perseuerandi vsque in finem diuina protectio, à nullis tamē aufert quod ipsis repugnat ex ipsis, vt in omnibus studiis eorum atque conatibus semper inter se velle & nolle decertet. Quam compugnātiam idem beatissimus Petrus etiam in ipsa palmarum omnium consummatiōe perpessus est. Si quidem hoc ipse dominus protestetur & dicat: Amen amen dico tibi, quādo iuuenis eras, præcingebas te, & ambulabas vbi volebas: cū autē senueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset deum. Quis ergo ambigat, quis ignoret hāc fortissimam petram quæ ab illa principali petra cōmunionem & virtutis sumpsit & nominis, hoc desiderium semper habuisse, vt ei moriendi pro Christo cōstantia donaretur? Veruntamen ita ineuitabilis erat obluctatio trepidationis, vt vir martyrij auidissimus, adepturus quidem denunciaretur victoriā passionis, sed non sine tentatione formidinis. Meritò igitur nō solū ab incipientibus, verum etiā à prouectissimis sanctis vniformiter domino supplicatur, & dicitur: Ne nos inducas in tētationem, sed libera nos à malo. Vniuersis enim qui in fide & dilectione permanent, ab ipso donatur ne in tentatione superentur: vt qui gloriatur, in domino glorietur: ipsámq; gloriam iisdem quibus eam impertit, adscribit: vt quamuis auxilio dei steterint, tamen quia in se habebant vnde caderent, ipsorum sit meritum quod steterunt. Igitur sicut qui crediderunt, iuuantur vt in fide maneant: sic & qui nondum crediderunt, iuuantur vt credant. Et

Prouer. 9. — Eccli. 25. — Ioan. 6. — Matth. 16. — Matth. 26. — Luc. 22. — Matth. 26. — Ioan. 10. — Gal. 5. — Matth. 26. — Ioan. 21. — Matth. 6. — 1. Corin. 1.

quemadmodum illi in sua habent potestate vt exeant: ita & isti in sua habent potestate ne veniant. Fitque manifestum quòd diuersis atque innumeris modis omnes homines vult deus saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Sed qui veniunt, dei auxilio diriguntur: qui non veniunt, sua pertinacia reluctãtur. Quãuis autem multi amantes tenebras suas, splendorẽ non recipiant veritatis, & multi qui illuminati fuerant, tenebrescant: verbum tamẽ dei manet in æternũ, & de promissionis veritate nihil excidit. Intrat quotidie præscita & promissa gentium plenitudo, & in Abrahæ semine omnis gens, omnis tribus, omnis lingua benedicitur. Quod enim pater filio dedit, filius nõ amittit, neque quisquam potest de manu eius eripere quod accepit. Firmum fundamentum dei stat, & mansuri in æternum tẽpli ædificatio non vacillat, prætenta super omnes veritate & misericordia dei: à quo quod & nemini negatur, & nulli debetur, in iis quos promisit, efficitur. Ipse enim operatur omnia in omnib9. Sed omnia proculdubio iusta & bona. Vniuersæ enim viæ domini, misericordia & veritas. Qui sicut præsciuit ante secula quanta totius mũdi hominum multitudo, vel communibus vsa donis, vel specialibus adiuta præsidiis, declinans tamen ab itinere veritatis & vitæ ingressura esset latitudinem erroris & mortis: ita semper præcognitũ habuit quantus piorum numerus per opem gratiæ, & per seruitutem obedientiæ ad æternam beatitudinem pertineret: vt nullo excidente de plenitudine promissorum, qui nec prouectu erat fallendus, nec auxilio defuturus, eos glorificaret præ omnibus quos eligit ex omnibus. Vniuersitati quippe hominũ, quod abunde probauimus, ita multiplex atque ineffabilis bonitas dei consuluit semper & consulit, vt neque vlli pereuntium excusatio suppetat de abnegato sibi lumine veritatis, neque cuiquã sit liberum de sua iustitia gloriari, cùm & illos propria nequitia demergat ad pœnam, & istos dei gratia perducat ad gloriam.

1.Tim.2. — Esaiæ.40. — Psal.24.

De recapitulatione in hoc secundo libro definitorum & operis conclusione, quemadmodum uidelicet deus omnes homines uelit saluos fieri. Cap. X.

QVod itaque in principio secundi huius voluminis insinuauimus, hoc nunc iterum cõmendamus, vt cùm de gratiæ profunditate & altitudine disputatur, tribus illis saluberrimis & veracissimis definitionibus simus innixi. Quarum vna profitetur æternum & propriũ diuinæ esse bonitatis, vt omnes homines saluos fieri velit, & in agnitionẽ veritatis venire. Alia simul prædicat omnem hominem qui saluus fit, quique in agnitionem veritatis venit, dei auxilio iuuari & regi, vtque in fide quæ per dilectionem operatur permaneat, custodiri. Tertia verò temperanter & sobriè protestatur non omnem voluntatis dei comprehendi posse rationem, & multas diuinorum operũ causas ab humana intelligentia esse subductas: vt cùm in temporibus, in nationibus, in familiis, in paruulis, in nondum natis & genitis quædam aut varie aut insigniter gesta noscuntur, non ambigimus ea ex illis esse quæ iustus & misericors deus in hoc trãsituro seculo noluit sciri. Quod quidem ad vtilitatem nostram dispositum sentiendum est, vt quoniam salui facti sumus, cui præparauit deus, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, sicut constanter credimus videndum quod nondum videmus: ita patienter expectemus intelligẽdum quod nondum intelligimus. Si ergo cesset insidiosa malignitas, si insolens præsumptio cõquiescat: his rectè (vt arbitror) pertractatis, nullius superest causa certaminis, neq; vltra necesse est nos interminabilibus quæstionibus occupari. Elaboratum est enim, quantum dominus adiuuit, vt non solum in nouissimis diebus, sed etiam in cũctis retro seculis probaretur gratiam dei omnibus hominibus affuisse, prouidentia quidem pari, & bonitate generali, sed multitudo opere, diuersaque mensura: quoniam siue occulte siue manifeste, ipse est (vt Apostolus ait) saluator omnium hominum, maxime fidelium. Quæ sentẽtia subtilissimæ breuitatis, & validissimi roboris, si tranquillo consideretur intuitu, totam hanc de qua egimus controuersiam dirimit. Dicendo enim, qui est saluator omnium hominum, confirmauit bonitatem dei super vniuersos homines esse generalem. Adiiciendo autem, maxime fidelium, ostendit esse partẽ generis humani, quæ merito fidei diuinitus inspiratæ, ad summam atque æternam salutem specialibus beneficiis prouehatur: quod vtique nulla iniquitate agitur iustissimi & misericordissimi dei, cuius iudicium in his dispensationibus non cum arrogantia discutiendum, sed cum tremore laudandum est: siquidem in ipsis quoque fidelium populis (quod iam superius ostensum est) non eadem omnibus nec paria conferantur, & ante vlla humanorum põdera meritorum, dissimillima diuinorum mensura sit munerum. Si enim de parentum carnalium iudiciis conqueri nõ audemus, cùm aliquos filios suos ante vlla morum examina, ante aliqua pietatis obsequia, indulgentiore amplectuntur affectu, in dominis quoque erga famulos libera est dispositio, nec iuste à quoquam reprehenditur qui de vnius conditionis familia quosdam sibi quos benignius honestaret, & quos liberius erudiret, elegit: nunquid de summi patris & veri domini beneuolentissima æquitate causandum est, quod in magna domo eius innumeris differentiis vniuersa variantur? Cúmque nemo aliquid boni habeat quòd non ille donauerit, nõ omnes tamen iisdem virtutibus micant, aut eadem charismatum dote ditantur. Nec possumus hãc diuersitatem graduum causis aptare meritorum, cùm totius boni meriti principalis causa sit gratia, de cuius opibus sumitur quicquid in singulis probabile reperitur. Sicut ergo de iis quæ intra ecclesiam multiformiter spiritus sanctus operatur, impium est vllam querelam corde concipere: ita etiam de illa prouidentia quæ infidelibus præsidet, nullatenus murmurãdum est: quoniam & iustus & bonus arbiter nec voluntatis iniquę est, nec discretionis incertæ, vt sub immensa omnipotentis dei misericordia atque iustitia putemus quòd quisquam pereat qui perire non debeat. Nulla pars mundi ab euangelio vacat Christi, & licet illa generalis vocatio non quiescat, tamen etiam ista specialis iam vniuersis est facta communis. Ex omni gente, ex omni conditione adoptantur quotidie milia senum, milia iuuenum, milia paruulorum, & effectibus gratiæ Christianæ etiã ipsa quibus mundus atteritur, arma famulantur. Quam multos enim qui in trãquillitate pacis, sacramentum baptismatis suscipere differebant, ad aquam regenerationis cõfugere instantis periculi metus impulit, & lentis tepidisq; animis quod diu cohortatio quieta non suasit, minax subito terror extorsit. Quidam ecclesiæ filii ab hostibus capti dominos suos Christi euangelio manciparunt: & quibus conditione bellica seruiebant, eisdem fidei magisterio præfuerunt. At alii Barbari dum Romanis auxiliãtur, quod in suis locis nosse non poterant, in nostris didicere regionibus, & ad sedes suas cùm Christianæ religionis institutione remearunt. Ita nihil obsistere diuinæ gratiæ potest, quo minus id quod voluerit, impleatur, dum etiam discordiæ ad vnitatem trahunt, & plagæ in remedia vertuntur, vt ecclesia vnde metuit periculum, inde sumat augmentum. Ad quoslibet igitur rerũ humanarũ exitus se nostra conuertat inspectio, nulla secula, nulla negocia, nullos generationum ortus atq; decessus ab æternis & inscrutabilibus iudiciis dei vacare reperiet. Omnes varietatum cõpugnantiæ, & vniuersæ dissimilium prouentuum causę, quas inuestigare & discernere non valemus, in illa æterna scientia simul notæ, simúlque diuisæ sunt. Et nihil ibi inordinatum est etiam de necdum existentium qualitatibus actionum: quoniam non est in deo accidens motus, aut noua voluntas, aut temporale cõsilium, nec cogitatio eius cum rerum mutabilium inæqualitate variatur, sed cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno ac stabili comprehendit intuitu, & omnibus omnia iam retribuit, qui quæ sunt futura, iam fecit. Hinc illud est beati Pauli apostoli scribentis ad Ephesios: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo: sicut elegit nos in pso ante mũdi constitutionẽ, vt essemus sancti & immaculati in cõspectu eius in charitate. Qui prędestinauit nos in adoptionem filiorũ per Iesum Christum dominũ nostrum, secundũ propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ. & cætera quæ sub eiusdem sensus prædicatione

1.Tim.2. — Galat.5. — 1.Cor.2. — 1.Timo.4. — Ephes.1.

tione cõnectit, docens donum atque opus gratiæ in æterno semper dei mansisse cõsilio, omnésq; adoptionis filios, non solum in eo tempore, quo iam existentes vocati sunt, sed etiam priusquam mũdus conderetur, electos. In qua electione quicquid hominum in Christo præcognitum nõ est, nulla eidẽ ratione sociabitur. Omnes enim qui in regnũ dei de cuiuslibet temporis vocatione venturi sunt, in ista quæ secula cũcta præcessit, adoptione signati sunt. Et sicut nullus infidelium in hac sorte numeratus, ita nullus piorum ab hac sorte discretus est. De plenitudine quippe mẽbrorum corporis Christi, præscientia dei, quæ falli nõ potest, nihil perdit, & nullo detrimento minui potest summa præcognita, atque in Christo ante secula æterna prælecta, sicut ad Timotheũ scribens Apostolus, dicit: Collabora euangelio secundum virtutẽ dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundũ suum propositum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna. Contra hanc inuictæ veritatis splendidissimam lucem solent quidam non sobrie dicere, superfluó ad acquirẽda bonorum operum merita laborari, frustra etiam orationibus quibus deus exorãdus speratur, insisti, si ex incõmutabili proposito eius Christianæ gratiæ subsistit electio: nec aliter quicquã procedere potest quàm omnipotentis volũtate dispositũ est. Sed qui se ingeniose hoc arbitrantur opponere, non intelligunt scientiam dei, quæ & præterita & præsentia & futura cõplectitur, tempore non teneri, & tam in conspectu eius adstare ea quæ gerẽda sunt, quàm illa quę aut geruntur, aut gesta sunt. Quod cùm verissimum sit, non indiget mora cernendi & discernendi illa virtus quæ perpetuo veróque cõtuitu creata & creanda, orta & oritura, acta & agenda simul aspicit: & quicquid in vniuersitate rerum per secula præfinita euoluitur, ac multimodis varietatibus explicatur, id totum in eo iam ordine cõprehendit, quẽ ex ipsius summo illo perfectóque iudicio mundi huius finis accipiet. Hæc autẽ æterna & semper tranquilla cognitio nulla nos vrget necessitate peccandi: nec inde manat iniquitas, vnde iustitia: quia cùm bonus deus omnia bona fecerit, & mali nulla sit omnino natura, à liberis voluntatibus, quas vtique bonũ fuit liberas fieri, spõtanea est orta transgressio, & natura mutabilis, cuius incolumitas ab incõmutabili pẽdebat essentia, à summo se bono dum proprio peruerse delectatur abrupit, cui nunc ruinæ medetur gratia dei. Et propterea Iesus Christus venit in hunc mundum, vt soluat opera diaboli, quæ vtique sic soluuntur, vt in destructione eorum, etiam ab iis quibus succurritur, laboretur, quoniam & hoc à saluãte donatur. Ideo beatus Apostolus: Non solum autem, inquit, sed & gloriamur in tribulationib9, scientes q tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Itémque idem ad Ephesios: Gratia, inquit, saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis, dei enim donum est, nõ ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo in operibus bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Deus ergo iis quos elegit sine meritis, dat vnde ornẽtur & meritis. Et frustra dicitur quòd ratio operandi nõ sit in electis, cùm etiam ad hoc operẽtur vt electi sint. Virtutum quippe munera ociosa esse non possunt, quoniam sicut veritas ait: Omni habenti dabitur, non habenti autem etiam quod habet auferetur ab eo. Non igitur ad hoc datur continentia, vt concupiscentiis non repugnet: nec ideo cuiquam tribuitur sapientia & intellectus, vt nõ die ac nocte in domini lege meditetur. Quid agit donũ dilectionis, si beneuolentiæ solicitudo non vigilat? Quis fructus est patientiæ, si non habet fortitudo quod toleret? Aut quomodo in Christo pie viuere ostenditur, qui nulla persecutione pulsatur? Vel pax quæ est à deo, & cum deo, nunquid bene quieta est si non discordat à mundo? Aut amor dei poterit sine diaboli inimicitiis obtineri? Neminẽ prorsus dei gratia intentabilẽ facit, neque ob hoc cœlestium armorũ præsidio à dextris & sinistris instruitur Christiana militia, vt cũ nullo hoste cõfligat, cũ laudabilius sit, atq; fœlicius pugnantẽ non potuisse vinci, quàm desidẽ non potuisse tẽtari. Orationum verò solicitudinem diuinæ electionis proposito non resolui, vno testimonio euidenter probabo, vt cætera studio breuitatis omittam. In libro igitur Tobię ad filiũ eius Tobiam Raphael angelus dicit: Memor esto mãdatorum patris tui, quoniam præcipit tibi accipere debere vxorem de genere patris tui. Et nunc audi me frater, noli cõputare dæmonium illud, sed postula eam. Et scito, quoniam dabitur tibi hac nocte vxor: & cùm intraueris in cubiculũ, tolle de iecore piscis illius, & impone super carbones, & odor manabit, & odorabitur illud dæmonium & fugiet, & nõ apparebit circa illam omnino in perpetuum. Et cum cœperis velle esse cum illa, surgite primum ambo, & deprecamini dominũ cœli, vt detur vobis misericordia & sanitas. Et nolite timere, tibi enim destinata est ante secula, & tu eam sanabis. Quamuis ergo quod statuit deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi: nec per electionis propositum, liberi arbitrij deuotio relaxatur: cùm implẽdæ volũtatis dei ita sit præordinatus effectus, vt per laborem operum, per instantiam supplicationũ, per exercitia virtutum, fiant incrementa meritorum: & qui bona gesserint, non solum secundum propositum dei, sed etiam secundum sua merita coronentur. Ob hoc enim in remotissimo ab humana cognitione secreto, præfinitio huius electionis abscondita est, & de nullo ante ipsius finem pronũciari potest, quod in electorum gloria sit futurus, vt perseuerantem humilitatem vtilis metus seruet, & qui stat, videat ne cadat: & si fortè aliqua victus tentatione corruerit, non absorbeatur tristitia, nec de eius miseratione diffidat, qui alleuat omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Dum enim in hoc corpore viuitur, nulli9 est negligẽda correctio, nullius est desperãda reparatio. Oret itaque sancta ecclesia, & pro iis qui crediderũt, gratias agens, proficientẽ eis perseuerantiam petat. Pro iis autem qui extra fidem sunt, poscat vt credant. Nec ideo ab obsecrationibus cesset, si pro aliquibus exaudita nõ fuerit. Deus enim qui omnes vult ad agnitionem veritatis venire, non potest quenquam sine iustitia refutare.

2.Timo.6. Roma.5. Ephes.2. Matth.25. Tob.6. 1.Corin.10. Psal.144. 1.Tim.2.

FINIS.

CAPITVLA LIBRI PRIMI DE FIDE.

AMBROSIO RELIGIOSO SACERDOTI *omnipotentis dei Gratianus Augustus.*

Cvpio valde quẽ recordor absentem, vt cum quo mente sum, cum eo etiam corpore sim præsenti. Festina igitur ad me religiose dei sacerdos, vt doceas doctrinam veram credentem, non quo contentioni studeam, aut velim deum verbis magis quàm mente cõplecti, sed vt magis aperto pectori reuelatio diuinitatis insidat. Docebit enim me ille quem non nego, quem fateor deum ac dominũ esse meum, non ei obiiciens quam in me video creaturã, quia Christo nihil me addere posse confiteor: velle tamẽ vt etiam patri me cõmendem filium prædicando. Non ego in deo verebor inuidiam, non me talem laudatorẽ putabo, qui diuinitatem verbis augeam. Ego infirmus & fragilis quantum possum prædico, non quantũ est ipsa diuinitas. Rogo te vt mihi des ipsum tractatum quem dederas, augendo illic de spiritu sancto fidelem disputationem, scripturis atque argumẽtis deum esse conuince. Diuinitas te seruet per multos annos, parens, & cultor dei æterni, quem colimus Iesum Christum.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANENsis de fide ad Gratianum Augustum, Liber primus.

PROLOGVS.

3.Reg. 10. 2.Parali. 2.

REgina Austri venit audire sapientiã Salomonis, vt in libro Regnorũ legimus. Hirã quoq; rex ad Salomonem misit vt cognosceret eum. Tu quoq; sancte imperator Gratiane, veteris imitator historiæ, fidẽ meã audire voluisti. Sed nõ ego Salomõ cuius mireris sapientiam, neque tu vnius gentis, sed totius orbis Augustus, fidem libello exprimi censuisti: non vt disceres, sed vt B probares. Quid enim discas imperator Auguste, cùm ab ipsis cunabulis pio fuisti semper affectu? Priusquam te, inquit, formarem in vtero matris tuę, noui te, & priusquã exires de vulua, sanctificaui te. Sanctificatio ergo nõ traditur, sed infunditur: & ideo diuina dona custodi. Quod enim nemo te docuit, vtiq; de' author infudit. Petis à me fidei libellũ, sancte Imperator, profecturus ad prælium. Nosti enim fide magis imperatoris quàm virtute militum quæri solere victoriam. Nam & Abrahã trecẽtos decẽ & octo duxit ad bellũ, & ex inimicis trophæa hostibus reportauit, signóq; dominicæ crucis & nominis, quinque regũ victriciúmq; turmarũ subacto robore & vltus est proximũ, & filiũ meruit & triũphũ. Iesus quoque filius Naue, hostes quos totius exercitus manu valida superare nõ poterat, septẽ tubarũ sacerdotaliũ sono vicit, vbi ducem militiæ cœlestis agnouit. Ergo & tu vincere paras qui Christũ adoras, vincere paras qui fidem vindicas, cuius à me libellum petisti. Mallem quidẽ cohortandi ad fidẽ subire officium, quàm de fide disceptandi. In C altero enim religiosa confessio est, in altero incauta pręsumptio. Sed quoniã neque tu cohortatione indiges, neque ego excusandi liber, vbi pietatis officium est, audax negociũ verecunda occasione suscipiam, vt de fide pauca disceptẽ, de testimoniis plura contexã. De cõciliis id potissimũ sequar, quod trecenti decẽ & octo sacerdotes, tanquam Abrahę electi iudicio, consona fidei virtute victores, velut trophæum toto orbe subactis perfidis extulerũt: vt mihi videatur hoc esse diuinum, quod eodem numero in consiliis fidei habemus oraculum, quo in historia pietatis exemplum.

Esaię. 1. Genes. 14. Ios. 6.

Expositio fidei nostræ. *Caput I.*

ASsertio autẽ nostræ fidei hæc est, vt vnum deum esse dicamus. Neq; vt gẽtes filiũ separemus. Neque vt Iudæi natum ex patre ante tempora, & ex virgine postea editũ denegemus. Neq; vt Sabellius patrẽ confundamus & verbum, vt eundẽ patrem asseramus & filium. Neque vt Fotinus initium filij ex virgine disputemus. Neq; vt Arrius plures credẽdo & dissimiles pote D states, plures deos gentili errore faciamus, quia scriptũ est: Audi Israel, dominus deus tuus deus vnus est. Deus enim & dominus nomen magnificentiæ, nomen est potestatis: sicut ipse dicit: Dominus nomen mihi est. Et sicut alibi propheta asserit: Dominus omnipotens nomẽ est ei. Dominus ergo & deus, vel quod dominetur omnibus, vel quod spectet omnia, & timeatur à cunctis. Si ergo vnus deus: vnum nomen, vna potestas, vna est trinitas. Deinque ipse dicit: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. In nomine vtique, non in nominibus. Ipse etiam dicit: Ego & pater vnum sumus. Vnum dixit, ne fiat discretio potestatis. Sumus addidit, vt patrem filiúmque cognoscas, quo perfectus pater perfectum filium genuisse credatur, & pater & filius vnum sint, non confusione, sed vnitate naturæ.

Deut. 6. Exod. 15. Esaiæ. 42. Matth. 28. Ioan. 10.

De deo uno. *Caput II.*

VNum ergo deum, nõ duos aut tres deos dicimus, vt impia Arrianorũ hæresis dum criminatur incurrit. Tres enim deos dicit, qui diuinitatẽ sepa- A gat trinitatis, cùm dominus dicẽdo: Ite baptizate gẽtes in nomine patris & filij & spiritus sancti, vnius esse trinitatẽ potestatis ostenderit. Nos patrẽ & filium & spiritũ sanctum confitemur, ita vt in trinitate perfecta & plenitudo sit diuinitatis, & vnitas potestatis. Omne regnũ in seipso diuisum facile destruetur. Dominus hoc dicit. Non ergo diuisum est regnum trinitatis. Si diuisum nõ est, vnũ est. quod autẽ vnum non est, diuisum est. Tale ergo regnum esse cupiunt trinitatis, quod diuisione sui facile destruatur. Imò quia nõ potest destrui, constat nõ esse diuisum. Non enim diuiditur vnitas nec scinditur, & ideo nec corruptelæ subditur, nec ætati. Non quicũque, inquit, qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cœlorũ. Nõ ergo persunctoria fides debet esse, imperator Auguste. Scriptum est enim: Zelus domus tuæ comedit me. Itaque fideli spiritu & mẽte deuota Iesum dominum inuocemus, deum esse credamus, vt in nomine eius quicquid à patre petimus impetremus. Pater enim se per filium vult rogari. Filius vult rogari patrem. Cõcordat pie- B tatis gratia, nec virtutis facta discordant. Quæcunque enim pater facit, eadẽ & filius facit similiter. Et similiter facit, & eadẽ facit filius: sed vult rogari patrẽ in eo quod ipse facturus est, vt non impossibilitatis iudicium, sed vnitatem potestatis agnoscas. Iure igitur adorandus atque venerandus est dei filius, qui mundum diuinitate sua condidit, & nostrum pietate sua informauit affectũ. Et ideo bonum deum, sempiternum, perfectum, omnipotentem, verum debemus credere, vt in lege accepimus & prophetis, scripturísque diuinis cæteris, quia sine his deus non est. Non potest enim bonus non esse qui deus est, cùm in natura dei plenitudo bonitatis sit. Neque ex tempore deus potest esse, qui fecit tempora, neque potest imperfectus deus esse. Qui enim minor est, imperfectus vtique est, cui desit aliquid quo maiorẽ possit æquare. Hæc igitur fidei nostræ prædicatio. Deus malus non est, deo impossibile nihil est, deus tẽporalis non est, deus minor nõ est. Si fallor, redarguant. Quia igitur deus Christus, & bonus vtique & omnipotens & sempiternus & per- C fectus & verus est. Hęc enim in natura diuinitatis sunt. Aut igitur negent naturam diuinitatis in Christo, aut quæ diuinæ naturæ sunt, deo negare non possunt. Certè ne quis possit errare, sequatur ea quibus scriptura sancta vt intelligere possimus filium significat. Verbũ dicitur, filius dicitur, dei virtus dicitur, dicitur dei sapientia. Verbum, quia immaculatus: virtus, quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: sapientia, quia vnum cum patre, vnum æternitate, vnum diuinitate. Nõ enim pater ipse qui filius, sed inter patrem & filium generationis expressa distinctio est, vt ex deo deus, ex manente manẽs, plenus è pleno sit. Nõ sunt igitur hæc nuda nomina, sed operatricis virtutis indicia. Est enim plenitudo diuinitatis in patre, est plenitudo diuinitatis in filio, sed non discrepans, sed vna diuinitas. Nec confusum quod vnum est, nec multiplex quod indifferẽs. Etenim si omnium credẽtium, sicut scriptum est: Erat anima vna, & cor vnum. Si omnis qui adhæret domino, vnus spiritus est, vt Apostolus dixit: Si vir & vxor in carne vna sunt, si omnes homines, D quantũ ad naturã pertinet, vnius substãtiæ sumus. Si hoc de humanis scriptura dicit, quia multi vnum sunt, quorũ nulla potest esse cũ diuinis cõparatio: quãto magis pater & filius in diuinitate vnum sunt, vbi nec substãtiæ nec volũtatis vlla est differẽtia. Nãque aliter quomodo vnũ deum dicimus? Diuersitas plures facit, vnitas potestatis excludit numeri quantitatẽ, quia vnitas numerus nõ est, sed hęc omnium ipsa principiũ est. Quãtam verò scriptura diuina patris & filij secundum diuinitatẽ expresserit vnitatẽ, prophetica testantur oracula. Sic enim dicit domin' sabaoth: Labor Aegypti, & mercatus Aethiopũ & Sabain, viri excelsi ad te transibũt, & tui erũt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est deus, & non est deus pręter te. Tu enim es deus, & nesciebamus, deus Israel. Audis propheticam vocem. In te, inquit est deus, & non est deus præter te. Quomodo hoc secundũ Arrianos conuenit? Necesse est negent aut patris aut filij diuinitatem, nisi eiusdem diuinitatis crediderint vnitatem. In te, inquit, est deus, quoniam in filio pater. Scriptum est enim: Pa-

Matth. 28. Matth. 12. Matth. 7. Psalm. 68. Ioan. 5. Actu. 4. 1. Cor. 6. Esaię. 45. Ioan. 5.

ter

ter qui in me manet, ipse loquitur: & opera quæ ego facio, & ipse facit. Sed & alibi in patre fili' est, quia dicit: Ego in patre, & pater in me est. Dissoluãt si possunt hanc naturę proprietatẽ, & operis vnitatem. Deus igitur in deo est, sed non duo dij. Scriptũ est enim quia vnus deus, & dominus in domino, sed non duo domini, quia æquè scriptum est: Nolite duobus dominis seruire. Et lex dicit: Audi Israel, dominus deus tuus deus vnus est. Et vtiq; in eodem est testamento: Pluit dominus à domino. Dominus, inquit, à domino pluit. Sic & in Genesi habes: Et dixit domin', & fecit deus. Et infra: Et fecit deus hominem ad imaginem dei, sed tamen non duo dij, sed vnus de' fecit. Vtrobiq; igitur vnitas operationis seruatur & nominis. Nam vtique cùm legimus, deus ex deo, nó duos deos dicimus. Denique habes in psalmo quadragesimoquarto, quòd & deum patrem dicit Propheta, & deum filium declarauit, dicẽs: Sedes tua deus in seculũ seculi. Et infrà: Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Deus est qui vngit, & deus qui secundum carnem vngitur dei filius. Denique quos habet vnctionis suæ Christus nisi in carne cõsortes? Vides igitur quia deus à deo vnctus, sed in assumptione naturę vnctus humanæ dei filius designatur, nec legis forma violatur. Et hic ergo cùm dicitur: Pluit dominus à domino, vnitatẽ diuinitatis agnosce. Operationis enim vnitas nó facit pluralem diuinitatem, sicut ipse dominus ostendit, dicens: Credite mihi, quia ego in patre, & pater in me: alioquin vel propter opera ipsa credite. Et hic aduertimus quòd vnitatẽ diuinitatis, per vnitatẽ operum designauerit. Vt autẽ vna deitas & patris & filij, & vna dominatio probaretur, ne Gentilis aut Iudaicæ impietatis incurreremus errorẽ, prouidẽs Apostolus, quid sequi deberemus, ostendit dicens: Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus, per quẽ omnia, & nos per ipsum. Sicut enim vnũ dicendo dominum Iesum Christum, patrem dominum non negauit: ita vnum dicẽdo deum patrem, æquè à deitatis veritate nec filium separauit. Vnde nec pluralitatem diuinitatis, sed vnitatem potestatis ostẽdit: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est, sicut scriptum est: Scitote quoniã dominus ipse est deus, ipse fecit nos, & nó ipsi nos. In te igitur est deus per vnitatem naturæ, & nó est deus præter te, per proprietatem substantiæ, repulsam differentiæ. Et in Hieremiæ quoque libro vnum deum scriptura dicit, & tamẽ & patrem & filium confitetur. Itaque sic habes: Hic est deus noster, & non æstimabitur alius ad eum, qui adinuenit omnẽ viam disciplinæ, & dedit eã Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. De filio dicit: Ipse enim est cum hominibus cõuersatus. Et dicit: Hic est deus noster, non æstimabitur alius ad eum. Quid discutimus eum, de quo tantus dicit propheta? Sanctus spiritus dicit quòd ad eum non possit alius æstimari. Quæ enim potest esse alia æstimatio, vbi diuinitatis vnitas est? Confitebatur hoc populus in periculis cõstitutus. Nesciebat quærere quæstionem, quia religionẽ timebat. Adesto sancte spiritus prophetis tuis quibus inesse consuesti, quibus credimus. Si prophetis non credimus, sapientibus credo huius mundi? Sed vbi sapiens, vbi scriba? Rusticus noster cùm ficus insereret, inuenit quod philosophus ignorauit. Quæ stulta sunt enim huius mundi elegit deus, vt cõfundat quæ sunt fortia. Credimus Iudæis, quia notus aliquando in Iudæa deus. sed hoc ipsum negant, propter quod credimus, quia non nouerunt patrem, qui filium negauerunt. Vnum deum cõmunis natura testatur, quia vnus est mundus. Vnum deum fides significat, quia vna fides noui & veteris testamenti. Vnum spiritum sanctum testificatur gratia, quia vnum baptisma in nomine trinitatis est. Vnum deum prophetæ dicũt, apostoli audiunt. Vnum deum Magi crediderũt, & aurum thus & myrram supplices ad Christi cunabula detulerunt. Auro regem fatentes, vt deum thure venerantes. Thesaurus enim regni, sacrificium dei. myrrha est sepulturæ. Quid igitur voluerunt sibi mystica munera inter abiecta præsepia, nisi vt intelligeremus in Christo differentiam diuinitatis & carnis? Vt homo cernitur, vt dominus adoratur, latet in pannis, sed fulget in stellis. Cunæ nascentem indicant, & stellæ dominantem. Caro est quæ inuoluitur, diuinitas, cui ab angelis ministratur. Ita nec dignitas naturalis maiestatis amittitur, & assumptæ carnis veritas comprobatur. Hæc est fides nostra. Sic se deus cognosci voluit ab hominibus, sic tres pueri crediderunt, nec incendia circumiecta senserunt, cũ infidos noxius ignis exureret, & fideles innoxia flamma roraret, quibus aliorum incendia refrigerabant, quia merito fidei perdiderat suam pœna naturam. Aderat enim in specie angeli qui monebat, vt in numero trinitatis, vnius esset laudatio potestatis. Benedicebatur deus, videbatur in angelo dei fili', sancta & spiritalis in pueris gratia loquebatur.

Ioan. 14. Deute. 6. Matth. 6. Lucæ. 16. Deut. 6. Genes. 19. Gen. 1. Psalm. 44. Ioan. 10. 1. Corin. 8. Psalm. 91. Hierem. 4. Baruc. 3. Esaiæ. 33. 1. Cor. 1. Psalm. 75. Matth. 2. Daniel. 3.

Expositio dogmatis Arriani. Caput III.

Nunc consideremus quas Arriani dei filio inferant quæstiones. Dissimilem patri dicunt esse dei filiũ. Hoc si homini obiiciatur, iniuria est. Ex tempore cœpisse dicunt dei filium, cùm cõditor ipse sit temporum. Homines sumus, & esse nolumus temporales. Ex tempore cœpimus, & sine tempore futuros esse nos credimus, & fieri nos optamus æternos. Et quomodo negare possumus dei filium sempiternum, quẽ sempiternum docet atque demonstrat natura non gratia? Creatum dicunt. Quis authorem inter opera sua deputet, vt videatur id esse quod fecit? Bonum negant. Sacrilega vox ipsa se damnat, vt indulgentiam sperare non possit. Negant verum dei filium, negãt omnipotentem, cùm fateantur omnia facta per filium, omnia creata per dei esse virtutem. Quid est enim virtus, nisi perfecta natura? Negant etiam diuinitate vnum esse cum patre. Deleant ergo euangelium, deleant Christi vocem. Ipse enim dixit: Ego & pater vnum sumus. Non ego hoc dico, Christus dixit: Nunquid fallax, vt mentiretur? Nunquid impius, vt quod non erat vsurparet? Sed singula suis locis plenius digerentur. Nunc quoniam hæreticus dicit esse dissimilem, idque versutis disputationibus adstruere nititur, dicendum est nobis quod scriptum est: Cauete ne quis vos deprędetur per philosophiam, & inanem seductionem secundum traditionem hominum, & secundum elementa huius mũdi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Omnem enim vim venenorum suorum in dialectica disputatione constituũt, quæ philosophorum sententia definitur non adstruẽdi vim habere, sed studium destruẽdi. Sed non in dialectica cõplacuit deo saluum facere populum suum. Regnum enim dei in simplicitate fidei est, non in contentione sermonis.

Ioan. 10. Colos. 2. 1. Cor. 4.

Non esse dissimilem patri filium dei. Caput IIII.

Dissimilem igitur dicũt esse. Nos negamus, imò potius horremus hanc vocem. Sed nolo argumento credas sancte Imperator, & nostræ disputationi, scripturas interrogemus, interogemus apostolos, interrogemus prophetas, interrogemus Christũ. Quid multa? patrem interrogemus cuius honori studere se dicunt, si filius degener iudicetur. Sed non est honorificentia boni patris, filij iniuria. Non potest bono patri placere si filius degenerasse potius à patre, quàm patrem æquasse credatur. Da veniam sancte Imperator, si ad ipsos paulisper verba conuerto. Sed quem potissimũ legam, Eudoxium, Eunomiúmve, an Arrium vel Aetium eius magistros? Plurima enim nomina, sed vna perfidia, impietate nõ dissonans, communione discordans, non dissimilis fraude, sed cogitatione discreta. Cur enim secum nolint conuenire, non intelligo. Eunomij personam diffugiunt Arriani, sed eius perfidiam asserunt, impietatem exequuntur. Aiunt eum prodidisse effusius quæ Arrius scripserat. Magna cæcitatis effusio. Authorem probãt, executorem refutant. Itaq; nunc in plures sese diuisere formas. Alij Eudoxium, alij Eunomium vel Aetiũ; alij Palladium vel Demophilũ atque Auxẽtium, vel perfidiæ eius hæreses sequuntur, alij diuersos. Nunquid diuisus est Christus? Sed qui eum à patre diuidunt, ipsi se scindunt: & ideo quoniam communiter aduersus ecclesiam dei quib' inter seipsos non conuenit, conspirarunt, communi nomine hæreticos quibus respondendum est nominabo. Hæresis enim, velut quædam Hydra fabularum, vulneribus suis creuit. Et dum sæpe reciditur, pullulauit, igni debita, incendióque peritura. Aut velut quædàm monstruosi Sylla portenti

1. Corin. 1. Hydra. Sylla.

tenti in varias formas distincta perfidiæ, velut superne vacuum Christianæ sectę nomē obtendit. Sed quos in illo impietatis suæ freto miseros inter naufragia fidei repererit fluctuantes, beluinis succincta prodigiis tetri dogmatis sæuo dente dilacerat. Cuius speluncam sancte Imperator, vt ferunt nautæ, cæcis latebris inhorrentē, omnémque eius viciniam ceruleis canibus inter perfidiæ saxa resonātem, clausa quodammodo præterire aure debemus. Scriptum est enim: Sepi aures tuas spinis. Et alibi: Videte canes, videte malos operarios. Et iterum: Hæreticum post primam correptionē deuita, sciēs quia subuersus est qui eiusmodi est, & deliquit, cùm sit proprio iudicio damnatus. Itaque tanquam boni gubernatores quo tutius prætermeare possimus, fidei vela tendamus scripturarúmq́; relegamus ordinē. Apostolus dicit imaginem patris Christum esse. ait enim quòd ipse sit imago dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ. Primogenitus, inquit, non primo creatus, vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Alibi quoque Apostolus asseruit quòd ipsum posuit hæredem omnium, per quē fecit & secula, qui est splendor gloriæ, & character substantię eius. Imaginem Apostolus dicit, & Arrius dicit esse dissimilem. Cur imago, si similitudinē non habet? In picturis homines nolunt esse dissimiles, & Arrius dissimilem patrē contendit in filio, & vult vt pater dissimilem genuerit sui, quasi impotens qui generare similem non potuerit. Prophetæ dicunt: In lumine tuo videbimus lumen. Prophetæ dicunt: Splēdor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Vide quanta dicantur. Splendor, quod claritas paternæ lucis in filio sit. Speculum sine macula, quod pater videatur in filio. Imago bonitatis, quod non corpus in corpore, sed virtus in filio tota cernatur. Imago docet non esse dissimilem, character expressum esse significat, splendor signat æternum. Imago itaque non vultus est corporalis, non fucis composita, non ceris, sed simplex de deo, egressa de patre, expressa de fonte. Per hāc imaginem Philippo patrem dominus demonstrauit, dicens: Philippe, qui me videt, videt & patrem. Et quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Videt enim in imagine patrem, qui videt in filio. Vides quam imaginem dicat. Imago ista veritas est, imago ista iustitia est, imago ista dei virtus est, nō muta, quia verbum est: non insensibilis, quia sapientia est: non inanis, quia virtus est: non vacua, quia vita est: nō mortua, quia resurrectio est. Vides ergo quia dum imago dicitur, patrē significat esse cuius imago sit filius, quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Plura possem de filio testimonia dicere, sed ne fortè ipse sibi nimium fauisse dicatur, patrem interrogemus. Nempe ipse dixit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Pater filio dicit: Ad similitudinem nostram: & tu dissimilem filium dei dicis? Ioānes dicit: Dilecti filij dei sumus, & nondum apparet quid erimus. scimus quia si reuelatum fuerit, similes ei erim⁹. O improuida amentia. O impudens peruicacia, homines sumus, & in quo possumus, ad similitudinē dei erimus, & similē audemus dei filium denegare? Ergo pater dicit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram. In principio ipsius mundi patrem & filium esse audio, & vnum opus cerno. Audio loquentem, agnosco facientem, sed & patris & filij vnam imaginem, vnam similitudinem lego. Similitudo hæc non diuersitatis, sed vnitatis est. Quod igitur tibi vsurpas, filio dei derogas, cùm vtiq́; nisi per imaginem dei, ad imaginem dei esse non possis.

Eccles. 8. Philip. 3. Ad Titū. 3. Colos. 1. Hebr. 1. Psalm. 35. Sap. 7. Ioan. 14. Genes. 1. 1. Ioan. 3. Genes. 1.

De sempiterno dei filio. *Caput V.*

Claret igitur non esse dissimilem, & ideo procliuior via est vt etiam sempiternum esse fateamur, cùm similis sempiterno vtique sempiternus sit. Si autem patrem sempiternum dicimus, & hoc idem filium denegamus, dicimus esse dissimilem. Sempiterno enim temporale dissimile est. Clamat propheta sempiternū, clamat & apostolus sempiternū. Plenum est vetus testamentum testimonijs filij sempiterni, plenum est nouum. Ordinem ergo teneamus. Scriptum est in veteri testamento, vt vel vnum è pluribus dicam: Ante me non fuit alius deus, & post me non erit. Nihil ergo argumentabor, teipsum interrogo. Quis hoc dicit, pater, an filius? Vtrum dixeris, eo te conuinci intelliges, vel si credas, doceri. Quis ergo hoc dicit, pater, an filius? Si filius, ante me, inquit, non fuit alius deus: si pater, post me, inquit, non erit. hic priorem, ille posteriorem non habet, inuicem in se, & pater in filio, & filius in patre cognoscitur. Cùm enim patrem dixeris, eius etiam filium designasti, quia nemo ipse sibi pater est. Cùm filium nominas, etiam patrem eius fateris, quia nemo ipse sibi filius est. Itaque nec filius sine patre, nec pater potest esse sine filio. Semper igitur pater, semper & filius. In principio enim erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. hoc erat in principio apud deum. Erat, inquit, apud deum. Erat, erat, erat, erat, ecce quater erat. Vbi impius inuenit quòd non erat? Alibi quoque Ioannes in epistola sua dicit quod erat in principio. indefinite tenditur erat. Quicquid excogitaueris, erat filius. Omnes autē hæreses hoc capitulo breui piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius conticescat. Quod autem erat apud deum, non commixtione confunditur, sed manētis verbi apud patrem solida perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Et deus erat verbum. Non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cœlestis designatione virtutis, vt confitetur Fotinus. Quod verò erat in principio apud deum, sempiternæ diuinitatis in patre & filio inseparabilis vnitas edocetur, vt erubescat Eudoxius, & Eunomius. Postremo cum omnia per ipsum facta dicantur, ipse conditor noui vtique testamenti & veteris designatur, vt Manichæus locum tentationis habere non possit. Ita piscator bonus intra vnum omnes rete conclusit, vt faceret inhabiles fraudi, quamuis essent inutiles captioni. Dic mihi hæretice, dat enim veniam clementissimus Imperator, vt te non obloquendi studio, nec audiendi cupiditate, sed exponēdi gratia paulisper alloquar. Dic mihi inquam, Fuit ne aliquando tempus quo omnipotens deus pater non erat, & deus erat? Tempus, inquis nō adstruo. Bene & argute. Si enim tempus dixeris, teipsum cōuinces, quia necesse est asseras fuisse tempus ante filium, cùm filius temporis author sit, & creator. Non potest enim post opus suum ipse cœpisse. Necesse est igitur authorem operis sui esse fatearis. Ante tempora, inquis, non nego filium. Sed cùm filium dico, ostendo priorem patrem, quia pater, inquis, filio prior est. Quid est hoc? Negas esse tempus ante filium, & tamen nescio quid ante filium vis præcessisse quod temporis sit, & ostendis media nescio quæ molimina fuisse generandi, in quo generationem patris significas temporalem. Nam si pater esse cœpit, deus ergo primo erat, postea pater factus est. Quomodo ergo immutabilis deus? Si enim ante deus, postea pater, vtique generationis accessione mutatus est. Sed auertat deus hanc amentiam. Nos enim ad impietatem eorum redarguendam, hanc retulimus quæstionem, quia pia mens generationem sine tempore asserit, vt & sempiternum patrem cum filio dicat, nec aliquando asserat esse mutatum. Iungat igitur honorificentia patri filium, quem diuinitas iunxit: non separet impietas, quem generationis proprietas copulauit. Honorificemus filium, vt honorificemus & patrem, sicut in euangelio scriptum est. Sempiternitas filij, paternæ maiestatis insigne est. Si iste non semper fuit, ergo ille mutatus est. sed si semper fuit filius, ergo nec pater aliquando mutatus est, qui immutabilis semper est. Itaque videmus quòd illi qui volunt negare filium sempiternum, volunt patrem docere esse mutatum. Accipe aliud quo clareat filium sempiternum. Apostolus dicit quòd dei sempiterna virtus sit atque diuinitas. Virtus autem dei Christ⁹ est. Scriptum est enim Christum esse dei virtutem, & dei sapientiam. Ergo si Christus dei virtus, quia virtus dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus. Non ergo ex vsu generationis humanæ calumniam hæretice instruas, neque ex nostro sermone componas. Neque enim angustis sermonibus nostris, immensę magnitudinem possumus diuinitatis includere, cuius magnitudinis non est finis. Nanque hominis generationem si definire contendas, tēpus ostendis. Generatio autem diuina

Esaiæ 43. Ioan. 1. 1. Ioan. 1. Ioan. 1. Rom. 1. 1. Corin. 1.

diuina ſupra omnia eſt. Late patet, ſupra omnes cogitatio- A
Ioan. 6. nes aſcendit & ſenſus. Scriptũ eſt enim: Nemo venit ad pa-
trẽ niſi per me. Quicquid igitur de patre cogitaueris, quã-
libet eius æternitatem, non potes de eo aliquid niſi per filiũ
cogitare, nec poteſt vllus ad patrem niſi per filium tranſire
Matth. 17. ſenſus. Hic eſt, inquit, filius meus dilectiſſimus. Eſt, inquit,
Pſalm. 118. quod indeſinenter eſt. Vnde & Dauid, In æternum, in-
quit, domine permanet verbum tuum in cœlo. Quod enim
manet, nec ſubſtantia nec æternitate deficit. Quæris à me,
quomodo ſi filius ſit, nõ priorem habeat patrem. quæro itẽ
abs te, quando aut quomodo filium putes eſſe generatum?
Mihi enim impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretũ. Mẽs
deficit, vox ſilet, non mea tantum, ſed angelorũ. Supra po-
teſtates, ſupra angelos, ſupra Cherubim, ſupra Seraphim, ſu-
Philipp. 4. pra omnem ſenſum eſt, quia ſcriptum eſt. Pax autem Chri-
ſti quæ eſt ſupra omnem ſenſum. Si pax Chriſti ſupra omnẽ
ſenſum eſt, quemadmodum non eſt ſuper omnem ſenſum
tanta generatio? Tu quoque manum ori admoue, ſcrutari
non licet ſuperna myſteria. Licet ſcire quod natus ſit, non B
licet diſcutere quemadmodum natus ſit. Illud negare mihi
2. Corin. 12. non licet, hoc quærere metus eſt. Nam ſi Paulus ea quæ au-
diuit raptus in tertium cœlum, ineffabilia dicit, quomodo
nos exprimere poſſumus paternæ generationis arcanum,
quod nec ſentire potuimus, nec audire? Verum ſi me ad cõ-
ſuetudinem trahis generationis humanæ, vt patrem dicas
priorem, vide vtrum ad generationem dei, terrenæ gene-
rationis exempla conueniãt. Si ſecundum hominem loqua-
* in homine mur, negare non poteris priores eſſe inter homines*patris
quàm filij paſſiones. Prior creuit, prior ſenuit, prior doluit,
prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille antiquior paſ-
ſione. Si hic generationis incurrit ætatem, nec ille generan-
di euaſit pudorem. Quid te iſta quæſtionum tormenta de-
lectant? Audis dei filium, aut dele nomen, aut agnoſce na-
turam. Audis vterum, agnoſce generationis perſpicuæ ve-
ritatem. Audis cor, verbum intellige. Audis dexteram, co-
gnoſce virtutem. Audis os, cognoſce ſapientiam. Non hæc
ſunt in deo corporaliter æſtimanda. Incomprehenſibiliter C
generatur filius. Impaſſibiliter generat pater, & tamẽ ex ſe
generauit, & ante omnem intellectũ generauit deus verus
deum verum. Pater diligit, & tu diſcutis: pater cõplacet, &
tu cum Iudæis inuides: pater honorificat, & tu cum gẽtibus
conuitiaris? Quæris à me, vtrum prior non poſſit eſſe qui pa
ter eſt. Quæro à te, vt doceas quando pater fuerit prior: aut
teſtimoniis, aut argumentis collige veritatẽ. Si teſtimoniis,
accepiſti vtique ſempiternam dei eſſe virtutẽ. Legiſti etiã
Pſalm. 80. dicentem: Iſrael ſi me audieris, nõ erit in te deus recens, ne-
que adorabis deum alienum. Aliud horum æternitatem, a-
liud proprietatem ſubſtantię indifferentis ſignificat, vt ne-
que poſteriorem neque alterius diuinitatis filium eſſe cre-
damus. Nam ſi poſterior eſt, recens eſt: & ſi vnius non eſt
diuinitatis, alienus eſt. Sed nec poſterior, quia recẽs nõ eſt:
Roma. 9. nec alienus, quia ex patre natus, quia ſupra omnia eſt deus
benedictus in ſecula, ſicut ſcriptum eſt. Sed ſi alienum pu-
tant, cur adorant eum, cum ſcriptũ ſit: Neque adorabis deũ
alienum? Aut ſi non adorant, fateantur, & finis eſt, ne quem D
ſub religioſi nominis profeſſione decipiant. Hæc nẽpe ſunt
teſtimonia ſcripturarũ. Aut ſi habes aliud, proferre debe-
bis. Supereſt vt & argumentis veritas colligatur. Quanquã
etiam humanis teſtimoniis argumenta cedere ſoleant, ar-
gumẽtare tamẽ hæretice vt voles. Vſu, inquis, accipimus,
eo qui naſcitur priorẽ, eſſe qui generat. Perſequere igitur
omnia veſtigia conſuetudinis: & ſi cætera conueniunt, non
obſiſto quin & iſtud requiras. Si autem nulla concordant,
quemadmodum cum deſint cętera, hoc ſolum exigis? Ergo
quia vſum requiris, quãdo generatus eſt ex patre, paruulus
fuit, vidiſti in cunis infantulum vagientem? Proceſſus ali-
quos accepit ætatis? Si enim infirmitatem generationis ha-
buit, neceſſe eſt vt non ſolum naſcendi, ſed etiam viuendi
inciderit infirmitatem. Si fortaſſe eò prolaberis amentię, vt
de dei filio iſta non abnuas, qui eum ex infirmitate metiris
humana: quid ſi deum negare non potes nomine, infirmita-
te tamen hominem vis probare? Quid ſi dum filium diſcu-
tis, patrem arguis: & dum Chriſto præiudicas, patrem adiu-
dicas? Nam ſi diuina generatio ſubiecta tempori fuit, & id
ex vſu generationis vſurpatur humanæ, ergo & pater cor-
porali vtero portauit filium, decem menſium curriculis o-
nus vexit? ſed quomodo ſine ſexu altero generationis v-
ſus? Vides ſolẽnem generationis ſeriem non cœpiſſe, & tu
part⁹ cuiuſdã corporei neceſſitates putas fuiſſe ſolẽnes. Tu
vſum quæris, ego ſexum. Tu tẽpus exigis, ego ordinẽ. Tu
finem diſcutis, ego quæro principium. Nempe finis ex prin
cipio, non principium pendet ex fine. Omne, inquis, quod
natum eſt, principium habet. Et ideo quia filius eſt, princi-
pium habet, & ex tempore eſſe cœpit, quod ipſorũ ore ſit
dictum. Ego autem filium natum eſſe profiteor. quod reli-
quum eſt impietatis, horreſco. Deum confiteris homo, &
tali circumſcribis calumnia? Deus hanc auertat*amentiam. * auerruncaſſit.
Rurſus obiiciunt: Ergo non eſt filius ſi non habet quæ ha-
bent filij. Ignoſcat mihi pater, ignoſcat mihi filius, ignoſcat
ſpiritus ſanctus, quæſtionem pro pietate*referre cupienti. * ꝓprietatis
Eſt certe pater, & manet ſemper, ſunt etiam creaturæ pro
B diſpoſitione diuina. Eſt ergo aliquid eorum quod non ſub-
iectum ſit aut locis, aut temporibus, aut creationi, aut cauſ-
ſæ alicui vel authori? Profecto nihil. Quid ergo dicitis? Eſt
horum aliquid quo egeat pater? Impiũ eſt dicere. Ergo aut
deſinite quæ creaturarum ſunt aptare diuinitati, aut ſi com
parare contẽditis, conſiderate quò veſtra procedat impie-
tas, quod abſit vel in ſenſus noſtros aliquando veniat. Nos
enim piam reſponſionẽ tenemus. Nanque omnipotẽs deus
eſt, & ideo nullo eorum pater indiget, quia non habet mu-
tationem ſui aliquam vel profectum quo nos egemus, quo-
rum infirmitas ex huiuſmodi rebus profectum accipit. Qui
autem omnipotens eſt, vtique non creatus, & ſine loco, &
ſupra tempora eſt. Nihil enim ante deũ. imò hoc ipſum ver-
bum, ante deum dicere eſſe aliquid, graue. Ergo ſi ita eſt,
quia nihil horum eſt in deo patre quæ profectũ ſignificent,
quia deus eſt: nihil horum aptari etiam poteſt dei filio, vt
vel initium accipiat vel profectum, quia deus verus ex deo
vero eſt. Ergo quia viſitatum non reperimus ordinem, ac-
C quieſce Arriane præcipuam filij generationem fuiſſe. Ac-
quieſce, inquam: & ſi mihi non credis, erubeſce vel dei vo-
cem dicentis: Cui me ſimilem exiſtimatis? Et iterum: Quia Num. 23.
non ſicut homo, ita & deus. Etenim ſi operatio dei præci-
pua eſt, quia non manibus operatur aliquid, non labore cõ-
ficit, non diebus abſoluit. (Ipſe enim dixit, & facta ſunt: ip- Pſalm. 148.
ſe mandauit, & creata ſunt) cur non credamus præcipuam
generationem eſſe eius in filio, cuius præcipuam operatio-
nem in operibus eius agnoſcimus? dignum certe eſt vt ſpe-
cialiter & præcipue videatur generaſſe filium. Habeat ge-
nerationis inuſitatæ gloriam, qui habet poteſtatis inuſitatæ
gratiam. Nõ ſolum admirabilis ex patre generatio Chriſti,
ſed admirabilis etiam ipſa generatio eius ex virgine. Tu il-
lam dicis noſtræ ſimilem conceptionis, & ego probo iſtam
noſtræ eſſe diſſimilem, imò te ipſum cogã fateri. Dic quẽ-
admodum ſit natus ex Maria, quo vſu vterus eum habue-
rit virginalis, quomodo ſine ſemine viri partus, vnde vir-
go prægnãs, quemadmodum puella mater ante fœta, quàm
D copulã vxoris experta? cauſſa deerat, & generabatur filius.
Vnde ergo legis nouatæ part⁹? Si igitur in virgine vſus de-
fuit generationis humanæ, quemadmodũ in deo patre pro-
prię generationis vſũ requiris? Certe vſus in ſexu eſt: quia
ſexus in carne eſt. Vbi ergo caro non eſt, quemadmodum
carnis infirmitatem exigis? Nemo meliorem diſcutit. Cre-
dere tibi iuſſum eſt, & non diſcutere permiſſum eſt. Scriptũ
eſt enim: Credidit Abrahã deo. Nec ſolum in generatione Gene. 15.
filij ſermo defecit, ſed etiam in operibus dei. Scriptum eſt
enim: Omnia opera eius in fide. Opera ergo eius in fide, ge Pſalm. 32.
neratio ſine fide? Et diſcutimus quæ non videmus, qui iu-
bemur credere magis quàm diſcutere quæ videmus? Dicet
aliquis: Quomodo generatus eſt filius quaſi ſempiternus,
quaſi verbum, quaſi ſplendor lucis æternæ, quia ſimul ſplẽ
dor operatur vt naſcitur? Apoſtoli iſtud exemplum eſt, nõ
meum. Noli ergo credere quod fuerit vel momentum ali-
quod quo fuerit ſine ſapientia deus, aut ſine ſplendore lux.
Noli Arriane ex noſtris æſtimare diuina, ſed diuina crede
vbi humana nõ inuenis. Rex gentilis in igne cũ tribus pue-
ris He-

Daniel. 3. Gene. 18. Matth. 17.

ris Hebræis quarti quasi angeli vidit figuram: & quia præstare putabat angelis dei filium, quem nó legit sed credi iudicauit. Abraham quoque tres vidit, & vnum adorauit. Petrus in monte Moysen & Heliã cum filio dei vidit, nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere deberet, non illos, sed Christum interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequium, vnius tamen expectabat imperiũ. Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter æstimauit, emendatur dei patris authoritate dicẽtis: Hic est filius meus dilectissimus, ipsum audite. id est, quid cõseruos tuos cum dominos socias tuo? Hic est filius meus, non Moyses filius, non Helias filius, sed hic filius. Sensit emendationem apostolus, procidit in faciem cõsternatus patris voce, & filij claritate. Sed eleuatur à filio, qui iacẽtes erigere cõsueuit. Vnũ vidit, solũ vidit dei filiũ. Recesserunt enim seruuli, vt solus dominus qui solus designabatur, fili⁹ videretur. Quid igitur sibi vult illa visio, nõ æqualitatem Christi seruorũq; significans, sed mysteriũ signans, nisi vt appareret nobis quod lex & prophetæ cũ euangelio congruentes, sempiternum dei filium quem annũciauerãt, reuelarent? Ergo & nos cum audimus ex vtero filium, ex corde verbum, credamus quia non plasmatus manibus, sed ex patre natus: non artificis opus, sed progenies est patris. Et ideo qui dicit: Hic est filius meus, non dixit: hic est temporalis: non dixit, hæc est creatura mea, hæc factura mea, hic seruus meus, sed hic filius meus, quem videtis in gloria. Hic est deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob, qui apparuit in rubo Moysi, de quo Moyses ait: Qui est, misit me. Nõ pater in rubo, nõ pater in eremo, sed fili⁹ Moysi locutus est. Denique de ipso Stephanus dixit: Hic est qui fuit in ecclesia in eremo. Hic est ergo qui legem dedit, ipse qui locutus est Moysi dicens: Ego sum deus Abrahã, deus Isaac, deus Iacob. Hic est deus patriarcharum, hic est deus prophetarum. Filiũ ergo legimus. mens tua percipit lectionem, edat lingua confessionem. Aufer hinc argumenta vbi fides quæritur, in ipsis gymnasiis suis iã dialectica taceat. Nõ quæro quid loquantur philosophi, requiro quid faciãt, soli in suis gymnasiis remanserunt. Vide quàm fides argumentis præponderet. Illi quotidie à suis consortibus deseruntur qui copiose disputant, isti quotidie crescunt qui simpliciter credunt. Non creditur philosophis, creditur piscatoribus. non creditur dialecticis, creditur publicanis. Illi voluptatibus & deliciis orbem ligarunt, isti ieiuniis & doloribus exuerunt. Plures itaque iam cœpit illicere iniuria quàm voluptas. Nunc videamus quo distant à gentilibus Arriani. Illi deos appellant dispares sexu, dissimiles potestate: isti trinitatem asserunt differentis diuinitatis, & dissimilis potestatis. Illi deorum suorum principiũ asserunt temporale, & isti Christum cœpisse ex tẽpore mentiũtur. Nõne ex philosophia omnem impietatis suæ traxerunt colorem? Illi tamen quod venerantur amplificãt, isti dei filium creaturam asserunt esse, qui deus est.

Ibidem. Exod. 3. Acto. 7.

Non esse creaturam dei filium. *Cap. VI.*

PAtuit, vt arbitror, sancte Imperator, neque dissimilem esse patris, neque ex tempore esse dominũ Iesum. Restat vt illud quoque sacrilegium redarguatur, & probemus creaturam non esse dei filiũ: in quo nobis præsentis oraculum lectionis aspirat. Audiuimus enim legi dicente domino: Ite in orbem vniuersum, & prædicate euangelium vniuersæ creaturæ. Qui vniuersam creaturam dicit, nullam excipit. Et ideo vbi sunt qui creaturam Christum appellant? Nam si creatura esset, nunquid ipse sibi mandaret euangelium prædicari? Non igitur creatura est, sed creator, qui docendæ creaturæ discipulis suis mandat officium. Non ergo creatura Christus. Vanitati enim creatura subiecta est, sicut apostolus dixit. Nũquid ergo Christus subiectus est vanitati? Rursus iuxta eundem apostolum, Creatura cõgemiscit & comparturit vsque núc. Nunquid ergo Christus congemiscit & cõparturit qui nostros à morte gemitus liberauit? Creatura, inquit, liberabitur à seruitute corruptionis. Videmus igitur magnam inter creaturam & dominum esse distantiam, quia seruitus creatura est, dominus autem spiritus est. vbi autem spiritus domini est, ibi libertas. Quis hunc induxit errorem, vt eũ qui creauit omnia, qui fecit omnia, diceret creaturam? Num ipse dominus se creauit? Si enim lectum est quod per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil: nunquid ipse se fecit? Si lectum est quod negari non potest, quia deus in sapientia fecit omnia: nunquid verisimile videri potest quia à seipsa est facta sapiẽtia? Legimus genitum, quia pater dixit: Ego ex vtero ante luciferum genui te. Legimus primogenitum filium, legimus vnigenitum. Primogenitũ, quia nemo ante ipsum. Vnigenitum, quia nemo post ipsum. Legimus etiam: Generationem eius quis enarrabit? Generationem, inquit, non creationem. Quis his tantis ac talibus conferri potest? Ostendit etiam dei filius distantiam generationis & gratię dicens: Ascendo ad patrem meum, & patrẽ vestrum. deum meum, & deum vestrum. Non dixit: Ascendo ad patrem nostrum, sed ascẽdo ad patrem meum, & patrem vestrum. Separatio ista diuersitatẽ ostendit, quod illius genitor, noster creator sit. Et addidit: Deum meũ, & deũ vestrum, quia licet ipse & pater vnum sint, & illi pater sit proprietate naturæ, nobis deus pater cœperit esse per filiũ non naturæ iure, sed gratię: tamen vtramque naturam hic significare videtur in Christo, & diuinitatis & carnis. Diuinitatis ex patre, carnis ex matre. Illamq; ante omnia, istamq; ex virgine. Denique ante patrẽ vt filius nominauit, deũ postea vt homo nuncupauit. Vbique autem deum suum quod ex persona dicat hominis, testimonia docent. Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Et alibi: De vẽtre matris meæ deus me⁹ es tu. Et supra quasi homo patitur, & infra homo est qui ex matris ventre iactatur. Itaq; cum dicit: De ventre matris meæ deus meus es tu, significat eum qui pater semper erat, ex illo deum sibi esse, ex quo de ventre matris iactatus est. Cum igitur in Euangelio, in Apostolo, in prophetis generationem Christi legerimus, vnde audent dicere creatum esse vel factum? Et quidem in quo creatum legerint, in quo factum, considerare deberent. Edoctũ est enim dei filium de deo esse genitũ, de deo natum. Factum autem in quo legerint, diligenter aduertãt. Non enim deus factus, sed deus dei filius natus est. Postea autem secundum carnem homo factus ex Maria est. Si mihi non credunt, credant apostolo dicenti: Postquàm vero venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factũ sub lege. Filium, inquit, suum, non vnum de multis: non cõmunem, sed suum. Suum cum dicit, generationis æternæ proprietatem signauit. Hunc postea factum ex muliere asseruit, vt factura nõ diuinitati, sed assumptioni corporis adscriberetur. Factum ex muliere per carnis susceptionẽ. Factum sub lege per obseruãtiam legis. Generatio autem illa cœlestis ante legem, ista post legem.

Marci 16. Roma. 8. 2. Corin. 3. Ioan. 1. Psal. 109. Esaiæ 53. Ioan. 20. Psal. 21. Ibidem. Gala. 4.

Quod facturam uel creaturam dei filium dicant Arriani.
Caput VII.

VNde & illud vane iactare consuerunt quod scriptum est? Et deum eum & Christum fecit deus. Imperiti legant totũ & intelligant. Sic enim scriptum est: Et deum eum, & Christum fecit deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis. nõ diuinitas crucifixa, sed caro est. Hoc vtique fieri potuit quod potuit crucifigi. Nõ ergo factura dei fili⁹. Facessat igitur & illud de quo calumniari solẽt, & discant quemadmodũ dictum sit: Dominus creauit me. nõ dixit, pater creauit, sed dominus creauit me. Caro dominum cognoscit. Gloria patrẽ significat. Creatura nostra dominum cõfitetur. Charitas patrẽ nouit. Itaq; quis ignoret quia ob caussam incorporationis hoc dicitur? In eo igitur se creatum dicit, in quo & hominem testificatur dicẽs: Quid me quæritis occidere hominem? In quo & crucifixus est, mortuus & sepultus est. Nec dubitãdũ quod præteritum posuit quod erat futurum. Hæc enim consuetudo est prophetiæ, vt quæ futura sunt, vel quasi præsentia vel quasi facta dicantur. Denique in Psal. xxj. legisti: Tauri pingues obsederunt me. Legisti etiam: Diuiserunt sibi vestimenta mea. Quod euangelista de tempore passionis prophetatum esse significat. Deo enim quę sunt futura pręsentia sunt: & ei cui præcognita sunt omnia, ventura pro factis sunt, sicut scriptum est: Qui fecit quæ vẽtura sunt. Nec mirum si

Acto. 2. Ioan. 7. Prophetiæ cõsuetudo. 1. Timo. 1.

rum si ante secula fundatum se esse dicit, cum legeris prædestinatum ante tempora secularia. Quam verum de incarnatione id videatur expressum, declarant sequentia. Sapiētia, inquit, ędificauit sibi domū, & subdidit columnas septē, & inter duas hostias miscuit in cratere vinum suū, & parauit suam mensam, & misit suos seruos conuocans cū altissima prædicatione dicens: Qui est insipiens, declinet ad me. Nonne in euangelio post incarnationem hæc omnia videmus esse completa? quod sacri cōuiuij celebrauit mysteria, quod apostolos misit, voce clamauit * dicēs: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Ergo sequentia respondent prioribus, & totius cursum incarnationis videmus prophetiæ expositione digestum. Multa alia documenta præsto esse possunt huiusmodi de incarnatione dicta videri. Sed non me inuoluo libris, ne tractatus videatur esse diffusior. Nūc ipsos Arrianos interrogo vtrum idem putent esse genitū quod creatum? Si enim idem dicunt, nihil vtique distat inter generare & creare. Ergo quoniam & nos creati sumus, inter nos & Christum, inter Christum & elementa nulla distantia est. Sed quamuis amentes sint, id tamen non audebunt dicere. Postremo vt insipientiæ eorum quod verum non est indulgeam: si nihil, vt putant, distat in verbo: cur non eum quem colunt meliore appellant nomine? Cur verbo non vtuntur patris? Cur abiiciunt quod honorificentiæ est, assumunt quod iniuriæ? Si autem distat inter creatum & genitum, vt ego arbitror: cum legerimus genitum, non vtique idē & genitum intelligemus & creatum. Dicāt igitur generatum ex patre, ex virgine procreatum: aut dicant quomodo dei fili⁹ & genitus & creatus, vna natura, & maxime deus diuersitatem non recipit. Certe facesset nostra sententia. Paulum interrogemus, qui spiritu dei plenus has præuidens quæstiones, generaliter contra gentes, specialiter contra Arrianos locutus ait diuino iudicio eos esse damnatos qui seruirent creaturæ potius quàm creatori. Deniq; sic habes: Tradidit illos deus in desideria cordis eorum, vt contumeliis afficiāt corpora sua inter semetipsos, qui commutauerunt veritatē dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est deus benedict⁹ in secula. Prohibuit itaque me Paulus creaturæ seruire, sed Christo admonet seruiendum. Nō ergo creatura Christus. Paulus, inquit, seruus Iesu Christi. Bonus seruus qui dominum recognoscit, ipse creaturæ seruire nos prohibet. Quemadmodū ergo Christo ipse seruiret, si creaturam Christū putaret? Aut igitur desinant colere quem creaturam appellant, aut desinant quem colere se simulant, dicere creaturam, ne sub appellatione cultorum sacrilegia grauiora committant. Detestabilior enim domesticus hostis quàm extraneus, & graui⁹ scelus aduersus Christum, cum abutantur Christi nomine. Quem igitur meliorē interpretem quærimus scripturarū, quàm illum doctorem gentium, vas electionis, electum de persecutoribus, qui Iesum quem persecutus fuerat, fatetur? Legerat vtique Salomonem plus quàm Arrius, & erat peritus in lege: & ideo quia legerat, non creatum Christum dicit esse, sed genitum. Legerat enim: ipse dixit, & facta sunt: ipse mādauit, & creata sunt. Nunquid dicto factus est Christus? Nunquid mandato creatus est Christus? Quomodo autem creatura in deo esse potest? Etenim deus naturæ simplicis est, non coniunctæ atque cōpositæ, cui nihil accidat, sed solum quod diuinum est, in natura habeat sua, complens omnia, nusquam ipse confusus, penetrans omnia, nusquam ipse penetrandus, vbique totus, eodémque tempore vel in cœlo vel in terris vel in nouissimo maris præsens, visu incomprehensibilis, factu interpretabilis, sensu inæstimabilis, fide sequendus, religione venerandus, vt quicquid religiosius sentiri potest quicquid præstantius ad decorem, quicquid sublimius ad potestatem, hoc deo intelligas cōuenire. Ergo quia in filio cōplacet pater, crede quia dignus patre filius. Crede quia à deo exiuit filius, vt ipse testatur dicens: Ex deo processi & veni. Et alibi: A deo exiui. Qui ex deo processit, & à deo exiuit: nihil aliud potest habere nisi quod dei est. Vnde non solum deus, sed etiam verus deus. Verus è vero, & adeo verus, vt ipse sit veritas. Itaq; si nomē quærimus, veritas est, Si maiestatem quærimus naturalē, eo vsque filius dei verus est, vt & proprius. Scriptum est enim: Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Tradidit vtique secundum carnem. Proprietas diuinitatis est, veritas proprietatis, misericordia pietatis, oblatio securitatis. Sed ne calumniarentur quia scriptum est, Tradidit eū pater: ipse Apostolus alibi dixit: Pax à deo patre, & domino nostro Iesu Christo, qui se dedit ꝓ peccatis nostris. Et alibi: Sicut Christ⁹ dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis. Si ergo & tradit⁹ est à patre, & ipse se tradidit, apparet vnam esse operationē, vnam esse patris & filij voluntatem. Si naturalem ergo maiestatem quærimus, genitus est. Qui genitum inficiatur, propriū negat. Qui proprium abnuit, communem cæteris arbitratur. Sin vero generationis ipsius proprietatem requirimus, ex deo exiuit. Nam cum in vsu nostro id sit exire quod iam sit, & ex interioribus secretis ꝓdire videatur quod exire perhibetur: angustis licet sermonibus proprietatem diuinæ generationis aduertamus, vt nō ex loco aliquo videatur exisse, sed vt deus ex deo, filius ex patre. Nec videatur cœpisse ex tēpore qui ex patre nascendo prodiit, vt dixit ipse qui natus est: Ex ore altissimi prodij. Sed si naturam non agnoscunt, si nō credunt scripturis, vel operibus credant. Cui dicit pater: Faciamus hominem: nisi ei quem verum filium sciret? In quo nisi in vno suam imaginem recognosceret? Non est vnum adoptiuus & verus: nec filius diceret, Vnum sumus: si se cū vno qui verus non erat, ipse conferret. Faciamus ergo, dicit pater. qui dixit, verus est. Potest ne ergo verus non esse ille qui fecit: & quod dicenti defertur, facienti negatur? Quomodo autem nisi verum filium sciret, committeret ei volūtatis suæ vnitatem, & operis veritatem? Cum enim eadē faciat filius opera quæ pater facit, & quos vult viuificet fili⁹, sicut scriptum est, nec differens potestate, & liber est voluntate: ita vnitas seruatur, quia & virtus dei in diuinitatis proprietate est, & libertas nō in aliqua differentia, sed in vnitate est voluntatis. Turbati in freto Apostoli, licet adhuc non credentes corde, vbi primum sub pedibus domini ludere aquas, & inquieto maris æstu deambulātis domini super aquas intrepida videre vestigia, subitóque naui quæ fluctibus turbaretur, vbi eam tamen Christus ascēdit, placida æquora, & elementa conspexere famulantia, verum dei filium crediderunt dicētes: Vere dei filius est. Hoc idem cēturio cum aliis qui secum erant, tremefactis mūdi cardinibus in passione domini, confitetur, & tu hæretice negas. Cēturio dicit: Vere filius dei erat iste. Erat, inquit centurio: & Arrianus dicit, non erat. Ille ergo generationis & veritatē & æternitatem asseruit, manu cruentus, sed mente deuotus. Tu hæretice veritatē generationis negas, tēpus adscribis. vtinam manus potius quàm animū cruentasses. Sed nec manu innocens, & mente feralis, quantum in te est mortem inferς, qui infirmum opinaris. Imò, quod grauius est, etsi diuinitas vulnus sentire non possit, quod in te tamen est, maiestatem suā in Christo, non corpus interficere conaris. Verum igitur deum dubitare non possumus, quem verum dei filium & carnifices crediderūt, & dæmones fatebātur: quorum nunc non testimonia requirūtur, sed tuis tamen sacrilegiis præferuntur. Illos nominauimus vt erubesceres, diuina quoq; respōsa adhibuimus vt crederes. Clamat dominus per Esaiā: Seruientibus mihi vocabitur nomen nouū, quod benedicetur super terram, & benedicent deum verum: & qui iurant super terram, iurabunt per deum verum. Hæc dixit Esaias quando vidit maiestatem eius. Hoc in euāgelio designatur, quod maiestatem viderit Christi, & locutus sit de eo. Accipe tamen quod etiam scripserit Euangelista Ioannes in epistola dicens: Scimus quoniam filius dei apparuit, & dedit nobis sensum vt cognoscamus patrem, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est verus deus, & vita æterna. Verum Ioannes filium dei, & verum deum dicit. Ergo si verus deus, vtique non creatus, nihil fallax habens atque fucatum, nihil confusum atque dissimile.

*Prouer.9. — * clara. — Ioan.7. — Roma.1. — Psal.148. — Ioan.8. — Ioan.16. — Roma.8. — Gala.1. — Ephe.5. — Eccli.24. — Genes.1. — Ioan.10. — Matth.14. — Matth.27. — Esaiæ.65. — 1.Ioan.5.*

Definitio patrum de fide. Cap. VIII.

Deus

DEus igitur ex deo, lumē de lumine, verus deus de deo vero, ex patre natus, nō factus, vnius substātiæ cum patre. Sic nempe nostri secundū scripturas dixerunt patres, qui etiam sacrilega dogmata ideo suis inserenda putauere decretis, vt Arrij perfidia ipsa se proderet, ne quasi fucis quibusdam & coloribus illita velaretur. Fucum enim faciunt qui non audent explicare quod sentiunt censoriè. Itaque impietas Arriana non expositione reseratur, sed damnatione detegitur: vt qui curiose gestit audire, prius damnatā cognosceret ne laberetur, quā expositam audiret vt crederet.

Expositio quæ Arrij perfidiam damnat. Cap. IX.

EOs, inquit, qui dicunt: Erat quando non erat, & antequàm nasceretur nō erat: & qui ex nihilo factum, aut ex alia substantia vel ousia dicunt esse, aut mutabilem & conuertibilem dei filium, anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Accepisti sācte imperator eos qui talia asserunt, iure damnatos, non humana industria, non compositione aliqua: sed trecenti decem & octo, vt supra dixi, episcopi ad conciliū conuenerūt. Sed vt in numero eorum per signum suæ passionis & nominis dominus Iesus suo probaret se adesse concilio, crux in trecentis, Iesu nomen in decem & octo est sacerdotibus. Hoc & in Ariminensi concilio habuit prima cōfessio, & post Ariminense concilium secunda correctio. Epistola ad imperatorem Constantium missa testatur correctionem, secuta concilia confitentur. Arrius ergo dicit: Erat quādo non erat: sed scriptura dicit, erat: nō dicit, non erat. Denique Ioānes scripsit: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deū. Ecce quotiens erat, & nusquam dixit quod non erat. Cui ergo credimus: Ioanni in Christi pectore recumbenti, an Arrio inter effusa sesua viscera volutanti, vt agnosceremus similē Iudæ proditoris Arrij quoque fuisse perfidiam, quē similis pœna damnauit. effusa sunt enim & Arrij viscera. Pudet dicere vbi, atque ita crepuit medius prostratus in faciem, ea quibus Christū negauerat fœda ora pollutus. Crepuit enim, sicut etiam de Iuda Petrus apostolus dixit, quia possedit agrum de mercede iniustitiæ, & in faciem prostratus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Nō est fortuita mors vbi in sacrilegio pari pœnæ parile processit exemplum, vt idem subirent supplicium qui eundem dominum negauerunt, & qui eundem dominum prodiderūt. Veniamus ad alia. Arrius dicit: Antequàm nasceretur nō erat, sed scriptura dicit omnia esse per filium. Quomodo ergo aliis dedit esse, qui non erat? Cum autem dicit impius, quādo & ante, hæc vtique duo verba tempus ostendunt. Quomodo ergo negant tempus ante filium, & volūt prius fuisse quæ temporis sunt, cū idipsum, quando & ante & aliquādo non fuisse, sit temporis? Arrius dixit ex nihilo dei filiū, quomodo ergo dei filius? Quomodo paterno generatus ex vtero? Quomodo eructuatū ex corde verbum legitur, nisi vt ex intimo & inæstimabili patris intelligatur, vt scriptum est, prodisse secreto? Filius enim aut per adoptionē, aut per naturam est. Per adoptionem nos filij dicimur, ille per veritatē naturæ est. Quomodo ergo ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit omnia? Non habet filium qui nescit vnde sit. Denique nec Iudæi habebāt filium, quia vnde esset nesciebāt. Et ideo dixit his domin⁹: Nescitis vnde veni. Et infra: Neque me noscitis, neque patrem meum scitis. Qui enim negat ex patre filium, nec patrem ex quo est filius nouit, neque filiū nouit qui patrē nescit. Arrius dicit: Ex alia substantia. Quæ igitur alia substātia æquatur dei filio, vt ex ipsa dei filius sit, aut quomodo reprehendunt quia nos in deo aut vsiā Græce, aut Latine substantiam dicimus, cum ex alia dicēdo substantia deum esse filium, etiam ipsi substantiam dei esse confirment? Sed si de nomine substantiæ aut naturæ diuinæ voluerint dicere, facile reuincuntur, quia & vsiā Græce, & Latine substantiam frequēter scriptura memorauit. Et Petrus vult nos, vt legimus, diuinæ consortes fieri naturæ. Quod si ex alia substantia filium dicēt, ipsi se reuincunt, & verbum substantiæ quod metuunt confitēdo, & filiū creaturis quibus præferre se simulant coæquabunt.* Arrius dicit creaturam dei filium, non sicut cæteras creaturas. Quæ enim creatura non sicut alia creatura est? Homo non vt angelus: terra non vt cœlum: sol non vt aqua: lumē nō vt tenebræ? Nihil ergo præferendo donauit, sed ad simplices decipiēdos, misero colore fraudem suæ impietatis obduxit. Arrius dicit mutabilem & cōuertibilem dei filiū. Quomodo ergo deus sit mutabilis, cum ipse dixerit: Ego sum, ego sum, & nō sum mutatus? Vere nunc mihi propheticum illud est confitendum, quod prophetaturus de domino præmittit Esaias dicens: O miser ego & compuncto corde, qui cum immunda labia habeam, in medio quoque populi inhabitem immunda labia habentis, vidi dominū Sabaoth. Ergo si Esaias miserum se dicit, qui vidit dominum Sabaoth: quid ego de me dicam, qui cum immunda labia habeam, cogor de dei generatione tractare? Quid igitur de iis quæ metuo, locuturus erumpo, cum Dauid de iis quæ sciat, ori suo custodiam petat? O si mihi quoque vnum de Seraphim candētem illum carbonem quem de altari diuino sumpsit, vtriusq; forcipe deferens testamenti, immunda aduraт labia. Aut quia tunc Seraphim descendit in figura ad prophetam: tu autem domine reuelato mysterio ad nos in carne venisti, non per legatum, neque per nuncium, sed ipse per te, ab occultis meis conscientiam meam mūdes, vt ego quoque dudum immūdus, sed iam per tuam misericordiā fide mundus, illud Dauidicum canam dicens: Psallam tibi in cithara deus Israel, gaudebunt labia mea dum cātauero tibi, & anima mea quā redemisti. Itaque domine calumniatores tuos & hostes relinquens, confer te ad nos, & sanctifica aures principis Gratiani, omniúmque præterea quorum in manus hic libellus venerit, vacuas mihi præsta, necubi auditæ perfidiæ sordes residant. Emunda ergo, emunda autem non fontanis poculis, nec fluuiali haustu, nec susurro prætermeantis riuuli, sed sermonibus ad vicē aquarū operantibus, supra nitorem aquarū perspicuis, & omni puriorib⁹ niue, illis vtiq; sermonibus quibus dixisti per Esaiam: Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo. Est etiam poculum quo secreta mentis mundare consuesti. Poculum non naturæ veteris, nec ex vite solēni, sed poculum nouum de cœlo delatū, in terra expressum ex illo botrione peregrino, qui sicut vua de vite, ita ille in carne crucis pepēdit e ligno. Ex hoc ergo botrione est poculū quod lætificat cor hominis, sobrietatem inebriat, crapulam fidei & veræ religionis exhalat, crapulam castitatis infundit. Hoc igitur poculo domine meus, domini aures Augusti mentis emunda, vt sicut poculo naturali homines inebriati quietem diligunt, timorem mortis expellunt, iniurias nō sentiunt, aliena non quærunt, suorum obliuiscuntur, ita etiam poculo tuo crapulatus pacem diligat, & fidei exultatione securus mortem infidelitatis ignoret, patientiam charitatis exhibeat, sacrilegia aliena non teneat, fidem etiam pignoribus suis præferat, secundum quod scriptum est: Relinque omnia tua, & veni sequere me. Hoc poculo domine Iesu sensus etiā nostros dilue, vt te adoremus, te colamus visibilium & inuisibilium creatorem. Non potest ergo inuisibilis aut bonus non esse, qui id etiam tuis operibus contulisti.

FINIS.

Marginalia: Ioan. 1. — Actuum. 1. — Ioan. 8. — 2. Petri. 1. — *conferēdo — Mala. 3. — Esaiæ 6. — Psal. 141. — Psal. 70. — Esaiæ 1. — Iudi. — Matth. 19. — Ibi. 17.

CAPITA LIBRI SECVNDI DE FIDE.

DIVI

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI *de fide ad Gratianum Augustum* *Liber II.*

PROLOGVS.

SAtis, vt arbitror, libro superiore sancte Imperator edoctum est sempiternum esse deum dei filium, non dissimilem patri, genitum, nó creatum. Deum quoque verum dei filiú scripturarum lectionibus approbauimus, & apertis maiestatis suæ indiciis designatum. Itaque quamuis ista ad fidem copiose redundantia sint, quod à fontis meatu magnitudo plerumque decurrétis fluminis æstimatur, tamen quo purius niteat fides, tripartita videtur deriuanda distinctio. Sunt enim euidentia indicia quæ proprietatem deitatis ostendunt, Sunt quæ similitudinem patris & filij, Sunt etiam quę perspicuam diuinæ maiestatis exprimunt vnitatem. Proprietatis itaque sunt, generatio, deus, filius, verbum. Similitudinis, splédor, character, speculum, imago. Vnitatis æternæ, sapientia, virtus, veritas, vita. Hęc indicia ita dei filium signát, vt ex his & sempiternum patrem esse cognoscas, nec ab eo filium discrepantem. Ex eo enim qui est generatio, ex sempiterno deus, ex patre filius, ex deo verbum, splendor gloriæ, character substátię, speculum dei, maiestatis imago, de bono bonitas, de sapiéte sapientia, de forti virtus, de vero veritas, de viuente vita. Concordant igitur patris & filij indicia, quibus non discrepare inter se, sed vnius maiestatis esse nemo dubitauerit. Quorum singulorum proferremus exempla nominum, nisi coartandi sermonis studio teneremur. His duodecim tanquam lapidibus preciosis fidei columna consurgit. Hi sunt enim preciosi illi lapides, sardius, iaspis, smaragdus, chrysolithus, & cæteri, quibus sancti Aaró, illius vtique qui figurá gessit Christi, veri scilicet vestimétú sacerdotis intexitur, circundati auro lapides, & sculpti de nominibus filiorum Israel, duodecim lapides sibi inuicem cohærentes. Ná si eos aliquis separet aut secernat, omnis fidei structura dissoluitur. Itaque principiú fidei nostræ est, scire quod genitus est dei filius. Si genit⁹ nó est, nec filius est. Nec satis est dixisse filium, nisi & vnigenitum filiú designaueris. Si creatura est, deus non est: si deus nó est, nec vita est: si nó est vita, nec veritas est. Ergo tria illa, id est, generatio, filius, vnigenitus, principaliter & proprie indicant ex deo filiú. Tria sequétia, id est, deus, vita, veritas, virtutem eius manifestát, qua condidit & fecit subsistere creaturam. In ipso enim viuimus, mouemur & sumus, sicut ait Paulus. Et ideo in illis tribus proprietas filij, in istis aliis paternæ ac filij operationis vnitas declaratur. Imago quoque & splendor & character dicitur dei filius, quia hæc incomprehensibilem & inuestigabilem paternæ diuinitatem maiestatis in filio, & expressam similitudinem reuelarunt. Hæc quoque tria videmus ad similitudinem pertinere. Reliquum est virtus, sapientia, iustitia: vt his singulis operationibus ęternitas probaretur. Hoc igitur est illud vestimentum preciosis lapidibus adornatum, hic veri amictus est sacerdotis, hæc vestis nuptialis, hic textus propheticus, qui bene nouerit ista contexere. Neq; vilis ista textura est, de qua dominus dicit per prophetam: Quis dedit mulieribus texturæ sapientiá? Nec cómunes isti lapides, lapides vt legimus suppleméti. Omnis enim in eo perfectio est, si nihil desit lapidis cópositi & circundati auro, intelligibili scilicet natura. Si eos bene mens nostra componat, naturalísque sensus probabili ratione cópaginet. Denique quàm non mediocres lapides sint, lectio docet: quod cum alij alia viliora deferrent, istos tamen lapides super humeros suos religiosi principes attulerunt, ex quibus fecerunt rationale opus textile. Textile enim opus est quando fidei facta concordát. Nec me aliquis errare putet, quia supra tripertitá de quaternis, subter vero quadripertitam de ternis feci distinctioné. Boni operis gratia per diuersas plus placet formas. Bona enim & illa quæ textriná indumenti sacerdotalis ostendit, vel lex scilicet, vel ecclesia, quæ binas vestes fecit viro suo, sicut scriptum est, vnam operis, alteram métis, fidei intexens factorúmque velamina. Itaque alibi, sicut legimus, aurú prætexit, & postea hyacinthum ac purpuram cum cocco subiungit & bysso. Rursus alibi ex hyacintho & cæteris prius flosculos format, aurumque subnectit, & vnus est habitus sacerdotis, vt iisdem coloribus micans, gratiæ decorísque diuersitas, ordinis diuersitate resplendeat. Itaque vt etiam rationis typicæ serie designatur,* auro & argento probabili non est dubium eloquia domini designari, quibus fides constat. Scriptum est enim: Eloquia domini eloquia casta, argentú igne examinatum, probatum, terræ purgatum septuplú. Hyacinthus autem aëris habet similitudinem, qué spiramus, & cuius carpimus flatum. Purpura quoque speciem aquarú exprimit. Per coccum ignis intelligitur, terra per byssum, hæc enim ex terra gignitur. Ex his autem quatuor elementis corpus subsistit humanum. Siue ergo mentis fidei præcedente concinentia, corporis facta subnectas: siue facta pręcedát, & fides astipuletur comes religiosa factorú, hic religiosi ornatus antistitis, hoc velamen est sacerdotis. Bona ergo fides, cum pulchro operum renitet ornatu: de qua vt ad summam loquar, definitiones istę sunt, quæ non queunt solui. Si ex nihilo est, non est filius. Si creatura est, non est creator. Si factura est, non est omnium factor. Si discens, non præcognitor. Si accipiens, non est perfectus. Si proficiés, nó est deus. Si dissimilis, nó imago. Si per gratiá, non per naturam. Si bonitatis expers, author malitiæ. Nemo bonus nisi vnus deus.

Exod. 28. — *Act. 17.* — **series digeratur.* — *Psalm. 11.* — *Matth. 19.*

Quod Arriani bonum filium dei negent. Cap. I.

STupeo itaque ad reliqua sancte Imperator, & toto corpore animóque deficio, esse aliquos homines, vel potius non homines, sed humana adopertos specie, intus auté dementiæ bestialis, qui post tanta domini & tam diuina beneficia bonum negent esse authorem bonorum. Scriptum est, inquiunt. Nemo bonus nisi vnus deus. Scriptum est, agnosco, sed litera errorem non habet, vtinam Arriana interpretatio non haberet. Apices sine crimine sunt, sensus in crimine. Dictú domini saluatoris agnosco. Sed consideremus quando dicat, cui dicat, qua circunspectione dicat. Dicit vtiq; in hominis forma dei filius, & dicit scribæ, ei scilicet qui magistrum bonum dei filium nominaret, deum negaret, quod ille non credidit. Christus adiungit vt dei filium non vt bonum magistrum, sed vt bonum deum credat. Nam si vbi vnus deus dicitur, nequaquá tamé dei filius à diuinitatis plenitudine separatur: quomodo vbi vnus deus bonus nuncupatur, à plenitudine diuinæ potestatis vnigenitus excluditur? Necesse est igitur aut deú negent dei filium, aut deum bonum esse fateantur. Et ideo circunspectione cœlesti non dixit: Nemo bonus nisi vnus pater, sed nemo bonus nisi vnus deus. Pater enim propriú generantis est nomé, deus autem vnus est, nequaquam deitaté trinitatis excludit, & ideo natura laudatur. Bonitas ergo in natura est dei, & in natura dei etiá dei fili⁹. Et ideo nó quod singularitatis, sed quod trinitatis est prædicatur. Nó igitur à domino bonitas negatur, sed talis discipulus refutatur. Nam cum scriba dixisset: Magister bone: respondit dominus: Quid me dicis bonum? id est, quem deum nó credis? Non est satis vt bonum dicas. Non tales ego quæro discipulos qui me magis secundum hominem magistrum bonum quàm secundum diuinitatem deum bonum credant. Sed nolo prærogatiua naturę suę & priuilegio potestatis vetatur. Non dicatur bonus, si non meretur à nobis. Si hoc nó meretur operibus, si beneficiis non meretur, abdicetur suæ iure naturæ, subdatur nostro iudicio. Qui iudicatur⁹ de nobis est, non dedignatur iudicari, vt iustificetur in sermonibus suis, & vincat cum iudicatur. Hiccine ergo non bonus, qui bona tribuit mihi? Hiccine non bonus, qui cum sexcéta milia populi Iudæorum persecutoribus suis cederét, dehiscenté subito rubri maris ęstum indiuidua aquarum mole diuisit,

Marci. 10. — *Psalm. 50.* — *Psalm. 12.*

diuisit, vt fideles circumfusa vnda muniret, infidos refusa demergeret? Hiccine nõ bon', cuius imperio maria solidata fugientibus, saxa humefacta sitientibus, vt opus veri agnosceretur authoris, cum humor rigesceret, petra inundaret? [Num.20.] Quod vt agnosceres opus Christi, Apostol' dixit: Petra autem erat Christus. [1.Corin.10.] Hiccine non bonus, qui tam innumera populi milia, ne qua incesseret fames, in desertõ pauit pane cœlesti, sine vsu laboris, cum fructu quietis, ita vt eorũ per quadraginta annos nec vestiméta veterascerét, nec calceamenta tererentur, instar infidelibus futuræ resurrectionis ostendens, quod nec factorum decora splendidorum, nec circunfusæ virtutis nitor, nec vitæ cursus periret humanæ. [Psal.77. Sapien.16] Hiccine non bonus, qui nobis cœlum fecit esse quod terra est, vt sicut in cœlo quasi in speculo quodam, stellarũm lucentium refulgent globi, ita etiam Apostolorum & martyrum & sacerdotum vice stellarum splendentium toto illucescerent chori mundo? Ergo non solum bonus, sed etiam pastor bonus, hoc est, non sibi tantum, sed etiam ouibus suis bonus. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. [Ioan.10.] Posuit plane animam suam, vt nostram leuaret. Sed pro diuinitatis potestate posuit & sumpsit, sicut scriptũ est: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestaté habeo sumendi eam. [Ibidem.] Nullus eam tollit à me, sed ego à memetipso pono eam. Vides bonitatem, quia spõte posuit: vides potestatem, quia sumpsit. Et tu bonum negas, cum ipse de se in euãgelio dixerit, Si ego bonus, quare oculus tuus nequam? [Mat.20.] Ingrate, quid agis? Bonũ negas per quem bona speras, si tamen credas? Bonum negas qui dedit nobis quæ oculus non vidit, nec auris audiuit? [Esaiæ.64. 1.Corin.2.] Nec in bonum credam? Bonum est enim confiteri domino. Mihi expedit vt domino cõfitear. Scriptum est enim: Confitemini domino, quoniam bonus. [Psalm.117.] Mihi expedit vt iudicem meum bonum arbitrer. Dominus enim bonus iudex domui Israel. Ergo si iudex, dei filius vtique: quoniã iudex dominus, & deus bonus est. Iudex autem dei filius est, & deus bonus iudex dei filius. Si fortasse non credas aliis, non credas filio: audi patrem dicenté: Eructauit cor meum verbum bonum. [Psalm.44.] Bonum ergo verbum est verbum hoc de quo scriptum est, Et verbũ erat apud deũ, & deus erat verbum. [Ioan.1.] Ergo si verbum bonum est, filius autem dei verbum est: bonus vtique deus est dei filius, etiã si non placeat Arrianis. Erubescant aliquando. Iudæi dicebãt: Bonus est. etsi alij dicebant, non est: alij dicebant tamen, bonus est, & vos omnes bonum negatis. [Ioan 7.] Bonus est, qui peccatum vnius donat, & bonus non est, qui peccatum mundi abstulit? De ipso enim dictum est, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. [Ioan.1.] Sed quid dubitamus? Credidit iam Ecclesia bonum, & confessa est dicendo: Osculetur me ab osculo oris sui, quoniam bona vbera tua super vinum. [Cantic.1.] Et alibi, Et fauces tuæ tanquam vinum optimum. [Cantic.7.] Bonus ergo ille nos legis & gratię nutriuit vberibus, cœlesti curas hominum prædicatione demulcés. Et nos bonum negamus, cum sit imago bonitatis, exprimens æternæ in se bonitatis effigiem? sicut & supra ostendimus scriptum, quia ipse est speculum sine macula, & imago bonitatis illius. [Sapien.7.]

De uero & bono deo dei filio. Cap. II.

Sed quid vobis videtur, qui bonũ & verum deũ dei filium denegatis, cum scriptum sit, quòd nullus deus nisi vnus? [1.Corin.8.] Nam & si sunt qui dicãtur dii, an inter eos Christum annumeratis qui dicuntur & non sunt? cum speciale sit eius, vt semper sit, & preter ipsum bonus & verus alius deus non sit: quoniam in ipso est deus: speciale autem etiam patris sit, vt post ipsum verus alius deus non sit, quia vnus deus. Nec iuxta Sabellianos patrem filiúmque confundens, nec iuxta Arrianos patrem filiúmque secernens. Pater enim & filius distinctioné habét, vt pater & filius separationem diuinitatis non habent.

De omnipotente dei filio. Cap. III.

Itaque cum verus & bonus dei filius, vtique omnipotens deus dei filius. Num hinc quoque dubitari potest? Supra diximus lectum quia deus omnipotens nomen est ei. [Exod.15.] Ergo quia filius dominus, dominus auté omnipotens: omnipotés est dei filius. Sed accipe etiam eam de qua dubitare nequeas lectioné. Ecce venit, inquit, cum nubibus, & videbit eũ omnis oculus, & qui eum compunxerunt, & plangét se super eum omnes tribus terræ, etiam amen. [Apoca.1.] Ego sum alpha & ω, dicit dominus Iesus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Quem igitur compunxerunt, & quem speramus esse venturũ, nisi filium dei? Ergo omnipotens dominus & deus etiam Christus est. Accipe aliud sancte Imperator, accipe Christũ loquentem. Hæc dicit dominus omnipotens: Post honoré misit me super gentes quæ deprædauerunt vos: quoniam qui tãgit vos, quasi qui tangit pupillam oculi eius. [Zacha.2.] Quia ecce ego iniicio manum meam super eos qui deprædauerunt vos, & erunt in prædam qui prædauerunt eos, & scient quia dominus omnipotens misit me. Vtique qui dicit, dominus est omnipotens: & qui misit, dominus est omnipotés. Ergo & patris & filij omnipotentia, sed tamen deus vnus omnipotens, quia vnitas potestatis est. Atq; vt scias Imperator Auguste Christum esse qui loquutus est & in prophetis & in Euãgelio, tanquàm in prædestinatione Euangelij per Esaiã dicit: Ipse qui loquebar, assum. [Esaie.52.] hoc est, assum in Euangelio qui loquebar in lege. Deinde alibi, Omnia quæ pater habet, mea sunt. [Ioan.16.] Quæ sunt omnia? Non vtique loquutus est de creatis. hæc enim omnia facta sunt per filiũ. Sed ea quæ pater habet, id est, æternitatem, maiestatem, diuinitatéque nascendo possidet. Ergo eum qui omnia habet quæ pater habet, (scriptum est enim: Omnia quæ pater habet, mea sunt) omnipotété esse dubitare nõ possumus. Nec vereor, ne quia scriptũ est de deo, Beatus & solus potens ne, ab eo dei filius separetur, [1.Timo.6.] cum scriptura deum solum potentem dixerit, nõ patrem solum, & ipse de Christo deus pater asserat per prophetam, Posui adiutorium super potentem. [Psalm.88.] Non ergo pater solus potens, sed potens etiam dei filius. In patre enim laudatur & filius. Certè osté dat aliquis quid sit quod nõ possit dei filius. Quis ei adiutor cũ cœlum faceret, fuit? Quis adiutor cum conderet mundum? An qui in constitutione angelorum & dominationum adiutore non eguit, eguit vt hominem liberaret? Scriptum est, inquiunt, Pater, si possibile est, transfer à me calicem hunc. [Matth.26.] Et ideo si omnipotens est, quomodo de possibilitate ambigit? Ergo quia omnipoté té probaui, probaui vtique ambigere eum de possibilitate nõ posse. Verba, inquis, Christi sunt. Verum dicis. Sed quando & in qua forma loquatur aduerte. Hominis substantiam gerit, hominis assumpsit affectum. Denique supra habes quia progressus pusillum procidit in faciem suam, orãs & dicés: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Non ergo quasi deus, sed quasi homo loquitur. Deus enim possibile aliquid aut impossibile nesciebat? Aut aliquid ĩpossibile deo, cum scriptũ sit: Impossibile enim tibi nihil est. De quo autem dubitat, de se, an de patre? De eo vtique cui dicit, trãsfer: dubitat hominis affectu. Ergo propheta non putat aliquid impossibile deo. Propheta non dubitat, & filium dubitare tu credis? Num intra homines constitues deũ? Et dubitat de patre deus, & de morte formidat? Timet ergo Christus: & dum Petrus non timeat, Christus timet? Petrus dicit, Animam meam pro te ponã. [Ioan 13.] Christus dicit, Anima mea turbatur. [Ioan.12.] Vtrumque verum est, & plenum vtrũque rationis, quod & ille qui est inferior, non timet: & ille qui superior est, gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat, iste quasi deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, vt eorum qui sacramentum incarnationis abiurant, excluderetur impietas. Denique & hæc dixit, & Manicheus non credidit, Valentinus negauit, Marcion phantasma iudicauit. Eousque auté hominem quem in veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, vt diceret, Sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. [Matth.26.] cum vtique similiter sit Christi velle quod pater vult, cuius similiter est facere quod pater facit. Quo loco etiam illa vestra quæstio conticescit, quã soletis obiicere, quia dixit dominus, Nõ sicut ego volo, sed sicut tu vis. Et alibi: Ad hoc descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit. [Ioan.6.] Ergo vt quasi interpositis plenioris expositionis paulisper induciis, cur dixerit si possibile est, voluntatis interim liberæ dominũ fuisse doceamus. In tantum processistis impietatis, vt negetis quòd filius dei

liberæ

liberę voluntatis sit. Ac certè soletis etiam sancto spiritui derogare, & negare non potestis scriptum esse: Spiritus vbi vult spirat. Vbi vult, inquit, non vbi iubetur. Ergo si spiritus vbi vult spirat, filius quod vult non agit? Et certe idem dei filius in Euangelio suo dicit vbi velit spirandi suppetere spiritui facultatem. Nūquid ergo superiorē fatetur, quia illi licet quod sibi non licet? Apostolus quoque dicit quia omnia operatur vnus atque idē spiritus, diuidens singulis prout vult. Prout vult, inquit, hoc est, pro liberę voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio. Et diuidit spiritus nō mediocria, sed quæ deus consueuit operari, gratiam curationum, & operationem virtutū. Ergo diuidit spiritus prout vult, filius dei non liberat quem vult? Sed audi etiam ipsum agere quod vult. Dixit enim: Vt faciam volūtatem tuā deus meus volui. Et alibi: Volūtariè sacrificabo tibi. Sciuit sanctus Apostolus Petrus Iesum in potestate habere quæ vellet, & ideo quum videret ambulare eum supra mare, ait: Domine si tu es, iube me venire ad te super aquam: Petrus credidit quia si Christus iubeat, naturæ possit conditio mutari, vt humanis se subiiciat vnda vestigiis, & discrepantium naturarū possit conuenire concordia. Petrus poscit vt iubeat, non vt roget Christus. Christus nō rogauit, sed iussit, & factum est: & Arrius contradicit? Quid est tamē quod pater velit, & filius nolit: aut fili⁹ velit, & pater nolit? Pater quos vult viuificat, & filius quos vult viuificat, sicut scriptum est. Dic nunc quos viuificauerit filius: & pater viuificare noluerit? Cum autem filius quos velit viuificet, & operatio vna sit: vides quia non solum filius volūtatem patris, sed etiam pater filij faciat voluntatem. Quid est autem viuificare nisi per filij passionem? Passio autem Christi, volūtas est patris. Quos ergo filius viuificat, per patris viuificat voluntatem. Vna igitur est voluntas. Quæ autem voluntas patris, nisi vt veniret Iesus in hunc mundum, & nos mundaret à vitiis? Audi leprosum dicentem: Si vis, potes me mūdare. Respondit Christus, Volo. & statim sequutus est effectus sanitatis. Vides quia filius arbiter suæ voluntatis est, & Christi voluntas eadem quæ paterna est: quanquàm cum dixerit: Omnia quæ pater habet, mea sunt: sine dubio quia nihil excipitur: quam pater habet, eandem habet & filius voluntatem. Vna ergo volūtas, vbi vna operatio. In deo enim vna voluntatis series, operationis effectus est. Sed alia voluntas hominis, alia dei. Denique vt scias vitam in voluntate esse hominis, quia mortem timemus: passionē autē Christi in voluntate diuina, vt pateretur pro nobis: cū Petrus dominum vellet à passione reuocare, dominus ait: Nō sapis ea quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum. Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiā nomino, quia crucem prædico. Mea est voluntas quam suā dixit, quia vt homo suscepit tristitiam meam, vt homo loquutus est. Ideo ait: Nō sicut ego volo, sed sicut tu vis. Mea est tristitia, quam nemo suscepit affectu. Nemo enim moriturus exultat. Mihi compatitur, mihi tristis est, mihi dolet. Ergo pro me & in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret. Doles igitur domine Iesu, nō tua sed mea vulnera, non tuam mortem, sed nostram infirmitatem, sicut ait propheta: Quia pro nobis dolet. Et nos domine æstimauimus te esse in doloribus, cum tu non pro te, sed pro me doleres. Et quid mirum si pro omnibus doluit, qui pro vno fleuit? Quid mirum si moriturus pro omnibus tædeat, qui Lazarū resuscitaturus illachrymat? Verū & ibi piæ sororis lachrymis commouetur, quia mentem humanam tangebat: & hic alto operatur effectu, vt sicut mors eius mortē abstulit, liuor eius vlcera nostra curauit: ita etiam mœrorem nostrum mœror eius aboleret. Vt homo ergo dubitat, vt homo turbatur. Non turbatur virtus, non turbatur eius diuinitas, sed turbatur anima, turbatur secundum humanæ fragilitatis assumptionem. Et ideo quia suscepit animam, suscepit & animæ passiones. Non enim eo quod deus erat, aut turbari aut mori posset. Denique, deus deus, inquit, meus, quare me dereliquisti? Vt homo ergo loquitur, meos circunferens metus, quod in periculis positi à domino deseri nos putamus. Vt homo turbatur, vt homo flet, vt homo crucifigitur. Sic enim & Apostolus Paulus dixit: Quia Christi carnem crucifixerunt. Et alibi apostolus Petrus ait: Christo passo secundum carnem. Caro igitur est passa, diuinitas autē mortis libera, passioni corpus, naturæ humanæ legi cōcessit. An vero mori diuinitas potest, cum anima non possit? Nolite, inquit, timere eos qui corpus possunt occidere, animam autem non possunt. Si ergo anima occidi non potest, quomodo diuinitas potest?

(Ioan. 3. — 2. Corin. 12. — Psalm. 39. — Psalm. 53. — Matth. 14. — Ioan. 5. — Matth. 8. — Ioan. 16. — Matth. 16. — Matth. 26. — Esai. 53. — Ioan. 11. — Psalm. 21. — Matth. 27. — Gala. 5. — 1. Pet. 4. — Matth. 10.)

De domino maiestatis dei filio. Cap. IIII.

Vnde illud quod lectum est dominum maiestatis crucifixum esse, non quasi in maiestate sua crucifixum putemus: sed quia idem deus, idē homo: per diuinitatem deus, per susceptionē carnis homo Iesus Christus: dominus maiestatis dicitur crucifixus, quia cōsors vtriusque naturę, id est humanæ atque diuinæ, in natura hominis subiit passionem, vt indiscretè & domin⁹ maiestatis dicatur esse qui passus est, & filius hominis, sicut scriptum est, qui descendit de cœlo. Per naturam igitur hominis & dubitauit & tęduit & resurrexit. Quod enim cecidit, hoc resurrexit per naturam hominis. Dicit etiam illud de quo calumniari solent, quia dictum est: Vado ad patrē, quoniam pater maior me est. Quomodo vadit nisi per mortem, & venit nisi per resurrectionem? Denique addidit, vt de assumptione se dixisse signaret: Propterea dixi vobis priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis. Loquebatur enim passionem sui corporis & resurrectionē, per quā credere cœperant qui ante dubitabant. Neq; enim deus de loco ad locum trāsit: qui vbique semper est. Vt homo est qui vadit, ipse est qui venit. Denique & alibi dicit: Surgite eamus, inquit. In eo ergo vadit & venit, quod est cōmune nobiscum. Nam quomodo potest minor esse deus, cum deus perfectus & plenus sit? Sed minor in natura hominis: & miraris si ex persona hominis patrem dixit maiorē, qui in persona hominis se vermē dixit esse, non hominem? Dixit enim: Ego autem sum vermis, & nō homo. Et alibi: Sicut ouis ad occisionem ductus est. Si in hoc minorem dicis, negare non possum. Sed vt verbo vtar scripturæ, non minor natus, sed minoratus est, hoc est, minor factus est. Quomodo autem minor factus, nisi quia cum in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit? Nō amittens vtiq; quod erat, sed assumēs quod nō erat, quia formam serui accepit. Deniq; vt sciremus per susceptionem corporis minoratum, de homine Dauid prophetauit, dicēs: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, nisi quia visitas eū? Minorasti eum paulomin⁹ ab angelis. Hoc ipsum interpretatus Apostolus, ait: Nā paulominus minoratum ab angelis videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatū, vt sine deo pro omnibus gustaret mortem. Non solum ergo à patre, sed etiam ab angelis minor filius dei factus est. Et si hoc ad præiudiciū trahis: num ergo filius in natura dei minor est, quàm sui angeli qui ei seruiunt & ministrāt? Ita dum minorē vultis asserere, impietatem incurritis, vt angelorum naturā dei filio præferatis. Sed non est seruus supra dominum suū. Denique & in carne constituto angeli ministrabant, vt nihil ei agnoscas per naturam corporis imminutum. Neque enim deus sui pati potuit detrimentum: cum id quod adsumpsit ex virgine, nec accessio diuinę nec deminutio potestatis sit. Non est ergo secundum diuinitatem minor, qui plenitudinem habet diuinitatis & gloriæ. Maior enim & minor in iis quæ corporalia sunt, distingui solent. Aut statu maior, aut plenitudine, aut certe ætate. vacant enim ista vbi de diuinis tractatus inducitur. Maior etiā vulgo dici solet qui aliquē instituit & informat. In dei autem sapientia non cadit vt instituta sit alterius disciplinis, cum ipsa disciplinarum omniū tradiderit institutum. Quam bene autem posuit Apostolus, quod sine deo pro omnibus gustauerit mortem, ne diuinitatis illam passionem putaremus fuisse, non carnis. Ergo si non inuenerūt quemadmodum possent probare maiorem, non verbis calumnientur, sed verborum rationem requirant. Ego illos interrogo: quo putent esse maiorem, si quia pater est, eo maiorem putant. Sed non hic ætas & tempus, neque canities patris, & filij pueritia est. Hæc enim maiorē solent facere patrem. Cæterùm pater & filius, generantis & nati

(Ioan. 14. — Psalm. 21. — Esai. 53. — Philipp. 2. — Psalm. 8. — Hebr. 2. — Matth. 10. — Matth. 4. — Hebr. 2.)

nati nomina sunt, quæ non videntur separare, sed iungere. Non enim pietas naturæ detrimentum est. Nãque homines sibi inuicem conciliat necessitudo, nõ separat. Itaque si nec de natura asserre possunt aliquam quæstionẽ, vel testimoniis credant. Denique filium non esse eo minorem quia filius est, Euangelista testatur, & æqualem esse quia filius est, ipse significat dicens: [Ioan. 5.] Propterea enim volebant eum occidere Iudæi, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrẽ proprium dicebat deum, æqualem se faciens deo. Non Iudæi hoc dicunt, sed euangelista testatur, quod æqualem se faciebat deo, proprium se filium dei dicens: Non enim scriptum est ex persona Iudæorum dicentium: Propterea volebant eum Iudæi occidere, sed Euangelista ex sua persona dicit: [Ibidem.] Propterea enim volebant illum Iudæi occidere. Et interpretatus est caussam, Ideo Iudæos ad necem eius esse commotos, quod cum & sabbatum quasi deus solueret, & deum patrem sibi proprium vindicaret, non solum in solutione sabbati maiestatem diuinę potestatis, sed etiã in patris proprij nomine ius sibi æternæ ęqualitatis assisceret. Quibus aptissimè respõdit dei filius, vt & dei se filium, & æqualem probaret. Quæcũque, inquit, pater fecerit, eadem & filius facit similiter. [Ioan. 5.] Filius igitur patri & dicitur & probatur æqualis. Bona æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis excludit, & cum filio patrem signat, cui filius sit æqualis. Non est enim diuersa nec singularis æqualitas, quia nemo æqualis ipse sibi solus est. Ergo Euangelista interpretatus est quid sit proprium filium dei se dicere, hoc est, æqualem se facere deo. Vnde id sequutus Apostolus dixit: [Philip. 2.] Non rapinã arbitratus est esse se æqualem deo. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinã habebat æqualitatem cum patre, quam in natura sui tanquam deus & dominus possidebat. Vnde addidit, Formam serui accepit. Contrarius vtique seruus æquali. Aequalis ergo in dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passione. Nam quomodo eadẽ posset minor esse æqualísque natura? Quomodo autem si minor est, eadẽ similiter facit quæ pater facit? Nam quemadmodum eadem operatio diuersæ esset potestatis? Nunquid sic potest minor quemadmodum maior operari, aut vna operatio potest esse vbi diuersa substantia est? Itaque accipe Christum secundum diuinitatem minorem non posse dici. Ipse loquitur ad Abraham: [Gene. 22.] Per meipsum iuraui. Ostendit autem apostolus eum qui iurauit per se, minorem esse non posse. Itaque sic ait: [Hebr. 6.] Abrahæ cum repromisisset deus, quoniam nullum alium maiorem habebat, iurauit per seipsum, dicens: Nisi benedicendo benedixero te, & multiplicando multiplicauero te. Ergo maiorem non habuit Christus, & ideo per se iurauit. Et bene addidit: Homines enim per maiorem iurant, quia homines maiorem habent, deus non habet. Aut si volunt de patre dictum videri, reliqua non cohærent. Neque enim pater visus est Abrahæ, & deo patri pedes lauit, sed in eo futuri hominis est figura. Denique dei filius dixit: [Ioan. 8.] Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Ipse est ergo qui per se iurauit, quem Abraham vidit. Et reuera quomodo maiorem habet, qui diuinitate cum patre vnum est? Quod enim vnũ est, dissimile non est. Inter maiorem autem minorémque discretio est. Ergo de filio & de patre præsentis docet lectionis exemplum, quia nec pater minorem habet, nec maiorẽ dei filius, cum in patre & filio nulla distantia diuinitatis sit, sed vna maiestas. Nec illud sane metuo quod solent obtendere minorem esse quia missus est. Si enim & minor non docetur, & honorificentiæ docetur æqualitas, cum ita omnes honorificent filium sicut honorificant patrem, constat eo minorem non esse qui missus est. Nõ ergo humani sermonis angustias, sed verborum charitatem intuere, operibus crede. Considera quia dominus noster Iesus Christus in Esaia loquutus est, ab spiritu sancto esse se missũ. Nũquid ergo spiritu minor filius quia missus ab spiritu est? Habes igitur scriptũ quod filius à patre & spiritu eius dicat esse se missũ. [Esai. 48.] Ego sum, inquit, primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, dextera mea solidauit cœlum. Et infra: Ego loquutus sum, ego vocaui, ego adduxi eum, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite hæc, non in occulto ab initio locutus sum. Cum fierent, illic eram: & nunc dominus misit me, & spiritus eius. Vtique qui cœlum fecit & terram, ipse dicit à domino & spiritu eius esse se missum. Videte ergo quod simplicitas sermonis, non iniuria missionis sit. Ipse igitur missus à patre, ipse est missus ab spiritu. Et vt agnoscas nullam maiestatis esse distantiam, etiam filius spiritum mittit, sicut ipse dixit: [Ioan. 15.] Cum venerit autem paracletus quem ego mittam vobis à patre meo, spiritum veritatis, qui à patre meo procedit. Hunc eundem paracletũ & à patre esse mittendum supra posuit, dicens: [Ioan. 14.] Paracletus autem spiritus ille sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Vide vnitatem, quia quem deus pater mittit, mittit & filius. Et quem mittit pater, mittit & spiritus. Aut si volunt filium missum, quia dexteram patris filium legimus, ipsi de patre quod de filio abnuunt, fatebuntur: nisi forte aut alterum sibi patrem, aut alterum sibi filium inueniant Arriani. Sileant igitur inanes de sermonibus quęstiones, quia regnũ dei, sicut scriptum est, non in persuasione verbi est, sed in ostensione virtutis. [1. Cor. 4.] Seruemus distinctionem diuinitatis & carnis. vnus in vtraque loquitur dei filius, quia in eodem vtraque natura est. Et si idem loquitur, non vno semper loquitur modo. Intende in eo nunc gloriam dei, nunc hominis passiones, quia quasi deus loquitur quę sunt diuina, quia verbum est: quasi homo dicit quę sunt humana, quia in mea substantia loquebatur. Hic est panis viuus, qui descẽdit de cœlo. Panis hic caro est, sicut ipse dixit: [Ioan. 6.] Hic panis quẽ ego dabo, caro mea est. Hic est qui descẽdit, hic est quem pater sanctificauit, & misit in hunc mundum. Hæc ipsa litera nos docet, sanctificatione nõ diuinitatẽ eguisse, sed carnẽ. Denique ipse dominus dixit: Et ego memetipsum sanctifico pro ipsis. vt agnoscas quod & sanctificatur in carne pro nobis, & diuinitate sanctificat. Hic idem est quem pater misit, sed factum ex muliere, factum sub lege, vt Apostolus dixit. [Gala. 4.] Hic est qui ait: [Luc. 4.] Spiritus domini super me: propter quod vnxit me: euangelizare pauperibus misit me. Hic est qui dicit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. [Ioan. 7.] Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex deo est, an ego à meipso loquar. Alia ergo ex deo doctrina, alia ex homine. Itaque Iudæi cum doctrinam eius secundum hominem quærerent & dicerent, Quomodo hic literas nouit, cum non didicerit? respondit Iesus & dixit: [Ibidem.] Mea doctrina non est mea. Nam cum sine eruditione literarum doceat, nõ quasi homo, sed potius vt deus videtur docere, qui doctrinam non didicerit, sed inuenerit. Adinuenit enim omnem viam disciplinæ, vt supra lectum est. Nam vtique de filio dei dictũ est: [Baruch. 3.] Hic est deus noster, & non æstimabitur alius ad eum, qui adinuenit omnẽ viam disciplinæ. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Quomodo ergo secundum diuinitatem doctrinam suam non habet, qui adinuenit omnem viam disciplinæ antequam videretur in terris? aut quomodo minor, de quo dictum est: Non æstimabitur alius ad eum? Vtique incomparabilis dicitur, ad quem nemo alius æstimari potest. Sed ita incomparabilis, vt & patri nequeat anteferri. Quod si de patre dictum putant, impietatem Sabellij non euadent, vt patri susceptionem humanæ carnis attribuant. Prosequamur sequentia. Qui à semetipso, inquit, loquitur, [Ioan. 7.] gloriam suam quærit. Vide vnitatem, quæ & patrem signat & filium. Non potest non esse qui loquitur, sed non potest, à semetipso esse quod loquitur, in quo naturaliter ex patre sunt omnia. Quid est autem, Gloriam suam quęrit? Hoc est, non diuisam à patre gloriam. Nam vtique & verbum deus habet gloriam. Denique dicit: Vt videant gloriam meam. Sed illa verbi gloria, eadem patris gloria est, sicut scriptum est: [Philip. 2.] Dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Ita igitur secundum diuinitatem dei filius suam gloriam habet, vt patris & filij vna sit gloria. Non est ergo minor in claritate, quia vna gloria. Non minor diuinitate, quia plenitudo diuinitatis in Christo est. [Coloss. 2.] Et quomodo, inquit, scriptum est: [Ioan. 17.] Pater, venit hora, clarifica filium tuum? Qui hoc dicit, clarificatione, inquit, indiget. Hucusque oculos habes, quod reliquum est non legisti. Sequitur enim: Vt filius tuus clarificet te. Nunquid & pater indiget, quia clarificandus à filio est?

lio est? Pari modo obedientiam filio obiicere solent, quia scriptum est: Et specie inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. (Philipp.2.) Et hominẽ præmisit, & vsque ad mortem dixit, vt intelligeremus obediẽtiam mortis non diuinitatis fuisse, sed incarnationis, in qua & officia nostra suscepit, & nomina. Didicimus itaque vnã esse potentiam trinitatis, quam nos in ipsa quoque docuit passione. Filius enim patitur, In manus patris commendatur spiritus. Deus quoque pater maxima voce, atque post ipsam docuit passionem. Filius enim patitur per corporis sacramentũ, Apostolis spiritus sanctus infunditur, pater quoque maxima voce signatur. Didicimus vnam patris & filij esse imaginem, vnam similitudinem, vnam sanctificationẽ. Didicimus vnam esse operationem, vnam gloriam, vnam quoque diuinitatem. Vnus ergo & solus deus, quia scriptũ est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies: (Math.4.) Vnus deus, nõ vt ipse sit pater & filius, sicut impius Sabellius asserit, sed quia patris & filij spiritusq; sãcti vna diuinitas sit: vbi autem vna diuinitas, vna voluntas, & vna præceptio. Denique vt scias & patrem esse, & filium esse, & vnũ opus patris & filij esse, Apostolum sequere, qui dixit: Ipse autem deus & pater noster & dominus Iesus dirigat viam nostram ad vos. (1.Thes.3.) Et patrem loquitur, & filium loquitur: sed vnitas directionis est, quia vnitas potestatis est. Sic & alibi habes: Ipse autẽ dominus noster Iesus Christus, & deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, consoletur corda vestra & confirmet. (2.Thes.2.) Quantam vnitatem ostendit, vt consolationis vnitas non pluralitas sit? Conticescat ergo perfidia, aut si ratione non vincitur, morali humanitate flectatur. Consideremus quàm moraliter egerit dominus, vt nos non solum fidem, sed etiam mores doceret. Nanque in forma hominis cõstitutus, subditus erat Ioseph & Mariæ. (Lucæ.2.) Nunquid ergo minor & hominibus, quia subditus? Aliud pietatis, aliud potestatis est, sed non præiudicat pietas potestati. In eo ergo legis subditum patri, in corpore scilicet, in quo erat subditus matri. Agamus & nos moraliter, persuadeamus illis quod sibi prosit, obsecremus & ploremus ante dominum qui fecit nos. (Psalm.94.) Non enim vincere volumus, sed sanare: non insidiosè agim', sed religiosè monemus. Sæpe flectit humanitas, quos nec virtus potuerit superare, nec ratio. Denique dominus illum hominem qui ex Hiericho descendens incidit in latrones, (Lucæ.10.) quem non asperioribus legis medicamentis, nõ prophetico rigore curauerat, oleo curauit & vino. Veniant ergo ad hunc omnes qui sanari volunt, accipiant medicamẽtum quod & à patre detulit, & præparauit in cœlo, ex illis confectum immortalibus succis, hoc ex terra non pullulat. Expers enim omnis natura huius confectionis. Diuino enim consilio suscepit hanc carnem, vt ostenderet legẽ carnis legi esse subditam mentis. Suscepit carnem, vt quasi homo vinceret qui homines erudiret. Quid mihi prodesset, si quasi deus exerta potestate diuinitatem suam tantummodo inuiolabilem demonstrasset? Aut cur susciperet carnẽ, nisi vt tentari se naturæ atque infirmitatis meæ conditione pateretur? Tentari debuit, cõpati mihi debuit, vt scirem quẽadmodum tentatus vincerem, compassus euaderem. Vicit per continentiam, vicit per contemptum diuitiarum, vicit per fidem, calcauit ambitionem, fugauit intemperantiam, lasciuiam relegauit. (Math.4.) Hoc medicamentum Petrus vidit, & retia sua, instrumenta videlicet quæstus & subsidia dereliquit, renuncians carnis concupiscentiæ tanquam corruptæ naui, in quam quasi sentina quædam multarum ingreditur passionum. Magnum ergo medicamentum, quod non solum cicatricem vetusti vulneris amputauit, sed etiam caussam passionis incidit. O fides thesauris omnibus opulentior, O fides vulnerum nostrorum peccatorumque medicina præstantior. Consideremus quia nobis prodest bene credere. Mihi enim prodest scire, quia propter me Christus suscepit meas infirmitates, mei corporis subiit passiones; pro me peccatum, hoc est pro omni homine, pro me maledictum factus est, & pro me atque in me subditus atque subiectus, pro me agnus, pro me vitis, pro me lapis, pro me seruus, pro me filius ancillæ, pro me diem iudicij ignorans, pro me nesciens diem aut horam. Nam quomodo posset diem nescire, qui dies fecit & tempora? Quomodo posset diem ignorare iudicij, qui & horã iudicij futuri expressit & caussam? Factus ergo maledictum non secundũ diuinitatem, sed secundum carnem. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno. (Deute.21.) Secundum carnem vtique pependit: & ideo maledictum, quia nostra maledicta suscepit. Ille fleuit, ne tu homo diu fleres. Ille iniurias passus est, ne tu iniuriam tuam doleres. Grande remedium, solatiũ habere de Christo. Ille enĩ pro nobis hæc patientius tulit, & sumus qui patienter hæc pro illius nomine ferre nequeamus? Quis appetitus non discat ignoscere, quando pro persecutoribus suis Christus & crucifixus orabat? Vides ne illas quas tu putas Christi infirmitates, tuas esse virtutes? Cur de remediis nostris ei quæstionem mouemus? Lachrymæ illæ nos lauant. Fletus illi nos abluunt, ac dubitatio illa nos firmat, ne tu si cœperis dubitare, desperes. Quanto maior est iniuria, tanto vberior debetur gratia. Sed & in ipsis iniuriis cognosce diuinitatem. In cruce pendebat, & elementa ei omnia seruiebant. Sol refugit, dies occidit. Obfusæ & circunfusæ tenebræ. Terra tremuit, non tremuit qui pependit. Quid aliud hæc quàm authoris reuerentiam signant? Quia in cruce est vides: quia regnum dei donat, non vides? quia mortem gustauit legis, quia latronem quoque ad paradisum inuitauit, non legis? Mulieres flentes intueris ad tumulum, non intueris angelos excubãtes? Quid dixerit legis, quid gesserit non legis? Dicis Chananææ mulieri dixisse dominum: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. (Matth.15.) Non dicis, quomõ id quod ab ea rogatus est fecit? Vnde intelligere te conuenit, quia missus nõ id significat quod alieno sit coactus imperio, sed quod voluntario functus sit arbitratu, alioquin contemptum ostendis patris. Si enim, vt tu interpretaris, paternorum famulus præceptorum Christus venerat in Iudæam, vt solis eius incolis mederetur, & Chananææ prius filiam (vt legimus) liberauit, non vtique alieni fuit executor imperij, sed voluntarij liberi arbitrij. Vbi autem libertas voluntatis, ibi nulla præuaricatio missionis. Nec vereare ne displiceat patri quod fecit filius, cum ipse dicat: Quæcunque placita sunt ei, facio semper. (Ioan.8.) Et alibi: Opera quæ ego facio, ipse facit. (Ioan.14.) Quomodo ergo patri potuit displicere quod ipse fecit per filium? Vnus enim deus, sicut scriptum est, qui iustificauit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. (Roma.3.) Omnia lege, omnia diligenter aduerte, inuenies sic demõstrasse se Christũ, vt deus in homine cerneretur. Nec malitiose accipias de patre filium gloriantem, cum audias patrem in filio complacentem. Sed si moralibus flecti nõ queunt, prouocemus ad iudicem. Ad quem tandẽ ibimus? Nempe ad eum qui iudicium habet. Nunquid ad patrem? Sed pater non iudicat quemquam. Omne enim iudicium dedit filio. (Ioan.5.) Dedit vtiq;, generando, nõ largiendo. Vide quàm te noluerit filio suo derogare, vt tibi ipsum iudicẽ daret. Videamus ergo ante iudicium quis caussam meliorẽ habeat, ego, an tu. Nempe prudentis actoris est, prius conciliare sibi iudicem. Hominem honoras, deum nõ honoras? Quid ergo conciliat cognitorem, honorificẽtia, an iniuria? Pone me peccasse, quod non est, num offenditur honore suo Christus? Peccamus omnes. Quis ergo veniam promerebitur, qui defert honorificentiam, an qui irrogat contumeliam? Aut si te ratio non mouet, species saltem iudicij ipsa commoueat. Attolle oculos ad iudicem tuos, intuere qui sedeat, cum quo sedeat, vbi sedeat. Sedet Christus ad dexteram patris. (Marci 16.) Aut si oculis hoc non potes cõprehẽdere, audi dicentem prophetam: Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam. (Psal.109.) Sedet ergo ad dexteram patris filius. Dic nunc qui de secularibus arbitraris æstimanda diuina. Num tibi videatur inferior qui ad dexteram sedet? Num iniuriam patris, qui ad sinistram sedet? Pater honorat, & tu iniuriam putas? Pater mauult id esse pietatis exemplum, & tu putas præceptionis imperium? De morte surrexit, & ad dexteram dei sedet. Sed dixit, inquis, pater. Accipe etiam vbi non dicit pater, & prædicit filius, Amodo videbitis filium hominis sedẽtem ad dexterã virtutis. Et (Math.26.)

tis. Et hoc de assumptione corporis dicit. Hinc dicit: Sede ad dexteram meam. Nam si de æterna sede diuinitatis quæris, interrogatus à Pilato si ipse esset rex Iudçorum, ait: In hoc sum natus. Vnde & apostolus monet, hoc esse nobis vtile, si Christũ non ex præcepto neque ex gratia, sed quasi dilectissimum filium ad dexteram dei sedere credamus. Sic enim habes: Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram dei sedens, quæ sursum sunt sapite. Hoc est enim superiora sapere, credere quia Christus vt sedeat, non quasi iussus obsequitur, sed quasi filius dilectissimus honoratur. Propter rationem ergo corporis dicit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedũ tuorum. Quod si & hoc ad calumniam trahis, quia pater ad filium dixit, Ponam inimicos tuos: etiam pater trahit ad filium quos filius suscitet atq; viuificet. Nemo enim, inquit, potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eũ, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Et tu filium dei pro infirmitate dicis esse subiectum, cui pater attrahit, quos ille in nouissimo die suscitet? Hæccine tibi videt esse subiectio, in qua regnum patri paratur, cũ pater ad filium trahat, & calumniæ locus non sit, cum patri regnum filius tradat, nec aliquid præferatur? Hæc enim documenta pietatis sunt, quod & pater filio, & filius patri tradat. Ita enim sibi tradunt, vt neque ille qui accipit quasi alienum acquirat, nec qui tradit amittat. Ad dexteram quoque sedere nulla prælatio est, neque ad sinistram iniuria. Diuinitas enim gradum nescit, nec loco aliquo circunscribitur, nec temporibus definitur. Angustis animis homines ista pensamus. Nulla differentia charitatis, nullum discrimen est vnitatis. Sed cur longius euagamur? Circunspectasti omnia, vidisti iudicem, aduertisti angelos prædicantes. Illi laudant, & tu vituperas? Dominationes & potestates venerãtur, & tu calumniaris? Adorant omnes sancti eius, non adorat dei filius, non adorat spiritus sanctus. Seraphim dicunt: Sanctus, sanctus, sanctus. Quid sibi vult sub vno nomine sanctitatis, trina repetitio? Si trina repetitio, cur vna laudatio? Si vna laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio cur nisi quia pater & filius & spiritus sanctus sanctitate vnum sunt? Nõ dixit semel, ne filium sequestraret, non bis, ne spiritum præteriret, non quater, ne creaturam sibi coniungeret. Et vt ostenderet trinitatis vnam esse deitatem, cum tertio dixisset: Sanctus, sanctus, sanctus: addidit singulariter: Domin' deus Sabaoth. Sanctus igitur pater, Sanctus filius, sanctus & dei spiritus. Adoratur igitur trinitas, non adorat. Laudatur trinitas, non laudat. Ego malo sicut Seraphim credere, & sicut omnes potestates virtutésque cœlestes adorare. Igitur prosecutionem tuam videamus, quemadmodum concilies tibi iudicem. Dic sane, dic inquam, Ego te Christe puto esse dissimilem patri. Respondebit & ille: Discerne si potes. Discerne, inquam, quo putes esse dissimilẽ? Dic aliud: Creaturam, inquies, te arbitror. Respõdebit & Christus: si duorum hominum testimonium verum est, tu nec mihi nec patri saltem credere debuisti, qui genitum nominauit? Bonũ, inquit, nego. Dicet & ille: Fiat tibi secundum fidem tuam, vt tibi bonus non sim. Omnipotentem non arbitror. Respondebit & ipse: Non possum ergo tibi tua peccata donare. Subiectum dico. Referet ad hoc: Cur igitur libertatem ac veniam ab eo petis quem putas pro seruitio esse subiectum? Video hærere prosecutionem tuam: non vrgeo, quia peccatorum meorum ipse sum conscius. non inuideo veniam, quia ipse opto indulgentiam, votum tuum scire desidero. En allego apud iudicem desideria tua, non prodo crimina. Seriem tuorum expecto votorum. Dic vtique ea quæ in communi voto sunt. Dic inquam: Domine fac me ad imaginem dei. Respondebit & ille: Ad quam imaginem, quam negasti? Dic, Fac me incorruptibilẽ. Referet vtique, Quomodo te incorruptibilem facere possum, quẽ tu creaturam dicendo, capacẽ corruptibilitatis esse voluisti? Mortui resurgent incorrupti, & tu corruptibilem dicis quem deum cernis? Dic, bonus esto mihi. Dicet tibi: Quid postulas quod negasti? Ego te bonum volui. Ego dixi: Estote sancti, quoniam ipse sanctus sum, Et tu mihi id negare contendis? Expectas veniam peccatorum? Sed nemo potest donare peccata nisi solus deus. Itaque cum verus & solus tibi deus non sim, non possum vtique tua peccata donare. Hæc Arrianus dicat. Et Fotinianus: Nego te, inquit, deum. Respondebit & dominus: Dixit insipiens in corde suo, nõ est deus. De quo dictum putas, de Iudæo, de gentili, an de diabolo? De quo vis dictum sit Fotiniane, tolerabilior est ille qui tacuit. Tu vero & voce ausus es dicere, vt insipiẽte insipientior probareris. Negas ergo, inquit, deum, cum ego dixerim: Dij estis, & filij excelsi omnes. Et tu deum negas, cuius opera diuina circũspicis? Dicat & Sabellianus: Ego teipsum patrem & filium & spiritum sanctũ arbitror. Respondebit & dominus: Non audis patrem, non audis filium? Nunquid hic vlla confusio est? scriptura ipsa te docet patrem esse qui detulit iudicium, filium esse qui iudicat. Non audisti me dicentem: solus non sum, sed ego, & qui misit me pater? Dicet & Manichæus: Ego authorem carnis nostræ diabolum credo. Respondebit ei: Ergo quid facies in cœlestibus? Vade ad authorem tuum. Ego eos volo mecum esse, quos dedit mihi pater. Tu te à diabolo creatũ Manichæe arbitraris, ad illius ergo festina sedem, vbi ignis & sulphur, vbi non restinguitur eius incendium, nec vnquam pœna morietur. Omitto alia hæreticorum portenta, nõ nomina, qui dicunt: Qui dies erit iudicij, quæ erit forma sententiæ? Respõdebit his omnibus & ille moraliter: Populus meus, quid feci tibi, aut quid contristaui te? Nonne ex Aegypto eduxi te, & ex domo seruitutis liberaui te? sed parũ est ex Aegypto liberasse, & ex domo seruitutis eripuisse, plus est teipsum dedisse pro nobis. Dices ergo: Nõne vestras omnes suscepi iniurias? Nõne corpus meum pro vobis obtuli? Nonne mortẽ oppetiui, quod non erat diuinitatis meę, sed vestræ redemptionis? Hæccine referuntur gratiæ, hoc profecit sanguis meus, sicut in propheta ipse iam dixi: Quę vtilitas in sanguine meo, quia descendi in corruptionem? Hoc ergo profeci, vt me impie negaretis, pro quibus ista sustinui. Ego vero tũc domine Iesu etsi grauium peccatorum mihi ipse sim conscius, dicam tamen, non te negaui, habes quod ignoscas fragilitati carnis. Delictum fateor; peccatum nõ abnuo. Si vis potes me saluare: quia hoc qui dixit, & meruit, Ne quæso in iudicium intres cum seruo tuo. Non quæro vt iudices, sed ignoscas. Quid putamus Christũ iudicaturum? Ego scio, iudicaturum dico, imò iam iudicauit. Tenemus eius sententiam, Vt omnes, inquit, honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, nõ honorificat patrem, qui misit illum. Si displicet sententia, appella ad patrẽ, rescinde iudicium quod pater detulit. Dic quia dissimilem habet filium: Respondebit tibi: Ergo mentitus sum, qui dixi filio: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dic quia creauit: Respondebit tibi: Cur ergo adorasti, quẽ creaturã putasti? Dic quia minorem generauit filium: Respondebit, Metire, videamus. Dic quia ei nõ debuisti credere: Referet ad hoc: Non tibi dixeram: Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui, ipsum audite? Quid est, ipsum audite? Dicẽtem vtique: Omnia quæ pater habet, mea sunt. Hoc audierunt Apostoli, sicut scriptum est: & ceciderunt in faciẽ suam, & timuerunt valde. Si ceciderunt qui confessi sunt, quid ficiẽt qui negarunt? Sed illos Iesus tetigit & leuauit, vos iacere patietur, ne videatis gloriam quam negastis. Videamus ergo quoniam quem filius damnat, & pater damnat. Et ideo honorificemus filium sicut honorificamus patrem, vt per filium ad patrem peruenire possimus. Hæc ego Imperator Auguste carptim ac breuiter impolita magis proposui, quàm enodata digessi. Quod si qua Arriani inconsummata arbitrantur, ego vix fateor inchoata. Siqua adhuc superesse opinantur, ego prope omnia. Infidelibus enim totum deest, sed abundat fidelibus. Denique vna confessio Petri abundauit ad fidem Christo: Tu es Christus filius dei viui. Sat est enim generationem scire diuinam, non diuisam, non deminutam, non deriuatoriam, non creatam. Hoc etiam totis scripturarum exponitur libris, nec adhuc ab impiis creditur. Incrassatum est enim, vt scriptum est, cor eorum & auribus suis grauiter audierunt, & oculos suos grauauerunt: nequando oculis suis videant,

deant, & auribus audiant, & corde intelligant. Nanque more Iudaico aures suas Arriani claudere solent, aut serere tumultum, quotiescunque verbum salutis auditur. Et quid mirum si humanis vocibus credere non solēt infideles, qui non credunt diuinis? Filius dei dicebat, sicut habes in Euangelio: Pater clarifica nomen tuum. Vox patris de cœlo audita est dicentis: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Infideles hæc audiebant, sed non credebant. Dicebat filius, respondebat pater. Dicebant Iudæi: Tonitruum factum est illi, alij dicebant, Angelus locutus est ei. Paulus quoque sicut scriptum est in Actibus Apostolorū, cum voce Christi vocaretur ad gratiam, pluresque comites pariter incederent, solus vocem Christi audisse se dixit. Adeo sancte Imperator, qui credit audit, & audit vt credat. Qui non credit, non audit, sed nec vult nec potest audire, ne credat. Atque vtinam quod in me est audire vellēt vt crederent, audire cum bona mansuetudine vt verum quęrentes, non veritatem impugnantes. Scriptum est enim, vt non intendamus fabulis & genealogiis interminabilibus, quæ quæstiones magis præstant quàm ædificationem dei quę in fide est. Finis autē præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes cōuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legisdoctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Alibi quoque idem Apostolus dicit: Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita. Tales deserendos Apostolus dicit, qui quæstiones serant, hos esse hæreticos: de quibus alibi dicit quod discedent quidam à fide, intendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum. Et Ioannes dicit hęreticos esse antichristos, Arrianos vtique designans. Hæc enim hæresis post omnes hæreses cœpit, & ex omni hæresi venena collegit. Sicut enim de antichristo scriptum est quia aperuit os suū in blasphemia ad deum, blasphemare nomen eius, & bellum facere cum sanctis eius: ita & isti filio dei derogant, nec martyribus pepercerunt: & quod fortasse ille non faciet, scripturas falsauere diuinas. Itaque qui dicit quia Iesus nō est Christus, hic est antichristus. Qui negat saluatorem mundi, negat Iesum. qui negat filium, negat & patrē, quia scriptum est: Omnis qui negat filium, negat & patrem. Neque vero te Imperator pluribus tenere debeo bello intentum, & victricia de barbaris trophæa meditantem. Progredere plane scuto fidei septus, & gladium spiritus habens, progredere ad victoriam superioribus promissam temporibus, & diuinis oraculis prophetatam. Nanque & futuram nostri depopulationem, & bella Gothorum Ezechiel illo iam tempore prophetauit. Sic enim habes: Propterea prophetiza fili hominis, & dic, O Gog, hæc dicit dominus: In die illa cū constituetur habitare populus meus Israel in pace, surges & venies de loco tuo ab extremo Aquilonis, & gentes tecum multæ, sessores equorum omnes, congregatio multa & magna, & virtus copiosa, & descendet ad populum meum Israel, vt nubes operiet terram in nouissimis diebus, &c. Gog iste Gothus est, quem iam videmus exisse, de quo promittitur nobis futura victoria, dicente domino: Et deprędabunt eos qui deprædati eos fuerāt, & despoliabunt eos qui sibi spolia detraxerāt, dicit dominus. Eritque in die illa, dabo Gog, hoc est Gothis, locum nominatum monumentum in Israel multorum virorū congestum, qui superuenerunt ad mare, & per circuitum struet vallis peristomion, & obruet illic Gog & totam multitudinem eius, & vocabitur polyandrium Gog, & obruet eos domus Israel vt purgetur terra. Nec ambiguum sancte Imperator, quod qui perfidiæ alienæ pugnam excepimus, fidei catholicæ in te vigentis, habituri simus auxilium. Euidēs enim antehac diuinæ indignationis caussa præcessit: vt ibi primum fides Romano imperio frangeretur, vbi fracta est deo. Non libet confessorum neces, tormenta, exilia recordari, piorum sacerdotia, proditorum munera. Nonne de Thraciæ partibus per ripensem Daciam & Mysiam omnémque Valeriam Pannoniorum, totum illum limitem sacrilegis pariter vocibus & barbaricis motibus audiuimus inhorrentem? Quid poterat nobis vicinia tam feralis inuehere? Aut quemadmodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? Sed iam satis superque omnipotens deus nostro exilio, nostróque sanguine, confessorum neces, exilia sacerdotum, & nephas tantæ impietatis eluimus, satis claruit eos qui violauerunt fidem, tutos esse non posse. Conuertere domine, fideique tuæ attolle vexilla. Non hic aquilę militares, neque volatus auium exercitum ducunt, sed tuum domine Iesu nomen & cultus. Non hic infidelis aliqua regio, sed ea quæ confessores mittere solet Italia, aliquando tentata, mutata nunquam: quam dudum ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam vindicasti. Non hic imperatoris mens lubrica, sed fides fixa. Ostēde nunc euidens tuæ maiestatis indicium, vt is qui te verum virtutum dominum, & cœlestis militię ducem, is qui te veram dei virtutem credit esse atque sapientiam, non temporalem vtique nec creatam sed sempiternam, sicut scriptum est, dei virtutem & diuinitatem, tuæ maiestatis fultus auxilio, fidei suæ trophæa mereatur.

Ioan. 12. — Act. 9. — ad Titum. 3. — 1. Tim. 1. — 2. Timo. 2. — 1. Timo. 4. — 1. Ioan. 2. — Apoca. 13. — 1. Ioan. 2. — Ezech. 38. — 1. Corin. 1.

FINIS.

CAPITA LIBRI TERTII.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE FIDE ad Gratianum Augustum Lib. III.

Qua ratione author ea quæ in superioribus libellis breuiter digesta sũt, in hoc libro latius exequi curauerit. Cur etiam illicitum putari non debeat quod ad informationem uitæ humanæ comparationem à poeticis fabulis deriuatam induxerit. Cap. I.

QVoniã clementissime Imperator, instruendi tui gratia, aliqua de fide mihi scribenda mandaueras, & uerecundantem, coram etiam ipse fueras adhortatus, ideo quasi in procinctu positus, duos tantum conscripsi libellos, quibus vias quasdam fidei & semitas demonstrarem. Sed quoniam mens praua quorundam, ferendis intenta quæstionibus, stilo lacessit vberiore confligi, tuæ quoque pia me cura clementiæ ad cætera vocat, volens in pluribus experiri quem in paucis probasti, ea quæ perpaucis superi' digesta sunt, placuit paulo latius exequi, ne ea quasi diffidentia assertionis deseruisse potius quàm securitate fiduciæ proposuisse videamur. Et quia hydræ nominis & scyllei littoris comparationem induximus, vt ostenderemus vel rediuiua plantaria cauenda perfidiæ, vel famosa naufragia, siquis contra licitum putat colorem disputationis eiusmodi à poeticis fabulis deriuatum, & cum in fide nihil quod vituperare possit inuenerit, aliquid in sermone reprehendit, agnoscat non solum sententias, sed etiam versiculos poetarum scripturis insertos diuinis. Vnde enim illud: Huius & genus sumus, quod Paulus vsu prophetico doctus vsurpat? Nam & gigantes & vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit. Et Esaias sirenas & filias passerum dixit, Et Hieremias de Babylone memorauit, quod habitabunt in ea filiæ sirenum: vt ostenderet Babylonis, hoc est secularis confusionis illecebras, vetustis lasciuiæ fabulis cõparandas, quæ velut scopuloso in isti' vitæ littore, dulcem resonare quandam sed mortiferam cantilenam ad capiendos animos adolescentium viderentur? quam sapiẽs etiã ab ipso poëta Græco inducitur quasi quibusdam prudentiæ suæ circundatus vinculis præterisse. Ita difficile iudicatum est ante aduentũ Christi etiam fortiores non posse capi speciosæ delitiis voluptatis.

Actum. 17.

A

B

C

Quod nos magis quàm poetæ illecebram secularis lasciuiæ perniciosam debeamus iudicare. Quodque nostræ salutis gratia Christus corporis infirmitates susceperit, licet secundum diuinitatẽ æqualis sit patri in altitudine & immortalite. Quod præterea (contra hæreticorum insaniã) cum de deo dicitur, solus, non separetur filius. Cap. II.

QVod si poeta ille, pernitiosam mentibus hominũ, & subeundis obnoxiam naufragiis, lasciuiæ secularis illecebrã iudicauit, quid nos æstimare oportet, quibus scriptum est: Carnis curam nefeceritis in concupiscentiis. Et alibi: Castigo corpus meum & in seruitutem redigo, ne aliis prædicans ipse reprobus efficiar? Non enim per luxuriam nobis Christus, sed per ieiuniũ salutem attulit. Neque ille emerendæ gratiæ suæ causa, sed nostræ eruditionis gratia ieiunauit. Neque infirmitate corporis victus est vt esuriret, sed esuriendo suscepti corporis fidem præstitit, vt non solum corpus, sed etiam infirmitates nostri corporis doceret à se esse susceptas. Sicut scriptũ est: Quoniam infirmitates nostras accepit, & ægritudines nostras portauit. Corporis est igitur, hoc est, nostrũ est quod esurit, nostrum est quod fleuit, quod tristis fuit vsque ad mortem, Cur ad diuinitatem quæ sunt nostra referunt? Corporis est quod etiam factus asseritur. Denique sic habes: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Homo, inquit factus est, non deus factus est. Qui autem idem altissimus, idem homo, nisi mediator dei & hominum, homo Christ' Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis? Et hoc vtique ad incarnationem pertinet. Redemptio enim nostra per sanguinem, remissio per potestatẽ, vita per gratiam. Quasi altissimus donat, quasi homo precatur. Aliud creatoris, aliud redemptoris est. Distincta licet, vnius tamen autoris beneficia sunt, decuit enim vt ille nos redimeret qui creauit. Quis autem neget Christum esse altissimum significatum? Nam qui aliter sentit, deo patri sacramentum incarnationis adscribit. Sed hinc dubitari non potest quod altissimus Christus sit, cum etiam alibi dixerit de mysterio possionis: Dedit vocem suam altissimus, & mota est terra. Et in euangelio habes. Et tu puer propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Ergo quia altissimus deus est & Christus. Et solus vtique cum dicitur deus, non separatur etiam dei filius. Qui enim altissimus, solus: sicut scriptum est: Cognoscant quoniam dominus nomen est tibi, tu solus altissimus super omnem terram. Vnde etiam illud explosum est: quod solent ad calumniam deriuare, quod de deo scriptum est: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. De deo enim scriptũ est, quod est commune nomen patri & filio. Nam si vbicunque deum legunt, negant etiam filium designari, & impij sunt diuinitatis potentiam filio denegando, & incarnatum patrem Sabelliana impietate adstruere videbũtur. Dicant enim quomodo illud non impie de patre intelligere possint, quod Apostolus ait: In quo & consurrexistis per fidem operationis dei qui suscitauit illum à mortuis. Et aduertant de sequentibus quid incurrant. Sequitur enim: Et cum mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, viuificauit nos cum illo, donans nobis delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, exuens se carnem. Ergo non deus pater solus intelligendus est qui suscitauit carnem, & non etiam filius cuius templum resuscitatum est. Qui suscitauit vtique & viuificauit. Qui viuificauit & delicta donauit. Qui delicta donauit, chirographum tulit, affixit illud cruci. Qui affixit illud cruci, carnem se exuit. Sed pater non se exuit carnem. Non enim pater caro factus est, sed verbum, sicut legimus, caro factum est. Videtis ergo quod Arriani dum separant à patre filium, in id periculum incidunt vt patrem passum esse commemorent. Nos autem facile docemus de filij dictum operatione. Nam & ipse corpus suum resuscitauit, sicut ipse dixit: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Et ipse viuificat nos cum suo corpore: Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Et ipse delicta donauit dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Et ipse chirographum affixit cruci, qui crucifixus est per corporis passionem: Nec alius se carnem exuit, nisi dei filius qui carnem se induit. Ipse ergo significatur deus, qui opus nostræ resurrectionis operatus est. Ergo cum legis deum, non separes patrem, non separes filium, quia diuinitas patris & filij, vna eademque est. Et ideo nec ibi separes vbi legis, quod beatus & solus potens. De eo enim dictum est, sicut habes: Præcipio coram deo qui viuificauit omnia, sed etiam Christus viuificat. Conuenit ergo & patri & filio dei nomen, quãdo conuenit & operationis effectus. Prosequamur & cætera. Præcipio, inquit, coram deo qui viuificat omnia & Christo Iesu in deo. Hic etiam verbum est, sicut scriptum est: In deo laudabo verbum, in deo sempiterna sua virtus est Iesus. In deo igitur vnitatem diuinitatis, in Christo autem incarnationis testificatus est sacramentum. Denique vt de incarnatione Christi se dixisse ostenderet, subdidit: Qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, vt serues mandatum sine macula vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi, Quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens, & rex regum & dominus dominantium. Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Quem vidit hominum nemo, sed nec videre potest. Ergo de deo hæc scripta sunt, cuius nominis & dignitas & veritas communis est filio. Cur igitur hoc loco filius separatur, cum etiam filio hæc cuncta cõueniant? Aut si non conueniunt, nega deum vt neges quæ deo sunt conuenientia. Beatus negari non potest qui beatitudines donat. Beati enim quibus remissæ sunt iniquitates.

D

Roma 13. 1. Corin. 9. Esaix. 53. Psalm. 86. 1. Tim. 2. Psalm. 17. Luc. 1. 1. Timo. 6. Coloss. 2. Ioan. 2. Ioan. 5. Luc. 7. 1. Timo. 6. Psalm. 55. 1. Timo. 6. Apoc. 19. 1. Timo. 6. Psal. 31.

Beatus negari non potest qui sanam doctrinã tribuit, sicut scriptum est, quę est secundum euangelium claritatis. Beatus dei potens abnui non potest, de quo pater dicit: Posui adiutorium super potentem. (Psal. 88.) Immortalitatem autem eius quis audeat diffiteri, cum etiam aliis immortalitatem ipse largitus sit, sicut scriptum est de sapientia dei: Per hanc habeo immortalitatem? (Sapien. 8.) sed alia immortalitas suæ naturæ, alia nostræ est. Non sunt fragilia comparanda diuinis, vna sola substantia diuinitatis, quæ mori nescit. Vnde & Apostolus cum sciret animam & angelos immortales, quod solus deus immortalitatem habeat prædicauit. Nam & anima moritur. (Ezech. 18.) Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur. Nec & angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est creatoris. Neque ad præiudicium trahas, quod non moritur Gabriel, non moritur Raphael, nõ moritur Vrihel. Et in ipsis enim naturæ capacitas vitio obnoxia, sed non obnoxia disciplina. Omnis enim rationalis creatura accidentia recipit, & subiecta iudicio est. In accidentibus autem & pœna iudicij & corruptela est & profectus. Vnde & Ecclesiastes ait: (Ecclẽs. 12.) Quoniam omne opus suum deus adducet in iudicium. Ergo corruptelæ & mortis, etiã si non moriatur aut peccet, capax tamen omnis est creatura. Nec ex immortali natura habet, sed ex disciplina vel gratia, si se in aliquibus ad vitia non mutat. Alia ergo immortalitas quæ donatur, alia quæ sine capacitate mutabilitatis est semper. An negatur immortalis diuinitas Christi, quia in carne pro omnibus mortẽ gustauit? (Hebr. 2.) Iã ergo melior Gabriel quàm Christus, quia ille nõ est defunctus, hic mortuus est. (Matth. 10.) Sed non est seruus supra dominum, alia enim carnis infirmitas, alia diuinitatis æternitas. Mors carnis est, immortalitas potestatis. Quod si diuinitas fecit ne caro videret corruptionem, quæ vtique corruptelæ erat obnoxia per naturã, quomodo mori posset ipsa diuinitas? Quomodo autem lucem inaccessibilem non habitat filius, cum in sinu patris filius sit? Lux autem pater, lux etiam ipse sit filius, quia deus lux est. Aut si aliam lucem inaccessibilem nisi diuinitatis putamus, nunquid melior patre lux est, vt non sit in luce, quia scriptum est: Et apud patrem est, & in patre? (Ioan. 1.) Non ergo separent filium cum legunt solum deum, nec patrem separent cum legunt filium solũ in terris. Si filius sine patre nõ est, & putas quod pater sine filio sit in cælo, in carne est filius, cũ dico in carne, est, vel in terris, secũdũ euãgelij tẽpora: nũc enĩ secundũ carnẽ nõ iam nouimus Christũ. Ergo in carne est filius, & solus nõ est, secũdũ quod scriptũ est: Et nõ sum sol⁹, quia pater mecũ est, (Ioan. 8.) & putas quod sit pater sol⁹ in luce? An ne hoc argumẽtũ * putes, accipe etiã testimonium: (Ioan. 1. * at ne hoc argutũ &c.) Deum, inquit, nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Quomodo solus pater, si in sinu patris filius est? quomodo enarrat quẽ nõ videt? Nõ ergo solus pater. Accipe nunc & solũ patrẽ, & solũ filiũ. Solus pater, quod alius pater nõ est. Sol⁹ filius, qđ alius fili⁹ nõ est. Sol⁹ deus, quod vna diuinitas trinitatis est.

Quomodo filius factus intelligatur. Quemadmodum etiam omnia per ipsum facta sint, cum diuersorum hereticorum confutatione. Caput. III.

Satis ergo claret, & solum deum non esse patrem sine filio, & solum deum non intelligi filium sine patre. In quo autem factus sit, per os sancti patriarchæ locutus asseruit dicens: (Psalm. 87.) Quia repleta est malis anima mea, & vita mea in inferno appropinquauit: Aestimatus sum cum descendentib⁹ in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Et hic sicut homo, inquit, non sicut deus, factus sum. Et repleta est malis anima mea. Anima vtique, non diuinitas. Factus est in eo in quo erat infernus debitus, factus est in eo in quo cum aliis æstimatur, diuinitas enim similitudinem collationis abiurat, & tamen in ipsa carne morti obnoxia maiestatem aduerte diuinitatis in Christo. Et si factus est sicut homo & sicut caro factus est, tamen inter mortuos liber, & liber sine adiutorio. Sed quomodo hic sine adiutorio fuisse se filius dicit, cum supra dictum sit: Posui adiutorium super potẽtem? (Psalm. 88.) Ergo & hic distingue naturas. Adiutorium caro habet, diuinitas non habet. Liber igitur est qui mortis vincula nesciuit, non captus ab inferis, sed qui operatus sit in infernis: sine adiutorio est, quod non per nuncium, neque legatum, sed ipse per se dominus saluum fecit populum suum. Quomodo enim potuit adiutorium sui corporis quærere suscitandi, qui alios suscitauit? Ac licet homines quoque resuscitauerint mortuum, non in sua tamen virtute fecerunt, sed in Christi nomine. Aliud est rogare, aliud imperare: aliud mereri, aliud donare. Helias ergo suscitauit, sed orauit, non imperauit. (3 Reg. 17.) Helisæus suscitauit configuratus mortuo, suscitauit etiam ipsius mortui corporis tactus, (4. Reg. 4. 4. Reg. 13.) vt esset typus venturum eum qui missus in similitudine carnis humanæ etiam sepultus mortuos suscitaret. Petrus quoque cum AEneam curaret, ait: (Act. 9.) In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Non in suo ait, sed in Christi nomine. Surge autem, verbum est imperantis, sed fiducia de merito est, nõ præsumptio de potestate, & de nominis operatione, non de sua virtute præceptionis autoritas. Quid igitur Arriani dicunt? In nomine Christi & Petrus imperat, & illi nolũt imperasse dei filium, sed rogasse. Sed lectum est quod rogauit. Disce distantiam: Rogat quasi filius hominis, Imperat quasi dei filius. An nõ defertis hoc dei filio, quod etiam diabolus detulit? Et vos maiore sacrilegio derogatis. Ille dicit: Si filius dei es, dic lapidi huic vt fiat panis. (Lucæ. 4.) Ille dicit impera, vos dicitis obsecra. Ille credit quod iubente dei filio elementorum rerúmque in aduersum natura vertatur, vos creditis quod nisi roget dei filius, nec voluntas ipsius impleatur. Et diabolus ex potestate æstimandum putat dei filium, vos de infirmitate. Tolerabiliora sunt tentamenta diaboli, quàm argumenta sint Arrij. Nec moueat quod potentem filium dixit hominis, cũ dominum maiestatis legeris crucifixum. Quæ autem maior potentia, quàm supra cœlestes potestates habere dominatũ? Habebat autem qui thronis, dominationibus, angelis imperabat. Nam & si erat inter bestias, sicut scriptum est, (Marci. 1.) tamen angeli ministrabant ei: vt agnoscas aliud incarnationis esse, aliud potestatis: secundum carnem itaque tentatur à bestiis, secundum dignitatem ab angelis adoratur. Dicimus igitur factum esse hominem, & quod hominem hoc esse referendum. Denique & alibi habes: Qui factus est ei ex semine Dauid, (Roma. 1.) secundum carnem vtique ex semine Dauid factus est: Deus autem ante secula ex deo natus est. Nec semper tamen factũ esse ad creationem refertur. Scriptum est enim: Domine refugium factus es nobis, (Psalm. 89.) Factus es mihi in salutem. Non vtique creationis definitio vel editio declaratur. Sed refugiũ factus mihi, & conuersus mihi dicitur ad salutẽ, sicut & Apostolus dixit: Qui factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. (1. Cor. 1.) Nobis factum, nõ creatum ex patre dixit. Denique quomodo dicat factum nobis esse sapientiam, in posterioribus exposuit dicens: Sed loquimur dei sapientiam in mysterio, (1. Corin. 2.) quæ abscondita est, quam prædestinauit deus ante tempora secularia in gloriam nostram, quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent. Vbi mysterium passionis exprimitur, non vtique generationis æternæ series declaratur. (Ibidem.) Sapientia igitur mea, crux domini est: redemptio mea, mors domini est. Sanguine enim precioso redempti sumus, vt Apostolus Petrus dixit. (1. Pet. 1.) Sanguine igitur suo quasi homo, dominus nos redemit, idemq; quasi deus peccata donauit. Non ergo in verbis quasdam cõstituamus insidias, & verborum tendiculas aucupemur, vt quia & aliud secundum impios significare putatur sermo qui legitur, non id quod sensus exprimat, sed quod litera ostendat, interpretemur. Sic perierunt Iudæi dum sensuum profunda despiciunt, & sequuntur nuda verborum. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. (2. Corin. 3.) Et tamen inter duo grauia sacrilegia fortasse detestabilius sit ad diuinitatem referre quæ carnis sunt, quàm ad literam referre quæ spiritus sunt. Illi timuerunt in deo carnem credere, & ideo redemptionis gratiã perdiderunt, quia causam salutis abiurãt. Isti diuinitatis maiestatẽ vsq; ad carnis infirma deducũt. Detestãdi Iudæi qui carnẽ domini crucifixerunt, detestabiliores tamẽ eos arbitror, q̃ diuinitatẽ Christi cruci subditã crediderũt. Denique q̃ cũ Iudæis sępe tractabat, hęreticũ, inquit, post vnã correptionem deuita. (Ad Tit. 3.) Nec tamẽ sine iniuria patris

factum nobis esse sapientiam, ad illam inenarrabilẽ nec vllis temporibus momentísque obnoxiam Christi generationem sacrilega interpretatione deriuant. Nam præter id quod filij iniuria patris est contumelia, etiam in patrem sacrilegia ista procedunt. de quo scriptum est: Est autẽ deus verax, omnis autem homo mendax. Aut si de filio putant dictum, generationi quidem nõ præiudicant, quia deũ verum huius lectionis authoritate, quod abnuunt, cõfitẽtur. Prolixum est si velim singula recensere quotiens factũ legerimus, nõ vtiq; per naturã, sed per gratiã. Nam & Moyses dicit: Adiutor & protector factus est mihi in salutẽ. Et Dauid dicit: Esto mihi in deum protectorem, & in domũ refugij, vt saluum me facias. Et Esaias dicit: Factus es omni ciuitati humili adiutor. Non vtique sancti deo dicunt: Creatus es, sed protector & adiutor per gratiam tuã factus es nobis. Vnde nec illud verendum est quod solent Arriani sæua interpretatione componere, dicentes factũ esse dei verbum: quia scriptum est, inquiunt: Quod factũ est in ipso, vita erat. Primum intelligant, si ad substantiam diuinam referant, quod factum est, Manichæorum se quæstionibus implicari. Obiiciunt enim Manichæi: Si quod in ipso factũ est, vita est: est ergo aliquid quod in ipso factum non sit, & mors sit, vt duo impie inducant principia. Sed hoc damnat ecclesia. Deinde vnde possunt docere sic pronunciasse euangelistã? Plerique enim docti & fideles sic pronunciãt: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Alij sic: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Deinde: Quod factũ est, pronunciant, & subiungũt: In ipso, hoc est: Quicquid autem factũ est, est in ipso. Quid est, in ipso? Apostolus docet dicens: In ipso sumus, & viuimus, & mouemur. Tamẽ etiã si quemadmodũ velint pronuncient, non possunt hinc calumniari deo verbo, si ad substantiam eius velint referre, quod factum est, quin calumnientur & patri deo, de quo scriptum est: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius quod in deo sunt facta. Ecce hic opera hominis in deo facta legimus, & ad substantiam tamen diuinam referre non possumus. Sed aut per ipsum facta cognoscimus, vt est illud apostolicum, quod omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Aut vt docet præsentis lectio testimonij, virtutes quibus vitæ æternæ fructus acquiritur, in deo facta æstimare debemus, charitatem, pietatem, religionem, fidem, & alia huiusmodi, quæ in voluntate dei facta sunt. Ergo sicut in dei patris, ita etiam in Christi voluntate & virtute facta sunt, sicut legimus: Creati in Christo in operibus bonis. Et in Psalmo: Fiat pax in virtute tua. Et alibi: Omnia in sapientia fecisti. In sapiẽtia, inquit, fecisti, non sapientiam fecisti. Nam cum omnia in sapientia facta sint, Christus autem dei sapientia sit, non accedens vtique, sed subsistens & permanens in æternum, si facta est sapientia, iam deteriore conditione facta est, quam omnia, eo quod sapientia fieri per seipsam non potuit. Ergo si factum esse frequenter ad aliud, non ad naturam refertur, etiam creatum esse ad causam refertur.

Quid significet quod de incarnatione domini scriptum est: Deus creauit me principium uiarum suarum. Et quod Christus dicatur principium, non solum per relationem ad diuinitatem, sed etiam ad documenta uirtutum. Quomodo etiam intelligatur id quod scriptum legitur: Puer natus est nobis &c. quo multæ hæreses extinguũtur. De solutione quoque dubitationis, quomodo de incarnatione Christi dictum sit: Dominus creauit me &c. cum ante incarnationem eius creatura mundi fuerit.

Caput IIII.

VNde intelligimus illud quod de incarnatione domini scriptum est: Dominus creauit me principiũ viarum suarum in opera sua, id significare quod ad redimenda opera patris, dominus Iesus ex virgine sit creatus. Neque enim dubitari potest de incarnationis dictum esse mysterio, cum propter opera sua corruptelæ seruitio liberanda dominus susceperit carnem, vt illum qui imperium habebat mortis, per sui corporis destrueret passionẽ. Caro enĩ Christi ꝓpter opera, diuinitas ante opera, quia ipse ante omnia, & omnia in ipso constãt. Non ergo diuinitas propter opera, sed propter diuinitatem opera, sicut Apostolus declarauit dicẽs, quod propter filium dei omnia. Sic enim habes: Decebat autem eum per quem omnia, & propter quẽ omnia, multis filiis in gloriam adductis, ducem salutis eorum per passionem consummari. Nonne euidenter exposuit quod dei filius qui propter diuinitatem suã omnia creauit, is postea propter populi salutem & carnis susceptionem, & mortis assumpserit passionem? Propter quæ autem opera sit creatus ex virgine, ipse dominus cum illum cæcum curaret, ostendit dicens: In illo me oportet operari opera eius qui misit me. Et addidit, vt de incarnatione dictum crederemus: Cum in hoc mundo sum, lux sum huius mundi. Etenim quasi homo in hoc mundo pro tempore est, nam quasi deus semper est. Denique alibi ait: Ecce vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Nec de principio residet aliquid quæstionis, cum interrogatus in carne: Tu quis es? responderit: Principium, qui & loquor vobis. Quod non solũ ad diuinitatis æternitatem refertur, sed etiam ad documenta virtutum. Ex hoc enim & deum se probauit æternum, quia omnium ipse principium est, & vniuscuiusque virtutis autor est, quia ecclesiæ caput est, sicut scriptum est: Quia ipse caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Liquet igitur & de incarnatione dictum esse principium viarum suarum, quod ad sacramentum suscepti corporis videtur esse referẽdum. Denique vt scias quod vias suas omnipotens pater secundũ incarnationẽ præscripserit filio, habes in Zacharia ad Iesum indutum vestimenta sordida, ab angelo dictum: Hæc dicit dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaueris, & præcepta mea custodieris. Quod est vestimentum illud sordidum, nisi carnis assumptio? Viæ igitur domini velut quidam tramites bonæ vitæ sunt, qui diriguntur à Christo, qui ait: Ego sum via, & veritas, & vita. Via ergo superna, est dei virtus. Christus enim nobis via est, & bona via, quæ credentibus cœli regna patefecit. Viæ autem domini, viæ rectæ sunt, sicut scriptum est: Vias tuas domine notas fac mihi. Via castitas, via fides, via est abstinẽtia. Est nanque via virtutis, est & via iniquitatis. Scriptum est enim: Et vide si est via iniquitatis in me. Principium itaque nostræ virtutis est Christus. Principium integritatis, qui docuit, virgines non viriles expectare concubitus, sed integritatem mentis & corporis, sancto magis dicare spiritui, quàm marito. Principium parsimoniæ Christus, qui pauper factus est, cum esset diues. Principium patientiæ Christus, qui cum malediceretur, non maledixerit: cum percuteretur, non repercussit. Principium humilitatis Christus, qui formã serui accepit, cum patrem deum maiestate virtutis æquaret. Ex illo enim accepit virtus vnaquæque principium. Et ideo vt hæc virtutum genera disceremus, filius datus est nobis, cuius principium super humeros eius. Principium illud, crux domini est, principium fortitudinis, quo via sanctis est reserata martyribus ad sacri certaminis passionem. Vidit hoc principium Esaias, & ideo ait: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Viderunt magi, & ideo cum paruulum in præsepi cernerent, adorauerunt, dicentes: Puer natus est nobis. Cum stellam conspicerent, prædicantes, filius datus est nobis. Aliud munus terris, aliud mun⁹ est cœlo, & vtrũque vnus in vtroque perfectus, & sine mutabilitate diuinitatis, & sine humanæ imminutione naturæ. Vnum adorauerunt, eidémque munera obtulerunt, vt ostẽderent ipsum esse cœli dominum, qui in præsepibus videretur. Distingue singulorum momenta verborum: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Et si ex patre natus, non tamẽ nobis natus, sed datus est: quia non filius propter nos, sed nos propter filium. Neque enim nobis natus est, qui & ante nos natus est, & totius est conditor creaturæ. Neque nunc primum nascitur qui erat semper, & erat in principio, sed illud quod non erat, nobis nascitur, hoc est puer ex virgine, corpus ex Maria. Hoc enim post nos, illud ante nos. Alij sic habent: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Hoc est, qui erat filius dei, hic ex Maria puer natus est nobis, & datus

& datus est nobis. Qui datus sit, audi prophetam dicentem: Et salutare tuum da nobis. Quod enim supra nos est, datur: quod de cœlo est, datur: sicut etiam alibi de spiritu legim^9, quod charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datur est nobis. Sed vide quemadmodũ hic locus multas hæreses extinguat. Puer nat^9 est nobis: nobis, nõ Iudęis: nobis, nõ Manichęis: nobis, nõ Marcionitis. Propheta dicit: Nobis, hoc est credẽtibus, nõ incredulis: Et ille quidẽ misericordia sua omnibus natus est. Sed perfidia hæreticorum fecit, vt non omnibus nasceretur qui omnibus natus est. Nam & lumen diei oriri iubetur super bonos & malos: sed oriri nõ videntibus nõ videtur. Sicut ergo puer nõ omnibus natus est, sed fidelibus, sic filius non infidelibus datus est, sed fidelibus nobis datus est, nõ Fotinianis. Illi enim nõ datum nobis dei filium dicunt esse, sed ab initio inter nos natum. Nobis, non Sabellianis. Illi enim nolunt filium datum, eundem asserẽtes patrem esse quem filium. Nobis, nõ Arrianis, & ipsi enim non habent filium pro salute datum, sed pro infirmitate transmissum. Non habent consiliarium quem putant futura nescisse, non habent filium, quem sempiternum non putant, cum scriptum sit de verbo dei, quòd erat in principio. Et alibi: In principio erat verbum. Denique vt ad propositum reuertamur exemplũ: In principio, inquit, antequàm terram faceret, & antequàm produceret fontes aquarum, ante omnes colles genuit me. Fortasse dices, quomodo de incarnatione Christi dictum esse memorauerim, Dominus creauit me, cum ante incarnationẽ Christi creatura sit mundi? Sed cõsidera quod moris est scripturis diuinis, & futura pro pręteritis dicere, & geminã in Christo significare substantiam, diuinitatis, & carnis, ne quis aut diuinitatem neget eius aut carnem. Nam sicut in Esaia habes: Puer natus est nobis, filius datus est nobis, ita hic quoq; ante præmisit creaturam carnis, & subtexuit assertionẽ diuinitatis, vt scires non duos Christos, sed vnum esse, qui & ante secula generatus sit ex patre, & vltimis temporibus creatus ex virgine, hoc est: Ego sum ille creatus ex homine, creatus ad caussam, qui sum generatus ante secula. Denique dicturus, Dominus creauit me, præmisit: commemorabo quæ à seculo sunt. Dicturus genuit, præmisit, in principio, antequàm terram faceret, ante omnes colles genuit me. Ante, cum dicitur, in infinitum retro sine aliqua definitione porrigitur. Denique ante Abrahã, inquit, ego sum, non vtique post Adam: & ante luciferum, non vtique post angelos. Sed ante, cum dicit, non se intra aliquẽ, sed omnia intra se dicit. Sic enim moris est æternitatẽ dei scripturis significare diuinis. Denique alibi habes: Priusquam montes fierent, aut formaretur orbis terræ, à seculo & vsque in seculum tu es. Ante omnia ergo generatio, inter omnia & propter omnia creatura. Natus ex patre supra legem, factus ex Maria sub lege.

Psal. 84. Roma. 5. Math. 5. Ioan. 1. Prou. 8. Esaiæ. 9. Prouer. 8. Ioan. 8. Psalm. 89.

De solutione obiectionis sumptæ ex eo quod scriptũ est: Post me venit vir, qui ante me factus est: cum cõfutatione erroris Arrianorum. Et quomodo iuxta mysticam intelligentiam historiæ de Booz & Ruth designatus fuerit Christus, qui ecclesiã sibi copulauit. Quomodo etiã sæpe ad caussam pertineat cum Christus dicitur factus. Quomodo denique ipse idem sacerdos sit & hostia.

Caput V.

Ioan. 1.

SEd scriptũ est: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat. Vnde dicũt: Ecce qui erat, factus est. Ipsa verba perpẽdamus, post me, inquit, venit vir. Vir ergo est qui venit, ipse qui fact^9 est, vir autẽ nomen est sexus. Sexus autẽ nõ vtiq; diuinitati, sed naturæ deputatur humanæ. Possem ergo dicere: Erat in pręcognitione quidem corporis, sed ęternitate virtutis. Nam & ecclesia erat, & sancti erant prædestinati ante sęcula. Sed non id loco hoc dico, sed illud assero, factũ esse, nõ ad diuinitatẽ, sed ad incarnationis ptinere naturã, sicut ipse Ioannes dixit: Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est. Itaq; cum geminã, sicut supra dixi, in Christo substantiã proposuisset, vt vtrãq; intelligas & diuinitatis & carnis, hoc loco cœpit à carne. Est enim scripturis promiscua consuetudo diuinis, vt interdum à diuinitate Christi incipiant, & ad incarnationis sacramẽta descendãt: interdum ab humilitate incarnationis exordium sumant, & ad gloriam diuinitatis assurgant, vt in prophetis, euangelistis, frequenter & in Paulo. Ergo & hic iuxta memoratam consuetudinem ab incarnatione domini cœpit de eius diuinitate dicturus, non vt confunderet humana atque diuina, sed vt distingueret. Verum Arriani, velut Iudaici caupones, miscent aquam cum vino, quia diuinam generationem humanamq; cõfundunt, ad diuinitatem referentes quod de carne sit dictum. Nec metuo quod obiecturi videtur, quod in superioribus non habet virum. Sic enim habet: Qui post me venit. Sed vide, ante ibi quid præmiserit: Verbum, inquit, caro factum est. Et ideo non addidit virum: quia carnem dixerat. Per carnem autem virum intelligimus, & per virum carnem. Ergo quod dixerat: Verbũ caro factum est, virum hoc loco nominare superfluum fuit, quem iam carnis expressione significauerat. Quo exemplo in posterioribus quoque & agnum præmisit, qui tolleret peccatũ mũdi. Et vt incarnatũ intelligeres, quẽ ante memorauit, ait: Hic est de quo ante dixi, post me venit vir q ante me factus est, hoc est, virum dixi, non deũ factũ. Sed vt ipsum incarnatũ declararet esse, qui ante sæcula erat, ne duos filios crederem^9, ait: Quia prior me erat. Nã si, factus est, ad diuinã generationem retulisset, quid opus fuerat vt adhuc adderet tertium, atque iteraret quod supra dixerat? Sed quia ante de incarnatione tantũ dixerat: Post me venit vir, qui ante me factus est, ideo addidit: Quia prior me erat, quoniam diuinitatis æternitas fuerat exprimenda. Et hæc est caussa prælationis, vt merito antelatus videatur, qui proprij patris sempiterna virtus est. Dat tamen intellectus spiritalis vbertas, vt excurrere & euagari ad concludendos libeat Arrianos, qui volunt factum hoc loco non ad virum, sed ad diuinitatem referre. Quid est enim tenere quod posuit, cum dixerit Baptista: Post me venit, qui ante me factus est, hoc est supra meritum meum factus, supra meam gratiam, tempore carnis posterior, diuinitatis honore venerabilis. Post me enim venit, temporis est: prior me erat, æternitatis: ante me fact^9 est, honoris est, quia etiam incarnationis mysterium supra humanam est gratiam. Denique in inferioribus quid supra contexuisset expressit, dicens: Post me venit vir, cuius non sum dignus calceamenta portare. Præstantiam vtique dignitatis, non æternitatem diuinæ generationis exponẽs. Quod eo vsque ad incarnationem pertinet, vt typum in hominibus mystice calceamenta ante præmiserit. Lege enim proximo defuncti, vel fratri copula deferebatur eius vxoris, vt semen fratris vel proximi resuscitaret. Vnde quod Ruth, licet ipsa alienigena, tamen quia maritũ habuerat ex Iudæis qui reliquerat superstitem proximum, eámque colligẽtem manipulos suæ messis, quibus alebat & socrum, Booz vidit & amauit, non aliter eam accepit vxorem, nisi calceamentũ ei^9 ante soluisset, cui vxor debebatur ex lege. Historia simplex, sed alta mysteria: aliud enim gerebatur, aliud figurabatur. Nam si secundum literam sensum torqueamus, prope quidam pudor est, & horror in verbo est, si ad commixtionis corporeæ consuetudinem sententiam intellectúmque referamus. Designabatur autem futurus ex Iudæis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est populi mortui semẽ, doctrinę cœlestis semine resuscitaret, cui calceamentum nuptiale ecclesiæ copulandæ præscripta legis spiritalia deferebant. Nõ Moyses sponsus. Illi enim dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum, vt domino suo cedat. Non Iesus Naue filius sponsus. Nam & ipsi dicitur: Solue calceamentum pedum tuorum, ne ex similitudine nois sponsus ecclesiæ crederetur. Non alius sponsus, sed solus Christus, & sponsus de quo dixit Ioannes: Qui habet sponsam, sponsus est. Illis igitur calceamentum soluitur, huic solui nõ potest, sicut dixit Ioãnes: Nõ sũ dignus soluere corrigiã calceamenti eius. Solus ergo Christus est spõsus, cui illa veniẽs ex gentibus sponsa, ante inops atque ieiuna, sed iam Christi messe diues, nubat: quæ manipulos fœcundę segetis verbiq; reliquias gremio legat mentis interno, vt exhaustam illam viduam morte filij, atq; inopem defuncti populi matrẽ nouis

Ioan. 1. 1. Corin. 1. Ruth. 2. Exod 3. Iosue. 5. Ioan. 3. Ioan. 1.

pascat alimentis, non relinquens destitutam viduam, & nouos quærens. Solus ergo Christus est sponsus, qui nec synagogæ ipsi manipulos suæ messis inuidebat. Vtinam seipsam nõ excluderet. Habuit quos per se colligeret, sed quia sponsus eius est mortuus, quasi filio egena defuncto, per ecclesiam manipulos quibus viueret colligebat, quos venientes in exultatione portabunt, sicut scriptum est: [Psalm. 125.] Venientes autem venient in exultatione, tollentes manipulos suos. Quis enim sibi alius sponsam audeat ecclesiam vindicare, quam à Libano vnus & solus vocauit, dicens: Ades huc à Libano? [Cantic. 4.] Aut de quo alio potuit ecclesia dicere: Fauces eius dulcedines: & totus desiderium? [Cantic. 5.] Et quia de calceamento pedum tractatum sumpsimus, cui alij nisi verbo dei incarnato conuenit dici: Crura eius columnæ marmoreæ fundatę super bases aureas? Solus enim Christus inambulat animis, & graditur in mente sanctorum, in quibus velut aureis basibus fundamẽtisque preciosis solidata vestigia verbi cœlestis hæserunt. Claret igitur hinc & typum ad incarnationis spectare mysterium, non ad substantiam diuinitatis, sed ad incarnationem. Sæpe nonnũquàm etiã ad caussam pertinet, cum dicitur factus. Nam si ad diuinitatem refers: [Psalm. 88.] ergo & in opprobrium deus factus est. Sic enim habes: Tu autẽ repulisti, & ad nihilum redegisti, dispulisti Christum tuum. Et infra: Factus est in opprobrium vicinis suis. Et vicinis, inquit, non ciuibus, non domesticis, non adhærentibus: [1. Corin. 6.] Quoniam qui adhæret domino, vnus spiritus est. Qui vicinus est, non adhæret. Factus est in opprobrium, [1. Corin. 1.] quia crux domini Iudæis scandalum, Græcis stultitia. Nam sapientibus per eandem crucem excellior factus est cœlis, excelsior angelis, & melioris testamenti factus est sponsor, ipse qui erat prioris. Vide quàm non refugiam ista, vt etiam congeram. Sed quomodo factus sit considera: primũ quòd [Hebr. 1.] purificatione facta cõsedit in dextera magnitudinis in excelsis, tanto melior factus angelis. Vbi purificatio hostia, vbi hostia corpus, vbi corpus oblatio, vbi munus oblationis: [Hebr. 7.] ibi sacrificium passionis. Deinde sponsor melioris testamenti. [Hebr. 9.] Vbi testamentum, mors necesse est præcedat testatoris, sicut subter est scriptum. Mors autem non ad diuinitatis æternitatem, sed ad fragilitatem refertur humanam. Excelsior quoque cœlis factus quomodo sit ostenditur. Immaculatus, inquit, segregatus à peccatoribus, & ex- [Hebr. 7.] celsior cœlis factus, qui non habet quotidie necessitatem, sicut sacerdotes prius pro suis delictis hostiam offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo, sicut scriptum est. Nemo excelsior factus dicitur, nisi qui in aliquo fuerit humilior. In eo igitur excellentior factus est, sedendo ad dexteram patris, in quo se minor angelis factus obtulit passioni. Postremo ipse Apostolus ad Philippenses [Philipp. 2.] ait quod in similitudinem hominis factus est, specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem. Vide vbi factus sit: in similitudine, inquit, hominis, non in potestate dei. & factus obediens vsque ad mortem, vt obediẽtiam quidem hominis haberet, regnum diuinitatis. Quantis igitur adhuc vtemur exemplis ad incarnationem vel aliquid referendũ esse quod factus est. Quod [Psalm. 148.] autem & factum est, idem est & creatum. Dixit enim, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. Creatum quoque supra ostendimus in libro primo de incarnatione dictum videri. Ipse etiam apostolus asserendo seruiendum non esse creaturæ, significauit ex deo filium non creatum esse, sed genitum. tamen etiã alibi vt manifestaret quomodo in Salomone sit lectum, Dominus creauit me: [Prouer. 8.] quid in Christo creatũ esset, ostendit. Itaque totius seriem capitis recenseamus. Sic [Hebr. 2.] enim habes: Ergo quia filij participes sunt sanguinis & carnis, & ipse similiter particeps factus est eorundẽ, vt per mortem destrueret hũc, qui mortis habebat imperiũ. Quis ergo est qui nos participes suæ voluit esse carnis & sanguinis? vtiq; dei filius. Quomodo nisi per carnem particeps factus est noster, aut per quam, nisi per corporis mortem, mortis vincula dissoluit? Morti enim mors facta est susceptio mortis in Christo. Ergo de incarnatione proposuit. Videamus sequentia. Nec enim statim angelos, inquit, assumpsit, [Ibidem.] sed semen Abrahæ, vnde habuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis princeps sacerdos à deo, vt expiaret peccata populi. In quo enim passus est ipse & tentatus, potest & tentatos iuuare. Propter quod fratres san- [Hebr. 3.] ctissimi vocationis cœlestis participes intuemini Apostolũ & principem sacerdotum confessionis nostræ Iesum fidelem esse creatori suo, sicut Moyses in domo eius asserit. Hæc nempe verba sunt Apostoli. Videtis in quo creatum dicat, in quo assumpsit, inquit, semen Abrahæ. [Hebr. 2.] corporalem vtique generationem asserit. In quo autem nisi in corpore expiauit populi peccata? In quo passus est nisi in corpore? sicut & supra diximus: Christo passo secundum carnem. In quo sacerdos, nisi in eo quod sacerdotali assumpsit ex genere? Et sacerdos enim aliquid debet offerre, & secundum [Hebr. 9.] legem in sancta intrare. Per sanguinem ergo, quia sanguinẽ taurorum hircorúmque repudiauerat deus, hunc vtique sacerdotem per suum sanguinem, sicut legisti, in sancta sanctorum cœli summa penetrantem oportebat intrare, vt æterna nostrorum esset ablutio peccatorum. Idem ergo sacerdos, idem & hostia, & sacerdotium, tamen & sacrificium humanæ conditionis officium est. Nam & agnus ad immolandum ductus est, & sacerdos erat secundum ordinem Melchisedech. Nemo igitur vbi ordinem cernit humanæ conditionis, ibi ius diuinitatis adscribat. Nam & illum Melchisedech per quem Abraham hostias suas obtulit, non angelum vtique secundum Iudaica ludibria intelligit ecclesia, sed virum sanctum, ac sacerdotem dei, qui ty- [Hebr. 7.] pum gerens domini, & sine patre, & sine matre, & sine generationis enarratione, & sine initio, & sine fine describitur, vt ostenderet sempiternum filium dei in hunc mundũ esse venturum, qui & sine patre secundum incarnationem natus est, & sine matre secundum diuinam generationem, & sine enarratione generationis, quia scriptum est: Gene- [Esaiæ 53.] rationem autem eius quis enarrabit? Ergo illum Melchisedech in Christi typo sacerdotem dei accipimus. Sed illũ in typo, hunc in veritate, typus autem vmbra est veritatis. Illum in nomine vnius ciuitatis, hunc regem in reconciliationem totius mundi: quia scriptum est: Deus erat in [2. Corin. 5.] Christo mundum reconcilians sibi, hoc est sempiterna diuinitas. Aut si pater in filio, sicut filius in patre, & substantiæ vtique & operationis vnitas non negatur. Quomodo [Ioan. 14.] autem negare merito possunt etiam si velint, cum scriptum sit: Pater autem in me manens, ipse loquitur, & opera quæ ego facio ipse facit? Non dixit, & ipse facit, ne similitudinem magis quàm vnitatem operis æstimares. Sed dicendo, quæ ego facio, ipse facit: manifestum reliquit quod vnum opus patris & filij credere debeamus. Deniq; vbi similitudinem operum, non vnitatem voluit intelligi. [Ibidem.] Qui credit, inquit, in me: opera quę ego facio, & ipse faciet. Bene hic interponendo, &, similitudinem nobis donauit, vbi vnitatem naturalem negauit. Vnum est igitur opus patris & filij, etiã si non placeat Arrianis.

Quod patris & filij unum sit regnum, & non diuisum, sicut Arriana sæuitas asseruit. Cap. VI.

QVæro autem quomodo regnum velint patris & filij esse diuisum, cum dominus dixerit, vt supra ostendimus: Omne regnum inter se diuisum, facile destruetur. [Matth. 12.] Et ideo ad excludendum Arrianæ sacrilegium sæuitatis, vnum imperium patris & filij, etiã Petrus sanctus asseruit, dicẽs: [2. Petri 1.] Quapropter satisagite fratres certam vocationem & collectionem facere. Hæc enim facientes non errabitis. Sic enim abundantius ministrabitur introitus in æternum imperium dei & domini nostri conseruatoris Iesu Christi. Aut si quis de Christi tantum imperio dictũ putat, & hoc ideo sic accipit, vt patrem filiúmque potestate secernat, is tamen & regnũ filij fatebitur, & æternum. Itaque non solum duo inducẽt regna diuisa, vt obnoxia sint defectui, sed etiam cum regna cõparabilia nulla sint dei regno, quod filij esse etiã si velint negare, non possunt: aut contra suam sententiam ridebunt, vt idem patris & filij regnum esse fateãtur. Aut, quod sacrilegium est dicere: Ius patri regni minoris adscribent. Aut, quod contrarium est, quẽ minorẽ diuinitate impie memorant, eius regnũ fatebũtur æquale. Sed hoc non quadrat, nõ congruit, nõ cohæret.

Dicant

Dicant igitur vnum esse regnum, sicut nos dicimus & probamus. Probamus autem non nostris, sed cœlestibus testimoniis. Primum enim etiam aliis exẽplis disce regnum cœlorum regnum filij esse. Ipse enim dixit: Amen amẽ dico vobis, quoniam sunt aliqui de istis astantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regnum suum. Dubitari ergo non potest quòd sit regnum filij dei, sed accipe ipsum esse regnũ filij quod patris est. Amen dico vobis, quòd sunt quidam circũstantium, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum dei venientis in virtute. Eo enim vsque regnum est, vt vnum sit præmium. Idem hæres, eadem merita, idem sponsor, quomodo non idem regnum, cùm præsertim ipse de se filius dixerit: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui? Quod enim patris est per maiestatis proprietatem, id etiam filij est per eiusdem claritudinis vnitatem. Ergo & patris regnum scriptura dixit, & filij. Accipe nunc quòd vbi regnum dei dicit, nec patris nec filij separat potestatẽ, quia & patris vnum & filij regnum vno dei nomine comprehendit, sicut habes: Cùm videritis Abrahã, Isaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno dei. An negamus in regno filij prophetas esse, cùm & latroni dicenti: Memẽto mei cùm veneris in regnũ tuum: responderit dominus: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso? Aut quid est esse in regno dei, nisi æternam nescire mortem? Qui autem nesciunt æternam mortem, vident filium hominis veniẽtem in regnum suum. Quomodo ergo potest non in potestate habere quod donat, dicens: Tibi dabo claues regni cœlorum? Et vide to distantiam. Seruus aperit, dominus largitur. Iste per se, ille per Christum. Famulus claues accipit, dominus ordinat potestates. Aliud ius donantis, aliud dispensantis obsequium est. Vnum igitur patris & filij regnum euidenter est declaratum, sicut Apostolus Paulus asseruit, dicens: Hoc autem scitote, quòd omnis impudicus, aut immundus, aut auarus, quod est idololatria, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Ergo vnum regnum, & vna diuinitas. Vnam diuinitatem lex probauit, quæ dicit vnum deum. Probauit & Apostolus dicendo de Christo: In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Si enim iuxta Apostolum, plenitudo omnis corporaliter diuinitatis in Christo est, aut vnius diuinitatis patrem & filium fatebuntur: aut si patris & filij diuinitatem cupiunt separare, cùm omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter filius habeat, quid est quod patri æstimant amplius adscribendum, cùm amplius nihil sit plenitudine, & plenitudo perfectio sit? Ergo vna diuinitas.

Marc.9. — Matth.16. — Ibidem.13. — Lucæ.13. — Ibidem.23. — Matth.16. — Ephes.5. — Coloss.2.

Quòd una sit maiestas, & una gloria, una quoque substantia patris & filij, cum redargutione Arrianorum. Et quemadmodum fraudem eorum cauere debeamus.

Caput VII.

Imaginem autem vnam & similitudinem vnam supra diximus. Superest vt vnius quoque maiestatis patrem filiúmque doceamus. Nec longe aberit. Cùm enim ipse dixerit de se filius: Cùm autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Ecce filij expressa est maiestas. Quid ei deest, cuius increatã maiestatem negare nõ possunt? Est ergo filij maiestas. Accipiãt nũc, vt dubitare non possint, quod patris & filij vna maiestas sit. Ipse dominus dixit: Nã qui me erubuerit & meos sermones, hũc fili' hominis erubescet cũ venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorũ angelorũ. Quid est: Et sanctorum angelorũ, nisi quòd honorãtur & serui domini. dignitatẽ suam ergo ad filium & patrem retulit, non vt angeli habeant cum patre & filio æquale consortium, sed vt præminentem gloriam dei cernant. Neque enim suam maiestatem angeli habent: sicut lectum est de filio: Cùm sederit in sede maiestatis suæ: sed assistunt vt patris & filij gloriam videant quibus aut possunt aut merentur aspectibus. Denique ipsa se explanant verba diuina, vt intelligas illam gloriam & patris & filij cum angelis non esse cõmunem. Sic enim habes: Cùm autem venerit fili' hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo. Et vt doceret vnã maiestatẽ & vnã gloriã esse patris & suam, ipse in alio libro ait: Et filius hominis confundet eum, cùm venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. Illi in obsequio, hic in gloria. Illi in comitatu, iste in suggestu. Illi stant, hic sedet. Vt verbo tamen vsus vtamur humani, hic iudicat, hi ministrant. Diuinæ autẽ non præmisit maiestatem patris, & subdidit suam & angelorum, ne de superiorib' ad inferiora fecisse gaduum quendam ordinem videretur. Sed quia pater inferior videri non poterat, præmisit maiestatem suam, & addidit patris & angelorum, ne se medium inter patrem & angelos nominando, aut ab angelis ad patrẽ per sui quoq; incremẽta fecisse quendã videretur ascẽsum, aut à patre rursus ad angelos per ordinem cum sui etiam deminutione crederetur fuisse descensum. Nã nos qui vnam diuinitatẽ patris & filij cõfitemur: diuersum, vt Arriani, ordinem non putamus. De substantia autem imperator Auguste quid loquar? Vnius filium cum patre esse substantiæ, cùm imaginẽ patris ternæ substantiæ filium legerimus, vt in nullo secundum diuinitatem à patre intelligas discrepare. Iuxta hãc imaginem dixit: Omnia quæ pater habet, mea sunt. ergo nec substantiam in deo possumus denegare. Neq; enim insubstantiuus est qui aliis dedit habere substãtiam, licet alia sit substantia dei, alia creaturæ. Non potest insubstantiuus filius dei esse, per quem cuncta subsistunt. Et ideo ait: Non est absconditum os meum quę fecisti in abscondito, & substantia mea in inferioribus terræ. Virtuti enim & diuinitati, ea quæ ante constitutionẽ mundi, vel in perspicabili maiestate sunt gesta, abscondita esse non poterant. Legimus ergo substantiã. Sed dices de incarnatione dictam esse substantiam. Interim nomen substantię lectum probaui, & lectum non pro patrimonio, vt dicitis. Iam, si placet, accipiamus secundum mysterium in inferioribus Christi fuisse substantiam. Etenim vt defunctorum animas in sui corporis anima liberaret, vincula mortis solueret, peccata donaret, operatus est in inferno, & tamẽ quid obstat quo minus illam diuinam intelligas substãtiam, cùm deus ita vbique sit, vt ei dictum sit: Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Denique ad substantiam diuinam deriuandam esse intellectum, sequentibus declarauit, dicens: Inoperatum meum viderunt oculi tui, eo quod non in operis factura sit filius, sed verbum genitum potestatis æternæ, ἀκατέργαστον enim dixit, hoc est, inoperatum atque increatum verbum sine alicuius creaturæ testimonio ex patre natum, & tamen abundantius aliis ad substantiam testimoniis. Sit ista hoc loco substantia corporalis, dummodo non opus dei filium, sed inoperatam eius diuinitatem & ipse fatearis. Scio autem aliquos dicere inoperatum esse etiam incarnationis mysterium, quod non sit virilis copulæ vsu operatum, quòd partus est virginis. Si ergo plerique hoc loco nec Mariæ partum opus esse dixerunt, tu Arriane opus putas esse dei verbum? At hic tantum substantiam legimus. Nónne & alibi: Portæ effractæ sunt, montes ceciderunt, & reuelata est substantia: nunquid hic & creatura significatur? Solent enim aliqui dicere pecuniariam esse substantiam. Ergo si ad hunc sensum refers, ideo ceciderũt montes, vt pecuniarium patrimonium cerneretur. Sed si meminerimus qui mõtes ceciderunt: illi vtique de quibus dictum est, si habueritis fidem sicut granum sinapis, diceris huic monti, tollere, & iactare in mare. Montes ergo sunt altitudines se extollẽtes. Denique in Græco, regna ceciderunt, habetur. Quæ regna, nisi sathanæ, de quo dixit dominus: Quomodo stabit regnum ipsius? Ipsos ergo legimus montes, quæ regna sunt diaboli. Ideoque istis cadentibus regnis de corde fidelium, reuelatum est paternæ dei filium Christum esse substantię. Qui sunt etiam illi ipsi montes ærei, de quorum medio quatuor currus procedunt? Aduertimus altitudinem illam, & extollentem se aduersus scientiam dei, verbo domini corruisse, cùm diceret dei filius: Obmutesce, & exi immunde spiritus. De quo & in propheta dixit: Ecce ego ad te mons corrupte. Illi ergo ceciderũt montes, & reuelatum est quòd esset in Christo diuina substantia, dicentibus iis qui viderunt: Vere filius dei est. Non enim humana, sed diuina potestate dæmoniis imperabat. Hieremias quoque dicit: Super montes accipite luctum, & super semitas desertas planctum, quia defecerunt eo quod non sint homines, non acceperunt vocem substantiæ, à volatilibus

Matth.25. — Lucæ.9. — Matth.25. — Ioan.16. — Psal.138. — Ibidem. — Ibidem. — Matth.17. — Ibidem.12. — Marc.1. — Hierem.51. — Lucæ.4. — Hierem.9.

latilibus vſque ad iumenta expauerunt & perierunt. Nec A præterit etiam alibi cùm fragilitates exponeret conditionis humanæ, vt ſuſceptam à ſe infirmitatem carnis, & affectum noſtræ mentis oſtenderet, dixiſſe domino per Prophetam: [Pſalm. 88.] Memento domine quæ eſt ſubſtantia mea. Quod in natura fragilitatis humanæ dei filius loquebatur, de quo ſuprà, vt [Ibidem.] incarnationis myſteriũ reuelaret, ait: Tu verò repuliſti domine, & pro nihilo diſpuliſti Chriſtũ tuum, euertiſti teſtamentum ſerui tui, prophanaſti in terra ſanctitatem eius. In [Philip. 2.] quo vtique ſeruum dixit niſi in carne, quod non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit ſerui formam accipiens, in ſimilitudinem hominũ factus, & ſpecie inuentus vt homo? Mea ergo ſuſceptione ſeruus, ſua dominus poteſtate eſt. Quid illud quod habes: Quoniã qui [Hiere. 23.] ſtetit in ſubſtãtia domini. Et alibi: Et ſi ſtetiſſent in ſubſtantia mea, & audiſſent verba mea, & ſi docuiſſent verba mea, & ſi docuiſſent plebem meam, auertiſſem eos à nequitiis & conuentionibus ſuis? Quomodo negant dei eſſe ſubſtantiã, quomodo verbum ſubſtantiæ, quod creberrimum in ſcri- B pturis eſt, putant eſſe vitandum, cùm ipſi ex alia ſubſtantia, hoc eſt, ἑτεροούσιον dicendo filium, ſubſtantiam tamen in deo eſſe non abnuant? Non igitur verbũ, ſed vim verbi fugiunt, quia nolunt verũ eſſe dei filium. Nam licet humano verbo non poſſit diuinæ generationis ſeries cõprehendi, tamẽ iudicarunt patres fidem ſuam tali proprie contra ἑτεροούσιον ſermone ſignandã, authoritatẽ ſequuti ꝓphetæ, qui ait: Qui ſtetit in ſubſtantia dei, & vidit verbũ eius. Secũdum impietatẽ igitur ſuam poſitũ ſubſtantiæ verbũ recipiunt Arriani. Secundũ pietatẽ autem fidelium cõprobatum repudiant & refutant. Nã quid eſt aliud, cur homouſion patri nolint filium dici, niſi quia nolũt verum dei filium confiteri? ſicut author ipſorum Euſebius Nicomedienſis epiſtola ſua prodidit, dicens: Si verum, inquit, dei filium & increatum dicimus, homouſion cum patre incipimus confiteri. Hæc cùm lecta eſſet epiſtola in cõcilio Niceno, hoc verbum in tractatu fidei poſuerunt patres, quod viderunt aduerſariis eſſe formidini, vt tanquam euaginato ab ipſis gladio, ipſorum nefandæ ca- C put hæreſis amputarent. Fruſtra autem verbum iſtud propter Sabellianos declinare ſe dicunt, & in eo ſuam imperitiam produnt. Homouſion enim aliud alij, nõ ipſum eſt ſibi. Rectè ergo homouſion patri filium dicimus, quia verbo eo & perſonarum diſtinctio, & naturæ vnitas ſignificatur. An negare poſſunt ouſian lectam, cùm & panẽ ἐπιούσιον dominus dixerit: Et Moyſes ſcripſerit, ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος. Aut quid eſt ouſia, vel vnde dicta, niſi ouſia quod ſẽper maneat? Cui enim eſſe eſt ſemper, deus eſt: & ideo manens ſemper, ouſia dicitur diuina, & propterea ἐπιούσιος panis, quod ex verbi ſubſtãtia, ſubſtantiam virtutis manentis [Pſal. 103.] cordi & animæ ſubminiſtret. Scriptũ eſt enim: Et panis confirmat cor hominis. Seruemus igitur præcepta maiorũ, nec [Apoc. 5.] hæreditaria ſignacula auſi rudis temeritate violemus. Librũ ſignatum illum propheticum non ſeniores, non poteſtates, non angeli, non archãgeli aperire auſi ſunt, ſoli Chriſto explanãdi eius prærogatiua eſt ſeruata. Librum ſacerdotalem quis noſtrum deſignare audeat, ſignatum à confeſſoribus, & D multorum iam martyrio conſecratum? Quem qui deſignare coacti ſunt, poſtea tamen damnata fraude ſignarunt. Qui violare non auſi ſunt, confeſſores & martyres extiterunt. Quomodo fidem eorum poſſumus denegare, quorũ victoriam prædicamus? Nemo metuat, nemo formidet, plus confert fidelibus qui minatur. Venenatæ ſunt blanditiæ perfidorum, tunc cauendæ, cùm id quod negant, prædicare ſe ſimulant. Sic decepti ſunt & ante qui facilè crediderunt, vt ibi perfidię laqueos inciderent, vbi fidẽ eſſe credebant. Qui dicit, inquiunt, Chriſtum creaturã ſecundum cæteras creaturas, anathema ſit. Audierunt ſimplices, & crediderunt: In- [Prouerb. 14] nocens enim (ſicut ſcriptum eſt) credit omni verbo. Audierunt ergo & crediderunt, primo decepti ſono: ac velut aues intenti ad eſcam fidei, extentum ſibi laqueum non cauerũt. Ita dum fidem ſequuntur, hamum nefandæ fraudis attrecta- [Matth. 10.] uerunt. Et ideo: Eſtote, inquit, aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ: præmittitur aſtutia, vt ſit tuta ſimplicitas. Sunt enim ſerpentes euangelici, qui exuunt veterem

A vſum: vt induant nouos mores, ſicut ſcriptum eſt: Expoli- [Coloſ. 3.] antes veterẽ hominem cum actibus ſuis, & induẽtes nouum ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Diſcamus ergo depoſitis vetuſti hominis exuuiis, euangelicorũ ſerpentũ vias, vt more ſerpentium ſeruare caput, fraudem cauere nouerimus. Satis fuerat dicere: Qui dicit creaturam Chriſtum, anathema ſit. Cur bonę confeſſioni Arriana venena permiſces, vt totũ corpus contamines? Addendo enim ſecundum cæteras creaturas, non creaturam Chriſtum negas, ſed creaturam dicis eſſe. Diſſimilem creaturam enim dicis, etſi pręſtantiorem cæteris aſſeras creaturis. Denique Arrius huius impietatis magiſter dei filium creaturam dixit eſſe perfectam, ſed non ſicut cæteras creaturas. Vides igitur hæreditario patris veſtri vos vſos eſſe ſermone. Sat eſt creaturam negare, quid opus fuit addere, ſed non ſicut cæteras creaturas? Recide quod putruit, ne ſerpat contagio, venenum habet, mortem affert. Deinde dicis interdum deum Chriſtum, ſed ita dic deum, vt deum verum, vt plenitudinem ei pater- B næ diuinitatis aſſignes. Sunt enim qui dicantur dij, ſiue in [1. Cor. 8.] cœlo, ſiue in terra. Non enim perfunctoriè nũcupandus deus, ſed ita vt eandem diuinitatem prædices in filio quam pater habet, ſicut ſcriptum eſt: Sicut enim pater vitam habet [Ioan. 5.] in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitã habere in ſemetipſo. Dedit vtique quaſi filio per generationem, nõ quaſi inopi per gratiam & poteſtatem. Dedit ei iudicium facere, quia filius [Ibidem.] hominis eſt. Vide quid addidit, ne tu calumnieris ex verbo. Filiũ hominis legis, & accipientem arguis. Negas ergo deum, ſi non omnia filio quæ dei ſunt, deferuntur. Cùm enim dixerit: Omnia quæ pater habet, mea ſunt: cur tu nõ o- [Ioan. 16.] mnia quę diuinæ naturæ ſunt, etiã in filio confiteris? Nã qui dicit: Omnia quæ pater habet, mea ſunt: quid excipit quod non habet? Quid eſt quod ἐμφατικῶς quàm fideli magis ſermone cõmemores, quod mortuos reſuſcitauerit, maria pede tranſierit, infirmitates hominum curauerit? Hæc etiã ſer- uulis ſuis præſtitit. Plus iſta miror in hominibus, quòd tan- [Matth. 9.] tam dederit poteſtatem hominibus. Aliquid de Chriſto au- C dire deſidero, quod ſpeciale ſit Chriſti, quod cum iis quæ creata ſunt, nõ poſſit eſſe cõmune. Quia genitus qui vnicus eſt dei filius, quia deus verus ex deo vero, quia ad dexteram patris ſedet: vbique lego confeſſum patris & filij, ſemper ad dexteram filius ſedet. Nunquid melior filius patre? Nõ hoc dicim'. Sed charitas dei honorat, humana iniquitas derogat. Sciuit pater ferẽdas eſſe de filio quæſtiones, præbuit nobis quod ſequeremur pietatis exẽplum, ne filio derogem'. Vno tamen loco ſtantẽ ad dexteram dei Ieſum, Stephanus vidiſ- [Actor. 7.] ſe dixit. Et hoc diſce, ne quam hinc moueas quæſtionẽ. Cur enim vbique ad dexteram ſedere oſtenditur, vno legitur in loco ſtare? Sedet quaſi iudex viuorum & mortuorum, ſtat quaſi aduocatus ſuorum. Stabat ergo quaſi ſacerdos, quando patri hoſtiam boni martyris offerebat, ſtabat quaſi bono luctatori brauium tanti præſul certaminis redditurus. Accipe & tu ſpiritum dei, vt iſta diſtinguas, ſicut accepit & Stephanus, & dicas ſicut dixit & martyr: Ecce video cœlos a- [Ibidem.] pertos, & filium hominis ſtantem ad dexteram dei. Qui cœ- D los apertos habet, Ieſum ad dexteram dei cernit. Qui clauſos oculos habet mentis, Ieſum ad dexteram dei non videt. Confiteamur ergo Ieſum ad dexteram, vt cœlum & nobis aperiatur. Claudunt ſibi cœlum, qui aliter confitentur. Quod ſi qui obiiciunt quod filius ſtabat, oſtendant hoc loco quod pater ſedebat. Nam licet filium hominis ſtare dixerit, tamẽ hoc loco nec patrẽ ſedere memorauit. Vt autẽ euidentius cognoſceretur nulla eſſe ſtãtis iniuria, ſed poteſtas, filium Stephanus obſecrat, vt ſe amplius commendaret patri, dicens: Domine Ieſu, recipe ſpiritum meum. Et vt eandem patris & filij poteſtatem eſſe oſtenderet, repetiuit, dicens: Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum. Hoc dominus [Ibidem.] in paſſione propria quaſi filius hominis patri dicit. Hoc & Stephanus filium dei in ſuo martyrio deprecatur: cùm eadem gratia à patre filióque depoſcitur, eadem potentia declaratur. Aut ſi volunt Stephanũ patri dixiſſe, videant quid propria teſtificatione ſignificent. Licet nos iſta non moueant, aduertant tamen qui totum in litera cõſtituunt, & in ordine, quod filius prius rogatur. Nos autem & ſecundum eorum

rum interpretationem ostendimus vnitatem paternæ maiestatis & filij. Nã cùm & pater rogatur & filius: æqualitas precationis, operationis indicat vnitatem. Si autem illis non placet filio dictum: Domine, videmus quod etiam dominum eum negare conantur. Sed iam quia martyris tanti corona processit, studia certaminis relaxemus, ferias hodierni sermonis habeamus. Prosequamur sanctum martyrem laudibus, sicut post magna decebat certamina, vulnerib' quidem aduersarij cruentatum, sed Christi præmiis coronatum.

FINIS.

CAPITVLA LIBRI QVARTI DE FIDE.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis de fide ad Gratianum Augustum, Liber quartus.*

Quod non mirum uideatur quod humanum genus errauerit de filio dei, cùm & angeli nõ potuerint mysteriũ domini Iesu Christi cognoscere, nisi per reuelationem, ut ex hoc ostenditur quod dum domino cœlos ascendente multitudo angelorum triumphali agmine præcurrerent, Tollite portas principes uestras &c. alij stupentes dixerunt: Quis est iste rex gloriæ? Et quomodo nos cœlum ascendere poßimus. Quomodo etiam portas nostras Christo aperire debeamus. Cap. I.

Consideranti mihi Imperator Auguste, qua ratiõe sic errauerit humanum genus de dei filio, plerique'ue in diuersa sequerentur, nequaquam satis mirum videtur, quod errauit humana scientia de supernis sed quod scripturis non detulit obedientiam. Quid enim mirum si mysterium dei patris & domini Iesu Christi in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, per sapientiam mundi nõ potuerunt homines comprehendere, quod nec angeli cognoscere nisi ex reuelatione potuerunt? Quis enim potuit opinione magis quàm fide sequi dominum Iesum, nunc de cœli altissimis inferna penetrantem, nunc ab inferis ad cœlestia resurgentem, subito exinanitum vt habitaret in nobis, nec

Coloß. 2.

A vnquam imminutũ, cùm semper filius in patre & in filio pater esset? Dubitauit in eo ipse prænuncius, licet per synagogam & typũ, & dubitauit ipse ante domini faciẽ destinatus. Denique missis discipulis interrogat: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Obstupuerunt & angeli cœleste mysterium, vnde cùm resurgeret dominus, atque illum quem dudum secundum carnem angustus sepulchri locus texerat, resurgentem ab inferis, cœli alta sustinere non possent, hæserunt etiam cœlestia opinionis incerto. Veniebat enim nouis victor redimitus exuuiis, dominus in templo sancto suo, præibant angeli & archãgeli, mirantes spolium ex morte quæsitum. Et quamuis scirent nihil deo accedere †ex carne potuisse, quia infra deum omnia sunt, tamen trophæa crucis, cuius principium super humeros eius, & triumphatoris æterni manubias intuentes, quasi eum quem emiserant, cœli portæ capere nõ possent, licet nunquã eius capiant maiestatem, maiorẽ viam quærebant aliquam reuertenti, adeo nihil

Matth. 11.

† ex terrenã

Esaiæ. 9.

B exinanitus amiserat, debuit tamẽ nouo victori nouum iter parari. Sẽper enim victor & præcelsior æstimatur. Sed quia æternæ sunt iustitiæ portæ, eædẽmque noui & veteris testamenti quibus cœlum aperitur, non mutantur vtique sed eleuantur, quia non vnus homo, sed totus in omnium redemptore mundus intrabat. Translatus erat Enoch, raptus Helias. Sed non est seruus supra dominum. Nullus enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Nam & Moysen, licet corpus eius non apparuerit in terris, nusquam tamẽ in gloria cœlesti legimus, nisi posteaquam dominus resurrectionis suę pignore vincula soluit inferni, & piorum animas eleuauit. Trãslatus ergo Enoch, raptus Helias, ambo famuli, ambo cum corpore, sed non post resurrectionẽ, non cum manubiis mortis & triumpho crucis, viderant illos angeli. Et ideo dominũ omnium primũ ac solum de morte triumphantem venire cernentes, tolli portas principibus imperabant cum admiratione dicentes: Tollite portas principes

Matth. 10.

Ioan. 3.

Genes. 5.

4. Reg. 2.

C vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Erant tamen & in cœlestibus qui stuperent, qui admirarentur nouam pompam, nouam gloriam, & ideo requirebant: Quis est iste rex gloriæ? Sed quia & angeli processus habent scientiæ, & capacitatem profectus habent, habent vtique discretionem virtutis atque prudentiæ. Solus sine processu deus, quia in omni perfectione semper æternus est. Dicebant alij, illi vtique qui affuerãt resurgenti, illi qui viderant vel iã cognouerant: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Iterum multitudo angelorum triumphali agmine præcinebant: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Rursus alij stupentes dicebant: Quis est iste rex gloriæ? Vidimus eum non habentem speciem atque decorem. Si ergo ipse non est, Quis est iste rex gloriæ? Respõdetur à scientibus: Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Ergo dominus virtutum ipse est filius. Et quomodo infirmum Arriani dicunt, quem dominum virtutum sicut & patrem credimus? Quomodo Arriani discretionẽ faciunt potestatis, cùm

Psalm. 23.

Ibidem.

Esaiæ. 53.

Psalm. 23.

D dominum sabaoth patrem, dominum sabaoth filium legerimus? Nam & hoc sic positum plerique codices habẽt, quod dominus sabaoth ipse sit rex gloriæ. Sabaoth autem interpretes alicubi dominum virtutum, alicubi regem, alicubi omnipotentem interpretati sunt. Ergo quoniam qui ascendit filius est qui ascendit autem dominus est sabaoth: omnipotens vtique dei filius est. Quid igitur agemus? quomodo ascendemus ad cœlum? Sunt illic dispositæ potestates, ordinati principes, qui cœli ianuas seruant, qui ascendentem interrogant. Quis me admittet, nisi omnipotentem annunciem Christum? clausæ sunt portæ, non cuicunque aperiuntur, non cuicunque vult, nisi qui fideliter credit, ingreditur, custoditur aula imperialis. Sed esto, indignus obrepserit, latuerit principes portarum cœlestium, discubuerit in cœna domini: ingressus dominus conuiuij, videns non indutũ nuptiale fidei vestimentum, proiiciet eum in tenebras exteriores, vbi sit fletus & stridor dentium, si fidem pacẽmque non seruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus vestimentum, nec Christo propria denegemus, quem omnipotẽtem annunciant angeli, prophetæ significant, apostoli testificantur, si-

Matth. 8.

tur, ſicut iam ſupra oſtendimus. Et fortaſſe non de iſtius tan
tummodo cœli portis propheta dixerit quod præteribit:
& alios enim cœlos dei verbum penetrat, de quib' dictum
Hebr.4.
eſt: Habemus enim ſacerdotē magnum, principē ſacerdotū
qui penetrauit cœlos Ieſum filiū dei. Qui ſunt iſti cœli, niſi
Pſalm.18.
& hi de quibus dicit Propheta: Cœli enarrant gloriam dei?
Stat enim Chriſtus ad ianuam mentis tuæ. Audi tu dicentē:
Apocal.3.
Ecce ſto ad ianuam & pulſo, ſi quis mihi aperuerit, ingredi-
ar ad illum, & cœnabo cum eo & ipſe mecū. Et eccleſia do-
Cantic.5.
mino dicit: Vox fratris mei pulſat ad ianuam. Ergo ſecun-
dum ſuperius exemplum non ſolus ſtat, ſed præcedūt eum
Pſal.23.
angeli qui dicūt: Tollite portas principes veſtras. Quas por
tas? Illas vtique de quibus & alibi dicit: Aperite mihi portas
Pſal.114.
iuſtitię. Aperi ergo Chriſto portas tuas vt ingrediatur in te,
aperi portas iuſtitiæ, aperi portas pudicitię, aperi portas for
titudinis atque ſapientiæ. Crede angelis dicentibus: Et ele-
Pſal.23.
uámini portæ æternales, vt introeat in te rex gloriæ, domi-
nus ſabaoth. Porta tua vocis fidelis canora cōfeſſio eſt, por
ta tua oſtium verbi eſt, quam ſibi Apoſtolus optat aperiri,
Coloſ.4.
dicens: Vt aperiatur mihi oſtium verbi ad eloquendum my
ſteriū Chriſti. Aperiatur igitur Chriſto porta tua, nec ſolū
aperiatur ſed etiam eleuetur, ſi tamen ęternalis eſt non cadu
Pſal.23.
ca. Scriptum eſt enim: Et eleuamini portæ æternales. Eleua
Eſaiæ.6.
tum eſt ſuper limen Eſaiæ, quando Seraphim labia eius teti
git, & vidit regem dominum ſabaoth. Tuæ ergo portæ ele-
uabuntur, ſi ſempiternum, ſi omnipotentem, ſi inæſtimabi-
lem, ſi incomprehenſibilem, ſi eum qui & præterita omnia
& futura omnia nouerit, filium dei credas. Quod ſi præſini
eæ poteſtatis & ſcientiæ, ſubiectúmque opinere, non eleuas
portas æternales. Eleuētur ergo portæ tuæ, vt non Arriano
ſenſu paruulus, nō puſillus, non ſubditus, ad te Chriſtus in-
troeat, ſed intret in dei forma, intret cum patre, intret talis
Marc.16.
qualis eſt & cœlum & omnia ſupergreſſus, & mittat tibi ſpi
ritum ſanctum. Expedit tibi vt credas quod aſcendit & ſe-
det ad dexteram patris. Nam ſi eum inter creaturas & ter-
rena impia cogitatione detineas, ſi non tibi abeat, non tibi a-
Ioan.16.
ſcendat, nec paracletus ad te veniet, ſicut ipſe dixit: Nam ſi
ego non abiero, paracletus non veniet ad vos: ſi autem abie
ro, mittam illum ad vos. Quod ſi inter terrena eum requi-
ras, ſicut Maria Magdalene requirebat, caue ne & tibi dicat:
Ibidem.20.
Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meum.
Portæ enim tuę anguſtæ ſunt. capere me non queunt, eleua-
ri non queunt, intrare nō poſſum. Vade ergo ad fratres me-
os, hoc eſt, ad illas portas æternales, quæ cùm Ieſum vide-
rint, eleuantur. Aeternalis porta eſt Petrus, cui portæ inferi
non præualebunt. Aeternales portæ, Ioānes & Iacobus, vt-
pote filij tonitrui. Aeternales portæ ſunt eccleſiæ, vbi lau-
des Chriſti annunciare Propheta deſiderās, dicit: Vt annun
Pſalm.72.
ciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Grande er
go myſterium Chriſti quod ſtupuerunt & angeli. Et ideo
venerari debes & domini famulos, derogare nō debes, igno
rare non licet, propterea enim deſcendit vt credas. Si non
Ioan.15.
credis, non deſcēdit tibi, nō tibi paſſus eſt. Si non veniſſem,
inquit, & locutus fuiſſem his, peccatum non haberent. Nūc
autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Qui me o-
Ibidem.
dit & patrem meum odit. Quis igitur odit Chriſtū niſi qui
derogat? Sicut enim amoris eſt deferre, ita odij eſt deroga-
re: qui odit, quæſtiones mouet: qui amat, reuerentiā defert.

De confutatione Arrianorū ex ſolutione quæſtionum quas faciūt ex illis uerbis Apoſtoli: Omnis uiri caput Chriſtus eſt &c. Et iſtis: Qui autem plantat & qui rigat unum ſunt. *Caput 11.*

ITaque diſcutiamus eorum alias quæſtiones. Scri-
1.Cor.11.
ptum eſt, inquiūt: Omnis viri caput Chriſtus eſt,
caput autē mulieris vir, caput autem Chriſti deus.
Qua in quæſtione dicant mihi velim, vtrum con-
iungere, an diuidere hæc quatuor velint. Si enim coniunge-
re, atque ita vt dicant deum caput eſſe Chriſti, ſicut vir eſt
mulieris caput, videte quid incidant. Nam ſi hæc tanquam
ex paribus ſumpta eſt cōparatio, & hæc quatuor, id eſt mu-
lier, vir, Chriſtus, & deus, quaſi ex vnius atque eiuſdem na
turæ ſimilitudine comparantur, ergo mulier & deus vnius
incipient eſſe naturæ. Quod ſi hoc diſplicet, quod ſacrile-
gium eſt dicere, vt volunt diuidant. Itaq; ſi Chriſtum apud
deum patrem ita volūt eſſe, ſicut eſt mulier apud virum: v-
nius vtique Chriſtum & deum dicunt eſſe ſubſtantię, quo-
niam mulier & vir vnius ſunt in carne naturæ. Nam quod di
ſtat, in ſexu eſt. Cùm verò inter Chriſtum & deum patrem
ſexus non interueniat, quod vnum inter filium & patrem in
natura eſt, fatebuntur: quod diuerſum in ſexu eſt, denega-
bunt. Placétne iſta diuiſio, an mulierem, virum, & Chriſtum
vnius volunt eſſe ſubſtantiæ, & patrem ſeparant? Hæccine
igitur diuiſio placet? Si ita eſt, videte quid incidant. Aut e-
nim non ſolum Arrianos ſed etiam Fotinianos ſe neceſſe eſt
confiteantur, quòd Chriſtum hominem tantum fatentur
quem humanæ tantummodo naturæ æſtimant copulādum:
aut vel inuitos acquieſcere par eſt noſtræ ſentētiæ, per quā
id quod impiè cogitarunt, piè religioſéque defendimus, vt
ſit Chriſtus quidem ſecundum generationem diuinam dei
virtus, ſecundum aſſumptionem autem carnis, vnius cum
omnibus hominibus in carne ſubſtantiæ, ſalua tamen incar-
nationis ſuæ gloria, qui authoritatem ſuſcepit non imagi-
nem carnis. Si ergo iuxta humanam cōditionem caput Chri
ſti deus, Non enim dixit caput Chriſti pater, ſed caput Chri
ſti deus, quia diuinitas vtpote creatrix caput eſt creaturæ.
Et bene dixit, caput Chriſti deus, vt & diuinitatem Chriſti
ſignificaret & carnem, hoc eſt incarnationem in Chriſti no
mine, in deo autem vnitatē diuinitatis & magnitudinem po
teſtatis. Eouſque autem caput Chriſti deus ſecundum incar
nationem dictum eſt, vt & caput viri Chriſtus ſecūdum in-
carnationem verbi dictū ſit. Quod alibi Apoſtolus euiden-
Ephe.5.
ter expoſuit, dicēs: Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut &
Chriſtus eccleſiæ. Et in conſequentibus addidit: Qui ſe tra
didit pro ea. Secūdum incarnationem igitur caput viri Chri
ſtus, quia ſecundum incarnationem facta traditio eſt. Eſt er
go viri caput Chriſt', caput Chriſti deus, vbi ſerui, hoc eſt
hominis, non dei forma tractatur. Sed nihil præiudicat dei
filio, ſi ſecūdum carnis veritatem ſimilis ſit hominibus, qui
diuinitate cum patre vnum eſt. Non enim poteſtas hac in-
terpretatione minuitur, ſed miſericordia prædicatur. Quis
autem vnam diuinitatem patris & filij piè abneget, cùm ip-
ſe dominus cōſummaturus pręcepta diſcipulis ſuis dixerit,
Ioan.17.
vt ſint vnū ſicut & nos vnum ſumus. Pro teſtimonio enim
fidei poſitum eſt, licet ab Arrianis ad argumentum perfidiæ
deriuetur. Etenim quoniam toties lectam negare non que-
unt, vnitatem extenuare conantur, vt talis videatur diuini-
tatis vnitas inter patrem & filium, qualis eſt inter homines
vnitas deuotiōis & fidei, licet etiam inter ipſos homines v-
nitas naturæ ſit ex cōmunitate naturæ. Vnde & illud aper-
tiſſimè ſoluitur, quod ad extenuationem dominicæ vnita-
1.Corin.3.
tis obiicere conſueuerunt, quia ſcriptum eſt: Qui autem plan
tat & qui rigat vnum ſunt. Hoc Arriani ſi ſaperent non ob-
iicerent: quomodo negare conantur, quod pater & filius v-
num ſunt, cùm Paul' & Apollo & natura vnum ſint & fide?
Sed tamen per omnia vnum eſſe non poſſunt, & nequeunt
cōparari humana diuinis. Inſeparabilis ergo deus pater ver
bo, inſeparabilis virtute, inſeparabilis ſapientia per diuinæ
vnitatem ſubſtantiæ, & eſt in filio, ſicut frequēter ſcriptum
eſt. Eſt verò, non vt egentem ſignificans, nec vt vacuum im
plens, quia nō vacua dei virtus. Nec enim virtus virtute au
getur, quia non duæ virtutes ſed vna virtus. Nec diuinitas
diuinitatem accipit, quia non duæ diuinitates, ſed vna diui-
nitas. Nos autem per acceptam & inhabitātem in nobis vir-
tutem, vnum erimus in Chriſto. Communis ergo litera, ſed
diſcrepans diuina humanáque ſubſtātia. Nos vnum erimus,
pater & filius vnum ſunt. Nos ſecundum gratiam, filius ſe-
cundum ſubſtantiam. Alia autem per coniunctionem, a-
lia per naturam vnitas. Denique vide quid ante præmiſerit,
vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te. Conſi
dera ergo quòd non dixit: Tu in nobis & nos in te, ſed tu in
Ioan.17.
me, & ego in te, vt ſe à creaturis ſepararet. Et addidit: Et i-
ſti in nobis, vt etiam hic ſuam potentiam & patris à nobis
ſecerneret: vt quod nos in patre & filio ſumus, non natu-
ræ videatur eſſe, ſed gratiæ. Quod autē filius & pater vnum
ſunt, non hoc filius accepiſſe per gratiam, ſed naturaliter vt
filius poſſidere credatur.

Deſa-

De solutione obiectionis Arrianorum, sumptæ ex uerbis domini dicentis: Amen amen dico uobis, non potest filius facere à se quicquam, nisi quod uiderit patrem faciētem, cum euidenti & multiplici eorum redargutione. Cap. III.

Aliud rursus obiiciunt, asserentes vnam atque eandem potestatem filij & patris esse non posse, quia ipse dixit: Amen amen dico vobis, non potest filius facere à se quicquã, nisi quod viderit patrem facientem. Itaque nihil ex se fecisse filium dicunt, nec facere posse, nisi quod viderit facientem patrem. O præscia sapientia infidelium argumentorum, quæ subiecit quod solueret quæstionem, addendo quod sequitur. Quia quæcunque ille fecerit, eadem & filius facit similiter. Hoc nempe sequitur. Cur ergo scriptum est? Eadem facit filius, & non talia, nisi vt in filio vnitatem non imitationem paterni operis æstimares. Sed tamen vt illorum quoque argumenta discutiamus, quæro vt respondeant: Vtrũ videat filius opera patris, videt itaque an nõ? Si videt, ergo & facit: si facit, desinant omnipotentem negare, quem omnia posse facere quæ patrem facientẽ viderit confitentur. Quid est autem, viderit? Corporalium ne aliquis vsus oculorũ est? Sed si hoc de filio velint dicere, corporalis etiam in patre vsum operatiõis ostendent, vt faciẽtem videat quod ipse facturus est. Quid est autem: Non potest filius facere à se quicquam, hoc interrogemus, hoc cõsideremus. Est ergo aliquid impossibile dei virtuti atque sapientiæ? hoc est enim dei filius, qui alienam vtique non accipit fortitudinem, sed quemadmodum vita est, non alia viuificatione subnixus, sed alios viuificãs, quia ipse vita est: ita etiã sapientia est, non quasi insipiẽs accipiens sapientiam, sed qui de suo alios faciat esse sapientes. Ita etiam virtus est, non quasi per infirmitatem consecutus incrementa virtutis, sed ipse virtus qui virtutem fortibus largitur. Quomodo ergo virtus quasi cum iurisiurandi attestatione dicit: Amen amen dico vobis, quod est fideliter, fideliter dico. Fideliter ergo dicis deum, & cum sacramenti quadã repetitione cõfirmas quod nihil facere potes, nisi quod facientem patrem videris. Fecisti mũdum, Nunquid alterum mundum pater tuus fecit, quem quasi ad exemplar acceperis? Ergo necesse est fateantur impij, aut duos aut certe multos esse mũdos, quod philosophi asserunt, vt se etiam in hoc errore gentilitatis inuoluant. Aut si velint verum sequi, dicãt sine exemplari te fecisse quod feceris. Dic mihi domine, quando in mari patrem incarnatum videris ambulantem? Ego enim nescio, ego hoc de patre credere sacrilegum puto, qui te solum carnem assumpsisse cognoui. Quando videris in nuptiis patrem aquam in vina vertentẽ? Sed solum te vnigenitum filium legi ex patre natum, solum te ex spiritu sancto accepi & virgine secundum incarnationis sacramenta generatum. Ergo ista quæ memorauimus à te gesta, non fecit pater, sed sine exemplo paterni operis ad redimendam tuo sanguine salutem mundi, immaculatus ex aluo virginis processisti. Ac ne fortè incarnationis tantummodo putent sequestrandum esse mysterium, licet cùm dicant: Nõ potest filius à se facere quicquam, nihil excipiant, ita vt quidam impius dixerit, nec culicem facere potest, tam temerario ausu petulantique sermone maiestatem supernæ virtutis irridẽs. Dic domine Iesu quando terram sine te pater fecerit? Cœlum enim sine te nõ fecit, quia scriptum est: Verbo domini cœli firmati sunt. Sed nec terrã sine te fecit, quia scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Nam si aliquid sine te deo verbo pater fecit: non ergo omnia facta per verbum, & euangelista mentitur. Quod si omnia facta per verbum, & omnia per te cœperunt esse quæ non erant, vtique quæ non vidisti à patre facta, à te ipse fecisti. Nisi fortè philosophicas tibi Idæas, Platonica illa disputatione præstituunt, quas ab ipsis tamen philosophis scimus irrisas. Si autem ex te ipse fecisti, vana est assertio perfidorum, quæ authori omnium cui suppetit ex se faciẽdi magisterium, tribuit discendi profectum. Quod si per te negant cœlum esse factum vel terram, considerent impij quòd se suo furore præcipitent, cùm scriptum sit: Dij qui non fecerunt cœlum & terram pereãt. Peribit ergo ô Arriane, qui quod perierat & reperit & redemit? Sed ad proposita reuertamur: Quomodo non potest filius facere à se quicquam. Quæramus quid sit quod facere non possit. Multæ sunt impossibilitatum differẽtiæ. Est aliquid natura impossibile. Et est aliquid quod est possibile per naturam, impossibile per infirmitatẽ. Est etiam tertium quod sit possibile per corporis & animi firmitatem, impossibile per imperitiam aut impotentiam. Est etiam quod per definitionem immutabilis propositi & constantis perseuerantiam voluntatis atque amicitiæ fidem, sit impossibile mutari. Sed hæc (vt euidentius possimus aduertere) per exempla nobis disputatio dirigatur. Impossibile est vt auis sapientiæ disciplinam aliquam assequatur aut artem. Impossibile est & lapidẽ prodire quoquam. Impossibile est enim lapidem moueri, nisi motu moueatur alterius. Non potest ergo lapis per seipsum moueri & transire de loco. Non potest etiam aquila humanis imbui disciplinis. Habes vnam speciem, cùm impossibilitatis causa natura est. Impossibile est & debili facere opera robusti. Sed huic alia impossibilitatis causa est. Quod enim facere potest per naturam, per infirmitatẽ non potest. Causa igitur huic quoque impossibilitatis infirmitas. Alia ergo impossibilitatis hæc species, quoniam à faciendi possibilitate, corporis infirmitate reuocatur. Tertia quoq; impossibilitatis est causa, quia etiam si per naturam quis & firmitatem corporis facere aliquid possit, non potest tamen facere per imperitiam vel impotentiam, vt aut indoctus aut seruus. Quas igitur harum quas enumerauimus impossibilitatum causas (vt quartam interim sequestremus) filio dei existimas conuenire, nunquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? Lapis quidem est impiis in ruinam, fidelibus angularis. Sed non insensibilis supra quem sensibilium populorum fideles ædificantur affectus, non immobilis petra. Bibebant enim ex consequenti petra, petra autem erat Christus. Non ergo paternum opus per naturæ distantiã impossibile Christo. Nunquid fortè per debilitatem impossibile ei aliquid æstimamus? Sed non ille debilis qui aliorum debilitates imperiali sermone sanabat. an debilis videbatur cùm paralytico præcipiens: Tolle grabatum tuum & ambula: sanitatis iam mandabat officium, cùm adhuc ille remedium debilitatis oraret? Num debilis dominus virtutum, cùm illuminaret cæcos, inclinatos erigeret, mortuos suscitaret, votis nostris medicinæ præcurreret effectus, orans curaret, & fimbria mũdaret & tactus? Nisi fortè debilitatem illam impij putabatis, quando vulnera videbatis. Erant quidem illa corporis vulnera, sed non erat vulneris illius vlla debilitas ex quo omnium vita profluebat. Vnde & propheta dixit: Liuore eius nos sanati sum⁹. An qui in vulnere debilis non erat, erat in maiestate? Quomodo quæro, cũ dæmoniis imperaret & reis peccata dimitteret, an cùm rogaret patrem? Quo loco fortasse dicant, quomodo pater & filius vnum sunt, si filius nunc imperat, nunc precatur. Et vnum sunt, & imperat & precatur. Sed neq; cùm imperat, solus: nec cũ precatur, infirmus. Solus non est, quia quęcunq; filius facit, pater facit. Infirmus non est, quia & si in carne infirmatus est propter peccata nostra, tamẽ illud nostræ erat in eo pacis eruditio, sicut scriptum est, non suę maiestatis infirmitas. Denique vt scias quòd secundum hominem rogat, diuinitate imperat, habes in euangelio, quod Petro dixit: Rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Eidem autem supra dicenti: Tu es Christus filius dei viui, Respondit: Tu es Petrus, & super hanc Petrã ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum. Ergo cui propria authoritate regnum dabat, huius fidem firmare non poterat, quem cùm petrã dicit, firmamentum ecclesiæ indicauit? Quando igitur roget, quando imperet considera. Rogat quando passurus ostenditur, imperat quãdo filius dei creditur. Duas igitur species impossibilitatis vacare iam cernimus, quod neque insensibilis neq; infirma potest esse dei virtus. Nũquid tertium profertis in medium, quòd quasi imperitus sine magistro facere nihil possit, aut seruus sine domino? Ergo mentitus es domine Iesu, qui te & magistrum & dominum ipse dixisti, & fefellisti discipulos tuos, dicens: Vos vocatis me magistrum & dominum, & benedicitis, sum enim. Sed non falleres veritas, eos præsertim quos amicos vocasti. Tamẽ si vt imperitum

te ab

Marginal references: Ioan. 5. — Genes. 1. — Matt. 6. — Ioan. 2. — Psalm. 32. — Ioan. 1. — Hierem. 10. — 1. Petr. 2. — 1. Corin. 10. — Marc. 2. — Ibidem. 6. — Esaiæ. 53. — Ioan. 5. — Esaiæ. 53. — Lucæ 22. — Matth. 16. — Ioan. 13.

te ab artifice secernunt, viderint vt tibi, hoc est dei sapientiæ, dicant peritiam defuisse: vnitatem tamen substantiæ inter te & patrem separare nō possunt. Artificem namque ab imperito imprudentia non natura secernit. Sed non in patre artificium, neque in te insipientia. Non est enim insipiens sapientia. Ergo si neque insensibilis in filio natura, neque debilitas, neque imperitia, neque seruitus potest esse, considerent quod & per naturam & maiestatem vnum sit cum patre filius, & per operationem non discrepet à patre virtus, cum omnia quæ pater fecerit, eadem & filius faciat similiter. Neque enim similiter potest quisquā facere idem opus quod alius fecerit, nisi qui & inæqualitatē non habeat operationis, & naturæ eiusdem habeat vnitatem. Adhuc tamen requiro, quid sit quod non possit facere à se filius nisi viderit facientem patrem? Et insipienter aliqua de vilioribus exempla propono. Factus sum enim insipiens, vos me coëgistis. Nam quid insipientius quàm de maiestate dei argumenta discutere, quæ quæstiones magis præstant quàm ædificatione dei quæ est in fide? Sed argumentis argumenta respondeāt. Illis verba, nobis charitas quę in deo est de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Ergo ad infirmationem tam ineptæ propositionis, non piget etiam ridicula deriuare. Quomodo ergo videt filius patrem? Videt equus picturam quam per naturam imitari non potest. Non vtique sic videt filius. Videt paruulus viri opera maioris, sed imitari non potest. Nec vtique sic videt filius. Ergo si filius & per eiusdem cum patre arcanum commune naturæ inuisibiliter & videre & facere potest, & per plenitudinem diuinitatis quod voluerit exequi, quid superest nisi vt per vnitatem inseparabilem potestatis, nihil credamus filium facere, nisi quod viderit patrem facientem, quia per inseparabilem vnitatem nihil à se facit filius, quoniam nihil vult quod pater nolit? Quod vtique non infirmitatis sed vnitatis est. Ergo nec contumax filius, vt etiam de quarta propositione dicamus. Nihil enim consiliarius filius facit, quod cum patris non conueniat voluntate. Denique vidit pater quæ fecit filius, & probauit quod bona valde. Sic enim habes in Genesi: Et dixit deus: Fiat lux, & facta est lux, & vidit deus lucem quod bona est. Nunquid hic dixit pater: Fiat talis lux qualem ipse feci? Sed fiat lux quę ante nō fuerat. Aut filius qualem faceret interrogauit? sed fecit vt voluit, qualem pater vtique eo voluit vt probaret. Ergo nouum opus filij est. Denique si reprehenditur in filio secundum interpretationes Arrianorum, quod quæ viderit facit, qui vtique secundum scripturas quod non vidit & fecit, & dedit esse quæ non erant: quid dicūt de patre: qui quod viderat prędicauit, quasi ea quæ facienda forent non potuerit præuidere? Similiter ergo videt filius patris opus, sicut pater opus filij. Nec quasi alienum laudat, sed quasi proprium recognoscit. Quæcunque enim pater fecerit, eadem & filius facit similiter, vt idē opus patris filijque sentires. Nihil ergo facit filius nisi quod pater probet, pater laudet, pater velit, quia ex patre totus est, non vt creatura, quæ multa committit dum studio lapsúque peccati voluntatem frequēter offendit autoris. Nihil ergo filius facit nisi quod placeat patri, quia vna voluntas, vna sententia est, vna est vera charitas, vnus operationis effectus. Denique vt scias charitatis esse, quia non potest filius à se facere quicquam nisi quod viderit facientē patrem, cum præmisisset, Quæcunque enim ille fecerit, eadem & filius facit similiter, subiecit: Pater enim diligit filium. Ergo quod dixit scriptura, quia non potest, ad inseparabilis & indiuiduę charitatis retulit vnitatē. Quod si naturaliter est, vt vere est, inseparabilis charitas, inseparabilis vtique est etiam operatio naturaliter, & impossibile vt opus filij cum patria non conueniat voluntate, quando id quod filius operatur, operatur & pater, & quod pater operatur, operatur & filius, & quod loquitur filius, loquitur & pater, sicut scriptū est: Pater meus qui in me manet, ipse loquitur, & opera quæ ego facio, ipse facit. Nihil enim pater sine virtute atque sapientia sua condidit, qui omnia in sapientia fecit, sicut scriptum est: Omnia in sapientia fecisti. Nihil etiam deus verbum sine patre fecit. Non operatur sine patre. Non sine patria voluntate sacrosanctæ illi se obtulit salutaris mundi totius hostia passioni: Non sine patria voluntate mortuos suscitauit. Denique Lazarum suscitaturus leuauit oculos sursum & dixit: Pater gratias ago tibi quia audisti me, & ego sciebam quia semper me audis, sed propter turbam quæ circūstat dixi, vt credat quia tu me misisti. Vt quamuis ex persona hominis in carnis susceptione loqueretur, vnitatem tamen paternæ voluntatis & operationis exprimeret, quia pater omnia audit, omnia videt quæ vult filius. Videt ergo & pater facientem filium, audit voluntatem. Denique non rogauit, & exauditum se esse dixit. Nec æstimari potest quod non audit pater quod velit filius: & vt scias quia semper audītur à patre, non quasi seruus, nec quasi propheta sed quasi filius: Et ego inquit, sciebam quia semper me audis, sed propter turbam quæ circunstat dixi, vt credant quia tu me misisti. Propter nos igitur gratias egit. Nec eundem patrē eundemque filium esse credamus, cum idem opus patris audimus & filij. Nam vt cognosceres non quasi infirmum gratias egisse, sed quasi dei filium, semper sibi diuinam potentiam vindicare, clamauit Lazare veni foras. Imperantis vtique vox ista est, non precantis. Sed vt ad superiora redeamus, & proposita concludamus, facit quasi verbum filius voluntatem patris. Verbum hoc nostrum vtique prolatiuū est, syllabæ sunt, sonus est, & tamen à sensu nostro & mente non discrepat, & quæ interiori tenemus affectu, ea tanquam operantis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum dei quod nec prolatiuum est, nec ἐνδιάθετον dicunt, sed quod operatur & viuit & sanat. Vis scire quale verbum, audi dicentem: Viuum est enim verbum dei & validum atque operatorium & acutum, & omni gladio acutissimum, penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus artuumque & medullarum. Verbum igitur audis dei filium, & à patria voluntate & potestate secernis. Audis quod viuit, audis quod sanat, noli ergo nostro cōparare verbo. Si enim verbum nostrum quæ non obtutu viderit, non auditu audierit loquitur, & loquitur tamē cognita per quædam naturæ humanæ interna mysteria: quomodo non impius qui secundum diuinitatem in dei verbo & obtutum quendam corporeum exigit, & auditū, & putat quod non possit à se quicquam facere filius nisi quod patrem facientem viderit, cum per vnitatem vt diximus eiusdem substantiæ, idem velle atque idem nolle & idem posse, & in patre sit & in filio & in spiritu sancto? Quod si homines plerūque sensuum qualitate discreti, tamen vnius propositi intentione concordant, quid de patre nos & de filio congruit æstimare, cum id quod humana imitatur charitas, substantia diuina possideat? Ponamus tamen sicut ipsi volunt quod quasi in exemplari, quod viderit patrem facientem filius faciat. Et hoc vtique eiusdem substantiæ est, Nullus enim potest alterius imitationem operationis implere, nisi qui eiusdem naturæ habeat vnitatem.

De solutione obiectionum quibus impij hæretici inæqualitatem patris & filij probare contendunt. Caput IIII.

Imperator Auguste, quidam hoc etiam ad inęqualitatem dei patris & filij obiiciendā vsurpare consuerunt, quia dicant omnipotentem patrem esse quod generauit filium, negent autem omnipotentem filium, dicentes quòd generare non potuit. Sed vide quemadmodū sæua impietas, vt dialectica philosophorum seipsa conuincat. Hac enim quæstione, aut coæternum patri filium necesse est sua voce fateantur, aut si principiū temporis filio aliquod adscribunt, principium potentiæ necesse est tribuant etiam patri. Ita cùm omnipotentem filium negant, incipiunt (quod nefas dictu est) asserere per filium patrem omnipotentem esse cœpisse. Nam si per generationem omnipotēs pater, vtique aut coæternus patri filius est, quia si semper omnipotens pater, sempiternus & filius: aut si fuit quando non erat filius sempiternus, fuit ergo quando non erat omnipotens pater. Nam cùm volunt dicere filium aliquando cœpisse, in illud recidunt, vt & patris potentiam dicant non semper fuisse, sed ex filij generatione cœpisse. Ita dum filio dei cupiunt derogare, plus tribuunt, vt contra fas omne authorem paternæ potentiæ declarare videatur, cùm filius dicat: Omnia quæ pater habet mea sunt, hoc est, non

quæ

quæ patri ipse tradiderit, sed quæ à patre iure generationis A acceperit. Et ideo filiũ esse sempiternã didicimus virtuté. Si ergo sempiterna eius virtus atq; diuinitas, vtiq; & potentia eius sempiterna. Filio igitur qui derogat, patri derogat, pietatem offendit, violat charitatem. Nos honorificemus filium in quo pater complacet. Placet enim patri vt laudetur filius in quo ipse complacuit. Respondeamus tamen intentioni eorum, ne epilogo quodam inuidiam quæstionis declinasse videamur. Generauit, inquiunt, pater, non generauit filius. Quod hic argumétum est inæqualitatis? Generatio enim paternę proprietatis est, non potentiæ, & pietas æquat, nõ separat. Denique in ipso vsu nostrę infirmitatis frequẽter euenire cognoscimus vt & infirmi filios habeant, & non habeant fortiores: habeãt serui, & nõ habeant domini: habeant inopes, non habeant qui potẽtes sunt. Sed dicũt & hoc infirmitatis esse, quod homines volũt filios habere nec possunt: quamuis humana non sint conferenda diuinis, tamen intelligant inter ipsos quoque homines non potentiæ B esse, sed paternæ proprietatis habere filios vel non habere. Nec in potestate nostræ volũtatis esse generare, sed in corporis qualitate. Nam si esset potentiæ, vtiq; potentior multos haberet, ergo non est potentia habere filios vel non habere. Nũquid naturæ est? Si naturæ infirmitatem putatis, & ad humana confertis exempla, eadem patris est natura quæ filij est: itaque aut verum filium dicitis, & patri in filio derogatis per vnitatem eiusdem naturæ. Sicut enim pater natura deus, ita & filius. Deos autem ait Apostolus nõ natura deos esse, sed dici. Aut si negatis esse verum filium, hoc est eiusdem naturæ: non est ergo generatus, si non est generatus filius, non generauit pater. Colligitur itaque iuxta sentẽtiam vestrã, vt non sit omnipotẽs deus pater, quia generare non potuit, si non generauit filiũ sed creauit. Sed quia omnipotens pater cùm iuxta sentẽtiam vestram solus generator omnipotens sit, generauit vtique filium non creauit. Verum ipsi magis quàm vobis credẽdum est. Ille ait: Genui, & frequenter ait, generationis suæ testis. Non est ergo naturæ, C non est potentiæ in Christo aliqua quod non generauit infirmitas, quia generatio (sicut sæpe iã diximus) non ad sublimitatem potentiæ, sed ad proprietatem refertur naturæ. Nam si ideo omnipotens pater quia filium habet, omnipotentior ergo esse potuit si plures haberet. An verò potẽtia eius in vna generatione deficit? At ego ostendam & Christum habere filios, quos quotidie generat, sed ea generatione vel potius regeneratione, quæ potestatis est, non naturæ. Adoptio enim potestatis est, generatio proprietatis. Quod ipsa scriptura nos docuit. Dicit enim Ioannes: Quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Didicimus itaque potestatis esse quod nos filios dei fecit, proprietatis autem generationem esse oracula diuina declarãt. Dicit enim sapientia dei: Ex ore altissimi prodiui, hoc est, non coacta sed libera, non potestati obnoxia, sed nata generationis arcano, priuilegio dominationis & iure potestatis. Denique de eadem D sapientia, hoc est de domino Iesu, alibi pater dicit: Ex vtero ante luciferum genui te. quod vtique ideo dixit, non vt corporalem aluum declararet, sed vt proprietatem veræ generationis ostẽderet. Nam si ad corporalia referas, ergo omnipotens pater cum dolore & cõceptione generauit. Sed absit, vt deũ ex infirmitate corporis metiamur. Est quidam vterus paternæ arcanum substantiæ, interiúsque secretum, quod non angeli, non archãgeli, non potestates, non dominationes, non aliqua creaturarum potuit penetrare natura. Cum patre enim semper & in patre semper est filius. Cum patre per distinctionem indissociabilẽ trinitãtis æternæ. In patre per diuinam vnitatem naturæ. Quis igitur hic arbiter diuinitatis, qui discutiat patrem ac filium, ille quare generauerit, iste cur non genuerit? Seruulum suum aut ancillam, cur non genuerit nemo condemnat, isti condẽnant, cur non generauerit Christus. Cõdemnant enim sua opinione cùm derogant. Nec coniugibus inter se cur non generauerint, aut charitas minuitur, aut meritum derogatur: isti quia non

Math.17. Galat.4. Ioan.1. Eccl.24. Psal.109.

generauit, Christi minuũt potestatem. Cur, inquiunt, filius pater non est? Quia & pater filius non est. Cur non iste generauit? Quia nec ille generatus est. Nec ideo minus habet filius quia pater non est, nec pater minus habet, quia filius non est. Dixit enim filius: Omnia quæ pater habet mea sunt. Adeo generatio in paterna proprietate, non in iure est potestatis. Est quædam indistincta distincte incomprehensibilis & inenarrabilis substantia trinitatis. Distinctionem etenim accepimus patris & filij & spiritus sancti, non confusionem: distinctioné nõ separationẽ: distinctionem non pluralitatem. Diuino itaque admirandóque mysterio, manentem semper accepimus patrem, semper filium, semper spiritum sanctum. Non duos patres, non duos filios, non duos spiritus. Vnus enim deus pater, ex quo omnia & nos in ipsum. Et vnus dominus Iesus per quem omnia & nos per ipsum. Vnus natus ex patre dominus Iesus, & ideo vnigenitus. Vnus & spiritus sanctus, vt idem Apostolus dixit: Sic accepimus, sic legimus, sic tenemus, distinctionem scimus, secreta nescimus, causas non discutimus, sacramenta seruamus. Facinus indignum, vt qui generationis suę facultatem non habent, diuinę generationis examen sibi arrogent, vindicent potestatem. Negẽt ergo æqualem patri filium, quod non generauit filius. Negẽt ęqualem patri filium, quod patrem habet. Hoc si de hominibus dicerent, quorum aliqui volunt filios habere nec possunt, iniuriam putaremus si inter duos honore pares, habenti filios, qui non habet negaretur æqualis. Et ideo hoc, inquam, graue & de ipsis hominibus videtur, vt quis minor putetur quòd patrem habet. Nisi fortè tanquam constitutum in familia, putẽt Christum dolere quod emancipatus à patre non sit, & administrandi patrimonij non habet facultatem. Sed non Christus in sacris qui sacra vniuersa distinxit. Quomodo volunt tamen respondeant, vera ne generatio sit, & verus filius ex deo patre natus, hoc est, ex substantia patris? An ex alia natus substãtia? Si enim dicunt ex patre, hoc est ex dei substãtia, conuenit quod ex substantia patris filium dicant. Ergo quia vnius substantiæ, vnius vtique potentiæ. Si verò ex alia substantia filius est, quomodo omnipotens pater est, & omnipotens filius non est? Quid enim præstantius si ex alia substãtia filium deus fecit, cùm vtique & filius ex alia nos substantia filios dei fecerit? Ergo aut vnius substantiæ filius cũ patre aut vnius potẽtiæ. Friget igitur eorum quæstio quod de Christo iudicare non possunt, imò quod vincit ille cùm iudicatur. Digni tamen sunt isti iudicio suo, qui hanc obiiciunt quęstionem. Si enim ideo æqualis patri filius non est, quia non generauit filium, & isti vtique fateantur si non habent filios, qui serũt huiusmodi quæstiones, suos sibi etiam seruulos præferendos, eo quod habentibus filios æquales esse non possunt. Si autem habent filios, non putẽt sibi merito, sed filiorum iure deferri. non consistit igitur hæc quęstio, quod æqualis filius patri ideo esse non possit, quod pater generauit filium, filius nullum ex seipso generauerit. Nam & fons fluuium generat, & fluuius fontem ex seipso non generat. Et lux splendorem generat, non splendor lucem, & vna natura est splendoris & lucis. Vnde cùm inæqualitatem ex generationis obiectu probare nõ potuerint, intelligant etiam illam diuulgatam suæ calumniã quæstionis explosam. Solẽt enim opponere, quomodo æqualis potest esse filius patri? Nam si filius est, antequam generaretur nõ erat: aut si erat, cur natus est? Et Arrianos se negare consueuerunt, qui proponunt Arrij quæstiones. Itaque exigunt à nobis responsionem, vt si dixerimus, quòd antequam generaretur erat, astute referant, Ergo antequam generaretur creatus est, & non differt à cæteris creaturis, quia prius cœpit creatura esse quàm filius. Et adiiciunt, cur qui erat natus est? An quod imperfectus erat, vt postea perfectior fieret? Si autem responderimus quod non erat, obiiciunt statim: ei ergo generatio contulit vt esset qui non erat antequam nasceretur, vt hinc colligant: Erat ergo quando non erat filius. Sed quia hoc proponunt & obscuritate volunt inuoluere veritatem, dicant ipsi, verum temporaliter generet pater, an intemporaliter? Si enim temporaliter dixerint, quod filio obiiciunt, patri adscribent, vt videatur pater cœ-

Ioan.16. 1.Cor.8.

ter cœpisse esse quod non erat. Si intemporaliter, quid superest nisi vt ipsi soluant quam proposuerint quæstionem, vt cum generationem patris abnuant temporalem, generationem quoque filij temporalem non esse fateantur? Si ergo non est generatio eius ex tempore, æstimari datur quod nihil præcesserit ante filium qui non sit ex tempore. Si enim aliquid ante filium, iam non sunt in ipso creata omnia quæ vel in cœlo sunt vel in terris. Et Apostolus redarguitur qui hoc in epistola sua scripsit. Quod si nihil ante generationẽ, non aduerto cur posterior asseratur quem nemo præcessit. Connectenda est alia eorum plena impietatis obiectio, quæ latentem habeat dolum, quo sensus facilium mentesque pręstringant. Interrogant enim vtrum omne quod finem habet aliquando cœperit? Et si acceperint eiusmodi responsionẽ, quia quod finẽ habet, cœpit aliquando, referũt vtrum pater desierit generare filiũ? Quod cum tenuerint, nostro aspirãte consensu, contexũt, cœpit ergo generatio. Id si nõ abnuas, consequi videtur, vt si cœpit generatio, videatur in eo cœpta qui natus est, vt natus esse dicatur, qui ante nõ fuerit, vnde definiant, aliquando ergo filius non fuit. Adiiciunt alias ineptias loquacitatis suæ dicẽtes: Si verbum patris filius est, & ideo genitus dicitur quia verbũ est: quod autem verbum est, opus non est: multifariam locutus est pater, multos ergo generauit filios, si non operatus est sed locutus est verbum. Amentes homines quasi non intelligant quid intersit inter prolatiuum sermonem & in æternum permanens dei verbum ex patre natum, natum vtique nõ prolatum, in quo nõ composita syllaba, sed plenitudo diuinitatis æternæ est, & vita sine fine. Subtexunt aliam impietatem, proponentes vtrum volens an inuitus generauerit pater: vt si dixerimus volentem, antiquiorem generatione volũtatem videamur fateri, & referant quod non sit filius coæternus patri, quem aliquid antecessit, aut quòd & ipse sit creatura, quia scriptũ est: Omnia quæ voluit fecit. Cum hoc ipsum non de patre & filio, sed de his quas filius fecit dictum sit creaturis: Sin autem inuitum patrem generasse responderimus, inualidum patrẽ dixisse videamur. Sed nihil in sempiterna generatione præcedit, nec velle nec nolle: ergo nec inuitum dixerim, nec volentem: quia generatio non in voluntatis possibilitate est, sed in iure quodam & proprietate paterni videtur esse secreti. Nam sicut bonus pater non aut ex voluntate est, aut necessitate, sed per naturam, ita non generat ex voluntate aut necessitate pater. Esto tamen, sit generatio in voluntate generantis, quando hanc voluntatem fuisse dicunt? Si in principio, vtique si sempiterna voluntas, sempiternus & filius. Si cœpit voluntas, displicuit igitur sibi quod erat deus pater, vt mutaret statum. Displicuit ergo sibi sine filio, placere cœpit in filio. Iam illa consequentia vt dicamus: Si studium generandi nostro more assumpsit, ergo & cætera quæ generationem præcedere solent nostro more assumpsit, nostro autem vsu generationis votum est non voluntas. Produnt igitur impietatem suam qui volunt generationem cœpisse Christi, vt videatur nõ generatio illa verbi manentis, sed prolatio fluentis esse sermonis: Deinde multos inducendo filios, negent in Christo diuinæ proprietatem naturæ, vt nec vnigenitus nec primogenitus æstimetur: postremo vt si principium esse credatur accepisse, etiam finem videatur habiturus. Sed neque principium assumpsit aliquando dei filius qui erat in principio, neq; finem qui est principiũ vniuersitatis & finis. Nam cum sit principium, quomodo quod habebat accepit? aut quomodo sui finem habebit, cum omnium ipse sit finis, vt in illo fine, sine fine maneamus? Dei enim generatio cum temporalis non sit, nec ante se nec in se tempus inuenit. Frigida igitur eorũ & vana quæstio in creaturis ipsis non habet locum. Ipsa etenim quę tẽporalia sunt, discretionem in quibusdam habere temporis non videntur. Lux nempe splendorem generat, nec comprehendi potest quod splendor luce posterior sit, aut lux splendore antiquior, quia vbi lumen & splendor est, & vbi splendor & lumen est. Itaque nec sine splendore lumen, nec splendor potest esse sine lumine, quia & in splendore lumen, & splendor in lumine est. Vnde & Apostolus splendorem paternæ gloriæ filium dicit, quia splendor paternæ lucis est filius: coæternus, propter virtutis æternitatem: inseparabilis, propter claritudinis vnitatem. Ergo si temporalia hæc & aeria hæc comprehendere & separare non possumus quæ videmus, deum quem non videmus, qui super omnem est creaturam, in ipso suæ generationis arcano possumus comprehendere, possumus eum à filio tempore separare, cum omne tempus opus filij sit? Desinant ergo dicere: & antequàm generaretur non erat. Ante enim temporis est, generatio ante tempora, & ideo quod posterius est, prius non est, nec opus ante autorem potest esse, cum opera ipsa principium de operatore suo sumant. Nam quomodo ante operatorẽ suum vsus operis æstimatur, cum omne tempus opus sit ei, omne opus de operatore suo vt esset, acceperit? Experiri igitur adhuc istos volo qui sibi videntur astuti, vt de nostris respondeant qui calumniantur diuinis, longéque refugiunt ab inscrutabili supernæ generationis exemplo: quæstionem suam humanæ astruant generationis exemplo. De filio dei dicunt quod antequam generaretur non erat, hoc est de dei sapientia, de virtute dei, de dei verbo, cuius generatio nihil ante se nouit: quia si aliquando, vt volunt, non fuit (quod nefas dictu est) non fuit ergo in deo perfectionis aliquando plenitudo diuinæ, si postea processum generationis accepit. Tamen vt sciant quàm vana sit & solubilis eorum quæstio, licet nihil in eo humanis diuinisúe commune, tamen docebo homines antequã nascerentur, fuisse. Aut negent Iacob sanctũ fuisse priusquam nasceretur, qui fratrem supplantauit in materni adhuc vteri positus arcano. Negent Hieremiam antequã nasceretur sanctũ fuisse, cui dicitur: Priusquã te formarẽ in vtero matris tuæ noui te, & priusquam exires de vulua sanctificaui te, & prophetã in gentibus posui te. Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui sanctificatus est antequam natus, & antequàm formaretur est cognitus? Quid etiã de Ioanne loquar, de quo mater religiosa testatur, quod intra materna situs adhuc viscera, præsentiam domini spiritu cognouit, exultatione signauit, sicut scriptum meminimus matre dicente: Ecce enim vt facta est in auribus meis vox salutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Erat igitur qui prophetabat, an non erat? At certe erat. Erat enim qui venerabatur autorem, erat qui loquebatur in matre. Denique Helizabet filij spiritu replebatur, Maria filij spiritu sanctificabatur. sic enim habes, quod exultauit infans in vtero eius, & repleta est spiritu sancto. Vide singulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Helizabet audiuit, Sed Iohannes prior domini gratiam sensit, pulchre sibi conueniunt, oracula oraculis, fœmina mulieri, & pignus pignori. Istæ gratiã loquuntur, illi intus operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicique miraculo licet honore diuerso, prophetant matres spiritu paruulorum. Quis igitur autor huius miraculi, nónne dei filius qui fecit esse non natos? De rebus humanis quæstio nostra non potest conuenire: potest ne de diuinis conuenire secretis? Quid est antequàm generaretur non erat? Nunquid pater aliqua tempora conceptionis accepit, vt filium tempora præuenirent? Aut fœmineæ more naturæ generationis suæ molitus est partum, vt molitio ipsa filio esset antiquior. Quid est hoc? cur diuina secreta discutimus? Proprietatem legi, diuinæ generationis, non qualitatem? Facinus indignum, vt ex se quidam cœlestia metiãtur, qui tanquam vnum de spadonibus putant Christum non nasci potuisse, sed fieri. Aut tanquam vnum de spadonibus patrem, qui filium quem generare non potuerit adoptauerit.

Psal. 113. — Hebr. 1. — Genes. 25. — Hieren. 1. — Luc. 1.

De solutione quæstionis quam plerique faciunt, ex eo quod scriptum est: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, & qui manducat me, & ipse uiuit propter me. Caput. V.

PLerique etiam hinc faciunt quæstionem, quia scriptum est: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, ipse viuit propter me, dicentes: Quomodo æqualis est patri filius qui dixit, quod propter patrem viuit? Qui hoc proponunt, primum respondeant cuiusmodi vita sit filij, vtrum ea quam pater largitus sit non habenti? Sed quomodo vitam aliquãdo potuit non habere, cum ipse sit vita, sicut ait: Ego sum

Ioan. 6. — Ioan. 14.

sum via veritas & vita? Vita vtique sempiterna, sicut virtus est sempiterna. Aliquando ergo (vt sic loquar) si vitam non habuit, considerate quid lectum sit hodie de domino Iesu, quod mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus siue dormiamus, simul cũ illo viuamus. Cuius mors, vita est: huius diuinitas vita non est: cùm diuinitas vita sit sempiterna? An verò vita eius in patris est potestate? Sed ne corporis quidem sui vitam in alterius fuisse potestate memorauit, sicut scriptum est: Ego pono animam meam, vt iterũ sumam illam: Nemo tollit illam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & iterum potestatem habeo sumendi eam. hoc mandatum accepi à patre meo. Eius ergo vita secundum diuinitatem in alterius potestate iudicatur, cuius vita secundum corpus alienæ non erat subdita potestati? Aliena enim potestas erit, si non erat vnitas potestatis. Sed sicut potestatis suæ esse significat ponere animam & liberæ voluntatis: ita etiam quod secundum mandatum deposuit patris, suæ ac paternæ voluntatis significat vnitatem. Ergo si vitam filius neque aliquo accepit ex tempore, neque alienæ habet potestati subditam, videamus qua ratione dixerit: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem. Exponamus vt possumus, imò ipse potius exponat. Considera igitur quid ante præmiserit. Ait enim: Amen amen dico vobis. ante instruit quemadmodum audire debeas. Vere, inquit, vere dico vobis. Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis. Secũdum filium hominis se dicere ante præmisit: & tu quod secũdum filium hominis de carne est loquutus & sanguine, ad diuinitatem putas esse referẽdum? Denique addidit: Caro enim mea vera est esca, & sanguis meus est potus. Carnem audis, sanguinem audis, Mortis dominicæ sacramenta cognoscis, & diuinitati calumniaris? Audi dicentem ipsum: Quia spiritus carnem & ossa non habet. Nos autem quotienscunque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurãtur & sanguinem, mortem domini annunciamus. Ergo postea quam se loqui secundum hominis filium declarauit, & carnem sæpe repetiuit, & sanguinem: subdidit postea: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem. Et qui manducat me, & ipse viuit propter me. Quomodo igitur hoc accipiendum putatur. potest enim duplex videri comparatio. Prima ita: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem. Secunda: Sicut misit me viuus pater, & ego viuo propter patrem: ita & qui manducat me, ipse viuit propter me. Si primam eligunt, hoc significat quòd sicut missus sum à patre & descendi à patre, ita viuo propter patrem. Quasi quis autem missus est atque descendit, nisi quasi filius hominis, sicut ipse supra sapientia dixit: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit filius hominis. Ergo si quasi filius hominis missus est atque descendit: Ita quasi filius hominis viuit propter patrem. Denique & qui manducat quasi filium hominis, & ipse viuit propter filium hominis. Actum ergo incarnationis suæ aduentui comparauit. Quod si secunda cõplacuit, nónne & æqualitatem filij cum patre, & similitudinem eius cum homine manifesta distinctione colligimus? Nam quid est: sicut ipse viuit propter patrem, & nos viuimus propter ipsum: nisi quod sic viuificat filius hominis, sicut pater in filio carnem viuificauit humanam? Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, vt ipse dominus supra dixit. Aequalitas ergo filij ad patrem, per vnitatem quoque viuificationis astruitur, quando sic viuificat filius vt pater. Agnosce ergo eius vitam & potentiam sempiternam. Similitudo etiam nostra ad filium, & quædam secundum carnem vnitas declaratur: quoniam quemadmodum filius à patre, sicut homo est viuificatus in carne. Sic enim scriptum est: quod deus Iesum Christum à mortuis suscitauit: ita etiam nos quasi homines viuificamur à dei filio. Secundum hanc ergo expositionem non solum ad conditionẽ humanam deriuatur gratia largitatis, sed etiam diuinitatis æternitas prædicatur. Diuinitatis quòd ipsa viuificat, humanæ autẽ cõditionis quòd viuificata est & in Christo. Quod si quis vtrunque ad Christi refert diuinitatem, ergo filius dei hominibus comparatur, vt ita filius propter patrem viuat, sicut nos propter filium dei viuimus. Sed filius dei vitam largitur æternam, nos autem largiri nequimus, ergo nostri comparatione nec ille largitur. Habeant igitur Arriani fidei suæ præmium, ne vitam æternam adipiscantur à filio. Libet iam vlterius progredi. Nam si illis placet hunc locum ad diuinæ perpetuitatem referre substantiæ, accipiant etiam tertiam expositionem. Nónne euidẽter videtur dicere: Quod sicut viuus pater est, ita viuit & filius. Quod vtique quis non aduertat ad vnitatem vitæ, quod eadem patris & filij vita sit, esse referẽdum. Sicut enim pater vitam habet in semetipso, sic dedit filio vitam habere in semetipso. Dedit per vnitatem, dedit non vt auferat, sed vt clarificetur in filio: Dedit vt complaceat: Dedit nõ vt pater custodiret, sed vt filius possideret. Sed obiiciendum putant quòd dixit: Ego viuo propter patrem. Vtique si ad diuinitatem referunt: propter patrem viuit filius, quod ex patre filius est: propter patrem, quod vnius substantiæ cum patre: propter patrem, quod eructuatum est verbum ex patris corde, quod à patre processit, quod ex paterno generatus est vtero, quod fons pater filij est, quod radix pater filij est. Sed dicunt fortasse: Si vnitatem putas patris ac filij vitæ esse, cùm filius dixerit: Et ego viuo propter patrem. Nunquid vnitas est filij vitæ atque hominum, cùm dixerit filius: Qui manducat me & ipse viuit propter me? Imò planè, sicut vnitatem fateor esse vitæ cœlestis in patre & filio per diuinæ vnitatem substantiæ, ita vel diuinæ naturæ vel dominicæ incarnationis excepto priuilegio, societatem nobiscum vitæ spiritalis in filio esse profiteor per humanæ vnitatem naturæ. Qualis enim cœlestis, tales & cœlestes. Denique sicut in illo sedemus ad dexteram patris, non quòd cum ipso sedemus, sed quod sedemus in Christi corpore, de quo postea dicemus plenius: sicut, inquam, sedemus in Christo per corporis vnitatem, ita & in Christo viuimus per corporis vnitatem. Non solum autem non vereor quod scriptum est: Et ego viuo propter patrem, sed etiam, si per patrem dixisset, non vererer.

De solutione obiectionis quam Arriani sumunt ex hoc quod dominus dixit: Hæc infirmitas non est ad mortem.

Caput VI.

Solent enim etiam illud obiicere quod dixit: Hęc infirmitas non est ad mortem, sed pro claritate dei, vt clarificetur filius eius per ipsum. Non solum enim per patrẽ, & à patre filius clarificatur, quod scriptum est. Clarifica me pater. Et alibi: Nunc clarificatus est filius hominis, & deus clarificatus est in eo, & deus clarificauit eum: sed etiã per filium, & à filio clarificatur pater, quia veritas dixit: Ego te clarificaui super terram. Sicut ergo clarificatur per patrẽ, ita etiam propter patrem viuit. Vnde & quidam δόξαν opinionem magis putauerunt esse, quàm gloriam: & ideo sic interpretati sunt: Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi, & nunc clarifica me pater, hoc est, δόξασόν με. vt sit hic sensus: opinionem de te hominibus huiusmodi infudi, vt cognoscant te deum verum: & tu hanc de me confirma illis opinionem, vt credant me tuum filium & deum verum. Iam illud ridiculum est, quod quidam ex illo apostolico, discretionem inter patrem & filium faciunt potestatis, quod scriptum est: Nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia & nos in ipsum, & vnus dominus Iesus per quem omnia & nos per ipsum. Aiunt enim non mediocrem diuinæ maiestatis esse distãtiam, quod dictum est: ex illo omnia, & per hunc omnia. Nihil autẽ expressius quàm quod hoc loco omnipotens filius euidenti ratione signatur. Nam vt ex illo omnia, ita per hunc omnia. Inter omnia pater non est, cui dictum est: Quoniam vniuersa seruiunt tibi. Inter omnia filius non est, quia omnia per ipsum facta sunt, & omnia in ipso constant: & ipse est super omnes cœlos. Non ergo inter omnia filius, sed super omnia qui secundum carnem quidem est ex familia Iudæorum, idem tamen super omnia deus benedictus in secula, cuius est nomen super omne nomen. Et de quo dicitur: Omnia subiecisti

[Marginal notes: 1.Thessa.5. — Ioan.10. — Ibidem.8. — Ibidem.6 — Ioan.5. — Rom.8. — Ioan.5. — 1.Corin.15. — Ioan.6. — Ibidem 11. — Ioan.17. — Ibidem.13. — 1.Cor.8. — Psal.118. — Ioan.1. — Philip.2. — Psalm.8.]

Hebr. 2.

cit sub pedibus eius. Subiiciendo autem omnia nihil reliquit ei non subiectum, sicut Apostolus dixit. Quod si hoc etiam secundum incarnationis locutus est sacramentum, quemadmodum possumus de supernę generationis incomparabili maiestate dubitare? Nihil igitur potestatis inter patrem & filium certum est interesse. Denique eousque nihil interest potestatis, vt idem Apostolus ex eo dixerit esse omnia, per quem omnia sicut habes: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Si igitur pater sicut putant tantummodo signatur, non potest idem omnipotens esse, quia ex ipso omnia, & omnipotens non esse, quia per ipsum omnia. Aut igitur inualidum nec omnipotentem patrem sua assertione memorabunt, aut certè omnipotentem etiam filium vel inuiti voce propria fatebuntur. Eligant tamen vtrum hic patrem declaratum putent. Si patrem, ergo & per ipsum omnia. Si filium, ergo & ex ipso omnia. Si autem & per patrem omnia, nihil vtique filio derogandum. Et si ex filio omnia, similiter & filio deferendum. Ac ne insidiari nos vnius arbitrētur obreptione versiculi, totum caput recēseamus. O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ & sciētiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius ei fuit? aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula. De quo igitur dictum putant, de patre an filio? Si de patre, sed non est sapientia dei pater, quia sapientia dei filius est. Quid est autem quod non possit sapientia, de qua scriptum est: Cùm sit vna omnipotens & permanēs, in se omnia innouat? Non ergo accedētem legimus sed permanentem. Habes ergo iuxta Salomonem, omnipotentem & permanentem sapientiam. Habes etiam bonam, quia scriptum est: Sapientiam autem non vincit malitia. Sed ad propositum reuertamur. Quàm inscrutabilia sunt, inquit, iudicia eius. Si igitur omne iudicium pater dedit filio, filium videtur declarare qui iudicat. Denique vt scias quod non de patre, sed de filio dicit, addidit: Quis prior, inquit, dedit illi? Dedit enim pater filio, sed dedit iure generationis, non munere largitatis. Et ideo quod negari non potest, à patre accepisse filium, secundum quod scriptum est: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Dicēdo tamen, quis prior dedit illi, nō accepisse per naturā à patre filium denegauit, sed priorem non posse dici inter patrem & filium, declarauit: quia & si pater dedit filio, non tamē quasi posteriori dedit: quia increata & inæstimabilis trinitas, quæ vnius est æternitatis & gloriæ, nec tempus, nec gradum vel posterioris recepit vel prioris. Quòd si Græcos magis codices sequendos putamus, quia habent [illegible]: vides quoniam cui nihil addi potest, non dispar à pleno est. Ergo si filio magis conuenit, hoc totum apostolicum caput, videmus & de filio esse credendum, quia ex ipso omnia, sicut scriptū est: Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Esto tamen de patre dictum putēt. Itaque meminerimus quod sicut ex ipso legimus omnia, ita etiam per ipsum omnia, in vniuersitatem quippe totius creaturæ patris & filij profutura authoritas. Ac licet superius omnipotētem filiū paterno probauerimus exemplo, tamen quia illis derogare studium est, considerent quod & patri derogent. Si enim infirmus filius, quia per ipsum omnia, nūquid infirmus & pater, quia & per patrem omnia? Sed vt agnoscant nullam discretionem inter hæc esse, verum demōstrabo, eiusdem esse, ex quo aliquid, & per quem aliquid, & ostendam vtrumque de patre lectum. Sic enim habemus: Fidelis deus per quem vocati estis in communionem filij eius. Quid Apostolus dixerit, considerent. Per patrem vocamur, & nihil est quæstionis. Per filium creamur, & hoc vilius æstimabimus. Pater in communionem filij vocauit, & religiose hoc sicut debemus accipimus: filius omnia creauit, & putant non liberæ fuisse voluntatis arbitrium, sed coactæ atque seruilis operationis obsequium. Vt autem agnoscas plenius nihil distare inter patris & filij potestatem, cùm per patrem in cōmunionem filij eius vocemur, ex filio est ipsa communio, sicut scriptum est: Quoniā de plenitudine eius nos omnes accepimus, licet secundum Græcum euangelium, ex plenitudine eius & intelligere debeamus. Ecce & per patrem communio, & ex filio communio, sed non discrepans, sed vna communio. Sicut idem Ioānes in epistola sua dixit: Et communicatio sit cum patre & cum filio eius Iesu Christo. Accipite etiā quod non solum ex patre & filio, sed etiam ex spiritu sancto vnam nobis communionem scriptura memorauit. Gratia, inquit, domini nostri Iesu Christi & charitas dei, & cōmunicatio sancti spiritus cum omnib' vobis. Quæro autem in quo minor videatur is per quē omnia, quàm is, ex quo omnia? an quod operator asseritur? Sed operatur & pater, quia verus est qui dixit: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Sicut igitur pater operatur, operatur & filius. Non ergo operator infirmus aut vilis est, quoniā operatur & pater, & ideo quod commune est filio cum patre, vel propter patrem inferiore loco accipi non oportet, ne patri potius in filio ab hæreticis derogetur. Nec mediocre illud quod alibi etiam idem sanctus Ioānes ad refellendas Arrianæ perfidiæ quæstiones ait: Scitis quoniam iustus est, scitote quoniam qui facit iustitiam ex ipso natus est. Iustus autem quis nisi dominus qui iustitias dilexit? aut quem sicut superiora indicant repromissorem vitæ æternæ habemus, si filium non habemus? Si igitur filius dei vitam nobis promisit æternā, & ipse iustus est, & ex ipso vtiq; nati sumus: Aut si ex filio nos per gratiam natos negat, nec iustum filium confitentur. Credas igitur necesse est etiam ex dei filio omnia, quia omnium sicut deus pater, ita & filius & author est & creator. Videmus ergo inanem esse hanc quæstionem, cùm & de filio credi conueniat, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Diximus quomodo ex ipso, quomodo etiam per ipsum. In ipso autem omnia esse quis dubitet, cùm alibi scriptum sit: Quoniam in ipso condita sunt omnia in cœlis, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Habes ergo ex ipso gratiam, ipsum operatorem, in ipso omnium firmamentum.

Rom. 11. — Ibidem. — Sap. 7. — Rom. 11. — Ibidem. — Matth. 11. — 1. Cor. 1. — 1. Cor. 13. — Ioan. 5. — 1. Ioan. 3. — Psal. 10. — Rom. 11. — Colos. 1.

Sic habet locus apud Esaiā ca. 40. & itē apud Paulū. Ambrosius tamē legisse videtur [illegible] siue [illegible], cū dicit, cui nihil addi potest. Et eandem lectionem indicabit qua [illegible] vestigia Græcorū elemētorum [illegible] qd nobis tradidit æditio Aldina, nec tenet cū eo qd vertit Hieronym', nec cū eo quod [illegible] Latinæ.

De dissolutione obiectionis quam ex hoc faciunt quod à domino dictum legitur, Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Cap. VII.

ILlud quoque ad separandam patris & filij diuinitatem obiicere consueuerunt, quod dominus dixit in euangelio: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est, agricolam & vitem diuersæ dicentes esse naturæ, & vitem esse in agricolæ potestate. Sic ergo vultis esse filium secundum diuinitatem, sicut vitis est, vt sine cultore nihil valeat, quod possit deseri vel recidi, & ex litera calumniam comparatis, quòd dominus vitem se esse dixit, incarnationis suæ significans sacramentum. Tamen si placet vt ex litera argumentemur, fateor & ego, imò profiteor quòd vitem se filius nominauit. Vę enim mihi si sacramentum salutis publicę denegauero. Quomodo ergo vultis accipere quòd se vitem dei filius nominauit? Si secundum diuinam substantiam dictum accipitis, & sicut inter agricolam & vitem, ita etiam inter patrem & filium diuinitatis creditis esse distantiam, geminam filio, geminam patri facitis iniuriam. Filio, quia si secundum diuinitatem inferior est quàm agricola, inferior etiam Paulo apostolo, vestra assertione necesse est ęstimetur, quia Paulus agricolam se esse dixit, sicut habes: Ego plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. Num ergo vultis, vt Paulus melior sit dei filio? Habetis vnam iniuriam. Alteram, quia si secundum substantiam generationis æternæ vitis est filius, cùm dixerit: Ego sum vitis, vos palmites estis, vnius nobiscum etiam illa diuinæ generatio videbitur esse substantiæ. Sed quis similis tui in diis domine, sicut scriptum est. Et rursus in psalmo: Quoniam quis in nubibus æquabitur domino, aut quis similis erit domino inter filios dei? Nec tamen soli filio derogatis, sed etiam patri. Nam si in agricolæ nomine omnis paternæ prærogatiua est potestatis, cùm etiā Paulus agricola sit, patri vtique (cui filium negatis æqualem) apostolum cōparatis. Denique cùm scriptū sit: Sed neque qui plātat est quicquam, neque qui rigat,

Ioan. 15. — 1. Cor. 3. — Ioan. 15. — Psal. 88. — 1. Cor. 3.

gat,sed qui dat incrementũ deus, in eo nomine vos summã A paternæ maiestatis locabitis, quod videtis infirmũ. Si enim qui plantat & qui rigat nihil est, sed qui dat incrementũ deus: videte quid vestra asserere moliatur impietas, vt & pater nomine sit contẽnendus agricolæ, & deus aliquis incrementum paterno operi qui tribuat requirendus. Impiè igitur ex nomine agricolæ dei patris præferendã existimãt potestatem, in quo sit patri dei cum homine appellationis cõmune cõsortium. Quid autem egregium si ei (vt vultis hęretici) filio præferatur, cuius diuina substantia ab humana conditione non discrepet? Nã si vitem filium secundum diuinam substantiã appellatum putatis, non solum corruptelę incertísque elemẽtorum obnoxium iudicatis, sed etiam humanæ tantũmodo cõsortem naturæ, quia vnius naturæ sunt vites & palmites, vt non per incarnationis sacramẽtum carnem dei filius assumpsisse videatur, sed principium sumpsisse de carne. Ego autẽ dicam planè, carnẽ eius licet nouo generationis mysterio, vnius tamen naturæ fuisse nobiscum, & hoc salutis nostræ sacramẽtum esse, non diuinæ generationis exordium. B Vitis enim est, qui meas sustinet passiões, quandoquidem in illo nixa fragilis prius humana conditio secundis rediuiuæ fructibus pietatis adoleuit. Veruntamen si te põpa delectat agricolæ, dicas velim quis ille sit qui locutus sit in propheta: Domine notũ mihi fac vt sciam, tunc vidi cogitationes eorum. Ego vt agnus ductus sum innocens ad immolãdum & nesciebam, aduersum me cogitauerunt consilium, dicẽtes: Venite mittamus lignum in panem eius. Si enim filius incarnationis futuræ loquitur sacramentum quod impium est vt de patre credas, filius est vtiq; qui supra dixit: Ego plãtaui te vitem fructiferã, quomodo conuersa es in amaritudinẽ vitis alienæ. Itaque & filium vides esse agricolam, vnius nominis cum patre, vnius operis, vnius dignitatis atque substantiæ. Ergo si agricola & vitis est filius, vitem vtique secundum incarnationis accepimus sacramẽtum. Sed non solum se esse vitem dixit, sed etiam botrionem voce prophetica nuncupauit, tunc quando ad vallem botrionis exploratores Moyses iussu domini direxit. C Quæ est illa vallis nisi humilitas incarnationis & fœcunditas passionis. Et puto botrionẽ ideo dictum, quia ex vinea illa translata ex Aegypto, hoc est, ex familia Iudæorum, vtilis mũdo fructus emicuit. Nemo certè botrionem potest ad generationem referre diuinam, aut qui refert aliud nihil relinquit, nisi vt botrionem illum natum ex vite credamus. Itaque adscribit insipiens patri, quod reprehendit in filio. Verum si iam dubitari nõ potest quòd vitis secundũ incarnationẽ dei filius nominatus sit, videtis secundum quod sacramẽtum dominus sit locutus, quoniã pater maior est me. Nã cùm hoc in superioribus dixerit, cõtinuo subiecit: Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est, vt agnosceres secundum id patrẽ esse maiorẽ, quia sicut agricola viti, ita pater dominicæ carnis est cultor, quæ & augeri potuit per ætatem, & per passionem recidi, vt omne humanum genus ab æstu secularium noxio voluptatum, diffusæ salutaribus brachiis crucis vmbra velaret.

Hierem. 11. Ibidem. 2. Nume. 13. Nume. 22. Psalm. 79. Ioan. 14.

FINIS.

D

CAPITVLA LIBRI QVINTI DE FIDE.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis de fide ad Gratianum Augustum, Liber quintus.*

De intentione authoris & transitu ad hunc quintũ librum. Et qua ratione quinque libros de patris & filij & spiritus sancti inseparabili diuinitate digesserit. De postulatione quoque veniæ si quos prolixitas huiusce sermonis offenderit, cum excusatione sui & ministrorũ dei inæqualitate atque commendatione. *Cap. I.*

QVisnam est fidelis seruus & prudens quẽ constituit dominus super familiam suam, vt det illis in tẽpore cibũ? Beatus ille seruus, quẽ veniens dominus eius inuenerit sic facientem. Nõ vilis hic seruus est. Magnus aliquis esse debet. Quis sit iste consideremus. Est Petrus ipsi⁹ domini ad pascẽdum gregẽ electus iudicio, qui tertio meretur audire: Pasce agniculos meos, pasce agnos meos, pasce ouiculas meas. Itaque pascẽdo bene cibo fidei gregẽ Christi, culpã lapsus prioris aboleuit. Et ideo tertio admonetur vt pascat, tertio vtrum dominũ diligat, interrogatur, vt quẽ tertio ante crucem negauerat, tertio fateretur. Beatus & ille seruus qui potest dicere: Lac vobis potũ dedi non escã, nondum enim poteratis. Nouit enim quos quẽadmodum pascat. Quis nostrum hoc facere potest? Quis nostrũ potest vere dicere: Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciã? Et tamen ille tantus ad curã gregis electus à Christo, qui sanaret infirmos, curaret inualidos, hæreticũ à cõmisso sibi ouili statim post vnã correptionẽ repellit, ne vnius erraticę ouis scabies serpenti vlcere totum gregem contaminet. Iubet præterea stultas quæstiones & cõtentiones esse vitandas. Quid igitur nos agemus, inter messis antiquę noua zizania, imprudentes

Matth. 24. Ioan. 21. 1. Corin. 3. Ibidem. 9. Ad Titũ. 3. Ibidem.

accolæ constituti? Si taceamus, cedere videbimur. Si cōtendamus, verendū est, ne nos quoq; iudicemur esse carnales. Scriptum est enim de huiusmodi quæstionibus, quod generant lites. Seruum autē domini nō oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilē, patiētem, cum modestia docentē eos qui resistunt. Et alibi: Si quis cōtentiosus est, nos talē cōsuetudinem non habemus, neque ecclesia dei. Eóq; scribere aliquid sententię fuit, vt sine strepitu aliquo impietati hæreticorū nostra pro nobis scripta respōdeant. Quintum itaque imperator Auguste hunc librum paramus ordiri. Nā & quartum librum oportuit in illa vitis disputatione finiri, ne coaceruasse magis librum eundē quodam videremur quæstionum tumultu, quàm fructu spiritalis vineæ repleuisse, nec in consummatā fidei vindemiā tantis adhuc superfluentibus disputationibus decuit derelinqui. Quinque igitur libros de patris ac filij & spiritus sancti inseparabili diuinitate digerimus, sequestrata interim pleniore disputatione de spiritu sancto, prouocati magisterio euangelicæ lectionis, vt credita nobis quinque fidei talēta quasi quadam horum quinque forte librorū humanis fœneremur affectibus, ne fortè cùm venerit dominus, & inuenerit in terrā absconditā pecuniam suā, dicat mihi: Serue male & piger, sciebas quod meto vbi non semino, & cōgrego vbi non sparsi, oportuit ergo te cōmittere pecuniam meā nummulariis, & veniēs ego recepissem quod meum est. Aut queadmodum in alio libro est: Et ego, inquit, veniens cum vsuris vtique exegissem. Date ergo veniā si quos prolixioris huiusce sermonis offendit audacia. Officij contēplatio cogit credere quod accepimus. Dispensatores sumus mysteriorum cœlestium. Ministri sumus, non ex æquo omnes, sed vnicuique, inquit, sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incremētum dedit. Vnusquisque igitur enitatur vt mercedē possit accipere secundū suum laborē. Dei enim sumus (vt Apostol' ait) cooperarij, dei cultura, dei ędificatio. Beatus itaq; ille qui tales fœnoris sui cernit vsuras. Beat' & ille qui fructus sui operis intuetur. Beatus quoq; qui superædificat supra fundamētum fidei, aurum, argentum, lapides preciosos. Vos nobis estis omnia qui hæc auditis & legitis. Vos fœneratores vsuræ, verbi vsuræ, non pecuniæ. Vos agricolæ reditus. Vos ædificatores, aurū, argentum, lapidésque preciosos superædificantes. In vestris meritis sacerdotalis summa laboris est. In vestris animis fruct' episcopalis operis enitescit. In vestris profectibus, aurum domini refulget, multiplicatur argentum, si eloquia diuina teneamus. Eloquia enim domini eloquia casta, argētum igne examinatum, probatū terræ, purgatum septuplum. Vos ergo facietis fœneratorem diuitem, agricolam fructuosum. Vos peritum probabitis arhitectum. Non arroganter dico, quia non tam mea sunt quàm vestra quæ voueo. O si mihi liceat securè de vobis nunc temporis dicere: Domine quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque lucratus sum, & ostendere vestrarum talenta preciosa virtutum. Habemus enim thesaurū in vasis fictilibus. Hæc sunt talenta quæ iubet domin' spiritaliter fœnerari. Aut duo æra noui & veteris testamenti, quæ spoliato illi à latronibus Samaritanus ille euāgelicus ad curanda vulnera dereliquit. Neque ego fratres voti auarus ideo hæc opto, vt supra multa cōstituar. Sat est mihi præmium de vestro profectu. Vtinam non indignus eo inueniar quod accepi, ea quæ sunt me maiora melioribus tribuendo, non exigo. Licet soleas domine dicere: Volo autem & huic nouissimo dare, sicut & tibi. Accipiat potestatē supra decem ciuitates qui meretur. Sit ille talis qualis Moyses qui legis decem verba conscripsit. Sit ille Iesus Naue, qui subegit quinq; reges, & ciuitates in deditionē accepit, vt esset typus vēturum eius nominis virum, cuius imperio corporales omnes deliciæ vincerentur, cōuerterentur gentes vt fidē Iesu Christi magis quàm pristina studia sua & vota sequerētur. Sit ille Dauid, cui occurrerūt psallētes iuuenculæ, dicētes: Saul triūphauit in millibus, Dauid in decē millib'. Mihi sat est, si nō in exteriores tenebras extrudar, quēadmodū ille qui cōmissum sibi talētum in terra quadā suæ carnis abscōdit: Sicut principes synagogę cæterique principes Iudæorū. Qui ci edita sibi eloquia dei, humo quadā sui

1.Tim.2. 1.Corint.11. Matth.25. Lucæ 19. 1.Cor.3. Ibidem. Psalm.11. Matth.25. 2.Corin.4. Lucæ.10. Matth.20. Iosue.10. 1.Reg.18.

A corporis occuparunt, delitiisq; carnis intenti, quasi in quandam exaltati cordis foueā fœnus cœleste merserūt. Nos igitur nō intra latibula carnis absconditā domini teneamus pecuniam vel mnam illā, sed tāquam boni in sudario reponamus nummularij, cum sudore quodam mentis & corporis æquo & parato semper libremus affectu, vt prope sit verbū in ore tuo & in corde tuo. Hoc verbum dei preciosum est talentum quo redimeris. Hęc est pecunia per mēsas animarum sæpe cernenda, vt frequenter agitando in omnem terram bonorum sonus possit exire nummorum, per quam vita paratur æterna. Hæc est autem vita æterna quam largiris omnipotens pater, vt cognoscamus te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum.

De ampla ac diserta confutatione impiorum Arrianorum dicentium Christum à solo & uero deo separatum, per rationes & testimonia scripturarum, quibus euidenter comprobatur, quod cùm de deo solus legitur, nequaquam à patre filius separetur. *Caput II.*

B VNde aduertant Arriani q̃ impij sint qui de spe nostra & voto nobis faciunt quæstiones. Et quoniā hic præ cæteris vociferari solent dicētes: separatum à solo & vero deo Christū, intellectus impios pro nostris viribus cōfutemus. Hoc enim loco magis intelligere debent, quod hæc vtilitas, hæc merces est perfectę virtutis, hoc diuinum & incōparabile munus, vt cognoscamus cum patre Christū, nec separemus à patre filium, sicut scriptura nō separat. Nāque hoc magis ad vnitatē, quàm ad distātiam diuinæ proficit potestatis: Quod idem præmium vnum honorē nobis dat patris filiiq; cognitio. Quoniā mercedem habere non poterit, nisi qui & patrē cognouerit & filium. Sicut enim patris, ita filij cognitio vitam acquirit æternam. Itaq; sicut in principio statim verbum cum deo patre pia cōfessione iunxit euāgelista dicēs: Et verbum erat apud deum: ita & hic scribendo verba domini: Vt cognoscant te solū verum deum, & quē misisti Iesum Christum: coniun-C ctione illa, patrē vtique copulauit & filium, vt Christū verum deum à maiestate patris nemo secernat. Nunquā enim cōiunctio separat. Et ideo dicendo: Vt cognoscant te solū verum deum, & quē misisti Iesum Christū, & Sabellianos interfecit, & Iudęos exclusit: Eos vtiq; qui audirēt loquētem: Ne aut illi eundē patrem putarent esse quē filium, si nō addidisset & Christū: aut isti à patre filium separarēt. Quęro autē cur non sic putent subaudiendū, & ex superiorib' colligēdum, vt quod præmisit, solum verum deum patrē, subaudiamus etiā Iesum Christum solū verum deum. Exprimendū enim alterum nō fuit, ne duos deos dicere videretur. Nā neq; duos dicimus deos, & eiusdē cum patre diuinitatis filium cōfitemur. Itaq; quæramus qua ratione diuinitatis hic putent factā esse distantiam, vtrum deum negēt Christum? Sed negare non possunt. An verū deum negent Christū? Sed dicant, si verū negant, vtrum falsum an nūcupatiuum deū iudicent. Nā secundum scripturas, aut verus deus est, aut tantummodo nuncupatiuus, aut falsus. Verus vt pater, nuncupatiuus vt sancti, falsus vt dæmones atque D simulacra. Dicant igitur qui filium dei confessione designent, vtrum falso præreptum dei nomen, an vero, quasi nuncupatiuo, inspirationem tantum diuinitatis inesse arbitrantur? Falso præreptum nomen non puto quòd dicant, vt apertiore se crimine impietatis inuoluant, ne vt dæmoniis & simulacris, ita etiam Christo falso dei inditum nomen insinuando se prodant. Sinautem ideo dictum putant deum, quòd inspirationem diuinitatis habuit, sicut & multi sancti viri (eos enim scriptura deos dixit, ad quos sermo fiebat dei) ergo non vltra homines eum pręferunt, sed comparandum hominibus arbitrantur, vt hoc eum putent esse quod hominibus ipse donauit, dicens ad Moysen: Posui te in deum Pharaoni. Vnde & in psalmo dictum est: Ego dixi dij estis. Et hanc tamen sacrilegorum opinionē Paulus excludit qui ait: Nam & si sunt, qui dicantur dij, siue in cœlo siue in terra. Non dixit sunt dij, sed sunt qui dicantur. Christus autē sicut scriptū est, heri & hodie ipse est. Est, inquit, hoc est, nō solum nomine, sed etiam veritate. Et bene scriptum

Ioan.1. Ioan.17. Ioan.10. Exod.7. Psalm.81. 1.Corin.8.

Hebr.13. ptum est: heri & hodie ipse est, vt Arrij impietas astruendi sacrilegij locum inuenire non posset. Qui cùm legeret in Psal.2. psalmo secundo, dicentem filio patrem: Filius meus es tu, ego hodie genui te. adnotauit hodie non heri, ad æternitatem diuinæ generationis referens, quod de carnis assumptione memoratum est. Sancto igitur spiritu repletus Apostolus, vt illã elideret sæuitatem, ait: Heri & hodie ipse est & in secula. Heri propter æternitatem, hodie propter corporis susceptioné. Est ergo Christus, & est semper. Qui enim semper est, est. Christus autem semper est, de quo dicit Exod.3. Moyses: Qui est misit me. Erat vtiq; Gabriel, erat Raphael, erant angeli, sed semper esse qui aliquando non fuerint, 2.Corin.1. nequaquã pari ratione dicitur. In Christo auté (sicut legimus) nõ fuit est, & non, sed est in illo fuit, vnde verè dei solius est esse, qui semper est. Ergo si & nũcupatiuum deum non audẽt dicere, & falsum eum dicere maioris est impietatis, restat vt deus verus sit, veri patris, non dissimilis, sed æqualis. Qui cùm & iustificet & sanctificet quos velit, nõ foris assumens, sed in se habens sanctificãdi potestatem, quomodo nõ est verus deus? Nam Apostolus eum vtique verũ deũ dixit, qui naturaliter verus deus esset, sicut habẽs: Quia Galat.4. tunc, inquit, nescientes deũ, seruistis hisqui natura non erãt dij, hoc est, qui veri dij esse non poterant, quibus hoc naturaliter minimè suppetebat. Verum copiose iam verũ deum Christum in superioribus libris scripturarum lectionibus approbauimus. Ergo si Christus (vt edoctum est) deus verus est, quæramus qua ratione, cùm solum verum deum patrem legunt, à patre filium cupiunt separare? Si dicunt quod verus solus deus pater est, negare nõ possunt, quod & filius solus deus veritas est, & quod Christus veritas est. Nũquid veritas vero minor est, cùm secundum appellationem nominum, verus plerunque à veritate dicatur, sapiens à sapientia, iustus à iustitia? Hoc nos inter patrem non sentimus & filium: quia & patri nihil deest, quia pater est verax: & filius quia veritas est, æqualis est vero. Vt sciãt autem cùm solum legunt nequaquã esse à patre filium separandum, meminerint in prophetis à deo dictum: Ego extendi cœlum solus. Iob.9. Et vtique non extendit sine filio pater. Ipse enim filius qui sapientia dei est, dixit: Quãdo parabat cœlos, cum ipso ade- Prouer.8. ram. Et Paulus de filio dictum esse cõfirmat: Initio terram tu fundasti domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Si- Hebr.1. uc ergo filius cœlum fecit, sicut & Apostolus voluit intelligi, & ipse vtique non sine patre cœlum solus extendit. Siue vt in Prouerbiis habes: Deus in sapientia fundauit terram, Prouerb.3. parauit autem cœlos in intellectu. ostenditur quod nec pater solus sine filio cœlos fecit, nec sine patre filius, & tamen qui cœlum extendit solus dicitur. Quàm verò id & de filio aperte intelligendum sit, quod solus appelletur, & si nunquã inscio patre aliquid fecisse credatur, etiam alibi habes vbi scriptum est: Extendens cœlũ solus, & ambulans quasi Iob.9. in pauimento super mare. Nãque euangelium domini docuit nos, quod in mari non pater, sed filius ambulauit, quando Petrus rogauit eum, dicens: Domine iube me venire ad Matth.14. te. Sed etiã prophetia ipsa documẽto est. Sanctus enim Iob aduẽtum domini prophetabat, de quo verè dixit, quod magnum cœtum erat debellaturus, & factum est. Nam feralem illum cœtum, Zabulum scilicet vltimis temporibus venerabilis corporis sui passione prostratum perculit & afflixit. Est ergo solus & verè dei filius. Hæc enim & filio prærogatiua defertur. De nullo enim qui creat⁹ est, propriè dici potest quod solus. Nam cui inest communitas creaturæ, quemadmodum quasi solus potest à cæteris separari? Itaque homo ratiõabilis videtur inter omnia terrena animãtia, sed tamen non est solus rationabilis. Scimus enim rationabilia esse & cœlestia opera dei, angelos & archangelos rationabiles cõfitemur. Si ergo angeli rationabiles, non vtique solus rationabilis homo dicitur. Sed dicunt solum dici posse solem, quia sol alter non est. Sed & ipse sol habet communia multa cum stellis, quod percurrit cœlũ, quod ætheræ illius cœlestisquesubstantiæ est, quod creatura est, quod inter omnia dei opera computatur, quod cum omnibus deo seruit, cum omnibus benedicit deum, cũ omnibus laudat. Non ergo solus proprie dicitur, quod nec à cæteris separatur.

A Itaque cùm patris & filij spiritùsque sancti diuinitati, quæ sola non inter omnia sed super omnia, est, nulla possit creatura conferri (vt de spiritu interim assertio reseruetur) sicut pater dicitur solus deus verus, cui nihil commune cum cæteris, ita etiam solus est filius imago veri dei, solus dextera patris, solus virtus dei atque sapiẽtia. Solus ergo filius facit sicut & pater, quia scriptum est: Quæcũque facio ipse facit. Ioan.14. Cùm enim vnũ opus sit patris & filij, bene de patre & filio dicitur, quod deus solus operatus est, vnde etiam cùm creatorem dicimus & patrem & filium confitemur. Nam vtique cùm Paulus diceret: Qui seruierunt creaturæ potius quàm Rom.1. creatori, nec patrem creatorem negauit ex quo omnia, nec filium per quem omnia. A quo alienum vtique nõ videtur, quod scriptum est: Qui solus habet immortalitatem. Quo- 1.Tim.6. modo enim immortalitatem non habet, qui vitam habet in semetipso? Habet vtique in natura, habet in substãtia, & habet non per gratiam temporalem, sed per sempiternam diuinitatem, B habet non ex dono quasi seruus, sed ex generationis proprietate quasi filius coæternus. Et habet sicut pater. Sicut enim pater habet vitam in semetipso, ita & filio Ioan.5. dedit vitam habere in semetipso: sicut habet, inquit, sic dedit. Didicisti supra quemadmodum dederit, ne putares esse gratiæ largitatem, vbi generatiõis arcanum est. Cùm ergo inter patrem & filium vitæ nulla distantia sit, quemadmodum quod immortalitatem solus habeat pater, filius non habeat, æstimari potest? Vnde intelligant nec hoc loco à solo vero deo patre filium separandum, quia probare non possunt, quòd solus & verus dei filius nõ sit, cùm præsertim & hic aut subaudiatur (vt diximus) & Christum solum verum deum esse, Aut certè aliud ad diuinitaté patris & filij, aliud ad incarnationẽ Christi relatum intelligẽdum sit, quia non est perfecta cognitio nisi quæ & secundum æternitaté vnigenitum deum verum dei filium Iesum Christũ, & secundum carné generatum ex virgine confitetur. Quod alibi hic ip- C se euangelista nos docuit, dicens: Omnis spiritus qui confi- 1.Ioan.4. tetur Iesum Christum in carne venisse, de deo est. Denique quàm non alienum sit etiam incarnationis hoc loco intelligere sacramentũ, docet nos ipsius series lectionis. Sic enim habes: Pater venit hora, clarifica filium tuum, vtiq; cum & Ioan.17. horã venisse cõmemoret, & clarificari petat, quomodo nisi secundũ carnis assumptioné locutum cum cõuenit æstimari? Nam nec vlla sibi tẽporum præscripta momẽta diuinitas habet, nec clarificatione indiget lumen æternũ. Ergo in solo vero deo patre, & filium dei solũ verum secũdum diuinitatis intelligimus vnitaté, & in Iesu Christi nomine, quod ex virgine nat⁹ accepit, incarnationis agnoscimus sacramentum. Quod si cùm solum verum deum patrẽ legunt, filium cupiunt separare, ergo cùm de filij incarnatione legunt: Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus Act.4. est in caput anguli. Et infra: Nõ est aliud nomẽ sub cœlo datum hominibus, in quo oportet vos saluos fieri, patrẽ existimant ab impertiendæ nobis salutis beneficio separandum. Sed neque sine patre salus, neque vita æterna sine filio. Sed D asserunt Arriani: si solum verum deum sicut patrem, ita & filium dicitis, & vnius substantiæ patrem & filium confitemini: non vnum deum, sed duos deos inducitis: quia qui vnius substantiæ sunt, non vnus deus, sed duo dij videntur: sicut duo homines, aut duæ oues pluréſve dicuntur, homo auté & ouis, nec duo homines dicuntur, nec duæ oues, sed vnus homo, & vna ouis. Hæc Arriani dicunt, & hac disputatione versuta simpliciores capere nitũtur. Tamẽ si legamus scripturas diuinas, inueniemus pluralitaté magis in ea cadere, quæ diuersæ discretæq; substãtiæ sunt, hoc est, ἑτερόυσια. Idq; in Salomonis libris habemus expressum, eo loco scilicet in quo dicit tria sunt impossibilia intelligere, & quartũ Prouer.30. non agnosco. Vestigia aquilæ volãtis, & viam serpentis supra petrã, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute. Vtique aquila & nauis & serpens vnius non sunt generis atque naturæ, sed differentis discretæque substantiæ, & tamen tria sunt. Cõtra se igitur sua esse intelligant argumẽta testimoniis scripturarũ. Itaq; dicẽdo, patris & filij discretã esse substantiam, differẽtémque deitatem, duos vtique ipsi deos asserunt. Nos autem cùm & patrem confitemur, & fi-

lium afferendo: tamẽ vnius esse diuinitatis, non duos deos, fed vnum deum dicimus. Et hoc dominicis eloquiis appro bamus, quia ibi plures sunt, vbi aut naturæ aut voluntatum & operationum est differentia. Denique vt suis sibi testimo niis reuincantur, duo homines dicuntur, quia licet vnius na turæ sint iure nascendi, tamen & tempore & cogitatione & opere & loco distant, & ideo non potest vnus homo dici in significatione & numero duorũ, quia non est vnitas, vbi est diuersitas, vnus autem deus dicitur, & patris & filij ac spiri-tus sancti gloria & plenitudo signatur. Denique tanta veri-tas vnitatis est, vt etiam quando natura sola generationis aut carnis significatur humanæ, & vnus homo de multis di-catur, sic habes: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. id est, non vna persona hominis, sed vna caro & vna fragilitas generationis humanæ. Et addidit: Bo num est sperare in domino quàm sperare in homine. Nec hic vtique specialem hominem, sed generalem cõditionem designauit. Denique statim subiecit de pluribus: Bonũ est confidere in domino, quàm cõfidere in principibus. Sed v-bi homo dicitur, naturæ interdum, vt supra diximus, cõmu nis inter omnes vnitas significatur: vbi principes, variarum quædam differẽtia potestatum est. Sed inter homines aut in hominib' vnius alicuius rei vnitas est, aut charitatis, aut cu-piditatis, aut carnis, aut deuotionis & fidei. Generalis autẽ vnitas, & quę in se secundum diuinitatis gloriam cõplecta-tur omnia, solius est patris & filij & spiritus sancti. Vnde & dominus cùm diuersitatẽ inter se hominum designaret, qui nihil habent inter se quod possit ad vnitatẽ indiuiduæ sub-stantiæ pertinere: In lege vestra, inquit, scriptum est, quod duorũ hominũ testimonium verũ est. Et cùm præmisisset, duorum hominũ testimonium verũ est, vbi venit ad suum & patris testimonium, nõ dixit, verum est testimonium no strum, quia duorum deorum testimonium est: sed ego, in-quit, sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimo-nium perhibet de me qui misit me pater. Supra quoq; simi-liter ait. Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Itaque & infra & supra & patrem signauit & filium, nec pluralitatem admi sciuit, nec diuinæ vnitatem substantiæ separauit. Euidẽs est igitur, quia quod vnius est substantiæ, separari non potest, etiamsi non sit singularitatis, sed vnitatis. Singularitatem hanc dico, quæ Græcè μονότης dicitur. Singularitas ad per-sonam pertinet, vnitas ad naturã. Ea verò quę diuersæ sub-stantiæ sunt, non solum vnum, sed etiam plura dici solere, li cet iam ex prophetico claruerit testimonio, expressius ta-men ipse Apostolus declarauit, dicens: Nam etsi sunt qui di cantur dij, siue in cœlo siue in terra. Vides igitur quod hi qui ex diuersis substantiis sunt, & non ex vnius veritate na-turæ, dij appellantur. Pater autem & filius quia vnius sub-stantiæ sunt, non duo dij, sed vnus deus. Pater ex quo o-mnia, & vnus dominus Iesus Christus per quem omnia. Vnus, inquit, deus pater & vnus dominus Iesus. Et supra, Vnus deus non duo. Et infra: Vnus dominus & nõ duo: plu ralitas ergo excluditur non vnitas sequestratur. Sed quem-admodum cùm legimus dominum Iesum, nec patrẽ (vt su-pra diximus) à dominationis iure secernimus, quod ei com mune cum filio est: ita cùm legimus solum verum deum pa trem, nec filiũ à solius veri dei iure possum' separare, quod ei commune cum patre est. Aut dicant quid aliud sentiant, quídve arbitrentur, cùm legimus: Dominũ deum tuum ad-orabis, & illi soli seruies: vtrum Christum non adorandũ, & Christo non existimẽt seruiẽdum? Quod si illa quæ adora-uit eũ Chananæa impetrare meruit, quod poposcit. Et Pau lus apostolus, qui seruum se Christi prima scriptorum suo-rum præfatione profitetur, apostolus esse meruit, nõ ab ho minibus neque per hominem, sed per Iesum Christum: di-cant quid arbitrentur sequendum: vtrum cum Arrio malint sibi societatem esse perfidiæ, vt solum & verũ deum Chri-stum negando ostendant, quod nec adorãdum eum, nec ser uiendum ei iudicent: An verò consortium malint habere cum Paulo, qui seruiendo atque adorãdo etiam Christum, vtique solum verum deum voce affectúque non diffiteba-tur, quem pio seruitio fatebatur.

Psal. 117. — Ioan. 8. — Ibidem. — 1. Corin. 8. — Matth. 4. — Ibidem. 15. — Roma. 1. — Galat. 1.

A — B — C — D

De solutione obiectionis qua argui potest inæqualitas pa-tris & filij ex hoc quod filius deum patrem adorare legi tur. De solutiõe quoque atque cõfutatione obiectionis Ar rianorum qua probare conantur dissimilitudinem patris & filij ex responsione eiusdem filij data ad ea quæ mater filiorum Zebedæi postulabat. Caput III.

Quod si quis dicat: Quoniam deum patrem adoret & filius, quia scriptũ est: Vos adoratis quod ne-scitis, nos adoramus quod scimus, cõsideret quã-do & apud quem & cuius suscepto loquatur affe-ctu. Denique & in superioribus non immerito præmissum est, quod Iesus fatigatus ex itinere sedebat & à Samaritana bibere postulabat, quia secundum carnem hominis loque-batur. Nam secundum diuinitatem nec fatigari poterat nec sitire. Deinde cùm Samaritana quasi Iudæum appellaret, & prophetam putaret, quasi Iudæus qui spiritaliter mysteria legis doceret, respondit dicens: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus. Et vt ostenderet quod secun-dum incarnationem responderat, addidit: Quia salus ex Iu dęis est. Sed statim post hoc sequestrauit hominis affectum, dicens: Veniet, inquit, hora & nunc est, quando veri ado-ratores adorabũt patrem. Non dixit adorabimus. Quod v-tique dixisset, si consortium nostri subiret obsequij. ve-rum cùm legerimus, quod Maria adorauit eum, intelligere debemus quod non potest per eandem naturam & adorare quasi seruus & adorari quasi dominus, sed potius quod vt homo inter homines adorare dicitur, & quasi dominus à fa mulis† adoratur. Multa ergo secundum incarnationis legi-mus & credimus sacramentum. Sed in ipsa naturæ humanæ affectione, maiestatem licet spectare diuinam. Fatigatur ex itinere Iesus, vt reficiat fatigatos. Petit bibere, sitientibus potũ spiritalem daturus. Esurit, cibum salutis esurientibus traditurus, moritur viuificaturus, sepelitur resurrecturus, Tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes. Cœ-lum caligine obducit, vt illuminet. Terras tremefacit, vt so lidet. Maria conturbat, vt mitiget. Reserat tumulos mor-tuorum, vt ostendat domicilia esse virorũ. Creatur ex vir-gine, vt ex deo nat' esse credatur. Nescire se simulat, vt sci-re faciat nesciẽtes. Adorare quasi Iudęus dicitur, vt quasi ve rus dei filius adoretur. Quomodo, inquiunt, filius dei, solus verus deus potest esse similis patri, cũ ipse dixerit filiis Ze-bedęi: Calicẽ quidem meum bibetis, sedere autem ad dexte ram meam vel ad sinistrã, nõ est meum dare vobis, sed qui-bus paratum est à patre meo? Hoc igitur vestrum diuinę, vt vultis, inęqualitatis est argumentum, cùm in eo magis vene rari domini clemẽtiam, adorare gratiam deberetis, si tamen virtutis atque sapientię dei profunda secreta possetis aduer tere. Considerate enim quæ cum filiis & pro filiis petat, ma ter est vtique, cui pro filiorum honore sollicitę immodera-tior quidem, sed tamen ignoscenda mensura votorum est. Atque mater ætate lõgæua, studio religiosa, solatio destitu ta, quæ tunc temporis quando vel iuuanda vel alenda foret validæ prolis auxilio, abesse sibi liberos patiebatur, & vo-luptati suæ, mercedem sequentium Christum prætulerat fi liorum. Qui prima voce vocati à domino (vt legimus) reli-ctis retibus & patre sequuti sunt eum. Hęc igitur studio ma ternæ sedulitatis indulgẽtior, obsecrabat saluatorem dicẽs: Vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistrã in regno tuo. Etsi error, pietatis tamen error est. Nesciunt enim materna viscera patientiam: & si voti auara, tamen venerabilis cupiditas, quæ non pecuniæ est auida, sed gratiæ. Nec inuerecunda petitio, quæ non sibi, sed li-beris consulebat. Matrem considerate, matrem cogitate. Sed nihil mirum si vilis vobis videtur circa filios affectus parentum, qui etiam omnipotentis patris vilem putatis es-se circa vnigenitum filium charitatem. Dominus cœli at-que terrarum verecũdabatur (vt secundum assumptionem carnis & virtutes animæ loquar) verecundabatur, inquam, & vt ipsius verbo vtar, confundebatur, matri pro filiis po-stulanti etiam suæ sedis consortium denegare. Vos æterni dei filium proprium, interdum pro ministerio stare conten ditis, interdum famulatorium, hoc est, non ex maiestatis

vnitate,

Ioan. 4. — †dom. & filius adest. — Matth. 20. — Matth. 4. — Matth. 20.

vnitate, ſed ex patris præceptione vultis eius eſſe conſeſſum, & negatis hoc deo vero dei filio, quod ille hominibus apertè noluit denegare. Cōſiderabat enim matris dilectionem, quæ filiorum mercede grandæuam ſolabatur ſenectam, & deſideriis feſſa maternis, chariſſimorum pignorum tolerabat abſentiam. Cōſiderate etiam fœminam, hoc eſt ſexum fragiliorem, quem dominus propria nódum confirmauerat paſſione. Cōſiderate, inquam, Euæ illius primæ mulieris hæredem, transfuſa in omnes immoderatæ cupiditatis ſucceſſione labentem, quam dominus adhuc proprio ſanguine non redemerat, nondum inolitam affectibus omnium immodici contra fas honoris appetentiã, ſuo Chriſtus cruore diluerat. Hæreditario igitur mulier delinquebat errore. Et quid mirum ſi mater pro filiorum ſuorum (quod eſt tolerabilius quàm pro ſe) quando etiam apoſtoli ipſi inter ſe (ſicut legimus) de ſui prælatione certabant?

Lucæ.22.

Non debuit igitur medicus omnium deſtitutam matrem, & ægram adhuc mentem, pudoris conuitio ſauciare, ne poſtulato ſibi ſuperbius denegato quaſi immoderatæ petitionis damnata, mœreret. Denique dominus qui honorandam ſciret eſſe pietatem, non mulieri ſed filijs eius reſpondit, dicens: Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Dicentibus autem illis: Poſſumus. Ait illis Ieſus: Calicem quidem meum bibetis, ſedere autem ad dexteram meam vel ad ſiniſtram non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Quàm patiens & clemens dominus, quàm alta ſapiētia & bona charitas. Volens enim oſtendere quod non perſunctoriam rem aliquam diſcipuli poſtularent, ſed eam quam impetrare non poſſent, prærogatiuã eis paternæ honorificentiæ reſeruauit, non metuens, ne quid iuri proprio derogaret, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo: ſimul diligens diſcipulos, quod ſic habes: Vſque in finem dilexit eos, noluit his quos diligeret videri quod peterent denegaſſe ſanctus & bonus dominus, qui mallet aliquid diſſimulare de iure quàm de charitate deponere.

Match.20.
Philip.2.
Ioan.13.
1.Corin.13.

Charitas enim patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur, non inflatur, non quærit quæ ſua ſunt. Denique vt agnoſcatis, non infirmitatis ſed indulgentiæ eſſe quod dixit: Non eſt meum dare vobis, vbi ſine matre filij Zebedæi rogant, nihil de patre dixit. Sic enim habes: Non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt. Ita Marcus euangeliſta poſuit. Vbi verò mater pro filiis rogat, hoc eſt ſecundum Matthæum: Non eſt, inquit, meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Hic addidit à patre meo, quia maiorem indulgentiam maternus poſcebat affectus. Quod ſi putant, dicendo quibus paratum eſt à patre meo, quod aut patri plus tribuit, aut ſibi aliquid derogauit, dicant vtrum & illic putent patri aliquid derogatum, quia dixit in euãgelio filius de patre: Pater non iudicat quemquam. Quod ſi ſacrilegum putamus dicere quod pater ita iudiciũ detulit filio, vt ipſe nõ habeat. Habet enim, nec poteſt amittere quod habet naturaliter diuina maieſtas: ſacrilegum vtiq; æſtimare debemus, quod non poteſt filius dare quicquid, aut homines mereri poſſunt, aut quæuis accipere creatura, præſertim cũ ipſe dixerit: Ego ad patrem vado, & quodcunque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciã. Si enim quod pater dare poteſt, filius non poteſt, mentita eſt ergo veritas. Non enim poteſt facere quicquid in nomine eius pater fuerit obſecrat⁹. Nec enim ideo dixit: Quibus paratũ eſt à patre meo, vt tantummodo à patre poſcant. Nam omnia quæcunque à patre fuerint poſtulata ſe donare memorauit. Denique non dixit: Quodcunque à me petieritis hoc faciam, ſed quodcunque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam. Quæro nunc, vtrum poſſibile aliquid humanæ cōditioni, aut alicui creaturæ, an impoſſibile putent à Zebedæi coniuge & filiis poſtulatum? Si poſſibile, quomodo ad ſiniſtram ſuam vel ad dexteram impertiendæ apoſtolis ſedis non habuit poteſtatem, qui omnia fecit eſſe cùm non erãt? Aut quomodo non poterat iudicare de meritis hominum, cui pater dedit omne iudicium? Notum eſt quẽadmodum dederit. Nam quomodo quaſi indigẽs accepit filius qui omnia creauit ex nihilo? quorum igitur naturas fecerat, eorum iudicium nõ habebat? Dedit autem filio pater omne iudicium, vt omnes, inquit, honorificent filium, ſicut honorificant patrem. Non igitur potentia filij, ſed cognitio noſtra proficit. Neque aliquid ad ſubſtantiam eius accedit, ſed ad noſtram vtilitatem quod à nobis cognoſcitur, vt cognoſcendo dei filium, vitam habeamus æternam. Cùm autem in cognitione filij dei honor illius, noſter autem nõ illius ſit profectus, ſi quis putat quod dei virt⁹ illo honore cumulatur, neceſſe eſt etiã deum patrẽ credat poſſe cumulari, quod & ipſe per cognitionem noſtrã clarificatur ſicut filius, iuxta quod ſcriptum eſt, dicẽte filio: Ego te clarificaui ſuper terram. Ergo ſi poſſibile aliquid erat, quod petebatur, in poteſtate vtique filij fuit. Sed tamen oſtendant qui poſſibile putant, quid de hominibus aut cæteris creaturis, aut ad dexteram aut ad ſiniſtram dei ſedeat. Pater enim dicit filio: Sede à dexteram meam. Itaque ſi quis ad dexterã filio ſedet, inter ipſum vtique & patrẽ (vt humano vſu loquamur) filius medius reperitur. Non ergo poſſibile homini aliquid petebatur, ſed noluit dicere, quòd homines ſedere ſecum nõ poſſent. Si quidem diuinam ſuam gloriam celare priuſquã reſurgeret non diuulgare cupiebat. Nam & ſupra cùm inter famulos ſuos Moyſen & Heliam apparuiſſet in gloria, monuerat diſcipulos ne cui dicerẽt quod vidiſſent. Itaque ſi poſſibile non erat hominibus vel creaturis cæteris hoc mereri, non debet videri filius minus poſſe quia nõ dedit apoſtolis, quod nec pater hominibus vel creaturis dedit. Aut dicant cui horum dederit pater? Non vtique angelis, de quibus ſcriptura dicit: Quod omnes angeli ſtabant in circuitu ſedis. Denique & Gabriel ſe ſtare dixit, ſicut habes: Ego ſum Gabriel, qui adſto ante deum: non ergo angelis, non ſenioribus qui adorant ſedentem. Illi enim non ſupra ſedem maieſtatis ſedent, ſed (vt dixit ſcriptura) in circuitu ſedis. Sedes enim aliæ viginti & quatuor ſunt, vt habes in Apocalypſi Ioannis: Et ſupra ſedem vigintiquatuor ſeniores ſedentes. In euangelio quoque ipſe dominus dicit: Cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & ipſi ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael. Non ergo ſedis ſuæ dixit Apoſtolis dari poſſe conſortium, ſed alias illas ſedes eſſe duodecim, quas tamen nõ pro corporali cõſeſſu, ſed pro ſucceſſu ſpiritalis gratiæ æſtimare debemus. Denique in libro Regnorũ dixit Micheas propheta: Vidi dominũ deum Iſrael ſedentem ſuper thronum ſuum, & omnis militia cœli ſtabat circa eum ad dexteram eius & ad ſiniſtram. Quomodo igitur ſtantibus angelis ad dexteram vel ad ſiniſtrã domini dei, ſtante omni militia cœli, ſedebũt homines ad dexteram dei vel ad ſiniſtrã, quibus pro virtutis præmio angelorum ſimilitudo promittitur: ſicut dominus dicit: Eritis ſicut angeli in cœlo? Sicut angeli, inquit, non plus quàm angeli. Si ergo nihil plus dedit pater quàm filius, nihil vtique minus dedit filius quàm pater, nihil igitur minus filius poteſt quàm pater. Ponite tamen poſſibile impetratu hominibus quod poſceretur. Quid eſt quod ait: Sedere autem ad dexteram meam vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vobis? Quid eſt meum? Supra dixit: Calicem quidem meum bibetis. & infra poſuit: non eſt meũ dare vobis, & ſupra meum, & infra meum dixit, nec immutauit. Ergo ſuperiora docẽt propter quid dixerit. Rogatus enim à muliere quaſi homo, vt ad dexteram vel ad ſiniſtram ſuam filios eius ſedere pateretur, quia illa quaſi hominem rogauerat, & dominus quaſi tantummodo homo de ſua paſſione reſpondit: Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Itaque quia ſecundum carnem de paſſione ſui corporis loquebatur, demonſtrare voluit, quòd ſecundum carnem ſubeundæ paſſionis nobis exẽplum ac ſimilitudinem derelinqueret, ſecundum humanam autem conditionem ſedis ſupernæ conſortia non donaret. Hoc eſt enim quod dixit, nõ eſt meum, Sicut alibi: Mea doctrina non eſt mea: non eſt enim, inquit, ſecũdum carnem mea: quia quæ diuina ſunt, nõ ſicut carnis eloquia. Indulgentiam autẽ ſuam circa diſcipulos quos diligeret, quam expreſſe reuelauit præmittens: Calicẽ quidem meum bibetis. Etenim quia nõ debebat id dare quod petierant, aliud propoſuit vt prius cõmemoraret quid is tribueret, quàm quid negaret, quo magis æquitatẽ ſibi petitionis quàm ſtudium dominicæ liberalitatis intelligerẽt defuiſſe.

Marc.10.
Match.20.
Ioan.5.
Ibidem.14.
Match.20.
Ioan.5.
Ibidem.
Ioan.17.
Match.22.
Match.17.
Apoc.5.
Lucæ.1.
Apocal.4.
Match.19.
3.Reg.22.
Match.22.
Ibidem.20.
Ioan.7.

Calicem quidem, inquit, meum bibetis, hoc est, passionem quidẽ quæ carnis meæ est, nõ negabo. Quod enim humanæ assumptionis habeo, potestis imitari, donaui vobis victoriam passionis, hereditatem crucis. Sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis. Non dixit, non est meum dare: sed nõ est meum dare vobis: hoc est, non sibi potestatẽ deesse asserẽs, sed meritum creaturis. Accipe aliter: Non est meum dare vobis. Quid est, non est meum? qui veni humilitatẽ docere. non est meum, qui veni non ministrari, sed ministrare. non est meum, qui iustitiam seruo, non gratiam. Deniq; ad patrẽ referens, addidit: Quibus paratum est, vt ostenderet patrẽ quoque nõ petitionibus deferri solere, sed meritis, quia deus personarum acceptor nõ est. Vnde & Apostol' ait: Quos præsciuit, & prædestinauit. Non enim ante prædestinauit quàm præsciret, sed quorum merita pręsciuit, eorum pręmia prædestinauit. Iure igitur reprehẽditur mulier, quæ & impossibilia & speciali quodam priuilegio ab eo domino postulauit, quia ea quę sanctis iudicauit esse donãda, non duobus apostolis, sed omnibus discipulis, etiam sine cuiusquam precatione, voluntaria sui largitate contulerit, sicut scriptum est: Duodecim vos sedebitis super sedes iudicãtes duodecim tribus Israel. Ergo etiam si possibile putemus postulatum fuisse, calumniæ locus non est: tamen cùm legerim seraphim stare, quomodo possum quod homines ad dexteram vel ad sinistram filio dei sedeant, arbitrari? Supra cherubim dominus sedet, sicut habes: Qui sedes super cherubim, appare. Quomodo apostoli super cherubim sedebũt? Et hoc tamẽ colligo non ex meo ingenio, sed ex dominicæ vocis oraculo. Ipse enim dominus in posteriorib' apostolos cõmendans patri, ait: Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecũ. Vtique si iudicasset quod diuinam sedem pater hominibus daret, dixisset: Volo vbi ego sedeo & illi sedeant mecũ. Sed volo, inquit, vt sint mecum, non vt sedeãt mecum, & vbi ego, non quomodo ego. Deinde sequitur: Vt videant claritatem meam. Nec hic dixit, vt habeãt claritatem meam, sed vt videant. Seruus enim videt, dominus possidet. Sicut & Dauid docuit, dicẽs: Vt videam voluntatem domini. Et ipse dominus in euangelio reuelauit, dicens: Beati mũdo corde: Ipsi enim deum videbunt. Videbunt, inquit, non super cherubim cum deo sedebunt. Desinant ergo viliora secundum diuinitatem æstimare de dei filio, ne viliora quoq; de patre æstiment. Qui enim male crediderit de filio dei, non potest bene sentire de patre: qui male crediderit de spiritu, non potest bene sentire de filio. Vbi enim vna dignitas, vna gloria, vna charitas, vna maiestas est. In commune derogatur quicquid in aliquo putaueris derogandum. Iam enim nõ erit plenitudo quam discernas & diuidas in aliquas portiones.

De redargutione eorum, qui unitatem in diuinitate negare cupientes, extenuare studẽt patris & filij charitatem ex hoc quod scriptũ est: Et dilexisti eos sicut & me dilexisti. Quomodo etiam intelligendum sit, quod filius missus dicitur, & quemadmodum dominum dicat, quem patrẽ nouit, cum diversorum hæreticorum condemnatione qui ex falsa superiorum intelligentia errauerunt. Cap. IIII.

EXistunt tamen Imperator Auguste qui in hac diuinitate vnitatem substantiæ negare cupientes, extenuare studeãt patris & filij charitatem, quia scriptum est: Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Quod cùm dicunt, quid aliud agunt, nisi inter dei filium & homines æqualitatem quandam comparationis inducunt? Nunquid sic diligi possunt à deo homines quemadmodum filius, in quo complacuit pater? Ille per se complacet, nos per ipsum. In quibus enim deus filium suum ad imaginem suam cernit, eos per filiũ asciscit in gratiã filiorum: vt quẽadmodum per imaginem ad imaginem sumus, sic per generationem filij in adoptionem vocemur. Alius igitur naturæ amor sempiternus, alius gratiæ. Aut si ex verbis faciũt quęstionem, quia scriptum est: Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti, & comparationem factam putant: ergo & illud comparatiuè dictum putant, Estote ergo misericordes, sicut & pater vester qui in cœlis est. Et alibi: Estote perfecti, sicut & pater meus qui in cœlis est perfectus est. Quod si ille secundum plenitudinem maiestatis suæ perfectus est, nos autem perfecti secundum virtutis accidentis profectum: etiam filius diligitur à patre, secundum semper manentis plenitudinem charitatis, in nobis autem charitatem dei, virtutis emeretur profectus. Vides igitur quam gratiam deus dederit hominibus, & tu patris & filij vis soluere naturalem & indiuiduam charitatẽ: & tu verba adhuc discutis, vbi vnitatem maiestatis aduertis. Video totum hunc locum, ex cuius affectu loquatur. Habes enim dicẽtem ipsum: Clarifica me pater claritate ea quã habui priusquã mũdus esset apud te: & tamẽ vt scires magnum deũ & salutarẽ & omnipotentẽ dei filiũ, indiciũ suę maiestatis admiscuit dicendo: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Omnia habet, & tu missum esse ad iniuriam deriuas, qui secũdum carnem non accipis missum? Apostolus dixit, & ex verbo simplici præiudicium struis, quo dicas inferiores à superioribus mitti solere. Quid ad illa respondes, quod filius ad homines missus est? Nam si minorem putas eum qui mittitur, eo videlicet à quo mittitur: disce quod & minor maiorem misit, & maiores ad minores missi sunt. Nam & Tobias Raphael archangelum misit. Et angelus ad Balaam missus est, & dei filius ad Iudæos. Nunquid ergo minor etiam Iudæis dei filius ad quos mittebatur? De ipso enim scriptum est: Nouissimè autem misit eis filium suum vnicum. Et vide quod ante seruos, postea filium nominauit, vt scias quod dei filius vnigenitus secundum diuinitatis potentiam, nec nomen habet, nec consortium commune cum seruis, reuerendus mittitur, non cum famulis conferendus. Et bene addidit, meum, vt non vnus de multis, nec degeneris naturę, aut minoris alicuius potestatis, sed verus à vero, paternæ imago venisse substantiæ crederetur. Esto tamẽ, minor sit qui mittitur eo à quo mittitur, ergo & Pilato minor Christus, quoniam Pilatus misit eum ad Herodem. Sed non præiudicat potestati scriptura, quæ missum à patre dicit, missum dicit à præside. Vnde si sobriè de dei filio quæ digna sunt opinemur, ideo missum intelligere debemus quod ex illo incõprehensibili inenarrabiliq; secreto maiestatis profundæ, dedit se cõprehendendũ pro captu nostro, mentibus nostris dei verbum, non solũ cùm se exinaniret, sed etiã cùm habitaret in nobis, sicut scriptum est: Quoniam inhabitabo in illis. Denique & alibi habes quod deus dixit: Venite descendamus & cõfundamus linguas eorũ. Non enim deus de loco aliquando decedit, qui ait: Ego cœlum & terram compleo: sed in eo descendere videtur, si nostros dei verbum penetret affectus, sicut dixit propheta: Parate viam domino, rectas facite semitas eius, vt quemadmodum ipse promisit, veniens cũ patre, apud nos faciat mentionem. Euidens est igitur quomodo veniat. Vnde & euidens est quomodo dominum dicat, quem patrem nouit. Ait enim: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Ante patrẽ dixit sapientia suum, postea creaturæ dominum nuncupauit. Itaque dominatũ non esse vbi vera progenies est, ipse dominus ostendit in euangeliõ suo dicens: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: Dauid. Ait illis Iesus: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? Et addidit: Si ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum, quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum. O quàm cautè propter Arrianos etiã in hoc testimonio dominus fidei prospexit. Non enim dixit: Vocat eum spiritus dominum: sed quod Dauid dixit in spiritu, vt cuius secundum carnem filius est Dauid scilicet, eius etiam secũdum diuinitatem & dominus & deus crederetur. Vides igitur quod nomen pietatis & dominij discretum est. Et bene dominus suum quidem patrem, cœli autem & terræ dominũ prædicauit, vt tu cum legis & patrem & dominum, intelligas patrem filij, & dominũ creaturę. In alio prærogatiua naturæ est, in alio authoritas potestatis. Formã enim serui accipiens, eo vtique dominum vocat, quo seruitutẽ suscepit, æqualis in dei forma, seru' in corporis: seruitus enim carnis, dominatus autẽ diuinitatis est. Vnde & Apostol' ait: Deus domini nostri Iesu Christi pater gloriæ

gloriæ, hoc est, deum assumptionis humanæ asserens, patrē autem gloriæ. Num enim duos filios habuit deus, Christum & gloriam? Minime. Ergo si vnus dei filius Christus, vtiq; Christus est gloria. Quid autem ei derogas qui patris gloria est? Si ergo & filius gloria est, & pater gloria, quia pater gloriæ, non potest aliud esse quàm gloria, non diuisio gloriarum, sed vna est gloria. Itaque ad proprietatem naturæ gloria refertur, dominatus ad suscepti corporis seruitutem. Si enim caro etiam iusti animæ subdita est, sicut scriptū est: Castigo corpus meū & seruituti redigo, quanto magis subiecta est diuinitati, de qua dicitur: Quoniam vniuersa seruiunt ei? Vna autem quæstione & Sabellianos & Fotinianos & Arrianos dominus exclusit. Nam cum dominum cum domino dicit, Sabellius excluditur: qui eundem patrem vult esse quem filium. Excluditur Fotinus, qui secundum carnē iudicat, quia dominus Dauid regis non poterat esse, nisi qui deus est. Scriptum est enim: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Nunquid cōtra legem propheta sentiret, qui sub lege regnaret? Excluditur Arrius, quia filium sedere audit ad dexteram patris, vt si ex vsu argumentetur humano, ipse se perimat, & venenum sacrilegæ disputationis suæ in se refundat, vt dum inæqualitatem patris & filij ex cōsuetudine hominum interpretatur, in vtroque à vero deuius, cum præferat cui derogat, confessurus priorem quē audit ad dextram. Excluditur etiam Manichæus. Nō enim negat esse se Dauid filium secundum carnē, vtpote qui clamantibus cæcis: Iesu fili Dauid miserere nobis, & delectat' est fide, & stetit & curauit eos: Sed negat hoc suæ esse æternitatis, si Dauid solius filius à perfidis nominetur. Nam filius dei est contra Hebionem: Filius Dauid est contra Manichæos. Filius dei est contra Fotinum. Filius Dauid est contra Marcionem. Filius dei est contra Paulum Samosatenum. Filius Dauid est contra Valentinum. Filius dei est contra Arrium atque Sabellium gentiles erroris hæredes. Dominus Dauid est contra Iudæos. Qui dei filium in carne cernentes, hominem tantummodo impio furore credebant. Sed ecclesiastica fide & dei patris & Dauid idem atque vnus est filius: quia incarnationis dei mysteriū vniuersæ salus est creaturæ, secundum quod scriptum est: Vt sine deo pro omnibus gustaret mortē: Id est, quod creatura omnis sine passione aliqua diuinitatis, dominici sanguinis redimenda sit precio, sicut alibi habes: Omnis creatura liberabitur à seruitute corruptionis. Aliud est igitur secundum diuinam substantiam, aliud secūdum susceptionem carnis filium nominari. Nam & secundum generationem diuinam, deo patri æqualis est filius, & secundum susceptionem corporis deo patri seruus est. Quia formam serui, inquit, accepit, vnus tamen atque idem est filius. Contra autem sancto patriarchæ Dauid secundum gloriam suam dominus est, secūdum corporalis successionis seriem filius est, non deficiens à se, sed nostræ ius sibi adoptionis acquirens. Non solum ex genere Dauid seruus est, sed etiam ex nomine, sicut habes: Inueni Dauid seruum meum. Seruus est in quo vnctus est. Seruus est in quo sanctificat' est. Seruus est in quo creatus est. Et vt compēdio dicam, seruus est in quo matrem habet, sicut scriptum est: O domine ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Nam secundum diuinam generationem, non matrem habet, sed patrem, nec corporalis est ventris fructus, sed sempiterna dei virtus. Ergo etiā illud cum legimus quod dixit dominus: Tempus meum nōdum impletum est, Et: Adhuc modicum tempus vobiscū sum: Et, vado ad eum qui me misit: Et, clarificatus est filius hominis, ad incarnationis sacramentū referre debemus. Cū autem legimus: Et deus clarificatus est in eo: Et deus clarificauit eum, quid ibi est quæstionis, vbi & filius clarificatur à patre, & pater clarificatur a filio? Denique vt fidem vnitatis & copulam trinitatis aperiret, etiam à spiritu clarificandum esse se dixit, sicut habes: Ille de meo accipiet & clarificabit me. Clarificat ergo dei filium etiā spiritus sanctus. Quomodo igitur ipse dixit: Si ego clarificauero meipsum, claritas mea nihil est? Ergo nihil est claritas filij. Sacrilegum est dicere nisi referas ad carnem: quia ex persona hominis filius loquebatur, eo quod comparatione diuinitatis nulla est carnis claritas. Desinant igitur impie obiicere, quod in suam perfidiam retorquetur. Scriptum est enim: Nō nego: Nunc clarificatus est filius hominis. Sed videant quid subiectum sit. Clarificatus est filius hominis. Videāt etiam quid sequatur: Et deus clarificatus est in eo. Ego excusationem habeo de filio hominis, Ille de patre non habet, quia pater non suscepit carnem. excusationem habeo & non vtor, ille non habet, & calumniatur. Aut simpliciter me patiatur intelligere, aut ad carnē referre quæ carnis sūt. Pia mens, quæ legūtur, secundum carnem diuinitatémque, distinguit, Sacrilega confundit, & ad diuinitatis detorquet iniuriam, quicquid secundum humilitatē carnis est dictum.

1. Corin. 9. Psalm. 118. Matth. 4. Matth. 20. Hebr. 2. Roma. 8. Psalm. 88. Psalm. 115. Ioan. 7. Ioan. 13. Ioan. 16. Ioan. 8.

De confutatione Arrianorum qui ideo aliam patris, aliā filij, aliam spiritussancti dicūt esse potestatem, quia scriptum sit: Ite docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritussancti, ex verborum ordine differentiam diuinæ potestatis facientes. Qui præterea idcirco negant in Christum esse credendum quod scriptum sit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eū qui me misit. *Caput V.*

QVid quod etiam more Iudaico falsi & impudētes interpretes Arriani, verborum sunt diuinorū, dicentes: vsqueadeo aliam patris, aliam filij, aliā spiritussancti esse potestatem, vt scriptum sit: Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritussancti, & ex verborum ordine differentiam diuinæ faciunt potestatis? Ego autem licet hoc ipsum testimonium in superioribus libris pro vnitate asseruerim maiestatis ac nominis, tamen si hic faciunt quæstionem, possum testimoniis asserere scripturarum, in plerisque locis prius filium nominatum, postea patrem dictū. Nūquid igitur quia filij significatio ante præmissa est, verborum, vt Arriani volunt, præiudicio, pater secūdus à filio est? Absit inquam absit. Nescit hunc ordinem fides, nescit discretum patris & filij honorem. Non legi, nō audiui, nec aliquem in deo inuenio gradum. Nusquam secundum nusquam tertium deum legi, primum legi, primum ac solum audiui. Si ordinis exigimus superstitionem, nec ad dexteram patris sedere filius debet, nec primum se & principiū debuit dicere. Male ergo euangelista, quia prius à verbo quam à deo cœpit dicēs: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. Etenim iuxta humani ritus ordinem prius patrem debuit nominare. Nesciuit etiam Apostolus ordinem qui ait: Paulus seruulus Christi Iesu vocatus Apostolus, segregatus in euangelio dei. Et alibi: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio spiritussancti. Si verborū sequamur ordinem, in primo filium posuit, in secundo patrē. Sed verborum ordo sæpe mutatur, & ideo non debes vel de ordine vel de gradu, patri deo & filio eius facere quæstionem, cum secundum diuinitatem diuisio nulla sit vnitatis. Ad extremum vt Christianos se non esse manifestent, negant in Christum esse credendum, dicentes scriptum esse: Qui in me credit, non credit in me, sed in eū qui me misit. Hanc ego expectabam confessionem, quid me quibusdam ambagibus ludebatis, sciā mihi aduersum gentiles esse contentionem, sed illi conuertuntur, vos nō conuertimini. Illi si credant, saluum est sacramentum: vos perdidistis acceptum, & nec cœptum fortasse, sed fictū. Scriptum est inquiunt: Qui in me credit, non in me credit, sed in eum qui me misit. Sed videte quid sequatur, & videte sic quemadmodum se dei filius vult videri. Sequitur enim: Et qui videt me, videt eum qui me misit, hoc est, quod pater videtur in filio. Exposuit igitur id quod ante præmisit: Quia ille credit in filium, qui confitetur & patrē. Nam qui filium nescit, nec patrem nouit. Omnis enim qui negat filium, nec patrē habet. Qui confitetur filium, & filium & patrē habet. Quid est ergo: Nō credit in me? Nō in id quod corporaliter cernitis, non in hominem tantummodo quem videtis. Non enim in hominem tantummodo credendum asseruit, vt credas quia Iesus Christus ipse est & dei filius & homo. Propter quod & vtrumque ait: A meipso nō veni. Et alibi: Ego sum principium quod & loquor vobis. Quasi homo à se nō venit.

Matth. 28. Ioan. 1. Roma. 1. 2. Co. in. 13. Ioā. 12. Ibidem. Ioan. 8.

venit. Quasi dei filius nō ex homine principium habet. Sed sum, inquit, ipse principium quod loquor vobis. Neque humana sed diuina sunt quæ locutus sum. Neque enim fas est credere, quòd negauerit in se esse credendum, cum ipse dixerit: [Ioan. 12.] Vt omnis qui credit in me, in tenebris nō maneat. Et alibi: [Ioan. 6.] Hæc est enim voluntas patris mei qui me misit, vt omnis qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam. Et alibi: [Ioan. 14.] Credite in deū & in me credite. Nemo ergo filium sine patre accipiat, quia filium legimus. Habet patrē filius, sed non temporalem, non ex passione, non ex conceptione, non ex gratia. Generationem legi, non legi conceptionem. Et pater dicit: Genui, nō dicit creaui. Et filius nō creatorem suum deum secūdum æternitatem diuinæ generationis, sed patrem nominat. Se quoq; nunc ex persona hominis, nunc in dei maiestate significat: nūc vnitatem sibi diuinitatis cum deo patre vindicans, nunc fragilitatem humanæ carnis assumens: nunc doctrinam suam se non habere, nunc voluntatem suam se non quærere, nunc testimoniū suum verum non esse, nunc verum esse significans. Nam ipse dixit: [Ioan. 5.] Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Et ipse in posterioribus ait: [Ioan. 8.] Et si ego testimoniū perhibeo de me, verum est testimonium meum. Quomodo igitur non est verum testimonium tuum domine Iesu, cui qui credidit, in cruce licet positus, & inter confessi sceleris supplicia cōstitutus, merita latronis exuit, præmia innocentis emeruit? Deceptus est ergo Paulus, qui [Acto. 9.] ideo recepit oculos, quia credidit, quos amiserat antequam crederet? Errauit ne etiam Iesus Naue, [Iosue. 5.] qui ducem militiæ cœlestis agnouit, sed postea quàm credidit statim vicit, dignus qui fidei prælio triumpharet? Denique non æratas acies in bella produxit, nec ariete cæterísque tormentorum machinis, sed tubarum septem sacerdotalium sono, murorū hostilium septa deposuit. Ita bellum immane confecit tubę clangor, & insula sacerdotis. Vidit hoc meretrix, [Iosue. 2.] & quæ in excidio ciuitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat, signa fidei atque vexilla dominicæ passionis attollens, coccum in fenestra ligauit, vt species cruoris mystici quæ foret mundum redemptura vernaret. Ita foris Iesus nomen fuit præliantibus ad victoriam, intus species dominicæ passionis periclitātibus ad salutem. Vnde quia intellexit Raab cœleste mysterium, dicit dominus in Psalmo: [Psal. 86.] Memor ero Raab & Babylonis scientibus me. Quomodo ergo non est verum testimonium tuum domine, nisi secūdum fragilitatem hominum? [Psalm. 115.] Omnis enim homo mēdax. Denique vt secundum hominem dixisse se demōstraret, ait: Qui misit me pater, ipse testimonium perhibet de me. [Ioan. 7.] Verum autem est testimonium secundum diuinitatem, sicut ipse ait: Et verū est testimonium meum, quia scio vnde venio, & quò vado, vos autem nescitis vnde venio & quò vado, vos secundum carnem iudicatis. Non ergo secundum diuinitatem, sed secundum hominem iudicant, qui putant Christo testificādi scientiam defuisse. Ergo cum audis: [Ioan. 12.] Qui credit in me, non credit in me: Et qui misit me pater ipse mihi mandatum dedit, didicisti quò id putes esse referendum. Denique mandatum quod esset ostendit dicens: Pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eā à meipso. Vides ideo dictum, vt ostenderet liberam sibi ponendæ ac resumendæ animæ potestatē, sicut ipse dixit: Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterū sumendi eam. [Ioan. 10.] Hoc mandatum accepi à patre meo. Siue igitur mandatū, siue vt aliqui Latini habent pręceptum, non vtique secundum diuinitatem, sed secundum incarnationē datur, ad subeundæ victoriam passionis.

Quod non debeamus deducere filium in hanc humilitatem, ut nisi quæ audierit, facere aut loqui nesciat, cum Arrianorum confutatione. Et unde maxime unitatem diuinæ maiestatis intelligere possimus. Quibus etiam rationibus dei filius creatura dici non possit. Cap. VI.

HAud vero in hāc humilitatem dei filium deducemus, vt nisi quæ audierit facere aut loqui nesciat, & præscriptam agendi loquendíque ei putemus esse mensuram, quia scriptum est: Ex meipso nō sum locutus. [Ioan. 12.] Et infra: Sicut dixit mihi pater ita loquor, sed ad obedientiam carnis, vt ad fidem vnitatis ista referantur. Plerique enim doctiores & audire filium & dicere aliquid filio patrem accipiunt per vnitatē naturæ. Quod enim per vnitatem voluntatis nouit filius, patrem velle, videtur audisse. Vnde non officium corporale, sed arbitrium indissociabile cooperationis declaratur. Neque enim verborū hic aliquem significat auditum, sed vnitatem voluntatis atque virtutis, quæ & in patre est & in filio. Quam etiam & in spiritusancto esse memorauit alio loco dicens: [Ioan. 16.] Non enim loquetur à semetipso, sed quę audit loquetur: vt aduerterem quod quicquid spiritus loquitur, loquitur & filius, & quicquid loquitur filius, loquitur & pater, quia vna sententia & operatio trinitatis est. Sicut enim pater videtur in filio, non vtique specie corporali, sed vnitate diuinitatis, Ita etiā pater loquitur in filio, non temporali voce, nec corporali sono, sed operis vnitate. Deniq; cum dixisset: [Ioan. 14.] pater qui in me manet ipse loquitur, & opera quæ ego facio ipse facit, addidit: Credite mihi, quia ego in patre & pater in me est, Alioquin propter opera ipsa credite. Hic intellectus est noster secundum diuinarum seriem scripturarum. Arriani autem qui nolunt de deo æstimare quæ digna sunt, vel apto suis meritis confutentur exemplo, nec totum carnaliter credāt, cum ipsi patris sui diaboli opera incorporaliter videant. Sicut de eorum cōsortibus Iudæis dominus declarauit dicēs: [Ioan. 8.] Vos quod vidistis patrem vestrum facientem facitis, cum vtique non quod diabolum operantem viderint, sed quod arbitria eius fecerint arguantur, inuisibiliter in his secundū iniquitatem suam diabolo operante peccatum. Hoc secundum Apostolum propter insipiētiam posuimus perfidorū. Cæterùm satis probatū est scripturarum exemplis, ad vnitatem maiestatis pertinere diuinæ, quod & pater maneat in filio, & ea quæ loquitur filius à patre videatur audisse. Vnitatem autem maiestatis quibus aliis possumus intelligere, q̄ quod eadem patri & filio deferuntur? Nam quid præcellētius potest dici, quàm quod Apostolus dixit dominū maiestatis crucifixum? [1. Corin. 2.] Filius ergo est, & deus maiestatis, & dominus maiestatis, sed non creaturis subiecta maiestas. [Philip. 2.] Non ergo creatura filius. Filius paternæ est imago substantię: omnis autem creatura dissimilis supernæ substantiæ, sed non dissimilis dei patris filius. Non ergo creatura filius. Filius non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed nulla creatura æqualis deo. Aequalis autem filius, non ergo creatura filius. Omnis creatura mutabilis, sed non mutabilis dei filius. Non ergo creatura dei filius. Omnis creatura accidētia boni & mali recipit suæ capacitate naturæ, eadémq; decessionem sentit: Dei autē filio nihil potest ex eius diuinitate vel decedere vel accedere: [Eccl. 12.] Non ergo creatura filius. Omne opus suum adducet deus in iudicium, sed dei filius non adducitur in iudiciū, quia ipse iudicat: Non ergo creatura dei filius. Postremo vt vnitatem intelligas, de ouibus dicens saluator: Nullus, inquit, rapit eas de manu mea. Pater quod dedit mihi maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater vnum sumus. [Ioan. 10.] Sic viuificat filius vt pater. Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. [Ioan. 5.] Sic suscitat filius vt pater. Sic conseruat filius vt pater. Qui nō impar est gratia, quomodo impar est potestate? Sic etiam non perdit filius vt pater. Et ideo ne quis vel duos deos crederet, vel discretionem potestatis induceret: vnum se esse cum patre dixit. Id quemadmodum potest dicere creatura? Non ergo creatura dei filius est. Nō idem est regnare & seruire: Christus autem & rex est & filius regis: Non ergo seruus est dei filius. Omnis autem creatura seruit, sed non seruit dei filius, qui ex seruis filios dei facit: Non ergo creatura dei filius. [Luc. 19.] Diuinæ itaque illam parabolā induxit diuitis qui in regionem lōginquam profectus est accipere regnum & reuerti, seipsum secundum substātiam diuinitatis incorporationísque describens. Ipse enim diues secundum plenitudinē diuinitatis, qui pro nobis pauper factus est, cū diues esset rex æternus, & æterno rege progenitus, peregre profectus secundū corporis susceptionem, quia vias hominis tanquam iter ingressus alienum, in hunc mundum venit vt regnum sibi pararet ex nobis. Venit ergo Iesus in hunc mundū re-

gnum

Lucæ.17. gnum accipere de nobis, quibus ait: Regnum dei intra vos est. Hoc est regnū quod Christus accepit, hoc est quod patri tradidit. Nam quomodo regnū accepit, qui rex erat sempiternus? Venit ergo filius hominis accipere regnum & reuerti. Lucæ.19. Noluerūt eum suscipere Iudæi, de quibus ait: Illi qui noluerunt me regnare super se, adducite & interficite eos. 1.Corin.15. Sequamur scripturarum ordinem. Ille qui venit, regnū deo patri tradet, & cum tradiderit regnum, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Sicut filius hominis, regnū accepit dei filius: vt filius vtique hominis etiam traditurus est quod accepit: Sicut filius hominis tradit, ergo & vt filius hominis subiectionem vtique per conditionem carnis, non per maiestatem diuinitatis agnosceret. Et tu ad contumeliā obiicis, quod ei subiecerit omnia deus, cum audias quod regnum filius hominis deo tradat. Et vt in superiorib' diximus libris, legeris: Ioan.6. Nemo venit ad me nisi pater attraxerit eū, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Si literam sequamur, vide magis atq; aduerte vnitatem honorificentiæ, & pater subiecit filio, & filius patri tradet. Dic quid sit amplius, trahere an resuscitare? Nonne secundum morem hominum, ministeriū trahentis potestas est resuscitantis? Sed & filius ad patrem trahit, & pater ad filium trahit, & filius suscitat, & pater suscitat. Facessant sacrilegæ commēta discretionis, vbi vnitas potestatis est. Lucæ.17. Tradat igitur patri regnum suum filius, non deperit Christo regnū quod tradit, sed proficit. Nos sumus regnū, quia nobis dictum est: Regnum dei intra vos est. Et sumus Ioan.14. regnum Christi ante, postea patris, quia scriptum est: Nemo venit ad patrem nisi per me. Cum in via sum, Christi sum: cum peruenero patris sum, sed vbique per Christū, & vbique sub Christo. Bonum est in regno Christi esse, vt Christus nobiscum sit, sicut ipse ait: Ecce ego vobiscum sum vs- Math.18. que ad consummationem mundi. Sed melius est esse cum Philipp.1. Christo. Dissolui enim & cum Christo esse multo melius, Roma.5. cum in hoc mundo sub peccato simus. Christus nobiscū est, vt per vnius obedientiā iusti constituantur multi. Et si peccatum huius mundi euasero, incipiā esse cum Christo. Ioan.14. Deniq; ait: Veniā iterū, & assumā vos ad me. Ioan.17. Et infra: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Ergo nunc sub regno Christi sumus, dum in corpore versamur, & nondū forma exuimur serui, quam ille cum se exinaniuisset accepit: cum vero gloriam eius viderimus quam habuit priusquam mūdus esset, erimus in regno dei, in quo patriarchæ sūt & prophetæ: de quibus scriptum est: Lucæ.13. Cum videritis Abraam Isaac & Iacob, & omnes prophetas in regno dei: vt iam pleniore dei cognitione potiamur. Sed in filij regno & pater regnat, & in regno patris filius regnat, quia pater in filio, & in patre filius: & in quo habitat filius, habitat & pater: & in quo habitat pater, habitat filius. Ioan.14. Sicut ipse ait: Ego & pater veniem', & apud eum mansionem faciemus. Ergo sicut vna domus, ita & vnum regnum. Eousque autē vnum patris & filij regnum est, vt quod filius tradit, pater accipiat: & quod pater accipit, filius non amittat. Ergo in vno regno vnitas potestatis est. Nemo igitur diuinitatem inter patrem filiúmque secernat.

Quemadmodum intelligere debeamus filium esse subiectum patri, cum hæreticorum condemnatione. Quomodo etiam nō solum deus pater filio, sed & filius ipse sibi subiecerit omnia. Et qua de caussa filius subiectus sit in nobis. Quódque eadem sit charitas dei patris & Christi. Quod præterea nihil sit quod diuinitas sēpiterna nō possit, nihil quod lateat ueritatem, fallat iustitiam, prætereat sapientiam. Cap. VII.

QVod si patri & filio vnum dei nomen & ius est, cū deus verus & sempiternus sit etiam dei filius, non vtique secūdum diuinitatem subiectus est dei filius. Subiectum itaque imperator Auguste quemadmodum debeamus accipere, consideremus. Quomodo enim subiectus dei filius? vt creatura vanitati? Sed impium est de diuinitatis substantia, tale aliquid æstimare. An quēadmodum creatura omnis dei filio, quod æquè scriptū est: Psalm.8. Omnia subiecisti sub pedibus eius? Sed non Christus ipse sibi subiectus est. An quemadmodum mulier viro, sicut legimus: Ephe.5. Mulieres viris suis subditæ sint. Et alibi: 1.Timo.2. Mulier in silentio discat cum omni subiectione? Sed sacrilegum est, vel patri virum, vel dei filio mulierem comparare. An quēadmodum Petrus dixit: 1.Petri.2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ? Nec sic itaq; Christus. Vel quemadmodū Paulus scripsit: 1.Corin.8. Patri & deo, subiecti inuicē, in timore Christi? Sed neque in suo, neque in alterius Christi timore subiectus est filius, quia vnus est Christus. Quorum verborum vim considerate, quia patri subiecti sumus, dum etiam Christū veremur. Quomodo ergo subiectum intelligimus. Totum Apostolicum caput recēseamus, vt nihil videatur fraude subtractum, aut obreptione præstrictum. 1.Corin.15. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Videtis quoniam de resurrectione Christi tracta est disputatio. Quoniam sicut per vnum hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adā omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur, vnusquisque autē in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt, deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem. Oportet enim illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Psalm.8. Cum autem dicat: Omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Quod etiam ad Hebræos Apostolus dixit: Nunc autem nondum videmus omnia illi esse subiecta, accipimus apostolicæ seriem lectionis. Quomodo igitur subiectum dicemus? Hebr.2. Sabelliani & Marcionitæ dicunt, quod hæc futura sit Christi ad deum patrem subiectio, vt in patrem filius refundatur. Si ergo ea erit verbi subiectio, vt resoluatur in patre deus verbum, ergo & quæcunque patri filióque subiecta sunt, in patrē & filium resoluentur, vt sit deus omnia & in omnibus creaturis. 1.Corin.15. Sed absurdum est dicere: Non igitur per refusionem subiectio. Alia sunt enim quæ subiiciuntur, ea vtique quæ creata sunt, & alius cui fit illa subiectio. Conticescant itaque sæuæ refusionis interpretes, atque vtinā & illi tacerent, qui quoniam resolubile dei verbum, deíque sapientiā probare non possunt, infirmitatem diuinitatis subiectioni adscribunt, dicentes quod scriptum est: 1.Corin.15. Cum autē subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit. Videmus igitur quod nondum subiectum, sed subiiciendum esse scriptura commemorat. Ergo nunc nō est subiectus deo patri filius. In quo igitur filium subiectum fore dicitis? Si in diuinitate, nec inobediens est, quia non est patri discors. Nec subiectus, quia nō est seruus, sed vnicus proprio patri filius. Denique cum cœlum crearet, & terram conderet, & potestatē exercebat & charitatem. Nulla igitur seruilis in Christi diuinitate subiectio. Si autem nulla subiectio, voluntas libera est. Quod si etiam subiectionem putant filij, quia cum eius voluntate omnia faciat, discāt hoc ipsum esse indiuiduæ potestatis argumentum, quod vnitas voluntatis est, quæ non cœpit ex tempore, sed erat semper. vbi autem vnitas perpetuę voluntatis, non vtique temporalis subiectionis infirmitas. Si enim per naturam subiiceretur, semper subiectus maneret. Cum vero subiiciēdus dicatur in tempore dispēsationis, ergo susceptæ non perpetuæ infirmitatis erit illa subiectio, maxime cum sempiterna dei virtus non possit statum mutare pro tempore, nec deo patri ex tempore ius potestatis accedere. Nam si filius aliquando mutabitur, vt secundum diuinitatem subiiciatur: ergo & deus pater si aliquando plus poterit, vt subiectum secundum diuinitatem habeat filium, nunc interim minus posse secundū interpretationem vestram, necesse est æstimetur. Quid autem culpę commeruit filius, vt postea, secundum diuinitatem subiici posse credatur? Nunquid secundum diuinitatem ad dexteram patris sedere præripuit, & inuito patre sibi prærogatiuam paterni solij vindicauit? Sed ipse ait: Ioan.8. Omnia quæ placita

cita

cita sunt ei facio semper. Ergo si in omnib' patri cõplaceat filius, cur subiicietur qui ante subiectus nõ erat? Videamus itaque ne nõ diuinitatis illa sed nostra fiat in Christi timore subiectio, plena gratia, & plena mysterij. Itaque rursus [1. Corin. 15.] apostolica verba pãdamus. Cum autem subiecta, inquit, illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Ergo quid dicis? Nũc subiecta non sunt ei omnia? Non subiecti sanctorum chori, non angeli qui in terris posito ministrabant, non archangeli qui etiã ad Mariã aduẽtus dominici prænuncij mittebãtur, nõ omnis militia cœlestis, non Cherubim & Seraphim, nõ throni & dominationes & potestates quæ venerãtur & laudant? Quomodo ergo subiecta erunt? Sic vtique quemadmodum ipse dominus dixit: [Matth. 11.] Tollite iugum meũ super vos. Non enim indomiti iugum portant, sed humiles atque mãsueti. Nec est planè angelis nec ipsis hominibus vilis, sed [Philip. 2.] gloriosa subiectio, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Ideo autem ante subiecta non erant omnia, quia nondum receperãt sapientiam dei, nondum habile iugum verbi mẽtis quadam **B** ceruice portabant. [Ioan. 1.] Quotquot autem, sicut scriptum est, receperũt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Dicet aliquis: Ergo iam subiectus est Christus, quia plurimi crediderunt? Minime: Quia non in paucis est Christi subiectio, [Gala. 5.] sed in omnibus. Sicut enim si in me concupiscat adhuc caro aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, non videor esse subiectus, & si ex parte sim subditus: ita quia omnis ecclesia vnum corpus est Christi, quãdiu genus dissensit humanum, Christum diuidimus. Nondũ ergo subiectus est Christus, cuius non sunt adhuc membra subiecta. Cum autem fuerimus non multa membra, sed vnus spiritus, tunc & ipse subiectus erit, vt per ipsius subiectionem, sit deus omnia [1. Corin. 15.] in omnibus. Sicut autem nondum subiectus est Christus, ita nondum perfectum est opus patris, quia dei filius dixit: [Ioan. 4.] Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui me misit, & perficiã opus eius. Quid igitur quęstionis est, quod in me erit filij subiectio, in quo imperfectũ est opus patris, quia non sum ipse perfectus? Ergo qui imperfectum opus facio patris, ipse filium facio esse subiectum? Sed non est in- **C** iuria ista sed gratia, quia in eo quod subiicimur, noster vtiq; nõ diuinitatis est ꝓfectus, vt subiiciamur legi, subiiciamur gratię. Quoniã ante, sicut ipse dixit Apostolus, sapiẽtia erat [Hebr. 2.] carnis inimica in deũ. Legi enim nõ erat subdita. Nunc autẽ iam per Christi est subdita passionẽ. Et tamen ne quis calumnietur, videte quid diuinitus spirans scriptura præcauerit. Ostendit enim nobis in quo subiectus erit deo Christus, dum docet in quo sibi vniuersa subiiceret. [Hebr. 2.] Ideoq; dicit: Nunc autem non videmus omnia ei subiecta. Nam paulominus quam angelos minoratum vidimus Iesum propter passionem mortis. Ostendit itaque minorem factum in carnis susceptione. Quid igitur impedit quin etiam subiectionem in carnis susceptione significet, per quam subiiciet sibi omnia, dum in ipsa patri deo est subiectus? Consideremus itaque eius subiectionem: [Lucæ. 22.] Pater, inquit, meus si vis transfer calicẽ hunc à me, verũ non mea voluntas sed tua fiat. Ergo secundum humanæ naturæ assumptionẽ erit illa subiectio. Quia sicut legimus: Specie inuentus vt homo, [Philipp. 2.] humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem. Subiectio **D** vtique obedientia est, obedientia mortis, mors assumptionis humanæ. Assumptionis ergo humanæ erit illa subiectio. Nequaquàm igitur diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. Vide quàm non timeam eorum propositiones. Illi obiiciunt subiiciendum patri deo. Ego lego Mariæ [Lucæ. 2.] subditum matri, quia scriptum est de Ioseph & Maria: Et erat subditus illis. Aut si hoc putant, dicant quod hominibus erat subiecta diuinitas. Nõ igitur præiudicet quod subiectus dicitur, cui nõ præiudicat quod seruus legitur, quod crucifixus asseritur, mortuus prædicatur. Qui cum moreretur viuebat, cum subiiceretur regnabat, cum sepeliretur resuscitabat, ac subiectum se potestati præbebat humanæ, alias se dominum maiestatis declarabat æternæ. Erat sub iudice, & ad dexteram dei solius vbi iudex perpetuus iudica- **A** bat. Scriptum est denique: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis: [Matth. 26] Vapulabat à Iudæis, imperabat angelis. Natus ex Maria sub lege erat, ante Abraam supra legem erat, in cruce venerandus naturæ. Denique sol refugit, terra contremuit, conticuerunt angeli. Cuius igitur passionem elementa videre timuerunt, huius generationem videre potuerunt. Et in quo subiectionem corporis non tulerunt, in eo subiectionem naturę venerabilis sustinebũt? Sed cum vnius naturæ sint pater & filius & spiritussanctus, vtique non erit pater sibiipse subiectus. Et ideo non erit in eo subiectus filius, in quo cum patre vnum est, ne per vnitatem diuinitatis videatur & pater filio esse subiectus. Ergo sicut in illa cruce, non diuinitatis plenitudo, sed nostra fragilitas erat subdita: ita etiam postea subditus erit filius patri, in nostrę vtique participatione naturæ: vt subiectis carnis illecebris, non cupiditas dominetur cordi, non ambitio, non voluptas, sed omnia nobis deus sit, & omnino quantũ capere possumus ad eius imaginem similitudinẽmque viuamus. Ad communitatem igitur beneficium transiuit à specie, quia in sua carne naturam totius humanæ carnis edo- **B** muit. Et ideo iuxta apostolum: [1. Corin. 15.] Sicut portauimus imaginem huius terreni, portemus & imaginem cœlestis. Quod vtiq; nisi per interiorem hominem non potest euenire. Deponẽtes igitur vniuersa, hoc est illa quæ legimus, iram, animositatem, blasphemiam, turpiloquium. Et sicut infra dicitur, [Colos. 3.] Expoliantes nos veterem hominem cum actibus suis, induamur nouum qui renouatur in agnitionem secundũ imaginem eius qui creauit eum. Et vt scires, quod cum dicit: Vt sit deus omnia in omnibus, à deo patre non separet Christũ, ipse ad Colossenses, dicit. Vbi non masculus, inquit & fœmina, Iudæus & Græcus, Barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. Ergo etiam ad Corinthios dicens: [1. Corin. 15.] Vt sit deus omnia in omnibus, & vnitatem & æqualitatem cum deo patre complexus est Christi, quia nec à patre filius separatur. Et similiter sicut pater omnia in omnibus, ita omnia in omnibus etiam Christus operatur. Si ergo Christus quoque in omnibus omnia operatur, non vtique in diuinitatis maiestate subiectus est, sed in nobis. Quomodo autem subiectus in nobis, nisi eo modo quo minor angelis factus est, in corporis scilicet sacramento? In eo **C** enim nondum subiecta ei omnia videbantur, quæ creatori suo à principio sui vtique seruiebant. Quod si quæsieris quemadmodum sit subiectus in nobis, ipse ostendit dicens: [Matth. 25.] In carcere eram, & venistis ad me. Infirmus eram & visitastis me. Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Infirmum audis, & non moueris, subiectum audis & moueris, cum in eo infirmus in quo subiectus, in quo peccatum atque maledictum pro nobis factus est. Sicut igitur nõ propter se sed pro nobis peccatum atque maledictum factus est, ita non per se sed per nos erit subiectus in nobis, non in natura subiectus æterna, neque enim in natura maledictus æterna. [Deute. 21.] Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Maledictus, quia nostra maledicta subiecit. Subiectus quoque quia subiectionem nostram ipse subiecit, sed in seruilis formæ assumptione, non in dei maiestate: vt dum ille nostræ fragilitatis se præberet in carne consortem, nos in virtute sua diuinæ faceret consortes naturæ. Non quo aut hoc nobiscum superna Christi generatione naturale con- **D** sortium, aut diuinitatis in Christo sit illa subiectio: sed sicut in illo per carnem illam, quæ est pignus nostræ salutis, sedere nos in cœlestibus, Apostolus dixit, vtique non sedentes, sic & ille per nostræ assumptionem naturæ dicitur subiect' in nobis. Quis enim tam demens qui putet, vt supra diximus, quod ad dexterã dei patris, sedes sibi venerabilis [nõ] debeatur, cum licet etiã secundum carnem Christo ea à patre, generationis tamen supernæ & æqualitatis potentia deferatur? Angeli adorant, & tu tibi præsumptione sacrilega solium dei sternis? [Ephe. 2.] Scriptum est inquiunt, quod cum mortui essetis peccatis, conuiuificauit vos in Christo, cuius gratia estis salui facti, & simul suscitauit simúlque facit sedere in cœlestibus in Christo Iesu. Agnosco scriptum. Sed non vt homines sedere ad dexteram sibi patiatur deus, sed vt in Christo sedere, quia ipse est omnium fundamentum, & ipse est caput

est caput ecclesiæ, in quo communis secundum carnem natura, prærogatiuam sedis cœlestis emeruit. In Christo enim deo caro. In carne autem humani natura generis omnium hominum particeps honoratur. Sicut nos ergo in illo sedemus per corporeæ cõmune naturæ, ita & ille, qui per susceptionem nostræ carnis maledictum pro nobis factus est, cũ maledictum vtique in benedictum filium dei non cadat, ita inquam & ille per obedientiam omnium erit subiectus in nobis, cum gentilis crediderit, cum Iudæus agnouerit quẽ crucifixit, cum Manichæus adorauerit quem in carne venisse non credidit, cum Arrianus omnipotentem confessus fuerit quem negauit, cum postremo in omnibus fuerit sapientia dei, iustitia, pax, charitas, resurrectio. Per sua igitur opera Christus & genera diuersa virtutum erit in nobis patri subditus, cum vitiis abdicatis & feriante delicto, vnus in omnibus deo cœperit in vno sensu populorum omnium spiritus adhærere, tunc erit deus omnia & in omnibus. Conclusionem igitur totius absolutionis breuiter colligamus: vnitas potestatis opinionem iniuriosæ subiectionis excludit: euacuatio potestatis, & victoria de morte quęsita triumphatoris vtique non minuit potestatem. Subiectionem operatur obedientia, obedientiam Christus assumpsit, obedientia vsque ad crucem, crux ad salutem. Ergo vbi opus, ibi & author est operis. Cum igitur omnia Christo subiecta fuerint per obedientiam Christi, vt in nomine eius genu flectant, tunc erit ipse omnia in omnibus. Nunc enim quia non omnes credunt, non videntur omnes subiecti. Cum omnes ergo crediderint, & dei fecerint voluntatem, erit omnia & in omnibus Christus. Cũ Christus fuerit omnia & in omnibus, erit omnia & in omnibus deus, quia pater manet semper in filio. Quomodo ergo infirmitatis arguitur, qui redemit infirmos? Ac ne forte & illud ad infirmitatẽ filij referas, quod scriptum est, quod subiecit ei deus omnia, disce quod omnia sibi etiam ipse subiecerit. Scriptum est enim: Nostra autem conuersatio in cœlis est: Vnde & saluatorem expectamus dominum Iesum, qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, conforme vt fiat corpori gloriæ suæ secundum operationem qua possit etiam subiicere sibi omnia. Didicisti ergo quod omnia possit sibi ipse subiicere, secundum operationem vtique diuinitatis. Disce nunc quod secundum carnem omnia subiecta accipiat, sicut scriptum est: Qui operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & constituens eum ad dexteram suam in cœlestibus, supra omnẽ principatum & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Secundum igitur carnem ei omnia subiecta traduntur, secundum quam & à mortuis suscitatus est, & secundum animam humanam ac rationabilem subiectionem. Diuinè plerique interpretantur, quod scriptum est: Nónne deo subiecta erit anima mea? Animam dixit non diuinitatem, animam nõ maiestatem. Et vt sciremus quod dominus per prophetam de susceptione naturę est locutus humanæ, addidit: Vsquequo adiicietis super hominem, secundum illud quod ait in euangelio: Quid me quæritis interficere hominem? Et addidit: Veruntamen preciũ voluerũt repellere, cucurrerunt in sitim, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebãt. Iudęi enim reportante Iuda precium, recipere noluerũt, currentes in sitim amentiæ, quia spiritalis potus gratiam recusarunt. Hæc est piæ subiectionis interpretatio. Etenim cum dominicæ passionis hoc munus sit, vtique in quo passus est, in hoc erit subiectus in nobis. Quærimus qua caussa? Vt neque angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque præsentia, neque futura, neque creatura alia separare nos possit à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Videmus itaque ex his quę diximus, nullam exceptam esse creaturam, sed istis quas supra dixit, omnem, si qua est, annumeratam esse. Simul etiam illud est considerãdum, quod cum in superioribus dixerit: Quis nos separabit à charitate Christi, subter posuit: Neque mors, neq; vita, nec alia creatura separare nos poterit à charitate dei quæ est in Christo Iesu. Videmus ergo eandem charitatem dei esse, quæ Christi est. Denique nõ ociosè posuit charitatem dei quæ est in Christo Iesu, ne separatam dei & Christi intelligeres charitatem. Nihil autem est quod charitas diuidat, Nihil quod diuinitas sempiterna non possit. Nihil quod lateat veritatẽ, fallat iustitiam, prætereat sapientiam.

Philipp. 2. — Philipp. 3. — Philipp. 1. — Ephe. 1. — Psalm. 61. — Ibidem. — Ioan. 7. — Psalm. 61. — Matth. 27. — Roma. 8. — Ibidem.

De condemnatione execrabilium Arrianorum dicentium quod dei filius nesciat tempora & annos, argumentorũmque suorũ destructione, cum finali & conclusiua cõfutatione erroris eorundem, quo asserant filium esse minorem patre. Caput VIII.

VNde execrabiles eos, qui ista commemorant, & à spiritu sancto esse dãnatos, scire debem⁹. (Quos enim alios nisi specialiter Arrianos, propheta condemnat) qui dicunt quod dei filius nesciat tempora & annos? Non enim est aliquid quod ignoret deus. Si autẽ deus Christus, & altissimus Christus, ipse est enim super omnia deus. Videte quemadmodum sanctus Dauid huiuscemodi qui dei filio scientiam derogẽt perhorrescat. Sic enim habes: In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideo obtinuit eos superbia eorũ, cooperti sunt iniquitate & impietate sua, prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierũt in dispositionem cordis. Vtique condemnat qui ex dispositione cordis æstimanda quæ diuina sunt arbitrantur. Nam deus nec dispositioni est subiectus, nec ordini. Quando etiam ipsa quæ sunt in vsu hominum, & successione generis humani, non semper aliqua solennis dispositione rationis, sed plerumque secretis latentibúsque decursa mysteriis, euenire cernamus. Cogitauerunt, inquit, & locuti sunt nequitiam, iniquitatẽ in excelso locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suũ. Videmus itaque quod impij sacrilegij reos damnat, qui ex similitudine humanæ naturæ, dispositionem sibi arrogent cœlestis arcani. Et dixerunt: Quomodo scit deus? & si est scientia omnis in altissimo? Nonne hæc quotidie perstrepunt Arriani, scientiam omnem in Christo esse non posse. Quia ipse, inquiunt, diei & horæ se professus est esse ignarum? Nónne dicunt, quomodo sciuit, qui eum non potuisse scire commemorant, nisi quæ audierit & viderit, & ea quę spectãt ad diuinæ vnitatem naturæ, ad infirmitatem quoq; sacrilega interpretatione deriuant? Scriptum est inquiunt: De die autẽ illa & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nec filius, nisi solus pater. Primũ veteres nõ habent codices Græci, quod nec filius scit. Sed non mirum si & hoc falsarũt, qui scripturas interpolauere diuinas. Qua ratione autem videatur adiectum, proditur dum ad interpretationem tanti sacrilegij deriuatur. Pone tamen ab euangelistis scriptum. Mediũ vtique nomen est filij. Nam & filius hominis dicitur, vt secundum imprudẽtiam assumptionis nostræ diem futuri iudicij nescisse videatur. Quomodo enim nesciret diẽ dei filius, cum in ipso sint thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi? Quæro autem vtrum ex substantia, an ex accidenti habuerit scientiam? Omnis enim scientia aut ex natura, aut ex disciplina est. Ex natura suppetit, vt equo currere, pisci natare, hæc enim faciunt antequam discãt. Ex disciplina rursus suppetit, natare homini. Nam nisi didicerit, scire nõ poterit. Cum ergo multis animantibus suppetant ex natura facere & scire quæ non didicerint, quid censes de dei filio, vtrum ex institutione, an ex natura habeat scientiam? Si ex institutione, ergo non est natus sapientia, & ex processu cœpit esse perfectus, * nec erat semper. Quod si naturalẽ sciẽtiam habet, vtique perfectus in principio erat, perfectus ex patre processit, & ideo præscientia non eguit futurorum. Non ergo nesciuit diẽ. Neque enim sapiẽtię dei est ex parte scire & ex parte nescire. Nã quomodo potest nescire partẽ, qui fecit omnia, cũ minus sit scire q̃ facere? Multa enim scimus quæ facere non possumus, nec eodem modo omnes scimus, sed ex parte cognoscimus. Nouit enim ventorum vim stellarúmq; cursus, aliter rusticus, aliter ciuitatis incola, aliter gubernator. Etsi omnes nõ norunt, omnia tamen nosse dicuntur. Solus autem planè nouit ille qui fecit omnia. Nouit gubernator quota vigilia procedat arcturus, quales ortus præexploret orionis. Non tamen colligationes vergiliarum cæterarúmque stellarum, aut numerum nouit, aut nomina, sicut ille qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus

Roma. 9. — Psalm. 72. — Psalm. 72. — Marci 13. — Colos. 2. — * profectus & ita mox bis. — Psalm. 146.

omnibus his nomina vocans, Quem vtique non fallit operis sui virtus. Quomodo enim vultis hæc fecisse dei filium? Nũquid quasi annulum, qui nõ sentit quod exprimit? Quia omnia in sapientia pater fecit, id est, omnia per filium fecit, qui est virtus dei & sapientia. Sapientiæ autem id conuenit, vt suorum operum & virtutes norit & caussas. Et ideo non potuit creator omnium ignorare quod fecit, nescire quod ipse donauit. Nouit ergo diem quem fecit. Sed dicis quod præsentem nouit, nescit futurũ. Licet inepta sit propositio, tamen vt de scripturis satisfaciam tibi, disce quod non solum præterita fecit, sed etiam quæ futura sunt, sicut scriptũ est: Qui fecit quæ aduentura sunt. Et alibi ait scriptura: Per quem & facta sunt secula, splendor est gloriæ, & character substantiæ eius. Secula enim & præterita & præsentia, & futura sunt. Quomodo ergo facta sunt quæ futura sunt, nisi quia operatoria virtus est, scientia comprehendit numerum omnium seculorum? Sicut enim vocat quæ non sunt tanquã quæ sint, sic & fecit quæ futura sunt tanquam quæ sint, quia nõ contingit vt nõ sint, sed necessario sunt futura quæ esse præcepit. Ergo qui fecit quæ futura sũt, eo genere quo sunt futura cognouit. Si hoc de seculis, multo magis de iudicij credendum die, eo quod cognitionẽ eius habeat dei filius tanquam à se iam factæ, quia scriptũ est: Dispositione tua permanebit dies. Non solum permanet dixit, sed etiam permanebit, vt eius dispositione quæ ventura sunt gubernentur. Quæ disposuit ergo, non nouit? Qui plantauit aurẽ non audiet, qui finxit oculum non considerat? Videamus tamen ne quid forte magnum sit quod creatorẽ suum potuerit præterire: & tamẽ eligant vtrum quasi magnum aliquid & prestantius putent esse q̃ cætera: an quasi minimũ atq; abiectũ. Si minimũ atq; abiectũ, nõ est iniuria (vt nostro vsu loquar) vilia & exigua nescire. Nã cũ potentię sit scire quæ maxima sunt, despexisse videtur degeneris operis vilitatẽ: Fastidio igitur absolutus est, nõ potestate fraudatus. Quod si magnũ & summum arbitrantur scire iudicij diem dicant quid deo patre maius aut melius sit. Patrem igitur deum nouit vt ipse ait, quod nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Patrem, inquam, nouit, & diem nescit? Si ergo creditis quod patrem reuelat, & diem non potest reuelare? Verum non solum sacrilega ista, sed etiã inepta dubitatio. Nũc consideremus quibus modis scientia colligatur, & ostendamus ipsum filium demonstrasse, quod & diem, sciret. Quod enim scimus, aut tempore, aut loco, aut signis, aut personis declaramus, aut ordine. Quomodo igitur nesciuit iudicij diem, qui & horam iudicij & locum & signa expressit? Denique sic habes: In illã hora qui fuerit in tecto non descẽdat tollere vasa, & qui in agro similiter non redeat retro. Eousque igitur futurorum norat periculorum euentus vt etiam præsidia periclitantibus demõstraret. An poterat dominus diem ignorare, qui ipse de se dixit, quod filius hominis dominus est sabbati? Locum quoque etiam alibi designauit cũ sibi structuras templi ostendentibus discipulis diceret: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, nõ relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. De signo quoque interrogatus ab apostolis dixit: Videte ne seducamini. Multi enim venient in nomine meo dicẽtes, quia ego sum Christus. Et infra. Terræmotus, inquit, magni erunt per loca singula, & fames, & pestilentia terroresque de cœlo, & signa magna erunt. Itaque & personas expressit & signa. Quo autem modo, vel circundaturos exercitus Hierusalem dicat, vel implenda tempora gentium, & quo ordine, Euãgelicæ vtique lectionis attestatione reseratur. Sciuit ergo omnia. Sed quęrimus qua ratione designare momenta noluerit. Si quæramus non ignorantiæ inueniemus esse, sed sapientiæ. Nobis enim scire non proderat, vt dum certa futuri iudicij momẽta nescimus, semper tanquam in excubiis constituti, & in quadam virtutis specula collocati, peccãdi consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies domini deprehendat. Non enim prodest scire sed metuere quod futurum est. Scriptum est enim: Noli alta sapere, sed time. Nam si diem designasset expresse, vni ætati hominum quæ proxima erat iudicio, videretur disciplinam præscripsisse viuendi, superioris tẽporis aut iustus esset remissior, aut peccator securior.

Namque adulter nisi quotidianam pœnam metuat, non potest adulterandi cupiditatem desinere. Nec latro obsessorũ saltuum secreta deserere, nisi sciat sibi momentis omnibus imminere supplicium. Plerunque enim quibus incentiuum est impunitas, timor tædium est. Ideo ergo dixi quod scire non proderat, imo proderat ignorare, vt ignorantes timeremus, vt obseruantes emendaremur, sicut ipse dixit: Estote parati quia nescitis qua hora filius hominis vẽturus est. Nanque miles si bellum in manibus esse cognoscat, prætendere non nouit in castris. Vnde alibi quoque ipse dominus interrogatus, ab apostolis, inquam, qui vtique non sicut Arrius intelligebant, sed filium dei futura scire credebant. Nam nisi hoc credidissent nunquam interrogassent. Interrogatus ergo quando restituerit regnum Israel, non se nescire dixit, sed ait: Non est vestrum scire tempora & annos quæ pater posuit in sua potestate. Attende quid dixerit: Non est vestrũ scire. Lege iterũ, Non est vestrũ. Vestrũ dixit, non meũ. Iam enim non secundũ perfectionẽ sed secundũ ꝑfectũ humani corporis ac nostræ animæ loquebatur. Vestrũ ergo dixit, nõ meũ. Quod & apostolus secutus, De temporibus autem & momentis fratres non habetis, inquit, opus vt vobis scribamus. Itaque ne apostolus quidem ipse Christi seruus dixit se nescire momenta, sed non opus esse doceri populum qui semper spiritalibus munimentis esse debet armatus vt virtus Christi in vnoquoque prætendat. Cũ autem dicit dominus, de tẽporibus quæ pater posuit in sua potestate, vtiq; nõ potest exors esse sciẽtiæ paternæ, cuius nequaquã exors est potestatis, cum potestas ex sapiẽtia & virtute gignatur, quod vtrunq; Christus est. Sed quæritis, quę causa nõ ita discipulis negauerit, quasi sciret & nollet dicere, sed neque angelos, neque filium scire memorauerit? Interrogabo vos & ego, qua caussa in Genesi deus dicat: Descendam itaque vt videam secundum clamorem eorum venientem ad me si consummabuntur: Sin autẽ vt sciã? Qua caussa etiam scriptura de deo dicat: Et descendit dominus videre ciuitatem & turrim quam ædificarent filij hominum? Qua caussa etiam dicat propheta in psalterio: Dominus respexit super filios hominum si est intelligẽs aut requirens deum: quasi & illic si non descenderet deus, & hic si non prospiceret dominus, aut opera hominum ignoraret aut merita? Sed etiam in euãgelio habes secundum Lucam, quia pater dicit: Quid faciam? Mittam filium meum dilectissimum, forsitan hunc verebuntur. Secũdum Matthæum autem & secũdum Marcũ: Quoniam misit deus vnicũ filiũ suum dicens: Verebuntur filium meum. In vno libro dicit: Forsitan verebuntur, & quasi nesciens dubitat. Nam hic sermo dubitantis est. In duobus autem aliis libris: Verebuntur, inquit, filium meum. hoc enim confirmat reuerentiam deferendam. Sed neque dubitare dei est neque falli. Dubitat enim qui ignorat quod futurum est: fallitur autem qui aliud prædixit, & aliud est secutum. Quid autem euidẽtius quàm quod scriptura habet aliud patrem dixisse de filio, & aliud accidisse eadem scriptura testatur? Ille dixit: verebũtur filium meum, filius autẽ vapulauit, illusus est, crucifixus est, mortuus est, multóque illis seruis qui prius fuerant destinati, grauiora secundum carnem passus est. Fefellit igitur pater, an ignorauit, vel subuenire non potuit? Sed verus nescit fallere. Scriptum est enim: Fidelis deus qui non mentitur. Quomodo autem ignorauit, qui nouit omnia? Aut quid non potuit, qui omnia potest? Tamen si aut ignorauit aut nõ potuit. facilius enim acquiescitis vt dicatis patrem ignorasse, quàm confiteamini filium scisse: videris quia ex hoc ipso quod vnius substantiæ est filius cum patre, sic quemadmodum pater, ita & filius (vt secundum vestram insipientiam loquar) aut non omnia nouit, aut non omnia potest. Nõ sum enim auarus aut pręceps circa filij laudes, vt plus audeã dicere filium posse quam patrem, & inter patrem & filium discretionem faciam potestatis. Sed fortasse dicetis: Non ita dixisse patrem, sed de patre filium nos fefellisse. Iam ergo non solũ infirmitatis filium, sed etiam iam sacrilegij & mendacij coarguitis. Veruntamen si non creditis de patre filio, nec de se credatis. Si enim fallere nos voluit qui dixit dubitasse patrem, quia nesciret quod esset futurum: fallere ergo

etiam

etiam de se nos voluit, quia futura nescire se dixit: multoq; tolerabilius ad pudorem, si ignorantiã ante prætendit quod de se fecit, quàm si contrario promissis lusus videatur effectu, quod de patre prædicauit. Sed neque fallitur pater, neque fallit filius, verum ea est in scripturis consuetudo diuinis, sicut & superiora & multa alia exempla testantur, vt de⁹ dissimulet se scire quod nouit. Et in hoc ergo vnitas diuinitatis, & vnitas dispositionis in patre probatur & filio, si quémadmodum deus pater cognita dissimulat, ita filius etiam in hoc imago dei, quæ sibi sunt nota dissimulet. Edoctum est igitur non ignorasse dei filium quæ futura sunt. Quod si fatentur, & ego vt iam respondeam: qua ratione neque angelos neque filium sed patrem scire memorauit, solennem ei⁹ circa discipulos charitatẽ etiam in hoc loco & gratiam recognosco, quod ex frequentia ipsa debet omnibus esse iam cognitũ. Mauult enim dominus nimio in discipulos amore propensus, pendentibus his quæ cognitu inutilia iudicaret, videri ignorare quod nouerat, quàm negare. Plusque amat nostram vtilitatem instruere, quàm suam potentiam demonstrare. Sunt tamen plerique non ita timidiores vt ego. Malo enim alta timere quàm sapere. Sunt tamen plerique eo freti

Lucæ.2.

quod scriptum est: Et Iesus proficiebat ętate & sapientia & gratia apud deum & homines, qui dicunt confidenter quod secundum diuinitatem quidem ea quæ futura sunt ignorare non potuit, sed secundum nostræ conditionis assumptionẽ ignorare se quasi filium hominis ante crucem dixit. Etenim cum filium dicit, non quasi de alio dicit. Nam ipse est & dominus noster dei filius, & filius virginis. Sed medio verbo nostrum informat affectum, vt quasi hominis filius secundum susceptionem nostræ imprudentiæ vel profectus non

Acto.1.

plene adhuc scisse omnia crederetur. Non est vestrum scire quæ futura sunt. Eadem igitur videtur ignorare conditione qua proficit. Nam quomodo secundum diuinitatem

Colos.2. Matth.9. Lucæ.6.

proficit in quo habitat plenitudo diuinitatis? Aut quid est quod nesciat dei filius, qui dicebat: Quid cogitatis mala in cordib⁹ vestris? Quomodo nesciat de quo dicit scriptura: Iesus autem norat cogitationes eorum. Hæc tamen alij dicant. Ego autem vt ad superiora redeam, qui propo-

Lucæ.20.

suerim scriptum quod pater dixit: Fortasse reuerebuntur filium meum: quod vtiq; ideo arbitror positum, vt quod de hominibus loquebatur pater, humano locutus videatur affectu: multomagis arbitror quod filius qui cum hominibus conuersatus est, & hominem egit & carnem suscepit, nostrũ assumpsit affectum, vt nostra ignoratione nescire se diceret, non quod aliquid ipse nesciret. Nam & si homo in veritate sui corporis videbatur, erat tamen vita, erat lux, & virtus exibat de eo, quæ vulnera sauciorum, maiestatis suæ autoritate sanabat: Aduertitis ergo quæstionem nobis esse sublatam, Cum & filij dictum ad susceptionem integræ conditionis referatur humanæ, Et de patre ideo scriptum sit, vt vel sic calumniari filio desinatis. Nihil ergo fuit quod ignorauerit dei filius. Nihil enim fuit quod ignorauerit pater. Quod si nihil & filius ignorauit, vt iam concludamus, dicant in quo eum minorem velint videri? Si minorem generauit deus filium, minus contulit. Si minus contulit, aut minus voluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus pater, quia nec voluntas ante filium nec potestas. In quo enim minor, qui omnia habet quæ pater habet? Nam & omnia à patre iure generationis accepit, & totum patrẽ gloria

Ioan.14. Philipp.2.

suæ maiestatis expressit. Scriptũ est inquiunt: Quoniã pater maior me est, Sed scriptũ est: Nõ rapinã arbitrat⁹ est se esse ęqualẽ deo. Scriptũ est, quod propterea volebant illum Iu-

Ioan.5. Ioan.10.

dæi occidere, quia filium se dicebat dei, æqualem se faciens deo. Scriptum est: Ego & pater vnum sumus. Vnum legũt, multa non legunt. Nunquid ergo & minor & æqualis per naturam eandem potest esse? Sed aliud ad diuinitatem refertur, aliud ad carnem. Minorem dicunt: Quæro, quis mensus sit, quis tam exaltati cordis, qui velut ante tribunal suum patrem deum & filium constituat vt de prælatione diiudicet?

Psalm.130.

Non est exaltatum cor meum, neque inuanum elati sunt oculi mei, Dauid dicit. Rex Dauid exaltare cor metuit in reb⁹ humanis, nos exaltamus aduersus diuina secreta? Quis igitur iudicat de dei filio? Throni, dominationes, angeli, potestates? sed famulantur & seruiunt. Archangeli? sed ministrant. Cherubin & Seraphin? sed laudant. Quis igitur iudi-

Matth.11.

cat de dei filio, cum legeris quod ipse pater nouerit filium, non iudicet? Nemo enim nouit filium nisi pater. Nouit inquit, non iudicat. Aliud est nosse, aliud iudicare. Habet pater in se scientiam, filius supra se non habet potestatem. Et rursus: Nemo nouit patrem nisi filius, & ipse nouit sicut eũ pater nouit. Sed dicis quod minorem se dixit, dixit & lapidẽ. Plus dicis & impiè calumniaris, min⁹ dico & pie astruo. Minorem dicis & supra angelos confiteris. Ego minorem angelis dico, & nõ derogo, quia non diuinitatem arguo, sed misericordiam prædico.

De humili ac deuota authoris ad deum patrem conuersione rectæque fidei confeßione, cum disertißima huius operis cõclusione, ad laudem & gloriam inæstimabilis, inenarrabilis, incircunscriptæ & immẽsæ ac sanctißimæ trinitatis, perfidißimorúmque Arrianorum cõfusionem & damnationem. *Caput IX.*

AD te nunc omnipotens pater cũ lachrymis verba cõuerto. Ego te quidẽ inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem prompte dixerim, sed filium tuum minorem nõ ausim dicere. Nam cum

Hebr.1.

illum splendorem gloriæ & imaginem substantiæ tuæ legerim, vereor ne minorem imaginem tuæ dicendo substantię, minorem substantiam tuam dicere videar, cuius imago sit filius, cum plenitudo tuæ diuinitatis omnis in filio sit. Immensum te filiúmque tuum & spiritum sanctum, incircunscriptum, inęstimabilem, inenarrabilem legi libenter, credo libenter. Et ideo æstimare non possum, vt examinare possim. Esto tamen, spiritu ausúque temerario metiri te velim. Vnde quæso te metiar? Funiculũ agrimensorium vidit propheta quo metiebatur angelus Hierusalem. Metiebatur tamen angelus non Arrius. Metiebatur Hierusalem non deũ,

Ezech.40.

& fortasse nec Hierusalem metiri poterat angelus, Vir enim erat. Denique sic habes: Et alleuaui oculos & vidi, & ecce vir & in manu eius funiculus agrimensorius. Vir erat quia typus suscipiendi corporis declarabatur. Vir erat ille de quo est dictum: Post me venit vir, cuius non sum digus soluere corrigiam calciamẽti eius. Ergo Iesus in typo Hierusalem metitur, non Arrius deum. Et sathanas trãsfigurat se

Ioan.1. 2.Corin.11.

in angelum lucis: Quid mirum si Arrius suum imitatur authorem, vt vsurpet illicita, licet quod pater suus Zabulus per semetipsum non fecit, intolerabiliorẽ iste sacrilegio diuinorum sibi scientiam secretorum & supernę generationis arcana præsumat? Zabulus enim verum dei filium fatebatur, Arrius negat. Si ergo metiri te omnipotens pater non queo, possum ne sine sacrilegio de tuæ generationis disputare secreto? Possum ne dicere quod aliquid inter te & filium tu-

Ioan.16. Lucæ.12.

um plus minusúe sit, cum ipse qui natus est dixerit, Omnia quæ pater habet mea sunt? Quis me constituit iudicem aut diuisorẽ de rebus humanis? Hoc filius dicit, & nos inter patrem & filium diuisionem nobis & iudicium vindicamus? Bona pietas arbitros refugit etiam in diuisione patrimonij. Nos ergo erimus arbitri vt inter te & filium tuum increatæ

Lucæ.11.

maiestatem substantiæ diuidamus? Generatio inquit hæc, generatio nequam est: signum quærit & signum non dabi-

Esaiæ.7.

tur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Signum vtique datur nõ diuinitatis, sed incarnationis. Denique de incarnatione dicturus ait: Pete tibi signum. Et cum ille dixisset, Non petam neque tentabo dominum, responsum est: Ecce virgo in vtero. Ergo signum diuinitatis videre non possumus, mensuram quærimus? Væ misero mihi, impie discutere audemus, quem digne rogare non possumus. Videro tamen quid faciant Arriani. Ego te pater si maiorem omnibus dixero, iniuriose te tuis operibus comparaui. Si maiorem filio, vt Arrius asserit, impie iudicaui: de te prius erit illa sententia. Nam neque vlla fieri potest nisi ex comparatione prælatio, neque præferri quisquam nisi de quo prius fuerit

Iacobi.5. Matth.3.

iudicatum. Iurare nobis per cœlum non licet, iudicare de Dei filio licet? Sed filio tuo soli iudicium de omnibus detulisti. Ioãnes carnẽ domini baptizare metuebat, Ioãnes prohibebat dicens: Ego à te debeo baptizari & tu venis ad me,

& ego

& ego Christum iudicio meo subdam? Moyses excusat, Petrus imperatum in ministerio declinat obsequium, Arrius scrutatur etiam alta dei? Sed non Arrius spiritus sanctus. Sed Arrio & hominibus dictum est: Altiora te ne quęsieris. Moyses vultum domini prohibetur videre, Arrius meruit videre secretum? Moyses & Aaron in sacerdotibus eius. Moyses qui cum domino apparet in gloria. Moyses ergo illa posteriora tantummodo dei in typo vidit, Arrius totũ deum facie ad faciem comprehendit? Sed nemo, inquit, videre potest faciem meam & viuit. Paulus etiam de inferioribus dicit: Ex parte cognoscimus & ex parte prophetam'. Arrius dicit: Ex toto deum non ex parte cognoui. Inferior ergo Paulus quàm Arrius? Et vas electionis ex parte scit, vas perditionis totum scit? Scio, inquit, hominẽ siue in corpore siue extra corpus nescio, deus scit, qui raptus est in paradisum, & audiuit ineffabilia. Paulus raptus vsque ad tertium cœlum, seipsum nesciuit: Arrius in stercore volutatus, deum sciuit? Paulus dicit de seipso, deus scit. Arrius de deo dicit, Ego noui. Sed non Arrius raptus in cœlum, quãuis eum secutus sit qui iactatione damnabili diuina præsumeret dicẽs: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Sicut enim ille dixit: Ero similis altissimo, sic & Arrius altissimum dei filium similem sui vult videri, quem non in diuinitatis æternæ maiestate veneratur, sed ex carnis infirmitate metitur.

Eccli. 3. — Exod. 33. — Psalm. 98. — Exod. 33. — 1. Corin. 13. — 2. Corin. 12. — Esai. 14.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN LIBRVM *primum de spiritu sancto ad Gratianum Augustum Prologus.*

Hieroboal cũ sub arbore, vt legim', quercu, tritici messem virga cæderet, accepit oraculum, vt à potestate alienigenarum in libertatem dei populũ vindicaret. Nec mirum si est electus ad gratiam, cum sub vmbra iam tum sacrę crucis & venerabilis sapientiæ prædestinato incarnationis futuræ mysterio constitutus, feracis segetis sensibilia de latibulis frumenta produceret, electionémque sanctorum à purgamentis inanis paleæ sequestraret, qui tanquam virga veritatis exerciti, superflua veteris hominis cum eius actibus deponentes, quasi in torculari ita in ecclesia congregãtur. Ecclesia enim torcular est fontis æterni, in qua cœlestis vitis fructus exundat. Quo motus oraculo Gedeõ, cum audisset quod deficientibus licet populorum milibus, in vno viro dominus plebem suam ab hostibus liberaret, obtulit hœdum caprarum, cuius carnem secundum præceptum angeli & azyma supra petram pòsuit, & ea iure perfudit, quæ simul vt virgæ cacumine quã gerebat angelus dei contigit, de petra ignis erupit, atq; ita sacrificium quod offerebatur absumptum est. Quo indicio declaratum videtur quod petra illa typum habuerit corporis Christi, quia scriptum est: Bibebant de consequenti eos petra, petra autem erat Christus. Quod vtique non ad diuinitatem eius sed ad carnem relatum est, quę sitientium corda populorum perenni riuo sui sanguinis inundauit. Iã tunc igitur in mysterio declaratum est, quia dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret. Nec solum delicta factorũ, sed etiam cupiditates animorum. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatum, sicut scriptũ est: Quia concupiuit populus cupiditatem pessimam, & dixerunt: Quis nos cibabit carne? Quod igitur extẽdit angelus virgam, & tetigit petram de qua ignis exiuit, ostendit quod caro domini spiritu repleta diuino, peccata omnia humanæ conditionis exureret. Vnde & dominus ait: Ignẽ veni mittere in terram. Aduertit igitur vir doctus & præsagus futuri superna mysteria, & ideo secũdum oracula occidit vitulum à patre suo idolis deputatum, & ipse septennem alium vitulũ immolauit deo. Quo facto manifestissime reuelauit post aduentum domini, omnia gentilitatis abolenda sacrificia, solúmque sacrificium deo dominicæ passionis pro redẽptione populi deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christus, in quo septem spiritaliũ plenitudo virtutũ, sicut Esaias dixit, habitabat. Hunc vitulum & Abraam obtulit, quando diem domini vidit, & gauisus est. Hic est qui nunc in hœdi typo, nũc in ouis, nũc in vituli offerebatur. Hœdi, quod sacrificium pro delictis sit: ouis, quod voluntaria hostia: vituli, quod immaculata sit victima. Pręuidit ergo mysterium sanctus Gedeon. Deniq; trecentos elegit ad pręliũ, vt ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramẽto crucis mundum ab incursu grauiorum hostium liberandum. Et tamẽ licet fortis & fidus, pleniora adhuc de domino futuræ victoriæ documẽta quærebat, dicens: Si saluas in manu mea Israël, quẽadmodũ locutus es domine, Ecce ego pono lanæ vellus in area: & si ros factus fuerit super vellus, & super omnem terram siccitas, cognoscam quia in manu mea secundum promissa tua populum liberabis. Et ita factũ est. Sed adiecit postea vt rursum ros proflueret super totã terram, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis vtrum nam quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura poscebat. Sed quemadmodum poterat videri quasi ambiguus incertúsq; tentasse, qui mysteria loquebatur? Nõ ergo ille ambiguus, sed prouidus ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cuius precatio habebat effectũ? Vnde autẽ securus adorsus esset prælium, nisi intellexisset oraculum? Ros enim in vellere, fides erat in Iudæa, quia sicut ros dei verba descendũt. Ergo quãdo totus orbis infructuoso æstu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cœlestis visitationis in vellere. Postea vero quàm oues quę perierunt domus Israël (vnde puto figuram Iudaici velleris adumbratam.) Oues inquam illæ fontem aquę viuæ negarunt, ros fidei humentis exaruit in pectoribus Iudæorum, meatúsq; suos fons ille diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quod nunc fidei rore totus orbis humescit. At vero Iudæi prophetas suos & consiliarios perdiderunt. Nec mirum si perfidiæ subeant siccitatem, quos dominus deus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus meis ne pluant super vineã istam. Est enim propheticæ nubis pluuia salutaris, sicut & Dauid dixit: Descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Hanc nobis scripturæ diuinæ totius mundi pluuiam pollicebãtur, quæ rigaret orbem sub domini salutaris aduentu spiritus rore diuini. Venit ergo iã dominus, venit & pluuia, venit dominus stillicidia secum cœlestia deferens: & ideo iam nos bibimus qui ante sitiebamus, & diuinum illum spiritum haustu interiore potamus. Hoc ergo præuidit sanctus Gedeon, quia verum & spiritalem rorem etiam gẽtes nationésque erant fidei perceptione bibiturę, & ideo diligentius explorauit. Est enim necessaria cautela sanctorum. Siquidem etiã Iesus Naue cum vidisset ducem militię cœlestis, interrogauit: Noster es an aduersariorum? ne forte aliquibus aduersarij præstigiis falleretur. Non tamen ociose vellus non in campo posuit vel in prato, sed posuit in area vbi messis est tritici. Messis enim multa, operarij autem pauci. Eo quod per fidem domini futura esset messis fœcunda virtutũ. Nec illud ociosum quod exiccauit vellus Iudaicum, & rorem eius misit in peluem vt repleretur aqua, non tamẽ ipse eo rore pedes lauit. Alij debebatur tanti prærogatiua mysterij, expectabatur ille qui sordes omnium solus posset abluere. Non erat tantus Gedeon, qui hoc sibi mysteriũ vindicaret. Non enim Gedeõ, sed filius hominis venit non ministrari sed ministrare. Itaque cognoscamus in quo hæc mysteria videantur esse completa. Non in sancto Hieroboal. Adhuc enim erãt illa principia. Ideo gentes victæ, quia siccitas erat adhuc in gẽtibus. Ideo Israel vicit, quia ros tunc manebat in vellere. Veniamus ad euangelium. Inuenio dominum spoliantem se vestimenta, & præcingentem se linteo, mittentem aquam in peluem, lauantem pedes discipulorum. Hæc erat aqua, ros ille cœlestis, hoc prophetabatur quod illo rore cœlesti discipulorum suorum dominus Iesus pedes lauaret. Et nunc extendãtur pedes animorum nostrorum, vult dominus Iesus & nostros lauare pedes. Nõ enim Petro soli, sed vnicuique dicit fideli: Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem.

Iudicum. 6. — 1. Corin. 10. — Lucæ. 12. — Esai. 11. — Iudic. 6. — Matth. 15. — Esai. 5. — Psalm. 71. — Iosue. 5. — Lucæ. 10. — Matth. 20. — Ioan. 13.

partem. Veni ergo domine Iesu, exue te vestiméta quæ ꝓpter me induisti: esto nudus, vt nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos linteo, vt nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquã in peluem, laua non solũ pedes, sed etiam caput. Nec solum corporis nostri, sed etiã mentis vestigia volo exuere, omnes nostræ sordes fragilitatis, vt & ego dicã: Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quanta ista maiestas est? Quasi minister pedes famulorum tuorum lauas, quasi deus rorem mittis è cœlo. Nec solũ pedes lauas, sed etiam vt tecũ recumbamus inuitas, & exẽplo nos tuæ dignationis hortaris, dicens: Vocatis me dominum & magistrum, & bene facitis, sum enim. Si ergo ego laui pedes vestros dominus & magister, & vos inuicem lauate pedes vestros. Volo ergo & ego pedes lauare fratrũ meorum, volo domini implere mandatum. Voluit me non verecundari, non dedignari quod ipse prius fecit. Bonum mysteriũ humilitatis, quia dum alienas sordes lauo, meas abluo. Sed non hoc omnes haurire poterant mysterium. Lauare voluit quidem & Abraham pedes, sed hospitalitatis affectu. Volebat & Gedeõ lauare pedes ãgelo, domini qui apparuit sibi, sed volebat vni, volebat quasi is qui deferret obsequiũ, nõ qui donaret consortium. Hoc mysterium magnũ est, quod nemo cognouit. Deniq; Petro dixit: Quod ego facio tu nescis, cognosces postea. Hoc inquam diuinum mysteriũ est, quod etiã qui lauerunt requirunt. Non est ergo simplex aqua cœlestis mysterij, per quã consequimur vt partem cũ Christo habere mereamur. Est & quædã aqua quam mittamus in peluim animæ nostræ, aqua de vellere in libro Iudicum, aqua de libro psalmorũ. Aqua est ros cœlestis oraculi. Veniat igitur domine Iesu hæc aqua in meã animã, in meã carnem, vt huius humore pluuiæ nostrarũ conualles mentium atq; intimi cordis arua viridescant. Veniant in me stillicidia tua, gratiã immortalitatémq; rorantia. Dilue gressus mentis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneũ, vt possim abolere maledictũ, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipse iussisti sequentibus te, vt serpentes & scorpiones illæso possim calcare vestigio. Redemisti mundum, redime vnius animam peccatoris. Hæc est specialis tuæ prærogatiua pietatis, qua totum mundũ in singulis redemisti. Helias ad vnam missus est viduã, Helisæus mundauit vnũ, tu nobis domine Iesu hodie mille mũdasti. Quantos in vrbe Roma, quantos Alexandriæ, quãtos Antiochiæ, quantos etiã Constantinopoli. Nam etiã Constantinopolis iam dei verbum recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quãdiu venena Arrianorũ suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circumsonabat hostilibus. Postea vero q̃ fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem regum, quẽ semper tremere consueuerat, deditũ vidit, supplicem recepit, moriẽtem obruit, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremo toto hodie in orbe mundasti? Nõ mũdauit Damasus, non mundauit Petrus, nõ mundauit Ambrosius, nõ mũdauit Gregorius. Nostra enĩ seruitia, sed tua sunt sacraméta. Neq; enim humanę opis est diuina cõferre, tuum domine munus & patris est, qui locutus est per prophetas dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij & filiæ eorum. Hic est in typo ros ille cœlestis. Hæc pluuia voluntaria sicut legimus: Pluuiam voluntariam segregans deus hæreditati suæ.

Cantic. 5. — Ioan. 13. — Iohel. 2. — Psal. 67.

CAPITA PRIMI LIBRI DE SPIRITV SANCTO

FINIS.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANEN: *de spiritu sancto ad Gratianum Augustum Liber primus.*

Non esse inter creaturas spiritum sanctũ, nec inter omnia, sed super omnia. *Cap. I.*

Non enim spiritus sanctus aut potestati alienæ est subiect⁹ aut iuri, sed suæ libertatis arbiter, omnia ꝓ authoritate ꝓpriæ volũtatis, diuidẽs, sicut legim⁹, singulis ꝓut vult. Nõ ergo inter omnia, sed super omnia spiritus sanct⁹ est. Iã enĩ de eo, quoniã ita plene de dei filio, clemẽtissime Imperator, instructus es vt ipse iã doceas: cupientẽ te & exigẽtẽ audire aliquid expressius, nõ morabor, Presertim cũ ita te assertione istiusmodi testificat⁹ sis ꝓxime delectatũ, vt basilicã ecclesiæ sine vllo monitore præceperis reformari. Fidei itaq; tuæ gratiã, nostræ premiũ iã tenem⁹. Neq; enĩ aliud possum⁹ dicere, nisi sancti spiritus hãc fuisse gratiã, quod ignorãtibus omnib⁹ subito basilicã reddidisti. Spiritus inquã sancti hoc munus, hoc opus est, qui à nobis quidẽ tunc prædicabatur, sed in te operabatur. Nec superioris tẽporis dãna deploro, quãdo quidẽ sequestratio illa basilicæ cuiusdã fœnoris traxit vsuras. Etenim basilicã sequestrasti, vt fidẽ probares. Impleuit igitur propositũ suũ pietas tua, quæ sic sequestrauerat vt ꝓbaret. sic probauit, vt redderet. Nec fructũ amisi, sed iudicium teneo, patuítq; omnibus in quadã facti discretione, discretam tibi nunq̃ fuisse sententiã. Patuit inquã omnibus & tuũ non fuisse cũ sequestrares, & tuũ esse cũ redderes. Primũ igitur ab inferioribus inchoemus, vt quasi per gradus quosdã tractatus noster ascẽdat, quo facilius hi qui fidẽ non deferunt, vel ratione flectantur. Possunt enim dicere in principio: Nec nos dicimus seruire spiritum. Sed cum dicant seruire Christum, quomodo possunt negare de spiritu? Quod si secundum carnem in serui forma consentiunt Christũ fuisse, constat & conuenit. Ergo si secundũ diuinitatẽ suã Christus non seruit, non seruit etiam spiritus. Quod si non seruit

1. Cor. 12.

A uit spiritus, omnia autem seruiunt, super omnia igitur spiritus est, qui non seruit sicut omnia. Non enim alienæ aut potestati aut iuri subiectus est, sed suę libertatis est arbiter. Siquidem omnia pro authoritate propriæ voluntatis, diuidẽs sicut scriptum est, singulis prout vult. [1. Corin. 12.] Nunc idipsum quod diximus, testimoniis astruamus. Principium disputationis est, quia seruiunt omnia. Seruire autem omnia liquet, quoniam scriptum est: Vniuersa seruiũt tibi. [Psalm. 118.] Dixit hoc spiritus per prophetam, non dixit seruimus sed seruiũt tibi, vt crederes quod ipse à seruitio sit exceptus. Ergo cum vniuersa seruiant, non seruiat spiritus, vtique inter vniuersa non est spiritus sanctus. Nam si inter omnia dicimus esse spiritum sanctum, vtique cum legerimus, quia alta dei scrutatur spiritus, [1. Corin. 2.] deum patrem esse super omnia denegamus. Etenim cum ex deo spiritus sit, & spiritus oris eius, quomodo possumus inter omnia dicere spiritum sanctum, cum super omnia deus sit cuius est spiritus, plenæ vtiq; perfectæque virtutis? Ac ne apostolum arbitrentur errasse, accipiant quem fiduciæ huius sit secutus authorem. B Dominus enim in euangelio dixit: Cum venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre meo spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me. [Ioan. 15.] Ergo & à patre procedit spiritus sanctus & testificatur de filio. Testificatur etiã de patre testis & fidelis & verus, quo nihil ad expressionem diuinæ maiestatis est plenius, nihil ad vnitatem diuinæ potestatis euidentius, cum idem nouerit spiritus quod & filius, qui paternorum testis & consors indiuiduus secretorũ est. Exclusit itaque à cognitione dei societatem & multitudinem creaturæ, non excludendo autem spiritum sanctum, ostendit non esse socium creaturæ. Vnde & illud quod lectũ est in Euangelio: Quia deũ nemo vidit vnquã, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit: [Ioan. 1.] ad exceptionem pertinet spiritus sancti. Quomodo enim deũ non videt, qui scrutatur etiam alta dei? Quomodo deum non videt, qui cognouit quæ dei sunt? Quomodo deum nõ videt, qui ex deo est? C Ergo cum ita positum sit, quia deũ nemo vidit vnquã, vidit autem spiritus, vtique exceptus est spiritus. Super omnia igitur est, qui est exceptus ex omnibus.

Non posse ad spiritum deriuari dei, quia scriptum est de dei filio. Omnia per ipsum facta sunt, quia spiritus dei super omnia, non inter omnia est. *Caput II.*

Videtur sancte Imperator plena ratio esse pietatis, sed impiis non videtur. Denique quid moliantur aduerte. Solẽt enim dicere hæretici, ideo inter omnia spiritum sanctum esse numerandum, quia scriptũ est de dei filio: Omnia per ipsum facta sunt. [Ioan. 1.] Quàm male confunditur actio * [* ratio.] quæ non tenet veritatem, & præpostero ordine assertionis inuoluitur. Hoc enim tunc valeret, vt inter omnia dicerent esse spiritum sanctum, si factum probarent. Namque omnia per filium scriptura dicit esse quæ facta sunt. Cum autem factus nõ doceatur spiritus sanctus, vtique nec inter omnia, probari potest, qui neque factus est sicut omnia, nec creatus. Mihi igitur ad vtrumque hoc proficit testimonium, vt & super omnia probetur esse D qui factus non est: & quia super omnia est, non videatur factus esse, nec inter ea quæ sunt facta numerandus. Quod si quis, quia omnia facta per verbum euangelista posuit, non excipit spiritum sanctum, quanquam in Ioanne locutus spiritus dei, omnia per ipsum facta sunt dixerit, non omnia facta sumus. Cum vtique loqui in euangelistis spiritum dei ipse dominus ostenderit dicens: [Mat. 10.] Non enim vos estis loquentes, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: Tamen si quis, vt dixi, hoc loco nõ excipit spiritum sanctum, sed inter omnia numerat, nec ibi ergo excipit dei filium vbi apostolus dixit: [1. Corin. 8.] Nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illum. Sed vt sciat quia inter omnia non est filius, legat sequentia. Nam cum dicit: Et vnus dominus Iesus per quem omnia: ab omnibus vtique excepit dei filiũ, quia excepit & patrem. Eiusdem autẽ impietatis est vel patri vel filio vel spiritui sancto derogare. Non enim credit in patrẽ qui non credit in filium, nec credit in dei filium qui nõ credit in spiritũ, nec potest sine regula veritatis fides stare. Nã qui negare cœperit vnitatem potestatis in patre & filio &

A spiritu sancto, non potest vtique ibi vbi nulla diuisio sit, fidẽ probare diuisam. Ergo quia pietatis vnitas est bene credere, etiam vnitas impietatis est male credere. Itaq; qui putant spiritum inter omnia debere numerari, quia omnia legunt facta per filiũ, etiã filiũ vtiq; inter omnia annumerãdũ putãt, quia legũt ex deo omnia. Consequẽter autẽ nec patrẽ secernunt ab omnibus, qui à creaturis omnibus filiũ nõ secernunt, quoniã sicut ex patre omnia, ita etiam per filium omnia. Hoc ipsum supra euidenter apostolus dixit, ne inter omnia posuisse filium vel impiis videretur, qui audierãt dixisse filium: Pater quod dedit mihi maius omnibus est. [Ioan. 10.]

Non uideri spiritum dei à patris & filij maiestate secerni, quia scriptum est: Nobis autem unus deus pater ex quo omnia, & nos in ipsum: & unus dominus Iesus per quem omnia, de spiritu autem nihil dixit: plerisque locis & de spiritu dixit scriptura & de filio & de deo patre eo loco nihil dixit, aut de deo patre dixit & spiritu, & de dei filio nihil dixit. *Caput III.*

B Sed fortasse aliquis dicat, qua ratione cũ dixerit hic ex patre omnia, & per filium omnia, de spiritu sancto tacuerit, & hinc cupiat præiudiciũ comparare. Quod si pergit maliciose interpretari, quàm multis inueniet locis prædicatam sancti spiritus potestatem, in quibus vel de patre vel de filio nihil scriptura expresserit, sed intelligendum reliquerit. Nunquid ergo cũ gratia spiritus prædicatur, dei patris aut vnigeniti filij denegatur? Non ita, quia sicut pater in filio, & filius in patre, ita etiam diffusa est charitas dei in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. [Roma. 5.] Et sicut qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine patris & filij & spiritus sancti, quia vnũ nomen est potestas vna: ita etiam vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut spiritus designatur, non solum ad sanctum spiritum, sed etiã ad patrem refertur & filium, nec solum ad patrem sed etiam ad filiũ refertur & spiritum. Denique & æthiops eunuchus Candacis reginæ baptizatus in Christo, plenum mysterium consecutus est. [Acto. 8.] C Et illi qui negauerũt se scire spiritum sanctum, quũuis baptizatos se dicerẽt in Ioãnis baptismo, baptizati sunt postea, [Acto. 19.] quia Ioannes in remissionem peccatorum, in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit nomine. Et ideo spiritũ nesciebant, quia nec baptismũ in Christi nomine, sicut Ioannes baptizare solebat, acceperant. Ioannes enim licet non baptizaret in spiritu, tamẽ & Christũ prædicabat & spiritũ. Denique cum interrogaretur ne forte ipse esset Christus, respondit: Ego vos aqua baptizo, veniet autem fortior me, [Matth. 3.] cuius non sum dignus calciamenta portare, ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ergo isti, quia nec in Christi nomine, nec cum fide spiritus sancti baptizati fuerant, non potuerant accipere baptismatis sacramẽtum. Baptizati sunt itaq; in nomine Iesu Christi, nec iteratũ est in his baptisma sed nouatum. Vnum enim baptisma. Vbi autem non est plenum baptismatis sacramentum, nec principium vel species aliqua baptismatis æstimatur. Plenum autem est, si patrem D & filium spiritúmq; fatearis. Si vnum neges, totum subruet. Et quemadmodum si vnum in sermone comprehendẽdas, aut patrem, aut filium, aut spiritum sanctum, fide autem nec patrem nec filium nec spiritum abneges, plenũ est fidei sacramentum: Ita etiam quamuis & patrem & filium & spiritum dicas, & aut patris aut filij aut spiritus sancti minuas potestatem, vacuum est omne mysterium. Denique & illi ipsi qui dixerãt: Nec si spiritus sanctus sit audiuimus, [Acto. 19.] baptizati sunt postea in nomine domini Iesu Christi. Et hoc abũdauit ad gratiam, qui iam spiritum sanctum Paulo prædicante cognouerant. Nec contrarium debet videri, quia quamuis etiam postea tacitum sit de spiritu, tamen creditum est: & quod verbo tacitũ fuerat, expressum est fide. Cũ enim dicitur: In nomine domini nostri Iesu Christi, per vnitatem nominis impletum mysterium est, nec à Christi baptismate spiritus separatur, quia Ioannes in pœnitentiã baptizauit, Christus in spiritu. Nunc consideremus vtrum quemadmodum in Christi nomine plenum esse legimus baptismatis sacramentum, ita etiam sancto tantum spiritu nuncupato, nihil desit ad mysterij plenitudinem: & ratio-

nem

nem sequamur: quia qui vnum dixerit, trinitatem signauit. Si Christum, & dicas deum patrem à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est filium, & spiritum quo vnctus est designasti. [Act.10.] Scriptum est enim: Hunc Iesum à Nazareth, quẽ vnxit deus spiritu sancto. Et si patrem dicas, & filium eius & spiritum oris eius pariter indicasti. Si tamen id etiã corde comprehendas. Et si spiritum dicas, & deum patrem à quo procedit spiritus, & filium, quia filij quoque est spiritus, nuncupasti. Vnde vt rationi copuletur authoritas, in spiritu quoque rectè baptizare nos posse scriptura indicat dicente domino: [Act.1.] Vos autẽ baptizabimini in spiritu sancto. [1.Corin.12.] Et alibi apostolus ait: Omnes enim in ipso corpore in vno spiritu baptizati sumus. Vnum opus, quia vnum mysteriũ. Vnum baptisma, quia mors vna pro mũdo. Vnitas ergo operationis, vnitas prædicationis, quæ non potest separari. Quod si hoc loco separatur spiritus ab operatione patris & filij, quia dictum est: Ex deo omnia, & per filiũ omnia: ergo & ibi quia apostolus de Christo dixit: [Roma.9.] Qui est super omnia deus benedictus in secula, non solum eum creaturis omnibus, sed etiam patri (quod dictu nefas est) prætulit. Sed absit. Non enim inter omnia pater, non inter plebem quandam creaturarum suarum. Subter creatura omnis, supra diuinitas patris & filij & spiritus sancti. Illa seruit, hæc regnat. Illa subiacet, ista dominatur. Illa opus, hæc author est operis. Illa adorat omnis, hęc adoratur ab omnibus. Denique de filio scriptum est: [Hebr.1.] Et adorẽt eum omnes angeli eius. Non habes, adoret spiritus sanctus. Et infra: Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede ad dexteram meã, donec ponam inimicos tuos scabellum pedũ tuorum? Nõne omnes sunt, inquit, ministri spiritus in ministerium qui mittuntur? Cum dicit omnes, nunquid & spiritum sanctum comprehendit? Non vtique, quia angeli & cæteræ potestates in ministerium & obsequium dei filio vt seruiant destinantur. At vero spiritus sanctus, non minister, sed testis est filij. [Ioan.15.] Quemadmodum de ipso filius dixit: Ille testimonium perhibet de me. Testis est ergo filij spiritus. Qui testis est nouit omnia. Sicut deus pater testis est. [Hebr.2.] Sic enim habes in posterioribus, quia confirmata est salus nostra testificante deo signis quoque & prodigiis & varijs virtutibus, & spiritus sancti diuisionibus. Qui diuidit, vtique supra omnia, nõ inter omnia est. Diuidere enim operatoris gratia, non operis est materia. Si supra omnia filius, per quem initium salus nostra vt prædicaretur accepit: vtique & pater deus qui testificatur & asseuerat signis & ꝓdigiis de salute nostra, exceptus à cunctis est. Similiter autem & spiritus qui diuisionibus suis nostræ testimonium fert saluti, non est in creaturarum plebe numerandus, sed cum patre æstimãdus & filio, qui non per incisiones sui diuiditur ipse cum diuidit. Indiuiduus enim cũ sit, nihil amittit cum omnibus largitur. Sicut & filius regnum patre accipiente nihil perdit, nec pater filio cum sua tradit, amittit. Nullum itaque damnum esse in diuisione gratiæ spiritalis, domino attestante cognouimus. [Ioan.3.] Qui enim vbi vult spirat, vbiq; sine damno est. De quo infra dicemus plenius. Interim nunc quoniam propositum est ordine suo asserere, non esse inter omnia spiritum computandum, ipsum apostolum, de cuius verbis faciunt quæstionem, assertionis huius adhibeamus authorẽ. Quæ enim essent illa omnia, siue visibilia siue inuisibilia, ipse signauit dicens: [Colos.1.] Quoniam in ipso condita sunt omnia in cœlis & in terra. Vides omnia de his dicta quæ vel in cœlis sũt, vel in terra? Sunt enim in cœlis etiam inuisibilia quæ facta sunt. Tamen ne cui esset incognitum, addidit de quibus diceret: [Ibidem.] Siue sedes, inquit, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constãt. Nunquid ergo hic inter creaturas spiritum sanctum comprehendit? Aut cũ dicit, ante omnes esse dei filium, nunquid ante patrem dixisse æstimandus est? Non vtique. nam sicut hic per filium dicit omnia creata esse, & in ipso omnia constare cœlestia, ita etiam in spiritu sancto vires habere vniuersa cœlestia dubitari non potest, quando lectum est: [Psalm.32.] Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Super omnia est igitur de quo est omnis cœlestium & terrestrium virtus. Qui igitur super omnia est, vtique non seruit: qui nõ seruit liber est, qui liber est habet iura dominatus. Hoc si à principio dicerem, negaretur. Sed quemadmodum illi minora negant ne maiora credantur, ita & nos minora præmittamus, vt aut perfidiam suam etiam in minoribus prodant: aut si vel minoribus consentiunt, maiora de minoribus colligamus. Arbitror, clementissime Imperator, plenissime confutatos eos qui audent inter omnia spiritum sanctum computare. Sed tamen vt sciant se non tantum apostolicis testimoniis, sed etiam dominicis perurgeri: quomodo audẽt inter omnia numerare spiritum sanctum quando ipse dominus dixerit: [Matth.12.] Qui blasphemauerit in filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, nec hic nec in futurũ remittetur ei. Quomodo igitur inter creaturas audet quisquam spiritum computare? Aut quis sic se obligat, vt si creaturæ derogauerit, non putet sibi hoc aliqua venia relaxandum? Nam si Iudæi, quia adorauerunt militiam cœli, diuino præsidio destituti sunt: qui autem adorat & confitetur spiritum sanctum acceptus est deo, qui non cõfitetur, sacrilegij reus sine venia damnatur, vtique hinc æstimari potest, non inter omnia sed super omnia esse spiritum sanctum, cuius iniuria æternis suppliciis expiatur. Cur autẽ dixerit dominus: [Marci 3. Lucæ 12.] Qui blasphemauerit in filium hominis remittetur ei: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, nec hic nec in futurũ remittetur ei, diligenter aduerte. Nũquid alia est offensa filij, alia spiritus sancti? Sicut enim vna diuinitas, sic vna iniuria. Sed si qui corporis specie decept' humani, remissius aliquid sentit de Christi carne quàm dignum est (Neq; enim vilis nobis debet videri, quæ aula virtutis fructus est virginis) habet culpam, non est tamen exclusus à venia, quam fide possit asciscere. Si qui vero sancti spiritus dignitatem, maiestatem & potestatem abneget sempiternam, & putet non in spiritu dei eiici dæmonia, sed in Beelzebub, [Lucæ 11.] non potest ibi exoratio esse veniæ, vbi sacrilegij plenitudo est: quia qui spiritũ negauit, & deũ patrẽ negauit & filium, quoniam idem est spiritus dei, qui spiritus Christi est. Vnum autem esse spiritum nemo dubitauerit, & si de vno deo plerique dubitauerint. Alium enim dixerunt plerique hæretici deum veteris, alium noui testamenti. Sed sicut vnus pater, qui & olim locutus est, vt legimus, patrib' in prophetis, & in nouissimis diebus nobis locutus est in filio: [Hebr.1.] & sicut vnus filius qui iuxta veteris seriem testamenti ab Adam offensus, ab Abrahã visus, à Iacob adoratus est, ita etiam spiritus sanctus vnus est, qui efferbuit in prophetis, insufflatus est apostolis, copulatus est patri & filio in baptismatis sacramento. De ipso enim dicit Dauid: [Psalm.50.] Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me. De ipso etiam alibi dixit: [Psalm.138.] Quò ibo à spiritu tuo?

Quoniam ipse est spiritus sanctus, qui est spiritus dei & spiritus Christi, ipse paracletus, ipse spiritus ueritatis, ipse spiritus uitæ. Caput IIII.

ET scias quia idem spiritus dei est, qui est spiritus sanctus, sicut & in Apostolo legimus: [1.Corin.12.] Nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo dicit dominum Iesum nisi in spiritu sancto. Ipsum apostolus spiritum dei dixit. Ipsum etiam spiritũ Christi appellauit, sicut habes: [Roma.8.] Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis. Si quis autem spiritũ Christi nõ habet, hic nõ est eius. Et infra: Quod si spirit' eius qui suscitauit Iesũ à mortuis habitat, in vobis. Ipse est ergo spiritus dei qui spiritus Christi. Ipse est spiritus vitæ, sicut ait apostolus: [Ibidem.] Lex enĩ spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Quem ergo spiritũ vitæ Apostolus dixit, ipsum dominus in euãgelio paracletum nominat, ipsum spiritum veritatis, sicut habes: [Ioan.14.] Et rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis vt vobiscum sit in æternum spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere, quia non vidit eum nec cognoscit eum. Habes ergo & paracletum spiritum, eundem & spiritum veritatis, & spiritum inuisibilem designatum. Quomodo igitur secundum diuinitatem quidam filiũ visibilem putant, cum etiam spiritum mundus videre non possit? Accipe nũc eiusdem voce domini quod ipse sit spiritus

sanctus, qui & spiritus veritatis. Habes enim in vltimo libri huius: [Ioan. 20.] Accipite spiritum sanctum. Ipsum quoque esse spiritum sanctum qui est spiritus domini Petrus docet dicens: [Acto. 5.] Anania quid tibi visum est mentiri spiritui sancto? Et statim ad vxorem Ananiæ idem ait: Quid vobis visum est tentare spiritum domini? Cum dicit, vobis, ostendit de eo dictum spiritu de quo Ananiæ dixerat. Ipse est ergo spiritus domini, qui spiritus sanctus. Ipsum etiam spiritum sanctum qui spiritus patris est, declarauit dominus dicens secundum Matthæum [Matth. 10.] in persecutione non esse cogitandum quid loquamur. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Idem autem secūdum Lucam ait: [Lucæ. 12.] Nolite solliciti esse qualiter respondeatis aut dicatis, Spiritus enim sanctus dei docebit vos in ipsa hora quæ oporteat dicere. Ergo quamuis multi dicantur spiritus, quia lectum est: [Psalm. 103.] Qui facit angelos suos spiritus, Vnus tamen est dei spiritus. Ipsum igitur vnum spiritum & apostoli & prophetæ sunt consecuti. Sicut etiam vas electionis, doctor gentium dicit: quia vnum spiritum potauimus, quasi eum qui non queat scindi, sed infundatur animis, & sensibus illabatur, vt secularis sitis restinguat ardorem. Non ergo sanctus spiritus de substantia corporaliū, hic enim corporalibus incorpoream infundit gratiam: sed nec de substātia inuisibilium creaturarum est: nam & illæ sanctificationē huius accipiunt, & per hunc reliquis mundi operibus antecellūt, siue angelos dicas siue dominationes siue potestates, omnis creatura expectat sancti spiritus gratiam. Sicut enim nos per spiritum liberi, [Gala. 4.] quia misit deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, abba pater, itaque iam non est seruus sed filius: ita etiam omnis creatura reuelationem filiorum dei expectat, quos vtique sancti spiritus gratia filios dei fecit. Ergo & creatura ipsa spiritalis gratiæ reuelatione mutatur, & liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum dei. Omnis ergo creatura mutabilis, nō solum ea quæ iam peccato aliquo aut elementorum conditione mutata est, verum etiam quæ corruptelæ potest esse obnoxia vitio naturæ, [Gala. 4.] etsi nondum est studio disciplinæ. Nam vt in superioribus libris docuimus, & angelorum naturā liquet potuisse mutari. Vtique æstimare conuenit quia qualis vnius natura, talis & cæterorū. Mutabilis ergo & reliquorum natura, sed melior disciplina.

Quod sicut pater sanctus, ita filius, ita & spiritus dicitur sanctus. *Caput V.*

ERgo omnis mutabilis creatura, sed non mutabilis spiritus sanctus. Neque enim aliquo vitio mutari potest, qui omniū abolet vitia, peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis qui sanctificando alios mutat ad gratiam, non ipse mutatur? Quomodo mutabilis, qui bonus semper est? Neque enim vnquam malus spiritus sanctus, per quem nobis quæ bona sunt ministrantur. Vnde & euangelistæ duo, in vno eodémque loco, diuersis quidem inter se verbis sed eadem designarunt. Habes enim in Matthæo: [Math. 7.] Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantomagis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Secundum Lucam autem inuenies ita scriptum: Quantomagis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Aduertimus ergo bonum esse spiritum sanctum domini iudicio, euangelistarum testimonio, quando alius pro sancto spiritu bona, alius pro bonis sanctum spiritum nominauit. Si igitur quod bonum est, hoc est spiritus sanctus, quomodo bonus non est? Nec fallit, quod nonnulli codices habent etiam secundum Lucam: [Lucæ. 11.] Quantomagis pater vester de cœlo dabit bonum datum petētibus se? Hoc bonum datum gratia spiritalis est, quod dominus Iesus effudit de cœlo postquàm patibulo crucis fixus triūphales reuehens euacuatæ mortis exuuias, victor mortis à mortuis resurrexit. Sicut habes: [Psalm. 67.] Ascēdēs in altū captiuā duxit captiuitatē, dedit dona hominib⁹. Et bene ait data. Sicut enim filius datus, de quo scriptum est: [Esaiæ. 9.] Puer natus est nobis, filius datus est nobis, data est & gratia spiritalis. Quid autē dubitem dicere quia datus est & spiritus sanctus, cum scriptum sit: Gratia dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis? Quem vtique quoniā pectora recipere captiua non poterāt, prius dominus Iesus captiuam duxit captiuitatem, vt liberis affectibus gratiæ diuinæ munus infunderet. Pulchre autem duxit captiuam captiuitatem. Christi enim victoria, victoria libertatis est, quæ omnes gratiæ vindicauit, nullum astrinxit iniuriæ. Ergo in omnium absolutione, nemo captiuus est. Et quia dominicæ tempore passionis, sola feriabatur iniuria quæ captiuos omnes amiserat quos tenebat, in se recurrens captiua facta est ipsa captiuitas, iam non Belial addicta, sed Christo, cui seruire libertas est. Qui enim in domino vocatus est seruus, libertus est domini. [1. Corin. 7.] Sed vt ad proposita reuertamur: [Psalm. 13.] Omnes, inquit, declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum non est vsq; ad vnū. Si excipiunt spiritū sanctū, etiam ipsi eū non esse inter omnia confitentur. Si non excipiūt, ergo & ipsum inter omnia declinasse fateātur. Sed videamus vtrum bonitatē habeat, cū fons sit principiúmq; bonitatis. Nam sicut pater bonitatē habet & filius habet, ita etiam bonitatē habet spiritus sanctus. Quod etiā apostolus docuit dicēs: [Gala. 5.] Fructus autē spiritus, pax, charitas, gaudiū, patientia, bonitas. Quis autē dubitat quod bonus sit, cuius fructus est bonitas? Arbor enim bona bonos fruct⁹ facit. [Math. 7.] Itaq; si bonus deus, quomodo non bonus qui oris eius est spirit⁹, qui scrutatur etiā alta dei? An in alta dei contagio mali possit intrare? Vnde & illud intelligitur, quàm amētes sint, qui bonum filium dei abnegant, cum bonum spiritum Christi negare non possint. De quo ait dei filius: [Ioan. 16.] Propterea dixi, de meo accipiet. An non bonus spiritus qui bonos de pessimis facit, peccatum abolet, malum delet, crimen excludit, bonū munus infundit, de persecutoribus apostolos facit, de peccatoribus sacerdotes? Eratis, inquit, aliquando tenebrę, nūc autem lux in domino. [Ephe. 5.] Sed quid differimus eos? Nam si verba exigunt, cum facta non abnuant, accipiant bonum spiritum scriptum. Dixit enim Dauid: [Psalm. 142.] Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectā. Quid est enim spiritus, nisi plenus bonitatis? qui cū sit inaccessibilis natura, receptabilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complens virtute omnia, sed qui solis participetur iustis, simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuique præsens, diuidens de suo singulis, & vbique totus. Meritóque filius dixit: [Matth. 28.] Ite baptizate gētes in nomine patris & filij & spiritus sancti, nō dedignatus spiritus sancti societatem. Cur igitur quod dominus nō dedignatus est in baptismatis sacramento, moleste ferunt aliqui filio vel patri spiritum nostra deuotione coniungi? Bonus ergo spiritus. Bonus autē non quasi acquirens, sed quasi impertiens bonus est. Non enim accipit à creaturis, sed accipitur spiritus sanctus, sicut non sanctificatur sed ipse sanctificat. Creatura enim sanctificatur. Sanctificat autem spiritus sanctus, in quo licet verbi communio, discretio tamen naturæ est. Sāctus enim dicitur & homo qui accipit, & deus qui tribuit sanctitatem, quia legimus: [Leuit. 19.] Estote sancti, quoniā ego sanctus sum. Non ergo potest sanctificatio & corruptela vnius esse naturæ. Et ideo non potest gratia sancti spiritus & creatura vnius esse substantiæ. Itaque cum omnis inuisibilis præter trinitatem reliqua natura, cuius rationabilem & incorpoream iure quidam substantiam putant, non impertiat spiritalem gratiā sed acquirat, nec participet [illegible] assumat, separanda vtique est à societate spiritus sancti cōmunitas creaturę. Credāt igitur, quia creatura nō est spirit⁹ sanctus, Aut si creaturā putāt, cur associant patri? Si creaturam arbitrantur, cur filio dei iungūt? Quod si à patre & filio non existimant separandum, non æstiment creaturam, quia vbi vna sanctificatio, vna natura est.

Quia in spiritu signamur. *Caput VI.*

SVnt tamē plerique qui eo quod in aqua baptizamur & spiritu, non putent aquæ & spiritus distare munera, & ideo non putant distare naturam. Nec aduertunt quia in illo aquarum sepelimur elemēto, vt renouati per spiritum resurgamus. In aqua enim imago mortis, in spiritu pignus est vitę, vt per aquā moriatur corpus peccati, quæ quasi quodam tumulo corpus includit, & per virtutem spiritus renouemur à morte peccati. [1. Ioan. 5.] Et ideo hi tres testes vnū sunt, sicut Ioānes dixit: Aqua, sanguis & spiritus. Vnum in mysterio non in natura. Aqua

igitur

igitur testis est sepulturæ, sanguis testis est mortis, spiritus testis est vitę. Si qua ergo in aqua gratia, non ex natura aquę sed ex præsentia est spiritussancti. Nũquid in aqua viuimus sicut in spiritu? Nunquid in aqua signamur, sicut in spiritu? In ipso enĩ viuim⁹, & ipse est pignus hæreditatis nostræ. Sicut & Apostolus scribens ad Ephesios ait: In quo credentes signati estis spiritu promissionis sancto. Sancto igitur spiritu signati sumus, non natura, sed à deo, quia scriptum est: Qui vnxit nos deus, & qui signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Signati ergo spiritu à deo sumus. Sicut enim in Christo morimur vt renascamur, ita etiam spiritu signamur vt splendorem atque imaginem eius & gratiam tenere possimus, quod est vtique spiritale signaculum. Nam & si specie signemur in corpore, veritate tamẽ in corde signamur: vt spiritussanctus exprimat in nobis imaginis cœlestis effigiem. Quis igitur audeat dicere discretũ à deo patre & Christo esse spiritumsanctum, cum per ipsum ad imaginem & similitudinẽ dei esse mereamur, & per ipsum fiat, quemadmodum Petrus apostolus dixit, vt diuinæ simus consortes naturæ? In quo vtique non carnalis successionis hæreditas, sed adoptionis gratiæ spiritale commercium est. Atque vt sciamus cordis nostri magis hoc quàm corporis esse signaculum, docet propheta qui dicit: Signatum est in nobis lumen vultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo.

Ephe. 1.
2. Corin. 1.
2. Pet. 1.
Psalm. 4.

Quia replet omnia spiritus dei. *Cap. VII.*

CVm igitur omnis creatura, certis naturę suę sit circũscripta limitibus, siquidem & illa inuisibilia opera quæ non queunt locis & finibus comprehẽdi, substantiæ suæ tamen proprietate clauduntur: quomodo quis audeat creaturam appellare spiritũ sanctũ, qui non habeat circunscriptam determinatámque virtutẽ? Quia & in omnibus & vbique semper est, quod vtique diuinitatis & dominationis est propriũ. Domini enim est terra, & plenitudo eius. Et ideo cum dominus seruulos suos apostolos destinaret: vt agnosceremus aliud creaturam esse, aliud gratiam spiritalem: alios aliò destinabat, quia omnes simul vbique esse non poterant. Dedit autem omnibus spiritumsanctum, qui licet separatis apostolis, sic inseparabilis gratiæ munus infunderet. Erant igitur diuersæ personę, sed vnus in omnibus operationis effectus, quia vnus est spiritussanctus, de quo ait: Accipietis virtutem veniẽte spiritusancto in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem & in omni Iudæa & Samaria vsque in fines terræ. Incircunscriptus igitur & infinitus spiritussanctus, qui se discipulorum sensibus per separatarum diuortia discreta regionũ semotósq; fines totius orbis infudit, quem nihil potest præterire vel fallere. Et ideo sanctus ait: Quò ibo à spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiã? De quo hoc angelo scriptura dicit? De qua dominatione? de qua potestate? Cuius inuenim⁹ angeli virtutem per plurimos esse diffusam? Angeli enim ad paucos mittebantur, spiritus autem sanctus populis infundebatur. Quis igitur dubitet quin diuinum sit, quod infunditur simul pluribus nec videtur? Corporeum autẽ quod videtur à singulis & tenetur. Sed quemadmodum sanctificans Apostolos spiritus nõ est humanæ consors naturæ. Ita etiã sanctificans angelos dominationes & potestates, non habet cõsortium creaturæ. Si qui autem putant non esse spiritalem in angelis sanctitatem, sed aliam quandam gratiam suę proprietate naturæ, hi inferiores profecto angelos hominibus iudicabunt. Cum enim & ipsi fateantur quod spiritui sancto angelos conferre non audeant, nec possint negare quod hominibus infundatur spiritussanctus. Sanctificatio enim spiritus, donum munúsque diuinum sit. Inuenientur vtiq; homines qui meliorem sanctificationem habent, angelis præferendi. Sed cum angeli hominibus in adiumenta descẽdant, intelligendum est quod creatura quidem superior angelorum sit, quæ plus recipit gratiæ spiritalis, eiusdem tamen & erga nos & illos munus authoris sit. Quanta autem gratia quæ præmiis angelorum etiam inferiorem creaturã humanæ conditionis exæquet? sicut dominus ipse promisit dicens: Eritis sicut angeli in cœlo. Nec difficile. Qui enim illos angelos fecit in spiritu, homines quoq; per eandẽ gratiam similes faciet angelorum. De qua autem creatura dici potest, quia repleuerit vniuersa, quod scriptum est de spiritusancto: Effundam de spiritu meo super omnem carnẽ? nõ de angelo dici potest. Deniq; Gabriel ipse missus ad Mariam, Aue, inquit, gratia plena. Spiritalem vtiq; in ea declarans gratiam, quod in eam spiritussanctus superueniret, & plenum gratiæ vterum verbo esset habitura cœlestis. Domini enim est omnia complere, qui dicit: Ego cœlum & terram cõpleo. Si ergo dominus est qui cœlum complet & terram, quis potest spiritum sanctum iudicare dominationis & diuinæ potestatis exortem, qui repleuit orbẽ, & quod vltra totum orbem est repleuit Iesum mũdi totius redemptorẽ? Scriptum est enim: Iesus autem plenus spiritusancto regressus est ab Iordane. Quis igitur alius, nisi qui eiusdem esset plenitudinis, complẽtem omnia posset implere? Sed ne hoc secundum carnem dictum obiiciant, quanquã plus vnus ille quàm omnes, de cuius carne exibat virtus, quę sanaret omnes. Tamen sicut dominus complet omnia: ita etiam de spiritu lectum est: Quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum. Habes etiam de omnibus qui conuenerãt cum apostolis dictũ, quia repleti sancto spiritu loquebantur verbum dei cum fiducia. Vides quia & plenitudinem & fiduciã dat spiritus sanctus, cuius operationem archangelus nũciat Mariæ dicens: Spiritussanctus superueniet in te. Habes etiã in euangelio, quia angelus secundum tempus descendebat in natatoria, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoria sanus fiebat. Quid in hoc typo angelus, nisi descẽsionem sanctispiritus nunciabat, quæ nostris futura temporibus aquas sacerdotalibus inuocata precibus consecraret? Ille ergo angelus sanctispiritus erat nuncius, eo quod per gratiam spiritalem medicina nostris esset animi ac mentis languoribus deferẽda. Eosdem ergo & spiritus habet, quos deus pater & Christ⁹ ministros. Sic omnia replet, sic omnia possidet, sic omnia operatur in omnibus, quemadmodum & deus pater operatur & filius. Quid igitur sancti spiritus operatione diuinius, cum etiam benedictionum suarũ præsulem spiritum, deus ipse testetur dicens: Ponam spiritum meum supra semẽ tuum & benedictiones meas super filios tuos? Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi per infusionem spiritussancti. Vnde & apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret inuenit, Sicut ipse dixit: Nõ deficimus pro vobis orantes & obsecrantes, vt repleamini cognitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spiritali ambulantes digne deo. Hanc igitur dei esse docuit voluntatẽ, vt magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus ambulantes repleamur volũtate dei, qui ponit in cordibus nostris spiritumsanctum. Ergo si is qui habet spiritumsanctum, dei repletus est voluntate, vtiq; inter patrem & spiritum nulla distantia voluntatis est. Simul illud aduerte, quia deus dat spiritumsanctum. Non enim humanum hoc opus, neque ab homine datur, sed inuocatus à sacerdote, à deo traditur, in quo dei munus ministeriũ sacerdotis est. Nam si Paulus apostolus iudicauit, quod ipse donare spiritum sanctum sua authoritate non posset, & intantum se huic officio imparem credidit, vt à deo nos spiritu optaret impleri, quis tãtus est qui huius traditionem muneris sibi audeat arrogare? Itàque apostolus votum precatione detulit, nõ ius authoritate aliqua vindicauit. Impetrare optauit, non imperare præsumpsit. Petrus quoq; ait, quia non erat idoneus qui posset spiritum sanctum vel cogere vel arcere. Sic enim dixit: Ergo si eandem gratiã concessit illis deus sicut & nobis, ego quis eram qui possem prohibere deum? Sed fortasse apostolicis non moueantur exemplis, & ideo diuinis vtamur oraculis. Scriptum est enim: Iacob puer meus, suscipiam eum. Israel dilectus meus, suscepit eum ánima mea, dedi spiritum meũ in ipsum. Dominus quoq; per Esaiã dixit: Spiritus domini super me propter quod vnxit me. Quis ergo audeat dicere creatã spiritus sancti esse substantiam, qui cum illuxerit in cordibus nostris, diuinæ cernimus pulchritudinem veritatis, & distantiã creaturæ diuinitatísq; cognoscimus, vt opus segregetur ab authore? Aut de qua creatura deus ita locut⁹ est, quod aut dominationes aut potestates effũdat aut angelos?

Psalm. 23.
Acto. 1.
Psalm. 138.
Matth. 22.
Iohel. 2.
Lucæ. 1.
Hierem. 23.
Lucæ. 4.
Acto. 4.
Lucæ. 1.
Ioan. 5.
Esaiæ. 44.
Coloss. 1.
Acto. 11.
Esaiæ. 61.

los? Sed de spiritu, inquit, meo effundam. Non spiritum ait, sed de spiritu. Neque enim nos capere possumus plenitudinem spiritus sancti, sed tantum accipimus quantum de suo arbiter nostri pro sua voluntate diuiserit. Philip. 2. Sicut enim dei filius non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, vt nos cum nostris animis percipere possem⁹. Exinaniuit autẽ nõ quod ipse esset vacuus suæ plenitudinis, sed quo mihi qui plenitudinem eius sustinere nõ possem, pro eo quod capere possem infunderetur. Ita etiam de spiritu sancto pater se dicit effundere super omnem carnem. Non enim totum effudit, sed quod effudit, omnibus abundauit. Supra nos ergo effusum est de spiritu. At vero supra dominum Iesum cum in forma esset hominis, manebat spiritus, sicut scriptum est: Super quem videris spiritum descendentem de cœlo & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Ioan. 1. Circa nos ex affluenti cõmodo liberalitas largitis est, in illo totius manet in æternũ spirit⁹ plenitudo. Quod igitur nobis satis esse iudicauit, effudit: & quod effusum est, non separatum est nec incisum secundum quod vnitatẽ habebat plenitudinis, quæ aciem nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate virtutis. Denique tantum capimus, quantum profectus nostræ mentis acquirit. Inseparabilis est enim plenitudo gratiæ spiritalis, sed nobis pro nostræ participatur facultate naturæ. Effudit ergo deus de spiritu. Effunditur etiam charitas dei per spiritum, quo loco vnitatem debemus agnoscere operationis & gratiæ. Sicut enim de spiritu sancto deus effudit, ita etiam charitas dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, Roma. 5. vt intelligamus non esse opus sanctum spiritum qui diuinæ arbiter & fons profluus charitatis est. Similiter autem vt credas id quod effunditur cum creaturis nõ posse esse commune, sed speciale diuinitatis, etiam & filij nomen effunditur sicut habes: Vnguentum effusum est nomen tuum. Cantic. 1. Cuius virtute sermonis, nihil potest esse præstantius. Nam sicut inclusum in vase aliquo vnguentum cohibet odorem suum, qui odor quamdiu vasis illius angustiis coërcetur, & si ad plures non potest peruenire, tamen vim suam seruat: cũ vero de vase illo quo claudebatur vnguẽtum fuerit effusum, longe latéque diffunditur. Ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israel populo quasi in vase aliquo Iudæorum mentibus claudebatur: Notus enim in Iudæa deus, in Israel magnum nomen eius. Psalm. 75. Hoc vtique nomen quod vasa Iudæorum angustiis suis coërcitum continebant. Magnum quidem & tunc nomen, cum infirmorum atque paucorum hæreret angustiis, sed magnitudinem sui nondum per corda gentium & in fines totius orbis effuderat. Postea vero quàm per omnem mundum suo illuxit aduentu, per omnem vtique creaturam, diuinum illud suum nomen extendit, non repletum accessione aliqua, plenitudo enim nescit augmentum, sed replens vacua, vt esset admirabile nomen eius in vniuersa terra. Huius igitur effusio nominis, abundantem quandam exuberantiam gratiarum bonorúmque cœlestium significat largitatem. Ex abundanti enim superfluit quicquid effunditur. Itaque sicut creata non potest dici sapientia quæ ex ore dei procedit, nec verbum quod eructuatur ex corde, nec virtus in qua plenitudo maiestatis æternæ est: Ita etiam creatus non potest spiritus æstimari qui ex ore dei funditur, cum ipse deus tantam ostenderit vnitatem, vt effundere se de spiritu suo dicat. Quo intelligamus, quia etiam dei patris eadem gratia sit, quæ spiritus sancti est, & quod sine incisione ac detrimento aliquo diuidatur mentibus singulorum. Quod ergo de spiritu effunditur, nec inciditur, nec partibus aliquib⁹ corporalibus comprehenditur aut secatur.

Quia sempiternus dei spiritus. Caput VIII.

Quomodo enim credibile est, quod spiritus sectilibus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioãnes de deo: 1. Ioan. 3. Ex hoc cognoscimus, quia manet in nobis de spiritu quem dedit nobis. Quod autẽ manet, semper vtiq; est nec mutatur. Ergo si mutationẽ nõ habet, æternitatẽ habet. Et ideo spiritus sanctus sempiternus est, creatura autẽ obnoxia vitio, ideoq; mutabilis. Quod autem mutabile est, esse non potest sempiternũ: & ideo non potest spirit⁹ sancti & creaturæ esse cõsortiũ, quia sempiternus est spiritus, creatura autẽ omnis in tempore est. Sempiternũ autem spiritum, etiam apostolus ostendit: Hebr. 9. Si enim sanguis hircorum & taurorum & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad carnem emundandã, quantomagis sanguis Christi qui per spiritum sempiternum se obtulit immaculatum deo? Pleriq; arbitrati sunt vnguẽtum Christi esse spiritum sanctum. Et bene vnguentum, quia oleum lætitiæ nũcupatum est, quo plurimarum redolente copula gratiarum, verũ illum deus omnipotens pater vnxit principem sacerdotũ, qui non vt alij in typo vnctus ex lege, sed & secundum legem vnctus in corpore, & in veritate supra legem virtute sancti spiritus ex patre plenus est. Hoc est oleum lætitiæ, de quo dicit ꝓpheta: Psal. 44. Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Deniq; Petrus vnctum spiritu dicit Christum, sicut habes: Acta. 10. Vos scitis quod factum est verbũ per totam Iudæam, incipiens à Galilæa post baptismũ, quod prædicauit Ioannes Iesum à Nazareth, quomodo vnxit eũ deus spiritu sancto. Oleum igitur lætitiæ spiritus sanctus est. Et pulchre oleum lætitiæ dixit, ne creaturam putares. Olei enim huiusmodi natura est, vt nequaquàm naturæ alterius humido misceatur. Lætitia quoque non corpus vngit, sed intima cordis illuminat. Sicut propheta dixit: Psalm. 4. Dedisti lætitiam in corde meo, Ergo cum ludat operam qui oleum velit cum creatura humidiore confundere, quia cum olei leuior natura sit cæteris, residentibus aliis eleuatũ secernitur: quomodo putant isti deterrimi caupones, oleum lætitiæ cũ cæteris creaturis sua posse fraude confundi, cum vtiq; non queát incorporeis corporea, increatis creata misceri? Et bene oleũ lætitiæ dicitur quo vnctus est Christus. Neq; enim vsitatum fuit ei oleum & commune quærendum, quo aut vulnera curantur, aut æstus leuatur, cum fomentum vulnerum suorum salus mundana non quæreret, nec refectionẽ corporis fatigati virtus sempiterna deposceret. Nec mirũ si habet oleum lætitię, qui facit exultare morituros, tristitia mundum exuit, mœstæ fœtorem mortis aboleuit. Et ideo apostolus ait: 2. Corin. 2. Christi enim bonus odor sumus deo. Vtique de spiritalibus significans se locutum. Sed & cum ipse filius dei dicit: Luca. 4. Spiritus domini super me propter quod vnxit me, spiritale significat vnguẽtũ. Ergo vnguẽtũ Christi est spiritus. Aut si quia vnguentũ exinanitũ est nomen domini Iesu Christi, ipsum intelligere volũt vnguẽti expressũ nomine, non spiritum Christi, vtique cum vnctum spiritu sancto dominum Iesum Petrus apostolus dixerit, liquet sine dubio quod vnguentum dicatur & spiritus. Sed quid mirum cum & pater & filius spiritus esse dicatur? De quo quidem dicemus plenius, cum de vnitate nominis dicere cœperimus.

Tamen quia hic quoq; incidit pulcherrimus locus, ne sine corolario eum præterire videamur, accipiant quia & pater dicitur spiritus, sicut in euãgelio dominus locutus est, Ioan. 4. quoniam spiritus est deus: & Christus spiritus dicitur, quia Hieremias dixit: Thren. 4. Spiritus ante faciem nostram Christus dominus. Et pater ergo spiritus, & filius spiritus. Quod non est creaturæ corpus, hoc spiritus est. Sed non confusus cũ patre & filio spiritus sanctus, verum & à patre distinctus & filio. Non enim spiritus sanctus est mortuus qui mori nõ potuit, quia carnem non suscepit, nec mortis capax esse potuit sempiterna diuinitas, sed mortuus secundum carnem Christus. In eo vtique mortuus quod suscepit ex virgine, non in eo quod habebat ex patre. In eo enim mortuus in quo crucifixus est Christus. Spiritus autem sanctus non potuit crucifigi, qui carnem & ossa non habuit, sed crucifixus est dei fili⁹ qui carnem & ossa suscepit, vt in illa cruce nostræ carnis tẽtamenta morerentur. Suscepit enim quod non erat, vt celaret quod erat. Celauit quod erat, vt tẽtaretur in eo, & redimeretur quod non erat, vt ad id quod erat, per id quod non erat nos vocaret. O diuinum crucis illius sacramẽtum in qua hæret infirmitas, virtus libera est: affiguntur vitia, eriguntur trophæa. Vnde quidam sanctus ait: Psalm. 118. Confige clauis à timore tuo carnes meas, non ferreis clauis, sed timoris & fidei. Vehementior est enim virtutis strictura quàm pœnę. Deniq; Petrus cum vsq; in atrium principis sacerdotũ dominũ sequeretur, quẽ nemo ligauerat, fides vinxerat, & quẽ fides

fides vinxit, pœna nõ soluit. Rursus cũ ligaretur à Iudæis, deuotio soluit, pœna nõ tenuit, quia non recessit à Christo. Ergo & tu crucifige peccatum, vt moriare peccato. Qui enim peccato moritur, deo viuit. Viuam' ei qui filio proprio non pepercit, vt in illius corpore nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, vt nos in illius rediuiuo corpore viueremus. Mortua est ergo in illo nõ vita nostra, sed culpa. Qui peccata, inquit, nostra pertulit corpore suo super lignum, vt à peccatis nostris separati cũ iustitia viuamus, cuius vulnere plagarum sanati sumus. Lignũ igitur illud crucis, velut quædam nostræ nauis salutis, vectura nostra, non pœna est. Alia enim salus non est nisi vectura salutis æternæ, dum mortem expetendo non sentio, dum pœnam contemnendo non patior, dum metum nescio negligendo. Quis est igitur, cuius vulnere plagarum sanati sumus, nisi Christ' dominus? De quo idẽ ꝓphetauit Esaias, quia plaga eius nostra medicina est. Et de quo Paulus apostolus in epistolis suis scripsit: Qui peccatum nõ cognouit, sed pro nobis peccatum factus est. Hoc quippe diuinum in eo, quia caro peccatum non fecit, nec in eo suscepti corporis natura peccauit. Nam quid mirum si non peccauit sola diuinitas, cum peccandi incentiua non habeat? Si autem solus exors peccati deus, omnis vtique creatura per naturam sui, vt diximus, obnoxia potest esse peccato.

1. Petri. 2.

2. Corin. 5.

Quia spiritus peccata condonat. Cap. IX.

Dic igitur quicunq; spiritus sancti diuinitatem negas. Spiritus autem obnoxius non potuit esse peccato, qui magis peccata condonat. Nũquid angelus donat? Nunquid archangelus? Nõ vtique. Sed donat solus pater, solus filius, solus spiritus sanctus. Nemo autem quod potest donare, non potest vitare. Sed fortasse dicit aliquis, quia & Seraphim dixit Esaiæ: Ecce tetigit hoc labia tua, & abstulit iniquitates tuas, & peccata tua circumpurgauit. Abstulit, inquit, & circumpurgauit. Non ego abstuli, sed ignis ille de altari dei, hoc est gratia spiritalis. Quid enĩ aliud pie intelligere possum' in altari dei esse, nisi spirit' gratiã? Non vtique lignũ syluarũ, nec fuliginem atque carbonem. Aut quid tam pium quàm vt secundum mysterium intelligamus, quia reuelabatur in ore Esaiæ, omnes homines per passionem Christi esse purgãdos? Quia velut carbo secundum carnem exussit nostra peccata, sicut in Zacharia habes. Nonne hic ticio eiectus ab igni? Et ille erat Iesus indutus vestimenta sordida. Denique vt sciamus communis hoc redemptionis mysterium per prophetas euidentissime reuelatũ, etiam hoc loco habes ab illo dictum: Ecce abstuli peccata tua: non quo Christus peccata sua deponeret, qui peccatũ nõ fecit, sed quod in carne Christi omne à peccatis suis genus absolueretur humanum. Sed etiam si Seraphim abstulisset peccatum, quasi vnum vtique de ministris dei, ad hoc esset ministerium destinatum. Sic enim dixit Esaias, Quia missum est ad me vnum de Seraphim.

Esaiæ. 6.

Zacha. 3.

Non de loco ad locum trãsire spiritum dei, de quo scriptum est: Qui à patre procedit, & de quo dicit filius dei: Quẽ ego mittam vobis. Caput X.

Et spiritus quidẽ missus dicitur, sed Seraphim ad vnum, spiritus ad omnes. Seraphim mittitur in ministerium, spiritus operatur mysteriũ. Seraphim quod iubetur exequitur, spiritus quod vult diuidit. Seraphim de loco ad locum transit. non enim complet omnia, sed ipsum repletur à spiritu. Seraphim descendit cum aliquo secundum naturam suam transitu. At vero de spiritu sancto hoc non possumus æstimare: De quo dicit filius dei: Cũ venerit, inquit, paraclet' spiritus veritatis, quẽ ego mitto vobis qui à patre ꝓcedit. Etenĩ si de loco ꝓcedit spiritus, & ad locum transit: & ipse pater in loco inuenitur, & filius. Si de loco exit quem pater mittit, aut filius: vtique de loco transiens spiritus atq; progrediens, & patrem sicut corpus secundum impias interpretationes relinquere videtur & filium. Hoc secundum eos loquor qui putant quod habeat spiritus descensorium motum. Sed neq; in loco aliquo pater circumscribitur, qui est super omnia non solum corporeæ naturæ, sed etiam inuisibilis creaturæ. Neq; filius suorum operũ locis temporibusq; cõcluditur, qui super omnem est creaturam, totius opifex creaturę. Neque spiritus veritatis, vtpote dei spiritus, circumscribitur aliquibus finibus corporalibus: qui cum sit incorporeus, omnem intelligibilem substantiã creaturæ inenarrabili diuinitatis plenitudine supeminet, spirãdi vbi velit, & inspirãdi quomodo velit, habẽs super omnia potestatẽ. Non ergo quasi ex loco mittit spirit', aut quasi ex loco ꝓcedit quãdo ꝓcedit ex filio, sicut ipse filius cũ dicit: De patre ꝓcessi & veni. Omnes interficit opiniones quæ ex loco ad locũ possũt, sicut in aliquibus corporalibus æstimari. Similiter cũ aut intus aut foris legimus deũ esse, nõ vtiq; deũ aut intra aliquod corpus includim', aut ab aliquo corpore separamus: sed alta hoc & inenarrabili æstimatione, pẽsantes diuinæ naturæ intelligimus arcanũ. Deniq; ita sapiẽtia ex ore altissimi prodisse se dicit, vt non extra patrẽ sit, sed apud patrem, quia verbum erat apud deum. Nec solum apud patrem, sed etiam in patre. Dicit enim: Ego in patre, & pater in me est. Sed neque cum de patre exit, de loco recedit, aut quasi corpus à corpore separatur. Neq; dũ cũ patre est, quasi in corpore tanq̃ corpus includitur. Spiritus quoq; sanctus cũ procedit à patre & filio, nõ separatur à patre, nõ separatur à filio. Quẽadmodũ enĩ separari potest à patre qui spirit' oris eius est? Quod vtiq; & æternitatis indicium, & diuinitatis exprimit vnitatẽ. Est ergo & manet semper qui oris est spiritus. Sed descendere videtur etiam, cum illum recipimus vt habitet in nobis, ne nos simus à gratia eius alieni. Nobis descendere videtur, non quo ille descendat, sed quo ad illum animus noster ascendat. De quo plenius diceremus, nisi meminissemus in libris iam superioribus positum quod & pater dixerit: Descendamus & confundamus linguas eorum. Et filius dixerit: Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus. Sic igitur venit spiritus, quemadmodũ venit pater, quia vbi pater est, ibi est & filius: & vbi filius est, ibi est & spiritus sanctus. Non ergo discrete venire æstimandus est spiritus sanctus. Venit autem non de loco ad locum, sed à dispositione constitutionis ad salutem redemptionis, à gratia viuificationis ad gratiam sanctificationis, vt de terris ad cœlum, de iniuria ad gloriam, de seruitio ad regnum transferat. Sic ergo venit spiritus, quemadmodum venit pater. Dixit enim filius: Ego & pater veniemus, & mãsionem apud eum faciemus. Nũquid corporaliter pater venit? Sic ergo spiritus venit: in quo cum venit, & patris & filij plena præsentia est. Quis autem potest à patre & filio spiritum sanctum separare, cum vel appellare patrem & filium sine spiritu non queamus? Nemo enim dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Ergo si appellare dominum Iesum sine spiritu non possumus, vtique sine spiritu prædicare non possumus. Si autem & angeli prædicant dominũ Iesum, quem nemo potest sine spiritu prędicare: & in ipsis ergo spiritus sanctus operatur. Probauimus igitur vnam pręsentiam esse, vnam gratiam esse patris & filij & spiritus sancti, quæ tam cœlestis atque diuina est, vt pro ea agat gratias patri filius dicens: Cõfiteor tibi domine pater cœli & terrę quod abscõdisti hæc à sapiẽtibus & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. Ergo cum vna vocatio sit, vna etiã gratia est.

Ioan. 15.

Ioan. 16.

Gene. 11.

Ioan. 14.

1. Corin. 12.

Matth. 11.

Quia una pax, una gratia patris & filij & spiritus sancti. Cap. XI.

Denique scriptum est: Gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Ecce habemus, quia patris & filij vna est gratia, & patris & filij vna est pax: sed hæc gratia & pax fructus est spiritus, sicut ipse apostolus docuit dicens: Fructus autem spiritus, charitas, gaudium, pax, patiẽtia. Et bona pax & necessaria, vt nemo disputationum turbetur incertis, neque passionum corporalium tempestate quatiatur, sed in simplicitate fidei & tranquillitate mentis quietus circa dei cultum perseueret affectus. De pace probauimus. De gratia autem propheta Zacharias dicit: Quia promisit deus effundere in Hierusalẽ spiritum gratiæ & misericordiæ. Et Apostolus Petrus dicit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine domini nostri Iesu Christi in remissionẽ peccatorum, & accipietis gratiam spiritus sancti. Ergo sicut patris & filij, ita & spirit' sancti gratia est. Quomodo

Gala. 1.

Gala. 5.

Actuũ. 2.

modo enim sine spiritu potest esse gratia, cum gratia diuina A omnis in spiritu sit? Nec solum pacem & gratiã legimus patris & filij & spiritus sancti, sed etiam charitatem & communionem, fidelis Auguste. De charitate enim dictum est: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei.

Quia una charitas patris & filij & spiritus sancti, & operatio trinitatis, ut passionem corporis dominus Iesus subiret. Caput XII.

Ioan.14. Accipiamus charitatem patris. Eadẽ charitas quæ patris, etiam filij est. Ipse enim dixit: Qui me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum. Quæ est enim charitas filij, nisi quia se pro nobis obtulit, & suo sanguine nos redemit? Eadem autem charitas & in patre est, quia scriptum est: Sic enim dilexit deus Ioan.3. mundum, vt filiũ propriũ daret. Tradidit ergo pater filiũ, & filius ipse se tradidit. Seruatur charitas, nec læditur pietas. Nulla est enim pietatis iniuria, vbi nulla est traditionis ærumna. Tradidit volentem, tradidit offerentem, non vtique ad pœnam pater filium, sed ad gratiam. Si discutis facti B meritum, interroga pietatis vocabulum. Vas electionis vnitatem hanc diuinæ charitatis euidenter ostendit, quia & pater tradidit filium, & filius ipse se tradidit. Pater tradidit, Roma.8. quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. De filio quoque dicit: Qui se tradidit pro me. Gala.2. Tradidit inquit. Si gratię, quid arguo? Si iniuriæ, plus debeo. Sed sicut pater tradidit filium, & filius ipse se tradidit, accipe quia & spiritus eum tradidit. Scriptum est enim: Tũc Iesus ductus est in desertum ab spiritu, vt tentaretur à diabolo. Math.4. Ergo & spiritus diligens tradidit dei filium. Sicut enim vna est charitas patris & filij, ita hanc charitatẽ dei supra effundi per spiritũ sanctũ, & fructũ esse sancti spiritus declarauimus: quia fruct' est spirit', charitas, gaudiũ, pax, patiẽtia. Gala.5.

Quia una cõmunicatio patris & filij & spiritussancti. Cap. XIII.

Communicationem autem & patris & filij esse manifestum est, quia scriptum est: Et communicatio nostra cum patre & cum filio eius Iesu Christo. Et alibi: Communicatio spiritus sancti cum om- C nibus vobis. Si igitur vna pax, vna gratia, vna charitas, vna communicatio est patris & filij & spiritus sancti: vna certe operatio est. Et vbi vna operatio est, vtique nõ potest virtus esse diuisa & discreta substantia. Nam quomodo operationis eiusdem gratia conueniret?

Quia unũ nomẽ patris & filij & spiritus sancti. Cap. XIIII.

Quis igitur vnitatem separare audeat nominis, cũ operationis videat vnitatem? Sed quid ego vnitatem nominis argumentis astruo, cum diuinæ vocis euidens testimonium sit, vnum nomen esse pa- Math.28. tris & filij & spiritus sancti? Scriptum est enim: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. In nomine dixit, non in nominibus. Non ergo aliud nomen patris, aliud nomen filij, aliud nomẽ spiritus sancti, quia vn' deus: non plura nomina, quia non duo dij, nõ tres dij. Et vt aperiret quia vna diuinitas, vna maiestas est, quia vnum nomẽ patris & filij & spiritussancti, non in alio nomine venerit filius, in alio nomine spiritussanctus, ait ipse dominus: Ego Ioan.5. D veni in nomine patris mei & non accepistis me. si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quod autem nomẽ patris est, hoc idem filij scriptura declarat, quia in Exodo dixit dominus: Ego antecedo in nomine meo & vocabo te nomine meo dominum in cõspectu tuo. Dominus ergo dixit, quia in nomine suo vocauit dominũ. Dominus ergo & patris est nomen & filij. Cum autẽ vnum nomẽ sit patris & filij, accipe quod & spiritussancti idem nomen sit, quoniam & spiritussanctus in nomine filij venit: sicut scriptũ est: Pa- Ioan.14. racletus autem ille spiritussanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Qui autem venit in nomine filij, vtique etiam in nomine patris venit, quia vnum nomen patris & filij est. Sic fit vt vnum & patris & filij nomẽ sit & spiritussancti. Nec enim est aliud nomẽ sub cœlo Acto.4. vllum in quo oportet saluos fieri. Simul docuit vnitatem diuini nominis esse credendam, non disparilitatẽ, quoniam in vnitate nominis venit Christus. In suo autem nomine venturus antichristus est, sicut scriptum est: Ego veni in no- Ioan.5. mine patris mei & non accepistis me. si alius venerit in nomine suo, illũ accipietis. Edoctum est igitur ex his non esse in patre & filio & spiritu paracleto nominis diuersitatẽ. Et quod nomen est patris, id esse etiam filij nomen: similiter quod nomen est filij, esse id etiam spiritussancti. Quãdoquidem etiã paracletus filius dicitur, sicut & spiritussanctus. Et ideo ait in euangelio dominus Iesus: Rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis qui vobiscum sit in æternum spiritum veritatis. Et bene dixit alium, ne ipsum filiũ ipsum spiritum intelligeres. Vnitas enim nominis est nõ filij spiritus, quæ est Sabelliana confusio.

Quia & filius paracletus dicitur sicut & spiritus, & quia beneficij & gratiæ hoc nomen, non iniuriæ est. Cap. XV.

Itaque alius paracletus est filius, alius paracletus spiritussanctus. Filium enim paracletum dixit etiam Ioannes, sicut habes: Si quis peccauerit, pa- 1.Ioan.2. racletum habemus apud patrem Iesum Christũ. Itaque quemadmodũ vnitas nominis, ita etiam vnitas potestatis est. Vbi enim paracletus spiritus, ibi et iam filius. Nam sicut hic in æternum dominus futurum cum fidelibus spiritum dicit, ita etiam de se alibi ostendit, quod in æternum cum apostolis sit futurus, dicens: Ecce ego vobiscum sum Math.28. omnibus diebus vsque ad consummationẽ mundi. Vnum sunt ergo filius & spiritus, vnum nomen est trinitatis & vna inseparabilisque præsentia. Sicut autem ostendimus paracletum filium nominatũ, ita etiã ostendimus veritatẽ spiritũ nuncupatũ, Veritas Christus, veritas spiritus. Habes enĩ in epistola Ioãnis: Quoniã spiritus est veritas. Nõ solũ ergo spirit' veritatis, sed etiã veritas dicitur spiritus, sicut & veritas filius prędicatur, qui ait: Ego sum via veritas & vita. Ioan.14.

Quia sicut pater lumen, ita & filius lumen, & spiritus lumen est. Et sicut patrem ignem legimus, ita & filium & spiritum sanctum. Cap. XVI.

Quid autem astruam, quod sicut pater lumen, ita etiam filius lumen, & spiritussanctus lumen est? Quod vtique diuinę potentiæ est. Deus enim lux est, sicut dixit Ioannes: Quia deus lux est & tene- 1.Ioan.1. bræ in eo non sunt: lux autem & filius, quia vita erat lux hominum. Et vt ostenderet se de dei filio euangelista dixisse, ait de Ioanne baptista: Non erat ille lux, sed vt testimoniũ Ioan.1. perhiberet de lumine. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hũc mundum. Ergo quia deus lux est, lux autem vera est dei filius: sine dubio deus verus est dei filius. Habes & alibi, quia filius dei lux est: Populus qui Esai.9. sedebat in tenebris & in vmbra mortis, lucem viderunt magnam. Quid autem hoc euidẽtius quod ait: Quoniam apud Psal.35. te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen? hoc est, quod apud te deus omnipotens pater, qui fons vitæ es, in lumine tuo filio, lumen videbimus spiritus sancti. Sicut ipse dominus ostendit dicẽs: Accipite spiritum sanctum. Et ali- Ioan.20. bi: Et virtus exibat de eo. Ipsum autem patrem quis dubitet lucem esse, cum lectum sit de filio eius, quia splendor sit Luce.6. lucis æternæ? Cuius enim nisi patris splendor est filius, qui Hebr.1. & cum patre semper est, nec dissimilis, sed eadem claritate semper fulget? Et Esaias significat, non solum lucem, sed etiam ignem esse spiritum sanctum, dicens: Et erit lux Israël Esai.10. in igne. Itaque prophetat eum ignẽ ardentem, quia in tribus istis generibus propensius maiestatẽ diuinitatis aduertim': Quoniã & sanctificare diuinitatis esse aduertim', & illuminare ignis & lucis est ꝓpriũ, & specie ignis exprimi vel videri, diuinæ est cõsuetudinis. Deus enim est ignis cõsumẽs, Deut.4. sicut Moyses dicit. Vidit enim ipse in rubo ignẽ, & audierat deum tunc quãdo vox facta est de flamma ignis ad eum Exod.3. dicens: Ego sum deus Abrahã & deus Isaac, & deus Iacob. Vox ergo de flamma, & in rubo flamma, & flamma non noxia. Vrebatur enim rubus, & non exurebatur, eo quod illo mysterio dominus figuraret, quia illuminaturus spinas nostri corporis adueniret, nec consumpturus ærumnosos, sed mitigaturus ærũnas, qui baptizaret in spiritu sancto & igni, vt gratiam tribueret, peccata consumeret. Ergo in specie ignis deus seruato proposito. In actibus quoque apostolorum cũ supra fideles spiritus sanctus descẽdisset, ignis species videbatur. Sic enim habes: Et factus est subito de cœlo Acto.2. sonus

sonus tãquam vi magna spiritus ferretur, & repleuit totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt illis dispersæ linguæ tanquam ignis. Vnde & illud: Quando Gedeon superaturus Madian, trecentos viros iussit hydrias sumere, & in hydriis faces accensas habere, & in dextris tenere tubas: Ita nostri acceptum ab apostolis seruauere maiores, quod hydriæ sint corpora nostra figurata de limo, quæ timere non norunt, si feruore gratiæ spiritalis ignescãt, & Iesu domini passionem canoræ vocis confessione testentur. Quis igitur de diuinitate sancti spiritus dubitet, cùm vbi spiritus gratia sit, ibi species diuinitatis appareat? Quo testimonio, non diuersitatem sed vnitatem diuinæ colligimus potestatis. Nam quẽadmodum potest esse discretio potestatis, vbi vnius in omnibus operationis effectus est? Neque verò potest esse gratia sacramentorum, nisi vbi fuerit venia peccatorum. Quis est igitur iste ignis? Non vtique virgultis vilibus concretus, aut stipula syluarum fragosus incendiis, sed ignis ille qui vt aurum bona facta meliorat, & vt stipulam peccata cõsumit. Hic est vtique spiritus sanctus, qui dominici vultus & ignis appellatur & lumen.

Iudic. 7.

Quia lumen uultus dei spiritus, & spiritus lumen. Caput XVII.

Sicut supra diximus: Signatum in nobis lumen vultus tui domine. Quod est ergo lumen signatum, nisi illius signaculi spiritalis, in quo credentes signati sunt? Signati, inquit, estis spiritu promissionis sancto. Et sicut lumen est vultus diuini, ita etiam ignis emicat ex dei vultu, quia scriptum est: Ignis in conspectu eius ardebit. Præfulget enim gratia diei iudicij, vt sequatur absolutio quæ sanctorum remuneratur obsequium. O magna abundantia scripturarum, quam nemo possit humano ingenio comprehendere. O maximum diuinæ vnitatis indicium. His enim duobus versiculis quàm multa signantur.

Psalm. 4. Ephes. 1. Psalm. 49.

Quia sicut pater uita, & filius uita & spiritus sanctus uita. Caput XVIII.

Diximus, quia lux est pater, lux filius, lux spiritus sanctus: accipiamus etiam quia vita est pater, vita filius, vita spiritus sanctus. Dixit enim Ioannes: Quod erat ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus & oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus & testamur, & anũciamus vobis de vita quæ erat apud patrem. Et verbum vitæ dixit & vitam, vt & patrem vitam significaret & filium. Quid enim est vitæ verbum, nisi dei verbum? Ac per hoc & deus verbum dei vita est. Et sicut verbum vitæ dicitur, ita & spiritus vitæ. Scriptum est enim: Et spiritus vitæ erat in rotis. Itaque sicut verbũ vitæ vita est, ita & vitæ spiritus, vita est.

1. Ioan. 1. Ezech. 1.

Quia sicut pater fons uitæ est, ita etiam filius, ita & spiritus sanctus. Caput XIX.

Accipe nunc, quia sicut pater fons vitæ est, ita etiam filium plerique fontem vitæ memorarunt significatum, eo quod apud te, inquit, deus omnipotens, filius tuus fons vitę sit, hoc est, fons spiritus sancti, quia spiritus vita est, sicut dominus ait: Verba quæ ego locutus sum vobis, spirit⁹ & vita sunt: quia vbi spiritus & vita, & vbi vita, etiã spiritus sanctus. Plerique tamẽ hoc loco patrem volunt tantummodo fontẽ significatum, quamquam videant quod scriptura memorauerit. Apud te, inquit, fons vitæ, hoc est, apud patrem filius: quoniam verbum apud deum, quod erat in principio & erat apud deum. sed siue patrem quis hoc loco, siue filium intelligat fontem, fontem vtique intelligimus, non aquæ istius quæ creata est, sed diuinæ illius gratiæ, hoc est, spirit⁹ sancti. Ipse est enim aqua viua. propterea dominus dicit: Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Hanc aquam sitiuit anima Dauid. Harum fontem aquarum desiderat ceruus, non sitiens venena serpẽtum. Viua est enim aqua gratia spiritalis, eo quod mentis interna purificet, & omne animi peccatum abluat, occultorúmque mundet errorem.

Ioan. 6. Psalm. 35. Ioan. 4.

Quia sicut pater flumen, ita & filius, ita & spiritus sanctus. Caput XX.

Sed ne quis fortè tanquã pusillitatẽ spiritus redarguat, & hinc velit quandam facere distantiam magnitudinis, quod aqua portio videatur esse fontis exigua: quamquam creaturarum exempla minime diuinitati aptanda videãtur, tamen ne quid ex hac quoque creaturæ comparatione præiudicent, discãt non solum aquam, sed etiam flumen dictum spiritum sanctum, secundum quod lectũ est: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu sancto quem accepturi erant qui credituri erant in eo. Ergo flumen est spiritus sanctus, & flumen maximum quod secundum Hebræos de Iesu fluxit in terris, vt ore sæpe accepimus prophetatũ. Magnum hoc flumen quod fluit semper, & nunquam deficit. Nec solum flumen, sed etiam profusi impetus, & magnitudinis redundantis, sicut etiam Dauid dixit: Quia fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Neq; enim ciuitas dei illa Hierusalem meatu alicuius fluuij terrestris abluitur, sed ille ex vitæ fonte procedens spiritus sanctus, cuius nos breui satiamur haustu, in illis cœlestibus thronis, dominationibus, & potestatibus, angelis & archangelis redundãtius videtur effluere pleno septem virtutum spiritalium feruens meatu. Si ei enim fluuius riparum editis superfusus exundat, quanto magis spiritus omnem supereminens creaturam, cùm reliqua tanquam inferiora nostræ mentis arua perstringat, cœlestem illam creaturarum naturam effusiore quadam sanctificatiõis vbertate lætificat? Nec moueat quod vel hic dixit, flumina, vel alibi septem spiritus. his enim sanctificationibus septem spiritalium (sicut Esaias dixit) significatur plenitudo virtutum, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus timoris dei. Vnum ergo flumen, sed multi spiritalium donorum meatus. Hoc igitur flumen exit ex fonte vitæ. Nec hic rursus sensum tuum ad inferiora detorqueas, quia quędam diuersitas videtur esse fontis & fluminis: & tamen ad omnia prospexit scriptura diuina, ne infirmitas humani caperetur ingenij vilitate sermonum. Proponas tibi licet quoduis flumen, à fonte est, vnius tamẽ naturæ, vnius splendoris & gratiæ. Dic sanè & tu spiritum sanctum vnius cum filio dei & deo patre esse substantiæ, vnius claritatis & gloriæ. Capiam fidele compendium de vnitate virtutis, nec verebor aliquam de diuersitate magnitudinis quæstionem. Nam etiã in hoc nobis scriptura prospexit. Dicit enim dei filius: Qui biberit de aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hic fons vtique gratia spiritalis est. Fluuius ex viuo fonte procedens. Fons igitur vitæ etiam spiritus sanctus est. Aduertis etiam ex verbis ipsis, diuinæ significari magnitudinis vnitatẽ, nec posse Christum etiã à perfidis fontem negari, cùm fons dicatur & spiritus. Et sicut flumen dicitur spiritus, ita & pater dixit: Ecce ego decurram in vos sicut fluuius pacis, & sicut torrens inundans gloriam gẽtium. Quis autem dubitet flumen esse dei filium, de quo æternæ vitæ flumina profluebant? Bona ergo aqua spiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori meo? in me saliat, in me fluat vitæ largitor æternæ. Superfluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit enim sapientia: Bibe aquam de tuis vasis & de puteorum tuorum fontib⁹, inque platæis tuis superfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc aquam tenebo ne effluat, ne labatur? Quomodo vas meum conseruabo, ne qua penetrãs rima peccati, æternæ vitę distillet humorẽ? Doce nos domine Iesu, doce sicut docuisti Apostolos tuos dicens: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea exterminat, & vbi fures effodiunt & furantur. Furem videlicet immundum spiritum esse significat, qui in bonorum operum luce gradientibus non posset obrepere, in tenebris autem secularium cupiditatum, & inter oblectamenta terrestrium si quem ceperit voluptatum, omni virtutis æternæ flore dispoliat. Et ideo dominus dicit: Thesaurizate vobis thesaurum in cœlo, vbi neque ærugo neque tinea exterminat, & vbi fures non effodiunt & furantur. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Aerugo nostra lasciuia est, ærugo nostra libido est, æru-

go no

Ioan. 7. Psalm. 45. Esaiæ. 11. Ioan. 4. Esaiæ. 66. Prouerb. 5. Matth. 6.

go nostra luxuria est, quæ flagitiorum sordibus aciem mentis obducunt. Tinea rursus nostra Arrius est. tinea nostra Fotinus est, qui sanctum ecclesiæ vestimentū impietate sua scindunt, & vnitatem diuinæ potestatis indiuiduam separare cupientes, sacrilego morsu preciosum fidei velamen obrodunt. Funditur aqua si Arrius dentem impresserit. Effluit si aculeū suū in alicuius vas Fotinus infixerit. Vile figmentum sumus, cito vitia sentimus. Sed nemo dicit figulo, quid me fecisti sic? Nam & si vile vas nostrum, aliud tamen in honore, aliud in contumelia est. Noli ergo aperire lacū tuum, noli fodere vitiis atque criminibus, ne quis dicat: Lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam operatus est. Si Iesum quæritis, contritos lacus deserite. Christus enim non ad lacum, sed ad puteum sedere cōsueuit. Ibi eum Samaritana illa quæ credidit, illa quę aquam haurire cupiebat, inuenit. Quamuis mane venire debueris, tamen etiam si serius veneris, etiam sexta hora Iesum fatigatum ex itinere inuenies. Fatigatus est, sed in te, quia diu te quæsiuit, tua illum tamdiu incredulitas fatigauit. Non offenditur tamen si modo venias, petit bibere, daturus. Bibit autem non aquam prætermeantis riuuli, sed salutem tuam, bibit affectum tuum, bibit calicem, hoc est, passionem illam tuorum criminum redemptricem, vt tu sitim istius mūdi sacri potus cruore restinguas. Sic Abraham deum posteaquam puteum fodit emeruit. Sic Isaac dum ad puteum deambulat, venientem illam in typo ecclesiæ accepit vxorem. Fidelis ad puteum, infidelis ad lacum. Denique & Rebecca (sicut legimus) petitorem inuenit ad fontem, & meretrices in lacu Iezabel se cruore lauerunt.

Psalm. 7.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis in librum secundum de spiritu sancto ad Gratianum Augustum,*

PROLOGVS.

ET si in libro primo veteris historiæ lectione patefactum sit, & in ipsis iudicibus Iudæorum veterum spiritalem gratiam refulsisse, & per spiritum sanctum cœlestium sacramentorum reuelata mysteria quem Moyses non ignorauit æternum. Denique statim in principio mundi, imò ante principium eum deo iunxit, quem ante mundi principium sempiternum esse cognouit. Nanque si quis diligenter aduertat, & patrem in principio & filium, cognoscet & spiritum. De patre enim scriptum est: In principio fecit deus cœlum & terram. De spiritu dictum est: Spiritus superferebatur super aquas. Et bene in exordio creaturæ baptismi figura signatur, p quod habuit creatura mundari. Lectum etiam de filio quod ipse est, qui discreuit inter medium lucis & tenebras. Vnus est enim deus pater qui dicit, & vnus dominus Iesus qui facit. Sed ne rursus aut arrogans putes dicentis imperium, aut vile facientis obsequium: æqualem sibi pater filium confitetur operis vnitate, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram. Et imago enim & operatio & similitudo communis, quid aliud nisi maiestatis eiusdem significat vnitatem? Tamē vt æqualitatem plenius patris filiique cognoscas, sicut dixit pater, & filius fecit: ita & pater operatur, & filius dicit. Pater operatur, sicut scriptum est: Pater meus vsque modo operatur: Filius dicit, sicut habes dictum ad filium: Dic verbo, & sanabitur. Et filius dicit patri: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Fecit pater quod filius dixit. Sed nec Abraam ignorauit spiritum sanctum. Denique tres vidit, & vnum adorauit: quia vnus deus, vnus domin', & vnus spiritus. Et ideo vnitas honoris, quia vnitas potestatis. Et quid de singulis loquar? Samson diuina promissione generatus, spiritum comitantē habebat. Sic enim legimus: Quia benedixit eū dominus, & cœpit spiritus domini comitari cū eo in castra. Et ideo futurum præuidens sacramentum ex alienigenis poscebat vxorē: quod pater eius ac mater (vt scriptum est) ignorabant quoniam à domino est. Meritóque fortior cęteris habebatur, quia eum spiritus domini dirigebat, quo duce solus nunc alienigenarum fugabat populos, nunc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine insuperabilis discerptum manibus diuidebat. Vtinam tam cautus ad seruandam gratiam, quàm fortis ad superandam bestiam. Et fortasse hoc non solum virtutis miraculum, sed etiam sapientiæ mysterium, prophetiæ oraculum fuit. Neq; enim ociosum videtur quod cùm tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei, quem manibus ille discerpsit, in cuius corpore cōnubio potiturus optato congregationem apum repperit, & mel sustulit de ore eius, quod patri tribuit edendum & matri. Habebat gētium populus mella, qui credidit. qui corpus feritatis erat ante, nunc Christi est. Nec ipsa quæstio vacat sacramentis quam proposuit sodalibus suis, dicēs: De edente exiuit esca, & de potēte exiuit dulce. Denique eo vsque mystica, vt tribus diebus eius reuelatio quæreretur, quæ non potuit nisi per fidem ecclesiæ, die septima completo legis tempore post passionem domini reuelari. Sic enim habes, quia & apostoli ideo non intelligebant quia Iesus nondum fuerat glorificatus. Quid, inquit, dulcius melle, quid fortius leone? Ad quę ille respondit: Si non domuissetis vitulam meam, non inuenissetis quæstionem meam. O diuinum mysterium, ò euidens sacramentum. euasimus interemptorem, potentem vicimus. Ibi nunc cibus vitę est, vbi erāt antea miserię, fames, mortes. In salutem pericula: in suauitatem amaritudo conuertitur. Gratia ex offensione processit, potentia ex infirmitate, vita de morte. Sunt tamen qui econtrario putāt fundari non potuisse coniugium, nisi occiso leone de tribu Iudæ. Et ideo in corpore eius, hoc est, ecclesia apes repertas quæ condunt mella sapientiæ, quia post domini passionem magis apostoli crediderunt. Hunc igitur leonem Samson quasi Iudæus occiderit, & in eo mel in figura redimendæ hæreditatis inuenerit, vt reliquiæ saluæ fierent secundum electionem gratiæ. Et decidit, inquit, super eum spiritus domini, & descendit in Ascalonem & percussit inde triginta viros. Neque enim poterat victoriam non tenere qui sacramenta cernebat. Accipiant itaque in stolis præmium sapientiæ, conuersationis insigne, qui absoluunt & renunciant quæstionē. Rursus hic alia oboriuntur mysteria, quod vxor eius aufertur, & ideo vulpes incendunt manipulos alienigenarum. Eos enim qui aduersus diuina sacramenta contendant, decipere sua consueuit astutia. Vnde iterum cùm dicit: in Canticis canticorum, Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostrę floreant. Bene pusillas vulpes dixit, quia maiores vineas exterminare non poterant, licet fortibus, & diabolus sit pusillus. Ergo ille (vt compendium faciamus historiæ, suo enim tempori totius lectionis nostræ digestio reseruanda est) inuictus, quādiu habuit gratiam spiritalem, sicut dei populus ille electus à domino, ille Nazaręus in lege. Inuictus ergo Samson atque ita insuperabilis vt in maxilla asinæ viros mille percuteret: ita plenus gratiæ cœlestis, vt etiam aquam in maxilla asini sitiens reperiret, siue hoc ad miraculum conferas, siue ad mysterium vertas, quod in populi foret humilitate gētilis & requies & triumphus. Iuxta quod scriptum est: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram. Per hanc enim iniuriarum patientiam quam erudiunt sacramenta baptismatis, de quibusdam stimulis iracundiæ triumphamus, vt morte obita resurrectionis requiem consequamur. Ille ne ergo Samson qui funes intextos neruis, qui nouas restes sicut mollia fila dissoluit? Illéne Sāpson qui crinium suorum palo constricta defixo vincla non sensit, quamdiu habuit gratiam spiritalem? Is, inquam, postea quàm spiritus dei discessit ab eo, longe mutatus ab illo Samsone qui rediit Allophyllorum indutus exuuias, in mulieris genibus virtutis suæ degener, palpatúsque captus, sacro crine tondetur. Tantum ne ergo momenti crines habuere capitis vt manentibus his virtus inuicta duraret, tonso autem capite fortitudo omnis viri subito solueretur? Non ita est vt tantam vim corporalium capillorum

Genes. 1. Genes. 1. Ioan. 5. Ioan. 17. Iudic. 13. Ibidem. 14. Ioan. 7. Iudic. 14. Cantic.

capillorum putemus. Sunt quidam crines religionis & fidei, crines Nazaræi in lege perfecti, in parsimonia & abstinentia consecrati, quibus illa in typo ecclesiæ quæ domini pedes oleo perfuderat, verbi cœlestis vestigia detergebat. Tunc enim & secundum carnem noueramus Christum. Illi videlicet crines de quibus dicitur: Capillatura tua vt greges caprarum, ex illo capite pullulantes, de quo dictum est: Caput autem viri Christus. Et alibi: Caput eius aurum, cephas & crines eius abietes nigræ. Et bonæ abietes, naues Tharsis, quæ fluctibus supernatent mundi, & tutum remigium salutis exhibeant. Vnde & in euangelio dominus noster visibiles capitis & intelligibiles capillos quosdam esse significans, ait: Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt, spiritualium videlicet significans facta virtutum. Neque enim de capillis nostris cura est deo. Quanquam & illud non absurdū sit ęstimare, quia pro maiestate diuina eum latere nihil possit. Sed quid mihi prodest, si deus ipse omnes meos nouit capillos. Illud mihi redundat & proficit, si bonorum operum peruigil testis, remunerationem gloriæ donet æternæ. Denique & ipse Samson non corporales sed intelligibiles hos capillos esse declarans, ait: Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea. Hoc de mysterio.

Cantic. 4. Cantic. 5.

CAPITVLA SECVNDI LIBRI DE SPIRITV SANCTO.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE SPIRITU SANCTO AD GRATIANUM AUGUSTUM, LIBER SECUNDUS.

Quia dominus spiritus, quia virtus spiritus, sicut pater virtus, & filius virtus. *Caput I.*

NVnc lectionis seriem consideremus. Supra habes quia benedixit eum dominus, & cœpit spiritus comitari cum eo. Infra ait: Et direxit super eum spiritus domini. Item ait: Si tōsus fuero, discedet à me virtus mea, postea quàm tonsus est, vide scripturā quid dicat: Dominus, inquit, discessit ab eo. Vides ergo quia ille q comitabatur, ipse discessit. Idem est ergo dominus, quia spirit⁹ domini, hoc est, ipsum spiritum dei, dominum nuncupauit, sicut & Apostolus ait: Dominus autem spiritus est. vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Habes ergo dominum dictum etiam spiritum sanctum. Non enim vnus, sed vnum sunt spiritus sanctus & filius. Hoc quoque loco virtutem dixit, & spiritum significauit. Sicut enim pater virtus, ita & filius virtus, & spiritus sanctus est virtus. De filio dei legisti, Christum dei virtutem esse atque sapientiam. Legimus etiam, quia virtus est pater, sicut scriptum est: Videbitis filium hominis ad dexteram virtutis. Hic vtiq; virtutem patrem dixit, cuius ad dexteram filius sedet, sicut habes: Dixit dominus domino meo, sede à dextram meam. Virtutem etiam spiritum sanctum ipse dominus nuncupauit, dicens: Accipietis virtutem aduenienté in vos spiritus sancti. Ipse enim spiritus virtus est.

Iudic. 13. Ibidem. 14. 2. Cor. 3. Matth. 26. Psalm. 109. Actu. 1.

Quia vnum consilium est patris & filii & spiritus sancti. *Caput II.*

QVia legisti, spiritus consilij atque virtutis. Et sicut filius magni consilij angelus, ita etiam spiritus consilij est, vt vnum scias patris & filij & spiritus sancti esse consilium. Consilium non de rebus incertis aliquib⁹, sed præcognitis & statutis. Arbitrum autem diuini consilij, spiritum etiam inde cognosce. Nam cùm supra docuerimus, arbitrum baptismatis esse spiritum sanctum, Baptismum autem dei esse consilium legerimus, sicut habes: Pharisæi autem consilium dei spreuerunt, non baptizati ab eo: liquido claret cùm sine spiritu baptisma esse non possit, sine spiritu quoque non esse consilium dei. Et vt sciamus plenius virtutem esse spiritum, scire debemus ipsum esse promissum, quando dixit dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ille ergo qui promissus est nobis, ipse est virtus: sicut etiam in euangelio idem dei filius declarauit dicens: Et ego mittam promissa patris mei in vos, vos autem sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. Eousque autem virtutem esse spiritum sanctum euangelista significat, vt & eum vi magna etiā sanctus Lucās descendisse memoraret, dicens: Et factus est subito de cœlo sonus, tanquam vi magna spiritus ferretur. Sed ne rursus putes ad sensibilia & corporalia hoc esse vertendum, accipe quia sic descendit & spiritus quemadmodum descensurus est Christus. Nam & ipse cum virtute descendet, sicut habes: Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli in virtute maxima & maiestate. Quomodo enim non est vna virtus atque eadem potestas, cùm vnum opus, vnum iudicium, vnum templum, vna viuificatio, vna sanctificatio, vnum etiam regnum sit patris & filij & spiritus sancti?

Iohel. 2. Lucæ. 24. Acto. 2. Matth. 24.

Quia sicut vita est cognoscere patrem & filium, ita vita est cognoscere spiritum dei. *Caput III.*

DIcant enim in quo dissimilitudinem diuini operis arbitrentur. Quandoquidem sicut vita est cognoscere patrem & filium, quemadmodū ipse dominus declarauit, dicens: Hæc est autem vita æterna vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum: ita etiam vita est cognoscere spiritum sanctum. Dicit enim dominus: Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscū in ęternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec cognoscit eum: vos autem scitis eum, quia apud vos manet, & in vobis est. Ergo mundus non habebat vitam æternam, quia non acceperat spiritum. Vbi autem spiritus, ibi vita æterna. Ipse est enim spiritus vitę operator æternæ. Vnde miror, cur de solo & vero deo Arriani moueant quæstionem. Sicut enim vita æterna est cognoscere solū & verum deum, ita vita æterna est cognoscere Iesum Christum, ita vita æterna est cognoscere spiritum sanctum, quem sic non videt mundus, quemadmodum patrem, sic non cognoscit, quemadmodum filium. Qui autem de hoc mundo non est, habet vitam æternam, & cum ipso manet spiritus in æternum, qui est lumē vitæ æternę. Ergo si hoc confert cognitio soli veri dei, quod confert filij spiritúsque cognitio, cur filium & spiritum à veri dei honore secernis, cùm à magnitudine beneficij non secernas? Aut enim credas necesse est, solius veræ diuinitatis esse hoc maximum munus, & solam & veram diuinitaté, sicut patris, ita & filij & spiritus confitebere: aut si dixeris quia vitam æternam potest & is conferre qui verus deus non sit, incides vt patri magis derogare videaris, cuius opus non putes solius veræ diuinitatis esse præcipuū, sed

Ioan. 17.

sed creaturæ operibus conferendum.

Quia sicut pater viuificat, ita filius, ita & spiritus sanctus.
Caput IIII.

QVid autē mirum si spiritus operator est vitæ qui viuificat sicut pater, viuificat sicut fili⁹? Viuificare aūt quis abnuat esse maiestatis æternę? Scriptū est enim: Viuifica seruum tuum. Viuificatur ergo qui seruus est, hoc est homo, qui vitam ante non habuit, sed vt haberet accepit. Videamus igitur vtrum viuificetur spiritus, an ipse viuificet. Sed scriptum est: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Ergo viuificat spiritus. Sed vt intelligas patris & filij & spiritus sancti viuificationem non esse diuisam, accipe quia viuificationis quoque vnitas sit, quando ipse per spiritum viuificat deus. Dixit enim Paulus: Qui suscitauit Christum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

Psalm. 118. 2. Corin. 3. Roman. 8.

Quia sicut pater creator est omnium, ita & filius, ita & spiritus sanctus. Caput V.

QVis verò dubitare potest, quia viuificet omnia spiritus sanctus, quando & ipse, sicut pater & filius creator est omnium: nec quicquam nisi cum spiritu sancto deus omnipotēs pater intelligatur operatus: quandoquidem & in principio creaturæ spiritus superferebatur super aquam. Itaque cùm superferretur spiritus, nulla erat gratia creaturæ. Posteaverò quàm operationem spiritus etiam creatura mūdi istius suscepit, omnem hanc gratiæ meruit venustatem qua mundus illuxit. Denique sine spiritu sancto vniuersitatis gratiam manere nō posse Propheta declarauit, dicens: Auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertētur. Emitte spiritum tuum & creabūtur, & renouabis omnem faciem terræ. Non solum igitur sine spiritu docuit omnem creaturam stare nō posse, sed etiam creatorem totius esse spiritum creaturæ. Et quis neget opus esse spiritus sancti quod creata est terra, cuius opus est quod nouatur? Nam si negare cupierint quod per spiritum sit creata, cùm per spiritum nouandam negare non possint, meliorem ergo operationem spiritus sancti quàm patris & filij qui cupiunt separare defendāt, quod abhorret à vero. Neque enim dubium est, quod nouata terra melior quàm creata sit: aut si primo sine operatione spiritus sancti, terram pater fecit & filius, postea verò spiritus sancti operatio copulabitur, videbitur id quod factum est, eius quod accessit eguisse præsidio. Sed absit vt hoc quisquam æstimet, vt operatio diuina varietatē creatoris quā Manichæus inducit habere credatur. An verò sine opere spiritus sancti substantiam putamus esse terrarum, sine cuius opere nec cœli conuexa subsistunt? Scriptum est enim: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Aduerte quid dicat: Omnem, inquit, virtutem cœlorum ad spiritum esse referendam. Qui enim superferebatur antequam terra fieret, quomodo cùm terra fieret feriabatur? Gentiles homines per vmbram quādam nostros secuti, quia veritatem spiritus haurire non poterant, quod cœlum ac terras lunæ quoque stellarúmque micantium globos spiritus intus alat, suis versibus indiderūt. Ergo illi per spiritum nō negant virtutem subsistere creaturæ: nos qui legimus, denegamus? Sed flatilē putatis ab illis spiritum designatum. Si illi authorē omnium flatilē spiritum declararūt, nos dubitamus spiritū dei esse omniū creatorem? Sed quid alienis immoror? Accipiant documentū euidēs nihil posse esse quod spiritus sanctus negetur operatus, nec de angelis, nec de archangelis, nec de thronis, nec de dominationibus posse dubitari quod eius operatione subsistāt. Quandoquidem ipse secundum carnem dominus cui angeli seruiebant, spiritu in virgine superueniēte generatus sit: Sicut & secundum Matthæū, ad Ioseph angelus dixit: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam vxorem tuam: quod enim ex ea nascetur, de spiritu sancto est. Et secundum Lucam dixit ad Mariā: Spiritus sanctus superueniet in te. Opus ergo spiritus, virginis partus est. Opus spiritus, fructus est ventris, secundum quod scriptum est: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Opus spiritus, flos radicis est. Ille, inquam, flos, de quo bene est prophetatum: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Radix Iesse patriarchæ familia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus, qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe virginali ex vtero germinauit, sicut ipse dixit: Ego flos cāpi, & lilium conuallium. Flos odorem suum succisus reseruat, & contritus accumulat, nec auulsus amittit. Ita & dominus Iesus in illo patibulo crucis, nec cōtritus emarcuit, nec auulsus euanuit, sed illa lanceæ pūctione succisus, sacro speciosior fusi coloris cruore vernauit, mori ipse nescius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans. In hoc igitur spiritus sanctus virgę regalis flore requieuit. Bona virga, vt quidam putāt, & caro domini, quæ de radice terrena ad superna se subrigēs, odoriferos sacræ fructus religionis circumtulit mundo, mysteria diuinæ reuelationis, & gratiam cœlestibus altaribus supereffundens. Dubitare ergo non possumus spiritū creatorē, quē dominicæ cognoscimus incarnationis authorem. Quis enim dubitet, cùm in principio euangelij habeas, quia Christi generatio sic erat: Cùm desponsata esset Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens ex spiritu sancto. Nam licet plerique habeant, de spiritu, Græcus tamen vnde transtulerunt Latini ἐκ πνεύματος ἁγίου dixit, hoc est, ex spiritu sancto. Quod ergo ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate eius. Ex substantia, sicut filius qui ait: Ex ore altissimi prodiui, sicut spiritus qui à patre procedit. De quo dicit filius: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Ex potestate autem, sicut illud est: Vnus deus pater, ex quo omnia. Quomodo ergo in vtero habuit Maria ex spiritu sancto? Si quasi ex substantia: Ergo spiritus in carnem & ossa conuersus est? Non vtique. Si quasi ex operatione & potestate eius virgo cōcepit, quis neget spiritum creatorē? Quid quod etiam Iob creatorem suum euidenter ostendit, dicens: spiritus diuinus, qui fecit me? Et diuinum vtique & creatorem, vno versiculo demōstrauit.

Psalm. 103. Psalm. 32. Virgil. lib. 6. Aeneid. Matth. 1. Esaiæ. 11. Cantic. 2. Matth. 1. Eccli. 24. Ioan. 16. 1. Cor. 8.

Quia sicut patri & filio, ita etiam spiritui sancto seruiendum est. Caput VI.

SI igitur creator est spiritus, non est vtique creatura. Creaturam enim Apostolus creatorémque diuisit, dicens: Seruierunt creaturæ potius quàm creatori. Simul creatori admonet seruiendum, dānando eos qui seruiunt creaturæ, cùm creatori seruitium debeamus. Et quoniam creatorem spiritum nouerat, docet eidem seruiendum, dicens: Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. Nos enim sumus circuncisio, qui spiritui deo seruimus. Quod si quis de Latinorum codicum varietate contendit, quorum aliquos perfidi falsauerunt, Græcos inspiciat codices, & aduertet quia scriptū est, οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες: quod interpretatur, qui spiritui deo seruimus. Ergo cū seruiendum dicat spiritui, idem Apostolus qui non creaturæ sed creatori asserit seruiendum, euidenter vtique & ipse sanctum ostendit spiritum creatorem, & in æternæ diuinitatis honore venerandum, quia scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Roman. 1. Philip. 3. Matth. 4.

De eo quod scriptum est: Ecce ego firmans tonitrua & creans spiritum. Caput VII.

NEc præteriit hæreticos obiectare consuesse, ideo videri creatum spiritum sanctum, quia plerique eorum ad argumentum adstruendæ suæ impietatis asciscunt illud quod Amos de flatu vētorum locutus est, vt ipse propheticus sermo declarat. Sic enim habes: Ecce ego firmās tonitruum, & creans spiritum, & nuncians in homines Christum suum, faciens lucē & nebulam, & ascendens super excelsa, dominus deus omnipotens nomen est ei. Si hinc faciunt quęstionem, quod creatum spiritum dixit, quia creetur spiritus, Hesdras nos docuit dicens in tertio libro: Et in die secundo iterum creasti spiritum firmamēti. Tamē vt propositis inhæreamus, his videlicet quę Amos dixit, nónne euidenter dictorum testificatur series de istius creatura mundi locutum prophetam? Denique ita cœpit: Ego dominus firmans tonitruum & creans spiritum. Ipse ordo nos doceat. Nam si de spiritu sancto dicere voluisset, non de tonitruo vtique præmisisset. Neque enim antiquiora

tiquiora tonitrua sunt, quàm spiritus sanctus. quamuis impij sint, tamē id non audeāt dicere. Deinde cùm subiectum videamus esse de luce & nebula, nónne manifestū est quod de creatura mundi dictum intelligēdum sit? Cùm enim sint aliquæ tempestates istius mundi, præcedere tonitrua, sequi ventorum flatus, cœlum nebulis caligari, lucem refundi ex tenebris, ipso vsu quotidiano exemplóque cognoscimus. Nam etiam flatus ventorum spiritus dicitur, sicut scriptum

Psal. 10.

est: Ignis & sulphur & spiritus procellæ. Et vt scires, quia hunc spiritum dixit, ait: Firmans tonitruum & creans spiritum: quia frequēter creantur ista cùm fiunt. Spiritus autem sanctus æternus est, quem si quis audet dicere creatum, non potest tamē dicere quòd quotidie creatur, sicut flabra ventorum. Denique ipsa sapientia secundū suscepti locuta corporis sacramentum, ait: Dominus creauit me. Quamuis ventura prophetaret, tamē quia prædestinatus erat domini saluatoris aduentus, non dixit creat me, sed creauit me: ne frequenter sed semel crederent ex virgine Maria Iesu corpus esse generandum. Ex hoc igitur quod velut quotidianam operationem dei in tonitrui firmamento, & in spiritus creatione propheta declarauit, intellige nefas esse, vt de spiritu sancto tale aliquid æstimemus, quem ipsi impij ante secula esse negare non possunt, vnde & semper eum esse & semper manere, pia assertione testamur. Neque enim qui ante mundum superferebatur super aquas, potest videri cœpisse post mundū, aut multos spiritus sanctos æstimari fas est, qui veluti quotidiana generatione generentur. Absit vt se quisquam tali impietate contaminet, vt dicat frequenter creari, aut vnquam creari spiritum sanctum. Cur enim frequenter creari videatur, non intelligo, nisi fortè & mori eum credant frequenter, & frequēter recreari. Sed quemadmodum mori potest spiritus vitæ? Ergo si mori non potest, causam non habet cur sæpius sit creandus. Aut qui aliter putant, in illud sacrilegium recidunt, vt non distinguant spiritum sanctum, qui prolatiuum verbum putāt in patrem redire, prolatiuum spiritum in deum refundi, vt vnius refusio sit, & quædam vicissitudo in varias formas sese permutātis, cùm patris & filij & spiritus sancti manens semper immutabilísque distinctio vnitatem suę teneat potestatis. Si quis tamen propheticum dictum ideo deriuādum putat ad interpretationem spiritus sancti, quia habet: Annuncians in homines Christum suum, is ad incarnationis dominicæ mysteria dictum facilius deriuabit. Nam si te mouet quia spiritum dixit, & ideo hoc non putas deriuandum ad mysteria assumptionis humanæ: prosequere scripturas, & inuenies optime congruere de Christo, de quo bene cōuenit æstimari, quia firmauit tonitrua aduentu suo, vim videlicet & sonum cœlestium scripturarum, quarum velut quodam tonitruo mentes nostræ redduntur attonitæ vt timere discamus, & reuerentiam cœlestibus deferamus oraculis. Denique in euan-

Marc. 3.

gelio fratres domini, filij tonitrui dicebantur. Et cùm vox

Ioan. 12.

patris facta esset dicentis ad filium: Et honorificaui, & iterum honorificabo. Iudæi dicebant, tonitruum factum est illi. Nam licet gratiam veritatis haurire non possent, tamen confitebantur inuiti, & ignari mysterium loquebantur, eo quod magnū patris de filio testimonium resultabat. In Iob quoque libro scriptura dicit: Firmamentum quoque toni-

Iob. 26.

trui sui quis scit quando fiet? Vtique si ad hæc commotionum cœlestium tonitrua pertinerent, non futura eorum firmamenta, sed facta dixisset. Ergo tonitrua ad sermones do-

Psalm. 18.

mini retulit, quorum in omnem terram exiuit sonus. Spiritum autem hoc loco animam quam suscepit rationabilem atque perfectam intelligimus, quia scriptura frequenter & animam hominis spiritus vocabulo designauit, sicut habes: Qui creauit spiritum hominis in ipso. Vnde & dominus animam suā spiritus appellatione significans, ait: In manus tuas commendo spiritum meum. Et vt scires, quia Iesu domini descensionem memorauit, addidit, quod nunciaret in homines Christum suum. Annunciauit enim in baptismate, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Annunciauit in monte, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Annunciauit in passione, cùm sol recessit, maria terræque tremuerunt. Annunciauit in Centurione, qui ait: Verè dei filius erat iste. Totum igitur hūc locum aut ad simplicem intellectum istius flatus qui viuendo hauritur, aut ad mysteriū dominici corporis referre debemus. Nam si hic creatum dixisset spiritum sanctum, vtique & alibi idem scriptura declarare potuisset, sicut de filio dei frequenter legimus, quia secundum carnem & factus est & creatus. Cuius tamen maiestatem in eo ipso quod carnem pro nobis suscepit, considerare nos conuenit, vt diuinā potentiam in ipsa corporis assumptione videamus.

Creat pater dominicæ incarnationis sacramētum, creat & spiritus, creat & filius. *Caput VIII.*

ET enim (sicut legimus) quia creauit pater dominicæ incarnationis sacramentum, creauit & spiritus: ita etiam legimus, quod & ipse suum corpus creauit. Creauit enim pater, secūdum quod scriptum est: Dominus creauit me. Et alibi: Misit deus filium suum

Galat. 4.

factum ex muliere, factum sub lege. Creauit & spiritus illud omne mysterium, secūdum quod legimus: Quia inuen-

Matth. 1.

ta est Maria in vtero habens ex spiritu sancto. Habes quia creauit pater, creauit & spirit' sanctus. Accipe quia creauit & filius dei, dicente Salomone: Sapientia fecit sibi domum.

Prouer. 9.

Ergo spiritus sanctus qui creauit dominicę incarnationis sacramētum, quod super omnes est creaturas, quomodo esse poterat creatura? De generalitate autem supra ostendimus, quia secundum carnem creator est noster spiritus sanctus in homine exteriore. Nunc ostendamus quia creator est noster, etiam secundum gratiæ sacramentum. Et sicut creat pater, ita creat & filius, ita creat & spiritus sanctus, sicut legimus, dicente Paulo: Dei enim donum est non ex operibus,

Ephes. 2.

ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo in operibus bonis.

Quia sicut pater & filius, ita & spiritus sanctus regenerat. *Caput IX.*

ERgo creat pater in operibus bonis, creat & filius; quia scriptum est: Quotquot autem eum recepe-

Ioan. 1.

runt, dedit eis potestatē filios dei fieri his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex volūtate viri, sed ex deo nati sunt. Similiter ex spiritu secundum gratiam nos renasci, dominus ipse testatur, dicens: Quod natum est ex carne, caro est: quia de carne natum est. Et quod natum est de spiritu, spiritus est: quia deus spiritus est. Nolite mirari quia dixi, oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quò vadat. sic est omnis qui natus est de spiritu. Claret igitur spiritalis quoque generationis authorem esse spiritum sanctum, qua secūdum deum creamur, vt filij dei simus. Ergo cùm ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit, nos ei quod suum est denegamus? Ille nos supernæ regenerationis fecit hæredes, nos hæreditatem vindicamus, refutamus authorem? Sed non potest manere beneficium, cùm author excluditur. Nec author sine munere, nec sine authore munus. Si vindicas gratiam, crede potentiam. Si refutas potentiam, gratiam ne requiras. Qui Christū negauit, statim amisit & nomen. Nam si author vilis, quomodo dona preciosa? cur nostris ipsi muneribus inuidemus, spem imminuimus, dignitatem repudiamus, consolatorem negamus? Sed illum negare non possumus. Sed absit vt negemus quod maximum est, cùm Apostolus dicat: Vos autem fratres secūdum Isaac promissionis filij estis: sed sicut tunc qui secundum carnem natus est, persequebatur eum qui secundum spiritum. Iterum vtique subauditur de superioribus qui secundum spiritum natus est. Qui ergo secundum spiritum nascitur, secundum deum nascitur. Renascimur autem quādo in interiore renouámur affectu, & exterioris hominis vetustatem deponimus. Et ideo ait iterum Apostolus: Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum

Ephes. 4.

hominem qui secundum deum creatus est in veritate & iustitia & sanctitate. Audiant quemadmodum vnitatem diuinæ operationis scriptura signauerit. Qui renouatur spiritu mentis, induit nouum hominem qui secundū deum creatus est. Sancti igitur spiritus opus est regeneratio ista præstantior, & noui huius hominis qui creat' est ad imaginē dei, au

thor

chor est spiritus. quem vtique meliorem hoc exteriore esse nostro homine nemo dubitauerit. Siquidem cœlestem alterum, terrenum alterum Apostolus significauit, dicens: Qualis cœlestis, tales & cœlestes. Ergo cùm cœlestem faciat gratia spiritalis, quid terrenum creare possit, etiam sensu debemus aduertere, licet credamus exemplis. Dicit enim alibi sanctus Iob: Viuit dominus qui sic me iudicat, & omnipotens qui ad amaritudinem perduxit animam meam, spiritus autem diuinus qui est in naribus meis. Non vtique spiritũ hic auram vitalem hanc & spiramentũ corporeum designauit, sed nares hic interioris sui hominis significat, quib⁹ vitæ odorem carpebat æternæ, & gratiam cœlestis vnguenti, geminis quibusdam sensibus hauriebat. Sunt enim nares spiritales (vt legimus) quas habet sponsa verbi, cui dicitur: Et odor naris tuæ. Et alibi: Odoratus est dominus deus odorem suauitatis. Sunt enim quædam interioris membra hominis, cuius manus in actu, aures in auditu, pedes in processu quodam boni operis æstimantur. Itaque ex officiis, veluti quasdam colligimus membrorum figuras. Neque enim in interiore homine secundum carnalia aliquid nos conuenit opinari.

Quia eadem verba quibus spiritũ inferiorem uideri uolunt, præeminentiam ostendunt patris & filij. Caput X.

ET sunt quidam qui corporaliter deum putãt esse formandum, cùm legunt aut manum eius, aut digitum. Nec aduertunt quod hæc non propter formam scripta sint corporis, quia in diuinitate nec mẽbra nec partes sunt, sed propter vnitatẽ diuinitatis expressam, vt credamus quia impossibile est à patre deo vel filium, vel spiritum sanctum separari, cùm plenitudo diuinitatis velut corporaliter habitet in substantia trinitatis. Ideo igitur & filius, patris dextera nuncupatur, sicut lectum est: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. Sed quid mirum si de verbis amẽtes homines faciunt quęstionẽ, cùm faciant & de syllabis? Sunt enim qui hinc putent faciendam esse distantiam, quo dicant in spiritu deum, non cum spiritu prædicandum: & ex vna syllaba vel vsu quodam diuinitatis æstimandũ putent esse momentum, argumentantes, quod si in spiritu deum prædicandum putent, ministerium sancti spiritus signare videãtur. Si verò cum spiritu dicant dei vel virtutem esse vel gloriam, societatem quandam & communionem patris & filij & spiritus sancti designare videantur. Sed quis separet quod non potest separari? Quis diuidat societatem quam indiuiduam Christus ostendit? Ite, inquit, baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Nunquid hic circa patrem vel filium vel spiritum sanctum, aut verbum mutauit, aut syllabam? Non vtique, sed in nomine, inquit, patris & filij & spiritus sancti, idem de spiritu quod de patre & de se sonat. Vnde nullum spiritus sancti ministerium, sed consortium magis honoris aut operis, cùm in spiritu dicatur æstimatur: cõsidera & hic, quia ad patrem & filium hoc opinionis vestræ præiudicium deriuatur, quia hic non dixit, cum patris & filij & spiritus sancti nomine, sed in nomine: & tamen non ministerium aliquod trinitatis hac syllaba exprimitur, sed potestas. Denique vt scias quia fidei non præiudicat syllaba, sed conuincat fides syllabam, & Paulus loquitur in Christo. Nec ideo minor Christus est, quia Paulus locutus in Christo est, sicut habes: Coram deo in Christo loquimur. Quemadmodum igitur Apostolus dicit, quia in Christo loquimur, ita illud est: quia loquimur in spiritu, sicut ipse Apostolus dixit: Quia nemo dicit dominum Iesum nisi in spiritu sancto. Non subiectio itaque hoc loco spiritus sancti, sed gratiæ copula designatur. Et vt scias discretionem nõ esse de syllaba, alibi quoq; ait: Et hæc quidẽ fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Quàm multa possum hinc exempla proferre. Scriptum est enim: Omnes vos vnum estis in Christo Iesu. Et alibi: Sanctificatos in Christo Iesu. Et iterum: Vt nos essemus iustitia dei in ipso. Et alio loco, Vt excidant à fide quæ est in Christo Iesu. Verum quid ago? Dum enim similiter dico scriptum esse de filio, quemadmodum de spiritu scriptum est, magis illud incurro, vt non quia de filio scriptum est, religiose dictum videatur esse de spiritu: sed quia idem de spiritu scriptum est, etiam de filio propter spiritum obiiciant derogatũ. Dicunt enim: Nunquid de deo patre scriptum est? Sed accipiant etiam de deo patre dictum: In deo laudabo sermones, in deo laudabo verbum. Et alibi: In deo faciemus virtutem. Et in te commemoratio mea semper: Et in tuo nomine exultabimus. Et iterum alibi: Vt manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta. Et Paulus: In deo qui omnia creauit. Et iterum: Paulus & Syluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre & domino Iesu Christo. Et in euangelio: Ego in patre & pater in me, & pater in me manet. Scriptum est etiam: Qui gloriatur, in domino glorietur. Et alibi: Vita autem nostra abscondita est cum Christo in deo. Nunquid hic plus filio quàm patri detulit, vt in deo nos diceret esse cum Christo? Aut nunquid plus nostra conditio quàm spiritus gratia sibi vindicat, vt nos possimus esse cum Christo, spiritus sanctus esse non possit? Aut cùm Christus velit esse nobiscum, sicut ipse dixit: Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum, dedignetur esse cum spiritu? Scriptum est etiam: Conuenientibus vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu. Ergo nos cum virtute domini conuenimus, & audemus dicere quod nolit dominus Iesus cum spiritu cõuenire, qui non dedignatur conuenire nobiscum? Nullam igitur distantiam putat Apostolus, hac an illa syllaba vtaris. Syllaba enim cõiunctionis est, coniũctio autem seiunctionem non facit. Neq; enim si diuideret, coniunctio diceretur. Quid igitur te mouet vt dicas, quia gloria est deo patri vel Christo eius, vita, virtus, magnificẽtia, potestas in spiritu sancto, & nolis dicere cũ spiritu sancto? An quia times ne spiritũ cum patre & filio sociari videaris? Sed audi & de spiritu scriptum: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu. Et alibi deus pater dicit: Et adorabũt te, & in te deprecabũtur. In Christo orare nos debere deus pater dicit, & tu putas spiritui derogari, si in eo gloria Christi esse dicatur? Audi quod times de spiritu confiteri, non timuisse de se sibi Apostolum vindicare. Ait enim: Cupio dissolui & cum Christo esse multo melius. Cum quo igitur est Apostolus, cum eo negas esse spiritum, per quem Apostolus meruit esse cum Christo? Quæ igitur ratio est, vt in spiritu malis dicere, quàm cum spiritu gloriã dei esse vel Christi? An quia si dicas in spiritu, minor Christus spiritu declaretur? Quamuis hoc refutabile sit, vt maiorem dominum facias & minorem, tamen cùm lectum sit: Quia pro nobis peccatum factus est Christus, vt nos essemus iustitia dei in ipso: ille inuenitur potissimus, in quo sumus nos infimi. Sic & alibi habes: Quia omnia in ipso constant, hoc est, in eius virtute. Nec comparari possunt illi quæ in eo constant, quia ex virtute eius vt constent, substantiam consequuntur. Nunquid igitur sic deum regnare vultis in spiritu, vt virtus spiritus regnandi deo principium quasi fons quidam substantiæ largiatur? Sed hoc impium est. Et ideo vt vnam patris & filij & spiritus sancti maiores nostri dicerẽt potestatem, cum spiritu gloriam Christi esse memorabant, quo indiuiduam copulam declararent. Quomodo enim separatur spiritus sanctus à filio, cùm ipse spiritus testimonium reddat spiritui nostro quod sumus filij dei? Si autem filij & hæredes, hæredes quidem dei, cohęredes autem Christi. Quis igitur tam amens qui cõiunctionem spiritus & Christi dissociet sempiternam, cùm spiritus etiam disiuncta connectat, per quẽ Christi efficimur cohæredes? Si tamen, inquit, compatimur vt conglorificemur. Si nos ergo conglorificabimur cum Christo per spiritum, quomodo & ipsum conglorificare Christo spiritum recusamus, dissociamus vitã Christi & spiritus sancti, cùm spiritus dicat, quod simul victuri sumus cum dei filio? Dicit enim Apostolus: Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quod etiam simul viuemus cum illo. Deinde alibi: Si enim compatimur, inquit, & conuiuemus: nec solum conuiuemus, sed etiam conglorificabimur, nec solum conglorificabimur, sed etiam conregnabimus. Non est igitur in syllabis istis vlla discretio. vtraque enim syllaba coniunctionis est. Denique sæpe reperimus in scripturis alteram interpositam, & alteram intellectam.

[Pſalm.65.] [Pſal 104.] [Pſalm.43.] ctam, ſicut ſcriptum eſt: Introibo in domum tuam in holocauſtis, hoc eſt, cum holocauſtis. Et alibi: Eduxit eos in argento & auro, hoc eſt, cum argento & auro. Et alibi quoque ait: Nõ egredieris in virtutibus nobiſcũ, quod eſt cum virtutibus. Ergo cùm & in vſu ſermonis calumnia eſſe non poſſit, & ex ſermone calumnia diuinitati non debeat excitari, [Roman. 10.] opus eſt vt ad iuſtitiam corde credatur, & ex fide cordis fiat ad ſalutem in ore confeſſio. Sed qui corde non credunt, calumnias ſtruunt verbis. Denique ſimile & illud eſt [1.Corin.8.] quod aiunt diſcretionem eſſe, quia ſcriptum eſt: Nobis autem vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illum, & vnus dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia: & nos per ipſum. Volũt enim cùm dicitur, ex illo, materiam deſignari. Cùm dicitur per illum, quoddã vel inſtrumentũ operis vel miniſterium declarari. Cùm dicitur autẽ, in illo, quod aut locus ſignificetur aut tempus, in quo omnia facta videantur. Ita igitur diſtantiam quandam ſubſtantiæ probare deſiderant, tanquam inſtrumentum ab authore, & tanquam tempus aut locum ab inſtrumento dirimere geſtientes. Nunquid ergo alienus ſecũdum naturam filius à patre, quia alienum inſtrumentum ab operatore proprio vel authore? Aut nunquid alienus filius à ſpiritu, quia ab inſtrumenti genere aut locus ſeparatur aut tempus? Compara nunc aſſertiones noſtras. Illi volunt ex deo tanquam ex natura dei eſſe materiam, vt ſi dicas ex ligno arcam eſſe factã, ex lapide ſtatuam, ita ex deo materiam proceſſiſſe, & eandem materiam tanquam per inſtrumentum aliquod factam eſſe per filium: vt non tam operatorem filium quàm inſtrumentum operis eſſe declarent, & omnia ita facta in ſpiritu, tanquam in aliquo loco facta vel tempore: & ſingula ſingulis tribuunt, in commune omnia negant. Verùm nos oſtendimus ita ex deo patre eſſe omnia, vt nec amiſerit deus pater quod vel per ipſum & in ipſo omnia ſint, nec tanquam ex materia ex ipſo omnia ſint. Ita quoque per dominum filium eſſe omnia, vt nõ priuatus ſit, eo quòd ex filio ſint omnia: & ita omnia eſſe in ſpiritu, vt doceamus omnia eſſe per ſpiritum, & omnia eſſe de ſpiritu. Nã iſtæ ſyllabæ, ſicut illę de quib⁹ ſuperius diximus, ſeinuicem ſignant. Nõ enim ita dixit Apoſtolus, ex deo omnia, & per filium omnia, vt ſeparabilem ſubſtãtiam patris filiique ſignaret. Sed vt inconfuſibili diſtinctione, quòd alius ſit pater, alius ſit filius, doceret. Non igitur tanquã compugnantes ſyllabæ iſtæ, ſed tanquam ſociæ atque cõcordes ſunt, vt [Roman. 11.] etiam vni ſępe conueniant, ſicut ſcriptum eſt: Quia ex ipſo, & per ipſum & in ipſo omnia ſunt. Quòd ſi verè conſideres vnde tranſlatum ſit, de filio dictum eſſe non ambiges. Dicit enim Apoſtolus ſecundum prophetiam Eſaiæ: Quis cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius ei fuit? Et addidit: Quia ex ipſo & per ipſum & in ipſo omnia. Quod Eſaias de operatore omnium dixit, ſicut habet: [Eſaiç.40.] Quis mẽſus eſt manu aquam & cœlum palmo, & vniuerſam terram clauſa manu? Quis ſtatuit montes in libra, & rupes in ſtatera? Quis cognouit ſenſum domini, aut quis cõſiliarius ei fuit? Et addidit Apoſtolus: Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo omnia. Quid eſt ex ipſo? Quod ex ipſius voluntate natura ſit omnium, & ipſe ſit author omnium quæ eſſe cœperunt. Per ipſum quid eſt? Quia per ipſum cõſtitutio & perſeuerantia omnib⁹ impertita videatur. In ipſo quid eſt? Quia omnia admirabili quodam deſiderio & inenarrabili amore authorem vitæ & miniſtratorem gratiæ ſuæ ac muneris intuentur, ſecundum quod ſcriptum eſt: [Pſalm.144.] Oculi omnium in te ſperant, & aperies manum tuam, & implebis omnem animam bona voluntate. De patre quoque ſi dicas: Ideo ex ipſo, quia ex ipſo operatrix ſapientia, quæ & omnib⁹ ex ſua & patris voluntate dedit eſſe quæ nõ erant: [Actu.17.] Per ipſum, quia per ſapientiam eius facta ſunt omnia. In ipſo, quia in ipſo eſt viuificatoriæ fons ſubſtãtiæ, in quo viuimus & ſum⁹ & mouemur. Ex ſpiritu quoq; per ipſum formati, in ipſo roborati vitę capimus munus æternæ. Cùm hæc igitur vel patri vel filio, vel ſpiritui ſancto conuenire videantur, nihil vtique humile in his certum eſt declarari, cùm & ex filio dicamus eſſe pleraque, [Ephe.4.] & multa per patrem, ſicut habes de filio dictum: Vt augeamur in ipſo per omnia, qui eſt caput Chriſt⁹, ex quo totum, inquit, corpus compactum & cõnexum per omnem iunctu-

A ram miniſtrationis in menſuram vniuſcuiuſque partis augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate. Et iterum ad Coloſſenſes de his qui non haberẽt cognitionem vnigeniti filij dei: [Coloſ. 2.] Quia non tenẽt, inquit, caput ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes ſubminiſtratum & copulatum creſcit in incrementum dei. Caput enim Chriſtum eſſe eccleſiæ ſupra diximus. Et alibi habes: [Ioan.1.] Quia de plenitudine ei⁹ nos omnes accepimus. Et ipſe dominus dixit: [Ioan.16.] De meo accipiet, & annunciabit vobis. Et ſupra ait: Cognoui virtutem exiſſe ex me. [Lucę.8.] Similiter vt cognoſcas vnitatem, etiam de ſpiritu dicitur: [Galat.6.] Quia qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Et Ioannes ait: [1 Ioan.4.] Ex hoc cognoſcimus quia in nobis eſt, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis. Et angelus dicit: [Lucæ.1.] Quod enim ex ea naſcetur, de ſpiritu ſancto eſt. Et dominus ait: [Ioan.3.] Quia quod natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt. Ergo ſicut ex patre legimus eſſe omnia, ita & ex filio poſſe dici omnia, per quem omnia ſunt, & ex ſpiritu eſſe omnia, in quo omnia ſunt, teſtimoniis edocetur. Nunc conſideremus, vtrum per patrem eſſe aliquid docere

B poſſimus. Sed ſcriptum eſt: [1.Cor.1.] Paulus ſeruus Chriſti per voluntatem dei. Et alibi: Iam non ſeruus, ſed filius: ſi autem filius, & hæres per deum. [Galat.4.] Et alibi: Sicut reſurrexit Chriſtus per gloriam patris. Et alibi deus pater ad filium dicit: Ecce proſelyti veniunt ad te per me. Multa reperies alia, ſi quæras, per patrem facta. Nunquid ideo minor pater, quia & ex filio pleraque eſſe legimus, & per patrem facta vel dicta plurima in ſcripturis cœleſtibus reperimus? Sed etiam per ſpiritum ſimiliter legimus facta pleraque, ſicut habes: Nobis autem reuelauit deus per ſpiritum ſuum. Et alibi: Bonum depoſitum cuſtodi per ſpiritum ſanctum. Et ad Epheſios: Confortari per ſpiritum eius. Et ad Corinthios: Alij enim datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ. Et alibi: [Roma.8.] Si autem per ſpiritum facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et ſupra: Qui ſuſcitauit Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Sed fortaſſe dicet: Oſtẽde mihi ſpecialiter lectum, quia

C ex filio omnia, vel ex ſpiritu omnia? At ego refero, vt & illi mihi lectum eſſe oſtendant, quia per patrem omnia. Sed cùm hæc vel patri probauerimus vel filio vel ſpiritui ſancto conuenire, nec vllam ex huiuſmodi ſyllabis naſci poſſe diuinæ diſtantiã poteſtatis, non eſt dubium, quia per quem omnia, ex eo omnia: & ex quo omnia, per eum omnia: & in quo omnia, per eum vel ex eo omnia eſſe intelligere debemus. Omnis enim creatura & ex voluntate & per operationem & in virtute eſt trinitatis, ſicut ſcriptum eſt: [Geneſ.1.] Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et alibi: [Pſalm.32.] Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Quia una uoluntas, una uocatio patris & filij & ſpiritus ſancti. Caput XI.

NEc ſolum vna operatio eſt vbique patris & filij & ſpiritus ſancti, ſed etiam vna atque eadem voluntas, vna vocatio, vna præceptio: quod licet in illo magno ac ſalutari eccleſiæ ſpectare myſterio. Sicut enim pater vocauit gẽtes ad eccleſiam, dicens: Vocabo

D non plebem meam, plebem meam: & non dilectã, dilectam. Et alibi: Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus. Ita etiam dominus Ieſus ad vocandam & congregandam eccleſiam Paulum à ſe dicit electum, ſicut habes ad Ananiam dictum à domino Ieſu: Vade, quoniam vas electionis eſt mihi hic, ad ſufferendum nomen meum corã gentib⁹. Sicut ergo pater deus vocauit eccleſiam, ita vocauit & Chriſtus. Et quemadmodũ Chriſtus vocauit, ita vocauit & ſpiritus, dicẽs: Separate mihi Paulũ & Barnabã, in opus quo vocaui eos. Tunc ieiunantes, inquit, & orantes, impoſuerũt eis manus, & dimiſerũt eos. Ipſi autẽ præmiſſi ab ſpiritu ſancto deuenerunt in Seleuciam. Ergo non ſolum Chriſti, ſed etiam ſpiritus ſancti imperio apoſtolatum Paulus accepit, & ad congregationem gentium feſtinauit. Nec ſolus Paulus, ſed etiam Petrus, ſicut legimus in Actibus apoſtolorũ. Nam cùm in oratione vidiſſet cœlum apertum, & quatuor initiis ligatum vas quoddam tanquam linteamen, in quo erant omnia genera quadrupedum & ferarum & volucrum cœli,

cœli, facta est vox ad eum: Surge, occide & mãduca. Et Petrus dixit: Absit domine, nunquam manducaui commune & immundum. Et vox rursus ad eum: Quæ deus mundauit tu cõmune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter & receptum est vas in cœlo. Ergo cùm hoc secũ Petrus tacitus cogitaret, & venissent ad eum Cornelij seruuli ab angelo destinati, ait illi spiritus: Ecce viri quærunt te. surge itaque & descende, & vade cũ eis nihil dubitans, quoniam ego misi illos. Quàm euidenter expressit suam spiritus sanctus potestatem. Primo omnium, quia aspirauit oranti, affuit deprecanti. Deinde quoniam vocatus Petrus respondit, domine: & ideo secundũ euidentius meruit oraculum, quia cõfessus est dominum. Sed quis iste sit dominus scriptura declarat. Respondenti enim is vtiq; cui responderat loquebatur. Spiritum autem ostendunt sequentia declaratum: quia ipse qui mysterium figurabat, mysteriũ reuelabat. Simul illud aduerte, quia tertio repetita figura mysterij, operationem trinitatis expressit. Et ideo in mysteriis interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur. Nec potest quis nisi trina confessione purgari. Vnde ipse Petrus in euãgelio tertio interrogatus, vtrũ diligat dominum, vt trina responsione vincula quæ dominũ negando ligauit, absolueret. Tum deinde quia ad Cornelium angelus mittitur, Petrũ spiritus sanctus alloquitur. Oculi enim domini super fideles terræ. Nec illud ociosum, quòd cùm in superioribus præmisisset, quod deus mundauit, tu ne cõmune dixeris: subito decidit super gentes, vt mundaret eos spiritus sanctus. Vnde ostenditur operationem spiritus, operationem esse diuinã. Petr⁹ autẽ missus ab spiritu, non expectauit imperium dei patris, sed ipsius quoque spiritus illud confessus oraculũ, ipsius spiritus gratiã esse testatur, dicẽs: Si ergo eandẽ gratiã illis cõcessit deus, sicut & nobis: ego quis erã qui prohiberẽ deum? Spiritus ergo sanctus est qui nos ab illa gentili colluuione mũdauit. In illis enim generibus quadrupedum & ferarum & volucrum, figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum modo bestiali videtur induta sæuitia, nisi spiritus sanctificatione mitescat. Bona ergo gratia quæ ferinam rabiem spiritali simplicitate commutat. Eramus enim & nos aliquãdo insipiẽtes, increduli, errãtes, seruiẽtes desideriis & voluptatibus variis: Nunc autẽ per renouationem spiritus hæredes Christi, angelorum cœpimus esse cohæredes. Itaque spiritu videns Dauid sanctus propheta ex feris nos similes futuros esse cœlestium: Increpa, inquit, feras syluæ, syluam videlicet significans non ferarum fragosam cursibus, nec bestiarum gemitibus inhorrentem, sed illam syluam de qua scriptum est: Inuenimus eam in campis syluæ. In qua, sicut dixit propheta: Iustus vt palma florebit, & velut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Illa sylua quæ verbi cœlestis alimoniam propheticarum verticibus arborum concussa defluxit. Illa sylua ad quam Paulus lupus quidem raptor intrauit, sed pastor exiuit. In omnem enim terram exiuit sonus eorum. Eramus ergo feræ, & ideo dicit dominus: Attendite vobis à falsis prophetis qui veniunt in vestitu ouium, intus autẽ sunt lupi rapaces. Sed per spiritum sanctum iam leonum sæuitia, pardorum varietas, astutia vulpium, luporum rapacitas de nostris exoleuit affectib⁹. Magna igitur gratia, quæ cœlo terras mutauit, vt cõuersatio nostra, sicut Apostolus dixit, in cœlis sit, qui ante sicut feræ errabamus in syluis. Sed nec hoc tantum loco Petrus apostolus, sed etiam alibi in eodem libro à spiritu sancto ædificatam ecclesiam demonstrauit. Habes enim dixisse eum: Deus qui nouit corda hominũ testimonium perhibuit dans his spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. In quo illud est contuendum, quia sicut Christus lapis est angularis, qui vnitatem plebis vtriusque connexuit, ita etiam spiritus sanctus non discreuit vtriusque populi corda, sed iunxit. Non ergo tanquam Iudæus contemnas filium, quẽ annunciauerunt prophetæ, contemnas etiam spiritum sanctum, contemnas Hieremiam, quem de lacu Iudaicæ domus ille assumptus à domino pannis & funibus eleuauit. Verbũ enim propheticum despiciens in lacũ demerserat populus Iudæorũ. Nec quisquam inuentus est de Iudęis qui leuaret prophetã, sed vnus Aethiops Abdemelech, sicut scriptura testatur. In quo nomine figura pulcherrima est, quia sermonẽ propheticũ quẽ Iudæi velut in cœnũ suæ mentis carnisque detruserant, nos videlicet ex gẽtibus peccatores, nigri ante delictis & quondam infructuosi eleuauimus de profundo. Scriptũ est enim: Aethiopia prẹleuabit manus suas deo. In quo sanctæ ecclesiæ species significatur, quæ ait in Canticis canticorum: Nigra sum & decora filia Hierusalem. Nigra per culpam, decora per gratiam: nigra per conditionem, decora per redemptionem. Aut certe nigra exercitij sui puluere. Nigra ergo dum præliatur, decora dum victoriæ suæ insignibus coronatur. Et bene funib⁹ leuatur propheta. Fidelis enim dixit: Funes ceciderunt mihi in præclaris. Bene pannis, quia ipse dominus excusantibus his qui primo ad nuptias vocati fuerant, ad exitus viarũ misit, vt quotquot inuenirẽtur & boni & mali, ad nuptias vocarentur. His itaq; pãnis propheticum verbum leuauit è cœno.

Quia sicut pater nouit filium, & filius patrem: sic spiritus patrem & filiũ. Et sicut pater reuelat nobis quæ sua sunt, sic & filius, sic & spiritus reuelat nobis. Cap. XII.

Ris igitur & tu Abdemelech, hoc est, assumptus à domino, si de profundo gentilis imprudentiæ leuaueris dei verbum, si credideris quia non fallitur, non præteritur dei filius, non ignorat quę futura sunt, non fallitur etiã spiritus sanctus, de quo dicit dominus: Cùm venerit autẽ ille spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem. Qui dicit omnem, nihil præterit, non diem, non horam, non præterita, nõ futura. Et vt scias, quia & omnia nouit, & futura annũciat, & vnius est scientiæ cum patre & filio, audi quid dicat de eo dei veritas: Non enim loquitur à semetipso, sed quæ audit, loquitur: & quæ euenient annunciabit vobis. Itaque vt aduertas quia nouit omnia, cũ diceret filius. De die autem illa & hora nemo nouit, neque angeli cœlorum, excepit spiritum sanctum. Si autem exceptus est spiritus sanctus ab ignorantia, quomodo non exceptus est dei filius? Sed dicis: Quia cum angelis annumerauit & dei filium. Annumerauit quidem filium, sed non annumerauit & spiritum. Aut fatere igitur potiorem esse spiritum dei filio, vt iam non solum quasi Arrianus, sed etiam quasi Fotinianus loquaris: aut agnosce quò referre debeas quod nescire filium dixit. Etenim quasi homo annumerari creaturis potuit, qui creatus est. Quod si vis dicere, quia nouit omnia, & præsciẽtiam habet omnium dei filius futurorum, quæ filio incognita putas, ea de filio spiritus sanct⁹ accepit. Accepit autem per vnitatem substantiæ, sicut accepit à patre filius. Ille, inquit, me clarificabit, quia de meo accipiet & annunciabit vobis. Omnia quæcunque habet pater mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit vobis. Quid igitur hac euidentius vnitate? quæ habet pater filij sunt, quæ habet filius, accepit & spiritus. Accipe tamen, quia nouit iudicij diẽ dei filius. Lectũ est in Zacharia: Et veniet dominus deus meus & omnes sancti cum eo. In illa die non erit lumẽ, sed frigus & gelu: Et erit dies vna, & dies illa nota domino. Hæc igitur dies nota domino, qui veniet cũ sanctis suis, secundo nos illuminaturus aduentu. Sed quod orsi sumus de spiritu prosequamur. Habes enim in eo quod prætulimus exemplo, quia filius dicit de spiritu: Ille me clarificabit. Clarificat ergo & spiritus filium, sicut clarificat & pater, sed etiam spiritum clarificat dei filius, sicut supra diximus. Non est ergo infirmus qui redimit mutuam claritatem per vnitatem lucis æternæ. Nec inferior sancto spiritu, cuius hoc ipsum est quod clarificatur ab spiritu. Assumeris ergo & tu si credas, quia hoc locutus est spiritus, quod locutus est pater, quod locutus est filius. Denique Paulus ideo assumptus est, quia sic credidit, sic docuit, quia quod oculus non vidit nec auris audiuit, quæ præparauit deus diligentibus se, nobis reuelauit per spiritum suum, sicut scriptum est. Et ideo reuelationis spiritus dicitur, sicut habes: Dat enim deus sic præparantibus se spiritum sapientię & reuelationis in cognitione eius. Vnitas igitur est scientiæ, quando sicut pater reuelat qui dat spiritum reuelationis, sic reuelat & filius, quia scriptũ est: Nemo nouit filium nisi pater: neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.

Margin notes: Acto.11. Ephes.2. Psal.67. Matth.7 Acto.15. Psal.67. Cantic. Psal.15. Ioann.16. Ibidem. Zachar.14 Matth.11.

lare. Plus dixit de filio, non quod plus habeat quàm pater, sed ne minus habere credatur. Nec immerito sic reuelat patrem qui sic nouit patrem, quemadmodum filium pater nouit. Accipe nunc quia deum patrem nouit & spiritus. Scriptum est enim: Quia sicut ea quæ hominis sunt, nemo nouit nisi spiritus qui in ipso est: sic & quæ dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus dei. Nemo, inquit, cognouit nisi spiritus dei. Nunquid exclusus est dei filius? Non vtique, quia nec spiritus sanctus exclusus est, cùm dicitur: Neque patrē quis nouit nisi filius. Ergo vnius & pater & filius & spirit' sanctus & naturæ sunt & scientiæ. Neq; cum omnibus quæ per filiū facta sunt sanctus annumerandus est spiritus, cùm deum patrem nouerit, quem (sicut scriptum est) quis potest nosse nisi filius, sed & spiritus sanctus nouit. Quis ergo? cùm dicitur, vniuersitas creaturarum, non spiritus sanctus comprehenditur. Núc velim respōdeant, quid est in homine quod cognoscat quæ sunt hominis? Vtique rationabile quod cæteris animæ virtutibus supereminet, & quo præcipue natura hominis æstimatur. Quid est igitur spirit' qui alta dei nouit, per quē deus omnipotens reuelatur? Nunquid plenitudine diuinitatis inferior est, qui eiusdē cum patre substātiæ etiam hoc exēplo probatur? Aut aliquid ignorat qui nouit consilia dei, & mysteria eius ab initio abscondita? Quid est quod nesciat, qui nouit omnia quæ dei sunt? Spiritus enim etiam alta dei scrutatur. Ac ne putes quod scrutetur incognita, & ideo scrutetur vt discat id quod ignorat: ante præmisit, quia reuelauit nobis deus per spiritum suum: simul vt disceres, quia nouit spiritus quæ nobis per ipsum spiritum reuelantur, in posterioribus ait: Quis enim scit hominū quę hominis sunt, nisi spiritus qui in ipso est? Sic & quę dei sunt, nemo cognouit nisi spirit' dei. Ergo si hominis spiritus nouit quę hominis sunt, & antequam scrutetur nouit, potéstne aliquid dei esse quod spiritus dei nesciat? De quo nō ociose Apostolus dixit: Quæ dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus dei, vt non scrutando cognouerit, sed nouerit per naturam. Non quòd accidens in eo scientia diuinorum, sed cognitio naturalis sit. Verum si te mouet, quia dixit, scrutatur, accipe quia id quoque de deo scriptum est, eo quòd sit scrutator cordis & renum. Ipse enim dixit: Ego sum scrutans corda & renes. Etiam de filio dei habes ad Hebræos: Qui scrutator est animi & cogitationis. Vnde liquet, quia nemo inferior, superioris scrutatur interna. Diuinę enim solius est potestatis, occulta nouisse. Similiter ergo scrutatur spiritus sanctus vt pater, similiter vt filius scrutatur, cuius proprietate sermonis id exprimitur, vt videatur nihil esse quod nesciat quem nihil præterit. Denique ille electus à Christo, instructus ab spiritu est. Nā, sicut ipse testatur, per spiritum diuini cognitionē consecutus arcani, ostendit quia & nouit spiritus deum, & ea nobis quæ dei sunt spiritus reuelauit, sicut reuelauit & filius. Et addidit: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in suasoriis humanæ sapientię verbis, sed in ostensione spiritus & virtute dei. Probatū est igitur, quia sicut deus nouit quæ sua sunt, ita & filius quæ dei sunt, ita etiam spiritus reuelauit. Ex vno enim spiritu per vnū filium, in vnum patrē cognitio nostra procedit. Ex vno patre, per vnum filium, in vnum spiritumsanctum bonitas & sanctificatio & imperiale ius æternæ traditur potestatis. Vbi ergo ostēsio spiritus, ibi dei virtus, nec potest esse discretio, vbi opus vnum est. Et ideo quod loquitur filius, loquitur & pater: & quod pater loquitur, loquitur & filius. Vnde & de spiritu filius dei dixit: Non enim loquitur à se, hoc est, non sine mea & patris communione. Neque enim diuisus ac separatus est spiritus, sed quæ audit loquitur: audit videlicet per vnitatem substantiæ & proprietatem scientiæ. Neque enim foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditū, & quibusdam diuina modulis carnalib' vox resultat, vel audit id quod ignorat, quoniam in rebus humanis scientiam plerūque auditus operatur, & tamen nec in ipsis hominibus semper alloquium corporale, aut carnalis auditus est. Qui enim loquitur linguis, non hominibus, inquit, loquitur, sed deo. Nemo enim audit, spiritu enim loquitur. Ergo si in hominibus non semper auditus est corporalis, in deo tu infirmitatis humanæ sonitus, & quędam organa exigis carnalis auditus, cùm ideo audire dicatur, vt scire credatur? Nos enim id scimus quod audierimus: & ante audimus, vt scire possim'. In deo autē, quia nouit omnia ante quàm fiant, sciētia pręcedit auditum. Itaque vt quod velit pater, filium non ignorare dicamus, audisse memoramus. Sed in deo nō sonus neque syllaba quæ significare solent indicium voluntatum, sed voluntatis vnitas diuinis quidem intelligitur arcanis, nostris autem significatur indiciis. Quid est ergo? non enim à se loquitur, hoc est, non sine me loquitur, quia loquitur veritatem, sapientiam aspirat. Non sine patre loquitur, quia dei spiritus est: non à se audit, quoniam ex deo omnia. Omnia accepit à patre filius, quia ipse dixit: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Omnia patris habet filius, quia iterum ait: Omnia quæ pater habet, mea sunt. Et quæ accepit ipse per vnitatem naturæ, ex ipso per eandem vnitatem accepit spiritus, sicut ipse dominus Iesus declarat de spiritu suo, dicens: Propterea dixi, de meo accipiet, & annūciabit vobis. Quod ergo loquitur spiritus, filij est: quod dedit filius, patris est. Ita nihil à se aut filius loquitur aut spirit', quia nihil extra se trinitas loquitur. Quod si ad infirmitatem spiritus sancti & quandam corporeæ similitudinē vilitatis id deriuari contendas, etiam ad filij iniuriā deriuabis, quia & de se filius dixit: Sicut audio, iudico. Et non potest aliud facere filius, nisi quod viderit facientem patrem. Si enim verū est, verum est quod dixit filius: Omnia quæ pater habet mea sunt, & secūdum diuinitatē vnum est cū patre filius, vnum per substantiam naturalem, non vnus secundum Sabellianam perfidiam. Quod vnum itaque est per substantiæ proprietatem, non potest separari, & ideo non potest filius facere nisi quod audierit à patre, quia in æternum est permanēs dei verbum, nec vnquam pater à filij operatione diuiditur, & quod operatur filius, scit patrē velle: & quod vult pater, filium nouit operari. Denique ne vel in tempore vel in ordine aliquam inter patrem & filium putares operis distantiam, sed eiusdem operationis crederes vnitatem. Et opera, inquit, quæ ego facio, ipse facit. Et rursus ne discretionem aliquam in operis distinctiōe sentires, sed idem velle, idem facere, idem posse patrem & filium iudicares, dicit tibi sapientia de patre. Quæcunque enim ille fecerit, eadem & filius facit similiter. Non ergo alicui prior vel secundus est actus, sed idem vnius operationis effectus est. Et ideo nihil à se posse facere filius dicitur, quia à patre non potest eius operatio separari. Similiter & spiritus sancti operatio nō secernitur. Vnde etiam ea quæ loquitur, audire à patre dicitur. Quid si doceo, quia & pater audit filium, sicut & filius audit patrem? Habes enim scriptum in euāgelio, quia dicit filius: Pater, gratias tibi ago, quia audisti me. Quomodo audiuit pater filiū, cùm filius nihil ad patrem in superioribus de Lazaro sit locut'? Ac ne putares, quia semel à patre auditus est filius, addidit: Et ego sciebā, quia semper me audis. Ergo non subiectæ obedientiæ, sed vnitatis auditus est sempiternæ. Similiter igitur & audire à patre spiritus, & clarificare filium dicitur. Clarificare ideo, quia docuit nos spiritus sanctus filium dei imaginem esse inuisibilis dei, & splendorem gloriæ, & characterem substātiæ eius. Spiritus enim & in patriarchis & in prophetis locut' est & apostolis. Denique tunc perfectiores esse cœperunt, posteaquam spiritum receperunt. Nulla ergo distantia diuinæ virtutis & gratiæ. Nam licet diuisiones gratiarum sint, idem tamen spiritus, & diuisiones ministeriorum sint, idem tamen dominus, & diuisiones operationum sint, idem autem deus qui operatur omnia in omnibus. Diuisiones autem sunt munerum, non separationes trinitatis. Denique idem est deus, qui operatur omnia in omnibus, vt scias quia non est discretio operationis inter deum patrem & spiritum sanctum, quando ea quæ operatur spiritus, operetur & pater deus, qui operatur omnia in omnibus. Nā cùm operetur omnia in omnibus, alij tamē datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituū,

alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Non est ergo dubium quin ea quæ operatur pater, operetur & spiritus. Nec ex præcepto sicut qui corporaliter audit, vt operetur: sed ex voluntate qui sui est liber arbitrij, non alienæ famulus potestatis. Nô enim quasi iussus obtemperat, sed quasi largitor suæ moderator est largitatis. Vide nunc interim, vtrum omnia operari dicas spiritum, quæ operatur & pater. Negare tamẽ non potes, quia operatur pater quæ spiritus sanctus operatur: alioquin non omnia operatur pater, si non operatur quę operatur & spiritus. Quod si qua operatur spirit⁹, operatur & pater, cùm spiritus operationes suas pro voluntate sua diuidat, necesse est id quod diuidit spiritus, aut inuito patre deo dicas eum ex sua voluntate diuidere: aut si idem velle dixeris patrem quod vult spiritus sanctus, necesse est vt vnitatem voluntatis operationísque diuinæ vel inuitus, & si nô corde, saltem ore fatearis. Quod si vnius & voluntatis & operationis est cum patre deo spiritussanctus, vnius etiam substantiæ est, quoniam ex operibus suis creator agnoscitur. Idem igitur spiritus, idem, inquit dominus, idem, inquit, deus. Et si spiritum dicas, & si dominum dicas, idem est: & si deum dicas, idem est. Non idem vt ipse pater, ipse filius, ipse sit spiritus sanctus, sed quia & pater & filius eiusdem est potestatis. Idem ergo est per substantiam atque virtutem, quia non est in diuinitate vel Sabelliana confusio, vel Arriana discretio, vel terrena corporalísq; mutatio. Accipe aliud sanctè imperator, in causa validum sed tibi notum. Multifariam, inquit, & multis modis etiam deus locutus est patribus in prophetis. Et sapiẽtia dei dixit: Mittam prophetas & apostolos. Et alij datur (sicut scriptum est) per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia curationum, alij operatio virtutis, alij prophetia. Ergo secũdum Apostolum non solum per patrem & filium, sed etiam per spiritum sanctum prophetia, & ideo vnum munus vna est gratia. Habes ergo quia etiam spiritus author est prophetarum. Apostoli quoque dixerunt: Visum est spiritui sancto & nobis. Et cùm dicunt, visum, non solum operatorem gratiæ sed etiam authorem imperatę executiôis ostẽdũt. Sicut enim de deo legimus, placuit deo, ita etiam cũ dicitur, quia visum est spiritui sancto, arbiter suæ exprimitur potestatis. Et quomodo non arbiter, qui ea quæ vult loquitur, quæ vult mandat? Sicut mandat pater, mandat & filius. Sicut enim audiuit Paulus vocem dicentem sibi: Ego sum, inquit, Iesus, quẽ tu persequeris, ita etiam spiritus Paulum & Sylam vetuit ire in Bithyniam. Et sicut pater locutus est per prophetas, ita etiam de spiritu Agabus dicit: Hæc dicit spiritus sanctus: Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt eum in Hierusalẽ. Et sicut misit sapientia apostolos, dicens: Ite in orbem vniuersum, & prædicate euangelium, sic & spiritus sanctus dicit: Separate mihi Paulum & Barnabã in opus quo vocaui eos. Itaque permissi à spiritu sancto, quod infra scriptura indicat, nullam discretionem inter cæteros habuerunt apostolos, quasi aliter à patre deo, aliter à spiritu mitterentur. Denique cùm Paulus missus esset à spiritu, & vas electionis erat Christi, & deum in se operatum esse commemorat, dicens: Qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi ad gentes. Cùm igitur idem sit operatus in Paulo qui est operatus in Petro, hoc vtiq; ostẽditur quod spiritus sit operat⁹ in Paulo, quod etiã in Petro spiritus sanctus operatus sit. Sed & deũ patrẽ in se operatum Petrus ipse testatur, sicut est in Actibus apostolorum, quia surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis quia à diebus antiquis in nobis deus elegit ex ore meo audire nationes verbũ euangelij. Ecce igitur in Petro deus gratiam prædicationis operatus est. In quo, vtique cùm per Christũ electus sit & assumptus, operationẽ Christi quis audeat diffiteri, cùm ipse dominus dicat: Pasce agniculos meos? Vna igitur operatio patris & filij & spiritus sancti. Nisi fortè hoc putetis qui negatis eiusdem erga apostolos operis vnitatem, ideo operatum patrem, ideo operatum spiritum sanctum in Petro in quo filius operatus fuerat, quasi ei filij operatio minimè redundaret ad gratiam. Et ideo velut adiunctis atque collatis viribus patris & filij & spiritus sancti operationem fuisse multiplicem, ne ad confirmandum Petrum Christi solius operatio vacillaret. Nec solum vna operatio in Petro patris & filij & spiritus sancti, sed etiam in omnibus apostolis diuinæ operationis vnitas reuelatur, & quædam supernæ constitutionis authoritas. Operatio enim diuina habet imperium, non habet ministerium. Neque enim cùm operatur deus, aut labore aliquid extundit, aut arte, sed dixit, & facta sunt. Dixit: Fiat lux, & facta est lux. In præcepto enim dei operationis effectus est. Hanc igitur regalem quandam etiam sancto spiritui potestatem scripturarum testificatione delatam, si velimus aduertere, facile possumus reperire, omnes apostolos non solum Christi fuisse discipulos, sed etiam patris & filij & spiritus sancti ministros. Sicut etiam doctor gentium docet, dicens: Quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores. Deinde virtutes, gratiam curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, &c. Ecce deus posuit apostolos, posuit prophetas atque doctores, dedit curationum gratiam, quam supra habes dari per spiritum sanctum, dedit genera linguarum: sed tamen non omnes apostoli, non omnes prophetæ, non omnes doctores. Non omnes, inquit, habent gratiam curationum, neque omnes, inquit, linguis loquuntur. In singulis enim hominibus vniuersa dona diuina esse non possunt, pro captu vnusquisq; id accipit quod aut desiderat, aut meretur. Sed non huius infirmitatis similis potentia trinitatis, quæ omnium munifica gratiarum est. Denique posuit apostolos deus. Hos quos deus posuit in ecclesia Christus elegit, & apostolos ordinauit, & in orbem direxit, dicens: ite in orbem vniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ, & qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui verò non crediderit, damnabitur. Signa autem credentes ista sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent & bene habebunt. Ecce doctores posuit pater, posuit etiam Christus in ecclesiis. Et sicut pater dat gratiam curationum, ita dat & filius. Sicut pater dat dona linguarum, ita largitur & filius. Similiter de sancto spiritu supra accepimus, quia eadem gratiarum genera largiatur. Datur enim, inquit, per spiritũ alij gratia curationum, alij genera linguarum, alij prophetia. Ergo eadem dat spiritus, quæ dat pater, dat etiam filius. Accipiamus nunc expressius quod superius prælibauimus, quia idem quod pater & filius, etiam spiritus sanctus mandet officiũ, eosdémque constituat. Dixit enim Paulus: Attendite vobis & omni gregi in quo posuit vos spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam dei. Vnitas igitur imperij, vnitas constitutionis, vnitas largitatis. Nam si constitutionem separes & potestatem, quæ erat causa vt quos posuerat apostolos Christus, poneret deus pater, poneret & spiritus sanctus, nisi forte vt homines tãquam in consortio possessionis aut iuris pręiudicium verebantur. Et ideo diuidebatur operatio, destruebatur imperium. Hæc inter ipsos homines angusta sunt & minuta, qui plerumque tamen etiam si operatione non congruunt, cõgruunt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus esset, alter, inquit, ego. Si ergo homo amicum ita definiuit, vt alterum se esse diceret, per vnitatem videlicet amoris & gratiæ, quanto magis in patre & filio & spiritu sancto vnitatem maiestatis ęstimare debemus, cùm per eandem operationem ac diuinitatẽ vel vnitas vel certe id quod amplius est, ταυτότης sicut græcè dicitur, exprimatur: ταυτὸν enim idem significat: eo quòd idem habeat & pater & filius & spiritus sanctus, vt idem velle & idem posse non ex affectione sit voluntatis, sed in substantia trinitatis. Hæc est apostolicæ fidei & deuotionis hæreditas, quam liquet ex ipsorum considerare actibus. Paruerunt ergo Paulus & Barnabas sancti spiritus imperatis. Paruerunt & omnes apostoli, statimq; eos quos separari iusserat spiritus ordinauerũt. Separate, inquit, mihi Paulũ & Barnabã. Videtis iubẽtis imperium, spectate merita seruiẽtium,

tium. Credidit Paulus: & quia credidit, studia persecutoris abiecit, coronam iustitiæ reportauit. Credidit ille qui ecclesias deuastabat, sed conuersus ad fidem: prædicabat in spiritu, quod spiritus imperabat. Vngebat athletam suum spiritus, & puluere impietatis excusso, debellatorem infidelium ineluctabilem variis impiorum congressionibus offerebat, atque ad brauium supernæ vocationis in Christo Iesu diuersis passionibus erudiebat. Barnabas quoque credidit, & quia credidit paruit. Itaq; sancti spiritus electus imperio, quod ei ad omne redundat insigne meritorum, non fuit tãto indignus collegio. Vna enim gratia fulgebat in his quos spiritus vnus elegerat. Nec Paulus inferior Petro, quamuis ille ecclesiæ fundamentum, & hic sapiens architectus sciens vestigia credentium fundare populorum. Nec Paulus inquam indignus Apostolorum collegio, cum primo quoque facile conferendus, & nulli secundus. Nam qui se imparem nescit, facit æqualem.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI

Mediolanensis in librum tertium de spiritu sancto ad Gratianum Augustum,

PRAEFATIO.

SVperiore libro euidentibus testimoniis scripturarũ docuimus, Apostolos & prophetas, illos ad prophetandum, hos ad euangelizandum à sancto spiritu, sicut à patre & à filio designatos. Nunc adiicimus quod omnes iure mirẽtur, & dubitarenõ possint, quod spiritus super Christum, & quod sicut ille spiritum misit, ita & filium dei spiritus misit. Dicit enim filius dei: Spiritus domini super me, propter quod vnxit me, euãgelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum. Quod cum de libro Esaiæ legeret, ait in Euãgelio: Hodie completa est hæc scriptura in auribus vestris, vt de se dictum esse signaret. Ergo mirari possumus si prophetas & Apostolos spiritus misit, cum Christus dixerit: Spiritus domini super me. Et bene, super me dixit, quia quasi filius hominis loquebatur. Quasi filius enim hominis & vnctus & missus est ad euangelium prædicandum. Sed si non creditur filio, audiant etiã patrem loquentem, quia spiritus domini super Christum. Dicit enim Ioanni: Super quem videris spiritum descendentem de cœlo & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Dixit hoc deus pater Ioanni: Ioannes & audiuit & vidit & credidit. Audiuit à deo, vidit in domino, credidit quia spiritus erat qui descendebat de cœlo. Non enim columba, sed sicut columba, descendit. Sic enim scriptum est: Et vidi spiritum dei descendentem de cœlo sicut columbã. Sicut Ioannes vidisse se dicit, ita scripsit & Marcus. Lucas autem addidit, quod corporali specie descendit spiritus sanctus sicut columba, ne incarnationem illam putes fuisse, sed speciem. Ideo autem speciem prætẽdit, vt per speciem crederet qui spiritum non videbat, & per speciem declararet vnius honoris in imperio, vni' operatiõis in mysterio, vnius muneris in lauacro cum patre & filio sibi esse consortium: nisi forte inualidum credimus, vt in eo baptizetur seruulus, in quo baptizatus est dominus. Pulchre autem dixit, manentem super eum, quia ad prophetas quotiẽs volebat spiritus vel inspirabat, vel verbum fiebat, semper autem manebat in Christo. Nec rursum moueat, quod super eum dixit: De filio enim hominis loquebatur, quia sicut filius hominis baptizabatur. Nam secundum diuinitatem non super Christum est spiritus, sed in Christo: quia sicut pater in filio, & filius in patre, ita dei spirit' & spirit' Christi & in patre est & in filio, quia oris est spiritus. Manet enim in deo qui ex deo est, sicut scriptum est: Nos autem nõ spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est. Et manet in Christo, quia à Christo accepit: & in Christo est, quia iterum scriptum est: Ille de meo accipiet. Et alibi: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Non ergo secundum diuinitatẽ Christi super Christum est, quia non super se est trinitas, sed super omnia. Supra se autem non est, sed in se est. Quis ergo dubitet, quia prophetas & apostolos spiritus misit, cum dicat dei filius: Spiritus domini super me? Et alibi: Ego sum primus, & ego in æternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea solidauit cœlum: vocabo eos, & astabũt simul, & congregabuntur omnes & audient. Quis illis hæc nunciauit? Diligens te, feci voluntatem tuam aduersus Babylonem, vt tollatur semẽ Chaldæorum: Ego locutus sum, & ego vocaui, adduxi eum, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite hæc: Nõnne ab initio locutus sum, cum fierent, illic eram: & nunc dominus misit me, & spiritus eius.

Luc. 4. — Ibidem. — Ioan. 1. — Marc. 1. — Luc. 3. — 1. Cor. 2. — Ioan. 16. — Roma. 8. — Luc. 4. — Esaiæ. 44.

CAPITA TERTII LIBRI DE SPIRITU SANCTO.

FINIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS episcopi de spiritu sancto ad Gratianum Augustum, Liber tertius.

Quia spiritus super Christum, & sicut filius spiritum misit, ita & spiritus filium dei misit. *Caput I.*

QVis est qui dicit, Misit me domin⁹, & spiritus eius, nisi qui venit à patre vt saluos faceret peccatores? Quem cùm audis & spiritus misit: ne cum legis, quia filius spiritum mittit, inferioris esse spiritum crederes potestatis. Ergo & pater filiũ misit & spiritus, spiritum quoque & pater misit & filius. Pater misit, quia scriptum est: Paracletus autem ille spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo. Filius misit, quia dixit: Cùm venerit auté paracletus quem ego mittam vobis à patre meo, spiritũ veritatis. Si ergo se inuicem filius & spiritus mittunt, sicut pater mittit: nõ subiectionis iniuria, sed communitas potestatis est.

Ioan.14. — Ibidem 15.

Quia datus est spiritus sicut & filius *Caput II.*

NEc solum misit pater filium, sed etiam dedit, sicut ipse se filius dedit. Lectum est enim nobis: Gratia vobis à deo patre nostro, & domino Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris. Si subiectũ in eo putant fuisse, quia missus est: gratiæ esse negare non possunt, quod datus est. Datus est autem à patre, vt Esaias dixit: Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Datus est autem audeo dicere, & ab spiritu qui missus ab spiritu est. Cùm enim non definierit à quo datus sit, ostendit datum gratia trinitatis: cùm autem ipse se filius dederit, vtique non potuit ipse sibi secundum diuinitatem esse subiectus. Ergo non potuit diuinæ subiectionis esse quod datus est. Datus est autem & spiritus sanctus, quia lectum est: Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. Et Apostolus ait: Quapropter qui hæc spernit, non hominem spernit: sed deum, qui dedit spiritum suum in nobis. Esaias quoque & spiritum datum ostendit & filium. Sic inquit: Dicit dominus qui fecit cœlum, & finxit illud, qui solidauit terram, & quæ in ea sunt, & dat populo qui est super eam spiritum, & spiritũ calcantibus eam. Et ad filium: Ego dominus deus vocaui te in æquitate, & tenebo manum tuam, & confortabo te, & dedi te in testamentum generis mei in lucem gentium, aperire oculos cæcorum, educere de vinculis alligatos. Cùm ergo & filius missus & datus sit, spiritus quoque missus & datus sit, habent vtique vnitatem diuinitatis, qui habent operis vnitatem. Vnde etiam & digitus dei appellatus est spirit⁹, eo quod sit patri & filio & spiritui sancto indiuidua inseparabilisq; cõmunio. Nam sicut filium dei scriptura dexterã dei dixit, sicut lectũ est: Dextera tua domine glorificata est in virtute, dextera manus tua domine confregit inimicos. Ita spiritus sanctus appellat⁹ est digitus dei, sicut ipse dominus dicit: Quod si in digito dei eiicio dæmonia. Hunc enim digitum in alio libro euangelij eodem loco dei spiritum nominauit. Sic enim habes: Quod si in spiritu dei eiicio dæmonia. Quid igitur expressius ad significãdam diuinitatis vel operationis dici potuit vnitatem, quæ secundum diuinitatem est patris vel filij vel spiritus sancti, quam vt intelligamus, multo magis quàm corpus hoc nostrum æternæ plenitudinẽ diuinitatis scindi videri, si quis vnitatem substantiæ separet, multiplicet potestates, cùm vna sit eiusdem diuinitatis æternitas? Plerumque enim ex nostris sermonib⁹ ea quæ supra nos sunt, cõuenit æstimari. Et quia illa videre non possumus, ex his quæ videre possumus, colligamus. Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Et subdidit: Sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Quorũ aliud de filio, aliud de spiritu sancto dictum vide: vt quemadmodum sempiterna virt⁹ patris dicitur filius, ita etiã spiritus qui diuinus est, sempiterna diuinitas esse credatur. Nam & filius quia semper viuit, vita sempiterna est. Hic ergo digitus dei & sempiternus est, & diuinus. Quid enim dei proprium quod non sempiternum sit & diuinum? Hoc digito (sicut legimus) tabulas illas lapideas inscripsit, quas Moyses accepit. Non enim carnali digito deus harum literarum, quas legimus, apices & elemẽta formauit, sed spiritu suo dedit legem. Et ideo Apostolus dixit: Lex enim spiritalis est, quæ vtique non atramento inscripta est, sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nam si Apostoli epistola scribitur in spiritu, quid obstat quominus etiam legem dei non atramento, sed spiritu dei scriptam credere debeamus: quæ vtique cordis nostri mentisque secreta non maculat, sed illuminat? Scripta est autem in tabulis lapideis, quia in typo scripta est. Sed tabulæ fractæ primo sunt & abiectæ de Moysi manibus, quia Iudæi à propheticis operibus exciderunt. Et bene tabulæ fractæ sunt, non scriptura deleta. Et tu vide ne frangatur tabula tua, ne mens tua & animus tuus diuidatur. Nũquid diuisus est Christus? Nõ diuisus est, sed vnum est cũ patre, & te nemo ab eo separet. Si fides deficiat, tabula cordis tui frangitur. Comminuitur animi firmitudo, si vnitatem diuinitatis in trinitate non credas. Scripta est fides tua, scripta est & culpa tua, sicut Hieremias dixit: Scripta est Iuda culpa tua graphio ferreo & vngue adamantino. Et scripta est, inquit, in pectore & in corde tuo. Ibi igitur culpa est, vbi gratia. Sed culpa graphio scribitur, gratia spiritu designatur. Hoc digito mysticè etiam dominus Iesus inclinato capite scribebat in terra, cùm à Iudæis adultera esset oblata, significãs per figuram, quando de peccatis alterius iudicamus, nostri nos debere meminisse peccati. At ne rursus, quia legem deus spiritu sancto scripsit, inferius aliquid tanquam de ministerio spiritus crederemus, vel ex corporis nostri æstimatione portionem quandam exiguam dei spiritum putaremus, ait alibi Apostolus: Nõ se humanæ scientiæ verbis loqui, sed doctis spiritus, & spiritalibus spiritalia cõparare: animalem autem non percipere quæ sunt spiritus dei. Sciebat enim quod is qui diuina carnalibus cõpararet, inter animalia esset, non inter spiritales homines comparandus: stultitia enim, inquit, illi est. Et ideo quia sciebat has futuras esse animalium hominum quæstiones, præsagus futuri ait: Quis enim cognouit sensum domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

Galat.1. — Esaie.9. — Ioan.14. — Exod.15. — Lucæ.11. — Matth.12. — Rom.1. — 1.Corin.3. — Hiere.17. — Ioan.8.

Quia digitus dei lectus est spiritus, quo significatur vnitas diuinitatis non inæqualitas trinitatis. *Caput III.*

SEd si quis adhuc carnalibus inhæret ambiguis & corporalibus vacillat exemplis, consideret quia non potest bene sentire de filio, qui potest male sentire de spiritu. Nã si ideo portionem quãdam exiguã putant esse spiritum dei, quia digitus dei dicitur, iidem vtique & portionem exiguam dicunt esse in filio dei, quia dextera dei dicitur, sed filius & dextera & virtus dicitur. Itaque si verba nostra pendamus, nulla potest sine virtute esse perfectio: & ideo caueant ne putent, quod nefas dictu est, semiperfectũ in sua substãtia patré perfectioné accipere per filium, & desinant coæternum filium patri negare. Quando enim non fuit dei virtus? Quod si aliquando putãt non fuisse dei virtutem, aliquando plenitudinẽ in deo patre negabunt fuisse, cui putent aliquãdo defuisse virtutem. Sed hæc, vt dixi, scripta sunt, vt ad vnitatem diuinitatis ista referamus, & credamus quod Apostolus dixit. Quia plenitudo diuinitatis corporaliter habitat in Christo, & habitat in patre & habitat in spiritu sancto.

Coloss.2.

Quia sicut cooperatus est patri & filio spiritus sanctus in nube & mari cum liberaretur populus Iudæorum, ita cooperatur in mysterio baptismatis. *Caput IIII.*

ET quod sicut vnitas diuinitatis, ita vnitas operationis sit. Quod etiam ex cãtico Moysi colligi potest. Ipse enim cùm per maria traduxisset populũ Iudæorum & dei patris operationẽ & filij est confessus & spiritus, dicés: Dextera manus tua domine glorificata est in virtute, dextera manus tua cõfregit inimicos. Habes quia & filium sit cõfessus & patré, cuius est dextera. Et infra ait, ne sanctũ spiritum præteriret: Misisti spiritũ tuum & cooperuit eos mare. Vides ergo quia & spiritus sanctus cooperatus patri & filio sit, vt tanquã congelascẽtibus fluctibus

Exod.15.

ctibus in medio mari, aquarum quidã murus insurgeret ad trãsitum Iudęorum, & rursus Aegyptiorum populũ per spiritum refusus obrueret. Inde & columnam nubis plerique præcessisse in die populo Iudęorum, & columnã ignis in nocte arbitrãtur, quo protegeret plebẽ suam gratia spiritalis. Hanc autẽ operationem dei quam totus orbis iure miratur, sine sancti spiritus opere non fuisse, etiã Apostolus declarauit, dicẽs in figura illa præcessisse spiritalis mysterij veritatem. sic enim habes: Quoniã patres nostri oẽs sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandẽ escã spiritalem manducauerunt, & omnes eundẽ potũ spiritalem biberunt. Nam queãdmodum typus sacramenti potuit esse sine operatione spirit⁹ sancti, cui⁹ veritas omnis in spiritu est? Quod & Apostolus docuit, dicens: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi & in spiritu dei nostri. Vides igitur quia & pater operatur in filio, & filius operatur in spiritu? Et ideo secundũ seriem scripturarũ, noli dubitare in figura fuisse, quod in veritate esse ipsa etiam veritas declarauit. Quis enim operationem eius abnuat in baptismo, in quo operationem eius sentimus & gratiam?

1. Corin. 10. — Ibidem. 6.

Quia sanctificat pater, sanctificat filius, sanctificat spiritus sanctus — Caput V.

Nam sicut sanctificat pater, ita sanctificat & filius, sanctificat & spiritus. Sanctificat pater secundum quod scriptum est: Deus pacis sanctificet vos, vt integer spirit⁹ vester & anima & corp⁹ sine querela in die domini nostri Iesu Christi seruetur. Et alibi fili⁹ dicit: Pater, sanctificato eos in veritate. De filio autem idem Apostolus dixit: Qui factus est nobis sapientia à deo & iustitia & sanctificatio & redemptio. Vides quia factus est sanctificatio? Sed factus est nobis, non vt ille mutaret quod erat, sed vt nos sanctificaret in carne. Spiritum quoque sanctum sanctificare Apostolus docet. Sic enim dicit: Gratias agere debemus deo semper pro vobis fratres dilectissimi à deo, quia elegit nos deus primitias in salutem, in sanctificatione spirit⁹ & fide veritatis. Ergo sanctificat pater, sanctificat & filius, sanctificat & spiritus, sed vna est sanctificatio, quia vnum est baptisma, & vna gratia sacramenti.

1. Thessa. 5. — Ioan. 17. — 1. Cor. 1. — 2. Thes. 2.

Quia eadem sunt opera manuum, quæ sunt opera digitorum. — Caput VI.

Hoc est eadem opera filij quæ spirit⁹ dei. Sed quid mirum si sanctificat singulos ipse sanctificatione non indigens, sed redundãs: quando tantam, vt dixi, maiestatem eius accepimus, vt tanquã digitus à corpore, ita à deo patre inseparabilis videatur spiritus sanctus? Quod si quis ad deminutionem nõ ad vnitatẽ potestatis putat esse referendũ, is profecto in eam amentiam cadet, vt tanquam in vnam velut corporis formam patrẽ & filium & spiritum sanctum videatur tres fingere, & tãquam distinctiones quasdam figurare membrorum. Sed accipiat, vt sæpius dixi, non inæqualitatẽ, sed vnitatẽ potestatis hac testificatione signari, quandoquidem quæ opera dei sunt, eadem sint opera manuum. Eadem etiã legimus opera esse digitorum. Scriptum est enim: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamẽtum. Et alibi: Initio terram tu fundasti domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Eadem igitur sunt opera manuum quæ sunt opera dei. Non ergo aliqua pro membrorum corporalium qualitate discretio operationis, sed vnitas potestatis est. Quæ autem opera sunt manuum, eadẽ opera digitorum, quia æquè scriptum est: Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorũ tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti. Quid hic igitur digiti minus quàm manus fecisse produntur, cùm idem fecerint digiti quod manus? Sicut scriptum est: Quoniam delectasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarũ delectabor. Et tamẽ quia manum legimus filium, scriptum est enim: Nónne manus mea fecit hæc omnia? Et alibi: Posui manum meam sub tegumento petræ, quod ad incarnationis mysterium spectat, quia integumẽtum corporis virtus dei sempiterna suscepit, vtriq; liquet manus & de filio dei & de spiritu sancto scripturam locutã. Et rursus quia digitũ dei spiritum legimus, ideò appellatos digitos æstimam⁹, vt filiũ & spiritũ designaret. Denique & vt filij & spiritus sanctificationem se habere memoraret, ait quidam sanctus: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me.

Psalm. 18. — Psalm. 101. — Psalm. 8. — Psalm. 91. — Iob. 10.

Quia sicut arguit pater, ita arguit filius, ita arguit & spiritus, & quia iudicat spiritus. — Caput VII.

Vt enim verborum similitudinẽ recusamus, vbi vnitatem potestatis asserimus, cùm eousque vnitas potestatis sit, vt & arguat spirit⁹ sicut arguit pater & arguit filius: Sicut enim scriptũ est: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Deinde in quadragesimonono psalmo sicut dicit dominus: Arguam te & statuam ante faciem tuam peccata tua, ita etiam de spiritu sancto filius dixit: Cùm autẽ abiero, mittam paracletũ ad vos, & ille veniens arguet mũdum de peccato & de iustitia, & de iudicio. Sed quo nos perfidorũ hominum deducit amẽtia, vt quasi de ambiguo quod spiritus sanctus arguat videamur adstruere, cũ iudices ipsi nõ queãt nisi per spiritum iudicare? Denique nobile illud Salomonis iudiciũ, quod inter dubia certãtium, cùm vna oppresso paruulo quẽ ipsa susceperat, vindicare sibi vellet alienũ, altera proprium filium defensaret, & fraudem in ipsis cogitationibus occultis, & pietatem in maternis visceribus deprehendit, vtique per spiritus sancti munus emicuit. Neque enim latentem conscientiam fœminarum alia aliqua nisi spiritus sancti machæra penetrasset, de qua ait dominus: Nõ veni pacem mittere, sed machærã. Quia non ferro sed spiritu mens interna penetratur. Penetrabilis est enim spiritus intelligentiæ, spiritus vnicus, multiplex, subtilis, mobilis. Et infra: Omnia prospiciens. Vides Propheta quid dicat, quia omnia prospicit. Et ideo etiam Salomon prospexit, vt machæram illam iuberet afferri, qua simulato quod diuidere vellet infantem, considerauit quod vera mater plus consuleret filio quàm solatio, & gratiam iuri, non gratiæ iura præferret. At verò illa quæ matris simularat affectum, vincendi studio cęca paruiduceret eius exitiũ, in quo nesciret pietatis dispendium. Itaque vir ille spiritalis, qui diiudicaret omnia, spiritalis enim diiudicat omnia, naturam in affectibus quæsiuit, quæ latebat in vocibus, & pietatem interrogauit vt proderet veritatem. Vicit itaque mater charitatis affectu, quæ fructus est spiritus. Diiudicauit in propheta, quia per spiritum datur sermo sapientiæ. Quomodo ergo negatur quod arguere possit spiritus sanctus mũdum de iudicio, qui iudicij tollit ambiguum, largitur euentum? Daniel quoque nisi accepisset dei spiritum, nunquam potuisset deprehẽdere adulterium libidinis, mendacium fraudis. Nam cùm Susanna presbyterorum coniurationibus appetita, inflexam populi mentem videret contemplatione seniorum, & omnibus destituta subsidiis, sola inter hostes pudicitiæ suæ conscientia deum arbitrum precaretur: Exaudiuit, inquit, dominus vocem eius, cùm duceretur vt periret: & excitauit dominus spiritum sanctum pueri adolescentis cui nomen Daniel. Itaque secundum accepti spiritus sancti gratiã, vacillantia perfidorum testimonia deprehendit. Denique non alia nisi diuinæ fuit operatio potestatis, vt eos vox sua proderet, quorum latebat affectus, percipite igitur spiritus sancti sacrum & cœleste miraculum. Illa quæ maluit sibi casta esse quàm populo, illa quæ maluit innocentię subire periculum quàm pudoris, quæ cùm accusaretur, tacebat: cùm damnaretur silebat, conscientiæ suæ contenta iudicio, quæ reuerẽtiam pudoris etiam in periculis reseruabat, ne extorsisse petulantiam viderentur, qui extorquere non poterãt castitatem, vbi dominum inuocauit, spiritum meruit, qui latentem presbyterorum conscientiam reuelauit. Discant pudicæ calumniam non timere. Nam quæ castimoniam vitæ prætulit, nec vitæ dispẽdium pertulit, & gloriam retulit castitatis. Sic & Abrahã quõdam iussus adire peregrinã terrã, nec vxoriæ periculo pudicitiæ, nec mortis propositæ terrore auocatus, & vitã suam & castimoniam seruauit vxoris: nullũ itaq; deo credidisse pœnituit, & castitas deuotionem cumulauit in Sarra, & deuotio castitatẽ. Ac ne quis forte æstimet: quia dicẽdo scriptura: Excitauit deus spiritum sanctum pueri adolescentis, spiritum in eo putet fuisse homi-

Psalm. 6. — 3. Reg. 3. — Matth. 10. — Daniel. 13.

nis, non ſpiritum ſanctum, legat in poſterioribus & inueniet quia ſpiritum ſanctum accepit Daniel, & ideo prophetauit. Denique & rex eum prætulit, quia habebat gratiam ſpiritalem. Sic enim dicit: Tu autẽ Daniel potes, quia ſpiritus ſanctus dei in te eſt. Et infra ſcriptura dicit: Et fuit Daniel prępoſitus illius, quoniam ſpiritus erat ſuperãs in eo. Sed etiam Moyſi ſpiritus iudicaturis diuiſus eſt. Sed quid de cæteris loquamur? Ipſum dominum Ieſum in ſpiritu non ſolũ iudicare accepimus, ſed etiam vindicare. Neq; enim vindicaret in antichriſtum, niſi ante de eius meritis iudicaret, quẽ (ſicut legimus) dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. (2. Theſſal. 2.)

Sicut lectum eſt quod verbi gladius ſpiritus ſit, ita lectum eſt quod ſpiritus ſancti gladius verbum dei ſit.

Caput VIII.

SEd hic nõ acquiſita gratia eſt, ſed indiuidua manet vnitas, quia neque Chriſtus ſine ſpiritu, neq; ſpiritus poteſt eſſe ſine Chriſto. Nõ enim poteſt diuinæ naturæ vnitas ſeparari. Et quia in mediũ interuenit exemplum quod dominus Ieſus interficit ſpiritu oris ſui, gladius quidẽ verbi ſpiritus intelligitur. Denique in euangelio dicit ipſe dominus Ieſus: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Venit enim vt ſpiritum daret: ideo & in ore eius gladius bis acutus, vtique gratia ſpiritalis. Spiritus ergo verbi gladius eſt. Et vt ſcias inæqualitatẽ non eſſe ſed vnitatem naturæ, verbũ quoque gladius eſt ſpiritus ſancti. Scriptum eſt enim: Accipientes ſcutum fidei in quo poſſitis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt verbum dei. (Epheſ. 6.) Cùm igitur verbi gladius ſpiritus ſanctus ſit, & ſpirit[us] ſancti gladius verbum dei ſit, vtique vnitas eſt potentiæ. Quam vnitatem licet etiam aliis ſcripturarum locis conſiderare.

Quia ſimiliter ut pater & filius, ita etiam ſpiritus & contriſtatus & exaſperatus, & tentatus a Iudæis legitur.

Caput IX.

NAm cùm dicat Ezechiel ad populum Iudęorum: Et contriſtatis me in omnibus his, dicit dominus. Paulus nouo populo in epiſtola ſua dicit: Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis. (Epheſ. 4.) Rurſus cùm Eſaias dicat de ipſis Iudæis: Ipſi autẽ non crediderunt, ſed exacerbauerunt ſpiritum. Dauid autẽ de deo dicit: Et exacerbauerunt altiſſimum in ſiccitate, & tentauerũt deum in cordibus ſuis. Accipe etiam quia cùm alibi dixerit ſcriptura, tentatũ ſpiritum, tentatum etiã deum, tandem dicat & Chriſtum eſſe tentatũ. Habes enim ad Corinthios Apoſtolũ: Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidã eorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt. (1. Cor. 10.) Iuſta vindicta, vt aduerſarij venena ſentirent, qui nõ venerabantur authorem. Et bene dominus, æreo ſerpente ſuſpenſo iuſſit curari vulnera ſauciorum. Imago enim crucis, æreus ſerpens eſt, quoniam & ſi in carne ſua ſuſpenſus eſt Chriſtus, tamen & ipſe crucifixus eſt mundo, & ipſi crucifixus eſt mũdus. (Galat. 6.) Mihi enim mundus crucifixus eſt & ego mũdo. Crucifixus eſt ergo in ſuis mundus illecebris, & ideo non verus ſed æreus ſuſpenſus eſt ſerpens: quia in veritate quidem corporis, ſed ſine veritate peccati ſuſcepit dominus ſpeciem peccatoris: vt per lubricum infirmitatis humanæ, ſimulando ſerpentẽ, depoſitis carnis exuuiis, veri deſtrueret ſerpentis aſtutiam. Per crucem itaque domini quæ in tentationis vltione ſubuenit, offenſam in perfidis trinitatis agnoſco, qui medicinam trinitatis accipio. Ergo cũ habeas in libro Moyſi, quia dominus tentatus ſerpentes immiſerit populo Iudæorum, neceſſe eſt aut vnitatẽ in maieſtate diuina fatearis, patris & filij & ſpiritus ſancti: aut certe cùm ſpiritũ dicat apoſtolica ſcriptura tentatum, domini nomine ſpiritum vtique deſignauit. Tentatum autẽ ſpiritum ſanctum, ad Hebræos ſcribẽs Apoſtolus, dicit. Sic enim habes: Quia hæc dicit ſpiritus ſanctus: Hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in irritatione ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerũt me patres veſtri, probauerunt & viderunt opera mea. (Hebr. 3.) Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi ſemper iſti errant corde: ipſi verò non cognouerunt vias meas, ſicut iuraui in ira mea ſi introibunt in requiem meam. Ergo ſecundum Apoſtolum tẽtatus eſt ſpiritus, ſic & ipſe tentatus eſt, & ipſe vtiq; in terrã repromiſſionis Iudęorũ populum dirigebat, ſicut ſcriptum eſt: Quia adduxit eos per abyſſum ſicut equum, per deſertum & non laborauerunt, & ſicut pecora per campum, deſcendit ſpiritus à domino, & direxit eos. Et ipſe vtique ſerenã cœleſtis alimoniæ pluuiam miniſtrabat, ipſe quotidianam meſſem quam terra non parturierat, agricola non ſeuerat, imbre ſertili fœcundabat. Nunc ſpectemus ſingula. Requiem Iudęis promiſerat deus, eam requiem ſpiritus ſuam dicit. Tentatum ſe à perfidis deus pater memorat, & tẽtatum ab iiſdem ſe dicit & ſpiritus, quia vna tentatio eſt qua tentata eſt à ſacrilegis vna diuinitas trinitatis. Condemnat deus populum Iudęorũ, vt in terrã fluentẽ lac & mel, hoc eſt, reſurrectionis requiẽ peruenire non poſſit, eadem ſentẽtia condemnat & ſpiritus, dicens: Si introibũt in requiem meam. Vnius ergo ſententia voluntatis, vnius excellẽtia poteſtatis eſt. Fortaſſe tamen aliquis diceret, hoc exẽplum non poſſe ad proprietatem ſancti ſpiritus deriuari, niſi alio loco etiam Petrus apoſtolus nos docuiſſet, peccatis noſtris etiã ſpiritum poſſe tentari. Sic enim habes ad Ananiæ coniugem dictum: Quid vtique conuenit vobis tentare ſpiritum domini? (Acto. 4.) Etenim domini ſpiritus ipſe eſt dei ſpiritus, quia vnus ſanctus eſt ſpiritus: vt etiam Paulus apoſtolus docuit, dicẽs: Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus dei habitat in vobis. (Roma. 8.) Si quis autem ſpiritum Chriſti nõ habet, hic non eſt eius: præmiſit ſpiritum dei, & ſtatim ſubdidit eundem eſſe ſpiritum Chriſti. Et cùm dixiſſet de ſpiritu, vt intelligeremus quia vbi ſpiritus ſanctus, ibi Chriſtus eſt, addidit: Si autem Chriſtus in vobis. Deinde quomodo hic intelligimus, quia vbi ſpiritus ibi Chriſtus, ita etiam alibi oſtendit, quia vbi Chriſtus ibi etiam ſpiritus ſanctus ſit. (1 Corin. 13.) Nam cùm dixiſſet: Nunquid experimentum eius quæritis, qui in me loquitur Chriſtus? alibi ait: Puto enim quod & ego ſpiritum dei habeo. (1. Corin. 7.) Inſeparabilis ergo vnitas, quia vbi aut pater aut Chriſtus aut ſpiritus, ſcriptura teſtificante, ſignatur, ibi omnis plenitudo eſt trinitatis.

Quia deus ſpiritus ſecundum Petri ſententiam in Actibus apoſtolorum. Caput X.

SEd & ipſe Petrus in eo quod propoſuimus exemplo, præmiſit ſpiritum ſanctum, & poſtea dixit ſpiritum domini. Sic enim habes: Anania, cur impleuit ſathanas cor tuum ad mentiendum ſpiritui ſancto, vt fraudem faceres de precio agri? (Acto. 4.) Nõnne manens tibi manebat, & venditum in tua erat poteſtate? Quare poſuiſti in corde tuo hoc ſcelus? Non es hominibus mentitus, ſed deo. Et ſubter ad eius vxorem ait: Quid vtique conuenit vobis tentare ſpiritum domini? Primum intelligimus, quia ſpiritum ſanctum, ſpiritum domini dixit. Deinde cùm præmiſerit ſpiritum, & addiderit, non es hominibus mentitus, ſed deo: neceſſe eſt in ſpiritu ſancto aut vt vnitatẽ diuinitatis eſſe intelligas: quoniam cùm ſpiritus tentatur, deus fallitur: Aut ſi vnitatem diuinitatis conaris excludere ſecundum ſcripturæ verba, ipſe vtique ſpiritũ domini credis. Si enim & de ſpiritu expreſſum intelligim[us] & de patre, in deo vtique patre & ſpiritu ſancto veritatis ſcientiæ aduertimus vnitatẽ, quia ſimiliter à ſancto ſpiritu ſicut à deo patre mendacium deprehenditur. Quod ſi vtrumque de ſpiritu accipimus, cur quod legis perfide negare conaris? Aut igitur vnitatem diuinitatis patris & filij & ſpiritus ſancti, aut diuinitatem ſancti ſpiritus in patre & filio confitere, vtrum dixeris in deo, vtrumque dixiſti, quia & vnitas diuinitatem adſtruit & diuinitas vnitatem.

Quia deus ſpiritus eſt, ſecundum euangelium. Caput XI.

NEc ſolum hoc loco euidenter ſancti ſpiritus θεότητα, hoc eſt, diuinitatem ſcriptura teſtatur, ſed etiam ipſe dominus dixit in euãgelio: Quoniam deus ſpiritus eſt. Quẽ locum ita expreſſe Arriani teſtificamini eſſe de ſpiritu, vt eum de veſtris codicibus auferatis, atque vtinam de veſtris & non etiam de eccleſiæ codicibus tolleretis. Eo enim tempore quo impiæ infidelitatis Auxentius Mediolanẽſem eccleſiam armis exercitúq; occupauerat, vel à Valente atq; Vrſatio nutantibus ſacerdotibus ſuis incurſabatur eccleſia Sirmienſis, falſum hoc & ſacrile-

sacrilegũ simulacrum tamen in ecclesiasticis codicibus deprehensum est. Et fortasse hoc etiam in oriente fecistis. & literas quidẽ potuistis abolere, sed fidem nõ potuistis auferre. Plus vos illa litura prodebat, plus vos illa litura damnabat. Neq; enim vos poteratis oblinire veritatem, sed illa litura de libro vitę nomina vestra delebat. Cur auferebatur, quoniam deus spiritus est, si non pertinebat ad spiritum? Si enim de deo patre vultis expressum, ergo & deum patrem negatis, qui putatis esse delendum? Vtrum vultis eligite, in vtroque vos laqueus vestræ impietatis adstringit. Si gentiles vos esse fateamini vel patrem deum negando vel spiritũ. Tenetur igitur vestra confessio, qua delestis oraculum dum formidatis exemplum. Delestis quidem in pectoribus animisque vestris. Cæterum diuinum non deletur oraculũ, non deletur spiritus sanctus, sed auersatur impias mẽtes. nõ deletur gratia, sed iniquitas, quia scriptum est: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Denique Moyses pro populo petens: Dele, inquit, me de libro tuo, si non parcis huic populo. Nec tamen deletus est, quia non habebat iniquitatem, sed gratiam profluebat. Vestra igitur estis cõfessione conuicti: quod sapienter factum non possum dicere, sed astute. Astute enim cognouistis loci istius vos attestatione conuinci, nec argumenta vestra aduersus id posse testimonium cõuenire. Quò enim possit aliò intellectus loci istius deriuari, cùm series lectionis tota de spiritu sit? Nicodemus quærit de regeneratione, respõdet dominus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & spiritũ, non potest introire in regnum dei. Et vt ostenderet aliam generationem secundum carnem esse, aliam secundum spiritum, addidit: Quod natum est ex carne, caro est: quia de carne natum est. Et quod natum est de spiritu, spiritus est: quia deus spiritus est. Prosequere ergo totam seriem lectionis, inuenies quod dominus impietatem vestram plenitudine assertionis excluserit. Noli, inquit, mirari, quia dixi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quò vadat. sic est omnis qui natus est de spiritu. Quis est qui nascitur de spiritu, & qui efficitur spiritus, nisi qui renouatur spiritu mentis suæ? Hic est vtique qui per aquam regeneratur & spiritum sanctum, quoniam per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, spẽ vitæ capimus æternæ. Et alibi Petrus apostol' ait: Vos autem spiritu sancto baptizabimini. Quis est autẽ qui baptizatur spiritu sancto, nisi qui renascitur per aquam & spiritum sanctum? Ergo de sancto spiritu dominus dixit: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & spiritum, non potest introire in regnum dei. Et ideo de ipso nasci nos in posterioribus definiuit, per quem renasci nos in superioribus est locutus. Hac dominica sententia & scripto nitor, non argumento. Quæro tamen cur si non dubitatur per spiritum sanctum nos renasci, dubitetur de spiritu sancto nos nasci, cùm ipse dominus Iesus de spiritu sancto & natus sit & renatus? Quem si natum de spiritu sancto confitemini, quia non potestis negare, renatum autem negatis: magna insipientia, vt quod singulare dei, confiteamini: quod commune est hominum denegetis. Et ideo bene vobis dicitur quod Iudæis dictum est: Si terrena vobis dixi, & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia credetis? Sed tamen vtrumque locum ita scriptum inuenimus in Græco, vt non per spiritum dixerit, sed de spiritu. Deniq; sic habet: ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, hoc est, de aqua & spiritu. Ergo cùm dubitari nõ debeat de sancto scriptum esse spiritu, quod natum est de spiritu, nõ est dubium, quia deus & sanctus spiritus, secundum quod scriptum est, quia deus spiritus. Alibi quoque vt hoc de sancto spiritu scripsisse se idem euangelista referaret, per aquam, inquit, & spiritum venit Christus Iesus. Nõ solum in aquam, sed per aquam & sanguinem & spiritus testimonium: quoniam spiritus est veritatis: quia tres sunt testes, spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt in Christo Iesu. Audi quomodo testis spiritus mentem renouat, aqua proficit ad lauacrum, sanguis spectat ad precium. Spiritus enim nos per adoptionem filios dei fecit, sacri fontis vnda nos abluit, sanguis domini nos redemit. Alterum igitur inuisibile, alterum visibile testimonium sacramento consequimur spiritali, quia spiritus testimonium reddit spiritui nostro. Et si in vtroque plenitudo sit sacramenti, distinctio tamẽ muneris est. Ergo vbi distinctio muneris nõ est vtique testificationis æqualitas.

(Margin notes, left column: Esaie.43. — Exod.32. — Ioan.3. — Acto.11. — Ioan.3. — 1.Ioan.5.)

Quia adoratur spiritus sanctus sicut pater & filius, & cum patre & filio adoratur in maiestate dei. Caput XII.

Sed fortasse referatur, quia in posterioribus istius ipsius libri iterum dominus deum spiritum dixit; & de patre deo sensit. Sic enim habes in euangelio: Nunc est quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus autẽ est deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Non solum enim hoc exemplo diuinitatem sancti spiritus vultis negare, sed etiam in spiritu adorare deum, tanquam ad subiectionem spiritus deriuatis. Cui loco respondebo breuiter, quia spiritus plerũque ponitur pro gratia spiritali, sicut & Apostolus dixit: Quia ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hoc est gratia spiritalis. nisi fortè gemitus vos sancti spiritus audire potuistis. Ergo & hic adoratur deus, non in malicia cordis, sed in gratia spiritali. In animam enim maleuolam non intrat sapientia, quia nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Statimque subdidit: Diuisiones verò gratiarum sunt. Non igitur hoc ad plenitudinem nec ad portionem spiritus potest pertinere: quia neque humana mens eius plenitudinem capit, neque in vllas sui diuiditur sectiones, sed donum gratiæ spiritalis infundit, in quo adoratur deus sicut adoratur etiam in veritate. Non enim adorat, nisi qui veritatem diuinitatis eius pio hauriat affectu. Nec vtique velut personaliter Christum, aut sanctum personaliter spiritum comprehendit. Aut putat quod velut personaliter dictum de spiritu videatur & de Christo. ergo deus similiter adoratur in veritate, sicut adoratur in spiritu. Aut similis igitur subiectio, quod absit vt credas, & nec filius adoratur: aut quod verum est, similis vnitatis gratia & spiritus adoratur. Colligamus hinc ergo & concludamus Arrianorum impias quęstiones. Si enim ideo negant adorandum spiritum, quia deus adoratur in spiritu, negent ergo adorandam veritatem, quia deus adoratur in veritate. Nam licet plurimæ veritates sint, quia scriptum est: Diminutæ sunt veritates à filiis hominum, donatæ tamen sunt à veritate diuina quod est Christus, qui ait: Ego sum via, veritas, & vita. Ergo si hoc loco veritatem ex vsu intelligunt, intelligant etiam gratiam spiritalem, & nihil est offensionis, aut si veritatem Christum accipiunt, adorãdum negent. Sed refelluntur factis piorum, serie scripturarum. Adorauit enim Christũ Maria, & ideo prænuncia resurrectionis ad apostolos destinatur, soluens hereditarium nexum & fœminei generis immane delictum. Hoc enim operatus est in mysterio dominus, vt vbi superabũdauerat delictum, superabundaret & gratia. Meritóque ad viros fœmina destinatur, vt quę culpam viro prima nunciauerat, prima domini gratiam nunciaret. Adorauerũt & apostoli. Et ideo quia detulerunt fidei testimoniũ, acceperunt fidei magisterium. Adorauerunt & angeli, de quibus scriptum est: Et adorent eum omnes angeli eius. Adorant autem non solum diuinitatem eius, sed etiam scabellũ pedum eius: quia scriptũ est: Et adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est. Aut si negant quia in Christo etiam incarnationis adoranda mysteria sint, in quibus velut vestigia quædã diuinitatis expressa, & vias quasdam verbi cœlestis aduertimus, legant quia & apostoli adorabant eum in carnis gloria resurgentem. Ergo si nihil derogat quod deus adoratur in Christo, quia adoratur & Christus nihil vtique derogat etiam spiritui, quia deus adoratur in spiritu, quia adoratur & spiritus, sicut Apostolus dixit: Spiritui dei seruimus. Qui enim seruit & adorat, sicut supra dictum est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Sed ne fortè propositum aliquos præterfugere videatur exemplum, qua ratione ad incarnationis dominicæ sacramentũ spectare videatur quod ait Propheta: Adorate scabellum pedum eius, consideremus. Non enim ex vsu hominum æstimare debemus scabellum.

(Margin notes, right column: Ioan.4. — Sap.1. — 1.Cor.12. — Psalm.11. — Ioan.14. — Matth.4.)

lū. Neque enim corporalis deus, aut non immēſus, aut tanquam ſulcrum pedib⁹ eius ſcabellum ſubiectum putemus. Neque adorādum quicquā præter deum legimus, quia ſcriptum eſt: Dominū deum tuum adorabis, & ipſi ſoli ſeruies. Quomodo ergo aduerſus legē propheta præciperet ſub lege nutritus, & eruditus in lege? Non mediocris igitur quæſtio, & ideo diligētius cōſideremus quid ſit ſcabellū. Legimus enim alibi: Cœlum mihi thronus, terra autē ſcabellum pedū meorū. Sed nec terra adorāda nobis, quia creatura eſt dei. Videamus tamen ne terrā illā dicat adorandā Propheta quam dominus Ieſus in carnis aſſumptione ſuſcepit. Itaque per ſcabellum terra intelligatur, per terrā autem caro Chriſti, quā hodie quoque in myſteriis adoramus, & quam apoſtoli in domino Ieſu (vt ſupra diximus) adorarunt. Neque enim diuiſus Chriſtus, ſed vnus. Neque cùm adoraretur tanquam dei filius, natus ex virgine negabatur. Cùm igitur incarnationis adorandum ſit ſacramenum, incarnatio autem opus ſpiritus ſit, ſicut ſcriptum eſt: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. haud dubie etiam ſanctus ſpiritus adorandus eſt, quando adoratur ille qui ſecūdum carnem natus ex ſpiritu eſt. Ac ne quis hoc deriuet ad virginē Mariam, erat templum dei, non deus templi. Et ideo ille ſolus adorandus qui operabatur in templo. Nihil ergo officit quod deus adoratur in ſpiritu, quia & ſpiritus adoratur, quanquam ſi ipſa verba conſideremus, quid aliud in patre & filio, & ſpiritu ſancto, niſi eiuſdem poteſtatis vnitatem intelligere debemus? Quid eſt enim, in ſpiritu & veritate adorare oportet? ſi tamen hoc non ad gratiam ſpiritalem referas, nec ad veræ cōſcientię fidem, ſed (vt diximus) perſonaliter (ſi tamen dignū hoc verbum eſt maieſtatis expreſſione diuinæ) de Chriſto accipias & de ſpiritu. Quid eſt ergo, adoratur in Chriſto pater, niſi quod eſt in Chriſto pater, & loquitur in Chriſto pater, & manet in Chriſto pater? Non vtiq; quaſi corpus in corpore. Non enim deus corpus, nec quaſi confuſus in confuſo, ſed quaſi verus in vero, deus in deo, lumen in lumine, quaſi pater ſempiternus in filio coæterno. Non ergo inſertio corporis intelligitur, ſed vnitas poteſtatis. Ergo per vnitatē poteſtatis coadoratur in patre Chriſtus, cùm deus pater adoratur in Chriſto. Similiter itaque per vnitatem poteſtatis eiuſdē coadoratur in deo ſpiritus, dum deus adoratur in ſpiritu. Adhuc verbi iſtius vim atque ſermonis diligentius pertractemus, & proprietatem eius ex aliis colligamus. Omnia, inquit, in ſapientia feciſti. Quid hic igitur intelligimus exortem factorum eſſe ſapientiā? Sed omnia per ipſum facta ſunt. Et Dauid ait: Verbo domini cœli firmati ſunt. Ergo ipſe qui dei filiū etiā cœleſtiū dicit authorē, ita vtique dixit in filio facta omnia, vt in operum inſtauratione filiū à patre minimè ſepararet, ſed patri iungeret. Paulus quoque ait: Quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Nūquid cū dicit, in ipſo, negauit per ipſum? Non negauit vtiq; ſed aſſeruit. Denique & alibi dixit: Vnus dominus Ieſus per quem omnia. Ergo cū dicit per ipſum, negauit in ipſo cōdita eſſe omnia, per quem dicit eſſe omnia? Hanc vim habent verba hæc, in ipſo & cum ipſo, vt vnum in his atque conſimile non contrarium intelligatur. Quod etiam in inferioribus manifeſtauit, dicēs: Omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt. Hæc enim tria in Chriſto vnum eſſe. cum ipſo & per ipſum & in ipſo, ſicut ſupra diximus ſcriptura teſtatur. Habes enim per ipſum & in ipſo cōdita eſſe omnia. Accipe etiam, quia cum ipſo pater & ipſe cum patre erat, cùm omnia conderentur, Sapientia dicit: Cùm pararet cœlum, cum illo eram, cùm faceret fontes aquarum. Et in veteri teſtamento dicendo pater, faciamus: oſtendit filium ſecum adorandum quaſi omniū conditorē. Sicut ergo in filio creatura diſcutitur, quorū filius creator accipitur, ita etiā cùm in veritate adorari deus dicitur, verbi ipſius proprietate in eundem modum frequenter expreſſa debet intelligi, quod & filius adoretur. Similiter itaq; adoratur & ſpiritus, quia deus adoratur in ſpiritu. Ergo pater & cum filio adoratur, & cum ſpiritu, quia trinitas adoratur. An verò negat aliquis adorandā diuinitatem trinitatis æternæ, cùm & ſcripturæ diuinæ inexplicabilem maieſtatē exprimāt trinitatis? ſicut alibi ipſe Apoſtolus dicit: Quoniā deus qui dixit de tenebris lumē ſplendeſcere illuxit in cordibus noſtris ad illuminationē ſcientiæ claritatis dei in faciē Chriſti Ieſu. Nēpe hanc claritatē viderunt apoſtoli, cùm dominus Ieſus diuinitatis ſuæ luce in monte fulgeret: viderunt, inquit, apoſtoli & in faciē prociderunt. Putáſne illos vel cùm procìderent adoraſſe, cùm fulgorem diuini luminis corporalibus oculis ſuſtinere non poſſent, & ſplendor lucis æternę aciem viſus mortalis obduceret? Aut quid aliud tunc temporis dixerunt illi videntes gloriam eius, niſi venite adoremus & procidamus ante eum?

Matth. 4.

Luce. 1.

Pſalm. 103.

Coloſ. 1.

Quia deus ſpiritus ſanctus eſt ſecūdum apoſtolum, & quia templum ſumus ſpiritus ſancti ſicut & dei patris & domini Ieſu Chriſti. *Caput XIII.*

Illuxit enim deus in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis dei in faciem Chriſti Ieſu. Quis eſt ergo qui illuxit, vt cognoſcamus deū in faciem Chriſti Ieſu? Dixit enim, illuxit deus vt cognoſcatur claritas dei in faciem Chriſti Ieſu: quem putamus alium præter ſpiritum declaratum? Aut quis eſt alius præter ſpiritum ſanctum cui diuinitatis potentia deferatur? Qui enim ſpiritū excludunt, neceſſe eſt inducant alium qui cum patre & filio gloriam diuinitatis accipiat. Eadē igitur verba repetamus: Deus eſt qui illuxit ad illuminationē claritatis dei in faciem Chriſti Ieſu. Habes Chriſtum euidenter expreſſum. Cuius ergo claritas illuminare dicitur niſi ſpiritus? Ipſum ergo deum expreſſit qui claritatē dei dixit. Si patris, ſupereſt vt qui dixit de tenebris lumē ſplēdeſcere, & illuxit in cordibus noſtris, ſpiritus ſanctus intelligatur. Alium enim nō poſſumus cum patre filióq; venerari. Si igitur ſpiritum intelligis, hunc Apoſtolus deum dixit: Neceſſe eſt igitur deitatē ſpiritus etiam vos fateamini qui negatis. Sed quàm impudenter negatis, cùm legeritis quia templum habet ſpiritus? Scriptum eſt enim: Templum dei vos eſtis, & ſpiritus ſanctus habitat in vobis. Deus ergo templum habet, creatura templum nō habet verum, ſpiritus autem habet templum qui habitat in nobis. Nam ſcriptum eſt: Quia membra veſtra templum eſt ſpiritus ſancti. In tēplo autem non quaſi ſacerdos nec quaſi miniſter, ſed quaſi deus inhabitat, quoniam ipſe dominus Ieſus dixit: Inhabitabo in illis & inter eos ambulabo, & ero illorū deus, & ipſi erunt mihi populus. Et Dauid dicit: Dominus in tēplo ſancto ſuo. Ergo ſpiritus habitat in templo ſancto ſuo. ſicut habitat pater, habitat & filius qui ait: Ego & pater veniemus, & manſionē apud eum faciemus. Manet autē in nobis pater per ſpiritum quem dedit nobis. Quomodo igitur poteſt ſimul diſpar manere natura? Vtique non poteſt. Manet autē cum patre & filio ſpiritus ſanctus. Vnde & Apoſtolus cū gratia Ieſu Chriſti & charitate dei cōmunicationem ſancti ſpiritus copulauit, dicens: Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti & charitas dei & cōmunicatio ſpiritus ſancti cum omnibus vobis. Aduertimus igitur quod pater & filius & ſpiritus ſanctus in vno eodémq; per naturæ eiuſdē maneant vnitatem. Ergo diuinę eſt poteſtatis qui habitat in tēplo. Sicut enim patris & filij, ita & ſpiritus ſancti ſumus templum, non multa templa, ſed vnum templum, quia vnius templum eſt poteſtatis.

1. Corin. 3.

Ibidem. 6.

Pſal. 10.

Quia non tres dij, ſed unus deus. *Caput XIIII.*

Sed quid veremini, an illud quod oblatrare conſueſtis, ne tres faciatis deos? Abſit. Vbi enim vna deitas intelligitur, vnus deus dicitur. Neque enim cùm filium deum dicimus, duos deos dicimus. Nā ſi cùm deitatem ſpiritus cōfitemur, putatis nos tres deos dicere. Ergo & cùm deitatē filij dicitis, quia non poteſtis eam negare, duos inducitis deos. Neceſſe eſt igitur iuxta ſententiam veſtram ſi deum perſonæ vnius non vnius naturæ nomen putatis, aut duos deos dicatis, aut deum filium denegetis. Sed excuſemus vos ab inſcientia, etſi non excuſamus à culpa. Etenim ſecundū noſtram ſentētiam, quia vnus deus, vna diuinitas, & vnitas intelligitur poteſtatis. Sicut vnum deum dicimus & patrem verum deitatis nomine confitentes, nec filium denegātes: ita etiam ſpiritum ſanctum à deitatis non excludimus vnitate, & tres deos nō aſſerimus, ſed negamus, quia pluralitatem non vnitas facit, ſed diuiſio poteſtatis.

testatis. Quomodo enim pluralitatem recipit vnitas diuinitatis, cum pluralitas numeri sit, numerum autem non recipiat diuina natura?

Quia dominus spiritus sanctus, sicut pater & filius. Cap. XV.

VNus ergo deus, salua maiestate trinitatis æternæ, sicut proposito declaratur exemplo. Nec eo tamen solo loco trinitatem videmus nomine diuinitatis expressam, sed cum plerisque locis, sicut & supra diximus, tum maxime in his epistolis quas ad Thessalonicenses Apostolus scripsit, diuinitatem atque dominatum patris & filij & spiritus sancti euidentissime declarauit. Sic enim habes: Vos autem dominus multiplicet & abundare faciat charitate in inuicem & in omnes, sicut & nos in vobis ad cōfirmāda corda vestra sine querela in sanctificatione coram deo & patre nostro in aduentu domini Iesu. Quis est igitur dominus, qui multiplicet nos & abundare faciat coram deo & patre nostro in aduentu domini Iesu? Patrem dixit, filium dixit: quem ergo cum patre & filio præter spiritum iunxit? Quis est dominus qui corda nostra in sanctificatione cōfirmet? Sanctificatio enim gratia spiritalis est, sicut & infra dixit: In sanctificatione spiritus & fide veritatis. Quem putatis ergo hic dominum, præter spiritum nuncupatum? Hoc deus pater docere vos potuit, qui ait: Super quem videris spiritum descentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Descendit enim spiritus in specie columbæ, vt & sapientiæ testimonium ferret, & sacramētum lauacri spiritalis impleret, & vnius se cū patre & filio operationis ostenderet. Ac ne per imprudentiam aliquid excidisse Apostolo iudicetis, sed scientem prudentémque & sancto infusum spiritu significasse deum quē dominum sentiebat, etiam in secunda ad Thessalonicenses epistola hoc idem repetiuit dicens: Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione dei & patientia Christi. Quod si dilectio dei est, & Christi patiētia, dominus qui dirigat debet ostendi, si directionem sancti spiritus denegamus. Sed negare non possumus, quoniam de ipso dominus dixit: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cū enim venerit spiritus ille veritatis, deducet vos in omnem veritatem.

Quia bonus spiritus dei, & spiritus ueritatis & omnem insinuat ueritatem. Cap. XVI.

ET Dauid de ipso dicit: Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Vide quid de spiritu sancto vox dominica resultet. Filius dei venit, & quia nondum infuderat spiritum, paruulos quosdam nos degere sine spiritu declarauit. Spiritum dixit esse venturum, qui faceret ex paruulis fortiores incremento videlicet spiritalis ætatis. Quod ideo posuit, non quo virtutem spiritus anteferret, sed vt in cognitione trinitatis ostenderet plenitudinem esse virtutis. Necesse est igitur aut quartū aliquem dicatis quem sentire præter spiritum debeatis, aut certe non alium dominum iudicetis nisi spiritum designatum. Quod si euidentem conceptionem verborum exigitis, quibus dominum spiritum scriptura memorauerit, nec id latere vos potuit, quia scriptum est: Dominus autem spiritus est. quod vtique dictum esse de spiritu sancto, totius series lectionis ostendit. Et ideo Apostolica consideremus eloquia. Quotiens legitur Moyses, inquit, velamen positū est supra cor eorum. Cum vero conuersi fuerint ad dominum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Non solum itaque spiritum dominum dixit, sed etiam addidit: Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Nos itaque omnes reuelata facie gloriā domini speculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam, sicut à domini spiritu: hoc est qui ad dominum sumus ante conuersi vt spiritali intellectu quasi in quodam speculo scripturarum domini gloriam videremus, nunc ab hac gloria quę nos conuertit ad dominum, in illam cœlestem gloriam reformamur. Ergo cum dominus sit ad quem conuertimur, domini autem spiritus sit à quo reformamur, qui conuersi ad dominum sumus, dominus vtique spiritus sanctus est designatus. Ipse enim conuersos suscipit qui reformat. Nam quomodo quos non susceperat reformet? Quanquàm quid expressionem quærimus vocis, vbi expressionem cernimus vnitatis? Nam & si dominum spiritumque distinguas, negare tamen non potes, quia vbi dominus, ibi spiritus. Et qui fuerit conuersus ad dominum, erit conuersus ad spiritum. Si literam calumniaris, vnitatem non inficiaris. Si vnitatem vis secernere, potestatis dominū ipsum spiritum confiteris.

Quia non tres domini sed unus dominus. Cap. XVII.

SEd fortassis iterum dicas: Si dominum spiritum dixero, tres dominos declarabo. Nunquid cū dominum filium dicis, aut filium negas, aut duos dominos cōfiteris? Absit. Ipse enim filius dixit: Nolite duobus dominis seruire. Sed non vtique aut se, aut patrem dominum denegauit. nam & patrem dominum dixit, sicut habes: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Et se memorauit dominum, sicut in euangelio legimus: Vocatis me dominum & magistrum & bene facitis, sum etenim. Sed non duos dominos dixit, imò ostendit se non duos dominos dixisse, cum præmonet: Nolite duobus dominis seruire. Non sunt enim duo domini vbi dominatus vnus est, quia pater in filio, filius in patre, & ideo dominus vnus. Sic & lex docuit: Audi Israel, dominus deus tuus vnus est, hoc est, immutabilis semper, vnitate permanens potestatis, semper idem nulla accessione, nulla diminutione mutatur. Ergo vnum dixit Moyses, & idem tamen dominum à domino pluisse memorauit. Apostolus quoque: Det, inquit, dominus misericordiam inuenire à domino. Dominus pluit à domino, dominus dat à domino misericordiam: dominus nec ibi discernitur vbi pluit à domino, nec hic separatur vbi miseretur à domino, sed vtroque in loco vnitas dominationis exprimitur. In Psalmo quoque habes: Dixit dominus domino meo. Nec ideo patrem suum dominum denegauit, quia filium dominum suū esse memorauit, sed ideo filium dominum suum dixit, ne crederes filium prophetæ fuisse sed dominum, quod in Euangelio ipse dominus manifestauit dicēs: Si enim Dauid in spiritu vocat eum dominum, quomodo filius eius est? In spiritu dicit Dauid dominum, non spiritus dicit. Aut si hinc calumniantur, quia dominum spiritus dixit, necesse est pari sacrilegio filiū dei etiā spiritus sancti filium videantur asserere. Ergo quemadmodum duos non dicimus dominos, cum & patrem & filium designamus, ita nec tres dominos dicimus cum dominū spiritum cōfitemur. Sicut enim tres sacrilegū est dominos aut deos dicere, ita etiam hoc plenum sacrilegij est, duos dominos aut deos dicere. Quia vnus deus, vnus est dominus, vnus est spiritus sanctus, & qui deus, dominus: & qui dominus, deus: quia & in dominatione diuinitas, & in diuinitate dominatus est. Denique & dominum & deum legisti patrē: Domine deus meus clamabo ad te, exaudi me. Et dominum & deum habes filium, sicut in euangelio legisti, quia cū tetigisset Thomas latus Christi ait: Dominus meus & deus meus. Ergo sicut pater deus & filius dominus, ita & filius deus & pater dominus: alternatur pia significatio, nō alternatur diuina natura, sed immutabilis manet gratia. Non enim largitatis collatiua, sed naturalis placita charitatis sunt, quia & vnitas proprietatem habet & proprietas vnitatem.

Quia sicut pater sanctus, ita filius sanctus, ita & spiritus dei sanctus. Cap. XVIII.

ERgo sanctus pater, sanctus filius, sanctus & spiritus, sed nō tres sancti, quia vnus est deus sanctus, vnus est dominus. Vna est ergo vera sanctitas, sicut vna vera est diuinitas, vna illa sanctitas naturalis. Ideo omnia hæc quæ sancta nos credimus, illam solam prædicant sanctitatem: Cherubim & Seraphim indefessis vocibus laudant & dicunt. Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth. Non semel dicunt, ne singularitatem credas. Non bis dicunt, ne spiritum excludas. Non sanctos dicunt, ne pluralitatem æstimes. Sed ter repetunt & idem dicunt, vt etiam in hymno distinctionem trinitatis & diuinitatis intelligas vnitatem: hoc cum dicunt, deum prædicant. Nos quoque nihil preciosius inuenimus quo deum prædicare possimus nisi vt sanctū appellemus. Quod libet aliud inferius deo, inferius est domino. Ergo hinc quoq; cōsiderate,

Margin notes: 1. Thes. 3. — Ioan. 1. — Ioan. 16. — Psalm. 141. — 2. Corin. 3. — Marci. 6. — Matth. 11. — Ioan. 13. — Deutero. 6. — Matth. 22. — Ioan. 20.

rate, verũ aliquid ſancto ſpiritui derogandũ ſit, cuius nomẽ A
dei laus eſt. Sic enim laudatur pater, ſic laudatur & filius,
quemadmodũ ſpiritus nominatur. Et laudat Seraphim, lau-
dat omnis beatorum chorus, vt ſanctum deum dicat, ſanctũ
filium, ſanctum ſpiritum. Quomodo igitur nó omnia habet
quæ dei ſunt, qui cum patre & filio à ſacerdotibus in baptiſ
mate nominatur, & in oblationibus inuocatur, cum patre &
filio à Seraphim in cœleſtibus prædicatur, cum patre & fi-
lio habitat in ſanctis, infunditur iuſtis, inſpiratur prophetis?
Vnde & ſcriptura diuina θεόπνευστος dicitur, quod deum in-
ſpiret, quam locutus eſt ſpiritus. Aut ſi nolunt omnia habe-
re quæ dei ſunt, & poſſe omnia ſpiritum ſanctũ, dicant quid
non habeat, quídve non poſſit. Nam ſicut omnia habet fi-
lius, nec inuidet pater quo minus omnia naturaliter daret
filio qui dedit quod maius eſt omnibus, quemadmodũ ſcri-
ptura teſtatur dicens: Pater quod dedit mihi: maius eſt om-
nibus: ita etiam ſpiritus Chriſti habet quod maius eſt om-
nibus, quia iuſtitia neſcit inuidiã. Itaq; ſi diligenter aduer- B
tamus, etiam hic diuinæ poteſtatis comprehendimus vnita-
tem: Pater, inquit, quod dedit mihi maius omnibus eſt, & (Ioan.10.)
nemo poteſt rapere ea de manu patris mei. Ego & pater v-
num ſumus. Nam ſi recte ſupra oſtendimus manum eſſe dei
ſpiritum ſanctum, eadem vtique manus patris eſt quæ filij
eſt manus, quoniam idem ſpiritus patris qui ſpiritus filij eſt.
Ideo ſicut non rapitur patri, ita non rapitur filio, ita non ra-
pitur & ſpiritui. Quicunque de nobis in hoc nomine trini-
tatis vitam accipit æternam, ex ipſo vtique quod & dediſ-
ſe filio pater, & accepiſſe à filio ſpiritus dicitur, quia ſcriptũ
eſt: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit (Ioan.10.)
vobis. Quod de munere magis diſpẽſationis videtur quàm
de poteſtatis diuinæ iure dixiſſe: quia quos filius redimit,
ſpiritus quoque ſanctificaturus accipit. Ex iſtis ipſis inquã
verbis de quibus calumniam ſtruunt, vnitas diuinitatis ad-
uertitur, non indigentia largitatis. Dedit pater per genera-
tionem, nó per adoptionem, dedit quaſi id quod eſſet in ip-
ſo diuinæ iure naturæ, non quaſi liberalitatis gratia quod C
deeſſet. Et ideo quia ſic acquirit filius populos vt pater, ſic
viuificat filius vt pater: æqualitatem ſuam ad patrem vnita-
te poteſtatis expreſſit, dicens. Ego & pater vnum ſumus.
Cum enim dicit, ego & pater, reuelatur æqualitas. Cum di-
cit, vnum ſumus, vnitas declaratur. Aequalitas cõfuſionem
excludit, vnitas ſeparationem, æqualitas patrem filiúmque
diſtinguit, vnitas patrem filiúmque non ſeparat. Ergo cum
dicit, Ego & pater: Sabellianum repellit, quia alium ſe, aliũ
patrem dixit. Repellit Fotinianum, quia ſe cum deo patre
iunxit. Illos ſuperioribus repellit, quia dixit: ego & pater.
Inferioribus Arrianos, quia dicit: vnum ſumus, tamen & in
ſuperioribus & in inferioribus hæreticam iugulat ſæuitatẽ
Sabellianorum, quia vnum dixit ſumus, non vnus ſumus.
Arrianorum, quia ego & pater, nó pater & ego dixit. Quod
vtique non contumaciæ, ſed pietatis & præſcientiæ fuit, ne
nos errorem in ordine putaremus. Neſcit enim vnitas ordi-
nem. Gradum neſcit æqualitas, nec cadit in dei filiũ vt per
contumaciam pietatem læderet magiſter ipſe pietatis. Re-
fert itaque aduertere quo loci hæc dominus diſputauerit. D
Frequenter enim eius oracula ex locorum in quibus diuer-
ſatus eſt qualitatibus æſtimamus. Ieiunaturus ab ſpiritu, ſi-
cut legimus, ducitur in deſertum, vt euacuaret diaboli ten-
tamenta. Nam & ſi in abundantia copiarum continenter vi-
xiſſe laudandum eſt, tamen in diuitiis & amœnitatibus fre-
quẽtior tentationis illecebra eſt. Denique tentator vt ten-
tet, copias pollicetur. Et dominus vt vincat, famem nutrit.
Nec ego diffiteor in diuitiis eſſe poſſe continentiam. Sed &
qui mare nauigat, frequenter euadit, magis tamen obnoxius
eſt periculo quàm qui nauigare noluerit. Videamus cætera.
Promiſſurus regnum cœlorum Ieſus mõtem aſcendit. Ali-
bi per ſata ducit diſcipulos, ſeminaturus in eorum affecti-
bus cœleſtium ſegetem præceptorum, vt meſſis animorum
fœcunda flaueſceret. Conſummaturus ſuſceptæ carnis offi-
cia, cum perfectionem in diſcipulis iam videret, quos ver-
borum ſuorum radice fundauerat, hortum ingreditur, vt
olearum nouellas in domo domini plantaret, & iuſtum pal-
mæ florentem modo vitémque fœcundam riuo ſui ſangui-

A nis irrigaret. Hoc quoq; loco in porticu Salomonis deam-
bulat, dedicationis vt legimus die, hoc eſt in pectore ſapien
tis atque pacifici deambulat Chriſtus, eius ſibi dedicaturus
affectum. Quæ iſta porticus ſit, docet propheta dicens: De- (Pſal.100.)
ambulabam in innocẽtia cordis mei in medio domus meæ.
Habemus ergo in nobis domum dei. Habemus atria, habe-
mus & porticus, qui habemus & plateas, quia ſcriptum eſt:
Inque plateis tuis ſuperfluant aquæ tuæ. Dilata ergo hanc (Prouer.5.)
porticum tui cordis porticu dei verbo, qui dicit: Dilata os (Pſal.80.)
tuum, & adimplebo illud. Ergo deambulans in corde ſapiẽ-
tis atque pacifici dei verbum, audiamus quid loquatur: Ego
& pater vnum ſumus. Non dicit hoc in pectore perturba- (Ioan.10.)
toris & ſtulti, quia animalis homo non percipit quæ ſunt ſpi (1.Corin.2.)
ritus dei, ſtultitia enim illi eſt. Non capiunt fidei magnitu-
dinem anguſta impiorum pectora. Denique Iudæi audien-
tes, Ego & pater vnum ſumus, tulerunt lapides vt lapida-
rent eum. Qui hoc audire nó poteſt, Iudæus eſt: qui hoc au-
B dire non poteſt, lapidat Chriſtum aſperioribus omni caute
perfidiæ ſuæ ſaxis. Et ſi mihi creditis vulnerat Chriſtum.
Nam & ſi ille iam vulnus ſentire non poſſit, (nunc enim ſe-
cundum carnem iam nó nouimus Chriſtum.) tamen Arria-
norum impietate lapidatur, qui eccleſiæ pietate lætatur. Bo
num mihi eſt domine lex oris tui, ſeruo præceptum tuum.
Vnum te eſſe cum patre ipſe dixiſti, quia hoc credidit Pe
trus, claues regni cœlorũ accepit, & ſui ſecurus peccata
donauit. Quia hoc non credidit Iudas, impietatis ſuæ ſe la-
queo ſtrangulauit. O dura infidelium ſaxa verborum. O
informem laqueum proditoris, ſed deformius precium Iu-
dæorum, argentum improbum, quo aut emitur ad necem
iuſtus, aut venditur. Ioſeph venditus, emptus Chriſtus: alter
ad ſeruitutem, alter ad mortem. Deteſtabilis hæreditas, fe-
ralis auctio, quæ aut fratrem vendit iniuriæ, aut dominum
licitatur exitio, ſalutis omnium redemptorem. Duo igitur
quæ præſtantiora ſunt omnibus, Iudæa violauit, fidem at-
que pietatem: ſed in vtroque Chriſtum fidei & pietatis au-
C thorem. Nam & in patriarcha Ioſeph typus Chriſti fuit, &
in veritate ſui corporis Chriſtus: Qui non rapinam arbitra-
tus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed formam ſerui accepit. Pro-
pter lapſus videlicet noſtros ſuſcipiens ſeruitutem, nec re-
fugiens paſſionem, alibi viginti aureis emitur, alibi triginta.
Quomodo enim poterat verum eius precium comprehen-
di, cuius nó poteſt meritum definiri? Erratur in precio, quia
erratur in ſtudio. Viginti aureis in veteri teſtamento ven-
ditur, triginta in Euangelio. Precioſior enim typo veritas,
largior gratia q̃ diſciplina. Opimior lege pręſentia, quia lex
promiſit aduentum, legem aduentus impleuit. Viginti au-
reis emunt Hiſmaelitæ, triginta Iudæi. Nec hic figura me-
diocris. Ad ſacrilegium perfidi largiores q̃ ad ſalutem fide-
les ſunt. Vtriuſque tamen contractus conſiderari conuenit
qualitatem. Viginti aurei precium ſeruitutis, triginta aurei
crucis ſunt. Quamuis enim ſimili modo aſſumptionis & paſ
ſionis ſint admiranda myſteria, plenitudo tamen fidei in ſa-
cramento eſt paſſionis. Non minoris quidem æſtimo ſanctę
virginis partum, ſed gratius ſumo benedicti corporis ſa-
D cramentum. Quid clementius quàm quod mihi ſuas dona-
uit iniurias? Plenius tamen eſt, quod tantum cõtulit nobis,
vt qui moriturus non erat, quia deus erat, noſtra ille morte
moreretur, vt nos eius ſpiritu viueremus. Denique non o-
cioſe & Iudas Scarioth vnguentum illud trecentis denariis
ęſtimauit, quod vtique ipſius precij definitione crucem vi-
deretur domini declarare. Vnde & dominus ait: Hæc enim (Matth.26.)
mittens hoc vnguentum in corpus meum ad ſepeliendum
me fecit. Cur igitur Iudas hoc carius æſtimauit? Quia pec-
catoribus pluris conſtat remiſſio peccatorum, & indulgen-
tia videtur eſſe precioſior. Denique habes ſcriptum: Quia (Lucæ.7.)
cui multum dimittitur, plus diligit. Ergo & ipſi peccatores
dominicæ paſſionis quam perdiderunt gratiam confitẽtur,
& teſtimonium ferunt Chriſto, qui Chriſtum ſunt perſecu-
ti. Aut quia in maleuolam animam non intrat ſapientia, etiã
hoc loquebatur proditoris affectu. carius æſtimabat domi-
nici corporis paſſionem, vt omnes à fide precij enormita-
te reuocaret. Ideoque dominus gratis ſe obtulit, ne quem
reuocaret à Chriſto paupertatis neceſſitas. Patriarchæ cum
ylli

vili vendiderunt, vt omnes emerent. Esaias dixit: Quicunq; non habetis argentum, venite emite & bibite. manducate sine argento, vt eum acquireret qui non habebat argentum. O Iuda proditor, vnguentum passionis eius trecentis denariis æstimas, & passionē eius triginta denariis vendis? Diues in æstimatione, vilis in scelere. Ergo non omnes eodē precio emunt Christum. Alio emit Fotinus qui ad mortem emit, alio Arrianus qui emit ad iniuriam, alio catholicus, qui emit ad gloriam. Sed emit sine precio, secundum quod scriptum est: Qui non habet pecuniam, emat sine precio. Non omnes, inquit, qui dicunt mihi domine domine, intrabunt in regnum cœlorum. Et si multi se nominent Christianos, nomen vsurpant, non omnes mercedem habent. Et Cain obtulit sacrificium, & Iudas accepit osculum, sed audiuit: Iuda osculo filium hominis tradis? hoc est amoris pignore scelus imples, & pacis instrumento odia seris, & charitatis officio mortem irrogas? Ergo nec Arriani sibi vsurpato nomine blandiantur, quia Christianos se esse dicunt. Respondebit eis dominus: Nomē meū prętēditis, & substātiam denegatis. sed non agnosco nomen meum vbi non est mea sempiterna diuinitas. Non est nomen meum quod à patre diuiditur, ab spiritu separatur, non agnosco nomen meū vbi non agnosco doctrinam meā. non agnosco nomē meū, vbi non agnosco spiritum meum. Nescit enim se spiritus patris cōparare seruitiis quæ creauit. De quo multa diximus.

Esaie.55. Matth.7. Luce.22.

Collectio, quia spiritus deus, quoniam & sine peccato est, & peccata donat, & creator est, & seruimus ei, & adoratur. Hæc enim omnia dei sunt, & quia à morte suscitat. Caput XIX.

AD summam tamen, vt in fine quæ disperse dicta sunt, expressius colligamus, cum ex cæteris, tum ex quatuor istis præ cæteris manifesta diuinitatis gloria comprobatur. Deus enim ex eo cognoscitur, aut quia sine peccato est, aut quia peccata condonat, aut quia creatura non est, sed creator est, aut quia non adorat sed adoratur. Sine peccato itaque nemo est, quia nemo sine peccato nisi vnus deus. Peccata quoq; nemo condonat, nisi vnus deus, quia æque scriptū est: Quis potest peccata donare nisi solus deus? Creator quoque omniū non potest esse nisi qui creatura non est, qui creatura autē non est, sine dubio deus est, quia scriptum est: Seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est deus benedict[us] in secula. Deus quoque non adorat, sed adoratur, quia scriptum est: Dominum deū tuum adorabis & illi soli seruies. Consideremus ergo vtrum horum aliquid habeat spiritussanctus, quæ testimonium afferant diuinitatis. Primum igitur de eo tractemus, quia nemo sine peccato nisi vn[us] deus. Exigamus vt doceāt quod peccatum habeat spiritussanctus. Sed docere non possunt, & authoritatē requirunt, vt lectione doceamus, quia non peccauit spiritus sanctus, sicut de filio lectum est, quia peccatū non fecit. Et hoc accipiant scripturarū authoritate nos docere. Scriptum est enim: Quia in sapiētia est spiritus intelligentiæ spiritus vnicus, multiplex, subtilis, bene mobilis, disertus, immaculatus. Immaculatus dicit scriptura: Nunquid mentita est de filio, vt de spiritu credas esse mentitam? Dixit enim Propheta in eodem loco de sapiētia, quia nihil maculosum in illam incurrit. Ipsa immaculata est, & immaculatus eius est spiritus. Ergo si peccatum non habet spiritus, deus est. Sed quomodo reus potest esse peccati qui donat ipsa peccata, & peccatum non fecit? Et quia sine peccato est, creatura non est. Omnis enim creatura peccatorum capacitati obnoxia est, sola autem est à peccato immunis & immaculata sempiterna diuinitas. Nunc videamus vtrum peccata donet spiritus. Sed hinc dubitari non potest, cum ipse dominus dixerit: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remissa erunt. Ecce quia per spiritum sanctum peccata donantur. Homines autem in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in patris & filij & spiritus sancti nomine peccata dimittūtur. Isti rogant, diuinitas donat. humanum enim obsequium, sed munificentia supernæ est potestatis. In baptismo quoque peccata donari non est ambiguum. In baptismo autem operatio patris & filij & spiritus sancti est. Ergo si peccatū non habet spiritus, cum scriptum sit: Quis potest dimittere peccata nisi vnus deus? vtique qui non potest ab vnitate naturalis nominis separari, non potest etiam à dei potestate secerni. Si autem à dei nō secernitur potestate, quomodo à dei appellatione secernitur? Videamus nunc vtrum creatura sit, an creator. Sed cum supra creatorem euidentissime probauerimus, quia scriptum est: Spiritus diuinus qui fecit me: & innouari faciem terræ per spiritum, & sine spiritu facessere omnia declaratum sit: apparet spiritum esse creatorem. Sed quis hoc dubitet, quando sicut supra ostendimus, ne domini quidem ex virgine assumpta generatio, quæ præstantior omnibus creaturis est, operationis exors sit spiritalis? Non ergo creatura spiritus, sed creator est, qui autem creator, nō vtique creatura. Et quia creatura non est, sine dubio creator est omnium qui patri & filio cooperator est in omnibus. Si autem creator, vtique dicendo Apostolus, in condemnationem gentilitatis, quia seruierunt creaturæ potius quàm creatori qui est deus benedictus in secula: suadēdo quoque vt supra docuimus: seruiendum esse spiritui sancto, & creatorem ostendit, & quia creator est deum appellari debere monstrauit. Quod etiam in epistola quæ ad Hebræos scripta est, comprehendit dicens: Quoniam qui omnia creauit deus est. Aut dicant igitur quid sit quod sine patre & filio & spiritu sit creatum, aut spiritum quoque vnius cum patre & filio deitatis esse fateantur. Adorandum quoque docuit, quem dominum & deum dixit. Qui enim deus vniuersitatis & dominus, vtique ab omnibus adorandus est. Sic enim scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies. Aut dicant vbi legerint, quia adorat spiritus. Dictum est enim de dei filio: Adorent eum omnes angeli eius. Non lectum est, adoret spiritus. Quomodo enim potest adorare, qui non inter famulos & ministros est? Sed cum patre & filio seruitia habet subiecta iustorum, quia scriptum est: Spiritui dei seruimus. Adorandus igitur est nobis, cui seruiendum à nobis Apostolus docuit. Cui autem seruimus, hunc & adoramus. Iuxta quod scriptum est, vt eadem sæpe repetamus: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies: quanquam nec hoc prætermiserit apostolus, quin & spiritū diceret adorandum. Cum enim docuerimus quia spiritus in prophetis est, nec hoc quisquam possit ambigere, quia per spiritum prophetia datur, vtique cum adoratur qui in prophetis est, idem spiritus adoratur. Itaque sic habes: Si conueniat vniuersa ecclesia in vnum & omnes linguis loquantur, intret autem idiota aut infidelis, nónne dicent quod insanitis? Sin autem prophetent omnes, intret autem quis idiota aut infidelis, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta etiam cordis eius manifesta fiunt, & ita cadēs in faciem adorabit deum, pronuncians quod vere deus sit in vobis. Deus est ergo qui adoratur, deus qui manet & qui loquitur in prophetis. manet autem & loquitur spiritus. Ergo & spiritus adoratur. Itaque sicut pater & filius vnū sunt, quia filius omnia habet quæ pater habet: ita & spiritus vnū est cum patre & filio, quia & ipse omnia dei nouit. Non enim extorsit, ne sit amittentis iniuria: non rapuit, ne damnū sit eius cui videtur ereptum. Neque enim aut per indigentiam rapuit, aut per excellentiam virtutis validioris extorsit, sed per vnitatem possidet potestatis. Ergo si hæc omnia operatur, quia omnia operatur vnus atq; idē spiritus: quomodo non deus, qui omnia habet quæ deus habet? Aut consideremus quid habeat deus quod non habeat spiritussanctus. Habet deus pater diuinitatē, habet & filius, in quo habitat plenitudo diuinitatis, habet spiritus, quia scriptum est: Spiritus diuinus qui est in naribus meis. Habet deus vt scrutetur corda & renes: habet & filius qui dicebat: Quid cogitatis in cordibus vestris mala? Sciebat enim Iesus cogitationes eorū. Habet & spiritus, qui etiam prophetis alieni cordis occulta manifestat, sicut supra dixim[us], quia occulta cordis manifesta fiant. Et quid miramur si hominum scrutatur occulta, qui scrutatur etiā alta dei? Habet deus vt verax sit, quia scriptum est: Sit autem deus verax, omnis autē homo mendax. Et alibi scriptum est: Fidelis deus, qui non mentitur. Nunquid mētitur spiritus, qui est spiritus veritatis, imò quem

Luce.5. Roma.1. Sapien.7. Ioan.20. Marci.2. Hebr.3. Matth.4. Hebr.1. Philipp.3. 1.Cori.14. Iob 27. Matth.9. Roma.3.

quem docuimus veritatem dictum, quia & ipsum Ioannes veritatem sicut filium nuncupauit? Et in Psalmo ait Dauid: (Psalm.42.) Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerũt, & adduxerũt in mõtem sanctum tuũ, & in tabernacula tua. Si lucem hic filiũ putas, ergo spiritus veritas est. Aut si filiũ putas veritatem, ergo spiritus lux est. Habet deus nomẽ super omne nomẽ, & dedit filio nomẽ, sicut legim⁹, vt omnes (Philipp.2.) in nomine Iesu genu flectant. Hoc nomen verũ habeat spiritus cõsideremus. Sed scriptum est: Ite baptizate gentes in nomine patris & filij & spiritussancti. Habet ergo nomẽ super omne nomen. Quod ergo habet pater & filius, habet & spiritus per naturalis nominis vnitatem.

Quia sicut pater & filius, ita & spiritussanctus suscitat mortuos. Caput XX.

HAbet deus quod suscitat mortuos. Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & fili⁹ quos vult viuificat. Suscitat autẽ etiã spiritus per quem (Roma 8.) deus suscitat: quia scriptũ est: Viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantẽ spiritũ eius in vobis. Tamẽ ne infirmã gratiã putes, audi quia & spiritus suscitat. Dicit enĩ propheta Ezechiel: (Ezech.37.) Veni spiritus & insuffla in mortuos istos & viuent, & prophetaui sicut mãdauit mihi, & intrauit in eos spiritus vitę, & vixerunt & steterũt in pedibus suis cõgregatio nimis multa. Et ĩfra deus dicit: Scietis quod ego sum dominus cũ aperiã sepulchra vestra, & educã de sepulchris populũ meum, & dabo spiritũ meũ in vos, & viuetis. Vtiq; cum spiritũ suũ dixerit, nunquid aliũ præter spiritum sanctum nuncupauit? Neq; enim flatilem spiritum suum diceret, nec hic spiritus à quatuor mũdi posset venire cardinibus, quia ventorum flatus hic quem videmus, partis non vniuersitatis est. Et hic spiritus quo viuimus, singulorum non vniuersorum est. Spiritus autem sanctus est, vt & super omnes, & in omnibus sit. Itaq; ex verbis propheticis spectare licet, quemadmodum ossa dudum resolutorũ mẽbrorum compage dispersa in formam rediuiui corporis viuificante spiritu reuertantur, & in suos artus fauilla concrescat, sensu prius animata coëundi, quàm specie reformata viuẽdi. Nonne in facti similitudine vnitatem diuinæ recognoscimus potestatis? Sic suscitat spiritus sicut & dominus in passione propria suscitauit, cum subito in momẽto oculi defunctorum sepulchra patuerũt, & rediuiua corpora surrexere de tumulis mortis, quæ fœtore deterso ac vitę odore reparato expirantium fauillæ spirantium faciem receperunt. Habet ergo spiritus quod habet Christus. Habet igitur quod habet deus, (Ioan.16.) quia omnia quæ habet pater, habet filius. Ideoque dixit: Omnia quæ habet pater mea sunt.

Quia spiritus in dei sede, & unum regnum patris, & filij & spiritussancti indiuisum. Caput XXI.

NEc illud mediocre, quod de throno dei exire fluuium legimus. Sic enim habes dicente Ioãne Euangelista: (Apoca.22.) Et ostendit mihi flumen aquæ viuæ, splendidũ tãquã crystallũ procedẽs de sede dei & agni, in medio plateę eius, & ex vtraque parte lignũ vitę, faciens fructus duodecim, per singulos menses reddens fructum suum, & folia ligni ad medicinam omnium gentium. Hic est vtique fluuius de dei sede procedens, hoc est spiritussanctus: quem bibit qui credit in Christum, sicut ipse ait: Qui sitit veniat ad me, & bibat: qui credit in me, sicut dicit (Ioan.7.) scriptura. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu. Ergo flumen est spiritus. Hic igitur est in dei sede. Neque enim aqua abluit dei sedẽ. Denique Dauid nõ supra sedem dei dixit, sed supra cœlos esse, quãlibet illam intelligas aquã. (Psalm.148.) Quia scriptum est: Et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomẽ domini. Laudent dixit, nõ laudet. Nam si aquæ elementum voluisset intelligi, laudet vtique dixisset. Dicendo autem pluraliter, virtutes voluit æstimari. Et quid mirum si in sede dei spiritus sanctus est, cum ipsum regnum dei operatio spiritus sit, sicut scriptum (Roma.14.) est: Quia non est regnũ dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto? Et ipse cum dicit saluator: Omne regnum in seipsum diuisum destruetur: Deinde subiiciẽdo: (Luc.11.) Quod si in spiritu dei eiicio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum dei. Ostendit regnum sibi indiuisum esse cum spiritu. Quid autẽ dementius quàm vt neget quisquam Christo conregnare spiritum sanctum, cum etiã nos in Christi regno conregnaturos Christo Apostolus dicat? (2. Timo.2.) Si enim commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus. Sed nos per adoptionem, ille per potestatem: nos gratia, ille natura. Habet igitur consortium regni cum patre, & filio etiam spiritus sanctus, qui vnius naturæ, vnius dominationis, vnius etiam potestatis est.

Quia dominus Sabaoth etiam spiritussanctus. Cap. XXII.

ITaque cum habeat consortiũ regni, quid obstat quo minus spiritum sanctum intelligamus, à quo Esaias missus est? Neq; enim Paulo possumus authore dubitare, cuius sententiam in Actibus Apostolorum (Acto.28.) Lucas euãgelista sic probauit vt scriberet. Denique sic habes dicente Paulo: Bene locutus est spiritus per Esaiam ad patres nostros dicens: Vade ad plebem istam, & dic: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non aspicietis. Spiritus ergo est qui misit Esaiam. Si spiritus misit, spiritus est vtique quem mortuo Ozia rege vidit Esaias quando dixit: (Esaiæ 6.) Vidi dominum sedentem super thronum excelsum & eleuatum, & plena erat domus maiestatis eius, & Seraphim stabãt in circuitu eius, sex alæ vni, & sex alæ alteri, & duabus velabant pedes, & duabus velabãt faciem, & duabus volabant & clamabant alter ad alterũ, & dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus sabaoth, plena est vniuersa terra maiestate eius. Si stabant seraphin, quomodo volabant? Si volabant, quomodo stabant? Si hoc non possumus comprehẽdere quomodo deum comprehẽdere volumus quem nõ videmus? Sed sicut rotam intra rotam vidit propheta currentem, quod vtique non ad corporalis refertur speciem visionis, sed ad vtriusque gratiam testamenti, eo quòd teres vita sanctorum sit, & ita sibi concinens, vt superioribus posteriora respondeant. Rota igitur intra rotam est vita sub lege, vita sub gratia, eo quod Iudęa intra ecclesiã sit, lex intra gratiã. Nã intra ecclesiam est, qui Iudæus est in occulto, & circũcisio cordis intra ecclesiæ sacramẽtũ est. Sed illa Iudæa intra ecclesiã, de qua scriptũ est: (Psalm.75.) Notus in Iudæa deus. Ergo sicut rota intra rotã currit, similiter alæ stabant, & alæ volabant. Similiter & seraphin duabus alis faciem, & duabus alis pedes velabant, & duabus volabant. Nam hic quoque spiritalis sapientiæ sacramentum est. Stant tempora, volant tempora. Stant præterita, volant futura. Et quasi alæ seraphin, ita faciem dei vel pedes velãt: eo quod in deo qui nec principium nec finem habet, omnis ab hac cognitione principij eius & finis cursus temporum feratur. Stãt ergo præterita vel futura, præsentia volant. Ne quære principij eius vel finis arcana quæ non sunt. Habes præsentia, sed laudato, non discute. Seraphin indefessis vocibus laudant, & tu discutis? Quod vtiq; cum faciunt, ostendunt nobis non aliquando discutiendum deum, sed semper esse laudandum. Ergo dominus sabaoth, & spiritussanctus est.

Quia omnipotens etiam spiritus dei. Cput XXIII.

NIsi forte displicet impiis doctor quem Christus elegit, aut dominum virtutum negare possunt spiritum sanctum, qui donet quas voluerit ipse virtutes. Nunc vnitatem maiestatis licet in patre filióque & sancto spiritu cognoscere. Nam pleriq; dicunt patrem deum ab Esaia hoc tempore visum. Paulus spiritum dixit, Lucas probauit, Ioannes euangelista ad filiũ retulit. (Ioan.12.) Sic enim scriptum est de filio: Hæc locutus est Iesus & abiit & abscondit se ab his. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, vt sermo Esaiæ impleretur (Esaiæ 53.) quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Propterea non poterãt credere, quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & corde intelligant & conuertãtur, & sanẽ eos. Hæc dixit Esaias, quando vidit maiestatẽ eius, & locutus est de eo. Ipsa verba dixit Ioannes dixisse Esaiam, & maiestatẽ ei filij apparuisse euidentissime reuelauit. Paulus autem spiritum hæc dixisse memorauit. Vnde igitur ista diuersitas? Diuersitas quidem

verborum nõ sensuum est. Nam licet diuersa dixerint, nul- A lus errauit: quia & pater videtur in filio qui dixit: Qui me videt, videt & patrem. Et fili' videtur in spiritu, quia sicut nemo dicit dominum Iesum nisi in spiritu sancto, ita non carnali oculo, sed spiritali gratia Christus videtur. Vnde & scriptura ait: Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illucescet tibi Christus. Et Paulus cũ oculos perdidisset, quomodo nisi in spiritu Christum videbat? Vnde & dominus ait: Ad hoc enim tibi visus sum, vt constituerem te ministrũ & testem quibus vidisti me, & in quibus visurus es. Nam & prophetæ spiritum accipiebant, & Christum videbant. Vna igitur visio, vna præceptio, vna maiestas. An negas etiam dominum maiestatis esse spiritum sanctum, cum dominus maiestatis sit crucifixus, qui natus est de spiritu sancto & virgine Maria, quia non alter Christus, sed vnus est, & ante secula ex patre vt dei filius natus, & in seculo vt homo carnis assumptione generatus? Quid autem dicam, quia sicut pater & filius, ita etiam spiritus immaculatus est & omnipotens? quia Græcè παντοδύναμον, πᾶν ἐπίσκοπον, Salomon dixit, B eo quod omnipotens & speculator sit omnium, sicut lectũ esse in libro Sapientię, supra est demonstratum. Ergo & spiritus in honore est & in maiestate. intuere nunc, ne quid eũ forte non deceat: aut si tibi displicet Arriane, detrahe eum de patris filiíque consortio. Sed si detrahere volueris, cœlũ supra te verti videbis, quia virtus eorum omnis ab spiritu est. Si detrahere volueris, in deum tibi prius mittenda est manus, quia deus spiritus. Sed quomodo detrahes eum, qui alta scrutatur dei?

Ioan. 14. 1. Cor. 12.

Sapien. 7.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE FIDE ORTHODOXA CONTRA ARRIANOS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE FIDE ORthodoxa contra Arrianos Liber unus.

Quod nihil periculosius iis hæreticis esse posit, quibus multa nobiscum paria sunt, qui cũ integre per omnia decurrere uideantur, uno tamẽ uerbo meram ac simplicem fidem inficiunt. Quódque sublato nomine substantiæ quod isti de euangelica & apostolica fide patrúmque traditione auferre uolunt, subtiliter Arriana hæresis intromittatur. Et qua ratione istud nomen tollere laborauerint. Caput I.

MVltas quidem & graues hæreses nouimus à plurimis ebullire, & veneni vice ad intimum pectus canceris sui virus infundere. Sed vinci illi vel facile possunt, vel facile vitari, quorum prima propositione omne consilium pectoris proditur. At vero hi quib' multa nobiscum paria sunt, facile possunt innoxias mentes, & soli deo deditas, fraudulenta societate percutere, dum malorum suorũ virus per bona nostra defendunt. Nihil enim periculosius his hæreticis esse potest, quàm qui cũ integre per omnia decurrant, vno tamen verbo, ac si veneni gutta merã illam ac simplicem fidem dominicæ, & exinde apostolicæ traditionis inficiãt. Vnde vehementer nobis cauendum est, ne se vel sensibus vel auribus nostris huiusmodi aliquid latenter insinuet: quia nihil tam cogit in mortem quàm sub obtentu fidei fidem violare. Vt enim gypsum aqua permixtum, lac colore mentitur: ita hic per verisimilem confessionem traditio inimica suggeritur. Qua de re non similitudo confessionis, sed sensus mẽtis est ponderandus quo confessio ipsa firmatur. Denique si diligentius & accuratius attẽdatis, cur voluerint de euangelica & apostolica fide, & de patrum traditione substantiæ nomen auferri, proculdubio probatis hæresim Arrianam subtili compendio breuiatam, sublato hoc nomine intromissam. Nec hoc quidem ego suspicione aut opinione collectum affirmo. Nec vti ipsi putant Academicus disputator assisto, vt simplices sensus verborũ subtilitate contorqueã, sed vt contortos, & prauos tenui argumento compositos in lucem cognitionis exponam, quo facilius possit cognita, & cõperta iniquitas ab hominibus euitari. Quæ etenim caussa, quæúe ratio extitit, vt quod docendum & quod credendum cunctis ecclesiis fuerat traditum, quódque patres nostri apostolici viri cõtra vniuersas hæreses, & maxime Arrianam, quasi quendam obicem veritatis, quo omnes aditus pestiferę doctrinæ obstruerent, sancto spiritu mundati, ca- D tholica ratione posuerunt, non sine magno nisu ab his qui tunc eloquio Arrianæ labis addicti sunt, laboretur auferri, nisi vt filium dei mutabilem, & conuertibilem, vtpote non de propria patris substantia constitisse confingãt: cui & initium ex tempore, & ortum ex nihilo, nomen ex altero, vt semper docuerunt, propter quod & sępe damnati sunt, nũc iam libere, & secure incunctantérque ecclesiis tradere, & insinuare possint.

De confutatione hæresis Arrianorum per firmißimas rationes & euidentia sacræ scripturæ testimonia, eo quod ita deum filium de deo ponant, ut ex deo factus sit, non ex deo natus. Et quod homousion, id est, unius substantiæ uocabulum auferant, illámque sapientiam quæ dei filius est, creaturam intelligant. Cap. II.

VIderis ergo omnia eos in tractatu ipsorum, nõ euangelica fide, sed subdola malignitate ad seducẽdos simplices quosque posuisse. Non iam tam suspectum quàm manifestũ omnibus esse debet, ita eos deum de deo posuisse, vt Arrius tradere solebat, vt ex deo

deo factus sit, non ex deo natus. Qui si natus est, vnius substantiæ est. Si factus est, verus filius nō est. Et si verus filius non est, nec verus deus est. Aut si verus deus est, & de patre non est, duo sunt habētes singuli & voluntates proprias, & imperia diuersa. Vel si concordia tantum & societate vnum sunt, non tamen & substantia: verus, vt iam dixi, deus non est. Sic erit deus vt Moyses Pharaoni, potestate, non genere. Filius quoque ita credendus erit, vt per Esaiam populo dictum est: Filios genui & exaltaui. Et alibi: Dij estis & filij altissimi omnes. Sed & primogenit⁹ ita habebitur, quomodo & Israel à deo primogenitus filius appellatus est. Necnon & primogenitus totius creaturæ, quasi in ordine factorum primogenitus habeatur, vt ex eo seriem quandam creandis mundi rebus assiguent. Denique sublato homousion, id est vnius substantiæ vocabulo, similem gestori suo posuerunt, cū aliud sit, similitudo aliud veritas. Nam & homo ad imaginem & similitudinem dei factus est, nec tamen deus est. Nec quod deus est, homo extitisse credendus est. Ita & filium dei similem volunt, vt eum aliunde similem, nō de ipsa vita sancta & beata patris substantia dicant. Qui si de patris substantia non est, ἐξ οὐκ ὄντων est, id est de nullis extantibus vt idem Arrius tradidit. Sublato enim, vel id quod pater est, vndecūque fuerit filius, necesse est vt & initium ex nihilo & ortum ex tempore habeat. Nihil enim sine initio nisi solus deus. Vnde & filius siue ipse dominus ait: Ego & pater vnum sumus. Quod ideo dixit, vt duarū personarum vocabula in vnius deitatis maiestate monstraret. sicut & Propheta ex voce dei: Eructauit, inquit, cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Vides ergo hoc verbum bonum filium dei esse, quem non aliunde nisi de paterno pectore (& vt ita dixerim) de vtero cordis dei credimus natum. Et proinde eum regem appellat, quia ipse est rex regum. Deum dominum cui omnia diuina opera succumbunt, qui dixit: Omnia quæ pater habet mea sunt. De hoc & Euangelista: In principio, inquit, erat verbū, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Igitur quod in principio erat, semper fuisse credendum est. Sed nec aliūde esse quàm ex eo qui principium non habet, id est de corde patris qui eructauit, inquit, cor meum verbum bonum. Nō enim dixit: In principio factum est verbum, sed in principio, inquit, erat verbum. Quodcunque principium verbi assignare volueris, præiudicatū habebis, quia in principio, inquit, erat. Non quod duo principia ex rerum diuersitate dicamus, sed quia sermo filius semper cum patre est, & de patre natus est. Ac proinde cuius origo principium non habet, sempiternus cum patre credendus est, quia nec pater potest vnquam sine filio nominari, nec filius sine patre vocari, ac per hoc semper filius, quia semper pater. Et deus, inquit, erat verbum. Quod deus est, semper est, ne si semper non fuerit, verus deus semper esse non possit: sicuti & in sophiæ nomine, quia secundum Apostolum ipse est sapientia patris. Ego, inquit, ex ore altissimi prodiui. Non ergo aliunde quàm de patre, quia semper cum patre. Et ideo sapientia dei appellatur, vt nunquā pater sine sapientia, hoc est sine filio suo fuisse credatur. Hæc est illa sapientia ineffabilis, quæ initio viarum dei apud Salomonem vel condita vel genita vel creata describitur, quam tamen sic conditam dicit vt semper eā cum deo fuisse ostendat. Quid enim deo dabis, vt initium possis sapientiæ ipsius consignare? Non enim ita deus sapientiam suam condidit, quasi aliquādo sine sapientia fuerit. Sed cum initio viarum suarum dicat, initiū motus operis alicuius ostendit, vt hoc initium habeat sapiētia dei, quod de deo processit ad creanda omnia, tam cœlestia quàm terrestria, non quo cœperit esse in deo. Creata est ergo sapientia, imò genita, non sibi quæ semper erat, sed his quæ ab ea fieri oportebat, vt quia quanta & qualis esset sciri non poterat, de effectu operum suorum virtus eius, & potētia nosceretur, vt quod de conditis æstimamus, tunc magis timeremus cum facta miramur. Cæterùm si tu ita creatam sapientiam dicas, vt filium dei creaturam intelligas, occurrit tibi apostolus condēnās eos qui creaturā colūt, dicēs: Propter quod tradidit illos deus in desiderium cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: qui commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerūt & seruierunt creaturæ potius, q̃ creatori, qui est benedictus deus in secula. Hæc est inquam illa sapiētia dei, quæ dicit: Ego ex ore altissimi prodiui, vniuersitatis conditrix & effectrix, id est, filius dei per quem omnia, & in quo omnia, quia vt Apostolus dixit: In ipso constituta sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni siue dominationes, siue virtutes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso cōdita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia in ipso constant. Hæc & Salomon: Cum sit, inquit, vna, omnia potens & permanens in se, omnia innouat, & per natiōes in animas sanctas se trāsfert. Quod confirmans Apostolus ait, in interiore homine habitare Christum, vt per quē à principio omnia facta sunt, per ipsum & in fine cuncta saluentur.

De destructione rationum, quibus Arriani errorem suum defendere conantur, præcipue dicentes ideo homousion nominari non oportere, quia in scripturis diuinis nō cōtineatur. Cap. III.

Sed dicis mihi, homousion vnius substantię nomē ob hoc potius adorent quàm creatorem seruientes. Eadem vtique Apostolus qui dixit: Vt in nomine Iesu omnes genu flectant, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua cōfiteatur. Et Moyses: Adorent, inquit eum omnes angeli dei. Et Dauid: Omnes reges adorabunt eum. Quod quidem in scripturis non diceretur, sed quia ipse est sermo filius omnium opifex. Sed dicis homousion nominari non oportere, quia in scripturis diuinis non contineatur. Quæro & ego, homo qui hoc prohibes, si ideo nominari non debet, quia scriptum non est, an quia ita credi non liceat? Quodsi ita credendum est, cur non ita profitendum? Corde enim, inquit, Apostolus, creditur ad iustitiam, ore autem cōfessio fit ad salutem. Aut si ideo nominandum non est, quia nec ita credendum: obtinuit Arrianæ labis assertio, quæ ideo patrem & filium vnius substantiæ denegauit, quia filium dei, modo ex nihilo, modo ex patre, sed ab alia substantia quādo voluit, & quomodo voluit, & vnde voluit factū inducit, dūmodo aliunde eū, & non de eo quod pater est extitisse cōfingat. Quē & si natū dicit, sed hoc dicto genus: quia rursum omne quod natum est, factū intelligit, eo quod & nos à deo geniti appellemur, quos constat esse facturam. Vel si Arrianus non es, & verum filium de vero patre natum non factum agnoscis, cur non eum cum patre vnam substantiam dicis? Frustra times homo profiteri quod credis, & frustra credis si ita non credis, & merito hæreticus denotaris. Et quanquam immutaueris dictum, quo putaris prohibuisse dei filiū nuncupari facturam, sed cum subiungis, sicuti aliquid horum quod factum est: ex aperto ostendis, non ob hoc facturam dici voluisse, quasi non debeat factus intelligi, sed non ita factum vis sicut aliquid horum quod factum est, sed tamen factum. Aliter enim dicis factum, vtpote perfectam creaturam, per quem facta sunt omnia, dummodo & ipsum factum intelligas, licet non ita vt cætera. Sed vt ad id reuertar, quod dicis in scripturis diuinis homousion, id est, vnius substantiæ vocabulum non inueniri, finge hoc interim sic sit, eo quod vbicunque substantia legitur, res dei non deus accipiatur, quanquam & aliud quod scriptū nō est, pariter profitearis, id est, deum ex deo, lumen ex lumine: quid ad hæc dicis? Aut totum mecum tene, aut totum omitte. Si enim vnius substantię vocabulum inde times dicere, quia scriptum non est: timere identidem debes deum ex deo, & lumen ex lumine profiteri. Sed ego probo deum de deo, & lumen de lumine, & vnius substantiæ vocabulum in diuinis scripturis contineri. Cum enim ipse dei filius qui deus est, in Euangelio suo dicat: Ego de patre exiui: iure & merito deū de deo profitemur, quia de deo patre filium dei, deum verū de deo vero natum esse cognoscimus. Sed non eo genere vt nos dij sumus appellati, vel vt Moyses Pharaonis deus est dictus. Sed quia verus est filius: de vero patre natus est: vere & confidenter deus de deo dicendus est, sic & lumen ex lumine. Quod scriptum non est, mecum quidem dicis, sed mecum omnino

omnino non sentis, vt quia scriptum est de patre: Deus lux est, quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundum, Et lux lucet in tenebris, id est, Christus in cœlo, & tenebræ eam nõ sunt assecutæ. Hi scilicet homines quorum cor ignorantiæ tenebris obcæcatum est, Christum verum deum, & verum dei filium non agnouerunt, sed ipse dominus: Ego sum, inquit, lux mundi, qui me secutus fuerit non ibit in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Ergo quia lumen pater, & lux filius, recte lumen de lumine. Sed lumen ex lumine ita asseris quasi à patre qui verum lumen est, aliud lumen sit factum, quod de ipsa patris substantia non sit, sed sicuti aliud quodlibet lumen, quanquam à deo sit factũ, longe tamen aliud sit ab eo qui fecerit, & ideo lumen ex lumine non de lumine dicis. Cum ergo hæc prælocutus sum, licet mecum non intelligas, tamen quomodocunque ipsa pronuncias, cum scripta non sint: An non & vnius substantiæ vocabulum, quod in scripturis non putas contineri, mecum pariter profiteris, nisi quia illic habuisti quomodo malignos sensus tuos occulta fraude in vtroque contegeres, sed mecum hoc ipsum sono vocis exprimeres, sed tamen longe dicti intelligentiã separares: sicuti & illi hæretici qui resurrectionem carnis negant, ad decipiendas animas simplicium dicunt his quia in carne non resurgant. Sed si discutias eos cur hoc dixerint, cum scias illos carnis resurrectionem omnino negare, dicent tibi: Vtique ille erit qui in carne baptizatus non fuerit, vt anima ipsius dum in corpore est, de morte delictorum suorum, vt de sepulchro criminum per baptisma in eadẽ resurgat. Solius enim animæ per lauacri vitalis gratiam resurrectionem in carne defendent, nam & ipsius carnis salutem excludunt. Et hi per verisimilem confessionem innocentium mentes occulta fraude seducunt. Et vt solet letale poculum mellis dulcedine temperatum suauitate fallente perimere, sic & hoc malum per blandimentum aurium audientium sensus quadam labe contaminans, contagione vitij adhærentis inficit.

Ioan. 1.

Ioan. 8.

Quo argumento Arriani deum non esse substãtiam probare contendãt, & de subtili illius dissolutione. Cap. IIII.

Denique & nunc possent homousion sicuti & cætera verbotenus nominare, si haberent quomodo illud ad aliam intelligentiam sæuo sensu peruerterẽt. Sed cum viderint se in hoc verbo cõcludi, nullam omnino mentionẽ huius fieri voluerunt, ne aut profitendo hoc crederent, aut credentes professi viderentur, subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut deum in substantia dici non oportere, ne corporeus videretur. Deus etenim, inquiunt, efficit vt sit substantia, nõ tamẽ vt ipse deus in substantia deputetur, quippe aiunt cum omnis substantia contraria recipiat, deus vero qui nihil diuersum admittere potest, in substantia dici nõ debet. Ignoscerem tibi si hoc simpliciter diceres, si rationẽ rei velles scire, si rudis ad hanc quæstionem accederes, si non ipse esses qui semper vel de alia substantia vel de nullis extantibus dei filium asserebas. At cum idem ipse sis, qui hinc sæpe conuictus, sæpe confessus, sæpe negasti, sæpe aliter immutando damnatus es, qui etiam nunc in ambitione exagitans turbas omnia, quomodo putas me ignoscere tibi posse frequentius eadem retractanti? Sed ne videatur hæc peruersitas præiudicata magis quàm examinata damnari, breuiter tibi de hac oppositione respondeam. Prohibes itaque ideo substantiam nominari, quia omne quod substantia dicitur, res ipsa vnius generis habeatur. An ignoras aliter cœlestia, aliter terrena constare, sed & in ipsis cœlestibus rebus atque mundanis magnam differentiam interesse? Aliter enim angeli, aliter singulæ virtutes constitutionum suarum substantias acceperunt, sicuti Apostolus ait: Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Sic & in hoc mũdo, vt diuersa genera rerum, ita & diuersa corpora animantium, & omnibus sui cuiusque generis substantia, sicut Apostolus dicit: Non omnis caro eadem caro. Si ergo ea quæ à deo facta sunt diuersas qualitates substantiarũ suarũ habent, tu putas in deo talem esse substantiam, qualem habet aliquid horum quod factum est, vt possit contraria recipere? Absit. Quæ est enim substantia dei? Ipsum quod deus est simplex, singulare, purum, nulla concretione permixtum, lympidum, bonum, perfectum, beatum, integrum, sanctum, totum. An tu putas inane aliquid esse & vacuum quod est deus? Hoc enim dici blasphemia est, vt inane putetur per quem cuncta constiterunt, qui omnia verbo edidit, ratione composuit, virtute perfecit, cuius nutu & imperio vniuersa reguntur, cuncta deseruiunt. Et bene quod de deo legis scriptũ: Ego sum qui sum, & qui est, misit me. Et ipse saluator dominus: Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Est ergo in substantia essentia sua deus, cuius cognitio vita æterna est, qui & tantus est quantus dici nõ potest. Qui tunc digne æstimatur cum inæstimabilis dicitur, vtique velis an nolis. Ergo ipsum quod est, hoc est substantiæ huius rei quæ esse defenditur: quod tamen iam dictum est, quantum & quale sit, nec mente concipi, nec sensu æstimari, nec animo definiri potest, dummodo constet esse quod esse creditur, vt de eo ipso quod deus est, inde sit filius, vt verus sit filius, & verus sit pater in filio, & filius in patre. Hoc erit homousion, id est, vnius substantiæ cum patre. Sicut ipse dominus ait: Ego in patre & pater in me. Ego & pater vnum sumus: Et, ego de patre exiui: Et qui me videt, videt & patrem. Non immerito, quia filius dei de deo patre natus est, & ideo de vnitate substantiæ, & de maiestate deitatis vnũ sunt, sicuti & Hieremias prophetauit: Quis stabit in substantia domini, & videbit verbum domini? Et iterũ: Si stetissent in substãtia mea, & si audissent verba mea, auertissem eos ab studiis eorum pessimis. Et apud Salomonem: Substantia mea, dulcedo mea est.

1. Corin. 15.

Exod. 3.

Ioan. 17.

Ioan. 14.

Ioan. 10.

Quod cum vnitas substantiæ in patre & filio non solum prophetica sed & euãgelica authoritate comprobetur, non possit dici in scripturis diuinis homousion non inueniri. Et quæ sit ratio nominis. Quod præterea si ad aliquam similitudinem uelit Arrianus in deo comparationem facere, non possit expressius comparatum definire, nisi cum dicat, lumen ex lumine. Cap. V.

Cum ergo hanc vnitatem substantiæ in patre & filio non solum prophetica, sed & euangelica authoritate cognoscas, quomodo dicis in scripturis diuinis homousion non inueniri, quasi aliud sit homousion quàm quod dicit: Ego de deo patre exiui: Et ego & pater vnum sumus: Vel quod prophetæ ex aperto substantiam dei intimabunt? Hæc est autem nominis ratio, vt in patre & in filio vnitatem substantiæ credas, licet rem ipsam (quæ est inenarrabilis) definire non possis, vt siue lumen de lumine dicas, siue verbum de verbo, siue spiritum de spiritu, siue dominum de domino, quodcunque de eo dixeris, vnius tamen essentiæ patrem & filium credas, & de eo ipso quod pater est, filium intelligas. Nam si aliquam cõparationem de rebus his quæ videntur in eo facias, ipsa dissimilitudine rerum non rationem ostendes, sed altercationẽ disputationis induces, vt cuius voce descriptũ est, Cui me comparabitis? ac proinde deus cui assimilari nihil potest, sufficiat credi quod ipse sentitur, quem ipse credi se voluit, non indicari. Denique si de hoc ipso quod mecum profiteris, ad aliquam similitudinem velis in deo conferre, nescio an quod comparaueris possis expressius definire: vt puta cũ dicis lumen ex lumine, si ad explanandum illud scrupulosa narratione cogaris, quæro quomodo lumen ex lumine credas? Vtrum quasi lucernam ex lucerna, vel quasi solem ex sole, vt aut duas lucernas, aut duos soles quasi duos deos sub hoc exemplo inducas: Aut splendorem luminis eiusdẽ lucernæ, vel claritatem solis de eodem sole fulgente, lumen de lumine consignes, vt in matricem luminis patris figurã assimiles, filium vero in splendorẽ claritatis ostendas, quod de eo propheta dixit: Apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen. Vel Salomon cum dicit: Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Vel apostolus hic prædicauerit saluatorem nostrum imaginem esse inuisibilis dei, eo quod imago lux sua sit quæ de eodem sole procedit. Sed quanta ad hæc responderi possunt, quæ lites generant, quod Apostolus prohibet

Psalm. 35.

Sapien. 7.

Colos. 1.

hibet, longum est dicere: Quippe cum constet lumen illud quod deus est æstimari, comprehendi & definiri non posse. Nec vere aliquid ex his quæ in hoc mundo sunt, maiestati diuinæ comparari, quia nihil de omnibus istis quę videntur aut dicuntur secundum id quod deus est, cōdigna similitudine æstimari potest, quippe cum ipsis intellectibus & sensibus maior sit. Idem præmonuit vt diuinitatem substantię crederes, & verum filium de vero patre cognosceres. De qualitate autem rei requirere non deberes, quia quale aut quantum sit, scire non possis. Hoc enim prophetæ, hoc apostoli prædicarunt.

Quid sit deus, & utrum ei aliquid possit comparari. Quēadmodum etiam ratio quædam sit quæ apud Græcos logos nominatur, quæ inter patrem & filium personas uel uocabula distinguit. Et quod illa ratio multis nominibus appelletur, ac qua de caussa singula de filio dicāt. Cap. VI.

Deniq; pro captu, pro viribus, pro fide nostra intueamur, deus quid sit, & videamus an ei aliquid possit comparari. Certe hic est de quo & cum dicitur, non potest dici. Cum æstimatur, non potest æstimari. Cum comparatur, non potest comparari. Cū definitur, ipsa sua difintione crescit. Qui cœlum manu sua operit, pugno omnem ambitum mundi claudit. Quęm totū omnia nesciūt, & metuendo sciunt. Cuius nomini & virtuti famulatur hic orbis. Et ipsa elementorum sibi succedentium momentanea vicissitudo testatur. Vide ergo si potest aliquid esse quo possit pater comparari & filius, quia talis est filius qualis & pater. Non enim ipse se vnum cum patre diceret, nisi talem se qualis est pater sciret. Ratio quædam est quæ apud Græcos logos nuncupatur, quæ inter patrem & filium personas vel vocabula distinguit, quia & ipse filius ratio dicitur. Quæ tamen ratio multis nominibus appellatur. Modo verbum, modo virtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo margarita, modo thesaur⁹, modo retia, modo aratrum, modo fons, modo petra, modo agnus, modo homo, modo vitulus, modo aquila, modo leo, modo via, modo veritas. Et ita cum sit deus omnia in omnibus, vt per hæc vocabula diuinarum dispositionum mysteria cognoscantur, non vt ipsa maiestas filij dei proprie definita monstretur. Quid est enim filius de eo quod pater est? Alius idem. Nam & hoc verbum nuncupatur, quia ex proprio diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit aut fecit. Virtus dicitur, quia vere de deo & semper cū deo est, & omnis potestas patris in eo consistit. Sapientia appellatur, quia de corde patris adueniens, arcana cœlestia credentibus reserauit. Dextera nuncupatur, quia per eum omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur, vt nihil illo preciosius habeatur. Thesaurus dicitur, vt in ipso omnes opes & diuitiæ regnorum cœlestium conditæ agnoscantur. Retia dicitur, quia per ipsum, & in ipso de mari seculi diuersa gentium multitudo sicut piscium per aquā baptismatis in ecclesia congregatur, vbi bonorum malorúmque discrimen agnoscitur. Aratrum nuncupatur, quia signo crucis suæ dura pectora subiiciuntur, vt necessariora in ipsa præparentur. Fons aquæ viuæ appellatur, quia ex eo sitientia corda cœlestis aquæ gratia irrigntur. Petra dicitur, quia credētibus fortitudinem, incredulis duriciam prestat. Lapis angularis dicitur, quia vtrosque parietes noui & veteris testamenti vnus & mediator in semetipso continens copulauit. Agnus dicitur, vt innocētia Christi & passio demonstretur. Homo dicitur, quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur, quia propter nostram salutē pati sustinuit. Aquila dicitur, quia post venerabilem resurrectionem, vt rex altam ad patris peruolat sedem. Leo dictus est, quia ipse est rex regum, qui mortem ac zabulum virtutis suæ potestate comminuit. Via est, quia per ipsum ascensus est. Veritas, quia mendaciū nescit. Vita est, quia ipse vniuersa viuificat. Vides ergo, per hæc vocabula significationes dispositionum & operum diuinorum præostensas, non tamen ipsum deum proprie definitū. Est ergo pater deus immensus, æternus, incomprehēsibilis, inæstimabilis. Est & filius eius deus & dominus noster, tantus quātus est & pater, sed non aliunde q̄ de patre, quia ego inquit, de patre exiui, hoc est lumen de lumine. Ioan. 16.

De remotione occasionis erroris quam hæreticus ex hoc capere posset, quod duo nomina uel duæ personæ, id est, patris & filij statuūtur, quasi duo dij dicātur. Cap. VII.

Sed ne ex eo occasionē aliquam hęreticus capiat, cum duo nomina vel duas personas, id est, patris & filij statuo, quasi duos deos dicam, vt illi duos ex diuersitate confingunt: Nos autem patrem & filium ita nominamus vnum deum, vt in his personis & nominibus consignemus. Viderint philosophi, viderint heretici discipuli eorum qui potestatum diuersitate variantur. Nobis tamē vnus deus est pater, vt apostolus dixit, ex quo omnia, & nos ex ipso, & vnus dominus Iesus Christus deus dei filius per quem omnia, & nos per ipsum. (1. Corin. 8.) Nam duo, quid aliud intelligatur quàm duorum per partes diuisa substantia, & cum omnibus ipsi dissociata natura agendi ac iubendi tam voluntas quàm imperia diuisa? Porro pater ac filius & si duæ personæ creduntur, ratione tamen & substantia vnius sunt. Nam inæqualium societas, melioris offensa est, & in iniuriam eius qui verus deus est, non verus alius comparatur. Cum autem ego patrem & filium statuo, vnitatem generis assigno. Et si illam in personis diuido, discretionis tamen personarum rursus eadem nomina in vnitate sui naturali legis fœdere consignāt. Vnde & tātus est filius quātus videbitur pater, totus de toto, integer de integro, perfectus de perfecta consummatáque virtute, sicut apostolus dicit: In quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. (Coloss. 2.) Nam & Hieremias receptissimus prophetarum, hanc vnitatem diuinitatis in patre & filio sciens ait: Hic est deus noster, & nō deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnem viam prudentiæ & dedit eā Iacob puero suo, & Israël dilecto suo, Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. (Baruch. 3.) Et Esaias hoc ipsum prædicat dicens: Hæc dicit dominus deus: Fatigata est Aegyptus, & negociatio Aethiopum, & Sabain viri excelsi ad te transient, tui erunt serui & post te ambulabūt vincti compedibus, & te deprecabuntur quoniam in te deus est & non est alius deus præter te, tu es enim deus. (Esaie. 45.) Quod ne putes me eo supercilio dixisse quo Sabellius fertur, qui ipsum patrem ipsum filium profitetur, non ita nos totum in vnam sententiam cogimus, vt aliorum hæreticorum fraude capiamur. Sed quia in ipso nomine personarum authoritas indiscreta cognoscitur, & filius non genere sed personaliter à patre nominatur, proinde totum patri adscribimus quod est filius, & totum filio quod pater est. Nihil non videbitur patris quod iudicabitur filij, nec filij quod desēditur patri: quia vnitas maiestatis non finit deos plurali vocabulo appellari, quippe cū cōstet patrem & filiū vnius esse substantię. vnde vterq; vnus deus est dictus. Illud ante cuncta metuētes, quod vbi pater & filius vnum non sint, inuidia recurrat authoris interpolata natiuitas. Hoc enim placuit hæreticis, vt deus ille omnipotens inuisibilis immensus degeneraret in filio. Non modo potest esse de cōditione mutata quasi nō potuerit pater de semetipso talē habere qualis & ipse est. Proinde nos verum filiū de vero patre qui semper fuit, & est vnius substantiæ cum patre defendimus. Et hoc est quod Græci homousiō appellant, id est, cū vno aliud ipsum, vt personæ audientis nominatim fierent, nō vt substantiam vocabula separarent.

De apertione totius mysterij hæresis Arrianæ, cur noluerit filium de substantia patris credi, & de respōsione ad motiua Arrianorum, quódque multum intersit inter ea quæ facta sunt, & eum qui omnia fecit. Et quemadmodū in multis ac uariis figuris deus se patribus præostēderit, qui tamen secundū deitatē uideri nō potuit. Cap. VIII.

Sed vt omne mysterium hæresis Arrianæ traducam, cur nolint filium de patris substantia credi, breuiter intimabo. Aiunt enim: Cum sit deus pater omnipotens, inuisibilis, inconuertibilis, immutabilis, perfectus, semper idem, æternus: filius vero visibilis, quia sæpe patribus visus, & conuertibilis atque mutabilis, quia in variis figuris quibusque sese monstrauit. Qui si de patris, inquiunt, esset substantia, nunquam fieri posset vt ante

vt ante carnis assumptionē aut visibilis aut mutabilis cerneretur, quin poti' in æqualitate qua pater est, permāsisset, ex cuius substantia erat: quia quod de patre est, nec videri, nec mutari nec cōuerti posse credendū est. Accedit ad causam, cū illapsus est in Mariā, cùm virginis vterū oppleuit, aliud vtiq; ex illa quàm quod venerat, natū est. Vnde iam inquiūt corrupta substantia statim vertit ordinem, perdit continuo immutationem: ipsa formando de deo in hominē, de spiritu in carnem. Et vtique translatio omnis interēptio est pristini. Ac per hoc aiunt: Si filius de patris substātia esset, iam & patrē minorē videri substantiæ suæ vel traditione vel fine, & proinde filium ex alia substantia credere maluerūt, quod conuerti, & mutari, & videri possit, quia hoc de patris substātia credi non liceat. Hęc est causa erroris, hæc origo hęresis Arrianæ, dum non intelligunt virtutem dei, neque tanti sacramenti dispositionem agnoscunt, cur deum humanis conditionibus comparent. Quibus primo respondendum. In loco filium dei non ita visum vt deus erat, sed vt homo capere poterat de deo. Deinde variis figuris non immutabilem & conuertibilem ipsum esse, sed hoc esse, potentiæ dei, vt cùm se singulis prout vult reuelare dignatur, habitum mutet, non substantiam vertat, nec proprietatem qualitatis amittat, sed iuxta meritum videntis temperamentum maiestatis adhibeat, ipse tamen idē vt semper est in substantiæ suæ proprietate permaneat. [Psalm. 101.] Sicut scriptum est: Mutabis eos & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui nō deficient. Nā & si multa sunt ex his quæ in hoc mundo videntur, quę ex alio cōuertantur in aliud, vt desinant esse quod erant, & hoc sint quod retro non fuerāt: vt limus cùm in hominem figuratur, limus esse iam desinit: aut pisces aut aues cùm de aqua procedunt, ex eo iam non aqua, quia aliud, vt lutum figuli cùm solidatur in testam, vt lapis, cùm dissoluitur decoctus in calcem: vt arena cùm mutatur in vitrum & cætera, quæ longum est recensere. Sed multum interest stulte hæretice inter ea quæ facta sunt, & eū qui omnia quemadmodum voluit fecit. Quæ facta sunt, ascriptæ conditioni deseruiunt: qui verò fecit, suæ volūtatis & proprij iuris est. Neque potest in aliud quàm quod est aliquo cogente mutari, sed prout vult, & cui vult se demonstrat. Nam si angeli in figura hominum sæpe sunt visi, & tamen aliud nō sunt quàm quod se esse norunt, neque sustantiam mutant cùm formam humani corporis sumunt: quāto magis ipse dominus noster qui omnia fecit, qui ipsis angelis vt hoc possent sua institutione concessit? Huc accedit quod sic filium dei, vt iam dictum est, visum à patribus approbamus, vt non totum in illo quod deus est, videretur: sed dispositiones rerum futurarum, quæ suis quibusque temporibus complenda erant, in illo per imaginem cernerētur. Nam quis filium dei videre potuit antequam conspicabilem materiam sicut ei placuit assumpsit, vel ipsum hominem inducere dignatus est? Qui & si Abrahę visus est, sed ī forma humani corporis visus est, quo scilicet postremis temporib' in homine venturus esse demonstraretur. Iacob etiā alibi in angelo, alibi ęque videtur in homine. Qui ideo se in angelo demonstrauit, vt nuncium se magni consilij indicaret. In homine verò, cum quo & colluctatus fuisse describitur, vt imaginem futuræ colluctationis quam cum Israel habiturus erat, cùm secundum hominem aduenisset, indicaret. Sed vt dominum crederet, cum quo tanto certamine sub figura hominis luctabatur Israel, id est homo videns deum, nomen accepit. [Gene. 32.] Vidi, inquit, deū facie ad faciē, & salua facta est anima mea. Et vt qui figuram hominis viderat, quam deus dei filius induerat, Moysi in rubo in flamma ignis apparuit, vt lumen credentibus, incredulis iudicium demonstraret, quia Christus credētibus salus est, nō credētibus pœna, vt Apostolus [2. Corint. 2.] ait: Aliis odor eius vitæ in vitā, aliis odor mortis in mortē. [Exod. 13.] Populum Israel in columna nubis per diem, & per noctem in columna ignis quasi dux itineris præcedebat, vt baptismi gratiam per nubem & donum sancti spiritus per ignem ostenderet: quia apostolus Paulus in nube patres baptizatos scribit. Et spiritum sicut ignem esse, apostolorum Acta declarant. Vides ergo per omnia hęretice characteres diuinarum scripturarum in honore dei patribus præostensos,

[A] non tamen ipsum deum, vt est, proprie reuelatum. Denique dū Moyses oraret vt faciē dei pure videret, quid ad illum [Exod. 33.] continuo deus? Non poteris, inquit, videre faciem meam. Non enim videbit homo faciem meam, & viuet. Hoc ipso quod negatur aspectus, claritas assignatur, quæ scilicet tanta est, quanta credenda est quæ inuisibilis indicatur. Cùm ergo Moyses & situm cœli, & ordines mundi, & elementorum vices, totius denique orbis ornamenta digesserit, indicarit, expresserit, cui ipse dominus testimonium perhibuit, dicēs: [Nume. 12.] Nemo erit ex prophetis vt seruus meus Moyses, cui facie ad faciem, ore ad os locutus sum: Deum tamen pure videre non potuit. Merito quidem prophetia omnium dignus, sed non vsqueadeo vt intueri deum valeret, quia homo tantummodo esset. Et vtiq; hęc omnia filij verba defendimus, quem in monte Syna cum Moyse locutum esse scimus, qui agendis explicandisque rebus à patre aduenerat, quia omnia à principio per ipsum & ordinari, & explicari & manere cōuenerat, vt habendi filij hæc præcipua ratio constaret. Et tamen sic visus accipitur, vt alicuius conspicabilis, vt dixi, materiæ dispositione assumpta videretur, salua scilicet inuisibilitate eius, quam à conspectu omnium maiestas intersusa seposuit. Non enim sic humanis aspectibus reuelatus est, vt tota in illo deitas appareret, sed ad vicem speculi cum conceptos intra lucem suam vultus quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita maiestas eius præeunte fulgore intra id visum esset, quod imaginem veritatis, non ipsum deū propriè demōstraret. Sic & cùm hominem inducere dignatus est, nō labem æternitati intulit, vt spiritum in carnem mutaret, sed vt suscepto homini immortalitatem atque æternitatem cœlestis vitæ præstaret. Nam & si Apostolus semetipsum exinanisse dicit, formā serui suscipiendo, non vtique sic exinanitum accipimus, vt aliud quàm fuerat idem spiritus fieret, sed vt seposito interim maiestatis suæ honore, humanum corpus indueret, quo suscepto salus gentium fieret. Vt enim sol cum nube tegitur, claritas eius [C] comprimitur nō cæcatur, & lumen illud quod toto orbe diffusum claro splendore cuncta perfundit, paruo admodū obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille quē dominus Iesus saluatórque noster, id est deus deíque filius induit, deum tamen in illo non intercepit, sed abscondit. Denique cùm se in monte paululum extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis eius penè obcæcati apostoli, in terram quippe homines ceciderūt, periclitati vitam nisi eis dominus compresso rursum maiestatis suæ honore vt misericors subuenisset, secundum illam sentētiam: Nemo vidit deum, & vixit. [Ioan. 1.] Vt ergo claritas solis cùm vsq; ad nostros emicat visus sibi salua est, quia quod nō videtur, infirmitatis est nostrę, quorū oculos nubium texit obscuritas: ita probat se nō suo detrimēto proprij latuisse fulgoris, sed carnis, vt dixi, beneficio, cuius causa filius dei, filius hominis esse sustinuit. Nempe enim de spiritu dei virgo concepit, & quod concepit, hoc peperit, id est deū homini suo (vt iam dixi,) sauciatū: sicut ipse dixit: [Ibidem. 3.] Quod nascitur de carne, [D] caro est: & quod nascitur de spiritu, spirit' est, quia deus spiritus est, & de deo natus est. Sicut & angelus ad Mariam virginē dicit: [Luce. 1.] Spiritus dei veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod nascetur ex te sanctū, vocabitur filius dei. Vides ergo ipsum spiritū, id est filium dei venisse ad virginem, & inde dei & hominis filium processisse. Nec tamen ipso indumēto carnis dei filiū esse mutatum, sed eundē ipsum esse in homine, qui fuerat ante mundum cum patre, per quē facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, sicut euāgelista ait: Mundus per ipsum factus est, & mūdus eum nō cognouit. Cæterum amētis est credere ab eo possē liberari, qui vt liberaret, amissus est, vt nasceret: oppressus est, vt immortalitatē redigeret, trāsiuit ad mortē. Sed absit hæretice vt sensus tuæ iniquitatis à catholicis admittatur. Nos enim credimus immutabilē & incōuertibilē, verbum & spiritū, id est filiū dei: qui cùm hominē induit, nō statum vertit, nō ordinem perdidit, non substantiā immutauit, sed illuuias eiusdem corporis æterno claritatis suæ lumine illustrauit, vt ad nos per tramitem corporis eius lux sancti spiritus, & æternæ vitæ gratia redundaret. Quem & si passum

credimus & sepultum, sed homo ille passus est quem filius dei suscepit, quem induit, quem portauit. Sed quia totú ad authorem referebatur quicquid homo ille patiebatur, ideo mors & passio domini iudicatur: Nam constat immortale esse quod dei est, hominis quod caducum. Tertia quoque die resurrexit, non deus in hominem, sed homo potius in deum. Ascendit in cœlos, obtulit patri suo hominem illum gratissimum munus, consedit ad dexteram patris, secundú quod scriptú est: Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam. Misit nobis spiritum sanctum de propria sua & ipsa vna substantia sua protectorem, sanctificatorem, & deductorem in vitam æternam, sicut scriptum est ex voce dei: Effundam de spiritu meo super seruos meos & ancillas meas. Et iterum: Spiritus ex me prodiit. Et ipse dominus saluatórque noster: De meo, inquit, accipiet. Et ex eo vtiq; quod est filius, quia & filius de eo quod pater est. Exinde præfinito tempore venturus viuos mortuósq; iudicaturus, vt reddat credentibus præmia, non credentibus vero, supplicia. Cuius regnum æternum, immortale, nec initiú habet nec terminum, cui est honor & gloria in secula seculorum.

Psalm. 109.

Ioel. 2.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE INCARNATIONIS DOMINICAE SACRAMENTO.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANENSIS liber de incarnationis dominicæ sacramento.

De introductione oblationis Cain & Abel ad hereticorú confutationem. Et quod sententia qua ad Cain dictú est: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce, generaliter in omnes extra ecclesiam constitutos sit lata. *Caput I.*

Debitum fratres cupio soluédum, sed hesternos meos non inuenio creditores, nisi forte improuiso conuentu putauerint nos esse turbandos: sed nunquá fides vera turbatur. Itaq; dum illi forsitá veniút, ad istos qui propositi sunt deflectamus agricolas, quorú alter, hoc est Cain, à fructibus terræ, alter autem Abel videlicet ex primitiuis ouiú suarum hostiam domino obtulit. Nihil inuenio quod in specie munerum reprehendam, nisi quod & Cain munera sua displicuisse cognouit, & dominus dixit: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti. Vbi igitur est crimé, vbi culpa? Non in oblatione muneris, sed in oblationis affectu. Sunt quidem qui recte arbitrentur, quia alius quæ offerret elegerat, alius quæ viliora habuit offerebat. Sed non est ita inops spiritalium sensus in nobis, vt putemus quia dominus corporale sacrificium, non spiritale quęrebat. Et ideo addidit: Quiesce, tolerabilius significans abstinere à muneribus deferendis, quàm infideli studio munus offerre. Qui enim nescit diuidere, nescit diiudicare. Spiritalis autem diiudicat omnia. Et ideo Abraam sacrificium quod offerebat diuisit. Sciuit etiam Abel diuidere qui ex primitiuis ouiú obtulit sacrificium, docens non terræ munera placitura deo, quæ degenerauerant in peccatores: sed ea in quibus diuini gratia mysterij refulgeret. Prohpetauit itaque nos per passionem domini à culpa esse redimendos, de quo scriptú est: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum múdi. Vnde & de primitiuis obtulit, vt primogenitum designaret. Ostendit ergo verum dei sacrificium nos futuros. De quibus propheta ait: Afferte domino filios arietum. Meritóque dei iudicio comprobatur, quam puto generalem in omnes extra ecclesiam constitutos latam esse sentétiam. Multorum enim hic figuram cerno populorum, quos diuina sententia comprehendit, quorum in illo Cain iam tunc munera refutauit.

Cor. 1.

Ioan. 1.

De enumeratione hereticorum in quos superior generalis sentétia comprobatur esse lata, cum admonitione ut nos caueamus ne & alicui nostrum dicatur: Si recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti: quiesce. *Cap. II.*

Generalis enim hæc in impios omnes sententia est. Itaq; si Iudæus offerat, qui filium virginis Mariæ à patre deo separat, dicitur ei: Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce. Si offerat Eunomianus, qui ex impietatis Arrianę fonte progrediens, redundanti perfidiæ suæ labitur cœno, generationem Christi quæ super omnia est asserés ex philosophiæ traditionib' colligendam, cum vtiq; alia creaturarum sit ratio, alia secretorum potentia diuinorum: & ipsi dicitur: Si recte offeras, non recte autem diuidas, peccasti, quiesce. Dicitur hoc Sabelliano, qui patrem filiúmque cófundit. Dicitur hoc Marcionitæ, qui alium putat deum noui, alium veteris testaméti. Dicitur hoc Manichæo, & Valentino, qui non putauerunt veritatem carnis humanæ à Christo esse susceptam. Paulus quoque Samosatenus & Basilides in eadem sentétiæ

Gen. 4.

sorte

forte numerantur. Similiter quoque eiusdem sententiæ authoritate damnantur, qui diuinitatem sancti spiritus negauerunt. Alij enim quidam vel Arrianorũ Iudęi, vel Arriani sunt Iudæorum: quia sicut illi filium à patre, ita & isti spiritum à deo patre & filio dei separãt. Nouato quoque & Donato & omnibus qui scindere corpus ecclesię gestierũt, viritim dicitur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti. Ecclesiæ enim sacrificium est quod offertur deo, ad quam Paulus dixit: Obsecro autem vos fratres per misericordiam dei, exhibere corpora vestra hostiam viuam, sanctam, deo placentem. Male ergo sacrificium diuiserunt, ecclesiæ membra lacerando. Illos quoque percellit ista sentẽtia qui animam rationalẽ ab incarnationis dominicæ segregant sacramento, naturam hominis ab homine separare cupientes. Et isti fortasse rectè offerunt trinitati, sed rationem nesciunt naturæ humanæ diuinæq́; distinguere. Dei enĩ simplex natura est, homo ex anima rationali cõstat & corpore. Si alterum tollas, totam naturã hominis sustulisti. Aduersus omnes igitur hereses ista sentẽtia est, quæ fraterno nomine, non fraterne ecclesiam persequuntur. Siquidẽ sub optione nominis Christiani, & quadã nũcupatiua fidei germanitate, parricidalibus gladijs nos cupiunt vulnerare, quia cõuersio nostra à deo est, & dominantur nobis in seculo peccatores. Peccator enim dominatur in seculo, iustus in dei regno. Caueamus igitur ne quis nos à cubiculo regis æterni, & à secreto matris ecclesiæ separare conetur, ad quod illa anima in Canticis canticorum verbum dei se introduxisse significat, Caueamus ne à sinu patris & quodã vtero paterno arcanæq́ue naturæ, substantiam vnigeniti filij separemus, verbisq́; his quibus veritas susceptæ incarnationis adstruitur, diuinæ generationi præiudicia inferre meditemur, ne & nostrum alicui dicatur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti, quiesce. Hoc est, si nesciamus quę propria sunt diuinitatis æternæ incarnationisque distinguere, si creatorem cũ suis operibus conferamus, si authorem temporum dicamus cœpisse post tempora. Neque enim potest fieri vt per quẽ sunt omnia, sit vnus ex omnibus.

De comprobatione ueritatis in superiori capitulo assertæ, per testimonium Ioannis piscatoris, & de reprehensione eorum qui recusant audire quæ dicuntur, & intelligere quæ leguntur. Quidque cauendum, & quid credendum sit circa incarnati uerbi naturam. Cap. III.

Nolo nobis credatur, scriptura recitetur. Nõ ego dico à me, quia in principio erat verbum, sed audio, non ego effingo, sed lego, quod omnes legimus. sed nõ omnes intelligimus. Et cum legitur, audimus omnes, & non audiunt omnes. Incrassatũ est enim cor quorundam, & aures eorum grauiter audierunt, aures scilicet interioris affectus. Non enim caro peccat quæ suũ seruat officium, & recipit auditum, sed animus puri auditus prauus interpres, qui recusat audire quæ dicũtur, intelligere quæ leguntur. Quid aures tanquam cera & plumbo clauditis, & tamen dominica beneficia & officia naturæ non potestis excludere? Auditis inuiti, auditis fastidientes, auditis ne quod non audieritis excusare possitis. Auditis ergo cum legitur: In principio erat verbum. Quis hoc dicit? Ioannes vtique ille piscator, sed non quasi piscator hoc dicit, sed quasi humani piscator affectus, qui iam non pisces caperet, sed homines viuificaret. Non suum est quod dicit, sed eius qui viuificãdi ei tribuit potestatẽ. Piscator enim ipsis quos ante capiebat piscibus, taciturnior erat, & circa diuina mysteria magis mutus qui vocis suæ nesciebat authorẽ, sed viuificatus à Christo vocem audiuit in Ioãne, verbum agnouit in Christo: & ideo plenus spiritu sancto, qui sciret principium nõ temporis esse, sed supra tempora, reliquit secula, & ascendens spiritu super omne principium ait: In principio erat verbum. hoc est remaneat cœlum. Nondum enim erat quando in principio erat verbum. Nam & si cœlum habet principium, deus non habet. Denique in principio fecit deus cœlũ & terrã. Aliud est fecit, aliud est erat. Quod fit, incipit: quod erat, principium nõ accepit, sed pręuenit. Remaneant etiam tempora, quia post cœlũ tẽpora. Remaneant etiam angeli & archangeli, & si principium eorum non inuenio, erat tamen quando nõ erant. Non erant enim qui aliquando cœperunt. Si ergo principium eorum inuenire non possum quos certum est habere principium, quomodo possum verbi inuenire principium, à quo omne principium nõ solum creaturarum, sed etiam cogitationum nostrarum omnium præuenitur? Aperte itaq; sempiternam diuinitatẽ eius expresserat. Sed tamen ne quis à patre diuideret verbi ęternitatem: vt eandẽ crederemus verbi esse quæ patris est, bonus ille piscator adiunxit: Et verbum erat apud deum. hoc est quod dixerat, sic æstimandũ est, Erat verbum quomodo erat pater, quoniam cum patre erat, & in patre erat, & apud patrem erat semper. Nẽpe quomodo de patre legimus erat, ita & de verbo legim⁹, erat. Quid discernis intellectũ, qui non discernis auditum? Verbi esse apud patrem est, patris esse cum verbo est. Legimus enim, quia verbum erat apud deum. Itaq; si secundum tuam opinionẽ aliquando non erat, ergo secundum tuam opinionem & is in principio nõ erat, apud quem erat verbum. Per verbum enim audio, per verbum intelligo, quia deus erat. Nam si sempiternũ verbũ esse credidero, quod credo, nõ possum de patris æternitate dubitare, cuius æternus est filius. Si temporalem generationem eius existimo, incipit communitatem habere nobiscũ, vt videatur pater esse cœpisse. Sed si de patre non ambigis, quia incipere esse dei non est, quia dei est sempiternam habere perfectionem: ne forte vsu sermonis labereris humani dum verbum dicis & filium, ideo addidit: Et deus erat verbum: habes vtiq; quod pater, quia deus erat. Quomodo huius negas æternitatem, cui vnum cum patre dei nomen est? Non te sonus capiat, similitudóque sermonis. Aliud verbũ est quod tempora habet, quod syllabis colligitur, literísq; componitur, non tale verbum filius, quia non talis est pater verbi. Cauendum ergo ne & illi quæstionem vocis corporalis videamur ingerere, incorporeus est deus. Vocẽ vtiq; incorporeus corporalem non habet. Si vox corporalis non est in patre, nec filius verbũ est corporale. Si corpus in patre non est, nec tempus in patre est. Si tẽpus in patre nõ est, vtiq; nec in verbo est. Quod si nullum principij tempus in verbo, nec numerus vtiq; nec gradus verbi est. Quia si numerus in verbo, ergo multa verba. Si multa verba, multi & filij. Sed vnũ verbũ est, quod & gradũ excludit & numerũ, vnum secũdũ naturã. Ne quærite huiusmodi naturã, nescio multo melius hoc q̃ scio. Hoc solũ bene scio, quod nescio quæ scire non possum. quod vidimus, inquit, & quod audiuimus, Ioannes dicit. hoc solũ bene scire se dixit quod audiuit & quod vidit, qui in Christi pectore recũbebat. Ergo illi satis est audisse, mihi non est satis? Sed quod ille audiuit, hoc mihi dixit: & quod audiuit à Christo, hoccine ego possum negare verum esse de Christo? Ergo quod audiuit audiui, & quod vidit audiui. Ille enim vidit quod vidit, non vtiq; diuinitatem quæ secundum naturam suam videri non potest. Sed quia secundum naturam suam eũ videre non poterat, suscepit quod erat præter naturam diuinitatis, vt secundum naturam corporis videretur. Denique & spiritus sanctus in specie visus est sicut columba, quia videri diuinitas in suæ claritatis veritate non poterat.

De confutatione diuersorum hæreticorum non distinguentium naturam diuinitatis, & corporis Christi, quos superius commemorata sententia comprehendit, cum confirmatione ex confeßione Petri, ac testimonio Moysi & Heliæ. Caput IIII.

Noli igitur & tu secundum naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturã est. Nam & si credas à Christo carnẽ esse susceptam, & offeras trãsfigurandum corpus altaribus, nõ distinguas tamẽ naturam diuinitatis & corporis, & tibi dicitur: Si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti, quiesce. Diuide enim quod meum, diuide quod suum verbi est: ego quod erat illius non habebam: & ille quod meum est non habebat. Suscepit quod meum est, vt impartiret quod suum est. Suscepit non vt confunderet, sed vt repleret. Si credas susceptionem, affingas confusionem: Manichæus esse desisti, nec tamen ecclesiæ filius esse cœpisti. Si credas susceptionem corporis, adiungas diuinitatis compassionẽ: portionẽ vtiq;

perfidiæ, non perfidiam declinasti. Credis enim quod tibi prodesse præsumis, non credis quod deo dignum est. Rursus si credas quia idem deus & noui & veteris testamēti est, tempora autem verbo eius & momenta præmittas, tolerabilior Valentinus est, qui nō secula ante deum, sed deos putat esse quod secula sunt. Minoris enim sacrilegij est, copulari diuinitati secula quàm præferri. Si credas iterum quia Christus principium non sumpsit ex virgine, sed tamen aliquod ante Christum æstimes esse principium, in tempore distantia, de impietate contentio est. Virginis enim supparem negasti esse, nō temporis. Ego autem & supparem virginis secundum susceptionem corporis nō negabo, & creatorem tēporis confitebor. Quid enim proficis si dicas, quia Christus hæc an illa sit creatura? Creatura mutatur, diuinitas adoratur. Noluit se sic Christus agnosci, nec his tantum quæ supra hominem sunt meritis æstimari. Denique cū interrogasset, quem me dicunt esse homines, cum alij dicerēt Heliam, alij Hieremiam, aut vnū ex prophetis: nullius sententiam prædicauit. Cum Petrus dixisset, Tu es filius dei viui: hunc solum non immerito laudauit. Ergo Ioannes dicit, Petrus dicit, Christus probauit, & tu non probas Arriane? Nec Ioanni & Petro putas esse credendum, quos vel solos pro testimonio gloriæ suæ dominus noster Iesus Christus ad omnium fidē credidit abundare? Deniq; quasi ad testimoniū veteris & noui testamenti, Moyses cum Helia asciscitur: cum Ioanne Petrus frequenter adhibetur. Petrus dicit, Tu es: non dicit, tu esse cœpisti. Petrus dicit, Tu es filius dei: nō dicit, tu es creatura. Dixit hoc Ioannes. Si adhuc non credidisti, quia non intellexisti mysteriū supra sapientiam recumbentis, repetiuit Petrus. Commendauit vtrūq; Christus, alterum iudicio, alterum mysterio. id enim addidit, vt legeres quòd in Christi pectore recumbebat, & intelligeres quòd eius caput, in quo principale omniū sensuū est, arcano quodā sapientiæ replebatur. Sed si non putas intelligendum esse mysterium, saltem noli impugnare iudicium. Laudatur Petrus, quia dei filium credidit quem videbat, quia se ab imperitæ plebis rudibus adhuc opinionibus separabat. Denique cum interrogasset dominus, quid homines de filio hominis æstimarent, cum diceretur vulgi sententia, Petrus tacebat. Taces ergo Simon, & respōdentibus aliis adhuc taces, cum ipse sis primus, qui etiam nō interrogatus interrogas, nec times, ne reprehēdaris à domino, quia non respondes interroganti. Ideo, inquit, nō respōdeo, quia non interrogor meam, sed alienā sententiam. Legi enim: Vt nō loquatur os meum opera hominum. Opus autē est perfidorum, perfidias prædicare. Ergo taceo adhuc, quia nondum id quod sentio interrogor, non proferā labiis quod animus non probauit. Erit tēpus quando respondeam, interrogabor & ipse quid sentiam, tunc demum respōdebo quod meum est. Meum est enim fidem loqui, pietatem asserere, gratiam prædicare. Nō igitur quasi pigrior sensu, voce tardior tacet, nec quasi fastidiosus differt vocis obsequiū, sed quasi cautus periculū vulgaris opinionis euitat, qui periculū non euitabat salutis. Deniq; in posterioribus habes, quia exiliuit è naui vt occurreret domino, nō glorię cupid⁹, sed obediētiæ præmaturus. Hic ergo qui ante reticebat, vt doceret nos quòd impiorū nec verbū debeamus iterare: Hic, inquam, vbi audiuit, Vos autem quid me dicitis? statim loci non immemor sui primatum egit. Primatum confessionis vtique, non honoris: primatum fidei, non ordinis: hoc est dicere: Nunc nemo me vincat, nunc meæ partes sunt, debeo compensare quod tacui, debet prodesse quod silui. Lingua mea non habet spinas, sine impedimento fides debet exire. Dum alij cœnum, alienæ licet, prolatæ tamen impietatis euacuāt, quia aut Heliam aut Hieremiam aut vnum ex prophetis Christum esse dixerunt, habuit ista vox cœnum, habuit ista vox spinas: Dum alij in hoc lauant cœnum, dum in aliis enodātur spinæ, vox nostra filium dei Christum resultet. mihi purus est sermo, cui nullas spinas expressa reliquit impietas. Hic est ergo Petrus qui respondit præ cæteris apostolis, imò pro cęteris, & ideo fundamentum dicitur, quia nouit non solum proprium, sed etiam commune seruare. Huic astipulatus est Christus, reuelauit pater. Nā qui veram generationem loquitur patris, à patre assumpsit, ex carne non sumpsit.

Matth. 16.

Psalm. 16.

Quod confeßio Petri non unam tantum sed omnes hæreses excluserit. Et de mysteriis incarnationis, paßionis, mortis, sepulturæ & resurrectionis Christi, cum redargutione hæreticorum ærumnas & cætera quæ corporis uel animæ sunt, diuinitati attribuentium. Cap. V.

Fides ergo est ecclesiæ fundamentum. Non enim de carne Petri, sed de fide dictum est, quia portæ mortis ei non præualebunt, sed confessio vicit infernum. Et hæc confessio non vnam hæresim excludit. Nam cum ecclesia multis tanquā bona nauis fluctib⁹ sæpe tundatur, aduersus omnes hæreses debet valere ecclesiæ fundamentum. Dies me citius defecerit, quàm nomina hæreticorum diuersarúmque sectarum. Aduersum omnes tamen generalis ista est fides, quia Christus est dei filius, & sempiternus ex patre, & natus ex virgine. Quem quasi gigātem sanctus Dauid propheta describit, eo quod biformis geminæque naturæ vnus sit cōsors diuinitatis & corporis, qui tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit tanquam gigas ad currendam viam. Sponsus animæ secundum verbum, gigas terræ, quia vsus nostri officia percurrens, cum deus semper esset æternus, incarnationis sacramenta suscepit, non diuiduus sed vnus, quia vtrumque vnus, & vnus in vtroque, hoc est vel diuinitate vel corpore. Non enim alter ex patre, alter ex virgine, sed idem aliter ex patre aliter ex virgine. Generatio generationi non præiudicat, nec caro diuinitati, quia nec pignus patri, nec voluntas passioni, nec passio voluntati. Idem enim patiebatur & non patiebatur, moriebatur & non moriebatur, sepeliebatur & non sepeliebatur, resurgebat & nō resurgebat, quia corpus proprium suscitabat: quia quod cecidit, hoc resurgit: quod non cecidit non resurgit. Resurgebat igitur secundum carnem, quæ mortua resurrexit. Non resurgebat secundū verbum, quod non resolutum fuerat in terram, sed apud deum semper manebat. Ergo & moriebatur secundum nostræ susceptionem naturæ, & nō moriebatur secundū æternæ substantiam vitæ: & patiebatur secundum corporis susceptionem, vt suscepti corporis veritas crederetur, & non patiebatur secundum verbi impassibilem diuinitatem quo totius exors doloris est. Deniq; idem dicebat: Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? quia secundum carnē relictus est, qui secundum diuinitatem nec deseri potuit nec relinqui. Idem etiam dicit: Longe à salute mea, verba delictorum meorum: hoc est, non capiatur qui audit, quare me dereliquisti, sed intelligat quod secundum carnem ista dicātur, quæ longe à plenitudine diuinitatis aliena sunt. Aliena sunt enim à deo verba delictorū, quia aliena sunt & delicta verborum. Sed quoniā delicta aliena suscepi, etiā delictorum alienorū verba suscepi, vt derelictum meà patre deo esse dicam, qui apud deum semper sum. Erat igitur immortalis in morte, impassibilis in passione. Etenī quasi deū non cepit mortis ęrumna, & eundem quasi hominem inferna viderunt. Deniq; emisit spiritum, & tamen quasi arbiter exuendi suscipiendiq; corporis, emisit spiritum, non amisit. pendebat in cruce, & omnia commouebat. Tremebat in ligno, quem totus tremebat hic mundus. Erat inter supplicia, excipiebat vulnera, & regnum cœleste donabat. Peccatum omniū factus, peccata generis abluebat humani. Postremo mortuus est. Et secundo & tertio exultans atq; ouans dico: mortuus est, vt illius mors vita fieret mortuorum. Sed nec sepulchrū quidē eius miraculo caret. Nam cū esset vnctus à Ioseph, & in eius monumēto sepultus, nouo opere quodā ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat. Et corpus quidem eius iacebat in tumulo, ipse autē inter mortuos liber, remissionem in inferno positis, soluta mortis lege donabat. Erat enim caro eius in monumento, sed virtus eius operabatur è cœlo. Ostēdebatur omnibus per corporis veritatem, quia non caro erat verbū, sed caro erat verbi. Caro quidē gustauit mortē, sed impassibilis dei virtus, & si exuit corpus, nullū tamen de corpore deo damnum. Cur diuinitati attribuis ęrumnas corporis, & infirmum doloris humani diuinæ cōnectis naturæ? Nunc anima, inquit, mea turbata est,

Psalm. 18.

Psalm. 21.

Matth. 27.

est, non sapientia. immutabilis enim manebat sapientia, & si circundaretur amictu carnis. Nam in illa serui forma erat veri luminis plenitudo: & cum se exinaniuit, lumen erat. Denique dicebat: Ambulate dum lumen habetis. Et quando in morte fuit, in vmbra non erat. Denique etiam in inferno positis, vitæ lumen fundebat æternæ. Radiabat etiá illic lux vera sapientiæ, illuminabat infernum, sed in inferno nó claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ? Denique dicit iustus: Sapientia autem vnde inuenta est? Quis autem locus est disciplinæ? Nescit homo viam eius, nec inuenta est inter homines. Ergo nec in tempore, nec in loco sapiétia est, vnde & tempus esse significat. Sed quomodo in tempore, quæ in prícipio erat? quomodo in loco, quę apud deú erat? Vnigenitus filius si quæritur, in sinu patris euágelico spiritu reperitur. Nunquid sinú patris locú putatis? Et quæritis quomodo nata sit, cum dicat propheticus vir: Nescit homo viá eius? Et secundum homines ortum eius æstimatis, cum Iob dicat, quod inter homines non sit inuenta. Et mortem tribuitis sapientiæ, de aqua abyssus dicit: Nó est in me. Mare dicit: Non est mecum. Non dicit cœlum: non est in me, sed abyssus dicit, nó est in me. Non enim abysso sed patri dixit: In manus tuas commendo spiritum meum. Ipsa anima & si fuit in abysso, iam non est, quia scriptú est. Quoniam nó relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptioné. Mare ergo dicit: nó est mecum, hoc est vita nostra dicit fluctibus seculi inquieta. Non est enim inter homines caro eius, quia secundum carnem iam non nouimus Christum. Terra dicit, nó est mecú, quia resurrexit. Denique angelus ait: Quid quæritis viuentem cú mortuis? Et bene mare dixit: non est mecú, quia super mare erat. Deniq; in mari & corporis vestigiis ambulabat, quádo & subiectú mari sup mare Petrú ambulare præcepit, qui licet titubauerit, titubauit tamé nó per imbecillitatem iubétis, sed per infirmitaté obedientis. Ergo splédori glorię, nó permisceas nostræ atramentum naturæ, non luci nebulam humanæ carnis infundas. Rursus passioné prædicás, si nequaquá id quod est passibile recognoscas, pietatem domini refellisti, salutem tuam negasti. Vnde amentes eos æstimare debemus, qui audientes dicentem dei filium: quid me cædis, secundum naturá diuinitatis subiectum iniuriæ putauerunt. Dixit enim: Quid me cædis, sed cædem diuina natura non sensit. Dixit: Dorsum meú dedi in flagella, & maxillas meas in palmas: vultum autem meú non auerti à confusione sputorum. Sed dorsum & maxillas dixit & vultum, hoc est humani corporis portiones. Quod ení caro verbi patiebatur, vel manens in carne dei verbú patiebatur carne, sicut scriptum est, Christo in carne passo: in se vtriq; pro corporis assumptione referebat, vt quæ nostra sunt, ipse susciperet & suis circunuestiret humana. Recte igitur secundum naturá suam & caro passa est, nec ea corporis passione verbi natura mutata est. In veritate enim nostra est resurrectio, & ideo in veritate Christi passio prædicatur.

Ioan. 12. — Iob. 28. — Lucæ 23. — Psalm. 15. — Lucæ. 24. — Matth. 14. — Ioan. 18. — Esaiæ. 50. — 1. Pet. 4.

De illorum qui Christum in phantasmate uenisse & passum esse prædicant, diuersorúmque aliorum hæreticorum condemnatione, ampliori tamen atque grauiori eorum qui diuinitatem & carnem domini unius esse naturæ asserunt, cum argumentorum suorum dissolutione. Cap. VI.

Neque enim quod quidam dicunt, in phantasmate passus est, quia nec in phátasmate super mare ambulauit, quod discipuli in euangelio opinati esse produntur, sed excusantur, quia nondum erat spiritus datus, nondum enim Iesus fuerat honorificatus. Nobis iam crucifixus est Christus & resurrexit, nobis iam spiritus datus est, qui assertor est veritatis. Et discipuli quidé aliquando errauerunt, ne nos postea errare possemus. Ergo illorum error nobis proficit. Quasi homines errarút, quasi discipuli crediderunt. Et hos igitur qui in phantasmate venisse Iesum prædicant, & illos condénare debemus qui aduersa erroris linea, non vnum eundémque filium dei dicút, sed alium esse qui ex deo patre natus sit, alium qui sit generatus ex virgine, cum euangelista dicat: Quia verbum caro factum est, vt vnum dominum Iesum, non duos crederes. Nonnulli etiam aliud dei verbum, alium verum dei filium crediderunt, cum ipsum qui in principio erat verbum apud deum patrem, in sua propria venisse euangelista testetur. Sunt autem qui tanquam ad vnum prophetarú, ita ad Christum factum esse verbum arbitrati sunt, non ipsum esse dei verbum. Sed de nullo prophetarum dictum est, quia verbú caro factum est, nullus prophetarum abstulit peccata mundi. De nullo alio dictum est: Hic est filius meus dilectus in quo complacui. De nullo prophetarú legimus quod sit dominus maiestatis, quod de Christo apostolus dixit: Quia Iudæi dominum maiestatis crucifixerunt. Sed dum hos redarguimus, emergunt alij qui carnem domini dicant & diuinitatem vnius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Iam tolerabiliores sunt Arriani, quorum per istos perfidiæ robur adolescit, vt maiore contentione asserant patrem & filium & spiritúsanctum vnius non esse substantiæ, quia isti diuinitatem domini & carnem substantiæ vnius dicere tentauerunt. Deinde cum isti dicant, quia verbum in carnem, capillos sanguinem & ossa conuersum est, & à natura mutatum est, proprie datur illis locus vt infirmitatem carnis ad infirmitatem diuinitatis quadam facta diuinæ naturæ mutatione detorqueant. Sunt etiam qui in tantum impietatis prodierint, vt putent quia diuinitas domini circuncisa est, & imperfecta de perfecta facta est, & in ligno non caro, sed illa operatrix omniú substantia diuina, in carnis specie coagulata pendebat? Quis autem non horrescat, qui audiat quia non ex Maria virgine, sed ex diuina substátia passibilem sibi carnem fecerit dei verbum? Quod asserendo eò prolabuntur, vt non ex tempore corpus domini esse susceptum sed coæternum dei verbo semper fuisse cótendant. Horum omnium authores sunt, qui diuinitatem & carné domini vnius naturæ fuisse dixerút. Legi enim, quod non crederem nisi ipse legissem: legi inquam in cuiusdam libris sic positum, & organú & eum à quo mouebatur organum, vnius in Christo fuisse naturæ. Quod ideo posui, vt ex scripturis nomé deprehédatur authoris, & aduertant, quamuis exquisitissimis argumentis, & phaleratis sermonibus non posse vim veritatis obduci. Et hic mihi frequenter Niceni concilij tractatum se tenere commemorat. Sed in illo tractatu patres nostri, non carnem, sed dei verbum vnius substantiæ cum patre esse dixerunt. Et verbum quidem ex paterna processisse substantia, carné autem ex virgine esse confessi sunt. Quomodo igitur Niceni cócilij nomen obtenditur, & noua inducuntur quæ nunquam nostri sensere maiores? Cum vtique scripturæ dicant, quia Christus secundum carnem passus est, non secundum diuinitatem. Scripturæ dicant, quia virgo in vtero accipiet & pariet filium? Accepit enim virtutem & peperit filium, quem & ipsa suscepit. Denique hoc etiá Gabriel proprio sermone declarat dicés: Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur dei filius. Ex te, inquit, vt secundum hominem quod ex ipsa nascęretur aduerteres. Ex se enim generauit Maria, vt quod generatur ex ipsa, in eo salua generationis dominicæ prærogatiua, corporis esset vera natura. Sed & Paulus dicit se prædestinatum esse in Euágelium dei, quod ante, inquit, promiserat per prophetas de filio suo, qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Et ad Galatas: Postquá autem venit plenitudo temporis misit deus filium suum factum ex muliere. Et ad Timotheum dixit: Memor esto Iesum Christú resurrexisse à mortuis ex semine Dauid. Ergo ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, vt nos redimeret ex nostro: & quod nostrum non erat, ex suo nobis diuina sua largitate conferret. Secundum naturam igitur se obtulit nostram, vt vltra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificium, de suo præmium est. Multáque in eodem & secundum naturam inuenies, & vltra naturam: Secundum conditionem etenim corporis in vtero fuit, natus est, lactatus est, in præsepi est collocatus. Sed supra conditionem virgo concepit, virgo generauit, vt crederes quia deus erat qui innouabat naturam, & homo erat qui secundum naturam nascebatur ex homine. Neq; enim, vt quidá interpretati sunt, natura ipsa mutata verbi est, quæ immutabilis semper est, sicut ipse dixit: Videte videte me, quia ego sum & nó sum mutatus. Sed etiá Paulus dixit, quia Iesus

Matth. 14. — Ioan. 7. — Ioan. 1. — Matth. 3. — 1. Cor. 2. — Esaiæ. 7. — Lucæ. 1. — Roma. 1. — Gala. 4. — 2. Timo. 2. — Mala. 3. — Hebr. 2.

sus Christus heri & hodie, ipse est & in secula, hoc est, quia non secundum naturam mutatus est carnis, sed immutabilis etiam in ipsa mutabili conditionis humanæ qualitate permansit. Didicistis igitur, quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa incarnationis, nisi vt caro quæ peccauerat, per se redimeretur? Quod peccauerat igitur hoc redemptum est. Nō est ergo immolata diuinitas verbi, quia non peccauerat diuinitas verbi: & ideo non est verbi natura in carnis conuersa naturam, quia immunis peccati diuinitas, pro peccato quod non fecerat, se non debebat offerre. Hoc enim in se obtulit Christus quod induit. Induit quod ante non habuit. Non igitur diuinitatis suæ diuinitatem induit, in quo erat plenitudo diuinitatis æternæ. Sed carnem assumpsit, vt spolium carnis exueret, atque in semetipso & manubias diaboli crucifigeret, & trophæa virtutis erigeret. Ergo si caro omni & in Christo subiacuit iniuriæ, quomodo vnius illā cū diuinitate dicitis esse substātiæ verbū? Si enim vnius substantiæ verbū & caro, quæ de terra habet naturā: cur vnius substantiæ asseratur verbū atque anima, quam perfectā naturæ suscepit humanæ? Vnius autem substantiæ est verbum cum deo secūdum paternam professionem, & ipsius domini assertionem, qui ait: Ego & pater vnum sumus. Vnius ergo substantiæ pater cum terreno corpore prædicatur? Et adhuc indignamini Arrianis, quia hi dicunt filium dei creaturam esse, cum ipsi dicatis patrem vnius cum creaturis esse substantiæ? Quid autem aliud agitis ista dicendo, nisi vt aut limum Adæ, terrámq; nostrā diuinæ substantiæ comparetis, aut certe diuinitatem in terrenæ corruptelæ iniuriam transferatis? Dicēdo enim quod verbum, caro & ossa factum est, in terram vtiq; dicitis esse conuersum, quoniam caro & ossa de terris sunt. Scriptū est, inquiunt, quia verbum caro factum est. Scriptum est, non nego, sed considera quid sequatur. Sequitur enim: Et habitauit in nobis, hoc est, illud verbum, quod carnē suscepit, hoc habitauit in nobis, hoc est, in carne habitauit humana, & ideo Emmanuel dict⁹ est, hoc est, nobiscū deus. Hoc ergo verbum caro factum est, pro eo quod est, homo factus est. Sicut etiam Ioel dixit: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Nō enim super irrationabilem carnem, sed in homines futura ꝓmittitur gratiæ spiritalis effusio. Quod si secundum literam vos tenetis, vt putetis ex eo quod scriptum est, quod verbum caro factum est, verbum dei in carnem esse conuersum: nunquid negatis scriptum esse de domino, quia peccatū non fecit, sed peccatum factus est? Ergo in peccatū cōuersus est dn̄s? Nō ita, sed quia peccata nostra suscepit, peccatū dictus est. Nā & maledictū dictus est dn̄s, nō quia in maledictū cōuersus est dominus, sed quia nostrū suscepit ipse maledictū. Maledictus enim, inquit, qui pēdet in ligno. Miraris ergo, quia scriptū est: Verbū caro factum est, cū caro assūpta sit à dei verbo, quādo de peccato quod non habuit scriptum est. Quia peccatum factus est? Hoc est non naturam operationémque peccati, vtpote in similitudinem carnis peccati factus, sed vt peccatū nostrum in sua carne crucifigeret, susceptionem pro nobis, infirmitatem obnoxij iam corporis peccati carnalis assumpsit. Desinant ergo dicere naturam verbi, in corporis naturam esse mutatam, ne pari interpretatione videatur natura verbi in contagium mutata peccati. Aliud est enim quod assumpsit, & aliud quod assumptum est. Virtus venit in virginem, sicut & angelus ad eam dixit: Quia virtus altissimi obumbrabit te. Sed natum est corpus ex virgine, & ideo cœlestis quidem descensio, sed humana conceptio est. Non ergo eadem carnis potuit esse diuinitatisque natura.

Ioan. 1. Deute. 21. Ioan. 1. Lucæ 1.

De authoris excusatione ac respōsione ad obiectionem quæ sibi dici posset, quod de patris & filij diuinitate quinque illis libris quos scripserat, conclusurum se esse promiserit, cum confutatione erroris eorū, qui animam putant à domino Iesu non esse susceptam, pulcherrimáque declaratione assumptionis humanæ naturæ. Et quomodo intelligendum sit quod scriptū est: Iesus proficiebat ætate & sapientia. Cap. VII.

Possem latius prosequi, sed vereor ne hæc ipsa aliquibus aut superflua aut prolixa videantur. Fortassis enim dicat aliquis: Nónne de patris & filij diuinitate quinque illis quos scripsisti libris, conclusurum te esse promiseras? Sed quid faciam cum quotidie nouas seminent quæstiones? Non præterit sponsio, sed adstringit obiectio. Nam quemadmodum potest finis esse responsi, si modus nullus obiecti sit? Et tamen de patris & filij diuinitate consummaturum responsionem in superioribus me spoponderā. Hoc autem libro de incarnationis dominicæ sacramento, plenior sicut debuit facta digestio est. Nam cum illud quod ait dominus: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et infra: Pater meus si possibile est, trāsfer à me calicem hunc: sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis: nō ad spiritus sancti compassionem, sed ad rationabilis assumptionem animæ & naturæ humanæ refertur affectum, consequens est, vt per assertionem dominici sacramenti & plenitudinem naturæ humanæ fuisse astruamus in Christo, & ab infirmitatis præiudicio spiritum sanctum separemus. Non est enim obnoxius infirmitati, qui nō est obnoxius passioni. Quæro igitur qua ratione animam putent quidam à domino Iesu non esse susceptam: an quia metus est ne sensu Christus laberetur humano? Dicunt quippe quia concupiscentia carnis legi mentis repugnet. Sed qui hoc ait, tantum abest vt Christum putauerit lege carnis in peccati vincula fuisse deducendum, vt ipse in æstu positus fragilitatis humanæ, per Christum sibi subueniri posse crediderit dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Qui ergo alios à carnis lubrico vindicabat, nunquid formidare poterat, ne etiam ipse dominatu quodā carnis istius vinceretur? Sed carnis istius, sicut volunt, formidabat illecebras. Ergo & carnis susceptionem declinare debuerat, ne ad lubricum traheretur erroris. Sed quomodo lubricum poterat timere peccati, qui peccatū remissurus aduenerat? Et ideo cum susceperit carnem hominis, cōsequens est vt perfectionem incarnationis plenitudinémq; susceperit. nihil enim in Christo imperfectum. Suscepit itaque carnem, vt resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationabilem, humanam assumpsit atque suscepit. Nam quis potest negare quod susceperit animam, cum ipse dicat: Animam meam pono pro ouibus meis? Et iterū: Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam illam. Nō per parabolam hoc dicitur, nec persunctoria significatione, in qua aliud dicitur, & aliud intelligitur, Sicut illud: Neomenias & sabbata vestra odit anima mea. Licet etiam illud ad Christi animam possit referri, quæ ideo posita est vt aboleret Iudaicæ superstitionis errorem, & vnius sacrificij institueret veritatē. Sed de hoc dubitent prophetico, euangelicum hoc refutare nō possunt de animæ proprietate dictum, cum de morte domini & resurrectione sit dictū. Deniq; addidit: Nemo tollit eā à me, sed ego pono eam à meipso: potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatē habeo iterum sumēdi eam. Eandē igitur pōnit quam suscepit. Suscepit dico. Non enim verbū ipsum dei viuum in sua carne ad nostræ animæ vicem factū est, sed sicut carnem nostram, ita & animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. Assumpsit inquam animam, vt incarnationis suæ benediceret sacramento, suscepit affectum meum vt emēdaret. Quid autem opus fuit carnē suscipere sine anima, cū vtique insensibilis caro & irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia nec digna præmio? Illud ergo pro nobis suscepit, quod in nobis amplius periclitabatur. Quid autem mihi prodest, si totum me non redemit? Sed totum me redemit, qui ait: Mihi indignamini qui totum hominem sanum feci sabbato. Totum redemit: quia in virum perfectum fidelis non ex parte sed totus resurgit. Desināt ergo isti misericordes timere, ne Christus carnem suam vel animam perfectā sensúmque hominis non potuerit gubernare, qui etiam illum asinæ pullum quē ante nemo sederat gubernauit. Qui plantauit aurē, non audiet? Qui alios regebat, se regere ipse non poterat? Qui peccata donabat, peccatū ipse faciebat? Desināt nimiū solliciti isti tan-

Matth. 26. Roma. 7. Ioan. 10. Esaie. 1. Ioan. 7. Psalm. 93.

isti tanquam pædagogi Christi vereri, ne itiam in ipso concupiscentia carnis legem mentis oppresserit, quæ non oppressit in Paulo, sed tãtummodo repugnauit. Athleta Christi victorias mentis numerat suæ. Hi trepidant ne caro titubauerit in domino, quæ vicit in seruulo. Non vult pro se timere nos Christus, non vult pro se flere nos dominus. Denique dicit: Filiæ Hierusalẽ nolite me flere, vos ipsas flete. Et istis dicit: nolite mihi timere, vobis timete. An non audistis dicentem Dauid: Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, à quo trepidabo? Et alibi: Non timebo quid faciat mihi homo. Et alibi: Nõ timebo quid faciat mihi caro. Ego ergo lapsum naturæ humanæ timere potui, quem homo ipse non timuit? Deus igitur ante carnem, deus in carne, perfectionem naturæ assumpsi humanæ, suscepi sensum hominis, sed non sum sensu carnis inflatus. Sensu hominis animam meam dixi esse turbatã, sensu hominis esuriui, sensu hominis rogaui, qui rogantes exaudire consueui. Sensu hominis profeci, sicut scriptũ est: Et Iesus proficiebat ætate & sapiẽtia & gratia apud deũ & homines. Quomodo proficiebat sapiẽtia dei? Doceat te ordo verborum. Profectus ætatis, & profectus sapiẽtiæ, sed humanæ est. Ideo ætatem ante præmisit, vt secũdum hominem crederes dictum. Aetas enim non diuinitatis, sed corporis est. Ergo si proficiebat ætate hominis, proficiebat sapientia hominis. Sapientia autem sensu proficit, quia à sensu sapientia. Iesus autem proficiebat ętate & sapientia. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo & ipse susceptus est. Si diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim proficit, vtique mutatur, in melius. Sed quod diuinum est, nõ mutatur. Quod ergo mutatur, non vtique diuinum. Sensus igitur proficiebat humanus, sensum ergo suscepit humanum. Et vt sciamus quia secũdum hominem loquebatur, præmisit, dicens: Puer autem cõfortabatur & crescebat, & implebatur sapientia, & gratia dei erat cum illo. Et puer nostræ nomen ætatis est, nec confortari virtus poterat dei, nec crescere deus, nec altitudo sapientiæ dei, nec plenitudo diuinitatis impleri. Quæ igitur implebatur, erat non dei sed nostra sapientia. Nam quomodo implebatur, qui vt omnia impleret, descendit? Per quem autem sensum, vt Esaias dixit, patrẽ puer nesciebat aut matrẽ? Scriptũ est enim: Priusquam sciat puer patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci & spolia Samariæ. Sapiẽtiam enim dei futura & occulta non fallunt. Expers autem agnitionis infantia per humanam vtique imprudẽtiam quod adhuc non didicit, ignorat. Sed verendum est, inquam, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuimus, Christum diuidamus. Nunquid cùm & diuinitatẽ eius adoramus & carnem, Christum diuidimus? Nunquid cùm in eo imaginẽ dei crucémque veneramur, diuidimus eum? Apostolus certe qui de eo dixit: Quoniam & si crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit tamen ex virtute dei: ipse dixit, quia non diuisus est Christus. Nunquid etiam cùm dicimus, quia animam rationabilem & intellectus nostri suscepit capacẽ, diuidimus eum? Non enim ipse deus verbum, pro anima rationabili & intellectus capaci in carne sua fuit, sed animam rationabilem & intellectus capacẽ, & ipsam humanã, & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similem eiusdémque cuius caro est nostra substãtiæ suscipiens deus verbum, perfectus etiam homo fuit, sine vlla tamẽ labe peccati, quia peccatum ipse non fecit, sed pro nobis peccatum factus est, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Caro ergo ipsius & anima, eiusdem cuius animæ nostræ caróque substantiæ. Nec timeo ne tetrada videar inducere. Nos enim vere solam qui hoc asserimus, colimus trinitatẽ. Non enim Christum diuido, cùm carnis eius diuinitatísque distinguo substantiam, sed vnum Christum cum patre & spiritu dei prædico, & illos magis qui carnem Christi vnius cum diuinitate eius dicunt esse substantiæ tetrada inducere demonstrabo. Non enim quod eiusdem substantię est, vnus, sed vnum est. Nam vtique filium eiusdem cum patre substantiæ confitentes in tractatu concilij Niceni, nõ vnam personam, sed vnam diuinitatem in patre & filio crediderunt. Ergo cùm dicunt eiusdem carnem, cuius & filius dei erat, fuisse substantiæ, ipsi quod nobis obiiciunt ineptiis vanæ assertionis incurrunt, vt diuidant Christum. Itaque quartum increatum quod adoremus inducunt, cùm sola increata sit diuinitas trinitatis.

Lucæ.23. Psalm.26. Psal.55. Lucæ.2. Esaiæ.8. 2.Corin.13. 1.Cor.1. 2.Corin.5.

De ampliori redargutione eorum, qui authorem dicunt ea usurpare quæ scripta non sint, & dei esse substãtiam atque naturam, scriptũ nõ esse affirmant. Caput VIII.

Concluseram librũ, sed religionis fuit ne præteruecti videremur, quod soluere nequiremus. Nã cùm dudum audierint quidam dicentibus nobis: Filium dei qui generatus sit, patri qui generauit, inæqualem esse non posse, quamuis ille generatus sit, iste genuerit, quia generatio non potestatis est, sed naturæ: aduersus illam quidem quæstionem vocem sibi arbitrãtur occlusam, sed tergiuersatione damnabili in eodem loco vestigium vertunt, vt putent mutationem fieri quæstionis mutatione sermonis, dicentes: Quomodo possunt ingenitus & genitus esse vnius naturæ atque substantiæ? Ergo vt respondeam clementissime imperator per te mihi propositæ quæstioni, primum omnium ingenitum in scripturis diuinis nusquam inuenio. Non legi, non audiui. Cuius igitur mutabilitatis sint homines istiusmodi, vt nos dicant ea vsurpare quę nõ sunt scripta, cùm ea quæ sunt scripta dicamus, & ipsi obiiciant quod scriptum non sit: nónne ipsi sibi aduersantur, & authoritati calumniæ suæ derogant? Dicunt etenim non esse scriptum, dei esse substantiam atque naturam, cùm vtique filium dei patris esse splendorẽ gloriæ & characterem substantiæ eius, scriptura testetur, & multos alios de diuina dixisse substantia, in alio libro plenissime ostẽderimus. Naturam quoque diuinam quis abnuat, cùm Petrus apostolus in epistola sua scripserit, id operatã domini misericordiam per passionem crucis, vt nos, inquit, faceret diuinæ consortes naturæ. Sed etiam alibi Paulus scripsit: Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura non sunt dij, seruistis. Ita enim & in Græcis codicibus inuenimus, quorum potior authoritas est. Quid igitur agunt qui negant naturam esse diuinam, nisi vt iam non solum filio calumnientur, sed etiam patri? Si enim negatur natura deus esse, ergo per gratiã est, vt homines, aut certe falso creditur, vt dæmones, quorum simulacra dei appellatione donantur. Sed apostolicam authoritatem sequamur, vt dicamus in simulachris naturam non esse diuinam. Si ergo in simulachris non est, non est in dęmoniis: superest, vt in deo diuina sit natura atq; substãtia. Docuimus igitur apostolica authoritate rectè de deo patre dici, quod natura sit deus. Accipiant nunc quod eadẽ dei patris sit natura, quæ filij est, eadem sit & spiritus sancti, ne forte idem dicant. Naturam quidem legimus esse diuinam, naturæ autem diuinæ nõ legimus vnitatem. Sed cùm ipse filius dixerit: Ego & pater vnũ sumus, vnitatẽ diuinitatis probauit. Cũ dixerit: Omnia quæ pater habet mea sunt. Et infrà: Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, asseruit vnitatem. Cùm dixerit, pater qui in me manet ipse loquitur, & opera quæ ego facio ipse facit, vnitatem euidentissimẽ declarauit. Deinde Petrus vnam naturam ostendit esse diuinam. Potuit enim sic dicere, si aliter æstimasset, potuit, inquã sic dicere, vt nos faceret diuinarum consortes naturarum, maxime cùm per filium in naturæ diuinæ consortiũ transeamus: Nunquid potest donare quod non habet? Ergo non est dubium, quia de eo quod habet donat, & ideo habet naturam diuinã, qui consortia diuinæ donat naturæ. Apostolus quoque Paulus dicendo: Qui natura non sunt dij, ostendit vnam veri dei esse naturam. Namque & ipse potuit dicere, Qui naturis non sunt dij, si sciret pluralitatem diuinæ esse naturæ, vt alia esset in patre, alia in filio, alia in spiritu sancto. Dicendo ergo: Natura non sunt dij, vnitatem naturæ expressit diuinæ. Quid est autem natura deum esse, nisi verum deum esse? Sicut ad Thessalonicenses dicit: Quomodo conuersi estis ad deum à simulacris seruire deo viuo & vero? Illi enim dij esse simulantur, natura autem deus viuus & verus est. Nam & in ipso vsu nostro est adoptiuus filius & verus filius. Adoptiuum filium non dicimus filium esse natura, sed eum dicimus natura esse, qui verus est filius. Ergo & naturam & substantiam esse diuinam probauimus lectio-

1.Petr.1. Galat.4. Ioan.10. Ioan.16. Ibidem.17. Ioan.14. Galat.4. 1.Thess.1.

ne. Vnitatem quoque non pluralitatem diuinæ eſſe naturæ, apoſtolica autoritas demonſtrauit.

De cõfutatione & deſtructione obiectionis præmemoratorum hæreticorum, qua arguunt quod non poßint ingenitus & genitus vnius eſſe naturæ atque ſubſtantiæ, & de exemplari approbatione, cùm dicitur genitum, nõ proprietatem naturæ, ſed ſignificationem generationis exprimi. Quódque appellatione ingeniti & geniti ſpecies uideatur eſſe diuerſa, ſed tamen indiſtincta diuinitas.

Caput IX.

Nunc illi aſſerant, vbi ingenitum patrem legerint. Sed ſi dialectico more concedi ſibi id poſtulant, vt quod lectum non ſit, pro lecto vſurpent: produnt ſe contentionis ſtudio differre, non cognitionem quærere veritatis. Namque in ipſa dialectica ſi non concedatur quod concedi ſibi poſtulant, qui aditum cõtentionis inuenire deſiderant: principium inuenire nequeunt diſputandi, & hoc ibi, vbi cõtentio eſt magis de diſputationis argutiis, quàm de examine veritatis. Hæc eſt enim dialecticorum gloria, ſi videantur expugnare verbis & refellere veritatem. Contra definitio fidei eſt, vt veritas nõ verba pandantur. Denique verba philoſophorũ excludit ſimplex veritas piſcatorum. Quæ igitur iſta aſſertio eſt, vbi ſi non donauero eis verbum ingeniti, aſſertionis principium inuenire non poſſunt? Vbi ergo legerint demonſtrent. Exciderat animo. Nunc redeo in memoriam. Lectum eſt, inquiunt. Nam Arrius dixit ingenitum patrem, & genitum & creatum filium. En quo authore, contra apoſtolica ſcripta contendant. Contendant tamen, ſi modo ſe Arrij diſcipulos eſſe fateantur. Nam quomodo negant magiſtrum, cuius inuentum ſequuntur? Sed ſi illi hoc dicunt quod Arrius, iuſtius ego debeo dicere quod Apoſtolus dixit: Patrem enim dixit, non ingenitum nominauit: filium dixit, & genitũ filium nominauit. Quod legi, non nego, imò libenter vſurpo, quod nõ legi vſurpare non debeo. Sed tamẽ quod in dialectica non faceremus vſurpent, ne forte dicant, quia genitum non legimus patrem ſicut filium, ideo ingenitum æſtimare debemus. Intelligitur hoc, ergo non legitur. Sed ſi intelligitur, nec ſpiritum ſanctum genitum legi. Ergo & ſpiritus quia genitus non eſt, ingenitus vtique ſecundum veſtram ſententiam nominandus eſt. Si igitur ingenitum dicitis & genitum non poſſe vnius eſſe ſubſtantiæ, ſupereſt vt de patre & ſpiritu ſancto, quia nec patrẽ genitum legimus, nec ſpiritum ſanctum, vnitatem diuinæ naturæ & ſubſtãtiæ nõ negetis. Si enim in eo eſt vis omnis veſtrę diſputationis, quod ingenitus & genitus nõ poſſunt eſſe vnius naturæ: ergo qui non eſt genitus, cum eo qui non ſit genitus, vnius naturæ atque ſubſtantiæ eſt. Et ſi ideo putatis patrem maiorem eſſe, quia genitus non eſt, nunquid & ſpiritus ſanctus maior eſt filio? Multa poſſunt & innumera exempla ſuppetere, vt de eo quod genitum non ſit, dicatur ingenitũ. Nam & mundum plerique ingenitum eſſe dixerunt, & materiam rerũ omnium quam Græci hylen dicũt, quaſi ſyluam materialem, ingenitã eſſe memorarunt. Vident igitur in hoc verbo prærogatiuam quandam poteſtatis eſſe non poſſe, niſi forte hoc verbo ſibi honorare deum videntur, quo philoſophi mundum putauerunt eſſe donandum. Nunquid ergo ſic ingenitus pater ſicut mundus? Abſit. Aut hic ſolus deum decet ſermo, cùm deus vltra ſermonũ omniũ ſit ambitum? Nihil igitur precioſum deo in eo ſermone, qui communis poſſit eſſe cum cæteris. Sed tamen, quemadmodum vultis, inæſtimabilis ſit huius prærogatiua ſermonis, quæ non authoritate aliqua deſignatur, ſed veſtro æſtimatur arbitrio. Quò igitur hoc proficit, vt ex verbo velitis facere inter patrem & filium diſtantiam naturæ, diſtantiam poteſtatis? Ingenitus, inquit, & genitus non poſſunt vnius eſſe naturæ atque ſubſtantiæ, vt quemadmodum interdum dicunt, inoperatus & factus, non ſunt vnius naturæ. Neque enim diſcretionem faciunt ingeniti & inoperati, neque diſtantiam volunt eſſe inter genitum vel creatum, modo vt creaturam filium dicant. Dicunt ergo quia pater omnem cauſam, hoc eſt ἀιτίαν ſicut Græci dicũt ſupergreſſus, cùm ex alio creatus non ſit, non ſit filius, vtique ſubſtantia ſit, non aliunde principiũ habẽs & cauſam ex qua ſit: & ideo, inquiunt, alia talis ſubſtãtia eſſe non poteſt, quia omnia ex patre deo habent ſubſiſtẽdi cauſam. Vnde non eſſe veriſimile dicũt, vt filius qui ex patre eſt, & ex ſe cauſam non habet vt ſit, ſed ex patre, ſimilis ſit patri. Cùm pater ex alio cauſam non habeat, filius autẽ (vt ipſi allegant) eſſe non potuerit, niſi hoc ipſum ex patre vt eſſet, acceperit. Ideoq; ingenitum & genitum dicunt eſſe diſſimilẽ, quaſi verò (quod alibi ſæpe iam dixi) generatio poteſtatis ſit, nõ naturæ. Cùm enim dico genitum, nõ proprietatem naturæ, ſed ſignificationẽ generationis expreſſi: & hoc exemplis euidẽtioribus approbabo. Nam ſi generaliter dicam filium, nec addam cuius, poteſt intelligi, & filius hominis, & filius iniquitatis, & filius peſtilentiæ, & filius diaboli, ſicut de Iudæis ſcriptura teſtatur, & quod in vſu eſt, & fœtus pecudis, & pulli columbarum. Et ideo in appellatione filiorum non eſt expreſſio ſignificata naturæ. At verò ſi naturam deſignare deſidero, aut hominem nuncupabo, aut equum nominabo, aut auem dicam, vt natura poſſit intelligi. Ita ergo ſi naturam cupio deſignare diuinam, deum verum debeo nominare. Cùm autem filium dico, generatum ſignifico. Cùm patrem quoque dico, generaſſe declaro. Non ergo hinc naturæ diſcretionem facias, cùm ſit hoc ſignificatorium generãtis & geniti. Significatoria autem huiuſmodi exprimunt ſubſtãtiæ qualitatem. Multi enim, vt dixi filij, ſed diuerſitas filiorum. Alius per naturam, alius per gratiam. Multæ creaturæ inuiſibiles & viſibiles. Inuiſibiles, vt principatus & poteſtates, throni & dominationes. Viſibiles, vt ſol, luna, ſtellæ, homo, terra. Ergo diuerſæ ſpecies & diuerſæ creaturarum ſubſtantiæ ſunt. Itaque ſi velis proprietatem creaturæ alicuius exprimere, aut ſolem aut lunam nominabis aut ſtellas. Et ſic intelligitur quid ſit quod ſignificandum putaueris. Cæterum ſi factum dicas aut creatum, quod interdum filium dicunt, quia multa facta & creata ſunt, nõ proprietatem ſubſtantiæ videris ſignificaſſe, ſed ſpeciem qualitatis. Aliud enim ſubſtantia, aliud qualitas eſt. Denique diximus & alibi, vſian ita interpretatos Latinos, vt ſubſtantiam dicerent. Vſia autẽ dei cùm dicatur, quid aliud ſignificatur, niſi deum ſemper eſſe? Quod literæ ipſæ exprimunt: quamuis diuina vſai, hoc eſt, cũ ſit ſemper, vſia dicitur, vnius literæ mutato ordine propter ſonum & compendium decorémque ſermonis. Ergo vſia, quod ſemper ſit deus ſignificat. Ingeniti autem, vt tu vis, vel geniti appellatio quid ſit, declarat: hoc eſt quod non ex alio ſit pater, nec ex ſe filius. Species hic videtur eſſe diuerſa. Species vtiq; diſtincta, ſed indiſtincta diuinitas. Quæris quomodo hoc probari poſſit? Etiã in creaturis oſtendam diuerſam ſpeciem, diuerſa initia in pleriſque, & vnam eſſe ſubſtãtiam, & de ſcripturis exempla proferam. Itaque ſi in his quæ mortalia ſunt hoc poteſt conuenire: quemadmodum patris & filij & ſpiritus diuinitati legem cuiuſdam neceſſitatis imponunt? Omnia nempe volatilia quæ eiuſdem generis videntur, eiuſdem vtique & naturæ ſunt, vt aquilarum vnum genus & vna natura eſt, vulturum ſimiliter, & cæterorum ſecundum genus ſuum volatilium. Quemadmodum autem cœperint eſſe volatilia, tres ſpecies reperimus, & ortus eorum cauſas legimus eſſe diuerſas. Scriptum eſt enim dixiſſe deum: Producant aquæ reptilia animarum viuentium & volatilia volantium. (Gene.) Et paulo poſt cùm paradiſum feciſſet deus, & poſuiſſet in eo hominem, ſcriptum eſt: Quia figurauit deus de terra beſtias agri, & volatilia cœli. (Gene.) Significantur ergo volatilia hoc loco figurata de terra. Supra quoque legiſti, quia dixit deus auibus: Creſcite & multiplicamini. Vtique ex coitu maris & fœminæ generationis incrementa præcipiens. Itaque aduertimus etiã quę vnius generis ſunt, diuerſo modo eſſe cœpiſſe, alia de aquis, alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & vnius tamen hæc eſſe naturæ, diſſimilitudinémq; ſubſtantiæ non habere. Quid verò tam vnius naturę quàm caro noſtra cum dominici corporis veritate? Diuerſis tamen vtraque ducta cauſis, orta principiis eſt. Caro enim domini ſpiritu in virginem ſuperueniente generata, non expectauit virilis fœmineíq; coitus ſolenne commercium. Caro verò

noſtra

nostra, nisi virilis iuxta fœmineúsq; sexus, genitalia sulcis naturalib⁹ obducat semina, intra viscera nescit materna formari: & tamen cùm generationis fuerit causa diuersa, carnis tamen in Christo cum hominibus omnibus vna natura est. Partus enim virginis, non naturam mutauit, sed generandi vsum nouauit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo virgo quod traderet. Non enim alienũ dedit mater, sed propriũ è visceribus suis contulit, inusitato modo, sed vsitato munere. Habuit igitur carnem virgo, quam naturæ solẽnis iure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundum carnem generantis Mariæ, genitiq; natura, nec dissimilis fratribus, quia dicit scriptura, vt per omnia similis fratrib⁹ fieret. Similis vtique dei filius nostri, non secũdum diuinitatis plenitudinẽ, sed secũdum animæ rationalis & vt expressius dicamus, humanæ nostríque corporis veritatẽ. Quid autem de ipso loquamur Adam, qui cùm sit formatus è limo terræ, generauit vtique filios suæ consortes naturæ, participes generis, successionis hæredes? Diuersa quidem in filiis & parente principia, sed humanæ conditionis vna natura. Nec tamen dissimilitudo ortus, similitudini substantiæ præiudicauit. Similis ergo filius patri etiam in his quæ propter humanæ conditionis fragilitatem similitudinis plenitudinem habere non possent. Quomodo ergo dei patris dissimilis filius verus?

Hebr. 2.

De disputatione contra quosdam superiorem sectam sequentes, disputationis tamen genere discordare se putantes, qui filium similem dicunt, sed non unius substantiæ cum patre, & quod cùm sit unius naturæ filius cum patre, etiam unius sit potentiæ, & ita omnipotens sicut & pater, quemadmodum etiam spiritum sanctum omnipotentem scriptura testatur. *Caput X.*

SEd plerique eandem sectam sequentes, disputationis genere discordare se putant, ab his qui dissimilem patri per omnia filium dicũt. Ideo horum quoque qui similem dicunt filium, sed non vnius substantiæ cum patre, ineptias discutiamus. Quæ non vnius naturæ sunt, diuersæ sunt vtique atque distantis: & quæ distantis naturæ, consequens est, vt similia esse non possint, nisi forte secundum speciem similia dicas, dissimilia secundum veritatem. Nam & lactis & niuis & cygni albentis, con color species est, sed discrepantiam seruat distantis naturæ, nec differentia naturarum, specierum similitudine coloratur. Quomodo ergo isti similem dicunt patrem & filium, qui vnitatem substantiæ negant? An secundum formam & figuram colorem similem putant? Sed hæc corporis sunt, hæc compositionem quandam indicant. Quomodo autem inuisibili similitudinem secundum colorẽ aptamus aut formam? Aut quomodo creatura potest esse similis increato? Quomodo splendor gloriæ & character substantiæ eius, si diuersa gloria (vt illi dicunt) diuersa substantia est? Secundum gloriam, inquiunt, & operationem similis est, & propterea imago dei dicitur filius. Ergo si per aliqua non per omnia similis, pro parte similis, pro parte dissimilis. Huic autem propositioni cõsequens est, vt si ex parte similis pro parte dissimilis, non in toto est, pro parte sit dei imago composita: ac per hoc sequitur, vt & ipse compositus videatur, cuius sit imago composita. Composita autem si ex parte similitudinem seruet, imago eius ex parte similis esse non possit. Sed qui similem secundum vnitatem naturæ negant, similem cæteris arbitrantur. Solent enim dicere: Cur putatis, quia multum dedit scriptura filio, quia imaginẽ dixit, cùm ipse deus dixerit hominibus: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum. Et filius dixerit: Estote perfecti, sicut & pater vester qui in cœlis est, perfectus est. Nec intelligunt eo ipso astrui, quia non secundum partem sed secundum plenitudinem diuinitatis & perfectionem similis sit filius patri. Denique si multi similes, cur solus filius imago inuisibilis dei dicitur, & character substantiæ eius, nisi quia in eo naturæ eiusdem vnitas, & eius maiestatis expressio est? Alia enim secundum imitationem similitudo, alia secũdum naturam: quod propositorum exemplorum etiam verba indicant. Dicit enim scriptura: Estote sancti, vt fiant id per imitationem homines. Ergo dicitur, estote, quia non sunt. De se autem dicit deus: quia sanctus sum, non vtique proficiente processu, sed manente natura. Deinde ait sapientia: Estote perfecti, vt incipiant habere quod non habent. De patre autem dicit: Sicut pater vester qui in cœlis est, perfectus est. Est ergo perfectus pater, qui est, semper est. Ideo vel vsia græce quod sit semper, vel latine, quod in suo maneat, nec ope subsistat aliena, appellatur substantia. Sanctus ergo pater, & perfectus pater. Sanctus etiã & perfectuš filius, quasi imago dei. Imago autẽ dei, quia omnia quæ sunt dei videntur in filio, id est sempiterna diuinitas, omnipotentia atque maiestas. Talis ergo qualis est deus, sua videtur imagine. Vnde oportet vt imaginem eius talem credas, qualis est deus. Nam si imagini detrahas, & vtique ei cuius imago est videbitur esse detractum. Si minorem imaginem credas, minor deus apparebit imagine. Qualem enim æstimaueris imaginem, talis tibi videbitur hic, cuius inuisibilis est imago. Dixit enim imago: Qui me videt, videt & patrẽ. At qualem æstimaueris eum cuius imaginem esse filium credis, talis tibi necessariò filius æstimandus est. Vnde quia increatus pater, increatus & filius: quia non minor pater, non minor filius: quia omnipotens pater, omnipotens & filius. Dictum est igitur, etiam si vsurpent quod non legũt, vt ingenitum dicant, verbo tamen nihil impediri quo minus vnius naturæ atque substantiæ Christum cum patre esse credamus. Quod si vnius naturæ, vtique vnius potentiæ. Qui quidem locus haud difficilior est ad refellenda studia perfidorum. Quomodo enim negant omnipotentem Christum, quod scriptum est, qui volunt vsurpare quod non docent scriptum? Omnipotentem etenim Christum supra docuimus. Et in Ioannis euangelistæ Apocalypsi, & in Zachariæ prophetia, & in euangelio significatum. Quæ si quis recensenda putat, superiora reuoluat & repetat. Tamen (quod ibi propter cõgestionem testimoniorum pene præterij) dicant de quo putent dictum quod Amos prophetauit? Sic enim scriptum est: Dominus qui attigit terram & mouet eam, & lugebunt omnes commorantes in ea, & ascendet sicut flumen Aegypti. Qui ædificat super cœlum ascensionem suam, & repromissionem suam super terram, confirmat, qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ, dominus omnipotens nomen est ei. Nónne hæc omnia in filium intelligant conuenire? Qui terram descendens tetigit, in passione commouit, de terris ascendit in cœlum, & super terram descendit è cœlo, sicut ipse promiserat. Sed quid de filio laboro, cùm etiam spiritum omnipotentem scriptura testetur? Scriptum est enim: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et de sapiẽtia scriptum est: Quia habeat in se omnipotentem spiritum. Dicit enim Salomon, quia omnium artifex docuit me sapientia. Est enim in ea spiritus intelligentię, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, bonus, mobilis, disertus, immaculatus, manifestus, inuiolabilis, bonum amans, acutus, prouidẽs, possibilis, munificus, benignus, stabilis, integer, sine sollicitudine, qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrans spirituum intelligibilium.

Leui. 19. Matth. 5. Ioan. 14. Amos 9. Psal. 32. Sapien. 7.

FINIS.

Diui

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANENsis de mysterio paschæ, Liber unus.

Vnde sacrum nomen paschæ descenderit, & qua ratione Christus se in passionem paschæ mysterio cõsecrauerit. Caput I.

PAschæ mysterium de fide omnibus credẽtibus in Christo renatis, recidiuatum fidei annuæ felicitatis gaudium & gloriam subministrat. Quod quidem sacrum nomẽ ab ipsius domini passione descendit. Pascha enim passio est saluatoris, sicuti beatus Apostolus dicit: Pascha enim nostrũ immolatus est Christus. Ad hoc enĩ humanũ corpus Christus accipiẽs, se in passionẽ paschæ mysterio consecrauit, vt quisquis huius muneris per fidem, participationem esset indeptus, consortio dominicæ felicitatis dignus merito censeretur.

1. Corin. 5.

De commendatione paschalis temporis, ab ijs quæ eo tempore facta commemorantur. Caput II.

EST enim pascha verè anni principium, primi mensis exordium, nouella germinũ reparatio, ac terræ hyemis nocte discussa, primi veris restituta iucunditas. Hoc, inquam, tempore visibilium & inuisibiliũ cõditor deus, defixa humo cœli machinã suspendens, diem solis ardore radiauit, splendorẽ lunæ solatio noctis attribuit, pendentẽ cœli cameram splendentium syderum decorauit ornatu, mare certis littorum finibus coërcens, concauæ ac stridentis vndæ æstum metas statuti limitis haud iussit excedere. Et vt plana mundi facies oculorum eminus subtraheretur aspectui, ad hoc in ornatum mundialis fabricæ, nemorosi colles atq; excelsi constituti sunt montes, vt iterum mortalibus campestris ornatus iucundior adueniret.

Qua ratione homo terrestris creaturæ factus sit dominus, & quomodo gratiam creatoris amiserit, ac mortis sententiam incurrerit. Quódque ita diabolus mortis sortitus sit imperium, & omnes à deo deuiantes tartari clausos ergastulo possederit. Caput III.

IPséque homo diuini opificij dignatione formatus, ad hoc terrestris creaturæ effectus est dominus, vt diuinis institutionibus parens, eius tantum & voluntatẽ seruaret, qui se in tantis rebus dominum præfecisset ex nihilo. Qui in ipso exordio, non nescius, de prauatus inuidia, dum super indultum dei opificium cupit fieri, quod natura non dederat, amisit gratiam quam creatoris pietas attribuerat: continuo ob concupiscentiam diabolicæ deceptionis, sententiam mortis præuaricator incurrens, etiam ad futuræ ex se stirpis originem propagauit, vt diuina hoc loco rectè sentẽtia compleretur. Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarũ. Ita per occasionem delicti, in vniuersis peccatoribus diabolus mortis est sortitus imperium, atque omnes à deo deuiantes, peccati vinculo obstrictos, squalẽtis tartari clausos ergastulo possidebat.

Sapien. 2.

Quomodo deus humanam carnem assumens, & corpus conditioni mortis addicens, ad tartara descenderit, & feras inferni ianuásque confringens, vinctos è diaboli faucibus reuocauerit. Caput IIII.

QVorum interitum dolens diuina censura, non per seruum vatem, nec per angelum inuisibilem, sed ad hoc per substantiam humanæ carnis, in homine deus veniens habitauit, vt honestam viuendi formam mortalibus daret, & temporariis æternam in se credentibus vitam, exemplo suæ mortis ac resurrectionis aperiret. Vt enim incredulitas & simulacrorum cultus, cœli aditum clauserat, ita inferni baratrũ præuaricatoribus perfidia procurarat. In quorum suppliciis vsque ad aduentum saluatoris domini Iesu Christi, diabolus per mortem regnauit, donec humanæ carnis ad deum attemperata substantia, immaculatum corpus conditioni mortis addixit. Expers peccati Christus, cum ad tartari ima descenderet, seras inferni ianuásq; cõfringens, vinctas peccato animas mortis dominatione destructa, è diaboli faucibus reuocauit ad vitã, atq; ita diuinum triumphum æternis characteribus est conscriptum, dum dicit: Vbi est mors aculeus tuus? vbi est mors victoria tua? Quam fœlicitatem reparatæ salutis, Paulus recolens clamat? Sicuti per Adam mors intrauit in hunc mundum, ita & per Christum salus restituta est mundo. Et iterum: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Et adiiciens ait: Sicut portauimus imaginem terreni, id est vetusti hominis in crimine: sic portemus imaginem cœlestis, id est suscepti, redempti, reparati, ac purificati hominis salutem, teneamus in Christo: quia idẽ ipse Apostolus ait: Initium Christus, id est author resurrectionis & vitæ, deinde hi qui sunt Christi, id est qui in forma puritatis eius viuentes, de spe resurrectionis eius securi erunt, cum ipso cœlestis promissi gloriã possessuri, sicut ipse dominus in euangelio ait: Qui, inquit, me secutus fuerit, non periet, sed transiet de morte ad vitam. Ita saluatoris passio vitæ humanæ salus est. Ad hoc enim pro nobis mori voluit, vt nos in eum credentes perpetuo viueremus. Voluit pro tempore fieri quod nos sumus, vt nos æternitatis eius promissionem indepti, cum eodem perpetuo viueremus.

1. Cor. 15. Ioan. 5.

De ingentibus paschalis mysterij, dieique illius præconiis. Caput V.

HAec, inquam, illa est cœlestium mysteriorum gratia, hoc paschæ donum, hæc optabilis anni festiuitas, hæc exordia gignẽtium rerum. Hinc vitalis lauacri sacræ ecclesiæ editi puerperio infantes paruulorum simplicitate renati, baratro innocentis perstrepunt conscientiæ. Hinc casti patres, pudicæ etiam matres, nouellam per fidem stirpem prosequuntur innumeram. Hinc sub fidei arbore ab vtero fontis innocui cereorum splẽdet ornatus. Hinc cœlestis meriti sanctificãtur munere, & sacramenti spiritalis celebri mysterio saginantur. Hinc vnius plebis gremio beatæ ecclesiæ nutrita fraternitas, vnicæ diuinitatis substãtiam, ac virtutis trinum nomen adorantes, psalmum annuæ festiuitatis cum Propheta concelebrant. Hic est dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in eo. Quis, inquam, dies? Nempe ille qui attribuit viuendi principium, lucis exordium, author luminis, id est, ipse dominus Iesus Christus qui de semetipso ait: Ego sum, inquit, dies. qui per diem ambulat non offendit: id est qui Christum in omnibus sequitur, per eius vestigia vsque ad æternæ lucis solium transmeabit, sicut ipse patrem pro nobis adhuc in corpore constitutus, orat, dicens: Pater, volo vt vbi ego sum, ibi sint & hi qui in me crediderunt, vt sicut tu in me & ego in te, ita & illi maneant in nobis. Hic, inquam, exultationis & lætitiæ dies est, in quo promissum perfectæ gloriæ consecuti, rectè plebs sancta ad instar angelorum futuræ laudis mysterium, adhuc in hoc seculo constituti, domino cum Propheta cantamus: Hic est dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in eo, id est author institutionis, redẽptionis, & vitæ perpetuæ, dominus Iesus Christus, qui est rex regum, & dominus dominorum absque initio, sine fine in patre regnãs cum spiritu sancto, nũc & semper & in secula seculorum Amen.

Psal. 117. Ioan. 11. Ioan. 17.

OPERVM DIVI AMBROSII SECVNDI TOMI FINIS.

OPERVM DIVI Ambrosii episcopi Mediolanensis tomus tertius, continens

orationes, epistolas, & sermones ad populum habitos.

PARISIIS.

Apud Carolam Guillard.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOpi *oratio funebris de obitu Valentiniani Imperatoris.*

ETsi incrementum doloris sit, id quod doleas scribere: quoniam tamen plerunque in eius quem amissum dolemus, commemoratione requiescimus, eo quod in scribendo, dum in eum mentē dirigimus, intentionémque defigimus, videtur nobis in sermone reuiuiscere: signare aliquid de Valentiniani iunioris, vltimis cordi fuit, ne aut obliterasse silētio bene meriti de nobis pignoris memoriam videremur, atque inhonoratam reliquisse, aut refugisse incentiuum dolendi, cùm B doluisse plerunque solatium sit dolētis: simul vt cùm de ipso aut ad ipsum loquor, tanquā de præsenti sermo sit. Quid igitur primum defleam? Quid primum amara conquestione deplorem? Cōuersi sunt dies nobis votorum nostrorum in lachrymas. Siquidem Valentinianus nobis, sed non talis qualis sperabatur, aduenit. Et iste quidem vel morte sua voluit implere promissum, sed nobis acerbissima est facta ei⁹, quæ exoptabatur, præsentia. Vtinam adhuc nobis abesset, vt sibi viueret. Sed ille non passus cùm audiret alpes Italiæ hoste infestari Barbaro, maluit periclitari se si Gallias derelinqueret, quàm nostro deesse periculo. Magnum discrimē agnoscimus imperatoris, quod Romano subuenire voluit imperio. Hæc causa mortis, quæ plena laudis. Soluamus bono principi stipēdiarias lachrymas, quia ille nobis soluit etiam mortis suæ stipendium. Nec tamen flendi admonitio necessaria. Flent omnes, flent & ignoti, flent & timētes, flent & inuiti, flēt & Barbari, flent & qui videbantur inimici. Quantos iste de Galliis vsque huc totius tractu itineris populorum egit gemitus? Omnes enim non tanquam imperatorem sibi, sed tanquam parentem publicum obisse domestico fletu doloris illachrymant, suáque omnes funera dolent. Amisimus enim imperatorem in quo duo pariter acerbant dolorem, annorum immaturitas, & consiliorum senectus. In his ergo flent, sicut dixit propheta: Oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui consolabatur me. Oculi mei non solum corporis, sed etiam mentis hebetati sunt, & quadam cęcitate omnis sensus obductus est, quoniā ereptus est mihi qui cōuertit animam meam, & ad spem maximam de summa rerum desperatione reuocauit. Audite omnes populi & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem: sed cognito quod de Valentiniani essent partibus, liberi reuerterunt. Militauit hostis Barbarus imperatori adolescenti, & suæ oblitus victoriæ, memor fuit imperialis reuerentiæ. Laxauit sponte quos ceperat, excusans quod ignorasset Italos. Nos adhuc murum alpibus addere parabamus. Valentiniani gratia non ex pectauit Alpium vallū, flucta amnium, aggeres niuium, sed Alpes & fluuios supergressa, muro nos sui imperij protexit. Vnde prophetici Threni mihi vtendum exordio videtur. Quomodo mœret Italia, quę abundabat gaudiis? Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ illius in maxillis eius. Non est qui eam consoletur ab omnibus qui diligunt eam. Omnes qui amant illam, despexerunt eam. Omnis populus eius ingemiscens. Et quia de Hierusalem, id est ecclesia, plorauit in nocte, quoniam qui eam splendidiorem fide sua & deuotione faciebat, occubuit: merito ergo plorās plorauit, & adhuc lachrymæ eius in maxillis eius. Vbertatē quidem fletuum solet vultus humescentis declarare infusio, cum lachrymis genæ rorant. Sed quia scriptum est: Genæ eius sicut phialæ aromatis gignentes vnguentaria, labia eius sicut lilia distillantia myrrham plenam: mysticè ecclesiæ gratia deflentis accipitur, quæ in obitu Valētiniani bonum dolo-

Threni.1.

Ibidem.

Cant.5.

A ris sui effudit vnguentum, & vitam eius prædicando concelebrat. Cui mors obesse non potuit, eo quod odor prędicationis vniuersorum ore celebrabilis, fœtorē omnem mortis aboleat. Flet igitur ecclesia pignus suum, & lachrymæ eius in maxillis eius. Quid sit maxilla, audi: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram: eo quod in dolore sit patiens vt pœniteat verberantem. Percussa eras ecclesia in maxilla tua cum amitteres Gratianum, præbuisti & alteram quando tibi Valentinianus ereptus est. Merito tibi non in vna maxilla, sed in vtraque sunt lachrymæ, quia pie germanum vtrūque deploras. Ploras igitur ecclesia, & fletum genæ tuæ velut fluentibus quibusdā stillicidiis pietatis exundant. Quæ sunt istæ genæ ecclesiæ de quibus & alibi ait scriptura: Vt corium malorū granatorum genæ tuæ? Istæ sunt genę in quibus solet nitere verecūdia, pulchritudo fulgere, in quibus aut flos iuuētæ, aut perfectæ ætatis insigne est. In obitu igitur fidelium imperatorum quidam fidei pudor, quædam ecclesiæ verecūdia est, & in tam immatura morte piorum principū omnis ecclesiæ mœstior pulchritudo est. Plorat ecclesia in sapientibus suis, qui velut caput ecclesiæ B sunt. Oculi enim sapientis in capite eius. Plorat in oculis, hoc est in suis fidelibus, quia scriptū est: Oculi tui sicut columbæ, extra taciturnitatem tuam. eo quod & videāt spiritualiter, & nouerint ea quę viderít tacere mysteria. Plorat in sacerdotib⁹ suis, qui sunt sicut genæ ecclesiæ, in quib⁹ est barba Aaron, hoc est barba sacerdotalis, in quem de capite descendit vnguentum. Isti sunt in quib⁹ est pulchritudo ecclesiæ, in quibus flos eius gratior, in quibus ętas perfectior, qui velut cortices malorum punicorum decorē floris præferant abstinentia corporali, intus autem commissam sibi plebem diuersæ ætatis & sexus foueant sapientia spirituali, obiecti quidem seculo ad iniurias, sed interna mysteria diuidentes. Plorat in virginibus suis, quę sunt sicut lilia myrrha plena, candorem integritatis, & mortificatæ corporalis illecebræ gloriam præferentes. In his ergo flet, sicut scriptū est: Viæ Sion lugent, sacerdotes eius ingemiscūt, virgines eius abductę, & ipsa indignatur intra se. Et intra se quidem indignatur, ad Valentinianum autem dicit: Assumam te & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius C quæ concepit me. Potum tibi dabo à vino operosi vnguenti, hoc est multi operis, multi odoris vnguenti, à fluxu malorum granatorum meorum: vt bibat vinum quod lętificat cor hominis, & defluat in eum malorum granatorum fluxus, in quibus multus & diuersus est fructus. Sermo enim multorum sensuum, & de diuersis scripturis abundans, sermo angelorum, sermo apostolorum ac prophetarum, quos vno velut corio ecclesia sancta complectitur, malorū fluxus est granatorum. Videns hæc Valentinianus integræ plena gratiæ respondet: Misericordiæ domini quod non defecimus, quia non sunt consummatæ miserationes eius. Renouabit illa sicut lux matutina. Multi sunt gemitus mei, & cor meum defecit. Sors mea dominus, dixit. Ideo suscitabo eū. Bonus est dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum. bonum est sperare in salutare domini: Bonum est viro cùm portauerit iugum graue in iuuentute sua: sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum graue. Et ille quidem se suarum virtutū remuneratione solatur, eo quod in iuuentute sua labores absorbuit, pericula multorum tolerauit. Iu D gum maluit graue emendatioris propositi, quàm molle illud ac plenum deliciarum inuidia mentis ceruice portare. Bene beatus planè qui vel in senectute correxit errorem, beatus qui vel sub ictu mortis animum conuertit à vitiis. Beati enim quorum tecta sunt peccata, quia scriptum est: Desine à malo & fac bonum, & inhabita in secula seculorum. Quicunque ergo desierit à peccatis, & fuerit ad meliora in quacunque conuersus ætate, habet superiorum indulgentiam peccatorum, quæ fuerit vel patienti confessus affectu, vel corrigenti auersatus ingenio. Sed huic cum plurimis veniæ societas emerendæ. Plurimi enim sunt qui se à peccatis iuuentutis in senectute reuocare potuerunt. Rarus autem qui in iuuentute graue iugum seria sobrietate portauerit. Hoc est illud iugum de quo dominus in euangelio ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego

Lucæ.6.

Cantic.6.

Eccles.2.

Cantic.4.

Psalm.132.

Threni.1.

Cantic.8.

Threni.3.

Psal.31.

Psalm.33.

Matth.11.

ego vos reficiam. tollite iugum meum super vos. Si quis ergo antequam graui oneretur peccatorum sarcina tulerit iugũ in iuuentute, singulariter sedebit, non cũ plurimis conferendus, sed cum illo potest dicere: Quoniam tu singulariter in spe constituisti me. Sed forte dicas, quomodo iugum graue dicit Hieremias, cùm in euangelio dominus dixerit: Iugum enim meum suaue, & onus meum leue est? Ac primum disce quia Græcus iugum tãtummodo posuit, non addidit graue. Tamen & illud aduerte, quia etsi ita esset in Threnis, in euãgelio iugum suaue dixerit, & onus leue, non iugum leue. Potest enim graue iugum verbi esse, sed suaue. Graue adolescenti, graue iuueni, cuius ętas est florulentior, vt nolit iugo verbi subiiciendam animi præbere ceruicem. Potest & graue verbi iugum videri præ põdere disciplinæ, austeritate correctionis, pondere abstinentiæ, restrictionéque lasciuiæ, suaue tamen esse fructu gratiæ, spe remunerationis æternæ, purioris conscientiæ suauitate. Tamen iugum verbi suaue dixit, onus obedientiæ leue: quoniam ei qui iugum verbi patiẽti ceruice susceperit, disciplinæ onus graue esse non poterit. Qui ergo tulerit à iuuentute iugum, singulariter sedebit, & silebit reuelata sibi gaudens diuinæ remunerationis æterna mysteria. Aut certe silebit, non opus habens excusatione peccati, quod matura confessione præuenit, & propera correctione deposuit. Non enim dicetur huic: Quæ in iuuentute non congregasti, quomodo inuenies in senectute? Potest autẽ & sic intelligi: Quoniam qui cito portauerit iugum verbi, hoc est à iuuentute non se miscebit cum iuuenibus, sedebit seorsum & silebit, donec plena se perfectione virtutis erudiat, & magnam induat animo patientiam, dabítque percutienti maxillam suam, etiam cędis contentus iniuria, vt mãdatis obsequatur cœlestibus. Magnum est enim vel abstinere à vitiis iuuentutis, vel ea in ipso iuuẽtutis vestibulo derelinquere, atque ad saniora conuerti. lubricæ enim & perplexæ viæ sunt iuuentutis. Denique Salomon ait: Tria mihi impossibilia sunt intelligere, & quartum quod non cognosco. Vestigia aquilæ volantis, & vias serpentis in petra, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute. Dauid autem ait: Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris. Iuuenis enim non solum fragilitate lubricæ ætatis prolabitur, verumetiam ignorantia cœlestium mandatorum plerunque delinquit. Cito autem meretur veniam qui prætendit ignorantiam. Propheta itaque dicit: Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris. Non dicit, delicta senectutis meæ & scientiæ meæ ne memineris, sed quasi ꝓpheta qui cito correxerit & emendauerit vitia iuuentutis, ætatem ignorantiámque prætendit. Valẽtinianus quoque in delicto prophetæ simul ait: Delicta adolescentiæ & ignorantiæ meę ne memineris. Non solum dixit, sed etiã ante correxit errorem, quàm disceret esse lapsum alicuius erroris. Itaq; dicit: Correctionẽ iuuentutis meę ne memineris. Error in pluribus est, in paucis correctio. Et quid iam de aliis dicam, qui etiam ludo iuuentutis putauerit abstinendum, resecandam ætatis licentiam, seueritatis publicæ duritiam molliendam, lenitatem senectutis in alienis annis deferendam ei qui in periculum conuicti criminis vocaretur? Ferebatur primo ludis Circensibus delectari. sic istud abstersit, vt ne solennibus quidem principum natalibus, vel imperialis honoris gratia Circenses putaret esse celebrandos. Aiebant aliqui ferarum eum venationibus occupari, atque ab actibus publicis intentionem eius abduci. Omnes feras vno momento iussit interfici. Audire in consistorio negocia, & Danielis spiritu, in quibus dubitarent senes, vel personæ alicuius contuitu ducerentur, congruam verò adolescentem videres senilem ferre sententiam. Iactabant inuidi, qui præmature prandium peteret. cœpit ita frequentare ieiunium, vt plerunque ipse impransus conuiuium solenne suis comitibus exhiberet, quo & religioni sacræ satisfaceret, & principis humanitati. Scenicæ cuiusdam forma ac decore deperire Romæ adolescentes nobiles nunciabatur: Iussit eam ad comitatum venire. Missus precio deprauatus sine mandati effectu rediit. Alterum misit, ne voluisse emendare vitia adolescentum & non potuisse videretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus, deductam tamen nunquam aut spectauit aut vidit. Postea redire præcepit, vt & omnes agnoscerent irritum eius non esse mandatum, & adolescentes doceret ab amore mulieris tẽperare, quàm ipse qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit cùm adhuc non haberet vxorem, & tamen exhiberet sui tanquam vinctus coniugio castitatem. Quis tam dominus serui quàm ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quàm ille suæ censor ætatis? Quid de pietate eius loquar? qui cùm homines nobili ortos genere, & locupleti prosapia, quæ cito mouere inuidiam solet regiæ cupiditatis, accusator vrgeret, præfectus insisteret, respondit vt nihil cruentum sanctis præsertim diebus statueretur. Et cùm post aliquot dies accusatoris legeretur libellus, calumniam pronunciaturus, accusatum libere donec præfectus cognosceret, obseruare iussit. Neque ante aut postea quisquam tanti criminis sub adolescente imperatore formidauit inuidiam. Risit adolescens quod robusti metuunt imperatores. Miserat propter recuperanda templorum iura, sacerdotiorũ prophana priuilegia, cultus sacrorum suorum Roma legatos, & quod est grauius, senatus nomine nitebantur. Et cùm vniuersi qui in consistorio aderant Christiani pariter atque gentiles dicerent esse reddenda, solus velut Daniel excitato in se dei spiritu arguebat perfidiæ Christianos, gentilibus obuiabat, dicens: Quod pius frater eripuit, quomodo à me putatis esse reddendum, cùm in eo & religio lædatur & frater, à quo se nollet pietate superari? Et cùm paterno cõueniretur exemplo, quod sub patre suo ea nullus abstulerat, respondit: Patrem meum laudatis quia non abstulit, nec ego abstuli. Nunquid pater meus reddidit, vt me debere reddere postuletis? Postremo & si pater reddidisset, frater abstulerat. Imitatorem in ea parte fratris esse me mallem. Aut nunquid meus pater Augustus fuit, & frater non fuit? Par vtrique debetur reuerentia, & par vtriusq; est circa rempublicam gratia. Vtrunque imitabor, vt & non reddam, quod & pater reddere non potuit, quia nullus abstulerat: & seruẽ quod à fratre est constitutum. Postulet parens Roma alia quæcunque desiderat. Debeo affectum parenti, sed magis obsequium debeo salutis autori. Quid de amore prouincialium loquar, vel quo eos ipse complectebatur, vel qui ab iis consultori suo rependebatur, quibus nihil vnquam indici passus est? Præterita, inquit, non queunt soluere, noua poterunt sustinere? Hoc laudant prouinciæ Iulianum: & ille quidem in robusta ætate, iste in processu adolescentiæ. Ille plurima reperit, & exhausit omnia: iste nihil inuenit, & omnibus abundauit. Audiuit in transalpinis partibus positus ad Italiæ fines Barbaros appropinquasse. solicitus ne alieno hoste suum regnum attentaretur, venire properabat cupiens dimittere Gallicana ocia, & pericula nostra suscipere. Hæc mihi cum aliis communia, illa priuata quod sæpe me appellabat absentem, & à me initiatum se sacris mysteriis præferebat. Quinetiam cùm rumor quidam ad Viẽnensem pertulisset vrbem quod inuitandi eius ad Italiam gratia eò pergerem, quàm gaudebat, q̃ gratulabatur me sibi optato affore, mora ei aduentus mei prolixior videbatur. atque vtinam aduentum ipsius nullus præuenisset nuncius. Iam promiserã me profecturum, respondens vel honoratis petentibus, vel profecto vt trãquillitati Italiæ consuleretur, me sicut superfluo ingerere non possem, propter verecundiam, ita necessitatibus non defuturum. Confirmatum hoc erat. Ecce postridie literæ de instruendis mansionibus, inuectio ornamentorum regalium, aliáque eiusmodi quæ ingressurum iter imperatorem significarent. Quibus rebus ab ipsis quibus fuerat postulata, intermissa legatio est. Reus mihi videbar speratæ meæ præsentiæ, nec impletæ: sed vtinam viuenti tibi hunc deberem reatũ. Excusarem quod nulla tua audissem pericula, nullas tuas accepissem literas, quod nõ potuissem propriis animalibus occurrere, etiam si iter ingressus essem. Itaque securus veniæ, dum dies subduco, aduentũ tuum intelligo. Ecce rescriptũ accipio, vt sine mora pergendũ putarem, eo quod vadem fidei tuę haberẽ caput, comitẽ tuum velles. Num restiti? Num moratus sum? Additur eo vt properarem ocyus, nec arbitrarer causam itineris mei Synodum

dum Gallorum esse episcoporũ, propter quorum frequen- A
tes dissensiones crebro me excusaueram, sed vt ipse bapti-
zaretur in ipso egressu. Gestarum iam rerum indicia potui
cognoscere, sed properãdi studio nihil aduertere poteram.
Iam superabam Alpium iuga, & ecce nuncius amarus mihi
& omnibus de tanti morte imperatoris. Reflexi, iter fleti-
bus meis laui. Quibus ego votis omniũ proficiscebar? Quo
gemitu omnium reuertebar? Non enim imperatorem sibi,
sed salutem ereptam putabant. Quanto ipse angebar dolo-
re? Primum quod tantus princeps, quod dulce pignus me-
um, quod ita mei cupidissimus occidisset. Quos ego æstus
eius illo biduo fuisse comperi, quo literis quas ad me mise-
rat superuixit. Vesperi profectus est silentiarius, tertio die
mane quærebat iam ne remeasset, iam venirem? Ita sibi salu
tem quandam vẽturam arbitrabatur. O iuuenis optime, v-
tinam te viuẽtem inuenire potuissem, vtinam te dilatio ali-
qua meo reseruasset aduentui. Nihil de aliqua mei virtute
polliceor, nihil de ingenio atque prudentia: sed quanta ego
cura inter te & comitem tuum, quãta sedulitate cõcordiam B
& gratiam refudissem. Quàm meipsum pro tua obtulissem
fide, quàm in meipsum eos recepissem, quibus ille se timere
dicebat. Certe si comes non esset inflexus, tecum remansis-
sem. Præsumebam de te quod ipse me audires. si pro te non
esse auditum videres, multa habuerãm quæ tenerem. Nunc
nihil habeo præter lachrymas & fletus. Quotidie mihi ma-
ior ad dolorem es, crescis ad gemitum. Omnes quanti me
feceris protestantur. Omnes absentiam meam causam tuæ
mortis appellant. Sed non sum propheta, quo potuerim fu
tura cognoscere, sed sum vox clamantis in gemitu, quo pos
sim deflere præterita. Quid enim habeo quod melius fa-
ciam, quàm vt tibi lachrymas pro tanto tuo in me affectu
repẽdam? Ego te suscepi paruulum, cùm legatus ad hostem
tuum pergerem. Ego Iustinæ maternis traditum manibus
amplexus sum. Ego tuus iterum legatus repetiui Gallias, &
mihi dulce illud officium fuit pro salute tua primo, deinde
pro pace atque pietate qua fraternas reliquias postulabas, C
nondum pro te securus, & iam pro fraternæ sepulturæ ho-
nore sollicitus. Sed reuertamur ad Threnos, & ipsa doloris (Thren. 2.)
ingrediamur viscera. Quid testabor, inquit, tibi, aut quid as
similabo tibi filia Hierusalem? quis saluam faciet te? & quis
consolabitur te virgo filia Sion? Quia magna facta est super
te contritio tua, quis sanabit te? Quis autem me consola-
bitur, à quo alij petunt consolationis officium? Impleuit me
amaritudine, inebriauit in felle. Ventrem meum doleo, (Hierem. 4.)
vt prophetico vtar eloquio, quoniam quem in euangelio e-
ram generaturus, amisi. Sed ille non amisit gratiam quam
poposcit, qui mihi in sermone quo vtebar ad plebem, ho-
die surrexit. Nam cùm in tractatum incidissem propositæ
lectionis, quod populus pauper benediceret deũ: quærere
cœpi quis esset hic populus, & distinguere quod esset po-
pulus alter diues, alter pauper: diues Iudæorum, pauper ec-
clesiæ. Diues ille eloquiis sibi creditis, iste pauper aliena e-
loquia mutuatus. Merito pauper, quia congregatus à paupe
re est, illo videlicet qui pauper factus est cùm diues esset, vt
nos eius inopia ditaremur. Exinaniuit enim se, vt omnes re- (2. Cor. 8.) D
pleret. Sed quomodo pauper, qui habebat æternitatis diui-
tias, & plenitudinem diuinitatis? Denique in carne erat, &
dicebat: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad de- (Matth. 26.)
xteram virtutis. Et alibi ad Petrum dicit: Tibi dabo claues (Matth. 16.)
regni cœlorum. Hic ergo pauper qui regnum cœleste do-
nabat? Sed audi quomodo pauper. Tollite, inquit, iugum (Matth. 11.)
meum super vos, quia mitis sum, & humilis corde. Ideo &
populus eius pauper est, non indigentia, quem diuite illo
populo video ditiorem. Non solum enim oracula prophe-
tarum, sed etiam apostolorum meruit diuino fusa spiritu ha
bere præcepta. Non ergo inopia pauper, sed spiritu, cui di-
ctum est: Beati pauperes spiritu, ipsorum est enim regnum (Matth. 5.)
cœlorum. Verè beati pauperes, qui acceperunt quod di-
uites non habebant. Ex hoc numero est ille propheticus
pauper, de quo scriptum est: Iste pauper clamauit, & domi- (Psalm. 33.)
nus exaudiuit eum. Ex hoc populo ille qui qui ait: Argen-
tum & aurum non habeo, sed quod habeo, hoc do tibi. In (Act. 3.)
nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Ille ergo pauper au

A thor populi pauperis dicit: Deus laudem meam ne tacueris, (Psalm. 108.)
quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locu
ti sunt super me lingua dolosa, & sermonibus odij circun-
dederunt me, & expugnauerunt me gratis. Pro eo vt me di
ligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam. Bonum scu
tum oratio, quo omnia aduersarij ignita spicula repellũtur.
Orabat ergo dominus Iesus, & eius imitator Valentinianus
orabat. Sed forte dicatur, quid ei profuit sua oratio? Ecce
in primo vitæ occidit cursu, de celeritate mortis non de[illegible]
nere loquor. Non enim accusationis voce vtor, sed dolo-
ris. Sed etiam dominus orabat, & crucifixus est. Hoc enim
orabat, vt peccatum mundi tolleret. Audiamus ergo quid
oret Christi discipulus. Vtique quod magister docuit. Do-
cuit autem vt vigilemus, ne intremus in tentationem, hoc (Matth. 26.)
est, ne incidamus in peccatum. Hęc est enim tentatio Chri-
stiani, si in suę animę periculum prolabatur: mortem autem
timere non est perfectionis. Rogare autem quis debeat &
pro inimicis suis, orare etiam pro persequentibus, sicut do-
B minus orabat dicens: Pater, dimitte illis, non enim sciunt (Lucæ. 23.)
quid faciunt. Vide clementiam magnã. illi suum perseque-
bantur authorem, ipse aduersariis etiam grauia peccata do-
nabat, quin etiam ignorantiæ velamine excusabat admis-
sum, dicens: quia nesciunt quid faciunt. Nam si scirent, do- (Ibidem.)
minum non persequerentur suum, in cuius potestate ac iu-
re salutem esse suam arbitrarentur. Et quia non sola Christi
persecutores eius erant morte contenti, addebant maledi-
cta atque conuitia, vt ait ipse: Maledicent ipsi, & tu benedi- (Psalm. 108.)
ces. Docuit nos quod timere maledicta persequentium mi-
nime debeamus, cùm habeamus benedictiõis authorẽ. Nec
mouere nos conuitia debeant, vbi præsul est qui possit au-
ferre maledicta. Quid illud quod mori nõ timuit? Imò pro
omnibus se obtulit, dicẽs quod frustra innoxij in inuidiam
vocarentur, quod frustra propter se alij periclitarentur. Si-
bique potius mortem optabat, ne ipse aliis causa mortis es-
set. Hoc est illud euangelicum domini in ipsa sui captione
dicentis: Si me quæritis, sinite hos abire. Occidit itaque pro (Ioan. 18.)
C omnibus quos diligebat. Pro quo amici sui parum putabãt
si omnes perirent. Aduertamus quem circa amicos suos ha
buerit animum. Consideremus quem erga germanas suas
habuerit affectum. In ipsis requiescebat, in ipsis se consola-
batur, in ipsis relaxabat animum, & fessa curis corda mul-
cebat. Rogabat eas vt si quo pueritiæ suæ lapsu, si sermone
aliquo offensæ à fratre viderentur, ignoscerẽt, veniam sibi
à domino deprecarentur. Manus, caput sororibus oscula-
batur, immemor imperij, memor germanitatis: & quo ma-
gis aliis potestatis iure pręstaret, hoc se magis sororibus ex-
hibebat. Rogabat vt non meminissent iniuriæ, meminissent
gratiæ: vt quod acciderat de earum possessione, audiret
negocium. Tantus enim erat, vt etiam in causa sororum
æquus fore arbiter à prouincialibus existimaretur, quod
etsi circa sanctas necessitudines suas charitate propende-
ret, tamẽ pietatem suam iustitia temperaret. Audiuit nego-
cium non de iure, sed possessione prędij. Hinc pietas pro so
roribus, inde misericordiæ pro orphano causa certabat, vt
D pro eo apud ipsas interueniret sorores. Remisit ad iudicem
publicè negocium, ne aut ius, aut pietatem læderet. Priua-
tim tamen, quantum ex proposito nobilium puellarum ad-
uertimus, pium sanctis sororibus impressit affectum, vt con
cedendi prædij voluntatem haberent, iudicium darent. Ve
rè dignæ tanto fratre germanæ, quæ ei quod mater sibi reli
querat mallent de suo potius iure laxare, q̃ fratrẽ in sua cau
sa verecundiam sustinere. Hæc est vobis sanctæ animæ hæ-
reditas preciosior fraternæ laudis & gloriæ, his vos pius fra
ter nobiliores & ditiores reddidit, qui caput vestrum non
gemmis onerabat*, sed osculis. Manus vestras non tam re- (*ornabat,)
galibus ambiebat insignibus, quàm imperatorio ore lambe
bat. In vestræ fructu præsentiæ omne ponebat solatium, vt
nec ipsam nimie desideraret vxorem. Ideo nuptias differe-
bat, quia pius eum vestræ gratiæ pascebat affectus. Hæc vo
bis desiderio amplius q̃ dolori sint, vt fraterna gloria plus
reficiat mẽtem, quàm dolor torqueat: pascũt frequẽter & la
chrymæ & mentẽ alleuãt: fletus refrigerant pectus, & mœ-
stum solantur affectũ. Durum quidẽ funus videtis, sed sta-

Ioan.19.

bat & sancta Maria iuxta crucē filij, & spectabat virgo sui vnigeniti passionem. Stantem illam lego, flentem non lego. Vnde dixit ei filius, Mulier, ecce filius tuus. Et discipulo dixit, Ecce mater tua. hæreditatem illis charitatis suæ & gratiæ derelinquens. In quo vobis pia pignora, quoniam fratrem vestrum propter mea peccata non merui, affectum paternum exhibere desidero. Illum intueor in vobis, illū teneo, illum puto esse mihi præsentem, imò vtrumque germanum, quos velut oculos mihi effossos doleo. Felicius episcopos persequantur imperatores quàm diligant. Quanto mihi beatius Maximus minabatur? In illius odio laus erat, in horum amore supplicij feralis hæreditas. Vtinam filij pro vobis licuisset hunc spiritum fundere: compendium doloris inueneram, & gloriosius mihi fuerat pro tantis obire pignoribus. Sed ad vestram sanctæ filiæ consolationem reuertar, quamuis rerum gestarum acerbitas vim omnem consolationis absorbeat. Quæ si breuis sit, nihil afferet quo mœstum affectum demulceat. sin prolixior, longiorem afferat admonitionem doloris. Quo enim prolixior fueris, hoc magis in consolando afficies eum quem consolari velis, & diutius mœrorē eius tenebis. Non igitur velut penicillo quodam sermōis mei vestras abstergā lachrymas. Neq; enim id facere vellem, etiam si possem. Est enim piis affectibus quædam etiam flendi voluptas, & plerūque grauis euaporat dolor. Sed id postulo, ne vel infixum pectori vestro fratrē duris gemitibus releuetis, vel auertatis planctibus, uel requiescentē excitetis. Ille vobis maneat in corde, ille viuat in pectore, ille amplexibus piis hęreat vt solebat. Ille fraterna oscula premat, ille semper in oculis sit, semper in osculis, semper in alloquiis, semper in mentibus: ille iam talis, vt ei nihil timeatis sicut ante. Obliuiscamini eius ærumnā, teneatis gratiam. Ille vobis auxiliaturus speretur, ille noctibus præsul assistat, illum à vobis iam nec somnus excludat. Propter ipsum delectet quies, vt vobis gratior reuertatur. In vobis est filiæ vt fratrem vobis iam nemo possit auferre. Sed corpus eius tenere desideratis, tumulum circumfusæ tenetis. Ille tumulus fratris vobis habitatio sit. Ille sit aula palatij, in quo chara membra requiescunt. Quod si me ad illum reuocatis dolorem, quod cito excessit è vita: nec ego abnuo immatura obisse ætate, quem nostræ vitæ temporibus fulcire cuperemus, vt de nostris annis viueret, qui fungi nō potuit suis. Sed quæro vtrum aliquis sit post mortem sensus, an nullus? Si est, viuit: imò quia est, vita iam fruitur æterna. Quomodo enim non habet sensum, cuius anima viuit & viget, & remeabit ad corpus, & faciet illud cùm refusa fuerit, reuiuiscere? Clamat Apostolus: Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent. Nam si credimus quod Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & deus illos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo. Manet ergo eorum vita, quos manet resurrectio. Quod si gentes qui spem resurrectionis non habent, hoc vno se consolantur quo dicant quod nullus post mortem sensus sit defunctorum, ac per hoc nullus remaneat sensus doloris: quāto magis nos consolationem recipere debemus, quia mors metuenda non sit, eo quod finis sit peccatorū: vita autem desperanda non sit, quæ resurrectione reparatur? Iob quoque docet nec mortem timendam, & potius optandam piis, dicens: Vtinam in inferno me custodires, & absconderes me donec mitigetur ira tua, & constituas mihi tempus in quo memor sis mei. Si enim mortuus fuerit homo, viuet. Consummans dies vitæ meæ sustinebo donec iterum fiam. Tunc vocabis, & ego tibi obediam. Opera autem manuum tuarum ne despicias. Istud tamen dolendum sit quod primæua obierit ætate. Gratulandum autem quod virtutum stipendiis veteranus decesserit. Tanta enim fuit emendatio vitæ eius in illo omnibus lubrico adolescentiæ tempore, tāta laus morum eius, vt omnem memoriam doloris obducat. Quod enim obiit fragilitatis est: quod talis fuit, admirationis. Quàm beata fuisset respublica si eum diutius seruare potuisset. Sed quia vita sanctorum non hic in terris est, sed in cœlo (Iustis enim viuere Christus, & mori lucrum, quia & dissolui & cum Christo esse, multo melius) dolendum est quod nobis cito raptus

De nostris annis tibi Juppiter augeat annos.

1.Thessa.4. Iob.14. Philip.1.

A sit, consolandum quod ad meliora transierit. Denique Dauid moriturum filium flebat, mortuum non dolebat. flebat ne sibi eriperetur: sed flere desiuit ereptum, quem sciebat esse cum Christo. Sed vt scias verum esse quod assero, incestum Ammon filium fleuit occisum, parricidam Absalon doluit interemptum, dicēs: Filius meus Absalon, filius meus Absalon. Innocentem filium nō putauit esse lugendum, quia illos sibi perisse pro scelere, hunc pro innocentia credidit esse victurum. Nihil ergo habetis quod grauissime doleatis in fratre, homo natus est, humanæ fuit obnoxius fragilitati. Nemo se redimit à morte, non diues, non ipsi reges, imò ipsi grauioribus subiacent. Iob dixit: Numerati anni dati sunt potenti, timor autem eius in auribus eius. quando videtur habere pacem, tunc veniet ei euersio. Vobis quoq; ipsis tam acerba incidisse patienter ferre debetis, quę videtis vobis communia esse cum sanctis. Etiam Dauid amissis filiis destitutus est. Optasset illos tales obire, qualis vobis frater ereptus est. Ille crimina doluit, non exitum filiorum. Quæ luctus tempora protrahuntur, duorum mensium curricula B in fraterni funeris quotidiano clausistis amplexu? Sola in scripturis Iepte filia fletus sui tempora postulauit, cognito quod pater eius profecturus ad prelium vouerat quia id rerū potitus offerret domino quod sibi primum occurreret. Post victoriam reuertenti occurrerat filia ignara pietatis, ignara promissi. Vidit eam, & ingemuit pater, dicens: Heu me filia, impedisti me, in stimulum doloris facta es mihi. Ego verò aperui os meum de te ad dominum, & non potero auertere. Illa dixit ad eum: Pater, si in me aperuisti os tuum, fac mihi vt exiit de ore tuo. Et iterum dixit: Sine mensibus duobus, & vadens flebo in montibus super virginitatem meam ego & compares amicæ meæ. Itaque duobus exactis regressa mensibus, sacrificij munus impleuit. Quæ decreto populi Israel quaternis in anno diebus ab eiusdem plebis fœminis deploratur. Ad deflēdum igitur suę virginitatis florem duos sat esse menses Iepte filia iudicauit, & adhuc non venerat resurrectio, & hoc spatio tem- C poris satis putauit paucis se esse defletam. Vobiscum omnes populi defleuerunt, omnes ingemuerunt prouinciæ, & adhuc parua putatis vestri hæc esse supplicia? Si fratrem vestrum redimere possetis exitio, nollet tamen ille vestra affectione resuscitari: qui se melius viuere credidit in vobis, qui optauit potius seipsum mori cùm vestrā videret iniuriam, qui pro vobis se libenter fuit paratus offerre, qui ipso vestri doloris die dicitur hanc solam emisisse vocem. Væ miseris sororibus meis. Itaque magis vestram destitutionem quàm suam mortem dolebat. Sed audiui vos dolere quod non acceperit sacramenta baptismatis. Dicite mihi, quid aliud in nobis est nisi voluntas, nisi petitio? Atqui etiam dudum hoc votum habuit, vt antequā in Italiam venisset, initiaretur, & proxime baptizari se à me velle significauit. Et ideo prę cæteris causis me accipiendum putauit. Non habet ergo gratiam quam desiderauit? Nō habet quam poposcit? Et quia poposcit, accepit? Et vbi illud est: Iustus quacunque morte præuentus fuerit, anima eius in refrigerio erit? Solue igitur pater sancte munus seruo tuo, quod Moy- D ses dum in spiritu vidit accepit: Quod Dauid quia ex reuelatione cognouit emeruit. Solue, inquam, seruo tuo Valentiniano munus quod concupiuit, munus quod poposcit sanus, robustus, incolumis. Si affectus ægritudine distulisset, tamen non penitus à tua misericordia esset alienus, qui celeritate temporis esset non voluntate fraudatus. Solue ergo seruo tuo munus tuæ gratiæ, quam ille nūquam negauit, qui ante diem mortis tēplorum priuilegia negauit insurgentibus quos reuereri posset. Astabat virorum caterua gentilium, supplicabat senatus. Non metuebat hominibus displicere in Christo. Qui habuit spiritum tuum, quomodo non accepit gratiam tuam? Aut si quia solenniter non sunt celebrata mysteria, hoc mouet: ergo nec martyres si catechumeni fuerint, coronentur. Non enim coronantur si non initiantur. Quod si suo abluuntur sanguine, & hunc sua pietas abluit & voluntas. Ne quæso eum domine à fratre seiūgas, ne iugū hoc piæ germanitatis patiaris abrūpi. Hic tuus iam, & tuo iudicio vindicatus, periclitatur amplius Gratianus, si separetur

2.Reg.12. Ibidem.13. 2.Reg.18. Iob.15. Iudic.11. Sap.4.

separetur à fratre, si non mereatur esse cum eo, per quem meruit vindicari. Quas ille nunc manus ad te pater erigit, quas pro fratre preces fundit? quo ei inhęret amplexu? quemadmodum sibi eum non patitur auelli? Adest etiã pater qui militiam sub Iuliano & tribunatus honores fidei amore contempsit. Dona patri filium, fratri germanũ, quorum vtrũq; imitatus est, alterum fide, alterum deuotione pariter atque pietate in tẽplorum priuilegiis denegãdis. Quod patri defuerat, adiunxit: quod frater constituit, custodiuit. Et huic adhuc intercessionẽ ascisco, cui remunerationem pręsumo? Date manibus sancta mysteria. Pio requiem eius poscamus affectu. Date sacramẽta cœlestia mysteria. Animã piam matris oblationib' prosequamur. Extollite populi mecum manus in sancta, vt eo saltẽ munere vicẽ eius meritis rependamus. Nec ego floribus tumulum eius aspergã, sed spiritum eius Christi odore perfundã. Spargant alij plenis lilia calathis, nobis lilium est Christus. Hoc reliquias eius sacrabo, hoc eius gratiã commẽdabo. Nunquã ego piorum fratrum separabo numerũ, merita discernã. Scio quòd dominũ commemoratio ista cõciliet, copula ista delectet. Nec putet aliquis meritis eorum obitus celeritate detractum. Raptus est Enoch, ne malitia mutaret cor ei'. Et Iosias decimooctauo anno regni sui ita domini pascha celebrauit, vt omnes retro principes deuotione superaret, nec diutius fidei suæ meritis superuixit, imò quia plebi Iudææ graue imminebat exitiũ, rex iustus ante sublatus est. Metuo ne & tu nobis aliqua nostri offensiõe sis raptus, vt octauodecimo regni tui anno imminentis mali acerbitatẽ quasi iustus euaderes. Sed iam chara mihi cõplectar [illegible] sepulchro prius tamen singula mẽbra perspiciam. Valentinianus meus, iuuenis meus cãdidus & rubẽr, habens in se imaginẽ Christi. Talibus enim prosequitur ecclesia in Canticis Christum. Nec iniuriam putes, charactere domini inscribuntur & seruuli, & nomine imperatoris signãtur milites. Deniq; & ipse dominus dixit: Nolite tãgere Christos meos. Et: Vos estis lux mundi. Et Iacob dixit: Iuda, te laudabunt fratres tui. Ad filium loquebatur, & dominũ reuelabat. Et de Ioseph dixit: Filius meus ampliat', filius meus ampliatus Ioseph. & Christũ significabat. Licet ergo & mihi charactere domini schema: Iuuenis meus candidus & ruber decẽ milibus. Electus est filius meus, cùm post mortẽ patris paruulus ascisceretur imperio. Caput eius aurũ cephas, oculi eius sicut colũbæ super abundantiã aquarum. Ibi enim sedimus & fleuimus, dixerũt qui inde venerunt: Vẽter eius pyxis eburnea, qui reciperet oracula scripturarum, vt posset dicere: Ventrem meum doleo, sicut dixit propheta. Dicit enim hæc qui imitator est Christi. Genæ eius phialæ aromatis, quibus Christus influebat vnguẽtum. Labia eius lilia distillãtia myrrha plena. Man' eius tornatæ aureæ, plenæ tarsis, eo quod in verbis eius iustitia refulgeret, in factis & operib' reniteret gratia, in quo & plenum virtutis & authoritatis regalis esset alloquium, nec inflexa aliquo mortis terrore cõstantia, & factorum preciosa emẽdata correctio. Omnis enim bonus operarius, manus Christi est, fauces eius dulcedines, & totum desideriũ. Quàm dulcia enim omnia iudicia eius vniuersorum faucibus adhæserunt? Quãta gratia sermones ipsius singuli recensentur? Quẽadmodum fili desideraris à populis? mihi certe impressisti quæ pectore teneo, verba illa postrema, quib' me vadẽ tuum fieri postulabas. Reliquisti ipse de me testimonium iudicij gloriosi. Ego tibi fidẽ meam exhibere nõ potui quam parabã. Dixit tamen absens, & dicentem me fidẽ pro te Christus audiuit. Tenetur in cœlo sponsio mea, etsi nõ tenetur in terris. Obligatus sum deo, etsi nõ potui hominibus obligari. Locutus sum de corpore tuo. Nunc alloquar animã tuam dignã propheticis ornamentis. Iisdẽ igitur vtar exordiis. Quænam est hęc prospiciẽs sicut diluculũ, speciosa sicut luna, electa sicut sol? Videor mihi te videre fulgentem, videor audire dicentem: Diluculum mihi est pater. Nox terrena præcessit, dies cœlestis appropinquauit. Prospicis nos igitur sancta anima, de loco superiore tanquam inferiora respiciens. Existi de tenebris istius seculi, & vt luna resplendes, vt sol refulges. Bene vt luna, quia & ante in vmbra licet istius coporis refulgebas, & terrarũ tenebras illuminabas, & nunc lumen à sole iustitiæ mutuata clarum diem ducis. Videre igitur videor te tanquã de corpore recedentem, & repulsa noctis caligine surgentẽ diluculo sicut solem, appropiquantem deo, & rapido volatu sicut aquilam quæ terrena sunt relinquentem. Conuertere Sunamitis conuertere: conuertere, & videbimus in te. Conuertere ad nos pacifica, vt gloriam tuam sororibus tuis monstres, & incipient se tuæ quietis & gratiæ securitate solari. Semel tantum ad nos cõuertere, vt te videamus. Et rursus conuertere atque ad Hierusalẽ illam ciuitatẽ sanctorum tota intentione festina. Aut certe ad animam piam Christus hoc dicit, iubet illã paulisper conuerti, vt nobis gloria eius appareat, & requies futura cum sanctis. Et postea præcipit eam ad illud supernum sanctorum festinare consortium. Quid videbitis, inquit, in Sunamite, de qua venit sicut chori castrorũ? Hoc est in ea quæ multũ & aduersus plurimos in corpore pręliata est? Etenim pugnauit aduersus extraneos hostes, pugnauit aduersus lubricas seculi mutationes, pugnauit aduersus corporis fragilitates, aduersus multiplices passiones. Audiuit à domino: Conuertere Sunamitis. Conuersa est ad pacẽ semel in seculo, conuersa est iterata cõmunione ad gratiam Christi. Et ideo pulchra cõuersio eius in seculo, pulcherrimus incessus eius, volatus in cœlum. Vnde meretur audire: Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab, hoc est filia principis. Speciosa es enim in processu, habitasti in corpore, tanquam calceamento eo vsa, non vt in volucro, vt quia superior & eminentior eo vt velles tuum circũferres sine vlla offensione vestigium. Vel certe sicut calceamentum illud exoluere, sicut Moyses fecit, cui dictum est: Solue calceamentum pedum tuorum. Dicit igitur tibi nũc Pater Aminadab ille populi princeps: Audi filia & vide, quoniam concupiuit rex speciem tuam. Speciosi ergo facti sunt gressus tui in calceamentis filia Aminadab. Moduli fœmorum tuorum similes torquib', hoc est, consonans sibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio magnorum æquauit insignia triumphorum. Denique moderatione tua ex tranquillitate pacifica nec Gallia hostem sensit, & Italia hostẽ repulit, qui eius finibus imminebat. Torques autem insignia esse victoriæ dubitari nõ potest, cùm ij qui in bello fortiter fecerint, torquibus honorentur. Vmbilicus tuus crater tornatilis non deficiens mixto. Venter tuus aceruus tritici muniti inter lilia. Ceruix tua sicut turris eburnea. Oculi tui stagna in Esebon. Bonus vmbilicus animæ virtutum omnium capax, sicut crater ab ipso fidei authore tornatus. Sapiẽtia enim in cratere miscuit vinum suum, dicẽs: Venite edite panes meos, & bibite vinũ quod miscui vobis. Vmbilicus ergo iste tornatus omni decore virtutum non deficit mixto. Venter quoque eius non solum iustitiæ velut frumentario cibo replebatur, sed etiam gratiæ suauitate quæ florebat lilium. Ceruix quoque eius candida & pura, iugo Christi sponte subiecta, cogitationes rationabiles, fidei odor, circuncisionis attentio, ornatus capitis gloriosus, quod non regalia diademata, sed domini sanguinis insignia coronarent. Merito tanquam rex peccati victor & cœlesti corona redimitus ascendit. Cuius animæ dicit deus verbum. Quàm pulchra & suauis facta est charitas in deliciis tuis? Pulchra, per virtutis decorem: suauis, per gratiam. Procera sicut palma, quæ vincentis est præmium. Tuæ ascendẽti animæ Gratianus frater occurrit, & cõplexus eam, dicit: Ego fratri meo, & super me conuersio eius: vel quod sibi eam cupiat inhærere, vel quod pietate fraterna quasi aduocatus assistat, dicens conuersionem eius etiam suæ gratiæ præferẽdam. Veni, inquit, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas. Hoc est, venisti eò, vbi diuersarũ virtutũ fructus pro singulorũ meritis deferuntur, vbi abundant meritorũ pręmia. Exeamus ergo in agrum in quo non vacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarũ, quod in terris seminasti, hic mete, quod ibi sparsisti, hic collige. Aut certe veni in illum agrũ qui est odor Iacob, hoc est veni in gremiũ Iacob, vt sicut Lazarus pauper in Abrahæ sinu, ita etiam tu in Iacob patriarchæ tranquillitate requiescas. Sinus enim patriarcharum recessus quidam est quietis æternæ. Merito ergo

Marginal references: Gene. 5. — 4. Reg. 23. — 2. Esdræ. 1. — Cantic. 5. — Psalm. 104. — Matth. 5. — Gene. 49. — Ibidem. — Cantic. 5. — Hierem. 4. — Cantic. 5. — Cantic. 6. — Roma. 13. — Cantic. 7. — Ibidem. — Ibidem. — Exod. 3. — Psalm. 44. — Canti. 7. — Prouer. 9. — Cantic. 7. — Lucæ. 16.

Iacob est fructuosus, sicut Isaac patriarcha testatus est dicens: Ecce odor filij mei tanquam odor agri pleni quē benedixit dominus. Requiescamus, inquit, in castellis: ostēdēs illic esse requiem tutiorem, quæ septo cœlestis refugij munita atque vallata nō exagitetur secularium incursibus bestiarum. In foribus, inquit, nostris omnes fœtus arborū, noua & vetera frater meus seruaui tibi. Quis dabit te frater fratrem mihi lactentē. Vbera matris meæ? Inueniēs te foris, osculabor te, assumam te & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Potum dabo tibi à vino operosi vnguenti, à fluxu malorum granatorū meorum. Læua eius sub caput meum, & dextera eius cōplectetur me. Promittit fratri augustæ memoriæ Gratianus præsto sibi fructus diuersarum esse virtutum. Fuit enim & ipse fidelis in domino, pius atq; mansuetus puro corde. Fuit etiā castus corpore, qui præter coniugiū nesciērit fœminæ alterius consuetudinē. Ideo in foribus sedis suæ habet fructus paratos, nec longe petēdos offert, qui seruauerit fratri noua & vetera, hoc est, & testamenti veteris & euāgelij sacramēta, & dicit: Quis dabit te frater fratrem mihi lactentē vbera matris meæ? hoc est, non quicūq; te, sed Christus illuminabit gratia spirituali. Ille te baptizauit, quia humana tibi officia defuerunt. Plus adeptus es qui minora te amisisse credebas. Quæ sunt vbera ecclesiæ, nisi sacramenta baptismatis? Et bene ait lactentē, quasi qui baptizatus lactis niuei succū requirat. Inueniens, inquit, te foris, osculabor te, hoc est extra corpus te reperiēs, osculo mysticę pacis amplectar. Nemo te spernet, nullus excludet, in penetralia te arcana ecclesiæ matris inducā, & in omnia secreta mysterij, vt bibas poculum gratiæ spiritualis. Amplexatus igitur fratrem ducere cœpit ad propriam mansionem: & quia pio officio ad vlteriora processerat, cū fratre cœpit ascendere, petens vt sibi & fratri maior illic charitas augeatur, eo quod vitia humana defecerant, inuidia atq; iactantia, quæ in plerisque solent fraternæ pietatis iura vacuare. Videntes eos vel angeli vel aliæ animæ quærunt ab iis, quæ veluti comitatu suo fratres hos & officio deducebant: dicentes: Quæ est hæc quæ ascēdit candida innitens super fratrem suum? Nec nos quidem dubitabamus de meritis Valētiniani, sed iam credamus vel testimoniis angelorū quod detersa labe peccati ablutus ascendit, quem sua fides lauit, & petitio cōsecrauit: credam⁹ quia ascēdit à deserto, hoc est ex hoc arido & inculto loco ad illas florulentas delectationes, vbi cum fratre cōiunctus æternæ vitæ fruitur voluptate. Beati ambo, si quid meæ orationes valebunt. Nulla dies vos silētio prętenbit. Nulla inhonoratos vos mea transibit oratio. Nulla nox nō donatos aliqua precum mearum contextione transcurret. Omnibus vos oblationibus frequentabo. Quis prohibebit innoxios nominare? Quis vetabit cōmendationis prosecutionem cōplecti? Si oblitus fuero te sancta Hierusalem, hoc est, sancta anima, pia & pacifica germanitas, obliuiscatur me dextera mea, adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, si non meminero Hierusalem in principio meæ lætitiæ. Ipse me citius quàm vos obliuiscar. Et si vnquā sermo tacebit, loquetur affectus. Et si vox deficiet, non deficiet gratia, quæ meis est infixa præcordiis. Quomodo ceciderunt potentes? Quōdo vterque super illa Babylonis ceciderunt flumina? Quomodo rapidiora vtriusq; vitę fuere curricula, quàm ipsius Rhodani sunt fluenta? O mihi Gratiane & Valentiniane speciosi & charissimi, quàm angusto vitam fine clausistis, quàm proxima vobis mortis fuere cōfinia, quàm sepulchra vicina. Gratiane inquàm & Valētiniane in vestris nominibus adhærere iuuat atque delectari, in vestri cōmemoratione requiescere. Omnibus Gratiane & Valētiniane speciosi & charissimi, inseparabiles in vita, & in morte non estis separati. Non vos discreuit tumulus, quos non discernebat affectus. Nō caussa mortis separauit, quos pietas vna iungebat. Non virtutum distantia dispares fecit, super columbas simpliciores, super aquilas leuiores, super agnos clementiores, super vitulos innocentiores. Gratiani sagitta nō est reuersa retro, & Valentiniani iustitia non fuit vacua, nec inanis authoritas. Quomodo sine pugna ceciderunt potentes? Doleo in te fili Gratiane, suauis mihi valde. Plurima dedisti tuæ pietatis insignia. Tu me inter tua pericula requirebas, tu in tuis extremis me appellabas, meū de te plus dolebas dolorem. Doleo etiam in te fili Valentiniane, speciosus mihi valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor pignoris. Tu per me putabas eripi te periculis, tu me non solum vt parentem diligebas, sed vt redemptorem tui & liberatorem sperabas. Tu dicebas, putas ne videbo patrem meum? Speciosa de me volūtas tua, sed nō efficax præsumptio. Hei mihi vanę spes in homine, sed tu in sacerdote. Hei mihi quod non ante cognoui. Hei mihi quod voluntatem tuam non clanculo ante misisti. Hei mihi qualia amisi pignora? Quomodo ceciderunt potentes, & perierunt arma concupiscentia deum? Et quia nemo habet quod alij plus deferat, quàm quod sibi optat: non me ab illis post mortem separes, quos in hac vita charissimos sensi domine. Peto, vt vbi ego fuero, sint & illi mecū: vt illic eorū perpetua copula fruar, quia hic vti eorum diuturniore coniunctione nō potui. Te quæso summe deus, vt charissimos iuuenes matura resurrectione suscites & resuscites, vt immaturum hunc vitę istius cursum matura resurrectione compenses.

FINIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI

oratio funebris de excessu fratris sui Satyri.

Eduximus fratres dilectissimi hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam deo placentē, dominum & fratrem meum Satyrū. Memineram quippe eū esse mortalem, nec fefellit opinio, sed superabūdauit gratia. Itaq; nihil habeo quod querar, sed habeo in quo deo gratias agā, quia semper optaui, vt si quæ perturbationes vel ecclesiā vel me manerent, in me potius ac meam reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quicquid timebamus omnes: atq; vtinā hic consummatum sit, vt dolor meus publici doloris redēptio sit. Nihil quidē habui fratres charissimi in rebus humanis tanto fratre preciosius, nihil amabilius, nihil charius. Sed præstant priuatis publica. Ipsius quoq; si quis sentētiā sciscitaretur, mallet occidi pro aliis, quàm sibi viuere. Propterea enim pro omnibus secundū carnē Christus est mortuus, vt non nobis solis viuere disceremus. Accedit illud, quod ingratus diuinitati esse nō possum. Lætandū est enim magis quod talē fratrē habuerim, quàm dolendū quod fratrē amiserim. Illud enim munus, hoc debitū est. itaq; perfunctus sum quādiu licuit cōmisso mihi fœnore, qui deposuit pign⁹ recepit. Nihil interest vtrū abiures depositū, an doleas restitutū. In vtroq; enim fidei ambiguū, vitæ periculū est. An si pecuniā neges, culpa est: si hostiā neges, impietas non est: cū pecuniæ fœnerator illudi possit, naturę author, & necessitudinis creditor fraudari nō queat? Itaq; quāto vberior fœnoris summa, tanto gratior vsura sortis. Vnde ingrati de fratris morte esse non possumus, quia quod naturæ communis fuit reddidit, quod gratiæ singularis est meruit. Quis enim communē conditionem recuset? Quis doleat sibi proprium pignus ereptum, cum ad solatiū nostri filium suū vnicū pro nobis pater tradiderit ad mortē? Quis exceptum se putet esse debere à conditione moriendi, qui non sit exceptus à conditione nascendi? Magnum pietatis mysterium, vt mors corporis nec in Christo esset excepta: ac licet naturæ dominus, carnis tamen quam susceperat legem non recusaret. Et mihi necesse est mori, illi necesse non fuit. An qui de seruo dicit: Si eum volo sic manere donec venio, quid ad te? nō potuit ipse sic manere si vellet? Sed perpetuitate vitæ huius sibi precium, mihi sacrificium perdidisset. Quod igitur ma-

tur maius est solatium nostri, quàm quod secundum car-
nem & Christus est mortuus? Aut cur ego vehementius
fleam fratrem, cùm sciam illam mori nõ potuisse pietatem?
Cur solus præ cæteris fleam, quem fletis omnes? Priuatum
dolorem communi dolore digessi, præsertim cùm meæ la-
chrymæ nihil prosint, vestræ autem lachrymę fidem astru-
ant, consolationem afferant. Fletis diuites, & flendo proba-
tis nihil opitulari repositas diuitias ad salutem, cùm pecu-
niæ precio mors differri non queat, & pari vsu diuitem ino-
pémque dies supremus eripiat. Fletis senes, quod in hoc li-
berorum sortem pauetis: & ideo quia vitam corporis pro-
ducere non potestis, instituite liberos non ad vsum corpo-
ris, sed ad virtutis officium. Fletis & iuuenes, ꝙ naturę finis
nõ sit maturitas senectutis. Fleuerũt & pauperes, & ꝙ mul-
to est preciosius, multóq; vbertus, lachrymis suis eius deli
cta lauerũt. Illæ sunt lachrymę redẽptrices, illi gemitus qui
dolorem mortis abscondunt. Ille dolor qui perpetuæ vber
tate lætitiæ veteris sensum doloris obducat. Itaque licet pri
uatum funus, tamẽ fletus est publicus, & ideo non potest fle
tus esse diuturnus, qui vniuersorum est affectibus consecra-
tus. Nã quid te mi frater amantissime fleam, qui mihi sic ere
ptus es, vt esses somnium? Non enim perdidi vsum tui, sed
commutaui, ante corpore inseparabilis, nunc indiuiduus af
fectu. Manes enim mecum, ac semper manebis. Et quidem
cùm viueres nobiscum, nunquam te patria eripuit mihi, nec
ipse mihi vnquam patriam prætulisti, & nunc alteram præ-
stitisti. Cœpi enim hic iam non esse, peregrinus vbi melior
mei portio est. Nunquam enim totus in me fui, sed in altero
nostri pars maior amborum: vterque autẽ eramus in Chri-
sto, in quo & summa vniuersitatis, & portio singulorũ est.
Hic mihi tumulus genitali solo gratior, in quo non naturæ,
sed gratiæ meę fructus est. In isto corpore enim quod nunc
exanimatũ iacet, præstantior vitæ meæ functio, quia in hoc
quoque quod gero corpore, vberior tui portio. Atque vti-
nam vt memoriæ, vt gratiæ, ita etiã vitæ tuæ hoc quicquid
est quod spiram', spirare possemus, dimidiúmque meorum
decideret temporum, quod ad tuorum proficeret vsum.
Par enim erat vt quib' indiuisum semper fuit patrimonium
facultatum, non esset vitę diuisum tempus: vel certè qui in-
distincta semper habuimus viuendi consortia, non habere-
mus distincta moriendi. Nunc verò frater, quò progrediar,
quóve conuertar? Bos bouem requirit, séque non totum pu
tat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte de-
fecerit cum quo ducere collo aratra consueuit: ego te fra-
ter non requiram? Aut possum vnquam obliuisci tui, cum
quo vitæ hui' semper aratra sustinui? Labore enim inferior
fui, sed amore cõiunctior: nõ tam mea virtute habilis, quàm
tua patientia tolerabilis: qui pio semper solicitus affectu la-
tus meum tuo latere sepiebas, charitate vt frater, cura vt pa
ter, solicitudine vt senior, reuerentia vt iunior. Ita in vnius
necessitudinis gradu cõplurium mihi necessitudinum of-
ficia impendebas, vt in te non vnum, sed plures amissos re-
quiram, in quo vno ignorata adulatio, est expressa pietas.
Neque enim habebas quod simulatione adderes, qui totum
pietate comprehenderas, vt nec incrementa reciperes, nec
vicẽ expectares. Sed quo immemor officij, memor gratiæ,
immodico dolore progredior? Reuocat Apostolus, & tan-
quam frænos mœroris inducit dicens, sicut nuper audistis:
Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, vt non tri (1.Thes. 4.)
stes sitis, sicut & cæteri qui spem non habent. Date veniã fra
tres charissimi. Neq; enim oẽs possumus dicere: Imitatores
mei estote, sicut & ego Christi: (1.Corint. 4.) sed ad imitandum si autho-
rem quæritis, habetis quem possitis imitari. Non omnes ad
docẽdum idonei, vtinam omnes ad discendum habiles. Non
gi auem lachrymis contraximus culpam. Non omnis infide
litatis aut infirmitatis est fletus. Alius est naturæ dolor, alia
est tristitia diffidentiæ, & plurimum refert desiderare quod
habueris, & lugere quod amiseris. Non solus dolor lachry-
mas habet, habet & lætitia lachrymas suas. Et pietas fletum
excitat, & oratio stratum rigat, & precatio iuxta propheti-
cum dictum lectulum lauat. Fecerũt & fletum magnum sui,
cùm patriarchę sepelirentur. Lachrymę ergo pietatis indi-
ces, non illices sunt doloris. Lachrymatus sum ergo fateor
etiã ego, sed lachrymat' est & domin'. Ille alienũ, ego fra-
trẽ. Ille in vno lachrymatus est oẽs, ego in omnib' lachry-
mabor te frater. Ille nostro non suo lachrymatus est affe-
ctu. Neque enim diuinitas lachrymas habet, sed lachryma-
tus eo quo crucifixus est, quo mortuus, quo sepultus est. La
chrymatus est eo de quo hodie nobis insinuauit Propheta,
dicens: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & (Psal. 86.)
ipse fundauit eam altissimus. Eo lachrymatus est quo ma-
trem Siõ dixit, genitus in Iudæa, susceptus ex virgine. Ma-
trem autẽ secundum diuinitatem habere non potuit, qui au
thor est matris. Ille factus est nõ diuina generatione, sed hu
mana, quia homo fact' est, deus nat' est: sicut & alibi habes: (Esaiæ. 9.)
Puer natus est nobis, filius datus est nobis. In puero enim
nomen ætatis, in filio plenitudo diuinitatis est: factus ex ma
tre, natus ex patre, idem tamen & natus & datus, non diuer-
sum, sed vnum putes. Vnus enim dei filius, & nat' ex patre,
& ortus ex virgine distanti ordine, sed in vnum cõcurren-
te nomine, sicut & præsens lectio docet, quia & homo fa- (Psal. 86.)
ctus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus, homo vtique
corpore, altissimus potestate. Et si deus & homo diuersita-
te naturæ, idem tamen nõ alter in vtroque. Aliud ergo spe-
ciale naturæ suæ, aliud commune nobiscum, sed in vtroque
vnus, & in vtroque perfectus. Non igitur mirandũ est quia
& dominum eum, & Christum fecit deus. Fecit ergo Iesum
eum vtiq; qui ex corpore nomen accepit, fecit eum de quo
etiam Patriarcha scribit Dauid, quia mater Siõn dicet ho- (Ibidem.)
mo, & homo factus est in ea. Quasi homo ergo factus dissi-
milis, vtique non diuinitate, sed corpore: nec discretus à pa
tre, sed exceptus in munere: manens in cõsortio potestatis,
segregatus in mysterio passionis. Plura loci huius tractatus
exposcit, quibus possimus ostendere authoritatem patris,
proprietatem filij, trinitatis totius vnitatem: sed consolandi
hodie non tractandi partes recepi: quamquam abducere à
mœrore animum intentione tractandi, consolationis vsus
sit. Sed temperãdus mihi mœror, quàm alienandus affectus
est, vt mulceantur magis desideria quàm sopiantur. Non li-
bet enim abire à fratre lõgius & occupatione subduci, cùm
velut comitandi eius gratia hic sermo susceptus sit, vt diu-
tius sensu prosequar proficiscentem, & quem oculis teneo,
mente complectar. In illo enim totam oculorum aciem fi-
gere libet, cum illo totis animorum officiis immorari, illum
toto blanditiarum ambire obsequio, dum stupet animus.
Nec amissum credo, quem adhuc cerno præsentẽ: nec mor-
tuum puto, cuius adhuc officia non requiro, quibus ego vi-
tæ meæ vsum & spirandi omne munus addixeram. Quid
enim referam tantæ gratiæ, tanto labori? Ego te frater hære
dem feceram, tu me hæredem reliquisti. Ego te superstitem
optabam, tu me superstitem dimisisti. Ego pro muneribus
tuis vt compensarẽ beneficia, vota referebam, nunc & vota
perdidi, sed tamen tua beneficia non amisi. Quid agam mei
successor hæredis? Quid agam meæ vitæ superstes? Quid a-
gam exors huius quod cupio luminis? Quas grates, quæ mu
nera referam tibi? Nihil à me præter lachrymas habes. Aut
fortasse securus meriti tui, quas solas superstites habeo la-
chrymas, nõ requires. Nam etiam cùm adhuc viueres, flere
prohibebas, mœrorémq; magis nostrum ꝙ tuã mortem tibi
esse testabaris dolori. Prohibent vlterius prodire lachry-
mæ, fletúsque reuocant. Prohibet etiam tui gratia, ne dum
nostra deflem', de tuis meritis desperare videamur. Aut cer
te vt nobis etiam mœroris istius minuas acerbitatem, non
habeo quod timeam qui timebam tibi, non habeo quod mi
hi iam mũdus eripiat. Et si sancta supersit soror Marcellia-
na, integritate venerabilis, æqualis moribus, non impar offi
ciis: tibi tamen ambo plus timebamus, in te vitæ huius iu-
cunditatem repositam putabamus. Propter te viuere dele-
ctabat, propter te non pigebat mori. Te enim ambo super-
stitẽ precabamur, tibi nos superuiuere non iuuabat. Quan-
do non cohorruit animus cùm metus huiusmodi titillaret?
Quomodo consternata mens erat ægritudinis tuæ nuncio?
Væ miseræ opinioni, putabamus redditũ, quem videmus di
latum. Tuis enim votis apud sanctum martyrem Lauren-
tium impetratum esse nunc cognoscimus commeatum, at-
que vtinam non solum commeatum, sed etiam prolixũ vi-
tæ tem-

tæ tempus rogasses. Potuisti annos plurimos impetrare viuendi, qui potuisti commeatum impetrare veniẽdi. Et quidem tibi omnipotẽs æternæ deus gratias ago, quod vel hæc nobis suprema solatia non negasti, quod amantissimi fratris ex Siculis Africanísve regionibus exoptatum nobis reditũ cõtulisti. Ita enim maturè postquam venit ereptus est, quasi propter hoc solũ videretur esse dilatus, vt ad fratres rediret. Habeo plane pignus meum quod nulla mihi peregrinatio iam possit auellere. Habeo quas complectar reliquias. Habeo tumulum quem corpore tegam. Habeo sepulchrũ super quod iaceam, & commẽdabiliorem deo futurum esse me credam, quod supra sancti corporis ossa requiescã. Vtinam sic potuissem aduersus mortem quoque tuam meum corpus obiicere. Si gladiis petitus esses, me pro te potius suffigendum dedissem. Si exeuntem potuissem reuocare animam, meam potius obtulissem. Nihil mihi profuit vltimos hausisse anhelitus, nihil flatus meos inspirasse moriẽti. Putabam enim quod aut tuam mortem ipse susciperem, aut meam vitam in te ipse transfunderem. O infelicia illa, sed tamen dulcia suprema osculorum pignora. O amplexus miseri, inter quos exanimum corpus obriguit, halitus supremus euanuit. Stringebam quidẽ brachia, sed iam perdiderã quem tenebam, & extremum spiritum ore relegebam, vt consortium mortis haurirem. Sed nescio quomodo vitalis ille mihi halitus factus est, & maiorem gratiam in ipsa morte redolebat. Atque vtinam si tuam nequiui meo spiritu vitam producere, vel vltimi anhelitus tui vigor trãsfundi potuisset in meam mentem, & illam tui animi puritatem atque innocentiam noster spirasset affectus. Hanc mihi hæreditatem frater charissime reliquisses, quæ non lachrymabili dolore perceuteret aspectum, sed memorabili gratia commendaret hæredem. Quid igitur nunc agam, cum omnes vitæ istius suauitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi vnus eras domi solatio, foris decori, tu inquã in consiliis arbiter, curę particeps, deprecator solicitudinis, depulsor mœroris: tu meorum assertor actuũ, cogitationũmque defensor: tu postremo vnus in quo domestica solicitudo resideret, publica cura requiesceret. Testor sanctam animam tuam, me in publicis ecclesię id sæpe veritum esse, ne displicerem tibi. Denique vbi redisti, obiurgasti moram. ita domi forísque eruditor quidam & arbiter sacerdotis, vt domestica cogitare non sineres, publica curare censeres. Vt vereor, ne videar arroganter dicere. Hęc enim laudis tuę portio est, quia sine offensione vlla & gubernasti fratris domum, & commendasti sacerdotium. Sẽtio equidem quod repetendis officiis tuis, recensendísque virtutibus afficiatur animus, sed tamẽ in ipsa mei affectione requiesco, atque hæ mihi recordationes etsi dolorẽ renouãt, tamen voluptatem afferunt. An ego possum aut non cogitare de te, aut vnquam sine lachrymis cogitare? Et potero vnquam aut tanti non meminisse fratris, aut sine lachrymabili quadam meminisse gratia? Quid enim mihi vnquam iucundum quod non esset ex te profectum? Quid inquam mihi sine te, aut tibi vnquam sine me voluptati fuit? Quis non vsus nobis, & prope visus ipse somnúsque communis? Quæ discreta vnquam voluntas, quod nõ commune vestigium? sere vt cum gradum tollerem, vel tu meum, vel ego tuum corpus videremur attollere. Quod si quãdo sine altero ꝓdeundum fuit, intectum latus putares, affectum vultũ cerneres, mœstum animum iudicares, non assueta gratia, nõ vigor solitus prænitebat, suspecta omnibus solitudo metum alicuius ægritudinis afferebat. Ita nouum videbatur omnibus nos diuidi. Ego certe fraternæ absentiæ impatiens, vel non immemor, quasi præsentẽ reflexa sæpius ceruice quærebam, & coram alloqui atque aspicere videbar mihi. Sed tanquam suspensum collo iugum, vbi speratis excideram, trahere me putabam, difficilis progredi, verecũdus videri, & redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At vero vbi ambobus prodeundum fuit, non plura in itinere vestigia q̃ verba, nec incessus quàm sermo crebrior, nec ambulandi cura, sed colloquendi gratia. Vterque enim nostrum ex alterius ore pendebat, non intento aspectu legere iter, sed mutuo solicitos excipere sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternę imaginis voluptatẽ. Quas virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar, quàm plaudebam mihi quod tali me dominus fratre donauerat, tam pudico, tam efficaci, tam innocẽti, tam simplici, vt cum tuam innocentiam cogitarem, efficaciam desperarem: cum efficaciam cernerem, innocentiam non putarem: sed vtrũq; mira quadam virtute iungebas. Denique ea quæ ambo nequiueram' cõcludere, solus implesti. Plaudebat sibi, vt audio, Prosper quod sacerdotij mei occasione redditurum sit quæ abstulerat non putabat, sed vehementiorem tuam vnius efficaciam expertus est quàm duorum. Itaque soluit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori, sed & modestiæ gratus, nec insolẽs efficaciæ. Sed cui frater illa quæsisti? Nos enim idem volebamus laborum tuorum esse præmiũ, quod documentum erat. Peregisti omnia, & vbi perfunctus omnibus reuertisti, tu solus nobis qui omnibus es præferẽdus eriperis, quasi ideo mortem distuleris, vt cõsummares pietatis officium, palmam efficaciæ reportares. Quàm nec ipsi nos frater charissime seculi hui' delectabãt honores, quod nos à nobis inuicem diuidebãt, quos ideo adepti sumus, nõ quia fuit eorum expetenda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sũt tributi, vt quia immaturo tui obitu nostræ futurus erat voluptatis occasus, sine nobis iam viuere disceremus. Equidem præsagæ mentis agnosco formidinem, dum repeto sæpe quæ scripserim. Reuocabam te frater, ne ipse Africam peteres, ac potius aliquẽ destinares, timebam te committere viæ. Sed & peregrinationẽ explicuisti, & rem ordinasti, & veteri & sentinoso, vt audio, nauigio iterum te fluctibus credidisti. Nanque dum celeritatem aucuparis, cautelã prætermisisti, auidus nostræ gratiæ, dissimulans periculi tui. O fallax lætitia, ò incerta humanarum rerum curricula. Ex Africa redditum, ex mari restitutum, ex naufragio seruatum putabamus iam nobis non posse eripi, sed grauiora naufragia in terris positi sustinemus. Nam quem non potuerunt naufragia ad mortẽ deducere strenuis natatibus euitata, eius mors cœpit nobis esse naufragio. Quid enim superest suauitatis, quibus tã prædulce decus, tam charum in his mundi tenebris lumen extinctum est, in quo non nostræ solum familię, sed totius patriæ decus occidit? Habeo sane vobis fratres dilectissimi, plebs sancta, maximam gratiam, quod non alium dolorem meum quam vestrum putatis, quod vobis accidisse hãc nostri creditis solitudinem, quod fletum totius ciuitatis, ætatũ omnium, ordinum omnium, vota noua quadam pietate defertis. Non enim misericordiæ priuatæ dolor, sed quoddam publicæ officium & munus est gratiæ. Aut si qua vos mei tangit misericordia quod talem fratrẽ amiserim, habeo fructum vberem, habeo vestri pignus affectus. Mallem fratrẽ viuere, sed tamen publicum officium in secundis rebus iucundius est, in aduersis gratius. Neque vero mihi mediocre meritum tanti videtur officij. Neque enim ociose vel in actibus Apostolorum Thabitam mortuam flẽtes viduæ describuntur, vel in Euangelio mota lachrymis viduæ prosequẽs turba funus adolescẽtis inducitur, cui resurrectio debebatur: illã tamen Thabitam viduæ, hũc tota ciuitas fleuit. Non ergo dubium est vestris lachrymis Apostolorum patrocinium comparari, non inquàm dubium est Christum misericordia motũ cũ vos flentes videret. Etsi nunc nõ tetigit loculum, suscepit tamen commẽdatum spiritum. Et si non appellauit corporis voce defunctum, diuinæ tamen potestatis authoritate à cruciatibus mortis, & nequitiæ spiritalis incursionibus eius animam liberauit. Et si non resedit in loculo qui erat mortuus, tamen requieuit in Christo. Et si non locutus est nobis, tamen ea quę supra nos sunt cernit, & quæ potiora sunt nobis iam se videre lætatur. Per ea enim quæ in Euangelio legimus, quæ futura sunt intelligimus, & præsentium species futurorum est. Nõn opus fuit ei resurrectio temporalis, cui æterna debetur. Quid enim in hanc miseram & ærumnosam recideret labem, atque in hãc flebilem vitam rediret, quem raptum magis esse ex tam imminentibus malis, vrgentibúsque periculis gaudere debemus? Nam si pacato seculo bellísq; cessantib' raptũ Enoch nemo defleuit, sed magis Propheta laudauit, sicut de illo scriptura

Act. 9. Luc. 7. Gen. 5.

scriptura dixit: Raptus est ne malitia mutaret cor eius: quáto magis nunc iure dicendum est, cum ad seculi lubricú vitæ accedat ambiguum: Raptus est, ne manus incideret Barbarorum. Raptus est ne totius orbis excidia, mundi finé, propinquorum funera, ciuiú mortes, ne postremo sanctarú virginum atque viduarum, quod omni morte acerbius est, colluuionem videret. Ego enim te frater tum vitæ tuę flore, tum mortis commoditate beatum arbitror. Non enim nobis ereptus es, sed periculis: non vitá amisisti, sed ingruétium acerbitatum formidine caruisti. Nam qua eras sanctæ mentis misericordia in tuos, si núc vrgeri Italiam tam propinquo hoste cognosceres, quantú ingemisceres, quàm doleres in Alpium vallo summam nostræ salutis consistere, lignorúmque concedibus construi murum pudoris: qua afflictione mœreres in tanto teneri discrimine tuos ab hoste impuro atq; crudeli, qui nec pudicitiæ parceret nec saluti? Quo nam inquam hæc modo ferres, quæ nos perpeti, & fortasse (quod grauius est) spectare cogemur, rapi virgines, & auulsos à complexu parentum paruos liberos supra tela iactari, incestari sacrata deo corpora, & senilem viduæ maturioris vterum in vsus desuetos onerum redire non pignorum? Quo nam inquam modo ista tolerares qui etiam vltimo spiritu, tui iam fortassis oblitus, & adhuc nostri non immemor, de cauenda incursione Barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum, fortasse ideo quod nos destitui tua morte cernebas: quod nó infirmitate animi, sed pietate faciebas, & si infirmus pro nobis, tamen firmus tibi. Qui cum à viro nobili reuocareris Symmacho tuo paréte, quod ardere bello Italia diceretur, quod in periculú téderes, quod in hostem incurreres, respódisti hanc ipsam tibi caussam esse veniédi ne nostro deesses periculo, vt consortem te fraterni discriminis exhiberes. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc seruatus doloré. certe felicior quàm sancta soror, quæ tuo solatio destituta, de suo pudore solicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neque alterum sequi potest, neque alterum derelinquere, cui tumulus hospitium tuus, & corporis tui sepulchrum est domus, atque vtinam vel hoc tutum diuersorium, cibus in fletibus, potus in lachrymis. Cibum etenim dedisti nobis panem lachrymarum & potum dedisti nobis in lachrymis in mensuram, aut fortasse vltra mensuram. Nam quid de me loquor, cui non mori licet, ne te sororem relinquam, neque viuere libet ne à te reuellar? Quid enim mihi sine te potest esse iucundú, in quo omnis semper fuit nostra iucúditas? Aut quid diutius in hac vita degere iuuat, atque in terris morari, in quibus tam diu iucunde viximus quamdiu simul viximus? Et si esset quod hic delectare nos posset, sine te delectare non posset. Et si quando voluissemus impense vitam producere, iam tamen sine te esse nollemus. Nec intolerabilia. Quid enim tolerabile sine te tanto vitæ comite, táto laborum meorum officiorúmq; consorte? Cuius ego casum, quo esset tolerabilior, nec præmeditari potui: ita pauebat anim' de illo tale aliquid cogitare, non quo conditionem ignorarem, sed quidam votorum vsus sensum communis fragilitatis obduxerat, vt de illo nisi secunda omnia cogitare nescirem. Denique proxime cum graui quodam atq; vtinam supremo vrgeret occasu, hoc solum dolebam quod nó ipse assideres lectulo, ac votiuum mihi cum sancta sorore partitus officium, morientis oculos digitis tuis clauderes. Quid optaueram? Quid rependo? Quæ vota deficiunt? Quę ministeria succedunt? Aliud præparabam, aliud exhibere compellor, non iam ipse ministerium funeris, sed minister. O dura oculorum lumina, quæ potuistis fratrem videre morienté. O immites & asperæ manus, quę clausistis oculos in quibus plus videbam. O durior ceruix, quæ tam lugubre onus cósolabili licet obsequio gestare potuisti. Hæc tu frater mihi iustius exhiberes. Hęc ego à te expectabam, hæc ego officia desiderabam. Núc vero ipse meæ vitæ superstes, quod sine te solatium capiam, qui solus mœrétem solari solebas, excitare lætitiam, mœstitiam propulsare? Qualem te nunc ego frater aspicio, iam nulla mihi verba referentem, iá nulla offerentem oscula? quanquam ita mutuus semper vtrique nostrum insederit amor, vt interiore potius foueretur affectu, quàm forensi blanditia diuulgaretur. Neque enim aliorum quærebamus testimonium, qui tantam nostri gratiá tenebamus. Ita virilis se vtrique nostrum germanitatis succus infuderat, vt non blanditiis probare amorem, sed conscientia teste pietatis interno amore contenti, succum blanditiarum non requirere videremur, quos & ipsa in amorem mutuú imago formaret. Nescio qua ení expressione métis, qua corporis similitudine alter in altero videbamur. Quis te aspexit, qui non me visum putaret? Quotiens aliquos salutaui, qui quoniam te prius consalutauerant, se à me iam dicerent salutatos? Quanti tibi dixerunt aliquid qui se mihi dixisse memorarent? Quę mihi hinc gaudia, quanta frequéter oborta lætitia, quod eos errare in nobis cernerē? Quàm gratus error, quàm iucunda prolapsio, q̃ religiosa fallacia, q̃ suauis calumnia. Neque enim de tuis erat aliquid aut factis aut sermonibus quod timerē, qui mihi tua lętabar adscribi. Tamen si vehemétius contéderét quod se mihi aliquid intimasse memorarent, respondebam ridens & gaudés: Videte ne fratri dixeritis. Nam cú omnia nobis essent nostra cómunia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solum tamē commune non erat secretum amicorum, non quo conferēdi periculum vereremur, sed tenendi seruaremus fidé. Sane si consilio pendenda res esset, erat semper commune consilium, non semper commune secretú. Nam & si amici ita alteri nostrum dicerent, vt dicta sua ad alterutrum peruenirent, tamen scio plerúmque complacitum ita fidem secreti esse seruatam, vt nec fratri committeretur. Erat enim fidele indicium, & extraneo non esse proditum, quod non esset cú fratre collatú. His igitur tantis ac talibus bonis in excessum quendam fateor mentis elatus, superstitem me timere desiderarem, quod illum vita crederem digniorem, & ideo excepi plagam quam ferre non possum. Tolerabiliora enim tanti doloris præmeditata quàm inexplorata vulnera. Quis iam mœstum solabitur? Quis afflictum leuabit? Cum quo participabo curas? Quis me ab istius múdi vindicabit vsu? Tu enim author negociorum, censor seruulorum, arbiter fratrum, non litis sed pietatis arbiter. Nam si quádo aliquid cum sancta sorore mihi conferendum fuit, vtra melior videretur sententia, te iudicem sumebamus, qui nullius læderes os, atque vtrique satisfacere gestiés & amandi affectum tenebas, & censendi modum, vt & vtrumque gratum dimitteres, & vtriusque tibi gratiá vindicares. Aut si ipse aliquid disceptandum deferres, quàm grata contétio tua, quàm sine felle ipsa indignatio, q̃ seruulis ipsis coërcitio non amara, cú te fratribus magis deferre, quàm ex affectu diceres vindicare. Nobis enim professio repressit studia coërcédi, imò tu frater ab omni nos abducebas coërcitionis affectu, vindicare pollicens, & lenire desiderans. Non mediocris igitur prudentiæ testimonium, quę ita à sapientibus definitur, bonorum primum esse deum scire, & verum illud atque diuinum pia mente venerari, illam amabilem & concupiscendá æternæ pulchritudinem veritatis tota mentis charitate diligere. Secundum autem, in proximos à diuino illo fonte atque cœlesti naturæ deriuare pietaté: quod etiam mundi sapiétes nostris hausere de legibus. Neque enim deriuare ista in hominú disciplinas, nisi de cœlesti illo diuinæ legis fonte potuissent. Quid igitur obseruantiam eius erga dei cultum prædicem? qui priusquam perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cum ea qua veheretur nauis scopuloso illisa vado, & vrgentibus hinc atque inde fluctibus solueretur, non mortem metués, sed ne vacuus mysterij exiret è vita, quos initiatos esse cognouerat, ab his diuinum illud fidelium sacramentum poposcit, non vt curiosos oculos insereret arcanis, sed vt fidei suæ cósequeretur auxilium? Etenim ligari fecit in orario, & orarium inuoluit in collo, atque ita se deiecit in mare, non requirens de nauis compage resolutam tabulá cui supernatás iuuaretur, quoniá fidei solius arma quæsierat. Itaq; his se tectú atq; munitum satis credens, alia auxilia non desiderauit. Simul fortitudinem eius spectare licet, qui fatiscente remigio nó quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculum suæ virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec

fefellit

Sapien. 4.

fefellit opinio. Denique primus seruatus ex vndis, & in portum terrenæ stationis euectus, præsulem suum cui se crediderat recognouit, statímque vbi etiam cæteros seruulos suos vel ipse liberauit, vel liberatos comperit, negligẽs facultatum, nec amissa desiderans dei ecclesiam requisiuit, vt ageret gratias liberatus, & mysteria æterna cognosceret, pronuncians nullum referendæ gratiæ maius esse officium. Quod si homini non referre, simile homicidio iudicatũ est: quantum crimen est non referre deo? Est ergo prudentis agnoscere seipsum, & quemadmodum à sapientibus definitum est, secundum naturã viuere. Quid enim est tam secũdum naturam, quàm referre authori gratiam? Aspice cœlũ hoc, nonne authori refert gratiam cum videtur? Cœli enim enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Mare ipsum cum sedatum atque tranquillũ est, diuinæ serenitatis testatur indicium: cũ mouetur, indignatio superna terrori est. Nonne omnes dei gratiam iure miramur, cum aduertimus quod insensibilis natura quadã sensibili ratione suos fluctus coërceat, & fines suos vnda cognoscat? Nam de terris quid loquar, quæ diuino obediẽtes præcepto, omnibus sponte animantibus pabulum subministrant, atque id quod acceperint agri, velut crescentibus vsuris multiplicatũ cumulatúmque restituunt? Ergo ille qui natura duce diuini rationẽ operis igneo mentis vigore perceperat, sciuit primo omnium seruatori suo gratiam esse referendã. Sed quia referre poterat, habere poterat. Est enim huiuscemodi gratiæ vis, vt & cum refertur habeatur, & habendo referatur. Referebat igitur gratiam, deferebat fidẽ. Nam qui tantum mysterij cœlestis inuoluti in orario pręsidium fuisset expertus, quãtum arbitrabatur si ore sumeret, & toto pectoris hauriret arcano: quàm maius putabat fusũ in viscera, quod tantum sibi tectum orario profuisset? Sed non ita auidus fuit, vt esset incautus. Scimus enim plerosq; auiditate studij prætermittere cautionem. Aduocauit ad se episcopum, nec vllam veram putauit nisi veræ fidei gratiã, percontatúsque ex eo est verùm nam cum episcopis catholicis, hoc est cum Romana ecclesia cõueniret. & forte & ad id locorum in schismate regionis illius ecclesia erat. Lucifer enim se à nostra tunc temporis communione diuiserat, & quanquam prouide exulasset, & fidei suæ reliquisset hæredes, non putauit tamen fidem esse in schismate. Nam etsi fidem erga deum tenerent, tamen erga dei ecclesiam non tenerent, cuius patiebantur velut quosdam artus diuidi, & mẽbra lacerari. Etenim cum propter ecclesiã Christus passus sit, & Christi corpus ecclesia sit, non videtur ab his exhiberi Christo fides, à quibus euacuatur eius passio, corpúsque distrahitur. Itaque quamuis gratię fœnus teneret, & metueret tanti nominis debitor nauigare, tamẽ eò transire maluit, vbi tuto posset exoluere. Iudicabat enim diuinæ solutionẽ gratiæ in affectu ac fide esse, quam quidem statim vbi primum copia liberior ecclesiæ fuit, implere non distulit. Dei gratiam & accepit desideratam, & seruauit acceptam. Nihil igitur ea prudentia sapientius, quæ diuina & humana secernit. Nam quid spectatam in stipẽdiis forensibus eius facũdiã loquar, quæ incredibili admiratione in auditorio emicuit? Sed malo illa laudare, quæ perceptis mysteriis dei duxit humanis esse potiora. Fortitudinem quoque eius si quis plenius spectare volet, consideret quotiens post naufragiũ inuicto quodam contẽptu vitę huius maria transfretauerit, diffusásque regiones obeundo peragrarit: postremo quòd hoc ipso tempore periculum non refugerit, sed ad periculũ venerit patiens iniuriæ, negligens frigoris, atque vtinam sollicitus cautionis: sed hoc ipso beatus, quod dũ licuit vigore vti corporis, inoffenso ad exequẽda quæ vellet functus iuuentutis officio, vitã vixit, debilitatem ignorauit. Qua vero prosecutione simplicitatem eius edisseram? Ea est enim quædam morum temperantia, mentísque sobrietas. Date quæso veniam, & permittite dolori meo, vt de eo mihi paulo vberius liceat loqui, cum quo iam non conceditur colloqui. Certe & vobis proficit vt aduertatis non fragilitate quadam vos hoc officium, sed iudicio detulisse, nec misericordia mortis impulsos, sed virtutum honorificentia prouocatos. Anima enim benedicta omnis simplex. Tantæ autem simplicitatis erat, vt conuersus in puerum, simplicitatẽ illius ætatis innoxiæ, perfectæ virtutis effigie, & quodã innocentium morum speculo reluceret. Intrauit igitur in regnum cœlorum, quoniã credidit dei verbo, quoniam sicut puer artem repulit adulandi, iniuriæ dolorem clemẽter absorbuit, quam clementius vindicauit, querelæ quàm dolo promptior, satisfactioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus pudori, vt frequenter in eo superfluam magis verecundiam prædicares, quàm necessariam quæreres. Sed nũnquam superflua fundamenta virtutis. Pudor enim non reuocat, sed commendat officium. Itaque velut quadam virginali verecundia suffusus ora, cum vultu affectũ proderet, si forte aliquam subito veniens offendisset parentẽ, velut depressus & quasi demersus in terrã, licet in ipso nequaquam dissimilis cœtu virorum, rarus attollere os, eleuare oculos, referre sermonem, quod pudico quodam mentis pudore faciebat, cum quo castimonia quoque corporis congruebat. Etenim intemerata sacri baptismatis dona seruauit, mundo copore, purior corde, non minus adulterini sermonis opprobrium quàm corporis perhorrescens, non minorem ratus pudicitiæ reuerentiam deferendam integritate verborum, quàm corporis castitate. Denique in tantum castimoniam dilexit, vt nec vxorem expeteret, licet in eo non solũ castitatis appetentia fuerit, sed etiam pietatis gratia. Miro autem modo & coniugium dissimulabat, & iactantiam declinabat: tantáque erat dissimulatio, vt nobis quoque vrgentibus differre magis consortium quàm refugere videretur. Hoc vnũ itaque fuit, quod nec fratribus crederet, non aliqua cunctationis hæsitantia, sed virtutis verecundia. Quis igitur non miretur virum inter fratres duos, alteram virginem, alterũ sacerdotem, ætate medium, magnanimitate non imparem, ita inter duo maxima munera pręstitisse, vt alterius minoris castitatem, alterius sanctitatem referret, non professionis vinculo, sed virtutis officio? Ergo si libido atque iracundia, reliquorum vitiorum educatrices sunt, iure castitatem atque clementiam dixerim quasdam virtutum parentes: quanquã pietas quoque vt omnium principatus bonorum, ita etiam seminarium virtutum est cæterarum. Nam de parsimonia quid loquar, & quadam habendi castitate? Is enim nõ quærit aliena qui sua seruat, nec inflatur in modico qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud nisi proprium recuperare voluit, magis ne fraudaretur, q̃ vt ditaretur. Nã eos qui aliena quęrũt, recte accipitres pecunię nominabat. Quod si radix malorum omniũ auaritia est, vtique vitia exuit qui pecuniam nõ requirit. Nõ vnquam accuratioribus epulis aut congestis ferculis delectatus est, nisi cum amicos ad epulas rogaret, quantum naturæ satis esset, non quantum voluptati superesset requirens. Et certe erat nõ pauper opibus, sed tamen pauper spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. De istius beatitudine nequaquam vtiq; dubitare debemus, qui neque vt opulens exultauit in diuitiis, neque vt pauper exiguum quod habuit iudicauit. Superest vt ad conclusionem cardinalium virtutum, etiam iustitię partes in eo debeamus aduertere. Nam etsi cognatæ sint inter se cõcretæque virtutes, tamẽ singularum quędam forma expressior desideratur, maximéque iustitiæ. Ea enim sibi parcior foris tota est, & quicquid habet quadam inclementia sui, dũ rapitur amore communi, transfundit in proximos. Sed huius multiplex species. Alia erga propinquos, alia erga vniuersos, alia erga dei cultum vel adiumentum inopum. Itaque qualis in vniuersos fuerit, prouincialiũ quibus præfuit, studia docent, qui parentem magis fuisse proprium quàm iudicem loquebantur, gratum piæ necessitudinis arbitrũ constantem æqui iuris disceptatorẽ. Inter fratres autem qualis fuerit, licet omne hominum genus beneuolẽtia complecteretur, indiuisum patrimonium docet, nec distributa aut delibata, sed reseruata hæreditas. Etenim pietatẽ sibi caussam esse negauit testandi. Nam hoc quoque vltimo sermone signauit, cum quos dilexerat cõmendaret, sibi nec vxoris arbitrium fuisse ducendæ, ne à fratribus diuelleretur: nec testamenti faciẽdi voluntatem, ne nostrum in aliquo arbitriũ læderetur. Denique & oratus & obsecratus à nobis, nihil tamen condendum putauit, non oblitus pauperum, sed tantũ

obsecrans

Psalm. 18.

1. Timot. 6.

Matth. 5.

obsecrans esse tribuendum, quantum nobis iustum videretur. *Gene. 27.* Quo vno satis & diuini timoris expressit indicium, & humanæ edidit religionis exemplum. Nam quod pauperibus contulit, deo detulit: quoniam qui largitur pauperi, fœneratur deo: & postulando quod iustum est, non exiguum sed totum reliquit. Hæc enim est summa iustitiæ, vendere quæ habeas, & conferre pauperibus. *Psal. 111.* Qui enim dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Ergo dispẽsatores nos non hæredes reliquit. Nam hæreditas successori quæritur, dispẽsatio pauperibus obligatur. Vnde non immerito quantus fuerit, hodie quoq; per vocẽ lectoris paruuli spiritussanctus expressit: *Psalm. 23.* Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vanum animã suam, nec fecit proximo suo dolum, hæc est generatio requirẽtium deum. Hic ergo & in montem domini ascẽdet, & in tabernaculo habitabit dei, quia ingressus sine macula operatus est iustitiam, locutus est veritatem, non decepit proximum, nec pecuniã fœneratus est suam, qui semper voluit recuperare hæreditariam. Agnosco oraculum. quod enim nulla ordinauit dispositio, spiritus reuelauit. Quid vero illud recẽseam, quod supra ipsam iustitiam pietate progressus, cum quædam incubatori communium fructuum mei contemplatione muneris putasset esse tribuenda, largitatis me iactabat authorẽ, portionis suę lucrum ad commune consortium conferebat? Hæc & alia quæ mihi tunc erant voluptati maximæ, nunc recordatione doloris exasperati. Manent tamen, eruntque semper, nec tanquam vmbra præterierunt, neque virtutis gratia cum corpore occidit, nec idem naturæ meritorúmq; finis, licet ipsius naturæ vsus, non in æternum occidat, sed temporali quadã vacatione requiescat. Talibus igitur perfunctum virtutibus, ereptum periculis, desiderio magis q̃ amissione flebo. Suadet enim ipsa opportunitas mortis vt prosequendum magis gratia quàm dolendũ putemus. Scriptum est enim: in cõmuni dolore proprium vacare debere. Neque enim prophetico sermone, vni illi mulieri quæ figuratur, sed singulis dicitur, cum ecclesiæ dictum videtur. Dicitur ergo & ad me, & dicit scriptura cœlestis: Hoccine doces, sic instituis dei plebem? An nescis quia exemplum tuũ, periculum cæterorum est? Nisi forte exauditum non esse te quereris. Primum istud arrogantis est impudentiæ, mereri solum velle, quod multis etiam sanctis negatum noueris, cũ scias quia non est personarum acceptor deus. Nam & misericors deus, tamen si semper exaudiret omnes, non iam ex voluntate libera, sed ex quadã velut necessitate facere videretur. Deinde cum omnes rogẽt, si exaudiret omnes, nemo ergo moreretur. Pro quantis quotidie rogas? Nunquid constitutio dei contemplatione soluenda est tui? Cur ergo non impetratum aliquando doles, quod non semper impetrabile esse cognoscis? *4. Esdræ. 10.* Stulta, inquit, super omnes mulieres: nonne vides luctum nostrũ, & quæ nobis contigerũt, quoniam Sion mater nostra omnium in tristitia contristatur, & humilitate humiliata est? Lugete validissime & nunc, quoniam omnes lugemus: & tristes estote, quoniam omnes contristati sumus. Tu enim contristaris in fratrẽ. Interroga terram, & dicet tibi, quoniam hæc est quę debebat lugere tantorum superstes germinum, & ex ipsa, inquit, initio omnes nati, & alij veniẽt, & ecce pene omnes in perditionem ambulant, & in exterminium fit multitudo eorum. Et quis ergo debet lugere magis, nisi quæ tam magnam multitudinẽ perdidit, quàm tu qui pro vno doles? Absorbeat igitur nostrum dolorem communis dolor, & acerbitatem proprij mœroris excludat. Non enim dolere debemus eos, quos cernimus liberatos. neque enim ociose tam sanctas hoc tempore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas. Nanque velut diuino iudicio tam graues viduas ita vno tẽpore defunctas videmus, vt profectionis quidam videatur excessus, non mortis occasus, ne veterana emeritis stipendiis pudicitia dubium diu seruati pudoris incideret. Quos gemitus mihi, quos dolores tam acerba excitat recordatio? Etsi mœroribus non vacabam, tamen in ipso dolore priuato, in ipso tantorum amisso flore meritorum, cõmunis quędam naturæ me conditio solabatur, defixúsque in vno dolor acerbitatem publici funeris, domesticæ specie pietatis obduxerat. Repete ergo sacra scriptura solatia tua. Iuuat enim tuis præceptis, tuis sententiis immorari. *Luc. 6.* Quam facilius est cœlum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere? Sed iam audiamus quæ scripta sunt. Nũc, inquit, retine apud temetipsum dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt casus. Si enim iustificaueris terminum dei, & filium tuum recipies in tempore, & in mulieribus collaudaberis. Si hoc ad mulierem, quanto magis ad sacerdotem? Si de filio, non vtique absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari: quanquam si mihi fuisset filius, nunquam eũ amplius dilexissem. Nam sicut in obitu liberorum effusi labores, suscepti frustra dolores mœrorem videntur augere, ita etiam in fratribus consuetudinis vsus atque collegij, acerbitatem doloris accendunt. Sed ecce dicentem scripturã audio: Noli facere hunc sermonem, sed cõsenti persuaderi. *Esdræ. 10.* Qui enim fles casus Sion, & consolare propter dolorẽ Hierusalem. Vides enim quia sancta nostra cõtaminata sunt, & nomen quod nominatum est super nos, pene prophanatum est, & iuuenes nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & Leuitæ nostri in captiuitate fuerunt, & mulieres nostrę cõtaminatæ sunt, & virgines nostræ vim passæ sunt, & iusti nostri rapti sunt, & paruuli nostri proditi sunt, & iuuenes nostri seruierũt, & fortes nostri inualidi facti sunt. Et quod omnium maius, signaculũ Sion, quoniam resignata est de gloria sua nũc, & tradita est in manibus eorum, qui nos oderunt. Tu ergo excute tuam multam tristitiam, & depone abs te multitudinem dolorũ, vt tibi repropitietur fortis, & requiem faciat tibi altissimus requietione dolorum. Cessabunt igitur lachrymæ, parendum est enim remediis salutaribus, quia debet aliquid inter fidos & perfidos interesse. Fleant ergo qui spem resurrectionis habere non possunt, quã nõ sententia dei eripit, sed fidei inclemẽtia. Intersit inter Christi seruulos, idolorúmq; cultores, vt illi fleant suos quos in perpetuum existimant interisse, illi nullas habeant lachrymarum ferias, nullam tristitiæ requiẽ consequantur, qui nullam putant requiem mortuorum: nobis vero quibus mors non naturæ, sed vitæ istius finis est, quoniã in melius ipsa natura reparatur: fletus omnes casus mortis abstergat. Certe si illi sibi aliqua solatia repererunt, qui finem sensus, defectúmque naturæ mortem arbitrati sunt: quanto magis nos, quibus meliora post mortem præmia bonorum factorum conscientia pollicetur? Habent gẽtiles solatia sua, quia requiem malorum omnium mortem existimant. Et vt vitæ fructu carent, ita etiam caruisse se putant omni sensu & dolore pœnarum, quas in hac vita graues & assiduas sustinemus. Nos vero vt erectiores præmio, ita etiam patientiores solatio esse debemus. Non enim amitti, sed pręmitti videntur, quos non absumptura mors, sed eternitas receptura est. Cessabunt ergo lachrymæ: aut si cessare non poterunt, in cõmunibus lamentis flebo te frater, & sub dolore publico domesticos gemitus tegã. Nam cessare nõ poterunt, cum ad omnem sonum nominis tui lachrymæ surrepant, vel cum vsus ipse recordationem excitat, vel cum affectus imaginem repræsentat, vel cum recordatio dolorẽ renouat. Quando enim dees qui tãtis officiis repręsentaris? Ades inquàm, & semper ostenderis, & toto te animo ac mẽte complector, aspicio, alloquor, osculor, comprehẽdo vel in ipsa quiete nocturna, vel in luce clara cũ reuisere & solari dignaris mœrentem. Deniq; ipsæ iam noctes, quæ quasi molestiores viuente te videbantur, quod mutui conspectus copiã denegarent, ipse iam somnus colloquiorum nostrorũ dudũ interruptor inamabilis, dulcis esse iam cœpit, quia te mihi reddidit. Non igitur miseri, sed beati, quorũ nec præsentia deficit, nec cura minuitur, & augetur gratia. Etenim somni similis imago mortis. Quod si in quiete nocturna vinculis adhuc corporeis inhærentes, & quasi inter carceraria religatæ claustra membrorum possunt tamen animæ altiora & discreta perspicere, quanto magis spectant hæc cum iã puro æthereóque sensu nulla corporeæ labis impedimenta patiuntur? Meritóque mihi conquerenti vergente iam in occasum die, quòd non reuiseres quiescentem, totus omni tempore indiuiduus affuisti, ita vt illo perfusus sopore mẽbrorum, cum ego vigilarem tibi, tu viueres mihi, dicerem:

Quid

Quid est mors frater? Nam certe nullis à me separare momentis. Ita enim vbique præsto eras, vt quam in istius vitæ vsu habere copiam nequibamus, nūc nobis semper & vbique præsto sit. Nam tunc vtique omnia præsto esse non poterant. nec enim complexiones nostræ conspectúsque & osculorum corporalium suauitates locis omnibus & omnib' temporibus suppetebant. Animorum imagines semper nobiscum erant, etiam quando non eramus vna, quæ ne nunc quidem occiderunt, assiduéque aduolant, quo maiore desiderio, eo maiore copia. Teneo igitur te frater, nec mihi te aut mors aut tēpus auellet. Ipse dulces lachrymæ sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi, & quasi relaxatus euaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non meminisse vnquam, aut meminisse sine lachrymis. O amari dies, qui interruptam copulam proditis. O flebiles noctes, quæ tam bonum consortem quietis & indiuiduum mihi comitem perdidistis. Quas ederetis cruces nisi se offunderet imago præsentis, nisi visiones animi repræsentarent, quem species corporis denegaret? Iam iam frater animo meo charissime, quanquam immaturo decesseris obitu, beatus tamen qui ista non sustines, nec amissum fratrē mœrere compelleris, quem absentem diu ferre non poteras, sed recursu celeri reuisebas. Quod si tunc solitudinis meæ tædia repellere, mœstitiam fraternæ mentis ableuare properabas, quanto nunc crebrius afflictum animum debes reuisere, & ex te conceptum, per te lenire mœrorem? At mihi tamē dat aliquas officij vsus inducias, & obsequij sacerdotalis intentio abducit animum. De sancta vero sorore quid fiet, quæ licet diuino metu pietatem temperet, rursus tamē ipsum pietatis dolorem studio religionis accēdit: strata humi, & totum gremio sui complexa tumulum, laborioso fessa incessu, tristis affectu, dies noctésque mœrorem integrat.

Nam licet fletum plerumque sermone suspendat, in oratione renouat. Et quamuis scripturarum memoria consolationes ferentibus præcurrat, flendi tamen desiderium precādi assiduitate compensat, lachrymarum vbertatem tunc præcipue quando nemo interrūpere possit, instaurans. Ita quod miserearis habes, quod reprehendas non habes. Flere enim in oratione virtutis est: & quanquam istud familiare virginibus, quibus mollior sexus, tenerior affectus contuitu cōmunis fragilitatis, in lachrymas etiam sine domestici sensu doloris exuberat, tamen cum maior caussa mœrendi est, finis mœroris excluditur. Deest igitur consolandi via, quia suppetit excusandi gratia. Neq; enī possis prohibere quod doceas, præsertim cum religionis adstruat lachrymas, non doloris, & communis seriem deplorationis in metu pudoris obtexat. Consolare ergo qui potes adire animum, penetrare mentem. Cernat te esse præsentem, sentiat nō esse defunctum, vt cuius secura de merito, eius functa solatio, discat pro eo non grauiter dolere, qui se admonuerit non dolendum. Sed quid ego demoror frater, quid expectem vt nostra tecum commoriatur, & quasi consepeliatur oratio? Licet ipsa species & exanimis corporis forma soletur, oculósque manens gratia & permanens figura demulceat, nihil inquam moror, procedamus ad tumulum, sed prius vltimum coram populo vale dico, pacem prædico, osculum soluo, præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed iam mihi præ cæteris desiderabilem domum. Para hospiti consortium, & quemadmodum hic omnia nobis fuere communia, ita illic quoque ius diuiduum nesciamus. Ne quæso cupientem tui diu deseras, properantem expecta, festinantem adiuua, & si diutius morari tibi videbor, accersi. Neque enī vnquam prolixius abfuimus à nobis, tu tamē solebas reuisere. Nunc quoniam tu redire iam non potes, nos ad te ibimus. æquum est vt officium rependamus, subeamus vicem. Nunquàm nobis fuit vitæ cōditio discretior, semper aut sanitas aut ægritudo cōmunis, vt cum alter ægresceret, alter incurreret: cum alter reualesceret, vterque consurgeret: Quomodo ius nostrum amisimus? Et nunc consortium ægritudinis fuit, quomodo mortis consortium non fuit? Tibi nunc omnipotēs deus innoxiam commendo animam, tibi hostiam meam offero, cape propitius ac serenus fraternū munus, sacrificium sacerdotis, hæc mei iam liba præmitto. In hoc ad te pignore venio, non pecuniæ, sed vitæ pignore, ne me diutius residere facias tanti fœnoris debitorem. Non mediocris est fraterni amoris vsura, nec vilis naturæ sors quam cumulauit incrementum virtutis. Possum ferre, si cito cogar exoluere.

FINIS.

Diui Ambrosij

EPISCOPI MEDIOLANENsis *de fide resurrectionis oratio.*

SVperiore libro aliquid indulsimus desiderio, ne tanquam feruenti plagæ austeriora adhibita medicamēta exasperarent magis quàm lenirēt dolorem: simul quia fratrem sæpius allocuti sumus, & oculis tenebam', absurdum non fuit relaxare paulisper affectum naturæ, qui lachrymis magis pascitur, fletibus delinitur, stupore defigitur. Mollis enim & tenera species est forma pietatis, nihil insolens amat, nil immite, nil durum, ferendo autem probatur patientia quàm resistendo. Ergo quia dudū dies mortis inter lachrymabiles aspectus debuit animum inclinare fraternum qui totum tenebat, nunc quoniam die septimo ad sepulchrū redimus, qui dies symbolum futurę quietis est, à fratre paululum ad communem humani generis cohortationem iuuat deriuare mentem, intentionémque transfundere, ita vt neque totis sensibus defigamur in fratre, ne obrepat affectus: neque tātę exules pietatis & gratię, cum quem diligimus deseramus, & vere ipsi nobis tanti doloris augeamus iniuriam, si hodie nobis & in sermone moriatur. Vnde proposuimus fratres charissimi, solari nos cōmuni vsu, nec durum putare quicquid vniuersos manet, & ideo mortem non esse lugendam. Primum, quia communis sit, & cūctis debita. Deinde, quia nos seculi huius absoluit ærumnis. Postremo, quia somni specie vbi ab istius mundi labore requietum sit, vigor nobis viuacior refundatur. Quem dolorem non soletur resurrectionis gratia? quē nō excludat mœrorē, si credas nihil perire morte, imò ipsius celeritate fieri mortis plus perire ne possit? Erit ergo fratres charissimi, vt in adhortatione cōmuni etiam fratri nostro pendamus affectū, nec ab eo longius deuiasse videamur, si per resurrectionis spem, & futuræ glorię suauitatem etiā in sermone nobis hodie reuiuiscat. Ordiamur igitur ab eo, vt lugendum nobis nostrorum obitum nō esse doceam'. Quid enim absurdius, quàm vt id quod scias omnibus esse præscriptum, quasi speciale deplores? Hoc est animum supra conditionem extollere, legem non recipere, commune naturæ consortium recusare, mente carnis inflari, & carnis ipsius nescire mensuram. Quid absurdius quàm nescire qui sis, affectare quod non sis? Aut quid imprudentius, quod futurum scias, id cum acciderit, ferre non posse? Natura ipsa nos reuocat, & huiuscemodi mœroribus quādam sui collatione subducit. Quis est enim tam grauis luctus, aut tam acerbus dolor, in quo nō interdum relaxetur animus? Habet hoc natura, vt quamuis homines in tristibus rebus sint, tamen, si modo homines sunt, à mœrore mentē paulisper abducant. Fuisse etiam quidam feruntur populi, qui ortus hominum lugerent, obitúsque celebrarent. Nec imprudenter. Eos enim qui in hoc vitæ salū venissent, mœrendos putabant: eos vero qui ex istius mundi procellis & fluctibus emersissent, non iniusto gaudio prosequēdos arbitrabantur. Nos quoque ipsi natales dies defunctorū obliuiscimur, & eum quo obierint diem celebri solennitate renouamus. Non est grauis subeundus mœror secundum naturam, ne aut excellentiorem aliquam naturæ exceptionē nobis arrogare videamur, aut communē recusare. Etenim mors æqualis est omnibus, indiscepta pauperib', indiscepta diuitibus.

Roma 5.

diuitibus. Et ideo licet per vnius peccatum, in omnes tamẽ pertransiuit: vt quem generis non refugimus authorem, nõ refugiamus & mortis: & sit nobis sicut per vnum mors, ita per vnum etiam resurrectio, nec recusemus ærumnam, vt perueniamus ad gratiam. Venit enim, vt legimus, Christus saluum facere quod perierat, sed vt nõ solum viuorum, sed etiam mortuorum dominetur. Lapsus sum in Adam, de paradiso eiectus in Adam, mortuus in Adam: quem reuocaret nisi me in Adam inuenerit, vt in illo culpę obnoxium, morti debitum, ita in Christo iustificatum? Si ergo debitũ mortis est, solutio debet esse tolerabilis. Sed hic locus posterioribus partibus reseruandus. Nunc propositum est asserere mortem grauiori non debere esse mœrori, quod eum natura ipsa respuat. Denique Lyciorum feruntur esse præcepta, quæ viros iubeant muliebrem vestem induere, si mœrori indulgeant, eò quòd mollem & effœminatum iudicauerint in viro luctum. Deforme est enim eos qui pro fide, pro religione, pro patria, pro ęquitate iudicij, atq; inebrione virtutis obuium morti debent pectus offerre, mœrere in alio grauius, quod in se si caussa exegerit, expetendum est. Nam quemadmodum potes in te non refugere, quod impatiẽtius aliis doleas accidisse? Depone mœrorem si potes, include si non potes. Aut absorbendus omnis; aut premendus est dolor. Cur enim mœstitiam tuam non ratio potius quàm dies leniat? Nam quod obliteratura est tẽporis series, melius prudentia mitigabit. Quin etiam hoc ipsum irreligiosum puto erga ipsorum memoriã quos dolemus amissos, vt obliuisci eorum malimus, quàm consolatione mulceri: aut cum horrore reminisci, quàm meminisse cum gratia: recordationẽ timere, quorum imago debeat esse voluptati, diffidere potius quàm sperare de meritis defunctorum, & pœnæ addictos, quàm immortalitati debitos quos dilexeris æstimare. Sed dicis: Quos diligebamus, amisimus. Nonne hæc nobis cum ipso mundo elemẽtis quæ communia sunt, quia ad tẽpus credita in perpetuum tenere non possumus? Gemit terra sub aratris, imbribus cæditur, tẽpestate concutitur, stringitur frigore, sole torretur, vt fructus annuos fœta parturiat: & cum se vario flore vestierit, exuitur proprio & spoliatur ornatu. Quantos hæc raptores habet, nec fructum suum queritur amissum, quem ideo generauit vt amitteret, nec in posterum negat, quem sibi meminit auferendum. Cœlum ipsum non semper stellarum micantium globis fulget, & quasi quibusdam insignitur coronis. Nõ semper ortu lucis albescit, radiis solis irrutilat, sed assiduis vicibus ille quidam mundi vultus gratissimus humenti noctium caligat horrore. Quid gratius luce? Quid sole iucundius, qui quotidie occidit? Decessisse tamen hæc nobis non moleste ferimus, quia repræsumimus. Doceris in his quam in tuis debeas exhibere patientiam. Si superiora tibi occidunt, nec dolori sunt: cur si occiderint humana, doleantur? Sit tamen patiens dolor, sit in tristibus modus qui exigitur in secundis. An si immoderate gaudere non conuenit, lugere conuenit? Non enim mediocre malum est immoderatio doloris, aut metus mortis. Quantos ad laqueum impulit, armauit ad gladium, vt in eo ipso amentiam suam proderent, mortem non ferentes, & mortem appetentes, & quod pro malo fugerent, pro remedio adsciscerent: qui quoniam consentaneum naturæ suæ ferre ac perpeti nequeunt, contrarium voti incidunt, vt ab his in perpetuum separentur quos sequi desiderauerunt. Sed hæc rara, quoniam natura ipsa reuocat, etsi præcipitet amentia. Illud vero frequens in mulieribus, vt clamores publicos ferant, quasi metuant ne earum ignoretur ærumna, vt illuuiem vestis affectent, quasi in ea sit sensus dolendi, vt impexum sordibus immadident caput, vt postremo (quod plerisque in locis vulgo fieri solet) disciso amictu, diloricata veste secreti pudoris nuda prostituant, quasi ipsum lenocinentur pudorem, quia pudoris sui præmia perdiderunt. Sic procaces oculi prouocantur vt concupiscant, vt amare incipiant membra nudata, quæ si non aspicerent, non amarent. Atque vtinam sordidata illa tegumenta corporis non speciem, sed mentem obnuberent. Latet plerumque sub tristi amictu mentis lascicia, & deformis horror vestis obtexitur, vt secreta petu-

Lucæ.19.

A lantium tegantur animorum. Satis pie virum luget, quæ seruat pudorem, non deserit fidem. Hæc bene defunctis officia impenduntur, vt viuant in mẽtibus, in affectibus perseuerent. Non amisit virum quæ exhibet castitatem: nõ est viduata coniugio, quæ non mutauit nomen mariti. Nec tu perdidisti hæredem quæ adiuuas cohæredem, sed pro successore corruptibilium mutasti consortem immortalium. Habes qui tibi repræsentet hæredem, solue pauperi quod debetur hæredi, vt non solum maternæ aut paternæ senectutis, sed etiam vitæ propriæ sit superstes. Plus successori tuo relinques, si portio eius non ad luxum præsentium proficiat, sed ad precium futurorum. Sed desideramus amissos. Duo sunt enim quæ maxime angunt, aut desiderium eorum quos amiserimus, sicut meo exemplo metior: aut quod eos vitæ suauitate priuatos, ereptos laboris sui fructibus arbitramur. Tenera enim amoris est titillatio, quæ ex improuiso affectum excitat, vt sedandi magis quam excludẽ-

B di doloris facultas relinquatur: simul quia pium videtur desiderare quod amiseris, & specie virtutis adolescit infirmitas. Sed cur tu putes patientiorem illam esse debere quę dilectum ad peregrina dimiserit, & militiæ gratia, vel susceptæ administrationis officio, vel negociandi vsu transfretasse compererit, quàm te qui nõ fortuito arbitrio derelinqueris, aut studio pecuniæ, sed lege naturæ? Sed recuperandi tibi interclusa spes quasi cuidam certa redeundi. Et plerumque dubia plus fatigant, vbi periculi metus integer: grauiúsq; est timere ne acciderit, quam tolerare quod iam noueris accidisse. Aliud enim summam formidinis coaceruat, aliud finem expectat doloris. An dominis ius est quo decreuerint transferre mancipia, deo non est? Sed non suppetit expectare remeantem, suppetit tamen præcedentem sequi. Et certe breuis vitæ vsus nec illi multum videtur eripuisse qui ante præcessit, nec te differre diutius qui remanseris. Quod si desiderium tuum mitigare non possis, nonne tamen videtur indignum pro desiderij tui studio

C rerum ordinem velle conuerti? Amantium ardentiora vtiquę desideria sunt, & tamen necessitatis contuitu temperantur. Etsi dolent deseri, lugere tamen non solent. Destituti amare impatiẽtius erubescũt. Ita patiẽtia desiderij plus probatur. Quid autem de his loquar qui defunctos putant vitæ suauitate priuari? Nulla potest esse iucunditas inter has vitæ nostræ amaritudines aut dolores, quæ vel ex corporis ipsius infirmitate, vel extrinsecus accidentium incommoditate generantur. Anxij enim semper, & ad ipsa lętitiæ vota suspensi quodam fluctuamus incerto, sperãtes dubia pro certis incommoda pro secundis, caduca pro solidis, nihil habẽtes potestatis in arbitrio, firmitatis in voto. At si aliquid contra voluntatem acciderit, perditos nos putamus: plúsque aduersorum dolore frangimur, quàm secundorum fructu potimur. Quibus igitur carent bonis qui maioribus eripiuntur incommodis? Valetudo credo bona, plus adiuuat quàm affligit mala, aut opulentia plus delectat quàm egestas afficit, aut filiorum magis amabilis gratia, quàm lugubris amissio, aut adolescentia iucundior, quàm senectus tristior, quã plerũq; suorũ tædet votorum, & optati pœniter,

D vt doleat impetratum quod non impetrare metuebat. Exilia vero, & cæterarum pœnarum acerbitates quæ potest cõpensare patria, quæ voluptates, quæ etiam cum sunt debilitantur tamen, aut non intendendi affectu, aut amittẽdi metu? Esto tamen maneat inoffensus, immunis à doloribus, perpes in voluptatibus vitæ cursus humanæ: quid tamen commodi consequi potest anima in istiusmodi corporis inclusa compaginibus, & quibusdam membrorum angustiis coartata? Si caro nostra carcerem fugit, si detestatur omne quicquid euagandi facultatem negat, quæ vtique paruis vltra se audiendi vidẽdíque excurrere videtur sensibus, quãto magis anima nostra corporeum istud euadere gestit ergastulum, quæ motu aëreo libera nescimus quo vadat, aut vnde veniat? Scimus tamen quod corpori superuiuat, & ea iam depositis proprij sensus repagulis expedita libero cernat obtutu quæ ante sita in corpore non videbat. Quod exemplo dormientium possumus æstimare, quorum animi velut sepulto quiete corpore, ad altiora se subrigunt, & re-

nunciant

nunciãt corpori rerum absentium vel etiam cœlestium visiones. Ergo si mors carnis & seculi nos absoluat ærumnis, vtique malum non est, quæ libertatem restituit, & excludit dolorem. Hinc igitur nobis adoriendus disputandi locus, mortem malum non esse, quia ærumnarum omnium malorúmque perfugium est, & fida statio securitatis, ac portus quietis. Nunquid in hac vita non experimur aduersa? Quas non procellas tempestatésque perpetimur? Quibus nõ exagitamur incommodis? Cuius parcitur meritis? Sanctus patriarcha Israel profugus patria, fratre, parentibus, domum mutauit exilio, stuprum filiæ, generi necem fleuit, famem pertulit, sepulturam defunctus amisit. transferri enim ossa sua, ne vel mortuus requiesceret, obsecrauit. Sanctus Ioseph odia fratrum, insidias inuidorum, seruulorum obsequia, mercatorum imperia, dominæ petulantiam, mariti inscitiam, carceris quoque est expertus ærumnã. Sanctus Dauid filios amisit duos, vnum incestum, alterum parricidam. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & tertium quem amabat paruulũ. hunc viuẽtem adhuc fleuit, mortuum non desiderauit. Sic enim legimus quod ægrotãte puero deprecabatur Dauid dominum pro puero, & ieiunauit, & in cilicio iacuit, & adstantibus maioribus natu vt excitarent eum de terra, nec surgendum sibi, nec cœnandum putauit. Vbi vero defunctum puerum comperit, surrexit de terra, lauit illico, vnctus est, vestimenta mutauit, adorauit dominum, cibum sumpsit. Cum hæc miranda suis pueris viderentur, infante viuente eum ieiunasse, plorasse, quia iure arbitrabatur dominum posse misereri, nec dubitandum quod vitam posset seruare viuentis, qui posset viuificare defunctos: iã vero obita morte quid ieiunaret, qui iam non posset reducere mortuum, exaniméque reuocare? Ego, inquit, ibo ad eum, ipse autem non reuertetur ad me. O maximum solatium desiderantis. O verum sapientis iudicium. O miram patientiam seruientis, vt nemo sibi aduersi aliquid accidisse indigne ferat, & contra meritum suũ se queratur afflictum. Quis enim tu es qui de tuo merito ante pronuncies? Cur præuenire desideras cognitorem? Cur eripis sententiã iudicaturo? Nec sanctis istud permissum est, nec à sanctis impune vnquam est vsurpatum. Dauid se propterea flagellatum suo carmine confitetur: Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias. Ergo sine caussa iustificaui cor meum, & laui inter innocẽtes manus meas, & fui flagellatus tota die, & vindex meus in matutinum. Petrus quoque quamuis plenus fide deuotionis, tamen quia nondum conscius nostræ infirmitatis præsumptiue dixerat domino, Animam meam pro te ponam: tentationem præsumptionis antequam tertio gallus cãtaret incurrit: licet ipsa tentatio documentum fuerit ad salutem, vt discamus non contemnere carnis infirmitatem, ne contemnendo tentemur. Si Petrus tentatus est, quis præsumat, quis adstruat se non posse tentari? Atque haud dubie pro nobis tentatus est Petrus, vt in fortiore non esset tentamenti periculum, sed ab illo disceremus quemadmodum in persecutionibus resistentes etsi vitæ studio tentaremur, tentationis tamen aculeum patientiæ lachrymis vinceremus. Idem tamen Dauid, ne quem fortassis scripturarum tenacem moueat factorum diuersitas, idem inquam Dauid parricidam mortuum fleuit, qui non fleuerat innocentem. Denique cũ ploraret & lugeret, dixit: Filius meus Absalon, filius meus Absalon. Quis dabit mihi mortem pro te? Non solum ergo fletur Absalon, fletur parricida: non fletur incestus, sed etiam vindicatur, alter contẽptu regni, alter fratris exilio, fletur sceleratus, non fletur dilectus. Quæ caussa, quę ratio? Non mediocris igitur in prudentibus deliberatio, sapientibus confirmatio. Magna enim prudentiæ in tanta factorum diuersitate constantia. Vna est fides: & illos mortuos fleuit, & flendum infantem mortuum non putauit. Illos enim sibi perisse credebat, hunc resurrecturum sperabat. Sed de resurrectione posterius, nunc ad proposita reuertamur. Præmisimus enim etiam sanctos viros grauia in hoc mundo & multa perpessos, sine suffragatione meritorum, cum ærumna laborum. Vnde regressus ad se Dauid in posterioribus dicit: Memento domine quia puluis sumus. homo tanquam fœnum dies eius. Et alibi: Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereũt. Quid enim nobis miserius, qui tanquam spoliati & nudi proiicimur in hãc vitam, corpore fragili, corde lubrico, imbecillo animo, anxij ad sollicitudinem, desidiosi ad laborem, proni ad voluptates? Nõ nasci igitur longe optimum, secundũ sancti Salomonis sententiam. Ipsum enim, etiam qui sibi visi sunt in philosophia excellere, secuti sunt. Nam ipse illis anterior, nostris posterior, ita in Ecclesiaste locutus est: Et laudaui ego omnes defunctos qui iam mortui sunt, magis quàm viuentes quicunque viuunt vsq; adhuc: & optimus super hos duos, qui nondum natus est, & qui non vidit hoc opus malum quod factum est sub sole. Et vidi ego vniuersum laborem corũ, & omnem virtutem operis huius, quia æmulatio viro ab altero. Equidem hoc vanitas, & præsumptio spiritus. Et quis hoc dixit, nisi ille qui sapientiam poposcit & impetrauit, vt sciret dispositiones orbis terrarum, & virtutem elementorum, anni cursus, & stellarum dispositiones, non ignoraret naturas animalium, & iras colligeret bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum deprehenderet? Quem igitur non latuerunt cœlestia, quemadmodum laterent mortalia? Qui cogitationem mulieris inuestigauit infantem vindicantis alienum, qui naturas animalium quas non acceperat, diuina tamen gratia aspirãte cognouit: hic de suæ cõditione naturæ quam in se expertus est, errare aut mentiri potuit? Sed non solus hoc sensit, etsi solus expressit. Legerat sanctum dixisse Iob: Pereat dies illa qua natus sum. & cognouerat, nasci, malorum omnium esse principium: & ideo diem qua natus est, perire optauit, vt tolleretur origo incõmodorum: & optauit perire diem generationis suæ, vt diem resurrectionis acciperet. Audierat etiã Salomon dixisse patrem suum: Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorum qui est, vt sciam quid desit mihi. Nouerat enim Dauid non posse id quod perfectum est, hic cõprehendi, & ideo ad ea quæ sunt futura properabat. Nunc enim ex parte scimus, & ex parte cognoscimus: tunc autem id quod perfectum est, poterit comprehendi, cum reuelata facie nobis speculandæ maiestatis æternitatisq; diuinæ cœperit relucere non vmbra, sed veritas. Nemo tamẽ festinaret ad finem, nisi vitæ illius fugeret incommoditatẽ. Et ideo etiam Dauid quare ad finem festinet, exposuit dicens: Ecce veteres posuisti dies meos, & habitudo mea tanquam nihil ante te: veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. Quid igitur videmur fugere? Vanitatẽ. Aut quid nos delectat in hoc seculo vane conturbari, thesaurum pecuniarum condere, & ignorare cui congregemus hæredi? Petamus amoueri à nobis plagas, eripi nos, & insipienti seculo carere, de peregrinatione diuturna ad illam redire patriam & naturalem domum. In hac enim terra aduenæ sumus atq; peregrini: remigrandum eo vnde descendimus, ambiendũ & obsecrandum non perfunctorie, sed obnixe, vt à dolis & ab iniquitate loquacium liberemur. Et ille qui remedium nouerat, prolongatum tamen suum ingemuit incolatum, & cum peccatoribus & iniquis se habitare deplorat. Quid ergo faciam qui & peccatum habeo, & ignoro remediũ? Hieremias quoque quod generatus sit & ipse deplorat his verbis dicens: Heu me mater, vt quid me peperisti virũ caussam dicentem iudicij? In omni terra non profui, neque profuit mihi quisquam: virtus mea defecit. Si igitur sancti viri vitam fugiunt, quorum vita etsi nobis vtilis, sibi tamen inutilis æstimatur: quid nos facere oportet, qui nec aliis prodesse possumus, & nobis vitam hanc quasi fœnebrem pecuniam vsurario quodã cumulo grauescentem onerari in dies peccatorum cupimus? Quotidie morior, Apostolus dicit, melius quam illi qui meditationem mortis philosophiã esse dixerunt. Illi enim studium prædicarunt, hic vsum mortis exercuit. Et illi quidem propter se, Paulus autem ipse perfectus moriebatur, non propter suam, sed propter nostram infirmitatem. Quid autem est mortis, meditatio, nisi quædam corporis & animæ segregatio? Qua mors ipsa nõ aliud quàm corporis atque animæ secessio definitur. Sed hoc secundum communem opinionem. Secundum scripturas autem triplicem esse mortem accipimus. Vna est cum morimur

Marginal notes: Gene. 28. Gene. 37. 2. Reg. 12. Psalm. 72. Ioan. 13. 2. Reg. 18. Psalm. 102. Psalm. 143. Eccle. 4. Iob 3. Psalm. 38. 1. Cor. 13. Psalm. 38. Psalm. 119. Hiere. 15. 1. Cor. 15.

mur peccato, deo viuimus. Beata igitur mors quę culpę refuga, domino dedita, à mortali nos separat, immortali nos consecrat. Alia mors est vitæ excessus, qua mortuus est patriarcha Abraham, patriarcha Dauid, & sepulti sunt cum patribus suis, cũ anima nexu corporis liberatur. Tertia mors est de qua dictum est: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Ea morte non solum caro, sed etiam anima moritur. Anima enim quæ peccat, ipsa morietur. Moritur enim domino non naturæ infirmitate, sed culpæ. Sed hæc mors non perfunctio huius est vitæ, sed lapsus erroris. Vna ergo est mors spiritalis, alia naturalis, tertia pœnalis. Sed nõ quę naturalis, eadem pœnalis. Non enim pro pœna, sed pro remedio dedit mortem. Denique Adæ peccanti præscriptum est aliud pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna dicitur: Quoniam audisti vocem vxoris tuæ, & manducasti de ligno de quo præceperam tibi ab hoc solo ne manducares, maledicta terra in operibus tuis, manducabis fructum eius omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulũ agri tui. Cum sudore vultus tui manducabis panem tuum, donec reuertaris in terram de qua assumptus es. Habes pœnarum ferias, quia aduersus spinas seculi huius, & sollicitudines mundi, voluptatésque diuitiarum quæ verbum excludunt, pœnam includunt, mors pro remedio data est, quasi finis malorum. Non enim dixit, Quoniam audisti vocem mulieris, reuerteris in terram. Hæc enim esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa: Maledicta terra, spinas & tribulos germinabit tibi: sed dixit: Manducabis panem tuum in sudore, donec reuertaris in terram. Vides mortem magis metam esse nostrarum pœnarum, qua cursus huius vitæ inciditur. Ergo mors non solum malum non est, sed etiam bonum est. Denique pro bono quæritur, sicut scriptũ est: Quærunt homines mortem, & non inuenient eam. Quęrunt enim illi qui dicturi sunt montibus, Cadite super nos: & collibus, operite nos. Quæret etiam anima illa quæ peccat. Quærit diues ille positus in inferno, qui vult digito Lazari refrigerari linguam suam. Videmus itaq; quod & mors hæc lucrum est, & vita pœna est. Vnde & Paulus ait: Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum. Quid est Christus, nisi mors corporis, spiritus vitæ? Et ideo cõmoriamur cum eo, vt viuamus cum eo. Sit quidam quotidianus vsus in nobis affectúsque moriendi, vt per illam quam diximus segregationem à corporeis cupiditatibus anima nostra se discat extrahere, & tanquam in sublimi locata quo terrenæ adire libidines, & eam sibi glutinare non possint, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & eam legi erroris addicit, sicut Apostolus reuelauit dicens: Video enim legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed non omnes liberamur. Et ideo infœlix ego homo, nisi remedium quæram. Sed quod remedium? Quis me liberabit de corpore mortis? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Habemus medicum, sequamur remedium. Remedium nostrum, Christi gratia: & corpus mortis, corpus est nostrum. Ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Christo: etsi in corpore sumus, tamẽ quę sunt corporis nõ sequamur, nec deseram' iura naturæ, sed dona gratię præoptemus. Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius: permanere autem in carne magis necessarium propter vos: sed non omnibus necessarium: Domine Iesu, nõ mihi, qui nulli vtilis sum. Nam mihi lucrum est mori, ne plura peccem. Lucrum mihi est mori, qui ipso libro quo alios consolor, quasi vehementiori monitore ad desideriũ amissi fratris impellor, quoniã me eius non finit obliuisci. Nũc magis amo, & vehemẽti' desidero. desidero cũ loquor, desidero cum relego: & ideo hoc potius scribendum arbitror, ne quando ab eius recordatione diuellar. Quod non contra scripturas facio, sed cum scripturis sentio, vt patientius doleam, impatientius desiderem. Præstitisti mihi frater ne mortem timerem, atque vtinam moriatur anima mea in anima tua. Hoc enim sibi Balaã pro maximo bono optat donatus spiritu prophetandi. Moriatur, inquit, anima mea in animis iustorum, & fiat semen meum sicut semen iustorum. Et vere hoc secundum prophetiam optat. Qui enim viderat ortum Christi, vidit eius triumphalem mortem, vidit in eo perennem hominum resurrectionem, & ideo mori non timet resurrecturus. Non moriatur ergo anima mea in peccato, ne peccatum in se recipiat: sed moriatur in anima iusti, vt eius recipiat æquitatem. Denique qui moritur in Christo, fit eius gratiæ particeps in lauacro. Non ergo formidabilis mors: nec amara egentibus: nec gratiosa diuitibus: nec iniusta senioribus: nec ignaua fortibus: nec perpetua fidelibus: nec improuisa sapientibus. Quàm multi enim vitam solo mortis stimulo consecrarunt, quantos viuere puduit, mori profuit? Morte vnius plerumque accepimus maximos populos liberatos. Morte Imperatoris fugato exercitus hostium, quos viuus vincere nequiuisset. Morte martyrũ religio defensa, cumulata fides, ecclesia roborata est, vicerunt mortui, victi persecutores sunt. Itaque quorũ vitam nescimus, horum mortem celebramus. Vnde & Dauid prophetice gloriatus in suæ mẽtis excessu, Preciosa, inquit, in conspectu domini mors sanctorum eius. Mortem maluit præ ferre quàm vitam. Ipsa mors martyrum, præmium vitę est. Morte etiam inimicorum odia soluuntur. Quid plura? Vnius morte mundus redemptus est. Potuit enim Christus non mori si voluisset. Sed neque refugiẽdam mortem quasi ignauã putauit, neque melius nos q̃ moriendo seruasset. Itaque mors eius vita est omnium. morte eius signamur, mortẽ eius orantes annunciamus, mortem eius offerentes prędicamus, mors eius victoria eius, mors eius sacramentum est, mors eius annua solẽnitas mundi est. Quid præterea de eius morte dicamus, cum diuino probemus exẽplo quia immortalitatem mors sola quæsiuit, atq; ipsa se mors redemit? Nõ igitur mœrenda mors, quæ caussa salutis est publicæ, nõ fugienda mors, quam dei filius non dedignatus est, non refugit, non resoluẽdus est ordo naturæ. Quod enim commune est omnibus, exceptũ singulis esse non potest. Et mors quidem in natura non fuit, sed conuersa in naturam est, non enim à principio deus mortem instituit, sed pro remedio dedit. Et consideremus ne videatur esse contrariũ. Nam si bonum est mors, cur scriptum est quia deus mortem nõ fecit, sed malitia hominum mors introiuit in orbem terrarum. Reuera enim mors diuino operi necessaria non fuit, cum in paradiso positis bonorum omnium iugis successus afflueret, sed præuaricatione damnata in labore diurno gemitúque intolerando vita hominum cœpit esse miserabilis, debuit dari finis malorum, vt mors restitueret quod vita amiserat. Immortalitas enĩ oneri potius quàm vsui est, nisi aspiret gratia. Et si bene discutias, non naturæ mors ista est, sed malitiæ. Manet enim natura, malitia moritur. Resurgit quod fuit: atque vtinam vt peccandi liberum, ita vacuum culpæ prioris. Sed hoc ipsum indicio est mortem non esse naturæ, quia idem erimus qui fuimus. Itaque aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus, aut bene gestorũ gratiam consequemur. Resurget enim natura eadem, iam stipendiis mortis honoratior. Denique mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde & nos qui viuimus, inquit, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita semper cum domino erimus. Illi primi, viuentes autem secundi. Illi cum Iesu, viuentes per Iesum. Illis dulcior vita post requiem viuentibus, etsi grata compendia, tamen ignorata remedia. Nihil est igitur quod in morte timeamus, nihil quod debeamus dolere, si aut naturæ repetenti vita quæ accepta est rependatur, aut petenti impendatur officio, in quo religionis cultus, aut virtutis vsus est. Neque enim quisquam sibi vt sic maneret optauit. Ioanni promissum æstimatum est, sed non est creditum. Verba tenemus, sentẽtiam deriuamus. Ipso in libro negat sibi quod non moreretur esse promissum, ne quem vana spes exemplo incesseret. Quod si id velle, spes insolens est: quanto insolentius est, quod non præter modũ acciderit, vltra modũ dolere? Gentiles plerũq; se consolantur viri vel de cõmoditate ærũnæ, vel de iure naturæ, vel de immortalitate animæ: quibus vtinam sermo constaret, ac non miseram animã in varia portentorũ ludibria formásq; transfunderẽt. Quid igitur nos facere oportet, quorum stipendium resurrectio est, cuius

Marginal notes (left column): Matth. 8. / Ezech. 18. / Gene. 3. / Gene. 3. / Apocal. 9. / Lucæ. 23. / Lucæ. 16. / Philipp. 1. / Roma. 7. / Philip. 1. / Nume. 23.

Marginal notes (right column): Psalm. 115. / Sapien. 1 & 2. / 1. Thes. 4.

est, cuius gratiam quoniam negare pleriq; non possunt, fidē abnuunt? Et ideo non vno argumento aliquo sed pluribus modis vt possumus adstruamus. Equidem omnia aut vsu, aut ratione, aut exemplo, aut eo quia decorū sit ea esse, ideo esse credūtur, & ad finē singula suffragātur. Vsus, quia mouemur. Ratio, quia quod mouet, virtutis alterius conuenit æstimari. Exemplū quia generauit ager, fruges, & ideo generaturum esse præsumimus. Decorum, quia vbi fructum non putamus, decere tamen credimus vt virtutis opera minime deseramus. Singula igitur singulis adstruūtur. Tribus tamen euidentius colligitur resurrectionis fides, quibus omnia cōprehenduntur: ratione vniuersitatis, exēplo, testimonio rei gestæ, quia plurimi surrexerunt. Ratio euidens est, quia cū omnis vitæ nostræ vsus in corporis animæq; cōsortio sit, resurrectio autē aut boni actus præmiū habeat, aut pœnā improbi, necesse sit corpus resurgere cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudiciū vocabitur anima sine corpore, cum de suo & corporis contubernio ratio præstāda sit? Resurrectio omnibus erit, sed ideo difficile creditur, quia non nostrū meritū, sed dei munus est. Prima igitur resurrectionis fides vsus est mundi, rerúmq; status omniū, generationū series, successionū vices, obitus ortúsq; signorū, diei & noctis occasus, eorúmq; quotidie tanq̄ rediuiua successio. Tēperamenti quoq; genitalis huius aliter ratio subesse non posset, nisi humoris ipsius quo omnia terrena generantur, quantū diurni solis æstus extorreret, tantū rore nocturno dispositio diuina repararet. Nā quid de fructibus loquar? Nōne tibi videntur occidere cū decidūt, resurgere cū reuirescunt? Quod satū est resurgit, resurgit quod mortuū est, & in eadē genera, in easdē species reformatur. Hos terra primum reddidit fructus, in his primum natura nostræ speciem resurrectionis imitata est. Quid dubitas de corpore corpus resurgere? Granum seritur, granū resurgit: pomū decidit, pomum resurgit. Sed flore granum induitur, folliculóq; vestitur. Et hoc mortale oportet induere immortalitatem, & hoc corruptibile induere incorruptionem. Flos resurrectionis immortalitas est. Flos resurrectionis incorruptio est. Quid enim vberius quiete perpetua? Quid locupletius securitate diuturna? Hic est multiplex fruct⁹, cuius prouentus pullulat fœcundior hominū naturā post mortē. Sed miraris quemadmodū putrefacta solidentur, dispersa coëant, absumpta reparentur: non miraris quemadmodum semina vapore & cōpressu terræ soluta viridescant? Nā vtique etiā ipsa terreno cohalitu putrefacta soluūtur, & cū occatri soli genitalis succus animauerit, quodā calore vitali spiritum quendā herbæ viridantis exhalant. Deinde paulatim teneram spicæ adolescentis ætatem culmo erigit, & vaginis quibusdam natura tanq̄ sedula mater includit, ne pubescētem glacies adurat aspera, atq; à nimio solis defendat ardore. Frugem quoq; ipsam adhuc quasi primis erumpentē cunabulis, mox adultam, ne pluuia decutiat, ne aura dispergat, ne auium minorū morsus interimat, vallo aristarum sepire consueuit. Quid igitur miraris si homines quos acceperit terra restituat, cum seminum corpora quæ cū vi susceperit, viuificet, erigat, vestiat, muniat, atq; defendat? Desine ergo dubitare quod depositum generis humani terræ fides reddat, quæ commendata sibi semina vsurario quodā fœnore multiplicata restituat. Nam quid de generibus arborum loquar, quæ posito surgunt de semine, fructúsq; resolutos rediuiua fœcunditate resuscitant, & formæ veteri atq; imagini suæ reddunt, multásq; ætates quædam arborum corpora reparata transmittunt, vt ipsa durando vincant secula? Putrescere videmus acinū, vitē resurgere: surculus inseritur, arbor renascitur. An de reparādis arboribus diuina est prouidentia, de hominibus nulla cura? Et qui ea quæ ad vsus hominum dedit, perire non passus est, hominem perire patietur, quem ad imaginem sui fecit? Sed incredibile tibi videtur vt mortui reuiuiscant. Insipiens tu, ipse quod seminas, nonne prius moritur, vt viuificetur? Sere quemlibet fructū arentem, resuscitatur. Sed habet succum: & nostrum corpus habet sanguinem suum, habet humorē suum, hic nostri succus est corporis. Vnde illud quoq; explosū arbitror, quod arentem surculum quidam reuiuiscere negāt, idque ad preiudicium carnis deriuare nituntur. Non enim caro arida, cū caro omnis è limo sit, lim⁹ in humore, humor è terris. Denique multā gignentia quamuis iugi serenitate, humo arida arenosáq; nascuntur, quoniam ipsa sibi terra ad humorē sufficit. Num igitur in hominibus terra degenerat, quæ omnia regenerare cōsueuit? Vnde claret non esse dubitandū quod secundū naturā magis q̄ contra naturā est interire. Sequitur illud quod gētiles plerūq; perturbat, quomodo fieri possit vt quos mare absorbuerit, feræ dilacerauerint, bestiæ deuorauerint, terra restituat? Quo ita demū veniatur necesse est, vt nō de fide resurrectiōis, sed de parte dubitetur. Esto enī vt laceratorū corpora non resurgāt, resurgunt cæteri. Nec resurrectio destruitur si conditio excipitur. Miror tamen cur vel de his dubitandum putent, quasi non omnia quæ ex terris sunt, in terrā redeant, & in terram resoluantur. Mare quoq; ipsum quęcunq; corpora humana demerserit, vicinis expuit vnda plerūque littoribus. Quod ni ita esset, difficile credo deo foret dispersa connectere, dissipata sociare, cui mundus obtēperat, muta obsequuntur elementa, seruit natura: quasi nō maioris miraculi sit limū animare q̄ iungere? Auis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, rediuiuo suæ carnis humore reparabilis, cū mortua fuerit reuiuiscit. Solos nō credimus homines resuscitari? Atqui hoc relatione crebra, & scripturarū authoritate cognouimus, memoratam auem quingentorū annorū spatia vitali vsui habere præscripta, eámq; cum sibi finē vitæ adesse præsaga quadā naturæ suæ æstimatione cognouerit, thecā sibi de thure & myrrha & cæteris odoribus adornare, cōpletóq; opere pariter ac tēpore intrare illā, atq; emori, ex cuius humore oriri vermē, paulatímq; eū in nauis eiusdē figurā concrescere, vsúmq; formari, subnixā quoq; remigio pennarū renouatæ vitę officia munere pietatis ordiri. Nam thecā illam vel tumulum corporis, vel incunabulum resurgentis, in qua deficiens occidit, & occidēs resurrexit, ex Aethiopia in Lycaoniam vehit, atq; ita resurrectione auis huius locorū incolæ completū quingntorū annorum tēpus intelligunt. Ergo illi aui quingentesimus resurrectionis annus est, nobis millesimus. Illi in hoc seculo, nobis in cōsummatione mundi. Pleriq; etiam opinantur quod auis hæc rogum sibi ipsa succēdat, & rursus de fauillis suis & cineribus reuiuiscat. Sed fortasse natura discretior, fidei quoque discretionem videatur afferre. In originē principiúmq; hominis procreandi mens nostra redeat. Viri estis, fœminæ estis: quæ humana sunt, nō ignoratis: & si qui ignoratis, ex nihilo putatis esse quod nascimur, quàm ex paruo quanti exurgimus? Etsi non exprimimus, intelligimus tamen quid velimus, vel potius quid nolimus dicere. Vnde hoc caput, & vultus iste mirabilis, cuius artificem non videmus, opus videmus, in varia officia vsúsque formatur? Vnde forma erectior, status excelsior faciendi vis, sentiendi viuacitas, gradiendi facultas? Ignota certe nobis sunt naturæ organa, sed nota ministeria. Et tu semen fuisti, & tuum corpus semen est resurrecturi. Audi Paulum, & disce quia semen es. Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria. Seminatur in infirmitate, surgit in virtute. Seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale. Et tu ergo seminaris vt cætera, quid miraris si resurgis vt cætera? Sed illa credis quia vides, ista non credis quia non vides. Beatiores qui non viderunt, & crediderunt. Tamen antequàm tempus veniat, nec illa creduntur, non enim omne tempus accommodum ad resuscitanda semina. Alio triticum seminatur, alio nascitur: alio vitis inseritur, alio gemmantia sarmenta pubescunt, luxuriat pampinus, vua formatur, alio plantatur olea, alio velut aluo grauis & onusta prole baccarum fructus sui vbertate curuescit. Ante vero quàm suum cuique tempus adueniat, fœtura restrictior est: nec generationis ætatem habet in potestate generandi ipsa quæ generat. Nunc informem situ, nunc fœtuum nudam, nunc virentem floribus, nunc carentem ipsam omniū cernas parentem: quæ vtique vellet omnibus se vestire tēporibus, nec vnquā aurea segetum aut viridantia pratorum indumenta deponere, ipsa sui egens, & prouentuum suorum quæ in alios transfuderit, indotata compendiis. Ergo & nostram

1.Cori.15. — 1.Corin.15. — 1.Cori.15. — Ioan.20.

& nostram resurrectioné etsi nó credis fide, non credis exemplo: vsu es crediturus. Et aliis quidem fructibus, vt viti oleæ pomísque diuersis, anni ætas extrema habilis maturádis: nobis quoque mundi consummatio tanquàm extremus anni finis accommodam resurgendi præscribit ætatem. Et bene in consummatione mũdi resurrectio mortuorum est, ne post resurrectionem in hoc malú nobis esset seculú recidendum. Ideo enim Christus est passus, vt nos ex hoc malo seculo liberaret, ne iterum nos huius seculi tentamenta subruerent, & obesset renasci, si renasceremur ad culpá. Et rationem igitur resurrectionis, & tépus tenemus. Rationé, quia in omnibus sibi fœtibus æquè natura respondet: nec in sola hominũ successione degenerat tempus, quia omnia in anni fine generantur. Mundi tempora, annus vnus est. Et quid mirum si annus vnus est, quando dies vna est? Vna enim die dominus operarios conduxit ad vineam, dicens: Quid hic statis tota die ociosi? Causæ originũ semina sunt. Semen esse corpus humanum, gentium doctor asseruit. Est ergo substantia resurgendi, quando est series seminandi. Quod si substantia aut caussa non esset, arduum quisquã putaret deo vnde vellet, vel quomodo vellet homines regenerare, qui mundum ex nulla materia, nulla substantia esse iussit, & factus est? Cœlum aspice, terrá intuere. Vnde stellarú ignes? Vnde orbis solis & radius, globus lunæ? Vnde montium vertices, dura saxorum, nemorosá syluarũ? Vnde vel diffusus aër, vel infusæ vel superfusæ aquæ? Sed si hæc omnia deus fecit ex nihilo, Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt: cur miremur renasci posse quod fuerit, cum videamus natum esse quod non fuit? Illud mirũ, quod cum resurrectioné non credant, tamen ne genus pereat hominum, clementi quadam benignitate prospiciunt, & ideo transire ac demigrare in corpora dicunt animas, ne mundus intereat. Sed quid sit difficilius, ipsi asserant, transire animas, an redire: sua repetere, an noua quærere. Sed illi dubitent qui non didicerunt, nos vero qui legimus legem, prophetas, apostolos, euangelium, dubitare fas non est. Quis enim dubitet cum legit, Et in tempore illo saluabitur omnis plebs tua quæ scripta est in libro, & multi dormientium in terræ fossu vna apertione exurgent, hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & in confusionem perpetuam: & intelligentes splendebunt vt splendor firmamenti, & ex iustis multi sicut stellæ in secula? Bene itaque dormientium dixit quietem, vt intelligas mortem non esse perpetuá, quę somni vice initur ad tempus, & ad tempus excluditur. Meliorémque profectú vitæ eius ostendit quæ futura post mortem est, quàm eius quę ante morté mœrore ac dolore tráfigitur. Siquidem illa stellis comparatur, hæc ærumnæ addicitur. Nam quid illa contexam quæ alio loco scripta sunt, Suscitabis me, & cófitebor tibi? Quid etiam illud quod Iob sanctus vitæ istius expertus iniurias, & aduersa omnia patientia virtutis exuperans, compensationem sibi malorum præsentiũ de resurrectione promisit dicens, Suscitabis corpus meum hoc, quod multa mala passum est? Esaias quoque resurrectionem populis annuncians, dominici se nuncium dixit esse responsi. Sic enim habes, Os enim domini locutũ est, Et dicent die illa. Quid igitur os domini locutum sit populos esse dicturos, in posterioribus declaratur, vbi scriptũ est. Propter timorem tuum in vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis tuæ, quem effudisti super terram: cadent qui inhabitant terram, resurgent qui in monumentis sunt. Ros enim qui abs te est, sanitas est illis: terra vero impiorum peribit. Ambulate populus meus, & intra in recessus tuos. Absconde te aliquantulum donec transeat ira dei. Quam bene recessus esse signauit tumulos mortuorú, quibus pauxillulum abscondimur, vt in iudicium dei quod pro nostris sceleribus ius debitæ indignationis assumet, tolerabilius tráfire possimus. Viuit igitur qui abscóditur, & quiescit quasi è medio se subtrahens & recedens, ne eum arctioribus laqueis mundi huius inuoluat ærumna, quibus repositam resurrectionis esse lætitiam, sanitatémque corporú solutorum diuino rore reparabilem, cœlestia oracula propheticis vocibus pollicentur. Et bene ros significatur, quo genitalia omnia terrarum semina suscitantur. Quid igitur mirum si fatiscentis quoque corporis nostri cineres ac fauillæ pinguedine cœlestis roris exuberát, & accepto humore vitali in compagẽ suam membrorú nostrorum habitus reformantur? Dicit etiã sanctus Ezechiel propheta & plena expolitione describit quemadmodũ arentibus vigor ossibus refundatur, sensus redeat, motus accedat, neruísq; redeuntibus corporis cópago rigescat humani: quemadmodũ nimis arida renatis ossa visceribus vestiantur, venarúmq; hiatus & sanguinis riuulos extentæ cutis velamen obducat. In ipsis, dum legimus, propheticis sermonibus, humanorú videtur seges corporú rediuiua cósurgere, atq; ipsa spatia diffusa camporú nouis videas pullulare seminibus. Quod si veteres sapientes satis Hydrę détibus in regione Thebana inhorruisse armatorú segetem crediderunt, cum vtiq; alterius naturæ semina certum sit in naturã verti alterá nequiuisse, nec partum suis discordem fudisse seminibus, vt ex serpẽte homines nascerentur, vt caro ex dentibus gigneretur: quáto magis vtiq; credendũ est, quæcunq; sunt seminata, in suã naturam resurgere, nec à satione sua segetes discrepare, nec duris mollia, nec mollibus dura viuiscere: nec in sanguinem venena cóuerti, sed carnẽ de carne, os de ossibus, sanguinẽ de sanguine, humorẽ de humore reparari? Potestis ergo gẽtiles reformationé negare naturæ, qui mutationem potestis asserere? Potestis non credere oraculis, non euangeliis, non prophetis, qui fabulis inanibus creditis? Sed iam ipsum audiamus prophetã. Sic enim ait: Et facta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu domin⁹, & posuit me in medio cápo, & hic erat plenus ossibus humanis, & circunduxit me per gyrú eorum, & ecce multa valde in facie campi, arida nimis. Et ait ad me, Fili hominis, si viuẽt ossa ista? Et dixi: Domine tu scis. Et ait ad me, Sta, & dices illis, Ossa arida audite verbũ domini. Hæc dicit dominus ossibus istis: Ecce ego induco in vos spiritum vitæ, & dabo in vos neruos, & adducã super vos viscera, & extendã super vos cutem, & dabo spiritũ meũ in vos, & viuetis, & scietis quod ego sum dominus. Et prophetaui sicut mandauit mihi. Et factũ est cum prophetarẽ hæc omnia, & ecce factus est terræmotus magnus. Vide nunc quéadmodũ & auditũ in ossibus & motum prius ostendat esse, q̃ vitæ spiritus refundatur. Nã & supra ossa arida iubẽtur audire, quasi sensum habeant audiẽdi, & hic accessisse eorũ vnũquodq; ad suã compaginẽ ꝓphetico sermone signatur: Sic enim habes, Et accedebãt ossa vnumquodq; ad suã cópaginẽ. Et vidi, & ecce super illa nerui & viscera nascebantur, & ascendebat super ea cutis desuper, & spiritus in his nó erat. Magna domini gratia quod futuræ resurrectionis propheta testis adhibetur, vt nos quoq; ea illius oculis videremus. Neq; enim omnes testes adhiberi poterant, sed in vno omnes testes sumus, quia nec in virũ sanctũ cadit mendacium, nec in tantũ error prophetã. Nec minus verisimile debet videri quia iubente deo ossa in suã compaginem reformãtur, cum vtique innumera habeamus exempla quibus natura rerú cœlestibus est obsecuta præceptis, vt terra pabulum gignere iuberetur & gigneret, vt ad virgæ tactum sitiẽtibus populis petra vomeret aquã, atque æstu torridis miseratione diuina vndarent fluenta dura saxorum. Virga in serpẽtem versa quid aliud indicauit, nisi volente deo ex insensibilibus sensibilia posse generari? An vero incredibilius putas quod ossa cum iubẽtur accedunt, q̃ quod retrorsum fluenta vertuntur, maria fugiunt? Sic enim propheta testatur: Mare vidit & fugit, Iordanis cóuersus est retrorsum. Nec super hoc ambigi potest quod duorú populorum alterius salute, alterius obitu comprobatum est aquarum cursus stetisse frænatos, eosdémq; aliis circunfusos, aliis ad mortem refusos, vt alios mergerent, alios reseruarent. Quid in ipso euangelio? nóne ibi probauit dominus quod verbo vnda mitescat, fugentur cœli nubila, cedant flabra ventorum, placidísq; littoribus muta deo famulẽtur elementa? Sed persequamur cętera, vt quemadmodũ spiritu vitæ animentur defuncti, surgãt iacẽtes, sepulchra referentur, possimus aduertere. Et ait ad me. Prophetiza fili hominis, & dic spiritui, Hæc dicit dominus: A quatuor ventis cœli veni spiritus, & insuffla in mortuos istos, & viuant. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos spiritus

Matth. 20. Psalm. 148. Daniel. 12. Esaie. 26. Ezech. 37. Exod. 4. Psal. 105.

vitæ, & vixerunt, & steterunt in pedibus suis congregatio nimis multa. Et locutus est dominus ad me dicens: Fili hominis, ossa hæc omnis domus Israel est. Ipsi enī dicūt, Arida facta sunt ossa nostra, periit spes nostra, interiuim⁹. Propterea prophetiza & dic, Hæc dicit domin⁹, Ecce ego aperiam vobis monumēta vestra, & educam vos de monumētis vestris in terrā Israël, & scietis quod ego sum dominus, cum aperiam sepulchra vestra, & educam de sepulchris populum meum, & dabo spiritum meū in vobis, & viuetis, & ponam vos super terrā vestrā, & scietis quod ego dominus locutus sum, & faciā, dicit dominus. Aduertimus queadmodum vitalis spiritus in artus resumatur, cognouim⁹ queadmodum dehiscentibus tumulis mortui suscitētur. An vero mirandū est iussu domini mortuorū sepulchra reserari, cū tota suis terminis vno tonitruo terra quatiatur, mare suis exundet finibus, itémq; suarum cursus refrænetur vndarū?

[1.Corin.15.]

Denique ille qui crediderit quia in momento oculi, in nouissima tuba mortui resurgent, cum primis rapietur in nubibus obuiā Christo in aëra, qui nō crediderit, relinquetur: & perfidiæ suæ subdet se ipse sententię. Ostendit tibi dominus etiā in euangelio, vt iam ad exempla veniamus, queadmodum resurgas. Non enim vnum Lazarū, sed fidē omniū suscitauit. Quod tu si credas cū legis, mens quoque tua quę mortua fuerat, in illo Lazaro reuiuiscit. Quid enim sibi vult

[Ioan.11.]

quod dominus ad monumentum accessit, magna voce clamauit, Lazare exi foras: nisi vt futuræ resurrectionis specimen præstaret, exemplū ederet? Cur voce clamauit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus nō soleat imperare?

[1.Corin.15.]

Sed vt illud ostenderet quod scriptū est. Quoniā in momēto oculi, in nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti. Tubarum enim crepitus, vocis metitur elatio. Et clamauit, Lazare exi foras. Cur etiam nomen additur, nisi forte ne alius resuscitatus pro alio videretur, aut fortuita magis resurrectio q̄ imperata? Audiuit ergo defunctus, & exiuit foras de monumento, ligatus pedes & manus institis, & facies eius orario colligata erat. Comprehende si potes quemadmodū clausis oculis iter carpat, vinctis pedibus gradū dirigat, inseparabili gressu, separabiliq; progressu. Manebāt vincula, nec tenebant: tegebantur oculi, sed videbant. Videbat denique qui resurgebat, qui ambulabat, qui deserebat sepulchrum. Virtute enim diuinæ præceptionis operante, natura suum nō requirebat officium, & tanquàm in excessu posita, non iam suo ordini, sed diuino nutui seruiebat. Rūpebātur prius mortis q̄ sepulturæ vincula, agebatur prius q̄ parabatur incessus. Si miraris hæc, disce qui imperauerit, tum mirari desines. Iesus Christus dei virtus, vita, lux, resurrectio mortuorum, virtus erexit iacentē, vita gressum extulit, lux fugauit tenebras, reparauit obtutū, resurrectio viuendi gratiam reformauit. Fortasse moueat quod Iudæi lapidem tollunt, Iudæi institas soluūt, ne forte & tu solicitus sis qui lapidem de monumento tuo tollant, quasi vero qui spiritum refundere poterat, lapidem mouere nō poterat, aut vincula rumpere, qui vinctum fecerat ambulare, aut deoperire faciem qui opertis oculis lumē infuderat, aut findere petram qui poterat reformare naturā. Sed vt vel oculis suis crederēt, qui credere mēte nolebāt, remouēt lapidē, vident cadauer, fœtorē sentiūt, institas rumpūt. Nō possunt negare defunctum quem aspiciunt resurgentem, vident signa mortis, & vitæ munera. Quid si dum conantur, labore ipso emendantur? Qui si dum audiunt, vel auribus suis credunt? Quid si dum intuentur, vel oculis suis corriguntur? Quid si dum rumpunt vincula, mentes suas soluunt? Quid si dum Lazarus exuitur, populus liberatur: dum Lazarum abire permittunt, ipsi ad dominum reuertuntur? Deniq; multi qui venerant ad Mariam: videntes quæ facta sunt, crediderunt. Nec hoc solum exemplū edidit dominus noster Iesus Christus, sed alios quoq; resuscitauit, vt nos vel exēplis vberioribus crederemus. Resuscitauit adolescentem fletu viduæ matris inflexus, quando accessit & tetigit loculū dicēs: Adolescēs, tibi dico surge, & resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Statim vt audiuit: statim resedit, statim locut⁹ est. Alia enim virtutis gratia, alius ordo naturæ.

[Luc.7.]

[Math.9.]

Nam quid de archisynagogæ filia loquar, in cuius obitu flebāt turbæ, tibicines personabant? Etenim ad finem mortis pompa funeris exhibetur. Quam cito ad vocem domini conuertitur spiritus, rediuiuum corpus erigitur, cibus sumitur, vt vitæ testimonium crederetur? Et quid miremur ad vocem dei refundi animā, redire ossibus viscera, cum meminerimus prophetici tactu corporis mortuum suscitatum?

[4.Reg.4. 3.Reg.17. Act.9.]

Helias orauit, & defunctum suscitauit infantē: Petrus in nomine Christi Thabitam surgere atque ambulare præcepit: & redditā sibi pauperes gratulati crediderunt pro alimentis, & nos adhuc pro salute nō credimus? Illi resurrectionē alienam suis lachrymis redemerūt, nos nostram nec Christi redimimus passione, qui cū emitteret spiritum, vt ostēderet pro nostra resurrectione se mortuum, seriem ipsam resurrectionis exercuit. Simul enī

[Math.27.]

vt clamans iterum voce magna emisit spiritum, terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum dormientium resurrexerunt, & exeuntes de monumento post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & multis apparuerunt. Si hæc lecta sunt cum emitteret spiritū, cur incredibilia putamus cum redire cœperit ad iudicium, præsertim cum hæc resurrectio documentum illius resurrectionis, & futuræ veritatis sit exēplū? Minus autem exemplū est quàm veritas. Quis igitur in domini passione monumēta aperuit, manū resurgētibus dedit, viam qua ciuitatē sanctam peterent, demōstrauit? Si nemo fuit, fuit itaq; vis diuina quæ operaretur in corporibus mortuorum. Hominis tu quæris auxilium, vbi opus dei cernis? Non egent humanis diuina mysteria. Cœlum deus fieri iussit, & factum est. Terram creari statuit, & creata est. Quis humeris saxa conuexit? quis congessit impensas? quis laboranti deo suam operam ministrauit? In momento hæc facta sunt. Vis scire quàm breui? Dixit, & facta sunt. Si dicto elementa consurgunt, cur dicto mortui non resurgant? Qui licet mortui sint, tamen aliquando vixerunt, habuerunt spiritum sentiendi, habuerunt vires agendi. plurimumque refert, capax animi non fuisse, & exanimum remansisse.

[Math.4.]

Diabolus dixit, Dic lapidi huic vt fiat panis. Confitetur iubente deo conuerti posse naturam, Tu non credis iubente deo reformari posse naturam? De solis cursu cœlique ratione philosophi disputant, & sunt qui putant his esse credendum, cum quid loquantur ignorent. Neque enim cœlum ascenderunt, axem dimēsi, mundum oculis perscrutati sunt, quia nullus eorum cum deo in principio fuit, nullus eorum

[Prouer.8.]

de deo dixit, Cum pararet cœlum, cum ipso eram, & eram cum eo componens, ego eram cui aggaudebat. Si ergo illis creditur, non creditur deo qui ait,

[Esaie.66.]

Quemadmodum cœlum nouum, & terra noua quæ ego facio manere coram me, sic stabit nomen vestrum & semen vestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, & veniet omnis caro in conspectu meo, vt adorent in Hierusalem dixit dominus deus, & exibunt, & videbunt membra hominum qui præuaricati sunt in me. Nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in aspectum vniuersæ carnis. Si terra renouatur & cœlum, cur dubitemus hominem posse renouari, propter quem terra facta & cœlum est? Si præuaricator seruatur ad pœnam, cur iustus non perpetuatur ad gloriam? Si vermis non moritur peccatorum, quemadmodum interibit caro iustorum? Hæc est enim resurrectio, sicut verbi ipsius sono exprimitur, vt quod cecidit, hoc resurgat: quod mortuum fuerit, reuiuiscat. Et hæc est series & caussa iustitiæ, vt quoniam corporis animíque communis est actus, quæ animus cogitauit, corpus efficit: vtrumq; in iudiciū veniat, vtrūq; aut pœnæ dedatur, aut gloriæ reseruetur. Nam propemodū absurdū videtur, vt cū animi legē lex carnis impugnet, & mens plerumq; quod odit hoc faci[t], quando inhabitans in homine peccatum carnis operatur: animus subdatur iniuriæ, alienæ reus culpæ: caro quiete potiatur author ærumnæ: & solus atteratur qui nō solus errauit: aut solus gloriam referat, qui non solus glorię militauit. Plena, ni fallor, & iusta ratio. Sed ego rationem à Christo non exigo. Si ratione conuincor, fidem abnuo.

[Gene.15. Roma.4. Psal.115.]

Credidit Abraham deo, & nos credamus: vt qui sumus generis, etiam fidei simus hæredes. Credidit & Dauid, propter quod locutus est: & nos credamus, vt possimus

ſimus loqui, ſcientes quoniam qui ſuſcitauit dominũ Ieſum A
Chriſtum, & nos cũ Ieſu ſuſcitabit. Hoc enim promiſit qui
nunquã mentitur deus. Hoc promiſit veritas in Euangelio
Ioan.6. ſuo dicens, Hæc eſt autẽ volũtas eius qui miſit me, vt omne
quod dedit mihi, non perdã ex eo, ſed reſuſcitẽ illud in no
uiſſimo die. Nec ſatis putauit ſemel dixiſſe, ſed etiã repe-
tiit, expreſſione firmauit. Sic enĩ ſequitur, Hæc eſt enim vo
luntas patris mei qui miſit me, vt omnis qui videt filium, &
credit in eum, habeat vitam æternam, & reſuſcitabo eum in
nouiſſimo die. Quis hoc dicit? Vtiq; is qui mortuus pluri-
ma defunctorũ corpora ſuſcitauit. Si deo non credimus: nec
exemplo credimus. Non credimus quod promiſit, quando
etiã quod non promiſit effecit? Ipſe autẽ quam cauſſam mo
riendi habuiſſet, niſi habuiſſet cauſſam reſurgendi? Etenim
quoniam dei mori non poterat ſapientia, reſurgere autẽ nõ
poterat quod mortuum non erat: aſſumitur caro quæ mori
poſſet, vt dum moritur quod ſolet: quod mortuum fuerat,
1.Corin.15. hoc reſurgeret. Neque enim poterat eſſe niſi per hominem
reſurrectio: quoniã ſicut per hominẽ mors, ita per hominẽ
reſurrectio mortuorum. Ergo reſurrexit homo, quoniã ho
mo mortuus, & reſuſcitatus homo, ſed reſuſcitans deus: tũc
ſecundum carnem homo, nunc per omnia deus. Nunc enim
2.Corin.5. ſecundum carnem iam non nouimus Chriſtum, ſed carnem
per gratiam tenemus, vt ipſum primitias quieſcentium, ip-
ſum primogenitum ex mortuis nouerimus. Primitię vtique
eiuſdem ſunt generis atque naturę, cuius & reliqui fructus,
quorum pro lætiore prouentu primitiua deo munera defe-
runtur, ſacrum munus pro omnibus, & quaſi reparatæ quę-
dam liba naturæ. Primitię ergo quieſcentium Chriſtus. Sed
vtrum ſuorum quieſcentiũ, qui quaſi mortis exortes dulci
quodam ſopore tenẽtur, an omnium mortuorum? Sed ſicut
1.Corin.15. in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuifica-
buntur. Itaque ſicut primitiæ mortis in Adam, ita etiã pri-
mitiæ reſurrectionis in Chriſto omnes reſurgũt. Sed nemo
deſperet, neque iuſtus doleat commune conſortium reſur-
gendi, cum præcipuum fructum virtutis expectet. Omnes
quidem reſurgent, ſed vnuſquiſque, vt ait apoſtolus, in ſuo
ordine. Communis eſt diuinæ fructus clementię, ſed diſtin-
ctus ordo meritorum. Dies omnibus lucet, ſol omnes po-
pulos fouet, pluuia poſſeſſiones omnium vberiore imbre
fœcũdat. Omnes naſcimur, omnes reſurgemus, ſed in vtro-
que vel viuendi, vel reuiuiſcendi gratia diſpar diuerſáque
conditio. In momento enim, in ictu oculi, in nouiſſima tu-
ba & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur.
Quinetiam in ipſa morte quieſcunt alij, viuunt alij. Bona
quies, ſed vita melior. Deniq; Paulus ad vitã excitat quie-
ſcentem dicens, Surge qui dormis, & exurge a mortuis, &
Ephe.5. illuminabit tibi Chriſtus. Ergo hic excitatur vt viuat, vt
ſimilis Pauli ſit, vt poſſit dicere, Quia nos qui viuimus, non
præueniemus eos qui dormierunt. Non enim communem
hunc viuendi loquitur vſum, ſpirandique commercium,
ſed meritum reſurgendi. Nam cum dixiſſet: Et mortui qui
in Chriſto ſunt, reſurgent primi: ſubiecit deinde, Et nos
qui viuimus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam
Chriſto in aëra. Vtique mortuus eſt Paulus, & paſſione ve-
nerabili vitam corporis cum immortali gloria commuta-
1.Theſ.4. uit. Num fefellit ergo qui ſe viuentem ſcripſit in nubibus
Gene.5. obuiam Chriſto eſſe rapiẽdum? Hoc enim de Enoch legi-
4.Reg.2. mus aut Helia, ſed & tu rapieris in ſpiritu. Ecce currus He-
liæ: ecce ignes etſi non videntur, parantur vt iuſtus aſcen-
dat, innocens transferatur, & tua vita mori neſcit. Denique
Matth.16. Apoſtoli mori neſcierunt. Vnde dictum eſt, Amen amẽ di-
co vobis, multi ex his adſtantibus non guſtabunt mortem
donec videant filium hominis venientem in regno ſuo. Vi-
uit enim qui non habet quod moriatur in eo, qui non habet
ex Aegypto calciamentum aliquod vt vinculum, ſed exuit
illud priuſquàm corporis huius deponat officium. Non ſo-
lus itaque Enoch viuit, quia non ſolus eſt: rapietur & Pau-
lus obuiam Chriſto. Viuunt etiam patriarchæ, neque enim
aliter deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob, niſi mortui
viuerent, diceretur. Deus enim mortuorum non eſt, ſed vi-
Luce.20. uentium. Viuemus & nos, ſi geſta moréſque maiorum vo-
luerimus imitari. Miramur patriarcharũ præmia, imitemur
obſequia, prædicemus gratiam. Non eſcis inducti, ſeculi la-
queos incidamus, arripiamus opportunitatem tẽporis, præ-
ſcriptum legis, clementiam vocationis, deſideriũ paſſionis.
Exierunt de terra ſua Patriarchæ, & nos exeamus, propo-
ſito de corporis poteſtate nos exeamus; illi exilio: ſed exi-
lium non putarunt quod deuotio obiret, non neceſſitas im-
peraret. Illi terram ſolo mutarunt, nos cœlo terram mute-
mus. Illi habitatione, nos ſpiritu. Illis illuminatũ ſtellis cœ-
lum oſtenderit, ſapientia noſtri cordis oculos illuminet. Sic
typus veritati, & veritas concurrit typo. Abraham paratus
hoſpitibus, fidelis deo, impiger miniſterio, promptus offi-
cio, trinitatem in typo vidit, hoſpitalitatem religione cu-
mulauit, tres ſuſcipiens, vnum adorans, & perſonarum di- Gene.18.
ſtinctione ſeruata, vnum tamen dominum nominabat, tri-
bus honorificentiam muneris deferens, & vnam ſignificans
poteſtatem. Loquebatur enim in eo non doctrina, ſed gra-
tia: & melius credebat ille quod nõ didicerat, quàm nos qui
diſcimus. Nemo enim typũ falſauerat veritatis, & ideo tres
vidit, ſed vnitatem veneratur. Tres menſuras ſimilaginis
promit, vnum immolat vitulum, ſatis credens vnum eſſe ſa
B crificium, trium munus: vna hoſtia, trium gratia. Nam in
quatuor regibus quis non intelligat quod materialis elemẽ
ta naturæ præfigurato dominicæ paſſionis indicio, & omnia
ſibi mundana ſubiecerit, fidelis in bello, abſtinens in trium-
pho, qui donis non hominum diteſcere, ſed dei mallet. Ge-
nerare ſe poſſe filium ſenex credidit, immolare poſſe ſe fi-
lium pater iudicauit: nec patrius trepidauit affectus, cum
ſenis dexteram pietas adiuuaret. Sciebat enim acceptiorem
deo filium immolatum eſſe quàm ſanum. Ergo adducit ad Gene.22.
ſacrificium filium dilectiſſimum: & quem ſero ſuſceperat,
cito obtulit: nec paterni nominis appellatione reuocatur,
cum ille patrem vocaret, hic filium. Chara quidem nomi-
num pignora, ſed amabiliora præcepta. Itaque licet com-
paterentur corda, vota durabant. Diſtrinxit ſuper filium
gladium paterna manu, & patrio percuſſit affectu. Ne peri-
ret pœna trepidauit, ne ictus erraret, dextera deficeret, ſen
ſit pietatis affectum, ſed non omiſit deuotionis negocium,
& properabat obſequium etiam cum audiret oraculũ. Vn-
de nos quoque deum omnibus quos diligimus pręferamus,
C patri, fratribus, matri, vt poſſit nos ſeruare dilectos, ſicut in
Abraham vberiorem remuneratorem quàm miniſtrũ vi-
demus. Obtulit quidem filium pater, ſed deus non ſanguine
ſed pietate placatur. Ouem pro homine demonſtrauit in li-
gno, vt & filiũ patri redderet, nec periret hoſtia ſacerdoti.
Itaque nec Abraham parricidio cruentatus: nec deus ſacri-
ficio defraudatus eſt. Vidit propheta, nec affectauit iactan-
tiam, nec tenuit pertinaciam, ouẽ pro homine mutauit: quó
magis oſtẽditur q̃ religioſe obtulerit, quẽ tam libenter re-
ceperit. Et tu ſi deo munus tuum offeras, nõ amittes. Sed a-
uari ſumus, deus vnicum filiũ morti pro nobis obtulit, nos
noſtros negamus. Vidit hoc Abrahã, & agnouit myſteriũ:
ſalutem nobis in ligno futurã: nec latuit in vno eodémq; ſa
crificio aliud eſſe quod videretur offerri, aliud quod poſſet
occidi. Imitemur ergo Abrahæ deuotionẽ, imitemur Iſaac
bonitatem, imitemur caſtimoniam. Bonus plane & pudicus
vir, deuotus deo, caſtus vxori, qui iniuriã nõ reddidit, ex-
cludentibus ceſſit, pœnitentes eoſdẽ recepit, nec proteruus
contumaciæ, nec durus gratiæ, litiũ fugitás cum recederet,
D facilis veniæ cum reciperet, profuſior bonitate cũ ignoſce-
ret, petebat ſocietatis conſortiũ, adiunxit cóuiuiũ volupta-
tis. Imitemur etiã in Iacob typũ Chriſti, ſit eius in nobis a-
liqua ſimilitudo factorũ, erimus conſortes ſi fuerimus imi-
tatores. Matri obediuit, fratri ceſſit, ſocero ſeruiuit, merce-
dem de lucris nõ de gregis diuiſione quęſiuit. Nó auara di-
uiſio, vbi lucratiua portio. Nec illa ocioſa ſignificatio, ſcala Gene.28.
de cœlo, quod per crucẽ Chriſti angelorũ atq; hominũ fu-
tura cóſortia viderẽtur: cui obſtupefactũ eſſet femur, vt in
femore ſuo agnoſceret generationis hæredẽ, & obſtupefa-
ctio femoris, paſſionẽ ꝓphetaret hæredis. Videmus igitur
cœlũ patere virtuti: nec hoc eſſe paucorũ. Multi enĩ veniẽt
ab oriente, & ab occidẽte, & aquilone, & auſtro, & recũbẽt Matth.8.
in regno dei, delectationem perpetuæ quietis ſepultis ani-
morũ motibus exprimentes. Sequamur Abraham moribus,

vt nos eripiat in gremium ſuum,& tanquàm Lazarũ ſuæ hu- A
militatis hæredem propriis circunfuſum virtutibus pio fo-
ueat amplexu. Nõ enĩ nos in gremio corporali, ſed in quo-
dam bonorum factorum amictu ſancti patriarchæ probata
Gala.6. deo ſucceſsio fouet. Nolite, inquit, ſeduci, deus non irride-
1.Cor.15. tur. Aduertimus quàm graue ſit ſacrilegium reſurrectionẽ
non credere. Si enin non reſurgemus, ergo Chriſtus gratis
mortuus eſt, ergo Chriſtus nõ reſurrexit. Si enim nobis nõ
reſurrexit, vtique non reſurrexit, qui ſibi cur reſurgeret, ra
tionem non habebat. Reſurrexit in eo mũdus, reſurrexit in
Apoca.21. eo cœlũ, reſurrexit in eo terra. Erit enim cœlũ nouũ, & ter-
ra noua. Sibi autẽ non erat neceſſaria reſurrectio, quẽ mor-
Pſalm.87. tis vincula non tenebant. Nam etſi ſecundum hominẽ mor
tuus, in ipſis tamen erat liber infernis. Vis ſcire q̃ liber? Fa-
ctus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Et
bene liber, qui ſe poterat ſuſcitare, iuxta quod ſcriptũ eſt.
Soluite hoc templum, & in triduo reſuſcitabo illud. Et be-
Ioan.2. ne liber, qui alios deſcẽdebat redempturus. Factus eſt autẽ B
Philipp.2. ſicut homo, non ſpecie vtiq;, ſed veritate formatus, quia &
homo eſt, & quis cognoſcet eum? Etenim ſimilitudine ho-
minum factus, & ſpecie inuẽtus vt homo, humiliauit ſemet-
ipſum factus obediẽs vſq; ad mortẽ, vt per illam ſcilicet o-
Ioan.1. bedientiam eius gloriam videremus, gloriã quaſi vnigeniti
ſecundũ ſanctũ Ioannẽ. Ita enim ſcripturæ figura ſeruatur,
vt & vnigeniti gloria, & perfecti hominis natura ſeruetur
in Chriſto. Itaq; adiutore nõ eguit. Neq; enim eguit cũ fa-
ceret mundũ, vt egeret cũ redimeret: non legatus, nõ nun-
Pſalm 32. cius, ſed ipſe dominus ſaluũ fecit eũ. Ipſe dixit, & facta ſunt.
ipſe dñs ſaluũ fecit eum: vbiq; ipſe, quia per ipſum omnia.
1.Corin.15. Quis autẽ adiuuaret eũ in quo creata ſunt omnia, & oĩa in
ipſo cõſtãt. Quis adiuuaret eũ qui omnia in momẽto facit,
& in nouiſſima tuba mortuos ſuſcitat? Non quia prima aut
ſecunda non poſſit aut tertia, ſed ordo ſeruatur, non quo
difficultas ſero vincenda, ſed legitimus numerus explicã-
dus ſit. Tempus autem arbitror de tubarum ſpecie dicere,
quoniam ſermo propinquat ad finem, vt noſtri quoque cõ- C
ſummãdi eloquij tuba ſignum ſit. Septem tubas legimus in
Apocalypſi Ioãnis, quas ſeptem ſumpſere angeli, vbi habes
quoniam ſeptimus angelus tuba cecinit, & facta eſt vox ma
gna de cœlo dicens: Factum eſt regnum huius mundi dei &
Chriſti eius, & regnabit in ſecula ſeculorum. Tuba quidem
Apocap.4. & pro voce accipitur, quia habes: Quoniam ecce oſtium a-
pertum in cœlo, & vox prima quam audiui, ſicut tubæ lo-
quentis mecum, & dicentis: Aſcende huc, & oſtendam tibi
Pſalm.150. quæ oportet fieri. Legimus etiam: Canite initio menſis tu-
ba. Sed etiam alibi: Laudate eũ in ſono tubæ. Ergo quid ſi-
bi vult tubarum ſignificatio, omni virtute debemus aduer-
tere, ne quaſi fabulam aniliter accipientes periclitemur, ſi
indigna dogmate ſpiritali, nec conuenientia ſcripturarum
Ephe.6. eminentiæ ſentiamus. Nam cum legimus bellum nobis eſſe
non aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritalia
nequitiæ quæ ſunt in cœleſtibus: non carnalia vtique arma,
ſed fortia deo æſtimare debemus. Non enim ſatis eſt tubam
videre, nec ſonum eius audire, niſi proprietatem ſonitus in-
telligas. Etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe
ad bellum? Vnde oportet vocis tubæ nos ſcire virtutem, ne
videamur barbari cum tubas huiuſmodi aut audimus aut lo
quimur. Et ideo cum loquimur, oremus vt eas nobis ſpiri-
tuſſanctus interpretetur. Requiram' igitur in ſcripturis ve
teribus quid de tubarum genere legerimus, ſcientes eas ſo-
lennitates quæ Iudæis lege præſcriptæ ſunt, ſuperiorum eſ-
ſe vmbram celebritatum, cœleſtiũmq; feſtorum. Hic enim
vmbra, illic veritas. Per vmbram ad veritatem peruenire ni
tamur. Cuius figura etiã alibi expreſſa eſt. Habes enim quia
Leui.23. locutus eſt domin' ad Moyſen. Loquere filiis Iſrael, dicẽs:
Menſe ſeptimo, vna mẽſis erit vobis requies in memoriale
tubarum vocata, ſancta erit vobis. Omne opus ſeruile nõ fa
Nume.10. cietis, accendetis holocauſtum domino. In Numeris autem
locutus eſt dominus ad Moyſen dicens: Fac tibi duas tubas
ductiles, argenteas facies eas, & erunt tibi ad euocandam ſy
nagogam, & promouẽda caſtra, & tuba canes in illis, & col-
ligetur omnis turba ad oſtium tabernaculi teſtimonij. Si au
tem in vna tuba cecineris, ad te venient omnes principes &

A duces Iſrael: & tuba canetis ſignificationẽ primam, & pro-
mouebunt caſtra, & conſtituentur ad Orientem. Et tuba ca
netis ſignificationem ſecundam, & promouebunt caſtra, &
conſtituentur ad Liba. Et tuba canetis ſignificationem ter-
tiam, & promouebunt caſtra, quæ conſtituentur ad Bore-
am. Et tuba canetis ſignificationem quartam, & promoue-
bunt caſtra quæ conſtituẽtur ad Aquilonem. Significatio-
nem tuba canẽt in promotu eorum, & congregabitis ſyna-
gogam. Tuba canite & non ſignificatione, & filij Aaron ſa-
cerdotes tubis canent, & erit vobis legitimum ſempiternũ
in progenies veſtras. Si autẽ exieritis in bellum in terrã ve-
ſtram: aduerſarios qui reſiſtũt vobis, ſignabitis tubis, & re-
miniſcemini corã deo, & liberationem habebitis à mortuis
veſtris. Et in dieb' lætitiæ veſtræ, & in diebus feſtis veſtris,
& in neomeniis veſtris concinite tubis, & in holocauſtis &
ſacrificiis ſalutaribus veſtris, & erit vobis in commemora-
tione veſtra coram domino, ait dominus. Quid igitur dies
B feſtos in potu & in epulis æſtimabimus? Sed nemo nos in
mãducãdo diiudicet. Nouimus enim quia lex ſpiritalis eſt.
Nemo ergo nos iudicet in eſcis aliquibus, aut in potu, aut in Roma.7.
parte diei feſti, aut neomeniis, aut ſabbato, quæ ſunt vmbra
futurorum, corpus autem Chriſti. Corpus itaq; Chriſti re-
quiramus, quod nobis quaſi nouiſsima tuba vox de cœlo
paterna monſtrauit, tunc cum dicebant Iudæi quia tonitru- Ioan.12.
um factum eſt illi. Corpus Chriſti quod iterum tuba nobis 1.Theſ.4.
nouiſsima reuelabit, quoniam ipſe dominus in iuſſu archan- Matth.24.
geli, & in tuba domini deſcendet de cœlo, & mortui qui in Luca.17.
Chriſto ſunt reſurgent. Vbi enim corpus, illic aquilæ, vbi
Chriſti corpus, ibi veritas. Septima igitur tuba hebdomadis
requiẽ videtur ſignificare, quæ non ſolum in diebus & an-
nis & periodis æſtimatur (vnde & iubileus ſacratus eſt nu-
merus) ſed etiam annum ſeptuageſimum comprehendit,
quando in Hieruſalem regreſſus eſt populus, qui ſeptuagin
ta annis in captiuitate durauit. in centeſimis quoque etiam
& in milleſimis ſacri obſeruatio minime præteritur. Neque 3.Reg.19.
C enim ocioſe dixit: Reliqui mihi ſeptem milia virorum qui
non flexerũt genua Baal. Ergo vmbra futurę quietis in die-
bus, menſibus, annis, mundi ipſius tempore figuratur: & i-
deo per Moyſen mandatur filiis Iſrael vt ſeptimo menſe v- Leuit.23.
na menſis ſingulis fiat requies in memoriale tubarum, nec
ſeruile aliquod op', ſed deo ſacrificiũ offeratur, eò quòd in
ipſo fine hebdomadis quaſi mundi ſabbato ſpiritalia à no-
bis non carnalia opera flagitentur. Quod enim carnale, ſer-
uile: quia animo caro ſeruit, liberum innocentia facit, culpa
vernaculum. Oportuit igitur per ſpeculum & in ænigmate 1.Corin.13.
fieri ſpiritalia. Nunc enim per ſpeculum videmus, tunc fa-
cie ad faciem. Nunc ſecundum carnem militamus, tunc ſpi-
ritu videmus diuina myſteria. Et ideo veræ legis character
in noſtris moribus exprimatur, qui in dei ambulamus ima-
gine, quoniam iam legis vmbra tranſiuit, vmbra Iudæis car
nalibus, imago nobis, veritas reſurrecturis. Tria enim hæc
ſecundum legem eſſe cognouimus, vmbram, imaginem, ve
ritatem. Vmbram in lege, imaginem in Euangelio, verita-
tem in iudicio. Sed Chriſti omnia, & in Chriſto omnia, quẽ
D nunc ſecundum veritatem videre non poſſumus, ſed vide-
mus quaſi in quadam imagine, futurorum vmbram in lege
perſpeximus. Ergo Chriſtus non vmbra, ſed imago dei, nõ
vacua imago, ſed veritas. Et ideo per Moyſen lex: quia vm
bra per hominem, figura per legem, per Ieſum veritas. Ne-
que enim veritas aliunde, niſi per veritatem procederet. Si
quis ergo hanc imaginem dei videre deſiderat, debet dili-
gere deum, vt diligatur à deo, & ſit iam non ſeruus, ſed ami
cus, qui mãdata dei fecerit, vt poſsit introire in nubem, vbi
eſt deus. Ipſe faciet ſibi rationabiles tubas duas ductiles ar-
gento probato, hoc eſt precioſo verbo compoſitas & orna-
tas, quibus non raucum increpans terribili ſonitu murmur
interſtrepat, ſed ſublimes gratiæ deo continua iubilatione
fundantur. Talium enim tubarum ſonitu mortui ſuſcitan- * alias aër.
tur, non crepitu vtique aëris, * ſed verbo veritatis animati.
Et fortaſſe duæ iſtæ tubæ ſunt, per quas diuino ſpiritu Pau
lus increpuit dicens: Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſal- 1.Corin.14.
lam ſpiritu, pſallam & mẽte. Altera enim ſine altera nequa-
quam videtur vocationem habere perfectam. Nec tamẽ o-
mnium

mnium est vtraque canere tuba, nec est omnium vniuersam colligere synagogam, sed solis sacerdotib' & ministris dei canentibus ista prærogatiua defertur, vt quicunque audierit & secutus eò fuerit vbi est dei gloria, & ad tabernaculũ testimonij præmatura intentione conuenerit, opera possit spectare diuina, & legitimum illud æternúmque domicilium in suæ posteritatis seriem promereri. Tunc enim bellum conficitur, hostis fugatur, quando spiritus gratia concinit, & mentis industria. Sunt & illæ salutares tubæ, si corde credas, & ore cõfitearis. corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Hæc igitur gemina tuba ad illam sanctam terram, resurrectionis scilicet gratiã peruenitur: & ideo semper tibi concinat, vt semper audias dei voces: semper te angelorum prophetarúmque oracula excitent atque commoueant, vt ad superiora festines in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum dei, in voce exultationis & confessionis sonitus epulantis. Non enim soli hostes harum tubarum sonitũ vincuntur, sed & delectationes: & dies festi, & neomeniæ sine his esse non possunt. Nemo enim potest nisi diuini hauriat promissa sermonis, & resultantibus credat oraculis, exultare dies festos lætitia, aut neomenias agere, quibus se corporali gratia & seculari occupatione vacuatum, Christi repleri luce desideret. Sacrificia quoque ipsa deo probata esse non possunt, nisi confessio vocis aspiret, quæ sacerdotali oblatione ad obsecrandam dei gratiam populos excitare consueuit. Itaque simus prædicatores domini, & laudemus eum in voce tubæ, non exigua de virtute eius & vilia sentientes, sed ea quæ possint aurem mentis implere, & intimæ conscientiæ penetrare secretum, & ea quæ corpori conueniant, diuinitati non putemus aptanda. Nec diuinæ magnitudinem potestatis humanis viribus metiamur, vt quęram' quomodo quis resurgat, aut quali corpore veniat, aut quemadmodum soluta coeant, lapsa reparentur. Hæc enim arbitrio dei simul vt statuũtur implẽtur, nec sensibilis tubarum expectatur auditus, sed inuisibilis potentia magnificentiæ cœlestis operatur. Deo enim velle pro facto est, nec resurrectionis requirendus nisus, sed fructus nobis est expetendus. Quæ procliue celebrabitur, si exinaniti vitiis plenitudinem spiritalis mysterij cõsequamur gratiámque renouatam caro sumat à spiritu, & fulgorẽ lucis æternæ anima mereatur à Christo. Sed non solum singulorum, verum etiam vniuersitatis ista mysteria sunt. Aduerte enim iuxta typum legis ordinem gratiæ. Cum tuba prima cecinerit, orientales congregat quasi præcipuos & electos. Cũ secunda, suppares meritis qui secundum Libanum siti dereliquerint ludibria nationum. Cum tertia, eos qui tanquam in mari exagitati istius flatu mundi seculi huius fluctibus vacillarint. Cum quarta, illos qui dura mẽtium nequaquam satis potuerint eloquij spiritualis mollire præcepto, & ideo secundum Boream vocati sunt. Boreas enim secundum Salomonem durus est ventus. Itaque licet in momento resuscitentur omnes, omnes tamen meritorum ordine suscitantur. Et ideo primi resurgent, qui maturo deuotionis occursu, & quodã antelucano fidei exortu prodeuntis solis æterni radios receperunt. Quod vel de patriarchis iuxta veteris seriem testamenti, vel de apostolis iuxta euangelium iure memorauerim. Secũdi autem qui ritum gẽtium relinquentes, ab errore sacrilego transierunt in ecclesię disciplinam. Et ideo illi primi ex patribus, isti secundi ex gentibus. Ab illis enim lux fidei cœpit, in istis vsque ad mundi occasum suscepta durauit. Tertij suscitantur, & qui ab Austro, & qui ab Aquilone sunt. His quatuor terra distinguitur, his quatuor annus includitur, his quatuor ecclesia congregatur. Omnes enim qui sacrosanctæ ecclesiæ copulati, diuini nominis appellatione censentur, pręrogatiuam resurrectionis, & delectationis æternæ gratiam consequentur: quoniam venient ab oriente & occidente, & ab aquilone & austro, & recũbent in regno dei. Non enim exigua mundũ suum Christus luce complectitur: quandoquidem à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius. Omnes enim benignus illustrat, nec refutare leuem, sed emendare vult: nec excludere durum ecclesia, sed mollire desiderat. Et ideo eos in Canticis canticorum ecclesia, in euãgelio Christus inuitat, dicẽs: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. tollite iugũ meũ super vos, & discite quia mitis sum, & humilis corde. Ecclesiæ quoq; vocem inuitantis agnosce. Dicit enim: Exurge aquilo, & veni auster, persla ortum meũ, & defluãt vnguẽta mea. Descendat frater meus in ortum suum, & edat fructum pomiferarum suarum. Sciens enim iam tunc etiam ortum tibi fore opera fructuosa, Christo tuo fructum de talibus pollicebare, quæ primo te in cubiculũ dixisti regis introductam, diligẽs vbera super vinũ, cum diligẽtem amares, lactãtem quęreres, pericula pro religione contemneres, deinde à Libano spõsa rogaris vt venias, iudicio domini adhuc tota formosa, tota irreprehẽsibilis. Sic enim scriptũ est: Tota es formosa proxima mea, & reprehẽsio non est in te. ades huc à Libano. Postea ipsa iã nullos aquæ lapsus, iam nullos impetus descendentes à Libano pertimescens, Aquilonem & Austrum aduocas, perflari cupiens ortum tuum, vt in aliis vnguenta tua defluant, in aliis multiplices fœcũditatis tuæ fruct' offeras Christo. Et ideo beatus qui custodit verba prophetię huius quæ nobis resurrectionem euidentioribus testimoniis reuelauit dicens: Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes ante sedẽ, & libros aperuerunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt mortui de scriptis in libris secũdum facta sua, & dedit mare mortuos qui in ipso erant, & inferi dederũt mortuos qui penes se erant. Ne ergo dubites quemadmodum resurgant quos inferi reuomunt, mare reddit. Accipe etiam quãdo promittatur gratia futura iustorũ. Et audiui, inquit, vocem magnam de cœlo dicentem: Ecce tabernaculum dei cũ hominibus, & habitabit cum illis, & ipsi populus eius erunt, & ipse deus cum illis erit illorũ deus, & delebit omnem lachrymam de oculis eorũ, & mors non erit amplius, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor vltra erit. Cõpara nunc si placeat atq; contende vitam hanc cum illa vita. Elige si potes perpetuam corporis vitam in labore ęrũnáq; miserabili tãtarum commutationum, votorúmq; tædio, fastidio voluptatum. Nonne si deus ista perpetuare velit, illa diligeres? Nam si per se ipsa vita fugiẽda est, vt sit molestiarũ fuga, requies ærumnarũ: quanto magis ea requies est expetenda, cui futuræ resurrectionis voluptas perpetua succedet, vbi nulla criminum series, nulla illecebra delictorum? Quis in dolore tã patiens, qui non mortem oret? Quis in infirmitate tam constãs, vt non optet mori se potius quàm debilẽ viuere? Quis in mœrore tam fortis, vt non desideret eo se vel moriendo defungi? Quod si ipsi nobis dum viuimus displicemus, cum viuẽdi finem præstitum esse nouerimus: quanto amplius vitæ nos tęderet istius si sine fine futuros nobis labores huius corporis cerneremʼ? Quis est igitur qui se velit mortis exortem? Aut quid grauius immortalitate miserabili? Si in hac vita, inquit, in Christo tantum sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus: non quo in Christo sperare sit miserum, sed quia Christus sperantibus in se, vitam alteram præparauerit. Hæc enim peccato obnoxia est, illa præmio reseruata. Ipsos cursus breues nostrarum ætatum quantum videmus nobis afferre fastidium? Puer adolescentiam desiderat, adolescens annos sibi maioris metitur ætatis, iuuenis beneficio æui florentis ingratus, senilem honorificentiam concupiscit. ita omnibus ex natura venit velle mutari, contra sectas philosophorum, qui vel animam solã durare dicant post corporis mortem, vel μεταλλάττειν credant, quia eius nos quod sumus, pœnitet. Deniq; etiam ipsa postremum vota fastidio sunt: & quæ mereri optauimus, cum meruerimus, abdicamus. Vnde non immerito etiam sancti viri prolongatum incolatum suum sæpe doluerunt. Doluit Dauid, doluit Hieremias, doluit Helias. Si sapientibus creditur: & hi in quibus diuinus spiritus loquebatur, ad meliora properabant. Si reliquorum iudicia sciscitamur, vt omnes in vnam conueniant sententiam, quanti mortem mœrori, quanti mortem formidini prætulerunt, iudicantes videlicet grauiorem metũ mœroris esse quàm mortem. adeo suis malis mors non timetur, sed vitæ miseriis antefertur, cum expetitur morientis exitus, & euitatur formido vi-

Roma. 10. Lucæ. 13. Psal. 18. Matth. 11. Cantic. 4. Apoca. 20. Apocal. 21. 1. Corin. 15.

do viuētis. Sed esto, huic vitę resurrectio pręferatur. Quid? philosophi ipsi genus post mortem aliquod repererunt, quo nos vti magis quàm resurgere delectabit? Et illi quidem qui dicunt animas immortales esse, non satis mulcere me possunt cum pro parte me redimunt. Nam quæ potest esse gratia, vbi non totus euasi? Quæ vita si in me opus dei occidat? Quę iustitia, si naturæ finis mors sit, erranti & iusto vitæ cōmunis? Quæ veritas, vt quia ipsa se moueat, & semper moueatur anima, immortalis esse credatur, quod nobis in corpore commune cum bestiis: ante corpus quid geratur incertum, nec ex contrariis colligatur veritas, sed destruatur? An vero illorū sententia placet qui nostras animas, vbi ex hoc corpore emigrauerint, in corpora ferarū variarúmque animantium transire cōmemorant? At certe hæc Circeis medicamentorum illecebris cōposita esse ludibria pœnarum ipsi philosophi disserere solēt, nec tam illos qui perpessi ista simulentur, quàm sensus eorum qui ista cōfinxerint, velut Circeos populos ferunt in varia bestiarum monstra conuersos? Quid enim tam simile prodigij quàm homines credere in habitum ferarum posse mutari? Quanto maioris est prodigij gubernatricē hominis animam, aduersam humano generi bestiarum suscipere naturam, capacémque rationis ad irrationabile animal posse trāsire, quàm corporis effigies esse mutatas? Vos ipsi hæc destruitis qui docetis. Nam magicis incantata carminibus portento huius conuersionis genera tradidistis. Ludunt hæc poëtæ, reprehendunt philosophi, & quæ putant ficta de viuentibus, hæc arbitrantur vera de mortuis. Illi autem qui ista finxerunt, non suam probare fabulam, sed philosophorum errores irridere voluerunt, qui putant quod illa anima quæ miti humilíque proposito iracundiam vincere, patiētiam assumere, cruore abstinere consueuerat, eadem frequenti motu leonis incensa, iræ impatiens, effræna rabie, sitire sanguinem, cædémque possit expetere. Et illa quæ populorum fremitus varios regali quodam consilio temperabat, & rationabili voce mulcebat, eadem se inter deuia atque deserta ritu luporum patiatur vlulare. Aut quæ iniusto sub onere gemens duros aratri labores quæstu miserabili mugiebat, eadem postea in figurā hominis cōmutata, leui cornu quærat in fronte. Vel illa quam præpetes prius pennæ vsque ad alta cœli per sublime aëris alarum remigiis euehebant, eadem postea volatus iam non suos requirat, & se humani doleat corporis grauitate pigrescere. Hinc fortasse & illū Icarum perdidistis, quod persuasionibus vestris inductus adolescens, prius autem se fuisse fortasse crediderat. Hinc etiam senes plerique decepti sunt, vt graui immorērur dolori, cygneis male creduli fabulis, dum putant modulis se mulcendo flebilibus, albentem molli pluma mutare caniciem. Hæc quàm incredibilia, quàm deformia? Quanto illud est conuenientius, vt credas secundum naturam, credas secundum vsum fructuū cæterorum, credas secundum gestorum exempla, oracula prophetarum, Christi cœleste promissum. Quid vero præstantius, quàm vt opus dei radices non perire, & secundum imaginem & similitudinem dei factos transferri non posse in effigies bestiarum, cum vtique ad similitudinem dei non corporis sit imago, sed spiritus? Nam quemadmodum homo cui subiecta sunt animantium genera cæterorū, in subiectum sibi animal meliore sui parte demigret? Non patitur hoc natura: & si pateretur natura, non pateretur gratia. Sed videro quid vos de vobis gentes opinionis habeatis. Neque enim mirum debet videri quod creditis vos in bestias posse mutari, qui bestias adoratis. Ego tamē malim de vestro merito melius iudiceris, vt nō inter cœtus ferarum, sed inter angelorum consortia vos credatis futuros, & animos ex hoc iam vitę anfractu & terreni corporis colluuione discedere, & ad illa concilia superna contendere. Et sic sanctorum sit peruenire, laudem dicere deo, quam citharizantes illos dicere prophetica lectione cōperimus, quia magna & mirabilia opera tua domine deus omnipotens, iustæ & veræ viæ tuæ rex gentium: quis non timebit & magnificabit nomen tuum? quia solus sanctus es, quia omnes gentes venient & adorabunt ante te. Videre quoque tuas Iesu nuptias, in quibus de terrenis ad cœlestia concinentibus omniū gaudiis sponsa deducitur. Ad te enim omnis caro veniet, iam non seculo obnoxia, sed spiritui copulata. Videre thalamos ornatos byssino, rosis, liliis, & coronis. Sic enim cuius alterius ornantur nuptiæ, confessorum liuore, martyrum sanguine, liliis virginum, coronis etiam sacerdotum? Hoc sibi præ cæteris Dauid sanctus optauit, vt hæc spectaret & cerneret. Denique ait: Vnam petiui à domino, hāc requiram, vt inhabitē in domo domini, omnes dies vitæ meę, & videam voluntatem domini. Iuuat hoc credere, sperarē delectat. Certe non credidisse pœna est, sperasse gratia. Quod si in hoc erro, quia angelis me post mortē sociari malo quàm bestiis, libēter in hoc erro: neque vnquam hac me opinione dum viuo, fraudari patiar. Quid enim mihi superest solatij, quàm quod me citius ad te frater spero venturū, nec digressus tui inter nos lōga diuortia fore, tuis intercessionibus mihi hoc posse cōferri, vt citius desiderantem tui aduoces? Quis enim est qui non sibi debeat istud optare pręcæteris, vt corruptibile hoc induat incorruptelam, & mortale hoc induat immortalitatem, vt qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam siti mortem iam timere nequeamus.

Psal. 64. — Psal. 26. — 1. Cor. 15.

FINIS.

LECTORI.

Dum scriptorū ueterum monimenta uersaremus, incidimus forte fortuna in librorum quorundam farraginem, cui titulus inscribitur Antidotum contra diuersas omnium fere seculorū hæreses, beneficio & industria Ioānis Sichardi theologiæ sacræ academiæ mystæ celeberrimi anno quingētesimo uigesimo octauo supra millesimum in lucem prolatam: delitescēs isthic inter cætera opuscula fragmentum hoc de resurrectionis fide Ambrosianam nomenclaturam præ se ferens reperimus. Quod quidem Ambrosij esse τὸν γνήσιον partum ut adfirmare ausi nō fuerimus, ita, me deus amet, Ambrosium bis de eadem re non scripsisse lubenter negauerimus. Hoc tamen ut curioso lectori satisfaceremus, huic operi ob argumēti similitudinem libuit subiicere. utut uerò sese res habuerit, dignū certe opus, Ambrosio adscriptu dignissimum. Vale.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, *de fide resurrectionis Liber* ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

Denique nunquam magis quāta & clementia & potentia redemptor noster abundaret apparuit, quàm cùm mysterium incarnationis aggressus est, vt suscipiēdo scilicet nostram substantiam, & patibuli & tumuli iura susciperet. Nostris ergo prósperis aduersa ei impensa sunt: & diuina atq; humana in redemptoris nostri natura quoddam inter se sacrum iniere cōmercium: vt testimonium ab humanitate diuinitas, præmium à diuinitate ferret humanitas. Hoc est, vt vulneribus corporis deus noster magnitudinem erga nos sui amoris ostenderet, & consortio diuinitatis recompensari sibi obedientiæ gratiam, & animus noster, & corpus agnosceret. Qua igitur fide, quáve deuotione huic domino tātorum in nos donorum munifico adhærere ac deseruire debeamus, intuendum est, qui ita nullum largiendi modum habuit, vt tantum fidelibus donaret in pręmio, quantum ipse possidebat in regno. Et vt crederemus nos eius fieri posse cohæredes, etiam naturæ nostræ consórs esse delegit: non tamen vt substantiam à diuinitatis arce detruderet, sed vt nos infirmos, & in extrema mortis vilitate ac necessitate degentes, ad gloriam resurrectionis attraheret: quia in se quicquid nobis pollicebatur ostendit, & non perire carnis istius substantiam resurgendo perdocuit, & vbi ei post resurrectionem

Sacrum commercium humanitatis & diuinitatis in Christo. — Munificentia domini in homines.

nem futura esset habitatio, ascensione monstrauit. Hoc est ergo magnum, & prorsus magnum pietatis sacramentum, quod in carne manifestatum esse, vt rerum prouentus manifestauit, ita Gentium doctor annunciauit. Iustificatũ autem claret in spiritu, quoniam mediator dei & hominum homo Christus Iesus, non solum sperandæ nobis felicitatis, sed etiam capessendæ præbuit veritatis exemplum. Quod sanè sacramentum pietatis, per quod nos conditor noster ac redemptor amplectitur, sicut testimonio veritatis splenduit, ita etiam in ascensione assumptum in gloria celebratum est obsequiis angelorum. Et ideo nõ est despicienda carnis humanæ natura, quæ in sanctæ trinitatis substantiam atq; consortium per dominum Christum ingredi meruit. Verbum enim dei, quod dominus Christus est, qui est primogenitus ex mortuis, quíque totius creaturæ primatum tenet, ad imaginem suam, quam prius ipse condiderat, venit. De qua imagine scriptum est: Et plasmauit deus hominem ad imaginẽ & similitudinem suam. Et carnem, præter carnem, mediante anima rationali, ex sancta virgine Maria suscipiens, & similia. Id est, animam & carnem per similia purificãs, factus est per omnia homo, absque peccato. Mediãte ergo anima, deo & carn , hic qui omnes (vt ait Apostolus) diuites facit, pauper effectus est, vt illius inopia nos diuinis atque cœlestibus diuitiis ditaremur per signũ illud salutis, quod dedit deus generi humano, dicente Propheta: Ecce, dominus dabit vobis signum, ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filium, qui antequam sciat vocare patrem aut matrem suam, butyrum & mel manducabit, id est, spiritu sancto repletus est, cuius doctrina nobis dulcior super mel & fauũ, qui spolia Samariæ à Magis accipiens, homo, rex, & deus comprobatus est. De hoc etiam mirabili signo sanctus Simeon ad virginem matrem dicit: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur. De quo signo & beatus Apostolus ait: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Pro imagine ergo sua Christus, quam in primo condiderat homine, quam viderat in homine diaboli arte fucatam, venit in similitudine carnis peccati, vt hominem per lignum præuaricationis morte damnatum per passionem crucis, & mortem ad pristinam reuocaret imaginem: quæ imago per incuriam quidem obscurari potest, deleri autem per naturam nõ potest. De hac imagine dicit Propheta: Quanquam in imagine dei ambulet homo, tamen vanè conturbatur. Nullus ergo est, qui non aliquam imaginem habeat, id est aut sanctitatis aut peccati. In imagine dei ambulamus, quãdo cogitationes bonæ, quæ nobis à deo insitæ sunt, in nobis permanent, & ad opera bona nos perducunt. Memoria ergo dei excludit à corde nostro cuncta flagitia atque peccata, quæ diabolus nititur in corde nostro seminare atq; depingere. Vnde dicitur à Propheta: Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Nihil ergo prodest legisse vel audisse, nisi ea quæ legeris, aut audieris bona, in memoriæ thesauro reposueris. Sicut enim tria sunt in homine, id est, corpus, anima, & spiritus: sic tria sunt eminentiora, quę nos aut ad bona, aut ad mala perducunt, hoc est, aut cogitatio, aut locutio, aut operatio. Quæ tria breuiter spiritus sanctus in primo psalmo comprehendit, dicens: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorũ, & in via peccatorum nõ stetit, & in cathedra pestilentiæ nõ sedit. Isti enim sunt terni statores diaboli, qui miseræ insidiantur animæ, vt aut in dicto, aut in facto, aut in cogitatu eam incitẽt ad peccatum. Spiritu ergo, anima, & corpore, aut bene agimus, aut male: aut casti sumus, aut fornicamur. Et ideo sicut auari, & raptores serui sunt mammonæ, & sicut gulones & ebriosi serui sunt ventris atque libidinis, sic omne peccatum dominatur hominibus, probante hoc Propheta, ac dicente: Erunt quinque ciuitates in terra Aegypti loquẽtes lingua Chanaan. Hi sunt quinque sensus carnales, qui miseræ animæ tenebris Aegypti oppressæ loquuntur. Aegyptus enim persequens, siue tribulans interpretatur. Nili ergo aquilonem frigidissimum ventum, calore fidei, Christo nos iuuante, qui bona docet & delectatur, vicerimus, statim nobis calorem concupiscentiæ atque libidinis suscitabit. Attenuetur ergo ieiuniis caro, & circuncidetur omni spirituali concupiscentiæ cultro, nec regnet peccatum in nostro mortali corpore, vt effugere consortia mundi, & opprobria diaboli possimus. Ieiunium ergo afflictio, atque humiliatio animæ est, afflictio autem & corporis. Hęc de imagine dei, ad quam factus est homo, dicta sufficiant. Erubescant nunc impij hæretici, qui aereum, aut simulatorium phantasticum corpus, aut deum fuisse, aut nostrũ futurum esse, aut metapsycosin mentiuntur. Satis reuera impium est & iniustum, vt Iob, qui oculis suis vulnera conspexit sua, & putredines ac vermes corporis sui manibus palpauit, in alia dicatur carne aut anima resurgere. Quod ergo de beato Iob dixim', hoc de Petro, hoc de Paulo, & de omnibus sanctis, qui diuersis pro deo tormentis animas posuerunt. Quæritur sanè illusoriè à nobis ab hęreticis, vtrum in resurrectione diuersitas sexus sit, id est, fœminæ cum viris resurgant, ignorantes cæci sententiam domini dicentis: Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit eos. Vbi ergo vera caro, ibi diuersitas sexus est, & sic diuersitas sexus ibi vtique est: Ioannes, Ioãnes est: & Maria, Maria est: vere quippe carnis resurrectio sine operibus carnis erit: quia sicut veritas ait: Neque nubent, neque vxores accipient, sed erunt sicut angeli dei in cœlo. Similitudo ergo angelica promittitur, non substantia carnis negatur. Quomodo enim dicitur: Neque nubent, neque nubentur, nisi de his dicatur, qui possunt nubere, & tamen non nubent? Si enim hic in ista vita, quæ tota tentatio est super terram, multi propter regnum cœlorum semetipsos castrantes non nubent, & non solum viri, sed etiam fœminæ Christo iuuante hoc faciunt, quanto magis hoc in illa beata vita non dicamus fieri, sed nec cogitare licebit? Catholicum ergo & rectum est, vtrũque sexum in carnis resurrectione sine sexus operibus confiteri, cùm vt dictum est, adhuc in hac vita politi nitamur cum dei adiutorio opera carnis, quæ contra spiritum concupiscit, non implere, probante hoc Apostolo ac dicente: Vos in carne non estis, sed in spiritu. Negando enim eos in carne, quos in carne esse constabat, non carnis substantiam, sed peccata, id est, opera carnis in eis damnauit. Et iterũ: Vt absorbeatur quod mortale est à vita. Quia licet exterior homo noster corrumpatur, sed renouatur interior. Quod tamen non solum in regno cœlorum, & baptismate, sed etiam in pœnitentibus quotidie fieri nouerimus, in quibus carnis interitus ad profectum cedit spiritalem. Cui ergo nec opera carnis erunt, nec augmenta membrorum, nec capillus crescit aut vnguis: quia omnes in virum perfectũ, qui Christus est, resurgemus. Si enim patrib' in eremo quadraginta annis non capilli, non vngues creuerunt, aut vestimenta, aut calciamenta attrita sunt, hoc in regno cœlorum, vbi aufugiet dolor, & gemitus, & tristitia: quæri quàm impium sit sapiens lector intelligit. Sed cõtra hanc tam veram támque firmam doctrinam, & tam clara documenta, & omni virtute subnixa, solent nobis hæretici illud Apostoli opponere quo ait: Non omnis caro eadem caro, sed alia caro hominis, alia volucrum, & cætera quę prosequitur. Non intelligentes miseri, beatum Apostolum de corporis hoc onere, non generis differentia dixisse. Alia est caro hominis, id est serui dei alia pecoris, id est, ethnici, & peccatoris, atq; hæretici. Qui cùm in honore esset, sanguine redẽptus Christi, atque honoratus, non intellexit, sed comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Alia volucrũ, id est, martyrum, qui ad cœlestia pennis spiritus sancti subuecti conscendunt. Alia piscium, id est, qui post salutaris baptismi aquam assumuntur. Alia gloria solis, id est, Christi. Alia gloria lunæ, id est, ecclesiæ, & alia gloria stellarum, id est, seminis Abrahæ, & eorum qui se per fidem & opera bona filios eius ostendunt. Stella enim ab stella differt in claritate, id est, apostoli & prophetę, illi qui cupierunt videre & audire Christum: isti autem viderũt & audierunt eum. Sunt & corpora cœlestia, & corpora terrestria, id est, Christianorum & Iudæorum. Postremo autem vt omnium resurrectionem ostenderet, sic conclusit sententiam suam, dicens: Sic erit & resurrectio mortuorũ. Quod vt ita possit intelligi, nostræ cõditionis quod in hoc seculo fit ponamus exemplum

Marginalia: Declaratur locus Esaiæ. — Lucæ.2. — 1.Corint.1. — Imaginẽ suã Christus reparauit. — Psalm.38. — In imagine dei ãbulare. — Psal.72. — Tria in homine. — Declaratur locus primi psalmi. — Aegyptus quid sonet. — Ieiunium. — Resurrectiõ corporũ cuiusmodi sit futura. — Diuersitas sexus in resurrectione. — 1.Cor.15. — Declaratur locus Pauli 1.Corin.15. — Caro volucrum. — Caro piscium. — Stellas differre à stellis quid sit.

plum. Infans enim cùm in puerum creuerit, puer verò in iuuenem, iuuenis autem in virum, & vir in senem, nequaquam per singulas ætates perit, sed semper idem est qui fuit. Paulatim ergo hic ætas, non autem natura perit. In illa autẽ cœlesti Hierusalem, vbi sol iste ac luna septuplum lucebunt, diuersitates non erunt ætatum: ibi enim nec infans, nec senex, nec paruus erit, qui non impleat dies suos, vtpote filius resurrectionis, & in mensuram perueniat plenitudinis Christi, vt nec desint alicui annorum spatia, nec supersint. In illo ergo tempore, cùm ætas fuerit vna cunctorum, & sanctus & peccator simili erunt resurrectione perfecti, nec inter se variabunt tempore, nec ætate, sed alius ad præmia æterna, & in centuplum bona percipienda, alius ad supplicia pertrahetur æterna. Cùm ergo in genere humano aliter & aliter nascamur homines, in carnis resurrectione vna omnibus & similis erit resurrectio. Aliter enim Adam, aliter Eua, aliter Cain, & Abel, & omnes homines nati sunt atque nascuntur: aliter autem homo Christus Iesus, qui est mediator dei & hominum natus est. Licet ergo diuersis exordiis nascatur homo, vna tamen hominis natura non differt resurrectione carnis, omniúmque membrorum. Quæ omnia membra vna domini sententia declarabantur, cùm de illo homine loqueretur, qui non habuit vestem nuptialem, nec seruauit illud mandatum: Omni tempore munda sint vestimenta tua, quem manibus pedibúsque constringi iussit, & auferri, ne recumberet in conuiuio, ne sederet in solio, ne staret ad dexteram dei, sed mitti in gehẽnam ignis. Si enim in igne isto temporali, qui omne quod accipit consumit, omnipotens deus potentiam suam in tribus pueris ostendit, qui in camino ignis ardẽtis capillos eorum intactos reseruauit, in resurrectione capillos nostros non resuscitabit? Resuscitabit planè sine aliquanto augmẽto, vel detrimento. Ipsi ergo procedent de monumẽtis, qui in monumentis illati fuerant. Veniet ergo omnis caro non solum de terra, sed etiam de mari, & de fluminibus, vt videat salutare dei. Mandabit enim piscibus, ac fluminibus, ac bestiis terræ, & volatilibus cœli, & eructabunt ossa & carnes mortuorum, vt resurgant alij in vitam ęternam, alij in opprobrium & confusionem sempiternam. Tunc videbunt iusti impiorum pœnam atque cruciatus, quoniam vermis eorum non moritur, & ignis non extinguetur, & erunt in conspectu omni carni. Quia verò hanc habemus spem, sicut exhibuimus membra nostra famulari immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea famulari iustitiæ in sanctificationem vitæ, vt resurgẽtes à mortuis in nouitate vitæ ambulemus, vt vita domini Iesu manifestetur in carne nostra mortali, propter spiritum eius habitantem in nobis. Iustum igitur est, & verè iustum, vt qui semper mortificationẽ Christi in corpore nostro circuntulimus, vita quoque eius in corpore nostro manifestetur, spoliantes nos vetere homine cum actibus suis, & erroris tunica nos exuamus, vt nouam, qui Christus est, induamus, imitantes sponsam eius dicẽtem: Nocte exui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Hãc ergo maiestatis ac potentiæ artem, id est resurrectionem, figulus ille facit, qui per Hieremiam prophetam loquitur ad populum peccatorem, dicẽs: Nunquid sicut figulus iste, nó potero vos reformare, ac redintegrare domus Israel? Qui etiam hanc mirabilẽ maiestatis suæ potentiã in manu Moysi ostendit, quam in candorẽ mutatã deinceps colori pristino restituit. Sed & ipsum resurrectionis vocabulum aperte significat, nó aliud ruere, & aliud resuscitari. Quod ergo in homine moritur, hoc & viuificatur. Ita ergo secundum resurrectionem mortuorum, nec cùm errat ignorat. Vulneratus deniq; ille Hierichontinus in euangelio cótinuo fertur ad stabulũ, & delictorum plagæ per miserantis gratiam immortalitate sanantur. Prophetia ergo quæ pendebat, verè in domini Christi carne completa est, quam spiritus sanctus nos cupiens edocere, locutus est: Ait enim: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum, & delitiis affluẽs? Et iterũ: Fratruelis meus candidus & rubicundus. Rubicundus ergo ex incarnatione, candidus autem ex diuinitate. Quod ita esse comprobat beatus Ioannes apostolus, cùm dicit: Quia equus super quẽ

Aetas resurgentium.

Matth. 22. Ecclés. 9.

Cantic. 5.

Hiere. 18.

Resurrectio nis nomen.

Rubicundus fratruelis in Canticis

A sedebat dominus rubeus erat, corpus scilicet sanctũ, quod ex sancta virgine assumpsit, cui in cœlos ascendenti dicitur: Quis est iste, qui venit de Aedom, tinctis vestibus de Bosra? Et: Quare rubrum est vestimentum tuum, & indumenta tua, sicut calcantium in torculari? Et est sensus: Quis est iste, qui ascendit è terra, cuius vestimenta sunt sanguine respersa? Illud autem quod in Zacharia propheta dicitur: quia sequebantur eum equi variorum colorum, id est, qui vel in martyrio rubri, vel sturnini in volatu, vel varij in virtutibus, vel candidi in virginitate monstrantur. Quod autẽ equus iste rufus, albus denuo à sancto Ioãne describitur, diuinitatis immortalitas, & incorruptio eius ostẽditur. Et ideo omnes, qui eum sequuntur, candidis non solum vtuntur vestibus, sed etiã equis sedentibus incorruptis videlicet immortalibúsque corporibus. Et ideo húc omnes sancti, ipso iuuante, imitantur: quia vestimenta sua non coinquinant ac virgines gratia ipsius donante permanẽt, & ideo in albis vestibus (vt dictum est) erunt, sequentes agnum quocunq; ierit. B Totum ergo hominem (sicut dictum est) filius dei suscepit ex virgine, totum integrum resuscitauit, id est, animam & corpus, adimplens sententiam suam, qua ait: Omne quod dat mihi pater ad me veniet, & non perdã ex eo quicquam, sed ego suscitabo illud in nouissimo die. Quod dictũ tam de se, quàm de membris suis dominum Christum dixisse intelligimus, qui suo, & membrorum suorum ore in omnibus sanctis loquitur libris. Clamat ergo ad deum & caput in corpore, & corp' in capite, hoc est, & ecclesia in Christo, & Christus in ecclesia: quia in nullo membra à capite, neque caput separatur à membris. Tunc ergo videbũt eum aduersarij eius, qui eum compunxerunt, & clamauerunt: Tolle, tolle, crucifige eum. Tunc angelorum vaticinium comprobabitur, qui stupentibus Apostolis, dixerunt: Viri Galilęi quid statis aspicientes in cœlum? sic nanque veniet, quemadmodum vidistis, eum euntem in cœlum. Quod autem dominus post resurrectionem suam duobus in via discipulis colloquens, repente euanuisse legitur, diuinæ virtutis fuit, non vmbræ, aut phantasmatis. C Alioquin & ante passionem cùm tenuissent, & eduxissent eum de Nazareth, vt præcipitarent de supercilio montis, supra quem ciuitas illorum ædificata erat, dubium quod transiuit per medium illorum? id est, elapsus est de manibus eorum. Aut nunquid carnem non habuit, qui flagellũ de fune fecit, & omnes inimicos eius ac persecutores de templo eliminauit? Vbi omnis diuinitatis eius potentia claruit. Illud autem quod post resurrectionem ad discipulos clausis ingressus est ianuis, eiusdem virtutis fuit, cuius ex oculis euanescere. Dicũt enim homines seculi istius, APOLLONIVM magum, cùm ante DOMICIANVM imperatorem in consistorio staret, repente non comparuisse. Hæc tamen nos diximus, non quod magum dæmone repletum domino Christo comparemus, sed vt hæreticorũ insaniam confutaremus. Quod ergo mago licet, si tamen verum est, domino nó licet? Linx quippe (vt physiologi ferunt) omnia opposita visu limpidissimo penetrat, domin' autẽ Christus clausis ianuis, nisi phãtasma fuerit, intrare non poterit? D Quod certe & ante resurrectionem pendulo super mare ambulauit incessu, eiusdẽ virtutis fuit. Et hoc ipsum apostolo suo præbuit Petro, qui cùm fide super aquas ambularet, infidelitate postea mergi cœpit, qui mergi potuisset, nisi eum citius dextera domini continuisset. Aquilæ & vultures transmarina cadauera sentiunt, saluator apostolos suos nisi ostia aperuerit nó videbit? Ad postremum dicas mihi velim, quod maius sit, tantam terræ magnitudinem tribus appendere digitis, & super aquas incertam librari, an dominũ transire per clausam creaturam? Creatori quod maius est tribuis, & quod minus est calumniaris. Petrus apostolus (vt iam dictum est) super aquas ambulabat, & graui & solido corpori mollis vnda, nisi paulum dubitasset, non cesserit, & tu deum calumniaris quare clausis ingressus sit ostiis? Paululum ergo fides Petri dubitauit, & statim naturam suam corpus agnouit, vt nos sciremus super aquas nó corpus ambulasse, sed fidem. Noli ad iudicium tuum potentiam domini magorum præstigijs aut æquare, aut inferiorem facere, vt videatur fuisse, quod non fuit:

Zachar. 1.

Ioan. 6.

Christũ non fuisse phantasma.

Apollonius magus.

Lincis acies videndo.

Vultures transmarina cadauera sentiunt.

Fides Petri super aquas ambulasse, non corpus.

fuit: vt putetur comedisse sine dentibus, fregisse panem sine manibus, ambulasse sine pedibus, locutum fuisse sine lingua aut capite, reclinatum esse mõstrare sine corpore. Et quomodo, inquies, non cognoscebãt eum in itinere, si ipsum habebat corpus, quod ante passionẽ suam habuit? Erras enim, & multum erras, qui non audis Euangelium: Quia oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et paulo post: oculi, inquit, eorum aperti sunt, & cognouerunt eum. Nunquid in tantum desipis, vt alium eum fuisse dicas, quando cognoscebatur? & certe vnus idémque erat. Cognoscere ergo & non cognoscere videntium oculorum fuit, non eius qui videbatur, vt vaticinium sancti Hieremiæ compleretur, qui ait: Quare sicut colonus futurus es in terra, & sicut viator declinans ad manendum? Denique, vt scias errorem qui versabatur in medio, non corporis domini, sed oculorum fuisse clausorum: aperti sunt oculi eorum, & mox agnoscebant eum. Nam & Maria Magdalena, quamdiu viuum quærebat inter mortuos non cognoscebat Iesum. At vbi eum cognouit, mox dominum confitetur. Iam naui verò omnibus discipulis vnà positis, Iesus stabat in littore: cęteris autem eum non cognoscentibus, Ioannes prior cognouit eum, & dixit: Dominus est. Dicebat rem veram, & satis congruũ erat, vt virginitas virginale prius cognosceret corpus. Idem ergo erat, & idem non ab omnibus videbatur. Statímque euangelista subiungit: Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es, scientes, quia dominus est. Nõ tamen quod alter deus, alter homo esset, sed vnus atque idem esset filius dei, & filius hominis: Cognoscebatur enim vt homo, adorabatur autẽ vt deus: complẽs illud quod eis ipse dominus imprecatus fuerat, dicens ad patrem: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscãt te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Dignum ergo est, & satis dignum, vt caro hominis cœlis inferatur, cui⁹ habitator de⁹ esse dignatus est, nec potest videri iniuria hominem factum esse cœli incolam, cuius vaginã non est dedignatus spiritus, qui deus est. Iustum ergo fuit, vt corpus in quo deus habitando terram viuificare dignatus est, per quod particeps nostri fact⁹ est, ad immortalitatem perduceret. Vbi ergo dei habitatio esse debuit, nisi in regno dei? Vbi autem regnum dei, nisi in cœlis? ibi omnis ecclesia cum illo erit. Cùm ergo lutum carnis nostræ in testam fuerit excoctũ, & quæ prius graui pondere premebatur in terram, acceptis pennis gratiæ spiritalis cum subuectione angelorum volabit ad cœlum, ibi verum & pacificum suæ salutis obsidem habet in æternum.

Nõ agnitus Christus à discipulis.

Christus à Ioanne primũ agnitus.

FINIS.

Diui Ambrosij

ORATIO DE EXITV, VITA, *ac uirtutibus Theodosii Imperatoris, habita in celebritate quadragesimi diei obitus sui, Honorio principe filio eius aßistente.*

HOc nobis motus terrarum graues, hoc iuges pluuię minabantur, & vltra solitum caligo tenebrosior denuntiabat, quod clemẽtissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur excessum eius elementa mœrebant. Cœlũ tenebris obductum, aër perpeti horrens caligine. Terra quatiebatur motibus, replebatur aquarũ alluuionibus. Quid ni mundus ipse defleret eum principem continuo esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent, cùm criminum pœnas indulgentia præueniret? Et ille quidem abiit sibi in regnũ quod nõ deposuit, sed mutauit, in tabernacula Christi iure pietatis ascitus, in illam Hierusalem supernam, vbi nunc positus dicit: Sicut audiuimus, ita & videmus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri, quam deus fundauit in æternum. Sed plurimos tanquam paterno destitutos præsidio dereliquit, ac potissimum filios. Sed non sunt destituti quos pietatis suæ reliquit hæredes. Non sunt destituti quibus Christi acquisiuit gratiã, & exercitus fidem, cui documento fuit deum fauere pietati, vltorémque esse perfidiæ. Eius ergo principis & proximè cõclamauimus obitũ, & nunc quadragesimũ celebramus assistẽte sacris altaribus Honorio principe: quia sicut sanctus Ioseph patri suo Iacob quadraginta dieb⁹ humatiõis officia detulit, ita & hic Theodosio patri iusta persoluit. Et quia alij tertium diem & trigesimum, alij septimum & quadragesimum obseruare consueuerunt, quid doceat lectio, cõsideremus. Defuncto, inquit, Iacob præcepit Ioseph pueris sepultoribus, vt sepelirent eum. Et sepelierunt sepultores Israel, & repleti sunt ei quadraginta dies. sic enim dinumerantur dies sepulturæ. Et luxit eum Aegyptus septuaginta diebus. Hæc ergo sequenda solennitas, quam præscribit lectio. Sed etiam in Deuteronomio scriptum est: Quia planxerunt filij Israel Moysen diebus triginta, & consummati sunt dies luctus. Vtraque ergo obseruatio habet authoritatẽ, qua necessarium pietatis impletur officium. Bonus itaque Ioseph, qui formam pio muneri dedit, quem amabat pater, cui dixit: Adiuuet te deus meus, & benedicat te benedictione terræ habentis omnia propter benedictionem mãmillarum & vuluæ, benedictionis matris tuæ, & propter benedictionem patris tui. Pij patris soboles bona. Celebrat ergo & iste quadragesimam patris Iacob supplantatoris illius, & nos celebramus Theodosij quadragesimam, qui imitatus Iacob supplantauit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulachra gentium. Omnes enim cultus idolorum fides eius abscõdit. Omnes enim cerimonias obliterauit, qui etiam iis qui in se peccauerant, doluit quam dederat periisse indulgentiam, & veniam denegatam. Sed non negabunt filij quod donauit pater, non negabunt, etiam si quidam interturbare conatus sit. Neque enim potuerunt negare quod in commune donauit, qui soluunt quod singulis dedit. Nihil gloriosius exitus tanti principis habuit, qui omnia iam filiis tradidisset, regnũ, potestatem, nomen Augusti. Nihil, inquã, speciosius ei in morte seruatum est, quàm quod immane quãtis promissa annonarum exigendarum relaxatio dum moratur, facta est successio eius indulgentiarum hæreditas, vt ille qui voluit impedire, sibi odium fecerit, Theodosio tamen tantæ cumulus gratiæ non adeptus sit. Nec immerito. Si enim priuatorum vltimæ voluntates & deficientium testamenta habent perpetem firmitatem: quomodo potest tanti principis esse irritũ testamẽtum? Gloriosius quoq; in eo Theodosius, qui non communi iure testatus est. De filiis enim nihil habebat nouũ quod cõderet, quibus totum dederat, nisi vt eos præsenti commendaret parenti. De subditis sibi & commissis testari debuit, vt legata dimitteret, fidei commissa signaret. Præcepit dare legem indulgentiæ, quam scriptam reliquit. Quid dignius, quàm vt testamentum imperatoris lex sit? Ergo tantus imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim nobis liberos suos, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum & cernimus & tenemus. Nec moueat ætas: fides militum, imperatoris perfecta ætas est. Est enim perfecta ætas, vbi perfecta est virtus. Reciproca hæc, quia & fides imperatoris, militum virtus est. Recognoscitis nẽpe quos vobis Theodosij fides triumphos acquisiuerit: cum locorum angustiis & impedimẽtis calonum agmen paulo serius in aciẽ descenderet, & inequitare hostis mora belli videretur, desiliuit equo princeps, & ante aciem solus progrediens, ait: Vbi est Theodosij deus? Iam hoc Christo proximus loquebatur. Quis enim posset hoc dicere, nisi qui Christo se adhærere cognosceret? Quo dicto excitauit omnes, & exẽplo omnes armauit, & iam certe senior ætate, sed validus fide. Theodosij ergo fides fuit vestra victoria. vestra fides, filiorũ eius fortitudo sit. Fides ergo auget ætatem. Denique nec Abraham vt in senectute generaret filium, considerauit ætatem, nec Sara vt pareret. Nec mirum

Psal. 47.

Genes. 50.

Ibidem.

Deut. 34.

Gene. 49.

mirum si auget ætatem fides, cùm repræsentet futura. Quid Hebr.11. enim est fides, nisi rerum earum quæ sperantur substantia? Sic nos scripturæ docent. Ergo si substantia eorũ quæ sperantur, fides est: quanto magis eorum quæ videntur? Bona Abac.2. fides, de qua scriptum est: Iustus autem ex fide viuit. quod Hebr.10. si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non subtrahamus nos ad dispendium animæ, sed inhæreamus fidei ad animæ nostræ acquisitionem, quoniam in hac fidei Ibidem.11. militia testimonium consecuti sunt seniores nostri Abraham, Isaac, Iacob. Et ideo hæreditatem nobis fidei relique Gene.15. runt. Fidelis Abraham, qui non ex operibus, sed ex fide iu Ibidem.22. stificatus est, quoniam deo credidit. Isaac per fidem nec gla Ibidem.28. dium ferituri parentis expauit. Iacob paternæ fidei vestigiis intentus dum iter agit, angelorum vidit exercitum, & vocauit cõcilium dei. Alibi quoque, id est in libris Regno 4.Reg.6. rum, Helisæus erat intra Samariam, & subito eum circunfusus Syrorũ obsedit exercitus. Vidit eos Giezi, & ait ad dominum suum: O domine, quid faciemus? Et dixit Helisæus propheta: Noli timere: quoniã nobiscum plures sunt, quàm cùm illis. Et rogauit vt aperiret deus oculos Giezi. Et aperti sunt oculi eius, & vidit plenum montem equis & curribus in circuitu Helisæi, & rogauit Helisæus vt percuteret eos deus cæcitate, & percussi sunt: & introierunt in ciuitatem, quo ingrederentur, nequaquam videntes. Audistis certe milites qui circunfusi estis, quia vbi perfidia, ibi cæcitas est. Merito ergo cæcus erat exercitus infidelium. Vbi autẽ fides, ibi exercitus angelorũ est. Bona itaque fides, quæ frequenter operatur in mortuis. Denique aduersarius & legiones suæ quotidiana martyrum virtute torquentur. Vnde arbitror quod fila chordarum citharæ ideo fides dicantur, quoniam & mortua sonum reddant. Quo magis ac magis enitendũ est, ne in hoc viuendi munere sitis ingrati, sed pij pignoribus principis sedulum ac patrium impendamus affectum. Soluite filiis eius quod debetis patri. Plus debetis defuncto, quàm debuistis viuenti. Etenim si in liberis priuatorum non sine graui scelere minorum iura temerantur, quanto magis in filiis imperatoris? Addatur, & cuius imperatoris? Imperatoris pij, imperatoris misericor Prouer.20. dis, imperatoris fidelis, de quo non mediocre locuta est scriptura, dicens: Magnum & honorabile est homo misericors. Inuenire autem virum fidelem, difficile est. Si magnum est misericordem aut fidelem quemcunque hominem inuenire, quanto magis imperatorem, quem potestas ad vlciscendum impellat, sed reuocet tamẽ ab vltione miseratio? Quid præstantius fide imperatoris, quem non extollat potentia, superbia non erigat, sed pietas inclinet? De quo Salomon Ibidem.16. præclare ait: Iniqui regis imitatio similis rugitui leonis. sicut autem ros in herba, sic & hilaritas eius. Quantum igitur est deponere terrorem potentiæ, præferre suauitatem gratiæ? Beneficiũ se putabat accepisse augustæ memoriæ Theodosius, cùm rogaretur ignoscere. Et tunc propior erat veniæ, cùm fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat, indignatũ fuisse. Et optabatur in eo quod in aliis timebatur, vt irasceretur. Hoc erat remedium reorum, quoniam cùm haberet supra omnes potestatem, quasi parens expostulare malebat, quàm quasi iudex punire. Sæpe trementes vidimus quos obiurgabat, & conuictos sceleris, cùm desperassent, solutos crimine. Vincere enim volebat, non plectere: æquitatis iudex, non pœnæ arbiter, qui nunquam veniam cõfitenti negaret. Aut si quid esset quod occulta conscientia inuolueret, deo seruabat. Hanc vocem eius homines magis quàm pœnam timebant, quod tanta imperatorem ageret verecundia, vt mallet sibi homines religione quàm timore astringere. Maximum philosophorum impunitatẽ ferunt dedisse iis facinoribus, quę per iram com Psal.4. missa forent: sed scriptura diuina melius ait: Irascimini, & nolite peccare. Maluit peccatum recidere, quàm excusare. Satius est indignatione laudem clementiæ reperire, quàm ira in vltionem excitari. Quis ergo dubitabit filiis eius maximum præsidium fore apud deum? Domino fauẽte Arcadius imperator iam validus inuentus est. Honorius conti 4.Reg.22. & 23. nuo pulsat adolescentiæ fores, prouectior ætate quàm Io 3.Reg.15. sias. Ille enim destitutus patre orsus imperium vsque ad tri

A cesimum & primum annum regni sui perduxit ætatẽ, & pla cuit domino quod præ cæteris regib' Israel domini pascha 2.Para.36. celebrauit, & ceremoniarum aboleuit errores. Asa quoque adhuc inualidus corporis robore, cùm regnandi curricula recepisset, quadraginta annis regnauit in Hierusalem: quoniam cùm Aethiopum infinita vrgeretur atque innumerabili multitudine, sperauit à domino & in paucis se posse saluari. Vtinã tam fidelis processu quàm exordio. Nam seruatus in paucis & victor, postea à Syriis auxilia relicto domino postulauit, & medicos adhibuit ad pedum dolorem. Accepto enim tanto indicio diuini fauoris, auxiliatorem suum non derelinquere debuit, sed tenere. Ideo ei nec medici profuerunt, & quasi incredulus mortem impleuit. Sed illorum patres Abias & Amos ambo infideles. Theodosius verò plenus timoris dei, plenus misericordiæ, speramus quod liberis suis apud Christum præsul assistat, si dominus propitius sit rebus humanis. Bonum est misericors homo, B qui dum aliis subuenit, sibi cõsulit, & in alieno remedio vulnera sua curat. Agnoscit enim se esse hominẽ qui nouit ignoscere, & vias Christi sequitur, qui carne suscepta maluit in hunc mundum redemptor venire quàm iudex. Vnde pulchrè Psalmista dixit: Dilexi, quoniam audiet dominus vo Psal.114. cem orationis meæ. In quo psalmo dum legitur, velut ipsum Theodosium loquẽtem audimus. Dilexi, inquit. Agnosco vocẽ piam, cuius testimonia vocis agnosco. Et verè dilexit, qui officia diligentis impleuit, qui seruauit hostes, qui dilexit inimicos, qui iis à quibus est appetitus ignouit, qui regni affectatores perire non passus est. Non mediocris sed perfecti in lege vox ista est dicere, dilexi. Plenitudo enim Roman.13. legis, dilectio est. Sed quid dilexerit, audiamus. Cùm tacet, vrget nos dilectio. vtique diuinæ charitatis gratia significatur: quia diligimus illud quod est super omnia desiderabilia desiderabile: de quo scriptum est: Diliges dominũ deum Deut.6. tuum. Ergo decedẽs è terris pia anima, & sancto repleta spiritu, quasi interrogantibus iis qui sibi occurrerent cùm sese ad sublimia & superna subrigeret, dicebat: dilexi. Nihil C hoc plenius, nihil expressius. Interrogabant angeli vel archangeli: Quid egistis in terris? (occultorum enim solus cognitor deus) dicebat: dilexi. Hoc est dicere: Legem impleui. euãgelium non præteriui. Hoc est dicere, morti me obtuli, & tota die existimatus sum sicut ouis occisiõis. Et ideo Roma.8. confido, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Hoc mandatum legis etiam in euangelio dominus Iesus docet esse seruandum, cùm dicit ad Pe Ioan.21. trum: Simon Ioannis diligis me? Et ille respondit: Tu scis domine quia diligo te. Et iterum dixit: Simon Ioannis diligis me? Et iterum respõdit, Etiam domine: tu scis, quia diligo te. Et tertio interrogatus ait: Omnia tu scis, tu scis quia amo te. Confirmauit itaque charitatem trina responsio, vel aboleuit trinæ negationis errorem. Et hic trinam respõsionem si quærimus, inuenimus. Dilexi, quoniam audiet do Psal.114. minus vocem orationis meæ. Dilexi, quoniam inclinauit au D rem suam mihi, vt in diebus meis inuocarem eum. Dilexi, quia tribulationem & dolorem inueni, & pro nomine dei mei pericula inferni non refugi, sed expectaui vt comprehendere & inuenire me possent. Et pulchrè ait, Dilexi: quia iã cursum vitæ huius impleuerat. Vnde & Apostolus in pas 2.Tim.4. sione iam positus ait: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitiæ. Magnus dominus, qui nobis dedit certamina, quibus mereatur qui vicerit coronari. Dilexi, inquit, confidens, quoniam audiet dominus vocem orationis meę. Dilexi, & ideo inclinauit aurem suam mihi, vt iacentem erigeret, mortuum suscitaret. Non enim deus inclinat aurem suam vt audiat corporaliter, sed vt condescẽdat nobis quo nos audire dignetur, & infirmitates nostrę releuare substantię. Inclinat se nobis, vt nostra ad eum ascendat oratio. Voce non indiget, qui misericordiam defert. Neque enim voce indiguit, qui Moysen tacentem audiuit, & non loquentem, sed interpellantem gemitibus ineffabilibus ad se clamare dicebat. Nouit deus & sanguinẽ audire, cui nulla vox

subest,

subest, lingua non suppetit, sed accepit vocem sacræ tituli passionis. Clamauit in martyrio, clamauit in parricidio quod pertulit pro sacrificio. Dilexi, inquit, & ideo diligens feci voluntatem domini, & inuocaui eum non in paucis, sed in omnibus diebus vitæ meæ. Nam certis diebus inuocare, nō omnibus, fastidientis est, non sperantis, & pro vsu affluentium commodorum mercedem gratiarum referre, non pro deuotionis affectu. Et ideo Paulus in omnibus, inquit, gratias agite. Quando enim non habes quod deo debeas, aut quando sine dei munere es, cui quotidie viuendi vsus à domino est? Quid enim habes quod non accepisti? Ergo quia semper accipis, semper inuoca. Et quia quod habes, à domino est, debitorem te semper esse cognosce. Malo tamen vt quasi diligēs quàm coactus debitū tuū soluas. Audis dicentem: Circundederunt me dolores mortis. Ego tamen & in mortis dolore dominum dilexi. Pericula inferni inuenerūt me, non timentem vtique, sed amantem, sed sperātem, quod nullæ me angustiæ, nulla persecutio, nulla pericula, nullus gladius separat à Christo. Denique volens inuenit tribulationem & dolorem, sciens quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Etenim quasi bonus athleta quæsiuit certamina, vt coronam inueniret: quam tamen non suis viribus, sed domini auxilio nouit sibi esse donatam. Non enim potuisset vincere, nisi eum qui certantes adiuuat inuocasset. Miser homo congreditur vt vincat, & ipse in periculum ruit, nisi domini nomen affuerit, si cùm veretur orauerit, dicens: O domine libera animā meā. Hinc illud apostolicum: Video legē carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quod est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Ille vincit, qui gratiam dei sperat, non qui de sua virtute præsumit. Cur ergo non præsumas gratiam, cùm habeas præsulem certaminis misericordiam? Misericors enim & iustus dominus, & deus noster miseretur. Bis misericordiam posuit, semel iustitiam. In medio iustitia est, gemino septo inclusa misericordiæ. Superabundāt enim peccata, superabundet ergo misericordia. Apud dominum omnium virtutū abundantia est, quia dominus virtutum est. Neque tamen iustitia sine misericordia est, neque sine miseratione iustitia: quia scriptum est: Noli esse nimium iustus. Quod supra mensuram est, etsi bonum est, tamen tu non sustines. Mensuram serua, vt secundum mensuram recipias. Non impedit tamen iustitia misericordiam, quia misericordia ipsa iustitia est. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Nouit enim iustus debere se infirmis atque inopibus subuenire. Vnde dominus veniens ad baptismum, vt nobis infirmantibus peccata donaret, ait ad Ioannem: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Liquet igitur iustitiam esse misericordiā, & misericordiam esse iustitiam. Etenim si dei nos misericordia non sustentaret, quomodo in ipso exordio paruuli viueremus, cùm effusi vtero de calidis in frigida, de humidis in arida piscium more iactemur, quos naufragos in hāc vitam quidam naturæ fluctus expuerit? Ratio deest, sed gratia diuina non deficit. Ipse ergo custodit paruulos, aut certe eos qui se paruulos humili confitentur affectu. Bona igitur humilitas, quæ liberat periclitantes, iacentes erigit. Nouit eam ille qui dixit: Ecce sum ego, peccaui, & ego pastor male feci, & isti in hoc grege quid fecerūt? Fiat manus tua in me. Bene hoc dicit qui regnum suum deo subiecit, & pœnitentiam gessit, & peccatum suum confessus veniam postulauit, ipse per humilitatem peruenit ad salutem. Humiliauit se Christus, vt omnes eleuaret. Ipse ad Christi peruenit requiem, qui humilitatem Christi fuerat secutus. Et ideo quia humilem se præbuit Theodosius imperator, & vbi peccatum obrepsit, veniam postulauit: conuersa est anima eius in requiem suam, sicut habet scriptura quæ dicit: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Pulchre dicit animæ conuertere, quasi diuturno cuiusque operis sudore exercitę, vt à labore cōuertatur ad requiem. Conuertitur equus ad stabulum, vbi cursum impleuerit: nauis ad portum, vbi ad stationem fidam à fluctuū mole subducitur. Sed quid est quod ait: Ad requiem meā, nisi secundum illud intelligas quod ait dominus Iesus: Venite benedicti patris mei, hæreditate possidete paratum vobis regnum à constitutione mūdi? Tanquam enim possessionem hæreditariam, de qua recipimus quæ promissa sunt nobis. Fidelis deus quæ semel seruis suis præparat, non subtrahit. Si fides nostra maneat, manet & sponsio. Vide ô homo circa te gratiam Christi adhuc in terris quas teris, & in cœlo possides. Ibi ergo sit cor tuum, vbi est possessio tua. Hæc est requies quæ iustis debetur, negatur indignis. Vnde ait dominus: Sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Qui enim non cognouerunt vias domini, non ingrediuntur in requiem domini. Qui autem bonum certamen certauit, & cursum consummauit, ipsi dicitur: Conuertere in requiem tuam. Bona requies præterire quæ mundi sunt, & in illis quæ supra mundum sunt cœlestium consortiis requiescere secretorum. Hæc est requies ad quam properauit, dicens: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Hanc sanctus requiem suam nouit, ad hanc requiem conuertendum animæ suæ dicit. Erat ergo anima in requie sua, ad quam dicit esse redeundum. Hæc est requies sabbati magni, vt vnusquisque sanctorum supra mundi sensibilia sit in illo intelligibili secreto totus intētus atque adhærens deo. Hæc est requies illa sabbati quo requieuit deus ab omnibus operibus mundi illius. Feriatus his seculi curis Theodosius se ereptum gaudet, & eleuat animam suam, atque ad illam perpetuam dirigit requiem, pulchre sibi consultum asserens, quod eripuerit animam eius deus de morte, quam mortem frequenter in hoc seculi istius lubrico sustinebat, inquietus fluctibus peccatorum: eripuerit etiam oculos eius à lachrymis. Fugit enim dolor, & tristitia, & gemitus. Et alibi habemus: Deleuit omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor. Si ergo mors non erit, lapsum sentire non poterit in illa requie cōstitutus, sed placebit deo in regione viuorum. Non enim vt hic homo inuolutus est mortis corpore obnoxio lapsibus atque delictis, ita & illic. Ideoque regio illa viuorum est, vbi anima est, quæ ad imaginē & similitudinem dei facta est, non caro figurata de limo: ideo in terrā reuertitur, anima ad requiem festinat supernam, cui dicitur: Cōuertere anima mea in requiem tuā, in quam festinauit intrare Theodosius, atque ingredi ciuitatem Hierusalem, de qua dictum est: Et reges terræ ferent gloriam suam in illam. Illa est vera gloria quæ ibi sumitur, illud regnum beatissimum quod ibi possidetur, ad quod festinabat Apostolus, dicens: Audemus ergo, & consentimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad dominum. & ideo connitimur siue absentes siue præsentes placere illi. Absolutus igitur dubio certamine fruitur nunc augustæ memoriæ Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna, & pro iis quæ in hoc gessit corpore, munerationis diuinæ fructibus gratulatur. Ergo quia dilexit augustę memoriæ Theodosius dominum deum suum, meruit sanctorum consortia. Et ego vt quidem sermonem meum per orationem concludam, dilexi virum misericordem, humilem imperio, corde puro & pectore māsueto præditum, qualem dominus amare consueuit, dicens: Supra quem requiescam, nisi supra humilem & mansuetum? Dilexi virum, qui magis arguentem quàm adulantem probaret. Strauit omne quo vtebatur insigne regium, defleuit in ecclesia publicè peccatum suum, quod ei aliorum fraude obrepserat. Gemitu & lachrymis orauit veniam. Quod priuati erubescunt, non erubuit imperator publicè agere pœnitentiam, neque vllus postea dies fuit, quo non illum doleret errorem. Quid quod præclaram adeptus victoriam, tamen quia hostes in acie strati sunt, abstinuit à consortio sacramentorum, donec domini circa se gratia filiorum experiretur aduentum? Dilexi virum, qui me in supernis suis vltimo spiritu requirebat. Dilexi virum, qui cùm iam corpore solueretur, magis de statu ecclesiarum quàm de suis periculis angebatur. Dilexi ergo fateor, & ideo dolorem meum intimo viscere dolui, & prolixiore sermonis prosecutione solandum putaui. Dilexi, & præsumo de domino, quod suscipiat vocem orationis

Margin notes: 1.Thess.5. 1.Corin.4. Psalm.114. Roman.8. Ibidem.5. Psal.114. Roma.7. Psalm.114. Eccle.7. Psal.111. Matth.3. 2.Reg.24. Psal.114. Matth.25. Psal.94. 2.Timo.4. Psalm.54. Apoc.21. Psalm.114. 2.Corin.5. Esaiæ.66.

tionis meæ, qua prosequor animam piam. Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me. Multorum enim pericula sunt, sed remedia paucorum. In omnib⁹ sacerdos periclitatur, in omnibus reis angitur. Quod enim alij patiuntur, ipse sustinet: & iterum liberatur cùm alij qui tenentur periculis, liberantur. Côteror corde, quia ereptus est vir quem vix possumus inuenire. Sed tamen tu solus domine inuocandus es, tu rogandus, vt eum in filiis repræsentes. Tu domine custodiens etiam paruulos in hac humilitate, saluos facito sperantes in te. Da requiem perfecto seruo tuo Theodosio, requiem quam præparasti sanctis tuis. Illò conuertatur anima eius, vnde descendit, vbi mortis aculeum sentire nô possit, vbi cognoscat mortem hanc non hominis finē esse, sed culpæ. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est, vt iam peccato locus esse non possit. Resurget autem, vt perfectior renouato munere vita reparetur. Dilexi, & ideo prosequor eum vsque ad regionem viuorum, nec deseram, donec fletu precibus inducam virum quo sua merita vocant, in montem domini sanctum, vbi perennis vita, vbi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla consortia mortuorum, vera regio viuentium, vbi mortale hoc induat immortalitatem, & corruptibile hoc induat incorruptionem. Magna requies, quæ votum impleat diligentis, pulcherrima promissio. Ideo centesimus quartusdecimus psalmus inscribitur. Denique supra in quartodecimo psalmo perfectionē hominis accepimus, sed illic format⁹ perfectus licet vir, sed adhuc peccato obnoxius, quia viuit in seculo. Hic vera perfectio est, vbi iam culpa cessauit, gratia perpetuæ quietis affulsit. Ideo centesimus quartusdecimus psalmus, quia remuneratio charitatis est, vnde domini pascha quartadecima luna formam celebritatis accepit: quoniam qui pascha celebrat, debet esse perfectus, debet amare dominum Iesum, qui diligens populum perfecta charitate, sese obtulit passioni. Et sic diligamus nos quoq;, vt si necesse fuerit pro domini nomine mortem non fugiamus, nullum existimemus dolorem, nihil metuamus. Perfecta enim charitas timorem expellit foras. Grãde numeri mysterium, quãdo pater filium vnicum pro nobis omnibus tradidit, cùm pleno luminis sui orbe luna fulgeret. Ita est enim ecclesia, quæ piè pascha celebrat domini nostri Iesu Christi sicut luna perfecta in æternum manet. Quisquis bene hic domini pascha celebrat, in lumine perpetuo erit. Quis splendidius celebrauit, quàm qui sacrilegos remouit errores, clausit templa, simulacra destruxit? In hoc Iosias rex superioribus antelatus est. Manet ergo in lumine Theodosius, & sanctorū cœtib⁹ gloriatur. Illic nūc complectitur Gratianum iam sua vulnera non mœrentem, quia inuenit vltorem. Qui licet indigna morte præuentus ac præreptus sit, requiem animæ suę possidet. Ille bonus vterq; & pietatis interpres largius misericordiæ suæ consortio delectatur. De quibus bene dicitur: Dies diei eructat verbum. Contra autem Maximus & Eugenius in inferno quasi nox nocti indicat scientiam, docentes exemplo miserabili quàm durum sit arma suis principibus irrogare. De quibus pulchre dicitur: Vidi impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Transiuit enim pius de caligine seculari ad lumē æternum, & nô erat impius qui esse desiuit iniquus. Nunc se Augustæ memorię Theodosius regnare cognoscit, quando in regno domini Iesu Christi, & considerat templum eius. Nunc sibi rex est, quando recipit etiam filium Gratianum, & pulchra iam dulcissima sibi pignora quæ hic amiserat, quando eius Flaccilla adhæret fidelis anima deo, quando patrem sibi redditum gratulatur, quando Constantino adhæret. Cui licet baptismatis gratia in vltimis constituto omnia peccata dimiserit, tamen quod primus imperatorum credidit, & post se hæreditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum reperit, cuius temporibus completum est illud propheticum: In illo die erit quod super frenum equi est, sanctum domino omnipotenti. Quod illa sanctæ memoriæ Helena mater eius infuso sibi sancto spiritu reuelauit. Beatus Constantinus tali parente, quæ imperanti filio diuini muneris quæsiuit auxilium, quo inter prælia quoque tutus assisteret, & periculum non timeret. Magna fœmina, quæ multo amplius inuenit quod imperatori conferret, quam quod ab imperatore acciperet. Anxia mater pro filio cui regnum orbis Romani cesserat, festinauit Hierosolymam, & scrutata est locum dominicæ passionis. Stabulariam hanc primo fuisse asserunt, sic cognitam Constantio seniori, qui postea regnum adeptus est. Bona stabularia, quæ tam diligenter præsepe domini requisiuit. Bona stabularia, quæ stabularium non ignorauit illum qui vulnera curauit à latronibus vulnerati. Bona stabularia, quæ maluit existimari stercora, vt Christum lucrifaceret. Ideo illum Christus de stercore leuauit ad regnum, secundum quod scriptum est: Quia suscitat de terra inopem, & de stercore erigit pauperem. Venit ergo Helena, cœpit reuisere loca sancta, infudit ei spiritus vt lignum crucis requireret, accessit ad Golgotham, & ait: Ecce locus pugnæ, vbi est victoria? Quæro vexillum salutis, & non inuenio. Ego, inquit, in regnis, & crux domini in puluere? Ego in aulis, & in ruinis Christi triumphus? Ille adhuc latet, & latet palma vitæ æternæ? Quomodo me redemptam arbitror, si redemptio ipsa non cernitur? Video quid egeris diabole, vt gladius quo peremptus es, obstrueretur. Sed Isaac obstructos ab alienigenis puteos eruderauit, nec latere aquam passus est. Tollatur igitur ruina vt vita appareat. Promatur gladius, quo veri Goliæ caput est amputatum. Aperiatur humus, vt salus fulgeat. Quid egisti diabole, vt absconderes lignū, nisi vt iterum vincereris? Vicit te Maria, quæ genuit triumphatorem quæ sine imminutione virginitatis edidit eū qui crucifixus vinceret te, & mortuus subiugaret. Vinceris & hodie, vt mulier tuas insidias deprehendat. Illa quasi sancta dominum gestauit, ego crucem eius inuestigabo. Illa generatum docuit, ego resuscitatum. Illa fecit vt deus inter homines videretur, ego ad remedium peccatorum diuinum de ruinis eleuabo vexillum. Aperit itaque humum, decutit puluerem, tria patibula confusa reperit, quæ ruina contexerat, inimicus absconderat. Sed non potuit obliterari Christi triumphus. Incerto hæret vt mulier, sed certam indaginem sanctus spiritus inspirat, eo quòd duo latrones cum domino crucifixi fuerint. Quærit ergo medium lignum, sed poterat fieri vt patibula inter se ruina cōfunderet, casus mutaret, & inuerteret. Redit ad euangelij lectionem, inuenit quia in medio patibulo prælatus titulus erat, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Hinc collecta est series veritatis, titulo crux patuit salutaris. Hoc est quod petentibus Iudæis Pilatus respōdit: Quod scripsi, scripsi, id est, non ea scripsi quæ vobis placerēt, sed quæ ætas futura cognosceret, nô vobis scripsi, sed posteritati propemodum dicens: Habeat Helena quæ legat vnde crucem domini recognoscat. Inuenit ergo titulum, regem adorauit, non lignum vtique, quia hic Gentilis est error, & vanitas impiorum. Sed adorauit illum qui pependit in ligno, scriptus in titulo. Illum qui sicut scarabæus clamauit, vt persecutoribus suis peccata donaret. Auida mulier festinabat tangere remedium immortalitatis, metuebat calcare sacramentum salutis. Læto corde, & trepidanti vestigio quid faceret nesciebat. Pertendit tamen ad cubile, veritatis lignum refulsit, & gratia micuit, vt quia iam fœminā visitauerat Christus in Maria, spiritus in Helena visitaret: docuit etiā quod mulier ignorabat, & deduxit in viam quam mortalis scire non poterat. Quæsiuit clauos, quibus crucifixus est dominus, & inuenit. De vno clauo frænos fieri præcepit, de altero diadema intexuit vnum ad decorem, alterum ad deuotionem vertit. Visitata est Maria vt Euam liberaret, visitata est Helena vt imperatores redimerentur. Misit itaque filio suo Constantino diadema gēmis insignitū, quas pretiosior ferro innexas crucis redemptionis diuinæ gemma cōnecteret. Misit & frænum. vtroque vsus est Constantinus, & fidem transmisit ad posteros reges. Principium itaque credentium imperatorum, sanctum est quod super frænum: ex illo fides vt persecutio cessaret, deuotio succederet. Sapienter Helena egit, quæ crucem in capite regum leuauit & locauit, vt crux Christi in regibus adoretur. Non insolentia ista, sed pietas est, cùm defertur sacræ redemptioni. Bonus itaque clauus Romani imperatoris, qui totum regit orbem,

Marginal notes: Psal.114. Rom.6. 1.Cor.15. 1.Ioan.4. Psalm.18. Psal.36. Zachar.14. Philip.4. Psal.112. Genes.26. 1.Reg.17. Ioan.19. Ibidem.

Handwritten marginal note: Constantinus in vltimis constitutus baptizatur.

bem, ac vestit principum frontem, vt sint prædicatores qui persecutores esse consuerunt. Recte in capite clauus, vt vbi sensus est, ibi præsidiũ. In vertice corona, in manib° habena. corona de cruce, vt fides luceat, habena quoq; de cruce, vt potestas regat, sitq; iusta moderatio, non iniusta præceptio. Habeant hoc etiam principes Christi sibi liberalitate concessum, vt ad imitationem domini dicatur de imperatore Romano: Posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. (Psalm. 20.) Ex illo gratulatur ecclesia, erubescit Iudæus, non solum erubescit, sed etiam torquetur, quod ipse sibi author confusionis est. Dum insultat Christo, cõfessus est eum regem, dum regem Iudæorum appellauit, sacrilegium suum qui non credidit, confitetur. Ecce, inquiunt: Et crucifiximus Iesum, vt Christiani & post mortem resurgant, & mortui regnent. Nos crucifiximus quem reges adorant. Quem non adoramus, ipsi adorant. Ecce & clauus in honore est: & quem ad mortem impressimus, remedium salutis est, atque inuisibili quadam potestate dæmones torquet. Putabamus nos vicisse, sed victos fatemur. Iterum Christus resurrexit, & resurrexisse eum principes agnouerunt. Iterum viuit, qui non videtur. Nunc maior nobis contentio, nunc pugna nobis vehemẽtior aduersus eum cui regna famulãtur, cui seruit potestas, illum contempsimus, quomodo regibus resistemus? Ferro pedum eius reges inclinantur. Reges adorant, & Fotiniani diuinitatem eius negant? Clauum crucis eius diademati suo præferũt imperatores, & Arriani potestati eius imminuũt? Sed quæro, quare sanctum super frænum, nisi vt imperatorũ insolentiam refrenaret, cõprimeret licentiam tyrannorum, qui quasi equi in libidines adhinnirent, quod liceret illis adulteria impune committere? Quæ Neronum, quæ Caligularum cæterorũmque probra comperimus, quibus non fuit sanctum super frænum. Quid ergo aliud egit Helenæ operatio, vt fræna dirigeret, nisi vt omnibus imperatoribus sancto dicere spiritu videretur: Nolite fieri sicut equus & mulus, sed in fræno & chamo maxillas eorum constringeret, qui se non agnoscerent reges, vt regerent sibi subditos? (Psalm. 31.) Prona enim potestas in vitium ferebatur, & more pecudum vaga sese libidine polluebãt. Ignorabant deum, restrinxit eos crux domini, & reuocauit à lapsu impietatis. Leuauit oculos eorum, vt Christum in cœlo quærerent. Exuerunt se chamo perfidiæ, susceperunt fræna deuotionis & fidei, secuti dicentem: Tollite iugum meum super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue est. (Matth. 11.) Inde reliqui principes Christiani, præter vnum Iulianum, qui salutis suæ authorẽ reliquit, dum philosophiæ se dedidit errori, inde Gratianus & Theodosius. Non ergo mentita est prophetia, dicens: Ambulabunt reges in lumine tuo. (Esaiæ. 60.) Ambulabunt plane ac maxime Gratianus & Theodosius præ cæteris principes non iam armis militum, sed meritis suis tecti, nõ purpureum habitum, sed amictum induti gloriæ. Qui cùm hic delectarentur absolutione multorum, quanto magis illic pepercisse se pluribus recensendo pietatis suæ recordatione mulcentur, qui nunc luce fruuntur candida, longe meliora illic, quàm hic possidebant, habitacula consecuti, dicẽtes: O Israel, quàm magna est domus domini, & quàm ingẽs locus possessionis eius: magnus, & non habens finem. (Baruc. 3.) Et perfuncti maximis laboribus inter se cõferunt: Bonum est viro cùm portauerit iugũ graue à iuuentute. sedebit singulariter, & silebit, quia portauit iugum graue. (Thren. 3.) Qui enim iugum graue portauit à iuuentute requiescit: postea remotus à turba præcipuum locum quietis suæ possidet, dicens: Quoniam tu singulariter in spe constituisti me. (Psalm. 4.) Portauit iugum graue à iuuentute sua Lazarus pauper, ideo singulariter in sinu Abrahæ requiescit diuinæ testimonio lectionis. (Lucæ. 16.) Portauit iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti qui patrem eius triumphatorem occiderant. Portauit iugum graue, quando subiit pietatis exilium, quãdo insusis Romano imperio barbaris suscepit imperium. Portauit iugum graue, vt tyrannos Romano imperio demoueret. Sed quia hic in labore, ibi in requie. Sed iam veniamus ad Augusti corporis transmissionem. Fles Honori germen Augustum, & lachrymis pium testificaris affectum quod inhonorum adhuc honore tumuli patris corpus per spacia multa transmittis. Sed & patriarcha Iacob propter populum liberandum quem terra fames graui vrgebat periculo, relicta domo senex ad peregrina contendit, atque ibi defunctus, ad sepulchrum patrium per aliquot dies filio prosequente deductus est. (Gene. 46.) Nec derogatum est aliquid meritis eius, sed magis accessit ad laudem, quod pro suis carens dedita domus sorte, quodam supremi funeris peregrinatus est exilio. Fles etiam imperator Auguste, quod nõ vsque Cõstantinopolim reuerendas reliquias ipse prosequeris. Eadem tibi causa nobiscũ est, omnes iusto dolore ꝓsequimur: omnes (si fieri posset) deductores tecum esse cuperemus. Sed Ioseph ad finitimã accessit prouinciam. Hic multa interiacent regionum diuortia, hic maria transfretãda sunt. Nec hoc quidem tibi laboriosum, nisi te teneret respublica, quam boni imperatores & parentibus & filiis prætulerunt. Denique ideo te imperatorem pater fecit, dominus confirmauit, vt non solum militares patri, sed omnibus imperares. Nec verearе ne inhonoræ videantur quocunque accesserint reliquiæ triumphales. Non hoc sentit Italia, quæ claros spectauit triumphos, quæ à tyrannis iterum liberata concelebrat suæ libertatis authorem. Non hoc Constantinopolis, quæ secundo ad victoriam principem misit, quem cùm vellet tenere, nõ potuit. Expectabat quidem in reditu eius triumphales solẽnitates, & titulos victoriarum. Expectabat totius orbis imperatorem stipatum exercitu Gallicano, & totius orbis subnixum viribus. Sed nunc illuc Theodosius potentior, nunc gloriosior redit, quem angelorum caterua deducit, quem sanctorum turba prosequitur. Beata plane quæ paradisi incolam suscipis, & habitatorem supernæ illius ciuitatis augusto sepulti corporis tenebis hospitio.

FINIS.

INDEX EPISTOLARVM DIVI AMBROSII *Mediolanensis episcopi.*

EPISTOLAE LIBRI PRIMI.

EPISTOLAE LIBRI SECVNDI.

illum ex diuinæ visitationis pietate in fide Christi cõfor tans,& ad aliorum sacramentorum perceptionem exhor tans. Epistola IX.

EPISTOLAE LIBRI TERTII.

Ambrosius Simpliciano, pulchre de veris diuitiis, ac contraria paupertate differens, & quòd omnis solúsque sapiens vere diues, atque insipiẽs pauper sit, demonstrans. Epistola X.

Ambrosius Irenæo, versiculum illum, Speciosus forma &c. Græco sermone annotatum voluens, pluribúsque rationibus & exemplis nos prouocans, vt illi summo bono quod est dominus Iesus, quo nihil est speciosius, animo intendamus, illud quæramus, illud intueamur, illud teneamus, in illo versemur, illi adhæream*, & in eo pascamur. Epistola XI.

Ambrosius Irenæo, prosequens illud verbum Aggæi prophetæ: Si tempus vobis est vt habitetis in domibus cælatis: multo ex hoc nos sermone commonens vt in superioribus domibus, & non in vallestribus & subterraneis habitemus, talésque domos nosmetipsos domino ædificemus. Epistola XII.

EPISTOLAE LIBRI QVARTI.

Ambrosius Irenæo, hanc quæstionem: Vtrum sit aliqua apud deum differentia charitatis eorum qui à pueritia & eorum qui iuuentutis aut posterioris ætatis processu crediderint, dissoluens. Epistola XIII.

Ambrosius Irenço, errorem remouens, ne quis eum de quo in superiori epistola dictum est, quòd duas habebat vxores, & duas asciuisse sibi animas intelligat. Epist. XIIII.

Ambrosius Irenæo, causam reddens cur lex prohibuerit mulieres vti veste virili, atq; viros indui stola muliebri. Epistola XV.

Ambrosius Irenço, epistolam ad Ephesios summaria ac breui explanatione perstringens. Epistola XVI.

Ambrosius clericos quosdam qui propter leuem aliquam offensionem ab officio desistunt, redarguit, & ad constantiam exhortatur. Epistola XVII.

EPISTOLAE LIBRI QVINTI.

Ambrosius Horontiano, eum docens ex Michæa propheta, quomodo anima vetus & infirma à recto itinere deuians lapsa sit: quóve processu conuertatur, gradúmque reparet ac reformet, & vt in proposito suo perseueret admonens. Epistola XVIII.

Ambrosius Horõtiano, differens quemadmodum animam euangelicam quæ est ecclesiæ filia, dominus Iesus primo susceperit, erudierit, atque consummauerit. Epist. XIX.

Ambrosius Horõtiano, quæ sit diuina hæreditas definiens, & cur tanti æstimetur, vt propter eam plerique morti se offerant. Epistola XX.

Ambrosius Horõtiano, quæstionem de natura & substãtia animæ subtili responsione dissoluens. Epi. XXI.

Ambrosius Horontiano, superioris quæstionis responsionem latius explanans atque complens. Epist. XXII.

Ambrosius Horontiano, dubitationem tollens de quo spiritu dictum sit, quia postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Episto. XXIII.

Ambrosius Marcello, narrans se causam veternosi iurgij inter illum & fratrem ac sororem componendi tanquam arbitrum suscepisse, rationemque huiuscemodi compositionis exponens. Epistola XXIIII.

Gratianus Augustus beato Ambrosio, vt ad se docendum venire festinet postulans, & vt scripturis atque argumẽtis spiritum sanctum deum esse conuincat, rogans. Epistola XXV.

Ambrosius Gratiano Augusto, epistolam ipsius plurimum commendans, suæque voluntati se satisfacturum pollicens. Epistola XXVI.

Ambrosius Valentiniano imperatori, legationis suæ expositionem insinuans. Episto. XXVII.

Ambrosius Theodosio imperatori, seipsum excusans, & vt ille facinoris sui pœnitentiam agat, rationibus atque exemplis suadens, rogans, hortans, & admonens. Epistola XXVIII.

Ambrosius Theodosio imperatori vindicari iubenti in episcopum & Christianos qui synagogam incẽderunt, vehementer eum ob hoc arguens, atque vt aliam epistolam dictari iubeat, & quod prius iussum fuerat emendet, exhortans. Epistola XXIX.

Ambrosius Valentiniano, eundem rogans atque conueniẽs ne ad petitionem Gentilium aras eorum imperatorio decreto instaurari iubeat, ostendénsque ex tali decreto, primum deo, deinde patri & fratri iniurias irrogari. Epistola XXX.

Symmachi vrbis præfecti persuadentis ritus veteres circa cultum deorum esse seruandos, ad imperatores relatio.

Ambrosius Valentiniano imperatori, relationi Symmachi respondens, aptissimísque cõfutationibus eam refellens. Epistola XXXI.

Ambrosius Valentiniano imperatori, recusans certare cum Auxentio Arriano in consistorio imperatore iudicaturo ex eo quod in causa fidei episcopi de laicis in ecclesia, & non laici de episcopis in consistorio debeant iudicare. Epistola XXXII.

Sancti Ambrosij in Auxentium de basilicis tradendis inuehentis, suósque ad constantiam atque tolerantiam exhortantis, Oratio.

Ambrosius Marcellinæ sorori suæ, referens illi quid in causa de basilicis tradendis actum sit, & in quo statu res ipsa nunc consistat. Epistola XXXIII.

Ambrosius Theodosio imperatori, decessum Valentiniani Augusti vehementer se dolere, aptissimúmque pro sepultura eius locum præparatum esse insinuans. epistola XXXIIII.

Ambrosius Eusebio episcopo, apparitori præfecturæ offensam quam contraxerat esse remissam, Faustinúmque paruulum tussi laborantem ad sororem venisse referens. Epistola XXXV.

EPISTOLAE LIBRI SEXTI.

Ambrosius Sabino episcopo, eos qui indignum duxerint, quòd Paulinus venditis facultatibus, & seculo relicto, secretum quoddam elegerit, confutans & comprobans, quod non ignominiosum aut turpe, sed gloriosum sit, opprobriosum, vilem, & nudum fieri pro Christo. Quid etiam denudatio ipsius Dauid figurauerit, exponens. Epistola XXXVI.

Ambrosius Chromatio, ex illo quod in libro Numerorum à Balaam dictum esse legitur, quia non mentitur deus, nec est augurator in Israel: discutiens vnde habuerit iste qui augur erat, vt oraculum dei loqueretur, & futura manifestaret. Epistola XXXVII.

Ambrosius Horontiano, rationem huic quæstioni reddens, cur prius omnia vel volatilia, vel terrestria, vel quę in aquis sunt, producta fuerint, quàm homo propter quem cuncta illa creata sunt, formaretur. Epist. XXXVIII.

Ambrosius Horontiano, de diuisione prophetica quæ operatorem atque opera distinxit, ratione quoque sex dierum quibus factus est mundus, & mysterio septimi atque octaui numeri subtiliter differens. Epist. XXXIX.

Ambrosius Sabino, libellos illi mittens, atque rogans vt scrutanter discutiat, & quæ corrigenda decreuerit, arbitrij sui iudicio corrigat. Epistola XL.

Ambrosius Sabino, ex eo quod illi complacuit vsus epistolarum, spondens se frequentius eum scriptis suis, præsertim cùm solus sit, velle alloqui, solitudinémque plurimum commendans atque suadens. Epistola XLI.

Ambrosius Sabino, de paradiso quid alij senserint referens, & quæ sua de mystico paradiso sit sententia, pulchra expositione declarans. Epistola XLII.

Ambrosius Sisynnio, pietatem illius commendans quod filio ignouerit, qui eo inconsulto vxorem acceperat. Epistola XLIII.

EPISTOLAE LIBRI SEPTIMI.

Ambrosius Constantio, in suscepto ecclesiæ gubernamine illum

FINIS INDICIS.

Diui Ambrosij MEDIOLANENSIS EPISCOpi epistolarum, Liber primus.

Diui Ambrosii ad Iustum, exponentis quid significet illud didrachmum cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ suæ. *Epistola I.*

AMbrosius Iusto. Pulchrè admones frater vt epistolares fabulas, & sermonem absentium ad interpretationem conferamus oraculi cœlestis, interrogans me quid significet illud didrachmum cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animę suæ. Quid enim tam cõsociabile, quàm de diuinis rebus sermonem contexere. Est autem dimidium didrachmi drachma. Redemptio autem animæ fides. Fides ergo drachma, quam illa mulier in euangelio, vt legimus, amissam diligenter requirit, lucernam accendens, & mundans domum suam: & si inuenerit, conuocat amicas & vicinas, petens congratulari eas secum, quod inuenerit drachmam quam perdiderat. Magnum enim damnum animæ si quis fidem amiserit, vel gratiam, quam fidei precio acquisiuit sibi. Et tu ergo accende lucernam tuam. Lucerna tua oculus tuus est, ille interior oculus scilicet mentis. Istam lucernam accende, quę accipit oleum spiritale, & lucet in tota domo sua. Quære drachmam, redemptionem animæ tuę: quã qui amiserit, turbatur: qui inuenerit, exultat. Est & redẽptio animæ misericordia. Redẽptio enim animæ hominis, diuitiæ eius sunt, quibus vtique fit misericordia, quæ sumptu pauperes iuuat. Fides igitur gratia, gratia misericordia, misericordia redẽptio est animæ, quæ drachma, hoc est integro precio summæ plenioris expẽditur. Sic enim scriptũ est, dicẽte domino ad Moysen: Quod si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione ipsorum, & dabunt singuli redemptionẽ animæ suæ domino, & non erit in his ruina in visitatione eorum. Et hoc est quod dabunt quotquot perãbulant visitationem, didrachmi dimidiam partem, quod est secundum didrachmum sanctum. Viginti oboli didrachmũ. Dimidia autẽ pars didrachmi illatio domĩo. Omnis qui intrauerit visitare à viginti annis & supra, dabunt illationem domino. Qui diues est, non adiiciet: & qui pauper est, non minorabitur à dimidia parte didrachmi, cùm cœperint dare oblationem domino, & exorare pro animabus suis. Et accipies pecuniam illationis à filiis Israel, & dabis illã in opus tabernaculi testimonij, & erit filiis Israel legitimum memoriale in cõspectu domini, & orare pro animab' vestris. Ita ergo deerat vel diues qui plus offerret, vel pauper qui minus haberet, si in pecunia dimidium didrachmum istud non in virtute esset. Vnde aduertendum quod non materialis ista, sed intelligibilis drachma sit, quę ex æquo ab omnibus conferẽda existimabatur. Denique etiam de illa cœlesti esca (Esca autem & delectatio alimenti cœlestis sapientia est, qua vescebantur in paradiso locati, qui erat indeficiens animæ cibus, quem vocauit manna diuinus sermo) ita legimus distributionẽ factam per singulas animas, vt æqualis fieret diuisio. Et collegerunt secundum dispositionem Moysi, is qui plurimum, & qui minimum, & mensuram fecerũt Gomor, & non abundauit & superfuit ei qui multum: & ei qui minus, non defuit. Vnusquisque enim pro numero animarum qui apud se erat in tabernaculis, collegerunt per singula capita Gomor, id est mensuram vini, sicut habet interpretatio. Est autem mensura sapientiæ: quæ si supra mẽsuram sit, nocet, quia scriptum est: Noli esse multum sapiens. Et Paulus docuit secundum mensuram dari diuisionem gratiarum, cùm dicit: Quia vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alij sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia sanitatum in vno spiritu, & diuidi eam gratiam secundum voluntatem spiritus. Quod diuidit, æquitatis est: quod autem secundum voluntatem suam diuidit, potestatis. Vel quia id velit vnicuique conferre quod profuturum nouerit. Gomor ergo mensura est, & mensura vini, quod lætificat cor hominis. Quid autem nisi sapientiæ potus, iucunditas cordis est? Hoc est illud vinum quod miscuit in cratere sapientia, & offert bibendum, vt sumamus nobis sobrietatem & prudentiam, quod ea æqualitate transfundi oportet sensibus & cogitationibus nostris, & omnibus motibus, qui intra hanc nostram sunt domum, vt sciamus posse abundare omnibus, deficere nulli. Plenius autem de sanguine Christi intelligitur, cuius ad gratiam nil minuitur, nihil adaugetur. Et si parum sumas, & si plurimum haurias, eadem perfecta est omnibus mensura redemptionis. Pascha quoque domini, hoc est, agnum ita patres epulari iubentur, vt secundum numerum animarum epulentur suarum, neque plures, neque pauciores, neque aliis plus dari, aliis minus sed secundum animas singulorum: ne aut fortiores amplius sumant, aut infirmiores minus. Gratia enim æqualis singulis diuiditur, redemptio diuiditur, donum diuiditur. Neque plures oportet esse, ne quis vacuus spei & redemptionis recedat. Plures sunt quando aliqui extra numerum sunt, sancti numerati sunt omnes, & capilli eorum. Cognouit enim dominus qui sunt ipsius. Neque pauciores, ne magnitudine gratiæ sit ad recipiendum infirmior. Et ideo omnes æqualitatem deuotionis & fidei deferre pręcepit ad pascha domini, id est, ad transitum. Pascha autem est quãdo anima irrationabilem deponit passionem, sumit autem bonam compassionem, vt compatiatur Christo, & transitum eius in se suscipiat, vt inhabitet in ea, & deambulet, & fiat eius deus. Gratia itaque æqualis per omnes, virtus autem diuersa in singulis. Vnusquisque ergo portionem competentẽ suis viribus sumat.

Lucæ.15. Matth.6. Exo.30. Ibidem.16. Eccle.7. 1.Cor.12. Matth.10. 2.Tim.2.

sumat, ne aut fortior indigeat, aut oneretur infirmior. Habes hoc in euangelio, quia merces æqualis omnibus soluitur in vinea laborantibus, sed pauci ad brauium, pauci ad coronam perueniunt, pauci dicunt: Reposita est mihi corona iustitiæ. Alia est enim merces liberalitatis & gratiæ, aliud virtutis stipendiũ, laboris remuneratio. Ergo didrachmum redemptio est, imò dimidium didrachmi. Redimit autem nos à morte, redimit à seruitute, ne subiecti simus mundo, cui renunciamus. Vnde dominus in euangelio dicit ad Petrum vt vadat ad mare, & mittat hamum, in ore piscis inuentum staterem sumat, & det pro domino & pro se, exigentibus didrachma. Hoc est igitur didrachma quod exigebatur secundum legem, sed non debebat illud filius regis, sed alienus. Quid enim se Christus redimeret ab hoc mundo, qui venerat vt tolleret peccatum mundi? Quid se à peccato redimeret, qui descenderat vt omnibus peccatum dimitteret? Quid se redimeret à seruitute, qui se exinaniuerat, vt vniuersis libertatem daret? Quid se redimeret à morte, qui carnem susceperat, vt morte sua omnibus resurrectionem acquireret? Non vtique opus habuit redemptione redemptor vniuersorum, sed sicut circuncisionem accepit vt legem impleret, & ad baptismum venit vt impleret iustitiam, ita etiam didrachma exigentibus solutionem non recusauit, statim staterem pro didrachma iussit pro se & Petro dari. Maluit enim supra legem soluere, quàm id quod erat legis negare. Ostendit autem contra legem Iudæos facere, qui ab vno didrachmum exigerent, cùm dimidium didrachmi exigendum Moyses præscripserit. Et ideo & pro se & pro Petro tanquam singulas drachmas in statere solui mandauit. Bonus autem census Christi, qui statere soluitur, quia statera iustitia est, iustitia autem supra legem. Denique finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti. Hic stater in ore piscis inuenitur, illius piscis quem capiunt piscatores hominum, illius piscis qui pôderat sermones suos, vt igne examinatos proferat. Hũc staterem nescierunt Iudæi, quem proditori dederũt. Lex autem dimidium didrachmi pro redemptione animæ exigit, quam drachmam deo deputat, quia totum didrachmum vindicare non poterat. Vix enim in Iudæo vel portio deuotionis poterat inuestigari. Qui autem verus est liber, verus Hebræus, totus est dei: totum quod habet, libertatis est. Nihil habet illius qui libertatem recusat, dicens: Dilexi dominum meum, & vxorem, & infantes: non abibo liber. Quod nô solum ad dominum, sed etiam ad eius refertur infirmitatem qui se subiecerit mundo, quod diligat mundum, vel mêtem suam, id est, non huius authorem voluntatis. Nec solum ad vxorem, sed etiam ad delectationem refertur, quæ domesticam non illam æternam curam suscipit. Huic ergo ad limen & ostium suum dominus suus aurem pertundit, vt meminerit sermonis sui quo seruituté elegit. Et ideo tu Christiane istum ne imiteris, quia tibi scriptum est, non vt didrachmi dimidium (si tamen vis perfectus esse) deo offeras, sed vt omnia tua vendas, & des pauperibus. Nec vt portionem seruitutis mundo reserues, sed vt totum te abneges, & domini crucé tollas, & sequaris eum. Cognouimus itaque ideo dimidium didrachmi lege postulari, quia dimidium generi huius mũdi seruabatur, id est, conuersationi seculari, & vsui domestico & posteritati reseruabatur, quibus necesse erat & sortem ex sorte, id est, transmissionis deputari. Vnde & dominus têtantibus se Pharisæis subdola interrogatione vtrum suaderet censum dari Cæsari, respondit: Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium, in quo erat imago Cæsaris. Ait illis: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. ostendens illos ita esse imperfectos, qui sibi perfecti viderentur, vt prius Cæsari quàm deo soluerent. Quibus enim prior esset cura mundi, ab iis prius soluendũ foret quod erat mundi. Vnde & ait: Reddite, id est, vos reddite quæ sunt Cæsaris, apud quos figura & imago inuenitur Cæsaris. Illi ergo Hebræi pueri Ananias, Azarias, Misaël, ille Daniel sapientior, qui nô adorauerunt imaginem regis, qui non receperunt eam, qui nihil de illa mensa regis accipiebant, non tenebantur ad solutionem tributi. Nihil enim eorum quæ sub rege terreno erant, possidebant. Ergo eorum imitatores non soluunt tributum, quibus portio deus est. Ideo dominus ait: Reddite, id est, vos reddite qui protulistis imaginem Cæsaris, apud quos inuenitur: ego autem nihil debeo Cæsari, quia nihil huius mundi habeo. Venit enim huius mũdi princeps, & in me inueniet nihil. Nihil debet Petrus, nihil apostoli mei, quia nô sunt de hoc mundo. Et si in hoc mundo sunt, ego misi eos in hunc mũdum. Sed iam non sunt de hoc mundo, quia mecum sunt supra mundum. Ergo quod diuinæ legis est, solui iubetur, non quod Cæsaris. Et tamen & ipsum perfectus, id est, prædicator euangelij iam non debebat, qui plus prædicabat. Non debebat filius dei, non debebat & Petrus in adoptionem à patre adscitus per gratiam. sed ne scandalizentur, inquit, vade ad Mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies ibi staterem, illum sumens da iis pro me & te. O magna mysteria, dat dimidium didrachmi quod lex iubebat, & non negat quod legis est, quasi factus ex muliere, sub lege factus. secundum incarnationem locutus sum. Ex muliere secundum sexum. mulier sexus est, virgo species. sexus generis, virgo integritatis. in quo ergo venit sub lege, in eo factus est ex muliere, id est, in corpore. Et ideo didrachma solui iubet pro se & Petro, quia vterque sub lege generati. Iubet ergo secũdum legem solui, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Et tamen staterem dari iubet, quo vectes imponerent ori suo, ne ex multiloquio peccatum admitterent. Et iubet dari in ore piscis repertum, vt agnoscerêt verbum. Qui enim quod legis est, exigebant: cur quod legis est, nesciebant? Verbum enim dei ignorare non debebant: quia scriptũ est: Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Totum igitur didrachmũ deo soluit, qui seculo nihil reseruauit. Deo enî iustitia soluitur, quæ est mentis sobrietas. Deo soluitur sermonis custodia, quæ est sermonis sobrietas. Corde enim creditur ad iustitiam, ore auté confessio fit ad saluté. Potest autem & drachma pro veteri testamento accipi, didrachmum pro vtriusque testamenti precio, quia secundum legem vnusquisque per legem redimebatur. Qui autem secundum euangelium redimitur, soluit drachmam secundum legem, sanguine redimitur Christi secundum gratiam, geminam habês redemptionem, & deuotionis & sanguinis. Nec enim fides sola ad perfectionê satis est, nisi etiam baptismatis adipiscatur gratiam, & sanguinem Christi redemptus accipiat. Bona ergo drachma quæ deo soluitur. Non est drachma denarius, sed diuersum est. Denique in denario imago Cæsaris est, in drachma imago dei. Quia vnius est dei, ad imitationem ipsius, ab vno incipit, & in infinitum diffunditur. Et iterum de infinito numero in vnum quasi in finem omnia reuertuntur: quia deus & principium & finis omnium est. Vnde nec numerum monada, sed elementum numeri quibus ea cura est appellauerunt. Et hoc propterea diximus, quia scriptum est: Ego sum α & ω: primus, & nouissimus. &, Audi Israel: Dominus deus tuus deus vnus est. Et tu ergo ad similitudinem domini vnus esto atq; idem. Non hodie sobrius, cras ebriosus: hodie pacificꝰ, crastina die litigiosus: hodie frugi, crastina die incontinens. Mutatur enim vnusquisque morum varietate, & fit alter, in quo non agnoscitur quod fuit. & incipit esse quod nô fuit, sui degener. Graue est enim mutari in peius, sed esto sicut imago in drachma, immutabilis, eundem habitum seruans. Quotidie videns drachmam, attende imaginem: hoc est, videns legem, attende in lege imaginem dei Christum. Quia ipse imago dei inuisibilis & incorruptibilis, luceat tibi velut in speculo legis. Confitere eum in lege, vt eum in euangelio recognoscas. Si cognouisti in mandatis, recognoscis in operibus. Vale, & si nô infructuose didrachmum istud commissum mihi arbitraris, iterum si quid habes, committere ne dubitaueris.

Marginalia: Matth. 20. — 2. Tim. 4. — Matth. 17. — Roman. 10. — Exod. 21. — Matth. 19. — Ibidem. 22. — Daniel. 1. — Ioan. 14. — Matth. 17. — Galat. 4. — Ibidem. — Deut. 30. — Roman. 10. — Apoc. 1. — Deut. 6.

Sancti Ambrosii ad Simplicianum, explicantis quid sibi uelit quod Moyses post oblatum sacrificium, & immolatas domino salutares hostias, dimidiam partem sanguinis in crateras miserit, dimidiam autem ad altare fuderit. *Epistola II.*

Exod.24.

AMbrosius Simpliciano. Motum te cùm legeres, significasti mihi, quid sibi velit, quod Moyses post oblatum sacrificium, & immolatas domino salutares hostias, dimidiam partem sanguinis in crateras miserit, dimidiam autem ad altare effuderit. Sed quid est quod ipse dubites, & à nobis requiras, cùm fidei & acquirendæ cognitionis diuinæ gratia totum orbem peragraueris, & quotidianæ lectioni nocturnis ac diurnis vicibus omne vitæ huius tempus deputaueris, acri præsertim ingenio etiam intelligibilia complectens? Vtpote qui etiam philosophiæ libros quàm à verò sint deuij demonstrare soleas, & plerosque tam inanes esse, vt prius scribentum in suis scriptis sermo quàm vita eorum defecerit. Tamen quia collatio sermonis, vt pecuniæ, magno est vsui atque ea maximus in commune emolumẽtum negociationis profectus paratur: quod mirabilis sit ista sanguinis diuisio, reticere non queo. Pars enim eius moralem sapientiæ disciplinam videtur significare, pars mysticam. Illa quæ in crateras mittitur, moralis est: hæc quæ ad altare effunditur, mystica: eo quod diuino munere & aspiratione quadam humanis infundatur mentibus, vt conuenientia & fidei plena de deo sentiant. Denique qui locuti sunt de eius maiestate, & de cœlestibus, vel apostoli, vel sancti prophetæ, non nisi ex reuelatione demõstrata sibi loqui ausi sunt. Vnde Paulus & raptũ se in paradisum, & audisse se verba quæ non licet homini loqui, in epistola sua testificatus est. Stephanus quoque vidit cœlos apertos, & Iesum ad dexteram dei stantem. Et Esaias propheta vidit sedentem. Nam de Moyse quid loquar, de quo dicit scriptura, quod non surrexit amplius propheta in Israel sicut Moyses, qui vidit dominum facie ad faciem in omnib' signis & prodigiis quæ fecit in terra Aegypti? Mystica ergo deo libãtur, qui splendore diuinæ sapientiæ, cuius pater & genitor est, inflammat animæ vigorem, ac mentem illuminat. Sapientia autem dei Christus, in cuius pectore recumbebat Ioannes, vt de principali illo secretóque sapientiæ hausisse diuina proderetur mysteria. Denique ipse conscius muneris hoc scripsit, qui sibi quod acceperat vindicare, & suo assignare ingenio reformidabat. Sed & ipse dominus dicebat apostolis os suum aperiens: Accipite spiritum sanctum, quo declarauit se esse qui Moysi dixerat: Ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui. Ergo hæc sapientia diuina inenarrabilis, impermixta atque incorrupta sanctorũ animis sui infundit gratiam, & cognitionem reuelat, vt speculentur eius gloriam. Illa autem moralis sapiẽtiæ disciplina est, quæ mittitur in crateras, & ex illis percipitur atq; hauritur. Crateres igitur sensuum receptacula. Crateres oculi sunt duo, aures sunt, nares sunt, os quoque & aliæ partes conuenientes muneri. Oculi enim visum recipiunt & ministrãt, auditum aures, odorem nares, ora gustatum, & cætera. In istos crateres verbum illud in quo est principatus sacerdotij vel prophetiæ, effundit sanguinis sui partes, vt viuificet atque animet irrationabiles portiones, & faciat rationabiles. Denique vbi legis diuinæ præcepta numerauit atque annunciauit populo, Theoriam postea intelligibilis illius arcę testimonij vel candelabri vel thymiamatis locuturus immolauit hostias & libauit, sanguinis partem infundẽs altaribus sacris, partem autem infudit crateribus. Fit ergo diuisio mysticæ illius, hoc est, diuinæ moralísque sapientiæ. λόγος enim diuisor est animarum atque virtutum. λόγος autem verbum dei validum & acutum, quod pertransit & penetrat vsq; ad diuisionẽ animæ, virtutes quoque distinguit & diuidit, cuius minister Moyses diuisione sanguinis virtutũ genera distinxit. Et quia nihil præ cæteris in lege, nisi Christi aduentus annunciatur, atque eius pręfiguratur passio, vide ne ista sit hostia salutaris, quam verbũ deus in semetipso obtulit, atq; in suo immolauit corpore. Quod primo moralẽ in euangelio, sed etiam in lege docuit disciplinã, & in sua patientia atque in ipso actu & opere mõstrauit, tanquã in crateras ita in mores nostros sensúsque transfundens velut substantiam quandã & vitalia ipsa sapientiæ, quibus mentes hominum viuificauit ad virtutis seminariũ, & instituta pietatis. deinde accedẽs ad altare effudit hostię suę sanguinẽ. Itaque siue ita hæc accipias, pius (vt arbitror) sensus est: siue secundum Salomonẽ velis, concurrit æque, vt quia sanguinẽ misit in crateras Moyses propheta, cognoscas ipsum esse sanguinem de quo scriptũ est: quia sapientia miscuit in cratere vinum suum dicens vt relinquerent insipientiam, & quęrerent sapientiã. Hauritur ergo de cratere sapientia, hauritur disciplina, hauritur intellectus, hauritur correctio, hauritur vitæ emendatio, hauritur morũ & consiliorum temperatio, pietatis gratia, virtutis incrementum, fons vbertatis. Quod verò ad altare effundit sanguinẽ, intelligere licet ablutionẽ mundi, remissionẽ omnium peccatorũ. Etenim sanguinem illum ad altare quasi hostiã effundit ad multorũ exhaurienda peccata. Agnus enim hostia est, sed agnus non irrationabilis naturæ, sed diuinæ potẽtiæ, de quo dictum est: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatũ mundi. Non solũ enim mundauit sanguine delicta vniuersorum, sed etiam diuina potestate donauit. An non tibi videtur effudisse sanguinẽ suum, de cuius latere supra ipsum passionis altare aqua cucurrit & sanguis? Vale, & nos parentis affectu dilige, vt facis.

1.Corin.12. Acto.7. Esaię.6. Deute.34. Ioan.13. Ioan.20. Exod.4. Hebr.4. Prouer.9. Hebr.9. Ioan.1.

Diui Ambrosij ad Simplicianũ, causam reddentis cur Moyses propheta maximus inueniatur magis Aaron fratris consilium quàm suum probasse, Cur etiam tam difficile támque rarum sit pœnitentiam peccati gerere in hac vita homini. *Epistola III.*

AMbrosius Simpliciano. Quantus sit vnusquisque in suo munere, exẽplo debet esse lectio, quæ iure te mouit, quod Moyses ille quo nemo præsentius deum vidit, neque surrexit amplius in Israel propheta qui deum facie ad faciem sicut Moyses videret, ille qui quadraginta diebus cum deo iugiter & noctib' fuit cùm legem acciperet in monte: ille, inquam, cui deus dabat quos loqueretur sermones, inuenitur magis Aaron fratris consilium quàm suum probasse. Fuit ergo quisquã hominum Moyse prudentior & instructior? Atque ipsum Aaron postea cum Maria circa Aethiopissæ personam legimus errasse. sed hoc ipsum diligenter discute, vbi Moyses scientia præponderet, vbi Aaron consilio. Moyses magnus propheta, qui de Christo dixit: Sicut me, ipsum audietis. Et de quo ipse domin' ait: Si Moysen & prophetas nõ audiũt: nec si quis ex mortuis ad illos abierit, credent. Ergo in causa prophetiæ præfertur Moyses sicut propheta. Vbi autem causa & munus & officium sacerdotij est, præfertur Aaron sicut sacerdos. Tractemus ergo ipsum locum. Immolatus erat hircus pro peccato, & oblatus in holocaustum. Quæsiuit eum postea Moyses, & combustus erat. Et iratus est Moyses ad filios Aaron Eleazar & Ithamar, qui superfuerant, dicens: Quare non manducastis quod oblatum est pro peccato in loco sancto? Quoniam quidem sancta sanctorum sunt hæc vobis mãducare, vt auferatis peccatum synagogæ, & intus manducandum esse, sicut mihi præceptum est, ait. Cùm ergo iratum eum vidisset Aaron, placidè respondit ei: Si hodie obtulerint pro peccato suo holocausta sua contra dominum, & acciderint mihi talia, manducabo quod pro peccato obtulerunt hodie, nunquid placebit domino? Et audiuit Moyses, & placuit illi. Quid ista significent, consideremus. Nihil peccare, solius est dei: emendare sapientis est, & corrigere erratum, & pœnitentiam gerere peccati. Id tamẽ est difficile in hac vita hominum. Quid enim tam rarum, quàm vt inuenias virum qui seipsum coarguat, & factum condemnet suum? Rara itaque confessio de peccato, rara pœnitentia, rara in hominibus verbi eius assertio. Repugnat enim natura, repugnat verecundia. Natura, quia omnes sub peccato: & qui carnem gerit, culpæ obnoxius est. Ergo repugnat natura carnis, & illecebra seculi innocentiæ integritatíque. Repugnat etiam verecundia, quia erubescit vnusquisque propriam culpam fateri, dum præsentia magis quàm futura cogitat. Studebat autem Moyses peccati vacuam reperire animam, vt exuuias erroris deponeret, & nuda culpę sine vllo sui pudore discederet. Sed non inuenit, quia cito impetus irrationabilis præuenit, & flãma quædam celerrimi motus animam depascitur, atq; exurit eius innocentiam. Præponderant enim futuris præsentia,

Deut.34. Exod.34. Deut.18. Luc.16. Leuit.10.

sentia, & violenta moderatis, & plura paucioribus, & iucunda seriis, & asperis mollia, & tristibus læta, & illecebrosa rigidioribus, & præpropera tardioribus. Velox enim est iniquitas, quæ ad nocendum occasiones suggerit, quia veloces pedes eius ad effundendum sanguinem. Lenta autem virtus omnis & diuturna cunctatrix ante iudicat, & adorienda incipit. Ita mens boni, speculatrix consiliorum suorum est, priúsque examinat quid decorum atque honestum: iniquitas verò opere cogitationem anteuertit. Pigra igitur & verecunda est pœnitentia, quia premitur & reuocatur præsentium pudore. Solis enim intendit futuris, quorum spes sera, tardior fructus, & ideo petitio ipsa tardior. Inter hæc spei & virtutis molimina præcurrit impudentia, & specie presentium pœnitentia excluditur, & tãquam exuritur affectus eius, & huiusmodi aboletur in vitiis. Quærit eam lex, & non inuenit. Ambusta est enim feruore & fumo iniquitatis, & indignatio quædam legis mouetur. Dicit Moyses deuorandam fuisse pœnitentiam in sanctis sanctorum, sacerdotes quasi segniores increpat. Respondit Aaron, prouidum debere esse iudicium sacerdotale, nec facilè male sanæ conscientiæ committendum id muneris, ne fiat error deterior priore. Vase enim fœtido vel oleum vel vinum facile corrumpitur ac deterioratur. Quomodo autem poterat vbi ignis alienus erat, peccatum exuri, & hoc sub conspectu domini, cui & occulta sunt cognita? Nunquid potest placere domino si quis cùm adhuc versetur in iniquitatibus, & iniustitiã corde inclusam teneat, dicat se agere pœnitentiam? Simile est ac si quis æger se sanum simulet, magis ægrotabit: quia nihil ei prodesse potest simulatio sanitatis, cum verbo adumbretur, non vllo fulciatur subsidio virtutis. Ignis itaque alienus est libido. Ignis alienus est omne iniustę incendium cupiditatis. Ignis est alienus omnis ardor auaritiæ. Hoc igni nemo mundatur, sed exuritur. Nam vbi iste ignis alienus est, si quis in cõspectu se offerat domini, ignis eum cœlestis absumit, sicut Abiud & Nadab quos exussit ignis cœlestis pariter cũ iis quę pro peccato sacris fuerãt oblata altaribus. Qui ergo vult mundare peccatum suum, ignem à se remoueat alienum. Illi soli igitur se offerat qui culpam non hominem exurit. Qui sit iste ignis, audi dicentem: Quia Iesus baptizat in spiritu sancto & igni. Hic est ignis qui siccauit hæmorrousæ per duodecim annos sanguinem profluentem. Hic est qui peccatum Zachæi abstulit dicẽtis quod dimidium bonorum suorum daret pauperibus, & si cui quicquã abstulit, redderet quadruplum. Hic est ignis qui abstersit culpã latronis. Ignis enim consumens est qui dixit ei: Hodie mecum eris in paradiso. Illos itaque sanauit, in quibus simplicem & purã reperit confessionem, nihil malignum, nihil fraudulentum. Deniq; Iudas ad remedium peruenire non potuit, cùm diceret: Peccaui quod tradiderim sanguinem iustum: qui alienum ignem voluebat in pectore suo, qui eum inflammauit ad laqueum. Indignus enim remedio fuit, quia non intimo mentis conuersus ingemuit, & sedulo gessit pœnitentiam. Tantæ enim pietatis est dominus Iesus, vt & ipsi donaret veniã, si Christi expectasset misericordiam. Hanc ergo culpam sacerdotes non auferunt, neque peccatum eius qui in dolo se offert, & adhuc in studio delinquendi est. Non enim possunt epulari in eo quod plenum fraudis, & serpentis interius cicatricis est. Cibus enim sacerdotis est in peccatorum remissione. Vnde ait princeps sacerdotum: Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cœlo est. Quæ est voluntas dei, nisi ea, cùm conuersus ingemueris, tunc saluus eris? In illo ergo subdolo cibus nullus est. Denique nec ipse epulandi suauitatem capere potest in quo non syncera & pura conscientia est. Amaritudo enim fraudis epulandi suauitatem obducit: nec permittit mala conscientia vt reficiat & pascat obnoxium animum pœnitentia. Ideo ergo talis affectus, talis petitio, talis pœnitentia non est vsui aut voluptati sacerdotibus. Meritóque hircus ille qui pro peccato oblatus est in holocaustum, quia non fuit syncera hostia, exustus est, quia in eius sacrificio ignis alienus repertus est. Non est itaque complacitum & acceptum sacrificium deo. Non est enim acceptum nisi quod fuerit in diuitiis sinceritatis & veritatis probatum. Ideo & alibi legis duos hircos, vnum in quo sors domini, alterum transmissionis. Illũ in quo sors domini, offerri atque immolari pro peccato: illum vero in quo sors transmissionis, dimitti in desertum, vt accipiat populi iniquitates, vel alicuius peccatoris. Sicut enim duo sunt in agro, & vnus eorum assumitur, alius derelinquitur: ita sunt duo hirci, vnus qui ad sacrificium est vtilis, alius qui in desertum dimittitur. Hic nulli vsui neque edendus, neque epulandus à sacerdotum filiis. Sicut enim ex iis quæ alimentorum sunt, quod bonum est editur, quod inutile aut malum, proiicitur: ita & bona opera epulatoria dicimus, quæ sunt esui. Non placebit ergo domino si manducet sacerdos sacrificium in quo fraus sit oblationis, non sedulæ confessionis sinceritas. Et ideo hircus iste in desertum dimittendus est, vbi errauerunt patres nostri, errauerunt in eo, & non potuerunt ad resurrectionis terram peruenire, sed interiit à terra memoria eorum. Denique quæ sunt epulatoria opera, audi. Et erunt sabbata terræ nobis escæ. Epulatoria enim & refectoria requies in deo, quæ facit animi tranquillitatem. Vnde & nos etiam in sermone requiescamus. Vale, & nos, vt diligis, dilige: quia nos te diligimus.

(Margin: Psalm. 13. — Leui. 10. — Matth. 3. — Matth. 9. — Luc. 19. — Ibidem. 23. — Matth. 27. — Ioan. 4. — Leuit. 16. — Matth. 24.)

Diui Ambrosii ad Irenæum, declarantis quomodo intelligendum sit quod in Exodo legitur, Abominanda apud Aegyptios immolemus deo. Qualibus præterea ductoribus, & qua uia ad ecclesiã Christi perueniatur, Qui illam ingrediantur, & quid eis in ipsa sit agendum.

Epistola IIII.

Ambrosius Irenæo. Moueri te significasti mihi eo quod legeris, Abominanda apud Aegyptios immolemus deo. Sed habuisti quo illud solueres, quia in Genesi scriptum est quod Aegyptij pastorem pecorum abominabãtur. Non vtique propter hominẽ, sed propter pecora. Illi enim aratro terram inuertebant. Abraham autẽ & Iacob, & postea Moyses, Dauid, pastores fuerunt, regalem quandam in hoc munere disciplinam induentes. Oderãt ergo Aegyptij immolata sacrificia, id est perfecta studia virtutum, & plena disciplinę. Quod ergo vitiosi oderũt, hoc apud bonos syncerũ ac pium est. Opus virtutis detestatur luxuriosus helluo, refugit Aegyptius: ita corpus quod illecebras diligit, auersatur animę virtutes, abominatur imperiũ, refugit virtutũ disciplinas, & omnia opera quæ huiusmodi sunt. Quæ ergo Aegyptius refugit, Aegyptius ille & nõ homo, hæc tu amplectere, qui habes humanitatis scientiã. Illa autem declina quæ illi sequuntur atque eligunt, quoniam duo sibi ista congruere non possunt prudẽtia, & insipientia. Itaque sicut iis quæ in quodam censu imprudentię atque intemperantię sunt, abdicat se prudentia, abdicat continentia, ita eorum omnis exors insipiens est atque incontinens, quæ in bonis atque in hæreditate sapientis viri sunt & continentis. Denique sanctæ illæ tali coniugio Lia & Rachel, vna laboriosa, altera aspiratio fortis, refugientes non generis necessitudinem, sed morum discrepantiam, cùm viri exerciti Iacob sermone edoctæ essent quod vellet discedere, vt Laban & filiorum eius inuidiam declinaret atque ignauiam, responderunt: Nunquid est nobis portio aut hæreditas in domo patris nostri, & non sicut alienæ existimamur ei? Vendidit enim nos, & deuorauit precium nostrum. Ecce primum, quia ignauus & inuidus laboriosam & disciplinæ tenacem alienat à se ac defugit, seséque cupit separare: quoniã eas oneri esse cernit sibi, & putat se lucrum fecisse quod alienauit eas, & hoc esse suum precium iudicat, eúmque fructum voluptatis suæ. Nunc audiamus quomodo quæ habet virtus, non habeat ignauia. Aiunt enim omnes diuitię & gloria, quam tulit deus patri nostro, nobis erit, & filiis nostris. Merito deo arbitro dicunt esse sublata, quia ipse est author bonorum, cuius gratia ignaui exuuntur, quia decorem hæreditatis diuinæ capere improbi atque infirmi non queunt, succedit autem intentus, & spiritum in se fortis habens. Quis autem fortis nisi solus deus, qui omnia coërcet & regit? His ergo debetur hæreditas dei. Vnde & Esaias dicit:

(Margin: Exod. 8. — Gene. 46. — Gene. 29. — Ibidem. 31.)

Ecclesi.1. Est hæreditas credentibus in domino. Et pulchrè ait: Est hæreditas. ipsa enim sola hæreditas est, alia non est. Neque enim cæcus thesaurus hæreditas est, neque caduca omnia hæreditatis habent commodum. Sola est illa hæreditas, in quibus est portio deus. Vnde sanctus domini dicit: Portio mea dominus. Et alibi: Hæres factus sum testimoniorum tuorum. Psalm.118. Videas quæ possideat iustus, mandata dei, oracula eius, præcepta eius. In his diues est, his pascitur, in his delectatur, quasi in omnibus diuitiis. Hæc ergo possidentes Lia & Rachel, opes patrias non requirebant, in quibus erat pecunia adultera, irratiōabilis species, & spiritualis expers vigoris. Denique quasi diuites & liberæ non eum diuitem, sed egentem arbitrabātur. Omnis enim bonarum & liberalium consors disciplinarum neminem insipientium diuitem putat, sed inopem atque egenum, abiectum quoque, & si regalibus diuitiis affluat, & superbus auro suam iactet potentiam. Fugienda est igitur talium societas, & si antiqua generis copulentur necessitudine. Noxiæ sunt enim cōuersationes cum insipientibus, & inficiunt sobriam mentem ac decolorant: quia sicut adhærens sancto sanctus eris: ita cum peruerso peruersus eris. Frequenter enim accidit vt quis contra propositum suum intemperantem audiens, cùm velit ipse continentiæ disciplinam tenere, fuco insipientiæ coloretur, meritóque contrariæ sibi sunt & repugnantes disciplina atque insolentia. Vnde cùm vir exercitatus earum sententiam quæreret, vocem emittunt probatæ iam diuturno exercitio virtutis. Nunquid est nobis portio aut hæreditas in domo patris nostri? Id est, consulis nos vtrum velimus ab eo recedere? Quasi verò non cognoueris quod nullam habeamus cupiditatē eius societatis, neque nos dulcis pluribus secularium diuitiarum cupiditas teneat, aut lætitia luxuriæ. Hæc sunt quæ nos miseria aliena nobis duximus. Hæc sunt quæ plena inopiæ atque egestatis arbitramur. Adiiciunt etiam causam successionis, quia veram gloriam, & boni thesauri copias amisit Laban, in quibus maximus vigor datus est mentis, & bona moneta imaginis dei & similitudinis, quia spiritualem monetam amisit, quia splendida magis seculi elegit, quàm vera & vtilia vitæ suæ: quorum decor expertem diuinorum bonorum præterit: quoniam ille quæ putat pulchra, in iis se fallit ipsum & decipit. Gene.31. Vnde audi eius verba & iudicia. Secutus sanctum Iacob, & filias suas, ne forte apud eas suorum vitiorum reperiret aliquid, & reuocandi ad se haberet authoritatem, coarguens iustum, cum ratione esset redargutus, & nihil respondere ac referre posset, quo cum deberet tenere: Si annunciasses, inquit, mihi, emisissem te. In quo prodidit quid iustus fugerit, ne eum prosequeretur, ne deduceret, ne tali comitatu stipatus procederet. Primum quod multorum dominorum mancipio se subiicere non debuit, vt ab eo tanquam seruulus dimitteretur. Deinde quia vir exercitio intentus, & quærens veram viam ad virtutem persequi, non hominem deductorem, sed oracula quæsiuit cœlestia: Quæ me, inquit, hinc præceperunt abire, & nunc comitantur viantem. Sed quomodo me dimisisses? An cum lætitia tua, quæ plena est mœstitudinis, cum tympanis scilicet atque organis immoderata modulantibus, & sonis tibiarum suauibus insuauia resultantibus sonis dissonis, crepitibus discrepantibus, vocibus mutis, cymbalis animam ferientibus. His me delectari posse credidisti? his reuocari? Hæc sunt quæ ego fugi: nec vereor verborum tuorum inuidiam. Fugi, ne me talia sequerentur, ne quid de tuis accipiens abirem. Non enim talibus deductoribus ad ecclesiam Christi peruenitur, ad quam tendebat Iacob, vt eo deduceret populorum copias, inueheret nationum diuitias, posteritatem infunderet, fugiens vmbram inanium rerum, præferens insensibilib' simulachris virtutum spirantem decorem, plausibilibus præponens seria. Vides enim quemadmodum conuiuia gentiles adornent, festa annuncient, sed ea piis mentibus infestiora sunt: quia iis plerique decipiuntur, dulcibus capiuntur epulis, capiuntur saltantium choris, dum ieiunia nostra fugiunt, dum ea sibi aspera putant, dum corpori noxia & molesta arbitrantur. An opinatus es quia aurum tuum desiderarem? Sed nō habes aurum igne examinatū, quo iusti probantur. An quia argentum cuperem? Sed non habes argentum, qui non habes splēdorem alloquij cœlestis. Sed fortasse speraui quod adiiceres mihi ad obsequiū seruulos tuos. Ego verò liberos quæro, fugio seruos peccati. Sed forte comites itineris & duces viarum necessarij fuerūt. Vtinam sequi possent, ego illis mōstrarem domini vias. Sed qui deum nescitis, vias eius quomodo nouistis? Vias eius ingrediūtur electi à domino. Non quicunque intrant eas, sed tamen nemo excluditur. Sequatur qui paratus est, ingrediatur viam quæ ducit ad Mesopotamiam, vt qui eam petit, per aquas transeat, aquas Tigris atq; Euphratæ, fortitudinis atque iustitiæ, per lachrymas pœnitentiæ, baptismum gratiæ. In ea est virtus exercitus dei. Omnes enim qui sunt in ecclesia, deo militant. In ea est grex ille insignis diuersarum virtutū, quē Iacob sibi elegit. Omnis enī sine signo anima, indocta & inerudita est, disciplinarū nescia. quæ autē insignita, eadē diues operum, & gratiarū opima. Ad eam qui venit, iratum fratrem recōciliet prius. Ad eam qui venit, Sichimam preciosam illam & actuosam inhabitet virtutum officinam, vbi læsæ castitatis grauis vltio. Ad eam qui venit, luctetur cū deo, vt ad imitationem eius se exerceat, ad humilitatē Christi & passiones eius congrediatur. Tollat crucem suam, & Christum sequatur. Luc.9. Denique bonus congressor non æmulatur, non inflatur, imò etiam benedicit congredientem sibi tali munere. Sequamur ergo sanctū Iacob, & vias eius, vt perueniamus ad eas passiones, ad eas congressiones, perueniamus ad murū, perueniamus ad patientiam matrē fidelium, & ad patrem Isaac, id est iucunditatis capacem, lætitię redundantem, Vbi iam patientia, ibi lętitia: quia post tribulationes patientia, patientia autem probationē operatur, in qua est spes, de qua non confundimur, quoniam qui non fuerit confusus crucem Christi, nec Christus confundetur in eo. Vale fili, & non erubescas patrem interrogare, qui non erubescis in passionibus Christi gloriari.

Diui Ambrosij ad Fœlicem Comensem episcopum, se & lectione sermonis illius & spe futuri aduentus refocillatum asserentis, simúlque ut uenire non negligat adhortantis. *Epistola V.*

Ambrosius Felici Comensi episcopo. Etsi habitu corporis minus valebam, tamen vbi sermonem vnanimis mihi pectoris tui legi, non mediocrem sumpsi ad conualescendum gratiam, quasi quodam tui alloquij pulegio refotus, simul quia celebrem vtrique nostrum annunciasti diem affore, quo suscepisti gubernacula summi sacerdotij, de quo ante momentum cum fratre nostro Bassiano loquebar. Ortus enim sermo de Basilicæ, quam condidit apostolorum nomine, dedicatione, dedit huic sermoni viam. siquidem significabat quod sedulo tuæ quæreret sanctitatis præsentiam. Tum ego nostris sabuis intexui diem natalis tui, qui foret in exordio ipso kalendarum Nouembrium, eúmque (si non fallerer) appropinquasse, & crastina celebrandum die, vnde posthac non excusaturum promisi ego de te, quoniam & tibi id de me licet. Promisi illi, exegi mihi. Præsumptum enim habeo quod affuturus sis, quia debes adesse. Nō ergo te magis meum promissum tenebit, quàm tuum institutum, qui id in animum induxeris, vt quod oportet facias. Aduertis itaque quia non tam promissi audax, quàm tui conscius fratri spopondi. Veni igitur, ne duos sacerdotes redarguas, te qui non affueris, & me qui tam facile promiserim. Natalem autem tuum prosequemur nostris orationibus, & tu nostri in tuis votis non obliuiscaris. Te noster spiritus comitabitur, tu quoque cùm ingredieris secundum tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum, facito nostro more, vt nos quoque tecum inducas cum spiritu. Adolens aureum illud thymiamaterion, nos ne intermiseris. Ipsum est enim quod in secundo tabernaculo est, de quo plena sapientiæ oratio tua sicut incensum dirigitur ad cœlestia. Ibi arca testamenti vndique auro tecta, id est, doctrina Christi, doctrina sapientiæ dei. Ibi dolium aureum habens manna, receptaculum scilicet spiritalis alimoniæ, & diuinæ promptuarium cognitionis. Ibi virga Aaron insigne sacerdotalis gratiæ aruerat ante, sed in Christo refloruit.

Ibi

Ibi cherubim ſuper tabulas teſtamenti, lectionis cognitio
ſacræ. Ibi propiciatorium, ſupra quod in excelſis deus ver-
bum eſt, imago inuiſibilis dei, quod tibi dicit: Loquar te- *Geneſ. 25.*
cum deſuper propiciatorium de medio duorũ Cherubim.
Sic enim loquitur nobiſcum, vt nos eius ſermonem intelli-
gamus: vel quia non mundana, ſed intelligibilia loquitur, ſi-
cut ait: Aperiam in parabolis os meum. Vbi enim Chriſtus, *Pſal. 77.*
ibi omnia, ibi doctrina eius, ibi peccatorũ remiſſio, ibi gra-
tia, ibi ſeparatio mortuorum ac viuentium. Et Aaron qui-
dem ſemel ſtetit in medio eorũ obiiciens ſe ne mors tranſ- *Num. 16.*
iret ad viuentium agmina à funeribus mortuorum. Hic au-
tem quaſi verbum ſemper ſtat in ſingulis, quem nos non vi
demus intra nos, ſeparans rationabiles virtutes à cadaueri-
bus paſſionum letalium, & peſtilentium cogitationum. Hic
ſtat quaſi qui in hunc mundum venerit vt aculeum mortis
hebetaret, deuoratorium eius obſtrueret, viuentibus æter-
nitatemq; gratiæ daret, defunctis reſurrectionem cõcederet.
Huic tu militas bonã militiã, huius depoſitum cuſtodis, hu
ius pecuniam fœneras, ſecũdum quod ſcriptũ eſt: Fœnera- *Deut. 15.*
bis gentibus. Bonum fœnus ſpiritalis gratiæ, quod veniens
dominus cum vſuris exiget, & cùm te bene diſpenſaſſe in- B
uenerit, dabit tibi plura pro paucioribus, eritque mihi fru-
ctus dulciſſimus, quod meum in te iudicium comprobabi-
tur, ordinatio non reprehendetur, quam accepiſti per im-
poſitionem manuum mearum, & benedictionem in nomi-
ne domini Ieſu. Fac ergo bonum opus, vt in illo die merce-
dem inuenias, & ego in te, & tu in me requieſcamus. Multa
meſſis Chriſti, ſed pauci operarij, & difficilè reperiũtur qui *Lucæ. 10.*
adiuuẽt. Verum hoc vetus, ſed potens eſt dominus qui mit
tat operarios in meſſem ſuam. Certe in illo ordine Comen
ſium iam plerique cœperunt credere magiſterio tuo, & do-
ctrina tua verbũ dei receperunt, ſed qui dedit credentes, &
adiutores dabit, quo & tibi excuſandi auferatur neceſſitas,
quod ſerius nos inuiſeris: & mihi crebrior tuæ præſentiæ
refundatur gratia. Vale, & nos dilige, vt facis.

Diui Ambroſii ad Irenæum, pythagoricum mandatum com memorantis, quo ille diſcipulos ſuos communem atque uſitatam populo uiam ingredi probibuit: & ut idem à ſacerdotibus obſeruetur, multiplici ratione perſuadentis. Epiſtola I'I.

AMbroſius Irenæo. Pythagoricum mandatum in
aliquorum ſcriptis prædicari inuenimus, quo ille
diſcipulos ſuos communem atque vſitatam popu
lo prohibuerit ingredi viam. Sed hoc vnde aſ-
ſumpſerit, non eſt incognitum. Nam cùm ex populo Iu-
dæorum (vt pleriq; arbitrantur) genus duxerit, ex eius diſ-
ciplina deriuauit etiam magiſterij præcepta, meritóque ma
gnus apud philoſophos habitus, æqualem (vt aiunt) vix re-
perit. Legerat itaque in Exodo Moyſi diuino præceptum *Exod. 3.*
eſſe oraculo: Solue calciamentum pedum tuorum. Id etiam
præceptum Ieſu Naue, videlicet vt detritę & popularis vię
deponerẽt puluerem, qui viam domini ambulare deſidera-
rent. Legerat præceptum eidem Moyſi, vt montem cum ſa
cerdotibus aſcenderet, populus autem deorſum ſtaret. Se-
parauit igitur ſacerdotes à populo, & poſtea ipſum Moy-
ſen introire intra nubem præcepit. Vides diuiſiones? Nihil
in ſacerdotib' plebeium requiri, nihil populare, nihil com- D
mune cum ſtudio atque vſu & moribus inconditæ multitu
dinis? Sobriam à turbis grauitatem, ſeriam vitam, ſingulare
põdus dignitas ſibi vindicat ſacerdotalis. Quomodo enim
poteſt obſeruari à populo qui nihil habet ſecretum à popu
lo, diſpar à multitudine? Quid enim in te miretur ſi ſua in te
recognoſcat, ſi nihil in te aſpiciat quod vltra ſe inueniat, ſi
quæ in ſe erubeſcit, in te quem reuerendum arbitratur of-
fendat? Superegrediamur igitur plebeias opiniones, & ſtra-

A ta quædam gregalis conuerſationis, ac detritæ viæ orbitas
declinemus, ac vulgaris ſemitæ ſolum, quam currit ille cu-
ius vita leuior curſore, de quo dicitur: Tranſiuit, & non vi-
dit. ſed quæramus nobis viam inacceſſam ſermonibus inſo-
lentium, inuiam operibus imperitorum, quam nullus macu
loſus deterat, maculoſus ſcilicet ignauiæ ſuæ ſordibus, &
fumo iniquitatis oblitus, tenebriſque & parietinis quibuſ-
dam animæ ruinoſus, qui nullam virtutis ſuauitatem guſta-
uerit, aut certe limis eam ſpectandam magis quàm directo
affectu, & aperto ſinu mentis ſuſcipiendam arbitratus ſit: &
quod plerique amant, qui ſibi faceti atque vrbani videntur,
pulchritudinem ſapientiæ in dedecus verſutię transfiguran
tes, veram non intuens gratiam, tanquam in nocte poſitus
non credit in die viuẽtibus: quia de numero Themanorum
& Sabæorum eſt deficientium & auertentium ſe à veritate,
de quibus dicit Iob: Videte vias Themanorum, & ſemitas *Iob. 6.*
Sabæorum, quia confuſionem incident qui in ciuitatibus &
diuitiis ſpem habent. Ita & vos inſurrexiſtis in me ſine mi-
ſericordia: vnde viſo vulnere meo timete. Has igitur deuias
ſemitas declinantium, & illum deficientium puluerem, qui
propter ſuam appetentiam ceciderunt ſæpe in deſerto, de-
relinquamus. Conuertamur autem, & ſequamur ſapientiæ
viam quam non calcauerunt filij glorificantium ſe & iactan
tium, quam interitus ignorat, mors neſcit, quia deus direxit
eã. Abyſſus dixit, non eſt in me: mare dixit, non eſt mecum. *Ibidem. 28.*
Sed ſi quæris viam ſapientiæ & diſciplinæ, colere deum,
atque ei ſubditum eſſe, ſapientia eſt: abſtinere autem à pec-
catis, diſciplina eſt. Quid igitur nobis cum iſtius ſeculi via,
in qua eſt tentatio, imò ipſa vita hominis tẽtatio eſt, & exi-
lior quàm ſermo fabularũ, habitare in luteis domibus, dies
& noctes in lucris ponere, & de lucris ſemper cogitare, &
ſicut mercenarius diurnam mercedem quęrere, atque (vt ci
cadas aiunt) aura quadam paſci cupiditatum? Vere ſicut ci-
cadas, quia de die in diem viuunt, quęſtúque rũpuntur ſuo.
Quid enim aliud ſunt homines nullius ponderis, nullius diſ
ciplinæ, niſi vt videantur ſicut cicadæ, ad mortem nati diur
nam, ſtrepentes magis quàm loquentes? Qui ſub ardore fer
uentium cupiditatum ſe mulceant cantu ſibi noxio, ſtatím-
que occidant, nullum fructum ferentes, nihil habentes gra-
C tiæ. Horum igitur viæ noxię, tortuoſæque ſerpentium, qui
venenato lapſu corporis ſeſe trahunt, atque in ſpiram ne-
quitiæ ſeſe colligunt, & erigere nõ queunt ad cœleſtia. In-
grediamur autem portas domini, portas iuſtitię, quas iuſtus *Pſal. 99.*
qui fuerit ingreſſus, confitetur domino. Sed hæc paucorum
ingreſſio. vnde dominus ait: Quia anguſta porta, & arcta eſt *Matth. 7.*
via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. La
ta autẽ porta & ſpatioſa via quam multi gradiuntur, ad mor
tem dirigit, & viatores ſuos eò ducit. Sit ergo via noſtra an-
guſtior, virtus exuberantior, trames preſſior, fides ſubli-
mior, callis arctior, vigor mentis exundans, ſemitæ rectæ,
quia inflexibilia ſunt virtutũ veſtigia. Vnde Salomõ: O qui
dereliquerunt ſemitas rectas, ſit greſſus ad ſuperiora, quia
melius eſt aſcẽdere quàm deſcendere. Denique, ſicut lectũ
eſt hodie: Væ iis qui deſcendũt in Aegyptum. Non vtique *Eſa. 31.*
tranſire in Aegyptum, criminoſum eſt, ſed tranſire in mo-
res Aegyptiorum, tranſire in eorum perfidiam, eſcæ cupi-
ditatem, luxuriæ deformitatem, qui eò trãſit, deſcendit: qui
D deſcendit, cadit. Declinemus itaque Aegyptium hominem,
& non deum. Vitiis enim ſuis etiam ipſe rex Aegyptiorum
in poteſtatem eſt datus, cuius comparatione Moyſes deus
exiſtimatus eſt, imperans regnis, ſubiiciens ſibi poteſtates.
Vnde ei dictum legimus: Faciam te in deum regi Pharao- *Exo. 7.*
ni. Vale, & nos, vt facis, quaſi filius dilige.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis epistolarum Liber II.*

Diui Ambrosii ad Simplicianum, eleganter de uera libertate ac etiam seruitute disputantis, fortißimisque argumentis solum sapiëtem uera libertate gaudere, & omnem insipientë seruum esse cöprobantis, atque ad illam amplectandam plurimum cohortantis. Epist. VII.

AMbrosius Simpliciano. Proximè cùm veteris amoris vsu familiaris inter nos sermo cederetur, delectari te insinuasti mihi cùm aliquid de Pauli apostoli scriptis coram populo ad disputandum assumerem, quod eius profundum in consiliis vix comprehendatur, sublime in sententiis audientem erigat, disputantem accendat, tum quia in plerisque ita se ipse suis exponat sermonibus, vt is qui tractat, nihil inueniat, quod adiiciat suum, ac si velit aliquid dicere, Grãmatici magis quàm disputatoris fungatur munere. In eo tamen, tum quoniam & veteris affectum amicitiæ, & quod plus est, paternæ gratiæ amorem recognosco: (nam vetustas habet aliquid cum pluribus consociabile, patrius amor non habet:) tum quia non ieiune me fecisse iam quod postulas arbitratus es, parebo voluntati tuæ: admonitus præsertim & prouocatus exemplo meo, quod mihi non difficillimum, quia non magnum aliquem sed me ipsum imitabor, cùm in meos non magnos aliquos vsus reuertor. Et de consiliis quidem, cùm beatæ vitæ imago atque effigies nostro sermone exprimeretur, putamus eam factam complexionem, vt pluribus fortasse aliis, tibi certe amanti nostri non improbemur, licet difficilius sit tuo iudicio quàm plurium non displicere. Sed iudicij pondus affectu ableuas, eóque mihi blãdior. Hæc autem epistola quoniam te absentem offendit, de sententiis Pauli est apostoli, qui nos à seruitute in libertatem vocat, dicens: Precio empti estis, nolite fieri serui hominum. ostendens libertatem nostram †in Christi esse sapientia. Quæ sententia magno à philosophis fluctuata atque iactata est disputationis molimine, dicentibus quia omnis sapiens liber, omnis autem insipiens seruiat. Sed multo hoc prius Dauid filius dixit, qui ait: Stultus sicut luna mutatur. Sapiens enim non metu frangitur, non potestate mutatur, non attollitur prosperis, non tristibus mergitur. Vbi enim sapiëtia, ibi virtus animi, ibi constantia & fortitudo. Sapiens ergo idem est animo, non minuitur, non augetur rerum mutationibus: nec vt paruulus fluctuat, vt circunferatur omni vento doctrinę, sed manet perfectus in Christo, fundatus charitate, radicatus fide. Sapiens ergo defectus rerum ignorat, & varium animum nescit, sed fulgebit sicut sol iustitiæ, qui in regno patris sui fulget. Vnde tamë hoc plenius hauserit philosophia, de qua patrum disciplina & prudentia, consideremus. Nónne primus Noë cùm aduertisset quia insipienter filius suus Cham riserat nudatũ patrem, maledixit ei dicës: Maledictus Chã, seruus domesticus erit fratribus suis, & præposuit ei fratres eius dominos, qui sapienter patris senectutem honorãdam putarunt. Nónne etiam fons ille, disciplinarũ omniũ Iacob vbertatem disputationis huius omnium pectorib' infudit, qui sapientiæ merito prælatus est fratri seniori? Denique pater pius qui inter duos filios affectu certaret paterno, sed disceptaret iudicio (affectus enim necessitudine fertur, meritis autem iudicia formãtur) cùm diuideret alteri gratiam, alteri misericordiam: sapienti gratiam, insipienti misericordiam, quia ad virtutem se propriis viribus erigere non poterat, nec spontaneum gressum attollere, benedixit eum vt seruiret fratri suo, & esset ipsius seruus: ostendens ita deteriorem esse seruitute insipientiam, vt remedio ei seruitus sit, quia stultus regere se non potest: & nisi moderatorem habeat, præcipitatur propriis voluntatibus. Diligens ergo pater & consulens seruum eum fratris sui fecit, vt eius regeretur consilio. Ideo inconsultis populis sapientes quiq; adhibentur rectores, qui plebeiam insipiëtiam vigore proprio regant, vt potentię specie dominentur, quo vel inuitos authoritate potestatis subiiciant ad obediendum prudëtioribus, & obsequendũ legibus. Imposuit igitur insipienti velut in domito iugum, & cui in gladio suo viuendum dixerat, libertatem negauit, ne temeritate laberetur: præfecit ei fratrem, cuius authoritate & moderatione subiectus proficeret ad conuersionë. Et quia seruitus habet discretionem (Est enim necessitatis infirmior, volũtatis fortior, quia pulchrius est bonum, quod non ex necessitate fit, sed ex voluntate) ideo ei primo iugũ imposuit necessitatis, postea benedictionem ei volũtariæ subiectionis impartiuit. Non igitur natura seruum facit, sed insipientia: nec manumissio liberũ, sed disciplina. Deniq; Esau liber natus est, & seruus factus est. Ioseph venditus in seruitutem est, & electus est ad potestatem, vt suis emptoribus imperaret. Non dedignabatur tamen obsequium sedulitatis, sed tenebat virtutis fastigium, conseruabat libertatem innocentiæ integritatis authoritatem. Vnde pulchrè Psalmista ait: In seruum venundatus est Ioseph, humiliauerũt in compedibus pedes eius. In seruum, inquit, venundatus est, non seruus factus. Humiliauerũt pedes eius, non animam eius. Quomodo enim humiliata est anima, de qua dicit: Ferrũ pertransiuit anima eius? Nam cùm aliorum animas peccatum transeat (ferrum enim peccatum est, quod est penetrabile) Ioseph sancti anima ita nõ patuit peccato, vt magis peccatum ipsa penetraret. Denique nec herilis illecebræ flexus est delinimento, nec immerito flammas non sensit libidinis, quia maiorem diuinæ fragrabat ardorem gratiæ. Vnde & hoc pulchrè de eo dictum est: Quia eloquium domini vssit eum, quo restinxit ignitas diaboli sagittas. Quomodo hic seruus, qui erudiuit principes populi in illa frumentaria dispensatione, vt futurę inopiæ consulerent, & declinando prouiderent? Aut quomodo seruus, qui totam terram acquisiuit, & vniuersum populũ Aegyptiorum in seruitutem redegit? Non vt conditionem seruitij ignobilis irrogaret, sed vt tributum cõstitueret, præter possessionem tamen sacerdotalem, quam à tributis immunem reseruauit, vt apud Aegyptios quoque inuiolabilis haberetur religio sacerdotalis. Non fecit igitur eum seruum venditio. Nam vtique negociatoribus erat venditus. Verum si precium spectes, multos inuenies qui emerunt sibi puellas formæ elegantioris quarum amore capti turpi seruitio sese dederunt: Videbatur Apeme concubina Darij regis sedens ad dexteram eius auferës de capite eius diadema, & suo imponës vertici, palmis faciem eius sinistra manu verberans, quam rex aperto ore intuebatur, gaudens si quando arrideret ei mulier: quod si ea indignaretur, miserum se atque afflictum putabat, vt potestate submissa blanditias obtexeret, & cöciliari sibi eam deprecaretur. Sed quid ista magno allegamus ambitu? Non videmus plerunque in potestatem piraticam vel immanium Barbarorum redactos parentes à filiis redimi? Nunquid leges pecuniæ potiores quàm leges naturæ? Nunquid in seruitute accrescit pietas? Plerique emptores leonum sunt, & tamen non dominantur leonibus, sed ita subiiciuntur versa vice, vt si exasperatos eos excutere ceruice toros viderint, fugiant & delitescant. Nihil ergo præiudicat pecunia, quæ plerunque sibi dominos emit: nihil tabulæ auctionales, quibus emptor frequëter adiudicatur atque addicitur. Cötractus non mutat genus, nec sapientiæ libertatem adimit. Denique famulo sapienti multi (vt scriptum est) seruiunt liberi, & est seruus intelligens qui regat dominos stultos. Quem ergo magis liberum censes? Sola est sapientia libera, quæ diuitibus pauperes præficit, & quæ seruos propriis fœnerare dominis facit, fœnerare non pecuniam, sed intellectum, fœnerare talentum illius dominici æternique thesauri qui nunquam corrumpitur, cuius & vsura preciosa est, fœnerare illud intelligibile eloquiorum argentũ cœlestium, de quo lex dicit: Fœnerabis gentibus, tu autem non mutuaberis. Quod Hebræus fœnerauit gentibus, ipse autë non accepit à populis doctrinã, sed tradidit, cui aperuit dominus thesaurum suum, vt gentes pluuia sermonis sui faceret humescere, & fieret princeps gëtium, ipse autem supra se principem nullũ haberet. Liber est ergo qui sapiës est, precio emptus oraculorum cœlestium, illo auro, illo argento emptus sermonis diuini, precióque emptus sanguinis

[Marginal notes: 1. Corin. 7. — †al. in cognitione esse sapientiæ. — Eccli. 23. — Matth. 13. — Gene. 9. — Gene. 27. — Gene. 37. — Psal. 104. — Ibidem. — Ibidem. — 3. Esdr. 4. — Deut. 15.]

sanguinis (non enim minimum est emptorem agnoscere) precio emptus gratiæ, qui audiuit & intellexit dicentem: Qui sititis, ite ad aquã: & quicunq; nõ habetis argẽtum, ite, emite, & bibite, & mãducate. Liber est ille, qui ꝑgrediẽs in bellum, si viderit mulierem bonam aspectu, & deprædatus opes inimicorum suorum, repertam illic concupierit eam, demptis superfluis, & indumento captiuitatis detracto, in vxorem eam sibi copulauerit, iam non seruam, sed liberam. intelligit enim famulatui prudentiam & disciplinã nõ subiacere. Idcoque lex dicit: Non venundabitur pecunia. Omne enim preciosum non est dignũ. Et Iob dicit: Attrahe sapientiam in interiora. Non illi comparabitur Aethiopiæ topazion, quod auro habetur argentoque preciosius. Sed non ille solum liber qui dominum licitatorem non pertulit, aut tollentem digitum non vidit, sed ille magis liber, qui intra se liber est, qui legibus naturæ liber est, legem sciens naturę præscriptam esse moribus, non conditionibus, & mensurã officiorum consentaneam non hominis arbitrio, sed naturę disciplinis. Vtrum igitur iste liber tibi tantũmodo, an quidam censor videtur, & præfectus moribus? Vnde vere ait scriptura, quia pauperes diuitum præpositi erunt, & priuati vtique administrantium. An tibi liber videtur qui pecunia suffragium sibi emit? Qui plausum populi magis quàm iudicium requirit prudentium? Ille ergo liber est qui popularibus auris mouetur? Ille qui reformidat sibilũ vulgi? Sed non ista libertas, quam manumissus accipit, & palma lictoris donatus acquirit. Non enim munificentiam, sed virtutẽ libertatem esse arbitror, quę non suffragiis defertur alienis, sed magnanimitate propria vindicatur ac possidetur. Sapiẽs enim semper liber, semper honoratus, semper is qui præsit legibus. Denique iusto non est posita lex, sed iniusto. Iustus enim ipse sibi lex est, non habens necesse longius sibi arcessere formam virtutis, quam corde inclusam gerat, scriptum habens opus legis in tabulis cordis sui, cui dictum sit: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fõtibus. Quid enim nobis tam proximum q̃ dei verbum? Hoc est verbum in corde nostro, & in ore nostro, quod non videmus & tenemus. Sapiens ergo liber, quoniam qui ea facit quæ vult, liber est. Sed non omnis bona voluntas, sed sapientis est omnia quæ bona sunt velle. Odit enim malum, quia quod bonum est elegit. Ergo si quod bonum est elegit, arbiter electionis, & eligens operationis liber est, quia quod vult facit. Liber ergo sapiens. Sapiens omnia quæ facit, bene facit. Qui autem bene facit omnia, recte facit omnia. Qui vero recte facit omnia, vtique inoffense & irreprehensibiliter, & sine damno, & commotione sui facit omnia. Cui igitur hoc subest, vt inoffense faciat, faciat irreprehensibiliter, faciat sine cõmotione sui, sine damno: nihil insipiẽter facit, sed sapiẽter omnia. Qui autẽ sapiẽter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato est. Vbi autem nulla formido, ibi libertas: vbi libertas, ibi potestas faciendi quod vult. Solus ergo sapiens liber est. Etenim qui neque cogi potest, neque prohiberi, is nequaq̃ seruus. Sapientis autem est neque cogi, neque prohiberi. Non est igitur seruus sapiens. Prohibetur enim qui nõ fungitur iis quæ desiderat. Quæ autem desiderat sapiens, nisi ea quæ virtutis & disciplinæ sunt, sine quib' esse nõ potest? In ipso enĩ sunt, nec diuellũtur ab eo. Quod si diuelluntur, iam non sapiẽs, qui sit sine virtutis vsu ac disciplina, quibus ipse se fraudet si non sit voluntarius virtutis interpres. Quod si cogitur, manifestum est quod inuitus faciat. In omnibus autem factis aut à virtute correctiones sunt, aut à malitia prolapsiones, aut media ac indifferentia. Virtutis non coactus, sed voluntarius executor est sapiens, quoniam omnia quæ placent agit: malitiam fugitans, nec somnium eius admittit. Indifferentibus ita non mouetur, vt nullis momentis sicut vulgus hominum huc atque illuc inclinetur, sed tanquam in statera mens eius æqua lance pendeat, vt neque ad voluptaria propendat, neque omnino ad ea quæ sunt auersanda, vel leuiter studium inclinet suum, sed immobilis maneat affectu. Vnde liquet quia nihil inuitus facit sapiens, neque cogitur: quia si seruus esset, cogeretur. liber igitur est sapiens. Apostolus quoque sic definit dicens: Non sum ergo liber, non sum Apostolus. Sed adeo liber, vt cum subintrassent quidam tentare libertatem eius, nec ad horam ipse (vt ipse ait) cederet subiectioni, vt veritas euangelij prædicaretur. Qui ergo non cessit, volẽs prædicauit. Vbi voluntas, ibi merces volũtatis. Vbi necessitas, ibi obsequiũ necessitatis. Melior ergo volũtas q̃ necessitas. Velle ergo sapientis est, parere & seruire insipientis. Hæc etiam Apostoli definitio dicentis: Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Sapienti igitur merces defertur, sapiens autem ex volũtate facit. Liber itaque secundum Apostolum sapiẽs. Vnde & ipse clamat: Vos enim in libertatem vocati estis, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis. Sequestrata lege, Christianũ ne inuit' videatur legi succũbere, vocat in Euãgelium, quod voluntas & prædicat, & operatuꝛ. Iudęus sub lege, Christianus per Euangelium. In lege seruitus, in Euangelio libertas, vbi cognitio sapientiæ. Omnis ergo qui Christum recipit, sapiens: qui autem sapiens, liber. omnis igitur Christianus & liber & sapiens. Docuit me tamen Apostolus quod vltra ipsam libertatem sit, vt & seruire libertas sit. Cum liber, inquit, essem, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Quid est vltra libertatem nisi habere spiritum gratiæ, habere charitatem? Libertas enim liberũ facit hominibus, charitas amicum deo. Vnde ait Christus: Vos autem dixi amicos. Bona charitas, de qua dicitur: Per charitatem spiritus seruite inuicẽ. Seruiuit & Christus, vt omnes liberos faceret. Manus eius in cophino seruierunt: qui non rapinam arbitratus esse se ęqualem deo, formam serui accepit, & omnia omnibus factus est, vt omnibus salutẽ afferret. Cuius imitator Paulus, & quasi sub lege erat, & quasi sine lege viuebat pro eorum vtilitate quos cupiebat lucrari, & infirmis volens fiebat infirmus, vt eos confirmaret, & currebat vt comprehenderet, & corpus suum castigabat, vt potestates aëreas in Christo triumpharet. Est ergo sapienti & seruire libertas. Vnde colligitur quia stulto & imperare seruitus est: & quod peius est, cum paucioribus præsit, pluribus dominis & grauioribus seruit. Seruit enim proprus passionibus, seruit cupiditatib' suis, quarum dominatum nec nocte potest fugere, nec die, quia intra se dominos habet, intra se seruitiũ patitur intolerabile. Gemina enim seruitus est, altera corporis, animarum altera. Domini autę corporis quidem homines, animarum autem malitiæ & passiones, à quibus sola animi libertas sapientem vindicat, vt seruitio ei liceat exire. Quæramus igitur illum vere sapientem, vere liberum, qui quamuis sub plurium hominum dominatu degat, libere dicit: Quis est qui mecum iudicio contendat? Tu solus manum tuam à me abstine, à cuius conspectu non potero me abscondere, & timor tuus non me percellat. Quem secutus Dauid rex ait: Tibi soli peccaui. Regali enim subnixus fastigio, quasi legum dominus legibus reus non erat, soli deo obnoxius tenebatur, qui dominus est potestatum. Alium audi liberum: Mihi autem pro minimo est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die, sed neq; meipsum diiudico. Nihil enim mihi sum conscius, qui autem diiudicat me, dominus est. Vera libertas hominis spiritualis, quia diiudicat omnia, ipse autẽ à nemine diiudicatur, nec à quacunque creatura participe, sed soli deo se subditum nouit, qui solus sine peccato est, de quo dicit Iob: Viuit dominus, qui sic me iudicat. Solus enĩ ille potest iudicare iustũ, cuius in conspectu cœlum non est mundum, nec stellarum pura & clara lumina. Quis est qui Sophoclea in medium ferat carmina dicentia: Iupiter mihi præest, nullus autem hominum? Quanto antiquior Iob, quanto vetustior Dauid? Agnoscant ergo de nostris se habere quæcunque præstantiora locuti sunt. Quis igitur sapiens, nisi qui ad ipsa peruenit diuinitatis secreta, & manifestata sibi cognouit occulta sapientiæ? Solus igitur sapiens, qui duce deo vsus est ad cognoscenda veritatis cubilia, & mortalis homo immortalis dei hæres, & successor est factus per gratiam, & quidam iucunditatis particeps, sicut scriptum est: Propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Si quis igitur propius ipsa introspiciat rerum negocia, cognoscet quanta sapienti adiumenta, & quanta in ipsis insipienti refragia sint, quid huic adiumento libertas, illi impedimento seruitus

Marginal notes (left column): Esaiæ 55. — Iob 28. — 1. Timo. 1. — Roma. 2. — Prouer. 5. — 1. Corin. 9.

Marginal notes (right column): Ibidem. — Gala. 5. — 1. Corin. 9. — Ioan. 15. — Gala. 5. — Psalm. 80. — Philipp. 2. — 1. Corin. 9. — Ibidem. — Hiere. 1. — Psalm. 50. — 1. Cor. 4. — 1. Corin. 2. — Psalm. 44.

seruitus sit. Insurgit enim sapiens quasi victor debellatis à se ac triumphatis libidinis, timoris, ignauiæ, mœstitudinis, cæterísque vitiis, donec ea de possessione suæ mentis eliminet, & omnibus terminis finibúsque suis propulset atq; arceat: quoniam dux cautior nouit excursus cauere latrocinantium, & quædam furta belli, quæ iniquissimi animæ nostræ aduersarij ignitis sæpe pertentãt spiculis. Sunt enim no bis quædam & in pace prælia, & in bello pax. Vnde & ille ait: Foris pugnæ, intus timores. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Dicit quia neq; angustiis, neque persecutionibus, neque fame, neque periculo mortis terretur. Qui vero hęc timet, qui mortem reformidat, quomodo non seruus? Seruit profecto, & miseram quidem seruitutem. Nihil enim sic animam ad omnem seruitutem deiicit quomodo formido mortis. Quomodo enim se erigat abiectus & vilis sensus atque ignobilis, demersus in omnẽ infirmitatis voraginem vitæ huius cupiditate? Vide quàm seruus: abscondam me, inquit, & ero gemens & tremens super terrã, & erit, omnis qui inuenerit me, occidet me. Itaq; quasi seruus signum accepit, nec sic tamen necem potuit euadere. Seruit igitur peccator formidini, seruit etiam cupiditati, seruit auaritiæ, seruit libidini, seruit malitiæ, seruit iracundiæ: & videtur huiusmodi sibi liber? Sed magis seruit quàm si sub tyrannis positus. Illi autem liberi sunt, qui legibus viuunt. Lex autem vera sermo rectus, lex vera non insculpta tabulis, nec ære incisa, sed impressa mẽtibus, atq; infixa sensibus, quãdo sapiẽs nõ sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo cõtinẽs, naturali sibi stylo & quadã inscriptione formatum. Tantum ne igitur cæcitatis est, vt non videamus manifestas rerum expressiones, & virtutum imagines? Et quàm indignum, vt populi integri obediant humanis legibus, quo sint libertatis participes: sapientes au tem veram legem naturæ expressam ad imaginem dei, verámque rationem signiferam libertatis negligant & derelin quant, cũ in ea tanta libertas sit, vt paruuli seruire vitiis nesciamus, alieni ab ira, exortes auaritiæ, ignari libidinis. Quã miserum igitur, vt qui nascimur in libertate, moriamur in seruitute. Sed hoc fit leuitate animi, atque infirmitate morum, quia curas inanes voluimus, & operamur superuacua. Sapientis autem cor actúmque & opus radicatum esse decet atque immobile. Hoc docuit Moyses quando manus ei grauiores fiebãt, ita vt vix sustineret eas Iesus Naue. Ideoque vincebat populus quando non perfunctoria gerebantur opera, sed plena ponderis atque virtutis, non nutantis animi, nec titubantis affectu, sed fundatæ mentis stabilitate. Ergo sapiens extendit manus suas, stultus autem contrahit, sicut scriptũ est: Quia stultus cõplexus est manus suas, & vo rauit viscera sua, carnalia magis cogitans quàm spiritualia. At non filia Iudæ, quæ expandens manus clamauit ad domi num: Tu scis quia falsum testimonium aduersum me dicũt. Melius est arbitrata non peccare, & incidere in calumnias accusantium, quàm peccatum subire sub impunitatis velamine. Ea ergo contẽptu mortis seruauit innocentiã. Sed nec filia Iepte, quæ votum patris de immolatione sua proprio atque hortatorio firmauit assensu. Non enim ego de contemptu mortis libros philosophorum depromo, aut Gymnosophistas Indorum, quorum præ cæteris Calani laudatur responsum Alexandro, cum eum iuberet sequi. Qua me, inquit, laude dignum Græciam petere poscis, si possum cogi facere quod nolo? Et vere plen⁹ authoritatis sermo, sed ma gis mens libertatis. Denique & epistolam scripsit. Calanus Alexandro: Amici persuadent tibi manus & necessitatẽ inferre Indorum philosopho, nec in somniis videntes nostra opera. Corpora enim transferes de loco ad locum, animas non coges facere quod nolunt, nõ magis quàm saxa & ligna vocem emittere. Maximus ignis viuentibus corporibus do lorem inurit, & gignit corruptionem. super hũc nos sumus. viuentes enim exurimur. Non est rex neque princeps qui extorqueat nobis facere quod non proposuimus. Nec similes sumus Græciæ philosophorũ, qui verba pro rebus meditati sunt ad opinionis celebritatem. Nobis res sociæ verbis, & verba rebus: res celeres, & sermones breues. in virtute nobis libertas beata est. Præclara verba, sed verba: præclara constantia, sed viri: præclara epistola, sed philosophi. Apud nos autem & puellæ de mortis appetentia sublimes vsque ad cœlum erexere virtutum gradus. Quid Theclam, quid Agnen, quid Pelagiam loquar, quæ tanquàm nobilis vitulamina pullulantes, ad mortem quasi ad immortalitatẽ festinauerunt? Inter leones virgo exultauit, & prodeuntes bestias expectauit intrepida. Et vt nostra cũ Indorũ Gymnosophistis conferamus: quod ille verbis gloriatus est, sanctus Laurentius factis probauit, vt viuus exureretur, & firmis superstes diceret: Versa, mãduca. Haud deneger Abrahamidarum & Maccabęorum concertatus puerorum, quorum alij super flammas canebant, alij cum exurerentur non rogabant vt parceretur, sed inuehebantur, vt amplius persecutor inflammaretur. Liber igitur sapiens. Quid autẽ sublimius sancta Pelagia, quæ vallata à persecutoribus priusquàm tamen in eorum conspectum veniret, aiebat: Volens morior, nemo me continget manu, nemo oculo proterno violabit virginem. Mecum feram pudorem, mecum incolumem verecundiam. Nullum prædones lucrum suæ capiẽt insolẽtiæ. Pelagia Christum sequetur, libertatem nemo auferet, nemo captiuam videbit liberam fidem, insignémque pudicitiam, & prosapiam prudentiæ. Quod seruum est, hic manebit nullos in vsus debitum. Magna igitur piæ virginitatis libertas, quæ se pta agminibus persecutorum, inter ma xima pericula integritatis & vitæ nequaquam inclinata est. At non ille cui dominatur ira, subiicitur enim iugo peccati. Homo enim iracundus peccatum effodit. Qui autem pecca tum facit, seruus est peccati. At non ille liber qui seruit auaritiæ. Non potest enim possidere vas suum. Non ille liber qui seruiens desideriis & voluptatibus vago fluitat errore. Non ille liber qui curuatur ambitu: seruit enim alieno imperio: sed ille liber qui potest dicere: Omnia mihi licẽt, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & venter escis. Ille liber qui ait: Quid enĩ libertas nostra iudicatur ab infideli conscientia? Libertas igitur sapienti non insipienti conuenit: quoniam qui deligat lapidem in fundibulo, similis est ei qui dat imprudenti claritatẽ. seipsum vulnerat, atq; sibi potius dum intorquet iaculum, affert periculum. Certe sicut tormento acerbatur, & geminatur malum saxi ruina, sic insipientis in libertate ruina vehementior est. Recidẽda igitur insipienti potestas, non adiicienda libertas est. Seruitus enim ei conuenit. Ideoque addidit: spinæ nascuntur in manu ebriosi, seruitus autem in manu imprudentis. quia sicut ille suis vulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibendo se peccato inserit, iste operando se culpæ adiudicat, & factis suis trahitur in seruitutẽ. Videbat se Paulus in captiuitatem trahi à lege peccati, & ideo vt liberaretur, con fugit ad libertatis gratiam. Non sunt igitur liberi insipientes, quibus dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In fręno & chamo maxillas eorum constringe, qui non appropinquant tibi. Multa flagella peccatorum: quia multis flagellis opus est vt eorum imprudentia coërceat. Disciplina hoc exigit, nõ inclemẽtia. Deniq; qui parcit baculo suo, odit filium suum. simul quia vnusquisque grauius suis peccatis flagellatur. Grauia enim delictorum pondera, grauia criminum verbera, sicut onus grauãtur gra ue, & infligunt animæ cicatrices, & putrescere faciunt mentis vlcera. Deponamus igitur tam graue seruitutis sarcinã, renunciemus luxuriæ ac deliciis, quæ nos quibusdã adstrin gũt nexibus cupiditatũ, & vinculis ligant. Nihil enim prosunt deliciæ stulto. Et quicunque à pueritia dederit se deliciis, manebit in seruitute, vt viuens mortuus sit. Recidatur ergo luxuries, deliciæ resecentur. Etsi quis fuit luxuriosus, valedicat superioribus. Recisa enim vinea fructum affert, semiputata frondescit, neglecta luxuriat. Ideoque scriptum est: Tanquàm agricultura homo imprudẽs & tanquàm vinea homo egens sensu. si reliqueris eum, desertus erit. Colamus ergo corpus hoc nostrum, castigemus illud, redigam⁹ ad seruitutem, non illud despiciamus. Sũt enim membra no stra arma iustitiæ, sunt & arma peccati. Si eueniunt, arma iu stitiæ sunt, vt peccatum in his non dominetur, si mortuum fuerit peccato, non regnabit in eo culpa, & erunt membra nostra à peccato libera. Non obediamus igitur cupiditatibus eius.

[Marginalia: 1. Corin. 7. — Roma. 8. — Gene. 4. — Roma. 2. — Exod. 17. — Eccle. 4. — Danie. 13. — Iudicũ. 11. — Ioan. 8. — 1. Thes. 4. — 1. Corin. 6. — 1. Corin. 10. — Prouer. 26. — Ibidem. — Roma. 7. — Psalm. 31. — Prouer. 13. — 1. Cor. 6.]

Roma.6. Matth.5.

bus eius, neque exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, membra tua arma peccati sunt. Si locutus es ad solicitandā eam, lingua tua & os tuum membra peccati sunt. Si abstulisti terminos à patribus positos, membra tua arma peccati sunt. Si festinasti velocioribus pedibus ad effundendum innocentium sanguinem, membra tua arma iniquitatis sunt. Contra si vidisti egenum, & induxisti in domum tuam, mēbra tua arma iustitię sunt. Si eripuisti iniuriam accipientem, vel eum qui ducebatur ad mortem, si scidisti chirographū debitoris, mēbra tua arma iustitiæ sunt. Si confessus es Christum (Arma enim intellectus labia sapientiæ) labia tua membra iustitiæ sunt. Qui potest dicere: Oculus eram cęcorum, pes claudorū, pater infirmorum: mēbra eius mēbra iustitiæ sunt. Ergo liberati à peccato, quasi precio empti sanguinis Christi non subiiciamur seruituti hominū vel passionū. Nō erubescamus peccatum nostrū fateri. Vide quàm liber qui poterat dicere: Non reueritus sum multitudinem populi, vt non annunciarem in conspectu omnium peccatum meum. Qui enim confitetur domino, exuitur à seruitute. Iustus enim accusator est sui in principio sermonis. Non solū liber, sed etiam iustus: sed iustitia in libertate est, & libertas in cōfessione. Simul enim ac cōfessus quis fuerit, absoluitur. Denique: Dixi pronunciabo aduersum me iniustitiā meā domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Mora ergo absolutionis in confitendo est, confessionem sequitur peccatorum remissio. Sapiens est igitur qui confitetur. Liber cui peccatum dimissum est, nulla iam trahens ęra peccati. Vale, & nos dilige, vt facis, quia & ego te diligo.

Iob 29. Roma.6. Prouer. 18. Psalm. 31.

Diui Ambrosij ad Faustinum, eundem propter obitum germanæ acerbo dolore mœrentē consolātis. Episto. VIII.

AMbrosius Faustino. Acerbo te doliturum dolore obitum germanæ tuæ non ignorabam, non tamen vt à nobis te ablegares, sed vt nobis redderes. Nā etsi minus iucunda solatia mœrentibus, tamē nōnunquàm necessaria sunt. Tu autem abisti in secreta montium, & inter ferarum diuersaris spelęa, omni humanæ conuersationis vsu abdicatus, & quod grauius est, iudicio tuo. Tantum ne de te commeruit germana tua, vt propter quā excellere apud te debuit cōditio humana, quæ tam egregiā fœminam tulit, propter eam apud te minoris prærogatiuæ sit? Illa certe vita excedens hoc se mulcebat solatio, quod te sibi superstitem derelinqueret, parentem nepotibus, pręsulem paruulis, auxiliatorem destitutis. Tu ita te & nepotibus & nobis abnegas, vt consolationis illius fructum nō sentiamus. Illa te chara pignora vocant non ad dolendum, sed ad consolandum, vt cum te vident, matrem sibi non credāt obisse. In te eā recognoscāt, in te eius præsentiā teneāt. in te vitam eius sibi manere arbitrentur. Sed doles quod dudum florentissima repente occiderit. Verum hoc nobis commune non solum cū hominibus, sed etiam cum ciuitatibus terrísque ipsis est. Nempe de Bononiensi veniens vrbe à tergo Claternam, ipsam Bononiam, Mutinam, Regium derelinquebas, in dextera erat Brixillum, à fronte occurrebat Placentia, veterem nobilitatem ipso adhuc nomine sonans, ad læuam Apœnini inculta miseratus, & florentissimorū quōdam populorum castella cōsiderabas, atque affectu relegebas dolenti. Tot igitur semirutarum vrbium cadauera, terrarúmque sub eodem conspectu exposita funera non te admonent vnius, sanctæ licet & admirabilis, fœminę decessionem consolabiliorem habendam, pręsertim cum illa in perpetuum prostrata ac diruta sint, hæc autem ad tempus quidem erepta nobis meliorem illic vitam exigat? itaque non tam deplorandam quàm prosequendam orationibus reor. Nec mœstificādam lachrymis tuis, sed magis oblationibus animam eius domino commendandam arbitror. Verū forte alleras securum te de meritis eius ac fide, nequire tamen ferre desiderium, quod eam iam non videas secundū carnem, idque tibi summo dolori sit. Nec illud te mouet Apostolicum quod ait: Quia neminem nouimus ex hoc secundum carnem: & si cognouimus secundum carnem Christū, sed nunc iam non nouimus. Caro enim nostra perpetua esse ac diuturna non potest, necesse est occidat vt resurgat, necesse est resoluatur vt requiescat, vt fiat quidam finis peccati. Et ideo multos cognouimus secundum carnē, sed nunc iam non nouimus. Ipsum dominum Iesum cognouimus (inquit Apostolus) secundum carnem, sed nunc iam non nouimus. Iam enim carnis deposuerat exuuias, iam specie hominis nō videbatur, iam pro omnibus mortuus erat, & omnes in illo mortui, sed vt per ipsum renouati, & viuificati spiritu iam non sibi, sed Christo viuerent. Vnde & alibi ait idē Apostolus: Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus. Meritóque qui ante cognouerat secundum carnē Christum, iam operationes eius inuisibiliter agnoscens, iam non carnem eius sed potentiam scrutans, qui ante persecutor discipulos hominis, & pedisequos carnis infestis odiis vrgebat, postea doctor gentium factus veneratores maiestatis eius ad prædicationem euangelij instruere atque informare cœperat. Et ideo addidit: Si quis in Christo noua creatura, id est, qui perfectus in Christo noua creatura est, quoniam qui caro est, imperfectus est. Denique ipse dominus ait: Nō permanebit spiritus meus in istis hominibus, quoniam carnes sunt. Carnalis itaque non est in Christo, sed si quis in Christo est, noua creatura est, non naturæ nouitate formatus, sed gratiæ. Vetera itaque quæ secundum carnem erant, transierunt, facta sunt noua omnia. Quæ illa? nisi quæ scriba doctus in regno cœlorum nouit, similis illius patrisfamilias qui profert de thesauro suo noua, & vetera: neq; vetera sine nouis, neq; noua sine veteribus. Ideo & ecclesia dicit: Quia noua & vetera seruaui tibi. Sed transierunt vetera, id est, legis mysteria abscondita: in Christo facta sunt omnia noua. Hæc est noua creatura, de qua Apostolus ad Galatas ait: In Christo enī Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque pręputiū, sed noua creatura. Per quā iam renouata caro floret, & fructum inuenit gratiæ, quæ ante inueterati flagitij spinas habebat. Quid ergo est quod mœreamus, si iam ad animam dicitur: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua? Quid est quod ingemiscamus pro mortuis, cū iam reconciliatio mūdi apud deum patrem facta sit per dominum Iesum? Quoniam ergo Christi beneficia tenemus, cum apud omnes, tū apud te pro Christo legatione fungimur, vt noueris irreuocabilia eius esse dona, vt credas quod sēp credidisti, nec nimio mœrore tuam in dubium adducas sententiam, quia ideo peccatum factus est dominus Iesus, vt tolleret peccatum mundi, & essemus in illo omnes iustitia dei, iam non culpæ obnoxij, sed iustitiæ remuneratione securi. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

2.Corin.5. Gala.2. 2.Corin.5. Gene.7. 2.Corin.5. Matth.13. Cantic 7. Gala.5. Psal.102. 2.Corin.5.

Diui Ambrosij ad Bellicium, graui ægritudine priusquàm in dominum Iesum crederet iactatum, postea autē reualescere incipientem, illum ex diuinæ uisitationis pietate in fide Christi confortantis, & ad aliorum sacramentorum perceptionem exhortantis. Episto. IX.

AMbrosius Bellicio. Iactatum te graui ægritudine significasti mihi credidisse in dominum Iesum, & iam cœpisse reualescere. Ad salutem igitur ea infirmitas fuit, plus aculei quàm periculi ferēs, quia diu promissū remordebas. Hoc est quod ait: Percutiam, & sanabo. Percussit infirmitate, sanauit fide. Vidit enim interiorem affectum tuum non vacuum piæ cupiditatis, sed executi dilationibus. Et ideo admonere maluit, ita vt salutem non læderet, deuotionem excitaret. Quomodo enim saluti noceret qui solet dicere, vt legimus in euangelio: Ego veniam, & curabo eum? Ergo & cum à tuis inuitaretur vt inuiseret domum tuā, sine dubio dixit: Ego veniā, & curabo eum. Et si non audisti eum, ille tamen quasi deus insensibiliter locutus est. Etsi non vidisti eum, ille tamen quod te incorporaliter inuiserit, dubitari non potest. Sed vidisti eum, qui credidisti ei: vidisti eum, qui recepisti eum hospitio tuæ mentis. vidisti eum spiritu, vidisti eum oculis interioribus. Tene ergo hospitem nouum diu expectatum, sed sero susceptum, in quo & viuimus, & sumus, & mouemur. Gustasti igitur fidei prima exordia, non fiat verbum occultū in corde tuo. Hæc omnis gratia est, hoc omne munus. Nemo enim penetralia domus de ingressu æstimat. Siquidem omnis fructus in interioribus est. Neque enim sapientis

Deute.32. Matth.8. Acto.17.

pientis est à fenestra respicere in domum, & stultitia hominis audire per ostium. Alia sunt sacramentorum perfectorũ mysteria, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, quę præparauit deus diligentibus eum, vt dixit scriptura. Alia sunt illa quæ de gloria futura annunciarunt Prophetæ, quibus reuelatum est, & euangelizarunt sancti, spiritu dei misso de cœlo, in quæ concupiscunt & angeli videre, vt ait Apostolus Petrus. Alia sunt illa in quibus est mundi redẽptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, sacramentorum participatio: quæ cùm acceperis, tunc mirabere tantùm donatũ esse homini, vt illud manna quod miramur fluxisse de cœlo Iudæis, nec tantæ operationis iudices ad salutem fuisse. Illud enim quicunque acceperunt, in deserto mortui sunt, præter Iesum Naue, & Caleph. Hoc sacramentum quicunque gustauerit, non morietur in æternum. Sanet te dominus Iesus. Vale.

[1.Corin.2. — 1.Petri.1. — Nume.32.]

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis epistolarum Liber III.*

Diui Ambrosij ad Simplicianum, pulchre de ueris diuitiis, ac contraria paupertate disserentis, & quod omnis solusque sapiens uere diues, atque insipiens pauper sit, demonstrantis. *Epistola X.*

AMbrosius Simpliciano. Videbamur proximè in disceptationes incidisse philosophiæ, cùm de Apostoli Pauli epistola sumentes exordium, tractaremus, quòd omnis sapiens liber. Verùm postea cùm Petri Apostoli epistolam legerem aduerti, quòd omnis sapiens etiam diues. Nec sexum exceperit, qui fœminas ornatum omnem non in preciosis monilib⁹, sed in bonis moribus habere scripserit. Nõ enim, inquit, sit extrinsecus capillorum implicatio, aut auri circumpositio, aut habitus vestimentorum ornamẽtum, sed ille absconditus cordis homo. Duo sunt igitur, & esse hominem in homine, & illum esse diuitem, qui sibi nullarum diuitiarum vsum requirat. Pulchrè autem cordis hominem dixit, eo quòd totus sapientiæ sit absconditus, sicut ipsa sapientia quæ non videtur, sed intelligitur. Nemo ante Petrum tali expressione vsus est, vt diceret cordis hominem. Exterior enim homo plurima in se membra habet. Interior autem cordis homo totus sapientiæ est, plenus gratiæ, plenus decoris. In incorruptione, inquit, quieti & modesti spiritus, qui est ante deum diues. Et verè diues, qui in conspectu dei potest diues videri, in cuius conspectu terra exigua, mundus ipse angustus est. Sed solum illum deus diuitem nouit, qui sit diues æternitati, qui non opum, sed virtutum fructus recondat. Quis autem ante deum diues, nisi quietus & modestus spiritus, qui nunquam corrumpitur? Nónne tibi videtur diues qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, vt nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera fastidiat, & noua quærat, & semper desiderãdo fiat in summis diuitiis inops? Ea est pax vere diues, quæ superat omnem mentem. Diues pax, diues modestia, diues fides. Fideli enim totus mundus possessio est. Diues simplicitas. Sunt enim & diuitiæ simplicitatis, quæ nihil discutit, nihil contractum, nihil suspectum, aut fraudulentum putat, sed puro se fundit affectu. Diues bonitas, quam si quis seruauerit, pascitur in diuitiis cœlestis hæreditatis. & vt antiquioribus exemplis scripturæ vtamur, beatus, inquit, vir, quem arguit dominus. Admonitionem autem dei ne recusaueris. In fame liberabit te à morte, in prælio de manu ferri liberabit te, & a flagello linguę te abscondet. Feræ bestię pacificæ erunt tibi, & scies quòd in pace erit domus tua. Mitigatis enim carnis huius passionibus, quæ militare aduersum animã solent, tabernacula tua sine perturbatione erũt, domus sine offensione, semen sine defectu, posteritas sicut odor agri pleni, sepultura sicut messis. Siquidem quando alij suum defectum arbitrãtur, tunc aceruus tritici sui supernis maturus infertur apothecis. Merito iustus semper fœnerat, iniquus indiget. Ille iustitias fœnerat mandato dei pauperibus & egenis. At vero insipiens & quod putat se habere, nequaquàm possidet. An putas illum possidere, qui thesauro suo die ac nocte incubans, auara & misera torquetur solicitudine? Ille vero eget, & si alij diues videtur, sibi pauper est, qui non vtitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Vbi enim nullus cupiditati modus, qui fruct⁹ diuitiarum? Nemo est diues, qui quod habet secum hinc auferre non potest. Quod enim hic relinquitur, non nostrum, sed alienum est. Diues Enoch, qui quod habuit secum transtulit, & omnem illum bonitatis suæ censum cœlestibus intulit receptaculis: qui ideo raptus est, ne cor eius malitia mutaret. Diues Helias, qui virtutum suarum thesauros curru igneo sublimis sedibus æthereis inuexit. Et tamen iste non mediocres diuitias hæredi reliquit, quas ipse nõ amitteret. Quis hunc pauperem vel tunc dixerit, cum victus quotidiani indigens alimonia mitteretur ad viduam, vt pasceretur ab ea, quando ad eius vocem cœlum claudebatur & aperiebatur, quando ad eius verbum hydria farinæ & vas olei non deficiebat per triennium: sed abundabat, nec minuebatur vsu, sed replebatur? Quis illum pauperem dixerit, ad cuius voluntatem descendebat ignis, quem in via flumina nõ concludebãt, sed in suũ fontẽ recurrebãt, vt sicco propheta transiret pede? Duos finitimos vetus historia describit, regem Achab, & pauperẽ Nabutham: quẽ horũ pauperiorem, quem ditiorẽ credimus? Alter regali fulcro diuitiarũ præditus, inexplebilis insatiabilísque opibus suis, exiguã pauperis vineam desiderauit. Alter despiciens animo, ἁπλὰ τὰς πολυχρύσους τύχας imperialésque gazas, suo erat contentus palmite. Nonne videtur hic magis diues, hic magis rex, qui sibi abundabat, suas regebat cupiditates, vt nihil alienũ concupisceret: ille autem egentissimus, cui aurum suum vile, alienus palmes preciosissimus existimabatur? Sed qua ratione egentissimus, cognosce: Quia diuitiæ iniustæ congregatæ euomuntur, radix autem iustorum manet, & vt palma floret. An non egẽtior paupere is qui tanquam vmbra præteriit? Hodie impius exaltatur, cras non erit, nec inuenietur aliquis locus eius. Quid est itaque diuitem esse, nisi abũdare? Quis autem abundat qui sit animo contractior? Qui autẽ animo cõtractior, vtique angustior. Quę igitur in angustiis abundantia? Non ergo diues qui nõ abundat. Vnde pulchre Dauid: Diuites, inquit, eguerunt & esurierunt: Quoniam cũ haberent scripturarum thesauros cœlestium, eguerunt qui non intellexerunt, & esurierunt qui nullum spiritualis gratiæ gustarunt cibum. Nihil igitur affectu sapientis ditius, nihil insipientis egentius. Nam cum regnum dei pauperum sit, quid esse locupletius potest? Et ideo præclare Apostolus: O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Præclare etiam Dauid, qui in via testimoniorum cœlestiũ quasi in omnibus diuitiis delectabaẽ. Expresse Moyses, qui ait: Neptalim satietas accipientium. Neptalim, abundantia significatur latina interpretatione, vel dilatatio. Ibi ergo abundantia, vbi satietas. Vbi autem fames cupiditatum, vbi inexplebilis appetentia, ibi vtique paupertas. Sed quia vix vlla rei pecuniariæ vel mundi huius cupiditas satietatẽ habet, ideo addidit: Et replebitur benedictione. Secundũ hæc Petrus Apostolus definiuit non in auro & argento, & indumentis fœminarum esse ornamẽtum, sed in occulto cordis homine atque abscondito: vnde nulla se exuat cultum pietatis, ornatum gratiæ, vitæ æternæ hæreditatẽ. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

[1.Pet.3. — 1.Petri.3. — Philipp.4. — Gene.5. — 4.Reg.2. — 3.Reg.17. — 3.Reg.21. — Psalm.33. — Roma.11. — Psal.118. — Deute.33. — 1.Pet.4.]

Diui Ambrosij ad Irenæum, uersiculum illum: Speciosus forma, & cætera. Græco sermone annotatũ uoluentis, pluribusque rationibus & exemplis nos prouocantis, ut illo summo bono quod est dominus Iesus, quo nihil est speciosius, animo intendamus, illud quæramus, illud intueamur, illud teneamus, in illo uersemur, illi adhæreamus, & in eo pascamur. *Epistola XI.*

[Psal.44.]

AMbrosius Irenæo. Inter legendum cum paululũ requieuissem animo, quia lucubratione destiterã, versiculum illum cœpi mecum voluere, quo vesperi in vigiliis vsi fueram⁹, ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς

[Psal.44.]

υἱοὺς

ζομένων τῶν ἀγαθῶν, ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων αὐτῶν.

Et verè nihil ſpecioſius illo ſummo bono, cuius etiã prædicatio ſpecioſa eſt nimis, & maximè perſeuerantis ſermonis proceſſus, & quædam apoſtolicæ prædicationis veſtigia. Sed illa qui poſſunt? Quibus donauit deus non ſolùm vt Chriſtum annunciarent, ſed etiam pro illo paterentur. Nos quantum poſſumus intendamus illo animum, & in illo ſimus, illud animo teneamus, quod eſt pulchrum, decorum, bonum, vt fiat illuminatione eius & fulgore ſpecioſa anima noſtra, & mens dilucida. Nam ſi oculi noſtri cum aliqua obducuntur caligine, paſcuntur agrorum viriditate, & ſpecie nemoris vel collis herboſi omnem inæqualitatem ægreſcentis obtutus repellunt, & quadam ſalubri ſpecie pupillæ ipſæ atque orbes colorari videntur: quanto magis hic mentis oculus cum illud ſummum intuetur bonum, & in eo verſatur, atque eo paſcitur, ſplendeſcit atque enitet, vt fiat illud quod ſcriptum eſt: [Pſalm. 62.] Tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea. Denique qui ſcienter agnoſcit animas gregis ſui, curam adhibet herbis campeſtribus, vt ſint ei paſcua plurima. Herbis enim ſuauioribus & agni pinguiores fiunt, & ſuccus lactis ſalubrior quibus paſcuis vſi ſunt diuites illi qui manducauerunt & adorauerunt. Sunt enim bona fidei paſcua, in quib⁹ collocatur ſanctus dei. Eſt ergo & fœnum quo aluntur greges ouium, qui emittunt vellera ſapiẽtiæ, & dant amictum prudentiæ. Et fortaſſe hoc eſt fœnum montanum, in quod verba deſcendunt prophetæ ſicut nix ſuper fœnum, & quod diligenter colligit ſapiẽs, vt ſint ei oues ad veſtitum ſpiritalis vtique velaminis. Habet ergo cibum ſuum & amictũ anima quæ illi ſummo bono adhæret, quod eſt diuinum, quod Apoſtolus Petrus ſuadet quærendum, vt per eius cognitionis acquiſitionẽ diuinæ ſimus cõſortes naturæ. [2. Pet. 1.] Huius cognitionem aperit ſanctis ſuis deus bonus, & donat hoc de theſauro ſuo bono, ſicut teſtificatur lex ſacra dicẽs: [Deute. 28.] Quia iurauit dominus patribus tuis dare tibi & aperire theſaurum ſuum bonum, de quo theſauro cœleſti dat pluuiam terræ ſuæ, benedicere omnia opera manuũ tuarum. Hæc eſt pluuia eloquium legis quod irrorat animã illam fœcundam & fertilem bonorũ operum, vt habeat humorem gratiæ. Huius boni cognitionem quærebat Dauid, ſicut ipſe ſignificat dicens: [Pſalm. 26.] Vnam petij à domino, hanc requirã, vt inhabitẽ in domo domini omnes dies vitæ meæ, & videã delectationes domini, & conſiderẽ templũ eius. Denique hoc eſſe ſummum bonum ſubtexuit ſtatim in eodem pſalmo: [Ibidem.] Credo videre bona domini in terra viuẽtium. Hic enim quæritur, illic facie ad faciem plene videtur. Hoc bonum in domo dei eſt, in illo ſecreto eius ac receſſu. Vnde iterum ait: [Pſalm. 64.] Replebimur in bonis domus tuæ. Alibi quoque hanc ſummã eſſe benedictionis expreſſit, dicens: [Pſalm. 127.] Benedicat te dominus ex Sion, & videas quæ bona ſunt Hieruſalem. Ideo beatus qui illic habitat in ingreſſu fidei, hoſpitióq; mẽtis, deuotionis habitaculo, cõuerſatione virtutis. In illo igitur ſimus, atq; in eo maneamus, de quo & Eſaias dicit: [Eſaiæ. 52. Roma. 10. Pſalm. 52.] Quã ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantiũ bona. Qui ſunt qui euangelizãt, niſi Petrus, niſi Paulus, niſi omnes Apoſtoli? Quid euangelizant nobis, niſi dominum Ieſum? Hic eſt pax noſtra, hic eſt bonum illud ſummum quia ipſe bonus ex bono: Ex arbore enim bona bonus fructus legitur. Deniq; & ſpiritus eius bonus qui ex ipſo accipit, & deducit dei ſeruulos in viam rectã. Quis autem habens ſpiritum dei in ſe, neget bonum, cũ ipſe dicat: [Matth. 20.] An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Hoc bonum veniat in animam noſtram, in noſtræ mẽtis viſcera, quod propitius deus dat petentibus ſe. Hic eſt theſaurus noſter, hic eſt vita noſtra, hic eſt ſapientia noſtra, iuſtitia noſtra, paſtor noſter, & paſtor bonus, hic eſt via noſtra. Vides quanta bona in vno bono. Hæc bona nobis prædicant Euangeliſtæ. Hæc bona requirens Dauid, ait: [Pſal. 4.] Qui oſtendit nobis bona? Et oſtendit ipſum eſſe, bona, ſubiiciens: Signatum eſt in nobis lumen vultus tui. Quis autẽ lumen vultus patris, niſi ſplendor gloriæ, & imago inuiſibilis dei, in quo & videtur & clarificatur pater, ſicut ipſe clarificat filium ſuum? Ipſe eſt ergo dominus Ieſus ſummum bonum quod nobis annũciatum à prophetis, prædicatum ab angelis, promiſſum à patre, euangelizatum eſt ab Apoſtolis. Qui nobis tanquam maturitas aduenit. Nec ſolum tanquàm maturitas, ſed tanquam maturitas in mõtibus adeſt, vt nihil acerbum, nihil immaturum in noſtris conſiliis ſit, nihil immite, nihil aſperum in operibus ac moribus, qui primus euangelizans bona affuit. Vnde & ait: [Eſaiæ. 52.] Ipſe qui loquebar: adſum, id eſt, qui loquebar in Prophetis, adſum in corpore quod ſuſcepi ex virgine, adſum interior imago dei, character ſubſtantiæ, & adſum vt homo, ſed quis cognoſcit me? Hominem enim viderunt, ſed operibus ſupra hominem crediderunt. An non vt homo cum Lazarũ fleret, & rurſus ſupra hominem cum eum reſuſcitaret? An non vt homo cum vapularet, rurſus ſupra hominem cũ totius mũdi peccatum tolleret? Ad illum igitur properemus, in quo ſummum eſt bonum, quoniam ipſe eſt bonitas, ipſe patientia Iſrael, qui ad pœnitẽtiam te vocat, ne venias in iudicium, ſed accipias remiſſionẽ peccatorum. Agite, inquit, [Matth. 3.] pœnitentiam. Ipſe eſt de quo clamat Amos propheta: [Amos 5.] Exquirite bonum. Ipſe eſt ſummum bonum, qui nullius indiget, & abundat omnibus. Facile abũdat in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. [Coloſſ. 2.] Facile abundat de cuius plenitudine omnes accepimus, & in illo repleti ſumus, vt dicit Euangeliſta. [Ioan. 1.] Hoc igitur verum & ſummum bonum ſi illo concupiſcibili ſuo & delectabili anima guſtauerit, & duabus his hauſerit affectionibus, excludẽs dolorem & formidinem, incredibiliter exæſtuat. Oſculata enim verbum dei modum non capit, nec expletur, dicens: [Pſalm. 118.] Suauis es domine, & in iucunditate tua doce me iuſtificationes tuas. Oſculata dei verbum, concupiſcit ſuper omnem decorem, diligit ſuper omnem lętitiam, delectatur ſuper omnia aromata, cupit frequẽter videre, ſæpe intendere, cupit attrahi, vt ſequi poſſit. Vnguentum, inquit, exinanitum eſt nomen tuum: [Cantic. 1.] propterea te diligimus adoleſcentulæ, propterea certamus, ſed comprehendere te non poſſumus. Attrahe nos, vt poſſimus currere, vt odore vnguentorum tuorum accipiamus virtutem ſequendi. Feſtinat etiã interna myſteria videre, ipſam requiem verbi, ipſam boni illius ſummi habitationem, & lucem eius, & claritatem. In illo ſinu ac receſſu primo feſtinat audire ſermones eius: & cum audierit, ſuper omnẽ ſuauitatẽ accipit. Doceat te propheta qui guſtauit, & ait: [Pſalm. 18.] Quã dulcia faucibus meis verba tua, ſuper mel & fauũ ori meo. Quid enim aliud deſideret anima quæ ſemel ſuauitatẽ verbi guſtauerit, quæ ſemel claritatem eius viderit? Moyſes in monte poſitus quadraginta diebus legem accipiens, cibum corporis non requirebat. [Exod. 34.] Helias ad illam feſtinans requiem rogabat vt acciperetur anima ſua à ſe. [3. Reg. 19.] Petrus aſpiciens & ipſe in mõte dominicæ reſurrectionis gloriam, nolebat deſcendere, dicens: [Matth. 17.] Domine, bonum eſt nos hic eſſe. Quanta igitur illa diuinæ ſubſtantiæ gloria, quanta verbi bona, in quæ concupiſcunt & angeli proſpicere? Anima igitur quæ illud videt, corpus hoc non requirit, minimámque ſibi familiaritatem cum eo eſſe debere intelligit renũciat ſeculo, abducit ſe à vĩculis carnis, exuit omnibus voluptatũ iſtarũ nexibus. Denique Stephanus Ieſum videbat, [Acto. 7.] & lapidari nõ formidabat: imò cum lapidaretur, non pro ſe, ſed pro illis à quibus perimebatur rogabat. Paulus quoque raptus vſque ad tertium cœlũ, [2. Corin. 12.] cũ corpore eſſet an ſine corpore, neſciebat. Raptus inquam in paradiſum, vſum proprij iam nõ ſentiebat corporis, & audiẽs verba dei, quomodo ad corporis infirmitates deſcenderet erubeſcebat. Itaque ſciens quid vidiſſet in paradiſo vel quid audiſſet, clamabat, dicẽs: Quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne guſtaueritis quæ ſunt omnia ad corruptelã ipſo vſu. Volebat enim nos in figura eſſe iſtius mundi, non in poſſeſſione atq; vſu, vt ita vtamur hoc mũdo tanq̃ non vtamur, tanq̃ prætereuntes, non tanq̃ reſidentes, ambulãtes tanq̃ in imagine ſeculi, non in cupiditate vt velociſſima diſpoſitione ipſam imaginẽ huius mundi tranſeamus. Deniq; ipſe fide ambulans non ſpecie peregrinabatur à corpore, ſed aderat domino: & cũ eſſet in terris: non in terrenis, ſed in cœleſtibus conuerſabatur. Ergo anima noſtra quæ deo vult appropinquare, eleuet ſe à corpore, ſemper illi ſummo adhæreat, illi bono quod eſt diuinum, quod eſt ſemper, & quod erat ab initio, & quod erat apud deum,

hoc eſt

Acto.17. hoc est dei verbũ. Ipsum est illud diuinũ in quo viuimus,& sumus,& mouemur. Ipsum est quod erat in pricipio, ipsum est quod est. Dei enim filius Iesus Christus in nobis, inquit, 2.Corin.1. est: in quo non fuit est & non, sed est in illo, fuit. Ipse dixit Exod.3. Moysi vt diceret: Qui est, misit me. Cum hoc igitur anima nostra sit,& sit (si fieri potest) semper, vt nostrũ possit quis Psalm.118. dicere: Anima mea in manibus tuis semper. Erit autem, si non in carne sit, sed in spiritu. Erit, si se terrenis non misceat. Cum enim ad carnalia reflectitur, tunc ei illecebra obrepit corporis, tũc ira & indignatione exæstuat, tũc mœstitia afficitur, tunc supinatur per arrogantiam, tunc dolore affligitur. Hæ sunt ægritudines animæ graues, quibus plerumque ad mortem cogitur, dum oculi eius cæcantur, vt nõ videant veræ lumen gloriæ, & diuitias æternæ hæreditatis. Quod si eos ad deum semper intendat, accipiet à Christo fulgorem sapientiæ, vt illuminatum in agnitione dei habeat obtutum, vt videat illam spem nostrę vocationis, aspiciat illud quod est bonum,& placitum,& perfectum. Quod enim bonum, complacitum patri: quod complacitum, perMatth.5. Lucæ.6. fectum: sicut habes in euangelio, vbi dicit dominus: Diligite inimicos vestros, vt imitemini patrem qui pluit super iustos & iniustos, quod est vtique bonitatis. Et postea conclu dit dicẽs: Estote perfecti sicut pater vester qui in cœlis est, perfectus est. Charitas enim perfecta est, denique plenituRoma.13. do legis est. Quid autẽ tam bonum quàm charitas, quæ malum nõ cogitat? Et ideo terras fugito, in quibus inuidia est, vbi ambitio, vbi contentio. Boni ergo illius capacem se anima tua præbeat, vt supra nubes volet, sicut aquila renouetur, sicut aquila pẽnas emittat, vt renouatis alarum remigiis alta petere nõ reformidet, hãc habitationẽ relinquat. Terrenum enim habitaculum grauat animã. Exuat vetera, abiiciat erroris desideria, abluat oculos suos, vt videat illũ fontem veræ sapientiæ, illum fontem vitæ æternæ, qui affluit Roma.11. atque exundat omnibus, nullius indigens. Quis enim dedit illi, cum ex ipso,& per ipsum,& in ipso omnia sint? Vitæ igitur fons est summum illud bonum, ex quo viuendi substãtia ministratur omnibus. Ipsum autem in se habet vitam ma C nentem, à nullo quasi inops accipit. Largitur bona aliis, nõ aliunde assumit sibi. Neque enim nostri indiget. Vnde & ait Psalm.15. ex persona hominis: Quoniam bonorum meorum non indiges. Quid ergo pulchrius quàm ei appropinquare ei adhærere? Quæ maior voluptas est, quàm quod is qui viderit, & de fonte aquę viuę gratis gustauerit? Quid potest aliud desiderare? quæ regna? quas potestates? quam pecuniam? cum aduertat q̃ miseræ etiam hic regum conditiones sint, quàm mutabiles imperij status, quàm exigua vitæ huius spatia, quanta in ipso imperio seruitia, cum ad aliorum non ad suũ viuant arbitrium? Quis autem peculiatus ad vitam æternã transit, nisi virtutum fultus peculio, quod receptum omnibus, solis diuitibus impossibile pronunciatur? Non ergo his vti beatum est, sed illud videre quo ista despicias, & vana veris refellas, atque inania & cassa iudices, illam nudæ veritatis pulchritudinẽ diligas, quæ has seculi fucosissimas vanitates redarguat. Erige igitur oculos anima tuos, illos de Cantic.4. quibus tibi verbum dei dicit: Corde nos cepisti soror mea D sponsa, corde nos cepisti vno ab oculis tuis. Ascende in palmam, vince seculum, vt teneas verbi altitudinem. Imaginẽ istam mundi foris relinque, foris malitiam, introduc autem bonitatem mentis, quæ habet gratiam in ligno vitæ, si lauerit stolam suam,& ingrediatur in ciuitatem, quę vera est patria sanctorum, in qua est dei tabernaculum, circa quod scribæ domini prætendunt, vbi non dies, aut sol, aut luna lumen ministrant, sed ipse dominus lumen est totam illam ciuitatẽ Ioan.8. illuminans. Est enim lux mundi. Non vtique lux visibilis, sed animarum quæ in hoc mundo sunt, intelligibilis claritudo, quibus se splendenti lumine rationabilis infundit prudentiæ, & vt prædicatur in euangelio, incorporeæ virtutis inflammans vapore secreta mentium, animorúmque penetralia. Si quis igitur incola esse cœperit illi⁹ ciuitatis supernæ, incola videlicet conuersatione ac moribus, non discedat ab ea, non exeat, non reflectat vestigium, nõ corporis dico, sed mentis vestigium. Non reuertatur retro. Retro luxuria, Gene.19. retro impuritas est. Denique ascendens ad montem Loth, A retro reliquit Sodomitana flagitia. Quæ autem respexit retro, non potuit ad superiora euadere. Nõ ergo pedes tui retro, sed mores reuertantur. Non fiant manus tuæ remissę,& deuotionis tuæ ac fidei genua dissoluta. Non fiat voluntatis tuæ recidiua infirmitas, nõ vllus intercursus criminũ. Si ingressus es, mane. peruenisti? cõsiste, saluans salua animã tuã. Ascendẽs directum attolle gradum, nullus inde tuto redit. Hinc via, inde ruina est. Hinc ascensus, inde præcipitium. Ascendendi quidem labor, sed descendendi periculum. Sed potens est dominus, qui te fundatum illic custodiat, septum propheticis muris,& apostolicis turribus. Ideo tibi dicit dominus: Intrate, calcate, quia assistit vindemia. Intus nõ foris Matth.24. simus. Et in euangelio dei filius dicit: Qui est in tecto, non descendat vasa sua tollere. Non vtique de hoc tecto dicit, Psalm.103. sed dicit de illo. Extendit cœlum sicut cameram. Intus ergo esto intra Hierusalem, intra animam tuam pacificam, mitem atque tranquillam. Non exeas de ea, neque descendas vas tuum istud aut honoribus aut diuitiis aut arrogãtia attollere. Intus esto, vt per te alienignæ non transeant, peccata animam tuam non transeant, vanæ operationes & cogitationes inanes, non transibunt autem si suscitaueris bellum pro deuotionis & fidei certamine, pro veritatis studio aduersus passionum illecebras, & sumpseris arma dei aduersum spirituales nequitias,& astutiam diaboli, qui pertentat sensus nostros fraude ac dolo, quem mansuetus bellator facile poterit, qui non serat iurgia, sed sicut decet seruum domini, cum modestia fidẽ doceat, & eos qui aduersantur, redarguat. De hoc dicit scriptura: Qui mansuetus est, bellator Philip.4. exurgat,& infirmus dicat: Omnia possum in eo qui me confortat. Hac fide fretus etiam qui infirmus est præualebit, & erit sancta anima eius, & stillabunt ei mõtes prophetici vel apostolici dulcedinem,& colles fluent lac, qualis ille collis Ioel.3. qui lactis potum Corinthiis dabat, & fluent ei aquæ de suis vasis, & de puteorum suorum fontibus, vel de ventre eius Ioan.7. aquæ viuæ, spirituales videlicet, quas fidelibus suis spiritus sanctus ministrat, qui etiam animam tuam dignetur rigare, vt abundet in te fons aquæ salientis in vitam æternã. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te vt parentes diligimus.

Diui Ambrosij ad Irenæum, prosequẽtis illud uerbum Aggæi prophetæ: Si tempus uobis est ut habitetis in domibus cælatis! multa ex hoc nos sermone commonentis ut in superioribus domibus, & nõ in uallestribus & subterraneis habitemus, talésque domos nosmetipsos domino ædificemus. Epistola XII.

AMbrosius Irenæo. Vbi superiorem absolui epistolam,& perferendam tibi tradidi, venit in mentem illud quod dominus in manu Aggæi prophetæ locutus est, dicens: Si tempus vobis est vt habitetis in domibus cælatis? Quid ergo istud est, nisi in supe- Aggæi.1. rioribus habitandum, non in vallestribus & subterraneis habitaculis? Qui enim infra terram habitant, non possunt ædificare templum dei,& dicunt: Non venit tempus vt ædificetur domus domini: simul quia luxuriosorũ est hypogęa quærere, captantium frigus æstiuum, eo quod resoluti deliciis ęstus aliter ferre ac tolerare nequeant,& ideo requirant vmbrosa penetralia: vel quod desidiosi ignaua sub terris agant ocia: deinde quod tenebrosa illos & opaca delectent magis, quibus operiri flagitia sua credant, secundum illud: Tenebræ circundant me & parietes, quem vereor? Sed frustra hoc sperant, cum profunda abyssi & abscondita deus Eccle.23. cernat,& omnia deprehendat antequam fiant. An non Helias in hypogæis, non Helisæus habitabant? Denique alter 3.Reg.17. mortuum viduę filium tulit ad superiora, in quibus consue- 4.Reg.4. uerat sedere, & ibi eum resuscitauit. Alteri quoque Sunamitis illa magna mulier (vt scriptura testificatur) in superioribus hospitium parauit,& ibi concipiendæ sobolis, quia non habebat, meruit prærogatiuam, eiusdémque resuscitati pignoris vidit miracula. Quid de Petro dicam, qui ad horã sextam ascendens in superiora, baptizandarum gentium co Acto.10. gnouit mysteria? At vero parricida Absalon in valle sibi 2.Reg.18. regis titulũ statuit,& in fossam proiectus est, cum esset peremptus. Ergo sancti ascendunt ad dominũ, flagitiosi ad vitia

tia descendunt. Sancti in montibus, criminosi in vallibus.
3.Reg.20.
Deus enim montium est, & non deus vallium. Qui ergo illic, id est in domibus habitabant vallestribus, in quibus nō habitat deus, domum dei in se habere non poterant. Hanc enim dominus quęrebat ab illis domum, vt semetipsos ędificarent, atque intra se dei templum viuis fidei lapidibus attollerent. Neque enim terrenorum parietum constructiones, & syluestrium ligna culminum desiderabat, quæ cū fuissent, manus diruerat hostilis, sed illud templum quærebat quod in hominum conderetur mentibus, quibus dicendum foret: Vos estis templum dei. in quo habitaret dominus Iesus, & vnde ad redemptionem vniuersorum procederet, vt
2.Corin. 6.
in vtero virginis sacra reperiretur aula, in qua rex habitaret cœlestium, & corpus humanum dei templū fieret, quod etiam cum solutum esset, in triduo resuscitaretur. Sed hanc
Ioan.2.
domū non luxuriosi ædificāt, qui cælatas inhabitāt domos, & cælato argento delectantur. Sordet enim illis purum argentū, ita & istis sordet simplicis habitationis locus. Sinuāt spatia domorum, & adiiciendo adiiciunt, coniungentes domum ad domum, & villam ad villā, effodiunt terram, vt elementum quoque eorum cedat habitaculis, & quasi terræ filij intra eius recondantur vterum, & abscondantur aluo.
Hierem.22.
Isti plane sunt de quibus dicit Hieremias: Væ qui ædificant domum suam non cum iustitia. Qui enim cum iustitia ædificat, non in terrenis ædificat, sed in cœlestibus. Aedificasti, inquit, domū, metire superiora eius, perflatilia distincta fenestris, & contignata cedro, & illita minio. Metitur autem superiora, qui contemplatus iudicium dei, iudicat iudicium humilis, & iudicium pauperis. Qui autem in auaritiam intēdit, & in sanguinem innocentis, non ædificat superiora cum
Cantic 4.
iudicio: nec mensuram tenet, quia non habet Christum: nec aspirare sibi diuinæ flatus explorat gratię, nec pleni luminis splendorem requirit: nec illita minio habet cœnacula: cui non potest dici, Sicut resticula coccinea labia tua. Non sepelietur, inquit, huiusmodi. Qui enim viuum se sub terram
Ibidem.
infodit, & tanquàm in sepulchro sepeliuit, eripuit sibi mortuo requiem sepulturæ. Depositus itaq; in valle corporaliū delectationum, non inuenit sepulchrum de quo possit resurgere. Huiusmodi ergo vir nec templum deo ædificat, quia nō nouit tempus correctionis suæ. Quomodo enim possunt tales homines templū ædificare, qui quasi feræ ac bestiæ in
1.Timo.5.
spelęa ferarum & bestiarum latibula sese receptant, atq; in foueas se serpentiū more demergunt, & consuetudine fraudulentæ vulpis infodiunt? Sed nec sepulchrum sibi condit qui ante tempus moritur. Viuens enim mortuus est, nec audit vocem Aggæi, id est epulantis, vt interpretatio declarat:
Psalm.41.
quoniam non ingreditur tabernaculum dei in voce exultationis & confessionis sonus epulantis. Quomodo enim vocem eius audit, qui opera eius non videt? Nam si videret, audiret verbum quod in eius manu factum est, delectatus eius actibus quibus pulsauit & apertum est ei, & descendit in eius animam, vt epuletur in eo synceritatis & veritatis cib⁹. Ergo quia non audiuit, fit iterum in manu Aggæi verbum, & dicit: Surgite de cælatis & depressis malitia domibus, &
Aggæi.1.
ascendite in montem scripturarum cœlestium, & cædite lignum sapientiæ, lignum vitæ, lignum cognitionis, & dirigite vias vestras, ordinate actus vestros vt habeant ordinem suum debitum, qui necessarius & vtilis est ad ædificandam domini domum. Nam si non feceritis: nec cœlum dabit rorem suum, id est, sermo cœlestis, qui sicut ros descendit super fœnum, non temperabit feruidos corporalium motus passionum: nec ignita restinguet diuersarū spicula cupiditatum, nec terra eius id est anima fructus dabit, eo quod arescat, nisi repleatur irriguo verbi dei, & perfundatur à rore cœlesti, spiritualis vbertate gratiæ. Et quia sciebat desides esse habitantes in hypogæis, & voluptatum gurgustiis, Excitabo, inquit, illis spiritum Zorobabel de tribu Iudę, & Iosedec sacerdotem magnum, vt incitentur ad ædificationem diuinæ domus. Nisi enim dominus ędificauerit sibi domum, inuanum laborauerunt qui ædificāt eam. Ipse est Zorobabel iugis redundātia, vtpote fons vitę, & verbum dei,
Psalm. 126.
per quod omnia, & ex quo omnia, & omnia in ipso. Hęc dicit redundantia: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Hoc est
Roma.11.
Ioan.7.
profluuium indeficientis meatus. Profluuium quoque nocturnum legimus quod est Zabulō, id est, propheticum, sed etiam & ipsum huius fluenti infusione resplēduit, per quod euanuit illud profluuium vanitatis in Iezabel, quæ inimica veritati, & aduersaria prophetarum eloquiis, ita dilacerata
4.Reg.9.
est canum morsibus, vt nullum eius superesset vestigiū, sed toto corpore suo cum omnibus posteritatis suæ insignibus extingueretur. Ipse igitur Zorobabel ex tribu Iudæ, ipse Iesus magnus sacerdos, & tribu designatus & nomine, duo significari videntur, & vnus exprimitur. Qui idem quasi potens natus ex potente, quasi redemptor ortus ex virgine, in vtriusq; idē naturæ diuersitate diuiduæ, vnius filij dei veritatē gigas salutaris impleuit. Excitaturus itaq; à mortuis Zorobabel sanctum ait: Adhuc ego mouebo semel cœlū &
Aggæi 2.
terrā. Et maria & desertū mouerat ante hæc, cum de Aegypto liberaret populum suum, quando in cœlo columna erat
Exod 14.
ignis, terra inter fluctus, murus in mari, via in aqua, in deserto messis quotidiana frugū cœlestium multiplicabatur, petra soluebatur in fontes aquarū. Sed mouit & postea in pas-
Ibidem. 16. & 17.
sione domini Iesu, quando cœlum tenebris obductum, sol
Matth.27.
refugit, petræ scissæ, tumuli aperti, mortui resuscitati, draco victus in fluctibus suis vidit piscatores hominum non solū nauigantes in mari, sed etiam ambulantes sine periculo. Desertum quoque motum, quando infructuosus nationum populus in messem cœpit deuotionis & fidei flauescere. & eousque deserti & gentium commotio facta est, vt apostolorū quos direxit ad gentes vocādas, tanta esset & tam vehemēs prædicatio, vt in omnem terram exiret sonus eorum, & in
Psalm.18.
fines orbis terræ verba eorum. Tanta inquàm cōmotio deserti, vt plures filij fierent desertæ, quàm eius quæ habebat
Esaiæ.54.
virum. Et floreret desertum vt lilium, introirent electa gentium ad residuos populi, quo reliquiæ saluæ fierent per ele-
Roma.11.
ctionem gratiæ. Et replebo, inquit, domum hanc argento
Aggæi.2.
meo & auro: eloquiis cœlestibus, quæ sicut argentum igne examinatum: & veri claritate luminis, sicut auro spirituali in sanctorum occultis mentibus refulgente. Has diuitias cōfert ecclesiæ suæ, quibus intelligibiles thesauri repleutur, & gloria augetur domus super priorem gloriam quam populus habuit electus. Pax enim & tranquillitas animæ super
Philipp.4.
omnem domus gloriā est, quia pax superat omnem sensum, Hæc est pax super pacem, quę dabitur post tertiam commotionem cœli, maris, terræ, deserti, quando destruet omnes potestates & principatus. Cœlum enim & terra transibunt,
Matth.24.
1.Corin.7.
& omnis istius mundi figura, & vnusquisque in romphæa insurget ad fratrem suum, id est, verbo penetrante medullas animæ, vt destruatur quicquid est contrariū, currus ex Ephren, & equus ex Hierusalem, vt Zacharias dixit. Et sic
Zacha.9.
erit pax per omnia, vt nullis obsistentibus corporis passionibus, aut incredulæ mentis impedimentis, fiat in omnibus Christus, subdita patri exhibēs corda vniuersorum. Vnde & ad ipsum solum mystice dicitur: Sumam te Zorobabel,
Aggæi.
& ponam te sicut signaculum, quia te elegi. Etenim cū fuerit anima nostra pacifica, vt dicatur ei, Conuertere conuer
Canti.6.
tere Sunamitis, quod pacificam significat, & vt tuo nomine vtar, [illegible], tunc accipiet in se sicut signaculum Christū, id est imaginem dei, vt sit ad imaginem: quoniam qualis cœlestis, tales & cœlestes. Et oportet nos portare imaginē cœ-
1.Corin. 15.
lestis, id est pacem. Atque vt sciamus verum esse, habes in Canticis, in vltimo, iam perfectæ animæ dici, quod & tibi dicat dominus Iesus: Pone me vt signaculū in brachium tuū, vt luceat pax in corde tuo, & in operibus tuis Christus, &
Cantic.8.
formetur in te sapientia, & iustitia, & redemptio. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

DIVI AMBROSII EPISCOPI Mediolanensis epistolarum Liber IIII.

Diui Ambrosij ad Irenaeum hanc quaestioné, Vtrum sit aliqua apud deum differentia charitatis eorum qui à pueritia, & corũ qui iuuentutis aut posterioris aetatis processu crediderint, dissoluentis. Epistola XIII.

AMbrosius Irenaeo. Differentia charitatis vtrum sit aliqua apud deum, eorum qui à pueritia crediderint, & eorum qui iuuentutis aut posterioris aetatis processu, prudẽter requirendũ putasti. Nam hoc quoque scriptura diuina non pretermisit, neque intactum reliquit. Siquidẽ dominus deus noster ad Iohel prophetam non ociose ait: Lamentare ad me super spõsam praecinctam saccum in virum eius virginalem. dolens synagogam quae antea virginitate sua desponsata dei verbo foret, vel animã certe quae de bonis meritis decidisset, ita offendiculum incidisse peccatorũ flagitijs, vt odia cõtraheret, & inquinamento impietatis, ac perfidiae obsoleta sordibus, miserabilj esset despectui, lõge mutata ab illius sponsae gratia, quae ante meruerat audire: Spõsabo te mihi in fide, & iustitia, & misericordia. Nec immerito lamentabilis prónunciatur, quae tantorum munerum amiserat precium, & virtutum dotalium tam graue subierat dispendium, vt ei virginalis sponsus eriperetur. Nostris enim meritis verbum dei nobis aut viuit, aut moritur. Nam si bona studia atque opera nostra sint, viuit atque operatur in nobis dei verbũ. si tenebrosae cogitationes operationésque nostrae sint, occidit nobis sol iustitiae. Et ideo lamentãdum praecipit pro ea anima. Nam sicut illis gratulandum & epulandum est, cum quibus sponsus est, ita illi animae lugẽdum cui sponsus fuerit ereptus, sicut de apostolis scriptum est in Euangelio: Quoniam cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Ergo & haec anima habebat ante laetitiam & exultationem, cũ haberet παρθενικὸν λόγον. Et ideo non ieiunabat, quia dies erant epularũ & refectionis, cum adesset sponsus inuehens quibus aderat, vbertatis affluentiam coelestis alimenti, copia vini rigatus, quo corda hominum laetificantur. sed posteaquàm sponsum factis amisit suis, iubetur in cilicio agere poenitentiam peccatorũ suorum, & deflere semetipsam, quia mortuus est ei crucifixus pro ea Christus, qui est παρθενικὸς λόγος. Si à prima aetate conuenit, nec alterius anima haec videtur experta copulam, sed à principio virginalem fidei suae florem Christo dicauit, atq; ipsi primis foederata pietatis mysteriis sacros iuuẽcula cultus recepit, ipsa est Israëlitica anima veteris prosapiae ex genere patriarcharum: quae si inoffensum fidei seruasset curriculum, magni meriti foret sponsa verbi virginalis, tanquàm illa quae apprehẽdit iustitiam, & obuiauit illi quasi mater, & quasi mulier à virginitate suscepit illam. Altera quoq; est acquisita ex gentibus, & vtraq; sponsa vnius, verbi quod est magnum mysterium. Idque tibi demõstratur in libro regnorũ. Siquidem Dauid duas vxores habuit, Achinaam Iezrahelitem, & Abigeam acquisitã sibi postea. Illam rigidiorem, istam misericordiae plenã & gratiae, hospitalem ac liberalem animam, quae reuelata facie patrem vidit speculata eius gloriam, quae suscepit diuinum illum paternae gratiae rorem, vt habet nominis interpretatio. Quid autẽ ros patris, nisi dei verbum, quod humore fidei atq; iustitiae infudit corda vniuersorum? Pulchrè igitur huic animae verus dicit Dauid, quod illi Abigeae dictum est, Benedictus dominus deus Israel, qui misit te hodie huc obuiam mihi, & benedicti mores tui. Et iterum dicit ei, Ascende in pace in domum tuam, vide, audiui vocem tuam, & reueritus sum faciem tuam. Denique in Canticis etiã haec verba sunt sponsi ad sponsam, Ostende mihi faciem tuã, & insinua mihi vocem tuam. Et tunc quidem dimissa est, quoniam alterum habebat virum, qui dicebatur Hebraicè Nabal, Latinè insipiens, durus, inhospitalis, inhumanus, ingratus, qui officia nesciret referre: sed postea quàm defunctus est vir eius, solutam à lege viri accepit eam sibi in vxorẽ propheta Dauid. Per cuius copulam Ecclesiae crediturae ex gentibus significantur mysteria, quae amisso viro cui ante iũcta fuerat, transiuit ad Christum, censu pio diues humilitatis & fidei, misericordiae quoque dotata patrimonio. Sed hoc loco nõ ista deploratur, sed illa Achinaã quae fuit male sortis in fratrem. Et ideo ille frater factus est in commotionem. Vnde ex persona eorum dictum est, Posuisti nos in parabolam in gentibus, commotionem capitis in populis. Quam nutantẽ inueniẽs diabolus, sicut leo diruit, & iucunditatem eius abstulit. Vineam eius & ficum euertit, sub quibus solebat ante requiescere, & arescere fecit fructus eius. Quos aridos miseratus atque albentes siccitate nimia dicit ad prophetam deus, Lamentare ad me super sponsam praecinctam cilicio, & super virum eius virginalem, id est, super animae huiusmodi vel synagogae virum mortuum. Cui loco alio expostulãs dicit, Eo quod oblita propositi sui, oblita charitatis, immemor gratiae, de via disciplinae, superiorem vxoris affectum amiserit. Meritóque suis eam sermonibus redarguit, memorans & retexens eiusdem blanditias, & pietatis vocabula. Non sicut domesticum me vocabas, & patrem & initiatorem virginitatis tuae. Ergo huic animae cui per intemperantiam eius mortuum est dei verbum, & ille παρθενικὸς λόγος occidit, luctum indicit, intercessorem adhibet, vt vocetur ad poenitentiam, quo possit mereri misericordiã. Illa autem quae bona intellectu, & decora aspectu valde, sicut Abigea acquisita sibi erat in praelio, deuictis aduersariis, & mortuo viro qui vallatus nequitiis spiritualib' repugnabat ac resistebat ne sibi speciosa vxor adimeretur, quasi victor & diligens sponsus iucunditatem confert & gratiam, emundans eam ab omnibus pulchritudinis eius impedimentis, & exuens vestimentis captiuitatis: vt depositis omnibus capitis sui capillis, id est, peccatorum criniculis, qui quasi superflui nostro in corpore videntur, quoniam si vir comam nutriat, ignominia est illi: in vnitate fidei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi studeat occurrere, vt omnem deponat animi perturbationem, & charitate sua data augeatur in domino Iesu, & vniuerso acquirat incremẽta corpori. Haec est anima illa quam lex demonstrat tibi in specie mulieris bonae, quam si videris in praedam, & concupieris accipere in vxorem tibi: induces, inquit, eam in domum tuam, vt tota ei cõmittas interiora domus tuae, omniũ tuorum viscerum possessionẽ, offeras eius superflua, rõdeas lapsus, & nouacula non satis acuta, ne faciat dolum, tuarum exuuias passionum, atque inanes sensus recidas. Ideo ait, Rades eius caput, quo nulla obstacula patiantur oculi sapientis, qui sunt in capite eius. Et sedebit, inquit, triginta diebus in domo tua, peccata propriae deplorans natiuitatis, & commenta nequissimi patris diaboli, qui vult congregare quae non generauit: vt huius mystici numeri purificatione mundata, coniugij claues adipiscatur. Et pulchrè ait, Postea intrabis ad eam, vt totus ingrediaris in animam tuam, atque intra ipsam te colligas, & in ea habites: apud eam commorare, in ipsa tibi sit omnis conuersatio, vt sis nõ in carne, sed in spiritu, & proponas adiungere eam tibi ad consortiũ vitae, sciens quoniam communicabit tecum de bonis, & perfunctus eius gratia, dicas, puer autem erã ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. Et illa tibi respondeat, Assumam te, & inducam te in domum matris meae, & in secretum eius quae me concepit. Bona mater animarum Hierusalem illa quae in coelo est. Erit ergo vxor tua, & inueniens te osculabitur te. Et si postea displicuerit tibi quod castiget corpus suum, & seruituti redigat, non patieris eam seruire, id est, voluptatibus coporis, nec subiicies eam carni, sed liberam permanere patieris: nec alienabis eam, hoc est enim vendere: nec contemnes eam, sed permittes seruire eam deo suo in castitate fidei, & bonorum operũ sobrietate. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Iohel. 1. — Oseae. 2. — Math. 9. — 1. Reg. 25. — 1. Reg. 25. — Ibidem. — Cantic. 2. — 1. Reg. 25. — Psal. 44. — Iohel. 1. — Prouer. 2. — 1. Reg. 25. — 1. Cor. 11. — Ephe. 4. — Deut. 21. — Sapien. 8. — Cant. 8.

Diui Ambrosij ad Irenaeum, errorem remouentis ne quis eum de quo in superiori epistola dictũ est quod duas habebat uxores, duas adsciuisse sibi animas intelligat. Epistola XIIII.

Ambrosius

AMbrosius Irenæo. Superiore epistola scripsimus liberandā ab aduersariis animam nostrā, & cum ea indissociabilis vitæ subeundum consortium. Et quia sermo iste nobis de Deuteronomio exēplum assumpsit assertionis suæ, quo loci subiectum est de viro qui duas vxores habebat, vnam odibilem, alteram amabilem: non perfunctorie motus videris, neforte duas animas istum sibi asciuisse aliquis intelligat: quod fieri nequaquam potest. Verum ipse non ignoras quod interdum scriptura cum allegoriam dicit: alia ad speciem synagogæ, alia ad Ecclesiam refert: alia ad animam, alia ad verbi mysterium: alia ad diuersas species & qualitates animarum: quę discernit qui diiudicat spiritu. Vnde sequenti capitulo legis non duas animas, sed diuersas qualitates vnius animæ comprehensas arbitror. Est enim amabilis animæ species, quæ concupiscit voluptaria, quæ laborem fugit, compunctiones declinat, iudicium dei negligit. Ideo amabilis, quia dulcis & suauis ad tempus videtur, quæ mentem non afficiat, sed oblectet. At illa altera tristior, quæ zelo dei conficiatur, sicut vxor seuera scortari comparem suum nolit, non patiatur, non sinat, nihil indulgeat corpori, nihil voluptati & delectationi relaxet, abdicet occulta dedecoris, dura laborum sequatur, grauia periculorum. Si igitur pepererint ei ambæ, non poterit, inquit, primitiuum filium amabilis in hæreditatis institutione preponere primitiuo filio odibilis, cum sciat odibilis filiū primitiuum esse. In quo nō tam prælationem simpliciter significari puto quasi inter primitiuos duos, quàm expressionem solum odibilis filiū primitiui habere prærogatiuam. Primitiuus enim primogenitus est, sancti autem primogeniti sunt, quia omnis masculus adaperiens vuluam sanctus domino vocabitur. Non tamen omnis primogenitus sanctus. Non enim sanctus Esau, qui vtique primogenitus. sancti autē primogeniti sunt. Denique habes in Numeris, Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito qui aperit vuluam, à filiis Israël. Mihi enim in quo die percussi omne primitiuum Aegypti, sanctificaui omne primogenitum Israel. Ergo Leuitas pro primogenitis accepit. quasi sanctos enim primogenitos esse cognoscimus ex epistola ad Hebræos scripta, in qua habemus: Sed appropinquastis Sion monti, & ciuitati Hierusalem, & decem milibus angelorum, & Ecclesiæ primitiuorum. Ergo sicut primogeniti Ecclesiæ sancti, sic & Leuitæ, quoniam ipsi quoque primogeniti. Non enim nascendi ordine sancti, sed sanctificationis munere. Leui enim tertius filius fuit Liæ, non primus vtique. Qui autem sanctificatus, ipse aperit vuluam. Quam vuluam? Audi dicentem, Errauerunt peccatores ab vtero. Quia intellexisti primogenitum qui aperit vuluam, intellige vterum bonæ matris, à quo non errant sancti, sed peccatores. Leuitæ autem auferuntur de medio Israel, quia nihil habent commune cum populo, cuius primogenita secularia destruunt. Primogenita enim seculi alterius matris sunt, à cuius vtero segregatus Paulus est cum ad gratiam vocaretur dei. Et ideo de medio populi segregatus, verbum recepit, quod est medium in corde nostro. Vnde & illud dictum est, Medius autem vestrum stat, quem vos non videtis. Non ociosus itaque nobis à lege in legem excursus fuit, vt primogenitum non esse amabilis illius, id est, remissioris & voluptariæ filium diceremus, quamuis præpositi capituli verba hæc exprimant, dicente scriptura, Non poterit filium amabilis primitiuum præponere, cum sciat filium odibilis primitiuum esse. Ille est vere primitiuus, qui sanctæ matris sanctus est partus. sicut illa vera mater, à cuius vtero non errant veri filij, sed peccatores. Ergo ille non veræ matris filius, non primitiuus verus, sed quasi primitiuus iuuatur sumptu ne egeat, non vt diues sit honoratur. Hic autem dupla ex omnibus accipit, vt abundet: sicut etiā in Genesi habes patriarchas à fratre suo Ioseph geminæ singulos stolæ donatos munere cum remitterentur ad patrem, vt significarent fratrem repertum Ioseph, quem defunctum esse crediderat pater. Primogenitus itaque hæreditatis accepit prærogatiuam, dicente scriptura: Hic est initium filiorum eius, & huic debentur primogenitalia. A primogenito igitur dei filio primogeniti sancti, & ab illo initio (quia ipse est initium & finis) initium sanctus nuncupatur, initium filius, cui debetur primitiarum prærogatiua, secundum illud ad Abraham dictum, Eiice ancillam, & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac. Quod magis ad hæreditatem virtutum quàm pecuniæ spectare diuino oraculo docetur, dicente deo, Omnia quæcunque tibi dixerit Sara, audi vocem eius, quoniam in Isaac vocabitur tibi semen. Quæ erat alia in Isaac, nisi sanctitatis hæreditas, quæ nobilitaret patrem? Et filium quidem ancillæ super nationes præfecit, quasi simpla conferens patrimonij: filio autem Saræ dupla dedit, cui non solum temporalia, sed etiam superna & perpetua collata sunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

(Margin: Deute.21. — Ibidem. — Exod.13. & 34. — Lucæ 2. — Nume.3. — Hebr.12. — Gene.29. — Psalm.57. — Gala.1. — Ioan.1. — Deute.21. — Gene.45. — Deute.21. — Apoca.1. — Gene.21. — Ibidem.)

Diui Ambrosij ad Irenæum, caussam reddentis cur lex prohibuerit mulieres uti ueste uirili, atque uiros indui stola muliebri. *Epistola XV.*

AMbrosius Irenæo. Pertulisti ad me quasi filius quæsiuisse aliquos de te quid sibi velit quod tam seuere lex immūdos eos dixerit qui alieni sexus vterētur vestib', vel viros scilicet vel mulieres. Sic enim scriptum est: Non erit res viri super mulierem, neque induetur vir stolam muliebrem, quia immundus est domino omnis qui fecerit hoc. Et si vere discutias, incongruum est quod ipsa abhorret natura. Cur enim homo non vis videri esse quod natus es? Cur alienam tibi assumis speciem? Cur mentiris fœminam, vel tu fœmina virum? Suis vnumquemque sexum induit natura indumentis. Deniq; diuersus vsus, diuersus color, motus, incessus, diuersæ vires, diuersa vox est in viro & fœmina. Sed etiam in reliqui generis animantibus alia species leonis, alia leænæ, alia vis, alius sonus: alia tauri, alia vitulæ. In ceruis quoque quantum distat sexus, tantum discrepat species, vt eos etiam eminus possis discernere. In auibus vero etiam propria ad vestitum est inter eos & homines comparatio. In illis enim sexum naturalia ipsa indumenta discernunt. Paui mares speciosi, fœminæ non item pennarum vario pinguntur decore. Fasianis quoque diuersus color, qui distinguat sexus discretionē. Quid in pullis? quam canora vox galli? nocturnisque vicibus solenne munus ad excitandum & canēdum? Nunquid illa mutant speciem suam? Cur nos mutare desideramus? Et quidem Græco more influxit vt fœminæ virilibus quasi succinctioribus tunicis vtantur. Esto tamen vt illæ imitari videantur melioris sexus naturam. Quid viri qui inferioris sexus mentiri speciem volunt? Mendacium & in verbo turpe est, nedum in habitu. Denique in templis vbi mendacium fidei, ibi mendacium naturæ. Illic assumere viros muliebrem vestem, gestúmque fœmineum, sacrum putatur. Vnde lex dicit, quia immundus erit domino omnis vir qui stolam muliebrem induerit. Arbitror autem quod non tam de veste, quàm de moribus dixerit vel de vsibus nostris atque actibus, quod alius virum, alius fœminam deceat actus. Vnde & Apostolus ait, quasi interpres legis: Mulieres nostræ in Ecclesia taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Et ad Timotheum: Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum. Quam deforme autem virum facere opera muliebria? Ergo & pariant, ergo parturiāt qui crispant comam sicut fœminæ. Et tamen illæ velantur, isti belligerantur. Verum habeant excusationem qui patrios vsus sequuntur, sed tamen Barbaros, vt Persæ, vt Gotthi, vt Armenij. Maior quidem est natura quàm patria. Quid de aliis dicimus, qui hoc ad luxuriam deriuandum putant, vt calamistratos & torquatos habeant in ministerio, ipsi promissa barba, illos remissa coma? Merito illic seruatur castimonia, vbi non tenetur sexus distinctio. In quo euidentia naturæ magisteria sunt, dicente Apostolo, Decet mulierem non velatam orare deum? Nec ipsa natura docet vos. Quod vir quidem si comam habeat, igno-

(Margin: Deute.22. — Deute.22. — 1.Corin.14. — 1.Timo.2. — 1.Tim.2. — 1.Corin.11.)

minia est illi: mulier vero si capillos habeat, gloria est illi, quoniam quidē capilli pro velamine ei sunt. Hæc sunt quæ referas requirentibus. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te vt parentes diligimus.

Diui Ambrosij ad Irenæum, epistolam ad Ephesios summaria ac breui explanatione perstringentis.

Epistola XVI.

AMbrosius Irenæo. Poposcisti vt summā epistolæ quæ ad Ephesios scripta est, inculcaremus tibi, quæ obscurior videretur, nisi eius distinctiones colligas, quibus persuadēdum putauit apostolus de dei regno nobis non desperandum. Proposuit itaque primum, quod bonis maximum solet esse ad studia virtutis incitamentum, præmiorum spem, & promissorum cœlestium hæreditatem, quæ in passione Christi & resurrectione appropinquauerint. Deinde subiecit non solum in paradisum reditum nobis reformatum esse per Christum, sed etiā cœlestis solij honorem per consortium Christi corporis carni B huic esse impartitum, vt de ascendendi possibilitate iam nō dubites, qui cōsortia tua in carne Christi regno cœlesti adhærere recognoscas, per sanguinem eius reconciliationem factam omnium quæ vel in terra vel in cœlo sunt. Qui ideo descendit, vt captiuitatem nostram auerteret. Ideo ascendit, vt impleret omnia per apostolos, prophetas, sacerdotes, confirmationem vniuersorum, & congregationem gentiū. Finem autem spei esse nostræ charitatem ipsius, vt augeamur in ipso per omnia, quia ipse est caput vniuersorum, ad quem omnes secundum mensuram operationis in vnū corpus ędificatione charitatis assurgimus. Non ergo desperandum quod capiti suo membra adhæreant, præsertim cum in adoptionem filiorū dei ab initio simus prædestinati per Iesum Christum in ipso: quam prædestinationē probauit, asserens illud quod ab initio prænunciatum est. Quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt ambo in carne vna, sacramentum esse Christi & ecclesiæ. Si ergo Adæ & Euæ copula sacramentum magnum C est in Christo & in ecclesia, certum est quòd sicut Eua os de ossibus viri fuit, & caro de carne eius, & nos membra simus corporis Christi, os de ossibus Christi, & caro de carne eius. Nulla autem epistola tantum benedictionis increpuit in plebem dei quantum ista, in qua non solum benedictos nos à deo, sed in omni benedictione benedictos & spirituali & in cœlestibus significauit diuinæ locuples gratiæ testis, & prædestinatos nos in adoptionem filiorum, in filio quoque dei nos cumulatos gratia, abundasse ea ad cognoscendum mysterium æternæ voluntatis, cum præterea in plenitudine temporum, cum pacificarentur omnia in Christo, & quæ in terra sunt, & quæ in cœlo, sorte nos in ipso constitutos, vt quæ legis sunt implerentur in nobis, & quæ gratiæ: cum etiam secundum legem electi videremur in iuuentutis ætate, quæ est vita immaculata, nihil habentes lasciuiæ puerilis, & senilis infirmitatis. Docti quoque prælium nō solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus omnem militiam spiritualis nequitiæ, quæ D est in cœlestibus, viuidis gerere virtutibus. Itaque sicut illis sortito obtigit capta ex hoste terrarum possessio, ita nobis cecidit sors gratiæ, vt simus possessio dei, qui renes pos sidet nostros, id est, seminarium castitatis & temperantiæ. Quæris hanc sortem agnoscere? recordare illam quæ cecidit super Mathiam, vt in duodecimum apostolorum numerum subrogaretur. Sed etiam propheta Dauid ait, Si dormiatis inter medias sortes. eò quòd is qui medius inter veteris sortem & noui testamenti est recumbens in vtroque, ad regni cœlestis tranquillitatem adsciscitur. Hanc sortem filiæ Salphe petebant hæreditatis paternæ, & earum petitio diuino iudicio probata est. Sed illæ petebant in vmbra. Salphe enim vmbra oris significatur. In vmbra ergo sermonis petebant, loquebantur quod non reuelabatur. Paternæ itaque hæreditatis petitio Salphe filiabus in vmbra sermonis erat, nobis autem est in euangelij splendore, & reuelatione gratiæ. Simus itaque nos possessio dei, & ille nobis portio, in quo sunt diuitiæ gloriæ & hæreditatis eius. Quis e-

Gene. 2. Ephe. 5. Ephe. 6. Actuum. 1. Psalm. 67. Numer. 27.

A nim diues nisi solus deus, qui omnia creauit? Sed multo magis diues misericordia, qui omnes redemit, & nos secundum carnis naturam iræ filios & morti obnoxios mutauit quasi author naturæ, vt simus filij pacis & charitatis. Quis enim naturam mutare potest nisi qui creauit naturam? Itaque suscitauit mortuos, & viuificatos in Christo sedere fecit in cœlestibus in ipso domino Iesu. Non quo quisquam hominum prærogatiuam sedendi meruerit in illa sede dei, de qua pater soli filio dixit, Sede à dextris meis: sed quia in illa carne Christi per consortium eiusdem naturæ caro omnis humani generis honorata est. Nam sicut ille in nostra carne subditus legitur per vnitatem carnis, & obedientiam corporis, in quo fuit obediens vsque ad mortem, sic & nos in illius carne considemus in cœlestibus. Non ergo sedemus, sed in Christo sedemus, qui solus sedet ad dexteram dei filius hominis, sicut ipse dixit, A modo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram dei. In eo enim abundauit gratia eius & bonitas super nos in Christo Iesu, vt operibus mortuos, per fidem redemptos, saluatos gratia tantæ donaret liberalitatis munere, in quo velut resuscitata etiam ipsa natura nouæ sensit creaturæ gratiam, vt in bonis operibus ambulemus creati in Christo, qui ante obnoxiæ hæreditatis vitio degenerauimus. Etenim sublatis inimicitiis quæ erant in carne ante, pax facta est vniuersitatis in cœlo, vt essent homines sicut angeli in terra, vt essent gentes vnum atque Israëlitæ, vt in homine vno & nouus homo & vetus sublato pariete maceriæ, qui vtrumque dissidioso obice diuidebat, inter se conuenirent. Nam cum huius natura carnis iras discordias ac dissensiones excitauisset, lex nos damnatorum nexuisset vinculis, Christus Iesus insolentiam atque intemperantiam carnis mortificatione compressit, legem mandatorum in decretis euacuauit, in quibus ostendit non secundum literam interpretanda legis spiritualis dogmata, cum & sabbati ignaua ocia & corporalis superflua destrueret circuncisionis, atque omnibus accessum ad patrem in vno reseraret spiritu. Quomodo enim potest discordia esse, vbi vna vocatio, vnum corpus, & vnus spiritus est? Quid enim aliud descendens operatus est dominus Iesus, nisi vt de captiuitate nos in libertatem vindicaret, & illam captiuitatem vinctam perfidiæ vinculis sibi captiuam faceret alligatam sapientiæ com pedibus, mittente vnoquoque prudentē pedes suos in com pedes eius, sicut scriptum est: Et cum descendisset, ascenderet, vt impleret omnia, & nos omnes de plenitudine eius acciperemus? Ideoque primum repletos spiritu suo posuit in ecclesia apostolos, prophetas alios, alios euangelistas, alios autem pastores & doctores, vt eorum adhortationibus consummaretur profectus credentium, & ministerij fidelis opus cresceret, ædificaretur vnusquisque ædificatione virtutum in mensuram ætatis interioris, quæ mensura perfectior vitæ immaculatæ, id est, perfecti viri, accipiens de plenitudine Christi recipit gratiæ plenitudinem. Quis autem vir perfectus est nisi ille qui absolutus infantia puerilis ingenij, atque adolescentiæ incerto ac lubrico, & immoderato iuuentutis calore, in viri perfecti firmitatem successerit, atque ad illam morum maturitatem adoleuerit, vt non facile deuij disputatoris alloquio flectatur, & quasi quadam doctrinæ irrationabilis turbidiore in scopulos iactetur procella, ad erroris remedia se conferens, & qui veritatem non solum in sermone, sed etiam in operibus sequatur suis, & ædificationem charitatis in se suscipiat, vt in vnitate fidei & agnitionis occurrat, & quasi membrum non desit capiti suo, id est, Christo, qui est caput omnium, ex quo totum corpus fidelium & sapientium per harmoniam rationabilem verbi: hoc est enim συναρμολογούμενον ἁρμονίᾳ τοῦ λόγου [illegible], id est, harmonia verbi compaginatum & compactum atque connexum: per omnem iuncturam ministrationis, in mensuram vniuscuiusque partis augmentum corporis facit, in ædificationem sui in charitate, vt assurgat vnum templum dei in omnibus, & vnum domicilij cœlestis habitaculum in spiritu vniuersorum. In quo non solum sanctorum hominum, sed omnium credētium, omnium etiā superiorum

Ephe. 2. Psalm. 109. Philip. 2. Matth. 26. Ephe. 2. Ephe. 4.

riorum rationabilium virtutum ac poteſtatum, connexionem fidei ſpirituſque accipiendam arbitror, vt per harmoniam quãdam virtutum ac miniſteriorum corpus vnum ex omnibus rationabilis naturæ ſpiritualibus adhæreat capiti ſuo Chriſto, ita ædificationis compage cõnexa, vt ne tactu quidem iunctura ſingulorum adhærentium diſcrepare videatur. Hoc eſt enim quod dixit Græcus ἀφῶν τῆς χορηγίας κατ᾽ ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ: quod non difficile erit tanto architecto ſecundum menſuram vniuſcuiuſque meritorum, ac fidei conuenientem ſibi connectere, cum ædificatio charitatis ruinam offenſionis excludat atque obſtruat. Non eſt ergo dubitandum cœleſtiũ poteſtatum adhæſura ad hoc templum ædificandum conſortia. incongruum quippe intelligi quod ita aſſurgat humanæ charitatis ædificatio in templum dei, vt fiat in nobis habitatio dei in ſpiritu, non ſic autem in cœleſtibus poteſtatibus. Cuius rei gratia, vt maturius in nobis ædificatio huiuſmodi procederet, hortatur nos Apoſtolus aperire oculos cordis, eleuare ad ſuperiora, agnitionem dei impenſe quærere, veritatẽ diſcutere, abſcondere in corde mandata dei, deponere erroris deſideria, dedecoris occulta, renouari per gratiam ſacramentorum, temperare iracundiam, commotionem ante occaſum ſolis relaxare, cauere ne ſuperiora tua occupet aduerſarius, ſpiritus ille habens poteſtatem, qui ſe immerſit in cor Iudæ, & comminuit animæ eius ianuas, ne poſſet reſiſtere, furem excludere, mendacem auertere, exurgere à mortuis, ſobrietatem aſſumere, vxorem viro vt eccleſiam Chriſto debere eſſe ſubditã, virum pro vxore animam ſuam offerre, ſicut ſe pro eccleſia tradidit Chriſtus. Poſtremo quaſi bonum bellatorem ſumere arma dei ac prætendere ſemper, non ſolum aduerſus carnem & ſanguinem, ſed etiam aduerſum ſpirituales nequitias, ne à ſuis emolliri, ab extraneis capi poſſit. Hæc breuiter comprehenſa vt potui perſtrinxi. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

A — B — Ioan.13.

Diui Ambroſij ad clericos quoſdam qui propter leuem aliquam offenſionem ab officio deſiſtunt, redarguentis, & ad conſtantiam exhortantis. *Epiſtola XVII.*

AMbroſius clericis. Plerumque humanis obrepit mentibus, vt aliqua leui perſtricti offenſione, ſi non illis cedant pro ſtudio voluntaria, officio deſiſtant. Quod in alio genere hominum tolerabile: in iis vero qui rei diuinæ intendunt, plenum doloris. Sunt enim aliqui in clericorũ munere, quibus inimicus obrepere ſtudet, ſi aliàs eos non potuerit circunuenire, vt læſis huiuſmodi ferat cogitationes: Quid mihi prodeſt in clero manere, ſubire iniurias, labores perpeti, quaſi non poſſit ager meus me paſcere, aut ſi ager deſit, quaſi aliter exercere ſumptum nequeam? Itaque huiuſmodi cogitationibus etiã boni mores ab officio retrahuntur: quaſi vero hoc ſolum ſit in clerico, vt ſumptum expediat ſuum, & non vt diuinũ ſibi poſt mortem potius ſubſidium locet: quanquam ille poſt mortem abundet, qui tutus hic potuerit decernere aduerſum tot inimicorum inſidias. Vnde Eccleſiaſtes ait: Optimi duo ſuper vnum, quibus eſt merces bona in labore ipſorum: quia ſi ceciderit vnus, alter erigit ſocium ſuũ. Vbi ſunt duo optimi ſuper vnum niſi vbi Chriſtus eſt, & is quẽ Chriſtus tuetur? Quia ſi ceciderit qui cum domino eſt Ieſu, erigit eum Ieſus. Sed qua ratione dixit: In labore ipſorũ? Ergo & Chriſtus laborat? Vtiq; laborat, qui ait: Laboraui clamãs. Laborat, ſed in nobis. Deniq; ad puteum fatigatus ſedebat. Sed quomodo laboret, docuit nos Apoſtolus minore exemplo dicens: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Docuit & ipſe dominus ſua voce: Aeger eram, & nõ viſitaſtis me. nudus eram, & non operuiſtis me. Laborat vt me iacentem erigat. Vnde in Heliſæo figura domini præceſſit, qui proiecit ſe vt mortuum erigeret, in quo ſymbolum eſt quod nobis Chriſtus commortuus ſit, vt nobis reſurgeret. Proiecit itaque ſe vſque ad noſtram Chriſtus fragilitatem, vt nos erigeret.

C — Eccleſ.4. — D — Pſalm.68. — Ioan.4. — 2.Corin.11. — Matth.25. — 4.Reg.4.

A Proiecit ſe, non cecidit, ſed erexit conſortem. Ipſe enim conſortes nos ſibi fecit, vt ſcriptum eſt: Quia vnctus eſt oleo iuſtitiæ præ conſortibus ſuis. Vnde pulchre ait Eccleſiaſtes: Quoniam qui ceciderit, alter erigit ſocium ſuum, non ipſe erigitur. Chriſtus enim non alterius auxilio atque ope erectus eſt, ſed ipſe ſe reſuſcitauit. Denique ſoluite, inquit, hoc templum, & in triduo illud reſuſcitabo. Hoc autẽ dixit de templo corporis ſui. Nec immerito erectus non eſt ab alio qui non cecidit. Nam & ille qui à ſecundo erigitur, cecidit: & qui cecidit, indiget auxilio vt erigatur. Quod & ſubiecta docent, dicente ſcriptura: væ illi vni cum ceciderit, & non eſt ſecundus qui eum erigat, quia & ſi dormiant duo, eſt calor illis. Commortui enim ſumus Chriſto, & ideo conuiuimus. Chriſtus nobis commortuus eſt, vt nos caleſaceret, qui ait: Ignem veni mittere in terram. Mortuus eram, ſed quia in baptiſmate commortuus Chriſto ſum, accepi lumen vitæ à Chriſto. Et qui in Chriſto moritur, per Chriſtum caleſactus vitæ & reſurrectionis vaporem accipit. B Frigidus erat puer, calefecit eum Heliſæus ſpiritu ſuo, dedit ei vitæ calorem. Condormiuit ei, vt eum calor quietis ei⁹ qui in ſymbolo conſepultus ei fuerat, excitaret. Frigidus itaque eſt qui non moritur in Chriſto. Caleſieri non poteſt cui ignis ardens non appropinquat. Inualeſcere non poteſt alteri qui ſecum non habet Chriſtum. Et vt cognoſcas ſecundum myſterium dictum, non ſecundum numerũ, quia optimi duo quàm vnus, ſubiecit myſticum. Et ſpartũ triplex non corrumpitur. Tria enim quæ non ſunt compoſita, non rumpuntur. Trinitas itaque incompoſitæ naturæ rumpi non poteſt, quia deus vnum & ſimplex & incompoſitum eſt quicquid eſt. Quod autem eſt: permanet, non ſubiicitur. Bonum eſt itaque adhærere alteri, & inſerere collũ in torques eius, & ſubiicere humerum, & portare illum, nec tædiare ad vincula, quia de domo alligatorũ exiuit qui regnet, puer ille qui ſuper regem ſeniorem & ſtultum eſt. Ideoque qui eum ſequuntur, alligati vinculis ſunt. Denique Paulus vinctus Ieſu Chriſti. C Vnde & ipſe Ieſus captiuã duxit captiuitatem. Non ſatis viſum eſt ei ſoluere captiuitatẽ, quam diabolus impoſuerat, ne iterum liberos vacantéſque inuaderet, ſed perfecta abſolutio exiſtimata eſt ſub Chriſto degere, & iniicere pedes in compedes ſapientiæ ipſius, captiuum eſſe vt ſis liber ab aduerſario. Recte puer, quoniam puer natus eſt nobis. & vere optimus puer, cui dictum eſt à patre deo: Magnum tibi eſt vocari puerum meum. Sapiens quoque, vt euangelium docet: Quia proficiebat ætate & ſapientia. Conuenienter etiam pauper, quia cum diues eſſet, pauper factus eſt, vt nos ſua inopia ditaret. Et ideo non faſtidit in regno ſuo pauperem, ſed exaudit eum, & liberat ex omnibus anguſtiis & moleſtiis. Sub hoc ergo viuamus, vt rex ille ſenior & ſtultus nullam habeat poteſtatem ſupra nos. Qui dum vult regnare quaſi voluntatis ſuæ dominus, nec ſub vinculis eſſe domini Ieſu, inueteratus in peccatis, ſtultitiæ incidit deformitatem. Quid enim ſtultius quàm relictis cœleſtibus ad terrena intendiſſe, & poſthabitis perpetuis elegiſſe ea quæ caduca ſiit & fragilia? D Nemo ergo dicat: Non eſt nobis portio in Iacob, neque hæreditas in Iſrael. Nemo dicat, non ſum in clero, quia ſcriptum eſt: Date Leui cleros eius. Et iterum Dauid ait: Quia is qui inter cleros duos medius requieſcit, ipſe ad ſuperna alis euolat ſpiritualibus. Non dicas de deo tuo, grauis mihi eſt: nec de loco tuo, inutilis mihi eſt, quia ſcriptum eſt: Locum tuum noli relinquere. Vult enim auferre eum aduerſarius, vult te abducere, quia inuidet ſpei tuæ, inuidet muneri. Sed tu quicumque in clero es domini, portio eius & poſſeſſio, noli recedere de domini poſſeſſione, vt dicas domino: Poſſediſti renes meos, ſuſcepiſti me ex vtero matris meæ. Et ille tibi quaſi bono ſeruo dicat: Tranſi, recumbe. Valete filij, & ſeruite domino, quia bonus dominus.

Pſalm.44. — Eccleſ.4. — Ioan.2. — 2.Timo.2. — Lucæ.12. — 4.Reg.4. — Eccleſ.4. — Ephe.3. — Ephe.4. — Eſaiæ.9. — Eſaiæ.49. — Lucæ.2. — 2.Corin.8. — Pſalm.67. — Pſal.138.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis epistolarum Liber V.*

Diui Ambrosij ad Horontianum, eum docentis ex Michea propheta quomodo anima uetus & infirma à recto itinere deuians lapsa sit: quoue processu conuertatur, gradúmq; reparet ac reformet, & ut in proposito suo perseueret admonentis. *Episto. XVIII.*

AMBROSIVS Horontiano. Prophetæ quidem congregationem gentium, atque ecclesiæ annunciarunt ædificationem futuram, sed tamen quia in ecclesia nō solum fortium animarum iugis profectus, verumetiam infirmorum lapsus, & rursus conuersio est, ideo possumus ex propheticis libris colligere quemadmodum, aut pręclara illa, & fortis anima sine vlla gradiatur offensione, aut infirmior labatur, aut lapsa reparet, ac reformet gradum. Itaque sicut in Canticis canticorum beatæ illius animæ continuos processus legimus, ita in Michea, de quo nobis propheta sermo exortus est, consideremus lapsæ conuersionem. Non enim ociose te mouit: Et tu Bethleem domus Ephrata, quod dictum est ab hoc propheta. [Mich. 5.] Quomodo enim potest domus furoris esse, vbi Christus natus est? Hoc enim exprimunt locorum vocabula, sed illustrant operationum mysteria. Ac primum consideremus quid interpretationis in latino habeat Micheas. Significat autem, quis à deo: vel, vt alibi inuenimus, quis iste, Morathi filius, id est hęredis. Quis autem hæres nisi filius dei, qui ait: Omnia mihi tradita sunt à patre? [Matth. 11.] Et cum ipse esset hæres, nos esse voluit cohæredes. Merito, quis iste, non è populo vnus, sed electus ad gratiam dei, in quo loquitur spiritus sanctus, qui prophetare cœpit in diebus Ioathan & Achaz, & Ezechiæ regum. Quo ordine significatur visionis profectus. A malis enim regibus ad boni regis peruenit tempora. Et ideo quoniā anima afflicta sub malis ante laborabat regibus, quē processum cōuersionis suæ habeat, considerandū videtur. Destructa erat quasi infirmior, & omnis munitio eius facta erat via transeuntium, & incursus passionum, luxuriæ deliciis resoluta ac contrita erat, ac relegata à facie domini. Turris eius squalida erat, quæ posita est (vt in Esaiæ cantico legimus) in medio florentis vineæ. [Esaiæ 5.] Squalet etenim, quando vitis arescit, & ouis sua errat. Regrediente autem vitis viriditate, vel oue, splendet. Nihil enim squalidius iniquitate, nihil splendidius iustitia. Ad hanc turrim reuocatur ouis, quando anima reuocatur à lapsu, & in illa oue Christi regnum redit, quod est initiū, quia ipse est initium & finis, vel initiū salutis, sed tamen corripitur prius, eò quòd tam grauiter errauerit, & dicitur ei: Vt quid cognouisti mala, nunquid rex non erat tibi? Hoc est, habebas regem qui te regeret & tueretur, deuiare à iustitiæ tramite non debuisti, relinquere vias domini qui tibi rationabiles sensus impartiuit. Vbi erant cogitationes tuæ, vbi consilia, quibus præuidere iniustitiam, propulsare iniquitates insito tibi vigore potuisti? Cur comprehenderunt te dolores parturientis, vt parturires iniquitates, & pareres iniustitias? Nullus enim maior est dolor, quàm is qui peccati mucrone vulnerat conscientiam, neque vllum grauius est onus quàm peccatorum sarcina, & pondus flagitiorum. Deprimit animam, curuat vsque ad terram ne se erigere possit. Grauia fili grauia nimis delictorum pondera. Denique illa in Euangelio mulier quæ curuata erat, speciem prætendens animæ laborantis, à Christo potuit solo erigi. [Lucæ 13.] Huic ergo animæ dicitur: Viriliter age, & appropinqua filia Sion vt parturias. Dolores enim parturientis tribulationē operantur, tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit in æternum. [Roma 5.] Simul egeritur atque excluditur omne quod aduersum est bonis moribus, ne residentia eius fructescant semina, atque in nouos iterum germinent partus. Nec ociose dantur ei cornua & vngulæ, vt conterat omnes manipulos areæ, sicut vitulus Libani. Nisi enim manipuli cōtriti fuerint, paleæ ventilatæ, fructus apparere interiores & absolui nequeunt. Cōminuit igitur atque excutit prius anima proficiens passionum superflua, vt fructus suos demonstrare possit in ipsa segete. Quanta aduersa sunt quæ partus impediāt bonos, hæc prius extirpanda sunt, ne his fructifera internecentur animę sata. Tunc etiam illud prospicit prouidus animæ consultor, vt concludat eam in voluptatibus suis, atque intercludat eius cupiditates, ne in iis delectetur. Vtiles enim sunt correptiones parentis, qui non parcit, vt obedientem præceptis salutaribus præstet animam filij sui. Virga enim visitat, sicut legimus: Visitabo in virga iniquitates eorum. [Psal. 88.] Itaque qui virga maxillam percutit Israeliticæ animæ, erudit eam ad disciplinam patiētiæ dominica correptione. Nemo enim desperare debet quicunque corripitur atque arguitur. Qui eum diligit filium, corripit. [Hebr. 12.] Nemo de remedio diffidat. Ecce tibi vbi domus furorem videntis erat, ibi domus panis est: vbi crudelitas, ibi pietas: vbi pœna innocentium, ibi vniuersorum redemptio, sicut scriptum est: Et tu Bethleem domus Ephrata nō es minima inter prīcipes Iudę. [Mich. 5.] Ex te enim exibit princeps in Israel. Bethleem domus panis est, Ephrata domus furorem videntis. Hoc habet interpretatio istorum nominum. In Bethleem natus est de Maria Christus, eadem autem Bethleem quæ Ephrata. In domo igitur furoris generatus est Christus, & ideo iam non domus furoris, sed domus panis, quia panem recepit eum qui descendit de cœlo. Domus autem panis furorem videntis Ephrata, quia illic Herodes dū Christū requirit, perimi statuit infantulos, vnde vox in Rama audita est Rachel plorantis filios suos. [Hiere. 31. Matth. 2.] Sed iam nemo timeat, quia requies illa quam quærebat Dauid, audita est in Ephrata, inuenta est in campis syluæ. [Psal. 131.] Tūc adhuc sylua erat nationum congregatio, sed posteaquam in Christum credidit, fructuosa facta est, quia benedicti ventris fructū recepit. Mortua est ergo Rachel parturiens, quia iam tunc quasi patriarchæ vxor furorem Herodis videbat, qui nec minusculæ ætati pepercit. [Gene. 35.] Simul quia in Ephrata & peperit Beniamin specie superiorem, mysterio posteriorē, Paulum scilicet, qui antequam generaretur, non minimos dolores matri præstitit, cuius filios persequebatur. Et illic mortua & sepulta est, vt nos commortui & consepulti cum Christo in ecclesia resurgamus. [1. Timo.] Inde enim alia interpretatione, vel fœcundata, vel repleta fructibus, Ephrata significatur. Hic tamen, id est, in libro prophetico inuenimus ὀλιγοστὸς, id est, in paucioribus es. In Matthæo autem: Et tu Bethleem domus Iudæ non es in paucioribus. [Matth. 2.] Ibi domus Iudæ, hic domus Ephrata, in quo verborum discrepantia, non sensuum est. Nam & Iudæ interior vidit furorem, & exterior pertulit. Et in paucioribus est, quia pauci sunt qui intrant in domum panis per angustam viam. Et non est in paucioribus, id est, de proficientibus, quæ Christum non agnouit. Nec minima est, quæ est domus benedictionis, & diuinæ gratiæ receptaculū, & in eo minima cui is qui aliquid confert Christo, videtur deferre. Et qui appetit ecclesiam, Christum appetit. In quouis minimo enim Christus aut læditur aut honoratur, secundum quod ipse ait: Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. [Matth. 25.] Ipsam autem Bethleem esse quæ est Ephrata, docet lectio Genesis, vbi ait: Mortua est autem Rachel, & sepulta est in via Ephrata, ipsa est Bethleem. [Gene. 35.] In via sepulta est sancta Rachel, quæ typus fuit ecclesiæ, vt transeuntes dicant: Benedictio domini super vos, & venientes veniant in exultatione. [Psal. 128. & 126.] Omnis itaque anima quæ recipit panem illum descendentem è cœlo, domus panis est, hoc est panis Christi, quę habitantis in se panis cœlestis firmamento alitur, & corde confirmatur. Vnde & Paulus ait: Omnes enim vnus panis sumus. [1. Cor. 10.] Omnis anima fidelis Bethleem est, sicut Hierusalem dicitur, quæ pacem & tranquillitatem habet superioris Hierusalem quæ in cœlo est. Verus panis est qui fractus & cōminutus satiauit vniuersos. Quinta autem traditio hoc habet: Domus panis. Beth domus est, Leem panis dicitur. De aliorum traditionibus propter perfidiam Iudaicam, ne ipsi se redarguerent, vel ab ipsis præteritum putamus,

vel

vel sublatum ab aliis. De Iudæ quoque tribu esse Bethleem docet lectio in Iudicum libro, quia vir ille Leuita accepit si bi concubinam de Bethleem Iudę, & irata est ei concubina eius, & rediit in domum patris sui in Bethleem Iudæ. Egres sus itaque Christus à diebus seculi (tunc enim nobis incipit seculum, quando dies salutis) & egressus ad currendam viã, dedit Israel vsque ad tempus parientis, cui aduenit Christus, aduenit fœcunditas, aduenit partus, sicut euenit ecclesiæ, que peperit plures quàm quæ filios habebat, & peperit septem, id est legitimos, tranquillos, pacificos. Incipit ergo concipere anima, & formari in ea Christus, quæ receperit aduentum eius, & pascitur in diuitiis eius vt nihil ei desit, vt videntes etiam eam aliæ animæ reuertantur ad viã salutis, & erit ei pax, sed non potest probari nisi tentationibus. Tunc enim pax eius existimabitur & tranquillitas, cum excluserit vanas cogitationes vel compresserit, cum motus omnes edomuerit passionum insurgentium, cum increbuerint angustiæ, persecutio, fames, periculũ, gladius. Tunc erit, inquit, pax, quia in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit, quoniam confidimus in eo, quia neque mors neque quidquis tentationum nos ab eius diuellat charitate & separet. Tunc ergo dabit tentationes eius vt iusti probentur. Et dominus quidem dat tentationes ea voluntate, vt neminem decipi velit. Sed quia plerique vincuntur infirmi tentationibus, qui fortes sunt probantur. Tunc illis erit ros à domino, tunc requies, tunc erit anima iusti sicut catulus leonis in ouilibus. Quod euangelico exẽplo ad Christum referre non dubitauerim, quia ipse dixit: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui. Cõprimentur enim quadrigæ eius, irrationabiles scilicet impetus & motus istius corporis: sedabitur illud: Foris pugnæ, intus timores: sed vbique, id est intus & foris tranquil litas erit, & non erit qui respondeat & resistat bonæ voluntati, quia obedientia carnis sublato pariete maceriæ, cum fuerint vtraque vnum, omnes abolebit discordias. Si qua autem anima infirma, sicut ille secundum carnem Israel, titubauerit, & ab illa Christi charitate persecutionibus turbata se aliquantulum separauerit, corripitur atque arguitur quasi infida, quasi ingrata, quasi incredula, quæ liberata à vanitatibus seculi in eas respiciẽdo reciderit, à qua non munera, non taurorum sacrificia, sed tantummodo vt bonum cognosceret, iustitiam faceret, postulatum est. Renunciatum est, inquit, tibi homo quid sit bonum, aut quid dominus exquirit à te, nisi vt facias iudicium & iustitiam, & diligas misericordiam, & paratus sis ire cum domino tuo. Sed quia non seruauit hæc illa infirmior anima, ideo dominus ait: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia. Audiens ergo hæc propheta in quo loquebatur deus, ait ad illam animam: Heu me anima quòd non est plenus timoris à terra. Vel si ipse dominus dicit, miseratus futuras pro peccatis vltiones, atque pro nostris erroribus ingemiscens. Audiens hæc anima, quia seminum suorum fructus non colliget, nullum messe amissa firmamentum inueniet sui, premet oliuam, & vnctionem lætitiæ non habebit, neque bibet vinum iucunditatis. Cognoscens etiam in operibus carnis omnia plena sanguinis, plena circunscriptionis, fraudum, fallaciæ, ficta officia pietatis, compositas simulationes, & inimicos sibi omnes qui in domo sunt, ideoque proximi sibi corporis motus cauendos, qui sunt graues animæ nostræ aduersarij, conuertitur, & de deo sperare incipit, & intelligens vere inimicam sibi carnem existere, ait ad eam: Noli supergaudere mihi inimica mea, quia cecidi, sed resurgam, quia si sedero in tenebris, dominus illuminabit me. Considerans etiam insultare sibi aliquam potestatem quæ resistebat sibi ne meliorem sequeretur viam, & inequitare quod tradita esset in interitum carnis, vt diuersis attereretur malis, quæ vel à domino propter peccatorũ solutionem decernerentur, vel ab iniquo propter inuidiam conuersionis, vt ad se reuocaret afflictam, dicit: Adhuc iram domini sustinebo, qui vel lapsam castigat, vel tibi potestatem affligendi dedit, quia peccaui, sustinebo tamen donec iustificet caussam meam. Nisi enim confessa fuero, & exoluero precia iniquitatum mearum, non potero iustificari. Cum autem fuero iustificata, soluens duplicia peccata, educet iudicium meum deponens indignationem, quia satisfactum sententiæ est. Educet me ad lumen, vt videam iustitiam eius, & aspiciam delectationem eius. Videbit hoc lumen reconciliationis meæ inimica mea, id est, diaboli nequitia, & operietur confusione, quæ nunc dicit: Vbi est deus tuus? Videbit in me misericordiã eius, videbit pietatem eius. Et ideo nõ audiamus eũ quandoque in aduersis aliquibus seculi, cum aut dolor corporis est, aut filiorum amissio, vel cæterarum necessitudinum, non audiamus inquam dicentem: Vbi est deus tuus? Tunc eius tentationes cauendæ sunt, cum grauis vrget dolor, tunc animam ægram auertere studet. Ergo anima quæ illum non audierit insidiantem sibi, videns postea mirabilia dei, videns se in cœlo, diabolum autem sicut colubrum reptantem in terrestribus, gratulabitur dicens: Quis deus sicut tu, auferens peccata, & transferens impietates? Qui non fuisti memor indignationis tuæ, sed sicut in mari mersisti iniquitates nostras sicut Aegyptium plumbum, & redisti ad misericordiam voluntarius, quam gemino contulisti munere, dimittens peccata, atque abscondens, secundum quod scriptum est: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Alia enim sanguine filij tui abluis, alia donas nobis, vt bonis operibus & confessionibus nostros errores tegamus. Quod ergo ait: Auferens peccata, ad remissionem pertinet, quia penitus ea tollit, ita vt non sint, quorum memor non erit. Quod vero ait: Transferens iniquitates, eò quòd confitẽtibus nobis lapsus nostros, & obũbrantibus eos bonæ operationis fructu, referantur in authorem culpæ, & peccati incentorem. Quid enim aliud agit qui culpam fatetur, nisi vt aduersantis nequitiæ spiritualis dolo se & malitia transductum probet? In eo itaque gratias agit anima ista, quia & aufert dominus peccata, & trãsfert iniquitates, & demergit in profundum maris. Quod potest & ad baptismum referri, quo Aegyptius mergitur, Hebræus resurgit, & quo altitudine sapientiæ & bonorum operum abundantia tegantur peccata superiora, per diuitias misericordiæ dei nostri, qui memor promissionis suæ quam dederat Abrahæ, hæredem eius animam non est passus perire. Et illa quidem anima hoc reuocatur modo. Tu autem fili qui à primo flore pueritiæ es hæres ecclesiæ quæ te suscepit & tenet, perseuerato in proposito, memor gratiæ dei & muneris quod per impositionem suscepisti manuum mearum, vt & in hoc gradu sicut in ministerio sacro fidem tuam demonstres atque industriam, & expectes remunerationem domini Iesu. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Horontianum, differentis quemadmodum animam euangelicam, quæ est ecclesiæ filia, dominus Iesus primo susceperit, erudierit, atque consummauerit. *Epistola XIX.*

AMbrosius Horontiano. Superiore epistola de ea anima sermonem contulimus, quæ itineris sui deuios aliquos habuerit anfractus, vt vet' Israel secundum carnem fluctuans, quia & ipse liberabitur per domini nostri Iesu Christi gratiam, cum intrauerit plenitudo gentium, licet ista leuiore errore conuersione sese reformauerit. Hac vero epistola de ecclesiæ filia nobis sermo sit, quam dominus Iesus quemadmodũ primo susceperit, erudierit, consummauerit in suo euãgelio, cõsideremus. Suscepit itaque eam primo tuendã in confusione positã, (Exul enim paradisi vbi nisi in confusione degeret anima vniuscuiusq; hominis?) deduxitq; eam in Bethleẽ. Iam profectus susceptæ animæ significatur, quòd ascẽdit ad domũ panis, in qua famẽ fidei & sterilitatẽ nesciat. De nostrarum animarũ genere & ordine loquor, quibus nos viuimus & mouemur, nõ de aliqua specialiter. Nõ enim de proprietate & specie alicuius, sed de genere, vt dixi, animarũ disputandum putamus. Descendit in Aegyptũ Christus, patrociniũ & ductũ nostræ animæ ferens, inde rediit in Iudæã. Fuit

DIVI AMBROSII EPISCOPI Mediolanensis epistolarum Liber V.

Diui Ambrosij ad Horontianum, cum docentis ex Michea propheta quomodo anima uetus & infirma à recto itinere deuians lapsa sit: quoue processu conuertatur, gradumq; reparet ac reformet, & ut in proposito suo perseueret admonentis. *Episto. XVIII.*

A

AMBROSIVS Horontiano. Prophetæ quidem congregationem gentium, atque ecclesiæ annunciarunt ædificationem futuram, sed tamen quia in ecclesia nõ solum fortium animarum iugis profectus, verumetiam infirmorum lapsus, & rursus conuersio est, ideo possumus ex propheticis libris colligere quemadmodum, aut pręclara illa, & fortis anima sine vlla gradiatur offensione, aut infirmior labatur, aut lapsa reparet, ac reformet gradum. Itaque sicut in Canticis canticorum beatæ illius animæ continuos processus legimus, ita in Michea, de quo nobis propheta sermo exortus est, consideremus lapsæ conuersionem. Non enim ociose te mouit: Et tu Bethleem domus Ephrata, quod dictum est ab hoc propheta. Quomodo enim potest domus furoris esse, vbi Christus natus est? Hoc enim exprimunt locorum vocabula, sed illustrant operationum mysteria. Ac primum consideremus quid interpretationis in latino habeat Micheas. Significat autem, quis à deo: vel, vt alibi inuenimus, quis iste, Morathi filius, id est hęredis. Quis autem hæres nisi filius dei, qui ait: Omnia mihi tradita sunt à patre? Et cum ipse esset hæres, nos esse voluit cohæredes. Merito, quis iste, non è populo vnus, sed electus ad gratiam dei, in quo loquitur spiritus sanctus, qui prophetare cœpit in diebus Ioathan & Achaz, & Ezechiæ regum. Quo ordine significatur visionis profectus. A malis enim regibus ad boni regis peruenit tempora. Et ideo quoniã anima afflicta sub malis ante laborabat regibus, quẽ processum cõuersionis suæ habeat, considerandũ videtur. Destructa erat quasi infirmior, & omnis munitio eius facta erat via transeuntium, & incursus passionum, luxuriæ deliciis resoluta ac contrita erat, ac relegata à facie domini. Turris eius squalida erat, quæ posita est (vt in Esaiæ cantico legimus) in medio florentis vineæ. Squalet etenim, quando vitis arescit, & ouis sua errat. Regrediente autem vitis viriditate, vel oue, splendet. Nihil enim squalidius iniquitate, nihil splendidius iustitia. Ad hanc turrim reuocatur ouis, quando anima reuocatur à lapsu, & in illa oue Christi regnum redit, quod est initiũ, quia ipse est initium & finis, vel initiũ salutis, sed tamen corripitur prius, eò quòd tam grauiter errauerit, & dicitur ei: Vt quid cognouisti mala, nunquid rex non erat tibi? Hoc est, habebas regem qui te regeret & tueretur, deuiare à iustitiæ tramite non debuisti, relinquere vias domini qui tibi rationabiles sensus impartiuit. Vbi erant cogitationes tuæ, vbi consilia, quibus præuidere iniustitiam, propulsare iniquitates insito tibi vigore potuisti? Cur comprehenderunt te dolores parturientis, vt parturires iniquitates, & pareres iniustitias? Nullus enim maior est dolor, quàm is qui peccati mucrone vulnerat conscientiam, neque vllum grauius est onus quàm peccatorum sarcina, & pondus flagitiorum. Deprimit animam, curuat vsque ad terram ne se erigere possit. Grauia fili grauia nimis delictorum pondera. Denique illa in Euangelio mulier quæ curuata erat, speciem prætendens animæ laborantis, à Christo potuit solo erigi. Huic ergo animæ dicitur: Viriliter age, & appropinqua filia Sion vt parturias. Dolores enim parturientis tribulationẽ operantur, tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit in æternum. Simul egeritur atque excluditur omne quod aduersum est bonis moribus, ne residentia eius fructescant semina, atque in nouos iterum germinent partus. Nec ociose dantur ei cornua & vngulæ, vt conterat omnes manipulos areæ, sicut vitulus Libani. Nisi enim manipuli cõtriti fuerint, paleæ ventilatæ, fructus apparere interiores & absolui nequeunt. Cõminuit igitur atque excutit prius anima proficiens passionum superflua, vt fructus suos demonstrare possit in ipsa segete. Quanta aduersa sunt quæ partus impediãt bonos, hæc prius extirpanda sunt, ne his fructifera internecentur animę sata. Tunc etiam illud prospicit prouidus animæ consultor, vt concludat eam in voluptatibus suis, atque intercludat eius cupiditates, ne in iis delectetur. Vtiles enim sunt correptiones parentis, qui non parcit, vt obedientem præceptis salutaribus præstet animam filij sui. Virga enim visitat, sicut legimus: Visitabo in virga iniquitates eorum. Itaque qui virga maxillam percutit Israeliticæ animæ, erudit eam ad disciplinam patiẽtiæ dominica correptione. Nemo enim desperare debet quicunque corripitur atque arguitur. Qui enim diligit filium, corripit. Nemo de remedio diffidat. Ecce tibi vbi domus furorem videntis erat, ibi domus panis est: vbi crudelitas, ibi pietas: vbi pœna innocentium, ibi vniuersorum redemptio, sicut scriptum est: Et tu Bethleem domus Ephrata nõ es minima inter prĩcipes Iudę. Ex te enim exibit princeps in Israel. Bethleem domus panis est, Ephrata domus furorem videntis. Hoc habet interpretatio istorum nominum. In Bethleem natus est de Maria Christus, eadem autem Bethleem quæ Ephrata. In domo igitur furoris generatus est Christus, & ideo iam non domus furoris, sed domus panis, quia panem recepit eum qui descendit de cœlo. Domus autem panis furorem videntis Ephrata, quia illic Herodes dũ Christũ requirit, perimi statuit infantulos, vnde vox in Rama audita est Rachel plorantis filios suos. Sed iam nemo timeat, quia requies illa quam quærebat Dauid, audita est in Ephrata, inuenta est in campis syluæ. Tũc adhuc sylua erat nationum congregatio, sed posteaquam in Christum credidit, fructuosa facta est, quia benedicti ventris fructũ recepit. Mortua est ergo Rachel parturiens, quia iam tunc quasi patriarchæ vxor furorem Herodis videbat, qui nec minusculæ ætati pepercit. Simul quia in Ephrata & peperit Beniamin specie superiorem, mysterio posteriorẽ, Paulum scilicet, qui antequam generaretur, non minimos dolores matri præstitit, cuius filios persequebatur. Et illic mortua & sepulta est, vt nos commortui & consepulti cum Christo in ecclesia resurgamus. Inde enim alia interpretatione, vel fœcundata, vel repleta fructibus, Ephrata significatur. Hic tamen, id est, in libro prophetico inuenimus ὀλιγοστὸς εἶ, id est, in paucioribus es. In Matthæo autem: Et tu Bethleem domus Iudæ non es in paucioribus. Ibi domus Iudæ, hic domus Ephrata, in quo verborum discrepantia, non sensuum est. Nam & Iudæ interior vidit furorem, & exterior pertulit. Et in paucioribus est, quia pauci sunt qui intrant in domum panis per angustam viam. Et non est in paucioribus, id est, de proficientibus, quæ Christum non agnouit. Nec minima est, quæ est domus benedictionis, & diuinæ gratiæ receptaculũ, & in eo minima cui is qui aliquid confert Christo, videtur deferre. Et qui appetit ecclesiam, Christum appetit. In quouis minimo enim Christus aut læditur aut honoratur, secundum quod ipse ait: Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Ipsam autem Bethleem esse quæ est Ephrata, docet lectio Genesis, vbi ait: Mortua est autem Rachel, & sepulta est in via Ephrata, ipsa est Bethleem. In via sepulta est sancta Rachel, quæ typus fuit ecclesiæ, vt transeuntes dicant: Benedictio domini super vos, & venientes veniant in exultatione. Omnis itaque anima quæ recipit panem illum descendentem è cœlo, domus panis est, hoc est panis Christi, quę habitantis in se panis cœlestis firmamento alitur, & corde confirmatur. Vnde & Paulus ait: Omnes enim vnus panis sumus. Omnis anima fidelis Bethleem est, sicut Hierusalem dicitur, quæ pacem & tranquillitatem habet superioris Hierusalem quæ in cœlo est. Verus panis est qui fractus & cõminutus satiauit vniuersos. Quinta autem traditio hoc habet: Domus panis. Beth domus est, Leem panis dicitur. De aliorum traditionibus propter perfidiam Iudaicam, ne ipsi se redarguerent, vel ab ipsis præteritum putamus,

vel

Marginalia: Mich. 5. — Matth. 11. — Esaiæ 5. — Lucæ 13. — Roma 5. — Psalm. 88. — Hebr. 12. — Eccle. 30. — Mich. 5. — Hiere. 31. — Matth. 2. — Psalm. 131. — Gene. 35. — 2. Timo. 2. — Matth. 2. — Matth. 25. — Gene. 35. — Psalm. 133. & 126. — 1. Corin. 10.

vel ſublatum ab aliis. De Iudæ quoque tribu eſſe Bethleem docet lectio in Iudicum libro, quia vir ille Leuita accepit ſibi concubinam de Bethleem Iudę, & irata eſt ei concubina eius, & rediit in domum patris ſui in Bethleem Iudæ. Egreſſus itaque Chriſtus à diebus ſeculi (tunc enim nobis incipit ſeculum, quando dies ſalutis) & egreſſus ad currendam viã, dedit Iſrael vſque ad tempus parientis, cui aduenit Chriſtus, aduenit fœcunditas, aduenit partus, ſicut euenit eccleſiæ, que peperit plures quam quæ filios habebat, & peperit ſeptem, id eſt legitimos, tranquillos, pacificos. Incipit ergo concipere anima, & formari in ea Chriſtus, quæ receperit aduentum eius, & paſcitur in diuitiis eius vt nihil ei deſit, vt videntes etiam eam aliæ animæ reuertantur ad viã ſalutis, & erit ei pax, ſed non poteſt probari niſi tentationibus. Tunc enim pax eius exiſtimabitur & tranquillitas, cum excluſerit vanas cogitationes vel compreſſerit, cum motus omnes edomuerit paſsionum inſurgentium, cum increbuerint anguſtiæ, perſecutio, fames, periculũ, gladius. Tunc erit, inquit, pax, quia in his omnibus ſuperamus propter eum qui nos dilexit, quoniam confidimus in eo, quia neque mors neque quiduis tentationum nos ab eius diuellat charitate & ſeparet. Tunc ergo dabit tentationes eius vt iuſti probentur. Et dominus quidem dat tentationes ea voluntate, vt neminem decipi velit. Sed quia plerique vincuntur infirmi tentationibus, qui fortes ſunt probantur. Tunc illis erit ros à domino, tunc requies, tunc erit anima iuſti ſicut catulus leonis in ouilibus. Quod euangelico exẽplo ad Chriſtum referre non dubitauerim, quia ipſe dixit: Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patis ſui. Cõprimentur enim quadrigæ eius, irrationabiles ſcilicet impetus & motus iſtius corporis: ſedabitur illud: Foris pugnæ, intus timores: ſed vbique, id eſt intus & foris tranquillitas erit, & non erit qui reſpondeat & reſiſtat bonæ voluntati, quia obedientia carnis ſublato pariete maceriæ, cum fuerint vtraque vnum, omnes abolebit diſcordias. Siqua autem anima infirma, ſicut ille ſecundum carnem Iſrael, titubauerit, & ab illa Chriſti charitate perſecutionibus turbata ſe aliquantulum ſeparauerit, corripitur atque arguitur quaſi infida, quaſi ingrata, quaſi incredula, quæ liberata à vanitatibus ſeculi in eas reſpiciẽdo reciderit, à qua non munera, non taurorum ſacrificia, ſed tantummodo vt bonum cognoſceret, iuſtitiam faceret, poſtulatum eſt. Renunciatum eſt, inquit, tibi homo quid ſit bonum, aut quid dominus exquirit à te, niſi vt facias iudicium & iuſtitiam, & diligas miſericordiam, & paratus ſis ire cum domino tuo. Sed quia non ſeruauit hæc illa infirmior anima, ideo dominus ait: Heu me quia factus ſum ſicut qui colligit ſtipulam in meſſe, & ſicut racemum in vindemia. Audiens ergo hæc propheta in quo loquebatur deus, ait ad illam animam: Heu me anima quòd non eſt plenus timoris à terra. Vel ſi ipſe dominus dicit, miſeratus futuras pro peccatis vltiones, atque pro noſtris erroribus ingemiſcens. Audiens hæc anima, quia ſeminum ſuorum fructus non colliget, nullum meſſe amiſſa firmamentum inueniet ſui, premet oliuam, & vnctionem lætitiæ non habebit, neque bibet vinum iucunditatis. Cognoſcens etiam in operibus carnis omnia plena ſanguinis, plena circunſcriptionis, fraudum, fallaciæ, ficta officia pietatis, compoſitas ſimulationes, & inimicos ſibi omnes qui in domo ſunt, ideoque proximi ſibi corporis motus cauendos, qui ſunt graues animæ noſtræ aduerſarij, conuertitur, & de deo ſperare incipit, & intelligens vere inimicam ſibi carnem exiſtere, ait ad eam: Noli ſupergaudere mihi inimica mea, quia cecidi, ſed reſurgam, quia ſi ſedero in tenebris, dominus illuminabit me. Conſiderans etiam inſultare ſibi aliquam poteſtatem quæ reſiſtebat ſibi ne meliorem ſequeretur viam, & inequitare quod tradita eſſet in interitum carnis, vt diuerſis attereretur malis, quæ vel à domino propter peccatorũ ſolutionem decernerentur, vel ab iniquo propter inuidiam conuerſionis, vt ad ſe reuocaret afflictam, dicit: Adhuc iram domini ſuſtinebo, qui vel lapſam caſtigat, vel tibi poteſtatem affligendi dedit, quia peccaui, ſuſtinebo tamen donec iuſtificet cauſſam meam. Niſi enim confeſſa fuero, & exoluero precia iniquitatum mearum, non potero iuſtificari. Cum autem fuero iuſtificata, ſoluens duplicia peccata, educet iudicium meum deponens indignationem, quia ſatisfactum ſententiæ eſt. Educet me ad lumen, vt videam iuſtitiam eius, & aſpiciam delectationem eius. Videbit hoc lumen reconciliationis meæ inimica mea, id eſt, diaboli nequitia, & operietur confuſione, quæ nunc dicit: Vbi eſt deus tuus? Videbit in me miſericordiã eius, videbit pietatem eius. Et ideo nõ audiamus eũ quandoque in aduerſis aliquibus ſeculi, cum aut dolor corporis eſt, aut filiorum amiſſio, vel cæterarum neceſſitudinum, non audiamus inquam dicentem: Vbi eſt deus tuus? Tunc eius tentationes cauendæ ſunt, cum grauis vrget dolor, tunc animam ægram auertere ſtudet. Ergo anima quæ illum non audierit inſidiantem ſibi, videns poſtea mirabilia dei, videns ſe in cœlo, diabolum autem ſicut colubrum reptantem in terreſtribus, gratulabitur dicens: Quis deus ſicut tu, auferens peccata, & transferens impietates? Qui non fuiſti memor indignationis tuæ, ſed ſicut in mari merſiſti iniquitates noſtras ſicut Aegyptium plumbum, & rediſti ad miſericordiam voluntarius, quam gemino contuliſti munere, dimittens peccata, atque abſcondens, ſecundum quod ſcriptum eſt: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Alia enim ſanguine filij tui abluis, alia donas nobis, vt bonis operibus & confeſſionibus noſtros errores tegamus. Quod ergo ait: Auferens peccata, ad remiſſionem pertinet, quia penitus ea tollit, ita vt non ſint, quorum memor non erit. Quod vero ait: Transferens iniquitates, eò quòd confitẽtibus nobis lapſus noſtros, & obũbrantibus eos bonæ operationis fructu, referantur in authorem culpæ, & peccati incentorem. Quid enim aliud agit qui culpam fatetur, niſi vt aduerſantis nequitiæ ſpiritualis dolo ſe & malitia transſluctum probet? In eo itaque gratias agit anima iſta, quia & aufert dominus peccata, & trãsfert iniquitates, & demergit in profundum maris. Quod poteſt & ad baptiſmum referri, quo Aegyptius mergitur, Hebræus reſurgit, & quo altitudine ſapientiæ & bonorum operum abundantia tegantur peccata ſuperiora, per diuitias miſericordiæ dei noſtri, qui memor promiſſionis ſuæ quam dederat Abrahæ, hæredem eius animam non eſt paſſus perire. Et illa quidem anima hoc reuocatur modo. Tu autem fili qui à primo flore pueritiæ es hæres eccleſiæ quæ te ſuſcepit & tenet, perſeuerato in propoſito, memor gratiæ dei & muneris quod per impoſitionem ſuſcepiſti manuum mearum, vt & in hoc gradu ſicut in miniſterio ſacro fidem tuam demonſtres atque induſtriam, & expectes remunerationem domini Ieſu. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te diligimus.

Iudic.19. Roma.8. Matth.13. 2.Corin.7. Mich.6. Ibidem.7. Michææ.7. Ibidem. Michææ.7. Psal.31.

Diui Ambroſij ad Horontianum, diſſerentis quemadmodum animam euangelicam, quæ eſt eccleſiæ filia, dominus Ieſus primo ſuſceperit, erudierit, atque conſummauerit. *Epiſtola XIX.*

AMbroſius Horontiano. Superiore epiſtola de ea anima ſermonem contulimus, quæ itineris ſui deuios aliquos habuerit anfractus, vt vet[us] Iſrael ſecundum carnem fluctuans, quia & ipſe liberabitur per domini noſtri Ieſu Chriſti gratiam, cum intrauerit plenitudo gentium, licet iſta leuiore errore conuerſione ſeſe reformauerit. Hac vero epiſtola de eccleſiæ filia nobis ſermo ſit, quam dominus Ieſus quemadmodũ primo ſuſceperit, erudierit, conſummauerit in ſuo euãgelio, cõſideremus. Suſcepit itaque eam primo tuendã in confuſione poſitã, (Exul enim paradiſi vbi niſi in confuſione degeret anima vniuſcuiuſq; hominis?) deduxítq; eam in Bethleẽ. Iam profectus ſuſceptæ animæ ſignificatur, quòd aſcẽdit ad domũ panis, in qua famẽ fidei & ſterilitatẽ neſciat. De noſtrarum animarũ genere & ordine loquor, quibus nos viuimus & mouemur, nõ de aliqua ſpecialiter. Nõ enim de proprietate & ſpecie alicuius, ſed de genere, vt dixi, animarũ diſputandum putamus. Deſcendit in Aegyptũ Chriſtus, patrociniũ & ductũ noſtræ animæ ferens, inde rediit in Iudæã. Fuit

Roma.11.

in deserto, fuit in Capharnaum, fuit iuxta fines Zabulon A circa maritima, transiuit per sata, fuit in Bethphage, fuit in Ephren, in Bethania, inde transiuit in paradisum, vbi se capiendum dedit, passus est in Golgotha. Omnes isti processus animæ nostræ sunt, per quos exercitata gratiam piæ institutionis inuenit. Nam posteaquã exclusa de paradiso conditio humana in Adam & Eua in castellum relegata est, vagari cœpit huc atque illuc, errabunda circunferens vestigia sine vllo delectu. Tempore complacito sibi exinaniuit se dominus Iesus, vt exulem in se susciperet, & veteri reformaret gratiæ. Itaque inuentam recursu anfractu erroris reuocauit ad paradisum, vt euangelij docet lectio. Per sata eã duxit, vt ieiunam pasceret, primum in deserto, deinde in Capharnaum agri nõ vrbis incolatu, deinde iuxta fines Zabulon, circa nocturna profluuia, id est, prophetarum obscuriora ænigmata, vt disceret prætendere ad fines gentiũ, quo omnes conuenirent, nec timeret fluctus vitæ huius & procellas, quia habet Christus naues Tarsis, intelligibiles scilicet, quæ percurrant mare, & ad templi constructionem B pias merces deuehant. In huiusmodi nauibus nauigat Christus, & in puppe tanquã bonus gubernator tranquillo quiescit mari. Commotio excitatur, & increpat ventos, vt suis tranquillitatem refundat. Transiens quoque ad gentes hãc animam liberat, quæ legis vinculis tenebatur, ne transiret ad nationum consortia. Venit in Bethaniam in locum obeditionis, ideo ibi mortuus suscitatur. Cum enim caro subdita fuerit animæ, tunc iam non quasi mortua iacet in sepulchro suo conditio humana, sed resuscitatur per gratiã Christi. Ibi etiam se pro dei nomine passioni discit offerre. De

Ioan. 11.

loco obeditionis, vt Ioannes docet, in Ephren ducitur, id est, ad bonorum fructuum fœcunditatem. inde in Bethaniã reducitur, id est, obedientiam. Semel enim quæ piæ subiectionis fructum gustauerit, seruare eam, & in ea probari sæpius nequaquam recusat. Vnde iam probata Hierosolymam venit, digna quæ sit templum dei, in qua Christus habitaret. Denique sedens super pullum asinæ dominus Iesus cum gratulatione & gaudio innocentis suscipitur ætatis. C Postea in paradiso verba vitæ æternæ docentur. Vnde etiã dominus se permisit capi, sicut Ioannes scribit euangelista, significans animam nostram vel potius conditionem humanam solutis erroris vinculis eo vnde eiecta erat in Adam,

Lucæ. 23.

per Christum regressam. Vnde & latroni illi confitenti dicitur: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Ille dixerat: Memento mei cum veneris in regnum tuum. Christus non de regno respondit, sed ad caussam: Hodie mecum eris in paradiso. id est, reformandum est antè quod amissum est, postea conferendum id quod augendum est, vt per paradisum ad regnum perueniatur, non per regnum ad paradisum. Seruatur discipulis quod plus cõferatur pro laboribus, ideoque incolatum promisit, regnum distulit. Itaque is qui sub ictu mortis conuertitur, & confitetur dominum Iesum, mereatur incolatum paradisi. Qui vero multo ante se exercuit, & Christo militauit, acquisiuit populorum animas, pro Christo se obtulit, habeat paratum stipendiis suis dei regnum, cuius se remuneratione dona- D

Matth. 16.

tum gaudeat. Ideoque Petro dicitur: Tibi dabo claues regni cœlorum. Ex latrocinio conuersus requiem habet, in apostolatum probatus accepit potestatem. Hæc est anima euangelica, hæc est de gentibus, hæc filia ecclesiæ, longe meliore cursu quàm illa ex Iudæa proiecta, ad dominum Iesum & ad superiora se bonis consiliis & operibus attollens, quam suscepit in Golgotha Christus, vbi Adæ sepulchrum, vt illum mortuum in sua cruce resuscitaret. Vbi

1. Corin. 15.

ergo in Adam mors omnium, ibi in Christo omnium resurrectio. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Horontianum, quæ sit diuina hæreditas definientis, & cur tanto æstimetur, ut propter eã plerique morti se offerant. *Epistola XX.*

AMbrosius Horontiano. Non ociose quærendum putasti quæ sit rei diuinæ hæreditas, & cur tanto æstimetur, vt propter eam plerique etiam mortem suam offerant. Verum si consideres quia & vsu humano hæreditatis pecuniariæ gratia facit vt venerabiliora fiant iura pietatis, quia hoc quoque plus defertur parentibus, ne læsa pietas patris vlciscatur se ex hæredatione vel abdicatione contumacis pignoris, mirari profecto desines quæ sit tanta diuinæ hæreditatis appetentia. Est autem hæreditas proposita Christianis omnibus. Sic enim dicit Esaias: Est hæreditas credentibus in dominũ. Quæ speratur ex repromissione, non ex lege. Quod veteris testamenti exemplo probatur, dicente Sara: Expelle ancillam,

Gene. 21.

& filium eius. Nõ enim hæres erit filius ancillæ cũ filio meo Isaac. Filius Saræ Isaac, filius ancillæ Ismael. hi ante legem sunt. Ergo antiquior repromissio quàm lex. Nos secundũ Isaac filij per repromissionem, Iudæi secundum carnem filij ancillæ. Nobis mater libera, quæ non parturiebat, & postea ex repromissione effudit peperitque masculum: illis mater Agar, generans in seruitutem. Liber est cui gratia promittitur, seruus cui iugum legis imponitur. Prius ergo nobis repromissio quàm illis lex, & secundum naturam antiquior libertas quàm seruitus. Libertas igitur ex repromissione, ex lege seruitus. Sed licet repromissio ipsa ante legem sit, vt diximus, ex repromissione autem libertas, in libertate charitas, secundum legem tamen est charitas, quæ maior libertate est. Non ergo serui. Et quomodo scriptum

Psalm. 134. Ephe. 6.

est: Laudate serui dominum? Quomodo ipse Apostolus ait: Sed vt serui Christi facientes voluntatem dei ex animo cum bona voluntate? Verũ est, & seruitus libera, quæ est voluntaria, de qua Apostolus ait: Qui liber vocatus est, ser-

1. Corin. 7.

uus est Christi. Hæc est seruitus ex animo, non ex necessitate. Itaque nos serui quidẽ sumus creatoris nostri, sed libertatem habemus, quam per gratiã Christi accepimus generati ex repromissione secũdum fidem. Vnde quasi ex libera geniti, libertatis sacrificium deferamus signati in fronte, sicut liberos decet, vt non confundamur, sed gloriemur

Gala. 5.

signati spiritu, non carne. Quibus recte dicitur: State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Non dixit, nolite seruire, sed nolite iugo seruitutis contineri. Est enim grauius iugum seruitutis quàm seruitus. Deniq; Isaac filio suo Esau

Gene. 27.

petenti benedictionẽ ait: Ecce ab vbertate terræ erit tibi benedictio, & à rore cœli à summo, & super gladium tuũ viues, & seruies fratri tuo. Erit autem, cum deposueris & solueris iugum illius à collo tuo. Quomodo istud conuenit, vt seruiat cum soluerit iugum fratris à collo suo, nisi distantiã esse intelligamus seruitutis? Quæ igitur sit differentia, ipsa nobis exponat lectio. Bonus Isaac, & bonus nobis, qui secundum ipsum in libertatem nascimur: & bonus pater vtrique filio. Denique quòd vtrumque diligeret, circa alterum affectu probauit, circa alterum benedictione. Seniori enim filio dixerat, vt cibum deferret sibi, & acciperet benedictionem: sed dum ille moram facit, & cibum agrestem & forensem requirit, frater iunior domesticum detulit ex ouium grege. Bonus cibus omnium Christus est, bonus cibus est fides, suauis cibus misericordia, iucundus cibus gratia. Hos cibos epulatur populus ecclesiæ. Bonus cibus spiritus dei, bonus cibus peccatorũ remissio. At vero ille prædurus cibus rigor legis, terrórque pœnarũ. Agrestis cibus

Ibidem.

obseruantia literæ potius quàm gratia indulgentiæ. Denique ille populus sub maledicto, nos in benedictione. Velox cibus fides. Prope est enim verbum in ore tuo, & in corde

Roma. 10.

tuo: tardior cibus legis. Denique dum lex expectatur, populus errauit. Contulit igitur benedictionem pater impigro & fideli filio: sed quia bonus pater erat, seruauit & seniori filio benedictionẽ, vt eum seruum faceret fratris sui, non quo familiam suam degeneri vellet seruituti addicere. sed quia is qui regere se non potest & gubernare, seruire debet, & subditus esse prudentiori, vt eius regatur consilio, ne sua stultitia præcipitetur, & labatur temeritate. Pro benedictione igitur huiusmodi confertur seruitus. Denique inter bona annumeratur, inter collatam terræ vbertatem, & rorem cœli à summo. Sed quia dixerat, Super gladium tuum viues: ne ei fortitudinis aut potestatis noceret præsumptio, addidit: Seruies fratri tuo. vt carnis fructus vberes, & diuinæ rorem adipiscaris gratiæ, & eum sequaris qui te suo gubernaculo regat. Sed tunc erit istud,

istud, Cum deposueris iugum eius à collo tuo, vt voluntariæ seruitutis mercedem habeas, non iniuriam subeas necessitatis. Inhonora huiuscemodi seruitus, quæ necessitate cogitur. Honorata autem quę pietate defertur. Vnde Apostolus: 1.Corin.9. Si volens hoc ago, mercedem habeo. si inuitus, dispẽsatio mihi credita est. Melius vtique mercedis præmiũ quàm dispensationis obsequium est. Nos igitur non contineamur seruitutis iugo, sed charitate spiritus seruiamus, quia dicit apostolus: Gala.5. Per charitatem spiritus seruite inuicem. Timor legis est, charitas euangelij. Eccli.1. Denique initium sapientiæ timor domini. Roma.13. Plenitudo autem legis charitas. Tamen & ipsa lex dicit, Gala.5. Et in hoc verbo omne mandatum instauratur, & in isto vno, inquit, sermone impletur: Diliges proximũ tuum. Hoc est igitur quod proposuimus: quia etsi ex lege seruitus, tamen secundum legem libertas. Charitas enim libertatis, timor seruitutis est. Est igitur & charitas legis, & seruitus charitatis, sed lex charitatis prænuncia est, charitas euangelij piæ seruitutis arbitra est. Non superflua itaque lex, quæ tanquam pædagogus prosequitur infirmiores. Infirmitatem dico morum, nõ corporum. Infantes enim sunt qui fari verbum dei nesciunt, qui eius opera non recipiunt. Nam si ætas senectutis vita immaculata, vtique ætas adolescentiæ est vita maculosa. Gala.3. Lex ergo pædagogus fuit, id est, nomos, donec fides veniret. Et quasi infirmi, inquit, custodiebamur à lege, conclusi in eam fidem quæ reuelanda foret. Postquam autem fides aduenit, non dicit euangelium, sed fidem. Ea est enim sola fides, quæ est in euangelio. Roma.1. Nam licet iustitia dei in eo reuelatur, quæ est ex fide in fidem, tamen sic illa legis est fides, si ei accedat fidei plenitudo. Merito ergo fides ista quasi sola dicitur, quia illa sine hac fides non est, sed in hac confirmatur. Denique vbi hæc fides venit, plenitudo aduenit, aduenit filiorũ adoptio, cessauit infirmitas, abiit infantia, in virũ perfectũ assurgimus, Christum induimus. Quomodo igitur infirmus & paruulus esse potest, 1.Cor.1. in quo Christus est dei virtus? Ergo ad perfectionẽ venimus, perfectionis præcepta accepimus. Audisti hodie lectum: Ioan.5. Non possum ego à me facere quicquam. sicut audio, & iudico. Audisti lectum: Ego non accuso vos, ego non iudico. Ego non accuso, Moyses vos accusat, in quem speratis. Ibidem. Audisti lectum: Si ego testimonium perhibuero de meipso, testimonium meum non est verum. Ibidem. Didici qualis iudex, qualis testis esse debeam. Non enim quasi infirmus dicit, Non possum ego à me facere quicquam, sed infirmus ille qui sic intelligit. Nihil quidem sine patre facit filius, quia communis operatio, & vnitas potestatis est. Sed hoc loco quasi iudex loquitur, vt cognoscamus homines in iudicãdo quòd non ex voluntate nostra & potestate, sed ex æquitate debeamus formare sententiam. Constitue aliquem reum coargutum & conuictum criminis, non adstruentem defensionis genera, sed deprecantem, ac voluentem se ad genua iudicis. respondet ei iudex: Non possum à me facere quicquam. Iustitia in iudicando, non potentia est in iudicando. Ego non iudico, sed facta tua de te iudicant. Ipsa te accusant, & ipsa te condemnant. Leges te adiudicant, quas iudex non conuerto, sed custodio. Nihil ex me ego profero, sed ex te forma iudicij in te procedit. Secundum quod audio, iudico, non secundum quod volo, & ideo iudicium meum verum est, quia nõ voluntati indulgeo, sed æquitati. Consideremus itaque quæ sit iudicandi religio. Dominus cœli atque terrarum iudex omnium dicit: Ioan.5. Non possum à me facere quicquam. sicut audio, & iudico. Ioan.19. Et homo dicit domino suo? Nescis quoniam potestatem habeo dimittere te, & potestatem habeo crucifigere te? Quare dominus non potest? Quia iudicium, inquit, meum verum est. Ioan.5. Non enim quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, id est, nõ volũtatẽ hominis quẽ videtis: non arbitrium hominis, quem vos hominem tantummodo iudicatis: non voluntatem carnis, Matth.26. quia spiritus promptus, caro autem infirma: sed voluntatem diuinam, quæ author legis, arbitráque iudicij est. Similiter & testis verus est, qui non sibi, sed alij fert testimonium. Scriptum est enim: Prouer.27. Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Pulchre autem dicitur Iudæis mystice: Ioan.8. Ego vos non iudico, id est, ego vniuersorum redemptio, ego peccatorum remissio vos non iudico, quia me non recepistis. Non iudico, qui libenter indulgeo. Ego non iudico, qui sanguine meo redimo peccatores. Ego non iudico, qui deleo iniquitates, & memor non ero. Ego non iudico, qui malo vitam quàm mortem peccatoris. Ego non iudico, quia non damno, sed iustifico confitentes. Moyses vos accusat. ille vos arguit, in quem speratis: ille accusat vos, quia iudicandi nõ habet potestatem, quæ eius debetur authori. Ille ergo in quem speratis, accusat: iste in quem sperare noluistis, absoluit. Magna, Iudæi, imprudentia. Merito accusantur in criminibus suis, quia accusatorem elegerunt, & bonum iudicem refutarunt. Ideoque deest illis absolutio, pœna nõ deest. Rectè ergo fili à lege cœpisti, in euangelio cõfirmatus es, à fide in fidem, sicut scriptum est: Abac.1. Roma.1. Iustus enim ex fide viuit. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Horontianum, quæstionem de natura & substantia animæ, subtili responsione dissoluentis.

Epistola XXI.

AMbrosius Horontiano. Quæsisti à me vtrum anima cœlestis esse videatur substantiæ. Nõ enim aut sanguinem, aut ignem, aut neruorum harmoniam animã putas, vt vulgus philosophorum interpretatur, aut vt illa patricia quædã eorum prosapia Platonis disputat, quod ipsum se mouet, & non mouetur ab alio, ipsa tibi anima videtur: vel certe vt Aristoteles acri ingenio quintum quoddam elementi genus induxit, probasti, id est, entelechian, ex quo componeres & velut fingeres animæ substantiam. De quo tibi Esdræ librum legendum suadeo, qui & illas philosophorum nugas despexerit, & abditiore prudẽtia, quam collegerat ex reuelatione, perstrinxerit eas substantiæ esse superioris. Apostolus quoque etsi non expressit, tamen intelligendum nobis reliquit quasi bonus magister, & spiritualis agricola, occultis doctrinæ seminibus excitans discipulorum ingenia, quòd animæ nostræ potioris creaturæ sint, & cuiusdam præstantissimæ naturæ. Roma.8. Cum enim dicit quia vanitati creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum, qui subiecit in spe, quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei, ostendit non mediocrem animarum esse gratiam, quarum vigore & virtute in adoptionẽ filiorũ dei assurgit humanũ genus, habẽs in se quod ad similitudinem & imaginem dei tributum est sibi. Animæ enim neque tactu aliquo comprehenduntur, neque visu corporeo videntur, & ideo præferunt illius incorporeæ & inuisibilis naturæ similitudinem, & supergrediuntur substantia sua corpoream & sensibilem qualitatem. 2.Corin.4. Quæ enim videntur, temporalia sunt, temporalia significant, temporalibus agglutinantur. Illa autem quæ non videntur, æterno illi & summo adhærent bono, atque in ipso viuunt, & sunt & mouentur, nec ab eo, si boni consulunt, se patiuntur separari ac diuidi. Vnaquæque ergo anima videns se corporeo isto clausam gurgustio, quæ tamẽ terrenæ huius habitationis consortio non degenerauerit, ingemiscit grauata corporis huius coniunctione: Sapien.9. quia corruptibile corpus grauat animam, & inclinat terrenum habitaculum mentem multarum cogitationum. simúlque cognoscens 2.Corin.5. quia per fidem ambulat, non per speciem, peregrinari vult de corpore, & adesse ad dominum. Aduertimus igitur quomodo vanitati creatura subiecta sit, non ex voluntate sua, sed ex diuino arbitrio, quo dispositum est animas corporibus coniungi oportere propter spem earum, vt dum sperant bona, dignas se præstent cœlesti remuneratione. Ibidem. Omnes enim nos oportet adesse ad tribunal Christi. Ideo vnius cuiusque anima præuideat rependenda sibi merita conuersationis suæ. Et pulchre ait: Propria corporis, id est, quod suscepit regendum, vt si bene rexit, præmium referat, propter quod in spe subiecta est. Ibidem. si male, supplicium, quia non sperauit in deum, nec ad illam adoptionem filiorum, & ad veræ libertatem affectauit gloriæ. Roma.8. Docuit igitur Apostolus quòd humani generis creatura subiecta vanitati sit. Quid enim tam subiectum vanitati quàm homo & quàm anima eius? De consortibus

[2.Corin.5. Psal.143. Psalm.38.] eius dicit: Cũ sumus in corpore isto, ingemiscimus grauati. Sed & Dauid dicit: Homo vanitati similis fact⁹ est. Et: Vniuersa vanitas omnis homo viuens. Vita itaque hominis in hoc seculo vanitas est. Huic vanitati subiecta est anima. Itaque sanctus cum facit quæ sunt corporis, non sponte facit, nanque volens, sed propter eum qui subiecit in spe, facit, vt ei pareat. Ab hoc igitur exẽplo animæ progrediamur ad creaturas reliquas. Propone tibi solem, lunã, & stellas, quæ cœli lumina etsi præclaro fulgent nitore, creaturæ sunt tamen, & ad quotidianum ministerium vel surgunt vel occidũt, seruientes dispositioni creatoris æterni, ministrãtes splendorem quo vestiuntur, atque die noctéque emicant. Quotiẽs sol iste obtexitur nubibus, quotiens obiectum afferunt terræ, cũ è regione eius luminis sui radius fuerit repercussus: oriuntur ipsi: sed vt ait scriptura, Luna nouit occasus suos. Nouit quando pleno orbe suo luceat, quando exinanito. Stellæ quoque nebulis obductæ vanescunt, quæ sustinent ministerium huius mundani vsus, non sponte vtique, sed in spe, quia sperant etiam huius laboris gratiam ab eo qui subiecit eas. Ideoque propter eum sustinẽt, id est, propter eius voluntatem. Nec mirum si patienter sustinent, cũ sciant dominum suum, & creatorem omnium siue quæ in cœlo, siue quæ in terra sunt, suscepisse nostri corporis fragilitatem, nostræ conditionis seruitutem. Cur ergo illa seruitutem corruptionis suæ non patienter sustineant, cum dominus omnium pro toto mundo se humiliauerit vsque ad mortem, serui formam susceperit, peccatum mundi, maledictum etiam pro nobis factus sit? [Philip.2. 2.Corin.5.] Illius ergo imitantes bonitatem cœlestes creaturæ, licet ingemiscant quod mundi huius vanitati subiectæ sint, consolãtur se tamen quod liberabuntur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ, cũ filiorum dei adoptio venerit, quæ est vniuersorũ redemptio. [Roma.11.] Cum enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus erit. Cui enim non ignoscit populo, qui ignoscit etiã illi persecutori suo qui dixit, Crucifige crucifige: Sanguis eius super nos & super filios nostros? [Matth.27.] Sed quia vanitati etiam cœlestis subiecta creatura est, licet istud in spe, etiam horum perfidiam & temulentiam vanitate huius mũdi lapsam pertinere ad veniam patietur veritatis pietas, & redemptio vniuersitatis. Ergo vt concludamus, & ille tantus ac talis sol, & illa luna quam noctis tenebræ non operiunt, & illæ stellæ quæ sunt ornamenta cœli, seruitutẽ corruptionis nunc sustinent, quia corruptibile omne corpus. Siquidem & cœli peribunt, & cœlum & terra præteribit. [Matth.24.] Postea autem & sol & luna & cætera stellarum lumina requiescent in gloria filiorum dei, quando erit deus omnia in omnibus: [1.Corin.15.] qui & in te & in nobis sit per suam plenitudinem & misericordiã. An ipsos quoque angelos qui in istius mũdi laboribus diuersa sustinent ministeria, sicut in Apocalypsi legimus Ioannis, non ingemiscere credimus cum adhibentur pœnarum & excidiorum ministri? Qui habentes vitam beatam mallẽt vtique eam in illo superiore trãquillitatis suæ statu currere, quàm nostrorum peccatorum pœnis vltricibus interpolari. Etenim qui gaudent vnius peccatoris redemptione, vtique tantorum peccatorum ęrumnis ingemiscunt. [Lucæ.15.] Si igitur etiã cœlestes creaturę & potestates seruitutem corruptionis sustinẽt, sed in spe, vt pro nobis postea & nobiscum lętẽtur, etiam nos passiones huius temporis futuræ spe & expectatione consolemur gloriæ. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Horontianum, superioris quæstionis respõsionem latius explanantis atque complentis.

Epistola XXII.

Ambrosius Horontiano. Superior epistola tuæ inquisitioni respondit. Hæc meæ responsionis portio est, quæ non soluat, sed impleat superiorem. Nam dũ vlteriora recenseo, mouit me fateor quia addidit: Scimus enim quòd omnis creatura congemiscit: [Roma.8.] cũ in priori capitulo sine adiectione dixerit, quia creatura vanitati subiecta est. Non enim omnẽ creaturam, sed creaturã subiectã dixit. Et iterũ ait: Quoniã & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis. [Ibidem.] Tertio autẽ addidit quòd omnis creatura cõgemiscat. Quid sibi igitur vult ista adiectio? Nisi forte quia non omnis creatura subiecta vanitati est: & quia non omnis vanitati subiecta est, non omnis à seruitute corruptionis liberabitur. Quid enim liberetur à seruitute quæ vanitatis & corruptionis eius expers atq; immunis sit? Omnis autem congemiscat, non in suo, sed in nostro labore, & comparturiat illum fortasse spiritum salutis, spiritũ iucunditatis, expectans adoptionem filiorum dei, vt communem de redemptione humani generis consequatur lætitiam & exultationem. Aut propter charitatem igitur suam omnis ingemiscit nostrum laborem, aut propter membrum sui corporis, cuius caput Christus est. [Ephe.5. Colos.1.] Sed siue ita vt diximus, siue simpliciter subiectam creaturam omnem dixerit congemiscere & comparturire, vt voles intellige. Nunc illud consideremus quod adiecit: Non solum autem illa, sed etiam nos primitias spiritus habentes ipsi intra nos ingemiscimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri. [Roma.8.] Quid sit adoptio filiorum, superior pagina docet. Et ideo exponendi sensus gratia ad superiorem recurrendum est paginam. Qui spiritu, inquit, facta carnis mortificat, viuet. [vbi supra.] Nec mirũ si viuat, cum filius dei fiat, qui habet spiritum dei. Adeo filius dei, vt non accipiat spiritum seruitutis, sed spiritum adoptionis filiorum, eousque vt testimoniũ spiritui nostro sanctus spiritus reddat quòd sumus filij dei. Testimonium autem hoc est spiritus sancti, quòd ipse est qui clamat in cordibus nostris, Abba pater: sicut ad Galatas scriptum est. [Gala.4.] Sed & illud grãde testimonium quòd filij sumus dei, quia sumus hæredes dei, cohæredes autem Christi. [Roma.8.] Cohæres autem est eius qui conglorificatur ei. Conglorificatur vero ille qui patiendo pro ipso, compatitur ei. Et vt nos hortetur ad passionẽ, adiungit: quia omnia quæ patimur, minora sunt & indigna quorum pro laboribus tanta rependatur futurorum merces bonorũ, quæ reuelabitur in nobis, [Roma.8.] cum ad dei imaginem reformati gloriam eius facie ad faciem aspicere meruerimus. Et vt magnitudinem reuelationis futuræ extolleret, addidit, quod & creatura hanc reuelationem expectet filiorum dei, quæ nunc vanitati subiecta est, non sponte, sed in spe, quia sperat de Christo gratiam ministerij sui: [Ibidem.] vel quia & ipsa liberabitur à seruitute corruptionis, vt assumatur in libertatem gloriæ filiorum dei, vt sit vna libertas creaturæ, & filiorum dei, cum reuelata fuerit eorum gloria. Verum nunc dum reuelatio procrastinatur, congemiscit omnis creatura expectans adoptionis & redemptionis nostræ gloriam, parturiens iam illum spiritum salutis, & volens liberari à vanitatis seruitio. Cui coniunxit Apostolus etiam sanctorum gemitum, qui habent primitias spiritus. [Roma.8.] nam & ipsi ingemiscunt. Quamuis enim de suo merito securi sint, tamen quia futura est adhuc redemptio totius corporis ecclesiæ, compatiuntur. Cum enim adhuc membra patiuntur corporis sui, quomodo alia membra licet superiora non compatiuntur membris vnius corporis laborantibus? Vnde puto dixisse Apostolum quia tunc & ipse filius subiectus erit, qui ei subiecit omnia. [1.Corin.15.] Qui enim adhuc laborant, nondum subiecti sunt, in quibus fortasse adhuc sitit Christus, adhuc esurit, in quibus nudus est, eò quòd non impleant verbum dei, non induant Christum, qui est indumentum credentium, amictus fidelium. [Matth.25.] Sed & illi in quibus æger est, adhuc medicina indigent, & ideo nondum subditi. Subiectio enim ista virtutis est, non infirmitatis. Denique in fortibus & facientibus mandatum dei, subiectus est dei filius. Nunc autem magis in iis laborat qui non subueniunt laborantibus, quàm in illis qui sibi postulant subueniri. Hæc est pia interpretatio & vera subiectionis domini Iesu, qui ideo se subiiciet, vt sit deus omnia in omnibus. [1.Corin.15.] Sensum Apostolicum percurrimus, nunc consideremus qui sunt primitias spiritus habentes. [Roma.8.] Et ideo legem interrogemus quid sit quod primitiarũ vel initij nomine declarauerit. Initia, inquit, areæ & lacus tui non fraudabis. [Exodi 34.] Et infra: Initia primitiarum tuarum inferes in domum domini dei tui. Aliæ sunt primitiæ, aliæ decimæ. Primitiæ maioris gratiæ, sanctificationis obseruantissimæ. Ideo placuit Abel, quia non est [Gene.4.]

suum

suum munus moratus, qui de primitiuis ouium obtulit. Licet aliqui distantiam velint esse inter primitias & primogenita, id est quæ primo nascuntur, eò quod collectis seminibus quasi ex omnibus initia offerantur areæ: tamen de messe quod primum tollitur, id offertur domino. sed de hoc alijs. Sanctificari autem videtur primitiarum munere tota areæ messis, sed ipsæ sanctiores primitiæ sunt. similiter sancti primitiæ sunt domini, præcipue apostoli. Primum enim deus posuit in ecclesia apostolos, qui & pleraque prophetarunt, & euangelizarunt dominum Iesum, quia primi receperunt eum. Recepit eum Symeon propheta, Zacharias propheta, Ioannes filius eius, Nathanael, in quo dolus non erat, & ideo sub ficu requiescebat. Ioseph qui dicebatur iustus, qui sepeliuit eum. Isti sunt primitiæ fidei nostræ, sed tamen eadem cæterorum natura seminum, quæ primitiarũ, licet in aliquibus minor gratia. Potens est enim deus ex lapidibus filios Abrahæ excitare. En tibi exemplum de ipso domino Iesu. In resurrectione mortuorum primogenitus ex mortuis dicitur. Eundem ipse Apostolus primitias significauit, dicens: In Christo omnes viuificantur, vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Eadem in illo corporis veritas quæ in nobis, sed tamē & primogenitus ex mortuis dicitur, quia primus resurrexit: & primitiæ, quia sanctior omnibus fructus, qui etiam cęteros consortij sui fructus sanctificauit. Ipse etiam initium eorum qui ad imaginem, quasi imago inuisibilis dei, in quo secundum diuinitatem nihil corporeum, nihil temporale, quia splēdor est gloriæ paternæ, & imago substantiæ eius. Produximus sermonem epistolarem, dum volumus quid sint primitiæ significare. Primitiæ ergo nostri apostoli electi ex omnibus præsentis temporis fructibus, quibus dictum est: Et maiora his facietis. Fudit enim se in eos gratia dei. Isti, inquam, ingemiscebant expectantes redemptionem totius corporis, & adhuc ingemiscunt, quia multorum est labor qui adhuc fluctuant. Et si aliquis ad superiora se littoris subsistat, & adhuc medio corpore cedatur fluctibus, ingemiscit & comparturit, donec totus euadat. Ingemiscit vtique qui adhuc nobis dicit: Quis infirmatur & ego non infirmor? Nō ergo nos moueat quod ita scriptum est: Qui primitias spiritus habentes, ipsi intra nos ingemiscimus adoptionem filiorum expectantes redemptionem corporis nostri. Sensus enim apertus est, eo quod primitias spiritus habentes ingemiscunt, adoptionem filiorum expectantes. Quæ adoptio filiorum, redemptio totius corporis est, quando facie ad faciem quasi dei filius per adoptionem videbit illud diuinum & æternum bonum. Est enim adoptio filiorum in ecclesia domini, quādo clamat spiritus: Abba pater: sicut habes ad Galatas. Sed illa erit perfecta, quando resurgent omnes in incorruptione, honore, gloria, qui merētur dei faciem videre. Tunc enim vere redemptam se humana iudicabit conditio. Vnde Apostolus gloriatur, dicens: Quia spe salui facti sumus. Saluat enim spes, sicut & fides, de qua dicitur: Fides tua te saluum fecit. Ergo creatura quę non sponte, sed in spe vanitati subiecta est, spe saluatur sicut & Paulus cùm sciret lucrum sibi esse mori, vt cùm Christo esset solutus corpore, permanebat in carne propter eos quos Christo acquireret. Spes autē quid est nisi futurorum expectatio? Vnde ait: Spes autem quæ videtur, non est spes. Non enim quæ videntur, sed quæ non videntur æterna sunt. Nam quod videt quis, quid sperat? Videmur enim tenere ea quæ videmus. Quomodo ergo quæ tenemus speramus? Nihil igitur eorum quæ sperantur videtur. Oculus enim non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit deus diligentibus eum. Ergo si sperari non potest quod videtur, non bene habent aliqui, nam quod videt quis, quid & sperat? Nisi & forte sic intelligas, nā quod videt quis, quid & sperat, vel quid expectat? Quia illud verum est, quia id speramus quod nō videmus: & ideo quamuis abesse videatur à nobis, expectamus illud per patientiā. Expectans enim expectaui dominum, & respexit me. Ideo ergo expectamus patienter, quia bonus est dominus sustinentibus eū. Et videtur conuenire, quia reddidit patiētiam, Expectamus quæ speramus, & non videmus. Multum enim facit qui sperat & ea expectat quæ non videntur, & propterea quod intendat mentem ad illud, omne quod est sustinet. Pulchre autem dicitur: Spes autem quæ videtur, non est spes, de potestatibus istius seculi, de dignitatib⁹, de diuitiis. Vides nescio quem fascibus præminentem & curribus, nihil habet spei in curribus qui videntur. Nec in ipso cœli elemento spes est, sed in domino cœli. Nec Chaldæus in stellis spem habet quas obseruat, nec diues in possessionibus, auarus in vsuris, sed ille spem habet qui in eum spem suam ponit quem nō videt, id est, in domino Iesu, qui medius nostrum stat, & non videtur. Denique quæ oculus nō vidit, nec audiuit quæ præparauit dominus diligentibus eum.

Diui Ambrosij ad Horontianum, dubitationem tollentis, de quo spiritu dictum sit, quia postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. *Epistola XXIII.*

AMbrosius Horontiano. Concatenantur sibi epistolæ nostræ, vt tanquam inter præsentes videamur sermonem cedere. Ita ego ex tua interrogatione, túque ex mea explanatione epistolis scribendis materiam damus. Moueri enim te indicasti, de quo spiritu dictum sit: Quia postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Superiora igitur repetamus, vt lectio manifestet quod quærimus. Similiter, inquit, & spiritus adiuuat infirmitatem nostræ orationis. Nónne tibi videtur spiritus sanct⁹ qui adiutor nobis est, sicut ille cui dicitur: Adiutor meus es tu, ne derelinquas me, neq; despicias me deus salutaris meus? Quis enim alius spiritus qui possit docere Paulum quid oraret? Docet autem spiritus Christi, sicut & Christus orare discipulos suos. Quis autem post Christum doceret nisi spiritus eius, quem ipse misit vt doceret, & dirigeret nostras orationes? Oramus enim spiritu, oramus & mente. Vt bene mens possit orare, pręcedit spiritus, & deducit eam in viam rectam, ne obrepant carnalia, ne minora, ne etiam maiora viribus. Vnicuique enim datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Denique scriptum est: Petite magna, & parua adiicientur vobis. Petite cœlestia, & terrena adiicientur. Ergo vult nos maiora petere, non in terrenis morari. Ille autē scit quid tribuat, diuidens singulis prout vult. Dicit enim interdum, sciens mensuram quam nos ignoramus. Nō potestis hęc modo accipere. Peto mihi passionem martyrij. spiritus promptus est, sed videns infirmum carnis meæ, ne dum maiora cupio, minora amittam, dicit: Non potes hæc accipere. Quales occasiones habui, & de ipso propè fine reuocatus sum. Nouit enim bonus medicus quæ esca cui apta sit infirmitati, & cui tempori ad profectum valetudinis. Interdū opportunitas escæ sanitatē reddit. quòd si importunè aliquis accipiat, aut non conuenienter, implicatur periculo. Ergo quia nos nescimus quid oremus, & quomodo oporteat, postulat pro nobis spiritus sanctus, est enim aduocati nostri Iesu, & postulat gemitibus ineffabilibus. Dolet enim pro nobis & Christus. Et deus pater dicit: Ventrem meum doleo. Et frequenter indignantem eum legimus & dolētem. Gemit autē vt auferat peccata nostra, doceat nos agere pœnitentiam. Est enim pius gemitus, & plenus authoritatis, de quo dicit Propheta: Et gemitus meus non est absconditus à te. Non enim latebat vt Adam, sed dicebat: Ecce ego pastor, & grex iste quid deliquit? Ego peccaui, in me vindica. Ex hoc igitur gemitus spiritus dei, & ille prophetæ gemitus, bene ineffabilis, quia cœlestis. Ea enim quæ in cœlo audiuit Paulus, ineffabilia audiuit, vt fari ea homines non debeant: sed quæ occulta hominibus, deo nota sunt. Nouit enī omnia qui scrutator est cordis, sed illa scrutatur quæ mundauit spiritus. Nouit ergo deus quid postulet spiritus, & quæ spiritus sapientia sit, quia interpellat pro sanctis, sicut habes: quia & spiritus interpellat pro nobis. Pro quibus enim Christus passus est, & quos sanguine mundauit suo, pro iis interpellat & spiritus. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Marcellum narrantis se causam veteroni iurgij inter illum & fratrem ac sororem componendi tanquam arbitrum suscepisse, rationémque huiuscemodi compositionis exponentis. *Epistola XXIIII.*

Ambrosius

AMbrosius Marcello. Apud me decursus est tui textus negocij, quod non intulisti, sed recepisti, quia erat & pietatis necessitas, & probãdæ in pauperes liberalitatis voluntas. Cognoui autem secundum sacræ formã præceptionis, in qua me induit & beatissimi Apostoli authoritas, & tuæ doctrinæ ac vitæ forma & disciplina. Nam cùm ipse arguerem quod adhuc inter vos maneret veternosum iurgium, cognoscendi mihi necessitatem partes imposuerunt. Erubui recusare, fateor, cùm præsertim rogati vtriusque partis inuicem se lacesserent dicentes, vt meo sub examine liqueret cui parti maiora iuris vel iustitiæ suffragia forent. Quid plura? Cùm iam conclusi essent dies, & paucarum horarum superesset spatium, quibus tamen alia audiret præfectus negocia, petierunt causæ patroni prorogari paucorum dierum tempora, vt ego residerem cognitor. Tantus ardor erat Christianis viris ne præfectus de episcopi iudicaret negocio. Aiebant præterea nescio quæ gesta indecora, & pro suo quisque studio iactabat, quæ episcopo potius iudice quàm præfecto examinari oporteret. His cõfusus, simul admonitus apostolicæ præceptionis quæ arguit, dicens: Nónne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? Et iterum: Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiẽs quisquam qui possit iudicare inter fratrem suum: sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles.

1.Cor.5.
Ibidem.6.

Recepi cognitionem, ita tamen, vt compositionis essem arbiter. Videbam enim quod si pro tuis iudicarẽ partibus, posset ille non acquiescere. si pro illo ferretur sententia, obediret tua & sanctæ sororis defensio. Erat ergo iniqua decernendi conditio. Posset etiam illis videri suspecta necessitudinis sacerdotalis gratia. Quando enim victus quemuis alium quàm se æquiorem putat? Et quod verum est, erant vetusti iurgij intolerabilia vtrique parti dispendia, si finis eius aut fructu careret, aut liberalitatis solatio. Cũ igitur anceps iudicium, ius controuersum, multiplices ab vtraque parte actiones cernerem, inuidiæ plenas supplicationes rescriptorum quoque obreptiones obtexerent, aduerterem etiam graui conditione illum si vicisset, acturum de duplis fructibus, & de sumptibus annosæ litis, tuo autem officio non conuenire, vt expensas iurgij posceres, nec competere vt quicquam de fructibus possessor ageres quos percepisses, malui iurgium compositione sedare, quàm pronunciatione acerbare. Alia enim habebant excitari iurgia. Tum, quod est grauissimum, & si iurgia sublata forent, erãt tamen odia mansura, quæ apud bonos mores dispendij sunt. inter hos æstus positus, cùm me persona sacerdotis, fœminei sexus, viduæ grauitas, amici quoque cõtemplatio, trino quodam non persunctorio conueniret nomine, illud sequẽdum putaui, vt neminem vinci vellem, & omnes vincere. nec fefellit sententia. Vicistis enim omnes germanitati, vicistis naturæ, vicisti scripturæ dicenti: Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed putas te grauatum iactura iuris, damno pecuniæ. Meliora vtique sacerdotibus damna quàm lucra seculi sunt. Beatius est enim dare, quam accipere. Sed forte dicas, fraudem non debui pati, iniuriam non debui perpeti, damnum subire. Quid ergo? Inferre velles? Sed & si tu non inferres, ille se passum diceret. Itaque vide quid dicat Apostolus: Quare nõ magis fraudem patimini? vt prope videatur qui nõ patitur fecisse. Tolerare enim debet qui fortior est. Verũ quid ego ita tecum ago, quasi hoc meum & non tuum sit? Tu enim obtulisti quasi arbiter litis vt soror in diem vitæ suæ possideret partem prædij, post obitum eius fratri cederet omnis possessio. Neque quisquam cum vel tuo vel ecclesiæ conueniret nomine, sed sibi haberet, si tam mallet, vt nihil dispensaret ecclesiæ. Hoc cùm ego prædicarem, & præferrem tantam animo tuo infusam liberalitatis gratiam, respondit germanus tuus placere sibi oblationem si metus deteriorandæ possessionis decederet. Quemadmodum enim fœmina, & quod est amplius, vidua, possessionem regeret tributariam? Quid sibi profuturum quod sibi iura possessionis cederes, si maiora ex incultu agri subeũda sibi damna arbitraretur? Mouebat hoc vtriusque partis rogatos. Itaque omnium cõspirante assensu placuit vt Lætus agrum susciperet, & certum numerum frumenti, vini, olei, sorori quotannis pensitaret. Ergo sanctæ germanæ tuę non ius, sed solicitudo decessit, non fructus, sed culturæ labor, non reditus, sed incerti euentus quædam (vt dicitur vulgo) alea. Si tempestates ventorum graues prouentum impedierint, sorori tamen tuę sua vbertas manebit. Si nimia siccitate aruerint locorum gignentia. sorori tamen tuę stata non minuetur fœcunditas. Sibi adscribit Lætus cõditionem oblationis suæ. si necessitates temporum & extraordinariæ incubuerint exactiões, germana tua beneficio tuo & dispendio Læti immunis erit. Lætus autem se proprietate locorum solabitur. Vicistis ergo omnes. Lætus, quia ius loci adeptus est quod non tenebat. soror, quia annuis potietur fructibus, iam sine lite, sine iurgio. nemo tamen plenius, nemo gloriosius quàm tu vicisti, qui dũ erga sororem confirmari vis liberalitatem tuam, in vtrunque eam fraternæ consortem necessitudinis cõtulisti. Nam & fratri concessisti proprietatem, & sorori vsus fructum. Nihil autẽ adimitur ecclesiæ, quod pietati acquiritur. Charitas enim non damnum, sed lucrum Christi est. Denique charitas, fructus spiritus sancti est. Apostolico igitur charactere cognitio decursa est. Dolebamus ante quòd litem haberes. Profuit iurgium vt formam indueres apostolicæ vitæ & præceptionis. Illud sacerdotio non congruebat, hæc transactio & apostolicam decet normam. Nec vereare ne immunis sit atque exors ecclesia liberalitatis tuæ. Habet & illa fructus tuos, & quidem vberiores, habet fructus doctrinæ tuæ, habet tuæ vitæ stipendium, habet fœcunditatem, quam tuis institutis rigasti. His diues reditibus non quærit temporalia, quia æterna possidet. Addidisti autem ei non solum apostolicos, sed etiam euangelicos fructus. dominus enim dixit: Facite vobis amicos de iniquo mammona. Fecisti & tu amicos, & quod mirabile est, ex dissidentibus. Fecisti in ius germanitatis redire fratres, fecisti eos hac charitate, hac gratia securos quod suscipiantur in æterna tabernacula. Christo igitur authore, & duobus arbitris sacerdotibus, te qui formam prior dedisti, me qui sententiam prompsi, facta pax non claudicabit, quando tanta fidei conuenerunt suffragia, vt perfidia non possit esse sine pœna. Arabit Lætus sorori, cui antea alienos inuidebat labores: messem Lætus sorori colliget, in qua ante ferre non poterat alienas donationes: deferet fructus ad sororis horrea, & hoc Lætus faciet, recepta iam etiam nominis sui proprietate. Tu interea conformatus in apostolum Christi assumens propheticam authoritatem dices ad dominũ: Possedisti renes meos. Hæc melius Christum possessio decet, vt virtutes sacerdotis possideat sui, hos fructus capiat, qui sunt integritatis & continentiæ, & quod est amplius, charitatis & tranquillitatis. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Actor.20.
1.Cor.6.
Galat.5.
Lucæ.16.
Psalm.138.

Gratiani Augusti ad beatum Ambrosium, ut ad se docendum venire festinet postulantis, & ut scripturis atque argumentis spiritum sanctum deum esse cõuincat rogantis.

Epistola XXV.

AMbrosio religioso sacerdoti omnipotentis dei Gratianus Augustus. Cupio valde vt quẽ recordor absentem, & cum quo mẽte sum, cum eodem corpore sim præsenti. Festina igitur ad me religiose sacerdos, vt doceas doctrinam vere credentem, non quo contentioni studeam, aut velim magis deum verbis quàm mente complecti, sed vt magis aperto pectori reuelatio diuinitatis insideat. Docebit enim me ille quem non nego, quem fateor deum ac dominum esse meum, non ei obiiciẽs quam in me video creaturam, qui Christo nihil me addere posse confiteor. Veruntamen vt etiam patri me commendem filium prędicando, non ego in deum verebor inuidiam, non me talem laudatorem putabo, qui diuinitatem verbis augeam. Ego infirmus & fragilis, quantum possum prædico, non quantum est ipsa diuinitas. Rogo te vt mihi de ipso tractatu quem dederas, augendo illic de spiritu sancto fidelem disputationem, scripturis atque argumentis deum esse conuincas. Diuinitas te seruet per multos annos, & cul-

& cultor dei æterni quem colimus Ieſum Chriſtum.

Diui Ambroſij ad Gratianum Auguſtum, epiſtolam ipſius plurimum commendantis, ſuæq; uoluntati ſe ſatisfacturum pollicentis. *Epiſtola XXVI.*

BEatiſſimo Auguſto Gratiano, & Chriſtianiſſimo principi Ambroſius epiſcopus. Nō mihi affectus defuit Chriſtianiſſime principum. Nihil enim habeo quod hoc verius & glorioſius dicam. Nō, inquam mihi affectus defuit, ſed affectum verecundia retardauit quo minus clementiæ tuæ occurrerem. Reuertenti tamen ſi non occurri veſtigio, occurri animo, occurri voto, in quo maiora ſunt officia ſacerdotis. Occurri dico. Quando enim abſui, quem toto ſequebar affectu, cui ſenſu ac mentibus inhærebam? Et certe maior animorum præſentia eſt. tuum quotidianum iter legebam, nocte ac die in tuis caſtris cura & cenſu locatus, orationum excubias prętendebam, & ſi inualidus merito, ſed affectu ſedulus. Et hæc quidē cùm pro tua ſalute deferebamus, pro nobis faciebam*. Nihil hic adulationis eſt, quā tu non requiris, ego alienam noſtro duco officio: ſed plurimum gratiæ quam dediſti. Scit ipſe noſtri arbiter quem fateris, & in quem pie credis, refici viſcera mea tua fide, tua ſalute, tua gloria, méque non ſolum officio publico debitas pendere preces, ſed etiam amore priuato. Reddidiſti enim mihi quietem eccleſiæ, perfidorum ora, atque (quod vtinam) & corda clauſiſti, & hoc non minore fidei, quam poteſtatis authoritate feciſti. Nam quid de literis recentibus loquar? Scripſiſti tua totam epiſtolam manu, vt ipſi apices fidem tuam pietatémque loquerentur. Sic Abraham ſua manu quondam vitulum occidit, vt hoſpitibus epulantibus miniſtraret, nec in miniſterio religioſo aliorum adiumenta quæſiuit. Sed ille priuatus aut domino & angelis, aut domino in angelis deferebat, tu Imperator dignatione regali honoras infimum ſacerdotem. Sed domino defertur cùm ſeruulus honoratur. Ipſe enim dixit: Quod vni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis. At ego humilitatem tantummodo prædico in imperatore ſublimem, ac non amplius fidem, quam verè conſcia meriti tui mente dixiſti, quam docet te ille quem non negas? Quis enim alius docere te potuit, vt ei non obiicias quam in te vides creaturam? Nihil moralius, nihil expreſſius dici potuit. Creaturam enim Chriſtum dicere, pro obiectu cōtumeliæ eſt, non pro confeſſione reuerentię. Deinde quid tam inſolēs, quàm id eum exiſtimare quod nos ſumus? Docuiſti igitur me, à quo te diſcere velle profiteris. nihil tale adhuc legi, nihil tale audiui. quàm pium autem illud, quàm admirabile, quòd in deo non vereris inuidiam, de patre remunerationem pro filij amore præſumis, & laudando filium, non ei te poſſe aliquid addere confiteris, ſed velle vt etiam patri te filij prædicatione commēdes. Quod vtique ſolus te docuit ille qui dixit: Qui me diligit, diligetur à patre meo. Addidiſti ad hæc, quia tu infirmus & fragilis non te talē laudatorem putabis, vt diuinitatem verbis augeas, ſed quantum poſſis prędices, non quantú eſt ipſa diuinitas. Hæc infirmitas in Chriſto fortior eſt, ſicut & Apoſtolus dixit: Cùm infirmor, tunc potēs ſum. hæc humilitas excludit fragilitatē. Veniā planè, & feſtinabo vt iubes, vt hæc præſens audiā, vt hæc præſens legam, cùm ex tuo ore procedunt. Miſi autē duos libellos, quorum iam quia tuæ clementiæ ſunt probati, periculū non verebor. De ſpiritu verò interim veniam ſcriptioni peto, quoniam quem iudicem mei ſim ſermonis habiturus agnoui. Interim tamen ſententia & fides tua de domino & ſaluatore deprompta de dei filio, redundat ad aſſertionem vberrimam, per quam ſancti quoque ſpiritus diuinitas ſempiterna credatur, vt non ei obiicias quam in te vides creaturam, nec deum patrē domini noſtri Ieſu Chriſti ſpiritui ſuo exiſtimes inuidere. Quod enim creaturæ caret communione, diuinum eſt. Si dominus fauerit, huic etiam clementiæ tuæ ſatisfaciam voluntati, vt cuius accepiſti gratiam, eum plane in dei gloria præminentem ſuo nomine exiſtimes honorandum. Beatiſſimum te & florētiſſimum deus omnipotens pater domini noſtri Ieſu Chriſti tueri ætate prolixa, & regnū tuum in ſumma gloria & pace perpetua confirmare dignetur, domine imperator Auguſte, diuino electe iudicio, principum glorioſiſſime.

Gene.18.

Matth.25.

Ioan.14.

2 Corin.12.

Diui Ambroſij ad Valentinianum imperatorem, legationis ſuæ expoſitionem inſinuantis. *Epiſtola XXVII.*

AMbroſius Valentiniano imperatori. Etſi ſuperioris legationis meæ fides ita approbata ſit tibi, vt ratio eius à me nō quæreretur. Satis enim claruit eo ipſo quòd aliquot dies retentus ſum intra Gallias, me violentiam à Maximo non recepiſſe, neque iis aſtipulatum quę ad volūtatem eius magis quàm ad pacem propenderent. Denique non commiſiſſes ſecundam legationē, niſi primam probaſſes. Sed quia regredienti mihi decernendi ſecum impoſuit neceſſitatem, ideo hac epiſtola expoſitionem legationis meæ inſinuandam putaui, ne cuiuſquam ſermo viri prius vana intexeret, quàm reditus meus integræ & ſinceræ veritatis expreſſa ſignaculo manifeſtaret. Cùm perueniſſem Treuiros, poſtridie proceſſi ad palatiū. Egreſſus eſt ad me vir Gallicanus, præpoſitus cubiculi, eunuchus regius. Popoſci adeundi copiam, quæſiuit num reſcriptum haberem clementiæ tuæ. Reſpondi habere. Retulit non poſſe me, niſi in conſiſtorio videri. Dixi non eſſe hunc morem ſacerdotalem, certe eſſe aliqua de quibus ſerio deberē cum ſuo principe confabulari. Quid plura? Conſuluit eum, ſed eadem referenda credidit, vt liqueret etiam priora ex illius arbitrio deprompta. Dixi tamen alienum id quidem à noſtro munere, ſed me recepto officio nō defuturum, gratam mihi eſſe humilitatem in tuo præſertim, & quod verum eſt, fraternæ pietatis negocio. Vbi ſedit in conſiſtorio, ingreſſus ſum, aſſurrexit vt oſculum daret. Ego inter conſiſtorianos ſteti, hortari cœperunt alij vt aſcenderem, vocare ille. Reſpondi ego: Quid oſcularis eum quem non agnoueris? Si enim me agnouiſſes, nō hoc loco videres. Commotus es, inquit, epiſcope? Non, inquā, iniuria, ſed verecūdia, quòd alieno cōſiſto loco. Et prima, inquit, legatione ingreſſus es conſiſtorium. Nec illud, inquam, mei erroris fuit. vocantis non ingredientis vitium eſt. Cur, inquit, ingreſſus es? Quia inquā, tunc vt inferiori pacem petebam, nūc vt æquali. Cuius, inquit, beneficio æquali? Reſpondi, omnipotentis dei, qui Valentiniano regnum quod dederat reſeruauit. Ad poſtremum erupit, dicens: Quoniam me luſiſti, & ille Bauto qui ſibi regnū ſub ſpecie pueri vindicare voluit: qui etiam Barbaros mihi immiſit, quaſi ego non habeam quos poſſim adducere, cùm mihi tot milia Barbarorum militēt, & annonas à me accipiant. Quod ſi ego tunc quando veniſti non eſſem retentus, quis mihi obſtitiſſet & virtuti meę? Ad hæc ego leniter: Non opus eſt, inquam, vt commouearis, cùm cauſa nulla ſit cōmotionis, ſed patienter audias quę referantur iſtis. Propterea & ego veni, quia prima legatione dum mihi credis, per me deceptum te eſſe aſſerebas: Glorioſum mihi eſt hoc pro ſalute pupilli imperatoris. Quos enim epiſcopi magis quàm pupillos debemus tueri? Scriptum eſt enim: Iudicate pupillo, & iuſtificate viduam, & eruite iniuriam accipientem. Et alibi: Iudices viduarum, & patres orphanorum. Tamen non exprobrabo beneficium meum Valentiniano, vt verum eloquar. Vbi ego tuis legionibus obſtiti quo minus influeres in Italiam? Quibus rupibus? qua acie? quibus numeris? An verò corpore meo clauſi tibi Alpes? Vtinam hoc meum eſſet, obiectionem non timerē, non vererer criminationes tuas. Quibus promiſſis luſi te vt paci acquieſceres? Nónne intra Gallias iuxta vrbem Mogontiacum comes Victor occurrit mihi quem direxiſti vt pacem rogaret? In quo ergo te feſellit Valētinianus, qui prius pacem à te rogatus eſt quàm poſtularet? In quo feſellit Bauto qui deuotionem Imperatori exhibuit ſuo? An quia principem ſuum non prodidit? In quo ego te circunſcripſi? Qui vbi primum veni, cùm diceres quòd Valentinianus ad te quaſi filius ad patrem venire deberet, reſponderim non eſſe æquum vt aſpero hyemis tempore puer cum matre vidua penetraret Alpes. Sine matre autem tanto itineri dubiis rebus committeretur. De pace nobis legationem commiſſam, non de aduentu eius promiſſionē: ſpondere nos id non potuiſſe: certum eſt, quod mandatum non erat, me certe nihil ſpopondiſſe, adeo vt diceres, Expectemus quid Victor reſponſi referat. Illum autem liquet me retento perueniſſe

Eſaiæ.1.

Pſal.67.

A uenisse Mediolanum, negatúmque ei quod postulabat. De pace tantum conspirare studia, non de aduentu imperatoris, quem moueri non oporteret. Præsens erã vbi Victor rediit. Quomodo ergo reuocaui Valẽtinianum? Legati iterum missi ad Gallias, qui eius aduentum negarent, apud Valentiam Gallorum me repererunt: milites vtriusque partis qui custodirent iuga montiũ, offendi reuertẽs. * Quos ego tuos reuocaui exercitus? quas de Italia reflexi aquilas? quos immisit Barbaros Bauto comes? Et quid mirũ, si hoc Bauto fecisset, Trãsrhenanus genere, cũ tu miniteris imperio Romano Barbarorum auxilia, & turmas translimitanas, quibus commeatus prouincialium tributa soluebant? Vide autem quid intersit inter tuas minitationes, & Valentiniani Augusti pueri mansuetudinem. Tu flagitabas quod Barbarorum stipatus agminibus Italiæ te infunderes. Valẽtinianus Hunnos atque Alanos appropinquantes Galliæ per Alemanniæ terras reflexit. Quid habet inuidiæ si Bauto Barbaros cum Barbaris fecit decernere? Quoniam dum tu militẽ Romanum occupas, dum is aduersum se vtrinq; prętendit, in medio Romani imperij sinu Iuthungi populabantur Rhetias. B Et ideo aduersus Iuthungum Hunnus accitus est. Idem tamen quia de finitimo proterebat Alemanniam, & iam vicinia mali vrgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres. Confer vtriusque factum. Tu fecisti incursari Rhetias, Valentinianus suo tibi auro pacem redemit. Aspice illũ, quoque qui tibi ad dexteram assistit, quẽ Valentinianus cùm posset suũ dolorẽ vlcisci, honoratũ ad te redire fecit. Tenebat eum in suis terris, atq; in ipso nuncio necis fraternæ frænauit impetus: nec tibi vicem etsi non parilis dignitatis, eiusdẽ tamẽ necessitudinis retulit. Cõfer ergo te iudice vtriusq; factũ. Ille tibi fratrẽ tuum viuentẽ remisit, tu illi vel mortuũ redde. Quid illi reliquias germani abnegas, qui tibi aduersum se auxilia nõ negauit? Sed vereris ne exuuiarum reditu renouetur militib' dolor? Hoc enim allegas: Quem viuentem deseruerunt, eum defendent peremptum? Quid eum mortuum times, quem occidisti cùm posses reseruare? Hostem, inquis, meum peremi. Nõ ille tuus hostis, sed tu illius. Ille iam non sentit defensionem. Tuam causam considera. Si quis aduersum te hodie imperium in his par- C tibus vsurpandum putet, quæro te, vtrum te hostem illius dicas, an illum tibi? Nisi fallor, vsurpator bellum infert, Imperator ius suum tuetur. Ergo quem non debueris occidere, eius reliquias negas? Habeat Valẽtinian' imperator vel fratris exuuias, pacis tuæ obsides. Et quomodo allegabas quòd eum non mãdaueris occidi, quem prohibes sepeliri? Poterit igitur credi quod ei non inuideris vitam, cui etiam sepulturã inuides? Sed ad me reuertar. Audio te queri quòd se ad Theodosium imperatorem potius cõtulerint qui sunt cum Valentiniano imperatore. Quid igitur futurum sperabas, cùm tu refugientes eos ad pœnam posceres, captos necares, Theodosius autem muneribus ditaret, donaret honoribus? Quos, inquit, occidi? Respõdi ei, Baltonem. At quem virum? qualem bellatorem? Hæccine fuit iusta causa exitij, quòd imperatori suo fidem seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus quòd occidi iussus sit. Sed, inquit, si ipse sibi vim non intulisset, iusseram eum deduci Cabillonum, & ibi viuũ exuri. Respõdi, Ergo propterea & illud creditum est quòd eum occideris. Quis au- D tem sibi parcendum putaret, cùm occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, comes vtilis? Ita tum discessi, vt se tractaturum diceret. Postea cùm videret me abstinere ab episcopis qui communicabant ei, vel qui aliquos deuios licet à fide ad necem petebant, cõmotus eis iussit me sine mora regredi. Ego verò libẽter, etsi me plerique insidias euasurum non crederent, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quòd Hyginum episcopum senem in exilium duci comperi, cui nihil iam nisi extremus superesset spirit'. Cùm de eo conuenirem comites eius, ne sine veste, sine plumatio paterentur extrudi senem, extrusus ipse sum. Hæc est expositio legationis meæ. Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem pacis inuolucro bellum tegentem. Vale.

* reuertẽtes

Diui Ambrosij ad Theodosium imperatorem, seipsum excusantis, & ut ille facinoris sui pœnitentiam agat, rationibus atque exemplis suadentis, rogantis, hortantis, & admonentis. *Epistola XXVIII.*

A Vgustissimo imperatori Theodosio Ambrosi'. Et veteris amicitiæ dulcis mihi recordatio est, & beneficiorum quæ crebris meis intercessionibus summa gratia in alios cõtulisti, gratiæ memini. Vnde colligi potest quòd non ingrato aliquo affectu aduentum tuum semper mihi antehac exoptatissimum declinare potuerim. Sed qua causa hoc fecerim, breuiter expediam. Soli mihi in tuo comitatu ius naturæ ereptum videbam audiendi, vt & loquẽdi priuarer munere. Motus enim frequenter es quòd ad me peruenissent aliqua quæ in consistorio tuo statuta forent. Ego ergo expers communis vsus sum, cùm dicat dominus Iesus nihil esse occultum quod nõ manifestet? Verecũdia igitur qua potui, satisfeci imperiali arbitrio, & prospexi ne aut ipse causam commotionis habeas, cùm id egerim, ne quid ad me de imperialibus deferatur statutis: aut ego cùm fuero præsens, aut non audiam per metum omnium, & quasi conniuentis famam subibo: aut ita audiam vt mihi aures pateant, vox intercludatur, vt audita B non possim eloqui, ne eos qui in suspicionem proditionis venerint, lædam in periculo. Quid igitur facerem? Non audirem? Sed aures non possem cera veterũ fabularũ claudere. Proderem? Sed quod in tuis iussis timerem, in meis verbis deberem cauere, ne quid cruentum committeretur. Tacerem? Sed quod miserrimũ forte omnium, alligaretur conscientia, vox eriperetur. Et vbi illud: Sed si sacerdos non dixerit erranti: is qui errauerit, in sua culpa morietur, & sacerdos reus erit pœnæ, quia non admonuit errantem. Accipe illud Imperator Auguste, quòd habeas fidei studiũ, non possum negare: quòd dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturæ impetum, quem si quis lenire velit, cito vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius exsuscitas, vt eum reuocare vix possis. Vtinã si nemo mitigat, nullus accendat: libẽter eum cõmitto tibi: ipse te reuocas, & pietatis studio vincis impetum naturæ. Hunc ego impetum malui cogitationibus tuis secreto cõmittere, quàm meis factis publicè fortassis mouere. Itaq; malui officio meo aliquid deesse quàm humilitati, & requiri in me ab aliis sacerdotis au- C thoritatem, quàm à te desiderari in me amantissimè honorificentiam, vt represso impetu integra esset consilij eligendi facultas. Prætendi ægritudinem corporis reuera grauem, & nisi à viris mitioribus vix leuãdam: vel emori tamen maluissem quàm aduentum tuum biduo aut triduo non expectarem. Sed quid facerem, non erat. Factũ est in vrbe Thessalonicẽsium quod nulla memoria habet, quod reuocare non potui ne fieret. Imò quod ante atrocissimum fore dixi, cùm totiens rogarem: & quod ipse sero reuocando graue factum putasti, hoc factum extenuare non poterã. Quando primum auditum est, propter aduentum Gallorum episcoporum synodus cõuenerat, nemo non ingemuit, nullus mediocriter accepit, non erat facti tui absolutio in Ambrosij communione. In me etiam amplius commissi exaggeraretur inuidia, si nemo diceret dei nostri reconciliationem fore necessariam. An pudet te Imperator hoc facere quod rex propheta author Christi secundum carnem prosapię fecit Dauid? Illi dictum est, quia diues qui haberet plurimos D greges, vnam pauperis ouẽ propter aduentum hospitis eripuit & occidit: & cognito quod in hoc ipse argueretur, quia ipse fecisset, ait: Peccaui domino. Noli ergo impatienter ferre Imperator, si dicatur tibi: Tu fecisti istud quod Dauid regi dictum est à propheta. Si enim hoc sedulo audieris, & dixeris: Peccaui domino. Si dixeris regale illud propheticum: Venite adoremus, & procidamus ante eum, & ploremus ante dominum nostrum qui fecit nos: dicetur & tibi, Quoniam pœnitet te, dimittit tibi dominus peccatũ tuum, & nõ morieris. Iterum cùm plebem numerari iussisset Dauid, percussus est corde, & dixit ad dominum: Peccaui vehementer quod fecerim hoc verbum. & nunc domino aufer iniquitatem serui tui quòd deliqui vehementer. Et missus est iterum ad eum Nathan propheta, qui ei trium optionem conditionum offerret, & quam vellet eligeret, famem tribus annis in terra, aut tribus mensibus fugeret à facie ini-

Lucæ.8. Ezech.3. 2.Reg.12. Psal.94. 2.Reg.24.

micorum

micorum suorum, aut triduo mortem in terra. Et respondit Dauid: Angustiæ sunt tria hæc vehementer, verùtamen incidam in manum domini, quoniam multæ misericordiæ eius nimis, & in manus hominis non incidam. Culpa autem erat, quoniam voluit scire numerũ totius plebis quæ secum erat: quod scire deo soli debuit reseruare. Et cùm, inquit, mors fieret in plebe, ipso primo die ad horam prandij cùm vidisset Dauid percutiẽtem angelum in plebem, ait Dauid: Ego peccaui, & ego pastor malignum feci, & hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei. Itaque pœnituit dominum, & iussit angelo vt parceret plebi, sacrificium autem offerret Dauid. Erãt enim tunc sacrificia pro delictis, hæc nunc sunt sacrificia pœnitentiæ. Itaque ea humilitate acceptior deo factus est. Non enim mirandum peccare hominem, sed illud reprehensibile, si non se cognoscat errasse, non humiliet deo. Iob sanctus & ipse potens in seculo, ait: Peccatum meum nõ abscondi, sed coram plebe omni annunciaui. Ipsi immani regi Saul dixit Ionathas filius suus: Noli peccare in seruum tuum Dauid, & vt quid peccas in sanguinem innocẽtem, occidere Dauid sine causa? Quia etsi rex erat, peccabat tamen si occideret innocentem. Denique etiam Dauid cùm iam regno potiretur, & audisset Abner innocentem occisum à Ioab duce militiæ suæ, ait: Innocens sum ego & regnum meum amodo & vsque in æternum à sanguine Abner filij Ner, & ieiunauit in dolore. Hæc ideo scripsi, non vt te confundam, sed vt regum exempla prouocent, vt tollas hoc peccatũ de regno tuo. Tolles autem humiliando deo animam tuam. Homo es, & tibi venit tentatio, vince eam. Peccatum non tollitur nisi lachrymis & pœnitẽtia. Nec angelus potest, nec archangelus: dominus ipse, qui solus potest dicere: Ego vobiscũ sum. si peccauerimus, nisi pœnitentiam deferentibus non relaxat. Suadeo, rogo, hortor, admoneo, quia dolori est mihi, vt tu qui pietatis inauditæ exemplum eras, qui apicem clementiæ tenebas, qui singulos nocentes non patiebaris periclitari, tot periisse non doleas innocentes. Etsi in prælijs fœlicissime egeris, & si in aliis quoque laudabilis, tamen apex tuorum operum pietas semper fuit. Id tibi inuidit diabolus quod habebas præstantissimum. Vince eum dum habes adhuc vnde possis vincere. Noli peccato tuo aliud peccatum addere, vt vsurpes quod vsurpasse multis officit. Ego certe in omnibus aliis licet debitor pietati tuæ, cui ingratus esse non possum, quam pietatem multis imperatoribus præferebam, vni adæquabam, Ego, inquam, causam in te cõtumaciæ nullam habeo, sed habeo timoris, offerre non audeo sacrificium si volueris assistere. An quod in vnius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Non puto. Postremo scribo manu mea quod solus legas. Ita me dominus ab omnibus tribulationibus liberet, quia non ab homine, neque per hominem, sed aperte mihi interdictum aduerti. Cùm enim essem solicitus, ipsa nocte qua proficisci parabam, venisse quidem visus es ad ecclesiam, sed mihi sacrificium offerre non licuit. Alia prætereo, vt potui cauere. Sed pertuli amore tuo, vt arbitror. Dominus faciat vt omnia cum trãquillitate cedant. Multifarie deus noster admonet, signis cœlestibus, prophetarum præceptis, visionibus etiam peccatorem vult nos intelligere, quo rogemus eum vt perturbationes auferat, pacem vobis imperantibus seruet, fides ecclesiæ & tranquillitas perseueret, cui prodest Christianos & pios esse Imperatores. Certe vis probari deo: omnis rei tempus, vt scriptum est: Tempus, inquit, faciendi domine. Et tempus beneplaciti deus. Tunc offeres, cùm sacrificandi acceperis facultatem quando hostia tua accepta sit deo. Nõnne me delectaret habere gratiam Imperatoris, vt secundum voluntatem tuam agerem, si causa pateretur? Et simplex oratio sacrificium est. hæc veniam refert, illa offensionem: quia hæc habet humilitatem, illa contemptum. Dei enim vox est quod malit vt fiat mandatum eius, quàm deferatur sacrificium. Clamat istud deus, ad populum Moyses annunciat, ad populos Paulus prædicat. Id facito quod intelligis in tempore plus placere. Misericordiam, inquit, malo quàm sacrificium. Quare non illi magis sint Christiani qui peccatũ condẽnant suũ, quàm qui defendere putant? Iustus enim in exordio sermonis accusator est sui. Qui se accusat cùm peccauerit, iustus est, non ille qui se laudauerit. Vtinam Imperator etiam ante mihi potius credidissem, quàm consuetudini tuæ: dum puto quòd cito ignoscis, cito reuocas, vt sæpe fecisti: & tu præuentus es, & ego non declinaui quod cauere nõ debueram. Sed gratias domino, qui vult seruulos suos castigare, ne perdat. Istud mihi commune est cum prophetis, & tibi erit commune cum sanctis. An ego Gratiani patrem non oculis meis præferam? Debent veniam sancta alta pignora tua. Dulce mihi nomen antetuli, quibus amorem communiter detuli. Amo, diligo, orationibus prosequor. Si credis sequere. Si, inquam, credis, agnosce quod dico. Si nõ credis, ignosce quod facio in quo deum præfero. Beatissimus & florentissimus cum sanctis pignoribus fruaris tranquillitate perpetua imperator Auguste.

Iob.31. 1.Reg.18. 2.Reg.3. Matth.18. Psal.118. Psal.68. Osee.6. Matth.9. & 12. Prouer.18.

Diui Ambrosij ad Theodosium imperatorem uindicari iubentem in episcopum & Christianos qui synagogam incenderunt, uehementer eum ob hoc arguentis, atque ut aliam epistolam dictari iubeat, & quod prius iussum fuerat emendet, exhortantis. Epistola XXIX.

CLementissimo principi ac beatissimo imperatori Theodosio Augusto Ambrosius episcop'. Exercitus semper iugibus fere curis sum Imperator beatissime, sed nunquam tanto in æstu fui, quanto nunc, cùm video cauendum ne quid sit quod adscribatur mihi etiam de sacrilegij periculo. Itaque peto vt patienter sermonem meum audias. Nam si indignus sum qui à te audiar, indignus sum qui pro te offeram, cui tua vota, cui tuas committas preces. Ipse ergo non audies eum quẽ pro te audiri velis? Non audies pro se agentem, quem pro aliis audisti? Nec vereris iudicium tuum, ne cùm indignum putaris quem audias, indignum feceris qui pro te audiatur. Sed neque imperiale est libertatem dicendi negare, neque sacerdotale quod sentiat non dicere. Nihil enim in vobis Imperatoribus tam populare & tam amabile est, quàm libertatem etiã in iis diligere qui obsequio militiæ vobis subditi sunt. Siquidẽ hoc interest inter bonos & malos principes, quod boni libertatem amant, seruitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculum apud deum, tam turpe apud homines, quàm quod sentiat non libere denunciare. Siquidem scriptum est: Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regũ, & non confundebar. Et alibi: Fili hominis, speculatorem te posui domui Israel, in eo, inquit, vt si auertatur iust' à iustitiis suis, & fecerit delictum quia nõ distinxisti ei, hoc est, non dixisti quid sit cauẽdum, non retinebitur memoria iustitiæ eius, & sanguinem eius de manu tua exquirã. Tu autem si distinxeris iusto vt non peccet, & ipse non peccauerit, iustus vita viuet, quia dixisti ei: & tu animam tuam liberabis. Malo igitur Imperator bonorum mihi esse tecum, quàm malorũ consortium, & ideo clementiæ tuæ displicere debet sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentij mei periculo inuolueris, libertatis bono iuuaris. Non ergo importunus indebitis me intersero, alienis ingero, sed debitis obtempero, mandatis dei nostri obedio. Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuę studio conseruandę salutis. Si id mihi vel non creditur, vel interdicitur, dico sanè diuinæ offensę metu. Nam si meum periculum te exueret, patienter me pro te offerrem, sed non libenter. Malo enim te sine meo acceptum deo esse & gloriosum periculo. Sin autem silentij mei dissimulationisque culpa & me ingrauat, nec te liberat, malo importuniorem me quàm inutiliorem aut turpiorem iudices. Siquidem scriptum est, dicente sancto apostolo Paulo, cuius non potes doctrinam refellere: Insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Habemus ergo & nos cui displicere plus periculi sit, præsertim cùm etiam Imperatoribus non displiceat suo quemq; fungi munere, & patienter audiatis vnumquemque pro suo suggerentem officio, imò corripiatis si non vtatur militiæ suæ ordine. Quod ergo in iis libẽter accipitis qui vobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestum videri, cùm id loquamur non quod volumus, sed quod iubemur? Scis enim lectum: Cùm stabitis ante reges & præ-

Psalm.118. Ezech.3. 2.Tim.4. Matth.10.

& præsides, nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et tamen si in causis reipublicæ loquar, quamuis etiam illic iustitia seruanda sit, non tanto adstringar metu si non audiar. In causa verò dei quem audies, si sacerdotem non audies, cuius maiore peccatur periculo? Quis tibi verum audebit dicere si sacerdos non audeat? Noui te pium, clementem, mitem atque tranquillum, fidem ac timorem domini cordi habentem: sed plerunque aliqua nos fallunt. Habent aliqui zelum dei, sed non secundum scientiam. Ne igitur hoc etiam fidelibus animis obrepat, cauẽdum arbitror. Noui pietatem tuam erga deum, lenitatem in homines, obligatus sum beneficiis tuarum indulgentiarũ. Et ideo plus metuo, amplius solicitor, ne etiã ipse tuo me postea iudicio condẽnes, quod mea aut dissimulatione aut adulatione prolapsionem nõ euitaueris. Si in me peccari viderem, non deberem tacere. Scriptum est enim: Si frater tuus in te peccauerit, corripe illum primo, deinde increpa duobus & tribus testibus. si te nõ audierit, dic ecclesiæ. Causam ergo dei tacebo? Quid igitur sit quod metuam, consideremus. Relatum est à comite Orientis militarium partium incensam esse synagogam, ídque auctore factum episcopo. Iussisti vindicari in cæteros, synagogam ab ipso ædificari episcopo. Non adstruo expectandam fuisse assertionem episcopi. Sacerdotes enim turbarum moderatores sunt, studiosi pacis, nisi cùm & ipsi mouentur iniuria dei, aut ecclesiæ contumelia. Sit aliquis iste episcopus feruentior in exustione synagogæ, timidior in iudicio. Nõ vereris Imperator ne acquiescat sententiæ tuæ, ne prẹuaricetur non times? Non etiam vereris quod futurum est ne verbis resistat comiti tuo? Necesse erit igitur vt aut prẹuaricatorem aut martyrem faciat. Vtrunque alienum temporibus tuis, vtrunque persecutionis instar, si aut præuaricari cogatur, aut subire martyrium. Vides quo inclinet causæ exitus. si fortem episcopum putas, caueto martyrium fortioris. si incõstantem, declina lapsum fragilioris. Plus enim adstringitur qui labi infirmum coẽgerit. Hac proposita conditione puto dicturum episcopum quod ipse ignes sparserit, turbas compulerit, populos concluserit, ne amittat occasionem martyrij, & pro inualidis subiiciat validiorem. O beatum mẽdacium, quo acquiritur sibi aliorum absolutio sui gratia. Hoc est imperator quod poposci & ego, vt in me magis vindicares, & hoc si crimẽ putares, mihi asscriberes. Quid mandas in absentes iudicium? Habes præsentem, habes confitentem reum. Proclamo quod ego synagogam incenderim, certe quod ego illis mandauerim, ne esset locus in quo Christus negaretur. Si obiiciatur mihi, cur hic non incenderim? Diuino iam cremari cœpit iudicio, meum cessauit opus. Et si verum quæritur, ideo segnior fui, quia non putabam hoc vindicandum. Quid facerem, quod nullo vltore sine præmio foret? Tangunt hæc verecundiam, sed reuocant gratiam, ne fiat opus quo dei summi contrahatur offensio. Esto tamen, nemo episcoporũ ad hoc munus conueniat. Rogaui enim clementiam tuam: & licet ipse hoc reuocatum adhuc non legerim, reuocatum tamẽ constituamus. Quid si alij timidiores dum mortem reformidant, offerant vt de suis facultatibus reparetur synagoga, aut comes vbi hoc compererit primo constitutum, ipse de Christianorum censu exædificari iubeat? Habebis Imperator comitẽ præuaricatorem, & huic vexilla committes victricia, huic labarum, hoc est, Christi sacratum nomine, qui synagogam instauret, quæ Christum nesciat? Iube labarum synagogæ inferri, videamus si non resistunt. Erit igitur locus Iudæorum perfidiæ, factus de exuuiis ecclesiæ: & patrimonium quod fauore Christi acquisitum est Christianis, hoc transferetur ad donaria perfidorum? Legimus templa idolis antiquitus condita de manubiis Cimbrorum, de spoliis reliquorum hostium. Hunc titulum Iudæi in fronte synagogæ suæ scribent, Templum impietatis factum de manubiis Christianorum. Sed disciplinæ te ratio Imperator mouet. Quid igitur est amplius, disciplinæ species, an causa religionis? Cedat oportet censura deuotioni. Non audisti Imperator, quia cùm iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis, quod diuino, qui faciebãt repagulum, igne flagrarunt? Non caues ne etiam nunc faciat? Adeo à te non fuit iubendũ, vt Iulianus hoc iusserit. Quid tamen mouet? Vtrum quia quodcunque ẹdificium publicum exustum est, an quia synagogæ locus? Si ædificio incẽso moueris vilissimo (quid enim in tam ignobili castro esse potuit?) non recordaris Imperator quantorum Romæ domus præfectorum incensæ sunt, & nemo vindicauit? Imò si quis imperatorum voluit factum seuerius reprehendere, eius magis qui tanto est perculsus dispendio, causam grauet. Quid igitur dignius vt Calinici castri in parte aliqua ædificiorum incendium, an vrbis Romæ vindicãdum existimaretur si oporteret? Tamen Constantinopoli dudum domus episcopi incensa est, & filius clemẽtiæ tuæ intercessit apud patrẽ, vt & suam, hoc est filij imperatoris iniuriam, & domus sacerdotalis incendium non vindicares. Non consideras Imperator ne & hoc cum vindicari iusseris, ipse iterũ interueniat ne vindicetur? Sed bene illud acquisitum est à patre filio. Dignum erat enim vt suam iniuriam prius ipse donaret. Bene illud cum gratiẹ distinctione diuisum est, vt & filius pro sua, & pater pro filij iniuria rogaretur. Hic nihil est quod filio reserues, & vide ne quid deo deroges. Non est ergo causa tantæ commotioni idonea, vt propter ædificij exustionem in populũ tam seuere vindicetur. Multo autẽ minus quia synagoga incensa est, perfidiæ locus, impietatis domus, amentiæ receptaculum, quod deus damnauit ipse. Sic enim legimus per os Hieremiæ dicẽte domino deo nostro: Et faciam domui vbi inuocatum est nomen meum super ipsam, in qua cõfiditis vos, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Sylo: & proiiciam vos à facie mea, sicut proieci fratres vestros omne semen Ephrem. Et tu noli orare pro populo isto, & noli postulare illis misericordiã, & neque accesseris ad me pro illis, quia non exaudiam te. An non vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iudæ? Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu vindicandos putas. At certè si iuregẽtium agerem, dicerem quantas ecclesiæ basilicas Iudæi tempore imperij Iuliani incenderint, duas Damasci, quarum vna vix reparata est, sed ecclesiæ non synagogæ impendiis. Altera basilica informibus horret ruinis. Incensẹ sunt Basilicæ Gazis, Ascalonæ, Beryto, & illis fere locis omnibus, & vindictam nemo quæsiuit. Icensa est basilica & Alexandriæ à gentibus & Iudæis, quæ sola prẹstabat cæteris. Ecclesia non vindicata est, vindicabitur synagoga? Vindicabitur etiam Valentinianorum phanum incensum? Quid est enim nisi phanum, in quo est conuentus gentilium? Licet gentiles duodecim deos appellent, isti triginta & duos æonas colant, quos appellant deos. Nam & de ipsis comperi relatum & præceptum vt in monachos vindicaretur, qui prohibentibus iter Valentinianis quo psalmos canentes ex consuetudine vsúque veteri pergebant ad celebritatem Machabæorum martyrum, mori insolentia incenderunt phanum eorum in quodam rurali vico tumultuarie conditum. Quot se offerre habent tali optioni, cùm meminerint tempore Iuliani illum quia aram deiecit, & turbauit sacrificium, damnatum à iudice fecisse martyrium? Itaque nunquam alias ille iudex qui audiuit eum, nisi persecutor habitus est, nemo illum congressu, nemo illum vnquam osculo dignum putauit. Qui nisi iam esset defunctus, timerem Imperator ne in eum tu vindicares, quanquam vindictam cœlestem nõ euaserit suo superstes hæredi. Sed refertur cognitionem mandatam iudicij, scriptúmque eo quòd non referre debuerit, sed vindicare. Requirenda quoque sublata donaria, vt omittam alia. Incensæ sunt à Iudæis ecclesiarum basilicæ, & nihil redditum est, nihil repetitum, nihil quæsitum. Quid autem habere potuit synagoga in castro vltimo, cùm totum quicquid, illic est, non multum sit, nihil preciosum, nihil copiosum? Quid deinde de incendio potuit rapi Iudæis insidiantibus? Artes istæ sunt Iudæorum volẽtium calumniari, vt dum ista quẹruntur, mandetur extra ordinem militaris censura iudicij, mittatur miles fortasse dicturus quod hic aliquando ante tuum Imperator dixit aduentum. Quomodo poterit nos Christus iuuare, qui pro Iudæis aduersus Christum militamus? Qui mittuntur ad vindictam Iudæorũ, suos perdiderunt

Roma. 10. Matth. 18. Hiere. 7.

runt exercitus, nostros volunt perdere. In quas præterea nō prosiliant calumnias, qui etiam Christo falsis testimoniis calumniati sunt? In quas non prosiliant calumnias homines & circa diuina mendaces? Quos non authores seditionis fuisse dicant? Quos non appetant, etiam quos non recognoscant, vt catenatorū ordines innumeros spectēt de Christiano populo, vt captiua videant colla plebis fidelis, vt cōdantur in tenebras dei seruuli, vt feriantur securibus, dētur ignibus, tradantur metallis, ne pœna cito trāseat? Hunc dabis triumphum Iudæis de ecclesia dei? Hoc trophęum de Christi populo? Hæc gaudia Imperator perfidis? Hanc celebritatem synagogæ? Hos luctus ecclesiæ? Refert Iudæorum populus hanc solēnitatē in dies festos suos, & inter illos profecto numerabit, quibus aut de Amorrhæis, aut de Chananæis triūphauit, aut de Pharaone rege Aegypti, aut de Nabuchodonosor regis Babyloniæ manu liberari potuit. Addet hāc celebritatem significans se de Christi populo triumphum egisse. Et cùm ipsi Romanis legibus teneri se negent, ita vt crimina leges putent, nunc velut Romanis legibus se vindicandos putent? Vbi erant istæ leges cùm incenderent ipsi sacratarum basilicarum culmina? Si Iulianus non est vltus ecclesiam, quia præuaricator erat, tu Imperator vlcisceris synagogæ iniuriam quia Christianus es? Et quid tecum posthac Christus loquetur? Non recordaris quid Dauid sancto per Natham prophetam mandauerit? Ego te de fratribus tuis minorem elegi, & de priuato Imperatorem feci, ego de fructu seminis tui in sede imperiali locaui. Ego tibi subieci nationes barbaras, ego tibi pacem dedi, ego tibi inimicum tuum in potestatē tuam captiuum deduxi. Frumentum non habebas ad exercitus alimoniam, ipsorum hostium manu patefeci tibi portas, aperui horrea, dederunt tibi hostes tui commeatus suos quos sibi parauerant. Ego perturbaui hostis tui consilia, vt se ipse nudaret. Ego ipsum vsurpatorem imperij ita vinxi, ac mentem eius ligaui, vt cùm haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis tanquam metuens ne quis tibi periret, ipse se clauderet. Ego comitē eius atque exercitū ex altera parte naturæ, quos ante dispersseram, ne ad belli societatem coirēt, ad supplemētum tibi victoriæ congregaui. Ego exercitum tuum ex multis indomitis conuenam nationibus quasi vnius gentis fidem & tranquillitatem & cōcordiam seruare præcepi. Ego cùm periculum summum esset ne Alpes infida Barbarorum penetrarent consilia, intra ipsum Alpium vallum victoriam tibi contuli, vt sine damno vinceres. Ego te triumphare feci de inimico tuo, & tu de plebe mea das meis inimicis triumphum? Nónne propterea Maximus destitutus est, quia ante ipsos expeditionis dies cùm audisset Romę synagogam incensam, edictum Romam miserat quasi vindex disciplinæ publicæ? Vnde populus Christianus ait: Nihil boni huic imminet. Rex iste Iudæus factus est, defensorem istum disciplinę audiuimus. Quem mox Christus probauit, qui pro peccatoribus mortuus est. Si de sermone hoc dictum est, quid de vltione dicetur? Ille igitur statim à Francis, & à Saxonum gente, in Sicilia, Siciæ, Petauione, vbique denique terrarum victus est. Quid pio commune cum perfido? Abolenda cum impio sunt etiam impietatis exempla. Quod illi nocuit, & quo victus offendit, hoc non sequi debet, sed damnare qui vicit. Itaque illa tibi non quasi ingrato recensui, sed quasi iure collata enumeraui, vt his admonitus cui plus collatum est, plus diligas. Denique hoc respōdenti Simoni dixit dominus Iesus: Recte iudicasti. Statimque conuersus ad mulierem quæ pdes eius vnguento vnxit typum ecclesiæ gerens, ait Simoni: Propter quod dico tibi: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Hæc est mulier quæ in domum Pharisæi intrauit, & eiecit Iudæum, Christum autem acquisiuit. Ecclesia enim synagogam exclusit. cur iterum tentatur vt apud Christi famulum, hoc est de pectore fidei, de domo Christi synagoga excludat ecclesiam? Hæc ego Imperator amore & studio tui in hunc sermonem contuli. Debeo enim beneficiis tuis quibus me petente liberasti plurimos de exiliis, de carceribus, de vltimæ necis pœnis, vt malle debeam pro salute tua etiam offensionem tui animi nō timere. (Nemo maiore fiducia vtitur, quàm qui ex affectu diligit. Nemo certe debet lædere qui sibi consulit) ne tot annorum cōceptam cuiuscunque sacerdotij gratiam vno momento amittam. Et tamen non damnum gratiæ deprecor, sed salutis periculum. Quanquam quantum est imperator, vt quærendum aut vindicandum non putes, quod in hunc diem nemo quæsiuit, nemo vnquā vindicauit? Graue est fidem tuam pro Iudæis periclitari. Gedeon cùm occidisset sacratum vitulū, dixerunt Gentiles: Dij ipsi iniuriam suam vindicent. Quis habet synagogā vindicare? Christus quem occiderunt, quem negauerunt? An deus pater vindicabit eos qui nec patrem recipiunt, qui filium non receperunt? Quis habet Valentinianorū hæresim vindicare? quam pietas tua quomodo vindicat, cùm eos excludi iusserit, nec conueniendi vsurpare copiam? Si Iosiam tibi obiiciam regem deo probatum, hoc in istis damnabis quod in illo probatum est. Certe si mihi parum fidei defertur, iube adesse quos putaueris episcopos, tractetur Imperator quid salua fide agi debeat. Si de causis pecuniariis comites tuos consulis, quanto magis in causa religionis sacerdotes domini æquum est consulas? Consideret clementia tua quantos insidiatores habeat ecclesia, quantos exploratores: leuem rimam si offenderint, figent aculeum. Secundum homines loquor. Cæterum plus hominibus deus timetur, qui etiam imperatoribus iure præfertur. Si amico suo aliquis, si parenti aut propinquo deferendum existimat, rectè ego & deferendum deo, & eum præferendum omnibus iudicaui. Consule tibi Imperator, aut patere me consulere mihi. Quid respondebo postea si compertum fuerit data hinc authoritate aliquos Christianorum aut gladio, aut fustibus, aut plūbis necatos? Quomodo hoc purgabo factum? Quomodo excusabo apud episcopos? Qui nunc quia per triginta & innumeros annos presbyterij quidam gradu functi, vel ministri ecclesiæ retrahuntur à munere sacro, & curiæ deputantur, grauiter gemunt. Nam cùm ij qui vobis militant, certo militiæ tempore seruentur, quanto magis etiam eos cōsiderare debetis qui deo militant? Quomodo, inquam, hoc excusabo apud episcopos qui queruntur de clericis, & impressione graui vastari scribunt ecclesias? Hoc tamen in notiam clementiæ tuæ peruenire volui, de hoc vt placet, arbitrio tuo consulere, & temperare dignaberis. Illud autem quod me angit, & iure angit, exclude atque eiice: Ipse facis quicquid fieri iussisti. Aut si ille facturus nō est, malo te magis esse clementem, quàm illum non fecisse quod iussus est. Habes in quibus domini adhuc debes circa imperium Romanum inuitare clemētiam. Habes quibus amplius quàm tibi speres. Illorum gratia, illorum salus te in hoc sermone conueniat meo: ne causam tuam alieno committas iudicio. Integra adhuc tibi sunt omnia. In hoc me ego deo nostro pro te obligo, nec verearis sacramentum. Nunquid deo displicere poterit quod pro eius emendatur honorificētia? Nihil mutaueris certe in illa epistola, siue missa, siue nondum missa est, dictari iube aliam, quæ plena fidei, plena pietatis sit. Tibi integrum sit emendare, mihi non est integrum dissimulare. Antiochenis tuam donasti iniuriam, inimici tui filias reuocasti, nutriendas apud affinem dedisti matri hostis tui, misisti de ærario tuo sumptus. Hæc tanta pietas, tāta erga deum fides hoc facto obfuscabitur? Tu igitur qui armatis pepercisti hostibus, & seruasti inimicos tuos, ne quæso tanto studio putes vindicandum in Christianos. Nunc Imperator rogo vt non aspernanter acceperis me & pro te & pro me timentē. Sancti enim vox est, Vt quid factus sum videre contritionem populi mei, vt offensam incurram dei? Ego certe quod honorificentius fieri potuit, feci, vt me magis audires in regia, ne si necesse esset, audires in ecclesia.

[Marginal notes: 2.Reg.7. — 1.Corin.15. — Luc.7. — Iudic.6. — 4.Reg.22.]

Diui Ambrosii ad Valentinianum, eundem rogantis atque conuenientis ne ad petitionem Gentilium aras eorum imperatorio decreto instaurari iubeat, ostendentisque ex tali decreto, primum deo, deinde patri & fratri iniurias irrogari. *Epistola XXX.*

AMbrosius episcopus beatissimo principi & Christianissimo Imperatori Valentiniano. Cùm omnes homines qui sub ditione Romana sunt, vobis militent

militent Imperatoribus terrarum atque principibus, tum ipsi vos omnipotenti deo & sacræ fidei militatis. Aliter enim salus tuta esse non poterit, nisi vnusquisque deum verum, hoc est deum Christianorum, à quo cuncta reguntur, veraciter colat. Ipse enim solus verus est deus, qui intima mente veneretur. Dij enim gẽtium dæmonia, sicut scriptura dicit. (Psal. 95.) Huic igitur deo vero quisquis militat, & qui intimo colendum recipit affectu, non dissimulationem, nõ conniuentiam, sed fidei studium & deuotionis impendit. Postremo si non ista, consensum saltem aliquem non debet colendis idolis & prophanis cæremoniarum cultibus exhibere. Nemo enim deum fallit, cui omnia etiam cordis occulta manifesta sunt. Ergo cùm à te Imperator Christianissime fides deo vero sit exhibenda, cùm ipsius fidei studium cautio atque deuotio, miror quomodo aliquibus in spem venerit quòd debeas aras diis gentium tuo instaurare præcepto, ad vsus quoque sacrificiorum prophanorũ prębere sumptum. Quod enim iandudum vel fisco vel arcę est vindicatum, de tuo magis conferre videbere, quàm de suo reddere. Et de dispendiis queruntur qui nunquam nostro sanguini pepercerunt, qui ipsa ecclesiarum ædificia subruerunt. Petunt etiam vt illis priuilegia deferas, qui loquendi & docendi nostris communem vsum Iuliani lege proxima denegarunt. & priuilegia illa quibus sæpe decepti sunt etiam Christiani. Nonnullos enim illis priuilegiis partim per imprudentiam, partim propter publicarum necessitatũ molestias declinandas irretire voluerunt, & quia non omnes fortes inueniuntur, etiam sub principibus Christianis plerique sunt lapsi. Sed hæc si iam sublata non essent, auferenda tuo imperio comprobarem. At cùm per totum ferè orbem à plurib⁹ retro principibus inhibita interdictáque sint, Romæ autem à fratre clementiæ tuæ augustæ memoriæ Gratiano fidei veræ ratione sublata sint, & datis antiquata rescriptis: ne quæso vel fideliter statuta conuellas, vel fraterna præcepta rescindas. De negociis ciuilibus si quid statuitur, nemo putat esse temerandum, & præceptum de religione calcatur? Nullus obrepat iuniori ætati tuæ. siue ille gẽtilis est qui ista deposcit, non debet mentem tuam vinculis suæ superstitionis innectere, sed proprio studio docere & admonere te debet quemadmodum veræ fidei studere debeas, quando ille tanto motu veri vana defendit. Deferendum meritis clarorum virorum & ego suadeo, sed deum certum est omnibus præferendum. Si de re militari est consulendũ, debet exercitati in pręliis viri expectari sententia, consilium comprobari. Quando de religione tractatus est, deum cogita. Nullius iniuria est, cui deus omnipotens antefertur. Habet ille sententiam suam. Inuitũ non cogitis colere quod nolit, hoc idem vobis liceat Imperator, & vnusquisque patienter ferat si non extorqueatur Imperatori quod moleste ferret si ei extorquere cuperet Imperator. Ipsis gentilibus displicere consueuit præuaricantis affectus. Libere enim debet defendere vnusquisque fidele mentis suæ & seruare propositum. Quod si aliqui nomine Christiani tale aliquid decernendum putant, mentem tuam vocabula nuda non capiant, nomina cassa non fallant. Quisquis hoc suadet, sacrificat, & quisquis hoc statuit. Tolerabilius tamẽ est vnius sacrificiũ, quàm lapsus omnium. Totus hic Christianorum periclitatur senatus. Si hodie gentilis aliquis imperator, quod absit, aram statueret simulacris, & eò conuenire cogeret Christianos, vt sacrificantibus interessent, vt oppleret anhelitus & ora fidelium cinis ex ara, fauilla de sacrilegio, fumus ex busto, & in ea curia sententiam diceret vbi iurati ad aram simulacri in sententiam cogerentur: (propterea enim interpretantur aram locatam, vt eius sacramento, vt ipsi putant, vnusquisque conuentus consuleret in medium, cùm curia maiore iam Christianorum numero sit referta) persecutionem esse crederet Christianus qui cogeretur tali optione ad senatum venire: quod fit plerunque. nam etiam iniuriis conuenire coguntur. Te ergo Imperatore Christiani in aram iurare coguntur? Quid est iurare, nisi eius quem testare fidei tuæ præsulem, diuinam potentiam confiteri? Te Imperatore hoc petitur & postulatur, vt arã iubeas eleuari, sumptum sacrificiis prophanis dari. Sed hoc non potest sine sacrilegio decerni. Vnde rogo te ne id decernas, statuas, vel in eiusmodi decreta subscribas. Conuenio fidẽ tuam Christi sacerdos. Omnes conueniremus episcopi, nisi incredibile hoc & repentinum ad aures peruenisset hominum, quod tale aliquid esset vel in consistorio suggestum tuo, vel à senatu petitum: sed absit vt hoc senatus petisse dicatur. Pauci gentiles communi vtuntur nomine. Nam & ante biennium ferme cùm hoc petere tentarent, misit ad me sanctus Damasus Romanæ ecclesię sacerdos, iudicio dei electus, libellum quem Christiani senatores dederunt, & quidem innumeri, postulantes nihil se tale mandasse, non cõgruere gentilium istiusmodi petitionibus, non præbere consensum, questi etiam publicè priuatímque se non conuenturos ad curiam si tale aliquid decerneretur. Dignum est temporibus vestris, hoc est Christianis temporibus, vt dignitas Christianis senatoribus abrogetur, quo gẽtilibus senatoribus prophanæ deferatur voluntatis effectus? Hunc libellum ego fratri clementiæ vestræ direxi. Vnde constitit non senatum aliquid de superstitionis impensis mandasse legatis. Sed fortasse dicatur: Cur dudum non interfuerint senatui, cùm ista peterentur? Satis loquuntur quid velint qui non interfuerunt, satis locuti sunt, qui apud Imperatorem locuti sunt. Et miramur tamen si priuatis resistendi Romæ eripiunt libertatem qui nolunt esse liberum tibi non iubere quod non probas, non seruare quod nõ sentis. Et ideo memor legationis proxime mandatæ mihi, conuenio iterum fidem tuam, conuenio mentem tuam, ne vel respondendum secundum huiusmodi petitionem gentilium censeas, vel in eiusmodi responsa sacrilegium subscriptionis adiungas. Certè refer ad parentem pietatis tuæ principem Theodosium, quem super omnibus fere maioribus causis consulere consuesti. Nihil maius est religiõe, nihil sublimius fide. Si ciuilis causa esset, diuersæ parti responsio seruaretur. causa religionis est, episcopus conuenio. Detur mihi exemplum missæ relationis, vt & ego plenius respondeam, & sic de omnibus consultus clementiæ tuæ parens respondere dignetur. Certè si aliud statuitur, episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare nõ possumus, licebit tibi ad ecclesiam conuenire, sed illic non inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit ecclesia, quia templa gentilium muneribus adornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti. Vox enim tua, manus tua: & subscriptio tua, opus est tuum. Obsequiũ tuum dominus Iesus recusat & respuit, quoniam idolis obsecutus es. Dixit enim tibi: Non potestis duobus dominis seruire. (Matth. 6.) Priuilegia tua sacratæ deo virgines non habent, & vindicant virgines Vestę? Cur sacerdotes dei requiris, quibus petitiones prophanas gentilium prætulisti? Alieni erroris societatem suscipere non possumus. Quid respondebis his verbis, puerum esse te lapsum? Omnis ætas perfecta Christo est. Omnis deo plena pueritia fidei comprobatur. Paruuli etiam Christum intrepido aduersus persecutores ore confessi sunt. Quid respondebis germano tuo? Nónne tibi dicet: Victum me esse non credidi, quia te Imperatorem reliqui. Mori non dolui, quia te hæredem habebam. Imperio me decedere non ingemui, quia imperia mea, præsertim de religione diuina, omnibus seculis mãsura credebam. Hos ego titulos piæ virtutis erexeram, has de seculo manubias, hæc spolia de diabolo, has ego de aduersario omnium exuuias offerebam, in quibus æterna victoria est. Quid mihi plus potuit meus hostis auferre? Abrogasti decreta mea: quod adhuc ille qui contra me leuauit arma, non fecit. Nunc grauius telum corpore recipio, quòd à fratre mea statuta damnantur. Meliore parte mei apud te periclitor. Illa enim mors corporis, ista virtutis est. Nunc mihi abrogatur imperiũ, & quod est grauius, abrogatur à tuis, abrogatur à meis, & id abrogatur quod in me etiam mei aduersarij prædicarunt. Si volens acquieuisti, damnasti fidem meam. si inuitus cessisti, prodidisti tuam. Ergo, quod grauius est, & in te periclitor. Quid respondebis etiam patri? qui te maiore dolore conueniet, dicens: De me fili pessime iudicasti, qui putasti quod ego gentilibus conniuentiã pręstitissem. Nemo ad me detulit aram esse in illa Romana curia,

ria, nunquam tantum nefas credidi, quod in communi illo Christianorum gentiliúmque concilio sacrificarent gentiles, hoc est, insultarent gentiles præsentibus Christianis, & inuiti Christiani interesse sacrificiis cogerẽtur. Multa & diuersa crimina me imperante commissa sunt, vltus sum quęcunque sunt deprehensa. si quis tunc latuit, debet ergo dicere me ꝓbasse quod ad me nemo detulerat? De me pessime iudicasti, si mihi superstitio aliena, nõ fides mea seruauit imperium. Vnde cùm aduertas Imperator, deo primũ, deinde patri & fratri iniurias irrogari si quid tale decernas, peto vt id facias quod saluti tuæ apud deum intelligis profuturum.

Symmachi urbis præfecti persuadentis ritus ueteres circa cultum deorum esse seruandos, ad imperatores relatio.

VBi primum senatus amplissimus, sempérq; vester, subiecta legibus vitia cognouit, & à principibus piis vidit purgari famam temporum proximorũ, boni seculi authoritatẽ secutus, euomuit diu pressum dolorem, atque iterum me querelarum suarum iussit esse legatum. Cui ideo diui principis denegata est ab improbis audientia, quia non erat iustitia defutura, domini imperatores Valentiniane, Theodosi, & Arcadi inclyti victores, ac triumphatores semper Augusti. Gemino igitur functus officio, & vt præfectus vester gesta publica prosequor, & vt legatus ciuium mandata commendo. Nulla est hic dissensio voluntatum, quia iam credere homines desierunt, aliquorum ministri regum coguntur se studio præstare si discrepent. Amari, coli, diligi, maius imperio est. Quis ferat obfuisse reipublicæ priuata certamina? Merito illos senatus insequitur, qui potentiam suam famæ principis prætulerunt. Noster autẽ labor pro clementia vestra ducit excubias. Cui enim magis cõmodat, quòd instituta maiorũ, quòd patriæ iura & fata defendimus, quàm temporum gloriæ? Quæ tum maior est, cùm vobis contra morem parentum intelligitis nil licere. Repetimus igitur religionum statum qui reipublicæ diu profuit. Certè numerentur principes vtriusque sectæ, vtriusque sententiæ, proximus eorum ceremonias patrum coluit, recentior non remouit. Si exemplum non facit religio veterum, faciat dissimulatio proximorum. Quis ita familiaris est barbaris, vt aram victoriæ non requirat? Cauti in posterum sumus, & talium rerum ostenta vitamus. Reddatur tamen saltem nomini honor, qui numini denegatus est. Multa victoriæ debet æternitas vestra, & adhuc plura debebit. Auersentur hanc potestatem quibus nihil profuit, vos amicum triumphis patrociniũ nolite deserere. Cunctis potentia ista votiua est, nemo colendam r ʒet quam profitetur optandã. Quod si huius ominis non est etiam iusta vitatio, ornamentis saltem curiæ decuit abstineri. Præstate oro vos, vt ea quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus. Consuetudinis amor magnus est. Merito diui Constantij factum diu non stetit. Omnia vobis exẽpla vitanda sunt, quæ mox remota didicistis. Aeternitatem curamus famę & nominis vestri, ne quid futura ætas inueniat corrigendũ. Vbi in leges vestras & verba iurabimus, qua religione mens falsa terrebitur, ne in testimoniis mentiatur? Omnia quidem deo plena sunt, nec vllus perfidis tutus est locus: sed plurimum valet ad metum delinquendi etiam præsentia religionis vrgeri. Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidẽ conuenit singulorum, neque aliud magis authoritatem facit sententiis nostris, quàm quod omnia quasi iuratus ordo decernit. Patebit ergo sedes prophana periuriis, & hoc inclyti principes mei probabile iudicabũt, qui sacramento publico tuti sunt? Sed diuus Constantius idem fecisse dicitur, cætera poti⁹ illius principis ęmulemur, qui nihil tale esset aggressus, si quis ante se alius non deuiasset. Corrigit enim sequentẽ lapsus prioris, & de reprehẽsione antecedentis exẽpli nascitur emendatio. Fas fuit vt parẽs ille clementiæ vestræ in re adhuc noua non caueret inuidiã. Num potest etiam nobis eadem defensio conuenire si imitemur quod meminimus improbatum? Accipiat æternitas vestra alia eiusdem principis facta, quę in vsum dignius trahat. Nil ille decerpsit sacrarũ virginũ priuilegiis, repleuit nobilibus sacerdotia, Romanis ceremoniis nõ negauit impẽsas, & per omnes vias æternæ vrbis lætum secutus senatum, vidit placido ore delubra, legit inscripta fastigiis deũm nomina, percontatus est templorum origines, miratus est conditores. Cúmque alias religiones ipse sequeretur, has seruauit imperio. Suus enim cuique mos, suus cuiq; ritus est. Varios custodes vrbibus & cultus mẽs diuina distribuit. Vt animæ nascẽtibus, ita populis fatales genij diuidũtur. Accedit vtilitas, quæ maxime homini deos asserit. Nam cùm ratio omnis in operto sit, vnde rectius quàm de memoria atque documentis rerum secundarum cognitio venit numinum? Iam si longa ætas authoritatem religionibus faciat, seruanda est tot seculis fides, & sequendi sunt nobis parentes, qui secuti sunt fœliciter suos. Romã nunc putemus assistere, atque his vobiscũ agere sermonibus: Optimi principes patres patriæ reueremini annos meos, in quos me pius ritus adduxit, vt vtar ceremoniis auitis. Neq; enim me pœnitet viuere meo more, quia libera sum. Hic cultus in leges meas orbem redegit: hæc sacra Annibalẽ à mœnibus, à capitolio Senonas repulerunt. Ad hoc ergo seruata sum, vt longæua reprehendar? Videam quod instituendum putatur? Sera tamen & contumeliosa est emẽdatio senectutis. Ergo diis patriis, diis indigetibus pacem rogamus. Aequum est, quicquid omnes colunt, vnum putari. Eadem spectamus astra, commune cœlum est, idem nos mundus inuoluit. Quid interest qua quisque prudẽtia verum requirat? Vno itinere non potest perueniri ad tam grãde secretum. sed hæc ociosorum disputatio est. Nunc preces non certamina offerimus. Quanto commodo sacri ærarij vestri Vestalium virginum prærogatiua detracta est? Sub largissimis imperatoribus denegatur quod parcissimi præstiterunt? Honor solus est in illo velut stipendio castitatis. Vt vittæ earum capiti decus faciũt, ita insigne ducitur sacrificij, vacare muneribus. Nudum quodammodo nomen immunitatis requirunt, quoniam paupertate ac dispendio tutæ sunt. Itaque amplius laudi earum tribuunt, qui aliquid rei detrahunt. Siquidẽ saluti publicæ dicata virginitas crescit merito, cùm caret præmio. Absint ab ærarij vestri puritate ista compendia, fiscus bonorum principum non sacerdotum damnis, sed hostium spoliis augeatur. Vllumne lucrum compensat inuidia? Et quia auaritia in mores vestros non cadit, hoc miseriores sunt, quibus subsidia vetera decerpta sunt. Etenim sub imperatoribus qui alieno abstinent, qui resistunt cupiditati, ad solam detrahitur amittentis iniuriam, quod desiderium non mouet auferentis. Agros etiam virginibus & ministris deficientium voluntate legatos fiscus retentat. Oro vos iustitiæ sacerdotes, vt vrbis vestræ sacris reddatur priuata successio. Dictent testamenta securi, & sciant sub principib⁹ nõ auaris stabile esse quod scripserint. Delectet vos ista fœlicitas generis humani. cœpit causæ huius exemplum solicitare morientes. Ergo Romanæ religiones sub Romana iura non pertinent? Quod nomen accipiet ablatio facultatum, quas nulla lex, nullus casus fecit caducas? Capiunt legata liberti, seruis testamentorum iusta commoda non negantur, tantum nobiles virgines, & fatalium sacrorum ministri excluduntur prædiis hæreditate quæsitis. Quid iuuat saluti publicæ castum corpus dicare, & imperij æternitatem cœlestibus fulcire præsidiis, armis vestris, aquilis vestris amicas applicare virtutes, pro omnibus efficacia vota suscipere, & ius cum omnibus non habere? Itaque melior est seruitus quæ hominibus impenditur. Rempublicam lædimus, cui nunquã expedit vt ingrata sit. Nemo me putet solam causam religionum tueri. ex huiusmodi facinoribus orta sunt cuncta Romani generis incõmoda. Honorauerat lex parentum Vestales virgines, ac ministros deorum, victu modico, iustísq; priuilegiis. Stetit muneris huius integritas vsque ad degeneres trapezitas, qui ad mercedem vilium baiulorum sacræ castitatis alimenta verterunt. Secuta est hoc factum fames publica, & spem prouinciarum omnium messis ægra decepit. Nõ sunt hęc vitia terrarum, nihil imputamus astris. Nec rubigo segetib⁹ obfuit, nec auena fruges necauit, sacrilegio annus exaruit. Necesse enim fuit perire omnib⁹ quod religionibus negabatur. Certe si est huius mali aliquod exemplum, imputemus tantã famem vicibus annorum. Grauis hanc sterilitatem aura con

ſtrinxit, ſylueſtribus arbuſtis vita producitur, & rurſus ad Dodonæas arbores plebis ruſticæ inopia conuolauit. Quid tale prouinciæ pertulerunt cùm religionū miniſtros honor publicus paſceret? Quando in vſum hominū concuſſa quercus, quando vulſæ ſunt herbarum radices, quando alternos regionū defectus deſeruit fœcunditas mutua, cū populo & virginib⁹ ſacris cōmunis eſſet annona? Commēdabat enim terrarum prouētus victus antiſtitum, & remedium magis, q̃ largitas erat. An dubium eſt ſemper pro copia omnium datum, quod nunc inopia omnium vindicauit? Dicet aliquis ſumptum publicum denegatum alienæ religionis impēdiis. Abſit à bonis principibus iſta ſententia, vt quod olim de cōmuni quibuſdam tributum eſt, in iure fiſci eſſe videatur. Nam cùm reſpublica de ſingulis conſtet: quod ab ea proficiſcitur, ſit rurſus proprium ſingulorum. Omnia regitis, ſed ſuum cuique ſeruatis, plúſque apud vos iuſtitia quàm licentia valet. Conſulite certe munificentiam veſtram, an hęc publica velit exiſtimari quæ in alios tranſtuliſtis? Semel honori vrbis delata cōpendia deſinunt eſſe tribuentium: & quod à principio beneficium fuit, vſu atque ętate fit debitum. Inanem igitur metum diuino animo veſtro tentat incutere ſi quis aſſerit conſcientiam vos habere præbentium, niſi detrahentium ſubieritis inuidiam. Faueant clementiæ veſtræ ſectarum omnium arcana præſidia: & hæc maxime quę maiores veſtros aliquando iuuerunt, vos defendāt, à nobis colantur. Eum religionum ſtatum petimus, qui diuo parenti culminis veſtri ſeruauit imperium, qui Fortunato principi legitimos ſuffecit hæredes. Spectat ſenior ille diuus ex arce ſyderea lachrymas ſacerdotum, & ſe culpatum putat more violato, quem libenter ipſe ſeruabat. Pręſtate etiam diuo fratri veſtro alieni conſilij correctionem, tegite factū quod ſenatui diſplicuiſſe neſciuit. Siquidem conſtat ideo excluſam legationem, ne ad eum iudicium publicum perueniret. Pro æſtimatione eſt temporum ſuperiorum, vt non dubitetis abolere quod probandum eſt principis non fuiſſe.

Diui Ambroſij ad Valentinianum imperatorem, relationi Symmachi reſpondentis, aptiſſimiſque confutationibus eam refellentis. *Epiſtola XXXI.*

AMbroſius epiſcopus beatiſſimo principi, & clementiſſimo imperatori Valentiniano Auguſto. Cùm vir clariſſimus præfectus vrbis Symmach⁹ ad clementiam tuam retuliſſet, vt ara quæ de vrbis Romæ curia ſublata fuerat, redderetur loco, & tu Imperator, licet adhuc in minoris æui tyrocinio florentibus nouus annis, fidei tamen virtute veteranus obſecrata gētilium non probares, eodem quo comperi puncto libellum obtuli, quo licet cōprehenderim quæ ſuggeſtioni neceſſaria viderentur, popoſci tamen exemplum mihi relationis dari. Itaque non fidei tuæ ambiguus, ſed prouidus cautionis, & pij certus examinis hoc ſermone relationis aſſertioni reſpondeo, hoc vnum petens, vt non verborum elegantiam, ſed vim rerum expectandam putes. Aurea enim (ſicut ſcriptura diuina docet) eſt lingua ſapientium literatorum, quæ phaleratis dotata ſermonibus, & quodam ſplendentis eloquij velut coloris precioſi coruſco reſultans, capit animorum oculos ſpecie formoſi, viſúque perſtringit. Sed aurum ſi diligentius manu tractes, foris precium, intus metallum eſt. Volue quæſo, atque excute ſectam gentilium, precioſa & grandia ſonāt, veri effœta defendunt. Deum loquuntur, ſimulacrum adorant. Tria igitur in relatione ſua vir clariſſimus præfectus vrbis propoſuit quæ valida putauit. Quòd Roma veteres, vt ait, ſuos cultus requirat. Et quod ſacerdotibus ſuis virginibúſque Veſtalibus emolumenta tribuenda ſint. Et quod emolumentis ſacerdotum negatis fames ſecuta publica ſit. in prima propoſitione, flebili Roma queſtu ſermonis illachrymat, veteres, vt ait, cultus ceremoniarum requirens. Hæc ſacra, inquit, Annibalem à mœnibus, à capitolio Senonas repulerunt. Itaque dum ſacrorū potētia prædicatur, infirmitas proditur. Ergo Annibal diu ſacris inſultauit Romanis, & diis contra ſe dimicantibus vſque ad muros vrbis vincēdo peruenit. Cur ſe obſideri paſſi ſunt, pro quibus deorum ſuorum arma pugnabant? Nam de Senonibus quid loquar, quos capitolij ſecreta penetrantes Romanæ reliquiæ non tuliſſent, niſi eos pauido anſer ſtrepitu prodidiſſet? En quales templa Romana præſules habent. Vbi tunc erat Iupiter? An in anſere loquebatur? Verum quid negem ſacrorum ritus militaſſe Romanis? Sed etiam Annibal eoſdem deos colebat. Vtrum volunt igitur eligant. Si in Romanis vicerunt ſacra, in Charthaginenſib⁹ ergo ſuperata ſunt. ſi in Carthaginenſibus triumphata, nec Romanis vtique profuerūt. Faceſſat igitur inuidioſa illa populi Romani querela. Non hæc Roma mandauit. Aliis illa eos interpellat vocibus. Quid me caſſō quotidie gregis innoxij ſanguine cruentatis? Non in fibris pecudum, ſed in viribus bellatorum trophæa victoriæ ſunt. Aliis ego diſciplinis orbem ſubegi. Militabat Camillus qui ſublata capitolio ſigna, cæſis Tarpeiæ rupis triumphatoribus reportauit, ſtrauit virtus quos religio non remouit. Quid de Attilio loquar, qui militiam etiam mortis impendit? Africanus non inter capitolij aras, ſed inter Annibalis acies triumphum inuenit. Quid mihi veterum exempla profertis? Odi ritus Neronum. Quid dicam bimeſtres imperatores, & terminos regum cum exordiis copulatos? Aut forte illud eſt nouum, Barbaros ſuis exceſſiſſe finibus? Nunquid etiam illi Chriſtiani fuerūt, quorum miſerabili nouóque exemplo alter captiuus Imperator, ſub altero captiuus orbis feſelliſſe quæ victoriam promittebant, ſuas ceremonias prodiderūt? Nunquid & tunc non erat ara Victoriæ? Pœnitet lapſus, & vetuſta canicies pudendi ſanguinis traxit ruborem. Non erubeſco cum toto orbe longæua conuerti, verum certe eſt quia nulla ætas ad perdiſcendum ſera eſt. Erubeſcat ſenectus quæ emendare ſe nō poteſt. Non annorum canicies eſt laudanda, ſed morum, nullus pudor eſt ad meliora tranſire. Hoc ſolum habebam commune cum barbaris, quia deum antea neſciebam. Sacrificium veſtrum ritus eſt beſtiarum cruore reſpergi. Quid in mortuis pecudibus quæritis dei voces? Venite & diſcite in terris cœleſtem militiam. Hic viuimus, & illic militamus. Cœli myſterium doceat me deus ipſe qui condidit, non homo qui ſeipſum ignorauit. Cui magis de deo quàm deo credam? Quomodo poſſum vobis credere qui fatemini vos ignorare quod colitis? Vno, inquit, itinere non poteſt perueniri ad tam grande ſecretum. Quod vos ignoratis, id nos dei voce cognouimus. Et quod vos ſuſpicionibus quæritis, nos ex ipſa ſapientia dei & veritate cōpertum habemus. Non congruunt igitur veſtra nobiſcum. Vos pacē diis veſtris ab imperatoribus obſecratis, nos ipſis imperatoribus à Chriſto pacem rogamus. Vos manuum veſtrarum adoratis opera, nos iniuriam ducimus, omne quod fieri poteſt, deum putari. Non vult ſe deus in lapidibus coli. Denique etiam ipſi philoſophi veſtri iſta riſerunt. Quod ſi vos ideo Chriſtum deum negatis, quia illum mortuum eſſe non creditis: (neſcitis enim quod mors illa carnis fuerit, non diuinitatis, quæ fecit vt credentium iam nemo moriatur) quid vobis imprudentius, qui contumelioſè colitis, & honorificè derogatis? Veſtrum enim deum lignum putatis. O contumelioſa reuerentia, Chriſtum mori potuiſſe non creditis? O honorifica peruicacia. Sed vetera, inquit, reddenda ſunt altaria ſimulacris, ornamenta delubris. Repoſcantur hæc à conſorte ſuperſtitionis. Chriſtianus imperator aram ſolius Chriſti didicit honorare. Quid manus pias & ora fidelia miniſterium ſuis cogunt ſacrilegiis exhibere? Vox imperatoris noſtri Chriſtū reſultet, & illum ſolum quem ſentit loquatur, quia cor regis in manu dei. Nunquid Imperator gentilis aram Chriſto leuauit? Dum ea quæ fuerunt repoſcunt, exemplo ſui admonent quantum Chriſtiani imperatores religioni quem ſequuntur debeant deferre reuerentiæ, quando gētiles ſuperſtitionibus ſuis omnia detulerūt. Dum cœpimus, etiam ſequamur. Nos ſanguine glo riamur, illos diſpendium mouet. Nos hæc victoriæ loco ducimus, illi iniuriam putant. Nunquā nobis amplius contulerūt, quàm cùm verberari Chriſtianos atq; proſcribi ac necari iuberēt. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat eſſe ſuppliciū. Videte magnanimos: per iniurias, per inopiā, per ſupplicium nos credimus, illi ceremonias ſuas ſine quęſtu manere poſſe non credunt. Habeant, inquit, Veſtales virgines immunitatem ſuam. Dicant hoc qui neſciunt credere

Prouer. 21.

dere quod posset esse gratuita virginitas, prouocent lucris qui diffidunt virtutibus. Quot tamen illis virgines præmia promissa fecerunt? Vix septẽ Vestales capiuntur puellæ. En totus numerus quẽ infulæ vittati capitis, purpuratarum vestium murices, põpa lecticæ ministrorum circunfusa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præscripta denique pudicitiæ tempora coëgerunt. Attollant mentis & corporis oculos, videant plebẽ pudoris, populum integritatis, concilium virginitatis. Nõ vittæ capiti decus, sed ignobile velamen, vsui nobile castitatis non exquisita sed abdicata lenocinia pulchritudinis: nõ illa purpurarum insignia, non luxus deliciarum, sed vsus ieiuniorum: non priuilegia, non lucra: omnia postremo talia, vt reuocari studia putes, dũ exercentur officia. Sed dum exercetur officium, studium prouocatur, suis castitas cumulatur dispendiis. Non est virginitas quæ precio emitur, non virtutis studio possidetur. Non est integritas quęcũque tanquã in auctione nummario ad tempus solicitatur cõpendio. Prima castitatis victoria est facultatum cupiditates vincere, quia lucri studium tentamẽtum pudoris est. Ponamus tamen subsidia largitatum conferenda virginibus, quæ Christianis munera redundabũt, quod tantas opes sufficiet ęrarium? Aut si arbitrãtur solis Vestalibus conferendum, nõ pudet vt qui totum sibi sub imperatoribus gentilibus vindicarũt, iidem sub principibus Christianis non putent nobis sortem debere esse communem? Sacerdotibus quoque suis & ministris queruntur alimenta publica non præberi. Quantus hinc verborum tumultus increpuit? At contra nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegãtur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia dispendium non dolemus. Si priuilegium quærat sacerdos, vt onus curiale declinet, patria atque auita & omnium facultatũ possessione cedendum est. Quomodo hanc gentiles si haberent ingrauarent querelam, quod sacerdos ferias ministerij sui emat totius patrimonij sui damno, & priuatus vniuersæ cõmoditatis dispendio vsum publici mercetur obsequij, prætendens communis salutis excubias, domesticæ inopiæ se mercede solatur, quia ministerium non vendidit, sed gratiam cõparauit. Conferte causas. Vos excusare vultis decurionem, cum ecclesiæ excusare non liceat sacerdotem. Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur prophanus, nullus vltimæ conditionis, nullus prodigus verecundiæ: soli ex omnibus clerico cõmune ius clauditur, à quo solo pro omnibus votum cõmune suscipitur, officium cõmune defertur: nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio mulcta præscribitur. Quod sacerdotib[us] phani legauerit Christiana vidua, valet: quod ministris dei, non valet. Quod ego non vt querar, sed vt sciant quid non querar, cõprehendi. Malo enim vos pecunia minores esse, quàm gratia. Sed referunt ea quæ vel donata vel relicta sunt ecclesiæ, non esse temerata. Dicant & ipsi quis tẽplis dona detraxerit, quod factũ est Christianis. Quæ si facta essent gentilibus, redderetur potius q̃ inferretur iniuria. Nunccine demum iustitia prætẽditur, æquitas postulatur? Vbi tunc erat ista sententia, cùm direptis Christianorum omnium facultatibus, ipsos vitales anhelitus spiritus inuiderẽt. & nullis vsquam negata defunctis inhiberent supremæ commercia sepulturæ? Quos gentiles præcipitarunt, maria reddiderunt. Fidei ista victoria est. quod & ipsi iam facta maiorum carpunt suorum: sed quæ melioratio, vt eorum munera petãt, quorum gesta condemnant? Nemo tamen donaria delubris, & legata aruspicibus denegauit: sola sublata sunt prædia, quia non religiose vtebantur iis quæ religionis iure defenderent. Qui nostro vtuntur exemplo, cur non vtebantur officio? Nihil ecclesia sibi nisi fidem possidet. Hos reditus præbet, hos fructus. Possessio ecclesiæ sumptus est egenorum. Numerent quos redemerint templa captiuos, quæ contulerint alimenta pauperibus, quibus exulibus viuendi subsidia ministrauerint. Prædia igitur intercepta, non iura sunt. En quod factum, quod triste piare nefas: fames, vt aiunt, publica vindicauit, quia vsui omnium proficere cœpit quod proficiebat commodis sacerdotum. Propterea ergo detractis, vt aiunt, arbusta exuta corticibus succo miserabili deficientium ora lambebant. Propterea Chaoniam frugem glande mutantes rursus in pecudum pastus, & ad infœlicis victus alimenta reuocati, concussà quercu famem in syluis miseram solabantur. Noua videlicet prodigia terrarum quæ nunquam ante acciderant, cùm superstitio gentilis toto orbe ferueret. Reuera quando antè vacuis auenis seges fallax auari vota lusit agricolæ, & spem rusticæ plebis quæsita sulcis frugis herba destituit. Et vnde Græcis oracula habitæ suæ querc[us], nisi quia remedium syluestris alimoniæ cœlestis religionis donum putarunt? Talia enim suorum munera credũt deorum. Quis Dodonæas arbores nisi gentium populus adorauit, cùm pabulum triste sacri nemoris honore donaret? Non est verisimile quod indignantes eorum dij id pro pœna intulerunt, quod solebant placati conferre pro munere. Quæ autem æquitas, vt paucis sacerdotibus dolẽtes victum negatum, ipsi omnibus denegarent, cũ inclemẽtior esset vindicta quàm culpa? Non est igitur idonea quæ tantam ægritudinem mundi fallentis causa constrinxerit, vt virẽtibus segetibus subita spes anni adulta moreretur. Et certe ante plurimos annos templorum iura toto orbe sublata sunt. Modo ne demum diis gentilium venit in mẽtem suas iniurias vltum ire? Propterea, nec assueto cursu Nilus intumuit, vt vrbicorum sacerdotum dispẽdia vindicaret, qui non vindicauit suorum? Esto tamen si superiore anno deorum suorum iniurias vindicatas putant, cur præsenti anno contemptui fuere? Iam enim nec herbarũ vulsis radicibus rusticana plebs pascitur, nec baccæ syluestris explorat solatia, nec cibum de sentib[us] rapit, sed operum læta fœliciũ dum messes suas & ipsa miratur, expleuit voti satietate ieiunium, vsurarios nobis reddidit terra prouentus. Quis ergo tã nouus humanis vsibus, vt vices stupeat annorum? & tamẽ etiam superiore anno plerasque nouimus prouincias redundasse frugibus. De Galliis quid loquar solito ditioribus? Frumentum Pannoniæ quod non seuerant vendiderunt, & fœcunda Rhetia fertilitatis suæ nouit inuidiã. Nam quæ solebat tutior esse ieiunio, fœcunditate hostem in se excitauit. Liguriam Venetiásque autumni frumẽta pauerunt. Ergo nec ille sacrilegio annus exaruit, & iste fidei fructibus annus efflóruit. Negent etiã quod largo fœtu vineæ redundauerint. Itaque & messem fœneratam recepimus, & liberalioris vindemiæ beneficia possidemus. Postremus superest & maximus locus, vtrũ ea quæ vobis profuerint imperatores restituere subsidia debeatis. Ait enim, vos defendant, à nobis colantur. Hoc est fidelissimi principes quod ferre non possumus, quia exprobrant nobis vestro se nomine diis suis supplicare, & vobis non mandantibus sacrilegium immane committũt, dissimulationem pro consensu interpretantes, Sibi habeant præsidia sua, suos si possunt, illa defendant. Nam si iis à quibus coluntur, auxilio esse non possunt, quomodo possunt vos defendere, à quibus non coluntur? Sed maiorum, inquit, seruandus est ritus. Quid quòd omnia postea in melius profecerunt? Mundus ipse qui vel primum coactis elementorum per inane seminibus tenero orbe concreuerat, vel confuso adhuc indigesti operis caligabat horrore, nónne postea distincto cœli, maris, terrarúmque discrimine, rerum formas quibus speciosus videtur, accepit? Exutæ humentibus tenebris nouum terræ stupuere solem. Dies in exordio non refulget, sed in processu temporis incremento luminis micat, & caloris exæstuat. Luna ipsa quæ propheticis oraculis species ecclesiæ figuratur, cùm primum resurgens in menstruas reparatur ætates, tenebris noctis absconditur, paulatímque cornua sua complens, vel è regione solis absoluens, clari splendore fulgoris irrutilat. Exerceri in fructus terrę ante nesciebant, post vbi imperare aruis solicitus cœpit agricola, & informe solum vestire vineis, syluestres animos domesticis mollitæ cultib[us] exuerunt. Anni ipsius ætas prima, quæ nos vsu parili colorauit, nutu gignentium: sed in processu lapsuris floribus vernat, postremis adolescit fructibus. Nos quoque æui rudes sensus habemus infantiæ, sed mutati in annos ingenij erudimenta deponimus. Dicãt igitur in suis omnia manere debuisse principiis, mundum tenebris obductum, quia splendore solis illuxerit, displicere.

Et quanto gratius est animi tenebras depulisse quàm corporis, fideíque iubar emicuisse quàm solis? Ergo & mūdi sicut omnium rerū, primæua viam mutarunt, vt venerabilis canæ fidei sequeretur senectus. Quos hoc mouet, reprehendant messem, quia sera fœcunditas est. reprehendāt vindemiam, quia in occasu anni est. reprehendant oliuā, quia postremus est fructus. Ergo & messis nostra fides animarum est, ecclesiæ gratia, meritorum vindemia est, quæ ab ortu mundi virebat in sanctis, sed postrema ętate se diffudit in populos, vt aduerterent omnes non rudibus animis irrepsisse fidē Christi. Nulla enim sine aduersario corona victoriæ: sed explosa ea opinione quæ ante cōualuit, id quod erat verū, iure prælatum. Si ritus veteres delectabant, cur in alienos ritus eadem Roma successit? Omitto absconditam precio humum, & pastorales casas auro degeneri renitētes. Quid (vt de ipso respondeam quod queruntur) captarum simulacra vrbium, victósque deos, & peregrinos ritus sacrorum, alienæ superstitionis æmuli receperunt? Vnde igitur exemplum quod currus suos simulato Almonis in flumine lauat Cybele? Vnde Phrygij vates, & semper inuisa Romanis nō æquę Carthaginis numina? Quam cœlestem Aphri, Mitram Persæ, plerique Venerem colunt, pro diuersitate nominis, non pro numinis varietate. Sic deam esse & Victoriam crediderunt, quæ vtique munus est, non potestas. donatur, non dominatur, legionum gratia, non religionum potentia. Magna igitur dea, quam militum multitudo sibi vindicat, vel præliorum donat euentus. Huius aram strui in vrbis Romæ curia petunt, hoc est, quò plures conueniunt Christiani. Omnibus in templis aræ, ara etiā in templo victoriarum, quando numero delectantur, sacrificia sua vbique concelebrant. Quid est nisi insultare fidei, vnius aræ sacrificium vindicare? Ferendúmne istud, vt gentilis sacrificet, & Christianus intersit? Hauriant omnes, inquit, hauriant vel inuiti fumum oculis, symphoniam auribus, cinerem faucibus, thus narib', & auersantium licet ora excitata focis nostris fauilla resperagat. Non illis satis sunt lauacra, non porticus, non plateę occupatæ simulacris. Etiámne in communi illo concilio non erit communis conditio? Obstringetur pia senatus portio obtestantium vocibus, adiurantiū sacramētis? Si refutet, videbitur mendacium prodere. si acquiescat, sacrilegium confiteri. Vbi, inquit, in leges vestrás & verba iurabimus? Ergo mensuram quæ legibus tenetur inclusa, ceremoniis gētium suffragium colligit, fidem stringit iam nō solū præsentium, sed absentium etiam? Et quod est amplius, imperatores, fides vestra pulsatur. Vos enim cogitis si iubetis. Constantius Augustę memoriæ nōdum sacris initiatus mysteriis cōtaminari se putauit si aram illam videret. Iussit auferri, non iussit reponi. Illud authoritatem facti habet, hoc præcepti non habet. Nemo sibi de absentia blandiatur, præsentior est qui se animis inserit quàm qui oculis protestatur. Plus enim est mente connecti, quàm corpore copulari. Vos senatus cogendi consilij præsules habet, vobis coit, vobis conscientiā suam, non diis gentium præstat, vos liberis suis non tamen fidei suæ præfert. Hęc est charitas expetenda, hæc est charitas maior imperio, si fides tuta sit, quæ seruat imperium. Sed fortasse aliquem moueat ita fidelissimum principem destitutum: proinde quasi meritorum precium caducis æstimetur præsentium. Quis enim sapiens non in orbe quodam atque circuitu locata humanarum rerum nouit negocia, quia non eosdem semper successus habent, sed variant status, & mutant vices? Quem beatiorem Cneo Pompeio Romana templa miserunt? At is cum tribus triumphis terrarum cinxisset orbem, pulsus acie, bello profugus, & sui terminis exul imperij, Canopei manu spadonis occubuit. Quem nobiliorem Cyro Persarum totius Orientis terræ regem dederūt? Is quoque cùm principes potentissimos aduersantes vicisset, victos reseruasset, muliebribus armis fusus interiit. Et ille rex qui superatos etiam cōsessus honore donauerat, execto capite, & intra vtrem plenum cruoris satiari iussus inclusó, fœmineis imperiis ludibrio fuit. Adeo in istius vitæ curriculo non paria paribus, sed longè diuersa referuntur. Quem etiam magis sacrificiis deditum quàm Carthaginensium ducē Hamilcarem reperimus? qui cùm toto prælij tempore inter acies positus dimicantes sacrificium faceret, vbi partem suorum victā esse cognouit, in ipsos quos adolebat se præcipitauit ignes, vt eos vel cruore suo restingueret, quos sibi nihil profuisse cognouerat. Nam de Iuliano* quid loquar? qui cùm responsis aruspicum male credulus esset, ademit sibi subsidia reuertendi. Ergo in communi casu non est communis offensa. Neminem etenim promissa nostra luserunt. Respondi lacessentibus tanquam non lacessitus. Refellendæ etenim relationis, non exponendæ superstitionis mihi studium fuit. Te tamen Imperator ipsa eorum relatio faciat cautiorem. Nam cùm de superioribus principibus texuisset, quia prior eorum numerus ceremonias patrum coluit, recentior non remouit, addidisset etiam, si exemplum religio veterum non facit, faciat dissimulatio proximorum: euidenter docuit quod & fidei tuæ debeas, vt gētilitij ritus non sequaris exemplum: & pietati, vt fratris statuta non violes. Si enim pro suis duntaxat partibus eorum dissimulationem principum prædicarunt, qui cùm essent Christiani, decreta tamen gentilium minimè remouerunt, quanto magis amori debent deferre fraterno, vt qui dissimulare debes, etiamsi quid forsitan nō probares, ne fraternis derogares statutis, & nunc teneas quod & fidei tuæ, & germanitatis necessitudini iudicas conuenire.

*Iulia.

Diui Ambrosij ad Valentinianum Imperatorem, recusantis certare cum Auxentio Arriano in cōsistorio imperatore iudicaturo, ex eo quòd in causa fidei episcopi de laicis in ecclesia, & non laici de episcopis in consistorio debeant iudicare. *Epistola XXXII.*

Clementissimo imperatori & beatissimo Augusto Valentiniano Ambrosius episcopus. Dalmatius me tribunus & notarius mandato, vt allegauit, clementiæ conuenit tuæ, postulans vt & ipse iudices eligerem, sicut elegisset Auxentius. Nec tamē expressit eorum nomina qui fuerant postulati, sed id addidit quod in cōsistorio esset futura certatio arbitro pietatis iudicio tuæ. Cui rei respondeo, vt arbitror, competēter. Nec quisquam cōtumacem iudicare me debet, cùm hoc asseram quod Augustæ memoriæ pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit, in causa fidei vel ecclesiastici alicui' ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis. Hæc enim verba rescripti sunt: hoc est, sacerdotes de sacerdotib' voluit iudicare. Quinetiam si aliàs quoque argueretur episcopus, & morū esset examinanda causa, etiam hanc voluit ad episcopale iudicium pertinere. Quis igitur contumaciter respondit clementiæ tuæ? Ille qui te patri similem esse desiderat, an qui vult esse dissimilem? Nisi forte vilis quibusdā tanti imperatoris existimatur sententia, cuius & fides confessionis constantia comprobata est, & sapientia melioratæ reipublicæ profectibus prædicatur. Quando audisti clementissime Imperator in causa fidei laicos de episcopo iudicasse? Ita ergo quadā adulatiōe curuamur, vt sacerdotalis iuris simus immemores, & quod de' donauit mihi, hoc ipse aliis putem esse credēdum? Si docendus est episcopus à laico quid sequatur, laicus ergo disputet, & episcopus audiat, episcopus discat à laico. At certe si vel scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus, quis est qui abnuat in causa fidei, in causa inquā, fidei episcopos solere de imperatoribus Christianis, non imperatores de episcopis iudicare? Eris deo fauente etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc cēsebis qualis ille episcopus sit qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus deo fauēte vir maturioris æui dicebat, Non est meū iudicare inter episcopos. Tua nunc dicit clemētia, Ego debeo iudicare? Et ille baptizatus in Christo inhabilē se ponderi tanti putabat esse iudicij: clemētia tua, cui adhuc emerenda baptismatis sacramenta seruantur, arrogat de fide iudicium, cùm fidei ipsius sacramenta non nouerit? Quales autem elegerit iudices, possumus existimationi relinquere, quando eorum nomina timet prodere. Veniant plane si qui sunt ad ecclesiam, audiant cum populo, non vt quisquam iudex resideat, sed vnusquisq; de suo affectu habeat examen, eligat quem sequatur. Agitur de istius ecclesiæ sacerdote. si au-

si audierit illũ populus, & putauerit melius disputare, sequatur fidem eius. nõ inuidebo. Omitto quia iam ipse populus iudicauit: taceo quia eum quem habet, de patre tuæ clementiæ postulauit: taceo quia pater pietatis tuæ quietem futuram spopondit si electus susciperet sacerdotium. Hanc fidem secutus sum promissorum. Quod si de aliquorum peregrinorum assentatione se iactat, ibi sit episcopus, vnde sunt ij qui eum episcopatus putant nomine esse donandum. Nam ego nec episcopum noui, nec vnde sit scio. Vbi illud constituimus Imperator, quod iam ipse tuum iudicium declarasti, imò etiam dedisti leges, ne cui esset liberum aliud iudicare? Quod cùm præscripsisti aliis, præscripsisti & tibi. Leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat. Visne igitur experiar, vt incipiant ij qui iudices eliguntur, aut aduersus tuam venire sententiam, aut certe excusare quod Imperatoris tam seuero, & tam districto imperio non potuerint obuiare? Sed hoc contumacis nõ modesti est sacerdotis. Ecce Imperator legem tuam iam ex parte rescindis, sed vtinam non ex parte, sed in vniuersum. Legem enim tuam nollem esse supra dei legem. Dei lex nos docuit quid sequamur, humanæ leges hoc docere non possunt. Extorquere solent timidis cõmutationem, fidem inspirare non possunt. Quis erit igitur ille qui cùm legat per tot prouincias vno momento esse mandatum vt quicunque obuiauerit Imperatori, feriatur gladio: quicunque dei templum non tradiderit, protinus occidatur: Quis, inquã, est qui possit vel vnus, vel inter paucos dicere Imperatori, lex tua mihi nõ probatur? Non permittitur hoc dicere sacerdotibus, permittitur laicis? Et iudicabit de fide, qui aut gratiam sperat, aut metuit offensam? Deinde ipse cõmittã vt eligã iudices laicos, qui cùm tenuerint fidei veritatẽ, aut proscribantur, aut necẽtur, quod lex de fide lata decernit? Ego igitur aut præuaricationi offeram homines, aut pœnæ? Non tanti est Ambrosius, vt propter se deiiciat sacerdotium. Non tanti est vnius vita, quãti est dignitas omnium sacerdotum, quorũ de consilio ista dictaui, intimantibus ne forte etiam gentilis esset aliquis aut Iudęus qui ab Auxentio esset electus, quibus traderemus de Christo triũphum, si de Christo iudicium committeremus. Quid illos aliud nisi Christi iniuriam audire delectat? Quid illis aliud potest placere, nisi (quod absit) vt Christi diuinitas denegetur? Cum iis plane bene conuenit Arriano, qui creaturam Christum dicit, quod etiam Gentiles ac Iudæi promptissimè confitentur. Hoc scriptum est in Ariminensi synodo: meritóque concilium illud exhorreo, sequens tractatum concilij Niceni, à quo me nec mors nec gladius poterit separare. (Roman. 8.) Quam fidem etiam parens clementiæ tuæ Theodosius beatissimus Imperator & sequitur, & probauit. Hanc fidem Galliæ tenent, hanc Hispaniæ, & cum pia diuini spiritus confessione custodiunt. Si tractandum est, tractare in ecclesia didici: quod maiores fecerunt mei. Si cõferendum de fide, sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino Augustæ memoriæ principe, qui nullas leges ante præmisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio Augustæ memoriæ Imperatore paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nã episcopi sinceram primo scripserant fidem: sed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerũt, vt circunscriptionibus illa episcoporum iudicia mutarentur. Qui tamen inflexam statim reuocauere sentẽtiam. Et certe maior numerus Arimini Niceni concilij fidem probauit, Arriana decreta damnauit. Si ad synodum prouocat Auxẽtius, vt de fide disputet: licet non sit necesse propter vnum tot episcopos fatigari, qui etiam si angelus de cœlo esset, paci ecclesiarum nõ deberet præferri: cùm audiero synodum congregari, & ipse non deero. Tolle igitur legem, si vis esse certamen. Venissem Imperator ad consistorium clemẽtiæ tuæ vt hæc coram suggererem, si me vel episcopi vel populus permisissent, dicentes de fide in ecclesia coram populo debere tractari. Atq; vtinam Imperator non denunciasses vt quò vellem pergerem. Quotidie prodibã, nemo me asseruabat. Debuisti me quò volueras destinare, quem ipse omnibus offerebam. Nunc mihi à sacerdotibus dicitur, Non multum interest vtrum volens relinquas, an tradas altare Christi. Cùm enim reliqueris, trades. Atque vtinam liquido mihi pateret quod Arrianis ecclesia minime trãderetur: spõte me offerrẽ tuę pietatis arbitrio. Sed si ego solus interstrepo, cur etiam de aliis omnibus inuadendis ecclesiis est præceptũ? Vtinam confirmetur vt ecclesiis nullus molestus sit, opto vt de me, qualis videtur, sententia proferatur. Dignanter igitur Imperator accipe quod ad consistorium venire non potui. Ego in consistorio nisi pro te stare nõ didici, & intra palatiũ certare non possum, qui palatij secreta nec quęro, nec noui. Ego Ambrosius episcopus hunc libellum obtuli clementissimo Imperatori, & beatissimo Augusto Valentiniano.

Diui Ambrosii in Auxentium de basilicis tradendis inuehentis, suósque ad constantiam atque tolerantiam exhortantis, oratio.

Video vos præter solitum subitò esse turbatos, atque asseruãtes mei. Miror quid hoc sit, nisi forte quia per tribunos me vidistis aut audistis Imperiali mandato esse conuentum vt quo vellem abirem hinc, & si qui vellent, sequendi potestatem haberent. Metuistis ergo ne ecclesiam desererem, & dum saluti meæ timeo, vos relinquerẽ? Sed quid & ipse mãdauerim, potuistis aduertere, deserendæ ecclesiæ mihi voluntatem subesse non posse, quia plus dominum mundi quàm seculi huius Imperatorem timerem. Sane si me vis aliqua abduceret ab ecclesia, carnem meam exturbari posse non mentem. Paratum me esse vt si ille faceret quod solet esse regiæ potestatis, ego subirem quod sacerdotis esse consueuit. Quid ergo turbamini? Volens nunquam ius deseram, coactus repugnare non noui. Dolere potero, potero flere, potero gemere. aduersus arma, milites, Gotthos quoque, lachrymæ meæ arma sunt. Talia enim munimenta sunt sacerdotis. Aliter nec debeo nec possum resistere. Fugere autem & relinquere ecclesiam non soleo, ne quis grauioris pœnæ metu factum interpretetur. Scitis & vos ipsi quòd imperatoribus soleam deferre, non cedere, suppliciis me libenter offerre, nec metuere quæ parantur. Vtinam essem securus quod ecclesia hæreticis minimè traderetur: ad palatium Imperatoris irem libenter, si hoc congrueret sacerdotis officio, vt in palatio magis certarem quàm in ecclesia. Sed in consistorio non reus solet Christus esse, sed iudex. Causam fidei in ecclesia agendam quis abnuat? Si quis confidit, huc veniat. inclinatum iam vel Imperatoris iudicium, quod lata lege patefecit, quo impugnat fidem: vel sperata ambientium quorundam studia non requirat. Non committo vt quisquam vendat iniuriam Christi. Circunfusi milites, armorum crepitus, quibus vallata est ecclesia, fidẽ non terrent meam, sed mentem exagitant, ne dum me tenetis, perniciosum aliquid vestræ oboriatur saluti. Ego enim iam didici nõ timere, sed vobis timere plus cœpi. Sinite quæso vestrum sacerdotem cõgredi, habemus aduersarium qui lacessit. Aduersarius enim noster diabolus sicut leo rugiens circuit quærẽs quem deuoret, vt apostolus dixit. (1. Petr. 5.) Accepit sine dubio, accepit (nõ fallimur, sed admonemur) tentandi huiusmodi potestatem, ne forte corporis mei vulneribus possim à fidei intentione reuocari. Legitis & vos quia multis aliis tentauit sanctum Iob diabolus: ad postremum potestatem huiusmodi petiit, & accepit, vt tentaret corpus eius: quod perfudit vlceribus. (Iob. 1. & 2.) Cùm esset propositum vt ecclesię vasa iam traderemus, hoc responsi reddidi, Me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum, id quod mei iuris esset, libenter offerre: templo dei nihil posse decerpere: nec tradere illud quod custodiendũ non tradẽdum acceperim. Deinde cõsulere me etiam Imperatoris saluti, quia nec mihi expediret tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocẽ liberi sacerdotis, si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria. Hæc plena humilitatis sunt, & (vt arbitror) plena affectus eius quem Imperatori debet sacerdos. Sed quia lucta nobis est non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam (quod grauius est) aduersus spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cœlestibus, (Ephes. 6.) tentator ille diabolus per ministros suos certamen auget, vulneribus corporis mei experiendum arbitratur. Scio fratres vulnera hæc quæ pro Christo excipimus

cipimus,non esse vulnera quibus vita amittitur,sed propa-
gatur.Sinite quæso esse certamẽ,spectatores vos esse decet.
Cõsiderate quia si quẽ habet ciuitas vel athletã,vel alterius
nobilis artis peritũ, optat offerre certamini. Cur in maiori-
bus reb⁹ repudiatis,quod vel in minoribus velle cõsuestis?
Nõ metuit arma,nõ barbaros,qui mortẽ non timet, qui nul
la carnis voluptate retinetur.Certe si dominus huic nos cer
tamini deputauit,frustra peruigiles tot noctib⁹ & diebus cu
stodias exhibetis. Implebitur Christi volũtas. Omnipotẽs
enim noster est dominus Iesus.hęc est fides nostra.Et ideo
quod fieri mandat,implebitur.nec cõuenit vos diuinæ ob-
uiare sentẽtiæ. Audistis quod hodie lectum sit, Pullum sibi
asinæ saluator per apostolos iussit adduci , mandauitq; vt si

Luc.19.

quis resisteret, diceretur: Dominus operam eius desiderat.
Quid si & nunc pullũ istum asinę,hoc est animalis quod gra
uem sarcinã portare consueuit , sicut est humana conditio,

Matth.11.

cui dicitur: Venite ad me omnes qui laboratis,& onerati e-
stis,& ego vos reficiam, tollite iugum meum, quia leue est.
Quid si inquã,pullum istum ad se modo iussit adduci missis
apostolis,illis qui iam exuti corpore incõprehensibilem o-
culis nostris angelorum speciem gerunt? Nõne si ab aliquo
resistatur,dicent: Dominus operã eius desiderat?Si resistat
vel vitæ huius cupiditas,si resistat caro & sanguis,si resistat
conuersatio corporalis , quia aliquibus forsitan grati vide-
mur:sed qui nos hic diligit,multo amplius diliget si sinat fie

Philip.1.

ri hostiam Christi:quia dissolui,& cum Christo esse,multo
melius:etsi manere in carne, magis necessariũ propter vos.
Nihil est ergo quod vereamini fratres dilectissimi . Scio e-
nim quia quicquid passus fuero, pro Christo patiar. Et legi
quod eos timere non debeam qui possunt carnem occidere.

Matth.10.

Et audiui dicẽtem:Qui perdiderit animã suam propter me,
inueniet eam. Ergo si vult dominus,certum est quod nullus
obsistat. Quod si adhuc nostra differt certamina , quid ve-
remini?Seruum Christi nõ custodia corporalis,sed domini
prouidẽtia sepire cõsueuit . Turbati estis quia apertas repe
ristis geminas fores,quas captus oculis quidã dũ hospitium
proprium repetit,patefecisse memoratur.In quo cognosci-
te quòd nihil suffragetur humana custodia . Ecce vnus qui
vidẽdi munus amisit,soluit vestra vniuersa munimina,& cu
stodias lusit.Dominus autẽ suæ misericordię custodiam nõ
amisit.Nõne ante biduum, vt meministis,etiã illud repertũ
est,quod à parte læua basilicæ ingressus quidã peruius fuit,
quem putabatis clausum esse atque munitũ? Sepserunt nem
pe armati basilicam,explorabant hos atque illos aditus.cæ-
citate perfusi sunt,vt quod apertũ erat, videre non possent.
itaque per plurimas noctes quod apertum fuerit,non igno-
ratis. Desinite ergo solicitari:quia hoc erit quod Christ⁹ iu
bet,& hoc esse expedit.Denique exempla vobis legis pro-

4.Reg.6.

feram. Helisæus quærebatur à rege Syriæ. missus erat exer
citus qui eum caperet.circũuallatus erat vndique. cœpit ti-
mere eius seruulus, quia seruulus erat,hoc est,non erat libe
ræ mẽtis,& liberæ potestatis. Petiuit aperiri eius oculos san
ctus propheta,& ait: Respice, & vide quãto plures sint pro
nobis,quàm cõtra nos. Et respexit,& vidit angelorũ milia.
Aduertitis igitur quod seruulos Christi ij magis custodiant
qui non vidẽtur,quàm qui vidẽtur.Sed & illi si custodiunt,
vestris custodiunt orationibus aduocati.Legistis nẽpe eos-
ipsos qui Helisæum quęrebant,ingressos esse Samariam ad
eumipsum quem capere gestiebant, cui non solum non po-
tuerunt nocere,sed ipsius aduersus quem venerant,interces
sione seruati sunt. Petrus quoque apostolus vtriusq; rei vo

Acto.12.

bis edit exemplum. Nam vbi eum Herodes quæsiuit & ce-
pit,recepit in carcerem . Non enim recesserat dei seruulus,
sed steterat timoris ignarus. Orabat pro eo ecclesia, sed a-
postolus in carcere quiescebat , quod est indicium non ti-
mentis . Missus est angelus qui dormientem excitaret , per
quem Petrus productus è carcere , mortem ad tempus e-
uasit. Idem Petrus postea victo Simone cùm præcepta dei
populo seminaret , doceret castimoniam , excitauit animos
gentilium:quibus eum quærentibus Christianæ animæ de-
precatæ sunt vt paulisper cederet . Et quãuis esset cupidus
passionis,tamen contẽplatione populi precãtis inflexus est.
Rogabatur enim vt ad instituendum & confirmandũ popu
lũ se reseruaret.Quid multa? Nocte muro egredi cœpit,&
videns sibi in porta Christum occurrere,vrbẽmque ingre-
di,ait: Domine,quò venis? Respondit Christus: Venio ite-
rum crucifigi . Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum
pertinere responsum. Christus enim non poterat iterũ cru-
cifigi,qui carnẽ passione susceptæ mortis exuerat.Quod e-

Roma.6.

nim mortuus est, mortuus est semel: quod autẽ viuit, viuit
deo . Intellexit ergo Petrus quòd iterum Christus crucifi-
gendus esset in seruulo.Itaque sponte remeauit,interrogan
tibus Christianis responsum reddidit,statimque correptus,
per crucem suam honorificauit dominũ Iesum. Videtis igi
tur quod in seruulis suis pati velit Christus. Quid si & huic
seruulo dicit: Illum volo sic manere,tu autẽ me sequere: &

Ioan.21.

de hac arbore gustare vult fructum?Nam si illius cibus erat
vt faceret voluntatem patris,idem cibus illius est vt nostris
passionibus epuletur . Nõnne(vt de ipso domino sumamus
exemplũ)quando voluit, passus est:& cùm quæreretur,in-

Ioan.14.

uẽtus est?Quando autẽ hora non venerat passionis,per me-
dium quærentium transibat,& videntes eum tenere non po
terant. Quo vtique euidenter ostendit,quia quando domi-
nus vult,vnusquisque inuenitur & capitur. Quando autem
differt,etiam si quærẽtium manibus occurrat & oculis,non
tenetur. Ego ipse non quotidie vel visitandi gratia prodi-
bam,vel pergebam ad martyres? Non regiam palatij præte
xebam eundo atque redeundo ? Et tamen nemo me tenuit,
cùm exturbandi me haberent, vt prodiderũt postea, volun
tatẽ,dicentes: Exi de ciuitate,& vade quo vis. Expectabam
fateor magnũ aliquid,aut gladium pro Christi nomine, aut
incẽdium. At illi delicias mihi pro passionibus obtulerunt,
sed athleta Christi nõ delicias sed passiones suas exigit.Ne-
mo ergo vos turbet quòd aut carrum præparauerãt,aut du
ra,vt videbatur sibi, Auxẽtij ipsius qui se dicit episcopum,
ore iactata. Plerique narrabant percussores præmissos,pœ-
nam mortis esse decretam:nec illa timeo,& ista non desero.
Quò enim abibo , vbi non omnia plena gemitus sint atque
lachrymarum,quando per ecclesias iubentur eiici catholi-
ci sacerdotes,resistentes gladio feriri, curiales proscribi o-
mnes,nisi mandatũ impleuerint?Et hæc episcopi manu scri
pta,& ore dictata,qui se vt probaret doctissimum, vetus nõ
omisit exemplum.Legimus enim in propheta quod viderit
falcem volantem. Hanc imitatus Auxentius gladium volan
tem per omnes vrbes direxit. Et Sathanas transfigurat se in

2.Cor.11.

angelum lucis,& in malum imitatur eius potentiam. Tu do
mine Iesu vno momento mũdum redemisti. Auxentius v-
no momento tot populos,quod in ipso est,trucidabit, alios
gladio,alios sacrilegio. Meam basilicam petit cruento ore,
sanguinolentis manibus.Cui bene præsens respõdit lectio:
Peccatori autẽ dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas?

Psal.49.

id est,non conuenit paci & furori, non conuenit Christo &

3.Reg.21.

Belial . Meministis etiam quod lectum est hodie, Nabuthe
sanctum virum possessorem vineæ suæ interpellatum peti-
tione regia vt vineam suam daret , vbi rex succisis vitibus
olus vile sereret,eúmque respondisse, Absit vt ego patrum
meorum tradam hæreditatem.Regem cõtristatũ esse quòd
sibi esset alienum ius relatione iusta negatum, sed muliebri
consilio deceptum. Nabuthe vites suas vel proprio cruore
defendit. Si ille vineam non tradidit suam, nos trademus ec
clesiam Christi? Quid igitur à me responsum est contuma-
citer?Dixi enim conuentus: Absit à me vt tradã Christi hę-
reditatem.Si ille patrum hæreditatem non tradidit,ego tra-
dam Christi hæreditatẽ?Sed & hoc addidi, Absit vt tradam
hæreditatem patrum , hoc est , hæreditatem Dionysij qui
in exilio in causa fidei defunctus est, hæreditatem Eustor-
gij confessoris, hæreditatem Myroclis, atque omnium re-
tro fidelium episcoporum. Respondi ego quod sacerdotis
est:quod imperatoris est,faciat imperator.Prius est vt ani-
mam mihi quàm fidem auferat.Ac cui tradã,præsens lectio
euãgelij docere nos debet,quid petat, à quibus petatur.Au
distis nẽpe legi quòd cùm Christus super pullũ asinæ sede-
ret,clamabãt pueruli, & molestè ferebãt Iudæi.Deniq; in-

Luc.19.

terpellauerũt dominũ Iesum dicentes vt faceret eos tacere.
respõdit:Si hi tacebunt,lapides clamabũt.Deinde ingressus
templum,eiecit nũmularios,& cathedras, & columbas ven
dentes

dentes in templo dei. Lectio nempe ista nulla nostra dispositione recitata est, sed casu, quæ præsentibus bene aptatur temporib⁹. Sẽper ergo Christi laudes verbera perfidorum sunt. Et nunc cùm laudatur Christus, dicunt hæretici quia seditio cõmouetur, dicũt hæretici quia his mors paratur. & verè mortem habẽt in laudib⁹ Christi. Quomodo enim laudes eius ferre possunt, cuius infirmitatem prædicant? Itaque & hodie cũ laudatur Christus, Arrianorum amẽtia verberatur. Geraseni præsentiã Christi ferre non poterant, isti peiores Gerasenis nec laudationẽ Christi sustinere possunt: Vidẽt pueros Christi gloriam cõcinentes, quia scriptũ est. [Psal. 8.] Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Irrident [Luc. 19.] istam ætatulam fidei plenã, cùm dicunt: Ecce quid clamant? Sed respõdit iis Christus: Si hi tacuerint, lapides clamabũt. hoc est, fortiores clamabunt, clamabunt & iuuenes, clamabunt & maturiores, clamabunt & senes, isti lapides ad illum [Psal. 117.] iam solidati, lapidem de quo scriptum est: Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. His igitur laudationibus inuitatus templum suum Christus ingreditur, & flagellum prehendit, & eiicit de templo nummularios. Non patitur enim in suo templo pecuniæ esse vernaculos, non patitur in suo templo esse eos qui vendant cathedras. Quid sunt cathedræ, nisi honores? Quid sunt colũbæ nisi simplices mentes vel animę fidem candidã & puram sequentes? Ego ergo inducam in templum quem Christus excludit? Iubetur enim exire qui dignitates vendit & honores. Iubetur enim exire qui vendere vult simplices mentes fideliũ. Ergo Auxẽtius eiicitur, Mercurinus excluditur. Vnum portentum est, & duo nomina. Etenim ne cognosceretur quis esset, mutauit sibi vocabulum: vt quia hic fuerat Auxentius episcopus Arrianus, ad decipiendã plebem, quã ille tenuerat, se vocaret Mercurinũ. Mutauit ergo vocabulum, sed perfidiã non mutauit. Exuit lupũ, & induit lupum. Nihil prodest quod mutauit nomen, quid sit agnoscitur. Alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hic vocatur. nomina pro regionibus habet. Habet ergo iam duo nomina: & si hinc aliò perrexit, habebit & tertium. Quomodo enim patietur vt maneat ei vocabulum ad tanti sceleris indicium? Minora fecit in Scythia, & ita erubuit vt mutaret vocabulum. sceleratiora hic ausus est, & volet, quocũque perrexerit, nomine suo prodi tantorum populorum sanguinem? Manu sua scribet, & poterit consistere animo? Paucos excludebat dominus Iesus de tẽplo suo, Auxẽtius nullum reliquit. [Ioan. 2.] De templo suo Iesus flagello eiicit, Auxentius gladio. Iesus flagello, Mercurinus securi. Pius domin⁹ flagello exturbat sacrilegos, nequam persequitur pios ferro. De quo bene dixistis hodie: Leges suas secum ferat. Feret etiam si nolit, feret conscientiam suam. Et si non fert chartulã, feret sanguine inscriptã animã suam, etsi atramento inscriptã epistolam [Hier. 17.] nõ feret. Scripta est Iuda culpa tua graphio ferreo & vngue adamantino, & scripta in pectore tuo, hoc est ibi scripta vnde processit. Is mihi etiã audet mentionẽ facere retractãdi, plenus sanguinis, plenus cruoris? Qui quos non potuerit sermone decipere, eos gladio putat esse feriẽdos, cruẽtas leges ore dictãs, manu scribens, & putans quod lex fidẽ possit hominibus imperare. Non audiuit, & id quod hodie dictũ est: [Galat. 2.] Quoniam nõ iustificatur homo ex operibus legis? Aut, [Ibidem.] Per legem legi mortuus sum, vt deo viuam: id est, per legem spiritualẽ interpretatione legis est mortuus corporali. Et nos per legem domini nostri Iesu Christi moriamur huic legi, quæ sancit decreta perfidiæ. Non lex ecclesiam congregauit, sed fides Christi. [Roman. 1.] Lex enim non est ex fide, [Ibidem.] iustus autem ex fide viuit. Iustum ergo fides non lex facit, quia non est per legem iustitia, sed per fidem Christi. Qui autem fidẽ repudiat, & legis iura præscribit, ipse se testatur iniustũ, quia iustus ex fide viuit. Hanc ergo legem quisquam sequatur qua firmatur Ariminense concilium, in qua creatura dictus est Christus? [Galat. 4.] Sed aiunt: Misit deus filium suum factum ex muliere, factũ sub lege. Ergo factum legunt, hoc est creatum. Nõnne hoc ipsum considerãt quòd proposuerũt, quia factus dicitur Christus, sed ex muliere, hoc est, secundum partum virginis factus est, qui secundum diuinã generationem ex patre natus est? [Galat. 3.] Legerũt & hodie quia Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Nunquid maledictum Christus secundum diuinitatem est? Sed quare maledictum dicatur, Apostolus te docet, dicens, [Ibidem. Deut. 21.] quia scriptũ est: Maledictus omnis qui pẽdet in ligno. Hoc est, qui in carne sua nostram carnem, in suo corpore nostras infirmitates & nostra maledicta suscepit, vt crucifigeret. Non enim ille maledictus, sed in te maledictus. Denique habes alibi: [2. Cor. 5.] Qui peccatum nõ cognouit, sed pro nobis peccatũ factus est: quia nostra peccata suscepit, vt sacramento suę passionis aboleret. Hæc ego fratres coram ipso apud vos plenius disputarẽ, sed certus non ignaros vos esse fidei, vestrum refugit examen, & gentiles quosdã quatuor aut quinque ferme homines eligit cognitores sibi, si tamen aliquos eligit, quos vellem adesse in cœtu omnium, non vt de Christo iudicent, sed vt maiestatem audiant Christi. Tamen illi iam de Auxentio pronunciauerunt, cui tractanti quotidie non crediderunt. Quæ maior eius cõdemnatio, quàm quod sine aduersario apud iudices suos victus est? Ergo & ipsorum sententiam contra Auxentium iam tenemus: & quod gentes elegit, iure damnandus est, quia Apostoli præcepta dimisit, cùm Apostolus dicat: [1. Cor. 6.] Audet aliquis vestrum aduersus alterum habens negocium, iudicari apud iniquos, & nõ apud sanctos? Aut nescitis quoniã sancti de hoc mundo iudicabunt? Et infra ait: Sic non est inter vos sapiens quisquã, qui possit iudicare inter fratres, sed frater cũ fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? Vides quia quod ille obtulit, contra authoritatem Apostoli sit? Vos eligite vtrum Auxentium, an Paulum sequi debeamus magistrum. Sed quid dicã de Apostolo, cùm ipse dominus clamet per prophetã: [Esai. 51.] Audite me popul⁹ meus qui scitis iudicium, quorũ in corde lex mea est. Deus dicit, Audite me popul⁹ meus, qui scitis iudicium: Auxentius dicit, Nescitis iudiciũ. Videtis quia iam deum contemnit in vobis, qui sententiam cœlestis refutat oraculi. Audite me, inquit, populus meus, dicit dominus. Non dicit audite gẽtes, non dicit audite Iudæi. Iã enim [nõ] populus dei qui fuerat, popul⁹ erroris est fact⁹. Et qui populus erroris erat, populus dei esse cœpit, quia in Christum credidit. Iste ergo populus iudicat, cuius in corde lex [2. Cor. 3.] diuina est, non humana, lex non atramento scripta, sed spiritu dei viui non in charta exarata, sed in corde signata: lex gratiæ, non cruoris. Quis igitur vobis iniuriam facit, qui recusat vestram, an qui eligit audientiam? Cõclusus vndique ad versutiã patrum suorum cõfugit, de imperatore vult inuidiam cõmouere, dicens iudicare debere adolescentem catechumenũ sacræ lectionis ignarum, & in consistorio iudicare. Quasi verò superiore anno quando ad palatium sum petitus, cum præsentibus primatibus ante consistorium tractaretur, cùm imperator basilicam vellet eripere, ego tunc aulæ contemplatione regalis infractus sim, cõstantiam non tenuerim sacerdotis, aut imminuto iure discesserim. Nõnne meminerũt quod vbi me cognouit populus palatium petisse, ita irruit, vt vim eius ferre non possent, quando comiti militari cum expeditis ad fugandam multitudinem egressõ obtulerunt omnes se neci pro fide Christi? Non tunc rogatus sum vt populum multo sermone mulcerem? Sponderem fidem quòd basilicam ecclesiæ nullus inuaderet? Et cùm pro beneficio meum sit officium postulatum, tamen quòd populus ad palatium venisset, mihi inuidia commota est. In hanc igitur inuidiam me redire desiderant: reuocaui populum, & tamen inuidiam non euasi: quam quidem inuidiam ego temperandam arbitror, non timendam. Quid enim timeamus pro Christi nomine? nisi forte illud mouere me debet quod aiunt, Ergo non debet imperator vnam basilicam accipere ad quam procedat: & plus vult Ambrosius posse quàm imperator, vt imperatori prodeundi facultatẽ neget? Quod cùm dicunt, apprehẽdere sermones nostros gestiũt, sicut Iudæi qui Christum versuto sermone tentabãt, dicentes: [Matth. 22.] Magister, licet tributum dare Cæsari, aut nõ? Sempérne de Cæsare seruulis dei inuidia commouetur? Et hoc ad calumniam sibi arcessit impietas, vt imperiale nomen obtendat? Et isti possunt dicere quòd eorum non habeant sacrilegium, quorum imitantur magisterium? Et tamen videte quanto peiores Arriani sunt quàm Iudæi. Illi quærebant

verum soluendum putarent Cæsari ius tributi, isti imperatori volunt dare ius ecclesiæ. Sed vt perfidi suum sequuntur authorem, ita & nos quæ nos dominus & author noster docuit, respondeamus. Considerans enim Iesus dolum Iudæorũ dixit ad eos: Quid me tentatis? ostendite mihi denariũ. Et cùm dedissent, dixit: Cuius imaginem habet & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Et ait illis Iesus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Ergo & ego dico illis qui mihi obiiciũt: Ostẽdite mihi denarium. Iesus Cæsaris denarium vidit, & ait: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & quæ dei sunt, deo. Nunquid de ecclesiæ basilicis occupandis possunt denarium offerre Cæsari? Sed in ecclesia vnam imaginem noui, hoc est, imaginem dei inuisibilis, de qua dixit deus: Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostrã. Illam imaginem de qua scriptum est: Quia Christus splendor gloriæ, & imago substantiæ eius. In ista imagine patrẽ cerno, sicut dixit ipse dominus Iesus: Qui me videt, videt & patrẽ. Non enim hæc imago à patre est separata, quę vnitatem me docuit trinitatis, dicens: Ego & pater vnum sumus. Et infrà: Omnia quæcunq; habet pater, mea sunt. Et de spiritu sancto, dicens: quia spiritus Christi sit, & de Christo accepit, sicut scriptum est: Ille de meo accipiet, & annũciabit vobis. Quid igitur non humiliter responsum à nobis est? Si tributum petit, non negamus. Agri ecclesię soluunt tributũ. Si agros desiderat imperator, potestatem habet vindicandorum, nemo nostrum interuenit. Potest pauperibus collatio populi redũdare. Non faciant de agris inuidiam, tollant eos si libitum est. Imperatori non dono, sed non nego. Aurum quærunt, possum dicere: Argentum & aurum non quæro. Sed inuidiam faciunt quia aurum erogatur, nec ego hanc inuidiam perhorresco. Habeo ærarios. Aerarij mei pauperes Christi sunt. Hũc noui congregare thesaurum. Vtinam hoc mihi semper crimen adscribant, quia aurum pauperibus erogatur. Quòd si obiiciũt quòd defensionem ab iis requiram, nõ nego, sed etiam ambio. habeo defensionem, sed in orationibus pauperum. Cæci illi, & claudi, debiles & senes, robustis bellatorib⁹ fortiores sunt. Denique munera pauperũ deum obligant, quia scriptũ est: Qui largitur pauperi, deo fœnerat. Præsidia bellatorum diuinam sæpe gratiam non merentur. Hymnorum quoque meorum carminibus deceptũ populum ferunt. Planè nec hoc abnuo. Grande carmen istud est, quo nihil potentius. Quid enim potentius quàm confessio trinitatis, quę quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, patrem & filium & spiritum sanctum norunt versibus prædicare. Facti sunt igitur omnes magistri, qui vix poterant esse discipuli. Quid igitur obaudiẽtius potest esse, quàm vt Christi sequamur exemplum, qui specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem? Denique omnes per obedientiam liberauit. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi, ita & per vnius obedientiam iusti constituentur multi. Si ergo ille obediens, accipiant obedientiæ magisterium, cui nos inhæremus, dicentes iis qui nobis de imperatore inuidiam faciunt: Soluimus quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Tributũ Cæsaris est, non negatur. Ecclesia dei est, Cæsari vtique non debet addici, quia ius Cæsaris esse nõ potest dei templũ. Quod cum honorificẽtia imperatoris nemo dictũ potest negare. Quid enim honorificentius quàm vt imperator ecclesiæ filius esse dicatur? Quod cùm dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia dicitur. Imperator enim bonus intra ecclesiam, nõ supra ecclesiam est. Bonus enim imperator quærit auxilium ecclesię, non refutat. Hęc vt humiliter dicimus, ita cõstanter exponimus. Sed incendia aliqui, gladium, deportationem minãtur. Didicimus Christi seruuli non timere. Non timentibus nunquam est grauis terror. Denique scriptum est: Sagittę infantium factæ sunt plagæ eorum. Satis igitur propositis responsum videtur. Nunc illos interrogo quod saluator interrogauit: Baptismum Ioannis de cœlo est, an ex hominibus? Et non potuerunt respõdere ei Iudæi. Si baptismum Ioannis non soluerunt Iudæi, Auxentius soluit baptismum Christi? Non enim istud ex hominibus est baptismũ, sed de cœlo, quod detulit nobis consilij magni angelus, vt iustificemur deo. Cur igitur rebaptizandos Auxentius fideles populos putat baptizatos in nomine trinitatis, cùm Apostolus dicat: Vna fides, vnum baptisma. Et se hominum dicit aduersarium esse, non Christi, cùm consilium dei spernat, & condemnet baptismũ, & quod Christus nobis ad redimenda nostra peccata donauit?

Matth.22. Gene.1. Hebr.1. Ioan.14. Ibidem.10. Ioan.16. Ibidem. Prouer.19. Philip.2. Roman.5. Psalm.63. Lucæ.20. Ephes.4.

Diui Ambrosij ad Marcellinam sororem suam, referentis illi quid in causa de basilicis tradẽdis actum sit, & in quo statu res ipsa nunc consistat. *Epistola XXXIII.*

QVoniam omnib⁹ epistolis ferè sollicitè quæris de ecclesia, accipe quid agatur. Postridie quàm accepi literas tuas quibus significaueras quod te exagitarent somnia tua, moles inquietudinum grauium cœpit moueri. Nec iam portiana, hoc est, extramurana Basilica petebatur, sed Basilica noua, hoc est intramurana, quæ maior est. Conuenerunt me primo principes virtutum, viri comites consistoriani, vt & basilicam traderem, & procurarem ne quid populus turbarum moueret. Respondi quod erat ordinis, templum dei tradi à sacerdote nõ posse. Acclamatum est sequenti die in ecclesia, etiam pręfectus eò venit, cœpit suadere vt Basilica portiana cederemus. Populus reclamauit. Ita nũc discessum est, vt intimaturũ se imperatori diceret. Sequenti die, erat autẽ dominica, post lectiones atq; tractatum dimissis catechumenis symbolũ aliquibus competentibus in baptisteriis tradebã Basilicæ. Illic nunciatum est mihi cõperto quod ad portianam Basilicã de palatio decanos misissent, & vela suspenderent, populi partem eò pergere. Ego tamen mansi in munere, missam facere cœpi. Dum offero, raptũ cognoui à populo Castulum quendam quem presbyterum dicerent Arriani. Hunc autem in platea offenderant trãseuntes. Amarissime flere, & orare in ipsa oblatione deum cœpi, vt subueniret, nec huius sanguis in causa ecclesiæ fieret, certe vt meus sanguis pro salute non solum populi, sed etiam pro ipsis impiis effunderetur. Quid multa? Missis presbyteris & diaconibus eripui iniuriæ virum. Condemnationes illico grauissimæ decernũtur. primo in corpus omne mercatorum. Itaque sanctis diebus hebdomadis vltimæ quibus solebant debitorum laxari vincula stridunt catenæ. imponuntur collo innocentium, exiguntur ducenta pondo auri intra totum triduum. Respondent aliqui se tantũ aut duplum si peterẽtur daturos, dummodo seruarent fidem. Erant pleni carceres negociatoribus. Palatina omnia officia, hoc est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorũ comitum temperare à processu iubentur specie qua seditioni interesse prohibebantur, honoratis multa minabantur grauissima nisi Basilicam traderent. Feruebat persecutio: ac si aperuissent portam, prorupturi in omne facinus videbantur. Conuenior ipse à comitibus & tribunis, vt basilicæ fieret matura traditio, dicentibus imperatorem iure suo vti, eo quòd in potestate eius essent omnia. Respondi, si à me peteret quod meum esset, id est fundum meum, argẽtum meũ, ius huiusmodi meum me non refragaturũ quamquã, omnia quæ mea sunt, essent pauperum. Verum ea quæ diuina, imperatoriæ potestati non esse subiecta. Si patrimonium petitur, inuadite: si corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Non ego me vallabo circunfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altarib⁹ gratius immolabor. Horrebam quippe animo cùm armatos ad Basilicam ecclesiæ occupandam missos cognoscerem, ne dum Basilicam vindicant, aliqua strages fieret quæ in perniciem totius vergeret ciuitatis. Orabam ne tantæ vrbis vel totius Italiæ busto superuiuerem. Detestabar inuidiam fundendi cruoris, offerebam iugulũ meum. Aderant Gotthi tribuni, adoriebar eos dicens: Propterea vos possessio Romana suscepit, vt perturbationis publicæ vos præbeatis ministros? Quo trãsibitis si hæc deleta fuerint? Exigebatur à me vt compescerem populum. Referebam in meo iure esse vt non excitarẽ, in dei manu vt mitigaret. Postremo si me incentorem putarent, iam in me vindicari oportere, vel abduci me in quas vellent terrarũ solitudines. His dictis illi abierunt, ego in Basilica veteri totum exegi diem, inde domum cubitum

cubitum me recepi, vt si quis abducere vellet, inueniret paratum. Ante lucem vbi pedem limine extuli, circunfuso milite occupatur basilica. Idque à militibus imperatori mandatum dicitur, vt si prodire vellet, haberet copiam, se tamē præsto futuros si viderent eum cum catholicis conuenire. Alioquin se ad eum cœtum quem Ambrosius cogeret, trāsituros. Prodire de Arrianis nullus audebat, quia nec quisquàm de ciuibus erat, pauci de familia regia, nonnulli etiam Gotthi. Quibus vt olim plaustro sedes erat, ita nunc plaustrum ecclesia est. Quocunque fœmina ista processerit, secū suos omnes cœtus vehit. Circunfusam basilicam esse gemitu populi intellexi, sed dum leguntur lectiones, intimatur mihi plenam populi esse basilicam etiam nouam, maiorem videri plebem quàm omnes cum essent liberi: lectorem efflagitari. Quid plura? Milites ipsi qui videbantur occupasse basilicā, cognito quòd præcepissem vt abstinerentur à cōmunionis consortio, ad conuentum hunc nostrum venire cœperunt. Quibus visis turbantur mulierum animi, proripit se vna. Ipsi tamen milites se ad orationem venisse, nō ad prælium loquebantur. Clamauit aliqua populus, quàm moderate, quàm constanter, quàm fideliter poscebat vt ad illā pergeremus basilicam. In illa quoque basilica fertur quod populus præsentiam flagitabat meam. Tūc ego hunc adorsus sermonem sum: Audistis filij librum legi Iob, qui solēni & munere est decursus, & tempore. Sciuit & vsu hunc librū etiam diabolus intimandum, quo virtus omnis suæ tētationis aperitur & proditur. Et ideo se hodie motu maiore concussit. Sed gratias deo nostro, qui nos ita firmauit fide atque patiētia. Vnum Iob miraturus ascenderam, omnes Iob quos mirarer inueni. In singulis vobis Iob reuixit, in singulis sancti illius patientia & virtus refulsit. Quid enim præsentius dici potuit à Christianis viris, quàm id quod hodie in vobis spiritus sanctus est locutus? Rogamus Auguste, non pugnamus. Non timemus, sed rogamus. Hoc Christianos decet, vt & tranquillitas pacis optetur & fidei, veritatísque cōstantia, nec mortis reuocetur periculo. Est enim præsul dominus, qui saluos faciet sperātes in se. Sed veniam' ad propositas lectiones. Videtis diabolo tentādi licētiam dari, vt boni probentur. Inuidet inimicus bonis profectibus, tentat diuersis modis. Tentauit sanctum Iob in patrimonio, tentauit in filiis, tētauit in dolore corporis. Fortior in suo corpore tētatur, infirmior in alieno. Et mihi meas diuitias quas in vobis habeo, volebat auferre, & hoc tranquillitatis vestræ patrimonium dissipare cupiebat. Vos quoq; ipsos mihi bonos filios gestiebat eripere, pro quibus ego quotidie instauro sacrificium. Vos ruinis quibusdam publicæ perturbationis conabatur inuoluere. Duo igitur iam genera tentationis excepi. Et fortasse quia infirmiorē me dominus deus nouit, adhuc in corpus meum non dedit potestatem. Et si ipse cupiam & si offeram, adhuc me fortasse huic certamini imparem iudicat, & diuersis exercet laboribus. Nec Iob ab isto cœpit certamine, sed in hoc consummauit. Tētatus est autem Iob nunciis coaceruatis malorum, tentatus est etiam per mulierem, quæ ait: Dic aliquod verbum in deum, & morere. Videtis quanta subito moueantur. Gotthi, arma, gentiles, mulcta mercatorum, pœna sanctorū. Aduertitis quid iubeatur cùm mandatur: Trade basilicam, hoc est, dic aliquod verbum in deum, & morere. Nec solū dic aduersum deum, sed etiam fac aduersus deum. Mandatur, Trade altaria dei. Vrgemur igitur præceptis regalibus, sed confirmamur scripturæ sermonibus: quæ respondit: Tanquàm vna ex insipientibus locuta est. Non mediocris igitur ista tentatio. Nanque asperiores tentationes has esse cognouimus, quæ fiunt per mulieres. Denique per Euam etiam Adā supplantatus est: eóque factum est vt à mādatis cœlestibus deuiaret. Quo errore cognito, præuaricatricis consciētiæ reus latere cupiebat, sed latere non poterat, & ideo ait ei deus: Adam, vbi es? Hoc est, quid eras ante? vbi nūc esse cœpisti? vbi te constitueram? quo ipse trangressus es? Agnoscis esse te nudum, quia bonæ indumenta fidei perdidisti. Folia sunt ista quibus nunc velare te quæris. Repudiasti fructum, sub foliis legis latere cupis, sed proderis. Recedere à domino deo tuo propter vnam mulierem desiderasti, propterea fugis quem videre quærebas. Cum vna muliere te abscōdere maluisti, relinquere speculum mundi, incolatum paradisi, gratiam Christi. Quid dicam quòd etiam Heliam Iezabel cruenta persecuta est? quòd Ioannem Baptistam Herodias fecit occidi? Singulæ tamen singulos. Mihi quo minora lōge merita, eo tentamēta grauiora. Virtus infirmior, sed plus periculi. Succedunt sibi mulierum vices, alternantur odia, commenta variantur, seniores conueniūtur, prætexitur regis iniuria. Quæ ratio igitur est aduersus hunc vermiculum moliri grauiores tentationes, nisi quia non me, sed ecclesiā persequuntur? Mandatur denique: Trade basilicam. Respōdeo: Nec mihi fas est tradere, nec tibi accipere Imperator expedit. Domum priuati nullo potes iure temerare, domū dei existimas auferendam? Allegatur, imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa. Respondeo: Nolite grauare imperator, vt putes te in ea quę diuina sunt, imperiale aliquod ius habere. Noli te extollere, sed si vis diuti' imperare, esto deo subditus. scriptum est: Quæ dei deo, quæ Cæsaris Cæsari. Ad imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius commissum est, non sacrorum. Iterum dicitur mandasse, Debeo & ego vnam basilicam habere. Respondi: Nō tibi licet illam habere. Quid tibi cū adultera? Adultera est enim quę nō est legitimo Christi coniugio copulata. Dum hæc tracto, suggestum est mihi cortinas regias esse collectas: refertam autem populo basilicam præsentiam mei poscere: statímque eo conuerti sermonem meum, dicens: Quàm alta & profunda oracula sunt spiritus sancti. Matutinis horis lectum est, vt meministis fratres, quod summo animi dolore respōdemus: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. Et reuera venerunt gētes, & plus etiam q̃ gentes venerunt. Venerunt enim Gotthi, & diuersarum nationum viri, venerunt cum armis, & circunfusi occupauerunt basilicam. Hoc nos ignari tuæ altitudinis dolebamus, sed nostra imprudentia aliud opinabatur. Venerunt gentes, sed verè in hæreditatem tuam venerunt. Qui enim gentes venerūt, facti sunt Christiani. Qui ad inuadendam hæreditatem venerunt, facti sunt cohæredes dei. Defensores habeo quos hostes putabam: socios teneo, quos aduersarios existimabam. Completum est illud quod de domino Iesu Dauid propheta cecinit: Quia factus est in pace locus eius, & confregit cornua arcuum, scutum, & gladium, & bellum. Cuius enim hoc munus, cuius opus, nisi tuum domine Iesu? Videbas ad templum tuum armatos venire, hinc gemere populum, & frequentem adesse, ne basilica dei traderetur: inde vim militibus, imperatori mortē ante oculos mihi sinne quid inter hæc furori liceret, inseruisti te domine medium, & fecisti vtraque vnum. Compescuisti armatos dicens profecto: Si ad arma concurritur, si in templo meo lis commouetur, quæ vtilitas in sanguine meo? Gratias itaque tibi Christe non legatus, neque nuncius, sed tu domine saluum fecisti populum tuum, conscidisti saccū meum, & præcinxisti me lætitiam. Hæc ego dicebam ratus imperatoris animū studio militum, obsecratione comitum, precatu populi posse mitescere. Interea nunciatur mihi missum notarium qui mandata deferret. Concessi paululum, mandatúq; intimat. Quid tibi visum est, inquit, vt contra placitum faceres? Respondi: Quid placitum sit ignoro, quidve temere factum dicatur, incertum habeo. Ait: Cur presbyteros ad Basilicam destinasti? Si tyrānus es, scire volo, vt sciam quemadmodum me aduersum te præparem. Retuli dicens me nihil in præiudicium fecisse ecclesiæ: eo tempore quo audieram occupatam esse à militibus basilicā, gemitum tantummodo liberiorem habuisse: multisque adhortantibus vt eò pergerem, dixisse, Tradere basilicam nō possum, sed pugnare non debeo. Postea vero quàm cognouerim cortinas regias inde esse sublatas, cum me populus eò ire deposceret, direxisse presbyteros, me tamen noluisse ire sed dixisse, Credo in Christo quod ipse nobiscū faciet imperator. Si hæc tyrannis videtur, habeo arma, sed in Christi nomine, habeo offerendi mei corporis potestatē. Quid moraretur ferire si tyrannum putaret? Veteri iure à sacerdotibus donata imperia, non vsurpata? Et vulgo dici quòd imperatores sacerdotium magis optauerint, quàm imperium

Psalm.16. Iob.2. Ibidem. Gene.3. 3.Reg.19. Matth.14. Matth.22. Psal.78. Psalm.75. Ephes.2. Psalm.29.

Ioan. 6. rium ſacerdotes. Chriſtus fugit, ne rex fieret. Habem⁹ tyrannidem noſtram. Tyrannis ſacerdotis, infirmitas eſt. 2. Corin. 12. Cum infirmor, inquit, tunc potens ſum. Cauere tamen ne ipſe ſibi tyrannum faceret, cui deus aduerſarium non excitauit. Non hoc maximū dicere, quod tyrannus ego ſim Valentiniani, qui ſe meæ legationis obiectu queritur ad Italiā non potuiſſe tranſire. Addidi quia nunquàm ſacerdotes tyranni fuerunt, ſed tyrannos ſæpe ſunt paſſi. Exactus eſt totus ille dies in mœrore noſtro, ſciſſæ tamen ab illudentibus pueris cortinæ regiæ. Ego domum redire non potui, quia circunfuſi erant milites, qui baſilicam cuſtodiebant. Cum fratribus pſalmos in eccleſiæ baſilica minore diximus. Sequenti die lectus eſt de more liber Ionæ, quo cōpleto hūc ſermonem adorſus ſum. Liber lectus eſt fratres quo prophetatur quòd peccatores in pœnitentiam reuertantur. Acceptum eſt ita vt ſperaretur in præſenti futurum. Addidi quòd vir iuſtus etiam offenſam contrahere voluiſſet, ne vel ſpectaret vel denunciaret excidium ciuitati. Et quod lugubre eſſet illud dictum. Contriſtatus quoque ſit quòd aruiſſet cucurbita. Ionæ 4. Deum quoque dixiſſe ad Prophetam: Si triſtis es pro cucurbita? Reſpondiſſe Ionam: triſtis. Dixiſſe dominū, ſi illud doleret quòd exuſta eſſet cucurbita, quāto magis ſibi curæ eſſe oportere tantæ plebis ſalutem? Et ideo excidium quod paratum toti vrbi fuerat, remouiſſe. Nec mora, nunciatur imperatorem iuſſiſſe vt recederēt milites de baſilica, negociatoribus quoq; quod exacti de condemnatione fuerant redderetur. Quæ tunc plebis totius lętitia fuit? qui totius populi plauſus? quæ gratia? Erat autem dies quo ſeſe dominus pro nobis tradidit, quo in eccleſia pœnitentia relaxatur. Certatim hoc nunciare milites, irruentes in altaria oſculis ſignificare pacis inſigne. Tunc agnoui quòd deus vermem antelucanum percuſſerat, vt tota ciuitas ſeruaretur. Hæc geſta ſunt, atque vtinam iam finita, ſed grauiores motus futuros plena commotionis imperialia verba indicant. Ego tyrannus appellor, & plus etiam quàm tyrannus. Nam cum imperatorem comites obſecrarent vti prodiret ad eccleſiam, idque petitu militum facere ſe dicerent, reſpondit: Si vobis iuſſerit Ambroſius, vinctum me tradetis. Quid poſt hanc vocem ſuperſit, conſidera. Quam vocem omnes cohorruerunt, ſed habet à quibus exaſperetur. Denique etiam ſpeciali expreſſione Calligonus prępoſitus cubiculi mandare mihi auſus eſt: Me viuo tu contemnis Valentinianum? Caput tibi tollo. Reſpondi: Deus permittat tibi vt impleas quod minaris. Ego enim patiar quod epiſcopi, tu facies quod ſpadones. At vtinam dominus auertat eos ab eccleſia, & in me omnia ſua tela conuertant, meo ſanguine ſitim ſuam expleant.

Diui Ambroſij ad Theodoſium imperatorem, deceſſum Valentiniani Auguſti vehementer ſe dolere, aptiſſimūmque pro ſepultura eius locū præparatum eſſe inſinuātis.
Epiſtola XXXIIII.

AMbroſius Theodoſio Imperatori. Silētium meū rupit ſermo clemētiæ tuæ. Nihil enim in tam triſtibus rebus melius facere in animum induxerā, quàm ſi fieri poſſet, meipſum abdere. Sed quia in ſeceſſu aliquo deliteſcere, & ſacerdotio exire nō poteram, vel ſilentio intra me latebam. Doleo enim fateor dolore acerbo, non ſolū quòd immatura ætate Valentinianus Auguſtus deceſſerit, ſed etiā quòd informatus fide, ac tuis inſtitutis tantam deuotionem erga deum noſtrum induerat, atque tanto in me incubuerat affectu, vt quem ante perſequebatur, nunc diligeret: quem ante vt aduerſarium repellebat, nunc vt parentē putaret. Quod ego non pro recordatione iniuriæ veteris exprompſi, ſed pro teſtimonio conuerſionis. Illud enim alienum, hoc ſuum, quod à te infuſum ſibi ita tenuit, vt matris perſuaſionem excluderet. Ille ſe à me nutritum præferebat, ille vt ſedulum patrem deſiderabat. Ille ſimulato à quibuſdam aduentus mei nuncio, impatienter præſtolabatur. Quinetiam illiſipſis publici doloris diebus cū ſanctos & ſummos ſacerdotes domini intra Gallias haberet, vt à me tamen ſacramentis baptiſmatis initiaretur, ſcribendum arbitratus eſt. Quod etiam ſi non rationabiliter, amabiliter tamen erga me ſuum ſtudium teſtificatus eſt. Hunc ergo non intimo anhelēm ſpiritu, ſecretiſque mentis atque animi viſceribus amplectar? Hunc mihi mortuum putem? Immo mihi magis viuum. Quas ego domino deferebā gratias, quod ita in me cōuerſus eſſet, quod ita emendatus, quaſi ſenioris cuiuſdam ætatis mores induiſſet: quas clementiæ tuæ quod eum non ſolum regno reddidiſſes, ſed etiam quod eſt amplius, inſtituiſſes fidei & pietatis tuæ diſciplinis. Hunc ergo non doleam æui integrum, antequàm ſacramentorum quæ deſiderauit adipiſceretur gratiam, repētina obiſſe morte? Refrigeraſti animum quod etiam ipſe dignatus es ferre teſtimonium dolori. Te imperator arbitrum teneo affectus mei, te meæ mentis interpretem. Sed flendi tempora aliàs non deerunt. Nunc de ſepultura eius, quoniam ſcripſit clemētia tua ita hic procurandū. Sed exors receſſit baptiſmatis. quid cognouerim, non repreſſi. Eſt hic porphyreticum labrum pulcherrimum, & in vſus huiuſmodi aptiſſimum. Nam & Maximianus Diocletiani ſocius ita humatus eſt. Sunt tabulæ porphyreticæ precioſiſſimæ, quibus veſtiebatur operculum quo regales exuuiæ claudantur. Hoc fuerat præparatum, ſed expectabatur reſcriptum clementiæ tuæ, cuius perceptione recreatę ſunt ſanctæ filiæ tuæ, filij tui Valentiniani ſorores, quę ſe grauibus afficiunt modis, & amplius exagitabantur quòd diu nihil ſcriberetur ſibi. Vnde iis non parum acceſſit ſolatij, ſed dum inhumatæ ſunt reliquiæ, nequaquàm ſibi parcunt. Videntur enim ſibi germani ſui quotidianum funus tenere. Et reuera cum ſine fletu magno ac ſine dolore graui nunquàm ſint, tamen quotieſcunque eò accedunt, exangues reuertuntur. Et ipſis igitur conſuletur, & chariſſimis exuuiis, ſi acceleretur ſepultura, ne æſtiuo penitus ſoluantur calore. Vix enim ſuperiorem æſtatem tranſegimus. Mādatum tuū ſeruo, & commendo domino. Diligat te dominus, quia tu domini ſeruos diligis.

Diui Ambroſij ad Euſebium epiſcopum, apparitori præfecturæ offenſam quam contraxerat eſſe remiſſam, Fauſtinúmque paruulum tuſſi laborantem ad ſororem veniſſe referentis.
Epiſtola XXXV.

AMbroſius Euſebio epiſcopo. Apparitor præfecturę qui propter operas portuēles offenſam cōtraxerat, iam in portu nauigat, opportunè autem aduenit. Nam ſimul vt accepi literas tuas, vidi præfectum, rogaui pro eo, ignouit illicò, iuſſi retrahi epiſtolam quam de facultatibus eius publicandis dictauerat. Quòd ſi tardius veniſſet, nemo magis probaſſet inexplicabile illud opus eſſe portus reformandi, quàm iſte qui illic naufragium fecerat, niſi te habuiſſet gubernatorem, vt aliter nō poſſet inde niſi nudus exire. Fauſtinus paruulus tuſſi laborat, ad ſanctam ſororem curatum venit, & venit ſpōte. Expertus enim eſt melius ſibi ventrem curari. Denique & me medicum putat, expectat prandium. Itaq; hic bis ad diem curatur, & cœperat pulchrè valere, ſed dum eum nimio amore abſtinere geſtiunt, tuſſire de ventre plus cœpit, & laborabit adhuc, niſi ad medicamēta ſua reuertatur. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

DIVI

DIVI AMBROSII EPISCOPI Mediolanensis epistolarum Liber VI.

Diui Ambrosij ad Sabinum episcopum, eos qui indignũ duxerint quòd Paulinus uenditis facultatibus, & seculo relicto, secretum quoddam elegerit, confutantis & cõprobãtis quod non ignominiosum aut turpe, sed gloriosum sit, opprobriosum, uilem & nudum fieri pro Christo. Quid etiam denudatio ipsius Dauid figurauerit, exponentis. Epistola XXXVI.

AMbrosius Sabino Episcopo. Paulinum
splendore generis in partibus Aquitaniæ
nulli secundum, vẽditis facultatibus tam
suis quàm etiam coniugalibus, in hos se
induisse cultus ad fidem cóperi, vt ea in
pauperes conferat quæ redegit in pecu-
niam, & ipse pauper ex diuite factus tan-
quàm deoneratus graui sarcina, domui, patriæ, cognationi
quoque valedicat, quo impensius deo seruiat. Elegisse autẽ
secretum affirmatur Nolanæ vrbis, vbi tumultum fugitans
æuum exigat. Matrona quoque virtuti & studio eius pro-
xime accedit, neque à proposito viri discrepat. Deniq; trãs
criptis in aliorum iura suis prædiis, virum sequitur, & exi-
guo illic coniugis contenta cespite solabitur se religionis &
charitatis diuitiis. Soboles eis nulla, & ideo meritorum po-
steritas desiderata. Hæc vbi audierint proceres viri, quæ lo
quentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta præ-
ditum eloquentia migrasse à senatu, interceptam familię no
bilis successionem? ferri hoc non posse. Et cum ipsi capita &
supercilia sua radant si quando Isidis suscipiunt sacra, si for-
te Christianus vir attentior sacrosanctæ religioni vestem
mutauerit, indignum facinus appellant. Equidem doleo tã-
tam esse in mẽdacio obseruantiam, in veritate negligentiã,
vt confundantur plerique attentiores ad sacrosanctam re-
ligionem videri, non considerantes vocem dicentis: Qui (Luc. 9.)
me confusus fuerit coram hominibus, confundar & ego
eum coram patre meo qui est in cœlis. Sed non confusus est (Exod. 2. Hebr. 11.)
Moyses, qui cum esset adscitus in domum regiam, thesauris
Aegypti opprobrium Christi præferendum putauit. Non (2. Reg. 6.)
confusus est Dauid, qui ante arcam testimonij coram omni
populo saltauit. Non confusus est Esaias, qui nudus & dis-
calciatus ibat per populos oracula clamans cœlestia. Quid (Esaiæ 20.)
vtique tam deforme visibili spectaculo quàm histrionicos
sinuare gestus, & fœmineo vsu mollire membra? Deliciarú
comes & luxuriæ ludibrium est lasciua saltatio. Quid illud
quod ipse cecinit dicens: Omnes gentes plaudite manibus? (Psalm. 46.)
Nempe si corporalia consideremus, tanquam muliebribus
intermixtum choreis putamus eum concrepare manibus,
& turpi sono plaudere. Nam & de Ezechiel dictũ est: Plau- (Ezech. 21.)
de manu, & percute pede. Sed hæc quæ corporeo aspectu
fiunt turpia, sacrosanctæ religionis contemplatione reue-
renda sunt, vt qui ista reprehendunt, ipsi in laqueos repre-
hensionis animas suas induant. Denique reprehẽdit Michol (2. Reg. 6.)
saltantẽ Dauid, & ait ad eum: Quid honorificatus est hodie
rex Israel, quia denudatus est hodie ante oculos puellarum
suarum? Et respondit ei Dauid: Coram domino ludam qui
elegit me pro patre tuo, & pro vniuersa domo eius, vt cõsti
tueret me regem super populum suum Israel. Et ludam co-
ram domino, & denudabor adhuc sic, & ero nugax ante o-
culos tuos, & cum puellis quibus dixisti me denudatum, ho
norificabor. Non erubuit igitur Dauid fœmineas opinio-
nes, nec opprobria apud mulieres subire pro religionis ob-
sequio verecundatus est. Ludebat enim domino puer suus,
& ideo amplius placuit: quia ita se humiliauit deo, vt rega-
le posthaberet fastigium, & vltimum exhiberet deo quasi
seruulus ministerium. Denique illa quæ saltationem huius-
modi reprehendit, sterilitatis damnata non dedit sobolem
regiam, ne superbos crearet: & quod verũ est, nullam est a-
depta posteritatis suæ meritorúmque successionem. Quod
si quis adhuc dubitat, accipiat euangelicum testimonium.
Dixit enim dei filius: Cantauimus vobis, & nõ saltastis. De- (Matth. 11.)
relicti sunt itaque Iudæi qui non saltauerunt, qui nescierũt
manibus suis plaudere. Ascitæ sunt gentes quæ spiritualem
deo plausum dederunt. Stultus enim complexus est manus (Eccles. 4.)
suas, & deuorauit viscera sua, id est, corporalibus se impli-
cauit negociis, & deuorauit viscera sua sicut mors præua-
lens, & ideo non inueniet vitam æternam. Sapiens autẽ at- (Matth. 5.)
tollens opera sua, vt lucerent coram patre suo qui in cœlis
est, non assumpsit sed eleuauit viscera sua vsque ad resurre
ctionis gratiam. Hæc gloriosa sapientis saltatio, quam salta-
uit Dauid, & ideo vsque ad sedem Christi sublimitate spi-
ritualis saltationis ascendit, vt videret atque audiret di-
centem dominum domino suo: Sede à dextris meis. Er-
go si non absurde cecidisse nobis hanc de saltatione inter-
pretationem iudicas, non supersedeas adhuc lectionis la-
borem, vt etiam de Esaia mecum recenseas, quod bene tibi (Psalm. 109.)
cognitum est, illum non ludibriose sed gloriosissime denu- (Esaiæ 20.)
datum esse in conspectu populorum occursantium, vt pote
qui oracula domini ore proprio resultabat. Sed forte ali-
quis dicat: Non igitur erat turpe vt vir nudus omnino iret
per populos, cũ ei & virilis sexus & muliebris occurreret?
Non ipsa species offendebat oculos omniũ, & maximè mu-
lierum? Nonne ipsi nos inspicere nudos plerumque reuere-
mur? Denique idcirco indumentis operiuntur genitalia ho
minum, ne deformi visu obtutum aciémque perstringant
oculorum intuentium. Acquiesco & ego, sed considera quę
figura sit facti huius, quídve prætendat species huiusmodi.
Eò quòd ita nudi ambulabũt pueri Iudæorum & virgines
in captiuitatem deducti, sicut puer, inquit, meus Esaias va-
dit nudus & excalciatus. Potuit quidẽ hoc & sermone ex-
primere, sed exemplo acerbare maluit, vt species ipsa plus
incuteret horroris, & quod in prophetæ corpore auersabã-
tur, in se pertimescerent. In quo igitur horror grauior tur-
pitudinis, in corpore prophetæ, an in perfidorum peccato
quod tantam meritis suis ærumnã incidit captiuitatis? Quid
si in prophetico corpore nihil opprobrij? Ille enim corpo-
ralibus nõ intendebat, sed spiritualibus. Nanque in excessu (Psal. 84.)
mentis non dicit: Audiam quid loquar, sed quid loquatur
in me deus. Neque attendit vtrum nudus, an vestitus sit.
Denique Adam ante peccatũ nudus erat, sed nudum se ne- (Gene. 3.)
sciebat, quia erat indutus virtutibus. Posteaquam vero pec
catum commisit, nudum se esse vidit & texit. Noë nudatus (Gene. 9.)
erat, sed non erubescebat, quia erat plenus iucũditatis, & spi
ritualis lætitiæ. Denique qui eum risit vt nudũ, ipse mansit
perpetuæ obnoxius opprobrio turpitudinis. At vero Io- (Gene. 39.)
seph ne turpiter nudaretur, vestem reliquit, & nudus aufu-
git. Quis igitur turpis, illa quę vestem alienam tenuit, an is
qui suam exuit? Sed vt plenius liqueat quia non se, neque ea
quæ iuxta pedes sunt, prophetæ aspiciunt, sed cœlestia: La- (Acto. 7.)
pidabatur Stephanus, & videbat cœlos apertos, & Iesum ad
dexteram dei stantem. Et ideo lapidum ictus non sentiebat
corpori, non considerabat vulnera, sed oculis erat Christo
affixus, illi adhærebat. Ergo & Esaias nudum se nõ conspi- (Esaiæ 20.)
cabatur, sed diuinæ vocis organũ se præbebat, vt prome-
ret quod in eo loquebatur deus. Sed esto vt se videret, po-
terat non facere quod iubebatur? Poterat turpe arbitrari
quod imperabat deus? Sara quia risit, incredulitatis coargu-
ta est. Abraham laudatus, quia in verbo dei non hæsitauit. (Gene. 18. Ibidẽ. 15. & 22.)
Et donatus remuneratione maxima, quia iubente deo piè
posse fieri credidit etiam parricidium. Hic igitur quid ve-
recundiæ esset prophetæ, vbi aliud gerebatur, & aliud figu-
rabatur? Iudęi propter flagitia sua destituti à domino deo,
cœperant vinci ab aduersariis suis, conferre se volebant ad
Aegyptios, vt sibi essent præsidio aduersum Assyrios, qui
redire magis ad fidem, si bonos consulerẽt, debuissent. Ira-
tus dominus significat vanam illos spem gerere, qui offen-
sam domini putarũt maiore peccato leuandam, cum illi ipsi
vincendi forent, in quorum auxiliis populus Iudæorum cõ
fideret. Hoc secundum historiam. Figura autẽ illa, quia in
Aegyptiis confidit qui luxuriis deditus est, mancipatus la-
sciuiæ. Nemo autem se luxui committit, nisi qui recedit à
præceptis dei veri. Vbi autem cœperit quis luxuriari, inci-
pit deuiare à fide vera. Ita duo committit maxima crimina,
opprobria carnis, & mentis sacrilegia. Ergo qui non sequi-
tur dominum deum suum, ingurgitat se luxurię ac libidini,

pestife

pestiferis corporis passionibus. Qui autẽ se ingurgitauerit atque immerserit huiusmodi volutabris, perfidiæ laqueos incurrit. Sedit enĩ populus mãducare & bibere, & fieri sibi deos alienos popoſcit. Vnde docet dñs quoniam qui duobus istis flagitiorum generibus dederit animam suam, exuitur indumento non vestis laneæ, sed viuidæ virtutis, cuius amictus non temporalis, sed æternus est. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Chromatiũ, ex illo quod in libro Numerorum à Balaam dictum esse legitur: Quia non mentitur deus, nec est augurator in Israel: discutientis unde habuerit iste qui augur erat, ut oraculum dei loqueretur & futura manifestaret. Epistola XXXVII.

AMbrosius Chromatio. Nunquid nam mentitur deus? Sed non mentitur, quia impossibile est mentiri deum. Impossibile quoque istud, nunquid nã infirmitatis est? Non vtique. Nam quomodo omnia potest, si aliquid efficere nõ potest? Quid ergo ei impossibile? Non quod virtuti arduum, sed quod naturæ eius contrariũ. Impossibile, inquit, est ei mentiri. Impossibile istud non infirmitatis est, sed virtutis & maiestatis: quia veritas non recipit mendacium, nec dei virtus leuitatis errorẽ. Ideoque sit deus verax, omnis autem homo mendax. Veritas itaq; semper in eo est, fidelis manet, mutare se & negare nõ potest. Si enim verum se negat, mentitur. Mentiri autẽ non virtutis sed infirmitatis est. Nec mutare se potest, quia natura eius non recipit infirmitatem. Hoc igitur impossibile eius, plenitudinis est, quæ minuere se & augere non potest. non infirmitatis, quæ in eo quod se auget, imbecilla est. Ex quo colligitur impossibile dei potentissimum esse. Quid enim potentius quàm nescire quicquid infirmitatis est? Est tamen & aliud infirmum dei, quod fortius est hominibus: & stultum dei, quod sapientius est hominibus: sed hoc crucis, illud diuinitatis. Si ergo quod infirmum eius, potentia est: quod potentiæ, quomodo infirmum est? Sit igitur nobis positum, quia non mẽtitur deus. Sed nec augurator augurij in Israel, secundum legem dei. Quomodo ergo Balaam prohibitum se oraculo dei dicit vt vadat ad maledicendum populo Israël, & iuit, & occurrit ei angelus domini qui eum prohiberet pergere, ita vt obsisteret asinæ eius quæ vehebat eum, & nihilominus & ipse dixit ei vt iret, sed hoc diceret quod sibi infunderetur? Si augurator nõ est in Israel, vnde isti oraculum dei quod futura manifestauit, qui augur erat? Si oraculum dei loquebatur, vnde meritum diuinæ aspirationis assumpserat? Sed nõ mireris infusum auguri à domino quod loqueretur, quando infusum legis in euangelio etiam principi synagogæ vni ex persequentibus Christum: Quia oportet vnum hominem mori pro populo. In quo nõ prophetię meritum, sed assertio veritatis est, vt aduersariorum testimonio manifestaretur, quo pefidia non credentium, vocibus suorum augurum redargueretur. Ideo Balaã ille Chaldæus accitur ad fidem, vt Chaldæorum superstitio conticesceret. Non igitur confitentis meritum, sed vocãtis oraculum est reuelãte dei gratia. Quid igitur contraxit offensionis, nisi quia aliud loquebatur, aliud machinabatur? Deus enim vas mundum requirit, non immũditia inquinatum & sordibus. Tentabatur igitur Balaam, non probabatur. Erat enim plenus fallaciæ ac doli. Denique cum primo consuluisset vtrum ad illum vanitatis populũ deberet pergere, & prohibitus esset, excusauit: postea missis legatis honoratioribus, promissis vberioribus, munerib' cumulatioribus illectus, qui renunciare debuerat, iterũ consulendum putauit, quasi deus precio aut munerib' inflecteretur. Responsum est quasi auaro, non quasi ei qui verum quæreret, vt illuderetur potius quam informaretur. Cœpit ire, occurrit ei angelus in angusto, demonstrauit se asinæ, non demõstrauit auguri. Illi se reuelauit, istum obtriuit: tamen vt aliquãdo & ipse cognosceret, aperuit oculos eius: vidit, & adhuc tamen non credidit euidenti oraculo: & qui vel oculis credere debuisset, inuoluta & ambigua respondit. Tunc indignatus dominus, per angelum dixit: Vade, & quæcunque tibi inspirauero, hæc dices, id est, non quæ vis, sed quæ congeris loqui. Quasi organum inane sonum meis præbebis sermonibus. Ego sum qui loquar, non tu: qui ea quæ audieris resultabis, & quæ non intelliges. Nihil proficies eundo qui sine mercede remeabis pecuniæ, & sine profectu gratiæ. Denique ea prima vox eius est: Quid maledicam cui nõ maledicit deus? Vt ostenderet non in sua voluntate esse benedictionem Hebræi populi, sed in dei gratia. A summis, inquit, montibus conspiciam eum, quoniam non oculis comprehendere possum hũc populum qui habitabit solus fines suos, non locorum possessione disterminãs, sed virtutis incolatu, & morum singularium proprietate, in æterna diffundẽs secula. Quis enim annumerabitur ei de nationibus aliis, qui finitimorum populorum excedit consortia iustitiæ sublimitate? quis cõstitutionẽ generationis ei' colliget? Corpora quidem eorũ humanis seminibus concreta & figurata aduertimus, sed de superioribus & mirabilibus seminariis animæ eorum pullulauerũt. Moriatur anima mea in animis eorum, moriatur hãc corporalem vitam, vt in animis iustorum illius æternæ vitę adipiscatur gratiam. In quo iam tunc sacramẽti huius cœlestis & sacri baptismatis reuelata est magnificentia, per cuius operationem moriuntur homines culpæ veteri, & iniquorum operibus, vt nouitate vitæ in consortia iustorum transfigurati, in eorum mores resurgãt. Et quid mirum de hominibus, cum moriantur peccato, vt deo viuant? Hæc audiens Balach, indignatus est dicens: Ad maledicendum te adduxi, & tu benedicis? Respondit ille: Calumniam patior de eo quod nescio. Ego enim nihil meũ loquor, sed quasi cymbalum tinniẽs sonum reddo. Iterum aliò atque aliò transductus, cum vellet maledicere, benedicebat: Non est labor in Iacob neque dolor, deus illum protegit. Et infra iubet parari aras septem & sacrificia. Vtique debuit discedere, sed per infirmitatẽ mẽtis, & mutabilitatẽ sententię putabat quod auertere posset dei voluntatem. Ipse autem per excessum mentis aliud cupiebat, & aliud loquebatur. Quàm speciosa, inquit, habitacula tua ò Hebręorum militia. Tabernacula tua sicut nemora obumbrantia, sicut paradisus supra fluuium, & sicut cedrus secus aquas. Exibit homo ex Iacob, & obtinebit multas gentes, & attolletur regnum eius in altum, in terris quoque extendet principatum suum in Aegyptum. Qui benedicẽt eum, benedicentur: & qui maledixerint ei, maledicti erunt. Quem igitur nisi Christi populum significat & benedicit deus? In cuius medullas verbum dei descendit vsque ad diuisionem animæ, artuum quoque & medullarum: in quo habuisset Balaam gratiam domini, si id ex sententia & affectus sui proposito fecisset. Sed quia reuincitur mala mens consiliis suis, & occulta animi produntur exitu, ideo sequentibus insidiis animus eius aperitur. Vnde & dignam mercedem suæ inuenit maleuolentiæ. Nam cum aduerteret quod non posset in excessu mentis positus maledicere, dat consiliũ regi dicens: Illa sint oraculorum quæ deus præcepit, accipe consilium aduersus oracula dei. Populus iste iustus est, habet protectionem dei, quia non diuinationibus & auguriis sese dedit, sed soli æterno deo: ideo cæteris fide præstat. Interdum tamen & fideles mentes corporis labuntur illecebra, & formę lenocinio. Sunt tibi mulieres plurimæ, & plerςque non indecores pulchritudine. Virilis autem sexus nullo magis lubricus quam muliebri decore cito capitur, & maxime si ardor mentium alloquiis inflammetur frequentibus, & quasi facibus inardescat, si spem potiendi hauriat, affectum desperat. Iaciãt igitur mulieres tuæ vocibus suis hamos, nec difficiles primos congressus suos præbeant, sed & visu faciles, & dictu affabiles circumerrent, & toto se circunfundãt exercitui, atque hos arte tractent viros, vt concubitu non indulgeant, nisi amoris mutui fidem consortio sacrilegij comprobauerint. Sic enim poterunt cœlesti protectione destitui, si ipsi à domino deo suo sacrilegiis deuiauerint. Non igitur iustus Balaam vt pote cõsiliarius fornicationis & sacrilegij, sicut euidenter etiam in Apocalypsi scriptum est Ioannis euangelistæ, dicente domino Iesu ad angelum ecclesiæ Pergami: Habes illic tenentes doctrinã Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israel, manducare immolata, & fornicari. Ita habes & tu tenentes doctrinam

nam Nicolaitarum. Quo apparet inde Manichæorum ſacrilegia manaſſe, qui miſcent atque adiungunt ſacrilegiũ turpitudini. Ergo nec deus iniuſtus, nec mutabilis eius ſententia. Deprehendit enim mẽtem eius, & occulta cordis, & ideo tentauit eum quaſi diuinum, non elegit quaſi prophetã. Et vtique vel tantorum oraculorum gratia, & reuelationũ ſublimitate cõuerti debuit, ſed animus nequitiæ plenus verba prompſit, non fidem detulit, conſiliis infirmare cupiens quod annunciabat futurum. Et quia oracula fraudare non poterat, conſilia fraudulenta ſubminiſtrabat, quibus leues populi Iudæorum tentati quidem ſunt, ſed non expugnati. Vnius enim viri ſacerdotis iuſtitia, ſolutum eſt omne facinoroſi hominis conſilium: multóque mirabilius per vnum hominem potuiſſe liberari exercitum patrum, quam potuiſſe decipi. Hoc munuſculum ſanctæ menti tuæ tranſmiſi, quia vis me aliquid de veterum ſcriptorum interpretationibus paginare. Ego autem aſſumpſi epiſtolas familiari ſermone attexere redolentes aliquid de patrum moribus, quarum guſtum ſi probaueris, poſt hæc huiuſmodi mittere non verecundabor. Malo enim ſenilibus verbis de ſupernis rebus hallucinari tecum, quod Græcè dicunt ἀδολεσχίαις γεραλαίαις περὶ τῶν ἄνω ἀδολεσχῆσαι, vt enitente Rebecca futuræ eccleſiæ animo videns myſteria, malo inquam hallucinari tecum verbis ſenilibus ne videar artem deſiſſe, quam concitatiorib' deſtare aliquid iam nec ſtudiis noſtris aptũ nec viribus. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambroſij ad Horontianum, rationem huic quæſtioni reddentis, cur prius omnia vel volatilia vel terreſtria, vel quæ in aquis ſunt, producta fuerint, quàm homo, propter quem cuncta illa creata ſunt, formaretur.

Epiſtola XXXVIII.

AMbroſius Horontiano. Moueri te inſinuaſti mihi lecto hexaëmero quod ipſe ſcripſi: quia cũ tãtũ diuinæ ſcripturæ ſerie vel ſtylo ſermonis mei collatum aduerteres homini, quãtùm nulli in hac terra animantium, prius omnia vel volatilia, vel terreſtria, vel quæ in aquis ſunt, produxerit terra vel aqua, quàm homo propter quem illa creata ſunt generaretur: eiúſque rei rationem de me requirere, quam & Moyſes ſiluerit, & ego non auſim attingere. Et forte ille oraculi interpres diuini conſilio conticuerit, ne cœleſtis diſpoſitionis arbitrum ſe & cõſiliariũ præſtare videretur. Aliud eſt enim loqui quod infundebatur à dei ſpiritu, aliud voluntatem dei interpretari. Nos autem non quaſi interpretes dei, ſed quaſi ex vſu humano rationis ſeminaria colligẽtes, exiſtimam' poſſe nos ex eo quod humano vſui in cæteris rebus ipſe dominus infuderit, opinari quoniã decuit hominem poſtremũ creari. Etenim qui conuiuium adornat, vt ille euangelicus diues (oportet enim diuina diuinis conferamus, quo melius colligere poſſimus) vtique omnia prius præparat, tauros & ſaginata occidit, & tunc amicos ad cœnam inuitat. Prius ergo quæ leuiora ſunt parantur, & tunc rogatur honoratior. Vnde & dominus homini ante animalium cæterorum præparauit epulas, tunc ipſum quaſi amicum ad ſuum vocauit cõuiuium. Et vere amicum quaſi charitatis diuinæ participẽ, & hæredem gloriæ. Denique ipſe dicit: Amice, quomodo huc veniſti ad nuptias? Præcedentia ergo miniſteria ſunt, amicúſque poſtremus rogatur. Accipe aliud. Quid eſt mundus niſi quidam agon plenus certaminum? Vnde & in Apocalypſi dominus ait: Vincenti dabo coronam vitæ. Et Paulus ait: Certamen bonum certaui. Et alibi: Nemo niſi qui legitime certauerit, coronatur. Huius agonis inſtaurator vtique omnipotẽs deus eſt. Qui igitur agonem ſuſcipit in hoc ſeculo, nonne omnia præparat quæ agoni ſunt neceſſaria, & tunc Athletas vocat paratis præmiorum infulis certaturos ad coronam, ne moram patiatur qui vicerit, ſed præmio donatus recedat? Pręmia ergo hominis, terrarum fructus ſunt, & cœli lumina. Illa ad vitæ præſentis vſum, hæc ad ſpem vitæ æternæ. Quaſi athleta igitur poſtremus ingreditur in agonem, erigit ad cœlum oculos, videt quia & cœleſtis creatura vanitati ſubiecta eſt non ſponte, ſed propter eum qui ſubiecit in ſpe. Videt quia omnis creatura congemiſcit expectans redemptionem. Videt quia omnis manet labor, erigit oculos, videt coronas luminum, lunæ & ſtellarum globos conſiderat. Quoniam iuſti qui vicerint, erunt ſicut ſtellæ in cœlo. Et caſtigat corpus ſuum, ne ſibi aduerſetur in certamine, vngit oleo miſericordię, exercet diurna virtutis palæſtra, puluere ſe oblinit ſtadij, currit non quaſi in incertum, ictus dirigit, lacertos excutit, ſed non inuacuum, percutit aduerſarium quem non videt, quia illum ſolum attendit, cui cedunt omnes etiam qui non videntur, in cuius nomine poteſtates aëreæ diuerberãtur. Ille ergo ictum librat, & Chriſtus percutit. Ille calcem leuat, & Chriſtus in vulnus dirigit. Denique etſi non videbat Paulus quos cęderet, non quaſi aëra tamen cædebat, quia in Chriſti prædicatione omnes ſpirituales nequitias quæ ſibi aduerſabantur conuulnerabat. Non immerito ergo poſtremus homo ingreſſus eſt ſtadium, cui parabatur corona, vt eum præcederet cœlum, quaſi ſui pręmium. Sed non ſolum aduerſus nequitiæ ſpiritualia quæ ſunt in cœleſtibus, ſed etiam aduerſus carnem & ſanguinem luctã nobis, lucta aduerſus ſatietatem, lucta cum ipſis frugibus terrę, lucta cum vino quo etiã iuſtus inebriatus eſt, quo etiam integer Iudæorum exercitus ſupplãtatus eſt: lucta cum feris beſtiis, lucta cum volatilibus cœli, quibus caro ſaginata nõ redigitur in ſeruitutem: lucta cum periculis itinerum, periculis fluminum, vt ait Paulus: lucta cũ virgultis arborũ, quibus cædebantur Apoſtoli. Vides quãta certamina. Terra ergo exercitium eſt hominis, cœlũ corona. Aut quaſi amicum igitur præcedere debuerunt miniſteria, aut quaſi athletã corona & præmia. Specta aliud. In omnibus rebus præſtantiora ſunt principia & finis. Si domũ conſideres, potiora omnibus fundamenta & culmina. ſi agrum, ſatio & meſſis, plantatio & vindemia. Quàm iucunda inſitiua arborum, q̃ fructus votiui. Ita ergo & cœlũ primo eſt conditũ, nouiſſimus homo quaſi quędã cœleſtis in terris creatura. Nam etſi corpore cum beſtiis confertur, animo tamen cœleſtibus annumeratur. Sicut enim portauimus imaginem terreni, ita portemus & imaginẽ cœleſtis. Quomodo non cœleſtis, qui ad imaginem & ſimilitudinẽ factus eſt dei? Recte ergo in conſtitutione mundi primum cœlum, & nouiſſimum cœlum, in quo quod vltra cœlũ eſt, deus cœli eſt. Denique de eo magis accipitur: Cœlum mihi thronus. Non enim deus ſupra elementum ſedet, ſed in corde hominis. Vnde & dominus ait: Veniemus ad eum, & manſionem apud eum faciemus. Principium ergo operis mundani cœlum, finis homo. Cœlum de mundo, homo ſupra mundum. Illud enim mundi portio, iſte paradiſi incola, Chriſti poſſeſſio. Cœlum incorruptibile putatur, & præterit: homo corruptibilis habetur, & incorruptionem induit. Illius figura perit, iſte quaſi immortalis reſurgit. Vtrumque tamen manus domini fecerunt ſecundum ſcripturæ authoritatem. Sicut enim de cœlis legimus: Et opera manuum tuarum ſunt cœli: ita & homo dicit: Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. Similiter quoque enarrãt dei gloriam: & vt cœlum ſtellarum fulget ſplendoribus, ita & homines meritorum luminibus micant, quorum opera coram patre ſuo lucent, qui eſt in cœlis. Firmamentum cœli ſupernum illud, hoc quoque non diſſimile firmamentum, de quo dictũ eſt: Super hanc petram ędificabo eccleſiam meam. Illud firmamentum elementorum, hoc virtutum. Iam illud præſtãtius ſuxerũt oleum de firma petra. Petra enim caro Chriſti, quæ cœlum & totum mundum redemit. Quid illa attexam, & quaſi toto ſtadio te vrgeam, quòd hominem deus diuinæ fecit conſortem naturæ, ſicut in epiſtola Petri legimus? Vnde non immerito quidam ait: Cuius & genus ſumus. Dedit enĩ nobis de cognatiõe ſua, rationabilis ſcilicet naturæ, vt quęramus illud diuinum quod nõ longe eſt ab vnoquoque noſtrum, in quo & viuimus & ſumus & mouemur. Cùm itaque contuliſſet homini quod eſt gratiarum maximũ, quaſi chariſſimo & domeſtico animanti conceſſit ea quæ in hoc mũdo ſunt omnia, vt nullius indigeret quod eſſet neceſſarium vel ad vitam, vel ad bonã vitam. Quorum alia miniſtraret abundantia copiarum terreſtrium ad voluntatis perfunctionem, alia cognitio ſecretorum cœleſtium, quæ mentem inflammaret hominis amore, & deſiderio diſciplinarũ, per quas ad ſublime illud diuinorum penetraliũ poſſumus peruenire.

Marginalia: Math. 22. — Math. 22. — Apoc. 2. — 2. Tim. 4. — 2. Timo. 2. — Roma. 8. — 1. Corin. 9. — Ibidem. — Ephe. 6. — 2. Corin. 11. — 1. Corin. 15. — Ioan. 14. — Pſalm. 101. — Pſalm. 118. — Matth. 5. — Matth. 16. — 2. Pet. 1. — Acto. 17.

uenire. Vtrumque igitur præstantissimũ, vt & subiectas haberet omnes mundi opes, omnia volatilia, terrestria, etiam pisces, & vsum maris, tanquam rex elementorum, ac sine labore, sine indigentia, ad imitationem & similitudinem venerandi authoris abundaret omnibus, atque in summa degeret copia, & vias sibi aperiret, gradusque admoueret, per quos ad cœli ascendat regiam. Cuius difficilis itineris viatorem non facile reperies, illum virum qui ita sit animi inductione formatus ac voluntate, vt minima sibi cũ suo corpore sit familiaritas, neque in vllum ingrediatur vitiorum contubernium, nullis assentantium pumicetur sermonibus, neque in rotis secundorum temporum positus humiles fastidiat, mœsta fugiat, sanctorum laudes excutiat atque eleuet. Neque gloriæ ardore aut pecuniæ præsumptæ spei omnem exurat cupiditatem. Cuius animum non inflectat mœstitia, non frangat iniuria, nulla solicitet suspicio, libido non exagitet, non expugnent passiones corporis, non inequitet vanitatum appetentia, voluptatum gratia. Iam si adiungas ei virtutes, castimoniam, sobrietatem, ac temperantiam, facile refrænare potens sit immoderatos impetus leuium passionum, mensurámque imponat delectationibus suis & cupiditatibus. Aequitate ambigua distinguat, tranquillitate mentis dubia componat. Et velut compositis omnibus corporis & mentis iurgiis, quasi bonus arbiter inoffensam teneat exterioris hominis atque interioris concordiam, placidans eos in semetipso, ac si caussa exigat, nullus eum malus cõsiliarius reuocet metus à passionis corona. Is plane nó solum quasi amicus, sed etiam quasi filius assumetur à patre, vt diuitias glorię & hęreditatis eius adipiscatur. Merito ergo postremus quasi finis naturæ formatus ad iustitiam inter cætera animantia iusti arbiter. Et si licet exemplum arcessere, sicut inter homines finis legis Christus ad iustitiam omni credenti [Roma. 10.], & nos tanquàm iumenta contemplatione domini: sic enim propheta ait, κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί [Psalm. 72.], id est, iumentum existimatus sum apud te: & quæ tamen comparatio, cùm ille pereuntes redemerit, nos immolemus: ille seruos ad libertatem vocauerit, nos liberis irrogemus captiuitatẽ? Sed quis similis deo processit? Tamen postremus creaturarũ omnium homo, specie gratus, mente sublimis, vt omni esset creaturæ miraculo. In quo ad similitudinem ęterni dei νοῦς esset inuisibilis, humana specie amictus. Hinc est νοῦς animæ vigor, principatum animæ & corporis sibi quasi rector vindicans. Quem etiam si non vident animalia cętera, tamen reformidant, sicut nos deum, quem quia nó videmus, timemus, & eo plus metuimus, quia non videmus. Nã que vt ad imaginem eius & similitudinem, sicut scriptũ est [Gene. 1.], præsumamus dicere, cùm ille se fundat maiestatis suæ plenitudine, & videat omnia, cœlum, aërem, terram, mare, complectens vniuersa, & penetrans per singula, vt cũ nihil prætereat, & nihil sit quod non consistat in eo, atque ex ipso pé deat, & ipsius plenum sit, sicut ipse ait: Cœlum & terrá ego compleo, dicit dominus [Hiere. 23.]: ita νοῦς hominis videt omnia, & nó videtur, habens sui inuisibilem substantiam, disciplinis & consiliis ac sensibus comprehendit latentia, penetrat occulta maris, atque omnium diffusa terrarum latibula vtriusque scrutator naturæ, ad similitudinem dei summi, quem imitatur & sequitur, cuius imago pro exiguis portionibus in singulis figuratur. Eleuans quoque se in aërem, & eius nubilosa prætergrediens, ad cœli alta se dirigit, studio cognitionis, & ardore sapientiæ, vbi paulisper stupefactus admiratione stellarum cœlestium, & luminũ delectatus claritate, prospiciens desuper mundana ista, conferens quoque se ad hesperum atq; arcturum & cæteros illos ἀπλανεῖς πλανήτας, & videns quòd inoffensus ille sit error, quem sine errore, quo magis omnia obeant, intexere atque oberrare videantur, maiore se cupiditate attollit ad ipsum gremium patris, in quo est vnigenitus dei filius enarrans secreta dei, & facie ad faciem postea reuelanda. Hunc tamen quibus dignatur, ex parte demonstrat, atque in ænigmate, simúlque de spiritu & vultu suo splendorem luminis more torrentis effundit, vt eo illuminatus dicat: Et erat ignis flammigerans in ossibus meis, & dissolutus sum vndiq;, & ferre non possum [Hierem. 20.]. Et Dauid ait: De vultu tuo iudicium meum prodeat [Psalm. 16.]. Hoc igitur mentis vigore, vt reuertar vnde digressus sum, quo & externa subigit, & separata & distantia videt, & validiora viribus animalia subiicit, tantam cæteris venerationẽ sui infundit, vt certatim quasi regi obediant, voci eius obsecũdent. Et cum sint irrationabilia, rationem agnoscũt, & disciplinam eam imprimat, quam natura non tribuit. Deniq; videntes feræ eius mansuetudinem, eius imperio mansuescũt. Sæpe suspenderunt morsus suos reuocante sono vocis humanæ. Videmus innoxio canum dente lepores sine vulnere capi. Leones quoq; ipsos, si vox hominis resultauerit, prædam dimittere. Pardos atque vrsos incitari ac reuocari vocibus: equos plausu hominum fremere, silẽtio mollire cursum. Denique sæpe sine verbere prætereũt verberatos. Ita vehementius illos incitat linguæ flagellum. Quid vero de muneribus loquar? Nutrit aries vellera, vt placeat homini, atque in fluuio mersatur, vt nitorem augeat. Oues quoque meliora pabula legunt, vt suauiore succo lactis fœta distendant vbera, subeunt partus dolores, vt homini sua munera ferant. Tauri depresso sulcis per totum diem aratro gemũt. Cameli præter subeundi oneris obsequia tondendos se exhibent vt arietes, quo velut regi diuersa animalia tributum suum conferant, pendántque vectigal annuum. Equus tanto se iactans equite, glomerat gressus superbos, atque ad domini adscẽsum dorsa sinuatus herili terga substernit sedili. Sed ne forte adhuc moueat quòd nouissimus homo factus sit, idem equus nos doceat non ad contemptionem referendum esse, sed honorem. Portat posteriorem suum, nec despicit, sed reformidat, & per diuersa eum suo circunfert labore. Vno momento homo longinqua obit, circumerrat distantia, tum equis singularibus, tum quadrigis triumphalibus. Et quoniam triumphales memoraui quadrigas, necesse est attexam iis currus Heliæ, quibus per aera vectus est [4. Reg. 2.]. Currus elephantorum, quibus homo victor assistens, cùm sit postremus, priores regit. Sic quoque gubernator nauis in puppi sedet, & totam nauem gubernat. Vnde puto illud non ociosum esse in euangelio quod dominus Iesus in puppi dormiebat [Matth. 8.], denique excitatus imperauit vẽto & mari, & sedauit tempestatem, ostendẽs ideo se nouissimum venisse, quia gubernator veniret. Vnde Apostol' ait: Factus est primus homo Adam in animam viuẽtem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem [1. Corin. 15.]. Sed nó prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Et addidit: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Recte ergo nouissimus quasi totius sũma operis, quasi caussa mundi, propter quem facta omnia, quasi omnium habitator elementorum inter feras viuit, cum piscibus natat, super aues volat, conuersatur cum angelis, terrá inhabitat, & cœlo militat, sulcat mare, aere pascitur, cultor soli, viator profundi, piscator in fluctibus, in aëre auceps, in cœlo hæres, Christi cohæres. Hæc secundum industriam. Accipe etiam quod supra hominis substãtiam. Moyses in imo ambulauit mari [Exod. 14.], in summo Apostoli. Abacuch sine pennis volauit [Danie. 14.]. Helias in terris vicit, & in cœlo triumphauit [3. Reg. 17. & 4. Reg. 2.]. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Horontianum, de diuisione prophetica quæ operatorem atque opera distinxit. Ratione quoque sex dierum quibus factus est mundus, & mysterio septimi atque octaui numeri subtiliter disserentis.

Epistola XXXIX.

AMbrosius Horontiano. Diuisionem egregiè aduertisti propheticam, vel potius diuinam. Nó enim sua Moyses, sed infusa & reuelata sibi scripsit, ea præcipuè quæ sunt de constitutione mũdi, quæ diuisio operatorem atque opera distinxit. Nam cum aliud impassibile esset, aliud passionis receptabile: quod erat impassibile, ad deum operatorem retulit. quod autẽ passibile, sine anima, sine motu proprio, motum & animam & figuram à creatore accipiens suo, deputauit huic mundo. Quem factum non oportuit sine gubernatore & quodã patre indefensum relinqui. Et ideo inuisibilẽ deũ visibilis huius mundi rectorẽ esse, & quasi tutorẽ, apertissimè describit. Quod ergo inuisibile, sempiternum: quod autem videtur, temporale. Sex itaque diebus factum mundum exprimit,

mit, non quod deus tempore indiguerit ad constitutionem eius, cui intra momentum supperit facere quæ velit, (dixit enim, & facta sunt) sed quia ea quæ fiunt, ordinem quærũt. Ordo autem tempus & numerum plerumque exigit. Illud quoque præcipuè, quoniam nobis ad operandum formam daturus, numerum dierum seruauit & tempora. Nos enim tempore indigemus vt aliquid maturius agamus, ne præcipitemus consilia atque opera nostra, ne ordinem prætermittamus. Cùm enim dominum legimus, vt scriptura ostendit, cum sapientia & quodam consilio & dispositione fecisse & ordine, vt primo cœlum faceret quod est pulcherrimũ, oportet vt eo primum oculos erigamus, illo nobis contendẽdum esse arbitremur, illam sedem terrenis omnibus præferendam putemus. Sex itaque diebus mundum creauit, septimo die requieuit ab operibus suis. Bonus septimus numer⁹, quem non Pythagorico & cæterorum philosophorum more tractamus, sed secundum formã & diuisiones gratiæ spiritualis. Septẽ enim virtutes principales sancti spiritus propheta Esaias cõplexus est. Hæc hebdomas sicut ipsa patris & filij & spiritussancti venerabilis trinitas, sine tempore, sine ordine, author numeri, non sub numeri lege deuincta. Itaque sicut ad æternæ trinitatis gratiam cœlum, terrã, maria formata, sicut sol, luna, & stellæ: ita etiam ad illum septenarium virtutum spiritualium circuitum atque orbem operationis diuinæ vigore præstantem, septenarium quoddam ministerium planetarum creatum aduertimus, quo hic mũdus illuminatur. Quarum concurrere fertur militia ad earũ numerum quas inerrabiles ferunt stellas, & vt Græci dicunt ἀπλανεῖς. Septentrio quoque inde Latinè nomen accepit quòd septem in eo fulgor stellarum irradiet, in quẽ maxime gubernatores quasi ducem feruntur intendere. Descẽdit hæc de cœlo in terras prærogatiua. Nam vt transeam septiformem capitis nostri gratiã in oculis duobus, auribus & naribus binis, ore quoque per quod magnam suauitatem percipimus: quantum istud miraculi quod septimo mẽse in plerisque origo legitima formatur, & qui fuerit editus, vitalis generationis curricula sortitur: octauo autem mẽse interdicta naturali lege pariendi cernimus tempora, ac si forte letalis necessitas partus clãustra laxauerit, periculum pariter generantis properetur & pignoris. Sed tamen ille septimanus, etsi bene nascatur, ad labores nascitur: qui autem octaua die regenerationis sortitur mysteria, cõsecratur per gratiam, & ad hæreditatem regni cœlestis vocatur. Magna in virtutibus spiritus sancti hebdomadis gratia, eadem tamen hebdomadẽ sonat, ogdoen consecrat. in illa sonus, in ista fructus est: ideoque octauo die soluta paradiso reddidit spirit⁹ gratia, quos extorres sua fecerat culpa. Nouit ogdoen istam, quam octauam Latinè dicimus, vetus testamentũ siquidem ait Ecclesiastes: Da partem illis septem, & illis quidem octo. Hebdomas veteris testamenti est, octaua noui, quando Christus resurrexit, & dies omnibus nouæ salutis illuxit. Ille dies, de quo ait Propheta: Hic dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in eo. quo die se fulgor plenæ atq; perfectæ circuncisionis humanis pectoribus infudit. Propterea & vetus testamẽtum dedit partem octauæ in circũcisionis solẽnitate. Sed illa adhuc in vmbra latebat. Venit sol iustitiæ, & consummatione passionis propriæ reuelauit sui luminis radios, quos retexit omnibus, & vitę claritatem aperuit æternæ. Isti ergo sunt septẽ & octo, de quibus & Osee dicit quòd eo numero conduxerit sibi, & acquisierit fidei plenitudinem. Sic enim habes: Et abij, & conduxi mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & semicoro hordei, & neuel vini. Conducendam autem ei meretricem dominus præceperat. In superioribus itaque manifestum est quòd conduxit eam, qui etiam mercedis quantitatem expressit. Quindecim autem argentei ex septem, & octo constant. hebdomadam itaque & octauam significant. Duorum igitur testamentorum, id est, plenæ fidei precio prophetia consummationem accepit fidei, ecclesia plenitudinem. Primo enim testamento Israel acquisitus est populus, secundo nationum & gentium. Fide ergo plena conducitur meretrix, vel ex gentibus copulam sui quærens, vel ex adultero Iudæorum populo, qui dominum suum & authorem virginalis fidei dereliquerat, conuentus suos totius orbis spatio diffundens. Quod autẽ dixit, in coro & in semicoro hordei: in coro mensuræ plenitudo est, in semicoro semiplena mensura. Plenitudo in euangelio, semiperfectio in lege: sicut legimus dicente domino: Non veni legem soluere, sed implere. Et alibi habemus dicente domino per Michæam prophetam: Quia tunc pax erit in terra Israel, cum venerit Assyrius in terrã eius, & insurrexerint in eum septem pastores, & octo morsus hominum. Tunc enim plena pax est fideli populo ab omnibus tentationibus & vanitatibus absoluto, cùm mundi huius vanitatem exclu serint de cordibus nostris pax & gratia. Pax veteris, gratia noui testamenti. Septem pastores, præcepta legis sunt, quibus grex adhuc quasi irrationabilis in virga Moysi per desertum ductus & gubernatus est. Octo morsus hominum, mandata euangelij, & dominici oris alloquia. Corde enim creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutẽ. Boni morsus, per quos vitæ æternæ munus gustauimus, peccatorũ remissionem in Christi corpore deuorantes. In veteri testamento amarus morsus est mortis. propterea dictũ est: Deuorauit mors præualens. In nouo testamento suauis morsus est vitæ, quæ mortem absorbuit. Propterea Apostolus ait: Deuorata est mors in victoria sua. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? Atque vt apostolicis vtamur testimoniis, vbi hominem fecit deus, requieuit ab omnibus operibus suis in die septima. Sed quia populus Iudæorum per contumaciam contempsit mandata dei sui, ait dominus: Si introibunt in requiem meam. Et ideo aliam deus præfiniuit diem, de qua dicit: Hodie si vocem meam audieritis. Duos enim dies comprehendit scriptura generales, Heri, & hodie. De quibus dicit: Imitamini fidẽ Iesu Christi, heri & hodie, ipse est in secula. In superiore die promissio est, in consequenti solutio. Sed quia hesterna die neque Moyses neque Iesus Naue populum induxit in requiem, hodierna die Christus induxit, cui dixit pater: Ego hodie genui te. Per suam enim resurrectionem Iesus populo requiem com parauit. Requies enim in cœlo, non in terra est. Requies nostra, dominus est Iesus, qui ait: Hodie mecum eris in paradiso. Quid igitur opus est, vt explorem ortus signorum atque obitus, quorum ad exortũ duris inarata vomeribus finduntur noualia, vel ad occasum læta messis recumbat? Vna mihi stella abundat pro omnibus, stella splendida & matutina, cuius ad exortum seminata est non frugum, sed martyrum seges, quando Rachel plorauit filios suos, vt lachrymis ablutos suis pro Christo offerret infantulos: cuius stellæ obitus non cremiorum insensibilium, sed spirantium defunctorum triũphales manipulos de tumulis resuscitauit. Celebretur itaque hebdomas, eò quod per septẽ ætatum cursus vita hominum vsque ad senectutem transcurritur, sicut Hippocrates medicinæ magister scriptis explicuit suis. Prima ætas infantia est, secunda pueritia, tertia adolescẽtia, quarta iuuentus, quinta virilis ætas, sexta æui maturitas, septima senectus. Est ergo infans, puer, adolescens, iuuenis, vir, veteranus, senex. Solon autem decem fecit ætatum ordines per annos septenos, ita vt prima ætas infantiæ vsque ad emissionem sit dentium, quibus conficiat cibum, sermonémque distinguat, vt possit effabilis videri. Pueritia quoque vsque ad annos pubertatis procedit, & genitalia tentamenta. Adolescentia vsque ad barbæ lanuginem. Iuuenta vsque ad perfectæ virtutis processum. Quinta ætas virilis est, apta copulis coniugalibus per totam hebdomadam. Sexta quoque hebdomas virili deputatur ætati, & ad prudentiæ processum habili, & ad agendum strenuè. Septima quoque hebdomas & octaua æui maturum, & sensum vigentem, & sermonem non insuauis alloquij gratia præditum produnt. Nona hebdomas reliquias adhuc habet aliquas virium, lingua ac sapientia mollior. Decima vero hebdomas mensuram implet, ad quam is qui peruenire potuerit, nõ immaturo temporum cursu pulsabit mortis sera vestibula. Ergo Hippocrates & Solon vel septem ætates vel hebdomadas ętatum norunt, in illis se hebdomas præferat. Octaua autem vnam & perpetuam ætatem inuenit, qua excrescimus in virum perfectum in agnitione dei fidei

fidei plenitudine, in qua legitimæ ætatis mensura impletur. Est etiam in visceribus nostris hebdomadis explorata gratia. Ferunt enim septem quoque esse in nobis interiora viscera, stomachum, cor, pulmonem, lien, hepar, renes duos. Septem quoq; exteriora, caput, posteriora, ventrem, binas manus, & binos pedes. Præstantissima hæc, sed obnoxia dolori. Quis autem dubitet maius esse octauæ munus quę totum renouauit hominem, vt iam nihil possit dolere? Itaque septima mundi ætas conclusa est, octaua illuxit gratia, quæ fecit hominem iam non huius mundi esse, sed supra mundum. Iam enim non vitam nostram, sed Christum viuimus. Nobis enim viuere Christus & mori lucrum. Itaque iam non in carne, sed in fide viuimus Christi. [Philip. 1.] Vnde colligimus, quia conclusus est mundi dies. Denique nouissima hora venit dominus Iesus, & pro nobis mortuus est, & omnes in illo mortui sumus, vt viuam^9 deo. Non ergo nos qui eramus viuimus, sed viuit Christus in nobis. Abiit ergo hebdomas, venit octaua. Abiit heri, venit hodie, illud hodie quod promissum est, quo admoniti sumus vocem dei audiendam & sequendam. Abiit ergo ille dies testamenti veteris, venit dies nouus, quo testamentum consummatum est nouum, de quo dicit: [Hiere. 31. Hebr. 8.] Ecce dies veniunt, dicit dominus, & confirmabo domui Israel, & domui Iudæ testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus illorum in die qua apprehendi manus ipsorum educere illos de terra Aegypti. Et qua ratione mutatum sit testamentum, adiicit: Quoniam ipsi non manserunt, inquit, in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Abierunt sacerdotes legis, legis tribunalia. Accedamus ad sacerdotem nouum, ad sedem gratiæ, visitatorem animarum nostrarum, sacerdotem non secundum legem mandati carnalis creatum, [Hebr. 7.] sed secundum virtutem infatigabilem electum. Non enim ipse sibi honoré præripuit, sed electus à patre est, sicut ipse pater ait: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. [Psalm. 109.] Nouus ergo sacerdos videmus quid obtulerit? Alij sacerdotes pro se offerebant, & pro populo suo, hic quia non habuit peccatum, vt pro se offerret, pro vniuerso mundo se obtulit, & per sanguinem suum intrauit in sancta sanctorum. [Hebr. 9.] Hic est ergo sacerdos nouus, & noua hostia, non ex lege, sed supra legem: aduocatus mundi, lux seculi: qui dixit: [Apoca. 21.] Ecce venio, & venit. Ad quem accedamus in abundantia fidei, adorantes, & obsecrantes, & sperantes in eum, quem non videmus oculis, sed affectu tenemus, cui est omnis honor semper & gloria. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Sabinum, libellos illi mittētis, atque rogantis ut scrutanter discutiat, & quæ corrigēda decreuerit, arbitrij sui iudicio corrigat. Epistola XL.

AMbrosius Sabino. Remisisti mihi libellos, quos tuo iudicio probatiores habebo. Ideo misi alios non iudicij fauore delectatus, sed promissa à te, & petita à me veritate illectus. Malo enim tuo corrigatur iudicio si quid mouet, priusquam foras prodeat, vnde iam reuocandi nulla facultas sit, quàm laudari à te quod ab aliis reprehēdatur. Itaque arbitrum te eorum quæ postulas rogaui. Neque enim legi à te mea quæ nonnúquàm tribuo in vulgus, sed in tuæ calculum venire sententiæ desideraui. Non erit longi subsellij ista iudicatio & mora, vt dictū est antiquitus. Facile est tibi de nostris iudicare. Ego certe huc inuitatu tuo prodeundum putaui, tuum est liquido decernere, & scrutanter discutere quæ corrigas, ne tibi vitio vertāt ea quæ nobis potuerunt obrepere. Nescio quo enim modo præter imprudentiæ caliginem quę me circunfundit, vnūquemque fallunt sua scripta, & aurem * prætereunt, atque vt filij etiam deformes delectant, sic etiā scriptorem indecores sermones sui palpant. [* authorē.] Incautius plerumque aliquid promitur, aliquid accipitur maleuolentius, aliquid exit ambiguum, tum quia alieno examinanda iudicio, non pro nostra debemus magis quàm pro aliena opinione trutinare, & discutere omnes scrupulos maleuolentiæ. Assume igitur beneuolo animo aurem versutiæ, & pertracta omnia, sermones ventila, si in iis non forenses blanditiæ, & suasoria verba, sed fidei synceritas est, & confessionis sobrietas. Notam appone ad verbum dubij ponderis, & fallacis stateræ, ne quid pro se esse aduersarius interpretetur. Esto vt reuincatur si congredi cœperit. Male se habet liber qui sine assertore non defenditur. Ipse igitur pro se loquatur, qui procedit sine interprete. Habetur hic tamen, non egredietur à nobis, nisi à te acceperit authoritatem. Itaque cum eum fide tua prodire iusseris, committetur sibi. Tamen quoniam non in sermone est regnum dei, sed in virtute: [1. Corin. 4.] verbum si offenderit, virtutem professionis interrogato. Professio autem fidei sententia est, quam aduersum Sabellianos & Arrianos ita à maioribus traditā tenemus, vt patrem deum, & filium eius vnigenitum, & spiritum sanctum veneremur, hanc trinitatem vnius esse substantiæ, maiestatis, diuinitatis. In hoc nomine patris & filij & spiritus sancti baptizare nos, quemadmodum scriptū est: [Matth. 28.] Filium itaque coæternum patris suscepisse carnem, natum de spiritu sancto & virgine Maria æqualem patri secundum diuinitatē in dei forma, id est, in omni plenitudine diuinitatis, quæ in illo habitat, vt dixit Apostolus, corporaliter, [Colos. 2. Philip. 2.] qui in persona hominis formam serui accepit, & se humiliauit vsque ad mortem. Ergo & aduersus Photinum hæc nobis sententia est: aduersus Apollinarem autem legitima circunspectio, vt confiteamur sicut in dei forma nihil ei defuit diuinæ naturæ & plenitudinis, sic in illa forma hominis nihil ei defuisse quo imperfectus homo iudicaretur, qui ideo venit, vt totum hominem saluum faceret. [Ioan. 7.] Neque enim decebat vt qui perfectum opus in aliis consummauerat, hoc imperfectum in se esse pateretur. Si enim aliquid ei defuit, non totum redemit. Si non totum redemit, fefellit igitur qui dixit ideo se venisse, vt totum hominem saluum faceret. Sed quia impossibile est mentiri deo, non fefellit ergo: quia ita venit, vt totum redimeret, & saluum faceret, totum vtique suscepit quod erat humanæ perfectionis. Nostra sententia huiusmodi est, vt meministi. Si verba alicubi mouent, non præiudicant fidei. Etenim sermonem dubium mens non dubia obumbrat, & defendit à lapsu. Hæc tecum prælusimus, quæ in libros nostrarum epistolarū referam si placet, atque in numérum reponam, vt tuo commendentur nomine, & tuis ad nos, & nostris ad vos literis augeatur mutuus amor per dominum, vt ita legas quo iudices, & quod mouerit, scribas ad me. Amor enim verus constantia probatur. Placet iam quod senibus vsu facilius est, quotidiano & familiari sermone epistolas texere, & si quid de scripturis diuinis obuium inciderit, attexere. Vale frater, & dilige amantem tui, quia plurimum te diligo.

Diui Ambrosij ad Sabinum, ex eo quòd illi complacuit usus epistolarum, spondentis se frequentius eum scriptis suis, præsertim cum solus sit, ucile alloqui, solitudinemque plurimum commendantis atque suadentis.

Epistola XLI.

AMbrosius Sabino. Quoniam tibi quoque complacuit nostrarum vsus epistolarū, in quibus quidem inter absentes præsentium sermo est, pergam frequentius te in meis scriptis & cum solus sum alloqui. Nunquam enim minus solus sum, quàm cum solus esse videor, nec minus ociosus quàm cum ociosus. Certe pro arbitrio arcesso quos volo, atque adiungo mihi quos magis diligo, aut quos aptiores arbitror, nemo interpellat, nemo interpolat. Tunc ergo te magis teneo, & de scripturis confero, & prolixiorem simul sermonem cedimus. Sola erat Maria, & loquebatur cum angelo. [Luce. 1.] Sola erat quando superuenit in eam spiritus sanctus, & virtus altissimi obumbrauit eam. Sola erat, & operata est mundi salutem, & concepit redemptionem vniuersorum. Solus erat Petrus, & totum per orbem consecrandarum gentium cognouit mysteria. [Acto. 10.] Solus erat Adam, & non est præuaricatus, quia mens eius adhærebat deo. [Gen. 2. & 3.] Postquam vero ei mulier adiuncta est, non potuit inhærere mandatis cœlestibus, & ideo se abscondebat quando deus deambulabat in paradiso. Et núc deambulat in paradiso deus, quando diuinas scripturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo virtutes pullulant patriar-

patriarcharum. Paradisus Deuteronomium, in quo germinant legis præcepta. Paradisus euangelium, in quo arbor vitæ bonos fructus facit, & æternæ spei mãdata diffundit per vniuersos populos. Audiens itaque, Diligite inimicos: Audiens, Dimitte omnia tua & sequere me: Audiens, Qui te percutit in maxilla, præbe ei alteram: & hæc non faciens, & vix diligens eum qui me diligat, non dimittens quæ habeo, iniuriam acceptam vlcisci volẽs, & sublatum mihi extorquere, cùm scriptura dicat etiam aliud, id est, plus quàm petitum aut ereptum est, concedendum: video me contra mandata dei facere. Et aperiens oculos conscientiæ deambulare mihi deum præsentẽ recognosco, cupio me abdere, cupio velare, sed nudus sum deo, apud quem nuda & intecta sunt omnia. Erubescens itaque tegere pudenda facinora desidero, quasi membra mei corporis: sed quia deus omnia videt, foliis obumbratus, latebris tectus appareo. Puto me absc̃ondi, quia corpore amictus sum. Ipsa est tunica pellicea cum qua Adam de paradiso eiectus est, nec à frigore tutus, nec tectus ab opprobrio, sed & iniuriæ & culpæ patens. Liquet igitur ex his quia soli cum sumus, tunc nos offerimus deo, tunc mentem ei nostram aperimus, tunc amictum fraudis exuimus. Solus erat Adam quando in paradiso constitutus est, solus erat & quando ad imaginem dei factus est, sed non erat solus quando de paradiso eiectus est. Solus erat dominus Iesus quando mundum redemit. Non enim legatus neque nuncius, sed ipse dominus solus saluum fecit populum suum: etsi nunquam solus est ille, in quo pater est semper. Vnde & nos soli simus, vt dominus nobiscũ sit. Vale, & nos dilige, qnia nos te diligimus.

Matth.5. Matth.19. Luc.6. — Hebr.4. — Gene.3. — Gen.2.& 3.

Diui Ambrosij ad Sabinum, de paradiso quid alij senserint referentis, & quæ sua de mystico paradiso sit sententia, pulchra expositione declarantis. *Epistola* XLII.

AMbrosius Sabino. Lecto hexaëmero vtrum paradisum subtexuerim, requirendum putasti, & quam de eo haberem sententiam significandum, ídque velle te studiosè cognoscere. Ego autem iam dudum de eo scripsi, nondum veteranus sacerdos. Sententias autem de eo diuersas esse plurimorum cõperi. Nam Iosephus, vtpote historiographus, locum dicit refertũ arboribus virgultísque plurimis, irrigari etiã flumine qui diuidatur in quatuor fluuios. Collecta etenim in vnum congregatione aquarum, non se penitus exinaniuit terra, & fraudauit irriguis suis, sed hodiéque in fontes prorumpit, & deducit meatus fluminum, quibus pignora sua quasi pia mater plenis lactat vberibus. Alij alias. Omnes tamen congruunt in paradiso & lignum vitæ radicatũ, & lignum scientiæ quæ discernat bonum & malum, cætera quoque ligna plena vigoris, plena viuificationis, spirantia, & rationabilia. Ex quibus colligitur paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur & viuificatur animæ virtutibus, & infusione spirit' dei. Denique Salomon in spiritu paradisum in homine esse euidenter declarauit. Et quia mysteria exprimit vel animæ & verbi, vel Christi & ecclesiæ, ideo ait de virgine anima, vel ecclesia quam volebat virginem castam assignare Christo, Paradisus conclusus soror mea sponsa, paradisus conclusus, fons signatus. Paradisus Græcè, Latinè ortus dicitur. Denique Susanna in paradiso erat, & sic legitur Latinè. Et Adam in paradiso erat, & sic legimus. Ergo non te moueat quòd alij codices Latini ortum habent, alij paradisum. Ibi ergo est casta vxor, vbi virgo. Licet virgo excepta habeat claustra & signacula sua, sed vtraque in paradiso, vt aduersum æstus corporis & carnis flagrantiam refrigeretur virtutum vmbraculis. Ergo paradisus in principali nostro est, syluescens plurimarum opinionum plantariis, in quo principaliter lignum vitæ constituit deus, id est, pietatis radicem. Ea est enim vitæ nostræ substantia, si domino & deo nostro debitos cultus deferamus. Constituit etiam scientiæ boni & mali seminarium. Homo enim solus in cæteris animantibus terrenis habet scientiam boni & mali. Alia quoque illic plantaria diuersa, quorum fructus virtutes sunt. Sed quia scientiæ capax hominis affectus cognitus est deo quòd citius ad astutiam inclinaretur, quàm ad summum prudentiæ. (Neque enim iudicem qui fines certos in anima nostra constituit, operis sui qualitas latere poterat) eliminare voluit astutiam de paradiso, quasi prouidus author nostræ salutis, & vitæ studium, & disciplinam pietatis infundere. Ideoque præcepit homini ab omni ligno quod est in paradiso, gustandum, de ligno autem scientiæ boni, & mali non esse gustandum: sed quia creatura omnis passioni obnoxia, ideo delectatio sicut serpentino illapsu humanis irrepsit affectibus. Itaque non immerito sanctus Moyses delectationem serpentis figurauit similitudini. Prona est enim in ventrem sicut serpens, non pedibus incedens, aut vllis eleuata cruribus, sed sinuoso flexu totius velut corporis sui lubrica. Et terra cibus est sicut serpenti, quoniam escam nescit cœlestem. Corporalibus enim pascitur, atque in varias mutatur species cupiditatum, & tortuosis angulatur anfractibus. Venenum in dentibus habet, quibus vnusquisque se euiscerat luxuriosus, helluo internecat, abliguritor perimit. Quantos ruperunt vina, dissoluit ebrietas, distendit cruditas? Nunc intelligo qua caussa dominus deus insufflauit in faciem hominis. Ibi enim sensus omnis, ibi sedes atque illecebra delectationis, in oculis, auribus, naribus, atque in ore, vt sensus nostros aduersus delectationem fortiores faceret. Hæc ergo nobis, sicut serpens astutiam, infudit. Non enim delectatio, sed labor & diuturna meditatio cum dei gratia dat perfectam prudentiam. Tamẽ quia serpentis fraudibus inuoluta est humani generis hæreditas, in eo astutiam serpentis sequamur, vt caput nostrum non proiiciamus in pericula, sed præ cæteris integrum custodiamus. Caput autem nostrum Christus est. Hoc maneat incolume, vt serpentis venena nobis non possint nocere. Bona est enim sapientia cum hæreditate, id est, cum fide, quoniam est hæreditas credentibus in dominum. Quod si primus ille homo qui cum deo loquebatur in paradiso positus, labi tam facile potuit, ex terra creatus virgine, quæ ad verbum dei formata & creata recenti fuerat exortu, nondum ea parricidali cædiúmque concreta sanguine, flagitiis & dedecore polluta, nondum carne nostra damnata maledicto obnoxiæ hæreditatis: quanto facilius postea lubrica ad peccãdum via maius aduexit humano generi præcipitiũ, cùm deterior tolerabiliori per vices generationis successerit? Etenim si magnetis lapis tantam naturæ vim habet, vt ferrum ad se trahat, & transfundat se in illius speciem, ita vt plerisque experiri volentibus cum plures annulos ferreos ed eum lapidem admouerint, omnes pari teneat modo: deinde si ei annulo cui adhæserit lapis, alium admoueas annulum, & rursus per ordinem singulis substituas, licet in omnes penetret per ordinem ex illo lapide vis naturæ, tamen priores nexu vehementiore constringit, posteriores remissiore: quanto magis humani generis conditio atque natura ex puriore statu in deteriorem lapsa est, quando nequiorem attigit? Nam si per eas species minuitur natura quæ non sunt culpæ capaces, quanto magis per animos atque artus labe pollutos scelerum virtus eius hebetatur? Vnde quia excreuerat malitia, abolita innocẽtia fuerat, non erat qui faceret bonitatem, non erat vsque ad vnum: venit dominus, qui reformaret naturæ gratiam, imò augeret, vt vbi superabundauit peccatum, superabundaret gratia. Ergo liquet & quia author hominis deus, & quòd deus vnus, non multi dij, sed vnus qui mundum operatus est, & vnum non multos mundos, vt dicunt philosophi. Primum igitur mundum creauit, deinde habitatorem mundi, cui totus mundus patria foret. Nam si hodie quocunque accesserit sapiens, vbique ciuis est, vbique sua omnia intelligit, nusquam se peregrinum, nusquam hospitem iudicat, quanto magis ille primus homo totius erat mundi incola, & vt Græci dicunt, κοσμοπολίτης, opus dei recens, consabulator assiduus, ciuis sanctorum, complantatus virtutibus, præpositus omnibus terrenis animantibus, marinis, volatilibus, totum mundum suam possessionem putabat, quem dominus tuebatur vt opus suum, neque vt bonus parens atque author deserebat? Denique eousque creatum fouit, vt abdicatum redimeret, eliminatum reciperet, mor-

Cant.4. — Danie.13. — Gene.2. — Gene.2. — Gene.2. — 1. Corin.11. Ephe.1.& 4 — Psalm.13. Roma.5.

tuum passione filij sui vnigeniti resuscitaret. Est ergo hominis author deus, & diligit opus suũ operator bonus, nec derelinquit bonus pater, quem etiam sicut diues paterfamilias censu propriæ hæreditatis redemit. Caueamus ergo ne hominem istum, id est, νοῦν, mulier illa, id est, passio sensuum nostrorum, delectatione & ipsa decepta atque illusa effœminet, & circunscriptum in leges suas & sententiã trahat. Fugiamus delectationem sicut serpentem. multas artes habet, & maximè in hominem. Nam alia animantia cibi auiditate capiuntur, homo quanto plures sensus oculorũ auriumque habet, tanto maiora pericula. Vale, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Sisynnium, pietatem illius cõmendantis, quòd filio ignouerit qui eo inconsulto uxorẽ acceperat. Epistola XLIII.

AMbrosius Sisynnio. Quod filio nostro remisisti meo rogatu, quia te inconsulto vxorem acceperat, pietati magis tribuo quàm nostro amori. Plus est enim pietatem ipsam de te impetrauisse, quàm cuiusquam petitionem. Certe sacerdos tũc magis impetrat, cum virtus præualet. Sacerdotis enim petitio, doctrina pietatis est. Impetrauit igitur natura, impetrauit filius, eo plenius, quia postulati contemplatio temporalis solet esse, virtutis autem diuturnus habitus, & iugis animarum inductio. Pulchrè itaque gestum, vt te patrem recognosceres: simul quia iusta indignatio fuit. Malo enim culpam fateri, vt plus laudetur paterna indulgentia. sed & ipsa paterna offensio fuit, quoniam venturam in locum filiæ tuæ debuisti eligere iudicio, cui fieres pater. Nanque aut natura filios suscipim', aut electione. In natura casus est, in electione iudicium: magísque in adoptatis offendimus quàm in genitalibus filiis: quia genitales filios esse degeneres, ad naturam refertur: ascitos vel adoptione vel copula dedecores esse, non nisi errori adscribitur. Fuit ergo quod succenseres filio, sed fuit etiã quod remitteres, quia sibi vxorẽ elegit. Adquisisti filiam sine electionis periculo. Si bonam duxit, tibi acquisiuit gratiam. si errauit, recipiendo meliores facies, refutando deteriores. Maturiore quidem consilio puella filio à patre traditur, sed maiore obsequij proposito à filio ad patrẽ ducitur, & à viro lecta ingreditur soceri domum, dum meruit & filius displicere iudicium suum, & nurus ministerium. Illum paternæ electionis prærogatiua attollit atq; erigit, istã offensionis humiliat metus, inclinat verecundia. Non habebit filius quod in vxorem referat quasi exors culpæ si quid fortasse offensum sit, quod habet vsus: imò amplius elaborabit vt in vtroque suum possit probari & in vxore iudicium, & in se obsequium. Fecisti igitur quod boni parẽtes, vt cito ignosceres, sed obsecratus. Nam antequàm rogareris, non erat ignoscere, sed factum probare. Deinde diutius differre veniam, & tibi acerbum, & illis inutile. Neq; enim paterna viscera diutius tolerare possent. Summæ deuotionis proposito Abraham filium suum secundum oraculum dei offerebat in holocaustum, & quasi exors naturæ exerebat gladium, ne mora sacrificium decoloraret: tamẽ vbi abstinere à filio iussus est, gladium libenter recondit: & qui im molare vnigenitum fidei intentione properabat, maiore pietatis studio festinauit ouem subrogare sacrificio. Ioseph quoque vt fratrem iuniorem teneret, simulabat iracundiam fratribus, & compositam à se furti fraudem indignatus est: tamen cum aduolueretur ad genua eius vnus ex fratribus Iudas, flerent alij, fraterno victus & compassus affectu, diutius tenere non potuit simulationem seueritatis, remotísque arbitris aperuit fratribus quod germani sui essent, & ipse esset Ioseph quem vendidissent: nec se memorem suæ esse iniuriæ, & non fraternæ venditionis acerbitatem fraternè excusare, atque id quod posset arguere, ad altiores caussas referre, eò quòd ita oportuisset fieri procurante deo, vt transiret in Aegyptum qui gentem suam frugis externæ egentem pasceret, vt sterilitatis tempore alendis patri & filiis subsidio foret. Quid autem de sancto Dauid loquar, qui degenerem filium, & fraterno oblitum sanguine, ad vnius mulieris petitionem paternis visceribus mentem emollitus domo recepit? Ipse ille euangelicus pater adolescentiorem filium qui prodegerat omnem substantiam à patre acceptã viuendo luxuriosè, regredientem tamẽ vnius sermonis inflexus humilitate, quod in patrem peccasse se fatebatur, occursu pio fouit, supra collum eius cecidit, primam illi stolam, annulum & calceamenta deferri iussit, atque honoratum osculo, donatum munere, admirabili suscepit conuiuio. Horũ te imitatorem præbuisti pietate patria, qua proxime ad deum accedimus: & ideo ego prompte filiam nostram adhortatus sum vt etiam hyemali tempore viæ laborem exciperet, commodius hybernatura non solum in hospitio, sed etiam in affectu paterno, cum iam successerit indignationi gratia: quando quidem vt plenè te ad similitudinem atque imitationem sanctorum referres, eos accusauisti qui compositis mendaciis animum tuum aduersum filios excitandum arbitrati sunt. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Gene. 22. Gene. 44. 2. Reg. 14. Luce. 15.

FINIS.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis epistolarum Lib. VII.*

Diui Ambrosij ad Constantium, in suscepto ecclesiæ gubernamine illum confortantis, ac diligenti commonitione instituentis qualem se debeat coram plebe domini exhibere loquendo, docendo, admonendo, hortãdo, persuadendo, obsecrando, ut uitiis & terrenis cupiditatibus renuncient, uirtutes sectentur, bonorúmque operum diuitias quærant, & domino in sobrietate, & gratia, & tota mentis sedulitate seruiant. Demum eidem aliam quandam ecclesiam commendantis. Epistola XLIIII.

AMbrosius Constantio. Suscepisti munus sacerdotij, & in puppe ecclesiæ sedẽs nauim aduersus fluctus gubernas. Tene clauum fidei, vt te graues huius seculi turbare non possint procellæ. Mare quidem magnũ & spatiosum, sed noli vereri, quia ipse super maria fundauit eã, & super flumina præparauit eam. Itaque non immerito inter tot mundi freta ecclesia domini tanquam supra apostolicam ædificata petram immobilis manet, & inconcusso aduersum impetus sæuientis sali perseuerat fundamine. Alluitur vndis, non quatitur, & licet frequenter elementa mundi huius magno in'ista resultent fragore, habet tamen quo laborantes excipiat, tutissimum portum salutis. Sed tamen & si in mari fluctuat, currit in fluminibus, & vide ne in illis fluminibus magis, de quibus dictum est, Eleuauerunt flumina vocem suam. Sunt enim flumina quæ de ventre eius fluunt, qui potum à Christo acceperit, & de spiritu dei sumpserit. Hæc ergo flumina cum redundant spirituali gratia, eleuant vocem suam. Est & fluuius qui decurrit in sanctos suos sicut torrens. Est & fluminis impetus, qui lætificat animam pacificam atque tranquillam'. Ex huius fluminis plenitudine quicunque acceperit, sicut Ioannes euangelista, sicut Petrus, Paulus, eleuat vocem suam, & sicut apostoli euangelicæ prædicationis vocem vsque in totos fines orbis terrarum canoro diffuderunt præconio, ita & iste incipit euangelizare dominum Iesum. Accipe ergo à Christo, vt & tuus sonus exeat. Mare est scriptura diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem propheticorum ænigmatũ, in quod mare plurima introierunt flumina. Sunt ergo & fluuij dulces atque perspicui, sunt & fontes niuei qui saliant in vitam æternam, sunt & sermones boni sicut faui mellis, & gratæ sententiæ quæ animos audientiũ spirituali quodam potu irrigent, & præceptorum moralium suauitate mulceant. Diuersa igitur scripturarum diuinarum fluenta. Habes quod primum bibas, habes quod secundum, habes quod postremum. Collige aquam Christi, illã quæ laudat dominum. Collige aquam de pluribus locis quam effundunt nubes propheticæ. Quicunque colligit de montibus aquam,

Psal. 23. Psal. 92. Ioan. 7. Psalm. 45.

aquam, atque ad se trahit, vel haurit è fontibus, & ipse rigat sicut nubes. Imple ergo gremium mẽtis tuæ, vt terra tua humescat, & domesticis irrigetur fontibus. Ergo qui multa legit & intelligit, impletur: qui fuerit impletus, alios rigat. Ideoque scriptura dicit: Si impletæ fuerint nubes, pluuiam in terram effundent. (Eccles. 11.) Sint ergo sermones tui proflui, sint puri & dilucidi, vt morali disputatione suauitatem infundas populorum auribus, & gratia verborũ tuorum plebem demulceas, vt volens quo ducis sequatur. Quòd si aliqua vel in populo vel in aliquibus contumacia vel culpa est, sint sermones tui huiusmodi vt audientem stimulent, compungant male conscium. Sermones enim sapiẽtum tanquàm stimuli. Stimulauit & dominus Iesus Saulum, cum esset persecutor. Quàm salutaris fuerit stimulus, considera, qui ex persecutore apostolum fecit dicendo: Durum tibi est vt aduersus stimulum calces. (Act. 9.) Sũt etiam sermones sicut lac, quos infudit Paulus Corinthiis. Qui enim fortiorem cibum epulari non queunt, succo lactis ingenij sui exercent infantiam. Eloquia tua plena intellectus sint. Vnde & Salomon ait: Arma intellectus labia sapientis. Et alibi: Labia tua alligata sint sensu, id est, fulgeat sermonum tuorum manifestatio, intellectus coruscet, & alloquium tuum atque tractatus aliena non indigeat assertione, sed sermo tuus velut armis suis sese ipse tueatur, nec vllum verbum tuũ inuanum exeat, & sine sensu prodeat. Est enim alligatura quæ constringere solet animorum vulnera: quam si quis reiicit, desperatam sui prodit salutem. Et ideo circa eos qui graui vlcere vexantur, vtere oleo sermonis quo foueas mentis duritiam. Appone malagma, adiungo alligaturam salutaris præcepti, vt vagos & fluctuantes circa fidem, vel erga disciplinæ obseruantiam, nequaquàm soluto animo & remisso vigore patiaris perire. Admone igitur plebem domini atque obsecra vt abũdet in operibus bonis, renunciet flagitiis, non accendat flammarum incendia. Non dicam in sabbato, sed in omni tempore, ne comburat corpus suum, fornicatio & immunditia nõ sit in dei seruulis, quia immaculato seruim' dei filio. Nouerit vnusquisque se, & vas possideat suum, vt subacto quodam sui corporis solo, fructus expectet debitos. (1. Thes. 4.) Nec spinas & tribulos ei terra sua germinet, sed dicat & ipse, terra dedit fructus suos. (Gen. 3. Psalm. 84.) atque in hac dumosa quondam passionum fragilitate, insitiua virtutum efflorescant. Edoce etiam atque instítue vt faciant quod bonum est, & vnusquisque nõ intermittat opus probabile, siue a plurib' videatur, siue sine arbitro sit. Abundat enim sibi locuples testis conscientia. Fugiat etiam mala opprobria, etiã si se credat non posse conuinci. Nam etsi clausus parietibus sit, & opertus tenebris, sine teste, sine conscio, habet tamen facti arbitrum quem nihil fallat, ad quem facta clamant omnia. Denique clamauit & vox sanguinis. Sibi ipsum vnusquisque animum suum seuerum iudicem sui, vltorem sceleris, & vindicem criminis habet. (Gen. 4.) Denique timens & tremens oberrabat Cain parricidalis facinoris luens pœnas, vt ei remedio sua mors fuerit, quem vagum exulem formidato per omnia momẽta terrore mortis per mortem exuit. Nemo igitur vel solus vel cum altero aliquid turpe aut improbum faxit. Et si quis solus est, seipsum præ cæteris erubescat, quem maxime debet vereri. Nec concupiscat plurima, quia & pauca ei plurima sunt. Paupertas & opes, inopiæ & satietatis vocabula sunt. Nec diues est qui indiget aliquo, nec pauper qui non indiget. Nec quisquam viduam spernat, circunscribat pupillum, fraudet proximum suum. (Michæ. 3.) Væ enim illi qui congregatam dolo habet substantiam, & in sanguine ædificat ciuitatem, id est animam suam. Hæc est enim quæ ædificatur sicut ciuitas. Hanc ciuitatem non ædificat auaritia, sed destruit: non ædificat libido, sed exurit atque incendit. Vis bene ædificare ciuitatem? (Prouer. 15.) Melius est exiguum cum dei timore, quàm thesauri magni sine timore. Diuitiæ hominis ad redemptionem animæ debent proficere, non ad destructionem. Et thesaurus redemptio est, si quis eo bene vtatur: & iterum laqueus est, si quis vti nesciat. Quid enim homini pecunia sua, nisi quoddam viaticum est? Multa oneri, moderata vsui. Viatores sumus vitæ huius. Multi ambulant, sed opus est vt quis bene transeat. Cum illo enim dominus Iesus, qui bene transit. Ideoque legis: Si transieas per aquam, tecum sum, flumina te nõ concludent: nec ignis exuret vestimenta tua, si transeas. (Esaiæ. 43.) Qui autem ignem alligat in corpore suo, ignem libidinis, ignem immodicæ cupiditatis, non transit, sed exurit inuolucrum istud animæ suæ. Præclarior est bona existimatio quàm pecunia, & super omnes argenti aceruos bona est gratia. (Prouer. 22.) Fides ipsa abundat sibi, satis supérque censu suo diues. Sapienti quoque nihil alienum nisi quod virtuti incongruum. Quocunque accesserit, sua omnia, totus mundus possessio est, quoniam toto eo quasi suo vtitur. Quid igitur circunscribitur frater? quid fraudatur mercenarius? Non magna, inquit, lucra de mercede meretricis, id est, lubricæ istius fragilitatis. Meretrix ista non specialis, sed publica est. Non vna mulier, sed vaga omnis cupiditas meretrix est. Omnis perfidia, omnis fallacia meretrix, non illa sola quæ corpus prostituit suum, sed omnis anima quæ spem suam vendit, quæ deformes quæstus & degenerem stipem quęrit. Et nos mercenarij sumus, qui ad mercedem laboramus, & huius operis nostri mercedem speramus à domino nostro & deo. Si quis cognoscere vult quàm mercenarij sumus, audi dicentem: (Lucæ. 15.) Quantis panibus mercenarij patris mei abundant, ego autem hic fame pereo. Et infra: Fac me, inquit, sicut vnum mercenariorum tuorum. Omnes mercenarij, omnes operarij. Qui tamen fructum expectat laboris, cõsideret quòd is qui alium mercede fraudauerit debita, & ipse fraudabitur sua. Fœneratum illud offendit, & postea cumulatiore mẽsura exoluet. Ergo qui non vult amittere quod est perpetuum, non eripiat alij quod temporale est. Nemo etiam in dolo loquatur ad proximum suum. Laqueus est in labiis nostris, & sæpe vnusquisque sermonibus suis non explicatur, sed inuoluitur. Fouea alta est os maleuoli, grande innocentiæ præcipitium, sed maius maleuolentiæ. Innocens dum credit facile, cito labitur, sed tamen iste lapsus resurgit: maledicus autem suis artibus præcipitatur, vnde nunquam exiliat atque euadat. Ponderet ergo vnusquisque sermones suos non cum fraude & dolo. Statera fallax improbabilis apud deum, non illam stateram dico quæ mercedem appendit alienam. (Prouer. 11.) & in vilibus quidem rebus raro constat fallacia, sed statera verborum ipsa apud deum est execrabilis, quæ prætendit pondus grauitatis sobriæ, & subnectit versutias fraudulentiæ. Hoc maxime condemnat deus, si decipiat aliquis proximum suum promissorum benignitate, & subdola iniquitate defœneratum opprimat, nihil sibi profuturus astutiæ suæ artibus. Quid enim prodest homini si totius mundi capiat opes, animam autem suã vitæ æternæ defraudet stipendio? (Matth. 16.) Alia piis mentibus consideranda statera, qua singulorum facta trutinantur, in qua plerumque ad iudicium peccata propendunt, aut bene gesta peccatis præponderant. Væ mihi si præcedant flagitia, & ad mortis præiudicium letali vergant pondere, tolerabilius si subsequantur. Omnia tamen manifesta domino & ante iudicium: nec bona possunt latere: nec ea quæ plena sunt offensionis, abscondi. (Hebr. 4.) Quàm beatus qui radicem vitiorum resecare potuerit auaritiam. Is profecto stateram hanc non reformidabit. Auaritia enim plerũmque sensus hebetat humanos, & peruertit opiniones, vt quæstum pietatem putent, & pecuniam quasi mercedem prudentiæ. (1. Tim. 6.) Merces autem magna pietatis est: & quæstus sobrietatis, habere quod vsui est satis. Quid enim in hoc mundo prosunt diuitiarum superflua, cum in iis & nulla adiumenta nascendi sint, nec impedimenta moriendi? Nam & sine integmento in hoc mundo nascimur, & sine viatico discedimus, sine hæreditate sepelimur. Pendet per singulos nostrorum statera meritorum: atque exiguis vel boni operis, vel degeneris flagitij momentis huc atque illuc sæpe inclinatur: si mala vergant, heu me: si bona, præsto est venia. Nemo enim à peccato immunis: sed vbi propendunt bona, eleuantur peccata, obumbrantur, teguntur. Ergo die iudicij aut nostra opitulabuntur nobis opera, aut ipsa nos in profundum tanquam molari depressos lapide mergent. Grauis est enim vtpote talento plumbeo suffulta iniquitas, intolerabilis auaritia, atque omnis superbia, terra frau-

dulentia. Et ideo hortare plebem domini sperare magis in A domino, abundare in diuitiis simplicitatis, in quibus ambulet sine laqueo, sine impedimento. Bona etiam puri sermonis synceritas, & locuples apud deum, etiam si inter laqueos ambulet. Tamen quia alij nescit insidias aut vincula innectere, non alligatur. Illud quoque præcipuum, si persuadeas vt nouerint humiliari, sciant verum humilitatis colorem, naturam nouerint. Multi habent humilitatis speciem, sed virtutem non habent: multi eam foris prætendunt, & intus impugnant. Ad fucum præferunt, ad veritatem abiurant, ad gratiam negant. Est enim qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt doli. Et est qui se nimium submittit ab humilitate multa. Non est ergo humilitas nisi sine fuco, sine fraude. Ipsa est vera quæ habet piam mentis synceritatem. Magna virtus eius. Denique per inobedientiam vnius hominis mors introiuit, & per obedientiam vnius domini Iesu Christi facta est vniuersorum redemptio. Sciuit humiliari sanctus Ioseph, qui cum esset à fratribus in seruitutem venditus, vel à negociatori- B bus coemptus, humiliatus in compedibus, vt scriptura dicit, virtutem humilitatis didicit, infirmitatem repudiauit. Itaque emptus in Aegypti partibus à seruo regio coquorum præposito, non prosapiæ nobilis conscientia, quasi germen Abrahamidarum, dedignatus obsequia vernacula, fastidiuit degenerem conditionem, sed magis gnauum se & fidelem herili imperio præbuit, alto intendens consilio nihil interesse in quo statu quis probabilem se præstaret, sed illum esse finem bonorum, vt in quocunque statu probarêtur: illúdque præcipuum, si magis mores commendarent statum, quàm status mores. Etenim quo status inferior, eo virtus eminentior. Talem itaque se exhibebat, tam sedulum, vt ei dominus suus totam domum suam crederet, ipsi omnia committeret. Vnde & vxor eius oculos iniecit in eum capta formæ venustate. Nihil enim ad nos si petulantibus oculis aut ætas expetitur, aut pulchritudo. Ars desit, nullum est crimen decoris: illecebra facessat, inoffensa est species, & formæ gratia. Itaque percita atque animi furens C interpellat iuuenem, & cogente libidine victa passionum stimulis crimen fatetur. Verum ille abiurat flagitiũ, dicens nec moribus Hebræorum conuenire nec legibus vt alienũ violent thorũ quibus cura est tuẽdi pudoris, vt integri nuptiarum integris socientur virginibus, nec vlli conueniant fœminæ quæ legitimi vsus thori nesciat: religionémque sibi esse ne ebrius turpis intemperantiæ, ingratus herilis indulgentiæ, cui obsequium deberet, ei grauem inferret contumeliam. Nunquid erubescebat illum vilem dominum tamen dicere, & se seruum fateri? Quinetiam cum ambiret mulier, obsecraret etiam metu proditionis, vel amoris sui lachrymas funderet ad extorquendi necessitatem, nec misericordia flexus ad flagitij cõsensum, nec coactus metu, & precibus restitit, nec minis cessit, præponens præmiis periculosam honestatem, quàm turpem remunerationem casto pudori. Iterum quoque mulier maioribus adorsa tentamentis, cum inflexibilem aduerteret, etiam secundo immobilem passione, effera impudentia vires ministrante, iu- D uenem aggreditur, veste apprehensa ad cubile trahens, complexum offerens, & pene ceperat, nisi exuisset Ioseph vestem qua tenebatur, ne exueret amictum humilitatis, indumentum pudoris. Sciuit igitur humiliari, qui humiliatus est vsque ad carcerem: & cum sustineret calumniam, maluit crimen falsum subire, quàm verum referre. Sciuit inquam humiliari, qui humiliabatur pro virtute. Humiliabatur in typo eius qui se erat humiliaturus vsque ad mortem, mortem autem crucis: qui venturus erat vt vitam hãc de somno resuscitaret, & somnium esse hunc viuendi vsum doceret, in quo diuersæ commutationum vices tanquam ebriæ, & nihil solidum, nihil firmum, tanquàm dormientis somnium videntes non videmus, & audientes non audimus, & manducantes non satiamur, gratulantes nõ gratulamur, currentes non peruenimus. Vanæ spes hominum in hoc seculo, qui ea quæ non sunt, tanquam quæ sint sequenda arbitrentur. Itaque inanes & vacuæ rerum species tanquam in somno venerunt, abierunt, astiterunt, euanuerunt. Circunfusæ & dispersæ sunt, teneri videntur, & non tenentur. Denique vbi quis audiuit dicentem, Surge qui dormis, & de seculi istius somno exurrexit: falsa hæc intellexit omnia: euigilauit, & fugit somnium, fugit potestas, abiit cura patrimonij, formæ venustas, honorum studium. Hæc enim somnia sunt, quibus non mouentur qui vigilant corde, sed dormientes exagitantur. Vadatur hunc sermonẽ meum sanctus vir Ioseph, non esse perpetua nec diuturna quæ sunt huius seculi, qui ab initio nobilis genere, cẽsu diues, subito ignobilis seruulus, & (quod ipsa seruitij vilitatẽ acerbat) degeneris domini ære emptum mancipium. Minus enim vile putatur seruire libero. geminatur autẽ seruitus, vbi seruitur vernaculis. Seruus igitur ex genere præclaro, pauper ex patre diuite, de amore ad odium, de gratia ad supplicium, rursus de carcere ad aulam, de reatu ad iudicium traductus, neque aduersis fractus est, neque eleuatus secundis. Astipulatur etiam momentarias esse vices rerum etiam sancti Dauid frequenter variatus status, qui despectus patri, preciosus deo, triumpho nobilis, inuidia vilis, accitus ad ministerium regium, electus ad affinitatem, postremo faciem & ora mutatus, exul regni, fugitans parricidij, nũc sua offendicula deplorabat, & rursus aliena remouebat, conciliato herede nobilior quàm decolorato. Expertus igitur omnia, pulchrè dixit: Bonũ mihi quòd humiliatus sum. Quã-quàm hoc & ad eum possit referri, qui cum esset in dei forma, facilis inclinare cœlos, descendit tamen, & formam serui accipiens nostras portauit infirmitates: qui præuidens sanctos suos, nõ quasi rapinam sibi proprium honorem assumere, sed subiicere se æqualibus, & alios sibi anteferre, dixit: Bonum mihi est quod humiliatus sum. Bonum mihi est quod me subiecit, vt subiecta mihi sint omnia, & sit deus omnia in omnibus. Hanc infunde humilitatem singulorum animis, & te ipsum formam præbe omnibus, dicens: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Discant bonorum operum diuitias quærere, & morum esse locupletes. Pulchritudo diuitiarum non in sacculis diuitum, sed in alimentis pauperum est. In illis infirmis & egenis melius opes lucent. Discãt itaque pecuniosi non sua sed ea quæ sunt Christi quærere, vt illos & Christus requirat, vt illis sua largiatur. Impendit pro illis sanguinem suum, effudit illis spiritum suum, offert illis regnum suum. Quid amplius dabit qui seipsum obtulit? Aut quid est quod non sit daturus pater, qui pro nobis vnicum filium tradidit morti? Admone igitur illos seruire domino in sobrietate & gratia, & tota mentis sedulitate, erigere oculos ad cœlestia, nihil ponere in lucro nisi quod vitæ æternæ sit. Nam iste omnis huius quæstus seculi, animarum dispendinm est. Denique omnium detrimentum passus est qui volebat Christum lucrari: quod etsi mirabiliter dixerit, minus tamen expressit quàm acceperat. Hic enim de alienis locutus est, Christus autem dixit: Qui vult post me venire, abneget seipsum sibi, vt ipse suum detrimentum fit, quo fiat lucrum Christi. Caduca hæc omnia, cum damno, sine lucro: illud solum est lucrum, vbi fructus perpetuus, vbi æternæ merces quietis. Commendo tibi fili ecclesiam quæ est ad forum Cornelij, quo eam de proximo interuisas frequentius, donec ei ordinetur episcopus. Occupatus diebus ingruentibus quadragesimæ, tam longè non possum excurrere. Habes illic Illyrios de mala doctrina Arrianorum, caue eorum zizania, non appropinquent fidelibus, non serpant adulterina semina. aduertunt quid propter suam perfidiam acciderit sibi, quiescant, aut veram fidem sequantur. Difficile quidem imbuti animi infidelitatis venenis abolere possunt impietatis suæ glutinum, si tamen in iis virus infaustum inoleuerit: nec facile iis credendum putes. Nerui enim sunt, & quidam artus sapientiæ, non temere credere, maximè in caussa fidei: quæ raro perfecta est in hominibus. Tamen si quis est qui licet suspectæ sit infirmitatis, & annunciantis affectus, purgare habitam de se opinionem velit, permitte, vt satisfecisse se putet: indulge aliquantulum. Cuius enim excluditur satisfactio, auertitur animus. Nam etiam medendi periti cum vident notas ægritudines, vt ipsi appellant, medicinam quidem non

Eccle 19. Roma. 5. Gene. 37. & 39. Psalm. 104. Gene. 39. Philip. 2. Ephe. 5. Psal. 118. Philipp. 2. Esaiæ. 53. 1. Corin. 15. 1. Corin. 11. Philipp. 3. Luce. 9.

non adhibent, sed tamen medicinæ tempus expectant, nec deserunt inualidum, sed lenioribus verbis, aut quibus possunt palpant delinimentis, ne aut intermissa ægritudo desperatione animi grauescat, aut crudior medicinam respuat, eò quòd ad maturitatem peruenire nequeat si indigestæ insolens rerum huiusmodi medicus adhibeat manus. Siquidem & pomum cum immaturũ exagitatur, cito deperit. Et quia de agro exemplum sumpsimus, præcipe illis inuiolata confinij seruare iura, paternos custodire terminos quos lex tuetur. Supra fraternam charitatem frequẽter est vicini gratia. Ille enim sæpe longe, hic in proximo est, vitæ omnis testis, conuersationis arbiter. Delectet eum per finitima spatia laxare liberum pecus, & in herba viridi proiectum secura captare ocia. Seruos quoque domin⁹ iure seruitij subditos habeat pro moderamine coërcitionis quasi animę cõsortes. Paterfamilias enim dicitur, vt quasi filios regat, quoniam & ipse dei seruus est, & patrem appellat dominum cœli, moderatorem potestatum omnium. Vale, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Sabinum, causam reddẽtis cur post scripturam prius directam codicem apertius scriptum transmiserit. Cur etiam propriam manũ stylo suo affixerit, ad epistolarem inde ludum eum inuitantis, & vsum illius exponentis. *Epistola* XLV.

Ambrosius Sabino. Transmisi petitum codicem scriptum apertius atque enodatius quàm ea scriptura est quam dudum direxi, vt legendi facilitate nullum iudicio tuo afferatur impedimentũ. Nam exemplaris liber non ad speciem, sed ad necessitatem scriptus est. Nõ enim dictamus omnia & maximè noctib⁹, quibus nolumus aliis graues esse ac molesti: tũ quia ea quæ dictantur, impetu quodam proruunt, & profluo cursu feruntur. Nobis autem quibus cura est senilem sermonem familiari vsu ad vnguẽ distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius videtur propriam manũ nostro affigere stylo, vt non tam deflare aliquid videamur quàm abscondere, neque alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis cõscij sine vllo arbitro, non solum auribus, sed etiam oculis ea ponderemus quæ scribim⁹. Velocior est enim lingua quàm man⁹, dicente scriptura: Lingua mea calamus scribę velociter scribentis. Sed fortè dicas quia velocitatem ad scribentẽ retulit. Non te fallit tamen id significari, quòd scribæ velociter scribentis celeritas sola possit linguæ propheticæ excipere sermones. Apostol⁹ quoque Paulus sua scribebat manu, sicut ipse ait, Mea manu scripsi vobis. ille propter honorificentiam, nos propter verecundiam. Tamen dum adhuc habes de libris iudicium, interludamus epistolis: quarũ eiusmodi vsus est, vt disiunctì locorum interuallis, affectu adhęreamus: in quibus inter absentes imago refulget præsentiæ, & collocutio scripta separatos copulat: in quibus etiam cũ amico miscemus animum, & mentem ei nostrã infundimus. Iam si, vt hortaris, aliquid & de veteribus scriptis redoleat in epistolis, non solum animi conglutinari videntur per veræ doctrinæ profectum, sed etiam plenioris colloquij species & forma exprimi, vt inter quærendi & respõdendi mutuas vices assumpta concertatio in vnum conducere, & coram videatur amicos locare, qui tali se lacessunt & complectũtur munere. Quid autem maiorum nostrorum exempla proferam, qui epistolis suis fidem infuderunt populorũ mẽtibus, atque ad integros & confertos scripserunt populos, & præsentes se esse cum absentes scriberent significarunt, dicẽte sancto Apostolo quia absens erat corpore, sed præsens spiritu, non solum cum scriberet, sed etiam cum iudicaret? Deniq; absens per epistolã condemnabat, & idẽ absoluebat per epistolam. Epistola enim Pauli quædam effigies erat eius præsentiæ, & forma operis. Non enim vt aliorum epistolæ graues, inquit, & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis, talis & apostoli, sed talis huius epistola, vt talis esset forma præcepti, qualis esset operationis substantia, quia quales sumus inquit, verbo per epistolas absentes, tales & præsentes sumus in opere. Imaginem præsentiæ suæ in epistolis expresit, fructum testimonij in opere significauit. Vale, & nos dilige, vt facis.

Psal. 44.
Colos. 4.
1. Corin. 5.

Diui Ambrosij ad Eusebium, iucunditatem illius in filiis, & filiorum benedictionem recensentis. *Epistola* XLVI.

Ambrosius Eusebio. Faustinus vterque tibi redditus est, nobis vtrumque Ambrosium pignus resedit. Ipse habes quod primũ in patre, & quod iucundissimum est in filio minore, quia & virtutis apicem tenes, & humilitatis exhibes gratiam: nos quod medium inter patrem & iuniorem filium. Tecum summa totius dom⁹, & perpetuati vocabuli iugis successio. Apud nos parca mediocritas, quæ & de summo pendeat, & in posteriore subsistat. Tecum igitur requies vtriusque nostrum, quæ cũ inuicem nobis refunditur, omnem animi abstergit solicitudinem. Tecũ is qui & moribus & operibus suis & sobole tali inuenit gratiam apud dominum nostrum. Tecum is qui inter mundi huius procellas spiritalem nutriuit columbam, quæ ei fructus afferat pacis, vncta oliua integritatis. Tecum is qui ædificauit aram deo, quem benedixit deus & filios eius dicens, Crescite, & multiplicamini. Cum quo testamentum pacis statuit suæ, vt sit ei & filiis eius in progeniem æternam. Habes igitur hæredem diuinæ benedictionis, consortem gratiæ, participem iustitiæ. Sed vide quæso ne iste noster Noe agricola, bonus plantator feracis vineæ, cũ fuerit amoris & gratiæ tuæ inebriatus poculo, tanquam crapulatus à vino, diutius quieti indulgeat: ac si forte indormierit, excitet eum Sem nostri desiderium. Est & ibi Iaphet iunior ex fratribus, qui pietatis reuerentia patrem induat, quem pater & dormiens videat, nec vnquam de pectore dimittat suo, quin semper oculis & complexu teneat, atq; euigilans intelligat quæ ei fecerit filius suus iunior, qui latitudo Latinè dicitur, eò quòd in labiis eius diffusa gratia, & sit in moribus propter quod benedixit eũ dominus, quia ipse tanquàm bonus retrorsum rediens patrẽ texit pio charitatis velamine, & detulit pietati honorem, de quo & pater ait, Lætificet deus Iaphet in domibus Sem. Vnde & in enumeratione generationũ pręfertur seniori fratri, in benedictione substituitur. Præfertur propter honorem nominis, substituitur propter prærogatiuam senioris ætatis, & honorificentiam naturę debitam. Sem autem dicitur Latinè nomen. Et bene hic noster Ambrosius bonum nomen, in cuius domibus lætetur Iaphet, quia potius est nomen bonum super multas diuitiarum copias. Sit ergo & iste benedictus, & gratia eius super aurum & argentum, sit in portione eius semen Abrahæ, sint benedictiones, in posteritate, & omni familia iusti viri. Sed maledictus nemo, benedicti omnes. Benedictus enim Saræ fruct⁹. Salutant te Ambrosij, salutat Parthenius dulcissimus, salutat Valentinianus paratus ad humilitatem, quod Hebraicè Chanaan dicitur, quasi puer fratris sui, cui & nomine suo cessit. Et ideo tanquam Nemroth gemini gigas nominis, venator egregius super terram, de quo dictum est, Tanquàm Nemroth gigas venator ante dominum. Nanque ingenio subrusticus, viribus validus, quos ingenio æquare non potest, viribus superat, vt Comacinas rupes gestare secum, & faciem tauro propior vultu videatur exprimere, post habitum se indignatus, & paterno exutum vocabulo metropolitanum virum Bononiensi subditum, quia infantiæ nescit blanditias, & de nutricis gremio se illæsus excussit. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Gene. 9.
Ibidem.
Prouer. 22.
Gene. 10.

Diui Ambrosij ad Irenæum, confutantis errorem cuiusdam maledici Apollinaristæ, qui non potest audire quòd dominus noster Iesus Christus pro nobis seruitutem susceperit. *Epistola* XLVII.

Ambrosius Irenæo. Quem scripsisti maledici sermonis seminatorem, leuissimus est, qui iam veneni sui mercedem recepit. Siquidem responsum est ei publice: & quod priuatim seuerat, palã messuit. Ego autem vanum ante & inuisorẽ tantum habebam. At vbi iste sermo ad aures peruenit meas, statim respondi quòd cum virus infecerit Apollinare, qui non potest audire quòd dominus noster Iesus pro nobis seruitutẽ susceperit in isti⁹ corporis susceptione, cum apostolus clamet quod formã serui acceperit. Hoc munimentum, hæc sepes est fidei nostræ, qui hanc

Philip. 2.

destruit, destruetur ipse, sicut scriptum est, Quia destruentem sepem mordebit serpens. Equidem primo leniter man daui ei, qua ratione bonam rem malo animo facis? Ego enim beneficio annumero si quis mea legens scripta dicat mihi quod videatur moueri. Primum quia & in iis quæ scio, falli possum. Multa autem prætereunt, multa quibusdam aliter sonant. Pulchrum est, si fieri potest, cauere omnia. Deinde quia non debeo molestè ferre si cum de apostolicis & ipsis euangelicis dominicisque verbis plerique multas quęstiones ferant, etiã in meis scriptis reperiant de quo disputandum putent. Plerique enim studio indulgent suo, vt iste qui propterea orbem circuiuit vt quæreret quem reprehenderet, non quem sibi imitandum arbitraretur. Hic igitur vt arroderet aliquid de meis scriptis, caussam sibi amplam reperit, quoniam eo loci vbi dixit dominus Iesus: Confiteor tibi domine pater cœli & terræ: diximus ideo dictum, vt nos intelligamus patrem filij esse, & dominum creaturæ. Quanquam in psalmo euidenter dominum dixerit patrem filius. Viderũt me, & mouerunt capita sua: adiuua me domine deus meus. Etenim secundum formam serui locutus dominum vocauit quem patrem nouerat, ęqualis in dei forma seruum secundum carnis substantiam se prędicans. Seruitus enim carnis, dominatus autem diuinitatis est. Aduertis igitur primum pro tua admirabili prudentia ea quæ in euãgelio dicuntur, ad euangelij tempus referri, quo dominus Iesus inter homines humana specie conuersabatur. Nunc ergo secundum hominem iam non nouimus Christum. sit ita visus & cognitus veteribus, iam transierunt vetera, & omnia noua facta sunt. Omnia tamen ex deo, qui nos sibi per Christum reconciliauit. Eramus enim mortui, & ideo vnus pro omnibus mortuus, & vnus pro omnibus seruus factus est. Quid dicam, seruus factus est? Peccatum, opprobrium, maledictum factus est. Dixit enim apostolus, Quia pro nobis peccatum factus est, quia maledictũ factus est dominus Iesus. Dixit quia cũ sibi subiecerit omnia, tunc & ipse subiectus erit. Dixit & Petrus, In nomine Iesu Nazareni surge, & ambula. Dixit quia glorificauit puerum suum Iesum, & nemo calumniatur de tempore. In Apocalypsi autem & agnus dictus est à Ioanne, dictus est in psalmo vermis, & nõ homo. Hæc omnia factus est, vt nostræ obtunderet mortis aculeum, nostram seruitutẽ tolleret, maledicta peccata, opprobria deleret. Hæc & alia quæ consulenti cuidam, & multo plura à te scripsisti relata, cum scriptura diuina habeat, quemadmodum quisquàm dubitabit dicere quæ piè scripta sunt, quoniam ad gloriam Christi spectant non ad imminutionem? Nam cum de dono eius, hoc est manna dictum sit, quia & qui minus collegit, nõ deminuit: & qui plurimũ, nõ ampliauit: vnde potuit ipse vel minui vel augeri? Quid enĩ in eo imminutum est quod nostram seruitutem, nostras infirmitates suscepit? Erat humiliatus, erat in serui forma, sed idem in gloria dei patris. Erat vermis in cruce, sed idem dimittebat peccata etiam persecutorum suorum. Erat opprobrium, sed idem maiestas domini, sicut scriptum est: Et videbitur maiestas domini, & videbit omnis caro salutare dei. Quid amisit cui nihil minus est? Non habebat quidem speciem neque decorem, sed habebat plenitudinem diuinitatis. Infirmus existimabatur, sed non destiterat esse dei virtus: videbatur vt homo, sed fulgebat in terris maiestas diuina & patris gloria. Vnde pulchrè Apostolus eiusdẽ verbi repetitione vsus est, dicens de domino Iesu: Quia cũ in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit formã serui accipiens. Quid est in dei forma, nisi in plenitudine diuinitatis, in illa perfectionis diuinæ expressione? Ergo cum esset in plenitudine diuinitatis, exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturę & perfectionis humanæ. sicut deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, vt esset perfectus in vtraque forma. Vnde & Dauid dicit: Speciosus forma præ filiis hominũ. Cõcluditur Apollinarista, nec quo se vertat habet, suis clauditur retibus. Ipse enim dixerat, Formam serui accepit, non seruus lectus est. Iterũ ergo interrogo, quid est in forma dei? In natura dei. Sunt enim, ait Apostolus, qui non sunt natura dij. Quæro quid sit formam serui accipiens? Sine dubio perfectionem naturæ & conditionis (vt dixi) humanæ, vt esset in hominum similitudine. Et pulchrè non carnis, sed hominum dixit similitudinẽ, quia in carne eadem. Sed quia sine peccato erat solus, omnis autem homo in peccato, in specie hominis videbatur. Vnde & propheta ait: Et homo est, & quis cognoscit eum? Homo secundum carnem, sed vltra hominẽ secundum diuinam operationem. Deniq; cũ leprosum tangeret, homo videbatur, sed vltra hominem cũ emundaret. Et cum Lazarum fleret mortuum, quasi homo flebat: sed supra hominem erat cum mortuum iuberet vinctis pedibus exire. Homo videbatur cum penderet in cruce, sed supra hominem cum reseratis tumulis mortuos resuscitaret. Nec sibi blandiatur virus Apollinare, quia ita legitur, Et specie inuentus vt homo. Non enim negatus est homo Iesus, cũ alibi ipse Paulus de eo dicat, Mediator dei & hominum homo Christus Iesus, sed confirmatus est. Id enim est vsus & moris scripturæ sic significare. Sic & in euangelio legimus: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Sicut ergo quasi vnigenitus dicitur, & nõ abnuitur vnigenitus dei filius, ita vt homo dicitur, & perfectio fuisse in eo hominis non negatur. Cum esset igitur in forma serui humiliatus vsque ad mortem, erat tamen in dei gloria. Quid ei igitur obfuit seruitus? Seruus autem factus legitur, quia legitur factus ex virgine, & creatus in carne. Omnis enim creatura seruit, dicente propheta, Quia vniuersa seruiunt tibi. Vnde & deus pater ait, Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto vnxi eum. Ipse vocabit me, pater meus es tu, deus salutis meæ: & ego primogenitum ponam eum. Et in alio psalmo: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuum. Et infra in eodem psalmo: Da potestatem puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ. Congessi enim patris & filij voces, vt ei non argumenta humana, sed diuina responderẽt oracula. Alibi, inquit, In manus tuas commendo spiritum meum. Statuisti in loco spatioso pedes meos, super omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Et in eodem psalmo: Illustra faciem tuam super seruum tuum. Per Esaiam quoque dicit ipse filius dei, Ex vtero matris vocauit dominus nomen meum, & posuit os meum vt gladium acutum, & sub tegmento manus suæ protexit me. Posuit me sicut sagittam electam, & pharetra sua texit me, & dixit mihi, Seruus meus es Israel. Dicitur enim dei filius, & Israel, sicut alibi, Iacob puer meus, Israel dilectus meus. Solus enim vere deum patrem non solum vidit, sed etiam enarrauit. Et sequitur, In te glorificabor. Et ego dixi, in vacuum laboraui, & in nihilum dedi vires meas, ideo iudicium meum ante dominũ, & dolor meus ante deum meum. Et nũc sic dicit dominus: Qui finxit me seruum ex vtero sibi ad congregandum Iacob & Israel. Quis congregauit dei populum nisi Christus? Quis glorificatus est ante dominũ? Quis est dei virtus? Cui dixit pater, Magnum tibi est vocari te puerum meum? Et cui dicit, Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ? De quo etiam per os Ezechiel locutus est dicens: Suscitabo super eos pastorem vnum, & reget eos seruus meus Dauid, & erit eorum pastor, & ego dominus ero illis in deum, & Dauid in medio eorũ princeps. Dauid vtique rex iam defunctus erat, & ideo verus Dauid, verus humilis, verus mãsuetus, verus manu fortis dei filius hoc annunciatur nomine: qui etiam in Zachariæ prophetæ libro significatur, dicente deo patre: Ecce ego mittam seruum meum, oriens nomen est ei. Nunquid quia habebat vestimenta sordida, ideo fulgorem diuinitatis suæ sol iustitiæ non habebat? Et quid plura? An infirmius putamus seruitium esse quàm peccatum, quàm maledictum, quàm opprobrium, quàm infirmitates, quas pro nobis suscepit, vt à nobis auerterentur? Factus est enim hæc omnia, vt vniuersa vacuaret. Sed hæc ideo non recipiunt quod seruus, opprobrium, peccatum, maledictum factus sit, quia verbum & carnem vnius asserunt esse substantiæ, & dicunt, ergo qui nos redemit, seruus dictus est, & peccatum debuit dici. Nec aduerterunt quòd hæc Christi gloria sit, quia seruitutẽ suscepit in corpore suo, vt libertatẽ omnibus redderet: peccata nostra portauit,

tauit, vt mundi peccatum tolleret. Seruus, peccatum, maledictum factus est, vt tu peccati seruus esse desisteres, te diuinæ sententiæ maledicto absolueret. Ille ergo maledictum suscepit tuum. Maledictus enim omnis qui pēdet in ligno. Ille maledictū in cruce factus est, vt tu benedictus esses in dei regno. Ille dehonestatus & depreciatus est, nec aliquid existimatus. Ille dicebat, Inuacuum laboraui. per quē meruit Paulus dicere: Non inuacuum laboraui, vt boni operis fructum, & euangelicæ prædicationis gloriam suis conferret seruulis, per quam vniuersi sarcina laboris absoluerentur. His igitur auditis derelictus est in dimidio dierū suorum perdix, qui clamauit vt congregaret quæ non peperit, & oppressus est voce domini Iesu. Denique adornat fugā. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Irenæum prosequentis illud quod in Hieremia scriptum est, Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit: naturam istius auis describēdo, & eam diabolo ac membris suis adaptando. Epistola XLVIII.

AMbrosius Irenæo. Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit. Licet enim mihi de superioris fine epistolæ sequentis mutuari exordium. Celeberrima quæstio, & ideo vt possimus eam absoluere, quid de natura auis istius habeat historia, consideremus. Nam & hoc considerare non mediocris prudentię est, siquidem & Salomon cognouit naturas animalium, & locutus est de pecoribus, & volatilibus, & de reptilibus, & de piscibus. Dicitur itaque auis ista plena esse doli, fraudis, fallaciæ, quæ decipiēdi venatoris vias calleat, atq; artes nouerit, vt eum à pullis auertat suis, omniáque tentamenta versutiæ non prętermittere, quo possit venantem abducere à nido & cubilibus suis. Certè si insistere aduerterit, tamdiu illudit, quamdiu soboli fugiendi signum tribuat & potestatem. Quam vbi euasisse senserit, tūc se & ipsa subtrahit, & lubrica arte deceptum insidiantem relinquit. Fertur etiam promiscuæ esse permixtionis, vt in fœminas cum summo certamine mares irruant, & vaga calescant libidine. Vnde impurum & maleuolum & fraudulētum animal aduersario & circunscriptori generis humani, fallacissimóq;, & impuritatis authori conferendum putatur. Clamauit ergo perdix, qui à perdēdo nomen accepit, Sathanas ille, qui Latinè contrarius dicitur. Clamauit in Eua primum, clamauit in Cain, clamauit in Pharaone, Dathan, Abiron, Chore. Clamauit in Iudæis, quando petierunt sibi fieri deos cum Moyses legē acciperet. Clamauit iterum, quando de saluatore dixerunt: Crucifigatur, crucifigatur, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Clamauit quando sibi regem fieri postulauerunt, vt recederent à domino deo rege. Clamauit in omni vano & psido. His vocibus congregauit sibi populos quos non creauerat. Deus enim hominem ad imaginem suam fecit, & diabolus sibi hominem vocis suæ fraude sociauerat. Congregauit sibi nationū populos faciens diuitias non cum iudicio. Vnde in prouerbio est de diuite auaro: Quia perdix iste congregat diuitias non cum iudicio. At vero meus Iesus quasi iudex bonus cum iudicio omnia agit, qui venit, sicut scriptum est, dicēs: Ego loquor iustitiam, & iudicium salutis. Ea igitur gratia deprædatus est perdicem illum diabolū, abstulit ei male congregatas diuitias multitudinis, reuocauit ab errore animas gentium, mentésque nationū deuiantium. Et quia diaboli voce deceptos sciebat, & ipse vt vincula nexúsque veteris erroris solueret, clamauit primū in Abel, cuius clamauit vox sanguinis. Clamauit in Moyse, cui dixit: Quid clamas ad me? Clamauit in Iesu Naue. Clamauit in Dauid, qui ait: Clamaui ad te, salua me. Clamauit in omnibus prophetis. Vnde & ad Esaiam dicit: Clama: & ille ait: Quid clamabo? Clamauit in Salomone conuocans cum altissima prædicatione ad sapientiam: Venite, edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Clamauit etiam in corpore suo, sicut scarabæus in ligno. Clamauit vt insidiatorem falleret & circumueniret, dicens: Deus deus meus quare me dereliquisti? Clamauit vt despoliaret, respōdens latroni: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Itaque vbi clamauit Iesus, continuo perdix ille à congregatis in dimidio dierum suorum derelictus est. Vnde & quidam naturæ perdicis etiam istud aptandum putarunt, eò quòd aliena diripiat oua, & foueat suo corpore, atque hac sua fraude partus alienos studeat acquirere. Sed (quod aiunt, cornicis oculum, habent enim & volatilia suas artes) vbi istud aduerterit cuius aut singula oua direpta, aut cubile fuerit inuasum, solicitata soboles errore similitudinis, speciei simulationne decepta, & si infirmior viribus, induit se atque armat versutia, & cum labor omnis impensus nutrimentorum educantem exhauserit, atque adolescere pulli cœperint, tunc vocem emittit, & quadam pietatis tuba prolem aduocat. Quæ naturali quodam auditu excitata agnoscit parentem, & simulantem deserit. Ita cum vult congregare quæ non peperit, amittit quos nutriendos putauit. Non superfluo igitur & Iesus clamauit, vt quia totius mundi populus voce perdicis, blanditiis, arte, specie deceptus ab authore proprio deuiauerat lubricas artes secutus, veri parentis voce reuocatus fallacem relinqueret, atque in dimidio dierum eius fraudulentum desereret, id est ante huius finem seculi, cui nos eripuit dominus Iesus, & ad vitam æternam vocauit. Itaque nunc mortui mundo, viuimus deo. Cum igitur perdix iste penitus à falsis filiis derelictus fuerit, tunc erit stultus ille quem elegit deus, & sapientem confudit, saluus: quoniam quæ stulta sunt mundi, elegit deus. Ideo si quis videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Vale fili, & nos dilige vt facis quoniam nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Syricium, narrantis illum Prisco aduenienti literas dedisse, & se eidem reuertenti alias reddidisse. Et quia utrūque eorum officio remuneratus sit, etiam eius officij preciū incrementa debere adipisci gratiæ. Epistola XLIX.

AMbrosius Syricio. Prisco amico & æquæuo meo dedisti aduenienti literas. Ego quoque reuertēti reddidi, quas & pro officio, & pro amore debui. Vtrumque igitur nostrum suo officio remuneratus est, quo & mihi tuas, & meas tibi restituit. Ideo eius officij precium incrementa debet adipisci gratiæ. Vale, & nos frater dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Atticum, scribentis literas suas Priscum sibi, & se illi alias reddidisse, Priscum dilectioni suæ amplius commendantis. Epistola L.

AMbrosius Attico. Prisco meo dedisti literas, Priscus meus mihi reddidit, & ego Prisco. Tu Priscū vt soles dilige, & plus etiam quàm soles, quod eo suadeo, quia & ipse Priscum meum facio plurimi. Est enim erga eum priscus hic noster amor, qui à pueritia iam inde nobis cum ætate accreuit simul, sed eū multo post vidi tempore, vt vere mihi non solum nomine, sed etiam tanti interuallo temporis priscus aduenerit. Vale, & amantes tui dilige, quia nos te diligimus.

Diui ambrosij ad Felicem, significantis tuberum sibi missorum partem amicis direxisse, & illū quòd se tamdiu nequaquam reuiserit arguentis. Epistola LI.

MBrosius Felici. Misisti mihi tubera, & quidem miræ magnitudinis, vt stupori forent ea tam grandia. Nolui in sinu, vt aiunt, abscondere, sed aliis quoque demonstrare malui. Itaque partem direxi amicis, partem mihi reseruaui. Suaue munus, non tamen ita præpotens vt comprimeret querelam meam iure excitatam, quòd nos tamdiu amantes tui nequaquam reuisas. Et caue posthac ne maiora inuehas tubera. Nam huius nominis diuersa ratio. Vt enim grata in munere, ita in corpore atque in affectu molesta sunt. De te impetra quo minus [illegible] abesse doleam. Nam caussa commotionis meæ desiderium est tui. Effice si potes, vt minus gratus sis. Rem exposui, caussam probaui. Intorquenda est amentata illa non manipularis sententia. meturisti certe, sed vide quàm moueat, vt delectet iocari, postea tamen ne excusaueris. Etenim quamuis tua hęc vectigalis mihi sit excusatio, malè de te iudicat, nec de me melius, si aut tuam absentiam muneribus compensandam, aut me muneribus redimendum putes. Vale, & nos amantes tui dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambroſij ad Romulum, quæſtioni illius, cur uidelicet deus dixerit: Ponam cœlum æreum, & terram ferream, ſatisfacientis. Epiſtola LII.

A Mbroſius Romulo. Cum ſis in agro, miror qua ratione de me quærendum putaueris cur dixerit deus: Ponam cœlum æreum, & terram ferream. Nam ſpecies ipſa agri & præſens fertilitas docere nos poteſt quanta clementia ſit aëris, & cœli indulgentia, quando dignatur deus vbertatem dare: quando autem ſterilitas quemadmodùm clauſa omnia, ſpiſſus aër, vt in rigorem æris ſolidatus putetur. Vnde alibi habes quia in diebus Heliæ clauſum eſt cœlum annis tribus, & menſibus ſex. Significatur igitur clauſum cœlum æreum eſſe, vſum ſui terris negare. Terra quoque ferrea eſt: cum prouentus abnuit, & iacta ſibi ſemina tanquam hoſtili duritia genitali excludit aluo, quæ gremio ſolet blandæ matris fouere. Quando enim ferrum fructificat? Quando æs imbres relaxat? His igitur miſerandam famem minatur impiis, vt qui pietatē filiorum cōmuni omnium domino & patri exhibere neſciunt, careant nutrimento paternæ indulgentiæ, ſit illis cœlum æreum concreto aëre, & ſolidato in metalli rigorem, ſit illis terra ferrea partus ſuos neſciens, & quod plerumque inopia habet, diſcordias ferens. Rapto enim vtuntur qui victu indigent, vt alienis diſpendiis famem ſuam ableuent. Iam ſi & offenſa inhabitantium huiuſmodi ſit, vt diuina commotione iis inferantur prælia, verè terra eſt ferrea, telorum ſegetibus inhorrens, & ſuis nuda fructibus, fœcunda ad pœnam, ſterilis ad alimoniam. Vbi autem abundantia: Ecce ego pluo vobis panes, dicit dominus. Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Leui 26. Deute. 28. Luce. 4. Exod. 16. — B

Diui Ambroſij ad Titianum, illi congaudentis quòd à Rufino liberatus ſit, quem ſibi grauiorem iudicem in negocio cum nepte ſua arbitrabatur. Epiſtola LIII.

Mbroſius Titiano. Venit tibi innocens victoria, vt ſine voti amaritudine potiaris victoriæ ſecuritate. Rufinus enim ex magiſtro officiorum factus eſt in conſulatu præfectus præfectorio, ac per hoc plus poſſe cœpit, ſed tibi iam nihil obeſſe. Eſt enim aliarū præfectus partium. Quàm gaudeo vel illi vt amico, quia honore auctus inuidia leuatus eſt: vel tibi vt filio, quia liberatus es ab eo quem tibi grauiorem iudicem arbitrabare, vt ſi de negocio definiueris cum tua nepte, pietatis tuæ ſit, non formidinis. Ideoque promptior eſto deciſioni, cuius & ſpes potior, & fructus eſt. Spes, quia pater neptis tuæ, qui de illius ſententia ſibi plurimum blandiebatur, iam quod de eo ſperet non habet. Ille enim alia curat, præterita negligit, vel cum illo quod tunc gerebat, depoſuit officio: iſte negocij ſui meritum, non ſententiæ patronum conſiderat. Et fructus iucundior eſt, vt tibi referatur deciſionis gratia, qui potueris iam ſpernere, & non ſpreueris, pietatem ſpectans neceſſitudinis, non ſtimulum offenſionis. Vale, & nos dilige vt filius, quia nos te vt parentes diligimus.

Diui Ambroſij ad Syricium, gratum ſibi aſſerentis cum & ab ipſo literas accipiat, & ille aliquos de cōſeruitio ſuo dirigat, eóſque ſe diligere conteſtantis qui non patiuntur ſe à ſuo munere diutius abeſſe, & ad ſequendum dominum Ieſum ſuadentis. Epiſtola LIIII.

Mbroſius Syricio. Gratum eſt mihi cùm literas accipio tuas. At cum de conſeruitio noſtro aliquos dirigis, vt fratrem noſtrum, & compresbyterum Syrum tuis es proſecutus literis, geminatur lætitia. Sed vtinam fructus fuiſſet ille diuturnior. Nam ſtatim vt venit, recurrendum putauit: quod quidem ad deſiderium meum plurimum minuit, ad ſui gratiam multum addidit. Nam ego diligo eos vel presbyteros vel diaconos qui cum aliquo proceſſerint, nequaquàm ſe patiuntur à ſuo diutius abeſſe munere. Dicit enim propheta: Nō laboraui ſequens poſt te. Quis autem poteſt laborare ſequens Ieſum, cum ipſe dicat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam? Sequamur ergo Ieſum ſemper, nec deſinamus. Quòd ſi ſemper ſequamur, nunquam deficimus. Dat enim vires ſequentibus ſe. Itaque quo propior virtuti

Matth. 11. — A

fueris, eo fortior eris. Plerumque cum ſequimur, dicitur nobis ab aduerſariis: Vbi eſt verbū domini? veniat. Sed nos non fatigemur ſequendo, non auertamur ſubdolæ interrogationis impedimento. Dicebatur hoc prophetæ cum mitteretur in carcerem, cum demergeretur in voraginem luti. Vbi eſt verbum domini? veniat. Sed ille multo magis ſecutus eſt, & ideo ad brauium peruenit, ideo accepit coronam, quia non laborauit qui ſequebatur Ieſum. Non eſt enim labor in Iacob, nec dolor videbitur in Iſrael. Vale, & nos dilige, quia & nos amantem noſtri vt parentem diligimus.

Hiere. 17.

Diui Ambroſij ad Fœgadium & Delphinum epiſcopos, inſinuantis Polybium ut utrique eorū ſcriberet popoſciſſe, ac poſt datam epiſtolam utriuſque nomine cōſcriptam alteram exegiſſe, & ei ſe illam dediſſe. Epiſtola LV.

Mbroſius Fœgadio & Delphino epiſcopis. Polybius filius noſter cum de Africanis regreſſus partibus, in quibus proconſularem iuriſdictionem egregiè repræſentauit, aliquantulos nobiſcum exegiſſet dies, ſumma gratia ſe meis viſceribus infudit. Deinde cum abire hinc & demeare vellet, popoſcit vt vtrique veſtrum ſcriberem. Promiſi futurum. Itaque dictaui epiſtolā, & vtriuſque conſcriptam nomine dedi. Poſtulauit alteram. Dixi ad vtrumque veſtrum datā more vſuque noſtro, eò quòd ſancta mens veſtra nō epiſtolarum numero, ſed coniunctione nominū delectaretur. Nec perpeti poſſet vt fieret vocabulorum ſeparatio, quorum affectus conueniret. Ideoq; præſcriptum noſtro muneri vt vteremur charitatis compēdio. Quid plura? Exegit alteram, dedi, vt neque illi negarem quod poſceret, nec mihi immutarē, quod in vſum venerat. Ita & ille habet quod vtriq; reddat: quia id ſolum prætendit, ne cum alteri reddidiſſet, alteri vacuus foret. Et ego vobis indiuiſæ gratiæ munus ſine vllo dependam offenſionis periculo, & diuiſionis ſcrupulo: cum præſertim etiam hæc forma ſcriptionis apoſtolicæ ſit, vt & vnus ad plures, vt Paulus ad Galatas: & duo ad vnum poſſint ſcribere, ſicut ſcriptū eſt, Paulus vinctus Ieſu Chriſti, & Timotheus frater, Philemoni. Salutem vobis dico, diligite nos, & orate pro nobis, quia ego vos diligo.

C

Diui Ambroſij ad Romulum, de eo quòd Aaron populo poſcenti ſibi deos fieri, aurum detraxerit, & quòd eo auro figuratum ſit uituli caput, & quòd Moyſes tam dure indignatus ſit, ut iuberet quemque inſurgere in necem proximi ſui, quid ipſe ſentiat exprimentis. Epiſt. LVI.

A Mbroſius Romulo. Epiſtolarum genus propterea repertum, vt quidam nobis cū abſentibus ſermo ſit, in dubium non venit. Sed ſit hoc vſu exēploq; pulchrius, ſi inter parētem ac filios crebra & iucunda alloquia cedantur, vt verè inter disiunctos corpore quædam imago referatur præſentiæ. His enim adoleſcit officiis amor, ſicut tuis ad me, aut meis ad te augetur literis. Sed hoc multo locupletius proximis tuæ dilectionis experiri cœpi affatibus, quibus me conſulendū putaſti quid ſibi vellet quòd Aaron aurum detraxerit populo poſcenti ſibi fieri deos, & quòd ex auro figuratum ſit vituli caput, vel quòd Moyſes tā dure indignatus ſit, vt iuberet proximum quemque inſurgere gladiis in necem proximi ſui. Magnum eſt enim nullum pati abſentibus damnum irrepere non ſolum ſuauitatis, ſed etiam collationis & liberalis ſcientiæ. Quid igitur de eo ſentiam quoniam expoſcis, conferendi magis quàm exponendi ſtudio loquar. Cum Moyſes in monte Syna legem acciperet, populus erat cum Aarō ſacerdote. Et quamuis frequenter ad culpam lubricus, tamen quamdiu lex dabatur, ſacrilegio erraſſe non proditur. Verum vbi diuinum cōticuit oraculum: peccatum irrepſit, vt peterent ſibi fieri deos. Coactus Aaron petit annulos eorum, & inaures mulierum, quæ tradita in ignem miſit, & conflatum eſt vituli caput. Neque excuſare tantum ſacerdotem poſſumus, neque condemnare audemus. Non imprudens tamen qui annulos Iudæis & inaures abſtulit. Etenim qui ſacrilegium moliebantur, nec fidei ſignaculum habere poterant, nec ornamenta aurium. Denique & patriarcha Iacob abſcondit inaures cum ſimulachris gentium, quando in Sichimis abſcondit, vt nullus audiret ſuperſtitiones

Exodi 32. Gene. 35. — D

ſtiones gentilium. Pulchrè autem dixit: Deponite annulos & inaures aureas, quę ſunt inaures mulierum veſtrarum. Non quo virorum inaures relinqueret, ſed quod viros non habere manifeſtaret. Congruè quoque inaures auferuntur mulieribus, ne iterum Eua vocem ſerpentis audiret. Et ideo quia ſacrilegium audierant, conflatis earum inauribus cõflata eſt imago ſacrilegij. Qui enim male audit, conflare ſacrilegium ſolet. [3.Reg.12.] Cur autẽ caput vituli exierit, ſequentia docent: quia ſignificabatur futurum quod Hieroboam poſteriore tempore hoc genus ſacrilegij induceret, vt populus Hebręorum adoraret vitulos aureos, ſiue quòd omnis perfidia ſimilis immanitatis atque inſipientiæ beſtialis ſit. Cuius rei indignitate percitus fregit tabulas Moyſes, & comminuit vituli caput, atque in puluerẽ redegit, vt omnia impietatis aboleret veſtigia. Fractæ ſunt enim primæ tabulæ, vt repararentur ſecundæ, quibus per euangelij prędicationem perfidia comminuta euanuit. Sic Moyſes typum illum diſſipauit Aegyptium, & altitudinem extollentem ſe compreſſit æternæ legis authoritate. Vnde & Dauid ait: [Pſal.28.] Et cõfringet dominus cedros Libani, & comminuet eas tanquam vitulum Libani. Itaque abſorbuit populus omnem perfidiã ac ſuperbiã, ne eum abſorberet impietas & arrogantia. Melius eſt enim vt vnuſquiſque præualeat carni & vitiis eius, ne dicatur de eo quia deuorauit eum mors præualens, ſed dicatur magis: [1.Corint.15.] Deuorata eſt mors in victoria ſua. Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Et de domino dictum: [Pſal.109.] De torrente in via bibet. Quia acetum accepit, vt abſorberet vniuerſorum tentationes. Quod autem occidi fecit à proximis proximos, filios à parẽtibus, à fratribus fratres, præceptum euidens quia præferenda eſt religio neceſſitudini, pietas propinquitati. Ea eſt enĩ vera pietas quæ præponit diuina humanis, perpetua temporalibus. Vnde & ipſe Moyſes ad filios Leui dixit: [Exo.32.] Qui paratus eſt a domino, veniat ad me. Et dixit illis: Hæc dicit dominus deus Iſraël: Imponite vnuſquiſque gladium ſuum in femore ſuo, & pertranſite. vt contemplatione atque amore reuerentiæ diuinę perimeretur omnis affectus neceſſitudinis. Et occiſa quidẽ ſcribuntur tria milia hominũ. Nec numeri inuidia mouemur, quia melius eſt paucorum ſupplicio vniuerſos exui, quàm in omnes vindicari. Neque vero aliquid durũ videtur pro vindicta iniuriæ cœleſtis. Denique ſanctiora cæteris ad hoc munus eliguntur miniſteria Leuitarum, quorum portio deus. Neſciunt enim ſuis parcere, qui nihil ſuum norunt: quoniam ſanctis omnia deus eſt. Eſt etiam ille Leuita verus vltor & vindex, qui carnem interimit, vt ſeruet ſpiritum, qualis erat ille qui ait: [1.Cor.9.] Caſtigo corpus meum, & ſeruituti redigo. Quid autem tam proximum quàm caro animæ? Quid tam proximum quàm ſunt paſſiones corporis? Eas in ſe Leuita bonus interimit ſpiritali gladio, qui eſt verbum dei bis acutum & validum. Eſt & gladius ſpiritus, qui pertrãſit animam, ſicut ad Mariam dictum eſt: [Luc.2.] Tuam ipſius animam pertranſibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Nõnne caro animę fraterno quodam copulatur cõſortio? Nõnne etiã menti noſtrę affinis & propinquus ſermo eſt? Cùm igitur comprimimus ſermonẽ ne multiloquio peccatum incidamus, ius germanitatis abrũpimus, & fraternæ vinculũ propinquitatis diſſoluimus. Irrationabile quoque ſuum anima tanquam cognatum rationabili vigore diſſociat. Sic ergo Moyſes docuit populum inſurgere in proximos ſuos, per quos fides reuocaretur, virtus impediretur, vt deſecaretur in nobis quicquid à virtute deuium foret, confuſum erroribus, vitiis innexum. Hac inſtitutione populi meruit vt non ſolũ deliniret indignationem diuinam, atque offenſam auerteret, verumetiam conciliaret gratiam. Pro captu itaque noſtro quid ſentiremus, quoniam cõſuluiſti expreſſimus. Ipſe ſi quid melius habes, nobis cõparticipato, vt ex te & ex nobis diſcamus quid poti⁹ eligendum & ſequendum ſit. Vale, & vt filius nos dilige, quoniam & nos te diligimus.

Diui Ambroſii ad Seuerum epiſcopum, ſcribentis compreſbyterum ſuum Iacobum Campaniæ ſibi ad requieſcendum littora ubi orationi uacet, & deo ſeruiat, elegiſſe, ſe uero in medio omnium moleſtiarum freto uerſari conquerentis. **Epiſtola LVII.**

Ambroſius Seuero epiſcopo. Ex vltimo Perſidis profectus ſinu Iacobus frater & compresbyter noſter Campaniæ ſibi ad requieſcendum littora, & veſtras elegit amœnitates. Aduertis quib⁹ in locis quaſi ab huius mundi vacuã tempeſtatibus ſuppetere ſibi poſſe pręſumpſerit ſecuritatẽ vbi poſt diuturnos labores reliquum vitæ exigat. Remota enim veſtri ora littoris non ſolum à periculis, ſed etiam ab omni ſtrepitu tranquillitatem infundit ſenſibus, & traducit animos à terribilibus, & ſæuis curarum æſtibus ad honeſtam quietem, vt illud commune omnium ſpecialiter vobis videatur cõgruere & conuenire quod ait Dauid de ſancta eccleſia: [Pſal.23.] Ipſe ſuper maria fundauit eam, & ſuper flumina præparauit eã. Etenim liber animus à Barbarorum incurſibus, & pręliorum acerbitatibus, vacat orationibus, inſeruit deo, curat ea quæ ſunt domini, fouet illa quæ pacis ſunt & tranquillitatis. Nos autem obiecti Barbaricis motib⁹ & bellorum procellis in medio verſamur omnium moleſtiarum freto, & pro his laboribus & periculis grauiora colligimus futuræ vitæ pericula. Vnde de nobis propheticum illud concinere videtur pro laboribus: Vidi tabernacula Aethiopum. Etenim in iſtius mundi tenebris quibus obumbratur veritas futuræ perfectionis, cùm annum tertium & quinquageſimum iam perduxerim in hoc corpore ſitus, in quo tam graues iãdudum ſuſtinemus gemitus, quomodo nõ in tabernaculis Aethiopũ tendimus, & habitamus [2.Cor.5.] cum habitantibus Madian? Qui propter tenebroſi operis conſcientiam diiudicari etiam ab homine mortali reformidant. Spiritualis enim diiudicat omnia, ipſe autem à nemine diiudicatur. Vale frater, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

Diui Ambroſii ad Studium, pia illi perſuaſione reſpondentis quid in cauſa cuiuſdam criminoſi potius agere debeat. **Epiſtola LVIII.**

Ambroſius Studio. Recognoſco purę affectum mentis, & fidei ſtudium, & domini noſtri Ieſu Chriſti timorem. De quo etiam ego vererer reſponſum referre, cõſtrictus altero quod eſt commiſſum vobis propter cuſtodiam legum, altero autem propter miſericordiam & gratiam, niſi de hoc apoſtolicam haberes authoritatẽ, quia [Roman.13.] non ſine cauſa gladium portat qui iudicat. dei enim vindex eſt in eos qui male agunt. Quod tamen etſi cognitum tibi foret, non ocioſe ſciſcitandũ putaſti. Nam non ſunt extra eccleſiam tamen qui in aliquos capitalem ſententiã ferendam exiſtimauerunt. Plerique etiam ſponte ſe abſtinent, & laudantur quidem, nec ipſi eos poſſumus non prædicare, quia authoritatem Apoſtoli eatenus obſeruamus, vt iis communionem non audeamus negare. Vides igitur quid authoritas tribuat, quid ſtudeat miſericordia. Excuſationem habebis ſi feceris: laudem ſi non feceris. Sed ſi non potueris facere, nec tamen innocẽtes atterere ſqualore carceris & abſoluere, plus quaſi ſacerdos probabo. Poteſt enim fieri vt cauſa cognita recipiatur ad ſententiam reus, qui poſtea aut indulgẽtiam ſibi petat, aut certe ſine graui ſeueritate (quod quidam ait) habitet in carcere. Scio tamen pleroſque gentilium gloriari ſolitos quòd incruentam de adminiſtratione prouinciali ſecurim reuexerint. Si hoc gentiles, quid Chriſtiani facere debent? Ad omnia tamen accipe reſponſum ſaluatoris. [Ioan.8.] Nam cùm adulteram reperiſſent Iudæi, obtulerunt eam ſaluatori captantes, vt ſi abſolueret eam, videretur legem ſoluere, qui dixerat: [Matth.5.] Nõ veni legem ſoluere, ſed adimplere. ſi damnaret, videretur aduerſum finem veniſſe propoſiti ſui. [Ioan.8.] Hoc igitur præuidens dominus Ieſus, inclinato capite ſcribebat in terra. Quid ſcribebat niſi illud propheticũ: [Hier.22.] Terra terra, ſcribe hos viros abdicatos quod de Iechonia lectũ eſt in Hieremia propheta? Cùm Iudæi interpellant, in terra ſcribũtur nomina Iudæorum. Cùm adeunt Chriſtiani, non ſcribuntur interra fideliũ nomina, ſed in cœlo. In terra autem ſcribuntur abdicati à patre proprio, qui patrem tentant, & contumelias irrogant authori ſalutis. Cùm interpellant Iudæi, inclinat caput Ieſus, & quia non habet vbi reclinet caput ſuum, iterum erigit quaſi dicturus ſententiam, & [Matth.8.] ait: Qui ſine peccato eſt, prior lapidet eam. Et iterum inclinato [Ioan.8.]

nato capite scribebat in terra. Audientes illi, exire cœperūt singuli incipientes à senioribus: vel quod ipsi plura haberent crimina qui diu vixerant, vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores: & cœperunt sua magis peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores. Recedentibus ergo illis remansit solus Iesus, & eleuans caput ad mulierem, ait: Vbi sunt qui te accusabant? nemo te lapidauit? Et illa respōdit: Nemo. Dicit ei Iesus: Nec ego te dānabo, vade, & ammodo vide ne pecces. Nō damnat quasi redemptio, corrigit quasi vita, quasi fons abluit. Et quia quando se inclinat Iesus, ideo inclinat vt iacētes eleuet, ideo ait remissio peccatorum: Nec ego te damnabo. Habes quod sequaris. Potest enim fieri vt ille criminosus possit habere spem correctionis, si sine baptismo est: vt possit accipere remissionem: si baptizatus, vt pœnitentiam gerat, & corpus suum pro Christo offerat. Quantæ sunt ad salutem viæ? Et ideo maiores maluerunt indulgentiores esse circa iudices, vt dum gladius eorum timeretur, & reprimeretur scelerum furor, nō incitaretur. Quòd si negaretur communio, videretur criminosorum vindicata pœna. Maluerunt igitur priores nostri vt id in voluntate magis abstinentis, quàm in necessitate sit legis. Vale, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

Diui Ambrosij ad sacerdotes quosdam, & omnem clerum plebis Thessalonicensium, de obitu, uita, uirtutibus, & conuersatione sancti uiri Acholii. Epistola LIX.

Ambrosius Anatolio, Numerio, Seuero, Philippo, Macedonio, Amiano, Theodosio, Eutropio, Claro, Eusebio, & Timotheo dominis sacerdotibus, & omni clero plebis Thessalonicensium dilectis salutem. Dum semper affixum tenere animo desidero virū sanctum, atque omnes actus eius quasi in specula positus exploro, hausi nimia indagine solicitudinis amaritudinē nūcij celerioris, & quod adhuc mallem nescire, cognoui in cœlestibus iam requiescere virū sanctum Acholium, quem in terris requirebamus. Quæritis quis hoc annunciauerit, cùm vestræ sanctitatis nondum venissent literæ? Nō teneo authorem nuncij, & vsu quidem venit vt non libenter teneamus nuncium mœstitudinis, sed tamen clauso mari, occupatis terrarum Barbarica infestatione regionib', cùm deesset qui aduenire potuerit, non defuit qui nunciaret, vt mihi videatur ipse sanctus annunciasse se nobis, eo quòd iam perpetuo laboris sui potiretur stipendio, & solutis vinculis corporis inter angelorum ministeria Christo adhæreret, cupiens amantis sui errorem absoluere, ne illi longæuitatem vitæ huius deprecaremur, cui vitæ æternæ iam præmia deferebantur. Abiit ergo, non obiit, & emigrauit à nobis veteranus Christi Iesu cœlo, terræque istius solum mutans, & plaudens alis atque remigiis spiritualibus dicit: Ecce elōgaui fugiens. Cupiebat enim apostolico spiritu iam dudum terras relinquere, sed tenebatur votis vniuersorum, sicut de Apostolo legimus, quia remorari eum diutius in carne erat ecclesiæ necessarium. Viuebat enim non sibi, sed omnibus, & populis erat vitæ æternæ minister, vt prius eius fructum etiam in aliis quàm in se adipisceretur. Est igitur iam superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ illius Hierusalem quæ in cœlo est. Videt illic vrbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidem preciosum, lumē sine sole perpetuum, & hæc omnia iam dudum quidem sibi comperta, sed nunc facie ad faciem manifesta videns, dicit: Sicut audiuimus, ita & videmus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri. Ibi ergo positus appellat populum dei, dicens: O Israel quàm magna est domus dei, & quàm ingēs locus possessionis eius, magnus & non habēs finem. Sed quid hoc est? Dum merita viri considero, & quasi discedentē spiritu sequor, & sanctorū choris deducentibus intermisceor, non merito vllo, sed affectu penè sum oblitus mei. Itáne ergo raptus est nobis murus fidei, gratiæ, & sanctitatis, quem totiens ingruentibus Gotthorum cateruis nequaquā tamen potuerunt Barbarica penetrare tela, expugnare multarum gentium bellicus furor? Denique in cæteris populatores locis, illic pacem rogabant: mirantibúsque quid sibi sine milite vllo obsisteret, a prudentioribus intimabatur Helisæi intus imitatorem degere, ætate supparem, nō imparem spiritu: cauerent ne exemplo Syriaci agminis sibi quoque cæcitas offunderetur. Et tamen circa discipulos suos diuersa dona Christi sunt. Helisæus quidem in Samariam captiuas acies induxit Syrorum. Sanctus autem Acholius precibus suis fecit vt de partib' Macedoniæ victores fugaret. Nónne & hoc intelligimus virtutis superioris fuisse, vt vbi miles nullus aderat, illic pelleretur sine milite? Nónne & hoc cæcitatis est vt fugerent, quos nullus vrgebat, sed vrgebat & præliabatur sanctus Acholius, non gladiis, sed orationibus: non telis, sed meritis? An incognitum nobis est dimicare sanctos etiam cùm feriuntur? Nonne ociosus erat Helisæus? Ociosus scilicet corpore, sed vibrabat spiritu, & orationibus præliabatur, quando in castris Syriæ vox equitum & vox virtutis magnę audiebatur, adeo vt putarent Syri aliorum regum aduersus se venire exercitus, qui populo Israel adiumento forent, vnde perculsi magno fugerunt pauore, ita vt leprosi quatuor qui mortis egressi fuerant desiderio, castra hostium deprædarentur. Nónne in Macedonia similia dominus per orationes sancti Acholij fecit miracula, aut prope maiora? Non enim inani metu nec superflua suspicione, sed sæuiente lue, & ardenti pestilentia perturbati Gotthi ac territi sunt. Denique tunc fugerunt vt euaderent, regressi postea pacem rogarunt vt viuerent. Vidimus itaque in tanti viri meritis superiora secula, & opera prophetarum quæ legebamus aspeximus. Quasi Helisæus inter arma, inter acies, dum vixit versatus est, meritis suis componens prælia. Denique vbi securitas cohabitantibus reddita est, quod ipso fuit durius bello, sanctum exhalauit spiritum, & quasi Helias vsque ad cœlum eleuatus est, non curru quidem igneo, nec equis igneis, nisi forte illa non vidimus, nec in commotione aeris, sed in voluntate & placiditate dei nostri, & sanctorum angelorum lætitia, qui ad se tantum virum transisse gratulabantur. Certe dubitare illa nequaquam possumus, quandoquidem reliqua congruerunt. Siquidem eodem momento quo ille adhuc eleuabatur, velut quodā melotidis suæ demisso amictu sanctum Anysium discipulum suum induit, & sui vestiuit infulis sacerdotij, cuius meritum & gratiam non nunc primum audio, nec in vestris epistolis didici, sed in vestris literis recognoui. Nam quasi præscius successurum sibi, etsi promissis tegebat, tamen indiciis designabat, adiutum se eius cura, labore, officio memorans, vt iam declarare consortem videretur, qui non quasi nouus ad summum sacerdotium veniret, sed quasi vetus sacerdotij executor accederet. Cui pulchrè conuenit dictum illud euangelicum: Euge bone serue & fidelis, quoniam super pauca fidelis fuisti, super multa te constituam. Hæc mihi de sancto Acholio vobiscum communia. Illud tamen speciale, quo deuinctus sum beatæ memoriæ viro, quia tribuit mihi vt eum non ignorarem. Nam cùm eo veniēte ad Italiam ægritudine cōfectus tenerer, vt non possem occurrere, ipse ad me venit, & visitauit. Quo studio, quo affectu ipse in me, & ego in eum irruimus? Quo gemitu mala istius seculi, & ea quę hic acciderent, deplorauimus, ita vt lachrymarum profluuio vestē infunderemus, dum salutatione exoptatissima, mutuo desiderio & experto diu fruimur, adhæremus amplexu. Itaque quod voti mei erat, illius beneficij fuit, quia potui illum videre. Nam etsi maior portio, & plenior cognitio sit in spiritu videre quos diligimus, tamen etiam in figura corporis videre desideramus. Sic aliquando reges terræ quærebant faciem Salomonis videre, & audire eius sapiētiam. Discessit igitur à nobis, & nos in hoc reliquit salo: sed quod illi vtile, id multis ipso Barbarico furore est grauius: quia illū iste depellebat, hunc nobis quis poterit repræsentare? Sed repræsentat dominus, & seipsum in discipulo repræsentat. Repræsentant iudicia vestra, quibus dictum est: Date Leui manifestos eius, & veritatem suam. Viro sancto dedistis manifestum eius, vt pote eius institutione fundatum, dedistis imitatorem viri eius qui dixit patri suo, & matri suæ, non vidi te: & fratres suos non sciuit, & filios non recognouit, & custodiuit verbum domini, & testamentum eius obseruauit. Narrabunt populi iustitiam eius. Talis viri vita, talis hæreditas est, talis con-

Psal. 54. Philip. 1. Psal. 47. Baruc. 3. 4. Reg. 6. 4. Re. 6. & 7 Matth. 25.

lis conuersatio, talis successio. Ille se monasteriis puer dedidit, & intra Achaiam angusto clausus tugurio, gratia tamẽ multarum terrarum peragrauit diuortia, ad summum sacerdotium à Macedonicis obsecratus populis, electus à sacerdotibus, vt vbi ante fides per sacerdotem claudebatur, ibi postea per sacerdotem muralia fundamenta fidei confirmarētur. Non aliter etiam eius discipulus imitatione, qui & ipse dixit patri suo & matri suæ, non vidi te. Non vidit enim studio, non vidit affectu, & fratres suos non sciuit, quia deum scire desiderauit. Et hic recognouit verbum domini, & custodiuit testamentum eius, & imponit honorem in ara eius semper. Benedic domine fidem eius, sanctitatem, sedulitatem. Benedictio tua veniat super caput eius, & super verticem ipsius. Sit honorificus inter fratres suos, sit in eo tauri species, vt ventilet corda inimicorum, & sanctorum mētes demulceat, & iudicium sacerdotum tuorum in eo sicut liliũ floreat. Valete fratres, & diligite me, quia ego vos diligo.

Diui Ambrosii ad Anysium sancti Acholij successorem, de successione eius congaudentis, vitámque sancti Acholij commendantis, & illius adolescentiam, iuuentutem, atque senectutem benedicentis. *Epistola LX.*

Mbrosius episcopus Anysio fratri. Iamdudum te teneo, & si nunc primum lego, meritísque compertum habeo quem oculis non videram. Doleo quidem illud accidisse, sed hoc successisse gaudeo: quia licet superstite me non optauerim illud contingere, speraui tamẽ post illius sancti viri exitum hoc solũ posse merito succedere. Tenemus ergo te sanctæ memoriæ Acholij dudum discipulum, nunc successorem hæredémque eius vel honoris vel gratiæ. Magnum meritum frater gaudeo tibi, ne vno quidem momento de successore tanti dubitatum viri: & magnum onus frater tanti nominis pondus subisse, tantæ libræ, tantíque examinis. Quæritur in te Acholius, & sicut erat in affectu tuo, ita in officiis desideratur illius virtutis, illius disciplinæ effigies, illius fortitudo animi in tam senili corpore. Vidi fateor virum, nam & hoc meritis illius debeo quòd illum viderim. Vidi ita illum esse in corpore, vt extra corpus putarem. Vidi imaginem illius qui se siue in corpore siue extra corpus nesciens, raptum ad paradisum viderat. Ita enim percurrebat omnia excursu frequenti, Constantinopolim, Achaiam, Epirum, Italiam, vt iuniores eum non possent consequi. Cedebant fortiores corpore, quia eum sine impedimēto esse corporis nouerant, vt eo tantum pro velamine vteretur, non pro officio, certe ad seruitium, non ad subsidium. Ita enim affecerat corpus suũ, vt in eo mundum crucifigeret, & mundo semetipsum. Benedictus dominus, & benedicta adolescentia eius quā exegit in tabernaculis dei Iacob, positus in monasteriis, in quibus cùm quæreretur à parentibus vel proximis, dicebat: Qui sunt fratres mei, aut quæ mater mea? Non noui patrem vel matrem, vel fratres meos, sed eos qui audiunt verbum dei, & faciunt. Benedictus etiam processus iuuētutis ipsius, in qua ad summum electus est sacerdotium, maturo iā probatus virtutum stipendio. Venit enim tanquam Dauid ad pacem populi reformandam. Venit tanquam illa nauis aurum secum intelligibile vehens, & ligna cedrina, & lapides preciosos, vt illas colũbæ pennas deargentatas, quibus medias inter sortes somno pacis & tranquillitatis sopore dormiuit. Est enim sanctorum etiam somnus operarius, secundum quod scriptum est: Ego dormio, & cor meum vigilat. Et secundum quod Iacob sanctus diuina dormiens videbat mysteria, quæ vigilās non viderat, de cœlo ad terras aërem peruium sanctis, respicientem dominum, & pollicentẽ terræ eius possessionem. Itaque breui somno dormiens impetrauit quod magno labore postea acquisiuit. Hęreditas eius est enim somnus sanctorum, feriatus ab omnibus corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione, trāquillitatem menti inuehens, placiditatem animæ, tanquam soluta nexu corporis se ableuet, & Christo adhæreat. Hic est somnus vi sanctorum, quam viuebat sanctus Acholius, cuius benedicta etiam senectus ipsa est. Verè senectus illa venerabilis, quæ non canis, sed meritis albescit. Ea est enim reuerenda canicies, quæ est canicies animæ in canis cogitationib' & operibus effulgens. Quæ est enim verè ætas senectutis, nisi vita immaculata, quæ non diebus aut mensibus, sed seculis propagatur, cuius sine fine est diuturnitas, sine debilitate lõgæuitas? Quo enim diuturnior, eo fortior (eo quòd diutius eam vitam vixerit) in virum perfectum excrescit. Huius igitur successorem te dominus non solum honore, sed etiam moribus probet, & summa fundare dignetur gratia, vt ad te quoque populi concurrāt, de quibus dicas: Qui sunt isti qui sicut nebulæ volant, & sicut columbæ cum pullis suis? Veniant quoque sicut naues Tarsis, quæ accipiant frumentum quod Salomon verus impartiuit viginti mensuras tritici. Accipiant oleum & sapiētiam Salomonis, & sit pax inter te, & populum, & testamentum pacis custodias. Vale frater, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Marginal notes: 1.Cor.12. — Galat.6. — Matth.12. — Cant.5. — Gene.28. — Sapien.4. — Esaię.60. — 1.Paral.9.

Diui Ambrosii ad Candidianum, splendorem sermonis, & fulgorem affectus eius commendantis, illique benedictionem optantis. *Epistola LXI.*

Mbrosius Candidiano fratri. Summus quidē splendor in sermone est tuo, sed magis in affectu elucet mihi. Nam in epistolis mentis tuę aspicio fulgorem dilectissime frater ac beatissime. Dominus te benedicat, & det tibi sui gratiam. Nam & ipse in epistolis tuis vota magis quàm mea merita recognosco. Quæ enim merita mea tantis tuis æquentur sermonibus? Dilige nos frater, quia nos te diligimus.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis epistolarum Lib. VIII.

Diui Ambrosii ad Irenæũ, quæstionem, Cur dominus deus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluat, dissoluentis. *Epistola LXII.*

AMbrosius Irenæo. Quæris à me cur dominus deus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluat. Si cognoscis, pluit, & quotidie pluit de cœlo māna seruientibus sibi. Et corporeum quidem illud manna hodie plerisque in locis inuenitur, sed nunc non est tanti res miraculi: quia venit quod perfectum est. Perfectum autē panis de cœlo, corpus ex virgine, de quo satis euangelium te docet. Quanto præstantiora hæc superioribus? Illud enim manna, hoc est, panem illum qui māducauerunt, mortui sunt: hunc autem panem qui manducauerit, viuet in æternum. Sed est spirituale māna, hoc est pluuia spiritualis sapientiæ, quæ ingeniosis & quærentibus de cœlo infunditur, & irrorat mentis piorum, & obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infusionem diuinæ sapiētiæ, delectatur, nec alium cibum requirit, nec in solo pane viuit, sed in omni verbo dei. Qui curiosior fuerit quęrit quid sit istud quod melle dulci' sit, Respondet illi minister dei: Hic est panis quem dedit tibi deus māducare. Qui sit iste panis, audi. Sermo, inquit, quem ordinauit deus. Hæc ergo ordinatio dei, hęc alimonia alit animam sapientis, & illuminat atque obdulcat, resplendens veritatis corusco, & mulcens tanquam fauo quodam diuersarum virtutum suauitate, & sermone sapientiæ. Faui enim mellis sermones sunt boni, sicut scriptum est in Prouerbiis. Cur autem minutum sit, causam accipe: quia & granum sinapis minutum est, quod comparatur regno cœlorum, & fides quæ sicut granum est sinapis, potest mōtes tollere, & iactare in mare. Et fermento simile est regnum cœlorum quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus donec fermentetur totũ. Et Moyses caput vituli aurei comminuit sicut puluerem, & misit in aquam, & dedit populo bibere. Incrassatum enim erat cor eorum perfidiæ immanitate, vt emolliretur, & fidei sumeret subtilitatem. Denique illa mulier quę bene emoluerit assumetur, ea autem quę male emoluerit derelinquetur. Emole ergo & tu fidem tuam, vt sis sicut illa anima quæ Christi in se charitatem excitat, quam mirantur ascendentem virtutes cœlorum quod sine offensione ascendat,

Marginal notes: Exod.16. — Ibidem. — Ioan.6. — Matth.4. — Prouer.16. — Lucæ.13. — Ibidem.17. — Lucæ.13. — Exod.32. — Matth.24.

dat, & ex hoc mundo ascendat cum lætitia & iucunditate, sicut vitis propago, & sicut fum⁹ se ad superna subrigat fragrans odorem resurrectionis piæ, & suauitatem fidei, sicut habes scriptum: Quæ est hæc quæ ascendit à deserto sicut vitis propago, fumo incēsa, odorificata myrrha & thure ab omnibus pulueribus vnguēti? Pulchre subtilitatem eius expressit pulueris comparatione, & vnguenti commemoratione, quia in Exodo subtile legimus, & ex multis compositum thymiama illud esse incensum propheticum, quod est sanctorum oratio, vt dirigatur in conspectu domini, sicut & Dauid dicit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Denique Græcus κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου dixit. Et in Apocalypsi Ioannis legimus quia stetit angelus ante altare habens thuribulum aureum, & data sunt ei thymiamata multa de orationib⁹ sanctorum omnium. Et ascendit, inquit, fumus thymiamatum orationum sanctorum de manu angeli in conspectu dei. Et vmbilicus animæ ac venter subtilis est illius quæ ascēdit ad Christum. Ideoq; laudatur voce sponsi dicentis: Vmbilicus tuus crater tornatilis, non deficiens musto, venter tuus aceruus tritici minuti inter lilia. Est enim in omni doctrina tornatus, & potus spiritualis non deficiens plenitudine, & cœlestium secretorum cognitione. Venter quoque animæ mysticus, sicut vmbilicus, quo ventre non solum fortem cibum sumit, quo corda firmantur, sed etiam suauem ac florulentū quo delectantur. Et fortasse hoc docuit Moyses multis orationibus & piis illud mitigandum sacrilegium. In libro quoque Regnorum cùm se dominus sancto reuelaret Heliæ, vox auræ tenuis præcessit, & statim se ei dominus reuelauit, vt cognoscamus ea quæ corporea sunt, crassa esse & pinguia: & quæ spiritalia, mollia & subtilia, vt non possint comprehendi oculis. Denique & spiritus sapientiæ subtilis & mobilis legitur in libro Sapientiæ: quia est in illa spiritus intelligētię, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, & mobilis, qui sermones suos molat prius ne quid offendat vel in sensu, vel in alloquio. Denique illi Babyloni cùm destruetur, dicitur: Et vox molæ non audietur in te amplius. Hoc igitur manna subtile erat, & ad diem colligebatur, in diem alterum non seruabatur, eo quòd inuenta sapientiæ in tempore sint gratiora, nec tam miranda quæ spatio temporis reperiuntur, quàm illa quæ præsentis funduntur ingenij viuacitate: siue quia futura reuelātur mysteria, eo quòd seruatum manna vsque ad solis exortum, esui iam esse non posset, id est vsque ad Christi aduentum habere gratiam. Oriente autem iustitiæ sole, & splēdidioribus Christi corporis & sanguinis sacramentis refulgentibus cessarent inferiora, perfecta illa sumenda populo forent. Vale, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

Cantico. 3. — Exod. 30. — Psal. 140. — Apoca. 8. — Cantic. 7. — Exod. 32. — 3. Reg. 19. — Sapien. 7. — Exod. 16.

Diui Ambrosii ad Iustum, differentis quòd ueteres quos plerique secundum artem scripsisse negant, secundum gratiam quæ super omnem artem est scripserunt, de quorum tamen scriptis ij qui de arte scripserunt, artem inuenerunt.

Epistola LXIII.

Ambrosius Iusto. Negant plerique nostros secundū artem scripsisse. Nec nos obnitimur. non enim secundum artem scripserunt, sed secundum gratiā, quæ super omnem artem est. Scripserunt enim quæ spiritus iis loqui dabat. Sed tamen ij qui de arte scripserunt, de eorum scriptis artem inuenerunt, & condiderunt commenta artis, & magisteria. Deniq; in arte requiruntur præcipue, vt sit αἴτιον, ὕλη, ἀποτέλεσμα. Cùm igitur legamus sanctum Isaac patri dicere: Ecce ignis & ligna, vbi hostia? quid horum deest? Nam qui quærit, dubitat: qui respondet quærenti, pronunciat, & dubitationem absoluit. Ecce ignis, id est αἴτιον: & ligna, id est ὕλη, quæ latinè materia dicitur. Tertium quid superest nisi ἀποτέλεσμα, quod filius quæsiuit, pater retulit dicēti, vbi hostia? Deus, inquit, prouidebit sacrificium fili. Differamus paulisper mysterium. Ostendit deus pendentem Arietem cornibus. Aries autem est verbum plenum tranquillitatis, & moderationis, atque patientiæ, quo ostenditur bonum sacrificium iustitiæ etiam sapientiam, & prudenter emerendi ac propitiandi rationem cognoscere. Vnde & Propheta ait: Sacrificate sacrificium iustitiæ. Itaque iustitiæ, ita vt sapientiæ sacrificium est. Ecce ergo mens calida & feruens vt ignis quæ operatur. Ecce & intelligibilia, id est materia, vbi est tertium intelligere. Ecce color, vbi est videre. Ecce sensibilia, vbi est sentire. Materia enim non ab omnibus videtur, ideóque deus dat munus intelligendi, & sentiendi, & videndi. Verbum ergo dei ἀποτέλεσμα est, id est definitio & consummatio disputationis, quod infunditur prudētioribus, & dubia confirmat. Pulchrè autem etiam ij qui in aduentum Christi non crediderunt, seipsos reuincunt, vt confiteātur quod negandum putant. Dicunt enim arietem verbum dei, & non crediderunt passionis mysterium, cùm in illo mysterio verbum dei sit, in quo impletum est sacrificium. Ergo primum accedamus in nobis ignem mentis, vt operetur in nobis. Quæramus subiicientes materiā quid sit quod nutriat animā, tanquā in tenebris requiramus eam. Neq; enim vel patres sciebant quid esset manna. Inuenerunt, inquit, manna dicentes ipsum esse sermonem & verbū dei, vnde omnes disciplinæ fonte iugi ac perpetuo fluunt ac deriuātur. Hęc est esca cœlestis. Significatur autem ex persona dicētis: Ecce ego pluā vobis panes de cœlo. αἴτιον ergo, eo quòd operatur deus, qui irrigat mentes rore sapientiæ. ὕλη, quia videntes animæ & gustantes delectantur, & requirunt vnde sit illud splendidius luce, dulcius melle. Respondetur eis scripturæ serie, Hic est panis quem dedit vobis māducare dominus, & hoc est verbum dei quod disposuit deus vel ordinauit, quo pascitur anima prudentium & delectatur. Est candidū & suaue, veritatis splendore illuminans, & virtutum suauitate demulcens audientium animas. In se enim didicerat propheta quid esset cōsummandæ rei αἴτιον. Nam cum mitteretur ad populum dei liberandum, ad regem Aegypti, ait: Quis sum ego vt vadam, & educā populum à regis potestate? Respōdit dominus: Ego ero tecum. Interrogabat Moyses: Quid dicam illis si requirant, quis est dominus qui misit te? & quod nomen est illi? Dixit dominus: Ego sum qui sum. Dices: qui est, misit me. Hoc est verum nomen dei, esse semper. Vnde & Apostolus de Christo, Dei enim filius Iesus Christus, qui in nobis est, qui per nos prædicat⁹ est, per me & Syluanum & Timotheū. non fuit in illo, inquit, est & nō, sed est in illo fuit. Respondit Moyses: Si non crediderint mihi, neque obedierint voci meæ, dicentes, quia non apparuit tibi deus, quid dicam illis? Dedit illi signa facere, vt crederetur quia à domino missus est. Tertio ait Moyses: Non sum dignus, & gracili voce sum, & tardiori lingua, quomodo me audiet Pharao? Responsum est ei: Vade, & ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui. Interrogationes ergo illæ in medio & responsiones habent sapientiæ semina & theorian. Gratum tamen ἀποτέλεσμα est, quia ait: Ego ero tecum. Et quamuis dederit ei signa facere, tamen dubitanti iterum (vt scias quia signa non credentibus, promissum autem credentibus) respondit ad infirmitatem vel meriti, vel voti, Ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui. Perfectū ergo ἀποτέλεσμα seruatū est. Habes hoc & in euāgelio, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Pete, ἀπὸ τοῦ αἰτεῖν, id est, ab authore quære. Habes ὕλην, intelligibilia quibus quæras. pulsa, & aperit tibi deus verbum. Quæ petit, mens est, quæ operatur sicut ignis intelligibilia, in quibus mentis ardor operatur sicut ignis in lignis. aperit verbum tibi deus, quod est ἀποτέλεσμα. Habem⁹ & alibi in euāgelio dicēte domino: Cùm autem tradēt vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eritis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Habes hoc & in Genesi, dicente Isaac: Quid est quod tā cito inuenisti fili? Qui dixit: Quod tradidit dominus deus tuus in manus meas. ἀποτέλεσμα dominus est. qui per dominum quærit, inuenit. Labā denique qui per dominum non quæsiuit, quia quærebat idola, non inuenit. Pulchre autem quod dicūt, horos seruauit. Primus est horos. Vade affer mihi de venatione tua vt manducem. Excitat atque adolet velut igni quodam adhortationis suæ mentem eius, vt operetur & quærat. Secundus horos, Quid est quod

Gene. 22. — Psal. 4. — Exod. 16. — Ibidem. — Ibidem. 3. — 2. Corin. 1. — Exod. 4. — Ibidem. — Matth. 7. — Matth. 10. — Genes. 27. — Ibidem 31. — Ibidem. 27.

est quod tam cito inuenisti? Hic in interrogatione est. Tertius horos in respõsione. Quod tradidit dominus deus tuus in manus meas. ἀναντίλεκτος deus est, qui concludit & cõsummat omnia: de quo dubitandum non est. Est & ille horos de spontaneis, Si non seminaueritis, non metetis. Nam etsi cultura prouocet semina, tamen natura spontaneo quodam vt surgant in iis operatur ingenio. Vnde Apostolus: Ego plantaui, inquit, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit. Itaque neque qui plãtat est quicquam, neque qui rigat, sed qui dat incremẽtum deus. Dat tibi deus in spiritu, & in corde tuo seminat dominus. Age ergo vt inspiret, & seminet vt metas. si non seminaueris, nõ metes. quasi admoneris vt semines. non seminasti, non metes: sententia est. Principio finis conuenit. principiũ semen est, finis messis. Disce, inquit, ex me. natura adiuuat discentem, deus autem author naturæ est. Dei quoque, vt benedicemus, quia hoc naturæ est, perdiscere. Duri enim corde non discunt. Incrementa per naturam quæ diuini habet gratiam muneris, cõsummationem & perfectionem deus dat, id est illa præstãtissima & diuina trinitatis natura & substantia. Vale, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

1. Corin. 3.

Diui Ambrosij ad Syagrium Veronensis ecclesiæ episcopũ, literis illius respondentis, eúmque uehementer arguentis, de iudicio attentato in causa cuiusdam uirginis per turpes quasdam personas accusatæ, & cur causam istam ad se reuocauerit, & qualem in ea sententiam pronunciauerit exponentis. *Epistola LXIIII.*

Ambrosius Syagrio Veronensis ecclesiæ episcopo.

a Prospiciendum esse ne de nostro obloquantur iudicio charissimi nostri Veronẽses, propriis texuisti literis. Non arbitror fore, certe non solent. Aut si obloquantur, de quo obloqui soleant, haud dubiè liquet, cùm exasperati huc veniant, pacifici ad te reuertãtur, præsertim cùm hoc iudicium nostrum cum fratribus & consacerdotibus nostris participatum processerit. Tu autem sine alicuius fratris consilio hoc iudicium tibi solus iudicandum putaris, in quo tamen ante iudicium præiudicium feceris, vt puellam Zenonis sanctæ memoriæ iudicio probatam, eiúsque sanctificatam benedictione, post tot annos sine authore criminationis, sine accusatore, sine professore delationis, in periculum reatus deducendã arbitrarere. Cui inuidia esset à vanis, ab hæreticis, vt ipsi volunt, à turpibus personis conflata per scelus, per auaritiam, per intemperãtiam, quærẽtibus proprij libertatem flagitij, ab iis postremo qui domo eius eiecti atque eliminati forent, quòd discolora opera subtexerent, quàm prima fronte suæ professionis prętenderãt. Huiusmodi accusatores, huiusmodi testes in tuo constituebas iudicio, qui neque accusare audebant, neque delationis se nexu obligare, atque ita inspectioni adiudicandam constituebas virginem, quam nullus argueret, nullus deferret. Vbi hæc cognitionis solennitas? Vbi talis iudicandi formula? Si leges publicas interrogemus, accusatorem exigũt: si ecclesiæ, duobus, inquit, & tribus testibus stat omne verbum: sed illis testibus qui ante hesternum & nudiustertius non fuerint inimici, ne irati nocere cupiant, ne læsi vlcisci sese velint. Inoffensus igitur affectus testium quæritur, ita tamẽ vt accusator prius in medium procedat. Ipsi illi presbyteri Iudæorum manus suas prius supra caput imposuerunt Susannæ, & accusationem professi sunt, & pariter adiderunt testimonij authoritatem quam imprudẽter populus sub errore posit⁹ acceperat. Sed diuino indicio per prophetam retexit & redarguit omnipotens deus, vt liqueret omnibus eos velle inuidiã pręseminare aduersum innocentis periculum, qui deficerentur accusationis argumento, & firmamẽto probationis, coniicientes videlicet quod si pręoccupatis vulgi auribus inuidia mentem incesseret, præiudicium examinandæ veritatis inferret. Etenim cùm audita præueniunt, aurem obstruunt, animum occupãt, ne probatio desideretur, vt rumor pro conuicto teneatur crimine. Nos igitur accusatorem exegimus, & authorem totius scenæ Maximum perurgẽdum arbitrati sumus. Verum ille accusationem quam studio informauerat, verbo detulerat, de

Deut. 17.
Matth. 18.
Daniel. 13.

A seruit professione, & tamen affectu vrgebat, arte exequebatur, sed refugiebat nomine, quod diffideret probatiõi. Denique sparsis rumoribus, sed etiam epistolis compositis & destinatis quęsiuit acerbare inuidiam delationis, sed nequaquam opprimi potuit integritas & circunueniri. Nam si habuisset probationes, nunquam inspectionẽ tua sententia flagitauisset. Quid igitur sibi velit, & quò spectet quod obstetricem adhibendam credideris, non possum aduertere. Itáne ergo liberum erit accusare omnibus, & cùm probatione destiterint, patebit vt genitalium secretorum petant inspectionem, & addicentur semper sacræ virgines ad huiusmodi ludibria, quæ & visu & auditu horrori & pudori sunt? Denique non minima etiam in tuis literis tẽtatæ expressionis verecundia est. Quæ ergo sine damno pudoris in alienis auribus resonari non queunt, ea possunt in virgine sine eius tentari verecundia? Inuenisti tibi vile mancipium, procacem vernulam, cur non abutaris pudibundo ministerio, & exponas eius modestiam, cùm præsertim nihil sanctius in virgine sit quàm verecundia? Non enim sacra virgo vt

B corpore tantummodo integra sit quæritur, & non vt in omnibus eius inoffensus maneat pudor. Virgo domini suis est nexa fulcris ad sui probationem, nec alienis dotib⁹ eget vt se virginem probet, nec abditorum occultorúmque inspectio, sed obuia omnibus modestia adstipulatur integritati. Non placet deo quam nõ suorum grauitas morum probat. Non probatur domino quæ vnius obstetricis indiget testimonio, quod plerunque quæritur precio. Ea ergo tibi locuples videtur ad fidem, quæ & redimi & falli potest, vt ex cuset ream, & crimen tegat, aut nesciat, & nõ possit flagitium deprehẽdere? Neque vero illud iustum arbitror quod tuis comprehendisti literis, quia nisi inspecta fuerit, integritas periclitetur, & incerto sui fluctuet. Ergo omnes quæ inspectę non sunt, periculum subierunt pudoris? Ergo & quæ nupturæ sunt, prius inspiciantur vt nubant probatiores? Ergo, & quæ velandæ sunt, prius subiiciendæ sunt huiusmodi attrectationi? Non enim visitãtur, sed attrectantur, & rectius secundum tuam sententiam inspicitur non probata quàm

C consecrata. Quid quod etiam ipsi archiatri dicunt non satis liquido comprehendi inspectionis fidem, & ipsis medicinæ vetustis doctoribus id sentẽtiæ fuisse? Nos quoque vsu hoc cognouimus, sæpe inter obstetrices obortam varietatem, & quæstionem excitatam, vt plus dubitatum sit de ea quæ inspiciendam se præbuerit, quàm de ea quæ non fuerit inspecta. Siquidem & proximo id comperimus exemplo. Nam quædã conditionis seruilis Altini inspecta & refutata, postea Mediolani, non meo quidem iussu, sed Nicenti ex tribuni & notarij domini vel patroni sui voluntate visitata est à peritissima & locupleti fœmina huiusmodi artis: & cùm simul ista suppeterent, vt neque paupertas obstetricis suspectam faceret fidem, neque indocilitas imperitiam, tamẽ adhuc manet quæstio. Quid profuit igitur eam inspici, cùm damnatio maneat? Nam vt quisque voluerit, aut imperitam medicam aut redemptam asseret, ita sine effectu vllo iniuria inspectionis est. Quid deinde fiet? Quotienscunque emerserit qui non credat, totiens virgo attrectabitur? Nam si vn

D quam se visitandam abnuerit, secundum assertionem tuam de crimine confitebitur. Et facilius est vt refutet quod nunquam fecerit, quàm quod fecerit. Variabuntur igitur obstetrices, ne suspectæ aliqua repetatur gratiæ. Erit itaque inter plures, quanquam paucorum etiam in magnis vrbibus hic vsus medendi sit. Erit inquam, vel maleuola, vel imperita, quam pudoris claustra prætereant, & per imperitiam integro notam affigat pudori. Vides in quod periculum inducas virginalem professionem dum obstetricem adhibẽdam putas, vt iam non solũ verecundiæ suæ dispendio, sed etiam obstetricis incerto periclitetur. Nunc consideremus quod obstetricis officium sit. Legimus etiam in veteri testamento obstetrices, sed non inspectrices. Denique ad parturientes ingrediebantur, non ad virgines, vt partus susciperent, non vt pudorem examinarẽt. Vnde & obstetrices dictæ, eò quòd obsistant dolori: vel certe pignori, ne laxatis vteri genitalibus claustris in terram defluat. Secundo & tertio loco in scripturis inuenimus obstetrices adhibitas, sed vbique

partui,

Gene. 35. Ibidem. 38. Exod. 1.

partui, nusquã inspectioni. Primo vbi Rachel parturit, deinde vbi Thamar parit, tertio vbi necandos mares Pharao mandat Hebræorum obstetricibus: quando responderunt illæ, non eo more Hebræas fœminas parere quo pariũt Aegyptiæ, sed Hebręas prius parere quàm introeant obstetrices ad eas. Qui locus vt superiori vtilis ad Hebręorum salutem, ita reliquo confragosus ad obstetricum fidem, quæ didicerunt mentiri pro salute, & fallere pro excusatione. Quid igitur suspecta & dubia captamus, cùm maiora sint alia examinandæ veritatis documenta & testimonia, in quibus expressiora insignia vel temerati pudoris sint? Quid enim est quod magis publicum sit, quam offensa pudoris, & defloratio virginitatis? Nil profecto quod magis se probet quàm castitatis dispendium. Tumescit aluus, & incedẽtem fœtus sui onera grauant, vt prætermittamus alia quibus se vel tacita prodit conscientia. Ac forte sterilitatis obtẽtu abscondi in aliquibus possit flagitium. Hic verò cùm editus partus & expositus vel necatus (dum inuidiæ magis quàm probationi cõsulitur) dissipatus sit per aures vniuersorum, strangulata est libertas calumniarum. si peperit nempe, Verona fuit, visebatur frequenter à virginibus & mulieribus. In honore enim semper erat. Visebatur & à sacerdotibus propter pudicitiæ reuerentiam, & grauitatis speculũ. Quomodo ergo potuit occulere crimen quod se vel specie sui proderet? Quomodo texit vterum? quomodo non refugit aspectum mulierũ, oculos salutantium? quomodo parturiens vocem repressit? Sed hoc non patitur dolor. Denique scriptura hos maximos dicit dolores qui sunt parturientis. Sic enim inquit: Dies domini subito venit, & improuisus adest, vt dolor partus qui intercludit omnia effugia delitescẽdi. Hęc est verior documentorũ fides, quam erubescunt & mulieres. Denique Helisabeth occultabat se mensibus quinque, eo quòd sterilis cõceperat in senectute. His signis & ipsa Mariæ virginitas apud ignaros mysterij, probri suspectabatur. Vnde & Ioseph cui desponsata erat virgo, suspectum habebat vitium, dum adhuc nesciret dominicæ incarnationis sacramentum. Quid ergo? negamus inspiciendas virgines interim? Quod nusquam legerim, non adstruo, nec verum arbitror. Sed quia pleraque ad speciem facimus, non ad veritatem, & erroris gratia compluria frequenter prætendimus. sunt enim qui nesciant recte facere nisi metu pœnæ: relinquamus hoc illis quas non verecundia reuocat à lapsu, sed solus iniuriæ deterret metus, apud quas nulla cura pudoris, & castitatis gratia, sed pœnę timor est. Relinquamus vernaculis quibus formido est deprehẽdi magis quàm peccasse. Absit à virgine sacra vt obstetricẽ nouerit, partus putatur, & remedium doloris ducitur, non examen pudoris. Relinquamus etiam illis si quæ grauibus appetitę calumniis, oppressæ testimoniis, strangulatæ argumẽtis, ad id confugiant, vt se offerant inspectioni, quo vel corporis probentur custodia, si tamen deprehendi potest: in quibus nutat pudoris gratia, & disciplina integritatis. Malè tamen se habet causa vbi potior est carnis quàm mentis prærogatiua. Malo morum signaculo, quàm corporis claustro virginitatem exprimi. Iam illud præclarum, quod scripsisti insinuatum tibi à quibusdam quod nequaquam tibi communicarent si eam sine visitatione suscipiendam crederes. Ergo iudicandi accepisti formulã. Quales illi qui volunt præscribere sacerdotibus quid sequi debeamus? Liberauimus itaque te à cognitionis grauissimæ necessitate, ne necesse haberes formulam mãdatam exequi. Quid nobis futurũ est qui eorum studiis non obtemperauimus? sed tamẽ scio illic plerosque esse qui timeant dominum. Nam & hic vidimus dudum, & illic esse comperimus qui compositam hanc querantur calumniam, quos aiunt eò offensos fauisse Maximo, quòd ista virgo non circumeat domos, nec eorum matronas salutet atque ambiat. Quid igitur fiet? quo tanto eam exuemus crimine? Quomodo persuadebimus vt cultus assumat nouos, suos exuat? Graue flagitium virginem intra secreta domus degere, claudi penetralibus suis. Sic certe lectio docet Mariam domi repertam cùm ad eam Gabriel archangelus venisset. Susanna fugiens turbarum inducitur. Denique cùm se lauaret, paradisum claudi iubebat. Quid autem pręsertim in virgine, cuius præcipuum opus verecundia, quæ secreta est, tutius secreto, ad omnes actus expeditius? Munia enim pudoris induit, non concursationis. Sed de aliis videro, tuæ nunc mihi respondendum epistolæ est. Tu miror frater, qui tantopere defendas Maximum non fuisse accusatorem, sed parentis dolore doluisse inuidiam sparsi rumoris, cùm ille se inimicum & aduersarium litigatorem proposito iam iurgio negare non potuerit aduersus sacram virginem iudicia attentauisse, muróque interiecto discretas ædes vxoris suæ ac virginis, diuisam germanitatis inter sorores societatem, aliáq; proh dolor, & quòd virgo in agro affinitatis suæ refugisset consortium. Quomodo ergo non accusator, qui affectum accusatoris iamdudum exercuit? qui sermone suo accusationẽ detulit? aures tuas impleuit clamore? & testes auditionis deduxit? cognitionem poposcit? Quamlibet argumentatus negare non potuisti quod ad Indiciam scripseris, quoniam Maximus seu impulsu aliorum, seu dolore proprio, crimen graue detulerit. Sola hæc epistola satis est ad excusationis testimonium. Neque enim te ego tuis ad me datis literis vrgẽdum putaui, sed iis lectis quas ad virginem dederas, aduerti diuersum esse quod ad me scripseras: & tamen cum epistolæ tuæ sibi non conuenirent, consulendum te non arguẽdum putaui. Quid igitur sibi vult illa argumentatio, quia illud detulerit quod ad me scripseras, delatam videlicet eam in turpi crimine, ita vt editum & obrutum partum dici asserat? Quasi verò istud ad Indiciã nõ ad me scripseris. Illa vbi audiuit literis tuis Maximum subduci accusationi, literas tuas protulit, quib⁹ eum criminis delatorem probauit: ad me datas non legerat, nec quid haberent sciebat. Ego autem exhorrui à primo calumniam, quia aduertebam non crimen intẽdi, sed iniuriam virginis desiderari, cuius inspectio & visitatio postulabatur, non aliquod flagitium deferebatur. Quis enim istud à principio fraude compositum nequaquam sibi congruere & conuenire non arbitraretur? Cucurrisse mulieres viles ad monasterium, iactasse partum virginis, & necem pignoris, de monasterio rumorem per populos sparsum, eúmque affluxisse in aures noui affinis Maximi, ab ipso interpellatum episcopum, dimissas eas quæ dixisse ferebantur, atque in fugam coactas, vt apud nos patuit eos qui audisse se dicerent, ad ecclesiam vocatos prodisse, Renatum & Leontium duos illos iniquitatis viros quos apposuit Iezabel, redarguit Daniel, subornauit Iudæorum populus, vt authorem vitæ suæ falso appeterẽt testimonio. Qui tamen cùm simul composuissent flagitium, simul ingressi essent viam, & ne quid prætercam, adiuncti Maximo comitantibus (vt dixit Leontius) iis qui illum rumorem sparserant, tamẽ vbi in meo astiterunt iudicio, cùm primo de origine causæ quærerem, diuersa & distantia prõpsere, non locorum separati, sed mendaciorum diuortio. Cùm igitur sibiipsi non conuenirent, Mercurium & Leam vilissimæ conditionis & detestabilioris nequitiæ personas amandauissent, aufugisset Theudule non ignara obiiciendi sibi facinoris, quod ante lectum Renati sola cubitauisset, ancilla præsto esset alia quæ stupro eiusdem Renati se diceret coinquinatam: die ipso qui dictus erat cognitioni, subtraxerunt se episcoporum conuentui, licet etiam pridie subito se profecturos idem Renatus clamauerit. Vnde ego iudicio præscripsi diem, & tamen nullo accusante, nullis testimoniis perurgentibus insinuaui sanctæ sorori quod peteres coram ipsa inspici & visitari memoratam virginem. At illa sanctè inspectionem quidẽ recusauit, sed testimonium non declinauit, dicens nihil se in Indicia cõprehendisse nisi quod esset virginalis pudoris & sanctitatis. Habitasse eam Romæ in domo nostra nobis absentibus, nulli eam se virorum familiaritati dedisse, optare cùm ea sibi à domino Iesu partem reseruari in regno dei. Paternam quoque filiam nostram interrogaui, quod ab ea nũquam soleat discedere, cuius charitas vitæ huius testimonium est. Itaq; etsi quod iniurata diceret, fidei sacramento conferẽdum foret, sub obtestatione tamen professa est alienam criminis quo appetebatur, nec quicquam in ea scire se bonæ vacuum conuersationis. Nutricem quoque liberæ conditionis interrogauimus, cui & status haudquaquã degeneri seruitio obnoxius libertatem

Lucæ. 1. Matth. 1. Lucæ. 1. Daniel. 13.

libertatem vera fatendi daret, & fides atque ætas ad veritatem astipularetur, & officium nutricis ad cognitionem secreti. Ea quoque nihil se indecorum vidisse, nihil sibi quasi parenti commissum à virgine aliqua dignum reprehensione. His moti Indiciam inoffensi virginem muneris pronunciauimus. Maximum autem & Renatum & Leôtium ita inuoluit sententia, vt Maximo si errorem emendaret, spes reditus reseruaretur, Renatus autem & Leontius excommunicati manerent, nisi forte probata sui pœnitentia, & huius facti diuturna deploratione, dignos se præberent misericordia. Vale frater, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Syagrium, pro castitatis contumelia dolentem querelam facientis, atque ex scripturis sanctis ostendentis quantum maiores nostri reuerentiæ detulerint castimoniæ, quantùmue ultionis studium aduersum temeratores pudicitiæ fuerit. *Epistola LXV.*

Ambrosius Syagrio. Quæ sint in nostro iudicio decursa, comperta retines, & ideo nunc quasi animæ portionem conuenio meæ, habens apud te pro castitatis contumelia familiarem & dolentem querelam. Itáne oportuit inhonoratam atque inauditam virginitatis causam adiudicari, vt non possit absolui? Hoc est nisi sua iniuria, nisi ab honesto pudore traducatur ad indecorê sui corporis oblationem, grande videlicet relatura sui testimoniû, vt exponatur ludibrio, & procacitatis notetur. Hanc igitur prærogatiuam detulisti integritati, huiusmodi honorificentiam, qua se lacessi aut inuitari gaudeât quæ hoc munus recipiendum putant, vt amittant libertatem communis assertionis, nec se iure tueantur vel sanctæ legis, vel publico, vt non accusatorem exigat, non accersitorem vrgeat, sed impudentiam solam induat, ac sese proiiciat ad iniuriam? Non ita maiores nostri despicabilem habebant castimoniam, cui tantum deferebant reuerentiæ, vt bellum aduersum temeratores pudicitiæ suscipiendum putarent. Denique tantum fuit vltionis studium, vt omnes tribules de Beniamin tribu extinguerentur, nisi sexcentos qui bello reliqui forent, natura editioris loci defendisset. Sic enim lectionis diuinæ series expressum tenetur, cuius tenorem recensere congruit.

Iudic. 19. Leuites vir animo maior quàm opibus, habitabat in partibus montis Ephren. Ei quippe tribui sortito obtigerat locus in possessionem terræ datus pro funiculo hæreditatis. Is sibi accepit iugalem de Iudæ Bethleem. Et vt se habent prima copularum exordia, ardebat iuuencula immodica animi cupiditate: simul quia similibus eius non fungebatur, exardescebat magis, atque immane exæstuabat. Vnde quia nihil referebatur ex parte adolescentulæ, vel leuitate amoris, vel vi doloris, quod haudquaquã mercede pari secum decerneret, cum eadem expostulabat, hinc frequens iurgium, quo mulier offensa claues remisit, domum reuertit. At ille amore victus, qui quod speraret non habebat aliud, cû quartum iam mensem fluere cerneret, eo contendit, fretus quod consilio parentum emolliretur animus adolescentulæ. Occurrit pro foribus socer, generum introduxit, filiam reconciliauit, & vt lætiores dimitteret, triduo tenuit, quasi repararet nuptias, ac volenti abire, quartum quoque diem conperêdinauit, prętenta humanitatis specie moras innectendo. Pari modo cùm etiam quintum diem vellet adiungere superioribus, & iam nouæ deessent causæ morandi, paterno tamen affectu retinêdæ filiæ desiderium non deforet, promissam profectionis copiam distulit in meridiem, vt viam cibo curati adorirentur. Post epulas quoque volens dilationem attexere, eo quòd iam vesper appropinquaret, generi precibus, ægre licet, tamen acquieuit. Ille iter suum perrexit lętus animi, quod dilectam sibi recuperauisset, qui vno comitati seruulo cùm iam declinaret dies, festino viã celerabât gradu. Mulier vehebatur iumento, viro nullus sensus laboris, qui fructu desiderij simul & vario mulieris ac vernaculi sermone viam leuaret. Denique vbi Hierosolymam appropinquarunt, quæ triginta stadiis aberat, quam Iebusæi tenebant, suggessit puer deflectêdum in ciuitatem, quia sub noctem suspecta essent etiam illa quæ tutiora sunt, cauêdáque tenebrarû ambigua, maxime quia locorum incolæ non essent de filiis Israel. Et ideo preuertendum ne quid aduersa studia gerentes insidiarum inferrent, vt obscuro noctis dolum quærentibus ad perpetrandum facinus satis opportuno. Sed domino eius haud quaquam placuit sententia, vt inter alienigenas hospitio succederent, cùm Gaba & Rama non longe abessent ciuitates Beniamin. Itaque præualês sententia posthabuit seruuli suggestionem, quasi ex conditione consilium æstimaretur, & non consilio quamuis infima conditio ableuaretur. Et iam sol in occasu erat, denique vix occurrit, cùm iam vrgeretur vespere, in ciuitatem succedere. Gabaonitæ incolebant locum, inhospitales, immites, intolerabiles, omnia tamen tolerabiliora quàm si aliquem hospitio recepissent. Denique commodius huic viro Leuitæ cesserat si in Gabaa hospitium nó reperisset. Verû ne quid deesset offensionis, primo ingressu diuersorium non reperit: & cùm in publico situs alienam misericordiam implorarer, offendit aduenientem ex agro senem, quem vesper ex opere agresti compulit nocti decedere. Et cùm esset ei conspicuus, rogatus quo iret, & vnde aduentaret, respondit, de Bethleem Iudæ reuertor, contendo ad montem Ephren, & mulier est mecum, sed ecce huc diuerti, & nemo est qui hospitio recipiat, & requiescendi vsum ministret. Non quo cibi aut potus sibi, aut pecori pabulorum esset indigentia, sed tecti hospitio prohiberentur: præsto esse illa, nudum tecti hospitium desiderari. Ad ea senior benigne satis & placide, Pax, inquit, tibi, & succede hospes pariter & ciuis. Nam & mihi origo de montis Ephren partibus, & hic hospitalis habitatio, sed têpore diuturno incolatus sedes fundauit. Itaque receptos domicilio, ministerio sui & subsidiis hospitalibus iuxta fouit. Hortabatur ad lætitiam senior, & frequentioribus prouocabat poculis, vt vino adoleret curarum obliuio, cùm subito circunsistunt eos Gabaonitæ iuuenes ad omnem proiecti libidinem, nihil pensum ac moderatum habentes, quos forma mulieris illexerat, & in omnem amentiam præcipitabat. Capti enim eius decore, & per senectutem hospitis, atque infirmitatê subsidij accepta spe potiendi poscunt mulierem, & pulsant ianuam. Itaque egressus senior rogabat eos ne hospitales mensas turpi flagitio fœdarent, & reuerendum ius etiam indomitis Barbararum gentium nationibus violandum arbitrarentur: contribulem illum sibi, Israelitem virum legitimi thori subnixum copula non sine indignatione cœlestis arbitri tanta affici contumelia. Quod vbi parû procedere aduertit, esse sibi filiam virginem adiecit, illam se offerre maiore parentis dolore, sed minore gratiæ hospitalis dispendio, publicum flagitium priuato dedecore tolerabilius habere. At illi exagitati æstu furoris, & inflammati incentiuo libidinis, eò amplius ardebât formam iuuenculæ, quo magis negabatur. Et iustitiæ exortes ridebant verba æquitatis, filiã senis, quia minore inuidia sceleris offerebatur, despectui habêtes. Itaque cùm piæ nihil proficerent preces, & seniles frustra hospes manus tenderet, desperato præsidio rapitur mulier, & per totam noctem iniuriæ impletur. At vbi lux finem intemperâtiæ dedit, ianuam hospitalem repetit, non quo viri côspectum exposceret, quem magis declinandum putaret contumeliæ pudore miserabilis, sed vt affectum viro referret, quæ castitatem amiserat, & contumeliæ suæ funus lamentabili specie ante ianuam hospitalem exponeret. Egressus itaque Leuita cùm iacentem inuenisset, arbitratus quod verecundia vultum nequaquam attollere auderet, côsolari cœpit, quia non voluntate, sed inuita tantæ iniuriæ succubuisset, hortari assurgere, & secum repetere domum. Sed vbi nullum responsum referebatur, quasi quiescentem maiore voce è somno excitare. Verû vbi mortis supremæ patuit fides, impositas iumento reliquias domum pertulit, & diuisos artus mulieris in partes duodecim misit per singulas tribus Israel. Quo commotus vniuersus populus conuenit in Masphat, atque ibi querela per Leuitam cognita, omnes in bellum exarsere statuentes neminem virorum fas esse in tabernaculum succedere prius quàm de tanti sceleris authoribus vltio capesseretur: animísque ruebant in prælium. Sed consilium prudentiorum præuertit sententiam, non temere confligêdum bello cum ciuibus, sed prius verbis experiendum de flagitio, &

tio,& decernendum conditionibus pro delictis. Neque iustum videri vt paucorum sceleris precium ad omnes perueniret, & priuata adolescentium peccata statum salutis publicæ labefactarent. Itaque miserunt viros qui denunciarent Gabaonitis vt tanti reos flagitij offerrent. Sin autem, cognoscerent non minoris esse criminis tantum facinus defendisse, quàm exercuisse. Verùm illis superba referentibus, consilia pacis bello mutata: neque primo aut secundo cõflictu, cùm plurimi à paucis affligerentur, cedendum Israelitæ aduersis præliis existimauerunt. Quadringenta enim milia virorum bellantium, aduersum vigintiquinque milia Beniamin tribus & septingentos Gabaonitas expertos belli iuuenes decertabant. Et cùm sinistra forte duo sibi iam cecidissent prælia, animi tamen promptus haudquaquam deposuit Israel vincendi fiduciam, & vlciscendi præsumptam spem. Sed quia causa numeróque præstantiores, inferiores pugnæ euentu pedem retulerant, diuinam offensam rati, ieiunio & fletu maximo reconciliationem gratię cœlestis affectauere. Itaque orata domini pace acriores in bellum reuertuntur, vtpote quibus oraculum animos dederat, spem accumulauerat. Et simulato à frõte quod cederetur, ac dispositis per noctem insidiis à tergo vrbis, in qua locata erat manus hostium, dum hi cedunt, & illi insectantur, inuadendi vrbem vacuam facta copia, & mox admoto statímque adulto incendio, flammarum fragor atque æstus furens captæ vrbis speciem manifestarunt. Quo & suis fracti animi, & erecti hostium. Nam & Beniamin viri clausos se & circumuentos rati prius quàm à tergo inuaderentur, dispergere sese, atque in desertum fugere cœperunt, & contra Israel gemino agmine vrgere eos, ac palàtes persequi. Cæsa itaque vigintiquinque milia, id est omnes fere de viris Beniamin, præter sexcentos, qui arrepto scrupeæ rupis munimento, partim loci ingenio & subsidio naturæ, partim desperatione victoribus terrori fuere. Nam secundæ res cautionis admonent, in aduersis vltio pro victoria habetur. Nec fœminarum numerus tanti discriminis exors fuit, sed omnis tribus Beniamin muliebris sexus cum pueris & puellis omníq; ætate gladio aut igne extinctus, sacramẽtúmque additum ne quis tribus illius viro filiam suam in vxorem daret, quo reparandi nominis omnis aboleretur successio. Belli finis simul atque irę factus, & furor in pœnitẽtiam vertit: armísque positis in vnum conueniẽtes viri Israel fleuerũt fletum magnum, & celebrarunt ieiunium, dolẽtes vnam tribum perisse ex fratribus, atque extinctam populi sui validam manum: iure quidem pro delicti precio bellatum aduersum propugnatores flagitiorum, sed misere in sua populum conuersum viscera, & bello ciuili vtrũq; afflictum. Lachrymarum effusio mouit passionem animi, & affectum perculit, sæuitiæ ratio successit. Missique legati ad sexcẽtos illos Beniamin viros, qui per quatuor menses edito se præruptarum [illegible]ebantur rupium, aut deserti indigentia, quæ multitudini obsidentium periculosa foret, deplorauerunt communẽ illam esse ærumnam, quod illi cõtribules, isti cognatos & socios amisissent, sed tamen non penitus interceptam reparandæ tribus successionem: consulere se in medium quomodo & sacramenti fides sibi constet, & tribus vna nequaquam à corpore auulsa intercidat. Altari itaque posito recõciliationis, & pacis oblatum sacrificium. Et quia Iabis Galaad populus erat pœnę & maledicto obnoxius. Obstrinxerat enim se omnis Israel magno sacramento, vt si quis non ascendisset cum eo ad puniendum flagitiũ, morte moreretur: duodecim milia bellatorum directa, vt & viri omnes & mulieres ferro extinguerentur, solas virilis thori exortes reseruarẽt adolescẽtulas. Interfectis itaque omnibus Iabis Galaad, solę virgines quadringentæ exitio cæterorum superfuerunt. Quas accipiens Israel statuit viros Beniamin belli metum deponere, & in cõiugium sibi sumere integras æui ac pudoris puellas: quibus & causa esset apud viros integra, quòd nemo suorum aduersum eos bellum susceperat, & charitatis gratia, quia propter eos supremo supplicio ereptæ forent. Hoc igitur modo quadringentis iuuenibus quæsita copularum consortia sunt. Sed quia ducenti numero supererant, quibus iugales deerant, iis quoque sine fraude sacramentorum consultum accepimus. Dies festus in Sylo quotannis celebratur. Ibi exultare solitæ virgines, & choreas ducere in honorem religionis, aliæ præire matribus, & totum iter agmine viantum repleri. Dixit vnus ex senioribus: Si ducenti illi tribus Beniamin viri intra vineas siti excubias tenderẽt, donec se omnis fœminea turba effunderet, & surgentes ex vineis vnusquisque quam occursus dederat, vxorem sibi vendicaret, fraudi id nequaquam futurum: populum etenim fauere reparandæ tribus successioni, propter sacramentum impartire non posse filiarum suarum societatem: neque tamen contra sacramentum videri si prohibendum non putaret, quia sacramento neque cogendi neque prohibendi necessitas imposita videretur, illos sibi sine metu consulere oportere. Sane si puellarum parentes vindictã efflagitarent, partim prece, partim etiam retorquẽdo in ipsos inuitæ culpam custodiæ, sese reuocaturos: quia cùm scirent Beniamin viros exortes esse iugalium, cum filiab[us] processerint: dignam sane tribum iam non pœna, sed misericordia: satis durè sæuitum in eos, & debellatam corporis sui partem: immoderatius exarsisse plebem, vt successionem domesticam extingueret, atque ex suis necaret: placere deo non perire populo tribum, neque pro vna muliere tam acerbe consuli. Probauerunt consilium Israelitæ, executi sunt viri Beniamin, & dispositi in vineis loco opportuno & tempore, plenas fœminei agminis vias occupauerunt. Præbuit illis festum nuptiarum religionis solennitas. Auulsę de complexu patrum filiæ tanquam in manum ab ipsis parentibus tradebantur, & velut pactam è gremio matris non abduci, sed prodire arbitrareris. Ita tribus Beniamin pene intercepta atque extincta breui floruit, documentum exhibens quod magno exitio sit insolentibus vindicta pudicitiæ, & læsæ castitatis vltio. Nec hoc solo loco, sed plerisque scriptura hoc docet. Nam & in Genesi legimus exercitum quæstionibus regem Aegypti Pharaonem quod Saram attentauisset, & tamen alienam esse vxorem nesciebat. Est igitur domino castitatis tuendæ voluntas, quanto magis est defensandę integritatis? Vnde nulla debet virginibus sacris irrogari iniuria. Quæ enim non nubunt, & qui vxores non ducunt, habentur sicut angeli in cœlo. Et ideo cœlesti gratiæ nõ inferamus corporalem contumeliam, quoniam potens est deus, quem nec præuaricatio prætereat, & moueat accepti sibi muneris & consecratæ virginitatis acerba & grauis cõtumelia. Vale frater, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Iudic. 21. — Gene. 12. — Matt. 22.

Diui Ambrosii ad Paternum, eundẽ quia filio neptem ex filia copulare voluit redarguẽtis, & ut ab ea discedat intentione, commonentis. *Epistola LXVI.*

Ambrosius Paterno. Paterni quidem vnanimis mei salutationem legi, sed consultationem haudquaquã paternam, vt velis filio neptem copulare ex filia, sed nec auo te nec patre dignam. Itaque quid consulueris, considera. Omne enim quod agere volumus, prius nomẽ facti eius interrogemus, & tũc vtrum laude an vituperatione dignũ sit, existimabimus. Verbi gratia, misceri mulieri quibusdã voluptas est, medicorum etiam pueri corporibus vti se ferunt. Sed considerandum vtrum coniugi, an extraneæ, deinde nuptę an innuptę. Si quis despõsatã sibi & tradita vtatur, coniugium vocat. Qui alienæ expugnat pudorẽ, adulterium facit, cuius vel solo nomine reprimitur plerunque tentãdi audacia. Hostẽ ferire victoria est, reum æquitas, innocentem homicidium. Quod si quis percipiat animo, reuocat manum. Ergo etiam tu quid consulas, quæso tecum retractes. Cõiugium vis inter filios nostros cõponere. Quæro vtrum pares copulandi, an impares sint. Sed, nisi fallor, compares appellari solent. Boues qui iungit ad aratrum, equos ad currum, pares eligit, & vt ætas conueniat & forma: nec natura discrepet, nec decoloret diuersitas. Tu copulare paras filium tuum, & neptem ex filia, hoc est vt accipiat sororis suæ filiam, diuersa licet matre quàm socrus editus. Interroga nominum religionem. nempe auunculus iste illius, illa huius neptis vocatur. Nec ipse te reuocat sonus nominum, cùm hic auum resonet, illa hoc nomen ad auunculum quod ad auum referat? Quanta deinde etiam reliquorum con-

rum confusio vocabulorum. Idem auus & socer vocabere, ea quoque tibi neptis & nurus diuerso nomine nuncupabitur. Mutuabuntur etiam fratres diuersa vocabula, vt illa socrus fratri sit, iste gener sorori. Nubat auunculo suo neptis, & immaculatorum pignorũ charitas illecebroso amore mutetur? Super hoc igitur meam à sancto viro episcopo vestro expectari sentẽtiam non opinor neque arbitror. Nam si ita esset, & ipse scribendum putasset. Non scribendo autem significauit quod nequaquam hinc dubitandum arbitretur. Quid enim est quod dubitari queat, cùm lex diuina etiam patrueles fratres prohibeat conuenire in coniugalem copulam qui sibi quarto sociantur gradu? Hic autem gradus tertius est, qui etiam ciuili iure à consortio coniugij exceptus videtur. Sed prius sacræ legis scita interrogemus. Prætendis enim in tuis literis quod permissum hoc diuino iure connubium huiusmodi pignoribus existimetur, eo quòd nõ sit prohibitum. Ego autem & prohibitum assero: quia cum leuiora interdicta sint de patruelibus fratribus, multo magis hoc quod artioris est plenum necessitudinis, interdictum arbitror. Qui enim leuiora adstringit, grauiora non soluit, sed alligat. Quod si ideo permissum putas, quia specialiter non est prohibitum, nec illud prohibitum sermone legis reperies, ne pater filiam suam accipiat vxorem. Nunquid ideo licet, quia non est prohibitum? Minime. Interdictum est enim naturæ iure, interdictum est lege quæ est in cordibus singulorum. Interdictum est inuiolabili præscriptione pietatis, titulo necessitudinis. Quanta huiusmodi inuenies non esse interdicta lege per Moysen edita, & tamen interdicta sunt quadam voce naturæ. Multáque sunt quæ licet facere sed non expedit. [1.Cor.6.] Omnia enim licent, sed non expediunt: omnia licent, sed non ædificant. Si ergo etiam ab iis nos reuocat Apostolus quæ non ædificant, quomodo faciendum putamus quod & non licet legis oraculo, & non ædificat discrepante pietatis ordine? Et tamen illa ipsa vetera quæ fuerant duriora, temperata sunt per euangelium domini Iesu. [2.Corin.5.] Transierunt vetera, ecce facta sunt noua. Quid tam solenne quàm osculum inter auunculum & neptem, quod iste quasi filiæ debet, hæc quasi parẽti? Hoc igitur inoffensæ pietatis osculum suspectũ facies de talibus cogitãdo nuptiis, & religiosissimum sacramentum charis pignoribus eripies. Sed si diuina te prætereunt, saltem imperatorũ præcepta, à quibus amplissimum accepisti honorẽ, haudquaquam præterire te debuerunt. Nam Theodosius imperator etiam patrueles fratres & consobrinos vetuit inter se coniugij conuenire nomine, & seuerissimam pœnam statuit si quis temerare ausus esset fratrum pia pignora, & tamen illi inuicem sibi æquales sunt: tantummodo quia propinquitatis necessitudine, & fraternæ societatis ligantur vinculo, pietati eos voluit debere quod nati sunt. Sed dicis alicui relaxatum: Verùm, hoc legi non præiudicat. Quod enim in commune statuitur ei tantum proficit, cui relaxatum videtur. Lõge diuersa iniuria. Illud tamen licet in veteri testamento legimus, vt aliquis vxorem suam sororẽ diceret, istud inauditũ, vt quisquam neptem suam in vxorem accipiat, & coniugem dicat. Iam illud pulcherrimum quod negasti neptem tuam auunculo suo tuo filio propinquo semine conuenire, quia non agnationis ei legitimo iure, sed cognationis copuletur necessitudine. Quasi verò & vterini fratres, id est diuerso patre, sed eadem matre geniti possint diuerso sexu inter se coniugio conuenire, cùm & ipsi agnationis ius habere non queant, sed cognationis tantum sibi titulo connexi sint. Vnde oportet ab ea discedas intentione, quæ etiam si liceret, tamen tuam familiam non propagaret. Debet enim tibi filius noster nepotes, debet etiam neptis charissima pronepotes. Vale cum tuis omnibus.

Diui Ambrosij ad Quinegium, illum de consultatione sua commendantis. Epistola LXVII.

Mbrosius Quinegio. Quàm ingenuo te commendasti pudore, quia de eo consuleres quod nõ probares, sed morem gereres parenti, vt pietatem non læderes, secur⁹ quod nõ aliud à me posset referri, nisi quod sanctas deceret necessitudines. Ego verò libenter tua in me onera suscepi, & auo neptem, vt opinor, refudi. Quam nescio plane qua opinione nurum sibi fieri desiderabat, vt auum socero mutaret. Plura non opus est, ne hoc quoque accedat ad verecundiam. Vale fili, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

Diui Ambrosij ad Antonium, amorem eius in se, & sui animum in illum commemorantis. Epistola LXVIII.

Mbrosius Antonio. Nunquam es tacitus mihi, nec vnquam tuo me transmissum silentio querar, qui sciã quòd tuo non desim pectori. Nam cùm id pendas quod pluris est, qui potes id negare quod sæpe etiam in multos defluit, non tam amoris vsu, q̃ officij vicissitudine? Ego verò etiam ex meo animo tuã vicẽ æstimo, vt nunquã me tibi, & te mihi absentem putem, quoniam semper animis hæremus. Nunquã tuas literas mihi deesse opiner, aut meas tibi cùm te quotidie coram alloquar, in te oculos, studia, atque omnia officia mea dirigam. His tecum delectat congredi. Nam literæ tuæ (vt aperte cum indiuiduo pectoris mei loquar) verecundari me faciunt. Vnde peto vt supersedeas gratiarum relatu. Mihi enim mei in vos officij summa merces est, si me debito erga vos muneri nõ defuisse arbitrarer. Vale, & nos dilige, quia ego quoque te diligo.

Diui Ambrosij ad Alypiũ, literas illius sibi esse redditas, & se suis respondisse literis significantis. Epist. LXIX.

Mbrosius Alypio. Antiochus vir consularis reddidit mihi eximietatis tuę literas, nec supersedi respondendi munere. Nam per meos homines dedi literas, & ni fallor, alia oborta copia geminaui epistolã. Sed quia non tam remetienda amicitiæ munia, quàm contumeliã non cumulãdam arbitror, oportuit ipso præsertim regrediente qui me tãto literarum tuarum affecit nomine, referri aliquod officium sermonis mei, vt ego vtrique vestrum & ille tibi absolueretur qui debebat referre quod acceperat. Vale, & diligentes te dilige.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis epistolarum Lib. IX.

Diui Ambrosij ad Vigilium, instituentis eum quomodo plebem docere debeat, ac inter cætera, ut coniugia ex alienigenis refugiant, Sampsonisque exemplo comprobantis quàm perniciosum sit alienigenæ mulieris copulam asciuisse. Epistola LXX.

AMbrosius Vigilio. Poposcisti à me institutionis tuæ insignia, quoniam nouus accitus es ad sacerdotium. Et quoniam teipsum ædificasti, vt oportuit, qui dignus habitus es tanto munere: quomodo & alios ædifices, significadum videtur. Primum omnium cognosce ecclesiam tibi domini commissam, ideoque vitãdum semper ne quid obrepat offensionis, & fiat velut commune corpus eius gentilium admixtiõe. Vnde scriptura tibi dicit: Ne accipias vxorem de filiabus Chananæorũ, sed vade in Mesopotamiã in domum Bathuelis, id est domũ sapiẽtiæ & eius tibi acquire copulam. Mesopotamia autẽ regio est in partibus orientis, quæ duobus maximis per ea locorũ Euphrate & Tigri fluminibus circumuenitur, quibus origo est in Armeniæ locis. Influunt autẽ diuerso meatu in mare rubrum, & ideo Mesopotamiæ nomine signatur figura ecclesiæ, quæ maximis fluentorũ prudentiæ irriguis atque iustitiæ fœcundat mentes fidelium, quibus sacri baptismatis, cuius typus præcessit in rubro mari, infundit gratiã, culpámque abluit. [Gene.28.] Docẽ ergo plebẽ vt nõ ex alienigenis, sed ex domib⁹ Christianis coniugij quæratur copula. Nemo fraudet mercenariũ mercede debita, quia & nos mercenarij sumus dei nostri, & ab eo mercedẽ laboris nostri expectamus. Et tu quidẽ ô quicunq; es negociator, mercenario tuo mercedẽ pecuniariam negas, id est vilem, caducam: tibi autem negabitur merces promisso-

promissorum cœlestium. Non fraudabis ergo, vt lex dicit, A mercenarium mercede sua. Nō dabis pecuniam tuam ad vsuram, quoniam scriptum est, quòd is qui pecuniā suam nō dedit ad vsuram, habitabit in tabernaculo dei. Nam ille est supplantator, qui vsurarum captat emolumenta. Itaque vir Christianus si habet, det pecuniam quasi non recepturus, aut certe sortem quam dedit, recepturus. Habet in ea non mediocrem vsurā gratiæ. Alioquin decipere istud est, non subuenire. Quid enim durius, quàm vt des pecuniam tuam nō habēti, & ipse duplum exigas? Qui simplum non habuit vnde solueret, quemadmodum duplum soluet? Exemplo nobis sit Thobias, qui nunquam requisiuit pecuniam quam dederat, nisi extremo vitæ suæ tempore, magis ne fraudaret hæredem, quàm vt depositam pecuniam cogeret ac recuperaret. Populi sæpe conciderunt fœnore, & ea publici exitij causa extitit. Vnde nobis sacerdotibus id præcipuè curæ sit, vt ea vitia resecemus, quæ in plurimos vidētur serpere. Hospitem doce voluntarium magis quàm ex necessitate esse oportere, ne in hospitio deferendo inhospitalem af- B fectum animi sui prodat, & in ipsa hospitis susceptione per iniuriam violetur gratia, sed magis excolatur officiorum vsu, & aliquo humanitatis ministerio. Non enim à te munera exiguntur ditia, sed officia voluntaria, plena pacis, & conuenientis concordiæ. Meliora sunt enim olera cum amicitia & gratia, quàm si exquisitis dapibus adornetur conuiuium, si desit affectus gratię. Legimus peremptos graui populos excidio propter violata iura hospitij Leuitis de Ephren. Propter libidinem quoq; cōmissa bella atrocia. Sed prope nihil grauius quàm copulari alienigenæ, vbi & libidinis & discordiæ incentiua, & sacrilegij flagitia conflantur. Nam cum ipsum coniugium velamine sacerdotali & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest cōiugium dici, vbi non est fidei cōcordia? Cum oratio communis esse debeat, quomodo inter dispares deuotione potest esse coniugij communis charitas? Sæpe plerique capti amore fœminarum fidem suam prodiderunt, vt patrum populus in Beelphegor. Vnde C Phinees arrepto gladio interfecit Hebræum & Madianitem fœminam, & mitigauit indignationem diuinam, ne totus populus extingueretur. Quid de plurib' exemplis loquar? Ex multis vnum proferam, vt eius commemoratione liqueat quàm perniciosum sit alienigenæ mulieris asciuisse copulam. Quis fortior, & ab incunabulis suis munitior dei spiritu quàm Nazaręus Sampson? Et ipse proditus est, & ipse per mulierem non potuit suam tenere gratiam. Cuius generationis & vitæ totius seriem historico digestam stylo enarrabimus secundum sacri libri cōtinentiam, quæ in hunc est modum, non verborum serie, sed sensu. Multos per annos Hebræorum populum subditum Palæstini ac subiectum habebant, quoniam fidei prærogatiuam amiserat, qua victoriam patres adepti fuere. Non penitus tamen interciderat insigne electionis apud authorem suum, & funiculus hæreditatis. Sed quia rerum secūdarum insolentia sæpe extollebantur, dabat eos plerunque in potestatem hostium, vt more ingenij humani remediū malorum de cœlo sibi quęrerent. Tunc enim deo subditi sumus, cùm aduersariis ali- D quibus vrgemur. Secundæ res mentem extollunt. Quod cùm alias vsu probatum sit, maxime in ea rerum conuersione qua rursus ad Hebræos à Palæstinis versa vice res mutatæ. Nanque cùm diuturna iniuria longæ subiectionis ita essent depressa Hebræorum pectora, vt nullus virili ingenio ad libertatē animos tollere auderet, ortus est illis Sampson diuino oraculo prædestinatus, magnus vir, nec in pluribus numerandus, sed in paucis præstantissimus, & quod sine vlla controuersia sit, viribus corporis omnium facile primus, eóque ingenti admiratione nobis spectandus à principio, non illa quæ temperantiæ & sobrietatis iam inde à pueritia vini abstinens præclara insignia dedit, nec illa quæ intonso capite Nazaræus sacra diu seruauit custodia: sed ab adolescentia, quæ in aliis ætas mollior, in hoc egregia, atque supra humanum modum perfectæ virtutis stupenda facinora effecit, quibus diuini oraculi mox aperuit fidem, quòd non perfunctoriè tanta cum anteisset gratia, vt descenderet angelus per quem ortus eius præter spem parentibus annunciaretur, futuri regimen & præsidium suis. Nam grauibus iam diu Palæstinorum imperiis affligabātur. Pater illi erat de tribu Dan timēs deum, haud ignobili genitus loco, præstans cæteris: mater vtero sterilis, sed animi virtutibus haud infœcunda: quæ propriæ hospitio mētis recipere meruit visionem angeli, mandatum tenuit, oraculum impleuit. Nec tamen passa sine viro scire vel diuinitatis secretum, insinuauit marito visum sibi hominem dei præclara specie futuræ sobolis ferentem oracula: qua pollicitatione sese fidentem cum coniuge fidem promissorum cœlestium participare. Quod vbi comperit, piè deum precatus orauit, vt sibi quoque visionis eius gratia tribueretur, dicens: In me domine angelus veniat tuus. Vnde ego arbitror, non zelo mulieris quæ esset spectabilis pulchritudinis, aliquid eum suspectum habuisse, vt quidam existimauit, sed magis diuinæ zelo gratiæ prouocatum, conspectus sacri voluisse participari munere. Neque enim vitiis animi praue affectus tantam apud deum inuenisset gratiam, vt angelus in eius domum reuerteretur, qui monitis iis quæ vsus oraculi postulauisset, subito flammæ vehementis eleuatus specie, sese recepit. Id formidolosum viro mulier salubrius interpretata, in gaudium vertit, atque ademit solicitudinem, eò quod prosperorum indicium nō aduersantium sit visere deum. Talibus è cœlo commendatus insignibus, vbi primum adoleuit, coniugio mentem intendit, siue quòd vagam ac familiarē adolescentulis abhorreret animo lubricæ libidinis consuetudinem, siue quia iam causa quærebatur quemadmodum à ceruicibus plebis suæ auerteret Palæstinorum potentiam duráque imperia. Pergens itaque in Thanata (vrbi hoc nomen est in illis positæ locis, quæ tunc Palæstinorum incolis frequentabatur) virginem aspexit grata specie, & vultu decoro, & parentes proprios quorum comitatu fultus gradiebatur, orauit vt eam in coniugium sibi poscerent. Verum illi ignorantes quod cò intentio vergeret, vt Palæstinis aut negantibus infestior foret, aut acquiescentibus affectus inferendæ in subditos iniuriæ demeretur, cùm ex coniunctione æqualitas, par & gratia consortij iure accresceret, aut si quid offensum esset, longius vltionis studia procederent, quasi alienigenam declinandam arbitrabātur. Sed vbi flectere animum pignoris legitimorum obiectu frustra experti, in arbitrium eius volentes concessere. Recepta itaque petitione, Sampson cùm sibi promissam reuiseret diuertit, & paulisper de aggere deflexit, continuóque occurrit ei leo ferus de sylua, agresti libertate sæuior. Comes nullus, telū in manibus haudquaquam suppeditabat. cedere pudor, & conscia virtus fiduciam dare, irruentem in se brachiis amplexus necat, & lacertorum nodo exanimatum, præter aggerem supra syluestria germina proiecit ac dereliquit. Locus erat lætus pabuli herboso gramine, vineris consitus. Itaque apud dilectissimam sibi sponsam exuuias feræ credidit sine momento futuras, cùm talium rerum tempora non terribilibus spoliis, sed mitibus gaudiis & festa fronde fiant venustiora. Deniq; post eadem regrediēs via fauum in vtero leonis offendit, atque abstulit, donum parētibus ac puellæ futurum. Talia enim sponsam munera decent. ac degustato melle fauum prædictis edendum dedit, causam repressit. Sed forte quadam die nuptialis festi celebrabatur conuiuium, læta in epulis iuuentus mutuis se ad ludum inuitabat sermonib', cùm alius alium salsiore dicacitate perstringeret, sicut se huiusmodi vsus habet, certamen lætitiæ accēdebatur. Ibi tum quæstionem huiusmodi proposuit Sampson iuuenibus coepulantibus: De manducante exiuit esca, & de forti processit dulce. Absoluentibus pollicens præmium quasi mercedem sapientiæ triginta sindones, & totidē stolas secundum numerum virorum comessantium, aut mulctam ignorantibus. Qui cùm enodare implexa, & distinguere ambigua nequirent, mulierem eius partim minis exagitando, partim fatigādo precibus, eo impulere, vt à viro posceret quęstionis eius absolutionē, insigne futurā coniugalis gratiæ in mercedem amoris. Atq; ea seu animi territa, seu muliebri ingenio inflexa, veluti pio quæstu maritalis odij dolorē prætexere cœpit quod secretū viri consors totius vitæ & cōsocia non comperisset, similísq; cæteris habita foret, cui arcanum viri proprij

Deut. 24. Psal. 14. Thob. 4. Prouerb. 15. Iudic. 20. Num. 25. Iudic. 16. Ibidem. 13. Ibidem. 14. Ibidem. 13. Ibidem. 14.

Iudic.14. proprij non crederetur. Odisti me, inquit, & non amasti, quam celasti vsque adhuc. His atque cæteris talibus inuictus certe animus, muliebribus emollitus blanditiis, aperuit dilectæ propositam quæstionem, & illa ciuibus. A quibus vix tandem septimo die qui præscriptus absoluendæ parabolæ fuerat, ante occasum solis comperta soluta sunt, atque in hunc modum relata. Quid fortius leone? quid dulcius melle? Et ille respondit: Nec muliere aliquid perfidiosius. Nam si non domuissetis vitulam meam, nũquam intelligeretis parabolam meam. Et statim descẽdit in Ascalonam, & triginta viros peremit, quorum exuuias auferens, eos qui propositam quæstionem soluerant, promisso munere donauit. Abstinuit autem cõiugio puellæ cuius perfidiam deprehenderat, atque in patriam domum sese recepit. Turbatáque animi iuuencula quę indignationem læsi, ferociam fortissimi fraudi sibi futuram iusta formidine perhorresceret, in alterius viri concessit nuptias, quem tamen paranymphum sibi Sampson quasi fidũ solidum sodalẽ, cùm duceret eam vxorem, asciuerat, nec sic tamen prætento licet coniugio offensionis periculum auertit. Nanque vbi res prodita, volentíque ad coniugem redire, interclusa copia, quod pater eam alij viro nupsisse diceret, sororem sane eius si vellet, ducere liceret: stimulo iniuriæ exulceratus, publicã excogitauit vltionem capessere domesticæ contumeliæ indignatione: correptísque vulpibus adulta æstate, cùm iam matura essent in agris frumẽta, binas sibi inuicem cauda ad caudam ligauit, atque in medium earum ardentem inseruit facem, nodóque adstrinxit inexsolubili, & vltor iniuriæ super manipulos messis dimisit frumentariæ, quam secuerant incolæ Palæstinorum. At illæ igitur exterritæ quacunque præcipites conuoluebantur, spargebant incẽdium, & exurebat spicas eorum. Quo dispendio commoti, quod omnes sibi locorum fructus interierant, factum principibus suis intimauerunt. Et illi miserunt viros in Thannatam qui mulierem quæ variato fidem coniugio mutauerat, ac totam eius domum parentésque igni inuolueret, quòd ea causa suæ vastitatis & iniuriæ foret, nec oportuisse lædi virum pronunciantes qui posset malo se publico vlcisci. Nec tamen Sampson populis Palæstinorum delicti gratiam fecit, atque eo vindictæ fine contentus fuit, sed concidit eos strage maxima, plurimíque eorum ferro interiere. Ipse autem concessit in Ethan ad torrentem in deserto. Petra illic erat munitio tribus Iudæ. Palæstini verò qui eum non auderent lacessere, nec munitionis prærupta arduáque superare, tribum Iudæ denũciato adorsi vrsere prælio: quod subditos sibi & tributarios, perditum iri nequaquam iustum & æquum atque ex vsu videretur publico, pro alieno præsertim facinore: consulentes in medium, tradi sibi delignatorem tanti flagitij postulauerunt, atque ita illis quod ab eo cõmissum esset, futurum sine noxa. Qua præscripta sibi conditione viri de tribu Iudæ tria milia ex suis congregantes ascenderunt ad eum, & præfato quod essent subdititij Palæstinorum, quib⁹ sibi necessitas obediẽdi non ex arbitrio, sed ex periculi formidine maneret, facti sui inuidiam retorquebant in eos qui ius cogendi habebant. Tum ille, Et quæ, inquit, iustitiæ forma est genus Abrahamidarum, vt circunscriptæ primo coniugis, deinde abductæ perniciosa mihi vindicta sit, & sine periculo domesticam iniuriam nõ licuerit vlcisci? Tantùm ne inclinatis animos ad turpe vernularum obsequium, vt executores vos alienæ præbeatis insolentię, atq; in vosmetipsos vertatis manus? Si pereundum est quia dolorem habui liberum, iuuat perire manibus Palæstinorum. Tentata domus, solicitata vxor. Si non licuit mihi viuere sine eorũ fraude, saltem liceat mori sine scelere vestro. Retuli ego acceptam iniuriam, non intuli. Vos existimate an digna vicissitudo fuerit. Illi de damno fructuum queruntur, ego de coniugis amissione. Conserte manipulos messis, & sociam thori. Dolorem meum ipsi probarunt, cuius iniurias vindicauerunt. Videte quo vos ministerio dignos putant. A vobis eum morte affici volunt, quem ipsi vltione dignum de iis qui me læserant iudicauerunt, & qui vindictæ præbuere ministerium. Sed si adeo subdita superbis corda geritis, tradite me hostium manibus, vos nolite occidere. Non mortem abnuo, sed vestrum fugio contagiũ. Verum si formidine ceditis insolẽtib⁹, alligate vinculis manus: inermes licet, inuenient sibi arma nodis solutæ. Certe conditioni impositæ satis futurum arbitrati sunt, si viuentem in potestatẽ daretis. Quibus illi auditis, quamuis tria milia virorum ascenderant, sacramentum dederunt quod à se vitæ eius vis nulla irrogaretur, tantummodo patiens vinculorum esset, vt deditionem eius patrarent, quo vacui fierent eius cuius arguebantur facinoris. Accepta itaque fide spelæo egressus deseruit petrę munitionem: ac duobus innexus funibus, vbi appropinquare accitos ad suscipiendum Palæstinorum validos videt, infremuit spiritu, & vniuersa dirupit vincula, atque arripiens maxillam asini iacentem percussit mille viros, fugauit alios grandi virtutis spectaculo, cùm inermo & vni cederent armatorum agmina. Et qui comminus ausi fuerant congredi, facili negocio nullo labore obtruncati: aliis fuga exitium dempsit. Vnde hodiéque Agon loco nomen est, quod ibi Sampson gloriosum certamen virtute egregia consummauerit. Sed vtinã quàm fortis in hostem, tam moderatus in victoria fuisset. Verum quod facile vsu venit, insolens rerum secundarum animus, qui debuit euentum pugnę diuino fauori & præsidio deferre, sibi arrogauit, dicẽs: In maxilla asini deleui mille viros. Nec arã statuit deo, nec hostiam immolauit, sed negligens sacrificij, assumptor gloriæ, vt triumphum suum perpetuo consecraret nomine, vocauit locum maxillæ interfectionẽ. Et mox siti grauiter cœpit inardescere, & potus deerat, nec iã ferre ac tolerare poterat. Vnde intelligens quod nihil tam facile esset humanæ opis quod sine diuino adiumẽto nõ difficile foret, exclamauit atq; obsecrauit ne sibi deus omnipotens in offensam verteret, quod imprudenter incauto sermone sibi aliquid assignauisset. Quinetiam illam victoriam deo deputabat, dicẽs: Tu dedisti in manu serui tui salutem magnam hanc, & nunc subueni, quia ecce morior siti, & in potestatem eorum de quibus tantum donasti triumphum, sitis necessitate adiudicor. Quomodo dei misericordia, cùm proiecisset ille maxillam, aperuit scissuram eius, & fons erupit ex ea, & bibit Sampson, & resumpsit spiritum, & vocauit locum inuocationem fontis, eo quòd victoriæ iactantiam inuocationis precibus emendauisset: ita diuersa iudicia mature edita, quod & arrogantia cito offensam incurreret, & humilitas sine vlla offensione sese recõciliaret. Verum vbi decursa serie bellum Palæstinorum composuit, & suorum declinans ignauiam, & hostilem despiciens manum, Gazam sese contulit (ea ciuitas erat in locis Palæstinorum) & habitabat illic in diuersorio. Quod cognitum Gazæi haudquaquam dissimulatione prætericrunt, sed festinantes circundederunt diuersorium eius, & obsederunt vniuersos aditus domus, ne fugam in noctem componeret. Itaque Sampson cognito quid pararetur, compositas insidias noctis medio præuertens, columnas domus manibus amplexus, materiem totam & culminis molem ceruice valida sustentans, in verticem montis altissimi transportauit, qui imminebat vrbi Hebron, quæ populis Hebræis incolebatur. Cùm libero & vago motu transgrederetur, non solum regionis paternæ terminos, sed etiam morum limites, & maiorum obseruatione præscriptos, eam sibi futuræ mox cladis pestem inuenit. Namque parum fida expertus alienigenæ vxoris prima connubia, qui debuisset cauere vel postea, rursus Dalilæ mulieris fornicariæ copulam non declinauit. & cùm eam diligeret impensè, tentandi se causam dolis hostilibus præstitit. Ascendentes enim Palæstini ad eam, polliciti sunt pecuniam viritim daturos mille & centum denarios, si proderet eis in quo ille fiduciam virtutis suæ constitutam haberet, quo cognito circumueniri & capi posset. At illa quæ semel se pecuniæ prostituerat, astute satis & callide inter epulas ad illecebras amoris quasi admirans fortitudinis eius eminentiam, quærere cœpit quo tandem genere tantum præstaret reliquorum virtutibus, simul & quasi pauida atque solicita orare, vt dilectæ suę cõmitteret qui nexus adstrictũ alienæ potestati substerneret. Ille autem adhuc sobrius & fortis animi aduersus delinimenta meretricia dolũ dolo retulit, dicens: quia si vitibus virentibus adhuc & non

Iudic.15. · Ibidem. · Ibidem. · Iudic.16.

aridis alligaretur, infirmitate corporis adæquaret aliorum A
ſimilitudinem. Quo Palæſtini per Dalilam ſibi comperto,
cum vitea ſoporanti circundediſſent vincula, quaſi de im-
prouiſo excitum, haud degenerem offendere notæ & ſoli-
tæ fortitudinis, cùm ſolitus nexibus virtus libera multis li-
cet reſiſteret ac repugnaret. Sed vbi id parum proceſſit, rur
ſus Dalila quaſi deriſa & conquerens repetere artes ſuas, &
fidem amoris poſcere non prętermittebat. Cui Sampſon va
lidus adhuc cõſilij, dolum ridens, ſignificauit ligatum ſe ſe-
ptem funibus qui adhuc ſine vſu forent, venturum ſe in po
teſtatem hoſtium, ſed & hoc fruſtra fuit. Tertio quoque tan
quam de myſterio deprompſit, iam lapſuro propior, ſi diſ-
ſoluti eſſent crines ſeptem capitis ſui, & quaſi in cubitum
intexti, diſcederet ab eo virtus ſua. Et hoc quoque luſit in-
ſidiarum fabricatores. Ad poſtremum cùm illuſum ſibi to-
tiés procax mulier deplorauiſſet, indignam ſe habitam do-
lens cui cõmitteretur arcanum, dilectíque id quod pro re-
medio quæreret, ad proditionem ſuſpectari videret, lachry
mis fidem coëgit: ſimul quia debebatur inuictæ ad id tem-
pus fortitudinis viro, vt incideret ærumnam, ſaucius animi
ſecretum aperit, prætẽdere in ſe virtutem dei, & eſſe domi- B
no ſanctificatum, ſecundum eius præceptum comam paſce
re, quæ ſi attõderetur, deſineret Nazaræus eſſe, & propriæ
virtutis vſum amitteret. Palæſtini per mulierem comperta
infirmitate viri, ſceleris mercedem afferunt, vt precio ob-
noxia dolum patraret. At illa meretriciis delinimentis ſeſ-
ſum amoris in ſoporem compulit, & tonſore adhibito ſe-
ptem crines capitis eius admota nouacula abſcidit. Conti-
nuóque interdicti præuaricatione vires minutæ. Denique
ex ſomno experrectus: faciam, inquit, ſicut ſoleo, & excu-
tiam me ſuper aduerſarios. ſed nec animi ſui alacritatẽ nec
virtutem agnouit, nec vigor erat, nec gratia manebat. Ita-
que reputans ſecũ q̃ improuidè ſe mulieri aduerſariorũ cre
didiſſet, vt caluatus tẽtare vlterius aliquid damnatus infir-
mitatis nequiret, cæcatus oculos vinculis manus præbuit, &
compedibus innexus carcerem intrauit multis ſibi incogni
tum tempeſtatibus. Et iam proceſſu tẽporis creſcere ei co-
ma cœperat. Itaque cùm eſſet celebre conuiuium, Palæſti-
norum cõuentui producitur de carcere Sampſon, ac ſtatui-
tur in populi conſpectu. Erant tria milia ferme hominũ vi- C
rilis ac muliebris ſexus, & grauibus in eum inſultabãt conui
tiis, circunagebant ludibriis, quod durius & vltra ipſam ca
ptiuitatis ſpeciẽ viro ingenitæ virtutis conſcio tolerabatur.
Nã viuere & mori, naturæ functio: ludibrio eſſe, probro du
citur. Cupiens igitur tantam contumeliam vel vltione ſola-
ri, vel morte in reliquum præuertere, ſimulato quòd infir-
mitate corporis & nodis compedum ſuſtentare ſeſe nequi-
ret, popoſcit à puero qui dirigebat vias eius, vt admoueret
eum ad columnas proximas, quibus domus omnis ſuffulcie
batur. Et admotus, vtraque manu fulcra totius comprehen
dit ædificij, atque intentis ad feſta ſacrificij Palęſtinis, quod
Dagoni deo ſuo deferebant, per quẽ ſibi aduerſarium ſuum
datum in poteſtatem arbitrabantur, muliebris perfidiæ do-
los beneficiis annumerantes cœleſtibus, exclamauit ad do-
minum dicens: Domine adhuc ſemel memor pueri tui eſto,
vt pro duobus oculis meis vindictam tribuas de nationib⁹,
ne dent gloriam ſuis diis, quod ipſis iuuantibus me in pote-
ſtate acceperint, nec vitam meã pluris facio. Moriatur ani- D
ma mea cum Palæſtinis, vt agnoſcant ſibi infirmitatẽ meam
non minus quàm virtutem exitialem fuiſſe. Concuſſit ita-
que columnas magna vi, ac diſſoluit & comminuit eas, quas
ſecuta ruina ſuperioris culminis, & ipſum inuoluit, & vni-
uerſos qui deſuper aſpectabant præcipitauit. Ibi magna vis
marium fœminarúmque promiſcue exanimata, & triũphus
quęſitus perempto ſupra omnes ſuperiores victorias haud-
quaquã degenere & decolore exitu. Nam etſi inuiolabilis
ad id locorũ & deinceps, atque incomparabilis in hac vita
expertis belli fuerit viris, tamen in morte ſeipſum vicit, &
inſuperabilem geſſit animum, vt contemneret & quaſi nihi
lo haberet vitæ finem omnibus formidoloſum. Virtutis igi
tur fuit quod victoriarũ numero diem clauſit, nec captiuum
exitum ſed triumphalem inuenit. Circunſcriptum autẽ fuiſ
ſe à muliere, naturæ potius quàm perſonæ aſſcribendũ: quia
humana conditio maior, quàm culpa inferior. Premitur A
enim & cedit illecebris flagitiorum. Itaque cùm ſcriptura ei
teſtificetur quòd plures in morte quàm in lumine vitæ iſti⁹
poſitus occiderit, videtur ad aduerſariorum magis exitium
captus, quàm quo ipſe deiectior fieret, aut minor eſſet. Nõ
eſt enim ſe expertus inferiorem, cuius ſepultura præſtãtior
quàm potentia fuit. Denique non telis, ſed cadaueribus ho-
ſtium preſſus humatus eſt, proprio tectus triumpho, clarum
inſigne relinquens poſteris, eo quòd populum ſuum quem
captiuũ inuenerat, viginti annis in libertate iudicio ſuo re-
xit, & ſepultus in patrio ſolo libertatis hæredem dimiſit.
Hoc ergo exemplo liquet alienigenarũ conſortia refugien
da, ne pro charitate coniugij proditionis inſidiæ ſuccedãt.
Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambroſii ad Irenæum, occaſione eius quod in Apoſtolo ſcriptum eſt: Lex enim iram operatur, &c. quæſtionẽ cur lata ſit lex, abſoluentis. *Epiſtola LXXI.*

Mbroſius Irenæo. Decurſa lectione Apoſtoli, non
a perſunctorie motus es, quia audiſti hodie lectum:
Lex enim iram operatur. Vbi autem nõ eſt lex, nec B Roman. 2.
præuaricatio. Vnde & conſulendum arbitratus es cur lata
ſit lex ſi nihil proderat, imò oberat, quæ operaretur ira-
cundiam, & præuaricationem introduceret. Equidem ſe-
cundum interrogationem tuam certum eſt non fuiſſe le-
gem neceſſariam quæ per Moyſen data eſt. Nam ſi natura-
lem legem, quam deus creator infudit ſingulorum pecto-
ribus, homines ſeruare potuiſſent, non fuerat opus ea lege
quæ in tabulis ſcripta lapideis implicauit atque innodauit
magis humani generis infirmitatem, quàm elaqueauit atque
abſoluit. Eſſe autem legem naturalem in cordibus noſtris
etiam Apoſtolus docet, qui ſcribit: Quia plerunque & gen Ibidem.
tes naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, & cùm legem non
legerint, opus tamen legis ſcriptum habẽt in cordibus ſuis.
Ea igitur lex non ſcribitur, ſed innaſcitur, nec aliqua per-
cipitur lectione, ſed profluo quodam naturæ fonte in ſin-
gulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur. Quam de-
buimus vel futuri iudicij metu ſeruare, cuius teſtis con-
ſciẽtia noſtra tacitis cogitationibus apud deum ipſa ſe pro- C
dit, quibus vel redarguitur improbitas, vel defenditur in-
nocentia. Itaque cùm ſemper pateat domino, tum maxime
in die iudicij manifeſtabitur, quando occulta cordis in exa-
men venient quæ putabãtur latere. Quorum tamen prodi-
tio, occultorum ſcilicet, nequaquam noceret ſi lex natura-
lis ineſſet pectoribus humanis. Eſt enim ſancta, ſine verſu-
tia, ſine fraude conſors iuſtitiæ, expers iniquitatis. Denique
interrogemus infantiam, videamus ſi in ea crimẽ reperitur,
ſi auaritia, ambitio, dolus, ſæuitia, inſolentia. Nihil ſuum no-
uit, nullos honores ſibi arrogat, præferre ſe alteri ignorat,
fraudẽ neſcit, vindicare ſeſe nec vult nec poteſt. Inſolentia
quid ſit, puro ac ſimplici nequit animo cõprehẽdere. Soluit
hanc legem Adam, qui voluit ſibi arrogare quod non acce-
perat, vt eſſet ſicut creator & conditor ſuus, & diuinum ho-
norem affectaret. Itaq; per inobedientiam offenſam traxit, Gene. 3.
& culpã incidit ex inſolentia. Qui ſi non rupiſſet imperium,
& obediens fuiſſet mandatis cœleſtibus, prærogatiuam na-
turę atque ingenitæ ſibi innocentiæ hæredibus propriis re-
ſeruaſſet. Ergo quia per inobediẽtiam prærogatiua natura- D
lis legis corrupta atq; interdicta eſt, ideo ſcriptũ legis exi-
ſtimatum eſt neceſſarium, vt vel partẽ haberet, qui vniuer-
ſum amiſerat. Et cui perierat quod naſcẽdo aſſumpſerat, diſ
cendo ſaltẽ cognoſceret & cuſtodiret. Simul quia cauſa de-
iectionis eius ſuperbia fuit: ſuperbia autem orta eſt ex præ-
rogatiua innocentiæ: debuit ea lex ferri quæ ſubditum deo
& ſubiectum redderet. Nam ſine lege peccatum neſcieba- Roma. 7.
tur, & minor erat culpa, vbi erat culpæ ignorantia. Vnde
& dominus ait: Si non veniſſem, & locutus fuiſſem iis, pec- Ioan. 15.
catum non haberent. Nunc autem excuſationem non habẽt
de peccato. Lata eſt ergo lex, Primum vt excuſationem tol
leret, ne quis diceret, peccatum neſciui, quia præſcriptum
non erat quid cauerẽ. Deinde vt oẽs ſubditos faceret deo
agnitione peccati. Omnes autẽ ſubditos fecit, quia non ſolũ
Iudæis data eſt, ſed etiam gentes vocauit. Proſelyti enim ex

gentibus sociabantur. Neque verò exceptus videri potest qui vocatus defuit. Lex enim quos vocauit, & alligauit. Vniuersorum itaque culpa operata est subiectioné, subiectio humilitatem, humilitas obedientiã generauit. Itaque quia superbia culpã contraxerat, econtrario culpa obedientiam generauit. Vnde lex scripta quæ videbatur superflua, facta est necessaria, vt peccatũ peccato solueret. Sed ne rursus aliquis deterreatur, & dicat incrementũ peccati factũ esse per legem, & legem non solum non profuisse, sed etiam obsuisse arbitretur, habet quo solari suam possit solicitudiné, quia & si per legem superabundauit peccatum, superabundauit & gratia. Quid sit hoc, intelligamus. Superabũdauit peccatum per legé, quia per legem agnitio peccati, & cœpit mihi obesse scire id quod per infirmitatem vitare nó possem. Ad cauendum enim prodest præscire: sed si cauere non queam, obfuit nosse. Versa ergo lex in cótrarium, tamé ipso peccati incremento facta est mihi vtilis, quia humiliatus sum. Vnde & dixit Dauid: Bonum mihi quòd humiliatus sum. Humiliando autem me, solui vinculum erroris superioris, quo Adam & Eua exuerant omné propriæ seriem successionis. Vnde & dominus quasi obediens venit, vt inobedientiæ & præuaricationis humanæ laqueus solueretur. Itaq; sicut per inobedientiam peccatum intrauit, ita per obedientiam peccatum solutũ est. Vnde & Apostolus ait: Quia sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi, ita & per obedientiam vnius hominis iusti constituentur multi. Habes igitur vnum, quia lex & superflua fuit, & facta est non superflua. Superflua in eo, quia non fuisset necessaria si illam legem naturalem seruare potuissemus. Sed quia non seruauimus, ista lex* per Moysen necessaria facta est, vt doceret me obedientiam, & laqueum illum solueret præuaricationis Adæ, qui laqueus totam adstrinxit hęreditatem. Creuit quidem culpa per legem, sed & culpæ author superbia, soluta est: idque mihi profuit. Superbia enim culpam inuenit, culpa autem gratiam fecit. Accipe aliud. Non fuit necessaria lex per Moysen. Denique subintrauit, quod vtique non ordinarium, sed velut fortuitum significare videtur introitum, eo quòd in locum naturalis legis intrauerit. Itaque si illa suum seruasset locum, hæc lex scripta nequaquam esset ingressa. Sed quia illam legé excluserat pręuaricatio, ac propemodum aboleuerat, pectoribus humanis regnabat superbia, inobediétiáque sese diffuderat: ideo successit ista, vt nos scripto conueniret, & omne os obstrueret, vt totum mundum faceret deo subditum. Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex pręscripto legis omnes conueniuntur, & ex operibus legis nemo iustificatur, id est quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur: videbatur lex nocuisse, quæ omnes fecerat peccatores: sed veniens dominus Iesus peccatum omnibus, quod nemo poterat euitare, donauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait: Superabundauit peccatum per legem: superbundauit autem gratia per Iesum: quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit: sicut testificatus est Ioannes dicens: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus, quia nemo factis suis iustificatur, sed qui iustus est, donatum habet, quia post lauacrum iustificatus est. Fides ergo est quæ liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille cui peccatũ remittitur, & venia donatur. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Rom. 5. Psalm. 118. Rom. 5. Ibidem. 3. Colos. 2. Roman. 5. Ioan. 1.

Diui Ambrosij ad Irenæum, causam reddentis cur pleraque in lege præcepta sint quæ per euangelium uacuata uidentur, ut est circuncisio corporalis, & obseruatio sabbati, aliáque plura huiusmodi. Cur etiam lex pædagogus dicatur. *Epistola LXXII.*

AMbrosius Irenęo. Audisti fili hodie lectũ in Apostolo: quia lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Quo vno absolutas arbitror quæstiones quæ plerosque mouere consuerunt. Sunt enim qui dicunt: Cum legem deus Moysi dederit, quid causæ est vt pleraque in lege sint quæ per euangelium iam vacuata videantur? Et quomodo vnus vtriusque códitor testaméti, cum quod licebat in lege, per euangeliũ cœperit non licere: vt est circuncisio corporalis, quæ licet etiã tunc signo data sit, vt circuncisionis spiritualis veritas teneretur, tamé qua ratione vel in ipso signo fuit? Cur ista diuersitas existimatur, vt tunc circũcidi pietas crederetur, nunc impietas iudicetur? Deinde sabbati dié feriatũ esse debere obseruabatur ex lege, ita vt si quis on⁹ aliquod lignorum portasset, mortis fieret reus: nũc autem diem ipsum & oneribus subeundis & negociis obeundis sine pœna aduertimus deputari. Et pleraque præcepta sunt legis, quæ præsenti tempore cessare videantur. Quid ergo causæ sit consideremus. Non enim ociosè dixit Apostolus quia lex pædagogus noster fuit in Christo. Pædagogus cuius est, maturioris, an adolescentis, aut pueri, hoc est, ætatis infirmę? Pędagogus ergo, sicut etiam interpretatio latina habet, doctor est pueri. qui vtiq; imperfectæ ætati nó potest perfecta adhibere pręcepta, quæ sustinere nó queat. Denique per prophetam deus legis ait: Dabo vobis præcepta non bona, hoc est nó perfecta. Quod enim bonũ, vtique perfectum. Idem autem deus euãgelio perfectiora seruauit. Siquidem ait: Nó veni legem soluere, sed implere. Quæ igitur istius causa distantiæ, nisi humana varietas? Sciebat duræ ceruicis populũ Iudæorum, lapsum, humilem, perfidiæ promptiorem, qui aure audiret & non audiret, oculis videret & non videret, lubrico quodam infantiæ leuem, & immemoré præceptorum, & ideo legem tanquam pædagogum mobili plebis ingenio & menti adhibuit infirmæ, ipsáque legis præcepta moderatus, aliud legi voluit, aliud intelligi: vt insipiés saltem quod legeret custodiret, & à præscripto literæ non recederet, sapiens intelligeret diuinæ mentis sententiam, quã litera non resonaret: imprudens seruaret legis imperiũ prudens mysterium. Ideo lex seueritatem gladij habet tanquã pædagogus baculum, vt imperfectæ plebis infirmitaté pœnæ saltem denunciatione deterreat. Euangelium autem indulgentiam habet, quo peccata donãtur. Iure ergo ait Paulus: quia litera occidit, spiritus autem viuificat. Litera igitur occidit exiguam corporis portionem: spiritus intelligens, circuncisionem totius animæ corporísque custodit, vt superfluis amputatis (quid enim tam superfluum, quàm auaritiæ vitia, libidinísque peccata, quæ natura non habuit, culpa quæsiuit?) castimonia teneatur, frugalitas diligatur. Signum igitur circuncisio corporalis, veritas autem circuncisio spiritualis est. Illa membrum amputat, ista peccatũ. Nihil imperfectum in homine natura generauit, nec tanquam superfluum iubebatur auferri: sed vt aduerterét qui partem sui corporis amputabant, multo magis amputanda peccata, recidendos eos qui delicta suadent, etiam si quadam vnitate corporis connecterentur, sicut habes scriptum: Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te. Expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Ergo sicut pueris, ita Iudęis mandata sunt non plena præcepta. sed ex parte: & velut vnam membri sui partem mundam seruare præcepti sunt, qui totum corpus suum mundum seruare nó poterant. Sabbati quoq; ferias vno die in hebdomada celebrare iussi sunt, vt nulli oneri subderentur, qui à mundanis operibus absoluti vtinam sic abissent, vt in illud perpetuũ futurorum sabbatum seculorum nulla secum grauium veherent onera delictorum. Sed quia lubricum populũ deus nouerat, partem infirmioribus diei vnius obseruatione præscripsit, plenitudinem fortiorib⁹ reseruauit. Synagoga diem obseruat, ecclesia immortalitatem. In lege igitur portio, in euangelio perfectio est. Populus Iudæorum ligna portare prohibetur, hoc est illa quæ consumuntur incendio. Vmbram tenet qui solem refugit. Tibi sol iustitiæ, vmbram impedimento esse non passus, apertum gratiæ suę lumen infundens ait: Vade, & amodo vide ne pecces. Tibi æterni illius solis imitator ait: Si quis autem superædificauerit super fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam: vniuscuiusq; opus manifestũ erit. Dies enim domini manifestabit, quoniã in igne reuelabitur. Et vniuscuiusq; op⁹ quale sit, ignis probabit. Et ideo illud supædificemus supra Christũ. Christus enim nostrũ est fundamentũ

Galat. 3. Ibidem. Ezech. 20. Matth. 5. 1. Corin. 3. Matth. 5. Ioan. 8. 1. Cor. 3.

quod non exuratur,ſed melioretur.Aurum melioratur,igi-
tur melioratur argentum. Audiſti aurum & argentum, pu-
tas hoc materiale, congregare deſideras, ſed ludis operam.
Hoc aurum & argentum onus habet, fructum non habet.
Onus quærentis eſt, ſumptus hæredis. Hoc aurum ſicut li-
gnum exuritur,non perpetuatur.Hoc argentum in die illo
detrimentum vitæ tuæ,non lucrum affert. Aliud aurum, a-
liud argentum à te quæritur,hoc eſt ſenſus bonus, verbum
optimum,de quibus dicit deus,quia dat vaſa aurea & argen-
tea.Hæc ſunt munera dei,eloquia domini,eloquia caſta, ar-
gentum igne examinatum,probatum terræ,purgatũ ſeptu-
plo. Gratia ſenſus tui, nitor caſti ſermonis exigitur: ſplen-
dor fidei,non tinnitus argenti. Hoc manet, illud perit: hoc
mercedem habet,& migrat nobiſcum: illud detrimentũ ha-
bet,quod hic relinquitur. Si quis diuitum putat quod illud
argentum repoſitum & reconditum ei ſuffragari poſſit ad
vitam, onus inane portat, quod iudicij ignis abſumat. Hic
relinquite ligna veſtra diuites, vt onus veſtrum futuro in-
cendio incrementum non addat. Si erogaueris, minuetur
onus:& quod remanſerit, onus nõ erit. Noli auare recõde-
re,ne fias nudo quidem nomine Chriſtianus,opere Iudęus,
cùm aduerteris onera tua tibi eſſe ſupplicio. Dictum eſt e-
nim tibi non per vmbram,ſed in ſole,Cuius opus manſerit,
mercedem accipiet:ſi cuius arſerit,detrimentũ patietur.Et
ideo tanquam perfectus eruditus in lege, cõfirmatus in eu-
angelio, vtriuſque fidem ſuſcipe teſtamẽti.Beatus enim qui
ſeminat ſuper omnem aquam, vbi bos & aſinus calcat,ſicut
hodie lectum eſt:hoc eſt qui ſeminat ſuper populos,qui ſe-
quuntur teſtamenti vtriuſque doctrinam.Bos eſt ille arato-
rius,legis iugum portãs,de quo lex dicit: Boui trituranti os
non alligabis: qui habet ſcripturarum cornua diuinarũ. Pul-
lum autem aſinę dominus in euãgelio in figura populi gen-
tilis aſcendit. Puto autem (quoniam diues eſt verbum dei)
quod etiã illud intelligere debeam⁹, quia bos habet cornua
plena terroris,taurus ferociam habet,aſinus manſuetudinẽ:
quod bene ad præſentia deriuatur, quia beatus qui & ſeue-
ritatem & manſuetudinem tenet, vt altero diſciplina ſerue-
tur,altero innocentia non opprimatur.Nimia enim ſeueri-
tas extorquet plerunque terrore mendacium. Deus diligi
maluit quàm timeri.Dominus ergo charitatem exigit, ſer-
uus timorem,cùm perpetuus in homine terror eſſe non poſ-
ſit,quia ſcriptum, ſicut hodie lectũ eſt: Ecce in timore ve-
ſtro ipſi timebũt quos timebatis. Vale fili,&nos dilige,quia
nos te diligimus.

Pſal.11.
1.Cor.3.
Eſa.32.
Deut.25.
1.Cor.9.
Lucæ.16.

*Diui Ambroſii ad Clementianum, vim apoſtolicæ diſputa-
tionis in ſuperiori epiſtola notatæ aperientis,ſimulque o-
ſtendentis iudæum non eſſe ſecundum adoptionem hære-
dem.* *Epiſtola LXXIII.*

AMbroſius Clementiano. Etſi ſciam quòd nihil dif-
ficilius ſit quàm de Apoſtoli lectione diſſerere, cũ
ipſe Origenes longe minor ſit in nouo quàm in ve-
teri teſtamento:tamen quoniam ſuperiore epiſtola viſus ti-
bi ſum cur pędagogus lex diceretur, nõ abſurde explicauiſ-
ſe:hodierno quoque ſermone vim ipſam apoſtolicæ diſpu-
tationis meditabor aperire. Superiora enim lectionis eius
hoc habent. Eo quod ex operibus legis nemo iuſtificetur,
ſed ex fide:quoniam qui ex operibus legis ſunt,ſub maledi-
cto ſunt: Chriſtus autem redemit nos de maledicto legis,fa-
ctus pro nobis maledictum. Non ex lege igitur hæreditas
data eſt, ſed ex repromiſſione. Etenim Abrahæ dictæ ſunt
repromiſſiones & ſemini eius quod eſt Chriſtus.Lex itaq;
prçuaricationum gratia poſita eſt,donec veniret ſemen cui
repromiſſum eſt, & ideo concluſa ſunt omnia ſub peccato,
vt repromiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus.
Poſtquam venit autẽ fides,iam non ſub lege, hoc eſt ſub pę-
dagogo ſumus,quia ſumus filij dei,& omnes ſumus in Chri-
ſto Ieſu.Si autem omnes ſumus in Chriſto Ieſu, ergo Abra-
hæ ſemen ſumus ſecũdum promiſſionem hæredes. Hæc eſt
apoſtolicæ concluſio ſentẽtiæ. Sed occurrit adhuc ei quod
poterat etiam Iudæus dicere, Et ego hæres ſum,quoniã ſub
lege ſum.Lex autem, vetus dicitur teſtamẽtum. Vbi autem
teſtamentum,ibi hæreditas.Et licet ad Hebræos ipſe dixe-

Galat.3.

rit quia teſtamentum non valet niſi mors intercedat teſta-
toris,id eſt, quoniam teſtamentum non valet quandiu viuit
teſtator,ſed eius morte firmatur:tamẽ quia in Hieremia do-
minus locutus eſt de Iudæis,& ait:Facta eſt hæreditas mihi
ſicut leo, hæredes eos negare noluit. Sed ſunt hæredes ſine
re,ſunt & cũ re.Et dicuntur hæredes teſtatore viuente, qui
ſcripti ſunt,ſed ſine re. Sunt etiam hæredes paruuli, qui ni-
hil differunt à ſeruulo,quoniã ſub curatoribus ſunt & acto-
ribus. Ita,inquit,& nos eramus Iudæi ſub elementis mundi
huius ſeruientes.Poſtquã verò venit plenitudo temporis,&
Chriſtus aduenit,iã non ſumus ſerui,ſed liberi,ſi credamus
in Chriſtum. Ergo dedit illis ſpeciem hæreditatis, poſſeſ-
ſionem negauit. Habent nomen hęredis, vſum non habent:
quia ſicut paruuli hæredes nomen nudum hæreditatis non
authoritatem vſurpant, iubendi ius & vtendi non habent,
quia plenitudinẽ ſuæ ætatis expectant, vt à curatoribus li-
berẽtur.Sicut ergo paruuli,ita & Iudęi ſub pędagogo ſunt.
Lex pædagogus eſt.Pędagogus ad magiſtrum ducit.magi-
ſter noſter ſolus eſt Chriſtus.Nolite dicere vobis dominum
& magiſtrũ, quia dominus & magiſter veſter vnus eſt Chri-
ſtus.Pędagogus timetur,magiſter viam ſalutis oſtendit.Ti-
mor ergo ad libertatem perducit,libertas ad fidem,fides ad
charitatem,charitas acquirit adoptionem,adoptio hæredi-
tatem. Ergo vbi fides,ibi libertas. ſeruus enim ſub metu,li-
ber ex fide.Ille ſub litera,iſte ſub gratia:ille in ſeruitute, i-
ſte in ſpiritu. Vbi autem ſpiritus domini,ibi libertas.Si igi-
tur vbi fides,ibi libertas: vbi libertas,ibi gratia: vbi gratia,
ibi hæreditas: Iudæus autem litera non ſpiritu in ſeruitute
eſt,qui non habet fidem,non habet ſpiritus libertatem.Vbi
autem nulla libertas,nulla gratia:vbi nulla gratia, nulla ad-
optio:vbi nulla adoptio, nulla ſucceſſio. Tanquam clauſis
ergo tabulis cernit hæreditatem,nõ poſſidet, authoritatem
non habet lectionis.Nam quomodo dicit, Pater noſter,qui
verum dei filium negat, per quem adoptiuus acquiritur?
Quomodo teſtamentum nuncupat, qui mortem teſtatoris
negat?Quãdo libertatem vſurpat qui negat ſanguinem quo
redemptus eſt?Hic enim eſt noſtrę precium libertatis,ſicut
Petrus dicit:Sanguine precioſo redempti eſtis, non agni v-
tique, ſed eius qui manſuetudine & humilitate tanquam a-
gnus aduenit,& totum mundũ vna ſui corporis hoſtia libe-
rauit,ſicut ipſe ait: Sicut agnus ductus ſum ad immolãdum.
Vnde & Ioannes ait: Ecce agnus dei, ecce qui tollit pecca-
tum mundi. Ergo Iudæus hæres in litera, non ſpiritu, tan-
quam paruulus eſt ſub curatoribus & actorib⁹. Chriſtianus
autem qui plenitudinẽ temporis agnouit, qua Chriſtus ad-
uenit factus ex muliere,factus ſub lege: vt omnes qui ſub le-
ge erant redimeret, Chriſtianus,inquam, per vnitatem fidei
& agnitionem filij dei in virum perfectum, in menſuram æ-
tatis exurgit plenitudinis Chriſti. Vale fili, & nos dilige,
quia nos te diligimus.

Hebr.9.
Hiere.12.
Galat.4.
Matth.23.
2.Cor.3.
1.Petr.1.
Ioan.1.
Galat.4.
Ephes.4.

*Diui Ambroſij ad Horontianum, ex eo quod ab Apoſtolo
commemoratum eſt, Abraham credidit deo, & reputatum
eſt ei ad iuſtitiam &c. colligentis quòd ij magis Abrahæ
filij qui ex fide hæredes ſunt, ipſam quoque fidem pluri-
mum commendantis.* *Epiſtola LXXIIII.*

AMbroſius Horontiano.Si Abrahã credidit deo,
& reputatum eſt ei ad iuſtitiam: quod autẽ repu-
tatur ad iuſtitiã, ex incredulitate ad fidẽ eſt:vti-
que ex fide iuſtificamur, non ex operibus legis.
Abrahę autem ipſi duo filij Iſmael & Iſaac,vnus de ancilla,
alter de libera. Et reſponſum huiuſmodi, vt expelleret an-
cillam,& filium ancillæ.non enim hæredem fore ancillæ fi-
liũ.Et ideo non ancillę nos filios eſſe,ſed liberæ,qua liber-
tate nos Chriſtus liberauit. Vnde colligitur quòd ij magis
Abrahæ filij,qui ex fide. Præſtant enim fidei quàm genera-
tionis hæredes.Lex pædagog⁹ eſt, fides libera. Abijciamus
ergo opera ſeruitutis, teneam⁹ gratiã libertatis. Deſeramus
vmbram,ſolẽ ſecuti,ritus Iudaicos deſeramus.Circuncíſio
membri vnius nihil prodeſt. Denique ait Apoſtolus: Ecce
ego Paulus dico vobis quoniã ſi circuncidamini, Chriſtus
vobis nihil proderit.Nõ quia non poſſit,ſed quia indignos
beneficiis ſuis iudicet,qui vias eius deſerant. Et quidẽ ante

Geneſ.15.
Galat.4.
Ibidem 5.
Ibidem.5.

Sephora

[Exod. 4.] Sephora circũcidit filium suum, & periculum depulit quod imminebat. Sed tunc profuit cùm Christus adhuc perfecta differret, cùm paruulus esset populus credentium. Venit non paruulus, sed perfectus in omnibus dominus Iesus. Circuncisus est primo secundum legem, ne legẽ solueret: postea per crucem, vt legem impleret. [1. Corint. 13.] Cessauit ergo quod ex parte est, quia venit quod perfectũ est. Crux enim in Christo non vnum membrum, sed totius circuncidit superfluas voluptates. Fortasse adhuc quæritur qua ratione circuncidi ex parte voluerit, qui venerat perfectam circuncisionem demonstraturus. De quo non puto esse diutius deliberandum. Nam si peccatum factus est, vt nostra peccata mundaret: si maledictum pro nobis factus est, vt legis maledicta vacuaret: ea ratione & circuncisus pro nobis est, vt circuncisionem legis auferret, daturus salutem crucis. Spiritu igitur ex fide spem iustitiæ expectandam nobis asserit Apostolus, [Galat. 5.] & in libertatem vocatos, libertatem nostram in occasionem carnis non debere conferre. Siquidem neque circũcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et ideo scriptum est: Diliges dominum deum tuum. [Deut. 6.] Qui autem diligit, vtique credit: & credẽdo vnusquisque diligere incipit. Denique Abraham credidit, & sic diligere cœpit: & credidit non ex parte, sed per omnia. Aliter enim habere plenam nõ poterat charitatem, quia scriptum est: [1. Corint. 13.] Charitas credit omnia. Si non credit omnia, non videtur charitas esse perfecta. Ergo perfecta charitas omnem fidem habet. Non tamen facilè dixerim quòd continuo omnis fides perfectam charitatem habeat, quia Apostolus dixit: [Ibidem.] Si habeam omnem fidem ita vt montes trãsferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Etenim cùm tria sint maxime in viro Christiano, spes, fides, charitas: maior his charitas. Sed arbitror propositi gratia hoc dixisse Apostolum. Neque enim videtur mihi qui habeat omnẽ fidem, ita vt montes transferat, charitatem non habere: quomodo & illud, Si habeat aliquis omnia mysteria, & omnem scientiam, quomodo non habeat charitatem, cùm dicat Ioannes, [1. Ioan. 4.] quia omnis qui credit quia Iesus Christus est, de deo natus est. Et suprà ipse dixerit: [Ibidem. 3.] Quoniam qui de deo natus est, nõ peccat? Vnde colligitur, Si is qui credit quia Iesus Christus est, de deo natus est. & qui de deo natus est, non peccat: vtique is qui credit, quia Iesus Christus est, non peccat. Si quis autem peccat, non credit. Qui autem nõ credit, non diligit. Qui autem non diligit, peccato obnoxius est. Ergo non diligit qui peccat. [1. Pet. 4.] Charitas enim multitudinem operit peccatorum. Quod si charitas peccandi excludit affectum, quandoquidem etiam timorem excludit foras, plena est vtique perfectæ fidei charitas. Denique apostoli qui futuri erãt amici, dixerunt: [Lucæ. 17.] Adauge nobis fidem, petentes à bono medico vt infirmãtem in se fidem sanaret. Infirmabatur adhuc fides in iis, cùm audiret etiam Petrus: [Matth. 14.] Minimæ fidei, quare dubitasti? Ergo fides velut præuia charitatis occupat animam, & præparat semitas venturæ dilectioni. Sic omnis fides est, vbi perfectio charitatis. Ideo puto dici quia charitas credit omnia, hoc est facit fidem omnia credere, & habere huiusmodi animam omnem fidem. Ac per hoc vbi perfecta charitas, ibi omnis fides: sicut vbi perfecta charitas, spes omnis. [1. Corint. 13.] Denique sicut omnia credit, ita scriptum est, quia sperat omnia. Ideo maior, quia spem fidémque complectitur. [1. Ioan. 4.] [1. Cor. 13.] Hanc charitatem habens nihil timet, quia charitas timorem excludit foras, & ideo ablegato & exuto timore omnia suffert, omnia sustinet. Qui ergo per charitatẽ omnia sustinet, non potest timere martyrium. Et ideo quasi victor alibi in fine ait: [Galat. 6.] Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Bellicium, exponentis quid sibi uelit illud quod dominus Iesus uidens à generatione cæcum, expuit, & fecit lutum, & superunxit oculos cæci, &c.
Epistola LXXV.

[Ioan. 9.] a Mbrosius Bellicio. Audisti frater lectionem euangelij, in qua decursum est quòd præteriens dominus Iesus vidit à generatione cæcum. Ergo nec nos quidem præterire debemus quem prætereundũ dominus non putauit, presertim cùm à generatione cæcus fuerit, quòd non ociose est positum. Est enim cęcitas quæ plerunque vi ægritudinis aciem obducit oculorũ, eademque temporis spatio mitigatur. Est cæcitas quæ humorum infusione generatur. Ea quoque vitio plerunque sublato, medicinę arte depellitur: vt cognoscas, quia quod iste sanatur qui à generatione sua cæcus est, non artis est, sed potestatis. Donauit enim dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanauit domin' Iesus quos nemo curaret. Quàm stolidi autem Iudæi qui interrogant: [Ioan. 9.] Hic peccauit, an parentes eius? debilitates corporum referẽtes ad merita delictorum. Et ideo dominus ait: Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestarentur opera dei in illo. Quod enim naturæ defuit, creatori competit reformare, qui author naturæ est. Vnde addidit: Cùm in hoc mundo sum, lux sum huius mundi. Hoc est, omnes possunt videre quia cæci sunt, si me lumen requirant. Accedite & vos, & illuminamini, vt videre possitis. [Psalm. 33.] Deinde quid sibi vult quod is qui vitam refundebat imperio, salutem præcepto dabat, dicens mortuo: [Ioan. 11.] Exi foras, & egressus est Lazarus de sepulchro, dicens paralytico: [Marc. 2.] Surge, tolle grabatum tuum: & surrexit paralyticus, & cœpit grabatũ ipse portare, in quo solutus mẽbris omnibus portabatur? Quid inquam, sibi vult, quod expuit [Ioan. 9.] & fecit lutum, & superũxit oculos cæci, & dixit ei: Vade & laua in Syloa, quod interpretatur missus: & abiit, & lauit, & videre cœpit? Quæ ista ratio est? Magna ni fallor. Plus enim videt quem Iesus tangit. Simul & diuinitatem & sanctificationem eius aduerte. Quasi lux tetigit, & lumen infudit. Quasi sacerdos per figuram baptismatis mysteria gratię spiritualis impleuit. Expuit, vt aduerteres quia interiora Christi lumen sunt. Et verè videt qui Christi mundatur internis. Lauat saliua eius, lauat sermo eius, sicut habes: [Ibidem. 15.] Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Quod autem lutum fecit, & superũxit oculos cæci, quid aliud significat, nisi vt intelligeres quia ipse hominem luto illito reddidit sanitati, qui de luto h[illegible]inẽ figurauit, & quod hæc caro luti nostri per baptismat[illegible]amenta æternæ vitæ lumen accipiat? Accede & tu ad Syloam, hoc est ad eum qui missus est à patre, sicut habes: [Ioan. 7.] Mea doctrina nõ est mea, sed eius qui me misit. Diluat te Christus, vt videas. Veni ad baptismum, tempus ipsum adest. veni festinus, vt & tu dicas: Abij & laui, & videre cœpi. Vt & tu dicas: Cæcus eram, & videre cœpi. Vt & tu dicas, sicut iste refuso lumine ait: [Roman. 13.] Nox præcessit, dies appropinquauit. Nox erat cęcitas. [Ioan. 13.] Nox erat cùm Iudas accepit bucellam à Iesu, & tunc introiuit in eum Sathanas. Iudæ nox erat, in quo diabolus erat. Ioanni dies erat, qui in Christi pectore recumbebat, Petro quoque dies erat, cùm lumen Christi videret in monte. Nox erat aliis, sed Petro dies erat. At verò ipsi Petro nox erat quãdo Christum negabat. Denique gallus cantauit, & flere cœpit, vt emendaret errorem. Iam enim dies appropinquabat. Interrogabant Iudæi cæcũ, Quomodo vidisti? Grandis amentia. Interrogabant quod videbant, interrogabant causam, cùm factum viderent. Et maledixerunt ei dicentes: Tu sis discipulus eius. Maledictio eorum benedictio est, quia benedictio eorum maledictio est. Tu sis, inquiunt, discipulus eius. Tunc prosunt quando nocere se credunt. Vale fili, & nos dilige, vt facis, quia nos te diligimus.

Diui Ambrosij ad Studium, quæstionem ab eo propositam quam in quadam epistola superius ad eundem scripta absoluit, latius ac plenius pertractantis & absoluentis.
Epistola LXXVI.

a Mbrosius Studio. Etsi superiore epistola hanc quã proposuisti quæstiunculam absoluerim, tamen aliquid plenius requirenti tibi vt filio afferre atque exculpere non supersederim. Ac semper quidem decantata quæstio, & celebris absolutio fuit mulieris eius quæ in libro euangelij quod secundum Ioannem scribitur, adulterij rea oblata Christo est. Id enim Iudæorum commenta est tergiuersatio, vt si contra legem absolueretur, contra legem prolata domini Iesu sentẽtia teneretur. Si autem damnata esset ex lege, vacare Christi videretur gratia. Sed ve-

hementior facta est posteaquàm episcopi reos criminũ grauissimorum in publicis iudiciis accusare, alij & vrgere vsque ad gladium supremámque mortem, alij accusationes huiusmodi & cruentos sacerdotum triumphos probare cœperunt. Quid enim aliud isti dicunt quàm dicebant Iudæi reos criminum legibus esse publicis puniendos,& ideo accusari eos etiam à sacerdotibus in publicis iudiciis oportuisse, quos asserũt secundum leges oportuisse puniri? Eadem causa est, sed numerus minor, hoc est, non dispar iudicij quæstio,sed pene dispar inuidia. Vnam Christus puniri ex legē non passus est, isti minorem numerum asserunt esse puniendum. At quo loco hoc iudicat Christus? Nam plerũque secundum qualitates locorum in quibus docebat famulos suos, disputationes suas formare dignatus est, vt in porticu Salomonis, hoc est sapientis deambulans loquebatur: Ego & pater vnum sumus: vt in templo dei dicebat:Mea doctrina nō est mea,sed eius qui me misit. Hoc quoque iudicium in templo positus exercet, sicut scriptum est in posterioribus. Sic enim habes: Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio docens in templo, & nemo apprehendit eum. Quid est gazophylacium?Collatio fidelium, sumptus pauperum, requies egenorum, iuxta quod sedens Christus, vt habes secundum Lucam, duo æra mulieris viduæ diuitum muneribus censuit præferenda, diuino videlicet testimonio præferens opimæ præmiis largitatis sedulæ liberalitatis affectum. Qui tale habebat iudicium, videamus quid ipse iuxta gazophylacium positus conferebat. Non enim ociose viduam prætulit duo æra mittentem. Preciosa ista paupertas est, fidei opulenta mysterio. Ista sunt duo æra quæ Samaritanus ille euangelicus ad eius curanda vulnera qui incidit in latrones, stabulario dereliquit. Ergo & ista specie vidua in typo ecclesiæ hoc gazophylacio sacro conferendum putauit,quo pauperum sanarentur vulnera, peregrinorum ieiunia sedarentur. Vnde & nunc quid Christus conferat, spiritualiter te oportet expendere. Diuidebat enim populis argentum igne examinatum eloquiorum cœlestium, & imaginis regiæ pecuniam populorum annumerabat affectibus. Nemo plus misit quàm qui totum donauit, satiabat esurientes, replebat inopes, illuminabat cæcos, redimebat captiuos,paralyticos erigebat, mortuos resuscitabat,& quod est amplius, cōferebat absolutiones reorum, peccata donabat. Hæ sunt duo æra quæ misit ecclesia posteaquam accepit à Christo. Quid enim sunt duo æra nisi precium noui & veteris testamenti? Precium scripturæ, fides nostra est. Nam quod legitur, pro intelligentis æstimatur arbitrio. Remissio igitur peccatorum vtriusque precium testamenti est, quæ per agnum in typo annunciata est, in veritate completa per Christum. Ideo habes neque septem dierum purgationem sine trium dierum esse purgatione. Septem dierum purgatio secundum legem, quæ in specie præsentis sabbati, spirituale sabbatum annunciauit: trium dierum purgatio secundum gratiam, quæ euangelij testificatione signatur,quia tertio die dominus resurrexit. Vbi pœna præscribitur, debet esse pœnitentia peccatorum: vbi remissio donatur,gratia est. Præcedit pœnitentia,sequitur gratia. Neque pœnitentia ergo sine gratia,neque gratia sine pœnitentia. Debet enim pœnitentia prius damnare peccatum, vt gratia possit abolere. Ideo typum legis accipiens Ioannes baptizauit in pœnitentia, Christus ad gratiam. Septimus ergo dies legis mysterium signat. Octauus resurrectionis: sicut habes in Ecclesiaste: Da partem illis septem, & illis octo. Nam & in propheta Osee legisti dictum ad eum, Conduc tibi fornicariam quindecim denariis: eò quòd gemino ære veteris & noui testamenti, hoc est integro fidei precio, mulier illa vago quodam & meretricio gentium conuenarum comitatu fulta conducitur. Et conduxit, inquit, eam gomor hordei,& semigomor. Per hordeum significat quia imperfectos vocaret ad fidem, vt perfectos redderet. Per gomor, intelligitur plena mensura, per semigomor semiplena mensura. Plena mensura in euangelio est, semiplena in lege, cuius plenitudo nouum est testamentum. Siquidem ipse dominus ait: Non veni legem soluere, sed implere. Nec ociose quindecim anabathmorum psalmos Dauidicos legimus, & quindecim gradibus ascendisse solem, cùm Ezechias iustus rex vitæ huius acciperet commeatum. Significabatur enim esse venturus sol iustitiæ,qui gradus quindecim veteris & noui testamenti illuminaturus esset præsentiæ suæ lumine, quibus nostra fides ad vitam ascendit æternam. Vnde & hoc quod hodie in Apostolo lectum est, mysticum reor, eo quòd quindecim diebus apud Petrum manserit. Videtur enim mihi quòd apostolis sanctis scripturæ diuinæ interpretationem sermone secum vario conferentibus pleni luminis refulserit claritudo, ignorantię vmbra decesserit. Sed iam veniamus ad mulieris huius adulteræ absolutionem. Oblata erat à scribis & pharisæis domino Iesu adulterij rea,& hac oblata fraude, vt si eam absolueret, legē soluere videretur: sin verò damnaret, propositum sui mutaret aduentus, quia peccata omnium remissurus aduenit. Denique supra ait: Ego non iudico quenquam. Offerentes ergo eam, dixerunt: Hanc mulierem inuenimus publicè mœchantem. Scriptum est enim in lege Moysi omnem mœcham lapidari. Tu verò quid dicis de ea? Quæ cùm dicerēt: Iesus inclinato capite digito scribebat in terra. Et cùm expectarent vt audirent eum, erigens caput dixit: Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Quid tam diuinum quàm ista sententia, vt is peccata puniat qui exors ipse peccati sit? Quomodo enim feras alieni vltorem, & proprij criminis defensorem? Nónne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat quod ipse committit? Hoc autem dixit: Et scribebat in terra. Quid? Vtique dicens: Festucam quæ in oculo est fratris tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo est, non vides. Libido enim velut festuca est, cito accēditur, properè consumitur. Sacrilegium perfidiæ, quo Iudæi negabant propriæ salutis authorem, sceleris magnitudinem personabat. Scribebat autem in terra digito quo legem scripserat. Peccatores in terra scribuntur, iusti in cœlo, sicut habes dictum ad discipulos: Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Secundo autem scripsit, vt gemino testamento Iudæos scias esse damnatos. Audientes autem hoc verbum exierunt foras vnus post vnum, incipientes à senioribus,& sedebant cogitantes de se. Et remansit solus Iesus,& mulier in medio stans. Bene ait quod exierunt foras qui nolebant esse cum Christo. Foris litera est, intus mysteria. Sequebantur enim diuinarum lectionum quædam velut arborum folia, non fructum, qui viuebant in vmbra legis, & solem iustitiæ videre non poterant. Denique discedentibus illis remansit solus Iesus,& mulier in medio stās. Donaturus peccatum, solus remanet Iesus, sicut ipse ait: Ecce venit hora,& iam venit, vt dispergamini vnusquisq; in sua,& me solum relinquatis. Non enim legatus neque nuncius, sed ipse dominus saluum fecit populum suum. Solus remanet, quia non potest hoc cuiquam hominum cum Christo esse commune vt peccata condonet. Solius hoc munus est Christi, qui tulit peccatũ mundi. Meruit & mulier absolui, quæ recedentibus Iudæis remansit sola cum Christo. Eleuans autem caput Iesus dixit mulieri: Vbi sunt qui te accusabant? Nemo te lapidauit? Et illa respondit: Nemo domine. Et ait ad illam Iesus: Nec ego te damnabo, vade & amodo vide ne pecces. Vide lector diuina mysteria, & clemētiam Christi. Cùm accusatur mulier, caput Christ⁹ inclinat, eleuat autem vbi defecit accusator. Ita nullum damnari vult, absolui omnes. Breuiter autē omnes hęreticorum interimit quęstiones dicendo, Nemo te lapidauit: qui dicunt Christum diem nescire iudicij, vel qui ait: Sedere autem ad dexterā meam vel ad sinistram non est meum dare vobis: ecce & hic ait: Nemo te lapidauit? Quomodo vtique interrogat quod videbat? Sed interrogat nobis, vt nosceremus nō esse lapidatam. Est etiam humani affectus hæc consuetudo, vt interrogemus sæpissime quod videmus. Et ideo mulier respondit: Nemo domine. Hoc est dicere: Quis potest lapidare quam ipse non damnas? Quis potest alium sub tali sentētiæ conditione punire? Cui respondit dominus: Nec ego te damnabo. Aduerte quomodo propriam sentētiam temperauit, vt Iudæi de absolutione mulieris calumniari nihil possent, sed in se magis calumniam retorquerent si queri vellent. Dimittitur enim mulier, non absoluitur, quia deerat accusator,

Marginalia: Ioan.10. Ibidem 7. Ibidem.8. Luc.21. Ibidem. 10. Psalm.11. Ecclēs.11. Oseæ.3. Matth.5. Galat.1. Ioan.8. Ibidem.7. Leui.20. Matth.7. Luc.10. Ioan.16. Matth.20.

tor, non quia innocens approbatur. Quid ergo quererentur qui priores à persecutione criminis, & ab executione supplicij destiterunt? Addidit autē deinde: Vade, & amodo vide ne pecces. Emendauit ream, non crimē absoluit. Etenim seueriore sententia culpa damnatur si vnusquisque crimen suum oderit, & in se incipiat condemnare delictum. Etenim cū reus occiditur, persona magis quàm culpa punitur. Vbi vero culpa deponitur, absolutio personæ est, pœna peccati. Quid est ergo: Vade, & amodo vide ne pecces? Hoc est, Ex quo te Christus redemit, corrigat gratia quam pœna non emendaret, sed plecteret. Vale fili, & nos dilige vt filius, quia nos te vt parentes diligimus.

Diui Ambrosij ad Constantium, caussam reddentis cur circuncisio veteris testamenti authoritate quasi vtilis imperetur, & noui testamenti magisterio quasi inutilis repudietur, aduersantiūmque obiectiones arguta responsione dissoluentis. Epistola LXXVII.

AMbrosius Constantio. Nō mediocris plerosque mouet quæstio, qua caussa circuncisio & veteris testamenti authoritate quasi vtilis imperetur, & noui testamēti magisterio quasi inutilis repudietur, cum præsertim Abraham primus oraculum circūcisionis celebrandæ acceperit, qui diem domini Iesu vidit & gauisus est. Quod vtique in euidenti est, quia non corporalibus, sed spiritualibus legis diuinæ intenderit: & ideo veram dominici corporis passionem in agni conspexerit immolatione. Quid ergo dicemus secutum patrem Abraham vt id primus institueret quod eius non sequeretur hæreditas? Aut qua ratione circunciduntur infantulorum corpora, & in ipso ortu subiiciuntur periculis, & hoc imperari oraculo, vt discrimen salutis fiat de mysterio religionis? Quid hoc significat? Latet enim caussa veri, & oportuit aut aperto aliquid mysterio significari, aut non periculoso mysteriorum indicio mandari. Cur vero signum testamēti diuini in ea datur parte mēbrorū quæ visu inhonestior existimatur? Aut qua gratia ipse operator corporis nostri in ipso nostræ generationis exordio circuncidi opus voluit suum & vulnerari, & cruentari & abscindi partem quam velut necessariam (quia omnia disposuit ordinatè) cum cæteris membris faciendam putauit? Aut enim præter naturam est hæc portio corporis nostri, & non oportuit habere omnes homines quod esset præter naturam: aut secundum naturā est, & non decuit amputari quod secundum naturæ perfectionem creatum foret, cum præsertim alieni à portione domini dei nostri id precipuè irridere soliti sint. Deinde cū propositum sit deo, vt frequenter ipse testificatus est, plures ad sacræ obseruantiam prouocare religionis, quanto magis incitarentur si nō aliqui circuncisionis ipsius aut periculo aut opprobrio reuocarentur? Ergo vt ad prima redeamus, & propositum prosequamur ordinem, de ipsa circuncisionis qualitate dicendum videtur. Cuius gemina debet esse defensio, quia duplex est accusatio. Vna quæ irrogatur à gentilibus, altera quæ ab iis qui de populo dei sunt existimatur. Vehementior autem gentilium, qui viros circuncisione signatos etiam opprobrio & illusione dignos arbitrātur. Sed etiam ipsorum sapientissimi quique ita circuncisionem approbant, vt electos suos erga cognoscenda & celebranda mysteria circuncidendos putent. Denique Aegyptij, qui & gæometriæ & colligendis syderum cursibus operam intendunt suam, impium iudicant sacerdotē qui nequaquàm habeat circuncisionis insigne. Nam neque magici carminis sapientiam, nec gæometriam nec astronomiam iudicant viā suā obtinere sine circūcisionis signaculo. Et ideo vt impetrandi vim operationi adhibeant suæ, purgationem quandā vatum suorum circuncisionis arcano celebrandam existimant. Reperimus autem in historia veterum non solos Aegyptios, sed etiam Aethiopum & Arabum & Phœnicum aliquos circuncisione erga suos vsos. Et hanc putant se adhuc probandæ viam seruare rationis, eò quòd sui corporis primitiis & sanguinis initiati insidias dæmonum quas illi generi nostro moliuntur, exiguę partis arbitrentur consecrationibus destruendas: vt qui totius hominis saluti nituntur nocere, infirmari operationem suam putent circuncisionis sacræ vel lege vel specie. Arbitror enim quod in præteritum ipse dæmonum princeps cessare suas artes erga noxiæ operationis effectum existimauerit, si ei nocere conaretur quem signaculo circuncisionis sacræ initiatum aduerteret, aut ei qui videretur in hoc saltem munere legi diuinæ obtēperare. Iam qui singulorum membrorum officia diligenter expendit, non ociosam caussam in hac membri huius portiuncula existimare poterit, qua ratione non solum circuncidatur puer, verumetiam octauo circuncidatur die: quando incipit mater pignoris nati in sanguine esse puro, quæ ante octauum diem fertur in sanguine immundo sedere. Hæc aduersum eos dicta sint qui nulla nobis vnitate fidei sociātur, & ideo tanquam aduersum diffidentes difficilior disputandi locus. Responsum autem sibi huiusmodi habeant qui credunt in dominum Iesum, quod nudare noluimus, cū aduersum opiniones gentilium disputaremus. Nam si redempti sumus nō corruptibilibus argento & auro, sed precioso sanguine domini nostri Iesu Christi, (1 Petri. 1.) (quo vtique vendēre, nisi eo qui nostrum iam peccatricis successionis ære quæsitum seruitium possidebat:) sine dubio ipse flagitabat precium, vt seruitio exueret quos tenebat obstrictos. Preciū autem nostræ liberationis erat sanguis domini Iesu, quod necessario soluendum erat ei cui peccatis nostris venditi eramus. Donec igitur hoc precium pro omnibus solueretur hominibus, quod dominici sanguinis effusione pro omniū fuit soluendum absolutione, opus fuit singulorum sanguine, qui lege & consuetudinis ritu, sacræ præcepta sequerentur religionis. Sed quia preciū pro omnibus solutū est, posteaq̄ passus est Christus dominus, iam nō opus est vt viritim sanguis singulorum circuncisione fundatur, cum in sanguine Christi circuncisio vniuersorū celebrata sit, & in illius cruce omnes simul crucifixi simus cum eo, & cōsepulti in eius sepulchro, cōplantati similitudini mortis eius, vt vltra non seruiamus peccato. (Roma. 6.) Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Quod si quis, vt Marcion & Manichæus, reprehēdendum dei putat esse iudicium, quia vel oraculum de circuncisione celebrāda edendum putauit esse, vel legem qua sanguinis effusio mādatur, necesse est vt is etiam dominum Iesum reprehendendum arbitretur, qui non exiguum, sed multum sanguinem pro huius mundi effudit redemptione, & hodieque nos fundere iubet sanguinem nostrum pro tanto religionis certamine, dicens: Qui vult me sequi, tollat crucem suam, & sequatur me. (Matth. 16.) Si autem nequaquam iusta est accusatio cū aliquis totū se pro pietate offerat, & multi sanguinis se mundet effusione, quomodo legem possumus reprehendere exigui stillam exigentem sanguinis, cum prædicemus dominum Iesum multi effusionem sanguinis, & totius corporis mortem imperantem? Nec ipsum circuncisionis signaculum & species feriabatur, quo populus dei velut quodam sigillo signatus corporis discernebatur à cæteris nationibus. Nunc autem Christi donatus nomine signum corporis nequaquam requirit, qui prærogatiuā diuinæ meruit nūcupationis. Quid autem absurdum si propter pietatem aliquid doloris vel laboris inferri videbatur, quo plus deuotio per hæc certamina probaretur? Pulchrum etiam vt ab ipsis vitæ incunabulis insigne religionis adolesceret, & puderet vnumquemque ætatis prouectioris vel labori vel dolori cedere, quorum vtrumque tenera infantia vicisset. Sed iam leui circuncisionis dolore non opus est Christiano populo, qui mortem domini circunferens, per momenta singula fronti propriæ mortis contemptum inscribit, vtpote qui sciat sine cruce domini salutē se habere non posse. Quis enim acu vtatur ad præliandum, cum telis instructus sit validioribus? Iam illud quiuis facile refellēdum aduertit, quia propositum est plerosque potuisse ad sacræ religionis prouocari obsequium, nisi essent doloris timore vel laboris cōtuitu reuocati. Et potuit hoc terrere maiorem, quod infantuli plerique sustinebant sine periculo? Esto tamen aliquos infantulos Iudæorum cū dolorē circuncisi corporis plagæque feruentis sustinere non potuerint, defunctos fuisse: sed hoc nec cæteros deterrebat prouectiori ætate robustos, & laudabiliorem faciebat eum qui præceptis obedisset cœlestibus

stibus. Quod si hoc in exiguo dolore arbitrantur confessionis fuisse obstaculum, quid de martyrio dicunt? Nam si reprehendunt circuncisionis dolorem, reprehendãt & martyrum mortem, per quos cumulata non minuta religio est. In tantum autem abest nocuisse fidei circuncisionis dolorẽ, vt probabiliorem fidem faciat dolor. Maior enim fidei gratia, si quis pro religione contemnat dolorem. Et hic magis habet præmium quàm ille qui ideo dolorem voluit circuncisione subire, vt gloriaretur in lege, & laudem ex hominibus magis quàm ex deo quæreret. Oportuit igitur circuncisionem ex parte fieri ante eius aduentum, qui totum circuncideret hominem. Ex parte enim debuit assuescere humana conditio quemadmodum in id quod perfectum est crederetur. Si autem oportuit circuncidi, in qua magis parte membrorum oportuit circuncisionem fieri quàm in ea quæ quibusdam videretur inhonestior, vt iis quæ putarentur ignobiliora esse mẽbra corporis nostri, honestatẽ, abũdantiorem circundarent: & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem haberent? Vbi enim magis vir sanguinis sui admoneri debuit, quàm in ea parte quæ ministerium errori exhibet? Nunc tempus est vt & illis respõdeamus qui dicunt: Si ea pars corporis nostri secundum naturã est, nequaquam eam amputari oportuisse: si nõ est secundũ naturam, non debuisse simul nasci. Qui quoniam tam arguti sunt, & ipsi mihi respondeant vtrum secundum naturam successio humana sit quæ generationibus adolescit, an contra naturam. Si enim secundum naturã, nunquàm igitur intermittẽda est. Et quomodo integritas virorum, virginitas puellarum, abstinentia viduarum, continentia coniugũ prędicatur? Nullum ergo studium quærendæ successionis sectari debuit. Sed ipse author naturæ non vtique generationi obsecutus est, qui de se cum esset in corpore constitutus, præbuit magisterium, & hortatus est discipulos ad integritatem dicens: Sunt spadones qui se castrauerunt propter regnum cœlorum, qui potest capere, capiat. (Matth. 19) Cum sit autẽ homo compositus ex corpore & anima. (Satis est enim interim hoc dicere, & silere de spiritu) non est in vtroque idem secundum naturam: sed quod est secundum corporis naturam, id contra naturam est animæ. Et quod secundum naturam est animæ, id contra naturam est corporis: vt si dicã, quod secundum naturam est visibili, id contra naturam est ei quod non videtur. Et quod secundũ naturam est ei quod non videtur, id contra naturam est visibili. Nihil ergo incõgruũ in hominibus dei si fiant aliqua cõtra naturam corporis, quæ sint secundum animę naturam. Qui autem dicũt quoniam plures credidissent si circũcisio non fuisset, ij sibi responsum hoc habeant, quoniam plures crederent si martyria non essent: sed præstantior est fortitudo paucorum, q̃ remissio plurimorum. Sicut autem plurima baptismatũ genera præmissa sunt, quia secuturum erat verum illud vnũ in spiritu & aqua sacramentum baptismatis, quo totus redimitur homo: ita plurimorũ circuncisio præmittenda fuit, quia secutura erat circuncisio dominicæ passionis, quã pertulit Iesus quasi agnus dei vt tolleret peccatum mundi. (Ioan. 1.) Hæc ideo scripsimus, vt ostenderemus quia & debuit præmitti circuncisio quæ foris est, & ea iam post aduentum domini iure videatur exclusa. Nũc autem circuncisio est necessaria quæ in occulto est, sicut Iudæus præstãtior qui in occulto in spiritu non litera: quoniam cum sint in vno homine duo homines, de quibus dictum est: Et si qui foris est homo noster, corrumpitur secundum desideria erroris, sed qui intus est, renouatur de die in diem. (2. Corin. 4.) Et alibi: Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. (Roma. 7.) Interior est homo noster qui est ad imaginem & similitudinem dei factus, exterior qui figuratus ẽ limo. Sic denique & in Genesi duas tibi creaturas hominis ostendit, secundo creatum hominem significans. Sicut ergo duo homines, ita & gemina conuersatio est, vna interioris hominis, altera exterioris. Et quidẽ plerique actus interioris hominis perueniunt ad exteriorem hominem quemadmodum castimonia interioris hominis transit etiam ad castitatem corporis. Qui enim adulterium cordis ignorat, idem vtique nescit corporis adulterium. Non tamen etiam illud est consequens, vt qui non adulterauit corpore, non adulterauerit etiam corde, secundũ illud: Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendũ eã, iam adulterauit eam in corde suo. (Matth. 5.) Nam etsi adhuc non sit adulter corpore, tamẽ iam affectu adulter est. Ergo est interioris hominis circuncisio. Nam qui circũciditur, totius carnis illecebras tanquàm preputium exuit, vt sit in spiritu, nõ in carne, & spiritu mortificet corporis sui actus. Et hæc est quæ in occulto est circuncisio, sicut Abrahã ante in præputio erat, postea factus est in circũcisione. Sic interior homo noster quando est in carne, tanquã in præputio est: quando autem iam non est in carne, sed in spiritu, incipit esse in circuncisione, non in preputio. Sicut autem qui circunciditur, non totam carnem exuit, sed solum præputium, vbi corruptela frequentior: ita qui in occulto circunciditur, carnem illam exuit de qua scriptum est: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius vt flos fœni. aruit fœnum, & flos eius decidit. (Esaiæ. 40.) verbum autem domini manet in ęternum. Et remanet caro, quæ videbit salutare dei, sicut scriptum est: Et videbit omnis caro salutare dei. (Luc. 3.) Quæ sit ista caro, munda aures, vt intelligas. Talis ergo debet esse in occulto circuncisio, vt nullam habeat comparationem cum ea quæ foris est circuncisione. Et ideo qui in occulto Iudæus est, ipse pręstat, qui est à Iuda, cuius manus supra ceruicem inimicorũ eius, qui recubans requieuit vt leo, & vt catulus leonis, quem laudant fratres eius. (Gene. 49.) Ab hoc Iuda non deficit princeps, quia sermo eius principes facit, qui non subiiciantur illecebris secularibus, & captiuentur voluptatibus istius mundi. Et quia ipse Iudas in hanc generationem venit, ideo plurimi qui postea generati sunt, proficiunt vt virtutum principatu gaudeant. Habeamus itaque circuncisionem in occulto, & occulto Iudæum, qui est spiritualis. Spiritualis autẽ, vtpote princeps, diiudicat omnia, ipse autẽ à nemine diiudicatur. (1. Cor. 2.) Debuit ergo legis mandato præscripta circuncisio quæ ex parte erat, cessare posteaq̃ venit qui circuncisionem faceret totius hominis, & impleret circuncisionem legis. Quis autem est iste nisi qui dixit: Non veni legem soluere, sed implere? (Matth. 5.) Quanq̃ si diligenter intendas, & illa sit ratio qua iam cessare debuerit præputij circuncisio, quia plenitudo gentium venit. (Roma. 11.) Nõ enim Gentibus circuncisio mãdata est, sed semini Abrahã. (Gene. 17.) Sic enim habes in primo oraculo: Et dixit deus ad Abrahã: Tu autem testamentum meum obseruabis, tu & semen tuũ post te in progenies eorum. Et hoc est testamentum meum quod obseruabis inter me & vos, & semen tuum post te in progenies eorum: Circũcidetur vestrum omne masculinũ, & circuncidetis carnem præputij vestri, & erit in signo testamenti inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur vobis, omne masculinum in progenies vestras. Vernaculus domus tuæ & pecunia emptus ab omni filio alterius qui nõ est ex semine tuo, circuncisione circuncidetur, & erit testamentum meum in carne vestra in testamẽtum æternum. Et incircuncisus masculus qui non circunciderit carnem præputij sui octaua die, exterminabitur anima illa de generatione illa, quia testamentum meũ trangressus est. Hebræus quidem negatur habere de octaua die, sicut Aquila significat. Sed nõ in Aquila omnis authoritas, qui quasi Iudæus in litera præteriit nec posuit octauum diem. Interim & octauũ diem & in signo datam circuncisionem audisti. Signum autem rei maioris indicium est, indicium veritatis futuræ, & datum testamentum Abrahæ & semini eius, cui dictum est: In Isaac erit semen tuum. (Hebr. 11.) Ergo circũcidi licuit Iudæum vel domi eius natum, vel pecunia eius emptum. Non possumus deriuare hoc ad alienigenam aut proselytum, nisi fuerint in domo Abrahę nati, aut pecunia eius empti, vel seminis eius. Denique nihil dixit de proselytis, de quibus quãdo voluit dicere, nominauit eos, sicut habes: Et locutus est dominus ad Moysen dicẽs: Loquere ad Aaron, & ad filios eius, & ad omnes filios Israël, & dices ad eos: Homo homo à filiis Israël, & à proselytis qui sunt appositi vobis, quicumque fecerit holocaustum. Vbi ergo comprehendit eos, ibi lex eos tenet. Vbi oraculo non significantur, quomodo astringi videntur? Sic habes denique: Dic filiis Aaron, quãdo de sacerdotibus dicit. Habes quando & de Leuitis dicit. Ergo omnifariam claret etiam secundum literam legis, quãquam lex (Roma. 7.) spiritualis

spiritualis sit, & secundum ipsam tamen literam ad circun- A cisionem teneri non potuisse nationum populos, sed ipsam circuncisionem in signo fuisse donec plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israël saluus fieret, circuncisus corde, nõ exigua membri vnius parte. (Rom. 11.) Ergo satis & excusata à nobis & exclusa est Iudæorũ manens hodiéq; circuncisio. Quod autem reprehensioni eam dicunt fuisse vel esse gentilibus, primum non habent reprehendere ipsi vel irridere quod alij consortes faciunt sui. Esto tamen fuerit quod irriderẽt. Quid hoc nos mouere debet, cũ ipsa crux domini Iudæis scandalum, Græcis stultitia, nobis autem virtus dei sit atq; sapientia? (1. Corin. 1.) Et ipse dominus dixerit, Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundar & ego eum coram patre meo qui est in cœlis. (Luc. 9.) Docens nos iis quę ridentur ab hominibus, non cõmouẽdos, si qua pro religionis obsequio deferũtur.

FINIS.

B

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis epistolarum Lib. X.

Diui Ambrosij ad Theophilum, dolenter conquerentis de statu caussæ discordiarum inter Euagrium & Flauianũ, & quid eum in hac re agere uelit exponentis.

Epistola LXXVIII.

AMbrosius Theophilo. Non habet quod vrgeat Euagrius, & habet quod metuat Flauianus, ideoque refugit examen. Dent fratres veniam dolori iusto, quia propter ipsos vniuersus orbis concutitur. Et illi tamen nostro non compatiuntur dolori, perstringi saltem se æquanimiter ferãt ab iis quos vident sua per tantorum curricula temporum vexari intentione. Inter hos etenim duos nihil quod ad Christi pacẽ pertineat, eligentes, grauis toto orbe stabat discor- C dia. Cui bonæ pacis naufragio sancta synodus Capuensis tandem obtulerat portũ tranquillitatis, vt omnibus per totum orientem daretur communio catholicam confitẽtibus fidem, & duobus istis tuæ sanctitatis examen impartiretur, fratribus & consacerdotibus nostris Aegyptiis pariter con sidentibus: quia hoc verũ iudicium futurũ arbitrati sumus, quod neutri parti sociata cõmunione aliquo fauore protenderet. Cum ex his igitur æquissimæ synodi constitutis speraremus iam remedium datũ finémque oblatum discordiæ, scribit sanctitas tua iterum fratrem nostrum Flauianum ad precum auxilia, & imperialium rescriptorum suffragia remeauisse. Frustra ergo tantorum sacerdotum fusus labor, iterum ad huius seculi iudicia reuertendum, iterum ad rescripta, iterum vexabuntur sacerdotes senes, transfretabunt maria, iterum inualidi corpore patriam peregrino mutabũt solo, iterum sacrosancta altaria desei entur, vt in longinqua proficiscamur, iterum pauperum turbæ episcoporum, qui- D bus ante onerosa paupertas non erat, externæ opis egentes compellẽtur inopiam gerere, aut certe victum inopum itineris vsurpare. Interea solus exlex Flauianus (vt illi videtur) non venit quando omnes conuenimus. Fœnerator & debitor inuicem sibi occurrunt, isti sibi non possunt occurrere, solus exors Flauianus (vt ipse vult) sacerdotalis consortij, qui nec imperialibus decretis nec sacerdotum conuẽtui præsentiam faciat sui. Nec tamen etiam hoc moti dolore, fratri Euagrio donamus speciem bonæ caussæ, qui cò defensabilior sibi videtur, quod eum refugit Flauianus, aut quòd habere se alterum arbitratur æqualem, vterque alienæ magis ordinationis vitiis q̃ suis fretus. Quos tamen nos in meliorẽ vocamus viam, vt malimus eos suis potius bonis quàm alieno vitio defendi. Qua de re quoniam propriis texuisti literis posse typũ reperiri aliquem quo possit auferri fratrum discordia, cum sancta synodus cognitionis ius vnanimitati tuæ cæterisque ex Aegypto consacerdotibus nostris commiserit, iterum oportet fratrem nostrum Flauianũ conuenias, vt si in eo perseuerauerit quo veniendum non putet, saluis concilij Niceni, sed etiam synodi Capuensis statutis, illibata pace vniuersorum ita consulas, vt non videamur destruere quod ædificatum est. Si enim quæ ædificaui destruo, præuaricatorem me ipse constituo: ac si quæ destruxi, iterum ædificem. Seruetur ergo impartitæ pacis gratia inter vniuersos, & nihilominus declinatio partis alterius frustrandi effectum habere non possit. Sane referendum arbitramur ad sanctum fratrem nostrum Romanæ sacerdotẽ ecclesiæ, quoniam præsumimus ea te iudicaturum quæ etiã illi displicere nequeant. Ita enim vtile erit consultum sentẽtiæ, ita pacis & quietis securitas, si id vestro statuatur consilio quod communioni nostræ dissensionem non afferat, vt nos quoque accepta nostrorum serie statutorũ, cũ id gestũ esse cognouerimus quod ecclesia Romana haud dubie cõprobauerit, læti fructũ huiusmodi examinis adipiscamur.

Diui Ambrosij ad Theophilum & Anysium, excusantis se de iudicio ferendo inter Bonosum episcopum & accusatores eius, illisque caussam committentis. Eosdem præterea approbantis meritò abhorruisse blasphemiã quorundam qui inuiolatam uirginem Mariam plures peperisse filios mentiuntur.

Epistola LXXIX.

AMbrosius Theophilo & Anysio. Accepi literas vestras quib' vel pro veritate, vel pro modestia nostram sententiam sciscitari voluistis. Sed cum huiusmodi fuerit concilij Capuẽsis iudicium, vt finitimi Bonoso atque eius accusatoribus iudices tribuerẽtur, & præcipue Macedones qui cum episcopo Thessalonicensi de eius factis vel cognoscerent, aduertimus quod nobis iudicandi forma competere non posset. Nam si integra esset hodie synodus, recte de iis quæ comprehendit vestrorum scriptorum series, decerneremus. Vestrum est igitur qui hoc recepistis iudicium, sententiam ferre de omnibus, nec refugiendi, vel elabendi, vel accusatoribus vel accusato copiam dare. Vicem enim synodi recepistis, quos ad examinandum synodus elegit. Denique cum Bonosus episcopus post iudicium vestrum misisset ad fratrẽ nostrũ Ambrosium qui eius sententiam consuleret, interdictam sibi ecclesiam irrumpere atque ingredi, responsum est ei quod nihil temerandum foret, sed omnia modeste patienter ordine gerenda. Neque contra sententiam vestram tentandum aliquid, vt quod videretur vobis iustitię conuenire, statueretis, quibus hanc synodus dederat authoritatem. Ideo primum est vt ij iudicent quibus iudicandi facultas est data. Vos enim toti' (vt scripsimus) synodi vice decernitis. Nos quasi ex synodi authoritate iudicare non conuenit. Sane nõ possumus negare de Mariæ filiis iure reprehẽsum, meritóque vestram sanctitatem abhorruisse, quòd ex eodem vtero virginali ex quo secundum carnem Christus natus est, alius partus effusus sit. Neque enim elegisset dominus Iesus nasci per virginem, si eam iudicasset tam incontinẽtem fore, vt illud genitale dominici corporis, illam aulam regis æterni concubitus humani semine coinquinaret. Qui enim hoc astruit, nihil aliud nisi perfidiam Iudæorum astruit, qui dicunt eum non potuisse nasci ex virgine. Nam si hanc accipiant à sacerdotibus authoritatem, & videatur Maria partus fudisse plurimos, maiore studio veritatẽ fidei expugnare contendent. Et vbi est illud quod scriptũ est, dicente domino ad matrem de Ioanne euangelista: Mulier ecce filius tuus, & rursus ad Ioannem de Maria: Ecce mater tua? (Ioan. 19.) Quid sibi istud vult quod cum in cruce dominus positus peccatũ mundi tolleret, pronunciauit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur nisi vt claudat sua ora perfidia, obmutescat, ne matrem domini aliquo audeat temerare conuitio? Testis est ergo idem arbiter, idẽ materni pudoris assertor quod desponsata fuerit viro tantummodo Ioseph, nulla tamen coniugalis coitus consuetudine thori iura cognouerit. Neque enim eam suscepturam ex Ioseph filios, à viri consortio separare voluisset. Sed si hoc parum est, addidit testimonium euangelista dicens, quod suscepit eã discipulus in suam. Nunquid ergo diuortium fecit? nunquid à viro abduxit atque abstulit? (Ibidem.) Ergo qui hoc legit in euangelio, quomodo quasi naufragus titubat & fluctuat? Hoc ergo

testamen-

testamentum filij est de matris integritate, hæc Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. Denique hoc dixit, & emisit spiritum, consummans omne mysterium bono fine pietatis. Legimus etiam & omnia percurrimus vel de eo quod fratri nostro, & coepiscopo Basso in consortium regendæ ecclesiæ datus est Senecio, vel de cæteris, vnde vestræ normam expectamus sententiæ.

Syricij papæ ad Mediolanensem ecclesiam, narrantis quid actum sit contra hæreticos qui sub uelamento pij nominis serpentino sermone catholicam ueritatem corrumpere, ac fideles Christianos sauciare moliti sunt, admonentisque, ut ab illis se custodiat. *Epistola LXXX.*

SYricius Mediolanensi ecclesiæ. Optarem semper fratres charissimi dilectionis & pacis vestræ synceritatis gaudia nunciari, ita vt vicissim discurrentibus literis sospitatis indicio iuuaremur vestro, quia nō patitur nos quietos ab incursione sua vacare hostis antiquus ab initio mendax, inimicus veritatis, æmulus hominis, quem vt deciperet, se ante decepit. Pudicitiæ aduersarius, luxuriæ magister, crudelitatibus pascitur, abstinentia puniendus odit ieiunia, ministris suis prædicantibus dū dicit esse superflua, spem non habens de futuris, Apostoli sententia repercussus dicentis, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. (1. Corin.15.) O infœlix audacia, ó desperatæ mentis astutia. Tam incognitus sermo hæreticorum intra ecclesias canceri more serpebat, vt occupans pectus, totum hominem præcipitaret in mortem. Et nisi dominus Sabaoth laqueum quem parauerat dirupisset, scena tanti mali & hypocrisis publicata multorum simplicium corda traxerat in ruinā: quia facile ad deteriorem partem mens humana traducitur, malens per spatiosa volare, quàm artæ viæ iter per laborem transire. Qua de re necessarium satis fuit mihi quę hic gesta sunt, ad vestram conscientiam cognoscenda mandare, ne ignorantia sacerdotis quispiam pessimorum ecclesiam irrūpentium sub religioso nomine contagio violaret: sicut scriptū est domino dicente, Multi venient ad vos in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos. (Matth.7.) Ii videlicet qui quasi vtilitate Christi nosse se iactent, vt sub velamento pij nominis gradientes domum orationis ingressi, sermonem serpētinæ disputationis effundant, vt sagittent in obscuro rectos corde, (Psalm.10.) atque veritatem catholicam vertēdo ad suæ doctrinæ rabiem diabolico more traducant, atque ouium simplicitatē defraudent. Et quidem multarum hæresium malignitatem ab apostolis nūc vsque didicimus, & experti abrogauimus: sed nunquā tales canes ecclesiæ mysteriū latratibus fatigauerunt, quales nunc subito hostes fidei erumpentes doctrina perfidiæ polluta, cuius sint discipuli, verborum fructibus prodiderunt. Nam cum alij hæretici singula sibi genera quæstionū male intelligendo proposuerint conuellere atque concerpere de diuinis institutionibus: isti non habētes vestem nuptialem, (Matth.22.) saucіantes catholicos, noui & veteris testamēti (vt dixi) continentiam peruertētes, illecebroso atque ficto sermone aliquot Christianos cœperunt iam vastare, atque suæ dementiæ sociare, intra se continentes nequitiæ suæ virus. Verum illecti blasphemias suas conscriptione temeraria publice prodiderunt, & desperatæ mentis furore conciti passim in furorem gentiliū publice à fidelibus Christianis viris genere optimis, religione præclaris, ad meam humilitatem subito scriptura honorifica vidētur esse delati, vt sacerdotali indicio detecta diuinæ legi contraria spirituali sentētia deleantur. Nos sane nuptias non aspernāter accipimus quibus velamine intersumus, sed virginum nuptias deo deuotas maiore honorificentia veneramur. Facto igitur presbytero constitit doctrinæ nostræ, id est, Christianæ legi esse cōtraria. Vnde apostoli secuti præceptum, quia aliter quàm quod accepimus anunciabant, omnium nostrum tam presbyterorum & diaconorum quàm totius etiam cleri vna suscitata fuit sententia, vt Iouinianus, Auxentius, Genialis, Germinator, Felix, Prontin', Martianus, Ianuarius & Ingeniosus, qui authores nouæ hæresis & blasphemiæ inuenti sunt, diuina sententia & nostro iudicio in perpetuum damnati extra ecclesiam remanerent. Quod custodituram sanctitatem vestram non ambigens, hæc scripta direxi per fratres & presbyteros meos Crescentem, Leopardum, & Alexandrum, qui religiosi officium fidei possint spiritu adimplere seruentes.

Diui Ambrosij Basiani, & cæterorum ad Syricium Papam, pastoralem illius sollicitudinem circa ouile Christi custodiendum, & lupos arcendos commendantium, uirginitatemque contra istorum dementiam coniugio præferentium. Immaculatā præterea Christi genitricem Mariam, ratione, testimoniis, figuris & exemplis astruentium in partu uirginem permansisse. Præconia denique uiduitatis attexentium, ac tandem Iouinianum & reliquos hæreticos esse damnatos insinuantium.

Epistola LXXXI.

DOmino dilectissimo fratri Syricio Papę Ambrosius Episcopus, Basianus Episcopus, & cæteri. Recognouimus literis sanctitatis tuæ boni pastoris excubias, qui fideliter commissam tibi ianuam serues, & pia solicitudine Christi ouile custodias, dignus quem oues domini audiant & sequantur: & ideo quia nosti ouiculas Christi, lupos facile deprehendes, & occurres quasi prouidus pastor, ne isti morsibus perfidiæ suæ feralique vlulatu dominicum ouile dispergant. Laudamus hoc domine frater, nobis dilectissime, & toto cōcelebramus affectu. Nec miramur si luporum rabie grex domini perhorruit, in quibus Christi vocem non recognouit. Agrestis enim vlulatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscue omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cœlestium remunerationū inducere, quasi Christiana sit palma quam tribuit. (Hinc enim plurimi abundant tituli præmiorum) simul se isti condemnare coniugio. Sed quæ potest laus esse coniugij, si nulla virginitatis est gloria? Neque vero nos negamus sanctificatum à Christo esse cōiugium, diuina voce dicente: Erunt ambo in carne vna, & in vno spiritu. (Gene.2.) Sed prius est quod nati sumus, quàm quod effecti, multoque præstantius diuini operis mysterium, quàm humanæ fragilitatis remedium. Iure laudatur bona vxor, sed melius pia virgo præfertur, dicente Apostolo, Qui iungit virginem suam, bene facit: & qui nō iungit, melius facit. (1.Corin.7.) Hæc enim cogitat quæ dei sunt, illa quæ mundi. Illa coniugalibus vinculis colligata est, hæc libera vinculorum: illa sub lege, ista sub gratia. Bonum cōiugium, per quod est inuēta posteritas successionis humanæ: sed melior virginitas, per quam regni cœlestis hæreditas acquisita, & cœlestium meritorum reperta successio. Per mulierem cura successit, per virginem salus euenit. Denique speciale donum virginitatis Christus elegit, & integritatis munus exhibuit, atque ipse repræsentauit quod elegit in matre. Quanta dementia funestorum latratuum, vt iidem dicerent Christum ex virgine non potuisse generari. Quidam ferunt ex muliere, sed ex his humanorum pignorum patribus virgines permanere. Aliis ergo præstat Christus quod sibi (vt dicunt) præstare non potuit? Ille vero qui carnem suam suscepit, etsi homo factus est, vt hominem redimeret, atque à morte reuocaret, inuitatus tamen quasi deus munere venit in terras, vt quemadmodum dixerat: Ecce facio omnia noua: (Esaiæ.49. Apoc.21.) partu etiā immaculatæ virginis nasceretur, & sicut scriptum est, vt crederetur nobiscum deus. Sed de via peruersitatis produntur dicere: Virgo concepit, sed non virgo generauit. Quæ potuit ergo virgo concipere, potuit virgo generare: cum semper conceptus præcedat, partus sequatur. Sed si doctrinis non creditur sacerdotum, credatur oraculis Christi, credatur monitis angelorum dicentium, Quia nō est impossibile deo omne verbū. (Lucæ.1.) Credatur symbolo Apostolorum quod ecclesia Romana iteratum semper custodit & seruat. Audiuit Maria vocem angeli, & quę ante dixerat, Quomodo fiet istud: non de fide generationis interrogans, respondit postea: Ecce ancilla domini, contingat mihi secundum verbum tuum. (Lucæ.1.) Hæc est virgo quæ in vtero concepit, virgo quæ peperit filium. Sic enim scriptum est, Ecce virgo in vtero accipiet & pariet filium. (Esaiæ.7.) Nō enim concepturam tantummodo virgi-

Ezech. 44. virginem, ſed & parituram virginem dixit. Quæ autem eſt A illa porta ſanctorum, illa exterior ad orientem, quæ manet clauſa, & nemo, inquit, pertranſibit per eam niſi ſolus deus Iſrael? Nonne eſt hæc porta Maria, per quam in hunc mundum redẽptor intrauit? Hæc porta iuſtitiæ, ſicut ipſe dixit, (Matth. 3.) Sine nos implere omnem iuſtitiam. Hæc porta eſt beata Maria: de qua ſcriptum eſt, quia dominus pertranſibit per eam, & erit clauſa poſt partum, quia virgo concepit & genuit. Quid autem incredibile ſi contra vſum originis naturalis peperit Maria & virgo permanet, quando contra vſum naturæ mare vidit & fugit, atque in fontem ſuũ Iordanis fluẽta remearunt? (Pſalm. 113.) Nõ ergo excedit fidem quod virgo peperit, quando legimus quòd petra vomuit aquas, & in montis ſpeciem maris vnda ſolidata eſt. (Nume. 20. 4. Reg. 6. Ioan. 21. Eſaiæ 19.) Nõ ergo excedit fidem quòd homo exiuit de virgine, quando petra profluxit, ſcaturiuit ferrum ſuper aquas, ambulauit homo ſuper aquas. Ergo ſi hominem vnda portauit, non potuit hominem virgo generare: atque hominem de quo legimus: Et mittet illis dominus hominem qui ſaluos faciet eos, & notus erit dominus B Aegyptiis? In veteri itaque teſtamento virgo Hebræorum per mare duxit exercitum: in nouo teſtamento virgo generis aula cœleſtis electa eſt ad ſalutem. (Lucæ 2.) Quid autem etiã viduitatis attexamus præconia, cum in euangelio poſt virginis celeberrimum partum Anna vidua ſubrogetur, quæ vixerat cum viro ſuo annis ſeptẽ à virginitate ſua, & hæc vidua annorum octogintaquatuor, quæ non diſcedebat de tẽplo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens die ac nocte? Et merito habilis viduitas. Denique ſi Adam ſic exegiſſet ieiunium, non fuiſſet nudus effectus. (Ioan. 3. Matth. 17.) Niniuen amor ieiunij liberauit. Et ipſe dominus ait: Non eiicietur niſi per orationem & ieiunium. Sed quid plura apud magiſtrum atque doctorem? cum iam dignum præmium retulerunt illi perfidiæ ſuæ, qui ideoque huc venerunt, ne ſupereſſet locus in quo non dominarentur, qui vere ſe Manichæos probauerunt, non credentes quia ex virgine vtique veniſſet. Quænam hæc eſt ſuppar nouorum Iudæorum amentia? Si veniſſe non creditur, nec carnem creditur ſuſcepiſſe. Ergo in phãtaſmate viſus eſt, in phantaſmate crucifixus eſt. C Sed nobis in veritate crucifixus eſt, in veritate redemptor noſter. Manichæus eſt qui abnegat veritatem, qui carnẽ Chriſti negat, & ideo non eſt illis remiſſio peccatorum. Sed eſt impietas Manichæorum, quam & clementiſſimus execratus eſt Imperator, & omnes qui illos viderunt, quaſi quædam contagia refugerũt, ſicut teſtes ſunt fratres & cõpresbyteri mei Creſcẽs, Leopardus, Alexander, ſancto ſeruentes ſpiritu, qui eos omniũ execratione damnatos, Mediolanenſi ex vrbe quaſi prôfugos repulerunt. Ita Iouinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Protinum, Genialem, Martianum, Ianuariũ, & Ingenioſum, quos ſanctitas tua damnauit, ſcias apud nos quoque ſecundum iudicium tuum eſſe damnatos. Incolumem te & florentiſſimum deus noſter tueatur omnipotẽs, domine dilectiſſime frater. Item ſubſcriptio. Ego Euentius epiſcopus ſaluto ſanctitatem tuam in domino, & huic epiſtolæ ſubſcripſi. Maximus epiſcopus, Felix epiſcopus, Baſſianus epiſcopus, Theodulus epiſcopus, ex iuſſu domini D epiſcopi Geminiani, ipſo præſente Aper presbyter ſubſcripſi. Euſtaſius epiſcopus, Conſtantius epiſcopus, Euſtaſius epiſcopus, & omnes ordines ſubſcripſerunt.

Diui Ambroſij ad Vercellenſem eccleſiam, & eos qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, dolenter conquerentis quòd ipſa ſola adhuc ſacerdotem non habeat, illóſque admonentis ut parentum exempla ſequantur ad poſtulandum ſacerdotem. Eorúmque præterea errorem qui nullum dicunt eſſe abſtinentiæ meritum, uel uirginitatis fructum, rationibus, ſcripturis & exemplis confutantis, uoluptatem quoque condemnantis, & ieiunium, abſtinẽtiam, temperantiam ac uirginitatem excellenter commendantis. Vercellenſes deinceps ad conſtantiã & alias uirtutes exhortantis. Quódque maxime in epiſcopi petitione abeſſe debeat malignitas. Ac tandem qualis in epiſcopum eligendus, qualéſue & ipſi eſſe debeant, exponentis.

Epiſtola LXXXII.

A Mbroſius ſeruus Chriſti vocatus epiſcopus, Vercellenſi eccleſiæ, & iis qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti. Gratia vobis à deo patre & vnigenito filio eius adimpleatur in ſpiritu ſancto. Confligor dolore, quia eccleſia domini quę eſt in vobis, ſacerdotem adhuc non habet, ac ſola nunc ex omnibus Liguriæ atque Aemiliæ Venetiarúmque vel cæteris finitimis Italiæ partibus huiuſmodi eget officio quod ex ea aliæ ſibi eccleſiæ petere ſolebãt, & (quod verecundius eſt) mihi adſcribitur veſtra intentio, quæ affert impedimẽtum. Nam cum ſint in vobis diſſenſiones, quomodo poſſumus aliquid aut nos decernere, aut vos eligere, aut quiſquam acquieſcere, vt inter diſſidẽtes ſuſcipiat hoc munus, quod inter conuenientes vix ſuſtineatur? Hæc eſt illa confeſſoris inſtitutio, hæc iuſtorum ſoboles patrum, qui ſanctum Euſebium quem nunquam ante cognouerant, poſthabitis ciuibus ſimul vt viderunt, & probauerunt: tantúmque interfuit vt probaretur, quantum vt videretur? Merito vir tan- B tus euaſit quem omnis elegit eccleſia, merito creditũ quod diuino eſſet electus iudicio, quẽ omnes poſtulauiſſent. Cõuenit igitur vt ſequamini exemplum parentum, præſertim cum à ſancto confeſſore inſtitutos meliores patribus eſſe oporteat, quando vos melior doctor inſtituit atque erudiuit, modeſtiæque veſtræ & concordiæ inſigne edere, vt cõgruatis aſſenſu ad poſtulandum ſacerdotem. Etenim ſi iuxta dominicam ſententiam, (Matth. 18.) quod duobus conuenerit ſuper terrã, de omni re quamcunque petierint, fiet, inquit, à patre meo, qui in cœlis eſt: vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego ſum in medio eorum: quanto magis vbi plena eſt in nomine domini congregatio? Vbi vniuerſorum poſtulatio congruit, dubitare vos nequaquam oportet ibi dominũm Ieſum & voluntatis authorem, & petitionis arbitrum fore, & ordinationis præſulem, vel largitorem gratiæ. Facite ergo vos dignos videri quorũ in medio Chriſtus ſit. Vbi enim pax, ibi Chriſtus: quia pax Chriſtus. Vbi iuſtitia, ibi Chriſtus: quia Chriſtus eſt iuſtitia. Sit in medio C veſtrum, vt videatis eum, ne dicatur & vobis: (Ioan. 1.) Medius autẽ veſtrum ſtat, quem vos non videtis. Non illũ viderunt Iudæi, in quem non crediderunt: nos illum deuotione conſpicimus, fide cernimus. Stet igitur in medio veſtrum, vt aperiantur vobis cœli qui enarrant gloriam dei, (Pſalm. 18.) vt voluntatem eius faciatis, & operemini opus eius. (Acto. 7.) Qui videt Ieſum, cœli ei aperiuntur, ſicut aperti ſunt Stephano dicẽti: Ecce video cœlos apertos, & Ieſum ſtantem ad dexterã dei. Stabat Ieſus quaſi aduocatus: ſtabat quaſi ſolicitus, vt Stephanũ athletam ſuum certantem iuuaret: ſtabat quaſi paratus vt coronaret ſuum martyrẽ. Stet igitur & vobis, vt eũ non timeatis ſedentem. Sedens enim iudicat, ſicut Daniel dicit: (Daniel. 7.) Throni poſiti ſunt, & libri aperti ſunt: & antiquus dierum ſedit. In octogeſimo autem primo Pſalmo ſcriptum eſt: (Pſal. 81.) Deus ſtetit in congregatione deorũ, in medio autẽ deos diiudicat. Stet vobis. Sedẽs igitur iudicat, ſtans iudicat, & iudicat imperfectis, inter deos autẽ diiudicat. Stet vobis vt defenſor, vt bonus paſtor, ne vos lupi incurſent graues. Quo nõ ocioſe no- D ſtra admonitio deflectit. Audio enim homines qui dicũt nullũ eſſe abſtinentiæ meritũ, nullum frugalitatis, nullã virginitatis gratiã, pari omnes æſtimari precio, delyrare eos qui ieiuniis caſtigent carnem ſuam, vt menti ſubditam faciant. Quod nunquam feciſſet, nunquam ſcripſiſſet ad inſtruendum alios Paulus apoſtolus, ſi delyramentũ putaſſet. Gloriatur itaque dicens: (1. Corin. 9.) Sed caſtigo corpus meum, & ſeruituti redigo, ne aliis prædicans ipſe reprobus inueniar. Ergo qui non caſtigant corpus ſuum, & volunt prædicare aliis, ipſi reprobi habentur. An quicquam tam reprobũ, quàm quod ad luxuriam, ad corruptelam, ad laſciuiam prouocat, quàm incitamentum libidinis, incontinentiæ fomes, incendiũ cupiditatis? Quæ iſtos Epicureos noua ſchola miſit, non philoſophorum, vt ipſi aiunt, ſed imperitorũ, qui voluptatem prædicent, delicias ſuadeant, caſtimoniam nullius eſſe dicãt vtilitatis? (1. Ioan. 2.) Fuerunt nobiſcum, ſed non fuerunt ex nobis. Neque enim pudet dicere quod dicit Euangeliſta Ioannes. Sed hic poſiti primo ieiunabant, intra monaſterium continebãtur: nullus erat luxuriæ locus, interdicta ludibrioſæ diſputatio-

tationis licentia. Hoc delicati nó potuerunt ferre. Abierũt, A
deinde volentes redire non sunt recepti. Pleraque enim au
dieram quæ deberent cauere. Monueram, nihil profeceram.
Efferuescentes itaque disseminare talia cœperunt, quibus
incentores essent vitiorum omnium. Miserabiles, perdide-
runt vtique quod ieiunauerunt. Perdiderũt quod se aliquo
continuerunt tempore. Nunc itaque diabolico studio inui-
dent aliorum operibus bonis, quorũ ipsi fructu exciderunt.
Quæ virgo audiat nullum præmium esse integritatis, & nó
ingemiscat. (Absit enim vt facile credat) certe vt non stu-
dia deponat, & intentionem suæ mẽtis inflectat? Quæ vidua
quum conceperit nullum esse fructum viduitatis, malit ser-
uare fidem coniugij, & in tristibus degere, quàm lætioribus
se credere? Quæ coniugij districta vinculo, si audiat quod
nullus honos castitatis sit, non possit incuriosa tentari cor-
poris aut mentis facilitate? Et ideo ecclesia quotidie in le-
ctionibus sacris, in sacerdotum tractatibus laudem pudici-
1. Corin. 5. tiæ, gloriam integritatis personat. Frustra ergo dicit Apo-
stolus, Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornica- B
riis. Et ne forte dicant, Non de omnibus mũdi nos dicimus
fornicariis, sed dicimus quòd qui fuerit in Christo baptiza-
tus, haberi iam nó debeat fornicarius, sed qualiscunque vi-
ta eius accepta sit deo: ideo addidit Apostolus: Non vtique
fornicariis huius mundi. Et infra: Si quis frater nominatur
fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut
ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum quidẽ sume-
Ephes. 5. re. Quo enĩ mihi de iis qui foris sunt iudicare? Et ad Ephe-
sios. Fornicatio & omnis immunditia & auaritia nec nomi-
netur in vobis, sicut decet sanctos. Et infra. Hoc enim sci-
tote quòd omnis impudic⁹, aut immũdus, aut auarus, quod
est idololatra, non habet hæreditatem in regno Christi &
dei. De baptizatis vtique dictum liquet. Ipsi enim accipiũt
Roma. 8. hæreditatem, qui baptizantur in morte Christi, & consepe-
liuntur cum Christo, vt cum ipso resurgant. Ideo hæredes
dei, cohæredes Christi. Sunt hæredes dei, quia transcribi-
tur in eos dei gratia: cohæredes Christi, quia renouantur in C
Ibidem. vitam ipsius. Hæredes quoque Christi, quia datur illis per
mortem ipsius tanquàm testatoris hæreditas. Isti igitur ma-
gis sibi debent attendere qui habent quod possint amitte-
re, quàm qui non habent. Isti maiore agere custodia, isti ca-
uere vitiorum illecebras, erroris incitamenta, quæ maxime
Exodi 32. cibo potúque oriuntur. Denique sedit populus manducare
& bibere, & surrexit ludere. Ipse quoque Epicurus, quem
isti sibi magis sequendum quàm Apostolos putant, assertor
voluptatis, etsi neget inuectricem mali esse voluptatem, nó
negat tamen ex ea fieri quædam ex quibus generentur ma-
la. Denique nec luxuriosorum vitam reprehẽsibilem vide-
ri, quæ repletur delectationibus, nisi vel doloris vel mortis
quatiatur metu. Atq; hic quàm alienus à vero sit, etiam hinc
deprehenditur, quod voluptatem in homine deo authore
creatam asserit principaliter: sicut Philuminaris eius secta-
tor in Epitomis suis disputat, & huius allegat historicos es-
se authores sententiæ. Sed hoc diuina scriptura redarguit,
Gene. 3. quæ serpentis insidiis atque illecebris infusam Adæ atque D
Euæ voluptatem docet. Siquidem ipse serpens voluptas sit,
& ideo variæ ac lubricæ & velut veneno quodã corruptela-
rum infectæ passiones voluptatis sint. Apperentia igitur vo
luptatis constat acceptum Adam excidisse mandato dei, &
fructu gratiæ. Quomodo igitur voluptas ad paradisum re-
uocare nos potest, quæ sola nos paradiso exuit? Vnde & do
minus Iesus volens nos aduersus diaboli tentamenta fortio-
res reddere, certaturus ieiunauit, vt sciremus quia aliter il-
lecebras mali nó possemus vincere. Denique ipse diabolus
primum tentamentorum suorum spiculũ de voluptate in-
torsit dicens, Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant.
Matth. 4. Vnde ait dominus: Non in pane solo viuit homo, sed in om-
ni verbo dei. & noluit facere, cum posset, vt magis lectionis
studio quàm voluptatis intendere nos salutari præcepto do
ceret. Et quia isti ieiunandum negant, qua caussa Christus
ieiunauerit astruant, nisi vt nobis exẽplo esset eius ieiuniũ.
Denique in posterioribus docuit non facile malũ posse nisi
nostro vinci ieiunio, dicens, Hoc genus non eiicitur nisi in
Ibidem. 17. oratione & ieiunio. Quid etiam sibi vult scriptura quæ do-

cet ieiunasse Petrum, & ieiunanti atque oranti de baptizan- Acto. 10.
dis gentibus reuelatum mysterium, nisi vt ostenderet etiam
ipsos sanctos cum ieiunant, tunc fieri præstantiores? Deniq; Exod 34.
Moyses cum ieiunaret, legem accepit. Et ideo Petrus cum
ieiunaret, edoctus est noui testamenti gratiam. Daniel quo- Danie. 14.
que ieiunij merito ora clausit leonum, futurorúmque tem-
porũ vidit negocia. Aut quæ nobis salus esse potest nisi ie-
iunio eluerimus peccata nostra: cum scriptura dicat: Ieiu- Tobiæ 4.
nium & eleemosyna à peccato liberat? Qui sunt ergo hi præ & 12.
ceptores noui qui meritum excludant ieiunij? Nonne gen-
tilium vox ista est dicentium: Manducemus & bibamus?
Quos bene irridet Apostolus dicens: Si secundum hominẽ 1. Cor. 15.
pugnaui Ephesi ad bestias, quid mihi prodest, si mortui nó
resurgunt? Manducemus & bibamus: cras enim moriemur.
Hoc est: Quid mihi profuit vsque ad mortem contẽtio, nisi
vt hominem redimerem meũ? Qui frustra redimitur si nul-
la est spes resurrectionis. Ac per hoc spe omni redẽptionis
amissa manducemus & bibamus: ne amittamus fructũ præ-
sentium, qui futurorum nullum tenemus. Illorum ergo est
cibis & potibus indulgere, qui nihil post mortem suam spe
rant. Denique Epicurei dicunt assertores voluptatis, quia
mors nihil ad nos. Quo demonstrant corpore se tantum nó
mẽte viuere: nec animæ fungi, sed carnis solius munere, qui
secessione animæ corporísque dissolui munus suæ vitæ o-
mne existiment, perire merita virtutum, atque animæ omnẽ
vigorẽ, totos se deficere cum corporis sensu, nihil reliquia-
rum superesse animæ, cum ipsum corpus non statim resol-
uatur. Prius ergo dissoluitur anima quàm corpus: cũ secun-
dum suam opinionem vel carnẽ & ossa considerare debeãt,
quæ post mortem supersunt, secundum veram autem asser-
tionem negare non debeant resurrectionis gratiam. Merito
ergo hos redarguens Apostolus monet nos ne talibus laba- Ibidem.
mur opinionibus, dicens, Nolite seduci, corrumpunt mores
bonos colloquia mala. Sobrij estote iuste, & nolite peccare.
Ignorantiam enim dei quidam habent. Bonũ ergo sobrie-
tas, quia peccatũ ebrietas est. Quid quod ille Epicurus de-
fensor voluptatis, cuius ideo frequẽtem facimus mentionẽ,
vt hos aut gentilium discipulos, & Epicuream probemus
sectam sequi, aut illum ipsum quẽ ipsi philosophi à suo ex-
cludũt consortio tanquàm patronum luxuriæ, tolerabilio-
rem his esse doceamus? Clamat ergo ille (vt Demarchus as-
serit) quia non potationes, neque comessationes, nec filio-
rum soboles, nec fœminarum copulæ, nec piscium copia, a-
liorúmque huiusmodi, quæ splendido vsui parantur conui-
uij, suauem vitam faciant, sed sobria disputatio. Deniq; ad-
didit quòd copiis conuiuij moderate vtantur, qui non im-
moderate eas quærunt. Succo solo & pane vel aqua qui libẽ
ter vtitur, despuit deliciarum epulas, quia multæ ex his ge-
nerantur molestiæ. Etiam alibi dicunt: Non immoderatæ e-
pulæ, non potationes, voluptatis suauitatem generant, sed
continẽs vita. Cum igitur illos abdicauerit philosophia, hos
nó excludit ecclesia? Siquidem & illi, quod malam caussam
habent, se assertionibus suis impugnant frequẽter. Nam etsi
D principalis eorum sententia sit quòd nullam suauitatem vo
luptatis putent nisi quæ cibo potúque percipiatur: tamẽ in-
telligentes in tam reprehensibili definitione versari se si-
ne summo dedecore non posse, ac deseri ab omnibus, fuco
quodam probabilium disputationum ea colorare voluerũt,
adeo vt diceret quidam ex iis: Dum studemus delectationi
per epulas & cantus, amisimus eam quæ per verbi, quo solo
salui esse possumus, infunditur perceptionem. Nonne isti
dispares, discolores in hac multiformi disputatione nobis
videntur, quos adeo scriptura condemnat, vt non præterie-
rit eos quos Apostolus redarguebat, dicente Luca in actib⁹
apostolorum, qui eum librum historico stylo scripsit: Qui-
dam autem Epicurei & Stoici philosophi disputabant cum Acto. 17.
eo, & quidam dicebant, Quid vult hic seminiuerbius? Alij
autem, Nouorum dæmoniorum videtur pronunciator esse.
Ex hoc tamen numero non immunis gratiæ abiit Aposto-
lus. Siquidem etiam Dionysius Ariopagites cum Damari
vxore sua aliísque multis credidit. Itaque illi doctissimorũ
& eloquentium cœtus simplici disputatione victos se esse
credentium exemplo manifestarũt. Quid igitur sibi isti vo-
lunt

sunt qui tentant eos peruertere quos acquisiuit Apostolus, quos redemit Christus sanguine suo? Quid est quod asserūt baptizatos intendere non debere virtutum disciplinis, nihil illis obesse comessationes, nihil voluptatum affluentiā, insipientes esse eos qui iis careāt: virgines oportere nubere, filios facere, similiter & viduas iterare quod semel male virili admixtione expertæ sint, etiam si se continere possint, errare eas quæ nolunt iterare copulam? Quid ergo? Placet vt hominem exuentes, induamus pecudem: & expoliantes Christum, vestiamur aut superuestiamur amictus diaboli? Sed quum ipsi doctores gentium ne honestatē quidem cum voluptate copulādam putauerint, eò quòd pecudem viderētur cū homine induere: nos vt beluinos vsus humano infundamus pectori, & rationabili menti inscribamus irrationabiles ritus ferarum? Quanquam multa genera sint animātium quæ amisso pari concubitui indulgere nesciant, & tanquàm solitariæ vitæ æuum exigant: plurima quoque herbis vescantur simplicibus, nec alio nisi fonte puro sitim restinguere nouerint: canésque videamus frequenter interdicto cibo temperare solitas, vt ieiuna fame ora suspendant si imperetur abstinentia. Ab hoc igitur reuocantur homines, quod didicerunt per hominem etiam mutæ non præuaricari bestiæ? Quid autem pulchrius abstinentia, quæ facit etiā iuuentutis annos senescere, vt fiat morum senectus? Nanq; vt redundantia ciborum ac temulentia etiam maturior ætas calescit, ita mitigatur iuuentutis ferocitas epularum parsimonia, irriguóque fontis: & exterior ignis aquæ infusione extinguitur: non mirum si etiā interiora æstus corporis fluuiali potu refrigerātur. Cibo enim flamma alitur ac deficit. Siquidem fœnum, stipulam, lignum, oleum, aliáque huiusmodi alimenta ignis sunt, quibus pascitur: ea si detrahas, vel nō suggeras, etiam ignis sopitur. Similiter ergo vapor corporis cibo alitur aut minuitur: cibo excitatur, cibo soluitur. Luxuria igitur mater libidinis est. Quid quòd naturæ conueniens temperantia est, atque illi diuinæ legi quæ in ipso rerum ortu omnes fontes potui, fructus arborū esui dedit? Vinum post diluuium iustus ad tentationem sui reperit. Vtamur ergo temperantiæ naturali cibo, vtinámq; possimus. Sed quia non omnes fortes, ideo Apostolus ait: Vino modico vtere propter frequētes tuas infirmitates. Nō ergo propter voluptatem bibendum est, sed propter infirmitatem. Pro remedio igitur parcius, pro deliciis redundantius. Denique Helias quem dominus ad virtutis erudiebat profectionem, ad caput suum collyridam & vas aquæ reperit, & ideo in virtute escæ illius quadraginta diebus ieiunauit. Patres nostri quum mare transirent pedibus, aquam non vinū bibebant. Daniel & Hebræi pueri patrio cibo, & aquæ potu, ille furorem leonum repressit, isti ardentē ignem innoxio videre tactu circa membra sua pasci: Et quid de viris loquar? Iudith luxurioso Holopherni haud quaquā inflexit conuiuio, solo titulo sobrietatis desperatum lacertis virilibus reportauit triumphum, patriam obsidione exuit, ducem militiæ suis manibus occidit. Exemplum euidēs quod & illum terribilem populis bellatorem virum luxuria sua emolliuit, & hanc fœminam temperantia cibi fortiorem viris fecit. Nō hic in sexu suo victa est natura, sed in cibo suo victa est, & regem superbum suis inclinauit ieiuniis. Anna octoginta quatuor annos in viduitate sua ieiuniis & obsecrationibus in templo die ac nocte seruiens, Christum agnouit. Quem Ioannes abstinētiæ magister quidam nouus terrarum angelus annunciauit. O stultū Helisæum qui syluestribus ramis & amaris pascebat prophetas, Immemorē scripturarū Esdrā qui memoria scripturas reddidit, Insipientē Paulū, qui gloriatur ieiuniis, si nihil prosūt ieiunia. Sed quomodo nō prosunt, quibus vitia purgātur? Quæ si deferas cū humilitate, cū misericordia, vt Esaias spiritu diuino locutus est, ossa tua pinguescēt, & eris sicut ortus ebrius. Pinguescit igitur anima tua, virtutésq; ei[9] spirituali adipe ieiunij, & fructus tui multiplicātur vbertate mētis tuæ, vt sit in te sobria ebrietas, sicut illud est poculū de quo ait propheta, Et poculū tuum inebrians quàm præclarū est. Sed non illa solum laudabilis quæ parca est ciborū temperantia, sed etiam illa quę concupiscentiæ. Denique scriptum est, Post concupiscentias tuas ne eas, & à voluptate tua vetare. Si dederis animæ tuæ concupiscentiam, gaudio eris inimicis tuis. Et infra, Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes. Vnde Paulus etiam in ipsis coniugiis temperantiam docet. Est enim velut quidam adulter incontinens in matrimonio, qui legem apostolicam præuaricatur. Quid autem loquar quāta sit virginitatis gloria, quæ meruit à Christo eligi vt esset etiam corporale dei templum, in qua corporaliter (vt legimus) habitauit plenitudo diuinitatis? Virgo genuit mundi salutem, virgo peperit vitam vniuersorum. Sola ergo non debet esse virginitas, quę omnibus in Christo profuit? Virgo portauit quem mundus iste capere aut sustinere non potest. Qui cum ex Mariæ nasceretur vtero, genitale tamē septum pudoris, & intemerata virginitatis conseruauit signacula. Itaq; in virgine Christus reperit quod suum esse vellet, quod sibi omniū dominus assumeret. Per virum autem & mulierem caro eiecta de paradiso, per virginem iūcta est deo. Quid de altera Moysi Maria loquar, quæ fœminei dux agminis pede transmisit pelagi freta? Quo munere autem venerabilis Thecla etiā leonibus fuit, vt ad pedes prædæ suæ stratæ impastæ bestiæ sacrum deferrent ieiunium, nec procaci oculo virginem nec vngue violarent aspero, quoniam & ipso aspectu virginitatis violatur sanctitas? Denique qua reuerētia virginitatis locutus est sanctus Apostolus, De virginibus præceptum domini nō habeo, consilium autem do tanquàm misericordiam consecutus à domino? Præceptum nō habet, consilium habet. Non enim præcipitur quod supra legem est, sed magis dato suadetur consilio. Nec authoritas præsumitur, sed demonstratur gratia: nec à quocūque demonstratur, sed ab eo qui misericordiam dei meruit. Horum ergo meliora quàm apostolorum consilia? Apostolus dicit, Consilium do, isti dissuadendū putant, ne qua studeat virginitati. Cui[9] quātā laudē breui versiculo propheta expresserit, vel potius Christus in propheta, debemus cognoscere. Ortus, inquit, clausus soror mea, ortus clausus, fōs signatus. Christus hoc dicit ad ecclesiam, quam vult esse virginem sine macula, sine ruga. Bonus ortus virginitas, quæ plurimos boni ferat fructus odoris. Ortus clausus, quia vndiq; vallata est muro castitatis. Fons signatus, eò quòd virginitatis sit fons & origo pudicitiæ, quæ inuiolata custodiat integritatis signacula, in quo fonte imago dei luceat: quia cum munditia corporis congruit etiam puritas simplicitatis. Non potest dubitare quisquam quòd ecclesia virgo sit, quam etiam in Corinthiis despōdit Apostolus Paulus virginem castam assignare Christo. In superiore igitur epistola dat consilium, & existimat bonum esse munus virginitatis, vt nullis instantis seculi turbetur necessitatibus, nulla illuuie coinquinetur, nullis exagitetur procellis. In posteriore sponsor est Christo quòd virginitatem ecclesiæ in illius plebis consignare possit integritate. Responde mihi nunc Paule qua ratione propter instantem necessitatem des consilium: quoniam qui sine vxore ēst: solicitus, inquit, est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Et addidit: Et mulier innupta & virgo cogitat quæ sunt domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Habet igitur murum suum aduersus mundi huius turbines, & ideo septo diuinæ munita protectionis nullis seculi flabris inquietatur. Bonum ergo consiliū, quia in cōsilio vtilitas est, & in præcepto laqueus. Consilium inuitat voluntarios, præceptum astringit inuitos. Siqua ergo secuta fuerit consilium, & eā nō pœnituerit, acquisiuit vtilitatē. Si quam vero pœnituerit, non habet quod accuset Apostolum. Ipsa enim de infirmitate sua iudicare debuit, & ideo sibi voluntatis suæ rea est, cuius grauiore quàm ferre posset laqueo se ac nodo ligauit. Itaq; tanquam bonus medicus qui & fortioribus stabilitatem virtutis conseruare cupiat, & infirmis salubritatem dare, aliis dat consilium, aliis demonstrat remedium. Qui infirmus est, olera manducet, accipiat vxorem: qui validior est, fortiorem virtutis cibū expectet. Meritóque adiūxit: Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier vincta est legi quanto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit

Marginal notes: 1.Timoth.5. — 3.Reg.19. — Danie.1. — Iudith.12. — Luce.2. — Matth.3. — 4.Reg.4. — 1.Esdræ.8. — 2.Corin.11. — Esaie.58. — Psalm.22. — Eccle.18. — Eccl.19. — Coloss.2. — Exod.15. — 1.Corin.7. — 1.Corin.7. — Cantic.4. — 1.Corin.7. — 1.Corin.7. — Roma.14.

mierit vir eius, libera est: cui vult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto enim quod & ego spiritum dei habeo. Hoc est consilium dei habere, explorare diligenter omnia, & quæ meliora sunt suadere, & quæ tutiora demõstrare. Prouidus doctor multas ostendit vias, vt qua vult vnusquisque quam sibi accommodã arbitratur incedat, dũmodo occurrat quo possit inceptus prætendere. Bona virginitatis via, sed sublimis & ardua validiores requirit. Bona etiam viduitatis, non tam difficilis vt superior, sed confragosa & aspera cautiores exigit. Bona etiã matrimonij, plana & directa longiore circuitu ad castra sanctorum peruenit, ea plurimos recipit. Sũt ergo virginitatis præmia, sunt merita viduitatis, est etiam coniugali pudicitiæ locus. Gradus singularum sunt & incrementa virtutum. State igitur in corde vestro, ne quis vos subruat, ne quis possit subuertere. Docuit nos Apostolus quid sit stare, hoc est quod Moysi dictum est: Locus enim in quo stas, terra sancta est. Nemo enĩ stat nisi qui fide stat, nisi qui fixus stat sui cordis sentẽtia. Alibi quoque legimus, Tu autem hic sta mecum. Verumque ad Moysen à domino dictum est, Vbi tu stas, terra sancta est: & hic sta mecũ. hoc est, mecũ stas, si stes in ecclesia. Ipse enim locus est sanctus, ipsa terra fœcunda sanctitatis, & opima virtutum messibus. Sta ergo in ecclesia, sta vbi tibi apparui, ibi ego tecũ sum. Vbi est ecclesia, ibi firmissima statio tuæ mentis est: ibi fundamentum animi tui, vbi tibi de rubo apparui. Tu rubus, ego ignis in rubo, ego in carne propterea ignis, vt tibi luceam, vt tuas spinas & tua peccata consumam, & meam tibi demonstrem gratiam. Stantes ergo in corde vestro lupos fugate ab ecclesia quærentes prædam tollere. Non sit in vobis desidia, non sit prauum os, lingua amarior. Nolite in cõcilio vanitatis sedere. Scriptum est enim: Nõ sedi in concilio vanitatis. Nolite audire detrahentes proximis, ne dum auditis alios, prouocemini vt & ipsi derogetis proximis, & dicatur vnicuique vestrum, Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas. Sedentes detrahunt, stantes autem dominũ benedicunt, quibus dicitur: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini. Qui sedet (vt de corporeo vsu loquar) quasi ocio, & resoluitur corpore, atque intentionem mentis relaxat. Stat autem speculator prouidus, & explorator impiger, peruigil custos, qui prætendit in castris. Bellator quoq; strenuus ante expectatum stat in agmine, qui vult aduersarij consilia præuenire. Qui stat, videat ne cadat. Qui stat, obtrectare nescit. Ociosorum etenim fabulæ sunt, quibus obtrectatio seritur, malignitas proditur. Vnde ait propheta: Odio habui congregationem malignorum, & cum impiis non sedebo. Et in trigesimosexto psalmo, quẽ præceptis refersit moralibus, in principio statim posuit: Noli æmulari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem. Malignitas plus nocet quàm malitia, quia malignitas nec puram simplicitatem habet, nec apertam malitiam, sed absconditam maleuolentiam. Difficilius autem cauẽtur occulta, quàm quæ sunt cognita. Vnde & saluator noster à spiritibus malignis cauendũ admonet, quod nos blandarum specie voluptatum capiant, externarũmque rerum simulatione, cum ambitionem, honorem, auaritiam, diuitias, ad superbiam potentiæ lenocinia prætendunt. Itaque cum in omni actu, tum maximè in episcopi petitione abesse debet malignitas, in quo vita formatur omniũ, vt placido & pacifico iudicio præferatur vir omnibus, qui eligatur ex omnibus, & qui medeatur omnib᷒. Etenim mansuetus homo, cordis medicus est. Huius se medicum etiam dominus in euangelio locutus est dicens: Nõ opus est sanis medicus, sed iis qui male habent. Bonus medicus, qui infirmitates nostras accepit, sanauit ægritudines: & tamen iste (sicut est scriptum) non se honorificauit fieri summum sacerdotem, sed qui locutus est ad eum, pater dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut & alibi dicit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Qui quoniam typus futurus erat sacerdotum omniũ, ideo carnem suscepit, vt in diebus carnis suæ preces & supplicationes deo patri cum magna voce & lachrymis offerret, & ex iis quæ passus est, quamuis esset filius dei, discere videretur obedientiam, quam nos doceret, vt nobis fieret author salutis. Denique consummatis passionibus tanquàm consummatus ipse sanitatem dedit omnibus, peccatum tulit omnium. Ideo & Aaron sacerdotem ipse elegit, vt non humana cupiditas in eligendo sacerdote præponderaret, sed gratia dei: non volũtaria oblatio, nec propria assumptio, sed cœlestis vocatio: vt is offerat munera pro peccatis, qui possit affici pro peccantibus: quia & ipse, inquit, gestat infirmitatem. Non sibi quis honorem debet sumere, sed vocari à deo, sicut & Aaron, ita & Christus non ex se sibi accepit sacerdotium. Denique cum ab Aaron per genus ducta succesio, generis magis teneret hæredes, quàm iustitiæ cõsortes, propterea ad typum illius Melchisedech quẽ in veteri testamento legimus, verus Melchisedech, verus rex pacis venit, ver᷒ iustitiæ rex venit. Hoc enim habet nominis interpretatio, sine patre, sine matre, sine generationis enumeratione, neq; initiũ dierũ, neq; finẽ vitę habens, quod & ad filium dei refertur, qui matrem in illa diuina generatione nesciuit, patrem in hoc virginis Marię partu ignorauit, ex patre solo natus ante secula, ex virgine sola ortus in hoc seculo. Initium dierũ habere vtique nõ potuit, qui erat in principio. Quomodo vitæ finem haberet, qui vitæ auctor omnibus est? Ipse principiũ & finis omniũ. Sed refertur ad exẽplum, vt tanquam sine patre & sine matre sacerdos esse debeat, in quo non generis nobilitas, sed morum eligatur gratia, & virtutũ prærogatiua. Sit in eo fides, & morum maturitas, non alterum sine altero, sed vtrũque in vno cũ bonis operibus cõueniat & factis. Vnde nos apostolus Paulus eorum vult esse imitatores, qui per fidem, inquit, & patiẽtiam possident repromissiones Abrahæ, qui per patientiam promissæ sibi benedictionis meruit accipere & possidere gratiam. Imitatores nos sancti Aaron Dauid propheta debere esse admonet, qui eum inter sanctos domini ad imitandum nobis cõstituit, dicens, Moyses & Aarõ in sacerdotib᷒ eius, & Samuel inter inuocãtes nomẽ eius. Dignus plane vir qui sequendus proponatur omnibus. Nam cum dira mors propter contumaces in plebem serperet, medium se inter viuẽtes morientésque obiecit, vt mortem sisteret, ne plures perirent. Vere vir mentis & animi sacerdotalis, qui se pro domini grege quasi pastor bonus pio obiiceret affectu. Itaque infregit aculeum mortis, impetum tenuit, transitum negauit. Pietas meritum adiuuit, quia pro ipsis se obtulit qui resistebant. Discant igitur dissidẽtes timere domini commotionem, sacerdotes placare. Quid? Dathan & Abiron & Chore nonne propter dissensionem hiatus terrę absorbuit? Nam cum instigassent Chore & Dathan & Abiron ducentos quinquaginta viros aduersus Moysen & Aaron, vt separarent se ab iis, insurrexerunt illi dicentes, Satis sit vobis quod tota synagoga sanctorum est, & in ipsis est dominus. Vnde iratus dominus locutus est ad omnem synagogam, Considerauit & nouit dominus qui sunt eius, & sanctos adduxit ad se: & quos non elegit, non adduxit ad se. Et iussit dominus, vt eligerent sibi arulas, & incensum ponerent Chore & omnes qui cum eo insurrexerãt aduersum Moysen & Aaron sacerdotes domini, vt qui electus esset à domino, ipse sanctus confirmaretur inter leuitas domini. Et dixit Moyses ad Chore, Audite me filij Leui, Nunquid hoc pusillum est vobis quod separauit vos deus à synagogis Israel? Et infra, Quæritis sacerdotio fungi? Sic tu & omnis synagoga tua cõgregare ad deum? Et Aaron quis est, quia murmuratis de eo? Consideratis igitur quæ offensionis caussæ extiterint, quòd sacerdotio fungi indigni vellent, & propterea dissiderent, quod immurmurarent improbantes in sacerdotis sui electione iudicium dei. Propterea totum populum metus ingens corripuit, pœnæ terror inuoluit vniuersos. Obsecrantibus tamen omnibus nẽ paucorum insolentia omnes perirent, designantur sceleris rei, & à totius populi corpore ducenti quinquaginta cum auctoribus suis separantur, immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiũtur noxij, & ita ab omnibus mundi huius ablegantur elementis, vt nec aërem haustu, nec cœlum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulchro. Cessauit pœna, non cessauit malitia. ex hoc ipso

ipso immurmuratio exorta populi, quod per sacerdotes perisset populus. Qua indignatione dominus perdidisset omnes, nisi Moysi & Aaron primo precibus inflexus, post etiam obiectu sacerdotis sui Aaron maluisset ingratos maiore veniæ pudore donare iis quorum abnuebant gratiã. Ipsa

Nume. 12.

prophetissa Maria, quæ cum fratribus pede transierat freta maris, quia Aethiopissæ mysterium adhuc nesciẽs immurmurauerat aduersus fratrem Moysen, lepræ maculis inhorruit, vt vix tanto absoluta esset contagio, nisi Moysen rogasset. Quamuis ad typum synagogæ illa refertur admurmuratio, quæ Aethiopissæ, id est ecclesiæ ex gentibus sacramentum ignorans quotidiano immurmurat conuitio, & inuidet ei plebi cuius fide etiam ipsa exuetur à perfidiæ suæ

Roma. 11.

lepra, secundum quod legimus quia cæcitas ex parte Israel contigit donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Et vt aduertamus, quia in sacerdotibus diuina magis quàm humana operatur gratia, vna ex multis

Nume. 17.

quam Moyses per tribus acceperat & reconderat, virga Aaron floruit, atque ita diuini iudicij munus spectandum in sacerdote populus aduertit, ac destitit parem sibi humano iudicio vindicare gratiam, qui ante parem sibi prærogatiuam competere arbitrabatur. Virga autem illa quid aliud ostendit, nisi quod nunquàm sacerdotalis marcescat gratia, & summa humilitate habeat in suo munere commissæ sibi florem potestatis, vel quia id quoque ad mysterium referatur? Nec ociose prope exitum vitæ Aaron sacerdotis hoc factum putamus. Declarari videtur populus senior, sacerdotalis longæuæ infidelitatis vetustate cariosus, quod vltimis temporibus imitatione ecclesiæ reformatus in studia fidei & deuotionis, emortuum iam tot seculis rediuiua gratia florem emittat. Quid autem aliud significatur quod post defunctum Aaron non vniuerso populo, sed soli Moysi qui est in sacerdotibus domini, imperauit deus vt exuuiis Aarõ

Nume. 29.

sacerdotis filium eius indueret Eleazarum, nisi vt cognosceremus quod sacerdos consecrare sacerdotem debeat, & ipse eum induere vestimentis, hoc est virtutibus sacerdotalibus, ac tunc si nihil ei deesse indumentorum aduerterit sacerdotalium, & apte quadrare omnia, sacris eũ adhibeat altaribus? Supplicaturus enĩ pro populo, eligi à domino, probari debet à sacerdotibus, ne quid sit quod in ipso grauiter offendat, cuius officiũ est pro aliorum offensa interuenire. Neque enim mediocris virtus sacerdotalis est, cui cauendũ non solum ne grauioribus flagitiis sit affinis, sed ne minimis quidem: vt sit promptus ad misericordiam, promissum nõ remordeat, lapsum reuocet, compatiatur dolori, mansuetudinem teneat, pietatem diligat, iram repellat vel decoquat, sit quidam lituus plebis excitandæ ad deuotionem, mitificandæ ad tranquillitatem. Vetus dictum est, assuesce vnus esse: vt vita tua quandam picturam exprimat, eandem seruans semper imaginem quam acceperit. Quomodo potest vnus esse, qui nunc iracundia inflammatur, nũc indignatione graui exęstuat, nunc vultu excandescit, nunc pallore immutatur, per momenta varius & discolor? Sed esto sit naturæ irasci, aut plerumque caussæ, hominis est tamen temperare iracundiam, non leonino raptari furore. non norit assuescere clamori, non serere nec acerbare familiare iurgiũ.

Prouer. 15.

Scriptum est enim: Vir iracundus effudit peccatum. Nõ est vnus duplici corde, non est vnus qui se cohibere nescit in

Psalm. 4.

iracũdia: de quo pulchre Dauid ait: Irascimini, & nolite peccare. Non iram imperat, sed indulget naturæ, quam homo præuenire non potest, mitigare potest. Ergo etsi irascimur, affectus noster motum recipiat secundum naturam. Quis enim ferat si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernan-

1. Timo. 3.

dos receperit? Ideoque Apostolus formam dedit, quia & episcopum esse oportet irreprehensibilẽ. Et alibi ait: Opor-

ad Timo. 1.

tet enim episcopum sine crimine esse sicut dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidũ. Nam quomodo conueniunt sibi dispensantis misericordia, & cupiditatis auaritia? Hæc posui quæ cauenda acceperim. Virtutum autẽ ma-

1. Timo. 3.

gister Apostolus est, qui cum patientia redarguendos doceat cõtradicentes, qui vnius vxoris virum præcipiat esse: non quo exortem excludat coniugij, nam hoc supra legem

præcepti est: sed vt coniugali castimonia seruet ablutionis suæ gratiam. Neque iterum vt filios in sacerdotio creare Apostolica inuitetur authoritate. Habentem enim dixit filios, non facientem, neque coniugium iterare. Quod ideo non prætermisi, quia plerique ita argumentantur, vnius vxoris virum dici post baptismum habitę, eò quòd baptismo vitium sit ablutum, quo afferebatur impedimentum. Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum plurimis quas nulla coniugij lege sociauerit, remittantur ei omnia: sed coniugia non resoluuntur si quis iterauerit. Culpa enim lauacro non lex soluitur. Nulla enim culpa coniugij, sed lex est. Quod legis est igitur, non remittitur quasi culpa, sed tenetur quasi lex. Ideo Apostolus legem posuit dicens: Si quis sine crimine est vnius vxoris vir. Ergo quia sine crimine est vnius vxoris vir, teneatur ad legem sacerdotij suscipiendi. Qui autem iterauerit coniugium, culpam quidem non habet coinquinati, sed prærogatiua exuitur sacerdotis. Diximus quid legis est, dicamus etiam quid rationis. Sed prius cognoscamus non solum hoc Apostolum de episcopo & presbytero

ad Titũ. 1.

statuisse, sed etiam patres in concilio Niceni tractatus addidisse, neque clericum quemquam debere esse qui secunda coniugia sortitus sit. Quomodo enim potest consolari viduam, honorare, cohortari ad custodiendam viduitatem, seruandam marito fidem, quam ipse priori coniugio nõ reseruauerit? Aut quid interesset inter populum & sacerdotem si iisdem astringerentur legibus? Debet præponderare vita sacerdotis, sicut præponderat gratia. Nã qui alios præceptis suis ligat, debet ipse legitima præcepta in se custodire. Quàm resistebam ne ordinarer: postremo cum cogerer, saltem ordinatio protelaretur. Sed non valuit præscriptio, præualuit impressio. Tamen ordinationem meam occidentales episcopi iudicio, orientales etiam exemplo probarunt. Et tamen neophytus prohibetur ordinari, ne extollatur superbia. Si dilatio ordinationi defuit, vis cogentis est. Si non deest humilitas competens sacerdotio: vbi caussa non hæret, vitium non imputatur. Quod si in aliis ecclesiis tanta suppetit ordinandi sacerdotis consideratio; quanta cura expetitur in Vercellensi ecclesia, vbi duo pariter exigi videntur ab episcopo, monasterij continentia, & disciplina ecclesiæ? Hæc enim primus in occidentis partibus diuersa inter se Eusebius sanctæ memoriæ coniunxit, vt & in ciuitate positus instituta monachorum teneret, & ecclesiam regeret ieiunij sobrietate. Multum enim adiumẽti accedit ad sacerdotis gratiam, si ad studium abstinentiæ, & normam integritatis iuuentutem astringat, & versantes intra vrbem abdicet vsu vrbis & conuersatione. Hinc illi processerunt viri, Helias, Helisæus, Ioannes, Elizabeth, qui pelliceis tunicis & caprinis exuuiis induti, inopes atque egentes, angustiis & doloribus afflicti, in solitudini-

Hebr. 11.

bus errabant, inter alta & condensa montium, inuia rupiũ, speluncarum horrida, fouearum vadosa, quorum conuersatione dignus orbis terrarum non erat. Hinc illi Daniel, Ananias, Azarias, Misael, qui in aula regia pascebantur, ieiunio alebãtur tanquàm in desertis cibo aspero, potúq; obuio. Meritóque regij seruuli regi præualuerunt, & captiuitatem decusso iugo contempserunt, potestates subegerunt, elementa vicerunt, naturam ignis extinxerunt, euitauerunt flammas, obtuderunt aciem gladij, strinxerunt leonum ora: & vbi infirmiores fieri existimabantur, ibi fortiores reperiebantur. non refugiebãt ludibria humana, qui cœlestia sperabant præmia. non horrebant tenebras carceris, quibus ęterni luminis gratia refulgebat. Hos secutus Eusebius sanctus exiuit de terra sua, & de cognatione sua, & domestico ocio peregrinationẽ prætulit. Pro fide quoq; exilij dura præoptauit atq; elegit, coniũcto sibi sanctæ memoriæ Dionysio, qui posthabuit impatoris amicitiã exilio volũtario. Itaq; memorabiles viri circũdati armis, vallati exercitu cũ raperẽtur de ecclesia, maiore triũphabãt de imperio, quia cõtumelia terrestri mercabãtur mẽtis fortitudinẽ, regni potẽtiã: quibus militaris armorũ strepitus extorquere non potuit fidẽ: subegerunt bestialis animi feritatẽ, quæ nocere sanctis nequiuit. Ira enim regis, ira leonis vt in pro

Prouer. 19.

uerbiis habes. Confessus est victum se esse, qui rogabat vt mutarent sententiam. Sed illi validiorem calamum suũ ferreis gladiis arbitrabatur. Denique vulnerata est perfidia vt occideret, non est vulnerata sanctorum fides, non desiderarunt patrium sepulchrum quibus reseruabatur cœleste domicilium. Errauerunt toto orbe, vt nihil habentes, & possidentes omnia. Quocunque missi essent, locus deliciarũ putabatur. Neque enim illis quicquàm deerat, quibus fides locuples abundabat. Denique locupletabant alios ipsi inopes ad sumptum, opimi ad gratiam: tentabantur, sed non mortificabantur, in ieiuniis, in laboribus, in custodiis, in vigiliis. Euaserunt de infirmitate fortes, non expectabant deliciarũ illecebras quos saginabat fames, non adurebant eos torrida æstatis, quos refrigerabat æternæ spes gratiæ. Non frangebat glacialis plagæ frigiditas, quibus feruẽti spiritu vernabat deuotio. Non verebantur vincula hominum, quos Iesus soluerat. Non desiderabant redimi à morte, qui præsumebãt à Christo resuscitari. Deniq; sanctus Dionysius exegit votis vt in exilio vitam poneret, ne regressus confusa institutis & vsu infidelium studia plebis aut cleri inueniret. Meruítque hanc gratiam vt pacem domini tranquillo affectu secum referret. Itaq; vt Eusebius sanctus prior leuauit vexillum cõfessionis, ita beatus Dionysius in exilij locis propiore martyribus titulo exhalauit. Hæc igitur patientia in sancto Eusebio monasterij coaluit vsu, & durioris obseruationis consuetudine hausit laborum tolerantiam. Nanque hæc duo in attentiore Christianorum deuotione præstantiora esse quis ambigat, clericorum officia, & monachorum instituta? Ista ad comitatem & moralitatem disciplina, illa ad abstinentiam assuefacta atque patientiam. Hæc velut in quodam theatro, illa in secreto. Spectatur ista, illa absconditur. Ideo bonus athleta ait, Spectaculũ facti sumus huic mundo. Dignus sane qui spectaretur ab angelis cum luctaretur: vt ad Christi brauium perueniret, cum certaret vt in terris vitam angelorum institueret, in cœlo nequitiam angelorum refelleret. Colluctabatur enim nequitiis spiritualibus. Merito mundus eum spectabat, vt mundus imitaretur. Hæc ergo vita in stadio, illa in spelunca. Hęc aduersum confusionem seculi, illa aduersus carnis appetentiam. Hæc subiiciens, illa refugiens corporis voluptates. Hæc gratior: illa tutior. Hæc se ipsam regens, illa semetipsam coërcens. Vtraque tamẽ se abnegans, vt fiat Christi, quia perfectis dictum est: Qui vult post me venire, abneget seipsum sibi, & tollat crucem suam, & sequatur me. Sequitur ergo Christũ qui potest dicere: Viuo autẽ iam non ego, viuit vero in me Christus. Negabat se Paulus, cum sciens, quia vincula & tribulationes eum manerent, in Hierusalem voluntarius se offerret periculis dicens: Nec facio animam cariorem mihi, dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi quod accepi à domino Iesu. Deniq; circunstantibus plurimis plorantibus & obsecrantibus, non reflexit animum. ita fides prompta dura sui censor est. Hæc ergo dimicat, illa se remouet. Hæc illecebras vincit, illa refugit. Huic mũdus triumphatur, illi exultat. Huic mundus crucifigitur, vel ipsa mundo, illi ignoratur. Huic plura tentamenta, & ideo maior victoria: illi infrequentior lapsus, facilior custodia. Denique ipse Helias, vt confirmaretur verbum oris eius, missus est à domino, vt se ad torrentem absconderet Charith. Minabatur Achab, minabatur Iezabel, timuit Helias, & exurrexit, & iterum in virtute escæ intelligibilis quadraginta diebus ambulauit, & quadraginta noctibus vsque ad montẽ Oreb, & introiuit in speluncam, & requieuit ibi, & sic postea missus est vt vngeret reges. Duratus igitur ad patientiam est solitudinum incolatu, & tanquam pastus ad virtutis adipalem agresti alimento processit fortior. Ioannes quoque in deserto adoleuit, & dominum baptizauit, & conscientiam illic prius exercuit, vt postea regem increparet. Et quia de sancti Heliæ habitatione deserti, nomina locorum non ociosa quasi feriati præteriuimus, quid significet repetendum videtur. Missus est Helias ad torrentem Charith, ibi eum corui alebant, mane panem afferebant, ad vesperam carnes. Non immerito mane panis afferebatur, qui confirmat cor hominis. Quo enim cibo nisi mystico aleretur propheta? Ad vesperam caro ministrabatur. Intellige quę legis, quia Charith intellectus est. Oreb omne cor quasi cor dicitur. Bersabe quoq; puteus septimi, aut iuramẽti Latina interpretatio est. Primũ Helias in Bersabe est, concessit ad sanctæ legis mysteria, diuiníque iuris sacramenta. Postea ad torrentem mittitur, ad illum fluminis impetum qui lætificat ciuitatem dei. Vtrumque aduertis vnius authoris testamentũ. vetus scriptura quasi puteus profunda atq; obscurior: vnde cũ labore haurias, non plenã, quia adhuc qui impleret eã, non venerat. Deniq; postea ait: Non veni legem soluere, sed implere. Ideo ad fluuium transire sanctus à Christo iubetur, quoniam qui de nouo testamento biberit, non solum flumen est, sed flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ flumina intellectus, flumina cognitionis, flumina spiritualia, quæ tamen perfidiæ aruerunt tẽpore ne sacrilegi biberent, potarent perfidi. Ibi prophetam domini agnoscebant corui, quẽ nõ agnoscebant Iudæi. Pascebant corui, quem genus regale illud & nobile persequebatur. Quæ est Iezabel quæ persequebatur, nisi synagoga vane fluens, vane abundans scripturis, quas neque custodit, neque intelligit? Qui corui pascebant, nisi quorum pulli eum inuocant, qui iumentis dat escam, vt legimus, pullis coruorum inuocãtibus eum? Sciebant illi corui quem pascerent, qui iuxta intellectum erant, & ad illum cognitionis sacræ fluuium escam vehebant. Pascit prophetam, qui intelligit, qui custodit quæ scripta sunt. Date ipsum ei cibum, fides nostra ei alimentum, non erit profectus, mentes ille nostras sensúsque pascitur, in nostro sermo eius intellectu epulatur. Damus ei panem qui in lumine Euangelij positi conferimus ei nostri firmamenta cordis. His alitur, his viget, his ieiuna diu replet ora, quibus Iudæorum perfidia nullum fidei cibum subministrat. Ieiunus est illis omnis sermo propheticus, cuius adipem interiorem non vident, exesus & tenuis qui impinguare eorum fauces non potest. Fortasse ideo deferebant ad vesperam carnes, quasi fortiores cibos, quos infirmi ingenio Corinthij non poterant sumere, & ideo lacte potabantur Apostolico. Escæ ergo fortior ad vesperam mundi huius deferebatur, mane panis. Et ideo quia dominus hanc ministrari mandauit alimoniam, bene illud propheticum dici ei hoc loco conuenit, Exitu matutino & vespere delectabis. Et infra: Parasti cibum illorum, quia ita est præparatio eius. Sed satis de magistro dictum puto, nunc discipulorum vitam prosequamur: quia in illam se laudem induerunt, hymnis dies ac noctes personant. Hæc nempe angelorum militia est, semper esse in dei laudibus, orationibus conciliare crebris, atque exorare dominum student, lectione vel operibus continuis mentem occupant, separati à cœtu mulierum, sibiipsi inuicem vitam præbent, custodiam. Qualis hæc vita, in qua nihil sit quod timeas, & quod imiteris plurimum adest: ieiunij labor compensatur mentis placiditate, leuatur vsu, sustentatur ocio, aut fallitur negocio, non oneratur mundi solicitudine, non occupatur alienis molestiis, non vrgetur vrbanis discursibus. Huic vel seruando vel edocendo muneri aduertitis qualis adhibendus magister sit, quem reperire possumus si vestra humanitas aspiret, si vos donetis inuicem vobis, si quis ab altero se læsum non putat. Non enim hæc sola est forma iustitiæ, vt non lædas eum qui te non læserit, sed etiam illa, vt etiam ei remittas qui te læserit. Lædimur plerumque fraude alterius, dolo proximi. Nunquid hoc virtutis putamus, vt dolum vlciscamur dolo, fraudem referamus fraudibus? Etenim si iustitia virtus est, crimine debet vacare, nec improbitatẽ improbitate refellere. Quæ enim virtus, hoc à te fieri, quod in altero ipse punias? Contagio ista improbitatis, non vltio est. Nihil autem interest cui malefacias, vtrum iusto, an iniusto, cum te malefacere non oporteat. Neque distat quomodo malignus sis, vtrum vindicandi studio, an voto nocẽdi, cum malignitas in vtroq; genere non careat reprehẽsione. Nam malignũ esse, ab iniusto nihil distat: ideoque dictũ est: Noli malignus esse inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem. Et supra idem: Odio habui cõgregationem malignantiũ. Omnes vtiq; complexus est, nullum

Marginal notes: 2. Corin. 6. — 1. Corin. 4. — Matth. 16. — Gala. 2. — Actuũ. 20. — 3. Reg. 17. & 19. — Lucæ. 3. — Matth. 5. — Ioan. 7. — Psal. 146. — 1. Corin. 3. — Psalm. 64. — Psalm. 36. — Psalm. 25.

lum excepit: malignitatem tenuit, non caussam interrogauit. Quæ autem melior forma quàm iustitiæ diuinæ? Dicit enim dei filius: Diligite inimicos vestros. Et iterum dicit: Orate pro calumniantibus & persequentibus vos. Eousque perfectis studium adimit vltionis, vt lædentium charitatē imperet. Et quoniam in veteri scriptura dixit: Mihi vindictam, & ego retribuam. Et in euangelio ait orandum pro iis qui læserint, ne in eos vindicet qui vindicandum promisit. Vult enim ex tua dimittere voluntate, in quo ex sua conuenitur promissione. Quod si vindictam requiris, habes quia iniustus amplius suis punitur opinionibus quàm iudiciariis seueritatibus. Et quoniam nemo potest esse sine aliquibus aduersis, id agamus, ne nobis nostro iudicio aduersa accidant. Nemo enim grauius alieno condemnari potest iudicio, quàm insipiens suo, qui sibi est auctor malorum. Vnde molesta & plena contentionis declinemus negocia, quæ neque fructum habent, & impedimentum afferunt. Quanquam id agere debemus, ne nos arbitrij nostri pœniteat, aut facti. Prudentis est enim prospicere ne frequenter eum pœniteat sui. Nunquàm autē pœnitere, solius est dei. Quis vero iustitiæ fructus, nisi mentis tranquillitas? Aut quid est iuste viuere, nisi cum tranquillitate viuere? Qualis forma fuerit domini, talis totius domus est status. Quod si domi quæruntur ista, quanto magis in ecclesia, vbi & diues & pauper, seruus & liber, Græcus & Scytha, honoratus & plebeius omnes in Christo vnum sumus? Nemo præsumat, quia diues est, plus sibi deferendum. Ille est diues in ecclesia, qui pauperi non sibi diues est. In ecclesia quidem fidelis diues est. Fideli enim totus mūdus diuitiarum est. Quid enim mirum si mundum fidelis possidet? Christi hæreditatem possidet, quæ preciosior est mundo. Sanguine precioso redempti estis: omnibus vtique non solis pecuniolis dictū est. Sed vultis diuites esse? Sequimini dicentē: Sancti in omni conuersatione estote. Non diuitibus dicit, sed omnibus, quia sine discrimine personarum iudicat, vt bonus testis eius Apostolus dicit: Et ideo nō in remissione, nō in fastidio, non in exaltatione cordis, sed in timore, inquit, hoc incolatus vestri tempus conuersamini. Tempus accepistis hac in terra, non perpetuitatem, quasi tempore vtamini, qui sciatis vos migraturos. Nolite in diuitiis confidere, quia omnia illa hic relinquuntur. Sola vos comitabitur fides. Erit sane etiam iustitia comes, si fides præuia sit. Quid vos palpant diuitiæ? Non auro vel argento, non possessionibus, nō sericis vestibus de vana vestra conuersatione redempti estis, sed precioso sanguine Christi Iesu. Ille ergo diues est qui fuerit hæres dei, Christi cohæres. Noli pauperem contemnere, ille te diuitem facit. Noli egentem fastidire. Iste pauper clamauit ad dominum, & dominus exaudiuit eum. Noli inopem refutare, & Christus pauper factus est, vt te inopia sua diuitem faceret. Noli quasi diues te attollere: Sine pecunia misit apostolos suos. Denique primus eorum dixit: Argentum & aurum non habeo, sed fidem habeo. Gloriatur in paupertate quasi refugiat contaminationem. Argentum, inquit, & aurum non habeo, sed fidem habeo. Satis diues sum in nomine Iesu, quod super omnem hominē est. Argentum non habeo, sed nec requiro. Aurum non habeo, sed nec desidero, sed habeo quod vos diuites non habetis. Habeo quod pluris esse etiā vos arbitremini. Dono pauperibus, vt in nomine Iesu dicam: Conualescite manus remissæ, & genua dissoluta. Sed vultis diuites esse? estote pauperes. Tunc eritis per omnia diuites, si fueritis pauperes spiritu. Non census diuitem, sed animus facit. Sunt enim qui se humiliant in multis diuitiis & rectè ac prudenter. Satis enim diues omnibus naturæ lex est, cui cito inuenias quod abundet. Cupiditatibus autem omnis diuitiarum abundantia, inopia est. Denique nemo pauper nascitur, sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est: ideoque cito inuenitur diues naturæ, difficile cupiditatis. Etenim quo plus vnusquisque acquisierit, plus sitit, & quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarū. Quid quasi necessarium quæritis cumulum diuitiarum? Nihil tam necessarium, quàm cognoscere quid non sit necessarium. Quid in carnem retorquetis excusationem? Non corporis

Matth. 5. Deute. 32. Hebr. 10. Matth. 5. Colos. 3. Leuiti. 19. & 20. 1. Petri. 1. 1. Petri. 1. Psalm. 33. 2. Corin. 8. Matth. 10. Acto. 3. Hebr. 12.

venter insatiabilem, sed mentis auaritia facit. Nunquid caro spem futuri abstulit? Nūquid caro spiritualis gratiæ suauitatem ademit? Nunquid caro fidem impediuit? Nunquid caro aliquid furoris dominis vanis opinionib⁹ adiudicauit? Plus amat caro moderatam frugalitatē, qua exuitur onere, induitur salubritate, qua solicitudinem deponit, assumit trāquillitatem. Sed nec ipsæ diuitiæ vituperabiles. Deniq; redemptio animæ viri, diuitiæ eius: quoniam qui pauperi donat, redimit animam suam. Est ergo & his materialibus diuitiis virtuti locus. Quasi gubernatores estis in magno mari. Si bene quis gubernat suum nauigium, cito transit fretū, vt perueniat ad portum. Qui autem nescit regere suum cēsum, onere suo mergitur. Ideo scriptum est: Possessio diuitum, ciuitas firmissima. Quæ est ista nisi Hierusalem quæ in cœlo est, in qua regnum dei? Bona hæc possessio, quę fructus perpetuos facit. Bona possessio, quæ non hic relinquitur, sed illic possidetur. In hac possessione qui fuerit dicit: Portio mea dominus. Non dicit, portio mea ab illis vsq; ad illos porrecta & diffusa terminos. Non dicit, portio mea inter illos vicinos, nisi forte inter apostolos, inter prophetas, inter sanctos dei. hæc est enim iusti portio. Non dicit, portio mea in pratis, non in syluis, non in campis, nisi forte in campis syluæ, in quibus inuenitur ecclesia, de qua scriptum est: Inuenimus eam in campis syluæ. Non dicit, portio mea greges equorum. Mendax enim equus ad salutem. Non dicit, portio mea armēta boum, asini, oues, nisi forte inter illa enumerat armenta quæ agnoscunt possessorem suum, & in illa asina vult consortium habere quæ non refugit præsepe Christi. Et illa ouis sibi portio est, quæ ad immolandū ducta est, & ille agnus corā tondente sine voce qui nō aperuit os suum, cuius in humilitate iudicium exaltatum est. Bene ait, Coram tondente, qui superflua nō propria in illa deposuit cruce, qui corpus exuit, non diuinitatem amisit. Non quicunque ergo dicit, Portio mea dominus. Non auarus dicit, quia venit auaritia, & dicit: Mea portio es, ego te subditum habui, mihi seruisti, mihi te in illo auro vēdidisti, mihi te in illa possessione adiudicasti. Non dicit luxuriosus portio mea Christus: quia venit luxuria, & dicit: Mea portio es, ego te in illo mihi mancipaui conuiuio, in illis epularū reatibus, ego te addictum teneo gulæ & vuæ chirographo. An ignoras quia carius tibi fuit mensæ tuæ quàm vitæ preciū? Tuo te iudicio reuinco, nega si potes, sed nō negare potes. Denique nihil ad vitam reseruasti, totum ad mensam expēdisti. Non potest dicere adulter, portio mea dominus: quia venit libido, & dicit: Ego sum tibi portio, mihi te in illius adolescentulæ addixisti amore, in illius nocte meretricis in meas leges in mea iura migrasti. Non dicit proditor, portio mea Christus: quia statim irruit in eum nequitia mali, & dicit: Fallit te domine Iesu meus iste. Habemus exēplū, quia cū Iudas à panem à Christo accepisset, immisit se in cor eius diabolus quasi possessionem suam vindicās, quasi portionis suæ ius retinens, quasi dicens: Non est tuus iste, sed meus, meus certe minister, tu⁹ proditor. meus plane iste est: denique tecum recūbit, & mihi seruit: tecum epulatur, & mecum pascitur. A te panem accepit, à me pecuniam. Tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vendit. Quàm vera diceret, probauit. Denique Christus recessit ab eo, ipse quoque Iudas reliquit Iesum, sequitur diabolum. Quàm multos dominos habet qui vnum refugerit. Sed nos non refugiamus. Quis refugiat eum quem sequuntur alligati vinculis, sed vinculis voluntariis quæ soluunt non alligant, quibus vincti vinculis gloriantur dicentes: Paulus vinctus Iesu Christi, & Timotheus? Gloriosius ab hoc stringimur, quàm ab aliis absoluimur & relaxamur. Quis igitur fugiat pacem? quis fugiat salutem? quis fugiat misericordiam? quis fugiat redemptionem? Videtis filij quales euaserint qui hæc secuti sunt, quomodo operentur defuncti. Quarum virtutum laudem miramur, earum studeamus adipisci industriam: & quas prædicamus in aliis, eas in nobis taciti recognoscamus. Nihil mollicululum, nihil infractum ad laudem peruenit. Regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Festinantes patres agnum manducabant. Festina est fides, salutis deuotio, spes impigra

Prouer. 13. Prouer 10. Psalm. 118. Psalm. 131. Psalm. 32. Esaiæ. 1. Esaiæ. 53. Ioan. 13. Ad Philem. Matth. 11.

contradictiones animi non amat, sed traductionem ab infructuoso ocio ad fructum laborum. Quid in crastinum differs? Potes & hodiernum diem lucrari. Cauendum est enim ne & illum non teneas, & hunc amittas. Non exiguum detrimentum est vel horæ vnius, & vna hora totius vitæ portio est. Sunt iuuenes qui cito volunt ad senectutem peruenire, ne subiaceant diutius seniorum arbitrio. Sunt etiam senes qui velint si possint ad iuuentutem redire. Quorum studium neutrum probo, quia iuuenes fastidiosi præsentium quasi ingrati mutationem viuendi requirunt, senes dilationem, cum possit & iuuenta senescere moribus, & senectus virere operibus. Neque enim emendationem morum magis ætas affert quàm disciplina. Quanto ergo magis nos oportet spem attollere ad regnum dei, vitæ vbi nouitas, vbi gratiæ erit non ætatis commutatio. Non ocio, non somno merces paratur. Nullum opus dormientis est, nullus fructus ocij imò magis dispendium. Ociosus Esau amisit primatus benedictionem, quia maluit cibum accipere quàm quærere. Laboriosus Iacob apud vtrumque parentem inuenit gratiam. Et tamen cum superior esset Iacob virtute & gratia, cessit fratris indignationi, qui sibi prælatum fratrem iuniorem dolebat. Ideo scriptum est: Date locum iræ, ne alterius indignatio te quoque in peccatum trahat, dum vis resistere, dum vis vindicari. Potes & ab illo & à te remouere culpam, si cedendum putes. Imitare patriarcham, qui de consilio matris longinqua petiit. Et matris cuius? Rebeccæ vtique, hoc est patientiæ. Cuius enim nisi patientiæ hoc consilium esse poterat? Amabat mater contra affectum pij amoris dimitti filium. Maluit enim sibi eum exulare q̃ deo. Et ideo quia bona mater, vtrique detulit, iuniori filio benedictionem quam conseruare poterat. Non enim filium filio, sed impigrum ocioso prætulit, fidelem infido. Sed etiam filio ipsi seniori non parum contulit amando minorem filium, ne parricidium faceret. Itaque quoniam ob pietatem non propter improbitatem exulabat à parentibus, loquebatur cum deo, augebatur censu, liberis, gratia. Neque his tamen elatus est cum fratri occurreret, sed humiliatus adorauit, non vtique illum immitem, illum furibundum, illum degenerẽ, sed eum quem in fratre considerabat, ideoque adorauit septies, numero scilicet remissionis, quia non hominem adorabat, sed deum, quem in carne hominis esse venturum præuidebat spiritu, vt tolleret peccata mundi. Quod tibi ex Petri responsione aperitur mysterium, dicente eo: Si peccauerit in me frater meus, quotiens remittam ei? Vsque septies? Vides quoniam peccatorum remissio, typus erat illius magni sabbati, illius quietis perpetuæ gratiæ, & ideo contemplatione donatur. Sed quid sibi vult quòd & vxores, & filios, & omnes disposuit suos, & præcepit vt & ipsi adorarent super terram? Non vtique vt elementum quod plerumque repletur sanguine, in quo officina est scelerum, aut vastis plerumque horret cautibus, aut præruptis rupibus, aut sterili & ieiuno solo, sed vt carnem præsidio nobis futuram. Et fortasse hoc illud est mysteriũ quod edocuit dominus dicens: Non solum septies, sed & septuagies septies. Et vos igitur donate iniurias vestras, vt sitis filij Iacob. Nolite exasperari sicut Esau. Imitamini sanctum Dauid, qui tanquam bonus magister reliquit nobis quod imitaremur, dicens: Pro eo vt diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam. & cum malediceretur, orabat. Bonum scutum oratio, qua contumelia excluditur, maledictũ repellitur, & in ipsos qui maledixerunt, frequenter retorquetur, vt suo telo vulnerentur. Maledicent, inquit, & tu benedices. Ambienda hominum maledictio, quæ acquirit dominicam benedictionem. Quod superest charissimi, considerate quia Iesus extra portam passus est, & vos egredimini de hac terrena ciuitate, quia ciuitas vestra superior est Hierusalem: ibi conuersamini, vt dicatis: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Ideo Iesus exiuit de ciuitate, vt vos exeuntes de hoc mundo supra mundum sitis. Moyses solus qui deum videbat, extra castra habebat tabernaculum quando loquebatur cum deo: & hostiarũ quæ pro peccato fiebant, sanguis quidem altaribus inferebatur, quia nemo intra mundi huius vitia positus peccatum deponit, nec

Gene. 25. — Roma. 12. — Matth. 18. — Ibidem. — Psalm. 108. — Ibidem. — Hebr. 13. — Philip 3.

sanguis eius acceptus est deo, nisi de corporis huius exeat inquinamento. Hospitalitatem diligite, per quam sanctus Abraham inuenit gratiam. Hospitio suscipere filium Sara meruit effœta iam senectute. Loth quoque Sodomitani excidij euasit ignem. & tu potes suscipere angelos, si aduenien tib** officium tuum offeras. Quid de Raab dicam quæ hoc munere inuenit salutem? Compatimini iis qui alligati tenentur vinculis, tanquàm simul alligati. Consolamini in luctu positos. Melius est enim ire in domum luctus, quàm in domum gaudij. Illinc officii meritum boni, hinc vitium lapsus refertur. Postremo illinc mercedem speras, hic recepisti. Sẽtite laborantibus tanquàm simul laborãtes. Mulier viro deferat, non seruiat: regendam se præbeat, non coërcendã. Indigna est coniugio, quæ digna est iurgio. Vir quoque vxorem tanquàm gubernator dirigat, tanq̃ consortem vitę honoret, participet vt cohæredi gratiæ. Matres ablactate filios, diligite eos, & orate pro iis vt longæui super terrã sint: non in terra, sed super terram. Nihil enim longæuum in hac terra, & quod est diu, breue est, & magis lubricum. Monete eos vt magis crucem domini tollant, quàm hanc vitam diligant. Maria mater domini ante crucem filij stabat. Nullus me hoc docuit, nisi sanctus Ioannes euangelista. Mundum alij concussum in passione domini conscripserunt, cœlum tenebris obductum, refugisse solem, in paradisum latronẽ, sed post piam confessionẽ, receptum: Ioannes docuit, quod alij non docuerunt, quemadmodum in cruce positus matrẽ appellauerit. Pluris putatur quòd victor suppliciorum pietatis officia matri exhibebat, quàm quòd regnum cœleste donabat vitæ æternæ. Nam si religiosum est quòd latroni donatur venia, multa vberioris pietatis est quòd à filio mater tanto affectu honoratur. Ecce, inquit, filius tuus, Ecce mater tua. Testabatur de cruce Christus, & inter matrem atque discipulum diuidebat pietatis officia. Condebat dominus non solum publicum, sed etiam domesticum testamentum, & hoc eius testamentum signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum nõ pecuniæ, sed vitæ æternæ, quod non atramento scriptum est, sed spiritu dei viui, qui ait: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Sed Maria nec minor quàm matrẽ Christi decebat, fugientibus apostolis ante crucem stabat, & piis spectabat oculis filij vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. Aut fortasse quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionem aula regalis, etiam sua morte putabat se aliquid publico addituram muneri. Sed Iesus non egebat adiutore ad redemptionem omnium qui omnes sine adiutore seruauit. Vnde & dicit: Factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. Suscepit quidem affectum parentis, sed non quæsiuit alterius auxilium. Hanc imitamini matres sanctę, quæ in vnico filio dilectissimo tãtum maternæ virtutis exemplum edidit. Neque enim vos dulciores liberos habetis, neque illud virgo quęrebat solatium, quòd alium posset generare filium. Domini seruis imperate quasi conditione subditis, sed ita vt naturæ eiusdem cuius vos estis, consortes esse eos memineritis. Serui quoque dominis seruite cum voluntate. Etenim vnusquisque quod natus est, patienter debet suscipere. Nec solum bonis, sed etiã asperioribus obedite dominis. Nam quæ est vestræ seruitutis gratia si bonis seruiatis sedulo? Sed si etiã asperos promereamini. Nam liberi quoque nullam habent mercedem si peccantes puniãtur à iudicibus, sed illa merces est si etiam non peccantes. Et vos ergo contemplatione domini Iesu etiam si difficilibus seruiatis dominis cum patientia, mercedem habebitis. Siquidem ipse dominus iustus ab iniustis passus est, & patientia mirabili peccata nostra suæ affixit cruci, vt qui illum imitatus fuerit, peccata sua sanguine suo diluat. Ad summam conuertimini omnes ad dominum Iesum. Sit in vobis vitæ huius delectatio in bona conscientia, patientia mortis cum spe immortalitatis, confirmatio resurrectionis cum Christi gratia, veritas cum simplicitate, fides cum confidentia, abstinentia cum sanctitate, industria cum sobrietate, conuersatio cum modestia, eruditio sine vanitate, sobrietas doctrinæ fidelis sine hæresis temulentia.

**hospitium — Eccle. 7. — Ioan. 19. — Psal. 44. — Psalm. 87. — 1. Pet. 2.*

Dimi

Diui Ambrosij ad episcopos per Aemiliam constitutos, eos de celebritate paschali instruëtis. Epistola LXXXIII.

DOminis fratribus dilectissimis episcopis per Aemiliam constitutis Ambrosius episcopus. Non mediocris esse sapientiæ diem celebritatis definire paschalis, & scriptura diuina nos instruit, & traditio maiorum: qui conuenientes ad synodum Nicenam, inter illa fidei vt vera ita admiranda decreta, etiam super celebritate memorata, congregatis peritissimis calculandi, decem & nouem annorum collegere rationem, & quasi quendam constituere circulum ex quo exemplum in annos reliquos gigneretur. Hunc circulum Enneadecaterida nuncupauerunt, sequentes illud, quòd non debeamus vana quadã opinione super celebritate huiusmodi fluctuare, sed vera ratione comperta ita omnium concurrat affectio, vt vna nocte vbique sacrificiũ pro resurrectione domini deferatur. Domini fratres dilectissimi eò vsque à vero nos deuiare nõ conuenit, nec vago ingenio discrepare, vt quædam necessitas celebritatis huius omnibus sit imposita Christianis: quando quidem ipse dominus eum elegit diem quo pascha celebraret, qui cum obseruantiæ veræ ratione concurrit. Scriptum est enim: Venit autem dies in qua necesse erat pascha immolari, & misit Petrum & Ioannem dicens: Euntes ite parate nobis pascha, vt manducemus. At illi dixerunt: Vbi vis paremus? Et dixit ad illos: Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem occurret homo amphoram aquæ portans. sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias: Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium vbi pascha cum discipulis manducem? Ipse vobis ostendet in superioribus locum magnum. Ibi parate. Aduertimus igitur quod non ad terrena descendere, sed in superioribus locum magnum stratum quærere debeamus, vt domini pascha celebremus. Abluere etiam sensus nostros quadam spirituali aqua fontis æterni, & deuotæ celebritatis tenere mensuram, nec opinione vulgari dies quosdam explorare lunares, cum Apostolus dicat: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & an[illegible]timeo ne sine caussa laborauerim in vobis. Nam incip[illegible]esse contrarium. Sed aliud est obseruare gentilitio more, vt qua luna quid adoriendum sit iudices, vtputa quintam esse fugiendam, nihilque ea inchoandum. Varios quoque cursus lunæ obeundis negociis commendare, vel cauere quosdam dies, quemadmodum pleriq; posteros dies vel Aegyptiacos declinare consuerunt. Aliud est enim obseruantiam religiosæ mẽtis intendere in eum diem de quo scriptum est: Hic est dies quem fecit dominus. Nam etsi scriptum sit quòd pascha domini quartodecimo die mensis primi celebrari debeat, & vere quartamdecimam lunam ad celebrandũ dominicæ seriem passionis inquirere debeamus: tamen ex hoc possumus intelligere quòd ad huiusmodi solennitatem vel ecclesiæ perfectio, vel claræ fidei plenitudo quæratur, sicut dixit propheta cum loqueretur de filio dei. Quia sedes eius sicut sol in cõspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum manebit. Inde est quod ipse dominus cùm opera in terris miranda fecisset, quasi iam fundata humanarum mentium fide, tempus passionis esse memorauit dicens: Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Hanc enim celebrandæ passionis claritudinem quæsitam alibi docet dicens: Ite, dicite illi vulpi: Ecce eiicio dæmonia hodie, & cras sanitates perficio, & sequenti consummor die. His vtique consummatur Iesus qui incipiunt esse perfecti, vt plenitudinem diuinitatis & redemptionis eius fide sua credant. Ergo & diem & horã exquirimus, vt scriptura nos instruit. Propheta etiam Dauid dicit: Tempus faciendi domine. petens accipere sensum ad cognoscenda domini testimonia: Ecclesiastes ait: Omni rei tempus. Hieremias clamat: Turtur & hirundo, agri passeres agnouerunt tempora introitus sui. Quid autem euidentius quàm de passione domini dictum videri, Agnouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domini sui? Agnoscamus ergo hoc præsepe domini, in quo alimur, pascimur & reficimur. Hoc igitur tempus præcipue scire debemus, quo per vniuersum orbem consona sacræ noctis fundatur oratio, quia & tempore commendantur preces, sicut scriptum est: Tẽpore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Hoc est tempus de quo Apostolus dixit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Vnde necesse fuit, quia etiam post Aegyptiorum supputationes, & Alexandrinæ ecclesiæ definitionem, Episcopi quoque Romanæ ecclesiæ per literas plerique meam adhuc expectant sententiam, quid existimem scribere de die paschæ. Nã licet futuri diei paschæ inciderit quæstio, tamen etiam in reliquum quid tenendum videatur aperimus, siqua quæstio talis incurrerit. Duo autẽ sunt obseruanda in solennitate paschæ, quartadecima luna, & primus mensis, qui dicitur nouorum. Itaque ne à veteri testamẽto videamur discedere, ipsum de paschæ celebrandæ die capitulum recenseamus. Monet Moyses populũ dicens custodiendum mensem nouorum, eum primum esse mensem prædicans. Ait enim: Hic mensis vobis principium mensiũ, primus in mensibus anni, & facies pascha domino deo tuo quartadecima die mẽsis primi. Lex nempe per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse ergo qui legem locutus est, postea veniens per virginẽ nouissimis temporibus plenitudinem legis consummauit, quia venit nõ legẽ soluere, sed implere, & celebrauit pascha hebdomadę in qua fuit quartadecima luna, quinta feria. Denique ipsa die (sicut superiora docent) pascha cum discipulis manducauit. Sequenti autem die, hoc est sexta feria, crucifixus est, luna quintadecima. Sabbato quoque magno illo sextadecima fuit. Ac per hoc septimadecima luna resurrexit à mortuis. Vnde hæc lex paschæ nobis seruanda est, vt nõ quartamdecimam obseruemus in die resurrectionis, sed in die magis passionis, aut certe aliis proximis superioribus diebus. Quia resurrectionis celebritas die dominica celebratur, dominica autem ieiunare non possumus, quia Manichęos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in resurrectionem Christi non credere, si legem quis ieiunij die resurrectionis indicat, cum lex dicat pascha edendum cum amaritudine, hoc est cum dolore, quod tanto sacrilegio hominum author salutis sit interemptus. Die autem dominica exultandum propheta docet dicens: Hic est dies quem fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Ergo non solum passionis diem, sed etiam resurrectionis obseruari oportet à nobis, vt habeamus & amaritudinis & lætitiæ diem. illa ieiunemus, ista reficiamur. Vnde si inciderit, sicut futurum est proxime, quartadecima luna mensis primi die dominica, quia neque dominica ieiunare debemus, neque tertiadecima luna die sabbati incidente ieiunium soluere, quod maxime die passionis est exhibendum, in altera hebdomada celebritas paschæ est differenda. Siquidẽ sequitur quintadecima luna qua passus est Christus, & erit secunda feria: tertia quoque feria erit sextadecima luna, qua domini caro in sepulchro quieuit, cum quarta etiam feria septimadecima luna futura sit, qua dominus resurrexit. Cum igitur triduum illud sacrum in hebdomadam proxime concurrat vltimam, intra quod triduum & passus est, & quieuit, & resurrexit, de quo triduo ait: Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud: quid nobis potest molestiam dubitationis afferre? Nam si ea res scrupulum mouet, quia quartadecima luna non celebramus ipsum diem vel passionis, vel resurrectionis, ipse dominus non quartadecima luna passus est, sed quintadecima, & septimadecima resurrexit. Quod si mouet quia quartamdecimam lunam transeuntes, quæ die dominica incidit, hoc est quartodecimo kalendas Maij, sequenti dominica instaurandam celebritatem suademus, authoritas extat huiusmodi. Nam temporibus paulo superioribus cum incidisset quartadecima luna mensis primi in dominicam diem, sequenti altera dominica celebrata solennitas est. Octogesimo autem anno & nonagesimo tertio, ex die imperij Diocletiani, cum quartadecima luna esset nono kalendas Aprilis, nos celebrauimus pascha pridie kalendas Aprilis. Alexandrini quoque & Aegyptij, vt ipsi scripserunt, cũ incidisset quartadecima luna & vigesimo & octauo die Pharmutij mensis celebrauerunt pascha quinta die Pharmutij mensis, quæ est pridie kalendas Aprilis, ac sic con-

Marginal references: Lucæ 22. Gala. 4. Psalm. 117. Exod. 12. Psalm. 88. Ioan. 17. Lucæ 13. Psalm. 118. Ecclés. 3. Hiere. 8. Esaiæ 1. Esaiæ 49. 2. Corin. 6. Exodi 12. Ioan. 1. Matth. 5. Psalm. 117. Ioan. 2.

uenere nobiscum. Rursus nonagesimo & tertio anno à die A imperij Diocletiani, cum incidisset quartadecima luna in quartumdecimum diem Pharmutij mensis, quæ est quinto idus Aprilis, quæ erat dominica die, celebratum est pascha dominica Pharmutij vigesimo & primo die, qui fuit secundum nos quintodecimo kalendas Maij. Vnde cum & ratio sit & exemplum, nihil super hoc mouere nos debet. Nunc illud est, quod enodandum videtur, quia plerique putāt secundo mense nos celebraturos pascha, cum scriptū sit: Custodi primum mensem nouorum. quod non potest incidere vt præter mensem nouorum pascha celebrēt, nisi qui quartamdecimam ita obseruant secundum literam, vt non alio nisi ipso celebrent die. Denique in futurum Iudæi duodecimo, non primo mense celebraturi sunt pascha, hoc est tertio kalendas Aprilis secundum nos: secundum Aegyptios autem vigesimoquarto die Phamenoth mensis, qui est non primus mensis, sed duodecimus, & incipit sexto kalendas Aprilis, & finitur septimo kalendas Maij. Ergo secundum Aegyptios primo mense celebraturi sumus dominicam pa- B schæ, hoc est septimo kalēdas Maij, qui est dies trigesimus Pharmutij mensis. Nec absurdū arbitror vt inde obseruandi mensis trahamus exemplum, vbi primum pascha celebratum est. Vnde & maiores nostri in tractatu concilij Niceni eum diem endecateride, si quis diligenter intendat, statuendum putarunt, & ipsum mensem nouorum rectè custodierunt, quia in Aegypto hoc primo mense noua secantur frumenta. Hic autem mensis & primus est secundum Aegyptiorum prouentus, & primus secundum legem, & octauus est secundum consuetudinem nostram. Indictio enim Septembri mense incipit. Octauo igitur mense kalendę Aprilis sunt. Incipit autem mensis non secundum vulgarem vsum, sed secundum consuetudinem peritorum ab æquinoctio, qui dies est duodecimo kalendas Aprilis, & finitur vndecimo kalendas Maij. Inde maximè intra hos triginta & vnum dies sæpe celebrati paschæ dies. Sed cum ante biennium celebrauerimus paschę dominicam vndecimo kalendas Maij, hoc est trigesimo die mensis, secundum nostram C scilicet calculationem, moueri non debemus si & proximè trigesimo die Pharmutij mensis celebraturi sumus paschæ dominicam. Verum si quis mensem secundum inde existimat, quia post triduum completi mensis qui compleri videtur vndecimo kalendas Maij, paschæ dominica erit: illud cōsideret, quia quartadecima luna quæ quæritur, quartodecimo kalendas Maij erit, hoc est intra præscriptū mensis numerum. Lex autem diem passionis exigit intra primum nouorum debere celebrari. Satisfactum est igitur secundum plenitudinem lunæ, cui ad complendum mensem supersunt tres alij dies. Non ergo in alterum mensem recidit, quando intra eundem mensem qui primus est, pascha celebrabitur. Ad literam autem nos teneri non oportere (licet consuetudo celebrandi pascha ipsa nos instruat) tamen & Apostolus docet, qui ait: Pascha nostrum immolatus est Christus. Sed & proposita lectio docet literam non consequendam. Sic enim habes, Et facies pascha domino deo tuo quartodecimo die mensis primi. Diem pro luna dicit. Vnde peri- D tissimi quoque secundum legem lunari cursu computant mensem, & ideo cum à pluribus nonis lunæ cursus incipiat, hoc est, dies primus, vides nonas Maij adhuc ad mēsem primum nouorum computari posse. Ergo & iuxta legis sententiam primus hic mensis est. Denique μήνην lunam vocant Græci, vnde μῆνας Græcè dicunt menses, & naturalis vsus nationum exterarum lunam pro diebus appellat. Alium autem diem passionis, alium resurrectionis celebrandum, veteris quoque testamenti series ostendit. Sic enim habes: Agnus sine macula mundus consummatus anniculus masculus erit vobis, ab ouibus & hœdis sumetis, & erit vobis in obseruatione vsque in quartamdecimam mensis huius, & occidetis illum tota multitudo synagogę filiorum Israël ad vesperum, & sument de sanguine eius, & ponent super duos postes, & super limen ostij domus, in quibus manducabunt eum inter semetipsos. manducabunt carnem hanc noctu igni assam. Et infra: Et edetis illum cum solicitudine paschę. Pascha est enim domini, & pertransibo in terrā Aegyptiorum in nocte illa, & percutiam omne primitiuum in Aegypto ab homine vsque ad pecus, & in omni terra Aegypti faciam vindictam ego dominus. Et erit vobis sanguis in signo in domibus, in quibus eritis ibi, & uidebo sanguinem, & protegam vos, & non erit in vobis plaga exterminij. Et conteram terram Aegypti, & erit dies hic vobis memorabilis & solennis, & diem festum agetis eum domino in progenies vestras, legitimum sempiternum, diem festum agetis illum. Aduertimus & passionis diem descriptum in ieiunio, quia ad vesperum occidendus est agnus, licet vltimum tempus pro vespere possimus accipere, secūdum Ioannem qui ait: Pueri, nouissima hora est. Sed & iuxta mysteriū vespere diei constat occisum, quando tenebræ statim factæ sunt. & ieiunium deferendum eo die verum est, quia ita edetis illum cum solicitudine. Ieiunantibus enim solicitudo adhęret. Resurrectionis autem die exultatio refectionis est atq; lætitiæ, quo die videtur exisse populus ex Aegypto primitiuis Aegyptiorum necatis, quod posteriora euidentius docent, quibus ait scriptura: Quia postquàm fecerunt Iudæi pascha, sicut pręcepit Moyses, factum est circa mediam noctem, & dominus percussit omnē primitiuum in terra Aegypti à primitiuo Pharaonis. Et vocauit Pharao Moysen & Aaron nocte, & dixit illis: Surgite & exite de populo meo, & vos & filij Israel ite & seruite domino deo vestro. Et vrgebant Aegyptij populum festinantes quàm celerrime expellere. Denique sic profecti sunt Israelitæ, vt non occurreret sibi azyma fermentare. Eiecerunt enim eos Aegyptij, & non potuerunt sustinere, apparatum sibi fecerant in via. Reseratum est igitur diem resurrectionis obseruandum post dies passionis. Qui dies resurrectionis non quartadecima luna debet esse, sed postea, vt vetus loquitur testamentū, quia dies resurrectionis is, cum egrediens populus de Aegypto in mari & in nube baptizatus, vt Apostolus dicit, mortem vicit, panem spiritualem accipiens, & potum de petra hauriens spiritualem. Nec passionem domini die dominica posse celebrari, etiam si quartadecima luna in dominicam inciderit, adiungendam hebdomadem alteram, sicut & septuagesimosexto anno die imperij Diocletiani factum est. Nam tunc vigesimooctauo die Pharmutij mensis, qui est septimo kalendas Maij, dominicam paschæ celebrauimus sine vlla dubitatione maiorum. Simul etiam lunæ cursus & ratio suffragatur, quoniam vigesimaprima luna proximum pascha celebrandum est. Nam vsque ad vigesimamprimam lunam consueuit extendi. Ergo cum tot veritatis indicia concurrant, iuxta maiorum exempla festum publicæ salutis læti exultantésque celebremus, postes nostros vbi est ostium verbi quod sibi Apostolus optat aperiri, fide passionis dominicæ colorantes. De hoc ostio dicit etiam Dauid: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circuitus labiis meis, vt nihil aliud nisi sanguinem Christi loquamur, quo mortem vicimus, quo redempti sumus. Fragret in nobis odor Christi. Ipsum audiamus, in illum & mentis & corporis oculos dirigamus, opera eius mirantes, beneficia prædicantes, super limen ostij nostri sacræ redemptionis confessio resplendeat. Sumamus feruenti spiritu sacramentum in azymis synceritatis & veritatis, pia doctrina gloriam patris & filij & spiritus maiestatem indiuiduam concinentes.

Exod. 12. — 1. Corin. 5. — Exo. 12. — Ibidem. — 1. Ioan. 2. — Exod. 12. — 1. Corin. 10. — Psalm. 140. — 1. Corin. 5.

Diui Ambrosij ad sacram uirginem Demetriadem, magnis præconiis ueram humilitatem exaltantis, aduersantémque illi superbiam digna uituperatione confundentis, ac per hoc ipsam ad elationem cauendam, & præsidio synceræ humilitatis armandam, persuadentis.

Epistola LXXXIIII.

Ambrosius episcop' sacræ virgini Demetriadi. Cū splendidissimæ sanctimoniæ tuæ sublime propositum super humilitatis fundamenta consistere pie & sapienter intelligis, in hoc vsq; ò sacra virgo Demetrias dignationem tuæ dignitatis inclinas, vt prouectiones tuas etiam meo stylo exigas adiuuari. Quod ego, ad tenuitatem facultatis meæ respiciens, omnibus modis recusarem, neq; tam maturo & erudito animo cohortatiunculas meas adhibere præsumerem, nisi fiduciam efficiendi id quod

id quod iubetur, à iubente conciperem, & tuis meritis atq; orationibus considerem esse præstandum vt oriatur in deserto aqua, & fient in sicca terra flumina. Vnde collaborandum tibi mecum est, vt qui sapientiam præstat paruulis, & linguas mutorum facit disertas, iubeat de cordis mei ariditate profluere quod sitis tua digne possit haurire. Quæ ergo materia stylo dabitur, & vnde loquendi tecum caussa sumetur? Si laudes tuas scribere aggrediar, & maiorum seriem quę per te multum illustratur, euoluam, onerosum me forte & impudentem videri posse arbitror, qui vel humanę tibi gloriæ tentationem adulando ingeram, vel tuis ac tuorum prædicationibus ingenium meum par esse pręsumam. Si vero de commendando virginitatis bono disserã, superflua erit eius nunc propositi insinuatio, quod tu à primo, ætatis tuæ flore sine humanis cohortationibus elegisti, & de quo inter ipsa principia multi qui tunc in ecclesia præminebant, merito non siluerunt. Valde enim mirabile erat, & inter præcipua diuinæ gratiæ exempla numerandum, quòd virgo Anicia super omnes fastigium trahens beatæ nobilitatis euecta, de cuius fœcunditate auis atque atauis responsura posteritas, & familiæ votis expectabatur & patriæ, cõuerso repente animo, desiderio cœlestium nuptiarum declinasti mortale coniugium. Et vt omnem prosapiam tuam etiam huius virtutis titulo consecrares, primam stirpis tuæ perpetuam & virginem filio virginis spopondisti. Illam ergo ætatem tuam, & illa principia rationabiliter doctissimi viri suis adhortationibus incitarunt. Et licet plãtationi suæ summus agricola valida ad profectum tuũ incrementa pręberet, cooperatores tamen gratiæ dei opportunæ piam adhibuere culturam, vt germen tenerum fortitudinis robur acciperet, & dignos generositate sua fructus propositi tui arbor afferret. Nostris autem paginis quid erit loci, & post ornatissima scripta excellentium magistrorum quid vtilitatis in eo quem indicere dignata es sermone reperies, nisi forte quia & illorũ in doctrinis & tuis studiis ad sublimiores gradus virtutum consuetudo proficit, cauendam te elationis admoneam, & humilitatis tibi synceritatem fida suggestione commendem, vt in omnibus actionibus in quibus tibi es bene conscia, nunquàm audeas esse secura. De hoc igitur congruentissimo tibi & salubertimo bono quod dominus donauerit, disseramus, vt inspectioni nostræ non tantum visibilia eius, sed etiã occulta referentur. Est enim multiplex virtutis istius qualitas, & licet in exterioribus quoque pulchra sit, in intimis tamen suis multo est speciosior, multóque luculétior, vbi nihil obscurum, nihil turbidum, nihil est inquietum: quia pax multa diligentibus legẽ dei, & non est illis scandalum. Accessuri autem ad beatæ humilitatis intuitum, omnem illam obiectionem quæ ignauos & inconstantes animos deprimit, repellamus. Nec generale nomen ita nos à iudicio discretionis excludat, vt omnes quoquo modo humiles putemus esse laudabiles. Imitatur quidem plerumq; necessitas voluntatẽ, & ab imagine modestię parum differt forma segnitiæ. sed aliud est quod grauat, aliud quod exercet, nec in eundem finem venit labor indeclinabilis miseriæ, & expetitæ fortitudo patientiæ. Vnum est paupertatis vocabulum, sed non vna mens pauperum: quia non idem est gaudere bene expensis diuitiis, quod aut gemere de non acquisitis, aut dolere de perditis. Timoris etiam quo deus metuitur, nulla est in appellatione distinctio. Sed aliud est timere quia peccaueris, aliud timere ne pecces. Et ibi est formido de supplicio, hic solicitudo de pręmio. Ob hoc enĩ de illo seruuli metu dicitur quia perfecta charitas foras mittit timorem. De hoc vero liberali: Timor domini sanctus manens in seculum seculi. Remota itaque illa specie humilitatis, quæ tota sine fructu est, voluntarios tantum pendamus affectus. Qui etiam si in gradibus meritorum inueniuntur impares, non sunt tamẽ ab ipsa virtute discordes. Prima ergo humilitatis ratio in cõmunis vitæ versatur officiis, quibus & diuina clementia conciliatur, & societas humana connectitur. Multum enim ad roborandum dilectionem valet cum secundum doctrinam Apostolicam inuicem se homines honore præueniunt, & alter alterum superiorem existimantes, amant seruire subiecti, & nesciunt tumere prælati: cum & pauper diuitẽ non sibi dubitat anteferre, & diues pauperem sibi gaudeat æquare, cũ & sublimes non superbiunt de claritate prosapię, & pauperes non extolluntur de communione naturæ. Cum deniq; non plus tribuitur magnis opibus, quàm bonis moribus, nec maior ducitur phalerata iniquorum potentia, quàm rectorum inhonora iustitia. Ab hoc æquo & modesto iure concordię, in quo nullum est de gradu superiore certamen, nec fœlicitas aut inflat propria, aut vrit aliena. Pulchre & mirabiliter à plerisque proficitur ad illam humilitatis fortitudinem, quæ & se extra omnem constituit dignitatem, & mauult apta esse iniuriis accipiendis, quàm idonea repellendis: vt impleatur quod ait dominus: Qui vult tecum iudicio cõtendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo. Illud quod Apostolus docet dicens: Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Tales enim multum ad imitationem ipsius domini nostri & saluatoris accedunt, qui cum diues esset, pauper factus est: & cum malediceretur, non maledicebat, & percutienti se non comminabatur. Et quoniam dixerat, Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderunt: vt huiusmodi beneuolentiã confirmaret exemplo, ipse pro iis à quibus crucifigebatur, orabat. Qui ergo fideliter & scienter intelligunt quo opere saluati, & quo precio sint redempti, nolunt de mundi huius sapientibus, nolunt esse de fortibus, quoniam sicut ait Apostolus: Quæ stulta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus: & quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret: vt nõ glorietur omnis caro in conspectu eius, id est, vt nemo se placere deo per mundi sapientiam putet, quæ tota carnalis est, & à vera sapientia cum omni sua vanitate destruitur. Dominus enim nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. Cum itaque discipuli veritatis humanam gloriam fugiunt, & à temporalium amore decidunt, vt quæ dei sunt sapiant, non quæ hominum: proficiunt sensibus, non deficiunt, neque vigorem cordis amittunt, sed excellentissimæ intelligentiæ lumen accipiunt, viuentes quidem in hoc mũdo, sed omnes mundi strepitus relinquentes, vt redimant tempus, quia dies mali sunt. Quo autem precio quies huius temporis aptius comparatur, quàm vt ipsi mundo omnes diuitiæ, omnes dignitates, & vniuersarum cupiditatum materiæ refundantur, & sancto beatóque commercio ematur Christiana libertas, fiántque filij dei de paupertate diuites, de patientia fortes, de humilitate sublimes? Non enim, vt dilectores huius seculi putant parui cordis aut segnis est animi terrenas opes spernere, honores occiduos fastidire, nec ibi gloriam quærere, vbi laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Vnde si vere intelligatur, contemptus iste rerum præsentium ad quæ tendat, & qualia concupiscat, nihil huiusmodi mẽtibus rectius, nihil inuenietur electius, quæ sacratissimis desideriis vniuersa transcendunt, neque ad vllam creaturam quamuis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium & inuisibilium ambiunt creatorem, cui appropinquare clarescere est, quem timere gaudere est, cui seruire regnare est. Sed hæc virtus quæ temporalis copiæ & patientiæ negligẽs ad vitam æternam angusta & ardua mittitur, non debet voluntarios pauperes in consortium Christianæ humilitatis admittere, eos autem à societate boni huius excludere qui ampla prædia, magnifica patrimonia, & multas in hoc seculo possident facultates, cum in populo dei multi semper qui diuitiis bene vterentur extiterint, nec vllo modo vel dici vel cogitari liceat quod Abraam & Isaac & Iacob quorum se esse deum dominus protestatus est, ideo vera humilitate caruerint, quia pauperes non fuerunt. Aut quod vir sacratissimus Melchisedech, domini & saluatoris nostri præferens formam, non fuerit perfecte humilis, quia & sacerdotio eminebat & regno. Vel quòd beato Iob, de quo deus pronunciat dicens: Nunquid considerasti seruum meũ Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, & timens deum, & recedẽs à malo?

Psalm. 104.
Psal. 48.
Sapien. 10.
Psalm. 118.
1. Ioan. 4.
Psalm. 18.
Roman. 12.
Matth. 5.
1. Corin. 6.
2. Cor 8.
1. Pet. 2.
Matth. 5.
1. Corin. 1.
Psalm. 93.
Psalm. 9.
Iob. 1.

ideo virtus ista defuerit, quia erant (sicut scriptum est) in A possessione eius septem milia ouium, & tria milia camelorũ, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. Erátque vir ille magnus inter omnes orientales. Quasi tunc istius gratiæ particeps factus est, quãdo omnibus facultatibus perditis, vniuersa quoque familia filiísque priuatus, & percussus vulnere pessimo à plãta pedis vsque ad verticem capitis, testa saniem radebat, sedés in stercore, ad imaginem elationis postmodũ reuocatus est, quando corporis incolumitate renouata, septem rursus filiorum triúmque filiarum factus est pater, & duplo in vniuersam substantiam est ditatus augméto. Absit autem ab animis fidelium tam irreligiosa persuasio, vt cuiquam sanctorũ quibus deus & diuitias est largitus & honores, ad capiendũ veræ humilitatis meritum credatur vel opulentia obsuisse vel dignitas, cum eis ad huius virtutis prouectum vtraque profuerint. Quamuis enim tota vita hominis tentatio sit super terram, & tam abundantia quàm inopia materia soleant esse peccati, cum vel diues extollitur ad superbiam, vel pauper B prosilit ad querelam, extiterunt tamen in omni tempore, & in nostra quoq; ætate non desunt sicut & boni pauperes, ita & boni diuites. Nec frustra beatus Apostol[us] Paulus Timotheum admonet dicens: Diuitibus huius seculi præcipe nõ superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, cõmunicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Quod vtique fieri in vniuersa ecclesia quæ per totum mundum est diffusa, non dubium est, & pauperes Christi non eorum tantum facultatibus sustineri, qui vt expeditiores dominum sequerentur, simul se omnibus suis opibus exuerunt, sed eidem operi etiã illorum substantias deseruire, qui possessionibus suis non aliter quàm rebus pauperum præsint, vt ecclesiasticę vtilitati sub quadam procuratione famulentur, elaborantes singuli pro suarum virium portione vt ad victum atque vestitum familiæ dei necessaria conferantur, & simul prospiciẽ- C tes vt in domibus ipsorum sub iusto sanctóque moderamine omnes & benignitas foueat, & disciplina contineat, dicente Apostolo: Si quis autem suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Cum itaque ecclesia dei, quæ est corpus Christi, ita sit multimoda varietate contexta, vt in vnum decorem etiam quæ non sunt paria, concurrant, & de omni genere hominũ, & de omni gradu officiorum, de omni mensura operum, de omni qualitate virtutum fiat totius ædificationis inseparabilis connexio, & indifferens pulchritudo, nec desit soliditati quod non defuerit portioni, tantáque ibi sit pax, tantáque concordia, vt non possit esse nisi omnium quod est etiã singulorum, indubitanter apparet copulatricem quandam esse virtutem, qua sibi confœderatur & concinit multiplex sanctorum vnitas & speciosa diuersitas. Hæc autem virtus vera humilitas est, quæ inter quoslibet meritorum gradus nunquàm sui potest esse dissimilis. Nam & in officiorũ vicissitudine, & in mansuetudinis lenitate, & in volũtariæ pau- D pertatis electione, inuenitur multa distantia, & alter altero in propositi sui deuotione aut maior aut minor est. In vera autem humilitate nihil diuisum, nihilque non solidum est, & ideo omnes participes suos vnum facit, quia inæqualitatẽ ipsa non recipit. Huius igitur boni proprietas in confessione est gratiæ dei, quæ tota repellitur nisi tota suscipitur. Sicut enim alienus est à numero fidelium & à sorte sanctorũ, qui in aliquo à catholica veritate dissentit: ita extra gratiam efficitur qui aliquid de eius plenitudine diffitetur, quasi homo auxilio dei in quadam actionum suarum parte egeat, in quadam autem parte non egeat, sitque vllum tẽpus, vllúmve momentum quo perniciosum illi esse non possit si ab eo spiritus sanctus defuerit. Qui vtique secundum veræ deitatis essentiam vbique totus est, & omnia comprehendit, sed ab illis modo quodam intelligitur recedere, quos destiterit gubernare. Cessatio quippe auxilij eius pro absentia accipitur, quam sibi insanissimè vtilẽ putat, qui in iis quæ rectè gesserit, se magis quàm deum gaudet operatum. Plene

Iob 7.

1. Timo. 6.

1. Timo. 5.

A ergo & veraciter confitenda est gratia dei, de cuius hoc primum munere est, vt auxiliũ ipsius sentiatur. Propter quod dicit Apostolus: Nos autem non spiritum mũdi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Vnde si quis est qui aliqua se habere, existimat bona quorum non deus largitor sit, sed ipse sibi author existat, manifestum est hunc non dei spiritum habere sed mũdi, & de illa secularis sapientiæ tumere doctrina, de qua dicit dominus: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi? nonne stultam fecit deus sapientiã huius mundi secundum quam (sicut ait Apostolus) quidam cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est cor insipiens eorum. dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Vides ne qualis superbis retributio debeatur, & quali mercede repleantur, qui si quo modo ad cognitionem veritatis accesserint, suæ hoc sapientiæ B tribuunt, & de naturali ingenio gloriantur, tanquàm deum non dei munere, sed proprij intellectus facultate cognouerint? Omnia quidem eleméta mundi, & vniuersæ creaturarum naturæ, hoc ipsa sui exigunt specie, vt inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciantur: & in pulchritudine cœli & terræ quædam sunt paginæ ad omnium oculos semper patentes, & authorem suum nunquàm tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, & eloquia scripturarum. Sed quid illud est quo corporeorum sensuum exteriora pulsantur in agro cordis cui impenditur ista cultura, nec radicem potest figere, nec germẽ emittere, nisi ille summus & verus agricola potentiam sui operis adhibuerit, & ad vitalem profectum ea quæ sunt plãtata perduxerit? Siue enim contemplatio creaturarum, siue sacrorũ series voluminum, siue scientia differentium syncero & assiduo testimonio prædicet veritatem, neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus.

1. Corin. 2.

1. Corin. 1.

Roma. 1.

Ibidem.

1. Corin. 3.

Inter omnes igitur lapsus hominum, inter omnia commissa C peccantium, nulla est grauior quàm superborum ruina, maximè cum ipsa elatio in dei tendit iniuriam. Nam aliter inflantur qui cupiditate extollentiæ singularis omnibus appetunt anteferri, aliter vero intumescunt qui dei auxilium refutantes, quæ fieri sine ipsius opere non possunt, ex sua perfici virtute contendunt, & spem suam à domino auferunt, atque ad se transferunt, vt adimpleatur in eis quod scriptũ est: Maledictus homo qui spem habet in homine, & firmat carnem brachij sui, & à domino discedit cor eius. Hæc superbia à diabolo sumpsit exordium, qui quoniã sua (quam à creatore acceperat) potentia & dignitate sibi placuit, séq; authoris sui gloriæ comparauit, cum iis angelis quos in cõsensum impietatis suæ traxerat, à cœlesti sublimitate deiectus est. Et ideo primis hominibus nocere potuit, quia illis male credulis per mendacia venenata persuasit vt meliores se futuros putarent si in libertatem sui arbitrij prosilirẽt, q̃ si in legis datæ custodia permanerent. Siue itaque in lapsu diaboli, siue in præuaricatione hominis, initium peccati su- D perbia est: quæ congruenter & auaritia nominatur, quia vtraque appellatio eum significat appetitum qui & suam mẽsuram concupiscat excedere, & non dignetur diues esse nisi propriis, tanq̃ habeat hoc simile deo, vt bonorum suorum ipse sibi fons, ipse sibi sit copia. Hęc autẽ elatio de peruerso vsu donorum dei nascitur. Nam si conditor naturarũ nulla pulchra, nulla sublimia naturis rationabilibus contulisset, vnde se extollerent non haberent. Nemo enim de iis quæ non accepit superbit, nec inflari quisq̃ de eo potest quod à participatione eius alienum est. Nunquàm gloriatur de sobrietate temulentius, neque de beneuolẽtia inuidus, aut de lenitate sæuus, vel de castitate extollitur impudicus. Ipsa se à virtutibus vitia secernunt, & cum in peccatis agitur, non insita per naturam, sed ex mala voluntate concepta & propria diliguntur, quia sicut scriptum est: Mendax de proprio loquitur. Cum autem in bonis & rectis actibus laudabilis vita ducitur, dei est quod geritur, dei est quod amatur. Omne enim datũ optimũ, & omne donum perfectũ de sursum est, descendens à patre luminũ. Vnde quia inter vi-

Hiere. 17.

Eccli. 10.

Ioan. 8.

Iacobi. 1.

tia aut

tia aut nulla est aut rara iactantia, & facile spernitur qui de opprobrio gloriatur: malum superbiæ maximè virtutibus est cauẽdum, quia nullis opportunius insidiatur quàm quibus laus iusta debetur. Cùm ergo per ineffabilem misericordiam dei captiuis libertas, perditis salus, mortuis vita reparatur, cùm in sacramento crucis & resurrectionis Christi ad nouitatem redit vetustas, & ad innocẽtiam regeneratur impietas, antiquus hostis malignus fremit, & acrius inardescit: & cum innumeris nocendi artibus humanum genus nitatur euertere, serens discordias, incitans iras, acuens cupiditates, suadens turpia, falsa cõmentans, & errorum laqueos per opinionum commenta multiplicans, plus vritur de virtute stantium, quàm lætetur de fragilitate labẽtium. Multi enim seruientes deo, & in lege eius die ac nocte meditantes, crucifixerunt carnem suam cum desideriis & concupiscentiis, omniúmque illecebrarum incentiua domuerunt: non damnis victi, non persecutionibus fracti, non prosperitatibus deprauati, mundum istum nec dilexere obsequentem, nec timuere terrentem. Tantam itaque firmitatem, & tam sublime propositum qua impugnatione diabolus posset adoriri, nisi vt quibus non potuerat persuadere vitiorum amorem, immitteret laudis cupiditatem, & inde nouissima instrueretur tentatio, vnde nocuit prima deceptio? Non itaque desidiosis & tepidis, neque inertibus & incultis, sed magis quibusdam animis sedulis & bonorum actuum probitate luculentis, per gloriam irrepsit humanam: & quos impulsione non mouit, elatione deiecit. Quanto enim clariores erant meritis, tanto eos aptiores suis inuenit insidiis. In paradiso nanque ecclesiæ constitutos, & virtutum deliciis abundantes ad cõfidentiam liberi incitauit arbitrij, vt profectus suos in se constituerẽt, & ad arborem propriæ volũtatis manum præsumptionis extenderent. Restiterunt quidem huic impietati recta innumerabilia corda sanctorum, & non solum docti quique pontifices, verumetiam vniuersales ecclesię plebes apostolicæ sedis exemplo insaniam noui dogmatis horruerunt: sed inuenerunt quosdam viperina consilia quibus doctrinæ suæ virus infunderẽt, & quorum linguam per dolos falsæ rationis armarent. Hinc illa erat naturæ humanæ fradulenta laudatio, & illæsæ per omnes homines originalis defensio dignitatis. Hinc Adæ peccatum exemplo posteris asserebatur nocuisse, non transitu: & quàm illi possibile fuerat nõ violare mandatum, tam liberum esse vnicuique declinare delictum. Hinc euacuatio baptismatis paruulorum, qui sola adoptione donari, nullo autẽ reatu dicerentur absolui. Hinc postremo diuinæ gratiæ simulata & insyncera confessio, quæ secundum merita daretur, non ex qua merita nascerentur: quam partem superbæ prædicationis quidam sibi cùm cætera abnuerẽt, seruauerunt. Sed hoc eos aut nimis imperitè aut valde nequiter fecisse non dubiũ est, vt omnium hominum generalem ruinam meritorum priuilegio subleuarent, & cùm inter nostros originalis peccati vulnera faterentur, inter suos tamen hoc tenere ostenderẽt, quod primorum hominum præuaricatio solis imitatoribus obfuisset. Naturalem autẽ facultatem nihil sui in alieno amisisse peccato, cui possibile esset & liberum per voluntariam deuotionem promereri gratię largitatem. Verùm istã damnati dogmatis portionem catholicæ mentes facilè intelligunt, & merito detestantur. Dicẽte enim domino Iesu: Non est opus sanis medicus, sed male habentibus. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores: conuincuntur isti in superbia etiam sine voce clamare: Sani sumus, opus medico nõ habemus. Quæ nobis expectanda sunt præsidia de ope gratię, quibus suppetunt vires de incolumitate naturę? Non autem frustra Ioãnes protestatur, & dicit: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mũdi. Nec frustra scriptum est: Nemo mundus à sorde, nec infans cuius vnius diei vita est super terrã. &, Quis poterit facere mundum de immundo conceptũ semine? nonne tu qui solus es? Propter quod sicut nunc in ecclesia manet constitutio saluatoris dicentis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum: ita sacratissime erat in lege præcautum vt natus puer nisi die circunciderertur octauo, exterminaretur anima eius de populo suo, nullũ in hæreditate Israel habitura consortium. Quæ omnia & multo plura documẽta non tanta cura sacris paginis spirit' sanct' inseruisset, si talis esset natura in filiis Adam, qualis in ipso est principaliter instituta. Sed quia fili' dei venit vt solueret opera diaboli, & vt quæreret ac saluaret quod perierat: manifestũ est omnes in Adam damnationi obnoxios esse nascẽdo, nisi in Christo liberari fuerint renascendo. Vnde vigilanter nobis considerandum est, in ipso regenerationis munere quid geratur. Quanuis enim ad vnum cõcurrant omnes eiusdẽ mysterij portiones, aliud tamẽ est quod visibiliter agitur, aliud quod inuisibiliter celebratur. Nec idem est in sacramento forma quod virtus, cum forma cum humani ministerij adhibeatur obsequio, virtus autẽ per diuini operis præstetur effectum. Ad cuius vtique potentiam referendum est quod dum homo exterior abluitur, mutatur interior, & fit noua creatura de veteri, vasa iræ in vasa misericordiæ transferuntur, & in corpus Christi conuertitur caro peccati. De impiis iusti, de captiuis liberi, de filiis hominum fiunt filij dei: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex deo nati sunt. Quod quia indubitãter accipimus, verissimum est quod Apostolus docet, dicens: Quicunque enim spiritu dei aguntur, ij filij sunt dei. Vnde videant cuius se haberi filios velint qui definierint omnes homines voluntate propria regi, cùm idem Apostolus protestetur & dicat: Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Refutata igitur superborum impia vanitate, quibus in peccatum etiam illa quæ in eis videntur laudanda, vertuntur: nos illam humilitatẽ cui virtus & gloria dei est eligamus, scientes prophetam Dauid cecinisse de sanctis: Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in tua iustitia exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorũ tu es. Qui & alibi piissime cõfitetur dominũ in sanctis suis esse laudandũ dicẽs: Mirabilis deus in sanctis suis, deus Israel ipse dabit virtutẽ & fortitudinem plebi suæ. Huic etiam Hieremias cõcordat, & dicit: Hęc dicit dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere & scire quia ego sum dominus. Ipse verò intellectus & sciẽtia vnde habeantur, pandunt Prouerbia Salomonis, & dicunt: Quoniam dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intellectus. Vnde in Ecclesiastæ libro ipsius legimus quòd & corda & opera iustorum in manu dei sint, & tãtum in studiis suis proficiant, quãtum eos ille prouexerit. Quantumcũque, inquit, laborauerit homo vt quærat, non inueniet. Et quodcunque dilexerit sapiens vt sciat, non potest inuenire, quia vniuersum hoc vidit cor meum, quia iusti & sapiẽtes & operationes eorum in manu dei. Tale est quod Apostolus prædicat, dicens: Omne verbum bonum, & omne opus sanctum, donum est spiritussancti, sine quo nihil rectè agatur. Ideo, inquit, notum vobis facio quòd nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Diuisiones verò sunt gratiarum, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem verò deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alteri operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonũ. hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sunt & alia innumerabilia testimonia quæ ex paginis & noui & veteris testamẽti quadam conclamatione confirment hanc esse veræ humilitatis excellentissimam dignitatem, vt omnia quę hominem faciunt Christianum, ad diuinæ gratiæ donum referantur. Sed tantã multitudinem sentẽtiarum in vnũ congerere, immodicum fuit, præsertim cùm mihi sermo esset ad sanctimoniam tuam, cui ex formula eorum quæ cõmemorauimus, omnia se aut recordanti offerent, aut legenti, licet quædam etiam breuissima tantæ sint plenitudinis, tantæque virtutis, vt nullo aduersantis ingenio possint in sensum alium detorqueri. Nam quæ

Marginalia: Galat. 5. — Matth. 9. — Ibidem. — Ioan. 1. — Iob. 15. — Ibidem. 14. — Ioan. 3. — Lucæ. 19. — Ioan. 1. — Roman. 8. — Ibidem. — Psalm. 88. — Psal. 67. — Hier. 9. — Prouer. 2. — 1. Cor. 12.

quæ contradictio admitti poteſt in eo quod ipſa veritas diſcipulis ſuis per euangelium Ioannis dixiſſe narratur? Sicut palmes, inquit, non poteſt facere fructũ niſi manſerit in vite, ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum, quia ſine me nihil poteſtis facere. Nónne conuincitur palmes elatus, quod omni fertilitate vacuatur ſi vitis vbertate nõ alitur? Quis enim ſine auxilio gratiæ fructum poteſt afferre iuſtitiæ? Aut quis audet dicere ſe à Chriſto non diuidi, qui Chriſtum in ſe diffitetur operari? An forte verendum eſt ne liberum tollere videamur arbitrium, cùm omnia per quæ propiciatur deus, ad ipſum dicimus eſſe referenda? Quod nequaquam eſſe conſequens veritatis oſtenditur. Operante enim ſpiritu dei iuuatur arbitrium, non aufertur, & hoc agit gratia, vt voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, ſeductionibus circunſepta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus ſuis, ſed per opem miſerantis medici curata reualeſcat, & gaudeat ſe non interrogantem edoctum, & non quærentem eſſe quæſitam: quia impletur quotidie quod Eſaias propheta prædixit: Quibus nõ eſt annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.

(Ioan. 15. — Eſaiæ 52.)

B Quomodo autem hoc fiat, Ioannes apoſtolus docet dicens: Scimus quia ex deo ſumus, & mundus totus in maligno poſitus eſt. Et ſcimus quoniam filius dei venit, & dedit nobis ſenſum, vt cognoſcamus verum deum, & ſimus in vero filio eius. Quod vtiq; nunc eadem potentia dominus indeſinenter operatur, qui ait: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Vt ergo miſericordiam dei quæram⁹, dei miſericordia eſt qui ait: Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiã preſtabo cui miſericordiã præſtitero. Vnde mire per Hieremiam idem dominus manifeſtat quòd dei gratiam nemo præueniat merito ſuo, ſed propter dilectionem qua deus diligit, etiam auerſos ad miſericodiam trahi. Dilectione, inquit, æterna dilexi te, propterea traxi te ad miſerationem, quia ædificabo te, & ædificaberis virgo Iſrael. Cui ſententiæ Ioannes quoque apoſtolus congruit dicens: Non quaſi nos dilexerimus deum, ſed quoniã ipſe dilexit nos. Et infra, Nos ergo diligamus, quoniam deus prior dilexit nos. Paulus quoq; apoſtolus in eadem eſt ſententia, dicens in epiſtola ad Timotheũ ſecunda: Collabora euangelio ſecundum virtutem dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecũdum propoſitum ſuum & gratiam quæ data eſt nobis ante tempora æterna. Ad Titum etiam ſcribens docet nullo bono hominis merito dei gratiam præueniri. Eramus, inquit, & nos inſipientes aliquando, increduli, errãtes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm autem benignitas & humanitas apparuit ſaluatoris noſtri: non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis ſpiritus ſancti, quem effudit abũde in nos per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecũdum ſpem vitæ æternæ. Omnis igitur illuminatarum mẽtium pius motus alienari quidem non poteſt à propria hominis volũtate: ſiquidem nihil rectè faciet niſi quod volens egerit: ſed vt ad id quod æquum & vtile eſt, animi tendat intentio, de illius æternæ & incommutabilis voluntatis inſpiratione concipitur. Et ſicut arte medici fit in oculis caligantibus, vt poſſint videre quod non vident, nec tamen non ipſorum eſt viſio quam medicina contulerit: ita in cordib⁹ tardis & hebetibus per ſpiritum ſanctum acies obducta tergitur, & de vero lumine tenebroſæ iam & deficientes lucernæ lumen accipiunt, nec tamen niſi ipſarum erit, quicquid fulgoris acceperint. Vnde dicit dominus: Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? Et idẽ iubet, lucernæ noſtræ ſint ſemper ardẽtes, vt ſcilicet ſuperno igne accenſus animus nõ tepeſcat, ſed ſtudeat ſemper ardere: ac ſi vigorem eius aliqua turbarit aduerſitas, vnde cœpit inflammari, inde poſcat igniri. Proinde quia manifeſtiſſime & prophetica & euangelica & apoſtolica doctrina nec ſuperbos nos vult eſſe, nec deſides: cooperatores nos eſſe oportet gratiæ dei, vt illam excitantem, iuuantem, locupletantem, & quotidie prouehentem vigilanter & ſobrie ſubſequamur, nunquam ceſſantes ab actione gratiarum, quia inter ſecũda vitæ iſtius & aduerſa, quibus gemina ſemper tentatione pulſamur, ſi proficimus, inde alimur: ſi ſtamus, inde ſubſiſtimus: ſi recidimus, inde reparamur. Dicit enim ſpiritus per prophetam Dauid: A domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet. Cùm ceciderit, non collidetur: quia dominus ſupponit manum ſuam. Non itaque fruſtra præcipitur vt boni ſimus, cùm dicitur: Declina à malo, & fac bonum. Sed nec fruſtra per Hieremiam dicit dominus: Timorem meum dabo in cor eorum, & viſitabo eos, vt bonos eos faciam. Nec ſuperflua erat præceptio Pauli apoſtoli ad Romanos dicentis: Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. Cùm Corinthiis dicat: Oramus autem ad deum vt nihil mali faciatis. In omnibus enim monitis dei atque mandatis vna eadémq; ratio eſt & diuinæ gratię, & humanæ obedientiæ. Nec ob aliud vnquàm datur præceptũ, niſi vt quæratur præcipientis auxilium. Voces enim docentium, & literæ paginarum quæ ad eruditionem audientium vel legentium deo ſeruiunt, non carent eius virtute cui ſeruiunt: & quando id quod iubetur, ab obediente perficitur, tunc effectus diuini operis declaratur. Vigilant autem tentatoris inſidię, vt vbi proficit deuotio, ſubrepat elatio, & vt homo de bono opere in ſe potius quàm in domino glorietur. Sed ſolicitudo nos Apoſtoli cõtra hoc periculum monet dicentis: Cum timore & tremore veſtram ſalutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Quanto ergo excellentius in mandatis dei quiq; proficiunt, tanto maiores habẽt cauſas formidinis & tremoris, ne de ipſis probitatis augmentis mens ſibi bene conſcia, & laudis auida, in ſuperbiæ rapiatur exceſſus, & fiat immũda vanitate, dum ſibi videtur clara virtute. Sed contra hoc periculum quid beatus Petrus in prima epiſtola prædicet, audiamus: Si quis, inquit, loquitur, tanquam ſermones dei: ſi quis miniſtrat, tanquam ex virtute quam adminiſtrat deus, vt in omnibus honorificetur deus per Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſecula. Item idem in epiſtola ſecunda: Gratia, inquit, vobis adimpleatur in recognitione domini noſtri Ieſu Chriſti, qui nũc omnia nobis diuina virtute ſua quæ ad vitam & pietatem pertinent, donauit per agnitionem ſuam, qui vocauit nos propria gloriæ virtute, per quam maxima nobis & precioſa promiſſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo eſt concupiſcentię corruptionem. Si ergo omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent, deus nobis diuina ſua virtute donauit, nihil magis fugiendum eſt quàm appetitus huius concupiſcentiæ, quę virtutem negat diuini operis, amore propriæ dignitatis. Et cùm aliæ cupiditates ea tantum bona quibus aduerſantur imminuant, hęc dum omnia ad ſe trahit, ſimul vniuerſa corrumpit. Cùm itaque totius ſuperbiæ generale nomen odioſum ſit, ſiue illa de honore ſuo, ſeu de nobilitate, vel de immodicis opib⁹ intumeſcat, hæc pars ipſius omnibus tentationibus nocentior inuenitur, quæ videtur iis quas perditas cupit, amica eſſe virtutibus. Sed quia ſublimiora quæque grauius corruunt, gaudet princeps ſuperbię eos quos potuerit ſua impulſiõe proſternere, ad celſiora creuiſſe. Huic autẽ malo firmiſſimum bonum humilitatis occurrit. Quam ideo diximus veram, quia omnium virtutum inexpugnabilis fortitudo, & quædam ſuorum eſt vita membrorum. Diſcernimus enim illam ab iis officiis quæ poteſt etiam cum mundi ſapientibus habere communia, & in eo proprietatem ipſius definimus, quod per omnia deo ſubditur. Nec poteſt quicquã de meritis ſuis perdere, quorum cauſas atque prouectus non in ſe, ſed in ſuo authore conſtituit. Dignum quippe eſt vt imago dei deo ſplendeat, & inde pulchra, inde ſit compta dicens: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Alioquin adultera eſt, & à diuino aliena coniugio, ſi alterius cuiuſquam decorem in ſpeculo ſui cordis oſtentat, aut vllis aliis monilibus acquieſcit ornari, niſi illis quæ de theſauris ſponſi per ſancti ſpiritus pignus accepit. Si autem quælibet anima Chriſtiana huius debet continentiæ ſoliditate muniri, quia omnes nuptiale ſacramentum in quocunque

Marginal references: 1. Ioan. 5. — Matth. 28. — Rom. 9. — Exod. 33. — Hier. 31. — 1. Ioan. 4. — 2. Timo. 1. — Ad Titũ. 3. — Luc. 12. — Ibidem. — Pſalm. 36. — Pſal. 33. — Hier. 32. — Roman. 12. — 2. Corin. 13. — Philip. 2. — 1. Petr. 4. — 2. Petr. 1. — Pſal. 4.

cunque vocationis suæ ordine susceperunt, quanto magis personæ tuæ dignitas præsidio huius virtutis armanda est, cui de opulentissimis gratiæ dei donis tam multiplex se ingerit materia gloriandi? Quamuis enim communis tibi sit cum multarum virginum puritate virginitas, non tamen facile reperitur quæ possit tibi magnificentia domus & splendore antiquissimæ familiæ comparari. De quibus vt non superbias, nec tibi hoc ipsum quod eis Christum prǫposueris, adscribas. ipsa est vera humilitas, vera charitas, vera virginitas. Ab omni quippe contaminatione mens libera est, quę siue in se, siue in proximo nihil diligit, nisi quod ex deo esse nouit. Nam amare aliquid quod non ex opere & spiritu dei sit, non est casta dilectio, & sufficit tentatori sublimes & claras animas hac illusione violasse, vt quas ad illicita non impulit, placendi sibi ad elationem deiecerit. De hac charitate sine dubio Apostolus loquebatur, & istius proprietatem subtilissimis discretionibus eliquabat dicens: Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. In quarum definitionum formula multo laboraremus obscurio, nisi sequentia demonstrarent quæ esset species istius charitatis, cui soli tot operum labores, tot virtutum merita non perirent. Esto enim vt multiplex loquendi peritia, quæ non solum ad omnem humanæ facundiæ artem, sed etiam ad angelici eloquij peruenerit facultatem, si charitate careat, inutili æris sono, & tinnitui sit comparabilis cymbalorum. Esto vt habẽs prophetiam, scientiam, habens fidem dæmonibus imperantem nihil sit, quia charitate sit vacuus, vt etiã ille ab hac esse possit alienus, qui in alimoniam pauperum suas distribuerit facultates, vel qui corpus suum igne torrẽdum pro Christi cõfessione tradiderit, incredibile videretur, nisi beatus Paulus hoc diceret, qui tamen cum eiusdẽ charitatis mẽbra describeret, doceretq; qualis esset hæc virt⁹ sine qua nullę possint prodesse virtutes, Charitas, inquit, patiens est, benigna est, charitas nõ æmulatur, nõ agit perperã, non inflatur, non est ambitiosa, non quęrit quæ sua sunt, & reliqua. Inflatio ergo, & ambitio, & propriorũ bonorũ sup͂ba defensio possũt destruere eleemosynas, possunt euacuare martyria: si & magnas opes amore quis humanæ laudis effundat, & sæua supplicia non ea fortitudine quam deus tribuit, sed ea quam de se præsumpsit excipiat. Hoc est enim propria fiducia inflari, hoc vanã gloriam quibuslibet ambire dispendiis, hoc postremo est nolle habere quę dei sunt, & ibi suum constituere meritum, vbi diuinum cessarit auxilium. hæc superbia omni peccato nocentior, omni genere est elationis insanior. A quibuslibet enim lapsibus delictorũ facile surgitur, quando opem à reparatore suo poscit elisus. Huic autem ruinæ nihil subuenit, quia aut difficile peccatũ suũ superb⁹ agnoscit, aut etiam si intellexerit, non currit ad medicum, sed de se sibi remedium pollicetur, nec vnquam ibi proficit cura, vbi morbus est ipsa medicina. Hunc autem corruptissimum pestilentiæ istius statũ spiritus veræ humilitatis & veræ charitatis excludit. In nullo enim hæ virtutes ab inuicem diuiduntur, & ambarum tam indiscreta connexio est, vt qui in vna earum construitur, simul vtraque potiatur. Sicut enim pars charitatis est humilitas, ita pars humilitatis est charitas. Et si illa recolamus quæ sine bono charitatis infructuosa esse Apostolus definiuit, inueniemus eadem similem habere charitatem si eis humilitas vera defuerit. Quem enim fructum habebit aut cum inflatione scientia, aut cum humana gloria fides, aut cum iactantia largitas, aut cum elatione martyrium? Vnde quia in districtione superbię & humilitas tendit & charitas, de vtraque habeatur dictum quicquid de vna est disputatum. Superest nunc sacratissima dei virgo vt sobrio castóque iudicio sancti cordis tui arcam discutias, & aculeo totius elationis obtrito inuestiges in te atq; dinumeres quæ & qualia tibi spõsus tuus dona cõtulerit, quæ à me

1.Corint.13.

Ibidem.

A non oportuit recenseri, ne aut plura contexerẽ, aut pauciora percurrerem. Verecundiæ enim tuæ onerosa foret etiam vera laudatio, & ipse contra disputationem meam facerem, si cui ab humana gloria continentiam suasissem, ad eandem te tuis præconiis incitarem. Ipsa ergo aulam tuæ mentis ingredere, & in secretario purissimæ conscientiæ tuæ qualia tibi reposita sint ornamẽta circũspice, & quicquid ibi splendidum, quidquid pulchrum preciosũmque repereris, diuini operis & muneris esse ne dubites, ita vt in omnib⁹ bonis opulentię tuæ & gratiam donatoris, & ius proprietatis agnoscas. Accepisti enim quæ habes, & quicquid tibi diligentia tui laboris accreuit, per ipsum tibi est auctum, per quem fuerat inchoatum. Itaque vtendum tibi est iis quæ largitus est deus, & ab eodem semper est petendum vt donis eius fideliter & scienter vtaris. Quid enim nobis boni potest esse sine ipso, quandoquidem etiam vt recte oremus, ex ipso est, dicente Apostolo: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib⁹. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quoniam secundum deum postulat pro sanctis. Et ne

B dubium esset de quo spiritu loqueretur, iam supra dixerat: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba pater. Itaque ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quoniam sumus filij dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohęredes autem Christi, si tamen compatimur, vt conglorificemur. Implet igitur spiritus sanctus organum suum, & tanquam fila chordarum tangit digitus dei corda sanctorum. Qui ideo cùm die pentecostes in apostolos plebémq; credentium, sicut à domino fuerat promissus, influeret, in specie linguarum apparuit ignearum, & loquelis omnium nationum eos super quos insederat, fecit affari, vt dubium non esset per ipsius inspirationem vtilem affectum, rationabilem sermonẽ animis fidelium ministrari: sicut ipse dominus discipulis suis insinuauit, & dixit: Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid lo-

C quamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris qui loquitur in vobis. Quod non in solo magnarum tribulationum tempore credamus fieri, sed etiam in pace præstari. Audiamus Apostolum definiẽtem quòd ipsæ quoque cogitationes nostræ nisi à deo nobis insitæ fuerint, recte esse non possint. Fiduciam, inquit, talem habemus per Christum ad deum, non quòd sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Vnde cum sanctorum animis ex deo sit vt illis meditatio, iusta petitio, efficax actio ex deo sit, in fide firmitas, in tribulatione patientia, in persecutione victoria, magna est in vera humilitate fœlicitas, cui deus dilectio, deus sapientia, deus consilium, deus fortitudo est. Nec dubie ista subiectio iam ex magna parte in illius futuræ beatitudinis est constituta consortio, vbi deus erit omnia in omnibus. Quod ideo in hac vita ad plenum non potest obtineri, quia nondum mortale nostrum induit immortalitatem, nec corruptio transiit in incorruptionem, caro adhuc contra spiritum, & contra

D carnem spiritus concupiscit. Nec inuenitur in vllo hominum tanta concordia, vt legi mentis lex quæ membris est insita, non repugnet. Propter quod ex omnium sanctorum persona accipitur quod Ioannes apostolus ait: Si dixerimus quoniam peccatũ non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Cùm tamẽ idem ipse dicat: Qui natus est ex deo, peccatũ non facit, quoniam semẽ ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniã ex deo natus est. Vtrunque ergo verũ est: quia & nemo sine peccato est, in eo quòd nemo est sine lege peccati: & qui natus ex deo, peccatum nõ facit, quia per legem mentis, id est per charitatem quæ dei semen est, peccatum non facit. Charitas enim operit multitudinem peccatorũ: & sine qua nullum prodest bonum, per quam deletur omne peccatũ. Dum igitur corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitãtem: non quidem obtinetur, vt iam anima in omnibus deus sit, quia nullus est sine tentationis stimulo, & sine mutabilitatis incerto. Sed quia omne datum optimum

Roman.8.

Ibidem.

Matth.10.

2.Cor.3.

1.Corint.15.

Galat.5.

1.Ioan.1.

1.Ioan.3.

1.Pet.4.

Sapien.9.

Iacob.1.

optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum, sine dubio inde habetur virtutum omnium portio, vnde habebitur plenitudo: & tanto quisq; est beatior, deóque coniunctior, quanto plus in eo fuerit gratiæ diuinæ quàm actionis humanæ. Benedic itaque domino in omni tempore, & laus eius in tuo ore sit semper. Anima autem tua non acquiescat nisi in domino laudari. Superbi quidem refragabuntur, sed mansueti hæc audient, & lætabuntur.

Psalm. 33.

De inuentione corporum sanctorum Geruasii & Protbasii, diui Ambrosii episcopi ad sororem suā. Epist. LXXXV.

Dominæ sorori vitæ atque oculis præferendæ, frater. Quia nihil sanctitatē tuā soleo corū præterire quæ hic te gerātur absente, scias etiam sanctos martyres à nobis repertos. Nam cùm basilicam dedicassem, multi tanquam vno ore interpellare cœperant, dicentes: Sic in Romana basilica dedices. Respondi, faciam, si martyrum reliquias inuenero. Statímque subiit veluti cuiusdam ardor præsagij. Quid multa? Dominus gratiam dedit, formidantibus etiam clericis iussi eruderari terrā eo loci qui est ante cancellos sanctorum Felicis atque Naboris. Inueni signa conuenientia. adhibitis etiam quibus per nos manus imponenda foret, sic sancti martyres eminere cœperunt, vt adhuc nobis silentibus arriperetur vrna, & sterneretur prona ad locum sancti sepulchri. Inuenimus miræ magnitudinis viros duos, vt prisca ætas ferebat. Ossa omnia integra, sanguinis plurimum. Ingens concursus populi per totum illud biduum. Quid multa? Condiuimus integra, ad ordinem transtulimus, vespere iam incumbēte ad basilicam Faustæ, ibi vigiliæ tota nocte, manus impositio. Sequēti die transtulimus ea in basilicam quam appellāt Ambrosianam. Dum transferimus, cæcus sanatus est. Talis mihi ad populum fuit sermo. Cùm tam effusam, támque inauditam considerarem conuentus vestri celebritatē, & diuinæ gratiæ munera quæ in sanctis martyribus refulserunt, imparem me, fateor, huic muneri iudicabam, nec fieri posse vt sermone absoluerem, quod vix possimus animo intendere, oculis comprehendere. Sed vbi sanctarum legi cœpit series scripturarum, largitus est spiritus sanctus, qui locutus est in prophetis, quo dignum aliquid tanto cœtu & expectatione vestra martyrúmque sanctorum meritis proferamus. Cœli enarrant, inquit, gloriam dei. Cùm legitur hic psalmus, occurrit quod non tam elemēta materialia quàm cœlestia merita dignum deo præconium deferre videantur. Hodierna tamen fortuita lectione patuit qui cœli enarrant gloriam dei. Aspicite ad dexteram meam, aspicite ad sinistram reliquias sacrosanctas, videtis cœlestis conuersationis viros spectantes animi sublimis trophæa. Isti sunt cœli qui enarrant gloriam dei. Hæc opera manuum eius quæ annūciat firmamentum. Non enim eos secularis illecebra, sed diuini operis gratia ad firmamentum sacratissimę passionis euexit. Multóque ante morum virtutúmque documentis annūciauit in his martyrium, quod aduersus lubricum seculi huius stabiles permanserunt. Cœlum erat Paulus, qui ait: Nostra cōuersatio in cœlis est. Cœli erant Iacobus & Ioannes, denique filij tonitrui nuncupantur, & ideo quasi cœlum Ioannes verbum apud deum vidit. Ipse dominus Iesus perpetui luminis erat cœlum, cùm enarraret dei gloriam, sed eam quam nemo ante conspexerat. Et ideo dixit: Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenit' filius, qui est in sinu patris, enarrauit. Opera quoque manuum dei si quæris, audi Iob dicentem: Spiritus diuinus qui fecit. Et ideo aduersus diaboli tentamenta firmatus, inoffensæ vestigium constantiæ reseruauit. Sed veniamus ad reliqua. Dies, inquit, diei eructat verbum. Ecce veri dies, quos nulla caligo noctis interpolat. Ecce veri dies pleni luminis & fulgoris æterni, qui non perfunctorio sermone verbum dei, sed intimo corde eructarunt in confessione constantes, in martyrio perseuerantes. Alius psalmus lectus dicit: Quis sicut dominus deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra? Respexit sanè humilia dominus, qui latētes sub ignobili cespite reliquias sanctorum suæ ecclesiæ reuelauit, quorum anima in cœlo, corpus in terra. Suscitans à terra inopem & de stercore erigens pauperem. Quos videtis vt eos cum principibus populi sui collocarit. Pricipes populi quos alios nisi sanctos martyres æstimare debemus, quorum iam in numerum, diu ante ignorati Prothasius Geruasiúsque proferūtur, qui sterilem martyribus ecclesiam Mediolanensem, iam plurimorū matrem filiorum, lætari passionis propriæ fecerint & titulis, & exemplis? Nec hoc abhorreat à vera fide: Dies diei eructat verbum, anima animæ, vita vitæ, resurrectio resurrectioni. Et nox nocti indicat scientiam, hoc est caro carni, quorum passio veram fidei scientiam omnibus indicauit. Bonæ noctes, noctes lucidæ quæ habēt stellas. Sicut enim stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Non immerito autem plerique hanc martyrum resurrectionem appellant. Videro tamen vtrum sibi an nobis certi martyres resurrexerunt. Cognouistis, imò vidistis ipsi multos à dæmoniis purgatos. Plurimos etiam vbi vestem sanctorū manibus contigerunt, iis quibus laborabant debilitatibus absolutos. Reparata vetusti corporis miracula, quo se per aduentū domini Iesu gratia terris maior infuderat, vmbra quadā sanctorū corporum plerosq; sanatos cernitis. Quanta oraria iactitantur? Quanta indumenta super reliquias sacratissimas vt tactu ipso medicabilia reposcantur? Gaudent omnes extrema linea contingere, & qui contigerit, saluus erit. Gratias tibi domine Iesu quod hoc tempore tales nobis sanctorum martyrum spiritus excitasti, quo ecclesia tua præsidia maiora desiderat. Cognoscant omnes quales ego propugnatores requirā, qui propugnare possint, impugnare non soleant. Hos ego acquisiui tibi plebs sancta, qui prosint omnibus, nemini noceāt. Tales ego ambio defensores, tales milites habeo. Quorum quo maiora, eo tutiora patrocinia sunt. Horū etiam illis ipsis qui mihi inuidēt, opto præsidia. Veniant ergo & videant stipatores meos, talibus me armis ambiri non nego. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri magnificabimur. Helisæū scripturæ diuinæ series refert, cùm ab exercitu Syrorum esset obsessus, dixisse timenti seruulo, ne timeret, quia plures, inquit, pro nobis sunt, quàm cōtra nos. Et vt hoc probaret, petisse, vt oculi Giezi aperirētur, quibus innumeros adesse vidit prophetæ exercitus angelorū. Nos etsi eos videre nō possumus, sentimus tamen. Erant clausi isti oculi quamdiu obruta sanctorum corpora delitescebāt. Aperuit oculos nostros dominus, videmus auxilia quibus sumus sæpe defensi. non videbamus hæc, sed habebamus tamē. Itaque trepidantibus nobis quasi dixerit dominus: Aspicite quantos vobis martyres dederim: ita reseratis oculis gloriam domini speculamur, quę est martyrum passione prę teritā, & operatiōe pręsens. Euasimus fratres, non mediocrē pudoris sarcinam. patronos habebamus, & nesciebamus. Inuenimus vnū hoc quo videamur præstare maioribus. Sanctorum martyrū cognitionem quam illi amiserunt, nos adepti sumus. Eruuntur nobiles reliquię sepulchro ignobili, ostenduntur cœlo trophæa. Sanguine tumulus madet, apparent cruores triumphales, notæ inuiolatæ, reliquiæ loco suo & ordinatæ repertæ, auulsum humeris caput. Nunc senes repetunt audisse se aliquando horum martyrum nomina, titulúmque legisse. perdiderat ciuitas suos martyres, quæ rapuit alienos. Etsi hoc dei munus est, tamen gratiam quam temporibus sacerdotij mei dominus Iesus tribuit, negare non possum: quia ipse martyr esse nequeo, hos vobis martyres acquisiui. Succedant victimę triumphales in locum vbi Christus hostia est. Sed ille super altare, qui pro omnib' passus est: isti sub altari, qui illius redempti sunt passione. Hunc ego locum predestinaueram mihi. Dignum est enim vt ibi requiescat sacerdos, vbi offerre consueuit. Sed cedo sacris victimis dexteram portionem, locus iste martyribus debebatur. Condamus ergo reliquias sacrosanctas, & dignis ędib' inuehamus, totúmque diem fida deuotione celebremus. Acclamauit populus vt in dominicum differretur diem martyrum deposi tio, sed tandem obtentū, vt sequenti fieret die. Sequenti die talis mihi ad populum iterum sermo fuit.

Psalm. 18. Philip. 3. Marc. 3. Ioan. 1. Iob. 26. Psal. 112. Ibidem. Psal. 18. 1. Cor. 15. Psal. 19. 4. Reg. 6.

SERMONVM DIVI AMBROSII ME*diolanẽsis episcopi, iuxta ordinem temporum quibus congruunt, index.*

FINIS INDICIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPI*scopi Sermones.*

De grano sinapis. *Sermo I.*

LIbenter nos prędicare, & gratanter opus dei facere manifestũ est. Sed cùm videmus plures è fratribus pigrius ad ecclesiam conuenire, & do- D minicis præcipue diebus minimè cœlestib⁹ interesse mysteriis, prædicamus inuiti: non quo nos pigeat loqui, sed quia negligentiores prędicatio nostra grauet potius, non emendet. Ideo inuiti loquimur, & tacere non possumus. Prædicatio enim nostra in plebe aut regnum operatur, aut pœnam: regnum credulis, perfidis pœnam. Quisquis enim frater dominicis non interest sacramentis, necessariò apud deum castrorum desertor est diuinorum. Nam quomodo se excusare potest qui sacramentorum die prandiũ sibi domi præparans, prandium cœleste contemnit, & ventris curam faciens, animæ suæ negligit medicinam? Dicit dominus in sancto euangelio, sicut lectio decursa testatur: Cui simile est regnum dei, & cui simile illud existimabo? Simile est grano sinapis, quod acceptũ homo misit in ortum suum, & creuit, & facta est arbor, & volucres cœli quieuerunt in ramis eius. Mouet fortasse sensus vestros cur regnum dei tam præclarum atque tam magnificum grano sinapis exiguo cõparetur, & spei nostræ tam grande solatium, rei vilissimę simile

Lucæ.13.

mile esse dicatur, præsertim cùm alibi idem dominus discipulis suis dicat:

Matth. 17.

Si habueritis fidem sicut granum sinapis, diceris huic monti, tollere & iactare in mare. Igitur si fides mira est, quæ potest ab ipsis sedibus montiũ fundaméta transferre, necessario ergo & granum sinapis magnum est, ad cuius similitudinem fidem habere compellimur. Magnum autem dixerim non specie, sed virtute, & fidei qualitate, non oleri comparandum, sed vigore acrimoniæ coæquandum. Nam si diligenter intendamus, inuenimus recte à domino hãc similitudinem comparatam. Sicut enim granum sinapis prima fronte specie sui est paruum, vile, despectum, non saporé præstans, non odorem circunferens, non indicans suauitatem: at vbi teri cœperit, statim odorem suum acrimonia exhibet, cibum flammei saporis exhalat, & tanto feruoris calore succenditur, vt mirũ sit in tam friuolis granis tantum ignem fuisse conclusum: cuius etiam seminis cibum homines hyemis præcipue tempore magna pro suauitate percipiunt, quatenus repellant frigora, humores egerant, viscerum interna calefaciant: sæpe etiam ex hoc capiti adhibent B medicinam, vt si quid inualidum, si quid ęgrotum fuerit, sinapis igne curetur: Ita ergo & fides Christiana prima fronte videtur esse parua, vilis & tenuis, non potentiam suam ostendens, non superbiam præferens, non gratiam subministrans. At vbi diuersis tentationibus teri cœperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicat, calorem dominicæ credulitatis aspirat: & tanto diuini ignis ardore iactatur, vt & ipsa ferueat, & participantem sibi ardere compellat: sicut in sancto euangelio Amaon & Cleophas dixerunt, dum cum ipsis post passionem dominus loqueretur:

Lucæ. 24.

Nónne cor nostrum erat ardens in nobis in via, dum aperiret nobis dominus Iesus scripturas? Ergo granum sinapis membrorum viscera calefacit, fidei autem vigor cordium peccata cõburit. Et illud quidem asperum algoré frigoris remouet, hæc autem delictorum diabolicum frigus expellit. Sinapis iniquos humores decoquit corporum, fides autem libidinum fluenta consumit. Et per illud medicina capiti procuratur, per fidem autem spirituale caput nostrum, quod est Christus dominus, sæpius refouetur. C Sed & fidei iuxta comparationem sinapis sancto odore perfruimur, sicut ait beatus Apostolus:

2. Corin. 2.

Quoniam Christi bonus ordor sumus deo. Igitur sanctum martyrem Laurétium grano sinapis possumus comparare, qui diuersis attritus passionibus, per totum orbem gratiam meruit sui fragrare martyrij, qui antea constitutus in corpore erat humilis, ignotus & vilis. posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, vniuersis per totum mundum ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Recte igitur huic comparatio copulatur. Siquidem granum sinapis cùm teritur, accenditur: Laurentius cùm patitur, inflammatur. Illud feruorem attritionis suæ euomuit, hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, vasculo calido vapore decoquitur. Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus martyr tyranni sæuientis incendiis, sed maior illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat. Et quãuis rex improbus ligna subiiceret, incendia maiora supponeret, tamen sanctus Laurentius D has flammas fidei calore non sentit, & dum Christi pręcepta cogitat, frigidũ est illi omne quod patitur. Nec enim potest visceribus ignium tormenta sentire, qui sensibus paradisi refrigeria possidebat. Iacet licet ante pedes tyranni exusta caro, corpus exanime, nihil tamen detrimenti patitur in terris, cuius animus demoratur in cœlis. Extenditur ergo super flammarum ignitos globos, & sępius versatur in latera, sed quanto plus pœnarum patitur, tãto amplius Christum dominum pertimescit: nouo admirationis genere alius illum torquet, & alij sæuientis tormenta proficiunt. deuotiorem Laurentium saluatori supplicia atrociora fecerunt.

Item de grano sinapis. *Sermo II.*

Luc. 13.

SVperiore dominica parabolam domini disserentes in qua ait: Cui simile est regnum cœlorum, & cui simile illud existimabo? Simile est grano sinapis, & cætera. multa perstrinximus quibus probaremus regnum dei grano sinapis non immerito comparari, A & instantiam in sola esse existimatione verborum, non in collatione virtutum. Siquidem fides Christiana, quæ regnũ est, eũdem vigorem obtineat quem sinapis natura depromit. Nam sicut cùm sinapis succum sumimus, vultu contristamur, fronte cõtrahimur, ad lachrymas promouemur, & ipsam salubritatem corporis nostri cum quodam fletu austeritatis accipimus. Illinc enim nos amaritudo exasperat, acrimonia penetrat, hinc calor ignei saporis accédit, & toto perturbati corpore tunc magis sani efficimur, cùm amplius deploramus. Ita ergo & cùm fidei Christianæ mandata percipimus, contristamur animo, affligimur corpore, ad lachrymas promouemur, & ipsam nostram salutem cum quodam fletu ac mœrore consequimur. Inde enim ieiunia nos exasperant, illinc peccatorum conscientia macerat, hinc patrimonij iactura conturbat, & toto contristati habitu magis salutem consequimur, si amplius defleamus, secundum quod ait dominus:

Matth. 16.

Vos plorabitis & plangetis, seculum auté gaudebit. Sicut autem cùm sinapi caput forte curandum est, B iubemur abrasos capillos demere, vt nudo corpori perfectius medicina proueniat: ita & cùm anima per fidẽ curanda est, præcipimur substantiam à nobis seculi auferre, impedimenta auri argentíque deponere, vt nudę & soli animæ congruentius spiritualis medicina proueniat. Quisquis enim rebus mundi & diuitiis seculi obuolutus est, huic fidei medicina non proderit. Ergo quod succus sinapis in corpore, hoc fides Christiana operatur in anima. Sed quoniam in eadem dominica sentétia scriptum est,

Luc. 13.

Quod acceptum homo misit in ortũ suum, & creuit, & facta est arbor, & volucres requieuerunt in ramis eius: diligétius requiramus quis iste sit cui hæc cuncta conueniant. Diximus superius, sanctis martyribus, quia diuersis attriti sunt passionibus, naturá sinapis posse congruere. Sed quoniam dicit scriptura:

Ibidem.

Et excreuit, & facta est arbor, & volucres requieuerunt in ramis eius: arbitror hoc ipsi Christo domino rectius comparari, qui nascendo in hominem humiliatus vt granum est, ascendendo ad cœlum exaltatus vt arbor est. Granum plane Christus C est dum patitur, arbor est cùm resurgit. Granum, inquam, est cùm famem esuriens sustinet. Arbor est cùm quinq; panib' saturat quinq; milia virorum. Ibi sterilitatem humana conditione patitur, hic satietaté propria diuinitate largitur. Granum autem dixerim dominum cùm cæditur, cõtemnitur, increpatur: arborem autem, cùm cæco, illuminat, mortuos resuscitat, peccata condonat. Quod autem granum sit, ipse dicens in euangelio ait:

Ioan. 12.

Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Huius igitur grani, hoc est domini saluatoris velut sinapis acrimoniam atque amaritudinem Iudęi minime sustinentes, contempserunt succum cœlestis disciplinæ accipere, dicentes illuminato illi cæco:

Ibidem. 9.

Tu sis discipulus eius, nos autem Moysi discipuli sumus. Ipsi quoque Moysi mandata penitus ignorantes, qui præcepit illis specialiter hanc amaritudinem comedendam: cùm paschæ illis celebrandæ sacramenta disponeret, ait:

Exod. 12.

Manducabitis illud cum amaritudine. pascha enim domini est. Non enim (sicut illi putant) iussit herbarum vi- D lium acerrimos succos cum assis agni carnibus manducari, sed mandatorum Christi vtiliter amaros sermones præcepit cum ipso sacraméto passionis dominicæ deuorari. Nónne enim amari videntur sermones domini, cùm dicit:

Matth. 19.

Si vis perfectus esse, relinque omnia tua, & veni sequere me: & cũ

Matth. 10.

dicit non habendas duas tunicas, neque peram, neque calceamenta: Amaritudo ista sermonum, medicina est animarum. Quod autem ait euangelium,

Lucæ. 13.

Quod acceptum homo misit in ortum suum: quem esse hominem hũc putamus qui acceptum granum velut sinapis granum in suo orto seminauit? Ego illum esse arbitror, de quo euangelista refert:

Ibidem. 23.

Ecce autem Ioseph qui erat decurio ab Arimathia, accessit ad Pilatum, petens vt depositum corpus domini sepeliret: quod acceptum tradidit sepulturæ, quæ in orto fuerat præparata. atque ideo ait scriptura:

Ibidem. 13.

Quod acceptũ homo misit in hortum suum. Ergo Ioseph ortus flosculorum erat diuersis odoribus plenus. sed necdum in eo tale germen inseuerat. Fragrabat quidem specialis animæ eius ortus varia suauitate virtutum, sed necdum Christum cum aromatibus in cordis

dis ſui ſecreto poſuerat. Ita dum ſaluatorem in ortuli ſui monumento ſepelit, magis illum in animæ ſuæ intimis collocauit. Ramos autem huius arboris requiramus. Inuenies quia ramus eſt Petrus, ram⁹ eſt Paulus, rami ſunt omnes apoſtoli vel martyres, ad quos ſi quis ſe fortiter tenere voluerit, fluctibus ſeculi minimè ſubmergetur, quin potius ſub vmbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem, ſecurus à diabolicæ tempeſtatis procella.

De pſalmo uigeſimoprimo. *Sermo III.*

PSalmi qui lectus eſt ſeriem decurſuri, diligenter prius debemus intendere quid in ſuperſcriptione contineat, vt cognita eius origine, intelligentiam ipſius facilius cõſequamur, & manifeſtato capite poſſint rectius membra diſtribui. Scribitur enim ita: In fine pro ſuſceptione matutina pſalmus ipſi Dauid. Niſi fallor, ſuſceptio matutina ſolis ortũ ſemper anteuenit, & prius quàm orbem radiorum clarus ſplendor illuminet, matutinum noctium tenebris terminũ ponit, ac reſoluta ſenſim caliginum cæcitate, rebus cunctis facies quędam ac lumen infunditur. Et cùm veluti ſub vna materia tenebrarum mundus in confuſione iacuerit, interueniente matutino diuerſa ſpecierum varietate diſtinguitur, hoc eſt, cùm omnia cæca fuerint, oculi omnium reparantur. nox enim quodammodo aufert oculos mundo, aurora reſtituit, atque ita ante matutina ſuſceptione perfruimur, ve glorioſius poſtmodum ſolis ſplendorem patiamur. Sed quoniam ſic dicit Apoſtolus: Lex ſpiritualis eſt, & ſpiritualia comparanda ſunt: ſolem hic iuſtitiæ arbitror deſignari, hoc eſt Chriſtum dominum, qui nobis ignorantiæ tenebris, & peccatorum cæcitate ſubmerſis cœleſtis doctrinæ ſuæ lumen infudit, & quos non habebamus, oculos cordis inſeruit, & velut radios quoſdam apoſtolos ſuos miſit, qui nos de morte teterrima delinquentes liberarent, & paulatim reſolutis in nobis tenebris peccatorum matutina ſuſceptione conueſtirẽt, vt perfecti facilius poſſimus tolerare ſolis ardorem, hoc eſt, primum nos præceptis facilioribus erudirent, quo capaciores efficerent cœleſtium ſecretorum. Huius itaque ſolis iuſtitiæ matutino peccatorum caligo tota perimitur, ſicut ipſe Propheta ait ex perſona domini: In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Hoc eſt, oriente in nobis ſole iuſtitiæ, qui habitaculum domini ſumus, omnis cogitatio iniqua ſubuertitur. Cuius ſolis etiam beatus Salomon meminit ex perſona reputantium ſibi ac dicentium peccatorum: Sol non ortus eſt nobis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis. Hanc quoque matutinam ſuſceptionem in euangelio ſancto poſſumus adſcribere Mariæ Magdalenæ, quæ maturè ac diluculo ad monumentum vigilans, ſaluatoris reſurrectionem domini prima ſuſcepit. Et clareſcente mundi ſole, ſolis iuſtitiæ ortũ præ omnibus ſola cognouit, ac ſuſceptione quidem matutina gauiſa eſt diem redditum, ſed magis gauiſa Chriſtum à mortuis ſuſcitatum: atque in ipſa completa eſt prophetia: Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Totus autem hic pſalmus digeſtus eſt ex perſona domini ſaluatoris. Quippe cùm plura de eo in nouo ſint poſita teſtamento. Dicit itaq;: Deus deus meus reſpice in me. & reliqua. Quare aſſumpti hominis agit cauſam, & interrogare quodammodo videtur, dicẽs: Deus omnium, qui es omniũ deus meus, cur me dereliquiſti? nihil enim conſcius ſum. Secundũ prophetam enim neſciebat peccatũ, nec erat dolus in ore eius. Hæc autem dicit vt manifeſtaret propter nos ſe eſſe derelictum, quorum peccata portabat, ac videntes diſceremus pro ipſo ſancto & iuſto mori, cùm pro peccatoribus ille moreretur. Denique hac voce in paſſione vſus eſt, ſicut in euangelio legimus: Ely ely lammazabathani: hoc eſt: Deus deus me⁹, quare me dereliquiſti? Hac, inquã, voce vſus eſt, quod prophetia annunciauerat, vt rei exitus approbaret. Et quoniam ſequẽtia penè manifeſtata ſunt, illum inſpiciamus verſiculum, in quo ait: Ego autem ſum vermis, & non homo. Cur totius dominus creaturæ vermiculo ſe voluerit comparari. Poſſumus hoc quidem humilitati primitus aſſignare, quæ ſanctorum virtus eſt maxima, ſicut ſanctus Moyſes ante deũ animal ſe irrationabile profitetur: Dauid pulicem ſe ſæpe commemorat. Sed magis illud accipiendum puto, quoniã vermis nulla extrinſecus admixtione alieni corporis, ſed de ſola & pura terra procreatur, ideo illum comparatum domino, quoniam & ipſe ſaluator de ſola & pura Maria generatur. Legimus etiam in libris Moyſi de manna vermiculos procreatos. Digna plane & iuſta comparatio. Siquidem de manna vermiculus gignitur, & dominus Chriſtus de virgine procreatur. Quin potius ipſam Mariã manna dixerim: quia eſt ſubtilis & ſplẽdida: ſuauis & virgo, quæ velut cœlitus veniens cunctis eccleſiarum populis cibum dulciorem melle defluxit: quem qui edere aut mãducare neglexerit, vitam in ſemet ipſo habere non poterit, ſicut ipſe dominus ait: Niſi quis manducauerit meam carnem, & biberit meum ſanguinem, non habebit vitam in ſemetipſo, ſed potius ipſe cibus in iudicium conuertetur, ſicut Apoſtolus dicit: Qui manducat & bibit indigne, iudicium ſibi mãducat. Filiis Iſrael ſubtiliter prophetatum eſt in veteri teſtamẽto. Manna enim illis contra diuina præcepta tractantibus, vermes effecti ſunt, id eſt contumaciæ vltores & iudices. Quæ ſimilitudo Chriſtum indicat dominum, quem qui ſuauem cibum & dulcem potum haurire neglexerit, iudicem patietur, ſicut ipſe ait: Neque enim ipſe pater iudicat quẽquam, ſed omne iudicium dedit filio. Nam quod idem ſit vermis & iudex, alibi propheta teſtatur de peccatoribus, dicens: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extinguetur vſque in hodiernum diem. Quod autem ait: Diuiſerũt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtimentum meum miſerunt ſortem: hoc factum in euangelio reperimus, quod milites quatuor qui crucifixerunt ſaluatorem, in quatuor partes eius ſibi diuiſerunt veſtimenta. Veſtimẽtum verò eius quod aſſutum non erat, ſed erat de ſuperiori contextũ, ſorte perceperunt. Quæ igitur iſta veſtimenta ſint, videamus, qui milites, quódve etiam veſtimentum. Veſtimẽta eſſe puto prophetias vnum canentes, & vnum per omnia nunciantes. Aduerſarij ſaluatoris hoc eſt peruerſi hæretici, qui quotidie in illum tanquam milites manus impias iniecerunt, hoc eſt pro ſua diuidunt ſibi voluntate, & vnum corporis veſtimentum per varia membra diſtribuunt, atque ſpoliantes dominum, ſua falſa dogmata veſtierunt. Veſtimẽtum autem eius quod non erat conſutum, ſapientiam eius cœleſtem poſſumus approbare, quia ait, ſed erat de ſuperiori contextum. Noſtra enim ſapientia, hoc eſt humana cõſuitur. Aſſuitur enim cùm liberos damus ad ſtudia grãmaticis, tradimus philoſophis, erudimus, vt ſapientia in illis quę non erat, acquiratur. Domini autem ſapientia non aſſuta eſt, non quæſita. Non enim didicit à magiſtro, ſicut ipſi Iudæi dicunt: Quomodo hic literas nouit, cùm non didicerit? Et ipſe dicat: Mea autem doctrina non eſt de hoc mundo, ſed eius qui me miſit, hoc eſt quod ait de ſuperiori cõtextũ, quo veſtitu vel quibus omnibus veſtimentis eccleſia catholica ſemper amicta eſt, ſicut Propheta ait: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato.

Roman. 7. — Psal. 100. — Sapien. 5. — Psalm. 29. — Psal. 21. — Esa. 53. — 1. Pet. 2. — Psalm 21. — Ibidem. — Exod. 16. — Ioan. 6. — 1. Cor. 11. — Ioan. 5. — Esaiæ 66. — Psal. 21. — Ioan. 19. — Ibidem. 7. — Psal. 44.

De camelo. *Sermo IIII.*

DIcit in euangelio dominus Ieſus Chriſtus: Amen dico vobis: Facilius eſt enim trãſire camelum per foramẽ acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Quæ ſententia vereor ne forte vobis conueniat, qui diuitias ſeculi huius aut habetis, aut quæritis. Sicut enim cameli, animal quod eſt tortuoſum atque deforme, peruerſitas ipſa corporis, per anguſtiſſimam acus cauernam præterire non patitur, ita & diuites oneratos auaritia, & cupiditate fœdatos, ipſa vitæ deformitas per artam viam regni minimè introire permittit. Ait enim idem dominus: Arta & anguſta via eſt quæ dicit ad vitam. Igitur in camelo difficultatem quæſtus præſtat habitudo membrorum. In diuite autem impedimẽtum magnitudo efficit peccatorum. Gibb⁹ enim quidam eſt animæ, turpe quid vel cogitare vel facere ac mentis quædã tortuoſa deformitas, immundis rebus ſemper intendere, & ab eccleſiæ ſancto limine curis ſecularibus auocari. Vnde mihi videtur hanc deformitatem corporis propheta ſpiritualiter elocut⁹, fœditatem morum potius indicaſſe, cùm dicit: Non glorietur gibberoſus ſicut rectus.

Matth. 19. — Matth. 7.

rectus. Quasi si diceret: Non glorietur peccator vitiorum suorum prauitate distortus, sicut gloriatur iustus conscientiæ bonæ simplicitate directus. Quanuis enim ô peccator proceritate corporis gaudeas, quanuis scapularum tuarum æqualitate læteris, anima tamen tua morum prauitate deformis est. Recte ergo camelo comparatus est diues. Siquidem illum à transitu acus corporis crassitudo reuocat, hunc ab ingressu ecclesiæ patrimonij solicitudo detentat. Et sicut illum paruum foramen non capit oneratum mole membrorum, ita & hunc introitus sanctus non suscipit grauatum cumulo delictorum. Vterque habet propriam sarcinam suam. ille oneratus est carnibus, iste peccatis: & sicut ille inhabilis est angustissimæ acus cauernæ, ita & hic inconueniens est beatissimo dei regno: nisi quod camelum corpore compositum natura, hunc autem prauum voluntas efficit. Hæc autem dico fratres de iis qui festiuissimā diem sanctæ epiphaniæ ne in ecclesia procurarēt, patrimoniorum suorum compedibus sunt detenti, & terreno quodam obligati sunt vinculo, vt venire eis ad domum domini non liceret. Nō quòd eos quippiam detinet, sed quòd ita propriis sint actibus implicati, vt iam arbitrium viuendi suę potestatis amiserint: & dum solicitudinem patrimoniis exhibent, animarum medicinam penitus non requirunt. Quid mihi ô diues difficultatem temporis obiicis? Quid necessitatem ingeris repentinam? Si cor habes, intellige quia omni necessitate maior necessitas est salutis: & vtilior est causa, prius curare vitam, tunc peculij damna sarcire, ne dum augmentum patrimonij quærimus, sentiamus animæ detrimentum. Sed forte iudicem metuis, quem in secretario reliquisti. Mihi crede quod magis deum iudicem metuere debebis, qui de ipso tuo iudice iudicabit. Illum ergo metuis qui mox accipiet successorem: dominum non metuis, cui nemo aliquando succedit? Considera itaque iudicij imminentem diem, & inextinguibiles gehennę flammas, stridorem horrendum dentium, tenebrarum vltimum cruciatum. Et si potest, relicta ecclesia secularibus solicitudinibus implicare. Vereor enim ne dum mundi diuitias quæritis, inueniatis potius diuitias peccatorū: & repertis thesauris seculi, cœlestes thesauros amittatis.

Quòd simile sit regnum dei fermento. *Sermo V.*

ET ipsi scitis fratres quòd ex qua die vobiscum esse cœpi, non cessaui omnibus vos dominicis admonere mandatis, & partim hortando, partim increpando præcepta vobis ingerere, ita vt plerisq; pius pater fuerim: nonnullis autē durus magister extiterim. Patrē enim me sibi gratulat' est quisquis sermonem meum libenter amplexus est: durum autem magistrum sensit qui conscientiam suam prædicatione mea percussam esse condoluit. Sed nihil mea interest, dummodo siue pietate, siue censura Christus annuncietur in vobis, quanuis & ipsa censura sit pietas, quæ ideo circa negligentiores filios adhibetur, vt timore discant quod amore neglexerant. Non quòd omnes filios non æqualiter diligat pater, sed quòd indulgentia patris sit, pro diuersitate morum exhibere pietatis affectū, vt blandum filium exhortatione prouocet, contumacem verò austeritate conueniat, de vtriusque tamen correctione securus, quoniam hunc amore verberat, illū seueritate castigat, sicut ait beatus Apostolus: Omnis quidem disciplina in præsenti non videtur esse gaudij, sed mœroris: postea verò fructum pacificum exercitatis per eam reddet iustitiæ. Igitur quoniam tot tractatibus meis profecisse vos credo, libet quædam vobis diuinarum disserere literarum, vt intelligam quòd id quod dixerim, fidei viuacitate capiatis. Ait dominus in sancto euāgelio: Cui simile existimabo regnum dei? Simile est fermento quod acceptum mulier abscondit in farina, donec fermentatum est totum. Fermenti vim atque virtutē omnibus notam esse non dubium est. Nam cùm sit magnitudine paruum, specie simplex, natura commune, tantam fortitudinem intrinsecus gerit, vt cùm reconditum fuerit in farina, succus hoc totam massam faciat esse quod ipse est, & ita semper vniuersum cumulum aspersionis suæ vigore diffundit, vt omnem ipsam magnitudinem pollinis faciat fermentum, ac sic res ipsa fortitudine sua molem sibi proprij vigoris acquirit. Hoc autem faciunt mulieres vt viris suis salubriorem panem, & cibum vtilem diligenter exhibeant. Sed quoniam lex spiritualis est, & euangelium spiritualiter parabolarū ratione subsistit, videamus quid sit fermentum, quæ mulier, quid farina. Legimus in sancto euangelio, dicente domino Christo de seipso: Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autē mortuum fuerit, multū fructum affert. Ergo si triticū dominus, & dominus est fermētum, quia fermētū nō nisi de tritico fieri solet: recte ergo fermēto dominus cōparat, qui cùm esset specie homo, humilitate paruus, imbecillitate deiectus, tanta intrinsecus sapientiæ virtute pollebat, vt doctrinā ipsius mundus ipse vix caperet, qui cum se cœpit per totum orbē diuinitatis vigore diffundere, statim omne hominum genus in substantiam suam sui potestate protraxit, vt & iugum spiritus sui sancti infunderet omnibus, hoc est Christianos cunctos faceret esse quod Christus est. Nam quòd homo dominus Iesus vnus & solus esset in mūdo, tanquam fermentum in massa reconditum, vniuersos homines pręstitit esse quod ipse est. Quisquis igitur illi fermēto Christi adhæserit, efficitur & ipse fermentū, tam sibi vtilis, quàm idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus. Sicut igitur fermētum cùm in cumulum conspergendum est farinarum, confringitur, comminuitur, dissipatur, & ipsum omne dissoluitur, vt dispersam illam farinæ multitudinem in vnum vigorem constringat, atque in solidum corpus redigat, quod in pulueris modum ipsa deminutione languebat, faciátq; coniunctione sui vtilem massam, quod propria dissolutione videbatur inutile: sic ergo & dominus Iesus Christus cùm esset totius mundi fermentum, diuersis passionibus cōfractus, laceratus, & dissolutus est, & succ' eius pro salute nostra, qui est preciosus sanguis, effusus est, vt admixtiōe sui omne genus humanum solidaret, quod per diuersa antra resolutum iacebat. Sic enim velut fermentum quoddam nos qui farina ex gentibus videbamur esse, adhæsimus. Nos, inquam, qui per totum orbem dispersi & deminuti penitus iacebamus, vigore passionis Christi in ipsius corpus redacti sumus, sicut beatus Apostolus ait: Quoniam sumus corpus Christi, & membra. Nos igitur qui ex nationib' in pulueris modū è terræ facie iactabamur, aspersione sanguinis domini in massam soliditatis eius aggregamur. Mulier autem quæ dicitur abscondere in farina fermētum, quæ est nisi sancta ecclesia, quæ quotidie doctrinam Christi in cordibus nostris conatur abscōdere? Ipsa inquam, est mulier quę in alio loco etiam molere dicitur, sicut ait dominus: Erunt duæ molentes, vna assumetur, & vna relinquetur. Molit enim sancta ecclesia per legem, per apostolos, per prophetas, cùm catechumenos facit, & asperitatem gentilitatis dissipat atque comminuit, vt emolitos eos in farinæ modū aptos faciat fermento dominici sanguinis adhærere. Fermentum enim dixerim totam domini passionem. Fermentum enim salutis nostrę est symbolum, sine quo fermento vel symbolo nemo potest vitæ æternæ substantiā promereri. Et quia duas euāgelium describit molentes, atque vnam ecclesiam diximus salubriter molere, alterā quam nisi synagogā accipere debemus? Molit enim & ipsa per Moysen & prophetas, sed inutiliter molit, sicut dicit Apostolus de Iudæis: Aemulationem dei habent, sed non secundum scientiam. Inutiliter, inquam, molit synagoga, quia massam suam Christi doctrina non temperat. Atque ideo euitandum præcepit synagogæ dominus esse fermentum, dicens: Cauete vos à fermēto Pharisæorum. Temperatum est enim sanguinibus & crudelitatibus Iudæorum dicētium de domino: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vnde ait euangelium: Erunt duæ molentes, vna assumetur, & vna relinquetur. Assumetur enim in requiem æternam sancta ecclesia, quæ domino cibum sanctitatis emoluit. Relinquetur ad molas cruenta synagoga gyrum semper passura suæ perfidiæ.

Hebr. 12. Luc. 13. Roman. 7. Ioan. 12. Ephes. 5. Matth. 24. Roma. 10. Matth. 16. Ibidem. 27 Ibidem. 24.

De margarita. *Sermo VI.*

SAtis ad correctionem vestram arbitror posse sufficere fratres dilecti, quòd anteriore dominica profecturus nulla vobis sacrarū literarū spiritualia do-

lia dona largitus sum, sed tantum vos increpans & arguens pro peccato, sine aliqua prædicationis consolatione ꝓmiserim. Volui enim vos hoc ipsum intelligere quàm grauiter peccaueritis, quòd diuina eloquia audire minime meruistis. Hæc enim sacerdotum vehemens & copiosa vindicta est, indignis quibusque literarum cœlestium sacramenta non credere, nec (sicut ait dominus) dare sanctum canibus, neque margaritas proiicere porcorum pedibus inculcādas. Perdit enim cœlestis margaritæ gratiam quisquis eam fœdissimo peccatori circundare conatur. Gemma enim, sicut ipsi scitis, nisi auro non conuenit, margarita nisi preciosis monilibus non aptatur. Estote ergo aurum optimum, estote monile preciosum, vt possit in vobis margarita spiritualis includi. Margarita enim Christus est dominus, quam negociator ille diues in euangelio venditis omnibus rebus suis emere festinauit, & maluit omnes quas habebat seculi gemmas amittere, tantum vt vnam Christi emeret margaritam. Vnde & ego fratres pro magnitudine quod admiseratis delicti, nolui vobis pandere euangelicæ refectionis eloquia, sed magis ingerere animosæ indignationis iniuriam, & prius vos verberibus spiritualibus emendare, ac sic margaritæ ditare muneribus. Malui inquam peccatum vestrum incusando acriter increpare, quàm leniter dissimulando nutrire. Quisquis enim fratrem non arguit peccantem, quodammodo hortatur vt peccet. Nolo autem putetis quod non de amore faciam vos sæpius verberando. Filius enim qui castigatione dignus est, plus amatur, sicut ait scriptura sancta: Quem enim diligit dominus, corripit: castigat autem omnem filium quem recipit. Dicite mihi si non dolendum fuerit hoc peccatum, sic vos salutis immemores tunc fuisse, vt beatissimis apostolis Petro & Paulo honorificentiam minime reddideritis, cùm ipsos esse sciatis doctores gentium, authores martyrum, principes sacerdotum, nec volueritis eorum natalem nobiscum festiuissimum celebrare, atque illi cœlesti interesse conuiuio, in quo promartyrum tanta lætitia substantiam vitæ ipse nobis dominus ministrauit? Vultis autem scire quantis bonis fraudati fueritis? Interrogate fratres qui tunc mecum pariter affuerūt, quàm refecti à dominica mensa discesserint, vel quales secum domum spirituales diuitias reportauerint. Vnum scio, quòd si quis illa die honoratus aut diues ob natalem filij sui ad decimum vsque miliarium ad prandium rogauisset, propter accuratas epulas, & inæquales mensuras, absque dubio vos ituros fuisse. Igitur fratres quotiescunque martyrum memoriam celebramus, prætermissis omnibus seculi actibus sine aliqua dubitatione concurrere debemus, reddere illis honorificentiam qui nobis salutem profusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacrata hostia pro nostra propitiatione domino sunt oblati, præsertim cùm dicat ad sanctos suos omnipotens deus: Qui vos honorat, me honorat: & qui vos spernit, me spernit. Quisquis ergo honorat martyres, honorat & Christum: & qui spernit sanctos, spernit & dominum.

Matth.7. Ibidem.13 Prouer.3. Hebr.12. Lucæ.10.

De eo quod scriptum est: Reddite quæ dei sunt, deo: & de militantibus. *Sermo VII.*

Nonnulli fratres qui aut militis cingulo detinentur, aut in actu sunt publico constituti, cùm peccant grauiter, hac solent à peccati sui pœna se voce excusare, quod militant: & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur, perinde quasi militia hominum nō & voluntas in culpa sit. Ita quod ipsi gerunt, officiis suis adscribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædā militare peccatū est. Nec rempublicam gerere criminosum est, sed ideo agere rempublicam, vt rem familiarē potius augeas, videtur esse dānabile. Propterea enim prouidentia quadā militantibus sunt stipendia constituta, ne dum sumptus quæritur, prēda grassetur. Illud autem quale est quod cùm ob errorem aliquem à senioribus arguūtur, & reputatur alicui de illis cur ebrius fuerit, cur res alienas peruaserit, cædem cur turbulētus admiserit, statim respōdeat: Quid habebam facere homo secularis aut miles? nūquid monachus sum, professus aut clericus? Quasi omnis qui clericus nō est aut monach⁹, possit ei licere quod non licet. Præscribitur norma viuendi, omnis ad bene agendum prouocatur sexus, ætas & dignitas. Igitur nemo se publicis excuset actibus, nemo occupatione militiæ cōqueratur. Apud omnem Christianum prima honestatis debet esse militia. Nā vt id quod dicimus, authoritate euangelica comprobemus, videamus lectionē quæ paulo ante decursa est. Ait enim euangelium: Venerunt autem & publicani ad Ioannem, vt baptizarentur ab eo, & dixerunt ad eum: Magister, quid faciemus? At ille dixit: Nihil amplius exigatis q̃ quod constitutum est vobis. Honesta planè publicanorum interrogatio, ac sancti prophetæ iusta responsio. Illi enim solicite interrogant, ne aut ignorantes plus exigendo peccatū incidant, aut cessantes publicani decipiāt functionem. Hic autem moderate præcipit, vt & iniquitas locum non habeat, & cōstitutum habeat vectigal effectum. Nō enim dixit: Nihil exigatis, sed nihil amplius exigatis. Vnde intelligim⁹ quod apud deum non tam exactio quàm exactio iniqua dānetur. Dicit enim ipse dominus: Reddite quæ dei sunt, deo: & quæ Cęsaris, Cæsari. Igitur quod Cæsar præcipit, ferendum est: quod imperator indicit, tolerandum est. Sed fit intolerabile dum illud præda exactionis accumulat. Hoc autem quale est quod iidem ipsi qui huiusmodi necessitates procurant, fraudes ac rapinas suas commodum vocant, cùm ipsa præda inferatur incōmodum? Illud autem addunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint, ipsos potius persequātur: & putant se necessitates decepisse publicas, nisi domos deceperint orphanorum: ita vt quorū pater ante biduum forsitan fuerit amicus, collega vel frater interueniente morte eiusdē liberi habeantur tanquā ignoti, viles & miseri. Vidua autem siqua fuerit, aut sic iniuriis exagitatur vt nubat, aut si voluerit in castitatis permanere proposito, dādo munera sua facultates vix permanent. Cùm his ergo fraudibus repleuerint sacculos suos, videbis illos lætos & accuratos ad ecclesiam properare, & deo gratias agere quasi ab ipso illis hæc pecunia conferatur, illud quoque peccantes, quod rapinarū suarum deum volūt esse participem. Dicit autem sanctum euangelium: Interrogauerunt illum & milites, Quid faciemus & nos? Ait illis Ioannes: Neminem concutiatis, sed contenti estote stipēdiis vestris. Hic iā cognoscere se debet omnis homo qui militat. Non enim tantū de iis militātibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisquis militię suę cingulo vtitur, dignitatis suę miles adscribitur. Atq; ideo hæc sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus cunctisq; rectoribus, & cuicunq; qui stipendia sibi decreta cōsequitur. Si amplius quærit, tāquam calumniator & concussor Ioannis sentētia condemnatur. Vsque adeo autem hoc inoleuit malum, vt iam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa venalis sit, & nulla iam causa possit esse sine causa. Hæc autem diuina sententia, quæ ad milites loquitur, potest etiam ad clericos retorqueri, qui etiam si non militare videntur seculo, tamen domino & deo militamus, sicut ait Apostolus: Nemo militans deo, obligat se negociis secularibus. Videmur inquam non militare remissis ac fluentibus tunicis, sed habemus militiæ nostræ cingulum, quo castimoniæ interiora constringuntur: de quo cingulo dominus ait ad apostolos suos: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Milites igitur Christi sumus, & stipēdia ab ipso donatiuúmq; percipimus, sicut dicit beatus Apostolus: Qui dedit nobis pignus spiritus, hoc est, qui spiritus sancti nos remuneratiōe ditauit. Si quis ergo Christianorum hoc donatiuo contentus forte non fuerit, & quærit amplius, incipit hoc ipso carere quod meruit. Quod specialiter cōtingit hæreticis Arrianis: Dum enim nescio quid amplius quærunt, inuenientes erroris spiritum, gratię Christi spiritum perdiderunt. Nam & catholicus clericus hac sententia retinetur. Si enim non contentus stipendiis fuerit quæ de altario domino iubente consequitur, sed exercet mercimonium, intercessiones vendit, viduarum munera libenter amplectitur, hic negociator magis potest videri quàm clericus. Nam licet dicere possumus, nemo nos inuasoris arguit violentiæ, nullus accusat, quasi non interdum maiorem prædam à viduis blandimenta eliciant, quàm tormēta: non in-

Lucæ.3. Matth.22. Luc.3. 2.Tim.2. Lucæ.12. 2.Cor.1.

tereſt apud deum verum vi an circumuẽtione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.

De ſabbato quo dominus manum aridam curauit.

Sermo VIII.

Diligenter vos audiſſe credo fratres euangelicã lectionem quæ nuper lecta eſt, vbi dominus Ieſus Christus ingreſſus ſabbato ſynagogam, hominis ibi habentis manũ aridam ſpirituali medicina curauit, non appoſitis herbarum ſuccis, non pigmentorũ medicaminibus colligatis, ſed verbo iubens, & in ira præcipiens refudit corpori ſanitatem. Ira inquam, ſicut ait euangeliſta, reſtituit vigorem dexteræ. Vnde intelligimus qualis dominicæ benignitatis ſit ſanitas, cuius indignationis talis eſt medicina: aut quemadmodũ placatus prodeſt, qui ita miſeretur iratus. Verbo igitur iubet vt arenti dexteræ venarum ſuccos infunderet. Non mirum eſt ſi is arctem reparauit dexteram, qui totum corpus de arenti puluere procreauit, & id verbi imperio reſtituit, quod in principio factura operationis inſtituit: velut authorem ſuum plaſma cognoſcens obſequitur ei portiuncula, cui totũ ſe deberet in maſſa. Sed videamus quæ ſit in ſynagoga manus arida, quę nihil corpori prodeſt, quando operibus ſiccauit, quando etiam primum arida eſſe cœperit, requiramus. Non enim vnius hominis tantum per ſaluatorem cauſa geritur, nec vnius hominis imbecillitas procuratur, ſed totius generis humani ſanatur infirmitas. Nulli autem dubium eſt dexteram vel totius corporis præclariorem portionem hoc officij gerere, vt diurna alimenta ſuo corpori ſubminiſtret, & prouidentia quadam ad fruendam vitam membra cætera paſcat ac nutriat. Hanc igitur dexteram in Iudaico populo ſcribas eſſe dixerim, vel doctores, qui velut pręclarior portio in pharisæorum corpore à domino conſtituti, neglexerũt & in cætera membra ſua prophetarum oracula velut eſcam vitæ æternæ porrigere, atque ideo doctrina eorum tanquam manus aruit imbecillis, quia fontem perennis ſapientiæ non quæſiuit. Propterea denique factum eſt vt quaſi contracta dextera clauẽ ſcientiæ tenere non poſſet, ſicut ait dominus: Væ vobis ſcribæ & phariſæi qui abſconditis clauem ſcientiæ, & reliqua. Hęc autem clauis Christus eſt dominus, quo ad credulitatem fidei pectorũ arcana reſerãtur. Iſta clauis, ſicut ait dominus Petro: Tibi dabo clauẽ regni cœlorum. Ergo aruit dextera ſynagogæ manus, relinquẽs Chriſtum, quæ prius erat in principibus Iudæorum, & deteriorauit. Quiſquis enim Chriſti fontem deſerit, & debilitatur protinus, & areſcit. Sed inuenio ipſam manum quondam cæteris membris fuiſſe meliorem. Sanctus enim Moyſes dux Iudaici populi, velut clarior corporis ſui dextera fuit cùm legem porrigendã meruit à diuinitate percipere. Dextera inquam erat ſanctus Moyſes, qui filios Iſrael velut manu prouida cœleſti manna nutriit. Hæc plane eſt dextera quæ Iamnẽ & Mambrem magos niuei ſplendoris nitore cõuicit. Ita enim ſcriptum habes. Atque ideo magorum diſtinctę ſunt tenebræ, quia Moyſi meritis lucens dextera coruſcabat. Sed videamus, manus iſta quando primùm arida cœperit eſſe vel mortua. Ego illam primùm in Adam aruiſſe confirmo, cùm contra vetitum domini interdictæ arboris poma decerpſit, ac tũc ſuccum immortalitatis amiſit. Et ſiccata quodammodo eſt, quando hominem ad imaginem dei factum peccato ſuo ſolui facit in puluerẽ. Atq; vtinam ſola manus in peccato teneretur obnoxia: quod eſt grauiꝰ, omne corpus morte damnatũ eſt, cùm dextera prima peccauerit. Nec mireris ſi membrum dexterę in Adam non manſit integrum. vigor enim in illa æternitatis exaruit. Nã ſicut Moyſi dextera cuſtodientis mandata domini niueo fulgore reſplenduit, ita & Adæ dextera præuaricantis præcepta mortifero pallore contracta eſt. Hanc igitur Adæ manum ſaluator curat in ſynagoga, hoc eſt totius generis humani imbecillitatem ſanare feſtinat. Dicit etiam illi: Extende manum tuam, qui eam idolis immolando contraxit. Dicit illi: Extende manum tuam, qui per eam res orphanorum viduarúmque geſtit inuadere. Sed & tu qui putas te manũ habere, & ſanam, caue ne auaritia contrahatur. Quin potius extende eam pro miſericordia frequenter ad pauperem, pro hoſpitalitate ſæpius ad peregrinum. Extende eam pro peccatis ſemper ad dominum. Eſto miſericors, eſto largus. Obſerua quod ait propheta: Ne ſit manus tua ad accipiendum porrecta, ad erogandum contracta. Sic enim manus tua ſana eſſe poterit: bonis vero operibus extendatur.

Lucæ. 6. — Ibidem. 11. — Matth. 16. — 2. Tim. 3. — Galat. 3. — Lucæ. 6. — Eccli. 4.

De unitate charitatis. *Sermo IX.*

Legimus in libro qui apoſtolorum actibus adſcribitur, tantam ſub memoratis viris deuotionẽ plebis fuiſſe, ita populi Chriſtiani floruiſſe primitias, vt poſt acceptam fidẽ nemo domũ propriam ſibi defenderet, & nemo ſuũ aliquid vindicaret, ſed iure fraternitatis eſſent illis cuncta cõmunia, ſcilicet vt qui eodem conſortio religionis tenebantur, eodem conſortio fruerentur & vita, hoc eſt vt quibus erat vna fides, eſſet & vna ſubſtantia: & quibus erat communis Chriſtus, communis eſſet & ſumptus. Nephas etenim putabant religioſi viri ſibi participem nõ aſciſcere in ſubſtantia, qui particeps eſſet in gratia: atque ideo in fraternitate omnibus communiter vtebantur, niſi quod maior eſt fraternitas Chriſti quàm ſanguinis. Sanguinis enim fraternitas ſimilitudinem tantummodo corporis refert, Chriſti autem fraternitas vnanimitatem cordis animæq́ue demonſtrat, ſicut ſcriptum eſt: Erat autem credentium cor vnum, atque anima vna. Vere ergo ille frater eſt, qui non tam corpore quàm vnanimitate germanus eſt. Verus inquam frater eſt cuius idem ſpiritus & voluntas in fratre eſt. Melior igitur eſt (ſicut dixi) Chriſti fraternitas q̃ ſanguinis. Sanguinis fraternitas interdum ſibi inimica eſt, Chriſti autem fraternitas ſine intermiſſione pacifica eſt. Illa inter ſe communia cum æmulatione diuidit, hęc etiam propria cum gratulatione cõmunicat. Illa in conſortio deſpicit ſæpe germanum, hæc aſſumit frequenter alienum. Tanta ergo, ſicut dixi, illo tempore Chriſtianæ plebis deuotio fuit, vt nemo domum ſuam diceret, nemo proprium aliquid vindicaret, ſicut ait ſanctus Lucas, dicens: Et nemo quicquam ex eo quod poſſidebat, ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia. Nemo enim inquam erat quiſquam egens inter ipſos. Beata igitur plebs, quæ dum plures diuites habet in Chriſto, nullum in ſeculo habuit indigentem: & quæ dum æternas cogitat diuitias, à fratribus temporalem repulit paupertatem. Vendebant enim, ſicut ait ſcriptura, prædia & domos ſuas & precia venditorum ante pedes apoſtolorum ponebant, vt erogarent prout cuique opus eſſet. Videte ſanctorum virorum fidem, quemadmodum propter Chriſtum toto ſpoliabantur patrimonio, & nihil ſibi reliqui faciebant. Non enim verebantur ne eſurirent ipſi, dum timebant ne alius eſuriret. Hæc igitur ſub apoſtolis fuit in plebe deuotio: modo quid ſimile reperimus? Et certe idem Chriſtus in nobis. Idem quidem Chriſtus in nobis, ſed non idem animus eſt in nobis. Eadem in plebe fides, ſed non in plebe eſt ipſa largitio. Ita alter de alterius inopia non cogitat, vt illud ſit quod dicit Apoſtolus: Alius quidẽ eſurit, alius ebrius eſt. Nam plerique Chriſtiani non ſolum propria non diſtribuunt, ſed etiam diripiunt aliena. Non ſolum inquam colligentes pecunias ſuas, ad pedes apoſtolorum non deferunt, ſed etiam confugientes fratres ſuos protrahunt à pedibus ſacerdotum. Nunc eſt illud tempus quod deſcribit beatus Apoſtolus dicens: In nouiſſimis diebus abũdabit iniquitas multorum, & refrigeſcet charitas. Modo enim abundat auaritiæ iniquitas, quæ ante largitatis bonitate ceſſabat: & refrigeſcit fraternitatis charitas, quæ prius Chriſti amore feruebat. Tunc enim ſub apoſtolis fraternitatis dilectio fuit, vt tunc in conuentu ſuo non aduenerit indigentia: tanta autem modo Chriſtianitatis diſſimulatio eſt, vt in cœtu noſtro vix inuenias locupletem. Locupletem autem vix inueniri dico non tam facultatibus, ſed operibus. Ait enim Apoſtolꝰ: Diuites ſint in operibus bonis. Locupletem autẽ illum in eccleſia intelligi voluit, qui diues eſt in Chriſto. Nam & ibi quod ait ſub apoſtolis neminem indigentẽ fuiſſe, oſtendit vtique tãta eos gratia fidei fuiſſe præditos, vt omnes cœleſtiũ diuitiarum abũdauerint largitate. Raro igitur hoc tempore inuenimus in Chriſtiano populo locupletem. Etſi plerique in domibus auro ſint diuites, tamen in eccleſia iuſtitia ſunt mendici. Dum enim circa pauperes non pro eo quod

Acto. 2. & 3. — Ibidem. 4. — Ibidem. — 1. Cor. 11. — Matth. 24. — 1. Timo. 6.

eo quod præualent, operantur, nec hoc est gratum quod offerunt, nec illud est satiabile quod reseruāt. Dixit dominus ad Cain cùm offerret munera, Si auté recte offeras, recte autem non diuidas, peccasti, quiesce. Sic & tu Christiane non recte diuidis qui de tanto auro tuo maiorem partem mãmonæ reseruas, quàm domino largiaris. Sic nanque Ananias in actibus apostolorum dum putat se recte offerre & nō recte diuidit, pecuniam quā obtulit, perdidit: & quam domi reseruauit, amisit. Pecuniam inquam pariter perdidit & salutem. Dum enim ex eo quod promiserat, parté subtrahit, sacrilegij simul condemnatur & fraudis. Sacrilegij, quod deum in pollicitatione fefellerit. Fraudis, quod de integris muneribus portioné quādam putauerit subtrahendā. Ait enim apostolus Petrus, Nō es mētitus hominib⁹, sed deo. Si ergo, fratres, Ananias condēnatur cùm non totum dederit quod de suo ipse promiserat, quid censemus de eo qui non vult reddere quod alius reposuit? Videte ergo & vos fratres quid promiseritis deo cum primum gratiam fidei percepistis. Ecce abundant in ciuitate nostra hospites siue peregrini, facite quod polliciti estis, ne dicatur & vobis quod Ananiæ dictum est, Non mentiti estis hominibus, sed deo.

Genes. 4. Ibidem. Acto. 5.

De eo quod scriptum est, Quis maior est in regno cœlorum.

Sermo X.

SI diligenter audistis euangelicā lectionem, intelligere potestis quæ ministris ac sacerdotibus dei reuerentia debeatur, vel qua ipsos clericos inuicem humilitatis sedulitate oporteat præuenire. Ait enim dominus percontantibus discipulis quis eorum in regno cœlorum maior esset futurus, statuto coram omnibus puerulo, Quicunque humiliauerit se sicut puer iste, hic maior erit in regno cœlorum. Vnde intelligimus quòd humilitate peruenitur ad regnum, simplicitate penetratur ad cœlum. Quisquis ergo cupit diuinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur. Quicunque vult fraternitatem obtinere: præueniat obsequēdo, sicut ait Apostolus: Honore inuicem præuenientes. Vincat eam officiis, vt possit vincere sanctitate. Si enim te non læsit frater, obsequium meretur vt diligas. Quod si forsitan lęsit, magis obsequium meretur vt vincas. Hæc enim nostra Christianitatis summa est, vt amantibus vicissitudinem, lædentibus patientiā rependamus. Qui enim fuerit patientior ad iniuriam, potétior constituetur in regno. Non enim ad imperium cœlorum peruenitur superbia, diuitiis, præfectura, sed humilitate, pauperie, lenitate. Arcta autem & angusta via est quæ ducit ad regnum. Quisquis ergo honoribus inflatus fuerit, & auri thesauris dilatatus, tanquā onustum & impeditum animal per angustum regni iter transire non poterit. Simul etiā vt se existimat peruenisse, sarcinam eius exigua porta non capiēs, repercussam limine retrorsum redire cogit. Tam enim angusta est diuiti porta cœlestis, quàm est camelo acus foramen exiguum. Vnde ait dominus: Facilius est camelum per foramen acus trāsire, quàm diuitem in regnum cœlorum. Sicut enim cameli animal tortuosum atq; deforme exigua acus cauerna præterire non patitur, ita & diuitem auarum atque mendacem arcta cœli ianua minimè intrare permittit. Nā ideo nudi in seculo nascimur, nudi etiā accedimus ad lauacrum, vt nudi quoq; & expediti ad cœli ianuam properemus. Quàm autem incongruum & absurdum est vt quem nudum mater genuit, nudum suscipit ecclesia, diues intrare velit in cœlū? Propterea adolescenti illi diuiti in euangelio à saluatore dicitur, qui sibi iustus videbatur & sanct⁹, & omnia legis mandata complesse: Si vis perfectus esse vende omnia tua, & da pauperibus. Vsque adeo enim nuda virtus apta cœlo est, vt quamuis iustus, quamuis sanctus, aurū vel diuitias possidens, non possit esse perfectus. Talem enim voluit adolescentem illum dominus ad paradisum redire, qualis Adam fuerat de paradisi sublimitate deiectus. Nudus enim Adam incola paradisi fuit. Denique post peccatum nuditatem suam vidēs, folio pudenda contexit. Prius enim quàm peccaret, honestatis erat colore vestitus, atque ideo nuditaté inhonestam non natura instituit, sed delicti reatus inuenit. Nam & sancti angeli in splendidissimo habitu constituti, non quòd tunicis operiuntur & palliis, sed cùm sit in illis natiuitatis suæ nuda substantia, vestiti videntur esse quod sancti sunt. Sic igitur & Adam custodiens honestatis angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mūdanis vestibus, sed immortalitatis erat splendore vestitus. Nihil prauum respiciebant eius oculi, non cor eius turpe aliquid cogitabat, erat apud honestas mentes nuditas ipsa vestita. Sicut enim apud nequam homines turpis cogitatio concupiscens vestibus non arcetur, ita apud sanctos viros honesta simplicitas ad concupiscendum nuditate non trahitur: sed sicut vitiosis ad corruptelam nuda sunt omnia, ita religiosis ad castimoniā operta sunt vniuersa. Quod autem ait euangelica lectio: Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & mergatur in profundum maris. Pusillos hic non ætate pueros, sed malitia paruulos dicit, sicut Apostolus ait: Malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis. Qui sunt isti nisi clerici idonei, & monachi religiosi vel laici? Quisquis igitur irreuerens aut contumeliosus extiterit, hac velut pœna plectetur, vt informi saxo religato illi ad collum, præcipitetur in mare. Sed videamus cur scandalizantibus Christianis ista pœna data sit, aut quid sibi velit ipsa sententia. Puto enim illa aliquod mysterium contineri. Quasi verò non sufficeret in mare homini demergendo saxum qualecunque non magnum aut enorme, sed molæ asinariæ lapis ei religetur ad collum, vt cum perituro homine pereat res vsui necessaria. Sed puto hoc magis esse quod in scripturis asini figura populus gentilium nuncupatur, qui clausis oculis circa ignorantię molam erroris sui gyro pertrahitur, & in illa cursus directione vestigiis sæpe redeuntibus inuitus vsui laborat alieno. Nónne enim tibi videtur molam asinariam voluere gentilis populus quandiu imperitiæ suæ labore versatur? Naturæ quidem vinculis alligatus vt verbum dei molat, deum cœli quærat, sed opertę mentis cæcitate suffusus, vt vultus animi erigere ad deum, cordis oculos leuare non possit ad cœlum. Sed quoniam molam asinariam saxum esse cōstat, videamus si & paganorum talis est mola. Talis plane est. Saxi enim mola est paganorum Iupiter Herculésque lapideus, circa quos cæcis oculis frequenti errore circumeunt. Cæcos inquam dixerim eorum oculos qui putant se videre quod non vident. Aspicientes enim saxum, deum se videre confingunt. Attamen qui molam voluit, consummandi aliquando finem operis habet exeundi spem gerit laboris. Cui verò mola asinaria ad collum suspenditur, portat lapidem qui portare iugum domini recusauit. Asinus ergo ad molam, cæcus ad lapidem, gentilis ad saxum, qui adorat eum quem non videt nec agnoscit. Deus enim non in manufactis habitat, nec in metallo aut saxo cognoscitur. Hic ergo gentilis populus cum persecutionem Christiano intulerit, hac pœna plectetur, vt cùm sua sacrilega mola iudicandi seculi fluctibus demergatur.

Matth. 18. Romano. 12. Matth. 7. Ibidem. 19. Ibidem. Matth. 18. 1. Corin. 14.

De mirabilibus. Sermo XI.

QVantorum mirabilium operator sit dominus Iesus Christus intelligere possumus ex hac euangelica lectione, qua describitur tanta per eum beneficia in populū fuisse collata vt prouocatæ hominum turbæ ad audiendum illum magis irruerent quàm rogarent, & medicinam salutis non sperarent per humilitatis gratiam, sed per importunitatis iniuriā, ita vt irruētes (sicut ait euangelium) turbas à domino Iesu non desertum separaret, non synagoga repelleret, non reuerētia diuinitatis perarceret. Hęc est enim consuetudo infirmantiū, vt dum sperant suis ægritudinibus medicinam, ab importuna petitione non loco prohibeantur, non tempore: sed quanto plus medetur ille qui sanat, tanto amplius ille importunus est qui laborat. Ergo cùm dominus illis ab irruentibus turbis semotus in terra esse non posset, aspiciens in mari duas nauiculas, vnam nauem Petri omni festinatione conscēdit vt importunitatis iniuriam vel aquarū natura depelleret, quia eam doctoris reuerentia minime coercebat, atque exinde cœpit de nauicula Petri ad homines doctrinæ suæ verba profundere. Videte misericordiam saluatoris, separatur quidē ab hominibus corpore, doctrinæ tamen iis vtilitate coniungitur. Vbique miseretur, vbique prodest. In terra positus per ta-

Lucæ. 5.

ctum languores corporum sanat, in mari cõstitutus per doctrinam vulnera curat animarum. Sed videamus quæ sit ista nauicula Simonis Petri, quam adducendam de duabus magis opportunã dominus iudicauit, quę & tutum saluatorem præstet ab iniuria, & credulitatis hominibus largiatur eloquia. Inuenimus enim iam dominum nauigasse in alia naui, & grauibus iniuriis lacessitum. Exod. 12. Nauigauit enim cum Moyse in Mari rubro, quando populum Israel per vndarum fluenta transuexit. Sed grauibus est affectus iniuriis, sicut ipse ait in euangelio ad Iudæos, Ioan. 5. Si crederetis Moysi, & mihi crederetis. Iniuria autem saluatoris est incredulitas synagogæ. Ergo Petri nauẽ eligit, Moysi deserit, hoc est spernit synagogam perfidam, fidelẽ assumit ecclesiam. Duæ enim quasi nauiculæ adeo destinatæ sunt, quæ in hoc, tanquam in mari, mundo salutem hominibus piscarẽtur, sicut ait dominus apostolis: Math. 4. Venite faciam vos piscatores hominum. Ex his ergo duabus nauiculis vna relinquitur ad terram inanis & vacua, altera producitur in altum onustavel plena. Vacua enim synagoga relinquitur in littore, quia Christum cum prophetarum amisit oraculis. Onusta autem ecclesia in altum assumitur, quia dominum cum apostolorũ doctrina suscipit. Synagoga inquã remanet ad terras quasi terrenis inhærens operationibus: ecclesia autem in altitudinem reuocatur, tanquam cœlorum profunda sacramenta discutiens, in illam scilicet altitudinem de qua Apostolus ait: Roman. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Propterea dicitur Petro: Lucæ. 5. Duc in altum, hoc est in profundum disputationum generationis diuinæ. Quid enim tam profundũ quàm quod ait Petrus ad dominum: Math. 16. Tu es Christ' filius dei viui? Quid tam terrenum quàm quod de domino dixerũt Iudæi: Lucæ. 4. Nónne hic est filius Ioseph fabri? Ille altiore cõsilio natiuitatem Christi diuinitus approbauit, hi mente viperea generationem cœlestem carnaliter existimant. Vnde ait saluator Petro: Math. 16. Quia non caro & sanguis tibi hoc reuelauit, sed pater meus qui in cœlis est. Pharisæis autem dicit: Ibidem. 12 Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis nequam? Hãc igitur solam ecclesiæ nauem ascendit dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente domino: Ibidem. 16 Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Quæ nauis in altum seculi istius ita natat, vt pereunte mundo, omnes quos suscipit, seruet illæsos. Cuius figuram iam in veteri videmus testamento. Gene. 7. Sicut enim Noë arca naufragante mundo cunctos quos susceperat, incolumes reseruauit, ita & Petri ecclesia conflagrante seculo omnes quos amplectitur, repræsentabit illæsos. Et sicut tũc transacto diluuio ad arcam Noe columba signum pacis detulit, Gene. 8. ita & transacto iudicio ad ecclesiã Petri Christus gaudium pacis referet, quia ipse columba vel pax est, sicut promisit dicẽs: Ioan. 16. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Sed quoniam hanc eandem nauiculam Petri de qua nunc dominus cœlestis doctrinę suæ sacramenta depromit, legimus in Matthæo Math. 8. dormiẽte in eadem domino ventis insurgentibus perturbatã, ita vt cuncti apostoli mortis periculum formidarẽt: videamus quæ causa est quòd vna eadémque nauicula hic in tranquillitate doctrinã populis tribuit, ibi in tempestate discipulis metum mortis inducit, præsertim cùm ibi etiam cum cæteris apostolis Simon Petrus esset. Hæc autem est causa periculi. Erat ibi Simon Petrus, sed erat pariter & proditor Iudas. Quanuis illius fides fundaret nauiculam, huius tamen eam perfidia conturbabat. Tranquillitas est vbi solus Petrus nauigat, tempestas vbi Iudas adiungitur. Licet esset Petrus firmus suis meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris. Metuentibus igitur discipulis, anxiante Petro dormiebat dominus. Durum forte videatur quod anxiante Petro dormiebat. dormiebat Petro, nauigabat Iudæ. Vnius igitur delicto cunctorum merita quatiuntur. Obdormit Christus, vẽtorum spiramina concitãtur. Quisquis enim peccatum admittit, statim & dormire sibi facit dominum, & procellam sibi spirituũ suscitat immundorum. Necesse est autem diabolica insurgat tempestas, cùm dominica serenitas conquiescit. Igitur si vnius Iudæ peccato cuncti periclitantur apostoli, hoc exemplo caueamus perfidum, caueamus proditorem ne per vnum plures fluctuemus. Quinetiam huiusmodi abiiciamus de nostra nauicula, vt non obdormiat, sed vigilet in nobis dominus, atque eo vigilante nulla nos spiritualis nequitiæ procella concutiat. Vbi enim fides integra est, ibi saluator docet, vigilat, & exultat: ibi requies, ibi tranquillitas, ibi cunctorum est medicina. Vbi autem fidei est admixta perfidia, ibi Christus torpet, dormit, & peior est ibi metus, ibi tempestas, ibi omnium est discrimẽ. Pro actibus enim nostris dominus nobis obdormit aut vigilat.

De Natali domini. Sermo XII.

VErũ est quod ait sanctus Ioannes Baptista de domino saluatore dicẽs: Ioan. 3. Illum oportet crescere, me autem minui. Siquidem hoc primum etiam ipsis temporibus approbetur. Ecce enim in natiuitate Christi dies crescit, & Ioannis natiuitate decrescit. Illo oriente lux proficit, hoc nascente minuitur. Ipsa enim quodãmodo tempora famulantia partibus suis, cùm detrimentum faciunt, seruus gignitur. cùm autẽ dominus nascitur, consequitur augmentum. Profectum planè facit dies cùm mundi saluator oritur: defectum patitur cùm vltimus propheta generatur. Scriptum est enim: Lucæ. 16. Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Atque ideo necesse erat vt obscuraretur legis obseruatio, vbi euocatio, vbi euangelij gratia refulgebat: & cessaret prophetia veteris testamenti, cùm noui testamenti gratia succedebat. Ergo in natiuitate domini proficit dies. Nõ mirũ si proficit dies, quam splendidissima lux veritatis illuminat. Ait enim euãgelista de Christo domino: Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Cur non illuminaret mundum? Atque ideo dies quæ lucem humano generi peperit, prius ipsa eiusdem lucis fulgore resplenduit, & conclusa iam spatia sua noctium tenebras dominicæ lucis nitore discussit. Occupauerat enim totam diem noctium longitudo, nisi in ipsa dierum breuitate Christi refulsisset aduẽtus. Qui sicut ortu suo humani generis peccatorum tenebras discussit, ita & die natiuitatis suæ caliginum tenebras amputauit, & vno eodémque ortu lucem pariter intulit & homini' & diebus. Vnde non est mirum si crescit dies, quæ gemino fulgoris splendore vestitur. Sed videamus adhuc quomodo dominus saluator crescat, Ioãnes Baptista decrescat. Diximus in superioribus quòd Ioannes quidem figuram legis prophetarúmque gestauerit: necesse erat ergo vt deficeret lex euangelio coruscante, & minueretur Iudaicus populus populo Christiano surgente. Quis enim dubitat de natiuitate domini synagogæ esse conuenticula vacuata, plebes multiplicatas ecclesiæ, & mirum in modum quotidie Christum per Christianos suos crescere, Ioannem minui per Iudæos? Hos diei dominici splendore fulgere, illos obscuritate noctium laborare. Nox enim super Iudęos quodammodo maior incubuit, ex quo dixerunt de nece saluatoris: Math. 27. Sãguis huius super nos, & super filios nostros. Maioribus planè sunt noctium tenebris obscurati, ex quo conati sunt diem veritatis occidere. Hoc autem quod dicimus, vt verius approbare possimus, vtriusque natiuitatem breuiter exponamus. Ecce enim cùm nascitur Christus, exultant angeli, pastores peruigilant, magi adueniunt, stella præcedit, Lucæ. 2. Math. 2. & cuncta quæ sunt in cœlis terrísque pulcherrima, ipsi domino deferuntur. Deferũtur enim illi, gloria per angelos, claritas per stellam, religio per magos, simplicitas per pastores. Et quòd apud ipsum solũ futura essent hæc omnia, nascenti illi vniuersa famulãtur. Cùm autem Ioannes cõcipitur, Lucæ. 1. Zacharias obmutescit, solẽnis cõceditur sacerdos. Helizabet mater absconditur, significans post ortum suum legis silentium, amissionem sacerdotij, latebras synagogæ. Dubium autem non est quòd Ioannes natus pharisæis iustitiam legis abstulerit, quod conceptus patri abstulit vocis obsequium. Crescit igitur dominus semper, Ioannes Baptista minuitur. Non ideo minuitur, quod meritis aliquid derogetur, sed quoniã saluatoris quotidie accumulatur gloria, illi' minor fieri videtur. Lucerna deniq; vocatur Ioãnes, dicẽte domino: Ioan. 5. Ille erat lucerna ardẽs. Lucernę igitur obscuratur lumẽ cũ radius solis effulget, & defectionẽ quandã lampadæ suæ patitur, cũ clarioris lucis splẽdore superatur. Quis enim sapiens lucernam requirat in sole? Non quidẽ extinguitur, sed necessaria non

non habetur, hoc est, quis ad Ioannis pœnitentiæ baptismũ veniat, cùm possit saluatoris baptismo saluari? Non quidé illud reprehenditur, sed hoc magis vtile & necessarium iudicatur, quia in eo remissio peccatorum tribuitur.

Item de Natali domini. *Sermo XIII.*

QVa gratia vel quibus laudibus hunc diem Natalis domini prędicemus, prorsus ignoro. In tãta enim festiuitate ad magnificandum deum humana loquela non sufficit. Nam si tunc cùm nascebatur Christus, angelorũ voce laudatus est, nunc humana laudandus est voce cùm regnat. Supergreditur enim illius temporis festiuitatem nostra solẽnitas. Siquidem tunc stupuerunt illi tantum nascentem dominum, nos illum suscipimus nascentem, resurgentem pariter & regnantem. Tanto igitur facundior laudatio esse debet humani temporis, quanto sunt maiora miracula. Sed quoniam dignam prædicationem exhibere nõ potest humana fragilitas, ad angelorum nos præconia conferamus. Et quia merito eos æquiparare non possumus, deuotiõe comitemur, hoc est in ea festiuitate eadem qua illi lætitia, nos sententia persultemus dicentes: Gloria in excelsis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Digna plane & iusta sententia quæ in natiuitate Christi & deo honorem repræsentat in cœlis, & hominibus pacẽ prę sentat in terris. Ante saluatoris enim ortum nec cœlestia reuerentiam deferebãt, nec terrena requiem possidebant. Sed videre quid dicat ipsa sententia: Pax in hominibus bonę voluntatis. Non in quibuscunque hominibus, sed bonæ voluntatis hominibus, vt intelligas pacem Christi non debiti esse, sed meriti. Nõ enim eam meriti angeli in ea nocte qua pastores nascẽtem dominum super gregem suum vigilias obseruantes primi prę omnibus didicerunt. Ipsi enim primi ortum saluatoris ante omnes homines intimantibus angelis cognouerunt. Vnde mirum est quòd prius redemptionem seculi potuerint scire quàm principes. Nõ enim angeli annunciauerunt regibus, non iudicibus, sed hominibus rusticanis. Non ergo iam mirandũ est si Christi gratiam ante scire meruerit innocentia quàm potestas, & prius cognoscere veritatem simplex rusticatio quàm superba dominatio. Quod enim cognouerunt pastores, principes cognoscere nequiuerunt. Vnde & beatus Apostolus ait: Quam nemo principum seculi huius cognouit, & reliqua. Ergo in natiuitate domini angeli pariter cum pastoribus sunt lætati, excelsam verò dicentes gloriam. Nam vicinis quodammodo & iunctis choris dei gloriam prædicauerunt. Vnde & credo eosdem angelos in eiusdem domini eadem festiuitate simili nobiscum lætitiæ vicinitate gaudere. Nam qui solent propter Christi ortum alloqui pastores, non possunt propter eiusdem Christi gaudium non inquirere sacerdotes? Siquidem & quod tunc ad illos super gregem suum vigilias obseruantes nocte intempesta locuti sunt, huius temporis mysterium designabant. Nam illo facto hoc vtique monstrabatur, gregem populum, noctem seculum, sacerdotes esse pastores, qui iugi super plebem solicitudine vigilantes propter Christum ab angelis minimè deseruntur. Hodierna igitur die secundum carnem natus est dominus, ita secreto, ita silentio, vt ortum eius seculum penitus ignoraret. Ignorauit enim seculũ, quia & extra conscientiam patris natus, & extra ordinem naturæ conceptus. Nam Ioseph cõceptum suscepit filium quem non genuit: Maria partum edidit quem sexus consuetudine non creauit. Sic igitur natus est dominus, vt ortum eius nemo futurum suspicaretur, nemo crederet, nemo sentiret. Quemadmodum crederẽt hoc futurum, quod posteaquam factum est, factum esse vix credunt? Nam quòd ita latenter & secreto saluator descensurus esset in virginem, iam ante Dauid propheta testatus est, dicens: Descendet sicut pluuia in vellus. Quid enim tã silẽter & sine strepitu fit, quàm cùm imber in lanæ vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit: sed sine inquietudine hominum totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit, vnius meatus scissuram nesciens, solida mollitie plures prębẽs meatus: & quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitatem. Rectè ergo Maria velleri comparatur, quę ita concepit dominum, vt toto eum hauriret corpore, nec eius discissuram corporis pateretur: sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Rectè inquã Maria velleri comparatur, de cuius fructu salutaria populis vestimẽta texũtur. Vellus plane Maria est, siquidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matris lanicium, hoc est carnem gestans, molli vellere cunctorum operit vulnera populorum. Omne enim peccati vulnus Christi lana suffunditur, Christi fouetur sanguine, & vt sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur.

Luc. 2. | Ibidem. | 1.Cor.2. | Luce. 2. | Psal.71.

Item de Natali domini. *Sermo XIIII.*

LAetitia quanta sit, quantúsque concursus cùm imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, bene nostis: quemadmodum duces & principes, omnes etiã militantes accurate sericis vestibus accincti, operosis cingulis auro fulgente preciosis ambiunt [illegible]lito nitidius in conspectu regis incedere. Credunt enim maius esse imperatoris gaudium, si viderit maiorem suæ apparitionis ornatum, tãtóque illum lętum futurum, quanto ipsi fuerint in eius festiuitate deuoti, vt quia Imperator tanquam homo corda non conspicit, affectum eorum circa se probet vel habitum contuendo: ita fit vt splendidius se accuret quisquis regem fidelius diligit. Deinde quia in die Natalis sui sciunt eum largum futurũ, ac donaturũ plurima vel ministris suis, vel iis qui in domo eius abiecti putantur & viles, tanta prius thesauros eius replere diuitiarũ varietate festinant, vt inquantũ prorogare voluerit, intãtum prorogatio copiosa nõ desit, & ante volũtas donãdi deficiat, quàm substantia largiendi. Hæc autẽ ideo solicite faciunt, quia maiorem sibi remunerationem pro hac solicitudine sperant futuram. Si ergo fratres seculi istius homines propter præsentis honoris gloriam terreni regis sui natalis diem tanta apparatione suscipiunt, qua nos accuratione æterni regis nostri Iesu Christi natalem suscipere debemus? qui pro deuotione nostra non nobis temporalem largitur gloriam, sed æternam, nec terreni honoris administrationẽ dabit quę successore finitur, sed cœlestis imperij dignitatem, quæ non habet successorem. Qualis autem nostra remuneratio sit futura, dicit propheta, Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit dominus diligentibus se. Quibus indumẽtis nos exornari oportet? Quod autem diximus nos, hoc est animas nostras, quia rex noster Christus non tam nitorem vestium quàm animarum requirit affectum, nec inspicit ornamenta corporum, sed considerat corda meritorũ, nec fragilis cinguli præcingentis lumbos operositatem miratur, sed fortis castimoniæ restringentis libidinem ad pudicitiam plus miratur. Ambiamus ergo inueniri ante ipsum probati fide, cõpti misericordia, moribus accurati: & qui fidelius Christũ diligit, nitidius se mandatorum eius obseruatione componat, vt verè nos in se credere videat, cùm ita in eius solẽnitate fulgemus, & lætus sit quo nos perspexerit puriores. Atque ideo ante complures dies castificemus corda nostra, mundemus conscientiam, purificemus spiritum, ac nitidi & sine macula immaculati domini suscipiamus aduentum, vt cuius natiuitas per immaculatam virginem constitit eius natalis per immaculatos seruulos procuretur. Quisquis enim in illa die sordidus fuerit ac pollutus, natalem Christi ortúmque non curat, intersit licet dominicæ festiuitati corpore, mente tamen longius à saluatore separatur, nec societatem habere potuerunt immundus & sanctus, auarus & misericors, corruptus & virgo, nisi quod magis ingerendo se indignus offensionem contrahit, cùm minimè se cognoscit. Dum enim vult officiosus esse, iniuriosus existit: sicut ille in euangelio, qui in cœtu sanctorum inuitatus ad nuptias venire ausus est vestem non habens nuptialem. & cùm alius niteret iustitia, alius luceret fide, alius castitate fulgeret, ille solus consciẽtiæ fœditate pollutus, cunctis splendentibus deformi horrore sordebat. Et quanto plus simul discumbentium beatorum candebat sanctitas, tãto magis peccatorum illius apparebat improbitas, qui potuerat minus displicuisse forsitan si in consortium iustorum minimè se dedisset. Propterea ergo sublatus manibus & pedibus in tenebras exteriores expellitur, non solum quia peccator erat, sed quia cùm peccator esset, sanctitatis sibi meritum

Esa. 64. 1.Cor.2. | Matth.22.

meritum vindicabat. Igitur fratres suscepturi natalem domini, ab omni nos delictorum fæce purgemus, repleamus thesauros eius diuersorum munerum donis, vt in die sancta sit vnde peregrini accipiant, reficiantur viduæ, pauperes vestiantur. Nam quale erit si in vna eadémque domo inter seruulos vnius domini, alter exultet in holosericis, alter consumat in pannis: alius æstuet cibo, alius famem frigúsque sustineat: ille eructet hesternā indigestionis crapulam, hic hesternam ieiunij inediam non resoluat? Aut quis erit nostræ orationis effectus, si petimus vt liberemur ab inimico, qui nō sumus liberales in fratres? Simus imitatores domini nostri. Si enim ille pauperes in cœlesti gratia voluit nobis esse cōsortes, cur nobis non sint in substantia terrena consortes? Nec extranei sint alimoniis qui fratres sunt sacramentis, nisi quòd rectius apud dominum per ipsos agimus causam nostram, vt nostris eos alamus sumptibus qui illi gratias agant. Quicquid autem pauper dominū benedicit, illi proficit, quo faciente dominus benedicitur: & sicut scriptum est de illo, Væ illi homini per quem nomen domini blasphematur: ita & de isto scriptū est: Pax huic homini, per quem nomē domini benedicitur saluatoris. Quale autem est meritum largientis, vt solus quis operetur in domo, & per multos ecclesia dominum deprecetur? Et quod ille fortassis petere de diuinitate non audeat, plurimorum interpellantium rationibus, etiam quod desperabat accipiat. Quod adiutorium nostrum commemorans beatus Apostolus ait: Vt per multos gratiarum actio referatur pro nobis. Et iterum: Vt fiat accepta sanctificata in spiritu sancto.

[Roman. 2.] [Matth. 10.] [Lucæ. 10.] [B]

Item de Natali domini. *Sermo XV.*

Satis abundéque dixisse me credo superiore dominica quemadmodum cōpti vel nitidi natalem domini suscipere debeamus, & superuenientem festiuitatē ei⁹ ambitiōe retinere. Retinere inquā, vt si dies solennitatis transeat, apud nos sanctificationis eius beatitudo permaneat. Hęc enim gratia natalis est domini saluatoris, vt in futurum ad prædestinatos trāseat, in pręteritū remaneat ad deuotos. Oportet ergo esse nos sanctitate puros, mūdos pudicitia, nitidos honestate, vt quo diem festum aduenire propinquius cernimus, hoc accuratius incedam⁹. Si enim mulierculæ solent aliquas suscepturæ maculas vestium suarum aqua diluere, cur non magis nos accepturi natalem domini maculas animarum nostrarum fletibus abluamus? Et illæ quidem si à deo infectæ & obscuræ sordib⁹ fuerint, vt maculas sola aqua non purget, adducunt mollitiem olei, saponis etiam acrimoniam: nos quoq; si tam graue peccatum fuerit, vt minime solis fletib⁹ abluatur, addamus misericordiæ oleum acrimoniámq; ieiunij. Nullum enim tam graue delictū est quod non purgetur abstinentia, eleemosynis extinguatur. Ait enim sanct⁹ propheta: Sicut aqua extinguit ignē, ita eleemosyna extinguit peccatum. Magna ergo est eleemosyna quæ ardentium criminū globos beneuolentiæ suæ fonte refrigerat, & quodā irriguo largitatis obruit incendia delictorum, vt quāuis offensus deus, quāuis criminibus prouocatus cogatur liberare eleemosynis, quem disposuerat punire peccatis. Cogitur enim à nobis quodammodo, dum compellitur pro actibus nostris mutare sententiam, & in vno eodémque homine nunc seueritate iudicis permoueri, nunc patris pietate blandiri. Pater enim nobis deus est cùm bene agimus: iudex noster est cùm peccamus. Compellitur ergo operibus nostris dominus vt nobis suam misericordiam largiatur: atque ideo ipse in euangelio sancto dicit, A diebus Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur. Regnum cœlorum non nisi Christus est dominus, qui regnat in cœlis. Cogi autem verbum tūc solet dici, cùm res aliqua rarior assidua operatione densatur. Ex quo ergo Ioannes Baptista saluatoris annunciauit aduentum, ex eo regnum cœlorum quod prius fluidum & remissum apud Iudæos iacebat, credentium populorum cœpit assiduitate densari, & omnis illa regni raritas prædicationum frequētatione solidari. Tam enim rarum fuit apud Iudæos regnum, vt transiret ad gentes, tam fluidum vt emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur densitate, vt fixum & solidū maneat sine fine, sicut scriptura dicit: Et regni eius

[C] [Eccli. 3.] [D] [Matth. 11.] [Lucæ. 1.]

[A] nō erit finis. Cogimus ergo regnum cœlorum, & vim quodammodo facimus, sicut ait euāgelica lectio: Et vim facientes diripiūt illud. Vim inquam facimus domino nō compellendo, sed flendo: non prouocando iniuriis, sed lachrymis exorando: non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur. Beata inquam violentia quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatē tribuit inferenti. Mala res admittitur, & de iniuria nemo causatur: vis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christō fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur ergo in itinere dominū, siquidem ipse est via, & more latronum suis eum spoliare nitimur, cupimus illi auferre regnum, thesauros, & vitam: sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, nō resistat, & cùm omnia dederit, nihilominus omnia ipse possideat. Aggredimur inquam illum non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Vt autem his armis vti in vi inferenda possimus, ante corporibus nostris vim quodammodo faciamus, expugnemus membrorum vitia, vt virtutum præmia consequamur. Prius enim ipsi regnare debemus in nobis, vt regnum possimus diripere saluatoris. Ait ergo euangelium: Et vim facientes diripiunt illud. Raptores igitur sumus. raptores autem non nisi diripiunt aliena. Agnosco veram esse sententiam. Christum enim ecclesia rapuit synagogæ, & alienæ gentis regnum vim faciendo possedit. Nam saluator missus sub lege, natus in lege, nutritus iuxta legem, dum à Iudæis negligitur, à gentibus occupatur: & dum à sacerdotibus perditur, à peccatoribus inuenitur, sicut ipse ait: Publicani & peccatores præcedunt vos in regno cœlorum. Raptores igitur sumus. mirandum non est, quippe qui à tali authore descendimus. Scriptū est enim de patriarcha nostro Beniamin: Lupus rapax. Rapit enim quod suum non est. ita & nos velut filij rapacis lupi alienarum pastorem ouium nostra intentione præripimus, sicut ipse dicit: Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel. Rapitur itaque Christus cùm à Iudæis dimittitur, & ab aliis prædicatur. Rapitur Christus cùm occiditur à Iudæis, & sepelitur à nobis. Rapitur Christus à vigilātibus discipulis, à dormientibus perditur pharisæis: sicut mentiendo ipsi confessi sunt, dum custodias ponerent sepulturæ, post resurrectionem domini dicentes: Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Vnde spiritualiter intelligimus quia Christum omnes dormientes perdunt, vigilantes inueniunt: Atque ideo Apostolus dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vides ergo mortuum esse qui ita dormit, vt non custodiat saluatorem. Et ideo illi pharisæi velut mortui non potuerunt seruare viuentem. Propterea fratres non dormiamus, sed vigilemus circa ipsum dominum nostrum saluatorem, vt appositis iugiter custodiis nemo illum auferat de sepultura pectoris nostri, nec dicamus aliquando: Venerunt, & dormientibus nobis furati sunt eum. Habemus enim inimicos, qui Christum de cordibus nostris si obdormierimus auferre nituntur. Vnde peruigili cura seruemus eum in sepulchro animarum nostrarum, ibi perquiescat, ibi dormiat, ibi cùm voluerit & resurgat.

[Matth. 11.] [Ioan. 14.] [Matth. 11.] [Ibidem. 21.] [Gene. 49.] [Matth. 15.] [Ibidem. 28.] [Ephes. 5.]

Item de Natali domini. *Sermo XVI.*

Bene quodammodo sanctā hanc diem natalis domini solem nouum vulgus appellat, & tanta sui authoritate id confirmat, vt Iudæi etiam atque gentiles in hac voce consentiant. Quod libenter amplectendum nobis est, quia oriente saluatore non solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innouatur, sicut ait Apostolus: Vt per ipsum restauret omnia siue quæ in cœlis, siue quæ in terra sunt. Si enim obscuratur sol cùm Christus patitur, necesse est illum splēdidius solito lucere cùm nascitur. Et si Iudæis mortem operantibus offundit tenebras, cur non Mariæ parturienti vitam exhibeat claritatem? Aut quare non credamus quòd nascēte Christo sol ad obsequium lucidior aduenerit, cùm magos ad indicium clarior stella præcesserit? Et si stella per diem alieni tempo-

[Ibidem. 1.] [Matth. 2.]

ris offi-

ris officium ministrauit, cur non credamus quòd sol quoq; A nocturnis horis aliquantulum aduentu maturiore decerpserit? Ex eo deniq; factum puto vt nox decresceret, dum sol festinus ob dominicæ natiuitatis obsequium ante mūdo lucem protulit, quàm nox cursum sui temporis consummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse non dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in qua pastores peruigilant, exultant angeli, astra deseruiunt. Nec mirari debemus quòd in natiuitate Christi noua omnia facta sunt, cùm nouū hoc ipsum fuerit quod virgo peperit. Si autem præter solitum natiuitas extitit, & præter solitum obsequia sunt delata. Ergo oriente domino pastores peruigilant, exultant angeli, sol obsequitur, stella famulatur. Et quidē angeli vel pastores gaudia sua voce vel sermonibus prosequuntur: elemēta autem ista gaudia sua, quia voce non poterant, officio protestātur. Sol igitur præter consuetudinem in hac festiuitate matutinus illuxit. Nec mirum. Si enim ad Iesu Naue orationē defixus stetit in die, cur non ad Iesu Christi natiuitatem festinus promoueret in noctem? Solem igitur nouum hanc diem B vulgus appellat: & cùm dicit nouum, vtique & veterem esse demōstrat. Veterem autem dixerim huius mundi solem, qui defectionem patitur, qui parietibus excluditur, qui nubib' obscuratur. Veterem dixerim solem, qui vanitati subiacet, qui corruptionem metuit, qui iudicium pertimescit. Scriptum est enim: Sol cōuertetur in tenebras, & luna in sanguinem. Veterem inquam, dixerim, qui sceleribus interest hominum, adulteria non refugit, homicidium non declinat. Et cùm omne genus hominum nolit esse medium cùm aliquod crimē admittitur, hic solus in cunctis facinoribus stat. Ergo quia hūc veterem esse manifestum est, nouum quem nisi Christū dominum reperimus? de quo scriptum est: Orietur vobis sol iustitiæ. de quo etiam ex persona peccatorum dicit propheta: Sol nō est ortus nobis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Hic enim sol, cùm diaboli tenebris vniuersus mūdus esset oppressus, & caligo referta criminibus seculorum possideret, dignatus est vltimo tēpore, hoc est incumbente iam nocte, ortū suæ natiuitatis infundere. Primo quidem C ante lucem, hoc est antequam illuminaret iustitiæ sol, velut matutinum quoddam prophetarum misit oraculum, sicut scriptum est, Mittebam prophetas meos ante lucem. Postea verò ipse cum suis radiis, hoc est cum apostolorum suorum fulgore splenduit, ac tanta mundum veritatis luce discussit, vt diaboli tenebræ nullos offenderet. Hic est igitur sol nouus qui claustra penetrat, inferna reserat, corda rimatur. Hic nouus est sol, qui spiritu suo viuificat mortua, corrupta reparat, suscitat iam defuncta: vel qui calore suo purgat sordida, exurit fluida, decoquit vitiosa. Ipse inquam est qui in cunctis actibus nostris perspicit omnia opera nostra, & non tam condēnat crimina quàm emendat. Hic planè est sol iustus & sapiens, qui non sine discretione sicut istius sol mundi bonis ac malis similiter circumfertur, sed quodam iudicio veritatis, sancto lucet, occidit peccatori. Hoc autē inter vtrunque interest solem: quòd ille iudicium metuit, hic iudicium comminatur: quòd ille corruptionis minister est, hic æternitatis est dominus: quòd ille creatura est, hic crea- D tor. Tamen istum mundi solem, priusquam oritur, adhuc ante lucem propter necessarios vsus hominum solet lucerna præcedere. Habet autem & Christus sol lucernam suam quæ eius ortum præcessit: sicut dicit Propheta: Paraui lucernam Christo meo. Quæ autem ista lucerna sit, ostendit dominus dicēs de Ioanne Baptista: Ille erat lucerna ardēs. Ipse autem Ioannes, vt præcedens lucernæ lumen exiguum, ait: Ecce venit post me, cuius nō sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni. Simul etiam intelligens lumen suum solis radiis offuscandum, ante prædicit: Illum oportet crescere, me autē minui. Sicut enim lucernæ claritas destruitur solis aduentu, ita & Ioannis pœnitentiæ baptismū superueniente Christi gratia vacuatum est. Videamus igitur, hic sol noster nouus quo fonte nascatur: sicut est verum, deo oritur authore. Diuinitatis ergo est filius. Diuinitatis, inquā, incorruptæ, integræ, illibatæ, intelligo planè mysterium. Ideo enim secunda natiuitas per immaculatam Mariā, quia prior per diuinitatem constiterat illibata, vt etsi prior natiuitas gloriosa extitit eius secunda contumeliosa non fieret, hoc est, vt quemadmodum virgo diuinitas ediderat, ita cum & virgo Maria generaret. Habere etiam apud homines patrem scribitur, sicut legimus in euangelio dicentibus pharisæis: Nónne hic est filius Ioseph fabri, & mater eius Maria est? In hoc quoq; aduerte mysterium. Faber pater dicitur Christi. Et plane pater faber deus, qui totius mundi opera fabricatus est. Et planè faber, sed qui in diluuio Noë arcam fabricare disposuit. Faber inquam est qui ordinauit Moysi tabernaculū, arcam testamenti instituit, templum Salomonis erexit. Fabrum dixerim, qui mētes rigidas expolit, cogitationes superbas recidit, humilia facta sublimat. Hic autem faber circa arbores curuo vtitur ferramento: sicut in euangelio legimus, dicente Ioāne: Iam securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor non faciens fructum excidetur, & in ignem mittetur. Hoc enim agit totum, vt vtiles cœlestis fabricæ arbores in futuro componat, infructuosas verò euulsas radicitus flammarum consumat incendio.

Lucæ 2. Iosue 19. Iohel 2. Malach. 4. Sapien. 5. Hierem. 7. Psal. 131. Ioan. 5. Ibidem. 1. Ioan. 3. Matth. 13. Ibidem. 7. Ibidem. 3.

Increpatio de kalendis Ianuariis. *Sermo XVII.*

Est mihi aduersus plerosq; de vestris fratres querela non modica, de his loquor qui nobiscum natalem domini celebrantes, gentilium se feriis dederunt, & post illud cœleste conuiuium superstitiosis sibi prandium parauerunt, vt qui ante lætificati fuerant sanctitate, inebriarentur postea vanitate, ignorantes quod qui vult regnare cum Christo, nō possit gaudere cum seculo: & qui vult inuenire iustitiam, debeat declinare luxuriam. Alia enim ratio est vitæ æternæ, alia desperatio lasciuiæ temporalis. Ad illam virtute ascenditur, ad istam perditione descēditur. Atque ideo qui vult esse diuinorum particeps, nō debet esse socius idolorum. Idoli enim portio est inebriare vino mētem, ventrem cibo distendere, saltationibus membra torquere, & ita prauis actibus occupari, vt cogaris ignorare quod deus est. Vnde sanctus Apostolus hæc præuidēs dicit: Quæ portio iustitiæ cum iniquitate, aut quę societas luci cum tenebris, aut quæ pars fideli cum infideli, qui autem consensus templo dei cum idolis? Ergo si nos sumus templum dei, cur in templo dei colitur festiuitas idolorum? Cur vbi Christus habitat, qui est abstinentia, temperātia, castitas, inducitur comesatio, ebrietas, atque lasciuia? Dicit saluator, Nemo potest duob' dominis seruire, hoc est deo, & mammonæ. Quomodo igitur potestis religiose epiphaniam domini procurare, qui iam kalendas, quantum in vobis est, deuotissime celebrastis? Ianus enim homo fuit vnius conditor ciuitatis, quæ Ianiculum nuncupatur, in cuius honorem à gentibus kalendæ sunt Ianuariæ nuncupatæ. vnde qui kalendas Ianuarias colit, peccat: quoniā homini mortuo defert diuinitatis obsequium. Inde est quod ait Apostolus, Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. timeo ne sine causa laborauerim in vobis. Obseruauit enim diē & mensem, qui his diebus aut non ieiunauit, aut ad ecclesiam non processit. Obseruauit diem qui hesterna die non processit ad ecclesiā, processit ad campum. Ergo fratres omni studio gentilium festiuitatem & ferias declinemus, vt quando illi epulantur & læti sunt, tunc nos simus sobrij atque ieiuni, quo intelligant lætitiam suam nostra abstinentia condemnari. Non solum autem gentilium, sed & Iudæorū consortia vitare debemus, quorum etiam confabulatio est magna pollutio. Hi etenim arte insinuant se hominibus, domos penetrant, ingrediuntur prætoria, aures iudicum & publica inquietant, & ideo magis præualent, quo magis sunt impudentes. Hoc autem non recens in ipsis, sed inueteratum & originarium malum est. Nam olim iam & dominum saluatorem intra prætorium persecuti sunt, & præsidis eum iudicio condemnarunt. In prætorio ergo à Iudæis innocentia opprimitur, secretum proditur, religio condemnatur. Cùm enim Christus occiditur, omnis in eo veritas & iustitia condemnatur, quoniam ipse est innocētia, religio sanctitatis, atque mysterium.

2. Cor. 6. Matth. 6. Galat. 4.

De sancta Epiphania. *Sermo XVIII.*

Math. 3.

EVangelica ſcriptura refert, ſicut lectum nuper audiuimus, dominum ad Iordanem baptiſmi cauſa veniſſe, & in eodem flumine myſteriis ſe cœleſtibus conſecrari voluiſſe. Quod mirari non debemus, cur hoc baptiſmatis ipſius dominus & magiſter fecerit, quia ipſe ait: Qui fecerit ſic & docuerit, maximus vocabitur in regno cœlorum. [Ibidem. 5.] Facere igitur prius voluit quod faciẽdum omnibus imperabat, vt bonus magiſter doctrinam ſuam non tam verbis inſinuaret, quàm actibus exerceret, & ad finem nos geſtu pariter confirmaret & ſenſu. Hoc autem totum hodierna die geſtum eſſe manifeſtum eſt. Quod ita verum eſſe ipſa poſſumus colligere ratione. Ratio enim exigit, vt poſt diem natalis dominici, licet interpoſitis annis, eodem autem tempore hæc feſtiuitas ſequeretur, quam & ipſam feſtiuitatem natalem appellandam puto. Tunc enim natus hominibus, hodie renatus eſt ſacramẽtis. tunc per virginem editus, hodie per myſterium generatus. Ita enim diſpoſuit dominus non longe inter ſe hominum vota diſtare, vt in vno tempore quem genitum gratulabantur in terra, ſanctificatum lætarentur in cœlis: vt qui partum virginis angelis annunciantibus poſſidebant, dei filium cœlis teſtantibus retinerent, certíque eſſent homines quia ipſe eſſet filius dei, quem virgo pepererat, diuinitas agnoſcebat. Noui enim partus noua merentur obſequia. Ibi cùm ſecundum hominem naſcitur, mater eum Maria ſinu circunfouet. Hic cùm ſecundum myſterium gignitur, pater eum deus voce complectitur. Ait enim: Hic eſt enim filius meus, in quo bene complacui. ipſum audite. [Ibidem 3. & 17.] Mater ergo partui molli blanditur gremio, pater filio pio teſtimonio famulatur. Mater inquam, eum adorandum magis ingerit, pater colendum gentibus manifeſtat. Sinu igitur retinetur à matre cùm naſcitur, ſed pater ei ſinus ſui fotum iugiter ſubminiſtrat. Legimus enim eum ſine intermiſſione in patris gremio quieſcentem, dicente euangeliſta: Deum nemo vidit vnquam niſi vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris. [Ioan. 1.] Libenter ergo in ſinu ſanctorum quieſcit dominus. vnde & Ioannis euangeliſtæ ſinum, vt in eo accumberet, libenter elegit. Sinus ergo in quo Chriſtus requieſcit, non corporis gremio pręparatur, non veſtimentorum ambitione componitur, ſed cœleſtium virtutum operatione colligitur. Nam Chriſti ſinus erat in Ioanne euangeliſta fides, in deo patre diuinitas, in Maria matre virginitas. Ibi ſinus Chriſti eſt vbi habitaculum eſt virtutum. Ibi reclinat caput ſuum, vbi domicilium cœleſtium inuenit præceptorum. Nam ideo peccatorib' & infidelibus dicit: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput reclinet. [Math. 8.] Igitur dominus Ieſus hodie venit ad baptiſmum, & corpus ſuum ſanctum voluit aqua dilui. Dicat fortaſſe aliquis, Qui ſanctus eſt, quare voluit baptizari? Audi ergo. Ideo baptizatur Chriſtus, non vt ſanctificetur ab aquis, ſed vt ipſe aquas ſanctificet, & purificatione ſui purificet fluenta illa quæ tangit. Conſecratio enim Chriſti, conſecratio maior eſt elementi. Cùm enim ſaluator abluitur, iam tunc in noſtrum baptiſmum tota aqua mundatur, & purificatur fons, vt ſecuturis poſtmodum populis lauacri gratia miniſtretur. Pręcedit ergo Chriſtus per baptiſmum, vt Chriſtiani poſt eum confidenter populi ſubſequantur. Intelligo ergo myſterium. [Exod. 13.] Ita enim & colũna ignis præceſſit per mare rubrum, vt intrepidum iter Iſrael filij ſequerẽtur, & ipſa prius per aquas greſſa eſt, vt venientibus poſt ſe viandi ſemitam præpararet. Quod factum, ſicut Apoſtolus dicit, myſterium baptiſmi fuit. Baptiſmum plane quodammodo fuit, vbi homines nubes operiebat, vnda portabat. Sed hæc omnia operat' eſt Chriſtus dominus idem qui & modo, qui ſicut tunc per mare filios Iſrael in ignis columna præceſſit, ita nunc per baptiſmum Chriſtianos populos in coporis ſui columna præcedit. Ipſa inquam, eſt columna quæ tunc ſequentium oculis præſtitit, modo lucem credentiũ cordibus ſubminiſtrat. Tunc in fluentis vndarum ſolidauit ſemitam, modo in lauacro fidei veſtigia corroborat: per quam fidem, ſicut filij Iſrael, qui intrepidus ambulauerit, perſecutorẽ Aegyptium non timebit.

Item de ſancta Epiphania. *Sermo XIX.*

EXultãdum eſt nobis fratres chariſſimi quòd votis noſtris vota ſuccedũt, quod gaudiis gaudia cumulantur. Ecce enim adhuc natalis dominici ſolennitate corda noſtra perſultant, & iam feſtiuitate ſanctę Epiphaniæ gloriamur. Gratias igitur agere debemus domino, qui nos frequenter viſitat vt ſæpe lætificet, & iam copioſius requirit vt numeroſius benedicat. Quamuis igitur gentilis (licet vane) numerus ad ſolennitatem lætetur propter diuerſitatem dominorum ſuorum, tamen plures nobis feſtiuitates pręſtat vni' dei viſitatio, quàm illis multorum dæmoniorum ſuperſtitioſa præſumptio. Nam ſicut eos veritate religionis vincimus, ita votorum numero ſuperamus. Epiphaniæ ergo hodie procuramus gaudia. Quærat aliquis quid interpretetur hoc verbum, ſcilicet quia Epiphania græcè, latinè dicitur apparitio. Ergo quia tunc primum apparuit ſaluator in mundo, ipſa dies eodem vocabulo Epiphania nuncupata eſt. Quomodo autem apparuerit, requiramus, non quod in mundo ante non fuerit, cùm mũdus per ipſum factus ſit, ſed quòd tunc primum ſignis atque miraculis credentium cordibus deus Chriſtus illuxerit, & in tenebroſas conſcientias hominum fidei ſplẽdor aduenerit. Cùm igitur deus vbique ſit, & vniuerſa poſſideat, tanquam non viſus antea apparuiſſe dicitur. Apparuit autem non tam oculis hominum, quàm ſaluti. Nam etſi prius natus ex virgine oculis carnalibus videbatur, tamẽ non apparebat, quoniam virtutem eius adhuc fidei acies ignorabat. Vnde Iudæis per prophetam dicitur, Videntes videbitis, & non videbitis. [Eſaiæ. 6.] Hoc eſt ſaluatorem quem cernerent oculis corporalibus, ſpirituali lumine non viderent. Poſtea enim quàm diuinitatem ſuam mirabilibus declarauit, humanis mentibus tanquam nouus & inopinatus apparens, oculos quoſdam cordis infudit, vt cognoſceret ſenſus quem non cognouit aſpectus. Vnde fit, vt nos Chriſtum dominum per fidem, quem nunquam vidimus, contemplemur: Iudæi quem perſpexerunt oculis, palpauerunt manibus, hodiéque non videant. Requiramus igitur quod ſignum operatus ſit vt diuinitatem ſuam populis declararet. Dicitur hoc primum feciſſe miraculum, vt aquam mutaret in vinum. [Ioan. 2.] Magnum plane ſignum, & ad dei crẽdendum ſufficiens maieſtatem. Quis enim non miretur in aliud quàm erant elementa eſſe tranſlata? Nemo enim poteſt mutare naturam, niſi qui dominus eſt naturæ. Credendum eſt iam ex hoc mortalem hominem in immortalitatem poſſe conuerti, quando vilis ſubſtantia in precioſam eſt conuerſa ſubſtantiam. Nolo enim auditor nomina tantum perſpicias vini & aquæ: ſed ſi vis potentiam comprobare, virtutem rerum aſpice. Facto enim hoc altius neſcio quid demonſtratur. Nam cùm dominus aquam vertit in vinum, non tam hoc operatur ne diſcũbentibus deſit ebrietas, ſed vt credẽtibus ſit æternitas. Siquidem propterea in mundum venerit Chriſtus, non vt conuiuarum cellaria procuraret, ſed vt ſaluti hominum prouideret: nec vt hydrias ſubſtantia boni odoris impleret, ſed vt animas gratia ſancti ſpiritus irrigaret. Ergo cùm ex illa vili aqua vini optimi ſaporem voluit guſtare conuiuas, magis voluit ex hac vili carne reſurrectionis cœleſtis ſapientiam guſtare credentes. Nam hoc ſignum totum vtique reſurrectionis myſterium continet. Aqua enim vilis, pallens, & frigida in vinum verſa, ſcilicet precioſum rubrum, vel ignitum, hoc ſignificat, hominis ſubſtantiam conditione vilem, imbecillitate pallentem, morte in reſurrectione in gloriam commutandam, quæ eſt æternitate precioſa, gratia colorata, ſpiritu immortalitatis ignita. Hoc igitur dignum eſt credere dominum operari voluiſſe, vt per hoc terrenum ſignum, futurum iam tunc à ſapientibus cœleſte myſterium videretur. Nam ſi mirabile eſt vtique quæ defecerant conuiuiis vina suppleſſe, quanto eſt mirabilius vitam quæ eſt exhauſta, hominibus reparaſſe? Et ſi glorioſum eſt aquam in vinum mutare, quanto eſt glorioſius peccata in iuſtitiam commutare, & mores potius temperare quàm pocula? Audeo dicere illas hydrias non ſolum illi conuiuio, ſed vniuerſo mundo precioſam illam miniſtrare ſubſtãtiam, niſi quod nobis melius adminiſtrant. Conſtat enim ex ipſis vaſculis illos hauſiſſe ebrietatem, nos haurire iuſtitiam. Illos percepiſſe vini po-

ni poculum, nos calicem salutis accipere: & si dici fas est, apud illos pertransisse quod biberant, apud nos vero permanere quod sumpsimus.

Item de eodem. *Sermo XX.*

Meminit sanctitas vestra fratres superioris prædicationis nostræ, qua descripsimus beatos Apostolos vno viso miraculo, hoc est aqua in vinum à saluatore cõuersa, in eum protinus credidisse. Ita enim ait euangelista de domino: Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Quod factũ non ideo tantum scriptum est, vt illorum sub quibus factum est fidei gloria mõstraretur, sed & propter nos, qui eodem deuotionis exẽplo credulitatis gloria prouocamur. Christus enim quod operatus est nõ illis tãtũ operatus est quos habebat tũc præsentes, sed & nobis postea secuturis: vt licet maiores nostri tẽpore nos præcederent, tamẽ signorũ gratia nõ præirent. Quæ enim illis exhibita est præsentia rerũ in mirabilibus virtus, eadẽ virt⁹ nobis literarũ thesauro cõseruata: vt nobis præstaret pagina, quod illis gerebat historia: immo in nobis geritur quicquid nobis ingeritur, quicquid nobis insinuatur, vt scripturarum speculo dictaretur: & potentiã domini quam illi carnalibus oculis cernerẽt, nos spirituali lumine videremus. Et crediderunt in eum, & manifestauit gloriam suam discipulis suis. Quàm bene potentiam domini subsequitur deuotio seruulorum: & quod magister docet opere, discipuli in corde describunt. Ecce cui manifestatur virtus operãtis, & fides prædicatur manifesta credẽtium. Prædicanda plane Apostolorum fides, quæ viso vno signo credidit in omnipotentiam saluatoris: & Apostoli dũ mirantur aquam in vinum versam, ipsi ex omni fæce peccatorum similiter sunt conuersi, & instar facti miraculi ex vili superstitione gentilium in preciosam deuotionẽ credentium sunt translati. Et vt aqua in vinum versa, sapore, rubore, calore conditur: ita scientię, quod erat in his insulsum, accepit saporem: quod pallens, gratiæ sumpsit colorẽ: quod frigidum, incaluit immortalitatis ardore. Magnificanda igitur Apostolorum fides, quæ ideo euangelico sermone descripta est, vt & illis esset ad laudem, & nobis proficeret ad exemplum. Sed quod peius est, his illis laus sua permanet, nos exempla non permouent. Nam quanto posteriores sumus tempore, tanto & inferiores merito. Illi enim viso vno signo statim domino crediderunt, nos acceptis adhuc tot beneficiorum mirabilibus dubitamus. Dubitamus inquam, quia præsentia diligimus, dum futura non credimus: diuitias amamus in seculo, dum eas accipere cunctamur à Christo. Iracundia immoderate extollimur, dũ retributionis iudicium nõ timemus. Cæterùm qui nouit scriptum esse: Quo iudicio iudicaueritis, eodem iudicabitur de vobis: absque dubio lenis moderatus & mitis est, & plus bonitate cogit, q̃ seueritate compellit: amicus indulgentiæ, familiaris est veniæ: vt dum eam frequenter impartit, à domino semper accipiat. Siquidem prudentis sit rectoris ita terrenos honores agere, vt honorificentiam cœlestis dignitatis acquirat. Et si interdum vigorem dicendi in nobis corporis obtundat infirmitas, tamen studio deuotionis vestræ fortiores efficimur. Nam quo vos studiosius auditis, eo nos libentius prędicamus, & virtus nobis loquendi additur cum vos intelligendi accommodatis auditum. Quis non conetur illic verbi cœlestis semen iacere, vbi illud puri cordis fœcunda terra suscipit? Quis inquam non illic verbum saluatoris collocare velit, vbi illud non secularium solicitudo præfocet, sed disciplinarum spiritualiũ virtus enutriat? Ergo fratres quia in sancta Epiphania exultauimus videntes miracula saluatoris, debemus facere quod illius temporis discipuli tũc fecerunt. Quod autem dixi vidisse nos modo quod olim gestum est, videmus plane, videmúsq; quotidie. Ea enim sunt Christi miracula, vt non iniquitate prætereant, sed gratia conualescant: non obliuione sepeliantur, sed virtutibus innouentur. Apud potentiam enim dei nihil est abolitum, nihil præteritum, sed pro sui magnitudine omnia illi in præsenti sunt, totum illi tempus est hodie. Vnde & sanctus propheta dicit: Mille anni ante oculos tuos tanquam dies vna. Quod si omne seculi tempus vna dies est domino, eadem quæ mirabilia saluator patribus operatus est, operatus & nobis est. Vidimus igitur & nos sicut maiores nostri mirabilia domini, cũ pari ea cũ illis stupore suspeximus. Gustauimus & nos sicut illi de ipsis hydriis. Siquidem illi de his poculũ vini biberunt, nos salutis calicem sumpserimus. Debemus ergo facere viso signo domini quod nostri fecere priores. Si enim eadem in nobis diuinitatis refulsit gratia, eadem & fidei apud nos debet esse deuotio. Dicit enim euãgelista de domino hoc miraculo perpetrato: Et manifestauit gloriam suam, & crediderunt discipuli in eum. Credere ergo debemus, sicut tunc Apostoli crediderunt. Dicit autem & alius: Et nos Christiani sumus, credimus in dominum saluatorẽ. Sed credere opus est opere, non sermone, non lingua, sed corde, ne & nobis dicatur: Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.

[Margin: Ioan. 2. / Ibidem. / Matth. 7. / Psalm. 89. / Ioan. 2. / Esaiæ 29.]

Item de die sancto Epiphaniæ. *Sermo XXI.*

Plerique in hac sancta Epiphaniæ die hactenus à domino mirabilia facta esse commemorant, vt rogatus ad nuptias aquæ substantiam in vini speciẽ commutaret, ac liquorem fontium in meliorem vsum sui benedictione transferret, ministros hausisse aquam de puteis, vinum in hydriis inuenisse, atque vtiliore dispendio perdidisse quod impleuerant, reperisse quod deerat, túncque primum hoc mirabili signo diuinitatis suæ declarasse virtutem. Nonnulli autem in hac sancta die ab Ioanne baptizatum eum in Iordane testantur, atque in lauacri eius gratia interfuisse loquendo deum patrem, sanctum quoque spiritum descendisse. Nec mirum si in domini lauacro mysterium non defuit trinitatis, cum nostrum lauacrum trinitatis compleat sacramentum. Neque enim poterat dominus non primũ circa se exhibere, quod erat postea humano generi præcepturus, cum omnia non sui caussa, sed nostræ gratia salutis efficeret. Aut nũquid propter se baptizari voluit, cum peccatum non haberet, sicut dicit propheta: Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius? Sed propter nos vtique, qui multorum criminum peccatis obnoxij opus habeamus vt in Christi baptismo purgaremur, atque ideo venit dominus ad lauacrum, non vt purificetur ipse aquis, sed vt nobis aquarum fluenta purificet. Ex quo enim ille in aquis se mersit, ex eo omnium credentiũ peccata deleuit. Necesse est autem vt omnium peccata deleuerit qui omniũ peccata suscepit, sicut ait euangelista, Hic est agnus dei, hic est qui tollit peccatum mundi. Mirum ergo in modum vnus mergitur, & salus omnium reparatur. Adest ergo deus pater cum baptizatur dominus, adest spiritus sanctus. Videte saluatoris beneuolentiam, qua solus se in passione contumeliis subdidit, in lauacro solus gratiam non quæsiuit, vult participes esse gloriæ. Adest ergo, sicut dixi, pater, adest & spiritus sanctus, & quia deus videri non potest, spiritus in columba, pater descendit in voce: quódque solum ad astruendam fidẽ hominibus necessarium erat, exhibet saluatorem. Fides enim nostra nisi auditu non constat & visu: ideo se spiritus in colũba oculis subdit, pater in voce se auribus subministrat. Nam nisi propter nostram credulitatem ista fieri oportuisset, potuit pater & spiritus tanquam inuisibilis deus ad verbum filium inuisibili prolapsione descendere. Igitur propter nostram fidem aperto cœlo spiritus ad Christum, pater ad filium, vox descendit ad verbum. Verbum enim Christus est, de quo scribitur: In principio erat verbum. Bene inquam pater vox, & filius verbum dicitur, quia verbum non nisi de voce procedit. Conueniunt itaque sibi vox & verbum, & saluti hominum prouidẽt societate mysterij. Qua autem ratione spiritus sanctus ad Christum in specie colũbæ descenderit, videamus vtrum sit aliqua similitudo columbæ vel domini, sicut est vocis & verbi. Et plane non parua. Columbam enim etiam ipsum dominum dixerim, quia est alacer, mitis & simplex. Columba est, quia sanctos suos esse præcipit vt columbas, dicens: Estote simplices sicut columbæ. Quod autem colũba Christus sit, propheta dicit ex persona ipsius, describẽs post passionem reditum eius ad cœlum: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Cum ergo Christus dominus initiaret ecclesię sacramenta, cœlo

[Margin: Ioan. 2. / Esaiæ 53. / 1. Pet. 2. / Ioan. 1. / Ioan. 1. / Matth. 10. / Psalm. 54.]

cœlo superuenit columba. Intelligo mysterium, agnosco e-
tiam sacramentum. Columba enim ipsa est quæ nunc ad ec-
clesiam Christi in baptismo venit, quæ quondam ad arcam
Gene. 8. Noë in diluuio properauit, tunc illi securitatem annuncians
oliuæ ramo, modo huic æternitatem conferens diuinitatis
indicio. Tunc signum pacis ore afferens, modo ipsa pacem
Christum sui substantia superfundens. In Iordane igitur ba
ptizatus est dominus. Multa mirabilia in hoc flumine sępius
facta esse scriptura commemorat, inter cætera dicens: Et
Psalm. 113. Iordanis conuersus est retrorsum. Puto autem esse mirabi-
lius quod domino Iesu Christo ibi posito factum est. Ante
enim retrorsum aquæ conuersæ fuerant, modo retrorsum
peccata conuersa sunt. Et sicut tunc impetus fluminis alueũ
sui cursus perdidit: ita & nunc impetus peccatorum domi-
nium sui erroris amisit. Quod quidẽ in propheta Helia iam
4. Reg. 2. illo in tempore factum puto. Sicut enim Helias in Iordane
diuisionem fecit vndarum: ita & spiritus domini in eodem
Iordane separationem operatus est peccatorum. Ille stare
fluenta præcepit, hic crimina. Et sicut sub Helia fluctus pri-
mordia fontium de quibus exierant petiuerunt: ita & sub
Christo domino homines ad originis suæ infantiam, de qua
fuerant exorti, sunt reuersi.

Post Epiphaniam. *Sermo XXII.*

AD omnes vos fratres prædicationem meam in die
sancta Epiphanię peruenisse credo, & ad vos pręcipue catechumenos: in qua descripsimus tunc,
nonnullis asserentibus, aquam in vinum fuisse cõ-
uersam: plerisque autem restantibus, illa die in Iordane do-
minum baptizatum. Quod licet à diuersis alterutrum factũ
esse credatur: ego tamen vtrumque factum esse cõfirmo, &
aliud signum de alio contineri. Vtrumque enim factum est.
Nam cum baptizatus est dominus, & mysterium lauacri in-
stituit, & humanum genus velut vilem aquam in æternam
substantiam diuinitatis sapore cõuertit. Similiter & cũ hy-
drias plenas liquore fontium vertit in vinum, vtrumque o-
peratus est, & speciem magis necessariam nuptiis præstitit,
& demonstrauit corpora hominum per lauacrum spiritus
sancti replẽda esse substantia. Quod alibi ipse dominus ma-
Matth. 9. nifestius declarauit dicens in vtres nouos vinũ nouum esse
condẽdum. In nouitate enim vtrium lauacri puritas, spiri-
tus sancti gratia significatur in vino. Igitur vos catechume-
nos diligentius oportuit hoc audisse, quibus magis est ne-
cessarium, vt sensus vester, qui ignorantia trinitatis vt aqua
nunc friget, agnitione mysterij incalescat vt vinum, & ani-
marum vestrarum liquor vilis & tenuis in preciosam & for
tem gratiam transfundatur, vt vini vice sapiamus quod bo-
num est, redoleamus quod suaue est, & possimus dicere il-
2. Cor. 2. lud apostoli: Quoniam Christi bonus odor sumus deo. Ca-
techumenus enim priusquam baptizetur, sicut aqua iacet,
riget & pallet. Fidelis autem sicut vinum fortis & ruber est.
Catechumenus inquã sicut aqua nullius saporis, nullius odo
ris, nullius est precij, nec sufficiens ad vsum, nec delectabilis
ad reficiendum, nec tolerabilis ad seruandum. Nam sicut a-
qua cum seruatur diutius, in deterius versa intra semet pu-
trescit & fœtet, ita & catechumenus cũ diutius catechume-
nus permanet, in deterius conuersus intra semet vilescit &
Ioan. 3. deperit. Ait enim dominus, Nisi quis renatus fuerit ex aqua
& spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum. Qui au-
tem non intrat regnum, necessario remanet in inferno. Re-
ctè autem vino comparatur fidelis. Sicut enim ex cunctarũ
creaturarum substantia omnis res vetustate deperit, solum
vinum proficit vetustate: ita ex omni genere hominum cũ-
ctis antiquitate pereuntibus, solus Christianus proficit ve-
tustate. Et sicut vinum in dies singulos asperitatem suã de-
coquens, saporis dulcedinem, suauitatem odoris acquirit,
ita & Christianus successu temporis delictorum suorum a-
speritatem decoquens, sapientiam sibi diuinitatis beneuo-
lentia trinitatis assumit. Ergo in hac sancta die baptizatus
est dominus. Videte quàm bene ordinauerit vt & in natali
suo natus sit, & in Epiphania sit renatus, vt nec longe à se sa
lutis humanæ vota distarẽt, & æternas saluatori iugiter gra-
tias ageremus: tunc & vota nostra celebrata sunt, quo Chri
Ioan. 3. sto ecclesia copulata est, sicut ait Ioannes, Qui habet spon-
sam, sponsus est. Propter has ergo nuptias saltare nos con-
uenit. Siquidem & Dauid rex pariter & propheta cùm mul
ta cecinerit, & ante arcam saltasse dicatur. Elatus enim gau-
2. Reg. 6. dio in saltationem prorupit. Præuidebat enim in spiritu per
Mariam de germine suo ecclesiam Christi thalamo socian-
Psalm. 18. dam, de quo ait: Et ipse tanquam sponsus procedens de tha
lamo suo. Atque ideo præ cæteris prophetarum authoribus
plus cantauit, quia lætior cũctis per hæc gaudia suos poste-
ros coniũgebat, & ad propria vota omnes gentes solito dul
cius inuitabat: nos quoq; docuit quid ipsis facere deberem⁹
in nuptiis, cum ille ante nuptias tota exultatione lætatus sit.

De quadragesima. *Sermo XXIII.*

SAnctæ quadragesimæ rationem, cuius hodie ini-
tium celebramus, frequenter edidimus, & cur tot
dierum numero ieiunemus, sæpe docuimus. Di-
ximus enim quòd dominus Iesus Christus hunc
eundem numerum ieiunij consecrauit, & continuatis die-
bus noctibúsque non capiens cibum, vnum ieiunij corpus
effecerit. hoc est, licet diei ordo noctis interrũperetur ad-
uentu, non tamen interruptus est ordo ieiunij. Vnde erant
apud eum plura temporum curricula, sed abstinentiæ dies
vna, ostendens nobis ita nos hunc numerum integrum ieiu-
nare debere, vt quia totam quadragesimam complecti non
possumus solido & vno ieiunio, vel quotidianis eandem si-
ne intermissione ieiuniis celebremus, vt si quisquam vnam
diem abstinẽdo prætermiserit, totam quadragesimam vio-
larit, & propter modici temporis cibum magni fructum la-
boris amiserit. Sed dicit aliquis, Quadragesimæ aliquotiens
accepimus rationem, & eam consecratam à domino frequẽ
ter audiuimus: sed cur eadem quadragesima quadraginta &
duos dies habeat, audire gestimus. Legimus in veteri testa-
Deut. 8. mento cum sanctus Moyses filios Israel de iugo Aegyptiæ
captiuitatis erueret, vt in terram eos repromissionis indu-
ceret, quadraginta & duorum dierum eum ad memoratam
terram mansionibus peruenisse, tantóque illum temporum
numero potitum esse promissis, quanto & nos promissis no
bis à saluatore perfrui gratulamur. Eodem inquam nume-
ro Moyses per mansiones peruenit ad requiem, quo & nos
per ieiunia properamus ad cœlum. Ieiunia enim nostra mã-
siones quædam sunt, per quæ iter spiritualiter facientes ani-
mæ virtutibus ambulamus, & diurno profectu repromissæ
nobis terræ viciniores efficimur, ita vt citius perueniat qui
deuotius ieiunarit. Pedes enim quidã animæ pernices sunt
fides atque ieiunium, qui citò de humilibus ad altiora con-
scendunt, citò de terrenis ad cœlestia gradiuntur. De his pe
Roma. 10. dibus dicit apostolus: Quàm speciosi pedes euangelizantiũ
bona. Hos pedes lauari præcepit dominus, sicut apostolus
1. Timo. 5. ait de vidua, Si sanctorum pedes lauit. Digni enim honore
euangelizantium pacem pedes sunt, qui spirituales ac nitidi
doctrina super hominum corda gradiuntur. Quadraginta
etiam & duorum dierũ numero Israel populus peruenit ad
fluenta Iordanis: Eodémque dierum circulo Christianus
populus peruenit ad fluẽta baptismatis. Et sicut ait prophe
Psal. 113. ta, Iordanis conuersus est retrorsum, illic introeunte Israẽ-
lita in aquam fluminis, vnda superfugit, hic descendente in
fontem Christiano criminum peccata diffugiunt. Et mirum
in modum illic retrorsum cõuersus fluuius in originem suã
reuertitur, hic in posterum reuocatus homo in originis suæ
infantiam reparatur. Ibi fontem suum de quo egressa fuerat
vnda perquirit, hic hominem suum à quo exierat innocẽtia
recognoscit. Ibi exinanitur alueus fluctibus, hic euacuãtur
corda criminibus. Ibi vt seruos dei illic aqua cœnosa nõ ma
didet, hic famulos dei conscientia tetra non polluat. Iorda-
nis enim quidam est fons lauacri per quem qui transierit,
relictis sordibus paradisum repromissionis ingreditur. In
hoc ergo quadragenario & duali numero Israel popul⁹ re-
linquens Aegyptum rubri maris fluenta transcendit: & nos
quoque in ipso numero relinquentes mundi Aegyptũ, ge-
hennæ ardentis stagna transimus. Illos in fluctibus vnda su-
stentat, nos ignis flamma non vrit. Illis solidatur aqua, no-
bis refrigescit incendium. Et contra naturæ vsum per æstũ
siccatur mare, per fontem baptismi gehẽna mitescit. In hoc
inquam mystico numero filij Israel peruenientes ad myr-
rham,

rham, cum præ amaritudine aquã haurire non possent, (habebat enim fons aquam, sed dulcedinem non habebat: erat delectabilis ad visionem, sed syncerus nõ erat ad saporem) iniecto in eam per Moysen ligno, dulcedinem suauiter potarunt: austeritatem quam noxia vnda gestabat, ligni abstulit sacramentum. Quod quidem in figura factum puto. Aquam enim amaram myrrha, legẽ esse arbitror veteris testamenti, quæ lex prius quàm cruce temperaretur domini, erat immitis. Iubebat enim oculum pro oculo, dentem pro dente dari, & velut austeris nullum misericordiæ refrigerium porrigebat. At vero vbi ligno euangelicę passionis est temperata, statim amaritudinem suam suauitate commutãs, dulcem se cũctis præstitit ad potandum, sicut ait propheta: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauũ ori meo. Dulcia enim sunt eloquia quæ iubent, Si quis te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram. Si quis tibi aufert tunicam, relinque illi & pallium. Hæc est ergo illa amaritudo quæ dulcedine commutata est, id est austeritas legis euangelij gratia temperata est. Amara enim est legis litera sine crucis mysterio, de qua ait apostol⁹: Litera occidit. At vbi passionis illi sacramenta iunguntur, omnis eius spiritualiter amaritudo conditur. Et de ea dicit apostolus: Spiritus autem viuificat.

Leuit. 24. Psalm. 118. Matth. 5. Ibidem. 2. Corin. 3. Ibidem.

Item de quadragesima. Sermo XXIIII.

Retinent adhuc sensus vestri fratres, nos hoc superiore dominica prędicasse quod huius quadragesimæ nostræ figuram illę quadraginta & duæ mãsiones habuerint, per quas populus Israel exiens de Aegypto, diurno profectu terram repromissionis intrauit, & quasi quibusdam salutis gradibus post iugum seruitutis ascendit ad regnum. Figura inquam fuit in illis mãsionibus ieiuniorum nostrorum, non solum in quantitate numeri, sed etiam in obseruatione virtutum. Non enim tantum filij Israel in itinere deserti corporeis gressibus ambularunt, quantũ in via domini religiosis actibus profecerunt. In via plane ambulauerunt domini quæ illos potauit in fluctibus, & pauit è cœlo. Esurientibus enim in eremo manna non defuit, periclitantibus in mari terra non fugit. Ibi mare in semitam sternitur, hic cœlũ ad pabulum reseratur. Propter gratiam famulorum dei Iordanis fluenta sua retinet, aquam suam myrrha commutat. Illic retrorsum conuersa, quæ sequebatur vnda præcedit. Hic in melius temperata quæ amarum stillabat vena dulcescit. Et mirum in modum fluuius cursum perdidit, fons saporem. Sed quoniam diximus filios Israel venientes ad myrrham, aquæ amaritudine laborasse, eámque non nisi ligni iniectione potare potuisse, typum quoque in illa fuisse veteris testamenti, videamus quo exinde proficiscẽs populus ipse peruenerit. Peruenit in locum qui dicitur Elim, in quo erant duodecim fontes purissimi, & septuaginta virentium multitudo palmarum. Videte mysterium dei quemadmodum post amaritudinem legis, fluenta euangelicę pietatis exuberent. Ibi fons vnus austerus est ad bibendum, hic plures, omnes dulces sunt ad potandum. Ibi post fatigationem nulla refectio, hic post laborem refrigerium atque victoria. Sitientibus enim fontes ministrantur, palmæ vincentibus offeruntur. Palmæ inquam offeruntur vincentibus, quia post legis duritiam ad euangelij gratiam peruenisse, vicisse est. Præmium enim quoddam victoris est os viuo fonte diluere, dexteram triumphali palma munire. Per fontem enim lingua cõfessoris purificatur, per palmam dextera martyris honoratur. Illa quia Christi exaltauit gloriam, hæc quia aram sacrilegij recusauit. Præmium enim quoddam est palma martyrij, quæ confitẽti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præstat ornatum. Est plane palma martyribus suauis ad cibum, vmbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virẽs, semper vestita foliis, semper parata victoriæ. Atque ideo non marcescit palma, quia martyrum victoria nõ marcescit. Ipsæ denique palmæ sedenti super asinam & venienti ad templum domino à populis offeruntur. Cum enim discipuli vestimenta sua sternerent, & iter Christo suis amictibus communirent, non habuit maius præmium nisi palmas quod ei deuotio plebis offerret, significans stratis in itinere vestibus impollutam viam esse in mundo, oblatis palmis ipsum mundi esse victorem. Ipse inquam victor est, de quo ait scriptura, Vicit leo de tribu Iudæ. Ipse plane victor, qui destruxit diabolicam mortem, vitam illuminauit æternam. Palmæ igitur aduenienti eriguntur Christo. Scriptum est, Iustus sicut palma florebit. Rectè ergo aduenieñti iusto eriguntur vexilla iustitiæ, & authori suorũ obsequuntur tituli triumphorum. Prius autem quàm tollãtur palmæ, iter domini vtique ad templum discipulorum vestibus operitur, & vt impolluta sit semita saluatoris, apostolorum amictibus communitur. Quod quidem in mysterium factũ puto. Via enim Christi quæ ducit ad templũ, fides eius est atq; doctrina. Hanc igitur viam discipuli, vt nos sine offensione gradiamur, amictus proprij corporis exuentes suo strauere martyrio, vt inter diuersarum gentiũ turbas iustitiæ semitã membrorum suorum vestimenta substernant, & cœnosam myrrhaginem mũdi* operiant, & impollutam viam saluatoris ostendant. Ad duodecim ergo fontes post myrrham venit populus Israel. Legimus in propheta: Benedicite domino de fontibus Israel. Dominus Christus est qui non nisi per apostolorum ora dicitur discipulorúmque doctrinam. Apostoli dicendi sunt fontes, quia velut omnes purissimi gratia prędicationis exuberant, & post amaritudinem legis, venarum suarum larga sapientia sacramenta poculi dulcedinem stillant. Nec mirum si potus dulcis est fontium, in quorum sinu cibus dulcior est palmarũ. Apostoli ergo sunt fontes, qui totius terræ faciem doctrinæ suæ flumine rigauerunt, & fatigatis gentium populis potum diuini mysterij propinarunt. Septuaginta autẽ palmas iuxta fontes apostolicos generatas, septuaginta illos discipulos dixerim, qui secundo ab apostolis gradu propter salutem hominum à domino diriguntur, quos Lucas euangelista describens binos & binos asserit destinatos. Quj vere velut palmæ post curas hominum cum exultatione redeuntes gloriantur apud dominum sibi & dæmonia esse subiecta. Rectè igitur comparantur palmis, qui palmarum præmio diaboli extitere victores.

Exodi. 15. Matth. 21. Apoca 5. Psalm. 91. *Voraginosam. Psalm. 67. Lucæ. 10. Ibidem.

Item de quadragesima. Sermo XXV.

Intellexisse vos credo fratres cur hic nostra ieiunia illis mansionibus comparauerim, in quibus populus Israel tanquam in procinctu quodam positus Pharaonem regem quotidiano labore superauit, & ab inimicis suis quasi quibusdam castris mansionum sese statione defenderit, ita vt quicunque ex illo comitantium numero diurnæ stationis spatia non confecit, aut Pharao illum occupauit, aut solitudo peruasit. Sic ergo & nos propositum nobis quadraginta dierum iter debemus omni labore conficere, & quibusdam quasi castris nos ieiuniorũ deuotione munire. Castra enim nobis sunt nostra ieiunia, quæ nos à diabolica oppugnatione defendũt. Denique stationes vocantur, quòd stantes & commorantes in eis inimicos insidiantes repellamus. Castra plane sunt ieiunia Christianis, à quibus si quis aberrauerit, à spirituali Pharaone inuaditur, aut peccatorum solitudine deuoratur. Peccatorũ autem solitudinem patitur qui deseritur societate sanctorum. Murus igitur quidam est Christiano ieiunium inexpugnabilis diabolo, intransgressibilis inimico. Quis enim vnquam Christianorum ieiunauit, & captus est? Quis sobrius mansit, & victus est? Temulentum aggreditur diabolus, luxuriosum oppugnat inimicus. Vbi autem ieiunum viderit, fugit, metuit, pertimescit, terretur pallore eius, debilitatur inedia, infirmitate prosternitur. Prosternitur inquam infirmitate, quia Christiana infirmitas fortitudo est. Vnde ait apostolus, Cum infirmor, tunc fortior sum. Sed requirit aliquis, quemadmodum fortis infirmitas? Tunc est fortis infirmitas, quando caro tabescit ieiuniis, anima puritate pinguescit. Quantum enim illi ciborum succus subtrahitur, tantũ huic iustitiæ virtus augetur. Tunc igitur homo imbecillis quidem est ad secularia, sed fortis est ad diuina opera. Tũc enim magis de deo cogitat, tunc iudicium metuit, tunc vincit inimicum. Ait enim saluator de diabolo, Hoc genus nõ eiicitur nisi in ieiunio & orationibus. Dicit vtique à diabolo energumenum non nisi ieiuniis posse purgari. Videte ergo quæ

2. Corin. 12. Matth. 17.

go quæ ieiunij virtus sit, quantam homini suo præstet gratiam, quòd tantam præstet alteri medicinam: quemadmodũ proprium sanctificet hominem, quod ita purificet alienum. Mira enim res est, alter ieiunat, & alteri prodest ieiunantis vtilitas. Ergo fratres abstinentiæ arma minime deponamus, & quadraginta dierum ieiunia sine intermissione curemus. Hic est enim perfectus numerus ad vincendum. Dominus enim diabolum postea quàm quadraginta dies ieiunauit, euicit, non quòd non & ante ieiunia eum vincere potuisset, sed vt ostenderet nobis tũc nos diaboli posse esse victores, cum per quadraginta dies victores ieiunando desideriorum carnalium fuissemus. Eum autem qui hunc numerum consecratum gulæ intemperantia violasset, tanquam imbecillẽ & miserũ facilè eũ ab inimico posse superari. Quomodo enim potest in altero diaboli improbitatẽ vincere, qui gulæ intẽperãtiã in seipso nõ vincit? Prius ergo homo tui victor esto, vt possis esse victor alterius. Sũt enim intra te proprij tibi hostes, qui quotidie te oppugnant. Ecce enim auaritia te diuitiarum ambitione circumuenit, luxuria epularũ suauitate captiuat, hæresis scientiæ peruersitate peruertit. Vince ergo inimicos proprios, vt vincere possis alienos. Non enim fratres leue peccatum est, fidelibus indictam quadragesimam à domino ieiunare, & ieiunia consecrata vẽtris voracitate dissoluere. [1.Ioan.2.] Scriptum est, Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Si vis ergo Christianus esse, debes quod Christus, facere. Ille qui peccatum non habebat, quadragesimam ieiunauit, tu nõ vis quadragesimam ieiunare qui peccas? Ille inquam peccatum non habebat, sed pro nostris ieiunauit peccatis. Qualis ergo apud cõnscientiam tuam Christianus es, cum Christo pro te esuriente tu prandes? Cum saluatore pro te ieiunante tu reficeris? Non igitur, sicut dixi, leue peccatum est, indictum violare ieiunium. Nam vt hoc exemplis breuiter approbemus, [1.Reg.14.] legimus in libris Regnorũ, cum Saul rex Israel bellum contra Allophylos gereret, vniuerso cum exercitui indixisse ieiunium, & abstinentibus cunctis eum contra aduersarios pugnare cœpisse. Bonus plane rex, qui hostes suos nõ tam armis quàm deuotione vincebat, & plus dimicabat religione quàm telis. Cum ergo Saul abstinentiam diei suis omnibus indixisset, & Ionathas eius filius præcepti nesciuss inter medias hostium acies victor incedẽs fauum mellis intincta sceptri summitate gustasset, tanta indignatio repente commota est, vt & differretur victoria, & diuinitas læderetur. Denique nec bello finis imponitur, nec regi responsum propheticum datur. Vnde intelligimus quòd Saul hostes non tam virtute militum, quàm militum abstinentia superabat. Denique vnius culpa cunctis confertur ignauia, & vnius delicto omnibus generatur infirmitas. Deficit enim virtus in exercitu, vbi deficit in obseruatione ieiunium. Quod vt peccatum Saul ex ipsa diuinitatis offensione cognouit, statim Ionathæ dixit non esse parcendum, sed peccatum admissum effusione eius sanguinis expiandum. Videte quanta apud Saul regem fuerit religionis obseruantia, qui offensum deum optauit etiam parricidio mitigare. Et quanta sit resoluti culpa ieiunij, quæ non nisi sanguinis effusione punitur. Et si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium quia resoluerit, morti addicitur: qui sciens indictum à Christo resoluit ieiunium, quid meretur? Ergo fratres statutum nobis custodiamus obseruatione ieiunium, vt hostes nostros spirituales carnalésque vincamus. Habemus enim, sicut nostis, carnales hostes. Ieiunemus igitur vt eos & exercitus noster & Saul superet & obtineat. Nec in abstinentia positi declinemus ad fauum. Fauus enim quidam mũdi est voluptas seu vitia, [Prouer.5.] quæ sicut scriptum est, ad tempus quidem impinguant fauces, nouissima amariora sunt felle.

Item de quadragesima. Sermo XXVI.

NOn vsque adeo contristari debemus fratres, quod in his quadragesimæ diebus tentatio nobis tribulationis aduenit, quoniam & saluatorem nostrum propter ipsam quadragesimam videmus esse tentatum. Minus ergo dolere debemus seruuli, quia domini habemus exemplum. Vbi enim est similis cum Christo deuotio, similis est & cum Christo tentatio. Conditionem enim nobis tolerandi imponit conditio ieiunandi. Credimus autem, sicut saluator noster diabolum cum tentaretur obtinuit, ita & nos hostes nostros cum tribulamur posse deuincere. Ieiunia enim Christi tentari possunt, non possunt superari. Angustias quidẽ in obseruatione habẽt, sed prosperitatem tribuunt & salutem. Videamus igitur inter cæteras tẽtationes qua dominum diabolus arte lacessat. [Matth.4.] Cum enim super pinnam staret tẽpli saluator, ait diabolus. Si filius dei es, mitte te deorsum. & reliqua. Verè diabolicæ fraudis astutia consuetudinis suæ nititur argumento. Semper enim religiosos de superioribus deiicere ad inferiora conatur, & de sanctis ac venerandis actibus deducere ad terrena & cœnosa festinat, vt qui stat puritate mentis in summitate templi, proiiciat se in profundum inferum contagione peccati. Nam cum dominum de pinna tẽpli deiicere nititur, vtiq; de perfecto religionis cultu eum remouere conatur. Pinna enim loci sancti, perfectio cœlestis est sacramenti. Rectè autem dominus super pinnam templi stare dicitur, quia de ipso scriptum est, [Psalm.103.] Qui ambulat super pennas ventorum. Super pennas enim ventorum quodammodo ambulat dominus, cum super morum nostrorum alacri conuersatione volatu incedit. Pennæ enim nobis sunt boni mores, qui nos alleuatos à terræ humilibus in cœli altiora tollunt, & volatu quodam mentis de Tartari tenebris educunt, & ad paradisi amœna perducunt. Quorum morũ pennas habere propheta desiderans ait, [Psalm.54.] Quis dabit mihi pennas columbæ, & volabo & requiescam? Super hanc ergo pinnam templi saluator stare dicitur, hoc est quasi in quodam templo fidei nostræ cõsistere. [1.Corin.3.] Vnde ait apostolus, Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in vobis. In hoc igitur templo stans dominus nec recedens increpat diabolum dicens: [Deute.6. Matth.4.] Scriptũ est, Non tentabis dominum deum tuum. Hoc est, non tentabis eum quem putas tanquàm hominem ad inferiora pellendũ, sed magis tanquam deum & dominum ipsum noueris adorandum. In his ergo ieiuniorum diebus tentamur ad similitudinem saluatoris. Similiter enim & nos hostes nostri de pinna templi, hoc est de obseruatione quadragesimæ turbare conantur. Dum enim terrores ingerunt, dum insidias parant, cupiunt nos de arce religionis abducere. Dicitur autem ei à domino, Nõ tentabis sanctos viros & famulos dei. Quos enim tanquam humiles conculcandos putatis, sentietis tanquam strenuos honorandos. Sunt enim, sicut dixi, plerique fratres quos hostes nostri de perfectione religionis abducunt: qui dum præsens malum metuunt, putant deum nostræ salutis immemorem, nescientes quòd deus nullius est immemor, sed immemorem illum nostri tunc nos facimus, cum peccamus. Cum enim mala operamur, auertit faciem: cum nephanda loquimur, aurem obstruit: & ideo bonitatem suam à nobis deus non tam ipse retrahit, quàm nostra illum delicta reiiciũt. Ait enim idem dominus per prophetam ad eos qui erant in tribulationibus constituti, [Esaiæ.50.] Nũquid non valet manus dei eruere vos? & reliqua. Vides ergo quoniam inter deum & hominem peccata separant. Tolle igitur peccata de medio, & deum tibi proximum tu fecisti. Quomodo enim potest fratres obliuisci nostri deus, qui etiam capillos capitis nostri in euangelio apud se dicit esse [Lucæ.12.] numeratos? Si enim capillorum nostrorum meminit, multo magis nostrarum animarum meminit. Per numerum enim curam circa nos solicitudinémque cognoscimus. Nemo enim numerat nisi quod vult diligentius custodire, nemo numerat nisi qui veretur ne fraudem absque numero patiatur. Pastor vt saluum gregem habeat, eum frequenter annumerat. [Lucæ.15.] Denique dominus qui est bonus pastor, cũ vna ouicula de centum ouibus aberrasset, recurrens ad numerum propriis eam ad gregem humeris reportauit. Vsque adeo ergo habetur sub tutela qui habetur in numero, vt errãs propriis apportetur humeris, ne quid de numero minuatur. Nolite ergo putare fratres quòd vel minimi cuiusquam obliuiscatur. Deus enim omnium meminit, omnium recordatur, tantum vt non nostris interuenientibus peccatis ei inferatur obliuio.

De ieiuniis. Sermo XXVII.

Testimo-

1.Cor.6. TEstimonium perhibet sanctus apostolus de prophetis dicens, Tempore, inquit, acceptabili exaudiui te & in die salutis adiuui. Et subsequitur ipse, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Vnde & ego testificor vobis hos esse dies redẽptionis, hoc esse tẽpus cœlestis quodammodo medicinæ, in quo tempore omnium vitiorum nostrorum labem & vniuersa vulnera peccatorum sanare poterimus, si medicum animarum nostrarum fideliter exoremus vt præcepta eius tanquã suscepti idonei minime dispernamus. Tunc enim languidus ægritudinis suæ inuenit medicinã, si omni solicitudine medici mãdata seruauerit. quòd si aliud faciat cum aliud iubetur, increscente morbo non medicus, sed præuaricator in culpa est. Medicus autem est dominus noster Iesus Christus, qui ait, Ego occidam, & viuificabo: percutiam, & sanabo. Occidit enim quodammodo antequam viuificet dominus. Occidit enim primum in nobis homicidia, adulteria, scelera, furta, per baptismum, & sic nos tanquam nouos homines æternitatis immortalitate viuificat. Morimur ergo peccatis, videlicet per lauacrum: regeneramur autẽ vitæ per spiritum, sicut ait sanctus apostolus, Quoniam mortui estis delictis vestris, & vita vestra abscondita est cum Christo. Consepulti enim estis cum illo per baptismum in mortem. Occidimur enim quodammodo cum desinimus esse quod fuimus. Nouo enim pietatis genere in vno eodẽmque homine mors operatur & vita. Moritur enim concupiscẽtia peccatorum, viuificatur ordo virtutum. In vno nanque eodem homine impius & adulter occiditur, vt misericors renascatur & castus. Interimitur idololatria, vt religio propagetur. Fornicator & ebriosus extinguitur, vt continens & sobrius procreetur. Sic ergo mortificat dominus, vt viuificare faciat: sic occidit, vt prosit: sic verberat, vt emendet. Hæc est igitur circa homines suos eius tota seueritas, vt in his peccata puniantur, anima conseruetur: auferantur detestanda vitia, virtutes optimæ nutriantur. Vsqueadeo autem hac pia occasione domini cernimus plerosque conuersos in tantum ad melius profecisse, sic de pessimis optimos factos, vt cum videas eos, credas renatos homines, cum non videas mutatas esse personas. In tantum enim in nobis id quod prius eramus interimitur, aufertur, extinguitur, vt id quod postea sumus, denuo natum esse credamus: vnde natiuitas hæc secunda, prioris vitæ finem iam fuisse significat. Quod autem ait, Ego percutiam, & sanabo: Percutit plane præceptis suis peccatores vt sanet, mandatis verberat vt emendet, ieiunia præcipit, indicit continentiam, iudicium cõminatur, & tristem gehennæ metum excutiens adhibet medicinam, vt dũ futura pertimescimus, præsentia corrigamus. Sic nãque Paulum apostolum percutiendo sanum reddidit. Cum enim esset persecutor, impius & blasphemus, & quidem ad deuastãdas ecclesias Damascum properaret, subito fulgoris cœlestis eum terrore percussit, vt euangelici splendoris eum luce perfunderet, Et carnalium luminum orbem mutauit, vt spiritualium oculorũ illuminaret aspectũ. Corporis eũ debilitate perterruit, vt fidei deuotione saluaret. Surgẽs ergo à terra Paulus, exterioribus quidem oculis non videbat homines, non aërem, sed mentis luminibus Christum videbat de cœlo. Denique in tantum profuit domini ista percussio, vt de Iudæo Christianus, de blasphemo apostolus, de Saulo Paulus existeret, & eousq; mutauit veterem cum moribus hominem, vt etiam mutaret & nomen. Habentes igitur huiusmodi medicum qui percutiendo sanat, mortificando viuificat, subdamur ei cum omni patientia ad curandum, vt quicquid vlceribus fœtidum esse perspexerit, incidat, amputet, execet, vt resectis omnibus diaboli vulneribus, hoc solum in nobis faciat remanere quod dei est. Istud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus ieiuniis, orationibus, vigiliis opera commodemus. Ieiuniis enim lasciuia corporis castigatur, orationibus deuota sagitatur anima: vigiliis diaboli insidiæ depelluntur. Deinde cum istis mandatorum obseruationibus fuerit hoc tempus impletum, tunc purgata & fatigata tot obseruationibus anima, ad baptismum veniens spiritus sancti inundatione reficitur, & quicquid in ea diuersarum ægritudinum ardor exiccauerat, cœlestis gratiæ rore perfunditur, vnde ponens veteris hominis corruptelam, nouæ indolem iuuentutis acquirat. Et mirum in modum in vno eodẽmque homine delictis sanctitas, iniquitati iustitia, senectuti succedit infantia, nouóque natiuitatis genere alter est qui renascitur, cum ipse sit qui peccauit. Sic nanque Helias quadraginta dierũ ac noctium curriculo continuato ieiunio, totius mundi longã ac nimiam siccitatem meruit imbrium rore restinguere, & ardentem terrarum sitim cœlestis pluuiæ largitate perfundere. Quod quidem in figuram nostri factũ esse cognoscimus, vt nos quoque horum quadraginta curriculo dierum ieiunãtes, spiritualem baptismatis pluuiam tribubus nostris iam diu aridam terram cœlestis desuper imber infundat, & longam gentilium siccitatem lauacri inundatio salutaris irroret. Siccitatem enim & ardorem animæ suæ patitur quisquis baptismi gratia non rigatur. Horum ergo dierum noctiúmque ieiunio Moyses sanctus meruit cum deo loqui, stare & consistere, & de manu eius legis præcepta suscipere. Quamuis enim illũ ab obtutibus dei conditio humana subtraheret, ieiuniorum tamen gratia proximum illum diuinitatis consortio faciebat. Hęc enim in nobis virtutum portio dei est, vt ieiunemus frequenter, quoniam semper deus ipse ieiunat. In quocunque igitur plus operum suorum inesse perspexerit, ipsi magis familiaris intimus & amicus est, sicut scriptura dicit, Et Moyses loquebatur cum deo facie ad faciem, sicut quis loquitur cum amico suo. Vnde & dominus Iesus Christus resurrectionis gloriam præcepturus, virtutes suas quadraginta dierum noctiúmq; ieiunio dedicauit, vt ostenderet non panem esse vitam hominum. His itaque dierum quadraginta ieiuniis reconciliatur deus, aperiuntur cœli, inferna reserantur. Igitur & nos fratres dilectissimi ieiunemus continue & deuotè hoc spatio temporis, vt propitietur nobis dominus, pateant nobis cœli, inferna contra nos non valeant.

Deute.32. Coloss.3. Roma.6. Deute.32. Acto.9 3.Reg.9. Exod.33.

Exhortatio ad plebem, & de eo quod scriptum est in euangelio, Sicut fulgur coruscans de cœlo, ita erit aduentus filij hominis. & de duobus in lecto uno.

Sermo XXVIII.

PAucorum admodum dierum occupatione detentus cœtui vestro videor defuisse, & alterius ecclesiæ necessitatibus euocatus, minime vobis studiũ solitum dependisse. Sed quamuis vobis nõ affuerim corpore, tamen à vobis amore non defui: & peregrinatus sum licet conuersatione membrorum, tamen vestri spiritus non fui peregrinus, nisi quod maiore intra me desiderio vos tenebã, vt quos aspectus mihi subtraheret, dilectio præsentaret: vel quos obtutibus non videbam, corde complecterer. Eram enim solicitus in dies singulos quemadmodum festinanter quotidie ad ecclesiam veniretis: & quanq̃ essem de vestra deuotione securus, trepidabam tamen, quia hoc ipsum quod in vobis noueram, nõ videbam. Hic enim affectus paternę pietatis est, vt de absentibus liberis nõ tam certa spe gaudeat, quàm solicita cogitatione desperet, & simul ac eos videre desierit, amare plus nouerit: ac per hoc intelligimus quod amor inter præsentes gratus sit, inter absentes molestus. Erã ergo de vobis anxius, mœstus & trepidus, ne quis me absente per negligentiam caderet, ne quis diaboli insidiis laberetur. Memineram enim luporum rabiẽ absentibus, plus præualere pastoribus. Sed domino gratias, quòd & vos illæsos custodiuit, & paruitatem meam reuocauit incolumem. Igitur quoniam post tempus spiritualibus epulis reficere nos debemus, videamus quid euangelica lectio prosequatur. Ait enim dominus, sicut nuper audiuimus, de aduentus sui tempore: Sicut fulgur coruscãs de cœlo, ita erit aduentus filij hominis. Et addidit in cõsequẽtibus, In illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & vnus relinquetur. duæ molentes in pistrino, vna assumetur, & vna relinquetur. Mouet fortasse vos fratres, cur dominus aduentum suum indicans, noctis se tempore ostenderit aduenturum. Vtique eius aduentum magna cum claritate diei, magno cũ nitore & timore suscipi debere à cunctis, frequenter audiuimus sacris literis prædicatum: priusquam

Lucæ.17. Eadẽ verba habet Maximus episcopus suis in sermonibus

quam dominus Christus adueniat, Antichristum regnaturum, qui ita tenebras humano generi suæ prauitatis infundet, vt lucem veritatis nemo pene respiciat, & caligine propria operiens mentes hominum, cæcitatem quandam spiritualibus oculis exhibebit. Nec mirum si diabolus emittat iniquitatis tenebras, cum ipse nox sit omnium peccatorum. Ad huius igitur terræ caliginem depellendam velut fulgur quoddã Christus adueniet. Et sicut lucescẽte die nox subuertitur, ita coruscante saluatore Antichristus effugatur, nec vlterius poterit disseminare iniquitatis suæ tenebras, cum lumen veritatis effulserit. Quod ait autem: Illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & vnus relinquetur: hic iam resurrectionis meritum demõstratur, quod pro qualitate viuendi sit gratia resurgendi: ac tanta in singulis quibusque resurrectionis esse distantia, vt duobus etiam pariter dormientibus, & in vna sede quiescentibus, æqualis nõ possit esse assumptio. Quamuis enim eodem cõsortij lectulo teneantur, pro meritis tamen alter eorum rapietur ad cœlum, alter relinquetur in terris. Lectus enim quidam noster communis est terræ huius amplissimum solum, in quo corpora nostra deposita tutissima sede requiescunt. In hoc autẽ lectulo ille molli' dormit, quisquis durius in vita se gesserit. Possumus enim ipsa membra nostra lectulos nostros proprios nuncupare, in quibus animæ nostræ veluti in quodam strato suauissime demorantur. Quodquidem sanctum prophetam sensisse arbitror cum dicit, Vniuersum stratũ eius versasti in infirmitate eius. Beat' enim est ille cuius stratum dominus in ipsius infirmitate conuertit, vt qui fuerit paulo ante adulter, iracundus & petulans, & cunctorũ scelerũ infirmitatibus plenus, fiat castus, humilis & modestus. De quo strato spiritualiter ad paralyticũ dictũ est à domino, Surge, tolle grabatũ tuum, & ambula. Non enim tam in eo admirationis aliquid erat vt confracti lectuli lignei cratem portaret paralyticus, q̃ vt resoluti corporis membra & debilitate confracti velut animæ suæ necessariũ lectulũ paralyticus ipse gestaret, & corã positis Iudæis propriis abiret pedibus, qui manibus allatus fuerat alienis. In hoc plane, sicut dixi, completa est prophetica illa sententia, Versasti stratum eius in infirmitate eius. Vt versa vice portaret lectũ, in quo fuerat paulo ante portatus: vt anima illius quæ prius vasculo corporis ferebatur, postea corpus suum ipsa vtilius circunferret. Potest etiam accipi quod ait: Erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & vnus relinquetur: Christianorũ plebs, & populus Iudæorũ, qui velut vno lectulo, hoc est vna mãdatorũ lege tenẽtur, & velut simili resurrectiõis spe gloriãtur. Tunc igitur Christianorũ beat' popul' assumetur in gloriã, Iudæorũ autẽ execrabilis conuentus relinquetur in terra.

Ibidem. Psalm. 40. Marci 2. Lucæ 17.

Item de eodem. *Sermo.* XXIX.

Idem habet Maximus episcopus Mediolanẽ.

SVperiore dominica capitulum euangelicum disserentes, partem quandam ex illo perstrinximus, superest vt sequentia decurramus. Descripsimus enim quid esset quod ait domin', In illa nocte erunt duo in lecto vno, & reliqua. Nunc ergo videam' quod reliquum est. Dicit enim eadem diuina sententia: Erũt duæ molentes in pistrino, vna assumetur, & vna relinquetur. Primum igitur considerandũ est quomodo cõstet molẽtis officium. Deinde quæ sint duæ quæ molere dicuntur. Tertio quod pistrinũ sit, qui ve molitionis effectus. Nulli dubiũ est quod molere aliter non constat nisi duobus lapidibus apparatis & conuenientibus sibi, vt alteri ex iis magnitudo alterius imponatur, & illum quidẽ lapidem qui prior solo sternitur, esse pigrũ & tardum, & pene, vt ita dixerim, ociosum, ac nisi superioris participatione lapidis ornaretur, forsitan necessarius non videretur. Ita dum ille operatur, etiã iste vtilis inuenitur. Ille autem, id est superior lapis, tanta velocitate operis circunfertur, vt fallens oculos in ipsa celeritate stare credatur, & putetur immobilis esse dũ currat, qui quãto violentius actus fuerit, tanto opus perfectius consummatur. Ita ergo prior lapis stat, iacet, & pene nihil prodest: ille vero alter quæ inferũtur, cuncta suscipit quæ veniunt, vniuersa complectitur, & per cauernulas quasdam vterq; quod operatur acquirit. Qui molit autẽ, hoc habere videtur officij, vt peruigili cura granorum asperitate confracta, ex intimis eorum occultisque viscerib' similaginem medullamq; producat, & sordium leuitate discussa, in apertum proferat omne quod purum est, ex quo mundissimum panem conficiens gratiam domini cõsequatur. Hos igitur duos molares lapides, duo esse arbitror testamenta, hoc est legẽ Moysi, & euangelium domini, quę ita sunt disposita vel parata, vt sibi testamentũ vtrumq; conueniat, sicut ait saluator: Non veni legem soluere, sed adimplere. Et ad vicẽ molarũ aliud prius solo positum, aliud insuper collocatũ. Hoc est legem primũ hominibus constitutã, deinde ad perfectũ euangeliũ. Quæ lex velut inferioris molæ saxum ita erat tarda, pigra, & penitus ociosa, vt quicquid operando acceperat, id omne perdiderit, dicente de Iudæis propheta: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonũ, non est vsq; ad vnum. Ergo nisi euãgelium superpositum fuisset, adhuc lex veluti tarda & grauis iaceret in terra Iudaica, & vnius ꝓuinciæ cooperiretur angustiis. Nisi euangelium inquã datũ esset, lex necessaria omnino non esset. Hoc autem lex operabatur sine euangelio, quod vno saxo fieri potest confringere poterat, non prodesse, sicut ait beatus apostolus: Lex autem iram operatur, gratiam vero non præstat. Stante ergo lege euangelium datum est, quod veteri superpositum testamento vtrunque condecorat, ac tanta velocitate operis circunfertur, vt volubilitate sui seculum omne circumeat, hoc est ĩferna visitet, cœlestia penetret, terrena collustret. Qđ euangelium tanquam superior cunctos credentes suscipit, omnes aduenientes accipit, & veluti per quasdam cauernulas præceptorum ad interiora transmittit, vt ibi hincinde duorum testamentorum salutaribus mandatis asperitate molita perducat omne quod purum. Quam similitudinem testamentorum Ezechielem prophetam arbitror perstrinxisse cum dicit rotam in medio rotæ esse connexam. Harũ igitur molarum operatione, id est noui ac veteris testamenti, hoc agit sancta ecclesia cura peruigili, vt peccatorum asperitate discussa, ex occultis cogitationibus medullã mundi cordis eliciat, & cœlestibus mandatis mundata ex intimis spiritualia alimenta producat. De quibus alimentis Paulus apostolus ait: Lac vobis potum dedi, non escam. Et iterum: Perfectorum autẽ est solida esca, qui propter habitũ sensus exercitatos habent, & reliqua. Ac spiritum nostrum omni humanitate purificans, velut similaginem deo offerre contendit, sicut Dauid sanctus ait: Sacrificium deo spiritus contribulatus. Tanta autem velocitate circunfertur euangelium, vt non nisi sapientes cursum eius intelligant, quem beatus Paulus intelligens ait: Vt sermo dei currat & clarificetur in nobis: Insipientium autem oculis videtur euangelium stare cũ non vident. Stare inquam illud putant, cum mãdata eius negligunt, cum non credunt euentura esse quæ scripta sunt. Molit autem & synagoga, sed inutiliter molit, quippe quæ vno saxo, hoc est solo veteri testamẽto nititur laborare atque ideo non tam molit illa quàm dissipat & confringit. Propterea enim opus eius displicet, & ad Iudæos dicitur per ꝓphetam: Et si offeratis similaginem, vanum est.

Ibidem. Matth. 5. Psalm. 13. Roma. 4. Euangelij laus. Ezech. 1. 1. Corin. 3. Hebr. 5. Psalm. 50. 2. Thess. 3.

De eleemosyna. *Sermo.* XXX.

Eccli. 3.

DIcit scriptura diuina, Sicut aqua extinguit ignẽ, ita eleemosyna extinguit peccatum. Magna plane & cunctis ambienda sententia, quę hominib' pene iam mortuis & peccatorum suorum incẽdio arefactis rediuiuum quoddam beneficium pollicetur, vt interueniente eleemosyna, sicut aqua intermortuis, succus refrigerium arescentibus infundatur, hoc est vt miseri homines qui in mortẽ peccatis aruerant, ad vitã eleemosynis reuiuiscant, sitque illis misericordia fons salutis, quibus auaritia fuerat mortis incendiũ, vt flammas quas sibi peccãdo incenderant, largiendo restinguant, atque vtiliore cõmercio qui pecuniam quondam dederat vt adulteriũ perpetraret, nunc pecuniam eroget vt adulter esse iam desinat, & emat sibi quodammodo innocentiam, qui sibi emerat aliquando peccatum. Dicit enim dominus ad discipulos suos: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Quanuis ergo pollutus, quanuis multis criminibus circunseptus, si eleemosynas feceris, innocens esse cœpisti. Abstergit enim eleemosyna quod auaritia polluebat, & maculam quam res alienas diripiendo

Lucæ 11.

diripiendo contraxeras, tuas erogando purificas. Vide ergo quæ sit misericordiæ gratia, quæ vna & sola virtus cunctorum est redemptio peccatorum. Videamus nanque interpretationem ipsius diuinæ sententiæ, vt intelligamus cui rei eleemosyna comparetur. Ait enim: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit delictū. Aqua ergo misericordię comparatur, sed aquam inuenio de fonte procedere, necesse mihi est misericordiæ fontem quærere. Inuenio plane fonté misericordiæ, fons de quo dicit propheta: Quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumē. Ipse inquam est fons qui in euãgelio à Samaritana muliere, sicut lectum nuper audiuimus, aquam postulat, sed peccata condonat: aquam putei reprobat, sed fontem vitæ perennis indulget. Ait eni: Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterū. qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, non sitiet in æternum. Aquam ergo saluator à muliere postulat, & sitire se simulat, vt sitientibus æternam gratiam largiatur. Neque enim poterat fons sitire, neque in quo est aqua viua, poterat vndam terrenæ fęcis haurire. Sitiebat ergo Christus? Sitiebat plane, non potum hominum, sed salutem sitiebat, non aquam mundi, sed redemptionem generis humani. Mirum igitur in modum fons super puteum sedens misericordiæ ibidem fluenta producit, & mulierem sexto iam non viro sed adultero fornicantem viui meatus vnda purificat, nouóq; admirationis genere mulier quæ ad puteum Samariæ meretrix aduenerat, à Christi fonte casta regreditur, & quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportauit. Statim etiam indicante domino sua peccata recognoscens, confitetur Christum, annunciat saluatorem, & relinquens aquæ vasculum ad ciuitatem non fert hydriam, sed refert gratiã. Vacua quidem videtur reuerti onere, sed plena reuertitur sanctitate. Plena inquam redit, quia quæ peccatrix aduenerat, reuertitur prædicatrix. Et quę hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat, in nullo ciuitati suæ inferens detrimētum. Etenim si aquam ciuibus non intulit, tamen fontem salutis inuexit. Sanctificata ergo per fidem Christi mulier domum redit. De hac igitur dixisse prophetã puto, Eiusmodi est iniqua via mulieris meretricis, quæ cum se ablucrit, nihil se dicit fecisse prauum. De hac plane dictum est, quæ postea quàm est fonte abluta saluatoris, delictorum vitia non meminit, virtutem prædicationis assumit, & viua aqua abstergens maculas suas ad euangelizandum nō conscientia peccati retrahitur, sed fidei calore compellitur. Nihil enim se dicit fecisse prauitatis, dū sit nūcia veritatis: & obliuione abnegat impudicitiam, dum deuotione prædicat castitatē. Hæc enim virtus Christi est domini, vt quãuis peccator qui eius vnda se lauerit, denuo in virginem reparatus non meminerit ante quod fecerit, & rediuiua natiuitate infantiæ innocentiam præferat, iuuentutis scelera nō agnoscat, sitque virgo fide Christi, qui fuerat adulter corruptione peccati.

Eccl.3. *Psalm.35.* *Ioan.4.* *Prouer.30.*

Item de eleemosyna, & de muliere Samaritana. *Sermo XXXI.*

Retinet vestra dilectio ante dies cum sermonem ad vos de eleemosynis faceremus primitus, nos originem misericordiarum quærere voluisse, & reperto earum fonte virtutum ostendisse, quod mulieris Samaritanæ sordes melius Christi vnda diluerit, quàm Samariæ aqua purgarit, & quòd mundius misericordia deterserit peccata quàm puteus. Mundius plane misericordia quàm puteus detergit maculas, quia putei aqua tantum corporis cutem abluit, misericordiæ autem bonitas animæ interna purificat. Hoc etiam demōstrasse quod huic euangelicæ mulieri illa prophetica meretrix conueniret, quæ postea quàm viua aqua se lauit, obliuione possessa prauitatis, nitore puritatis exultat. Neque enim de meretrice huius mundi talem sententiam propheta diceret, cuius pollutio non solū aqua non diluitur, sed etiã polluit ipsa quod tangit, dicente apostolo, Qui autem se iungit meretrici, vnum corpus est. Quod si vnum corpus tactu suo efficit, & in cohærentem sibi ignominiæ suæ membra transfundit, quomodo potest purificari ipsa, cum polluat? Quæ ergo sit ista meretrix, quæ ista Samaritana mulier, cuius adulterij sordes fons Christi deterserit, solicitius requiramus. Ego hanc mulierem ecclesiam esse puto de gentibus congregatam, quæ & transactis annis quinque milibus, cum in sexto millesimo anno idolorum fornicationibus subiaceret, omnem ignominiam suam adueniente Christi fonte purgauit, & maculas quas adulterinis sacrilegiis contraxerat, fide saluatoris abstersit, ac relinquens sicut inanem hydriam priorem patrium cursum vniuerso orbi domini annunciauit aduentum. Hæc inquam illa est meretrix quæ posteaquã lota est, nihil se dicit fecisse prauum. Postea quàm enim ecclesia baptismi nitore purgata est, diabolicæ impietatis non meminit, religione veritatis exultat, factáque de meretrice virgo non recordatur priorum, sed gloriatur in integritate. Ait ergo propheta, Sicut aqua extinguit ignē, ita eleemosyna extinguit peccatum. Sæpe quidem videmus hoc fieri, vt aqua effusa flammarum restinguat incendia, sed & econtrario interdum videmus quòd immensi ignium globi aquarū fluēta consumant, & veluti ab aquis accepta esca vehementius rediuiuis ardoribus conualescant, ita vt videatur aqua non extinxisse incendia, sed auxisse. Quænam est illa aqua quæ consumit flammas, nec ipsa consumitur à peccatoribus, sed gehennæ consumit incendia? Quæ dum per baptismum infunditur, & ipsa in hominibus & tartari restinguit ardorem. Viuit plane in hominibus, sicut ait dominus: Aqua autem quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis, & reliqua. Mirum ergo in modum aqua Christus vna eadémque operatione & viuificat & extinguit. Viuificat enim animas, delicta restinguit, has lauacri sui refrigerio reparat, illas gurgitis sui vnda consumit. Et quod ad maiorem baptismatis pertinet gratiam, apud superos mysterium celebratur, & apud inferos gehenna restinguitur. hic fluunt aquæ, & illic tepescit incendium: hic in fonte homo mergitur, & illic de tartaro liberatur. Sed nec mirum si in baptismi sacramento aperiatur infernum, cum tunc quoque reseretur & cœlum. Aperiuntur enim hæc elementa, vt ad lauacrum Christi conueniat libertas & gratia. Libertas enim resurrecturis tribuitur, gratia regnaturis. Illi eruuntur de pœna, hi assumuntur in gloria. Illi qui erant serui peccati, liberi fiunt iustitiæ. Hi qui angustiis seculi tenebantur, paradisi amœna percipiunt. In baptismo ergo Christi aperiuntur cœli, aperiuntur & tartara. Inde vt spiritus sanctus adueniat, illuc vt misericordia saluatoris accedat: deferatur de cœlo vita, mors à tartaro destruatur. Ita igitur eleemosyna extinguit peccata, sicut aqua baptismi gehennæ extinguit incendium. Ergo eleemosyna quodammodo animarum aliud est lauacrum, vt si quis forte post baptismum humana fragilitate deliquerit, supersit ei vt iterū eleemosynis emundetur, sicut ait dominus: Date eleemosynã, & ecce omnia munda sunt vobis. Nisi, quod salua fide dixerim, indulgentior est eleemosyna quàm lauacrum. Lauacrū enim semel datur, & semel veniã pollicetur. Eleemosynã autē quotiens feceris, totiens veniã promereris. Hi ergo duo misericordiarū fontes sunt, qui & vitam tribuunt, & peccata condonãt. Qui vtrūq; custodierit, regni cœlestis honore ditabitur. Qui autē maculato fonte viuo, ad misericordię se fluēta cōtulerit, & ipse misericordiã cōsequetur.

1.Corin.6. *Eccle.3.* *Ioan.4.* *Lucæ.11.*

De hospitalitate in euangelio, *Sermo XXXII.*

Aduertit sanctitas vestra fratres euangelicam lectionem, quemadmodum dominus discipulis suis inter cæteras exequendas virtutes etiam hospitalitatis iura præscripserit. Ait enim: In quãcunque ciuitatem introieritis, interrogate quis in ea dignus est, & ibi manete, donec exeatis: & reliqua. Sancta plane & diuina sententia, quæ & discipulis eligendi optionem primitus detulit, & facilitatem penitus amputauit. Prouidit enim modū statuendo, ne vir sanctus aut citus esset in iudicando, aut leuis in hospite commutãdo. Sicut enim nobis permisit arbitrium, ita & voluit nos tenere constantiam. Quàm enim reprehensibile est vt vir qui euangelium annunciat, & docet errandum non esse, ipse per diuersos incipiat oberrare, & domum cui pacem dixerat, deserere: hospitem cui benedictionem intulerat, cōtristare? Magna enim hospitalitatis est ia, nec gratfacile violanda, omnibus aperta est, omnibus parata est, & sactos libenter suscipit, & peccatores tolerat patienter.

Matth.10.

tienter. Sed repetamus sanctam ipsam diuináque sententiā. Si enī in litera placet, & in mysterio forsitan plus placebit. Ait igitur, vt cum intramus in ciuitatem, interrogemus quis in ea vel hospes dignus, vel idonea domus sit, & ibi maneamus donec dies profectionis adueniat. Quæ sententia altiorem nobis tribuit intellectum. Non enim mihi videtur de huius seculi hospite vel domo iussisse, nec tā diligenter inquirere, sed de illo magis qui nos vsque ad diem exitus nostri possit inoffensos, sospites, illæsosq; seruare. Nam huius seculi hospitem cito lædimus, cito offendimus, interdum ei & post triduū displicemus. Fidelis igitur domus, & hospes dignus inquiri iussus est. Quæ domus fidelior ecclesia? quis hospes dignior saluatore? Iste peregrinos vt filios suscipit, illa susceptos refouet vt infantes. Iste hospitibus, sicut experti sumus, pedes lauare gestit, illa mensam parare festinat. Quos enī saluator viua aqua refrigerat, hos reficit cœlestibus cibis ecclesia. Hunc igitur hospitem Euāgelista inquiri iussit, & vsque ad diem exitus nostri cum hoc habitare præcepit, ne aliqua leuitate medio tempore aliorsum forsitan emigremus, hoc est, qui semel in Christum credidimus, non iterū velut transgressores ad idola recurramus. Scriptū est enī: Nemo potest duobus dominis seruire. Dū enī vni placere gestit, alterū sentit iratū. Christū igitur hospitē deserere nō debemus, quēadmodū & Petrus apostolus cum suis similibus, deserentibus aliis dominū non reliquit. Sed dicamus quod ille ad saluatorē dixit: Domine, ad quem ibimus? Verba vitę ęternę tu habes, & nos credimus. Ecce executor cœlestiū pręceptorū, qui quoniā Christi nō mutauit hospitium, meruit cū Christo regni cœlestis habere consortium.

Matth. 6.

Ioan. 6.

In tempore ieiunii non luxuriandum esse. Sermo. XXXIII.

Diximus superiore dominica hoc esse fidei nostræ opus primum, vt horum quadraginta dierū curriculo deuotissime ieiunemus, & istam esse causam salutis nostræ, si hoc tempore abstinentiæ operam commodemus. Atque ideo fratres dilectissimi inspicere debemus quæ sit huius forma ieiunij, vt respiciamus quāta sit eius vtilitas. Est enim interdum inutile & inane ieiunium, quod licet ventrem & omnia viscera succo saturitatis exhaurit non tamen acceptum est deo, quia mentem & intimos sensus minime vinculo iniquitatis euacuat. Quid enim prodest ieiunare visceribus, & luxuriare venatibus? abstinere cibis, errare peccatis? castigare corpus inedia, mētem exercere nequitia? vinum forte non bibere, & ebrium cogitatione malignitatis incedere? nisi quod facilior causa est saturi siue temulenti, quàm iniqui pariter & ieiuni. Ille enim peccare aliquando desinet qui ebrius aliquando obdormit, hic autem errare non cessat qui exercitatus malis ieiuniis semper inuigilat. Vnde inutile & inane est tale ieiunium quod inedia membra debilitat, & animam à perditione nō liberat. De quo ieiunio dicit sanctus propheta ex persona domini: Vt quid mihi ieiunastis? non tale ieiunium elegi, dicit dominus. An putatis illum ieiunare fratres qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum loca sancta perquirit, sed surgēs congregat seruulos, disponit retia, carnes producit, saltus syluásq; perlustrat? Seruulos inquā secum pertrahit, fortasse magis ad ecclesiam festinantes: & voluptatibus suis peccata accumulat aliena, nesciens reum se futurum tam de suo delicto, quàm de perditione seruorum. Tota igitur die venatibus immoratur, nunc clamorem immoderatum effert, nunc silentium latenter indicit, lætus si aliquid ceperit, iratus si id quod non habebat amiserit, & tanto studio gerit, quasi ideo indictum ieiunium fuerit vt venetur. In his ergo luxuriis fratres dicite quis cultus sit dei, quæ mentis possit esse deuotio: qui propterea ieiunat, non vt deo atque orationibus vacet, sed vt tota die ociosus & liber proprias exerceat voluptates? Quamuis igitur qui eiusmodi es frater vespere ad domum redeas, quamuis declinante iam sole manduces, potes videri tardius te refecisse, non tamen domino ieiunasse. non enim potes videri voluptatem tuam exercēs, fecisse domini voluntatem. Hæc enim voluntas est domini, vt ieiunemus à cibis pariter & à peccatis. Abstinentiam indicamus corpori, vt à vitiis magis animam abstinere possimus. Frænum enim quoddam est luxuriantis animæ corpus exhaustum. Quisquis enim ieiunat & peccat, lucrum escarum fecisse videtur, non salutis, & parcendo copiis, replesse cellarium, nō mentem saginasse virtutibus. Nonnulli autem diuinorum immemores pręceptorum ita circa seruos suos & subditos sibi potestatem dominationis exercent, vt in his diebus non dubitent flagris eos cædere, pœnis afficere, compedibus præpedire. Et si forte cum ad reficiendum venitur, tardius minister affuerit, statim eū verberibus laniare, & prius se satiare seruuli sanguine, quàm conuiuij voluptate. Horū tale ieiunium est, quod ideo ieiunatum est, non vt diuinitatis misericordiam prouocaret, sed vt clamorem familiæ ingemiscētis effunderet. Quisquis autem cupit de deo misericordiam promereri, ipse debet prior esse misericors. Scriptū est enim: Qua mensura mensi fueritis, eadem mensura remetietur vobis. Et quod magis dolendum est, Christianus dominus Christiano in his diebus seruo non parcit, minime respiciens quod etsi seruus est conditione, gratia tamen frater est. Etenim similiter Christum induit, iisdem participat sacramentis, eodem quo & tu vtitur deo patre, cur te non vtatur vt fratre? Sunt enim plerique qui de venatibus redeuntes, magis canum quàm seruorum curam gerunt, & faciunt eos iuxta se vel recumbere vel dormire, quotidianum illis cibum sui præsentia ministrantes: qui verum serui eius fame moriantur ignorant, & quod est grauius, nisi diligenter his præparatum fuerit, pro cane seruus afficitur. Vides enim in nonnullorum domibus nitidos & crassos canes discurrere, homines autem pallentes & titubātes incedere. Isti ergo miserebuntur aliquando pauperibus, qui minime suis famulis & domibus miserentur? Scire igitur debemus fratres hoc acceptum deo esse ieiunium, non solum vt abstinentia castigemus corpora, sed etiam humilitate animas induamus. Simus ad seruulos mites, blandi ad extraneos, misericordes ad pauperes. Surgentes primo diluculo ad ecclesiam festinemus, referamus deo gratias, peccatis veniam postulemus, rogantes præteritis delictis indulgentiam, cautelam futuris. Tota die sit nobis vel oratio vel lectio. Qui literas nescit, sanctum virum perquirens eius confabulatione pascatur, nulli actus seculi actus diuinitatis impediant, non ludus tabulæ mentem auocet, non voluptas canum sensus abducat, non negotij compendium animam auiditate peruertat. Quicquid enim aliud præter mandatum dei feceris, quamuis abstineas, non ieiunas. Hoc est enim salutare ieiunium, vt sicut abstinetur corpus ab epulis, ita & anima refrænetur à vitiis. Illud etiam fratres ad perfectionem ieiunij tacendū non est, vt qui abstinemus & minime prandemus, hoc tempore prandia nostra pauperibus prærogemus. Hæc enim est vera iustitia, si te esuriente de cibo tuo alius satietur, & tu prædictis tui ieiuniis dominum roges, & ille pro te satiatus exoret. Vtrūque tibi proficiens, & tua fames & saturitas mendicorum. Cæterùm qui sic abstinet, vt nihil pauperibus de suis epulis largiatur, videtur quæstū sibi suū fecisse ieiunium, & negociationem parcendo. Ad hoc enim abstinuit, non vt placeret deo, sed ne amplius erogaret. Atque ideo bona eleemosyna cum ieiunio, quasi non quoddam negociationis genus, vt tam parce viuat, vt abstinentia sua monachos clericósque præcedat. Nisi hoc interest, quod illi hoc quæstus caussa faciunt, nos salutis: illi pecuniæ compendio animas macerant, nos propter animarum lucrum nostra corpora castigamus.

Esaiæ 58.

Luc. 6.

De quadragesima. Sermo XXXIIII.

Nonnulli Christianorum fratres existimantes se diuinitatis præcepta religiosius obseruare, prætermissa deuotione quadragesimæ, cuius hodie curamus exordium, quinquagesimā se facere mētiuntur, cum id neque diuinis literis iubeatur, neque traditum sit authoritate maiorum. Sola igitur hoc faciunt animi præsumptione: & dum putāt se deuotius agere, superstitiosius conuersantur. Dicit se obseruare quinquagesimam qui forte quadragesimam implere vix possit. Bonum est quidē cunctis temporibus ieiunare, sed melius quadragesimā ieiunare cum Christo. Hanc enim quadragesimam nobis dominus suo ieiunio consecrauit. Quo dixi ieiunio, non ieiu-

niis.

iuniis. Vnum enim ieiunium domini fuit, quia continuatis quadraginta diebus & noctibus cibum omnino nó sumpsit. Quisquis ergo Christianus consecratam ieiunando non impleuerit quadragesimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quòd legem diuinitus pro salute sua datam prandendo ipse rescindit. Rescindis enim legem, qui exemplum ieiunij dominici nó custodis. Qualis autem Christianus es, cùm domino ieiunante tu prandes? Qualis Christianus es, cùm Christo esuriēte tu reficeris? Ille pro salute tua famem sustinet, tu pro peccatis tuis ieiunare formidas? Dicite enim mihi, interrogo vos qui in quadragesima prandetis, si non in conscientiis vestris rei estis, quod abstinente toto populo vos soli contra præceptum domini deuoratis: si non vobis rubor est cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat: aut si non cogitatis cum ad ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem episcopo porrigatis, ne forte ipso spiritu osculi vestri vos reprobet? Quod si hæc non cogitatis forsitan, vehementer erratis. Scire enim debetis, cum in quadragesimæ diebus ieiuno pransus occurrit, non bene de illo iudicat qui ieiunat. Hoc enim ideo dico, quia audio complures, quod grauius est, fideles, alternis in quadragesima hebdomadis abstinere, & consecratum illum dierum numerum, gula intemperanti violare, hoc est prandere septem dierum curriculo, & septem dierum spatio ieiunare. Quibus hoc dico, cur etiam per illos septem dies fraudem sibi faciant ieiunando, cum illis ieiunium tale nó prosit? Quamuis enim abstineat quis certis diebus, quāuis ciborum dulciora alimenta non sumat, non tamen illi accepto fertur quadragesimæ ieiunium, quod non diebus quadraginta ieiunat. Pudet dicere, senes & aniculæ quadragesimam faciunt, iuuenes & iuuenculæ non faciunt. Omni igitur solicitudine tempus sacratissimum celebremus, non prætereat nos dies absque ieiunio, non nos transeat vna hebdomada absque vigiliis. Ille enim facit quadragesimam, qui ieiunando & vigilando ascendit ad pascha. Nam sicut reliquo anno ieiunare præmium est, ita in quadragesima non ieiunare peccatum est. Illa enim voluntaria sunt ieiunia, ista necessaria. illa de arbitrio veniunt, ista de lege. ad illa inuitamur, ad ista compellimur. Sed videamus iste quadraginta dierum sacratissimus numerus vnde habere cœpit exordium. Legimus primum in veteri testamento Noë temporibus, cum omne genus humanum scelerata iniquitas occupasset, tot dierum numero patefactis cataractis cœli aquarum pluuias destuxisse, & mysterio quodam quadragesimæ inundatione orbi terrarum facta, non tam diluuium quàm baptismum contigisse. Baptismum plane fuit, per quod in peccatoribus iniquitas sublata est, Noë iustitia conseruata. Ita ergo & modo nobis dominus illius temporis quadragesimam dedit, vt constituto dierum numero, patefactis cœlis pluuia nos misericordiæ cœlestis irroret, & inundatione facta per baptismū lauacri salutaris nos imber illuminet, & sicut tunc factum est, aquarum fluctibus extinguatur in nobis delictorum iniquitas, virtutum iustitia conseruetur. Ipsa enim quæ sub Noë, & modo vertitur ratio. Baptismum enim peccatori diluuium est, consecratio est fideli. Per lauacrū enim domini saluatur iustitia, necatur iniustitia. Quod in vno eodémque factum videmus Apostolo, Paulo, qui priusquam præceptis spiritualibus lauaretur, erat blasphemus, persecutor, & Saulus. At vbi pluuia super eum lauacri cœlestis influxit, necatur blasphemus, necatur persecutor, necatur & Saulus, viuificatur Apostolus, viuificatur iustus, viuificatur & Paulus. Vsque adeo autem perdidit veterem cum actibus hominem, vt cū moribus mutaret & nomen. Quisquis ergo in hac deuotione quadragesimæ dominica mandata seruauerit, necabitur in eo diabolica impietas, apostolica autem reseruabitur gratia, & succedens quodammodo sibi moritur ea parte qua peccator est, viuificatur ex illa parte qua iustus est. Videamus etiam si alibi in scripturis hunc mysticum quadragesimæ numerum possimus inuenire. Legimus quòd sanctus Moyses in eremo quadraginta annorum curriculo filios Israel cœlesti manna nutrierit. Bonus ergo numerus, qui semper cœlum aperit. Bonus inquam numerus, per quem iustitia Noë saluatur, & Israël filij saginantur. Vnde & nos obseruemus hunc numerum vt aperiantur nobis cœli, quatenus & pluuia nos gratiæ spiritualis irroret, & spiritualium sacramentorum manna reficiat. Instar enim patrum nostrorum hac obseruatione quadragesimæ & iustificamur & pascimur. Iustificamur lauacro, pascimur sacramentis. Sed dicet aliquis, filios Israël in eremo quādo manna saturati sunt, minime ieiunasse. Ego autem dico illos non nisi abstinentiæ tunc vacasse, atque ideo cœlestis alimoniæ gratiam meruisse. Primum quia desertum omne ieiunium est, quia anxietas solitudinis concupiscentiam repellit escarum, deinde in eremo vnde accuratæ epulæ? vnde vina preciosa? vnde quadraginta annorum tēpore qualiscunque substantia? Intelligimus ergo ieiunasse filios Israël, quia cognoscimus illis escarum copiam defuisse, & tunc sumpsisse cibum, quādo largienti domino placuisset. Satis autem diu ieiunat qui cum Christi volūtate se reficit. Vsque adeo vero abstinentia filiorum Israel in eremo placuit saluatori, vt quorundam etiam inter ipsos intemperantia notaretur: ita vt quisquis auidior duplum mannæ cibum sibi collegerat, hic hac iniuria feriretur, vt non tam cibum sibi inueniretur seruasse quàm vermes, scilicet vt quia supra moderatā refectionem concupierat, velut stimulis quibusdam conscientiæ in morem vermium vrgeretur. Igitur & nos fratres obseruantes quadragesimæ quotidiana & moderata ieiunia, & tanquam in eremo constituti, nihil deliciarū secularium cogitemus, nulla nos cupiditatum corporalium dulcedo solicitet. Simus sobrij, simus casti. habentes quidem conuersationē in vrbibus, possideamus mente desertum. Si ita abstinentes egerimus, erit vt cœlestis mannæ reficiamur alimonia, & nullis vermium stimulis compungamur.

Gene.7. — Acto.9. — Colos.3. — Exod.16.

De ieiunio domini in deserto, & quomodo non in solo pane uiuit homo. Sermo XXXV.

MEminisse debet vestra dilectio, hóc me anteriore dominica prædicasse, & dedisse rationē cur dominus quadragesimam ieiunauerit, vel cur ipsa ieiunia in deserto transegerit. Diximus enim hęc omnia obseruasse eum non iustificationis suæ caussa, qui erat virgo per omnia, sed nostræ salutis gratia: vt quorum generatio per intemperantiam peccauerat, per abstinētiam sanaretur. Videamus igitur quid illo in tempore vel in ipsa solitudine gestum sit. Dicit enim euangelista affuisse ibi diabolum, & saluatorem eius versutia fuisse tentatum. Ait nanque sacra lectio, esurisse dominum, & dixisse illi diabolum: Si filius dei es, dic lapidi huic vt fiat panis. Videte artem domini qua aduersarium fraude circumuenit. Post multa ieiunia esurire se simulat, vt diabolum quē ieiunādo iam vicerat, iterū esuriendo solicitet. Spem enim illi congrediendi ex infirmitate famis quodammodo tribuit, vt dum veluti contra imbecillem congreditur, gloriosius superetur. Hæc enim est vera victoria, vt quia Adam immortalem gloriosum & epūlantem subuerterat, nunc ab homine mortali humili atque esuriente vincatur. Cernens enim esurientem diabolus dominum, hominem putat, dubitat saluatorem, & ideo ait: Si filius dei es, dic lapidi huic vt fiat panis. O misera sathanæ & extrema congressio. diabolus in deserto tentationis solida arma non inuenit, deest illi de paradiso amœnitas arborum, deest illi consiliatrix Eua, deest illi pomorum speciosa deceptio, & quia non inuenit cibum quem offerret esurienti, postulat in cibum saxa mutari. Vndique exclusus, vndique defraudatus, ad pauimenta se confert. Satis enim manifeste ostendit vastitatem sibi eremi restitisse, cum putat propter inopiam rerum etiam elementa posse conuerti. Postulat igitur in panem lapides commutari. Versutus & callidus scit quid petat, nouit factum esse quod dicit. Meminit enim in veteri testamento sitientibus aquam de lapide prosluxisse, vult etiam hic esurienti cibum de lapide ministrare. Retinet enim duritiam petræ in liquorem fontium resolutam. Cupit etiam hic asperitatem saxi in panis dulcedinem transformari. Suspicatur enim ipsum esse Christum, qui hæc operari soleat de natura saxorum, sicut ait Apostolus

Matth.4. — Matth.4. — Exod.17. — Nume.20.

1. Corin. 10. Paulus, Bibebant de ſpirituali conſequenti petra. Petra autem erat Chriſtus. Suſpicabatur inquam ipſum eſſe Chriſtũ cum poſtulabat vt de lapide panem faceret, ſed putabat tantummodo ſolum hominem cum eſurientem videbat. Saluator autem verſutiam eius mira reſpõſione condemnat. Nec facit quod dicit diabolus, ne videatur pro arbitrio aduerſarij virtutis ſuæ gloriam declarare. Nec tamen reſpondit non poſſe fieri, qui negare non poterat quod ſæpe iam fecerat. Igitur nec aquieſcit petenti, nec denegat exploranti, ac per hoc & potentiam virtutis ſuę ſuo reſeruat arbitrio, & verſutiam aduerſarij diuino confutat eloquio. Reſpondit ergo illi: Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo dei. (Matth. 4.) In quo ſunt vitæ alimenta cœleſtis. Verbum autem dei Chriſtus eſt dominus, ſicut euangeliſta dicit, (Ioan. 1.) In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. Quiſquis ergo verbo Chriſti paſcitur, terrenum pabulum non requirit. Nec enim poteſt ſeculi panem cupere, qui pane reficitur ſaluatoris. Habet enim dominus ſuum panem, imò panis ipſe ſaluator eſt, ſicut docuit dicens: (Ioan. 6.) Ego ſum panis qui de cœlo deſcendi. De quo pane dicit propheta, (Pſalm. 103.) Et panis cor hominis confirmat. Quo ergo mihi panem quem offert diabolus, cum habeam panem quẽ Chriſtus impartit? Quo mihi cibum per quem protoplaſtum deiectũ memini, (Gene. 3.) Eſau primitiuis fraudatum vidi, (Gene. 25.) Iudam Scarioth proditionis ſcelere denotatum? Adam enim per eſcam paradiſum perdidit, Eſau per lentem honorẽ primatus amiſit, Iudas per buccellam apoſtolatus ſublime depoſuit. ex quo enim buccellam ſumpſit, non iam apoſtolus cœpit eſſe, ſed proditor. Sic enim ſcriptum habes, dicente domino: (Ioan. 13.) Cui intinctum panem dedero, ipſe me tradet. Et continuo poſt buccellam introiuit in illum ſathanas. Nõ bonus cibus poſt quẽ negatur dominus, poſt quem ingreditur inimicus. Non bonus cibus poſt quem Chriſtus reſpuitur, deuoratur Antichriſtus. Nõ bonus cibus qui benedictione caret, maledictione completur. Illa ergo eſca nobis neceſſaria eſt quæ vitam præſtat, quæ animam paſcit, poſtquam ſequitur Chriſtus, inimicus excluditur. Illam eſcam accipere debemus quam ſaluator non diabolus ſubſequatur, quæ perceptione ſui confeſſorem faciat, non proditorem. Quàm bene autem ieiuniorum tempore verbum dei dixit, eò quòd reficit, vt oſtenderet ieiunia noſtra non debere ſeculi actibus occupari, ſed ſacris literis exerceri. Negligit enim famem corporis qui pabula lectionis intendit, nec ventris curam habere poterit, qui alimentũ verbi cœleſtis acquirit. Ipſa eſt enim refectio quæ ſaginat animam, quæ impinguat viſcera, cũ de diuinis ſcripturis cibum eloquij perennis accipimus. Ipſa eſt eſca quæ vitam æternam tribuit, & inſidias à nobis diabolicæ tentationis excludit. Quòd autem ſacrarum literarum lectio vita ſit, dominus teſtatur dicens: (Ioan. 6.) Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita eſt.

Item de quadrageſima. Sermo XXXVI.

ANte dies deuotionem ſanctæ quadrageſimæ prędicantes, ſacrarum literarum exẽpla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non eſſe ab hominibus conſtitutũ, ſed diuinitus conſecratum, nec terrena cogitatione inuentum, ſed cœleſti maieſtate præceptum. Atque ideo qui conſtitutum numerum vna die manducando præterit, non vt vnius diei violator accuſatur, ſed vt totius quadrageſimæ trangreſſor arguitur. Vnde bonum eſt homini vt dictũ numerum ſine labore ieiunet, & totius quadrageſimæ conſequatur pariter ſanctitatem. Hæc autem non tam ſacerdotum præcepta q̃ dei ſunt. Atque ideo qui ſpernit, nõ ſacerdotem ſpernit, ſed Chriſtum qui in ſuo loquitur ſacerdote. Videamus igitur quo tempore hanc obſeruantiam nobis indixerit dominus, ſi non veluti per iſtam deuotionem cuncta elementa voluerit habere profectum. Ecce enim indicta quadrageſima, cõſtricta hyemali gelu terra reſoluitur, & aquarum fluenta meatus ſuos glacie liquefacta recipiunt, ſic quoque corporum noſtrorum hoc eodem tempore contracta ſceleribus peccata ſoluuntur, & vitæ noſtræ purior curſus liquefacto rigore diaboli meatum ſuum priſtinum recognoſcit. Terra inquam indicta quadrageſima aſperitatẽ deponit hyemis, ego indicta quadrageſima aſperitatẽ reiicio delictorũ. Illa terra aratris ſcinditur, vt mũdanis ſit congrua frugibus: mea terra ieiuniis exaratur, vt cœleſtibus ſit apta ſeminibus. Sicut enim reditum vberiorẽ capit qui frequentius vexando exercet campũ, ita maiorẽ gratiã percipit qui exercet corporis ſui campũ ſæpius ieiunando. Ecce enim abſtinentiæ tẽpore herba ſegetum reuiuiſcit in meſſem, ſurculus arboris conatur in fruticẽ, palmes vineæ pubeſcit in gemmã, & omnia de inferioribus ad altiora ſe ſubrigunt. ita hoc eodẽque tempore hominũ ſpes intermortua reuiuiſcit in poſterum, fides perdita reparatur in gloriam, tẽporalis vita proficit in ęternum, & omne genus humanũ ad cœleſtia ſe ſubrigens, ab inferis ad altiora conſurgit. Modo ferrum geſtãs agricola ſarmenta deputat vinearum. Ita & nunc euangeliũ tractãs epiſcopus ſordes amputat populorũ, & iſto quadragenario curriculo vniuerſæ hoc agunt creaturæ, quatenus depoſitis ſuperfluis ornatæ vel cõptæ in paſcha procedant. Modo omnia ſunt in partu, vt tunc reperiantur in fructu. Tunc enim contra naturæ ſpeciem ſpina profert roſam, calamus fragrat lilium, ſuauitatem arida virgulta depromunt, & ita cuncta floribus adornantur, vt feſtiuitatem diei magni creatura ipſa nitore ſui celebrare credatur. Igitur & nos hoc eodem ieiuniorum tempore producamus de ſpinis noſtris roſas, hoc eſt de peccatis iuſtitiam, de ſeueritate miſericordiam, de auaritia largitatem. Iſtæ enim ſpinæ ſunt corporis noſtri, quæ præſocant animã, de quibus ait ſcriptura: (Gene. 3.) Spinas & tribulos tibi germinabit terra. Germinat enim mihi terra mea ſpinas, ſi me corporalis libidinis titillatione cõpungit. Generat mihi tribulos, cum me diuitiarum ſecularium cupiditate diſcruciat. Spina enim Chriſtiano, auaritiæ ſuæ radix eſt. Spina viro bono honoris ambitio eſt. Videntur enim ſpecie apud ſuos grata eſſe, ſed lædunt. His ergo niſi vigilando & ieiunando carere non poſſumus, quin potius per abſtinentiam ipſæ ſpinæ vertentur in roſam. Producit enim ieiunando libido caſtimoniam, ſuperbia humilitatem, ſobrietas parcitatem. Hi enim ſunt flores vitæ noſtræ, qui ſuaue Chriſto redolent, qui odorem bonũ deo ſpirant. Vnde ait Apoſtolus: (2. Cor. 2.) Quoniam Chriſti bonus odor ſumus deo. Hanc ergo quadrageſimam largitus eſt nobis dominus, vt huius temporis ſpatio in morem totius creaturæ nunc concipiamus virtutum germina, vt in die paſchæ fructum iuſtitiæ proferamus. Hoc autẽ quadragenario numero ſe ipſe dominns Chriſtus exercuit, non vt profectum ipſe caperet, ſed vt profectum ſalutis nobis oſtenderet. Nec enim erat in illo ſpina peccati, quæ verteretur in florem. Ipſe enim erat flos natus non de ſpina ſed de virga, ſicut ait propheta: (Eſaie. 11.) Exibit virga de radice Ieſſe & flos de radice eius aſcendet. Virga enim erat Maria, nitida, ſubtilis & virgo, quæ Chriſtum velut florem integritate ſui corporis germinauit. Continuatis ergo quadraginta diebus hæc ieiunia non eſuriens dominus procurauit, ſed dicit illũ euangeliſta eſuriſſe poſtea. (Matth. 4.) Quomodo ergo poteſt fieri vt qui tot dierũ numero famem ſitimque nõ ſenſerit, poſtea eſurierit? Eſuriebat plane, nec negare poſſumus quòd eſurierit. Eſuriit enim non cibum hominum, ſed ſalutem, nec eſcarum ſecularium epulas concupiuit, ſed animarum deſiderauit cœleſtium ſanctitatem. Cibus enim Chriſti eſt redemptio populorum, cibus Chriſti eſt paternæ voluntatis effectus, ſicut ipſe ait: (Ioan. 4.) Meus autem cibus eſt vt faciam voluntatem patris qui me miſit. Vnde & nos eſuriamus cibum nõ qui terrenis epulis apparatur, ſed qui diuinarum ſcripturarum lectione colligitur. Ille enim corpus ad tempus nutrit, hic autem animam reficit in æternum.

Item de quadrageſima. Sermo XXXVII.

SI bene retinet fratres veſtra dilectio, hac ſuperiore dominica prędicauimus quod ſanctam quadrageſimam abſtinendo ipſe dominus conſecrauerit, & tot dierum noctiũmque curriculo cibum omnino non capiens, vnum ac ſolidum ieiunij corpus effecerit, quod in totum non obſeruare, ſacrilegum eſt: ex parte violare, peccatum eſt. Hoc enim fecit cauſſa ſalutis noſtræ, vt rem vtilem non ſolum doceret verbis, ſed etiam exemplis inſtrueret, vt iiſdem veſtigiis quibus ad fidẽ

currimus,

currimus, ad abstinentiam graderemur. Sed videamus quæ caussa steterit vt ieiunia saluator indiceret, & ipse sibi primum vt bonus humani generis medicus ieiunaret. Bonus enim medicus poculum quod ægro daturus est, prior gustat, vt peritiam artis suæ ante in se ipse demonstret, & experimentum æger accipiens securus sit de poculo, securior de salute. Deinde quo loci hoc ipsum tempus ieiunij procurarit. Dicit enim euangelista abstinuisse dominum quadraginta diebus & noctibus in deserto. Arbitror itaque caussam hanc esse ieiunij, vt quia primus Adam in paradiso cõstitutus per intemperantiam gulę gloriam immortalitatis amiserat, eandem immortalitatem secundus Adam Christus per abstinentiam repararet. Et quia contra mandatum dei gustans de interdicta arbore peccatum mortis inciderat, nunc secundum mandatum domini ieiunãs, vitæ iustitiam mereretur. Hoc enim agit saluator, vt iisdẽ vestigiis quibus admissa fuerint delicta, purgẽtur, hoc est vt quia homo manducando deliquerat, corrigat abstinendo: vel quia epulando mulierem cognouerat, nunc eandem ieiunãdo despiciat. Adam enim Euam non nisi intemperantia prouocante cognouit. Quamdiu autem mansit in illis intemerata parcitas, mãsit & impolluta virginitas: & quãdiu ieiunauerunt ab interdictis epulis, tamdiu & à pudendis ieiunauere peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lasciuiæ. Saturitas vero castitatem prodigit, nutrit illecebram. Igitur, sicut dixi, hoc agit dominus, vt iis præiudiciis quibus homo obnoxius peccato fuerat, liberetur. Propterea nanque per omnia secundũm similitudinem Adæ nasci voluit, vt secundũ similitudinem omnia hominis peccata dissolueret. Adam enim de terra virgine natus est, & Christus de Maria virgine procreatus. Illius maternum solum necdum scissum fuerat, istius maternum secretum nunquam concupiscẽtia violatum. Adã dei manibus plasmatur è limo, Christus dei spiritu formatur in vtero. Vterq; ergo oritur cum patre, vterque virgine vtitur matre, vterque, sicut euãgelista dicit, filius dei est, sed Adam creatura est, filius Christus vero substantia. Hoc ergo agit dominus sicut Adam secundus, vt quod prior homo manducando perdiderat, hoc alter ieiunando recipiat, ac legem in paradiso abstinentiæ datã in deserto custodit. Sciebat enim præceptum dei non vnius loci legem esse, sed mundi. Non enim interest, diuinitatis mandatum vtrum domi an in agro custodias, cũ vbique sit qui præcepit. In deserto itaq; saluator implet mandatum dei, vt ibi Adam saluaret errantem, vbi fuerat de paradisi possessione proiectus. Adam enim expulsus de paradiso, inculti mundi deserta sustinuit. In deserto ergo primum homini salus refunditur, vbi non sunt epulæ, vbi desunt deliciæ, vbi (quod est omnium malorum caussa) deest & mulier. Potuerat enim Adam inter illas paradisi incõcussus stare delicias, si Eua ibidem cum diabolicis illecebris non fuisset. Conueniens ergo est desertum saluti, vbi non est Eua quæ persuadet, non est mulier quæ blanditur. Videte rem miram, in paradiso cum Adam diabolus dimicat, vbique, insidiatur homini, vbiq; congreditur: sed vbi mulierem inuenit, vincit: vbi mulierem non inuenit, victus abscedit. Formam igitur dedit nobis deus in hoc facto, vt ieiuniorum tempore tanquam desertum habitantes abstineamus epulis, voluptate, muliere, nec cõiungatur nobis Eua, ne nos à casta obseruatione illecebrosa persuasione subuertat. In deserto eni quodammodo videtur habitare qui quadragesimæ tẽpore ieiunus & castus est. Desertum plane quoddã ipsum corpus est. Christiani cum non repletur cibis, nõ poculis irrigatur, sed arentis inediæ squalore negligitur. Desertum inquam est corpus nostrum cùm abstinentia marcescit caro, siti pallor obducitur, & contemptu rerum totius hominis species inculta sordescit. Tunc Christus dominus habitat desertum pectoris nostri, cum nostram terram fame squalidam ac siti aridam esse reperit, secundum quod ait propheta Dauid: Sicut in terra deserta & inuia & inaquosa, sic in sancto apparui tibi. Aliter enim sicut in sancto ei apparere non possumus, nisi terra corporis nostri fuerit deserta mundanis deliciis, inuia diabolicis concupiscentiis, & inaquosa libidinosis illecebris. Tunc habitans saluator hoc desertum corporis nostri, omnes ibi diaboli factiones exuperat, & secretum ac securum à cogitationibus seculi esse suum facit habitaculum, vt deinceps nos intra nosmetipsos veluti in solitudine constituti, non nisi cœlum respiciamus & terrã, hoc est non cogitemus alium nisi cœlestis regni dominum, & terrenæ resurrectionis authorem.

Matth.4. — Lucæ.3. — Psalm.62.

Item de ieiuniis, & quadragesima. Sermo XXXVIII.

PRopitia diuinitate ecce iã penè trãsegimus quadragesimæ indicta ieiunia, & præcepta Christi domini abstinẽtiæ deuotione compleuimus. Superest nunc vt quemadmodum famuli eius Moyses & Helias hunc sacratissimum numerũ obseruando, gratiam meruerunt, ita & nos hoc ipsum tempus custodiendo mereamur, sitque similis remuneratio in perceptione præmij, quorum similis labor est in obseruatione ieiunij. Helias enim cũ esset clausum humanis iniquitatibus cœlũ, & nulla mũdanis rebus desuper pluuiarũ stillaret vbertas, atq; omnia longe siccitatis squalore languerẽt, & esset fames magna vniuerso generi humano (quoniã enim cœlum pluuiã non dabat, nec terra pabulum germinabat) tunc Helias sanctus reserauit ieiuniis suis cœlum, terram orationibus fœcundauit. Illius enim siccitatem conuertit in pluuiam, huius sterilitatem resoluit in partum. Tanta enim eius precibus orbem terrarum imbrium largitas irrigauit, vt arida reuiuiscerent, mortua resurgerent, languentia sanarentur. Et ita rebus cunctis fontium quidam meatus infusus est, vt purificatione facta per pluuiam, omnia creaturarum vitia lauarentur, atque inundationis illius beneficio totius mũdi species innouata consurgeret. Igitur & nos eadem quæ Helias obseruãtes ieiunia, adhibitis precibus clausum cœlum nostris competentibus reseremus, quatenus illos lauacri salutaris imber illuminet. Clausum enim illis est cœlum, quamdiu nondum de cœlo spiritus sanctus adueniens eorum corda viuificat, siccitatem quodammodo patiuntur, quia nondum gratia baptismatis irrigantur. Laborant etiam fame magna, quoniam velut esurientes cœlestia sacramenta desiderant. Reseremus ergo illis cœlum, vt adueniente desuper spirituali pluuia, eorum terra lauacri irriguo satietur, & delictorum sterilitate deposita incipiant fructus germinare virtutum. Etenim cœlestis imber vitia peccatorum diluit, iustitiæ incrementa producit, discutit aridum concupiscentiæ puluerem, lætificat vtilem castimoniæ puritatem, obruit auaritiæ sordidam fæcem, nutrit æternam misericordiæ largitatem. Sicut enim superueniente Heliæ pluuia omne pabulum terra produxit, ita & superueniente Christi lauacro omnem iustitiam anima germinauit. Et sicut illic pluuiarum fontes irrigauerunt orbem, vt viuificarẽtur herbarum mortificata iam semina, ita & fons baptismatis irrigat genus hominum, vt animarum mortificata corda viuificet. Hoc ergo obseruantium ista ieiunia est meritum, vt orationibus eorum aut innouetur mundus, aut fratres denuo renascantur. Reserandum igitur competentibus nostris est cœlum, quoniam adhuc clausum est apud illos. Clausum est enim cœlum, quoniam mysterium nondum peruident trinitatis. Clauso enim sibi cœlo, super cœlum quid agitur ignorant, nec scire possunt quæ sit filij patrisque substãtia, nisi prius mundi elementa transcenderint. Tunc enim poterit quis trinitatis aspicere diuina mysteria, cum cœlos sua virtute habuerit apertos, sicut beatus Stephanus martyr reserauit sibi martyrio suo cœlos, & stantem vidit ad patris dexteram saluatorem, secundum quod ipse ait: Ecce video cœlos apertos, & stantem Iesum ad dexteram dei. Ergo cui clausi sunt cœli, agendum est, vt aperiantur illi, quatenus super cœlos Christum possit aspicere. Nam quamdiu clausi sunt homini, Christum non potest videre regnantẽ. Quemadmodum autem clausi cœli aperiendi sunt, inquirere nos oportet. Puto autem aliter eos aperiri non posse nisi claues Petri apostoli sumpserimus, quas domino largiente suscepit, sicut ipse dixit: Tibi dabo claues regni cœlorum. Imò rogemus Petrum vt ipse nobis tanquam bonus ianitor regiæ cœlestis aperiat. Quæ autem ista clauis sit, diligentius requiramus. Clauem Petri fidem esse di-

3.Reg.18. & 19. — Actuũ.7. — Matth.16.

xerim Petri, per quam cœlos aperuit, penetrauit inferna securus, maria calcauit intrepidus. Tanta enim apostolicæ fidei virtus est, vt cuncta illi elementa pateant, hoc est nō illi angelicæ claudantur ianuæ, non portæ præualeant tartari, non aquarum fluenta subsidant. Ista autem ipsa clauis quam fidem dicimus, videamus quemadmodum cōstet, quemadmodum solida sit. Arbitror illam duodecim artificum operatione conflatam. Duodecim enim Apostolorum symbolo fides sancta concepta est, qui velut periti artifices in vnum conuenientes, clauem suo consilio conflauerunt. Clauem enim quandam ipsum symbolum dixerim, per quod reserātur diaboli tenebræ, vt lux Christi adueniat: aperiuntur cō scientiæ clausa peccata, vt iustitię fulgeant opera manifesta. Igitur hæc clauis ostendenda est fratribus nostris, vt & ipsi tanquam discipuli Petri inferna sibi reserare, cœlos aperire consuescant.

De ieiuniis, & eleemosynis. Sermo XXXIX.

Non dubito fratres contristari vos quotienscunque absentē me à vobis necessitas facit. Dum enim quem diligitis nō videtis, tanquam boni filij pietatis stimulis laboratis. Sed ego quāuis corpore vos interdum deseram, tamen vos spiritu nō relinquo. Quocunque enim iero, dilectio vestra me sequitur. vbicūque fuero, ibi mecum vestra fraternitas commoratur. Quisquis enim in Christi mādatis permanet, necesse est vt Christi adhæreat sacerdoti: & licet longe positus videatur, sit tamen proximus dum illum vnius fidei gratia repræsentat. Ille se sane separatū à sacerdotibus putet, qui actibus malis separatus à Christo est. Atque ideo fratres vos qui mandatum saluatoris facitis, quamuis absentes à me fueritis corpore, dilectione tamen mihi minime defuistis. Ita quos separabat longitudo terrarū, Christi gratia connectebat. Sunt autem nonnulli inter vos fratres, quorum licet vultus in ecclesia videamus, cor tamen in agris esse cognoscimus: & præsentiam quidem eorum consideramus in plebe, sed conuersationem eorum inuenimus in rure. De terra enim semper cogitant, de terra tractant, quæ terrena sunt sapiunt. His cōuenit diuina illa sententia: Quia terra es, & in terram ibis. Qui ideo aliquando ad ecclesiam veniunt, non quia ex fide Christiani sunt, sed ne Christiani ab hominibus non putentur. Quibus cū ieiunium indicitur, de intemperie se temporis semper excusant. Dicunt enim æstiuis mensibus, dies longa est, torrentior sol est, sitim ferre non possumus, poculis nos refrigerare debemus. Hyemis verò tēpore graue frigus est, rigores sunt pessimi, algorem tolerare nequimus, escis calefieri nos oportet. Ita homines quorū animus semper est in prandio, prandendi sibi caussas inquirunt: & dum se à ieiuniis excusant, tempora creatoris accusant. Dic mihi ò delicate Christiane, qui æstum solis ieiunando ferre nō potes, nunquid æstus quem sustentaturus es, torrentior est gehenna? Nūquid hyems cui retrudendus es, horridior est tenebris? In exteriores enim tenebras abiicientur peccatores. ibi erit fletus, & stridor dentium: sicut ait dominus. Stridor inquam dentium instar hyberni temporis erit in illis tenebris. Ergo sicut penetrante algore hyemis, toto homines corpore contremiscunt, ita & interueniente conscientia frigida delictorum, graui peccatores dentium stridore quatientur. Ita miser peccator dum hic hyberni rigorem meruit, ibi tenebrarum frigus incurrit. Dum hic æstum solis euitat, ibi gehennæ sustinebit ardorem. His autem ipsis hominibus cum dixeris vt aliquid pauperibus largiantur, statim tibi obiiciunt, necessitates infinitæ sunt, tributa sunt grauia, fiscalia explicare non possumus. Et tanta tibi ingerunt, vt quasi reum te statuant cur hoc ipsum illos volueris commonere. Non intelligentes quòd omnibus necessitatibus, salutis sit necessitas præferenda, & quòd tributum reddere, alij prodest: eleemosynam facere, ipsi proficiat qui largitur. Tributi enim redditio illi præstat beneficium qui accipit, eleemosynæ autem operatio sibi confert meritum qui ministrat. Tributi inquam redditio detrimentum infert soluenti, eleemosynæ erogatio lucrum tribuit erogāti. Ditior enim fit vir misericors postea quàm minus habere incipit pauperibus largiendo. Beata igitur est eleemosyna, quæ & accipientem reficit, & lætificat erogantem. Hilarem enim datorem diligit deus. Atque ideo melius est illi prius dare. Lætus ergo & hilaris est qui pauperibus subministrat. Rectè planè lętus est, quia per numulos paucos, æternos thesauros sibi cœlestes acquirit. Et contra semper tristis est & mœstus qui tributa dissoluit. Nec immerito tristis est, qui ad solutionem non dilectione adducitur, sed terrore constringitur. Christi enim debitor lætus, Cæsaris tristis est, quia hunc ad soluendum amor cogit, illum pœna compellit. Hic præmiis prouocatur, ille suppliciis coarctatur. Dicit sanctus Apostolus: Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere, & neq; in incerto diuitiarum sperare. Vides ergo ò diues quia sunt tuæ incertæ diuitiæ. quid ergo aurum congregas, in quo nulla certa fiducia est? Auri tui auaritia cesset, & terra est: solidi tui cupiditas auferatur, & sordes sunt. Aurum enim & argentum vilis est & abiecta materies. vbi aurum increuit humana concupiscentia, tunc & his speciebus accreuit ambitio. Aurum enim & argentum non preciosum natura instituit, sed hominum voluntas effecit.

Gene. 3. — Matth. 8. — 2. Corin. 9. — 1. Timo. 6.

De ieiuniis Niniuitarum. Sermo XL.

Legimus in prophetis cū Niniuę ciuitati subuersio diuinitus immineret, & iuxta sententiā dei, destruendi illam tempus ingrueret, consistentes in ea aliud non habuisse præsidium, nisi vt abiectis crapulosis epulis, ieiunia continuata susciperent, & diuitiarum ambitione seposita, humilitate se paupertatis induerent, scilicet vt exinde remedium perciperent, vnde his perditio contingebat, hoc est vt iram diuinitatis quam luxuriando prouocauerant, abstinendo lenirent: & offensam quam in eos superbia contraxerat, humilitas mitigaret. Dicitur enim in illa tribulatione ipse rex deposita imperiali purpura, regali ambitione submota, mēbra sua cilicio præcinxisse, atque in sacco se diebus ac noctibus volutasse. Sapiens ergo rex, qui sciret quemadmodum aduersa sibi superare deberet. hostes enim virtute superabat, deum autem humilitate vincebat. Sapiens plane rex, qui intelligeret quibus armis vteretur pro temporis qualitate. Cum enim insidiantur illi homines, apprehendit arma bellica: cum irascitur ei deus, corripit arma iustitiæ. Sapiens inquam rex, qui pro salute ciuium peccatorem se magis cōfitetur esse quàm regem. Obliuiscitur enim se regem esse, vbi deum regē omnium pertimescit: nec potentiæ suæ meminit, vbi potentiam diuinitatis agnoscit. Obliuiscitur ergo se regem esse dum proiicit purpuram, dum diadema deponit, cilicio autem vestitur & sacco, ieiuniis perseuerat, orationibus immoratur. Mira res, dum se regem hominum esse non meminit, rex incipit esse iustitiæ. Religiosus igitur princeps non perdidit imperium, sed mutauit. Principatum enim ante militaris disciplinæ tenuit, nūc cœlestiū disciplinarū obtinet principatum. Non inquam perdidit imperium, quia siue ferro siue iustitia pro ciuium salute primus inuigilat. Primus plane inuigilat, quia vt tota ciuitas ieiunaret, famem sibi rex primus indixit, & solus omnium caussa prior cœpit esurire quàm miles. Necesse enim erat vt qui potentior cunctis fuerat, deuotior fieret vniuersis. Exemplo igitur suo præparat religionis exercitum, non armis sed sola deuotione munitum. iubet omnem sexum, omnem ætatem à diurnis epulis abstinere. Additur religioso exercitui numerus, cum in tali deuotione etiam infantia militare compellitur. Pietas enim esse creditur in tali caussa, paruulis quoque cibi substantiam denegare. Non enim sufficiebat ad placandum deum peccantium satisfactio, nisi seniorum quoque peccata, paruulorum innocentia deploraret, & fletibus alienis delicta sua iuuentus ablueret. Ista autem fratres omnia in commonitionem nostri facta esse nemo est qui nesciat, vt quotienscunque tribulationibus perurgemur, ad hæc præsidia concurramus, vt puta aduersarius imminet, inimicus in promptu est: ieiunemus, & vincamus. Solent quidam homines quotienscunque necessitatem arduam nimis patiuntur, ad proximas gentes auxilij caussa destinare

Ionæ 3.

nare legatos. Nos, quod est melius, legationem ad deum per ieiunia destinemus, ab ipso imploremus auxilia, ad ipsum nos corde & orationibus conferamus. Auxilium enim illi non aliunde rogando petiuerunt, sed de suis ieiunando visceribus exegerũt. Cur enim petat ab altero qui intra se potest inuenire quod quærit? Quãto enim deo viciniores fuerimus, tanto aduersarij nostri à nobis longius repellentur. Oportet igitur proximos nos fieri deo, quoniam dicit propheta: Ecce qui elongant se à te, peribũt. Quòd si à deo qui longe sunt, peribunt: vtique qui sunt proximi, saluabuntur. Aliter ergo proximi deo esse non possumus, nisi ad eum orationibus & eleemosynis propinquemus. deus enim ipse misericors, ieiunus & sanctus est. Atque ideo qui vult proximus deo esse, debet imitari hoc esse quod est deus. Tota igitur in tribulatione Niniuitarum ciuitas ieiunauit. Bene dixi, tota. Non solum enim senes, iuuenes & infantes, sed etiam pecudes legimus ieiunasse. Mira res, ieiunat pro ciuitatis peccato, quem peccati conditio nõ constringit. Vnde & nos fratres temporum angustias sustinentes, omnes pariter ieiunare debemus, & misericordiam dei cunctorum abstinentia deplorare. Nam quale sit, hoc Christianũ pro salute sua nõ facere, quod pecudes pro hominũ salute fecerũt? nisi quòd stolidior pecude est qui indicto pro se à sacerdote ieiunio nõ ieiunat. Nõne enim pecus est qui nõ intelligit quid illi immineat, quid incumbat? Et pecus quidem vidẽs declinat foueam, cauet præcipitia, tu autem non vis ieiunando periculum declinare quod cernis? Desperationis enim genus est, tũc te manducare cũ abstinere debeas: tunc gaudere cum debeas deplorare. Desperatione Apostolus dicit, quod à nobis auertat deus: Manducemus & bibamus. cras enim moriemur. Ieiunemus ergo fratres sine intermissione, vt hostes nostros orationibus & abstinẽtia superare possimus per dominum nostrum Iesum Christum.

Psalm. 72. 1. Corin. 15.

De gratia baptismi. Sermo XLI.

Quia constat, sicut ante dies prosecuti sumus, Iesum Christum non sui caussa baptizatum esse, sed nostri: debemus fratres dilectissimi, vobis catechumenis loquor, gratiam baptismatis eius omni festinatione suscipere, & de fonte Iordanis quẽ ille benedixit, benedictionem consecrationis haurire, vt in eum gurgitem in quem se illius sanctitas mersit, nostra peccata mergantur, scilicet vt eadem aqua quæ dominum circundedit, & seruulos circumpurget, quatenus ex venerabili Christi lauacro nobis vnda sancta proficiat, & iisdem vestigiis atque mysteriis quibus benedictionẽ à saluatore est mutuata, nos fœtu beatiore purificet, gratiámque quam à Christo suscepit, in Christianos refundat. Ergo fratres tingi debemus eodem fonte quo Christus, vt possimus esse quod Christus. Nam, quod salua fide dixerim, licet baptismum vtrũque sit domini, tamẽ gratius puto hoc baptismum esse quo nos abluimur, quàm illud quo saluator baptizatur. Hoc enim celebratur per Christum, illud celebratum est per Ioannem. In illo se magister excusat, in isto nos saluator inuitat. In illo iustitia semiplena, in isto trinitas est perfecta. Ad illud sanctus venit, sanctus egressus: ad istud peccator venit, & sanctus abscedit. In illo benedictio confertur mysteriis, in isto mysteriis delicta donãtur. Baptizari ergo fratres debemus eodem gurgite quo saluator. sed vt eodem fonte mergamur, non nobis orientalis petenda est regio, non fluuius terræ Iudaicæ. Vbi enim nunc Christus, ibi quoque Iordanis est. Eadem consecratio quæ orientis flumina benedixit, occidentis fluenta sanctificat. Vnde & si nomẽ forte fluuio aliud sit de seculo, inest tamen illi mysterium de Iordane. Denique iisdem sacramentis res agitur quibus & tunc gesta est, nisi quòd gratia pleniore. Tunc enim trinitatem carnalibus oculis vidimus, modo eandem trinitatem fidei oculis contemplamur. Tunc Christum vix humanus vultus aspexit, nunc eundem mens humana complectitur. Tunc spiritus sanctus velut columbæ specie hominem circunfudit, modo se in interiora hominis ipsa virtute diuinitatis infundit. Tunc pater à domino propter filium longo auditu vocis aduenit, modo autem descendit ad nos pariter ipse cum filio. Plenior ergo gratia est vbi deus non assumpta specie descendit ad homines, sed propria substantia descendere dignatur ad filios. Ibi enim tanquam incredulis fidem vult signis corporalibus persuadere, hic tanquam fidelibus gratiam spirituali virtute conferre. Plenioris ergo gratiæ est deum videre sicut est deus, quàm videre eum sic vt requiras eum. Hic est perfecta trinitas, ibi adhuc seruanda diuinitas. Plenior igitur est gratia deum propria virtute cognoscere, quàm in assumpta specie suspicari. Faciamus ergo ipsi prò nobis quod deũ videmus fecisse pro nobis, faciamus circa nos quod fieri circa se Ioannes optauit. Quanto magis peccatores nos humiles & ignari gratiã hanc debemus ambire. Videte misericordiam saluatoris. hoc nobis sponte defertur, quod propheta postulans non meretur accipere. Quid autẽ caussæ sit quòd Ioannes petierit Christi baptismum, & non acceperit, debemus aduertere. Ait enim illi dominus postulanti: Sine modo. sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Scimus autem quòd Ioannes baptista typum legis gerebat. iustum ergo erat vt ipse baptizaret dominum, scilicet vt quemadmodum secundum carnem de Iudæis saluator est genitus, ita & secundum spiritũ de lege euangelium nasceretur, vt vnde successionẽ ducebat originis, exinde & traditionem consecrationis acciperet. Hoc est igitur quod ait: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Iustum enim erat vt mandata legis quæ ipse condiderat, ipse compleret, sicut alibi dicit: Non veni legem soluere, sed adimplere.

Matth. 3. Ibidem. Matth. 5.

De hostibus carnalibus non metuendis, & post cibum gratias deo referri debere. Sermo XLII.

Frequenter admonui vos fratres, vt dum licet, dũ tempus in spatio est, saluti vestræ omnibus modis consuleretis, & in hac vita breui vitam vobis prouideretis æternam. Sapiens enim quisque intelligit quòd hæc vita homini non ad quietem data sit, sed ad laborem, hoc est vt hic laboret, & in posterum requiescat. Hic autem requies nulla est. Tãtis enim malis hæc vita repleta est, vt comparatione eius mors remedio putetur esse, non pœna. Nam ideo breuem illam deus fecit, vt molestiæ eius, quia prosperitate non poterant, temporis exiguitate finirentur. Denique sanctus Iob dicit: Piraterium est vita hominis super terrã, hoc est siue quòd homines in hac vita omnia experiantur mala. Piraterium enim Latinè experimentum dici potest. Seu certe piraterium, quod in hac vita circa homines diabolus tanquam pirata desæuiat. Piraterium enim habitaculum piratarum est. Tamdiu ergo in piraterio sumus, quamdiu in hac carne positi prædonũ spiritualium tentationibus subiacemus. quamuis in hac ipsa vita etiam carnales nobis, qui sunt barbari, piratę non desunt, minus tamen eos timeo, qui & si auferunt patrimonia, non possunt auferre iustitiam: si aurum tollunt, Christum tollere certe non possunt: si diripiunt argentum, non possunt diripere saluatorem. Quis igitur non festinet habere sibi Christum quem non possit ab eo nec prædo diripere, nec hostis auferre, nec captiuitas separare? Qui enim habet Christum, hominem non veretur inimicum. Quid enim facturus sapienti? Pecora eius abducet? hoc etiam morbi lues facere consueuit. Armenta diripiet? istud damnum abactores tolerando iã didicit. Ipsum fortassis non illi admouet tædia, sed remouet. hoc enim illi intulit, quod maiore cum molestia febris afferret, præsertim cum dicat dominus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Illi igitur spirituales plus metuendi piratæ sunt, qui non solum corpora hominum, sed & animas spoliare cõsueuerunt: qui non tam aurum mundi, quam aurum fidei auferre nituntur: qui non tam seculi substantiam, quam Christi sapientiam deprædantur. Nam ipsi nobis spirituales hostes hos carnales immittũt, vt probemur in tribulatione positi, q̃ simus confidentes in deo, quàm de solo ipso remediũ postulemus. Sunt enim quidam qui in tribulatione positi dicant malis artibus hostes vincere, iisdem eos artibus debere superari, desperantes de deo, à dæmonibus victoriam flagitantes. Miseri homines, nesciunt quid faciant, quid loquantur. Dum enim rebus suis metuunt, obliti sunt religionis ac fidei. Qui res quidem suas forte non perdent, sed

Iob. 7. Matth. 10.

Iob.2. quod est amplius, suas animas perdiderunt. Dicit sanctus A Iob: Si bona excipimus de manu domini, quare non mala tolerabimus? Hoc est, si bonis superuenientibus iucundamur, quare non & aduersis accidentibus confortemur? Aduersa tolerare, sapienti virtutis exercitium, insipienti præuaricationis est occasio. Dixi ergo frequẽter vt in hac vita breui, vitam vobis prouideatis æternam: quod doleo cur hoc facere contemnatis. Cum enim ieiunandum dicimus, præter paucos nemo ieiunat. Cum eleemosynas faciendum, maior auaritia vos constringit. Orare autem, & gratias deo agere quid sit, plerosque de vobis etiam arbitror ignorare, qui surgentes primo diluculo non nisi de prãdio cogitent: cum pranderint somno se tradãt, nunquam diuinitati gratias referentes, quæ illis & prandium ad refectionem, & somnum dederit ad quietem. Vtique tu Christiane si es vtilis, meminisse debes cuius panem comedis, & ei laudem dicere. Dic mihi, num si aliquid de tuo cuicunque largiris, expectas vt tibi gratias agat, vt benedicat domum de qua ei humanitas sit tributa? Qui si forte gratias nõ agit, quemadmodum à te B denotatur ingratus? Ita ergo & à nobis expectat qui nos pascit deus, vt pro præstitis ab eo escis illi gratias referamus, & saturati donis ipsius laudes ei dicamus. Hæc enim beneficiorum est retributio diuinorum, vt cum refecti fuerimus, bene nos confiteamur acceptos. Cæterùm si accipientes diuina munera, taciti & immemores fuerimus: tanquã ingrati & indigni eorum subministratione fraudabimur: vt deum quẽ beneficiis non cognouimus, malis ingruentibus requiramus, & aduersis stimulemur ad rogandum, qui prosperis gratias non egimus ad fruendum: sicut nũc contingit vt qui in pace pigri fuimus ad laudes referendas, modo in tribulatione trepidi existamus ad pericula deploranda.

Item de eodem. Sermo XLIII.

SAtis abundéque dixisse me credo superiore dominica ad correptionem eorum qui diuinis muneribus perfruentes gratias nõ referunt creatori, & vtentes beneficiis cœlestibus tanquam ingrati & indigni beneficiorum non remunerantur authorem. In- C grati inquàm, qui deum nec quasi serui metuunt dominum, nec quasi filij honorificant vt parentem. Dicit per prophe- Malach.1. tam deus: Si dominus sum, vbi timor meus? si pater, vbi amor meus? Hoc est, si seruus es, redde domino timoris obsequium: si filius, exhibe patri pietatis affectum. Tu autem cum gratias nõ agis, deum nec diligis nec vereris. Vnde aut contumax seruus, aut superbus es filius. Qui est igitur vtilis Christianus, semper debet patri ac domino suo laudes dicere, & in eius gloriam omnia procurare, sicut ait beatus Apo- 1.Corin.10. stolus dicẽs: Siue mãducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam dei. Videte quale viri Christiani Apostolus voluit esse conuiuium vt magis fides Christi, quàm prandij sagina comedatur, & plus reficiat hominem dominici nominis frequẽs inuocatio, quàm epularum multiplex & copiosa collatio, meliúsque pascat esurientem religio q̃ sagina. Omnia, inquit, in gloriam dei. Omnes ergo actus nostros Christo vult socio vel teste compleri, hac scilicet ratione, vt bona ipso authore faciamus, mala propter ipsius D contubernium declinemus. Erubescit enim mala facere qui scit Christum se habere participem. Christus autem in bonis adiutor est, in malis noster est conseruator. Ergo cum diluculo surgimus, debemus priusquam procedamus è cubiculo gratias agere saluatori, & ante omnes actus seculi, actus habere pietatis, qui nos quiescentes & dormiẽtes in lectulis custodiuit. Quis enim nisi deus dormientem custodit hominem? qui ita resolutus in somnum, & oblitus sui vigoris humani, à se alienus efficitur, vt nesciat quid ipse sit, vbinam demoretur, adesse sibi certe ipse non possit. Necessarius igitur deus adest dormientibus, quia dormientes sibi adesse non possunt: & à nocturnis insidiis genus hominum ipse custodit, quia id temporis ad custodiendum alter nemo peruigilat. Debeo ergo illi gratiam qui vt ego securus dormiam, ille peruigilat. Ipse enim nos deus ituros cubitũ quodam gremio quietis suscipit, & thesauro pacis reconditos seruat, & caliginum quadam tuitione in lucem defendit, vt malitia inimicorum hominum repellatur tenebris, quæ A non potest benignitate depelli, & pacem fessis præstet obscuritas, quam non præstabat humanitas. Dum enim nescit homo vbi suum aduersarium persequatur, pacem quam volens præstare noluit, præstat inuitus. Debemus ergo surgentes gratias Christo agere, & omne diei opus in signo facere saluatoris. Nonne cum adhuc gentilis esses, solebas signa perquirere: quæ signa quibus rebus essent prospera, magna inquisitione colligere? Iam nunc nolo erres in numero, scito quia in vno signo Christi omniũm rerum est tuta prosperitas. Qui in hoc signo seminare cœperit, vitæ fructum consequetur æternæ. Qui in hoc signo iter facere aggreditur, ad cœlum vsque perueniet. In hoc igitur nomine omnes actus nostri dirigendi sunt, & ad ipsum totius vitæ nostræ cõ- Acto.17. motio referenda, quia sicut ait Apostolus, In ipso viuimus & mouemur & sumus. Sed & cum vespera diem claudit, ipsi debemus per psalterium laudem dicere, & gloriam eius modulata suauitate concinere, quo operum nostrorum cõsummato certamine, veluti victores requiem mereamur, & la- B boris quædam palma sit soporis obliuio. Hoc autem vt faciamus fratres, non solum docemur ratione, sed etiam admonemur exemplis. Nonne enim videmus minutissimas aues cum illucescentem diem aurora producit, in quibusdam nidorum cubiculis varia dulcedine personare, & id studiose agere priusquam procedant, vt creatorem suum, quia loquela non possunt, suauitate demulceant: & quemadmodum vnaquæque earum quoniam confessione nequit, modulis prodat obsequium, ita vt videatur sibi deuotius gratias agere, quæ dulcius personauit: hoc etiam peracto diei cursu similiter facere? Quid ergo sibi vult ista certis temporibus disposita cantilena, & iugis intentio, nisi gratiarum quædam sit immoderata cõfessio? Pastori enim suo auis innoxia, quia sermone non potest, suauitate blanditur. Habent enim & aues pastorem suum, sicut ait dominus: Respicite volatilia cœli, quoniam non nent, neque metunt, & pater vester qui est in cœlis, pascit illa. At quibus tandem cibis pascuntur aues? vilissimis scilicet & terrenis. Aues ergo C propter viles escas gratias agunt: tu preciosissimis epulis pasceris, & ingratus es? Quis igitur non erubescat sensum hominis habens, sine psalmorum celebritate diem claudere, cum ipsæ aues ad gratificandum psalterij suauitate persultent, & eius gloriam non versuum dulcedine personare, cuius laudem volucres modulata cantilena pronunciant? Imitare ergo frater minutissimas aues mane & vespere creatori gratias referendo. Et si es deuotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia peruigili cantilena decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem vincens operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam psalterij serie consolare. Et quia de his auibus mentionem feci quæ noctibus vigilant, nolo te imitatorem esse noctuæ, quæ licet per noctẽ vigilet, per diem tamen pigra vel cæca est, quæ grãdibus oculis tenebrarũ caligines diligit, splendorẽ solis horrescit. Mirũ enim in modũ illuminatur obscuritate, luce cæcatur. Illud animal hæreticorũ figura est atq; gẽtiliũ, qui tenebras D amplectuntur diaboli, lucem saluatoris horrescunt, & grandibus disputationũ oculis cernunt vana, non respiciũt sempiterna. De his ait dominus: Oculos habẽt, & non videbũt: Psalm.113. in tenebris ambulant. Sunt enim acuti ad superstitiosa, hebetes ad diuina: qui dum se putãt subtilibus euolare sermonibus, tanquam noctuæ veri luminis splendore turbantur.

De sancto latrone. Sermo XLIIII.

QVoniam hesterno die de latrone fecimus mẽtionem, videamus quis ipse latro sit qui in cruce domino constituto non solum peccatorum suorum veniam consequitur, sed etiam paradisi amœnitate donatur, vt qui propter scelera damnatus fuerat ad pœnam, propter fidem trãsferretur ad gloriã, fueritq; illi crux quam pertulit, non tam supplicij damnatio, q̃ salutis occasio. In cruce enim positus Christũ dominũ nostrũ credidit crucifixum. Et ideo qui consortio passionis vtitur, consortio paradisi condonatur. Beatus enim latro dũ suppliciũ patitur, regnũ cœleste cõsequitur. Ecce reus dicitur, sicut cui damnari ad tẽpus expediuit. Nõ enim perueniret ad gloriã,

si non

ſi non contraditus eſſet ad pœnam. Videamus inquam cur tantorum criminũ reus tam cito à ſaluatore paradiſum promeretur, cum alij multorum temporum lachrymis frequẽtibúſque ieiuniis vix delictorum ſuorum veniã conſequãtur. Magna fratres & multiplex cauſſa eſt. Primum quod iſte latro deuotione fidei tam repente mutatus eſt, vt præſentem pœnam deſpiceret, ac de futura veniam precaretur, & magis crederet vtile ſibi eſſe de æterno iudicio petere, q̃ de temporali ſupplicio poſtulare. Reminiſcens enim ſcelerum ſuorum, & pœnitudinem gerens, plus incipit dolere quod ſperat, quàm ſentire quod patitur. potuit enim niſi de futuris amplius cogitaſſet, qui in Chriſtum ſemel crediderat, de præſenti magis ſupplicio deprecari. Deinde illud ad gratiam eius maioris eſt meriti, quòd Chriſtum in cruce poſitum credidit: & paſſio quæ aliis ſcandalum fecit, illi ad fidem profecit. Crucis enim paſſio multis ſcandalum fuit, ſicut dicit Apoſtolus: [1.Corinth.] Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam. Rectè ergo meretur paradiſum, qui crucem Chriſti non putauit eſſe ſcandalum, ſed virtutem. Dicit enim idem apoſtolus, Ipſis vocatis Iudæis Chriſtũ dei virtutem, & dei ſapientiam. [Ibidem.] Rectè plane & dominus huic donat paradiſum, quia quem Iudas Scarioth in ortulo paradiſi diſtraxerat, hic [Matth.26. Lucæ.22.] in crucis patibulo confitetur. Mira res, confitetur latro quẽ diſcipulus abnegauit. Mira inquam res, latro honorificat patientem, quem Iudas prodidit oſculantem. Ab hoc pacis blãdimenta venduntur, ab illo crucis vulnera prædicãtur. Ait enim, [Lucæ.23.] Memento mei domine cũ veneris in regno tuo. Hæc eſt fidei plena deuotio, vt cum de vulneribus domini profluens ſanguis cernitur, tunc de poteſtate eius venia poſtuletur: cum videtur eius humilitas, tunc magis timeatur eius diuinitas: cum morti addictus putatur, tunc regis illi honorificentia deferatur. Iſte enim fidelis latro non credidit moriturum quem annunciat regnaturum: non putat ſubdẽdum inferis, quem dominaturum confitetur in cœlo: non arbitratur eum apud Tartarum detineri, à quo ſe etiam poſtulat liberari. Cernat licet eius hiantia vulnera, ſpectet ipſius ſanguinem profluentem, deum tamen credit quem reũ neſcit, iuſtum fatetur quem non meminit peccatorem. Ait enim illi alteri exprobranti latroni, [Lucæ.23.] Nos quidem rectè digna factis recipimus, hic autem nihil mali geſſit. Intellexit enim quòd pro alienis peccatis has plagas ſuſciperet, pro alienis ſceleribus hæc vulnera ſuſtineret: & ſciuit quòd illa in corpore Chriſti vulnera non eſſent Chriſti vulnera, ſed latronis: atque ideo plus amare cœpit poſtquàm in corpore eius ſua vulnera recognouit. Ait enim propheta, [Eſaiæ.53.] Quoniã ipſe infirmitates noſtras portat & pro nobis dolet. Nos autem exiſtimabamus eum eſſe in dolore, liuore eius nos ſanati ſumus. Plus ergo in cruce poſitus, liuorem eius cernens latro diligit deum. Mira res, plus in cruce latro Chriſtum diligit, quàm Iudas dilexit in cœna. Ille per cibum ſupplantat magiſtrum, hic credidit dominum per dolorem, ſicut ait propheta, [Pſalm.40.] Qui edebat panes meos, adampliauit aduerſum me ſupplantationem. Cognouit igitur hic latro omnem dei paſſionem ex ipſius fieri voluntate, & in poteſtate eius eſſe vel morti animam tradere, vel ad vitam iterum remeare, ſicut ipſe ait, [Ioan.10.] Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Vſque adeo autem illum liberum ab inferni legibus iudicauit, vt etiam ſe ab his poſceret liberari.

Item de eodem ſancto latrone. Sermo. XLV.

MEminit fratres veſtra dilectio me dediſſe rationẽ cur tantorum criminum inueteratus latro, & ſcelerum ſuorum confeſſione damnatus, paradiſum in ipſo ſupplicij patibulo potuerit promereri, & tanta fuerit celeritate ſaluatus, vt peccata eius gratia præuenerit antequam pœna, & prius in malis ſuis gloriari cœperit, quàm puniri. Non enim patitur ſupplicium, dum paradiſum promeretur. Petro dicitur à Chriſto: [Ioan.13. Lucæ.23.] Non potes me modo ſequi, ſequêris poſtea. Et huic dicitur: Hodie mecum eris in paradiſo. Tanquam diſcipulus ille differtur, & hic tanquam ſocius inuitatur. Ille adhuc reſeruatur ad præmium, etiam ad conſortium iſte deligitur. Non potes, inquit, me modo ſequi. Impoſſibile eſt Petro ſequi dominum, etiam facile latroni eſt eſſe cum domino. Hodie mecum eris in paradiſo. Non in aliud differtur tempus, non in diem alteram reſeruatur. Ipſa hora qua paradiſus deum ſuſcepit, ſuſcepit & latronem. vnus paſſus eſt pro ſalute cunctorum, & duobus pariter immortalitatis ianua reſeratur. Sed hanc tantam gloriam latroni fides præſtitit. Fides enim eſt quæ peccata cooperit, quæ vincit crimina, quæ facit de latronibus innocentes. quamuis enim delinquentium grandis culpa ſit, fidei tamen maior eſt gratia. Plus enim crediſſe Chriſto, quàm ſeculo deliquiſſe, & plenioris eſt meriti veniam ſperaſſe de domino, quàm culpam contraxiſſe de mundo. Sicut enim perfidia criminoſum fecit: ita fides perfecit innocentem. Denique Iudas poſteaquàm fidẽ perdidit, innocentiam apoſtolatus amiſit. omnium enim criminum reus factus eſt poſteaquàm virtutum omnium dominũ denegauit. Sicut ergo ſufficit iſti ad ſcelera deſeruiſſe Chriſtum: ita illi ſufficit ad innocentiam domino crediſſe. Facit igitur & fides innocentes latrones, & perfidia apoſtolos criminoſos. Magna igitur & perfecta fides in illo latrone fuit. Magna plane eſt & admirabilis fides quæ Chriſtũ crucifixũ glorificari magis credidit quàm puniri. In hoc enim totius forma ſalutis eſt. Saluatorem tunc maieſtatis dominũ recognoſcit, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Vnde ait Apoſtolus: [1.Cor.2.] Si cognouiſſent, nunquam dominum maieſtatis crucifixiſſent. Hæc inquam perfecta fides eſt, Chriſtum in cruce deum non reum credere. Vnde ille latro iuſtificatus eſt, quia ſaluatore in patibulo conſtituto Iudæis [Matth.27.] inſultantibus, & vel criminoſa dicentibus, Libera teipſum ſi potes: ille certus de diuinitate eius, & ſecurus de voluntate ſe magis poſtulat liberari. Magna inquam fides in illo latrone fuit, & ſanctis apoſtolis comparanda, niſi quòd & forte præceſſerit: præceſſit etenim deuotione, qui præceſſit & præmio. Prior enim latro ad paradiſum q̃ apoſtoli peruenerunt. Deniq; Petrus dominũ ſequitur, & iſte comitatur. Dominus autem ſecundum fidem & meritum tribuit, & remunerationis obſequiũ. Omnes enim, ſicut legimus, in paſſione ſaluatoris diſcipuli trepidarunt, omnes eum pene cum traderetur reliquerunt, factum eſt ſicut ſcriptum eſt: [Zacha.13. Matth.26.] Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Deniq; fidẽ Petrus nec admonitus potuit cuſtodire. totiens lapſus eſt, quotiens ne laberetur admonitus. Et niſi modum quendam tertio denegãdi ei dominus ſtatuiſſet, forſitan ſæpius interrogatus, ſæpius abnegaſſet. Tantam enim trepidationem diſcipulis intulit paſſio ſaluatoris, vt quod apoſtolo Chriſtus ante prædixerat, ancilla deſtrueret, & magis præualeret oſtiaria ad perfidiam, quàm apoſtolus ad cautelam. Non bona oſtiaria, quę Petrum ideo in domum ſacerdotis includit, vt à fide ſaluatoris excludat. Male Adam induxit Eua, male Petrum introduxit ancilla. Illa excluſit à paradiſo, hæc excluſit à Chriſto. Illa perſuaſione ſua virum decepit, hæc interrogatione ſua apoſtolum circunſcripſit. Illa ad præuaricandum Adam impulit, hæc Petrum compulit ad negandum. Et idem ſexus in vtraque oſtiariæ officium gerẽs aut excludit à vita, aut includit ad mortem.

De pœnitentia Petri apoſtoli. Sermo XLVI.

DIximus fratres quòd ad ſimilitudinem Euæ Petrum oſtiaria mulier quoq; deceperit, & ſicut Adam fœmina circunſcripſit, ita & apoſtolum fœmina circumuenerit. Viſitatus enim ad decipiendum ſexus eſt, fraudis ſuæ vaſculum in oſtiaria diabolus recognouit. Fideles vero non niſi per mulierẽ oppugnare cõſueuit. Ibi Adam per Euam ſuperat, hic Petrum vincit per oſtiariam. Fuit enim, ſicut legimus in paradiſo delitiarũ diabolus: nec defuit, ſicut intelligimus, in prætorio Iudęorum. Ibi imminebat ſathanas ſerpẽs, hic Iudas coluber perurgebat. Eſt ergo eadem ſimilitudo deceptionis in Petro quę in Adam fuit, quoniam eadem eſt & ſimilitudo mandati. Accepit enim à domino vterque mandatũ, Adam ne tangeret, apoſtolus ne negaret. Ille ne lignũ ſcientiæ præſumeret, hic ne crucem ſapientiæ pręteriret. Sed tranſgrediens vterque præceptum pari modo delinquunt. Guſtat ille quod non licet, loquitur iſte quod non decet, & tamen facilior nega-

tio Petri, q̃ Adæ præuaricatio. Citius enim apostolo quàm protoplasto subuenitur. Hunc etenim deus ad vesperũ requirit errantem, illum dominus pullorum cantu denegantem. Adam reus facti nudus erubuit, Petrus conscius dicti* correctus ingemuit. Ille tanquàm deprehensus festinat ad latebras, hic tanq̃ emendatus prorumpit ad lachrymas. Velut latenti enim & celanti à diuinitate Adæ dicitur, Adã vbi es? Nõ, quòd Adam conspectum domini latere potuerit, sed quòd peccatrici conscientiæ nullus locus tutus vel certus sit dum metuit deprehendi. Respexit dominus, & apertis oculis eius emendauit errorem. Rectè oculis emendat, quia scriptum est, Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Ergo Petrus prorupit ad lachrymas, nihil voce precatus. Inuenio enim quod fleuerit, non inuenio quid dixerit. Lachrymas eius lego, satisfactionem nõ lego. Rectè plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri solet, non solet excusari: & quod defendi nõ potest, ablui potest. Lauat enim lachryma delictum quod voce pudor est confiteri. Lachrymæ ergo verecundiæ consulunt pariter & salutí, nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogãdo. Lachrymæ inquam tacitæ quodammodo preces sunt. veniam non postulant, & merentur: caussam non dicunt, & misericordiam consequuntur. nisi quòd vtiliores lachrymarum preces sunt quàm sermonum, quia sermo in precando forte fallit, lachryma omnino non fallit. Sermo enim interdũ non totum profert negotium, lachryma semper totum prodit affectum. Et ideo Petrus iam non vtitur sermone quo fefellerat, quo peccauerat, quo fidem amiserat, ne per id ei nõ credatur ad confitendum quo vsus fuerat ad negandum, ac per hoc mauult caussam suã flere quàm dicere, & quod voce negauerat, lachrymis cõfiteri. Inuenio autem & aliud cur tacuerit Petrus, ne tam cito veniæ postulatio per impudentiam plus offẽderet quàm impetraret. Solet enim citius mereri indulgentiam qui verecundius deprecatur. In omni igitur culpa ante flendum est, sic precandum. Scimus iam hoc exemplo quemadmodum nostra peccata curemus. Ecce nihil nobis apostolus nocuit quod negauit, & plurimum profuit quòd emendauit. Denique imitemur eum dicentem alibi. Cum enim tertio interrogaretur à domino, Simõ amas me? Respondit tertio, Domine tu scis quia diligo te. Ait dominus, Pasce oues meas. Et hoc tertio, quod quidem dictum ad compensationem prioris profecit erroris. Qui enim dominum tertio negauerat, tertio confitetur: & quotiens culpam delinquendo contraxerat, totiens gratiam diligendo conquirit. Videte ergo quantum fletus profuerit Petro: antequàm fleret, lapsus est: posteaquàm fleuit, erectus est: & qui ante lachrymas præuaricator extitit, post lachrymas pastor assumptus est: & alios regendos accepit, qui prius se ipse non rexit.

De fide Petri Apostoli. Sermo XLVII.

Astruximus superiore dominica sanctũ Petrum in saluatoris passione sine erroribus profecisse, & posteaquam negauit dominum deum, fuisse meliorem. Fidelior enim factus est postquàm fidem se perdidisse defleuit, atque ideo maiorem gratiam reperit quàm amisit. Tanquam bonus enim pastor tuendum gregẽ accepit, vt qui sibi antè infirmus fuerat, fieret omnibus firmamentum: & qui ipse interrogationis tentatione nutauerat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Deniq; pro soliditate deuotionis ecclesiarum petra dicitur, sicut ait dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Petra enim dicitur, eò quòd primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molémq; cõtineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur, & petra pro virtute dominus nũcupatur, sicut ait Apostolus: Bibebãt autẽ de spirituali cõsequenti eos petra. Petra autem erat Christus. Rectè consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit, Petrus plantat, dominus incrementum dat, dominus irriguum subministrat. Petrus enim tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Sic nanq; in mari dum super vndas temerarius viator ingreditur, nutat incessu, sed conualescit affectu. periclitatur corpore, sed deuotione non labitur. mergitur pedibus, sed Christi dextera sustentatur. sustentat fides quem vnda mergebat: & quem fluctuũ procella turbabat, saluatoris dilectio confirmabat. Ambulauit enim in mari Petrus magis dilectione q̃ pedibus. Non enim videbat vbi pedum vestigium poneret, videbat autem vbi figeret vestigium charitatis. In naui enim positus cõsiderat dominum, & amore eius ductus descendit in mare. non cogitat labentes aquas, non fluenta currentia: & dum Christũ respicit, non respicit elemẽtum. Credit fide etiam inter vndas solidum inuenire vestigium, iactetur licet fluctibus mare, ventis pelagus conturbetur, non tamẽ turbatur Petri semita, quæ ducit ad dominũ. Ambulat igitur super aquas Petrus, & sub pedibus eius mollis vnda non cedit. Legimus in veteri testamento filios Israel per mare rubrum siccis itineribus ambulasse, & ad securitatem gradiẽtium, ne laberetur vnda, in soliditatem quandam eam fuisse mutatam. Quanto hoc melius vbi ambulante Petro nec mutatur vnda, nec labitur, nec solidatur aqua, nec refugit? Meli' inquã est, vbi eadem vnda quæ fluctuat, & sustentat: vbi idem gurges qui mergitur, & famulatur. Illic vt portaretur per mare populus Israel, meatum suum natura perdiderat: hic portatur in aquis Petrus, & cursum suũ fluenta non perdunt. Temerarius ergo viator Apostolus noui itineris viam carpit, modo curuati gurgitis molem ascendit, modo subsidẽtis sinus vndam descendit, & inter marinos fluctus ascensus illi itineris descensúsque non deest: sed vbi turbatus vẽtis, exagitatus procellis incipit timere quod credidit, statim ei gurges subtrahitur, vnda subducitur, mox defatiscẽte fide fatiscit semita. tunc exclamans dominum Iesum, saluum se fieri deprecatur: quem apprehensum manu saluator liberat, & obiurgat dicens: Modicę fidei, quare dubitasti? Hoc est, cur tam paruæ fidei es, vt qui credendo mare ambulare cœperas, non id perseuerando transires? Scriptum est enim: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sed dum cũctaris & dubitas, iter quod ingressus fueras, perdidisti. Cur inquam tam modicæ fidei es, vt non ea fide qua venire cœperas, peruenires? Intellige ergo quia in mari credulitas te portabat, perfidia summergebat. Igitur fratres sanctus Petrus dum fluctuat, dum mergitur, dum periclitatur, sic peruenit ad dominum, ostendens nobis quod non nisi per pericula properatur ad Christum. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mũdo, tentationum multa naufragia, à quibus ita liberari possumus, si clamantibus manum suam saluator extenderit. Nos ergo clamare ad dominum non cessemus, ille auxilium solitum non negabit.

De sepultura domini. Sermo XLVIII.

Hesterna die satis accepisse vos credo fratres dilecti tractatibus domini & fratris nostri præsentis episcopi, qui tanta facundia res diuinas disseruit, vt prædicatio eius plena fuerit sacerdotij gratia, oratoris eloquentia, institutione doctoris. Nec mirum si is qui in pontificio primatus honorem obtinet, obtineat etiam in prædicando primatus eloquium, & virtutes dei quas sancti pectoris arcano depromit, fœcundi sermonis oratione commendet, atque ideo paruitatem meam scio auribus vestris minus solito placituram. Quis enim contẽtus sit potare de riuulo, cum possit haurire de fonte? Terra enim aquarum tenuem rorem omnino non suscipit posteaquam eam largus pluuiarum imber infuderit. Sic igitur vestra dilectio inundata sancti sacerdotis eloquio, sermonis mei patietur vile fastidium. Quamuis enim doctus vir, quamuis disertus orator, elinguis videbitur si cœperit loqui pręsente meliore. sed tamen habet solatium suum ista confusio. Nihil enim ruboris est comparatione summi sacerdotis displicere minimum sacerdotem, præsertim cum iuuare me possit beatorum insigne consortium. Si enim Dauid vnius societate sancti alterum sanctum fieri posse promat dicens: Cum sancto sanctus eris: cur ego me, quamuis imperitum, quamuis peccatorem, non putem fieri posse prædicatorem virtutum domini tantorum consortio magistrorum? Igitur quoniam beatissimus frater noster sanctorum apostolorum laudes

Marginalia: * Delicti. — Gene. 3. — Psalm. 33. — Ioan. 21. — Matth. 16. — 1. Corin. 10. — Ioan. 11. — Exodi. 14. — Matth. 14. — Matth. 10. & 24. — Psalm. 17.

laudes magno est prosecutus eloquio, debemus & nos ipsius sepulturam domini prædicare: vt quia vnius corporis membra videmus similibus obsequiis procurata, similibus quoque integrum corpus prædicationibus exornetur. Videamus ergo de domini corpore postea quàm de cruce deponitur, quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathia vir iustus, sicut ait euangelista, & in nouo suo sepeliuit monumento, in quo nondum quisquam positus erat. Beatū ergo corpus domini Christi, quod cùm nascitur, vtero virginis gignitur: cùm recedit, iusti tumulo commendatur. Beatum plane corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptum, sicut seruauit illud Mariæ vterus illibatum. Hic enim viri pollutione non tangitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbiq; virginitas. purus illud venter concipit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & virgo vulua, & virgo est sepultura. Quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim. est enim similitudo non parua. Sicut enim dominus de matris vulua viuus exiuit, & de Ioseph viuus sepultura surrexit: & sicut tūc de vtero ad prædicandum natus est, ita & nunc ad euangelizādum renatus est de sepulchro: nisi quod gloriosior ista est quàm illa natiuitas. Illa enim corp' mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illam natiuitatem ad inferos descenditur, post hàc remeatur ad cœlos. Religiosior plane ista est quàm illa natiuitas. Illa enim totius mundi dominum nouem mensibus in vtero clausum tenuit, hæc autem triduo tantū tumuli gremio custodiuit. Illa cūctorum spem tardius protulit, hęc omnium salutem citius suscitauit.

Lucæ.23. Ioan.19

De accusato domino apud Pilatum, & de Susanna.

Sermo XLIX.

Mirum forsitā videatur vobis fratres, cur dominus apud præsidem Pilatum à principibus sacerdotum accusetur, & taceat, nec nequitiam eorū sua responsione conuincat, cùm vtique ingestam accusationem non nisi refellere soleat subsecuta defensio. Mirum inquam sit fratres, quod arguatur saluator, & taceat. Taciturnitas enim interdum pro consensu habetur. Videtur enim confirmare quod obiicitur, cùm non vult respondere quod quæritur. Accusationem ergo suam dominus tacendo confirmat? Non plane accusationem suam tacendo confirmat, sed despicit nō refellendo. Bene enim tacet, qui defensione non indiget. Ambiat defendi qui metuit superari: festinet loqui qui timet vinci. Christus autem cùm condemnatur, & superat: cùm iudicatur, & vincit: sicut ait Propheta: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudiciū erat plena victoria? Vincit enim cùm iudicatur Christus, quia sic innocēs approbatur. Vnde ait Pilatus: Innocēs ego sum à sanguine huius iusti. Melior est igitur causa quæ non defenditur, & probatur: plenior iustitia est quæ nō verbis adstruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, vbi ipsa æquitas sibi adest. Taceat lingua in bono negocio, quia & malas causas obtinere consueuit. Nolo sic defendi iustitiā, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus, nō orationis est, sed virtutis. Scit enim saluator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, quomodo nō respondendo superaret, atque ideo causam suam mauult comprobare quàm dicere. Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cùm silentium satis sufficeret ad vincendum? Sed fortasse metus eum cogeret, ne salutem perderet, nisi quòd ipsa erat tota causa victoriæ. Suam enim salutem perdidit, vt salutem omnium lucraretur. In se vinci maluit, vt victor esset in cūctis. Sed quid de Christo loquar? Susanna mulier inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem iudicem verborum se ratione defendit, nō patrocinij sermone tutata est, sed in sancta fœmina tacente lingua pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ affuit in iudicio, quæ eam defendit & in paradiso. Ibi enim pudori eius consuluit, hic saluti. ibi ne macularetur pudicitia, hic ne innocētia damnaretur. Castitas ergo Susannæ & presbyteros & impudicos cōuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit. Bisque victrix reos facit testimonij, quos reos fecerat adulterij, atque tandem iudicem meretur castitas Danielem puerum iuniorem necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de deo pudicitia consequitur, cùm iudicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitiæ autē causam nisi vir pudicus audire non debuit. talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia. Cognito igitur Daniel Susannæ negocio, cùm eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem: Mundus ego sum à sanguine huius. Quo dicto peccantis populi reuocauit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel vtitur, qua circa dominum vsus est & Pilatus. Ait enim Pilat': Mundus ego sum à sanguine huius iusti. Eadem igitur sententia soluitur pudicitia, qua est absoluta iustitia. sed Daniel melius quàm Pilatus. Ille enim pudicum sanguinem nō condemnat, sed liberat: hic autem iustum sanguinem & confitetur, & tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentiæ, & velut reum addixisse nequitiæ, nisi quod grauius peccatum est, vnum eundémq; & pronūciare iustum, & tradere criminosum? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absoluit, & corde condēnat. Lauerit licet manus suas Pilatus, tamen sua facta nō diluit. Et quanuis abstergere se putauerit iusti sanguinem de suis membris, eo tamen sanguine mens eius tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum qui eum tradidit occidendum. Iudex enim constans & bonus, ne sanguinem innocentis addiceret, nec inuidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quàm Pilatus. Ille peccantis populi reuocauit errorem, hic autem furentis synagogæ sacrilegium confirmauit.

Psalm.50. Matth.27. Danie.13. Ibidem. Matth.27.

Item de eodem. *Sermo L.*

Ante dies prosecuti sumus sanctæ Susannæ iudicium simile admodum fuisse iudicio saluatoris, & iisdem criminationibus laborasse memoratæ castitatem fœminæ, quibus Christi laborauit integritas. Similiter enim persecutores in Susanna passa est pudicitia, sicut & in Christo passa est iustitia. Illa enim dum in adulterio conuincit presbyteros, ipsa tanquam adultera retinetur. hic dum in sacrilegio arguit Pharisæos, ipse tāquam sacrilegus accusatur. Quod quidem sacrilegium in Pharisęis maius adulteriū vocari potest. Grauius est enim religionis adulterum esse quàm corporis: & plus est integritatem diuinitatis lædere, quàm integritatem hominis violare. Condematur ergo Susanna, condemnatur & dominus. Illa, quia castitatem corporis tuebatur, hic quia religionis castimoniam defendebat. Similis igitur erat in vtroque causa iudicij, nisi quòd meliore vsa est iudice Susanna quàm dominus. Hunc enim præses iudicat, hanc propheta. Hunc audit vir qui Pharisæorum seditionibus terrebatur, hanc audit puer qui sancto spiritu replebatur. Iste quod sentit, constanter pronunciat, non defendit. Susannæ enim iudex quam absoluit, & liberat: domini cognitor quem absoluit, damnat & tradit. Simile ergo fuit pene per omnia Susannæ dominíque iudicium. Siquidē nec accusatio in iis fuerit ipsa dissimilis. Susannam enim seniores deferunt, dominum Iudas accusat. Illam doctores sui, hūc discipulus proprius criminatur. Susannam inquam pseudopresbyteri arguūt, prodit pseudoepiscopus saluatorem. Episcopus enim & Iudas fuit, sicut ait Propheta de eodem dicens: Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Sed nec loc' fratres in vtraque causa videtur esse dissimilis. Susanna enim in paradiso ab accusatoribus circūuenitur, domin' in ortuli paradiso à traditoribus circūdatur. Illa ibi insidiatores patitur, iste hic sustinet proditorem. Videamus autem exitum vtriusque iudicij. Susannę accusatores tanquam falsi testes prophetica sententia feriuntur, & eiusdem criminis puniuntur rei, cuius damnare innocentis sanguinem gestiebant. Domini autem traditorē non inuenio à iudice esse damnatum. Non enim damnat eū Pilatus, nō damnat populus, sed quod est grauius, se ipse condemnat, & cessante iustitia iudicatur. Quem enim alter iudicat, potest vtcūque esse excusabilis: reus autem sine excusatione est qui conscientiæ suæ iudicio condemnatur. Quem alter iudicat, potest quandoque à suo iudice sperare indulgentiam: qui se ipse iudicat, à quo indulgen-

Psalm.108.

dulgentiam postulabit? Referens enim Iudas dominici sanguinis precium ait Iudæis, Peccaui quòd tradiderim sanguinem innocentem. Magnum igitur dominicæ innocentię testimonium est, dum accusator eius & confitetur de scelere, & reus est de mercede. Dum enim miser refudit venditionis precium, putat se facinoris sui soluere posse contractum. Sed nec iste absoluitur. Dum enim author venditionis suæ reus est, cõstat istos sceleratum cum sacrilego iniisse contractum. Sua ergo sententia Iudas proditor condemnatur. Mirum forte sit vobis quòd non eum populus iudicauerit, non præses addixerit. Hoc sacrilegi solet esse iudicium, vt impietatem suam ipse dum recordatur, & puniat: scelus suum dum recognoscit, & vindicet. Omnium enim supergreditur sententias qui à sua conscientia, sua sententia condemnatur. Hoc inquam sacrilegi solet esse iudicium, vt conscius facti ipse se damnet, sicut ait Apostolus Paulus de hæretico dicens, Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita, sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio condemnatus. Ipse enim se damnat hæreticus, cùm de ecclesia ipse se proiicit, & de cœtu sanctorum nullo compellente procedit. Ipse enim ostẽdit quid mereatur à cunctis, qui suo iudicio separatur à cunctis. Ipse inquam se damnat hæreticus, quia cùm omnes criminosi, episcopi sententia proiiciantur de consortio Christiano, hæreticus cuncta præueniens sententia suæ voluntatis abiicitur. Tali ergo hæreticus quali & Iudas pœna damnatur, vt idem sui & reus sit sceleris, & iudex sit vltionis. Tali inquã hęreticus quali & Iudas pœna damnatur, nec immerito, quia dominum quem ille vendidit, iste blasphemat: quem ille persecutoribus tradidit, quotidie iste persequitur. Persequitur enim hæreticus dominum, cùm diuinitatem ei derogat, & asserit creaturam.

De Iuda Scarioth. *Sermo LI.*

RETinet dilectio vestra nos hoc proxima dominica prædicasse, quòd Iudas Scharioth propria sententia condemnatus, ad pharisæos dominici mercedem sanguinis reportarit, & actus pœnitentia refuderit venditionis precium, sed conscientiæ suæ non resoluerit scelus. Denique post redditum precium laqueo se suspendit, vt qui se mulctauerat pecunia, mulctaret & vita. Intelligens enim quantum scelus admiserit, nõ suffecit ei sacrilegij carere mercede, nisi careret & salute. Dignum enim se morte iudicauit q̃ Christum vitam omnium tradidisset. Seuerissimus igitur iudex sui Iudas vel in vlciscendo confitetur quẽ negauerat in tradẽdo. Restituit ergo pecuniã pharisæis, sed nec pharisęi eam libenter accipiunt. Dicunt enim inhibitũ sibi esse in suis eam habere thesauris. Videte igitur quanta vis dominicæ sit pecuniæ, quam inde Iudas reiicit, hinc pharisæi in loculos non recludunt. Iusti enim sanguinis precium pertimescit iniquitas possidere. consilium tamen ineunt pharisęi, vt ex ea ager figuli comparetur, in quo peregrinorum corpora collocentur. Quod quidem prouidentia factum puto, vt precium saluatoris nõ peccatoribus sumptum præbeat, sed peregrinis requiem subministret: nõ sacrilegis sit ad lusum, sed defunctis sit ad sepulchrum, vt iam exinde Christus & viuos sanguinis sui passiõe redimat, & mortuos preciosa passione suscipiat. Precio ergo dominici sanguinis ager figuli comparatur. Legimus in scripturis quod totius generis humani salus redempta sit sanguine saluatoris, sicut ait apostolus Petrus: Non enim redempti estis corruptibilibus auro vel argẽto, sed precioso sanguine agni incontaminati & immaculati Iesu Christi. Igitur si precium vitæ nostræ sanguis est domini, vide ergo quia illo non tam redempta sit agri terrena fragilitas, quam totius mundi incolumitas sempiterna. Ait enim euangelista, Non enim venit Christus vt iudicet mũdum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Vide inquam ne pecunia illa non tam comparata sit agri parua portio, quàm totius mundi copiosa possessio, sicut ait Dauid propheta: Postula à me & dabo tibi gẽtes hęreditatẽ tuam, & possessionẽ tuã terminos terræ. Ager ergo iste mundus hic totus est, in quo nos dispersi & disseminati domino fructũ boni operis germinamus. Sed fortasse perquiras à me, si ager mundus est, quisnam sit figulus qui mundi possit habere dominatum? Nisi fallor, ipse est figulus qui vascula corporis nostri fecit è limo, de quo dicit scriptura: Et fecit deus hominẽ de limo terræ. Ipse est figulus qui carnium nostrarũ cœnosum lutũ vapore sui spiritus animauit, & materiem fluidam atque terrenam ignito calore decoxit. Ipse inquam est figulus qui nos per manus suas formauit ad vitam, per Christum suum reformauit ad gloriam, sicut ait Apostolus, Ad eandem imaginem reformamur de gloria in gloriam, scilicet vt qui à priore factura propriis vitiis corruimus, in secunda natiuitate figuli huius misericordia reparemur, hoc est qui per Adæ transgressionem morte concidimus, per saluatoris gratiam denuo resurgamus. Ipse plane est figulus, de quo dicit beatus Apostolus: Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, cur me fecisti sic? Et iterũ: Nunquid non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliã? Ex eodem enim luto corporis nostri deus pro meritis singulorum alios reseruat ad pœnam, alios ad gloriam. Istius itaque figuli ager Christi sanguine emptus est peregrinis. Peregrinis inquam qui erant sine domo, sine patria, & toto orbe exules iactabantur, requies Christi sanguine prouidetur, vt quibus non est in mundo possessio, iis in Christo sit sepultura. Istos autẽ peregrinos quos esse dicimus nisi deuotissimos Christianos, qui renunciantes seculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim qui mundum non possidet, hic totum possidet saluatorem. Ideo autem peregrinis Christi sepultura promittitur, vt qui se à carnalibus vitiis tanquam peregrinum, & alienum custodierit, is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud, nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, & tanquam hospites in hac luce versamur, sicut ait Apostolus dicens: Etenim dũ sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Peregrini inquã sumus, & nobis saluatoris sanguinis precio empta est sepultura. Consepulti enim sumus, sicut ait Apostolus, cum illo per baptismum in mortem. Baptismum igitur Christi nobis est sepultura, in quo peccatis morimur, criminib⁹ sepelimur, & veteris hominis conscientia resoluta, in alteram natiuitatẽ rediuiua infantia reparamur. Baptismum inquam saluatoris nobis est sepultura, quia & ibi perdim⁹ ante quod viximus, & ibi denuo accipimus vt viuamus. Magna igitur sepulturæ huius est gratia, in qua nobis & vtilis mors infertur, & vita vtilior condonatur. Magna inquam huius gratia sepulturę, quæ & purificat peccatorẽ, & viuificat morientẽ.

De die sancto Pasche. *Sermo LII.*

NOn immerito fratres hodierna die psalmus hic legitur, in quo Propheta exultandum præcipit & lætandum. Omnes enim creaturas ad huius diei festiuitatẽ Dauid sanctus inuitat. Nam in hac die per resurrectionem Christi aperitur Tartarus, per Neophytos ecclesiæ innouatur terra, cœlum per spiritum sanctum reseratur. Apertus enim Tartarus reddit mortuos, innouata terra germinat resurgentes, cœlum reseratum suscipit ascendentes. Denique ascendit latro in paradisum, sanctorum corpora ingrediũtur in sanctam ciuitatem, ad viuos mortui reuertũtur, & profectu quodam in resurrectione Christi ad altiora cuncta elemẽta se tollunt. Tartarus quos habet reddit ad superos, terra quos sepelit, mittit ad cœlum, cœlum quos suscipit, repræsentat ad dominum. Et vna eadémque operatione saluatoris passio eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Resurrectio enim Christi defunctis est vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria. Omnem ergo creaturam ad festiuitatem resurrectionis Christi Dauid sanctus inuitat. Ait enim exultandum in hac die quam fecit dominus & lætandum. Sed dicit aliquis, si in die gratulandum est, iis vtique gratulandum est quos dies ipsa complectitur. Cœlum autem & tartarus extra huius mundi diem sunt constituta. Quomodo igitur possunt ea elementa ad festiuitatem huius diei vocari, cuius diei ambitu non tenentur? Sed hic dies quem fecit dominus, penetrat omnia, vniuersa continet, cœlum & terram Tartarúmque complectitur. Lux enim Christus non parietibus obstruitur, non elementis diuiditur, non tenebris obscuratur. Lux inquã Christi dies

sti dies

ſti dies eſt ſine nocte, dies ſine fine, vbique ſplédet, vbique radiat, vbique non deficit. Quod autem iſte dies Chriſtus ſit, Apoſtolus dicit: Nox præceſſit, dies autem appropinquabit. Præceſſit, inquit, nox, non ſequitur: vt intelligas ſuperueniente Chriſti lumine, & diaboli tenebras effugari, & peccatorum obſcura non ſubſequi, & iugi ſplendore præteritas caligines depelli, ſurrepentia delicta prohiberi. Nam quia hic dies Chriſtus, cœlum, terram, tartarúmque colluſtret, ſcriptura teſtatur. Quod enim ſuper terram fulgeat, dicit Ioannes: Erat lux vera, quæ illuminat omné hominé venientē in hunc mūdum. Quod in inferno luceat, ait propheta: Qui ſedebant in regione vmbræ mortis, lux orta eſt illis. Quod in cœlis iſte permaneat, refert Dauid dicens: Ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & ſedem eius ſicut dies cœli. Quis autem eſt dies cœli niſi Chriſtus dominus: de quo dicitur per Prophetam, Dies diei eructat verbum? Ipſe eſt enim dies filius, cui pater dies diuinitatis ſuæ eructat arcanū. Ipſe inquam eſt dies qui ait per Salomonem: Ego feci vt oriretur in cœlo lumen indeficiens. Sicut ergo diem cœli nox omnino nō ſequitur, ita & Chriſti iuſtitiam peccatorum tenebræ non ſequuntur. Semper enim dies cœli ſplendet, lucet, & fulget, neque aliqua poteſt obſcuritate concludi. ita & lumen Chriſti ſemper micat, radiat, coruſcat, nec aliqua poteſt delictorum caligine comprehēdi. Vnde ait euangeliſta Ioannes: Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. In reſurrectione ergo Chriſti elementa omnia gloriantur. Nam & ſolē ipſum arbitror eſſe in hac die ſolito clariorem. Neceſſe eſt enim vt ſol in ei⁹ reſurrectione gaudeat, in cuius paſſione condoluit: & cuius mortem lugubri quadam caligine proſecutus eſt, eiuſdem vitam nitidioris lucis ſplendore ſuſcipiat: & tanquam bonus miniſter, ſicut tunc obſcuratus eſt ad exequias ſepulturæ, modo coruſcet in reſurrectionis obſequium. In paſſione enim Chriſti caliginum ſe nocte circundedit, & Iudęorū facinus mundo teſte congemuit. Indicium enim quoddam doloris in ſole eſt, tanto ſceleri officium luminis denegaſſe, & vltione quadam Iudęorum oculis tenebras infudiſſe: vt quorū mentem cæcitas inuaſerat, eorum oculos cæcitas occuparet, nec luceret eis mundi lumē, à quibus fuerat lumen ſalutis extinctum. Damnatio igitur quædam ingeritur phariſæis, vt tenebras in die iudicij peccatoribus repromiſſas iam apud ſuperos patiantur. Apud ſuperos ergo crucifixo immorantur tenebræ. Quid mirū ſi apud ſuperos ſunt tenebræ, cùm lux deſcendit ad inferos? Igitur fratres omnes in hac die ſancta exultare debemus, nullus ſe à communi lætitia peccatorum conſcientia ſubtrahat, nullus à publicis votis delictorum ſarcina reuocetur. Quanuis enim peccator, in hac die de indulgentia non debet deſperare, eſt enim prærogatiua non parua. Si enim latro paradiſum meruit, cur non mereatur veniam Chriſtianus? Et ſi illi dominus cùm crucifigitur miſeretur, multo magis huic miſerebitur cùm reſurgit. Et ſi paſſionis humilitas tantum præſtitit confitenti, reſurrectionis gloria quantum tribuit deprecanti? Largior enim ad præſtandum ſolet eſſe, ſicut ipſi ſcitis, læta victoria, quàm addicta captiuitas.

Roman. 13. / Ioan. 1. / Eſaiæ. 9. / Pſal. 88. / Pſal. 18. / Eccli. 24. / Ioan. 1.

De innouatione fidelium. Sermo LIII.

MAgnum fratres & mirabile donum conceſſit nobis deus hunc paſchæ ſalutarem diem, in quo reſurgens dominus reſurrectioné præſtitit vniuerſis, & de imis ad altiora cōſcendens, nos quoque ad ſuperiora de inferioribus in ſuo corpore ſubleuauit. Sumus enim ſecundum Apoſtolum omnes Chriſtiani corpus Chriſti & membra. Reſurgente igitur Chriſto omnia neceſſario cum eo ſua viſcera ſurrexerunt. Dum enim ille ab inferis trāſiit ad ſuperos, nos de morte tranſire fecit ad vitam. Paſcha enim Hebraicè, tranſitus dicitur vel profectus, ſcilicet quia per hoc myſterium de peioribus ad meliora trāſitur. Bonus tranſitus eſt tranſire de peccatis ad iuſtitiam, de vitiis ad virtutes, ad infantiam è ſenectute. Infantiam auté dixerim non ætatis, ſed ſimplicitatis. habent enim & merita ætates ſuas. In occiduis enim prius conſtituti eramus ſenio peccatorum, reſurgente Chriſto renouati ſumus innocentia paruulorum. Habet & Chriſtiana ſimplicitas infantiam ſuam. Sicut enim infans neſcit iraſci, fraudare non nouit, referire non audet, ita & Chriſtianitatis infantia lædentibus non iraſcitur, ſpoliantibus non reſiſtit, cædētibus non repugnat. Denique, ſicut iuſſit dominus, etiam orat pro inimicis, auferenti tunicam relinquit & pallium, verberāti maxillam, præbet & alteram: niſi quod in hoc melior eſt Chriſti infantia quàm naturæ. Illa enim peccare neſcit, iſta contemnit. illa per infirmitaté innoxia eſt, iſta eſt innocens per virtutem. Atque ideo laudi magis ſcribendum eſt non tam malefacere non poſſe quàm nolle. Ergo, ſicut diximus, ætates quædam ſunt meritorum. nam & ſenectus morum inuenitur in pueris, & innocentia infantum reperitur in ſenibus. Denique quod in iunioribus ſenectus quædam ſit honeſtatis, dicit propheta, Senectus enim venerabilis nó diuturna, nec numero annorum computata. cani ſunt enim ſenſus hominis. Ad apoſtolos autem iam ſeniores & maiores natu dicit dominus, Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte, nō introibitis in regnum cœlorum. Reuocat igitur eos ad originis ſuæ fonté, & retrorſum ad infantiam redire compellit, ſcilicet vt qui corpore fragili ſenuerant, innocentiæ moribus renaſcantur, ſicut ait ſaluator: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non intrabit in regnum dei. Dicitur ergo apoſtolis: Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte. nō dicit, ſicut pueri iſti, ſed ſicut puer iſte. vnū elegit, vnū proponit. Videamus igitur quis ille tātus ſit qui diſcipulis proponitur imitandus. Nō hunc arbitror eſſe de plebe, non de publico, nō de multitudine cæterorum, præcipue qui per apoſtolos vniuerſo mundo tribuit ſanctitatis exemplum. Non inquam hunc de publico eſſe arbitror, ſed de cœlo. ipſe eſt enim de cœlo puer, de quo dicit Eſaias propheta: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Ipſe plane puer eſt, qui ſicut innocens cùm malediceretur nō remaledixit, cùm percuteretur non repercuſſit, quin potius in ipſa paſſione pro ſuis orauit inimicis dicens: Pater dimitte eis, neſciunt enim quid faciunt. Ita ſimplicitatem quam infantibus natura tribuit, dominus miſericordiæ bonitate cumulabat. Iſte ergo puer eſt, qui imitandus paruulus proponitur & ſequendus. Nam ipſe dicit: Tolle crucem tuam, & ſequere me.

1. Corint. 12. / Matth. 5. / Sapien. 4. / Matth. 18 / Ioan. 3. / Matth. 18. / Eſaiæ. 9. / 1. Pet. 2. / Lucæ. 23. / Matth. 16.

Item de innouatione fidelium. Sermo LIIII.

REtinet ſanctitas veſtra fratres me hoc nuperrime prædicaſſe, quòd homo in iuniorem ætatem per iuſtitiam reformetur, & quanuis feſſus ſenio, rurſus in puerum innocentię moribus renaſcatur, ita vt interueniente myſterio ex vetulis iterum videamus infantes. Innouatio enim quædam eſt, deſinere quod eras, aſſumere quod ante nō fueras. Innouatio inquam eſt, vnde & Neophyti nuncupātur, quòd nouitate quadam maculas vetuſtatis abiecerint, gratiam ſimplicitatis aſſumpſerint, dicente Apoſtolo: Deponentes veterem hominem cum actibus eius, induite nouum qui ſecundum deum creatus eſt. Vnde & Dauid ſanctus ait: Renouabitur ſicut aquilæ iuuētus tua. Intelligens per gratiam baptiſmi occidua vitæ noſtræ poſſe reuiuiſcere, & iuuentute quadam renouari poſſe id quod in nobis fuerat delictorum vetuſtate collapſum. Vt autem intelligas quia de gratia baptiſmatis Propheta loquitur, innouationem ipſam aquilæ comparauit, quæ auis aſſidua commutatione habitus ſui longam ducere fertur ætatem, & vetuſtis iam fatiſcentibus plumis noua pennarum ſucceſſione iuueneſcere, ita vt depoſitis antiquitatis exuuiis, rediuiua indumentorū natiuitate ſe veſtiat. Vnde intelligimus quòd ſenectutem aquilæ non ſentiunt membra, ſed plumæ. De nouo ergo ſe veſtit, & pullulantibus pennis vetuſta mater iterum renouatur in pullum. Pullis enim tunc comparāda eſt, quando radiantibus plumis neceſſe eſt illi rurſum meditari rudem volatum, & alarum olim exercitata remigia, tāquam nouella volucris intra nidū pigra compeſcere. quāuis illi ſit volādi notitia de conſuetudine, deeſt tamen illi de pēnarum raritate fiducia. De baptiſmatis igitur gratia hoc ſpirit⁹ pſalmographus prophetauit. Nam vtique Neophyti noſtri nuper baptizati, tanquam aquilæ depoſitis vetuſtatis exuuiis, noua ſanctitatis indumenta ſumpſerunt, & fatiſcentibus antiquis maculis ſicut plumis leuibus, rediuiua gratia immortalitatis

Coloſ. 3. / Pſal. 102.

talitatis ornãtur, ita vt in his senectutis occidua peccata senuerint, vita non senuerit. Tanquam aquila in pullum, sic illi in infantiam reuocati. Est eis seculi de conuersatione notitia, sed adest illis iustitiæ de reparatione securitas. Quid igitur sanctus Dauid dicat, adhuc diligentius videamus. Non enim ait, Renouabitur sicut aquilarũ, sed sicut aquilę iuuentus tua. Vnius ergo aquilæ renouandam in nobis asserit iuuẽtutem, quam vnam & solam aquilam rectè Christum dominum dixerim, cuius iuuẽtus renouata est tunc, cùm à mortuis resurrexit. Depositis enim corruptelæ corporalis exuuiis, rediuiua carnis assumptione refloruit, sicut ipse ait per Prophetam: Et refloruit caro mea, & ex volũtate mea confitebor illi. Refloruit, inquit, caro mea. Videte quo verbo vsus est. non ait, floruit, sed refloruit. Non enim reflorescit nisi quod ante floruerit. Floruit autẽ caro domini, cùm primum de Marię virginis illibata vulua processit, sicut ait Esaias dicens: Exibit virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Refloruit autẽ cùm succiso per Iudæos corporis flore, rediuiua de sepulchro resurrectionis gloria germinauit, & in floris modum odorem pariter & nitorẽ, cunctis hominibus immortalitatis afflauit odorem, bonorum operum suauitatem, circunferens nitorem, incorruptelã perpetuæ diuinitatis ostendens.

Psal. 7.

Esa. 13.

De cruce Christi — *Sermo LV.*

SEculi ferunt fabulæ Vlyssem illum qui decennio marinis iactatus erroribus ad patriam peruenire non poterat, cùm in locum quẽdam cursus illum nauigij detulisset, in quo Sirenarum dulci cantus crudelis varietate resonabat, & aduenientes sic blanda modulatione mulcebat, vt non tam spectaculum voluptatis caperent, quàm naufragium salutis incurrerent. Talis enim erat illis oblectatio cantilenæ, vt quisquis audisset vocis sonitum, quasi quadam captus illecebra non iam tenderet ad eum quem volebat portum, sed pergeret ad exitium quod nolebat. Igitur cùm Vlysses incidisset hoc dulce naufragium, & suauitatis illius vellet declinare periculum, dicitur inserta cera auribus sociorum seipsum ad arborem nauigij religasse, quo & illi carerent perniciosa auditus illecebra, & se de periculo nauigij cursus auferret. Si ergo de Vlysse illo refert fabula quod eum arboris religatio de periculo liberarit, quanto magis prædicandum est quod vere factum est, hoc est quod hodie omne genus hominum de mortis periculo crucis arbor eripuit? Ex quo enim Christus dominus religatus in cruce est, ex eo nos mundi illecebrosa discrimina velut clausa aure trãsimus. Nec pernicioso enim seculi detinemur auditu, nec cursum melioris vitæ deflectimus in scopulos voluptatis. Crucis enim arbor non solum religatum sibi hominem patriæ repræsentat, sed etiam socios circa se positos virtutis suæ vmbra custodit. Quod autem crux ad patriam post multos errores redire nos faciat, dominus declarat dicens latroni in cruce posito: Hodie mecum eris in paradiso. Qui vtique latro diu oberrans ac naufragus aliter ad patriam paradisi, de qua primus homo exierat, redire non poterat, nisi fuisset arbori religatus. Arbor enim quædam in naui, est crux in ecclesia, quæ inter totius seculi blanda & perniciosa naufragia incolumis sola seruatur. In hac ergo naui quisquis aut arbori crucis se religauerit, aut aures suas scripturis diuinis clauserit, dulcem procellam luxuriæ non timebit. Sirenarum enim quædam suauis figura est mollis cõcupiscentia voluptatum, quæ noxiis blandimentis constantiam captæ mentis effœminat. Ergo dominus Christus pependit in cruce, vt omne genus hominum de mundi naufragio liberaret. Sed vt omittamus Vlyssis fabulam, quæ ficta non facta est, videamus si quod in scripturis diuinis exemplum simile possumus inuenire, quod dominus per semetipsum postea cõpleturus, per prophetas suos ante promiserit. Legimus in veteri testamento cũ Moyses sanctus filios Israel de captiuitate Aegypti produxisset, atque idem populus in deserto graui à serpẽtibus incursione laboraret, nec aliqua illis armorum defensio posset obsistere, tunc sanctum Moysen diuino repletum spiritu, serpentem æreum affixum ligno inter medias morientiũ erexisse turbas, & mandasse populo vt de illo signo spem gererent sanitatis, atque hac re tantam medicinam contra morsum aspidum prouenisse, vt quisquis vulneratus in illam serpentis crucem aut respiceret, aut speraret, statim remedium salutis acciperet. Cuius facti etiam dominus in euangelio meminit dicens: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Vnde si affixus serpens ligno filiis Israel contulit sanitatem, quanto magis salutem præstat populis dominus in patibulo crucifixus? Et si figura tantum profuit, quantum prodesse credimus veritatem? Serpens igitur primus crucifigitur. Recte planè, vt quia primus apud deum peccauerat diabolus, primus crucis sententia feriretur. In ligno enim crucifigitur, rationabiliter factum, vt quia homo in paradiso per arborem concupiscentię deceptus fuerat, nunc idem per ligni arborem saluaretur, atque eadem materia quæ causa mortis fuerat, esset remedium sanitatis. Deinde post serpentem in saluatore homo ipse crucifigitur, scilicet vt post authorem puniatur & facinus. Per primam enim crucem vindicatum est in serpentem, per secundam in venena serpentis: hoc est, primum author ipse punitur, deinde eius malignitas condemnatur. Virus enim quod persuasione sua in hominem transfuderat, nunc reiicitur, nunc curatur. Nam cùm homo passioni addicitur, non morti traditur, sed mortis in eo facinus emẽdatur. Hoc enim egit dominus per hominem quem suscepit, vt dum innocens patitur, præuaricationis illius diabolicę in eo inobedientia corrigatur, & deinceps liber à culpa fieret, ac liber esset à morte. Habentes igitur dominum Iesum, qui nos passiõe sua liberauit, in ipsum aspiciam' semper, & de ipsius signo speremus nostris vulneribus medicinam, hoc est, Si forte nobis venenum auaritiæ se diffundit, ipsum consideremus, & sanat. Si scorpionis nos libido compungit, ipsum rogemus, & curat. Si terrenarum cogitationum nos morsus lacerãt, eundem precemur, & viuimus. Hi enim sunt spirituales serpentes animarum nostrarum, propter quos conculcandos dominus crucifixus est, de quibus ipse ait: Super serpentes & scorpiones ambulabitis, & nihil vobis nocebunt.

Luc. 23.

Num. 21.

Ioan. 3.

Luc. 10.

Item de cruce Christi. — *Sermo LVI.*

DIximus hesterna die quòd crux domini salutem generi contulerit humano, & verum est. Passio enim illius nostra redemptio est, mors eius vita nostra est. Ideo autem mala hæc cuncta sustinuit, vt nos bona omnia sentiremus. Ideo crudelitatem in se exerceri maluit, vt nobis misericordiam largiretur. Bonus ideo in nos ita esse voluit, vt ante in se esset immitis. Auferẽs enim per crucẽ humani generis iniurias, omnes eas in sua passione consumpsit, vt vlterius non esset homini quod noceret. Grande ergo crucis est sacramentum: & si intelligamus, per hoc signum etiam mundus ipse saluatur. Nam cùm à nautis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, velum distenditur, vt cruce domini facta, aquarum fluenta rumpantur, & hoc dominico securi signo portum salutis petunt, periculum mortis euadunt. Figura enim sacramenti quædam est velum suspensum in arbore, quasi Christus sit exaltatus in cruce, atque ideo confidentia de mysterio veniente homines ventorum procellas negligunt, peregrinationis vota suscipiunt. Sicut autem ecclesia sine cruce stare non potest, ita & sine arbore nauis infirma est. Statim enim diabolus inquietat, & illam ventus allidit. at vbi signum crucis erigitur, statim & diaboli iniquitas repellitur, & ventorum procella sopitur. Sed & bonus agricola cùm parat terræ solum vertere, & vitę alimẽta perquirere, non nisi per signũ crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subiicit, affigit aures, stiuam inserit, figuram crucis imitatur. Compactio enim ipsa similitudo quædam est dominicæ passiõis. Cœlum quoque ipsum huius signi figura dispositum est. Nam cùm quatuor partibus, hoc est oriente & occidente, ac meridiano & septentrione distinguitur, quatuor quasi crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis cùm manus leuauerit, crucem pingit, atque ideo eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem domini fateamur. Tunc enim citius nostra exauditur oratio, cùm Christum quem mens loquitur, etiam corpus imitatur.

tatur. Hoc etiam exéplo, Moyſes ſanctus cùm contra Amalech bellum gereret, nó armis, nô ferro, ſed eleuatis eum ad deum manibus ſuperauit. ſic enim habes ſcriptum: Cùm eleuaſſet manus ſuas Moyſes, vincebat Iſrael: cùm autem depoſuiſſet manus ſuas, conualeſcebat Amalech. Hoc igitur dominico ſigno ſcinditur mare, terra colitur, cœlum regitur, homines conſeruantur. Hoc inquam dominico ſigno etiam reſerantur inferna. Nam ex quo homo dominus Ieſus qui ipſam crucem geſtabat, ſepultus in terra eſt, veluti dirupta ab eo exarata terra omnes quos retinebat mortuos germinauit. Sed videamus de hoc ipſo domini corpore poſteaquã de cruce deponitur quid geratur. Accepit illud Ioſeph ab Arimathia vir iuſtus, ſicut ait euangeliſta, & in nouo ſuo ſepeliuit monuméto, in quo nondum quiſquam poſitus erat. Beatum ergo corpus domini Chriſti, quod cùm naſcitur, vtero virginis gignitur: cùm recedit, iuſti tumulo comméndatur. Beatum planè corpus, quod virginitas peperit, & iuſtitia cuſtodiuit. Cuſtodiuit illud Ioſeph tumulus incorruptú, ſicut ſeruauit illud Mariæ virginis vterus illibatum. Hic enim viri pollutione non tangitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur ſanctitas, vbique virginitas. Nouus illud venter concipit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & virgo vulua, & virgo eſt ſepultura. Quin potius ipſam ſepulturam vuluam dixerim. eſt enim ſimilitudo non parua. Sicut enim dominus de matris vulua viuus exiuit, ita de Ioſeph ſepultura viuus ſurrexit: & ſicut tunc de vtero ad pręedicandum natus eſt, ita & nunc ad euangelizandum renatus eſt de ſepulchro, niſi quòd glorioſior iſta eſt quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Poſt illam natiuitatem ad inferos deſcéditur, poſt hanc remeatur ad cœlos. Religioſior planè eſt iſta quàm illa natiuitas. Illa enim totius mũdi dominum nouem menſibus in vtero clauſum tenuit, hæc autem triduo tantum tumuli gremio cuſtodiuit. Illa cunctorum ſpem tardius protulit, hæc omnium ſalutem citius ſuſcitauit.

Exod. 17. — Lucæ. 23.

De ſepulchro domini noſtri Ieſu Chriſti. Sermo LVII.

FOrtaſſe quis dicat de prioris dominicæ prædicatione, in qua prædicauimus nó minorem eſſe gloriam quòd tumulus Ioſeph ſuſcitauerit dominũ, quàm quòd eum ſanctæ Mariæ vterus procrearit: quæ comparatio ventris & tumuli, cùm illa ex intimis viſceribus edidit filium, hic autem ſolummodo locum pręſtiterit ſepulturæ? At ego dico non minorem Ioſeph affectum fuiſſe quàm Mariæ. Siquidem illa vtero dominũ, hic corde conceperit. Illa ſaluatori membrorum ſuorum ſecretum præſtitit, hic ſecretum ſui corporis nó negauit. Illa dominum pannis inuoluit cùm natus eſt, hic linteis cùm receſſit. Illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Conueniunt ergo ſibi obſequia, conuenit & affectus. Vnde neceſſe eſt & meritum conuenire: niſi quod angelus Mariam ad obſequium admonuit, Ioſeph autem ſola iuſtitia perſuaſit. Ioſeph in ſuo ſepulchro poſuit dominum. Legimus in Propheta: Sepulchrum patens eſt guttur eorum. Si ergo ſepulchrum patens eſt guttur hominum, vide ne forte ſecundum hanc ſimilitudinem dominum Ioſeph non tam in ſepultura terrena poſuerit, quàm in monumento ſui pectoris collocarit, & cuſtodiendum illum ſuſceperit non tam memoria fragili elementorum, quàm memoria ſancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis eſt memoria, quæ intra ſe continens Chriſtum, lædi eum hæreticorum corruptione non patitur. De qua memoria in ſacris dicit dominus: Quotienſcunque hoc facietis, in memoriam mei facietis, donec veniam. Quotienſcũque enim Chriſtum loquimur, totiens eum ſacri oris memoria commendamus. Sepulchrum ergo patens eſt guttur eorum. Recte plane dicit Propheta. Sepulchrũ enim Chriſti patens eſt euangeliſtarũ beatum guttur, per quod illud ęterno literarũ theſauro códiderunt. Patens autem ſepulchrũ ideo dicitur, quia qui vult ad Chriſti peruenire myſterium, non ingreditur ad illud niſi per euangelicæ ſcripturæ ſecretum. In literarum enim ſacrarum quaſi quodam nouo vaſculo commendandus eſt dominus. Quiſquis igitur illum videre deſiderat, ibi & paſſionis eius ſacramentum inuenit, & reſurrectionis gloriam recognoſcit. Patens ergo guttur ſanctorum eſt. Vnde Apoſtolus ad Corinthios ait: Os noſtrum patet ad vos ò Corinthij. inuitans eos vt per prædicationis ſuæ ſemper apertam ianuam ingrediantur Chriſti ſecreta myſteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur dominus à Ioſeph, vt in iuſtitiæ ſede requieſcat, & habeat filius hominis vbi caput reclinet. Videamus igitur quare ſaluator in aliena ſepulturã ponatur, ac ſuam non habeat ſepulturam. Ideo in aliena ſepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur ſalute. Mors enim iſta nõ illi illata eſt, ſed nobis delata. Mors iſta non illi accidit, ſed nobis proficit. Vt quid ergo ei propria ſepultura, qui in ſe mortem propriam non habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius ſedes manebat in cœlis? Vt quid illi ſepultura, qui tridui tantum temporis ſpatio non tam in ſepulchro mortuus iacuit, quàm velut in lectulo dormiens conquieuit? Ipſa enim temporis breuitas declarat ſomnum potius fuiſſe quàm mortem. Sepulchrum autem, mortis eſt habitaculum neceſſarium. Neceſſarium ergo non erat mortis habitaculum Chriſto, qui vita eſt: nec opus habebat ſemper viuens domicilio defunctorum. Recte autem hãc vitam nos in noſtro ſepulchro condidimus, vt cum ipſo viuificãte mortem noſtram à mortuis ſurgeremus. Vnde & illa Maria Magdalene quæ dominum inter cæteros defunctos in ſepulchro quærebat, arguitur, & dicitur illi: Quid quæris? viuentem cum mortuis? Hoc eſt, Quid quæris apud inferos, quem rediiſſe iam conſtat ad ſuperos? Quem illa adhuc non intelligens, nec cognoſcens, reſpondit illi: Domine ſi tu tuliſti eum, dicito mihi vbi poſuiſti eum, & ego illum tollã. Exiſtimabat enim illum, ſicut dicit ſcriptura, hortulanũ eſſe. Sancta ergo & ſimplex fœmina Chriſtum requirebat à Chriſto, ac deuotione mentis prophetat & neſcit. Ait enim domino de ſemetipſo: Si tu tuliſti eum, dicito mihi. Recte interrogat, ſi tu tuliſti eum. ipſe enim tulit corpus ſuum, qui ſuſcitauit. ipſe tulit corpus, qui illud iacens & dormiens ſua aſpiratione collegit. ipſe tulit corpus, qui diuinitatis illud virtute geſtans portat ad cœlos. Atque ideo mulier ſapienter interrogat & requirit: Si tu tuliſti eum, dicito mihi, vbi poſuiſti eum? Hoc eſt, ſi illud auferens de ſepulchro ad paradiſum tranſtuliſti. Audierat enim illum dicẽtem latroni: Hodie mecum eris in paradiſo. Aut certe de infernis in patris dextera collocaſti, ſicut ait Apoſtolus, Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexterã dei. Beatus ergo qui ita quærit Chriſtũ dominũ, vt credat eum & in paradiſo conſtitutũ, & in cœleſtibus collocatum. Nam qui eũ aut in infernis requirit, aut tumulis, dicitur ei, Quid quæris? viuentem cum mortuis.

Pſal. 5. & 13. — Lucæ. 22. — 2. Cor. 6. — Matth. 8. — Ioan. 20. — Ibidem. — Lucæ. 23. — Coloſ. 3. — Ioan. 20.

De Maria Magdalene. Sermo LVIII.

HAeret adhuc ſenſibus veſtris fratres, hoc nos ante dies pauciſſimos prædicaſſe, quòd Maria Magdalene non leuiter fuerit obiurgata, cur poſt reſurrectionem dominum quæreret in ſepulchro, quòd non reminiſcens verborum eius, quibus ſe ab inferis tertia die rediturũ eſſe dixerat, putaret eum inferni legibus detineri. Arguitur enim non leuiter cur non memoraretur reſurrectionis promiſſum, ac mortis ſcrutaretur indicium. Fides enim humilis & ignara quærit quod neſcit, obliuiſcitur quod docetur. Feſtina quidem eſt ad obſequium, ſed non perfecta eſt ad credendum. anxia enim eſt de dominicæ carnis iniuria, ſed incerta eſt de reſurrectiõis gloria. plorat quidem amore Chriſti, ſed mœret deſperatione corporis non reperti. periiſſe putat quem iam regnare conſtabat. ſcrutatur enim in tumulo quem vocare potius deberet è cœlo. increpatur igitur ſancta Maria tanquã pigrior ad credendum, & cùm, ſera licet, dominũ cognouiſſet, dicitur ei à ſaluatore: Noli me tangere, quia nondum aſcendi ad patrem. Noli me tangere, increpationis verbum eſt, hoc eſt, noli me tangere manibus, quoniam reſurrectionẽ meam mentis obliuione non retines. Non potes me corporis tenere complexibus, quoniam fidei perfectione non tangis. Prohibetur tactu, quę amiſit auditum. Noli me, inquit, tangere, quia nondum aſcendi ad patrem. Videamus quomodo nódum ad patrem aſcenderit Chriſtus, cùm ipſe dicat, quia pater in me,

Ibidem. — Ibidem. 14.

& ego

& ego in patre, à quo per indiscretam diuinitatis substãtiam nunquam est separatus. Dum enim vnus in vno manet, se in per patrem filiúmque simul esse significat. Aut nunquid illuc ascẽdere se dicit filius, vbi ante habitat quàm ascendat? Dixit enim idem dominus: Nemo ascendit in cœlũ nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Si ergo cùm descendit saluator, in cœlo est, multo magis etiam priusquam ascendat, in cœlo est. Sed vide ne forte ad obiurgationem Mariæ, vox ista pertineat, cui paulo ante inter sepulchra quærenti dominũ dicitur: Quid quæris? viuentem cum mortuis? Nunc addatur, noli me tangere, quia nondum ascendi ad patrem. hoc est, quid me contingere cupis, quæ me dum inter tumulos quæris, adhuc ad patrem ascendisse non credis: quæ dum me inter inferna scrutaris, ad cœlestia rediisse diffidis: dũ inter mortuos quæris, viuere cum deo patre meo non speras. Nondum, inquit, ascendi ad patrem. hoc est, tibi nondum ascendi ad patrem, quia apud fidem tuam adhuc detineor in sepulchro. Quantum in te est enim, adhuc humilibus immoror, adhuc inhæreo terrenis, quia nõdum me fides tua eleuauit ad cœlum. Quid ergo me festinas contingere vt dei filium, quem redeuntẽ ad patrem mentis deuotione non sequeris. Quisquis igitur vult contingere dominum saluatorẽ, prius illum debet fide sua ad dexteram diuinitatis imponere, & credulitate cordis collocare in cœlestibus potius quàm inter defunctos inquirere. Illi autem ascendit dominus in patrem, qui eum semper esse credit in patre. Ascendit beatis apostolis ad patrem, quibus ait: Qui me videt, videt & patrem. Ascendit Ioanni euangelistæ, qui apud patrem eum quęsiuit & reperit, atque ideo ait: Et verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Ascendit etiam beato Paulo, qui non contentus solum se scire quod nouerat, nos quoque docuit quemadmodum saluatorem in cœlestib' quęreremus, dicẽs: Quæ sursum sunt quęrite: vbi Christus est in dextera dei sedens. Et vt nos ab hac humili vel terrena inquisitiõe Mariæ penitus submoueret, addidit dicens: Quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram. Ergo iam non super terram, nec in terra, nec secũdum carnem debemus quærere saluatorem, si volumus eum inuenire atque contingere, sed secundum diuinæ maiestatis gloriam, vt dicamus cum apostolo Paulo: Nunc autem secũdum carnem non nouimus Christum. Igitur & Stephanus beatus fide sua non super terram quæsiuit Christum, sed stantem illum ad dei dexteram recognouit. ibi illum reperit, vbi mentis deuotione quæsiuit. Non solum autem Stephanus in cœlo videt Christum, sed eum & martyrio suo tangit. Tangit enim dominum, cùm pro inimicis suis orans velut fide sua tenens illum dicit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Intelligite ergo quanta deuotionis est gloria. Maria iuxta dominum constituta eum tangere non meretur, Stephanus in terris positus Christum tangit in cœlo. Illa inter angelos præsentem nõ videt saluatorem, Stephanus intra cœlos dominum cernit absentem.

Ioan. 3. — Ibidem. 20. — Ibidem. 14. — Ioan. 1. — Colos. 3. — Ibidem. — 2. Corin. 5. — Acto. 7.

De auaritia & Anania. Sermo LIX.

Retinet dilectio vestra fratres ante dies cùm plebis eius quæ sub beatissimis apostolis fuit, vnanimitatem largitatémque prædicaremus, vsque ad Ananiæ nos auaritiam peruenisse, qui illo tempore in totius generis purissima vita tanquam ouis morbida solus inuentus est. Tanta enim infectus erat auaritiæ pestilentia, vt sanctus eum Petrus non tam emẽdare voluerit quàm damnare. Legerat enim: Eiice de concilio pestilentem, & exibit cum eo omnis cõtentio. Solus ergo in cœtu sancto pestilens fuit, qui cunctis cõtemptu pecuniæ, lucrum vitæ requirentibus, ipse tantum lucrum magis pecuniæ mercatus est quàm salutis, & dum precij sperat compendium, animæ reperit detrimentum. Ab apostolis igitur Ananias auarus inuentus est, iam nostra excusatur humilitas. Minus enim mirandum est abundare sub nobis hoc vitium, cùm sub apostolis cœperit pullulare: & si illorum authoritas hæc in Anania emendare non potuit, nobis quid imputabitur si eadem in plerisque fratribus corrigere non valemus? In Anania enim Petrus auaritiã si potuisset corrigere, non punisset: sed dum illum punit, alios corrigit. Voluit enim vt pœna ad vnum, metus autem ad plurimos perueniret. Exemplum ergo auaris omnibus in Anania propositum est, vt qui eiusdem criminis reus fuerit, eiusdem supplicij in iudicij die sententia feriatur. Grande igitur malum est auaritia, imò malorum omnium est origo, sicut ait Apostolus: Radix autẽ omnium malorum est cupiditas: quam quidem appetentes errauerũt à fide. Vides ergo quia qui pecuniam appetit, fidem perdit: qui aurum redigit, gratiam prodigit. Auaritia enim cæcitas est, errorem religionis inducit. Cæca inquam est auaritia, sed diuersis fraudum oculata ingeniis, non videt quæ diuinitatis sunt, sed cogitat quæ cupiditatis sunt. Semper enim quamuis diues sit, cogitat vnde vel ex malo adquirere, totã vitam negocium putat, compendiorum etiam omnia supprimens, inanis præstationis suæ fœnus imponit. Erubescit vsuræ nomen, & lucrum nõ erubescit vsuræ. Semper ergo auarus alieno vtitur, alieno se pascit damno, & illi præda egestas alterius est, illi lætitia fletus alienus, sicut nuper factum vidimus. Quot amissa deplorant, super quæ inuasa plerique gratulantur? Ecce senex pater captum deflet filiũ, & tu iam super eum velut seruulum gloriaris. Innocens rusticus perditum ingemiscit iuuẽcum, & tu eo rus tuum excolere disponis, & fructus te putas posse capere gemitibus alienis. Ecce religiosa vidua tota supellectile dispoliatam domum suam dolet, & tu eadem supellectile domum tuam ornatam esse lætaris. Dic mihi ó Christiane, non compungeris, non constringeris cùm vides in hospitio tuo lachrymas alienas? Dicit scriptura sancta ad filios Israel: A bestia captum ne tetigeritis. pollutũ enim & contaminatum est quicquid fera cruenta cõtigerit. Et per hoc deterior bestia est, quisquis sumit quod bestia superauit. Dic igitur mihi tu Christiane, cur prædam relictam à prędonibus præsumpsisti? Cur laceratum & cõtaminatum, sicut ipse putas, tuis ædibus importasti? Cur quod hostilis superauit bestia, tu sæuior bestia deuorasti? Aiunt plerique lupos leonum subsequi solere vestigia, & non longe ab eorum venatibus aberrare, scilicet vt rabiem suam rapina satient aliena: & quod leonum saturitati remanet, id luporum rapacitate consumatur. Sic & isti auaritiæ lupi prædonum vestigia subsecuti sunt, vt quod illorum rapacitati superauit, horum cederet feritati. Sed forsitan emisse te dicis, & ideo auaritiæ crimen euadis. Non ita solet constare emptio atque venditio. Bonum est emere, sed in pace, quod propria voluntate venditur, non in deprædatione. Respice cõtractus originem, venditionis authorem, precij quantitatem, & intelligis prædę magis, non venditionis emptorem. Vnde enim barbaro auri gemmarúmque monilia? Vnde pellito serica vestimenta? Vnde rogo Romana mancipia sumis? Scimus ea comprouincialium nostrorum esse vel ciuium. Facit ergo vt Christianus & ciuis, qui ideo emit vt reddat.

Prouerb. 22. — 1. Tim. 6. — Exod. 22.

De festo Pentecostes, & de psalmo centesimonono. Sermo LX.

Nosse credo vos fratres quæ sit ratio quòd venerabilem hanc pentecostes diem non minore lætitia celebremus, quàm sanctũ pascha curauimus, & quod eadem deuotione huius solennitatis obseruantiam decurrimus, sicut illius obsequia festiuitatis impleuimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, ieiunauimus sabbato, vigilias celebrauimus, orationibus pernoctanter institimus: vnde necesse est similis obseruantia similem lætitiam subsequatur. Est lætitia plane consimilis. tunc enim ab inferis resurgentem suscepimus saluatorem, modo autẽ spiritum sanctum expectamus ĩ cœlis. tunc anxij vel soliciti Christi prædicabamus aduentum, modo trepidi vel ieiuni Paracleti desideramus aduentum. In omnibus enim deus saluti prouidit humanæ. Tunc enim nobis ad resurgendum tartara saluator aperuit, modo nobis ad regnandum Paracletus cœlestia reserauit. Et quibusdã quasi profectuum gradibus tunc de morte ad vitam didicimus remeare, modo autem de terris ad cœlos meditamur ascẽdere. Hæc autem omnia operatur in nobis Christus dominus, qui priusquam rediret ad cœlos, promisit discipulis suis dicẽs: Cùm autem ascendero, rogabo patrem meum, & mittet vobis alium Paracletum qui vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis.

Ioan. 14.

Vnde

Vnde credendum est ad patrem peruenisse Christum, cùm videmus ad apostolos descẽdisse Paracletum. Credendum inquam est, sicut ait de saluatore Dauid, in dei dextera considere, quia cernimus spiritũ sanctũ, sicut promisit dominus, in discipulis exultare. Ait ergo Propheticus psalmorum: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Secundum consuetudinem nostram illi consessus offertur, qui aliquo opere perfecto victor adueniẽs honoris gratia promeretur vt sedeat. Ita ergo & homo Iesus Christus passione sua diabolum superans, resurrectione sua inferna referans, tãquam perfecto opere ad cœlos victor adueniẽs audit à deo patre, sede ad dexteram meam. Nec mirum si vnius sedis offertur filio consessus à patre, qui vnius est substantiæ & naturæ cũ patre. Cur autem ad dexteram filius esse dicatur, moueat aliquem fortasse. Licet enim dignitatis gradus nõ sit vbi plenitudo diuinitatis est, tamen ideo ad dexteram sedet filius, non quo præferatur patri, sed ne inferior esse credatur. Et ideo ad dexteram filius, quia secundum euangelistam ad dexteram oues, ad sinistram verò constituentur hœdi. Necesse est ergo partem ouium primus agnus obtineat, & secuturo immaculato gregi locum dux immaculatus anticipet, sicut ait Ioannes in Apocalypsi dicens: Hi sunt qui sequuntur agnum quocunq; vadit, qui se cum mulieribus non coinquinauerunt. Refert ego Propheta Dauid: Dixit dominus domino meo, Sede ad dexteram meam. hoc est, dominus pater domino deo Christo filio throni sui offert sublimem consessum, & honoris gratia ad dexteram suam illum æterna sede constituit. Legimus autem in Actibus apostolorum, dicẽte beato Stephano cùm lapidaretur à Iudæis: Ecce video cœlos apertos, & stantem dominum Iesum ad dexteram dei. Videamus ergo quæ sit ratio quod idem dominus à Dauid sedẽs prophetatur, stans verò à Stephano prędicatur. Primo omnium deus qui incorporalis est & inuisibilis. Est enim spiritus, sicut ait dominus: Deus autem spiritus est: sedere aut stare quomodo potest: deinde autem quali subsellio sedeat deus, qui infinitus est & immensus, & intra se ipse magis creaturam cunctam contineat. Hæc autem propterea à sanctis viris dicta arbitror esse de domino, non quo sint contraria sibi, sed vt modo eius omnipotentia, modo misericordia describatur. Nam vtique pro potestate regis sedere dicitur, pro bonitate intercessoris stare suggeritur. Ait enim beatus Apostolus: Quia aduocatum habemus apud patrem Iesum Christũ. Iudex ergo est Christus cùm residet, aduocatus est cùm assurgit. Iudex planè Iudæis, aduocatus Christianis. Hic enim stans apud patrem, Christianorum licet peccantium causas exorat, ibi residet cum patre Pharisæorum persequentium peccata condemnans. Illis indignans vehementer vlciscitur, his interueniens leniter miseretur. Hic stat vt suscipiat Stephani martyris spiritum, ibi residet, vt condemnet Iudæ proditoris admissum.

Psal. 109. Matth. 25. Apoca. 17. Psalm. 109. Acto. 7. Ioan. 4. 1. Ioan. 2.

Item de Pentecoste. *Sermo LXI.*

SCire debet sanctitas vestra fratres hanc sanctam Pẽtecostes diẽ qua ratione curemus, vel cur istorum quinquaginta dierum numero sit nobis iugis & continuata festiuitas, ita vt hoc omni tempore neque ad obseruandum indicamus ieiunia, neque ad exorandum deum genib' succidamus, sed sicut dominica solemus facere, erecti & feriati resurrectionem domini celebramus. Dominica enim nobis ideo venerabilis est atq; solẽnis, quia in ea saluator velut sol oriens discussis infernorum tenebris luce resurrectionis emicuit, ac propterea ipsa dies ab hominibus seculi dies solis vocatur, quòd ortus eam sol iustitiæ Christus illuminet. Instar ergo dominicæ tota quinquaginta dierum curricula celebrantur, & omnes isti dies velut dominici deputantur. Resurrectio enim dominica est. Nam in dominica resurgẽs saluator reuersus ad homines est, & post resurrectionem tota quinquagesima cum hominibus commoratus est. Aequalis ergo eorum necessarium vt esset festiuitas, quorum æqualis esset & sic quantitas. Sic enim disposuit dominus, vt sicut eius passione in quadragesimę ieiuniis cõtristaremur, ita eius resurrectione in quinquagesimæ feriis lætaremur. Non igitur ieiunamus in quinquagesima, quia in his diebus nobiscũ dominus cõmoratur. Non inquã

A ieiunamus præsente domino, quia ipse ait: Nũquid possunt filij sponsi ieiunare quandiu cum illis est sponsus? Cur enim abstineat corpus à cibo, cùm anima præsentia domini saginatur? Non potest enim esse ieiunus qui reficitur gratia saluatoris. Societas enim Christi quodammodo esca est Christiani. Reficimur ergo in quinquagesima nobiscum domino conuersante. Cùm autem post hos dies ascendit ad cœlum, iterum ieiunamus, sicut ait idem saluator, dicens: Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. Cùm enim Christus ascendit ad cœlum, nostris aufertur obtutibus, famem patimur non corporis, sed amoris, & non tam cibi ieiunio quàm desideriola boramus. Desideria enim quędã nostri sustinent oculi, dum non perspiciunt quem requirunt, sicut ait Propheta: Defecerunt oculi mei dum spero in deo meo. Defecerunt enim Prophetæ oculi, quia nondum videbat quem sperabat se esse visurum. Sic nanque apostolorum defecerunt oculi cùm B euntem ad cœlum dominum nequeunt intueri, secundum quod ait Lucas dicens: Et vidẽtibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorũ. Stabãt enim beati apostoli toto suspensi corpore, & ascẽdentem ad cœlum dominum, quia incessu pedum non poterant, oculis sequebantur: & licet ad deducendum saluatorem visio humana deficeret, fidei tamen deuotio non deficit. Vsque ad nubem enim Christum deducunt, vsque ad cœlos autẽ cum Christo fidei deuotione comitantur. Vnde ait Apostolus sciẽs fidẽ nostram in cœlis esse cum domino: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Nubes ergo ab oculis apostolorum suscepit saluatorem. Videamus ergo quæ ista nubes sit, quàm splendida, quàm præclara, quæ lucem mundi Christum suscipere meretur. Neque enim poterat obscura esse ac tetra vel tenebrosa, quia scriptum est: Et tenebrę eam non comprehenderũt. Tenebræ enim lucẽ gestare non poterant. Illa enim est nubes quæ ascendentem suscipit Christum, quæ & testimonium Christo etiam in monte perhibuit, de qua ait euangelista: Vox in nube audita est dicens: Hic est filius meus dilectus, C ipsum audite. Non igitur nubes suscepit Christum, sed deus pater recepit filium, & occursu quodam pietatis ascendentem illum gremio molliore complectitur. Nam ideo pater dicitur suscipere filium nubis vmbraculo, vt ostendatur refrigerio quodam fouere eius vulnera passionis. Post crucem enim, post iniurias, post inferos non est maius Christo refrigerium, nisi quod virtute diuinitatis obumbraretur, sicut in natiuitate eius ad Mariam dicitur: Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Altissimus ergo pater, qui nascente Christo obumbrauit in virtute Mariæ, ascendentem eum suscepit in nube. Semper enim deus quos post iniurias perducit ad requiem, protegit eos nubis vmbraculo, sicut filios Israel liberatos de Aegypto nubis columna protexit, & vt post multum laborem eos in terram repromissionis induceret, refrigerij fouit vmbraculo, sicut ait Propheta: Expandit nubem ad protegendum eos. Expandit enim nubem ne siccitate eremi fatigarentur, etiam solis ardore. Lætemur ergo in hac sancta die, sicut in pascha lętati sumus. Est enim in v- D traque die similis eadẽmque solennitas. In pascha enim omnes gentes baptizari solent. In pẽtecoste autem apostoli baptizati sunt, sicut ait dominus discipulis suis ascensurus ad cœlum: Ioannes baptizauit aqua, vos autem spiritu sancto baptizabimini, quem accepturi estis non post multos hos dies. Et ideo dicit Lucas: Cùm autem cõplerentur dies pentecostes, factus est subito sonus de cœlo tanquam aduenientis spiritus validi, seditque super singulos eorum.

Lucæ. 5. Ibidem. Psal. 68. Acto. 1. Philip. 3. Ioan. 1. Matth. 17. Lucæ. 1. Exod. 13. Psalm. 104. Acto. 1. Ibidem. 2

Item de Pentecoste. *Sermo LXII.*

NOn incommode ante dies complures, sicut retinetis fratres, prædicatio nostra processit, in qua descripsimus quòd caro domini rediuiua velut in nitore floris de tumulo germinauerit, quẽ tumulum situm in ortulo euãgelista testatus est, vnde non incongrue prosecuti sumus. Cõueniens enim erat vt flos preciosior in ortulo gigneretur, & bonæ frugis commendatum solo semen, intra septa domestica tamen virentia salutem omnium pullularet. Christi enim resurrectio cunctorum est redemptio populorum. Ergo in ortulo saluator rediuiuum corpus

corpus assumit, & inter florentes arbores & candentia lilia carne iam mortua reflorescit, & ita germinat de sepulchro, vt germinātia & nitentia cuncta reperiat. Sic enim post hyemalis rigoris frigidam quodammodo sepulturam pullulare elementa omnia festinarunt, vt resurgente domino & ipsa consurgerent. Nam vtique ex resurrectione Christi aër salubrior est, sol cādidior, terra fœcundior, ex eo surculus in fruticem, herba crescit in segetem, vinea pubescit in palmitem. Si igitur cùm reflorescit Christi caro, omnia floribus vestiuntur, necesse est vt cùm idem fructum affert, etiam vniuersa fructificēt, sicut ait idem dominus: Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. cùm autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Refloruit igitur dominus cùm resurrexit è tumulo: fructificat, cū ascendit ad cœlum. Flos est, cùm de inferioribus terræ gignitur, fructus est cùm altissima sede reconditur. Granum est, sicut ipse ait, cùm solus crucem patitur. fructus est, cùm plurima apostolorū credulitate circundatur. His enim post resurrectionem quadraginta diebus cum discipulis conuersatus, tota illos sapientia maturitatis edocuit, & ad bonam frugem eos omni disciplinarum fœcūditate conuertit. Deinde ascendit ad cœlum, ad patrem scilicet, fructum carnis præferens, in discipulis iustitiæ semina derelinquens. Ascendit ergo ad patrē dominus. Meminit sanctitas vestra quòd aquilæ illi de psalterio, cuius innouatam iuuentutem legimus, comparauerim saluatorem. Est enim similitudo non parua. Sicut enim aquila humilia deserit, alta petit, cœlorum vicina conscendit: ita & saluator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, cœlorum fastigia penetrauit. Et sicut aquila relictis terrenis sordib⁹ sublime volans purioris aëris salubritate perfruitur, ita & dominus terrenorum fæcem deserens peccatorum, in sanctis suis volitās, purioris vitæ simplicitate lætatur. Per omnia igitur aquilæ comparatio cōuenit saluatori. Sed quid facimus quod aquila prædam facit frequenter in alienum? Nec in hoc tamen dissimilis est saluator. Prædam enim quodammodo sustulit, cùm hominem quem suscepit, inferni raptum faucibus portauit ad cœlum, & alienæ dominationis, id est diabolicæ potestatis seruum de captiuitate erutum duxit ad altiora captiuum, sicut scriptum est in Propheta: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ sententia vtique sic intelligitur, eo quòd captiuitatem hominis, quem sibi diabolus captiuauerat, illi eruendo sibi dominus captiuarit, & ipsam (sicut ait) captiuitatem captam ad cœlorum alta sustulerit. Vtraque igitur captiuitas vno vocabulo nuncupatur, sed non æqualis vtraque est. Diaboli enim captiuitas seruituti subiicit: Christi autem captiuitas restituit libertati. Ascendit, inquit, in altum, captiuā duxit captiuitatem. Quàm bene triumphum domini Propheta describit. Solebat (sicut dicunt) regum triumphantium currus, captiuorum pompa præcedere. Ecce dominum euntem ad cœlos non præcedit, sed comitatur gloriosa captiuitas. non ante vehiculum ducitur, sed ipsa euehit saluatorem. Quodam enim mysterio dum filius dei filium hominis sustulit ad cœlum, ipsa captiuitas portatur, & portat. Quod autem ait, Dedit dona hominibus: hoc victoris insigne est. Post triumphum enim victor semper dona largitur, & proprio regno residens seruulorum gaudia muneratur. Sic Christus dominus victor diabolicum post triumphum residens ad dexteram patris, hodierna die discipulis dona largitus est, non auri talenta, non argenti metalla, sed spiritus sancti cœlestia munera, vt inter cætera apostoli etiam linguis variis loquerentur, hoc est, vt Hebrææ nationis homo, Christi gloriam Romanæ facundiæ, eloquentia pertonaret, & redemptionem generis humani peregrinæ aures, quia Iudæa prædicante lingua non caperent, propria loquela cognoscerent. Omnis lingua in prædicatione Christi resoluitur, vt maiestatem eius omnis loquela fateatur, sicut ait sanctus Dauid: Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. Ne miremini autem quod ad dexteram patris residere dixi filium. Ad dexteram enim residet, non quia maior patre, sed ne minor patre esse credatur, sicut hæretici blasphemare consueuerunt. Sicut enim diuinitas honorificentiæ, gradum nescit, ita scriptura sancta nouit obuiare blasphemiis.

Ioan. 12. — Psal. 110. — Psal. 67. — Ibidem. — Acto. 2. — Psal. 18.

De natali sancti Ioannis Baptistæ. Sermo LXIII.

IN sancti ac beatissimi Ioannis Baptistæ laudibus cuius natalem hodie celebram⁹, quid potissimum prædicem nescio, verū quòd mirabiliter natus sit, an quòd mirabilius sit occisus? Natus enim est in prophetia, in veritate perēptus est: nascendo annunciauit Saluatoris aduentum, moriendo condemnauit Herodis incestum. Vir enim sanctus & iustus, & qui præter cōmunem hominum natiuitatem ex repromissione generatus fuerat, hoc de deo meruit ne communi cum cæteris de seculo morte discederet, sed corpus quod domino donāte susceperat, dominum confitendo deponeret. Ergo Ioannes per omnia voluntatem domini fecit, quia propter opus domini & natus est & defunctus. Nam vt natiuitatis eius seriem breuiter repetamus, cum essent pater eius Zacharias & mater eius Helizabeth ætatis senectute defessi, & nulla filiorum prole gauderent, procreandi etiā illis liberos tēpus florentissimū præteriisset, ita vt de suscipienda iam sobole ipsa etiam eos vota deficerent, subita per angelum repromissione donantur, & nasci Ioannem Gabriel sanctus annunciat dicens: Ne timeas Zacharia, ecce exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Helizabeth concipiet & pariet filium. Exaudita est, inquit, oratio tua. vnde intelligimus quòd Ioannem Zachariæ iustitia magis orando genuerit, quàm Helizabeth senectus procurādo susceperit. Hinc inquam intelligimus quod Ioannem obsecratio creauerit, non voluptas. Cum enim materni vteri viscera ætatis senectute frigescerent, & fessi corporis membra fœcunditatis gratiam perdidissent, cōtra impossibilitatem corporis, contra sterilitatem viscerum, Zachariæ precibus Helizabeth vterus intumescit, & concipit Ioannem, non natura, sed gratia. Vnde necesse erat sanctum nasci filium, qui non tam complexibus quàm orationibus gigneretur. Minus autem mirari debemus quod tātam Ioannes gratiam in nascēdo meruerit. debuit enim præcursor & præuius Christi aliquid simile habere natiuitati domini saluatoris. Siquidē dominus de virgine gignitur, Ioānes de sterili procreatur. Ille de adolescentula, iste de iam fessa generatur. Habet ergo & huius natiuitas aliquid gloriæ atque miraculi. Quanuis enim vilior partus mulieris videatur esse quàm virginis, tamen sicut Mariam suspicimus quod virgo peperit, ita in Helizabeth miramur quod anicula procreauerit. Quod quidem factum, mysterium aliquod arbitror continere, vt Ioannes qui veteris testamēti figuram gerebat, senis mulierculæ frigido sanguine nasceretur. Dominus autem qui regni cœlestis euangeliū prædicaret, feruentis iuuenculæ flore progrederetur. Maria enim conscia virginitatis miratur fœtum visceribus inuolutum, Helizabeth autem conscia senectutis erubescit partum vtero prægrauato. Dicit enim euangelista: Occultabat se mensibus quinque. Illud autem quàm mirandum, quòd idem Gabriel archangelus vtriusque natiuitatis officium repræsentat. Zachariam solatur incredulum, confidentem Mariā cohortatur. Ille cur dubitauerit, vocē perdidit: hæc quia statim credidit: verbum salutare concepit. Hoc etiam in laudibus Ioannis minimè tacendum videtur, quod nōdum natus etiam prophetat. & adhuc in materni vteri finibus cōstitutus, aduentum Christi, quia voce non poterat, gaudiis confitetur. Dicit enim Helizabeth ad sanctam Mariam, Simul vt facta est vox salutationis tuæ, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Exultat enim Ioannes antequā nascatur, & priusquam mundi oculis habitum recognoscat, iam spiritu mundi dominū recognoscit. In quo arbitror propheticam conuenire sententiam, quæ dicit: Priusquam te formarē in vtero, noui te: & priusquā exires de vulua, sanctificaui te. Vnde mirari non debemus quod ab Herode missus in carcerem, clausus Christum semper suis discipulis intimaret, cùm etiam clausus in vtero eundem dominum gestibus prædicarit.

Luc. 1. — Ibidem. — Ibidem. — Hierem. 1.

Item de natali sancti Ioannis Baptistæ. Sermo LXIIII.

Sancti

Sancti Ioannis Baptistæ natalem hodie prosecuturus tacere vellem, & laboré atq; imperitiam meam silêtio coercere. sed enim ipsa vis nominis minime me silere permittit. Nã nuncupatio vocabuli ipsius, pectoris nostri vrget secreta, silentij nostri resoluit arcana, & quod dissimulatione reticetur, admiratione cõpellitur. Si enim pater Zacharias cum eum nominauit, vocẽ recepit: quanto magis nos cùm laudemus illum, eloquiũ promeremur: & si illius os cũ in seculo nasceretur aperuit, quãto magis cùm pro Christo patitur, ora nostra fœcundat. Cũ enim Zacharias pater eius propter incredulitatem natiuitatis illius ab angelo Gabriele silentij esset taciturnitate mulctatus, etiam diu mutus verborum dispendio mẽtis secreta velaret, subito nato Ioanne filio, cùm apud proximos esset contẽtio quo nomine vocaretur, offeruntur patri tabulæ, vt vocabulũ eius pro sui arbitrio ipse describeret, & quod sermone non poterat, literis loqueretur. tunc mirũ in modum acceptis pugillaribus vt stylum figeret, linguam resoluit, ac literas sermone præuenit, & Ioannẽ non testatus est, sed locutus. Videte igitur sancti Baptistæ meritum, vocem patri reddidit, sacerdoti eloquẽtiam reparauit. Videte inquã meritum. os quod angelus alligauerat, Ioannes absoluit: quod Gabriel obstruxerat, paruulus reserauit, quanquã & ipse sit angelus, sicut scriptum est de eo: Ecce mitto angelũ meum ante faciem tuã. Respicite igitur Ioannẽ, quanta vis sit eius vocabuli, cuius nuncupatio reddidit muto vocẽ, patri pietatem, populo sacerdotẽ. Prius enim erat tacens lingua, sterilis filio, priuatus officio: at vbi Ioannes nascitur, fit repente pater propheta vel pontifex, loquela vsum recipit, prolẽ affectio suscipit, sacerdotẽ functio recognoscit. Cũ ergo tanta vis sit eius vocabuli, dicturi de eo, & si tacere volumus, silere non possumus. Ipse enim Ioannes vox clamãtis dicitur. Quis igitur qui vocem laudet & taceat? clamorem admiretur & mutus sit? Ait enim ipse de se: Ego sum vox clamantis in deserto. Videte quid dixerit, Non enim ait tantũ: Ego sum vox, sed & clamãtis vox, scilicet vt ad fidẽ consequendam, vox aures penetret, clamor corda concutiat, vox regnum prædicet, clamor iudiciũ cõminetur. Magnus igitur Ioãnes, cuius magnitudini etiam saluator testimonium perhibet, dicens: Inter natos mulierũ maior non est Ioanne Baptista. Præcellit cunctis, eminet vniuersis, antecedit prophetas, supergreditur patriarchas, & quisquis de muliere, inferior est Ioanne. Sed debemus diligẽter inquirere cur ita dominus dixerit, hoc est, inter natos mulierũ, & non potius dixerit, Inter filios virorum nõ est maior Ioanne, cùm vtique mulieres natos sine viris habere non possint. Hoc autẽ dixit quia numerosior est proles mulierum quàm virorum. Est enim mulieris filius, qui viri filius non est. Denique sancta Maria genuit filium, qui patrem hominem nõ haberet. Dominus enim est mulieris filius, & viri filius nõ est, sicut dicit Apostolus: Natum de muliere, factum sub lege. Vt qui matrem in terris habet, patrẽ haberet in cœlis. Ergo in laudem Ioãnis fœcũdioris sexus generatio ponitur, vt nullius ab eo natiuitas separaretur. Dicit forte aliquis, si inter natos mulierum maior est Ioannes, nunquid etiam maior est saluatore? Absit. Ioannes enim natus mulieris, Christus autem virginis natus est. Ille corruptibilis veteri finibus effusus est, iste impollutæ vuluæ flore progenitus. Ideo autẽ cum Ioannis natiuitate domini generatio deputatur, ne dominus extra veritatem videretur esse conditionis humanæ.

De sancto Ioanne Baptista. Sermo LXV.

Diximus superiore dominica cùm silentij nostri veniam peteremus, quòd pro salute communi sacerdotibus etiam tacentibus doctrina euangelica non taceat, & quòd silentium eorum suppleret diuina sententia. Semper enim diuina scriptura loquitur & clamat, sicut scriptum est de Ioanne: Ego sum vox clamantis in deserto. Non enim tantum in illo tẽpore clamauit Ioannes, quo pharisæis annuncians dominum saluatorẽ, dixit: Parate viam domini, rectas facite semitas domini dei nostri. sed & hodie clamat in nobis, & vocis suæ tonitruo deserta nostrorum concutit peccatorum. Ac licet sancta martyrij morte dormierit, vox tamen eius viuit. dicit enim & nobis hodie: Parate viam domini, rectas facite semitas eius. Semper enim scriptura diuina clamat & loquitur. Vnde & ad Cain dicit deus: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Nulla vtique sanguini vox est, sed clamare dicitur sanguis qui innocens effusus est, non tam vere quam causa, & interpellare dominum non prosecutione eloquij, sed indignatione commissi, ac reatum suum non tam verborum accusare sermonibus, quàm cõscientiæ ipsius criminatione constringere. Quamuis enim malum factũ si in verba producatur, excusationem fortasse recipit, nisi conscientia reuocetur, non potest excusari. Conscientia enim reatum suum semper tacita sine contradictione conuincit & iudicat. Hodiéque ergo Ioannes clamat & dicit: Parate viam domini, rectas facite semitas eius. Parare ergo iubemur viam domini, scilicet non aggerem itineris, sed fidei puritatem. Dominus enim non terrenam semitam carpit, sed per secreta mẽtis incedit. Si quid igitur in hac via fuerit moribus asperum, crudelitate durum, conuersatione pollutum, iubemur mundare, exæquare, componere, vt superueniens dominus non offendat in nobis, sed magis reperiat viam castitate purã, procliuem fide, eleemosynis eminentem. Quòd autem tali itinere incedere soleat dominus, Propheta describit dicẽs: Iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen est ei. Sed videam, ipse Ioãnes qui parare viã domino iubet, quã ipse viam parauerit saluatori. Per omnia plane aduueniente Christo tramitem viæ suæ cõposuit & direxit. Nam fuit vtique ieiunus, humilis, parcus & virgo. Omnes enim has virtutes eius euangelista describens ait: Ipse autem Ioãnes vestitum habebat de pillis camelorum, & zona pellicea circa lumbos eius. Esca autem eius erant locustæ, & mel syluestre. Quæ igitur maior causa humilitatis in propheta, quam contemptis mollibus vestimentis, pilorum asperitate vestiri? Quæ deuotior fides, quàm præcinctum zona paratum esse semper ad omne seruitutis obsequium? Quæ præclarior abstinentia, quàm spretis vitæ huius deliciis, stridulis vesci locustis ac melle syluestri? Quæ omnia hæc quoniam prophetæ vsui erant, arbitror in his ipsis prophetiam fuisse. Nam vtique cùm prænuncius Christi vestimentum habebat camelorum asperitate contextum, quid aliud significat, nisi quod ipse Christus aduueniẽs vsurus esset indumẽto humani corporis, quod erat peccatorum asperitate densatum, & quod velut immundissimæ bestiæ, hoc est gentilis populi circundatus exuuiis deformitatem eius ipse gestaret? Zona verò pellicea quid aliud demonstrat, nisi hanc fragilem carnem nostram, quæ ante aduentum Christi dominabatur ad vitia, post aduentum eius restrictam esse ad virtutem: vt quæ ante luxuriãdo dilatabatur in pinguedinem, nunc abstinendo attenuaretur in pellem? Exitũ verò eius quàm beatum legimus, scilicet quod psaltria regis filia post illam mimicam voluptatẽ caput eius petierit. Quid mirum si psalteria occidit prophetam, quia luxuria semper est inimica iustitię: & quod iniquitas sine cessatione persequitur veritatem? In quo facto grande mysterium continetur. Nam vtique ipsa psaltria synagogæ est comparanda, quæ Christum dum luxuriatur, occidit. Quod autem ista psaltria synagoga sit, dicit dominus ad Iudæos: Cantauimus vobis, & non saltastis. Cur autem à Ioannis corpore caput ablatum sit, manifesta res est. Ioannes (sicut scripturis adstruitur) typum legis gerebat. De domino autem legimus, quia viri caput Christus est. Ergo cùm à Ioannis corpore caput eius aufertur, Christus quodammodo à Iudæis legis cultoribus separatur. Remansit enim illis sine saluatore lex exanimis & truncata. Nam ex eo vtique Iudæi diuina non sapiunt, ex quo sine capite esse cœperunt. Iter igitur facit domino qui inter cæteras continentiæ virtutes matrimonij limitem non excedit, nec cõiugij præscriptum terminum adulterina permixtione cõmaculat. Sunt enim nonnulli qui cũ legibus vxores duxerint, cõtra diuinitatis legẽ sibi sociant cõcubinas, non intelligentes quid cõtrahendo matrimonia propriis vinculis constrinxerũt. Qui enim legibus ducit vxorẽ, profitetur se cõtra legẽ non esse facturum. Reum ergo ipse se statuit, qui adhibendo sibi adulterã ius pollicitationis excedit. Sed dicit aliquis, vxorem non habeo, ideo mihi ancillam sociaui.

Gene.21. Gal.4.

Audi quid dicat scriptura ad Abraham: Eiice ancillam, & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Si igitur ancillæ filius hæres non est, ergo nec filius est. Cur autem quæritur tale côiugium de quo susceptus filius nec successiôis possit hæres esse nec sanguinis? Nec enim habere potest hæreditatis consortium, qui non habet originis priuilegium. Cur inquã quæritur tale côtubernium, de quo nati, non filij sint matrimonij, sed testes sint adulterij? Cur huiusmodi suscipiuntur adulteri, qui patri pudori sint, non honori? Dicit scriptura, Adulterorũ filij in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. Mulier igitur tua si talib' moribus prędita est, vt mereatur consortium, mereatur & nomen vxoris, præsta concubinæ tuæ libertatẽ & nomen vxoris, ne tu adulter sis potius quàm marit'. Sed & ille iter facit domino Christianus qui professionis suæ exhibet ei fidele seruitium, & castitatem quam promisit, custodit tã mente quàm corpore. Sunt enim plerique qui singularẽ vitam proponentes, singuli esse non possunt, sed quærunt sibi contubernia, atque vtinam fratrum. Inuenisti Christianum monachum, cui cum fratre nô conuenit, & libentius ei conuenit cum sorore, qui nô sequitur seniorem vtilia cômonentem, & sequitur adolescentulam incongrua cachinnantem. eius & si syncere corpus sit, anima non potest esse synceris. Sed & ille cleric' iter domino facit, qui secundũ euangelium viuit, & per omnia obtemperat sacerdoti. Aliqui enim cũ sint minus subditi, moleste ferunt, cùm à senioribus arguũtur. Dicunt, grauiter irascitur episcopus, patientior esse deberet. Audi ergo optime clerice, sacerdotis exigis patientiam, & tui non exigis disciplinam? Nescis quia mihi salutis causa arguere aliquãdo permissum est, tibi nunquam peccare côcessum est? Dicit enim Apostolus: Increpa opportune, importune argue. Esto ergo in omnibus subditus sacerdoti, si vis eum esse mansuetum.

Sapien.3. 2.Tim.4.

De natali sanctorum apostolorum Petri & Pauli.
Sermo LXVI.

Cum omnes beati apostoli parẽ gratiam apud dominum sanctitatis obtineant, nescio quo tamẽ pacto Petrus & Paulus videntur præ cæteris peculiari quadã in saluatorẽ fidei virtute præcellere. Quod quidẽ ex ipsius domini iudicio possumus approbare. Nã Petro sicut bono dispẽsatori clauẽ regni cœlestis dedit. Paulo tanquam idoneo doctori magisterium ecclesiasticæ institutionis iniunxit, scilicet vt quos iste erudierit ad salutem, ille suscipiat ad quietem: & quorum corda Paulus patefecerit doctrina verborum, eorum animabus Petrus aperiat regna cœlorum. Clauem enim quodammodo à Christo scientiæ & Paulus accepit. Clauis enim dicenda est qua ad fidem peccatorum dura reserantur, mentium secreta panduntur, & quicquid intrinsecus clausum tenetur, in palam rationali manifestatione producitur. Clauis inquam est quæ & conscientiam ad confessionem peccati aperit, & gratiam ad æternitatem mysterij salutaris includit. Ambo igitur claues à domino perceperunt, scientiæ iste, ille potentiæ. diuitias immortalitatis ille dispensat, scientiæ thesauros iste largitur. Sunt enim scientię thesauri, sicut scriptum est: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Ergo beatus Petrus & Paulus eminent inter vniuersos apostolos, & peculiari quadam prærogatiua præcellunt. Verum inter ipsos quis cui præponatur, incertum est. puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione, & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putamus quod vna die, vno in loco, vnius tyranni tolerauere sententiam. Vna die passi sunt, vt ad Christum pariter peruenirent. Vno in loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrunque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decret' est pro virtute. Et in quo tandem loco martyrium pertulerunt? In vrbe Roma, quæ principatum & caput obtinet nationum, scilicet vt vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & vbi gentilium principes habitabãt, illic ecclesiarum principes morarentur. Cuius autẽ meriti sint beatissimi Petrus & Paulus, hinc possumus intelligere, quod

Col.2.

A cùm dominus Orientis regionem propria illustrauerit passione, Occidentis plagam, ne quid minus esset, vice sui, apostolorum sanguine illuminasse dignatus est. Et licet illius passio nobis sufficiat ad salutem, tamen etiam horum martyrium nobis contulit ad exemplum. Hodierna igitur die beati Apostoli sanguinem profuderunt. Sed videamus causam quare ista perpessi sunt, scilicet quod inter cætera mirabilia etiam magum illum Simonem orationibus suis de aeris vacuo præcipiti ruina prostrauerunt. Cùm enim idẽ Simon se Christum diceret, & tanquam filium ad patrem assereret volando se posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset, tunc Petrus fixis genibus precatus est dominum, & precatione sancta vicit magicam leuitatem. Prior enim ascẽdit ad dominum oratio quàm volatus, & ante peruenit iusta petitio quàm iniqua præsumptio. Antè Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quàm Simon perueniret in cœlestib' quo tendebat. Tunc igitur Petrus velut vinctum illum de sublimi aere deposuit, & quodam præcipitio in saxum illidens eius crura confregit. Et hoc in opprobrium facti illius, vt qui paulo ante volare tentauerat, subito ambulare non posset: & qui pennas assumpserat, plantas amitteret. Sed ne forte hoc mirũ videatur, quod magus iste præsente apostolo per aerem aliquandiu volitauerit: hoc patientia Petri fecit. Permisit enim illũ sublimius ascendere, vt altius caderet. Voluit enim in excelsum leuari ad conspectũ omnium, vt ruentem illum de excelso oculi omnium peruiderent. Hæc igitur est iniquitatis elatio, vt in altum se ferat, in sublime se erigat. Sed sancta oratio omnem humiliat superbiam, vniuersam deiicit vanitatem.

Acto.8.

B

Item de natali sanctorum apostolorum Petri & Pauli.
Sermo LXVII.

Natalem beatissimorũ apostolorum Petri & Pauli hodie celebrantes, diuersis epulis nos reficere debemus, & tantam festiuitatem magna cum lætitia celebrare. Quis enim talium virorum solennitatem non magna cum lætitia debet celebrare? Quis enim

C talium virorum solennitate non magnos sibi exhibeat apparatus, vt quo plus expenderit, plus se apostolos confirmet amare? Veruntamen non opus est proprio sumptu ad refectionem nostram, nam natali suo sanctus Petrus ipse nos reficit. Est enim omnibus copiis refertum vas ei, quod illi de cœlo esurienti delatum est. Igitur qui esurit sicut Petrus, reficitur ipse cum Petro. Vt quid ergo præparemus nobis proprium prandium, cũ apostolico ferculo saginemur? Cur nobis inquiramus terrenas epulas, cùm cœlestes copias habeamus? Dicit enim sanctus Lucas in Actibus apostolorum post orationem esurienti Petro circa horam sextam aperto cœlo vas quoddam splendidum velut linteum fuisse delatum, in quo erant quadrupedia & repentia terræ, & volatilia cœli, & dixisse dominum ad eum: Petre surge, immola & manduca. Ecce Petrus qui dicit alibi: Aurum & argentum non est mihi: nunc conuiuij eius vasculum splendidius est argento. Et qui propter Christum argenti speciem refutasset, per Christum argenti nitore dicatur. Pransuro igitur

Ibidem.10. Ibidem.8.

D Petro desunt cocorum apparatus, desunt obsequia famulorum, sed quod est melius, ministeria diuina non desunt, & vtili commutatione* sancto viro quod deest in terris, abũdat in cœlis. Vt reficiatur enim Petrus, non cellarium sollicite reseratur, sed cœlum ipsum protinus aperitur. Legimus in scripturis sanctum Heliam in deserto coruis ministrantibus pastum: quanto melius Petrus, cui non paruam escam terra auis porrigit, sed integrum conuiuium multitudo angelica subministrat? Post orationem ergo esuriit Petrus. Mirandum cur sanctum virum post orationem fames sequatur, cùm soleat fames oratione depelli, esuriens anima non nisi obsecrationibus saginari? Sed puto Petrũ post orationem non cibum esurisse hominum, sed salutem, nec inedia vexatum esse corporis, sed inopia credentium laborasse. Cùm enim Iudaicus populus perfidus & ingratus illo prędicante Christo non crederet, famem quodammodo Petrus sui officij sustinebat. Famem enim patitur qui minime fructum sui laboris assequitur. In cœnaculum igitur ad orationem festinus ascendit. Bene ait in cœnaculum

*vtilioris cõmunione

3.Reg.17.

ad orationem aſcendiſſe Petrum, quia omnis ſanctus quando orat, relinquens humilia vel terrena in altum mẽtis extollitur, & in ſublime ſuſpenſus rapitur, & cogitatione ſancta cœlo vicinus efficitur. Atque ſui eſurienti illi, hoc eſt cogitanti in cordis ſui ſublimiori loco pro ſalute Iudaici populi, offertur vas diuerſorum generum animalibus plenum, velut diuinitate dicente illi: Tu in Iudæos ſolos eſuris, ecce famem fidei tuæ cunctarum gẽtium diuerſitate reficio. Nam vtiq; diuerſa animalia collecta in vno vaſculo, diuerſarum gentium congregatio collecta in vna eccleſia demonſtratur, quæ eccleſia in illius vaſculo ſplendido dũ non habet maculam neque rugam, lintei nitore reſplẽdet. In qua primum animal deo ex gentibus Cẽturio Cornelius eſt immolatus. De hoc ergo vaſculo ſuo hodie nos reficit Petrus. Cùm enim videmus gentilium turbas ad fidem Chriſtianitatis accurrere, ſimul cum apoſtolis gratulamur. Non enim mortui ſunt quorum curamus natalem hodie, ſed renati viuunt pane, quia participes effecti ſunt Chriſti, qui vita eſt omnium. Quamuis enim corpora paſſione cæſa ſint, interruptus tamen non eſt ordo viuẽtium. Iugiter enim & deo gratias agunt, & laudes ſaluatori referunt, niſi quòd reſoluta membrorum ſarcina magis adhærent Chriſto, ſicut ait Paulus: Diſſolui, & cum Chriſto eſſe, quanto melius? Non ergo dicenda eſt mors qua interueniente caremus perſecutoribus, & Chriſto connectimur. Non eſt planè dicenda mors, quæ Chriſto mortuum ſocians lucrum efficit morientis, ſicut ait beatus Apoſtolus: Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Illa autem vera eſt mors, quę etiam viuentem hominem peccatorum morte conſtringit: qui quamuis viuere videatur, ſceleribus tamen ſuis morti iam videtur addictus, ſicut ait Apoſtolus de illa delicioſa vidua: Hæc autẽ viuens, mortua eſt.

[Margin: Epheſ. 5. — Philip. 1. — Ibidem. — 1. Tim. 5.]

Item de eodem. *Sermo LXVIII.*

NOtũ omnibus vobis eſt fratres, & vniuerſo mundo notiſſimum, quod beatiſſimorum Petri & Pauli natalis eſt hodie, nec aliquam partem orbis latere poteſt tanta deuotio. Siquidem de iis dicat Dauid propheta: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. In omnem terram mirabilium Petri virtus diffuſa eſt, & in fines orbis terræ epiſtolarum Pauli verba penetrarunt. Quis enim non audiuit quod primum Petrus ſedenti ad portam ſpecioſam claudo, & ex matris ſuæ olim ventre iam debili pedum reſtituerit firmitatem, vt quod natura minus contulerat, apoſtolica gratia repararet? Cùm enim idem claudus ſtipem rogans, aliquid pecuniæ ſe ab apoſtolis crederet accepturum, ait illi Petrus: Argentum & aurũ non habeo, ſed quod habeo, hoc do tibi. In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Beata plane largitas, quæ petenti argentum quidẽ non contulit, ſed contulit ſanitatem. Beata largitas, quæ de theſauris ſuis aurum non protulit, ſed protulit medicinam. Beatus & ille claudus, qui dum ſtipem quærit pecuniæ, diuitias incolumitatis accepit. Hoc enim ab apoſtolis donatum meruit, quod nullis theſauris à medicis redimere potuiſſet. Primum ergo ſignum mirabilium ſuorum Petrus fecit, claudo pedum reſtituendo veſtigia. Diximus frequenter ipſum Petrum à domino nuncupatum, ſicut ait: Tu es Petrus & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Si ergo Petrus petra eſt ſuper quam ædificatur eccleſia, rectè prius pedes ſanat: vt ſicut in eccleſia fidei fundamentum continet, ita & in homine membrorum fundamenta cõfirmet. Rectè inquam primũ in Chriſtiano pedes curat, vt iam nõ intrepidus nec imbecillis poſſit ſuper petram eccleſiæ, ſed robuſtus & fortis incedere. Vbi autem verba Pauli apoſtoli non leguntur? Quis locus ea non literis inſcribit, corde retinet, conuerſatione cuſtodit, quia Paulus à domino vas electionis eſt nominatus? Bonum vas in quo precioſa mandatorum Chriſti præcepta conduntur. Bonum vas de cuius plenitudine ſubſtantia vitæ populis ſemper erogatur, & plenum eſt. Optima apoſtolorum nomina; petra, & vaſculum, neceſſaria domui ſaluatoris. Domus enim fortitudinis petra conſtruitur, vtilitate vaſis ornatur. Petra ad firmitatem ne labantur ſuſtentat populos, vas ad cuſtodiã ne tententur operit Chriſtianos. Exitus verò eorum de hoc ſeculo quàm beatus fuerit, nemo eſt qui neſciat. Nam prima hæc in illis beatitudo eſt, quod ambo vna die paſſi eſſe noſcuntur, ſcilicet vt quos vna fides ſeruitio deuinxerat, vna dies martyrio coronaret. Deinde ipſa paſſio licet diuerſa in ſingulis fuerit, tamen quanta referta eſt gratiæ ſanctitate? Nam Petrus crucis, ſicut ſaluator, exitum tulit, & à dominicę deuotionis ſimilitudine nec morte diſcretus eſt, ſcilicet vt quem imitabatur fide, imitaretur & paſſione. De Pauli verò ceruice, cùm eam perſecutor gladio percuſſiſſet, dicitur fluxiſſe lactis magis vnda quàm ſanguinis, & mirum in modum ſanctum apoſtolum baptiſmi gratia in ipſa cæde extitiſſe ſplendidum potius quàm cruentum. Quæ quidem res in ſancto Paulo ſtupenda non eſt. Quid enim mirum ſi abundat lacte nutritor eccleſiæ, ſicut ipſe ad Corinthios ait: Lac vobis potum dedi, non eſcam. Hæc eſt plane repromiſſionis illa terra quam patribus noſtris deus promiſit dicendo: Dabo vobis terram fluentem lac & mel. Non enim de hac terra locutus eſt quæ manantibus aquis cœnum inuoluit, lutúmque permiſcet, ſed de illa terra Pauli, & ſimilium Pauli, quæ iugiter purum ſuaueque diſtillat. Quæ enim Pauli epiſtola non melle dulcior eſt, lacte candidior? Quæ epiſtolæ tanquam vbera eccleſiarum populos enutriunt ad ſalutem. De ceruice ergo Apoſtoli pro ſanguine lac manauit. Legimus in ipſo quoniam caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. Igitur iam Paulus poſſidet regnum, quoniã caret & ſanguine, qui impedire dicitur regnaturum. Adhuc ergo Paulus in terris poſitus etiam in regni cœleſtis ſubſtantiam transformatur.

[Margin: Pſal. 18. — Acto. 3. — Matth. 16. — 1. Cor. 3. — Exod. 3. — 1. Corint. 1.]

De natali ſancti Euſebij Vercellenſis epiſcopi.

Sermo LXIX.

AD ſancti martyris Euſebij laudem aliquid addere velle, decerpere eſt. Tam ineffabilium enim doctrinarum magiſter extitit, vt merita eius facilius operibus cognoſci poſſint, quàm ſermonibus explicari. Tantum autem de eo conſcientia retinet, quantum oratio & narratio non præualet. Igitur geſta illius non verbis adornanda ſunt, ſed perſtringenda ſententiis, præſertim qui ſcimus eam rem comere nos non debere ſermonibus, quam videmus iam comptam eſſe virtutibus, cùm dicat Apoſtolus, Regnum dei non in ſermone eſt, ſed in virtute. Ergo ad merita eius aliquid addere velle, decerpere eſt, me præcipue, qui & ignarus rerum geſtarum ſim, & literarum imperitus ſacrarum, & rudis ſacerdotalium functionum. Potuiſſent autem prædicare ſancti hæc prędeceſſores mei vſu facilius, experimento probatius, doctrina præclarius, dominum & patrem ſpecialiter beatum Exuperantium loquor, qui fuit eius miniſter in ſacerdotio, comes in martyrio, particeps in labore. In cuius vultibus ſanctum quoque Euſebiũ videre nos credimus, & quaſi in quodam ſpeculo bonitatis illius imaginem contuemur. Facile enim cognoſcimus qualis magiſter fuerit, cuius talem videmus eſſe diſcipulum. Sed quoniam cõfeſſionis illius ſimilis hunc gloria comitatur, mauult reticere laudes paternas, ne proprias pariter iactare videatur. Quid ergo de martyris Euſebij gloria prædicem, cuius tota plebs iſta ſit gloria? Et cùm dicat ſcriptura, Gloria patris eſt filius ſapiens: quantæ huius ſunt gloriæ, qui tantorum filiorum ſapientia & deuotione lætatur? In Chriſto enim Ieſu per euangelium ipſe vos genuit. Quicquid ergo in hac ſancta plebe poteſt eſſe virtutum & gratiæ, in ſancti Euſebij magiſterio reperitur. Ex hoc autem quaſi quodã virtutum fonte lucidiſſimo riuulorũ hęc puritas emanauit. Nã quia caſtitatis vigore pollebat, propoſitum virginitatis inſtituit, Quia abſtinẽtiæ gloriabatur anguſtiis, monachorũ introduxit forte ſeruitium. Quia blandimentis erat præditus lenitatis, cunctorum ciuium in deum prouocauit affectũ. Quia põtificij adminiſtratiõe fulgebat, plures è diſcipulis ſacerdotij ſui elegit hęredes. Quãuis igitur nonnulli liberis ſuis relinquant auri argentíque theſauros, nemo tamen ſancto Euſebio ditiores reliquit. Siquidẽ omnes extiterunt aut ſacerdotes, aut martyres. Nam vt cætera taceã, illud quàm admirabile eſt, quod in hac ſancta eccleſia eoſdem monachos inſtituit, quos clericos, atq; iiſdem penetralibus ſacerdotalia officia contineri, quibus

[Margin: Ibidem. 4. — Prouerb. 10.]

& singularis castimonia conseruatur, vt esset in ipsis viris A contemptus rerum, & accuratio leuitarum: vt si videris monasterij lectulos, instar orientalis propositi iudices. si deuotiones cleri perspexeris, angelici ordinis obseruatione gaudeas. Illud autem tacendū omnino non arbitror, quòd cùm Arrianorum detestanda perfidia totam cum vniuerso mundo Italiam perturbasset, atque eiusdem pestilentię sacerdotes simplicitatem sancti Dionysij martyris captiuassent, ita vt subscriptionis eius vinculum retinerent, qua illum è manibus eorum sapientia liberauit? Sicut enim ait sanctus Paulus, Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem: ita Eusebius hæreticis hæreticum se esse mētitus est, vt de hæresi filium liberaret. Dixit enim se eorum consentire perfidiæ, hoc sibi placere quod illis, sed quod sibi filiū Dionysium in subscribendo præponerent, grauiter se moueri. Vos enim, inquit, qui dicitis filium dei patri deo ęqualem esse non posse, cur mihi filium prætulistis? Qua illi ratione permoti, statim sancti Dionysij chirographum deleuerunt, priorem locum subscribendi beato Eusebio deferentes. Quos ille increpās & irridens ait, Neque ego me vestris sceleribus polluo, neque filium meum vobiscum participare permitto. Vnde cùm dicat euangelium in hac generatione prudentiores filios tenebrarum esse quàm lucis, ecce hic ipsis tenebris prudentior filius lucis inuētus est. Tūc illi grauiter indignantes ita nequitiam suam fuisse delusam, nouis eum per Constantium principem passionibus vexauerunt. Nam post multas iniurias Orientis plagę illum in exilium relegarunt, in quo tāta passus est, vt martyrij inuictam gloriam reportaret. Dicitur enim inter cætera passionū genera hoc pœnale passionis suppliciū pertulisse, vt dum interrogaretur ab Arrianis, & se eorum communicare perfidiæ denegasset, scalarum procliui tractu supinis pedibus ad imum vsque pertraheretur, & iterum reuocatus ad summum, interrogatus denuo cùm eadem respondisset, eadem pateretur, ac sic frequentem interrogationē frequenter huiusmodi supplicium fuerit subsecutum. In qua passione sancti Eusebij martyris licet fuerit quassatū caput, elisum corpus, membra cōfracta, animus tamen fidei mansit inuictus. Nam quanto plus illum Arriana perfidia corporaliter lacerabat, tanto magis eum catholica integritas spiritualiter refouebat. Quem quidem scalarum ascēsum atque descensum possumus dicere quem Iacob somnians prophetarit: & sicut ille vidit etiam istas scalas ab imo ad cœlestia vsque pertingere, sic quidem per has & Eusebius ascendit ad cœlum, & Arriani ad inferos descenderunt. Vnde fratres sanctum Eusebium Machabæorū martyrum choro annumerandum puto. Siquidem illi singulis membris martyrium pertulerunt, hic autem totius corporis passione dominum sit confessus, nec disparem eorum esse gratiam quos etiam dies vna in martyrio copulauit.

1.Cor.9. Lucæ.16. Gene.28. 2. Macha.7

Item de depositione sancti Eusebij. *Sermo LXX.*

DEpositionem sancti Eusebij hodie celebramus. Quid est depositio? Non illa vtique quæ sepeliendis in terra membrorum reliquiis clericorum manibus procuratur, sed illa qua homo vinculis carnalibus absolutus, liber iturus ad cœlum terrenum corpus exponit. Ipsa plane est depositio, in qua concupiscere abiicimus, cessamus delinquere, peccare desinimus, & totum quicquid saluti est graue, quasi abiecta sarcina oneris, exponimus. Nam ideo hæc dies pro celebritate maxima procuratur, quia vere est summa festiuitas, mortuum esse vitiis, soli vigere iustitiæ. Vnde & depositionis ipsa dies natalis dicitur, quòd delictorum carcere liberati, libertati nascimur saluatoris. Sed videamus, sanctus Eusebius cum qua gloria ad hanc diem depositionis aduenerit. Dicitur enim ante aliquantum temporis exitus sui manifesta reuelatione vidisse se kalendis Augusti de monte ad montem volare, & prophetia quadam hoc interpretatus est hac die exiturum se esse de corpore. In quo facto nescio quid primum sit admirādum, vtrum quod meruit exitus sui finem nosse, an quod scire potuerit quæ illum post exitū gratia permaneret. Dicit sanct⁹ David: Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum meorū, & reliqua. Ecce quod Propheta optauerat, martyr accepit. notitiā quam ille exorat, iste consequitur, nisi quod salua fide dixerim, ampli⁹ promereatur. Ille enim finem postulat nosse, iste etiam vltra finem quid futurum esset agnoscit. Ille vsque ad exitum quid desit ignorat, iste post exitum quid supersit edixit. Volare ergo se in hac die vidit martyr Eusebius, sicut scimus. Volare non potest nisi quod purum, leue, atque subtile est, cuius nec synceritas intemperātia retardatur, nec alacritas nec velocitas mole grauatur. Grauari autem volatum dico non tam mole membrorum quàm delictorum. Vnde puto etiam in ipsis auibus ideo velocius columbam pene præ omnibus volitare, quòd alacritatem & innocentiam comitetur. Denique sanctus David cum puritate mentis volare concupisceret, non alterius animantis nisi columbæ optauit alas, dicens: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Intelligebat enim quòd altiora facilius penetrantur simplicitate mentis quàm leuitate pennarum. Volauit ergo hac die sanctus Eusebius. Festiuemus iam eius innocentiam de volatu, & puritatem eius de ipsa elatione iudicemus. tanquam columba enim in domo dei degens assumpsit spirituales pennas, & requieuit in monte. Et licet ipse de monte ad mōtem volare se dixerit, tamē in ipsa translatione maiorē requiem fuisse significo. Quid enim aliud est de monte ad montem volare, nisi de saluatoris gratia ad patris gloriam properare? Ipsi enim sunt montes, sicut dicit propheta: Mōs de monte sine manibus concidētium, hoc est filius de patre absque vllius creationis accessu.

Psal.38. Psalm.54. Daniel.

De natali sancti Laurentij leuitæ & martyris.

Sermo LXXI.

BEatissimi Laurentij martyris, cuius natalem hodie celebramus, passionem nosse vos credo, & quanta in persecutione pertulerit, dilectionē vestram scire posse non dubito. Tanta enim martyrio eius gloria extitit, vt passione sua mundum illuminauerit vniuersum. Illuminauit mundum plane Laurentius eo lumine quo ipse succēsus est, & flammis quas ipse pertulit, omnium Christianorū corda calefecit. Quis enim hoc exemplo nolit pro Christo ardere cū Laurentio, vt possit à Christo cum Laurentio coronari? Quis nolit ad horam sustinere Laurentij ignem, vt æternum gehennæ non patiatur incendium? Beati igitur Laurentij prouocamur exemplo ad martyrium, accēdimur ad fidem, incalescimus ad deuotionem. Et si nobis persecutoris flamma deest, fidei tamē flamma non deest. Non ardemus quidem corpore pro Christo, sed ardemus affectu. Non subiicit mihi persecutor ignem, sed suggerit mihi ignem desiderium saluatoris. Esse autem saluatoris ignem legimus in euangelio, dicente eodem domino: Nescitis quia ignem veni mittere super terram, & quid volo nisi vt accendatur? Quo igne succensi Amaus & Cleophas dixerunt: Nónne cor nostrum ardens erat in nobis in via cùm aperiret nobis Iesus scripturas? Hoc igitur etiam sanctus Laurentius igne succensus, flammarum non sensit incendiū: & dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœna non ardet.* Inquantū enim in illo fidei ardor feruet, in tantum supplicij flamma frigescit. Corporali enim beatus Laurentius dum laborat incendio, hinc amore Christi succenditur, inde persecutoris flamma torquetur, sed diuinus saluatoris ardor materialem tyranni restinguit ardorem. Quāuis enim in fauillam membra soluantur, fidei tamen fortitudo non soluitur. Corporis detrimentum sustinet, sed lucrum salutis adquirit. Non enim fratres beatus Laurētius cita vel simplici passione perimitur. Nam qui gladio percutitur, semel moritur: hic autem longa & multiplici pœna cruciatur, vt mors differatur, & non desit ad supplicium, & desit ad finem. Dicitur enim ab illo sæuissimo persecutore hæc illi constituta pœna, vt ardentium exposita mole carbonum insuper eum ferrea crate distentum lenta flamma cōsumeret, vt non tam inflāmando cito interimeret hominem quādiu exurēdo torqueret. ita cùm vnum latus exustum persecutor cerneret, aliud latus ignibus obiiceret exurendum. Legimus Ananiam, Azariam & Misael beatissimos pueros à rege in camino ignis inclusos, in pœnarum suarum deambulasse flammis, & igneos globos pedibus con-

Lucæ.12. Ibidem.24. *pœnā nō sentit. Daniel.3.

bus conculcasse. Vnde & beatus Laurentius non minori est A gloria praeferendus. Siquidem illi in poenarum suarum flammis ambulant, hic in ipso supplicij sui igne discumbit. Illi vestigiis pedum conculcant incendia, hic laterum suorum deuotione restinguit. Illi inquam stantes in poenis eleuatis manibus orabant dominum, hic autem prostratus in sua poena toto corpore deum deprecatur. Iterum ergo beatus Laurētius exustis lateribus in dorsum supinus vertitur, & renes eius ignibus exurūtur, vt impleretur psalmi prophetia, quae dicit ex persona Laurentij: Proba me domine, & tēta me, vre renes meos, & cor meum. Duplici se vtique postulat igne comburi. Nam si de vno & solo mundi igne loqueretur, sufficeret renes tantum exurendos incendiis obtulisse, cor autem nisi Christi flamma non vrit, sicut Amaus & Cleophas dixerunt: Nónne cor nostrum erat ardens in via, cum aperiret nobis dominus scripturas? Atque ideo ad comprobandam deuotionem suam geminum sibi ignem postulat, vt lu ctamine habito ostendat in se plus posse amorem Christi, quàm poenam tyranni. Honoremus* igitur fratres beatum B Laurentium, qui dum fide sua persecutoris flammas vicit, ostendit nobis per ignem fidei gehennae incendia superare, & amore Christi diem iudicij non timere. †Nos verò, fratres dilectissimi, si ad consortium sanctorum martyrū peruenire volumus, de imitatione martyrum cogitemus. Debent enim in nobis aliquid de suis virtutibus recognoscere, vt pro nobis dignentur dominum supplicare. Si enim tormenta, quae sancti martyres pertulerunt, sufferre non possumus, vel contra malas concupiscentias, ipsis intercedentib' pugnemus. Et quia non desunt cotidiana peccata, non desunt etiam cotidiana remedia. Nemo se credat aliquam foelicitatem aut aliquod verum gaudiū in hoc seculo possidere. Beatitudinem hic praeparare potest, possidere nō potest. Duo sibi tempora ordine suo succedent, tēpus flendi & tempus ridendi. Nemo se circūueniat fratres, nō est in hoc mundo tempus ridēdi. Scimus fratres quia omnis homo gaudere desiderat: sed totum ibi quaerat gaudium vbi oportet inquiri. Verumetiam in hoc mūdo gaudium nec fuit, nec est, C nec esse poterit. Sic enim ipse dominus in euāgelio suos discipulos admonet, dicēs: In mūdo pressurā habebitis. Et iterum: Mūdus gaudebit, vos autē contristabimini: sed tristitia vestra conuertetur in gaudium. Ac sic in hac vita cum labore & dolore, quod bonum est, auxiliante domino faciamus, vt in futuro seculo bonorum fructus cum gaudio & exultatione percipere possimus. Praestante domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

Psalm. 138.

Lucae. 24

*al Oremus.

†Sic finiebat hic sermo in Clauiacensi codice.

De natali sancti Cypriani. *Sermo LXXII.*

SAncti Cypriani festiuitatem, sicut omnibus notum est, hodie celebramus, & natali, sicut dicunt imminēte vindemia, natalem eius martyrij procuramus. Conueniunt igitur vota nostra, & mundi. Mundus vindemiarum vbertate laetatur: nos sanctorum passione gaudemus. Quae quidem passio vindemiis comparanda est. Sicut enim vuarum expressione vinum funditur, ita & sanctorum martyrio vini vice sanguis effunditur, nisi D quod vua tēporales fructus praestat, passio sempiternos. Recte ergo martyriū vindemiis cōparatur. Habet enī & ebrietatē suam, habet & calicē suū, de quo dicit propheta Dauid: Et calix tuus inebriās quàm praeclarus est. Et ipse dominus in passionis suae exitu constitutus ait, Pater si possibile est, transeat a me calix iste. Et iterum Propheta: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Recte inquam calix martyrio comparatur, quia sicut calix cùm bibitur, omnis humor noxius vini calore decoquitur, ita & martyrij poculum cùm hauritur, omnes peccatoris faeces passionis gloria temperantur. Vinum ergo quoddam salutare martyrij est, quod cordi laetitiam praestat, calore fidei animae puritatem. Vinum plane est spirituale de illa vua quae pro salute omnium pependit in ligno. Sicut enim botrus redditurus vinum prius in vinea quadam naturae arte suspenditur: ita & Christus redditurus vinum spirituale martyrij in cruce quadam prouidentia diuinitatis aptatur. Ipse plane botrus quē duo exploratores illi, hoc est Iesus Naue & Caleb filius Iephone in phalanga ad filios Israel propriis humeris detulerunt. Quod quidem factum iam tunc praefigurabat aduentum domini saluatoris. Nam botrus in phalāga suspensus, in cruce Christus appensus ostenditur. Duo autem in phalanga portantes vuam, duo populi demonstrātur, Christianus vtique & Iudaeus. Et sicut mos est portantium, vnus praecedens, alter subsequens: ita prior Iudaeorum designatur populus, Christianorum secundus. Et sicut antecedens quod portat non videt, & retrorsum idem semper habens quadam dorsi auersione cōtemnit: qui autem sequitur, semper id oculis perspicit, semper custodit obtutibus, semper corporis vicinitate potitur: ita ergo Iudaeus, & Christianus populus. Iudaeus enim prior est, Christum in lege portat, & retrorsum cum ponens quadam dorsi auersione cōtemnit: vnde ait Propheta: Obscurentur eorum oculi ne videant, & dorsum ipsorū semper incurua. Christianus verò sequēs populus Christum semper oculis aspicit, semper custodit obtutibus, & quadam graduum suorum vicinitate complectitur. Et quanto eum ille populus prauo itinere post se relinquit, tanto eum iste directo cursu festinat attingere.

Psal. 22.
Matth. 26.
Psalm. 115.
Num. 13.
Psal. 68.

Item de sancto Cypriano. *Sermo LXXIII.*

Hic sermo adscribitur Maximo episcopo Mediolanensi.

ANte dies, cùm beatissimi martyris Cypriani celebraremus natalem, suauissime in eius festiuitate iucundati sumus. quia enim hoc vindemiarum tempore passus est, tanquam & nos de vindemia dulces & varios fructus ex eius passione collegimus. Impinguauit enim nos, & refecit musto martyrij sui. Est enim mustum quod reficit & inebriat Christianum, sed ebrietas illa magis sobrium facit. Qui enim inebriatur coelesti gratia, exobriatur sarcina peccatorum. Hoc nanque musto repleti sancti apostoli, sicut ait scriptura, alienis linguis dei magnalia loquebantur. In quo facto pariter ebrij esse videbantur, & sobrij. Ebrij enim putabantur, quod in iis loquela praeter naturam altera personabat. Sobrij erant, quod iuxta consuetudinem mentis deum deuotione laudabant. Quodquidem non elatione aliqua aut impudentia contigit, vt viri sancti peregrino sermone loquerentur, sed prouidentia diuinitatis factum est, vt quia ad magnificandum deum vna loquela non sufficit, per plures linguas mentis deuotio solueretur. Iucundati enim sumus, quia de vinea domini sabaoth, sicut dicit propheta, domus Israel est, quae domus nos sumus. Secundum fidem enim Israelitae nos sumus. Vnde dicit Apostolus: Quia si ex fide sunt ij, filij sunt Abrahae. Quoniam igitur nos sumus Israel, vinea domini sumus, videamus diligenter ne ex palmite operis nostri non nascatur dulcedinis vua, sed fellis: ne dicatur nobis quod Iudaeis dictum est per prophetam, Sustinui vt faceret vuā, fecit autem spinas: & non iustitiam, sed clamorem. Quàm dura conditio, vt possessio quae domino suo suauitatis fructus afferre debuit, spinarū illum asperitate compunxerit. Hoc est, cùm Iudaei saluatorem debuerint tota fidei deuotione suscipere, spinarum cum coronauerunt passione. Quae corona quidem, quantum in Iudaeis est, erat iniuriarum contumelia: quantum in domino, erat corona virtutum. Compūgunt ergo Iudaei dominum dum coronant, compungunt dum crucifigunt. Vnde ait scriptura sancta: Videbunt in quem compunxerunt. Igitur fratres videte ne & nobis dicatur: Sustinui vt faceret vuam, fecit autem spinas. Hoc est, ne spinas quas domino Iudaei cruentis imposuerunt manibus, nos iniquis sensibus apponamus, & compungamus eum non asperitate sentium, sed operum prauitate. Sunt enim spinae cordis, quae verbum dei etiam vulnerare consueuerunt, de quibus meminit in euangelio saluator, dicens seminantis semen cecidisse inter spinas, & creuisse eas, ac suffocasse quod satum est. Quae autem spinae sint, ipse prosequitur dicens vtique solicitudines esse mūdanas, quae cùm crescunt in corde hominis, mandata in eo saluatoris suffocant. Quis enim vnquam solicitus de mundo, potuit bene solicitus esse de Christo? Quis dum lucris domus suae prouidet, vtilitatibus ecclesiae potuit prouidere? Vnde ait Apostolus: Qui sine vxore est, solicitus est quae sunt domini, quomodo placeat deo: qui au

Acto. 2.
Esaiae. 5.
Galat. 3.
Esaiae. 5.
Ioan. 19.
Matth. 13.
1. Corin. 7.

tem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori. Ergo fratres videte ne vinea vestra nō vuas, sed spinas faciat, ne vindemia vestra non vinum afferat, sed acetum. Quisquis enim vindemiam legit, & pauperibus non largitur: ille acetum colligit, non vinum. Quisquis messes recondit, & indigentibus non ministrat, iste non alimoniæ fructus reposuit, sed tribulos auaritiæ congregauit. Nam propterea ait scriptura de terra vestra: Spinas & tribulos germinabit tibi.

Gene.3.

De natali martyrum. *Sermo LXXIIII.*

Dignum & cōgruū est fratres, vt post lætitiam paschæ quam in ecclesia celebrauimus, gaudia nostra cum sanctis martyribus conferamus, & iis annunciemus dominicæ resurrectionis gloriā, qui cōsortes sunt dominicæ passionis. Qui enim socij sunt contumeliæ, debent & participes esse lætitiæ. Ita enim dicit beatus Apostolus: Sicut socij passionum estis, & resurrectionis eritis. si tolerabimus, inquit, & conregnabimus. Qui ergo tolerauerunt mala propter Christum, debent & gloriam habere cum Christo. Annunciemus inquam sanctis martyribus dominicæ paschæ gratiam, vt dum sepulturæ illius prędicamus reserata claustra, & horum sepulchra reserentur. Dum corpus illius mortuum dicimus tepentibus venis subito viguisse, horum quoque membra iam frigida immortalitatis calore foueantur. Eadem enim ratio martyrem suscitat, quæ & dominum suscitauit. Nam sicut viam passionis eius experti sunt: ita experientur & vitæ. Scriptum est enim in psalmo: Notas mihi fecisti vias vitæ. Hoc vtique in resurrectione ex persona dicitur saluatoris, qui dum post mortem ab inferis redit ad superos, incipiat notam habere viam vitæ quæ ante habebatur ignota. Ignota enim erat ante Christum via vitæ, quæ nullius adhuc resurgentis fuerat temerata vestigio. At vbi dominus resurrexit, nota facta solo attrita est plurimorum. De quibus sanctus euāgelista ait: Multorum corpora sanctorum surrexerunt cum eo, & introierunt in sanctam ciuitatem. Vnde cum dominus in resurrectione sua dixerit, Notas mihi fecisti vias vitæ, possumus & nos iam dicere domino: Notas fecisti nobis vias vitę. Ipse enim nobis notas fecit vias vitę, qui nobis semitam manifestauit ad vitam. Notas enim mihi fecit vias vitæ, cùm me docuit fidem, misericordiam, iustitiam, castitatem. His enim peruenitur itineribus ad salutem: & licet nos in resolutione corporis mortis vmbra circundet, tamen gressus suos vita non deserit, sed inter ipsas medias inferni leges incunctanter Christi virtutib⁹ ambulamus. Vnde ait sanctus Propheta: Nam & si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quod manifestius dominus ait de fideli, dicens: Qui autem credit in me, non morietur. Et licet moriatur, viuet. Ergo fratres cum sanctis martyribus paschæ domini gloriam conferamus. Conferamus inquam: & licet melius nouerint omnia, tamen nos illis prædicemus quemadmodum de sepulchri gremio resurrexit ad superos. Illi nobis reuelent quo pacto de inferni profundo remeauerit ad sepulchrū. Notum inquam nobis faciāt quēadmodum in exanime iam corpus & frigidum sese calor insinuauerit, spiritus ingesserit, sanguis infuderit, & gelatas humore venas pristini vigoris pulsus agitauerit. Notum inquam nobis faciant quemadmodum organum corporis dissipatum in priorē statum neruorum rursus coaptauerit resoluta compago, & harmoniam viscerum iam silentē in veterem concentum spiritus viuificans animauerit. Sacerdotes ergo prædicent quę saluator post resurrectionem mirabilia gessit ad superos, martyres reuelent quāta in ipsa morte refrigeria operatus sit in defunctos.

1.Corin.1. 2.Tim.2. Psal.15. Math.27. Psalm.15. Psal.22. Ioan.11.

In natali sanctorum Canti, Cantiani, & Cantianillæ.
Sermo LXXV.

Hodie beatissimorum Canti, Cantiani, & Cantianillæ natalis est. Quàm bene & iucunde tres martyres vno pene vocabulo nuncupantur. Nec mirum si similes sunt nomine, qui sunt similes passione, si vna est illis apud homines appellatio, quibus apud deum est vna vocatio. Vniter enim vocati sunt à domino, non interposito tempore aliter & aliter passi, sed omnes eo-

A dem ictu pariter martyrium pertulerunt. Quod quidem illis parentiua quadam à Christo affectione concessum est, vt congruerent meritis qui vocabulis concordabant: & qui erant consanguinitate fratres, fierent etiam sanctitate germani: & quorum membra vnius corporis substantia vegetabat, eorum animas eiusdem fidei confessio coronaret. Refert autem de beatis supradictis historia, quòd tempore passionis cùm eos persecutor inquireret, ascenso vehiculo iunctis mulabus eos secedere voluisse: & cùm non longe ab vrbis mœnibus iter agerent, vnum animal de subiunctis subito corruisse, atque ita illos à persecutoribus comprehensos tentos ad pœnam. Quod factū quàm gloriosum sit, & à diuinitate dispositum, debemus aduertere. Semper enim deus quos elegit, hos victores subuectione sublimi in aulam regni cœlestis inducit. Nam sicut Helias curru applicito quasi ascendit ad cœlum: ita & isti vehiculo admoto ad martyriū peruenerunt: & quadriga sicut illum euexit ad requiem, ita hos portauit ad gloriam. Et quamuis illa ignea quadriga fuerit, hæc tamen inferior non habenda est, quia illa vnum gestauit prophetam, hæc tres martyres sustentauit. Sed dicit aliquis: Gloriosius est gestari quadriga ignea, quàm terrena. Nec hoc plane defuit sanctis viris. Nam sicut Heliam ignea quadriga portabat, ita & martyres fides ignea iam ferebat. Ferebat inquam illos Christus, qui lumen est, qui ignis est, de quo scriptum est: Dominus noster ignis consumens est. Ergo cùm beatos de quibus loquimur, persecutor vrgeret, vehiculū cōscenderunt. Qua causa? vt fugerent? Absit. Nō vt fugerent, sed vt ad martyrium citius peruenirent: non vt latitarent, sed vt Christianos se cunctis transeuntibus manifestius approbarēt. Cæterum occultius inter plures in ciuitate latere potuerant, tutius per diuersa singuli fugæ præsidium commendare. At verò vbi quis congregatione habita stratis vehiculis apparatu disposito per aggerem publicum egreditur, illic non fuga dicenda est, sed profectus est. Sancti enim viri hoc facto velut in triumphali curru positi contestabantur dicentes: Ecce persecutor, ecce proficiscimur, ecce pręcedimus, quid resides? quid moraris? Subseque re nostra vestigia. Nolumus enim videri inuiti ducti ad pœnam, qui præcedere nos profitemur ad gloriam.

B C

4.Reg.2. Deute.4. Hebr.12.

De natali sanctorum martyrum. *Sermo LXXVI.*

Si quantum me necesse est dicere, & vos oportet audire, tantum prosequi corporis mei posset infirmitas: profectò omnes excusati essemus: sed ego insinuando præceptum, vos exequendo mandatum. Sed quoniam imbecillitate percellimur, quo minus quantum oportet dicere valeamus, excuset nos mentis deuotio, quos non excusat prædicationis oratio. Hoc est, etsi à laudibus domini lingua cessamus, mirabilia tamen eius fidei operibus approbemus, si non loquimur verbis eius gloriam, factis exequamur eius gloriā, quoniā dictis facta priora sunt. Nā dominus in euangelio ita dicit: Qui fecerit sic, & docuerit sic, magnus vocabitur in regno cœlorū. Audis ergo quoniā præcedit factum, subsequitur doctrina. Siquidē benefacere, prima doctrina est. Cessantib⁹ enim verbis hoc ipsum docet hominem opus optimum, dum videtur: quod etsi voce aures non excitet, virtute corda tamen compungat. Quis enim bonum factum videns non gaudeat, miretur, imitetur, ac veluti tacito magistro vrens eius exemplo doceatur? Dictis igitur facta præcedunt. Imò sine factis dicta nihil prosunt. Nam ideo & dominus fieri voluit, sic doceri, ne sine bono opere, verborum inutilis esset & superstitiosa iactatio. Melius ergo docemur facto quàm voce. Denique sancti martyres etsi voce tacēt, factorum virtute nos edocent: etsi lingua silent, martyrij passione persuadēt. Vnde quanuis disertus orator facūdia sua me doceat, id tamen quod vtile est mihi, melius disco exemplo sanctorū, quàm assertione verborum. Citius mihi persuadent oculi quod cernunt, quam auris potest insinuare quod præterit. Auditui enim cito irrepit obliuio. Oculorum autem historia semper inspicitur. Quis enim non omnibus horis momentisque conspiciat quemadmodum tunc beati martyres propter nomen Christi diuersis subiacuere supplicijs, & de ipsis pœnis quodammodo triumphabant? Quanto enim plura pa

D

Math.5.

ra patiebantur, tanto se victoriosissimos credebant. Victoria enim est martyris, iudicium persequentis, sicut scriptum est: Et vincas cùm iudicaris. Cùm iudicatur enim martyr, & condemnatur, tunc vincit atque prosternit. Tali enim iudicio non est addictus ad mortem, sed absolutus ad requiem. Ac per hoc, manifestissima ratione vicisse est, non perisse. Constat igitur sanctos martyres plus passione docere quàm voce, quamquam ipsamet passio sine voce non sit. Legimus enim animas eorum desub ara dei clamare vel dicere: Quousque sanctus & verus non vindicas sanguinem nostrum? Nam & deus dicit de sanguine Abel ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat. Clamare igitur dicitur sanguis qui innocens effusus est, non tam voce, quàm causa. Sic & sanctorum martyrum animæ clamant, dum fidem atque innocentiam suam sensibus nostris ipsa passione commendant.

Psalm. 50. Apoca. 6. Gene. 4.

De natali sanctorum Octauij, Aduentitij, & Solutoris Tauricorum. Sermo LXXVII.

Cum omnium sanctorum martyrum fratres deuotissime natalem celebrare debemus, tum præcipue eorum solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt. Nam licet vniuersi sancti vbique sint, & omnibus prosint, specialiter illi tamen pro nobis interueniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cũ patitur, non sibi tantum patitur, sed & ciuibus. Sibi enim patitur ad premium, ciuibus ad exemplum. Sibi patitur ad requiem, ciuibus ad salutem. Exemplo enim eorũ didicimus Christo credere, didicimus contumeliis vitam æternã quęrere, mortem didicimus non timere. Videte ergo quid martyrib' debeam', in quo alter tortus est, vt alius saluaretur. Alter carnificem pertulit, vt Christum alter agnosceret. Alter morti addict' est, vt alius vita potiretur æterna: & ad postremum sanctus occisus est, vt peccator euaderet. Beati igitur martyres nec sibi vixerũt, nec sibi sunt mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt bene viuendo cõuersationis, tolerando fortiter passionis. Nam ideo dominus per totum mundum diuersis in locis pati martyres voluit, vt tanquam idonei testes nos præsenti quodam fidei exemplo suę confessionis vrgerẽt, vt humana fragilitas quæ prædicationi dominicæ aditu longiore vix credit, vel præsenti oculorum testimonio martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres deuotissime percolendi sunt, sed specialiter ij venerãdi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos orationibus adiuuant, isti etiam adiuuant passione. Cum his autem nobis familiaritas est. Sẽper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Hic ne peccatorũ nos labes absumat, ibi ne inferni horror inuadat. Nam ideo hoc à maioribus prouisum est, vt sanctorũ ossibus nostra corpora sociemus, vt dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat: dum illis Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum sanctis ergo martyribus quiescẽtes euadimus inferi tenebras eorum propriis meritis, attamen consocij sanctitate. Ait enim dominus Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt ei. Si ergo apostolo & martyri Petro inferni porta non præualet: quisquis sociatur martyri, tartaro non tenetur. Martyres enim inferni porta non possidet, quoniam eos paradisi regna suscipiunt. Nam videmus eos vtique iam regnare. Cernimus enim ab iis frequenter obsessos immundissimis dæmonibus homines liberari, ita vt cœlesti medicina & captiua anima de diaboli laqueis eruatur, & ipse diabolus vinculis igneis alligatus producatur de sua captiuitate captiuus, vt qui prædam paulo ante ceperat, ipse subdatur in prædam. Hæc & alia potiora mirabilia per sanctos fieri omnibus notum est. Et ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro. Et sicut eis ossibus parentum nostrorum iungimur: ita & eis fidei imitatione iungamur. In nullo enim ab ipsis separari poterimus, si sociemur illis tam religione quàm corpore.

Matth. 16.

De eo quod propheta ait ad filios Israel, Caupones vestri miscent aquam vino. Sermo LXXVIII.

Esaia. 1.

Non incõmode ante dies paucos prosecuti sumus functionem hanc sacerdotalem vicem quandam negocij retinere, & quæstum esse non modicum hoc clericatus officiũ. Est quæstus plane non modicus, vbi lucrum non pecuniarum, sed adquiritur animarum. est magna negociatio, vbi redemptio hominis constat non annunciatione precij, sed annũciatione præcepti. Præceptum enim Christi talẽtum quoddam est preciosum, quo salus cõparatur, quo vita redimitur: & magna est redẽptio, cùm & precium datur, & pecunia non videtur. Talentum ergo magnum præceptum est saluatoris, quod commodati vice apud idoneos proficere potest, apud negligentes non potest deperire. Aliis enim cũ multiplici gratia restituitur, ab aliis cum pœnarum vsura deposcitur. Christus enim talentum quod commendat, necesse est vt requirat, & soluenti gratiam referat, non soluentem subdat iniuriis. Subdit plane iniuriis more mundi, vt debitor qui redhibitione substantiæ satisfacere non potest, satisfaciat vel corporis vltione. Hoc ergo talentum fratres nos prædicatione nostra vestris pectoribus commendamus, vt lucrum aliquod salutis vestræ domino designemus. Rationẽ daturi sumus qualiter aut prædicatio nostra proficiat, aut obedientia vestra fructificet. Non enim sine causa euangelium annunciat, apostolus clamat, sacerdotes loquuntur: in cuiuscunque aures vox sancta peruenerit, aut beatus erit deuotione, aut reus de contestatione. Loquimur enim beatitudinem credentibus, contestamur iudicium criminosis. Mercimonium igitur est administratio sacerdotum. Vnde & propheta dicit ad filios Israel: Caupones vestri miscent aquam vino. Non enim de iis Cauponibus Esaias sanctus loquitur qui publicis ministeriis seruientes, meram vini speciem fraudulenta aquæ colluuione permiscent (nec enim hoc ad beatũ virum more iudicis seculi pertinere poterat, cum corruptis tabernarũ vasculis minus ebrioso potu populus vteretur) sed de illis vtique cauponibus loquitur qui præsunt ecclesiis, non tabernis: qui sitientibus populis non concupiscẽtiæ calicem porrigunt, sed virtutis: non ebrietatis ministrant poculum, sed poculũ saluatoris. Istos ergo caupones propheta arguit & obiurgat, & queritur eos vino aquæ speciem permiscere. Hoc increpat in eis: cùm functionum diuinarum essent pręsules, sectatores rerum facti sunt humanarum, sicut ipse ait propheta: Sectamini vnusquisque domum suam. Quisquis enim sacerdos relicto pontificatus officio, mundi oblectationibus delectatur, hic aquã vino permiscet, hoc est, rebus sanctis & feruidis inserit res viles & frigidas. Sed & sic possum' accipere, quòd iidem Iudæorũ sacerdotes aquam vino miscuerint, cùm dominum saluatorem nõ sicut deum susciperent, sed sicut hominem iudicarent, & syncerææ meræ eius diuinitati turbidum quiddã ac sordidum inserre voluerint, dicentes ad eum: Quia cùm sis homo, facis teipsum deum. Et iterum: Nos ex prostitutione non sumus nati. Dum enim se ab adulterio prostitutionis excusant, illum in diuinitate natiuitatis suæ adulterare nituntur. Sed adhuc diligentius videamus quid sit quod ait: Permiscent aquã vino. Legimus vinum in ecclesia specialiter abundare, sicut in euangelio dictum est: vinum nouum in vtres nouos esse condendum. Hoc est, in nouos homines neophytos spiritus sancti gratiam conferendam. Si igitur preciosa & spiritualis vini gratia abundat in ecclesia, aqua vilis & fœtida non nisi in synagoga est referenda. Fœtida enim synagogæ aqua est, quæ baptismate suo peccata non diluit, sed adquirit: quæ hominem non purificat proprio lauacro, sed polluit. Denique sicut in vini viribus ecclesia honoratur, ita & cum aquę vtre synagoga proiicitur. Nam illa Agar quæ typum synagogæ gestabat, de qua ad Abraham dicitur: Eiice ancillam, & filium eius: vtique cùm eiiceretur, nõ cum vini sed cum vtre aquæ de tabernaculis effugatur. Certe domus Abrahæ erat diues, locuples, abundãs: attamen non vinũ, non oleum, non panem accepit, quæ sunt vitæ alimenta firmissima. Et rectè vitæ synagoga alimenta nõ accepit, quia vitã quæ est Christus, ignorat: aqua sola æger protrahitur, lãguidus sustentatur. Cõueniens enim erat vt quę viuẽtis non merebatur alimoniam vel solatium morientis acciperet. Arguuntur enim

Esaia. 1. Ioan. 10. Ibidem. 8. Lucæ. 5. Gene. 21. Galat. 4.

ſacerdotes Iudæorum cur eccleſiaſtico vino precioſo aquã ſynagogę abiectam iam & reprobatam voluerint permiſcere. Aqua enim in eccleſia miſceri non ſolet, ſed mutari, ſicut dominus inuitatus ad nuptias hydrias plenas aqua non vino miſcuit, ſed mutauit in vinum. [Ioan. 2.] Ne quid enim in ſancto conuiuio vilitatis Iudaicæ reſideret, maluit naturam vertere, quàm adulterare ſubſtantiam.

De eo quòd dominus dicit in euangelio, Vulpes foueas habẽt.

Sermo LXXIX.

SI diligenter animaduertit euãgelicum capitulum quod lectũ eſt, veſtra dilectio: ſenſus veſtros id ipſum capitulum potuit penetrare, cur dominus [Math. 8.] (ſicut ſcriptura refert) cùm ab altero interpellatus fuerit, vt eum quocunque iiſſet, cauſa religioſi ſeruitij ſequeretur: alteri magis dixerit, Sequere me: [Lucæ. 9.] & illo ſpreto atque deſpecto, alium potius tacẽtem nec opinantémq; delegerit. Et cùm vtrique acceptius voluntarium obſequium eſſe ſoleat quàm coactum, & ſeruitiũ plus placeat non quod imperio exigitur, ſed quod ſpõte defertur: cur ergo iſte reſpuitur, cur velut indignus etiã recuſatur? Ait enim ad eum dominus: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius hominis non habet vbi caput reclinet. [Math. 8.] Primum itaque hoc conſiderare debemus, quod non eſt acceptor dominus perſonarum. Eſt enim æquus iudex & iuſtus: ſed pro qualitate horum repẽdat dilectionis affectum, & eum eligat non qui verbis prõptus, deuotione piger, ſed qui fuerit lingua tacitus, mente deuotus, de quo dicit propheta: Tacitum te faciens, ſapiens videberis. [Prouerb. 17.] De illo autem qui petulanter loquitur, refert ſcriptura: Non omnis quĩ dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui fecerit voluntatẽ meam. [Math. 7.] Hinc ergo diſcimus quòd ad dominum non tam ore quàm corde clamandum eſt. Igitur ſaluator noſter, qui cogitationes hominum ſenſúſque prouideat, audiens quidẽ vocis obſequium, mẽtis autem verſutiam recognoſcens, tali illum animali cõparat, quod aliud voce indicet, aliud moribus operetur. Vulpes latratu canis reſonat, dolo rapinam fraudis exercet. Tacentem ergo nec opinantem aſſumit. Tacebat quidem lingua, ſed ſpiritu loquebatur. Intelligimus enim quàm deuotus fuerit, qui ſicut ipſe aſſeruit, patrem reliquit mortuum, vt vitæ dominum reperiret. [Lucæ. 9.] Ait enim, Permitte mihi prius ire, & ſepelire patrem meum. Mortuum ergo illum reliquerat, quẽ vt reuertens ſepeliret exorat. Non eum dolor retinuerat, non mors retardauerat, quia feſtinabat ad vitam. Necdum morientis clauſerat oculos, necdum rigentia membra condiderat: ſtatim vt comperit aduenisse dominum, oblitus paternæ pietatis, affectum maiorem pietate credidit plus Chriſtum diligere, quàm parẽtem. Legerat enim fortaſſe propheticam lectionem quæ dicit: Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. [Pſal. 44.] Propterea oblitus eſt patrem, dum memor eſt in ſaluatorem. Audierat enim euangelium domini: Qui plus dilexerit patrem aut matrem, nõ eſt me dignus. [Math. 10.] Ita cùm Tobias iuſtificetur cum ſepulturæ cauſa prandium dereliquerit, [Thob. 2.] hic probatur cùm cauſa Chriſti, patris reliquerit ſepulturam. Ille enim non veretur ne interueniente opere terreni prandij epulas prætermitteret, hic metuit ne interueniente mora refectionem panis cœleſtis amittat. Vnde cùm Chriſti contemplatione ſepulturã omnibus debeamus, hic amore Chriſti patris deſeruit ſepulturam. Diſcutiamus itaque primo illius interpellationẽ, reſponſionémque domini ſaluatoris. Ait enim ille, Sequar te quocunque ieris. [Lucæ. 9.] Prompta quidem, ſed ſuperba reſponſio. Iturus enim ad paſſionem erat dominus, deſcenſurus ad inferos, aſcenſurus ad cœlum: nunquid in omnibus illum poteſt fragilitas humana comitari? Stulta magis eſt iſta præſumptio, quàm religioſa cõfeſſio. Siquidem & Petro apoſtolo dicitur à domino, cùm exiſtimaret ſe ſequi per omnia ſaluatorem, Quo vado, non potes me modo ſequi. [Ioan. 13.] Et cùm pertinaciter inſiſteret, ac ſe ab eo nec morte diceret ſeparandum, tanquam iactantiæ condemnatus audit quod eſſet dominum tertio negaturus. Ita qui promittebat à confeſſione Chriſti nec morte diuelli, ab eius ſocietate interrogatione ancillulę ſeparatur: & niſi modum quendam ſtatuens, tertio eum dixiſſet dominũ negaturum, forſitan ſæpius interrogatus, frequentius denegaſſet. Quid ergo reſpondetur illi petulanti? Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, [Lucæ. 9.] & filius hominis nõ habet vbi caput reclinet. Videte cui rei ſubtiliter comparetur. Eſt enim hoc genus animalis fallax, & inſidiis ſemper intentum, rapina fraudes exercens, quod nihil tutum, nihil ocioſum, nihil patitur eſſe ſecurum, quod inter ipſa quoque hominum domicilia prædam requirat. Quam comparationem non ſolum propter illum ſcriptam puto, ſed propter pleroſque etiã Chriſtianos, qui ore quidem dominum confitentur, moribus autem vulpium fallacia diuerſantur. [ad Titum. 1.] Omnis enim Chriſtianus qui ſua vult peccata celare, hic ſpiritualiter vulpes eſt. Sicut vulpes propter fraudes ſuas latibulis demoratur: ita & peccator tacens propter conſcientiam ſuam peccatorum foueis deliteſcit. Et ſicut illa non audet inter medias hominum turbas morũ ſuorum oſtendere fallaciam, ita & hic erubeſcit in media eccleſia conuerſationis ſuæ nequitiam confiteri. Vulpem planè dixerim omnem Chriſtianum qui ſuo inſidiatur vicino, qui quotidie nititur fines alienos arrodere, fructus inuadere, animalia deuorare, & quod eſt familiare huic tempori, non iam vulpium more pullos, ſed luporum more rapere porcos: qui dum ſuo labore poſſit ſe iuuare, ferarum rabie prædam captat alienam. Hæreticos etiam omnes arbitror vulpibus comparandos, qui cùm in domo domini habitare non poſſint, conuenticula ſibi quædam velut foueas præparant tenebroſas, in quibus pertinaciter latentes inſidiantur eccleſiæ, vt ſi qua innocẽs anima forte præceſſerit, velut pullum gallinæ matris abſorbeant. Inſidiantur inquam vulpes eccleſiæ, hoc eſt hæretici euãgelicæ illi gallinæ de qua ait dominus: Quotiens volui congregare filios tuos ſicut gallina colligit pullos ſuos ſub alas ſuas: [Math. 23.] ſed ipſa ſicut Sampſon ardentes faces vulpibus religauit. [Iudic. 15.]

Increpatio ad plebem, & de eo quod ait dominus: Qui habet, dabitur ei: & cantauimus uobis, & non ſaltaſtis,

Sermo LXXX.

FRequẽter ſtudueram apud me ipſum fratres ſubtrahere vobis dominicę prædicationis eloquia, ac non elargiri ſępius ſermonũ cœleſtium ſacramenta. Siquidem nihil proſit offerre pabula recuſanti, & potũ porrigere minime ſitienti: cùm id quod offeras, non tam libenter hauriat, quàm faſtidioſe velut turbulẽtum reddat: atq; ita fit vt & poculi ſynceritas vitietur, & cauſas delicti faſtidioſus peccator inueniat. Sic ergo & charitati veſtræ ingerere dominici poculi prædicationem forte ſuperfluum eſt, cùm id anima veſtra clauſis viſceribus nõ tam ſitienter hauriat, quàm diſſimulanter infundat. Fundit enim mandatum domini, qui illud aure ſua percipit, corde non continet. In ſuperficie enim quadam corporis illud geſtãs, ac minime ad interiora tranſmittens quod audiuit, dum obliuiſcitur, ſeriem prædicationis effundit, & ita domum vacuus repedat, qui de eccleſia onuſtus exierat. Dicite enim mihi, quis de vobis cùm ad hoſpitium redierit, dicit, hodie audiuimus epiſcopũ de eleemoſynis diſputantẽ, rem vtilem prædicauit, debemus pauperib⁹ miſereri? [Matth. 25.] Proſecutus etiam eſt de idolorum execranda cultura, requiramus ne ignorantibus nobis in poſſeſſione noſtra ſit idolũ. Admonuit etiam feſtinare debere catechumenũ ad gratiam fidei, offeramus familiolę noſtrę fidem vt quſquis eſt fidelis accipiat, ne forte ratio ſalutis eorum quæratur à nobis, quia vita eorum noſtro pendet arbitrio. Nemo de dei rebus cogitat, nemo de die iudicij loquitur, quaſi aut per omnia victuri, aut per omnia morituri. Mihi credite, ita viuim⁹ in hoc ſeculo, vt corpore moriamur. ita morimur, vt rationi reddẽdæ viuamus. Moritur interim homo, ſed actuum cauſa non moritur: viuente autem cauſa neceſſe eſt, vt cauſæ ſuę perſona non deſit, ſicut ait propheta: Ecce homo, & opera eius. Volueram ergo ſubtrahere vobis dominicæ prædicationis eloquia, non quòd iratus hoc facerem, ſed vt euangelicam ſentẽtiam cuſtodirem. Ait enim dominus: Qui habet, dabitur ei: & qui non habet, id quod habet auferetur ab eo. Habenti ergo dari iuſſit, & non habenti non ſolũ non dari, ſed & id quod habet auferri. Quæ ſentẽtia ſuperflua vobis forſitan videtur:

ego

ego autem dico recte ac sapienter dominum præcepisse. Habēti ergo iubetur dari. Meretur plane accipere qui ita laborauit vt propria solicitudine animæ suæ diuitias spirituales adquireret: vtputa quis continentiæ forti proposito cœpit castimoniæ custodire virtutem: meretur audire quæ castitatis remuneratio sit futura, vt ad virtutis obseruantiā audiēs remunerationis gloriam facilius possit pugnā quam cœpit atterere. Alius ad misericordiam prōptus debet audire quia ipsi miserebitur deus. & qui hanc terrenam substantiam cœlestibus diuitiis repensauit, necesse est vt oscultans vicissitudinem cœlestium præmiorum promptior ac libentior opus domini prosequatur, & ad misericordiæ quod habet bonū, largitatis addat augmentum. ideo ait dominus, Qui habet, dabitur ei. hoc est, qui diues fuerit bonis operibus, hic magis euangelica prædicatione ditetur. Cęterum si fornicatori prędices, & dicas quòd virgo debeat permanere, & auaro quòd omnia sua distrahere debeat atque donare, stultitia illi est. Hanc autem prædicationem ridiculam putat, sicut ait [1.Cor.2.] Apostolus: Animalis autem homo non percipit quę sunt spiritus. stultitia enim est illi. Tale enim est iis prædicare quod perfectum est, quale si mēdicum pānis obrutum holoserica velis induere, & esurientem rusticū placento delectare. necesse est vt ab vtroq; recusetur oblatio. Illi enī displicet holoserica, qui necessaria magis frigori vestimenta desiderat. huic placentum amarum, dum escam magis saturitatis exquirit. Istis ergo personis auferēda potius sunt quę sua sunt, [Matth.13.] sicut ait euangelium: Etiam id quod habet auferetur ab eo. hoc est, cogēdus est fornicator pānos suæ corruptionis abiicere, compellendus auarus est panem suæ cupiditatis exponere. Vereor autem fratres ne hæc euangelica lectio plerisque de vobis congruat, quæ ait: [Lucæ.7.] Cantauimus vobis, & non saltastis. lamentauimus, & non plorastis. Annunciamus, ergo vobis regni cœlestis gaudiū, & minimè corda vestra motu quodam alacritatis exultāt. Prædicamus triste iudicium, & sensus vestri ad pœnitentiam in lachrymas non prorumpunt. Infidelitatis enim genus est, in diuinis rebus nec gaudere prosperis, nec flere contrariis. Saltationem ergo à nobis requirit dominus, non vtiq; sinuosi volubilitatem corporis, sed extollentis se fidei sanctitatē. Sicut enim qui corporaliter saltat, nunc in aere suspenditur, nunc ad altiora iactatur, nunc alternis saltibus loca diuersa collustrat, ita & qui spiritualiter saltat interueniente fide, modo in aeris sublimitatem erigitur, modo ad syderum altiora tollitur, modo diuersis cogitationū saltibus paradisum cœlúmque collustrat. Et sicut qui corporaliter saltat, volubilitate membrorū se exercens gyrum sibi saltationis adquirit, ita & qui spiritualiter saltat fidei alacritate semper mouēs, gyrum sibi totius orbis assumit. Solent autem homines sicut mos est, in suis votis, hoc est nuptiis, præcipue saltare vel canere: vnde & nos habemus votiuas nuptias, in quibus saltare vel canere debeamus. Vota enim nostra celebrātur quando Christo ecclesia copulatur, sicut ait [Ioan.3.] Ioānes: Qui habet sponsam, sponsus est. Propter has ergo nuptias saltare nos conuenit. [2.Reg.6.] Siquidem Dauid rex pariter & propheta dum multa cecinerit, ante arcam testamēti etiam saltasse dicatur. Elatus enim gaudio, in saltationem prorupit. Præuidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociandam. Vnde [Psalm.18.] ait: Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Ideo ipse prę cæteris prophetiarum authoribus plus cantauit, quia lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros coniugabat, & ad propria vota solito dulcius inuitans, docuit nos quid in ipsis nuptiis facere deberemus, cùm ille ante nuptias tanta exultatione saltauerit ante arcam. Ergo saltauit propheta Dauid ante arcam. Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidem arca intrinsecus portabat testamenti tabulas, Maria autem ipsius testamenti gestabat hæredem. Illa intra semet legem, hæc euāgelium retinebat. Illa dei vocem habebat, hæc verbum: veruntamen arca intus forísque auri nitore radiabat, sed & sancta Maria intus forísque virginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, iste cœlesti.

De eo quod scriptum est in euangelio: Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit. *Sermo LXXXI.*

Duplex est tentationum species. aut enim tribulatio corvexat humanum, & sicut aurum in camino per patientiā probatur vnusquisq; & agnoscitur, aut interdū etiā ipsa vitæ prosperitas ad tētationē cedit hominibus. Similis nanque eiusdem ignauię est, in aduersis humilem ac miserabilem fieri, & in prosperis insolenter efferri. Exemplum plane quod non debemus animo deiici in aduersis, habemus magnificum Iob indignari in tristibus penitus nescientem, [Iob.1.] qui omnem diaboli violentiam velut torrentis cuiusdam aduersus se turbinem venientem immobili corde & inconcussa mentis viuacitate suscipiens, tanto clarior ex tentationibus factus est, quanto difficiliora & periculosiora ei sunt ab inimico intētata certamina. Exempla verò eorum qui per secundos vitæ successus prosperitatésque tentantur, multa quidem habémus & alia, non minus tamen eius qui nunc de euangelio recitatus est, diuitis, [Lucæ.12.] qui alias quidem recōditas premebat diuitias, alias vana spe inaniter præsumebat, dum benignitas dei auiditatis eius intemperantiam non statim ab initio nec continuo, vt publicare cœperit, punit. Quinimo & reconditas diuitias nouis nihilominus & aduentitiis cumulat, si forte eum aliquando nimietate ipsa satiatum, ad sensum & intelligentiam humanitatis adduceret, animámque per abundantiæ nimietatem suaderet aliquid de indigētibus cogitare. sed videam⁹ quid de eo dicit sermo diuinus. [Ibidem.] Hominis, inquit, cuiusdam diuitis, fructus vberes ager attulit, & cogitabat intra semetipsum, dicens: Quid faciam? Destruam horrea mea, & maiora ædificabo. Dicis fortasse, cur ager hominis nihil boni operaturi, vberes attulit fructus? Vt magis magísque dei patiētia nosceretur, dum ad huiusmodi homines beneficia suæ benignitatis extendit. [Matth.5.] Pluit enim super iustos & iniustos, & solem suum oriri iubet super bonos & malos. Verùm talis ista benignitas dei sicut per nimiam patientiam facultatem cōuersionis & emendationis indulget, ita maiora & grauiora supplicia coaceruat, vt conuertat ingratos. Largitus ergo est deus imbres vberes agris hominis auari, solem pręstitit ad nutriendas segetes, multiplicandásque fruges, vt aceruos diuitis augeret in omnibus moderata temperies. Igitur quæ à deo præbentur etiam ingratis, ista sunt, terræ fœcunditas, aeris temperies, fructuum lætitia, & boum subsidia, & omnia quibus anni prouentus fœcundis successibus adimpletur. Quæ verò ab homine procedunt, qualia quæso sint videamus. Angustus animus, & parū putans omne quod nascitur, cuiuis abundātiæ deesse semper aliquid cōputans, tum deinde inhumanum propositum impertiendi cuiquam causam nullam idoneam putat. Vide beneficiis diuinis diues quàm ingratus existit. Communis hominum naturæ nō meminit, æquum non putat saltem ex superfluis aliquid egentibus impertiri scriptum non legit, nec recordatur præceptum esse vt fides & misericordia non deserant se, & [Esaiæ.58] confringe esurienti panem tuum. Et quæcunque vel à propheticis vel à cæteris doctorib⁹ quotidie prædicātur, diues nec audit, nec videt, nec intelligit. Si horrea quidē diruit, & maiora reædificata fructibus largioribus replet, auaritia tamen diuitis cor, & propositum non repletur. semper enim studet cumulare noua veteribus, & augmentis præsentibus superare præterita: & dum cumulis semper crescentibus solidos cupit vincere numeros conditorum, ad istos inextricabiles cogitationum exitus deuolutus est, vt nec veteribus cederet, nec sufficeret nouellis. Propterea ergo cassæ quidē cogitationes eius, solicitudo verò inutilis & inanis. Quid, inquit, faciam? Quis nō talem misereatur? Quis non infœlicitatem eius doleat? Angustatur ex abundātia, constringitur & coarctatur ex opulētia. Infœlix in præsentib⁹ bonis, infœlicior in futuris: & vt video, ager ei non tam reditus largiores quàm gemitus attulit grauiores. Terra ei non fructuum copiam, sed curarum molestiam germinauit: ita vt curis ac mœroribus stimulatus, egentibus & esurientibus similes perferat cruciatus. Denique & egeni vox ista est: Quid faciā? vnde cibus, vnde vestitus? Eadem conqueritur & diues; Quid faciam, vbi recondā? Iisdem cruciatibus pro solicitudine facultatum quibus pauper pro egestate torquetur. Vides diuitem, nec opimis copiis posse lætari; sed mentem eius ablu

mit ac soluit assuetia, dum nullo intellectu humanitatis admonitus sentire non potest id sibi abundare quod aliis deest. Non enim apostolicis commonitionibus accommodat aurem suam, vt discat ab eo abundantiæ suæ rationem, cùm dicit: Vt vestra abundantia fiat, id est proficiat ad aliorum inopiam. (1.Cor.8.) Et quidem mihi videtur talis hæc passio animæ similis esse iis qui tantùm gulæ indulgent, vt dirumpi magis nimio cibo eligant, quàm alicui indulgere reliquias. Sed recordare ó homo, quis est qui largit' est tibi teipsum: quis sis, in memoriam reuoca. Seruus es dei, & dispensatio tibi commissa est dominicæ facultatis. Recordare ergo quis est qui tibi iniunxit officium dispensandi familiam suam. Quid est quod multis prælatus es: non est vtique sine causa quod tibi à bono & iusto deo officium tribuitur largiendi, aliis necessitas imponitur indigendi. Dispensatorem igitur conseruorum tuorum te ex dominicis facultatibus esse cognosce. Nec existimes quòd omnia ventri & deliciis tuis terra producat. Quæ in manibus habes, cõmissa tibi magis quàm concessa cognosce. Paruo tẽpore aliquantulum super iis lætaris, & abuti eis voluptuosius delectaris. cùm verò hæc pariter cùm vita nostra defluxerint, rationẽ dispensationis nostræ vocamur domino reddituri. Hic mihi te paulisper idulge ó qui es qui diuitiarum dispensationẽ in hoc mundo sortitus es, & te in illo terribili dei iudicis tribunali astantẽ paululum quid vacans, si tamen vacare potes à diuitiarum solicitudinibus, intuere. Cùm interrogari cœperis. Cõmissas tibi opes cum quibus egentibus diuisisti, quibus necessitatem patiẽtibus subuenisti, quos de carceribus, de vinculis, de gladio profusa pecunia liberasti, quib' pupillis pater, cui viduę vir castis prouisionibus extitisti, pecunia mea, fructus mei quid apud te operis, quid vtilitatis habuere? Tu ad hæc sine dubio respondebis, Omnia simul cõposita ac recõdita claustris validissimis & signaculis tutissimis communiui, nulli quicquã tribui, quinimo & ad custodienda ea vigilias meas addidi, curas impendi, solicitudines tribui. Sed stulto consiliario vsus es temetipso. deliberans enim ait, Quid faciam? Consequens vtique erat te de talibus liberum ante dicere, Aperiam horrea mea, & replebo esurientes animas pauperum, patefaciam quę recondita sunt, & inuitabo indigentes, ac releuabo afflictos, imitabor beatum Ioseph, (Gene.41.) & humanitatis voce proclamabo: Si quis indiget panibus, veniat ad me, & gratiam quã dominus indulgentiori liberalitate mihi largitus est, cõmunem cum omnibus faciam. Velut ex communibus ergo fontibus hauriat vnusquisque quod sufficit. Sed tu nihil tale nõ solũ proloqueris, verum nec cogitas quidẽ, quinimo hominibus quidem diuina inuides beneficia, tuam verò ipsius animã malignis consiliis affligis, & cogitas abundantiam dei humanã facere penuriam. Aderant qui animam repeterent, qui pignus huius vitæ reuocarent, & ille adhuc ad animam de opulentia loquebatur, hac nocte auferendæ à se animæ dicebat: Anima, habes bona multa in annos multos, manduca, bibe, & epulare. (Lucæ 12.) Sed vide dispensationem iusti iudicij dei. indulget ei prodere ac proferre omnia cõsilia sua, publicare sententiam suam, vt & ipse dignam tali mente ac voto condẽnationis sententiam ferat. Quod vtique propterea scriptum est, non tãtum vt quid ille passus sit noscere mus, sed quomodo nos effugere debeamus ne similiter condemnemur. Quòd si difficile tibi putas ó homo magnificentiam diuinæ largitionis imitari, imitare terram. si leuare sursum oculos non potes, saltem ea quæ deorsum sunt, & in pedibus tuis, intuere. Affer tu fructũ sicut terra, noli esse deterior insensibili elemento. Illa enim fructus quos affert, non suis vsib' vindicat, sed tuis ministrat obsequiis. Tu verò fructus illius solus inuadis, & tibi soli concludis. Quod si tantum auiditatis te morbus adstringit, vt tua velis facere omnia, accipe & ad hoc salutare remedium. Beneficium largientis pręebenti magis permanet quàm suscipienti. Nam misericordia quidem ad indigentem peruenit, gratia autẽ multiplicatæ mercedis permanet tribuenti. Esurienti dedisti panem. ille quidem pastus est & refectus, sed ad te redit quod dedisti, cum fructibus & vsuris. Quod si difficile putas, considera frumentũ quod seminatur in terra, si non ad seminantis potius quàm ad suscipientis lucra cedit. ita etiam dum cibus tribuitur indigentibus, cum multo fœnore diuinæ gratiæ restituetur in posterum. Sit ergo tibi finis agriculturæ huius, initium cœlestium sationũ. Seminate enim, inquit, vobis ad iustitiã. (Oseæ 10.) Quid ergo affligaris, quid temetipsum exercicias luto & lateribus cõcludens humanæ vitæ subsidia? Scriptum non legis: Melius est nomen bonũ super diuitias multas? (Prouer.22.) Si ergo & tu gloriam ex diuitiis quæris, cognosce quia melius est mille filiorum quos per misericordiam filios adquisieris, patrem vocari, quàm mille aureorum dominũ dici. Facultates nanque relinquentur hic etiam si nolumus, bonorum verò operum conscientia nobiscũ pariter pergit ad deum. Et considera quanta tibi tũ erit gloria, cùm te omnis ille populus qui ex promptuariis tuis pastus est & refectus, pro tribunali magni illius & iustissimi iudicis caterua constipante circũdabit, pastorem te suum, ac tutorẽ pium, & misericordẽ patrem omni gratiarũ voce testabitur. Quod si magistratus in theatris mimis & athletis & gladiatoribus, aliisque huiusmodi generib' hominũ totum pene patrimonium suum largitur ac prodigit, vt vnius horæ fauorem vulgi adquirat, nihil sibi vlterius profuturũ: tu dubitas & cunctaris munificus esse in huiusmodi largitionibus, in quibus iudex residet deus, fauentium & acclamantium vulgus est angeli: Vbi omnes qui à seculo fuerunt sancti, laudatores & prædicatores tui sunt: Vbi laus & fauor non simul cum die cessat, sed cum seculis permanet: Vbi corona tibi nõ auri, sed iustitiæ dabitur: Vbi non honores vnius vrbis, sed cœlorum regna mereberis? Et hæc omnia conquiruntur per misericordias pauperum, per dispẽsationes indigentiũ, in quibus cibi corruptibilis precio incorruptibilẽ regni cœlorũ gloriam æternámque mercaris. Veni ergo, si videtur, si horum quæ dicimus, apud te fides vera est, & diuitias nostras cõsulte & vtiliter disponamus, præparemus noua & præclarissima munera, edamus primã candidam in vestitu & indumentis nudorum, secundam verò non minus nobilem, fessas & pereuntes fame animas reparemus, tertiam nihilominus editionem famosissimam præparemus, circumeamus vrbem, & requiramus eos qui ne ad misericordiam quidem poscendam per debilitatẽ venire potuerunt, præstemus sumptum, quęcunque sunt necessaria largiamur: nec te pigeat visitare ægrum, requirere clinicũ. Memento quoniã & nos cùm decũberemus in grabato nostro, cùm essemus debiles, & non possemus ipsi per nos ire ad dominũ, de' ipse venit ad nos. Misit enim filiũ suũ in similitudine carnis peccati, (Roma.8.) qui nobis attulit cibum seipsum. Ipse enim panis vitæ, qui de cœlo descendit, & vitam dat huic mundo. (Ioan.6.) Et quo ore quæso, qua impudentia panẽ de cœlo accipientes nos, panẽ de terra non damus fratribus? Quod si adhuc nobis sufficit copia patrimonij, edamus etiam illã nouissimam, sed non minus fauorabilem editionem. Eamus ad carceres, requiramus vinctos, humanis miseriis & angoribus condoleamus. In his enim omnibus tibi occurrit Christus, qui cùm sit incõprehensibilis secundum deitatis naturã, inuenietur tamẽ abs te per opera misericordiæ. Ipse enim dixit: Quia esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & potastis me: nudus fui, & operuistis me. (Matth.25.) Vides qualia munera præparat sermo diuinus. Ibi histriões accipiũt, & gladiatores, & perit omne quod perditis datur, hic in istis esurientibus ac sitientibus & nudis, ægris ac vinctis, Christ' se suscipere profitetur. Quid ergo agis ó diues? quid cogitas? quid deliberas? Christo esuriẽte tu horrea tua claudis? Imò non claudis, sed minora destruis, & maiora reædificas? Christo indigente vestitu, tuæ vestes tineis consumuntur? Christo egente tu aurum quæris, aurum desideras, aurũ recõdis, omnia aurũ vides, aurum tibi vigilanti cogitatio est, & somnia dormiẽti? Sicut enim ij qui per insaniã mente translati sunt, nõ iam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vident: ita etiã mens auari auri semel vinculis cupiditatis adstricta, semper aurum, semper argentũ videt, semper reditus computat. Gratius aurum intuetur quàm solem videt. Ipsa eius oratio & supplicatio ad dominũ aurũ quærit, & vellet atq; optaret vt omnia ei in aurum cõuerterentur. Deniq;, quod potest, frumentũ aurum conuertere conatur, vinum in aurũ mutat, lana ei aurũ efficitur, omnes fructus eius, omne negociũ, omne quod mouetur, in aurũ vertitur. Inter-

Interdum etiam vsuræ arte nequissima ex ipso auro aurum nascitur. Sed quid agis? Nec satietas vnquam nec finis aderit cupiditati. Nam interdum pueris gulæ nimium deditis indulgemus desideratos cibos auidius sumere, vt nimietate ipsa satiati horrescant, & auertant se de reliquo ab huiuscemodi cupiditate. Auaritia tamē nihil tale patitur, sed quātò plus inuenerit, tanto amplius quærit. Sed quid dicit scriptura diuina? Diuitiæ si affluāt, nolite cor apponere. Tu vero fluētes diuitias obstruis & concludis, vt intra locos tuos stagnantes etiam irruptiones operentur. Inde denique est quod etiam horrea tua rumpunt & deiiciunt, paternis non contentæ claustris, & auitos terminos excedentes. Sed quid dicis? Maiora, inquit, reædificabo. At hoc satis incertū est, quis tibi reædificandi tempus indulget? Velocius enim tu deiiceris, quàm illa erigantur. Verum ille diues habebat & malignæ cogitationis finem dignum, & terminum competentem. Vos autē fratres si mihi auscultatis, reserate aditus promptuariorum vestrorum, & largior diuitiis vestris atque fluentior exitus procuretur quàm dudum fuerat quæsitus ingressus, tanquam affluentissimus fluuius ad segetes rigandas multis deriuationibus trahitur per omnem terram misericordiæ affluentia. An nescitis, quia puteorum aqua si frequentius hauriatur, & salubrior efficitur, & abundantior: quòd si ociosa remanserit & immobilis, inutilior & corruptior fit: si moueatur & operetur, communem omnibus & vtilem proferet fructum? Mete ergo vberes pecuniæ tuæ fructus, orationes dico pauperum, intercessionémque sanctorum, qui pro te, officiorum tuorum memores apud iustum iudicem deum dignis operum tuorum allegationibus postulent. Caueamus exemplum diuitis istius, qui dum præsentes diuitias concludit, & de futuris solicitudinem gerit, diuitiis pariter abrept⁹ & vita, protrahitur ad tribunal horrificū, in quo accusatrix quidē huius assistit ipsa illa quæ & totius vitæ ei⁹ comes extitit auaritia, desēsor vero & intercessor nusquam vllus apparet. Circunspectat nanque sanctorum multitudinem diuinis tribunalibus assistentem, & intentis ac solicitis oculis circunlustrat si quem forte videat charum sibi ac familiarem in hac vita obsequio suo factum, nec vsquam tamen vllum inuenit. Nullus est qui dicat: Domine, dignus est cui ignoscas, dilexit enim gentem nostrā, & ecclesiam ipse ædificauit. Nullæ viduæ quæ procedētes & flentes rogent Petrum, ostendentes vestimenta sua quæ eis largitus est diues. Nullus ergo miserebitur ei qui nō est misertus. Scriptum est enim: Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiam consequentur. Et iterū: Date, & dabitur vobis. Et qua mēsura mensi fueritis, eadem remetietur vobis. Sed ne hæc fortassis aduersus eum temere & immerito coaceruare videamur, sermones ipsius percontemur, & videamus cum ei fructus ager vberes attulisset, quid sentit. Facit saltem hoc quod vtique etiā auaro facere competebat? Orat deum & deprecatur vt fructus ad maturitatem sine læsione perueniāt, ne grādo verberet, ne turbo vastet, ne procella subuertat. Solent enim & hæc frugibus sæpe iam maturis incidere. Nihil horum, sed destruere parat horrea, maiora ædificare. Et ipse quidē in corde suo loquitur, sed qui videt in occulto, intra se loquētem audit in cœlis, propterea ei & inde responsa redduntur. Quæ autem sunt quæ loquitur? Anima, inquit, habes multa bona, manduca, bibe, & epulare. Nonne, si dici ita potest, muti animalis vox ista est? Si enim porcinam animā habuisset, quid ei aliud quàm manducandi & bibendi bona nunciare debuerat? Nunc autem ita totus animalis homo est, & totus carneus, vt animam suā carnalibus & corruptibilibus escis existimet esse pascendā, & ea quæ in secessum egeruntur, animæ præparat ad vtendum. Cuius vtique natura talis est, vt virtutibus alatur, vt verbo dei saginetur, vt intellectibus piis & religiosis disciplinis, atque exercitiis excolatur. Sed quid tale habes bonum? Hæc bona ad animam defer. Verum tibi quoniā deus venter est, & totus seruus es carnis, audi dignam appellationem qua te non hominum quisquam, sed ipse dominus appellat. Ait enī: Stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua, & quæ præparasti, cuius erunt? Ipsis illis æternis cruciatibus maior est stultitiæ nota. Qui enim paulo post erat rapiēdus à vita, quæ cogitat? Destruam, inquit, horrea mea. Cui ego respondeo, & rectè quidem facis. nam verè destruere debes horrea iniquitatis, & ea quæ male ædificaueras, manib⁹ tuis ipse subuertere: destruere promptuaria, ex quibus nullus misericordiam consecutus est: deiicere ac subuertere mammonæ obscura & tetra domicilia. Destruam, inquit, horrea mea, & maiora ædificabo. Quod si & ista repleueris, quid quæso facturus es? Et iterum sine dubio destrues, & iterum reædificabis. Et quis finis stulti huius laboris & vani, & instanter ædificare, & instantius destruere? Si vis ergo ostendam tibi horrea iam parata, esurientium pauperum vētres, in ipsis tuos conclude thesauros. Tales enim tibi thesauri seruabuntur in cœlis, in quibus neque tinea comedit, neque fures effodiunt & furantur. Sed dicis, Cum secunda horrea repleuero, tunc dabo pauperib⁹. Longos tibi promittis annos, & satis lata vitæ spatia polliceris. Talis ista promissio non futuram continet humanitatē, sed præsentis misericordiæ dilationem. Quid enim nūc misericordiam fieri vetat? Frumenti copia est, tempus anni prosperum, esuriētes præsto sunt flentes, nudi circūstant gementes, vincti de carceribus, & ægri de lectulis miserabiliter & flebili lamentatione circunstrepunt, tu misericordiam quid in crastinum differs, cum hodie crudelis & immisericors fias? Audi saltem sapiētissimi consilium Salomonis. Ne dicas, inquit, abi nūc, & redi crastino, & dabo tibi. Non enim scis quid pariat superuentura dies. Sed ne huiusmodi mandata suscipias, aures tibi obstruit auaritia. Non te oportebat gratias agere deo, exultare & lætari quod non ipse mendicans alienas circuis fores, sed alij ante tuas ianuas sedent à te misericordiam postulantes? Tu vero difficilis es ad præbendum, contristaris ac declinas ne quis tibi paulo molestior cogente necessitate paupertatis existat, quasi nō potuisset fieri vt esses vnus ex iis qui ante ianuam tuam fame perditi iacent. & tu quidē satis digne, nam voto, mente, ac proposito pauperes, & totius boni egenus. Cum enim non habeas charitatem, cum tibi desit humanitas, desit fides, desit spes in deo, cum tibi desit misericordia, quid te egestuosius, quídve mēdicius? Pars tua cum tineis & muribus horreorum tuorum rosoribus erit. Qui vtique si talia non videres, si non corrumpi ea cerneres & consumi, quis tibi suadere posset aliquid inde largiri? Sed ais: Quid iniustum est si cum aliena non inuadam, propria diligentius seruo? O impudens dictum, propria dicis? quæ? ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? Quando in hanc ingressus es lucem, quando de ventre matris existi, quibus quæso facultatibus, quibúsque subsidiis stipatus ingressus es? Aduentum tuum in hunc mundum disce ab Apostolo Paulo dicēte: Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quidem quid possumus. habētes autem victum & vestitum, his contēti simus. Terra communiter omnibus hominibus data est, proprium nemo dicat quod è communi plus quàm sufficeret sumptum, & violenter obtentum est. Veruntamen nudus ex ventre matris existi, nudus nihilominus & reuerteris in terram. Et si quidem terræ elementum putas fortuito substitisse, impius es qui ignoras conditorē deum. si vero agnoscis beneficiū largitoris, gratus esto creatori, & require apud temetipsum rationem cur plus tibi quàm cæteris præstitit. Nunquid iniquus est deus, vt nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia, vt tu quidē esses affluens & abundans, aliis vero deesset, & egerent? An idcirco magis quia & tibi voluit benignitatis suæ experimenta conferre, & alium per virtutem patientiæ coronare: tu vero susceptis dei muneribus etsi in sinum tuū redactis, nihil te putas agere iniquum, si tam multorum vitæ subsidia solus obtineas? Quis enim tam iniustus, tam auidus, tam auarus, quàm qui multorum alimenta, suum nō vsum, sed abūdantiam & delicias facit? Neq; enim minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundes, indigētibus denegare. Esurientium panis est quem tu detines: nudorum indumentum est quod tu recludis: miserorum redēptio est & absolutio, pecunia quam tu in terram defodis. Tot'te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare quod velis. Bona quidem ais sunt verba, sed melius est aurum. Nihil mirū. nam & siquis cū impudicis de pudicitia loquatur, & scorta vituperet

vituperet & exprobret, ij animi quibus libido dominatur, A & ex ipsa commonitione ad impudicitiam multo acrius accéduntur. Sed tibi iterum ante faciem adducam ipsas futuri iudicij dei formas, vt intelligas quales tibi gemitus recondas. O quàm multi precij vbi in die iudicij sermo ille videbitur de quo superius diximus, qui ait: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis præparauit pater meus à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. (Matth.25.) Qualis tibi tursum hortor, qualisq; sudor, quales tenebræ superuenient audienti condénationis illius sententiam, qua dicitur: Discedite à me maledicti: Esuriui enī, & non dedistis mihi manducare. (Ibidem.) Neque enim in his verbis qui alia inuasit arguitur, sed is qui non communiter vsus est iis quæ habuit, condemnatur. Nos quidem quod vtile credidimus, commonuimus. Si quis autem obedire vult diuinis præceptis, non ignorat quæ sit repromissionū merces. Qui vero obedire non vult & negligit, manifesta est ignis æterni comminatio, cuius opto vos expertes effici & alienos, & effugere pœnas impiis repromissas, facientes illud quod scriptum est, vt redemptio animæ vestræ sint diuitiæ vestræ, & ad præparata pergatis regna cœlestia, per eum qui vos vocauit, Christum Iesum, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

De defectione lunæ. Sermo LXXXII.

ET ipsi videtis fratres quod mea nō cessat humilitas omni circa vos solicitudine laborare, & ad frugem bonam vos tota festinatione conuertere: sed quanto plus laboro vobiscum, tanto amplius confundor in vobis. Cū enim video tot cōmonitionibus meis nullum vos habere profectum, labor meus iam non gratulationi est, sed rubori. Dicit beatus Apostolus: Quis plantat vineam, & de fructu eius nō edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? (1.Corin.9.) Ecce ego pasco gregem Christi, & gregis fructum extorquere non valeo. pasco gregem domini, & nulla ex eo religiositatis alimenta percipio. Nulla enī me fidei eius dulcedo lætificat, sed quicquid ex eo profluit, asperum & amarum est. Tunc enim pastor Christiani gregis lacte reficitur, quando bonorum operum eius candore lætatur. Quis enim fratres in vobis non grauiter ferat? non tamen de omnibus dico. Sunt enim inter vos quos ad religionis cultum debeatis habere exemplo. Quis inquam non moleste ferat sic vos esse vestræ salutis immemores, vt etiam cœlo teste peccetis? Nam cum ante dies plerosque de vestræ auaritiæ cupiditate pulsauerim, ipsa die circa vesperum tanta vociferatio populi extitit, vt irreligiositas eius penetraret ad cœlum. Quod cum requirerem quid sibi clamor hic velit, dixerūt mihi quod laboranti lunæ vestra vociferatio subueniret, & defectum eius suis clamoribus adiuuaret. Risi equidem, & miratus sum vanitatem, quod quasi deuoti Christiani deo ferebatis auxiliū. Clamabatis enim, ne tacentibus vobis perderet elemétum, tanquam infirmus enim & imbecillis, nisi vestris adiuuaretur vocibus, non posset luminaria defendere quæ creauit. Bene igitur facitis, qui diuinitati exhibetis solatium, vt vobis iuuantibus possit cœlum regere. Sed si vultis hoc plenius facere, cunctis & totis noctibus peruigilare debetis. Nam quotiens putatis vobis dormientibus luna vim passa est, & tamen de cœlo nō corruit? Aut nunquid semper circa vesperū defectum patitur, nō aliquādo & circa lucē laborat? Sed apud vos vespertinis tantū horis laborare consueuit, quando copiosa cœna venter distenditur, quando maioribus poculis caput mouetur. Tunc igitur apud vos laborat luna, quādo laborat & vinū. Tunc inquam apud vos turbatur carminibus globus lunæ, quando calicib' turbantur & oculi. Quomodo igitur ebrius videre potes circa lunam quid agatur in cœlo, qui circa te non vides quid agatur in terra? Hoc est plane quod ait sanctus Salomon dicens: Stultus sicut luna mutatur. (Eccle.27.) Mutaris enim sicut luna, dum stultus & insipiēs ad motum eius, qui Christianus fueras, incipis esse sacrilegus. Sacrilegium enim creatori committitur, dum imbecillitas adscribitur creaturæ. Mutaris ergo sicut luna, vt qui paulo ante fidei deuotione fulgebas, postea perfidiæ infirmitate deficias. Mutaris sicut luna, dum cerebrum tuum ita exinanitur sapientia, sicut lunæ obscuritas: te vero tetorrimæ tenebræ mentis inuadunt: atque vtinam ō stulte sicut luna mutaris. Illa enim cito ad plenitudinem suā redit, tu ad sapientiam nec serò conuerteris. Illa velociter colligit quod amiserat lumen, tu nec tarde fidē recipis quàm negasti. Grauior ergo tuā quàm lunæ mutatio est. Luna defectum luminis patitur, tu salutis. Quàm bene igitur scriptum est de sapiente: Et permanebit cum sole. (Psalm.71.) Permanet enim sapiens cum sole, cùm constantia fidei permanet cum Saluatore. Sed dicit aliquis: Luna igitur non laborat? Laborat plane, negare nō possumus, sed laborat cum cæteris creaturis, sicut ait Apostolus dicens: Quia omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. (Roma.8.) Et infra: Quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, & reliqua. Liberabitur inquit à seruitute. Vides ergo quoniam luna non laborat carminibus, sed laborat obsequiis: non laborat periculis, sed laborat officiis: non laborat vt pereat, sed laborat vt seruiat. Vanitati enī creatura subiecta est non sponte, & reliqua. (Ibidem.) Ergo luna à statu suo non B sponte mutatur, tu de sensu tuo sponte mutaris. Illa in deminutionem sui conditione deducitur, tu in detrimentum tui voluntate pertraheris. Nolo igitur frater ita sis sicut luna cum deficit, sed esto sicut quando est plena atque perfecta. Scriptum est enim de iusto: Sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis. (Psalm.88.)

Increpatio ad populum de absentia sua. Sermo LXXXIII.

DEberem fratres post hos complures dies aliquid vberius prædicare, & reuertens à tanto examine sacerdotū, dulci vos sermone reficere. Bene dixi examine sacerdotum, quia sicut apes de diuinarū scripturarum flosculis suauia mella conficiunt, & quicquid ad medicinam pertinet animarum, oris sui arte componūt. Rectè comparantur apibus sacerdotes, quia sicut apes castitatem corporis præferunt, cibum vitæ cœlestis exhibēt, aculeum legis exercent. Puri enim ad sanctificationē, suaues ad refectionem, seueri sunt ad vltionem. Apibus planè sunt comparandi, qui velut alueario quodam gratiam matris ecclesiæ C continent, in qua diuersorum meritorum cellulas dulcissimis prædicationibus componentes, de vno saluatoris examine christianorum examina multa producunt. Cū semper fratres non cessauerim vos paterna pietate corripere, miror nihil vos tot meis commonitionibus profecisse, & doleo quod frequens prædicatio mea non vos profectu aliquo salutis corrigat, sed quadam cōtestationis pœna cōstringat. Prædicatio enim sacerdotis in plebe saluādis est correctio, cōtestatio iudicādis. Contestamur enim illis ante iudicium quod illos maneat in ipso iudicio, vt tunc omni excusatione submota, & rei sint de peccatis, & obnoxii contemptu. Vnde & ego interdum parcens vobis tacere vellem, sed malo vos cōtumaciæ caussas reddere, quàm me negligētiæ sustinere iudicium. Comperi enim fratres quod per absentiam meam ita rari quique ad ecclesiam veniatis, ita pauci admodum procedatis, quasi me proficiscente mecum pariter veneritis, & quasi cum necessitatibus ego pertrahor, D vos mecum traxerit ipsa necessitas. Pariter ergo à domo dei absentes sumus: Sed hoc interest, quòd me absentem necessitas efficit, vos voluntas. Nescitis quia etsi ego ab ecclesia desum, Christus ab ecclesia sua, qui est vbique, non deest? Venis frater ad ecclesiam, nō inuenis ibi episcopum: sed si fideliter venis, inuenies ibi episcoporum episcopum Saluatorem. Nam Christianus qui tunc tantum procedit ad ecclesiam, quando episcopus præsens est, non tam dei caussa videtur processisse, quàm hominis, nec implesse Christiani timentis officium, sed amici deferentis obsequium. Quid autem ego vos arguo, cum possitis me vno sermone cōuincere? Conuincor enim cum in hac parte clericos vobis magis video negligentes. Quomodo enim possum corrigere filios, cum fratres emendare non possim? Aut qua fiducia succenseam laicis, cum à consortibus pudoris verecundia conticescam? Ego autem fratres non de omnibus loquor. Sunt certe quidam deuoti, sunt & alij negligentes. ego neminem nomino, conscientia sua vnumquemque conueniat.

Post

Post increpationem consolatio ad populum.

Sermo LXXXIIII.

AMarior fortasse fuerit increpatio mea superiore dominica, quòd plerosque de vobis acrius magisterij seueritate conuenerimus, & sim prosecutus quæ aliquot non blandimenta deferrét, sed tristitiam irrogarent. Verum nihil mea interest. ego enim gaudeo, sciens discipuli tristitiam magistri esse lætitiam. Tunc enim auditor proficit, quando austeriora annunciat prædicator, ei salus gignitur quando tristitia emendationis ingeritur. Dicit enim beatus apostolus, Nam quæ secundũ deũ est tristitia, salutem stabilem operatur. Rectè ergo lætor, quia salutem operor cum obiurgo: mœreat licet filius mei asperitate sermonis, me tamen delectat, qui proficere illum intelligo per mœrorem. Ait sanctus apostolus, Quis est enĩ filius quem non verberat pater? Non enim osculatur semper pater filium, sed & aliquando castigat. Ergo quando castigatur qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas suas quæ dulciores sunt, cum amarius inferuntur. Dulcior enim est religiosa castigatio, quàm blãda remissio. Vnde ait propheta: Dulciora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Igitur fratres quia post increpationis meæ vtilia verba credo vos benignitate sensuum profecisse, de sacris literis aliqua conferamus. Sicut enim fons qui non solito humore distillat, exagitatur surculis, & ita largior inuenitur, ac primum ex eo turbida aqua producitur, vt vnda purior subsequatur: sic ergo & sanctitas vestra asperata quidem fuerat austeritate sermonis, sed deuotior facta est dulcedine pietatis. Turbulentum enim quiddam vestri animi forsitan retinebãt, sed iam ex vestris moribus profluit omne quod purum est. Videamus ergo quid sit quod ait ad discipulos suos dominus, Vos autẽ quẽ me dicitis? Non igitur tanquam ignarus interrogat domin᷒ quid de eo populi discipulique sentirent, sed tanquam sciẽs vniuersorum mẽtes, fidem manifestare voluit singulorum, vt quod corde credebant, ore narrarent. Alij enim Heliam esse credebant dominum, alij Hieremiam, alij Ioannem baptistam, Petrus solus Christũ dei filium confitetur. Gradus quidam sunt fidei: & qui deuotius credit, religiosius confitetur. Pro hac deuotione dicitur Petro: Beatus es tu Simon Bariona, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis. Et ego dico tibi: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Cum vocaretur ergo Simõ, per hanc deuotionem vocatus est Petrus. Legim᷒ dicente Apostolo de ipso domino: Bibebant de spiritali petra, Petra autem erat Christus. Rectè igitur quia petra Christus, Simon nuncupatus est Petrus, vt qui cum domino fidei societatem habebat, cum domino haberet & nominis dominici vnitatem, vt sicut à Christo Christianus dicitur, ita & à petra Christo Petrus apostolus vocaretur. Sed nec populorum opinionem possumus reprobare, qui vnum de prophetis dominum existimabant. Nam ideo nonnulli velut Heliam saluatorem forsitan putauerunt, quia ad cœlos Helias sicut saluator ascendit, sed non sicut Helias Christus est. Ille enim ad cœlos rapitur, iste regreditur. Ille tanquam infirmus ignea quadriga subuehitur, hic tanquã deus propria virtute portatur. Ille sicut homo ducitur, hic sicut saluator ascendit. Ille ducentes sequitur angelos, comitantes sibi angelos iste præcedit. Denique iidem angeli remeãtes in terram à domino saluatore dixerũt ad apostolos: Viri Galilæi quid statis aspiciẽtes in cœlum? Hic Iesus qui receptus est à vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.

De barbaris non timendis. *Sermo* LXXXV.

DIximus anteriore dominica Niniuitas in tribulatione positos diuinitatis misericordiã per abstinentiam meruisse, & ciuitatem suam de periculo ieiuniis liberasse, tanteque eos fuisse sapientiæ, vt non alienis se præsidiis defenderent, sed propria deuotione saluarent. Nam non statim desperauerunt de salute sua, quia audierunt à propheta cum ciuitatis se mœnibus subuertendos: sed quanto proximum annunciabatur excidium, tanto magis religiosis actibus armabantur, nec reliquerunt euertendam ciuitatem suam, sed in ea potius permanserunt, sapientes scilicet, vt quę ciuium vexabatur peccatis, ciuium orationibus saluaretur: & cui perditionem mala conuersatio intulerat, ei salutem deuotio religiosa conferret. Iustũ enim erat vt quos fuerat passa peccatores, eosdem haberet proprios defensores. Ciuitati enim non nũi propter ciuium peccata infertur excidium. Desine ergo peccare, & ciuitas non peribit. Quid fugis patriam? Si vis saluus esse, tua potius peccata subterfuge. Si tu peccare desieris, victus est inimicus. Dicit ad Abraham scriptura diuina per decem iustos patriã posse saluari. Igitur si iusti sunt qui saluam faciant patriam, vtique iniusti sunt qui relinquunt. Et si illi propter prẹsentiam suam cõsequuntur gratiam: necesse est vt ij propter desolationem mereantur offensam. Iniustus plane & impius est filius qui periclitantem deserit matrem. Mater enim quodãmodo dulcis est patria, quæ te genuit, quæ nutriuit, quæ vt fugere possis diuitem te fecit. Nã si non tibi suppeteret sumptus copiosa substantia, fuge prẹsidium non haberes: atque ideo auaritia ductus, dum metuis diuitias tuas perdere, impius in matrem esse non dubitas. Vnde intelligimus plus te pecuniæ tuę consulere quàm saluti. Dic mihi ô bone ciuis, cur fugere disponis, cur patriam derelinquis? Captiuitatem fortasse metuis. Da veniam, non intelligis, nescis quòd hæc est prima captiuitas, patriam non videre, & quòd grauius est omni malo hostili, peregrinationis exilium. Solet qui aliquid sceleris admiserit, huiusmodi pœna dãnari, vt pellatur patria, regionibus incognitis relegetur. Hoc igitur malum propria tibi prouides voluntate, quod solet supplicij causa damnatus excipere. Sed ponamus te forti esse animo, & ęquanimiter tolerare posse peregrinationis iniuriam. Dic mihi, qua inter extraneos libertate victurus, nõne cum loqui cœperis, obiicietur tibi, Vnde iste exul, vnde iste fugitiuus aduenit? Num & nostram ciuitatem opprimere nititur, sicut patriã suam pressit? Ita autem aporiaberis, ita conturbaberis, vt libertati tuæ metuẽs verearis ne ingenuitatis tuę ibi non inuenias assertorẽ. Mihi crede, in aliena patria tanta auditurus es, quãta in tua patria aliis sæpe dixisti. Illud autem nolo dicere quod quamuis diuersis in patria tua copiis perfruaris, statim vt exieris de domo tua, mendicus & pauper es. Dicit ergo deus ad Abrahã per decem iustos ciuitatẽ posse saluari. Male igitur de te sentis popule Christiane, si in tanto cœtu nostro ad saluandã ciuitatem decem iustos esse non credis. Dum enim deseris patriam, profiteris non in ea esse dignos quorum meritis liberetur. At ego vereor ne omnibus in ea iustis relictis, tu solus qui deseris, inueniaris iniustus. Sed nolo de decẽ iustorum numero te perturbes. legimus etiã quòd de Sodomitarum excidio meritis suis Loth solus liberauerit ciuitatẽ, quod magis valuerit ad saluandum vnius gratia, quàm ad euertendum peccata multorum. Exeunti enim illi de Sodomis hospitij caussa Segor parua cõceditur. Quod si iusto hospitij donatur ciuitas, quãto magis iusto patria conceditur?

Item de eodem. *Sermo* LXXXVI.

SAepe dixisse me memini quòd hostium tumultus bellicosos timere minime debeamus, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare, quoniam sicut ait dominus, maior est qui in nobis est, q̃ qui in hoc mundo. Hoc est, potentior est ad protegendos famulos suos Christus, q̃ diabolus ad instigandos inimicos. Quamuis enim idẽ diabolus colligat sibi turbas, & crudeli eas armet insania, tamen facilè destruuntur, quia melioribus populum suum saluator circundat auxiliis. Ait enim propheta: Immittet angelum dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Quod si angelus domini timẽtes eum de periculis eripit, nõ potest timere Barbarum qui timuerit saluatorem, nec potest metuere hostis impetũ qui Christi præcepta seruauerit. Præcepta enim Christi, arma sunt Christianis, & diuinus timor terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt quibus nos saluator instruxit, oratio, misericordia, atque ieiunium. Ieiuniũ enim melius quàm murus tuetur, misericordia facilius liberat quam rapina, oratio longius vulnerat quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proximè conspectum percutit aduersarium,

rium. Oratio autẽ etiã lõgius positũ vulnerat inimicum. Sic A nanque Helisæus propheta cum eum vellet rex Syriæ captiuare, ac suæ subdere ditioni, multisque eum armatorum cinxisset agminibus, non est territus, non turbatus, sed annuncianti puero ait: Noli timere, plures enim nobiscũ sunt quàm cum illis. O fides sancti prophetæ, non timet aduersarios quos prospicit, quoniã scit angelos secum esse quos credit. Non meruit terrenas insidias, quia cœlestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt, quàm cũ illis. Mira res, plures è cœlo defensores meretur sanctitas, q̃ in terris oppugnatores adduxit improbitas. Plures nobiscũ sunt, quàm cum illis. Videte beatitudinis meritum, propheta nunciat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spirituales oculi carnalibus quanto plus cernunt? Hic perspicit armatorum numerum, & ille non cernit defensionis indicium. Quanta est diuina misericordia? defertur hominibus beneficium, nec videtur auxilium: periclitantem consequuntur, & nesciunt. Hæc est enim pietas saluatoris, vt interueniat saluti, ac nõ se prodat aspectu. sentiatur beneficiis, & non cernatur obtutibus. Vnde errat qui putat cum prosperè aliquid gesserit, propria se fortitudine B superasse. Scire enim debet quòd aduersarij meritis magis quàm virtute vincuntur, & non tam virtute quàm sanctitate superantur, sicut sanctus Helisæus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat. Nam cum idem ministro suo ad depellendũ eius timorẽ plures adesse diceret defensores, nec metus ab illo posset auferri, tunc orauit ad dominum dicens: Domine aperi oculos eius vt videat. & aperti sunt oculi eius, & vidit, & ecce mons totus plenus equitatu. & reliqua. Oratio ergo prophetæ aperuit oculos pueri. non mirum si oratio aperuit oculos, vt videret exercitus. Non mirum inquam si nouos inserit oculos, qui noua promeretur auxilia. Aut cur non aciei producat obtutum, qui acies instruxerat angelorum? Cur inquam non oratione sua hebetudinem pupillarum detergeret, qui meritis suis caliginẽ nubium penetrauit? Necessario ergo sanctus Helisæus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatẽ cui iam refuderat claritatem, & remouerat visionis cæcitatem, geminóque eum remunerãs beneficio, absoluit eius metum, absoluit obtutum, minus timere cœpit postquàm plus videre C promeruit. Nam & pacem pariter promeruit, & visum. In montibus ergo cernuntur armati, apparet eos vere descendisse de cœlo, quorum aduentus primum in montibus reperitur. Ipsa enim locorum proximitas hoc demõstrat, quòd descendentes de cœlo non nisi iuga collium sibi vicina calcauerint. Tunc igitur orauit Helisæus, & omnẽ hostilẽ exercitum cæcitate percussit. Non mirum si aduersariis cæcitatem intulit qui famulo largitus est claritatẽ, & si hostibus aufert visũ qui ministro præstat aspectũ. Vbi sunt qui dicũt plus quàm preces sanctorũ hominum arma posse? Ecce vna oratio Helisæi totum exercitum vulnerauit, & vnius prophetæ meritis omnis est hostium numerus captiuatus. Quæ cateruæ regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt, vt ita hostes prosternerent, vnde illis nullus occũberet? Hæc est vera, hæc incruenta victoria, vbi sic aduersarius vincitur, vt de vincentibus nemo lædatur.

4. Reg. 6.

Ibidem.

De sancto propheta Helisæo. Sermo LXXXVII.

Mirum forsitan videatur quòd ante dies sancti Helisæi gratiam describentes diximus in defensio- D nem ipsius de cœlis auxilia descendisse, & armatos equites siue quadrigas ei diuinitus affuisse, astitisse etiam circa ipsum quadrigam igneam. Magna quidẽ res, sed in viro sancto miranda nõ est. Quid enim mirum si is auxilia meretur è cœlo, cuius animus semper in cœlo est? sicut ait Apostolus: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Ergo si nostra conuersatio in cœlis est, & cœlestium conuersatio potest esse nobiscum: hoc est, vt qui vita viuimus, angelorũ rectè consortium mereamur. Est ergo sancte viuentibus quædam inter se cognatio, coniũctio atque societas: nec interest verũ in cœlis maneãt, an in terris: angelici sint habitus, vel humani, dummodo in iis sit eadem vita vel sanctitas. Conuersatio enim connectit quos separat elemẽtum, & diuersis licet corporibus diuidantur, iisdem tamen actibus coniunguntur. Atque ideo fit vt sancti sibi quodam consortio cohærentes à se inuicem non discedant, & modo angeli ad terras veniãt, modo homines ad cœlestia transferantur, ac profectu meliore quibus vita communis est, incipiunt illis viuendi etiam elementa esse communia. Sed dicit aliquis: Frequenter audiuimus angelos ad homines descendisse, audire etiam cupimus quando homines ad cœlestia transmigrarint. Manifesta res est, & in promptu posita. Helias magister Helisæi nonne angelis ducentibus raptus ad cœlum est, & quadriga ignea impositus quasi in quodã triumpho victor ascendit? Victor enim extiterat non gentium Barbararũ, sed secularium voluptatum. Siquidem grauiores inimici sunt praui mores quàm hostes infesti, vt facilius intelligamus hoc tempore malignitatem hostiũ vinci posse quàm morũ. Ergo Heliam angeli ad cœlum perferũt, Helisæum angeli qui magistrum portauerunt, discipulum tuebantur, & notitia quadam obsequia quæ patri exhibuerant, etiam filio deferebant. Ipse enim Heliæ spiritualis est filius, ipse eius hæres est sanctitatis. Rectè autem Helisæus Heliæ spiritualis filius dicitur, qui ascendens ad cœlum, spiritum duplicẽ ei suæ gratiæ dereliquit. Cum enim data esset facultas Helisæo vt peteret quid vellet prius quàm ab eo reciperetur Helias, petiuit vt duplex spiritus Heliæ fieret in ipso. Tunc dixit Helias, dure petisti, sed fiet tibi. O hæreditas preciosa, in qua plus hæredi relinquitur quàm habetur, plus consequitur qui accipit, quàm possideret qui largitur. Preciosa planè hæreditas, quæ dum à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur. Igitur Helias cum simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Helisæo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Helias gratiæ dimisit in terris, quàm secum portauit ad cœlos: & licet ipse ad altiora totus trãsfertur corpore, apud filium tamen maiore manet sanctitate. De Helisæi autem meritis quid dicamus, cuius hæc prima laus est quòd patrẽ voluit gratia superare, dũ dari sibi amplius postulat, quàm scit apud eum esse qui possidet? Auarus quidem est in petendo, sed idoneus in promerendo: Dum enim à patre plus exigit quàm habebat, facit eum meritis suis plus pręstare quàm poterat. Nam cum idem Helisæus post ascensum sui magistri venisset Hiericho, & rogaretur à ciuibus vt in eadem consisteret ciuitate, dixerunt: Commoratio oppidi bona est, sed aquæ malæ & steriles sunt. Tunc præcepit sibi dari vas fictile, & recondito in eo sale veniẽs ad exitus aquarum proiecit in aquas, dicens: Hæc dicit dominus, sanaui aquas istas, non erit ex eis moriens neque sterilis. & sanatæ sunt aquæ vsque in hunc diem. Videte ergo Helisæi quanta sint merita, cuius prima in ciuitate hospitalitas, filiorum est magna fœcunditas. Dum enim sterilitatem auertit aquarum, successionem largitur hæredum. Non enim hoc facto vnum Helisæus sanauit hominem, aut vnius domus præstitit medicinam, sed totius ciuitatis populum reparauit. Si enim tardius hoc fecisset, interueniente sterilitate senescentibus cunctis ciuitas sine habitatore remanserat. Igitur Helisæus dũ curauit aquam, curauit & plebem: & dum fontem benedixit vndarum, fontem quendam indulsit animarum. Nam sicut sanctificatione eius de occultis terrę venis aqua sana prodiit, ita de occultis vuluæ visceribus soboles sana processit. Non enim sola tantum fluenta benedixit Helisæus quæ fontium iam gremio tenebantur, sed & illa quæ humido terræ solo adhuc indiscreta paulatim erant in posterum defluxura. Vnde ait scriptura ad exitus aquarũ benedixisse Helisæum, vt stillantem aquam prius sanctificatio susciperet, q̃ sinus fontis includeret. Igitur quoniã dicit Apostolus Paulus, Hæc in figura contingebant illis: videamus ergo ipsa figura quam habebat veritatem, hoc est, requiramus quæ sit ista ciuitas quæ sterilitate laborabat, vel quid sibi velit vas fictile, quid etiam vt aspersi sales afferant suauitatem. Legimus in eodem Apostolo dictum esse de ecclesia: Lętare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis. Ergo ecclesia est illa sterilis ciuitas quæ ante aduentũ Christi aquarum vitio, hoc est sacrilegio gentilium populorum sterilitatem sustinens, deo filios procreare nõ potuit. at vbi venit Christus, velut vas fictile assumens corpus humanũ, sanauit

Philipp. 3.

4. Reg. 2.

Ibidem.

Ibidem.

4. Reg. 2.

1. Corin. 10.

Gala. 4.

sanauit aquarum uitia, hoc est resecauit sacrilegia populorum: & statim ecclesia quæ erat sterilis, cœpit esse fœcunda. Vnde & apostolus dicit: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Plures enim filios ex ea ecclesia quæ erat sterilis, procreauit, quàm synagoga, quæ erat fœcunda, susceperit. Aspersi autē sales qui sunt qui attulerunt medicinam, facile cognoscemus. dicit dominus ad Apostolos suos: Vos estis sal terræ. Ergo si Apostoli salibus comparati sunt, rectè figura completur. Sicut tunc effusi de vasculo sales condierunt aquas, ita & nunc missi à saluatore Apostoli populos condiunt vniuersos, vt ablata sterilitate vitiorum, prolem incipiant germinare virtutum.

Esaiæ 54. Gala. 4. Matth. 5.

De bellico tumultu. Sermo LXXXVIII.

Mouet fortasse vos fratres, quòd tumultus bellorum, & incursiones præliorum fieri audiuimus assidue: & cur nostris temporibus fiant, dilectionē vestram fortasse plus moueat. Sed hæc caussa est, quia quanto magis proximi sumus mundi excidio, tanto magis regno sumus proximi saluatoris. Ipse enim dominus ait: In nouissimis diebus exurget gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum: cum autem videritis bella, & terræ motus, & fames, scitote quoniā in proximo est regnum dei. Ergo vicinitas ista bellorum vicinum magis nobis Christū esse demonstrat. Atq; ideo venientem aduersarium timere nō debeo, quia per hæc signa venire potius intelligo saluatorem. Quamuis enim iste metum incutiat temporalem, ille tamen delerit sempiternum. Potens est idem dominus vt & hostilem à nobis repellat pauorem, & suam nobis præsentiam largiatur. Per hos igitur bellorum tumultus, mundi quoddam significatur excidium. Futurum enim iudicium dei hæc inquietudo præcedit. Est autem quoddam commonitionis indicium dei, videre quod metuis, vt possis intelligere plus superesse quod metuas. Dum enim cauti sumus ad ea quæ cernimus, cautiores ad illa efficimur quæ speramus. Vir autem sapiens his actibus terrenis instruitur quēadmodum futuri seculi debeat declinare iudicium. Dum enim perspicit in hac communi perturbatione priores viros tuitiones mœnibus præparare, ipse admonetur quemadmodum in futura euersione mundi defensionē Christianis præparet animabus. Cernimus armari ciuitatis portas, debemus etiam prius in nobis portas armare iustitiæ. Sunt enim portæ iustitiæ, de quibus sanctus propheta dixit: Aperite mihi portas iustitiæ, & reliqua. Tunc autem ciuitatis porta munita esse poterit, si prius in nobis portæ iustitiæ muniantur. Cæterùm nihil prodest muros munire propugnaculis, & deum prouocare peccatis. Illa enim constituitur ferro, saxis & sudibus: hæc armetur misericordia, innocentia, castitate. Illa telorum multitudine custoditur, hæc orationum frequētia defendatur. Et ad plenam tuitionem vrbium portas principum solent signa præcedere. Animarum autem nostrarū portas signum saluatoris anticipet. Ergo fratres propter futurum mūdi iudicium armis nos cœlestibus muniamur, accingamur lorica fidei, salutis galea protegamur, verbo dei velut spirituali gladio defēdamur. qui enim his armis instructus fuerit, nec præsentem perturbationem metuit, nec futurum iudicium pertimescit. Siquidem sanctus Dauid hac deuotione protectus, Goliam illum fortissimum armatum & inermis occiderit, & virum bellicosum sub munitionibus vndique circunseptum sola fidei virtute prostrauerit. Cum enim sanctus Dauid non operiretur galea, nō præcingeretur clypeo, non lancea vteretur, occidit illum non telo ferreo, sed gladio spirituali. Quamuis enim inermis oculis hominum videretur, satis tamē erat gratia diuinitatis armatus. Verum ipse spiritualis gladius non fuit gladius. Non enim gladio Golias, sed lapide prostratus occubuit. Legimus in scripturis lapidis vocabulo Christum figuraliter designari, sicut ait propheta: Lapidem quem reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli. Igitur cum lapide Golias percutitur, Christi virtute prosternitur. Et in qua tandem corporis parte percutitur? In fronte scilicet. Gentilis enim & sacrileg⁹ homo ibi percutitur à Christo, vbi deerat Christus, & ibi infertur ei mortis exitium, vbi signum salutis nō inuenitur. Quamuis enim esset Golias vndiq; armorū protectione munitus, frons tamen eius patebat ad mortem: quia signaculum saluatoris non gestabat. Atque ideo ibi perimitur, vbi nudus à dei gratia reperitur. Hæc autem in figura facta esse nemo est qui nesciat. Nam & Dauid armorum indumentis sese ante præcinxerat: sed cum esset in iis grauis & impeditus, ita vt ambulare vix posset, eadem sine cunctatione proiecit, significans arma illa huius mundi vana & luxuriosa esse opera, quibus qui se permiscere voluerit, tanquam grauis & gradiendi ad cœlū cursum liberum non habebit. Simul & illud nos docuit, quòd non in armis tantum speranda victoria est, sed in nomine saluatoris oranda.

Lucæ. 21. Psalm. 117. 1. Reg 17. Psal. 117.

De dedicatione Basilicæ. Sermo LXXXIX.

Legimus in sancto euangelio, cum Cēturionis cuiusdam seruus qui erat illi preciosior, graui paralysis ægritudine laboraret, & per seniores Iudæorum ille Centurio rogaret saluatorem vt eius doloribus mederetur. Erat enim, vt ait scriptura, moritur⁹: inter cætera ad maiorem commendationis gratiam seniores dixisse domino: quia dignus est vt hoc illi præstes. diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Si ergo commendatur domino qui ædificauit synagogā quanto est commendatior qui ædificauit ecclesiam? Et si is meretur gratiam qui impietatis receptaculum præstitit, quāto maiorem meretur gratiam qui religioni domicilium præparauit? Et si ille cœlesti misericordia visitatur qui cōstruxit locum vbi Christus semper negatur, quanto magis, visitandus est qui fabricari fecit tabernaculum vbi Christus quotidie prædicatur? In Centurione enim dominus nō quid operis fecit, sed qua mente operatus sit comprobauit. Nā qui tempore quo nondum Christiani erant, solicite synagogam fecit: si fuissent vtiq; Christiani, intelligitur quòd multo solicitius fecisset ecclesiam: sed tamen licet synagogam ædificet, Christum prædicat. in ipso enim opere cōmonet Pharisæos, debere illos suscipere saluatorē: & demonstrat propterea se tabernaculū amplius edidisse, vt multipliciter domini gloriam loquerentur. Si enim credit in Christum conditor synagogæ, multo magis credere debet habitator ipsius synagogæ. Centurio ergo si iustificatus est propter opus fragile vel terrenum, iustificandus planè est vir clarissimus & prouidentissimus comes noster propter opus tam perpetuum vel cœleste: qui comes sicut est Centurione dignitate potior, ita & fide debet esse deuotior. Sapiens vir & religiosus comes, qui quantum in bello Imperatori militat, tantum & in pace militat saluatori: & quantū festinat de hostium manibus captiuos eruere, tāto magis festinat à diaboli se sacrilegio liberare. Ibi inimicos terreni regis interficit, hic aduersarios domini cœlestis insequitur. Ibi Barbaros vincit, hic dæmones. Sapiens inquam, qui sicut comes Imperatoris est, ita & comes Christi esse desiderat. Nam bene vtique & religiose agendo dignitatem suā cupit esse perpetuam, secundum quod scriptū est in propheta: Et vos ô boni reges bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem domini dei vestri, & pœnitebit dominū mali quod locutus est aduersus vos. Ergo cum Centurio rogaret dominum vt de morte erueret ægrotantem, & vellet dominus ad domum Centurionis pergere, in qua seruulus decumbebat, ait Centurio: Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meum. Excusat igitur Cēturio, & ne sub tectum eius ingrediatur dominus, indignū se dicit. Ecce dignus est comes noster, sub cuius tectum hodie saluator ingreditur. Videamus, ipsa Centurionis excusatio quam habeat gratiā. Ait enim hodie: Nō sum dignus vt intres sub tectum meum, sed dic tantum verbo, & sanabitur. O fides Christiana, quæ cū humilitate totum impetrare consuesti. Ecce religiosus Centurio ad accipiendam salutem dignior fit dum se profitetur indignum: & dum ædes suas iniuriosas putat, magis eas honorificas fecit & gratas. Magnæ enim & perfectæ fidei vir, qui intelligeret Christum cœlorum esse, dum verebatur ne hospitij sui cum angusta non acciperent. Ergo contradicēte Centurione non pergit ad domum dominus. Non pergit dominus, sed pergit domini medicina. non visitat ægrū saluator, sed visitat sanitas saluatoris. De fratribus vero nostris sanctis

Lucæ. 7. Ibidem. Hiere. 26. Lucæ. 7.

ſanctis viris Vitaliano & Maiano quid dicam?Scio illos glo
riam ab hominibus non quærere, niſi à ſolo deo, ſed tamen
laudem eorum etſi ego taceam,ipſa opera loquuntur. Ad ip
ſorum enim laudẽ pertinet quicquid in aliis paulo ante lau-
dauimus. Nam hoc tabernaculũ etſi plurimi conſtruxerunt,
hi tamen ſumptu operati ſunt vno aſſenſu. Et quo tandem
ſumptu,cum ſint in ſeculo mediocres & tenues?Illo ſcilicet
de quo ait Apoſtolus: Abundantia fidei,& diuitiis ſimplici- (2.Corin.9.)
tatis. Eſt enim ſanctis viris ſemper diues ipſa paupertas. Vn-
de credo hos beatos hanc eccleſiam non minus orationibus
quàm impẽdiis fabricaſſe. Sic enim oportebat vt opus Chri
ſti precibus magis creſceret, quàm cęmentis. Totam enim
ſubſtantiam in huius facturam operis expenderunt, & ipſis
certè nihil deeſt. Ipſa planè eſt, ſicut diximus, diues locu-
plẽſque paupertas, quæ expendit omnia. Sed hæc à deo be-
nedicta eſt, ſicut illa vidua de qua dicit dominus in euange
lio: Mulier hæc vidua pauper plus quàm omnes miſit. nam (Luc.21.)
omnes hi ex abundanti ſibi miſerũt in munera dei. Hæc au
tem totum victum ſuum quem habuit miſit.

De paßione beatæ Agnetis uirginis. Sermo XC.

SEruus Christi Ambroſius virginibus ſacris. Diẽ
feſtũ ſacratiſſimæ virginis celebremus. Hĩc pſal-
mi reſonent,inde concrepẽt lectiones. Hinc po-
pulorum turbæ lætentur, inde ſuſtententur pau-
peres Chriſti. Omnes ergo gratulemur in domino, & ad æ-
dificationem virginum,qualiter paſſa ſit Agnes beatiſſima,
ad memoriam reuocemus. Tertiodecimo ætatis ſuæ anno
mortem perdidit,& vitam inuenit, quia ſolum vitæ dilexit
authorem. Infantia quidem computabatur in annis,ſed erat
ſenectus mentis immenſa. Corpore quidem iuuencula, ſed
animo cana. Pulchra facie,ſed pulchrior fide. Dum à ſcho-
lis reuertitur, à præfecti vrbis filio adamatur. Cuius parẽtes
dum requiſiſſet,& inueniſſet, cœpit offerre plurima,& plu-
ra promittere. Denique detulerat ſecum precioſiſſima or-
namenta,quæ à beata Agne veluti quædã ſtercora ſunt re-
cuſata. Vnde factum eſt vt iuuenis maiori perurgeretur a-
moris ſtimulo, & putans eam meliora velle accipere orna-
mẽta,omnium lapidum precioſorum ſecum detulit gloriã,
& per ſeipſum,& amicos,& notos,& affines,cœpit aures vir
ginis appellare,diuitias,domos,poſſeſſiones,familias,atque
omnes huius mundi diuitias repromittere, ſi conſenſum ſuũ
eius coniugio non negaret. Ad hæc beata Agnes tale fertur
iuueni dediſſe reſponſum: Diſcede à me fomes peccati, nu-
trimentum facinoris,pabulum mortis: diſcede à me, quia iã
ab alio amatore præuenta ſum,qui mihi ſatis meliora te ob-
tulit ornamenta,& annulo fidei ſuæ ſubarrauit me, longe te
nobilior & genere & dignitate. Ornauit me inæſtimabili
dextrocherio. Dextram meam & collum meum cinxit la-
pidibus precioſis. Tradidit auribus meis inæſtimabiles mar
garitas,& circundedit me vernantibus atque coruſcantibus
gemmis. Poſuit ſignum in facie mea, vt nullum præter ip-
ſum amatorem admittam. Induit me cyclade auro texta, &
immenſis monilibus ornauit me. Oſtendit mihi theſauros
incomparabiles, quos mihi ſe daturum ſi ei perſeuerauero,
repromiſit. Non ergo potero ad contumeliam prioris ama-
toris vel aſpicere alium, & illũ derelinquere cum quo ſum
charitate deuincta. Cuius generoſitas celſior, poſſibilitas
fortior,aſpectus pulchior,amor ſuauior, & omni gratia ele-
gantior. A quo mihi iam thalamus collocatus eſt,cuius mihi
organa modulatis vocibus cantant. Iam mel & lac ex ore e-
ius ſuſcepi. Iam amplexibus eius caſtis aſtricta ſum, iã cor-
pus eius corpori meo ſociatũ eſt,& ſanguis eius ornauit ge-
nas meas. Cuius mater virgo eſt,cuius pater fœminã neſcit.
Cui angeli ſeruiunt,cuius pulchritudinem ſol & luna mirã-
tur,cuius odore reuiuiſcunt mortui, cuius tactu fouẽtur in-
firmi, cuius opes nunquam deficiunt, cuiuſque diuitiæ non
decreſcunt. Ipſi ſoli ſeruo fidem,ipſi me tota deuotione cõ-
mitto. Quem cum amauero,caſta ſum: cum tetigero, munda
ſum: cum accepero, virgo ſum. Nec deerunt poſt nuptias fi-
lij, vbi partus ſine dolore ſuccedit,& fœcũditas quotidiana
cumulatur. Audiẽs hæc inſanus iuuenis,amore carpitur cæ-
co,& inter anguſtias animi anhelo cruciabatur ſpiritu. Inter
hæc lecto proſternitur, & per alta ſuſpiria amor medicis a-
peritur. Fiunt nota patri quæ fuerunt inuenta à medicis, &
eadem paterna voce quæ fuerant iam dicta à filio, ad peti-
tionem virginis reuoluuntur. Abnegat Agnes beatiſſima,&
ſe nullo pacto prioris aſſerit ſponſi fœdera violare. Cúmq;
pater diceret in faſcibus præfecturæ ſe agere,& idcirco non
ſibi quemuis illuſtriſſimum virum etiam poſſe præferri,cœ
pit tamen vehementiſſime inquirere quis eſſet ſponſus de
cuius ſe Agnes poteſtate iactaret. Tunc extitit quidam ex
paraſitis eius,qui diceret hanc Chriſtianam eſſe ab infantia,
& magicis artibus ita occupatam, vt dicat Chriſtum ſuum
ſponſum. Audiens hæc præfectus lætus efficitur,& miſſa ap
paritione cum ingenti ſtrepitu ſuis eam tribunalibus præci-
pit ſiſti. Et primo quidem blandis eã ſermonibus ſecretius
prouocat, deinde terroribus pulſat. Sed virgo Chriſti nec
blandimentis ſeducitur,nec terrore concutitur, ſed eodem
vultu,eodem animo perſeuerat,& terrentem ſimiliter ſicut
blandientem animo deridebat. Videns itaq; Symphronius
præfectus tantam in puella conſtantiam,parentes eius allo-
quitur. Et quia erant nobiles, & vim eis inferre nõ poterat,
titulum eis Chriſtianitatis oppoſuit. Sequenti nanq; die A-
gnem ſibi præſentari iubet. Et iterum iterumq; repetẽs, re-
plicare cœpit de iuuenis amore ſermonem. Cúmque omnis
ſermo eius caſſo labore deficeret, ſiſti eam iterum ſuis tri-
bunalibus iuſſit. Cui & dixit: Superſtitio Chriſtianorum, de
quorum te magicis artibus iactas, niſi à te fuerit ſegregata,
non poteris inſanias abiicere pectoris, neq; æquiſſimis con-
ſiliis præbere cõſenſum. Vnde te ad venerandam deam Ve-
ſtam properare neceſſe eſt, vt ſi perſeuerantia virginitatis
placet,eius die noctúq; ſacrificiis reuerẽdis inſiſtas. Ad hæc
beata Agnes dixit: Si filium tuũ,quamuis iniquo amore ve-
xatum,tamen viuentem hominem recuſaui: hominẽ vtique
qui eſt rationis capax,qui & audire & videre, & palpare,&
ambulare poteſt,& flore lucis huius cum bonis frui: ſi ergo
hunc cauſſa amoris Chriſti nulla poſſum ratione reſpicere,
quomodo poſſum idola muta & ſurda, & ſine ſenſu, & ſine
anima, colere, & ad iniuriam ſummi dei ceruicẽ meã vanis
lapidibus inclinare? Audiens hæc præfectus Symphronius
dixit: Cupio conſultum infantiæ tuæ,& adhuc te deos blaſ-
phemantem idcirco differo,quia annos tuos infra ſenſum a-
ſpicio. Noli ergo temetipſam ita deſpicere, vt motus deorũ
incurras. Beata Agnes dixit: Noli infantiam corporalem ita
in me deſpicere, vt putes me te velle habere propitium. Fi-
des enim non in annis,ſed in ſenſibus inuenitur. Et deus om
nipotens mentes magis comprobat quàm ætates. Deos autẽ
tuos,quorum motus me incurrere non vis, ipſos iraſci per-
mitte, ipſi loquantur, ipſi hoc mihi præcipiant, ipſi iubeant
ſe coli, ipſi iubeant ſe adorari. Verũ quoniam ad hoc video
te tendere quod impetrare nõ poteris, quicquid tibi vide-
tur, exerce. Symphronius præfectus dixit: Vnũ tibi è duo-
bus elige, aut cum virginibus deæ Veſtæ ſacrifica, aut cum
meretricibus ſcortaberis in contubernio lupanari. Et lon-
ge erũt à te Chriſtiani,qui te ita magicis artibus imbuerũt,
vt hanc calamitatem intrepido animo te poſſe perferre con
fidas. Vnde, vt dixi, aut ſacrifica deæ Veſtæ ad laudem ge-
neris tui: aut ad ignominiam natalium tuorum, eris publicæ
abiectionis ſcortum. Tunc beata Agnes cum ingenti con-
ſtantia dixit: Si ſcires quis eſt deus meus, non iſta ex ore tuo
proferres. Vnde ego quia noui virtutem domini mei Ieſu
Chriſti, ſecura contemno minas tuas, credens quòd neque
ſacrificem idolis tuis, neq; polluar ſordibus alienis. Mecum
enim habeo cuſtodem corporis mei angelum domini. Nam
vnigenitus dei filius quem ignoras, murus eſt mihi impene-
trabilis, & cuſtos mihi eſt nunquam dormiens, & defen-
ſor mihi eſt nunquam deficiens. Dij autem tui aut ærei ſunt,
ex quibus cucumæ melius fiunt ad vſus hominum: aut lapi-
dei, ex quibus ſternuntur plateæ. Diuinitas ergo nõ in lapi-
dibus vanis habitat, ſed in cœlis. Non in ære aut aliquo me-
tallo, ſed in regno ſuperno cõſiſtit. Tu autem & ſimiles tui
niſi ab iſtorum cultu receſſeritis, ſimul vos pœnæ conclu-
dent. Sicut enim illi igne conflati ſunt vt funderẽtur, ſic co-
lentes eos perpetuo incendio conflabuntur: non vt fundan-
tur, ſed vt confundãtur in æternum, & pereant. Ad hæc in-
ſanus iudex iuſſit eam expoliari, & nudam ad lupanar duci,
ſub

ſub voce præconis dicentis Agnem ſacrilegam virginẽ, diis blaſphemiam inferentem, ſcortum lupanaribus datã. Statim autem vt expoliata eſt, crine reſoluto tantam denſitatẽ capillis eius diuina gratia conceſſit, vt melius videretur fimbriis eorum, quàm veſtibus tecta. Ingreſſa autẽ turpitudinis locum, angelum domini ita præparatum inuenit, vt circundaret eam immenſo lumine, ita vt nullus poſſet eam præ ſplẽdore reſpicere. Fulgebat enim tota cellula illa quaſi radians ſol in virtute ſua: & quanto quis curioſior oculis eſſe voluiſſet, tanto ſibi viſus aciem obtundebat. Cúmque ſe in orationem domino proſtrauiſſet, apparuit ante oculos eius ſtola candidiſſima, & apprehendens eam induit ſe, & dixit: Gratias tibi ago domine Ieſu Chriſte, qui me in numero ancillarum tuarũ computans, veſtem hanc mihi largiri præcepiſti. Ita nanque ad menſuram corpuſculi eius aptum erat indumentum, & ita nimio candore conſpicuũ, vt nullus dubitaret hoc angelicis manibus præparatum. Interea lupanar efficitur locus orationis, in quo omnis qui fuiſſet ingreſſus, adoraret & veneraretur, dans honorem immenſo lumini, & mundior egrederetur foras, q̃ fuerat intus ingreſſus. Cúmq; hæc agerentur, præfecti filius qui author erat huius ſceleris, venit ad locum cum ſodalibus ſuis iuuenculis inſultaturus puellæ, cum quibus libidinis ſuæ ſe poſſe credebat ludibriũ exercere. Et ingreſſos ante ſe furẽtes pueros & turpiter ſequentes, cũ omni veneratione & ingenti admiratione egreſſos cœpit impotentes arguere, atq; vanos & molles ac miſeros iudicare. Et irridens locum in quo virgo orabat, audacter ingreſſus eſt. Et videns tantũ lumen circa eam, non dedit honorem deo, ſed irruens in ipſum lumẽ, priuſquam vel manu eam contingeret, cecidit in faciem ſuam, & præfocatus à diabolo expirauit. Videntes autem ſocij eius quod moras intus faceret, putabãt obſcœnis eum operibus occupari. Et ingreſſus eſt vnus ex iuuenibus qui ei familiarior erat, vt congratularetur inſultationi eius, & mortuũ eum inueniẽs, exclamauit voce magna dicẽs: Piiſſimi Romani ſuccurrite, magicis artibus iſta meretrix præfecti filium interfecit. Fit repente concurſus populorum ad theatrum, & varia furentis populi acclamatio. Alij dicebant magam, alij innocentẽ, alij ſacrilegam conclamabant. Præfectus autem audiens filium ſuum interiſſe, cum ingenti tumultu venit ad theatrũ. Et ingreſſus locũ in quo corpus filij eius iacebat exanime, cum ingenti clamore dicebat: Crudeliſſima omnium fœminarum, ad filium meum voluiſti apodixen tuæ artis magicæ demonſtrare? Et cum talia atq; alia huiuſcemodi verba repeteret, & cauſſas mortis eius ab ea vehementer inquireret, ait ad eum beatiſſima Agnes: Ille cuius volũtatem volebat perficere, ipſe in eum poteſtatem accepit. Quare autem omnes qui ad me ingreſſi ſunt, ſani ſunt? Quia vniuerſi dederũt honorem deo, qui miſit angelum ſuum, & induit me hoc indumento miſericordiæ, & cuſtodiuit corpus meum, quod ab ipſis cunabulis Chriſto conſecratum eſt, & oblatum. Videntes ergo ſplendorem angelicum adorabant omnes, & abſcedebant illæſi. Hic autem impudens ſtatim vt ingreſſus eſt, ſæuire cœpit & fremere. Cúmq; manum ſuam ad me contingendum aptaret, dedit eum angelus domini in reprobam quam conſpicis mortem. Dicit ei præfectus: In hoc apparebit quia non magicis artibus iſta geſſiſti, ſi deprecata fueris ipſum angelum vt reſtituat mihi filium meum ſanum. Cui beata Agnes dixit: Licet fides veſtra hoc impetrare nõ mereatur à domino, tamen quia tempus eſt vt virtus domini mei Ieſu Chriſti manifeſtetur, egredimini omnes, vt ſolitã ei orationem offeram. Cúmq; vniuerſi fuiſſent egreſſi, proſternens ſe in faciem planam, rogare cœpit dominum vt iuuenem ſuſcitaret. Orante autẽ illa, apparuit angelus domini, qui eleuauit eam flentem, & confortans animum eius, iuuenem ſuſcitauit. Qui egreſſus foras cœpit voce publica clamare & dicere: Vnus deus in cœlo, & in terra, & in mari, qui eſt deus Chriſtianorum. Nam omnia templa vana ſunt. Dij qui coluntur, omnes vani ſunt, & penitus nec ſibi poſſunt nec aliis aliquod auxilium exhibere. Ad hãc vocem omnes aruſpices, & templorum põtifices conturbabãtur, & fit per eos vehementior q̃ fuerat ſeditio populorum, atque omnes vna voce clamabant: Tolle magam, tolle maleficam, quæ & mentes mutat, & animos alienat. Præfectus autem vidẽs tanta mirabilia, obſtupuit. Sed veritus proſcriptionem ſi contra templorum pontifices ageret, & Agnem contra ſuã ſententiam defenſaret, vicarium ad ſeditionem populi iudicem dereliquit: ipſe autem triſtis abſceſſit, quòd eam non potuit poſt reſurrectionem filij ſui liberare. Tunc vicarius Aſpaſius nomine, iuſſit in conſpectu omnium ignem copioſum accendi, & in medium eã præcepit iactari flammarũ. Quod cum fuiſſet impletum, ſtatim in duas partes diuiſæ ſunt flammæ, & hinc atq; illinc ſeditioſos populos exurebant, ipſam autem penitus in nullo cõtingebat incendium. Eo magis nõ hoc virtutibus diuinis, ſed maleficiis reputantes, dabant fremitus inter ſe populi, & infinitos clamores ad cœlos. Tunc beata Agnes expandens manus ſuas in medio ignis, his verbis orationem fudit ad dominum: Omnipotens, adorande, colende, tremẽde pater domini noſtri Ieſu Chriſti benedico te, quia per filium tuũ vnigenitum euaſi manus hominũ impiorum, & ſpurcitias diaboli impolluto calle trãſiui. Ecce & nũc rore cœleſti perfuſus per ſpiritum ſanctum focus iuxta me moritur, flamma diuiditur, & ardor incẽdij huius ad eos à quibus in me miniſtratur, effunditur. Benedico te pater prædicande, qui etiam inter flãmas intrepidam me ad te peruenire permittis. Ecce iam quod credidi video: quod ſperaui, iam teneo: quòd concupiui, complector. Te confiteor labiis & corde, te totis viſceribus concupiſco. Ecce ad te venio viuum & verum deum, qui cum domino noſtro Ieſu Chriſto filio tuo, & cum ſpiritu ſancto viuis & regnas in cuncta ſecula ſeculorum, amẽ. Cúmq; compleſſet orationẽ, ita omnis ignis extinctus eſt, vt nec tepor quidem incendij remaneret. Tunc Aſpaſius vrbis Romæ vicari⁹, populi ſeditionem non ferens, in guttur eius gladiũ mergi præcepit. Atq; hoc exitu, roſeo ſui ſanguinis rubore perfuſam Chriſtus ſibi ſponſam & martyrem conſecrauit. Parentes vero eius nullam penitus triſtitiam habentes, cum omni gaudio abſtulerunt corpus eius, & poſuerunt illud in prædiolo ſuo non lõge ab vrbe, in via quæ dicitur Numentana. Vbi cum omnis turba Chriſtianorum concurreret, inſidias à Paganis perpeſſi ſunt: & videntes populum infidelium ſuper ſe venientem armatum, omnes fugerunt. Aliquanti tamen lapidũ ictibus læſi euaſerunt. Emerentiana autem, quæ fuerat collactanea eius, virgo ſanctiſſima, licet catechumena, conſtanter intrepida ſtabat immobilis, & his verbis exprobrabat eos: Superflui, miſeri, caduci, atq; atrociſſimi, deum omnipotentem colentem occidiſtis, & percuſſione lapidum homines innocentes iugulaſtis. Hæc & his ſimilia dum turbis furentibus diceret, lapidata eſt ab eis, & orans iuxta ſepulchrum Agnes beatiſſimæ emiſit ſpiritum. Non dubium eſt quòd in ſuo ſanguine ſit baptizata, quæ pro defenſione iuſtitiæ dum confiteretur dominum, mortem conſtãter excepit. Eadem deniq; hora fit terræ motus vehemẽtiſſimus: & cum nimia eſſet cœli ſerenitas, tantæ coruſcationes, tãtáque fulgura & tonitrua extiterũt, vt pars maxima inſani populi expiraret. Vnde factum eſt vt nullus penitus ex eo aduenietibus ad ſepulchra ſanctorum aliquas moleſtias excitaret. venientes autem parentes beatæ Agnes cum ſacerdotibus nocte, abſtulerunt corpus ſanctæ Emerentianę virginis, & ſepelierunt illud in confinio agelli beatiſſimæ virginis Agnes. Igitur dum parẽtes beatæ Agnes aſſiduis pernoctationibus vigilarent ad tumulum eius, vidẽt in medio noctis ſilentio exercitum virginũ, quæ omnes auro textis cycladibus indutæ, cum ingenti lumine præteribãt. Inter quas vident beatiſſimam Agnem ſimili veſte fulgentẽ, & ad dexteram eius agnum niue candidiorem. Hæc itaq; dum viderent parentes eius, & qui ſimul erant, ſtuporẽ mentis incurrunt. Sed beata Agnes rogat ſanctas virgines parumper gradum figere. Et ſtans parẽtibus ſuis dixit: Videte ne me quaſi mortuam lugeatis, ſed congaudete mihi & congratulamini, quia cum his omnibus lucidas ſedes accepi. Et illi ſum iũcta in cœlis, quem in terris poſita tota animi intentione dilexi. Et his dictis pertranſiit. Hæc viſio publice ab omnibus qui viderant quotidie vulgabatur. Vnde factum eſt vt poſt aliquantos annos ad Conſtantiam Conſtantini filiam hoc factum ab his qui viderant, narraretur. Erat enim ipſa Conſtantia

ſtantia regina virgo prudentiſſima, ſed ita obſeſſa vulneribus, vt à capite vſque ad pedes nulla membrorum pars libera remanſiſſet. Accepto autem conſilio, ſpe recuperandæ ſalutis venit ad tumulum martyris nocte, & licet pagana, tamen credula animi intentione preces fideliter fundebat. Quod dum faceret, repentina ſomni ſuauitate corripitur. Et vidit per viſum beatiſſimã Agnē talia ſibi monita præferentem: Conſtanter age Conſtantia, & crede dominũ Ieſum Chriſtum filium dei eſſe ſaluatorem tuum, per quē modo conſequeris omnium vulnerum quæ in corpore tuo pateris ſanitatem. Ad hanc vocem Conſtantia euigilat ſana, & ſic ſana, vt nec ſignum in eius membris alicuius vulneris remaneret. Reuerſa igitur ad palatium ſaniſſima, facit gaudiũ & patri ſuo Auguſto, & fratribus ſuis imperatoribus. Coronatur ciuitas tota: ſit lætitia militantibus atq; priuatis, & vniuerſis audientibus hæc. Infidelitas gentium confundebatur, & fides dominica lætabatur. Interea patrem & fratres Auguſtos rogat vt baſilica beatæ Agnes conſtrueretur, & ſibi illic mauſoleum collocari præcepit. Currit hæc opinio ad omnes, & quotquot credentes ad eius tumulum adueniſſent, ſanabantur, quacunq; fuiſſent infirmitate detẽti. Quod facere Chriſtum nullus dubitat vſq; in hodiernum diem. Perſeuerauit autem Conſtantia Auguſti filia in virginitate, per quam multæ virgines & mediocres, & nobiles, & illuſtres, ſacra velamina ſuſceperunt. Et quia fides mortis dãna non patitur, vſq; in hodiernum diē multæ virgines Romanæ Agnem beatiſſimam quaſi in corpore manentem attendunt, & eius exemplo agentes viriliter, integræ perſeuerãt, credentes ſine dubio quòd perſeuerantes perpetuæ victoriæ palmam acquirant. Hæc ego Ambroſius ſeruus Chriſti dum in voluminibus diuinis inueniſſem ſcripta, nõ ſum paſſus infructuoſo ſilentio tegi. Ad honorem igitur tantæ martyris, ſicut geſta eius agnoui, conſcripſi, & ad ædificationē veſtram, ô virgines Chriſti, textum paſſionis eius credidi deſtinandum, obſecrans charitatem ſpiritus ſancti, vt labor noſter in veſtra imitatione fructum in cõſpectu domini valeat inuenire. Amen.

De inuentione corporum ſanctorum Geruaſij & Prothaſij. Sermo XCI.

Psalm.18.

Heſterno tractaui verſiculũ, Dies diei eructat verbum prout noſtri tulit caput ingenij: hodie mihi non ſolum ſuperiore tempore, ſed præſenti quoque prophetaſſe videtur ſcriptura diuina. Nam cum diebus ac noctibus continuatam videam ſanctitatis veſtræ celebritatem, iſtos eſſe dies prophetici carminis, oracula declarare heſternum atq; hodiernum, de quibus opportuniſſime dicitur: Dies diei eructat verbum, & iſtas noctes de quibus aptiſſime diſputatur, quia nox nocti indicat ſciẽtiam. Quid enim aliud hoc biduo niſi verbũ dei intimo eructaſtis affectu, & ſcientiam vos habere fidei probauiſtis? Cui tamen celebritati veſtræ, qui ſolent, inuident. Et quia celebritatem veſtrã inuidis animis ferre non poſſunt, cauſſam celebritatis odere, atque amentiæ in tantum prodeunt, vt negent martyrum merita, quorum opera etiam dæmones confitentur. Sed hoc non mirum. Siquidem tanta eſt incredulorum perfidia, vt tolerabilior ſit diaboli cõfeſſio. Dicebat enim diabolus: Ieſu fili dei viui, quid veniſti ante tempus torquere nos? Et cũ hæc audirent Iudæi, ipſi tamen dei filium denegabant. Et nunc audiſtis clamantes dæmones & confitentes martyribus quòd pœnas ferre nõ poſſint, & dicentes: Quid veniſtis vt ante tempus nos tam grauiter torqueatis? Et Arriani dicunt: Non ſunt iſti martyres, nec torquere diabolum poſſunt, nec aliquem liberare, cum tormẽta dæmonum ipſorum voce probentur, & beneficia martyrum remediis cæcorum, & abſolutorum indiciis declarẽtur. Negant cæcum illuminatum, ſed ille non negat ſe ſanatum. Ille dicit: Video, qui nõ videbam. Ille dicit: Cæcus eſſe deſiui, & probat facto. Iſti beneficium negant, qui factum negare non poſſunt. Notus homo eſt, publicis cum valeret mãcipatus obſequiis, Seuerus nomine, lanius miniſterio. Depoſuerat officium poſtquàm inciderat impedimentum. Vocat ad teſtimonium homines quorum ante ſuſtẽtabatur obſequiis. Eos indices ſuæ viſitationis accerſit, quos habebat

Math.8.

teſtes, & arbitros cæcitatis. Clamat, quia vt contigit fimbriã de veſte martyrum, qua ſacræ reliquiæ veſtiuntur, redditũ ſibi lumen ſit. Nõne ſimile illud eſt, atque illud quod in euangelio legimus? Vnius enim potentiã laudamus authoris: nec intereſt vtrũ opus ſit, an munus, cum & muneret in opere, & operetur in munere. Quod enim aliis faciendũ donauerit, hoc in aliorũ opere nomen eius operatur. Legimus ergo in euangelio, Iudæos cum viderent in illo cæco ſanitatis remedium, requiſiſſe parentum teſtimonium. Interrogabant, Quomodo videt filius veſter? cum ille diceret, Cæcus cũ eſſem, modo video. Hoc & iſte dicit: Cæcus fui, & modo video. Interrogate alios ſi mihi nõ creditis, interrogate extraneos, ne aſtipulari mihi parentes puteris. Deteſtabilior iſtorum ꝙ Iudæorum pertinacia. Illi cum dubitarent, vel parentes interrogabãt. Iſti occulte interrogant, palam negant, iam non operi increduli, ſed authori. Sed quæro qui non credant, vtrum à martyribus poſſint aliqui viſitari, hoc eſt Chriſto non credere. Ipſe enim dixit: Et maiora his facietis. an ab iſtis martyribus, quorum merita iamdudum vigent, corpora dudum reperta ſunt. Quæro hic, vtrum mihi an ſanctis martyribus inuideant? Si mihi, nunquid à me aliquæ virtutes fiunt? Nũquid meo opere, meo nomine? Cur igitur mihi inuident quod meũ non eſt? Si martyribus, (reſtat enim vt ſi mihi non inuident, martyribus inuidere videantur) oſtendunt alterius fidei fuiſſe martyres, quam ipſi credunt. Neque enim aliter eorum operibus inuiderent, niſi fidem in his fuiſſe eam quam iſti non habent, iudicarent. Fidem illam maiorũ traditione firmatam, quã dæmones ipſi negare non poſſunt, ſed Arriani negãt. Audiuimus hodie dicentes eos quibus manus imponebatur, neminem poſſe eſſe ſaluum qui patrem & filium, & ſpiritum ſanctũ negaret, qui trinitatis omnipotentem virtutem non crederet. Confitetur hoc diabolus, ſed Arriani nolunt fateri. Dicit enim diabolus, ſic torqueatur quemadmodum ipſe à martyribus torquebatur qui ſpiritus ſancti deitatem negarit. Non accipio à diabolo teſtimonium, ſed confeſſionem. Inuitus dixit diabolus, ſed exactus & tortus. Quod nequitia ſupprimit, extorquet injuria. Cedit diabolus plagis, & adhuc cedere neſciunt Arriani. Quanta perpeſſi ſunt, & quemadmodũ Pharao malis ſuis indurantur. Dicebat diabolus, vt ſcriptum legimus, Scio te quis ſis. Tu es filius dei viui. Dicebãt Iudæi: Neſcimus quis ſit. Dicebant hodie, & ſuperiore die vel nocte dæmones, Scimus quia martyres eſtis. Et Arriani dicũt: Neſcimus: nolumus intelligere, nolumus credere. Dicunt dæmones martyribus: Veniſtis perdere nos? Arriani dicũt, Non ſunt dæmonum vera tormenta, ſed ficta & compoſita ludibria. Audiui multa componi, hoc nemo vnquam fingere potuit vt dæmonia cũ ſe eſſe ſimularet. Quid illud quod ita exagitari eos videmus quibus manus imponitur? vbi hic locus fraudi eſt? vbi ſuſpicio ſimulandi? Sed non ego ad ſuffragium martyrum vſurpo vocem dæmoniorũ. Beneficiis ſacra paſſio ſuis comprobetur. Habet iudices, ſed purgatos: habet teſtes, ſed abſolutos. Melior vox eſt quam ſanitas loquitur eorum qui debiles aduenerunt. Melior vox eſt quã ſanguis emittit. Habet enim ſanguis vocem canoram, quæ de terris ad cœlum peruenit. Legiſtis dicente domino: Sanguis fratris tui clamat ad me. Et hic ſanguis clamat coloris indicio: Sanguis clamat operationis præconio: Sanguis clamat paſſionis triumpho. Satisfactum eſt petitioni veſtræ, vt codendas heſterno in hodiernũ diē differremus reliquias.

Ioan.9.

Ioan.14.

Luce.4.

Ioan.9.

Gene.4.

De baptiſmo ſancti Auguſtini. Sermo XCII.

Quod his diebus contigit, fratres humaniſſimi vidiſtis, quibus domini noſtri Ieſu Chriſti ſummã poteſtatem & clementiam intelligere potuimus, memoriæque mãdare debemus, quod in nulla re magis Chriſtianis gratulari poſſumus quàm quod hoc tempore, & ætate noſtra mirandum oculis noſtris vidimus. Diuinæ clemẽtiæ innumeras gratias agere debemus, quòd Auguſtinus Afer Carthaginenſis, philoſophus acutiſſimus, contempto gentilium cultu ad veram Chriſtianam religionē diuino nutu tandem peruenit. Hoc reſurrectionis tempus duplici lætitia celebrandum eſt, Chriſti ſcilicet victoria potito, ac deleto inferorum imperio, & Auguſtini conuerſione,

quæ

quæ Chriſtianis plurimum cõfert. Quis expugnauit animũ? A quis ſuperauit? Non argumenta, non vis aliqua verborum, ſed dei dumtaxat virtus & clementia. Nonne rhetor hic habebatur præſtãtiſſimus? Nõne eius doctrina accinctus Mediolanum venit, vbi à cũctis ciuibus honorificè ſuſceptus eſt? Ad quid tanta liberalium diſciplinarum eruditio, tantũ philoſophiæ acumen? Ad quid illud acre ingenium, illa dialectica, cæteræque artes ſine præceptore adeptę? Ad hoc vt diuina potentia magis eluceat mortalibus. Quo Ariſtotelica inſtitutio, in diſputando ſimulationes, difficultates tẽdebant, verſutiæ, contentiones & aſtutiæ, quibus maximè erat inſtructus, argumentáque contra ſacrarum literarum ſcripturas cum vnà aſſemus adducta, in quibus diuinum quandoque implorabamus auxilium? Quo tanta in dicendo hominis gratia, tanta in dicendo copia atque facundia, vt non temere eius dicta diſſolui potuiſſent? Ad hoc vt fides Chriſti ſtabiliretur. Sæpius me eum tentaſſe intelligitis, quo inter diſſenſiones noſtras virtus diuina operaretur. Optabam mirum in modum hominem tantæ doctrinæ illuminari, à B quo ſumma gloria & ſplẽdor, vt in merito Chriſtianæ fidei oriri poſſet. Verum etiam Auguſtinus tanta interdum pertínacia, & diſputationis ſuæ acrimonia ac vehementia nos vrgebat, vt inter ſupplicationes noſtras quod deus ab eius captionibus nos auerteret, rõgare coacti ſimus. Matris eius Monicæ precibus & lachrymis penè continuis, noſtríſque orationibus aliquantiſper adhærere cœpit, & prędicationibus noſtris aliquando intereſſe cupiebat, in quibus fidei noſtræ ſynceritatem omnibus diſciplinis, & omnium artiũ argumentis antecedere oſtendebamus. Diuino tandem auxilio, Chriſti veram religionem amplexus eſt, vnde humanũ genus, & Chriſti fideles merito iubilare poſſunt. Veruntamẽ Simpliciano noſtro probatæ ſanctitatis viro non minores gratiæ agendę ſunt, à quo Auguſtinus de religione beata, fœlicíque vita inſtructus eſt. A quo idem multa de Chriſti fide tum exempla, tum miracula accepit, quibus ſi qua hæreſis rubigo eſſet, penitus animum abſterſit, quibus à ſe omnis dubitationis timor procul propulſatus eſt. Quãtis fra C tres chariſſimi lachrymis errorem confeſſus eſt ſuum? quãto luctu conuerſionis diuturnitatem conqueſtus eſt? quibus verbis & quo dolore feram pœnitentiam damnauit? dimidiam enim ferme vitæ ſuæ partem inter gentilium mores ac vanas diſciplinas, mundanóſque errores conſumpſit. Iubilate de tanta victoria, in qua Auguſtinus tanquam dux cum commilitonibus ſuis Adeodato, & Alypio ſocio captiui noſtri ſunt. Hæc quidem captiuitas Auguſtinum beatũ faciet, regnum dei parabit. Triumphare tamen viſus eſt Auguſtinus illa præſertim hora in qua nouum homínẽ ſacro baptiſmate induimus, in quo vnà nobiſcum diuino quodam inſtinctu hymnum cantauimus de Chriſti fide. Et vt vberius inſtrueretur, & à cæteris gentilium opinionibus & erroribus remoueretur, totum cognitioni animum intẽdit. Nouum in Chriſti fide militẽ habemus, acerrimũ contra gentiles hoſtẽ, contra hæreticos inuictiſſimũ imperatorẽ. Nouũ Chriſtianũ nouis veſtimẽtis, cuculla nigra induimus, cingulo ex corio nos ipſi pręcinximus, quod Simplicianus noſter ingẽti lætitia donauit. D Agamus gratias domino Ieſu Chriſto ingentes, qui religioni noſtræ talem ac tantum principem inſtituit. Gaudeamus omnes in domino, qui omnia virtute ſua continet, & incomprehenſibili maieſtate vniuerſa complectitur. Gaudeant angeli Auguſtini tam celebri cõuerſione. Gaudeant cœlum & vniuerſa terra, benedicant omnes dominum, quia ad conferendum hominibus ſubſidium creauit & illuminauit Auguſtinum, à quo tanquã religionis exordio Chriſtiani auxilium caperent, & ſuffragium. A quo denique religionis conſtitutiones oriri poterunt. Hanc Auguſtini conuerſionẽ in futurum homines diuinis proſequẽtur honoribus. Amen.

In natali ſanctorum martyrum Nazarij & Celſi.

Sermo XCIII.

Etiam ſi martyribus regionis extraneę pia votorũ debita redderemus, propriis conſulere vtilitatib⁹ & cõmodis probaremur. Noſtros enim eos fides faceret, & remotis quãlibet finibus ſperata nobis A patrocinia conrogarent. Studiorũ ſiquidem ſunt huiuſmodi ſuffragia non locorum. Proinde apud domeſticos dei tantũ interceſſionis promerueris, quantum venerationis impenderis. Oportet itaq; vt alienos poti⁹ nobis deuotio religioſa conciliet, q̃ fortè proprios à nobis negligẽtia inreligioſi tẽporis alienet. Agnoſcamus chariſſimi circa eccleſiam noſtram vberiorem diuinorum munerum largitatem. Exultẽt felices ſingularum vrbiũ populi, ſi vnius ſaltim martyris reliquiis muniãtur. Ecce nos populos martyrum poſſidemus. Gaudeat terra noſtra nutrix cœleſtium militum, & tantorũ parens fœcunda virtutum. Rectè itaque & ex debito à filiis parentis eccleſiæ horum beatorum martyrum celebrantur inſignia. Qui inluminantes virtute fidei ſuæ innumerabiles populos ſoli quidem inlatam ſibi ſenſère mortem, ſed nõ ſolum mortis ſuæ beneficia poſſederunt. Immẽſa enim dei noſtri pietas multiplex ad bonitatem, & artifex ad ſalutẽ, proponens arduam virtutum palmam, raro appetitore precioſam, in paucorum triumphis, plurimorum commodis pro- B ſpicit. Illorum ſiquidẽ merita noſtra vult eſſe ſuffragia. Simúlque dum nobis fidem veram duro martyrij agone commendat, afflictionem præcedentium, inſtructionẽ efficit poſterorum. Quanta eſt circa nos dei noſtri ſolicitudo? Illos examinat, vt nos erudiat. Illos conterit, vt nos adquirat: eorúmque cruciatus noſtros vult eſſe profectus. Merito ergo eos colimus, qui periculis ſuis pugnant, & noſtris vtilitatib⁹ militant, qui per lucis vitæque contemptum edocent nos quantum deo noſtro debeamus affectum. Nouerimus itaque quia non ſine magno diſcrimine de religionis veritate dubitamus, quam tantorum ſanguine confirmatã videmus. Magni periculi res eſt, ſi poſt prophetarum oracula, poſt apoſtolorum teſtimonia, poſt martyrum vulnera, veterem fidem quaſi nouellam diſcutere præſumas, & poſt tam manifeſtos duces in errore permaneas, & poſt moriẽtiũ ſudores, ocioſa diſputatione contẽdas. Cõgratulamur ergo dilectiſſimi fratres magnæ fidei veſtræ, per quã dũ exules proflua charitate ſuſcipitis, etiã incolas paradiſi & cœli ciues ha C bere meruiſtis. Beatũ itaq; Nazariũ martyrẽ Chriſti ſancta Mediolanẽſis eccleſia licet totũ corpore ſecum retineat, & mũdo tamẽ totũ in benedictiõe trãſmiſit. Hęc eſt enim ſanctorũ martyrũ gloria, quorum & ſi per vniuerſum mundũ ſeminetur in cineribus portio, manet tamẽ integra in virtutibus plenitudo. Veneramur ergo in tanto Chriſti milite fidem noſtrã. mater nanq; martyrij fides catholica eſt, in qua iſte illuſtris athleta ſanguine fuſo mortem pro ipſa calcauit. mater, inquã martyris fides eſt. Veneremur ergo in ſanctorum martyrum gloria fidem noſtram. Quomodo fidem noſtram? Ab iſtis enim dũ mortis tolerantia indubitanter excipitur, ſpes immortalitatis euidenter aſſeritur. Nunquam enim hanc vitam tam conſtanter expenderent, niſi eſſe alteram incomparabiliter beatiorem perfecta definitione ſentirẽt. In ſanctis itaq; præconibus veritatis reſurrectionis auctoritas eſt. Prompti enim pereunt in melius reparãdi, quibus per anguſtias tribulationum aperitur exitus ad amplitudinem gaudiorum. Vnde & beatus Nazarius cuius hodie D glorioſam de mundi hoſte victoriam vniuerſalis eccleſia feſta exultatione concelebrat. Cum tempore gentilitatis non ignobilibus parentibus oriundus exiſteret, ſacrilegi adhuc puer genitoris militiam ſimul & doctrinam deteſtari ex improuiſo cœpit: atq; ab innocente matre, quæ iam Chriſtianę fidei titulis inſignita, Chriſto ſedulè inſiſtebat, ſacroſanctæ regenerationis fluẽta fidelis iã ſpiritu ac fide inſtituta præueniens demõſtrari ſibi flagitabat. Nondum ſiquidem baptiſmũ conſecutus, ſed inter religionis principia conſummatus: & nondum manifeſtatis ſibi legibus, deo plenus, repẽte poſſeſſio atque habitaculum dei factus eſt. atq; ita peruẽturæ vſq; ad cœlos turris prius meruit eleuare faſtigiũ, q̃ diſponeret fundamentum. Nondum ſacramentorum conſcius, & in ſacrificium iam prælectus. Quid ad hæc nos infelices reſpondere poterimus? Qui poſt nitorẽ baptiſmi, poſt collatum nobis ſacra regeneratione candorem, poſt adquiſitã indumenti nuptialis angelicam dignitatem in peccatorum cœnum relapſi, & in antiqua criminum volutabra reuoluti, niueũ veſtimentũ tetris iniquitatũ ac libidinũ cõtagiis ſordidamus?

didamus? Et holosericam, in qua sigillum diuinæ imaginis acceperamus impressum, maculis mortiferæ corruptionis infecimus. Et post singularem dei nostri indulgentiam innouata fœdamus, integra rescindimus, expiata violam⁹, repetentes opera non iam vndis purganda, sed flammis. Quid illud, quámq; insigne diuinæ gratiæ munus, quod accepto iam salutari lauacro, post innumera virtutũ signa, post peragratas circunquaque ob Christi prædicationem innumeras regiones, cùm pro dei summi cõfessione diuersa per supplicia aduersus eum totus penè orbis baccharetur, & nũc atrocissimis artaretur pœnis cruciandus, nunc in longinquis finibus transueheretur exulandus, ita robustissimo Christi athleta pectore tormenta omnia deuincebat, vt strenuũ de prostrato reportaret hoste trophæum, interque cruẽta Cęsaris iussa vasti maris deiectus, ambulare ei diuina super aquas cõcessum est prouidẽtia, & rerum obstupescẽte natura, per insueti itineris nouas vias pendulum inferẽs gressum tumẽtia maris dorsa calcauit. Videres ęquoreas sanctis substerni meritis vndas, supraque angelicis confortatum alloquiis in Christi Iesu laudibus exultare. Ecce prophanus hostis nunquam beato martyri tantum prodesset obsequio, quantum profuit odio. Sed tandem perfecto agonis certamine, cum Celso puerulo, quem ipse in holocaustum deo polluto adsumpserat ex seculo, crudeli imperio dãnatione absoluitur, gladio consecratur. Felix hic tali exitu quo omne delictum ita ab eo exiit, vt etiam redire non possit. quo sic debita sua soluit, ne vltra creditorem timeret: quo in se hostium peccata fide clausit, fide dãnauit. per quem innocentiam deuotione quæsiuit, perseuerantia inuenit, morte seruauit. Quæ cum ita sint charissimi, licet hic tantus Christi testis preciosus confessione, preciosior sanguine, crudeli vulnere preciosior, & tincta veste candidior, licet hic Mediolanẽsium peculiaris putetur priuilegio sepulchri, sed omnium est communione suffragij. Neque enim istius vrbis charitas proflua & fides auara, tantũ huic martyri derogauerit dum sibi arrogat, vt solum erga mœnia sua, patrocinij illius beneficia affatura esse crediderit. Nõ clauditur locis, quod diffunditur meritis. Inuocasti vbique martyrem, vbique te exaudit ille qui honoratur in martyre. Moderante itaque eo qui pensat vota tua, & dispẽsat munera sua intantum vicina præsentia efficacis præbebitur aduocati, inquãtum fuerit fides deuota suscepti. Oratio enim quę castitatis, iustitiæ, eleemosynarum operibus adiuuatur, excedit mundum, penetrat paradisum, euolat vsq; ad ipsum summæ maiestatis angelo conferente conspectum. Sicut quodam loco vox testatur angelica: Et cum tu, inquit, orares, ego obtuli orationem tuã in conspectu claritatis dei. Beata anima charissimi cuius votum, cuius compunctionis incensum, cuius supplicationis holocaustum, nulla infidelitate fumidum, nullo carnalis inlecebræ fœtore pollutum, nulla sæuitia cruẽtum, nulla odij simultate maculatum, sed fide igneum, scientia nitidum, sinceritate cordis odoriferum, concordia & charitate perfectum, vsque ad dei vultum per cœlestium nunciorum defertur obsequia. Quæ cũ ita sint, honoremus beatos martyres principes fidei, intercessores mundi, præcones regni, cohæredes dei. Quod si dicas mihi, quid honoras in carne iam resoluta atque consumpta, de qua nulla iam deo cura est? Et vbi est illud charissimi quod ipsa veritas loquitur per prophetam? Preciosa, inquit, in conspectu domini mors sanctorum eius. Et iterum, Mihi autem valde honorificãdi sunt amici tui deus. Honorare debemus seruos dei, quantomagis amicos dei? De quibus alio loco dicitur: Dominus, inquit, custodit omnia ossa eorum, & vnũ ex his non conteretur. Honoro ergo in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro viuentis memoriã perennitate virtutis. Honoro per confessionem domini sacratos cineres. Honoro in cinẽribus semina ęternitatis. Honoro corpus quod mihi dominum meum ostendit diligere, quod me propter dominum mortẽ docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles quod reuerentur & dęmones? quod & adflixerunt in supplicio, sed glorificãt in sepulchro. Honoro itaque corpus, quod Christus honorauit in gladio, quod cum Christo regnabit in cœlo.

Vnde supra.

Audistis charissimi fratres ex lectione sancti euangelij, quod dominus beatũ Philippum apostolũ ad sequendum se vocauerit. Ille autẽ statim Nathanahelem repperit. vt secũ ad dominum veniret, hortatus est. quod factum hodiernæ festiuitati aptissime cõuenit quia sicut apostolus Philippus Nathanahelem vocauit, ita beatus martyr Nazarius Celsum puerum perduxit ad dominum. Nam & illi aptissime consonat, Ecce verè Israhelita, in quo dolus nõ est. Solẽt enim pueri sine dolo & insidiis esse. Vnde alio loco dominus dicit, nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum. Oportet igitur nos imitari quod hodierna festiuitate colimus, vt quicunque gratia dei ad Christũ vocatus fuerit, alios secum pertrahat & inuitet, atque dilectionem ꝓximis suis exhibeat sine dolo, id est sine fraude. Dolus enim est, siquis proximo loquitur in ore, & iram seruat in corde. Quod quicũque fecerit, verus Israhelita esse non poterit, quia dominum cernere non merebitur. Nã scriptũ est, Beati pacifici, Beati mundo corde, quoniã ipsi deum videbunt. Interroget vnusquisque conscientiam suam. & si à proximo suo verbum læsionis aut aliam quãlibet suscepit calumniam, pro dei amore dimittat, & cũ sancto Nathanahele dignus sit videre cœlum apertum, & angelos dei ascẽdentes & descendentes supra filium hominis. Quod ipse præstare dignetur.

OPERVM DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI TOMI *tertij finis.*

D. AMBROSII

episcopi Mediolanẽsis operum tomus quartus, cõtinens explanationes,

hoc est, ea quæ faciunt ad interpretationem diuinarum scripturarum ueteris testamenti.

PARISIIS,

Apud Carolum Guillard.

D. Erasmus Lectori S.

Hic quartus tomus complectitur scripturarum explanationes, in quibus est libellus de Salomone, argutus & eruditus, sed nonnihil dissonans à stylo Ambrosiano.

Additæ sunt his duæ precationes præparantes sacerdotē aditurum missæ munus: quas ut pias nec indoctas fateor, ita iudico non esse Ambrosii. Præter has accessere duo libelli, alter Apologia Dauid, alter de interpellatione Dauid inscriptus, de quibus quid censeam, ex præmissa illis epistola ad illustrissimum principem Iuliacensem cognosces. Bene uale.

CATALOGVS.

CAPITA PRIMI LIBRI HEXAEMERON.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, *Hexaemeron Lib. I.*

De opinionibus philosophorum circa rerum principia, mundique unitatem ac durationem errantium. Cap. I.

Tantū ne opinionis assumpsisse homines, vt aliqui eorum tria principia constituerent omnium, deum, & exemplar, & materiam: sicut Plato, discipulique eius: & ea incorrupta & increata, ac sine initio esse asseuerarent: deúmque non tanquam creatorem materiæ, sed tanquā artificem ad exemplar, hoc est ideam intendentem, fecisse mundum de materia quam vocant hylen, quæ gignendi caussas rebus omnibus dedisse asseratur: ipsum quoq; mundum incorruptum, nec creatum aut factū existimarent: alij quoque, vt Aristoteles cum suis disputandum putauit, duo principia ponerent, materiam, & speciem: & tertium cum iis quod operatoriū dicitur, cui suppeteret competenter efficere quod adoriundum putasset? Quid igitur tam inconueniens, quàm vt æternitatem operis cum dei omnipotentis coniungerent æternitate, vel ipsum opus deū esse dicerēt, vt cœlum & terram & mare diuinis prosequerentur honoribus? Ex quo factum est vt partes mundi deos esse crederent: quamuis de ipso mundo non mediocris inter eos quæstio sit. Nam Pythagoras vnum mundū asserit, alij innumerabiles dicunt esse mūdos, vt scripsit Democritus, cui plurimum de physicis authoritatis vetustas detulit. Ipsum quoque mundum semper fuisse & fore Aristoteles vsurpat dicere. Contra autē Plato nō semper fuisse, sed semper fore præsumit astruere. Plurimi verò nec fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur. Inter has dissensiones eorum quæ potest esse veri æstimatio, cum alij mundum ipsum deum esse dicant, quod ei mens diuina, vt putāt, inesse videatur: alij partes eius, alij vtrumq;: in quo nec quę figurā sit deorum, nec qui numerus, nec qui locus, aut vita possit aut cura comprehendi? Si quidem mundi æstimatione volubilem, rotundum, ardentem, quibusdam incitatum motibus, sine sensu deum conueniat intelligi, qui alieno nō suo motu feratur.

De confutatione præmissarū opinionum per sanctum Moysen docentem in principio deum fecisse cœlum & terram. Caput II.

Vnde diuino spiritu præuidēs sanctus Moyses hos hominū errores fore, & iam fortè cœpisse, in exordio sermonis sui sic ait: In principio fecit deus cœlum, & terram.) Initium rerū, authorē mundi, creationē materiæ cōprehendens, vt deū cognosceres ante initium mundi esse, vel ipsum esse initium vniuersorum: sicut in euangelio dei filius dicentibus sibi. Tu quis es, respōdit: Initium, quod & loquor vobis. & ipsum dedisse gignēdis rebus initium, & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitriū suum, sed ad speciem propositam sua opera formaret. Pulchrè quoque ait: In principio fecit.) vt incomprehensibilē celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impletæ, quàm indicium cœptæ explicuisset. Quis hoc dicat, aduertere debemus. Moyses vtique ille eruditus in omni sapientia Aegyptiorum, quem de flumine collectū filia Pharaonis vt filium dilexit, & subsidiis regalibus fultum, omnibus secularis prudentiæ disciplinis informari atque instrui desiderauit. Qui cum de aqua nomen acceperit, non putauit tamen dicendum quod ex aqua constarent omnia, vt Thales dixit. Et cum esset in aula educatus regia: maluit tamen pro amore iustitiæ subire exilium voluntarium, quàm in tyrannidis fastigio peccati perfunctionem deliciis acquirere. Deniq; priusquàm ad populi liberādi munus vocaretur, naturali æquitatis studio prouocatus, accipientē iniuriam de popularibus suis vltus, inuidiæ sese dedit, voluptatiq; eripuit: atq; omnes regiæ domus declinās tumultus, in secretum Aethiopiæ se contulit, ibiq; à cæteris negociis remotus, totum diuinæ cognitioni animum intendit, vt gloriā dei videret facie ad faciē. Cui testificatur scriptura quia nemo surrexit amplius propheta in Israel sicut Moyses, qui sciuit dominum facie ad faciē. Non in visione, neq; in somnio, sed ore ad os cū deo summo locut⁹: neq; in specie, neq; per ænigmata, sed clara atq; perspicua præsentię diuinæ dignatione donatus. Is itaq; Moyses aperuit os suum, & effudit quæ in eo dominus loquebatur, secundū quod ei dixerat cū eum ad Pharaonē regem dirigeret: Vade ergo, & ego aperiam os tuum, & instruā te quid debeas loqui. Etenim si quod de populo dimittendo diceret, à deo acceperat, quātò magis quod de cœlo loqueretur? Deniq; nō in persuasione humanæ sapiētiæ, nec in philosophiæ simulatoriis disputationibus, sed in ostēsione spiritus & virtutis tanquā testis diuini operis ausus est dicere: In principio fecit deus cœlū & terram. Non ille vt atomorum cōcursione mundus coiret, serum atque ociosum expectauit negocium: neque disciplinam quandam materiæ, quam contemplando mundum possit efficere, sed authorem deum exprimendū putauit. Aduertit enim vir plenus prudentiæ, quòd visibilium atque inuisibilium substantiarum, & caussas rerum mens sola diuina contineat, non vt philosophi disputant, validiorem atomorum complexionem perseuerantiæ iugis præstare caussam: & iudicauit quòd telam araneæ texerent qui sic minuta & insubstantiua principia cœlo ac terris darent, quę vt fortuito coniūgerentur, ita fortuito ac temere dissoluerentur, nisi in sui gubernatoris diuina virtute constarent. Nec immerito gubernatorem nesciunt, qui non nouerunt deum, per quē omnia reguntur & gubernantur.

Quòd non uanis abduci debeamus opinionibus, sed sequi ipsum Moysen, qui & authorem mundi nouit & gubernatorem. Caput III.

Sequamur ergo eum qui & authorem nouit & gubernatorem, nec vanis abducamur opinionibus. In principio, inquit. Quàm bonus ordo, vt illud primum assereret, quod negare consueuerunt, & cognoscerent principium esse mundi, ne sine principio mundum esse homines arbitrarentur. Vnde & Dauid cū de cœlo & terra & mari loqueretur, ait: Omnia in sapiētia fecisti. Dedit ergo principium mundo, dedit etiam creaturæ infirmitatem, * ne anarchon, ne increatum, & diuinæ consortē substātiæ crederent. Et pulchre addidit de celeritate cōditionis. Fecit, ne mora in faciēdo fuisse existimaretur: vt vel sic intelligerent homines quàm incomprehensibilis operator esset, qui tantum opus breui exiguóque momento suæ operationis absolueret, vt voluntatis effectus sensum temporis præueniret. Nemo operantem vidit, sed agnouit operatum. Vbi igitur mora, cum legas: Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt? Nec artis igitur vsum nec virtutis expendit, qui momento suæ voluntatis maiestatem tantæ operationis impleuit, vt ea quæ non erant, esse faceret, tam velociter, vt neque voluntas operationi præcurreret, neque operatio voluntati. Miraris opus, quæris operatorem. Quis principium tanti operis dederit, quis tam cito fecerit, subiecit statim dicens: Quia deus fecit cœlum & terram. Audisti authorem, dubitare non debes. Hic est in quo benedixit Melchisedech Abraham patrem multarum gentium. dicens. Benedictus Abraham deo summo, qui fecit cœlum & terram. Et credidit Abraham deo, & ait: Extendam manum meam ad deum summum, qui fecit cœlum & terram. Vides quia hoc non homo inuenit, sed deus annunciauit. Deus est enim Melchisedech, qui est rex pacis & iustitiæ, nec initium dierum neque finem habens. Non mirum ergo si deus qui est sine initio, initium omnibus dedit, vt quæ non erant, esse inciperent. Non mirum si deus qui omnia virtute sua continet, & incōprehensibili maiestate vniuersa complectitur, fecit hæc quę videntur: cum etiā illa fecerit quæ non videntur. Inuisibilia autem iis quæ videntur potiora esse quis neget, cum ea quæ videntur, temporalia sint, æterna autem quę non vidētur?

Gene.1. Ioan.8. Exodi.2. Deute.34. Exod.4. Psalm.103. * informem materiam. Psalm.148. Gene.14. Hebr.7.

D. Erasmus Lectori S.

Hic quartus tomus complectitur scripturarum explanationes, in quibus est libellus de Salomone, argutus & eruditus, sed nonnihil dissonans à stylo Ambrosiano.

Additæ sunt his duæ precationes præparantes sacerdotē aditurum missæ munus: quas ut pias nec indoctas fateor, ita iudico non esse Ambrosii. Præter has accessere duo libelli, alter Apologia Dauid, alter de interpellatione Dauid inscriptus, de quibus quid censeam, ex præmissa illis epistola ad illustrißimum principem Iuliacensem cognosces. Bene uale.

CATALOGVS.

CAPITA PRIMI LIBRI HEXAEMERON.

Diui Ambrosij MEDIOLANEN. EPISCOPI, *Hexaemeron Lib. I.*

De opinionibus philosophorum circa rerum principia, mundique unitatem ac durationem errantium. Cap. I.

TAntū ne opinionis assumpsisse homines, vt aliqui eorum tria principia constituerent omnium, deum, & exemplar, & materiam: sicut Plato, discipulíque eius: & ea incorrupta & increata, ac sine initio esse asseuerarent: deúmque non tanquam creatorem materiæ, sed tanquā artificem ad exemplar, hoc est ideam intendentem, fecisse mundum de materia quam vocant hylen, quæ gignendi caussas rebus omnibus dedisse asseratur: ipsum quoq; mundum incorruptum, nec creatum aut factū existimarent: alij quoque, vt Aristoteles cum suis disputandum putauit, duo principia ponerent, materiam, & speciem: & tertium cum iis quod operatoriū dicitur, cui suppeteret competenter efficere quod adoriundum putasset? Quid igitur tam inconueniens, quàm vt æternitatem operis cum dei omnipotentis coniungerent æternitate, vel ipsum opus deū esse dicerēt, vt cœlum & terram & mare diuinis prosequerentur honoribus? Ex quo factum est vt partes mundi deos esse crederent: quamuis de ipso mundo non mediocris inter eos quæstio sit. Nam Pythagoras vnum mundū asserit, alij innumerabiles dicunt esse mūdos, vt scripsit Democritus, cui plurimum de physicis authoritatis vetustas detulit. Ipsum quoque mundum semper fuisse & fore Aristoteles vsurpat dicere. Contra autē Plato nō semper fuisse, sed semper fore præsumit astruere. Plurimi verò nec fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur. Inter has dissensiones eorum quæ potest esse veri æstimatio, cum alij mundum ipsum deum esse dicant, quod ei mens diuina, vt putāt, inesse videatur: alij partes eius, alij vtrumq;: in quo nec quę figurā sit deorum, nec qui numerus, nec qui locus, aut vita possit aut cura comprehendi? Si quidem mundi æstimatione volubilem, rotundum, ardentem, quibusdam incitatum motibus, sine sensu deum conueniat intelligi, qui alieno nō suo motu feratur.

De confutatione præmissarū opinionum per sanctam Moysen docentem in principio deum fecisse cœlum & terram. Caput II.

VNde diuino spiritu præuidēs sanctus Moyses hos hominū errores fore, & iam fortè cœpisse, in exordio sermonis sui sic ait: In principio fecit deus cœlum, & terram.) Initium rerū, authorē mundi, creationē materiæ cōprehendens, vt deū cognosceres ante initium mundi esse, vel ipsum esse initium vniuersorum: sicut in euangelio dei filius dicentibus sibi. Tu quis es, respōdit: Initium, quod & loquor vobis. & ipsum dedisse gignēdis rebus initium, & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitriū suum, sed ad speciem propositam sua opera formaret. Pulchrè quoque ait: In principio fecit.) vt incomprehensibilē celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impletæ, quàm indicium cœptæ explicuisset. Quis hoc dicat, aduertere debemus. Moyses vtique ille eruditus in omni sapientia Aegyptiorum, quem de flumine collectū filia Pharaonis vt filium dilexit, & subsidiis regalibus fultum, omnibus secularis prudentiæ disciplinis informari atque instrui desiderauit. Qui cum de aqua nomen acceperit, non putauit tamen dicendum quod ex aqua constarent omnia, vt Thales dixit. Et cum esset in aula educatus regia: maluit tamen pro amore iustitiæ subire exilium voluntarium, quàm in tyrannidis fastigio peccati perfunctionem deliciis acquirere. Deniq; priusquàm ad populi liberādi munus vocaretur, naturali æquitatis studio prouocatus, accipientē iniuriam de popularibus suis vltus, inuidiæ sese dedit, voluptatiq; eripuit: atq; omnes regiæ domus declinās tumultus, in secretum Aethiopiæ se contulit, ibiq; à cæteris negociis remotus, totum diuinæ cognitioni animum intendit, vt gloriā dei videret facie ad faciē. Cui testificatur scriptura quia nemo surrexit amplius propheta in Israel sicut Moyses, qui sciuit dominum facie ad faciē. Non in visione, neq; in somnio, sed ore ad os cū deo summo locut⁹: neq; in specie, neq; per ænigmata, sed clara atq; perspicua præsentię diuinæ dignatione donatus. Is itaq; Moyses aperuit os suum, & effudit quæ in eo dominus loquebatur, secundū quod ei dixerat cū eum ad Pharaonē regem dirigeret: Vade ergo, & ego aperiam os tuum, & instruā te quid debeas loqui. Etenim si quod de populo dimittendo diceret, à deo acceperat, quātò magis quod de cœlo loqueretur? Deniq; nō in persuasione humanæ sapiētiæ, nec in philosophiæ simulatoriis disputationibus, sed in ostēsione spiritus & virtutis tanquā testis diuini operis ausus est dicere: In principio fecit deus cœlū & terram. Non ille vt atomorum cōcursione mundus coiret, serum atque ociosum expectauit negocium: neque disciplinam quandam materiæ, quam contemplando mundum possit efficere, sed authorem deum exprimendū putauit. Aduertit enim vir plenus prudentiæ, quòd visibilium atque inuisibilium substantiarum, & caussas rerum mens sola diuina contineat, non vt philosophi disputant, validiorem atomorum complexionem perseuerantiæ iugis præstare caussam: & iudicauit quòd telam araneæ texerent qui sic minuta & insubstantiua principia cœlo ac terris darent, quę vt fortuito coniūgerentur, ita fortuito ac temere dissoluerentur, nisi in sui gubernatoris diuina virtute constarent. Nec immerito gubernatorem nesciunt, qui non nouerunt deum, per quē omnia reguntur & gubernantur.

Quòd non uanis abduci debeamus opinionibus, sed sequi ipsum Moysen, qui & authorem mundi nouit & gubernatorem. Caput III.

SEquamur ergo eum qui & authorem nouit & gubernatorem, nec vanis abducamur opinionibus. In principio, inquit. Quàm bonus ordo, vt illud primum assereret, quod negare consueuerunt, & cognoscerent principium esse mundi, ne sine principio mundum esse homines arbitrarentur. Vnde & Dauid cū de cœlo & terra & mari loqueretur, ait: Omnia in sapiētia fecisti. Dedit ergo principium mundo, dedit etiam creaturæ infirmitatem, * ne anarchon, ne increatum, & diuinæ consortē substātiæ crederem⁹. Et pulchre addidit de celeritate cōditionis. Fecit, ne mora in faciēdo fuisse existimaretur: vt vel sic intelligerent homines quàm incomprehensibilis operator esset, qui tantum opus breui exiguóque momento suæ operationis absolueret, vt voluntatis effectus sensum temporis præueniret. Nemo operantem vidit, sed agnouit operatum. Vbi igitur mora, cum legas: Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt? Nec artis igitur vsum nec virtutis expendit, qui momento suæ voluntatis maiestatem tantæ operationis impleuit, vt ea quæ non erant, esse faceret, tam velociter, vt neque voluntas operationi præcurreret, neque operatio voluntati. Miraris opus, quæris operatorem. Quis principium tanti operis dederit, quis tam cito fecerit, subiecit statim dicens: Quia deus fecit cœlum & terram. Audisti authorem, dubitare non debes. Hic est in quo benedixit Melchisedech Abraham patrem multarum gentium. dicens. Benedictus Abraham deo summo, qui fecit cœlum & terram. Et credidit Abraham deo, & ait: Extendam manum meam ad deum summum, qui fecit cœlum & terram. Vides quia hoc non homo inuenit, sed deus annunciauit. Deus est enim Melchisedech, qui est rex pacis & iustitiæ, nec initium dierum neque finem habens. Non mirum ergo si deus qui est sine initio, initium omnibus dedit, vt quæ non erant, esse inciperent. Non mirum si deus qui omnia virtute sua continet, & incōprehensibili maiestate vniuersa complectitur, fecit hæc quę videntur: cum etiā illa fecerit quæ non videntur. Inuisibilia autem iis quæ videntur potiora esse quis neget, cum ea quæ videntur, temporalia sint, æterna autem quę non vidē-tur?

Margin notes: Gene. 1. — Ioan. 8. — Exodi. 2. — Deute. 34. — Exod. 4. — Psalm. 103. — * informem materiam. — Psalm. 148. — Gene. 14. — Hebr. 7.

tur? Quis dubitet quod deus hæc fecerit, qui per prophetã locutus ait: Quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, & rupes in statera, & nemora in iugo? Quis cognouit sensum domini, aut quis eius consiliarius fuit, vel quis instruxit eum? De quo etiam alibi legimus: Quia tenet circuitum terræ, & terram velut nihilum fecit. Et Hieremias ait: Dij qui nõ fecerunt cœlum & terrã, peribunt à terra, & de sub cœlo isto. Dominus qui fecit terram in virtute sua, & correxit in sapientia sua orbem, & in sua prudentia extendit cœlum, & multitudinem aquæ in cœlo. Et addidit: Infatuatus est homo à scientia sua. Qui enim corruptibilia mundi sequitur, & ex his putat quod diuinæ possit naturæ comprehendere veritatem, quomodo non infatuatur versutæ disputationis astutia? Cum ergo tot oracula audias quibus testificatur deus quod fecerit mũdũ, noli eum sine principio esse credere, quia quasi sphæra mundus esse dicatur, vt principium eius nullum videatur extare: & cum intonat, quasi in circuitu omnia commoueantur: vt vnde incipiat, vbi desinat, non facilè comprehendas: quia circuitus principium sensu colligere impossibile habetur. Neque enim sphæræ potes initium reperire, vel vnde cœperit globus lunæ, vel vbi desinat menstrua lunæ defectio. Neque verò si ipse non comprehendas, idcirco non cœpit, aut nequaquam desinet. Si ipse circuitum vel atramento vel graphio ducas, vel centro exprimas, vnde cœperis, aut vbi desieris, interuallo interposito, non facilè vel oculis colligis, vel mente reperis: & tamen & cœpisse & desiuisse ipse tibi testis es. Nã etsi sensum subterfugit, veritatem non subruit. Quę autem initium habent & finem habent: & quibus finis datur, initiũ datum constat. Finem autem mundi futurum ipse saluator docet in euangelio suo dicens: Præterit enim figura huius mundi: Et cœlum & terra præteribunt: Et infra: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Quomodo ergo coæternum deo mundum asserunt, & creatori omnium sociant, atque æqualem esse disputant creaturam, corpúsque materiale mundi inuisibili illi atque inaccessibili naturæ diuinæ coniungendum putant, cum præsertim secundum suam sententiam non possint negare, quoniam cuius partes corruptioni & mutabilitati subiacent, huius necesse est vniuersitatem iisdem passionibus quibus propriæ portiones eius sunt obnoxiæ, subiacere?

Esaiæ 40. Roma 11. Hiere. 51. 1. Corin. 7. Lucæ. 21. Matth. 28.

De multiplici relatione & acceptione principij, & quibus modis intelligi poßit in principio deum feciße cœlum & terram. Cap. IIII.

Principiũ igitur esse docet qui dicit: In principio fecit deus cœlum & terram.) Principium aut ad tempus refertur, aut ad numerum, aut ad fundamẽtum, quomodo in ædificanda domo initium fundamentum est. Principium quoque peruersionis & deprauationis dici posse scripturarum cognoscimus authoritate. Est & principium artis, ars ipsa ex qua artificum diuersorum deinceps cœpit operatio. Est etiam principium bonorum operum finis optimus, vt misericordiæ principium est deo placere quod facias. Etenim ad conferendum hominibus subsidium maximè prouocamur. Est etiam virtus diuina quæ hac exprimitur appellatione. Ad tempus refertur si velis dicere in quo tempore deus fecit cœlum & terram, id est, in exordio mundi quãdo fieri cœpit, sicut ait sapientia: cum pararet cœlum, cum illo eram. Ad numerum autem si referas, ita cõuenit vt accipias: In primis fecit deus cœlum & terram: deinde colles, regiones, fines inhabitabiles. Vel sic: Ante reliquas visibiles creaturas, diem, noctem, ligna fructifera, animantium genera diuersa, cœlum & terram fecit. Si verò ad fundamentum referas, principium terræ fundamenta esse legisti, dicente sapientia: Quando fortia faciebat fundamẽta terræ, erã penes illum cuncta cõponẽs. Est etiam bonæ principium disciplinæ, sicut est illud: Initiũ sapientiæ est timor domini: quoniam qui timet dominũ, declinat errorem, & ad virtutis semitam vias suas dirigit. Nisi enim quis timuerit deum, non potest renunciare peccato. Quod æquè etiã de illo possumus accipere, Mensis hic initium mensium erit vobis. quamuis & de tempore istud accipiatur, quia de pascha domini loquebatur, quod veris initio celebratur. In hoc ergo principio mensium cœlum & terrã fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium vbi erat opportuna omnibus verna temperies. Vnde & annus mundi imaginem nascentis expressit, vt post hybernas glacies atque hyemales caligines serenior solito verni tẽporis splẽdor eluceat. Dedit ergo formam futuris annorum curriculis mundi primus exortus, vt ea lege annorum vices surgerent, atque initio cuiusque anni produceret terra noua seminum germina, quo primũ dominus deus dixerat: Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus & secundum similitudinem, & lignum fructiferum faciens fructum. Et statim produxit terra herbam fœni, & lignum fructiferum, in quo nobis & moderationis perpetuæ diuina prouidentia, & celeritas terræ germinantis ad æstimationem vernæ suffragatur ætatis. Nam etsi quocunque tempore & deo iubere promptum fuit & terræ obedire naturę, vt inter hybernas glacies & hyemales pruinas, cœlestis imperij fotu germinans terra fœtum produceret, non erat tamen dispositionis æternæ, rigido stricta gelu in virides subito fructus laxari arua, atque horrentibus pruinis floruleata misceri. Ergo vt ostenderet scriptura veris tempora in constitutione mundi ait: Mensis hic vobis initium mensium: primus est vobis in mensibus anni. Primum mensem, vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni, principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foueri: Neque enim possent tenera rerum exordia aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus iniuriam sustinere. Simul illud aduertere licet, quia iure concurrit vt eo tempore videatur in hanc generationem atque in hos vsus ingressus tributus, quo tempore ex hac generatione in regenerationem legitimus est transitus. Si quidem verno tempore filij Israel Aegyptum reliquerunt, & per mare transierunt, baptizati in nube & in mari, vt Apostolus dixit: Et eo tempore domini quotannis Iesu Christi pascha celebratur, hoc est animarum transitus à vitiis ad virtutem, à passionibus carnis ad gratiam sobrietatémque mentis, à malitię nequitiæque fermento ad veritatem & synceritatẽ. Regeneratis itaque dicitur: Mensis hic vobis initium mensium: primus est vobis in mensibus anni. Derelinquit enim & deserit qui abluitur, intelligibilem illum Pharaonem principem istius mundi, dicens: Abrenuncio tibi diabole, & angelis tuis, & operibus tuis, & imperiis tuis. Nec iam seruiet ei vel terrenis huius corporis passionibus, vel deprauatæ mentis erroribus: qui demersa omni malitia vice plumbi, bonis operibus dextera læuáque munitus, inoffenso seculi huius freta studet transire vestigio. In libro quoque qui inscribitur de Numeris, ait scriptura: Initium nationum Amalech, & semen eius peribit: Et vtique non omnium nationum primus est Amalech, sed quia per interpretationem Amalech rex accipitur iniquorum, iniquæ autem gentes sunt: vide ne principem mundi huius accipere debeamus qui imperat nationibus voluntatem suam facientibus: cuius semen peribit. Semen autem eius impij & infideles sunt, quibus ait dominus: Vos ex patre diabolo estis. Est etiam initium mysticum, vt illud est: Ego sum primus & nouissimus, initium & finis. Et illud in euangelio præcipue, quod interrogatus dominus quis esset, respondit: Initium, quod & loquor vobis. Qui vere & secũdum diuinitatem est initium omnium, quia nemo ante ipsum: & finis, quia nemo vltra ipsum: & secundum euangelium initiũ est viarũ domini in opera eius: vt per ipsum disceret hominũ genus vias domini sequi, & operari opera dei. In hoc ergo principio, id est in Christo, fecit deus cœlum & terrã: quia per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Quod factũ est in ipso, vita erat: quia in ipso constant omnia. Et ipse est primogenitus omnis creaturæ, siue quia ante omnẽ creaturam, siue quia sanctus, quia primogeniti sancti sunt, vt primogenitus Israel: non quia ante omnes, sed quia sanctior cæteris: Sanctus autẽ domin' supra omnẽ creaturam & secundum corporis susceptionem, quia solus sine peccato, solus sine vanitate. Omnis autem creatura

Gene. 1. Prouer. 8. Ibid. 11. Eccl. 1. Exo. 12. Gene. 1. Exodi. 12. 1. Corin. 10. Exod. 12. Num. 24. Ioan. 8. Apoca. 1. & 22. Ioan. 8. Ioan. 1. Coloss. 1. Roma. 8.

tura subiecta vanitati est. Possumus etiam intelligere, In principio fecit deus cœlum & terram, id est, ante tempus: sicut initium viæ, nondum via: & initium domus, nondum domus. Denique alij dixerunt ἐν κεφαλαίῳ, quasi in capite, quo significatur in breui & in exiguo momento summa operationis impleta. Sunt ergo & qui principium non pro tempore accipiant, sed ante tempus, ἐν κεφαλαίῳ vel caput: vt dicamus Latinè quasi summam operis, quia rerum visibilium summa cœlum & terra est, quæ non solum ad mundi huius spectare videntur ornatum, sed etiam ad iudicium rerum inuisibilium, & quoddam argumentum eorum quæ nõ videntur, vt est illud propheticum: Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Quod secutus Apostolus aliis verbis in eadem conclusit sentẽtia, dicens: Quia inuisibilia eius per ea quæ facta sunt intelligũtur. Authorem enim angelorum & dominationum & potestatum facilè intelligimus eum qui momẽto imperij sui hãc tantam pulchritudinem mundi ex nihilo fecit esse quæ non erat, & non de extantibus aut rebus aut caussis donauit habere substantiam.

Psalm. 18. Roma. 1.

Quod hic mundus diuinæ sit specimen operationis, ac diuinæ maiestatis insigne. Quodque filius imago sit dei, & splendor paternæ gloriæ. Et quod per ipsum & in ipsum creata sint omnia. *Caput V.*

Est ergo hic mũdus diuinę specimen operationis: quia dum opus videtur, præfertur operator. Nãque vt istarum artium aliæ sunt actuosæ, quę sunt in corporis motu, aut sono vocis: cessauit motus aut sonus, nihil superfuit nec remansit spectantibus vel audientibus: aliæ theoreticæ, quæ vigorem mentis exerceant: aliæ huiusmodi vt cessante quoque operationis officio, operis munus appareat, vt ædificatio atque textura, quæ etiam tacente artifice peritiam eius ostendant, vt operatori operis sui testimonium suffragetur: Similiter etiam hic mundus diuinæ maiestatis insigne est, vt per ipsum dei sapientia manifestetur. Quem videns propheta, simul & ad inuisibilia oculos mentis attollens, ait: Quã magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Nec ociose vtique factũ legimus: quia gentiles plerique qui coæternum deo mundum volunt esse, quasi adumbrationem virtutis diuinæ asserunt etiam sua sponte subsistere: & quamuis caussam eius deum esse fateantur, caussam tamen factam volunt non ex voluntate & dispositione sua, sed ita vt caussa vmbræ corpus est. Adhæret eni vmbra corpori, & fulgor lumini, naturali magis societate, quàm volũtate arbitra. Pulchre ergo ait Moyses quia fecit deus cœlum & terram. Non dixit quia iussit fecit. Non dixit quia caussam mundo vt esset præbuit: sed fecit quasi bonus quod foret vtile, quasi sapiens quod optimum iudicabat, quasi omnipotens quod amplissimum pręuidebat. Quomodo autẽ quasi vmbra esse poterat, vbi corpus non erat, cum incorporei dei corporea adumbratio esse non possit? Quomodo etiam incorporei luminis splendor possit esse corporeus? Sed si quæris splendorẽ dei, filius est imago dei inuisibilis. Qualis ergo deus est, talis imago. Inuisibilis deus, etiam imago inuisibilis. Est enim splendor gloriæ paternæ, atque eius imago substantiæ. In principio, inquit, fecit deus cœlum & terrã.) Et factus est ergo mũdus: & cœpit esse, qui non erat. Verbum autem dei in principio erat, & erat semper. Sed etiam angeli, dominationes & potestates etsi aliquando cœperunt, erant tamen iam quando hic mundus est factus. Omnia nanque creata & condita sunt, visibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia, inquit, per ipsum facta sunt, & in ipsum creata sunt. Quid est, in ipsum creata? Quia ipse est hæres patris eò quod à patre in ipsum transierit hęreditas, sicut pater dicit: Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Quæ tamen hæreditas à patre transit in filium, & in patrem reuertitur à filio. Egregie itaque apostolus & hoc loco filium dixit authorem omnium, & maiestate sua continentem omnia. Et ad Romanos de patre ait: Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso principium & origo substantiæ vniuersorum, id est, ex voluntate eius & potestate. Omnia enim ex eius voluntate cœperunt, quia vnus deus pater, ex quo omnia. Etenim tanquã ex suo fecit: quia vnde voluit fecit. Per ipsum continuatio, finis in ipsum. Ex ipso ergo materia, per ipsum operatio quæ ligauit atque constrinxit vniuersa. In ipsum quia & quamdiu vult omnia eius virtute manent atq; consistunt, & finis eorũ in dei voluntatem recurrit, & eius arbitrio resoluuntur.

Psalm. 103. Sapien. 7. Psalm. 2. Roma. 11.

Quod in principio temporis cœlum & terram deum fecisse, ad præsentem sufficiat assertionem, & cur author prolixiorem uitauerit collectionem. Quódque de qualitate & substãtia cœli, terræ quoq; uel qualitate uel positione, satis sit ad sciẽtiam quod scripturarum diuinarum series cõprehẽdit, eò quod nihil prosit ad spẽ futuræ uitæ discutere, uel enumerare ea quæ in disputatiõibus suis philosophi se mutuo refellentes texuerũt. *Cap. VI.*

In principio itaque temporis cœlum & terrã deus fecit. Tempus enim ab hoc mundo, non ante mũdum. Dies autem temporis portio est, nõ principium. Et quanquã lectionis serie possimus astruere, quod primo die diem fecerit dominus & noctem, quæ sunt vices temporum, & secundo die firmamentum fecerit quo discreuit aquam quæ sub cœlo est, & aquam quæ super cœlum: tamen satis est ad præsentem assertionem, quod in principio cœlum fecerit, vnde prærogatiua generationis & causa: & terrã fecerit, in qua esset generationis substãtia. In his enim quatuor illa elemẽta creata sunt, ex quibus generãtur omnia ista quæ mũdi sunt. Elementa autẽ quatuor, aer, ignis, aqua & terra, quæ in omnibus sibi mixta sunt. Siquidẽ & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus & ferro frequẽter excutitur: & in cœlo, cũ sit ignitus & micans fulgẽtibus stellis polus, aqua esse posse intelligi, quę vel supra cœlum est, vel de illo superiore loco in terram largo frequẽter imbre demittitur. Quæ plurib' colligere possemus, si quid ad ædificationem ecclesiæ ista proficere videremus. Sed quia his occupari infructuosum negotium est, ad illa magis intendamus animum, in quibus vitæ sit profectus æternæ. De qualitate igitur & substantia cœli satis est ea promere quæ in Esaiæ scriptis reperimus, qui mediocribus & vsitatis sermonibus qualitatem naturę cœlestis expresit, dicens quod firmauerit cœlum sicut fumum, subtilem eius naturam nec solidam cupiens declarare. Ad speciem quoque eius abundat, quod ipse de cœli firmamẽto locutus est, quia fecit de' cœlum sicut cameram, quod intra cœli ambitum vniuersa claudantur quæ vel in mari geruntur, & terris. Quod similiter significatur cum legitur: Quia cœlũ dominus extẽdit. Extenditur enim vel quasi pellis ad tabernacula habitationesq; sanctorũ, vel quasi liber, vt plurimorũ scribãtur nomina qui Christi gratiã fide & deuotiõe meruerũt, quib' dicitur: Gaudete quia nõia vestra scripta sunt in cœlo. De terræ quoque vel qualitate vel positione tractare, nihil prosit ad spem futuri, cum satis sit ad scientiam, quod scripturarum diuinarum series comprehendit, quia suspendit terram in nihilo. Quid nobis discutere vtrum in aere pendeat, an super aquam, vt inde nascatur controuersia quomodo aeris natura tenuis & mollior molem possit sustentare terrenam? Aut quomodo, si super aquas, non pondere mergatur in aquam grauis terrarum ruina? Aut quomodo ei maris vnda non cedat, & in latera eius sese loco suo mota diffundat? Multi etiam in medio aeris terram esse dixerunt, & mole sua immobilem manere, quod æquabili motu hinc atque inde ex omni parte propendeat. De quo satis putamus dictum à domino ad Iob seruum suum, quando locutus per nubem ait: Vbi eras cũ fundarem terram? Indica mihi si habes scientiã. Quis posuit mensurã eius, si nosti? Aut quis est qui superinduxit mensuras super eã, aut super quid circuli eius confixi sunt? Et infra: Conclusi mare portis, & dixi: Vsque huc venies, & non transibis, sed in te cõminuentur fluctus tui. Nõnne euidenter ostẽdit deus omnia maiestate sua consistere in numero, pondere atq; mẽsura? Neq; enim creatura legem tribuit, sed accepit, & seruat acceptã. Non ergo quod in medio sit terra, quasi æqua lance suspenditur, sed quia maiestas dei voluntatis suæ eam lege constringit, vt supra instabile atque inane stabilis perseueret: sicut Dauid

Psal. 103. Lucæ 10. Iob 38. Sapien. 11.

Psalm. 92. quoque propheta testatur dicens: Fundauit terram super firmamentum eius, non inclinabitur in seculum seculi. Non vtique hic quasi tantummodo artifex deus, sed quasi omnipotens prædicatur, qui non centro quodam terrã, sed præcepti sui suspenderit firmamẽto, nec eam inclinari patiatur. Non ergo mensuram centri, sed iudicij diuini accipere debemus, quia non artis mensura est, sed potestatis. Mensura iustitiæ mensura cognitionis, quia omnia non tanquam immensa prætereant eius scientiam, sed cognitioni eius tanquã dimensa subiaceant. Neque enim cum legimus, Ego confirmaui columnas eius: verè columnis eam subnixam possumus æstimare, sed ea virtute quæ suffulciat substantiã terræ atque sustineat. Denique quia in potestate dei sit terræ constitutio, etiam hinc collige quod scriptum est: Qui aspicit terram, & facit eam tremere. Et alibi: Adhuc ego semel concutio terram. Non ergo libramentis suis immobilis manet, sed frequenter dei nutu & arbitrio commouetur, sicut & Iob dicit: Quia dominus commouet eam à fundamentis: columnæ autem eius exagitantur. Et alibi: Nuda inferna in conspectu eius, & non est morti inuolucrum, extendens boream pro nihilo, suspendens terram in nihilum, alligans aquam in nubibus suis. Columnæ cœli auolauerunt, & expauerunt ab increpatione eius, virtute mitigauit mare, disciplina strauit cetum, claustra autem cœli timent eum. Voluntate igitur dei immobilis manet & stat in seculum terra. secundum ecclesiastæ sententiam & voluntate dei mouetur, & nutat. Non ergo fundamentis suis nixa subsistit, nec fulcris suis stabilis perseuerat, sed dominus statuit eam, & firmamento voluntatis suæ continet: quia in manu eius omnes fines terræ. Et hæc fidei simplicitas argumẽtis omnibus antecellit. Laudent alij quod ideo nusquam decidat terra, quia secundum naturam in medio regionem possideat suã, eo quòd necesse sit eam manere in regione sua, nec in partem declinari alteram: quando contra naturam non mouetur, sed secundum naturam, prædicent artificis diuini & operatoris æterni excellentiam. Quis enim artificum non ab illo accepit? aut quis dedit mulieribus texturæ sapientiã, aut varietatis disciplinam? Ego tamen qui profundum maiestatis eius, & artis excellentiam non queo comprehendere, nõ disputatoriis me libramentis committo, atque mensuris: sed omnia reposita in eius existimo potestate, quod voluntas eius fundamentum sit vniuersorum, & propter eum adhuc mundus hic maneat. Quod apostolicæ quoque licet astruere authoritatis exemplo. Scriptum est enim: Quia vanitati creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum qui subiecit in spe. Liberabitur autem & ipsa creatura à seruitute corruptionis, cum gratia diuinæ remunerationis affulserit. De natura autem & qualitate substantiæ cœli quid enumerem ea quæ disputationibus suis philosophi texuerunt: cum alij compositum cœlum ex quatuor elementis asserant, alij quintam quandam naturam noui corporis ad constitutionẽ eius inducant, atque affingant ęthereum esse corpus, cui neque ignis admixtus sit, neque aer, neque aqua, neque terra: quod huiusmodi elementa suum quendam cursum habeant atque vsum & motum naturæ, vt grauiora demergãt & in pronum ferantur, vacua & leuia in superiora se subrigant. Est enim proprius cuique motus. In sphæræ autem circuitu ista confundi, & vim sui cursus amittere, quoniam sphæra in orbem suum voluitur, & superiora inferioribus, superioribus quoque inferiora mutantur. Quorum autẽ secundum naturam motus mutati sunt, horum necessario ferunt mutari solere qualitates substantiarum suarum. Quid igitur defendimus æthereum corpus esse, ne videatur corruptioni obnoxium? Quod enim compositum ex corruptibilibus elementis est, necesse est vt resoluatur. Nã hoc ipso quod diuersæ eadem sint elementa naturæ simplicem & insolubilem motum habere non possunt, cum se diuersus elementorum motus impugnet. Vnus enim motus omnibus aptus esse non potest, & elementis distantibus conuenire. Nam qui leuibus accommodus est, fit incõmodus grauioribus elementis. Itaque quando ad superiora motus cœli est necessarius, terrenis grauatur: quando ad inferiora decursus expetitur, igneus vigor ille violenter attrahitur. Etenim contra naturæ suæ vsum deorsum cogitur. Omne autem quod in contrarium cogitur, non naturæ seruiens sed necessitati, cito soluitur, & in ea scinditur ex quibus videtur esse compositum, in suam quamque regionem singulis recurrentibus. Hæc igitur alij considerantes stabilia esse nõ posse, æthereũ corpus cœli stellarumq; esse arbitrati sunt, quintam quandam naturam corporis introducentes, quo diuturnam cœli putarent mansuram esse substantiam. Sed non ista opinio propheticæ potuit obuiare sententiæ, quam diuina quoque domini Iesu Christi maiestas dei nostri in euangelio comprobauit. Dixit enim Dauid: Principio terram tu fundasti domine, & opera manuũ tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnia sicut vestimentum veterascent, & tanquam amictum mutabis ea, & mutabuntur: tu verò ipse es, & anni tui non deficient. Quod adeo probauit in euangelio dominus, vt diceret: Cœlum & terra præteribunt, mea autem verba non præteribunt. Nihil igitur agunt qui propter cœli asserendã perpetuitatem, quintum corpus æthereum introducendum putarunt: cum æquè videant dissimilem cæteris adiunctam membri vnius portionem labem corpori magis afferre consueuisse. Simul illud aduerte, quia propheta Dauid cum terrã priori loco nominauit, & postea cœlum, credidit opus esse domini declarandum. Quando enim dixit, Et facta sunt: nihil interest quid prius exprimas, cum simul vtrumque sit factum: simul ne eo saltem prærogatiua cœlo diuinæ videatur adiudicata substantiæ, vt primogenitæ creaturæ priuilegio potior æstimetur. Itaque illos suis relinquamus contentionibus, qui mutuis disputationibus se refellunt. Nobis autem satis est ad salutem, non disputationum controuersia, sed præceptorum veritas: nec argumentationis astutia, sed fides mentis, vt seruiamus creatori potius quam creaturæ, qui est deus benedictus in secula.

[Marginal notes: Psalm. 74. — Psalm. 103. — Iob. 26. — Psalm. 94. — Roma. 8. — Psalm. 101. — Matth. 24. — Roma. 1.]

Quomodo quáue ratione terra facta in principio fuerit inuisibilis: Et cur deus cum res fecit, nõ simul ornatus illis congruos donauerit. Cap. VII.

Terra autem erat inuisibilis, & incomposita.) Bonus artifex prius fundamentum ponit: postea fundamẽto polito, ædificationis membra distinguit, adiungit ornatum. Posito igitur fundamento terræ, & confirmata cœli substantia, duo enim ista sunt velut cardines rerũ, subtexuit: Terra autem erat inuisibilis, & incomposita.) Quid est Erat, nisi ne forte in infinitum & sine principio extendant opinionem suam, & dicant: Ecce quia materia, id est hyle, sicut philosophi dicunt, etiam secundum scripturam diuinam non habuit initium? Verum hoc dicentibus respondebis quia scriptum est: Erat autem Cain operarius terræ. Et de eo qui Iubal dictus est, habet scriptura: Hic erat pater qui demonstrauit psalterium & citharam. Et homo erat in Ausitide regione, cui nomen Iob. Desinant ergo de verbo quæstionem mouere, cum præmiserit Moyses quia fecit deus terram. Erat ergo ex quo facta est. Nam si sine principio eam dicunt esse, iam non solum deum, sed etiam hylen sine principio dicentes, definiant vbinam erat? Si in loco, ergo etiam locus sine principio fuisse astruitur, in quo erat materia rerum quæ principium non habebat. Quod si absurdum videtur de loco credere, videte ne forte volatilem terram debeamus æstimare, quæ non habens fundamentum, alarum remigiis suspendebatur. Vnde ergo ei alas sumimus, nisi forte huc deriuemus prophetici sermonis interpretationem: A pennis terræ prodigia audiuimus. Et illud: Væ terræ nauium pennę? Sed hoc si accipiamus, in quo aëre volabat terra? Sine aëre enĩ volare nõ poterat. Sed aer adhuc esse nõ poterat, quia nõ erat. Esse nõ poterat, quia nõ erat sine rerũ materia elementorũ facta distinctio, cũ ipsa adhuc elemẽta facta non essent. Vbi ergo erat materia ista alarũ suffulta remigiis? In aere nõ erat, quia aer corpus est mundi. Corpus autem esse aerẽ docet lectio, quia emissa sagitta in locum quẽ iaculator intendit, incisus aer statim in seipsum resolutus est. Vbi ergo erat hyle, nisi forte dicatur quadã demẽti intẽtiõe, quia in deo erat? Ergo deus qui est inuisibilis naturæ atque inuiolabilis, qui lucem habitat

[Marginal notes: Gene. 1. — Gene. 4. — Ibidem. — Iob. 1.]

habitat inaccessibilem, incomprehensibilis & purissimus spiritus, locus erat materiæ mundialis, & erat in deo mundi portio, cum de hoc mundo non sit nec mens seruulorum eius, sicut habemus scriptum: De hoc mundo non sunt, sicut & ego nõ sum de mundo? Quemadmodũ ergo visibilia inuisibilibus, & ei qui ordinem ac decorem donauit omnibus, incomposita copulabantur, nisi fortè quia dixit: Terra autẽ erat inuisibilis:) & inuisibilem eam per substantiam credãt: & ideo quia aquis operta, visibilis corporeis oculis esse non poterat, quemadmodum pleraque in profundo aquarum sita visum oculorum aciémque prætereunt. Non enim deo aliquid inuisibile, sed creatura mundi creaturæ vtique æstimatione censetur. Inuisibilis etiam terra, quia nondum lux quæ illuminaret mũdum, nondum sol: postea enim luminaria facta sunt cœli. Quod si solis radius plerumque etiam aquis operta illuminat, & profundo merfa splendore luminis sui prodit, quis dubitet deo ea quæ in profundo sunt, inuisibilia esse nõ posse: nisi fortè sic accipiamus inuisibilẽ terrã, quod nondũ verbo dei & protectione visitabatur, quæ hominem non habebat propter quem dominus respiceret in terram, sicut sciptum est: Dominus respexit super filios hominum, si est intelligens, aut requirẽs deum? Et alibi ait: De cœlo iaculatus est iudiciũ: terra tremuit, & quieuit. Et merito inuisibilis, quia incomposita, quæ figuram & speciem congruentem adhuc non acceperat à proprio conditore. Et fortasse dicant: Cur enim deus, sicut dixit, & facta sunt: non simul ornatus congruos rebus assurgentibus donauit elemẽtis, quasi non potuerit cœlum insignitum stellis subito vt creatum est refulgere, & floribus ac fructibus terra vestiri? Potuit vtique, sed ideo primo facta, postea composita declarantur, ne vere increata, & sine principio crederentur, si species rerum velut ingeneratæ ab initio, nõ postea additæ viderentur. Incomposita terra legitur, & iisdem à philosophis æternitatis quibus deus priuilegiis honoratur. Quid dicerent si ab initio eius pulchritudo vernasset? Demersa aquis describitur, velut cuidam principiorum suorum addicta naufragio, & adhuc à nonnullis facta nõ creditur. Quid si decorem primogenitum vindicaret? Accedit illud quod imitatores nos sui deus esse voluit, vt primo faciamus aliqua, postea venustemus: ne dum simul vtrumq; adorimur, neutrum possimus implere. Fides autem nostra quodã gradu crescit. Ideo primum fecit deus, postea venustauit, vt eundem credamus ornasse qui fecit, & fecisse qui ornauerit: ne alterum putemus ornasse, alterum creauisse, sed eundem vtrumque esse operatum, vt primo faceret, postea componeret, ne alterum sine altero crederetur. Habes in euangelio huius rei euidens testimonium. Nam suscitaturus Lazarum dominus, iussit vt Iudęi remouerent lapidem de sepulchro, vt mortuum videntes, postea resuscitatum crederent. Deinde vocauit Lazarum, & resurrexit, & ligatis manibus & pedibus exiit foras. Nonne poterat remouere lapidem, qui poterat mortuum suscitare? Et qui potuit defuncto vitam reddere, non potuit nexus soluere vinculorum? Cui vinctis pedibus gressum dedit, huic non potuit ruptis vinculis incessum reddere? Sed vtique aduertimus quod voluit primo demonstrare mortuum, vt oculis suis crederent: deinde resuscitare, tertio iubere vt ipsi vincula funeris soluerẽt, vt inter ista fides infunderetur infidelibus, & per gradus quosdam credulitas nasceretur.

Ioan. 17.

Psalm. 13.

Psalm. 75.

Ioan. 11.

Quomodo & quã ob caussam terra fuerit incomposita, & quod per tenebras quæ erant super faciem abyssi, non intelligantur malæ potestates, quod earum malitiam deus creauerit. Quod etiã spiritus qui ferebatur super aquas, non pro alio quàm spiritu sancto accipiatur, cum aperta demonstratione quod malitia ex nobis orta sit, & non à deo creatore condita. Caput VIII.

Fecit ergo primum deus cœlum & terram, & ea tamen non quasi perpetua, sed quasi corruptibilis creaturę consummationi voluit subiacere. Vnde in Esaiæ libro ait: Tollite in cœlum oculos vestros, & aspicite terram deorsum, quia cœlum vt fumus solidatum est, terra autem vt vestimentũ veterascet. Hæc terra est quæ ante erat incomposita. Nondum enim erant maria suo fine distincta, & ideo vago fluctu, & profundo gurgite terra inundabatur. Considera quia etiam nunc palustri vligine terra inhorrere consueuit, nec patiens est vomeris vbi infusus terris humor exundat. Erat ergo incomposita, vtpote solertis agricolæ inarata culturis, quia adhuc deerat cultor. Erat incomposita, quia nuda gignentium, nec thoris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta segetibus, nec vmbrosa superciliis montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. Ostendere enim voluit deus quia nec mundus ipse haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Cœlum ipsum intextum nubibus, horrorem oculis, mœstitiam animis excitare consueuit. Terra imbribus madefacta, fastidio est, maria procellis turbata, quos nõ incutiunt metus? Pulcherrima est rerum species, sed quid esset sine lumine? quid sine temperie? quid sine aquarum congregatione, quibus ante dimersa poli huius habebantur exordia? Tolle Solem terris, tolle cœlis stellarum globos, omnia tenebris inhorrescunt. Sic erant antequam lumen huic mundo dominus infunderet. Et ideo scriptura ait: Quia tenebræ erant super abyssum.) Tenebræ erant, quia splendor deerat lucis. Tenebræ erant, quia aër ipse tenebrosus est. Aqua ipsa sub nube tenebrosa est, quia tenebrosa aqua in nubibus aëris. Erant ergo tenebræ super abyssos aquarum. Non enim malas intelligendum arbitror potestates, quod dominus earum malitiam creauerit, cùm vtique non substantialis, sed accidens sit malitia, quæ à naturæ bonitate deflexit. Itaque in constitutione mundi opinio malitiæ interim sequestretur, ne diuinæ operationi, & pulcherrimæ creaturæ, ea quæ decolora sunt, admiscere videamur, maximè cum sequatur: Et spiritus dei superferebatur super aquas.) Quem etsi aliqui pro aëre accipiant, aliqui pro spiritu, quẽ spiramus & carpimus auræ huius vitalis spiritum, nos tamẽ cum sanctorum & fidelium sententia congruentes, spiritum sanctum accipimus, vt in constitutione mundi operatio trinitatis eluceat. Præmisso enim quia in principio fecit deus cœlum & terram, id est, in Christo fecit deus, vel filius dei deus fecit, vel per filium deus fecit: quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: supererat plenitudo operationis in spiritu, sicut scriptum est: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Itaque quemadmodum in psalmo docemur operationem verbi, quod est verbum dei, & virtutem quam dedit spiritus sanctus: ita hic propheticum resultauit oraculum, quia deus dixit, & deus fecit, spiritus quoque dei superferebatur super aquas. Ornãdo enim polo cœli, germinaturis terris pulchrè spiritus superferebatur, quia per ipsum habebant nouorum partuum semina germinare, secundum quod dixit propheta: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Deniq; Syrus, qui vicinus Hebræo est, & sermone consonat in plerisque & congruit, sic habet: Et spiritus dei fouebat aquas.) Id est viuificabat, vt in nouas cogeret creaturas, & fotu suo animaret ad vitam. Nam etiam spiritum sanctum legimus creatorem, dicente Iob: Spiritus diuinus qui fecit me. Siue ergo spiritus sanctus superferebatur super aquas, tenebræ contrariarum virtutum super eas esse non poterant, vbi locum sibi tanta gratia vindicabat. Siue, vt quidam volunt, aërem accipiant, respondeant qua ratione spiritum dei dixerit, cum satis fuerit spiritum nuncupare. Hi ergo volũt à domino deo nostro quatuor primum elementa generata, cœlum, terram, mare, aërem, eo quòd caussæ rerum, ignis & aër, terra & aqua sint, ex quibus mundi species constat & forma. Vbi igitur tenebræ nequitiarum spiritualium locum habere potuerunt, cum augustæ huius decorem figuræ mundus indueritꝰ Nunquid simul malitiam deus creauit? Sed ea ex nobis orta, non à creatore deo condita, morum leuitate generatur, non vllam creaturæ habens prærogatiuam, nec authoritatem substantiæ naturalis, sed mutabilitatis vitium, & errorem prolapsionis. Eradicari hanc deus vult de animis singulorum. Quomodo eam ipse generaret, cum clamet propheta:

Esaiæ. 51.

Gene. 1.

Psalm. 17.

Gene. 1.

Ioan. 1.

Psalm. 32.

Psalm. 103.

Psalm.36.

Desinite à malitiis vestris. Et præcipuè sanctus Dauid: De-
sine, inquit, à malo, & fac bonum? Quomodo ergo ei initiũ
à domino damus? Sed hæc opinio feralis eorum qui pertur-
bãdam ecclesiam putauerũt. Hinc Marciones, hinc Valen-
tini, hinc pestes illæ Manichæorum funesta sanctorum mẽ-
tibus tentauerũt inferre contagia. Quid nobis ipsi in lumine
vitę tenebras mortis inquirim⁹? Scriptura diuina salutẽ sug-
gerit, vitæ odorem fragrat, vt suauitatem legens capias, nõ
præcipitij discrimen incurras. Simpliciter lege ô homo, nõ
tibi ipse foueam prauus interpres effodias, simplex sermo
est. Quia fecit deus cœlum & terram. Fecit quod non erat,
non quod erat. Et terra erat inuisibilis, ex quo facta est, e-
rat: & erat inuisibilis, quia exundabat aqua, & operiebat eã.
Et erant super eam tenebræ superfusæ, quia nondum erat
lumen diei, nondum solis radius, qui solet & sub aquis la-
tentia declarare. Quid ergo dicunt quod deus creauerit ma
lum, cum ex contrariis & aduersis nequaquam sibi aduersa
generentur? Nec enim vita mortem generat, nec lux tene-
bras. Non enim sicut mutabilitates affectuum, ita etiam ge-
nerationum progressiones sunt. Illæ ex contrariis in cõtra-
ria propositi deflexione vertuntur: istæ non ex contrariis in
aduersa deflectũtur, sed ex eiusdem generis vel authoribus
vel caussis creatæ, in similitudinem sui referuntur authoris.
Quid igitur dicemus? Si enim neque sine principio est quasi
increata, neque à deo facta, vnde habet natura malitiam?
Nam mala esse in hoc mundo nullus sapiens denegauit, cum
sit tam frequens in hoc seculo lapsus ad mortem. Sed ex iis
quæ iam diximus, possumus colligere quia nõ est viua sub-
stantia, sed mentis atque animi deprauatio, à tramite virtu-
tis deuia, quæ incuriosorum animis quam frequenter obre-
pit. Non igitur ab extraneis est nobis quàm à nobisipsis ma
ius periculum. Intus est aduersarius, intus author erroris,
intus inquam clausus in nobismetipsis. Propositum tuũ spe-
culare, habitum tuæ mentis explora, excubias obtende ad-
uersum mentis tuæ cogitationes, & animi cupiditates. Tu-
ipse tibi es caussa improbitatis, tuipse dux flagitiorum tuo-
rum, atque incentor criminum. Quid alienam naturam ac-
cersis ad excusationem tuorum lapsuum? Vtinam te ipse
non impelleres, vtinam non præcipitares, vtinam non in-
uolueres aut studiis immoderatioribus, aut indignatione,
aut cupiditatibus, quæ nos innexos velut quibusdam reti-
bus tenent. Et certè in nobis est moderari studia, cohibere
iracundiam, coërcere cupiditates, in nobis est etiam indul-
gere luxuriæ: adolere libidines inflammare iracundiam, vel
inflammãti aurem accommodare, eleuari magis superbia,
effundi in sæuitiam, quam reprimi humilitate, diligere man
suetudinem. Quid naturam accusas ô homo? Habet illa ve-
lut impedimenta quædam senectutem & infirmitatem. Sed
senectus ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis vtilior,
ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimen-
das libidines firmior. Infirmitas quoque corporis, sobrie-
tas mentis est. Vnde ait Apostolus: Cum infirmor, tunc po-
tens sum. Itaq; non in virtutibus, sed in infirmitatibus glo-
riabatur. Responsum quoque diuinum refulsit oraculo sa-
lutari: quia virtus in infirmitate consummatur. Illa cauen-
da quæ ex nostra voluntate prodeunt delicta iuuentutis, &
irrationabiles passiones corporis. Quorum igitur nos su-
mus domini, horum principia extrinsecus non requiramus,
nec deriuemus in alios, sed agnoscamus ea quæ propriè no
stra sunt. Quod enim possumus nõ facere si nolumus, huius
electionem mali nobis potius debemus quàm aliis adscri-
bere. Ideo etiam in iudiciis istis voluntarios reos, non ex
necessitate compulsos, culpa stringit, pœna condemnat. Ne-
que enim si per furorem aliquis innocentem peremerit ob-
noxius morti est: quinetiam ipsius diuinæ legis oraculo, si
quis per imprudentiam intulerit necem, accipit impunita-
tis spem, refugij facultatem, vt possit euadere. Hoc igitur
de eo quod proprie malum videtur, dictum sit. Mala enim
non sunt nisi quæ crimine mentem implicant, & conscien-
tiam ligant. Cæterùm pauperiem, ignobilitatem, ægritudi-
nem, mortem, nemo sapiens mala dixerit, nec in malorum
sorte numerauerit: quia nec contraria istis in bonis haben-
tur maximis, quorum alia nobis ex natura, alia ex commo-

2.Cor.12.

ditate accidere videntur. Non ociose nobis excursus iste
processit, vt probaremus tenebras & abyssum simpliciter
accipienda. Erant enim tenebræ de obumbratione cœli:
quia omne corpus vmbram facit, qua obumbrat vel finiti-
ma vel inferiora, & ea maximè quæ operire atque include-
re videtur. Includit autem cœli polos: quia cœlum sicut ca-
mera extenditur, quemadmodum supra demonstrauimus.
Non ergo principalis erat tenebrosa substantia: sed quasi
vmbra secuta est mundi corpus caligo tenebrarum. Itaque
momento diuinæ præceptionis mundus assurgens, intra se
inclusit vmbram: vt si quis in campi medio quem sol meri-
dianus illuminet, locum aliquem repente obsepiat, & den-
sis ramorum frondibus tegat: nónne quo splendidior foris
species loci eius effulgeat, hoc horrenti desuper scena gur-
gustium eius intus obscurius sit? Aut vnde antrum, clausum
vndique huiusmodi locum vocarunt: nisi quòd atro inhor-
rescat situ, atque offusione tenebrarum? Istæ ergo tenebræ
super aquarum abyssos erant. Nam abyssum multitudinem
& profundum aquarum dici, lectio euangelij docet, vbi ro-
gabant saluatorem dæmonia ne iuberet illis vt in abyssum
irent. Sed qui docebat voluntates dæmoniorum non esse fa
ciendas, præcepit illis vt irent in porcos. Porci autem se in
stagnum aquarum præcipitarunt, vt quod recusabant dæ-
monia non euaderent, sed digno præcipitio demergerẽtur.
Erat ergo hæc mundi incomposita species & forma.

Luce.8.

De creatione lucis, per quam ornata sunt prius condita, & de distinctione inter lucem & tenebras, atque ita inter diem & noctem. Cap. IX.

ET spiritus, inquit, dei superferebatur super aquas,
& dixit deus: Fiat lux.) Merito præmissus est spi-
ritus dei, vbi diuina incipere habebat operatio.
Fiat, inquit, lux. Vnde vox dei in scriptura diuina
debuit inchoare, nisi à lumine? Vnde mundi ornatus, nisi à
luce exordium sumere? Frustra enim esset si non videretur.
Erat quidem deus ipse in lumine, quia lucem habitat inac-
cessibilem. Et erat lumen verum, quod illuminat omnẽ ho-
minem venientem in hunc mundum. Sed etiam lucem fieri
voluit, quæ oculis corporalibus comprehenderetur. Qui
ædificium aliquod dignum habitaculo patrisfamilias strue-
re desiderat, antequam fundamenta ponat, vnde lucẽ ei in-
fundat explorat: & ea prima est gratia: quæ si desit, tota do-
mus deformi horret incultu. Lux est quæ reliquos domus
commendat ornatus. Fiat, inquit, lux.) Plena vox luminis
non dispositionis apparatũ significat, sed operationis resplẽ
det effectu. Naturæ opifex lucem locutus est, & creauit. Ser
mo dei voluntas est, opus dei natura est. lucem creauit, tene
bras illuminauit. Et dixit de⁹: Fiat lux, & facta est lux.) Nõ
ideo dixit, vt sequeretur operatio, sed dicto absoluit nego-
cium. Vnde pulchre Dauidicum illud: Dixit & facta sunt.
quia dictũ impleuit effectus. Author ergo lucis deus: locus
autem & caussa tenebrarum mundus est. Sed bonus author
ita lucem dilexit, vt mũdum ipsum infuso aperiret lumine,
atq; eius speciem venustaret. Resplenduit igitur subito aër,
& expauerũt tenebræ noui luminis claritatẽ. Repressit eas,
& quasi in abyssos demersit, repente per vniuersa mũdi ful
gor lucis infusus. Pulchre itaque & proprie dixit. Facta est
lux.) Sicut enim cito lux cœlum, terras, maria illuminat, &
momento temporis sine vlla comprehensione retectis sur-
gentis diei splendore regionibus, nostro se circunfundit a-
spectui, ita ortus eius cito debuit explicari. Quid miramur
si deus locutus est lucem, & caliganti mundo lumẽ emicuit,
quãdo si quis inter aquas mersus, oleũ ore emiserit, clariora
faciat ea quæ profundi tegebantur occultis? Dixit deus, non
vt per vocis organa quidã sonus sermonis exiret, nec vt lin
guæ motus cœleste formaret alloquium, atque aërem istum
quidam verborum strepitus verberaret, sed vt voluntatis
suæ cognitionẽ * proderet operationis effectu. Et discre-
uit inter lucem & tenebras. Et vidit deus lucem quia bona
est.) Dixit, & sonum vocis nullus audiuit. discreuit, & ope-
rationis molimina nemo deprehendit. vidit, & oculorũ eius
intẽtionẽ nullus aspexit. Et vidit, inquit, deus lucẽ, quia bo
na est. Nec qđ ignorabat vidit, nec id quod nesciebat ante
aut nõ viderat, cõprobauit: sed bonorũ operũ ꝓpriũ est, vt
externo

Gene.1. — 1.Timo.6. — Ioan.1. — Gene.1. — Psalm.148. — * Alias cogitationem. — Gene.1.

externo commendatore non egeant, sed gratiam suam cùm uidétur ipsa testétur. Plus est quod probatur aspectu quàm quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio. Quod si apud nos oculis iudiciũ emittitur, quibus simul & gratia venustatis, & rerum mensura comprehenditur: quanto magis deus omnia quę probat videt, & quæ videt ꝓbat, secundũ quod scriptũ est: Quia oculi domini super iustos? Lucis natura huiusmodi est, vt non in numero, non in mensura, non in pondere, vt alia, sed omnis eius in aspectu gratia sit. Propriis itaque sermonibus naturam lucis expressit, quæ videndo complacet, quoniam ipsa videndi officium subministrat. Nec immerito tantum sibi prædicatorem potuit inuenire, à quo iure prima laudatur, quoniam ipsa fecit vt etiam cætera mundi mẽbra digna sint laudibus. Vidit ergo deus lucem, & vultu suo illuminauit, & vidit quia bona est. Non ex parte dei sed ex generali iudicium est. Itaque non in splendore tantummodo, sed in omni vtilitate gratia lucis probatur. Vnde & discretio fit inter lucem & tenebras, vt separata lucis natura atque tenebrarũ, nihil videatur intra se habere confusum. Et vocauit deus diem lucem, & tenebras noctem vocauit. (Vt & nomine ipso diem noctémque distingueret. Aduertimus itaque quod lucis ortus antequàm solis, diem videatur aperire, (principia enim diei noctis exitum claudunt) finisque temporis, & statutus limes nocti & dei videatur esse præscriptus. Diem sol clarificat, lux facit. Frequenter cœlũ nubibus texitur, vt sol tegatur, nevllus radius eius appareat: lux tamen diem demonstrat, & tenebras abscondit.

Psal. 33. Gene. 1.

Quod non diei nox, sed dies nocti secũdum scripturam anteferatur, & de unitate diei in quo cœlum & terra ceteráque sunt condita & creata. Caput X.

Ibidem.

ET factũ est vespere, & factũ est mane dies vnus.) Quærunt aliqui, cùm prius vesperum, postea mane scriptura memorauerit, ne forte noctem prius quàm diem significare videatur. Nec aduertunt primo quod pręmiserit diem dicẽdo: Et vocauit deus diem lucem, & tenebras vocauit noctem. Deinde quod vesper finis diei sit, & mane finis noctis. Ergo vt prærogatiuã & primatus natiuitatis diei daret, prius finẽ diei significauit, post quam secutura nox est, deinde postea finem noctis adiunxit. Eousque autem noctem diei scriptura anteferre non potuit, vt & diei & noctis tempora, diei appellatione concluserit, & tanquam principalis authoritatem nominis vindicauerit, & hanc scripturæ esse consuetudinem, vt potiori appellationem deputet, frequentibus exemplis probamus. Siquidem & Iacob dixit: Dies vitæ meæ pusilli & mali. Et iterum: Omnes dies vitę meæ. Et Dauid posuit: Dies annorum meorum: non & noctes. Vnde aduertimus ea quæ nunc in specie historiæ traduntur, vim statuisse legis in posterum. Principium ergo diei, vox dei est: Fiat lux, & facta est lux. Finis diei vesper est. Iam sequens dies ex noctis fine succedit. Sententia autem dei euidens, quia diem primo vocauit lucem, & secundo vocauit tenebras noctem. Pręclare etiam vnum, non primum diem dixit. nam secuturo secũdo & tertio die, & deinceps reliquis, primũ potuit dicere: & hoc ordinis videbatur: sed legem statuit vt vigintiquatuor horę diurnæ atque nocturnæ, diei tãtum nomine definiantur, vt si diceret, vigintiquatuor horarum mensura, vnius diei tempus est. Sicut enim virorum generatio computatur, & intelligitur etiam fœminarum, quia nectuntur secunda potioribus: ita etiam dies numerantur, & noctes æstimantur adiunctæ. Sicut igitur circuitus vnus, ita dies vnus. Nam plerique etiam hebdomadam vnam, vnum diem dicunt: quod in se quasi in vnũ redeat diem, & quasi septies in se recurrat. Est autem & circuitus figurarum à se incipere, & in se reuerti. Vnde & seculum vnum interdum scriptura dicit. Nam etsi aliis locis secula appellat, videtur magis diuersitates statuũ publicorum vel negociorum significare, quàm seculorum successiones aliquas definire, Quia dies domini magnus & præclarus. Et alibi: Vt quid vobis quærere diem domini? Et hic tenebræ, & non lux. Manifestum est enim quod male conscii & indigni dies ille tenebrosus sit, quo fulgebit innocentia, & mens noxia cruciabitur. Cæterùm quod sine interpolatione noctium, & successione tenebrarũ dies perpetuus ille remunerationis æternæ futurus sit, scriptura nos docet. Pulchre autem vicem vtráque vnum dicturus diem, matutino eum fine conclusit, vt & à luce inchoare diem doceret, & in lucem desinere. Non enim est integrum diei tempus & noctis, nisi fuerit expletum. Vnde & nos semper quasi in die honeste ambulemus, & abiiciamus opera tenebrarum. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicuius & operis functionem, quæ somno & obliuione transcurritur. Non sit in nobis comesatio, ebrietas, cubile, impudicitia. Non dicamus, Tenebræ & parietes operiũt nos, & quis scit si videbit altissimus? Sed sit in nobis amor lucis, & cura honestatis, vt tanquam in die ambulantes, opera nostra coram deo lucere cupiamus. Cui est honor, laus, gloria, potestas, cum domino nostro Iesu Christo, & cum spiritu sancto, à seculis & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Gene. 47. Psalm. 89. Roman. 13. Eccle. 23

CAPITA LIBRI SECVNDI HEXAEMERON.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis Hexaemeron liber secundus de die secundo.*

De transitu authoris per recapitulationem factorum die primo, ad opera secundi diei, cum deprecatione auditorum, & instructione qualiter dicenda debeant pensare. Caput I.

DIem primum vel potius vnum (maneat enim & prophetici prærogatiua sermonis) vt potuimus absoluimus: in quo conditum cœlum, terram creatam, aquarum exundantiam, circunfusum aërem, discretionem factam lucis atque tenebrarum, dei omnipotẽtis, & domini Iesu Christi, spiritus quoque sancti operatione cognouimus. Quis ergo non miretur dissimilibus mẽbris disparem mũdum in corpus vnum assurgere, & insolubili concordiæ charitatísque lege in societatem & connexionem sui tam distantia conuenire, vt quæ discreta natura sunt, in vnitatis & pacis vinculũ velut indiuidua compactione nectantur? Aut quis hæc videns possibilitatem rationis infirmo ingenio rimetur? Quæ omnia vis diuina incomprehensibilis humanis mentibus, & ineffabilis sermonibus nostris, voluntatis suæ authoritate connexuit. Fecit igitur deus cœlum & terram, & ea quasi authorem esse præcepit, non tanquam figuræ inuentor, sed tanquam operator naturæ. Nam quomodo sibi conueniunt operatoria impassibilis dei virtus, & passibilis materiæ natura, tanquã altera ab altera quo indiguerint, mutuantes? Nam si increata materia, videtur ergo deo creandæ potestas materiæ de-

riæ defuisse, & ab ea operationi subiacentia mutuata. Si verò incomposita, mirum admodum coæternā deo materiem decorem sibi non potuisse conferre, quæ substantiam non à creatore acceperit, sed sine tempore ipsa possederit. Plus ergo inuenit operator omnium, quàm contulit. Inuenit materiem, in qua possit operari: contulit autem figuram, quæ decorem inuentis rebus afferret. Vnde excipiendus à cæteris tanquam dies vnus, non conferendus cum cæteris tanquam dies primus est, vnde† fundaméta rerum omnium posita, & causæ esse cœperunt quibus mundi huius atque vniuersæ visibilis creaturæ fulta substantia est. Quare ad secundi diei admiranda opera sermo nobis prodeat, quorum eminentia non secundū tractatus nostri possibilitatem, sed secūdum scripturam† ad laudem referenda est creatoris. Vos igitur quæso vt naturaliter æstimare, quæ dicimus probabiliter, ac simplici mente & sedulo ingenio pensare dignemini, non secundum philosophiæ traditiones & inanem seductionem suasoria verisimilia colligentes, sed secundum regulam veritatis quæ oraculis diuini sermonis exprimitur, & contemplatione tantæ maiestatis fidelium pectoribus infunditur, quia scriptū est: Confirma me in verbis tuis. Narrauerunt mihi iniusti exercitationes, sed non sicut lex tua domine, omnia præcepta tua veritas. Non ergo secundum elementorum naturas, sed secundum Christum, qui omnia quæ voluit fecit, abundans plenitudine diuinitatis suę, consideremus quæ facta sunt, & naturæ possibilitatem interrogemus. Neque enim cùm in euangelio leprosum curaret, cæcis visum refunderet, populus qui aderat & spectabat, illum medicinæ ordinem recognouit, sed potestatem domini miratus, dedit (vt scriptum est) deo laudem. Neque secundum numerum Aegyptiorum, & cursus syderum, mensuras elementorum, extendit manum suam Moyses vt diuideretur mare rubrum, sed diuinæ imperio potestatis obtemperans. Vnde & ipse ait: Dextera manus tua domine glorificata est in virtute, dextera manus tua domine confregit inimicos. Illò igitur sancta plebs eleua mētem tuam, & totum animum tuū confer. Non sic deus videt quēadmodum homo. deus in corde, homo in facie. Nec sic igitur homo videt, quemadmodum deus. Audis quia deus vidit, & laudauit. Noli igitur tuis oculis ęstimare quę facta sunt, opinionibúsq; colligere: sed quæ deus vidit & probauit, ea tu retractāda non putes.

[margin: † al. quo; † scriptorū; Psalm. 118.; Exod. 15.]

De creatione firmamenti, & discretione inter aquam & aquam: & utrum unum tantum sit cœlum, an plures, ac de confutatione philosophorum asserentium orbes stellarum motu suo dulcem quendam & plenum suauitatis sonum reddere. Caput II.

E T dixit deus: Fiat firmamentum inter mediam aquam, & sit discernens inter aquam & aquam. Et factum est sic.) Audi verba dei: Fiat, dicit. Iubentis est, non æstimantis. Imperat naturæ, nō possibilitati obtemperat: non mensuras colligit, non pondus examinat. Voluntas eius, mensura rerum est. Sermo eius, finis est operis. Fiat, inquit, firmamentum inter mediam aquam.) Firmum est omne quod statuit deus. Et satis pulchrè præmisit: Fiat firmamentum, antequam subiiceret, inter mediam aquam: vt tu prius crederes firmamentum ex præcepto dei factum, quàm de aquarum proflua qualitate dubitares. Si naturā elementorum consideres, quomodo inter aquas solidatum est firmamentum? Illæ profluunt, illud constringitur: illæ currunt, hoc manet. Et sit, inquit, discernens inter aquam.) Sed aqua cōfundere nō discernere solet. Quomodo iubet quod fecit secundum elementorum rationem esse contrarium? Sed cùm sermo eius ortus naturæ sit, iure vsurpat dare legem naturæ qui originem dedit. Sed prius consideremus quid sit firmamētum, vtrum ipsum sit quod in superioribus cœlum appellauit, an aliud: & si duo cœli, an plures. Nā sunt qui vnum cœlum esse dicant, nec alterius cœli faciēdi, cùm esset vna hyle, vt ipsi aiunt, potuisse suppetere substantiam, quoniam cùm omnis superiori cœlo esset expensa, nihil reliqui fuit quod ad ædificationem secūdi cœli tertiíve proficeret. Alij verò innumeros cœlos & mundos esse asserunt, quos irrident sui. Non enim nobiscum illis maior quàm cū suis pugna est, qui geometricis numeris & necessitatibus contendunt probare, quod aliud cœlum esse non possit, nec pati naturam vti secundum aut tertium fit, nec operatoris virtutem idoneam vt multos cœlos faceret. Et quis nō hanc eorum artificem facūdiam irrideat, qui cùm ex vna atque eadem causa plura eiusdem generis ab hominibus fieri posse non abnuant, de creatore omniū dubitent vtrum plures cœlos facere potuerit, de quo scriptū est: Dominus autem cœlos fecit. Et alibi: Omnia quæcunque voluit fecit. Quid enim difficile ei, cui velle fecisse est? Fluitat igitur illis impossibilitatis ratio, cùm de deo disputāt, cui verè dicitur: Quia impossibile tibi nihil est. Itaque nos non solum secundum, sed etiam tertium cœlum esse negare non possumus, cùm Apostolus raptum se ad tertium cœlum scriptorum suorum testificatione confirmet. Dauid etiam cœlos cœlorum, in illo laudantium dominum cōstituit choro. Quem imitantes philosophi, septem stellarum, solis & lunæ, globorum consonum motum introduxerunt, quorum orbibus vel potius globis connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur, eóque impulsu & motu ipsorum orbium dulcem quendam & plenum suauitatis atque artis & gratissimi modulaminis sonū reddi, quo modo scissus aer tam artifici motu, & acuta cum grauibus temperante, ita varios æquabiliter concentus efficiat, vt omnem supergrediatur musici carminis suauitatem. Huius rei fidem si requiras atque expetas sensu nobis & auditu probari, hæsitant. Nam si vera forent, quomodo tanto motu orbium concrepante, cùm ille cœlestis orbis cui affixos ferunt stellarū cursus, qui sine intermissione voluuntur, concitatiorem habeat cōuersionem, atque acutum sonum excitet, hic autem lunaris grauissimum, non audiretur à nobis, cùm leuiora audire soleamus? Fidem ergo eius disputationis si testimonio nostro & auditus munere exigamus probari, referunt obsurduisse aures nostras, & hebetiorem nobis sensum audiendi factum, propter illam à principio nostræ generationis concepti sonitus consuetudinem. Et exemplum afferunt, eo quòd Nilus fluuiorum maximus, eo videlicet loco vbi se ex altissimis montibus in Catadupa illa præcipitat, magnitudine fragoris sui aures accolarum obstruat, vt audiendi munere carere dicantur. Sed facile his ipsa respondet veritas. Nam qui tonitrua audimus nubium collisione generata: tantorum orbium conuersiones, qui maiori vtique sicut motu ferri æstimantur, ita vehementiores sonitus excitarent, non audiremus? Addunt præterea ideo sonum hunc non peruenire ad terras, ne capti homines per suauitatem eius atque dulcedinem quam celeberrimus ille cœlorum efficit motus ab orientalibus partibus vsque in occasum, propria negocia atque opera derelinquerent, & omnia hic ociosa remanerent, quodam humanæ ad cœlestem sonum mentis excessu. Sed ea quæ sunt aliena ab studio nostro, & à diuinæ lectionis serie, iis qui foris sunt relinquamus. Nos inhęreamus scripturarum cœlestium magisterio.

[margin: Genes. 1.; Psalm. 95.; Psal. 113.; 2. Corin. 12.; Psal. 148.]

De firmamento utrum sit hoc quod in superioribus cœlum appellatum est, an aliud. Et quomodo aqua uera super cœlos esse poßit, cum reprobatione opinionis eorum qui hoc destruere conantur. Caput III.

P Ropositum igitur nobis est, quia dixit deus: Fiat firmamētum in medio aquæ, & sit discernens inter aquam & aquam.) Et hinc tractatus, verū hoc firmamentū appellet quod antè iam fecit, de quo scriptum est: In principio fecit deus cœlū & terrā. Nec fallit quod aliqui ante nos ita acceperint, eo quòd supra creatum authore deo & cōditum cœlum scriptura expresserit, hic expositionē operis creationísque diffuderit, vt ibi quasi summa operis breuiter comprehensa sit, hic operationis qualitas per ipsas† cōcurrentium rerum digesta sit species. Sed mouet nos quia & nomen aliud significatur, & species solidior, & causa discernitur, & persona cooperatoris adiungitur. Sic enim scriptum est: Et discreuit deus inter medium aquæ quæ erat sub firmamento, & inter medium aquæ quæ erat super firmamentū.) Et primo volūt id destruere quod frequenti

[margin: Gene. 1.; † ipsum]

frequenti ſcripturarum lectione inolitum noſtris & impreſſum eſt mentibus, quia aquæ ſuper cœlos eſſe non poſſint: dicentes rotundũ eſſe orbem illum cœli, cuius in medio terra ſit, & in illo circuitu aquam ſtare non poſſe, quod neceſſe eſt defluat & labatur, cùm de ſuperioribus ad inferiora decurſus eſt. Quomodo enim aqua ſuper orbem, vt aiunt, ſtare poteſt, cùm orbis ipſe voluatur? Hæc eſt illa verſutia dialecticæ, Da mihi vnde tibi reſpõdeam. Quod ſi non detur, nullum verbum refertur. Petunt ſibi cõcedi, axem cœli torqueri motu concito: orbem autem terræ eſſe immobilem, vt adſtruant aquas ſuper cœlos eſſe non poſſe, quod omnes eas voluendo ſe axis effunderet: quaſi verò vt concedam illis quod poſtulant, & ſecundum eorũ opiniones illis reſpõdeã, negare non poſſint in illa altitudine & profundo & longitudinem eſſe & latitudinem, quam nemo poteſt comprehendere niſi is qui impletur in omnem plenitudinem dei, vt Apoſtolus ait: Quis enim poteſt facile eſſe diuini operis æſtimator? Eſt ergo latitudo in ipſa cœli altitudine. Sunt etiã, vt de his dicamus quæ ſcire poſſumus pleraque ædificia foris rotunda, intus quadrata: & foris quadrata, intus rotunda, quibus ſuperiora ſunt plana, in quibus aqua hærere ſoleat. Quæ tamen ideo dicimus, vt aduertant opiniones ſuas opinionibus veri ſimilioribus reuinci poſſe, & deſinãt tantum opus dei humanæ operationis & noſtræ poſſibilitatis cõtemplatione metiri. Nos autem ſcripturarum ſeriem atque ordinem quęrimus, ſequimur, & opus contẽplatione æſtimamus authoris, quid dictum ſit, & quis dixerit & cui dixerit, Fiat, inquit, firmamentum in medio aquæ, & ſit diſcernens inter aquas. Audio firmamentũ fieri per præceptũ quo diuideretur aqua, & ab inferiore ſuperior diſcerneretur. Quid hoc manifeſtius? Qui iuſſit diſcerni aquã interiecto & medio firmamento, prouidit quẽadmodum diuiſa atque diſcreta manere poſſit. Sermo dei virt⁹ naturæ eſt, & diuturnitatis ſubſtantia quo ad vſque velit eam manere qui ſtatuit, ſicut ſcriptum eſt: Statuit ea in ſeculum ſeculi, præceptum poſuit, & non præteribit. Et vt ſcias quia de iſtis aquis hoc dixit quas tu negas poſſe in ſuperioribus cœli eſſe, audi ſuperiora. Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen domini. Nónne quaſi aduerſanti tibi dixit: Quoniã ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mãdauit & creata ſunt. Statuit ea in ſeculum ſeculi, præceptum poſuit & non præteribit? An non videtur tibi author idoneus qui legem ſuo operi daret? Deus eſt qui dicit, venerabilis naturæ, inæſtimabilis magnitudine, immẽſus in remunerationibus, incomprehenſibilis in operibus, cuius altitudinem ſapientiæ quis inueſtigare facilis? Iſte dicit filio, id eſt dicit brachio ſuo, dicit virtuti ſuæ, dicit ſapiẽtiæ ſuæ, dicit iuſtitię. Et fecit filius quaſi potens, fecit quaſi virtus dei, fecit quaſi ſapiẽtia dei, fecit quaſi iuſtitia diuina. Cùm hæc audis, quid miraris ſi ſupra firmamentũ cœli potuit tantæ maieſtatis operatione vnda ſuſpẽdi? De aliis hæc collige, de iis quæ viderũt oculi hominum: quomodo ad Iudæorum tranſitum, ſi rationẽ quæris, ſe vnda diuiſerit. Non ſolet hoc eſſe naturæ, vt aqua ſe diſcernat ab aqua, & in profundo interfuſiones aquarũ terræ medio ſeparentur. Gelauerunt, inquit, fluctus, & firmamenti ſpecie curſum ſuum inſolito fine frenarũt. Nónne potuit etiam aliter Hebræum populũ liberare? Sed tibi voluit oſtendere, vt eo ſpectaculo etiam illa quæ non vidiſti, æſtimares eſſe credẽda. Iordanis quoque reflexo amne in ſuum fontem reuertitur. Hærere aquã cùm labitur, & ita ſurſum redire in ſuperiora ſine vllo repagulo, impoſſibile habetur. Sed quid impoſſibile ei qui dedit poſſe quibus voluit? Dedit poſſe infirmitatibus, vt infirmus dicat. Omnia poſſum in eo qui me confortat. Dicant certe quemadmodum aer cogatur in nubem, vtrũ pluuia nubibus generetur, an ſinu nubium colligatur. Videmus plerunque exire nubes de montib⁹. Quæro vtrum de terra aſcendat aqua, an ea quæ ſuper cœlos eſt, largo imbre deſcendat. Si aſcendit, vtique contra naturam eſt vt aſcendat in ſuperiora quæ grauior eſt, & portetur aere, cũ aer ſubtilior ſit. Aut ſi conciti orbis totius motu rapitur aqua, ſicut imo orbe rapitur, ita ſummo orbe diffunditur. Si fundi, vt volunt, non deſinit: rapi vtiq; non deſinit: quia ſicut axis cœli ſemper mouetur & aqua mouetur, & aqua ſemper hauritur. Si deſcendit, manet ergo iugiter ſupra cœlos quæ habet vnde deſcendat. Deinde quid obſtat ſi confiteatur quia aqua ſupra cœlos ſuſpenſa ſit? Nam quo verbo dicunt terram in medio eſſe ſuſpẽſam, & immobilem manere, cùm vtique grauior ſit quàm aqua, ea ratione poſſunt dicere non præcipitari aquam orbis illius cœleſtis conuerſione, quæ ſuper cœlos eſt. Sicut enim terra inani ſuſpenditur, vel pondere librato vndiq; immobilis perſeuerat, ita & aqua aut grauioribus aut æquis cum terra põderibus examinatur. Ideoq; nõ facile ſuperfunditur mare terris, niſi cũ iubetur exire. Deinde cùm ipſi dicãt volui orbem cœli ſtellis ardentibus refulgentem, nónne diuina prouidẽtia neceſſario proſpexit vt intra orbẽ cœli & ſupra orbem redũdaret aqua quæ illa feruentis axis incendia temperaret? Propterea quia exundat ignis & feruet, etiam aqua exũdauit in terris, ne eas ſurgẽtis ſolis & ſtellarum micãtium ardor exureret, & tenera rerũ exordia inſolitus vapor læderet. Quanti fontes, fluuij, lacus irrigant terras, quia eas internus quidã ignis vaporat. Vnde enim aut arbores germinarent, aut frumenta vel ſata prorumperent, vel orta coquerentur, niſi ea interior quoque ignis animaret? Qui etiam de ſaxis frequẽter excutitur, & de ipſo ſæpe dum cæditur ligno exilit. Ergo ſicut neceſſaria ignis creatura, vt ordinata & diſpoſita permaneat, cœlíque clementia temperet aquarum rigorem: ita etiam aquarum redundantia non ſuperflua, ne alterum altero conſumeretur, quia niſi conueniens vtriuſque menſura ſit, ſicut ignis aquam exſiccat, ita & aqua extinguit ignem. Ideóque pondere & menſura examinauit vniuerſa Numerata enim ſunt ei & ſtillicidia pluuiarũ, ſicut in libro Iob legimus. Sciens vel rerum facilem defectum fore, vel ſolutionem vniuerſitatis ſi alterum exuperaretur ab altero, ita vtriuſque temperauit diſpendia, vt neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua quàm imminutio fieret vtriuſque moderata, quę & ſuperfluum detraheret, & neceſſarium reſeruaret. Itaque cùm tanta de terris erumpant maximorum fluenta amnium, Nilus effuſo Aegyptum ſtagnãs flumine, Danubius de occidẽtalibus partibus Barbarorum, atque Romanos interſecans populos, donec Ponto ipſe condatur, Rhenus de iugo Alpium vſque in Oceani profunda curſus ſuos dirigens, Romani memorandus aduerſus feras gentes murus imperij, Padus maritimorum commeatuum Italicis ſubſidiis fidus inuector, Rhodanus rapido concitus curſu Tyrrheni equoris freta ſcindens, in quo non mediocre fertur nauigantium periculum, dum inter ſe maris fluctus & amnis fluenta decertant: itémque de ſeptentrionali parte Phaſis Caucaſeis montibus fuſus, cum pluribus aliis in Euxinum ſe præcipitans mare: prolixum eſt ſingulorum perſequi fluuiorum nomina, qui vel in noſtrum mare deriuantur, vel exinaniuntur Oceano: Cùm tanta igitur vbertas aquarum ſit, tamen plerumque terra meridianæ plagæ torretur ardoribus, atque æſtu ſoluta fatiſcit in puluerem, miſerandi agricolæ labore conſumpto, vt frequẽter ad potum ſiccatis puteis, arido gurgite ſubſidium vitale deficiat. Et erit quidem quando dicat abyſſo, Deſerta eris, & omnes fluuios ſiccabo: ſicut per Eſaiam futurum annũciauit. Sed etiam antequam ille dies adueniat, diuino pręſcitus arbitrio, non minimum inter ſe ipſa elementorum natura decernit. Crebro itaque aut inundationibus mũdus hic quatitur, aut nimio æſtu & ariditate vexatur. Noli igitur incredibilem opinari aquarum multitudinem, ſed reſpice ad vim caloris, & incredulus non eris. Multũ eſt quod ignis abſorbet: quod vel ex illo nobis debet eſſe manifeſtum, cùm medici vaſa quædam anguſta ore, pleniora deſuper, intus concaua, leui lucernæ cõcepto lumine affigunt corpori, quemadmodum calor ille omnem in ſe rapiat humorem. Quis igitur dubitet quod ignitus æther, & magno feruens vapore inflammaret atque exureret omnia, niſi lege quadã ſui prohiberetur authoris, vt nec flumina, nec lacus, nec ipſa maria vim eius poſſint reſtinguere? Et ideo deſuper aqua impetu quodam deſcendens, in tantos plerumque imbres rumpitur, vt flumina, lacus repente repleantur ipſa maria exundent. Vnde frequenter & ſolem videmus madidum atque rorantẽ. In quo euidens dat indicium quòd alimẽtum ſibi aquarum ad temperiem

Ephe. 3. Gene. 1. Pſalm. 148. Ibidem. Philip. 4. Iob. 38. Eſaiæ. 9.

periem sui sumpserit. Tantũ autem inest illis impugnandæ veritatis studium, vt solem ipsum negẽt calidæ naturę esse, eo quod albus sit, non rubicũdus aut rutilus in speciẽ ignis. Et ideo aiunt quod nec ignitus natura sit, & si quid habet caloris, ferunt ex nimio motu conuersionis accidere. Quod ideo dicendum putant, vt nihil videatur humoris cõsumere, quia calorem quo humor vel minuitur vel plerũque exhauritur, non habeat naturalem. Sed nil agunt cùm ista componunt, quia nihil interest vtrum ex natura calorẽ quis habeat, an ex passione aliqua atque ex causa, quia ignis omnis consumptor humoris est, vel huiusmodi materiæ quã flamma cõsueuit exurere. Nam siue ex lignis haudquaquam semiustulatis, sed inter se collisis ignis excussus excipiatur foliis, æque flammam adolet, ac si de igne accendas facem: siue de flammæ lumine lumen accendas, eadem species & natura est luminis, ac si illud nõ naturalis ignis adoleuerit, sed quem accidens causa generauerit. Vel hinc saltem contemplentur solis calorem, quod diuersa ei deus cõstituit cursus sui loca & tempora: ne si semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore exureret. Mare ipsum ideo ferũt ipsi salsam atque amaram aquam habere, quod ea quæ fluuiis in freta influat, calore absumatur, tantúmque vapore diurno consumi, quantum quotidie ex diuersis fluuiorum cursibus inuehatur. Quod ex solis quadam diiudicatione fieri perhibetur, qui quod purum ac leue est, sibi rapit: quod graue atque terrenum, relinquit, ex quo remanet salsum, illud atque aridum quod sine vsu ac suauitate potandi sit.

Quæ sit inter cœlos & firmamentum differentia, & firmamentum unde nuncupatum sit: Quæ etiam aliorum sit sententia de prædictorum distinctione. Caput IIII.

SEd reuertamur ad propositum, Fiat firmamentum inter medium aquæ.) Nõ moueat, sicuti iam dixi, quia supra cœlũ ait, hic dicit firmamentum, quoniam & Dauid dicit: Cœli enarrãt gloriã dei, & opera manuum eius annũciat firmamentum. hoc est, mundi opus cùm videtur, suum laudat authorem. Inuisibilis enim maiestas eius per ea quę vidẽtur, agnoscitur. Et videtur mihi nomen cœlorum commune esse, quia plurimos cœlos scriptura testificatur: nomen autem esse speciale firmamentum. Siquidẽ & hic ita habetur: Et vocauit deus firmamentum cœlum.) Vt videatur supra generaliter dixisse in principio cœlum factum, vt omnem cœlestis creaturę fabricam comprehenderet: hic autem specialem firmamẽti huius exterioris soliditatem, quod dicitur cœli firmamentum, sicut legimus in hymno prophetico: Benedictus es in firmamẽto cœli: Nam cœlum, quod οὐρανὸς Græcè dicitur, Latinè quia impressa stellarum lumina velut signa habeat, tanquam cælatum appellatur: sicut argentum quod signis eminentibus refulget, cælatum dicimus. οὐρανὸς autem ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι ἄνω dicitur, quod videatur τὴν ὅλην ὁρᾶν ἄνωθεν γῆν. igitur terræ quæ obscurior est, ὁρατὸς nuncupatur, quia lucidus est, tanquam visibilis. Vnde puto & illud dictũ: Volatilia cœli semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et volantia circa firmamentum cœli, eo quòd potestates quæ sunt in illo visibili loco, spectent hæc omnia, & subiecta suis habeant conspectibus. Denique clausum cœlum dictum est temporib⁹ Heliæ, quãdo ĩ Achab & Iezabel perfidia regnabat, cui populus regalis ac religio deseruiret, eo quòd nemo ad cœlum oculos erigebat, nemo eius authorem venerabatur, sed ligna & lapides adorabãt. Vnde hoc colligimus? quia in maledictionib⁹ populi Israel dixit deus: Erit tibi cœlum super caput tuum æreũ, & terra tua ferrea: quando precium perfidiæ luẽs populus Iudæorum, intemperie cœli, & terræ infœcũditate multatur. De cœlo enim causa fertilitatis. Denique & Moyses benedictiones tribui Ioseph à finibus cœli & rore & abyssis fontiũ deorsum venientibus, & secundum horam à solis cursu & à cõuenientibus mensibus & à vertice montium & collium æternorum dedit, eo quòd moderatione cœlesti terrarum fœcunditas nutriatur. Ferreum ergo cœlum est, quod nullum exudat humorem, quãdo nullis nubibus imber rumpitur. Est etiam † ferreum cœlũ, subobscurus aer, pressus atque nebulosus colore ferrugineo. Quãdo rigore frigoris stringitur terra, tunc veluti super caput nostrum humor suspensus videtur, & per momenta imminere. Plerumque etiam glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ consolidantur in niuem, & rupto aere nix funditur. Neque enim firmamentũ hoc potest sine aliquo rumpi fragore aut penetrari. Ideo & firmamẽtum dicitur, quod non sit inualidum, nec remissum. Vnde & de tonitruis, quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cùm se vehementer eruptura eliserint, magno concrepant sonitu, ait scriptura: Firmans tonitrua. A firmitate ergo firmamentum est nuncupatum, vel quod diuina virtute firmatum sit, sicut scriptura nos docet, dicens: Laudate eum in firmamẽto virtutis eius. Nec præterit retulisse aliquos cœlos cœlorum ad intelligibiles virtutes, firmamentũ ad operatorias, Et ideo laudare cœlos vel enarrare gloriam dei, & opera manuum eius annunciare firmamentum. Sed nõ quasi spiritalia, sed quasi opera mundi enarrant, quemadmodum supra diximus. Alij quoque purificatorias virtutes interpretati sunt aquas quæ super cœlos sunt. Accipimus hæc quasi ad tractatus decorem: nobis tamen non alienum videtur atque absurdum si aquas veras propter illam causam quam diximus, intelligamus. Nam & ros & gelu & frigus & æstus secundum hymnum Propheticum benedicunt dominũ, benedicit & terra: & illa non ad intelligibiles naturas referimus, sed ad veritatem. Laudant etiam dracones dominũ, quia natura eorum & species cùm videtur, non minimum vel decoris offundit, vel in esse rationis ostendit.

De laude ac probatione operis secũdi diei, eiusdémque clausione. Caput V.

ET vidit deus quia bonum est.) Facit filius quod vult pater, laudat pater quod facit filius. Nihil in illo naturæ degeneris inuenitur, cuius opus à paterna non degenerat voluntate. Vidit vtique, non oculis corporalibus intendit, sed definiuit plenitudini gratiæ conuenire, vt mihi eius iudicium cognosceretur. Nos enim solemus etiã de iis quæ diuina sunt disputare. Et quid mirum si de opere retractare possint, qui de ipsius operatoris generatione faciunt quæstiones? Ipsum in iudicium vocant, ipsum inęqualem atque degenerem asserere conantur. Ideo legis: Et dixit deus, & fecit deus. Eodem pater & fili⁹ maiestatis honorantur nomine. Et vidit deus quia bonum.) Dixit tanquam omnia quæ pater vellet scienti, & vidit tanquam omnia quæ filius faceret scientia tenens, & efficiens operatione consorti. Vidit quia bonum.) Non vtique cognouit quod nesciebat, sed probauit quod placebat. Non quasi incognitum placuit opus, quia nec quasi incognitus pater qui complacuit in filio, sicut scriptum est: Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui. Scit autem semper filius voluntatẽ patris, & pater filij, & audit patrem fili⁹ semper, & pater filium per vnitatem naturæ voluntatis atque substantiæ. Denique testatur hoc in euangelio suo fili⁹ dicẽs ad patrem: Sciebam quia semper me audis. Imago est enĩ inuisibilis dei filius: omnia patris quasi imago exprimit, omnia eius quasi splendor gloriæ illuminat nobis atque manifestat. Videt & filius patris opus, sicut & pater filii, sicut & ipse dominus declarauit: Non potest filius facere à se quicquam, nisi quod viderit facientem patrem. Vidit ergo facientem patrem, & vidit per secretum inuisibilis naturæ. Et audit similiter. Denique ait: Sicut audio, iudico: & iudicium meum verum est, quia non sum solus, sed ego, & qui misit me pater. Hoc mysticum est, illud morale. Vidit mihi, probauit mihi. Quod deus probauit, tu reprehẽsibile ne dixeris: quoniam quod deus mundauit, tu commune ne dixeris, scriptum tibi esse meministi. Ergo bonum † dei nemo blasphemet. Si firmamentum bonum, quantò magis bonus eius creator, etiam si Arriani nolint, Eunomiani reclament, radicis degeneris fructus deterior? Vidit, inquit, deus, quia bonum.) Solent artifices singula prius facere, & postea habili commissione connectere: & qui vultus hominum vel corpora excudunt de marmore, vel ære fingunt, vel ceris exprimunt, non tamen sciunt, quemadmodum sibi possint membra singula cõuenire, & quid gratiæ adferat futura connexio: & ideo aut laudare nõ audent, aut pro parte laudant: Deus verò tãquam æstimator vniuersitatis præuidens quæ futura

Marginal notes: Psal. 18. — Gene. 1. — Daniel. 3. — 3. Reg. 17. — Leuit. 26 — Deute. 33. — † al. enim — Psalm. 148. — Psal. 18. — Danie. 3. — Psalm. 148. — Gene. 1. — Mat. 3. & 17 — Ioan. 11. — Ioan. 5. — Ioan. 5. & 8. — Acto. 10. — † al. bonũ nomen dei ne blasphemet.

futura sunt, quasi perfecta iam laudat, quæ adhuc in primi operis exordio sunt, finem operis cognitione præueniens. Nec mirum si apud quem rerum perfectio, non in consummatione operis, sed in suæ prædestinatione est voluntatis, laudat singula quasi conuenientia futuris, laudat plenitudinem singulorum venustate compositam. Illa est enim vera pulchritudo, & in singulis membris esse quod deceat, & in toto, vt in singulis gratia, in omnibus formę conuenientis plenitudo laudetur. Sed iam etiam secundus nobis claudatur dies, ne dum opus adstruimus firmamenti, infirmiores eos qui audiunt, dicendi prolixitate faciamus, dum in noctē sermo producitur, quæ adhuc carens lunæ stellarúmque lumine, (nondum enim luminaria creata sunt cœli) obscuritatem possit afferre remeantibus: simul vt cibo potuque curentur corpora, ne animis epulantibus fragilitas carnis de nocturno quoque ieiunio queratur.

CAPITA TERTII LIBRI HEXAEMERON.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis Hexaemeron liber tertius de die tertio.

De introductione tertij diei, cum increpatione hominum quod imperio dei insensibilibus elemētis parētibus, ipsi non obediunt: exhortatione quoque ut populus in unam ecclesiam domini congregetur. Caput I.

Dies tertius nobis hodie in sermone nascatur, qui ortus est in lectione: præclarus dies, qui terram à naufragio liberauit, dicente deo: Cōgregetur aqua quæ est sub cœlo, in cōgregationem vnam.) De quo præfationem adoriri placet. Congregetur aqua, dictum est, & cōgregata est: & frequenter dicitur, congregetur populus, & non congregatur. Non mediocris pudor est, imperio dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus sensus ab ipso tributus est authore. Et fortasse hic pudor fecerit vt hodie plures conueniretis, ne quo die congregata est aqua in congregationem vnam, eo die populus nequaquam congregatus in ecclesiam domini videretur. Nec hoc solum obediētis aquæ exemplum habemus. nam & alibi scriptum est: Viderunt te aquę deus, viderunt te aquæ, & timuerunt. Neque enim verisimile non videtur de aquis dictum, quando alibi quoque idem Propheta ait: Mare vidit & fugit, Iordanis cōuersus est retrorsum. Hoc enim vere factū quis ignorat, quod ad Hebræorum transitum mare fugerit, quādo se vnda diuisit, transiuit populus puluerulento vestigio, perisse mare credēs, fugisse fluctus? Denique credidit hoc Aegyptius, & ingressus est: sed illi rediit vnda quę fugerat. Nouit ergo aqua & congregari & timere, & fugere quando deus præcipit. Hanc imitemur aquā, & vnam congregationē domini, vnam ecclesiam nouerimus. Cōgregata est hic quondā aqua ex omni valle, ex omni palude, ex omni lacu. Vallis est hæresis, vallis est gentilitas, quia deus montium est, non vallium. Denique in ecclesia exultatio est, in hæresi & gentilitate fletus & mœror. Vnde ait: Disposuit in conualle fletus. Ex omni igitur valle congregatus est populus catholicus. Iam non multæ congregationes sunt, sed vna est congregatio, vna ecclesia. Dictum est & hic: Congregetur aqua ex omni valle, & facta est cōgregatio spiritalis, & factus est vnus populus: ex hæreticis & gētilibus repleta ecclesia est. Vallis est scena, vallis est circus, vbi currit mendax equus ad salutē, vbi humilis & abiecta contentio, vbi litium fœda deformitas. Ex his igitur qui circo inhęrere consueuerant, fides creuit ecclesiæ, quotidianus cœtus augetur. Palus est luxuria, palus est intemperantia, palus est incontinentia: in qua volutabra libidinum sunt, bestiarum murmura, latibula passionum: vbi mersantur quicunque inciderint, & non emergunt: vbi labuntur pedū vestigia, fluitant singulorum incessus: vbi fulicæ se dum lauant, polluunt: vbi flebiles desuper gemitus columbarum: vbi pigra testudo cœnoso hæret in gurgite: denique aper in palude, ceruus ad fontes. Ex omni igitur palude, vbi quasi ranæ veterem querelam canebant, congregata est fides, cōgregata est puritas animi, mentísque simplicitas. Congregata est aqua ex omni lacu, & ex omni

Gene. 1. Psal. 76. Psalm. 113. 3. Reg. 20. Psal. 83.

Prouer. 26.

omni fouea, vt nemo fodiat foueam fratri suo, in quam ipse incidat: sed omnes se inuicem diligant, omnes se inuicem foueant, & quasi vnum corpus diuersa se membra sustentent: quos non mortiferi cantus, & acroamata scenicorum, quæ mentem emolliant ad amores, sed concẽtus ecclesiæ, & consona circa dei laudes populi vox, & pia vota delectent: quibus non purpurea peripetasmata, non aulæa preciosa spectare voluptati sit, sed hanc pulcherrimam mundi fabricam, hanc distãtem inter se elementorum copulam: cœlum sicut cameram extensum, vt inhabitãtes in hoc mundo tegat, terram ad operãdum datam, diffusum aerẽ, clausa maria, populum hunc diuinæ operationis organum, in quo diuini modulamen resultet oraculi, & dei spiritus intus operetur, templum istud sacrariũ trinitatis, sanctitatis domicilium, ecclesiam sanctam, in qua refulgent aulæa cœlestia, de quibus dictum est: Dilata locum tabernaculorum tuorum: & aulæorum tuorum: fige, ne parcas: longiores fac funiculos tuos, & palos tuos confirma: adhuc in dexteram & sinistram extende, & semen tuum gentes hæreditate possidebit, & ciuitates desertas inhabitabis. Habet ergo aulæa, quibus attollit vitã bonam, peccata tegit, culpam obumbrat. Hæc est ecclesia, quæ super maria fundata est, & super flumina præparata. Supra vos enim confirmata est & præparata, qui sicut flumina puro in eam mundi fonte decurritis, de quibus dictum est: Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam à voce aquarum multarum. Et addidit: Mirabiles elationes maris, mirabilis in excelsis dominus. Bona flumina. hausistis enim ex illo perenni & pleno fonte à quo fluitis quod fluitis, qui ait vobis: Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum. Sed iam quasi boni Iordanes reuertimini mecum in originem.

Esaiæ. 54. — Psal. 92. — Ioan. 7.

De inuisibilitate & apparitione terræ per scripturæ probationem. Et quomodo aquæ congregatæ fuerint in unam collectionem: cum destructione opinionum contradicentium. *Caput II.*

Gene. 1.

CONgregetur, inquit, aqua quæ sub cœlo est, in cõgregationem vnam, & appareat arida. Et factum est sic.) Fortasse parum crediderit aliquis superioribus sermonibus nostris, quibus tractauimus inuisibilẽ ideo fuisse terram, quod aquis operta tegeretur, vt corporeis oculis videri non posset. Ad se enim Propheta retulit, hoc est ad nostram conditionẽ, non ad diuinæ maiestatem naturæ, quæ vtique omnia videt. Sed vt aduertatis quia non quasi nostri ingenij probãdi gratia, sed vestræ causa instructionis suscepimus hunc tractandi laborẽ: adstipulante nobis lectionis serie testificamur, quæ aperte probat, post congregationem aquæ quæ erat super terram, & post deriuationem eius in maria, apparuisse aridam. Desinant ergo qui nobis, dialecticis disputationibus mouere negocia† solent, dicentes: Quomodo terra inuisibilis, cum omni corpori naturaliter & species & color insit: omnis autem color sit subiectus aspectui? Clamat dei vox: Congregetur aqua, & appareat arida.) Et iterum scriptura dicit: Cõgregata est aqua in congregationem vnam, & apparuit arida.) Quid opus fuit iterare, nisi occurrẽdũ quæstionib' iudicasset Propheta? Nónne videtur dicere: Non dixi inuisibilẽ secundũ naturam, sed secundum superfusionem aquarum? Denique addidit sublato velamine apparuisse aridam, quæ antè non videbatur. Iterum quoque quæstiones alias afferũt, dicentes: Si in cõgregationibus diuersis aqua erat, quomodo si illæ cõgregationes in superioribus erant, non defluebat aqua in eum locum ad quem postea domini imperio deriuata est? Natura enim aquarũ sponte in inferiora prolabitur. Sin verò in inferioribus erant illæ congregationes, quomodo contra naturam suam aqua ad superiora conscendit? Itaque aut secundum naturales cursus imperio non eguit: aut contra naturam imperio proficere non potuit. Cui quæstioni facile respondebo, si mihi ipsi ante respondeant, ante præceptum domini hãc aquarum fuisse naturam vt laberetur & flueret. Non enim ex vsu hoc habet cæterorum elementorum, sed speciale & proprium: non ex quodam ordine, sed magis ex voluntate & operatione dei summi. Quid iusserit deus, audiunt. Vox autem dei, efficiens natura est. Eam vocem effectus operationis impleuit. Cœpit labi aqua, & in vnam confluere congregationem, quæ ante erat diffusa per terras, & plurimis receptaculis inhærebat. Cursum eius ante non legi, motum eius ante nõ didici: nec oculus meus vidit, nec auris audiuit. Stabat aqua diuersis locis, ad vocẽ dei mota est. Nónne videtur quia naturam ei huiusmodi vox dei fecit, & secuta est creatura præceptum, & vsum fecit ex lege? Primæ enim cõstitutionis lex formam in posteros dereliquit. Deniq; semel diem fecit & noctẽ. Ex illo manet vtriusque successio, & diuturna reparatio. Iussa est etiam aqua currere in congregationem. Ex illo currit, fontes labuntur in fluuios, in freta currunt flumina, lacus deriuantur in maria: ipsa se aqua præcedit, vrget, & sequitur. Vnus est ductus, vnũ corpus. Et cùm sit altitudo diuersa, indiscreta tamen dorsi eius æqualitas. Vnde & æquor appellatum arbitror, quod superficies eius æqualis sit. Respondi secundum illorum propositum, illi nunc respondeant mihi, si vnquam viderint fontes ex inferioribus scaturire, de pauimento aquã surgere. Quis eam cogit? Vnde prorumpit? Quemadmodum non deficit? Quomodo fiat vt ima solidiora vndam vomant? Hæc secundum occultæ secreta naturæ. Cæterum quis ignorat quod rapido plerumque impetu in ima descendens, in superiora se subrigat, atque in supercilium montis attollat: plerunque etiam canalibus manu artificis deriuata, quantum descenderit, tantum rursus ascendat? Itaq; si vel impetu suo fertur, vel artificis deriuata ingenio, contra naturã suam ducitur & eleuatur, miramini si diuini operatione præcepti aliquid ad vsum naturæ eius accessit, quod in vsu ante nõ fuerit? Dicãt nunc mihi quomodo tanquã in vtrem congregauerit aquas maris, vt scriptum est: quomodo eduxerit de petra aquam. Qui potuit de petra educere aquam quæ non erat, non potuit aquam educere quę erat? Percussit petram, & fluxerunt aquæ, clamat Dauid: Et torrentes inundauerunt. Et alibi: Super montes stabunt aquæ. Habes in euangelio quod cũ grauis esset procella, & magnus in mari motus, ita vt trepidarẽt apostoli naufragij periculum, excitauerunt dormientem in puppi dominum Iesum, & surgens imperauit vẽto & mari: sedata tempestas est, refusa trãquillitas. Qui potuit imperio mare totũ sedare, non potuit aquas imperio mouere? Atqui in diluuio sic accepimus, quod eruperint abyssi fontes, & quod induxerit postea spiritũ, & siccauerit aquã. si nolunt obedisse naturã, vsúmque elementi imperio dei esse conuersum: vel hoc concedant, potuisse immisso vento aquas currere, quod quotidie videmus in mari, vt inde aquæ currant, vnde flauerit ventus. Si tempore Moysi excitato austro valido siccatum est mare, eodem modo siccari non potuit cõgregatio aquarum, & in mare profluere aqua, quæ postea diuisa est in profundo? Sed discant naturam posse conuerti, quando petra aquas fluxit, & ferrũ aquæ supernatauit, quod vtique Helisæus orando facere meruit, non imperando. Si igitur Helisæus ferrum leuauit contra naturam, Christus aquas mouere non potuit? Sed mouit, qui potuit dicere, Lazare veni foras: & mortuũ suscitauit. Deus enim quod iubet, facit. Itaque pari exemplo dictum accipe: Congregetur aqua, & congregata est. Dicendo autem congregetur, non solum mouit eam de loco, sed etiam statuit in loco, vt nõ preterflueret, sed maneret. Hoc vtique maioris miraculi est, quomodo omnes congregationes in vnam cõgregationem defluxerint: & vna congregatio non adimpleta sit. Nam & scriptura hoc inter mirabilia cõstituit dicendo: Omnes torrentes eunt in mare, & mare non adimpletur. Vtrumque igitur ex præcepto dei, vt & fluat aqua & non superfluat. Circũ scripta igitur imposito fine maria claudũtur, ne supfusa terris inundẽt omnia, & destituto aruorũ cultu, munus terrenæ fœcunditatis impediant. Cognoscant igitur diuini esse præcepti, operationísque cœlestis. Ait enim dominus per nubem ad Iob inter alia etiam de maris claustro: Posui ei fines, apponens claustra & portas. Dixi autem ei: Vsque huc venies, nec transgredieris, sed in te ipso conterẽtur fluctus tui. Nónne ipsi videmus mare frequenter vndosum, ita vt in altum

Esaiæ. 54. — Psal. 32. — Psal. 77. — Psal. 103. — Matth. 8. — 4. Re. 6. — Ioan. 11. — Eccles. 1. — Iob. 38.

in altum fluctus eius tanquam mons aquæ præruptus insurgat, vbi impetum suum ad littus illiserit, in spumas resolui, repagulis quibusdam arenæ humilis repercussum, secundum quod scriptum est: Aut non timebitis me, dicit dominus, qui posui arenam fines mari? Infirmissimo itaque omnium vilis sabuli puluere vis maris in tempestate cohibetur, & velut habenis quibusdam cœlestis imperij à præscripto sibi fine reuocatur, violentíque æquoris motus in sese frangitur, atque in reductos sinus suos scinditur. Cæterum nisi vis statuti cœlestis inhiberet, quid obstaret quin per plana Aegypti, quæ maxime humilioribus iacens vallibus campestris asseritur, mare rubrum Aegyptio pelago misceretur? Denique docent hoc qui voluerunt hęc duo sibi maria connectere, atque in se transfundere: Sesostris sane Aegyptius, qui antiquior fuit, & Darius Medus, qui maioris cõtuitu potentiæ in effectum voluit adducere quod ab indigena fuerat ante tentatum. Quæ res indicio est, quod superius est mare Indicum, in quo mare rubrum, quàm æquor Aegyptium, quod inferius alluit. Et fortasse ne latius se mare effunderet, de superioribus ad inferiora præcipitans, ideo molimina sua rex vterque reuocauit.

Hiere. 5.

Quomodo aquarum per omnem fere terram diffusarum vna dicatur collectio, cum & hodie diuersa sint maria. Quomodo etiam congregatio vna potuerit omnes illas aquas recipere, atq; exinanire terras, quæ ante fuso per vniuersum flumine stagnabantur. Caput III.

Quæro nunc, cum dixerit, Colligatur aqua in collectionem vnam.) Quomodo diffusas per lacus, paludes, stagna, aquas, & superfusas vallibus & campis omnibúsque planioribus locis, currentibus fontibus atque fluminibus vna potuerit recipere collectio: aut quomodo vna collectio, cum hodiéque diuersa sint maria. Nam & Oceanum mare dicimus, & Tyrrhenum, & Adriaticum, & Indicum, & Aegyptium, & Pontum, & Propontidem, & Hellespontum, & Euxinum, Egæum, Ionium, Atlanticum. Plerique etiam Creticum, & Septẽtrionale Caspium appellant mare. Vnde consideremus scripturæ verba, quę librato sunt trutinata examine. Colligatur, inquit, aqua in collectionem vnam.) Vna aquarum iugísque & continua congregatio est, sed diuersi sinus maris, vt quidam de scriptoribus forensibus ait: Nanque portus maris nostri sinus amplissimus. Meritóq; in diuersis locis diuersa sunt nomina, quia vocabula aquis ex regionum vocabulis adhæserunt. Vna autem congregatio aquarum, eò quòd iugis vnda atque continua ab Indico mari vsque ad Gaditani oram littoris, & inde in mare rubrũ, extrema, circũfuso orbẽ terrarum includit Oceano, interius quoque Tyrrheno Adrias, Adriæ cętera maria miscentur, nominibus, distincta non fluctibus. Vnde pulchre habes quia deus cõgregationes aquarum vocauit maria. Ita & vna est generalis collectio, quæ dicitur mare, & multæ collectiones, quæ maria pro regionibus nuncupantur. Sicut enim multæ terræ, vt Aphrica, Hispania, Thracia, Macedonia, Syria, Aegyptus, Gallia, atque Italia, pro regionum appellantur vocabulis, & vna est terra: ita multa dicuntur pro locorum appellationibus maria, & vnum est mare, sicut ait Propheta dicens: Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terrarum & plenitudinem eius tu fundasti, aquilonem & mare tu creasti. Et ad Iob ipse dominus ait: Conclusi autem mare portis. Nunc quia de vna collectione diximus, illud occurrit, vtrum cum per omnem fere terram & super terram fuerint diffusæ aquæ per vallestria agrorum, cócaua montium, planiciémque camporum, modo ęquoris fusa congregatio vna potuerit omnes illas aquas recipere, atque exinanire terras quæ antè fuso per vniuersum flumine stagnabãtur. Nam si tunc operta erant omnia, non diceret, visa est terra, nisi tectam vellet locis omnibus demonstrare. Si diluuium Noe tempore abscondit & montes, quando aquarum iam & super cœlos, & infra firmamentũ fuerat facta discretio, quanto magis dubitari non potest etiam montium vertices illa superfusione latuisse? Quo igitur illa omnis aquarũ redundãtia deriuata est? Quæ receptacula eam tam continua atque connexa absorbere potuerunt? De quo multus nobis potest sermo suppetere. Primum quia potuit creator omnium, & ipsarum terrarum spatia diffundere. Quod aliqui ante nos confirmantes, propria posuerunt sentẽtia. Ego, quid facere potuerit, nunc prætermitto: quid fecerit, quod aperte scripturarum authoritate non didici, quasi secretum prætereo, ne forte etiã hinc alias sibi quæstiones requirant. Assero tamen secundum scripturas, quia potuit locorum humilia, & cãporum aperta diffundere, sicut ipse ait: Ante te ambulabo, & mõtes planos faciã. Potuit etiam ipso aquarũ vis profundiora ea facere quæ inse derat, tanto fluctuum motu, tantóque æstu concitatioris elementi, qui quotidie ima pelagi torquere, & arenas verrere soleat de profundo. Quis deinde sciat inquãtum se illud magnum & inausum nauigantibus atque intentatum nautis fundat mare, quod Britannias fremẽti includit æquore, atq; in vlteriora & ipsis fabulis inaccessa secreta se porrigit? Quis deinde colligat quãtum Lucrino & Auerno in Italia, Tiberiadi quoque in Palæstina, & ei lacui qui inter Palęstinam & Aegyptum Arabiæ deserta prætendit, portubúsque diuersis Augusti, atque Traiani, cæterisq; per vniuersum orbem infusum addiderit mare? Si sunt etiam non confusi lacus, & stagna quæ non miscentur fluctibus, vt Larius & Benacus, Albanus quoque, alijque plures, quo modo vna congregatio aquarum? Sed quemadmodũ dicitur, quia fecit deus duo luminaria, id est solem & lunam, cum sint vtique & stellarũ lumina: ita & vna congregatio dicitur, cũ sint plurimæ. Neque enim annumerantur quæ non conferuntur.

Psalm. 88. Iob. 38. Esaie 45.

Quid sit quod ait dominus: Et appareat arida: & non dixerit, & appareat terra. Caput IIII.

Sed vt videtur, quoniam de mari loquebamur, aliquantulum exundauimus: ad propositum reuertamur, & cosideremus quid sit quod ait dominus: Congregetur aqua in vnam congregationem, & appareat arida: & nõ dixerit, terra. Quod præclare positum quis non aduertat? Terra enim potest & luto esse permixta, aquis madida, cuius species superfusis aquis nõ appareat. Arida autem non solum ad genus, sed etiam ad speciem terrarum refertur, vt sit vtilis, sulcabilis, & apta culturis. Simul prospectum est ne videatur sole magis quàm dei præcepto esse siccata, quia arida facta est antequam sol crearetur. Vnde & Dauid discernens mare & terram, ait de domino deo: Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & aridam manus eius fundauerunt. Arida enim expressio naturæ est, terra appellatio quædam simplex negocij, quæ in se habeat proprietatem. Sicut enim animal generis significatio est, cui inest proprium aliquid & excellens, rationabile autem proprium est hominis: ita & terra potest cõmuniter dici vel scatens aquis, vel deserta, & inuia, & sine aqua. Ergo & illi quæ scatet aquis, inest vt habeat ariditatem. Remota enim aqua incipit esse arida, sicut habes scriptum: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. hoc est, de terra aquosa aridam fecit. Habet ergo terra propriã qualitatem suam, sicut & singula elementa habent. Nam & aer humidam qualitatem, & aqua frigidam, & ignis calidam. Et hoc est principale proprium elementis singulis, quod ratione colligimus. Comprehendere autem sensibiliter & corporaliter si velimus, velut connexa & composita reperimus, vt sit terra arida & frigida, aqua frigida & humida, aer calidus & humidus, ignis calidus & siccus: & sic sibi per has iugales qualitates singula miscentur elementa. Nam terra cum sit aridæ & frigidæ qualitatis, connectitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ, & aqua aeri, quia humidus est aer. Ergo aqua tanquam brachiis quibusdam duobus frigoris & humoris, altero terram, altero aerem videtur amplecti, frigido terram, aerem humido. Aer quoque medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est inter aquã & ignem vtrumque illud elementum conciliat sibi, quia & aquis humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque cum sit calidus & siccus natura, calore aeri annectitur, siccitate autem in communionem terræ ac societatem refunditur, atque ita sibi per hunc circuitum & chorum quendam concordiæ societatísque conueniunt. Vnde & Græce στοιχεῖα dicũtur, quæ Latinè elementa dicimus, quod sibi conueniant & concinant. Huc autem progressi sumus, quia scriptura ait quod deus

Gene. 1. Psalm. 94. Psalm. 106.

deus vocauerit terram aridam, hoc est, quia quod principale est eius, nuncupauit proprietatem naturæ. Naturalis enim proprietas siccitas est terris: hæc ei prærogatiua seruata est. Principalis ergo siccitas subest etiam vt sit frigida, sed non præferuntur secunda primis. Vt autem humida sit, aquarum affinitati sociatur. Ergo illud suum, istud alienũ. Suum quod arida, alienum quod humida. Author itaque naturæ quod primo donauit, hoc tenuit: quia istud ex natura, illud ex causa. De principalibus igitur, non ex accidentibus terræ debuit proprietas definiri, vt secundum prærogatiuam qualitatis eius informaretur nostra cognitio.

De eo quod à quibusdam additum perhibetur: Et congregata est aqua in collectiones suas &c. De probatione quoque, & singulari ac mira laude maris. *Caput V.*

ET vidit deus quia bonum.) Non præterimus quia aliqui nec in Hebræo putát esse, nec in cęteris interpretationibus, quia, Congregata est aqua in collectiones suas, & apparuit arida. Et vocauit deus aridam terrã, & collectiones aquarũ vocauit maria.) Cum enim dixerit deus quia factum est sic, satis esse putát vocem operatoris ad celebratę operationis indicium. Sed quia in aliis quoque creaturis habet & definitionem præceptionis, & repetitum operationis vel indicium vel effectum: ideo nos non putamus absurdum id quod perhibetur additum, etiam si cæteris interpretibus vel veritas doceatur suppetere, vel authoritas. Multa enim non ociose à septuaginta viris Hebraicæ lectioni addita & adiuncta comperimus. Vidit ergo deus quia bonum mare. Et si pulchra sit species eius elementi, vel cum surgentibus albescit cumulis ac verticibus vndarum, & cautes niuea rorant aspergine, vel cum æquore crispanti clementioribus auris & blando serenæ tranquillitatis purpurascentem præfert colorem, qui autem eminus spectãtibus frequenter offunditur, quando non violentis fluctibus, vicina tundit littora, sed velut pacificis ambit & salutat amplexibus, quàm dulcis sonus, quàm iucũdus fragor, quàm grata & consona resultatio: Ego tamen non oculis æstimatum creaturæ decorem arbitror, sed secundum rationem operationis iudicio operatoris conuenire & congruere definitum. Bonũ igitur mare: Primũ, quia terras necessario sustulcit humore, quibus per venas quasdam occulte succum quẽdam haud inutilem subministrat. Bonum mare tanquam hospitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur, quo præliorum, remouentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluuia in terras transfunditur. Si quidem de mari aqua radiis solis hauritur, & quod subtile eius est rapitur: deinde quanto altius eleuatur, tanto magis etiam nubium obumbratione frigescit, & imber fit: qui non solum terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arua fœcundat. Quid enumerem insulas, quas velut monilia plerumque prætexit, in quibus ij qui se abdicant intemperantiæ secularis illecebris, fido continentiæ proposito eligunt mundum latere, & vitæ huius declinare dubios anfractus? Mare est ergo secretum temperantiæ, exercitium continentiæ, grauitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas seculi, mundi huius sobrietas: tum fidelibus viris atque deuotis incentiuum deuotionis, vt cum vndarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulæ tranquillo fluctuum sanctorum choro, hymnis sanctorum personent. Vnde mihi vt omnem pelagi pulchritudinem comprehendam quam vidit operator? Et quid plura? Et quid aliud ille concentus vndarum, nisi quidam concentus plebis est? Vnde bene mari plerumque comparatur ecclesia, quæ primo ingredientis populi agmine totis vestibulis vndas vomit: deinde in oratione totius plebis tanquam vndis refluentibus stridet: tum responsoriis psalmorum, cantu virorum, mulierum, virginum, paruulorum, consonus vndarum, fragor resultat. Nam illud quid dicam, quod vnda peccatum abluit, & sancti spiritus aura salutaris aspirat? Det nobis dominus illa successuum flumina prospero ligno currere, tuto portu consistere, nequitiæ spiritalis grauiora quàm ferre possumus tentaméta nescire, fidei ignorare naufragia, habere pacem profundam: & siquando aliquid sit, quod graues nobis seculi huius excitet fluctus, euigilátem pro nobis habere gubernatorem dominum Iesum, qui verbo imperet, & tempestatem mitiget, tranquillitatem maris refundat, cui est honor & gloria, laus, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, in omnia secula seculorum. Amen.

Quomodo conuenerit vt terræ daretur species & gratia germinandi, & viriditas agri, ac de virtute & vtilitate huius vocis qua deus dixit: Germinet terra herbam virentem fœni &c. cum redargutione eorum qui hanc prærogatiuam ipsi soli adscribunt. *Caput VI.*

DIscedente aqua conueniebat vt species terræ daretur & gratia, vt inuisibilis & incomposita desineret esse. Nam plerique etiam hoc dicunt esse inuisibile, quod speciem non habet: & ideo accipiunt terram inuisibilem fuisse, non quia videri non posset à summo deo vel angelis eius, (nam adhuc homines creati nõ erant, vel etiam pecudes) sed quia sine sua specie erat. Species autem terræ est germinatio, & viriditas agri. Vnde vt & visibilem eam & cõpositam faceret deus, ait: Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus suum, & lignum fructiferum faciens fructum secũdum genus suum, cuius semen suum sit in ipso.) Audiamus verba veritatis: quorum series salus est audiẽtium. Prima enim illa vox dei singulis creaturis impertita gignendis, lex naturæ est, quæ terris in omne æuũ remansit futurę successionis datura prescriptum, quemadmodum vel generandi vel fructificandi in reliquum vsus adolesceret. Prima itaque germinatio est quando nascentia videntur erumpere: deinde cum eruperit & profecerit germé, fit herba: herba quoque vbi paululum processerit, fit fœnum. Quàm vtilis, quàm vehemens vox: Germinet terra herbã fœni.) Hoc est, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cuiusquam indigeat ministerio. Solent enim plerique dicere: Nisi clementior solis calor tepefecerit terras, & quodammodo radiis suis fouerit, non potest germinare terra: & propterea gentes diuinum honorem deputant Soli, quod virtute caloris sui terrarum penetret sinus, sparsáque foueat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo deum velut hanc vocem emittentem: Conticescat ineptus sermo hominum qui futurus est, facessat vana opinio. Antequam Solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior eius sit prærogatiua quàm Solis. Ne error hominum conualescat, germinet prius terra quàm fotus Solis accipiat. Sciant omnes Solem authorem non esse nascentium. Dei clementia terrã relaxat, dei indulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo Sol viuendi vsum ministrat oriundis, quãdo illa prius diuinæ operationis viuificatione sunt edita, quàm Sol in hos viuendi vsus veniret? Iunior est herbis, iunior fœno.

Cur prius pecori pabulum quàm cibus homini sit creatus, simplex que victus & naturales cibus reliquis cibis antelatus sit: de commendatione quoque ipsius, ac de mysterio herbæ virentis & floris fœni, cum exhortatione nostri ad imitationem illius herbæ, & confutatione Manichæi aliorúmque hæreticorum. *Caput VII.*

ET forte mirentur aliqui quod prius pecori pabulum, quàm cibus homini sit creatus. In quo primum profundum dei consilium debemus aduertere, quod etiam minima quęque non negligat, sicut in euangelio sapientia dei dicit: Respicite volatilia cœli: quoniã non serunt neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa: nõne vos pluris estis illis? Cum enim illa pascuntur dei gratia, nemo sibi debet de sua industria & virtute blandiri. Deinde quia simplicem victum & naturalem cibum reliquis cibis debuit anteferre. Hic enim sobrietatis est cibus, reliqui deliciarum atque luxuriæ. Hic communis omnibus animantibus cibus, ille paucorum. Exẽplum itaque frugalitatis, magisteriũ parsimonię est,

est, herbæ simplicis victu olerísque vilis aut pomi contētos esse omnes oportere, quem natura obtulit, quem liberalitas dei prima donauit. Ille salubris, ille vtilis cibus, qui morbos repellat, qui respcet cruditates, nullo hominum paratus labore, sed diuino effusus munere, sine satione fruges, fructus sine semine, tam dulcis, tam gratus, vt etiam repletis voluptati atque vsui sit. Denique ad primas datus mensas, ad secundas remansit. Quid autem creaturæ huius attexam miraculum, & sapientiæ operatricis argumentum exprimam? In hac enim germinum specie, & in illo virentis herbæ munere imago est vitæ humanæ, & naturæ conditionísque nostræ insigne quoddam spectatur, & speculū elucet. Illa herba & flos fœni, figura est carnis humanæ, sicut bonus diuinitatis interpres organo suæ vocis expressit, dicens: Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. Aruit fœnum, & flos decidit: verbum autem domini manet in ęternum. Dei sententia, vox humana est. Dicit deus, Clama: sed in ipso Esaia loquitur. Ille respondit: Quid clamabo? Et tanquam quid loqueretur audisset, adiunxit: Omnis caro fœnum. Et verè. Viret enim & gloria hominis in carne quasi fœnum: & quæ putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, præmatura vt flos, caduca quasi fœnū: germinat vitę viriditatē in specie, non in fructu soliditatē: hilarioris vitæ quasi flos prætendēs iucūditatē, breuiori spacio occasura, sicut herba fœni, quod priusquam euellatur arescit. Quæ enim firmitudo in carne, quę salubritas potest esse diuturna? Hodie videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florentē, grata specie, suaui colore: crastina die tibi facie & ore mutatus occurrit: & qui pridie tibi lautissimus decoræ formæ visus est gratia, alio die miserandus apparet, ægritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frāgit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vina corrumpunt, aut senectus debilitat, aut euiratos deliciæ reddunt, luxuria decolorat. Nónne verum est quia aruit fœnū, & flos decidit? Alius abauis atauísque nobilis, & maiorum honestatus infulis, prosapiæ veteris clarus insignibus, amicis abundans, stipatus clientibus, & vtrunque latus tectus, secum producens maximam ac reducens familiam repente aliqua accidentis periculi mole turbatus destituitur ab omnibus, à sodalib' derelinquitur, impugnatur à proximis. Ecce verum est quia sicut fœnum vita hominis, priusquam euelatur, arescit. Est etiam qui dudum vbertate affluens copiarū, liberalitatis fama per ora volitans singulorum, clarus honoribus, præminens potestatibus, tribunalibus celsus, solio sublimis, beatus, populis æstimatus, dum pręconum clamore deducitur, subita rerum conuersione in eum carcerē rapitur, quo alios ipse detruserat, & inter reos suos imminentis pœnæ deflet ærumnam. Quantos pridie caterua plaudentium, & inuidiosa fauentis populi frequens domum pompa deduxit, & nox vna gloriosæ illum splendorem deductionis aboleuit, ac repentinus lateris dolor effusis gaudiis luctuosam grauis successionem mœroris admiscuit. Huiusmodi igitur est gloria hominis, sicut flos fœni. Quæ etiam cum defertur, nihil operibus adiungit, in qua nullus fructus acquiritur, & cùm amittitur euanescit, omnem scenam hominis, & quam desuper obumbrabat repente destituens, & quam intus animabat. Atque vtinam imitaremur hanc herbam, de qua ait dominus: Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus suum, & secundum similitudinem.) Seminemus igitur semen secundum genus. Quod sit genus, audi dicentem oportere nos quærere illud diuinum, si quo modo illud tractare possimus aut inuenire, quamuis non longe sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, & sumus, & mouemur, sicut quidam vestrum, inquit, dixerunt, cuius & genus sumus. Secundum hoc genus seminemus semen, non in carne, sed in spiritu. Non enim carnalia, sed spiritualia seminare debemus, qui ad vitā peruenire volumus æternam. Quæ sit autem similitudo, non ignoras, qui ad imaginem & similitudinem dei factus es. Herba generi respondet suo, tu non respondes tuo generi? Tritici granum sparsum terræ, generis sui gratiam reddit, & tu degeneras? Fruges non adulterant sui syncęritatem seminis, tu adulteras puritatē animæ, vigorem mentis, corporis castitatem? Non agnoscis opus esse te Christi? Manibus suis, vt legimus, te ille formauit, & tu Manichæe alterum tibi asciscis authorem? Pater deus dicit ad filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & tu Photiane dicis, quia in constitutione mundi adhuc non erat Christus? Et tu Eunomiane dicis, quia dissimilis est patri filius? Nam si imago: non dissimilis vtique, sed totum ex toto exprimens patrem, quem pater substantiæ suæ vnitate signauit. Pater dicit: Faciamus: & tu cooperatorem negas? Quod dixit pater, filius fecit: & tu æqualem negas, in quo complacuit pater?

Esaiæ.40. Ibidem. Psalm.128. Esa.40. Psal.128. Gene.1. Acto.17. Gene.1.

De germine, ac seminaria uirtute, & admirabili germinationis & fructificationis modo, terræque utilitate. De laude quoque agri pleni, & salubritate succi herbarum, uirgultorumque ac foliorum remediis. Caput VIII.

Gene.1.

GErminet, inquit, terra herbam fœni secundum genus.) In omnibus quæ dicuntur nascentia terræ, primum germen est: vbi se paululū sustulerit, fit herba, postea fœnum, inde fit fructus. Sunt nascentia quæ radice germinant, vt arbores quæ non sunt satæ, ex aliarum arborum radice nascuntur. In arundine videmus quomodo in extremo eius velut quidam fit nodus è latere, & inde alia arundo germinat. Est ergo in radice vis quędam seminarij. Insitiua quoque in superioribus germinant. Aliis ergo à radice, aliis diuerso munere series successionis acquiritur. Inest enim nascentibus singulis aut semen, aut virtus aliqua seminaria, & ea secundum genus, vt quod nascitur ex ea, simile eorum quæ sata sunt, vel quorū de radice sit, germinet. De tritico triticum, de milio milium, de piro pirus albo flore prorumpit, castanea quoque surgit de radice castaneæ. Germinet, inquit, terra herbam fœni secūdum genus.) Et continuo parturiens terra nouos se fudit in partus, & induit se amictum viriditatis, gratiam fœcunditatis assumpsit, diuersísque compta germinibus proprios suscepit ornatus. Miramur quòd tam cito generauerit: quanto maiora miracula sunt, si spectes singula, quēadmodum vel iacta in terram semina resoluantur, ac nisi mortua fuerint, nullū fructum afferant. si verò fuerint quadam sui morte resoluta, in vberiores fructus resurgant. Suscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet & comprimit. Inde cum se granum illud resoluerit, herbam germinat, grata ipsa iam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus satiui similitudine sui prodit, vt in ipso suę stirpis exordio cuius generis herba sit recognoscas, atque in herbis fructus appareat, paulatímque adolescit vt fœnū, culmóq; pubescens erigitur & assurgit. Ast vbi se geniculata iam spica sustulerit, vaginę quædā futuræ frugi parātur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia aut frigus lædat, aut solis æst' exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua decutiat. Succedunt quidā ordines spicæ mirabili, arte formati, vel ad speciem grati, vel ad tutamē nexu quodā inter se naturalis colligationis astricti, quā prouidētia diuina formauit. Et ne frugis numerosioris pondere velut quędam cedat sultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar oneri curuetur in terrā. Tum supra ipsam spicā vallum struitur aristarum, vt quasi quadā in arce prætendat, ne auium minorum morsibus spicas suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur. Quid dicā quemadmodum clementia dei humanæ prospexerit vtilitati? Fœneratū terra restituit quod acceperit, & vsuratum cumulo multiplicatum. Homines sæpe decipiunt, & ipsa fœneratorem suum forte defraudant: terra fidelis manet. Et si quando non soluerit, si forte aduersata fuerit frigoris inclementia, aut nimia siccitas, aut immensa vis imbriū, alio anno superioris anni damna compensat. ita & quādo prouētus spem destituit agricolæ, nihil terra delinquit: & quando arridet vbertas, fœcundæ matris se partus effundit, vt nunquā vllum dispendium suo inferat creditori. Quæ verò species pleni agri? Qui odor? Quæ suauitas? Quæ voluptas agricolarum? Quid digne explicare possumus, si nostro vtamur alloquio? Sed habemus scri-

De specie & gri pleni.

pturæ teſtimonia quibus agri ſuauitatē benedictioni & gra-
tiæ ſanctorum aduertimus comparatam, dicente ſancto I-
ſaac: Odor filij mei ſicut odor agri pleni. Quid tibi deſcri-
bam purpuraſcentes violas, candida lilia, rutilātes roſas, de
picta rura nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus, in
quibus neſcias vtrum ſpecies amplius florum, an vis odora
delectet? Paſcuntur oculi grato ſpectaculo, longe latéque
odor ſpargitur, cuius ſuauitate cōplemur. Vnde diuine do-
minus ait: Et ſpecies agri mecum eſt. Cum ipſo eſt enim,
quam ipſe formauit. Quis enim alius artifex poſſit tantā re-
rum ſingularum exprimere venuſtatem? Conſiderate lilia
agri: quantus ſit candor in foliis, quemadmodum ſtipata ip-
ſa folia ab imo ad ſummum videantur aſſurgere, vt ſcyphi
exprimant formam, vt auri quędam ſpecies intus effulgeat,
quę tamen vallo in circuitu floris obſepta nulli pateat iniu-
riæ. Si quis hunc florem decerpat, & ſua ſoluat in folia, quæ
tanti eſt artificis manus quæ poſſit lilij ſpeciem reformare?
Quis tantus imitator naturæ, vt florem hunc redintegrare
præſumat, cui dominus tantum teſtimonium dedit vt dice-
ret: Nec Salomō in omni gloria ſua ſic veſtiebatur, ſicut v-
num ex iſtis? Rex opulentiſſimus & ſapientiſſimus inferior
iudicatur quàm huius floris pulchritudo eſt. Quid enume-
rem ſuccos herbarum ſalubres? quid virgultorum ac folio-
rum remedia? Ceruus æger ramuſculos oleæ mandit, & ſa-
nus fit. Locuſtas quoque folia oleæ arroſa liberant ab ægri-
tudine. Rubi folia ſuperiacta ſerpenti, interimunt eum. Cu-
lices non tangent te, ſi abſinthij herbam cum oleo coquas,
& eo te perunxeris.

Gene. 27. De violis, liliis, & roſis. Pſal. 49. Math. 6. De remediis virgultorū.

De retuſione cauſationis quod cū utilibus etiam letalia & pernicioſa generentur. Caput IX.

SEd forte dicant aliqui: Quid quod cum vtilibus
etiam letalia & pernicioſa generantur? Cum tri-
tico conium, quod inter alimenta vitæ noxium
reperitur, & niſi præuiſum fuerit, conſueuit ſaluti
nocere. Inter alia quoque nutrimenta vitæ helleborum de-
prehenditur. Aconita quoque fallunt frequenter, & deci-
piunt colligentem. Sed hoc ita eſt, ac ſi reprehendas terram
quia nō omnes homines boni. Sed quod plus eſt accipe, quia
non omnes boni angeli in cœlo. Sol ipſe præ nimio calore
ſpicas torret, adurit autem gignētium prima exordia. Luna
quoque viantibus iter demonſtrat, latronū prodit inſidias.
Num igitur dignū eſt vt in his quę vtilia ſunt poſthabentes
conditoris gratiam confiteri, propter aliqua alimentorū no
xia creatoris proſpicientiæ derogemus? quaſi verò omnia
gulæ cauſa debuerint procreari, aut exigua ſint quæ ventri
noſtro diuina indulgentia miniſtrauerit. Definitæ nobis e-
ſcæ ſunt, & notæ omnibus, quæ & voluptatem generent, &
corporis ſalubritatem. Singula autem eorum quæ generan-
tur è terris, ſpecialem quandam rationem habent, quæ pro
virili portione complent vniuerſæ plenitudinem creaturæ.
Alia ergo eſui, alia alij naſcuntur vſui. Nihil vacat, nihil ina
ne germinat terra. Quod tibi putas inutile, aliis vtile eſt, imò
ipſi tibi frequenter alio eſt vſu vtile. Quod eſcam non adiu
uat, medicinā ſuggerit: & ſæpe eadem quæ tibi noxia ſunt,
auibus aut feris innoxium miniſtrant pabulū. Denique ſtur
ni veſcuntur conio, nec fraudi eſt eis, quoniam qualitate ſui
corporis venenum ſucci letalis euadunt. Frigida enim vis
eius eſt ſucci, quam ſubtilibus poris in cordis ſui ſedem du-
centibus, præcoci digeſtione præueniunt priuſquam vitalia
ipſa pertentet. Helleborum autem periti loquūtur eſcā eſſe
& alimoniam coturnicum, eo quòd naturali quodam tem-
peramento ſui corporis vim pabuli nocentis euitent. Ete-
nim ſi ratione medicinæ plerumque ad ſalubritatem huma
ni quoque corporis tēperatur, cui videtur eſſe contrarium:
quanto magis proprietati naturæ ad cibum proficit, quod
medica manu conuertitur ad ſalutem? Per mandragoram
quoque ſomnus frequenter accerſitur, vbi vigiliarum ægri
affligantur incommodo. Nam quid de opio loquar, quod
etiam nobis quotidiano prope vſu innotuit, quoniam dolo-
res eo grauiſſimi internorum ſæpe viſcerum ſopiūtur? Nec
illud præterit, quod conio plerūque furores libidinum mar
cuerunt, & helleboro vetuſtæ paſſiones ægri corporis ſunt
ſolutæ. Non ſolū igitur nulla in his reprehēſio creatoris, ſed
etiam incrementum eſt gratiarum. Siquidem quod ad peri-
culū putabas eſſe generatum, ad remedia tibi ſalutis opera-
tur. Nam & id quod periculi eſt, per prouidentiam declina-
tur: & id quod ſalutis, per induſtriam non amittitur. An v e-
rò oues & capræ ea quæ ſibi noxia ſunt declinare didicerūt,
& ſolo odore per quoddā naturæ * miniſteriū, cum ſint ra-
tionis expertes, rationē tamen euadendi periculi vel tuen-
dæ ſalutis agnoſcunt, noxiáque pariter ac profutura diſtin
guūt, ita vt plerūque cum armata venenis tela ſenſerint, no-
tas petere herbas, atque his remedium vulneri dicantur ad-
hibere? Cibus illis ergo medicina eſt, vt reſilire ſagittas vi-
deas è vulnere, fugere venena, non ſerpere. Denique cer-
uis cibus venenū eſt. Coluber ceruum fugit, leonem interfi
cit. Draco elephantem ligat, cuius ruina mors victoris eſt.
Et ideo ſumme vtrinque certatur, ille vt pedem alliget, in
quo caſus victi ſibi nocere nō poſſit, iſte ne poſteriore ex-
tremus pede, aut calle capiatur anguſto, vbi vel ipſe ſe non
queat retorquere, & dracone̅ graui proterere veſtigio, vel
ſequentis elephanti auxilium non habeat. Ergo ſi irrationa
bilia animalia norunt quibus ſibi aut medicentur herbis, aut
ſubſidiis opem afferant: homo neſcit, cui rationabilis ſenſus
innaſcitur? Aut tā alienus à vero eſt, vt quæ cuique apta ſint
vſui minime deprehendat: aut ita naturæ ingratus bonis, vt
quoniam taurini hauſtus ſanguinis letalis eſt homini, pro-
pterea putet laborioſum animal aut naſci non debuiſſe, aut
ſine ſanguine debuiſſe generari, cuius virtus ad cultum a-
grorum vtilis, aut ad vſum plauſtrorum habilis, ad alimo-
niam ſuauis, diuerſo munere fulcit agricolas, quibus deus, ſi
bona ſua norint, vniuerſa donauit dicens: Germinet terra
herbam fœni, ſpirans ſemen ſecundum genus. Nō ſolum e-
nim ſpontaneam alimoniam comprehendit quæ eſt in her-
bis & radicibus, atque in arborum reliquiſque fructibus, ſed
etiam eam quæ induſtria comparatur, & cultu ruſticani la-
boris acquiritur. Quàm decorum autem quod non ſtatim
fundere terras ſemē iuſſit & fructus, ſed primum germina-
re, deinde herbeſcere campos ſtatuit, poſtea ſecūdum pro-
prietatem ſui generis ſemen adoleſcere, vt nunquam aruo-
rum vacaret gratia, quæ grato primum decore vernarent,
poſtea fructuum ſuggererent vtilitatem.

** myſteriū. Geneſ. 1.*

Quomodo terra ſecundum genus ſuum dicatur proferre ſemina, cum plerunque ſemina iacta degenerent. Ac de diuerſitate ſeminis diaboli, & ſeminis Chriſti filij hominis, & quando homo uerbum ſuum ſeminauerit ſuper terram. Caput X.

SEd forte quis dicat: Quomodo ſecūdū genus ter-
ra profert ſemina, cum plerūque ſemina iacta de-
generēt, & cum bonū triticum fuerit ſeminatum,
decolor eius ſpecies, & inferior forma reddatur?
Sed hoc ſiquando accidit, non ad tranſlationem generis, ſed
ad ægritudinē quādam & inæqualitatē ſeminis videtur eſſe
referendū. Non enim deſinit eſſe triticum ſi aut frigore adu
ratur, aut imbre madidetur, ſed ſpecie magis quàm genere,
colore quoq; & corruptione mutatur. Denique frequenter
madidata frumēta in ſui generis ſpeciem reuertuntur ſi aut
ſole aut ignibus torreantur, aut diligentibus cōmiſſa cultu-
ris, aeris tēperie terrarúmq; feraciū vbertate foueātur. Ita-
que reparat in ſobole, quod degenerauerat in parēte. Vnde
non periclitamur ne præceptū illud dei cuius vſus naturæ
inoleuit, in reliquū ſucceſſionis vitio deſtitutū ſit, cum ho-
diéque in ſeminibus generis ſui ſynceritas reſeruetur. Nam
lolium, & reliqua adulterina ſemina quæ frugibus ſæpe mi-
ſcentur, zizania nuncupari euangelij lectione cognouimus:
ſed ea propriū quoddam genus habent, non ex tritici ſemi-
ne in aliud genus ſeminis decolori mutatione tranſlata de-
generē traxere naturā. Denique hoc docet dominus dicens:
Simile eſt regnū cœlorum homini qui ſeminauit bonum ſe-
men in agro ſuo: cū autē dormirēt homines, venit inimicus
eius, & ſuperſeminauit zizania inter triticū. Aduertim9 vti-
que ꝙ zizania & triticū, vt nominib9, ita & genere videātur
eſſe diſcreta. Deniq; & ſerui dixerūt ad patrēfamiliâs: Do-
mine, nónne bonū ſemen ſeminaſti in agro tuo? Vnde ergo
habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Aliud e-
nim eſt ſemen diaboli, aliud ſemen eſt Chriſti, quod ſeritur
ad iu-

Math. 13.

ad iustitiam. Denique aliud filius hominis, aliud diabolus seminauit. Adeo diuersa natura vtriusque seminis, vt contrarius seminator sit. Quod seminat Christus, regnū est dei: quod seminat diabolus, peccatum est. Quomodo igitur potest vnius generis esse regnum atque peccatum? Sic est, inquit, regnum dei, quemadmodum si homo iactet semen super terram. Est & homo qui seminat verbum, de quo scriptum est: Qui seminat, verbum seminat. Hic homo verbum seminauit super terram, quando dixit: Germinet terra herbam. & subito terrarum germina pullularunt, & diuersę rerum species refulserunt. Hinc pratorum virens gratia abundantiam pabuli ministrauit, inde camporum spica flauescés, imaginem pelagi fluctuantis, commotione segetis vberioris expressit. Sponte omnes fructus terra suggessit: etsi arata sine cultore esse non poterat (nondum enim erat formatus agricola) inarata tamen opimis messibus redundabat, & haud dubium quin maiore prouentu. Siquidem nec cultoris desidia terrarum destituere poterat vbertatem. Nunc enim fœcunditas vnicuique pro merito laboris acquiritur, vbi cultus spectatur agrorum: & negligétia vel offensa aut diluuiis pluuiarum, aut terrarum ariditatibus, aut grādinis iactu, aut quacunque ex causa soli vberis sterilitate multatur. Tunc autem prouentu spontaneo terra fructus locis omnibus inuehebat, quoniam is pręceperat qui vniuersorum est plenitudo. Verbum enim dei fructificabat in terris, nec vllo adhuc erat terra damnata maledicto. Antiquiora enim mundi nascentis exordia, quam nostra peccata sunt, & recétior culpa propter quam cōdemnati sumus in sudore vultus nostri panem māducare, sine dolore alimenta nescire. Denique hodiéque fœcunditas terræ veterem affluentiam spontaneo vsu fertilitatis operatur. Quàm multa sunt enim quæ adhuc sponte generantur. Sed etiam in his ipsis quæ manu quærun tur, magna ex parte manét nobis diuina beneficia, vt frumēta ipsa quiescentibus inferantur. Quod propositæ docet lectionis exemplum, dicente domino quia sic est regnum dei quemadmodum si homo iactet semen super terram, & obdormiat, inquit, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat, primo herbam, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica. Et cum próduxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Dormienti igitur tibi ó homo & nescienti fructus suos vltro terra producit. Dormis & surgis, & frumenti per noctem incrementa miraris.

Marc.4. | Gene.1. | Gene.3. | Marc.4.

De ortu arborum atque rosarum, & quomodo rosa humanæ uitæ speculum præferat. Caput XI.

Diximus de herba fœni, nūc dicamus de ligno fructuoso faciente fructum secundum genus, cuius semen eius in ipso sit. Dixit, & facta sunt: & subito vt supra floribus herbarum quæ viriditatib⁹, ita hic nemoribus terra vestita est. Concurrerunt arbores, consurrexére syluæ, vertices repente montiū fronduerunt. Hinc pinus, hinc cupressus in alta se extulerunt cacumina, cedri & piceæ conuenerunt. Abies quoq; non contenta terrenis radicib⁹ atque aerio vertice, etiam casus marinos tuto subitura remigio, nec solum ventis, sed etiam fluctibus certatura processit. Necnon & laurus assurgens, odorem suum dedit, nunquam suo exuenda velamine. Vmbrosæ quoque ilices verticem protulerunt, inhorrentem comam hybernis quoque temporib⁹ seruaturę. Hoc enim in singulis priuilegium natura tenuit in reliquum, quod sub ictu mūdi surgentis accepit, & inde manet sua ilicibus prærogatiua, manet cupressibus, vt nulli venti eas crinis sui honore despolient. Surrexerat ante floribus immixta terenis sine spinis rosa, & pulcherrimus flos sine vlla fraude vernabat: postea spina sepsit gratiā floris, tanq̄ humanæ speculū præferens vitæ, quæ suauitatem perfunctionis suæ finitimis curarū stimulis sæpe compungat. Vallata est enim elegantia vitæ nostræ, & quibusdam solicitudinibus obsepta, vt tristitia adiuncta sit gratiæ. Vnde cum vnusquisque aut suauitate rationis, aut prosperioris cursus successibus gratulatur, meminisse culpæ eū conuenit, per quem nobis in paradisi amœnitate florétibus, spinæ mentis, animique sentes iure condemnationis adscripti sunt. Irrutiles igitur ó homo licet aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis, aut fulgore virtutis, semper tibi spina proxima est. Semper inferiora tua respice, super spinas germinas, nec prolixa gratia manet. Breui vnusquisque decurso ætatis flore marcescit.

De singulari uitis commendatione, & quomodo exemplum eius ad nostræ uitæ institutionem arcessendum sit. Caput XII.

Sane vt caduca tibi noueris communia esse cum floribus, ita etiam læta cum vitibus, quibus generatur vinum quo cor hominis lætificatur. Atque vtinam ó homo huius generis imiteris exemplum, vt ipse tibi lætitiam iucunditatémque fructifices. In teipso suauitatis tuæ gratia est, ex te pullulat, in te manet, intus tibi, id est in teipso quærenda iucunditas tuæ est conscientiæ. Ideo ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. Primum omnium nihil gratius florétis odore vitis. Siquidem de flore earum succus expressus poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti sit. Deinde quis non miretur ex acini vinacio vitem vsque in arboris summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fouet, & quibusdam brachiis ligat, & circundat lacertis, pampinis vestit, sertis vuarum coronat? Quæ ad imitationem vitæ nostræ primum viuam defigit radicem: deinde quia natura flexibilis & caduca est, quasi brachiis quibusdā, ita & clauiculis quicquid comprehéderit stringit, hísque se erigit & attollit. Huius est similis plebs ecclesiæ, quæ velut quadā fidei radice plantatur, & reprimitur humilitatis propagine, de qua pulchre ait Propheta: Vineam ex Aegypto transtulisti, & plantasti radices eius, & arbusta eius, & repleſti terram, operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros dei. Extendisti palmites eius vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Et per Esaiam ipse dominus locutus est dicens: Vinea facta est dilecto, in cornu, in loco vberi: & maceria circundedi, & circunfodi vineam Soreth, & ædificaui turrim in medio eius. Circundedit enim eam velut vallo quodam cœlestium præceptorum, & angelorum custodia. Immittit enim angelus domini in circuitu timétiū eum. Posuit in ecclesia velut turrim apostolorū & prophetarum atque doctorum, qui solent pro ecclesiæ pace prætendere. Circunfodit eam, quando exonerauit terrenarum mole curarum. Nihil enim magis mentem onerat, quàm istius mundi solicitudo, & cupiditas vel pecuniæ vel potentiæ. Quod tibi demonstratur in euangelio, cū legis, quia illa mulier quæ habebat spiritum infirmitatis, inclinata erat, vt sursum respicere nō posset. Curuata enim erat anima eius, quæ inclinabatur ad terrena cōpendia, & cœlesté gratiā non videbat. Respexit eam Iesus, & vocauit, & statim mulier onera terrena deposuit. His cupiditatib⁹ etiā illos oneratos fuisse demóstrat, quibus ait: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiā. Ergo illa anima mulieris quasi circunfossa respirauit, & erecta est. Sed eadē vitis vbi circūfossa fuerit, religatur & erigitur, ne reflectatur in terram. Recidūtur alia sarmenta, alia propagātur. Reciduntur quæ inani effusione luxuriāt, propagantur ea quæ bonus agricola iudicauerit fructuosa. Quid ego adminiculorū ordines, iugationísq; describā gratiam, quæ verè atque manifeste æqualitaté docét in ecclesia esse seruandā, vt nemo se diues aut honorat⁹ extollat, nemo pauper deiiciat, ignobilísque desperet? Omnibus sit in ecclesia par atq; vna libertas, Omnibus impertiatur iustitia cōmunis, & gratia. Ideo turris in medio est, quæ exemplū de illis rusticanis, de illis circunferat piscatoribus, qui virtutum arcé tenere meruerunt. Quorum exemplis noster erigatur affectus, neque humilis & despicabilis iaceat, sed vniuscuiusque mens ad superiora se subrigat, vt audeat dicere: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Vnde ne aliquibus procellis seculi possit reflecti, & tempestate deduci, clauiculis illis & circulis quasi amplexibus charitatis proximos quosque cōplectitur, & in eorū coniunctione requiescit. Charitas est igitur quæ nos superioribus nectit, cœlóque inserit. Qui enim manet in charitate, deus in eo manet. Vnde & dominus ait: Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest fructum afferre à se, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. Ego

Psalm.103. | Prouer.5. | Psalm 79. | Esaiæ.5. | Psal.33. | Lucæ.13. | Matth.11 | Philip.3. | 1.Ioan.4. | Ioan.15.

sum vitis, vos palmites estis. Euidenter igitur exemplum vitis ad nostræ vitæ institutionem accersendum esse signauit: quæ primum veris tepefacta temperie gémare perhibetur: deinde ex ipsis sarmentorum articulis fructum emittere: de quibus oriens vua formatur, paulatímque augescens immaturi partus retinet acerbitatem, nec potest nisi matura iam & cocta dulcescere. Vestitur interea viridantibus pampinis vinea, quibus & aduersum frigus omnémque iniuriam non exiguo munitur subsidio, & à solis ardore defenditur. Quid autem eo vel spectaculo gratius, vel fructu eius dulcius, videre serta pendentia velut quædam speciosi ruris monilia, carpere vuas vel aureo colore, vel purpureo renitétes? Hyacinthos cæterásque gémas fulgere existimes, coruscare indicos, albarum emicare gratiam gemmarum. Nec aduertis ex his admoneri te homo ne immaturos fructus tuos dies supremus inueniat, aut plenæ tempus ætatis opera imparata dedeceant? Acerbus enim fructus amarior esse consueuit: nec potest dulce esse, nisi quod ad maturitatis perfectionem adoleuerit. Huic viro perfecto nec frigus horridæ mortis, nec sol iniquitatis nocere consueuit, quia obúbrat eum gratia spiritualis, & omnia mundanæ cupiditatis & corporeæ libidinis restinguit incendia, defendit ardores. Laudent te quicunque conspiciunt, & agmina ecclesiæ velut quædam palmitum serta mirentur, spectent singuli fidelium pulchra animarum monilia, delectentur maturitate prudentię, splendore fidei, cõfessionis decore, iustitiæ pulchritudine, vbertate misericordiæ, vt dicatur tibi: Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: eo quòd redundantiam vitis fructiferę, copiosæ munere liberalitatis imiteris.

Psal. 127.

De arborum uarietate, ac diuersis earum utilitatibus & ornatibus, fructuúmque suorum atque succorum proprietatibus & medelis. Caput XIII.

SEd quid ego in sola vite immoror, cum omnia genera arborum vtilia sint, alia ad fructum nata, alia ad vsum data? Nam & quibus non est fructus vberior, tamen vsus preciosior est. Cedrus suspendendis tectorum apta culminibus, eo quòd huiusmodi materies & procera sit spaciis, nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque comendísque fastigiis habilis est cupressus. Vnde & ecclesia dicit in Cãticis: Trabes domorũ nostrarũ cedrinæ, lacunaria nostra cupressina. in his esse declarãs decora sui ornamenta fastigij, qui quasi trabes verticem ecclesiæ sua virtute sustineãt, & fastigium eius exornent. Laurus & palma ad insigne victoriæ. Lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est. Vnde & ecclesia ait: Dixi ascendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ eminentiam videns verbi, & sperans quod ad eius altitudinem possit ascendere, & scientiæ summitatem, dicit: Ascendam in palmam, vt omnia inferiora relinquat, & ad superiora contendat, ad brauium Christi, vt suaues eius fructus carpat, & gustet. Suauis enim virtutis est fruct⁹. Populus quoque coronis arbor vmbrosa victricibus, & salix lenta vitib⁹ habilis vinciendis, quid aliud mystice declarant, nisi bona esse Christi vincula, quę nocere non soleant, vincula gratiæ, vincula charitatis, vt vnusquisque suis vinculis glorietur, sicut gloriabatur & Paulus, dicens: Paulus vinctus Iesu Christi. His ligatus vinculis dicebat: Quis nos separabit à charitate Christi? Vinculis abstinentiæ, vinculis charitatis. His ligatus vinculis etiam Dauid ait: In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Buxus quoque clementorum apicibus vtilis exprimendis, leui materia vsum manus puerilis informat. Vnde ait scriptura: Scribe in buxo. Simul vt admoneat te ipsa materia quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis, ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed semper tibi per fidem germinet spes salutis. Quid ego enumerem quanta varietas arborum, quàm diuersus in singulis & pulcher ornatus, quàm patulæ fagi, quàm proceræ abietes, quàm comantes pinus, quàm vmbrosæ ilices, quàm populi bicolores, quàm nemorosa & rediuiua castanea, quæ simul vt excisa fuerit, tanquam syluam ex se pullulare consueuit: quemadmodum in arboribus ipsis ætas aut senilis aut nouella deprehenditur. iunioribus enim exiliores rami, antiquioribus validiora & nodosa sunt brachia. Illis folia leuigata atque diffusa, istis contractiora & aspera. Sunt etiam arbores quæ senili atq; emortua radice successionem sui, si forte cædantur, reparare non nouerint: aliæ quibus aut iuuentus viret, aut natura fœcundior est, quibus excisio lucro potius quàm detrimento sit, vt per plures sui rediuiua successione reuouentur hæredes. Est etiam quod mireris, ipsis sexus in pomis, est discretio sexus in arboribus. Nam videas palmam quæ dactylos generat, plerumque inclinantem ramos suos, & subiacentem, & concupiscentiæ atque amplexus speciem prætendentem ei arbori quam marem palmam appellant pueri rusticorum. Illa ergo palma fœminea est, & sexum suum subiectioni speciem confitetur. Vnde locorum cultores præiaciunt ramis eius dactylorum vel palmarum semina masculorum, quibus illi fœmineæ arbori velut quidam sensus perfunctionis infunditur, & expetiti concubitus gratia repræsentatur. Quo munere donata rursus erigitur, & eleuat ramos suos, & in veterem statum comam suam rursus attollit. De ficu quoque eadem opinio est. Ideoque plerique secundum domesticam & fructiferam ficum, agrestem ficulneam feruntur inserere, eo quòd cito fructus fœcundæ illius & domesticæ ficus vel aura tentati aliqua, vel æstu, defluere ferantur in terram. Vnde gnari huius remedij, grossis arboris agrestis alligatis ad illam feracem arborem, medẽtur eius infirmitati, vt possit fructus proprios reseruare, iam iámque si deforent remedia lapsuros. Quo admonemur velut quodam ænigmate naturæ, non refugere eos qui à nostra fide & consortio separati sunt, eo quòd & gentilis qui fuerit aequi situs, quo grauior fuerit assertor erroris, eo vehemẽtior possit fidei defensor existere. Et si quis de hæreticis conuertatur, velut confirmet eam partem in quam se commutata opinione contulerit, maxime si habeat aliquid directum naturæ, vt viuida possit esse eius sentẽtia, si adminiculetur ei attentio sobrietatis, obseruantia castitatis. Profunde ergo circa eum studium tuum, vt similitudine fructiferæ illius ficus de præsentia & cõiunctione agrestis illius arboris tuam possis corroborare virtutem. Ita enim tua nec dissoluetur intentio, & diligentiæ fructus & gratiæ reseruabitur. Quàm multa sunt autem quæ doceant naturalem duritiam posse diligentiæ studio temperari, quibus affert cultus ruralis exemplum. Nam plerunque cito florent mala granata, & fructum afferre non possunt, nisi congruis peritorum remediis excolantur. plerũque succus vanescit interior, & foris species eius pulchra prętenditur. Quæ non immerito comparatur ecclesiæ, vt habes in Canticis ad ecclesiam dictum: Vt cortex mali punici genæ tuæ. Et infra: Si floret vitis, floruerunt mala granata. Ecclesia enim bonum fidei fulgorem confessionísque prætendit, tot martyrum sanguine speciosa: & (quod est amplius) Christi cruore dotata, simul plurimos intra sẽ fructus vsu istius pomi sub vna munitione cõseruãs, & virtutum negocia multa complectens. Sapiens enim spiritu celat negocia. Amygdalis quoque hoc genere medicari feruntur agricolæ, vt ex amaris dulces fiãt fructus, vt & terebrẽt eius radicem arboris, & in medium inserant surculũ eius arboris quã Græci πεύκην, nos piceam dicimus. Quo facto succi amaritudo deponitur. Ergo si agricultura conuertit stirpium qualitates, nõne studia doctrinæ, & disciplinæ attẽtio mitigare possunt quaslibet ægritudines passionũ? Nemo ergo positus vel in adolescẽtiæ vel in intẽperantiæ lubrico, de sui cõuersione desperet. Ligna plerũque in meliores vertuntur vsus, & nõ possunt hominũ corda mutari? Docuim⁹ nõ solũ inter diuersi generis arbores esse fructuũ diuersitates, sed plerũque in eadem specie arborum cõpugnare sibi fructus. Alia enim species masculorum, alia fœmineorum fructuum, sicut de dactylis supra diximus. Quis autem possit comprehendere varietatẽ, speciem, gratiámq; pomorũ, singularũ quoque vtilitatem arborum, fructuum, succorúmq; proprietatem quæ cuique rei apta videantur, quemadmodum ægris visceribus hominũ amariora poma medicentur, & inflationem asperitatémque interiorẽ temperent, quemadmodum rursus humorum aspera, pomorum dulcibus tẽperentur? Deniq; ea medicina antiquior, quæ herbis curare consueuit & succis, nec vlla firmior sanitas, quàm quæ salubribus

Margin notes: De cedro. De cupresso. De lauro & palma. Cantic. 7. De populo & salice. ad Philemo. Roman. 8. Psal. 136. De buxo. Esaiæ 30. De palma mare & fœmina. De ficu. Cantic. 4. De amygdalis.

bribus reformatur alimentis. Vnde secundum naturam docemur quia sola nobis esca medicina est. Herbis certe vlcera aperta clauduntur, herbis curantur interna. Ideoque medicorum est opus, herbarum potestates noscere. Hinc enim medendi vsus inoleuit.

De simplicium pomorum differentia, foliorúmque diuersitate. *Caput XIIII.*

SEd vt ad simplicia poma reuocemus stylum, alia sunt quæ coquuntur sole, alia quæ testis aut corticibus clausa complentur. Mala & pira, vuarum quoque genera omnia nuda obiecta sunt soli: nucis autem & node nucleíque fructus, & testa opertus & cortice alitur, tamē & ipse calore solis nascitur, atque nutritur: & quantum pinea densitate nucleus absconditur, tanta deinde domini prouidentia, vt vbi mollior fructus, ibi folij densitudo validius tegumentum tuendo deferat pomo, quod videmus in fructu ficulneæ. Delicatiora itaque validioribus muniēda sunt, vt & ipse quoque dominus per Hieremiam docet dicēs: Sicut ficus istas bonas recognoscam translatos Iuda, quos emisi de loco isto in terrā Chaldęorū in bona, & confirmabo oculos meos super illos in bona. Tāquam delicatos enim velut quodā misericordiæ suæ validiori sepsit tegmine, ne teneri fructus maturius interirent. Denique de ipsis etiam in posterioribus dicit: Delicati mei ambulauerunt vias asperas. Quibus infra ait: Cōstantes estote filij, & proclamate ad deum. Hoc enim solum aduersus omnes procellas atque iniurias inuiolabile tegmē, impenetrabile munimentum est. Vbi ergo teneri fructus, ibi crassiora tegmina & munimenta foliorum. Contra autē, vbi fructus validiores, ibi teneriora folia, vt mal⁹ arbor docet. Fructus enī validus nō multo indiget protectionis auxilio. nā ipsa protectiōis crassioris vmbra pomo nocere plus posset. Denique doceat nos pampinus naturæ gratiam, & diuinæ sapientiæ interna mysteria. Videmus enim ita scissum atq; diuisum, vt trium foliorum speciem videatur ostendere: ita pars media distincta est, vt nisi inferiorib⁹ hæreret, separata spectātibus videretur. Ea autem ratio videtur seruata naturæ, vt & solem facilius admittat, & vmbram obtexat. Deniq; procerius media pars eius extenditur, & in ipsa summitate tenuatur, vt plus pulchritudinis quàm tegumenti præferat. Etenim brauij speciem videtur effingere, significans quod vua inter pendentes cęteros fructus habeat principatum, cui tacito quodam iudicio naturæ, sed euidenti indicio innascitur species & prærogatiua victoriæ. Secum igitur habet brauium suum, quo & munimen sibi prębetur aduersum iniurias, atque aeris pariter imbriúmque violentiam: & impedimentum non affertur ad recipiendum solis calorem, quo tepefacta alitur, coloratur, augetur. Ficulneæ quoq; folium ęque prope vt pampinus quadrifida interscinditur diuisione: quod eò clarius videtur, quo maius est folium: sane non ita vt pampinus vel ora omni, vel summitate crispanti. Sicut enim in ficulneæ folio crassitudo validior, ita in pampino species elegantior. Crassitudo igitur folij proficit ad tempestatis iniuriam repellendam, intercisio ad fructus gratiam vaporandi. Denique hoc genus pomi grandinem nō cito, maturitatem cito sentit: quia & latere videtur aduersum iniurias, & patere ad gratiam. Quid ego foliorū describam diuersitates, quemadmodum alia rotunda, alia longiora, alia flexibilia, alia rigidiora sint, alia nullis facile vētis labentia: alia quæ leui motu decutiantur aurarum?

Hier. 24.

Baruc. 4.
Ibidem.

De pāpino.

De foliis ficulneæ.

Quod inexplicabile sit singularum rerum exquirere proprietates, & de varia mutatione ipsius aquæ, quæ omnium virgultorum nutrix est. De discrepantia quoque lachrymarum arborum, quæ eiusdem aquæ alluuione generantur: ac tandem de diffusioris perscrutationis excusatione. *Caput XV.*

INexplicabile est singularum rerū exquirere proprietates, & vel diuersitates earū manifesta testificatione distinguere, vel latentes occultásque causas indeficientibus aperire documentis. Vna nempe atque eadem est aqua, & in diuersas plerunque sese mutat species, aut inter arenas flaua, aut inter cautes spumea: aut inter nemora viridantior, aut inter florulenta discolor, aut inter lilia fulgentior, aut inter roseta rutilantior, aut in gramine liquidior, aut in palude turbidior, aut in fonte perspicacior, aut in mari obscurior, assumpto locorum quibus influit colore decurrit. Rigorem quoque pari ratione cōmutat, vt inter vaporantia ferueat, inter vmbrosa frigescat, sole repercussa exæstuet, niuibus irrigata glaciali humore canescat: quemadmodum sapor eius ipse conuertitur, vt nunc asperior, nunc amarior, nunc vehementior, nunc austerior, nunc dulcior pro specierum qualitate quibus infusa fuerit aqua, varietur. Asperatur in maturioribus succis, tonso cortice nucis, foliísque contritis, amarior fit absinthio, vino vehementior, austerior allio, grauescit veneno, melle dulcescit. Si verò ei lentiscum, terebinthi quoque fructus, vel nucis interior pars misceatur, in olei mollem naturam facile trāsfunditur. Cum sit autem nutrix omnium virgultorum, diuersos singulis vsus ministrat. Si radices alat, vel nubibus fusa descendat, discretas dat omnibus vires, radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit, folia virescere facit, fructuū alit semina, pomū augere consueuit. Ergo cum eadem sit omnium nutrix, alia arborum genera tristiores serunt succos, alia dulciores, alia tardos, alia pręmaturos. Ipsæ quoque inter se discrepant suauitates. Alia suauitas in vinea, alia in olea, alia in cerasis, alia in ficu: discreta in malo, dispar in dactylo. Tactus ipse aquæ alibi suauis, alibi asperior, plerūq; pinguior est. Pondere quoque distat frequēter, vt specie. Nam plerisque locis grauior, plerisque leuior æstimatur. Non mirum igitur si cum ipsa à se discrepet, discrepant etiam inter se lachrymæ arborum quæ eiusdem aquæ alluuione generantur. Et cum vna sit omnium causa diuersus singulorum vsus, diuersa natura est. Aliam vim habet cerasi arboris lachryma, aliam lentisci. Disparem quoque balsami guttam odorata Orientis ligna sudare produntur, diuersum quoque lachrymarum genus virgulta ferularū in Aegypto ac Libya quadam vi naturæ secretioris illachrymāt. Quid autem tibi referam (clementem licet esse sermonem) quod electrum lachryma virgulti sit, & in tantæ materiæ soliditatē lachryma durescat: Nec leuibus id asseritur testimōniis, quando folia, aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædam animantium genera in electro sæpe reperiantur, quæ videtur, cum adhuc gutta esset mollior, recepisse, & solidata tenuisse. Sed quid ego vili sermone decerno cum alta atque preciosa ratione naturæ, cum isto sermone humanū alatur ingenium, naturam aūt omnium prouidentia diuina formauerit? Vnde velut habenis quibusdam verborum cohibenda diffusio est, ne quod Salomoni specialiter sapientię munere diuinitus videtur esse collatum, vsurpatorie videamur exponere differentias arborum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt abscondita & improuisa, sicut scriptum est: quæ nec ab ipso tamen manifesto produntur, vt mihi videatur potuisse eum disputare de virgultorū generibus, nō potuisse tamen plenius omne secretum creaturæ explicare ratione.

Sapien. 7

Quemadmodum ad verbum domini, quod omni aquarum cursu est redundantius, subito omnis virgultorum creatura effloruerit, & victum atque medelam ministrauerit. Quomodo præterea vniuersa gignentia aut semina habeant, aut aliqua quæ cum virtute seminum videantur conuenire. Ac de magna dei virtute in singulis. *Caput XVI.*

QVod si irriguis aquarum plerumque & segetes lætiores sunt, & virides fabæ, & ortorum multiplex suscitatur & resuscitatur gratia, si viridantibus thoris fluuiorum exundantium ripa decoratur: quemadmodum ad verbum domini, quod omni aquarum cursu est redundantius, subito creatura virgultorum omnis effloruit? Festinarunt campi non commissam sibi frugem edere, ignorata orti olerum genera, florum miracula germinare, ripæ fluminum se vestire myrtetis: properauerunt arbores cito surgere, cito se flore induere, victum hominib⁹, pecori pabulum ministrare. Fructus communis est omnibus, vsus quoque est datus omnibus. Simul vtrunque arbores germinarunt, aliud quo vesceremur, aliud quo re-

frigerante

frigerante vmbra defenderemur à sole. Cibus in fructibus, amœnitas in foliis: tamen quia præscia erat prouidentia creatoris, quòd fructum sibi maxime humana auiditas vindicaret, reliquis prouidit animantibus, vt specialem his donaret alimoniam. Itaque esca his non mediocris in foliis est, in corticibúsque syluestribus: ea quoque quæ ad vsum medendi proficerent, id est succi, lachrymæ, surculi, pariter ministrata sunt. Itaque illa quæ post experimēto, vsu, & exemplo vtilia cognouimus, ea à principio creaturæ vsui apta donauit præscientia diuinæ maiestatis, & de sinu terrarum iussit exire. Et quia iussit dominus vt germinaret terra herbā fœni, & lignum fructiferum faciens fructum secundum genus suum, cuius semen eius in eo: ne forte quis dicat in multis arboribus neque fructum, neque semen videri, & putet diuinum in aliquo vacillare præceptum, vt à veritate sit dubium: illud aduertat, quia nequaquam fieri potest vt nō aut seminibus vtantur vniuersa gignentia, aut habeant aliqua quæ videantur cum virtute seminum conuenire. Idque, si quis diligēter intendat, manifesta testificatione poterit comprehendere. Nihil videntur seminis habere salices, habent tamen in foliis granum quoddam quod habeat virtutem seminis, vt eo commisso terris, tāquam posito surgat arbor de surculo, & tanquam de semine se exuscitet grano. De grano itaque illo radix primum coalescit, de radice pullulat non solum salicis, sed etiam reliquarum ad similitudinem huiusmodi generis arborum sylua. Habent autem & radices virtutem seminis. vnde plerique ea satione incrementū sui nemoris propagauerunt. Magna dei virtus in singulis. Nec miretur aliquis si in virgultis magnam dei dixi esse virtutē. Si quidem magnam suam virtutē dixit in locustis esse & brucho, eo quòd diuinæ maiestatis offensa magno moderamine sterilitatis Iudaicæ atq; inopiæ solueretur. Magna enim virtus sapientia, magna virtus prouidentia. Indigni etenim erant, qui vterentur fœcunditate terrena, qui terrarum læserant creatorem. Et verè magnus, qui miserabili fame nefas tantæ impietatis vlciscitur. Itaque si magna virtute dei sterilem bruchum terra generauit, quanto magis virtute magna quæ fœcunda sunt procreat? Quis pineam videns non stupeat tātam diuino præcepto artem inolitam impressámque naturę: quemadmodum ab ipso centro distantibus licet mensuris pari assurgat glutino, quo proprios fouet fructus? Itaque per circuitū eadem species, & ordo seruatur, & quidam in singulis plagis nucleorum partus exuberat, atque in orbem redit fructus gratia. Itaque in pinea ista imaginē sui natura videtur exprimere, quę à primo illo diuino cœlestique mādato priuilegia accepta custodit, & partus suos quadam annorum vice & ordine reseruat, donec consummatio temporis impleatur. Sed vt in hoc fructu gratam speciem sui signat, ita etiam in myricis, id est humilibus virgultis figurā improbę calliditatis expressit. Sicut enim duplici corde viri vbique præsto sunt, & gratiam simplicitatémque apud bonos prætendunt, & vitiosissimis glutinātur: ita etiam in aquosis & in desertis contrario quodam vsu hæc virgulta nascuntur. Vnde & Hieremias dubia morum atque insyncera myricis comparauit.

Genes. 1. *Hier. 17.*

De reprehensione surditatis humani cordis, & de incomprehensibili admirandáque dei etiam in paruis prouidentia. De primo quoque cultore uitium, & commendatione uini. Caput XVII.

Germinet, inquit, terra herbam virentem.) Et statim omni surgēte germine terra completa est. Et homini dicitur: Dilige dominum deum tuum: & non est charitas dei omniū infusa visceribus. Surdiora corda hominum sunt, quàm dura saxorum. Terra indebitos fructus nobis ministrat, dum obsecundat authori: nos debitum munus negamus, dum non veneramur authorem. Vide in paruis quæ prouidētia sit dei: & quia comprehendere non potes, mirare quomodo alia semper florentia reseruauerit, alia mutationes habere voluerit expoliationis & amictus. Inter cana niuium, pruinas frigorum, viriditatē suā arua cōseruant: & cum ipsa tecta sint gelu, partus sui tamen haud exiguam speciē viriditatis obtexunt. In ipsis quoque generibus arborum quæ diuturnis frondibus vestiuntur, non mediocris distantia est. Seruat indumētum suum semper olea vel pinus, sed tamen folia sua sæpe commutant: nec ea quasi diuturna, sed quasi succedanea prętendunt suæ arboris pulchritudini, perpetui integritate vestitus vice muneris obumbrantes. Palma autem virens semper manet, conseruatione & diuturnitate, non immutatione foliorum. Nam quæ primo germinauerit folia, ea sine vlla substitutionis successione conseruat. Imitare ergo eam ò homo, vt dicatur & tibi: Statura tua similis facta est palmæ. Serua viriditatem pueritiæ tuæ, & illius innocentiæ naturalis quam à primordio recepisti, vt plantatus secus decursus aquarum, fructum tuum in tempore tuo habeas pręparatum, & folium tuum non defluat. Hinc viriditatē gratiæ semper florentis in Christo secuta ecclesia dicit: In vmbra eius confugi, & sedi. Hanc prærogatiuā doni virētis acceperunt & Apostoli, quorum nec foliū vnquam potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmitati corporis, fides mentis, & florentia merita virtutum. Mane ergo plantatus in domo domini, vt in atriis eius sicut palma floreas, & ascendat in te gratia ecclesiæ, vt sit odor narium tuarum sicut mala, & fauces tuæ sicut vinū optimum, vt inebrieris in Christo. Bene admonuit iste versiculus repetere penè intermissum, quia diximus præcepto domini vitem etiam pullulasse, quam post diluuium à Noe plantatam esse cognouimus. Sic enim habes, quia Noe agricola erat terræ, & plantauit vitem, & bibit de vino eius, & obdormiuit. Non ergo Noe author est vitis, sed plantationis. Neque enim nisi eam reperisset ante generatam, plantare potuisset. Cultor ergo non author est vitium. Deus autē qui sciret quod vinum sobrie potatum sanitatem daret, augeret prudentiam, immodice sumptum ad vitia causas daret: creaturam dedit, abundantiam humano arbitrio reseruauit, vt parsimonia naturæ esset magisterium sobrietatis: abundantiæ noxium, lapsúmque temulētiæ sibi adscriberet humana conditio. Denique & ipse inebriatus est Noe, & obdormiuit cōsopitus à vino. Itaque per vinum patuit deformitati, qui per diluuium excreuit ad gloriam: sed dominus & in eo creaturæ suæ gratiā reseruauit, vt eius fructum nobis conuerteret ad salutem, ac per eum nobis remissio peccatorum proueniret. Vnde pie Isaac dixit: Odor Iacob, odor agri pleni, id est naturalis odor. Quid enim pleno rure suauius? Quid vitis odore iucundius? Quid fabæ flore gratius? Vnde quamuis ingeniose quis ante nos dixerit, non vitem aut ficum patriarcha olebat, aut frugem, sed virtutum spirabat gratiam: ego tamen & odorem ipsum terræ simplicem atque syncerum pro gratia benedictionis accipiam, quam fraus nulla cōpoluit, sed veritas indulgētiæ cœlestis infudit. Denique inter benedictiones sacratissimas cōputatur vt cōtribuat nobis dominus à rore cœli vim vini, olei, atq; frumēti. Cui est honor, laus, & gloria, ꝑpetuitas à seculis, & nūc, & semper, & in omnia secula seculorū. Amē.

Gene. 1. *Deut. 6.* *Cantic. 7.* *Psalm. 1.* *Canti. 2.* *Psal. 91.* *Genes. 9.* *Ibidem. 27.*

CAPITA QVARTI LIBRI HEXAEMERON.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis Hexaemeron liber quartus.* *De die quarto.*

De pulchre introducta exhortatione, ut cū in lectione exoriendus sit sol, oculi & aures emundentur, & sol ipse caute aspiciatur, ne deus esse credatur: sed ex eius admirabilitate & laude creator ipsius admiretur atque laudetur, qui terram fecit etiam sine sole esse posse fœcundam: ut & ipsa natura uoce quadam suorum munerum testatur. *Caput I.*

QVi vindemiam colligit, vasa prius quibus vinum infunditur, mundare consueuit, ne sordes aliqua vini gratiam decoloret. Quid enim prodest ponere vitem ordine, fodere quotannis, aut aratris sulcos ducere, putare, subrigere, adiungere vlmis, & quodam connubio copulare, si tanto labore vina quæsita, in vase coacescant? Matutinos quoque solis ortus si quis spectare desiderat, emundat oculos suos, ne quid pulueris, ne quid purgamētorum oculis eius insideat, quo intuētis hebetetur obtutus, néve aliqua caligo nebulosa corporeos visus spectantis obducat. Nobis in lectione exoriendus est sol, qui ante nō fuerat. Primum iam diem sine sole trāsiuimus: secundum sine sole transegimus: tertium sine sole confecimus: quarto die iubet deus fieri luminaria, solem, & lunam, & stellas. Sol incipit. emunda oculos mentis ó homo animíque interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciē tui pręstringat ingenij, & puri cordis turbet aspectum. Emunda aurem, vt vase syncero scripturæ diuinæ nitida fluenta suscipias, ne qua ingrediatur contagio. Præcedit [illegible], magno iubare diem, magno mundum complens lumine, vaporās calore. Caue ó homo solam eius perpendere magnitudinē, ne nimius fulgor eius visus tuę mentis obcæcet: & qui è regione in radium eius intendit, repercusso lumine omnem subito amittit aspectum: ac nisi in cæteras partes vultum suum oculósque conuertat, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. si verò deflectat obtutum, integrum sibi officium perseuerat. Caue igitur ne & tuum radius eius exoriens confundat aspectum. Et ideo prius firmamētum cœli aspice, quod ante Solem factum est: terrā aspice, quæ ante q̈ sol prodiret, cœpit esse visibilis atque composita: germina eius aspice, anteriora solis lumine. Anterior rubus quàm sol, antiquior herba quàm luna. Noli ergo deum credere, cui vides dei munera esse prælata. Tres dies transacti sunt, & solem nemo quæsiuit, & luminis claritas abundauit. Habet enim & dies suam lucem, quæ præcursor est solis. Non igitur te tanto splendori solis temere committas. Oculus est enim mūdi, iucunditas diei, cœli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Sed quando hunc vides, authorem eius considera: quando hunc miraris, lauda prius ipsius creatorem. Si tam gratus est sol, qui consors & particeps est creaturæ: quàm bonus est sol ille iustitiæ? Si tam velox iste, vt rapidis cursibus die ac nocte lustret omnia: quātus ille, qui vbique semper est, & maiestate sua cōplet omnia? Si admirabilis qui iubetur exire: quàm supra admirationem qui dicit soli, & non exoritur, vt legimus? Si magnus est qui per horarum vices locis aut accedit, aut decedit quotidie: qualis ille, qui etiam cùm se exinaniret, vt nos eum possemus videre, erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? [Ioan.1.] Si præstantissimus qui obiectu terræ patitur sæpe defectus: quantæ maiestatis qui ait: Adhuc semel ego mouebo terrā? [Agg.2.] Illum terra abscondit, istius motum nó potest sustinere, nisi voluntatis eius substātia fulciatur. Si cæco damnum est huius solis gratiam non videre, quanto magis peccatori damnum veri luminis munere defraudatum, perpetuę noctis tenebras sustinere? Ergo cum vides solem, attēde terram, quę ante fundata est: attende herbam fœni, quæ præstat ordinis priuilegio: attende ligna quę plaudunt quod priora luminibus cœli esse cœperūt. Nunquid merita fœni maiora quàm solis? aut nunquid potior ligni prærogatiua? Absit vt insensibilia tanti muneris præferamus ministro. Quid igitur prȩuidit altitudo sapientiæ & scientiæ dei, vt prius inciperent ligna esse, quàm illa duo mundi luminaria, & quidam cœlestis oculi firmamenti, nisi vt cognoscerēt omnes diuinæ testimonio lectionis terrā sine sole posse esse fœcūdam? Nam quæ potuit sine sole prima rerum semina germinare, potest vtiq; semina accepta nutrire, & proprio fotu sine calore solis partus edere. Hac igitur voce quadam suorū munerum clamat natura: Bonus quidem sol, sed ministerio, non imperio: Bonus meæ fœcunditatis adiutor, sed non creator: Bonus meorum altor fructuum, sed nō author. Interdum partus meos & ipse adurit, frequenter mihi & ipse dāno est, plerisque me locis indotatam relinquit. Non sum ingrata conseruo, mihi est in vsum datus, mecum labori est mancipatus, mecum subiectus est vanitati, mecum corruptiōis subditus seruituti. Mecum congemiscit & cōparturit, vt veniat adoptio filiorum, & humani generis redēptio, qua possimus & nos à seruitio liberari: Mecū assistens laudat authorem: mecum hymnū dicit domino deo nostro. Vbi maior est gratia, ibi mecum est ei cōmune consortium. Vbi sol benedicit, ibi terra benedicit. Benedicunt ligna fructifera, benedicunt pecora, benedicunt volucres. In mari positus illum nauta accusat, me desiderat: in montibus illum pastor declinat, ad mea germina, ad meas festinat arbores, quibus exæstuans obumbretur, ad meos fontes sitiens & lassus accurrit.

Qua ratione etiam auris sit emundanda, ac cœlestibus oraculis admouenda. Et quam ob causam facta sint luminaria. Quódque non sint fœcunditatis terrarum authores, sed deus pater per dominum Iesum omnia liberalitate fertilitatis impertiat. Quomodo præterea intelligēdum sit propheticum illud: Fecit solem in potestatem diei, & lunam in potestatem noctis. *Caput II.*

SEd ne oculorum tibi exiguum videatur esse testimonium, emunda aurem, admoue eam cœlestibus oraculis. Duobus enim & tribus testibus stat omne verbum. [Matth.18. Deute.17.] Audi dicētem: Fiant luminaria in firmamento cœli ad illuminationem terræ.) [Gene.1.] Quis hoc dicit? Deus dicit. Et cui dicit nisi filio? Deus ergo pater dicit: Fiat sol. & filius fecit solem. Dignum enim erat vt solem mūdi faceret sol iustitiæ. Ipse ergo eum in lumen adduxit, ipse eum illuminauit, ipse ei donauit fundendi luminis potestatem. Factus est ergo sol: ideo & ipsi seruit, quoniam dictum est: Fundasti terram, & permanet. Dispositione tua permanet dies, quoniam vniuersa seruiunt tibi. [Psalm.118.] Etenim cui dies seruit, quomodo non seruit sol, qui factus est in potestatem diei? Quomodo non seruit luna, & stellæ, quæ factæ sunt in potestatem noctis? Etenim quanto maiorem his gratiam creator donauit, vt aer solito amplius solis claritate resplendeat, dies serenus luceat, noctis illuminentur tenebræ, per lunæ stellarúmque fulgorem cœlū velut quibusdam floribus coronatū ita ignitis luminaribus micet, vt paradiso putes vernante depictū, spirātium rosarum viuis monilib' renitere: quāto igitur amplius his decoris videtur esse collatū, tanto amplius debent. Cui enim plus cōmittitur, plus debet. Et ideo bene à plerisque ornamentum cœli

est nuncupatum, eo quòd sit stellarum monile preciosum. A
Atque vt sciamus quia fertilitas terrarum non calori solis
adscribitur, sed diuinæ indulgentiæ deputatur, ait Prophe-
ta: omnia à te expectant vt des illis escam in tempore. dante
te illis, colligent sibi: aperiente te manum tuam, vniuersa im- Psal.103.
plebũtur vbertate. Et infra: Emitte spiritum tuum, & crea-
buntur, & renouabis faciem terræ. Et in euangelio: Conside-
rate volatilia cœli, quia neque serunt, nec metunt, & pater Matth.6.
vester cœlestis pascit illa. Non ergo sol aut luna fœcundita-
tis authores sunt, sed deus pater per dominũ Iesum omnib'
liberalitatem fertilitatis impertit. Pulchre autem exposuit
nobis Propheta quid sit quod ipse ait: Quia fecit deus solẽ Psal.103.
in potestatem diei, & lunã in potestatẽ noctis. Nam & in isto
psalmo centesimotertio, de quo supra diximus, scripsit: Fe-
cit lunã in tempora, sol cognouit occasum suum. Cum enim
dies horas suas cõplere cœperit, sol debitum sibi cognoscit
occasum. Est ergo in diei potestate sol, & luna in potestate
noctis, quæ tẽporum vicibus obedire cõpellitur, & nũc im- B
pletur lumine, atque vacuatur: licet plerique hunc locũ my-
stice de Christo & ecclesia videantur accipere, quod agno-
uit Christus proprij corporis passionẽ, qui ait: Pater, venit Ioan.17.
hora, clarifica filium tuum: vt ille occasu suo omnib' dona-
ret vitã æternam, qui perpetuæ mortis vrgebãtur occasu, &
ecclesia tempora sua habeat, persecutionis videlicet & pa-
cis. Nam videtur sicut luna deficere, sed non deficit. Ob-
umbrari potest, deficere non potest: quia aliquorum qui-
dem in persecutionibus discessione minuitur, vt martyrum
confessionibus impleatur: & effusi pro Christo sanguinis
clarificata victoriis, maius deuotionis suę & fidei toto orbe
lumen effundat. Nãque luna luminis imminutionem habet,
non coporis, quãdo per vices menstruas deponere videtur
lumẽ suum, vt mutuetur à sole: quod facile puro aere atque
perspicuo, quando nulla eam obducta nebula caligantem fa-
cit, colligi potest. Orbis enim lunæ integer manet, & si non
similiter totus vt pars eius effulgeat. Et qualis videri so-
let cum plenus est luminis, talis est magnitudine, sed per vm- C
bram quandam lumine suo vt videatur† apparet. Inde cor- †viduatus
nua eius resulgent, quia corpus eius in orbem diffunditur, &
velut deficiente portionis luce sinuatur.

De dubitatione quæ occurrere posset circa discretionẽ inter diem & noctem, ac lucem & tenebras: & de solutione eiusdem. *Caput III.*

Gene.1.

MOuere autem potest quod ait: Vt fiant luminaria
ad illuminationem super terram quæ discernant
inter diem & noctẽ.) Quia & supra iam vbi lumẽ
fecit, dixerat: Separauit deus inter lucem ac tene-
bras, & factum est vespere & mane dies vnus. Sed cõsidere-
mus quia aliud est lumen diei, aliud lumẽ solis, & lunæ, & lu-
men stellarum, eo quòd sol ipse radiis suis fulgorem diurno
lumini videatur adiungere, quod vel ortus diei potest pro-
dere, vel occasus. Nam ante solem lucet quidem, sed nõ re-
fulget dies, qui amplius quoque meridiano sole resplendet. Psalm.36.
Quod ostendit Propheta, dicens: Et educet sicut lucem iu-
stitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiem. Non solum D
enim lumini, sed etiã meridiano lumini sancti iustitiam com-
parauit. Deinde non solum vnum signum, sed etiam duo vo-
luit esse diurnæ discretionis atque nocturnæ, vt & lux dis-
cretionem faciat, & solis exortus: & iterum lucis defectus,
& stellarum ortus, inter occasum diei distinguat, & noctis
exordium. Nam vbi occiderit sol, manet tamen adhuc ali-
quid reliquiarũ diei, donec tenebræ terram operiãt: & tunc
luna oritur, & stellæ. Et de nocte quidẽ apertè liquet, quia
luna & stellarum illuminatio noctis spacia testantur. Siqui-
dem per diem fulgorem illum lunarem, stellarúmque om-
nium, sol exortus abscondit. De die autem vel ipsa solis fla-
grantia docere nos potest, diuersam diurni luminis & solis
esse naturam, & ipsam esse speciem discolorem. Simplex est
enim lucis species, vt lumẽ præbeat. At verò sol non solum
virtutem illuminandi habet, sed etiam vaporãdi. igneus est
enim. Ignis autem & illuminat, & exurit. Vnde dominus vo-
lens Moysi ostendere suę operationis miraculum, quo eum
ad obediendi studium prouocaret, atque ad fidem inflãma-
ret eius affectum: in igne visus est in rubo, & rubus non ex- Exod.3.
urebatur, sed tantum splendere ignis species videbatur. Al-
terum igitur munus ignis vacabat, alterum operabatur. Va-
cabat exustionis vis, operabatur illuminationis. Ideo stu-
pebat Moyses, quia cõtra naturã suã ignis nõ exurebat ru-
bum, qui etiam vehementiorẽ materiem consueuit exure-
re. Sed domini ignis illuminare solet, exurere non solet. At
forte dicas, quomodo scriptum est: Ego sum ignis consu- Deute.4.
mens? Bene admonuisti. Non solet consumere, nisi sola pec- Hebr.12.
cata. In retributionibus quoque meritorum colligimus di-
uidi ignis naturam, vt alios illuminet, alios exurat: illumi-
net iustos, exurat impios. Non eosdem quos illuminat, ex-
urit: & quos exurit, illuminat: sed illuminatio eius inextin-
guibilis est ad perfunctionem bonorum: exustio vehemens
ad supplicia peccatorum. Sed reuertamur ad discretionem
diei ac noctis. Oriente diei lumine nox fugatur, deceden-
te die nox infunditur. Non est enim luci societas vlla cum
tenebris, siquidem naturali lege hoc dominus in prima o- 2.Corin.6.
peratione sua constituit. Etenim quando lumen fecit deus,
& discretionem fecit inter lucem ac tenebras. Denique in
ipso die iam sole infuso terris, videmus vmbram vel homi-
nis vel virgulti alicuius à lumine separari, vt mane ad occa-
sum dirigatur, vesperi retorqueatur in Orientem, meridia-
nis horis ad septentrionem inclinetur: lumini tamẽ non con-
funditur atq; miscetur, sed cedit & refugit. Similiter & nox
cedere videtur diei, & se ab ei' lumine declinare. Est enim,
vt peritiores probarũt qui nobis vel ætate vel munere præ-
cucurrerunt, vmbra terræ. Naturaliter enim vmbra corpo-
ri adhæret atq; adiũgitur, adeo vt etiã pictores vmbras cor-
porũ, priusquam pinxerint, nitãtur exprimere, idque artis
esse asserant, non intermittere vim naturæ: & quasi naturalis
iuris præuaricator habeatur, cuius pictura non etiam vm-
bram suam exprimat. Ergo sicut in die, cum è regione solis
aliquod corpus occurrit, ex ea parte qua lumen repercuti-
tur, vmbra subsistit, sic cùm decedente die è regione lumi-
nis eius aut solis terræ obiectus occurrit, obumbratur aer. C
Vnde liquet quod noctem faciat vmbra terrarum.

Quomodo luminaria facta sint in signa, & de acuta ac diffusa confutatione quorundam tentantium exprimere natiuitatũ qualitates, qualis videlicet futurus sit vnusquisque qui natus sit. *Caput IIII.*

FEcit ergo solem, & lunam, & stellas, & præstituit
illis mensuras temporum, soli diurnas, lunæ stel-
lísque nocturnas, vt iste augeat diei gratiam, illæ
vmbram tenebrásque illuminent. Et sint in signa,
& in tẽpora, & in dies, & in annos.) Diuisa tempora habent, Genes.1.
parésque mensuras pro mensium vicibus sol & luna cũ stel-
lis, & sunt in signa. Non possumus negare quod ex sole & lu-
na signa aliqua colligantur. nam & dominus dixit: Et erunt Luc.21.
signa in sole, & luna, & stellis. Et quærentibus apostolis si-
gnum aduẽtus eius, respondit: Sol obscurabitur, & luna non
dabit lumen suum, & stellæ cadẽt de cœlo. Hæc dixit fore Matth.24.
signa futuræ cõsummationis: sed conueniens debet curæ no-
stræ mensura seruari. Denique nonnulli natiuitatum tenta- D
uerunt exprimere qualitates, qualis futurus sit vnusquisque
qui natus sit: cum hoc non solum vanum, sed etiam inutile
sit quærentibus, impossibile pollicentibus. Quid enim tam
inutile, quàm vt vnusquisque persuadeat sibi hoc esse quod
natus est? Nemo ergo debet vitam suam, statum morésque
mutare, eniti quo melior fiat. Sed in ea persuasione neque
probum potes laudare, nec condẽnare improbum, qui neces-
sitati natiuitatis suæ respondere videatur. Et quomodo do-
minus aut pręmia proposuit bonis, aut improbis pœnas, si fa-
cit necessitas disciplinã, & cõuersationem stellarum cursus
informat? Et quid est aliud quàm hominẽ de homine exue-
re, si nihil morib', nihil institutiõi, nihil studiis derelinqui-
tur? Quàm multos videmus ereptos criminibus atq; pecca-
tis in meliorẽ statum esse conuersos? Redempti sunt aposto-
li, & congregati ex peccatoribus: non vtique natiuitatis suæ
hora, sed Christi eos sanctificauit aduẽtus, & hora domini-
cę passionis redemit à morte. Latro ille dãnatus capitis, ille Luc.23.
cum domino crucifixus, nõ beneficio natiuitatis suę, sed fi-
dei con-

Ioan.c.1. dei confeßione ad paradisi æterna transiuit. Ionam in mari A non vis natiuitatis, sed dissimulatio diuinæ præceptionis præcipitauit & offensa, eundémque cetus excipiens, ad indicium futuri mysterij post triduum reuomuit & prophetiæ merito gratiæ reseruauit. Petrum de carcere imminenti Acto.12 morte perimendum angelus Christi, nõ stellarum series liberauit. Paulum cæcitas cõuertit ad gratiam, & percussum Acto. 9. 28. & 27. à vipera, turbatúmq; naufragio, non remedia natiuitatis, sed deuotionis merita seruauerũt. Quid de illis dicim⁹, qui eorum precibus, cum fuissent mortui, resurrexerunt? Vtrum illos sua natiuitas, an apostolica gratia resuscitauit? Quid opus fuit vt se ieiuniis periculísque committerent, si ad quod volebant, natiuitatis beneficio poterant peruenire? Quod si credidissent: dum expectant, fatorum necessitatem, nunq̃ ad tantam peruenissent gratiam. Inutilis igitur ista persuasio. Quid quod etiam impossibilis? Nam vt de eorum aliquid disputatione sumamus redarguendi gratia, non probandi: B magnam vim dicũt esse natiuitatis, eámque minutis quibusdam & certis colligi oportere momentis: ac nisi verius colligatur, summam esse distantiã. breui enim atomo, exiguóq; momento distare natiuitatem inopis & potentis, egentis & diuitis, innocentis & noxij, & plerumque eadem hora generari longæuitati debitum, & prima pueritiæ ætate moriturũ, si reliqua disparia sint, & puncto aliquo discreta. Hoc quemadmodum possint colligere, respondeant. Constitue partum fœminæ. Obstetrix vtique cum primo cognoscit, De horoscopo. explorat vagitum, quo natiuitas colligitur: attendit vtrum masculus sit, an fœmina. Quot vis inter has moras præterire momenta? Pone mathematicum præparatum. Nunquid potest vir interesse puerperio? Dum mandat obstetrix, audit Chaldæus, ponit horoscopum in alterius sortem. Iam nati fata migrarunt. de altero quæritur, & alterius genitura proponitur. Pone veram esse eorum opinionem, de natiuitatũ necessitatibus non posse veram esse collectionem. Puncta transeunt, fugit tempus irreparabile. Non est dubium quod tempus in atomo, & in momento, in ictu oculi sit. adducor vt credam, quando omnes in atomo, in momento, in ictu o- C culi resuscitamur, vt Apostolus protestatur dicẽs: Ecce my 1.Corin. 15. sterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, nõ omnes autem immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Inter effusionem & susceptionem depositionémque pignoris, inter fletum eius & nuncium, quot atomi transierũt? Et hoc vt simpliciter ista texuerim. Nam & ipsi vitalem illum signorũ duodecim circuitum in duodecim partes diuidunt: & quia triginta diebus sol duodecimam partem Sphæræ eius quæ inenarrabilis habetur, regreditur, quo gyrus Solis anni circuitu compleatur, in triginta portiunculas quas μερίδας Græci vocant, vnamquamque duodecim illarum distribuunt portionem, ipsam quoq; portiunculam in sexaginta vices conferunt. Rursus vnúquodque de istis sexaginta sexagies secant. Quàm incomprehensibile est, in quo sexagesimo tot sexagesimæ portiũculæ natiuitatis momenta constituant: & qui singulorum signorum sit aut motus aut species in natiuitate nascentis? Vnde cum D impossibile sit tam subtiles minutias temporis comprehendere, exigua autem minutia inuehat vniuersitatis errorem, totum negocium plenum est vanitatis. Disputatores eorũ, quæ sua sunt, nesciunt: quomodo aliena nouerunt? Quid sibi immineat, ignorant: quomodo possunt aliis, quæ sibi futura sunt, denũciare? Ridiculum est credere, quia si possent, sibi potius prouiderent. Iam illud q̃ ineptum, vt si quis signo arietis ortum esse se dicat, ex vsu pecudis æstimetur præstantissimus consilio, quod in grege huiusmodi emineat pecus: aut locupletior, eo quod vestitum habeat aries naturalem, & quotannis lucrum capiat indumenti, eóque viro illi familiaria videantur quæstuum esse compendia. Similiter & de tauri & de piscium signis argumentãtur, vt ex natura viliũ animantium cœli motus, & signorum interpretandas existiment potestates. Cibus ergo noster viuendi nobis decreta constituit, & alimenta nostra nobis, id est, aries, taurus, & pi scis morum imprimunt disciplinã? Quomodo igitur de cœlo nobis caussas rerum, & substantiã vitæ huius accersunt,

cum ipsis cœlestibus signis caussas motus sui ex qualitatib⁹ escæ vilis impertiant? Liberalem aiunt signo ortum arietis, eò quod lanam suam aries non inuitus deponat: & huiusmodi virtutem vilis animantis malunt naturæ deputare, quàm cœlo vnde & serenitas nobis fulget, & pluuia sæpe descendit. Laboriosos & patientes seruitij, quos nascentes taurus aspexerit, quia anima laboriosum & assuetum iugo spontanea seruituti colla submittens. Percussorem quoque, cuius natiuitatem Scorpius in sua parte complexus sit, & malitiæ venẽna reuomentem, eò quod animal venenatum sit. Quid igitur authoritatem viuendi daturum te signorum cœlestiũ dignitate prætendis, & de nugis quibusdam argumentũ assertionis assumis? Nam si de animalibus assumptæ huiusmodi morum proprietates, cœli motibus imprimũtur: & ipsum videtur bestialis naturæ potestati esse subiectũ, ex quo caussas vitalis substantiæ quas hominibus impertiret, accepit. Quod si hoc abhorret à vero, multo magis illud ridiculum, veri eos subsidio destitutos, hinc fidẽ suæ disputationis accersire. Deinde illud consideremus, quod planetas illa signa appellant, quorũ motibus formari asserunt vitæ nostræ necessitates. Siue igitur, vt nomen sonat, semper vagentur: siue vt ipsi dicunt, quod concito motu ferantur, & decies milies in die, aut si hoc incredibile videtur, multiplicem speciẽ innumera sui conuersione commutent: fide caret quod tã vago sui errore, & tam celeri motu fixam nobis atque immobilem viuendi substantiam sortémque decernant. Ferũt tamen non esse æquales omnium motus, sed aliorum celeriores, aliorum tardiores esse circuitus, vt in eadem hora & videant se frequenter, & frequenter abscondãt, dum aliud ab alio præteritur. Aiunt autem plurimum referre vtrum ortũ generati benefica signa videant, an malefica & noxia: & in eo natiuitatis esse distantiam, quod benefici signi aspectus plurimum conferat, malefici & noxij plurimum noceat. Sic enim eadem signa quę venerantur, appellare consueuerunt. Necesse enim habeo eorum vti nominibus, quorum vtor assertionibus, ne ignorata magis quàm vacuefacta atque destructa sua argumenta commemorent. Itaque cum illum vagum celerémq; motum non queant comprehẽdere, sæpe fit vt per illam puncti & momenti incomprehensibilis subtilitatem ponant benefici signi aspectum, vbi grauis atque nocitura incurrat offensio. Et quid mirum si ibi luduntur homines, vbi signa innoxia blasphemantur? Quæ si natura noxia esse creduntur, deus ergo summus arguitur si fecit quod malum est, & fuit improbitatis operator. Si vero ex sua voluntate putantur assumpsisse quod noceat insontibus, & nullius adhuc facinoris pessimi sibi consciis, quibus pœna adscribitur anteq̃ culpa: quid tam irrationabile, quod etiam irrationabilium bestiarum excedat immanitatem, vt vsus fraudis aut gratiæ non meritis hominum deputetur, sed signorum motibus deferatur? Nihil inquit ille deliquit, sed noxia eum stella conspexit: Saturni ei sidus occurrit: auertit se paululum, & ęrumnam ab se abstulit, & crimen aboleuit. Sed hæc eorum sapiẽtia telæ araneæ comparatur, in quã si culex aut musca inciderit, exuere se non potest: si vero validiorum animantium vllum genus incurrisse visum est, pertransiuit, & casses rupit infirmos, atque inanes laqueos dissipauit. Talia sunt retia Chaldęorum, vt in his infirmi hęreant, validiores sensu offensionem habere non possint. Itaque vos, quia validiores estis, cum videritis mathematicos, dicite: Telam araneæ texunt, quæ nec vsum aliquem potest habere, nec vincula, si tu non quasi culex aut musca lapsu tuæ infirmitatis incurras, sed quasi passer aut columba casses inualidos præpetis volatus celeritate dissoluas. Etenim quis prudentium credat quod signorum motus, qui ad diem sæpe mutantur, & multipliciter in se recurrunt, insignia deferant potestatum? Nam si ita esset, quantæ ad diem regaliũ natiuitatum exprimerẽtur figuræ? Quotidie ergo reges nascerentur, nec regalis in filios transmitteretur successio, sed semper ex diuerso statu, qui ius imperialis acquirerent potestatis, orirẽtur. Quis igitur regum genituram filij sui colligit si ei debeatur imperium, & non proprio successionem regni in suos trãscribit arbitrio? Legimus certe quod Abia genuit Asa, & Asa genuit Iosaphat, & Iosaphat genuit Iorã,

& Ioram

A

& Ioram genuit Oziam:& reliqua omnis vſque ad captiuitatem per reges generis pariter & honoris ducta ſucceſsio eſt. Nunquid quia reges fuerunt, ſignis cœleſtibus formandos motus ſuos imperare potuerunt? Quis enim hominum poteſt habere in his dominatum? Deinde ſi ad neceſsitatem genitalem, non ad inſtituta morum actus noſtri ſactaque referantur, cur leges propoſitæ ſunt, iura etiam promulgata quibus aut pœna improbis decernitur, aut ſecuritas defertur innoxiis? Cur nõ venia datur eis, cum vtiq; vt ipſi aiũt, non ſua voluntate, ſed ex neceſsitate deliquerint? Cur laborat agricola, & non magis expectat vt inelaboratos fructus priuilegio ſuæ natiuitatis inuehat receptaculis horreorum? Si ita natus eſt vt ei diuitiæ atque opes affluant, vt ſibi ſpõtaneos reditus ſine vllo ſemine atque opere terra parturiat: non vomerem aruis imprimat, nõ curuæ manum falci admoueat, non legendę vindemiæ ſubeat expenſam, ſed vltro ei in omnes ſerias vina fundantur fluentia, ſponte ei oleum nullis inſerta caudicibus ſyueſtris oleæ bacca deſudet: nec diffuſi æquoris transfretaturus periculum, propriæ ſalutis

B

ſolicitus mercator horreſcat, cui ocioſo poteſt, vt aiũt, quadam ſorte genitali diuitiarum theſaurus illabi. Sed non hæc eſt vniuerſorum ſententia. Denique impigér depreſſo aratro terrá ſcindit agricola, nudus arat, nudus ſerit, nudus Sole feruente toſtas æſtate colligit fruges:& negociator impatiens flantibus Euris in tuto plerumque nauigio ſulcat mare. Vnde importunitatem eorum temeritatémque condemnans propheta ait: Erubeſce Sydon, dixit mare. Hoc eſt, ſi pericula vos non mouent: vel pudor comprimat, verecundia cõfundat. Erubeſce Sydon, in qua nullus virtuti locus, nulla ſalutis cura, nulla iuuentus pro excubiis patriæ bello dedita, armíſque exercitata, ſed omnis ſolicitudo de quęſtu, omne ſtudium mercaturæ. Semen, inquit, mercatorum ſicut meſſis. quę autem merces homini Chriſtiano, ſi non ex voluntate, ſed ex neceſſitate curas ſuas & opera cõponit? Vbi enim directa neceſſitas, ibi inhonorata induſtria.

Eſaiæ. 23

Quemadmodum prætacta luminaria ſint & in tempora, & in dies, & in annos. *Cap. V.*

C

MVlta diximus, plura nolumus, ne quis ea quæ à nobis de illorum aſſertionibus vſurpantur ad refellendum, ad recognoſcẽdum aſſumpta arbitretur. Nam quæ pueri riſimus, ea ſenes commemorare qui poſſumus? Nunc ad ea quæ ſecundum lectionem ſuperſunt, dirigamus ſtylum. Sint, inquit, luminaria in ſigna, & in tempora, & in dies, & in annos.) De ſignis diximus, tempora autem quæ ſunt, niſi mutationum vices, hyems, ver, æſtas, atq; autumnus? In iſtis igitur temporibus aut velocior eſt tranſitus Solis, aut tardior. Alia enim pręſtringit radiis ſuis, alia inflammat caloribus ſuis. Itaq; cum Sol meridianis partibus immoratur, hyems nobis eſt. Nam cum Sol lõgius abeſt, terra rigeſcit gelu, ſtringitur frigore, & plurima noctis vmbra terras operit, vt multo prolixiora ſint noctis ſpatia quàm diei. Hinc oritur cauſſa vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarúmque fundatur. Cum vero ex meridianis decedens partibus ſuper terram redit, noctis ac diei

Gene. 1.

De hyeme.

De vere.

D

exæquat tempora: & quo magis moras ſuis adiungit curſibus, eò paulatim temperiem aeris huius reducit, & reuocat aurarum clementiã, quæ fouens omnia repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac reſoluta ſulcis ſemina reuiuiſcant, vireſcant arbores, ad perpetuitatem quoque conſeruandi generis eorum quæ vel in terris ſunt, vel aquis gaudent, annuis fœtibus ſucceſſio propagetur. Aſt vbi ad æſtiuas cõuerſiones in ſeptentrionem ſe ſubrigit, ſpatia diurna producit, noctis vero artat & adſtringit. Itaque quo magis vſu aſſiduo aeri huic copulatur, atque miſcetur, eo amplius & ipſum aerem vaporat, & terrarum exiccat humorem, adoleſcere facit ſemina, & tanquam in ſuccos viriles matureſcere poma ſyluarum. Tum quia flagrantior eſt, minores vmbras facit in meridiano, quoniã ex alto hunc illuminat locũ. Vnde & Synagoga dicit in Canticis canticorum: Annuncia mihi quem dilexit anima mea, vbi paſcis, vbi manes in meridiano, ne fortè ſiam circumamicta ſuper greges ſodalium tuorum. Hoc eſt: Annuncia mihi Chriſte, quem dilexit anima mea. Cur non potius quem diligit? Sed Synagoga dilexit, eccleſia diligit: nec vnquam circa Chriſtum ſuum mutat affectũ. Vbi, inquit, paſcis, vbi manes in meridiano? Sequi te cupio quaſi alumna, quæ quaſi copulata ante retinebar:& greges tuos quærere, quæ amiſi meos. In meridiano paſcis, hoc eſt in eccleſiæ loco, vbi iuſtitia reſplẽdet, vbi fulget iudicium ſicut meridies, vbi vmbra nõ cernitur, vbi maiores ſunt dies, quod eis Sol iuſtitiæ tanquam æſtiuis menſibus diutius immoretur. Denique dies domini non eſt breuis, ſed magnus: quia ſcriptum eſt: Donec veniat dies domini magnus. Vnde & Iacob ait: Omnes dies vitæ meæ quos ago, breues & maligni. Etenĩ maligna lux dubia. Ergo dies breues dubiæ lucis ſunt, & vmbroſi: dies magni ſine vmbra ſunt: vt plurimi in aliquibus locis feruẽtioribus vſu exemplóque cognouerunt. Synagoga itaque diebus breuibus & malignis, cuius typum plerumque Iacob in perſona ſua exprimit, vel populi eius, vmbram habebat plurimam, quæ Solem iuſtitiæ nõ videbat, & videbat illum non ex alto ſuper caput ſuum, ſed ex meridiano illuminantem, quãdo hyems

De æſtate.

Cantic. 1.

Iohel. 2.

Gene. 47.

B

erat. Eccleſiæ autem dicitur: Hyems abiit, diſceſſit ſibi, flores viſi ſunt in terra, tempus meſſis aduenit. Ante aduẽtum Chriſti hyems erat, poſt aduẽtum Chriſti flores ſunt veris, & meſſis æſtatis. Ex meridiano ergo & ex gentium conuerſione illũ illuminantẽ videns obũbratur. Populus autẽ gentium qui erat confuſionis ac gẽtilis, qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam: qui ſedebant in regione vmbræ mortis, lux orta eſt illis. Magna lux diuinitatis, quam nulla vmbra mortis interpolat. Ideoq; ex alto illuminat, quia & hoc ſcriptum eſt, dicente Zacharia: In quibus viſitauit nos oriẽs ex alto, illuminare iis qui in tenebris & vmbra mortis ſedẽt. Eſt ſanè & aliqua ſalutis vmbra, nõ mortis, vt eſt illud: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Vmbra quidẽ, quia corporis eſt: vmbra, quia crucis: ſed vmbra ſalutis, quia in ea erat peccatorum remiſſio, & reſuſcitatio mortuorum. Exemplum ergo poſſumus accipere, quia hyemales dies breues, vmbras maiores habent: æſtiui dies maiores, ſed vmbras minores habent. Medio quoque die minor vmbra, q̃ in principio eſt diei vel fine:& hoc apud nos in parte Occidentis.

Cantic. 2.

Eſaiæ. 9.

Lucæ. 1.

Pſalm. 16.

C

Cæterùm ſunt qui dicant quod per duos totius anni dies ſine vmbra fuerint in partibus meridianis, eò quod habentes ſuper verticem ſuum ſolem, vndique per circuitum illuminentur: vnde ἄσκιοι dicuntur Gręcè. Plerique etiam ferunt ſic è regione ex alto ferri Solem, vt per anguſta puteorum aquam quæ in profundo eſt, viderint refulgere. Eſſe autem dicuntur in meridiano qui ἀμφίσκιοι vocantur, eò quod vmbrã ex vtroque latere tranſmittant. Vmbra enim è regione Solis ambulantibus poſt tergum eſt, vtputa ſi contra Orientẽ pergas matutinis horis: ſi contra meridianam plagam contendas medio die: ſi contra Occidentem in occaſu diei. Ex tribus igitur partibus fit tibi Sol obuius, ex Oriẽte, ex meridiano, ex Occidente. Mane & ſero poſt tergum eſt, meridie quoque à latere: at vero à Septentrione nunquã eſt Sol, & ideo vmbra. Si contra Septentrionem dirigas, ſiue mane, ſiue ſero, ſiue meridie, non poteſt eſſe poſt tergum Sol. Sunt

D

enim in hoc, quem nos incolimus, orbe terrarum, circa meridiem poſiti qui in Auſtralem plagam videantur vmbram tranſmittere. Hoc autem fieri dicitur ſummo æſtu, cum ad Aquilonem Sol dirigit. Poſtea nos Autumnus excipiẽs, infringit quidem æſtuum magnitudinem, ſed pauliſper relaxato ac depoſito calore per temperiẽ medij moderaminis, ſine fraude nos atque vlla noxa flatibus tradit hyemalibus. Sint, inquit, etiam in dies.) Non vt faciant dies, ſed vt in eis habeant principatum, vt ortum diei vberiore Sol illuminet gratia, vt per totum diem deſignandi habeat eius poteſtatẽ curſus ſui munere. Sic accipiunt nõnulli quod ait propheta: Solem in poteſtatem diei, Lunam & ſtellas in poteſtatẽ noctis. Circunferunt enim lumen. In annos quoque ordinati ſunt Sol & Luna: Luna per trecentos dies duodenis vicibus curſum conficiens, conſummat annum ſecũdum Hebræos, aliquibus diebus adiectis, ſecundum Romanos biſſexto ſemel intra quinquennium vnius diei adiectione celebrato. Solſtitialis quoq; annus eſt, cum Sol expleto per omnia ſigna circuitu, in id vnde principiũ curſus ſui ſumpſit, recurrit. Annua enim fertur ei totius ſpatij eſſe perfunctio.

De Autũno

Gene. 1.

Pſalm. 135.

Quomodo

Quomodo duo luminaria ſuperius commemorata magna dici poßint: & de magnitudinis eorum probatione mendacique aſpectus noſtri iudicio. De admirando quoque Solis moderamine ac temperamento. *Cap. VI.*

FEcit ergo deus hæc duo luminaria, quę magna poſſumus accipere, non tam aliorum comparatione magna, quàm ſuo munere: vt eſt cœlum magnum, & mare magnum. Nam & magnus Sol, qui cóplet orbem terrarum ſuo calore, vel Luna ſuo lumine: nec solú terras, ſed etiam aërem hunc & mare, cœlíque faciem. Quæ in quacunque parte fuerint cœli, illuminant omnia, & æquè ſpectantur à cunctis, vt ea tanquam ſuis tantum regionibus immorari, & ſibi tantú adeſſe atq; lucere ſinguli populi credant, cum ſimiliter luceant vniuerſis, vt nemo his propiorē alium quàm ipſe eſt, arbitretur. Exemplú magnitudinis eorum euidens, quod omnibus hominibus orbis Lunæ idem videtur. Nam etſi interdum augeatur lumen eius atque minuatur, tamen eadem nocte qualis mihi apparet, talis & omnibus. Nam ſi longe poſitis minor videretur, propius conſtitutis maior refulgeret, & proderet anguſtiarú & exiguitatis indicium. Etenim reliqua alia longe poſiti minora arbitramur, propius contuentes maiora credimus. quo magis finitimus fueris, eò tibi eius rei quam cernis, magnitudo cumulatur. Solis radius nulli propior, nulli longinquior eſt: ſimiliter & Lunæ globus æqualis eſt omnibus. Similis Sol & Indis & Britannis eodem momēto videtur cum oritur. Nec cum vergit in occaſum, minor apparet Orientalibus quàm Occidentalibus: nec Occidentalibus cum oritur inferior q̃ Orientalibus æſtimatur. Quantum diſtat, inquit, Oriens ab Occidente? Hæc enim inuicem ſibi diſtant. Sed Sol à nullo diſtat, nulli præſētior, nulli abſentior eſt. Neque te moueat quod tanq̃ cubitalis tibi orbis videatur Solis cú oritur, ſed conſidera quantum inter ſit ſpatij inter Solē & terras, quod aſpectus noſtri infirmitas ſine magnó ſui non poteſt tranſire diſpendio. Caligat aſpectus noſter, nunquid Sol caligat, aut Luna? Anguſtus noſter obtutus, núquid ideo anguſtiora efficit quæ videntur? Species minuitur, nó magnitudo detrahitur. Neque enim infirmitatis noſtræ paſſiones paſſioni luminarium debemus adſcribere. Mentitur noſter aſpectus. Noli ergo fidele æſtimare eius iudicium. Fit cœleſtium minor ſpectaculis figura, nó ſui forma. De ſummo vertice mótium ſi ſubiectum oculis tuis campum ſpectare deſideras, atque illic armenta paſcentia, nónne formicarú ſimilia corpora iudicabis? Si mare ſpectes è ſpecula aliqua littorali, nónne tibi nauium maximæ inter ceruleos fluctus & vela candentia refulgentes, velut columbarum volitantium ſpeciem eminus poſito videntur obtexere? Quid ipſæ Inſulæ, quæ mare diuidunt, terrarum arua diffundunt, quàm anguſto æſtimantur fine concludi: quemadmodum rotunda apparent de aſperis, ſpiſſa de raris? Has ergo infirmitates viſus tui perpende: & eorum quæ aſtruimus fidem, ex teipſo arbiter iuſtus factus accerſi. Si vis magnitudinem Solis non ſolum oculo mentis, ſed etiam corporis æſtimare, conſidera quanti ſtellarum globi axem cœli videantur obtexere, & innumeris inſignire luminibus: non queunt tamen tenebras noctis & cœli nubila detergere. Simul vt Sol ortus ſui ſigna præmiſerit, omnes ſtellarum ignes ſub vnius luminaris fulgore vaneſcunt, aperitur aër, cœlíque facies purpuraſcenti rubore perfunditur. Adhuc ſpirans exordium, & iam momētanea celeritate pleni luminis micat ſplendor, & ſurgētis Solis præuia aura dulcis aſpirat. Dic mihi queſo, niſi magnus orbis eſſet, quomodo magnum poſſet orbē illuminare terrarum? Quid autem loquar de tanto temperamento & moderamine conditoris, qui eam menſuram muneri Solis attribuit, vt neq; vapor eius igneus, vt videtur, terrarum venas, ſuccos, rerúmque ſpecies infuſus exureret: neque iterú per tanta mundi ſpatia refrigeratus, nullum terris ſemen caloris inoleret, ſed ieiunam atque inopem fructuum derelinquens, ad nullam fertilitatis gratiam vaporaret?

Quod Luna quædam ſimilia habeat cum Sole eius conſorte ac fratre, pleraque etiam ab eo diſtincta. *Cap. VII.*

SImilia de Lunæ ratione conueniunt, quæ de conſorte eius ac fratre memorauimus. Siquidem in id ſe induit miniſterium, in quod & frater, vt illuminet tenebras, foueat ſemina, augeat fructus. Habet etiam pleraque à fratre diſtincta, vt quem toto die calor humorem terræ exiccat, eundē exiguo noctis tempore ros reponat. nam & ipſa Luna larga roris aſſeritur. Deniq; cum ſerenior nox eſt, & Luna pernox, túc largior ros fertur arua perfundere. Et plerique ſub aëre quieſcentes, quo magis ſub lumine fuiſſent Lunæ, eo plus humoris ſe capite collegiſſe ſenſerunt. Vnde & in Canticis canticorú Chriſtus dicit ad eccleſiam: Quoniam caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis noctis. Tum deinde minuitur & augetur, vt minor ſit cum reſurgit noua: & cum ſit imminuta, cumuletur. In quo grande myſterium. Nam & defectui eius compatiuntur elemēta: & proceſſu eius, quæ fuerint exinanita, cumulantur, vt animantium cerebrum, maritimorum humida. Siquidem pleniores oſtreæ reperiri feruntur, multáque alia, cum globus lunaris adoleſcit. De arborum quoque internis idē allegant, qui hoc vſu proprio compererunt. Videmus ergo ortum eius & defectum, rationis eſſe, non infirmitatis. Nunquam enim tantam rebus mutationem daret, niſi præſtantem virtutem haberet, & gratiam à códitore collatam. Aerem quoque nonnulli etiam docti & Chriſtiani viri allegauerunt Lunę exortu ſolere mutari. ſed ſi id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes ortus eius intexeretur nubibus cœlum, pluuiæ funderentur. Denique cum ante dies paucos eſſet ſermo de pluuia, quæ fore vtilis diceretur, ait quidam: Ecce neomenia dabit eã. Et quamuis cupidi eſſemus imbrium, tamen eiuſmodi aſſertiones veras eſſe nolebam. Denique delectatus ſum quod nullus imber effuſus eſt donec precibus eccleſiæ datus, manifeſtaret non de initiis Lunæ ſperandum eſſe, ſed de prouidentia & miſericordia creatoris. Sane euripi cum exundent vndique ſecundum reliquas ſpecies Lunæ, & acceptos fluctus refundant, vel etiam ipſi magno ferantur impetu: in ortu tamen eius ſtant placidi, quoadusque luna ſine lumine eſt. At vero vbi eam dierum acceſſus auxerit, tunc in ſuos curſus refluos reuertuntur. Ampotis quoque, quę in Oceano eſſe perhibetur, quia cú reliquis diebus ordiné ſuum ſeruare dicatur, lunari exortu euidēs mutationis ſuæ fertur indicium dare: vt mare ipſum occidentale, in quo ſpectatur Ampotis, ſolito amplius accedat ac recedat, & maiore æſtu feratur, tanquam Lunæ quibuſdam aſpirationibus retrorſum trahatur, & iterum iiſdem impulſum ac retractum in menſuram propriam refundatur.

Cantic. 5.

ἀμπωτὶς Græcè dicta quaſi ἀναπωτὶς ſignificat maris reciprocationé æſtuantis vicibus accedentis ac recedentis. Eraſmus.

De myſterio defectus & minutionis Lunæ. De eius quoque laude, ac deriſione eorum qui eam magicis carminibus deduci poſſe credunt. *Caput VIII.*

VNde ſi miraris quomodo defectú Luna patiatur, cum tantam vim mutationis habeat ſuæ: conſidera & in eo magnú eſſe myſterium, quod eius exēplo cognoſcis ô homo nihil rerum humanarum eſſe poſſe, & mundanæ totius creaturæ, quod non aliquando reſoluatur. Nam ſi etiam Luna, cui tantum dominus cómiſit miniſterium, vt illuminet orbem terrarum, & creſcit & deficit, quia omnia ex nihilo orta vſque ad perfectionem venerunt, & iterum perfecta minuuntur: cœlum enim & terra præteribunt: cur non id moderationis aſſumimus, vt neque in aduerſis abiiciamus animum (qui enim omnia fecit ex nihilo, facile te quoque potens eſt ad ſumma & perfecta prouehere,) & rurſum non extollamur in proſperis, neque in poteſtate aliqua nos diuitiíſque iactemus, neque in viribus corporis aut pulchritudine gloriemur, in quo eſt facilis corruptio, crebra mutatio: ſed manentem in futurum animi gratiam perſequamur? Nam ſi te lunæ contriſtat occaſus, quæ ſe ſemper reparat ac reformat: multo magis contriſtare te debet ſi anima profectu virtutis impleta cum fuerit, poſtea per inconſtantiam mentis atque incuriam à ſuo deflexa propoſito, ſtudia ſua ſæpe commutet, quod eſt inſipientiæ & inſcientiæ. Vnde & ſcriptura ait: Stultus vt luna mutatur. Et ideo ſapiens non cum luna mutatur, ſed permanebit cum Sole. Vnde non luna eſt particeps ſtultitiæ, quia

Eccli. 17.

non luna

non luna mutatur vt stultus, sed stultus vt Luna. Denique semen iusti sicut luna perfecta in æternum manet, & testis in cœlo fidelis. [Psal. 88.] Aliud enim est fungi ministerio, aliud circūferri ingenio, & sensus infirmitate fixam non habere sentētiam. Luna pro te laborat, & propter voluntatem dei subdita est. [Roma. 8.] Vanitati enim creatura subiecta est: nō spōte, sed propter eum qui subiecit in spe. Illa ergo non sponte mutatur, tu sponte mutaris. Illa cōgemiscit & comparturit in sua mutatione: tu non intelligis, & gratularis frequēter. Illa tuā redemptionem frequenter expectat, vt à cōmuni totius creaturę seruitio liberetur: tu & tuæ redemptiōi, & illius libertati affers impedimentum. Tuæ ergo, non suæ stultitiæ est, quod dum tu expectaris, & nec sero conuerteris, adhuc & illa mutatur. Noli ergo lunam oculo tui corporis æstimare, sed mentis viuacitate. Minuitur luna vt elementa repleat. Hoc est vere grande mysteriū. Donauit hoc ei qui omnibus donauit gratiam. Exinaniuit eam vt repleat, qui etiam se exinaniuit vt omnes repleret. Exinaniuit enim se vt descenderet nobis: descendit nobis, vt ascenderet omnibus. [Ephes. 4.] Ascendit enim, inquit, super omnes cœlos, vt impleret omnia. Itaque qui exinanitus aduenerat, de plenitudine sua Apostolos adimpleuit. [Ioan. 1.] Vnde vnus ex his dicit: Nam de plenitudine eius omnes nos accepimus. Ergo annunciauit luna mysterium Christi: non mediocris, in qua signū posuit suū: non mediocris, quæ typum dilectæ habet ecclesiæ: quod significat Propheta dicens: [Psalm. 71.] Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis donec extollatur luna. Et in Canticis [Cantic. 6.] dominus de sua sponsa ait: Quænam est hæc prospiciens tāquam diluculum, speciosa sicut Luna, electa vt Sol? Et merito speciosa sicut Luna ecclesia, quæ toto mundo refulsit, & tenebras seculi huius illuminans dicit: [Roma. 13.] Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Pulchre ait, prospiciēs, quasi suos de superiore prospectans, sicut habes: [Psalm. 13.] Dominus de cœlo prospexit super filios hominum. Prospiciens ergo ecclesia, sicut Luna defectus habet & ortus frequentes: sed defectibus suis creuit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyriis coronatur. Hæc est vera Luna, quæ de fratris sui luce perpetua lumen sibi immortalitatis & gratiæ mutuatur. Fulget enim ecclesia non suo, sed Christi lumine, & splendorem sibi arcessit de Sole iustitiæ, vt dicat: [Gala. 2.] Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus. Beata planè, quæ tantum insigne meruisti. Vnde te non tuis neomeniis, sed typo ecclesiæ beatam dixerim. In illis enim seruis, in hoc diligeris. Quàm ridiculū autē quod te plerique credunt homines magicis carminibus posse deduci. [Virgil. de pharmaceutria. Ouid. in Metamor. de Medea.] Aniles istę fabulę, ac vulgi opiniones. Quis enim opus dei tanto ministerio deputatum arbitretur Chaldæis superstitionibus posse tentari? Lapsus sit ille, qui se trāsfigurat in angelum lucis, & deductus voluntate propria, non carminū potestate. Sane & in hoc quasi ecclesia putaris posse loco tuo & statione deduci. Multi tentant ecclesiam, sed sagæ artis ei carmina nocere nō possunt. Nihil incantatores valent vbi Christi canticum quotidie decantatur. Habet incantatorem suum dominum Iesum, per quem magorum incantantium carmina, & serpentum venena euacuauit: & ipsa sicut serpens exaltatus, deuorat colubros Aegyptiorum. Ferale licet carmen immurmuret, hebetatur in Christi nomine. Sic & Elymam magum Paulus non solum magicæ artis infirmitate, sed etiam oculorum amissione cæcauit. Sic Petrus Simonem alta cœli magico volatu petentem, dissoluta carminum potestate deiecit & strauit.

De clausione quarti diei, cum redargutione eorum qui numerum quartum cauere consueuerunt. Cap. IX.

PVlchrè igitur, vt arbitror, cessit dies quart'. Quomodo ergo quartum plerique consueuerūt cauere, & inutile putāt hoc numero aliquid ordiri, quo totus noua luce mundus emicuit? An sinistris Sol cœpit auspiciis? Et quomodo aliis potest bona signa dare, qui sibi eligere diem sui nesciuit exortus? Aut quomodo signa eius probant, cuius ortum non probant? Quid etiam de Luna dicimus, quæ & quarto die cœpit, & quartadecima diem signat salutis? An displicet numerus quo celebratur mysterium redemptionis? Ideo dæmones declinandum fore persuadent numerum eum, quo eorum destructa nequitia est. Ideo gentiles nihil adoriendum asserunt, quia sciunt tunc primum artes suas vacare cœpisse, & populos gentiles ad ecclesiam demigrasse. Lunam certè quartam, si pura fuerit, neque obtusis cornibus, dare reliquis diebus vsque ad exactum mensem indicium serenitatis existimant. Nolunt ergo eisdem exordiis inchoare, quibus serenitas inchoatur. Sed iam cauendum ne nobis in sermone dies quartus occidat. Cadunt enim vmbræ maiores de montibus, lumen minuitur, vmbra cumulatur.

CAPITA QVINTI LIBRI HEXAEMERON.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, *Hexaemeron Liber quintus. de die quinto.*

De introductione quinti diei per repetitionem superioribus diebus factorum. Ac de obediētia aquarum ad producendum diuersa animantium genera, & increpatione hominis, qui sibi datis non contentus, interdicta alimenta gustauit. De inenarrabili quoque eorū multitudine quæ momento pariuerunt mandato domini dicentis: Producant aquæ reptilia &c. Et reptilia quæ dicantur. Cap. I.

TErra diuersis vestita germinibus virebat omnis, cœlum quoque Sole & Luna geminis vultus sui luminibus, stellarúmque insignitū decore fulgebat. Supererat elementū tertium, mare scilicet, vt & ipsi gratia viuificationis diuino proueniret munere. Aethereo enim spiritu omnes terrarū fœtus aluntur. Terra quoque semina resoluens, vniuersa viuificat: & maximè tunc primum verbo dei iussa viridescere, viuificationis suę munere pullulabat. Vacabat aqua, & à diuinę operationis feriata beneficio videbatur. Habet adhuc creator quod illi nō ferat, quo munia terrarum possit æquare: reseruabat ei vt & ipsa proprium sibi, & speciale aliquid prærogatiuæ collati sibi muneris vindicaret. Viuificat prius terra, sed ea quæ spirantem animam non habebant. Aqua iubetur ea producere quæ viuentis animæ vigorem dignitatémq; præferrent, & sensum tuendæ salutis, & fugiendæ mortis acciperēt. Dixit itaque deus: Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus suum, & volatilia volantia secus firmamentum cœli.) Venit mandatum, & subitò aqua iussos fundebatur in partus: generare fluuij, viuificare lacus: mare ipsum cœpit diuersa reptilium genera parturire, & secundum genus effundere quodcunq; formauerat. Nō exigui gurgites, non cœnosæ paludes vacabant, quin omnia datam sibi creandi assumerent potestatem. Pisces exilibāt de flumine, delphines præludebant in fluctibus, cōchæ saxis, ostreæ adhęrebant profundis, adolescebant echini. Væ mihi, ante hominem cœpit illecebra, abundantia copiarum, nostræ mater luxuriæ, ante hominem delitiæ. Prior ergo hominum tētatio quam natura. Sed nihil creatura deliquit: alimenta dedit, nō vitia præscripsit. Hæc tibi cōmunia dedit, ne tibi aliqua velut propria vindicares. Tibi suos fructus terra producit, tibi scaros & accipenseres, & omnes fœtus suos generant aquæ: & his non contentus, interdicta tibi alimenta gustasti. Ad inuidiam tuam omnia congeruntur, vt præuaricatio tuę auiditatis oneretur. Sed neque quam multæ species & nomina sint, possumus enarrare, quæ omnia momēto diuinæ pręceptionis animata sunt. Simul coibat forma corporis, & operabatur anima, vitalis etiam vigor reliquæ virtutis. Repleta erat terra germinibus, mare impletum animantibus. Ibi insensibilia pullulant, hic sensibilia versantur. In terris quoq; aqua suas sibi vindicat portiones. Lambunt terram pisces aquarum, & ex ea sibi prædam requirunt. Culices quoque & ranunculi circa genitales strepunt paludes, & ipsæ audierūt domini mandatum, dicentis: Producant aquæ reptilia animarum viuentium.) Scimus reptilia dici genera serpentum, eò quod super terram repant: sed multo magis omne quod natat, reptandi habet vel speciem vel naturam. Nam etsi in profundum qui se demerserint, aquam videantur findere: tamen cum supra innatant, repunt toto corpore, quod trahunt super quædā dorsa aquarum. Vnde & Dauid ait: Hoc mare magnum & spaciosum, illic reptilia quorum non est numerus. Quinetiam cum pleraque pedes habeant, & ambulandi vsum, eò quod sint amphibia, quæ vel in aquis vel in terris viuant, vt sunt focæ, crocodili, equi fluuiales, quos hippopotamos vocant, eò quod hi generentur Nilo in flumine, tamen cum in alto aquarum sunt, non ambulant, sed natant: nec vestigio vtuntur pedis ad incedendum, sed tanquam remo ad reptandum. Siquidem & nauis acta remis labitur, & aquas sulcat carina.

Gene. 1. — Gene. 1. — Psalm. 103.

De virtute huius sermonis: Producāt aquæ reptilia. Et quod multo plura in mari quàm in terra sint. De singulari quoque aquarum gratia, quæ ex viuentibus in ipsis declaratur. Caput II.

PRoducant aquæ reptilia, dixit dominus. Breuis sermo, sed vehemens, & late patens, communem minimis & maximis naturam infudit. Eodē momento producitur balena, quo rana: eiusdem vi operationis nascitur. Non laborat in maximis deus, non fastidit in minimis. Nec doluit natura parturiēs delphinas, sicut non doluit cum exiguos murices cochleásque produceret. Aduerte ô homo quanto plura in mari quàm in terris sint. Numera si potes omnia piscium genera, vel minutorum, vel etiam maximorum: sepias, polypos, lithostracos, carabos, cācros, & in his innumerabilia sui generis. Quid dicam genera serpentium, dracones, murænas, anguillas? Nec prætermittam scorpios, ranas, testudines, mustelas quoque, & canes maritimos, vitulos marinos, cete immania, delphinas, focas, leones. Quid attexam etiam merulas, turdos, pauos quo-

De generibus piscū.

uos quoque, quorum etiam colores in auibus videmus expreſſos: vt nigri merulæ, paui diuerſo colore dorſa & colla depicti ſint, turdi aluo varij, & cætera quorũ ſibi terrę ſpecies & nomina vindicarunt? Nam prius in mari iſta cœperunt, diuerſiſque fluminibus. Siquidem aqua prior animarũ viuentiũ reptilia diuino nutu imperata produxit. Adde hãc gratiam, quòd ea quæ timemus in terris, amamus in aquis. Etenim noxia in terris, in aqua innoxia ſunt: atque ipſi angues ſine veneno. Leo terribilis in terris, dulcis in fluctib᷒. Muræna, quam ferunt aliquid habere noxium, eſca precioſior eſt. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, omnibus ferè præſtat alimentis. Plura ſi quis vult cognoſcere, à diuerſis locorum piſcatoribus quærat. nemo enim poteſt omnia comprehẽdere. Canes ſanè & in mari caue, quos & in eccleſia moleſtos eſſe & cauendos Apoſtolus docet, dicẽs: Cauete canes, cauete malos operarios. Muſtelę grauis in terris odor, in aquis ſuauis. Terrena ſe nouit vindicta fœtoris vlciſci: hæc non minorem habet gratiam capta, quàm libera. Neque te inhonoratum noſtra proſecutione tymalle* dimittam, cui à flore nomen inoleuit: ſeu Ticini vnda te fluminis, ſeu amœni Ateſis vnda nutrierit, flos es. Denique ſermo teſtatior, quod de eo qui gratam redolet ſuauitatem, dictum facete ſit, Aut piſcem olet, aut florem: ita idem pronũciatus eſt piſcis odor eſſe qui floris. Quid ſpecie tua gratius? Quid ſuauitate iucundius? Quid odore fragrantius? Quod mella fragrant, hoc tu corpore tuo ſpiras. Quid loquar coruorum,* quid etiam luporum teneritudines? Neſcit hos lupos agnus timere. Tanta eſt aquarũ gratia, quarum* vituli figurantur & leones, vt his propheticum illud dictum de eccleſiæ ſanctitate iure conueniat: Tunc lupi & agni ſimul paſcentur, leo & bos ſimul paleas manducabunt. Nec mirum, quandoquidem etiam in eccleſia aquæ illud operantur, vt prædonum abluta nequitia cum innocentibus comparetur. Quid etiam purpuras memorem, quæ ornant regum conuiuia, amictus imbuunt? Aquarum eſt igitur quod in regibus adoratur: aquarum eſt ſpecies illa quę fulget. Adde porcos maris etiam Iudæis gratos: quia nihil eſt cõmune quod non aqua abluat, & ideo communes eos ſicut in terra editos æſtimare non poſſunt.

De leone aquatili.
De Muræna.
De Rana.
De Cane.
Philip. 3.
De Muſtela
De Tymallo.
* forte Tithymalle.
* alias porcorum.
* alias quarum vitulos fugiunt & leones.
Eſaiæ. 6. 5

De multis ac diuerſis piſcium generibus & uſibus: de pietate, ſucceſſionis puritate, & pudicitia ipſorum, ac reprehenſione hominis commixtionem diuerſorum ſeminũ in animalibus procurantis. Cap. III.

INnumeri itaque vſus, innumera genera piſcium. Alij oua generant, vt ij quos tructas vocant, & aquis fouenda committunt. Aqua igitur animat & creat, & adhuc mandati illius primi tanquam legis perpetuæ munus exequitur, blanda quædam mater animãtium. Alij viuos fœtus edunt de ſuo corpore, vt muſtelæ, & caniculæ, & cete ingentia: delphines & focæ, aliáque cætera huiuſmodi. Quæ cum ediderint partus, ſi quid fortè inſidiarum terroriſque præſenſerint circa catulos ſuos quemquam moliri, quo tueantur eos, vel teneræ ætatis pauorem materno affectu comprimant, aperire ora, & innoxio partus ſuos dente ſuſpendere, interno quoque recipere corpore, & genitali feruntur aluo abſcondere. Qui humanus affectus hanc piſcium pietatem poſſit imitari? Oſcula nobis ſatietati ſunt, illis nõ ſatis eſt aperire viſcera, natóſq; recipere, ac reuocare integros, atq; iterũ fotu quodam eos ſui caloris animare, & ſpiritu alere, duóſq; in corpore vno viuere, donec aut ſecuritatẽ deferãt, aut corpore ſuo obiecto natos ſuis defendant periculis. Quis hæc videns, & ſi poſſit obtinere, nõ tantæ piſciũ pietati cedat? Quis non miretur & ſtupeat? Seruat natura in piſcibus quod nõ ſeruat in hominibus. Pleræque ex ſuſpicione nouercalibus odiis appetitos ſuos occiderunt filios: alię in fame, vt legimus, partus proprios comederunt. Humanis pignoribus mater ſepulchrum facta eſt: piſcium proli parentis eſt vterus ſicut murus: vallo quodam internorum viſcerum pignora inoffenſa conſeruat. Diuerſa igitur piſcium genera diuerſos vſus habent: alij oua generant, alij viuos pariunt atque formatos. Et qui oua generãt, non nidos texunt vt aues, non diuturni fotus laborem induunt, non cum moleſtia ſui nutriunt. Cecidit ouum, quod aqua gremio quodam naturæ ſuæ quaſi nutrix blanda ſuſcepit, & animal celeri fotu reddidit. Continuo enim tactu parentis animatum ouum cecidit, & piſcis exiuit. Tum deinde ij pura & inuiolata ſucceſſio? Nullus alteri, ſed generi ſuo miſcetur: Tymallus* tymallo: Lupus lupo. Scorpena quoque caſtitatem immaculati connubij generi ſuo ſeruat. Itaque habet pudicitiam generis ſui, ſed venenum generis ſui non habet. non enim percutit Scorpena, ſed reficit. Neſciunt igitur alienigenarum genera piſcium adulterina contagia, ſicut ſunt ea quæ coeunt aſinorum equarúmque inter ſe genera, quæ magna cura hominum perpetrantur: vel rurſus cum equus aſinæ miſcetur: quæ ſunt vera adulteria naturæ. Nam vtique maius eſt quod in naturæ colluuionem committitur, quàm quod in perſonæ iniuriam. Et homo iſta procuras, interpres adulterij iumentalis: & illud animal precioſius putas quod adulterinũ, quàm quod verũ eſt? Ipſe genera alia confundis, diuerſáque miſces ſemina, atque ad vetitos coitus plerumque cogis inuitos, & hoc induſtriam vocas? Hoc quia de hominibus facere non potes, vt diuerſi generis commixtio fœtum poſſit excudere, tollis homini quod natus eſt, & virum de viro exuis: abſciſſáque corporis parte, ſexum negas, ſpadonem efficis: vt quod negauit natura in hominibus, impleret audacia.

* tithymallus.
De Scorpena.

De bonitate matris aquæ in piſces ſuos, atque exhortatione hominis ut ex hoc diſcat quæ ſit parentis & filiorum neceſſitudo. Quodque propria natura, ſpecialis uſus, ac ſeparata quædam à cæteris uiuendi ſubſtãtia ſit piſcium.

Caput IIII.

QVam bona autem mater ſit aqua, etiam hinc conſidera. Tu ó homo docuiſti abdicationes patrum in filios, ſeparationes, odia, offenſas: diſce quæ ſit parentis & filiorum neceſſitudo. Viuere piſces ſine aqua non queunt, nec à ſui parentis conſortio ſeparari, neque à ſuæ altricis diſcerni munere: & fit hoc natura quadam, vt ſeparati moriantur illico. Neque enim vt omnia huius aëris viuunt ſpiramine, quia hauriendi ſpiritus & reſpirandi natura his non ſuppetit: alioquin ſub aquis ſemper non poſſent viuere, non capientes ſpiritus infuſionem. Quod eſt nobis ſpiritus, illis eſt aqua. Sicut nobis ſpiritus, ita illis aqua viuendi miniſtrat ſubſtantiam. Nos intercluſo commeatu ſpiritus, quia nec breui quidem ſpatio poſſumus exortes eſſe ſpiritus vitalis, ſtatim extinguimur. Piſces quoque ſublati de aqua, ſine ſubſtantia ſui viui eſſe non poſſunt. Et cauſſa manifeſta eſt, quoniam nobis pulmo per thoracis laxiora penetralia recipit ſpiritum: & cum ſit ipſe pleriſque penetrabilis, ſpiritus infuſione interiorem calorem refrigerat. Thorax enim vt ſuſcipit alimenta, ita ſuperflua ciborũ, & ſuccos ſalubres, ſanguinémque diſcernit. Fit pulmo peruius, vnde facilius ad eum poteſt aſpiratio ſpiritus peruenire. Piſces vero branchias habent, quas nunc plicant & colligunt, nunc explicant atque aperiunt. In hanc ergo collectionem & apertionem dum ſuſcipitur aqua, & tranſmittitur ac penetrat, reſpirationis munus videtur implere. Propria igitur natura eſt piſcium, nec communis cum cæteris, ſpecialis vſus, & à cæteris viuendi quædam ſeparata & ſecreta ſubſtantia. Propterea non nutriuntur, neque vt terrena animalia manus humanæ tactu & alimento & delinimento aliquo delectantur, ſed etiam ſi ſeruantur, in viuariis ſuis viuunt.

De dentibus ac uiolenta piſcium auaritia ſe inuicem deuorantium. Et quòd in ſignum facti ſint, ut in iis noſtrorum morum uitia uideamus, exẽpláque caueamus. Quòd præterea homo ſit piſcis, ex pulchræ comparationis inductione, & ad pericula cauenda diligenti admonitione.

Caput V.

QVid autem de denſitate dicam dentiũ? Non enim vt bos aut ouis ex vna parte dentes habent, ſed vtraq; pars armata eſt dentibus, quia in aqua ſunt: etſi diutiùs cibum verſarent, & non cito tranſmitterent, aquarum alluuione de dentibus eorũ eſca poſſet auferri ac dilui. Ideo denſos & acutos habent, vt cito incidãt,

cito conficiant, cibum facilè & sine aliqua mora & dilatione transmittant. Denique non ruminant. solus tamen scarus in his ruminare perhibetur: vt ferunt, quibus aut euentus, aut vsus fuit, aut studium talia comprehendere. Sanè nec ipsi à suis potentiæ euasere violentiam, & auaritiæ potentiorum subiecti vbique inferiores sunt. Quo quisque infirmior, eo prædæ patet. Et plerique quidem herbis pascuntur, ac minutis vermibus. Sunt tamen qui inuicem se deuorẽt, & sua carne pascantur. Minor apud illos esca maioris est: rursus ipse maior à validiore inuaditur, & fit esca alterius prædator alieni. Itaque vsu venit vt cum ipse alium deuorauerit, ab alio deuoretur: & in vnum ventrem vterque veniat cum vorature proprio deuoratus: fitque simul in vno viscere prædæ vindictæque consortium. Et ipsis postea sponte hæc accreuit iniuria, sicut in nobis non ex natura cœpit, sed ex auaritia. Aut quia ad vsum hominum dati sunt, in signũ quoque facti sunt, vt in his nostrorum morum vitia videremus*, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorem inuaderet, daturus in se potentiori exemplum iniuriæ. Itaque qui alterum lædit, sibi laqueum parat, in quem ipse incidat. Et tu piscis es, qui viscera inuadis aliena, qui demergis infirmum, qui cedentem persequeris vsque in profundum. Caue ne dum illum sequeris, incidas ipse in validiorem: & deducat te in alienas insidias, qui tuas vitat, priusque tuam spectet ærumnam, qui te persequente propriam reformidabat. Quid interest inter diuitem improbæ cupiditatis ingluuie absorbentem infirmorum patrimonia, & silurum de minorum piscium visceribus aluum replentem? Defunctus est diues, & nihil ei sua spolia profuerunt: imò magis eum rapinarum suarum detestabiliorem fecit insania. Captus est silurus, & inutilis præda detecta est. Quanti in eo reperiuntur qui alios deuorauerunt? Et tu diues habes in sinu tuo alterius prædatorem. Ille habebat facultates pauperis, quas inuaserat: tu eum opprimens, duo patrimonia tuis facultatibus addidisti: & adhuc tanto non satiaris augmẽto: & dicis quòd alios vindicaueris, cum eadem cõmittas quæ vlcisceris: iniusto iniustior, & iniquo iniquior, auaro auarior. Vide ne idem te qui piscem illum finis inueniat: hamum caue, caue retia. Sed præsumis de potentia, quòd nemo tibi possit resistere. præsumebat & silurus quòd hamum nemo sibi iaceret, nemo retia tenderet: & si incidisset, vniuersa dirumperet: & tamen fuscinam nõ euasit, aut nexus vinculi validioris incurrit, quibus se non posset exuere. Sine dubio & hominum iniquitas quo grauiora commiserit, eo magis scelere suo tuta esse non poterit, quin aliquando dissoluat quod scelerum precio constat difficilè posse vitari.

De Scaro. De Siluro.

Quod homo sit piscis ex euangelicæ ueritatis attestatione. Quod etiam boni & mali pisces sint, cum exhortatione ut bonus piscis hamum, retia, ac sinum Petri non timeat. qua ratione præterea euangelium pro mari positum sit.

Caput VI.

PIscis ergo es ò homo. Audi quia piscis es: Simile est regnum cœlorum reti misso in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Cum autem esset impletum, duxerunt id ad littus, & sedentes elegerunt optimos in vasis suis, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi: Exibunt angeli, & separabũt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Sunt ergo boni & mali pisces. boni seruantur ad precium, mali statim ardent. Bonum piscem nec retia inuoluunt, sed eleuant. Nec hamus internecat atque interficit, sed preciosi vulneris perfundit sanguine: in cuius oris confessione bonũ precium reperitur, quo tributum Apostolicum, & census Christi possit exolui. Sic enim scriptum est, dicente domino: Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? A filiis suis, an ab alienis? Et respondente Petro, Ab alienis, ait dominus: Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies ibi staterẽ. illum sumens, da eis pro me & te. Noli igitur ò bone piscis Petri hamum timere. non occidit, sed consecrat. Noli quasi vilem te contemnere, quia vides corpus infirmum. habes in ore tuo quod & pro Petro & pro Christo offeras. Noli timere Petri retia, cui dicit Iesus: Duc in altum, & laxate retia. Non enim in sinistram partem mittit, sed in dexteram, sicut iussus à Christo est. Noli timere sinũ eius, quia dictum est ei: Ex hoc eris homines viuificans.* Ideo misit retia, & complexus est Stephanum, qui de euangelio primus ascendit, habens in ore suo staterem iustitiæ. Vnde confessione constanti clamauit dicens: Ecce, video cœlos apertos, & filium hominis stantem ad dexteram dei. Pro hoc pisce stabat dominus Iesus. sciebat enim esse in ore eius precium sui census. Denique glorioso martyrio & Petri iudicii atq; doctrinam, & Christi gratiam locuples assertor impleuit.

Matth. 13 Matth. 17. Luc. 5. * capiens. Act. 7.

De instructiua admonitione hominis, quia piscis est, ut super undas exiliat, & pericula caueat, astutiam serpentium imitando: Quódque astuti simus circa quærenda & obseruanda coniugia, ex pulcherrimi exempli de uipera adaptatione.

Caput VII.

NEc te moueat quòd pro mari euangelium posui. Euangelium est, in quo Christus ambulauit: Euangelium est, in quo licet titubauerit Petrus, non tamen negauit, quando per dexteram Christi fidei munimentum stationis inuenit: Euangelium est, de quo martyr ascendit. Euangelium est mare, in quo piscantur apostoli, in quo mittitur rete quod simile est regno cœlorũ: Euangelium est mare, in quo Christi figurantur mysteria: Euangelium est mare, in quo Hebræus euasit. Aegyptius interemptus est: Euangeliũ est mare, in quo est sponsa Christi ecclesia, & diuinæ gratiæ plenitudo, quæ supra maria fundata est, sicut dixit propheta: Ipse super maria fundauit eã. Exili super vndas ò homo, quia piscis es: non te opprimant seculi istius fluctus. Si tẽpestas est, pete altum & profundũ: si serenitas: lude in fluctibus: si procella, caue à scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidat. Scriptum est enim: Estote astuti sicut serpentes. Et quia de serpentibus astutis propositum exemplum est, simus astuti circa quærenda & seruanda coniugia, diligamus tributa nobis consortia. Et si ij qui longinquis fuerant ortus sui tempore regionibus separati, inter se conuenerint, & si vir ad peregrina contenderit: nulla longinquitas, nulla absentia complacitam minuat charitatem. Eadem lex præsentes absentésque connectit, idem naturæ vinculum inter distantes & consistentes coniugalis charitatis iura cõstringat. Eodem iugo benedictionis vtriusque colla sociantur, etiam si alter obeat separatarũ regionum longa diuortia: quia non corporis ceruice, sed mentis, iugum gratiæ receperunt. Vipera nequissimum genus bestiæ, & super omne quod serpentini est generis astutior, vbi coëundi cupiditatem assumpserit, murenæ maritimæ notam sibi requirit copulam, vel nouam præparat: progressáq; ad littus, sibilo testificata præsentiam sui, ad coniugalẽ amplexum illam euocat. Muræna autem inuitata non deest, & venenatæ serpenti expetitos vsus suæ impertit coniunctionis. Quid sibi vult sermo huiusmodi, nisi ferendos esse mores coniugum: etsi absens est, eius operiendam præsentiam: sit licet asper, fallax, inconditus, lubricus, temulentus? Quid peius veneno, quod in coniuge muræna non refugit? Vocata non deest, & serpentis lubricum sedula charitate complectitur. ille tua mala portat, & leuitatis fœmineæ facilitatẽ: tu virum tuum non potes ò mulier sustinere? Adam per Euam deceptus est, non Eua per Adam. Quem vocauit ad culpam mulier, iustum est vt eum gubernatorem assumat, ne iterum fœminea facilitate labatur. Sed horridus & incultus est. Semel placuit. Nunquid vir frequenter est eligendus? Comparem suum & bos requirit, & equus diligit: & si mutetur alius*, trahere iugum nescit compar alterius, & se non totum putat. Tu iugalem repudias tuum, & putas sæpe mutandũ: etsi vno defuerit* die, superducis† riualẽ: & statim‡ incognita caussa, quasi cognita, pudoris exequeris iniuriã? Vipera absentem requirit, absentem vocat, & blando proclamat sibilo: atque vbi aduentare comparem senserit, venenum euomit, reuerentiam marito deferens, verecundam nuptialem gratiam. Tu mulier aduenientem de longinquo maritũ contumeliis repellis. Vipera mare prospectat, explorat iter coniugis: tu iniuriis viam viro obstruis: tu litium moues venenum, non reiicis: tu coniugalis amplexus tempore dirũ virus exæstuas: nec erubescis nuptias, nec reuereris maritum.

Psalm. 23. Matth. 10. De vipera. * talis defecerit. † suspicaris ‡ incognitã

Sed

Sed etiam tu vir, (possumus enim etiam sic accipere,) depone tumorem cordis, asperitatem morum, cum tibi sedula vxor occurrit: propelle indignationem, cum blanda coniux ad charitatem prouocat. Non es dominus, sed maritus: non ancillam sortitus es, sed vxorem. Gubernatorem te deus voluit esse sexus inferioris, non præpotentẽ. Redde studio vicem, redde amori gratiam. Vipera venenum suum fundit: tu non potes duritiam mentis deponere? Sed habes naturalem rigorem: debes temperare eum contemplatione coniugij: reuerentia coniunctionis. * Potest & sic: Nolite quærere viri alienum thorum, nolite insidiari alienæ copulæ. Graue est adulterium, & naturæ iniuria. Duos primum deus fecit, Adam & Euam: hoc est, virum & vxorem. Et vxorẽ de viro, hoc est de costa Adam: & iussit ambos esse in vno corpore, & in vno spiritu. Quod vnum separas corpus, vnum diuidis spiritum: naturæ adulterium est. Sed hoc docet murænæ & viperæ, non iure generis, sed ardore libidinis expetitus amplexus. Discite ô viri: qui alienam permolere quæris vxorem, cuius serpentis sibi asciscere cupiat contubernium, cui etiam comparandus ipse serpenti sit. Festinat ad viperam, quæ se in gremium viri non directo tramite veritatis, sed lubrico deuij amoris infundit. Festinat ad eã, quæ venenum suum resumit: vt vipera, quæ fertur peracto coniunctionis munere, venenum quod euomuerat, rursus haurire. adultera enim vipera est. Vnde & Salomon ait quod is qui fuerit temulentus, cum per vinum libido feruere consueuerit, tanquam à colubri ictu extenditur, & tanquàm à cornuta diffunditur illi venenum. Et vt scias quòd de adultera dixit, adiecit: Oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquitur peruersa. Nec quisquam velut contraria posuisse nos credat, vt & ad bonũ, & ad malum viperæ huius exemplo vteremur, cum ad institutionem vtrumque proficiat, si erubescamus aut fidem non exhibere dilecto, cui exhibet serpens: aut relinquentes sancta coniugia, lubrica & nocitura salutaribus præferamus: quod facit qui cum serpente miscetur.

* alias reuerent. coniunctionis depone animi feritatem. Nolite &c.

Prouer. 23.

De fraudulento ingenio polypi, & astutia canceri ad cibum prædandum: notatione quoque hominum qui simili ingenio ac fraude alios circumuenire & decipere nituntur: cũ persuasiua adhortatione ut homo propriis sit contentus, alienisque damnis non pascatur. *Cap. VIII.*

ET quia de astutia cœpimus sermonem subtexere, qua vnusquisque fratrem suum circumuenire & decipere nititur, & in nouas se fraudes componere: vt quem vi obtinere non potest, circunscribat dolo, & fuco quodam artis obducat: fraudulentum illud polypi ingenium non præteribo, qui vadoso in littore petram nactus, affigitur ei: atq; eius nebuloso ingenio colorẽ subit, & simili specie terga obductus plurimos pisciũ sine vlla suspicione fraudis allapsos, dum* natando nõ præcauent, & saxum opinantur, cassibus furtiuæ artis includit, & sinu quodam suæ carnis intercipit. Sic spontanea venit præda, & talibus capitur argumentis: qualia sunt eorum qui ingenium suum sępe commutant, & diuersas nocendi artes mouent, vt singulorum mentes sensúsque pertentent, cum continentibus continentiam prædicantes, in coitu intẽperantium tanquam deuij ab studio castitatis, & demersi intemperãtiæ volutabris: vt qui eos audiunt aut vident, incauta facilitate se credant: eòque citius labuntur, dum distinguere non norũt, nec cauere quod noceat, dum grauior sit & magis noxia improbitas, benignitatis obumbrata velamine. Et ideo cauendi sunt qui crines suæ fraudis, & brachia longe latéque dispergunt, vel speciem induunt multiformẽ. Et isti enim polypi sunt, nexus plurimos habentes, & callidorum ingeniorum vestigia, quibus irretire possint quicquid in scopulos suæ fraudis inciderit. Cancer quoque quas cibi gratia præstigias struit? namque & ipse ostreo delectatur, & carnes eius epulum sibi quærit. Sed quia vt appetens cibi, ita prospiciens est periculi: quoniam cũ difficilis est venatio, tum periculosa: (difficilis, quia testis validioribus esca interior includitur. nam velut muris quibusdam mollitiẽ carnis præcepti imperialis interpres natura muniuit: quam medio testarum quodam sinu cõcauo nutrit ac fouet, & quasi in quadam valle diffundit: & ideo cassa omnia tentamẽta sunt cancri, quia aperire clausum ostreum nulla vi potest: & periculosum est si chelas eius includat) ad argumenta confugit, & insidias noua fraude molitur. Itaque quia omnia genera delectatione mulcentur, explorat siquando ostreum remotis in locis ab omni vento cõtra Solis radios diptychum illud suum aperiat, & reseret claustra testarum, vt libero aëre visceris sui voluptatem quandã capiat: & tunc clanculo calculum immittẽs, impedit conclusionem ostrei, ac sic aperta claustra reperiens, tuto inserit chelas, visceráq; interna depascitur. Sunt ergo homines qui cancri vsu in alienæ vsum circunscriptionis irrepant, & infirmitatem propriæ virtutis astu quodam suffulciant, fratri dolum nectant, & alterius pascantur ærumna. Tu autem propriis esto contentus, & aliena te damna non pascant. Bonus cibus est simplicitas, innocentiæ suæ bona habens: insidiari nescit alienis, nec auaritiæ facibus inardescit: cui lucrum omne ad virtutem dispendiũ est, ad cupiditatem incendium. Et ideo beata est, si bona sua nouerit, cum veritate paupertas, & omnibus præferẽda thesauris: quia melius est exiguum cum dei timore, quàm thesauri magni sine timore eius. Quantum est enim quod hominem alat? Aut si quæris quod etiam aliis abundet ad gratiam, id quoque non multum est. Melior enim est hospitalitas in oleribus cum gratia, quàm vitulorum pinguium præparatio cum discordia. Vtamur ergo ingenio ad quærendã gratiam, & salutem tuendam: non ad alienam circunscribẽdam innocẽtiam. Licet nobis vti exẽplis maritimis ad profectum nostræ salutis, non ad alienum periculum.

De polypo.

*notam.

De cancro.

De præscientia Echini maritimi, futuram tempestatem aut tranquillitatem nauigantibus prænunciãtis: & unde tam exiguum animal hoc munus acceperit. Ac de indulgentiæ dei creatoris ingenti præconio. *Cap. IX.*

ECHinus animal exiguũ, vile ac despicabile, maritimum loquor, plerũque index futuræ tempestatis aut tranquillitatis annuncius solet esse nauigãtibus. Denique cum procellam vẽtorum præsenserit, calculum validũ arripit: cúmque velut saburram vehit, & tãquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit & regit põdere. Quo indicio nautæ velut signum futuræ perturbationis capessunt, & sibi præcauent, ne eos imparatos turbo improuisus inueniat. Qui Mathematicus, qui Astrologus, quíve Chaldæus sic potest siderum cursus, cœli motus & signa cõprehendere? Quo ingenio ista collegit? quo doctore percepit? quis ei fuit tanti interpres augurij? Sæpe homines confusionem aëris vident, & sæpe falluntur, quod plerumq; ea sine tempestate discutiatur. Echinus non fallitur, echinum sua nequaquam signa prætereunt. Vnde exiguo animali tanta scientia, vt futura prænunciet? Quo magis in eo nihil est quo tantam habet prudentiam, credo quòd per indulgentiã domini rerum omnium id quoque præsciẽtiæ huius munus acceperit. Etenim si fœnũ deus sic vestit, vt miremur: si pascit volatilia: si parauit coruis escam: pulli enim eius ad dominum clamant: si mulieribus dedit texturæ sapientiam: si aranea, quæ tam subtiliter ac docte laxos casses suspendit in foribus, sapientię non reliquit immunem: si ipse virtutem equo dedit, & soluit de ceruice eius formidinem, vt exultet in campo, & occurrẽs regibus irrideat, odoretur bellum eminus, excitetur sono tubæ: si hæc irrationabilia pleraq; & alia insensibilia, vt fœnũ, vt lilia, repleuit suæ dispositione sapientiæ: quid dubitamus quod etiam echino contulerit huius gratiam præscientiæ? Nihil enim inexploratum, nihil dissimulatum reliquit. Omnia videt, qui pascit omnia: omnia replet sapientia, qui omnia in sapientia fecit, vt scriptũ est. Et ideo si echinum visitationis suæ exortem non prætermisit, si eum considerat, & futurorum informat indiciis, nos non considerat? Imò vero considerat, sicut testatur eius diuina sapientia dicens: Si respicit volatilia, si pascit illa, nonne vos pluris estis illis? Si fœnum agri, quod hodie est, & cras in ignem mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei?

De Echino.

Matth. 6.

Quod

Quod unumquodque genus piscium præscripta sibi habeat domicilia, cum increpatione humanæ auiditatis. Quæ ratione etiam quædam genera quandoque mutent loca, & undę hoc habeant ingenium. De specialibus quoque aliquorum piscium virtutibus. Cap. X.

AN vero sine quadam dote naturæ manere piscibus etiam illam putamus gratiam, quod vnumquodque genus piscium præscripta sibi domicilia habet, quæ sui generis nullus excedat, non incurset alienus? Quis gæometra his diuisit habitacula, nullis rumpenda temporibus? Sed gæometram audiuimus, thalassometram nunquam audiuimus, & tamen pisces mensuram suam norunt: non muris vrbium, portisque præscriptam, non ædificiis domorum, non agrorum finibus limitatā, sed mensuram eius quod oporteat, vt tantum satis sit vnicuiq; quantum ad vsum abundet, non quantum auiditas quædam immoderata sibi vindicet. Lex quædam naturæ est, tantum quærere quantum sufficiat ad victum, & alimentorum modo sortem censere patrimonij. Hoc genus piscium in illo sinu maris alitur & gignitur, illud in alio. Denique non reperies confusa genera piscium, sed quod hic abundat, alibi deest. Et iterum ille sinus maris cephalos alit, lupos ille: ille saxatiles, locustas alius. Non est libera vagandi potestas, nec tamen interclusa montibus copia, aut fluuiis interlabentibus transitus impeditur, sed vsus naturę impressus tanquam patriæ finibus vnumquémque se retinere, & vltra incolas prodire suspectum. At nobis longe alia sententia est, mutare exilio domos, incolarum fastidio teneri, aduenarum captare gratiam, transferre terminos perpetuos, quos posuerunt patres nostri, agrum ad agrum iungere, domum ad domum. Deficit terra hominibus, iternuntur & maria. Rursus pro singulorum libidine inciditur terra, mare infunditur, vt insulas faciant, vt possideant freta, spatia maris sibi vindicant iure mancipij, pisciúmque iura sicut vernaculorum cõditione sibi seruitij subiecta commemorant. Iste, inquit, sinus maris meus, ille alterius. Diuidunt elementa sibi potentes. His ostreæ in fluctibus nutriuntur, his in viuario piscis includitur. Luxuriæ nec mare sufficit, nisi apothecas habeat ostrearum. Itaque ætates earum numerant, & piscium receptacula instruunt, ne conuiuia diuitis mare non possit implere. Nam vicini nomen quibus audiunt auribus? quibus oculis intuentur possessiones eorum? Quemadmodum dies noctésque excogitant vt aliquid proximi auferant? Nunquid soli habitabitis super terram? clamat Propheta. Cognoscit hæc dominus, & vindictæ reseruat. Quantum aliena à piscibus auiditatis rapina? Illi naturalia captant secreta, & vltra terminos orbis terrarum mare norunt, quod nullæ interpolant insulæ, nec terra aliqua interiacet, vel vlterius vlla sit posita. Illic igitur vbi diffusum late mare omnem spectandi vsum, vtilitatis gratia nauigandi intercludat audaciam, condere se feruntur cete illa immensa genera piscium, æqualia montibus corpora, vt tradiderunt nobis qui videre potuerunt: illic quietum æuum exigunt, discreta ab insulis, & ab omnibus maritimarum vrbium contagiis separata. Habent suas regiones, & habitacula distributa, manent in his inoffenso vicinorum limite, nec vago transitu mutationes quærunt locorum, sed tanquam patrium solum diligunt, & in his immorari dulce arbitrantur. Quæ ideo elegerunt, vt solitariam vitam remota possint arbitrorum interpolatione transigere. Sunt tamen aliqua genera piscium qui non ingenij facilitate loca mutent, sed fouendi partus necessitate, quæ opportuno atque legitimo procurantes tempore, ex plurimis locis à diuerso sinu maris innumeri velut communi consilio conuenientes, coniuncto agmine Aquilonis flatus petunt: & ad illud septentrionaliũ mare partuum quadam naturæ lege contendunt. Dicas, si ascendẽtes videas, rheuma quoddam esse, ita proruunt, fluctúsque intersecant, per Propontidem in Euxinum Pontum violento impetu profluentes. Quis piscibus hæc annunciat loca, præcepta, tempora? Quis tribuit dispositionem viandi, comitandi ordinem, metas, & tempora reuertendi? Homines suũ

Esai. 5.

De Cetis.

A imperatorem habent, cuius expectatur imperium. procedit tessera, proponuntur edicta prouincialibus, vt conueniant, Tribunis militum literæ diriguntur, dies statuitur, & plerique ad dies statutos occurrere non queunt. Quis imperator piscibus præceptum dedit? Quis doctor hanc tribuit disciplinam? Qui metatores itinera disponunt? Qui duces iter dirigunt, vt nullius desit occursus? Sed agnosco quis ille sit imperator, qui ordinatione diuina sensibus vniuersorũ suũ infundat imperium, qui tacitus mutis animantibus naturalis disciplinæ ordinem tribuat: nec solum magna penetret, sed etiam per minima quæque se fundat. Diuinæ legi piscis obsequitur, & homines contradicunt. Piscis solẽniter obaudit mandata cœlestia. An contemptibilis tibi videtur, quia mutus est, rationísq; expers? Sed vide ne tu tibi magis incipias esse contemptui, si irrationabili irrationabilior deprehendaris. Quid autem rationabilius hoc piscium transitu, cuius rationem quidem verbis non explicant, sed factis loquuntur? Pergunt enim æstatis tempore ad fretũ Ponti, eò quòd reliquo maris sinu hic sinus dulcior sit. Non enim tamdiu

B Sol eo freto, quamdiu cæteris immoratur: eáque fit caussa vt non omnem aquam exhauriat quæ dulcis atque potabilis est. Quis autem ignorat quòd etiam ea quæ maritima sunt, aquis plerumque dulcibus delectentur? Denique dum flumina sequuntur, & ad superiora ascendunt, frequenter alieni pisces generis capiuntur in fluuiis. Cum hæc igitur caussa Pontum illis faciat gratiorem, vel quod æstus temperet solennis illic flatus Aquilonis, tum opportuniorem cæteris iudicant in quo generare, & partus possint proprios enutrire: quòd teneri fœtus laborent alienæ regionis ferre vix possint, quos illic fouet aëris blanda clemẽtia. Itaq; peracto munere, omnes simul eo quo venerant agmine reuertuntur. Quænam ista sit ratio, consideremus. Obiectus est Ponti sinus Boreæ, cæterorúmque ventorum violentissimis flatibus: vnde grauis illic procella fuerit, & tẽpestates mouẽtur, ita vt de profundo arena verratur, cuius rei fluctus arenosus indicio est, qui ventorum motu insurgens altius, tum pondere grauior, haud dubiè non solum nauigantibus, sed etiam maritimis ipsis animantibus intolerabilis habetur. Accedit illud, quod complurima & maxima Ponto flumina misceantur, cum hyberno tempore sinus ipse fri-

C gidiore torrentium rigescat allapsu. Propterea pisces tanquam arbitri fluentorum, æstate illic aspirantis auræ clementiam captare consueuerunt, cuius amœnitate perfruiti, rursus hyemis aspera declinare contendunt, & Septentrionalis plagæ sæua fugientes, in reliquos se sinus conferunt, in quibus aut ventorum mollior sit placiditas, aut Solis soleat vernare temperies. Nouit igitur piscis pariendi tempus, quod pro magno mysterio dixit Salomon in Sapientia. Nouit tempus eundi atque redeundi, nouit tempus perfunctionis & iactationis, & nouit vt non queat falli: quia non rationis æstimatione, & disputationis argumento vtitur, sed inspiratione naturæ, quæ vera est magistra pietatis. Denique omnes animantes præscripta habent pariendi tempora, homo solus indiscreta atque confusa. Reliqua genera clementiam temporis quærunt, mulieres solæ partus suos inclementer effundunt. Vaga enim & intemperans libido generandi, vagam pariendi ætatem exhibet. Pi-

D sces tanta maria transmittunt, vt vtilitatem aliquam generi suo quærant. Nos quoque diffusa æquora transfretamus. Sed quanto honestius quod successionis amore, quàm quod pecuniæ auiditate suscipitur? Denique illis ad pietatem, nobis ad quæstũ transmissio deputatur. Illi sobolem præferunt omnibus mercibus chariorem, nos mercem longe imparem ad periculi vicem misera lucri cupidine reportamus. Itaque illi patriam repetunt, nos derelinquimus. Illis natando incrementum generis acquiritur, nobis minuitur nauigando. Quis igitur neget diuinitus illis infusum ingenium esse huiusmodi atque virtutem? cum videat istos in Aquilonem tam solennem obeundæ fœcunditatis peregrinationem viuaci ingenio componere, alios in exiguo corpore tantum validitatis assumere, vt maximas nauium plenis currentes velis, in mediis fluctibus sistant: sicut breuis pisciculus Echeneis tanta facilitate memoratur na-

uem ingentem statuere, vt quasi radicatam mari hærere videas, nec moueri. Aliquandiu enim immobilem seruat. An & huic putas sine creatoris munere tantum potuisse suppetere virtutis? Quid gladios loquar, aut serras, aut canes maritimos, aut balenas, aut zigenas? Quid etiã turturis centrũ, & hoc mortuæ? Sicut enim viperæ os si quis calcauerit, recens dumtaxat, grauius quàm venenum nocere perhibetur, & immedicabile vulnus serpere; ita etiam turtur aculeo suo mortua ampli⁹ quàm viua periculi afferre memoratur. Lepusculus quoq; timidum animal in terris, in mari formidabile, citam, & quæ non facilè possit auferri, corruptelam inuehit. Voluit enim te creator nec in mari satis ab insidijs tib⁹ esse securũ, vt propter pauca quæ noceant, quasi in excubiis positus, arma fidei semper & scutum deuotionis accinctus, à domino tuo debeas salutis sperare præsidium.

De singulari Atlantici maris commendatione ex iis quæ in ipso nascuntur aut fiunt, cum conclusione sermonis de piscibus. *Cap. XI.*

VEniamus ad Atlanticum mare. Quàm ingentia illic & infinitæ magnitudinis cete, quæ si quando supernatant fluctibus, annatare insulas putes, montes altissimos summis ad cœlũ verticibus eminere. Quæ non in actu, nec in litoribus, sed in Atlantici maris profundo feruntur videri, vt eorum conspectu nautæ à nauigandi in illis locis præsumptione reuocentur, nec secreta elementorum adire supremæ terrore mortis vsurpent. Sed iam assurgamus ipsi de profundo maris, & aliquantulum sermo noster emergat, atq; ad superiora se subrigat. Spectemus ea quæ vsitata multis, & plena sint gratiæ, quomodo aqua in salis vertatur soliditatem, vt ferro sæpe cædatur, quod de Britannicis salibus nihil mirum, qui in speciem marmoris validi, eiusdem metalli niueo candore resplendent, salubres corporis cibo, & potui nimis grati. Quomodo etiam nõ indecorus lapis corallium in mari herba fit: si in aerem trãsferatur, lapidis firmitate solidetur. Vnde etiã ostreis preciosissimam margaritam natura infixerit, quomodo eam maris aqua in tam molli carne solidauerit. Quæ difficile apud reges inueniuntur, ea in littoribus quasi vilia iacent vulgo, & in saxis asperis & cautibus colliguntur. Aureum etiam vellus aqua nutrit, & lanam in memorati speciem metalli gignũt littora, cuius colorem nullus adhuc eorum qui fucis diuersis obducunt vellera, imitari potuit: adeo naturæ maritimæ gratiam humana implere nescit industria. Scimus qua solicitudine vellera ouiũ etiam minus preciosa curentur: sint licet optima, nequaquam tamen his fucus innascitur. Hic naturalis color est, quem nullus adhuc fucus æquauit, hoc quoque piscis est vellus. Sed & ipsi murices qui insigne dant regium, sunt maritimi. Et quæ pratorum gratia, vel ortorum amœnitas potest cerulei maris æquiparare picturam? Aurum licet in pratis flores refulgeant, auri quoque fulgorem in mari lana resplendet: & illi cito marcescũt, ista diu duratura seruatur. Lilia in ortis eminus nitent, vela in nauibus. Hic odor, illic ventus aspirat. Quæ vtilitas in folio? In nauibus quanta commercia? Lilia suauitatem narium, vela hominum salutem inuehunt. Adde pisces salientes, & delphinas ludentes. Adde rauco sonantes fluctus murmure. Adiice currentes naues ad littora, vel de littoribus exeuntes. Cum è carceribus mittuntur quadrigæ, quanto studio spectantium & amore certatur? Equus tamen inuanum currit, non inuanum nauigia. Ille inuanum, quia vacuus: ista ad vtilitatem, quia plena frumenti. Quid iis gratius, quæ non verbere aguntur, sed ventorum spiramine: vbi nemo refragatur, sed omnes fautores sunt: vbi nemo vincitur quicunque peruenerit, sed omnes puppes quæ peruectæ fuerint, coronantur: vbi palma merces salutis, victoria precium regressionis est? Quantum etiam distat inter directos cursus ac reflexos? Isti perpetuantur, hi resoluuntur. Adiunge remigiis contexta littora, quibus vexillum exeũdi aura de cœlo est. Itaque aurigæ plausum inanem referunt, hi soluunt vota seruati. Quid de Iona dignum loquar, quem cetus excepit ad vitam, reddidit ad prophetandi gratiam? Emendauit aqua, quem terrena deflexerant, psallebat in vtero ceti, qui mœrebat in terris. Et vt vtriusq; redemptio non prætereatur elementi, terrarum salus in mari ante præcessit, quia signum filij hominis, signum Ionæ. Sicut iste in vtero ceti, sic Iesus in corde terræ. In vtroque remediũ, maius tamen in mari pietatis exemplum, quoniam exceperunt pisces quem homines refutarunt: & quem homines crucifixerunt, pisces seruauerunt. Petrus quoque in mari titubabat, sed nõ labebatur: & confessus in fluctibus, negauit in terris. Itaque illic quasi deuotus manu apprehenditur, hic quasi oblitus aspectu censorio cõuenitur. Sed iam rogemus dominum, vt sermo noster quasi Ionas eiiciatur in terram, ne diutius in salo fluctuet. Et bene iã exiuit cucurbita, quæ obumbret nos à malis nostris, sed & ipsa procedente sole arefacta admonet requiescendum, ne interæstuare incipiamus ingenio, & nobis etiam verba deficiant. Certè plus nobis quam Niniuitis data est in aquis remissio peccatorum.

Matth. 12. Matth. 14. Ionæ 4.

De pulchra introductione sermonis de natura auium habẽdi. Caput XII.

ET cum paululum conticuissem, iterum sermonem adorsus aio: Fugerat nos fratres dilectissimi necessaria de natura auium disputatio, & sermo huiusmodi nobis cum ipsis auibus euolauerat. Fit enim natura quadam, vt hi qui aliquid intuentur, vel dicendo exprimere volunt, eorum qualitatem quæ vel intuentur vel loquuntur assumãt, vt & cum pigrioribus immoremur, & cũ velocibus celeri rapiamur aspectu, stylo quoque aut tardiore vtamur aut rapidiore. Itaque cum caueo ne mari demersa prætercam, & aquis operta me lateant, effugit omne volatile, quia dum inclinatus imos aquarum gurgites scrutor, aërios non respexi volatus, nec vmbra saltem pennæ me præpetis reclinauit, quæ in aquis relucere potuit.

Verum vbi omne negocium expeditum putaui, & absolutum me credidi, & diem quintum consummatum arbitratus sum, venit in mentem auium natura, quæ cum eunt cubitũ, quasi peracto lætæ munere, æthera cantu mulcere con suerunt: quod velut solenniter surgente & occidente die instaurare consuetunt, vt decursi vel adoriendi nocturni iuxta ac diurni temporis laudes suo referant creatori. Magnum igitur incentiuum excitandæ nobis deuotionis amiseram. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine Psalmorum celebritate diem claudere, cum etiam minutissimæ aues solẽni deuotione & dulci carmine ortus dierum ac noctium prosequantur? Redeat igitur nobis volaticus sermo, qui pene fuerat elapsus ex oculis, & aquilæ modo alta petens, volatus suos subduxerat nubibus, nisi quia oculos abluti aqua dum de gurgite leuamus ad cœlum, speculati vacuũ aëris volatibus ferri, ad necessitatem styli putauimus esse reuocandum. Eritis vos iudices, qui estis aucupes verbi, vtrum consultius euolasset, an vtiliter in nostra retia sit rẽlapsus. Nec vereor ne fastidium nobis obrepat in volatilibus requirendis, quod non obrepsit in gurgitibus perscrutandis, aut aliquis nobis in disputatione obdormiat, cum possit auium cantibus excitari. Sed profecto qui inter mutos pisces vigilauerat, non dubito quod inter canoras aues somnum sentire non possit, quin tali ad vigilandum gratia prouocetur. Neque vero vile putetur quod potuit præterire, cum sit tertia pars in animantibus creaturæ. Tria enim genera animantium esse non dubium est, terrenum, volatile, aquatile. Denique sic scriptum est: Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundũ genus, & volatilia volantia super terrã secus firmamentũ cœli secundum genus.) Reuocamur ad superiora sicut obliuiosi viatores, qui cum inconsulto præterierint, in sua reuertentes vestigia, incuriæ suæ multam repetito itineris labore suscipiunt. Est tamen etiam bonus viator qui dispendium regressionis, reliqui itineris compendiosa celeritate compenset, vt mihi faciendum arbitror: maximè cum de auibus sermo sit, quæ solent oculos hominum volatu properatiore perstringere. Quid enim conuenit iis immorari, in quibus celeritas placere consueuit? Auius igitur atque inusitatus in tali genere scriptionis sermo noster canoris auibus resonet ac resultet. Sed vnde mihi cygnea carmina, quæ etiam sub graui mortis imminentis terrore delectãt? Vnde mihi illos naturalis

Gen. 1.

naturalis modulos catilenæ, quibus etiam paludes sonoræ cantus edunt dulcissimi suauitatem? Vnde mihi vocem psitaci, dulcedinémque merularum? Vtinam saltem luscinia canat, quæ dormientem de somno excitet. Ea enim auis significare solet diei surgentis exortum, & effusiorem diluculo deferre lætitiam. Tamen si illorum suauitas deest, sunt gementes turtures, & raucæ columbæ, tum etiam cornix plena voce pluuiam vocat. Vnde rurale auiarium sermone quo possumus, scientia quam nos rusticani docuerunt, persequamur.

De ordine dicendorum, ac natura auium quæ circa aquas maris fluminúmque versantur. *Cap. XIII.*

ET quoniã de aquatilibus reptilibus dixim⁹, arduũ est vt subito ad aues cœli sermo noster ascendat. Et ideo de iis auibus prius dicamus, quæ circa aquas maris fluminúmque versantur, cum quibus possumus emergere. Itaque ab halcyone sermoné adoriamur. Ea est auis maritima, quæ in littoribus fœtus suos edere solet, ita vt in arenis oua deponat medio fere hyemis. Nam id temporis fouẽdis habet deputatum partubus, quãdo maximè insurgit mare littoribus, vehementiórque fluctus allīditur, quo magis repentinæ placiditatis solennitate auis huius eluceret gratia. Namque vbi vndosum fuerit mare, positis ouis subito mitescit, & omnes cadunt ventorum procellæ, flatúsque aurarum quiescunt, ac placidum ventis stat mare, donec oua foueat halcyon sua. Septem autem dies fotus sunt: quibus decursis educit pullos, fœtúsq; absoluit: illico alios quoque septem dies adiungit, quibus enutriat partus suos: donec incipiãt adolescere. Nec mireris tam exiguum nutrimenti tempus, cùm absolutio fœtuum tam paucorum dierum sit. Tantam autem gratiam minuscula auis diuinitus indultam habet, vt hos quatuordecim dies nautici præsumptæ serenitatis obseruent, quos & halcyonidas vocant, quibus nullus motus procellosę tempestatis horrescit. Nónne vos passeribus pluris estis? dominus ait. Si igitur auis minusculæ contemplatione & insurgit mare, & repente comprimitur, atque aspera hyemis inter ingruentes procellas tempestatésque ventorum detergit cœli nubila, fluctúsque componit elementis omnibus subito infusa tranquillitas: quantum præsumere debeas ò homo ad imaginẽ dei factus, agnoscis: si tamen auiculæ istius fidem studio deuotionis imiteris. Illa tempestates videns insurgere, sæuire ventos, inter hyberni sæua non reuocatur neque reflectitur, sed impellitur. Denique in littore sua oua constituit, vbi ea relabẽte fluctu madida adhuc arena suscipiat: nec insurgẽtes fluctus quos immurmurare atque allabi videt, reformidat. Et ne putes quòd ouorum videatur habere contemptum, continuo vbi deposuerit oua, nidificat, & suo partus corpore fouet, nec saluti propriæ alluuione littoris pertimescit, sed secura de dei gratia, ventis se committit & fluctibus. Parum est hoc. Adiungit totidem alios ad nutriendum dies, nec interim turbari tot diebus infidi maris tranquillitatem veretur, tentátque meritum suum naturæ iam solennitate fundatum, & teneros fœtus non latibulis aliquibus abscondit aut tectis, nec includit cauernis, sed nudo & rigenti committit solo, nec defendit à frigore, sed diuino fotu quo magis cætera despiciat, tutiores fore existimat. Quis nostrum paruulos suos non vestimentis tegat, tectísque abscondat? Quis non claudat eos septis cubiculorum? Quis non ita diligenter vndique fenestras obstruat, ne qua possit aura penetrare? Merito quos tam solicite induim⁹ ac fouemus, exuimus eos clementiæ cœlestis inuolucro: halcyon vero quos nudos proiicit, eos diuino vestit indumẽto. Nec vos prætereo mergi, quibus ab assiduitate mergendi nomẽ hoc hæsit, quomodo sæpe mergentes aurarum signa colligitis, & præuidentes tempestatem futuram, prope medio reuolatis ex æquore, & ad littorum tuta cum clamore contenditis. Quomodo etiam fulicæ quæ maritimo delectamini profundo, refugientes posteaquàm præsenseritis commotionem maris, in vado luditis. Ipsa ardea quæ paludibus inhærere consueuit, notas deserit sedes, imbrésque formidans, supra nubes volat, vt procellas nubium sentire nõ possit. Consideremus diuersas volucres maris, quéadmodum imminente ventorum motu ad tutiora & tunc tẽporis dulciora sibi stagna se conferant, atque in abscondito terrarum sinu incognita sibi alimenta rimentur. Nocturnas autem anserum quis non miretur excubias, qui vigilias suas etiam cantus assiduitate testantur? Denique eo etiã Romana capitolia à Gallo hoste seruauerunt. Merito illis debes Roma quod regnas. Dij tui dormiebant, & vigilabant anseres. Ideo illis diebus anseri sacrificas, non Ioui. Cedunt enim dij vestri anseribus, à quibus se sciũt esse defensos, ne & ipsi ab hoste caperentur.

De halcyone. — Lucæ.12. — De mergis. — De fulicis. — De ardea. — De anseribus.

Cur post descriptionẽ piscium, de iis auibus quæ assuetæ sunt aquis, sermo successerit, & de diuersis exinde auium generibus ac differentiis. *Cap. XIIII.*

PVlchre autem post descriptionem piscium, de iis auibus quæ assuetæ sunt aquis, sermo successit, quia & ipsę similiter vsu natandi & munere delectantur. Vnde & prima cognatio videtur auibus istis esse cum piscibus, quoniam natandi communia quædã videntur vtriusque generis esse consortia. Secunda quoque cognatio omnibus auibus & piscibus est, eò quòd volandi vsus species sit natandi. Sicut enim aquam natando piscis incidit, ita auis aërem volatu celeri secat. Atque vtrique generi similiter cauda suppetit, alarúmque remigiũ, vt pisces ad priora se alis subrigant, atque ad vlteriora procedant. Caudæ quoque gubernaculo vel quo velint se facile conuertant, vel impetu quodam è regione iter suũ dirigãt. Aues quoque aëri volatibus suis velut aquis innatant, & quasi quædam extendunt brachia. Cauda quoque se vel ad superiora subrigũt, vel ad inferiora demergunt. Vnde quoniam in nonnullis idem vsus & species, ideo de aquis vtriusque generis natiuitas diuina pręceptione processit. Dixit enim deus: Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus, & volatilia volantia secus firmamentũ cœli secundum genus.) Non immerito igitur quia de aquis genus vtrũque producitur, natandi proprietas vtrisque suppeditat. Sane cum & coluber lubricus, omnésque serpentes: (ideo enim serpendi nomen est inditũ, quia nõ possint ambulare, sed serpere) dracones quoque simili modo vt pisces plerique sine pedibus sint: nullum auium genus pedum officio caret, quia omnibus victus è terris: & ideo pedum munere fulciuntur, quia huiusmodi ad escam quærendam indigent ministerio. Itaque aliæ volucres vnguibus armantur ad raptum, vt accipitres & aquilæ, quæ rapinam venationis exercent: Aliæ vel ad incedendum, vel ad cibum sibi parandum vsu ministerióque potiũtur accommodo. Vnum autẽ nomẽ auium, sed genera diuersa. Quæ quis possit memoria aut cognitione comprehendere? Sunt itaque aues quę carne vescuntur. Ideo his vngues asperi, curuatum atque acutum os, velox volatus, quoniam rapto viuunt, vt possint facile corripere prædam quam sequuntur, propere vel ore vel vnguibus euiscerare. Sunt etiam aues quæ reperto pascuntur semine, aliæ diuerso & fortuito cibo. Est etiam diuersitas copularum, quarum gratia carent fere quæ intendunt rapinis. Nam propter auiditatem prædandi, vel propter insidias explorandi, nec ipsis inter se conuenit, & ideo declinãt sui copulam. Refugit enim auaritia consortium plurimorum, deinde coniunctio plurimorum facile ipsa se proderet. His ergo auibus nihil est copulatorium, præter iugale cõsortiũ. Ergo aquilis accipitribúsque hic vsus est vitæ. Cõtra vero palumbes, grues, sturni, corui atque cornices, etiã turdi gaudent plurimorum connexione, Alia quoque auium genera enchoria, quæ manent in locis semper. Alia aduentitia, quæ obeunt regiones alias, & peracta hyeme reuertuntur. Sunt aliæ quæ hyeme redeunt, æstate peregrinantur à nobis, siue quod alia hyemis tempore ad calidiora se conferant, siue quod pleraque rursus æstatem in iis locis exigant, quæ amœniora nouerunt. Turdi denique autumni fine, hyemis confinio, quasi exacta æstate se referunt. Quibus nos inhospitali immanitate molimur insidias, & diuerso genere nunc insida decipula decipere, nunc visco eos fallere, nunc laqueis captare contendimus. Ciconiæ reditus vexil-

Gene.1.

lum veris attollit. Grues qui alta petunt, amant frequenter A peregrinari. Aliæ aues ad manum se subiiciunt, & mensæ herili assuescunt, tactúque mulcentur. Aliæ reformidant. Aliæ iisdem quibus homines domiciliis delectãtur. Aliæ secretam in desertis vitam diligunt, quæ requirendi sibi vict' difficultatem libertatis amore cõpensant. Aliæ vocibus tantum strepunt. Aliæ canoro delectantur suauíque modulamine. Quædam ex natura, aliæ ex institutione diuersarũ vocum obloquuntur discrimine, vt hominem putes locutum cum locuta sit auis. Quàm dulcis merularum, quàm expressa vox psitaci est. Sunt etiam aliæ simplices, vt columbæ. Aliæ astutæ, vt perdices, gallus iactantior, pauo speciosior. Sunt etiam vitæ in auibus & operum diuersitates, vt aliæ ament in commune consulere, & collatis viribus velut quandam curare rempublicam, & tanquam sub rege viuere. Aliæ sibi quæque prospicere, imperium recusare: & si capiantur, indigno velint exire seruitio. B

A quibus auibus exordium sequẽtis sermonis sumendum sit. Ac de gruibus quomodo solicitam exerceant custodiam, & uolantes seruant ordinem, exemplúmque exercendæ politiæ præbuerint hominibus. De commendatione præterea status antiquæ reipublicæ. Et de caussa atque accusatione humanæ incuriæ. Cap. XV.

AB iis igitur ordiamur, quæ nostro vsui imitationẽ dederunt. In illis enim politia quædam & militia naturalis, in nobis coacta atque seruilis. Quàm iniussi, & voluntario vsu grues in nocte solicitã exercent custodiam, dispositos vigiles cernas, & cæteris consortibus generis quiescentibus, aliæ circumeunt & explorant, ne qua ex parte insidiæ tententur, atque omnem deferunt impigro sui vigore tutelam. Post vbi vigiliarum fuerit tempus impletum, perfuncta munere, in somnum se præmisso clangore componit, vt excitet dormientem, cui vicẽ muneris traditura est. At illa volens suscipit sortem, nec vsu nostro inuita & pigrior somno renunciat, sed impigre suis excutitur stratis, vicem exequitur, & quam accepit gratiã, pari cura atque officio repræsentat. Ideo nulla desertio, quia deuotio naturalis: ideo tuta custodia, quia voluntas libera. Hunc etiam volantes ordinem seruant, & hac moderatione omnem laborem alleuant, vt per vices fungãtur ductus sui munere. Præcedit enim vna, & præcurrit cæteris præstituto sibi tempore, & quasi ante signa præcurrit, deinde conuertitur, & sequenti sortem ducendi agminis cedit. Quid hoc pulchrius, & laborem omnibus & honorem esse communem, nec paucis arrogari potentiam, sed quadam in omnes voluntaria sorte transscribi? Antiquæ hoc reipublicæ munus, & instar liberæ ciuitatis est. Sic ab initio acceptã à natura exemplo auium politiam homines exercere cœperunt, vt communis esset labor, cõmunis dignitas, per vices singuli partiri curas discerẽt, obsequia imperiáque diuidere, nemo esset honoris exors, nullus immunis laboris. Hic erat pulcherrimus rerum status, nec insolescebat quisquam perpetua potestate, nec diuturno seruitio frangebatur, quia & sine inuidia erat ordine muneris & temporis moderatione delata promotio, & tolerabilior videbatur quæ communi cadebat sorte custodia. Nemo audebat aliũ seruitio premere, cuius sibi successuri in honorem mutua forẽt subeunda fastidia. Nemini labor grauis, quem dignitas secutura releuaret. Sed postquam dominandi libido vindicare cœpit indebitas, & susceptas nolle deponere potestates, posteaquam militia non ius cõmune cœpit esse, sed seruitus, posteaquàm nõ ordo factus est suscipiendæ potentiæ, sed studiũ vindicandæ, cœpit etiam ipsa laboris functio durius sustineri: & quæ non est voluntaria, cito locum relinquit incuriæ. Homines quàm inuiti subeunt vigiliarum munia, quã ægre vnusquisque in castris periculũ sortitus excubat, quod tuẽdum sibi regali præceptione committitur. Proponitur pœna desidiæ: & tamen plerumque obrepit incuria, non seruãtur excubiæ. Necessitas enim quæ inuito imponit obsequiũ affert plerumque fastidium. Nihil est enim tam facile quin habeat difficultatem quod facias inuitus. Ergo & iugis labor auertit affectum, & continua & diuturna potẽtia gignit insolentiam. Quem inuenias hominum qui sponte deponat imperium, & ducatus sui cedat insigne, fiátque volens numero postremus ex primo? Nos autem non solum de primo, sed etiam de medio sæpe contendimus, & primos discubitus in conuiuio vindicamus: ac si semel delatum fuerit, volumus esse perpetuum. Ideo inter grues æquanimitas in laboribus est, humilitas in potestatibus. Admonentur vt exerceant custodiæ vices, non admonentur vt de potestatibus decedant, quia ibi naturalis quies somni interpellanda, hic voluntariæ sedulitatis gratia præstanda est.

De ciconiis quemadmodum proficiscantur quo pergendum putant. Qualiter etiam à cornicibus deducantur, atque adiuuentur in bellis. Et de earundem cornicum commendabili hospitalitate, humanæque negligentiæ increpatione. De illarum quoque erga patres suos pietate, & nostræ impietatis notatione. Cap. XVI.

CIconias ferunt collecto proficisci agmine, si quò pergendum putant, & simul plerísque circa oriẽtem locis inuehi, & quasi tessera militari pariter omnes moueri. Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi comitandíque & præeundi ordinem seruant. Cornices autem deducunt eas ac dirigunt, & velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeo vt adiumenta quædam bellantibus aduersus inimicas aues conferre credantur, & propriis periculis bella aliena suscipere. Cuius rei indicium est, quia nullæ per interuallum aliquod temporis residere in illis locis reperiuntur. Et quia cum vulneribus reuertentes manifesta quadam sanguinis sui voce cæterísque loquuntur indiciis, grauium se certaminum subiisse conflictum. Quis igitur illis pœnam desertionis indixit? Quis derelictæ militiæ supplicia præscripsit formidolosa, vt nulla prosequendis hospitalibus turmis sese subtrahere nitatur, sed certatim omnes deductionis munere officióque fungantur? Discant homines hospitalia seruare iura, & ex auibus cognoscant quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandum, quibus cornices etiam pericula sua negare non soleant. His igitur nos ianuas claudimus, quibus aues etiam animas suas conferunt? & quos illæ consortio prosequuntur discriminis, eos tecti prohibem' hospitio? & quorũ illæ bella suscipiunt, his nos bella frequenter inferim'? Mentior si non Sodomitanis hæc fuit caussa supplicij, aut Aegyptius furor, gẽti hospitæ dum bellũ conat inferre, inhospitalitatis pœnas insidæ naufragio plebis exoluit. Quàm vero rationabilium excedat pietatem ac prudentiam auis huius clementia, considerandum, quam nec post exemplum quidem irrationabilium quisquam nostrorum imitari poterit. Nam depositi patris artus per longæuum senectutis plumarum tegmine alarúmque remigio nudatos, circunstans soboles pennis propriis fouet. Et quid dicam collatitio cibo pascit, quando etiam ipsa reparat naturæ dispendia, vt hinc atque inde subleuantes senem fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinos vsus desueta iam reuocent pij patris membra? Quis nostrum leuare ægrum non fastidiat patrem? Quis sessum senem suis humeris imponat, quod in ipsa historia vix credibile habetur? Quis, vt pius sit, non hoc seruulis mandat obsequium? At vero auibus non est graue quod pietatis est plenum, non est onerosum quod soluitur naturæ debito. Non recusant aues pascere patrem, quod etiam præscripta necessitate sub terrore pœnarum plerique hominum recusarunt. Aues non scripta, sed nata lex stringit. Aues ad hoc munus nullo præcepto conueniunt, sed gratiæ naturalis officio. Aues non erubescunt reuerendi senis membra portare. Est enim victoria pietatis: quod eousque frequenti testificatione percrebuit, vt congruæ mercedem remunerationis inuenerit. Nam Romanorum vsu pia auis vocatur. Et quod vix vni imperatori consulto senatus delatum dicitur, hoc istæ aues in commune meruerunt. Habent ergo aues istæ decreta patrum ad propriæ insigne clementiæ. Pios enim filios, patrum prius oportuit iudicio prædicari. Habent etiam vniuersorum suffragia. Nam retributio beneficiorum antipelargosis nominatur.

De gruibus

C

D

De ciconiis.

De cornicibus.

nominatur. Pelargos enim ciconia dicitur. Virtus itaque ab his nomen accepit, cum relatio gratiarum ciconiæ vocabulo nuncupatur.

De hirundinis materna sedulitate, industria ac pietate in filios. De commendatione præterea paupertatis ipsius, & molestia atque improbitate nostra, cum paupertas, inopia uel indigentia nobis occurrerit. *Cap. XVII.*

Habemus auiariæ sobolis erga cultus patrios pietatis exemplum. Accipiamus nunc maternæ sedulitatis in filios grande documentum. Hirūdo minuscula corpore, sed egregie pio sublimis affectu quæ indiga rerum omnium preciosiores auro nidos struit, quia sapienter nidificat. Nidus enim sapiētiæ preciosior est auro. Quid enim sapiētius, quam vt & volandi vaga libertate potiatur, & hominum domiciliis paruulos suos & tecta commendet, vbi sobolem nullus incurset? Nam & illud est pulchrum, vt à primo ortu pullos suos humanæ vsui conuersationis assuescat, & præstet ab inimicarum auium insidiis tutiores. Tum illud præclarum qua gratia domos sibi sine vllo adiutore tanquam artis perita cōponat. Legit enim festucas ore, easque luto illinit, vt conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pēnarum aqua infundit, vt facile his puluis adhæreat, & fiat lim⁹, quo paulatim festucas vel minutos surculos sibi colligat, atque adhærere faciat. eo genere nidi totius fabricam struit, vt quasi pauimenti solo pulli eius intra ædes suas sine offensione versentur, nec pedem aliquis interserat per rimulas texturarum, aut teneris frigus irrepat. Sed hoc industriæ iudicium* prope commune multis auibus: illud verò singulare, in quo est præclara cura pietatis, & prudentis intellectus & cognitionis insigne, tum quædam medicæ artis peritia, quod si qua pulli eius fuerint cęcitate suffusi oculos siue cōpuncti, habet quoddam medendi genus quo possit eorū lumina intercepto vsui reformare. Nemo igitur de inopia queratur, quòd vacuas pecuniæ proprias ædes reliquerit. Pauperior est hirundo, quæ vacua æris abundat industria. Aedificat, nec impendit: tecta attollit: & nihil aufert proximi, nec indigentia & paupertate ad nocendum alij compellitur, nec in graui filiorum imbecillitate desperat. Nos vero & paupertas afficit, & inopiæ necessitas vexat, & plerosq; indigentia cogit in flagitium, impellit in crimen. Lucri quoque studio in fraudes versamus ingenium, aptamus affectū, atq; in grauissimis passionibus spem deponimus, fractíque animo resoluimur, improuidi & inertes iacemus, cum de diuina miseratione tunc sperandum amplius sit, cum præsidia humana defecerint.

De hirundine.

** al. officiū.*

Vt ex usu & pietate cornicum discant homines amare filios. Et de fœminarum nostri generis patrūmque in filios impietate. Et hinc de excusatione accipitrū & aquilarū, qui duram aduersus fœtus suos feruntur habere inclemētiam. De pietate quoque fulicæ quæ abdicatum aquilæ pullum cum sua prole connectit & nutrit. *Cap. XVIII.*

Discant homines amare filios ex vsu & pietate cornicum, quæ etiam volantes filios comitatu sedulo prosequuntur, & solicite ne teneri forte deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia nō relinquūt. At vero fœminæ nostri generis cito ablactant etiā illos quos diligūt: aut si ditiores sunt, lactare fastidiunt. Pauperiores vero abiiciunt paruulos, & exponunt, & deprehensos abnegant. Ipsæ quoque diuites, ne per plures suum patrimonium diuidatur, in vtero partus proprios necant, & parricidalibus succis in ipso genitali aluo pignora sui ventris extinguūt, priusq; auferetur vita, quàm traditur. Quis docuit nisi homo filios abdicari? Quis reperit tam immitia patrum iura? Quis inter naturæ fraterna consortia fratres impares fecit? Vnius diuitis filij diuersa sorte cęduntur. Alius totius paternæ sortis adscriptionibus inundatur, alius opulentæ hæreditatis patrię deplorat exhaustam atque inopem portionem. Nunquid natura diuisit merita filiorum? Ex pari omnibus tribuit quod ad nascendi atq; viuendi possint habere substantiam. Ipsa vos doceat non discernere patrimonio, quos titulo germanitatis æquastis. Etenim quibus dedistis communiter esse quod nati sunt, non debetis his vt id communiter habeant in quod à natura substituti sunt, inuidere. Accipitres feruntur in eo duram aduersum proprios fœtus habere inclementiam, quod vbi eos aduerterint tentare volatus primordia, nidis eiiciunt suis, continuóque eliminant, ac si morentur, propulsant pennis atque præcipitant, verberant alis, coguntq; audere quod trepidāt, nec vllum postea deferunt his munus alimoniæ. Quid mirū tamen si rapere assueti, nutrire fastidiunt? Consideremus ad hoc eos esse generatos, vt etiam aues ad cauendum formido exerceat, ne passim curas relaxent, sed pericula prædonibus declinanda prospiciant. Deinde cum his natura quoddā prædandi munus inoleuerit, magis à tenero pullos suos instituere vidētur ad prædā, quā past⁹ abdicare cōpēdiis. Cauēt ne in tenera ætate pigrescāt, ne soluātur deliciis, ne marcescāt ocio, ne discāt cibū magis expectare q̄ quærere, ne naturæ suę deponāt vigorē. Intermitūt studia nutriēdi, vt in vsus rapiendi audere compellant. Aquila quoque plurimo sermone vsurpatur quòd suos abdicet fœtus, sed non vtrūque, verum vnum ex pullis duobus. Quod aliqui fieri putauerunt geminandorum alimentorum fastidio. Sed id non arbitror facilè credendum, præsertim cum Moyses tantum testimonium pietatis in pullos suos huic dederit aui, vt diceret: Sicut aquila protegit nidum suū, & super pullos suos confidit, & expandit alas suas, & assumpsit eos, & suscepit super scapulas suas: dominus solus ducebat eos. Quomodo ergo expandit alas suas, si occiderit alterum? Vnde puto non auaritia nutriendi eum inclementem fieri, sed examine iudicandi. Semper enim fertur probare quos genuit, ne generis sui inter omnes aues quoddam regale fastigium degeneris partus deformitas decoloret. Itaque asseritur quòd pullos suos radiis Solis obiiciat, atque in aëris medio pio paruulos vngue suspendat: ac si quis repercussus Solis lumine intrepidam oculorum aciem inoffenso intuendi vigore seruauerit, probatur quòd veritatem naturæ synceri obtutus constantia demonstrauerit. Sin vero lumina sua pręstrictus radio Solis inflexerit, quasi degener & tanto indignus parente reiicitur, nec æstimatur educatione dignus, qui fuit indignus susceptione. Non ergo eum acerbitate naturæ, sed iudicij integritate condemnat: nec quasi suum abdicat, sed quasi alienum recusat. Hanc tamen, vt quibusdam videtur, regalis auis inclementiam, plebeiæ auis excusat clementia. Auis enim cui fulica nomen est, quæ Græcè dicitur Phene, susceptum illum siue abdicatum siue non agnitum aquilæ pullum cum sua prole connectit, atque intermiscens suis, eodem quo proprios fœtus maternæ sedulitatis officio, & pari nutrimentorum subministratione pascit & nutrit. Ergo Phene alienos nutrit, nos vero nostros immiti crudelitate proiicimus. Aquila vero si proiicit, non quasi suū proiicit, sed quasi degenerem non recognoscit: nos, quod peius est, quos nostros recognoscimus, abdicamus.

De accipitribus.

De aquila.

Deute. 32.

De fulica.

De turturis uiduitate, exhortationéque mulierum ut discant quanta sit uiduitatis gratia, quæ etiam in auibus prædicatur. *Caput XIX.*

Sed veniamus ad turturem, quam lex dei velut castæ hostiæ munus elegit. Denique cum dominus circunciderctur, oblata est, quia scriptum est in lege domini vt darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum. Hoc est enim verum Christi sacrificium, pudicitia corporalis, & gratia spiritalis. Pudicitia ad turturem refertur, ad columbā gratia. Fertur etenim turtur vbi iugalis proprij fuerit amissione viduata, pertæsum thalamos & nomen habere coniugij, eò quòd primus amor fefellerit eam dilecti morte deceptam, quoniam & infidelis ad perpetuitatem fuit, & amarus ad gratiam, qui plus doloris ex morte q̄ suauitatis ex charitate generauerit. Itaque iterare coniunctionem recusat, nec pudoris iura aut cōplaciti viri resoluit fœdera, illi soli suā charitatē reseruat, illi custodit nomen vxoris. Discite mulieres quanta sit viduitatis gratia, quæ etiam in auibus prædicatur. Quis igitur has leges turturi dedit? Si hominem quæro, nō inuenio. Homo enim nullus est ausus, quādo nec Paul⁹ ausus est leges tenēdę

De turture.

Leuiti. 12.

1.Timo.5. 1.Corin.7.

uiduitatis præscribere. Denique ipse ait: Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario. Et alibi: Bonũ est illis si sic permaneant. quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quam vri. Optat Paulus in mulieribus, quòd in turturibus perseuerat. Et alibi iuniores hortatur vt nubant, quia mulieres nostræ turturũ pudicitiam implere vix possunt. Ergo turturibus deus hunc infudit affectum, hanc virtutem continentię dedit, qui solus potest præscribere quod omnes sequantur. Turtur non vritur flore iuuentutis, non tentatur occasionis illecebra. Turtur nescit primam fidem irritam facere, quia nouit castimoniam seruare prima connubij sorte prætermissa.

De integritate auium, quæ, ut in vulturibus deprehẽditur, absque concubitu, & sine ullo masculorum semine concipiunt & generant. Ac de confutatione eorum qui impoßibile putant quòd uirgo Maria cõseruata uirginitate dei filium pepererit. Cap. XX.

Diximus de viduitate auium, eámque ab illis primũ exortam esse virtutem: nunc de integritate dicamus, quæ in pluribus quidem auibus ita esse asseueratur, vt possit etiam in vulturibus deprehendi. Negãtur enim vultures indulgere concubitui, & coniugali quodam vsu, nuptialíque copulæ sorte misceri, atque ita sine vllo masculorum concipere semine, & sine cõiunctione generare, natósque ex his in multam ætatem longæ vitæ procedere, vt vsque ad centum annos vitæ eorũ series producatur, nec facilè eos angusti æui finis excipiat. Quid aiũt qui solent nostra ridere mysteria cum audiunt quòd virgo generauit & impossibilem innuptæ, cuius pudorem nulla viri consuetudo temerasset, existimant partum? Impossibile putatur in dei matre, quod in vulturibus possibile nõ negatur? Auis sine masculo parit, & nullus refellit: & quia desponsata viro Maria peperit, pudoris eius faciunt quæstionem? Nonne aduertimus quod dominus ex ipsa natura plurima exempla ante præmisit, quibus susceptæ incarnationis decorem probaret, & astrueret veritatem.

De vulturibus.

De natura & admiranda industria ac diligentia apum quæ uelut quandam rempublicam curare uidentur. Caput XXI.

Nunc age quæ aues velut quandam rempublicam curare videantur expediã, atque vitæ huius ætates agere sub legibus. Hic enim reipublicæ vsus est, leges omnibus esse communes, atque obseruari eas deuotione cõmuni. Vno omnes teneri vinculo, non alterius esse quod alius intelligat sibi non licere: sed quod liceat, licere omnibus: & quod non licet, omnibus non licere. Esse etiam communem reuerentiam senatorum, quorũ cõsilio respublica gubernetur, commune omnibus vrbis domicilium, communis conuersationis officium, vnũ præscriptum, omnibus vnum esse consilium. Magna hæc, sed quanto in apibus præstantiora, quæ solæ in omni genere animantium communem omnibus sobolem habent, vnam omnes incolunt mansionem, vnius patriæ clauduntur limine, in cõmune omnibus labor, communis cib⁹, communis operatio, communis vsus & fructus est, communis volatus. Quid plura? Communis omnibus generatio, integritas quoque corporis virginalis omnibus cõmunis, & partus, quoniam neque vllo concubitu miscentur, nec libidine resoluũtur, nec partus quatiuntur doloribus, & subito maximum filiorum examẽ emittunt, è foliis & herbis ore suo prolem legentes. Ipsæ sibi regem ordinant, ipsæ sibi populos creant, & licet positæ sub rege, sunt tamen liberæ. Nam & prærogatiuam iudicij tenent, & fide deuotionis affectum: quia & tanquàm à se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Rex autem non sorte ducitur, quia in sorte euentus est, non iudicium, & sæpe irrationabili casu sorte melioribus vltimus quisque præfertur: neque imperitæ multitudinis vulgari clamore signatur, quæ non merita virtutis expendit, nec publicæ vtilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis nutat incerto: neque priuilegio successionis & generis regalibus thronis insidet. siquidem ignarus publicæ conuersationis,

De apibus.

cautus atque eruditus esse non poterit. Adde adulationes atque delicias, quæ teneris insolitæ ætatibus vel acre ingenium eneruare consueuerunt, tum institutiones spadonum, quorum plerique suo magis quæstui, quàm vsui publico ani mum regis inclinant. Apibus autem rex naturæ clarus formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie: tum (quod in rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim leges naturæ non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum qui maxima potestate potiuntur: sed & apes illæ quę non obtemperauerint legibus regis, pœnitenti se multant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulneri. Quod Persarum populi hodiéque seruare dicuntur, vt pro commissi precio ipsi in se propriæ mortis exequãtur sententiam. Itaque nulli sicut reges Persarum tam grauissimas in subditos habent leges. Nõ Indi, non populi Sarmatarum tantam, quantam apes reuerẽtiam deuotionis obseruãt, vt nullę è domibus exire audeãt, non in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit egressus, & volatus sibi vindicauerit principatum. Processus autem est per rura redolentia, vbi inhalantes orti floribus, vbi fugiẽs riuus per gramina, vbi amœna riparũ: illic ludus alacris iuuentutis, illic campestre exercitium, illic curarum remissio. Opus ipsum suaue, de floribus, de herbis dulcibus fundamina castrorum prima ponũtur. Quid enim aliud est fauus, nisi quædam castrorũ species? Denique ab his præsepibus apũ fucus arcetur. Quæ castra quadrata tantum possunt habere artis & gratiæ, quantum habent crates fauorum, in quibus minutæ ac rotũdæ cellulæ connexione sui inuicẽ fulciũtur? Quis enim architect⁹ eas docuit hexagonia illa cellarũ indiscreta laterũ ęqualitate cõponere, ac tenues inter domorum septa ceras suspendere, stipare mella, & intexta floribus horrea, nectare quodam distendere? Cernas omnes certare de munere, alias inuigilare quærendo victualia, alias solicitam castris adhibere custodiam, alias futuros explorare imbres & speculari cursus nubium, alias de floribus ceras fingere, alias rorem infusum floribus ore colligere: nullam tamen alienis insidiari laboribus, & rapto vitam quærere: atque vtinam raptorum insidias non timerent. Habent tamen spicula sua, & inter mella fundunt venenum, si fuerint lacessitæ, animásque ponunt in vulnere ardore vindictæ. Ergo mediis castrorum vallibus humor ille roris infunditur, paulatímque processu temporis in mella cogitur, cum fuerit liquidus ab exordio, & coalitu cerę florúmque odore fragrare mellis incipit suauitatem. Merito quasi bonam operariam scriptura apem prædicat, dicens: Vade ad apem, & vide quomodo operaria est. Operationem quoque quàm venerabilem mercatur, cuius laborem reges & mediocres ad salutem sumunt. Appetibilis enim est omnibus & clara. Audis quid dicat propheta? Mittit vtique te vt apiculæ illius sequaris exemplum, imiteris operationem. Vides quàm laboriosa, quàm grata sit. Fructus eius ab omnibus desideratur & quęritur, nec pro personarum diuersitate discernitur, sed indiscreta sui gratia regibus pariter ac mediocribus æquali suauitate dulcescit. Nec solum voluptati, sed etiam saluti est, fauces obdulcat, & curat vulnera, internis quoque medicamentum infundit vlceribus. Itaque cum sit infirma robore apis, valida est vigore sapientiæ, & amore virtutis. Denique regẽ suum summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi rege nesciunt mutare iudicium, mentem inflectere: amisso fidem seruandi muneris derelinquunt, atque ipsæ sua mella diripiunt, quod is qui principatum habuit muneris, interemptus est. Itaque cũ aues aliæ vix in anno edant singulos fœtus, apes geminos creant, & duplici cæteris fœcunditate præponderãt.

De consideratione eius quod ait propheta: Producant aquæ reptilia &c. ac de diuersitate quam inter se habent aues. Cap. XXII.

Consideremus nunc quid sit quod ait: Producant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantia super terram secundũ genus, & secus firmamẽtum cœli.) Cur super terram dixerit, certũ est, quia

Gene.1.

est, quia victum de terra quærunt. Secus firmamentum autẽ A cœli quomodo, cum aquilæ vltra cæteras aues volent, & tamen ipsę nõ secus firmamentũ cœli? Sed quia Græce ὀρανὸς dicitur quod latine cœlũ appellamus: οὐρανὸς autem ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est à videndo, ideo quòd aër perspicuus sit, & ad videndum purior, in aere volitantia genera dixit animantiũ. Et ne moueat quod ait, Secus firmamentum cœli: non proprie firmamentum hic posuit, sed abusiuè, eò quòd comparatione ætherei illius corporis, etiam iste aer quem possumus oculis comprehendere, quasi crassior & densior vicem habeat firmamenti. Nunc quia diximus, quæ volatilia, quam naturam habeant & gratiam, & ea pauca de multis: neque enim vacat vniuersa describere, cum sint similia, atque eiusdem generis: tamen aues ipsæ quam inter se diuersitatem habeant, consideremus. Inueniemus enim cornicis pedes velut quibusdam digitis distantibus separatos atque diuisos, Coruorum quoque atque pullorum aliter etiam formatos à natura pedes, Auium quæ carne vescuntur, quasi incuruos atque sinuatos, velut ad prædam paratos. Ea vero quæ na- B tandi habent vsum & consuetudinem, latos habent pedes, & membrana quadam illos digitos pedũ sibi copulatos atque coniunctos. In quo admirabilis patet ratio naturæ, vt & illa ad volandum vel ad rapiendum cibum vsu accommodo fulciantur, & ista ad natandum adiumenta habeant cõpetentia, quo melius aquis possint supernatare, & quasi remis quibusdam, ita pedibus suis membranæ illius extensione latioribus aquarum fluenta propulsent. Cygnus quoque cur proceriore collo vtatur, in promptu est, vt quia est paululum segnior corpore, nec facile potest aquarum inferiora penetrare, ceruicem extendat ad prædam, quæ quasi præuia reliqui corporis escam quam inuenerit, rapiat atq; eruat de profundo. Adde & illud, quia suauior & magis canorus per procera modulus colla distinguitur, & longiore exercitatione purior longe resultat. quàm dulcis etiam in exiguo cicadis gutture cantilena, quarum cantibus medio æstu arbusta rumpuntur, eò quòd magis canoræ meridianis calori- C bus, quo puriorem aerem id temporis attrahunt spiritu, eo cantus resonant clariores. Nec apes ipsæ insuaue quiddam canunt. Habent enim gratam in rauco illo vocis suæ murmure suauitatem, quam nos fracto tubarum sonitu lentius primum videmur imitari, quo crepitu ad excitãdos animos in vigorem nihil aptius æstimatur. Et hęc illis gratia manet: cum pulmonem respirãdíque munus atque vsum nequaquã habere prodãtur, sed aerio vesci spiramine. Denique si quis eas superfundat oleo, propere necantur, eò quòd obstructis poris aerium spiramen illud haurire non possint, cõtinuóq; si quis acetum his superfundat, illico reuiuiscunt, eò quòd vis aceti cito illos poros qui concretione olei obstruuntur, humore feratur aperire.

De cygno.

De imitatione vermis indici, chamæleontis, leporum atque phœnicis, ut illorum exemplis ad commutationis fidem quæ in resurrectione futura est, pronocemur. Vnde etiam vultures habeant ut quibusdam signis mortem hominum annuncient. Quod denique usque ad locustam diuina gratia penetrauerit. Caput XXIII.

ET quia de volatilibus dicimus, non putamus alienum ea complecti quæ de verme Indico tradit historia, vel eorum relatio qui videre potuerunt. Fertur hic corniger vermis conuerti primum in speciem caulis, atque in eam mutari naturam, inde processu quodam fieri bõbilius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex his foliis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vindicarunt. Vnde & dominus ait: Quid existis in desertum videre? hominẽ mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regũ sunt. Chamæleõ quoq; diuersas species fertur variocolore mẽtiri. Lepores certe, quod de proximo facile cognouimus hyeme albescere, æstate in suum colorem redire non dubium est. Hæc ideo libaui, vt ad commutationis fidẽ quæ in resurrectiõe futura est, etiam ista exempla nos prouocent, sed ita, vt commutationem illam dicamus quã Apostolus euidenter expressit dicens: Oẽs quidẽ resurgemus, non omnes autem immutabimur. Et infra ait: Et mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enĩ corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Plerique enim commutatiõis genus & formas quas non acceperãt interpretati, nequaquam præsumptionis iudebitę incongrua vsurpatione caruerunt. Phœnix quoque auis in locis Arabiæ perhibetur degere, atque ea vsque ad annos quingentos, longæua ætate procedere. Quæ cum sibi finem vitæ adesse aduerterit, facit sibi thecam de thure & myrrha & cæteris odoribus, in quam impleto vitæ suæ tẽpore intrat, & moritur. De cuius humore carnis vermis exurgit, paulatimque adolescit, ac processu statuti temporis induit alarum remigia, atque in superioris auis speciẽ formámque reparatur. Doceat igitur nos hæc auis vel exemplo sui resurrectionem credere, quæ & sine exemplo, & sine rationis perceptione ipsa sibi insignia resurrectionis instaurat. Et vtique aues propter hominem sunt, non homo propter aues. Sit igitur exemplo nobis, quia author & creator auium sanctos suos in perpetuum perire non patitur, qui auem vnicã perire non passus, resurgẽtẽ eam sui semine voluit reparari. Quis igitur huic annunciat diem mortis, vt faciat sibi thecam, & impleat eam bonis odoribus, atque ingrediatur in eam, & moriatur illic vbi odoribus gratis fœtor funeris possit aboleri? Fac & tu ô homo tibi thecam: expolians veterem hominem cum actibus suis, nouum indue. Theca tua, vagina tua Christus est, qui te protegat & abscõdat in die malo. Vis scire quia theca protectio est? Pharetra inquit, mea protexi eum. Theca ergo tua est fides: imple eã bonis virtutum tuarum odoribus, hoc est, castitatis, misericordię, atque iustitiæ, & in ipsa penetralia fidei suaui factorum præstantium odore redolentia totus ingredere: ea te amictum fide exitus vitę huius inueniat, vt possint ossa tua pinguescere, & sint sicut ortus ebrius, cuius cito semina suscitantur. Cognosce ergo diem mortis tuæ, sicut cognouit & Paulus, qui ait: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, reposita est mihi corona iustitiæ. Intrauit igitur in thecam suam quasi bonus Phœnix, quam bono repleuit odore martyrij. Interrogabo te: tu autem responde mihi, vnde vultures mortem hominum signis quibusdam annunciare consueuerint: quo indicio edocti atque instructi sint, vt cum bellum lachrymabile inter se aduersæ acies instruant: multo prædictæ volucres sequãtur agmine, & eo significent quia multitudo hominũ casura sit bello futura præda vulturibus? Quod vtique ex specie instructionis humanæ quadam videntur ratione colligere. Vsque ad locustam quoque gratia diuina penetrauit, quæ cũ agmine conferto regionis cuiusce occupauerit latitudinem, innoxio primum fertur habitaculo, nec fructus inhospitali incursione depascitur, nisi diuinæ signum præceptionis acceperit. Etenim sicut in Exodo legimus, ea quoque cœlestis vltionem offensionis exequitur, piæ ministra vindictæ. Hanc quoque auis deuorat Seleucis: sic enim Græco auis hæc nuncupatur nomine, data ad remedium malorum quæ locu- D sta consueuit inferre, cui creator inexplebilem dedit deuorandi naturam, vt insatiabili pastu plagam quã supra diximus possit extinguere.

Matth. 11.

1. Corin. 15.

De Phœnice.

Coloss. 3.

2. Timo. 4.

Locusta.

Exod. 10.

De natura & proprietatibus auium nocturnarum, videlicet luciniæ, noctuæ, vespertilionis, & galli, quarum usu & exemplis admonemur & instruimur. Cap. XXIIII.

SEd quid hoc est? Dum sermonem producimus, ecce iam & nocturnæ aues circũuolant, & in eo ipsõ in quo finiendum sermonem admonent, sui quoq; assumendam commemorationem producunt. Repetũt diuersæ aues auiaria sua, quas vesper nocte cogit decedere, & se in latibulis suis abdũt, canoro occasum diei carmine prosequentes, ne immunes abeant gratiarum actionũ, quibus creatorẽ suum omnis creatura collaudat. Habet etiã nox carmina sua quibus vigilias hoĩm mulcere cõsueuit, habet & noctua suos cãtus. Quid aũt de luscinia dicã, quæ peruigil custos cum oua quodã sinu corporis & gremio fouet, insomnẽ longæ noctis laborem cantilenæ suauitate solatur, vt mihi videatur hæc summa eius esse intẽtio, quo possit nõ min' dulcib' modulis, q̃ fotu corporis animare in fœtus oua

De luscinia.

quę foueat. Hanc imitata tenuis illa mulier, sed pudica, in vsum molæ lapidem brachio trahens, vt possit alimentum panis suis paruulis non deesse, nocturno cantu mœstum paupertatis mulcet affectum. Et quamuis suauitatē lusciniæ non possit imitari, imitatur tamen eam sedulitate pietatis. Noctua ipsa quemadmodum magnis & glaucis oculorum pupillis nocturnarum tenebrarum calligantē non sentit horrorem: & quo fuerit nox obscurior, eo cōtra vsum auiū cæterarū inoffēsos exercet volatus. Exorto autē die, & circūfuso splendore Solis, visus eius hebetatur, quasi quibusdam erret in tenebris. Quo indicio sui declarat esse aliquos qui cū oculos habeant ad videndum, videre non soleant, & visus sui officio solis fungantur in tenebris. De cordis oculis loquor, quos habent sapientes mundi & non vident, in luce nihil cernunt, in tenebris ambulant, dum dæmoniorum tenebrosa rimantur, & cœli alta se videre credunt, describentes radio mundum, mensuram aëris ipsius colligentes. Porro autem à fide deuij, perpetuę cæcitatis tenebris implicantur, habentes in proximo diem Christi, & lumen ecclesiæ, & nihil videntes. aperiūt os quasi scientes omnia, acuti ad vana, hebetes ad æterna, & longæ disputationis anfractu prudentes, inscij propriæ inscitiæ. Cæcitatem itaque dum cupiunt subtilibus euolare sermonibus, quasi noctuæ in lumine euanuerunt. Vespertilio animal ignobile, à vespere nomen accepit. Est autem volatilis, eadémque quadrupes, & dentibus vtitur, quos in alijs auibus reperire non soleas. Parit vt quadrupedia, non oua sed pullos viuentes. Volitat autem in aëre auium more, sed crepusculo vespertino consueuit offundi. Volitat autem non aliquo pennarum sed mēbranæ suæ fulta remigio, quo suspensa velut pennarum volatu circumfertur atque vegetatur. Habet & illud hoc vile animal, quod sibi inuicem adhærent, & quasi in speciem botri ex aliquo loco pendēt: ac si se vltima quæq; laxauerit, omnes resoluūtur. Quod fit quodam munere charitatis, quæ difficilè in hominibus huiusmodi reperitur. Est etiam galli cantus suauis in noctibus, nec solum suauis, sed etiam vtilis, qui quasi bonus cohabitator & dormientem excitat, & solicitum admonet, & viantem solatur, processum noctis canora significatione protestans. Hoc canēte latro suas relinquit insidias. Hoc ipse lucifer excitatus oritur, cœlúmq; illuminat. Hoc canente mœstitiam trepidus nauta deponit, omnísque crebro vespertinis flatibus excitata tempestas & procella mitescit. Hoc canente deuotus affectus exilit ad precandū, legendi quoque munus instaurat. Hoc postremo canente, ipsa ecclesiæ petra culpam suam diluit, quam priusquàm gallus cantaret, negando contraxerat. Istius cantu spes omnibus redit, ægris leuatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia mitigatur, reuertitur fides lapsis, Iesus titubantes respicit, errantes corrigit. Denique respexit Petrum, & statim error abscessit: pulsa est negatio, secuta confessio. Quod non fortuito accidisse, sed ex sententia domini, lectio docet. Sic enim scriptum est, quia dixit Iesus ad Simonem: Non cantabit gallus priusquàm me ter abneges. Bene fortis in die Petrus, nocte turbatur, & ante galli cantum labitur, & labitur etiam tertio, vt scias non inconsulta effusione sermonis esse prolapsum, sed mentis quoq; mutatione turbatum. Idem tamen post galli cantum fit fortior, & iam dignus quem Christus aspiciat. Oculi domini super iustos. Agnouit venisse remedium, post quod iam errare non posset: & in virtutem ab errore mutatus, amarissime fleuit, vt lachrymis suis deleret errorem.

De noctua. De vespertilione. De gallo. Matth. 27. Psalm. 33. Matth. 27.

Deuota authoris ad dominum Iesum Christum deprecatio cum clausione quinti diei. Cap. XXV.

Respice nos quoq; domine Iesu, vt & nos propria recognoscamus errata, soluamus pijs fletibus culpam, mereamur indulgentiam peccatorum. Ideo consulto sermonem protraximus, vt nobis quoque gallus cantaret, & loquentibus subueniret, quo si quod delictum obrepsisset in verbo, culpam Christe donares. Da quæso lachrymas Petri, nolo lætitiam peccatoris. Fleuerūt Hebræi, & per mare sunt dehiscentibus vndis liberati. Lætatus est Pharao quòd Hebræos tenebat inclusos: & mari mersus cum populo suo occidit. Exultauit & Iudas in mercede proditionis suę, sed ipsius se mercedis laqueo strangulauit. Fleuit errorem suum Petrus, & meruit vt aliorum aboleret errores. Sed iam tempus est quo finire sermonem & claudere debeamus. Tempus est quo melius aut tacetur aut fletur. Tempus est quo celebratur indulgētia peccatorum. Nobis quoque gallus iste mysticus in sacris cantet, quoniā iam Petri gallus in nostro sermone cātauit. Fleat pro nobis Petrus, qui pro se bene fleuit, & in nos pia Christi ora conuertat. Approperet Iesu domini passio, quę quotidie delicta nostra condonat, & munus remissionis operatur. Bonus dominus dimittere ieiunos non vult, ne quis deficiat in via. Si ille dicit, Misereor huius turbæ, quia triduum est quod perseuerant mecum, & non habet escam, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via: cuius intenta sermoni Maria apparatus recusabat epularum: quanto magis nos considerare debemus quia nō multi sunt qui in verbo dei viuunt, & ideo refectio corporis desideratur? Certè illius triduo nostrū hoc postridie laboriosius est. Et ideo qui cum auibus lusimus, cum gallo cantauimus, iam domini canamus mysteria, & ad corpus Iesu conueniant, aquilæ peccatorum ablutione renouatæ. Iam enim cetus ille magnus verum nobis Ionam reddidit & gratulemur quòd factus est nobis vespere dies quintus, fiat nobis mane dies sextus.

Matth. 15.

CAPITA SEXTI LIBRI HEXAEMERON.

DIVI AMBROSII EPISCOPI
Mediolanensis Hexaemeron liber sextus.
De die sexto.

De introductione sexti diei, cum urbana auditorum ad coronationem inuitatione. *Caput I.*

SExtus iste est dies, quo mũdanę creaturæ origo cõcluditur. Et ideo etiam sermonis nostri quem de rerum exordiis assumpsimus, finis paratur. Qui etsi per quinque iam dies nõ mediocri labore nobis processerit, tamẽ hodierno die maiore curarum accrescit fœnore, quia in hoc & superiorum dierum periculum est, & totius summa certaminis. Etenim si in fidibus aut cãtibus & athletarũ contentionibus crebris licet & maximis ludicris, tamen superiores dies sine vllo coronę transiguntur dispendio, postremus autẽ dies habet sortem coronæ, in quo & certãdi periculum est, & cedendi opprobrium, & vincendi præmium: quãto magis in hoc tanto agone sapiẽtiæ, tanto non paucorum, sed vniuersorum iudicio, cum hodie nobis velut quædam certaminis corona procedat, maior solicitudo angit, ne & superiorum effundamus laborem dierum, & præsentis subeamus pudorẽ? Neque enim eadem dicendi conditio, quæ canendi atque luctandi, cum in illis ludus offensionis, in isto lapsus sit mortis. Illic si pecces, spectantium fastidium est, hic damnum est audientium. Assistite igitur mihi tanquam coronæ iudices, & ingredimini mecum in hoc magnum & admirabile totius visibilis theatrum creaturæ. Etenim si is qui explorans nouorum aduẽtus hospitum, toto eos circunducit vrbis ambitu, præstantiora quæque opera demonstrãs, non mediocrem locat gratiam: quanto magis sine fastidio accipere debetis quòd velut quadam sermonis manu per hanc communẽ vos circũduco patriam, & singularum rerum species & genera demonstro, ex omnibus colligere cupiens quanto vobis creator vniuersorum gratiam vberiorem quãm vniuersis donauerit? Vobis igitur hæc corona proponitur, vos hodie cupio vestro iudicio coronare. Non enim nos athletarum modo marcentia serta deposcimus, sed viride vestræ sanctitatis examen, quo decernatis per omnes quidem creaturas prouidentiam penetrare diuinam, sed cum cæteris vobis commune corporeæ fragilitatis esse consortium, præ cæteris tamen vos animi virtute constare, quæ sola nihil habet commune cum cæteris.

De nunc dicendis, & ordine in eis seruando. Quomodo etiam secundum authoris sententiam accipiendæ sint naturæ uniuscuiusque generis ubi scriptura dicit: Producat terra animam uiuentem &c. cum arrogãtiæ a se repulsione. *Caput II.*

Gene.1.

NVnc age naturas bestiarum dicamus, & hominis generationem. Audio enim iamdudum aliquos insusurrare dicentes: Quandiu aliena discimus, & nostra nescimus? Quandiu de reliquis animantibus docemur scientiam, & nosmetipsos ignoramus? Illud dicat quod mihi prosit, vnde meipsum nouerim. Et iusta est quæstio, sed ordo seruandus est quem scriptura contexuit, simúlque quia non possumus plenius nos cognoscere, nisi prius quæ sit omnium natura animantium, cognouerimus. Producat, inquit, terra animam viuentem secundum genus, quadrupedes & serpentes, & bestias terræ secundum genus, & pecora secundum genus, & omnia repentia terræ ad genus. Et fecit deus bestias terræ, & omnia pecora ad genus, & omnia repentia terrę ad genus. Et vidit deus quia bona, & dixit deus: Faciamus hominem.) Hoc loco non ignoro quosdam bestiarum & pecorum & serpẽtium terræ species alio retulisse, vt hæc ad immanitates criminum, stultitiam peccatorum, nequitiam cogitationum referrent. Ego autẽ simplices naturas vniuscuiusq; generis accipio. Nec vereor ne quis me pauperis cõuiuæ præsumptioni cõferendũ putet, qui studio humanitatis complures roget, nec his quicquam nisi viles & visitatos apponat cibos, & tenui mẽsæ pau-

Gene.1.

A peris apparatu plus reprehensionis incurrat ex fastidio conuiuarum, quàm gratiæ referat ex hoc hospitalitatis affectu. Nec enim Helisæum amici quasi malum conuiuam agrestia apponentem olera refutarunt. Simile vanis relationibus exquisitum illud & accuratum opiparæ conuiuiũ est, in quo phasiani aut turturis species apponitur, & in his pullus manducatur: aut pullus infertur, & ostreis est fartus, aut spondylis: aut poculum bibitur, quod diuerso colore atque odore in alienos mutetur sapores: maritima terrenis, terrena maritimis farciuntur. Hoc est reprehendere prouidentiã creatoris, qui nobis ad victum omnia donauit, quod non illa miscuerit. Sed hæc dulcia primo videntur, & postea fiunt amara. Quo enim copiosior fuerit luxuries, eo perniciosior intẽperantia est. Helisæus autem amara apposuit, sed postea facta sunt dulcia. Denique qui ante in illo cibo mortem putabant, postea in eo suauitatis & vitæ gratiam sunt adepti. Neque rursus formidini est ne plures videar inuitasse, quam possum pascere, & vobis panes deficiant verborum meorum: quia & Helisæus etsi merito inimitabilis, nobis imitandus fide, non considerauit quantos panes haberet, sed quos haberet, diuidere omnibus voluit, & sufficere omnibus iudicauit. Itaque decem panes hordeaceos diuidere in plebem iussit ministro. Et dixit minister: Quid? dabo hoc in conspectu centum virorum? Et respondit: Da, & manducent, quoniam hæc dicit dominus: Manducabunt, & relinquent. Fides igitur vestra faciet abundare pauperis linguæ conuiuium. Nec vereor, ne ieiunia vos edaciores faciant, quo minus repleti & esurientes ac vacui reuertamini, quia scriptum est: Confirmat iustos dominus, & in diebus famis saturabuntur. Multo pulchrius est hordeaceos panes non erubescere & apponere quod habeas, quàm negare. Helisæus qui sibi nihil reliquit, populis abũdauit. Hælisæus ergo hordeaceos panes non erubuit apponere, nos erubescimus simplices intelligere creaturas, quæ simplicibus & suis declarantur vocabulis? Cœlum legimus, cœlum accipiamus: terram legimus, terram intelligamus frugiferam. Quid mihi

4.Reg 4.

Ibidem.

Psal.36.

C quærere quæ sit eius mẽsura circuitus, quàm geometræ centum octoginta milibus stadiorum æstimauerunt? Libenter fateor me nescire quod nescio, imò quod scire nihil ꝓdest. Melius est genera terrarum scire quàm spatia, quæ circunfuso mari, interiectis Barbarorum regionibus, suffusa atque inuia paludibus humo, quemadmodum possumus comprehendere? Quod impossibile esse hominibus scriptura demonstrat, dicente deo: Quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, & rupes in statera, & nemora in iugo? Et infra: Qui tenet gyrum terræ & habitãtes in ea sicut locustas: qui statuit cœlum vt camerã. Quis igitur æqualem sibi cum deo potestatem & scientiam audeat vindicare, vt quæ deus maiestatis suæ esse proprio signauit oraculo, hæc sibi homo ad cognitionem suppetere posse præsumat? Certe Moyses eruditus erat in omni sapientia Aegyptiorum: sed quia spiritum dei accepit, quasi minister dei inanẽ illam & vsurpatoriam philosophiæ doctrinam veritatis rationi posthabuit,

Esaie.40.

D & ea descripsit mihi quæ nostrę spei accommoda iudicauit, quòd terram fecerit deus, quòd produxerit terra iuxta dei omnipotentis imperium operationémque domini Iesu virgulta de terris, & omnem animam viuentem secundum genus. An ille putauit dicendum quantum de spatio aeris occupet vmbra terræ cum sol recedit à nobis, diémque abducit, inferiora axis illuminans, & quẽadmodum in regionem mundi huius incedens lunæ globus eclipsin faciat: quandoquę nihil ad nos, quasi nihil profutura prętеriit? Vidit enim in sancto spiritu, non illas marcescentis iam sapientiæ vanitates sequendas, quæ rebus inexplicabilibus mentem nostram occupant, ludúntque operam: sed ea potius describenda, quæ ad virtutis spectauere profectum.

Quomodo per dei uerbum in constitutione mundi animantium generibus præscripta sit lex generationis & successionis. Quod preterea nolens ad usum hominis deriuare quæ genita sunt, nõ debet ueritatem propriæ naturæ unicuique generi denegare, cum increpatiua admonitione ut homo more pecudum uiuere caueat. De quibusdam quoq; animalibus

animalibus quorum proprietates vitare debemus.

Caput III.

Inhæreamus igitur propheticis dictis, nec spiritus sancti quasi vilia despectui habeamus alloquia. Producat, inquit, terra animam viuentem pecorum & bestiarum & reptilium.) Quid argumenta moralia, vbi euidenter creaturarum terrestrium natura formatur? Currit enim in constitutione mundi per omnem creaturam dei verbum, vt subito de terris omnia quæ statuit deus animantium genera producantur, & in futurum lege præscripta, secundum genus sibi similitudinémque vniuersa succedant, vt leo leonem generet, tigris tigridem, bos bouem, cygnus cygnum, aquila aquilam. Semel præceptũ, in perpetuum inoleuit naturæ. Et ideo ministerij sui obsequium præbere terra non desinit, vt priscæ animãtium species reparabili generis successione in nouas reparentur ætates. Sed vis ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt? Noli veritatem vnicuique generi naturæ propriæ denegare, & multo magis ea ad gratiam aptabis humanam. Primum quia omnia genera pecorum, bestiarum, ac piscium, in aluum natura prostrauit, vt alia ventre repant, alia quæ pedibus sustinentur dimersa magis quadrupedo corporis gressu, & velut affixa terris videas esse quàm libera. Siquidem erigendi se non habent facultatem, de terra victum requirunt, & ventris in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates. Caue ô homo pecudũ more curuari. Caue ne in aluum te non tam corpore quàm cupiditate deflectas. Respice corporis tui formam, & speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascuntur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non strauit? Cur eo delectaris, in quo naturæ iniuria est? Cur noctes & dies cibo intentus pecorum more terrena depasceris? Cur illecebris corporalibus deditus, ipsum te inhonoras, dum vẽtri atque eius passionib⁹ deseruis? Cur intellectũ tibi adimis, quẽ tibi creator attribuit? Cur te iumentis cõparas, à quibus te voluit deus segregari dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus? [Psal. 31.] Aut si te edacitas equi intemperantiáque delectat, & adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet in fræno maxillas tuas chamóque constringi. Si crudelitate pasceris, ferarum hæc rabies est, quæ propter sæuitiam trucidantur. Vide ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas. Piger asinus, & expositus ad prædam, sensúque tardior, quid aliud docet, nisi nos viuaciores esse debere, nec desidia corporis animíque pigrescere, confugere ad fidem, quæ onera grauia alleuare consueuerit? [De asini pigritia.] Fraudulenta vulpes foueis se latibulísque demergens, nónne indicio est infructuosum esse animal, odióque dignum propter rapinã, despectu propter infirmitatem, & ideo suæ incautum salutis dum insidiatur alienis? [De vulpis fraudulẽtia.] Perdicem astutam, quæ aliena oua diripiat, hoc est perdicis alterius, & corpore foueat suo, sed fraudis suæ fructum habere non posse, quia cùm eduxerit pullos suos, amittit eos: quia vbi vocem eius audierint, quæ oua generauit, relicta ea ad illam se naturali quodam munere & amore conferunt, quam verã sibi matrem ouorum generatione cognouerint, significantes hanc nutricis fungi officio, illam parentis. [De perdicis astutia.] Sic itaq; incassum proprios fundit labores, ac fraudis suæ precio multatur. Vnde & Hieremias ait: Clamauit perdix, & congregauit quæ nõ peperit, id est oua congregauit & clamauit quasi ouans suæ fraudis effectu. [Hierem. 17.] Sed ludit operã, quia impenso labore alij educat, quos ipsa diuturno fotu sedulitatis animauerit. Huius imitator est diabol⁹, qui generationes creatoris æterni rapere contendit, & si quos insipientes & sensus proprij carentes vigore potuerit congregare, fouens eos illecebris corporalibus, vbi primum vox Christi paruulis fuerit infusa, discedunt, atque ad eam se conferunt matrẽ, quæ pullos suos sicut auis materno amore cõplectitur. Cõgregauit enim diabolus gẽtiles, quos non creauerat: sed vbi in euãgelio suo vocẽ Christus emisit, ad eum se potissimũ contulerunt, quos sub vmbra alarum suarum ipse suscepit, & matri dedit ecclesiæ nutriẽdos. Leo naturæ suæ vi superbus, ferocitatem sui aliarum ferarũ generibus miscere nescit, sed quasi rex quidam plurimorum dedignatur consortium. [De leonis superbia & ferocitate.] Qui etiam cibum fastidit hesternũ, etiam ipsas suæ escæ reliquias auersatur. Quæ autem se ei sociare fera audeat, cuius voci tantus naturaliter inest terror, vt multa animantium quæ per celeritatem possent impetum eius euadere, rugientis eius sonitu velut quadam vi attonita atque icta deficiat? Nam de pardi specie nec scriptura siluit, quòd varietate coloris motus varios animæ suæ prodat. [De coloris pardi varietate.] Dicit enim Hieremias: Si mutabit Aethiops pellem suam: & pardus varietatem? [Hier. 13.] Non solum enim de figura, sed etiam de mobilitate furoris istud accipitur, eo quòd tenebrosis & inquietis ac mobilibus infidæ mentis atque animi mutationibus decoloratus populus Iudæorũ, boni propositi gratiam iam tenere non possit, nec ad emẽdationem vllã correctionémque remeare, qui semel ferinam induerit immanitatem.

De quadrupedibus quibusdam animalibus, in quorum natura est aliquid quod imitari debemus. *Caput IIII.*

Est tamen etiam in natura quadrupedum quod imitari nos sermo adhortatur propheticus, quo exẽplo caueamus desidiam, exiguitate vel infirmitate corporis à virtutis studio non reflectamur, neque reuocemur ab vlli⁹ propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quæ maiora suis audet viribus: neque seruitio ad operandum cogitur, sed spontaneæ proposito prospicientiæ futura alimentorum subsidia sibi præstruit. [De formicæ industria.] Cuius vt imiteris industriam, scriptura commonet te, dicẽs: Cõfer te ad formicam ô piger, & æmulare vias eius, & esto illa sapientior. [Prouer. 6.] Illa enim nullam culturã possidet, neque eam quæ se cogat habens, neque sub domino agens: quemadmodum præparat escam, quæ de tuis laboribus sibi messem recõdit: & cum tu plerũque egeas, illa nõ indiget. Nulla sunt ei clausa horrea, nullæ impenetrabiles custodiæ, nulli inuiolabiles aceerui. Spectat custos, furtáque prohibere non audet. Aspicit sua damna possessor nec vindicat. Nigro cõuectatur agmine præda per campos, feruẽt semitæ comitatu viantium, & quæ comprehẽdi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus messis, & erubescit tam parca piæ industriæ negare compendia. Quid autem de canibus loquar, quibus insitum est natura quadã referre gratiam, & solicitas excubias pro dominorum salute prætendere? [De canum gratitudine] Vnde ad immemores beneficij, & desides atque ignauos clamat scriptura: Canes muti, nescientes latrare. [Esaiæ 56.] Sunt enim canes qui nouerint latrare pro dominis, nouerint sua tecta defendere. Vnde & tu disce vocem tuam exercere pro Christo, quando ouile ecclesiæ incursant lupi graues. Disce in ore tuo verbum tenere, ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam quodam præuaricatiõis silentio deseruisse videaris. Talis canis viator & comes angeli est, quem Raphael in libro prophetico non ociose sibi & Tobiæ filio adiungendum putauit, quando perrexit vt Asmodæum fugaret, firmaret copulam coniugalem. [Tob. 6. & 11] Memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur coniugium. Mutæ itaque specie bestiæ sanctus Raphael angelus Tobiæ iuuenis quem tuendum receperat, ad relationẽ gratiæ erudiebat affectum. Quis enim non erubescat gratiam bene de se merentibus non referre, cum videat etiã bestias refugere crimẽ ingrati? Et illæ impertitæ alimoniæ seruant memoriam, tu nõ seruas salutis acceptæ? Vrsa insidias licet, vt scriptura ait, est enĩ plena fraudis fera, tamen fertur informes vtero part⁹ edere, sed natos lingua fingere, atq; in speciem sui similitudinémque formare. [De vrsæ pietate in partus suos.] Nõ miraris in fera tam pij oris officia, cuius naturam pietas exprimit? Vrsa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instituere similes tui non potes? Quid quod etiam medendi industriã non prætermisit? Siquidem graui affecta cæde, & consauciata vulneribus mederi sibi nouit, herbæ cui nomen est phlomos, vt Græci appellant, vlcera subiiciens sua, vt solo curentur attactu. [De medendi industria eiusdem.] Serpens quoque pastu feniculi cæcitatem repellit exceptã. [De serpẽtis contra cęcitatem remedio per feniculũ] Itaque vbi oculos obduci sibi senserit, nota remedia petit, nec fraudatur affectu. Testudo visceribus pasta serpentis, cum venenum aduerterit sibi serpere, origano medicinam suæ salutis exercet. [De testudine] Et cum sit volutabris palustribus mersa, curare se tamen proprio nouit antidoto, certóque auxilio sanitatis, potestates herbarum etiam ipsa scire se comprobat. Videas etiam vulpem lachrymulis pinus me-

nus medentem sibi, & tali remedio imminentis mortis spatia proferentem. Clamat ipse dominus in Hieremiæ libro: Turtur & hirundo, agri passeres custodierunt tempora introitus sui: populus autem meus nō cognouit iudicia domini. Nouit hirundo quando veniat, quando etiam reuertatur. Nouit etiam pia auis annunciare aduentus sui testimonio veris indiciū. Nouit etiam formica explorare serenitatis tempora. Nam cū aduerterit madidatos imbre fructus suos humescere, explorato diligentius aere quādo iugem possit seruare tēperiem, aceruos reserat suos, & de cauernis foras suis humeris exportat, vt iugi sole propria frumenta siccentur. Denique haudquaquam illis diebus omnibus rumpi de nubibus imbres videris, nisi cum fruges suas horreis propriis formica reuocauerit. Boues pendente pluuia ad præsepia se tenere nouerunt. Iidem vbi naturali sensu mutationem cœli collegerint, foras spectant, & vltra præsepia ceruices extendunt suas vna omnes specie, vt prodire se velle testentur. Ouis sub aduentu hyemis inexplebilis ad escam insatiabiliter herbam rapit, eo quòd præsentiat asperitatem hyemis futurā, vt se prius herbæ pabulo farciat, quàm gelu adurente omnis herba deficiat. Echinus iste terrenus quem vulgo hericium vocant. si quid insidiarum præsenserit, spinis suis clauditur, atque in sua se arma colligit, vt quicunque eum contingendum putauerit, vulneretur. Idémque echinus futuri prouidens, geminas sibi respirandi vias munit, vt quando Boream flaturum collegerit, septentrionalem obstruat: quando Noto cognouerit detergi aeris nubila, ad septentrionalem se cōferat, vt flatus declinet obuios, & è regione nocituros. Vnde dignam domino laudem Propheta detulit dicens: Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Omnia penetrat diuina sapientia, implet omnia: idque locupletius ex irrationabilium sensibus, quàm ex rationabilium disputatione colligitur. Validius est enim naturę testimoniū, quàm doctrinæ argumentum. Cui animanti incognitum est quemadmodum suam tueatur salutem, si virtus suppetit, resistendo: si velocitas, fugiendo: si astutia, præcauendo? Quis eas vsum medendi, herbarúmque docuit habere notitiam? Homines sumus, & sæpe specie herbarum fallimur, & plerunque quas salubres putamus, noxias reperimus. Quoties inter dulces epulas cibus letalis irrepsit, & inter ipsas aulicorū excubias ministrorum vitalia regum feralis esca penetrauit? Feræ solo norunt odore noxia & profutura discernere. nullo præuio, nullo prægustatore carpitur herba, nec lædit. Melior enim magistra veritatis natura est. Hæc sine vllius magisterio suauitatem sanitatis nostris infundit sensibus, eadem doloris acerbitatem docet esse fugiendā. Hinc vita dulcior, mors amarior. Hæc commendat leænæ catulos suos, & immitem feram materno mollit affectu. Hæc tigridis interpellat ferocitatem, & imminentem eam prædæ reflectit. Namque vbi vacuum raptę sobolis cubile reperit, illico vestigiis raptoris insistit. At ille quamuis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate feræ se posse præuerti, nec euadendi vllum suppetere sibi posse subsidium, technam huiusmodi fraude molitur: vbi se contiguum viderit, sphæram de vitro proiicit. At illa imagine sui luditur, & sobolem putat, reuocat impetum, colligere fœtum desiderans. Rursus inani specie retenta, totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, & iracundiæ stimulo velocior fugienti imminet. Ille iterum sphæræ obiectu sequentem retardat, nec tamen sedulitatem matris memoria fraudis excludit, cassam versat imaginem, & quasi lactatura fœtus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, & vindictam amittit & prolem. Quid nobis scriptura affert quæ dicit? Filij diligite patres vestros, parentes nolite ad iracundiam prouocare filios vestros? Natura hoc bestiis infundit, vt catulos proprios ament. fœtus suos diligant. Nesciunt illæ odia nouercalia, nec mutato concubitu parentes a sobole deprauantur, neque nouerunt præferre filios posterioris copulæ, superioris autem negligere. norunt pignora sua, nesciunt charitatis differentiam, odiorum incentiua, offensionum discrimina. Simplex ferarum natura est, nescit veritatis calūnias. Sic enim omnia temperauit deus, vt quibus minus rationis daret, plus indulgeret affectus. Quæ fera pro catulis suis non ipsa potissimum se offerat morti? Quæ fera fœtus suos innumeris licet obsessa cuneis armatorum non suis visceribus tegat? Ingruat licet telorum seges, illa tamē paruulos suos muro sui corporis septos immunes præstat periculi. Quid dicit homo qui mandatum negligit, naturam obliterat? filius patrem despicit, pater abdicat filium, & hoc putant ius esse, vbi damnatur fœcunditas. Se potius pater damnat, qui facit irritum esse quod genuit. Et hoc putatur authoritatis esse, vbi sterilitate natura multatur. Exortem rationis canem esse nemo dubitauerit: tamen si sensus eius vigorem consideres, censes eum sentiendi sagacitate vim sibi rationis asciscere. Denique quòd pauci in gymnasiis constituti, qui totam in discendo vitæ longæuitatem cōtriuerint, vix potuerunt cognoscere, vt syllogismorum coniunctiones contexerent, hoc naturali canes eruditione comprehendere facile poterit æstimari. Nam vbi vestigium leporis ceruíve repererit, atque ad diuerticulum semitæ venerit, & quoddam viarum compitum quod partes in plurimas scinditur, obiens singularum semitarum exordia tacitus secum ipse pertractat velut syllogisticam vocem sagacitate colligendi odoris emittens: aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam, aut certe in hunc se anfractum contulit, sed nec istam, nec illam ingressus est: superest igitur vt in istam se partē sine dubitatione contulerit. Quod homines vix prolixa compositæ artis meditatione componunt, hoc canibus ex natura suppetit, vt ante mendaciū deprehendant, & postea falsitate repudiata inueniant veritatem. Nónne totos dies conterunt philosophi propositiones sibi in puluerem diuidentes, qui radio sibi describūt singulas, & ex tribus, cum vnam earum veram esse necesse sit, duas primo interficiunt tanquam mendacio congruētes, & sic in ea quæ relicta est, vim veritatis inhærere definiunt? Quis tam tenax potest esse beneficij, & memor gratiæ? quandoquidem pro domino etiam in latrones insilire nouerūt, & extraneorum accessus prohibere nocturnos, & mori pro dominis, & cōmori cum dominis sint parati? Sæpe etiam necis illatæ euidentia canes ad redarguendos reos indicia prodiderunt, vt muto eorum testimonio plerūque sit creditum. Antiochiæ ferunt in remotiori parte vrbis crepusculo necatum virum, qui canem sibi adiunctum haberet. Miles quidam prædandi studio minister cędis extiterat. tectus idem tenebroso adhuc diei exordio in alias partes concesserat. iacebat inhumatum cadauer, frequens spectantium vulgus astabat. canis questu lachrymabili domini deflebat erumnam. Forte is qui necem intulerat (vt se habet versutia humani ingenij) quo conuersandi in medio authoritate præsumpta fidem assisceret innocentiæ, ad illam circunspectantis populi accessit coronam, & velut miserās appropinquauit ad funus. Tum canis sequestrato paulisper questu doloris, arma vltionis assumpsit, atque apprehensum tenuit, & velut epilogo quodam miserabile carmen immurmurans, vniuersos conuertit in lachrymas fidem probationi detulit, quòd solum tenuit ex plurimis, nec dimisit. Denique perturbatus ille, quòd tam manifestum rei indicem, neque odij, neque inimicitiarum, neque inuidiæ, aut iniuriæ alicuius poterat obiectione euacuare, crimen diutius nequiuit refellere. Itaque quod erat difficilius, vltionem persecutus est, quia defensionem præstare nō potuit. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius cibo vescimur, & dissimulamus iniurias, & sæpe inimicis dei eas quas à deo accepimus, epulas exhibemus? Quid agniculis simplicius, quos minusculæ paruulorum cōparamus infantiæ? Sæpe ex his in magno grege agniculus per ouilia tota vagatus errat à matre, & cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem incitat, vt responsuræ vocem excitet, quo ab eius sono errabunda replicet vestigia. multis licet versetur in milibus ouium, recognoscit vocem parētis, festinat ad matrem, lactis quoque materni notos sibi fontes requirit. quamuis cibi desiderio detineatur, & potus, transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent. solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum milia solum filium nouit, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem species, sed illa tamen fœtum suum discernit

Hier. 6.

De exploratione serenitatis a formica.

De prænotitia pluuiæ ac cœli mutationis à bobus.

De Echini terreni cautela.

Psal. 103.

De naturæ admiranda virtute.

De tigridis pietate in prolem, & eius delusione.

Ephes. 6.

De canis sagacitate & vigore sēsus

De memoria beneficiorū & fidelitate canum.

animalibus quorum proprietates vitare debemus. Caput III.

In hæreamus igitur propheticis dictis, nec spiritus sancti quasi vilia despectui habeamus alloquia. Producat, inquit, terra animam viuentem pecorum & bestiarum & reptilium.) Quid argumenta moralia, vbi euidenter creaturarum terrestrium natura formatur? Currit enim in constitutione mundi per omnem creaturam dei verbum, vt subito de terris omnia quæ statuit deus animantium genera producantur, & in futurum lege præscripta, secundum genus sibi similitudinémque vniuersa succedant, vt leo leonem generet, tigris tigridem, bos bouem, cygnus cygnum, aquila aquilam. Semel præceptũ, in perpetuum inoleuit naturæ. Et ideo ministerij sui obsequium præbere terra non desinit, vt priscæ animãtium species reparabili generis successione in nouas reparentur ætates. Sed vis ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt? Noli veritatem vnicuique generi naturæ propriæ denegare, & multo magis ea ad gratiam aptabis humanam. Primum quia omnia genera pecorum, bestiarum, ac piscium, in aluum natura prostrauit, vt alia ventre repant, alia quæ pedibus sustinentur dimersa magis quadrupedo corporis gressu, & velut affixa terris videas esse quàm libera. Siquidem erigendi se non habent facultatem, de terra victum requirunt, & ventris in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates. Caue ô homo pecudũ more curuari. Caue ne in aluum te non tam corpore quàm cupiditate deflectas. Respice corporis tui formam, & speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascuntur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non strauit? Cur eo delectaris, in quo naturæ iniuria est? Cur noctes & dies cibo intentus pecorum more terrena depasceris? Cur illecebris corporalibus deditus, ipsum te inhonoras, dum vẽtri atque eius passionib⁹ deseruis? Cur intellectũ tibi adimis, quẽ tibi creator attribuit? Cur te iumentis cõparas, à quibus te voluit deus segregari dicens: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus? Aut si te edacitas equi intemperantiáque delectat, & adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet in fræno maxillas tuas chamóque constringi. Si crudelitate pasceris, ferarum hæc rabies est, quæ propter sæuitiam trucidantur. Vide ne in to quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas. Piger asinus, & expositus ad prædam, sensúque tardior, quid aliud docet, nisi nos viuaciores esse debere, nec desidia corporis animíque pigrescere, confugere ad fidem, quæ onera grauia alleuare consueuerit? Fraudulenta vulpes foueis se latibulísque demergens, nónne indicio est infructuosum esse animal, odióque dignum propter rapinã, despectu propter infirmitatem, & ideo suæ incautum salutis dum insidiatur alienis? Perdicem astutam, quæ aliena oua diripiat, hoc est perdicis alterius, & corpore foueat suo, sed fraudis suæ fructum habere non posse, quia cùm eduxerit pullos suos, amittit eos: quia vbi vocem eius audierint, quæ oua generauit, relicta ea ad illam se naturali quodam munere & amore conferunt, quam verã sibi matrem ouorum generatione cognouerint, significantes hanc nutricis fungi officio, illam parentis. Sic itaq; incassum proprios fundit labores, ac fraudis suę precio multatur. Vnde & Hieremias ait: Clamauit perdix, & congregauit quæ nõ peperit, id est oua congregauit & clamauit quasi ouans suæ fraudis effectu. Sed ludit operã, quia impenso labore alij educat, quos ipsa diuturno fotu sedulitatis animauerit. Huius imitator est diabol⁹, qui generationes creatoris æterni rapere contendit, & si quos insipientes & sensus proprij carentes vigore potuerit congregare, fouens eos illecebris corporalibus, vbi primum vox Christi paruulis fuerit infusa, discedunt, atque ad eam se conferunt matrẽ, quæ pullos suos sicut auis materno amore cõplectitur. Cõgregauit enim diabolus gẽtiles, quos non creauerat: sed vbi in euãgelio suo vocẽ Christus emisit, ad eum se potissimũ contulerunt, quos sub vmbra alarum suarum ipse suscepit, & matri dedit ecclesiæ nutriẽdos. Leo naturæ suæ vi superbus, ferocitatem sui aliarum ferarũ generibus miscere nescit, sed quasi rex quidam plurimorum dedignatur consortium. Qui etiam cibum fastidit hesternũ, etiam ipsas suæ escæ reliquias auersatur. Quæ autem se ei sociare fera audeat, cuius voci tantus naturaliter inest terror, vt multa animantium quæ per celeritatem possent impetum eius euadere, rugientis eius sonitu velut quadam vi attonita atque icta deficiãt? Nam de pardi specie nec scriptura siluit, quòd varietate coloris motus varios animæ suæ prodat. Dicit enim Hieremias: Si mutabit Aethiops pellem suam: & pardus varietatem? Non solum enim de figura, sed etiam de mobilitate furoris istud accipitur, eo quòd tenebrosis & inquietis ac mobilibus infidæ mentis atque animi mutationibus decoloratus populus Iudæorũ, boni propositi gratiam iam tenere non possit, nec ad emẽdationem vllã correctionémque remeare, qui semel ferinam induerit immanitatem.

[Marginalia: Psal. 31. — De asini pigritia. — De vulpis fraudulẽtia. — De perdicis astutia. — Hierem. 17. — De leonis superbia & ferocitate. — De coloris pardi varietate. — Hierem.]

De quadrupedibus quibusdam animalibus, in quorum natura est aliquid quod imitari debemus. Caput IIII.

Est tamen etiam in natura quadrupedum quod imitari nos sermo adhortatur propheticus, quo exẽplo caueamus desidiam, exiguitate vel infirmitate corporis à virtutis studio non reflectamur, neque reuocemur ab vlli⁹ propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quę maiora suis audet viribus: neque seruitio ad operandum cogitur, sed spontaneæ proposito prospicientiæ futura alimentorum subsidia sibi præstruit. Cuius vt imiteris industriam, scriptura commonet te, dicẽs: Cõfer te ad formicam ô piger, & æmulare vias eius, & esto illa sapientior. Illa enim nullam culturã possidet, neque eam quæ se cogat habens, neque sub domino agens: quemadmodum præparat escam, quæ de tuis laboribus sibi messem recõdit: & cum tu plerũque egeas, illa nõ indiget. Nulla sunt ei claustra horrea, nullæ impenetrabiles custodiæ, nulli inuiolabiles aceerui. Spectat custos, furtáque prohibere non audet. Aspicit sua damna possessor nec vindicat. Nigro cõuectatur agmine præda per campos, feruẽt semitæ comitatu viantium, & quæ comprehẽdi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus messis, & erubescit tam parca piæ industriæ negare compendia. Quid autem de canibus loquar, quibus insitum est natura quadã referre gratiam, & solicitas excubias pro dominorum salute prætendere? Vnde ad immemores beneficij, & desides atque ignauos clamat scriptura: Canes muti, nescientes latrare. Sunt enim canes qui nouerint latrare pro dominis, nouerint sua tecta defendere. Vnde & tu disce vocem tuam exercere pro Christo, quando ouile ecclesiæ incursant lupi graues. Disce in ore tuo verbum tenere, ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam quodam præuaricatiõis silentio deseruisse videaris. Talis canis viator & comes angeli est, quem Raphael in libro prophetico non ociose sibi & Tobiæ filio adiungendum putauit, quando perrexit vt Asmodæum fugaret, firmaret copulam coniugalem. Memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur coniugium. Mutæ itaque specie bestiæ sanctus Raphael angelus Tobiæ iuuenis quem tuendum receperat, ad relatioñe grãtiæ erudiebat affectum. Quis enim non erubescat gratiam bene de se merentibus non referre, cum videat etiã bestias refugere crimẽ ingrati? Et illæ impertitæ alimoniæ seruant memoriam, tu nõ seruas salutis acceptæ? Vrsa insidiãs licet, vt scriptura ait, est enĩ plena fraudis fera, tamen fertur informes vtero part⁹ edere, sed natos lingua fingere, atq; in speciem sui similitudinémque formare. Nõ miraris in fera tam pij oris officia, cuius naturam pietas exprimit? Vrsa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instituere similes tui non potes? Quid quod etiam medendi industriã non prætermisit? Siquidem graui affecta cæde, & consauciata vulneribus mederi sibi nouit, herbæ cui nomen est phlomos, vt Græci appellant, vlcera subiiciens sua, vt solo curentur attactu. Serpens quoque pastu feniculi cæcitatem repellit exceptã. Itaque vbi oculos obduci sibi senserit, nota remedia petit, nec fraudatur affectu. Testudo visceribus pasta serpentis, cum venenum aduerterit sibi serpere, origano medicinam suæ salutis exercet. Et cum sit volutabris palustribus mersa, curare se tamen proprio nouit antidoto, certóque auxilio sanitatis, potestates herbarum etiam ipsa scire se comprobat. Videas etiam vulpem lachrymula piuus me-

[Marginalia: De formicæ industria. — Prouer. 6. — De canum gratitudine — Esaię 56. — Tob. 6. & 11 — De vrsæ pietate in partus suos. — De medẽdi industria eiusdem. — De serpẽtis cõtra cęcitatẽ remedio per feniculũ — De testudine]

nus medentem sibi, & tali remedio imminentis mortis spa- A tia proferentem. Clamat ipse dominus in Hieremiæ libro: Turtur & hirundo, agri passeres custodierunt tempora introitus sui: populus autem meus nõ cognouit iudicia domini. Nouit hirundo quando veniat, quando etiam reuertatur. Nouit etiam pia auis annunciare aduentus sui testimonio vo ris indiciũ. Nouit etiam formica explorare serenitatis tempora. Nam cũ aduerterit madidatos imbre fructus suos humescere, explorato diligentius aere quãdo iugem possit seruare tẽperiem, aceruos reserat suos, & de cauernis foras suis humeris exportat, vt iugi sole propria frumenta siccentur. Denique haudquaquam illis diebus omnibus rumpi de nubibus imbres videris, nisi cum fruges suas horreis propriis formica reuocauerit. Boues pendente pluuia ad præsepia se tenere nouerunt. Iidem vbi naturali sensu mutationem cœli collegerint, foras spectant, & vltra præsepia ceruices extendunt suas vna omnes specie, vt prodire se velle testentur. Ouis sub aduentu hyemis inexplebilis ad escam insatia B biliter herbam rapit, eo quòd præsentiat asperitatem hyemis futurã, vt se prius herbæ pabulo farciat, quàm gelu adu rente omnis herba deficiat. Echinus iste terrenus quem vulgo hericium vocant, si quid insidiarum præsenserit, spinis suis clauditur, atque in sua se arma colligit, vt quicunque eum contingendum putauerit, vulneretur. Idémque echinus futuri prouidens, geminas sibi respirandi vias munit, vt quando Boream flaturum collegerit, septentrionalem obstruat: quando Noto cognouerit detergi aeris nubila, ad septentrionalem se cõferat, vt flatus declinet obuios, & è regione nocituros. Vnde dignam domino laudem Propheta detulit dicens: Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Omnia penetrat diuina sapientia, implet omnia: idque locupletius ex irrationabilium sensibus, quàm ex rationabilium disputatione colligitur. Validius est enim naturę testimoniũ, quàm doctrinæ argumentum. Cui animanti incognitum est quemadmodum suam tueatur salutem, si virtus suppetit, resistendo: si velocitas, fugiendo: si astutia, præcauendo? Quis eas vsum medendi, herbarúmque docuit habere notitiam? Homines sumus, & sæpe specie herbarum fallimur, & plerunque quas salubres putamus, noxias reperimus. Quoties inter dulces epulas cibus letalis irrepsit, & inter ipsas aulicorũ excubias ministrorum vitalia regum feralis esca penetrauit? Feræ solo norunt odo re noxia & profutura discernere, nullo præuio, nullo prægu statore carpitur herba, nec lædit. Melior enim magistra veritatis natura est. Hæc sine vllius magisterio suauitatem sanitatis nostris infundit sensibus, eadem doloris acerbitatem docet esse fugiendã. Hinc vita dulcior, mors amarior. Hæc commendat leænæ catulos suos, & immitem feram materno mollit affectu. Hęc tigridis interpellat ferocitatem, & imminentem eam prædæ reflectit. Namque vbi vacuum raptę sobolis cubile reperit, illico vestigiis raptoris insistit. At ille quamuis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate feræ se posse præuerti, nec euadendi vllum suppetere sibi posse subsidium, technam huiusmodi fraude molitur: vbi se contiguum viderit, sphæram de vitro proiicit. At illa imagine sui luditur, & sobolem putat, reuocat impetum, colligere fœtum desiderans. Rursus inani specie retenta, totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, & iracundiæ stimulo velocior fugienti imminet. Ille iterum sphæræ obiectu sequentem retardat, nec tamen sedulitatem matris memoria fraudis excludit, cassam versat imaginem, & quasi lactatura fœtus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, & vindictam amittit & prolem. Quid nobis scriptura affert quæ dicit? Filij diligite patres vestros, parentes nolite ad iracundiam prouocare filios vestros? Natura hoc bestiis infundit, vt catulos proprios ament, fœtus suos diligant. Nesciunt illæ odia nouercalia, nec mutato concubitu parentes à sobole deprauantur, neque nouerunt præferre filios posterioris copulæ, superioris autem negligere. norunt pignora sua, nesciunt charitatis differentiam, odiorum incentiua, offensionum discrimina. Simplex ferarum natura est, nescit veritatis calũnias. Sic enim omnia temperauit deus, vt quibus minus rationis daret, plus indulgeret affectus. Quæ fera pro ca tulis suis non ipsa potissimum se offerat morti? Quæ fera fœtus suos innumeris licet obsessa cuneis armatorum non suis visceribus tegat? Ingruat licet telorum seges, illa tamẽ paruulos suos muro sui corporis septos immunes præstat periculi. Quid dicit homo qui mandatum negligit, naturam obliterat? filius patrem despicit, pater abdicat filium, & hoc putant ius esse, vbi damnatur fœcunditas. Se potius pater damnat, qui facit irritum esse quod genuit. Et hoc putatur authoritatis esse, vbi sterilitate natura multatur. Exortem rationis canem esse nemo dubitauerit: tamen si sensus eius vigorem consideres, censes eum sentiendi sagacitate vim sibi rationis asciscere. Denique quòd pauci in gymnasiis constituti, qui totam in discendo vitæ longæuitatem cõtriuerint, vix potuerunt cognoscere, vt syllogismorum coniunctiones contexerent, hoc naturali canes eruditione comprehendere facile poterit æstimari. Nam vbi vestigium leporis ceruíve reppererit, atque ad diuerticulum semitæ venerit, & quoddam viarum compitum quod partes in plurimas scinditur, obiens singularum semitarum exordia tacitus secum ipse pertractat velut syllogisticam vocem sagacitate colligendi odoris emittens: aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam, aut certe in hunc se anfractum contulit, sed nec istam, nec illam ingressus est: superest igitur vt in istam se partẽ sine dubitatione contulerit. Quod homines vix prolixa compositæ artis meditatione componunt, hoc canibus ex natura suppetit, vt ante mendaciũ deprehendant, & postea falsitate repudiata inueniant veritatem. Nónne totos dies conterunt philosophi propositiones sibi in puluerem diuidentes, qui radio sibi describũt singulas, & ex tribus, cum vnam earum veram esse necesse sit, duas primo interficiunt tanquam mendacio congruẽtes, & sic in ea quæ relicta est, vim veritatis inhærere definiunt? Quis tam tenax potest esse beneficij, & memor gratiæ? quandoquidem pro domino etiam in latrones insilire nouerũt, & extraneorum accessus prohibere nocturnos, & mori pro dominis, & cõmori cum C dominis sint parati? Sæpe etiam necis illatæ euidentia canes ad redarguendos reos indicia prodiderunt, vt muto eorum testimonio plerúque sit creditum. Antiochiæ ferunt in remotiori parte vrbis crepusculo necatum virum, qui canem sibi adiunctum haberet. Miles quidam prædandi studio minister cędis extiterat. tectus idem tenebroso adhuc diei exordio in alias partes concesserat. iacebat inhumatum cadauer, frequens spectantium vulgus astabat. canis questu lachrymabili domini deflebat ærumnam. Forte is qui necem intulerat (vt se habet versutia humani ingenij) quo conuersandi in medio authoritate præsumpta fidem asstrueret innocentiæ, ad illam circunspectantis populi accessit coronam, & velut miserãs appropinquauit ad funus. Tum canis sequestrato paulisper questu doloris, arma vltionis assumpsit, atque apprehensum tenuit, & velut epilogo quodam miserabile carmen immurmurans, vniuersos conuertit in lachrymas fidem probationi detulit, quòd solum tenuit ex plurimis, nec dimisit. Denique perturbatus ille, quòd tam manifestum rei indicem, neque odij, neque inimicitiarum, neque D inuidiæ, aut iniuriæ alicuius poterat obiectione euacuare, crimen diutius nequiuit refellere. Itaque quod erat difficilius, vltionem persecutus est, quia defensionem præstare nõ potuit. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius cibo vescimur, & dissimulamus iniurias, & sæpe inimicis dei eas quas à deo accepimus, epulas exhibemus? Quid agniculis simplicius, quos minusculæ paruulorum cõparamus infantiæ? Sæpe ex his in magno grege agniculus per ouilia tota vagatus errat à matre, & cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem incitat, vt responsuræ vocem excitet, quo ab eius sono errabunda replicet vestigia. multis licet versetur in milibus ouium, recognoscit vocem parẽtis, festinat ad matrem, lactis quoque materni notos sibi fontes requirit. quamuis cibi desiderio detineatur, & potus, transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent. solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum milia solum filium nouit, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem species, sed illa tamen fœtum suum discernit

Hier. 6.

De exploratione serenitatis à formica.

De præsenti tia pluuię ac cœli mutationis à bobus.

De Echini terreni cautela.

Psal. 103.

De naturæ admiranda virtute.

De tigridis pietate in prolem, & eius delusione.

Ephes. 6.

De canis sagacitate & vigore sensus

De memoria beneficiorũ, & fidelitate canum.

discernit à cæteris, & solũ filium tacito pietatis testimonio recognoscit. Pastor errat in discretione ouium, agniculus in agnitiõe matris nescit errare. Pastor fallitur specie, sed ouis pietate non fallitur. Vnus odor omnibus, sed tamẽ habet natura odorem suum domesticum, quem soboles chara speciali quadam videtur proprietate redolere. Habet suos vsus natura, & sensus domesticos. Vix infantulo cœperunt dentes prorumpere, & iam nouit sua arma tentare. Nondum catulo dentes, & tanquam habeat, ore proprio se quærit vlcisci. Nondum ceruo cornua, & tamen fronte præludit atque ex ea quæ nondũ expertus sit tela minitatur. Lupus si prior hominem viderit, vocem eripit, & despicit eum tanquã victor vocis ablatæ. Idem si se præuisum senserit, deponit ferociam, non potest currere. Leo gallum, & maxime album veretur. Caprea vulnerata dictamũ petit, & de vulnere excludit sagittas. Norunt & bestiæ remedia sua. Leo æger simiam quærit vt deuoret, quo possit sanari. Leopardus capreæ agrestis sanguinẽ bibit, & vim languoris euitat. Omnis fera ægra cani, hausto curatur sanguine. Vrsus æger formicas deuorat. Ceruus oleæ ramusculos mandit. Ergo feræ norũt expetere ea quæ sibi prosunt, tu ignoras ô homo remedia tua? Tu nescis quomodo virtutẽ eripias aduersario, vt te tanquã præuentus lupus effugere non possit, vt oculo tuæ mentis eius perfidiã deprehendas, & prior cursum verborũ eius impedias, impudentiã eius, & acumen disputationis obtundas. Quod si te ille præuenerit, vocẽ tibi aufert: & si obmutueris, solue amictũ tuũ vt sermonem resoluas. Et si in te insurrexerit lupus, petrã capis, & fugit. Petra tua Christus est. Si ad Christũ cõfugias, fugit lupus, nec terrere te poterit. Hanc petrã quęsiuit Petrus cum titubaret in fluctib', & inuenit quod quæsiuit. quia dexterã amplex' est Christi. Quid dicam allio homines delectari, & illud ad escã sumere, quod & leopardus fugit? Denique sicubi allium aliquis confricandum putauerit, leopardus inde exilit, nec resistit. Cuius venenata fera odorem non potest sustinere, id tu pro cibo sumis, & visceribus infundis internis? Sed medicatur interdum doloribus. Sumatur pro medicamento non pro cibo: sumatur ab ægrotantibus, non ab epulantibus. Medicamentum quæris, & ieiunium fugis, quasi maius aliud remedium reperire possis. Ieiuni hominis sputum si serpens gustauerit, moritur. Vides quãta vis ieiunij sit, vt & sputo suo homo terrenum serpentem interficiat, & merito spiritalem. Quantam dominus etiam minusculis infudit prudentiam? Turtur nido suo, ne pullos suos incurset lupus, squillæ folia superiacit. Nouit enim quod huiusmodi folia lupi fugere consuerint. Nouit vulpecula quomodo posteritatem foueat suam, & tu ignoras, tu negligis quomodo aduersum lupos nequitiæ spiritalis posteritatem vitæ huius habeas tutiorem?

De ereptione vocis hominis à lupo.

Quod leo gallum vereatur.

1. Cor. 10.

Quod alliũ fuget leopardum.

Qua ratione dominus aliis bestiis angustiora, aliis prolixiora colla formauerit. Et elephantorũ descriptio quãtum ad membra, & proprietates eorum. Caput V.

SEd reuertamur ad seriem creaturæ, & consideremus qua ratione dominus aliis bestiis angustiora colla formauerit, vt leonib' atque tigridibus, vrsis quoque: aliis prolixiora, vt elephãtis, & camelis. Nõnne euidens causa est, quia illis feris quæ carne vescuntur, non erat opus prolixitate ceruicis? Non enim in terras pascendi gratia ceruicẽ atque ora deiiciunt, sed aut ceruum inuadunt, aut bouem ouẽmque discerpũt. Camelus verò cum sit altior, quomodo herbis minutissimis pasceretur, nisi longiora vsque ad terram colla ad vsum pastionis extenderet? Itaque camelus pro ratione proceritatis suæ prolixiora colla sortitus est. Equus pro ratione, bos quoque simili modo. hæc enim pascuntur herbis. Elephantus autem etiam prominentem promuscidem habet: quia cum sit eminentior cunctis, se inclinare ad pascendum non potest. Itaque promuscidis ad colligendum cibum vtitur ministerio. Ea immani bestiæ largi potus infundit humorem, ideoque concaua est, quo ad restinguendam tantæ beluæ sitim plenos lacus hauriat, aut collecto flumine possit vndare potantem. Ceruix sane minor est quàm poscit tanti corporis moles, ne ea quoque oneri magis esset quàm vsui. Ideoque nec genua inflectit, quia rigidioribus opus fuit crurib', quo velut columnis tanta possit membrorum machina sustineri. Calcaneum leuiter incuruat, rigent cætera pedum à summo vsque ad imũ. Nec sicut nos in ancilas nos sæpe deponimus, ita se etiam bestia potest tãta deflectere, meritoque nõ voluendi se, neque recubãdi vsum cum cæteris animãtibus potest habere cõmunẽ. Fulcitur hincinde trabibus maximis, vt in somno aliquãtulum sine periculo reflectatur, quia pes eius nulla artuum coniunctione distinguitur. Mãsuetis igitur veluti quædam fulcra eorum quibus hic vsus est, parantur ingenio. Feris autem & agrestibus quia nemo huiusmodi quibus sustentari queãt fulcra substernit, hinc venit vsus periculi. Nãque arbori innixi aut costas fricãt, aut in somno sese relaxant. Quæ nonnunquam victa atque inflexa tanto corpore frangitur, atque ille qui sese in eãdẽ refuderat, corruit, nec erigere atque eleuare se potest, ibique iacens interit, aut gemitu suo proditus sternitur, dũ ventre cæterisque iuxta mollioribus ad vulnus patet. Nã dorsum eius cęteraq; exteriora non vlla facile solent tela penetrare. Sunt autem qui propter ebur has illis insidias parẽt, vt arbores eas quibus se applicare consueuerint, ex alia parte qua infrequentior vsus eis sit, aliquantulũ recidãt, vt reflectẽte se elephãto, pondus membrorum eius sustinere nõ possint, ruinãque eius arcessant. Sed si quis ista reprehendit, reprehendat etiã altitudines ędificiorum, quæ citius grauẽ minantur ruinam, & difficilius lapsa reparãtur. Verum si illa aut propter pulchritudinẽ, aut propter speculam frequẽter attollimus, hęc quoq; in elephantis probare debemus, quia magnum rebus bellicis vsum ministrãt. Inde gens Persarũ ferox bellis, valida sagittis, omniũque telorum iactu, quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, & velut in arce quadam & specula collocati spectant magis bella quàm subeunt. Ita alieni à periculo vidẽtur, tuti molibus bestiarum. Quis enim eos adire audeat, cùm desuper iaculis facile figatur, inferius elephantorum conteratur incursu? Denique cedunt illis acies & armatorum cunei, & castra illa quadrata soluuntur. Intolerabili nanque impetu in hostes ruunt, vt nullo agmine bellatorum, nulla constipatione militum, nullo clypeorum retardentur obiectu: velut quidam mobiles montes versantur in præliis, & vt colles alto eminent vertice, mugitus fragore omnium perturbãt confidentiam. Quid his faciat pedes, quãuis lacertis validus, & manu promptus, cùm sibi septus armatorum populis gradiẽdi motu murus* occurrat? Quid faciat eques, cum equus eius perterrefactus tantæ bestiæ immanitatẽ diffugiat? Quid faciat sagittarius, cum desuper ferrata virorum corpora iaculi ictum sentire non possint: bestia quoque nec nuda facile penetrabilis ferro sit, & munita loricis obuias sine sui periculo acies secet, & conterat turmas? Itaque vt immensa ædificia, ita elephanti fundamentis validioribus sustinentur, alioquin imparibus fulti pedibus intra breuem laberentur ætatem. Nunc autem & trecẽtis & amplius feruntur annis vitam producere, quia omnia sibi ad magnitudinem membra conueniunt. Ideoque non distincti vt nobis sed cõpacti artus sunt, quo sint robustiores. Quàm cito hominib', si diu steterint, aut velocius cucurrerint, vel iugiter ambulauerint, genua vexantur & plantę. Coniuncta enim & articulata facilius quàm concreta atque solidata, aut doloris sensum, aut casum offensionis admittũt. Et quid miraris si vestiti armis timentur, quandoquidem dentibus suis tanquam naturalibus spiculis semper armati sunt? Promuscide sua quicquid inuoluerint, frangunt: pede quicquid cõpresserint, velut quodã lapsu ruinę ingentis exanimant. Inuoluunt promuscide nemora ad sui escã, & quasi quidam altissimi dracones serpentinis quos ceperint spiris flagellant. Plerũq; eas in orbem colligũt, maximè cum de terra cib' legitur, aut potus hauritur. Documento itaque nobis sunt quòd nihil superfluum sit creatum, & tamen hæc tantæ molis bestia subiecta nobis imperiis seruit humanis.

Elephãti promuscis.

De eiusdem ceruice.

Cur trabib' fulciatur.

De insidiis quæ elephãtis propter ebur parant.

De vsu quẽ elephãti rebus bellicis ministrant.

**populum gradientium vt cast.*

De lõgitudine vitæ elephantorum.

De dentib' quib' armã elephanti.

De promuscidis & pedis viribus.

De prælibatione commendationis humanæ creaturæ, cum exhortatione ut homo seipsum noscat, & sibi attendat. Caput VI.

Etenim

Etenim quoniam de hominis creatura dicturi sumus, commẽdationem ei præstruere & prælibare debemus. Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum, nihil tam ferum quàm leones vel tigrides sunt: & hę seruiunt homini, & naturã suam humana institutione deponunt, obliuiscuntur quod nata sunt, induunt quod iubẽtur. Quid multa? Docentur vt paruuli, seruiunt vt infirmi, verberãtur vt timidi, corrigũtur vt subditi, in mores trãseunt nostros, quoniam motus proprios perdiderunt. Mirabilis igitur natura in maximis. Mirabilis enim in excelsis dominus, mirabilis etiam in minimis. Sicut enim non minus plana camporum quàm montium alta miramur, nec plus altitudinem cedri stupemus, quàm vitis aut oleæ breuis fœcunditatem: ita nõ amplius miror elephantum quia procerus est, q̃ murem qui terribilis elephanto est. Naturæ igitur hæc potentia est, vt terribilia aliis, aliis meticulosa sint. Est enim donata prerogatiua quædam singulis creaturis, vt quibusdam priuilegiis propriis fulciantur. Formidabilis tauris elephantus, murem timet. Leo quidem rex ferarum, exiguo scorpionis aculeo exagitatur, & veneno serpẽtis occiditur. Eximia leonis pulchritudo comantes ceruice thoros excutit, vel sublato pectore attollit ora. Sed quis non miretur tam breui scorpionis aculeo vt incorporeum putes, ingentium corporum exire mortem? Nec hoc quisquam reprehendat, quòd creator serpentes creaturis suis aliáque vel animantium vel herbarum genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionem nostram, non ad deformationem. Nam quæ ignauis, aut infirmis, aut impiis plerumque offensioni atque terrori sunt, aliis vsui. Ita sunt hæc vt pædagogi paruulis, amari videntur, acerbi & molesti, formidabiles verbere, libertatẽ lasciuiendi negant, necessitatem disciplinę exigunt, pueriles animos, ne luxu diffluant, terrore cõ stringunt, ideoque horum austeritate frugi euadunt, sobrij, continentes, laudi magis quàm ludo dediti. Vides quid terribilia illa flagella proficiant? Sic & serpentes flagella sunt eorum quibus infirma animi ætas, & quædam puerilis mentis est virtus: cæterum fortioribus nocere non possunt. Denique confidenti in domino dictũ est: Super aspidẽ & basiliscum ambulabis, & cõculcabis leonem & draconem. Paulum momordit vipera, & putabant eum quasi peccatorem vix de naufragio seruatum, veneno esse moriturum: sed posteaquã inuiolabilis permansit, excussa in ignem vipera, plus apud intuentes venerationis inuenit. Sed & ipse dominus ad omnes ait: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic saluus erit: qui verò non crediderit, condẽnabitur. Signa autem credentium hæc dixit fore, vt serpentes manu mulceant, venena his atq; omne mortiferum, etiã si biberint, nocere non possint. Tua igitur tibi magis incredulitas ô homo, quàm venena metuẽda serpentium sunt. Time igitur illa, vt saltem dum formidantur illa, ad fidem prouocare te possint. Quòd si deum nõ times, vel vltricia perfidiæ venena formides. Nunc quoniam & elephãtos vides tibi subditos, & leones esse subiectos, nosce teipsum ô homo, quod non (vt ferũt) Apollinis Pythij, sed Salomonis sancti est, qui ait: Nisi scias te formosam in mulieribus, quanquam multo antea Moyses in Deuteronomio scripserit: Attende tibi ô homo: attẽde tibi, ait lex. Et propheta ait: Nisi scias te. Cui hoc dicit? Formosa, inquit in mulieribus. Quæ est pulchra in mulieribus, nisi anima, quæ in vtroque sexu præstantiam possidet pulchritudinis? Et merito decora est, quę non terrena sed cœlestia, non corruptibilia sed incorrupta desiderat, in quib⁹ decus perire non solet. Corporalia enim omnia processu ætatis, aut ægritudinis inæqualitate marcescunt. Huic attende, dicit Moyses, in qua tu totus es, in qua melior tui portio est. Deniq; interpretatus est dominus quis sis tu, dicens: Attẽdite vobis à falsis prophetis. Isti enim animam debilitant, mentem subruunt. Nõ igitur caro tu es. Quid enim est caro sine animæ gubernaculo, mentis vigore? Caro hodie sumitur, cras deponitur. Caro temporalis, anima diuturna. Caro amictus est animæ, quæ se induit quodam corporis vestimento. Non igitur tu vestimentum es, sed qui vestimento vteris. Ideo tibi dicitur, vt expoliãs veterem hominem cum actibus eius, nouum induas, qui non in corporis qualitate, sed in spiritu mentis & agnitionẽ renouatur. Non, inquam, caro es tu. Neque enim carni dicitur: Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. Et alibi: Templum dei vos estis, & spiritus sanctus habitat in vobis. Sed renouatis dicitur & fidelibus, in quibus permanet spiritus dei. In carnalibus autem non permanet, quia scriptum est: Non permanebit spiritus meus in istis, quoniam carnes sunt.

Psalm. 90. Acto. 28. Marth. 16. Matth. 7. Colos. 3. 1. Cor. 3. Ibidem. Gene. 6.

De nostræ creationis serie. Et quid sit imago dei, cum iterata adhortatione ut homo sibi attendat, & seipsum sciat.

Caput VII.

Sed prius ipsius creationis nostræ seriem consideremus. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram.) Quis hoc dicit? Nõnne deus qui te fecit? Quid est deus? Caro, an spiritus? Nõ caro vtique, sed spiritus. Cuius similis caro esse non potest, quia ipse incorporeus & inuisibilis est, caro autem comprehenditur & videtur. Cui dicit? Non sibi vtique, quia non dicit faciam, sed faciamus. Non angelis, quia ministri sunt: serui autem cum domino, & opera cum authore nõ possunt operationis habere consortium: sed dicit filio, etiam si Iudæi nolint, etiam si Arriani repugnẽt. Sed & Iudæi conticescant, & Arriani cum suis paribus obmutescãt, qui dum vnum à cõsortio diuinæ operationis excludunt, plures inserunt, & prærogatiuam quam filio negant, seruulis donant. Sed esto vt adminiculo seruulorum ad operandum deus vobis indiguisse videatur. Si operatio communis est cum angelis deo, nunquid deo & angelis imago cõmunis est? Nunquid angelis diceret: Faciamus hominem ad nostram imaginem & similitudinem? Sed qui sit imago dei, audi dicentem: Qui eripuit nos, inquit, de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ, in quo habemus redẽptionem, remissionem peccatorum, qui est imago dei inuisibilis, & primogenitus vniuersæ creaturæ. Ipse est imago dei patris, qui semper est, & erat in principio. Denique imago est qui dicit: Philippe, qui videt me, videt & patrẽ. Et quomodo tu cum imaginẽ viuã patris viuentis videas, dicis: Ostẽde nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Imago dei virtus est, non infirmitas, imago dei sapientia est, & imago dei iustitia est. Sed sapientia diuina est sempiterna iustitia. Imago dei est solus ille qui dixit: Ego & pater vnum sumus. Ita habẽs similitudinem patris, vt diuinitatis & plenitudinis habeat vnitatem. Vbi dicit, Faciamus: quo modo inæqualitas? Cum iterum dicat, Ad similitudinem nostram: vbi est dissimilitudo? Sic & in euangelio vbi dicit: Ego & pater, vtique non vna persona est. Vbi autẽ ait: Vnum sumus: nulla est discrepantia diuinitatis aut operis. Non igitur in vtroque vna persona, sed vna substantia est. Et bene addidit, Sumus: quia semper esse diuinum est, vt coęternum credas, quem putabas dissimilem esse. Aeternus est enim de quo dicit Moyses: Qui est, misit me. Pulchre etiã illud prę misit: Ego & pater. Nam si patrem præmisisset, tu minorem filium iudicares. Sed premisit filium, quẽ non conuenit credi patre superiorem. Adiunxit patrem, vt aduertas deũ patrem & filium eius ordinis præiudicio non teneri. Attende, inquit, tibi soli. Aliud enim sumus nos, alia sunt nostra, alia quæ circa nos sunt. Nos sumus, hoc est, anima & mens. Nostra sunt corporis membra, & sensus eius. Circa nos pecunia est, serui sunt, & vitæ istius apparatus. Tibi ergo attende, & teipsum scito, hoc est non quales lacertos habeas, non quantam corporis fortitudinem, nõ quantas possessiones, quantam potentiam, sed qualem animam ac mentem, vnde omnia consilia proficiscuntur, ad quam operum tuorum fructus rẽfertur. Illa est enim plena sapientiæ, plena pietatis atque iustitiæ, quoniam omnis virtus à deo est. Cui dicit deus: Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. Illa anima à deo pingitur, quæ habet in se virtutum gratiam renitẽtem, splendorémque pietatis. Illa anima bene picta est, in qua elucet diuinæ operationis effigies. Illa anima bene picta est, in qua est splendor gloriæ, & paternæ imago substantiæ. Secundum hanc imaginem quæ refulget, pictura preciosa est. Secundum hanc imaginem Adam ante peccatum: sed vbi lapsus est, deposuit imaginem cœlestis, sumpsit terrestris effigiem.

Gene. 1. Colos. 1. Ioan. 14. Ibidem. 10. Exod. 3.

giem. Sed fugiamus hanc imaginem quæ intrare ciuitatem dei non potest, quia scriptũ est: Domine in ciuitate tua imaginem eorũ ad nihilum rediges. Et non intrat indigna imago, & quę intrauerit excluditur, quia non intrabit, inquit, in eam omne commune, & qui facit execrationem & mendacium, sed ille intrabit in eam cuius in frõte agni nomen scriptum est. Anima igitur nostra ad imaginem dei est. In hac totus es homo, quia sine hac nihil es, sed es terra, & in terrã resolueris. Denique vt scias quia sine anima caro nihil est: Nolite, inquit, timere eos qui possunt corpus occidere, animam autem nõ possunt. Quid igitur in carne præsumis, qui nihil amittis si carnem amiseris? Sed illud time, ne animę tuę defrauderis auxilio. Quam enim dabit homo commutationem pro anima sua, in qua non exigua sui portio, sed totius humanæ vniuersitatis substantia est? Hæc est per quam cæteris ferarum auiúmque dominaris animantibus. Hæc est ad imaginem dei, corpus autem ad speciem bestiarum. In hac pium diuinæ imitationis insigne, in illo cum feris ac beluis vile consortium.

Psal. 71. Matth. 10. Matth. 16.

De elimatiori tractatu quid sit ad imaginem dei. Et de anima quomodo sit ad imaginem dei. Et utrum de ea dici potuerit: Faciamus hominem ad imaginem nostram: utrum praeterea secundum corpus, an secundum animam iustificatio conferri uideatur, cum uehementiori incitatione ut homo seipsum cognoscat, & sibi attendat. Caput VIII.

SEd tractemus elimatius quid sit ad imaginẽ dei. Caro nunquid ad imaginem dei est? Ergo in deo terra est, quia caro terra est? Ergo corporeus deus? Ergo infirmus vt caro, passionibúsque subiectus? Et forte caput tibi videatur ad similitudinem dei, quia eminet: aut oculi, quia intuentur: vel aures, quia audiunt. Si altitudinem spectes, num proceri videmur, quia paululum vertice eminemus à terris? Sed id non pudet, eò nos similes dei dici, quia serpentibus cæterísque reptantibus, aut quia damulis atque ouibus aut lupis celsiores sumus? Et quanto in hac parte cameli nobis atque elephanti proceriores sunt? Obtutus est quidem præstans spectare elementa mundi, cognoscere quæ nullus annunciet, sed tuus deprehendat aspectus. Verum hoc ipsum quantum est quod videmus, vt eo ad similitudinem dei nos esse dicamus, qui omnia videt, spectat omnia, latenter deprehẽdit affectus, scrutatur cordis occulta? Nõ pudet hoc dicere, cum ipse me totũ videre nõ possim? Quod ante pedes est, video, quod à tergo est videre nõ possum. Ceruicem meam nescio, nõ noui occipitium, renes meos videre non possum. Similiter quantum est quod audimus, cum id quod paululum distet, videre & audire non possim? Si interiecti parietes sint, impeditur aspectus, impeditur auditus. Deinde corpus nostrũ vno in loco hæret, angusto includitur spacio. Omnes feræ latiores sunt homine, omnes etiam velociores. Non ergo caro potest esse ad imaginem dei, sed anima nostra, quæ libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis huc atque illuc vagatur, quæ considerãdo spectat omnia. Ecce nunc sumus in Italia, & cogitamus quæ ad oriẽtales aut occidentales partes spectare videntur, & cum illis versari videmur, qui in Perside sunt constituti, & illos videm' qui degunt in Aphrica. si quos cognitos nobis ea terra susceperit, sequimur proficiscentes, inhęremus peregrinantibus, copulamur absentibus, alloquimur separatos, defunctos quoque ad colloquium resuscitamus, eósque vt viuentes complectimur, & tenemus, & vitæ officia his vsúmque deferimus. Ea igitur est ad imaginem dei, quæ non corporeo æstimatur, sed mentis vigore, quæ absentes videt, transmarina visu nouit, percurrit aspectũ, scrutatur abdita, huc atque illuc vno momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circunfert, quæ deo iungitur, Christo adhæret, descendit in infernum, atque ascendit, libera versatur in cœlo. Denique audi dicentem: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Non est ergo ad imaginem dei, in qua deus semper est? Sed audi quia ad imaginem dei. Dicit enim Apostolus: Nos itaque omnes reuelata facie gloriam dei speculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam sicut à domini spiritu. Quia igitur

Philip. 3. 2. Corin. 3.

A cognouimus animam esse ad imaginem dei, nunc considere mus vtrum de anima potuerit dici, Faciamus hominem ad imaginẽ. Sed audi & istud, quia anima nomine hominis nuncupatur. Scriptum est enim in Genesi: Filij autẽ Ioseph qui facti sunt illi in Aegypto: animæ nouem. Omnes ergo animæ quę intrauerũt cũ Iacob in Aegyptũ, septuagintaquinque. Et multo apti' anima vel homo Latinè, vel Græcè ἄνθρωπος dicitur, alterum ab humanitate, alterum ab intuendi habens viuacitate, quæ magis animæ quàm corpori conuenire non dubium est. Cui rei etiam illud iure concurrit dictum in Threnis Hieremiæ: Bonus est dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eum. De hominibus dixit, & animam adiiciendam putauit. Melius enim quærit ista si sola sit, abducens se à corporis cœno, & à cupiditate carnali. Ipsa est ad imaginem dei, conformis domini Iesu. Qui autem cõformes filij dei, sancti sunt. Sic enim legimus, dicẽte Paulo: Scimus autem quoniam diligentibus deum omnia cõcurrunt in bonum, iis qui secundũ propositum vocati sunt sancti, quos præsciuit & prædestinauit cõformes fieri imaginis

Gen. 46. Exod. 1. Thren. 3. Roman. 8.

B filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratrib'. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & clarificauit. Vtrum igitur secundum corpus, an secundum animam iustificatio tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes, cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, mentis tuæ vtique non corporis sit. Pictus es ergo ô homo, & pictus à domino deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturam, non fuco, sed veritate fulgentem, non cera expressam, sed gratia. Deles picturam mulier si vultum tuum materiali candore oblinias, si acquisito rubore perfundas. Illa pictura vitij non decoris est. Illa pictura fraudis non simplicitatis est. Illa pictura temporalis est, aut pluuia aut sudore tergitur. Illa pictura fallit & decipit, vt neque illi placeas cui placere desideras, qui intelligit non tuum sed alienum esse quod placeas: & tuo displiceas authori, qui videt opus suum esse deletum. Dic mihi: si supra artificem aliquem inducas alterum, qui opus illius superioris

C nouis operibus obducat, nónne indignatur ille qui opus suum adulteratum esse cognouerit? Nolli tollere picturam dei, & picturam meretricis assumere, quia scriptum est: Tollam ergo membra Christi, & faciam mẽbra meretricis? Absit. Quod si quis adulterat opus dei, graue crimen admittit. Graue est enim crimẽ, vt putes quod melius te homo quàm deus pingat. Graue est vt dicat de te deus, Non agnosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum quem ipse formaui, reiicio ego quod meum non est. Illum quære qui te pinxit, cum illo habeto consortium, ab illo sume gratiam cui mercedem dedisti. Quid respondebis? Quod si graue est adulterare opus dei, quid de illis dicemus qui interficiunt opus dei, qui humanum sanguinem fundũt, qui vitam quam deus donauit extorquent, qui dicunt: Tollamus iustum, quia inutilis est nobis? Vnde bene lectum est hodie: Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos, vbi requiescant: filius autem hominis non habet vbi caput suum

1. Cor. 6. Matth. 8.

D reclinet. Vulpes ergo se abscondit in fouea, auis se tuetur in nido: homo non absconditur in fouea, sed decipitur. Fouea verò os hominis est, fouea alta pectus est hominis, vbi sunt noxia & fraudulenta consilia, malæ cogitationes. Tu ambulas, & alius tibi foueam parat. In medio laqueorũ ambulas, quos absconderunt tibi in via inimici tui. Omnia ergo circunspice, vt effugias sicut damula de retibus, & sicut auis de laqueo. Damula retia aspectus viuacitate declinat: auis deuitat laqueos, si ad superiora se conferat, & terrena superuolet. In superioribus enim nemo tendit retia, laqueum nullus abscondit. Ideo cuius conuersatio in supernis est, huius non solet in prædam venire captura. Sed quid miraris si homo decipitur ab homine, quando filius hominis vbi requiesceret non habebat? Et ille quidem talem hominem fecit, in quo caput suum reclinaret. Sed postesquam in pectore nostro non requies proximi cœpit esse sed fouea, posteaquam alter alteri nectere cœpit insidias quem iuuare deberet, caput suum Christus auertit à nobis. Sed postea tamẽ maluit illud morti offerre pro nobis. Noli igitur esse fraudulentus

dulĕtus, crudelis, immitis, vt in te Christus caput reclinet. Denique cum fecisset piscium beluas, cum fecisset ferarum genera & bestiarũ, non requieuit. Requieuit autem posteaquam hominem ad imaginem suam fecit. In quo requiescat, audi dicentem: Supra quem requiescam, nisi super humilem & quietum, & trementem verba mea? Esto ergo humilis & quietus, vt in tuo deus requiescat affectu. Qui non requieuit in bestiis, multo magis non requiescit in pectore bestiali. Sunt enim animi bestiales, sunt feræ forma hominum indutæ, de quibus dicit dominus: Attẽdite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autẽ sunt lupi rapaces. In his ergo nõ requieuit deus. Sed requieuit in moribus humanis, quos fecit deus ad imaginem suam & similitudinem, quando fecit virum, qui non debet velare caput suũ, quoniam imago & gloria est dei. Huius viri animæ dicit: Ecce ego Hierusalẽ pinxi muros tuos. Nõ dixit: pinxi ventrem tuum. non dixit: pinxi inferiora tua. sed dixit: Pinxi muros tuos, valida se asserens homini murorum dedisse præsidia, vt si peruigil speculator in portis sit, obsidionis possit periculum propulsare. Dicit itaque: Non tibi voluptates dedi, non illecebras cupiditatum, non incentiua luxuriæ, non alieni decoris concupiscentiã: sed dedi tibi fundamenta muralia, dedi tibi turrium excelsa fastigia, in quibus cõstitutus expugnari ab hoste non metuas, nec ingruentium legionum terribilia, licet tentamenta formides. Denique habes in Esaia, quia iusti anima dicit vel ecclesia: Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa. Munita per Christũ, obsessa per diabolum. Sed non debet obsidionem vereri cui Christus adiutor est. Munitur enim gratia spiritali, & secularibus periculis obsidetur. Vnde & in canticis habes dictũ: Ego murus, & vbera mea turres. Murus est ecclesia, turres eius sunt sacerdotes, quibus abundat & de naturalibus verbum, & de moralibus disciplina. Cognosce ergo te decora anima, quia imago dei es. Cognosce te homo, quia gloria es dei. Audi quomodo gloria. Propheta dicit: Mirabilis facta est cognitio tua ex me. hoc est, in meo opere tua mirabilis est facta maiestas. In cõsilio hominis tua sapientia prædicatur. Dum me intueor, quẽ tu in ipsis cogitationib⁹ occultis & internis affectibus deprehendis, scientiæ tuæ agnosco mysteria. Cognosce ergo te ô homo quãtus sis, & attende tibi, ne quando laqueis implicatus diaboli fias præda venãtis, ne forte in fauces teтri illius leonis incurras, qui rugit & circuit quærens quem deuoret. Attende tibi vt consideres quid in te intret, quid ex te exeat. Nõ de cibo dico, qui absorbetur & egeritur, sed de cogitatione dico, de sermone assero. Non in te intret alieni thori concupiscentia, non irrepat in tuam mentem, non rapiat oculus tuus trãseuntis fœminæ pulchritudinem, animus non includat, non sermo tuus tentamentorũ machinas nectat, non in dolo prodat, non maledico proximum aspergat opprobrio. Venatorem te fecit deus, non expugnatorẽ, qui dixit: Ecce ego mitto venatores multos. venatores non criminis, sed absolutionis, venatores non culpæ vtique sed gratiæ. Piscator Christi es, cui dicit: Amodo eris homines viuificans†. Sic mitte retia tua, sic mitte oculos tuos, sic mitte sermones tuos, vt nullum opprimas, sed alleues fluctuantem. Attẽde, inquit, tibi. Sic sta, ne cadas, sic curre vt ad brauium peruenias, sic certato vt sæpe decernas, quia legitimo debetur corona certamini. Miles es, hostẽ diligenter explora, ne tibi nocturnus irrepat. Athleta es, manib⁹ aduersario propior esto quàm vultu, ne oculum feriat tuum. Liber obtutus sit, argutus incessus, vt irruentem effundas, cædentem occupes, vulnus vigilanti aspectu excas, forti congressu repellas. Quòd si fueris vulneratus, attende tibi, curre ad medicum, quære remedium pœnitentiæ. Attende tibi, quia carnem habes quæ cito labitur. veniat tibi bonus animarum medicus sermo diuinus, aspergat tibi oracula domini tanquam medicamenta salubria. Attende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum. Serpit enim sicut venenum, quòd & letalia infert contagia. Attende tibi, ne obliuiscaris deum qui fecit te, ne nomẽ eius in vanum accipias. Attende tibi, lex dicit, ne cum manducaueris, & satiatus fueris, & domos ædificaueris, & habitare cœperis, & pecoribus tuis repletus fueris, & auro & argento abundaueris, & omnibus quæcunque tibi fuerint, in multitudine exaltes te corde, & obliuiscaris dominum deum tuum. Quid enim habes homo quod nõ accepisti? Nõnne hæc omnia sicut vmbra prætereunt? Nõnne domus tua hæc puluis est & ruina? Nõnne hæc omnia fabula? Nõnne seculi thesaurus vanitas est? Nõnne tu ipse es cinis? Respice in sepulchra hominum, & vide quid ex te nisi cinis & ossa remanebunt, hoc est ex corpore tuo: respice, inquam, & dic mihi quis ibi diues, quis pauper sit. Discerne inopes ac potẽtes. Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter cadauera mortuorum, nisi forte quòd grauius fœtet diuitum corpora distenta luxurie. Quem audisti pauperem cruditate defunctum? Prodest illi inopia sua, exercet corpus, non opprimit. Nec tamen audiuimus iustum derelictum, & semen eius quærens panem: quoniã qui bene operatur in terra sua, abundat alimẽtis. Attẽde ergo tibi diues, quia & tu carnem portas sicut pauper. Attẽde tibi pauper, quia anima tua preciosa est: & si caro mortalis, diuturna anima: & si tibi deest pecunia, non deest gratia: & si non est domus ampla, non diffusa possessio, cœlum patet, terra libera est. Omnibus in cõmune elementa donata sunt, patent æque diuitibus atque pauperibus ornamenta mũdi. Nunquid pulchriora preciosissimarum domorũ aurata laquearia, quàm cœli facies stellis insignita fulgentibus? Nunquid latiora diuitũ rura, quàm spatia terrarũ? Vnde ad eos qui domum ad domũ, & villam ad villam iungunt, dictum est: Nunquid soli habitabitis super terram? Maiorem domum tu habes pauper, in qua clamas, & exaudiris. O Israel, inquit propheta, quàm magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius, magnus, & non habet finem, altus & immensus. Domus dei diuiti est communis & pauperi. Difficile est tamen diuitem intrare in regnum dei. Sed forte doles quòd nullum tibi auratorum lychnorum lumen refulgeat. Sed multo illustrior tibi lumine circunfuso luna resplendet. De hyeme forsitã quereris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus vaporentur: sed habes solis calorem, qui tibi orbem terrarum temperet, & hyberno te defendat à frigore. An illos beatos putas, qui seruorum sequentium stipantur cateruis? Sed qui alienos pedes requirunt, suis vti nesciunt. Denique à paucis præceduntur, à plurimis portantur. Nisi forte illud miraris, quòd abundant auro, argento, pecunia. Quantis abundant vides, quantis egeant nõ vides. Sed eburneis lectis accumbere preciosum putas, & non consideras preciosiorem esse terram, quæ pauperi thoros graminum sternit, in quibus dulcis requies, suauis est somnus, quem ille aurea compositus sponda tota peruigil nocte quærit, & non capit. O quanto te ille beatiorem iudicat vigilans quiescẽtem. Illud prætereo, quod multo est præstantius, quoniam iustus vir qui hic eguerit, illic abundabit: & qui hic laborem tolerauerit, illic consolationem habebit. Qui autẽ hic receperit bona, illic mercedem eorum sperare non poterit. Paupertas enim mercedem suam reseruat, census absumit. Attende ergo tibi pauper, attende diues, quia in paupertate & diuitiis tentamenta sunt. Ideo quidam sapiens dicit: Diuitias & paupertatẽ ne dederis mihi. Et qua ratione petierit hoc, dicit: Satis est enim homini habere quod sibi sufficit. Quia diuitiæ vt epulis ventrem, ita animum curis solicitudinibúsque distendunt. Ideoque petit constitui sibi quæ opus sunt & sufficientia. Ne repletus, inquit, mẽdax fiam, & dicam: Quis me videt? aut factus pauper, furtum faciam, & iurem in nomine domini. Fugienda igitur & cauenda sunt tentamẽta mundi, ne pauper desperet, ne opulẽs insolescat. Scriptum est enim: Cum expuleris gẽtes, & cœperis vti terris eorum, ne dicas: Virtus mea & manus mea hanc mihi possessionem parauit. Sic est qui opes suas merito adscribit suo. Et ideo quasi probatus proprium non agnoscit errorem, sed longo trahit fune peccatum. Nam si credat quod accessio pecuniæ, aut fortuiti euentus, aut turpis astutiæ sit, non habet locum insolentia, in quibus aut nulla laus, & inanis labor, aut cupiditas inuerecunda sit, modum nesciens ponere voluptati.

Margin notes: Esaiæ 66. Matth. 7. 1. Cor. 11. Esaiæ 27. Cantic. 8. Psal. 138. 1. Pet. 5. Hier. 16. Lucæ 5. †sapiens. Deut. 8. 1. Cor. 4. Psalm. 36. Esa. 5. Baruc. 3. Matth. 19. Prouer. 30.

De præstantia, decore, & gratia humani corporis, ac membrorum ipsius. Caput IX.

Sed

SEd iã etiã de ipſo aliqua dicenda ſunt corpore ho
minis, quod præſtantius cæteris decore & gratia
eſſe quis abnuat? Nam & ſi vna atque eadem om-
nium terrenorũ corporum videatur eſſe ſubſtan-
tia, firmitudo & proceritas, quibuſdam maior in beſtiis: for
ma tamen humani corporis eſt venuſtior, ſtatus erectus &
celſus, vt neque enormis proceritas ſit, neq; vilis & abiecta
pauxillitas, tum ipſa habitudo corporis ſuauis & grata, vt
neque beluina vaſtitas horrori ſit, nec gracilitas tenuis infir
mitati. Ac primum omnium cognoſcamus humani corpo-
ris fabricam inſtar eſſe mundi. Siquidem vt cœlum eminet

De præſtantia capitis.

aeri, terris maria, quæ velut quædam membra ſunt mundi:
ita etiã caput ſupra reliquos artus noſtri corporis cernimus
eminere, præſtantiſsimúmque eſſe omnium tanquam inter
elementa cœlum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœ-
nia. In arce autem hac regalem quandam habitare ſapientiã

De laude oculorum. Eccleſ. 2.

ſecundum Propheticum dictum, Quia oculi ſapientis in ca
pite eius: hãc eſſe cæteris tutiorem, & ex illa omnibus mem
bris vigorem prudentiámque deferri. Quid enim robur &
validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, niſi
capitis velut principis ſui imperialis quædam adminicule- B
tur poteſtas? Ex hoc enim aut deſtituuntur vniuerſa, aut o-
mnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, niſi oculo duce vta-
tur in prælium? Quid fuga, ſi deſit obtutus? Carcer eſt totũ
corpus tenebroſo inhorrẽs ſitu, niſi oculorum illuminetur
aſpectu. Quod ergo ſol & luna in cœlo, hoc ſunt oculi in ho
mine. Sol & luna duo mũdi lumina: oculi autem quædam in
carne ſidera fulgent deſuper, & inferiora claro illuſtrant lu-
mine, nec patiuntur noctis quibuſdam nos tenebris impli-
cari: ſpeculatores quidam noſtri die ac nocte excubant.
Nam & ex ſopore membris cæteris citius excitantur, & vi-
gilãtes circũſpectant omnia. viciniores enim ſunt cerebro,
vnde omnis manat vſus vigendi. Neque verò præpropere
quiſquam huc deſcendiſſe me credat, quòd relicto vertice
oculos prædicem, cum alienum nõ ſit ſummam rem in par-
te laudare. Oculos enim certum eſt eſſe capitis portionem.
Caput itaque oculis explorat omnia, auribus occulta rima-
tur, cognoſcit abſcondita, audit quid aliis agatur in terris.

De vertice & cæſarie.

Ipſe autem vertex capitis quàm ſuauis & gratus. Quàm ſpe-
cioſa cæſaries, quàm reuerenda in ſenibus, quàm veneranda
in ſacerdotibus, quàm terribilis in bellatoribus, quàm deco
ra in adoleſcentibus, quàm compta in mulieribus, quàm dul
cis in pueris. Alium ſexum crinita non decet, alium tonſa

De gratia capitis.

non decet. Ex arboribus licet quæ humani ſit gratia capitis
æſtimare. In capite arboris omnis eſt fructus, ibi omnis eſt
pulchritudo, illius coma nos aut à pluuiis tegit, aut defendit
à ſole. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata eſt. Quanto
igitur maior humani capitis ornatus eſt, qui cerebrum no-
ſtrum, hoc eſt ſedem originémq; noſtrorum ſenſuum capil
lis capitis munit & veſtit, ne aut frigore vexetur aut æſtu? Il
lic enim fons vniuerſorum eſt: & ideo vbi iniuria nocet, ibi
gratia præminet. Quid ſine capite eſt homo, cùm totus in
capite ſit? Cum caput videris, hominem agnoſcis. Si caput
deſit, nulla agnitio eſſe poteſt, iacet truncus ignobilis ſine
honore, ſine nomine. Sola ære fuſa principum capita, & du
cti vultus de ære vel de marmore, ab hominibus adorãtur.
Non immerito igitur huic quaſi cõſultori ſuo cætera mem-
bra famulantur, & circunferunt illud ſeruili geſtamine ſicut D
numen, atque in ſublime locatum vehunt. Vnde cenſoria
poteſtate quo vult dirigit quorundam obſequia ſeruulo-
rum, & præcepta ſingulis obeũda decernit. Videas impera-
tori ſuo ſingula gratuito ſtipendio militare. Alia portant,
alia paſcunt, alia defendunt, & miniſterium ſuum exhibent,
parent vt principi, ancillantur vt domino. Inde velut quæ-
dam procedit teſſera, quam debeant pedes obire regionem,
quæ militiæ munia manus conſummandis operibus exe-
quantur, quam venter abſtinendi vel edendi formam im-

De fronte.

poſitæ teneat diſciplinæ. Huic frons libera, nudis aperta
temporibus, quæ mentis habitum ſpecie ſui prodat, nunc
læta, nunc triſtior, nunc directa ad ſeueritatem, nunc ad
lenitatem remiſſiór, quæ ſignis forenſibus internam expri-
mat voluntatem. Imago quædam animi loquitur in vultu,
fidei baſis, in qua quotidie domini nomen inſcribitur &

A teneatur. Eam geminæ ſepes† ſuperciliorum ſequuntur, quæ

†al. ripæ.

oculis munimenta prætendunt, prætexunt gratiam, vt & ve
nuſtas decoris arrideat, & diligentia protectionis aſſiſtat.
Si quid enim de capite ſordium decidat, aut arenæ puluis,
aut ros nebulæ, aut humeſcentis verticis ſudor, excipitur
ſupercilio, ne teneras offenſa acie viſiones mollium pertur-
bet oculorum. Adhærent velut quibuſdam montium ſu-
perciliis oculi, vt & protegente montis cacumine tutiores
ſint, & tanquam in ſummo locati, de quadam ſcena ſuperio-
re vniuerſa proſpectent. Neque enim oportebat eos humi-

De ſitu oculorum.

les eſſe, ſicut aures, vel os, ipſóque narium interiores ſinus.
Specula enim ſemper in alto eſt, vt aduenientium caterua-
rum hoſtilium explorari poſſit aduẽtus, ne improuiſo occu
pent ociantem vel vrbis populum, vel imperatoris exerci-
tum. Sic latronum quoque cauentur incurſus, ſi explorato-
res in muris aut turribus, aut montis excelſi ſupercilio ſint
locati, vt deſuper ſpectent plana regionum, in quibus inſi-
diæ latronum latere non poſſint. In mari quoque poſitus ſi
quis terræ appropinquare ſe coniicit, in ipſa mali faſtigia, &
celſa antennarum cornua voti explorator aſcendit, & adhuc
inuiſibilem reliquis nauigantibus eminus terram ſalutat. At
forte dicas: Si ſpecula editior neceſſaria fuit, cur non ſupra
ſummum verticem capitis oculi conſtituti ſunt, ſicut cãcris
vel ſcarabæis in ſummo ſunt, quibus licet nullum caput ap-
pareat, colla ac dorſa tamen cætero corpore celſiora ſunt?
Sed illis teſta valida, nec tam tenuis membrãna ſicut nobis
quæ facile poſſit offendi, rubóq; & cæteris interſcindi ſenti
bus. Aliis quoque animãtibus huiuſmodi ſpecies, vt poſſint
oculos aut ad ceruicem cõferre, vt equi ac boues, ac prope-
modum omnes feræ: aut ad alas ſuas, vt aues, quo tuta quie-
te potiantur. Nobis autem & in ſumma propemodum corpo
ris parte conſtitui oculos oportuit tanquam in arce, & ab o-
mni vel minima offenſione defendi: quæ duo ſibi compu-
gnantia videbãtur. Nam ſi in humili eſſent propter tutamẽ,
munus impediretur: ſi in vertice, paterent ad iniuriam. Ita-
que ne vel vſui muneris aliquid detraheretur, vel aliquid
ad propulſandã iniuriam non proſpiceretur, eo loco oculos
conſtituit, cui ſupercilia deſuper non minimum protectio-
C nis impertiant, ſubter malæ aliquãtulum eleuatæ haud exi-
guum munitionis adiungant, interiorem partem ſepiant na-
res, exteriorem quoque frontis malarúmque gibbi extube-
rent: & licet oſſium compage connexa, & æquata confinia
circumuallare videantur, inter hæc medij ſunt oculorum or

De orbibus oculorum.

bes, & tuti ad cauẽdum, & ad intuendum liberi, & decori ad
gratiã, vtpote in cryſtalli ſpeciẽ refulgentes. In quorũ me-

De pupillis oculorum.

dio pupillæ ſunt, quę videndi munus operantur. Hæ ne qua

De pilis pupillarum. Pſalm. 16.

incidentis iniuriæ offenſione lædantur, pilis hinc inde cõſer
tis velut quodam vallo per circuitum muniuntur. Vnde tu-
tum auxilium poſtulans Propheta ait: Cuſtodi me domine
vt pupillam oculi. vt protectionis diuinæ fieret ei tam ſoli-
cita & tuta cuſtodia, quàm pupillam oculi tutiſſimo quo-
dam naturę vallo munire dignatus eſt. Simul quia innocen-
tia & integritas leui ſorde aſperſa violatur, & gratię ſuę mu
nus amittit. Et ideo proſpiciendum ne quis eam puluis er-
roris oblimet, aut vlla vexet feſtuca peccati, quia ſcriptum

Matth. 7.

eſt: Eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eii-
cere feſtucam de oculo fratris tui. Itaque propter oculos fe

De cerebro.

runt medendi periti cerebrum hominis in capite locatum:
alios autem noſtri corporis ſenſus propter cerebrum finiti-
mo quodam eſſe domicilio conſtitutos. Initium enim ner-
uorum & omnium ſenſuum voluntariæ commotionis cere-
brum eſt, atque inde omnis eorum quæ diximus cauſa ma-
nat. Initium autem arteriarum inſiti caloris, quo animantur

De arteriis, ac corde.

& tepeſiunt vitalia, cor eſſe plerique arbitrantur. Senſuum
autem ſingulorum velut organũ nerui ſunt, qui velut chor-

De neruis.

dæ & fides quædam de cerebro oriũtur, & per partes cor-
poris in ſingula quæque officia deriuantur. Ideoque mol-
lius eſt cæteris cerebrum, quia omnes ſuſcipit ſenſus, vnde
omnes nerui quærunt vniuerſa quæ vel oculus viderit, vel
auris audierit, vel odor inhalauerit, vel lingua increpuerit,
vel os ſaporis acceperit. Quod enim molle, ad compaſsio-
nem aptius: quod autem durum ex aliquo rigore neruorũ,

De auditu & auribus.

ad agendum efficacius. Præſtantiſſimum quoque audiendi
munus

munus eſt, & viſui ſuppar gratia. Ideo aures extantiores, vt & ornatus decorẽ præferant, & excipiant omne illud quicquid de vertice ſordium humoriſve defluxerit, ſimul vt in earum ſinibus vox repercuſſa ſine offenſione interiores ingrediatur anfractus. Nam niſi ita eſſet, quis non ad omnem fortioris ſonum vocis attonitus redderetur, cum inter ipſa ſubſidia frequenter improuiſo ictus clamore nos obſurdeſcere ſentiamus? Tum velut quædam propugnacula videas prætendere aduerſus frigoris aſperitatem, caloriſque flagrantiam, vt neque frigus penetret ductus patentes, neque nimius adurat æſtus. Sinuatio autem interiorum aurium, modulandi quendam numerum præſtat & diſciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam rythmus efficitur, & modulis quibuſdam ingreſſæ ſonus vocis exprimitur. Tenaces præterea ſermonis accepti ipſos eſſe anfractus aurium, vſus ipſe nos docet. Siquidem velut in concauis montium, vel in receſſu rupium, vel in anfractu fluminum vox auditur dulcior, & reſponſa ſuauia referens Echo reſultat. Ipſæ quoque ſordes aurium non inutiles, quæ ligant vocem, vt tenacior eius in nobis & memoria ſit, & gratia.

De naribus & odoratu.

De naribus autem quid loquar, quæ biuio & procero foramine antrum quoddam recipiendis odoribus præſtant, vt non perfunctorie odor tranſeat, ſed diutius inhæreat naribus, & earum ductu cerebrum ſenſúſque depaſcat? Ideo diutius odor fragrat acceptus, quàm ſermo reſonat, aut viſus apparet. Plerunque quod momento breui fueris odoratus, toto die tibi ſpirat in naribus. per eas quoque purgamenta capitis defluunt, & ſine fraude atque offenſione aliqua corporis deriuantur.

De tactu.

Eſt etiam non mediocris ſenſus in tactu, atque in eo voluptas gratiſſima, ſyncerúmque iudicium. Plerunque enim tactu probamus quæ oculis probare non poſſumus.

De officio oris, & cibo & potu.

Poſtremum quoque officium eſt oris aut linguæ, quòd tamen omnibus vires miniſtrat. Nam neque oculi vigorem videndi haberent, niſi virtutem ſubſtantiæ corporalis acciperent, quæ cibo defertur & potu: neque aures audiendi, aut nares odorandi, aut manus tangendi, niſi corpus omne conſortetur alimentis. Deficimus enim viribus niſi eas cibi competentis aſſiduitate reparemus. Denique confecti fame nullis oblectantur ſenſuum voluptatibus, ſed quaſi exortes eorum delinimenta non ſentiunt.

De dẽtibus.

Quid ego deſcribam dentium vallum, quo cibus conficitur, & plenæ fit vocis expreſſio? Quæ ſine dentibus alimonia delectaret? Denique æui maturos plerunque cernimus hoc ipſo citius ſeneſcere, quod amiſſis dentibus nullam poſſint cibi virtutem validioris aſſumere. Ideo muta infantia, quia non habet adhuc organum vocis.

De munere linguæ.

Linguæ quoque non ſolum in loquendo, ſed etiam in edendo munus precioſiſſimum eſt. Ea enim velut plectrum loquentis, & quædam ędentis eſt manus, quæ defluentem cibum dentibus ſuggerit & miniſtrat. Vox quoque aeris quodam remigio vehitur, & per inane portatur, eadémque vis quę aerem verberat, nunc commouet, nunc demulcet audientis affectum, iratum mitigat, fractum erigit, ſolatur dolentem. Sit igitur nobis canorum commune cum auibus. Sed apud quem, quo ſono vocis vtatur, quod eſt rationabile, non poteſt cum omnibus animantibus irrationabilibus ſcilicet eſſe commune. Nam & ipſi ſenſus communes nobis ſunt cum animantibus cæteris: ſed tamen non eadem his cæteris animantes induſtria vtuntur. Erigit bucula ad cœlum oculos, ſed quid ſpectet, ignorat. Erigunt feræ, erigunt aues: omnibus eſt liber aſpectus, ſed ſoli ineſt homini eorum quæ aſpicit affectus interpres. Spectat oculis ortus obitúſque ſignorum, videt ornamentum cœli, miratur ſtellarum orbes, fulgores quoque diuerſos intelligit ſignorum, quando Heſperus ſurgat, quando Lucifer: cur ille veſpertinus, hic matutinus irradiet, quos motus Orion habeat, quos Luna defectus, quemadmodum Sol ſuos norit occaſus, circuitus quoque curſus ſui ſolennitate cuſtodiat. Audiunt quoque animantes cæteræ, ſed quis præter hominem audiendo cognoſcit? Secreta ſapientiæ ſolus homo ex omnibus generibus quæ in terris ſunt, auditu & meditatione & prudentia colligit, qui poteſt dicere: Audiá quid loquatur in me dominus deus. *(Pſal. 84.)* Hoc eſt precioſiſſimum, quòd homo diuinę vocis ſit organum, & corporalibus labiis exprimit cœleſte oraculum, ſicut illud eſt: Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum. *(Eſaiæ. 40.)* Accepit quod diceret, & clamauit. Sibi habeãt prudentiam ſuam qui radio cœli ſpatia terrarúmq; deſcribunt, Sibi habeãt intellectum ſuum, de quo dicit dominus: Et intellectum prudentium reprobabo. *(1. Cor. 1.)* Neque numeros orationis ac modos, & modulos muſicæ ſapientiæ hoc conſtituam loco, ſed eam ſapientiam definio, de qua dicit Propheta: Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. *(Pſalm. 50.)*

De oſculo oris.

Quid autem loquar de oſculo oris, quod pietatis & charitatis eſt pignus? Oſculantur ſe & columbæ. ſed quid ad humani oſculi venuſtatem, quo amicitiæ inſigne humanitatíſque præfulget, in quo plenę charitatis fidelis exprimitur affectus? Vnde & dominus velut prodigij genus in proditore condemnans ait: Iuda, oſculo filium hominis tradis? *(Luc. 22.)* Hoc eſt, Charitatis inſigne cõuertis ad ſignum proditionis, & infidelitatis indicium? pacis hoc pignore vteris ad officium crudelitatis? Beſtiali igitur oris obſequio inferentẽ potius necem, quàm charitatis fœdera deferentem, diuinæ arguit vocis oraculo.

De ſermone oris

Illud quoque præcipuum, quòd ſoli homines ore exprimimus, quę corde ſentimus. Itaque cogitationes tacitæ mentis, oris ſermone ſignantur. Quid eſt igitur os hominis, niſi quoddam ſermonis adytũ, fons diſputationis, aula verborum, promptuarium voluntatis? Abſoluimus velut quãdam humani corporis regiam, in qua ſit licet quædam quantitas portionis, forma tamẽ vniuerſitatis eſt.

De gutture

Sequitur guttur, per quod totius corporis vitale commercium, & ſpiritus huius cõmeatus infunditur.

De brachiis manibus, ac digitis.

Succedunt brachia, & validi lacertorũ thori, validæ ad operandum manus, & proceribus digiti habiles ad tenendum. Hinc aptior vſus operandi, hinc ſcribendi elegantia, & ille calamus ſcribę velociter ſcribentis, *(Pſalm. 44.)* quo diuinæ vocis exprimũtur oracula.

De ſingulari præconio manuum.

Manus eſt quæ cibum ori miniſtrat. Manus eſt quæ præclaris enitet factis, quæ conciliatrix diuinæ gratię ſacris infertur altaribus, per quam offerimus & ſumimus ſacramenta cœleſtia. Manus eſt quæ operatur pariter atque diſpenſat diuina myſteria, cuius vocabulo non dedignatus eſt ſe dei filius declarari, dicẽte Dauid: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. *(Pſal. 117.)* Manus eſt quæ fecit omnia, ſicut dixit deus omnipotens: Nónne manus mea fecit hæc? Manus eſt totius corporis propugnaculum, capitis defenſatrix. Quæ cum ſit loco inferior, totum verticem comit, & honeſto venuſtat ornatu.

De pectore & ventre.

Quis digne explicet pectoris cratem, ventríſque mollitiem? Aliter enim viſcera molliora non poſſent foueri, & inteſtinorum ſinus duris hauddubie oſſibus læderentur.

De pulmõe

Quid tã ſalutare quàm vt pulmo cordi finitimo limitẽ iungeretur, vt cum exarſerit cor ira & indignatione, pulmonis ſanguine atque humore citius temperetur? Ideoq; mollior pulmo eſt, quia madet ſemper, ſimul vt rigorẽ indignationis emolliat. Hæc ideo ſtrictim percurrimus, vt tãquam indocti obuia perſtringere, non tanquam medici plenius ſcrutari videamur, & perſequi quæ naturæ latibulis abſcondita ſunt.

De liene & iecore.

Lien quoque cum iecore habet viciniam fructuoſam, qui dum aſſumit quo ipſe paſcatur, abſtergit quicquid ſordium deprehenderit, vt per fibras iecoris minutiores, ciborum poſſint tenues atque ſubtiles reliquiæ tranſire, quæ vertantur in ſanguinem, viribúſque proficiant, & non cum ſimo & ſordibus egerantur.

De inteſtinis

Inteſtinorum verò circũplexi orbes, & ſine aliquo licet nodo, ſibi tamen inuicem nexi, quid aliud niſi diuinam proſpiciẽtiam creatoris oſtendunt, vt non cito eſca pertranſeat, & ſtatim à ſtomacho decurrat?

De ſtomacho.

Quòd ſi fieret: iugis fames, & cõtinua vorãdi libido hominibus gigneretur. Exinanitis enim viſceribus & exhauſtis dum momentaria effuſione vacuarentur, neceſſe erat inexplebilem atque inſatiabilem cibi & potus generari cupiditatem, quam ſine dubio matura mors ſequeretur. Ideoque prouide conficitur primum eſca in vtero ſuperiore, deinde in iecore coquitur, quouſque vapore digeſtus trãſfunditur ſuccus eius in reliquas corporis partes, eáque ſubſtantia artus aluntur humani, quam iuuenes accipiunt ad incrementum, ſenes ad perſeuerandum: reliquum autem velut ſuperfluum per inteſtina deducitur, & per illud ex tranſuerſo oſtium deriuatur.

De ano.

Denique etiam in Geneſi

arca Noe ad fabricam humani corporis accipitur, de qua [Gene. 6.] dixit deus: Fac tibi arcam ex lignis quadratis, nidos facies in arca, & bituminabis eam intus & foris bitumine, & sic facies arcam. Et infra: Ostium verò facies ex transuerso, inferiora autem arcæ bicamerata & tricamerata facies. Hoc ergo significat dominus, quòd ostium ex posteriori sit parte, per quod egerantur ciborum superflua. Decore enim creator noster ductus reliquiarum à vultu hominis auertit, ne dum aluum purgamus, inquinaremus aspectum. Simul illud [De pudēdis] considera, quòd ea quæ pudoris plena sunt, eo loco constituta sunt, vbi operta vestibus elucere non possint. Ve- [De venis.] narum pulsus, vel infirmitatis internuncius, vel salutis est. Eędem tamen cum toto diffusæ sint corpore, neq; nudę atque intectæ sunt, & ita lenibus operiuntur visceribus, vt explorandi copia sit, & celeritas sentiendi, quando nulla [De ossibus.] est viscerum crassitudo quæ pulsum possit obducere. Ossa quoque omnia tenui operta sunt viscere, & reuincta neruis, præcipue tamen capitis leui tecta sunt corio. Vnde quo possint aliquod aduersum imbres & frigora habere munimen, [De capillis.] capillis densioribus vestiuntur. Quid de genitalib⁹ loquar, [De genitalibus.] quæ venis è regione ceruicis per renes lumbósque deductis, suscipiunt genitale semen ad munus & ad gratiam pro- [De officio pedum.] creandi? Quid de officio pedum, qui totum corpus sine vlla [De genu.] sustinent oneris iniuria? Flexibile genu, quo præ cæteris domini mitigatur offensa, ira mulcetur, gratia prouocatur. Hoc enim patris summi erga filium donum est, vt in nomine Iesu omne genu curuetur, cœlestium, terrestrium, & [Philip. 2.] infernorum, & omnis lingua confiteatur quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. Duo enim sunt quæ præ cęteris deum mulcent, humilitas, & fides. Spes itaque exprimit humilitatis affectum, & sedulæ seruitutis obsequium. Fides æquat filium patri, atque vtriusque eandem gloriam confi- [Cur duo tātū pedes homini.] tetur. Recte autem non plures sed duo sunt homini pedes. quaterni enim pedes feris ac beluis sunt, bini auibus. Et ideo vnus quasi de volatilibus est homo qui alta visu petat, & quodam remigio volitet sublimium cogitationum. Et ideo [Psal. 102.] de eo dictum est: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. eo quod propior sit cœlestibus, & sublimior aquilis, qui possit dicere: Nostra autem conuersatio in cœlis est. [Philip. 3.]

De fine sermonis, & complexione sexti diei, cū humili gratiarum actione. *Caput X.*

Ed iam finis sermoni nostro sit, quoniam completus est dies sextus, & mundani operis summa conclusa est, perfecto videlicet homine, in quo principatus est animātium vniuersorum, & summa quædam vniuersitatis, & omnis mundanæ gratia creaturæ. Certe deferamus silentium, quoniam requieuit deus ab omnibus mundi operibus, requieuit autem in recessu hominis, requieuit in eius mente atque proposito. Fecerat enim hominem rationis capacem, imitatorem sui, virtutum æmulatorem, cupidum cœlestium gratiarum. In his requie- [Esaię. 66.] scit deus, qui ait: Super quē requiescam, nisi supra humilem & quietum, & trementem verba mea? Gratias ergo domino deo nostro, qui huiusmodi opus fecit in quo requiesceret. Fecit cœlum, non lego quòd requieuerit. fecit terram, non lego quòd requieuerit. fecit solem, lunam, & stellas, nec ibi lego quod requieuerit. Sed lego quòd fecerit hominem, & tunc requieuit, habēs cui peccata dimitteret. Aut forte tunc iam futuræ dominicæ passionis præcessit mysterium, quo reuelatū est quia requiesceret Christus in homine, qui requiem sibi prædestinabat in corpore pro hominis redem- [Psal. 3.] ptione: secundum quod ipse dixit: Ego dormiui, & requieui, & exurrexi, quoniā dominus suscepit me. Ipse enim requieuit qui fecit, Cui est honor, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

F I N I S.

LIBER DE DIGNITATE HVMANAE CONditionis, *notata in eo quod scriptum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, qui sancto Ambrosio anthori à quibusdam adscribitur, fœliciter incipit.*

Qua ratione homini tanta dignitas sit collata. *Caput I.*

Aciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Tāta itaque dignitas humanæ conditionis esse cognoscitur, vt non solo iubētis sermone, sicut alia sex dierum opera, sed cōsilio sanctæ trinitatis, & opere maiestatis diuinæ creatus sit homo, vt ex primæ conditionis honore intelligeret quantum deberet suo conditori, dum tantum in cōditione mox dignitatis priuilegium pręstitit ei conditor, vt tanto ardentius amaret conditorē, quanto mirabilius se ab eo esse conditum intelligeret. Nec ob hoc solum quòd consilio sanctę trinitatis sic excellenter à conditore conditus est, sed etiam quòd ad imaginem & similitudinem suam ipse creator omnium eum creauit, quod nulli alij ex creaturis donauit.

De dignitate hominis sumpta ex ratione imaginis. *Caput II.*

Væ imago diligentius ex interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo quidem quòd sicuti deus vnus semper vbique totus est, omnia viuificans, mouens, & gubernans, sicut Apostolus confirmat, quòd in eo viuimus, mouemur, & sumus: sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificās illud, mouens, & gubernās. Nec enim in maioribus corporis sui membris, maior, & in minoribus minor, sed in minimis tota, & in maximis tota. Et hæc est imago vnitatis omnipotentis dei quam anima habet in se. Quæ quoque quandam sanctæ trinitatis habet imaginem. Primo in eo, quia sicut deus est, viuit, & sapit: ita anima secundum suum modum est, viuit & sapit. Est quoque & alia trinitas in ea, qua ad imaginē sui conditoris perfectæ quidem & summæ trinitatis, quæ ex patre & filio & spiritu sancto, condita est. Et licet vnius illa naturæ, tres tamen in se dignitates habet, id est, intellectum, voluntatem, & memoriam. Quod idem, licet aliis verbis in euangelio designatur cū dicitur: Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mēte tua. id est, ex toto intellectu, & ex tota voluntate, & ex tota memoria. Nā sicut ex patre generatur filius, & ex patre filióque procedit spiritus sanctus: ita ex intellectu generatur voluntas, & ex his item ambobus procedit memoria, sicut facile à sapiente quolibet intelligi potest. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus, nec horum trium vnum aliquod quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrū constat. Et sicut deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus est, non tamen tres dij sunt, sed vnus deus tres habens personas: ita & anima intellectus, anima voluntas, anima memoria: non tamen tres animæ in vno corpore, sed vna anima tres habens dignitates: atque in his tribus eius imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem, vt inquantum intelligitur diligatur: & quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore eius voluntas: imò nec hæc duo sufficiunt nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis & diligentis maneat deus, vt sicut non potest esse momentum quo homo non vtatur vel fruatur dei bonitate & misericordia, ita nullum debeat esse momentum quo præsentem eum non habeat memoria. Et ideo dilectissime fili, iuste mihi videtur dictum interiorem hominem imaginem esse dei. Anima enim nominatur totus interior homo, qua viuificatur, regitur, continetur lutea illa massa humectata succis, ne arefacta dissoluatur. Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna, & innumerabiliter sapiens, vt scriptum est: Magnus dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus. & incomparabiliter suauis, vt alibi dicit: Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. Ex qua, & per quam, & in qua sunt omnia quæ

quæ sunt, reguntur omnia quę sunt, continentur omnia quę sunt. Omnia dico ipsam vniuersitatem, quę est totum, quod aliud est quam ipse qui fecit, & nō est factus, sed ipse est ex quo, & qui ex eo, & quo. Quod ipse deus ex quo est, pater dicitur à nobis pauperibus sensu, pauperiorib' verbis: quod qui ex eo, filius dicitur: quod quo, spiritus sanctus. Ideo autem dicitur deus pater, quia ipse est ex quo, & sapientia est qua ordinatur omnia, & dilectio qua se voluit omnia ita manere vt ordinata sunt. Ex quo ergo, & qui ex eo, & quo se diligunt, ipsa duo, tria sunt, & illa tria ideo vnū, quia sic sunt ex vno illa duo, vt tamen ab ipso nō sint separata, sed ex ipso sunt, quia non à se. & in ipso, quia non separata, & ipsum ipsa quod ipse, & ipsum ipse quod ipsa, & non ipsum ipsa qui ipse, & non ipsa ipse quæ ipsa. Vis ista deus est, & ipse deus tria est, & vnumquodque horum trium deus est, & omnia tria illa non dij, sed deus est. Ad imaginem ergo suam conditor, vt dictum est, fecit animam hominis, quæ tota dicitur anima. Non autem aliud significo hominis quàm animam cum mentem dico, sed propter aliud animam, & propter aliud mentem. Nam totum quod viuit, hominis anima est. Cum autē anima in se agit se, & ex se, & per se sola mens dici solet, sensus verò ad sua ministeria implens consuetius anima dicitur. Mens ergo scire gignit, & amat scire quod scit. Non illud scire dico, quod repēte scitur res aliqua, quæ ante nesciri putabatur, sed illud vnde & aliquid & omne quicquid scitur vel nescitur, sciri potest. Illud ergo scire mens gignit, & cum genitum est, scientia potest dici. Sunt ergo iam duo, mens, & quod ipsa mens scit: restat tertium vtrisque commune. Omnis mens quicquid scit, amat scire. Amor non minus quàm inter duos est, amantem & quod amatur. Vnus est ergo amborum amor, qui & tertius est. Nō autem potest negari hoc totum vnam esse animam, & vnam animam hæc tria esse. Sicut enim hæc tria vere vna anima sunt, sic non minus vere vna anima est hoc vnum, & hoc alterum, & hoc tertium. Comparet igitur se hęc creatura tam eminens creatori suo supereminēti sibi, excepto hoc, & multum supra se amoto, quòd omnis bonitas, & omne bonum, & omnis bonitatis & boni dulcedo creatoris à seipso est, Creatura verò non solum quod est, sed etiam quod talis est, ab alio est, non à se: & ipsa quòd est, semper est, licet & ipsa anima quodammodo suo incommutabilis est. Nam semper anima est postquam esse cœperit, & scit, & scire vult. Comparet ergo, vt dixi, se anima eo modo quo potest creatori suo, vt dicatur mens pater quia gignit scire: dicatur scire filius, quia ex alio est, & non est aliud quàm ipsum quod ipse est ex quo est: dicatur amor spiritus sanctus, quia amborum est eorum qui se amant. Vnde in nostris scripturis sæpius amor, id est charitas, quæ in deo est erga nos, & quæ à nobis in deum spiritus ipse appellatur. Et hæc de imagine ò dilectissime fili habeto.

De dignitate hominis sumpta ex ratione similitudinis. Caput III.

NVnc vero de similitudine aliqua intellige, quæ minoribus cernenda est, vt sicut deus creator qui hominem ad similitudinem suam creauit, est charitas, est bonus & iustus, patiens atque mitis, mundus & misericors, & cætera virtutum sanctarum insignia, quæ de eo leguntur: ita homo creatus est, vt charitatem haberet, vt bonus esset & iustus, vt patiens atque mitis, mundus & misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propius est deo, & maiorem sui conditoris gerit similitudinem. Si verò (quod absit) aliquis per deuia vitiorū, & diuortia criminum ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degener oberrat, tunc fiet de eo quod scriptum est: Et homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipiētibus, & similis factus est illis. Qui maior honor potuit homini esse, quàm vt ad similitudinem sui factoris cōderetur, & eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus & conditor? De quo legitur: Domin' regnauit, decorem indutus est, id est omnium virtutum splendore, & totius bonitatis decore ornatus. Vel quod maius homini potest esse dedecus, aut infœlicior miseria, quàm vt hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem & irrationabilem brutorum, iumentorum delabatur similitudinem? Quapropter ò dilectissime, quisque diligentius attendat primæ conditionis suæ excellentiam, & venerandam in seipso sanctæ trinitatis imaginem agnoscat, honorémque similitudinis diuinæ ad quem creatus est, nobilitate morum, exercitio virtutū, dignitate meritorum habere contendat, vt quando appareat qualis sit, tunc similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabilius quæ in secundo reformauit.

Psalm. 48. Psalm. 92.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE PARADISO.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de paradiso Liber unus.

De difficultate inuestigandi & explanandi quid, ubi, ac qualis sit paradisus. Quod tamen authorem paradisi de quo in Genesi legitur, inuenire poßimus, ac de plãtatione eiusdem secundum mysticam interpretationem. Qua etiam ratione uideatur paradisus esse anima, in qua uirtus unaquæque plantatur. Caput I.

De paradiso adoriẽdus sermo non mediocrem ęstum nobis videtur incutere, quidnam sit paradisus, & vbi sit, qualisve sit, inuestigare, & explanare cupientibus, maxime cum Apostolus siue in corpore, siue extra corpus nesciat, raptum se tamen dicat vsque ad tertium cœlum. Et rursus: Scio, inquit, huiusmodi hominẽ, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit verba ineffabilia, quæ nõ licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor nisi in infirmitatibus meis. Si enim voluero gloriari, non ero stultus, nam veritatẽ dico. Ergo si huiusmodi paradisus est, vt eum solus Paulus, aut vix aliquis Pauli similis, cũ in hac vita degeret, videre potuerit: idem tamen siue in corpore, siue extra corpus viderit, meminisse non possit: audierit tamen verba quibus prohibitus sit vulgare quod audierat: quo tãdem modo nos paradisi situm poterimus absoluere, quem nec videre potuimus, & si potuissemus videre, tamen prohiberemur aliis intimare? Simul cum Paulus extollere se reuelationum sublimitate sit veritus, quanto magis nobis studendum est id solicitius indicare, cuius etiam reuelatio obnoxia sit periculo? Non hylen igitur hunc paradisum æstimare debemus, & ideo relinquamus Pauli esse secretum. Tamen quoniam legimus in Genesi à deo paradisum esse plantatum secũdum orientem, & ibi esse positum hominem quem plasmauit deus: istius paradisi authorem iam possumus inuenire. Quis est enim qui potuit fingere paradisum, nisi omnipotens deus, qui dixit, & facta sunt? Nunquid indigens eorum quæ generari vellet? Ipse ergo plantauit paradisum, de quo dicit sapientia, Omnis plantatio quam non plantauit pater meus, eradicabitur. Bona angelorum plantatio, bona sanctorum. Sancti enim sub ficu & vite ducuntur in illo pacis futuræ tempore, in quib⁹ typus est angelorum. Ergo paradisus est plurima ligna habens, sed ligna fructifera, ligna plena succi, atque virtutis, de quibus dictum est: Exultabunt omnia ligna syluarum. Ligna semper florentia viriditate meritorum, sicut illud lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, cuius folium non defluet, quia totus in eo fruct⁹ exuberat. Hic ergo paradisus est. Locus autẽ eius in quo est plantatus, voluptas dicitur. Vnde & sanctus Dauid ait: Ex torrẽte voluptatis tuæ potabis eos. legisti enim: Quia fons procedit ex Edẽ qui rigat paradisum. Hæc igitur sanctorum flumina quæ plantata sunt in paradiso, quasi profluo quodam torrentis spiritus irrigantur. De quo alibi ait: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Est autem ciuitas illa quæ sursum est, Hierusalem libera, in qua diuersa sanctorum merita pullularunt. In hoc ergo paradiso hominem deus posuit quẽ plasmauit. Intellige etiam quod non eum hominem qui secundum imaginem dei est posuit, sed eum qui secundũ corpus. Incorporalis enim in loco non est. Posuit autem eum in paradiso sicut solem in cœlo, expectãtem regnum cœlorum, quẽadmodum creatura expectat reuelationẽ filiorum dei. Ergo si paradisus est in quo erant exorta virgulta, videtur paradisus anima esse, quæ multiplicat semẽ acceptum, in qua virtus vnaquęq; plãtatur. In qua erat etiam lignũ vitæ, hoc est sapientia, sicut dixit Salomon: quia sapientia nõ de terra exorta est, sed de patre. Est enim splendor lucis æternæ, & manatio omnipotentis gloriæ.

Quod lignum scientiæ boni & mali fuerit in paradiso, & qua ratione in scripturis diuinis non facile debeamus reprehendere aliquid quod intelligere non possumus. Cur etiam lignum scientiæ boni & mali in paradiso sit exortum, & à deo permissum, similitérque serpens ac diabolus: quãuis plerique uelint diabolum in paradiso non fuisse. Quid præterea quidam per serpentem, mulierem atque uirum intelligi existiment. Caput II.

Erat autem lignum scientiæ boni & mali in paradiso. Sic enim habes: Quia produxit deus lignum speciosum ad aspectum, & bonum ad escam, & lignum vitæ in paradiso, & lignum scientiæ boni & mali.) Postea videbimus vtrũ & hoc lignũ speciosum ad aspectũ, & bonum ad escã fuerit, sicut cætera. Eo enim loco hoc opportunius disputabitur, quo hominẽ ex hoc gustantem ligno inuenimus esse deceptum. Interim nihil habemus quod nunc reprehendere debeamus, etsi rationem scire non possimus. Neque enim in hac creatura mũdi siqua nobis difficilia intellectu videntur, & incomprehensibilia ingenio nostro, temerario quodam debemus condemnare iudicio, vt creaturam serpentium, venenatique alicuius animantis: quippe homines qua ratione singula quæque sint facta, intelligere adhuc & scire non possumus. Sic ergo & in scripturis diuinis non facile reprehendamus aliquid quod intelligere non possumus. Sunt enim plurima quæ non nostro ingenio metiẽda sunt, sed ex altitudine dispositionis & verbi sunt æstimanda. Pone enim, sine præiudicio tamen assertionis futurę, ideo tibi hoc lignum de scientia boni aut mali displicere, quia posteaquam gustauerunt ex eo homines, intellexerunt se nudos. Attamen ad consummationem diuinæ operationis, dicam tibi & hoc lignum in paradiso exortum, & ideo à deo esse permissum, vt possimus supereminentiam boni scire. Quomodo enim si non esset scientia boni & mali, inter bonum & malũ discretionẽ aliquam disceremus? Nam neque quod malum erat, malum iudicaremus esse, nisi esset scientia boni. Scientia autem boni esse non posset, nisi esset & mali. Neq; rursus quod bonũ erat, sciremus bonum esse, nisi esset scientia mali. Cape exemplũ de ipsa conditione humani corporis. Nẽpe habet & amaritudinẽ quandam fellis: quæ si in cõmune prospicias, ad salutem hominis vtilis inuenitur. Ergo & quod malum putamus, plerunque nõ per omnia malum est, sed in cõmune vtile. Nam sicut fel in parte est corporis, & tamen ad totius vtilitatem corporis prodest, ita vtilitati omniũ profuturã sciens deus scientiam boni & mali, in parte cõstituit, vt in cõmune prodesset. Denique serpentẽ in paradiso inuenis, vtiq; non sine dei voluntate generatũ. In serpentis autem figura diabolus est. Fuisse enim diabolũ in paradiso etiã Ezechiel propheta docet: qui dicit super principem Tyri: In voluptate, inquit, paradisi factus es. Principem Tyri autẽ in figura accipimus diaboli. Nunquid & hinc accusabimus deum, quia thesauros eius altitudinis & scientię absconditos in Christo & occultos cõprehendere non possumus, nisi quos ipse reuelare dignatus est? Reuelauit tamen vt sciremus etiam diaboli malitiam ad sa-

2. Corin. 12. Gene. 2. Psalm. 148. Matth. 15. Psalm. 95. Psalm. 1. Psal. 35. Gene. 2. Psal. 45. Gene. 2. Sapien. 7 Gene. 2. Ezech. 28.

ad salutem prodesse hominibus, non quòd diabolus prodes se velit, sed quòd malitiam eius etiam repugnantis conuertit nobis dominus ad salutē. Denique huius malitia Iob sancti viri fecit esse virtutem & patientiam clariorē. Huius malitia iustitiā eius exercuit, vt certaret & vinceret, & victoriam corona sequeretur: Nemo enim nisi qui legitime certauerit, coronatur. Ioseph quoque castimonia nunquam ad nostri memoriam peruenisset, nisi mulier domini eius cōtubernalis ignitis diaboli spiculis incitata tentasset eius affectum, nisi postremo affectasset eius interitum, quo clarior esset castimonia viri, qui mortem pro castitate cōtempserit. Vis scire consilium dei? Nempe diabolo authore neces videntur iustis hominibus præparari, exerceri quoque parricidia filiorum. Attamen dominus etiam Abraham hac arte tentauit, vt immolari sibi filium ab eodem postularet. Qua tentatione Abraham fidelis est domino comprobatus, quod à deuotionis obsequio nec dilecti filij miseratione reuocatus sit. Ita ergo & lignum scientiæ boni & mali in paradiso, quod erat speciosum ad visum, & bonū ad escam specie videbatur. Non enim vsu bonum ad escam erat, quoniam esca eius videtur hominibus obsuisse. Ergo est quod singulis noceat, in cōmune prosit, vt inde nocuit diabolus, sed præter illum omnes apostolos coronauit, qui malitię eius tentamenta vicerunt. Itaque neque dubitandum, neque reprehendendum quod in paradiso diabolus erat, quandoquidem occludere sanctis non potuit iter ne quis ascenderet. Neque enim iustis habitationem incolatus tanquam possessor eripuit. Esto enim vt aliquos desides atq; vitiosos ab incolatu supernæ possessionis auerterit, illud multo angustius, multóque pulchrius, quod sanctorū orationibus excluditur, cum completum fuerit illud: Videbam sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Ergo non metuamus eum, qui eousque infirmus est, vt & ipse casurus sit in terrā. Accepit quidem tētandi licentiā, sed non accepit copiam subruendi, nisi sua spōte labatur infirmus affectus, qui sibi auxilium non norit accersire. Et ideo qua fraude tētauerit primum hominem, quidve in homine putauerit esse tentandum, quo ordine, qua arte, cognoscere opus est, vt cauere possimus. Plerique tamen qui volunt in paradiso diabolum non fuisse, licet in cœlo astantem cum angelis legerimus, ne in isto sermone videātur offendi, secundum suam accipiunt voluntatem interpretationem istius lectionis. Nanque ante nos fuit qui per voluntatem & sensum præuaricationem ab homine memorauerit esse commissam, in specie serpentis figuram accipiens delectationis, in figuram mulieris sensum animi mentísque constituens, quam αἴσθησιν vocant Græci. Deceptam autem per sensum præuaricatricem secundum historiam mentem asseruit, quam Græci νοῦν vocāt. Recte igitur in Græco νοῦς viri figuram accipit, αἴσθησις mulieris. Vnde & quidam Adam νοῦν terrenum interpretati sunt. Dominus autem virgines illas in euangelio accensis facibus vel extinctis expectantes sponsi aduentum pro sensibus vel integris sapientium, vel corruptis insipiētium posuit. Nam si Eua, hoc est sensus primæ mulieris, accensas habuisset faces, nūquam præuaricationis suæ nos criniculis implicasset, neque ex illa virtutis immortalitate cecidisset.

Quæ subsidia in tolerandis periculis habeat anima per paradisum figurata ex fonte diuiso in quatuor initia siue flumina, in quibus quatuor uirtutes principales exprimuntur, quæ etiam uelut mundi istius incluserunt tempora.

Caput III.

Est ergo paradisus terra quædam fertilis, hoc est anima fœcunda, in Eden plantata, hoc est in voluptate quadam, vel exercitata terra in qua animæ sit delectatio. Est etiam νοῦς tanquam Adam, est & sensus, tanquam Eua. Ac ne haberes quod ad infirmum retorqueres naturæ, vel ad obnoxiam in tolerandis periculis conditionem, considera quæ habeat anima ista subsidia. Erat fons qui irrigaret paradisum. Qui fons, nisi dominus Iesus Christus, fons vitæ æternæ, sicut & pater? quia scriptum est: Quoniam apud te fons vitę. Denique flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et fons legitur, & fluuius legitur, qui irrigat paradisi lignū fructuosum, quod ferat fructum in vitam æternam. Hic ergo fons, sicut legisti: Fons enim procedit, inquit, ex Eden, id est in anima tua fons est. Vnde & Salomō ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. Hic est fons qui procedit ex illa exercitata & plena voluptatis anima. Hic fons qui irrigat paradisum, hoc est virtutes animæ eminentissimo merito pullulantis. Et diuiditur, inquit, hic fons in quatuor initia. Nomen est vni Phison, hic est qui circuit omnem terrā Euilath, vbi est aurum. Terræ autem illius aurum bonum est, vbi est carbunculus, & lapis prasius. Et nomen secundi Geon, hic est qui circuit omnem Aethiopiam. Et flumen tertium Tigris, hic est qui vadit contra Assyrios. Et flumen quartum est Euphrates. Hæc igitur quatuor sunt flumina, hoc est Phison, secundum Hebræos Phison dicitur, Ganges autem secūdum Græcos: qui fluit contra Indiam. Geon autem Nilus, qui circuit terram Aegypti vel Aethiopiam. Mesopotamia autem dicitur, quòd Tigris & Euphrates incluserint eam, eo quòd inter duo hæc flumina constituta sit, quod etiam longe positis nomen ipsum & opinio communis expressit. Sed quemadmodum fons dicitur sapientia dei? Fons enim est secūdum euangelium dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Fōs est & secundum prophetam qui ait: Venite & edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. Sicut ergo fons vitæ est sapientia, fons gratiæ spiritalis: ita fons virtutum est cæterarum quæ nos ad æternæ cursum dirigūt vitæ. Ex hac igitur anima quæ culta est, non ex ea quæ inculta, fons iste procedit vt irriget paradisum, hoc est quædam diuersarum fruteta virtutum, quarū sunt quatuor initia in quæ sapientia ista diuiditur. Quæ sunt quatuor initia virtutum, nisi vnum prudentiæ, aliud temperātiæ, tertium fortitudinis, quartum iustitiæ? quæ etiam sapientes istius mundi ex nostris assumpta, in suorum scripta librorum transtulerunt. Itaque sicut fons sapientiæ, ita etiam flumina ista quatuor quædam ex illo fonte manantia sunt fluenta virtutum. Phison igitur prudentia est, & ideo habet bonum aurum, splendidum carbunculum, & prasium lapidem. Aurum enim pro inuentis prudentibus frequenter accipimus. Vnde & dominus per prophetam ait: Dedi illis aurum & argentum. Et Dauid de prudentibus dicit: Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in specie auri: eo quòd veteri & nouo qui inhæserit testamento, in ipsa secreta sapientiæ dei disputationis possit vbertate procedere. Hoc ergo bonum aurum dicit, non monetale, quod corruptibile ac terrenum est. Habet etiam splēdidum, inquit, carbunculum, in quo quidem animæ nostræ viuit igniculus. Habet & prasium lapidem, qui viride quiddam atque vitale coloris sui specie ostentare videatur. Virent enim arbusta quæ viuunt, arescunt contra quæcunque moriuntur. Viret terra dum floret, virent & semina dum prorūpunt. Et bene primo loco hic fluuius positus est Phison, qui secundū Hebræos Feoison dicitur, hoc est oris mutatio, qui non vnam gentē circunfluit, sed etiam per Lydiā fluit. Non enim angusta quædā, sed diues vtilitatum prudentia est, quæ pluribus profit. Ideo prima, vt si quis de paradiso fuerit egressus, velut quoddam eum prudentiæ flumen excipiat, ne cito possit arescere, sed per hanc ad paradisum facile reuertatur. Hic fluuius à multis hominibus frequētatur, pulchritudinémq; & fertilitatem maximā habere perhibetur. Et ideo prudentia in specie huius accipitur, quæ plurimos fructus attulit in domini saluatoris aduentu. Atque in extrema terrarū fluit, quia per sapientiam omnes homines sunt redempti. Vnde & dictum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum. Secundus est fluuius Geon, iuxta quem lex data est Israelitis, cū essent in Aegypto constituti, vt ex Aegypto recederent, & succincti lumbos ederent agnum, quod insigne est temperantiæ. Castos enim & sanctificatos oportet domini pascha celebrare. Et ideo iuxta istū fluuiū legitima primo obseruantia cōstituta est, quia significat nomen hoc quendam terræ hiatum. Sicut igitur terra quæcunque vel purgamenta vel frondes in eo sunt, hiatu absorbet, ita castitas omnes corporis passiones abolere cōsueuit. Meritóque ibi primum obseruantiæ constitutio, quia per legem absorbetur carnale peccatum. Bene ergo Geon, in quo

2.Tim.2. Gene.22. Lucæ.10. Gene.2. Psal.35. Ioan.7. Prouer.5. Gene.2. Ioan.7. Prouer.9. Oseæ.2. Psalm.67. Gene.2. Psalm.18.

figura est castitatis, circumire terram Aethiopiam dicitur, vt abluat corpus abiectũ, & carnis vilissimæ restinguat incendium. Aethiopia enim abiecta & vilis latina interpretatione signatur. Quid autem abiectius nostro corpore? Quid tam Aethiopiæ simile, quod etiam nigrum est quibusdã tenebris peccatorũ? Tertius est fluuius Tigris, qui vadit contra Assyrios, ad quem præuaricator Israel captiuus est ductus. Hic fluuius dicitur velocior esse omnibus, quem incolunt Assyrij, hoc est dirigentes. hoc enim significat interpretatio. Ergo quicunque fortitudine animi præuaricantia corporis vitia captiuauerit, dirigẽs ad superna, iste huius fluminis similis æstimatur. Et ideo etiam fortitudo de illo qui est in paradiso dei fonte emanat. Fortitudo autem quodam cursu rapido resistentia quæque transuerberat, nec aliquibus cursus eius impedimentorum hæret obstaculis. Quartus est fluuius Euphrates, qui latine fœcunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam insigne iustitiæ, quæ omnem pascit animam. Nulla enim abundantiores videtur habere fructus virtus, quàm æquitas atque iustitia, quę magis aliis quàm sibi prodest, vtilitates suas negligit, communia emolumenta præponens. Plerique Euphratem ἀπὸ τοῦ εὐφραίνεσθαι dictũ putant, hoc est à lætando, eò quòd hominum genus nullo magis quàm iustitia & æquitate lætetur. Causam autem cur cæteri qua commeant fluuij, describuntur regiones locorum: qua Euphrates commeat, non describatur, illam accipimus, quia aqua eius vitalis asseritur, & quæ foueat atque augeat. Vnde Auxen eum Hæbræorum & Assyriorum prudentes dixerunt: contra autem fertur esse aqua aliorum fluminum. Deinde quia vbi prudentia, ibi & malitia: vbi fortitudo, ibi iracũdia: vbi temperantia, ibi intemperantia plerũque est, aut alia vitia sunt. Vbi autem iustitia, ibi concordia virtutum est cæterarum. ideo non ex locis qua fluit, hoc est, non ex parte cognoscitur. Non enim pars est iustitia, sed quasi mater est omnium. In his ergo fluminib⁹ quatuor, virtutes principales quatuor exprimuntur, quę veluti mundi istius incluserunt tempora. Primum igitur tempus ex mundi principio vsque ad diluuium prudentiæ fuit, quo in tempore iusti numerantur, Abel à deo iustus dictus: & Enos, hoc est homo ad imaginem dei factus, qui sperauit inuocare nomen domini dei: & Enoch, qui dicitur latine dei gratia, raptus ad cœlum: & Noe, qui & ipse iustus, & quædam requietis directio. Secundum tempus est Abraham & Isaac & Iacob, reliquorúmque numerus patriarcharum, in quibus casta & pura quædam temperantia religionis effulsit. Immaculatus enim Isaac per repromissionem Abrahæ datus est filius, non tam corporalis partus, quàm diuinæ munus præferens indulgentiæ, in quo vera immaculati figura pręcessit, vt Apostolus docet dicẽs: Quia Abrahæ dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Nõ dicit seminibus, tanquam multis, sed sicut in vno, & semini tuo, qui est Christus. Tertium tempus est in Moysi lege, & cæteris prohetis. Deficiet enim me tempus enarrandi de Gedeon, Barac, Sampson, Salomone, Dauid & Samuel, & cæteris prophetis: Anania, Azaria, Misael, Daniel, Helia Helisæo, qui per fidem deuicerunt regna, operati sunt iustitiam, perceperunt repromissiones, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt virtutem ignis, effugerunt acies gladij, eualuerũt de infirmitate, fortes fuerunt in bello, castra ceperunt exterorũ. Nõ immerito igitur in his species fortitudinis est. Secti enim sunt, sicut infra habes, tentati, in mactatione gladij mortui. Circũierunt in caprinis pellibus, egentes, angustiati, & doloribus afflicti, quorum meritis non erat dignus orbis. In solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in foueis terrę. Recte igitur in his speciem fortitudinis collocamus. Secundum autem euangelium digna est figura iustitiæ, quia virtus est in salutem omni credenti. Denique ipse dominus ait: Sine modo. sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Quæ quidem parens cæterarum est fœcũda virtutum quadam vi. In quo aliqua harum quas diximus principalis est virtus, in eo etiam cæteræ præsto sunt, quia ipsæ sibi sunt connexæ concretæque virtutes. Nam vtique Abel iustus & fortissimus, ac patientissimus Abraham, & prudentissimi prophetæ, & Moyses eruditus in omni sapientia Aegyptiorum, maiorem honestatem ęstimauit Aegypti thesauris opprobrium Christi. Et quis sapientior quàm Daniel? Salomon quoque sapientiam poposcit, & meruit. Dictum est ergo de quatuor virtutum fluminibus, quorum potus est vtilis. Et quia Phison aurum bonum terræ, & carbunculum, & lapidem prasium habere dictus est, hoc quoque quale sit consideremus. Videtur enim nobis tanquam aurum bonum Enos, qui prudenter dei nomen scire desiderauit. Enoch autem qui translatus est, & mortẽ non vidit, carbunculus quidam est lapis boni odoris, quem operib⁹ suis sanctus Enoch deo detulit, gratiam quandam factis & moribus spirãs. Noe verò tanquam prasius lapis vitalem colorem prætulit. Siquidem diluuij tempore solus velut affuturæ constitutionis vitalis semen in illa arca est reseruatus. Ergo bene paradisus, qui pluribus fluminibus irrigatur, secundum orientem, non contra orientẽ, hoc est secundũ illum orientẽ cui nomen est oriens, id est, secundum Christum, qui iubar quoddam ęternæ lucis effudit, & est in Eden, hoc est in voluptate.

Galat. 3. — Hebr. 11. — Math. 3. — Hebr. 11.

De apprehensione hominis, & positione eius in paradiso ut operaretur & custodiret. Et qua ratione extra paradisum uir factus sit, mulier uerò intra paradisum. Quid præterea intersit inter operari & custodire, & cur primus homo in paradiso legitimi laboris speciem susceperit.

Caput IIII.

ET apprehendit deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso operari & custodire.) Vides quoniam, qui erat apprehenditur. Erat autem in terra plasmationis suæ. Apprehẽdit ergo eum virtus dei, inspirans processus & incrementa virtutis. Denique in paradiso eum collocauit, vt scias apprehensum quasi afflatũ diuina esse virtute. Quo loci illud aduerte, quia extra paradisum vir factus est, & mulier intra paradisum: vt aduertas quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute vnusquisq; gratiã sibi cõparat. Denique extra paradisum factus, hoc est in inferiore loco, vir melior inuenitur: & illa quę in meliore loco, hoc est in paradiso facta est, ĩferior reperitur. Mulier enim prior decepta est, & virum ipsa decepit. Vnde apostolus Petrus subiectas fortiori vasi mulieres sanctas viris suis velut dominis obedire memorauit. Et Paulus ait: Quia Adã non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Deinde cõtuendum quia nemo debet sibi facile præsumere. Nam ecce illa quæ in adiumentum facta est viro, præsidio virili indiget, quia vir caput est mulieris. Ille autẽ quia adiumẽtum vxoris habiturum se esse credebat, lapsus est propter vxorem. Vnde nemo debet facile alteri se credere, nisi cuius virtutem probarit. Nec arrogare sibi qui se pro auxilio putarit ascitum, sed magis si inuenerit fortiorem, cui se putabat esse præsidio, ab ipso gratiam mutuetur, sicut & viros mulieribus honorẽ impertire apostolus præcipit Petrus dicẽs: Viri similiter cohabitãtes secundũ scientiam tanquã infirmiori vasi muliebri impartiẽtes honorem tanquã cohæredi gratiæ vitæ, vt ne impediantur orationes vestrę. Ergo positus est in paradiso vir, facta est in paradiso mulier. Sed etiam tunc priusquã à serpẽte mulier deciperetur, habuit viri gratiam, quoniam de viro sumpta est: licet hoc sacramentum magnum sit, sicut Apostolus dixit. Et ideo causam vitæ ex eo traxit. Ideoque de viro tantum scriptura dixit: Quia posuit eũ in paradiso operari & custodire. Nõ idem est operari & custodire. In opere enim quidam virtutis prôcessus est, in custodia quædam consummatio operis deprehenditur, eo quòd quasi consummata custodiat. Hęc duo ab homine requiruntur, vt & operibus noua quęrat, & parta custodiat, quod est generale. Philon aũt quoniã spiritalia Iudaico nó capiebat affectu, intra moralia se tenuit vt diceret, hæc duo quæri, opera in agro, custodiam domus. Et quãuis paradisus operibus, inquit, ruralibus non egeret, tamen quia primus homo lex posteritatis futurus erat, ideo legitimi etiam in paradiso speciem suscepit laboris, vt nos ad operationem, & custodiam debiti officij, & hæreditariæ successionis munus adstringeret. Hæc duo ergo à te exiguntur, siue moraliter, siue spiritualiter. Quod etiam psalmus te propheticus docet, quia scriptum est: Nisi dominus ædificauerit

Gene. 2. — 1. Petr. 3. — 1. Timo. 2. — Ephes. 4. — 1. Pet. 3. — Ephes. 5.

ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum laborauerūt qui custodiunt eam. Vides illos laborare qui in operis sunt ædificationisque processu, istos verò vigilare qui iam custodiam perfecti operis receperunt. Vnde & dominus apostolis quasi iam perfectioribus: Vigilate, inquit, & orate ne intretis in tentationem. Docens perfectæ naturæ munus & plenæ virtutis gratiam esse seruandam, nec quenquam etiam perfectiorem, nisi vigilauerit, sui debere esse securum. *(Matth. 6.)*

De præceptis Adæ in paradiso datis, & de huius quæstionis: Cur deus ubi præcepit ex omni ligno edendum, singulariter dixerit, edes: ubi autem de ligno scientiæ boni & mali, pluraliter edetis dixerit, absolutione. Quódque ei interpretatio Symmachi non præiudicet. De responsione quoque ad tres quæstiones quas plerique, quorum author Apelles est, proponunt. Caput V.

ET præcepit dominus deus Adæ dicens: Ex omni ligno quod est in paradiso ad escā, edes: de ligno autem quod est scientiæ boni & mali, non edetis. Qua die autem manducaueritis ex eo, morte moriemini.) Qua ratione vbi præcepit ex omni ligno edendū, singulariter dixerit, Edes: vbi autem de ligno scientiæ boni & mali, pluraliter, Edetis dixerit, nō ociosa quęstio. Verum si diligenter intendas, scripturarum authoritate absolui potest. Quod enim bonum, hoc est faciēdum. Quod autem bonum & faciendum, consonans & adhærens. Quod verò turpe, hoc dissonās, incompositum atque discretum est. Et ideo dominus vnitatem semper intēdens, secundum vnitatem pręcepit. Deniq; vnitatē operatur, qui fecit vtraq; vnū. Nec solum vtraque, sed etiam omnes vnū fecit. Omnes enim vnum corpus & vnum spiritum esse nos iussit. Per omnia autem primogenitus, cum sit in vnitate cum patre, coniunctissimus patri semper est, quia verbum erat apud deum. Denique ait: Ego & pater vnum sumus. vt vnitatem sibi maiestatis & diuinitatis cum patre esse mōstraret. Sed & nos vnum esse præcepit, & suæ naturæ vnitatis similitudinē in nos gratiæ adoptione transfudit, dicens: Pater, sicut ego & tu vnum sumus, ita & isti in nobis vnum sint. Ergo vbi bonum præcipit, tanquam ad vnum præcipit, dicens: Non edes. Vnitas enim præuaricari non potest. Vbi verò de ligno scientiæ boni & mali dicit non esse gustandū, quasi ad plures dicit: Non edetis. Quod enim prohibitorium est, tanquam pluribus imperatur. Ego tamen aliud puto, & quid futurum sit, in ipso iam dei sermone reperio. De omni ligno gustādum Adæ soli præcepit, quem seruaturum sciebat. De ligno autem scientiæ boni & mali non esse gustandum, iam non singulariter sed pluraliter dicit. Sciebat enim præuaricaturam mulierē, & ideo per pluralitatem ostendit non seruaturos, quia plurium discreta sententia est. Et quantum ad septuaginta virorum sententiam spectat, solutum est quod mouebat. Sed quia Symmachus vtrunque singulariter dixit, intelligimus ad secutum, quia in lege quoque cum populum alloquitur deus, singulariter loquitur, sicut habes: Audi Israel, dominus deus tuus dominus vnus est, & diliges dominum deum tuum. Nec mihi præiudicat Symmachi interpretatio, qui vnitatem patris & filij videre nō potuit, etsi aliquoties in sermone & Aquila & ipse confessi sint. Nec quisquam de eo quod præuaricaturū populum diuina mandata singulariter alloquitur, putet superiori nostro obuium esse sermoni, quia populus Iudæorum etiam singulariter data præscripta violauit. Lex enim spiritualis est: & ideo alterum in sermone, alterum in prædestinatione diuino populum deus alloquebatur oraculo. Denique ait: Non coques ouē in lacte matris suæ. Facilis abhinc præceptorum cœlestium series videretur, nisi quæstionem plurimi commouerēt. Quibus respondere oportet à nobis, ne simplices mentes malitiosa interpretatione traducant. Plerique enim quorum author Apelles, sicut habes in tricesimo & octauo tomo eius, has quæstiones proponunt: Quomodo lignum vitæ plus operari videtur ad vitam, quàm insufflatio dei? Deinde si hominem non perfectum fecit deus: vnusquisque autem per industriam propriam perfectionem sibi virtutis asciscit: nónne videtur plus sibi homo acquirere, quàm ei deus contulit? *(Gene. 2. — B — Ephes. 2. — Ioan. 1. — Ioan. 10. — Ibidem. 17. — C — Deute. 6. — D — Rom. 7. — Exod. 23.)*

Tertium obiiciunt. Et si homo non gustauerat mortem, vtique quam non gustauerat: scire non poterat. Ergo si non gustauerat, nesciebat: si nesciebat, timere non poterat. Frustra igitur deus mortem pro terrore obiecit, quam homines non timebant. Discamus igitur quod ibi lignum vitæ, vbi etiam lignum scientiæ boni & mali produxerit deus. Habes enim quia produxit lignum vitæ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, hoc est in medio paradisi. Apud nos enim intelligitur quod in medio produxerit. Ergo in medio paradiso & vita erat, & causa mortis. Intellige quia nō homo fecit vitam, sed vel operando, vel custodiendo mandata dei potuit inuenire. Erat autem vita, sicut Apostolus dixit, abscondita cum Christo in deo. Homo ergo siue in vmbra vitę erat propter figuram futuram, quia vmbra est hæc quæ nunc nostra vita in terra, siue in quodam pignore vitæ erat, quia habebat insufflationem dei: Habebat ergo pignus immortalitatis, sed in vmbra vitæ positus. absconditam vitam cum Christo in deo vulgari quodam tactu & aspectu videre & capere non poterat. Etsi nondum peccator, non tamen incorruptæ inuiolabilisque naturæ, vtpote qui postea peccato lapsus est, nequaquam autem adhuc peccator. Denique in vmbra vitæ erat. Qui autem peccatores sunt, in vmbra mortis sunt. Peccatorum autem populus, sicut Esaias docet, sedebat in vmbra mortis, cui lux orta per dei gratiam, non per suæ virtutis est meritum. Ergo inter insufflationem dei, & escam ligni, vitæ nulla discretio. Nec hominem quis potest dicere plus sibi posse acquirere, quàm diuina ei largitate collatum est. Vtinam acceptum tenere possemus. Labor etenim noster eò proficit, vt quæ tributa sunt resumamus. Tertium illud quod propositum est, quia qui mortem non gustauerat, mortem timere non poterat, facile ex communis naturę vsu absolutionem habet. Est enim natura insitum omnibus, vt etiam quæ nondū sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident. Vnde enim columbæ in ipso ortus sui visu terror accipitris? Vnde lupi ouibus formidabiles? pullis milui? Quod si in iis quæ irrationabilia sunt animantia, quidam de aduerso genere animantium naturalis est terror, vt etiam irrationabilia sensum fugiendæ mortis accipiant, quanto magis in primo homine rationis vtique plenissimo, naturalis quædam opinio mortis debuit esse vitandæ? *(A — Coloss. 3. — Esaię. 9.)*

De solutione aliarum quarundam quæstionum quas circa obeditionem & cognitionē præcepti faciunt. Cap. VI.

RVrsus faciunt alias quæstiones hoc modo: Non semper malum est non obedire præcepto. Si enim bonum est pręceptum, honesta est obeditio. Quòd si improbum præceptum, non obedire vtile. Ergo non semper malum est non obedire præcepto, sed bono præcepto non obedire improbum est. Bonum autem est operatoriū cognitionis boni & mali lignum, quandoquidem & deus & bonum & malum nouit. Denique ait: Ecce Adam factus est tanquam vnus nostrum. Si igitur bonum est sciētiam habere boni & mali, bona autem est quam etiam deus habet: videtur qui interdicit eam hominibus, non rectè interdicere, idque proponere. Sed si intelligant quid sit cognoscere, quam vim habeat hoc verbum, si sic intelligant quemadmodum oportet: cognouit enim dominus qui sunt ipsius: cognouit vtique eos qui vnum ex pluribus facti sunt, in quibus inhabitat, & in quibus perambulat: Cognoscere vtique non in sola & perfunctoria scientia est, sed in eorum operatione quæ oporteat fieri. Oportuit autem hominem obedire mandato, non obediendo autem præuaricatus est. Igitur qui non obediuit, errauit, quia præuaricatio peccatum est. Verūetiam si extenuare velint vim cognitionis, vt perfunctoriā scientiam boni & mali interdictā putēt, in eo quoque præuaricationis culpa est, non obeditū esse mandato, quia etiam tumultuariā scientiā boni & mali dominus deus putauit inhibendā. Alia quæstio: Qui non cognoscit bonū & malum, nihil à paruulo distat. Paruuli autem apud iustū iudicē nulla est culpa. Iustus autē operator mundi nunquā paruulum vocasset in culpam propter quod *(Gene. 3. — 2. Tim. 2.)*

quod non cognouerat bonum & malum, quia paruulus sine vllo est crimine præuaricationis & culpæ. Verum cum in superioribus dixerimus duplicẽ esse intellectum scientię boni & mali: si perfunctoriam scientiam accipimus, vtique falsum est quòd nihil distat à paruulo qui nõ cognouit bonum & malum. Si autem falsum est quòd nihil distet à paruulo, ergo non paruulus Adam. Si non paruulus, adscribitur vtique ei quasi non paruulo peccatũ. Si peccatum adscribitur, sequitur pœna peccatum, quia dignus inuenitur pœna qui peccatum vitare non potuit. Potest etiam fieri vt etiam qui scientiam non habet boni & mali, paruulus non sit: quoniam priusquam sciuit puer bonum & malum, non credidit malitiæ. Et iterum habes: Quia priusquam sciet puer vocare patrem & matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ. Perfectus ergo qui operatur bonum etiam si boni & mali scientiam non adeptus sit: vt multi priusquam sciant legem, ipsi sibi lex sunt. Quod Apostolus priusquã disceret, Non concupisces: malum esse concupiscentiam nesciebat. Denique ipse ait: Peccatũ non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Ad quam partem etiam puer potest esse perfectus iure naturæ priusquam sciat concupiscentiam crimen esse, vel concupiscentiæ crimen admittat. Ergo secundum perfunctoriam scientiam nouit deus hominem scire quod malum est, ne quasi imperfectus vitare non posset. Non obediendo autem mandato incurrimus in culpam: ergo culpam fatemur. Rursus autem si altam & profundam scientiam dicimus boni & mali, quæ quidem profunda scientia perfectum facit, non statim autem paruulus qui ad altam & profundam scientiam peruenire non potuit: recte ergo sicut non paruulus condemnatur. Iterum quæstiones serunt. Qui nescit, inquit, bonum & malum, ne ipsum quidem nouit esse malum non seruare mandatum, nec ipsum bonum nouit quod est obedire mandato. Et ideo quia non nouerat, venia, inquit, dignus fuit, qui non obediuit, non condẽnatione. Quæ quidem quæstio de his absolutionem habet, quæ ante memorauimus. Cõsiderare enim potuit homo ex iis quæ deus ante ei contulerat, quòd insufflationem dei accepit, quod erat in paradiso voluptatis locatus, summam authori obedientiam deferendam. Et ideo si vim nesciebat boni & mali, tamen quia tantorum author dixerat de ligno scientiæ boni & mali non esse gustandum, fidem præceptori seruare debuerat. Non enim ab eo peritia, sed fides exigebatur. Intelligebat vtique omnibus prēminere, personam iubentis spectare debuerat. etsi non intelligebat vim qualitatémque iussorum, sciebat tamen præceptori deferendam esse reuerentiam. habebat in natura hanc opinionem, etsi non habebat iudicium boni & mali. Denique & mulier serpenti dicit: Ex omni ligno paradisi manducabimus, de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit deus: Non manducabitis ex eo. Ita ergo sciebat obediendum esse mandato, vt diceret: Ex omni fructu manducabimus, quod dominus imperauerat: de ligno autem quod est in medio paradiso, imperatum à deo dicit non esse gustandum, ne morte morerentur. Ergo sciuit deferendum esse mandato, sciuit vtique malum esse præuaricari, & ideo iustè præuaricata damnatur. Accipe aliud, si assumptio de ligno scientiæ boni & mali ita operatoria erat, vt bonum & malum agnosceretur, quod videtur scriptura ostendere dum dicit, quia vbi manducauerunt ambo, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt quod nudi essent, hoc est, aperti sunt oculi cordis, & cognouerũt turpe esse nudos se degere: sine dubio vbi gustauit mulier de ligno scientiæ boni & mali, peccauit, & se peccasse cognouit. Quæ igitur se peccasse cognouerat, vel virum ad peccati communionem inuitare non debuit. Illiciendo autem virum, & dando ei quod ipsa gustauerat, non vitauit, sed iterauit peccatum. Nam vtique si vere rationẽ spectes, eum quem diligebat, non trahere ad consortium pœnæ, sed magis ab eo quod cognouerat ipsa esse peccatũ, vel insciẽtem reuocare debuerat: quanuis videatur hęc mulier sciens quòd post culpam in paradiso esse non posset, metuisse ne sola de paradiso eiiceretur. Denique absconderunt se ambo post culpam. Excludendam igitur se esse cognoscens, cõsortio viri quem diligebat, noluit defraudari. Iterum accipe: Nõ cognitio mali malum est, sed cum actus implet malitiam. Non enim statim qui nouit malum, quod malum est facit, sed qui quod malum esse nouit, operatur. Incentiuum autem ad operandum quod malum est, aut iracundia aut cupiditas esse consueuit. Nec statim necesse est vt habens scientiam mali, faciat quod improbum nouit, nisi aut iracundia aut cupiditate vincatur. Vnde quod diximus incentiuum peccandi, vel ira, vel cupiditas est, vel plerunque formido, licet ex formidine oriatur cupiditas, dum vnusquisque vult vitare quod metuit. Et ideo recte iracundiam & cupiditatem duorum reliquorum posuimus incẽtiua vitiorum. Consideremus igitur vtrum Eua his ad vitium stimulis incitata sit. Sed neque irascebatur marito, neq; cupiditate victa est: in secundo duntaxat errat, vt edendum viro daret quod iam ipsa gustauerat. Primo fuerit cupiditas author erroris vt ipsa ederet, sequentisque fuit causa peccati. Quod enim iam gustauerat, desiderare non poterat, & gustando mali fuerat scientiam consecuta. Malum igitur quod aduerterat, in virum deriuare non debuit, neque coniugem proprium præuaricatorem diuini facere mandati. Sciens igitur prudénsque peccauit, sciẽs virum in suum traxit errorem. Alioquin inuenietur falsus esse de ligno scientiæ boni & mali sermo, si etiam posteaquam de ea arbore manducauit, scientiam mali habere non potuit. Quod si verus est sermo, cupiditatis vtique causam habere non potuit: licet plerique sic excusandam putent, quod diligens virum ab eo timuerit separari, & hanc causam cupiditatis prætendant, quòd esse voluerit cum marito.

De pertractatione quæstionis unde mors acciderit Adæ, utrum ui delicet à natura ligni, an à deo. Caput VII.

Iterum alia quæstio subrepit, vnde mors acciderit Adæ, vtrum à natura ligni eiusmodi, an vero à deo. Si naturæ hoc ligni adscribim⁹, videtur ligni huius fructus viuificanti insufflationi dei præstare, siquidem viuificauerat insufflatio, fructus huius ligni traxit ad mortem. Aut si deum operatorem mortis esse memoramus, dicunt quod gemina eum opinione accusemus, quòd aut ita immitis vt noluerit ignoscere, cum posset ignoscere: aut si ignoscere non potuit, videatur infirmus. Videamus igitur quomodo diluendum sit. Nisi fallor, mortis causa inobedientia fuit: & ideo homo ipse sibi mortis est causa, non habens deum suæ mortis authorem. Neque enim si medicus præscripserit ægrotanti à quibus videatur cauẽdum, atque ille ab interdictis non putauerit abstinendum: causa ei mortis est medicus: sed vtique ipse sibi reus mortis est propriæ. Itaque deus quasi bonus medicus prohibuit ne Adam nocitura gustaret. Iterum accipe: Scire bonum melius est, quàm nescire: & ei qui bonum sciat, pulchrum est scire quod malum est, vt sciat cauere quod malum est, vt prudens subeat custodiæ cautionem. Rursus autem non satis est hoc solum scire quod malum est, ne malum sciens scientia boni incipias defraudari. Pulchrius est igitur vt vtrunque norimus, vt & quia scimus bonum, fugiamus quod malum est: & ex eo quod cognoscimus malum, boni gratiam præferamus. Sed ita debes vtrunque scire, vt profunde noueris, & quod noueris exequaris, actúsque scientiæ congruat. Alioquin tolerabiliorẽ scriptura indicat eum qui vtrunque nesciat, quàm qui perfunctorie vtrúque cognouit. Grauat enim scire quod vel exequi vel vitare non possis. Grauat scire sine vsu atque opere cognitionis profundæ. Denique obest ad existimationem medico scire quid prosit, & quid noceat ægro, nisi cognitione ea quemadmodum oportet vtatur: & ideo non est cognitio bona nisi ea vtaris vt oportet. Item accipe: Non frustra lignũ scientiæ boni & mali productũ est in medio paradiso: & si cuicunq; homini productum esset, superflua interdictio. Sed neque frustra factum est, neque alij nisi homini factum est, qui mãdatum accepit, vt nõ solo eo, sed eo cum cæteris vteretur. Nã si multa discutias, cõpl[illegible]a reperies, & plane innumera, quæ ei qui vti nesciat, possint nocere. Nec ipsas diuitias inuenies fructuosas si habens diues subsidia largitatis, neget alimenta pau-

ta pauperibus, excludat inopem subsidio destitutum, aliena extorqueat, quia præualet potestate. Pulchritudo ipsa, & gratior coporis forma frequenter in vitium quàm deformitas trahit. Nunquid igitur quisquam deformiores quàm pulchriores filios habere desiderat, & inopes potius liberos suos cupit esse quàm diuites? Plura sunt huiusmodi quæ nõ ad impudentiã largientis referenda sunt, sed ad male vtẽtis errorem. Et ideo vtentẽ accusandum potius q̃ donantem.

De absolutione quæstionum quas quidam circa præscientiã dei de præuaricatione Adæ, & impreßionem opinionis boni & mali faciunt. *Cap. VIII.*

Iterum quæstio. Sciebat præuaricaturum deus Adam mandata sua, an nesciebat? Si nesciebat, nõ est ista diuinæ potestatis assertio. Si autem sciebat, & nihilominus sciens negligenda mandauit, non est dei aliquid superfluum præcipere. Superfluo autem præcepit primoplasto illi Adæ quod eum nouerat minime seruaturum. Nihil autem deus superfluò facit. Ergo non est scriptura ex deo. Hoc enim obiiciunt qui vetus non recipiunt testamentum, & has interserunt quæstiones. Verum hi sua sententia & opinione vincendi sunt. Cum enim noui testamenti non refutant fidem, exemplo sunt arguendi vt vetus credant: quoniam cum sibi diuina præcepta & facta conueniant, vnius authoris testamentũ vtrumque liquet esse credendum. Discant igitur non superfluum, non iniustum etiã præuaricaturo præscriptum esse mandatum. Nam & ipse dominus Iesus elegit Iudam, quem proditorem sciebat. Quẽ si per imprudentiam electum putant, diuinæ derogant potestati. Sed hoc æstimare nõ possunt, cum scriptura dicat quia sciebat Iesus quis eum proditurus esset. Conticescãt igitur repugnatores isti veteris testamenti. Sed quoniam etiã gentilibus, si fortè istud obiecerint, respondendum videtur, qui exemplum non recipiunt, rationem exigunt: accipiant etiã ipsi qua ratione dei filius vel præuaricaturo mãdauerit, vel elegerit proditurum: Venerat dominus Iesus omnes saluos facere peccatores: etiam circa impios ostẽdere suam debuit voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire, vt aduerterent omnes quòd in electione etiam proditoris sui, seruandorum omnium insigne pretendit, nec in eo læsus est vel Adam quia mandatũ accepit, vel Iudas quia electus est. Non enim necessitatẽ deus vel illi præuaricationis, vel huic proditionis imposuit, quia vterq; si quod acceperat custodisset, à peccato potuit abstinere. Denique nec Iudęos omnes credituros sciebat, & tamen ait: Non veni nisi ad oues perditas domus Israel. Ergo non in mandante culpa est, sed in præuaricante peccatum est. Et quod in deo fuit, ostendit omnibus quòd omnes voluit liberare. Nec tamen dico quia præuaricationem nesciebat futuram, imò quia sciebat assero, sed non ideo pereuntis proditoris inuidiam in se debuit deriuare, vt adscriberetur deo quod vterque sit lapsus. Nũc autem vterque redarguitur, atque recõuincitur, quia & ille mandatum ne laberetur accepit, & hic etiam in apostolatus munus ascitus est, vt vel beneficio dei reuocaretur à proditionis affectu: simul vt dum alij reuincuntur, prodesset omnibus. Non enim consisteret peccatum si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solum malitia sed etiam virtus fortasse non esset: quæ nisi aliqua malitiæ fuissent semina, vel subsistere vel eminere nõ posset. Quid est enim peccatum, nisi præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum? Non enim auribus corporis de mandatis cœlestibus iudicamus, sed cum esset dei verbum, opiniones quædam nobis boni & mali pullulauerunt, dum id quod malũ est, naturaliter intelligimus esse vitandum: & id quod bonum est, naturaliter nobis intelligim⁹ esse præceptum. In eo igitur vocem domini videmur audire, quod alia interdicat, alia præcipiat. Et ideo si quis non obedierit illis quæ semel à deo præcepta credim⁹, pœnæ obnoxius æstimatur: dei autem præceptum non quasi in tabulis lapideis atramento legimus inscriptum, sed cordibus nostris tenemus impressum spiritu dei viui. Ergo opinio nostra sibi legem facit. Si enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: eiusmodi legem nõ habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Opinio igitur humana sibi tanquã dei lex est. Iterum hinc aliam faciunt quæstionem, vt ad vicem mãdati eius quod diximus in hominis opinione consistere, hãc ipsam opinionem impressam à deo nobis tanquam præscriptum diuinæ legis accusent. Nouerat, inquit, hominem peccaturum qui creauit eum, & has opiniones boni & mali impressit, an non nouerat? Vt si dixeris quia non nouerat, alienum à maiestate dei sentias. Si autem dixeris quia sciẽs deus peccaturum hominem, communes tamen opiniones ei boni & mali impressit, vt propter admixtionem malorum vitæ perpetuitatem seruare non posset: sicut in illo non præsagũ futuri, ita in hoc non bonum deum significare videaris. Atque hinc argumentantur quia nõ est creatura hominis à deo facta. Nam sicut supra ostendimus eos dicere quòd non est mandatum dei, sic & hic dicunt. Nõ ergo creatura hominis à deo, quia deus malum non fecit. Homo autem opinionem accepit mali, dum à malis præcipitur abstinere. Hoc autem genere alium bonum deum, alium operatorem hominis contantur asserere. Quibus respondẽdũ est illico secundũ opinionem suam. Si enim hominẽ nolunt à deo factũ, quia peccator est homo, & hoc refugiunt, ne bonus deus peccatorẽ fecisse videatur, quia non putant bonum qui fecerit peccatorem: dicant vtrum operatorem hominis à deo factum putent. Si enim à deo factus ille (vt dicunt) operator est hominis, quomodo bonus deus operatorem mali fecit? Vtique non bonus. Nam qui peccatorem facit non bonus, cauendũ ne grauius sit operatorem peccatoris fecisse. Debuit enim bonus deus prohibere natiuitatem eius qui peccati substantiam habebat inducere. Quòd si dicunt non esse genitum operatorem, requirendum vtrum bonus deus potuerit inhibere quoquo modo incipientem malitiam, an non potuerit. Si enim non potuit, infirmus: si potuit & non fecit, non bonus. Ergo si sibi ista non congruunt, nec suę sibi hæreticorũ conueniunt opiniones. Requiramus ne forte rationis fuerit, qua caussa deus siue geniti siue non geniti illius operatoris sic velit malitiam introire in hunc mundum, cum possit inhibere. Itaque seruantes vnum & eundem deum bonum atque operatorem, id si possimus astruamus, quod gratiæ vtrique conueniat, nec accusationis eorum declinemus inuidiam, qui ita dicunt: Quomodo bonus deus qui non solum passus est introire in hunc mundum malitiam, sed etiam in tantam confusionem venire permisit? Verum hęc accusatio tunc locum haberet, si ita animæ vim & intimæ secreta mẽtis inficeret, vt nullo pacto posset aboleri, & immedicabiliũ vulnerum menti atque animæ nostræ virus insideret. esset enim aptior huius querelæ locus, quod cum omnia possit deus, hominem tamen perire sit passus. Verum cũ deus nostri misericors respuẽdi erroris remedia reseruauerit, abolendique omnis contagij non aboleuerit facultatẽ: quomodo irrationabile vel iniustum est si permisit nostrum materiale tentari quadã trepidatione fragilitatis humanæ, vt fœneratior postea gratia per pœnitentiam delictorum in hominis rediret affectum, & fragilitatis suæ conscius, quòd tã facilè à diuinorum mandatorum serie deuiando trepidauerit, tanquam clauum animę fluctuantis mandata cœlestia timeret amittere, diuinę misericordię plus tribuens quod recepit amissum, & sibi aliquid vsurpãs gratiæ quod reuertit.

Cur deus cum mandatum daret homini, de manducando & non manducando putauerit esse mandandum. Qua etiam ratione dominus deus Adæ dixerit, Morte moriemini: & quid intersit utrũ aliquis dicat moriemini, an addat, morte moriemini. *Cap. IX.*

Nunc quę sit illa ratio consideremus, quid sit istud quòd cum mandatum daret homini de illa admirabili beatáque vita præscribens, ne contra faciẽs morte moreretur, de manducando & non manducando putauerit esse mandandum. Sunt enim qui putant nequaquam mandatum istud conuenire cœli & terræ atque omnium creatori: nequaquam dignum incolis paradisi, eò quòd illa vita similis angelorum sit. Et ideo non terrenum & corruptibilem hunc cibũ esui fuisse possumus æstimare, quia

Ioan. 13.

1. Timo. 1.

Matth. 15

2. Corin. 3.

Roma. 2.

quia qui non bibunt neque manducant, erunt sicut angeli in cœlo. Cum igitur in cibo neque præmium sit, quia esca nos non commendat deo: neque magnum periculũ sit, quia neque quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod exit de ore: videtur sine dubio à tanto authore non esse præceptum, nisi hunc cibum ad illud propheticum referas, quod pro magno præmio dominus de sanctis pollicetur suis: Ecce qui seruiunt mihi, manducabũt, vos autem esurietis. Hic est enim cibus in quo vita definitur æterna, quo quisquis fuerit defraudatus, morte morietur. Quandoquidem panis viuus atque cœlestis ipse dominus est, qui vitam dat huic mundo. Vnde & ipse ait: Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam. Erat ergo panis aliquis de quo præscripserat edendum paradisi incolis. Quis ille? Accipe quem dicat: Panem, inquit, angelorum manducauit homo. Est enim bonus panis si facias voluntatem dei. Vis scire qui bonus panis? ipse filius man ducat hunc panem, de quo ait: Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cœlis est. Iterum videamus qua ratione dominus deus Adæ dixerit: Morte moriemini: quid intersit vtrum aliquis dicat, moriemini: an addat, morte moriemini. Ostendere enim debemus nihil superfluum in dei esse mandato. Itaque hoc arbitror, cum duo sibi sint cótraria, mors & vita: secundum simplicem sermonem à vita viuere dicimus, à morte mori. Si autem geminare velis vtrũque, quia vita vitam facit, dicitur, Vita viuit: sicut habes in lege. Et quia mors mortem facit, dicitur: Morte morietur. Non est autẽ superflua ista geminatio. est enim vita ad mortem, & est mors ad vitam: quia quis & dum viuit moritur, & dum moritur viuit. Fiunt ergo quatuor distinctiones, vita viuere, morte mori, morti viuere, vitæ mori. Cũ igitur hæc se ita habeant, vsus & consuetudinis præiudicium debemus excludere, quia vsus hoc habet, vt communiter dicatur viuere & qui vitæ viuit, & qui morti viuit: & communiter dicatur mori vel ille qui morti moritur, vel ille qui vitæ. Itaque ex quatuor illis duo significat, vt dicat viuentem viuere, nec melius deteriúsque distinguat, & dicat morientẽ mori, nec inter malam & bonam mortem videatur esse discretio. Nam indiscreta quædam vita significatur, qualis irrationabilium aut etiam paruulorum, & indiscreta mors æquè sequestratio. Igitur vsu communi quid sit vita viuere, & quid sit morte mori, & quid sit viuere morti, & mori vitæ, consideremus. Puto enim secundum scripturas, quia vita viuere admirabilem quandam illam vitam beatámque significet, & hunc viuendi vsum spirandíque munus cum beatæ vitę gratia veluti coniunctum, & quadã participatione permixtum demonstrare videatur. Hoc est enim vita viuere, virtute viuere, beatæ vitæ actus habere in istius corporis vita. Cótra autem morte mori quid est aliud nisi cum morte corporis deformitatem significare morientis, cuius & caro communi viuendi munere defraudetur, & anima vitæ ęternæ vsum habere non possit? Est etiam qui vita moritur, vt qui viuit corpore, sed actu moritur suo: quales illi sunt quibus ait propheta: Descendunt in infernum viuentes. Et illa de qua Apostolus dicit: Quoniam viuens mortua est. Quartum superest, quòd sunt qui etiã morte viuunt, vt martyres sancti, qui vtique moriuntur vt viuant. Moritur caro, sed viuit gratia mortuorum. Ergo absit à nobis vt participes mortis viuamus, sed contra participes vitæ moriamur. Sanctus enim nec vitæ istius se vult esse participem, qui ait: Cupio dissolui, & cum Christo esse, multo enim melius. Et alius: Heu me quòd incolatus meus prolongatus est. Dolẽs vtique cum consortia vitæ speret æternæ, istius vitæ fragilitate se contineri. Et ideo possum econtrario dicere, quia etsi vita viuere bonum est, vitæ tamen viuere ambiguũ sit. Potest enim dici quis vitæ viuere, hoc est, vitæ æternæ isti vita corporis militare. Potest etiã dici vitæ viuere, hoc est vel quemcunque vel sanctum istius vitæ habere desideriũ corporalis. Vt verbi gratia si quis ideo honeste putet esse viuendum, vt is lõgæuitatẽ vitę bonis actibus cõsequatur, quales pleriq; infirmiores sunt quos hęc vita delectat. Sicut ergo vitę viuere quid sit accepimus: quid sit morti mori accipiamus, vel morte mori. Possunt enim esse qui moriantur morti, & qui viuant vitæ. Nam qui non ita viuit, vt secundũ mortem animæ suæ viuat, is morti moritur, quia non est obnoxius morti, id est, nexus cum ærumnosę mortis amisit, nõ constringitur vinculis mortis æternæ. Mortuus est morti, hoc est mortuus est peccato, mortuus est pœnæ. Cui cótrariũ est pœna viuere, hoc est quãdo quis viuit ad pœnã, viuit ad mortẽ. Qui autem moritur ad pœnã, moritur ad mortẽ. Est etiã qui in hac vita positus moriatur ad vitam, sicut ille qui ait: Viuo autẽ iam non ego, viuit autem in me Christus. Peccato enĩ mortuus est, deo viuit, hoc est, mors in eo mortua est, sed vita viuit, qui est dominus Iesus. Ergo bona vita eorum qui deo viuunt, mala vita eorum qui peccato viuunt. Est etiam media vita, vt animantium cęterorum, sicut habes scriptum: Producat terra animam viuentem secundũ genus. Est vita etiã mortuorum, vt deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, quia deus mortuorum non est, sed viuorum. Sunt etiam quibus communitas est quædam mortis & vitæ, de quibus ait apostolus dicens: Si commortui estis, & conuiuetis. Si enim complantati, inquit, sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: sciẽtes quia vetus homo noster simul confixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Sicut autem figuras multas vitę diximus, ita etiam mortis inuenimus. Dicitur enim mors mala, secundũ illud: Anima quæ peccat, ipsa morietur. Dicitur & mors communiter, sicut habes verbi gratia quia Adam vixit tot annos, & mortuus est, & appositus est ad patres suos. Dicitur etiã mors per baptismatis sacramentum, sicut habes: Consepulti sumus cum illo per baptismum in morte. Et alibi: Si autem mortui sumus cum Christo, credimus etiã quòd simul viuemus cũ illo. Vides quia mors quidem appellatione dicatur, sed hæc vita sit nostra.

De absolutione quæstionum incidentium circa factionẽ mulieris Adæ. *Caput X.*

Item alia quæstio, (quia dixit dominus: Non est bonum solum esse hominem.) Primo omniũ cognosce quia in superioribus vbi hominem finxit deus de limo terræ, non addidit: Vidit deus quia bonum est, quemadmodum in singulis operibus suis. Nam si dixisset illic bonũ esse quia homo factus est, inueniretur hoc esse contrarium, vt hic bonum non esse diceret, cum in superioribus bonum esse dixisset. Sed hoc ibi cognosce vbi solum Adam fecit. Cæterùm vbi communiter comprehendit virum & mulierem factos, licet ne ibi quidem dixerit, specialiter tamen quia postea habet, Vidit deus omnia quæ fecit, & ecce erant bona valde: euidenter est declaratum bonum esse quòd & vir sit factus, & mulier. Sed ex hac quæstione alia quæstio rursus emersit. Quomodo enim quando solus factus est Adam, non dictum est bonum esse factum Adam: quando autem & mulier ex eo facta est, tunc esse bona omnia comprehensum est? Licet illic omnem laudauerit creaturam, & vniuersitatis creatio sit probata, quoniam in homine naturæ prædicata communitas est: tamen nõ videtur ociosum qua ratione vbi solus factus est Adam, non solum nequaquàm prædicatio boni complacito operi adiecta sit, sed etiam dictum sit non bonum esse solum hominem, cum sciamus quòd antequam fieret mulier, non errauerit Adam: postea vero ꝙ mulier est facta, prior diuinum, præuaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit. Si igitur viro culpæ author est mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta? Verum si consideres quia deo vniuersitatis est cura, inuenies plus placere domino debuisse id in quo esset causa vniuersitatis, ꝙ condemnandum fuisse illud in quo esset caussa peccati. Et ideo quia ex viro solo non poterat humani esse generis propagatio, pronunciauit dominus non esse bonum solum hominem. Maluit enim deus plures esse quos saluos facere posset, & quibus donaret peccatum, quàm vnum solum Adam qui liber esset à culpa. Denique quia idem vtriusque author est operis, venit in hunc mundum vt saluos faceret peccatores. Postremo nec Cain parricidij reum priusquam generaret filios, passus est interire. Ergo propter generationem

tionem successionis humanæ debuit mulier adiici viro. Denique hoc ipsa verba declarant dicentis dei non bonum solum esse hominē. Nam etsi mulier prior peccatura erat, tamen redemptionem sibi paritura non debuit ab vsu diuinæ operationis excludi. Quamuis enim Adam nō est seductus, mulier autem seducta & in præuaricatione fuerit: salua tamen, inquit, erit per filiorum generationem: inter quos generauit & Christum. Nec illud ociosum quòd non de eadē terra de qua plasmatus est Adam, sed de ipsius Adæ costa facta sit mulier, vt sciremus vnam in viro & muliere corporis esse naturam, vnū fontem generis humani ideo non duo à principio facti vir & mulier, neque duo viri neque duæ mulieres, sed primum vir, deinde ex eo mulier. Vnam enim naturam volens hominum constituere deus, ab vno principio creaturæ huius incipiens, multarum & disparium naturarum eripuit facultatem. Faciamus, inquit, ei adiutoriū simile sibi. Adiutorium ad generationem constitutionis humanæ intelligimus. Et vere bonum adiutoriū. Nam si pro meliore accipis adiutorium, maior quædam in caussa generationis operatio mulieris reperitur: sicut istius terræ, quæ semina primo accepta cohibendo paulatim fotu suo adolescere facit, & producit in segetem. In eo igitur adiutorium bonum mulieris: quanquam etiam inferior dicatur adiutor, vt & in vsu reperimus humano, quia dignitate potiores plerumque adiutorem meriti inferioris asciscunt.

1.Timo.2. Gene.2.

De solutione quæstionum occurrentium circa adductionem bestiarum & volatilium ad Adam, soporem quoq; ipsius Adæ, atque existentiam bestiarum & pecorum in paradiso. Caput XI.

SPecta nunc cur deus adhuc finxerit de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxerit ea ad Adā vt videret quid vocaret ea. Qua ratione hoc factum est, cum tantummodo bestias agri, & volatilia cœli ad Adam adduxerit deus? Erant enim pecora secundum genus suum. Denique habes infra: Quia imposuit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus bestiis agri. Adæ autē nō est inuentus adiutor similis illi.) Quę igitur absolutio est, nisi quia indomitæ bestiæ, & volatilia cœli diuina potestate ad hominem deducantur? De pecoribus autem domitis congregandis & homo habuit potestatē. Itaque illud diuinæ operationis fuerit, hoc humanæ diligētię. Simul accipe qua caussa omnia deducta sint ad Adam: vt in omnibus videret ex vtroque sexu substantiam constare naturæ, id est, ex masculo & fœmina, & ipse vsu exemplóq; cognosceret necessarium sibi consortium mulieris adiectū. Et immisit, inquit, deus soporem in Adam, & obdormiuit. Quis est iste sopor, nisi quia paulisper ad coniugium copulandum cum intendimus animum, veluti intentos oculos ad dei regnum, inclinare atque inflectere videmur ad quendā somnum istius mundi, & paulisper obdormire diuinis, dum in secularibus mundanísq; requiescimus? Denique posteaquàm soporē immisit in Adam & dormiuit, tunc ædificauit dominus deus costam quam sumpsit de Adam, in mulierē. Bene ædificauit dixit, vbi de mulieris creatione loquebatur, quia in viro & muliere domus videtur quædam plena esse perfectio. Qui sine vxore est, quasi sine domo sit, sic habetur. Sicut enim vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior æstimatur. Considera quia ex corpore costam sumpsit, non ex anima portionem, hoc est, non anima ex anima, sed os de ossibus meis, & caro de carne mea, hæc vocabitur mulier. Ergo caussam humanæ generationis agnouimus. Sed quia plerosque mouet qui diligentius intuentur, quomodo si vel primo magnum munus dei fuit circa homines, vt in paradiso homines collocarentur, vel postea magnorum remuneratio videretur esse meritorū, vt ad paradisum iustus vnusquisque rapiatur, dicitur etiam bestiæ, & pecora agri, & volatilia cœli in paradiso fuisse. Vnde plerique paradisum animā hominis esse voluerunt, in qua virtutum quædam germina pullulauerint. Hominem autem & ad operandum, & ad custodiendum paradisum esse positum, hoc est, mentem hominis, cuius virtus animam videtur excolere, nec solum excolere, sed etiam cum excoluerit cu-

Gene.2. Gene.2.

A stodire. Bestiæ autem agri, & volatilia cœli quæ adducūtur ad Adam, nostri irrationabiles motus sunt, eò quòd bestiæ vel pecora quædam diuersæ sint corporis passiones, vel turbulentiores, vel etiam languidiores. Volatilia autem cœli quid aliud æstimamus, nisi inanes cogitationes, quæ velut volatilium more nostram circunuolant animam, & huc atque illuc vario motu sæpe traducant? Propterea nullus inuentus est menti nostræ similis adiutor, nisi sensus, hoc est, αἴσθησις. Similem sibi solam νοῦς noster potuit inuenire. Sed forte arguas, quia hæc quoque deus in tali paradiso locauit, hoc est passiones corporis, & vanitatem quandam fluctuātium vel inaniū cogitationū, quod ipse nostri fuerit author erroris. Considera quid dicat. Habete, inquit, potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & omniū repentium, quę repunt super terram. Vides quòd ille tibi tribuerit potestatem, vt de omnibus iudicare tu debeas, singulorum genera iudicij tui sobria definitione discernere. Vocauit ad te omnia deus, vt supra omnia mentem tuam esse cognosceres.

B Cur quæ tibi similia minimè reperisti, asciscere tibi & copulare voluisti? Dedit tibi certè sensum quo vniuersa cognosceres, & de cognitis iudicares: meritóque de illo fœcundo paradisi agro eiectus es, quia non potuisti seruare mandatū. Sciebat enim deus esse te fragilem, sciebat iudicare non posse, ideo dixit quasi fragilioribus: Nolite iudicare vt non iudicemini. Ergo quia sciuit infirmum te esse ad iudicādum, voluit obedientem esse mandato, ideo præceptum posuit. Quod si non præuaricatus esses, periculum incerti iudicij incidere nequiuisses. Itaque quoniā iudicare voluisti, ideo addidit: Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis, vt sciat bonum & malum. Voluisti tibi arrogare iudicium, pœnā praui iudicij refutare non debes. Posuit tamen te contra paradisum, ne memoriam eius possis abolere. Denique iusti in paradisum sæpe rapiuntur, sicut & Paulus raptus est in paradisum, & audiuit verba ineffabilia. Et tu si à primo cœlo ad secundum, à secundo cœlo ad tertium mentis tuæ vigore rapiaris, hoc est, quod primum vnusquisque homo est corporalis, secundo animalis, tertio spiritalis.

Matth.7. Gene.3. 2.Corin.12.

C Si ita rapiaris ad tertium cœlum, vt videas fulgorem gratiæ spiritalis: Animalis enim homo quæ sunt spiritus dei nescit: & ideo tertij cœli ascensio tibi est necessaria, vt rapiaris in paradisum: rapieris iam sine periculo, vt possis diiudicare omnia, quia spiritalis diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur. Et fortasse quasi adhuc fragilis audies verba ineffabilia quæ non licet homini loqui: & tunc quod acceperis reseruato, & quod audieris custodito. Paulus apostolus custodiebat ne laberetur, vel alios certe faceret errare. Aut fortasse ideo dixit Paulus quia non licet homini loqui, quia erat adhuc in corpore cōstitutus, hoc est, videbat istius corporis passiones, videbat legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ. Hoc enim malo intelligi, ne videamur quēdam adhuc futuri periculi iactare errorē. Si enim vel propter hanc vitā securitas, vt nullos præuaricationis post hác futuræ laqueos formidemus: ergo quicunque fuerit in paradiso ascensione virtutis, audiet mysteria dei arcana illa atq; secreta,

D audiet dicentem dominū tanquàm latroni illi à scelere ad confessionem, & ad fidei latrociniū reuertenti: Hodie mecum eris in paradiso.

1.Corin.2. Ibidem. 2.Cori.12. Roma.7. Lucæ.23.

De sapientia serpentis, & caussa inuidiæ, argumentisque quibus confidebat se posse hominem vincere. Quomodo etiam aggressus fuerit mulierē. Quod præterea neque detrahere aliquid debeamus diuinis mandatis, neque addere: Vtrum denique præter adiectionem quæ mandato per mulierem fuit applicata, quod additum est, obfuisse videatur, & ex quo ligno deus dixerit esse gustandum. Caput XII.

SErpens autem erat sapientior omnium bestiarum quę erant super terram, quas fecit dominus deus. Et dixit serpens mulieri: Quid vtiq; dixit deus, ne edatis ab omni ligno quod est i paradiso?) Cū dicit sapientiorem serpentem, intelligis quem loquebatur, id est, illum aduersarium nostrum, qui tamen habet huius sapientiam mundi. Sed & voluptas atque delectatio bene sapiens

Gene.3.

piens dicitur, quod & carnis appellatur sapientia, sicut ha-
Roma. 8. bes: Quia sapientia carnis inimica est deo. Et ad exquirẽda
delectationum genera astuti sunt, qui appetentes sunt volu
ptatum. Siue ergo delectationem intelligas, quædam est di-
uino aduersa mandato, & inimica sensibus nostris. Vnde A-
Roma. 7. postolus ait: Video aliam legem in membris meis repugnã-
tem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Si
autem ad diabolũ referas, verus inimicus est generis huma-
ni. Quæ autem caussa inimicitiarum nisi inuidia? Sicut Salo-
Sapien. 2. mon ait: Quia inuidia diaboli mors introiuit in orbem ter-
rarum. Inuidiæ autem caussa, beatitudo hominis in paradi-
so positi. Et ideo quoniã ipse diabolus acceptã gratiã tene-
re non potuit, inuidit homini, eò ꝙ figuratus è limo, vt in-
cola paradisi esset, electus est. Considerabat enim diabolus
quòd ipse qui fuisset superioris naturæ, in hæc secularia &
mundana ceciderat, homo autem inferioris creaturæ spera-
bat æterna. Hoc est ergo quod inuidet dicens: Iste inferior
adipiscetur quod ego seruare non potui? Iste de terris mi-
grabit ad cœlum, cum ego de cœlo lapsus in terrã sim? Mul
tas vias habeo quibus hominem decipere possim. De limo
factus est, terra ei mater est, corruptibilibus inuolutus est.
Etsi anima superioris naturę, tamen & ipsa lapsui potest esse
obnoxia in corporis carcere constituta, quãdo ego lapsum
vitare non potui. Est igitur via prima vt decipiatur dũ con
ditione sua maiora desiderat. Hic enim quidam conatus est
industriæ. Deinde carnis est quod non habeat desiderare.
Postremo in quo videor ego omnibus esse sapientior, nisi
circunscribam hominem, & versutia & fraude contendam?
Itaq; machinatus est vt nõ primo Adã adoriretur, sed Adã
per mulierem circunscribere conaretur. Non adorsus est eũ
qui coram acceperat cœleste mandatum, sed eã adorsus est
quæ à viro didicerat, non à deo quid obseruaret, accepe-
rat. Neq; enim habes quia mulieri dixit deus, sed quia Adæ
dixit: & ideo per Adam cognouisse mulier æstimanda est.
Cognoscens igitur hoc loco tentamenti genus, plurima etiã
aliis locis tentamenti genera reperies. Alia sunt per princi-
pem istius mundi, qui quædam venena sapientiæ in hũc mũ
dum euomuit, vt vera putarent homines esse quę falsa sunt,
& specie quadam hominum caperetur affectus. Non enim
semper quasi apertus hostis ingreditur, sed sunt quædam po
testates quæ amorem simulent, gratiámque prætendant, vt
paulatim cogitationibus nostris venenũ suæ iniquitatis in-
fundat: à quibus oriuntur illa peccata quæ vel ex delecta-
tione, vel ex quadam mentis facilitate nascuntur. Sunt etiã
aliæ potestates quæ veluti colluctantur nobiscũ. Vnde Apo
Ephe. 6. stolus ait: Quia non est nobis colluctatio aduersus carnem
& sanguinẽ, sed aduersus principes, & potestates, & recto-
res huius mundi tenebrarum harum: aduersus nequitiã spi-
ritalium, quæ sunt in cœlestibus. Volunt enim hac quadam
contẽtione nos frangere, & veluti quoddam animæ nostræ
corpus elidere. Vnde & Paulus quasi bonus athleta non so-
lum ictus aduersantium potestatum vitare cognouerat, ve-
1. Corin. 9. rumetiam aduersantes ferire. Vnde & ait: Percutio pugnis,
non vt aëra cædens. Et ideo quasi bonus athleta ad coronã
meruit peruenire. Ergo multiplicia tentamẽta sunt diaboli.
Et ideo bilinguis serpens habetur, atque letalis, eò quòd
diaboli minister aliud lingua loquatur, aliud corde medite-
tur. Sunt & alij ministri, qui & cordis & vocis suæ infectas
veneno veluti verborum suorũ iactant sagittas, quibus do-
Matth. 12. minus ait: Generatio viperarum, quomodo potestis bona
Gene. 3. loqui, cum sitis mali? Et dixit serpens mulieri: Quid vtique
dixit deus ne edatis ex omni ligno quod est in medio para-
diso? Et dixit mulier serpenti: Ex omni ligno paradisi mã-
ducabimus, de fructu autẽ ligni quod est in medio paradisi,
dixit deus: Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo,
ne moriamini.) Cum audieris sapiẽtiorem bestiis omnibus
esse serpentem, hic eius iam quære versutiã. Simulat se ver-
ba dei dicere, & proprios intexit dolos. Cum enim dixisset
deus: Ex omni ligno quod est in paradiso, edetis ad escam:
de ligno autem quod est scientia boni & mali, nõ edetis: qua
die autem manducabitis ex eo, morte moriemini: serpens
quasi interrogans mulierem, cum dixisset deus, Ex omni li-
gno quod est in paradiso, edetis: de ligno autem vno nõ e-
detis: inseruit mendacium, vt diceret, Ab omni ligno non e-
detis: cum de vno tantum ligno sciẽtiæ boni & mali pręce-
perit deus non esse gustandum. Qua ratione autẽ fefellerit,
nihil mirum, quia iis qui aliquem circunscribere conantur,
consuetudo est fallere. Non est igitur interrogatio ociosa
serpentis. Sed vt scias in mandato nullum vitium esse po-
tuisse, respondit mulier, & ait: Ex omni ligno paradisi man-
ducabimus, de fructu autem ligni quod est in medio para-
disi, dixit deus: Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex
eo, ne morte moriamini. In mandato quidem nullum vitiũ
est, sed in relatione mandati. Etenim quantum præsens le-
ctio docet, discimus nihil vel cautionis gratia iungere nos
debere mandato. Si quid enim vel addas vel detrahas, præ-
uaricatio quædam videtur esse mandati. Pura enim & sim-
plex mandati forma seruanda, vel testimonij series intiman-
da est. Plerumque testis dum aliquid ad seriem gestorũ ex
suo adiicit, totam testimonij fidem partis mendacio deco-
lorat. Nihil igitur vel quod bonum videtur, addendum est.
Nanque hic quid offensionis habet prima specie, quod ad-
didit mulier: Neque tangetis ex eo quicquam. Tangetis enĩ
deus non dixerat, sed, Non edetis. Sed tamen lapsus incipit
esse principium. Nam quæ addidit, vel superfluum addidit:
vel addendo de proprio, semiplenum intellexit dei esse mã
datum. Docet igitur nos præsentis series lectionis neq; de-
trahere aliquid diuinis debere mandatis, neque addere. nã
si Ioannes hoc iudicauit de suis scriptis: Si quis apposuerit, Apoca. 22.
inquit, ad hæc, adiiciet in illum deus plagas quę scriptæ sunt
in libro isto: & qui dẽpserit de verbis his prophetiæ huius,
delebit deus partem illius de libro vitæ: quãto nihil diuinis
mandatis est detrahendum? Hinc ergo cœpit præuaricatio
prima esse mandati. Et plerique putant hoc vitium non esse
mulieris, sed Adæ fuisse: ita Adam dixisse mulieri, dum eam
vellet facere cautiorem, vt adderet mandasse deum, Neque
tangetis ex eo quicquam. Habemus enim quia Adam non
Eua mandatum acceperit à deo. Nondum enim mulier for-
mata fuerat. Ipsa quidem verba Adæ quibus mulieri dicit,
formam seriémque mandati non prodit lectio: sed intelli-
gimus per virum ad mulierem seriem transisse mandati. Vi
derint tamen alij quid sentiant, mihi tamen videtur à mu-
liere cœpisse vitium, inchoasse mendaciũ. Nam etsi de duo-
bus videatur incertum, tamen sexus prodit qui prius potue
rit errare. Adde quia præiudicio illa cõstringitur, cuius &
postea prior error inuentus est. Viro enim mulier, non mu-
lieri vir author erroris est. Vnde & Paulus ait: Adã, inquit, 1. Timo. 2.
non est deceptus, mulier autem seducta in præuaricatione
fuit. Nunc videamus verum præter adiectionem quæ man-
dato est applicata, quod additum est, obfuisse videatur. Nã
reuera si bonum est, neque tangetis ex eo, & ad cautionem
proficiebat: cur deus hoc minimè interdixerit, imò nõ in-
terdicendo permisisse videatur? Itaque vtrumque quęren-
dum, qua ratione nec permiserit, nec interdixerit. Sunt enĩ
qui dicant, qua ratione quod fecit videri, non iussit & tãgi?
Verum cum in eo ligno audieris naturam fuisse scientiæ bo
nĩ & mali, potest æstimari quia noluit te malũ tangere. Satis
est enim nobis videre Sathanam sicut fulgur de cœlo cadẽ- Lucæ. 10.
tem, secundum vocem domini, & dantem escam non lumi-
nis sed noctis & tenebrarum filiis, quia scriptum est: Dedit Psal. 73.
eum in escam populis Aethiopum. Hoc igitur de eo dictum
est, quod non mandauerit tangi. Quod autem non prohi-
buerit, quid intelligam, accipe. Sunt multa quæ noceant si
ante voluerimus haurire, quàm quæ sint illa cognoscere.
Nam & de cibis & potu plerumque vsu venit. Quippe si id
quod amarum est, ante cognoscas, indues patientiam. Et si
intelligas illa quæ sunt amara, prodesse, & indues tolerãtiã,
ne offendat amaritudo te repẽtina, & incipias reiicere pro-
futura. Prodest ergo ante cognoscere, vt ex eo quod cogno
ueris profuturum, nec amara fastidias. Sed hæc minus no-
cere possũt: illud quod magis, nisi prouideatur, nocere pos-
sit, aduerte. Gentilis quidam est, ad fidem tendit: Catechu-
menus est, maiorem vult accipere doctrinæ & fidei pleni-
tudinem. caueat ne dum vult discere, male discat, & discat à
Fotino, discat ab Arrio, discat à Sabellio: tradat se huiusmo
di magistris quorum quædam cum teneat authoritas: & in-
ductus

ductus quadam magistrorum præsumptione, teneris sensibus impressa diiudicare non nouerit. Prius igitur oculis mētis perspiciat quid sequatur, videat vbi vita sit. Tangat denique diuinarum vitalia lectionum, vt nullo prauo offendatur interprete. Legit ille Sabellius: Ego in patre, & pater in me: & dicit vnam esse personam. [Ioan. 14.] Legit Fotinus: Quia mediator dei & hominū homo Christus Iesus. [1. Timo. 2.] Et alibi, Quid me vultis occidere hominem? [Ioan. 7.] Legit etiam Arrius quia dixit, Quoniam pater maior me est. [Ioan. 14.] Legitur quidem manifestum, sed qua ratione dictum sit, debet ante pertractare secum, vt rationem dictorum possit aduertere. Ducitur quadam magistrorum authoritate, & profuisset ei non quæsisse, quàm talem inuenisse doctorem. Sed etiam gentilis si quis scripturas accipiat, legit: Oculum pro oculo, dentem pro dente. [Leuiti. 24.] Legit etiam: Si scandalizauerit te dextera tua, abscinde illam. [Matth. 5] non intelligit sensum, non aduertit diuini arcana sermonis. peius labitur, quàm si non legisset. Et ideo docuit quemadmodum dei verbum inuestigare deberent: non perfunctorie, nō improuide: sed diligenter atq; solicite. Quod erat, inquit, ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus, oculis nostris perspexim', & manus nostræ perscrutatæ sunt de verbo vitæ: & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis. [1. Ioan. 1.] Vides quod ante velut manibus quibusdam perscrutatus sit dei verbum, & postea annūciauerit: & ideo nihil Adæ & Euæ fortasse nocuisset verbum, si pertractantibus diligēter mentis quibusdam manibus ante tetigissent. Infirmi enī pertractando, & diligentius requirendo, vniuscuiusque quā non intelligunt possunt inuestigare sententiam. Certè illi infirmi id lignum in quo scientiam mali esse cognouerant, ante, quemadmodum tangerent, debuerāt perscrutari. Nam & mali sæpe nobis potest prodesse cognitio. Et ideo diaboli fraudes vel in hac legimus lectione, vel in prophetia, vt discamus quēadmodū artes eius cauere possimus. Cognoscēda sunt enim tentamenta eius, non vt sequamur, sed vt docti instructique caueamus. Sunt hoc loco qui dubitationem habeant vtrum ex omni ligno ita dixerit deus esse gustandum, aut cū de omni ligno, ita de scientiæ boni & mali ligno gustaretur: an vero de omni ligno gustandum, de solo ligno scientiæ boni & mali dixerit non esse gustandum. Qui ne id quidem putant inutilis esse rationis, quod quamuis noxia esca huius ligni fuerit, tamen si cum cæteris ederetur, noxia esse non possit: quandoquidem etiam antidotum theriacū de corpore serpentis confici solere dicatur, quod vtriq; virus corpúsque serpentis cum solum sumitur, nocet: cum admiscetur aliis, sanitati est & saluti. Scientia quoque boni & mali, si quis sapientiæ habeat, si quis vitæ semper intendat, si quis cætera virtutum genera cōsequatur, nequaquam inutilis æstimatur. Hac igitur ratione plerię; putauerunt posse etiā illud intelligi, vt videatur deus id inhibuisse, ne absque cæteris solum lignum scientiæ boni & mali gustaret, nō prohibuisse cum cæteris. Et hoc ideo putant dictum, quia ait deus ad Adam: Quis tibi indicauit quoniā nudus es, nisi de ligno à quo præceperam tibi ab hoc solo ne manducares, manducasti? [Gene. 3.] Quod videretur dare aliquem interpretādi locum, nisi mulier in superioribus dicente serpente, Quid vtique dixit deus, Ne edatis ab omni ligno quod est in paradiso? respondisset, Quod est in medio paradisi, dixit deus, Non manducabitis ex eo. In quo quamuis mulieris præuaricaturæ fides videatur infirmior, tamen non omnibus Adā spoliabo virtutibus, vt videatur in paradiso nullam assecutus fuisse virtutem, nihil de cæteris gustauisse lignis priusquam culpam incidisset, quàm fructus esse aliquos consecutum. Non spoliabo ergo Adam, ne genus humanum omne dispoliem: quod innocēs est antequam sensum accipiat sciētiæ boni & mali. Neque enim ociose dictū est: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cœlorum. [Matth. 18.] Puer enim cum maledicitur, non remaledicit: cum percutitur, non repercutit: ambitionum & rapinarum tentamenta nō nouit. Ergo verius puto, quod ne cū aliis quidem fructibus lignum edendum esse præcepit. Nam etsi bona scientia perfecto, imperfecto tamen inutilis est. Imperfectum ausim omnem hominem dicere, quādo ipse Paulus quasi imperfectus dicat: Non quod iam acceperim, [Philipp. 3.] aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam. Et ideo imperfectis dicit dominus: Nolite iudicare, vt non iudicemini. [Matth. 7.] Ergo imperfecto inutilis scientia. Denique peccatum nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. [Roma. 7.] Et infra: Sine lege enim peccatum mortuum est. Quid enim mihi proderat scire, quod vitare non poteram? Quid mihi proderat scire, quod lex carnis meæ impugnaret? Impugnatur Paulus, & videt legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ, & captiuari se in lege peccati. Nec de conscientia sua præsumpsit, sed per Christi gratiam cōfidit se à mortis corpore liberandum: & tu quemquam opinaris scientem non posse peccare? Paulus dicit: Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ago: & tu arbitraris homini prodesse scientiā, quæ delicti augeat inuidiam? Esto tamen vt perfectus peccare non possit. In Adam deus omnes homines præuidebat, & ideo promiscue generi non conueniebat humano habere scientiam boni & mali, quam per carnis vitia, vt oportebat, exercere non poterat.

Quomodo tentamenta diaboli plena sint mendacij. Et de deceptione mulieris, & lapsu Adæ. Quemadmodum etiam cognouerint se esse nudos, & succinctoria sibi fecerint, & quid significent. Cap. XIII.

Discamus igitur tentamēta diaboli plena esse mendacij. Vix enim vnum verum videtur ex iis quæ pollicitus est, reliqua falsa composuit. Sic enim habes: Et dixit serpens mulieri: Non morte moriemini. [Gene. 3.] Ecce vnum falsum: nam morte mortuus est homo, qui secutus est promissa serpentis. Deinde addidit: Scit, inquit, deus, quia quacunque die comederitis ex eo, adaperientur oculi vestri. Hoc solum verum, quia infra habes, quia manducauerunt ambo, & aperti sunt oculi eorum. Sed hoc verū quod noceret. Denique non omnibus aperire oculos vtile, quia scriptum est: Videbunt, & non videbūt. Sed statim agglutinatum mendacium est, quia adiūxit: Et eritis sicut dij, sciētes bonum & malum. In quo licet aduertere idololatriæ authorem esse serpentem, eò quòd plures deos induxisse in hominum videatur errorem, quadam serpentis astutia. Et hoc fefellit, quia homo sicut dij. nō solum enim sicut dij esse homines desierunt, sed etiam qui quasi dij erant, quibus dictum est: Ego dixi, dij estis: sui gratiā perdiderunt. [Psal. 81.] Et vidit mulier quia bonum est lignum ad manducādum, & quia gratum oculis ad videndum, & speciosum est ad intuendū. Infirma author iudicij, quæ de eo quod non gustauerat, iudicabat. Et ideo non facile, nisi si quod diligentius pertractauerimus, quod interiore probauerimus affectu, videtur ad opus aliquod esse sumendum. Accipiens, inquit, de fructu eius manducauit, & dedit viro suo simul, & manducauerunt ambo. Bene prætermissum est vbi decipitur Adā, quia non sua culpa, sed vitio lapsus vxoris est. Et aperti sunt, inquit, oculi eorum, & cognouerunt quod nudi essent. Et ante quidem nudi erant, sed non sine virtutum integumentis. Nudi erant propter morum simplicitatem, & quod amictū fraudis natura nesciret. Nunc autem multis simulationū inuolucris mens humana velatur. Ergo posteaquam spoliatos se illa synceritate, & simplicitate viderunt integræ incorruptæque naturæ, quærere mundana & manufacta cœperunt, quibus nuda suæ mentis operirent: delectationes delectationibus, & mundi huius vmbratiles voluptates velut folia foliis assuentes, quibus obumbrarent genitale secretū. Nam quomodo clausos oculos corporis habuit Adam, qui omnia animantia ita vidit, vt his & nomē imponeret? Quomodo cognouerunt? Id est, interiore & altiore scientia, non tunicam sibi, sed virtutum deesse velamina. Et assuerunt folia ficus, & fecerunt sibi succinctoria. Ficum hoc loco pro quā specie debeamus accipere, diuinarū nos docet series lectionum. Quandoquidē sanctos esse qui sub vite & ficu requiescunt, scriptura memorauerit, & Salomō dixerit: Quis plantat ficum, & de fructu eius nō manducat? Et dominus ad ficum venerit, sed ideo sit offensus, quòd non inuenerit fructum, sed folia tantum. [Marci. 11.] Docet ergo me Adam quid sint folia, qui posteaquam peccauit, de foliis ficus fecerit sibi succinctorium, qui de fructibus magis eius gustare debuerit.

Iustus

A Iustus fructum eligit, folia peccator. Quis est fructus? Fructus, inquit, spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, modestia, continentia, dilectio. (Gala. 5.) Non habebat fructum, qui gaudium non habebat: Non habebat fidem, qui præuaricatus erat mandatum dei: Non habebat continentiã, qui de interdicto sibi gustauerat ligno. Ergo quicunq; præuaricatur mandatum dei, spoliatur atque nudatur: & fit ipse sibi turpis. vult se operire quibusdã ficus foliis, fortasse quibusdam inanibus vel vmbratilibus sermonibus, quos cõpositis mendaciis assuens, & verbum de verbo struens, ad operiendam conscientiam suæ mentis, factique velamẽ peccator intexit, vt pudenda sua contegat. Iacit enim supra se folia, qui culpam velare desiderans, aut diabolum delicti memorat authorem, aut carnis prætendit illecebras, aut alium quempiam persuasorem prodit erroris. Et de scripturis diuinis frequenter promit exempla quibus iustos in culpã perhibet incidisse, dicens, si forte in stupris fuerit deprehẽsus, Et Abraham cum ancilla concubuit, & Dauid alienam adamauit, & sibi asciuit vxorem. B Assuit enim sibi quædam exẽpla de propheticarum serie scripturarum, fructum earũ non putat requirendum. Nonne tibi videntur etiam Iudæi folia assuere, dum legis spiritalis verba corporaliter interpretantur? Quorum interpretatio fructum omnem viriditatis amittit, damnata maledicto ariditatis æternæ. Bona igitur interpretatio, hoc est, spiritalis ficus est fructuosa, sub qua iusti sanctique requiescunt. Quam qui plantauerit in animis singulorum, sicut Paulus ait: (1. Corin. 3.) Ego plantaui, Apollo rigauit &c. manducabit ex ea fructum. Mala autem interpretatio fructum ferre, viriditatem seruare nõ poterit. Quod igitur grauius est, hac se Adam interpretatione succinxit eo loco, vbi fructum magis castitatis se succingere debuisset. In lumbis enim quibus præcingimur, quædã semina generationis esse dicuntur. Et ideo male ibi succinctus est Adam foliis inutilibus, vbi futuræ generationis nõ fructum futurũ, sed quædam peccata signaret, quæ manserunt vsque in aduentũ domini saluatoris. C Cæterùm posteaquam dominus aduenit, ficum inuenit incultam: (Lucæ. 13.) rogatus ne eam iuberet excidi, vt coleretur permisit. Et ideo iam non foliis, sed diuino succingimur sermone, quia ipse dominus ait: (Lucæ. 12. Matth. 10.) Sint lũbi vestri præcincti, & lucernę ardentes &c. Vnde etiam pecuniam in zonis nostris portare prohibet. Non enim secularia, sed æterna debet zona nostra seruare.

De uoce domini deambulantis ad uesperam, & interrogatione uel potius increpatione Adam: Vbi es? Cur præterea ante increpetur Adam, cum mulier ante gustauerit: & quid mulier pro sua excusatione respõderit, ac de mysteriis istorum. Cap. XIIII.

ET audierunt, inquit, vocem domini deambulantis ad vesperam. (Gene. 3.) Quæ est ambulatio dei, qui vbique semper est? Sed puto deambulationẽ quãdam esse dei per diuinarum seriem scripturarum: in quibus dei quædam versatur præsentia, cũ audimus quia ipse aspicit omnia, & oculi domini super iustos: (Psalm. 33. Matth. 9.) cum legimus, quia Iesus sciebat cogitationes eorum: cum legimus: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Ergo dum hæc recensemus, quasi deambulantem cognoscimus deum. Fugerat ergo peccator, nõ quo dei posset latere conspectum, sed intra conscientiam suam latere cupiebat, opera sua lucere nolebat. Iusti est enim facie ad faciem videre, quia iusti mẽs non solum deo præsens est, sed etiam cum deo disputat, sicut scriptum est: (Esaiæ. 1.) Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit dominus. Ergo cum legit peccator has scripturas diuinas, audit vocem dei quasi ambulantis ad vesperam. Quid est ad vesperam, nisi quia culpam suam sero cognoscit, & sero venit quædam erroris præteriti verecundia, quæ errorem præuenire debuerat? Nam dum culpa feruet in corpore, & anima exagitatur corporis passionibus, non cogitat deum sensus errantis, hoc est, non audit deum ambulantem in scripturis diuinis, ambulantem in mentibus singulorum. Dicit enim deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum deus. (Leuit. 26.) Ergo cum in animæ sensum redierit potestatis formido diuinæ, tunc erubescimus, tunc nos gestimus abscondere: tunc in peccatorum nostrorum positi cogitationibus, in medio ligni paradisi vbi peccauimus, deprehendimur, latere cupientes, & arbitrãtes quod deus non requirat occulta. Sed scrutator animorũ & cogitationum vsque ad diuisionem animæ penetrans dicit, Adam vbi es? Quomodo loquitur deus? nunquid voce corporea? Non vtique, sed virtute quadam præstantiore, q̃ vox corporis potest esse, fundit oracula. Hanc vocem eius prophetæ audierunt, hanc vocem fideles audiunt, impij nõ intelligunt. Denique in Euangelio habes quod audiuit Euangelista dicentem patrem: (Ioan. 12.) Et clarificaui, & iterum clarificabo: sed Iudæi non audierunt. Denique dicebãt: Tonitruũ factum est. Illis ergo sicut supra habes quia sentiebatur deambulans deus, qui nõ deambulabat: sic audiebatur loquẽs deus, qui non loquebatur. Sed quid loquatur, cõsideremus: Adam vbi es? Adhuc in his remedium sanitatis est, quia audiunt dei verbum. Denique Iudæi, qui sibi clauserũt aures ne audirent: hodiéque non merentur audire. Deinde habent remedium, qui se absconderunt. Nam qui absconditur, erubescit: qui erubescit, conuertitur: sicut scriptum est: (Psalm. 6.) Confundantur & conuertãtur omnes valde velociter. Deinde hoc ipsum quod vocat, indicium sanaturi est, quia domin⁹ quibus miseratur, & vocat. Dicendo autem: Vbi es? non locum quærit qui nouit arcanum. neque enim deus clausos oculos habebat, vt non videret latentem. Deniq; ideo dixit, Factus est Adam tanquam vnus ex nobis, quia aperuit oculos. Et hic quidem aperuit oculos, vt culpam suam videret, quam vitare nõ potuit. Magis enim postquam peccauimus, nescio quo modo, nostra delicta cognoscimus: & tunc peccatũ esse intelligimus, quod antequam peccaremus, non putabamus esse peccatum. Certe non quasi peccatum putabamus esse damnandum. nam si damnaremus, non admitteremus. Deus autem omnium videt culpas, & omnium delicta cognoscit: super omnium animam, super omniũ occulta oculos habet. Quid est ergo: Adam vbi es? Id est, nõ in quo, sed in quibus es? Nõ ergo interrogatio est, sed increpatio. De quibus, inquit, bonis, de qua beatitudine, de qua gratia in quã miseriã recidisti? Dereliquisti vitam æternã, & attumulatus es morti, consepult⁹ errori. Vbi est illa tua bene sibi conscia confidẽtia? Timor iste culpam fatetur, latebra præuaricationem. Vbi ergo es, hoc est, non in quo loco quæro, sed in quo statu. Quo te perduxerũt peccata tua, vt fugias deum tuũ quẽ ante quęrebas? Fortasse moueat cur ante increpatur Adam, cum mulier ante gustauerit? Sed à præuaricatione sexus infirmior cœperit, à verecundia & excusatione fortior, vt fœmina erroris caussa fuerit, vir pudoris. Et dixit mulier: (Gene. 3.) Serpens decepit me, & manducaui. Veniabilis culpa, quam sequitur professio delictorum. Ideo nõ desperata mulier, quæ non reticuit deo, sed magis confessa peccatum est, quã medicabilis secuta sententia est. Bonum est condemnari in peccato, & flagellari in delicto, vt cum hominibus flagellemur. Denique Cain quia voluit crimen negare, indignus iudicatus est qui puniret in peccato, (Gene. 4.) sed remissus est sine præscripto pœnæ, fortasse non tam maiori crimine parricidij, illud D enim commisit in fratrem, quàm sacrilegij: quod deo credidit mentiendum, dicens: Nescio, nunquid ego custos fratris mei sum? Et ideo accusatori diabolo eius accusatio reseruata est, vt cum eius angelis flagelletur, qui cũ hominibus noluit flagellari. Denique de talibus dictum est: (Psal. 72.) Non est declinatio mortis eorum, & cum hominibus non flagellabuntur. Alia ergo ratio mulieris, quæ licet culpam præuaricationis inciderat, tamen de paradisi lignis habebat adhuc virtutis escam: & ideo dixit peccatum suum, & reputatum est ei ad veniã. Iustus enim accusator est sui in principio sermonis. (Prouer. 18.) Neque enim potest quisquam iustificari à peccato, nisi fuerit peccatum ante confessus. Vnde dominus ait: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. (Esaiæ. 43.) Ergo quia Eua ipsa confessa delictum est, mitior sequitur & profutura sententia, quæ condemnaret errorem, & veniam non negaret, vt ad virum suũ conuersa seruiret. Primum, ne eam facile delectaret errare: deinde vt sub fortiore vase locata non traduceret virũ, sed magis viri consilio & ipsa regeretur. In quo quidẽ mysterium Christi & ecclesiæ euidenter agnosco. Designatur enim ecclesiæ ad Christũ futura conuersio, & religiosa ser-

uitus subdita dei verbo, quæ multo sit melior, quàm seculi huius libertas. Denique scriptum est: Dominum deum tuū adorabis,& ipsi soli seruies. Hæc igitur seruitus dei donum est. Denique inter benedictiones numeratur huius seruitutis obsequium. nam & Isaac in loco benedictionis eā dedit Esau filio suo, vt seruiret fratri suo. Denique benedictionē ille poscebat, etsi vnam sibi cognouisset esse præreptam, tamen aliam postulabat dicens: Nunquid vna benedictio tibi est pater? Per hanc igitur seruitutem illam, qui per gulā primitias suas ante vēdiderat,& studio venationis agrestis gratiam benedictionis amiserat, credidit seipso futurum esse meliorem si typum Christi veneraretur in fratre. Hac enim seruitute pollet populus Christianus, sicut & dominus ad discipulos suos ait: Qui vult inter vos primus esse, sit omniū seruus. Denique hanc seruitutem operatur charitas, quæ & spe maior & fide est. Vnde scriptum est: Per charitatem seruite inuicem vobis. Hoc est ergo mysterium quod ait Apostolus esse in Christo & in ecclesia. Hæc enim vere in præuaricatione ante fuit, sed salua erit per filiorum generationem in fide, & charitate, & sanctificatione, cum castitate. Præuaricata vtique in patribus generatio hominum, salua per filios: vt quod in Iudæis offenderat, in Christiana posteritate corrigeret.

Matth. 4. — Matth. 20. — Gala. 5. — Ephes. 5. — 1. Timo. 2.

Qua ratione ueniabilis fuerit deceptio mulieris. Et quemadmodum serpens typus sit delectationis, & de sentētia damnationis in serpentem, ac etiā condemnatione Adæ: & de discretione inter istas sententias. *Cap. XV.*

SErpens, inquit, me suasit.) Et hoc veniabile deo visum est, eò quòd nosset multas ad decipiendum vias esse serpentis: quia transfiguratur in angelum lucis, & ministri eius sicut ministri iustitiæ sunt, falsa imponentis rebus singulis nomina, vt temeritatem dicat esse virtutem, & auaritiæ nomen imponat industriæ. Serpens enim mulierem decepit, virum mulier ad præuaricationem de veritate deduxit. Serpentis typum accepit delectatio corporalis: mulier symbolū sensus est nostri, vir mētis delectatio. Itaque sensum mouet, sensus menti transfundit quam acceperit passionem. Delectatio igitur prima est origo peccati. Ideoq; nō mireris cur ante serpens damnetur iudicio dei, secundo mulier, tertio vir. Secundum erroris ordinem, damnationis quoq; ordo seruatus est. Delectatio enim sensum, sensus autem mentem captiuam facere consueuit. Vt scias autem quia serpens typus est delectationis, dānationem eius aduerte. Supra pectus, inquit, tuum,& in vtero tuo ambulabis. Qui sunt qui in vtero suo ambulant, nisi qui ventri & gulæ viuunt, quorum deus vēter est, & gloria in pudendis eorū qui terrena sapiunt,& cibo onerati ad terrena curuantur? Bene ergo delectationi ait, quæ cibis intēta terram videtur manducare, Supra pectus tuum & in vtero tuo ambulabis,& terram māducabis omnibus diebus vitę tuę. Tollenda est omnis excusatio diaboli, ne forte malitiæ suæ aliquid possit obtendere, vt dicat iniquitatem suam ex condemnatione venisse, & ideo ad nocendum hominibus pertinaciter obniti, quia ideo damnatus est vt noceret. Quod videtur esse proximum opinioni, si tanquā damnationis accipimus istam sententiam. Non enim deus ad hoc serpentem damnauerat vt noceat, sed quid futurus esset, ostendit. Et quidem tentatio illa quod amplius hominibus prosit, superius demonstrauimus: sed tamen cum legerimus quod scriptum est, dicente deo: Honorificantes me, honorificabo,& contemptor mei honore priuabitur: licet nobis ex his verbis aliquid æstimare. Deus enī operatur quod bonum est, non quod malum. Ergo doceant te verba diuina, quia operatur gloriam, pœnam relinquit. Honorificātes me, inquit, honorificabo: honorem bonorū operationis suæ esse declarans. Et contemptores, inquit, mei: non dixit, honore priuabo, sed honore priuabuntur. Non suæ operationi deputans eorum iniuriam, sed quid futurum esset ostendēs. Ergo hic non dixit, Facio te supra pectus tuum, & vtero tuo ambulare,& terram māducare omnes dies vitæ tuæ: sed ambulabis, inquit,& manducabis: vt prędixisse magis de serpēte quę futura sunt, videretur, quàm præscripsisse quid faceret. Terra, inquit, tibi cibus erit, non anima. nam & hoc peccatoribus prodest. Vnde & apostolus tradidit huiusmodi in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Pectore autem & ventre ait reptare serpētem, nō tam propter corporis figuram, quàm quòd propter terrenas cogitationes de illa cœlesti beatitudine sit lapsus. Pectus enim frequenter recessus quidam accipitur sapiētię. Et ideo Apostolus supra pectus Christi reclinat caput, non in terram deiecit. Ergo si sapientia diaboli feris immanissimis comparatur, quibus intra pedes pectus sit: sed etiam homines qui terrena sapiunt, nec interiore affectu erigūtur ad cœlum, vtero videntur reptare per terram: vtique ventrem animæ nostræ non corruptibilibus seculi huius implere, sed magis dei verbo satiare debemus. Bene igitur Dauid personam suscipiens Adæ dicit: Humiliata est in puluere anima mea, adhæsit in terra venter meus. Adhæsit enim, dum configuratur serpenti, qui pascitur iniquitate terrena. Ideoque nos Apostolus cōfigurari dicit oportere Christo, vt virtus Christi prætendat in nobis. Quæ sententia non putatur in serpentem grauis, cum etiam Adam, qui leuius peccauit, tali condemnatur sententia. Scriptum est enim: Maledicta terra in operibus tuis. In tristitia manducabis eam omnes dies vitæ tuæ. Videtur certe similitudo quædam esse sententię, sed tamen in ipsa similitudine magna discretio. Interest enim vtrum manducet aliquis terram, sicut serpenti dictū est quia terram manducabit: an vero sicut homini dictum est: In tristitia manducabis. Adiectio enim ista, in tristitia, discretionem facit. Discretio quam vim habeat, cōsidera. Bonum est mihi in tristitia magis terram manducare, quàm in delectatione, hoc est vt in actu quodam & sensu corporis contristari videar, quàm delectari in peccato. Multi enim propter nimias iniquitates nō suscipiūt peccati conscientiā. At verò ille qui ait: Castigo corpus meum, & seruituti redigo: contristatur in nostrorum pœnitentia peccatorum, quia sua tāta delicta non habuit, vt in his contristari deberet. Denique & nobis suadet vtilem istam esse tristitiam, quæ secundum deum, non secundum seculum est. Oportet, inquit, vos cōtristari in pœnitentia secundum deum. nam secundum deū tristitia salutem operatur, seculi autem tristitia mortem operatur. Sed & de veteri testamento accipe illos ad gratiā peruenisse, qui contristabantur in operibus corporalibus: illos vero in supplicio remansisse, qui delectabantur huius mundi operibus. Denique Hebræi qui ingemiscebant in laboribus Aegypti, iustorum gratiam consecuti sunt. Et quia panem in tristitia manducarunt, esca donati sunt spiritali. Aegyptij vero, qui talia opera cū exultatione celebrabant, regi detestabili seruientes, nullam veniam sunt adepti. Sed & illa distinctio, quod serpenti dicitur quia terram manducabit: Adæ autem, In tristitia, inquit, manducabis, & cum sudore māducabis. Manducabis fœnum agri: vt quendam intelligamus in his esse processum, & quando terram manducamus, in quadam malitia esse videamur: quando fœnum, in quodam processu: quando vero panem, cum consummata fuerit fortitudo. Ergo & nos habeamus processum vitę huius, sicut habuit & Paulus qui dicit: Viuo autē iam non ego, hoc est, non ego qui terram ante manducabam: non ego qui fœnum, quia omnis caro fœnum: sed viuit in me Christus, hoc est, viuit panis ille viuus, qui venit è cœlo, viuit sapientia, viuit gratia, viuit iustitia, viuit resurrectio. Deinde considera quia non est maledictus homo, sed maledictus est serpens. Nec terra in se maledicta est, sed maledicta, inquit, in operibus tuis. Ad animam dictum est, Tūc terra maledicta est, si habeas opera terrena, id est, opera secularia. Et maledicta nō in vniuersum, sed vt spinas & tribulos generet, nisi fuerit humanę studio operationis exercitata. Quod si eam exercuerimus: in labore quidē & sudore, sed tamē panē māducabimus. Repugnat enim lex carnis legi mentis. Et laborandū nobis est ac desudandū vt castigemus corpus, & seruituti redigamus, & quæ sunt spiritalia seminemus. Si enim carnalia seminauerimus, quæ carnalia sunt metemus. si vero spiritalia seminauerimus, metemus ea quæ sunt spiritalia.

Gene. 3. — 2. Corin. 11 — Philip. 3. — 1. Reg. 2. — 1. Corin. 5. — Psalm. 43. — Gene. 3. — 1. Corin. 9. — 2. Cori. 7. — Gala. 2. — Esaiæ. 40. — Roma. 7. — 1. Corin. 9. — Gala. 6.

FINIS.

CAPITA

Capita lib. primi de Cain et Abel.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, de Cain & Abel Liber primus.

Quid Author in hoc opere prosequi intendat ex continuatione huius libri ad superiorē. Et de generatione Cain, & Abel. Quid etiam per istos duos fratres, similiterque per Esau & Iacob iuxta unum intellectum mystice atque moraliter significetur. Caput I.

DE paradiso in superiorib' pro captu nostro, vt potuim', quod dominus infudit, sensus inuenit, digessimus, in quibus Adæ atq; Euę lapsus est comprehensus. Nūc quoniam illa penes authores non stetit culpa, sed quod peius est, deteriorem inuenit hæredem, sequentē adoriamur historiam:& ea quæ secundum scripturas annexa sunt diuinas, nostro opere prosequamur. Adam autem cognouit Euam mulierem suam, quæ concepit & peperit Cain, & dixit: Acquisiui hominem per deum. (Gene.4.) Quæ acquirimus, ex quo, & à quo, & per quid acquiramus, considerari solet. Ex quo, tanquam ex materia: à quo, quis author: per quid, tanquàm per aliquod instrumentum. Nunquid hic sic dicit: Acquisiui hominem per deum, vt deum intelligas instrumentum? Nō vtique, sed vt intelligas authorem & operatorem deum. Vnde magis deo detulit, cum dixit: Acquisiui hominem per deum, vt & nos cum aliquid acquirimus, vel omnes euentus secundos deo magis deferre, quàm nobis arrogare debeamus. Et adiecit parere Abel. Cū adiicitur aliquid, quod prius erat, tollitur. Idque colligitur ex Arithmeticæ proportionibus, aut animæ cogitationibus. addito enim numero, fit alius numerus, aboletur superior: & cogitatio accedens noua excludit superiorem. Ergo cum adiicitur Abel, aufertur Cain. Quod nominum interpretatione plenius deprehenditur. Cain etenim dict' est acquisitio, quod omnia sibi acquireret: Abel, qui omnia referret ad deum, pia deuotus mentis attentione, nihil sibi arrogans, vt superior frater, sed totum tribuens cōditori quod accepisset ab eo. Duæ itaq; sectæ sunt sub duorum fratrum nomine compugnantes inuicem, & contrariæ sibi. Vna quę totum menti suæ deputat tanquàm principali, & quasi cuidam cogitationis & sensus & motus omnis authori, hoc est, quę omnes inuentiones humano adscribit ingenio: Altera, quæ tanquàm operatori & creatori omnium deo defert, & eius tanquam parētis atque rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior Cain significatur, hæc posterior Abel dicitur. Has duas sectas anima vna parturit:& ideo germanæ habentur, quòd vno fundantur vtero. Sed contrariæ sunt, quia oportet eas, cùm quodam animæ partu editæ fuerint, diuidi ac separari. Compugnantibus enim hospitium esse vnum perpetuo non potest. Denique Rebecca cū duas naturas humani ingenij parturiret, vnam mali, alteram boni, easque exilire intra vterum sentiret suum, (Esau enim typus erat malitiæ, Iacob figuram bonitatis gerebat) (Gene.25.) mirata quid illud esset quod discordiam quandam cōcepti cerneret fœtus, cōsuluit deum vt passionem proderet, medelam daret. Itaq; precanti est responsum editum: Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo exibunt. (Gene.25.) Quod si ad animam referas, eandem genitricē boni & mali intelliges: quia ex eodem fonte animæ vtrumque demanat. Sed hoc sobrij solet esse vtrique iudicij, vt repudiato malo enutriat quod bonum est, atque cōfirmet. Prius ergo quàm pariat, bonum est exhibere reuerentiam deo debitam, vt ipsi to um deferat, sua non præferat? Cum vero genuerit cōfessionem qua defertur deo, deponit cordis sui tumorem. Adiiciens ergo deus bonum animæ dogma Abel, abstulit improbum dogma Cain.

De myste-

De mysterio in præmemoratis fratribus secundum scripturam & authoris intelligentiam figurato. Et quid per hoc intelligi detur, quod in libris Regnorum legitur: Et appositus est ad patres suos. De comparatione præterea Isaac & Moysi quantum ad typum & figuram quæ in eis præcessit. Et qua ratione de Moyse non legatur sicut de cæteris quia deficiens mortuus est: ac de ignorantia sepulturæ ipsius. Cap. II.

ERgo tamen hoc loco secundum scripturam mysterium magis duorum populorum intelligo, quod deus adiiciendo ecclesiæ suæ fidem piæ plebis, abstulit perfidiam populi præuaricantis, quandoquidem verba ipsa hoc significare videantur, dicente deo: Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de vêtre tuo exibūt. Hæc figura synagogæ & ecclesiæ in his duob^9 fratribus ante præcessit, Cain, & Abel. Per Cain parricidalis populus intelligitur Iudæorum, qui domini authoris sui, & secundū Mariæ virginis partum fratris, vt ita dicam, sanguinem persecutus est. Per Abel autem intelligitur populus Christian^9 adhærens deo, sicut & Dauid ait: Mihi autem adhærere deo bonum est. Et vt cœlestibus se attexeret, & à terris separaret. Et alibi: Defecit, inquit, anima mea in verbum tuum. eò quòd ordinem viuendi atque vsum nō in terrenis voluptatibus, sed in verbi agnitione posuisset. Ex quo cognoscitur, nec illud ociose scriptum esse, sed perpense atque examinatè, quod legimus in Regnorum libris: Et appositus est ad patres suos. Intelligi enim datur quòd patrū similis fuerit fide. Vnde claret non ad sepulturam corporis, sed ad cōsortium vitæ relatum. Denique de Isaac non perfunctoriè scriptum putatur quod requieuit corporis istius speciem quæ animæ suæ attexebatur, appositus sit ad genus suum, eò quòd patris sui moribus adhæserit. Pulchre autem ad gen^9 ait, non ad populum, sicut alibi. Nam legimus aliis locis appositos fuisse ad populum suum. Sed isti non tam præstantes: præstantior autem, qui paucorum similis fuerit, & non plurimorum. Plures in populo suo quàm genere. Et prestātius dicitur paucorum similē esse, quam plurimorum. Qui ergo dei erat generatus promissione, qui ad sacrificiū probandæ pietatis electus, qui vnius vxoris, hoc est solius sapientiæ societate contentus, superni illius generis, quod est vnum, sibique semper conueniens, non plebeiæ vilitatis imitator astruendus fuit scripturæ diuinæ testimonio. Etenim vbi labor, doctrinæ meditatio, illic cum pluribus cōmune collegium, & quoddam populare consortium est. Audiendo enim pleriq; proficiunt, quos nominauit populum. Vbi autē non humana traditione, sed ingeniosa collectione sine vsu laboris disciplina percipitur, illic sublimis generis incorrupta sinceritas est. Et ideo Isaac tanquàm dei munus ad genus suum magis quàm ad populum appositus legitur, vt diuinorum potius q̃ humanorum imitatorem esse sedulū recognoscas. Beata & illa mens, quæ species & ipsum genus supergrediens, meretur audire quod dictum est ad Moysen cum separaretur à populo: Tu autē sta mecum. Nam sicut in Isaac dominicæ incarnationis typus humanæ generationis supergressus consuetudinem, vicit priores, ita vt in eo non vulgaris popularisq; gratia, sed specialis prærogatiua præcelleret, sicut lectio docet: Abrahæ enim dictæ sunt repromissiones, & semini eius: non dicit & seminibus, tanquam in multis, sed sicut vni, hoc est semini tuo, quod est Christus: ita etiam in Moyse venturi doctoris figura, qui legem doceret, Euangelium prædicaret, implere testamentum vetus, nouum conderet, cœleste populis alimentum daret, humanæ dignitatem cōditionis excessit eousq;, vt dei donaretur nomine: sicut habemus scriptum dicente domino: Posui te deum Pharaoni. Etenim victor passionum omnium, nec vllis captus seculi illecebris, qui omnem istam secundum corpus habitationem cœlestis puritate cōuersationis obduxerat, mentem regens, carnem subiiciens, & regia quadam authoritate castigans, nomine dei vocatus est: ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis vbertate formauerat. Et ideo non legimus de eo, sicut de cæteris, quia deficiens mortuus est, sed per verbum dei mortuus est. Deus enim neq; defectionem aut deminutionem patitur, neque adiectionem capit. Vnde & addidit scriptura: Quia nemo scit sepulturam eius vsque in hodiernum diem, quod ad translationem magis q̃ ad interitum intelligas. Mors enim secessio quædam est animæ & corporis. Mortuus igitur est per verbum dei, vt ait scriptura, non secundum verbū: vt aduertas nō nuncium mortis, sed gratiæ munus expressum, qui trāslatus magis quàm derelictus est, cuius nemo nouit sepulturam. Quis enim in terrenis reliquias eius potuit deprehendere, quem secum esse dei filius in euangelio demonstrauit? Denique & Helias simul est à quibusdam visus, qui translatus curru est, nō sepultus nec mortuus legitur. viuit enim, qui cum dei filio est. Moyses autē mortuus quidem legitur, sed per verbum dei mortuus, per quod facta sunt omnia. Verbo autem dei cœli firmati sunt. Per verbum igitur dei non lapsus operis, sed firmamentum est. Non ergo tanquam relapsus in terram depræhenditur corporis solutione, sed tanquam verbi cœlestis operatione donatus & munere, vt quietem magis caro eius, quàm bustum acceperit. Bene autem inter dominum & seruum seruatur distantia, vt prærogatiuam domini intelligas, serui gratiam. De Moyse legitur quia sepulturam eius nemo scit: de Christo autem, sepultura eius de terra sublata est: quia ille secundum mysterium legis expectabat redemptionem, vt resurgeret: hic secundum euangelij donum redemptionem nō expectabat, sed donabat. Et ideo sepultura eius ignorata non est, sed eleuata: quam diutius creatura tenere non potuit, quia per ipsum omnis creatura properauit à corruptionis seruitiis eleuari. Nemo ergo scit sepulturā Moysi, quia vitā eius omnes nouerunt. Christi autem sepulturam vidimus, sed nunc iam non nouimus, qui resurrectionem eius agnouimus. Debuit enim cognosci tumulus eius, vt resurrectio manifestaretur. Et ideo in euangelio tumulus summa expressione describitur. In lege nō quæritur, quia licet resurrectionem eius lex annunciauerit, nobis tamen euangelij series plenissime comprobauit.

Psal.72. — Psalm.118. — Exodi.34. — Gala.3. — Exo.7. — 4 Reg.2. — Psal.32.

Quid iuxta moralem interpretationem author significari uelit per hoc quod superius cōmemoratum est: Et adiecit parere Abel. Et de statibus ac officiis Abel, & Cain. Qua ratione etiam, cum ante generatus sit Cain, in descriptione uitæ status & operis usus Abel prius cōmemoretur. Cap. III.

ERgo vt quod proposuimus, cōpleamus, Adiecit, inquit, parere Abel, hoc est, meliorem Eua, quæ grauiter ante peccauerat, ex se generauit sententiam, vt superioris sententiæ aboleret errorē. Mētior nisi hoc in vniuersis comprobatur. Ita enim nascimur, vt ante infirmus infantiæ sexus in nobis sit, postea pueritiæ corporis tantummodo curam sciens, nullum cultum, nullā habens obseruantiam diuinorum. Vnde & euidenti naturæ nouitate ortum Iesum Christū ex virgine vt probaret propheta, ait: Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filiū, & vocabitur nomen eius Emmanuel: butyrum & mel manducabit priusquam sciat malum aut bonum: non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est. Et infra: Priusquam sciat puer vocare patrem ac matrem, accipiat virtutem Damasci, & spolia Samariæ contra regem Assyriorum. Solus enim fuit qui non est captus seculi huius vanitate, & carnali tumore: vtpote qui se humiliauit factus obediens vsque ad mortem. Longe vnicuique nostrum dissimilis, quia nos frustra extollimur mente carnis inflati. Vnde & nemo sine peccato, nec vnius diei infans. Ille autem peccatum non fecit. Et ideo in nobis ante nascitur Cain seipsum præferēs: postea Abel generatur, in quo sit reuerētia diuinitatis. Prius ergo irrepit quod malum est, postea agnoscitur quod bonum est. Vbi autem bonum, ibi iustum: vbi iustitia, ibi sanctitas: hoc est, Abel qui adhæret deo. Et factus est, inquit, Abel pastor ouium, Cain autem operabatur terram. Non est ociosum quòd cum antè generatus sit Cain, vt lectio docet, prælatus sit hoc loco Abel: nec idem sit ordo nominum, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis, vt prius iunioris meminerit, vbi scribitur vitę stat^9, operisq; vsus? Officiorum interrogemus distantiam, vt colligamus caussam præla-

Gene.4. — Esaiæ.7. — Esaiæ.8. — Philip.2. — Iob 15. — 1.Petri.2. — Gene.4.

prælationis. Operari terram vsu prius est, gratia inferius quàm oues pascere. Hoc enim instar est cuiusdam doctoris & principis. Meritóque prior se à vetustioribus inchoauit, iunior recentiora prætulit, quę nullas spinas, nullos tribulos germinarent, nulli sententiæ essent obnoxia. Denique peccati reus Adam de paradiso dimissus est voluptatis, vt operaretur terram. Recte ergo vbi nascuntur hi fratres, seruatur etiam in prædicando ordo naturæ: vbi vero exprimitur disciplina viuendi, seniori iunior anteferetur: quia etsi tempore iunior, virtute præstantior est. Innocentia enim tempore posterior est quàm malitia, & quadam suppar ætate: sed meritorum nobilitate antiquior. Senectus enim venerabilis est, non annis incana, sed moribus. Et ætas, inquit, senectutis vita immaculata. Vbi ergo generatio exprimitur, præueniat Cain: vbi disciplinarum sit prædicatio, pręcurrat Abel. Adolescentiam igitur, & ipsam in exordiis iuuentutem variarum illecebris passionum feruere quis abnuat? Sed vbi maturior ætas successerit, tanquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in quosdam portus quietos lassæ animæ nauigium subducere. Itaque graues motus nostræ adolescentiæ fida senectutis statione placidantur.

Gene. 3. Sapien. 4.

Quòd non solum naturæ exemplis, sed & fidelibus diuinæ scripturæ testibus comprobetur malitiam tempore præcedere uirtutem. Et quemadmodum secundum mysterium latens in literis, duæ mulieres unicuique nostrum cohabitent, inimicitiis & discordiis dißidentes, quarum una uoluptas, altera uero uirtus nominatur. De uoluptatis quoque descriptione, & retibus ipsius, fallacibúsque suasionibus quibus mentem hominis capere nititur. Cap. IIII.

NE ergo dubites talibus naturæ admonitus exemplis, quòd malitia præcedat tempore, sed iuuenescat infirmitate. Habet illa ætatis stipendium, virtus autem prærogatiuam gloriæ, qua plerúque iusto iniquus iudici cedit. Cuius rei testis est fidelis diuina scriptura, quæ docet Esau cognomine stultitię virū cessisse patiēter primatus suos fratri suo Iacob, ita vt diceret: Vt quid mihi primatus? Sed quos iste posthabuit, hos vir cognomento exercitationis præditus quæsiuit mereri. Nónne tibi videtur Esau tanquam in agone victus, & propriæ mentis infirmitate imparem se existimans cessisse victori coronam, quem videbat nullis passionū illecebris inflecti, quarū ipse puluerem sustinere nō poterat? Vt quid mihi, inquit, primatus? Apud ignauos enim nulla sunt insignia virtutis, apud sapientes prima habentur. studia enim virtutis quædam instrumenta sunt. Itaque sicut bellator sine armis esse non potest, ita nec sine exercitatione virtus. Vnde & dominus in Euangelio ait: A diebus Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Et alibi: Quærite regnum dei, & ecce omnia præsto sunt vobis. Nō dormientibus, neque ociantibus, sed vigilantibus & laborantibus pollicentur præmia, & labori merces parata est. Qui licet non suauis ad gratiam, tamen fructuosus ad præmium est. Docet hoc sermo legis, sicut scriptum inuenimus: Si fuerint, inquit, vni homini duæ vxores, vna earum dilecta, altera odibilis: & pepererint ei ambæ filios, dilecta & odibilis, & fuerit primitiuus filius mulieris odibilis: qua die hæredes reliquerit filios in substantia sua, non poterit primatum dare filio mulieris dilectæ, omittens filium odibilis: sed primitiuum filium odibilis cognoscens, det illi dotem ex omnibus quæ inueniuntur ei: quia ipse initium filiorum eius est, & ipsi debētur primitiæ. Quàm profunda latent mysteriorum secreta in literis? Recognosce anima partus tuos, & odibilis istius mulieris quære mysterium. Intra te ea inuenies, si requiras. Repete cogitationes, relege sensus tuos, & cui primitiæ debeātur, agnosces. Duæ enim mulieres vnicuique nostrum cohabitant, inimicitiis ac discordiis dissidentes, velut quibusdam zelotypiæ contentionibus nostræ replentes animæ domum. Vna earum nobis suauitati & amori est, blandæ conciliatrix gratiæ, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur sociam ac domesticam: illam alteram immitem, asperam, feram credimus, cui nomen virtus est. Illa igitur meretricio procax motu, infracto per delicias incessu, nutantibus oculis, & ludentibus iaculans palpebris retia, quibus preciosas iuuenum animas capit, (oculus enim meretricis, laqueus est peccatoris) quemcunque viderit sensu dubio prætereuntem in angulo transitus domus suæ, sermonibus adoritur gratiosis, faciens iuuenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu diues, genas picta. Etenim quia verum decorem naturæ habere non potest, adulterinis fucis affectatæ pulchritudinis lenocinatur speciem, non veritatem. Vitiorum succincta comitatu, nequitiarum choro circunfusa, dux criminum talibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanæ: Sacrificium pacis est mihi: hodie reddo vota mea: hac ex caussa progressa sum obuiam tibi, desiderans faciem tuam inuenire. Institis texui lectum meum, & tapetis ab Aegypto straui. Aspersi lectum meum croco, domū autem meam cinnamomo: veni, fruamur amicitia vsque in diluculum: veni, colluctemur cupidine. Hanc enim per os Salomonis speciē fornicarię videmus expressam. Nam quid tam meretricium, quàm secularis voluptas? quæ à fenestra domus suæ intrat, oculis prima tentamenta pręludens: & penetrat cito, situ in plateam prospiciens, id est, in publicas transeuntium vias, non in legis interna mysteria obtutum mentis intendas. Ea profecto est quæ validioribus vinculis velut cubile quoddam consociatæ nobis communitatis intexit, vt qui reclinauerit se, ligetur. & opprobriosæ fraudis velamine operit corporis sui stratum ad solicitādos iuuenum animos, absentiam viri, hoc est, incuriam legis obtexens. Lex enim absens peccantibus est. Nam si adesset, non delinqueretur. Et ideo ait: Non enim adest vir meus in domo, abiit autem viam longissimam inuolucro pecuniæ accepto in manu. Quid hoc esse dicam, nisi forte quia diuites putant nihil esse quod non cedat suæ pecunię, & in gratiam sui legem velint esse venalem? Spargit odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet. Thesauros demonstrat, regna promittit, amores spondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, sine pædagogo disciplinas, sine monitore sermones, vitam sine sollicitudine, mollē somnum, inexplebilem cupiditatem. Seducens eum, inquit, multo blandimento sermonum, & laqueis labiorum suorū alligans, domum adusque attraxit. At ille secutus eā circunuenitur. Nitebat aula regio luxu splendida, cælatis parietibus, & solo humido natabant pauimēta vino. Fragrabat vnguento humus, spinis cooperta piscium, & marcentibus iam floribus lubrica. Illic comessantiū tumultus, concertātium clamor, litigantium cædes, concentus cœnantium, saltantium strepitus, ridentium cachinnus, lasciuientium plausus, confusa omnia, nihil naturæ ordine. Saltarices tonsæ, & crispantes pueri coma, epulantium cruditas, edentium ructus, ebriorum sitis, hesterna crapula, hodierna temulentia, repleta vomitu bibentium pocula, maiore odore ebrietatis, quàm si recentia tantū vina fragrarent. Ipsa in medio stās, Bibite, inquit, & inebriamini, vt cadat vnusquisque, & non resurgat, ille apud me primus, qui omnium perditissimus. Ille meus est, qui suus non est. Ille mihi gratior, qui sibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea inebrians omnem terram, à vino meo biberunt omnes gentes. Qui est ergo insipientior, diuertat ad me, & indigentibus sapientia præcipio dicens: Panibus absconditis suauiter vtimini, & aquam furtim dulciorem bibite. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Transiet vita nostra tanquàm vestigia nubis, & tanquàm nebula dissipabitur. Venite ergo fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquàm in iuuentute celeriter. Vino precioso & vnguētis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequàm marcescant. Nullum pratum sit quod non pertrāseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ. Hæc omnia relinquuntur, nihil secum quis feret, nisi quod corporis voluptate quis perceperit. Denique ipsam ego institui philosophiam, nec est alia verior nisi ea quę bonum asserit quod suaue atque iucundum sit. Ergo vel philosophiæ vel sapientiæ Salomonis credite.

Gene. 25. Matth. 11. Matth. 6. Deute. 21. Prouer. 7. Hiere. 51. Esaie 22. Sapien. 2.

De oc-

De occursu uirtutis saucium & cito casurum miserantis. Ac ne inter moras illecebris demulcentibus mens capiatur, pulcherrimis illam rationibus a fallaci uoluptate auertentis, & ad se trahentis, cum detestatione commemoratae meretricis, & falsitatis ipsius detectiõe. Quod etiam dominus Iesus docuerit quemadmodum aduersus huius mundi tentationes resistatur, & de tribus laqueis quos illi diabolus tetenderat. De uituperatione quoque gulae atque auaritiae, & contrariarum uirtutum cõmendatione. Cap. V.

His auditis, velut ceruus sagittatus in iecore hæret saucius. Quem miserans virtus, & casurum cito videns, improuisa occurrit veritate, ne inter moras illecebris demulcẽtibus mens capiatur humana. Palam, inquit, apparui tibi non quærenti me. Ne fallat imprudentem, & circumueniat te mulier effrænata & luxuriosa, quæ non nouit pudorem: sedet in foribus domus, in sella palam, in plateis aduocans prætereuntes. Nunc igitur fili audi me, & intende verbis oris mei: Non declinet in vias eius cor tuum. Multos enim vulnerando deiecit, & sunt innumerabiles quos trucidauit. Viæ inferorum domus eius, deducentes in secessum mortis. Aufer igitur prauum os, & iniusta labia longe à te propelle. Oculi tui recta videant, noli intendere fallaci mulieri. Mella enim distillabunt à labiis mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces tuas, postea vero amariorem felle inuenies. Dies me citius deficerit quàm vitia eius exponam, quę tamen in Prouerbiis ore sapientiæ descripta atq; expressa sunt. Non te vincat formæ concupiscentia. Adulterina est, fucis illita, nequaquàm vero ac syncero fulgens decore. Neque capiaris oculis. circunfusa enim retia sunt. Esto magis similis illius & sequere eum qui salit super montes, & transilit super colles, prospiciens per fenestras, eminens super retia. Mala sunt voluptatis vincula. Oculos delectat, demulcet aures, sed mentem inquinat, multa mentitur, falsa adiungit, vera subducit, spondet pecuniam, aurum offert, sed aufert disciplinam. Tu autem accipe potius disciplinam quàm pecuniã, & scientiam super aurum probatum. Melior est enim lapidibus preciosis. Non te celabo quæ summa eius feruntur, ne videar operire quæ displicẽt in voluptate, & obumbrare quæ placeant. Eleuat enim & extollit mentem suasoriis verbis, ostendit omnia regna terræ dicens: Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraueris me. Ibi tu caue ne capiaris prælerlabentibus & non manentibus, in quibus magna tentatio est. Docuit te certè dominus Iesus quemadmodum aduersus huiusmodi tentationes resistas. Tetenderat diabolus primum laqueum gulæ dicens: Si filius dei es, dic huic lapidi vt panis fiat. Respondit dominus: Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo dei. Laqueum soluit hoc dicto. Posuit iterum diabolus secundum iactantiæ laqueum, qui etiã bonã mentẽ prosperis currentẽ semitis solet strangulare. Et duxit illum, inquit, in Hierusalẽ, & statuit eum supra pinnaculum templi, & dixit illi: Si filius dei es, mitte te hinc. Scriptum est enim quod angelis suis mandauit de te vt conseruent te, quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Itaque cum posset sine vllo periculo mittere se dominus Iesus, cui suppeterent spiritales volatus: tamen ne iactantiæ genus esset, respondit diabolo: Non tentabis dominum deum tuum. Simul docuit nos cauere ne faciamus voluntatem diaboli. Si ergo vere iactantia declinanda est, quanto magis nemo debet falsa iactare pro veris? Tertius superest laqueus auaritiæ atque ambitionis. Ostendit in monte posito omnia regna terræ in momento temporis. Bene in momento, quia diuturna esse nequeunt. Paululum expecta, & cito transeunt. Itaque qui sequuntur ea, in monte sibi esse videntur, sed non sunt perpetui, sicut habes scriptum: Vidi impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. Sed qui maximè ea facit, adorare videtur diabolum, cui deus venter est, & in pudendis gloria. Tu autem in deo gloriam quære, qui tibi ait: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies, à quo æterna accipias non temporalia. Tamen si quem etiam ista delectent, ab eo moderatius petuntur, qui verus omnium fons est. Nam & ipsa peculiaria quæ possidere sibi videtur diabolus, aliena sunt, sicut ipse dixit: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam eorum, quia mihi tradita sunt. Ab eo ergo spera. licet breuis vitæ non sit longum viaticum requirendum, tamen ab eo spera qui vniuersam creaturã condidit, qui diabolo ea ad tempus tradidit, non vt possideat sed vt tentet. Non enim poterat corona esse sine certamine. Probandi erant dubij, vt iusti coronarentur. Dedit itaque diabolo ea, quia in his ipsis pœna accipientis est si vti nesciat. Quid est enim thesaurus luxurioso, nisi sumptus luxuriæ? Sed non luxuriosus, sed frugi probatur. Et ideo vtere quasi frugi iis quæ tibi apponuntur, vt non cum manducas multum, odibilis fias. Vigiliæ enim & tormenta viro edaci. Et infra: Si coactus fueris in edẽdo, surge & vome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Plurimos itaque gula sua occidit, nullum frugalitas. Innumeris vina nocuerũt, nulli parsimonia. Plerique inter epulas fudere animas, & mensas proprio repleuere sanguine. Aliis cruditas vocem simul rapuit & sensum: & si aliquibus cruditas noxia non fuit, his ruinam fecit ebrietas: alios in crimen egit ebrietas: & si ipsa crimen non sit, alios ad egestatem redegit. Postremo audi quos Christus excludat. Cum intrauerit, inquit, paterfamilias & clauserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium dicentes: Aperi nobis. & respondens dicet: Nescio vos vnde estis, recedite à me operarij iniquitatis. Tũc incipietis dicere: Manducauimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis: Nescio vnde estis. Audistis quid de manducantibus dixerit. Audi nunc quid de ieiunantibus dicat: Beati qui nũc esuriunt & sitiũt, quia saturabũtur. Et infra: Væ vobis qui saturati estis, quoniam esurietis. Sed vis manducare, vis bibere? Veni ad conuiuium sapientiæ, quæ inuitat omnes cum magna prædicatione dicens: Venite, & edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis. Delectant cantica quæ epulantem demulceant? Audi hortantem, audi cantantem ecclesiam, non solum in canticis, sed etiam in Canticis Canticorum: Manducate proximi mei, & bibite, & inebriamini patres mei. Sed hæc ebrietas sobrios facit, hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ est. Lætitiam generat, non titubantiam. Nec verearis ne in conuiuio ecclesiæ aut grati odores tibi, aut dulces cibi, aut diuersi potus, aut conuiuæ nobiles desint, aut decentes ministri. Quid Christo nobilius, qui in conuiuiõ ecclesiæ & ministrat, & ministratur ei? Istius conuiuæ recumbentis annecte te lateri, ac te deo coniunge. Nec fastidias mensam quam Christus elegit, dicens: Introiui in ortũ meum soror mea sponsa, vindemiaui myrrham cum aromatibus meis, manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo. In orto, hoc est in paradiso est cõuiuium ecclesiæ vbi erat prius Adam quàm peccatum committeret. Ibi recumbebat Euã priusquàm culpam crearet & pareret. Ibi vindemiabis myrrham, hoc est Christi sepulturam, vt consepultus cum illo per baptismum in mortem, quemadmodum ille surrexit ex mortuis, & tu resurgas. Ibi manducabis panẽ qui confirmat cor hominis. Mel gustabis, quo tuarum dulcescat meatus faucium. Vinum bibes cũ lacte, hoc est cum decore & synceritate, siue quòd meri pura simplicitas sit, siue quòd immaculata gratia, quæ in remissionem sumitur peccatorum, siue quòd paruulos consolationis suæ lactet vberibus, vt ablactati in deliciis, in plenitudinem perfectæ ætatis adolescant. Succede ergo in hoc conuiuium. An metuis ne angustior domus & breuis cõuiuij locus te cõprimat? O Israël quàm magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius, magnus, & non habet finem, altus & immensus. Ibi fuerunt gigantes illi qui ab initio fuerunt statura magna, scientes prælium. Non hos elegit deus. Et merito non elegit, quia prælium non pacem sciebant. Et ideo tu pacem disce, vt eligaris à deo. Sed ne forte incomptam domus magnitudinẽ putes, & diuersoria te columnata delectent: Sapientia ędificauit sibi domum, & sculpsit columnas septem. Ipse etiam dominus Iesus multas mãsiones apud patrem suum esse commemorat. In hac ergo

Prouer. 7. Prouer. 5. Cantic. 2. Lucæ. 4. Psalm. 36. Philipp 3. Lucæ. 4. Eccli. 31. Lucæ. 13. Lucæ. 6. Prouer. 9. Cantic. 5. Ibidem. Psalm. 103. Baruch. 3. Sapien. 9. Ioan. 14.

domo epulaberis animæ cibo, potúque mentis, vt postea nó
esurias neq; sitias vnquam. Qui enim manducat, manducat
vsq; ad satietatem: & qui bibit, vsq; ad ebrietatem bibit. Sed
hæc ebrietas pudicitiæ custos est. Illa vini ebrietas fomes li-
bidinis, quo per carnes vaporantur interna viscera, animus
ignescit, anima exuritur. Sæuus criminum stimulus libido
est, quæ nunquàm manere quietum patitur affectum. Nocte
feruet, die anhelat, de somno excitat, à negocio abducit, à
ratione reuocat, aufert consilium, amantes inquietat, lapsos
inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat, vsuque accé-
ditur. Nullus peccandi modus, & inexplebilis scelerum nisi
morte amantis extingui non potest. Et ideo ait Apostolus:
Fugite fornicationem. vt veloci fuga tanquàm furiosæ do-
minæ declinare sæuitiam & tetro seruitio exire possimus.
Nam quid de auarita dicam, insatiabili pecuniæ cupiditate,
& quadam æris libidine, quæ quo plura abstulerit, eo ma-
gis inopem esse se credit? Omnibus inuida, sibi vilis, in sum-
mis diuitiis inops, affectu extenuat quod censu abûdat. Nul
lus rapiendi modus, vbi nulla mensura cupiendi. Sic inflam
mat animum, sic igne suo pascit animum, vt hoc solo distet,
quod illa formarum adultera sit, ista terrarum. Elementa
concutit, mare sulcat, terram effodit, cœlum votis fatigat,
nec sereno grata nec nubilo, condemnat prouêtus annuos,
fœtúsque terrarum arguit. Sed hæc ægritudo est animæ, nó
sanitas. Denique ecclesiastes dicit: Est languor malus quê
vidi sub sole, diuitias custodiri in malum possidentis eas.
Et supra: Qui diligit argentum, non satiabitur argento,
nec est finis acquisitionis eorum. Si quæris thesauros, acci-
pe inuisibiles & occultos, quos in cœli altissimis, non quos
in terrarum venis requiras. Esto pauper spiritu, & eris di-
ues qualicunque censu, quia non in abundantia diuitiarum
vita est hominis, sed in virtute ac fide. Istæ te diuitiæ verú
diuitem facient, si sis in deum diues.

De rememoratiua superiorum recapitulatione, & tribus nõ prætereundis, quibus dominus Iesus officia humanæ deuotionis definiuit, & quemadmodum mens hæc audiens se à uoluptate auertat, & uirtuti adiũgat, studiaq; illius eligat, quibus & sanctus Iacob uir plenus exercitationis mentẽ intẽdit. Quodq; ideo pastor ouium inducatur, quia imperitare corpori & sẽsibus eius ac uoluptatibus, uotique modum tenere, præstantius æstimetur, quàm regere populos, uel urbibus præesse. Cap. VI.

AVdisti voluptatis mysteria, audisti etiam copiarum nostrarum munera, quas ego non supellectili operiẽdas, sed scripturæ nudis sermonibus demonstrandas putaui, vt sua luce refulgerẽt, vt ex se ipsæ vocem emitterent sibi inuicem. Neq; enim sol & luna interprete indigent. Habent interpretem fulgorẽ sui luminis, quo totus repletus orbis est. Illis illuminatio est fides sine indice, quædam, vt ita dicam, intestata testis, quę alieno non indiget testimonio, & subito se vniuersorum oculis effundit. Non ergo nunciantur opera nostra sed clamant, & se ipsa nunciant. Sane vt & hoc quod laboriosum in nostris ducitur, non prætercam, fides exigitur, studium desideratur, facta quæruntur. His enim tribus dominus Iesus deuotionis humanæ officia diffinit dicens: Petite, & dabitur vobis: quęrite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Et infra: Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapiẽti. Hæc qui studiose fuerit prosecutus, primatus benedictionis accipiet, sicut patriarcha Iacob, qui continentia & fide humanarum supplantauit vestigia passionum. Iste ait: Misericordiam mei habuit deus, & sunt mihi omnia. Hanc itaque misericordiam nos fide, studio operibúsque mereamur, quibus disciplinis inuenit Israël gratiam dei, & per ipsam omnia. Non enim mundi huius copias, sed virtutum disciplinas sibi suppetere gaudebat. Has nobis substituamus hæredes, quas sanctus Abraham in Isaac filio suo substituit sibi, omnem operum suorum deputans hæreditatem sapiẽti & iusto viro, nec vllum ius hæreditarium ancillis vel ancillarum filiis derelinquens, sed tantũmodo donationis munera. Perfectæ enim virtutes totum accipiunt gloriæ patrimonium, vsitatis & mediocribus vile aliquid aspergitur. Et

ideo Agar, quæ aduena Latinè dicitur atque accola, & Ce-
thura quæ odorifera significatur, hæredes non sunt. Qui e-
nim mediis vtitur disciplinis, accola non inhabitator est sa-
pientiæ. Odore aspersus, non fructu expletur. Sanitatem au
tem cibus non odor inuehit, quia odor fructuũ nuncius est.
Principales itaque disciplinas sequentibus, & indigenas ac-
colis agnoscimus præferẽdas. Hoc secundum ingenium. At
vero secundum mysterium, Abraham pater gentium, semi-
ni suo legitimo, quod est Christus, hæreditatem omnem fi-
dei suæ detulit, quia in hac terra velut aduena fuit, vt vitæ
huius odorem magis quàm fructum referret. Hæc cum au-
dit mens, auertit se à voluptate, virtutíque adiungit, veri
decoris admirans gratiam, purum affectum, simplicem sen-
tentiã, mediocrem vestẽ, hoc est, nõ in persuasione sermo-
nis, sed in ostentatione spiritus, qualis est Apostolicæ forma
sententiæ, amictum sapiẽtiæ atque pietatis omni preciosio-
rem auro refulgens: tamen chorum prudentiæ, temperãtiæ,
fortitudinis, iustitiæ suscipiens, quæ fragrabat odorem di-
sciplinarum, incutientes reuerentiam, infundentes gratiam.
Itaq; talibus mota elegit studia virtutis, quibus Iacob vir
plenus exercitationis mentem intendit suam. Et ideo ouiũ
pastor inducitur, eò quòd imperitare corpori & sensibus e-
ius ac voluptatibus, votiq; modum tenere, ne velut ouis va-
getur incerta, præstantius æstimatur q̃ regere populos, vel
pręesse vrbibus. Difficilius enim quispiã se q̃ alterum regit.
Animum vincere, iracundiam cohibere, compugnantésque
leges carnis & mẽtis in vnum cogere, immortalis cuiusdam
est viri, quem inferni porta non susceperit. Denique ipse si-
bi legislator vindicauit hoc munus, vt oues pasceret Iethro,
qui dicitur superstuus, & ageret in desertum: eò quòd irra-
tionabilem & superflui vulgarísque sermonis loquacitatẽ in
secreta quædam sobriæ doctrinæ coẽgit mysteria. Ideoque
Aegyptiis abominationi erant pastores ouiũ. Omnes enim
qui corporis dediti passionibus huiusmodi, & voluptatibus
indulgent suis, disceptatorẽ verbi doctorẽq; virtutis quadã
execratione declinant. Et ideo per ænigmata hæc docuit
Moyses apta deo esse sacrificia, quæ refugit omnis insipiẽs,
hoc est opera & pręcepta virtutis. Ideoq; pastor Abel, Cain
autem operator terræ legitur, qui in fratre suo vir insipiens
formam speciémque virtutis expressam ferre non potuit.

De oblatione Cain ex fructibus terræ, & criminatione illius, ac de informatione & instructione per legem diuinã quomodo uota solui debeant. Cap. VII.

ET factum est post dies, obtulit Cain ex fructibus terræ munus domino.) Duplex culpa, vna quod post dies obtulit, altera quod ex fructibus, non ex primis fructibus. Sacrificium autem & celeritate cõmendatur & gratia. Vnde præceptũ est: Si voueris votũ, non facias morã reddere illud. Melius est enim non vouere votum, q̃ vouere & non reddere. Cũ enim moram facis, nõ reddis votum. Est autẽ postulatio bonorũ à deo cũ soluẽdi muneris promissione. Et ideo cũ impetraueris quod petisti, ingrati est tardare promissum. Sed interdũ aut negligẽtibus irrepit obliuio impetratorũ, aut tumidis & elatis: arrogare euentus sibi, hebetis cordis est, & bonũ quod agit, vel quod à deo cõsequitur, propriis virtutibus vindicare nec authoris deputare gratiæ, sed ipse se suorũ bonorum authorẽ ducere. Tertium genus est peccati quidẽ minoris, sed supparis arrogantiæ, eorum scilicet qui datorem bonorum deũ non negant, sed quæ acciderint, ea sibi propter prudentiam suã cæterarúmque merita virtutum iure delata arbitrantur. Propterea etiam diuina dignos habitos gratia, quod nequaquam viderẽtur indigni quibus talia diuinis beneficiis prouenirent. Ne quid ergo huiusmodi accidat, vnde votũ tuũ tibi in peccatum fiat, lex te informauit atq; instruxit, dicẽte domino qui legem dedit: Attẽde tibi ne obliuiscaris beneficia domini dei tui, & non custodias mandata & iudicia & iustitias illius quæ ego præcipio tibi hodie, vt cũ manducaueris, & replet' fueris, & cũ domos bonas ædificaueris, & habitare cœperis in eis, & oues tuæ & boues tui cũ repleti fuerint, & cum ære, argento & auro completus fueris, & omnia possidere cœperis, & plena fuerint horrea tua, exaltes cor

tuum,

tuum,& obliuiscaris dominum deum tuũ. Tunc ergo obliuisceris dominum cum oblitus fueris tui. Si autem cognoscas infirmum te esse,cognosces deum esse super omnia, & immemor esse non poteris vt ei reuerentiam debitam soluas. Disce nunc quemadmodum vnusquisque moneatur ne se ipsẽ authorem suorum putet bonorum. Ne dicas, inquit, in corde tuo, virtus mea & potentia mea fecit mihi virtutẽ hanc magnam:sed in mente tua habebis dominum deũ tuũ, quoniam ipse dat vires vt facias virtutes. Vnde bene Apostolus quasi legis interpres non gloriabatur in virtute sua, sed minimũ Apostolorum sẽ esse dicebat,& quicquid esset, gratiæ diuinæ esse,nõ meriti sui,nihilq; nos habere quod nõ acceperimus. Quid enim,inquit,habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Didicisti ergo humilitatem magis sequi quàm arrogantiam,sedulitatem affectare q̃ potestatem. Accepisti salutaria præcepta,noli negligere vtilia instrumẽta medicinæ, quibus fibra omnis letalis vulneris exsecatur. Ille quoque qui se iustificat,ne infletur cordis sui tumore,& ipse accepit salubre mãdatum,in huiusmodi sententiam resultante oraculo: Ne dicas in corde tuo cũ consumere cœperit dominus deus tuus gentes illas à conspectu tuo, dicens: Propter iustitiam meã induxit me dominus possidere terrã istam. Sed propter iniquitates gentium istarũ extirpauit illos dominus à facie tua. Nõ propter iustitiam tuã,nõ propter bonitatẽ tuã,nec propter æquitatem cordis tui intrasti possidere terram istã, sed propter iniquitatem gentiũ disperdidit eos dominus à conspectu tuo, & restituit testamentum quod iurauit patribus vestris. Testamentũ perfecta dei gratia est. Nihil enim imperfectum dat deus,perfecta autem virtus est,& opera virtutis. Testamentum autem dicitur quo defertur bonorum hæreditas. Merito & testamentum dicitur,& diuinum,cum ea quæ vere bona sunt, attestatione mandatorum cœlestiũ conferuntur. Et testamentum dicitur,quoniã sanguine dedicatum est, vetus in typo, nouum in veritate. Quo testamẽto diuinæ gratiæ pignus tenemus, quia sic dilexit deus hũc mundum,vt vnigenitum filium suũ pro nobis omnibus daret. Vnde perfectionẽ gratiæ prædicãs Apostolus ait: Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?

Quod prima voti gratia sit celeritas solutionis, ut ex studio immolationis Abrahæ, & scriptura diuina, & uocatione Zacchæi comprobatur. De incitatione quoque ac admonitione ut cito uota nostra soluamus. Cap. VIII.

Prima igitur voti gratia est celeritas solutionis. Deniq; Abraham filium suum ad holocaustũ iussus offerre, non post dies vt Cain obtulit, sed exurgens mane strauit asinam suam, & adhibuit secũ duos pueros, & Isaac filium suum, & concidens ligna ad holocaustum, surgens abiit, & venit ad locum quem dixerat ei deus, die tertia. Primo aduerte immolantis studiũ maturum atque festinum,vt mora expectationis non esset, nisi donec audiretur oraculum. Deinde vt sterneret asinam suã, obsequiũ omne ipse susciperet,& sacrificio necessaria præpararet, duabus quoq; fide & spe virtutibus comitantibus hostiam suam duceret, de potestate dei certus, & de bonitate securus. Quod autem ait: Die tertia: vel quod continua esse debeat & perpetua deuotio. Tripertitum est enim tempus,præteritum,præsens,& futurũ. Quo admonemur quòd nec præteritorum beneficiorum dei vel presentium vel futurorum irrepere debet vlla obliuio, sed tenax gratiæ memoria perseuerare, & obedientia nõ deesse. Vel quia is qui sacrificat: in vnum splendorem,in vnam lucem debeat credere trinitatis. Ei enĩ qui fideliter sacrificat, dies lucet, nox nulla est. Sic & in Exodo Moyses ait: Viam trium dierum ibimus, & immolabimus domino deo nostro. Sed etiam alibi cum visus esset deus Abrahæ ad ilicem Mambre: Respiciens,inquit,Abraham oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant super eum. Et videns, occurrit obuiam illis ad ostium tabernaculi sui,& adorauit super terram,& dixit: Domine,si inueni gratiam ante te. Tres vidit, vnum adorauit. Tres mensuras offert similaginis. Nam etsi immensus deus, tamen mensuram omnium tenet, sicut scriptũ est: Quis mẽsus est manu aquam,& cœlum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Perfectæ igitur in personis singulis trinitati, interiore mẽtis arcano,hoc est, similaginis spiritalis sanctus patriarcha sacrificium deferebat. Hæc est similago quam in euãgelio molit mulier illa quæ assumetur. Vna enim, inquit, assumetur, altera relinquetur. Assumetur ecclesia, relinquetur synagoga. Vel mens bona assumitur, improba derelinquitur. Vt scias autem quia & Abraham in Christum credidit: Abraham,inquit,diem meum vidit,& gauisus est. Et qui credit in Christum, credit & in patrẽ. Et qui perfecte credit in patrem, credit in filium & spiritum sanctum. Tres ergo mensuræ, vna similago, hoc est, vnum erat sacrificium quod venerabili trinitati pari quadam mensura deuotionis & congrua plenitudine pietatis oblatum est. Adhuc cognosce celeris studia deuotionis. Cucurrit,inquit,& accepit vitulum vnum tenerum & bonum, & dedit puero, & festinauit facere eum. Vbique impigra deuotio, & ideo deo fuit munus eius acceptum. Habes & alibi vt solis ortum oratione præuenias, Occurre,inquit,ad solis ortum, Habes in euangelio dicentem dominum Iesum: Zacchæe festinans descende. Et ille quia impetrauerat quod volebat, vt Christum videret, & amplius impetrauerat vt videretur & vocaretur à Christo, festinans descendit,& accepit illum gaudens. Et ideo probauit dominus eius affectum, & eum celeri remuneratione donauit, dicens: Quia hodie salus domui huic facta est. festinauit enim & dominus ad beneficiũ; & ideo non expectauit vt promitteret & impleret omnia; sed ante fecit, postea declarauit. Dixit enim: Facta est salus: quòd vtique præuenienti seruit, non promittenti. Iustus ergo votum suum celeritate commẽdat. Et ideo patres nostri festinantes manducabant pascha succincti lumbos, & pedes suos calceamẽtorum exuentes vinculis, & tanquàm onus corporeum deponentes, vt essent parati ad transitum. Pascha enim domini transitus est à passionibus ad exercitia virtutis. Et ideo pascha domini dicitur, quoniam & tunc in typo illo agni veritas dominicæ passionis annunciabatur,& nunc eius celebratur gratia. Cito ergo hoc quære anima, vt cito etiam audias, sicut audiuit & Iacob: Quid est hoc quod tam cito inuenisti fili? Et ille secundum dogma respondit, Quod tradidit dominus deus tuus in manus meas. Cito dat deus: quia dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. Verbum enim dei (non sicut quidam ait) opus est, sed operans: sicut habes scriptum: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Præuenit omnia. Est enim ante omnia sicut pater, & in omnibus sicut idem pater, penetrans omnia. Validum enim & acutum,& omni gladio acutius est penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artuumque & medullarum. Præueniens omnium cogitationes: de quo ait pater deus: Iam videbis si comprehendit te verbũ meũ, aut non. Vbi enim deus,& verbum est: sicut dixit: Veniem*, & mansionem apud eum faciemus. Et sicut habes in aliis de deo lectum, Ego steti hic priusquàm tu: ita & verbum dicit: Priusquàm stares sub arbore fici, vidi te. Et de ipso dictum est verbo, hoc est filio dei: Medius autem vestrum stat, quẽ vos nescitis. Vbicũque enim sancti, ibi in eorum medio dei verbum, in singulorum præcordiis complens maria & terras. Et cum hic est, etiam alibi est, non mutato loco, sed repleto vbiq; sui præsentia. Vbiq; enim est qui est per omnia, & in omnibus, nullum locum immunem sui relinquens. Et vbi adest erat,& vbi erat adest. Et ideo qui nouit velox esse verbum dei, cito petit,& cito impetrat.

De reprehensione Pharaonis, qui ut pro eo rogaretur in crastinum distulit, & exaltatus mente deum obliuiscebatur. Quantumque humilitas orationem commẽdet. Et quòd melior uotorum sit solutio, laudare deum. Quòd praeterea illa commendanda sit orationis & uoti disciplina, ut non diuulgemus orationem, sed absconditaten neamus mysteria, sicut Abraham & patres tenuerunt, & quemadmodum dominus in euangelio docuit: & quæ in oratione cauere debeamus. Cap. IX.

At vero Pharão qui opinionibus vanis & inanib* studiũ ĩpẽdebat suũ: tanis repleta Aegypto, sonũ inanẽ rerum & strepitũ variũ reddẽtibus, dicenti

Moysi, Constitue mihi quando pro te orem, & pro famulis tuis, & pro populo tuo, vt exterminet dominus ranas: cũ debuerit in tanta positus necessitate rogare vt iam oraret, nec differret, respondit, Crastina die: ociosus & negligens morę pœnam Aegypti soluturus excidio. Itaque iste vbi impetrabat, immemor fiebat gratiæ, & exaltatus mẽte carnis suæ obliuiscebatur deum. Humilitas autem commendat orationem. Siquidem & Pharisæus ille reprehensus est, qui ieiunia sua velut beneficia enũmerabat, & tãquàm obiectabat deo, & se criminum memorabat exortem. Publicanus autẽ prædicatus est, qui à longe stans nolebat oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum dicẽs: Domine deus, propitiare mihi peccatori. Et ideo diuina eum sentẽtia prætulit dicens: Quia descendit hic Publicanus iustificatus magis quàm Pharisęus. Ille enim iustificatur qui peccatum propriũ confitetur, sicut locutus est ipse dominus: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Et Dauid ait: Sacrificium deo spiritus contribulatus. Et iterum: Cor contritum & humiliatum deus non spernit. Hieremias quoque ait: Anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te. Ergo & Pharao, & rex Assyrius qui dicebat: Quis deorum gentium istarũ liberabit terram suã de manu mea? quomodo liberabit dominus deus tuus Hierusalem de manu mea? exaltatione sua deiecti sunt. Iustus autem, sicut Iacob, ad authorem deum refert quæcunque fuerit bona consecutus, dicens de omnibus quæ sibi prosperari cognouerit: Quoniam tradidit ea dominus deus in manus meas. Hæc igitur melior votorum solutio est, sicut & Dauid ait: Immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Laudare deum, commẽdare est votum, & soluere. Vnde & Samaritanus ille aliis antefertur, qui cum Leprosis aliis nouem secundum præceptum domini mũdatus à lepra, solus regressus ad Christum amplificabat deum, & agebat gratias. De quo Iesus ait: Non fuit ex illis qui rediret, & gratias ageret deo, nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, & vade: quia fides tua te saluum fecit. Est etiam illa cõmendandæ orationis & voti disciplina, vt non diuulgemus orationẽ, sed abscondita teneamus mysteria, sicut tenuit Abraham, qui subcinericias fecit. Tenuerunt & patres qui coxere conspersum quod extulerant de Aegypto, subcinericia facientes azyma, quæ Græcè ἐγκρύφια dicunt, eò quòd abscondantur in cinere, significantes fermentũ illud quod abscondit mulier illa euangelica mensuris tribus donec fermentaretur totum mysteriorum quoque innuentes premẽdam esse doctrinam. Quod apertius dominus in euangelio docuit, sic dicens: Tu autem cum orabis, intra in cubiculũ tuum, & clauso ostio patrem tuum ora in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui. Et infra: Scit enim pater vester quid vobis opus sit antequam petatis ab eo. Cubiculum tuũ mentis arcanum, animique secretum est. In hoc cubiculum tuũ intra, hoc est, intra in alta præcordia, totus ígredere de corporis tui exteriori vestibulo, & claude ostium tuum. Quid sit ostium tuum, disce: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circuitus labiis meis. Et Paulus petit orari pro se, Vt aperiatur mihi, inquit, ostium verbi, ad loquendum mysterium Christi. Sed ille, vt pote electus ad euangelij prædicationem, rectè sibi ostium verbi optabat aperiri, quia de ore eius exibat salus gentium, de ore eius prodibat vita populorum. Nos autem claudamus ostium ne culpa intret, ne lapsus aliquis sermonis exeat. Intrat culpa si lapsus exierit. Audi quomodo intret culpa. Ex multiloquio, inquit, non effugies peccatum. Exiuit multiloquium, peccatũ intrauit, quia in multiloquio nequaquàm qui exeat sermo, trutinatur, imprudenter labitur: licet ipsum vltra mensuram aliquid loqui grande peccatum sit. Et ideo caue ne imprudenter loquaris. Labia enim imprudentis inducunt eum ad mala. Caue ne in oratione te extollas. Oratio enim humiliantis se nubes penetrabit. Caue ne incaute symboli vel dominicæ orationis diuulges mysteria. An nescis quàm graue sit in oratione contrahere peccatum, vbi speras remedium? Certè dominus per prophetam docuit hoc graue esse maledictũ, dicens: Et oratio eius fiat in peccatum. Nisi forte mediocre id tibi putas esse. Diffidere est enim de potentia dei, æstimare quod non audiaris nisi clamaueris. Clament opera tua, clamet fides, clamet affectus, clament passiones tuæ, clamet sanguis tuus, sicut sancti Abel, de quo dixit deus ad Cain: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat. Audit enim in occultis qui mundat in occultis. Nos nisi loquentem aliquem audire non possumus: apud deum loquuntur non verba, sed cogitationes. Et vt hoc verum scias, dicebat dominus Iesus ad Iudæos: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Non interrogantis vox ista est, sed scientis. Quod tibi manifestat euangelista dicens: Iesus autem sciebat cogitationes eorum. Sicut ergo filius nouit, nouit & pater. Filium nosse cognouisti, patrem nosse audi consiliarium & testem patris dicentem: Scit enim pater vester quid vobis opus sit, antequam petatis ab eo. Coque ergo subcinericiam tuã vapore spiritus sancti. Coque etiam animi passiones verbi calore. Et si crudiores sunt passiones tuæ, nuper fortasse de Aegypto egredientes, operito eas, & lento calore excoque, ne fortiorem ignem dum ferre non possint, semiustulentur potius quàm coquantur. Sunt enim plurima quæ prænaturo sermone infidis auribus vel infirmis quasi incocta committas, ad quæ auertatur auditor, & cum horrore fastidiat: si coctiora gustaret, spiritalis cibi perciperet suauitatem. Diuinę autem dominus Iesus & bonitatem te docuit patris, qui bona nouerit dare, vt quæ bona sunt, à bono poscas: & impẽse & frequentẽr monuit orandum, non vt fastidiosa continuetur oratio, sed vt assidua frequenter effundatur. Plerũque inanis gloria longæ precationi, intermissæ autem prorsus obrepit incuria. Deinde monet vt cum ipse veniam tibi poscis, tum maximè largiendam aliis noueris quo precem tuam operis tui voce commendes. Apostolus quoque docet orandum sine ira & disceptatione, vt non turbetur, non interpoletur oratio tua. Docet etiam orandum in omni loco, cũ saluator dicat: Intra in cubiculũ tuũ. Sed intellige cubiculum non inclusum parietibus, quo tua membra claudantur, sed cubiculum quod in te est, in quo includũtur cogitatiões tuæ, in quo versantur sensus tui. Hoc orationis tuæ cubiculum vbiq; tecum est, & vbique secretum est, cuius arbiter nullus est nisi solus deus. Orandum autẽ præcipue & pro populo doceris, hoc est pro toto corpore, pro membris omnibus matris tuæ, in quo mutuæ charitatis est insigne. Si enim pro te roges, tantummodo pro te rogabis. Et si pro se tantum singuli orent, minor peccatoris quàm intercedentis est gratia. Nunc autem quia singuli orant pro omnibus, etiã omnes orant pro singulis. Ergo vt cõcludamus, si pro te roges tantum, vt diximus, pro te rogabis. Si autem pro omnibus roges, omnes pro te rogabunt. Si quidem & tu in omnibus es. Ita magna remuneratio est vt orationibus singulorũ acquiratur singulis totius plebis suffragia. In quo arrogantia nulla, sed humilitas maior est, & fructus vberior.

De transitu ad aliud uitium oblationis ipsius Cain qui obtulit non de primis fructibus primitias deo, & quid per primitias intelligatur. Quòdque Abel obtulerit has munera, & etiam talia qualia lex probauerit, cum pulchra mysteriorum legis explanatione: & quemadmodum interiora mundare debeamus, & ibidem quærere quæ domino sanctificemus. De similitudine quoque conceptionis ac parturitionis fœminarum & animæ, partuumque, eiusdem distinctione. Cap. X.

Sed iam tẽpus est alio transire, quoniã de eo quod post dies obtulit Cain, plene diximus. Factus est indicium resupini, cum ipsa postulatio voti matura esse debeat, ne videamur de humanis artibus, hoc est, medendi peritia, herbarúmque succis, sperasse magis remedium, quàm de deo subsidium poposcisse. Ad ipsum enim prius est confugiendum, qui nostræ curare possit animæ passiones. Verum homines quidam præpostero ordine ante sibi ab hominibus opem arcessunt. Vbi autem humana subsidia defecerint, tunc opinantur diuini postulandam fauoris gratiam. Concluso ergo illo & conuicto Cain crimine, aliud oblationis vitium discutiamus.

Obtulit,

Exodi.8. Lucæ.18. Esaiæ.43. Psal.50. Baruch 3. Psalm.49. Lucæ.17. Lucæ.13. Matth.6. Psal.140. Coloss.4. Prouer.10. Eccli.35. Psalm.108. Gene.4. Matth.9. Matth.6.

Obtulit, inquit, à fructibus terræ, nō à primis fructibus, primitias deo. Hoc est primitias sibi prius vindicare, deo autē sequētia deferre. Itaque cum vere anima corpori tanquam seruo domina sit præferenda: vtique primitias eius, hoc est animæ prius quàm corporis offerre debemus. Primitiæ animæ, primatus sunt bonarum disciplinarum. Quæ licet tēpore posteriores sint, q̄ corporis primitiæ, quæ sunt esca, incrementum, visus, auditus, & tactus, odor, vox: mens autem & sensus pars animæ, pars corporis est: tamen priores sunt disciplinis. Quarum primitiua est puro corde & simplici sermone oblata deo gratiarū actio. Hæc munera obtulit Abel, & ideo respexit deus in munera eius quoniam à primitiuis obtulit. Accedit ergo quia de primitiis ouium, & de adipibus earum: considera quia non de insensibilibus, sed de animantibus obtulit. Plus est enim animalis q̄ terrenus. siquidem animalis proximus spiritali est. Non enim prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Quod animale spirat, habet vitalem spiritum, non ita quod de terrarum fructibus. Deinde obtulit non secunda, sed prima: nō exigua, sed pinguia. Talia enim lex probauit, & iussit offerri, sicut scriptum est: Et erit, inquit, cum inducet te deus in terram Chananæorum, sicut iurauit patribus tuis, & dabit tibi, tolles omne quod aperit vuluam masculinum domino. Omne quod aperit vuluam de armentis & pecoribus tuis, quæcunque nata fuerint tibi masculina, sanctifica domino. Omne quod aperit vuluam asinæ, mutabis illud oue: si autē non mutabis, redimes illud. Quid tam profundi mysterij, tā altæ secretæque sapiētiæ, quàm in quibusdā inuenis verborum simplicium? Deprehendas licet atque haurias vbertatē gratiæ spiritalis. Chananęi etenim mobiles & inquieti sunt. Cum igitur in eorum terram fueris ingressus, quos aduertis propter leuitatem, inquietudinem, & instabilitatem morū, possessione deiectos, tu teneto constantiam. Nō te vilis ratio, nō leuis sermo perturbet. Hoc est enim Chananæus, mobilis sermo, affectus instabilis, & inquieta contentio. Sed magis tranquillitatem cordis, & animi serenitatē placidus seruato, vt tanquàm in salo maris tutam nauibus stationē portu quodam tuę mentis exhibeas. Hanc possessionem tibi dominus pollicetur, & quodam sacramenti promittit vinculo, vt constantiam tuam firmet. Neque enim ideo deus iurat, quòd fide credentis indigeat, aut testimoniorum astipulationibus destitutus, suffragium sacramēti requirat, sicut homines qui fidem nobis asciscimus sacramento, & ideo iuramus vt credamur vera dixisse. Deus autem & cum loquitur fidelis est, cuius sermo sacramentum est. Nō enim propter sacramentum fidelis omnipotens deus, sed propter deū etiam fidele sacramentum est. Qua ratione igitur Moyses iurantem deum inducit? Quia nos vsu quodam mortalium claudimur, & velut echini cortice quodam nos vulgaris opinionis inuoluimus, aut velut cochleæ quæ nisi intra testę operimentum sint, spirare non possunt, nec aërem liberum capere aut sustinere: sic nos non nisi intra quædam humanę consuetudinis latibula terrena versamur. Vnde quia illud verius solemus credere, quod iureiurando firmatur: ne nostra claudicet fides, iurare describitur deus. Qui ipse non iurat, sed iurantium iudex, & vltor est periurantium. Denique scriptum est: Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum. Seruauit vtique quod iurauit, dedit nobis æternum principem sacerdotum. Vt & tu quod iuraueris, ita noueris esse seruandum, vt quia per eum iuras qui non mentitur, scias eum futurum si mentiaris vltorem. Expulsis igitur inquietis & mobilib' cogitationibus, dabit tibi deus vacuam possessionem cordis & mentis, vt eam cultu quodam tranquillitatis exerceas, & fructum ex ea capias, nec sustineas in ea Chananæos, hoc est turbidos sensus recurrere, eradices gentilium vitiorum omne conseptum, lucos eorum diruas quibus obūbratur veritas, & quidam liber cœlestis visus cogitationis horrore tenebrosæ discepta tionis absconditur. Sed hoc nisi diuino donatus munere efficere non potes. ideo ait: Dabit tibi deus, hoc est, cogitationes optimas, placida consilia, tranquillas inuentiones. Cum dederit hæc, tolles omne quod aperit vuluam masculinum, & sanctificabis domino. Non totum exigit à te deus, qui totum donauit. Multa enim ad vsum substantiæ largitur humanæ, & hoc non potest esse diuinum sacrificium vbi est vsus naturæ. Edere, bibere, dormire, aliáque etiam ministeria corporis dono sunt tibi collata, nō à te relata deo munera. Quicquid autem sanctum cogitaueris, hoc dei munus est, dei inspiratio, dei gratia: sicut econtrario illa quæ cum in vsu naturæ humanæ sint, non coinquinant hominem, sed quod exit de ore, furta, falsa testimonia, sacrilegia, hæc sunt quæ coinquinant hominem. Interiora ergo nostra mundemus, vt possit oblatio non displicere. Ibi quæramus omne quod aperit vuluam masculinum, hoc est iustum & principale quod sanctificare domino debeamus. Neque enim hi nos corporei fœtus atque conceptus partúsque sanctificāt, quibus vulua fœminea deplorato pudore virginitatis aperitur. Nam etsi mulier sanctificat virum & vir mulierē, tamen plerumque contingit virginis vuluam etiam sine coniugij sanctitate reserari. Neque rursus sola virilis est gratia: mulier autem sanctificationis aliena est, aut vtriusque sexus cōfusa natura est, vt vterque corporeos fundatur in partus. Habēt sua munia viri, habent mulieres sexus sui officia discreta. Generatio ista successionis humanę mulierem decēt, impossibilis eadem viro. Ergo si carnis vsui non quadrat hic sensus, officia animæ discutiamus. istam sane inuenio quæ nullo discreta sit sexu: & cum concipit, parit. Et sicut fœminis dedit vuluam natura, in qua vniuscuiusque animātis generatio per menstruas formatur ætates, ita est quędam virtus animæ, quæ velut quodam vuluæ genitalis secreto cogitationum nostrarum suscipere semina, conceptus fouere, partus solet edere. Neque enim aliter diceret Esaias, In vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis: nisi vuluam animæ nouisset. Harum generationum quędam fœmineæ sunt, malitia, petulantia, luxuries, intemperantia, impudicitia, aliáque huiusmodi vitia, quibus animi nostri quædā eneruatur virilitas. Masculinæ sunt castitas, patientia, prudētia, tēperantia, fortitudo, iustitia, quibus mens nostra & caro ipsa firmatur, & ad obeunda impigre munia virtutis erigitur. Hos part' aluus ille propheticus parturiuit. Et ideo ait: In vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis. Masculum igitur & parturiuit & peperit qui spiritum salutis effudit.

1. Corin. 15. — Exod. 13. — Psal. 109. — Matth. 15. — Esaiæ 26.

CAPITA LIB. SECVNDI DE CAIN ET ABEL.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE CAIN & Abel Liber secundus.

Qua ratione anima nostra partus in clausione superioris libri commemoratos parturire ac parere debeat, & de maturiori & latiori istorum partuum prosecutione, cum pulchra legis superius inductæ declaratione, latentiúmque mysteriorum apertione. Caput I.

HOs partus anima nostra parturiat, nec solum parturiat, secundū quod legitur, sed etiam pariat, & diebus pariat impletis, ne immaturos partus dies iudicij deprehēdat. De his enim partubus dixit domin' Iesus: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. (Lucæ. 21.) Maturius igit absoluatur hic partus, & cogitationes nostræ bonorum operū processibus explicentur, vt nihil imperfectum finis noster inueniat, nihil inexplicatum termin' vitæ nostræ offendat, nihil tanquàm in incude positum vsus nostri operis relinquat. Festina igitur anima formare partus tuos, properantius absoluere, celerius quos genueris enutrire. Quæ tanti forma sit partus, demonstrat Apostolus dicens: (Gala. 4.) Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. In hanc formam tota mentis nostræ coalescant viscera, & in illo genitali aluo animæ nostræ Christus refulgeat: Partus noster fides sit, nutrimēta nostra præcepta doctrinæ sint. His quædā cordis nostri imbuatur infantia, instituatur pueritia, iuuēculescat adolescētia, senecta canescat. Aetas enim senectutis vita est immaculata. (Sapien. 4.) Itaq; ea demum bona est animæ senectus, quā nulla perfidiæ inquinamenta maculauerunt. Et ideo partus suos ab hac macula Paulus defendit: (1. Corin. 4.) Ego vos, inquit, genui in euangelio, ne cuius sæua insusurratio rudis fidei tentaret infantiam. Masculina igitur generabat, qui in virum perfectum populos quos docebat, fidei gestiebat vnitate concurrere, & in agnitione filij dei perfectam plenitudinis Christi tenere mensuram. Hoc enim sacrificium acceptabile deo nouerat, de quo scriptum est: (Exod. 13.) Omne quod aperit vuluam masculinum, domino. Et quia addidit: Omne quod aperit vuluam de armentis & de pecoribus quæ sunt tibi, masculinum sanctifica domino: ne quid obscuritatis habeat, consideremus. Dixerat de principalibus generationibus, hoc est plenis capacibúsq; rationis: addidit & de gregalibus, hoc est reliquis velut plebeiis sensibus, qui irrationabilibus comparantur iumentis. Quæ tamen cū à rectore aliquo gubernantur, facile mansuescunt & imperata exequi, & iugū subire, & ad vocē magistri accelerare gradū aut sistere, aut deflectere, aut aliqua munia sui operis quæ iubentur, humano quodā famulatu obedire consueuerunt. Tantum valet institutio, vt vincat naturā. Itaq; illa quæ consortium nostræ substantiæ non habent, agnoscunt tamen nostræ vocis imperium: & cum suæ naturæ nullam rationem habeāt, nostræ naturæ rationem capessunt, & quodam modo transfusam acquirunt. Equos videmus popularibus incitari studiis, gaudere plausibus, blanditiis delectari magistri. Toruos leones cernimus naturalem feritatem imperata mutare mansuetudine, suam rabiem deponere, nostros mores sumere. Et cū sint ipsi terribiles, discūt timere. Cæditur canis vt paueścat leo: & qui sua iniuria exasperatur, coërcetur aliena, alteriúsq; exemplo frangitur. Quotiens parata præda & cibo obuio famem perpeti malūt dum offensam magistri verentur? Quotiens repentino impulsi motu aperta ad morsus ora iussi resoluunt? Ita dum nostræ voluntati obsequuntur, suæ obliuiscuntur. Non ita illæ feræ vel illa armenta equorum, vel genus omne pecudum quæ sine rectore vagantur vllo, & omni domitoris gubernaculo destituta exasperātur. Et ideo appositi sunt armētarij, opiliones, cæteriq; pastores, quidam magistri gregū officia sua singulis animantium commissorum sibi conditione formantes. Videtur ergo & sensuum nostrorū quoddā genus aliud domitum & mansuetum, aliud indomitum, quod armentario quodam motu mētis velut deside atq; resoluto proruat ad irrationabiles delectationes corporis. Mansuetū autem quod velut duci cuidam moderationi mentis se subiiciat & subdat. Quæcunq; ergo eius naturæ regūtur, ea sunt masculina atque perfecta. Quęcunque autem sine duce vllo plebeia præsumptione quadam dominantur, velut ciuitatis alicuius, quæ regis optimatúmq; cōsilio priuata sit, ita corporis sui omnem statum & virilem vigorem muliebri quadam dissolutione effœminant. Ex his illa lex carnis est, quę legem apostolicæ mentis impugnans, (Roma. 7.) captiuam trahebat eā quadam lege peccati. Et ideo vt de illo mortis corpore liberaretur, spem suam Paulus omnem non in sua virtute, sed in Christi gratia reponebat. Vnde liquet quod hę commotiones quæ secundum legem mētis sunt, diuino fauore pręcedunt, alij autem sensus ex voluntate corporea. Illa igitur quæ sancta sunt, primitiua sunt, nostrorum sensuum. Ista velut de quodam grege sunt, & vtilitate plebeia: quod varie videtur Moyses nominibus significasse diuersis. Hoc enim declarat etiam illa area legis mystica de qua ait: Initia areæ tuæ & lacus tui nō nouissima facies. Primitiua filiorum tuorum dabis mihi. Sanctæ commotiones sensuum nostrorum, quæ secundum virtutes sunt, ipsæ sunt primitiæ areæ spiritalis. Propterea etiam rurali areæ comparantur, in qua vētilantur frumenta. Sicut enim in hac rurali area excutitur triticum atque hordeum, & dum sępius ventilatur, separatur à paleis, quia paleæ cæteráque purgamēta messis in diuersum leuis auræ spiramine dissipantur, illa vero quæ solidiora sunt, in locum eundem excusso puluere relabuntur: ita cogitationum nostrarum fruges quæ sunt solidæ atque optimæ, puram atque synceram exhibēt virtutis alimoniam, sicut scriptum est: Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. (Deute. 8.) Quæ autem inutiles sunt & vacuæ, disperguntur vt fumus ac nebulæ: quia sicut fumus oculis, sic iniquitas vtentibus eam. (Prouer. 10.) Et rectè fumo iniquitas comparatur, quæ velut quadam seculari caligine aciem mentis obducit. Et ideo dominus dicit: Cum intraueritis in terram in quam induco vos, & cum manducare cœperitis de panibus terræ illius, offeretis oblationem separatam domino, primitias conspersionis vestræ, panem sicut oblationem de area, & sic auferetis primitias confusionum vestrarum, & dabitis domino. Confusio nos sumus, diuersorum elementorum quadam commixtione compositi. Siquidem frigidum calido, & humidum sicco miscetur in nobis. Hæc conspersio multas habet carnis illecebras, & plurimas delectationes, sed non sunt hi primitiui huius corporis sensus, quia ex anima & corpore constamus & spiritu. Hæc est conspersio principalis, in qua sanctificari nos Apostolus cupit, sicut ait. (1. Thess. 5.) Ipse autem deus pater sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in die domini nostri Iesu Christi seruetur. Cuius conspersionis primitiæ

primitiæ spiritales sunt, hoc est inuentiones & generationes sensuum qui ex vigore animæ procedunt. Sed non omnes primitiui sensus, nisi qui malitiæ & improbitatis atque omnis erroris exortes sunt. Sunt etiam necessariæ corporis delectationes, vt dormiendi, edendi, bibendi, deambulandi, & cæteri sensus huiusmodi, sed nõ in his primitię. Et ideo non in his, sed in illis domini sacramentũ, vbi castitas, pietas, vbi fides atque deuotio. Cuius rei manifestum & euidens exemplum est oblatio patriarchę Isaac, quem sacrificij modo obtulit pater nullius motu passionis inflexus humanæ mundam offerens deo hostiam, vacuámque formidinis, & corporeæ cupiditatis immunem, cùm ipsa pietas patris deuotioni cederet immolantis.

Quæ sit uis primitiarum, & utrum tempore æstimentur primitiæ, an sanctitate. Et quòd ante omnia fides nos debeat commendare deo. Quódque ipsa cum operibus perfectis plenum & perfectum sit sacrificium, sicut & ipse dominus docet, & uerba legis significant. Caput II.

NVnc consideremus quæ sit vis primitiarum & vtrum tempore æstimentur primitiæ, an sanctitate, hoc est, vtrum omnia primogenita sanctificationem habeant primitiarũ. Primitiæ etenim fructuum sanctæ secundum legem, quia in his optimum festinę fidei sacrificium est, sed fiunt sanctæ deuotione, nõ tempore, quas non prouentus sanctificat, sed deuotio. Denique vbi celer prouentus est, si deuotio moretur, offensa contrahitur. Non ergo omnia primogenita sancta, sed omnia quę sancta sunt, sunt etiam primogenita. Denique Cain primogenitus, sed non sanctus. Sanctus quoque Israel dei populus, sed non primus ætate, & tamen primogenitus appellatur, sicut scriptum est in prophetis: Primogenitus meus Israel. Leui sanctus, sed non primogenitus. Nam tertius Lyæ filius legitur, & tamen Leuitę primogeniti nuncupati, quibus ab eo nomen est deriuatum. Scriptum est enim in Numeris: Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito qui aperit vuluam à filiis Israel, & erunt mei Leuitæ. Mihi enim omne primogenitum, in qua die percussi omne primogenitum Aegypti, sanctificaui omne primogenitum Israel. Ergo Leuitę primogeniti nuncupati, qui sanctificatione vtique cæteris filiis Israel antelati sunt. Qua ratione primogeniti sunt, audi Apostolum dicentẽ: Sed appropinquastis Sion monti, & ciuitati dei viui Hierusalem quæ in cœlo est, & decem milibus lætantium angelorum & ecclesiarum primitiuarum, quæ scripta sunt in cœlo. Quatuor ordines fecit: montis Sion, ciuitatis Hierusalem, celebritatis angelorũ, & ecclesiarum primitiuarũ. Tulit ergo dominus deus de medio populi Israel Leuitas, quia non humanarum eos consortes voluit esse curarum, sed diuinæ religionis ministros. Et primogenitos sibi fecit qui vuluam aperiunt spiritalem: & ideo non errant ab vtero naturæ, sicut diuersorum criminum peccatores, sed destructis cultoribus eliguntur. Vnde non habent cum plebeia possessione consortium, nec in medio populi computantur, quia verbum dei in medio sui possident, sicut scriptum est in euangelio: Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorũ. Et alibi: Medius vestrum stat, quem vos nescitis. Hinc ergo cognoscimus quòd ante omnia fides nos commendare deo debeat. Cum fidem habuerimus, elaboremus vt opera nostra perfecta sint. Siquidem hoc plenum est & perfectum sacrificium, sicut ipse dominus docet dicens de donis & datis tuis: Obseruabitis offerre mihi in diebus festis meis, nihil detrahentes, neque despicientes, sed plena & integra & perfecta offerentes. Festus autem dies domini est, vbi perfectarum virtutum gratia est. Quæ tunc perfectæ sunt, si sollicitudinum secularium, & corporalis illecebræ victor animus delinimẽta voluptatis excludat, liber à seculo, deo deditus, nihilque de tramite rectę intentionis imminuens, nec affectus sui quoque tempora nunc luxuriæ diuidens, nunc labori. Solus itaque sapiens hanc celebrat solennitatem, nullus alius. Immunem enim mihi huiusmodi passionum animam reperire difficile est. Diuide ergo secũdum rationem animæ principalia & obedientia, & tunc quid masculinum, quidve fœmineum sit, deprehendes. Nulla enim sine labore virtus, quia labor processus virtutis est. Quod etiam legis ipsius verba significant, quæ dicit: Omne quod aperit vuluam asinæ, mutabis oue. Immunda enim animalia lex à sacrificio separauit, & pro his ad vicem munda iussit offerri. Asinæ ergo partum, hoc est immundum, iubet mutari oue, quæ munda & apta sacrificio est. Hoc est secundum literam. Cæterum siquis sensum spiritalis intelligentiæ altius persequatur, considerabit quòd asina laboriosum sit animal, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborẽ, vt finis operis sui fructus sit. Vel certe hoc modo omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commendabis affectu. Si autem nõ mutabis, inquit, redimes. Iubetur ergo secundum literam vt animal aliud pro immundo animali offeratur, aut precium, ne inter decimas fructuũ, vel minus aliquid vel immundum videatur offerri. Intellectus autẽ profundior liberandã animam tuam docet, vt desistat ab iis quæ fructum non habent. Qui enim redimit se, liberat & quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera quæ verum fructum bonósque processus habere non possunt, qualia sunt ista mundana, quorum vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse nudus & veri vacuus effectus est: & quamuis summo quæsitus fuerit labore, animam nihil iuuat. Ea enim quæ seruitutem animæ inferunt, inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus. Magna videtur prelianti ũ victoria, triumphantium gloria, sed frequenter ipsos videmus qui vicerint, rursus bellorum subiacere incertis, & trãsferri ad hostem euentu prælij, & eo ipso quo victores ante fuerint, fieri miseriores. Opus est ergo vt opera tua ad deum dirigas, & eius tibi aspiret fauor. Athleta ipse qui suis non alienis decertat viribus, quoties congreditur, dubios casus subire se credit. Et cum ad coronam peruenerit, intelliget citius hanc mundi gloriam tanquam coronæ ipsius folia marcescere. Gubernator cum in portus nauim duxerit, vix finem impositum labori puta, & statim quærit laboris exordium. Soluitur corpore anima, & post finem vitæ huius, adhuc tamen futuri iudicij ambiguo suspenditur. Ita finis nullus vbi finis putatur. Vnde votis & pura conscientia & spiritu charitatis adhæreamus deo nostro, & diuinũ nobis conciliemus fauorem precantes, vt secularibus curis tanquam ab immitibus & agrestibus dominis possimus absolui atque exui, mundanóque exire seruitio, in libertatem supernæ cognitionis, quæ vera & sola est libertas, vocati.

Exod. 4. — Num. 3. — Hebr. 12. — Matth. 18. — Ioan. 1. — Exod. 13.

De astructione legis præmemoratæ per exemplum de populo Hebræorum. Ac de mysteriis in lege recognoscendis ex uerbis domini in euangelio laborantes ad se uocantis. Quomodo etiam inquinamenta delictorum nostrorum lauare, & quo precio crimina nostra redimere debeamus. De redemptoris quoque nostri per Leuitem significati in nos misericordia, cum morali & ædificatiua affectus instructione. Caput III.

ET vt præceptum legis exemplo astruamus, cum deprimerẽt Aegyptij Iudæorum populum in operibus variis, & luto ac lapide ingemuerunt filij Israel, & domini prouocauerunt in se misericordiam, & dixit ad Moysen: Ego exaudiui gemitum filiorum Israel, quomodo Aegyptij in seruitutem deprimunt eos, & memor factus sum testamenti mei. Vade, & dic filiis Israel: Ego dominus, & educam vos de potentia Aegyptiorum, & eruam vos de seruitute eorum, & liberabo vos in brachio excelso, & iudicio magno: & sumam vos mihi in plebem, & ero vester deus, & scietis quoniam ego sum dominus deus vester, qui educam vos de potẽtia Aegyptiorum, & inducam vos in terram in quam extendi manum meam. Ecce quomodo populus Hebræorum fructu mutauit laborem, vt qui luto operabatur, spe regni operaretur ęterni. Et ideo dominus in euãgelio inanem populorũ gentiliũ miseratus laborẽ, qui lateres cõstruerent lutulentę superstitioni, & voluptati corporis dediti, solidum fidei murum ædificare non possent, velut ad quosdã asinæ fœtus locutus ait: Venite ad me omnes qui laboratis, & ego vos reficiã. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde,

Exod. 3. — Matth. 11.

corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Qua vocatione plenius mihi videor verba legis & mysteria recognoscere, quia asinam aut commutandam oue docuit, aut redimendam pecunia, vt non solum asinæ partum oue, hoc est mundis immūda mutemus, sed etiam redimamus. Quod videtur exprimi si prius sacrificio purificationis, & mysterio baptismatis delictorum nostrorum inquinamenta lauemus, crimina quoque nostra bonis operibus, fideique precio, & miseratione redimamus. Precium nostrum sanguis est Christi. Vnde & apostolus Petrus ait: Non auro vel argento redempti estis, sed precioso sanguine. Et Paulus dicit: Precio empti estis, nolite effici serui hominum. Vnde non ociose in sancto miramur euangelio quod pullum asinæ sederit dominus Iesus, quia populus gentilis cœpit esse Christi hostia, qui secundum legem habebatur immundus. Vnde & de Leuitis scriptum est, quòd sint redemptiones eorum, eo quòd & sanctitate vitæ suæ & oratione peccata plebis leuarent. In quibus figuralis agni præcessit mysterium, verum venturum Leuiten, qui proprij corporis passione tolleret peccatum mundi. Leuites significatur susceptus pro me, vel ipse mihi leuis. Ipse enim perfectæ virtutis habet impertiendæ populo sanitatis indicium. Ipse ergo qui pro salute vniuersorum expectatus aduenit, pro me est vtero editus virginali, pro me oblatus, pro me gustauit mortem, pro me resurrexit. In quo omnium hominum suscepta est redemptio, assumpta est resurrectio. Ipse est verus Leuites, vt nos Leuitas faceret adhærere deo, ipsi cōtinuas preces fundere, de ipso salutem sperare, fugere terrena negocia, in dei possessione numerari, sicut scriptum est: Domine posside nos. Ea est enim sola possessio, quæ nullis obnoxia tempestatibus, perpetuæ gratiæ ferat fructus. Redemptor Leuites est, quia vir sapiens redemptio insipientis est. Qui tanquam medicus ægrum insipientis animum fouet, & quædam aspergit solidiora menti prudentiæ medicamina, imitatus illū medicum qui de cœlo venit vt demonstraret hominibus prudentiæ vias, & sapientiæ semitas paruulis reuelaret. Videbat enim laborantes non posse sine remedio saluari, & ideo medicinam tribuebat ægris. Ideo omnibus opem sanitatis detulit, vt quicunque perierit, mortis suæ causas sibi adscribat, qui curari noluit cum remedium haberet quo posset euadere. Christi autem manifesta in omnes prædicetur misericordia, eo quòd ij qui pereunt, sua pereant negligentia: qui autem saluantur, secundum Christi sententiam liberentur, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Deniq; & Sodoma si habuisset quinquaginta iustos, non esset euersa: & si decem habuisset, esset redempta, eo quòd sermo remissiōis peccatorū animam seruitute exuat, & disciplinæ plenitudo perfectæ mentem non sinat edaci libidinum vapore consumi. Plurimum tamē refert, & moralem ædificat affectum, si etiam numerum iustorum simpliciter accipiamus prodesse populorum saluti. Comprimit & resecat inuidiam, cōfundit improbitatem, virtutem incitat, auget gratiam. Nemo enim inuidere debet alteri laudē quæ sibi prosit: atque improbus quisque redemptorem suū dum suscipit, frequenter imitatur. Certe veneratur, plerunque etiam diligit. Ipse etiam si se aliis profuturum sciat, studiis augetur, eaque gratia connectit populos, accumulat charitatem ciuium, vrbium gloriam. Quàm beata ciuitas quæ plurimos iustos habet, quàm celebrabilis ore omnium, quomodo benedicitur tota de parte, & beatus atque perpetuus eius status existimatur. Quàm gaudeo cum aliquos mites ac sapientes diu viuere video, cū virgines castas, viduas graues, aspicio longæuas, velut quandam incanam ecclesiæ curiam prætendāt ipso quodam vultu & specie grauitatis, quod reuereantur, quod imitentur, quo ad omnem morum gratiam colorentur. Non enim ipsis gaudeo, cū viuendo multa subeant tædia seculi huius, sed quia prosunt pluribus. Similiter cum aliquis huiusmodi decidit, quanuis lōga senectute depositus, afficior, quia destituitur grex iuuenum muro senili. Denique perituræ vrbis aut malorum imminentium vel futuræ labis hoc primum indicium est, si decidant viri consultores, vel etiam grauiores fœminæ. Hinc primū ingruentium porta aperitur malorum. Sicut ergo vrbs tota solidatur atque augetur cœtu sapientium, vel obitu labefactatur: ita sermo grauis, & quidem senilis, plenus prudentiæ stabilire vniuscuiusque animam, & confirmare mētem solet. Iam si accedat multarū lectionum vsus, plurimorum præceptorum & cōsiliorum quidam senatus, velut perpetuum vrbis eius, quæ in singulorum est præcordiis, statum efficit.

1.Petr.1. 1.Cor.7. Marc.11. 1.Tim.2. Genes.18.

Qua ratione Moyses primogenitos & redemptores cæterorum Leuitas appellauerit, ciuitatésque Leuitarum redemptrices significauerit. Cur etiā nō sit absurdum quòd facinorosi cohabitent piis, & maculosi sacratis. Quódque non abhorreat à uero quòd Leuites in se manus iniiciat, ut interficiat uoluptates sui corporis. De duobus præterea principalib⁹ in deo generibus uirtutū, uno quo remittit, alio quo uindicat: & quomodo cum impius occiditur, Christus infundatur. Quódque semper egressus malitiæ, uirtutis operetur ingressum, sicut & ingressus malitiæ uirtutem excludit, ut euangelicæ ueritatis exempla comprobant. Caput IIII.

Ideo ergo primogenitos & redemptores cæterorum Leuitas Moyses appellauit, quòd maturioris & vtilis sentētiæ viri, altero senectutem quādam animæ præferant, altero redemptionem conferāt. Vnde & ciuitates Leuitarum redēptrices significauit Moyses: quia is qui confugit ad eam animam, in qua habitat dei verbum, quæ vrbis modo munita atque vallata sit, perpetuam libertatem acquirit sibi. Sicut enim in ciuitatibus Leuitarū erat pœnarū remissio, vt si quis ad eas cōfugeret qui nō volūtariam necē hominis admiserat, nulli eum occidere liceret, intra vrbes dumtaxat positum Leuitarum: ita quem peccati proprij pœnitet, quod aut imprudenter aut inuitus admisit, si Leuitarū adhæreat incolatui, & ab his præceptoribus qui dei mandata dispensant, recedendum non putet, lex ipsa ab omni eum commissi flagitij pœna suppliciōque liberat. Nec absurdum putes quòd facinorosi cohabitant piis, maculosi sacratis. Opus enim habent purificari qui aliquo polluti sunt delictorum contagio. Et quodammodo diuerso genere causa concurrit. Sicut enim Leuites mundanis voluptatib⁹ abdicatus, exul est culpæ: ita sanguinis reus fugitiuus est patriæ. Sed hoc interest, quòd iste necessitate suos deserit propter metum legis, minister autē dei humanarum consortiis renunciat passionum, & quadam carnalis illecebræ se abdicat necessitudine propter studia virtutis. Etiam illud non abhorret à vero, quòd etiā iste velut quasdam in se manus iniicit, vt interficiat voluptates sui corporis, & quendam suę carnis operetur interitū. Interfecit nempe Moyses Aegyptium, & fugax factus est de terra Aegypti, vt declinaret eius terræ tyrannum. Sed non ante illum interfecisset Aegyptium hominem, nisi in se prius Aegyptium nequitiæ spiritalis interemisset, & abdicasset regaliū luxum honorum, maius patrimonium æstimans thesauris Aegypti opprobrium Christi. Quod stultis quidem videtur opprobrium, nobis autem illud opprobrium dominicæ crucis virtus dei est atque sapientia. Accedit eo, quòd duo quædam in deo principalia sunt genera virtutū, vnum quo remittit, aliud quo vindicat. Remittuntur peccata per dei verbum, cuius Leuites interpres & quidam executor est. Remittuntur etiam per officium sacerdotis, sacrúmque ministerium. Puniuntur quoque per homines, sicut per iudices, qui potestate ad tempus vtuntur, sicut Apostolus docet, dicens: Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim ministra est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est vindex in ira ei qui malum agit. Puniuntur peccata etiam per populos, sicut legimus, quia sæpe alienigenis dei iussu excitatis propter diuinæ maiestatis offensam subiectus est populus Iudæorum. Nec is quidem qui inuitus aliquod fecerit homicidium, extra ministerium est. Siquidem lex ait de eo: Quia deus dedit eum in manus eius. Manus ergo eius instrumenti modo diuinæ vltioni ministerium præbuerunt. Leuites igitur minister remissionis est. Percussor autem, qui tamen non ex dispositione, sed præter voluntatem fecerit homicidium, diuinæ mi-

Nume.35. Exod.2. Hebr.11. 1.Cor.1. Roman.13.

næ minister est vltionis. Illud quoque specta, quia cum interficitur impius, Christus infunditur. Et vbi abominatio (Nume. 3.) aboletur, sanctificatio congregatur, quia dominus dixit: In ea die qua interfecero omne primogenitum Aegypti, sanctificabo mihi omne primogenitum Israel. Quod non ad vnum diem afflictionis Aegypti referes, sed ad omne tempus. Cum enim renunciatur improbitati, statim asciscitur virtus. Egressus enim malitiæ, virtutis operatur ingressum: eodémque studio quo crimen excluditur, innocentia copulatur. (Ioan. 13.) Habes hoc in euãgelio, quia vbi Sathanas immisit se in cor Iudæ, Christus recessit ab eo: momentóque eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est: Et post buccellam introiuit in eum Sathanas. Dixit ergo illi Iesus: Quod facis, fac celeriꝰ. Quid illud? Vt quia introierat in illum Sathanas, ipse abiret à Christo. Eiicitur itaq; & excluditur, eo quòd iam cum domino Iesu esse nõ possit, quia cœperat esse cum diabolo. Nulla enim cõmunicatio Christi ad Belial. Vnde statim imperio expulsus abscessit, sicut legi- (Ibidem.) mus dicente euãgelista: Qui cùm accepisset buccellã, exiuit continuo: Erat enim nox. Non solum exiuit, sed continuò, & nocte exiit. Nec mirum si noctis tenebras habebat, qui Christum deserebat. Verum sicut ipse receptus à diabolo, exclusus à Christo est: ita Zacchæꝰ renunciãs auaritiæ Christum recepit. Meritóque videns studium eius quòd in arborem ascendisset, vt transeuntem Iesum videret, dicit domi- (Luc. 19.) nus: Zacchæe festinãs descende: quia hodie in domo tua manere me oportet. Et descendit festinãs, & excepit illum gaudens. Sed excipiendo Christum exclusit auaritiam, relegauit perfidiam, renunciauit fraudibus. Aliter enim non ingreditur Christus nisi vt vitia excludat, quia nõ cohabitat erro- (Ioan. 2.) ribus. Deinde de templo eiiciebat nũmularios, quia ipse volebat habitare. Vnde Zacchæus hoc intelligens, quia Christũ vetere suo suscipere affectu non poterat, superiora vitia exire suo iussit hospitio, vt Christus intraret. Merito igitur Pharisæis obmurmurantibus quòd dominus Iesus ad hominem peccatorem diuertisset manere, dixit ad dominum: Ecce dimidium bonorum meorum omnium do pauperibus: & si cui aliquid fraude abstuli, reddo quadruplum. In quo illis respondit qui dicebant peccatorem Christo hospitium non debuisse præbere. Hoc est, iam nõ sum publicanus, non sum ille Zacchæus, non prædo, non fraudator. Reddo quę sustuli, reddo quæ auferre cõsueueram. Iam dono pauperibus quos ante nudabam, iam mea confero qui aliena rapiebam. Fugerunt crimina postquam Christus intrauit. Discussa est omnis carnalium cæcitas passionum, vbi æternæ vitæ lumen infusum est.

De adipibus & pinguedine sacrificiorum & hostiarum.

Caput V.

(Psalm. 62. Psalm. 19.) Diximus de primogenitis, dicamus etiam de adipibus, de quibus satis docet Dauid dicens: Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Et supra ait: Et holocaustum tuum pingue fiat. hoc docẽs acceptabile esse sacrificium, quod pingue, quod nitidum, & quodam pabulo fidei ac deuotionis, verbíque cœlestis vberiore alimonia saginatum est. Frequenter pingue opus dicimus quod spissum & operosum intelligi volumus: & opima hostia prædicatur, quæ non sit tenuis, nõ sit exilis. Vnde & sacrificium pingue rectè nuncupamus quod opimum cupimus declarare. Sed etiam illud documento est quod pin- (Gene. 41.) gues vaccę prophetica interpretatione annis fertilibus comparatæ sunt.

Quid sibi uelit quod dominus ait: Si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti, quiesce. Et de quatuor generibus quibus sacrificia commendabantur, quorum si aliquid desit, sacrificium nõ probatur, cum pulcherrima istorum morali interpretatione. *Caput VI.*

(Gene. 4.) Nunc consideremus quid sit quod ait dominus: Si rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccasti, quiesce.) Quod in dictum est deum non muneribus oblatis placari, sed offerentis affectu. Denique condemnati oblator muneris Cain, quia pro conscientia insynceræ oblationis intellexit deo sacrificium suũ non probatum, tristis est factus. Quando enim mẽs sibi recti est

A conscia, gratulatur, vel infusione quadam spiritali repletur animus gaudio, cum alicuius vel studia vel opera à deo probantur. Tristitia igitur Cain conscientiæ testimoniũ, repulsæ indicium est. Et quanuis obtulit munus, tamen quia non rectè & iure diuisit, culpam incidit. Quatuor enim genera sunt quibus sacrificia commendabantur. Si aut noua nouorum essent, aut frixa, aut diuisa, aut cõtinua. Noua nouorum primo tempore anni, quæ specie in primogenitis fructibus æstimabantur: nunc autem reuelatum est eos significari, qui per baptismatis sacramenta renouantur. Hoc est enim vere sacrificium primitiuum quando vnusquisque se offert hostiam, & à se incipit, vt postea munus suũ possit offerre. Noua igitur fides renouatorũ, valida, pubescens, incrementum virtutis acquirens, non remissa, non fessa, non senio quodam marcida, & vigore ignaua, apta sacrificio est, quæ pullulet quodam virenti germine sapientiæ, & iuuenili diuinæ cognitionis feruore pubescat. Habeat tamen succum doctrinę veteris. Sicut enim noui, ita & veteris testamenti debet doctrina concurrere, quia scriptum est: Manducate vetera ve- (Leuit. 25.) terum, & vetera à facie nouorum auferte. Cibus nobis sit B cognitio patriarcharum, epuletur animus in prophetarum oraculis: talis sagina mens pascatur interior. Sed illa non species agni sit, sed veritas corporis Christi. Non vmbra legis præstringat oculos, sed aperte dominicæ gratia passionis & splendor resurrectionis aciem mentis illuminet. Si autem offeres sacrificium de primitiuis ouibus, frixum in igne, frixum pingue, offeres sacrificium primitiuorum, sicut scriptum est, quod significat fidẽ tuam velut igni probatã esse debere, & sancto feruere spiritu. Denique coxit lentem (Gene. 25.) Iacob, & fratri primatus benedictionis eripuit, quos vtique solida consequeretur fides. Hic ergo robustus & viuidus augebatur, ille autem qui cibum suum coquere nesciebat, fatigatus atque deficiens defluebat. Vtatur igitur verbo domini sicut igne virtus animæ tuæ. Vide vstum Ioseph, sicut scriptum est: Eloquium domini vssit eum. Torreatur fides (Psalm. 104.) tua sicut spicæ messium. Tunc enim maturitatem fructuum præferunt, cum eas primo solis processu tempora ęstiua torruerint. Sermo igitur plurimus scripturarum animam cõfirmat, & quodam spiritalis gratiæ colorat vapore. Rationabi C lia quoque inuenta corroborat, dissoluítque omnem vim irrationabilium passionum. Ideoque Esau laxatis virtutis suę nexibus dissolutus est. Illi autem qui succincti lumbos non crudum neque coctum aqua, sed assum igni caput agni ede- (Exod. 12.) re iubebãtur, sicut habes in Exodo, forti ac fideli animo pedestri itinere maria transfretauerunt. In euangelio quoque (Lucæ 24) assos pisces dominus Iesus manducabat, sicut scriptum est: in quo plenitudo sancti spiritus redundabat. Et fortasse ideo deficiebat Esau, quia coctũ in aqua desiderabat cibum, quem Iacob quasi inhabilem sibi donauit infirmo. Oblationem autem atque orationem oportet non confusam esse, sed competenti diuisione distinctam. In omni enim confusione melior est distinctio, multo magis in oratione atque oblatione, quæ nisi certas diuisiones habeat, fit obscurior. Ideo hostiæ plerunque mẽbra lex diuidi iubet, & holocausta offerri, vt sine admixtione & operimento aquæ nudum sacrificiũ sit, eo quòd nuda atq; omnibꝰ exuta inuolucris debet D fides nostra feruere, ne vanis & fallacibus opinionibus induatur, sed pura atque syncera simplicitas mentis appareat: deinde in partes diuidatur cõgruas. Virtus enim genus est, quæ diuiditur in plurimas species. Sed principales quatuor sunt. Prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Redoleat igitur oratio tua prudentiam erga cognitionem dei, & veritatem fidei. Redoleat temperantiam, quam etiam à coniugibus exigendam putauit Apostolus dicens: Nolite frauda- (1. Cor. 7.) re inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. Et lex castigatos ante hesternum & nudiustertium dieṁ ad sacrificium accedere iubet. Fortitudinẽ teneat oratio, vt nullo interpoletur metu, nulla lassitudine deficiat. Tunc enim debet esse intentio ad precandum robustior, cũ vrgemur aduersis. Iustitiam custodiat precatio, quam si tenuisset Iudas, non in peccatum facta esset eius oratio. Quando enim magis ab iniustis operibꝰ ac prauis studiis abstinere debemus, quàm tunc quando dei iustitiam deprecamur?

Et ideo

Matth. 4. Et ideo dominus, vt cordi nobis esset iustitia, Beati, inquit, qui persecutionem patiūtur propter iustitiam: ipsorum est enim regnum cœlorum. Hæc enim defuit Iudæ. Nam si adfuisset, non tradidisset dominum, nō prodidisset magistrū. Defuit sacrificio etiam Cain istius, qui si tenuisset iustitiā, domino debuit primitiua munera non posteriora deferre. Defuit itaque ei diuisio, ideoque responsum ait: Si rectè offeras, non rectè autē diuidas: peccasti, quiesce. Vides quantum sit vitij. Vbi deest diuisio, ibi totum sacrificium refutatur. Superest vt de cōtinua & iugi oratiōe dicamus, quod immorari nos & vacare orationi oportet. Luc. 6. Pernoctabat dominus in oratione, non vt sibimet prodesset, sed vt nos doceret. Frequēs enim oratio quandam operatur disciplinam orandi, quia ipse vsus docibiles dei facit, indocibiles negligentia. Bona igitur exercitatio. Denique corporis virtus exercitatione augetur frequenti, at inexercitata minuitur & labitur. Plurimi enim exercitij dissuetudine etiam naturalem dissoluere virtutem. Similiter animæ fortitudo exercitationis assiduitate solidatur, vt labor ipse disciplina sit, non oneri futurus, sed vsui. Hunc cibum menti nostræ deferamus, qui multa attritus meditatione ac politus, cor hominis sicut illud cœleste manna cōfirmet. Quod non ociose tritum ac politum accipimus, eò quòd cœlestium scripturarū alloquia diu terere ac polire debemus, toto animo & corde versantes, vt succus ille spiritalis cibi in omnes se venas animæ diffundat. Ergo si tanquam pubescens adolescat fides quæ defectum senescentis deuotionis ableget, & spiritu seruet, & congrua distinctione teneatur mensura legitimæ diuisionis, & assiduitas cōmendet gratiam: tunc fit illud pingue, & tanquam adipale precationis genus, de quo dicit scriptura, Psal. 22. Impinguasti in oleo caput meū. Sicut enim agni multo lacte pinguescunt, & sicut oues bene pastæ adipe nitent, ita apostolico succo pasta fidelium pinguescit oratio. Horū si desit aliquid quæ supra diximus, sacrificium non probatur. Gene. 4. Ideoque dictum est ad Cain: Si rectè offeras, non rectè autem diuidas: peccasti. Namque mundus ipse distinctè legitur factus, cum esset ante incomposita pars eius, quia terra erat inuisibilis & incomposita. Nempe lux primum facta est, & vocauit deus lucem, & separauit deus inter lucem & tenebras, & vocatæ sunt tenebræ nox. Et per ordinem singula quòd facta sint legimus, cœlum, terra, ligna fructifera, animalia diuersa. Distributa autem sunt leuiora superioribus, vt aer & ignis: & grauiora inferioribus, hoc est terra & aqua. Vtique simul omnia fieri iubere potuit deus, sed distinctionem seruare maluit, quam nos in omnibus imitaremur negociis, & maxime in vicissitudinibus gratiarum. In quibus non satis est reddere quod acceperis, sed commendare quod reddas. Nam si quis debitum soluat, & in referendo iniuriam faciat creditori, intolerabilius est vtique quàm non reddidisse quod debebat. Nō ergo quātitas solutionis, sed animus reddentis, & qualitas consideratur, & affectus. Rectè igitur Cain obtulit, quia oblatio insigne deuotionis, & indicium gratiarū est: sed non rectè diuisit, quia ante omnia deo debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret authoris. Etenim diuisionis hic ordo est, vt prima secundis, non primis secunda præcurrāt, & cœlestia terrenis, non terrena cœlestibus præferantur.

Quod quia Cain ordinem diuisionis non seruauit, dictum sit ei: Peccasti, quiesce. Et quemadmodum deus omnia docuerit: & quid moraliter illud significet. Caput VII.

SEd quia Cain confundit hunc ordinem, dicitur ei: Peccasti, quiesce. Omnia docet deus. Primum ne pecces, vt in Adam monuit. Secūdo si peccaueris, quiescas, vt in Cain doceris. Erubescere enim debemus, & condemnare peccatum, non defendere, quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur. Et silendo corrigimur, contentione prolabimur. Sit saltem verecundia vbi nō est absolutio. Prouer. 18. Inde illud: Iustus in exordio sermonis accusator est sui. Et iterum ab ipso domino alibi dictum legimus: Esai. 43. Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Quanta pudoris gratia, vt iustitiam teneat verecundia, quam culpa reatus abstulerit. Ideo autem ait: Quiesce, quoniam non habes quod excuses. Culpæ ipsius ad te conuersio est. Nō enim frater ei adiicitur, sed error adscribitur, cuius ipse sibi author est. In te, inquit, reuertetur crimen quod à te cœpit. Non habes in quo necessitatem magis quàm mentem tuam arguas. In te retorquetur improbitas tua, tu princeps es illius. Bene ait: Tu princeps es illius. Etenim impietas mater quædam est delictorum: & qui grauiora peccauerit, in cætera facile prolabitur. Quomodo enim potest ab humanis temperare qui diuina violauit, & hominibus bonus esse qui deum læsit? Atrociorē igitur scelerum reatum vitia reliqua sequuntur, quoniam quo flagitiosa perpēderint, eò inclināt cætera. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis. Non te inuitum, non imprudētem error attraxit, sed voluntarius reus iudicio non lapsu fecisti dolum, quo te diuinæ iniuriæ reum ipse conuincis.

Quomodo Cain admonitus ut quiesceret, auxerit insolentiam, & flagitium acerbauerit. Et quid sibi uelit quod ait: Eamus in campum. Caput VIII.

ADmonitus igitur vt quiesceret, auget insolentiā, acerbat flagitium. Quid igitur sibi vult quod ait, Gene. 4. Eamus in campum: nisi quia locus nudus gignentium eligitur parricidio? Vbi enim frater habebat occidi, nisi vbi fructus deesset? Tanquam præsagiens natura tanti sceleris loco germina denegauerat, quia non conueniebat, vt idem solum & contagia parricidalis sanguinis reciperet præter naturam, & fructus secūdum naturam germinaret. Merito ipse dicit: Eamus in cāpum. Non dicit, eamus in paradisum, vbi poma florent, non in aliquem cultum & fructiferum locum. Ipsi parricidæ indicāt fructum se sceleris habere non posse, nec penes eos fructum manere qui tantæ impietati præbuerint officium. Nam ipsam refugiunt elementorum benignitatem, vt iste Cain, qui videtur veritus, ne largior boni terra prouentus triste facinus impediret, & liberalitatis assuetudine genitalis qua facit sibi fœtus & fructus varios germinascere, in hoc quoque criminis apparatu' vel muta specie sui fraternum reuocaret affectum. Latro diem refugit quasi criminis testem. Lucē adulter erubescit, quasi adulterij consciam, parricida terrarum fœcunditatem fugit. Quomodo enim poterat communis partus videre consortia, qui consortem sui sanguinis trucidabat? Gene. 37. Ioseph in lacum mittitur siccum. 4. Reg. Ammon intra domum occiditur. Iustum igitur natura est impertita iudicium, ea loca in quibus erat futurum parricidium, muneris sui dote priuando, vt ex innocentis soli quadam damnatione ostenderet futura supplicia noxiora. Propter scelus igitur hominum & ipsa elementa damnantur. Denique Dauid montibus, in quibus Ionatas cum patre interemptus est, perpetuæ pœnam sterilitatis optauit dicens: 4. Reg. 1. Montes qui estis in Gelboe, neque ros neque pluuia cadat super vos, mōtes mortis.

Qua ratione interrogauerit deus Cain ubi esset frater suus, & de ipsius redargutione atque condemnatione, cum moralis intellectus explanatione. Caput IX.

NVnc cōsideremus qua ratione interrogauit deus Cain vbi esset frater suus, quasi nesciret occisum. Gene. 4. Sed quod ad scientiam dei spectat, negantem arguit, & inficianti quasi sciens respondit: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Quod autem ad rationem profundam attinet, peccantes admonet ad pœnitentiam. Confessio enim, pœnarum compēdium est. Inde in iudiciis secularibus impositi equuleo torquentur negantes, & quædam tangit iudicem miseratio confitentis. Est quædam in peccatis verecundia, & pœnitentiæ portio crimen fateri, nec deriuare culpam, sed recognoscere. Mitigat iudicem pudor reorum, excitat autem pertinacia denegantium. Vult te prouocare ad pœnitētiam deus, vult de se sperari indulgentiam, vult demonstrare tua confessione quod non sit author malitiæ. Nam qui peccatum suum ad quandam referunt, vt gentiles asserunt, decreti aut operis sui necessitatem, diuina arguere videntur, quasi ipsorum vis causa peccati sit. Qui enim necessitate aliqua coactus occiderit, quasi inuitus occidit. Ea verò quæ à nobis sunt, excusationem non habent: quæ autem præter nos sunt, excusabilia sunt. Sed quāto grauius peccato ipso, ad deū referre quod feceris, & reatus tui inuidiam transfundere in authorem non criminis, sed innocentiæ?

Genes. 4.

nocentię? Perpende autem parricidæ responsionem. Nescio inquit: Nunquid custos fratris mei ego sum? Etsi contumaciam prodat hic sermo, sonat tamen quia si bonum fratrem considerasset, custos debuit esse pietatis. Quem enim magis quàm fratrem seruare debuerat? Sed quomodo germanitatis seruaret officium, qui necessitudinis non agnouisset affectum? Aut quomodo fieri posset vt naturæ obediétiam deferret, qui deo reuerentiam non exhiberet? Negat primum quasi apud ignorantem. Recusat fraternæ munus custodiæ, quasi exors naturæ. Declinat iudicem quasi liber arbitrij. Quid miraris si pietatem non agnouit, qui non agnouit authorem? Et ideo doceris hac serie scripturarum fidem affe radicem virtutũ omnium. Vnde & Apostolus ait: Quia fundamentum nostrũ Iesus Christus est: & quicquid supra hoc fundaméntum ędificaueris, hoc solum ad operis tui fructum, & ad virtutis proficere mercedem. Congrue igitur respondit dominus tam impudenter neganti dicens: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat. Hoc est, cur nescis vbi est frater tuus? Soli eratis cum duobus parentibus, inter paucos frater te latere non debuit. An quia parentes tui accusatores esse non possunt? Nolo enim vt ea necessitudo quæ est author salutis, fiat author periculi. In te solo leges suas natura amiserit. Ideo ergo putas crimen latere, quia parentes accusare non debent. Sed eo maior est condemnatio tua. Nam si chara necessitudinis nomina accusare non debent, multo magis non debent occidere. Sed si me testem abnuis, & refugis arbitrum, vox sanguinis fratris tui testis est, quæ ad me clamat. Illa te maiore authoritate arguit quàm si frater viueret. Soli eratis: Quis eum potuit alter occidere? Si accusas parétes, parricidam probas. Potuit fratrem occidere, qui non parcit parentibus. Potuit parricida esse, qui de parricidis se ortum probare desiderat. Et bene ait: Vox sanguinis fratris tui clamat, non frater clamat. Hoc innocentia & gratia germanitatis etiam in ipsa morte seruat. Non accusat frater, ne videatur parricida. Non accusat vox ipsius, non anima eius, sed vox sanguinis accusat, quem ipse fudisti. Tuum te ergo facinus, non frater accusat. Simul querela criminosa adimitur. Non potest de alieno testimonio queri, qui crimen proprio facinore cófitetur. Minor est sermo quàm factum. est tamé etiam terra testis, quæ cœpit sanguiné. Et bene ait: Vox sanguinis fratris tui clamat de terra. non dixit, de fratris clamat corpore, sed de terra clamat. Et si frater parcit, terra non parcit. Si frater tacet, terra condemnat. Ipsa est in te & testis & iudex. Testis acrior, quæ adhuc parricidij tui sanguine madet. Iudex asperior, quę tanto scelere coinquinata est, vt aperiret os suum, & reciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Et illa quidem aperuit os suum, quasi excepturа de fratribus verba pietatis, nihil timens cum fratres videret, quę sciret ius germanitatis amoris incentiuum esse, non odij. Nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium? Sed tu effudisti sanguinem, cuius dolens ipsa contagium. Non augebit, inquit, virtutem suam dare tibi. Quàm innocens vltio, vt quæ tam grauiter violata fuerit, satis habens non prodesse, nó quęrat nocere. Nô mediocre etiá dogma quod ait: Vox sanguinis fratris tui ad me clamat: quia deus iustos suos audit etiam mortuos, quoniam deo viuunt. Et merito pro viuentibus habentur, quia etiam si corporis gustauerint mortem, vitam tamé incorporeá capiunt, & illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur æterna. Iustorum ergo audit & sanguinem, auertit se autem à precibus impiorũ, quoniam etiam si videantur viuere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis, carnem suam sicut tumulum circunferentes, cui infœlicem infoderunt animam suam. Quid enim aliud est quàm sepulta quæ intra humum voluitur, & terrenæ auaritiæ cupiditatibus cæterisque vitiis includitur, vt gratiæ cœlestis auram spirare non possit? Huiusmodi peccator à terra maledictus est, quæ est infima & postrema pars mũdi. Superius vtique cœlum, & quæ in cœlo sunt, Sol, Luna, & stellæ, throni, dominationes, principatus, & potestates, Cherubim & Seraphim. Non est ergo dubium quod eum & superiora damnauerint quem inferiora damnauerunt. Nam quomodo absoluitur puræ illi cœlestique sententiæ, quem

A nec terræ potuerunt absoluere? Et ideo gemens & tremens iubetur esse super terram. Euidens generalisque ratio, quia omni improbo mala assunt, & affutura sunt. Quæ assunt, tristitiam operantur: quæ futura, formidinem. Sed improbum plus præsentia, quàm futura solicitát. Vnde & Cain dixit ad deum: Maior causa mea est. Si derelinques me, hodie à facie tua abscondá me. Nihil enim grauius quam errantem à deo deseri, vt se reuocare non possit. Mors peccatoris finé peccandi affert, vita autem diuino gubernaculo destituta præcipitatur, & in grauiora prolabitur, vt si gregem pastor relinquat, incursent bestiæ: ita cum deus deserit hominé, ingruit diabolus. Graue est, pręsertim insipientibus, non habere rectorem. Serpit malitia, vulnus augetur, vbi medicina defuerit. Abscondit se autem qui velare vult culpá, & tegere peccatum. Qui enim male agit, odit lucé: & amat tenebras suorum, & latibula delictorum. Iustus autem non abscondere à domino deo suo, sed ipse magis se offerre consueuit, dicens: Ecce sum ego, qui non habet criminosam conscientiá quam timeat deprehendi. Merito ergo se abscondit male cóscius,

Gene. 4.

Ioan. 3.

B & ait: Omnis qui inuenerit me, occidet. Angustæ mentis homo præsentem mortem veretur, perpetuam negligit, & diuinum iudicium non reformidat. Interitum solum corporis deprecatur. Sed à quo timebat occidi, qui solos parentes habebat in terris. Potuit quidem & incursus bestiarum timere, qui legis diuinæ iura violauerat, nec præsumere de subiectis animalibus cæteris qui hominem docuerat occidi. Potuit & parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse cómitti. Potuerunt enim & parentes de filio discere, quod didicerunt posteri de parente.

Gene. 4.

Qua de causa dixerit deus: Omnis qui occiderit Cain, septies vindictam exoluet. Et qua ratione signum super eum positum fuerit ne occideretur, cum pulchra morali interpretatione atque instructione. Caput X.

NVnc consideremus qua causa dixerit deus: Omnis qui occiderit Cain, septies vindictá exoluet. Et qua ratione signum super eum ponitur ne occidatur parricida, cum prospectum non fuerit ne

Ibidem.

C innocens occideretur. Octauus est homo, habet rationabile quo præstet cæteris, habet & quinque corporis sensus. Habet etiam vocem, habet & generandi gratiam. Hæc septem nisi illo rationabili regantur, subiecta morti sunt, & ideo stultus in his habet omne periculum sui. Qui ergo rationabile illud amiserit, frustra de istorum sibi vsu septem carnalium munerum blandietur. Dissoluuntur hæc omnia, nisi habenis quibusdam rationis adstricta sint. Mors itaque rationis, mortem operatur irrationabilium passionum. Sed illud melius quod septimus numerus quietis & remissionis est. Ergo qui alij non pepercerit peccatori, & munus ei remissionis peccatorum inuiderit, ipse sibi spem remissionis eripiet, & erit in eo pari mensura vindicta de gratia. Quod autem signum posuit super Cain ne quis eum occideret, reflectere voluit errantem, & beneficio suo inuitare ad correctionem. Ipsis enim nos facilius committere solemus, quorum habemus gratiam. Nec tamen magna concedit, sed

D in eo ipso imprudentiam insipientis vlciscitur. Qui cum esset perpetuis suppliciis obnoxius, non remitti sibi pœná poposcit, sed vitam corporis huius obseruandam putauit, in qua plus erumnæ est quàm voluptatis. Mors enim vna est in secessione animæ & corporis, & in fine istius vitę: quæ simul vt venit, omnes corporis dolores auferre non augere consueuit. Metus verò qui hanc vitam viuentibus frequenter ingruunt, mœsticiæ, dolores, gemitus, diuersique cruciatus grauitatum, & ægritudinum vulnera plurimas etiam mortes generi humano inferunt, vt ista mors remedium esse videatur, non pœna. Nô enim peremptoria est, per quam non adimitur vita, sed ad meliora transfertur. Nam si nocentes moriuntur, qui gradum à peccatis reuocare noluerint, vel inuiti: tamé finem non naturæ, sed culpæ adipiscuntur, ne plura delinquant, quibus vita fœnus est delictorum. Si autem bonę spei compotes sunt, migrare magis quàm deficere credendi sunt. Inseritur hoc loco dogma de incorruptione animæ, quod ipsa vera & beata vita sit, quam vnusquisque bene conscius viuit multo purius ac beatius cum

huius

huius carnis anima nostra deposuerit inuolucrum, & quodam carcere isto fuerit absoluta corporeo in illum superiorem reuolans locum, vnde nostris infusa visceribus compassione corporis ingemuit, donec cōmissi gubernaculi munus impleret, vt carnis huius irrationabiles motus, rationabili ductu regeret & coerceret. Inde est quod postea prophetæ in captiuitatem cum populo Iudæorum transierunt, ne reliqua plebs suorum destituta præsidio, consilióque viduata grauiorem subiret ærumnam, sed magis frequentibus commonita oraculis prophetarū, ad dominum deum suum pio rediret affectu, ne aduersis captiuitatis attrita, proruerет in perfidiæ peccatum, salutísque perpetuæ remedium desperaret. Redarguūtur itaque hoc in loco qui vnicam hanc vitam putant esse quæ sit in hoc seculo. Omnia plena lapsus, plena mœroris sunt, & redarguuntur simplici serie gestorum. Ecce enim iustus, innocens, pius, propter gratiam deuotionis odia fratris incurrens, immaturus adhuc æui sublatus est parricidio: & iniquus, scelerat*, impius, etiam fraterna cæde pollutus longæuam duxit ætatem, duxit vxorem, posteritatem reliquit, vrbes condidit, & hoc meruit permissione diuina. Nónne in his aperte vox dei clamat, Erratis qui putatis hic esse omnem viuendi gratiam? Non intelligitis non aduertitis senectutem hanc miseriarum esse veteranam, processionémq; ætatis, ærumnarum stipendia, & Scyllæo quodam vsu circunsonari nos quotidianis naufragiis, tundi fluctib*, in scopulosis habitaculis degere, & in his delectari, sicut illud non tam æternum animal quàm immortale malum. Ergo & isti Cain longæuitas indulta vindicta est, eo quòd vixit in metu, & prolixum spatium multo cucurrit & infructuoso labore, qua pœna nihil grauius quàm vt quis ipse sibi maiorum causa pœnarum sit. Vide igitur quàm perpetua vita iustorum, & nulla sit improborum. Iusti sanguis clamat, & mortui, vita autem peccatoris absconditur. Tertium est, quoniam cum parricidium esset admissum, hoc est scelerum principatus: vbi peccatum obrepsit, statim & lex diuinæ mansuetudinis prorogari debuit: ne si continuo vindicatum esset in reum, homines quoque in iudicādo nullam patientiam moderationémque seruarent, sed statim reos supplicio darent. Diuinæ autem sententiæ prouidentia huiusmodi est, vt magnanimitatem & patientiam doceret iudices, ne quis præpropere aperetur studio vindictæ, & ipsa deliberationis immaturitate puniret innoxium, aut pœnam acerbaret irati, nec tamen penitus inultum esse pateretur in eo qui nullam pœnitentiam sceleris induisset. Repulit enim eum à facie sua, & à parentibus abdicatum, separatę habitationis quodam relegauit exilio, eo quòd ab humana mansuetudine transisset ad sæuitiam bestiarum. Veruntamen homicidio noluit homicidam vindicari, qui mauult peccatoris correctionem quàm mortem. Vnde in Lamech septuagiessepties vindicatur, quia grauior culpa eius est, qui nec post damnationem se correxit alterius. Cain impetu quodam improuido ante peccauerat: Lamech vtique quod in altero reprehensum aduerterat, cauere debuerat. Suo quippe iudici sententia debebatur, ne quis passim reum esse feriendum putaret. Et vt ad mysterium venias, non debuit interimere eum qui vsque ad naturalem terminū mortis suæ, agendæ habebat spatium pœnitentiæ. Excusare posset quod se redemisset vel sera actione pœnitentię, nisi cum prematura pœna rapuisset.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE NOE ET ARCA.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI,

Liber de Noe & arca.

Quod dignum sit ut iustus Noe qui ad renouandum semen hominum reseruatus fuit, ad imitationem omnium describatur, ut & nos requiescamus ab omni istius mundi solicitudine, operibúsque iniquitatis, ac terrenæ conuersationis cura. Caput I.

NOe sancti adorimur vitam, mores, gesta, altitudinem quoque mentis explanare, si possumus. Nam cum ipsa prophetia dixerit nihil difficilius quàm hominis interiora cōprehendere, quanto magis viri iusti mentem cognoscere? Etenim quem dominus deus ad renouandum semen hominum reseruauit, vt esset iustitiæ seminarium, dignum est vt nos quoque describamus eum ad imitationem omnium & requiescamus in eo ab omni istius mundi solicitudine, quam quotidie diuersis exagitationibus sustinemus. Pudet filiis superuiuere, tædet cum tot aduersa audiamus charissimorum, lucem hanc carpere, ipsarum ecclesiarum diuersos fluctus tempestatésque vel præsentes subire vel animo recipere. Quis tam fortis vt patienter ferat? Et ideo nobis quoque affectanda hæc requies fuit, vt dum Noe sanctum maiore intentione consideramus, reficiamus & nos, sicut omne genus in illo requieuit ab operibus suis, atq; tristitia. Vnde & Noe dicitur, quod Latine dicitur iustus, vel requies. Denique & parentes eius dixerunt: Quia hic faciet nos requiescere ab operib', & à tristitia, & à terra cui maledixit dominus deus. *Gene.5.* Quod vtique si ad ea quæ facta sunt, referendum putes: cum diluuium sub eo factum sit, non requies hominibus, sed interitus videatur illatus, nec remissio malorum, sed cumulus miseriarum. Verum si iusti viri mentem consideres, aduertes iustitiam solam esse quę aliis potius nata est, quàm sibi: non quod vtile sibi est quærat, sed quod omnibus. Hæc nos requiescere facit ab operibus iniquitatis: hæc reuocat à tristitia: quia dum ea quæ iusta sunt, gerimus: nihil timemus puræ conscientiæ securitate, non dolemus graui dolore. Nihil est enim quod maioris doloris sit, quàm culpę reatus. Requiescamus etiam ab omni cura terrenæ conuersationis, quę corpus nostrum atque animam frequentibus vexat doloribus, vitámque atterit.

De significationibus nominum trium filiorum Noe, & de instructione aciei ac munitionibus bonitatis naturæ, quæ nos ad huius mundi prælia generauit. Caput II.

HVic verò tres filij nati, Sem, Cham, Iaphet. Quæ nomina significant bonum, & malum & indifferens: vt & naturæ gratia bonitatē habuisse, & malorum tentamenta ei nequaquam defuisse, & indifferentibus, hoc est velut supellectili virtutum abundasse videatur. *Gen.5.& 6.* Qua ratione autem malum in medio posuerit, ratio euidēs est, quia naturæ bonum omnibus inest: nec quasi naufragos in lucē proiicit: sed & suffulsit viribus, vt non opprimantur tentamentis malitiæ, nec tanquā inualidi succumbant, sed munit & vestit velut quibusdam tegumentis indifferentibus, quæ sunt salus, valitudo bona, pulchritudo, impi gritia,

gritia, diuitiæ generis claritudo, vt ea dote muniti tueantur bonitatem naturę, & malum illud includant ne possit nocere, & quasi clausum strangulēt. Nónne cernimus velut aciem quandam virtutum ordinatam in prælium, vt inferiores in medio sint, dextra læuáque velut in cornib⁹ validiores, per quos tota acies robur accipiat? Vnde & quidam poeta Græcus ait κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν, hoc est, malos autem in medium inseruit. Ita ergo & natura quasi bonus dux imperante deo, quę nos ad huius mūdi prælia generare nouerit, quæ bona habet, primo ordine constituit, quæ officiant secundo, quæ adiuuant tertio, vt tanquam in medio inclusus hostis, geminatis, quocunque se contulerit, opprimatur viribus, ne singulæ eorum velut æquatis fatigentur præliis, & euadendi de angustiis naturalibus, ac serpendi latius facultatem haberet. Sed quia vbi generantur: hic ordo est vbi autem generāt, Iaphet primo loco scribitur, tertio Cham: ideo ne contraria nos posterioribus dixisse quis arbitretur, etiam illius loci explananda ratio est. Bonum quidem, quod velut in quadam naturę nobilitate est, præcedit, malum autem sequitur. Sunt enim cogitationes mentis contrariæ, quę vtique oriuntur postea. Hæc quandiu velut intus clausa sunt, nec tanquam in herbis germinant, quodam sinu bonæ mentis fouentur ne prodeant. Nam quandiu in voluntate est malum, non in entelechia, hoc est in opere atque effectu bonitas mentis gubernatoris velut aurigæ modo cohibet vel refrenat malitiam tentantem prorumpere. Cùm verò efferbuerit, atque in vlcus eruperit, ne possit latius serpere, & finitima contaminare: tunc iusta succedit prouidentia, ne illud indifferens, quod secundum bonum dicunt, velut loco cedat, cum iam feruenti malo non possit resistere. Itaque ne latius fundat virus noxium, & plurimas inficiat generando corruptiones: illud primum bonum, quod natura bonum est, dum locum mutat, ordinem mutat, vt quasi laboranti cornui opem ferat, & eam partem aciei suscipiat quæ plus laborat. Virtus enim bellatoris difficilioribus locis est necessaria: sicut etiam boni custodis præsentia ibi frequentior, vbi muri fragiliores. At ne qua pars sine defensore sit: dum illud bonum inclinatiora sustentat, tunc illud indifferens locum superiorē suscipit, velut deputāte sibi eam partem perfectiori bono. Nihil enim virtute perfectius. Indifferentia autem non habent robur validæ virtutis, sed eius augent & diffundunt gratiam. Vnde Iaphet dictus est, quod latitudo significatur Latine.

Homerus.

Quid significet quod secuturo diluuio non solum Noe, sed & uniuersa generatio quàm maxime abundauerit filiorū procreatione. Et quomodo beneficij gratiam sequi debet sobriæ disciplinæ censura. Qua etiam ratione spiritus sanctus hominibus detur. Non autem permaneat. Caput III.

NEc solum sanctus Noe abundauit filiorum generatione, sed etiam vniuersa se effudit quàm maxime eo tempore generatio. Quod non ociosum videtur. Secuturo enim diluuio non debuit æstimari defuisse gratiam fœcunditatis illi generationi, quam diluuia absorbuerunt: vt quod fuit humani generis abundantia, diuinæ deputetur gratiæ: quod diluuium secutum est, nostris adscribatur iniquitatibus, qui peccatis nostris auertimus dei misericordiam. Sic & in posterioribus inuenies quod secuturam Aegypti sterilitatē præcessit totidem annorum fœcunditas. Principale est enim virtutis inchoare à beneficiis, & præseminare gratiam. Vnde & Dauid ait: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Præcedit beneficij gratia, sequitur censura sobriæ disciplinæ. Diuinum est igitur, ꝙ bona præmittuntur nostrum quòd mutantur. Ipse hoc declarat deus, dicens: Non permanebit spiritus meus in hominibus, quia caro sunt. Spiritus sanctus, spiritus sapientiæ est, spiritus cognitionis. Habet ergo sapientiam, habet & disciplinam: sicut & de Beseleel, qui sacrum tabernaculum diuino oraculo iussus est facere, ait scriptura: Quia repletus est spiritu prudentiæ & disciplinæ. Hic ergo spiritus datur hominibus, sed non permanet. Qua autem ratione non permanet, causa proditur, quia caro sunt. Carnis enim natura disciplinæ repugnat, quia voluptati obtemperat. Deniq; de solo domino Iesu scriptū est: Super quem videris spiritum descendentem de cœlo, & manētem super eum, hic est qui baptizat spiritu sancto. In eo manebat, quē nulla corruptelæ carnalis impedimenta reuocabant quo minus incorruptæ & impermixtę ordinem disciplinę teneret, cuius caro non vidit corruptionem.

Gene.41. Psalm.100. Gene.6. Exod.31. Ioan.1. Acto.2.

Quod gigantibus, qui fuerunt in terra ætate Noe, similes sint homines cultui carnis suæ studentes. Et qui dicantur filij dei: & quo pacto deus dicatur irasci aut moueri. Quemadmodum etiam irrationabilibus propter hominis peccatum deletis, Noe tamen gratiam apud deum inuenerit. Caput IIII.

GIgantes autem erant in terra in diebus illis.) Non poetarum more gigantes illos terræ filios vult videri diuinæ scripturæ conditor, sed ex angelis & mulierib⁹ generatos asserit, quos hoc appellat vocabulo, volens eorum exprimere corporis magnitudinem. Et consideremus ne forte gigantū sint similes homines cultui studentes carnis suę, animę autem nullam curam habentes: sicut illi qui de terra secundum poeticam fabulam orti, mole corporis sui freti feruntur habuisse contemptum superorum. An dispares æstimandi sunt, qui cum ex anima constent & corpore, mentis vigori (quo nihil habet anima preciosius) auersantur, & se carnis huius imitatores velut maternæ exhibent stoliditatis hæredes? Itaque inuanum laborant, cœlum votis vsurpantes superbis, & terrenis operibus incubantes, qui electione inferioris, & contēptu superioris consortij, tanquam volūtarij obnoxij peccatis grauiori condemnantur securitate. Plerunque angelos filios dei vocat scriptura, quia ex nullo homine generantur animæ. Itaque viros fideles filios suos dici non est aspernatus deus. Sicut ergo viri probabilis vitæ filij dei vocantur: ita quorum carnalia sunt opera, hos filios dicimus carnis scripturarum authoritate. Dicit enim Ioannes euāgelista: Quia quotquot dominum Iesum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri, qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Ideo postea habes, quia iratus dominus est, quoniam quanuis cogitaret, hoc est sciret, quia homo positus in terræ regione, carnem portans, sine peccato esse non possit (terra enim velut quidam tētationum locus est, cáróque corruptelæ illecebra) tamen cùm haberent mentem rationis capacem, virtutémque animæ infusam corpori, sine consideratione aliqua in lapsum ruerunt, ex quo reuocare se nollēt. Neque enim deus cogitat sicut homines, vt aliqua ei noua succedat sentētia, neq; irascitur quasi mutabilis: sed ideo hæc leguntur, vt exprimatur peccatorum nostrorum acerbitas, quæ diuinam meruerit offensam: tanquā eousque increuerit culpa, vt etiam deus, qui naturaliter nō mouetur, aut ira, aut odio, aut passione vlla prouocatus videatur ad iracundiam. Minitatus est pręterea quod deleret hominem. Ab homine, inquit, vsq; ad pecus, & à reptilib⁹ vsque ad volatilia delebo. Quid læserāt irrationabilia? Sed quia propter hominē illa facta erāt, eo vtique deleto propter quem facta sunt, cōsequens erat vt etiam illa delerentur: quia non erat qui his vteretur. Sensu autem altiore illud manifestatur, quia homo mens est, quæ est rationis capax. Homo enim definitur animal viuum, mortale, rationabile. principali igitur extincto, etiā sensus omnis extinguitur, eo quòd nihil reliqui ad salutem supersit cum salutis fundamentū virt⁹ defecerit. Ad condemnationem autē cæterorum, & ad expressionem pietatis diuinæ, dicitur Noe apud deum gratiam inuenisse. Simul ostenditur quòd hominem iustum non obumbret aliorum offensio, quādo ipse ad totius generis reseruatur seminarium, qui non generationis nobilitate, sed iustitiæ & perfectiōis merito laudatur. Probati enim viri genus, virtutis prosapia est: quia sicut hominum genus homines, ita animarū genus virtutes sunt. Etenim familiæ hominū splendore generis nobilitantur, animarum autem clarificatur gratia splendore virtutis.

Gene.6. Ioan.1. Gene.6.

Quomodo omnis terra dicatur fuisse corrupta, & tempus omnis hominis uenisse ante deum. Caput V.

Corrupta

Corrupta est autem terra coram deo, & impleta est, inquit, iniustitia.) Causa terrenæ corruptelæ manifestata est, eo quòd iniustitia hominum terram corruperit. Vnde & dominus de' ait: Tempus omnis hominis venit ante me, quia impleta est terra iniquitatibus suis. Tempus quidem omnium hominum in conspectu dei, & in eius volũtate est. Nõ enim (vt vulgo aiunt) fatale decretum alligatur. Sed tamen specialiter hic dictum puto, quia in euangelio dominus redempturus hominum genus passione sui corporis, & emundaturus sanguine suo, sacramentóque baptismatis, ait: Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt & filius tuus clarificet te. Ergo quia in diluuio per arcam Noe seruatę sunt reliquiæ generis humani ad seminarium reparationis & renouationis futuræ, ideo præmisit hic: Tempus omnis hominis venit, quia repleta est terra iniquitatibus suis. Hoc in figura. In veritate autem ait: Reliquiæ per dilectionem gratiæ salutæ factæ sunt. Ideoque exclamat Apostolus dicens: Superabundauit peccatum, vt superabundaret gratia. Corrupit, inquit, omnis caro viam suam. Carnem hic posuit pro homine terreno, in quo carnis illecebra viã eius corruperit. Qui si intellexisset quod munus accepisset à deo, nõ vtique passus esset vt caro obstaret animæ virtutibus. Itaque caro causa fuit corrumpendæ etiam animæ, quæ velut origo & locus est quidam voluptatis: ex qua velut à fonte prorumpunt concupiscentiarum malarúmque passionum flumina, latéque exundant. Quibus demergitur animæ quoddam excusso gubernatore remigium, cum ipsa mens velut quibusdam tempestatibus & procellis victa, loco suo cedit. Pulchre autẽ ait: Quia homo viam naturæ suæ corrupit. Nã via sua in paradiso erat, in illo beatitudinum tramite, in illo virtutum flore, in illa incorruptibili gratia, quam viam terrenis inquinauit vestigiis. Alij habent: Viam ipsius, hoc est dei. Hoc solet verbo domini declarari.

Gene.6.
Ioan.17.
Rom.11.
Ibidem.5.
Gene.6.

De ædificatione arcæ, & quẽadmodũ in ea descripta fuerit humani corporis figura. Quòdque nidi eiusdẽ, quibus singula corporis nostri membra significantur, bitumine intus & foris linienda sint, ne facile corrumpantur.

Caput VI.

Sed iam de ipsa Noe arca dicendum: quam si quis velit impensius cõsiderare, inueniet in eius ædificatione descriptam humani figuram corporis. Quid est enim quod ait deus: Fac tibi arcam de lignis quadratis? Quadratum certe hoc appellamus, quod omnibus bene consistat partibus, & conueniat sibi. Itaque & deus author nostri corporis, naturæque fabricator adstruitur, & opus ipsum perfectum esse iis sermonibus significatur. Quadrata autem hominis membra esse euidens ratio, si consideres pectus hominis, consideres ventrem pari mensura longitudinis & latitudinis, nisi cũ voluptatibus & epulis ventre distento, mensura naturalis exceditur. Iam pedes & manus, brachia, fœmora, & crura quadripertita quis non ipso vsu aduertat? Sunt autẽ pleraq; eorum etsi non eiusdem longitudinis aut latitudinis, tamen quæ analogiam ita seruent, vt in iis quoque congrua mensura ratióque concurrat: longitudo prolixior quàm latitudo sit, latitudo quàm altitudo. Et sicut ligni arcæ trina distantia est, siquidem trecentorum cubitorũ longitudinẽ, & quinquaginta latitudinẽ, & triginta cubitorum altitudinem seruãdam esse præscripsit: ita & in nostro corpore summa est, & media, & minima distantia. Summa secundum longitudinem, media secũdum latitudinem, minima secundum altitudinem: totum tamẽ corpus attextum ex singulis mẽbris, quadratum videtur. Nam & in vsu ita est, vt eos quadratos dicamus, quos nec enormes proceritate, & validos robusti qualitate corporis æstimamus. Quid etiam sibi vult quod ait: Nidos facies in arca, nequaquam silendum videtur. Naturaliter enim dictum arbitror, eo quòd omne corpus nostrum attextum est sicut nidus, vt spiritus vitalis omnes partes viscerum penetret, atque de principali nostro fundat se per artus singulos. Nidi quidam sunt oculi nostri, quibus se visus inseruit. Nidi sunt nostrarũ sinus aurium, per quos auditus se infundit, & velut in foueam altam deiicit. Nidus est narium, qui ad se odorem attrahit. Nidus est quartus maior cæteris, hiatus oris, in quo nutritur donec adolescat sapor: & vnde vox euolat, in quo latet lingua, quæ velut organũ vocis sonos eius artifici suauitate modulatur. Et cum sit ipsa irrationabilis, rationabilem vocem exprimit. Nidus est hemicraneum. Nidus est membrana illa quæ cerebrum fouet, & intra cohibet. Nidi sunt viscera pulmonis & cordis. Spiritus quidem nostri, hoc est eius quem carpimus, & quo alimur in hac vita, nidus est pulmo. Sanguinis autem & spiritus nidus est cor. Duo sunt enim eius vteri. Vnus quo sanguinem velut quodã sinu suscipit, & transfundit in venas: alter quo rigatus ex illo superiori deducit in arterias iugi meatu. Ossa quoque validiora nidos habent. Sunt enim intus cauata, in quibusdam foraminibus est medulla. In visceribus ipsis mollioribus nidi cupiditatis aut doloris sunt. Et alia si quis consideret, etiã plures nidos inueniet in hac fabrica humani corporis. Vnde puto & illum in psalmo non solum mystice, sed etiam naturaliter dixisse: Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum vbi reponat pullos suos. Est enim iam in hoc corpore nidus pudicitiæ, in quo erat nidus irrationabilis concupiscentiæ. Sed vbi ante partus deformes nutriebat libido, ibi nunc decoræ castitatis adolescit hæreditas. Illinies, inquit, eam bitumine. Ex multis ossibus, neruísque, & cæteris aliis constat humanum corpus. Et foris igitur & intus apta compage connexum sibi adhæret, & habitudine propria, quam ἕξιν Græci dicunt, tenetur, vt intus clausus spiritus qui infunditur, vel spiritalis substantia quæ intus operatur, veluti geminis cõstricta vinculis non euagetur: sed ad vnitatem aptam & continentem connexionémque validam cohibetur. Ideo bitumine constringi arca iubetur: est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. Vnde Græce dicitur ἄσφαλτος παρὰ τὸ συνάπτειν, quod disiuncta connectat, nexúque constringat indissolubili, ita vt naturali vnitate sibi credas conuenire. Ob hanc causam intus & foris bitumine arca constringitur, ne connexio illa facile rumpatur.

Ibidem.
Ibidem.
Psal.83.
Genes.6.

De comparatione arcæ Noe ad arcam fœderis, quo ad materiam ligni, glutini, & commotionis. Quomodo etiam longitudo & altitudo arcæ singulos humani corporis sensus denotent ad vsum aliquem esse compositos.

Caput VII.

Alibi autem, hoc est in Exodo, etiam deauratur foris & intus arca illa, quæ in sanctis est mũdi intelligibilis imitatrix imago. Sicut enim preciosius aurum bitumine, ita illa quæ in sanctis est arca, quàm ista præstãtior. Denique hic simpliciter ligna posuit, ibi autẽ ligna quidẽ, sed imputribilia cõprehendit, declarans merita sanctorũ. Addidit etiã illic supportatoria immobilia esse, quod sanctorum statio stabilis & firma sit: quia vitę probabilis tramitẽ virtutis ductu secuti sunt, corruptelæ declinantes consortia. Hæc autẽ arca, vtpote in diluuio huc atq; illuc motu impellebatur incerto, eo quòd peccatorum status mobilis sit, & vitæ corũ quodam redundantium passionũ diluuio corruptioni obnoxiæ errore incõstanti vagetur. Nec illud prætereundũ, quòd cum dixisset, Et facies arcã trecentorum cubitorũ lõgitudine, & quinquaginta cubitorum latitudine: & triginta cubitorum altitudine: addidit colligẽs: Facies arcã, & in cubito consummabis eam à summo: vt reliquo corpori mẽsuræ sibi cõuenientis ad gratiam decore quadret caput hominis, tanquam regale arcæ adiungeret: ex quo cum sensus omnes ad cæteras partes corporis transfunderẽtur, tum maxime oculi, velut spectatores & custodes, naturæ appositi prouidentia, prope totum orbis nostri statum desuper contuerentur. Ipsáque mens illic locata secundũ plurimorum sententiam, & maxime Salomonis, qui ait: Oculi sapientis in capite eius: quasi in aula imperiali virtutũ consiliũ sibi contrahat, quo stipata comitatu & ipsa munitior sit, & tanquã ex edito quodam tuendi totius corporis regnum impertiat, responsa proferre, per quem possimus nosipsos non solum retro respicere, nec solũ quod ante pedes est videre, sed etiã cœli ipsius secreta profundo obtutu sapientiæ spectare. Ibi igitur summa nostræ salutis, vbi gratia. Inde custodia, inde etiam pulchritudo corpori toto

Exod.25.
Gene.6.
Eccle.2.

a h acquiritur,

acquiritur, quæ primum in vultu vernat. Decet enim præstantiorem esse aulæ regalis nitorẽ, in qua sicut vsus maior, ita splendor est. Nanque si spectes, singula quæ in hominis forma ad vsum aliquem composita videntur, vt visus ad videndum, aures ad audiendum, nares ad odorãdum, os ad loquendum: ita vsus ministrant, vt præstent decorem. Quàm deformes sunt vultus cæcorum? Et quid mirũ si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cœlum sine sole non habet suum decorem? Tristes sine sole dies du cimus, noctes sine luna non placent. ipsi enim sunt quidam mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, & quædam est in cœlo ipso cæcitatis deformitas. Pili ipsi qui orbem oculorum prætexunt, & velut quandam aciem prętẽdunt, ne forde aliqua vel pulueris caligine pupilla lædatur: & ipsi excipiunt si quid fuerit illatum quod oculum possit lædere: si lippitudine intercidant, dedecet: si palpebra contractior fuerit: si radantur supercilia, quæ preciosorum monilium specie velut intexta gemmis refulgent. Aurium quoque vt necessarius vsus, ita decora species: quas si quis truncauerit, toto vultui infert deformitatem. In quibus ita laborauit opus suum natura, vt ipsi anfractus cauernarum mira prudentia sinuati, plurimum vtilitatis afferant, ne repente feriat secreta capitis sonus. Denique sæpe multos improuiso clangore consternari videmus, & attonitos, aut vocis alicuius, aut tumultus sono expauescere. Sordes ipsæ quæ inter eosdem gignuntur anfractus, velut quodam glutino auditum ligant. Simul si vehementior pulsus fuerit alicuius sonus, infringitur ac retardatur, vt prænunciatus potius mulceat, quàm improuisus interna concutiat. Vermiculi quoque (si aurem penetrare tẽtauerint) quodam sordium visco tenentur. Nares simæ contra naturam videntur. iam si incisæ fuerint, quomodo potest vita subsistere sublato spirandi meatu? Quemadmodum pecudis magis facies, quàm vultus hominis ęstimatur. Capilli capitis quàm grato amictu caput vestiunt, velut quidam aulæ regiæ stipatores, ne cerebrum aura lædat, aut imber feriat, aut sol adurat. Quos ita tamen dedit natura, vt pro sexu aut prolixiores placeant, aut recisi, & pro ætate, aut plerũque pro temporis & anni qualitate. In senib' grata canicies, in pueris prodigiosa æstate delectat pressius, hyeme indulgentius: mulieribus ornamento est coma, dedecori est viris. Denique Apostolus euidentius expressit hoc dicens: Nã ipsa natura docet vos quod vir quidẽ si comam nutriat, ignominia est illi: mulier vero si capillos habeat, gloria est illi. Quid de ipsa regia loquar, per quã au lici sermones prodeunt, quidam mentis nostræ indices, animique internuncij? Quid de ipso dentium ordine, qui cum suo opere toti quidem corpori vires ministrent, tum etiam modulatores sunt vocis ipsius? De quibus si quid ceciderit, vox claudicat. Hæc de capite prolixius diximus, quia oportuit sensus omnes in summo locari, vnde omnia per reliquas partes officia diuiderentur. Capiti autem nostro à tergo ceruix proxima, dextera lęuáque brachia sunt, quæ arcem imperialem tanquã fida tuentur custodia. Denique hæc in nobis validiora, quæ propiora capiti, hæc præstantiora. Pectus quoque velut quoddam sacrarium sapientiæ, & stomachus velut quidam testis (vt medici aiunt) & conscius secretorum capitis, compassionísque consors, cui sua omnia vel salubria vel aduersa transfundat. Latera, naticæ, fœmora, & crura, mensuræ latitudinem ipsa specie significant, pedúmque gressus. Qui etsi exiliores videntur, fiunt tamen latiores cum incedimus.

1. Cor 11.

Quid significet ostiũ ex aduerso in arca factum. Et quemadmodum qui retro erant, priores facti sint. Caput VIII.

PVlchre autem addidit: Ostium ex aduerso facies.) Eam partem declarans corporis, per quam cibos egerere consueuimus, vt quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circundaret. Quod multo gratius scriptura expressit, quàm Socrates in libro Platonis dixisse legitur. Nam istud in Moysi scriptis siue ipse Socrates, siue Plato, qui in Aegypto fuit, potuerit vel legere, vel ab aliis percipere qui legerant: decoro motus inuento, ostium sibi apertum putauit vt operatoris nostri consilium prædicaret, laudans, co

Gene. 6.

A quòd id potissimum decori conuenerit, vt ductus quosdam vel exitus cuniculorum nostrorum à tergo auerteret, ne in purgationibus ventris conspectus noster offenderetur. At vero Apostolus: Quæ videntur, inquit, membra corporis infirmiora, necessaria sunt: vno ac simplici verbo descriptiones philosophiæ supergressus: & quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorẽ circundamus: & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorẽ habent. Sobrietatis enim nostræ & tẽperantiæ indicium præcipue illic cognoscitur. Helluones enim aut distenduntur cruditate vsque ad periculum, aut plerunque soluuntur visceribus exinanitis. Quod pulchre etiam ad ecclesiæ mẽbra Apostolus retulit. Quæ enim inhonesta sunt nostra ac superflua, nisi luxuria, nisi lasciuia? Quibus si quis iuuentę irretitus tempore, cum ad maturiorem ætatem processerit, veniat ad baptismum, renũciet superiorib' moréśq; priores exuat, peccata deponat, consepeliatur cũ domino Iesu Christo, crucifigatur ei mundus, & ipse mundo: nónne is peccatorum remissione donatus, abundãtiorem honestatẽ, quàm

1. Cor. 12.

B ille catechumenus, cuius vita innocẽtior, habere æstimatur? Et vt Apostoli ipsius exemplo vtamur, Iudæus erat, persecutor erat: vocatus ad gratiã Christi, cœpit esse apostolus. Et quia plus ei dimissum est, plus cœpit diligere, abundantius cæteris apostolis laborare, vas electionis factus, doctor Gẽtium missus. Nónne etiam apostolorum ipsorum plurimis vberiorem & honestiorem consecutus est gloriam, qui ante & inhonestus & ingloriosus fuit, cum persequeretur ecclesiã dei? Pauper iste debilis, in ecclesia te redemit suis votis. Et (vt maiora aperiamus mysteria) quid tam ignobile q̃ gentilis populus? Pauper, vtpote qui nulla haberet eloquia dei, debilis, & vtroque pede claudus, qui nec in legem, nec in euangeliũ credidisset: vocatus tamẽ credidit ei, baptizatus accepit gratiam. Itaque quia plus ei dimissum est, plus di ligit. Remansit Iudæorum populus, licet vno pede claudus: quanquam & in ipsa lege claudicet. Itaque ille qui gloriosissimus habebatur, amisit omnia, mirabilem consiliarium, & prudentem architectum, & sapientem auditorẽ. Iste qui im

Luc. 7.

C mobilis erat, adeptus omnia, fidei titulo, trophæo martyrũ, angelorum gloriatur cõsortio. Ergo Plato quod potuit, sermonis nitorem adhibuit: Apostolus autem, qui habebat dei spiritum, reuelauit mysteriũ. Satis dictum est de ostio, quoniam qui retro erant, priores facti sunt.

Quid sit quod inferiora arcæ bicamerata, & tricamerata esse debeant. Et quod deus per arcæ figuram voluerit nos edocere quemadmodum à diluuio intemperãtiæ tuti esse mus per remedium electionis iusti. Caput IX.

NVnc illud quæramus quid sit quod ait dominus: Inferiora arcæ bicamerata & tricamerata facies. Inferiora quidem dicendo, aduertimus quòd pulchre nos sentire voluerit inferiori loco æstimanda ciborum receptacula, hoc est ea viscera quę acceptũ conficiunt cibum. Corruptibilis enim esca est. Quod autem corruptibile, non superioribus sed inferioribus comparandum: simul quia cibus deorsum fertur: cuius exigua portio

D viribus corporis alimoniæque proficit. Reliqua vero pars aluo purganda deducitur, quia intestina sunt per quæ descendũt ciborum superflua. Ita operator noster instituit, vt non extenta à stomacho ad imum, sed sinuata sint ac reflexa, quo vitæ nostrę vsus propagaretur. Nam si extenderentur intestina hominis quæ suscipiunt & deducũt cibum, statim sine vlla pertransiret mora: & necesse esset semper esurire nos, iugiter epulari: aut deficiente alimentorum substantia, deficere ilico. Nũc autem in illa intestinorum reflexione ac sinuatione bipartita ac tripartita adhæret cibus, & descendẽdo paulatim vires ministrat, succum infundit corpori, tenet satietatem, differt edendi appetentiam: nec subita effusio, nec repentina euacuatio est, nec inexplebilis appetentia est, nec insatiabilis epulandi libido. Primũ ergo indigentia est, & fames. Deinde ex his sequitur edendi sine intermissione continuatio. Quid autẽ deformius, quàm semper ventri studere? Qui cum repletur, vacuãdus est: cum vacuatur, replẽdus. Tertium quid superat, nisi mors inter ipsos cibos epuláśq; permixta? Quomodo enim poterant diutius vitam producere

producere, simul edétes, & esurientes, bibétes sitientésque: & priusquam replerentur, exinanientes omne quod sumpserant, statímque esurientes? Nunc autem, dum paulatim descēdit esca, famem & cruditatem naturalis temperat prouidentia. Primum enim in stomacho, quē plerique ventrem appellant superiorem, cibus conficitur: deinde coquitur in iecore, atq; eo digeritur vapore. Succus eius diuiditur certis viscerum portionibus, ex quo omne corpus valescit. Quod satis iuniorum incrementa, senum testificatur perseuerantia. Reliquum cibi in ventrem defluit, quem omnes ventrem appellamus sine adiectione. Plerique dicunt ventrem inferiorem, ex quo fimus necesse est (qui plenus iam corruptionis descenderat) egeratur per illud ex transuerso ostium. Hæc cum ita naturali institutione ad dei preceptionem composita videantur, tamē si non edendi à nobis agendique modus seruetur, tanquam exuberantibus passionibus generatur diluuium, & quædam totius labes corporis. Intemperantia enim accendit libidinem, cruditatem generat, corruptelam creat. Itaque aut duritia interna tenduntur & quatiuntur doloribus, aut incocto ciborum humore, & indi- B gestionis asperitate interior quidam intestinorum amictus raditur: quia velut chartæ specie geminus eorum amictus asseritur. Vnus exterior, quem cōtinuum aiunt periti, vel qui curiosius scrutati sunt, à summo ad imum directus: Alius interior, tanquam lateribus attextus: vnde aiunt non totū solui cum raditur. Nam si continuus esset interior, immedicabilis eius scissura foret. illic per moram adiunctionum, adhærere ciborum reliquias. Quæ si adiunctiones soluantur, transire semesos cibos, & potus defluos, hoc est hominis diluuium. Vnde mihi videtur per arcæ huius figuram voluisse deum nos edocere quēadmodum ab hoc speciali tuti simus diluuio. Corruptela enim diluuij causa est: ea vbi erepserit, aperiuntur aquæ, ebulliunt omnes fontes cupiditatū, vt totum corpus tanto & tam profundo vitiorū fluuio mergatur. Nihil est enim quod tam miserę seruituti subiiciat hominem, quàm libido, atque eiusmodi cupiditates quæ iugo quodam criminum graui deprimunt miseram cōscientiam, C vt se nequeat attollere, vtpote quæ libertatem innocentiæ amiserit. Maximum ergo in hoc diluuio est remedium, vt iustum pręferas, eúmque mandati cœlestis executorem eligas. Quis est iustus in nobis, nisi mētis vigor, qui intra istam arcam includat omne animantium genus quod est super terram? Cohibe ergo & tu omnes irrationabiles passiones tuas, omnésque sensus tuos menti subiice, animíque imperiis assuesce. Euolare foras, non sinas cupiditates tuas, exire in vulgus libidinem: & per rationabilem mētem poteris etiam irrationabilia tua: & immunda peccata ab omni periculo diluuij liberare.

De tribus causis ob quas muta animantia, quæ peccandi sensum non habent, per diluuium subiecta sint pœnæ, cum altior: mystica quadam interpretatione. Caput X.

Gene.41. Omnia, inquit, quæ sunt in terra, morientur. Quid itaque muta deliquerant animātia, qua causa subiecta sunt pœnæ, quæ peccandi sensum non habent? Sed quemadmodum in bello cum impera- D tor ab hoste occiditur, commoritur eius exercitus, atque omnis comminuitur virtus militaris: sic non discrepare à iustitia visum est, cum interiret homo, cui regalem quandam dominus deus in omne animantium genus potestatem dedit, vt omnibus volatilibus, feris, bestiis imperiali præesset authoritate, quòd etiam pecudes, & quæcunque erant irrationabilia, commorerentur animalia. Denique si quando est pestilentia, corrupto cœli tractu, prius ea quæ sunt irrationabilia, lues dira contaminat, & maxime canes, equos, boues: atque ea inficit, quæ cum hominibus conuersari videntur. Sic morbi vis genus humanum implicat. Hæc igitur prima causa, vt arbitror, iustæ assertionis. Secunda illa, quia nemo accusat naturam cur reliqua corporis nostri mēbra moriantur solo capite sublato, cum multos videamus amputatis manibus & pedibus superuiuere. Sed non eadem cæterorum membrorum est prærogatiua, quæ capitis. Ideoque abscisso eo, vnde sensus nostri in reliquū corpus prodeunt,

A moriuntur etiam omnia membra: nec in eo, aut operatoris prouidentia deseritur, aut substantiæ humanæ redarguitur. Similiter ergo nemo nunc arguat, quia caput & principale quoddam cæterorum animalium homo est: quo moriente non debet mirum videri si cętera moriantur animalia. Tertium illud est, quia rationis expertia non propter se, sed propter hominem generata sunt animalia. hominis enim causa, esse præcepta sunt eorum subiectione humana præstare conditio. Denique gratiæ hominis attribuit Propheta dicens: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues Psal.8. vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cœli, & pisces maris: quia propter ipsum illa omnia: alia propter vtilitatē, alia delectationis gratia, alia voluptatis. Consequens ergo erat, vt cùm deleretur homo à facie terræ, propter quem facta sunt, etiam ipsa pari delerentur occąsu. Hæc secundum simplicem lectionis expositionem. Altior autem & profundior interpretatio illud attexit, quod vbi anima mole passionum curuatur graui, & quasi diuersarum cupiditatum mergitur æstu, terrenæ omnes cogitationes & concupiscentiæ in præceps ruunt: quia peccator vnusquisque quo grauiora flagitia commiserit, eo fit insolentior. Nanque vsu atque exercitatione improbitas augetur, & impunitate nutritur audacia. Recedit itaque ab omni respectu honestatis, & in eo terrena omnia moriuntur letalis peccati acerbitate, quæ vera perpetua morte peccatorem deleat. Nemo enim grauius moritur, quàm qui peccato viuit. Moriuntur in eo passiones singulæ, moritur visus, qui peccatum annunciat: qui mulieri fallaci intendit: qui capitur alieni vultus decore: quem oculi meretricis ligauerint: quē aspectus illaqueauerit fornicariæ. An non videtur mori, qui sibi libidinis telum impresserit, qui spontaneus in foueam mortis irruerit? Moritur & auditus, cum refert crimina: cum solicitantis adulteri sermonem annunciat: cum inserit animis verba meretricis, quæ seducit iuuenem multo blādimento sermonis, laqueis autem labiorum suorum illigat eum. Moritur ex silentio, si non confiteatur deo. Moritur multiloquio, quia scriptum est: Ex multiloquio non effugies peccatum. Moritur per iracundiam, cum prætergreditur mensuram vltionis. Omnis nanque postremo sensus moritur, si minister sit iniquitatis. Prouer.10.

Quod absumptis omnibus terrenis diluuio, solus iustus se & domum suam seruet. Et quàm pulchre iuxta mysticam interpretationem dominus ad Noe dixerit: Quia uidi te iustum in generatione ista. Caput XI.

Et ideo quia terrena omnia moriuntur diluuio, solus autem iustus in æternum manet, ad ipsum dicitur: Statuam testamentum meum ad te: quia Gene.6. ipse diuinæ est hæres gratiæ, ipse cœlestis possessor hæreditatis, beatissimorum consors bonorum. Et homines quidem cum moriuntur, patrimonium suum testamento transscribere solent: nec cedit hæreditas donec viuit testator. Hebr.8. Deus autem cum sit sempiternus, trāsfundit iustis diuinæ hæreditatem substantiæ: & ipse non indigens, donat sua sine vllo donationis dispendio, quem non grauant suorum consortes bonorum, magísque fruitur eo quo nos vtimur. Denique dominus Iesus pauper factus est, cum diues esset, vt illius inopia ditaremur. Qui testamētum vtrunque 1.Corin.8. suo consummauit sanguine, vt nos vitæ suæ cohæredes, & mortis faceret hæredes, quo & vitæ haberemus consortium, & mortis beneficium. Multum autem tribuit iusto dicendo: Statuam testamentum meum ad te, eo quòd rationabilis ipse vir sit testamentū dei. Ipse est enim hæreditas, ipse possessio, in quo virtus diuini testamēti est, in quo fruct⁹ iudicij, in quo hæreditas promissionis, de quo Dauid dicit: Ecce hæreditas domini filij merces fructus vētris. Sed iam salua expositiōe profundioris mysterij, ad reliqua pergamus. Psal.126. Intra, inquit, tu, & omnis domus tua in arcā, quia te vidi iustum in generatione ista. Manifeste fides propheticæ sententiæ etiam hoc adstruitur loco: quia stultus sibi soli stultus Gene.7. est, sapiens autē sibi & plurimis sapit. Itaq; Noe iusti merito etiam domus eius in diluuio seruatur. sic in mari nauigātes, & in bello exercitus, si illis non desit gubernatoris peritia, istis imperatoris prudentia, à periculo tuti sunt aliena ope.

Sed quia boni imperatoris bonus exercitus, ideo etiam laudem iusti in eo intelligimus nó præteriri, qui talem instituit domum suam, vt virtutis fulgeret cósortio. Meritóque inuenit salutem cognatio: nec repugnat, quia postea aut filius aut vxor offendit. Dormiebat iustus, cum erraret filius. Fœmina quoque, vtpote sexus fragilioris, mole periculi turbata, quæ totum orbem diuino incendio perire crederet, quid miraris si virum non potuit sequi, cum ipse iustus ab angelis monitus vix euaserit? Quid auté mirum si homini obrepit error, aut se relaxat intentio? Argue ergo quia & iustus inebriatus est. Sed hæc loco suo reseruanda arbitror: nunc quod superest, consideremus. Pulchre enim dixit: Quia vidi te iustum in generatione ista. Multi hominibus iusti videntur, pauci deo: aliter hominibus, aliter deo. Hominibus secundum vitæ speciem, deo secundum puritaté animi, virtutis veritatem. Homines quæ foris sunt probant: deus quæ intus, examinat. Perpense autem addidit, In generatione ista, vt neque superiores cõdemnaret, neque posteriores excluderet, rectéque diluuium factum adstrueret interitu generationis eius, quæ non haberet cõsortium æquitatis. Hæc secũdum literam. Altior autem sensus prouocat nos vt hoc putemus vigorem mentis in anima esse, & animam in corpore, quod paterfamilias in domo sua. Quod enim in anima mens, hoc anima in corpore. Si més tuta est, tuta est domus, tuta est anima: si anima incolumis, incolumis caro. Mens enim sobria passiones omnes cohibet, sensus gubernat, sermonem regit. Ideoque bene dicit dominus iusto: Intra tu, hoc est, intra teipsum, intra tuam mẽtem, in tuæ animæ principale, ibi salus est, ibi gubernaculum: foris diluuium, foris periculum. Si autem intus fueris, & foris tutus es: quia vbi mens sui arbitra est, bonæ sunt cogitationes, bonæ sunt executiones. Si enim nihil vitij mentem obumbret, syncerae cogitationes sunt. Si studio sit castitas, cordi si temperantia, nulla inardescit flamma libidinis, nulla vlcera proserpunt ægritudinis. Sobrietas enim mentis, medicina est corporis.

1. Reg. 16.

Qua ratione de iumentis mundis septem & septem, masculus & fœmina iubeantur in arcam induci: de immundis autem duo & duo, secundum naturalem atque moralem expositionem. *Caput XII.*

Gen. 7.

NVnc consideremus qua ratione induci in arcam iubet à iumentis mundis septem & septem, masculum & fœminam: ab immũdis autem duo & duo, vt nutriatur semen in omnem terram. Et, vt ego arbitror, inire mundam asserit hebdomadam, quia mundus & sacer septimus numerus. Nulli enim miscetur, nec ab alio generatur. Ideoque virgo dicitur, quia nihil ex se generat. Meritóque tanquã materni exors, immunísque partus muliebris copulæ, etsi hebdomas fœmineo nuncupetur nomine, virilis habet sanctificationis gratiam. Omnis enim masculus adaperiens vuluam, sanctus domino vocabitur. Et in propheta habes: Effudit, & peperit masculum, id est sanctum. Secundus autem numerus non est plenus, quia diuisus. Quod autem non est plenum, vacuum habetur. Septimus autem numerus plenus, quia hebdomas vt decas: & similis illius primi, quia facta est ad similitudinem illius, qui est semper, à quo profluunt, & mouentur quæ sunt in omni genere virtutes. Hæc naturalia. De moralibus autem vt dicamus, non est dubium quin rationabile animæ nostræ in quinque sensus diuidatur, & vocé & generatorium, quæ natura videntur esse fœminea, quia sensus nostri in materialia & secularia cito repunt. Vnde claret eos mollioris naturæ habere substantiam. Sed erudito & industrio viro munda omnia, quia sapientia exercitati viri & virtus, firmamentum his virili transfundit iudicio. Ergo prudentis & propositum gubernantis est infirmioris sexus qualitatem in fortiorem substantiam transferre. Valida enim sapientis & fixa sententia est: non mutabilis, vt stulti & insipientis, qui consilio nutat incerto: vt improbi, qui non quod verum & iustum sit eligit, sed quod sibi commodum velit, scindit à vero, secernit à iusto. Iustitia enim singulare est bonum, per seipsam suo tãti* spectatur precio. Iniquitas verò velut diuidua parit: nunc odio inflexa, nunc quæstu ea quæ sunt diuidenda confundit. Stultus enim vt luna mutatur: & versicolor, aut humorum varietate difformis, animam suam in leprosi corporis speciem turpi contagione commaculat, salubres cogitationes noxiis sæpe permiscens. Sed fortasse quia munda & immunda induci in arcam præcepit carnis animantia, iure mouere possit, quia dixi honestis disceptationibus indecoras non esse miscendas. Nec ego abnuo irrationabilium quidem, mundorum tamen motuum aliqua esse semina & quasi principia in anima nostra, & eorum qui mundi non sint. Natura enim hominis contrariorum capax est, vt & malitiæ in ea sit vis, & virtutis ingressus: meritóque in principio libri huius, qui est Genesis, per arboris speciem in paradisi medio, legisti boni & mali scientiam. De quo ligno sciẽtiæ boni & mali præceptum est non esse gustandum, eo quòd mens nostra, in qua est cognitio & disciplina boni & mali recipit notionem. Itaque naturæ opifex, sicut ad propagandum vel etiam reparandum genus animantia reseruauit, vt vniuersæ terræ animantium semine replerẽtur: ita etiam corporis nostri terrenam substantiam vacuam non putauit passionum huiusmodi tanquam immundorum animalium relinquendam, quæ cum deliciis & luxurie tanquam vice diluuij ingurgitatur, memoratis fluctuat passionibus. Vbi autem sobrietate & continentia vnusquisque inundantium vacuauerit diluuium passionum, & quandam animæ retexerit siccitatem, viuificare incipit suum corpus, & animæ puritatem, cui regnum sapientia est.

Exod. 34.

Esaiæ. 66.

*tantum

Eccl. 27.

Qua de causa postquam ingressus est Noe in arcã, post septem dies diluuium factum fuerit. Quare etiam cum satisfuisset dixisse diluuium fuisse quadraginta diebus, adiecerit, & quadraginta noctibus: & qua ratione quadraginta diebus durauerit. Quid præterea sibi velit quod inquit dominus: Et delebo omnem resurrectionem carnis à facie terræ. Quid postremo quod dicitur: Et fecit omnia Noe quæ mandauit ei dominus deus. *Caput XIII.*

Gen. 7.

ILlud quoq; studio est quærere, quæ causa est cur postquam ingressus est Noe in arcam, & induxit animantia, post septem dies diluuium factum sit. Non enim ociosum videtur quod haud plures aut pauciores interpositi sint dies, sed tot quot in constitutione mundi fuerunt. Sex enim diebus factus est mundus, septimo die requieuit deus ab operibus suis. Quo declarauit indicio ipsum se esse authorem mundi, atque diluuij. Mundum propter bonitatem suam condidit, diluuium fecit nostrorum merito delictorum. Admoniti sunt igitur homines vel ex numero dierum quibus mundus est conditus, quod conditorem suum non lachrymis solum & præcatione, sed correctione morum reconciliare debuerant. Ergo spatium dedit ad pœnitentiam dominus, magis volens ignoscere, quàm punire, vt imminentis diluuij terrore suspensos, ad veniam cogeret postulandã: quo dum periculum futuræ mortis horrescunt, impietati atque iniustitiæ renunciarẽt. Secũdum est, vt hinc quoque domini supra modum clementiam misericordis colligamus: quia multorum annorum offensionem à constitutione mundi, in finem vsque contractam, paucis diebus, si pœnituisset eos, voluit relaxare. Est enim deus peccati immemor, virtutis remunerator, sicut ipse ait in ꝓpheta: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur: dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Cũ enim aduerterit verã animæ refusam esse virtuté, tantũ ei honoris attribuit, vt non solum veniam superiorũ indulgeat peccatorum, verumetiam gratiã & iustificationes impertiat. Expectauit ergo & septimo die ipso quo ab operatione requieuit, vt si venia posceretur, sequeretur correctio, & ab indignatione requiesceret. Illud quoq; curę fuit nõ pretermittere, eo quòd diluuium factum dixerit quadraginta diebus, & addiderit, quadraginta noctib⁹. Scimus enim diem dici, qué sol terras illuminans signat: noctem, quam circunfusæ tenebræ à diei claritate disterminãt: & plerunq; à nobis ita diem significari, vt noctem non comprehendamus, plerũque vt cõplectamur. Significantes enim mensem triginta dierum, significamus &

Esa. 43.

mus & noctes. Vnde cũ satis fuisset Moysi dixisse diluuium fuisse quadraginta diebus, cur addiderit quadraginta noctibus, queritur. Et aliqui ita acceperunt qui ante nos fuerunt, vt & virorum & mulierum factus interitus demonstraretur: diem ad virum referẽtes, qui sit purior, similis lucis: noctem ad mulierem, quæ viro dormiente creata describitur: simúlque quia vir prior quasi author, qui virtutem moueat mulieris, atque in partus excitet, actu ille clarior publico, illa obscurior, tanquam domesticis clausa parietibus, & nocti proxima, secundo orta loco, & creationis suæ formata iam costæ viri* debẽs gratiam: superiori quoque potioris obnoxia priuilegio, & pariendi vsu materialibus comparanda. Cõsonans in vtroque numerus periculi, quia peccata etiam consonantia: meritóque non distant spatia temporum, quia non distant merita delictorum. Nõ mediocriter etiam scrutantur plerique qua ratione quadraginta dies diluuium fuerit. Et possumus dicere materialem numerum tristioribus, hoc est delendæ creaturæ deputatum: hebdomadam autem constitutioni totius mundi, hoc est lætioribus. Sed fortasse referatur, quid quod etiam lex quadraginta dieb⁹ lata est, tot dies obseruauit Moyses in mõte Sina, & demoratus est, cum præscripta legis acciperet. Recte ergo eodẽ numero declinandorum peccatorum præcepta tribuuntur, quo pœnæ culpa est persoluta, vt cognoscamus quod de eodem vitæ tempore debeat ex correctione laus cõparari, quo potest punienda culpa committi. Vnde nunc iam non pœnæ præscripti sunt dies quadraginta, sed vitæ, vt hoc numero ieiuniis & orationib⁹ crebrioribus nostrorum leuemus supplicia peccatorum, atque ad decreta legis intenti deuotione ac fide nostrum corrigamus errorem. Itaque per domini resurrectionem quadragesimus dies iam non habetur nouissimus, sed primus: atque inde vita numeratur, vbi ante mortis numerus ad consummationẽ mundi humani generis excidium computabatur. Et delebo, inquit dominus, omnem resurrectionem carnis à facie terræ. O cœlestium pulchritudo verborum, si quis se decoro intellectu piæ mentis examinet. Indignatur deus peccatis nostris, sed non obliuiscitur pietatis. Minatur supplicium, sed non permittit excidium. Moderatur vindictam, reuocat seueritatem. Deleturum se dicit omnem carnem, non à terra, sed à facie terræ. Florẽ decutit, radicem seruat, sinit vt in profundo substãtiæ virtus maneat humanæ, quæ in superficie laboret, intus passibilis perseueret, immunísque noxæ, ad eorum substitutionem qui non sunt reatu obnoxij, reseruetur. Pulchre autem posuit: Delebo, tanquam literarum apices, qui delentur sine fraude librorũ, & sine imminutione tabularum. Atramentum deletur: sed lignum manet. Delentur elementa, vt scribantur plerunque meliora. Atramẽtum tollitur, substantia non exterminatur. Delebo, inquit, corruptelam carnis vt scribam incorruptionem. Delebo resurrectionẽ carnis à facie terræ, vt scribam in cœlestibus resurgẽtes. Delebo de libro terræ, vt scribam in libro vitæ. Deleantur domine meus, domine deleantur cito elemẽta ferri, vt scribantur elementa Christi. Aboleatur resurrectio terrena, vt cœlestis gratia redundet. Veni Moyses, præpara gremium, legem accipe, suscipe apices, quos iã misericordia diuina non deleat. Suscipe tabulas quas dominus statuat in æternum. Vtinam ipse nõ frangas. Et ipsas mihi mea culpa sustulerat, nisi dominus reddidisset. Iure quidẽ Moyses indignat⁹ est, ne haberent diuina priuilegia, qui non deferrent obsequia. Sed puto quòd non mihi eas, sed Iudæis fregeris. Fregisti Iudæis, recepisti mihi. Fractæ sunt priores, vt posteriores manerent. Fregisti eas in pectoribus Iudæorum. Quid enim proderat vt tabulas tenerẽt, quarum scripta tenere non possent? Ecce secundas tabulas dicũt se tenere, sed non tenent. Dicunt se legere diuina elementa, sed non legunt. Digito dei scriptas esse tabulas Moyses dicit: illi digitum dei non legunt, ferrum legunt. Atramẽtum vident spiritum dei non vident. Sed ecclesia nescit atramentum, spiritum nouit. Ideoque Paulus nouit scribere, non atramento, sed spiritu dei viui. O sacrilegum ineptum populum Iudæorum. Homo spiritu dei scribit, & homo sub lege nutritus, & illi volunt deum atramento scripsisse, non spiritu. Ergo vt ad superiora redeamus, delet deus resurrectionem carnis, tanquam apicum scriptionem: quo declaratur quod superfluam hominum natiuitatem propter impietatem eius deleuit specie literarum: substantiam autem & conuersationem generis seruare humani voluit perpetuitate tabularum, vt ex ea semen reliquum pullularet. Cui sententiæ conuenire etiam illud videtur quod ait: Delebo, inquit, omnem resurrectionem carnis. Resurrectioni autem communi vsu naturæ contraria videtur esse purgatio, quia purgatione rescinditur & reprimitur resurrectionis luxuria. Omne tamen quod purgatur, speciem amittit: substantiam suam seruat, atque meliorat. Repressit igitur dominus purgatione diluuij corporeum vsum, conuersationémque generationis eius quæ degenerauerat à decore naturæ, & accepti muneris venustate. Hæc secundum literam. Quod autem ad altiorem pertinet sensum, diluuii species typus est purgationis animæ nostræ. Itaque cum mens nostra se à corporalibus mundi huius illecebris, quibus ante delectabatur, abluerit: bonis quoque cogitationibus veteris colluuiem cupiditatis absterget, tanquam purioribus absorbens aquis turbidorum prius amaritudinem fluentorum. Et fecit, inquit, omnia Noe quæ mandauit ei dominus deus. Iustus mandata accipit, seruus imperia. Hic amici censetur loco, qui fecerit quæcũque exequenda susceperit. Ille qui nutat obsequiis, oneri seruitutis addicitur. Denique & dominus Iesus dicit in euangelio: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos. Mandatur ergo vt amico, mandatur vt ei qui valida charitate, sobrio consilio ea quæ mandata sunt exequatur. Nec fefellit dominum iudicium suum, impleuit iustus vniuersa, non partem, sed vniuersa quæ mandata sunt ei: & ideo scripturæ diuinæ accepit testimonium. Nec superfluum putes quia simul posuit dominum & deum. Nam & deus in domino, & dominus in deo, sed vt patris & filij intelligas commune præceptum. Aliqui tamen ante nos sic interpretati sunt, eo quòd dominum & deum dicendo hoc loco, & vindicaturi & ignoscituri geminam expresserit potestatem. Et quia hic vindicat prius in peccatores, ideo ante dominum dixerit: quoniam* verò postea, vt iusti seminarium propagaretur, indulget, ideo deum postea nominauerit. Denique facturus mundum, deus dicitur. In principio fecit deus cœlum & terrã. Et dixit deus: Fiat lux.

Margin: *à costa viro. — Gene.7. — Deute.9. — Gene.7. — Ioan.15. — *quando — Gene.1.

Qualiter sit considerandum quòd sexcentesimo anno Noe, uicesima & septima mensis factum sit diluuiũ. Et quemadmodum omnes fontes rupti dicantur, ac cataractæ cœli apertæ tam secundum literalem, quàm etiam altiorem intellectum. Caput XIIII.

Est etiam illa non perfunctoria consideratio, quòd sexcẽtesimo anno Noe, vicesima & septima mensis sit diluuium. Secundum mẽsem vernũ esse temporis non ambigitur, quando augentur nascentia, ager parturit, terrarum pariter atque animantium fœtura se fundit. Tunc ergo fecit diluuium, quando dolor eorũ maior foret qui in sua abundantia puniebantur, tunc vltio terribilior, tanquã dicentis dei: Ecce omnia secundũ liberalitatis diuinæ prouidentiæ gratiã diues natura generauit, omnia in vsum hominũ germinauit terra fœcundior, segetes spectantur, tritico & hordeo cãpi replentur, comæ arborũ venturi fructus florib⁹ vestiũtur: nõ deest terra obsequiis suis, non bestiæ desunt muneribus suis, quæ solennes soluuntur in partus, vt homini nihil desit: homo solus partub⁹ suis deest, nescit authorẽ suum, à quo ei omnia ministrantur, negligit cõditorem. Despicit homo remuneratorẽ suum, cum deus opus suum nõ despexerit. Pereãt cum homine omnia, propter quẽ nata sunt omnia. In suis diuitiis consumatur homo, cum sua dote moriatur. Nihil ante hominem terra deliquerat, nullis errauit in fructibus: in homine solo se degenerasse cognoscit, spinas & tribulos pro fructibus ferens. Quod solum munus admirabile est, principale mentis interiit. Cur igitur omnia illa seruantur? Ideo non post collectos fructus infunditur aqua, ne beneficium magis, quàm diluuium terra sentiret. Denique verno apud Aegyptios tempore, sed mense diuerso, Nilus exundat, vt iaciendis semi-

Margin: Ibidem 7.

nibus terra mollescat,& blandiore sinu, clemētiore gremio semina missa suscipiantur. Quod autem sexcentesimo Noe anno fit diluuium illud, videtur ostendere quia sexto die Adam creatus est. Idē numer⁹ est par,& in authore & in reparatore seruatur, quia fons sexagesimi & sexcentesimi, sextus est numerus. Idem autem & primus & septimus mēsis dicitur. Sed magis primū obseruare debem⁹, quòd post diluuium verno tempore colendorum cura reparetur agrorum, & placidi atque vberis soli incipiat fœtura procedere. Quo significatur nūquam deum eo numero vel tempore interitum hominum fuisse facturum, quo fecit exordium, nisi immanibus delictis esset offensus. Simul veniam temporis & numeri ratio promittit, quod etiam iratus admoneatur tam præcedentibus causis beneficiorum suorum, vt non penitus deleat eorum substantiam, quos ipse donauit. Et rupti sunt omnes fontes abyssi,& cataractæ cœli apertæ sunt. Vim diluuij conuenienter scriptura expressit, dicens cœlum & terram pariter esse commota: è quibus elementis constat istius mundi omne principium. Vndique ergo influentibus aquarum molibus cōclusum genus hominum purgetur. Hæc secundum literam. Quod autem ad altiorem pertinet sensum, cœli symbolo mens humana significatur: terræ autem appellatione corpus & sensus. Magna igitur naufragia, quando mentis pariter & corporis sensuúmq; omniū turbo & procella miscentur. Diligenter dicta pensemus. Plerūque fraus mentis & dolus suum exercent venenum: sed tamen sobrietas corporis & continentia obumbrant mentis improbitatem. Frequenter incerto fidei atque opinionis suæ mens lubrica est, sed tamen caro deliciis & luxuriæ vacat, vt fragilitas errorem mentis excuset: sicut multi sunt hæreticorum qui prætendere volunt corporis continentiam, vt assertionis suæ fidem testimonio sobriæ carnis acquirant: etsi sensu lubrici, tamen quo minus turpes, aliquanto excusabiliores habentur. Cum autem venena mentis,& contagia corporeæ obscœnitatis, sensum omnem viroremque confundunt, atque animus incerto lubricus motu, malitiæ fœdus atramento crudelitatis furore succensus, etiam corporalib⁹ flagitiis incitatur, auarus quoque affectus impatiens mediocrium facultatum, luxuriæ cupiditate, effundendíque libidine præcipitatur in facinus appetēdæ salutis alienæ: tunc magnum est diluuium omnibus pariter ingruentibus passionibus: tunc se insipientia, iniustitia, temeritas, improbitas, perfidia, de superiori parte tanquā cataractæ mentis videntur effundere. Inde erumpunt de corporis fonte terreni libido, temulentia, luxuria, postremo diuersorum criminum prolapsiones, quæ penitus & corporis robur & vigorem mentis effœminant.

Gene. 7.

Cur dominus à foris arcam clausisse dicatur: Et quomodo exundante aqua arca ferebatur super flumina aquarum, quæ quindecim cubitis super montes excelsos eminebāt, iuxta literalem & allegoricā interpretationem Cap. XV.

ET clausit dominus à foris arcam.) Sermo manifestus est secundum literam. Claudenda fuit arca, & tuto sepienda munimine, ne eam vaga diluuij fluenta penetrarent. Altioris quoque sensus non incongrua interpretatio, si corpus humanum (cui arca hæc quæ describitur, figuratur) septum corio indicemus à frigore æstúque defendi, quod artifex deus ad omnium mēbrorum protectionem naturalibus vestiuit exuuiis, & quodam circunfuso induit operimento, vt neq; frigore congelascat, nec æstiuo calore soluatur. Exūdauit igitur aqua, & leuauit arcam,& ferebatur super summum aquarum. Non immerito exundauit aqua, quādo cœli cataractæ apertæ sunt,& de terra rupti sunt fontes aquarū & flumina. Quod magna emphasi dictum est. Vbi enim eruptio, ibi irreuocabilis effusio sit necesse est. Nec retineri facilis ingentiū prolapsio fluentorum. Manifestum est igitur quod scriptum est. Verum si altius spectandum putes, caro nostra diuersis agitatur fluctibus,& freti modo fluctuat passionibus, quibus huc atque illuc tanquam super vndas molestiarum suarum nunc fame, nunc siti, nunc cupiditate, nunc gaudio, nunc dolore iactatur. Illud quoque non prætermittendum arbitror, quia scriptura non præterit quantis numero cubitis aqua super terram fuerit. Quindecim enim cubitis super excelsos montes aquam fuisse dixit. Simplex itaque intellectus patet. Allegoria autem quinque sensus complectitur, qui sunt in corpore nostro velut excelsi montes, qui hanc carnem passionum obumbrant,& plerunque incursantur bestiis, & exagitātur condensa & opaca eorum. Vnde dominus per nationum credentium fidem veniens ad ecclesiam suam, venit à Libano, sicut habent Cantica canticorū. Ita enim legimus: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano. Transibis & pertransibis à principio fidei, à cubilibus leonum,& mōtibus pardorum. quod gentiles populi, qui velut bestialium passionum graues patiebantur incursus, nunc altitudine fidei, & sublimitate deuotionis meant. Per hos igitur mōtes Christus aduenit, comprimens euāgelicis disputationibus feroces corporis motus, atque illam altitudinem cordis,& se extollentem superbiam obedientiæ & humilitate sui destruens: meritóque fructus mansuetudinis ferre cœperūt, quos ante grauium diluuia passionum subruebant. De numero autē cubitorum sic quidam ante nos æstimauerūt, quòd quinque sensus triplicem collectionem habeant, eo quòd visus visibile videt, & auditus audibile audit, & odoratus odorabile odoratur,& gustus gustabile gustat,& tactus quod tangēdi substantiæ subiacet, tangit. Ideo quinque sensus tripliciter æstimati sunt: vel secundum illud: Scribe tibi tripliciter. Ego tamen cōmodius puto illud, vt sensus terreni hominis atq; animalis & spiritalis accipiam, quos illa diluuij fluenta transcenderint. Merito mortua est omnis caro quæ mouebatur. Quod & secundum literam liquet,& proprie ac naturaliter carnis corruptelam indicio procellosæ commotionis expressit. Commotio enim vitiosa non est nisi per affectus corruptionem. Mouet enim voluptates caro, & ipsa voluptatibus cōmouetur. Talis autem commotio corruptelā creat. Causa autem corruptelæ, cōmotio istius mūdi est, per quam anima vniuscuiusq; degenerat. Cùm enim vitiosæ passiones mentem mouent, corruptela generatur: cum excitant studia virtutum, disciplinæ profectus est. Omnis igitur qui erat in arida, mortuus est. Nec enim poterant non mori quos tanti diluuij vnda dimerserat. Hoc secūdum scriptum seriémque verborum. Cæterum si allegoriam quæras, non dubium est quia exemplum ligni aridioris, quod simul vt lambere cœperit ignis exurit: ita anima nisi diuersarum humescat rore virtutum, poculo quodam irrigata sapientiæ,& fonte iustitiæ atque irriguo castitatis, tanquam arefacta radice vitali, cupiditatum deflagrata incendio, vel profluuio carnis illisa procumbit. Vnde semper epulari debet anima bonorum operum cogitationes, vt prudentiæ succo inebriata pinguescat, quo nō faciie diluuij corporalis cedat iniuriæ, atque arida incuriæ, siti enirata moriatur. Ideoq; nos admonet dominus à fonte sapientiæ non recedere, pocula virtutis haurire, ne quis sole iniquitatis arescat, & procellā persecutionis sustinere nō possit. Scriptum est enim: Quod si in humido hoc faciunt, in arido quid fiet?

Ibidem.

Cantic. 4.

Prouer. 22.

Gene. 7.

Luc. 23.

*De euidenti explanatione & allegoria eius quod scribitur: Deleuit deus omne quod erat super faciem terræ. Quare etiā scriptura dicat: Memor fuit dominus Noe, & bestiarum, & iumentorum: & non fecerit mentionem de mitioribus quæ post hominem sunt, sed fortioribus. *Qualisque fuerit spiritus quem induxit dominus super terram ut cessarent aquæ. Caput XVI.*

*ferocioribus

DEleuit, inquit, deus omne quod erat super faciem terræ.) Scripti euidēs explanatio. Allegoria autē expositam nobis declarat superbiam, quæ se extollit in hac terrena fragilíque substātia,& immemor diuinorum, humana despiciens, ipsum arrogantis viri habitum incessúmque deformat: quales describit Esaias Iudææ filias oculorum micantes nutibus, & alta se ceruice iactantes. Sunt enim huiusmodi erigentes supercilia, inflato corde, elato pectore, ceruice resupina, qui solum quidē vestigiis pedum perstringant: toto autem se librēt corpore, & inani suspendant examine, in priora gressu procedāt, ad posteriora verticem reclinantes, cœlum spectēt, terram autem fastidiant, tanquam ceruicis dolore suffixi, vt eam inclinare

Gene. 7.

Esaię. 3.

non

non possint. Hos igitur deleuit de libro vitæ deus dicens: A
Lucæ.14.
Omnis qui se exaltat, humiliabit: nec inter merita sanctorū
commentis adhærere facit cœlestibus. Omnibus igitur qui
Gene.7.
extra arcam fuerūt interemptis, derelictus est Noe solus in
arca cum iis qui cum ipso erāt. Non indiget interpretatione
sermo simplicior. Concurrit intellectus cum litera. Altior
autem & interior significatio demonstrat iustum virum a-
matorémque sapientiæ tāquam arborem fructuosam inter-
necatis quę escam eius solebāt arrodere, comā obumbrare,
coartare processus ramorū, velut exortem irrationabilium
passionum solum remansisse cum suis. Sui autem sunt puræ
animi disceptationes quæ virtuti adhæreant. Et bene addi-
dit in arca remansisse, quasi vix credibile amputatis corpo-
ralibus passionibus videretur eum adhuc versari in corpo-
re: quod licet iam terrenis careret contagiis, incorruptam li
cet, corporis tamen adhuc substantiam reseruabat, & velut
incorporeus corpore superferebatur diluuio, non absorbe-
batur, corpus quidem gerens quasi in arce positus interno,
sed qui corpus ipsum insuperabilis passionibus quasi incor- B
Ibidem.8.
poreus in medio tantorum motuum gubernaret. Memor
fuit dominus Noe, & bestiarum, & iumentorum, vt inquit
scriptura diuina. Mouentur plerique qua causa non dixerit
scriptor quod etiam vxoris & filiorū Noe memor fuit do-
minus, cum bestiarum & iumentorū fuerit memor. Sed cum
dixerit quod Noe memor fuerit, in authore & præsule do-
mus necessitates eius reliquas comprehendit. Simul expri-
mi videtur quidam reliquarum consensus necessitudinum.
Etenim cum omnes inuicem sibi chari sunt, vna est domus:
cùm autem discrepant, separantur & scinduntur in plures
domos. Vbi ergo charitas, ibi senioris nomine de quo pen-
dent cęteri, domus omnis significatur: vt si quis arborem di
cat, etiam fructus qui in ea sunt, pariter vno atque eodem
sermone complectitur. Nec illud ociosum quod primo di-
xit quia memor fuit deus Noe, deinde bestiarum, postea iu-
mentorum, hoc est, cur nō animātia quæ mitiora sunt, post
** ferociora.
hominē nominauit, sed fortiora*. In quo videtur illa esse ra
tio, vt ea quæ fortiora* erāt, vtriusq; partis vicinitate man- C
Iliad.4.
suescerent. Quod videtur etiam in illo versu poetico decla
rari, Κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν. Hinc enim etiā poeta vsurpa-
uit, vt dispositionē dimicaturi ita ordinaret exercitus, quo
inferiores collocaret in medio, quo magis hincinde à fortio
ribus iuuarentur, & dimicationē vtriusq; partis assumerent.
In his scripti series manifestatur. Altiore autem sensu certū
est quod iustus in medio habet, non in parte cogitationes
cordis sui: & quoad carpit hanc vitam, habeat necesse est in
corpore tanquā in illa arca bestias graues. Nulla enim mens
est, nulla anima quæ non recipiat etiam malarum motus a-
grestes cogitationum. Itaque insipientis anima ferinos acuit
motus, atque adolet venena serpentum, sapientis autē vigor
Genes.8.
mitigat & coercet. Et induxit dominus spiritū super terrā,
& cessauit aqua.) Nō puto hoc ita dictum, vt spiritus nomi-
ne ventum accipiamus. Neque enim ventus poterat siccare
diluuium. Alioquin cum mare ventis exagitetur quotidie,
exinaniretur profecto. Nā quomodo non euacuaretur mare
ventorum vi, cui cessisset toto diffusum orbe diluuium, vs- D
que ad Herculis, vt aiunt, columnas, & mare magnum tectis
montium excelsorum verticibus exæstuans? Spiritus igitur
virtute inuisibili diluuium illud repressum esse nō dubium
est, cœlesti operatione, non flatu. Vnde scriptum est: Om-
Psalm.103.
nia à te expectant, vt des illis cibum in tempore: aperiente
te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes spiri
tum eorum, & deficiēt, & in puluerem suum conuertentur.
Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem
terrę. Est ergo spiritus cuius operationi cedere vniuersa vi-
deantur, in quo cœli ipsius virtus sit, sicut scriptū est: Ver-
Psal.32.
bo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis vir-
tus eorum. qui spiritus est creator vniuersorum, sicut etiam
Iob.17.
Iob dicit: Spiritus diuinus qui fecit me.

Quid sit quod ait scriptura: Clausi sunt fontes aquarum, & cataractæ cœli. Et de comprehensione loci illius ubi dicitur: Et sedit arca septimo mense septima & uicesima mensis. Et quid sit ostium arcæ quod iustus aperuit ut emitteret coruum non reuersurum. *Caput XVII.*

NVnc cōsideremus quid sit quod ait scriptura diui
Gene.8.
na: Clausi sunt fontes aquarū, & cataractæ cœli.)
Nec obscurū arbitror. His enim causis minuitur
diluuiū, quibus creuit. Erupti erant fontes aqua-
rū, apertæ fuerant cataractæ cœli, vt vndique influentibus
aquis terra inūdaretur. Debuerāt claudi ea ex quib' diluuij
origo manauit, vt eius inciperet esse defectus. Hoc litera so
nat. Subtilior autem interpretatio exprimit, eo quòd dilu-
uium animæ vitio mentis & luxuriæ corporalis influxerat,
vt malitia passioni, passio malitiæ misceretur: ingrediente
medico dei verbo ad visitationem animæ quę diutina ægri-
tudine laborabat, disceptationum improbitate, & passio-
num acerbitate, prius debuerunt causæ ægritudinis ampu-
tari. Principium enim medicinæ est causas languoris inci-
dere, ne diutius ea quæ nocent, ad incrementum ægritudi-
Lucæ.13.
nis ministrentur. Quod nos etiam lex docet. Cum enim ste-
terit lepra, vt iam non diffundatur, tunc ait mundam esse le-
præ stationem quandam & mansionē. Quicquid enim præ-
ter naturam mouetur, immundum est. Hæc igitur est animę
sanitas, hæc salubritas mentis, vt affluentia cesset erroris, si-
statur culpa ne serpat. Cessante incentiuo culpæ atque deli-
cti, salus tuta est, atque inoffensus vigor animæ se refundit.
Genes.8.
Et sedit, inquit, arca septimo mēse, septima & vicesima men
sis. Nisi diligenter intendas, etiam secundū literam difficilis
loci istius cōprehensio. Et primum omnium cauendum ne
quē septimi mensis repetitio crebra perturbet. Sic enim scri
ptum est, sexcentesimo anno, secundum Hebraicam verita
tem, mense verò septimo, septima & vicesima mensis cœpis
se diluuium, centum quinquaginta diebus fuisse infusionem
aquarum, sedisse arcam in monte septimo mense, septima &
vicesima mensis: postea minui cœpisse aquas, misericordia
dei centum quinquaginta diebus deminutionē aquarum fa
ctam, postea apparuisse capita montiū: deinde post quadra-
Ibidem.
ginta dies aperuisse ostium arcæ sanctū Noe, dimissum cor-
uum non reuertisse, dimissam columbā reuertisse vacuam,
iterum dimissam reuertisse cum ramo oliuæ, tertio post se-
ptem dies dimissam nō reuertisse, tunc aduertisse Noe quòd
aqua omnis recessisset: ac sic annus conclusus ostenditur se-
ptimo mense, septima & vicesima mensis. Ac sic annus con
clusus ostenditur sexcentesimoprimo anno Noe, in secun-
do anno, septima & vicesima mēsis. Quod igitur ad expla-
nationem apertā pertinet, eodem mense atque eodē die re-
stituitur æqualitas terræ post diluuiū, quo corrupta est īci-
piente infusiōe diluuij. Veris enim tēpore omnis ager viret,
& terra parturit fructus. Tunc incipiunt geminare arbores,
germinare fructus. Diuitē ergo reformauit dominus & resti
tuit qualitatem. Mense igitur secundo, hoc est Aprili, (pri-
mus enim mensis Martius est, quo habet iustus natalē, quan-
do noctiū dierúmque æqualitas æstimatur) hoc est, octauo,
vt Romani putāt, vel vt alij quinto kal. April. mense inquā
secundo, hoc est Aprili, septima & vicesima mensis cœpit di
luuium. Ver igitur initium anni æstimatur non secundum
vsum tēporis, sed secundū naturę prærogatiuā, vt quia tunc
spes anni inchoat, & incipit se fructus ostendere, tunc videa
tur anni esse principium. Septimus autem mensis secundum
numerum is qui September dicitur computatur: quia etsi à
Septēbri mense annus videatur incipere, sicut indictionum
præsentium vsus ostendit, tunc enim seminum iactus: vere
Ibidem.
tamen ex quo plenior gratia se incipit demonstrare, ex eo
anni origo subducitur: & ideo qui alia ratione primus puta-
tur, diuersa æstimatione septimus habetur. Tunc ergo sedit
arca, hoc est in mēse septimo, septima & vicesima mēsis su-
per montē quadrati. Ex illo minui diluuium cœpit. Simili-
ter considera quia eisdem numeris quibus aliqua incipiunt,
resoluuntur: vt diluuium cœpit secūdo mense anni, septima
& vicesima mensis: centū quinquaginta diebus influxit dilu
uium, centum quinquaginta diebus aliis cessit diluuiū: qua-
draginta diebus nimia vis cœlesti imbre & fontiū eruptio-
ne exæstuauit, quadraginta diebus aliis exactis visa sunt ca
pita montium: vndecimo mense, primo die mensis dimisit
coruum sanctus Noe. ita constat eodem numero quo cu-
mulatum est, diluuium esse imminutum. Vnde docet nos
scriptura ordinem esse seruandum. Quod autem ostium

sit arcæ quod aperuit iustus, secũdum corporis rationem su pra dictum est. Secũdum altiorem autem interpretationem illud dicendum videtur, quod corporis sensus velut ostiorum similes habentur. Per hos enim tanquam per ostia ingreditur in nostram mentem velut quedã sensibilium comprehensio. Ergo mens nostra per hos sensus respicere videtur, & maxime per visionem quę omnibus sensibus præstabilior ęstimatur, quia domestica est luminis: & per eam aspicientes cœlum, terram, maria, solem quoque lunam, & stellas, quibus axis ornatur, intelligimus deum esse operatorem mundi atque rectorem, nec sine authore deo tantorúmque operum cõditore hæc potuisse fieri credimus, aut posse consistere. Per hãc igitur fenestrã coruum primum iustus emisit. Quærenda causa, nec tamen latet quantum ad literã pertinet: quia plerique quasi annuncium futurorũ coruum æstimant, & voces eius obseruant, volatúsque rimantur. Sensus autem altior significat quod omnis iustus quando mundare se incipit: quæ tenebrosa sunt & immunda & temeraria, primo à se repellit. Siquidẽ omnis impudentia atque culpa tenebrosa est, & mortuis pascitur sicut coruus. Lumini autem vicina virtus, quæ mentis puritate & simplicitate resplendet. Et ideo tãquam emittitur & fugatur culpa, & separatur ab innocentia, vt nihil remaneat in viri iusti mente tenebrosum. Denique egressus coruus non reuertitur ad iustũ, quia fugitans culpa omnis æquitatis, nec probitati videtur & iustitiæ conuenire. Denique euasisse se credit iniustus tanquã de vinculis, cum iustus ab eius se consortio separauerit, diluuij cuiusdã & corruptelæ familiaris, vt coruus, qui cum siccitatem terræ nusquã inuenerit, non reuersus est, sed remansit. Considerãdum etiam quare non regressum dixerit coruum donec siccaret aqua à terra, quasi verò postea sit regressus. Sed hæc locutio familiaris est scripturæ diuinæ. Siquidem & in euangelio habes scriptum de sancta Maria quod non cognouerit eam Ioseph donec peperit filium, cum vtique nec postea cognouerit. Deinde quæ est locutio ista vt diceret, donec siccaret aqua à terra, nó terra ab aqua. Et quidem vsus loquẽdi etiam hoc habere cõsueuit. Tamen nonnulli ante nos æstimauerunt, eo quòd immoderata quædam videatur vis exprimi passionũ hac locutione verborũ, quia turbidis passionibus ac procellosis consumatur anima: deficientibus autẽ & velut arescentibus virtutem resumat. Non redit igitur culpę species in animam iusti, quasi sicca & mortuam dereliquens, & cui iam nocere non possit.

Gene. 8. Math. 1.

Quid sibi portendat quòd post coruum non reuersum columba dimissa dicitur, quòdque Noe extendens manum susceperit eam, & ad se introduxerit. Quódque septem aliis diebus tenuerit columbam, & iterum eam emiserit.

Caput XVIII.

Gene. 8.

NEc illud vacuum, quòd postea columba dimittitur. Malitiam etenim simplicitas, & culpam virtus resoluit. Malitia igitur amat diluuium, cõsortium iustæ mentis refugit, & quasi desolata, & sine aliqua statione remanet, nullã habens cum virtute communionem. Virtus autem redit, amans iustorum consortia, & largiendæ familiarior vtilitati, quæ conferat salutaria, & cauenda ea quæ sunt nocitura cõmoneat: sicut columba dimissa cum videret cessasse aquam, reuersa est tanquam plena iustitiæ, vt ei à quo missa fuerat, nunciaret quid adhuc cauere deberet, atque expectãdo fructu meliore postea potiretur. Quod autem columba non inueniens requiem suam regreditur ad eum, manifestũ indicium dedit per huiusmodi aues, quantum intersit inter malitiam & virtutem exprimi. Siquidem coruus ante dimissus, cum aliquãto videretur amplius exundare diluuium, visus est locum inuenisse residendi. Et certe non est huiusmodi coruus vt aliæ aues quæ in aquis conuersationem habere cõsueuerunt. Cum ergo coruus vbi remaneret inuenisse videatur: colũba autẽ non inuenerit, euidẽs ratio est altiore interpretatiõe signari quia malitia inquietis passionibus & cupiditatibus, quibus corrumpitur anima, se miscere consueuit, & quasi cognatis & domesticis delectatur, ibique commorationem suam locat: virtus autem prima statim specie visionis offensa, regredi festinauit ad mẽtem animámque iusti, quòd illic diuersorium sibi tutissimũ sit locatum: eo quòd alibi tanquam columba, ita huiusmodi virtus stationẽ tutissimam inuenire non possit. Tarde enim inter astutias istius mũdi & secularium fluctus cupiditatũ portum solet inuenire simplicitas. Itaq; sicut iustitia velut visendi gratia ꝓgressa paulisper, ad mentẽ optimam redire festinat, nec lõgius discedit à iusto: ita etiã iust' & studiosus virtutis vbi virtutẽ appropinquare nouerit, gremium suæ mẽtis expãdit. Quid enim sibi vult quod vir studiosus virtutis Noe extẽdens manũ suscepit eam, & introduxit ad se? Quod & secundũ literã planum videtur: non tamẽ facile colligas, nisi viri sapientis tibi nota sit cõsuetudo, qui velut speculatrice virtute vtitur, & ei explanandorũ negociorũ gerẽdorúmq; prærogatiuã quandã videtur cõmittere. Ea ergo virtus expẽdit naturas, vt si qua earũ sibi videtur cõmittere profectũ, ei possit adiungere. Cõmunis enim quædã est bonitas sapiẽtiæ, & liberalis & largæ vtilitatis: ita vt quas morigeras sibi cernit, associet: vbi autem proposito suo viderit aliquorũ recalcitrare naturã, velut ad hospitium familiare sibi reuolat & recurrit: quam sapiens & industrius tanquã manu quadam mẽtis festinat excipere, omne corapiens suum, quo etiã eam absentẽ tenebat. Nunquã enim potest sapiens exors esse propriæ virtutis. Quid præterea sibi velit quòd tenuit septẽ diebus aliis columbã, & iterũ emisit eam, nisi vt aduertas quòd bonũ sapiẽtis optimũmq; propositũ semper sibi etiam alios adiungere studet, errãtes emendare, corrigere vagantes? Si quẽ in principio resilire conspexerit, tamen cõmutandi eius & corrigẽdi non desperet profectum. Sicut enim bonus medicus etsi tẽpus medicinæ non sit, tamen visitationis speculam ante præmittit, deinde non negligit iustę expectationis excubias, & paulisper passionibus cedẽs operitur facultatẽ medendi, quę cũ fuerit oblata, suum non intermittit officium: ita ergo & sapiens verbis ac disputationibus, tanquam medicus medicamẽtis contrarias curare desiderat passiones. Et quia in omnibus remedio diuini fauoris vtẽdum est, ideo septem expectauit dies, quibus mundus omnis describitur absolutus, & operatori requies ministrata, vt ex illo authore omnium sumeretur disciplina operationis humanæ.

Gene. 8. Ibidem.

Cur columba dicatur ad uesperum esse regressa cum ramo oliuæ in ore. Et unde cognouerit Noe aquas defecisse. Et de columba tertio post dies septem emissa, quæ tamen non regrediebatur. Caput XIX.

REgressa est igitur columba ad vesperum habens folium oleæ & ramum in ore suo. Non ociose posuit & vesperam, & regressam, & habentẽ folium oleę & ramum in ore suo, vt non fugitantem virtutem arbitreris profectus futuri, si quos possit acquirere, neque rursus tanquam sine lumine eam fuisse cognoscas, & quibusdam tenebris occultam, sed diurno candore fulgentem expectasse vsque ad occasum diei, & sic ad eum regressam, apud quem etiam vesperi tenebras habere non posset. Folium quoque quod secũ detulit, etsi breue illud folium detulisse videatur, spem eorum quos sui pœniteret erroris, etsi non magnam, aliquam tamen significauit. Folium enim sine virgulto esse non poterat. Ergo quasi germinantis corruptionis, licet non magnum, aliquod tamen vexit insigne & folium oleæ, in qua arbore oliua generatur, ex qua oleum conficitur, quo materiale hoc lumẽ fouetur, & tenebrarum fugatur obscuritas. Quid autem magis quàm lumen familiare virtuti est? Folium ergo & ramulus insigne est correptionis, correptio autem quasi radicem sui pœnitentiam habet, quę pœnitentia non potest in turbidis, sed in iis qui spiritalem iam sermonẽ acceperint, germinare. In orę quoque non frustra ramulus oleæ videtur esse delatus, eo quòd virtus & sapientia in sermone sui habeat claritatem, & ipsa statim specie lumen eius effulgeat, maxime cum pacifica loquitur, quoniam hunc quoque ramulum petentes præferre consueuerunt. Tulit ramulum, eo quòd simplicitas puritate ac synceritate semina quædam auribus nostris vtilitatis infundit, & bonę doctrinam virtutis, & ad iustitiam prouocat, & inuitat ad præmium bonæ sibi commissum disciplinæ, aut gerendæ pœnitentiæ, & sequendę conuersationis cupiditatẽ iniicit peccatori. Vnde & præterea cognouerit sanctus Noe

Ibidem.

ctus Noe quia defecerit aqua à terra, sicut scriptũ est, considerandũ videtur. Primo omniũ secundũ literã, quia potuit intelligere verũ siccum an humidũ folium esset allatũ. Deinde quia non est huiusmodi columba, vt possit fructus latentes sub aqua eruere. Sed vtrum illud folium ante diluuiũ fuerit exortum, an tempore diluuij, contuendum est tibi. Si ante diluuium, vir iustus gauisus est fructũ de veteri semine aliquem reseruatum, & inde collegit misericordiæ insigne diuinæ, quod iam diluuium remouisset, quæ fructum demõstraret, cui nõ potuissent nocere diluuia. Si diluuij tempore natum est folium, aduertit itaque iustus noua semina misericordiæ fructificasse cœlestis, vt radices arborum viuerẽt, & quasi resumpta anima fœtus germinarent vetustos, atque in assuetos partus redirent, quorum indicium præmissa folia demonstrarent. Sed hoc alta potius interpretatione collegit, quia dominus deus noster quamuis acerbis iniquitatis nostræ offensus sit erroribus, tamẽ antiquæ nobis prosapiæ, patriæque virtutis semen aliquod vel exiguum reseruaret, ne penitus operis & creaturæ suæ omne circa humanum genus amputaretur insigne. Vnde & Esaias ait: Nisi dominus Sabaoth reliquisset nobis semẽ, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes essemus. in alterius nomine ciuitatis exprimens cæcitatis indicium, in alterius sterilitatem. Ita enim lingua patria Chaldæi nuncuparunt Sodomam & Gomorram, cæcitatem & sterilitatem significantes. Meritóque dominus in huiusmodi specie ciuitatum amputauit magis humana vitia, quàm puniendos homines indicauit. Tertio dimittitur columba post septem dies, atque eadem non regreditur. Vnde consideremus ne id quod supra diximus, inueniatur esse contrariũ. Si verbo quidem columba, opere autẽ virtus non reuertitur ad iustum, ergo destitutus est iustus & defraudatus munere suo? Nequaquam. Nunquã enim vir huiusmodi à virtute disiungitur, nec cum ex ore emittit iustitiam, disputationémq; alterius virtutis inducit, virtute se exuit, & imitãda aliis æquitate dispoliat, sed vice solis alios illuminat, cũ radios suę lucis emittit. Ignis nẽpe calefacit appropinquãtes, ita vt calorẽ naturæ suæ ipse possideat. Nunquid deficit lux diei cum totum mundũ illuminat claritate? Habet inoffensum cursum suum, illibatámque naturam. Sic & ista in columbæ specie virtus, cum adhuc ferueret diluuium, secundum auem tamen in terris, secundũ virtutem in hominum passionibus: reuertitur ad iustum, quia in iniquorum pectoribus virtus vt posset hærere, non poterat inuenire. Et ideo in illo secundo diuersorio sui regrediens, hæret atque requiescit. At vero vbi deferbuerint diluuia passionum, & auditi verbi, compertæque doctrinæ, plurimi studuerint esse consortes, iam non vnius patrimoniũ, sed commune bonum esse incipit disciplina virtutis, & tanquam sapientiæ poculum hauritur à plurimis, qui ante sitiẽtes bibere noluerunt: sicut nunc feruent diluuia in pectoribus Iudæorum, & cum aqua cœlestis doctrinæ exundet, potúsque exuberet, non putant esse potandum. Euangeliũ legitur, virtus exit de sermone cœlesti, tractat sacerdos in ecclesia. Sed ne forte intra arcam solus positus non possit audiri, interdum & egressus ecclesiam, vbi Iudęus occurrerit, monet, exemplum affert cœlestium scripturarum. Claudũt aures, ne vel inuitos fons abluat, & verbi dominici humor aspergat. Si qui vero crediderint, currunt ad fontẽ, doctrinam expetunt, insinuari sibi euangelium concupiscunt, nec satiantur assiduitate potandi. Ita fonte sapiẽtiæ certatim repleri desiderant, quem ante fugere gestiebant. Quem fontem? Audi dicentem: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

Esaie 1.

Gene. 8.

Quid sibi uelit illa adiectio quod scriptura alia die aquam minutam, alia siccatam terram commemorat. Quomodo etiam Noe tectum arcæ denudauerit. Et quod ait primũ mensem uel secundum. Cap. XX.

IN primo & sexcẽtesimo anno Noë primo die mẽsis imminutam aquam dicit à facie terræ, in secũdo autem mense septima & vicesima die mensis siccatam terram esse commemorat. Quid sibi vult illa adiectio de aquæ imminutione, cum supputata ratio superior annum conclusisse videatur, qui annus à secũdo mẽse incipit, & in secundum mensem anni alterius vsque progreditur? Nisi forte hic iusti formam declaratam velimus accipere, vt primus annus is fuerit quo cœpit diluuium, post sexcentesimum scilicet annus primus, primus iterum annus & primus mensis post sexcentesimum annum, quando imminuta est aqua à facie terræ: eò quòd iustus in peccatorum generatione, quæ propter delicta deleta est, virtute primus erat, & in secunda generatione, quę cœpit post diluuium, eo ordine, quia primus secũdæ generationis fuit, & merito primus euaserat. Rectè enim ei honor defertur, qui & primæ generationis primus fuit, & posterioris principium, qui meruerit & de illa euadere, & isti ad seminariũ propagari. Cũ enim alij deperissent, solus vitæ egregiæ merito, & prærogatiua virtutis apud deum diues, non est expertus malitiæ corruptelam, per quem factum est ne totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel à dei abscissum gratia relinqueretur. Et denudauit, inquit, Noë tectum arcæ. Cum arcam, sicut supra interpretati sumus, pro specie corporis acceperimus, quid sit denudari corpus intelligamus, secundum altiorem scilicet sensum. Cæterùm liquet quemdmodum arca potuerit aperiri secundũ literã. Quod igitur tectum humani corporis sit quod clausum in diluuio fuit, nisi forte delectationẽ accipiamus, quæ operiebat corpus nostrum, & quasi tegebat per illũ Adæ errorem? Et eò maximè tectis similis æstimatur, quia sensus omnis in capite, inde delectatio, quæ corpus omne subiectum habebat. Sed vbi mens iusti viri sobria atque integra à corruptione diluuij, diuinæ cognitionis inflammata desiderio exilire atque euolare voluit in superiora, detexit omnia quæ erant impedimenta, & speciem voluptatis, quæ quodam operimẽto cæteras tegebat partes corporis, redoperuit ac retexit, vt non solum corpus à seruitio dominatricis ignobilis liberaret, verumetiam ea quæ erant incorporalia comprehenderet. Quæ enim non videntur, æterna sunt. Et ideo iustus quem nõ videbat dominum requirebat, corruptelæ exors, cupidus æternitatis. Quod autem ait primum mensem vel secundum, eúmque esse verni temporis diem, habes & alibi dictum: Hic mensis primus erit vobis in diebus anni. Qui enim in gratia primus post periculum, hic rectè prærogatiuam primi mensis accepit. Ne te autem moueat quod diximus supra folium in ramo repertum post diluuium potuisse generari: etsi sub aqua plerumque herbæ soleant germinare, tamen vt scrupulus omnis tollatur, quid magnum si deo iubẽte vno die, quo imminuta fuerit aqua, statim germinauit & terra, cum idem sit fructuum reparator & conditor, atque operis sui vsum non fuerit oblitus? Denique habes & in Genesi, statim quod iusserit, vt terra herbam pabuli germinaret, & lignum fructiferum cum fructu suo, & statim eiecit terra herbam pabuli, habentem semẽ secundum genus suum, & lignum fructiferũ: & ille dies vnus fuerit, quo hæc deus iussit aut fecit. Ergo beneficij sui deus non immemor, memor autem nostræ iniquitatis, opus suum eiusdem qua cœpit temporis quantitate reparauit.

Gene. 8.

2. Corin. 4.

Exodi 12.

Gene. 1.

Quare Noe non sua sponte exiuerit arcam, sed expectauerit oraculum diuinum, quo sibi dicebatur: Exi de arca tu & uxor tua: & filij tui. Et quare in ingressu ordinis delectus fuerit habitus, ut primo ipse & filij, deinde uxores ingrederentur: in egressu autem id commutatum sit, ut fœminæ cum uiris exierint. Cap. XXI.

ET dixit dominus deus ad Noe: Exi de arca tu & vxor tua & filij tui.) Itaque recedẽte aqua & siccata terra exire potuit Noë de arca. Sed iustus nihil sibi arrogat, sed totum se diuino cõmittit imperio. Et maximè qui cœlesti fuerat ingressus oraculo, cœleste debuit vt egrederetur expectare responsum. Verecũda enim iustitia est, quia inuerecunda iniquitas, quę vsurpat indebita, nec reueretur authorem. Nunc quæramus qua ratione quamdiu ingrediebantur in arcã, hic ordo fuit ingredientium, vt primo ipse ingrederetur & filij eius, inde eius vxor, & vxores filiorum eius: quando autem exierunt, cõmutatum sit. Nam scriptum est: Exiuit ipse & vxor eius, & filij

Gene. 8.

Ibidem.

filij & vxores filiorum eius. Et litera quidẽ significat in ingressu abstinentiam generationis, in egressu generationis vsum. Tunc enim pater cum filiis prius introiuit, & filij cũ parente, & postea vxor eius, & filiorum eius vxores, id est, nõ committetur sexus in introitu, commiscetur in egressu. Aperte igitur velut ordine ipso ingressionis vocem quandã iustus emittit, tempus illud non esse concubitus neque deliciarum, quo omnibus immineret interitus. Vnde in euangelio dominus ait reprehendẽs quod tẽporibus Noë mãducarent & biberent, vxores ducerent, & filias nuptum traderẽt: & ideo propter intemperantiam eorum superuenisse diluuium. Mœroris igitur tempus illud, non lætitiæ erat. Et inde iustus consortio nõ delectabatur vxoris, vel filij iusti petebant copulam coniugalem. Quàm enim indecorũ, vt quo tempore viuentes morerentur, tunc perituri generarentur? Postea autem rectè ad seminarium cæterorum vsus & cura coniugij, cum diluuium recessit. Itaque non viri cum viris, sed fœminæ cum viris exeunt, vt virilis in se interdicta permixtio, permissa autẽ virilis & fœmineæ legitima forte coniugij copula videretur. Sensus autem altior hoc habet: vbi periculum est, viriles quædam & fortiores disceptationes menti adhæreant, & eo se mens quasi quandam tueatur sobolem filiorum, quo tempestatibus & grauioribus passionibus acies quædam virilis occurrit. Decurso autem periculo, nihil obest si molliores cogitationes validioribus copulentur, non vt effœminentur à mollioribus fortiores, sed vt molliores sensus velut quibusdam virilibus roborentur, cũ omnia consilia nostra ad virtutem, iustitiam, integritatẽ, fortitudinem dirigantur, & quodam vsu seminarióque virtutũ creari atque adolescere possint validiora consilia. Non est igitur vtile cum vitiorum aliqua confusio est, quæ mentem occupet, serere aliquas cogitationes atque generare & parturire mentem. Cum autẽ compressæ fuerint cupiditates, & mens requieuerit, tunc seminario quodã disceptationis accepto, virtutes possunt & bona opera germinari.

Lucæ.17.

A

B

Qua ratione Noe circa arcam nihil fecerit nisi iussus à domino, & tamen post egressum ab arca non monitus aram deo ædificauerit. Et quare dicatur deo, & non domino. Cur etiam sumpserit à bestiis & uolatilibus mundis ut offerret holocausta. Quidque sit quod ait dominus: Recogitans non adiiciam maledicere terræ. Cap. XXII.

C

Gene.8.

ET ædificauit, inquit, Noë arcã deo.) Qua ratione supra dominus admonuit quę faceret, & fecit Noë omnia: hoc autem quod nõ admonitus est fecerit, fortasse requiratur. Sed vtique dominus non debuit quasi auarus mercedem gratiæ postulare, & iustus eam intellexit veram actionem gratiarum esse, quæ non iuberetur, sed deferretur: itaq; nec dilationem passus est. Etenim grata animi virtus passionem dubitationis excludit. qui autem debitum gratiæ vt à se exigatur expectat, ingratus est. Quod autem ædificauit, inquit, deo & non dixit domino, sed deo: secundum nominis interpretationẽ, non coacta videtur hæc actio esse gratiarum quasi domino, sed virtus iusti morigera & grata quasi deo. Quod imperiale est, sequestrauit: quod beneficij, nominauit. Et sumpsit à bestiis & à volatilibus mundis, & obtulit, inquit, holocausta. Litera euidens est, quod ea quæ incontaminata sunt, debemus offerre, in quibus affectus reluceat offerentis. Altior autem interpretatio hoc habet, quod bestiæ mundæ videntur sensus esse sapientis, volatilia autem intellectus, qui sunt longe subtiliores atque leuiores. Nunc vero consideremus diligẽtius quid sit quod ait: Et dixit dominus deus, Recogitans non adiiciam maledicere terram propter opera hominum, quia permanet cor hominis diligenter super mala à iuuentute. Non ergo adhuc percuteret omnem terram, sicut fecit omnibus diebus terræ. Etsi vindicauerat in hominum genus, tamen cognouerat quia vindicta legis ad timorem proficit, & cognitionem doctrinæ, magis quàm ad naturæ commutationem, quæ corrigi in aliquibus potest, in omnibus mutari non potest. Vindicauit ergo dominus, quod timeremus: pepercit, vt reseruaremur. Et vindicauit semel ad exemplum timoris, pepercit in reliquum ne dominaretur semper amaritudo peccati: simúlque si quis peccata cupiat sæpius vindicare, asper magis quàm censorius habetur. Ideoque dicit dominus: Non adiiciam maledicere terræ propter opera hominum, id est, quia pietatem suam circa vniuersitatem hominum voluit declarare, & tamen securitatem & negligentiam quandam mentibus humanis afferre nõ debuit, in paucos vindicat, plures reseruat. Deinde cum dicit, Non adiiciam, ostendit quod alleuet magis ęrumnas hominum quàm ingrauet, sciens quod penitus peccata hominum auferri non queant. Tanquam in Prouerbio: Si quis reti subtili haurire cupiat aquam, sic qui malitiam expectoribus hominum conatur auferre. Non adiiciam, inquit, maledicere terræ propter peccata hominum, quia permanet sensus hominis diligenter super mala à iuuentute. Vide quomodo studiosè nos delinquere deus significet dicendo permanere super mala sensum hominis diligenter: quo dicto significare videtur diligenter cor hominis ad peccata propendere, & inesse principali nostro lubricum delinquendi, & quod peius est, studium non deesse. Ideo enim ait diligenter, quasi soliciti simus ne immunitas culpæ nobis possit obrepere. Deinde nõ in vnum malum dixit, sed in multa mala. Et à iuuentute addidit. Ex illa enim ætate crescit malitia, licet alibi legerim*, quod non sit sine peccato nec vnius diei infans. Sed & infantia sine peccato non sit, propter corporis infirmitatem. Diligentia enim & studium peccandi incipiat à iuuentute, vt puer quasi infirmus peccet, iuuenis tanquam improbus, qui studiose cupiat peccata committere, & in criminibus glorietur. Apud plerosque enim innocentia pro ignauia, & culpa pro laude habetur. Ita se luxuria & deliciis, & adulteriorum affectibus iuuenes iactare consuerunt. Crescit ergo cũ ætatibus culpa. Omne igitur genus hominum iam non consumendum declarat cum dicit, Non adiiciam percutere omnem carnem: sed in parte vindicta seruatur.

Gene.8.

Iobæ.

Gene.8.

De explanatione literali & morali eius quod dominus dixit, Semen & messis, hyems & æstas, die & nocte non requiescent. Caput XXIII.

Gene.8.

QVid sit etiam quod ait: Semen & messis, hyems & æstas, die & nocte non requiescent? Secundum literam significat permansura manentibus secundũ institutionem domini & statum suum incorrupta temporibus animalia, vel nemorosa futura omnia. Nam cũ corrumpuntur tempora, corrumpuntur etiam illa quę temporibus suis quæque gignuntur. Si autem confusio sit temporum, quomodo possunt confusione facta etiam ea quæ sunt gignentia permanere? Ergo tempora sunt quę aut corrumpunt, aut reseruant, prout ipsa sui habuerint qualitatem. Ideoque annus ex contrariis ducitur, vere, autumno, ęstate, hyeme, sicut harmonia cantilenæ permixtis grauibus & acutis videtur consistere. Sic ergo & mundus iste ex contrariis continetur, aëre & terra, igni & aqua. Nostra quoque corpora frigore & calore, humore & siccitate, quendam naturæ ordinem seruant. Nam si naturalis ordo ac mensura cõfunditur, tunc necesse est sequatur interitus. Ergo certum ordinem temporum dominus remota confusione diluuij ad perseuerantiam mundi promittit futurum. Altior autẽ sensus hoc habet, vt per semen intelligamus principiũ, per messem intelligamus finem. In vtroque salutis est caussa. Alterum sine altero imperfectum est, quia vbi principium est, finis quęritur, nec potest esse sublato fine principium, & finis in principium currit. Ergo semper in eadem recursurum, dũ in hoc mundo est, genus memorat humanum, vt cum incipit annus finiatur, cum finitur incipiat, non medio mundus tempore resoluatur. Ita & mens quãdo aliquid videtur incipere, ad finem vsque contendat, & operis sui terminum quærat. Quando finit aliquod opus, non quasi consummato opere finiatur, sed in alia recurrat opera, & semper incremẽta virtutis exerceat: quandoquidem videt quod in fructus suos semper terra renouetur, qui diuersi aut vere, aut æstate, vt in partibus oriẽtis, aut æstate autumnóque nascantur, vt in partibus occidentis. Alio tempore terrarum seminaria partus suos educunt, alio autem tempore fructus arborum carpimus. Diuidui ergo fructus sunt necessarij, & voluptarij. Necessarij ex seminibus terrarum, at vero ex arborum fructi-

D

fructibus voluptarij. Itaq; corpus nostrum tanquam vere, hoc est aëre, cibo pascitur naturali. Aer autem Græco nomine, ver latino dicitur. Ideo scriptura de partibus orientis, & & maximè Aegypti per quã transiuit Hebræus, vel ex partibus Phœnicię sumpsit exemplum. Anima autem voluptariis, hoc est sapientiæ fructibus alitur: cui iterum, vt corpori nostro contrarium frigus & æstus, ita timor & iracundia videntur aduersa. Sed quia in corpore est, & iracundiam habet & timorem, nec potest sine hac esse in corpore necessitate naturæ. Et ideo mens sapientis moderamina iusta dispẽsat, ne iram & timorem permisceat, & fiat confusio quædam animo illius atque diluuium. Die quoq; & nocte quod ait: per diem intelligis illuminantem virtutem, per noctem recognoscis tenebrosam insipiẽtiam. Itaque & in timore tanquam in frigore potest esse illuminãs virtus. Similiter & iracundiam potest reprimere temperantia, vt in timore aliqui non penitus resoluantur, & magis timorem dirigant ad opera virtutis. Verbi gratia, si persecutor insistat: vt plus deum timeas, & perpetua magis supplicia quàm præsentia putes esse vitanda, quæ dum times, accẽdaris ad gloriam, perfidiæ iratus sceleri. Rursus iracundia succensus, diuino commotionem timore modereris.

De prærogatiua potestatis hominibus in cætera animalia attributa per id quod dominus benedixit Noe & filiis eius dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius. Et quomodo intelligatur quod subditur: Omnia reptilia quæ sunt uiua, sint uobis in escam: cum tamen quædam reptilia sint uenenata.

Caput XXIIII.

Gene. 9.

ET benedixit domin' Noe & filiis eius, dicẽs: Crescite & multiplicamini, & replete terram. & dominamini eius, & timor vestri & tremor erit omnib' quæ mouentur super terram, & in omnibus piscibus maris.) Hæc prærogatiua potestatis in cæteris animalibus videtur hominibus attributa & in superioribus partibus. Sed eo loco vbi dixit quod deus hominem fecit, dicitur, Masculum & fœminam fecit eos, & benedixit eis dicẽs: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius, & potestatem habete super pisces maris, & volatilia & bestias terræ & reptilia. Quod ego admonui vt intelligas geminam hominis generationem expressam, vnam secundũ imaginem dei, alteram secundum figmentum de luto terræ. Denique illa creatio hominis de luto terræ, videtur esse facta post mũdum, postquam requieuit deus ab operibus suis. Sero quodam modo terrenæ statuæ figmentum gignitur. Non erat pluuia super terram, nec homo terrã operabatur. Tunc de limo terræ finxit deus hominem, & insufflauit in faciem eius spiritum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Ille autem sexto die, quasi perfecto numero quo omnia cõclusa sunt opera dei, quasi perfecta operatione cõstitutus homo secundum imaginem dei est, & cui etiam iste comparatur qui in diluuio iustus inuentus est. Et ideo supra terrena omnia cum constituit deus, sicut & illum ad imaginem dei factũ, quia vtrumque à vitiis terrenis temperabat. Ille qui ita generatus est, vt nihil terreno deberet cõtagio: iste qui in periculis fuerat approbatus, & examinatus in passionibus, & repertus quod in confusione non fuisset obnoxius passioni. Altior autẽ sensus habet quod iustus magnitudine & multitudine virtutis augetur atque doctrina, & replet terram, quasi cor quoddam, in quo sit receptaculũ intelligibilium. Ita nihil vacuum sapientia esse patitur, quod insipientia possit inuadere. Domatis igitur non solum terrenis omnibus passionibus, sed etiam sensibus corporalib', bestias quoque sibi quodam terrore subiicit & timore, in quibus species videtur esse malitiæ atque feritatis. Immitis enim & agrestis est omnis malitia, inflatur aerio quodã tumore. Nec illud obscurum quòd reptilia quædam letalium quandam habent speciem passionũ, à quibus venenũ quoddam menti videtur infundi. Omnibus ergo his imperat iustus, quibus non commiscetur, sed coercet ea, si mens eius non delectatione, non cupiditate ducatur, non tristitia & timore frangatur, non etiam luxuria atque deliciis tanquam lubricum & caducum vitæ huius agat cursum, & continentia & temperantia abigat à se vir sapiens huiusmodi passiones. Sed quia subdidit statim, Omnia reptilia quę sunt viua, erunt vobis in escam: ne forte te moueat quia ante de reptilibus diximus venenatis, cognosce alia esse reptilia venenata, alia mansueta. De mansuetis igitur reptilibus accipe, quæ etsi non omnia ventre & pectore repunt sicut colubri, exiguos tamen pedes habent, vt repere magis quàm ambulare videantur. Ergo venenatorũ reptilium similes immũdas in corpore accipe passiones, mansuetorum autem decoras. Omnis enim affectus qui est præter deformis delectationis illecebram, passio quidem est, sed bona passio. Cupiditas mollior est, & ira & timor hę noxiæ animæ passiones sunt. Affectus autem innoxij passiones sunt. Et his viuendi quidã nobis vsus ministratur & caussa, harũ cibo vtimur ad vitæ gratiam, harum epulis delectamur.

Gene. 1.

Gene. 9.

An sub his uerbis quibus ait dominus: Sicut olera pabuli dedi uobis omnia, oleribus magis quàm carnalibus epulis uti debeamus. Et quemadmodum abstinere debeamus à sanguine, in quo est anima. Ac de diuersis philosophorum opinionibus circa naturam animæ. Cap. XXV.

QVid est etiam quod ait: Sicut olera pabuli dedi vobis omnia? In quo & ij qui simpliciter intelligunt, vt non expendant sermonis examen, non nobis videntur esse contrarij. Sunt enim qui putant, vt olera ad escam nobis dei nutu attributa videantur, quo his magis quàm carnalibus epulis vti debeamus. Ego autem libenter his acquiescerem, vt generi hominum ad parsimoniam & temperantiam olerum vsus inolesceret, nisi viderẽ ab iis qui non libenter accipiunt, posse referri mihi, quia nõ omnia olera esse homini inueniantur accommoda. Deinde quia non omne hominum genus sapientiæ & continentiæ amore ducitur, vt continentiam sequi possit. Et ideo quod generale præceptum est, ad portiunculam paucorum hominum deriuare nõ possumus. Omnibus enim hominibus hoc præceptum datur. Ideoque consideremus quid dixerit: Sicut olera, inquit, pabuli dedi vobis omnia, non olera omnia dedi vobis ad escam. Vtantur igitur qui vtuntur carne tanquam oleribus, non ad distentionem, nec ad aruinam corporis, quam epulæ carnis facere consuerunt. Sed quemadmodum & olera non omnia ad escæ vsum habilia sunt: ita etiam non omne viuum reptile accommodum ad vsum epulandi. Siquidem ab omnibus venenatis debemus abstinere: licet huc quoque processerit luxuria, vt magis delectationi consulat quàm periculo, & in plerisq; resecto quod dicitur venenatum naturaliter inesse, reliquam partem ad cibum vindicet, quæ etsi non plena periculi, tamẽ vicina periculo est, & corruptela aliqua necesse est in totius succũ iis carnis insuderit. Plerique etiam sagittis venenatis transfigunt ceruos, & huiusmodi velocia animalia, & postea resecta quadã parte membrorum, reliquo corpore ad cibũ vtũtur. Quod autem ad altiorem sensum pertinet, hoc est, vnde magis dictum est quòd irrationabiles passiones ita debeant menti sapientis, vt olera rustico esse subiecta, atque his vtamur reptilibus cogitationibus, vt agricola oleribus, quæ licet obesse non possunt, cibi tamen non habent gratiam fortioris. Generale enim omnibus, & cõmune præceptũ, non altiora indicit genera virtutum, quæ vtique paucorum sunt. Sed & si quis virtutum epulas fortiores sibi exhibere non possit, huiusmodi tamen habeat passiones, quę nõ noceant, sed delectent. Ideo in principio sanctus Moyses informauit nos atque instruxit de insufflatione animæ, vt nõ laberemur opinionibus diuersis philosophorum, qui sibi constare non possunt. Plerique enim varia senserunt, vti Tricias, & eius discipuli, sanguinem esse animam dicentes: istam vtique animam qua viuimus, quæ est sensibilis: non illam animã quę rationabilis & intelligibilis interioris hominis æstimatur. Hippocrates autem etsi non Triciæ improbauit ingenium, nec disputationem eius redarguit, tamen sententiæ non acquieuit. Aristoteles entelechian dixit. Ignem alij esse voluerunt. Nos igitur huiusmodi diuisionem teneamus, vt separemus quod est rationabile animę, cuius substantia diuinus est

spiritus,

Gene. 2. spiritus, sicut ait scriptura quia insufflauit in faciem eius spiritum vitæ. Esse autem in ea nutrimentum quoddam vitale, quo hoc corpus animatur, esse etiam delectabile. Illarū igitur & vitalis & delectabilis animæ partium substantia, sanguis appellatur à quibusdam, licet etiam scriptura dixerit: Leuit. 17. Anima totius carnis, sanguis est. Proprie igitur animam carnis sanguinem appellauit. In carne enim delectatio & passio est, non mēs & ratiocinatio. Tamen si diligenter intēdas, hic locus illum explanat. Cū enim hoc loco animā sanguinē dixerit, vtique significauit aliud esse animam, aliud sanguinē, vt sit animæ substantia spiritus vitalis: sed ipsum spiritum vitalem non per se tantum & sine sanguine vsum afferre viuendi, sed commisceri sanguini: quia sunt quæ vocantur arteriæ velut receptacula spiritus, quæ non solum aerem purum amplectuntur, sed etiam sanguinem, sed minorem longe sanguinis portionem. Gemina enim cum vasa sint, aliud est venæ, quæ φλέψ Græcè appellatur, aliud arteriæ. Vena plus habet sanguinis quàm spiritus, hoc est φλέψ: arteria minus habet sanguinis, multo amplius spiritus. Iam temperatio pro diuersitate naturæ est hominum singulorum. Altior autem sensus delectare te debet, qui significat sanguinem animam ideo dictū, quia sanguis calidus & ignitus est, sicut est virtus. Quicunque igitur studio virtutis fuerit accensus, & vaporem laudis assumpserit, omnes delicias ventris excludit. Ea igitur cogitationum quæ sunt carnalia atque terrena, in virtutis, inquit, ardore positi reiicietis, quasi inhabilia spiritali cibo. Non enim carnem manducabat, hoc est terre- Ioan. 4. num aliquod cogitabat, qui dixit, Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei, qui in cœlis est: studium hominibus virtutis inspirans, & cupiditatem diuinæ cogitationis infundens. Ergo terrenæ cogitationes & infirmæ quasi euiratæ, & sine vsu sanguinis habentur. Et ille euiratus dicitur, qui sanguinis plurimum amiserit. etenim sanguinis amissione frigescit. Quisquis igitur diligens virtutum est, cibos ablegat & reiicit corporales, nisi quantū scit satis esse naturæ. Quisquis autem negligentior tanquam lubricum & aquosum vitæ istius fuerit cursum secutus, quasi amissis vestigiis in vterum decidit & ventrem. Itaque quæ sunt terrena desiderat, cibi cœlestis alienus, & qui non possit dicere: Nostra cō- Philipp. 3. uersatio in cœlis est. Ideoque vt ad secretos prouocaret, ait C Colos. 2. idem: Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt ad corruptelam ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in obseruatione religionis, & humilitate cordis, nō in indulgentia corporis, non in honore aliquo ad saturitatē & diligentiam carnis.

Quod per hoc quod ait, Etenim uestrum sanguinem & animarum uestrarum exquiram, de omnibus bestiis, & de manu hominis fratris, detur intelligi hominem grauius peccare qui fratri īsidiatur. Et quis dicatur frater. Quare etiam dixerit: Ad imaginem dei fecit hominem, & non, ad imaginem meam: cum reprobatione opinionis philosophorum qui negant deum habere curā super homines. Caput XXVI.

Gene. 9. Denique hunc sensum esse, posteriora approbant. Sic enim ait: Etenim vestrum sanguinē & animarum vestrarum exquiram de omnibus bestiis, & D de manu hominis.) Bestiali malitiæ comparauit, imò etiam acerbauit iniquitatem hominis vltra bestiarum feritatem, dicendo, de manu hominis fratris. Etenim bestiæ nihil nobiscum habent commune naturæ, nullo velut fraterno iure deuinctæ sunt. Si nocent hominibus, quasi extraneis nocent. Naturæ iura non violant, germanitatis non obliuiscuntur affectum. Ideo grauius homo peccat qui fratri insidiatur, & dominus seuerius vindicaturum se esse promi- Gene. 9. sit, dicens: Sanguinem hominis de manu fratris eius exquiram. An non frater est quem rationabilis naturæ quidam vterus effudit, & eiusdem matris nobis generatio copulauit? Eadem enim natura omnium mater est hominum, & ideo fratres sumus omnes, vna atque eadem matre generati, cognationisque eodem iure deuincti. Ideoque & dominus fratrem appellauit & eū à quo sanguis fratris exquiritur, signi- A ficans magis ab his periculum pertimescendum qui fraterno sibi iure sociātur. Hinc etenim insidiæ, hinc pericula frequentiora hominibus comparātur. Et vt specialia comprehendamus, fratribus specialius in hæreditatis diuisione frequenter odia succrescunt. Deinde si fratri amplius collatum fuerit à parētibus, fratres alij indignantur magis, & gratiam à parentibus collatam parricidio auferre conantur. Ista magis bella suspecta, bella non cibi tantum, sed singularū domorum. Illos ergo dominus ad vltionis iudicium comprehendit, quos magis insidiaturos sibi esse cognouit. Tertium est quod in eo fratrem dixit, nō quo dignus pietatis nomine parricida sit, sed quo magis pietatis grauetur vocabulo, atque inde fiat sceleris incrementū, quo iustior sit vindicta scelesti. Ergo dominus deus noster vltionem promittit, vt vel sic frangatur metu, qui pietatis est oblitus, vt sciat quòd etiam si homines effugiat homicida, dei tamen iudicium nō possit euadere, sed maiori & æterno supplicio reseruetur. Altiore autem sensu hoc intelligimus, non solum ab extraneorum, verumetiam à nostris hoc est domesticis nobis cogitationibus cauendum. Deinde obseruandum nobis nō solum à malitia mentis, verumetiam ab ipsis sermonibus nostris. Ideoque ait: De multiloquio non effugies peccatū. Er- Prouer. 10. go hoc significari videtur, non solum operis nostri, sed etiā sermonis qui est magis domesticus, rationem domino esse reddendam. Et ideo diligentius considerandum ne vel sermone vel opere contrahamus offensam, quia sicut ore con- Roma. 10. fessio fit ad salutem, sic ore fit lapsus ad mortem. Qui effu- Gene. 9. derit, inquit, sanguinē hominis, pro sanguine hominis eius effundetur. Nō errauit locutio, sed emphasis, id est, exaggeratio facta verborum est, eo quòd is qui effuderit sanguinē hominis, ipse quasi sanguis effundetur, quod spem ei hæreditatis eripiat: quia sicut sanguis effusus in terram hac atque illac spargitur, ita impiorū anima à corpore fragilitatis more soluatur: quia & de anima dictum est mortē eius esse corruptionem, eò quòd gratiæ cœlestis munere defraudetur, & velut collisa malitiæ scopulis salubritatis suæ corpus imminuat. Mouet etiam plerosq; quod dixerit, Ad imaginem Gene. 9. dei fecit hominem: & non dixit, ad imaginem meam, cum ipse sit deus. Sed intellige & patrem esse, & filium esse. Et li- Ioan. 1. cet per filium omnia facta sunt, tamen legimus quia pater fecerit omnia, & fecerit per filium, sicut scriptum est: Omnia Psalm. 103. in sapientia fecisti. Siue ergo pater dicit, ad imaginem verbi fecit: siue filius dicit, ad imaginem dei patris fecit. Et ideo familiarem quandam & domesticam deo demonstrat hominis esse naturā, id est, rationabilis hominis secundū quod ad imaginem dei creati sumus: eàque caussa inultum non esse apud deum quod in domesticum animal sibi videat crudeliter & impie esse commissum. Caussa ergo vindictæ additæ facit, vt primum excludamus philosophorum quorūdam opiniones, qui negant deum habere curam super homines: Deinde scientes prærogatiuā nostræ vltionis apud deū manere, neque in alios committamus quod diuino iudicio vindicandum sit, neque mortem ipsi vehemētius pertimescamus, cum sciamus necati hominis innocentis apud deum nullum esse contemptum.

Quomodo intelligendum sit quod inquit dominus: Non erit diluuium ut corrumpat omnem hominem. Et quod subdit: Arcum meum ponam in nube. Et qualis fuerit arcus ille. Cap. XXVII.

Gene. 9. Non erit, inquit, diluuium vt corrumpat omnem hominem.) Dubium videtur: Vtrum enim diluuium non erit, intelligendum sit, quòd diluuium corrumpat terram: (hoc enim diluuia facere consuerunt) an vero non erit tale diluuium quo terra omnis corrumpatur, quod posteriora aperiunt cum dicit omnem terram non corrumpendam. Ostendit enim diluuia quidem esse futura, sed non talia quibus possit omnis terra corrumpi. Sensus autem hoc altior habet, quod iam prouidentia futura sit domini, ne tantum sit diluuium corporalium passionum, vt anima omnis intereat. Et quidem non audeo dicere quia videtur dominus statuere quod nullius anima possit penitus interire. Quid enim de parricida dicimus? Quid etiam de homicida? Quid de adultero? quid de præuarica-

uaricatore? Quas ei partes animæ ad veniam reseruamus? **A** Vnde magis illud arbitror, quod prouocet dominus deus, ne si quis leuiores alias habeat passiones, penitus diuinã desperet gratiam, nec omnimodis victurũ se esse diffidat. Sed etiam si est luxuriosus, nec potest studium vitare luxuriæ, ab adulterio studeat tamen temperare: sit epulandi delectatio, non stuprandi sit. Etiam si nescio quis auarus qui aliena diripuit, eiecit pupillos, eliminauit viduas, postea tamen in pœnitẽtiam regressus restituat quod abstulit. Deniq; Zachæus ideo veniam meruit, quia non solum restituturũ se, sed quadruplum promisit quibus aliqua sustulisset, pauperibus quoque medietatem sui patrimonij donaturum. Consideremus etiam diligentius quid sit quod ait: Arcum meũ ponam in nube, & erit signum testamenti æterni inter me & inter terram, & erit cum innubila venerit nubes super terram, parebit arcus meus in nube, & memor ero testamenti mei. Non enim (sicut plerique arbitrantur) arcum istum dicit quem aiunt homines esse quo pluuiarũ signa aliqua declarentur, **B** in quo colores diuersi tanquam radiorũ solis nũc rutilantium, nunc lumine lucentium clariore figurantur, vnde & pluuia futura significatur, eò quòd inconstantia quædam serenitatis versicolora specie demonstretur. Arcũ hũc Irim quidam appellant. Sed absit vt hunc arcũ dei dicam'. Hic enim arcus qui Iris dicitur, per diem videri solet, per noctem nõ apparet. Etiam per ipsum diem, si obductus aër tetris nubibus fuerit, ne sic quidem videtur, ni forte cũ grauiores nubes se cœperint relaxare. Ergo videamus ne quia arcus quo sagittæ iaciuntur, nunc tenditur, nunc resoluitur: quandam extensionem & remissionem videatur scriptura significare, per quam neque penitus per nimiam extẽsionẽ vniuersa rumpantur, sed sit quædam mensura, & quoddam diuinæ virtutis examen. Est ergo virtus inuisibilis dei, quæ & specie istius arcus extendendi & remittendi moderatur pro diuina voluntate, misericordia, potestate, quę neque omnia confundi nimia solutione, neque dirumpi nimia irruptione patiatur. Quam ideo in nubibus dicit poni, quia tũc maximè opus est diuinę auxilio prudentiæ, quando agmina **C** nubium in procellas tempestatésque coguntur. Ideoque dicit: Arcum meum ponam in nube, non sagittam ponam. Arcus enim instrumentum iaculandæ sagittæ est. Itaque non ipse arcus vulnerat, sed sagitta. Et ideo dominus in nubibus arcum magis quàm sagittã ponit, id est, non illud quod vulneret, sed quod habeat terroris indicium, vulneris effectum habere non soleat.

Luce.19.

Gene.9.

Qua ratione cum tres filios Noe, Sem, Cham, Iaphet, supra computauerit, hoc loco medij filij, id est, Cham generationem prius comprehenderit. Et quomodo ille Chananæorum author fuerit. *Cap. XXVIII.*

QVa ratione autem cum supra tres filios Noe computauerit, Sem, Cham, Iaphet hoc loco comprehenderit medij filij generationem? Hoc est quod ait: Cham autem pater erat Chanaam. Isti tres erant filij Noe, & maximè cum illi duo iusti, iste iniustus medius. Iniusti ergo prius generatio quàm iustorum compre- **D** henditur. Neque enim possumus negare quod scriptum est: sed ad coaceruandum delictum ipsius addita eius est generatio, qui cum haberet filium, & pater esset, solus ipse patrẽ non cognouit, qui magis cognoscere debuisset. Et ideo improbum habere meruit filium, quia improbus fuerat patri. Simul significat ex illo Chanaan Chananæos fuisse, qui post multas generationes à populo iusto oppressi, cesserunt in eius possessionem. Authorem ergo Chananæorum Chanaan fuisse manifestum est, qui fuit filius huius Cham, qui impius in patrem extitit. Altior autem sensus nominum interpretatione signatur. Cham enim calor est, Chanaan turbatio eorum. Qui enim calet, continuo mouetur & perturbatur: ideoque euidentissime declaratur non tam hominem patrem hominum fuisse, sed passionem malam improbæ passionis generatricem, quæ esset à patris moribus hoc est ab vsu virtutis aliena.

Gene.9.

Quomodo Noe egressus ab arca, factus sit agricola. Et de differentia inter operatorem terræ, & agricolam. Quid etiam sit quod iustus primum vineam plantauerit, & non triticum aut hordeum. Et quid sibi velit quod subdit, Bibit de vino, & inebriatus est. Et de duplici specie ebrietatis, & gemina nudatione sapientis. Ac de operimentis animæ. *Caput XXIX.*

ET cœpit Noe homo agricola esse terræ.) Videtur quidem prima specie Adæ illi qui de terra factus est, comparari Noe vir iustus, quia & de illo scriptum est quod de paradiso eiect⁹ cœperit operari terram: de isto quoque, quoniam egressus ex arca factus sit agricola. Et propemodũ in vtroque processerat * quædam forma diluuij, quia & Noe post diluuiũ, & Adam post mundi constitutionem secundum figmentum corporis. Nam vt mundus fieret, congregata est aqua in vnam cõgregationem, vt videretur terra, quæ ante non poterat per aquarum confusionem videri. Ergo sicut ille primigenes magister terram videtur operatus, ita etiam egressus ex arca Noe seminationis & culturæ author est factus. Hæc putantur similia. Sed si verba consideres, quæ iam vim sensus altioris exprimunt, aliud est operatorem terræ esse, aliud agricolam. Alius enim tanquàm mercenarij, alius tanquàm patrisfamilias loco fungitur. Denique Cain qui fratrem occidit, erat operarius terræ. Et vt scias quia operari terram magis seruile quàm liberum sit, maledicto parricidalis eius operatio comprehenditur. Denique scriptum est: Quoniam operaberis terram, & non augebit virtutem suam dare tibi, gemens & tremens eris super terram. Terra autem caro nostra est, quam improbus operatur, bonus autem excolit. Ille quasi mercedem quærit è terra, iste quasi boni fructus capit gratiam disciplinæ, vt magis fructiferum faciat agrum suũ, & qui domini possit respondere culturis, & indulgentiã cultoris ostendat. Operator autem quid aliud nisi escam tantantummodo corporis sui quęrit, ventris magis vsui studẽs, atque id solum explicare contentus quod sibi prodesse possit ad victũ? Ille vero alius fructuũ vtilitate pascitur. Quos fructus habeat iustus, agnoscis. Fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas. Bonus ergo agricola habet continentiam, castitatem, vt si quæ arbores cito curuantur in terram, & effusius germinant, eas velut quadã temperantiæ suæ falce succidat, vt abiiciãt quod infirmum est, germinent quod decorum. Quid est quod iustus primũ vineam plantat, & non aut triticum aut hordeum? Vnde autẽ vinea post diluuium corruptionémq; terræ? Sed de hoc supra diximus, quia veris tempore etiã corruptarum radices vitium pullulare potuerunt. Vnde illud maiore solicitudine soluendum arbitror, quia iustus prius quæ voluptaria, q̃ quæ necessaria sunt requirit. Necessarij enĩ fructus sunt tritici & hordei, sine quibus non possumus viuere, vinum autem voluptarium, & caussa delectationis datũ. Quod, quia iustus est, ideo sibi magis hoc quod secundum erat, q̃ quod primum est vindicauit. Necessaria enim alimenta viuendi deo detulit quod erat. Superfluum autem vinũ hominibus, & non necessarium. Sed forte dicas ita sine potu non posse homines viuere, quemadmodum etiam sine cibo. Necessarius est ergo potus sicut cibus. Non abnuo. Siti vtique necessarius à domino constitutus. non repugno. Et ideo ad potum necessarium fontes & flumina conuenit deriuare, quæ non vtique manu hominis effecta, sed domini dei nostri iussu & operatione fluxerũt. At ne quia diximus operationem domini, ad illud retorqueas quod operatio Cain videtur maledictiones habuisse: considera non operationem maledicti nomen accipere, sed quia scriptum est, operari terram. Qui enim operatur terram, mercenarius est. Ille autem non mercenarius, sed dominus, qui ait: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Quid operatur huiusmodi operator? Audi: Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cœlis est. Et bibit, inquit, de vino, & inebriatus est. Non dixit, Vinum bibit. neque iustus vinum ebibit, sed de vino, hoc est de eius portione libauit. Ebriosi est omne absorbere vinum, & intemperantis euacuare quod sumpserit. Continentia autem vtendi mensura legitima est. Ebrietatis itaque species gemina est. Vna quæ titubationem corpori afferat,

Gene.1.

*præcesserat.

Gene.4.

Gene.3.

Gala.5.

Gene.9.

Gene.4.

Ioan.5.

Ioan.4.

Gene.9.

afferat, atque eius supplãtet vestigia, sensúmque perturbet. A Altera quę mentem virtutis vaporet gratia, & omnem infirmitatem videatur auertere. Vnde Apostolus ait: Vino modico vtere propter frequentes tuas infirmitates. Sicut enim isto bibendi moderamine vinum non infirmitati est, sed saluti, atque omnem infirmitatem alleuat corporis, ita etiam ebrietas illa præclara omnem infirmitatem carnis excludit, de qua scriptum est: Et poculum inebrians quàm præclarũ est. Quę sit ista ebrietas? Inebriamini, inquit, nõ vino in quo est luxuria, sed implemini spiritu sancto, Apostolus dixit. Et secundum literam igitur cautio est, & secundum sapientis altiorem sententiam laudatio est. Cautus est qui etsi nudatur, in domo tamen nudatur sua, vbi operimenta non desint, & quædam tegmina ebrietatis, vt vitia sua norit abscõdere. Corporalia igitur nudum corpus tegũt, vt parietes & tecta: animæ autem quæ sint operimenta, videamus. Sed tũc operimenta reperimus, si enudationem eius discutimus. Gemina autem nudatio sapientis. Gemino igitur amictu mens B nostra vestitur, si aut peccatũ imprudens admiserit, (hęc est enim enudatio velut ebrię mẽtis, vt nesciat quod delinquat, quasi quæ temulentia quadàm ignorantiæ in vitium deducta labatur) aut rursus negligentiæ & ignorantiæ somno sepulta errorem suum nesciat. Quæ cum inciderimus, imò cũ peccata plura inciderimus etiam per scientiam (est enim naturalis quædam etiam nostræ infirmitatis ebrietas, vt impetu delectationis feramur in vitium, sicut plerique iuuenili accẽsi calore, aut luxuria & delectatione flammati, aut auaritiæ rapti cupiditate) certe omnibus his medicina quæratur, vt aliquis tegat huiusmodi infirmitatem suam, primum pudore quodam & verecundia, vt etiam si in lubrico sit adhuc positus delinquendi, det tamen emendationis insigne. Etenim plurimum interest verũ peccata sua iactare desideret. In altero enim turpis impudentia, in altero tolerabilis verecundia spem futuræ correctionis ostendit. Alia est autem denudatio animæ, quæ velut quandam sarcinam corporis abiicit atque exuit, sicut sepulchrum quoddam carnis C effugiens. Sepulchrũ enim patens est guttur huiusmodi hominum, in quo sepulchro velut attumulatur anima delectationibus, & cupiditatũ passionibus onerata diuersis. Exuit igitur se à cõgestione terrena, & quasi retia quædam circũfusa euadit atque effugit, quæcunque se ab omni nudauerit passionum laqueo, & omnem illam deformem speciem terrenæ labis auerterit, vt lucem videat decoris æterni.

1. Timo. 5. — Psalm. 22. — Ephe. 5. — Psalm. 5.

Quare non simpliciter dixerit: Vidit Cham nudationẽ patris, sed uidit Cham pater Chanaan. Et cur Cham nudatum patrem riserit. *Cap. XXX.*

QVæro nũc cur nõ simpliciter dixerit, Vidit Cham nudationem patris: sed vidit Cham pater Chanaã. Vtique Chanaan natus non erat: cur ergo nomen addidit filij, nisi vt & vitio authoris deformaretur hæreditas, & author filij nequitia grauaretur? Et pater igitur in filio, & in patre filius redarguuntur, habentes stultitiæ, nequitiæ, impietatis quoq; commune consortium. Nec poterat fieri vt bonum generaret filium qui bono patri D nequam filius, & naturæ & eruditionis degener extitisset. Hęc secundum literam. Quod autem ad altiorem sensum pertinet, omnes mores pessimi erroribus delectantur alienis. Nõ solum erroribus, sed etiam iis quæ ipsis videantur mala esse, etiam si non sint. Nudum enim Noë se non sentiebat, qui amictu erat indutus sapientiæ. Denique nec Adam in paradiso positus nudum se putabat, nisi postea quàm commisit præuaricationis errorem. Et reus, amictu sapientiæ ac iustitiæ, mandatorum cœlestium præuaricatione nudatus, nudũ se vidit, & foliis operiendum putauit. Ridet igitur Cham nudatum patrem videns. Omnis nanque improbus quoniã ipse deuius disciplinæ est, aliorum lapsus non solum pro sui erroris solatio accipit, quod consortes inuenerit culpæ, verumetiam improbo lętatur affectu, tanquam sua ipse delicta correxerit. Mala mẽs ergo lætatur præter propositum quid alicui accidisse sapienti: cum vtique corporis lapsus in vitio esse non debeat, etiam si lapsus putetur, nisi animus quoque inclinetur ad culpam. Postremo venialia iudicentur huiusmodi errata, non odio prosequenda, non habenda ludibrio.

Gene. 9. — Gene. 9.

A Sed mens, vt dixi, improba cum putat errasse sapientem, insultandum arbitratur ei, cuius sibi putat mores esse contrarios, quod peccatum suum velut tacito quodã sapientis testimonio redarguatur: eóque lætandum sibi, quòd iusto viro nec eruditio ipsi' profuerit, nec iustitia suffragata sit, nec ea quæ secundum corpus sunt, habuerint prosperos cursus. Hæc enim pro summis bonis apud improbos æstimantur, in diuitiis aut honore posita, quæ tamen nullum fructum ad laudem virtutis conferunt. Propterea insipientiæ defensores videntur, qui virtutis amatorem prosperorum munere esse fraudatum, qui omne bonũ temporalibus magis quàm perpetuis æstimandum putant.

De euidenti pietatis affectu in bonis filiis Sem & Iaphet, qui nudatum amictu patrem uidere cauerunt. Et quomodo mens sapiens retrorsum ambulet. Quid etiam significet quòd somno recedente Noe sobrius factus sit à uino. Et quare scriptura Cham quem primo medium inter filios posuit, postea minorem appellauerit dicens: Cognouit Noe omnia quæ fecit ei filius iunior. *Cap. XXXI.*

QVid est quòd Sem & Iaphet imposuerunt vestimentũ super humeros suos, & perrexerũt retrorsum, & operuerunt nudum patrẽ, & non viderunt nudationem eius? Litera euidentẽ pietatis expressit affectum, quod nudatum amictu patrem boni filij videre cauerunt, ne paterna reuerẽtia vel ipso minueretur aspectu. Siquidem etiam tacito vultu pietas frequenter offenditur. Vnde etiam Romæ vetus fuisse vsus dicitur, ne filij cum parentibus & maximè puberes intrarent lauacrum. Sensus autem altior hoc habet, quia insipiens præsentia tantummodo videt quæ in oculis sunt, futura non respicit, præterita non cogitat: Sapiens autem & præterita recordatur, & futura cõsiderat. Omnis ergò mens sapiens retrorsum ambulat, hoc est præterita spectat, nec naturæ quodam vsu impeditur, nihil vacuum, nihil nudum suorum patitur esse gestorum. Operit quę aliter gesta sunt, amictu quodam & gratia vel pręC sentis operis, vel futuri, vt nihil indecorum prætereat, nihil inornatum relinquat. Vnde & Apostolus superiora obliuiscebatur, priora appetebat, sed obliuiscebatur, vt absconderet persecutionis errores, vt tegeret superiora delicta, bonísque operibus abundaret. Beati enim & illi quorum tecta sunt peccata, id est, si tegantur bonis operibus, & operiãtur virtutum sequentibus disciplinis. Et sobrius, inquit, factus Noe à vino. Manifestum est ex ebrietate intercedẽte somno sobrios fieri homines. Mens autem sobria est quando & præterita & futura cognoscit. Sobria ergo erat mẽs iusti & quando ebria putabatur. Est enim præclarũ poculum inebrians iustos. Ille autem vere inebriatus erat qui ridebat patrem. Qui enim neque præteritam generationis gratiã, neque præsentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ considerabat, vere ebrius erat, & quod putabat videre se, non videbat. Erat in illo profunda cęcitas, qui patrem videre non poterat. Nam si vidisset patrem, non D vtique risisset. Neque enim ridendus, sed verendus est pater. Multo autem amplius mentem iusti insipiens videre nõ poterat. Quomodo enim videbat, qui in eo putabat dubietatis errorem, vbi erat perfectus sapientiæ cæterarúmque virtutum vapor? sicut scriptum est: Vapor est enim virtutis dei. Quando enim mens magis sobria est, quàm tunc quando naturam omnium rerum, temporúmque præsentiũ & futurorum ita spectat negocia, vt nulla in eo temporalis titubatio ebrietatis appareat? Quæro etiam qua ratione cum ante medium dixerit inter filios Cham, nunc iuniorem constituat? Sic enim scriptum est: Cognouit Noë omnia que fecit ei filius iunior. Nunquid ante scriptura in ordine generationis errauit? Non vtique. Quid ergo? Contraria nunc scripta sunt? Non arbitror. Quomodo igitur soluitur, nisi iuniorem non ætate, non tempore accipias, sed rudem sensu, & in quadam intellectus infantia cõstitutum, qui prouectioris doctrinam ætatis non hauserit, nec perceperit senile consilium? Cani enim quidem sunt sensus hominũ. Et ideo, inquit: Cum veneris ad seniorum consilium, claude os tuũ. vt alibi habet sententia: Discendum enim prius est quàm loquen-

Gene. 9. — Philip. 3. — Psalm. 31. — Gene. 9. — Psalm. 22. — Sapien. 7. — Sapien. 4.

loquendum. Aures ergo paratas habe, vt aliquid de sapientium consiliis consequaris. Lingua reprimenda est, auditio præparanda.

De benedictione Sem filij, & quare Noe dominum & deum dixerit, & specialiter deũ filij sui Sem. Et qua ratione cũ Cham peccauerit, nõ ipsum sed filium illius seruituti addixerit. Et de benedictione filij Iaphet, & multiplici dilatatione bonorum. Cap. XXXII.

Gene. 9. BEnedicens filium Sem ait Noe: Benedictus dominus deus Sem, & erit Chanaan seruus eius.) Et dominum & deum dixit, & specialiter deum filij sui cui nomen Sem est, eo quod deus iustorũ est, hoc est deus montium, non vallium, qui gratiam habeant virtutis excelsæ. Denique qua ratione cum filius eius Cham peccauerit, non ipsum sed filium eius seruituti addixit? Et fortasse ideo, quòd plus afficitur iniuriis filij sui, maximè quarum reus & author existat, & vehementius contristatur sui peccati damnationem à filio persolutam, qui non tam suo quàm B patris merito puniretur, denique qui doctrinę paternæ discipulus esset filius, & pessimarũ æmulus cogitationũ, vno corpore vterque vteretur & mente, eadémque malitia. Indifferenter igitur vel paternæ vel suæ malitiæ filius preciũ luit, quoniam improbitatis commune consortiũ est. Quod igitur pro patris soluit improbitate, sine dubio & pro sua soluit culpę eius reus: vel certe diutius pœna producitur cũ etiam ad filium vsque pertendit, & successoris afflictio in tempora multa profertur. Hoc secundũ literam. Cæterùm non tam hic homines quam mores comprehendũtur, quorum in vtroque vna natura. Nam Cham calor, Chanaan cõmotio & inquietudo. Qui enim calidus est, vtique inquietus atque commotior est. In duobus igitur erat vna passio, & vnus affectus. Itaque cum alter addicitur, vterque damnatur. Cum sanctus igitur Noe benedicens filium suum Iaphet, ait: Dilatet dominus Iaphet, habitet in domibus Sem, & fiat Chanaan seruus eius: diximus supra Iaphet quasi indifferens bonum significari. Indifferentia autem latitudinem habet, quæ est in salute, vigore, decore, fortitudine, diuitiis, gratia, nobilitate, amicis, potestatibus, & cæteris. Sed hæc licet indifferentia bona sint, tamẽ plerisque nocuerunt qui ea non cum sapientia & iustitia possederunt. Multos enim ebrios fecere diuitiæ, nobilitas & potestas superbos, pulchritudo luxuriosos, cui' suffragatio alienæ mẽtis corrupit castitatem. Ergo pro vtẽris affectu horum quæ diximus indifferentiæ sunt, quorũ vsus aut virtutibus regitur, aut certe sine gubernatione virtutum fraudi esse incipiunt, quæ possunt esse vtilitati.

Gene. 9. (margin)

Quid significet quod post diluuiũ Noe dicitur vixisse trecentis & quinquaginta annis. Et quod de generatione Iaphet Rhodus & aliæ insulæ sint nationum.
Caput XXXIII.

Gene. 9. NVnc quoniam post diluuium Noe dicitur vixisse trecentis & quinquaginta annis, nequaquam prętereundum putamus. Nam in trecentis crucem Christi significari certum est, cuius typo iustus à D diluuio liberatus est. In quinquaginta Iubilęus est numerus remissionis, quo spiritus sanctus missus à cœlo est, gratiam humanis pectoribus infundens. Perfecto igitur numero remissionis, & gratiæ iustus curriculum vitæ huius impleuit. De generatione, inquit, Iaphet, Rhodus & aliæ insulæ sunt nationum. Non immerito latitudo dicitur, quando etiam in alteram partem naturæ, hoc est maritimam, generatio eius processit. Vere enim tanquam latitudo non fuit eo contenta quod in vsum hominibus natura præscripserat, hoc est terrę possessione, verumetiã introgressa est mare, ad insulas vsque processit. Hoc secundum literam. Secundum altiorẽ autem sensum, ea quæ extra sunt, quæ dicuntur bona, diuitiæ, potestates, honores, quasi diffunduntur latius, nec tamẽ his contenti sunt diuites quæ in manibus & in conspectu sunt, sed longe latéque diffundunt suas cupiditates, dum aut

A pecuniarum compendium de vlterioribus quæritur, aut honor à pluribus, aut potestas diffusior, aut cupiditas.

Qua ratione Cham illius improbi filium seniorem scriptura fuisse memorauerit. Et quòd Chus Nemroth gigantẽ genuerit, qui erat uenator ante deum. Et de interpretatione nominis Nemroth. Quódque idem principium fuerit regni Babylonis. Caput XXXIIII.

N VNc quęro, qua ratione Cham illius improbi filiũ seniorem scriptura fuisse memorauerit. Duo genera terræ. Vnum velut arenosum & puluerulentum, imò vt expressius dicã, puluis. Aliud genus terræ fructiferum atque fœcundum, hoc est terra solidior & profunda. Quid igitur improbus nisi puluerem generat, ex quo generatio esse non possit? Ideoque propheta puluerem impiis comparauit dicens: Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Eò quòd etiam secundũ altiorem sensũ infœcunda sit impiorum anima, quæ fructus vtiles generare non possit. Qua ratione etiam Chus Nemroth gigantem genuerit, qui erat venator ante deum? Quid aliud qui puluis & arena generaret, nisi terrenum hominem, eò quòd impius cœlestibus terrena præponat? Gigantes enim voluisse pugnare aduersum superna fabulæ inducunt, & terreno ascensu ascendendum ad cœlestia putauerunt. Altiore autẽ sensu illud significatur, quod qui terrenas diligit voluptates, eas sequitur, & putat his se posse ad dei gratiam peruenire, & regnum cœleste huiusmodi erroribus deferendũ: is aduersum cœlestia contumaci præliatur affectu. Propterea & in prouerbio est de eo qui dereliquerit, sicut Nemroth gigas venator ante deum. Nemroth autẽ per interpretationẽ dicitur Aethiops. Color Aethiopis tenebras animæ squalorémque significat, qui aduersus lumen est, claritatis exors, tenebris inuolutus, nocti similior quàm diei. Venatoris quoque vsus in syluis, inter feras ac bestias cõuersatio eius. Irrationabilis ergo miscetur irrationabilibus passionibus, & ea quæ sunt malitiæ C agrestis atque prædatæ, venator huiusmodi explorare consueuit, atque his potiri atque delectari. Denique Nemroth huius principium regni Babylon, hoc est confusio, eò quòd malitia & potestas non in simplicitate & puritate, non in distinctione virtutis, sed in confusione vitiorum est.

Psalm. 1. (margin) Gene. 10. (margin) Gene. 10. (margin) Gene. 10. (margin)

FINIS.

CAPITA PRIMI LIBRI DE ABRAHAM.

DIVI

Diui Ambrosij MEDIOLANENSIS EPIscopi de Abraham Liber primus.

De huius libri titulo, authoris intentione, tractandi ordine, rationisque propositi negotij expositione. *Caput I.*

A Braham libri huius titul' est, quoniam per ordinem huius quoq; patriarchæ gesta considerare animũ subiit. De quo nobis moralis primo erit tractat' & simplex. Nã etsi altiori disputatione processus quidã & forma virtutis, & speciesquędã exprimatur, tamẽ forẽsia quoq; actuũ eius vestigia spectare virtutis profectus est. Etenim si ea quæ natura ad victum generauit hominum, non vnius, sed geminæ aut etiam vberioris gratiæ sunt: quanto magis ea quibus epulantur animi, non angusti sed abundantioris vsus & multiplicis cibi esse æstimari conuenit? Non mediocre autem aut ociosum negotiũ. Etenim cum dominus deus noster hunc locupleti benedictionis suæ dote donauerit, vt eius gratia prouocaret cæteros, institutione corrigeret: Moyses quoque imitandum nobis descripserit, vt corda hominum in vitium labentia, huius viri contuitu velut quodam terreno busto resuscitaret: nõ perfunctorium debet videri si nos quoque scrupulosius eiusdem viri versemus vestigia. Nam si sapientes huius mũdi, & Plato ipse princeps philosophorum, non veram aliquã sed fictam & adumbratam sibi eã quam legimus πόλιν proposuit ædificandam, vt doceret qualem rempublicam esse oporteret: atque ita quam nec audierat nec viderat in aliqua vrbe describendã putauit, vt ij quibus hoc munus est, quẽadmodum rempublicam regerent, institui possent, & si cõdiscipulus Platonis Xenophon ille Socraticus fictis & ipse rebus personam voluit informare sapientis in eo libro quẽ κύρου παιδείαν inscribit, vt ex intimo philosophiæ sinu regis iusti & sapientis disciplina procederet: quanto magis nos nõ compositam figuram sapientis viri, sed expressam virtutem & diuino institutam magisterio recensere intentius, & vias eius debemus prosequi, quẽ Moyses ita descripserit, vt retro quodammodo se ipse respiceret.

De fidei Abrahæ singulari deuotione, quam obedientia admirabili comprobauit. *Caput II.*

M Agnus planè vir, & multarũ virtutum clarus insignibus, quẽ votis suis philosophia non potuerit æquare. Denique minus est quod illa finxit, quàm quod iste gessit, maiórque ambitioso eloquentiæ mendacio simplex veritatis fides. Itaque cuiusmodi fuerit in eo viro deuotio, cõsideremus. Ea enim virtus ordine prima est, quæ est fundamentũ cæterarum: meritóque hanc ab eo primã exegit deus dicens: Exi de terra tua, & de cognatiõe tua, & de domo patris tui.) Satis fuerat dixisse, de terra tua. Ibi enim erat exire de cognatione, exire de paterna domo. Sed ideo addidit singula, vt eius affectum probaret, ne forte aut imprudenter cœpisse videretur, aut fraus aliqua mandatis cœlestibus pararetur. Sed sicut coaceruanda fuerũt pręcepta, ne quid lateret: ita etiam proponenda merita,* ne forte desperaret. Tẽtatur vt fortis, incitatur vt fidelis, prouocatur,* vt iustus. meritóque exiuit, quemadmodum locutus est illi dominus. Et exiuit cũ eo Loth. Hoc est quod pro magno inter septem sapientũ dicta celebratur, ἕπου θεῷ, id est, sequere deum. Facto preuenit Abraham dicta sapiẽtum, & secutus deũ, exiuit de terra sua. Sed quia antea terra ei fuerat alia, hoc est regio Chaldæorũ, de qua exiuit Thara pater Abrahæ, & in Charran demigrauit, & quia secum eduxit nepotem suum, cui dictũ fuerat, Exi de cognatione tua: consideremus ne forte hoc sit exire de terra sua, de huius terræ, hoc est de corporis nostri quadam commoratione egredi, de qua exiuit Paulus, qui dixit: Nostra autem conuersatio in cœlis est. & de illecebris & delectationibus corporalibus quas velut cognatas animæ nostræ dixit, quam compati necesse est corpori donec eius colligata vinculo adhæret. Ergo exire de conuersatione terrena, & à secularibus oblectamentis & superioris vitę moribus atque actibus debemus, vt non solum loca sed etiam nosmetipsos mutemus. Si cupimus adherere Christo, deseramus corruptibilia. Sunt autem corruptibilia in nobis, caro, delectatio, vox obnoxia passionibus corporalibus. Per vocem autem passiones intelligimus. Vnde quoniam anima διμερὴς est, hoc est bipertita, & rationabile habens & irrationabile, quod diuiditur per carnem, & delectationis corporalis illecebras, cæterásque passiones corporis: qui iustus est vir, rationabile animæ suæ ab irrationabili seiungere debet ac segregare. Hoc est enim exire de Charra, tanquam de cauernis quibusdam & cuniculis latibulísque egredi. Latere enim criminosæ conscientiæ est. Et nos igitur sequẽtes Abrahã exeamus de latibulis. Si enim filij Abrahæ sumus, opera Abrahæ faciamus, vt luceant opera nostra bona coram deo, & coram hominibus. Iustus dicit opera sua regi, peccator seipsum occultat, sicut Adam se occultare cupiebat, sed latere non poterat. Paruit itaque mandato Abrahã, nec vlla legitur mora interuenisse. Egressus perambulauit vsque ad Sichem. Quod interpretatione Latina dicitur humerus vel ceruix: per quæ executionem præscripti operis intelligimus. Siquidem & infra habemus scriptum: Supposuit humerum suum ad laborandum. Vnde per figuram locorũ id expressum aduertimus, quod ad deuotionem suam sanctus Abraham non solum studio sed etiam efficacia probauerit fructuosa, qua ad quercũ vsque peruenerit. Quo loco apparuit illi dominus, & dixit: Semini tuo dabo terram hanc. Vide quomodo promisso frequenti tanquam inualidum adhuc informet atque instituat: & ipse memor sui, totum deo deputet, nihil sibi vindicet. Ideo & aram ædificauit deo, qui apparuit ei, & recessit inde in montem contra orientem Bethel, surgentem adhuc solẽ iustitiæ cupiens videre. Ideoque non in vallibus sed in mõte tabernaculum sibi locauit, quia deus montium est, & non vallium. Et inuocauit nomen domini. Vbi Bethel, id est, domus dei: ibi & ara. Vbi ara, ibi & inuocatio dei nostri. Meritóque processus tantos habuit, quia deum sperabat sibi auxilio fore. Exercetur athleta dei, & duratur aduersis, in desertum abiit, famem incidit, in Aegyptum descendit. Compererat in Aegypto lasciuiam esse, iuuenum luxuriam, petulantem cupiditatem, voluptatum intemperãtiam. Aduertebat inter huiusmodi viros intutam vxoris pudicitiam fore, sibique coniugis pulchritudinem periculo futuram: monuit vxorem vt sororem se diceret. Quo docetur non magnopere decorem quærendum coniugis, qui viro necem plerumque gignere soleat. Non enim tam pulchritudo mulieris quàm virtus eius & grauitas delectat virum. Qui suauitatem quęrit coniugij, non tam superiorem censu ambiat, quã necessitates non terreant maritales, nõ monilibus ornatam, sed moribus. Offẽdit plerunq; virum si se vxor nobiliorẽ nouerit. Hæc proxima superbiæ sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior erat: ideo virum imparẽ non putabat, ideo quasi parem gratiam diligebat, ideo nõ censu est retenta, non parentibus, non propinquis, sed virum proprium quocunque pergeret sequebatur, externa adiit, sororem se eius asseruit, contenta si ita esset necesse, se periclitari pudore quam virum salute. Vt tueretur maritum, mentita est germanitatem, ne insidiatores pudoris eius tanquam æmulum & vindicem vxoris necarent. Denique simul vt viderunt illam Aegyptij, admirati quòd speciosa esset valde, induxerunt illam ad regem suum, & cum Abraham bene egerunt, tanquam fratrem eius quæ placuisset regi honorantes. Afflixit autem dominus Pharaonem afflictionibus magnis & sæuissimis, & domum eius propter Saram vxorẽ Abrahæ.) Magnum testimonium documentúmque castitatis. Intuendus locus ita hortatorius, vt vnusquisque se castum præbeat, alienum non affectet thorum, nec latẽdi spe, aut faciendi impunitate alienam vxorem incestet, non incuria aut stultitia prouocetur mariti, aut longiore absentia. Adest præsul coniugij deus, quẽ nihil lateat, nullus euadat,

Gene.12. *al. prœmia. *al. pbatur. Gene.12. Philipp.3. Ioan.8. Matth.5. Psal.44. Gene.3. Gene.12. Gene.12. Ibidem. 3.Reg.20.

nemo irrideat, vicē absentis mariti tuetur, seruat excubias, A imò sine excubiis deprehendit reum antequàm faciat quod parauerit: in animis singulorum, in mentibus vniuersorum crimen agnoscit. Et si maritum adulter fefelleris, non falles deum: & si maritum euaseris, & si iudicem fori luseris, non euades iudicem totius mundi. Ille grauius vlciscitur iniuriā inopis, contumeliam imprudētis mariti. Maior est enim iniuria authorem custodem thalami spretum & non considerarum. Ipse quoque Pharao, licet rex Aegyptiorum, quem & insolentia regalis potentiæ supinaret, & Aegypti lasciuia atque luxuries à studio castitatis abduceret: vocauit Abraham, & arguit eum dicens: Quid hoc fecisti mihi? Quare nō dixisti mihi quia vxor tua est, sed dixisti mihi quia soror tua est, & sumpseram eam mihi vxorem? & nunc ecce mulier tua ante te. Et si natura ferus ac barbarus, tamen significat etiam exteris ac barbaris moribus esse curam pudoris, & adulterij etiam sibi crimen cauendum. Qui prætendit ignorantiam, condemnat intemperantiam. Nec mirum si barbarus ius nouit naturæ. muta animalia licet nullis constringantur legibus, sunt tamen aliqua quæ non solum paribus suis B copulæ seruent fidem, verumetiam coitus vnius castitatem custodiant. Ita maior lex naturæ, quàm legum præscriptio est. Non mirum ergo si & iste Aegyptius rex deum timuit, qui hominem non timebat, & pœnam soluit adulterij, qui nullis tenebatur reus legibus: statímque vbi alienam esse cognouit vxorem, non solum marito reddidit, verumetiam prosecutores dedit qui deducerent eum ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam vel peculio viri, vel vxoris pudori. Pulcherrimus & hic locus ad incitandū studiū deuotionis, quòd is qui deum sequitur, tutus semper est. Et ideo deum præferre debemus omnibus, nec patriæ contuitu, nec parentum filiorúmque gratia, nec vxoris contemplatione reuocari debemus ab executione præceptorum cœlestium, quia deus nobis omnia illa largitur, & potens est seruare quæ donat. Itaque magnum exemplū deuotionis Abrahæ, quòd cum vxore speciosa descēdit in Aegyptum. Erat quidem iusto viro cura coniugalis pudicitiæ, sed maius erat studium maturandæ deuotionis, ne prætulisse custodiam thori mandatis videretur cœlestibus. Itaque quoniam propter deum contempsit omnia, recepit à deo multiplicata o- C mnia, sed primam deus pudicitiæ tribuit remunerationem, quam gratam sciebat coniugi. Nam quia studio obeundi cœlestis oraculi vxorem quoque in periculum deduxit pudoris, etiam castimoniam coniugij defendit.

Gene.12.

De cæteris Abrahæ uirtutibus, uidelicet prudentia, iustitia, charitate, atque parsimonia. Et quemadmodū rixas inter seruulos suos ac nepotis eius exortas fibram discordiæ amputando sedauerit. Cap. III.

PRimas igitur partes sibi iusto ordine vindicauit deuotio. Videamus & cæterarū virtutum gratiā. Mulcebatur sanctus Abraham nepotis præsentia, cui patrium affectū exhibebat. Incidit rixa inter seruulos nepotis & patrui. Aduertit prudentior, seruulorū dissensionibus dominorū cōcordiā solui solere, amputauit fibram discordiæ, ne contagiū serperet. Tolerabilius enim putauit vt copula sequestraretur, quàm gratia dirimeretur. Quod te facere oportet si forte huiusmodi aliquid incide- D ris, vt seminarium dissensionis auferas. Neque enim tu fortior quàm Abraham. Ille declinanda censuit non despiciēda seruulorū iurgia. Et si tu fortior, caue ne alter infirmior qui aurem præbeat seruulorum susurris. Frequenter indiuisa seruitia inter parentes discordiam serūt. Diuide potius, vt maneat amicitia. Indiuisa domus duos non sustinet. Nōne melius est emigrare cum gratia, quàm cohabitare cum discordia? Ipsa quoque cuiusmodi esse debeat diuisio, patriarcha edocet. Firmior diuidat, īfirmior eligat, ne habeat quod conqueratur. Electionis enim suæ partem non poterit calumniari. Non residet occasio resiliendi, cui datur optio eligendi, nec diuisor grauatur. Nam quo prudentior, eo cautior, vt nec in diuisione circunscribatur, nec in electione fraudetur. Diuisit Abraham: quia non capiebat, inquit, illos terra habitare simul, quia nimium diuites erāt.) Seculare vi-

Gene.13.

tium, vt diuites terra non capiat. Nihil enim satis est diuitū cupiditati. Quanto ditior quis fuerit, tanto auidior ad possidendum est. Extendere agri terminos cupit, & vicinū excludere. Nunquid huiusmodi Abraham? Minimè, quamuis in principio & ipse imperfectior. Vnde enim perfectio ante aduentum Christi? Nondum venerat qui diceret: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Tamen vt minimè auarus electionem offert, vt iustus dissensionem amputat. Non sit, inquit, rixa inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos, quia omnes nos fratres sumus. Nōne ecce tota terra ante te est? Discede à me. si tu in dexteram, ego in sinistram: vel si tu in sinistram, ego in dexteram. Et leuauit oculos Loth, & elegit irriguā, regionem, inquit, Iordanis, quia tota irrigabatur, & erat sicut paradisus dei.) Plerumque possessiones obueniunt hæreditariæ, aliæ vtiliores, aliæ amœniores. Non vtique in portione secundæ sunt. Nam incipit minui singularum meritum. Sed si non queunt partes de vtilioribus cōuenire, conferantur amœnæ vtilioribus. Diuersa hominum B ingenia sunt. alios vtilia, alios amœna delectant. Infirmior amœniora eligit, vtiliora fastidit. Villicus nonnunquàm vtilis est, vel actor agri confertur vrbano. Si insipiens sit elector, aut cocum eligit, aut vocalem, quem venustioris gratiæ putat, refutat vtiliorem. Plerumque etiam vbi fructus impares sunt, prudentior amœniora declinat. Cito inuidiam mouent, cito in se excitant mentem auari. Hic tamen nihil dixit scriptura de eo quod alia pars vtilior, alia amœnior fuerit, ne studio Abraham cepisse oculos adolescētis videretur. Amœnam partem vnam descripsit, non addidit alteram vtiliorem. Necesse erat vt de tota regione duas partes faceret: deinde præsentia non absentia diuidebat. Vna regio capere vtrumque non poterat. Quod potuit summæ esse iustitiæ, electionem obtulit. Loth amœnam elegit, quæ cito prædonum oculos incurrit. Hinc bellum inter reges, aduersariorum victoria, incolarum captiuitas. Itaque etiam Loth infirmioris consilij precium luit, non terrarum infœcunditate, sed amœnitatis inuidia deceptus, vt etiam ipse captiuus educeretur, quoniam vitio seruilis nequitiæ à prudentiore deflexerat, & partem flagitiosorum elegerat. C Sodoma enim luxuria atque lasciuia est. Ideoque declinatio Latina interpretatione dicitur Loth, quòd is vitia eligit qui à virtute declinat, & ab æquitate deflectit. Quo comperto Abraham numerauit seruulos suos vernaculos, & cum trecentis decem & octo viris adeptus victoriam liberauit nepotem.) Probatur diuisionis affectus, quando sic amabat nepotem, vt pro eo nec belli declinaret periculum. Quid est numerauit? Hoc est elegit. Vnde illud non solum ad scientiam dei refertur, sed etiam ad gratiam iustorum, quod in euangelio dixit dominus Iesus, Et capilli vestri numerati sunt. Cognouit autem dominus qui sunt ipsius: eos autem qui non sunt ipsius, non dignatur cognoscere. Numerauit autem trecentos decem & octo, vt scias nō quantitatem numeri, sed meritum electionis expressum. Eos enim asciscit quos dignos numero fidelium iudicauit, qui in domini nostri Iesu Christi passionem crederent. Trecentos enim τ Græca litera significat, decem & octo autem summam, ιη, exprimit nomen fidei. Ergo* merito D Abraham vicit, non populoso exercitu. Denique eos quibus quinque regum arma cesserunt, cum paucis egressus vernaculis triumphauit Sed qui vincit, non debet arrogare sibi victoriam, sed deferre deo. Hoc Abraham docet, qui triumpho humilior factus est, non superbior. Sacrificium denique obtulit, decimas dedit: ideoque eum Melchisedech (qui interpretatione Latina dicitur rex iustitiæ, rex pacis) benedixit. Erat enim sacerdos summi dei. Quis est rex iustitiæ sacerdos dei, nisi cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, hoc est dei filius, sacerdos patris, qui sui corporis sacrificio patrē nostris repropitiauit delictis? Quantum autem illud quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi, mercedis susceptio, & beneficij arrodit gratiam. Plurimum enim refert vtrum pecuniæ an gloriæ dimicaueris. Alter mercenarij

Matth.19.

Gene.13.

Gene.14.

Luc.12.
2.Timo.2.

*al. exprimit. Fidei ergo.

Gene.14.

Psalm. 109.

loco ducitur, alter dignus habetur conseruatoris gloria. Iure sanctus de præda vsurpare aliquid vel oblatum recusat, ne dicat qui dedit, quia ego diuitem feci eum. hoc solum sibi satis esse testificatur, quòd pastui præliantium iuuenum profecisset. Dicet aliquis: Cû ipse vicerit, quomodo dicit ad regem Sodomorum, Nihil sumam abs te: cum præda vtique in potestate victoris fuerit? Docet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia. Sane iis qui secum fuissent in adiumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris. Ideoque quoniam sibi mercedem ab homine non quæsiuit, à deo accepit, sicut legimus scriptum: Quia post hæc factum est verbum domini ad Abraham in visu dicês? Noli timere Abraham, ego protegam te, merces tua multa erit valde.) Nô est seruus ad remunerandum dominus: & cito promittit, & multa largitur: ne infirmos animos per dilationem aliquâ subeat pœnitêtia contempsisse præsentia: & velut quadam vsuraria largitate compêlat, vt vberiora restituat ei qui captus nô fuerit oblatione præsentium. Ab ipso quoque domino mercedem quam postulet, consideremus. Non diuitias vt auarus exposcit, non longæuitatem vitæ istius vt meticulosus mortis, non potentiam, sed dignum quærit sui hæredem laboris. Quid mihi, inquit, dabis? Ego autem dimittor sine filiis. Et infra: Quia mihi semen ait non dedisti, vernaculus meus mihi hæres erit. Discant ergo homines coniugia non spernere, nec sibi sociare impares, ne huiusmodi suscipiât liberos quos hæredes habere non possint, vt vel transfundendæ hæreditatis contemplatione, si nullo contuitu pudoris mouentur, digno studeant matrimonio. Sed si Abrahæ sentêtia ad corrigendum minus proficit, accipe oraculû dei huiusmodi côdemnantis hęreditatem. Non erit, inquit, hæres tuus hic, sed alter qui exierit de te, ille hæres tuus.) Quem dicit alterû? Peperit enim & Agar filium Ismahel: sed non ipsum dicit, sed dicit sanctum Isaac. Et ideo addidit: Qui exierit de te. Ille enim vere exiuit ex Abraham, qui legitimo coniugio procreatus est. Sed per Isaac legitimum filium, illum verum legitimum possumus intelligere dominum Iesum Christû, quem in principio euangelij secundum Matthæum Abrahæ filium legimus, qui verum se Abrahæ gessit hæredê, authoris illuminans successionem, per quem Abraham respexit in cœlum, & splendorem posteritatis suæ agnouit non minus illustrem, quàm stellarum cœlestium fulget claritas. Sicut enim stella differt à stella in claritate, ita & resurrectio mortuorum, Apostolus dicit, eò quòd resurrectionis suæ donans consortia, homines quos mors solebat terris abscôdere, regni cœlestis fecit esse participes. Quomodo autem Abrahæ propago diffusa est, nisi per hæreditatem fidei, per quam cœlo comparamur, conserimur angelis, æquamur stellis? Ideo ait: Sic erit semen tuû. Et credidit, inquit, Abrahâ deo. Quid credidit? Christum sibi per susceptionem corporis hæredem futurum. Vt scias quia hoc credidit, domin9 ait: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Ideo reputatum est illi ad iustitiam, quia rationem non quæsiuit, sed promptissima fide credidit. Bonum est vt rationem præueniat fides, ne tanquam ab homine, ita à domino deo rationê videamur exigere. Etenim quàm indignum vt humanis testimoniis de alio credamus, dei oraculis de se non credam9? Imitemur ergo Abraham, vt hæredes simus terrę per iustitiam fidei, per quam ille mundi hæres factus est.

De defensione immunitatis adulterij Abrahæ, qui ex ancilla filium suscepit. Et cur circuncisio mandata fuerit, & tamen hodie non obseruetur. Cap. IIII.

Sed fortasse dicat aliquis: Quomodo Abraham nobis imitandum proponis, cum de ancilla suscepêrit filium? Aut quid sibi vult hoc esse, vt tâtus vir huic errori fuerit obnoxius, cuius tanta opera miramur? Et ideo ne quodam more nauigantium, locum hûc, quem plerique vadosum putant, declinasse videamur, rationem eius explanare cordi est. Non abnuo quòd Abrahâ de ancilla susceperit filium, vt cognoscas quoniam non superioris cuiusdam naturæ ac substantiæ fuit Abrahâ, sed vnus è numero & fragilitate vniuersorum hominum. Denique & de regione Chaldæorû vocatus est, quos superstitioni vanæ intentos esse magis quàm cæteros accepimus: & ideo maiorem inuenit gratiam apud deum, quia posterioribus renunciauit, ad priora se extendit, vt sequeretur deum. Propositus est enim ad imitandû tibi, vt & tu aduertas quod si peccatis renuncies, possis emereri domini misericordiam. Mouere tamen aliquos potest quod iam cum deo loquebatur, & ad ancillam introiuit, sicut scriptum est: Quia dixit Sara ad Abraham: Ecce conclusit me dominus vt nô pariam. intra ergo ad ancillam meam, vt filium facias ex illa. Et ita factum est. Sed consideremus primum, quia Abraham ante legem Moysi, & ante Euangelium fuit, nondum interdictû adulterium videbatur. Pœna criminis ex tempore legis est, quæ crimen inhibuit: nec ante legem vlla rei damnatio est, sed ex lege. Non ergo in legem commisit Abraham, sed legem præuenit. Deus in paradiso licet côiugium laudauerit, non adulterium damnauerat. Non vult enim mortem peccatoris: & ideo quod præmij est, pollicetur: quod pœnæ, non exigit. Mauult enim mitibus prouocare, quàm seuerioribus terrere. Et tu peccasti cum gentilis esses, habes excusationem: venisti ad ecclesiam, audisti legem, Non adulterabis: iam excusationem delicti non habes. Tamen quoniam cum his mihi sermo est, qui ad gratiam baptismatis nomen dederunt: si quis tantum crimen fecit, sciat sibi tribuendam veniam, sed quasi ei qui crimen commiserit: in reliquum tamê abstinendum nouerit. Deniq; illi adulteræ quam in euangelio obtulerunt Scribæ & Pharisęi, ignouit quidem dominus superiora, sed ait: Vade, & amodo vide ne pecces. Quod cû illi dicit, tibi dicit. Fecisti gentilis adulterium, fecisti catechumenus: ignoscitur tibi, remittitur tibi per baptismum: Vade, & post hæc vide ne pecces. Habes vnam Abrahæ defensionem. Secunda illa est quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formę captus decore, ancillæ contubernio coniugalem posthabuit thorum, sed studio quærendæ posteritatis, & propagandæ sobolis. Adhuc post diluuium raritas erat generis humani: erat etiam religionis, ne quis non reddidisse debitû videretur naturę. Denique & Loth sancti filiæ hanc caussam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum: & ideo publici muneris gratia priuatam culpam prętexuit. Nec ociosum est quod vxor author facti inducitur, vt excusetur maritus, ne vago raptus errore credatur: Simul vt discant mulieres diligere viros, nec agitari vana suspicione pellicatus, aut inuidere priuignis, si ipsæ liberos non susceperint. Vxori bonæ cordi erat excusare apud virum sterilitatem suam: & ne caussa esset viro quod liberos non haberet, suasit vt intraret ad ancillam. Hoc fecit Lya, hoc Rachel postea. Disce mulier zelum deponere, qui sæpe mulieres in furorem incitat. Sed & vos moneo viri, maximè qui ad gratiam domini tenditis, non commisceri adulterino corpori: Qui enim se iungit meretrici, vnum corpus est: nec dare hanc occasionê diuortij mulieribus. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet quod mulieri non licet. Eadem à viro quæ ab vxore debetur castimonia. Quicquid in eam quæ non sit legitima vxor, côm issum fuerit, adulterij damnatur crimine. Ergo aduertistis quid debeatis cauere, ne quis sacramentis se indignum præbeat. Accipite etiam aliud, quia huiusmodi intemperâtia soluit charitatem coniugij, superbas ancillas facit, iracûdas matronas, discordes coniuges, concubinas procaces, inuerecundos maritos. Simul vt ex domino conceperit ancilla, spernit dominam suam, tanquam ditior partu. Domina se despici dolet, maritum authorem iniuriarum suarum arguit. Denique Sara ipsa marito ancillæ suæ potestatem dederat, & postea dicit ad eum, Iniuriam accipio ego ex te. Dedi ancillam meam in sinum tuum: vbi autem videt conceptum esse, spreta sum, inquit, coram ab ea: Iudicet deus inter me & te. Quantus dolor, quàm grauis querela sit fœminarum, lectione exponitur. Da improuidum & leuem maritum qui morigerari nesciat, & diuortij caussas exhibet. Sed Abraham vir moderatus & prudens: Ecce, inquit, ancilla tua in manibus tuis, vtere ea quomodo tibi placuerit.) Maluit enim vxorem tenere, quàm famulam. Nec hoc tamen plenum remedium. Accepit potestatem irata vxor, & immo-

Gene. 16. & immoderatius vltione permissa vtitur. Quod si Sara moderationem non tenuit, quæ tenebit? Ideoque scriptum est: Ibidem. Et afflixit eam Sara, & fugit à facie eius. Duo sunt quæ comprehendit scriptura, vt & dominæ grauem indignationem exprimeret, & ancillæ tumorem ac superbiam. Quod afflixit eam Sara, ad iracundiam affligētis refertur. Quòd Agar fugit, contumeliam seruili patientia non ferebat, quæ sibi herilis contubernij vindicabat fastigium: indignata est iniuriam, quæ induerat insolentiam. Denique interrogāti angelo quo iret, respondit: Gene. 16. A facie Saræ dominæ meæ ego fugio. Et hoc timoris immodici, vt prius nomen diceret, postea dominam significaret. Illud ad iniuriam præmissum, hoc ad expressionem personæ additum. Non placuit angelo ancillæ insolentia. Et ideo dixit illi: Reuertere ad dominam tuam. Vtique non latuisset angelum si vi suppliciorū victa fugisset, & magis reprehendisset verberantis sæuitiā, quàm fugientis discessionem. Sed vt ostenderet quia tanquàm superba fugiebat ne subiecta esset dominæ, addidit: Et humiliare sub manibus eius. Opto igitur vt hoc vitium B nullus incidat: sed si quis inciderit, discat ancillam suam humiliare vxori suæ, ne dum vult ancillam vindicare, excludat vxorem. Ergo Abraham & vnus de populo erat gentili, & caussa posteritatis introierat ad ancillam, quia vxor eius sterilitatem suam obumbrare cupiēs, author eius facti fuerat viro: & tamen non ociosum est quod post hoc deus statim, quia alia eius opera probaret, pro huius facti pœnitentia dixit illi: Gene. 17. Ego sum deus tuus, emerere in conspectu meo, & esto sine querela. Quasi adhuc plene nō emeruisset, qui desperaret sterilis partum vxoris, & de ancilla posteritatem quæreret. Esto, inquit, sine querela, hoc est irreprehensibilis, vt de te vxor non queratur, nec quisquam tua facta reprehendat. Mutat enim nomen litera addita, vt Abrā vocaretur Abraham, hoc est de patre vano, sicut habet Latina interpretatio, vocaretur pater sublimis, pater electus: vel de patre fieret & pater filij. Vanus erat cum deum nesciret: electus factus est postquam cognouit deum. Pater erat cum de ancilla prolem haberet: sed pater filij non erat, quia C non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus coniugio. Peperit Sara, & factus est pater filij: circuncidi iubetur, accepturus veri seminis hæreditatem. Nonne euidenter circuncisio carnis præceptum est castimoniæ, vt aliquis resecet libidinem carnis, & indomitas luxu ac lasciuia refrenet cupiditates? Etenim circuncisionis vocabulo id præscribitur, vt omnis impuritatis fœtor abstergatur, & incentiuum libidinis auferatur. Duab[9] vsi sumus defensionibus. Tertia Gala. 4. quoque est, quam nobis apostoli Pauli tribuit authoritas, qui ait: Illa quæ gessit Abraham vt de ancilla susciperet sobolem, in figuram facta sunt, & secundum allegoriam dicta. Allegoria est cum aliud geritur, & aliud figuratur, sicut etiā Gala. 4. ipse Apostolus docet dicens: Sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptum est enim: Quoniam Abraham duos filios habuerit, vnum de ancilla, & vnū de libera: sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem. Quæ sunt per allegoriam di- D cta. Nam hæc sunt duo testamenta, vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quæ est Agar. Duos populos ostendens de Abrahæ generatione manare, vnum Iudæorū: qui legis syllabis seruiat, eò quòd de ancilla in seruitutem videatur esse generatus: alterum Christianum, qui ad remissionem peccatorum cœlestis gratiæ libertatem acceperit. Quod ergo putas esse peccatum, aduertis esse mysterium, quo ea quę in posterioribus erant futura temporibus, Gala. 4. reuelabantur. *Denique addidit: Vos autem fratres secundum Isaac promissionis filij estis. Ideo, inquit, nolite quæ-* Roma. 3. *rere opera legis, quoniam non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Et vt scias quia Christianis dixit: Et nos, inquit, in Christum Iesum credidimus, vt iustificaremur ex fide Christi, & nō ex operibus legis. Agnoscamus ergo quoniam hæc quæ in figuram contingebant, illis crimini non erant: nobis autem erunt si ad correptionem nostram scripta cauere nolimus, sed magis id agamus, vt cum simus liberæ filij, quæ est Sara, legis laqueis seruiamus: cum Abraham liberam tenuerit, ancillam*

A eiecerit. Quo loci plerosque moueri scio. Si enim bona est circuncisio, hodiéque teneri debuit: si inutilis, mandari nō debuit, præsertim diuino oraculo. Sed cum Apostolus di- Roma. 4. xerit Paulus: Quia Abraham signum accepit circuncisionis: vtique signum non ipsa res, sed alterius rei est: hoc est non veritas, sed indicium veritatis. Denique ipse exposuit & expressit dicens: Signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ & fidei. Vnde non incongrue intelligimus quia circuncisio corporalis, signum circuncisionis est spiritalis. Ergo signum mansit donec veniret veritas. Aduenit Ioan. 14. dominus Iesus, qui ait: Ego sum via, veritas, & vita. Qui non partem exiguam corporis in signo, sed totum circuncidit hominem in veritate: signum destruxit: veritatem in- 1. Corin. 13. duxit: quia posteaquàm venit quod perfectū est, quod ex parte erat, euacuatum est: & ideo cessauit circuncisio partis, vbi refulsit circuncisio vniuersitatis. Iam enim non ex parte, sed totus homo saluatur, in corpore scilicet & ani- Luc. 9. ma. Scriptum est enim: Qui vult post me venire, abneget se ipsum, & tollat crucem suā, & sequatur me. Hæc est perfectio circuncisionis, quia per corporis oblationem redi- Ibidem. mitur anima, de qua ipse dominus ait: Quoniam qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Superest illa nunc quæstionis portio, vtrum debuerit pars præmitti, cum esset ventura perfectio? Qui locus est facilis ad diluendum vel ad discernendum, si consideremus quibus pars mandata sit, quibus seruata perfectio. Pars enim mandata est secundum legem populo Iudæorum, illi dura ceruice, illi infirmo, illi qui deum suum non cognouit. Cum ergo partem non potuerit sustinere, quomodo perfectionem seruare potuisset? Vt si puerulum literis imbuas, à singulis literarum elementis inchoandum est tibi, vt à singulis apicibus ad syllabas, à syllabis eum per ordinem ad nomina orationémque deducas. Nec potest mare quisquam nauigare intrepidus, nisi qui ante in fluminibus nauigauerit. Denique si quid aut conficiendi itineris, aut leuandi oneris puero velis prouectiorique mandare, nunquid æquanda onera sunt, aut conferendus labor? ita igitur noueris his perfectionem circuncisionis esse seruatam, qui à Christo instituti validioribus idonei viderentur, vt & fideles probarentur: quorum multitudo innumera crucem suam tolleret, quæ pro Christo animam deuoueret: & increduli non possent resistere, qui in totius corporis immolatione quæri salutē putarent, qui exiguum circuncisionis suæ sanguinem salutarem arbitrarentur. Considerandum autem quod in præputio positum vocauit deus, in præputio adhuc manenti legitimi filij promissa est hæreditas, vt non Iudæorum tantummodo patrem, vt ipsi asserunt, sed omnium credentium authorem per fidem credas. Sara quoque ante circuncisionem viri in vnius literæ adiectione non mediocri remuneratione benedicitur, vt principatum virtutis & gratiæ haberet, de qua nationes & reges Gentium spondet futuros, vt in ipsa typus non Synagogæ, sed ecclesiæ constitueretur. Quod autem promisso ex ea filio risit Abraham, non incredulitatis, sed exultatio- Gene. 17. nis indicium fuit. Denique procidit in faciem: qui adorauit & credidit: & adiecit: Si mihi centum annorum nascetur filius, & si Sara nonaginta annorum pariet? Et dixit: Ismahel hic viuat in cōspectu tuo.) Non est incredulus in promissis, nec auarus in votis. Hoc est: Non dubito quod facias vt & centum annorū seni dones filium, & naturæ author, naturæ metas relaxes. Beatus cui ista donantur, sed tamen etiam hic Ismahel, quem habeo de vernacula, viuat in conspectu tuo, abundat mihi gratia. Deniq; dominus & probauit eius affectum, & petitionem non abnuit, & sua promissa firmauit.

De hospitalitate Abrahæ, hospitum explorantis aduentum, & angelos hospitio suscipientis, cum diligenti exhortatione ad hospitalitatis illius imitationem. *Cap. V.*

DIximus de Abrahæ deuotione ac fide, prudētia, iustitia, charitate, parsimonia: nunc etiam de hospitalitate dicamus. Est enim nō mediocris ea virtus. Vnde & Apostol[9] prīcipaliter eā in episcopo esse oportere geminę scriptiōis docuit authoritate, vt præsto sit 1. Timo. 3. ad Titū. 1. aduenietib[9], & occurrat obuiā & itinera exploret, & assit nō

Gen. 18. quærentibus, & rapiat prætergredientes. Ante ostium sedebat Abraham, sedebat meridie. Quando alij requiescebant, iste hospitum explorabat aduentus. Merito illi deus apparuit ad quercum Mambræ, quia fructum hospitalitatis studiosissime requirebat. Et respiciens, inquit, oculis vidit, & ecce tres viri stabant supra illum. Et cum vidisset illos, cucurrit obuiam illis. Vide primo fidei mysterium. Deus illi apparuit, & tres aspexit. Cui deus refulsit in trinitate, non sine filio patrem suscipit, nec sine spiritu sancto filium confitetur. Hæc alibi plenius. Nunc moralis prosequendi propositum est loci. Non ociosus sedet, qui longe aspicit: nec aspexisse contentus, cucurrit obuiam. Festinauit occurrere, quia non satis est recte facere, nisi etiam matures quod facias. Festinanter enim mãducare pascha lex iubet. Vberiores enim fructus habet celerata deuotio. Disce ergo quàm impiger esse debeas, vt possis præuenire hospitē, ne quis præueniat, & te boni muneris defraudet. Copia bona est hospitalitas, habet mercedem suam, primũ humanæ gratię, deinde (quod maius est) remunerationis diuinæ. Omnes in hoc incolatu hospites sumus. Ad tempus enim habitandi habemus hospitium. Emigremus propere, caueamus ne si nos duri aut negligentes fuerimus in recipiendis hospitibus, etiam nobis post vitæ istius cursum sanctorum hospitia denegentur. Vnde in Euangelio Saluator dicit: Facite vobis amicos de iniqua mãmona, qui vos recipiant in ęterna tabernacula sua. Deinde etiam in hoc corpore sitis plerumque oboritur peregrinãdi necessitas. Quod ergo aliis negaueris, id in te ipse decernis: & quod aliis detuleris, eo te facis dignum videri. Si omnes eam sententiam non suscipiendi hospites sequantur, vbi erit requies peregrinantibus? Relictis igitur humanis habitaculis, captabimus secessus ferarum, cubilia bestiarum. Sed pauperiem prætendis. Non opes à te hospes requirit, sed gratiam: non ornatum conuiuium, sed cibum obuium. Melior est, inquit, hospitalitas cum oleribus ad amicitiam & gratiam, quàm si vitulos occidas ad præsepia cum inimicitiis. Hæc est grata hominibus, & accepta Deo. Vnde dominus Iesus in euangelio eum quicunque dederit hospiti potum aquæ frigidæ, cœlestium asserit præmiorum non exortem futurum. Denique Iacob oues adaquauit Rachel, & gratiam reperit, vxorem acquisiuit. Deinde qui scis an deum suscipias, cum hospitem putas? Abraham dum peregrinantibus defert hospitium, deum atque angelos eius hospitio suscepit: quanuis & cum hospitem suscipis, suscipias deum. Sic enim scriptum in Euangelio legis, dicente domino Iesu: Hospes eram, & collegistis me. quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Vnius horæ hospitio vidua illa quæ suscepit Heliam, & exiguo cibo, perpetuum toto tempore famis inuenit alimentum, & mercedem accepit mirabilem, vt nunquam de hydria farina deficeret. Helisæus quoque defuncti pignoris resuscitatione donata resoluit hospitij pensionem. Non sola tamen facilitas suscipionis, sed etiam sedulitas suscipientis & affectus quæritur. Vtrunque te Abraham docet. Cucurrit obuiam, rogauit prior, dicens: Domine, si inueni gratiam ante te, ne prætereris seruum tuum. Sumatur aqua, & lauentur pedes vestri, & refrigerate sub arbore, & sumam panem, & manducate, & postea transietis. Propter quod declinastis ad seruum vestrum. Tres videt, & vnum deum appellat, ipsius solius se seruum fatetur. Deinde conuersus ad duos, quos ministros arbitrabatur, etiam ipsis deferre gestit obsequium: iam non iure debito seruitutis astrictus, sed blando sedulitatis nomine vsuque famulatus. Et festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, & dixit ei: Festina, & consperge tres mensuras similaginis, & fac subcinericia. Bonus maritus exortem religiosi muneris esse non patitur vxorem, nec auare sibi totum munus vsurpat. Rectè igitur & pietatis & verecundiæ causa seruatur. Quod pietatis est, vult esse commune: quod pudoris est, integrum manet Saræ. Ante tabernaculum vir hospitum explorat aduentus: intra tabernaculum Sara tuetur fœminæ verecundiam, & opera muliebria tuto exercet pudore. Foris maritus inuitat, intus Sara conuiuium adornat. Nec solũ ipse festinat Abraham, sed etiam festinandũ dicit vxori, sociã deuotionis ostendens, nec fide disparē. Consperge, inquit, tres mensuras similaginis, & fac subcinericia. Græcè ἐγκρυφίας dicũtur, hoc est abscondita, eò quòd latere debeat omne mysteriũ, & quasi operiri fidei silentio, ne prophanis temere diuulgetur auribus. Hoc pascitur diuina maiestas, hunc epulatur affectum, qui parcus loquendi sit, nec sacra in medium ferat. Breuiter autem mysterium docet Sara vnius similaginis tres mensuras faciens, quæ typum ecclesiæ habet, cui dicitur: Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quę non parturis. Hæc enim quæ intimo fidem spiritu fouet, eiusdem diuinitatis asserens trinitatem, pari quadam mensura atque reuerentia patrem, filiúmque, & sanctum adorans spiritum & maiestatis vnitate concelebrans, personarúmque proprietate distinguens, hac deuotionem tuam fidei assertione conspergit. Mulier similaginem offert, hoc est interiora spiritalis frumenti vel grani illius de quo dictum est: quod nisi in terram ceciderit, nullum fructum affert. Vnde & prima vidit dominicæ resurrectionis mysterium, & festinauit non passim omnibus, sed solis Petro & Ioanni intimare sacrę salutis nuncium. Vir currat ad boues, sumat vitulum, & sacramentũ dominicæ passionis festinato impiger studio, nõ lento ocio remissus accipiat, tradat illud puero, qui innocentiã teneræ seruet ætatis, dolum nesciat, referire non nouerit, incorrupti corporis castimoniam custodiat. De quo puero ait dominus Iesus: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cœlorum. Huic puero & similibus eius etiam sanctus Dauid diuinæ laudationis dispensat officium, dicens: Laudate pueri dominum. Nec illud ociosum, quod cucurrit ad boues, tenerum vitulum & bonum sumpsit, & cum lacte apposuit. Denique & in Exodo cum pascha domini declararet, ait Moyses: Agnus sine macula mundus, consummatus anniculus, masculus erit vobis ab ouibus & hœdis. Sumetis & occidetis, inquit, illum tota multitudo Synagogæ ad vesperum. Vnde & hic meridies esse describitur quãdo Abraham domino offert hospitium. Sed ad cœnam vitulus immolatur, & cum lacte manducatur, hoc est nõ in sanguine, sed cum fidei puritate. Bonus vitulus, vt pote qui peccata dilueret. Tener, quia non dura ceruice, sed molli iugum legis agnouit, crucis patibulum non recusauit. Et merito tener, de cuius capite & pedibus & intestinis nihil relictũ est, & os non est contritum ab eo, sed totus epulantium cibo cessit. Talem nobis legis figurauit vmbra, talem veritas euangelij demonstrauit. Manducauerunt, inquit, illi: Abraham autem stabat sub arbore.) Aduertimus humilitatis officium commendare humilitatem. Abraham stabat, & tu primam accubitionis partem occupas? Denique ea humilitas inuenit gratiam, vt promitteretur ei filius. Dixit autem ad illum: Vbi est Sara vxor tua? Qui respondit & dixit: Ecce in tabernaculo.) Nũquid ignorabat dominus, qui in posterioribus Sodomorum futura excidia denunciat, vbi Sara esset? Sed docere nos voluit quantus pudor esse debeat fœminarum, ne procaci occursu hospitum in se oculos inflectant, salua verecundia ministerium suum exerceant. Abraham quoque auribus tuis ingerit in tabernaculo Saram degere, vt discas quid ab vxore exigas. Prouectior ætate iam Sara iuuenilem custodit verecundiam, ideo dominus spopondit ei filium. Defecerât, inquit, Saræ fieri muliebria. Non ociose additum, ne putares fœmineæ adhuc possibilitatis fuisse vt pareret. Risit autem Sara. Quod indicium futuri magis, quã incredulitatis arbitror. Risit enim, licet adhuc nesciens quid rideret, quod publicam esset in Isaac parritura lætitiam. Ideo negauit se risisse, quia ignorauit: ideo risit, quia prophetauit.

De exitio Sodomorum à domino Abrahæ reuelato, & de hospitalitate Loth aduenientibus angelis exhibita, criminisque Sodomorum ob hospitalitatis uiolationem aggrauatione. Caput VI.

EXurgentes autem viri, conspexerunt in faciem Sodomæ & Gomorræ.) Sicut visitatio domini timentibus exhibetur, ita etiam impiis pœna peccati reponitur. Abraham deducebat hospites

Marginal notes: Gen. 18. Exo. 12. Lucæ. 16. Prouer. 15. Matth. 10. Gene. 29. Matth. 25. 3. Reg. 17. 4 Reg 4. Gene. 18. Ibidem. Gala. 4. Ioan. 12. Gene. 18. Matth. 18. Psalm. 112. Exod. 12. Gene. 18. Ibidem. Gene. 18. Gene. 18.

Ibidem. tes, ad humanitatis gratiam addebat obsequia. Sodomitæ pro pietatis officiis impuritatis augebãt flagitia. Nó celo, inquit, Abrahę puero meo quæ ego facio. Senilis vtique ætatis Abraham superius scriptura significauit, quia nonaginta & nouem processisset annos: quomodo nũc puerum dicit? Sed cum immemorẽ senectutis, exploratorem indefessum, cursu impigrum, standi patientissimum, deducendi studiosissimũ expresserit, nónne conuenire nomen pueri videtur? Officiis meritò puer dicitur, qui senile nesciebat fastidium, pueritiæ innocentiam & obsequium deferebat. Datur itaque iusto benedictionis gratia, & posteritatis hæreditas. Offensa autem peccatorum exponitur. Clamor, inquit, Sodomorum Gene. 18. & Gomorræ impletus est. Magna domini patientia, vt non statim peccatorem puniat, sed diu differat, expectans correctionem: nec commoueatur ad vlciscendum, nisi peccator mensuram excedat. Vnde & dominus Iesus in Euangelio ad Iudæos ait: Implete mensuram patrum vestrorum. Matth. 23. Descẽdam itaque, vt videam secundum clamorem Gene. 18. illorum venientem ad me, si consummabuntur: sin autem, vt sciam. Non ignorabat deus peccata Sodomorum, sed propter te instruendum verba huiusmodi loquebatur, vt tu propius scruteris eorum commissa in quos vindicandum arbitraris. Descendam, inquit, vt videam: hoc est, etiam tu descende cura, descende indaginis studio, ne quid sit quod fallat aut lateat absentem, vt oculis facinus deprehendas. Eminus positi multa nescire possunt. Quem clamorem autem ait, nisi forte quia ei quem nihil latet, clamant omnia, clamare videntur singulorum crimina? Deniq; ad Cain Gene. 4. dicitur: Sanguis fratris tui ad me clamat, hoc est non latet, sed clamat parricidium tuum. Itaque velut excitatur deus flagitiorum nostrorum clamoribus, vt aliquando vindicet, qui libenter ignoscit. Deniq; Abrahæ petenti ne simul perderet iustos tanquã iniquos, & interroganti, Si fuerint quin- Gene. 18. quaginta iusti in ciuitate, perdes illos? respõdit: Non perdã, inquit ciuitatem, si fuerint in ea quinquaginta iusti, & totum locum seruabo. Et sic per ordinem interrogationum, & responsionum vicem, etiam si decem iustos inuenerit in ciuitate, tamen propter paucorum iustitiam, impunitatem toto populo promittit. Vnde discimus quantus murus sit patriæ vir iustus, quemadmodum non debeamus inuidere sanctis, nec temere derogare. Illorum etenim nos fides seruat, illorũ iustitia ab excidio defendit. Sodoma quoq; si habuisset viros decem iustos, potuit non perire. Quid sibi autem vult quòd Gene. 19. ipsi qui ad Abraham simul cum domino venerant, Sodomã petierunt viri, nisi vt aceruaretur crimen eorum, si quos iustus honorauerat, his maiore sacrilegio impij vim conarentur inferre? Nam quod viros dixit, euidens est ratio, quia speciem præferebant virorum. Sodomã venerunt vesperi, meridie ad Abraham, quia iusto refulget angelorum præsentia, impiis tenebras affert. Tamen potest referri etiam ad tempus dominicæ passionis, quod vesperi venerunt ad eum qui à Sodomitanis contagionibus & totius vrbis excidio erat liberandus. Vesper erat antequam Christus veniret: quia totus erat mundus in tenebris. Vesper erat omnibus, quos immanium delictorum squalor tenebrosus vrgebat. Venit dominus Iesus, redemit sanguine suo mundum, lucem attulit. Venerunt autem angeli duo Sodomis ad vesperam. Vbi gratia largienda est, Christus adest: vbi exercenda seueritas, soli assunt ministri, deest Iesus. Gene. 19. Sedebat Loth ad portã. Emẽdauerant Loth sanctum aduersa captiuitatis, & solicitiorem fecerant. Itaque processu ætatis didicerat imitari parentem. Ad portam itaque sedebat, vt exciperet aduenientes. Denique exurrexit obuiam illis. Perfectior cucurrit obuiam, iste exurrexit, & adorauit in faciem super terram, & dixit: Ecce domini, declinate in domum pueri vestri. Et coëgit illos diuertere. Ibidem. Qui dicebant: In platea manebimus. Commendatur hic iusti sanctitas, & angelorum gratia. Illi nolebant aduentum suum hospiti grauiorem videri: ille quidem inter quos habitaret, sciebat, tamen domum suam offerebat periculis, quibus auferret hospites. Certè quo tardius acquiescebant, diutius tentando plenius comprobabant. Gene. 19. Viri autem ciuitatis Sodomorum circundederunt domum ab infante vsq; ad senẽ, tot' populus pariter.) Præstruitur iudicij diuini æquitas, ne fortè quis diceret: Quid peccauerunt pueri, vt omnes excidio inuoluerentur? Ita nullus illic iustus, nullus innocẽs fuit. Audi scripturam testificantem, Quia circundederunt domum ab infante vsque ad senem, totus populus pariter. Nulla ætas erat culpæ immunis, ideo nullus immunis exitij fuit. Et qui possibilitatem perpetrandi criminis non habuit, habuit affectum. Effœtæ vires senum, sed mens plena libidinis. Ibidem. Offerebat sanctus Loth filiarum pudorem. Nam etsi illa quoque flagitiosa impuritas erat, tamen minus erat, secundũ naturam coire, quàm aduersum naturam delinquere. Præferebat domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiã apud barbaras gentes inuiolabilem: Denique illic quoque inoffensa hospitalitas est, vbi nec germanitas satis tuta est. Percusserunt autem illos angeli cæcitate, vt ostium dom' quod aperire cupiebant, non reperirent. Hic quidem mirabilis angelorum declaratur potestas, vt obfusa impuris cæcitate, non reperirentur domus ostia. Sed etiam illud ostenditur, quia cæca est omnis libido, & ante se non videt. Simul quod hospitum manibus reuocatus est sanctus Loth in domum, demonstratur immemor periculi, memor fidei, non eripuisse Gene. 19. se periculo, sed obtulisse. Munitur pietatis locus, quod manifestata sibi per angelos totius regionis euersione, & generos habere Loth sanctus inducitur, & monere eos vt fugerent: simul ne deserẽdo eos, nec admonendo, minus pius videretur circa filiarum maritos, vel erroris earum causa ipsi assignaretur, quæ destitutæ virili consortio, concubitum inebriati expetissent patris. Non ergo indefensum sinit scriptura virum sanctum relinqui, cum in ea & tradidisse maritis filias, & monuisse generos inducitur. Sed visum est illis quod derideret eos, & tamẽ adhuc morabatur Loth vt persuaderet generis suis: & pene non est profectus vt euaderet, nisi vrgentibus angelis, & tenẽtibus manus eius, egredi coactus esset. Non ergo profectus, sed eductus est, & mandatum accepit ne respiceret retro, nec resisteret in tota regione illa, sed in montem ascenderet. Hoc cum illi dicitur, omnibus dicitur. Si vis ergo & tu euadere, ne respicias retro, sed ante. Aspice vbi Christus est, qui dicat tibi: Vade retro: sicut Petro dicit, Vade retro me. vt Christum sequeretur, Chri- Matth. 16. stũ videret. Retro Sodoma est plena flagitij, retro Gomorra vitiis scatẽs, criminum regio. Colos. 2. Ne tetigeritis, inquit Apostolus, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam. Fuge ergo Sodomam, relinque ocyus, desere elementa huius mundi, ne te imminẽtia inuoluant pericula, non resistas fugiens, nec in tota vitiorum regione remoreris. Qui non respexit euasit: quæ respexit, non potuit euadere. Excusantur autem filiæ sancti Loth, quia putauerunt non vicinæ regionis, sed totius orbis fuisse illud excidium, se solas cum patre superstites omnibus populis remansisse. Et ideo, ne genus deficeret humanum, paternum petisse concubitum, vt semen generationis humanæ de patre suo resuscitarent. Non ergo libidinis vitium fuit, sed generationis remedium, quod non puto criminis duci loco. Nam & Eua Gene. 2. à viro sumpta, supra cuius costam ædificata est mulier, os de ossibus eius, & caro de carne eius, tamen propter seriem successionis humanæ viro mixta est. Subducitur tamẽ huic admisso conscientia viri iusti. Inebriatus enim vino, quid generet, nesciebat. Vnde non mirum si puellas decepit opinio, quæ putarent totius populos orbis perisse. Non eadem esset Loth sancti excusatio, qui audierat ab angelis locum illum, non totum mundum esse periturum. Sane discimus vitandam ebrietatem, per quam crimina cauere nõ possumus. Nam quæ sobrij cauemus, per ebrietatem ignorantes committimus. Parum est quòd ea inflammat libidinem, accendit cupiditates corporis: ipsam quoque mentem subruit, & animum capit, sensum extorquet. Nesciunt quid loquãtur qui nimio vino indulgent, iacent sepulti. Ideoque si qua per vinum deliquerint, apud sapientes iudices venia quidem facta donantur, sed leuitatis notãtur authores. Quanta ipsa deformitas, vt soluãtur vires, incessus vacillet? Multi se fortes putant: nũ fortiores quã Loth? num continentiores quã Noë? Non vtique vitia patriarcharũ scriptura exposuit, quos victos vino legimus: sed vt tu disceres quid caueres. Ille nud' iacuit, iste filiarũ errori patuit. Et Noë iustus deceptus est,

quia vini vis adhuc ignorabatur:sed in illo instructus es, ne tu ignorares. Loth filiabus se credidit, & per senectutẽ madidam vino solutus, commisit incestum ignorans. tu sic bibe, ne capiaris. Instruant Patriarchæ non solum docentes, sed etiam errantes. Ideo iteratum est exemplum ebrietatis, vt confirmetur magisterium cautionis.

De pudicitia Saræ uxoris Abrahæ sæpius tentata, & tandem à deo pulchra donata prole. Caput VII.

Gene. 20. Denique ideo tentatur Saræ pudicitia, vt exigatur omnium. Nam & Abimelech in vxorem sibi eam sumpserat, & dixit ei in nocte deus: Ecce tu morieris propter mulierem. Aduertimus adulterium diuino iudicio morte puniri. Ideoque addidit: Hæc autem commoratur cum viro. Habent quidem omnes viri mulierísque concubitus nulla legitimi matrimonij sorte celebrati suam culpam. Discite etiam qui ad gratiam baptismatis tenditis, velut quidam fidei candidati, continentiæ disciplinã sobriam. Nulli licet scire mulierem præter vxorẽ. Ideo cõiugij tibi datum est ius, ne in laqueum incidas, & cum aliena muliere delinquas. Iunctus es vxori, noli quærere solutionem, quia non licet tibi vxore viuente vxorẽ ducere: nam & aliam quærere, cum habeas tuam, crimẽ est adulterij: hoc grauius, quod putas peccato tuo authoritatem lege quærẽdam. Tolerabilior est si lateat culpa, quàm si culpæ vsurpetur authoritas. Nec hoc solum est adulteriũ, cum aliena peccare coniuge, sed omne quod non habet potestatem coniugij. tamen locus iste docet grauius crimen esse, vbi celebrati coniugij iura temerãtur, & vxorius pudor soluitur. Ideoque cum prætenderet Abimelech quòd vxorem alienam esse ignorauerit, quam sororem esse vir ipse suam dixerit, respondit ei dominus: Ecce ego cognoui quoniam puro corde fecisti hoc, & peperci tibi, vt non peccares in me: propter hoc non sum passus te tangere eam. Cognoscimus velut præsulem custodémque coniugij esse deum, qui non patiatur alienum thorum pollui. Et si qui fecerit peccare eum in deum, cuius legem violet, gratiam soluat. Et ideo quia in deũ peccat, sacramenti cœlestis amittit consortiũ. Fortasse te moueat qua ratione Pharao quæstionibus ab omnipotente deo grauiter afflictus sit, vt supra legimus, cum & ipse ignorauerit vxorem esse Abrahæ Saram, quam sororem audierat: Abimelech autem nullã pœnam exceperit. verum cum Aegypti regem noueris ducem fuisse vitiorũ, qui quo plus habuerit licentiæ, eo plus flagitij commiserit: Abimelech autem & fidelis æstimatus sit deo, vt meruerit audire: Et ego cognoui quia puro corde fecisti hoc: rex non afflictionis, vt Aegyptius, sed munitionis, quòd Gerarũ quibus præerat, docet interpretatio: non est dubium cæteris operibus eius indignationem domini esse reuocatam, qui vere interioris arbiter est consciẽtiæ, & animi ac mentis interpres. Denique non vt Pharao ille conuentus à Moyse recusauit & spreuit mandatum dei: nec obsequium distulit, sed statim vocauit Abrahã, vxorem suam ei reddidit, precio se ipse multauit quòd vidisset alienam, dotem pudoris exoluit. Hinc quoque colligi potest Abimelech regem clementiora meruisse, quòd Abraham pro eo rogauit & impetrauit. Peperit enim & vxor eius, & ancilla eius, quas ante concluserat deus propter Saram vxorem Abrahæ. quod æque ad œconomiam pertinet, vt Saræ partus dei donatus promissione, etiam hoc fulciretur testimonio, cum aduertas dei offensione & fœcundas sterilescere, & rursum domini voluntate steriles fœcundari, iuxta quod scriptum est: Nõne sterilem & parientem ego feci? dicit dominus. Quamuis ad Synagogæ illud & ecclesiæ mysterium dictum accipiatur, quia & Synagoga partus habere desiuit, quæ successionis fraudata est posteritate: & congregatio nationum, quæ sterilis erat cum deum ignoraret, partus cœpit habere æternos. Vnde lectum est: Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis, quoniam plures filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Genitus est autẽ Abrahæ filius Isaac, cum esset annorum cẽtum.) Et tu si perfectus fueris, habebis posteritatem lætitiæ, exultationis hæreditatẽ. Dixit & Sara: Risum mihi fecit dominus. Quicunque enim audierit, congratulabitur mihi.) Nõ vtique hoc de generatione hac intelligitur, quæ casibus plerisque obnoxia est, vt interdum melius fuerit non generasse, sed de generatione qua vnusquisque peccator agens pœnitentiam, cum redimitur à morte, angelis solet exhibere lætitiam. Et dixit Sara: Quis annunciabit Abrahæ quoniam lactet infantem Sara?) Moralis locus. Prouocantur fœminæ meminisse dignitatis suæ, & lactare filios suos. Hæc enim matrum gratia, hic honos, quo se propriis commendent viris. Denique eos plus amare filios solent, quos ipsæ matres lactauerint vberibus suis. Fecit autem Abraham cœnam magnam quando ablactatus est Isaac filius eius. Non mediocre istud, nec vsitatum. Non enim quia à nutricis lacte subductus est puer, magnum conuiuium exhibuit Abraham, sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratiæ cibo, & virtutis alimento, nõ adhuc, vt Corinthij, lacte potandus, sed epulis solidioribus mandatorum cœlestium mentis suæ lacertos firmans. Prosperitatem cito sequitur inuidia. Pepererat Sara, ablactauerat filium, vidit ancillæ filium ludentem cum filio suo Isaac, & dixit ad Abraham: Eiice ancillam, & filium eius: Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.) Durum erat hoc visum Abrahæ, vt eiiceret filium suum, licet eum quem susceperat ex vernacula. Et tu noli te miscere ancillæ, ne suscipias ex illa filium, & vxor tua non patiatur cohæredem illum filio suo fieri. Vides enim hinc solui gratiã matrimonij. Certe si incidisti, & habes filiũ, eiice ancillam, & filiũ eius. Melius est enim vt ancilla quàm vxor recedat, & filius ancillæ quàm legitimus eiiciatur. Quod si dubitaueris, si contempseris vxoris tuæ sententiam, & durum tibi visum fuerit, dicit tibi deus quod dixit Abrahæ. Quod illi enim dixit, tibi dicit, & omnibus dicit: Non sit durum ante te de puero, & de ancilla. Omnia quæcunque dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quoniam in Isaac vocabitur tibi semẽ.) Nusquam alibi dixit: Audi vocem vxoris tuæ, nisi hic: id est, fecisti iniuriam vxori tuæ, & non mitigasti affectum eius. suscepisti ex ancilla filium, & non honorasti vxoris filium. Nunquid potest in ancillę filio semen tuum vocari? Non vtique. in legitimo enim filio vera successio est. Sed vereris, quia filius tuus est, ne forte eiectus intereat atq; occidat. Non ei deerit mea gratia. Omnes alit deus noster, suffulcit vniuersos, & iustos & iniustos. Denique & pluit super iustos & iniustos. Sicut fecit Abraham, facito & tu. Eiice ancillam, vt secura vxor & inoffensa maneat domi. Eiice & ancillæ filium, vt non habeat hæreditatis consortium, qui non habet originis priuilegium.

Marginal notes: 1. Corin. 7. Marci. 6. — Gene. 20. — Esaiæ. 66. — Gala. 4. — Gene. 21. — Gene. 21. — Ibidem. — 1. Corin. 3. — Gene. 21. Gala. 4. — Gene. 21. — Matth. 5.

De tentatione Abrahæ, & multiplici eius probatione. Caput VIII.

Et factum est post hęc verba, deus tentauit Abraham.) Aliter deus tentat, aliter diabolus. Diabolus tentat vt subruat, deus tentat vt coronet. Denique probatos sibi tentat. Vnde & Dauid dicit: Proba me deus, & tenta me. Et sanctum Abraham probauit ante, & sic tentauit, ne si ante tentaret quàm probasset, grauaret. Probauit cum cum exire de Charra iussit, & obedientem reperit. Probauit cum sidei titulo fretus liberauit nepotem, cum de præda nihil attigit, cum promisit seni filium, & cum esset centum annorum, quamuis Saræ genitalia consideraret emortua, tamẽ credidit, nec fide hæsitauit, qui posset hæsitare ratione sterilitatis aut senectutis. probauit eum hospitij sedulitate. Probatum igitur quasi fortiorem tentandum putauit maioribus, & quibusdam imperiis durioribus. Et hic quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compositis & fictis. Non enim volebat deus immolari à patre filium, nec impleri hoc munus volebat, qui ouem pro filio immolandam obtulit: sed tentabat affectum patris, si dei præcepta præferret filio, nec paternæ pietatis contemplatione vim deuotionis inflecteret. Et dixit ad eum: Abraham, Abraham. Repetitione nominis mentem excitat, vt esset paratior. Denique respondit illi: Ecce ego. Et dixit: Accipe filium tuũ dilectissimum, quẽ dilexisti Isaac, & vade in terrã excelsam, & offeres mihi illum holocaustum in vno montium, quem tibi dixero.) Non sinit ociosum esse affectum patris. A principio

Marginal notes: Gene. 22. — Psalm. 138. — Gene. 22.

pio eum stimulat & pungit pietatis aculeis: & filij nomẽ addit ad nomen necessitudinis, & vim amoris. Non satis putauit dixisse filium, adiungit amantissimum, quem dilexisti Isaac. Quid est quod ait: Quem dilexisti, & non dixit, quẽ diligis? Possumus quidem vti ad defensionem scripturę cõsuetudine diuinæ, quia præterita plerumque ponit pro futuris vel præsentibus, vt in euangelio habes: Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui. cum vtique semper in filio placeat pater. Et in psalmo habes: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. cum semper sedeat. Possumus tamen & amantissimum ad præsens accipere, & quem dilexisti ad id, vt non recenti quodam impulsu amoris, sed inolito diu & probato amore significaret dilectum. Quod enim ad tempus augetur, ad tempus resoluitur: quod autem diu aut semper placuit, cito aboleri non potest. Potest & illud non absurdũ videri, quia morituros plus diligimus. Hoc est, quem ante dilexisti: quasi iam non diligat immolandum. Nec ociose addit nomen sancti Isaac, hoc est, eum quem suscepisti de vxore vnicum, suscepisti in senectute, suscepisti tanquam fidei tuæ præmium, remunerationem operum tuorum, suscepisti ex promissione dei, non coniugis fœcunditate, ex qua alium sperare non possis. Offeres mihi holocaustum: sed prius vade in terram excelsam. Interponitur spatium, ne præcipitari subito videatur affectus, vt illa dilatione obrepat pietatis gratia, desiderium patris. Adiecit: In vno montium, quem tibi dixero. Et hic similiter, vt dum ascenderet senex, infringeretur impetus, lassaretur dextera, deficeret intentio: dum quæreret montem discere, dedisceret apparatum. Exurgens autem non solum sequenti die, sed etiam diluculo, vt attulisse nox moras studio festinantis patris videretur, strauit asinam suam, & sumpsit secum duos pueros, & Isaac filium suum, & concidit ligna ad holocaustum. Docemur parata omnia ad sacrificium dei ferre: discimus etiam apparatum sacrificij, & ministerij munus ipsi nobis vindicare, non delegare aliis. Senex Abraham, & diues pecoribus, atque abundans seruitiorum, non quæsiuit comitatus sui agmina: ipse quoque ligna concidit, & obsequia maiora viribus suis non intermisit. Venit autem ad locum quem dixit illi deus, die tertia, & cum duobus ipse tertius proficiscitur, hostiam suam secum ducẽs, & die tertio ad locum sacrificij venit. Salutaris hic numerus, & conueniens sacrificaturis. Denique & in posterioribus Moyses dicit ad Pharaonem regem Aegypti: Viã trium dierum ibimus, & immolabimus deo nostro, sicut dixit nobis. Et rectè tertio die celebratur trinitatis sacrificiũ. Et respiciens Abraham oculis, vidit locum à longe. Solicite explorat, qui properat implere. Quamuis senilem studio celeraret gradum, tamen hoc serum putans, procedebat oculis: vigebant singulorum officia membrorum, licet senilia membra non possent vigere. Solet hebescere visus senum, vt etiam propinqua non facile conspiciant. Hic non solum vidit locum, sed etiam longe positus aspexit. Nec dubitauit vidisse, sed ait pueris suis: Sedete hic cum asina, ego autem & infans pertransibimus vsque illuc: & cum adorauerimus, reuertemur ad vos. Merito typus in asina, quia & veritas in pullo asinæ. In hoc enim animante figuratur populus gentilium, ante oneri subiectus, nunc Christo subditus. Isaac Ergo Christi passuri est typus. Venit in asina, vt crediturũ populum nationum significaret. Ideoque & dominus cum ad subeundam pro nobis passionem veniret, pullum asinæ soluit, quem ipse conscientia mitem atque mansuetum iam Christo sua terga credentem ascenderat. Quod autem ait, Ego & puer pertransibimus viam, demonstrat quod nõ deficeret in tanto apparatu pater, non cederet filius: aut quia pertransirent pietatis remedio tanti facinoris austeritatem. Addidit: Ad vos reuertemur. Prophetauit quod ignorabat, ipse solus disponebat redire immolato filio, sed domin' per os eius locutus est quod parabat. Captiose autem loquebatur cũ seruulis, ne cognito negocio aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet, aut fletu. Accepit autem ligna holocausti, & imposuit Isaac filio suo: accepit & ignem ipse in manu, & machæram. Consecratur sacris hostia ministeriis, & commendatur futura. Quæ pietatis hostia, pij antè ministerij vectura est. Ligna Isaac sibi vexit, Christus sibi patibulum crucis portauit. Abrahã comitabatur filium, pater Christum. Nec Isaac solus, nec Iesus solus. Denique ait: Solum me relinquetis, & non sum solus, quia pater mecum est. Dixit autem Isaac ad Abraham patrẽ suum: Pater. Qui dixit: Quid est fili? Pulsatur pietatis vocabulis patris affectus, & fluctibus quibusdam hinc atque inde tunditur. Filius vocat patrem, pater dicit fili, vt ipso verborum sono se recognoscat pater. quàm impossibile est vt ferire possit, cuius se vulneri subiicere optaret. Hæc nomina vitæ solẽt operari gratiam, non ministerium necis. hæc vocabula incitare ad pietatem, non ad mortem solent. Addidit Isaac dicens: Ecce ligna, vbi est ouis ad holocaustum? Et hic prophetat sermone, non scientia. Ouis enim à domino ad sacrificium parabatur. Respondit denique similiter & Abrahã: Deus prouidebit sibi ouem ad holocaustum fili. Inflexibilis à studio deuotionis minister vocare filium frequẽter nõ timet: ita erat intentionis soliditate fundatus: & hoc se meliorem patrem putabat, hoc sibi in perenne mansurum iudicabat filium, si eum immolaret deo. Non solum autem hoc prophetauit quod statim accidit, quia deus prouidit sibi prò Isaac hostiã, & reddidit patri filium: verũ illud magis, quod non hæc hostia diuinæ esset dispositionis, sed alia esset hostia quam deus sibi pararet, vt mundaret orbem terrarum: illa esset omnibus acceptior, per quam multi patres offerrẽt filios suos, & separari ab hoc seculo à filiis non timerent. Quotidie offerunt patres filios suos, vt moriantur in Christo, & consepeliantur in domino. Quanti patres occisis martyrio filiis lætiores ab eorum tumulo reuerterunt? Venit Abraham ad locum sacrificio prædestinatum, & ædificauit ibi aram, & imposuit ligna. Quanta molimina immolaturi, ne raptus subito ad immolandum æstimaretur? Et colligatis manibus ac pedibus Isaac filij sui, imposuit eum in arã supra ligna. Nectit filio manibus suis vincula pater, ne refugiendo filius, & vi ignis exustus peccatum incurreret. Et dixit angelus: Abraham Abraham. Tenuit quodãmodo manũ eius diuina vox, & ictum vibrantis occupauit dexterę. Non semel vocauit, ne aut non plene audiret, aut fortuitam vocem putaret. Sic reuocauit, quemadmodũ imperauit. Repetiuit vocem tanquam veritus ne præueniretur studio deuotionis, & vna vox impetũ ferientis reuocare nõ posset. Non iniicias, inquit, manum in puerũ, neque facias ei quicquàm. Nunc enim cognoui quia timeas deum tuum, & nõ pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Hoc est dicere: Affectũ tuum inquisiui, non factum exegi. Tentaui mentem tuam, si etiã filio dilectissimo non parceres propter me. Non aufero quod donaui ipse, nec hæredem inuideo quem largitus sum non habenti. Nec ociose hic quoque ei dilectissimum filiũ dixit, vt illud quod supra dixit, quem dilexisti, ita dictũ ostenderet, ne æstimares quod iam diligere desisset. Et respiciens Abraham, vidit, & ecce aries vnus hærẽs in virgulto.) Qua ratione arietem? Quasi præstantem vtique cætero gregi. Qua ratione suspensum? Vt aduerteres hostiam illam nõ esse terrenam. Qua caussa cornibus suspensum, nisi quod carnem suam virtute superiore à terris leuaret? iuxta quod scriptum est: Cuius principatus super humeros eius. Quis vtique significatur, nisi ille de quo scriptum est: Exaltauit cornu populi sui? Cornu nostrum Christus est, qui pręstitit omnibus, sicut legimus: Speciosus forma præ filiis hominum. Solus eleuatus & exaltatus à terris, quemadmodum ipse nos docet, cum loquitur: Ego non sum de hoc mundo, ego de supernis sum. Hunc vidit Abraham in isto sacrificio, huius passionem aspexit. Et ideo ipse dominus ait de eo: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Vnde ait scriptura: Vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus videt: vt dicant hodie: Dominus in monte apparuit, hoc est quod apparuerit Abrahæ reuelans futuram sui passionem corporis, qua mundum redemit: demonstrans etiam genus passionis, cum suspensum ostendit arietem, virgultum illud patibulum crucis. Et in hoc ligno præstantissimus ductor gregis exaltatus omnia traxit ad se, vt ab omnibus cognosceretur. Vnde & ipse ait: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. Hinc quoque

Marginal references: Matth. 3. — Psalm. 109. — Gene. 22. — Exodi 3. — Gene. 22. — Gene. 22. — Ioan. 16. — Gene. 22. — Esaiæ 9. — Psalm. 148. — Psalm. 44. — Ioan. 8. — Ibidem. — Gene. 22. — Ioan. 8.

promeruit deum Abraham. Denique hæc est tertia benedictio. Tres enim plenarias accepit benedictiones: Vnam post victoriam, qua liberauit nepotem, quando occurrit illi Melchisedech, quando dixit ei dominus: Respice in cœlum, & enumera stellas si poteris. sic erit semen tuum. Et credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Aliam quando iussus est nominari, & signaculū accepit circuncisionis: Tertiam, quando dilectissimum filium suū holocaustum deo non dubitauit offerre. Hæc iterum benedictio præstitit superioribus. In illis enim propagationem seminis Abrahæ promisit futuram. In hac autem ait: Et benedicentur in semine tuo omnes reges terræ, quoniam audisti vocem meam. Et nos ergo audiamus vocē dei nostri, & obediamus præceptis eius, si volumus apud eū inuenire gratiā.

Gene.14. Gene.15. Gala.3. Gene.17. Gene.22.

De morte uxoris Abrahæ, fletúque eius, & sepulturæ officio. De solicitudine quoque ipsius ad prouidendam filio suo Isaac de uxore. Cap. IX.

Locus qui sequitur, habet mortem vxoris, fletum mariti, sepulturæ officium, quibus maritalis affectus probatur. Et surrexit, inquit, Abrahā à mortuo. Docemur vt nō diutius inhęreamus mortuis, sed quantum satis est officij, deferamus. Festinauit autē pro loco sepulchri precium soluere, cum gratis daretur, vt non in alienis locis, sed nostris potius ædificemus tumulos parentum vel proximorum. Sæpe enim cum alienationibus possessionum venales fiunt quæ in iisdem locis sepulturæ sunt. Hoc autem ideo Abraham fecit, quia nondum erant huiusmodi dei templa, in quibus fideliū in domino reliquię conderentur. Senuerat itaque Abraham. quod boni est patris, debuit vxorem prouidere filio: sed propter oraculum dei non poterat redire eò, vnde iussus erat exire. Habitabat autem in terris Chananæorum, ex quorum genere legitimā successionem sibi quærere fugiebat. Et vocauit puerum seniorem domus suæ, & dixit ei vt iret in Charram, & de proximis suis vxorem peteret iuniori domino suo.) Disce hinc quòd etiam senioris ætatis seruuli pueri dicātur à dominis, vel à quibusque potioribus. Vnde & quidam poëta hoc sequendum putauit, siue in eorū vsum qui sibi docti & sapientes videntur, ipse hoc reperit, siue de nostris ipse transtulit, siue translatum inuenit. Pascite vt ante boues pueri, submittite tauros. Vnde & pueros dicimus quando seruulos significamus nō ætatē exprimentes, sed conditionē. Aduerte nunc virtutem boni patrisfamilias, & considera primum quod munus, & cui mandet, vt & tu ita instituas seruulos, vt liberis tuis paternum affectum deferant, officia exequantur. Inuentus est de seruulis senior, tamen qui ad vxorem prouidendā domino iuniori eligeretur, & constrictus vt iuraret, & mitteret manum sub femur domini sui. Per femur generationē intelligimus: generatio autem Abrahæ, Christus est. Vnde Apostolus ait: Abrahæ, inquit, dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed sicut in vno, & semini tuo, quod est Christus: ostendens per ipsum nobis sanctum sacramentum, per ipsum tutum auxilium fore. Constrinxit autem eū vt non de semine Chananæorum vxorem accersiret domino suo, quorum generis author patrem non honorauerat, & ideo maledictionis hæreditatem transmisit in suos: vt cognoscamus fidem, & quandam hæreditatem de authoris prosapia in iis requirendam, quos nobis volumus adiungere. Cum sancto enim sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Si hoc in aliis, quanto magis in coniugio, vbi vna caro, & vnus spiritus est? Quomodo autem potest congruere charitas, si discrepet fides? Et ideo caue Christiane gentili aut Iudæo filiam tuam tradere. Caue, inquam, gentilē aut Iudæam atque alienigenam, hoc est hæreticam, & omnem alienam à fide tua vxorem accersias tibi. Prima coniugij fides, castitatis gratia est. Si idola colat, quorum prædicantur adulteria, si Christū neget, qui præceptor & remunerator est pudicitiæ: quomodo potest diligere pudicitiam? Si Christiana sit, non est satis, nisi ambo initiati sitis sacramento baptismatis. Simul ad orationem nocte vobis surgendū est, & coniunctis precibus obsecrandus deus. Accedit aliud insigne castimoniæ, si credas à tuo deo tibi quod sortitus

Gene.23. Gene.24. Virgil. in Bucol. æglo. 1. Gala.3. Psalm.17.

es coniugium datum. Vndē & Salomon ait: A deo, inquit, præparabitur viro vxor. Non possunt hoc dispares fide credere, vt ab eo quem non colunt, putent sibi connubij impartitam gratiam. Ratio docet, sed amplius exempla commouent. Species illecebra mulieris decepit etiam fortiores maritos, & à religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori consule, vel errorem caue. Primum ergo in coniugio religio quæritur. Ideo Abraham proximam quæsiuit dare vxorem filio suo. Et tu proximam quære. Quis est proximus? Qui fecit, inquit, misericordiam. In euangelio hoc dixit dominus Iesus. Et tu proximam seminis Abrahæ require, & propinquam proximi tui. Semen Abrahæ Christus, ipse est proximus omnium, qui super omnes fecit misericordiam, tollens peccatum mundi. Disce deinde quid in vxore quæratur: non aurum, non argentum quæsiuit Abrahā, non possessiones, sed gratiam bonæ indolis. Deinde interrogatus, si nollet venire mulier, vtrúmnam eo filium domini sui duceret, ait: Attende tibi, ne reuoces filium meum illo. Dominus deus cœli, & deus terræ accepit me de domo patris mei, & de terra in qua natus sum, qui locutus est mihi, & iurauit dicens: Tibi dabo terram hanc, & semini tuo. ipse mittet angelum suum ante te, & accipies filio meo vxorem inde. Quod si noluerit tecum venire mulier in terram hanc, purus eris à iuramento hoc. Quo proficiat hoc, considera diligentius. Non licet tibi accipere alienigenam. Sane si Christianam se faciat, & laudem habebis ex ea. Ne te quoque, si recusauerit Christiana fieri, studium nuptiarum à fide deflectat, instruit lectio. Abraham enim sequentem deduci admonuit, residentem nō expeti, nec eò filium pergere. Sane domini sui, qui se ab incolatu terræ in qua habitabat, adduxerat, non defuturam misericordiam, vt praeiret studio petitoris, & puellæ inclinaret animum. Quasi propheta hoc dixit in caussa filij, & quasi moralis doctor docuit te sperare de domino, quod iuuare dignetur incrementum fidei quærentem. Et surgens puer profectus est in Mesopotamiam, & iuxta voti seriem quod proficiscens seruulus vouerat, occurrit ei Rebecca habens hydriam super humerum, virgo speciosa valde, quam vir non cognouerat. Descendit autem ad fontem, & impleuit hydriam, dedit puero bibere, adaquauit omnes camelos eius. Vnde puer Abrahæ accepit inaures aureas singularum drachmarum, & duas virias dedit in manus eius, decem aureorum pódus earum, & quæsiuit ab ea si locus esset hospitio, & cuius esset filia. Simplicitas quidem moralis exprimitur, quod nullus fuerit vel in coniugij petitione ambitioni locus, sed dominus præsul coniugij petitionem impleuerit. Tamen spectare licet ecclesiæ mysteria. Vbi inuenitur ecclesia, nisi in Mesopotamia? Inde quæritur, ibi accersitur, ibi duobus stipatur fluminibus, lauacro gratiæ, & fletu pœnitentiæ. Etenim nisi peccata propria defleueris, nisi gratiam baptismatis acceperis, non tibi acquiritur ecclesiæ fides, & quædam coniugalis copula. muniunt eam Tygris, hoc est prudentia: & Euphrates, hoc est iustitia, & illuminatio fructuosa, à barbaris separans gentibus. Virgo autem speciosa valde, cuius decorem nulla corrupit ætas. Speciosa valde, quia speciosus & ille præ filiis hominum qui eam acquisiuit sibi: quam vir non cognouerat. nulli enim viro erat copulæ ius, sed soli Christo debita. Hydriam habens super humerum, qua lauat actus hominum. Et quia ex congregatione gentilium constat, qua suos lauit: ideo legis quia descendit ad fontē, & impleuit hydriam, & ascendit. Samaritana illa venit ad fontem, sicut in euangelio scriptum est, sed non descendit: puteus ei videbatur, nec impleuit hydriam. Denique ait: Hydriam nō habeo. Non habebat vnde actus suos lauaret. Hęc sola descendit, hęc sola cognouit fontem verum: hoc est, nō aquæ fontem, sed vitæ æternę, sicut dixit Dauid: Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Ideoque habuit quod daret sitientibus, quia credidit. Nam quæ non credebat, ait fonti huic volenti sibi potum dare: Vnde mihi habes dare aquam viuam? Hæc autem habuit vnde non solum puerum, sed etiam camelos adaquaret, quæ non solum iustos rigare consueuit, sed etiam iniustos replere. Ideo accepit inaures aureas, & virias quas misit Abraham,

Prouer.19. Luce.10. Gene.24. Psalm.44. Ioan.4. Psalm.35.

ham, tanquam meritorum suorum præmia. Fortasse audientes hæc filiæ quæ ad gratiam domini téditis, & vos prouocemini vt habeatis inaures & virias, & dicatis: Quomodo prohibes hoc episcope vt habeamus quod Rebecca accepit pro munere, & hortaris vt similes simus Rebeccæ? Sed non has inaures Rebecca habebat & virias, quæ lites in ecclesia serere solent, quæ labuntur frequenter: alias inaures habebat, quas vtinam vos habeatis, alias virias. Inaures Rebeccæ pij auditus insignia, & viriæ Rebeccæ ornamenta factorum sunt. Has inaures habebat, quæ non grauarent aurem, sed demulceréthas virias, quæ manum non materiali auro onerarent, sed spiritali actu leuarent. Ideo & fratri & parétibus in hoc placuit ornatu. Et tu sume inaures quas tibi Abraham reliquit: sume quas transmisit virias. Audi verba domini dei tui, sicut ipse audiebat: exequere iussa, sicut ipse properauit implere. Pulcherrimus autem locus ad instruendos eos quibus aliquid iniungitur, quod non prius manducauit puer Abrahæ appositum sibi panem, quàm mandatum domini exequeretur. Quo impetrato, vasa aurea & argentea & vestem dedit Rebeccæ. Vbi sponsata est ecclesia, accepit vasa aurea & argentea, in quib⁹ esset thesaurus fidei: sunt etenim vasa in honorem, sunt & in cótumeliam. Quæ sint ea vasa, audi: Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Vasa fictilia, corpora nostra sunt: fides nostra, thesaurus est. Et fortasse iam etiam ipsa corpora nostra, quæ thesaurum habent, aurea sunt, quia sunt plena prudentiæ: & argentea vasa sunt, quæ videntur mandati cœlestis alloquiis refulgere. Honorantur autem & parétes muneribus. Consulitur puella non de sponsalibus (illa enim iudicium spectat parentum. Non est enim virginalis pudoris eligere maritum) sed iam desponsata viro de profectionis consulitur die. Nec immerito dilationem non attulit: iure etenim properare debuit ad maritum. Vnde illud Euripideon, quod mirantur plerique, vnde translatum sit, manifestum est. Ait enim in persona mulieris, quę tamen maritum volebat relinquere, & ad alias petebatur nuptias: νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς μέριμναν ἕξει, κ᾽οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε. Hoc est: Sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit: Hoc enim non est meum. Ergo quod ipsi philosophi mirati sunt, seruate virgines. Mulier etiam si qua amisso cito marito adolescentula laqueum infirmitatis suæ timet incidere, si vult, nubat tantum in domino, vt electionem mariti parentibus deferat, ne appetentiæ procacioris æstimetur author, si ipsa de nuptiis suis electionem sibi vindicet. Expetita enim magis debet videri à viro, quàm ipsa virum expetisse. Verecúdiam pręmittat antequam nubat, quo ipsum cóiugium plus commendet verecundia. Sed illi verba imitantur, opera imitari nequeunt. Inesse quoque in eo pręclarum ecclesiæ mysterium liquet, eo quòd nemo ausus sit eam ante Christum vocare. Soli enim Christo hæc erat vocandarum nationum reposita prærogatiua. Vocata autem non fecit moram, & ideo acceptior domino, quia populus Iudæorum, qui erat ad cœnam vocatus, dignus non fuit venire: congregatio autem Gentium simul vt accersiri se vidit, occurrit. Denique vt scias non sine mysterio esse: cum veheretur camelo, venit ad sponsum, eo quòd populus nationum beluina quadam horridus meritorum deformitate, qui formæ suæ nullum haberet decorem, fidem esset atque consensum ecclesiæ recepturus. Nec illud ociosum, quòd cum veniret Rebecca, vidit Isaac deambulantem: & cum interrogasset quis esset, cognito quod ipse esset cui duceretur vxor, descendit, & caput suum obnubere cœpit, docens verecundiam nuptiis præire debere. inde enim & nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia puellæ se obnuberent. Discite ergo virgines quemadmodum seruetis verecundiam, ne intecto capite prodeatis ante extraneos, cum Rebecca iam desponsata designatum maritum aperto capite non putauerit videndum. Quis ille est seruulus qui prouidit has nuptias? Vnus vtiq; de apostolis, & ille maxime qui ait: Viri fratres, vos scitis quia à diebus antiquis in nobis deus elegit ex ore meo audire nationes verbú euangelij. Vel ille qui doctor appellatus est Gentium. Ipsi enim cum leguntur, ait Ioannes euangelista, acquirunt Christo animam, vt credat quæ ante non credidit: & cupientibus Christum videre, sermonibus demonstrant suis. Itaq; Abraham celebratis filij nuptiis, lógæua ætate, & bona senectute compleuit diem.

[Margin: 2.Cor.4. — Hermione i Andromacha Euripidis sic loquitur. — Matth.22]

CAPITA LIBRI SECVNDI DE ABRAHAM.

De continuatione huius libri ad pręcedentem, cum pulchra profundioris intellectus apertione: & qua ratione menti dicatur, sicuti & Abrahæ dictum est, vt exeat de terra, cognatione, & domo sua. Quomodo etiam volens perfectam purgationem consequi, à tribus se debeat disiungere. Caput I.

De exitu Abrahæ, quemadmodum locutus est ei dominus. Et quod processus illius viri propositus sit nobis ad imitandum, & scriptus ad experimentum: ac qualiter reformet se mens in Abraham, & per gradus & incrementa se colligat. Caput II.

De perambulatione Abrahæ vsque ad locum vbi dominum sibi apparentem vidit: quem, quandiu Chaldæus fuit, videre non poterat. Quòd etiam mens quandiu Chaldaicis erroribus inflectitur, deum non videt. De ædificatione quoque aræ per Abraham, & inuocatione nominis domini. Caput III.

De abitu Abrahæ & demoratione in deserto, descensúque in Aegyptum. Quòd etiam mens tunc probetur ac tentetur quando est in deserto. Quid præterea significet quod Abraham descendens in Aegyptum dixit Saræ ne se vxorem sed sororem eius appellaret. Quid etiam increpatio Abrahæ per regé Aegypti, vxorisque restitutio, & abeundi licentia. Caput IIII.

Discessus Abrahæ de Aegypto cum vxore sua Sara quid significet. Quid etiam quod eo inducitur redisse vnde in Aegyptum descenderat. Cur præterea diuitias eius scriptura expresserit. Et vtrum Loth quoque nepos eius diues fuerit. Caput V.

Qua ratione scriptum sit: Et Loth qui ambulabat cum Abraham. Cur etiam dictum sit quòd non capiebat eos terra. Qui præterea sint pastores, & quorum animantium. Quæ rixa inter pastores Abrahæ, & inter pastores Loth, & quomodo illam sedare curauerit Abraham. Quanta quoque præmiserit ne Loth discedere cogeretur. De insolentia denique ipsius Loth, & electionis nescientia. Et quid nos eligere debeamus. Caput VI.

Quomodo ex locutione domini ad Abraham, & ostensa sibi terræ promissione doceamur quátum mens superfluis portionib⁹ & irrationabilib⁹ exhaustis proficiat. Quemadmodum etiam instruamur ex triúpho quatuor regum contra quinque, quantum vitia vitiis adiuncta noceant. Caput VII.

Quemadmodum ex oblatione Melchisedech admoneatur mens plena prudentiæ ac iustitiæ, vt deuotior sit erga dei cultum. Quódque expeditione regis Sodomorú, vbi se vicisse putat, tentari se discat, & qualiter ex Abrahæ responsione contagium intéperantiæ declinare possit. Cur præterea post euétum belli, mercedem dominus spoponderit. Quid denique significet quòd Abrahæ cura posteritatis fuit. Ac de mystica interpretatione totius sacrificij Abrahæ. Caput VIII.

Quid sibi velit quòd post solis occasum excessus cecidit super Abraham. Et quomodo ei non tam quæ futura erant declarabantur, quàm præscribebantur quæ facienda forent. Quid præterea singulariter per superiora author significari arbitretur. Caput IX.

Quid significetur oraculo domini ad Abraham dicétis: Semini tuo dabo terram hanc, &c. Ad quid etiam pertineat Sara vxor Abrahæ, quæ sterilis fuerat. Et quid ancilla eius Agar significet. Qua ratione præterea Sara conclusa fuerit, & Agar filios pepererit. Caput X.

Quid nos doceat oraculum quo dictum est Abrahæ: Circumcidatis omne masculinum vestrum, &c. Quomodo etiam plerique moueantur ex hoc quod dominus dixit: Quoniam qui non fuerit circuncisus masculus, &c. Qua ratione præterea Saræ vna litera fuerit addita, ac de futuri filij

ri filij promissione, &c. Quid denique significet quod Abraham in faciem ceciderit. Et de promissi confirmatione, & responsione domini ad Abrahæ petitionem. Caput XI.

DIVI AMBROSII EPISCOPI Mediolanensis de Abraham, Liber II.

De continuatione huius libri ad precedentem, cum pulchra profundioris intellectus apertione, & qua ratione menti dicatur, sicuti & Abrahæ dictum est, ut exeat de terra, cognatione, & domo sua. Quomodo etiam uolens perfectam purgationem consequi, à tribus se debeat distinguere. Caput I.

Moralem quidem locũ prosecuti sumus, qua potuimus intellect⁹ simplicitate, vt qui legunt, morũ possint sibi haurire magisteria. Sed quia ex vtraq; parte acuta est acies gladij, ex vtraq; parte præliaris: similiter verbum dei, quod est acutius omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ, quocunque conuerteris, paratum inuenies & opportunum vt animam legentis pertranseat ad reuelanda propheticarum scripturarum ænigmata. Vnde non absurdum reor referre ad altiora sensum, & per historiam diuersarum personarum virtutis formæ quendam processum explicare, maxime cum iam in Adã intellectus profundioris exordia degustaremus. Adam etenim mentem diximus, Euam esse sensum significauimus, serpẽtis specie delectationem expressimus: sed ibi de summa beatitudine, & quadam naturali virtutum amœnitate per circunscriptionem sensus & delectationis illecebram deflexus ad culpam est. Hic autem profectum mentis speculari datur. Hoc enim legislator prouide egit, vt quemadmodum lapsum mentis demonstrauit, vt illas erroris caueremus semitas, ita etiam processum mentis & quendam superiorem reditum significaret, vt quemadmodum infracta mens reformare se possit, cognosceremus. Purgauerat enim terram dominus in diluuij infusione, lauerat humanæ colluuionem fragilitatis. Sed non satis erat ad virtutum profectum, nisi vt instrueretur homo quemadmodum se regeret & gubernaret. Abraham mentis loco inducitur. Deniq; Abraham transitus dicitur. Ergo vt mens quę in Adam totam se delectationi & illecebris corporalib⁹ dederat, in formã virtutis speciémq; transiret, vir sapiẽs nobis ad imitandum propositus est. Denique Abraham secũdum Hebræos & secundum Latinos pater dictus est, eo quòd mens paterna quadam authoritate censione & solicitudine totum gubernet hominem. Hæc ergo mens erat in Charra, id est in cauernis obnoxia variis passionibus. Ideoque dicitur ei: Exi de terra tua, hoc est de corpore tuo. Exiuit de hac terra ille cuius conuersatio in cœlis. Et de cognatione, inquit, tua. Cognati sunt animæ nostræ corporis sensus. Diuiditur in duo anima nostra, in id quod rationabile, & in id quod est irrationabile. In eo autem quod est irrationabile, sensus sunt. Ergo cognati sunt partis rationalis, hoc est mentis. Et de domo tua, inquit, exi. Domus mentis prolatum est verbum. Sicut enim paterfamiliàs habitat in domo sua, & in potestate habet quemadmodum regat domum suam, ita etiam mens in sermonibus nostris habitat, & gubernat verba nostra, & vis eius ac disciplina in sermone elucet. Et bonus paterfamiliàs à primo vestibulo domus æstimatur: ita etiam de sermonibus nostris mens nostra perpenditur. Denique etiam modulum vocis pulsat & reuocat. Ergo qui vult perfectam purgationem consequi, disiungat se ab his tribus, à corpore, à sensibus corporalibus, à voce. In quibus sunt omnes corporis passiones, & circunscriptiones sensuum quibus decipimur & illudimur. In nullo enim horum trium bonum. Nec in carne, quamuis Epicuri schola, plerique etiam voluptarij dirumpantur laudis corporis delectatione. Neque in sensibus, qui sæpe luduntur. Neque in sono vocis, quæ falsis plerunque animam demulcet cantibus, est perfectum bonum hoc incorruptibile. Manifesta autem fides. Mortuo etenim homine caro corrumpitur, sensus pereunt, vox amittitur, remanet mens immortalis, incorpoream vitam recipiens. Vnde in alteram terram vocatur plenam beatitudine, vbi non falsa pro veris, sicut in hac vita, sed viuam rerum cernat substantiam, eo quòd excussa corporis & sensuum & vocis nebulosa quadam imagine, corruptibilem caliginem deponat, & reuelata facie beatæ vitæ gratiam lustret obtutu. Benedicam, inquit, te, & faciam te in gentem magnam. Immortalitatem spondet cum genus promittit. Genus enim immortale videtur esse. Personę mortales sunt singulorum, vt hominum, vt equorum, vt apum. De quibus ait quidam: At genus immortale manet. Tamẽ multo illuđ melius quod gentem magnam dixit, ecclesiæ perpetuam posteritatem, & generationem illam supernam, quæ vere magna est. Et peccato moriamur, ideo renascamur.

De exitu Abrahæ quemadmodum locutus est ei dominus. Et quod processus illius uiri propositus sit nobis ad imitandum, & scriptus ad experimentum!, ac qualiter reformet se mens in Abraham, & per gradus & incrementa se colligat. Caput II.

Exiit Abraham quemadmodum locutus est ei dominus. Hinc ferunt Gentiles septem sapientum sententiam: Sequere deum, quasi inuentum suum: cum longe anterior non dico Abraham, sed Moyses fuerit, per quem lex data est dicens: Post dominum deum tuum ambulabis. Exiuit ergo Abraham, in quo non tam profectio eius, quàm animæ eius deuotio, & mentis libertas exiuit de corporis vinculis, de illecebris delectationis. Denique sic habes: Exiuit Abraham quemadmodum locutus est illi deus. Supra habes exi dixisse deũ, in quo apertum imperium iubẽtis expressum: hic habes queãdmodum locutus est illi deus, quasi quidam confabulationis affectus comprehenditur. omnia enim fecit quæ statuta sunt. Ante factum igitur deus dicit quasi obnoxio, post factum loquitur quasi amico. Amicus est enim deo, qui facit quæ imperata sunt. Vnde & in euãgelio suo dicit dominus Iesus: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos. Sed (vt dixi) processus viri sapientis propositus est nobis ad imitãdum, scriptus ad experimẽtum!: nec perfectio. Adhuc enim reformat se mens in Abraham, quæ in homine primo lapsa est. Et ideo per grdus & incrementa se colligit. Vnde & addidit: Et abiit cum eo Loth, hoc est declinatio. Id enim nominis significat interpretatio, eo quòd vt viantes incognitam carpentes viam, semitis aliquibus sæpe falluntur, vt à directo deflectant tramite, & tamen si prudentes sunt, non deuiant, sed cunctabundi licet regionis ipsius contuitu viam colligunt: ita & Abraham nutabundus quidem, tamen tramitem veri sequebatur. Ducebatur plerunque falsa specie bonorum, sed non penitus inclinabatur. Perfecti est enim non deflectere, prudentis non penitus declinare. Solus autem ille nunquam deflexit, de quo scriptum est: Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filiũ, & vocabis nomen eius Emmanuel: butyrum & mel manducabit: priusquam sciat aut proferat mala, eliget bonum: quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est. Hoc Abraham facere non poterat, vt prius bona eligeret, quàm mala sciret. Sed præceptis inhærebat cœlestibus, ne declinaret à vero. Ideo etiam & septuaginta & quinque annorum describitur exisse de Charra, quod septuagesimo perfecto remissionis numero sensus is sit qui possit inflecti. Delectationes enim horum sensuum faciunt vt non semper erecta sit mens nostra, sed aliquando se inflectat, vt non infra cauernas corporis se intra latibula voluptatis abscondat. Tamen etiam in his cuniculis positus ita euasit vt sumeret vxorem suam, & nepotem, & omnem animam quascunque possederat in Charran. Prudentes enim & continentes virtutis atque animæ possessores sunt, decorem morum mansuetorum eligẽtes. Qui autem amatores corporis sunt, delectationibus eius irretiuntur: quia irrationabilium in corporis habitudine omnis virtus est, rationabilium autem in virtutibus animæ ac disciplinis.

Hebr.4. Gene.12. Ibidem. Ibidem. Ioan.15. Luce.1. Esaie.7.

plinis. Propterea scriptum est, quia possidebat animã suam tanquam liberam regens, & nulli seruituti obnoxiam. Hoc ergo habet intentio doctoris, eo quòd etiam in illis diuerticulis & anfractibus constitutus, vel adhuc æui recentioris vel nondum perfectioris disciplinæ, locum patentem ad vitia, non est ita inflexus ad culpam vt demigrare non posset. Denique mentem suam ab illa lubrica possessione defendit & transtulit.

De perambulatione Abrahæ vsque ad locum vbi dominum sibi apparentem uidit: quem, quandiu Chaldæus fuit, uidere non poterat. Quod etiam mens quandiu Chaldaicis erroribus inflectitur, deum non uidet. De ædificatione quoque aræ per Abraham, & inuocatione nominis domini. Caput III.

Gene. 12. ET perambulabat, inquit, Abraham vsque ad locum Sichem ad quercum altam.) Nónne uidetur superflua esse, nisi rationem requiras, cum & altitudinem quercus non prætermiserit? Sed vbi ratio est, nihil superfluum. Sichem enim vel humerus vel ceruix significatur, quod est laboris vel exercitationis indicium. Ibidem. 48. Vnde & Iacob vir exercitatus filio suo Ioseph eã præcipuam dedit. Ergo quia neq; sine dote naturæ exercitatio ipsa per se perfectionẽ conferre potest, & naturæ gratia destituitur si desit exercitatio (est enim ingeniosi adminiculũ diligẽtia) inducitur is vir ad cuius imitationem formaris ad naturæ gratiam adiuncta exercitatione, ita fundatior & excelsior factus, vt vsque ad quercum altam transiret. Quæ arbor vt alta, ita etiam robusta, indicio est non facile animam Abrahę seculi huius procellis esse curuatã, sed mãsisse sublimem, vt se æternis inquisitionibus ad altitudinem diuinæ Ibidem. 12. cognitionis eleuaret. Denique continuo apparuit illi deus. Nusquam superius habes quod visus esset illi deus. Vnde liquet eo referendum, quia quandiu Chaldæus fuit, hoc est, non solum in regione, sed etiam in opinione Chaldæorum, non poterat deum videre, quem intra mundum quærebat. Chaldæi enim mundum superiorem deum dicunt, & etiam sticarum domo, & stellarum cursu ferri asserunt ea quæ terrena sunt, & quodam coerceri vinculo. Vnde & deos stellas appellauerunt, eo quòd eas dominatum quendã habere supernum credant, quia quædam stellis ad terrena compassio est. Oportuit autẽ eos æstimare quia quod compatitur, non imperatorum ius, nec dominatum quasi deus possit habere in eis quorum ægrescit compassione, cum sit & ipse mortalis & corruptibilis. Mundus quoque cùm sit factus, vtique ipse deus non est, sed operator & conditor eius. Ergo mens quandiu Chaldaicis erroribus inflectitur, non videt deum, quem in his quæ videntur, non in his quæ non viden- 2. Corin. 4. tur, esse putant. Quæ autem videntur, temporalia sunt: nam quæ non videntur, æterna. Sed non temporalis deus. Non igitur videtur. Non ergo mens ea videt deum, quæ disciplinam Chaldęorum sequitur. Vnde nec Abraham primum vidit. Quomodo autem poterat videre eum supra quem alte- Gene. 12. rum esse arbitrabatur? Vbi verò ad aliam demigrauit, non regionem, sed veram religionem, paratam humilitati (hoc enim significat Chanaan) tunc deum videre cœpit, & eum cognoscere esse deũ, cuius inuisibili virtute aduertit ea regi & gubernari. Hoc ergo scriptura docet, quia Abrahã à stel- Ibidem. larum obseruatione migrans deum vidit. Confirmatio testimonij adiungitur, quia in loco aram domino ædificauit, ei qui sibi apparuit. Impressus est enim typus iste validus in anima eius, & manifestata fides veritatis. Suppetit enim grato viro memoria, ingrato irrepit obliuio. Illi hærent à quibus adiuuatur, isti labuntur omnia quæ conferuntur. Statuit autem aram, sed non sacrificauit. Posset mouere nisi meminisset processus mentis huius scripturæ serie seruari. Et ideo spectabat à deo genus discere sacrificandi. Aduertebat enim irrationabilis animantis & mutæ pecudis sacrifi- Ibidem. 22. cium dignam diuino cultu hostiam non videri. Nondum Ibidem 14. in Isaac typum cognouerat passionis futurę, nondum Mel- Ibidem. 12. chisedech dederat ei benedictionis gratiam, vt ista cognosceret. Recessit, inquit, inde in montem contra Orientem Bethel. Incrementum deuotionis, montis significat e- A minentia, cuius ascensio indicium est vberioris processus. Contra Orientem ideo, quia prophetabat venturum iustitiæ solem, quod illic sapientia pararet sibi domum, & inde per virginem suum prædestinaret exortum. Volebat ergo cognoscendorum iam mysteriorum lumen accipere. Sicut enim sole mundus, ita splendore sapientiæ tota mens illuminabitur. Meritóque posuit contra Orientem Bethel. Domus enim dei dicitur Bethleem, in qua natus est Christus. Mich. 5. Vnde ait per prophetam deus: Et tu Bethleem non es minima inter principes Iuda, ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum. Non dixit contra Bethleem, sed tabernaculum ipsum Bethleem appellauit. Ecclesia enim iustorũ est tabernaculum. Iam illa quis nõ miretur mysteria, quod Bethleem iuxta mare Galilææ est ab Oriente? Etenim anima quę meretur templum dei appellari, vel ecclesia, tunditur secularium curarum fluctibus, sed non subruitur: cæditur, sed non labefactatur, commotiones fluctuum & insurrectiones passionum corporalium facilis premere ac mitiga- B re. Spectat aliorum naufragia ipsa immunis & exors periculi, parata semper vt illucescat sibi Christus, atque illuminatione iucunditatẽ acquirat sibi. Sicut enim oculi pascuntur primo diei lumine, ita etiam mens nostra alitur inuentis sapientiæ, & quibusdam eius radiis videtur splendescere. Visibilis enim solis radiis terræ vaporantur, inuisibiles autem radij cordis nostri penetrãt interiores recessus. Ite- Gene. 12. rum ædificauit aram, & inuocauit in nomine domini. Processus fidei in domini inuocatione significauit. Hoc adiecit superioribus.

De abitu Abrahæ, & demoratione in deserto, descẽsúque in Aegyptum. quod etiam mens tunc probetur ac tentetur quando est in deserto. Quid præterea significet quod Abraham descendens in Aegyptum, dixit Saræ ne se uxorem, sed sororem eius appellaret. Quid etiam increpatio Abrahæ per regem Aegypti, uxorísque restitutio, & abeundi licentia. Caput IIII.

ET abiit Abraham, & demoratus est in deserto.) Ibidem. Tunc probatur mens, quãdo in quodam deserto est, vbi nulla cupiditatum lasciuia, nulla abundantia pecuniæ, nullus sumptus luxuriæ. Vtinam in hoc deserto esse possim, destitutus ab omni incentiuo cupiditatum, derelictus ab omni delinquendi studio, expoliatus iactãtia & tumore. Sed quia vel deus nos tentari patitur, vel tentator incursat cum sibi videtur in deserto mẽs esse quieta ab omni terrenarum voluptatũ appetentia: in Aegyptum impellitur, vbi compungi possit. Stimulus enim mentis caro nostra est, & passiones eius compunctiones sunt nostræ. Ipsa est Aegyptus nostra, hoc est caro nostra, ipsa est afflictio. In hanc descendit mens nostra quãdo cogitat quæ carnalia sunt. Tunc autem ascendit quando inuisibilia desiderat. Ideo & Abraham dicitur descendisse in Aegyptum, vt affligeretur. Patitur hoc mens nostra, interdum separat se à corpore, secernit vt singulariter agat, incorporalibus intendere atque adhærere cupiens. Interdum propter colli- D gationem animæ & corporis inclinatur ad carnales voluptates, quibus infirma subiicitur, fortior non tenetur. Afflictiones igitur forti viro coronæ sunt, inualido infirmitates sunt. Vnde & ille nõ timebat afflictiones, quibus probaretur merito, qui dicit: Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed in omnibus fu- 2. Cor. 7. mus afflicti, foris pugnæ, intus timores. Sed vt descenderet Gene. 12. in Aegyptum, fames coegit. Exoritur sæua mentis fames, quando appetẽtia carnis huius exundat, & expectatæ aquæ saluti aduersæ sunt. Redigũt nos in angustias corporis, cum habendi cupiditas irrepit luxuriæ suauitate, & cordis iactantia tentantur omnes. Inflectitur etiã sobrius animus, descendit in Aegyptum, hoc est in afflictionẽ corporis. Sic tamen descendit, vt quasi aduena ad tempus incolere, non quasi ciuis possidere videatur. Iustus enim dixit: Aduena sum in ter- Psal. 118. ra hac. Et alibi: Heu me quod incolat' meus prolõgatus est. Psalm. 119. Descendẽs autem Abraham in Aegyptum, hoc est ad feros & barbaros mores, qui virtuti deferre nescirent: ne nocerẽt per inuidiam, dixit Saræ ne se vxorem eius diceret, sed so- Gene. 12. rorem

rorem eius appellaret.) Et hinc grãde virtutis myſterium, cui cito inuidetur. Et ideo vt inuidiam reprimat, humiliorem ſe præſtare debet. Non ſibi principatum ſuper omnes vindicet, non ſibi ſoli ſapientiam præcipuam arroget. Hæc eſt quam ſibi Salomon vxorẽ acquiſiuit. Vxor enim præcipue eſt viro debita. Itaque omnes cupiunt tali ſe copula dignos videri, vt doleant aliquem ſibi præferri. Quis tanta ſolus potiatur pulchritudine? Soror autem quodam vel iure germanitatis, vel nomine pleriſque ſociatur. Et ideo verum amatorem ſuum integrum ab iniuria reſeruat. Vnde videntes eam Aegyptij, [Gene. 12.] qui non poſſent diſcernere, nec virtutis formã cognoſcere, vulgari æſtimantes iudicio, induxerunt ad tyrannum, hoc eſt ad mentem ſuperbam, quæ pondus ſapientiæ non ſuſtinuit, & ideo afflicta eſt. Etenim cum animam improbã virtutis intrauerit ſermo, redarguit eam culpæ, erroríſque pudore afficit, & prolapſionis torquet dolore. Nãque dum in quadam ſumus delinquendi libidine, nebulis quibuſdam inſipientiæ mens obducitur, & fumo quodam iniquitatis oculi eius caligantur, ne videat eorum quæ cõcupiſcit deformitatem. Sed cùm omnis nebula tranſierit, & ſapientiæ fulgor fulſerit, grauia tormenta exercentur in quodam male conſcij ſecretario. Itaque grauior noſtra mẽs iudex eſt conſcientiæ reatu, & iudicio pœnitentiæ. Quod ſi vel ægra per culpam, vel inualida per infirmitatem non potuerit ferre ac perpeti virtutis præſentiam, dimittit eam, áque ſe relegat, ne patiatur eam volui in ſe, & adhærere cogitationibus ſuis. Et vt infirmiores oculi lucem refugiunt: ita mens inualida ſapientię fulgorẽ non ſuſtinet. Tales erant [Matth. 8.] Geraſeni, qui rogabant vt trãſiret de finibus eorum dominus Ieſus. Deniq; & iſte rex Aegypti ait ad Abraham: Quid [Gene. 12.] hoc feciſti mihi? Quare non dixiſti mihi quia vxor tua eſt, ſed dixiſti quia ſoror tua eſt, & ſumpſeram mihi vxorem? Et nunc ecce mulier tua ante te, accipe, & recurre hinc. Intueamur animo intemperantem aliquem, qui intuitus caſtitatis gratiam, quodam captus eius decore ſequẽdam putet. Deinde pediſſequas eius neſciens quibus colligata incedit, & ſtipata aduenit, ſobrietatem ſcilicet, modeſtiam, ac verecundiam, parſimoniam cibi, fugam laſciuiæ, procacitatis, petulantiæ, cautionẽ fœmineam, ſolicitam cuſtodiam, ſubito aut ebrietatis ſuccenſus calore, aut ipſius carnis æſtu, ad occurſum formæ decentioris nequaquã ſe teneat, nec legi carnis repugnet: nónne dicit: Putaui rem faciliorem, caſtimoniam ſequi: ſupra humeros meos, ſupra vires meas eſt. Rarus cui iſta iungatur. Vale caſtitas, recede recede de finibus ſenſuum meorum. Recurre cito eo, vnde huc veniſti, non ſuſtineo præſentiam tuam. Affligor grauibus quæſtionib⁹, dum tenendam te arbitror, quam tenere non poſſum. Conuerſus deinde ad aliquem monitorem ſui, qui ſtuduerit in eius mentem inducere aſſuetudinem caſtimoniæ, allegans non arduam fore, nec impoſſibilem, ſed pluribus ſociam, finitimã ſtudioſis, conuenientem voluntariis. Quid hoc, inquit, [Ibidem.] feciſti mihi? Quare non dixiſti mihi quia vxor tua eſt? Hoc eſt, quæ non perfunctorie, ſed legitimo teneatur coniugio, ſecum maximam vehat dotem, quæ inuehat grauia onera matrimonij, & duræ fœnus coniunctionis. Sed dixiſti ſororem, nullis adſtrictam legibus, & naturæ ſociam, non iure aliquo dotalis cenſus ſuperbam ac potentem. Itaque imprudens oſterum eius copulandam eam mihi & tenẽdam putauerã. Sed intellexi quòd pondus ſit in ea & ſarcina. Ecce mulierem tuam, id eſt ecce perſuaſio tua ante te, accipe, & recurre. Nolo ante me ſit, nolo in meis cogitationib⁹. Tolle te hinc cum tuis conſiliis, cum tua admonitione, cito tolle, cito recurre, moras tuas non fero, afflictiones ſunt mihi. Satis eſt, quòd ante deceptus ſum. Et miſit alũnos ſuos quibus vagatur plerunque mens intemperantior, voluens animo cogitationes luxuriæ, ambitionis, auaritiæ, & diuerſas illecebras offerens, vt eliminarent, ac longe propellerent caſtimoniam, ne recurſum faceret in eos fines quibus fuerat expulſa, quo ſecura iam & arbitrij ſerioris libera, in peccatis ſuis redargui non formidaret.

Diſceſſus Abrahæ de Aegypto cum uxore ſua Sara quid ſignificet. Quid etiam quòd eo inducitur rediiſſe unde in Aegyptum deſcenderat. Cur præterea diuitias eius ſeriptura expreſſerit. Et utrum Loth quoque nepos eius diues fuerit. *Caput V.*

DIſceſſit itaque Abraham inde habens ſecum vxorem ſuam Saram, [Gene. 13.] hoc eſt principalẽ, non ſeruientem. Ideo & dicitur illi: Audi Saram vxorem tuam. Quæ enim ſeruitio delictorum ſe exuit, principatum habet, non ſeruitium. Mens ergo validior principalem virtutem ſecum habet, hoc eſt, imperitantem corporis ſenſibus, non obedientem. Quæ de Aegypto ſecum omnia retulit, nihil ibi diſciplinarum ſuarum amiſit. Non colorata eſt intemperantia, inſolẽtia flagitiorum, immodeſtia, non expoliata eſt amictu ſedulæ ſobrietatis, non exuta veſtimento pudoris. Erat diues valde, vtpote cui nihil bonorum deerat, qui non alieni erat appetens, qui nullius indigebat quòd ſuũ dici vellet. Hoc eſt enim eſſe diuitẽ, quòd ſatis voluntati ſit. Menſuram enim frugalitas habet, cenſus non habet, cuius modus in abitrio quærentis eſt. Erat enim diues pecoribus, argento, & auro. [Ibidem.] Quid ſibi hoc vult? Non mihi videntur in homine iuſto ſeculares diuitiæ laudari. Vnde in pecoribus corporales ſenſus intelligo, quia & ipſi irrationabiles ſunt. In argento ſermonem, in auro mentem. Merito diues erat Abraham, quia regebat ſenſus irrationabiles. Denique & domuit, & manſuetos fecit, vt fierent rationabiles. Habebat ſermonem fidei calore ſplendidum, purgatum ſpiritalis gratia diſciplinæ, habebat mentem plenam prudentiæ. Et ideo auro comparatur mens bona, quia ſicut cæteris præſtat metallis: ita mens bona in homine cæteris potior eſt humanæ ſubſtantiæ portionibus. In tribus igitur ſenſus ſapientis, in ſenſu, in ſermone, mente, gradus quidam per ordinem factus: ſicut etiã in Apoſtolo legimus: Manet autẽ ſpes, [1. Cor. 13.] fides, charitas, tria hæc, maior autẽ his eſt charitas. Et mens igitur maior eſt, quia ipſa eſt quæ molit ſpiritale frumentum, vt purgationem ſenſuum ſermonúmque proferat. Seruatur vbique perſona ſapientis viri. [Gene. 13.] Denique eò inducitur rediiſſe Abraham, hoc eſt in Bethel, vnde in Aegyptum deſcenderat, vt agnoſcamus quòd etiam iuſti in domo dei poſiti, & verbo dei intenti tentantur quidem ſecularibus afflictionibus, ſed non alienantur à domo dei, & à cuſtodia pręceptorum cœleſtium. Si vis contentus eſſe finibus, non extolli diuitiarum copiis, & rebus ſecundum gratiam voluptatum fluentibus, hoc ſcias eſſe mentis optimæ, meditari ſemper principium & finem, eò procedere, & inde egredi, hoc eſt, bonum. Bonum autem ſapientia eſt. [Marc. 10.] Nemo enim bonus niſi vnus deus. Ab eo procedimus, creati per ipſum. Ad eum reuertimur, quia cum Chriſto eſſe multo melius. Et vt ſcias quia bonum eſt congruere principium & finem, ipſe ait bonus Ieſus: [Apoc. 1.] Ego ſum α & ω, principium & finis. Mẽs igitur noſtra cũ ipſo ſemper ſit: ab eius templo, ab eius verbo nunquã recedat. Sẽper in lectione ſcripturarum ſit, meditationibus, orationib⁹, vt ſermo eius qui eſt, ſemper operetur in nobis, & vt quotidie procedentes in eccleſiã, vel domeſticis incubãtes orationib⁹, ab ipſo incipiamus, & in ipſo finiamus. Ita totus hic vitæ noſtræ dies, & curſus diei, ab ſe ſumat principiũ, & in ſe deſinat. Sicut enim à principio vitæ credere, & imitari ſalus eſt: ita perſeuerãtia vſque in finẽ neceſſaria eſt. Eſt autem mentis optimæ diligentia, vt verbo dei intenta nihil faciat irrationabile vnde triſtitiam ſubeat, vt iugiter actuum ſuorum bene conſcia, lætitiam bonæ ſeruet cõſcientiæ. Quòd enim bonum, hoc ſine timore & ſine triſtitia eſt, id eſt, ſecuritatis & gratiæ plenum. Poſſeſſio enim iuſti grata eſt deo, inſipientium autem nullus gradus. Ideo Eſaias appropinquante bono ait: Fugiet dolor & triſtitia, & gemitus. [Eſai. 35.] Ioannes quoque in Apocalypſi: [Apoc. 21.] Et ille, inquit, deus cum illis erit, & delebit omnem lachrymam de oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor vlterius. In reſurrectione enim iuſtorum lætitia iugis erit & gratia, cum illud bonum cœperit eſſe cum ſuis, quando requieſcent in ſinu Abrahæ, poſiti in eius tabernaculo, quod inter domum vel ſermonem dei & gratiam fixum eſt: ſignificans innocentiam fidelium agere gratias authori ſuo, qui non habent vnde eos pœniteat in hoc mundo fuiſſe. Factis itaque ſimplicibus Abrahæ magnarum inſtitutionũ documenta explicãtur. Merito diues, qui etiam diſputationes philoſo-

philoſophorum diuites facit, qui de eius actu præcepta formarent ſua. Eius ergo diuitias ſcriptura expreſſerat, ſupererat cognoſcere verumnam Loth quoque nepos eius, & ipſe, vtpote eiuſdem ſucceſſiõis, diues fuerit. Sed ſcriptura cũ pecoris tantum abundantem aſſerit. Denique ſic habet: Et Loth qui ambulabat cum Abraham, erant oues & boues, & tabernacula.) Non habebat argentum, quia nõdum iuſtus. Etenim argentum ignitum lingua iuſti. Nõ habebat aurum, quod habebat ille qui vidit Chriſti poſteriora, de quo ſcriptum eſt: Et poſteriora eius in ſpecie auri. Vidit illum Abraham, ſicut teſtatus eſt dominus dicens: Abraham diem meũ vidit, & gauiſus eſt. Et ideo auri ſpeciem habere meruit & poſſidere.

Gene. 13. — Pſalm. 62. — Ioan. 8.

Quæ ratione ſcriptum ſit: Et Loth qui ambulabat cum Abraham. Cur etiam dictum ſit quod non capiebat eos terra. Qui præterea ſint paſtores, & quorum animantium. Quæ rixa inter paſtores Abrahæ, & inter paſtores Loth, & quomodo illam ſedare curauerit Abraham. Quãta quoque præmiſerit ne Loth diſcedere cogeretur. De inſolentia denique ipſius Loth, & electionis neſcientia. Et quid nos eligere debeamus. Caput VI.

NVnc illud quoque nequaquam prætereundum arbitror, quod videtur etiã doctiores mouiſſe, qua ratione ſit ſcriptum: Et Loth qui ambulabat cum Abrahã, quaſi alter Loth qui non ambulabat cum eo ſecundum quod accepimus. Et putant plerique non ſolui quæſtionem. Ergo vt illis ſatisfaciamus, & à regula ſcripturæ non recedamus, vnam perſonam dicimus, duo negocia, quòd in vno eodémque viro duæ res ſignificantur: numero vnus, nomine duplex. Declinatio enim dicitur Loth, ſicut habet Latina interpretatio. Declinat autem quiſque ad bonum aut ad malum. Cum ergo Loth declinaret malum, hoc eſt, errorem, flagitium, crimẽ, iungebatur patruo. Cum declinaret bonum, hoc eſt, iuſtum, innocentem, ſanctum, religioſum, ſociabatur flagitio. Bene ergo dixit: Et Loth qui ambulabat cum Abraham, quia adhuc non elegerat Sodomam, non habitabat cum flagitiorum authoribus. Poſtea enim cœpit habitare cum Sodomis. Ideoq; quaſi à ſeipſo mutatus velut alter accipitur, non ſolum à iuſto viro, ſed à ſeipſo deſciſcẽs. Denique quia ſtudio iam deflecti cœperat à patruo, non capiebat eos terra. Nulla enim ſpatia poſſunt ſatis eſſe diſcordibus. Quietis & pacificis etiã anguſta abundant, diſſonis moribus etiam ſpacioſa artantur. Et quia à principio dixi mentem hic formari hominis, quæ à principio perfecta fuerat, ſed per incrementa & gradus quoſdam proficit, ideo ait: Nõ capit eos terra, hoc eſt, vna anima motus diuerſos non recipiebat naturaliter ſibi repugnantes. Poteſt tamen fieri vt interdum non omnia in vno eodémque perfecta ſint: poſſit tamẽ aliqua vitia ſua operire, vel motus ſuos temperare, aut ſi plura bona ſint quibus pauciora vitia operiat, aut repentinam commotionem conſilio maturiore flectat. Verum ſi ex vtraque plura cõcurrant diſſona ac repugnantia, habitatio diſcrepantium virtutum ac paſſionum in vna anima ſoluatur neceſſe eſt. Figuratè ergo animam ſecundum philoſophos terram appellauit. Nam & Salomon ait: Tanquam agricultura homo imprudens. quæ ſi fœcunda ſit opimis ſegetum fructibus, abſcondere poteſt ſpinas. Sin verò ſpinæ concurrant ariſtis, ſecandi nulla eſt copia. Qui igitur paſtores ſint, & quorum animantium, & quæ rixa inter paſtores Abrahæ & inter paſtores Loth, conſideremus. Paſtores ſunt magiſtri gregum, vel diligentes & ſobrij, non ſinentes agrorum culta obteri pedis veſtigio, atque aduri ſentibus, vel negligentes & remiſſi, & qui non reuocent pecus ſuum, quo herboſa & non fructuoſa paſcatur, ſed libere vagari per varios agri fructus ſinant. Iſtorũ ergo paſtorum ſolers cuſtodia neceſſaria eſt, ne forte adſcribatur diligẽtibus quod euertit negligẽtium incuria. Sed quia non ſermo de viſibilibus, ideo cuius pecoris paſtores ſint, conſideremus. Paſtores hos definire poſſum'. Paſtores, inquit, iumentorum. Iumenta autem ſenſus corporis irrationabiles ſignificari accepimus. Qui ſunt ergo paſtores ſenſuum, niſi præceptores, & quaſi quidam rectores gregum, duces

Gene. 13. — Ibidem.

corum, vel monitores alicuius ſermonis, vel mentis noſtræ cogitationes? Qui ſi paſtoralis diſciplinæ gnari & tenaces ſunt, non permittũt longius ſenſuum gregem vagari, & inutilibus ac noxiis inhærere pabulis, ſed prouido doctore reuocant, & frænos rationis admouẽt, atque obſiſtunt renitentibus. Mali autem præceptores, vel inutilis diſceptationis permittunt eos impetu ſuo ferri, & in præruptum ac periculum ruere, & culta obterere, fructuoſa depaſci, vt ſi qui ſunt in eadem anima virtutum huiuſcemodi fructus, eos quoque diſſipent. Hinc ergo cogitationũ noſtrarum diſcordia: cum caro repugnat aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnẽ, non mediocris pugna eſt: quando ipſe Apoſtolus vas electionis dominicæ dicit: Video legem carnis meę repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Sedare hanc pugnam ipſe nequiuerat, & ideo ad Chriſtum refugit, dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hoc eſt, ne delectationi carnis adhæream. Quis igitur eſt, qui his me ſoluat vinculis, & liberum faciat, ſenſúſque ad ſobrietatem animæ magis detorqueat, quàm ad corporis temulantiam? Sed quia inter homines tantum non potuit rectorem inuenire, conuerſus ad deum, Gratia, inquit, dei per Ieſum Chriſtum dominum. Si fortior non commiſit viribus quo corpus mortis euaderet, ſed auxilium quęſiuit à Chriſto: quid nos facere oportet infirmiores? Hanc pugnam grauem eſſe cognouit Abraham, & ideo in principio cauendã putauit. Sapienti enim pacis eſt ſtudium, imprudenti amica iurgia. Non ſit, inquit, rixa inter me & inter te, & inter paſtores meos, & paſtores tuos, quia homines nos fratres ſumus. Patruum legimus Abraham, & Loth eius nepotẽ: quomodo eum fratrem appellabat? Sed aduerte quia cauſas concordiæ ſapiens adhibet. Vnde præmiſit, homines ſumus. Omnes autem homines vnius naturæ partus ſunt iuxta eius concepti viſcera, & vno foti atque effuſi vtero. Vnde nobis iure quodã germanitatis velut fratres connectimur, ab vno patre conditi, & vna matre tanquam fratres vterini editi. Et ideo cum ſimus rationabilis naturæ ſoboles, tanquã vterini nos diligere debemus amore mutuo, non impugnare ac perſequi. Multo autem verius ad vnam animam refertur, cuius rationabile cognatos habet, vt ſupra diximus, ſenſus irrationabiles: quod autem rationabile, virtutum habet copulam. Vnde fraterna quadam ſibi copulantur neceſſitudine vitia virtutéſque hominis, quia illa carnalis, iſtę rationabilis animæ ſunt. Caro autem atque anima velut quadam lege ſociantur coniugij, ex quibus homo conſtat. Homo igitur velut portiones ſuas fœderare debet, atque ad pacẽ cogere. Sed quia nemo erat tantus qui carnem vinceret, ideo venit pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua legem mandatorum edictis euacuans, vt duos conderet in ſemetipſo, in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliaret vtroſque in vno corpore deo, per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo. Recte igitur ſe vt hominem infelicem dixit Apoſtolus, qui tantum bellum intra ſe pateretur, quòd non poſſit reſtinguere. Denique cum de vna portiuncula paſſionum, hoc eſt iracundia diceret Salomon: Melior eſt, inquit, ſapiens forti. Qui autem iracundiam continet, melior eſt quàm qui vrbem capit. Beatus igitur qui hoc bellum euaſerit, & iam non aduena nec peregrinus, ſed ciuis ſanctorum & domeſticus dei, quem in terra poſitum terrena non quatiant. Hunc affectum ſeruare cupiebat Abraham. Itaque vt vir pacificus ait, primo: Non ſit rixa inter me & te. Inde ait: Et inter paſtores meos, & paſtores tuos. Tertiũ poſuit: Ecce, inquit, tota terra ante te, hoc eſt, ſi non poteſt conuenire, cedo omnibus, totum cape ſi de loco aut poſſeſſione diſſenſio eſt. Quod ſi moribus non cõuenit, diſcede à me. Quanta autem præmiſit ne cogeretur diſcedere? Sed etiam hoc virtutis ac diſciplinę eſt. Dixit enim ante nos vir ex philoſophiæ perfectus diſciplina, quatuor hęc bono viro ineſſe, vt elaboret primum vt omnes amicos faciat. Secundũ, vt ſi non poteſt amicos facere, certè nec inimicos. Tertium, vt ſi nec iſtud ſuppetit, ex ſententia diſcedat. Quartum, ſi quis ſedentem perſequitur, vindicet ſe vt poteſt. Sed illa tria ſuperiora in Abrahæ nõ ſermonibus nudis

Galat. 5. — Roman. 7. — Ibidem. — Ibidem. — Geneſ. 13. — Epheſi. 2. — Prouer. 16. — Epheſ. 2. — Gene. 13.

dis, sed veris operibus agnoscimus. Quartum autem nõ ita est, quando etiam circa cedentem seruauit affectum parentis, vt cum non solùm non persequeretur, sed etiam captum erueret ac liberaret. Deniq; Apostolus cùm tria illa doceat, quartum præceptis suis soluit quod addiderat philosophia. (Roma. 12.) Ait enim cum pacificum populum dei informare vellet: Si fieri potest, quod ex vobis est, cũ omnibus hominibus pacẽ habẽtes. Deinde si hoc non potest, certe nec discordias nec inimicitias moueat. Ideo addidit: Non vos vindicantes charissimi. In quo & tertium illud excluditur, vt vindicare nos nequaquam velimus. Sed date locum iræ. Habes & quartũ, vt discedas magis, & vindictã deo cõmittas, quàm tibi exigas, tanquam & hoc secundum legem magis dictum voluit videri. Nam secundum Euangelium supra habes: Benedicite eos qui vos persequuntur. (Matth. 5. Roma. 12.) Habemus hęc præcepta ad Timotheum in secũda epistola. (2. Timo. 1.) Propter quam causam, inquit, admoneo te vt resuscites gratiã dei, quę est in te per impositionem manuum mearũ. Non enim dedit nobis deus spiritũ timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. (2. Tim. 2.) Et iterum: Tu autem fili charissime fortitudinem cape in gratia. Habes ergo primæ præceptum sententiæ, vt erga omnes gratiã locet: deinde si non potest præceptis suis omnes acquirere, caueat ne verbis aliquos exasperet, hoc est, ne inimicos faciat. Vnde ait infra: Hoc commoneo testificans coram deo: Noli verbis contendere, nihil vtile nisi ad subuersionem audientium. Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Pulchre post pauca subiecit, & causam præstitit, quam Philosophia non vidit. Cum modestia, inquit, docentem qui resistunt, nequando deus det illis pœnitentiam ad cognoscẽdam veritatem. Ad tertium quoque illud, vt discedamus ab eis cum quibus nobis conuenire non potest, habes additum, cũ præcepit vt loquatur quæ decent sanam doctrinam, deinde pugnas legis declinet: hoc est, primum gratiam seminet, deinde nullum litigando auertat: tertium est vt hæreticum hominem post vnam correptionẽ deuitet, (ad Titum. 3.) quia subuersus est qui huiusmodi est, & delinquit, cum sit à semetipso damnatus. Quàm argute suo iudicio damnatum, nostræ vltioni subtrahit, quasi indignum in quem vindicetur. (Psalm. 7.) Dauid autem euidenter studium vindictæ amouet dicens: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Ergo mens viri sapientis, eiusdem animæ vel lapsus vel irrationabiles motus studet corrigere, sibíque coniungere. Potest enim fieri vt quæ interdum displicent, emendentur cũ gratia. Effusio patrimonii sui recidatur, habet liberalitatem sine dispendio. Verecundia interdum remissior est: si confirmetur, habet & pudoris gratiam, & propositi constantiam. Commotio si temperetur, indignationis horrorẽ deponit, assumit laudem vigoris. (1. Cor. 7.) Quod si emendare non potest, non exasperet. Intemperantia reprehendit ardorem libidinis, quam coniugio coerceat: ne dum quæritur continentia, obrepat impudicitia. Ideoque bonorũ magister: Dico, inquit, non nuptis & viduis, bonum est illis si sic maneant, sicut & ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quã vri. Sunt aliquæ mulieres immaturo destitutæ maritorum obitu, & se continere nequeũt. (1. Tim. 5.) Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario. Quòd si aliquas deliciæ delectẽt, & luxuriari in Christo volunt, viduitatis affectantes gloriã, germanitatem autem non custodientes, eas deuitãdas indicat: vt habes scriptum: Adolescentiores viduas deuita. Recte igitur Abraham cum bona venia voluit nepotem dimittere, quem deflectentem à se tenere non poterat. Sic & mẽs bona à præcipiti & diuerso rationabilium lapsu secernat se ac separet. Si tu, inquit, in sinistram, ego in dexteram: vel si tu in dexteram, ego in sinistram. (Gene. 13.) hoc est, quæ tibi in dextera sunt, mihi in sinistra sunt: & quæ tibi in sinistra, mihi in dextera sunt. Viro enim imprudenti in dextera sunt quæ sunt corporis, ea præfert, ea constituit in meliorem partem, diuitias quoque & honores præponit. At verò immortalitatis adipiscendæ gratiam in sinistram habet, quæ sapiẽti ad dexteram est. Longitudo enim vitæ in dextera eius. (Prouer. 3.) Omnésque animæ virtutes insipiens vir in sinistram eiicit. Prudens autem vir has sibi ad dexteram locat: quæ autem corporis, in sinistram. (Gene. 13.) Et leuauit, inquit, Loth oculos, & aspexit omnem regionem Iordanis. Deflectentibus à vero, amica iactantia est. Denique vt Abraham humilius, qui electionem obtulit: ita Loth insolentius, qui electionem vsurpauit. Virtus se humiliat, extollit autem se iniquitas: qui se debuit committere maturiori, vt esset tutior. Denique eligere nesciuit. Nã primo leuauit oculos, & respexit regionem, hoc est illam rem quæ nõ esset prima ordine, sed tertia, hoc est nouissima. Prima sunt enim quæ sunt animæ bona. Secunda quę corporis, id est salus, virtus, pulchritudo, formæ gratia. Tertia sunt quæ accidunt, hoc est, diuitiæ, potestates, patria, amici, gloria. Regio igitur tertio loco ponitur. Est enim res habitationis. (Ibidem.) Vidit igitur regionem quæ irrigabatur priusquam euerteret deus Sodomam & Gomorram, sicut paradisus dei, & terra Aegypti, vsque dum venias Zothopa. In quo nisi diligenter intendis, nunquid in eo errasse eum dicere potes, quòd elegit fluenta Iordanis, & ea quæ irrigabantur sicut paradisus dei? Non vtique secundum literam. Sed cum Iordanis descensio dicitur, descendit qui deseruit virtutis consortium, & speciem elegit, non veritatẽ. Paradisus enim perfectæ beatitudinis amœnitas, vel animæ fructuosa fundamẽta, in qua sapientiæ sint, iustitiæ, cæterarúmque virtutũ plantaria. Terra autem Aegypti corporalem substantiam significat, cuius plantaria sunt sensus & passiones corporis. Sicut enim vireta virtutum fontem habent Christum, & spiritalis vbertatem gratiæ, quo exuberent: ita intemperantia fons quidam est passionum corporalium, quo aluntur superflua. (Gene. 13.) Pulchre autem ait scriptura: Elegit sibi Loth, hoc est, declinatio, quia posuit deus ante nos bonum & malum, vt vnusquisque eligat quod velit. Non eligamus ergo quod specie videtur iucundius, sed quod veritate præstet, ne cum sit nobis tributa optio vt sequamur potiora, leuemus oculos inflexi falso amœnitatis decore, veritatem autem naturæ velut deflexis obtutibus obumbremus. Quòd autem homines in Sodomis sæui erant, & peccatores in conspectu domini valde, nõ mediocris est hic œconomia, vt aduertas mitem deũ graui peccatorum moueri acerbitate ad vlciscendum, nec merito potuisse exorare Abraham Sodomitanis veniam, quia supra modum flagitiosi erant. Pleriq; sunt quo nequiores, eo tectiores, qui hominum subterfugiunt indaginẽ, vbi res sine arbitrio geruntur, vt falso testimonio iustus circũuenitur. Manet autem ante deum iustus etiam si condemnetur ab hominibus, quia deus non iudiciorum exitus, nec cum intextis nequitiæ commentis negocia, sed nudam spectat negociorum naturam. In examine autem hominum falsæ opinionis error plerumque obducit vim veritatis. Manebat autem apud deum Susanna pudica valde, etiam cum damnaretur adulterij, (Daniel. 13.) quia deus non assertionibus falsorũ, facti examinabit fidẽ, sed intimæ conscientiam mentis interrogabit.

Quomodo ex locutione domini ad Abraham, & ostensa sibi terræ promissione doceamur quantum mens superfluis portiõibus & irrationabilibus exhaustis proficiat. Quemadmodum etiam instruamur ex triumpho quatuor regum contra quinque quantum uitia uitiis adiuncta noceant. Caput VII.

Sequitur locus quo euidenter docemur quantum mens superfluis portionibus & irrationabilibus exhaustis proficiat, & quantum vitia vitiis adiuncta mali afferant. (Ibidem.) Non enim ociose scriptura posuit: Et dixit deus ad Abraham postquam recessit Loth ab illo, Respice oculis, & vide à loco in quo nunc tu es, ad Aphricum, & Aquilonem, & Orientem, & mare: quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo in æternum.) Hinc tanquam à fonte hauserunt Stoici philosophi dogmatis sententiam, omnia sapientis esse. Oriens enim & Occidens, Septentrio & Meridies, portiones sunt vniuersitatis. His enim totus mundus includitur. Hæc cum promisit deus daturum se Abrahæ, quid aliud declarat nisi sapienti & fideli præsto omnia, deesse nihil? Vnde & Salomon in Prouerbiis ait: Eius qui fidelis sit, totus mũdus diuitiarum. Quanto prior Salomon quàm Zenon Stoicorum magister, atque

atque author sectæ ipsius? Quāto prior quàm ipse pater philosophiæ Plato, vel eius inuētor nominis Pythagoras? Quis autem fidelis nisi sapiēs? Stultus enim sicut luna immutatur: sapiens autē immobilis fide permanet. Sed forte dicas: Quomodo sapientis totus mundus? Quoniam ipsa natura dat illi sorte omnium, etiā si ipse nihil possideat. Domina est & possessor sapientia, quæ sua putat naturæ munera, quoniam in vsum hominum data sunt, nec vllis indiget, etiam si desint ei ad victum necessaria. Nanque si musicus organa, aut medicus medicamenta, aut nauclerus quæ ad nauis instrumētum necessaria sunt, etiam si quando non habeat, habet tamen eo ipso quo possit his vti, etiam si ad tempus vsus eorū non suppetat: quanto magis sapiens suum iudicat quicquid naturæ est, qui viuit secūdum naturam. Non enim amittit ius suum, qui meminit se ad imaginem dei factū, & ad homines à deo dictum: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini in eam, & imperate piscibus maris, & volatilibus cœli, & omnibus pecoribus, & omni terræ, & omnibus quæ repunt super terram. Et nouit quia sapientia omnium mater est, & ipsa orbem terrarum possidet. Denique Salomon qui sapientiam poposcit & accepit à domino deo nostro: Ipse mihi, inquit, dedit horum quę sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutem elementorum, initium & cōsummationem & medietatem omnium rerum, & diuisiones temporum, & anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias herbarum, & virtutes radicum, & quæcunque sunt abscondita & improuisa. Sed hæc nulli nisi perfecto suppetunt. Denique Abraham quandiu adhærebat ei Loth, hoc est deflexio morum, sortem horum non acceperat. Vbi verò deflexionis ambiguo atque anfractu absoluto rectas virtutum semitas continuis animæ suæ gressibus cœpit carpere, in omnem terram possessor mittitur, atque dicitur ei: Surge & perambula terram in longitudine, quia tibi dabo eam, & semini tuo in æternum. Ergo qui sapientiam meruerit, & non fuerit ancillæ filius, non peccati seruus, non successioni carnis obnoxius, sed liberæ, id est, Saræ illius non seruientis, sed principantis, bonæ stirpis, bonæ indolis, perfectæ titulo virtutis, hæreditatem acquiret vniuersitatis. Dicitur ergo Abrahæ: Surge. Non corporalem assertionem significat, sed spiritalem, hoc est, Surge qui dormis, surge à terrenis, surge à corporalibus, relinque terrena, cœlum aspice: & exurge à mortuis, hoc est ab operibus vanis, & disputationibus Chaldæorum. Intuere mundum, intuere etiam illum qui potest totum donare mundum. In possessionem, inquit, tibi dabo mundum, quem deum ante credebas. Perambula terram in longitudinem & latitudinem eius. Vtique intra momentum terram istam Persarum inclusam imperiis, ab Indię quoque littoribus, ad Herculis, vt aiunt, columnas, vel Britāniæ extrema confinia non potuit perambulare. Et potuit quasi indeuotus videri, qui cœlesti oraculo non obedisset, si obeundæ huius terrę mandatum accepisset. Sed cum sit eius deuotio probata, quia ad quercum tantummodo Mambre transtulerat tabernaculum, vtique terram, hoc est, virtutem possumus perfectam intelligere, quæ bonos fructus daret, & fœcundas inuentiones, cogitationúmq; primitias, meritorum vindemiam, frumento, vino & oleo repleret interiorem domum, terram resurrectionis quam promisit patribus nostris fluentē lac & mel, suauitatē vitæ, iucūditatis gratiam, splendorem gloriæ, cuius hæres primus factus est primogenitus à mortuis dei filius Iesus Christus. Et ideo non seminibus dixit, sed semini, vt declararet illum qui hanc hæreditatem humano generi primus acquireret. Cognouimus bonæ mētis profectū, qui à vitio lubricæ deflexionis exurgēs, quæsiuit statum primum sapientiæ, hęreditatem iustitiæ. Quantum autem noceant leuitati vitia adiuncta, docet sequentiū series lectionum. Nam illi quatuor reges de quinque regibus triumphauerāt, & adduxerunt equitatum Sodomorum totum: ceperunt etiam Loth filium fratris Abrahæ, & discesserunt. Quinque reges, quinque sensus corporis nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Quatuor reges, illecebræ corporales atque mundanæ sunt, quoniam & caro hominis vt mundus quatuor constat elementis. Merito reges dicuntur, quia habet suum culpa dominatum, habet regnum grande. Vnde Apostolus ait: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sensus igitur nostri facile delectationibus secularibus se dedunt: & quadam eorum potestate capiuntur. Corporales enim delectationes & illecebras huius seculi non vincit nisi mens quæ fuerit spiritalis, adhærēs deo, & se totam à terrenis separans. Deflexio omnis his capitur. Vnde Ioannes ait: Væ habitantibus in terra. Non vtique omnes homines comprehendit qui tūc vitæ huius cursum conficerent (sunt enim & in terris positi quorum conuersatio in cœlis est) sed eos quos terrenæ conuersationis affectus ac huius seculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim temporalis diuersorij spem gerit. Habitator autem spem omnem atque vsum suæ illic substantiæ locare videtur vbi habitandum putauerit. Itaque qui est terræ accola, habitator cœli est: qui autem habitator terræ, possessor est mortis. Numerauit Abrahā trecentos decem & octo vernaculos suos vsq; Coba, quæ est ad dextrā Damasci.) Et numerus vitalis est. In ipsa enim vita, si credamus, in passione, in nomine domini Iesu: nam hæc est nominis interpretatio huius quod diximus Coba, id est, vita. Ipsa & dextera Damasci pulchre esse dicitur. Agni enim ad dexteram, hœdi ad sinistrā. Scit exercitata mens quos ad prælium consummandum sibi adhiberet, quibus armis instrueret, quibus ducat vexillis. Non aquilarum præfert imagines, nec dracones, sed in cruce Christi & in Iesu nomine progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis. Merito ergo mens exercitata, quæ recepit veram sapiētiam iusti viri. Iustitiæ autem solers correptionis est, ac arguēdo reuocat peccatores, & stringit passionum impetus. Ideo dicit scriptura quia reuocauit omnē equitatum Sodomorū, hoc est, habenas tenuit, fræna rationis imposuit, reuocauit culpam, strauit errorē. Equus enim stare nescit, velox ad impetum, ceruicem exaltans suam, hinniens ad libidinem. Quid tā simile peccati? Feruet enim primo culpa impetu, & omnem recti cogitationem præuenit, motúque immaturo exilit, vt eam difficile ratio reuocare possit. Fertur in præceps, & ascensorem eius proiicit in mare, istud huius seculi ceruice tumida recusans iugum correctionis. Et specialis quædam forma libidinis, quæ vocē mutet hominis, verba amātis corrumpat, suísque se prodat sermonibus. Deniq; ad Iudam per Hieremiam dicit dominus deus: Nunc videbitur ignominia tua, & adulterium tuum, & hinnitus, & alienatio fornicationis tuæ supra colles. Hunc iustus reduxit equitatum, mores quoque declinantis cōuertit, & ad se vocauit, vt imitatores sui fierent qui deflexerāt, quia sensus nostri ad disciplinam mentis recurrunt. Substātiam quoque recipit. Non patrimonium vtique significat, sed vitalem animæ substantiam, in qua sit preciosus sensus, non stipula, non fœnum, in quo fidelis sit alloquij splendor, in qua nostræ sensus subsistat spei. Hæc est enim vera nostra substantia, quæ est sapientiæ diues copia, hic immortalis substantia, corporis autem vel accedentium diurnus magis quàm diuturnus vsus. Vnde quidam recte non putāt patrimonium dici substantiam. Non enim subsistimus in eo, cū & illis quibus desit pecunia, vitæ tamē nō desit substātia.

Eccl. 27. · Gene. 1. · Sapien. 7 · Gene. 13. · Ephes. 5. · Genes. 14. · Roma. 6. · Apoc. 8. · Philip. 3. · Gene. 14. · Matth. 25. · Hier. 13.

Quemadmodū ex oblatione Melchisedech admoneatur mēs plena prudentiæ ac iustitiæ, ut deuotior sit erga dei cultum. Quódque expeditione regis Sodomorum, ubi se uicisse putat, tentari se discat, & qualiter ex Abrahæ responsione cōtagium intemperantiæ declinare posit. Cur præterea post euentum belli mercedem dominus spoponderit. Quid denique significet quod Abrahæ cura posteritatis fuit. Ac de mystica interpretatione totius sacrificij Abrahæ. Caput VIII.

DE Melchisedech in tractatu morali plene dixim', in quo & mysteriū nequaquā præteritum ac prætermissum est. Hoc loco autem satis est illud admonere solum, quod mens plena prudentiæ iustitiæque deuotior sit erga dei cultū, & decimas terræ gignentia in fructibus, iuxta altiorem prudentiam in eo soluat, vt perfe-

perfectionem omnium sensuum atque operum suorum deo deferat, nihil sibi arroget, quæ se regere non potest, diuino nisi fauore fulta sit. Denique vbi se vicisse putat, tẽtatur atque arguitur. Hoc exprimit & docet lectio, quia semper aduersum passiones corporis mens nostra tãquam in excubiis debet prætendere. Quid enim est quod ait? Rex, inquit, Sodomorum exiuit obuiam Abrahæ, & dixit: Da mihi homines, equos autem sume tibi: nisi quod post has mihi luxuriæ victorias, vis quædam libidinis potest rationabili mẽti subrepere, vt infundat ei irrationabiles passiones? Sed perfectæ mentis est, nihil de terrenis, nihil de corporalibus illecebris assumere, abstinere à terrenis. Ideo Abraham dicit: Nihil sumam ab omnibus tuis. Quasi contagium declinat intemperantiæ, quasi labem refugit corporalium sensuum, delectationes mundi reiicit, quærens quæ supra mundum sunt, hoc est, extendere manus ad dominum. Manus operaria virtus est animæ. Hanc non ad terrenæ arboris pomum, sed ad dominum extendit, Qui fecit, inquit, cœlum & terram, hoc est, intelligibilem & visibilem substantiam. intelligibilis enim vsia cœlum est: Visibilis vel sensibilis substantia terra est. Ergo significat quod virtutem animæ suæ ad superiora extendat, vt ex illa intelligibili substãtia theoricæ vitæ induat altitudinem, spectans illa quæ non videntur, hoc est nõ terrena, non corporalia, non præsentia, sed incorporalia, æterna, cœlestia. De ista autem visibili substantia operatoriæ atque ciuilis disciplinæ capesset gratiam. Subtexuit his oraculum domini dicentis: Noli timere Abraham, ego protegam te, merces tua erit valde. Quæro cur post euentum belli, spõdendæ mercedis locus nunc erat. Minus enim mirabile faceret, si secutus promissum dei esset hostẽ adorsus. Victoriæ securus processerat ad triũphum, magis inuitatus quã promptus ad gloriam, vel ad vlciscendum pietatis dolorem paratus. Propositum piæ mentis mercedem non expetit, sed pro mercede habet boni facti conscientiam, & iusti operis effectum. Angustæ mentes inuitentur promissis, erigantur speratis mercedibus. Bona mens quæ sine responsi cœlestis syngrapha certamen arripuit, geminæ laudis fructum acquirit sibi, vt & confidentissimę fortitudinis, & plenissimæ deuotionis gratiam locet. Quod de sancto Abraham æstimari conuenit, quia & diuinum fauorem non despici se iustis duxit erroribus, & hostẽ pertulit despectu periculi, quod gloriose sibi pro vltione pietatis subeundum putauit. Dei quoque in eo prædicatur iustitia, qui remunerationem piis mentibus non ex necessitate promissi, sed ex æquitatis suæ contemplatione largitur, iudicans dignum fore quòd hi qui militant sine aliqua mercedis humanæ remuneratione, repositum habeant præmium in eius bonitate, cui deuouendas animas suas æstimauerint. Simúlque adoreis bellicis ex vsu ipsius victoriæ, aut hominum gratia paratum est præmium: pietatis autem & parsimoniæ, puritatis, cæterarúmque velut priuatarum virtutũ à deo soluitur. Quæ manifesta sunt hominibus, ipsi remunerantur. Non omnia autem manifesta, sed alia manifesta, alia incerta, & maxime occulta cordis. Vnde & ille ait: Incerta & occulta cordis manifestasti mihi. quorum spectator & scrutator deus est. Non ergo magnam mercedem promisisset Abrahæ, nisi puram animam ab omni contagione delictorum iudicasset. Sanctæ tamen & propheticæ menti cura maior posteritatis perpetuæ est. Partus enim sapientiæ, & fidei hæreditatem desiderat. Ideo ait: Quid mihi dabis? Ego autem dimittor sine filiis. Ecclesiæ sobolem desiderabat, eam successionem petebat quæ non esset seruilis, sed libera: non secundum carnem, sed secundũ gratiam. Ideoque huiusmodi responsum diuinum resultauit, quo electus audiuit: Respice in cœlum, & numera stellas, si potes numerare. Et dixit: Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam.) Quid credidit? Hoc est, non solum multitudinem populorum in Christum credentium, sed etiam cœlestis gratiæ splendorem, & resurrectionem vitæ immortalis soboli ecclesiæ deferendam. Quid est autem quod ait: Eduxit eum foras? Tanquã foras educitur ꝓpheta, vt exeat fores corporis, & angustias carnis operiẽtis, ac spiritus sancti infusionem, vt velut quandam descensionem videat. Oportet nos quoque exire ex his diuersorii nostri angustiis, mundare animæ nostræ locum ab omni inquinamento, proiicere sordes maleuolẽtiæ, si volumus spiritum recipere sapientiæ, quia in maleuolam animam non introibit sapientia. Credidit autem Abraham, non auri, non argenti illectus testimonio, sed quia corde credidit ad iustitiam. In quo probatum est eius meritum, in eo persolutum est præmium. Denique statim fidei eius testimonium dominus dedit, dicens: Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Chaldæorum, vt darem tibi terram hanc, vt hæres esses eius. Et quia deposuerat studium Chaldæorum, quærit Abraham: Quomodo, inquit, intelligam quia hæres eius sum? Hoc est, iam diuinationes magorum repudiaui, doce quomodo sciam me futurũ terræ eius hæredem. Qui quærit quomodo sciat, non dubitat manifestante deo cognoscere se posse, sed formam vult acquirendæ cognitionis aduertere. Nam & in euangelio Maria cum audisset ab angelo, quòd virgo paritura esset filiũ, respõdit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoui? Et iure respondit. Hoc est, cũ id quod naturę est, non suppetat, quia non solet parere virgo quæ viro non fuerit copulata: quæro quomodo præter instituta naturæ possim generare? Dixit autem illi dominus deus: Sume mihi vitulum trimum, & capram trimam, & arietem trimum, & turturem, & columbam.) Preterirẽ huiusmodi interpretationem sacrificii, nisi quibusdam hinc scrupulum nasci aduerterem, eo quòd aruspicinæ quædam scribi videatur solennitas, quòd post immolationem diuisa sunt animalia, & contra faciem alterutrũ posita, & consedit illis Abraham. Sed si vim interrogationis præmissæ & futuræ responsionis consideremus, aduertere poterimus spei nostræ & fidei conuenire huius sacrificii disciplinam. Vitulus enim aratorium animal est, deditum terræ & labori. Capra ad aquarum similitudinem per ænigmata figuratur, eo quòd Græce παρὰ τὸ ἀΐσσειν nomen acceperit, ab eo quod est impetu ferri. Sic enim currit sicut & aqua. Possumus vel fluuiorum sono, cursu, vel maris violentis æstimare fluctibus. Aeri comparatur aries, quia omnib' animantibus vtilius hoc animal generi esse humano reperitur, quandoquidem & vestis nobis vsum exhibet, sicut aer huius spiritus vitalem nobis ministrat substantiam. Vnde & hunc ordinem factum puto, vt prius diceret: Sume mihi vitulum & capram: & tertio loco diceret arietem: eo quòd prima illa, hoc est vitula & capra, terris & mari materialibus comparentur elementis, & quia fœminea dicantur: at verò aries masculinum quoddam animal est, vehemens natura, & violentum cornibus. Similiter autem aeris huius spiritus vitalis est, vt masculus, author & causa gignentium, mouens terrarum genitalia, & velut quadam se miscens copula. Aliud ad terram, aliud ad mare, aliud ad aerem vitalem, mystice figuratur horum trium animantium genus. Hæc traditio naturalis est: sed etiam moralis concurrit & suppetit. In omnibus enim hominibus caro, sensus, & verbũ est. Caro nostra vitula est, laborat vt serat, laborat vt colligat, laborat vt pariat, innumeris fatigatur laboribus. Vnde & Græci δάμαλιν ἀπὸ τοῦ δαμάζεσθαι λίαν, eo quòd dometur nimis. Masculorũ bouum aratro & iugo fungitur. Fœmineos partus repræsentat cum multo vbere. Caro quoq; nostra vitæ istius subiugatur necessitatibus, crebris quatitur doloribus, & multarum ærumnarum quodam curuata partu senescit. Iam illud quis ignorat, quòd vehementior sit virtus animę, cui velut nupta adhæret in istius vitæ cursu corporalis substãtia? Sensus autem nostri caprarum modo velut saltu quodam alis exiliunt, & pascuntur præruptionibus, impetu suo ipsi comotiones excitantes animæ, & cõcutientes eam. Ad omnem occasionem præsto sũt, vel occursu fœmineæ pulchritudinis, vel odore suauitatis alicuius. Auditu pariter & tactu mouentur velociter, quibus etiam animæ inflectunt constantiam, & velut à natura sui alienãt eam. Vnde plerique ὁρμητικὴν dictam putant, quia ὁρμὴ impetus dicitur, eo quòd ex quodam impetu sensuum inflexionis atque alienationis nostræ causa nascatur: fœminei autem sexus speciem habet. Et etiam sensus nostri αἰσθήσεις Gręcè dicũtur fœmineo vocabulo. Effœtatum modo animarum cito vacuantur, vbi partus suæ generationis delectationísque effuderint, & iterum excitatis cupiditatibus

Marginalia: Genes. 14. — Ibidem. — Gene. 15. — Psal. 50. — Genes. 15. — Ibidem. — Sapien. 1. — Rom. 10. — Genes. 15. — Lucæ 1. — Genes. 15.

tatibus nouos referunt impetus. In ariete verò verbi ac sermonis nostri habetur similitudo, quod sit vehemēs, sicut & sermo noster efficax operationis, & quadam ornatus nostri & tegminis causa sit. Aries per vsum vestium ordine quodam gregem ducens, sicut ordo quidam vitæ vsúsque nostri verbo explicatur. Arbitror autem quòd illud verbum magis intelligere debeamus quod est verbum dei, cum quo aries iste habere videatur non mediocrem cognationem. Quod verbum nos vere tegmine velleris sui vestiuit, & in domum introducit æternæ salutis. Qui se pro nobis immolandum obtulit, qui tanquam ouis ad victimam ductus est, & sicut aries coram tondente se sine voce, sic nō aperuit os suum. Ex quo ordinem quendam substantiæ habemus & sacræ redemptionis, quod per ipsum conditi ac redempti sumus. Duplex igitur causa per verbum, naturalis, & moralis. Naturalis qua condidit, moralis qua redemit. Philosophia quoque geminam speciem sui constituit in verbo, naturalem, & moralem. Rationalis enim vtriusque portio est. Naturalem secundum mundi creationem, quam verbo assignat: moralem secundum iustitiam, & æqualitatem viuendi, cuius vita & ratio de verbo. Qua causa cùm dies quadraginta complerentur ex Mariæ virginis partu, tulerunt dominum nostrum Iesum in Hierusalem, vt offerrēt domino secūdum legem, & vt darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum, eo quòd in columba spiritalis sit, in turture incorruptæ generationis natura, vel immaculati corporis castimonia. Merito ergo ad sacrificium iubentur post arietem turtur & columba sumi, vt verbo adhęrere intelligas incorruptam castimoniam, & spiritalem gratiā. Et hoc ipso quidem quòd aues posuit, intelligere possumus cœlestium meritorum volatus. Sunt enim volucres cœli quæ veniunt & habitant in ramis eius arboris quæ de grano sinapis surrexit, cui cœlorum regnum comparatur. Et Ezechiel apertos sibi cœlos dicit, & vidisse inter alia etiam rotam vnam super terram coniunctā animalibus quatuor. Et infra: Audiebam, inquit, vocem alarum eorum sicut vocem aquarum multarum, & vocem sublimis dei: & cum irent vt vox verbi, sicut vocem castrorum. Vnde quidam ad libros philosophię deriuarunt, eo quòd ipsum cœlum simile sit. Denique Plato currum volucrem dixit esse cœlum, ex eo quòd propheta dixerat: Cum irent animalia, ibant & rotæ coniunctæ illis: & cum eleuarent se animalia à terra, eleuabantur rotæ. Sed propheta non cœlum ipsum dixit, sed aues esse in cœlo. Denique & Dauid ait: Cœli enarrant gloriam dei, hoc est potestates cœlestes, velut cum spectatur pulchrum elementum, prædicatur operator. Animam autem describit propheta, cuius motus sunt quatuor, velut equi, λογιστικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν, διορατικόν. Hæc animalia quatuor, id est, homo λογιστικόν, leo θυμικόν, vitulus ἐπιθυμητικόν, aquila διορατικόν. Ideo ratio præmissa est, vt reliqua rationem sequantur. Ideo cum homine à dexteris est leo, id est cum ratione commotio à dextris est. Ista animalia quando eleuantur, eleuantur etiam rotæ. Rota autem vita est super terram, qua viuimus. Si animæ nostræ motus quatuor eleuantur, eleuatur & vita nostra. Ideoque addidit: Quoniam spiritus vitæ, inquit, erat in rotis. Anima ergo magis currus est, quæ ait in Canticis canticorum: Posuisti me currus Aminadab, id est domini nostri. Non ergo philosophię traditioni descriptio currit prophetica. Denique vocem alarum audisse se dicit propheta. Istę alę virtutes sunt, quæ de te posceuntur. Qui tales offert hostias, fidem & castimoniam mentis, simplicitatis gratiā, charitatis & pacis effectum, ipse beatæ illius terræ agnoscit hęredem: sicut etiam dominus apertius in euangelio declarauit dicens: Beati pacifici, quoniam ipsi deum videbunt. Vel quoniam ipsi possidebunt terram. Accipe aliam diuisionem. Caro quoque nostra ipsa dei ordinatione diuisa habet membra. Duo oculi sunt, binæ aures, duæ genæ, nares diuisæ, dentium geminatus ordo, vbera, scapulę, manus, latera, fœmora, genua, crura, pedes, nónne bina omnia, vt subnixa geminatis subsidiis omnia nostra videantur officia? Anima etiam diuisionem suarum patitur portionum. Nam διορατικόν, hoc est superiora, quasi oculi quidam contrarii, rationabile est & irrationabile. Rationabile ipsum diuiditur circa mentem & sermonem. Sensibile eius in auditum & visum, quibus vitæ huius cumulatur gratia. Nam odor & gustus vitalis vsus videntur necessarium prębere ministerium. Nares iugi flatu aspirationem recipiendo vitalem continuato quodam substantiam hominis cibo pascitur. Gustus autem potu epulísque generatur. Quintus vero sensus, hoc est tactus, velut admixtus est illis quatuor. Odor & gustus quædam magis alimenta sunt corporis, quibus huius carnis militia subsistit. Visus verò & auditus mentem adiuuant. Hæ sunt diuisiones quæ secundū carnem nostrā animámq; à summo operatore diuisæ sunt. Vnde oportet nos colligere quia etiā iste mūdus velut per mēbra quædam gemina & tāquā antiprosapia* sit distributus. Est enim terra in mōtes & in cāpos, vt sunt partes nostri corporis elatiores aliæ, aliæ planiores. Eminēt scapulę, & pedū superiora vel manuū. Latera verò & inferiora ceruicis velut valles terræ & concaua. Quod & de vola manus intelligere licet. Nam in ipso calcaneo pedis eminere alia, media autē sinuata quis nesciat? Aqua in mari [illegible]sa, in flumine dulcis vel in fontibus. Est aer hyberno frigidus tēpore, veris mensibus temperatus, calidus æstate. Ergo ista diuisit operator. Mentem autem nostrā, quæ modo auium, virtutū diuersarū & vigoris sui vecta remigiis supra cœlū euolat, non diuisit, quia trinitati adhæret diuidenti omnia, soli indiuisæ. Vnde philosophi superiorē mundi huius substantiā, quem æthera vocant, nō ex cæterorū admixtione elementorū constare volūt: sed splendidam, & multo refulgentē lumine, quæ non terræ sordidum, nec aquarū humidū, nec aeris nebulosum, nec ignis ipsius rutilum quicquā recipiat, ex quinta quadam vsia esse asserunt: & velut volucrem mundi huius mentem velociorē puriorémq; esse cęteris partib9. Nam aliæ mixtæ sibi & cōcretæ sunt. Nos autem nihil materialis compositionis immune atque alienum putamus, præter illam solam venerandæ trinitatis substantiam, quæ vere pura & simplex syncerae impermixtæque naturæ est: quanuis aliqui putent de illa quinta vsia lucem esse clariorē, de qua dixerit Dauid, quod deus circundatus sit lucem sicut vestimentum. Et Apostolus scripserit de ipso omnipotēte, quòd solus habeat immortalitatem, & lucem habitet inaccessibilem. Qua autem ratione dixerit quòd aues descenderint supra diuisa corpora vitulæ, caprę atque arietis, non facile dicam, nisi quòd omnia terrena, maritima, atq; ipsa aerea plena sunt insidiarū ac perturbationum. Vidētur enim aues istę cibi causa descendisse supra corpora. Naturaliter autē violētiores potiorésq; viribus super infirmiores irruūt, & quasi mortuis corporibus incumbunt, ex improuiso frequentius irruentes: vel (quod verius puto) quia princeps mūdi huius, & volucres cœli spiritaliū nequitiæ, quę sunt in eos qui mundana solicitudine curaque diuisi sunt, graui motu incessant, & velut cadauera mortuorum dilacerāt dēte aspero. De his enim dictū est: Relinque mortuos sepelire mortuos suos: quia sunt de regno diaboli, qui in seipsum diuisus est. Qui autem sunt dei, quibus dicit Iesus: Regnum dei intra vos est: hi non sunt diuisi, quia adhærent deo, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus est. Erunt enim, inquit, duo in carne vna: qui autem adhęret domino, vnus spiritus est. Isti ergo non sunt mortua corpora, vt volucres cœli comedāt eos, sed sunt spiritus. Facit enim deus angelos suos spiritus. Denique supra columbā & turturem non descenderunt, quia diuisæ istæ aues non erāt. Non sunt enim diuisi iusti, quib9 dicitur vt sint simplices sicut colūbæ. Ideóque dicit Dauid quia & passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi, vbi reponat pullos suos. Hæc spectabat Abraham, hæc profundo & spiritali considerabat intuitu. Ideoque scriptum est, Consedit. Non quasi aruspicinæ, sed quasi cœlestis reuelationis interpres, signa diuinæ operationis explorans. Mens enim directa ad Christi gratiam videbat hunc mundum plenū esse iniquitatis, quæ velut à summo cœli volaret, & opprimeret infimos terræ: pudicitiam autem, fidem, synceritatē, nullis esse obnoxias passionibus: auaritiā vero & solicitudines seculi quib9 suffocantur qui habēt voluptates diuitiarū, dilacerari ac diuidi. Vnde & diuisæ dictæ sunt, q mentē diuidant, atq; in diuersum scindant, & in partes trahant, nec sinant incorruptam esse &

Marginal notes: Esaiæ.53. — Lucæ.2. — Matth.13. — Ezech.1. — Psalm.18. — Canti.6. — Matth.5. — *antiprosōpa. — Psalm.103. — 1.Timo.6. — Genes.15. — Matth.8. — Lucæ.17. — 1.Cor.6. — Psal.103. — Matth.10. — Psalm.83.

integram. Vir ego pacificæ mentis cõsidebat & considerabat, quatenus prohibere cominus posset ea mala quæ hominibus inferuntur. Mens enim sapientis viri ac iusti mederi studet humanis casibus, & prohibere ac resecare animarum nostrarum labores.

Quid sibi uelit quod post solis occasum excessus cecidit super Abraham: & quomodo ei non tam quæ futura erant declarabãtur, quàm præscribebantur quæ faciẽda forent. Quid præterea singulariter per superiora author signi ficari arbitretur. Caput IX.

Gene.15. Enique quàm hoc Abraham spiritali & prophetico affectu fecerit, sequẽtia docent. Nam solis occasu excessus cecidit super eum: & ecce timor magnus & tenebrosus incubuit super eũ.) Excessus Psalm.115. prophetis fieri solet, sicut habes Prophetam dixisse: Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Excedit enim mẽs Prophetæ velut fines quosdam humanæ prudentiæ, quando repletur deo. Et ante euacuat se cogitationibus & disceptationibus seculi huius, vt aduenienti gratię spiritali puram B se & exinanitam præbeat. Superueniat in eam spiritus sanctus magna se vi infundens, ita vt mens hominis subito turbetur. Denique angelus venit ad Mariam, & cum sedulitate & gratia venit, & tamen Maria mota est in introitu eius. Vn Lucæ.1. de angelus ait ad eam: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud deum: & ecce concipies in vtero, & paries filium. Cognoscimus ergo quia quando venit gratia dei super propheticam mentem, subito irruit: & inde incubuisse & cecidisse super prophetas spiritum sanctum legimus, quia excessum patitur, & turbatur, & timet, & quibusdam ignorantiæ & imprudentiæ tenebris offunditur: sicut & in Actibus apo Acto.9. stolorum legimus, quia circũfulsit lux super Saulum de cœlo, & cecidit, & horrore animi turbat⁹ est, & audiuit vocem de cœlo dicentem: Saule Saule, quid me persequeris? Desinit enim videre secularia, qui incipit audire diuina. Vnde & timorem Abrahæ & tenebras mirari non debes, quasi prætervirtutem aut meritum eius acciderint, cum prophetarum consuetudini congruere aduertas, quando cognoscunt futu C ra. Continuo autem dictũ habes ad eum: Sciendo scies quòd Gene.15. peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & seruitio opprimentur, & nocebunt eis, & humiliabunt eos annis quadringentis. Merito tenebrosus horror magnus factus est, quia magna oracula deferebãtur, cum de populo seculorum dabatur præceptum. Quomodo tam facile capere istud mẽs humana poterat, maxime quæ admonebatur vt in hac peregrinaretur terra? Non enim tam quæ futura erãt declarabantur, quàm præscribebantur quę facienda forent. Peregrinũ, inquit, erit semen tuum, siue quia omnes homines peregrini esse debeamus in hac vita: (omniũ etenim pater est Abrahã) siue quia verũ semẽ Abrahę pegrinatur in hoc mũdo. Illud enim verũ semen est, de quo dictum est: In Isaac erit semen Ibidem.21. tuum. Deniq; qui se Abrahæ hæredem agnosceret, ait: Ad- Roman.9. uena ego sum in hac terra & peregrinus, sicut omnes patres Hebr.11. mei. Qui enim peregrinus hic fuerit, ciuis in cœlo est. Qui Psalm.38. autem in hac terra omnem animæ suæ substantiam constituendam putauerit, hæreditatémque huius terræ acquiren- D dam sibi exultauerit, à dei regno excludetur. Vnde Apostolus ad fideles viros, & ciues Hierusalem illius quæ in cœlo Ephes.2. est, & ecclesiæ filios dicit: Ergo iam non estis peregrini, sed estis ciues sanctorum, & domestici dei. Non ergo hæc terra nostra est, de qua potest princeps mundi huius dicere, osten Matth.4. dens omnia regna orbis: Tibi dabo potestatem hanc si procidens adoraueris me. erunt omnia tua quæ sibi alieni vindicant, & seruitio opprimunt populum dei, vt seruis eius nocere, & humiliare conentur sanctos dei. Denique ipse filius dei nihil sibi ex hoc mundo vindicandum putauit: vnde ait: Ioan.14. Venit mundi huius princeps, & in me inueniet nihil. Diuersi ergo domini in seruitute nos volunt tenere, incessit diabolus, infestant angeli eius, passiones motúsque corporis velut 2.Corin.7. domestici atque intestini hostes inquietãt. Foris pugnæ, intus timores: foris pugnæ, intus cupiditates. Aliena est enim interni corporis substãtia puritati cordis, & ideo impugnat vel repugnat. Bellum ergo quotidianum est, & inter eadem graue prælium, donec deus misericors diabolum atque mi-

A nistros eius iudicet, passiones restinguat, ac subiiciat menti sedulæ: Exquirat animas nostras de omnibus offensis, & periculi nostri authoribus, qui ait: Sanguinẽ animarum vestra- Apoca.20. rum exquiram de manibus omnium bestiarum. Et vt Ioannes dixit: Quia mors & infernus missi sunt in stagnum ignis. Itaque exibunt iusti, vt nihil de suo dimittant in hac terra, ne spolia eorum resideant apud incolas & possessores istius terræ. Quæ etiam si abibunt de terra Aegypti ista, vasa quæ Exod.3.11. & 12. sumpserunt ab Aegyptiis mutuo vel aurea, inquit, vel argentea, quibus ad tempus vtentur, secum auferant, & deprædentur Aegyptios. Hæc vasa acceperunt voluntate domini, & secum ea auferũt, quia resurrectionis filij sunt, quibus dicitur: Non peribit capillus de capite vestro. Vasa hæc Aegy- Lucæ.21. ptij dederũt, quæ de terra afflictionis sunt assumpta. Et sunt alia aurea, alia argentea, quia omnis creatura dei bona, & ma 1.Tim.4. xime hominis in terris præstãtissima, quem honorauit deus vt inspiraret in faciem eius spiritum vitæ, & omnibus præficeret animantibus. Hæc illa sunt vasa de quibus dicit Apostolus: Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Hæc est ve- 2.Corin.4. stis Aegyptiorum qua vestitur anima nostra, vt locupletior hinc recedat, & quo hic vehemẽter laborat, liberetur. Non solum enim omnis creatura ingemiscit & patitur, sed etiam nos donec veniat redemptio corporis nostri. Habet dominus curam operis sui, habet naturæ promptæ in plerisque adorationem ac beneuolentiam. Neque excidi & perire patimur arbores quarũ circa primos fructus nobis futura prorumpunt, si posteriore ætate aut ventus decutiat, aut sol adurat, aut suffulcienda & subministranda virtute, siccitatibus deficiat substantia, sed melioribus auris deferimus examinandas. Et ideo dominus deus noster bonæ volũtatis remunerator, etiam primæ futuræ indolis contemplationem habens, omne colligi patitur animæ nostræ patrimonium, & reseruari futuri aduentus illud probaturus tempori: memor atque sui muneris quod immortale voluit esse equis, sed si culpa non obrepsisset & grauis, quæ fecit vt non expediret diu viuere, ait ad Abraham: Tu autem ibis ad parentes tu- Gene.15. os cum pace, nutritus in senectute bona. Patitur nos discedere ex hoc seculo, vt secessione animæ hoc corpus resoluatur in terram suam, & finis sit peccati, deinde per resurrectionem reformetur diuinæ liberalitatis gratia. Ideo dicit ad Abraham: Tu ibis ad patres tuos. Nonnulli putauerunt patres esse elementa ex quibus cõstat caro nostra dum viuimus, & in quam resoluimur. Sed nos qui meminimus matrem nobis esse Hierusalem quæ sursum est, quæ libera est, quæ est mater omnium nostrorũ, sicut dicit Apostolus: illos asserimus patres, qui vitæ merito & ordine præcesse- Galat.4. runt. Erat illic Abel pia victima, erat pius & sanctus Enoch, erat Noe, ad eos promittitur Abraham transitus. Transit enim qui de hac vita recedens, ad vitam demigrat alteram, quia viuit mens sapientis & iusti viri qui nutritus est in pace. Nam insipiens in bello nutritur, & in discordiis, iustus in senectute bona viuit. Non dixit longa sed bona, quia iustus bene senescit. Iniustorum autem nemo, quamuis cornicibus viuacibus diuturniore vita vixerit. Nam diu viuere com- Sapien.4 mune sapientibus atque insipientibus est: Bene autem viuere speciale sapientis est, cuius senectus venerabilis, & ætas senectutis vita immaculata: non diuturna, inquit, neque numero annorum computata, nec capillis canis in capite, sed sensib⁹. Ille ergo bene senescit, qui bene sensit. Quarta autem generatione reuertentur. Historia quidẽ Iudæis vide- Gene.15. tur conuenire, qui in Aegyptum transierunt, & de Aegypto transierunt. Quadringenti enim anni & triginta exacti illic eorum anni sunt, sed non omnes centenos, & quot excurrunt, annos vixerunt, sicut Moyses, aut Iesus Naue, vt quartæ generationis tempus conueniat. Vnde mysticum aliquid magis requiramus, eo quòd tetras omnibus numeris apta sit, & radix quædam decimæ ac fundamentum, hebdomadis quoque media. Denique nonagesimustertius psalmus scribitur, quarta sabbati, eo quòd hic numerus medius sit priorum & sequentium. tres enim præcedunt eum, primus, secundus, tertius: & tres sequuntur, quintus, sextus, septimus. Qui hunc psalmũ canit, velut aptis numeris vitam istius mundi transigit, quasi tetragonus, & stabilis atque

atque perfectus. In quatuor enim libris plenum euãgelium A atque perfectum est. Quatuor animalia mystica sunt. Mundi quoque istius partes quatuor sunt, ex quibus congregati filij ecclesiæ regnum Christi sacratissimũ propagarunt, venientes ab Oriente atq; Occidēte, Septētrione & Meridie. Quadripartito igitur latere sancta surrexit ecclesia. Decas quoque ex isto numero assurgit. Si enim connectas ab vno vsque ad quatuor, hoc modo decimam facies. Computa vnum, adde illi duo, fiunt tres: adde tribus tres, fiunt sex: & ad sex adde quatuor, fiunt decem. Tetras igitur decem implet, decas numerum omnem complectitur. Quatuor quoque ætates sunt hominis, pueritia, adolescentia, iuuentus, maturitas. Paulatim assurgit & fundatur. Sapientia itaq; summa prudentiæ quarto ætatum ordine venit. Meritóq; & si quis ante sub rege Aegypti fuit, maturioris tamen consilij exit de potestate eius: & legem igitur agnoscit sequendam. Tunc fit ei istius vitæ mare peruium. Similis ratio his quæ gignuntur solo. Vbi semē sparsum fuerit, soluitur humo. Et primo prorumpit in radicem, deinde germinat, formatur fructus, B & postea maturescit. Arbores quoque ipsæ primũ fructum ferunt, deinde adolescit fructus, accessu temporis mutat colorem, quarto ordine consummatur, hoc est nouissimo. Ita ergo & nos in terra hac afflictionis fugiamus lateres formare, sed lachrymis & gemitu vocemus domini misericordiam, vt mittat nobis Moysen & Aaron, hoc est legē & sacerdotem, illum verum sacerdotem, & sacerdotum principem, qui licet inter homines versatur, dicebatur: Ecce spirit⁹ ante faciem nostram Christus dominus: & liberet nos de terra Aegypti, vt pascha domini celebremus. Feramus etiam fructum fidei ab ipsa pueritia, augeamus in adolescentia, coloremus in iuuentute, compleamus in senectute. Iam enim securis ad radicem arboris posita est, vt qui facit fructum, ferat. Adultam etiam maturámque segetem nostram messor inueniat, vt maturos fructus in apothecis recōdat, ne immaturos hyems deprehendat, ventus decutiat, pluuia corrumpat. Ego tamen arbitror significari magis, inter aduentum domini priorē, & secundum qui futurus est iudicij dies, tempus medium. C Ideo enim & ad solis occasum viro huiusmodi factus est pauor magnus, quia occidente iam mundo futurũ sacrificium declarabatur quo mundus redimeretur, fides esset hostia, quæ nō diuideretur à filiis Abrahæ. Nam qui eam diuidunt, nō sunt Abrahæ filij. Fides comparatur regno cœlorum. Simile est enim regnum cœlorum grano sinapis. Et simile est regnum cœlorum negociatori qui emit agrum, & inuenit in eo margaritam preciosam. Regnum cœlorum indiuisum est, quia regnum trinitatis vnum est. Ideo perpetuum atque æternum, quia indiuisum. Omne enim regnum diuisum facile destruetur. Hostia etiam foret pudicitia trinitati dicata, post illud sacrificium vitulæ quoque pro laborib⁹, quia sacerdotalis est victima. Capræ autem, quia pro peccatis hostia. Arietis, quia pro omni mundo, & pro ipsis arietibus vel cœlestibus. Non solum pro hominibus, nec solum pro agnis, sed etiam pro hœdis quos peccatricis generationis fœtore exuit. Testificatur oraculum futuros adhuc in terra afflictionis Abrahæ filios, vt in agone multorũ & grauium certaminum se probent, & ita cum multa supellectili aureorum & argēteorum vasorum spoliis opimis exeant & D reuertantur animæ, atque exeant preciosa possidentes corpora, diuersarum virtutum, & præcipue castimoniæ possessionum thesauro repleta, sumpturę etiam Christi iudicio de diabolo & eius ministris, cæterísque qui voluerunt nocere vindictam. Tūc erit pauor magnus etiam iustorum. Nemo enim sine peccato. Omnes habebunt quod timeant, quia impleta peccata erunt. Et cùm superabundauerit peccatum, superabundauit gratia. Iterum cum iam sol esset ad occasum, flamma facta est. Et ecce fornax fumigabunda, & lampades ignis, quæ pertransierunt per media diuisa illa. Etiam si dubitaretur de superioribus, confirmarent sequentia, quando flammam factam ad occasum legimus, quæ illuminaret vespertina mundi tempora, & fulgeret in tenebris, ac reuelaret latentia. Denique continuo visa est fornax fumigabũda. Cuius similitudine exprimi videtur vita humana, quæ implicata iniquitatibus seculi istis atque inuoluta, nō habens veri fulgoris claritudinem, & splendorem synceri luminis, intus quasi fornax æstuat diuersis cupiditatibus, & quibusdam desideriorum anhelat ignibus: foris velut quodam fumo obtexitur, ne videat veritatis faciem. Obumbratur itaque & obducitur quadam caligine oculus animæ, vt confundatur globo quodam fumigantis nebulæ, mētis aspectus, ne pura sit aspectari negocia, donec cœlestes lampades dirigat dominus Iesus, hoc est fulgorem gloriæ suæ. Quando, inquit, non indigebunt luce lucernæ, & lumine solis, quoniam ipse dominus erit lux omnibus, & ipse illuminabit omnia mundi istius, quorum supra cognita est diuisio, nunc manifestata in lumine, nunc per speculum in ænigmate, tunc nec in parte, sed facie ad faciē veritatis soliditas, atq; illud quod perfectum est, possit videri.

Matth.3. Matth.13. Luc.11. Rom.5. Gene.15. Apoca.21. 1.Cor.13.

Quid significetur oraculo domini ad Abraham dicentis: Semini tuo dabo terram hanc &c. Ad quid etiam pertineat Sara uxor Abrahæ, quæ sterilis fuerat: & quid ancilla eius Agar significet. Qua ratione præterea Sara conclusa fuerit, & Agar filios pepererit. Caput X.

POst hæc secutum est oraculũ dei dicentis: Semini tuo dabo terram hanc à flumine Aegypti vsque ad flumen magnũ Euphraten.) Qui futuram gloriam demonstrauerat, debuit etiam conferenda virtutum merita polliceri. Ipse enim & adiutor laborantium, & remunerator innocētium est. Aegyptus hic nomen non regionis sed fluminis est. Sic enim veteres Nilum vocabant, siue quòd ipse regioni nomen dedisset, siue quòd regionis accepisset vocabulum. Denique & poeta Græcus testificatur ita esse dicens: στῆσα δ' ἐν Αἰγύπτῳ ποταμῷ νέας ἀμφιελίσσας. Angustum autem & vile est, vt putemus quod cœlestibus signis terrena spoponderit. Itaque consideremus ne forte perfectam beatitudinem & consummationem bonorum operum promiserit. Perfecta enim beatitudo ex tribus istis videtur subsistere, corporis, atque animæ, & accidentibus bonis, quæ Græci ἐκτὸς dixerunt, vt sit corporis castimonia, patientia, vel temperantia, sit animę prudentia atque iustitia. Aegypti igitur flumē corporalia videtur significare. Vnde & Geon dictus est ipse fluuius, quia de terra figuratus est homo. Euphrates autem quæ sunt animæ, eo quòd fons sit iustitia cæterarum virtutum, quæ virtutes alias illuminet. Prudētia enim sine iustitia nocet. Fortitudo quoque nisi eam iustitia temperet, intolerabilis insolentia est, furori quàm rationi propior, dominationi quàm libertati. Sobrietas & temperātia, priuata bona sunt, nec vllius vis, nisi iusta erga deum reuerentia, & fideli mente pietatē colas. Iustitia sola est quæ virtutes omnes cōplectitur, & commēdat omnes. Accidētia quoque sunt negociationes, mercaturæ, & agriculturæ, cōpetentia quæstus laborũ operúmq; ruralium. Sunt etiā corporis accidentia, salubritas, & cōmoditas valetudinis, decus, fortitudo, quæ ex tēpore accidunt, & cum ætate mutātur. Non mediocrē hanc triplicem gratiam putes. Habes enim perfectionē perfectam in euāgelio. Nā cum dicit dominus Iesus legisperito illi: Diliges dominũ deum tuum, animæ iustitiam mandat tenendā. Etenim si honorari parentes iustũ est, quanto magis parēti omnium fieri debet honorificētia? Rursus cùm dicit: non occides, non adulterium, non furtũ facies, nō falsum testimonium dices: virtutes corporis seruandas admonet. In posteribus verò dicens: Nemo est qui relinquat domum aut parentes, aut vxorē, aut filios propter regnum dei, & nō recipiat septies tantũ in hoc tempore: in seculo autem vēturo vitam æternā possidebit: nónne incremēta bonorum accidentium cum animę corporísq; remuneratione promittit? Hæc quæ simplicibus verbis sacra scriptura exprimit, magno quodam cothurno Aristoteles & Peripatetici personant atque extollũt. Pythagoricum quoque dogma esse testificātur sui. Sed quis illorum æquauit Abraham tempore? Quis authoritate & sapientia dominum†, cuius oraculo triplicis huius gratiæ munus agnoscit? Dantur autem ei tanquam in disciplinam alienigenæ nationes, vt mens æqui obseruantissima, recidat vitia, emendet errata. Magis tamen euidens ecclesiæ declaratur mysterium, quia per apostolos qui sunt Israelitæ, quorum patres, & ex

Gene.15. Odyss.Ξ Matth.22 Ibidem.19. Marc.10. † domini

[Roma.9.] quibus patribus Christus secundum carnem sub lege factus A est, cógregāda ecclesia foret, crediturus populus nationum. Quos non ociose decem nùmero significauit, sed vt ostenderet quia illi ante pèrfidi, vbi mensurā pietatis implessent, profecto essent fidei adepturi coronam. Denique sequitur: [Gene.16.] quia Sara vxor Abrahę sterilis fuerat, quod ad ecclesiā pertinere, in ea expositione quam de moralib⁹ scripsimus, apostolicis docuimus exemplis. Ecclesia enim sterilis videtur in hoc seculo, quia non secularia parturit, nec præsentia, sed futura, hoc est non ea quæ videntur, sed quæ non videntur. Huius ancilla est synagoga, vel omnes hæreses, quæ seruos non liberos creat. Ideoque Agar dicitur habitatio. Etenim temporalis spem fouet, non perpetuæ possessionis gratiam tenet. Itaque vt non insolens partu corporeo fiat ancilla eius, & ius ecclesiæ sibi vindicet, dicitur ibi: Eiice ancillam [Ibidem. 21.] & filium eius. non enim hæres erit filius ancillæ cum filio [Galat.4.] meo Isaac. sed etiam in singulis Sara est, & in singulis Agar. Sara virtus vera est, vera sapientia: Agar autem est versutia, B tanquam ancilla perfectioris virtutis. alia enim sapientia spiritalis, alia sapiētia huius mūdi. Ideo etiam Aegyptia scribitur, quia philosophica eruditio abundanit in Aegypto. Deniq; & Moyses eruditus erat in omni sapiētia Aegyptiorū, [Hebr.11.] sed abiecit eam præferens Aegypti thesauris opprobrium pro Christi nomine. Nā si illam iudicasset alicuius momen- [Exod.4.] ti esse sapientiam, non vtique dixisset: Precor domine, non sum dignus ante hesternam & nudiustertianam diem, neque ex quo cœpisti loqui seruo tuo: gracili enim collocutione, & tardiore lingua ego sum. Denique quasi inerudito respondetur ei quod erudiretur à domino: Ego aperiam os tuum, & instruam te quod debeas loqui. Præclarum autem mysterium, quod lex non satis plena erat vt persuaderet populis, & gentes vocaret, vel quia clausa foret vsque ad Christi aduentum. Qui exponés nobis prophetica oracula, & proferés lectionis veteris testimonia, veluti quoddam os legis aperuit, vt fidei clamor in totū perueniret orbem. Vnde & [Gene.16.] mystice ait Sara: Cóclusit me dominus vt non pariam. intra C ergo ad ancillam meam, & filium facies ex illa. vt agnoscas in prædestinatione fuisse semper ecclesiam dei, & paratam fidei fœcunditatem, quando iuberet dominus prorumpere, sed voluntate domini certo reseruatam tempori. Denique [2.Corin.6.] scriptum est: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Aduertimus itaque quod festinabat fides ecclesię, sed conclusa erat eius fœcūditas. Quo verbo demonstratur quoniam expectabat partus sui tempora, quia quod conclusum est, aperiri solet: qua ratione cóclusa fuerit, docet te A- [Roma.11.] postolus dicens: Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnibus misereatur, vt non volentis neque currentis, sed miserétis dei esset gratia, ne te ipsum iustificares, sed omnia tribueres deo qui te vocauit. Nemo enim pigrescat, & excusationé prętendat, quo serius credat quia scriptum est, non volentis neque curréntis esse. Consideret enim quid additum sit: Sed miserentis, inquit, dei. Talē te ergo præbe bonis studiis & prompta fide, vt deus tui misereatur, & vocet [Esaię.65.] te sicut ecclesiam vocauit, dicens: Palam factus sum quærentibus me, apparui iis qui me non interrogabāt. Et recte prę- D [Roma.10.] missa sunt deteriora, vt meliora sequerentur. Peperit ancilla seruos, vt eos ecclesia liberos faceret, & de seruitute populos ad libertatem vocaret, de culpa ad innocentiam, de offensa ad gratiam. Singulorum quoque hominum si spectes ordinem, non omnes à perfectis inchoauerunt, nec apud omnes tempore prima est, sed merito antiquior perfecta virtus. Prudentis igitur mentis est considerare quandiu imperfecta est anima, quæ sunt secum deliberet, vt vel in posterioribus se exerceat virtutum disciplinis, donec exercitij vsu valescat. Dum vero se erroris inuolucris exuerit, & ab omni enodauerit offensioné, consummatam sui purgationé exhibens, tunc suo nitatur ordine magnos partus edere. Prætere a dicitur Abrahæ: Esto sine reprehensione. cui dabatur [Genes.17.] spiritus sapientię sanctus, bene mobilis, immaculatus. Oportet igitur viri sapientis animam die noctúq; in exercitio iugi specula prætendere, nunquam somno indulgentem, perpetuis vigiliis intentam deo, ad comprehensionem rerum earum quæ sunt, & singularum causarum cognitionem. Sed etiam futurorum interpres sapientia est, scit præterita, & de futuris æstimat. Scit versutias sermonum, & solutiones argumentorum. Signa & monstra scit antequam fiant, & euentus temporum & seculorū. Non potest igitur bonus atque perfectus non esse qui hanc acquisierit, quia & omnem habet virtutem, & imago bonitatis est. Vnde & seculi istius sophistæ traxerunt diffinitionem huiusmodi, quod sapiēs vir bonus dicendi peritus sit. Redeamus nunc ad donum dei, quo nihil plenius. Quid enim melius sapientia? Quid peius vanitate? Quid deterius superstitione? Ideoque tanquam ei cui promiserat plenitudinem perfectionis, ait: Augebo te val- [Ibidem.] de, & ponam te in gentes, & reges de te erunt: quia qui eius est, totus mundus diuitiarum est, & augetur, non minuitur vt stultus. Ponitur in gentes Abraham, hoc est, fides eius ad gentes trāsfertur, & reges seculi qui crediderunt: & se subiiciunt domino Iesu, cui dicitur: Tibi offerent reges mu- [Psalm.67.] nera. Nec illud absurdū, quia ex genere Abrahæ non solum reges erunt dignitate, verumetiam illi reges qui peccato nō B seruiant, nec vincat eos malitia, supra quos regnum mors non habeat. Mentis quoque bonæ cognouimus reges esse & principes inuentiones, quæ sicut Abraham mediocris quidem generationis prouentus non habet, sed abundat regalibus. Cui data est terra in possessioné, vt dominetur corpori, nec sit captiua carnalium voluptatum, sed quasi famulatu debito obnoxia caro menti seruiat. Secúdum personam autem Abrahæ euidens mysterium ecclesiæ, quæ totum orbem fidei hæreditate possedit: Bene pater electióis dicitur, pater fidei, pater piæ confessionis.

Quid nos doceat oraculum quo dictum est Abrahæ: Circuncidatis omne masculinum uestrum &c. Quomodo etiam plerique moneātur ex hoc quod dominus dixit: Quoniam qui non fuerit circuncisus masculus &c. Qua ratione præterea Saræ una litera fuerit addita, ac de futuri filij promißione &c. Quid denique significet quòd Abraham in faciem ceciderit. Et de promißi confirmatione, & responsione domini ad Abrahæ petitionem. Caput XI. C

ET quia ad perfectum vocatur, oraculū perfectionis accipit, Circuncidatis, inquit, omne masculinum vestrum, & circuncidatis carnem vestram. [Genes.17.] perfecta autem circúcisio spiritalis est. Deniq; & lectio hoc docet, cùm dicit: Circuncidite duritiā cordis vestri. Et hic plerique ita accipiunt, vt sit: Circuncidite omne masculinum vestrum, hoc est mentem vestrā. nihil est enim mente validius. Deinde quia masculinum sanctum dicitur, Omnis masculus adaperiens vuluam, sanctus domino voca- [Exod.13.] [Lucæ.2.] bitur. Quid autem mente sanctius, quæ dat bonarum semina cogitationum, quibus aperit vuluam animæ cóclusam pariendi sterilitate, vt possit illas inuisibiles generationes edere vtero illo videlicet spiritali de quo dicit Esaias: In vtero [Esaiæ.26.] accepimus & parturiuimus spiritū salutis. Circuncisio ergo cordis intelligibilis, circuncisio etiam carnis mandatur sensibilis. Illa in veritate, ista in signaculo. Gemina itaque circuncisio, quia & animi & corporis quæritur abstinentia. Denique Aegyptij quartodecimo anno circuncidunt ma- D res, & fœminæ apud eos eodem anno circuncidi feruntur, quod ab eo videlicet anno incipiat flagrare passio virilis, & fœminarum menstrua sumant exordia. Legis autem lator æternæ signaculum circuncisionis carnalis in solis maribus exigit, eo quòd ad mixtionis vsum vir muliere vehementior sit, & ideo ipsius impetum infringere voluit circuncisionis signaculo. Vel quia viri licito se errare credunt, si solo se abstineant adulterio: meretricios autem vsus tanquam legi naturæ suppetere putant, cum præter coniugium nec viro liceat nec fœminæ misceri alteri. Altiore autē interpretatione illud panditur, quod si mens purgata & circuncisa sit, exuta superfluis voluptatibus & cogitationibus restringit animam ad sui castimoniam, purísque sensibus infusam bonorum facit partuum genitricem. Octauo autem die circuncidi puerum lex iubet, mystico idque præcepto, quia ipse est resurrectionis dies. dominica enim die resurrexit dominus Iesus. Ergo si dies resurrectióis circúcisos nos & exutos nos inueniat delictorum superfluis, ab omni ablutos sorde, mūdos à vitiis corporalib⁹, si hinc mūdus exieris,

mundus

mundus resurges. Circuncide igitur te non carne, sed vitio carnali. Et circũcide tuum non solú vernaculum, sed etiam precio emptum. Si ad singula referas, vernaculi sunt motus naturales: precio empti, ratione & doctrina acquisiti. Egent autem illi & hi tanquam virgulta purgatione & incisione luxuriæ, ne vagentur vt sterilia sarmenta, & obumbrent inutilia fructuosis, velut quædam omni vitio distenta: multis incassum laborat: mysterij autem ratio dilucida. Vernaculi enim Iudæi, precio empti sunt gentes qui crediderunt, quia precio sanguinis Christi redẽpta est ecclesia. Ergo & Iudę⁹ & Græcus, & quicunq; crediderit, debet scire se circũcidere à peccatis, vt possit saluus fieri. Et domesticus, & alienigena, & iustus, & peccator, circuncidatur remissione peccatorũ, vt peccatũ nõ operetur amplius, quia nemo ascẽdit in regnũ cœlorũ nisi per sacramentũ baptismatis. Nec proderit superioris iustitia temporis, si in fine vitæ iustitiam dereliquerit. Ideo Paul⁹ ait: Precio empti estis, nolite fieri serui hominum. Sunt enim contraria, quia seruitus peccato contrahitur, & precio peccatum remittitur. Hæc igitur simplici expositione abundare ad intellectum opinamur. Ideoque nec cubos geometriæ, nec tetragonum numerum philosophiæ, quaternionem (vt aiunt) Pythagoricum, nec semper virgines (vt appellant) hebdomadis numeros cura discutimus inani, nec solis radios formamus, nec cœlum in puluere quęrimus, nec intra angustos abacos orbem concludimus, sed vera aperimus mysteria, vnam salutem esse Christi resurrectionem. Complantemur ergo similitudini mortis eius, vt mereamur resurrectionis consortium. Et vetus homo noster sit crucifixus cruci, vt corpus destruatur peccati. Egregie autem infantiæ in primis vagitibus circuncidi mares lex iubet, etiam vernaculos: quia sicut ab infantia circuncisio, ita & morbus. Nullum tempus vacuum debet esse tutelæ, quia nullum est culpæ vacuum. Et infans reuocandus à peccato est, ne idololatriæ polluatur contagio, & ne adorare assuescat idolum, & exosculari simulacrum, parentis violare nidum, pietatem lædere. Simul ne quisquam infletur quod sibi iustus videatur, ætatis maturioris processu Abraham circuncidi iubetur. Nec senex ergo proselytus, nec infans vernaculus excipitur, quia omnis ætas peccato obnoxia, & ideo omnis ætas sacramento idonea. Et erit, inquit, testamentum meum in carne vestra. Forsitan referatur hoc loco, quomodo spiritalem dicis circuncisionem, cum oraculum dicat: Erit testamentum circuncisionis in carne vestra? Quasi verò animæ solius & non passionum corporis exigatur temperantia. Nam & visus, & auditus, & odoris, & gustus, & tactus, & vocis ipsius quæritur quædã castimonia: quia & visus procacior habet crimen: & ideo scriptum est: Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Et in ipso auditu crimen est, si seducat meretrix, & multo blandimento sermonis & laqueis labiorum suorum te alliget. Et in ipso tactu crimen est, ideo tibi dicitur: Ne multus fueris ad alienam, neque continueris amplexibus non tuam. Et in voce culpa est. Laqueus enim fortissimus est homini sua labia, & abducitur à labiis sui oris. Et mel ipsum noli multum edere, ne euomas. Oportet ergo vt omnium sensuum acuta sit moderatio, ne aut impetus in vitium trahat, aut nimietas lædat, aut mora offensioni sit. Non ociose autem nec superflue plerique hoc qui sequitur loco moueri videntur. Ecquid ita dixerit dominus, quoniam qui non fuerit circuncisus masculus, & non circunciderit carnem præputij sui octauo die, peribit anima illa de genere suo, & testamentum meum interrupit. Graue enim putatur quod infanti octo dierum negligentia parentum fraudi esset futura, ita vt interiret anima eius, cum ipsa lex etiam homicidæ qui tamen non voluntarium facinus necandi hominis impleuerit, ciuitates præscripserit ad quas confugiendo mereatur sanguinis impunitatem. Quomodo ergo aut illic ratio habetur fortuitæ necis, aut hic ratio infantiæ non habetur, in qua crimen non potuit esse aut dissimulationis, aut voluntatis, nisi forte putent aliqui quoniam morte filij grauius puniuntur parentes? Sed iniustum putatur vt culpa nocentum inferatur pœna innocenti, vel propter pœnam nocentis innocens puniatur, aut fiat consors supplicij qui dispar est merito. Vnde putant quod de parente dicat exterminãdo, quod eius intereat anima, non paruuli. Sed valde ambiguum est, licet suffragetur huic assertioni quod ait, quia testamentum meum interrupit. Itaque hoc ad intelligentem magis quàm ad infantem referendum videtur. Alij grauiora parentibus vel silentio minitantem putant dominum deum, quo plus timeant maiores, quando nec infanti parcitur. Mihi autem satis liquido patet dictum de vniuscuiusque mente. Diximus enim masculi nomine mentem significari, quòd sit validus mentis vigor, & animam in sui copulam trahat, sitque vehementior tanquam sexu potior, & virili validitate. Ergo hæc ratio est, quòd omnis mens quæ non fuerit circuncisa à superfluis corporalibus, & purgata solenni munere vt exuat se passionibus & vitiis, interibit. Non caro, inquit, interibit, non homo, sed anima illa interibit, quia potuit salua fieri si habuisset purgationem. Nuda autem præsidij, & incircuncisi cordis colluuione infirmior, salutem generis sui non potuit seruare: omne autẽ genus videtur immortale, vt homo genus est, vt vllus species est. Homo semper dicitur, vllus non semper, imò non deficit vllus. Deficit qui fidem nõ habet, persona deficit vnius, conditio vel nomen hominum non deficit. Ex diuturno igitur & innoxio in id quod tẽporale est & noxiũ peccator deducitur, qui mentis suæ adscribere debet infantiæ quod incautus fuit & intemperans, vel remissionem peccatorum non acquisiuit. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Vtique nullum excipit, non infantem, non aliqua præuentum necessitate. Habeant tamen illam opertam pœnarum immunitatem, nescio an habeant regni honorem. Saræ quoque vna additur litera, scilicet r, vt vocaretur Sarra. Quod vtique par est, vt in superioribus, non vnius adiectione pensari literæ. Non enim munus deo est vna litera, sed virtus literæ, quæ exprimit muneris diuini gratiam. Sara enim dicitur ἀρχή μου, hoc est potestas mea, vel principatus mei initium, vel regis. Sara Græcè dicitur ἄρχουσα, Latine quæ regat. Illa mortalis, ista immortalis: illa specialis, ista generalis. Est nanque in me prudentia, in me castimonia, in me virtus, in me iustitia, me solum regũt, & mihi dominantur, & sunt mortales. Moriente enim me soluuntur & moriuntur etiam illa: quę autem prudentia generaliter dicitur, quæ castimonia, quæ fortitudo, cæterę que virtutes principales, generaliter principales, & reginæ quædam immortales, in his potestas est immortale illud principale, sicut est regina ecclesia, quæ non me vnum, sed vniuersos regit. Ergo speciem in genus, partem in vniuersitatẽ, corruptibilitatem in incorruptibilitatem conuersam videmus: quæ omnia ecclesiæ conuenire certum est. Nõ enim specialis hæc, sed generalis ratio est, nec partis sed vniuersitatis salus. Ideóque his præcedentibus cum vnumquẽque prudentia sua ad hanc principalem & diffusam per omnes salutem deduxerit, in qua fons sapientiæ iustitiæque est, requiritur generatio, & ille perfectus partus iucunditatis, cuius nomen est Isaac. nulla enim melior est voluptas quàm emendatę gratia conscientiæ. Hinc Epicuri traxerunt summum bonum voluptatem esse, sed eam corporis magis inquinamento quàm sobrietate mentis æstimauerunt. Quid est autem quod ait: Cecidit in faciem Abraham, & risit? Et hic reuerentia significatur, quod timuit deum velut libero risu lædere, quanuis risus lætitiam declararet viri iusti, qui tantis gratulabatur promissis. Non enim dubitantis hic risus, sed credentis fuit. Simúlque cadunt ante deum omnia, & mutantur & transeunt, sola illa immutabilis stat semper substantia. aut fortasse & in hoc mysterio prophetauit Abraham dominum Iesum, quòd per susceptionem dominici corporis & resurrectionẽ tãti cõplenda oraculi gratia foret. Adorat igitur non elemẽtum terræ, de quo dictũ est: Et adorate scabellũ eius, quoniã sanctum est. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ, quę adorauerunt versantẽ in corpore. Et dixit, inquit, in corde suo: Si centũ annorũ nascetur filius, & si Sara nonaginta annorũ pariet? Græc⁹ ἐν τῇ διανοίᾳ posuit, vt possimus æstimare quia cordi suo quasi dixerit alternanti secum, si cẽtenario nascetur, & nonagenaria pariet? hoc est, ætas generandi pręteriit.

1.Cor.7. — Roma.6. — Gene.17. — Prouer.5. — Ibidem. — Ibidem. 25. — Gene.17. — Ioan.3. — Gene.17. — Hic videtur aliquis assuisse suas nugas. — Gene.17. — Psalm.98. — Matth.24. — Gene.17. vel ἐν ἑαυτῷ

Deo omnia sunt possibilia. Et ideo facile istud, vt senib' reuocet iuuentutis annos, vires refundat, sterilibus det fœcunditatem. Nec illud prætereundum quod promissa sibi generatione legitima respõdit Abraham deo: Hismael viuat hic in cõspectu tuo. Iusti est etiam pro peccatoribus interuenire. Et ideo vel hoc credãt Iudæi, quia & ꝓ ipsis interuenit. si tamen credãt. hoc est enim viuere in conspectu dei, digna dei verbo negocia gerere. Oculi domini super iustos. Vnde & dominus ait, Etiam: Ecce Sara vxor tua pariet tibi filium. De Hismael autem exaudiui te. Etiam cum dicit, confirmat promissa. confirmatiuum etenim verbum est. Et ideo prius generationem ecclesiæ confirmat futuram, vt verum recognosceret propheta quod de Hismael se audisse dixisset deus, præuidens quia cæcitas ex parte Israel haberet contingere, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Itaque sicut testamenta hominum prius hæredem ferunt, postea legatum exprimunt melioribus hæreditatem, inferioribus legata: ita in deum in testamento vnũ, & nos hunc morem accepimus. Hæres scribitur natura bonus, nobilis, legitimo creatus coniugio. Legato donatur inferior. Promittitur autem generatio sequenti anno, vt aduertas quam generationẽ polliceatur dominus, hoc est, non illam vteri corporalis Saræ, sed iustũ partum ecclesiæ, qui esset futurus. Denique & infra ait: Reuertar ad te in futurũ, & erit Saræ filius. In quo vtrunque possumus accipere, & hunc cõuentum ecclesiæ, & fidelium resurrectionem. Tertiodecimo quoque anno quòd circunciditur Hismael, ratio euidens: quia is qui incipere habet vti cognitione fœminæ, ante debet recidere in se ardorem libidinis, vt superfluis abstineat commixtionibus, coniunctioni tantum legitimæ reseruet. Mentem quoque sapientis hospitalem esse decet, vt etiam aliis impertiat sui gratiam, & prudentiæ suæ fructum aliis quoque diuidat, atque epulentur bonis doctrinæ cibis, epulúmque eius exhibeat desiderantibus. Tunc præterea nesciat nisi secundum naturam viuere, in cuius instituto & ordine dei lex est. Nulli se trãsuersali cupiditati miscere nouerit, solius sapientiæ propter copulam. Mãdatis dei, seculi istius gloriam, & quandam præsentis laudis hereditatem præferre nesciat. Atque vt altaribus domini suas immolet vtilitates, ita iudicij ignem non excipiat, neque reformidet, sed magis etiam vt alios eripiat, elaboret.

Genes.17. Psal.33. Gene.17. Roma.11. Gene.18. Ibidem.17.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE ISAAC ET ANIMA.

Diui Ambrosij MEDIOLANEN. EPISCOPI, *de sancto Isaac & anima Liber unus.*

De commendatione sancti Isaac tam ex paterna origine & gratia, quàm ex dominicæ generationis & passionis præfiguratiõe, quæ & nomine suo significatur. Ac de apertione mysterij inter Christum per Isaac designatum, & animam repræsentatam per Rebeccam. Caput I.

IN patre nobis sancti Isaac vel origo satis est expressa, vel gratia, cũ ad omnem redũdat gloriam quòd tanto & tam imitabili viro natus Abrahæ patri primum fuit. Neque verò istud mirabile, cum in eo dominicæ generationis & passionis figura præcesserit. Siquidem & sterilis anus ex promissione dei peperit eum, vt crederemus quòd potens est deus facere, vt possit & virgo generare. & oblatus vnicus ad immolandũ, qui & patri non periret, & impleret sacrificium. Itaque ipso nomine figuram & gratiam significat. Isaac etenim risus Latine significatur. Risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quòd is vniuersorum lætitia sit, qui mortis formidolosæ vel pauore compresso, vel mœrore sublato, factus omnibus est remissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, & iste designabatur, exprimebatur, & annunciabatur. Ipse est quem iam tunc persequebatur ancilla, ipse est propter quem iam tunc dicebatur: Expelle ancillam. nõ enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Ipse est cui pater alienigenam acquisiuit sponsam. Ipse est mitis, humilis, atque mansuetus, qui veniente Rebecca, hoc est patientia, exiuit in campum abalienare. Sapientis enim est segregare se à voluptatibus carnis, eleuare animam, atque à corpore abducere. hoc est enim se hominem cognoscere. Qui Chaldæorum sermone Enos dicitur, Latinè homo. Enos autem, qui assumpsit & sperauit inuocare deum, & ideo creditur esse translatus. Non videtur itaque homo esse, nisi is qui in deum sperat. qui autem sperat in deum, non degere in terris, sed quasi translatus adhærere deo, manifesta viri interpretatione signatur. Bonus igitur Isaac, verus, vtpote plenus gratiæ, & fons lætitiæ. Ad quem fontẽ veniebat Rebecca vt impleret hydriam. Dicit enim scriptura: Quia descendens ad fontem, impleuit hydriam, & ascendit. Descendit itaque ad sapientiæ fontem vel ecclesia, vel anima, vt totum vas impleret suum, & hauriret puræ sapientiæ disciplinas, quas haurire Iudæi de fonte profluo noluerunt. Quis iste fons sit, audi dicentem: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Ad hunc fontem currebat sitiens anima prophetarum, sicut & Dauid dicit: Sitiuit anima mea ad deũ viuum. vt sitim suam vbertate diuinæ cognitionis expleret, & insipientiæ sanguinem spiritalium rigatu dilueret fluentorum. Hic

Gene.21. Ibidem.22. Ibidem.21. Gene.24. Ibidem. Ibidem. Hiere.2. Psal.41.

Hic est enim fluxus sanguinis, sicut significat lex, qui deo- peritur quando vir sedenti in diebus sanguinis sui mulieri miscetur. Mulier est delectatio corporalis illecebræ. Itaque caue ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in eius amplexus omnis resoluatur, & fontem eius aperiat, qui debet esse clausus & septus intētionis studio, & cōsideratione rationis. Ortus enim clausus, fons signatus. (Cantic. 4.) Nanque mentis resoluto sensu se corporales delectationes effundunt, perniciosæ nimis, & in appetentiam plenam grauis periculi prouentes: quòd *si mētis viuidæ considerata mansisset custodia, refrænasset. (* quos)

De admonitione hominis ut intueatur qui sit, quo salutem suam uitámque tueatur, & quid sit homo. Quidue ac qualis sit anima tam secundum sui naturam, quàm per irrationabilem sui partem, qua obnoxia sit corruptioni.

Caput II.

INtuere igitur ô homo qui sis, quo salutem tuam vitámque tuearis. Quid est itaque homo? Vtrum anima, an caro, an vtriusque copula? Aliud enim nos sumus, aliud nostrū: alius qui induitur, & aliud vestimentum. Legimus in veteri testamento, Omnes animæ quæ descenderunt in Aegyptum, (Genes. 46.) de hominibus dictum. Et alibi dictum est: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt. (Ibidem. 6.) De alterutro igitur legitur, quia homo dicitur & de anima, & de carne. Sed illa discretio est, quod vbi anima pro homine ponitur, Hebræus significatur deo adhærens, non corpori, vt est illud: Anima benedicta omnis simplex. Vbi autem caro pro homine nūcupatur, peccator exprimitur, vt est illud: Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. (Roman. 7.) quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo ago, sed quod odi illud facio. Hoc iam posterius de vtroque. Alius est enim qui vult, alius qui odit, alius qui facit. Denique addidit: Si ergo quod odi, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est: nunc autem iam nō ego illud operor, sed quod habitat in me peccatum. Illud quoque expressius: Video legē carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Et tamen cum vtrunque in se concertantem hominem declarasset, hoc est interiorem & exteriorem: in animæ magis quàm in corporis parte simulauit se constituere quod anima sua traheretur captiua ad peccatum, in qua esse se mallet, & esse confirmat, dicens: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Tāquam de extraneo hoste ita se desiderat liberari. Non ergo sanguis anima, quia carnis est sanguis: neque harmonia anima, quia & huiusmodi harmonia carnis est: neque aer anima, quia aliud est flatilis spiritus, aliud anima: neque ignis est anima, neque entelechia anima: sed anima est viuens, qua factus est Adam in animam viuentem, (Gene. 2.) eo quòd insensibile atque exanimum corpus anima viuificet & gubernet. Est & præstantior homo, de quo dicitur: Spiritalis autem diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. (1. Cor. 2.) Hic est præstantior cæteris. Vnde & Dauid dicit: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, nisi quod visitas eum? (Psalm. 143.) Homo vanitati similis factus est. Non ille secundum imaginem dei homo vanitatis est: sed qui illud amisit, & in peccatum decidit, & in materialia ista dilapsus est, iste homo est vanitatis. Anima igitur secundum sui naturam optima est, sed plerūque per irrationabilem sui partem obnoxia fit corruptioni, vt inclinetur ad voluptates corporis, & ad impœnitentiam, dum mensuram rerum non tenet, aut fallitur opinione, atque inclinata ad materiam, agglutinatur corpori. Sic visibile eius impeditur, & malitia repletur: quia dum intendit malitiæ, eius se vitiis replet, & fit defectu bonitatis intemperantior.

De perfectæ animæ primique processus eius descriptione, quomodo charitatis impatiens, & uerbi moras non ferens, rogabat ut oscula mereretur, & meruit desideratum uidere.

Caput III.

PErfecta autem anima auersatur materiam, omne immoderatum, mobile, malignum refugit ac respuit: nec videt, nec appropinquat ad illius terrenæ labis corruptionem, diuinam intēdit, terrenam autem materiem fugit. Fuga autem est non terrena relinquere, sed esse in terris, iustitiam & sobrietatem tenere: renunciare vitiis, non vsibus elementorum. Fugiebat Dauid sanctus à facie Saul, (1. Reg. 21.) non vtique vt terras relinqueret, sed vt immitis & inobseruantis & perfidi declinaret contagium. Fugiebat autem adhærens deo, sicut & ipse ait: Adhæsit anima mea post te. (Psalm. 62.) Abducebat se, & ableuabat vitiis seculi huius, eleuabat animam suam sicut Isaac in cāpo, vel abalienabat, vel (vt alij habēt) deambulabat. Nā hoc quoq; ostendit cum virtutibus familiare habere consortiū, vt deambulet vnusquisq; in innocētia cordis sui, nullo vsu terrenis vitiis misceatur, atque irreprehensibilem viam inoffenso mentis carpat vestigio, nec vllum locum in se aperiat corruptioni. Talis enim erat Isaac cum Rebeccam aduenientem expectaret, (Gene. 24.) præparans se copulæ spiritali. Veniebat enim iam cœlestibus dotata mysteriis, veniebat magna secum ornamenta aurium & manuum ferēs, eo quòd auditu & operibus emineat ecclesiæ pulchritudo, cui recte dictum aduertimus: Esto in milia milium, & semen tuum possideat aduersariorum ciuitates. (Ibidem.) Decora igitur ecclesia, quæ ex inimicis gentibus filios acquisiuit. Sed potest hoc etiam ad animam deputari, quæ passiones corporis subigit, & ad virtutum officia conuertit, repugnantésque motus sibi obedientes efficit. Ergo vel anima patriarchæ videns mysterium Christi, videns Rebeccam venientem cum vasis aureis & argenteis, tanquam ecclesiam cum populo nationum, mirata pulchritudinē verbi, & sacramētorum eius, dicit: Osculetur me ab osculis oris sui. (Cantic. 1.) Vel Rebecca audiens verū * Isaac, verum illud gaudium, veram lætitiam, desiderat osculari. (* virum) Quid est igitur, Osculetur me ab osculis oris sui? Cōsidera vel ecclesiam iam diu promisso sibi per prophetas dominico aduentu per tempora multa suspensam, vel animam quæ eleuans se à corpore, abdicatis luxuriæ deliciis, voluptatibúsque carnalibus, exuta quoque solicitudine secularium vanitatum, iam dudum infusionem sibi diuinæ præsentiæ, & gratiam verbi salutaris exoptet, commacerari quod sero veniat, & affligi. Ideoque quasi vulneratam charitate, cum moras eius ferre non possit, conuersam ad patrem rogare, vt mittat sibi deum verbum: & causam qua sit ita impatiens, declarare, dicentem: Osculetur me ab osculis oris sui. Non vnum osculum quærit, sed plura oscula, vt desiderium suum possit explere. Quæ enim diligit, non est vnius osculi parcitate contenta, sed plura exigit, plura vindicat, & ita se amplius dilecto commendare consueuit. Denique illa in euāgelio sic probata est, quia non cessauit, inquit, osculari pedes meos: & ideo remissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. (Lucæ. 7.) Ergo & hæc anima oscula verbi multa desiderabat, vt illuminetur diuinæ cognitionis lumine. Hoc est enim osculum verbi, lumen scilicet cognitionis sacræ. Osculatur enim nos deus verbum, quando cor nostrū, & ipsum principale hominis spiritu diuinæ cognitionis illuminat, quo anima donata charitatis pignore nuptiali, læta atque ouans dicit: Os meum aperui, & duxi spiritum. (Psalm. 118.) Osculum est enim quo inuicem amantes sibi adhærent, & velut gratiæ interioris suauitate potiuntur. Per hoc osculum adhæret anima deo verbo, per quod sibi transfunditur spiritus osculantis: sicut etiam ij qui se osculantur, non sunt labiorum prælibatione contenti, sed spiritum suum sibi inuicem videntur infundere. Ostendens itaque non solam speciem verbi, & vultum quendam, sed omnia eius interiora diligere, adiūgit ad osculorum gratiam: Quia bona, inquit, vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. (Canti. 4.) Illa osculum poposcit, deus verbum se ei totus infūdit, & nudauit ei vbera sua: hoc est, dogmáta sua, & interioris sapientiæ disciplinas, & vnguentorum suorum dulci odore fragrauit. Quibus capta, iam dicit vberiorem esse iucunditatem diuinæ cognitionis, quàm lætitiam omnis corporeę voluptatis. Aspirat enim in verbo odor gratiæ, & remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tanquam exinanito repleuit vnguēto: quia per vniuersos grauis vitiorum colluuies detersa est. Propterea, inquit, adolescentulæ dilexerunt te. Attrahe nos, post odorem vnguentorum tuorum curramus. Bona quidem pru-

dentia, sed dulcis misericordia. Illam enim pauci assequuntur, hæc ad omnes peruenit. Propter hanc, inquit, indulgentiam tuam diligunt te animæ renouatæ spiritu. Vnde & ad animam dicitur: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Ad animã enim loquebatur dicens: Benedic anima mea dominum. Et ideo festinat ad verbum, & rogat vt attrahatur, ne forte derelinquatur: quia currit dei verbũ, & non est alligatum. Denique exultat tanquam gigas ad currendam viam. Et quia egressus eius à summo cœlo, & occursus eius vsque ad summum eius: videns se imparem tantæ velocitati, dicit: Attrahe nos. Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro omnib⁹ rogat. Attrahe, inquit, nos. Habemus enim cupiditatem sequendi, quam vnguẽtorum tuorum inspirat gratia. Sed quia cursus tuos ęquare nõ possumus: attrahe nos, vt auxilio tuo fultæ, vestigiis tuis possim⁹ insistere. Si enim tu attraxeris, curremus & nos, & spiritalia velocitatis flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus tua fulcro est: & oleum tuum infunditur, quo curatus est ille qui à latronibus vulneratus est. Ac ne impudẽs tibi videatur quod ait, Attrahe nos: audi dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Vides quod libenter nos attrahit, ne remaneamus sequentes. Sed qui vult attrahi, currat vt comprehendat, & currat superiora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens. sic enim poterit Christum comprehendere. Prudenter ergo rogat vt attrahatur: quia non omnes sequi possunt. Denique Petro dicẽti, Quo vadis? Respondit verbum dei: Non potes me sequi modo, sequêris autem postea. Claues ei cõmiserat regni cœlorum, & sequendo se imparem iudicauit. Hanc tamẽ animam non distulit: quia non pręsumebat, sed rogabat. Denique ait: Introduxit me rex in cubiculum suum. Beata anima, quæ verbi ingreditur penetralia. Insurgens nanque de corpore, ab omnib⁹ fit remotior, atque intra semetipsam diuinum illud, si quo modo assequi possit, scrutatur & quærit. Quod cum potuerit cõprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa, in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus, qui sciebat se raptum in paradisum: sed siue extra corpus raptum, siue in corpore, nesciebat. Assurrexerat enim anima eius de corpore, & se à visceribus & vinculis carnis abduxerat atque eleuauerat, factúsque à semetipso alienus, intra semetipsum tenuit verba ineffabilia quæ audiuit, & vulgare non potuit: quia aduertit ea loqui homini non licere. Anima ergo bona contẽnit visibilia & sensibilia, nec cõsistit in eis, nec in despiciendis his immoratur & residet, sed ascẽdit ad illa æterna, & inuisibilia, & plena miraculi, puro sensu se pię mentis attollens. Etenim perfectioni studẽs, solum illud bonum diuinitatis intendit, nec aliud quicquam requirendum putat: quia tenet quod summum est. Itaque vir huiusmodi, in quo est animæ pulchritudo, solus sibi abundat: quia ipse sibi est satis. Nec solus aliquando est, cui præsul dominus adest.

(Margin: Psalm. 102. 2. Tim. 2. Psalm. 18. Canti. 1. Luce. 10. Matth. 11. Philip. 3. Ioan. 13. Cantico. 1. 2. Corin. 12.)

De secundo perfectæ animæ processu, quo introducta in cubiculum regis, cum mutua misceret alloquia, in umbra eius requieuit, & subito eius uerbo de medio sermone discessit: quærenti tamen non diu abfuit, sed saliens super mõtes, & transiliens super colles, aduenit. Nec multo post quasi capreolus, aut ceruorum binnulus, dum affatur dilectam, exiliuit, & reliquit. Caput IIII.

Denique in illud diuini illius introducta secretum, Exultemus, inquit, & lætemur in te: diligamus vbera tua super vinum. Non enim in diuitiis auri, argentíque thesauris, non in possessionum fructibus, non in potestatibus, non in cõuiuiis, sed in solo deo exultat. eadem tamen anima cognoscens se corporis societate fuscatam, dicit ad alias animas, vel ad alias cœlestes & appositas sacro ministerio potestates: Nolite aspicere me quoniã obfuscata sum, quoniam non est intuitus me sol. Filij matris meæ pugnauerũt aduersum me: hoc est, impugnauerunt me corporis passiones, carnis illecebræ decolorauerunt me: ideo mihi sol iustitiæ non refulsit. Quo viduata præsidio, deuotionem meam, & obseruantiam plenam seruare non potui. Hoc est enim, Vineam meam non custodiui, quia spinas & non vuam attulit: id est, faciens peccata pro fructibus. Et cum de verbo loquitur, irradiante sibi verbi splendore conuersa ad ipsum dicit: Vbi pascis? vbi manes in meridiano? Recte dicit, Vbi pascis? quia regulare est dei verbum. Vbi manes? quia morale. In meridiano, quia mysticũ. Siquidem quia meridie Ioseph cum fratribus suis in conuiuio constitutus, futurorum temporum mysteria reuelabat. Sed etiam Dauid ait: Reuela ad dominum viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet: & educet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Et ipse Paulus circũfulsisse sibi lumen meridie asseruit, quando à persecutione est conuersus ad gratiam. Queritur ergo quod derelicta sit, quod destituta sit pauper ex diuite. Abundabat enim munere gratiarum, sed egere cœpit vbi diuinę pręsentiæ sibi copia denegata est: & ideo vel quasi mercenaria haberi postulat, quę ante sibi pretiosioris copulæ gratiã vindicabat. Cui respondit verbũ dei: Nisi cognoscas te decora inter mulieres, quæ quereris quòd relicta sis: nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem deuotionis approbes, nisi fides tua & synceritas augeatur: querela nihil proderit. Ac sic: Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulchritudinem naturæ tuæ serues, & corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant: nihil tibi naturæ melioris nobilitas suffragabitur. Cognosce igitur te, & naturæ tuæ decorem, & exi quasi exuta vinculis pedem, & nudo exerta vestigio, vt carnalia integimenta non sentias, vestigium mẽtis tuæ corporalia vincula non implicent, vt pes tuus speciosus appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cœlorum annunciandum eliguntur à domino, de quibus dictum est: Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem. Talis Moyses, cui dicitur: Solue calciamentum pedum tuorum. vt vocatus populum ad dei regnum, prius carnis exuuias deponeret, & nudo spiritu vestigióque mentis incederet. Hoc est ergo quod ait: Exi tu in calcaneis gregũ, & pasce hœdos tuos in tabernaculis pastorum: quia per greges regnum intelligimus, eo quòd potestatis sit gregibus præsidere. Præsidet autem vnusquisq; sibi quadam potestate regali, si coerceat in se corporis luxus, & seruituti redigat carnem suam. Ideoq; dictum est: Regnum dei intra vos est. Vnde pulchre ait ad animam: Exi, id est exi à seruitio, exi à carnis imperio atque dominatu: & exi non in carne, sed in spiritu, exi ad regimen potestatis. Ideoque addidit: Pasce hœdos tuos, hoc est, rege ea quæ in sinistra tua sunt. nam si non regantur, facile labuntur. Coerce petulantiam, lasciuiam tui corporis, & luxuriam irrationabilẽ, edoma leues motus, pasce eos non in corporeis tabernaculis: sed in tabernaculis pastorũ, qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israel, sicut nemora obumbrantia super flumen: in quibus anima tanquam in procinctu bellico sita bonam exercet militiam, incursus explorat hostiles. Virtutis labor quærit victoriam, vt possit æque illi quæ Salomonis est cõparari, velox ad currendum, habilis ad partum: quoniam fœcunditas animę desideratur & quæritur. Hæc ergo equa preciosa, & curr⁹ Pharao veloces, quod aliqui ad ecclesiam referunt & ad populum. Sed de hoc mysterio alibi sæpius diximus, & maxime in psalmo centesimo octauodecimo. Hoc autem loco de anima dicendum suscepimus. Huius equæ similis æstimatur hæc anima: hoc est, propheticæ vel apostolicæ virtutis: eo quòd in eorum annumeretur gregẽ, qui fœcũditate prædicationis suæ totius orbis terrarũ spatia resperserunt, & quãuis in corpore constituti, nulla tamen cursus spiritalis senserẽ dispendia. Ideoque laudatur, quod cœlesti sibi illuminante præcepto, iam speciosa, iam pulchra sit, quæ vultu præferat castitatis decorẽ, & redimicula ceruicis attollat, in quã sunt patientiæ & humilitatis insignia. Talis animę diligebat Isaac verus decorem, humilitatem, patiẽtiam: & ideo partus eius auide requirebat. Concepit autẽ Rebecca, & patientia sua nodum sterilitatis absoluit. Quid autẽ pariat prophetica atque apostolica anima, consideremus, & quomodo pariat. Abiit, inquit, interrogare dominum, quia exultabant infantes in vtero eius. Et responsum accepit: Duæ gentes in vtero tuo sunt. eo quòd nihil sponte præsumat: sed in omnibus summum deum præsulem poscat suorum cõsiliorum, simul plena

(Margin: Cantic. 1. Gene. 43. Psalm. 36. Acto. 9. Esaiæ. 52. Exod. 3. Cantic. 1. Luc. 17. Gene. 25.)

plena pacis atque pietatis, duos populos sua fide & prædicatione connectat, & tanquam vtero suo claudat. Quæ non immerito soror magis quàm vxor appellatur, eò quòd mitis atque pacifica anima cômunis magis pietatis quam specialis copulæ nomen accipiat: & quia vniuersis magis quam vni se existimet obligatam. Fodit autem puteos Isaac, & plurimos quidê quos foderat pater eius, & repleuerant illos post mortem Abrahæ patris illius alienigenæ. Præ cæteris tamen fodit hos puteos: vnum in conualle Gerarim, & inuenit ibi puteum aquæ viuæ, & litem fecerunt pastores Gerarim cum pastoribus Isaac, eò quòd aquam sibi eius putei quasi propriam vindicabant: & vocauit nomen eius iniustitiam. Et fodit alium, in quo orta est disceptatio, & imposuit illi nomen Inimicitias. Et fodit tertium, in quo lis nulla inter pastores commissa est, & vocauit eum Latitudinem. Fodit & puteum iuramenti, & non inuenit in eo aquam, & vocauit eum puteũ iuramenti. Quis hæc legens, terrena magis quam spiritalia opera esse arbitretur, quòd vel Abraham fodit puteos, vel Isaac, tanti videlicet patriarchæ, vel etiam Iacob, sicut & in euangelio reperimus, velut fontes quidam generis humani, & specialiter deuotionis ac fidei? Quid est enim puteus aquæ viuæ, nisi profundæ altitudo doctrinæ? Vnde & Agar ad puteum angelum vidit, & Iacob ad puteum Rachel sibi inuenit vxorem. Moyses quoque secus puteum futuri locauit merita prima coniugij. A puteo igitur visionis aperire Isaac adorsus est puteos, & bono ordine, vt eius putei aqua primum rationabile animæ, oculúmque eius dilueret & foueret, quo visum eius faceret clariorem. Fodit etiã alios puteos plures. Vnde & scriptum est: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorũ fontibus. Quanto plures fuerint, tanto est vberior redundantia gratiarum. Fodit tamen puteũ, quem foderat pater Abraham, de quo litem fecerunt pastores Gerarim, hoc est maceriæ. Vbi enim maceria, ibi diuisio inter repugnantes, ibi iniustitia: & ideo vocauit Iniustitiam. Alium quoque fodit, & orta dissensione vocauit eum Inimicitias. In quibus videtur elucere doctrina moralis, eò quòd sublato pariete maceriæ, solutæ sint in carne hominis inimicitiæ, & facta sint vtraque vnum in figura per Isaac, in veritate per Christum, meritóque postea pura aqua in eo puteo sit reperta, tanquàm doctrina moralis, vtilis ad hauriẽdum. Puteus quoque latitudinis quid aliud significat, nisi de naturalibus disciplinam? Qua caussa & latitudo dicitur, quia sine contentione, sine lite iam quietus atque securus est qui mundana hęc & sensibilia fuerit supergressus. Vnde superatis iam aduersantibus & alienigenis cogitationibus (quid enim tam alienum quàm omnia secularia, quæ perpetua esse non possunt?) potest sapiens dicere: Dilatauit dominus nobis, & auxit nos super terram, quia terrena transcendit. Vltimus est puteus iuramenti, in quo ei visus est deus: & ait, Noli timere, tecum enim sum. Et benedixit eum. Hæc doctrina iam mystica est. Habes hæc in Salomone: quia prouerbia eius moralia, Ecclesiastes naturalis, in quo quasi vanitates istius despicit mundi: mystica eius sunt Cantica canticorum. Habes & in propheta: Seminate vobis ad iustitiã, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis. Hoc est enim lumen cognitionis, habere charitatis perfectionem. Ideoque dictum est: Noli timere. Charitas enim timorem excludit foras. Vt cognoscamus autem quia Salomon ita hos interpretatus est puteos, vt ad moralẽ doctrinam & naturalem referret, & mysticam: in singulis libris suis, quos de moralibus, vel naturalibus, vel mysticis scripsit, posuit hos puteos. Nam & in prouerbiis cum declinandam speciem diceret secularis illecebræ, ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus, & superfluant tibi aquæ de tuo fonte. Et infra: Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, & iucundare cum vxore. eò quòd aduersus tentamẽta mundi remedium nobis vera sapientia sit, moralis quoq; doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis meretriciis quibusdam ilitam fucis irriguo suo diluat, & fluento sui fontis abstergat. De naturalibus quoque habes in Ecclesiaste dictum: Feci mihi piscinas aquarum ad irrigandum ex his saltum germinantem. Neque te moueat quod pro puteo piscinas posuit: quia & Moyses puteum latitudinis dixit, eò quòd à solicitudine omni & angustiis soluitur qui mundum hunc pia mente transcenderit. Non immerito ergo piscinas habet Ecclesiastes, qui vidit nullam abundantiam esse sub Sole: sed si quis abundare velit, in Christo abundet. Et de mysticis puteus superest nobis, quem etiam ipsum reperimus in Canticis canticorum, dicente scriptura: Fons ortorũ puteus aquæ viuæ, & impetu descendens à Libano. Etenim si mysteriorum altitudinem persequeris, puteus tibi videtur, tanquam in profundo sita, mystica esse sapientia: si vero haurire velis affluentiam charitatis, quæ maior & vberior est quàm fides & spes, tunc tibi fons est. Exuberat enim charitas, vt & haurire eam comminus, & rigare eius affluentia ortum tuum possis, spiritalibus fructibus redundantem. Et quia ipse puteus latitudinis est, qui charitatem habet ideo dixit, quia vbi charitas est, ibi impetus magnus descendit à Libano. Ne quid autem moueat quod & puteum & fontẽ eũdem dixit: etiam Euangelium te instruat, in quo scriptum est: Quia venit Iesus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædiũ quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Et fatigatus, inquit, sedebat sic super puteum. Vnde ad mysticam doctrinam hunc referri puteũ etiã ibi cognoscimus: quia ibi Samaritana illa, id est, custos, custos autem cœlestium præceptorum, hausit de puteo illo diuina mysteria, cognoscens quia deus spiritus est, & nõ in loco adoratur, sed in spiritu: & quia Messias venit, qui Christus est. Et ideo qui adhuc expectatur à Iudæis, iam venit. Quibus auditis, mulier illa quæ speciem ecclesiæ gerit, legis sacramenta cognouit, & credidit. In ipso quoque Canticorum libro Salomon hanc triplicem sapientiã euidenter expressit: licet in Prouerbiis dixerit: vt tripliciter sibi scripserit, qui sapientiam eius vellet audire. Ait ergo in Canticis sponsa de sponso: Ecce sponsus est consobrinus meus. Et ideo pulchra acclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum Cedri, lacunaria nostra Cupressi. Possumus hoc de moralibus accipere. Vbi enim requiescit Christus & ecclesia, nisi in operibus suæ plebis? Denique vbi impudicitia, vbi superbia, vbi iniquitas erat, ibi ait dominus Iesus: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. De naturalibus autem quid accipiamus? In vmbra, inquit, eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Qui enim terrena supergreditur, & cui mundana moriũtur: quoniam crucifigitur ei mundus, & ipse mundo: omnia quę sunt sub Sole, refugit & contẽnit. De mysticis quoque ait: Introduc me in domum vini, constituite in me charitatem. Etenim sicut vineam suam, ita dominus Iesus populum suũ quasi vitis æterna quibusdam brachiis charitatis amplectitur. Considera singula. In moralibus flos est inter spinas lilium, sicut ipse ait: Ego flos campi, & lilium conuallium. In moralibus ergo flos est, in naturalibus Sol Iustitiæ, qui oriẽs & resurgens illuminat, occidẽs obumbrat. Caue ne tibi occidat, quia scriptum est: Sol non occidat super iracundiam vestram. In mysticis charitas est, quia plenitudo legis est Christus. Et ideo ecclesia quæ diligit Christum, vulnerata est charitate. Hanc ergo charitatem suscitat & resuscitat, donec vocem eius accipiat, & præsentiam eius accersiat: quia quæsitus non solum venit, sed etiam saliens venit. Salιẽs super montes, & transiliens super colles. Super maioris gratiæ animas salit, inferioris transilit. Vel sic, saliens quomodo venit? Saltu quodam venit in hunc mundum. Apud patrem erat, in virginem venit, & ex virgine in præsepe transiliuit. In præsepi erat, & fulgebat è cœlo. descendit in Iordanem, ascendit in crucem. descendit in tumulum, surrexit è tumulo, & sedet ad patris dexterã. Inde quasi hinnulus ceruorũ, qui desiderat ad fontes aquarum, descendit ad Paulum, & circumfulsit eum, & exiliuit super ecclesiam suam, quæ est Bethel, quod dicitur domus dei. Pauli enim vocatio, ecclesiæ firmitudo est. Venit ergo, & primo post parietem est, vt inimicitias animæ & corporis soluat, sublato pariete qui impedimentum concordiæ videbatur afferre. Deinde prospicit per fenestras. Quæ sint fenestræ, audi propheram dicentem: Fenestræ apertæ sunt è cœlo. Prophetas itaque significat, per quos dominus ad genus humanum, priusquã in terras ipse descenderet, locutus est. Et hodie siqua cum anima multum

multum requirat, multum merebitur misericordiæ: quoniã qui multum requirit, plurimum debetur ei. Si qua ergo anima eum studiosius quærat, longe audit vocem eius: & quãuis ab aliis requiratur, præ ipsis à quibus quæritur, audit vocem eius. Videt eum salientem ad se venire, id est, properãtem atque currentem, & transilientem eos qui infirmo corde virtutem eius capere non possunt. Deinde prospicientẽ per ænigmata prophetarum legendo eos, & tenendo eorum sermones, videt eum prospicientem, scilicet quasi per fenestram, non adhuc quasi præsentem videt eminentem super retia. Quid est hoc, nisi forte quia illa retia nobis sunt, non illi? Retia, eò quòd adhuc illa anima intra sensibilia & mundana sit posita. Igitur adhuc in secularibus, sed tamen quærenti eum per retia ostendit. Denique dicit ad animam eius modi: Surge, veni proxima mea: id est, surge à delectationibus mundi, surge à terrenis, & veni ad me, quæ adhuc laboras, & onerata es: quia solicita es quæ sunt mũdi. Veni supra mundũ, veni ad me: quia ego vici mũdũ. Veni prope me, iã pulchra æternæ vitæ decore, iam columba, id est, mitis atq; mansueta, iam tota gratiæ spiritalis. Iure ergo iam retia timere non debet anima, cum is vocet ad se animam, qui tentamentis & retibus mundi non potuit capi. Nam cum nos homines ambulemus in medio laqueorum, per appetentiã escę simul & laqueis nexi, ille in corpore positus retia non timebat, sed eminebat super retia, id est, super tentamenta mundi, & corporis passiones, imò & alios eminere faciebat. Ideoque & hanc animam fundare volens, dicebat: Surge, veni proxima mea, noli timere retia, iam præteriit hyems: id est, venit pascha, venit indulgẽtia, aduenit remissio peccatorũ, cessauit tentatio, imber abiit, procella abiit. Quassatio ante aduentum Christi hyems est: post aduentũ eius flores sunt. Vnde ait: Flores visi sunt in terra. Vbi ante spinæ, ibi nunc flores. Tempus, inquit, secandi aduenit. Vbi ante desertum, ibi messis est. Vox turturis audita est in terra nostra. Bene addidit propheta, Nostra, quasi admirans quod vbi ante impudicitia, ibi castitas. Ficus protulit grossos suos. Quæ ante infructuosa iubebatur excidi, hæc fruct' ferre iã cœpit. Sed quid dubitas quia grossos dixit? Priores discutit, vt posteriores meliores afferat: sicut Synagogę fruct' abiicitur: Ecclesię autẽ renouatur. Et quamuis plena trãquillitas sit, & adoleuerint mysteria, iterum tamen dicit: Surge secura in tegimento petræ, id est, tuta præsidio passionis meæ, & fidei munimento. Suxerunt enim mel d petra, & oleũ de firmissima petra. Hoc integimẽto animæ piorum indutæ, iam nudæ non sunt. Et hæc illa præmunitio, ideoque & huic animę ait: Et veni tu columba mea in tegimento petræ iuxta præmunitionem, ostende mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam. Hortatur ad confidentiam, vt non erubescat crucem Christi, nec eius signaculum. Hortatur ad confessionẽ, vult omnes insidias dimoueri, vt bonus odor fidei spiret, vt dies fulgeat, vt aduersæ noctis vmbra non noceat: quoniam qui iuxta Christum est, dicit: Nox præcessit, dies appropinquabit. Est & vmbra secularium, quæ præteriit: & dies cœlestium Christus, qui sanctis suis lucet. Accipit hæc anima bona pignora charitatis.

1. Corin. 7. Ioan. 16. Canti. 2. Roma. 13.

De tertio ipsius animæ processu, quo cum in cubili & noctibus, in ciuitate, in foro, & in plateis quæsitum non reperisset, aliquãdo rationibus suis gratia quærentẽ reuocauit, adeo ut ab eius sponso propius uocaretur. Cap. V.

Sed quia semper soliciti esse debemus, semper intenti, & quia verbum dei sicut capreola exilit, aut sicut hinnulus ceruorum, semper vigilet anima, & prætendat quæ requirit eum, & quę tenere desiderat. Ideo quasi sublapsum sibi, In cubili, inquit, meo in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea. Qui bene quærit, in cubili quærat, in noctibus quærat: nec dies feriatus, neque noctes sit. Nullum tempus vacet à pietatis officio: & si non inuenerit primo, perseueret in requirendo. Ideoq; dicit: Exurgam itaque, & quæram in ciuitate, in foro, in plateis. Et fortasse ideo non inuenit adhuc, quia in foro quæsiuit, vbi lites sunt: in plateis, vbi nundinæ rerum venalium. Non enim vlla Christus pecunia comparatur. Possumus & sic intelligere: In cubili quærit Christum, quæ requirit eum cum tranquillitate, cum pace. In noctibus quærit, quoniam per parabolas loquebatur. Posuit enim tenebras latibulum suum, & nox nocti indicat scientiã. Deinde quoniam quæ dicimus in corde nostro, ea nos compungere in cubilibus debẽt. Sed tamẽ nec sic inuenit, & ideo dicit: Exurgam, id est, erigam & attollam intentionem meã, vt quæram impigre, quæram soliciter: introibo ciuitatem. Est & anima quæ dicit: Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa. Est ciuitas munita per Christum, est ciuitas illa Hierusalem in cœlo, in qua abundant diuinæ legis interpretes, & disciplinarum periti, per quos verbum dei queritur. Quærã, inquit, in foro illius ciuitatis, in illo foro vbi tractant iura consulti, vbi oleũ venditur, quod euangelicę virgines emunt, vt semper faces suæ luceant, nec eas fumus iniquitatis extinguat. Quæram, inquit, in plateis, in quibus superfluunt aquæ, de illis fontibus prorumpentes de quibus Salomon dicit esse potandum. Dum quærit igitur Christum, inuenit custodes qui in ministerio sunt: ab his requirit. Sed anima quæ deum quærit, etiam custodes transit. Sunt enim mysteria quæ etiã angeli concupiscunt videre. Vnde Petrus ait: Nũciata sunt, inquit, vobis per eos quibus euangelizauerũt spiritu sancto misso de cœlo, in quem concupiscunt angeli prospicere. Ergo cum transierit custodes, verbum inuenit. Transiuit Ioannes, qui verbum apud patrem inuenit. Multi quoq; sunt qui in ocio quærunt Christum, & non inueniunt: & quærũt eum in persecutionibus, & cito inueniũt. Et ideo quasi post tentationes, quia in periculis fidelium suorum adest. Quàm modicum, inquit, cum transiui ab eis, inueni eum, tenui eũ, & non dimisi eum. Omnis enim qui quærit, inuenit: & qui inuenerit, adhærere debet, ne possit amittere. Et quoniã per euangelium in terris videmus cœlestia mysteria figurata, veniamus ad illam Mariam, veniamus ad Magdalenam. Consideremus quemadmodum Christum in cubili corporis sui, in quo defunctus iacebat, in noctibus quæsiuerint, quando dixit illis angelus: Iesum qui crucifixus est queritis: non est hic: surrexit enim. Quid igitur quæritis? viuentem cum mortuis? Quid quæritis in sepulchro eum qui iam in cœlo sit? Quid quæritis in vinculis sepulturæ, vniuersorum vinculi solutorem? Non sepulchrum huic sedes, sed cœlum est. Ideo dixit vna ex his: Quæsiui eum, & non inueni eum. Tamen dum vadunt apostolis nunciare, miseratus quærentes, occurrit eis Iesus, dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tenetur ergo Iesus, sed delectatur sic teneri, quia fide tenetur. Denique delectauit eum & illa mulier quæ tetigit eum, & curata est sanguinis fluxu, de qua dixit: Tetigit me aliquis, nã sentio virtutem de me exisse. Tange ergo, & fide tene, & constringe fideliter pedes eius, vt virtus de eo exeat, vt sanet animam tuam. Et si dicat, Noli me tangere: tu tene. Semel dixit, Noli me tangere, quando surrexit: & forte illi dixit quæ putabat furto esse sublatum, & non virtute propria resuscitatũ. Denique in alio libro habes quia tenentibus & adorantibus dixit: Nolite timere. Tene ergo & tu anima, sicut tenebat & Maria, & dic: Tenui eum, & non dimittam, cũ dicebant ambę: Teneamus te. Vade ad patrem, sed non relinquas Euam, ne iterum labatur. Tecum eam ducito, iam nõ errantem, sed arborem vitæ tenentem, tecum rape tuis pedibus inhærentem. Tecum ascendam, noli me dimittere, ne iterum serpẽs venena sua fundat, ne iterum quærat fœmineũ mordere vestigium, vt supplantet Adam. Dicat ergo anima tua: Teneo te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me, vt cognoscam mysteria tua, vt hauriam sacramenta tua. Suscipe igitur Euam iam non ficulneæ foliis adopertam, sed sancto amictã spiritu, & noua gratia gloriosam: quia iam non tanquàm nudata absconditur, sed tanquàm circundata vestimenti splendore fulgentis occurrit, quia vestit eã gratia. Sed nec Adam primo nudus erat, quãdo eum innocentia vestiebat. Videntes itaque eam filiæ Hierusalem Christo inhærentem, & adhuc ascendentem cum eo (dignatur enim quærentibus frequenter occurrere, & condescendere vt eos eleuet) dicunt: Quæ hæc est quæ ascendit à deserto? Desertus hic terræ locus & incultus videtur, sentibus

Cant. 3. Psalm. 17. Psal. 4. 1. Petri. 1. Canti. 3. Matth. 7. Matth. 28. Luca. 24. Matth. 28. Luca. 8. Canti. 3.

tibus & spinis nostrorum obsitus delictorum: mirantes videlicet quomodo anima quæ ante in inferno derelinquebatur, inhæreat dei verbo, & ascendat sicut vitis propago in superiora se subrigens, velut fumus natus ex igne, atque alta petens, tum præterea bonis operibus fragret. Odor autẽ ille orationis piæ redolet suauitatem, quæ dirigitur sicut incensum in cõspectu dei. Et in Apocalypsi legimus quod ascendit fumus incensorum ex orationibus sanctorũ: quæ incensa referuntur per angelum, sanctorum orationes scilicet, super altare illud aureum quod est ante sedem, & tanquam suaue piæ precationis fragrat vnguentum, quia de æternorum & inuisibilium, non de corporalium petitione compositum est: præcipue tamen myrrhã redolet & thus, eò quòd peccatis mortua sit, & deo viuat. Hanc igitur ascendentem & non resistentem videntes, & meritorum eius odoribus delectantes, agnoscentes quoque Salomonis illius pacifici esse sponsam, etiam comitatu sedulo prosequuntur vsque ad lectum Salomonis, eò quòd ei vera requies in Christo debeatur. Lectus enim sanctorum Christus est, in quo vniuersorum fessa secularibus prælijs corda requiescunt. In hoc lecto requieuit Isaac, & benedixit filium iuniorem, dicens: Maior seruiet minori. In hoc lecto recubans Iacob benedixit duodecim patriarchas. In hoc lecto recubans Archisynagogi filia surrexit à morte. In hoc lecto iacens viduæ defunctus, mortis vincula Christi vocatus voce dissoluit. Perducta igitur sponsa vsque ad sponsi requiem nuptialem, canunt dicentes charitatem filiabus Hierusalem: Egredimini, & videte regem Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius in die sponsalium eius. Canunt epithalamium, & vocant cæteras potestates cœlorum, vel animas, vt videant charitatem, quam circa filias Hierusalẽ habet Christus. Vnde & meruit coronari à matre filius charitatis, sicut Paulus ostendit dicens: Quia deus eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Charitatis itaque filius & ipse charitas est, non ex accidentibus habens charitatem, sed habens semper substantia sua, sicut regnum, de quo dicit: Ego in hoc natus sum. Ideoque dicunt: Egredimini, id est exite de solicitudinibus & cogitationibus seculi, exite de angustiis corporalibus, exite de vanitatibus mundi, & videte quam rex pacificus in die sponsaliũ suorũ habeat charitatẽ, quam gloriosus sit, quia corporibus resurrectionem dedit, & animas sibi iunxit. Hæc magni est corona certaminis, hoc præclarum munus sponsaliũ Christi, sanguis eius & passio. Quid enim plus potuit dare, qui sibi etiã non pepercit, & pro nobis mortem suam obtulit? Ipse quoque dominus Iesus delectatus fide animæ huius, confessione gratiæ, & collaudatis eius meritis, propius eam adducit dicens: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanyr & Hermonijm, à speluncis leonum, à montibus pardorum: hoc est, Egredere de corpore, & totã te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris à corpore: quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à dei regno. Ades, inquit, ades. Bene repetiuit: quia siue præsens, siue absens, adesse & placere domino deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorũ fides mecum est. Adest mihi, qui exit de seculo: adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sũ. Adest mihi, qui absuerit sibi: adest mihi, qui se negauerit. Ille mecũ est, qui intra se non est: quoniã qui in carne est, nõ est in spiritu. Ille mecũ est, qui ex seipso egreditur: Ille iuxta me, qui extra se fuerit: ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam suam. Et ideo ades desponsata, transibis & pertransibis à principio fidei. Transit & pertransit cæteros, & pertransit quæ ad Christum peruenit. Transit fidei merito, & operum claritate, quæ lucent sicut Sanyr & Hermoniim: hoc est, via lucernæ transit deuictis tentationibus seculi, & superatis nequitiis spiritalibus, legitimi petens coronam certaminis, & ideo meruit Christo iudicãte laudari. Ortus clausus soror mea sponsa, ortus clausus, fons signat', emissiones tuæ paradisus malorum granatorum cum fructu pomorum. Laudatur sponsa, eò quòd ortus sit, habens in se odorem agri illius pleni, de quo dicit Isaac: Odor filij mei tanquam odor agri pleni. Bona ergo anima fragrat odores iustitiæ. Et fortasse ager est patriarcha, ortus est anima inferioris alicuius, quasi agri portio, & ortus clausus ne incursetur à bestiis: & fons signatus, quæ integritate signaculi perseuerãte, quæ fide propria peccata diluerit. Nam quę de ecclesia accepit, habet quod ad virginitatis gratiã referat, eò q; in paradiso delectationis posita, sine labore fruct' capiat spiritales, vt ei patriarcharum animæ rurali quodam labore fructus suos conferant, quo ista capere possit perpetuã suauitatem. Quæ merito fons signatus dicitur, eò quòd imago dei inuisibilis in illa exprimatur. Laudant etiam munera animæ quæ missa sunt à sponso, quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animę boni odores sunt, myrrha & aloë, quibus spiratortorum gratia, & peccatorum fœtor adoletur. Itaque tanto secura præconio conquiescere Aquilonem grauẽ ventum petit, ne flores discutiat: spirare austrum, id est, vult hyemem, præterire, & mollioris flatus vernare temperiem. Inuitat sponsum in ortum suum. Descendit sponsus, & fructuum eius diuersitate delectatus, lætatur quod inuenerit fortiorem cibum, inuenerit etiam dulciorem. Est enim velut panis quidam verbi & mel, alius vehementior, alius suasorius sermo. Est & fides alia feruentior, vt vinum: alia lucidior, vt succus est lactis. Hunc cibum Christus epulatur in nobis, hoc poculũ bibit, & eius potus ebrietate nos prouocat, vt ad meliora & optima ab inferioribus faciamus excessum.

Apoca 8. — Gene. 25. — Gene. 49. — Marci 5. — Lucæ 7. — Cant. 3. — Colos. 1. — Ioan. 18. — Cantic. 4. — Gene. 27.

De summaria dictorum perstrictione, cũ inductione & prosecutione quarti processus perfectæ animæ, quo ipsa iam dormiens, quamuis corde uigilaret, à sponso excitatur, ut continuo uocem pulsantis audiret. Sed moram passa dum surgit, quia uelocitatem uerbi non potuit comprehendere, dũ aperit ostium, transiuit uerbum, & ipsa exiuit, & per uulnera charitatis requisitum uix tandem inuenit, & tenuit, ut postea non amitteret. Cap. VI.

AVdiens hoc anima, hausit mysteriorum ebrietatem cœlestium, & velut soporata à vino, & quasi in excessu vel stupore posita dicit: Ego dormio, & cor meum vigilat. Cum verbi pręsentis lumine percussa, oculis requieuisset inflexis, excitatur à verbo. Quartus autem hic processus est animæ. Primũ etenim charitatis impatiẽs, & verbi moras non ferens, rogabat vt oscula mereretur, & meruit desideratũ videre. Introducta quoque in cubiculum regis secundo, cum mutua misceret alloquia, in vmbra eius requieuit, & subito ei' verbo de medio sermone discessit: quærenti tamen non diu absuit, sed saliẽs supra montes, & transiliens super colles, aduenit. Nec multo post quasi capreolus aut ceruorum hinnulus, dum affatur dilectam, exiliuit & reliquit. Tertio cũ in cubili, & noctibus in ciuitate, in foro, & in plateis quæsitum non reperisset, aliquãdo rationibus suis gratia quærentem reuocauit, adeo vt etiã propius vocaretur à sponso. Quarto ipsa iam ab eo dormiens excitatur, quamuis corde vigilaret, vt continuo vocẽ pulsantis audiret. Sed moram passa, dum surgit, quia velocitatem verbi non potuit comprehẽdere, dum aperit ostiũ, transiuit verbum, & ipsa exiuit in verbo eius, & per vulnera requisitum, sed vulnera charitatis, vix tandem inuenit, & tenuit vt postea non amitteret. Ad summam hæc compendioso sermone perstrinxi. Nunc discutiamus singula. Etsi dormias, si modo deuotionem animæ tuæ nouerit Christus, venit & pulsat eius ianuã, & dicit: Aperi mihi soror mea. Bene soror, quia nuptiæ spiritales sunt verbi atq; animæ. Neque enim animæ norunt coniugiorum fœdera, & vsus copulæ corporalis, sed sunt sicut angeli in cœlo. Aperi, inquit, mihi, sed extraneis claude, seculo claude, neque ipsa foras ad illa materialia prodeas: neque tuum relinquens lumen, alienum requiras: quia materiale lumen tenebrosam infundit caliginem, vt non videatur lumen veræ gloriæ. Aperi ergo mihi, noli aperire aduersario, neque locum des diabolo. Aperi ipsam te mihi, noli coartari, sed dilatare, & adimplebo te. Et quia decurso orbe terrarum plus molestiarũ & offensionis reperi, nec facile habui vbi requiescerem: ideo tu aperi, vt in te filius hominis reclinet caput, cui non est requies nisi su pra

Cantic. 5. — Matth. 22. — Lucæ 9.

Esaiæ.66.

supra humilem & mansuetum. Audiens anima, aperi mihi, & caput roris plenum, hoc est tentationibus secularibus, subito turbata, & quasi surrectura quæ surgere iubebatur, ait cũ aloëa redolet & myrrham, insignia sepulturæ: Exui tunicã meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Veretur enim ne iterum in tentationes resurgat, ne iterum in culpã redeat atque peccatum, & egressus suos virtutúmque processus terrenis incipiat vestigiis inquinare. Certe etiam hoc modo perfectionem virtutis suæ indicat, quæ tantam Christi meruerit charitatem, vt ad eam veniat, & pulset ianuam eius, & veniat cum patre, & cœnet cũ eadẽ anima, & ipsa cum eo: sicut in Apocalypsi dixit Ioãnes. Eteni cũ in superioribus audisset, Ades huc à Libano: & cum aduerteret in carne se Christo adesse nõ posse, sed tũc adesse si adesset in spiritu, conformans se ad eius voluntatẽ, vt esset & ipsa conformis imaginis Christi: iam nõ sentit carnis exuuias, iam quasi spiritus exuens se corporis coniunctione, iam quasi oblita, & quæ, si velit, copulæ illius meminisse non possit, ait: Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Exuit enim tunicam illam pelliceam, quam acceperũt Adam & Eua post culpam, tunicam corruptelæ, tunicã passionum. Quomodo induam eã? Non requirit vt induat, sed ita significat abiectam, vt iam indumento sibi esse non posset. Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Hoc est, Vestigia mea laui dum egrederer, ac me eleuarem de corporis contubernio, de illa cõnexione & familiaritate carnalis amplexus: quomodo inquinabo eos, vt in corporis claustrũ, & illum tenebrosum passionum eius carcerem reuertãtur? Dũ hęc illa dicit, misit operationem suam verbum tanquam per cauernam, non adhuc facie ad faciem misit, tanquam manũ. Et venter, inquit, meus conturbatus est super eum. Et surrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham, digiti mei myrrha pleni sunt super manus clausuræ.

Apoc.3.

Quid hoc significet, consideremus. Primum operibus suis videtur, vt dixit, deus verbum tanquam per cauernam, non plene atque perfecte: deinde augetur amor, & conceptus adolescit, atque ex seminibus eius quæ quodam vtero intelligibilis susceperit anima, totam plenitudinem diuinitatis eius habitantem in eo: corporaliter, vt legimus, videre desiderat. Surrexit, vt propius illud dei verbum videret. Et in hoc ipso processus eius significatur, quod surrexit per vigorem atque virtutem. Præsentia enim verbi hausit anima virtutem, sicut præsentia Mariæ, cùm vtero grauis esset, erudiuit Ioannem in vtero constitutum, adeo vt exiliret in vtero, & exultaret domini præsentiam recognoscens. Surrexit aperire, & opera eius & facta mortificata sunt mundo. Talis enim debet esse anima quæ verbum est receptura, vt moriatur mũdo, & consepeliatur in Christo. sic enim Christus inuenitur, & tale sibi quærit hospitium. Deinde ipsa ministeria operationum, id est, manus & digiti, quibus comprehenditur Christus, mortificantur: quos digitos velut eminẽtia factorum nostrorum opera possumus æstimare. Itaque velut è complexu suo, cum iam extẽderet intelligibiles manus suas & digitos, vt comprehenderet verbum, transisse sibi illud, non tamẽ adhuc pertransisse anima pia dicit. Et hoc processum habet, quando transeat & pertranseat animã verbum dei, quia scriptum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Hic adhuc transitur, non pertransitur, vt Maria in posterioribus forte pertransitur, vbi tanquam signaculum ponitur in medio eius dominus Iesus. Deniq; statim alius profectus verbi transeũtis, quia exiuit anima in verbo eius: hoc est, verbum eius secuta, exiuit de corpore, eleuans se de eius habitaculo, & peregrinam se faciens ei, vt adesset deo, & esset ciuis sanctorum. Simul enim & carnis domestici, & dei esse nõ possumus. Ergo in hoc loco exire significatur, vt dixi, anima, quando abducit se à corporis voluptatibus. Denique scriptum est: Exi de Babylone, fugiens à Chaldæis. Nõ vtique vt regionem Babylonis Hebræus fugiat, sed vt mores, prophetico admonetur alloquio, siquidẽ sint qui in Babylone sunt, Hebræi, & de Babylone exisse moribus doceant. Nam & illi, de quibus dicit propheta quod sedebant super flumina Babylonis, sed in eius non erant vitiis & confusione. Nam quomodo erant in illa confusione vitiorum, qui flebant gerẽtes pœnitentiam quod de arca deuotionis ac fidei, & virtutis paternæ meritis excidissent? Quæ autem in verbo exit anima, verbum requirit. Vnde & ista cum quærit, incidit in custodes, qui circumeunt ciuitatem. Percusserunt, inquit, me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meũ custodes murorum. Bene quidem quasi sponsa veniebat cũ pallio, quo obnuberet caput cum sponsus occurreret: sicut Rebecca, quæ cõgnito quod Isaac sibi veniret obuius, descendit de camelo, & pallio se operuit: ita & hæc anima nuptialis vestis pręmittebat insignia, ne forte reiiceretur quasi vestem non habens nuptialem, vel vt caput velaret propter angelos. Sed illi percusserunt eam, vt amplius probaretur. Exercentur enim animę tentationibus. Tulerũt ei pallium, quærẽtes si verum decorem nudæ virtutis afferret: vel quia sine integimento quis in illam cœlestem ciuitatem debeat introire, nulla deferens secum operimenta fucorum. Sunt etiam qui requirant ne qua anima exuuias secum vehat carnalis illecebræ, & concupiscentiam corporalẽ. Nudatur pallio, cùm eius conscientia manifestatur. Sed est & quæ bene nudatur, cui licet imitari dicentem: Venit enim princeps huius mundi, & in me inueniet nihil: quia certe in illo solo nihil inuenit, qui peccatum non fecit. Beata & illa est in qua non grauia aut multa inuenit, sed inuenit in ea amictũ fidei, & sapientiæ disciplinam. Itaque sine dispendio sui, quia & si volet quis, non potest veram auferre sapientiam: & si aduersarius obstrepat, ibi tamen vera innoxiæ conuersationis elucet integritas. Sine dispendio ergo transiuit custodes, & filiabus illius cœlestis ciuitatis admixta verbum requirit, & quærendo eius in se excitat charitatẽ, & vbi verbum quærat agnoscit. Quod inter orationes sanctorum moretur, & ipsis inhæreat, nouit: & quod ecclesiam suam vel animas iustorum suorum inter lilia pascat, intelligit. Hoc mysterium tibi in euangelio dominus demonstrauit, cum in sabbato duceret per seminata discipulos. Moyses per desertum duxit populum Iudæorum, Christus per seminata ducit, Christus per lilia ducit, quia per passionẽ eius desertum floret vt lilium. Sequamur ergo, vt in die sabbati, illius magni sabbati in quo requies magna est, fructus colligamus. Ne verearis ne Pharisæi accusent seminata colligentẽ. Etsi illi accusant, Sed Christus excusat, & similes facit quas vult animas se sequentes, Dauid illius, qui supra legem panes propositionis manducabat, nouæ gratiæ sacramenta prophetica iam tunc mente prospiciens.

Lucæ.1. — Lucæ.2. — Esaiæ.48. — Psalm.136. — Cantic.5. — Matth.22. — 1.Corin.11. — Matth. — Ioan.14. — Exod.14. — 1.Reg.21. — Matth.12.

*De laudatione animæ à sponso, quòd tam bene & constanter requisierit eum: & quod tam fidelis, & uerbo potens, & fructibus fœcunda diuersis: quódque una * sicut columba habens spiritus unitatem, in qua sit pax, quæ fecit utraque unum.* Cap. VII.

* al. sit.

LAudatur itaque à sponso, quod tã bene & constãter requisierit eum: ideoque iam non solum soror dicitur, sed enim beneplacita nominatur, quasi ei complacita, qui complacuit patri: & speciosa sicut Hierusalem, sicut admiratio ordinata, quod ciuitatis æternę vniuersa habeat mysteria, & admirationi sit omnibus videntibus eam: quia plena vt æquitas atque perfecta est, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum id semper intẽdit, sit etiam terribilis ordine quodam ad summum profecta virtutum. Ideoq; quasi perfectæ dicit: Auerte oculos tuos à me, noli contra me intendere, deuotione nimia ac fide possibilitatem naturæ & conditionis propriæ supergressa, quia lucẽ inaccessibilem è regione intueri est graue. Auerte, inquit, oculos tuos à me, eò quòd plenitudinẽ diuinitatis eius, & splẽdorem veri luminis sustinere non possit. Possumus tamẽ & sic accipere: Auerte oculos tuos à me: Et si tu perfecta es, aliæ mihi adhuc redimendæ sunt animæ, aliæ fulciendæ. Eleuas enim me videndo: ego autem ideo descẽdi, vt omnes eleuem. Etsi surrexi, & habeo patris sedem, tamen orphanos non relinquam vos, paterno præsidio destitutos, sed pręsentia mea vos confirmabo. Habes in Euãgelio hoc scriptum: Ecce ego vobiscum sum vsque ac consummationem mundi. Auerte ergo oculos à me, quia me eleuas. Quanto enim quis

Matt.28.

quis ad dominum intendit, tanto amplius dominum eleuat, & ipse eleuatur. Vnde & ille ait: Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me. Sāctus enim exaltat dominum, peccator humiliat. Vult enim auertere illam oculos, ne eam considerans, quod iam ad superiora sequi possit, eleuetur, & ceteras animas derelinquat. Ideo & in Euangelio nō omnibus discipulis, sed perfectioribus suam gloriam demonstrauit. Constitue nunc aliquem doctorem, qui rem obscuram velit aperire audientibus: quemadmodum etsi ipse potēs in sermone sit & scientia, condescendat tamen ad eorum inscitiam qui non intelligant, & simplici, & planiore atq; vsitato sermone vtatur, vt possit intelligi. Si quis igit inter audiētes viuacior sensu sit, qui facile sequi possit, eleuat eū atque excutit. Hūc videns doctor reuocat, vt patiatur magis doctorem humilioribus & planiorib' immorari, quo & cæteri sequi possint. Quod ait Aquila, sonans vt reuelata: sonantem ad admirationem dignam retulit, quasi magna & sonora habentem opera, reuelata ad operum claritatem: vel quod eius animæ opera luceant coram patre qui in cœlis est. Vnde non ociose pallium eius sublatum intelligis, vt aperta meritis & nuda fulgeret. Laudatur præterea quod fidelis, quod verbo potens, quod fructibus fœcunda diuersis, quod vna sicut columba habens spiritus vnitatem, in qua sit pax, quæ fecit vtraque vnum: & quæ non sit composita ex diuersis elementis discretæ compugnantisq; naturæ. Quid enim tam diuersum quàm ignis & aqua, aër & terra, ex quibus corporis nostri creatura consistit? Anima autem benedicta omnis simplex, quæ imitatur dicentem: Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te: & ipsi in nobis vnū sint. Hæc est enim consummatio atque perfectio. Vnde & addidit: Vt sint vnū, sicut & nos vnum sumus, ego in his, & tu in me, vt sint consummati in vnum. Hæc est ergo anima columba atque perfecta, quæ simplex atque spiritalis neque huius turbatur corporis passionib', in quo foris pugnæ, intus timores sunt. Denique hoc verbo vnitatis concordiam & pacem significari scriptura nos docet dicens: Multitudo autem credentiū habebat cor vnum, & animam vnam, & non erat separatio in eis vlla. Nec ociose fœcunditatis laudatur anima, non solum quòd sit fœcunda virtutibus, sed etiam quod nihil habeat in se mali. Illud enim decorum atque speciosum est, in quo nihil sit mali. Decorum enim quod bonum: quod autē indecorum, hoc malum. Speciosa fœcunditas est bonorum operum. Cōtraria enim speciositati sterilitas: quoniam qui priuatur specie vel decore, in eo est malum: quod autem malum, hoc sterile & infœcundum. Cuius rei quod euidentius indicium quàm natura est? Terra enim quæ bona est, fertilis atque fœcunda: quæ autem mala, ea ieiuna atque sterilis: quę vero fertilis, hæc decora. Quid enim pleno agro pulchrius, cùm seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum vuarū serta dependent, aut baccis onusta olea curuescit, vel viridanti gramine montium vertices, vallium humilia vestiuntur? Et vt scripturæ vtamur testimonio, Iacob decorus erat, & ideo erat odor agri pleni. Esau hispidus erat & indecorus, & ideo agrestis erat, qui fructus illos habere non posset. De ipso quoque domino postea quàm ecclesiæ fœcunditatem fecit assurgere, pulchre dictum est: Dominus regnauit, decorem induit. Et alibi: Confessionem & speciem induisti. Liquet igitur decorum id esse quod fœcundum, indecorum quod infœcundum. Similis est caussa animę soli, quia ea decora anima, quæ fœcunda sit meritis, fœcunda cōsiliis: ea indecora quæ sterilis infirmitate. Sed enim animæ sunt sterilitas & materia. Nanque eam sterilitas fructu defraudat suo, inopiā infert, timorem incutit, adolet cupiditates & vanas opiniones. Sic anima cadit. Quid ergo est malitia, nisi boni indigētia? Suo enim defraudatur, atque alieni indiget, exinanitur atque repletur sine mensura & modo. Materialia autem vitia animæ obumbrant gratiam. Ignorantia & concupiscentia animæ sunt ægritudines, sed ad speciem magis quam ad materiem referuntur. Materia est caro, species est ignorantia & concupiscentia. Cur igitur caro accusatur, cum tantæ sint in specie labes? Quia nihil species potest sine materia. Denique nihil species securis sine materia facit. Quid enim esset cōcupiscētia, nisi eam caro inflammaret? Friget in senibus, in pueris quoq; (quia his corpus infirmum est) ardet, in adolescentibus vis corporis feruet. Ex bonis igitur mala orta sunt. Non enim mala sunt, nisi quæ priuātur bonis. Per mala tamen factum est vt bona eminerent. Ergo indigentia boni, radix malitiæ est. Definitione boni malitia deprehenditur, quoniam per disciplinam boni malum reperitur. Bonum autē nullius eget, sibi abūdat, mensurā & perfectionē, finē quoque tribuit omnibus, in quo vniuersa constant, & de quo omnia pendent. Hæc boni natura est, quæ mentem replet. Circa hoc versatur anima pura, hoc introspicit, & in hoc deum cernit, bonis omnibus abundat. Vnde & ait: Fauces eius dulcedines, & totus desiderium. Omnium enim bonorū author est deus: & quæ sunt, eius profecto omnia sunt, & nusquam illic malum: & si in illo mens nostra maneat, malum nescit. Anima igitur quæ in deo non manet, ipsa sibi author malorum est, itaque peccat. Anima autem quæ peccat, ipsa morietur. Aureis enim vinculis soluta virtutum, prona fertur præcipitio, & labitur ad inferiora. Anima autem beata est, quam nulla aduersa corporis prælia expugnant. Hæc anima sicut passer laqueo contrito euolat. Escæ enim malorum sunt voluptates corporis. His quisquis intēdit, laqueo innectit animam suam. Qui autem ab escis eius temperat, & de tenebris eius exit, eius anima fulget vt diluculum, de qua dicitur. Quænam hæc est prospiciens tanquàm diluculum, speciosa sicut luna? Prospicit enim tanquam de domo libera. Nec dicit: Tenebrę cooperiunt me, & parietes circundāt me: & quis scit si videt altissimus? Sed ipsa magis lucem expetit tanquā in superioribus domus suæ, id est, corporis sui, & supra mundum posita diuina intuetur: & ad æterna se eleuat, vt deo adsit, iam lumen suorum operum sicut luna orbē suum toto orbe circunferens. Quod autem Aquila ait, Sonans sicut sol: videtur illa axis cœlestis conuersio, solisq; & lunæ & stellarum cursus, concentus globorum exprimi. A quibusdam etiam nostris videtur, qui quoniā non venit ad fidem, saltem propter gratiam suauitatis nō videtur alienus.

Anima dum laudatur à sponso: verecunde refugiens coram laudari, & reuocata à sponso, quid dicat. De præconiis quoque bonæ animæ, singularique laude charitatis.

Caput VIII.

DVm laudatur à sponso: verecunde refugiens coram laudari, deinde sponsi amore vocata, ait: Ortū nucis descendi videre in natiuitate torrentis. Vbi enim est ecclesia, nisi vbi virga & gratia floret sacerdotalis? Ibi est frequenter, vt in amaritudinibus & tentationibus probetur. Per nucē amaritudines intelligimus, per torrentem tentationes, sed tamen tolerabiles, quia scriptum est: Torrentem pertransiuit anima nostra. Itaque descendit in locum amaritudinis, vbi floret vitis, & malorū granatorū specie diuersus & multiplex fructus, qui velut vno tegmine totius corporis fide & charitate munitur. In illa ergo amaritudine non cognouit se anima. Corruptibile enī corpus aggrauat animam, & terrenum habitaculū cito inclinatur. Cognoscere autem se debet. Sed tentatus est & Petrus, non se cognouit & Petrus. nā si cognouisset, non negauisset authorem. Sed cognouit cum Christus. Denique cognouit, quia etiam respexit. Cognoscit enim dominus qui sunt eius, & tanquàm suum misericordiæ suæ frenis vt bonus rector reuocauit à lapsu. Rector ergo noster Christus est. Ideoq; ait anima: Posuit me currus Aminadab. Anima ergo currus, qui bonum rectorem sustinet. Si currus est anima, habet equos vel bonos vel malos. Boni equi virtutes sunt animæ, mali equi passiones sunt corporis. Bonus ergo rector malos equos restringit & reuocat, bonos incitat. Boni equi sunt quatuor: prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Mali equi, iracundia concupiscentia, timor, iniquitas. Interdū ipsi equi inter se dissident, & aut iracundia protendit, aut timor, & se inuicem impediunt, & cursum retardant. At vero boni equi volant, & à terris ad superiora se subrigunt, animámq; eleuāt: maxime si iugum habeant suaue, & onus leue dicentis: Tollite iugum meū super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Ipse rector est qui nouit equos proprios gubernare, vt æqualis omniū cursus sit. Si velocior est prudentia

Marginal references: Psalm.29. Matth.17. Ephes.2. Ioan 17. 2.Corin.7. Acto.4. Gene.27. Psal.92. Psalm.103. Cantic.5. Ezech.18. Cantic.6. Eccl.23. Canti.6. Psalm.123. Sapien 9. 1.Timo.2. Cantic.6. Matth.11.

dentia, tardior iustitia, admonet flagello proprio segniorē. Si temperantia mansuetior, fortitudo durior, nouit copulare discordes, ne forte currum suum dissipēt. Itaque licet intelligibili spectaculo videre vnamquamq; animam cū summo certamine ad cœlum rapi, festinantes equos qui priores perueniant ad brauium Christi, quo prius imponatur palma ceruicibus. Isti sunt equi subiecti fidei iugo, astricti vinculo charitatis, iustitiæ frenis, retinaculis sobrietatis. Pulchre ait: Posuit me currus Aminadab, hoc est, pater populi. Ipse autem qui pater populi, idem pater Naason, id est serpentum. Iam tu recole quis sicut serpens in cruce pependerit pro salute vniuersorum, & intelligis illam animam esse pacificam, cui pater deus præsul sit, Christus agitator: quia scriptū est, & hoc nomē in nostris: Pater pater agitator Israël. Hic ergo agitator dicit, Conuertere Salamitis, cōuertere. Bene & quasi agitator ad currum dicit: Cōuertere Salamitis, hoc est, pacifica. Quæ enim pacifica est anima, cito se conuertit & corrigit, etiam si antè peccauit, & magis eam Christus ascendit, & regere dignatur, cui dicitur: Ascende in equos tuos, & equitatus tuus sanitas. Et alibi: Misi equos tuos Tharsis. Hi sunt equi Christi. Ascendit ergo equos suos Christus, ascendit verbum dei animas pias. Vnde cognosce quia & istam ascendit, & perduxit eam ad locum palmę, quando & dicit ad eā: Quàm pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis. Statura tua similis facta est palmæ. Et ipsa ait: Dixi, ascendā in palmam. Sed etiam ipsa charitas palma est. ipsa est enim plenitudo victoriæ. Plenitudo enim legis, charitas est. Curramus ergo, vt comprehendamus: curramus, vt vincamus. Qui vincit, ascendit in palmam, & manducat fructus eius. Qui vicit, iam non currit, sed sedet: sicut scriptum est: Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in sede mea, sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in sede ipsius. Hinc philosophi curulia illa animarum in suis libris expressere certamina, nec tamen ad palmam peruenire potuerunt, quoniam summitatem verbi, & altitudinem illam animæ nescierunt, quam cognouit hæc anima, in qua erat verbi conuersio. Sic enim ait: Ego fratri meo, & super me conuersio eius. Hunc sensum tertio repetiuit diuerse in Cāticis canticorum. In principio ait: Frater meus mihi, & ego ei, qui pascitur in liliis vsque dum aspiret dies, & amoueātur vmbræ. Deinde ait: Ego fratri meo, & frater meus mihi qui pascitur inter lilia. In fine ait: Ego fratri meo, & super me conuersio eius: Primum ad institutionē animæ, ideo & præmisit: Frater meus mihi. illo enim demonstrante se, etiam adhærēdi deo sumpsit affectū, quod sequitur secundum profectum, tertium secundū perfectionem. In primo quasi in institutione adhuc vmbras videt anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commotas, & ideo adhuc ei dies Euangelij nō refulgebat. In secundo fine vmbrarū confusione odores pios carpit. In tertio iam perfecta requiem in se verbo ministrat, vt cōuertatur super eam, & caput suum reclinet, atque requiescat, meritóque iam tenens quem antea quæsitum inuenire non poterat inuitat ad agrum suum, dicens: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis. Supra ad ortum inuitabat, hic ad agrum habentem non solum florum gratiā, sed etiam triticum & hordeum, hoc est solidiorum firmamē ta virtutum, vt fructus eius aspiciat. Requiescamus, inquit, in castellis. Ad quæ Adam cū de paradiso eiectus esset, fuerat relegatus, in his requiescebat, sed terrā operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrum vellet, intellectus manifestus est, vt quasi bonus pastor pascat gregē suū, lassos alleuet, reuocet errantes. Nam etsi ista anima noua & vetera seruauit, tamen sunt adhuc velut agni, qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi perfecta, non pro se, sed pro aliis interuenit, vt de sinu patris exeat, vt procedat foras tanquā sponsus de thalamo suo, egrediens currat viam, vt infirmos lucretur, non in illo secreto patris solio, & in illa luce immoretur, quo inualidi equi conscendere non queunt, sed vt assumat & inducat in domum sponsam atque secretū: vbi sit foris, vt nobis intus sit medius nostrum, & si non videatur à nobis. Vnde ait: Quis dabit te frater fratrem lactentē vbera matris meæ? Inueniēs te foris osculabor te. Bona anima, quæ foris est, vt verbum intus sitiat: illa extra corpus, vt verbū habitet in nobis. Assumam te, inquit, & inducam te. Rectè assumitur & inducitur verbum dei, quia pulsat animā vt aperiatur sibi ostium. Et nisi apertum sibi ostium inuenerit, nō intrat. Si quis autem aperuerit ianuam, intrat & cœnat. Sic sponsa verbum assumit, vt assumendo doceatur. Vnde non immerito ascendit ad hanc ad superiores mansiones, & sem per processum accipit. Quod significant virtutes quę dicūt, vel animæ: Quæ est hæc quæ ascendit candida, innitens super fratrem suum? Superius dixerūt: Quæ nam est hæc, quæ prospiciens tanquàm diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut Sol? Hic plus quod diceretur inuentum est, eo quòd verbo dei innixa ascenderat. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut & Ioannes in Christi pectore recumbebat. Ita ergo & hæc vel incumbebat in Christum, vel supra ipsum se reclinabat: aut certe quoniam de nuptiis loquimur, iam quasi tradita in Christi dextera, in thalamum ducebatur sponso. Et quia iam copula charitatis est, blanditur ei spōsus, & dicit: Sub arbore mali eleuaui te, illic parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quæ peperit te. Bona anima, quæ requiescit sub arbore fructuosa, & maxime boni odoris. Nam si Nathanael bonus, in quo dolus nullus erat, sub arbore fici visus est: vtique bona anima, quæ sub arbore mali eleuata est sponso suo. Plus est enim eleuari quàm videri, plus etiam à sponso eleuari. Nam etsi Nathanael videbatur sub arbore, tamen anima eius sponsa nō erat, qui occulte veniebat ad Christū, quia verebatur Iudæos. Nō erat speciosa sicut Luna, electa vt Sol, quę erat in vmbra, quia spōsa per diē nubit, publice confitetur. Ideo ista sub arbore mali, illa sub ficu, quia hæc confessionis suæ odorem diffundebat lōgius, illa habebat puritatis innocentiæ suauitatem, flagrantiā spiritus non habebat. Illic, inquit, parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quę peperit te. Ibi enī nascimur, ibi renascimur Pariuntur autem in quibus Christi imago formatur. Vnde & Paulus ait: Filioli, quos ego parturio donec formetur Christus in vobis. Parturit enim qui in vtero accipit spiritum salutis, & aliis infundit. Vnde quoniam iam formatus in hac erat Christus, ait: Pone me vt signaculū in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum. Signaculū Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, vt semper confiteamur: in corde vt semper diligamus: signaculum in brachio, vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in cōfessione nostra, luceat in lectione, luceat in operibus & factis, vt si fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus. ipse oculus noster, vt per illum videamus patrem. ipse vox nostra, per quam loquamur ad patrem. ipse dextera, per quam deo patri sacrificium nostrum offeramus. ipse quoque est signaculum nostrū, quod est perfectionis & charitatis insigne, quia diligens pater signauit filium sicut legimus: Quem pater signauit deus. Charitas itaque nostra Christus. Bona charitas, quando obtulit morti se pro dilectis: bona charitas, quæ peccatum remisit. Et ideo anima nostra induat charitatē, & charitatem huiusmodi quæ sit valida vt mors, quia sicut mors finis peccatorum est, ita & charitas: quoniam qui diligit dominum, peccare desinit. Charitas enim non cogitat malum, neque gaudet super iniquitatem, sed omnia sustinet. Nam qui ea quæ sua sunt non quęrit, quomodo aliena quærit? Est & mors illa valida per lauacrum, per quod peccatum omne sepelitur & culpa dimittitur. Talis erat charitas quam deferebat euangelica illa mulier, de qua dominus ait: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Est & illa mors sanctorum martyrum valida, quæ culpam abolet superiorē, & ideo valida. Cuius non impar est charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, vt auferat meritum delictorum. Zelus quoque vt inferi, quoniam qui zelū dei habet, pro Christo nec suis parcit. Itaque & mortem habet charitas, & zelū habet charitas, & alas ignis habet charitas. Denique Christus diligens Moysen, in igne ei apparuit. Et Hieremias habens in se donum diuinæ charitatis, dicebat: Et erat ignis inflammans in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre nō possum. Bona igitur charitas habens alas ignis ardentes, quę volitat per pectora & corda sanctorum, & exurit quicquid materiale atque terrenum est, quicquid vero syncerum est probat,

Marginal notes: 4 Reg. 2. Canti. 6. Abacuc. 3. Canti. 7. Roma. 13. Apoca. 3. Canti. 7. Canti. 2. Canti. 6. Cantic. 7. Psal. 18. Canti. 8. Apoca. 3. Canti. 8. Ioan. 1. Gala. 4. Canti. 8. Ephes. 4. Ioan. 6. Canti. 8. 1. Corin. 13. Lucæ. 7. Exod. 3. Hiere. 20.

probat, & quod contigerit suo igne, meliorat. Hunc ignem in terras misit dominus Iesus, & refulsit fides, accensa deuotio, illuminata est charitas, iustitia resplenduit. Hoc igne inflammauit corda Apostolorum suorũ, sicut testatur Cleophas dicens: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis cum aperiret scripturas? Alæ igitur ignis in flãma, scripturæ sunt diuinæ. Denique aperiebat scripturas, & ignis exiebat, atq; audientium corda penetrabat. Et vere alæ ignis, quia eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Cũ Paulus quoque assumeretur à Christo, vidit circunfulsisse super se lumen, & super eos qui simul erant, cecidit pauor, & probatior resurrexit: denique Apostolus factus est, qui persecutor aduenerat. Spiritus quoque sanctus descendit, & repleuit totam domum in qua erant plurimi sedẽtes, & visæ sunt dispersæ linguæ tanquam ignis. Bonæ alæ charitatis, veræ alæ quæ volitabãt per ora Apostolorum, & alæ ignis quæ purgatum sermonem loquebantur. His alis euolauit Enoch raptus ad cœlum. His alis euolauit Helias curru igneo, & equis igneis ad superna translatus. His alis dominus deus per columnam ignis deducebat patrum plebẽ. Has alas habuit Seraphim quando sumpsit carbones ignis de altari & tetigit os prophetę, & iniquitates eius abstulit, & peccata purgauit. Harum alarum igne purgati sunt filij Leui, & baptizabantur populi nationum, sicut testificatur Ioãnes, dicens de domino Iesu: Ipse vos baptizabit in spiritu & igne. Merito vt renes suos volebat & cor suum Dauid, quia alas igneas charitatis sciebat non esse metuendas. Merito Hebræi pueri in fornace ardenti non sentiebant ignis incendia, quia charitatis eos flãma refrigerabat. Et vt plenius cognoscamus quia alas habeat perfecta charitas, audisti dudum dicentẽ: Quotiens volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas. Sumamus igitur has alas, quæ sicut flamma ad superiora dirigunt. Exuat vnusquisque animam suam inuolucris sordidioribus, & quasi aurũ igne approbet detersam luto. Sic enim purgatur anima, velut aurũ optimum. Pulchritudo autem animæ syncera virtus & decor, verior cognitio superiorum, vt videat illud bonum ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Eo igitur viuit, atque intellectum accipit. Vitę enim fons est summum illud bonum, cuius in nobis accẽditur charitas & desiderium, cui appropinquare & misceri voluptas est: quod ei qui non vidit, desiderio est, & qui videt, inest, ideoq; vniuersa alia despicit, hoc vno mulcetur & delectatur, hoc est quod subministrat vniuersam substantiã, ipsum autem in semetipso manens dat aliis: nihil autem in se ex aliis suscipit. De quo propheta ait: Dixi domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Hoc solum videre desiderauit, sicut ipse alibi ait: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationem domini, & considerem templum eius. Si quis igitur purum illud & incorporeum summum illud videre meruerit, quid habet aliud quod desideret? Denique Petrus gloriã resurrectionis Christi vidit, & nolebat descendere, dicens: Domine bonum est nos hic esse. Et quãto incomparabilior est illa diuinitatis gloria, & lux inaccessibilis, quam si quis viderit, quid aliud concupiscat? Non regna, non facultates, honores, gloriam, potestates. Illis enim vti nihil beatitudinis est, hoc vti beatum est, vt illa despiciens ad hoc conuersus maneat. Hanc igitur videns pulchram imaginem ingrediatur intus, foris relinquat vultus corporis. Nam qui intuetur corpora, non debet introrsum intueri, ne more mergentis in gurgite rapiatur atque absorbeatur, & quasi profundo demersus nusquàm appareat. Fugiamus ergo in patriam verissimam. Illic patria nobis, & illic pater à quo creati sumus, vbi est Hierusalẽ ciuitas quæ est mater omnium. Sed quæ est fuga? Non vtique pedũ, qui sunt corporis. Isti enim quocunque currunt, in terra currunt, & de solo ad solũ trãseũt. Nec nauibus fugiamus & curribus, aut equis qui obligantur & cadũt, sed fugiamus animo & oculis, aut pedibus interioribus. Assuescamus oculos nostros videre quæ dilucida & clara sunt, spectare vultum continentiæ & temperantiæ, omnésque virtutes, in quibus nihil scabrum, nihil obscurum & tortuosum sit: & seipsum expectet quis, & consciẽtiam suã, illum oculum mundet, ne quid sordidũ habeat. Quod enim videtur, non debet dissonare ab eo qui videt, quoniam conformes nos deus imaginis voluit esse filij sui. Cognitum igitur nobis est illud bonum, nec longe est ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, & sumus, & mouemur. Ipsius enim & genus sumus, vt Apostolus gentiles posuit significari. Ipsum est bonum quod quærimus, solum bonum. Nemo enim bonus, nisi vnus deus. Hic est oculus qui magnum illum & verum decorem intuetur. Solem nisi sanus & vehemens oculus non aspicit, nec bonum potest videre nisi anima bona. Fiat ergo bonus qui vult videre dominũ, & quod est bonum. Huius boni similes simus, & secundum id operemur quæ bona sunt. Hoc est bonum quod supra omnem operationem est, supra omnem mentem atque intellectum, ipsum est quod semper manet, ad ipsum conuertuntur omnia, in quo habitat plenitudo diuinitatis, & per ipsum reconciliantur omnia in ipsum. Et vt plenius definiamus quid sit bonum, vita est bonũ, quia semper manet, dans viuere, & est omnibus, quia fons est omniũ vitę Christus, de quo ait propheta: In vmbra eius viuemus. Nunc enim vita nostra abscõdita in Christo est: cum autem apparuerit Christus vita nostra, tũc & nos apparebimus in gloria. Ergo nõ timeamus mortem, quoniam requies est corporis: animæ autem vel libertas, vel absolutio. Nec vereamur eum qui potest corpus interficere, animam autem non potest, quia non timemus eum qui potest vestimentum auferre, non timemus eum qui potest nostra furari, nos autẽ non potest. Nos igitur animæ sumus si volumus esse Hebræi, de iis qui sunt socij Iacob, id est, imitatores eius. Nos animæ sumus, nostra autem membra sunt seruanda ne scindantur, ne inueterascant, sed ille magis qui his vtitur, seruare se debet & custodire.

FINIS.

CAPITA LIBRI PRIMI DE SANCTO IACOB.

Marginalia: Lucæ.24. Psalm.11. Acto.9. Acto.2. Gene.5. 4.Reg.2. Exod.13. Esaiæ.6. Matth.3. Danie.3. Matth.23. Psalm.15. Psalm.26. Matth.17. Roma.8. Acto.17. Marci.10. Thre.4. Colos.3. Matth.10.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de sancto Iacob & uita beata.

Liber primus.

Quod ad uirtutum disciplinam paßionésque coercendas necessarius sit sermo prudens ac bonus, & mens rationi intenta. Quodque docibilis sit uirtus, Et quod licet ratio concupiscentiam eradicare, & corporales motus auferre non poßit, mens tamen sobria refrænare atque reprimere ualeat quamuis grauem paßionem. Cap. I.

NEcessarius ad disciplinam bonis omnibus sermo plenus prudentiæ, & mens rationi intenta pręcurrit virtutibus, passiones coërcet. Docibilis enim virtus. Denique studio & discendo quęritur, dissimulando amittitur. Alioquin nisi sermo bon⁹ necessarius esset ad correctionem, nunquã lex diceret: Non adulterabis. (Exod. 20.) Sed quia nudus sermo ad monendum vtilis, ad persuadẽdum infirmus est, ideo adhibenda est rationis recta cõsideratio, vt quod sermo bonus præscripserit, ratio plenius tractata persuadeat. Non enim seruili ad obediendũ constringimur necessitate sed voluntate arbitra, siue ad virtutẽ propendimus, siue ad culpam inclinamur. Et ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas reuocat rationẽ secuta. Passio autẽ grauissima culpæ concupiscentia, quam ratio mollit & comprimit. Emollire enim potest, eradicare nõ potest, quoniam animus qui est rationis capax, vt suarũ passionum dominus, sic repressor. Neq; enim fieri potest vt facilis ad iracundiã non irascatur, sed vt ratione se temperet, indignationẽ cohibeat, ac puniendo se reuocet, sicut & propheta nos docet dicens: Irascimini, & nolite peccare. (Psalm. 4.) Concessit quod naturæ est, negauit quod culpæ est. Omnis itaq; temperantia ex aliis non ex se originem sumit, ideoq; secũda est. Nã aut de naturalibus suscipitur, aut de vtilibus. Itaque aut naturalia temperat, aut vtilitatis assertor est. Denique non ibi excidit concupiscentiam, sed facit ne concupiscentiæ seruiamus. Quis enim tantus vt corporales motus possit auferre, nisi solus ille qui potuit de infructuosa ficulnea dicere, hoc est malitia Iudæorũ: Ecce anni tres sunt ex quo veni quærens fructũ in ficulnea hac, & non inuenio: succide ergo illã? (Lucæ 13.) Cui respondit seruus: Remitte illã & hoc anno, vsq; dum fodiã circa illã, & mittam cophinũ stercoris: & siquidem fructum fecerit: sin autẽ, in futurũ succides illam. Merito ad dominũ retulit, quia excidendæ temporalis prolapsionis potestatẽ sibi ipse vindicare non poterat, sed domino reseruabat. Deniq; quẽ de hominibus meliorẽ & fortiorem assumemus q̃ sanctum Dauid, qui cupiditatem qua cõcupierat aquã de lacu Bethleẽ hostili interclusam exercitu, sibi auferre nõ potuit, potuit mitigare? Nã cũ aliis vtiq; defuisse non inueniamus, id est, tanto exercitus numero, cũ vtiq; multo minus regi deesse potuerit ex cæteris fontibus aquæ irrationabilẽ quandam concupiscentiam passus desiderauit eam quæ hostiũ erat circũfusione vallata, vnde sine maximo periculo nõ facile potuisset deferri. Itaq; ait: Quis mihi dabit potum de lacu qui est in Bethleem ad portã? Et cum essent reperti tres viri qui hostium castra præciderẽt, & deferrent aquam quam summo desiderio desiderasset: (2. Reg. 23.) cognoscẽs quod periculo alieno aqua sibi eadem constitisset, profudit illam domino, ne sanguinem illorum qui eam detulerant, bibere videretur. Quæ res indicio est quod concupiscentia quidem rationẽ præueniat, sed ratio cupiditati resistat. Humanũ itaq; quod passus est Dauid, vt irrationabiliter concupisceret: sed illud laudabile, quod irrationabilẽ concupiscentiam rationabiliter parato fraudauit remedio. Dum laudo viros qui erubuerunt desiderium sui regis, & maluerunt finem eius verecundiæ vel periculo propriæ salutis afferre: plus laudo eum qui erubuit in sua desiderio alienum periculum, & aquam dubiæ sortis precio quæsitam sanguinis comparauit: simul quasi repressa victor cupiditate profudit aquam domino, vt ostenderet quod concupiscẽtiam suã verbi consolatione restingueret. Potest igitur mẽs sobria impressione refrænare ac reprimere quamuis grauẽ passionem, & feruorem omnẽ cupiditatis flagrantissimę refrigerare, deriuare alio motus, & rectæ rationis tractatione despuere passiones. Etenim cum deus hominẽ constitueret, & in eo mores sensúsq; plantaret, tunc motibus eius imposuit regale mentis imperium, vt omnes sensus motúsq; hominis eius vigore ac potestate regerentur. Adiunxit ad gratiam creaturæ, vt mentem ipsam diuinis reformaret præceptis, & sapientiæ instrueret disciplinis, quibus & cauẽda nosceret, & legenda cognosceret. Mens igitur recta ratione tenet disciplinã sapiẽtiæ, vt diuinę humana cognoscat erudit⁹ in lege, per quã discit quas sibi subiicere debeat passiones.

De ordine ac differentia paßionum. Et qua ratione temperantia quàm maximè istarum paßionum restinguat ardorem, corporalisque ferocitatis habenas. Ac de magnis eiusdem temperantiæ laudibus, quam & primis hominibus tenendam deus mãdauit, & lex docet, uniuersorúmque infundit affectibus. Cap. II.

PAssionum autem velut duces sunt naturalis delectatio & dolor, quas sequuntur cæteræ. Illæ enim complectuntur vniuersas, quarum vtraq; non solum corporis, sed etiam secundum animã passiones sunt. Et quia diximus subesse his alias passiones: ante delectationem concupiscentia, post delectationem gratulatio est. Ante dolorem autem est timor, post dolorem tristitia. Commotio autem animi communis passio & delectationis & doloris est. Transcurram alias, id est, superbiam, auaritiã, ambitionẽ, contentionẽ, inuidiam, quæ sunt secundum animam passiones: transcurram etiam inexplebilem vorãdi libidinem, effusionémq; luxuriæ atque lasciuiæ, quæ vitia nexa sunt corpori, & secundum illud operantur. Meritóque temperantia q̃ maxime istarum passionum restinguit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderamine animũ tẽperat, mentem informat. Deinde etiam delitiarum abstinentia restinguit habenas corporalis ferocitatis. Ideo lex recidit ciborum licentiam, epularum copias, non solum vt resecaret luxuriam, verum etiam vt inhibentis contemplatione præcepti viam tractationi rationis aperiret, quæ irritamẽta gulæ cæterásque recideret cupiditates, corporeas passiones motúsque cohiberet. (Gene. 25.) Temperantia est igitur correctionis præuia, disciplinæ magistra. Ab hac profectus Iacob sanct⁹, primatus à fratre quos non habebat accepit: eiúsque prælatus assensu, docuit in relinquum intemperantes proprio sibi viles esse iudicio. Ab hac profectus Ioseph & calorem iuuẽtutis edomuit, & tentatum adulterinis animum illecebris, rectæ rationis inductione firmauit. Deniq; quãuis fortis esset & validus, tamen tractatu rationis fulcire se maluit, dicens vxori domini sui: (Gene. 39.) Si domin⁹ meus nescit præter me aliquid in domo sua, & omnia quæcunque habet, dedit in manus meas neque subtractum est à me quicq̃ præter te, quæ vxor illius es: quomodo faciam verbum hoc malum, & peccabo coram deo? Hæc est igitur rectæ rationis tractatio, quã Gręci λογισμὸν nuncupant, qua mens sapientiæ intenta solidatur. Pulchra enĩ ratio, quod nec beneficiis domini esse deberet ingratus, nec occultum posset esse peccatum, quod deo teste committeret, quem latere non posset. Bona igitur ratio, quę & hostilem plerumque affectum exuit, & dolorem iniuriæ sequestrat. Denique & in acie plerumque victorem victo mitigat, & ferituri mucronem retardat, & rogantem morti eripit: eóque subiectis parcere iusta ratio persuadet. Nã de exclu-

excludendo vel mitigando iniuriæ dolore quis melior magistor quàm patriarcha Iacob, qui proprios coarguens filios Simeõ & Leui, ait: Odiosum me fecistis, ita vt sæuus videar. (Gene.34.) Et vtique vlti fuerant sororis iniuriam, quæ contra instituta patria violato fuerat pudore temerata. nec potuit Iacob præceptor disciplinæ, custos pudoris, stuprum probare cõmissum, sed maluit insolentes ratione cohiberi, sciens quod indignationem ratio temperare posset. Temperantia est igitur quæ resecat cupiditates. Hanc primis hominibus tenendam mandauit deus, dicens: De fructu autem ligni quod est in paradiso, non ederis, neque tangeris illud, ne moriamini. (Gene.2.) Et quia non est retenta, ideo transgressores virtutis egregiæ, paradisi exules facti sunt, & immortalitatis exortes. Hanc lex docet & vniuersorum infundit affectibus. A

Quod sapientiam & disciplinam doceri scriptura testetur. Ac de exhortatione ad studium, & eius commendatione. Et quod nulli nostram adscribere debeamus culpam, nisi nostræ uoluntati, qua uel peccato uel iustitiæ seruimus. Quod præterea carnem iniuste quasi infirmam accusemus, cum affectus non caro author sit culpe. Quid denique considerandũ sit in qua parte, an peccati uel iustitiæ tolerabilior sit seruitus, & fructus uberior. Cap. III. B

DOceri autem & sapientiam & disciplinã scriptura testatur, de temperantia in lege, de cęteris in libro Iob, in quo scriptum est: Nonne dominus est qui docet intellectum & disciplinam? (Iob.21.) Et in Euangelio dominus ipse ait: Discite à me, quia mitis sũ, & humilis corde. (Matth.11.) Et alibi ad discipulos ait: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. (Matth.18.) Vnde autem discipuli dicti? Aut quid aliud à Christo, nisi virtutum operari præcepta discebant? Denique Dauid ait: Venite filij, audite me, timorem domini docebo vos. (Psal.33.) Vtiq; timor dei de numero virtutũ est, quia, Initium sapientiæ timor domini, (Eccli.1.) per quẽ asciscitur piæ forma doctrinæ, de qua Paulus ait, Gratias autem deo, quod fuistis serui peccati, sed obedistis ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis: liberi autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. (Rom.6.) Doctrina igitur facit vt possimus peruenire ad iustitiam. Potest igitur acquiri iustitia discendo. C Intendamus igitur studio in formam Euangelicę doctrinæ. Minimum studij plerumque pro maximo habetur. In studio enim sunt omnia per quod adhibetur obedientia: quæ in vtramlibet partem propẽderit, aut culpam adiungit, aut gratiam. Hęc nos in primo Adã traxit ad mortem, hæc nos in Adam secundo ad vitam vocauit. Non est quod cuiquam nostram adscribamus culpã, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inferuntur reluctantibus, voluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, quod in alios deriuemus. Voluntarium sibi militem legit Christus, voluntarium seruum sibi diabolus auctionatur. Neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusamus? Membra nostra arma sunt iniquitatis, & arma iustitiæ. Audisti pauperem iniuriam accipientem, protexisti eum, membra tua arma pietatis sunt, quibus pauperem ab iniuria vindicasti. Vidisti egenum, donasti eũ muneribus dexteræ tuæ, mortem à tuo pectore repulisti. D Vidisti eum qui damnatur ad mortem, eripuisti eum, quia scriptum est: Eripe eum qui ducitur ad mortem. (Prouer. 24.) mẽbra tua arma sunt iustitiæ, si iniuste hominem perire non passus es. Vidisti mulierem, castigasti corpus tuũ, mortificasti libidines, procaces meretricis oculos auersatus deseruisti, mẽbra tua arma sunt, & arma castimoniæ. Contra autem si oculus tuus vidit mulierem ad concupiscendum eam, aperuisti vulnus, impressisti telum corpori tuo, membra tua arma iniquitatis sunt. Vidisti possessionem pupillorum, & paternis eos expulisti sedibus, transtulisti terminos quos posuerũt patres tui, membra tua arma iniquitatis sunt. Affectus igitur non caro author est culpæ, caro autem voluntatis ministra. Non ergo vẽdat nos volũtas nostra. Clamat Apostolus: Nescitis quoniam cui exhibuistis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati in mortem, siue obeditionis (Roma.6.) A ad iustitiam? Ergo si aut peccato seruimus aut iustitiæ, consideremus in qua parte seruitus tolerabilior, fruct⁹ vberior. Sed qui potest esse fructus in morte? Peccati enim stipendiũ mors: & ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispendiũ, cum ea quæ gessimus, erubescimus. Seruire autem iustitiæ, libertas est. Qui enim vocatus est in domino seruus, libertus est domini. Similiter qui liber vocat⁹ est, seruus est Christi. (1. Corin. 7.) Vtraq; cõditio optima, esse sub Christo, sub quo & preciosa seruitus, & gloriosa libertas. Preciosa seruitus, quasi tãti sanguinis precio comparata. Gloriosa autem libertas, quã nulla seruitus culpæ, nulla peccatorum vincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui seruitutis addicũt. Disce humilitatem ô homo, Apostolici vim cognosce magisterij. Seruũ te dicis? libert⁹ es: si liberum te iactas, seruus es. Nam & ille qui quasi seruus redemptus est, libertatem habet: & iste qui quasi liber vocatus est, bonum est illi vt seruum Christi se esse cognoscat, sub quo seruitus tuta est, & libertas secura. Quis quasi idiotam Paulum vel in ipso iure asserit? Sciuit enim discernere inter libertum & liberum, & ideo nõ perfunctorie sed B proprie dixit: Qui enim vocatus est in domino seruus, libertus est domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Reuera enim omnes Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in seruitute generati. Quid seruili conditioni arrogantiam libertatis assumis? Quid titulos nobilitatis vsurpas seruilis hæreditas? Nescis quòd te Adæ atq; Euæ culpa mãcipauerit seruituti? Nescis quòd redemerit te Christus, non emerit? Non auro, non argento redempti estis de vana vestra conditione, sed precioso sanguine agni, clamat Apostolus Petrus. (1. Petri.1.) Ergo redemptus à domino es. seruus es qui creatus es, seruus es qui redemptus es, & quasi domino seruitutem debes, & quasi redemptori. Nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo, quàm libertatem esse. Ad dignitatem æqualis, ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam tectior. Ita libertatem accepisti, vt meminisse manumissoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obsequium deferẽdum, ne ab ingrato reuocetur libertas. Quid te beatius, qui sub domino regnas, & sub patrono militas?

C

Quantum dominus homini contulerit per dationem legis, & gratiæ adiunctionem. Et quid lex operata sit in homine iuxta sententiam Apostolicam. Ac de absolutione duarum quæstionum circa uerba Apostoli incidentium.

Caput IIII.

QVid autem est quod tibi non contulit dominus? Legem dedit, adiunxit gratiam. Lex peccatũ denunciauit, sed in conditione lubrica penitus cohibere non potuit. (Roma.7.) Cognoui enim peccatũ quod nesciebam, cognoui concupiscentiam. Quod ante per ignorantiam in me mortuũ videbatur, reuixit, ego autẽ mortuus sum peccati vulnere. Cognitio culpæ quæ mihi profutura videbatur, hæc nocuit, vt scirem quod vitare non poterã. Peccatum enim prodidit, & per bonum denunciationis suę peccati ipsius acerbauit inuidiam. Itaque supra modũ factũ est peccatum mihi, quia cumulatũ est denunciatione mandati. Crescit enim culpa cum ꝓditur, nec cauetur. D Quomodo ergo bonum mandatum quod mihi mors est? Aut quomodo nõ est mihi mors quod per bonum significatiõis suæ demonstrando peccatum operatum est in me mortẽ? Nam certũ est quod mors mihi accessit, dũ quod facio agnosco peccatũ, sicut ipse domin⁹ ait: Si nõ venissem, & locutus fuissem his, peccatum non haberẽt. (Io. 15.) Quid miraris igitur si lex quibusdam morti sit, cum morti sit & domini salutaris aduentus, per quẽ redempti sumus? Infidelis enim mortem sibi quærit ex gratia, manet autem mãdati gratia. Etenim sicut cognitio venenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinæ, sic diuinum mandatum ad vitam æternam. Sicut autẽ ei qui male vtitur noxiis potionibus, cognitio earũ in malũ vertitur & periculũ: & quò magis venena cognouerit, hoc se intelligit amplius periclitari: sic forma mãdati iis qui legẽ interpretãtur, vel demonstrata atque interdicta peccata vitare nõ possunt, mortis author est. Sicut ergo bo-

go bonum antidotum, etiam si imprudenti aut intemperãti A non bonum: sic bonum mandatum etiam si intemperanti nõ bonum est. Ergo bonum mandatum, quod alicui mors est. Respõsum igitur habe primæ propositionis, quia potest esse bonum mandatum quod mihi mors est, bonum per naturam salutaris præcepti, mors per intemperantiam carnis. Et quia didicimus esse bonum mandatum, quod mihi mors est: nunc discutiamus quomodo non sit mihi mors, quod licet per bonum, mihi tamen operatum est mortẽ. Sic enim proposuit Apostolus: Quod ergo bonũ est, mihi mors est? Absit. Sed peccatũ, vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Itaque spectemus singula. Mandatum vtique legis est, lex autem spiritalis est, cuius gratiã video, pulchritudinem laudo, formam prædico, præceptum admiror: sed quia carnalis sum ego, venundatus sub peccato, trahor inuitus ad culpã. Etenim quasi seruo culpa dominatur. Itaque odi crimen, & facio. Mens odit, caro concupiscit, ego tamen in vtraque, qui legi mẽte consentio, & carne quod nolo hoc ago. Bonum ergo mandatum, cui consentio: & mẽs B bona, quæ quod bonum est elegit. Bona ad iudicandum, sed infirma plerumque ad resistendum: quia repugnat ei corporis appetentia, & captiuam eam trahit ad erroris illecebras. In quo periculo vnum est remedium, vt quem lex non potuit, liberaret dei gratia. Sic enim scriptum est: infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Itaque fit vt licet peccatum quod latebat, id est, concupiscentia mea quã non putabam esse peccatum, mortem mihi operata sit, dum proditur, & supra modum factum sit ipsum peccatum (erat enim peccatum etsi nesciebatur, sed cognitione coaceruatum est, & quasi incrementum erroris assumpsit, atque in naturam delicti cessit forma mandati) mihi tamen mors nõ sit, cui promptum est ad Christũ confugere, per quem soluimur omni mortis periculo. Absoluta igitur etiam secunda est propositio, quia mandatum mihi legis mors est, etsi mortem non operetur. Quod enim conturbamur, fragilitatis est: quod euadimus, Christi.

Roma. 7.

Roma. 7.

Qua ratione lex non sufficerit, sed ultra eã necessaria fuerit gratia per mortem Christi donata. Quodque nos etiã cum illo mori, resurgere & uersari debeamus. Cap. V.

C

Ergo vt ad exordia sermonis hui⁹ reuertamur, mẽs bona est quæ habet tractationem rationis, & intendit sapientiæ disciplinis, sed grauis lucta est ei cũ mortis corpore, & plerumque rationem mentis vincit carnis illecebra. Et ideo dominus primo legem dedit, cui mens hominis sese ad obtemperandum dedit, & ei seruire cœpit vt esset subdita: sed caro subiecta nõ erat, quia sapientia carnis non est legi subdita, & præceptis eius repugnabat. Non enim poterat virtuti obedire cupiditatibus dedita, & lenociniis carnalibus implicata. Ideo laborandũ est vt teneamus dei gratiam. Mens itaque bona, si rationi intẽdat: sed parum perfecta, nisi habeat gubernacula Christi. Venit enim dominus Iesus, qui nostras passiones cruci suæ affigeret, peccata donaret: in cuius morte iustificati sumus, vt totus mundus eius mundaretur sanguine. Denique in morte ipsius baptizamur. Si igitur in ipsius morte dimittuntur nobis peccata, etiam peccatorum nobis passiones in illius morte moriantur, illius crucis clauis affixæ teneantur. Si in illius morte mortui sumus, quid igitur tanquam viuentes ad ea quæ sunt mundana reuocamur? Quid nobis cum elemẽtis mundi? Quid cum cupiditatibus? Quid cum luxuria atque lasciuia, quibus in Christo mortui sumus? Quod si sumus in Christo mortui, in Christo resurreximus. Cum Christo igitur versemur, cum Christo superiora quæ sunt, non quæ corruptibilia & terrena quæramus. Christus resurgens à mortuis, veterem hominem affixum reliquit, nouum resuscitauit. Christ⁹ mortuus est, vt & nos peccato moreremur, deo resurgerem⁹. Mortua est caro nostra, quid igitur peccato reuiuiscit? Quid igitur peccato obedit? Quid igitur peccatũ regnat in mortuis, cum mors finis peccati sit? Mortui sumus carne, renouati sumus spiritu. Spiritu ambulem⁹, quia spiritum Christi accepimus. Si autem spiritus in nobis, ergo sit nobis caro mortua propter peccatum, spiritus vero

D

Roma. 6.

Gala. 6.

viuat propter iustificationem. Sic quod erat impossibile legi, solutum est si in spiritu ambulemus. Sic passiones sepelimus, si crucem huius corporis non resoluamus. Sic chirographum peccati quod deletum est in cruce Christi, nõ rescribemus, si veteris hominis amictum quem exuimus, non induamus. Scriptum est enim in Cãticis: Exui tunicam meã, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Mortificata igitur nobis sunt corporis membra, cur eius pullulãt vitia? Ideo lex nõ præualuit, quia carnẽ nõ mortificauit. Ideo quasi vmbra præteriit, non colorauit: ideo etiam obumbrauit nos à sole iustitiæ, quia exacerauit crimina. ergo & obfuit.

Colo. 2.

Cant. 5.

Quid profuerit legis promulgatio. Quantum etiam utilitatis atque consolationis homini attulerit gratia, & pignus charitatis Christi, cum incitatione ad repensionẽ obsequij pro tantis beneficiis debiti, eorumdémque beneficiorum consolatiua inductione. Cap. VI.

Quid igitur profuit vt lex promulgaretur si profutura non erat? Habebamus iam legem naturæ, erat vnusquisque sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. Illam non tenuimus: cur addebatur ei altera, in cuius operibus caro non posset iustificari? Accessit vinculum, non solutio: addita est peccatorum agnitio, nõ remissio. Peccauimus omnes qui poteramus excusationem pretendere per ignorantiam: os obstructum est omnibus. Profuit tamen mihi, cœpi confiteri quod negabã, cœpi delictum meum cognoscere, & iniustitiam non operire, cœpi pronunciare aduersus me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietates cordis mei. Sed & illud mihi prodest, quod non iustificamur ex operibus legis. Non habeo igitur vnde gloriari in operibus meis possim, non habeo vnde me iactẽ, & ideo gloriabor in Christo. Non gloriabor quia iustus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. Gloriabor non quia vacuus peccati sum, sed quia mihi remissa sunt peccata: Non gloriabor quia profui, neque quia profuit mihi quisquam, sed quia pro me aduocatus apud patrem Christus est, sed quia pro me Christi sanguis effusus est. Facta est mihi culpa mea merces redemptionis, per quã mihi Christus aduenit. Propter me Christus mortem gustauit. Fructuosior culpa quàm innocentia. Innocentia arrogantem me fecerat, culpa subiectum reddidit. Habes igitur quibus latio profuit tibi legis. Sed dicis quia per legem superabundauit peccatum. Sed vbi superabũdauit peccatum, superabundauit & gratia. Mortuus es peccato homo, ergo lex iam non obest. Resurgis per gratiam, ergo lex profuit, quia acquisiuit gratiam. Accepisti etiam pignus Christi charitatis: quoniam qui pro te mortuus est, aduocatus est tibi, & sanguinis sui mercem reseruat. Et qui peccatorem reconciliauit patri, multo magis commendat innocentem, & tuetur subditum, quia sit innoxium. Tanti igitur beneficij debitor non repẽdes obsequium? Hæredem te fecit, cohæredem te fecit. Hæredem dei, cohæredẽ Christi. spiritum tibi adoptionis infudit. Numera hęc, & adiunge non tam ad debiti nexum, quàm ad muneris accepti conuersationem. Cohæres Christi es, si compatiare, si commoriare, si consepeliare. Cum Christo suscipe passiones eius, vt supra passiones eius cum eodem esse merearis. Vide quomodo tibi peccata superiora donauit, vt nihil faceret obesse quod peccasti. Vide quomodo te hortat ne amittas quod accepisti. Breuis huius laboris est meta, & corona fructus perpetui: tolerabilis passio, merces inæstimabilis. Quid enim te angit? An ignobilitatis abiectio? Sed erit tibi in futurum gloriosa nobilitas deuotionis ac fidei. Num census tenuior, victus angustior? Sed erunt tibi diuitiæ remunerationis æternæ, in quibus rei vllius egere non possis. Num amissio filiorum? Recipies perpetuos quos susceperas temporales, & dicetur de te, Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalem. Indigne, inquit, passiones sunt huius temporis ad futuram gloriam. scriptura tibi dicit. Adde quia vita beata his aduersis secularium molestiarum aut passionum corporalium non minuitur, sed magis probatur. Adde quod vel patrimonij damna non sentit, vel neces-

Roma. 2.

Psal. 31.

Roma. 5.

Roma. 8.

Roma. 8.

vel necessitudinem forti mente abscondi dispendia, absorbet dolorem. Adde quia nescit naufragia qui semper in portu tranquillitatis est. Quid illud quod labor tibi communis est cum omni creatura, quia propter te mundus ipse seruitutem tolerat corruptionis, quia cum sanctis tibi laboris huius & expectationis commune consortium est? Sol occasum suũ recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dũ totius corporis nostri expectatur redẽptio. Sed vereris dubios vitæ anfractus, & aduersarij insidias, cum habeas auxilium dei, habeas tantam eius dignationem, vt filio proprio pro te non pepercerit? (Roma. 8.) Pulchro verbo vsa est scriptura, vt dei patris erga te pium propositũ declararet, qui morti pro te totum obtulit, quod in plenitudine diuinitatis nihil ipse amisit, & te redemit. Considera affectũ patrium. Quod pietatis est, quasi morituri filij suscepit periculũ, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit domino studiũ tuæ salutis, vt propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit, vt te diuinis insereret, cœlestibus consecraret. Mire etiam addidit, Pro nobis omnibus tradidit illum: vt ostẽderet quòd ita omnes diligat, vt dilectissimũ sibi filium pro singulis traderet. Pro quibus igitur quod super omnia est dedit, potest fieri vt nõ in illo vniuersa donauerit? Nihil enim excepit, qui omnium cessit authorem. Nihil est igitur quod negari posse nobis vereamur, nihil est in quo munificentiæ diuinæ diffidere perseuerantiæ debeamus, cuius fuit tam diuturna & iugis vbertas, vt primo predestinaret, deinde vocaret, & quos vocaret, hos & iustificaret: & quos iustificaret, hos & clarificaret. (Ibidem.) Poterit deserere quos tantis beneficiis suis vsque ad præmia prosecutus est? Inter tot beneficia dei num metuendæ sunt aliquæ accusatoris insidiæ? Sed quis audeat accusare quos electos diuino cernit iudicio? Num deus pater ipse qui contulit, potest sua dona rescindere: & quos adoptione suscepit, eos à paterni affectus gratia relegare? Sed metus est ne iudex seuerior sit. Cõsidera quem iudicẽ habeas. Nempe Christo dedit pater omne iudiciũ. (Ioan. 5.) Poterit te ergo ille dãnare, quẽ redemit à morte, pro quo se obtulit, cuius vitã suæ mortis mercedẽ esse cognoscit? Nonne dicet, Quæ vtilitas in sanguine meo, si dãno quẽ ipse saluaui? (Psalm. 29.) Deinde consideras iudicẽ, nõ consideras aduocatũ? Potest iste sæuiorẽ ferre sententiã, qui interpellare nõ desinit vt paternæ reconciliationis in nos conferatur gratia?

Qualis in nobis debeat esse Christi charitas, & quod nulla aduersa corporis vitæ beatæ munus imminuunt. Quódq; in se habeat remunerationẽ suam qui Christũ sic sequitur, ac beatus sit. Quòd etiã sic beata uita sit in hominibus in quib9 fuerit uita perfecta, & quæ sit uita perfecta. Quid deniq; uir perfectus quærat, ac illi cõueniat. Cap. VII.

SEd & siqua imminerent grauia, nequaquam nos à Christo separare deberent. Cur nos pro illo non etiam dura & acerba toleremus, qui pro nobis tã indigna suscepit? Ideoque debet in nobis esse charitas, vt nullis periculis reuocemur à Christo. Scriptum est enim: Aqua multa non poterit excludere charitatem, & flumina non concludent eam, quia torrentem transit anima diligentis. (Canti. 8.) Nulla tempestas, nullum profundum periculũ, nullus terror mortis aut pœnæ vim charitatis imminuit. In his enim probamur in his beata vita est, etiam si multis periculis inundetur. Non enim frangitur sapiẽs doloribus corporis, nec vexatur incommodis sed etiam in ærumnis beatus manet. Neque enim aduersa corporis vitæ beatæ munus imminuunt, neque de eius suauitate aliquid delibant, quia non in delectatione corporis vitæ beatitudo est, sed in conscientia pura ab omni labe peccati, & in eius mente qui cognoscit quia quod bonum est, hoc delectat, etiam si asperũ sit: quod autem indecorum etiã si suaue, non mulcet. Ergo caussa bene viuendi non delectatio corporalis, sed mentis prudentia est: non caro quæ subiecta est passioni, sed mens, quæ iudicat, quia nihil melius delectat q̃ consiliorum honestas, & operum pulchritudo. Ea igitur beatæ interpres est vitæ. Melior est enim prudentia vel arbitra passionis q̃ passio, præstantiúsque quod iudicat, q̃ quod iudicio subiectũ est. Neque enim fieri potest vt ratione sit melius, quod est irrationabile. Habet ergo in se remunerationem suã qui sequitur Iesum, & in suo affectu præmium, etiam si dura sustineat: beatus tamẽ est suis moribus, beatus ipsis periculis, sicut dominus definiuit dicens: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. (Matth. 5.) Est ergo beata vita in hominibus, sed in his scilicet in quibus fuerit perfecta vita. Perfecta autem vita non sensibilis ista, sed illa rationabilis secundũ tractationem rationis, & mentis viuacitatem, in quo non est portio hominis, sed perfectio, quæ non tam est in conditione hominis quàm in operatione. Ea enim beatum facit. Huic igitur viro quid est bonum, nisi ipsi sibi quod habet? Et adest ei hoc bonum, & caussa ei erit futurorũ bonorũ. De hoc bono dixit Salomon: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorũ tuorum fontibus. (Prouer. 5.) Superfluãt tibi aquæ de tuo fonte, in tuas autem plateas discurrant. Sint tibi soli constitutæ, & nemo alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius: Vtere igitur interno bono tuo. Testimonium autem boni huius maximum, quoniam qui habet, alia nõ requirit. Quid enim requirat qui inferiora despicit? Præstantissimo autem inhæreat, sicut scriptum est: Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi. Amicitia autem præcedat te, & vna sit tecum in omni tempore. Bona enim virtutum amicitia, & summi boni charitas. Nihil itaque aliud quærit perfectus ille, nisi solum & præclarum bonũ. Vnde & dicit: Vnã petij à domino, hanc requiram, vt inhabitẽ in domo domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationẽ domini. (Psalm. 26.) Neque vero eum tanquàm angustum inopémq; fastidias, quia vnius hominis velut solitaria societate contentus sit. Huius enim amicitia circundatus plurimus erit. Abundat enim huiusmodi viro ad beatitudinem & ad possessionem boni, & ideo nihil aliud desiderat. Nihil enim quasi nouũ expectat qui omnia habet. Nihil est enim boni quod non habeat, nec superfluis delectatur, sed necessariis, & eo ipso necessario quod non sibi, sed carni adhærẽti sibi necessarium sit: ideoque indulget quod ab interioris hominis proposito non discrepet, quod faciat vtraque vnum, & reconciliet exteriorẽ hominem iuxta atque interiorem deo, vt fiat in vtroque vnus spiritus. Huius igitur propositi vir nec dispẽdio minuitur, nec aduersis frãgitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur. Ad cuius informationẽ dicit Apostolus: Nolumus autem ignorare vos fratres de dormientibus, vt non tristes sitis, sicut & cæteri qui spem nõ habent. (1. Thes. 4.) Solatur enim se resurrectionis fide, & remunerationis gratia: nec recipit ea mente mœstitiam qua adhæret deo, & diuinæ præsentiæ voluptate lætatur. Qui autem contristatur his, non secundum deum contristatur. Quod autem non secundum deum, hoc plenũ stultitiæ. A perfecto igitur abest huius mundi tristitia, quæ non secundum deum, & omnis solicitudo corporalis ærũnę. Huiusmodi enim inductioni mentis atque substantiæ nõ annumeratur habitudo corporis, & quidam exterioris vsus naturæ, cum simul aduersus delicias corporis, fragilitatéq; ipsam naturæ, orbitatis dispendia, contumelias, inuictus animus vniformem debeat seruare constantiã, vt corpus ipsum scindat, sensúsq; exuat carnis, qui beatitudinis palmam habere desiderat, cuius fructus non in vnius portione sit sed in plurimarum, & si fieri potest, omnium sit virtutum consortio. Nescit igitur perfectus incommoda huius corporis, aut aduersa mundi, neque sentit, qui alienũ ab huiusmodi metu, ne occidant, animũ gerit. Non enim vita perfectior si his careat definitur, sed si ista contemnat. Nam si ita definiretur, vt ea esset beata vita, quæ ab huiusmodi casibus expers vacuáq; reperiri posset: vtique his accedentibus non posset beatus aliquis definiri. Ea igitur sequestrata sunt, & hoc solum in æstimatione beatæ vitæ est requisitum, vt non in aliis, sed in possessione veri boni eius definitio teneretur, quoniam quod habet despuit, cætera nec requirit.

Quod quamuis sapiens delectetur sanitate corporis aut liberis, non tamen minus perfectus si illa amittat, & quod nulla aduersa intolerabiliter feratis cum expositione eorũ quæ ad formam iusti uiri requiruntur. Cap. VIII.

QVæro nunc vtrum sapiẽs delectetur sanitate corporis. Negare non possumus quòd delectetur secundum naturam, & libenter accipiat non dolere aliquid quàm dolere, nisi forte pro Christo: pro quo, si caussa poscat, & debilitatem corporis prompte accipiat, & totum corpus suum morti offerat. Idem tamen etiam præter caussam fidei atq; iustitiæ, si desit sanitas, non afficiatur animo, neque frangatur dolore corporis, qui se potest virtutum perfectione solari. Quæro etiam vtrum delectetur liberis. Quis istud abnuat? Neque enim durus & ferreus, sed perfectus quæritur. Tamen & si amittat liberos, non ideo minus beatus, qui non ideo minus perfectus. Quod enim perfectum beatum. Quin etiã si aduersa tolerat, quàm si secũdis affluat, magis solet huiusmodi videri perfect⁹: quàuis neque si desint, neque si assint externa commoda, aut corporalis lætitia, decedere quicquàm virtuti soleat vel accedere. Sed plerisque tam laudi fuit tolerasse aduersa fortiter, q̃ non incidisse. Verum hæc specie æstimantur, non põdere. Illud profundum, virum iustum nihil velle nisi illud solũ & præclarum bonum, huic soli intendere, hoc vnum in bonis ducere, non aliud cum illo, sed solum ipsum semper desiderare, hoc delectari: cui si aliud adiũgatur quod delectet eũ, vt est filiorum suauitas: non illud amittitur, sed istud adiungitur. Non enim minuunt accedenti ad beatitudinem, quę augere nõ possunt: quia plenum illud & inuiolabile manet, in quod anima sese inducit, & cui se in seruit & infudit. Manet semper inter aduersa & delectabilia perfecta virtus, neque aduersa de perfectione eius quicq̃ minuunt, neque delectabilia adiungunt perfectioni. Quid enim est quod is qui ad summum ascendit, aut damni de caducis sentiat, aut cõmoditatis? Neque vero (quod grauissimum apud plerosque habetur) se miserum putabit si in captiuitatem vel ipse veniat, vel eius filij. Non enim intolerabiliter feret quod habet natura, vel quod videtur domino. Denique iustus dixit bonũ verbũ quod locutus est dominus, & dixit: Fiat pax & fides in diebus meis. Non vtique iustus iste Ezechias in filios deflexisse ęrumnã captiuitatis gratulabatur, sed voluntati domini obuiare non poterat, & ideo mandata eius ęquanimiter suscipiebat vt seruulus. Accedit illud, quod æstimare poterat posse & in captiuitate meritum eminere virtutis. Neque enim minus beatus Hieremias in captiuitate, minus etiã Daniel, minus Hesdras, min⁹ beati Ananias, Azarias, & Misael, q̃ si in captiuitatem non incidissent: cum ideo in captiuitatẽ ducti sint, vt populo & præsẽtia in captiuitate solatia, & spẽ euadendæ captiuitatis afferrent. Perfecti est enim viri, communitatẽ naturæ sustentare animi virtute, & ad meliora adducere, nec succumbere iis quæ plerisque terribilia & formidolosa videntur, sed quasi fortem militem grauissimorũ casuũ sustinere incursus, conflictus subire, & quasi prouidũ gubernatorem nauem in tempestate regere, atque occurrẽdo insurgentibus fluctibus magis vitare naufragium sulcando vndas q̃ declinando. Non iste in persecutione pauidus, non in tormentis mollior, ne torquentẽ exasperet: sed quasi athleta fortis, qui repercutiat verberantẽ, si non cædis, certe sermonis flagello, qui metuenda multis tormenta despiciat, dicẽs: Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum. (Psal. 63.) qui cũ grauissimo licet dolore luctetur, nec se miserabilẽ præbeat, sed ostendat tanq̃ in laterna lumen, etiam inter asperas procellas & grauissimos flatus suam lucere nec extingui posse animi virtutem. Non iste in suorum iniuriis mollis, nec de sepulchro solicitus sui corporis, cui sciat cœlum deberi, nõ in captiuitate ciuicæ plebis abiectior, sed sicut iudex seuerus, infidelium perfidiã erroréſque condemnans, vt Daniel, (Danie. 14.) qui sacerdotum furta prodebat, & superstitiones eorũ redarguebat, ostendens nulla veritate subnixas, sed fraudibus adumbratas. Talis vir postremo est perfect⁹, qui omnes velit bene agere, nihilque cuiquam accidere mali: & si præter voluntatem eius acciderit, ipse tamen de propria voluntate nil amittit. Sed forte aliquis putet ęgritudinem atque imbecillitatem corporis impedimento esse ad perfectionis munus implendum, eò quòd non possint opera manuũ vlla factáque procedere. Verum ea sibi iustus impedimento esse non sentiet, imò etiã eum qui illa miserabiliter defleat corripiet, & quasi ignauum arguet, quod plus in corporis vsu q̃ in animi virtute cõstituat: quod ea quib⁹ seruiat desideret, cum habeat quod aliis magis possit iubere: quod in paupertate ingemiscat, qui possit supra mũdi opes esse. (Fideli enĩ totus mundus diuitiarũ est) quod ignobilitatem defleat, qui debeat despicere regias potestates, diuitibus & potentibus imperare. Hæc enim vita iusti: qui etiam quas habeat facultates, communes æstimare debeat, imò etiam in opibus diuidere, dispensare pauperibus, recidere voluntates proprias, tenuare sumptum, adhibere parsimoniam temperantiæ, sobrietatem tenere in prosperis, patientiam in aduersis, in dolore tolerantiam, magnanimitatẽ in periculis, sanitatis perpetuæ vota nescire, mortis imminentis terrore non concuti, neque eum præstantiorem putare cui secundum naturã liberi, propinqui, salubritas, lætitia, affluẽtiã, redundauerint, q̃ cui illa defuerint: neque externis seculi, sed virtutis domesticæ merito pensare. Illam quoque formam iusti esse quis abnuat, vt nihil metuat, nihil reformidet nisi virtutis dispendia, aliorúmque vanas formidines comprimat quas habeant de periculorum solicitudine, mortis timore, corporis infirmitate, vt doceat dissolui corpore, & esse cum Christo multo melius, (Philipp. 1.) vt ostendat quia operationes nõ impediuntur debilitatibus corporis, sed augentur, neque splẽdore generis, aut propinquorum subsidiis, aut opibus, sed bono commẽdantur affectu? Neq; enim minus beatus Helias quàm Moyses, cum alter cibi indigus, melotide vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite: alter populi ductor, lætus sobole, succinct⁹ potentia, diuerso genere meritum æquale fundauerint, sicut in euangelio declaratum est, quãdo cum domino Iesu in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parẽ his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem. Nec minus beatus Helisæus q̃ Dauid, cum alter regibus subditus, alter regali potestate præditus, propheticæ sanctificationis haud disparem sint adepti gratiam. Quid enim deest ei qui illud bonum possidet, & habet sibi semper comitem sociámque virtutem? In quo statu non potentissimus? In qua paupertate non diues? In qua generis ignobilitate non clarus? In quo ocio non laboriosus? In qua debilitate non vegetus? In qua infirmitate nõ fortis? In qua somni quiete feriatus, quem etiam quiescentem virtus propria non relinquit? In qua solitudine non stipatus, quem vita beata circundat, quẽ vestit gratia, quem gloriæ amictus illustrat? Non minus etiã ociosus q̃ cũ operatur beatus, nec minus dormiens quàm vigilans gloriosus: quia non minus dormiens quàm cum vigilat, incolumis & sanus est. Quãdo autem feriatus videri potest, cuius mens semper operatur? Quando autem solus, qui cum illo semper bonus est, de quo ait propheta: Replebimur in bonis domus tuæ? (Psalm. 64.) Quando abiectus, cuius cõuersatio est in cœlo? (Philip. 3.) Quãdo non decorus, qui ad illius decori & solius boni se conformat similitudinem: qui etiam si membris solutus sit, tamen mente se erigat? Et tanquam ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatam resolutis neruis & confractã viderit, & vsum eius interruptum, abiiciat eam, atque eius numeros non requirat, sed voce ipse se mulceat: ita & iste citharam corporis vitiosam iacere patietur, corde se oblectabit, bonæ conscientiæ recordatione mulcebit, diuinis oraculis & scriptis propheticis alleuiabit, suaue illud & iucundum animo tenens, mente complectens, cui nihil triste possit accidere, cum semper ei diuinæ præsentiæ aspiret gratia, & ipse sibi assit summa animi tranquillitate perfusus.

FINIS.

CAPITA SECVNDI LIBRI DE S. IACOB.

Post continuationem huius libri ad superiorẽ, quemadmodum Iacob beatus fuerit etiam cum patriam relinqueret, ac de definitione beati, & ex hoc quòd sancto Iacob nihil horum quæ ad meritum beatitudinis spectant, defuerit. Caput I.

De excusatione parentum sancti Iacob quòd iuniorem filiũ seniori prætulerint, simúlq; de cautela parentum circa filios obseruãda. Et quali affectu Isaac & Rebecca de filiis certa-

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE S. IAcob & uita beata Liber secundus.

Post continuationem huius libri ad superiorem, quemadmodum Iacob beatus fuerit etiam cum patriam relinqueret, ac de definitione beati, & ex hoc quod sancto Iacob nihil horum quæ ad meritũ beatitudinis spectant, defuerit. Caput I.

SVperiore libro de virtutum præceptis disputauimus: Sequenti clarorum virorum vtamur exemplis, qui in summis periculis positi, beatitudinem vitæ non amiserunt, sed potius acquisierunt. An non beatus Iacob etiam cum patriam relinqueret? Imò planè beat⁹, qui dura exilij suscepit, vt fratris mitigaret iracundiam. Nam si beatus est qui peccatum declinat, vtique negari beatus esse non potest qui alterius culpam leuat, crimen auertit. Paratum itaque parricidium declinauit exilio voluntario, eóque facto sibi salutem quæsiuit, fratri innocentiam donauit. Merito itaque cum diuina vbique comitata est gratia, vt & cũ dormiret beatæ vitæ munus acquireret. Videbat enim futurorum mysteria, & diuina audiebat oracula. Bonus in somno operarius, & in paupertate diues, qui mercenariæ vitæ munere & patrimonium & coniugium eodem parauit officio. Idem fraterni affectus reconciliator egregius, certauit muneribus & obsequiis, vt indignationem omnem excluderet, dolorem offensionis auerteret, ostendens se minorem exilio non fuisse, qui posset largiri quæ non acceperat. Sed nimis ad inferiora propero, & vtilia transcurro, cum prius definiendum sit quid sit beatus. Scriptum est enim: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Hoc scriptura significante, eum beatum esse, qui se à perfidorum consortio temperauerit. (Ea est enim impietas, authorem vitæ & parentem quendam salutis non recognoscere) vel in peccato non manserit, vel in luxuria atque lasciuia non perseuerauerit. Ipsum quoque in lege domini die ac nocte meditantem, fore tanquam lignũ quod dabit fructum in tempore suo. Superiora merita sunt præmiorum, hoc meritorum præmium. Quid horum quæ ad meritum beatitudinis spectant, defuit sancto Iacob? qui tantum abfuit à perfidorum consortiis, vt ex eo fidelis populus nomen acciperet, Israel dictus, eò quod deum mentis internæ oculis intueretur, peccati abstinens, à luxuriæ omnis ebrietate sobrius, vt dura laborum absorbuerit, ocij secura neglexerit? Nónne pulchre & vere de hoc dictum est, quòd & fructum dabit in tempore suo, de quo scriptum est: Ecce odor filij mei tanquã odor agri pleni? Erat enim perfectus in omni flore virtutum, & sacræ benedictionis atque cœlestis redolebat gratiam. Ipse est enim ager quem benedixit dominus, non iste terrenus aut horridus syluis, aut fragosus torrentibus, aut palustris pigrioribus aquis, aut ieiunus frumentis, aut inutilis vitibus, aut infœcunda glarea saxosus, aut hiulcus & aridus siccitate, aut sanguine madidus, aut sentibus incultus, sed ille ager de quo dicit ecclesia in Canticis: Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri. Hic nanque est ager de quo & dominus ait: Et species agri mecum est. In hoc agro vua illa reperitur, quæ expressa sanguinem fudit, & mundum diluit. In hoc agro est ficus illa sub qua sancti requiescẽt spiritalis gratiæ suauitate recreati. In hoc agro est oliua illa fructifera, dominicæ fluens pacis vnguentũ. In hoc agro florẽt malogranata, quæ plurimos fructus vno fidei munimine tegunt, & quodã fouẽt charitatis amplexu. Hos igitur fructus redolebat Iacob, qui deũ per pericula sequebatur, & tutum se eius vbique deductione credebat. Nam licet dulcis & suauis odor sit agri, quia est odor naturæ, tamẽ in sancto patriarcha virtutum spirabat gratia. Quàm continens erat parsimonia, qui cibum sibi paratum non expetiuit, sed petenti fratri sine dilatione concessit, à quo primatus benedictionis accepit? Quàm pius erga parentes, vt præferri germano seniori materno affectu mereretur, & paternę benedictionis munere sacraretur. Quàm religiosus, vt fratrem recusaret lædere. Quàm verecundus, vt patrem timeret fallere. Quàm honorificus, vt matri quod iubeat non posset negare.

Gene. 28. & sequentibus. Psalm. 1. Gene. 32. Gene. 27. Cant. 1. Psalm. 49. Gene. 27.

De excusatione parentum sancti Iacob, quòd iuniorem filium seniori prætulerint, simúlque de cautela parentum circa filios obseruanda. Et quali affectu Isaac & Rebecca de filiis certauerint. Qua ratione etiam Iacob uicerit, ac de commendabili mysterio eorum quæ circa benedictionem ipsius facta sunt. Cap. II.

SEd nec parẽtes nobis inexcusati relinquẽdi sunt, quòd iuniorem filium seniori prætulerunt. Simul cauendum ne quis dum eorum intendit exemplo, vnũ inter filios habeat iudiciũ, vt alterũ diligẽdũ putet alterũ posthabendum. Hinc excitantur enim odia fraterna, & de pecuniæ vilis incremẽto facinus parricidale cõponitur. Eadẽ foueat prolẽ mensura pietatis. Esto tamen vt aliquid sibi amplius circa blandiorẽ aut similiorẽ rapiat affectus, par debet circa omnes esse forma iustitiæ. Plus cõfertur dilecto cui fratrũ amor quęritur, plus autẽ adimitur ei qui prælationis iniustę oneratur inuidia. Minitabatur Esau quòd

Gene. 27.

quòd fratrem suũ occideret, nec fraterna eum germanitas, nec parentum reuerentia à parricidali furore reuocabat, & dolebat sibi benedictionem esse præreptam. Cuius vtrique litigium se mansuetudine debebat probare, non scelere. Sed & Rebecca non quasi filium filio, sed quasi iustum præferebat iniusto. Etenim apud matrem piam mysterium pignori præponderabat. illum non tam fratri præferebat quàm offerebat domino, quem sciebat collatum sibi munus posse seruare: in quo & alteri consulebat, quem diuinæ subducebat offensæ, ne grauiore implicaretur reatu, si acceptæ gratiam benedictionis amitteret. Accipe tamen bonum certamen inter parẽtes. Mater deserat affectum, pater iudicium. Mater circa iuniorem tenera pietate propẽdeat, pater circa seniorem naturam honorificentiæ seruet. Hic magis honoret, illa plus diligat, dum singuli singulos foueant, non in vnum vterque conspirent, defraudent alterum. Fiat æquitas inter diuersa certamina, & disparibus studiis par vtriq; ac ęqualis parentum amor & gratia conferatur, compenset alter quod alter imminuit. Sic pio affectu Isaac patriarcha & sancta Rebecca certabant, vt neutrum inferiorem facerẽt, sed vtrumque æqualem. Vicit tamen ille qui præferebatur oraculo, vicit impigritia tarditatem, mansuetudo duritiam. Dũ alter venatu aspero prædam quærit agrestem, hic mitium cibos morum, hic domesticam gratiam, hic teneræ mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces epulas ministrauit. Plus placet in animis quicquid occurrerit, quàm quicquid affectatum putaueris deferendum. Accessit ad oues Iacob, & attulit innocentiæ partus, vel sacræ prophetiæ munera, quia patriarchæ cibum nullum credidit dulciorem esse q̃ Christum, qui sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus ad victimam. Hunc publico parenti, vel populo cuius typum gerebat, cibum vtilem iudicabat, quo futura erat remissio peccatorum. Ideo stolã accepit fratris sui, quia senili præstabat sapiẽtia. Ideo iunior frater seniorem fratrem exuit, quia fidei emicuit dignitate. Hãc stolam ecclesiæ typo Rebecca protulit, & dedit filio iuniori stolã veteris testamenti, stolam propheticam & sacerdotalem, stolam illã regalẽ Dauidicam, stolam Salomonis, Ezechiæ & Iosiæ regum, & dedit populo Christiano, qui vti amictu sciret accepte, quoniam populus Iudæorum eam sine vsu habebat, & proprios nesciebat ornatus. Iacebat hæc stola in vmbra abiecta atque neglecta. Obscurabatur enim tenebrosa impietatis caligine, nec in angusto corde populi Iudaici latius poterat explicari. Induit eam Christianus populus, & refulsit, illuminauit eam suæ fidei claritate, & piorum luce factorũ. Agnouit Isaac notum odorẽ generis sui, recognouit, stolã scripturę veteris, sed vocẽ plebis veteris nõ recognouit, & ideo cognouit esse mutatam. Manet enim hodie stola eadem, sed populi deuotioris canora cœpit esse confessio. Merito dixit: Vox quidem vox Iacob, manus autem manus Esau. Et odoratus est odorem vestimentorum. Et fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.

Quid significet quòd celebrata benedictione postea senior frater aduenerit, & ut ipse benediceretur cogendo elicuerit & impetrauerit. Cur prætere a ea conditione, ut fratri suo seruiret. Cap. III.

Celebrata benedictione, postea senior frater aduenit. Quo declaratur prius ecclesiæ regnum q̃ synagogæ in prædestinatione delatum, sed subintrasse synagogam vt superabundaret peccatum, & cum superabundasset peccatum, superabundaret & gratia: simul clareret impigrum militem regni cœlestis candidatum esse debere, vt præripiat benedictionem, & prærogatiuam suæ commendationis vsurpet. Vnde non est notatus à patre iunior filius, sed laudatus. Quod ait Isaac: Frater tuus veniens cum dolo accepit benedictionem tuam. Bona enim vbi irreprehensibilis est rapina. Irreprehensibilis autem rapina pietatis, quia à diebus Ioannis regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Festinantes autem fratres pascha celebrant, qui festinantes manducabant agnum, non demorantes: & fratrem Beniamin sanctus Ioseph piæ commento fraudis accersiuit & tenuit. Et ipse tamen vt benediceretur, cogẽdo elicuit & impetrauit, sed eam benedictionem quæ cum superiore congrueret & conueniret, vt seruiret fratri suo. Etenim qui imperare non poterat, & alterum regere, seruire debebat, vt à prudentiore regeretur. Neque enim fuit sancti patriarchæ vt filium suum degeneri conditione seruitutis addiceret, sed vt bonus pater, cũ duos haberet filios, vnum intemperantem, prudẽtem & sobrium alterum, vtrique consuleret. Intemperanti præfecit sobriũ, & insipientem prudenti statuit obedire, quia insipiens non potest voluntarius virtutis esse discipulus, nec perseuerare in studio: quia stultus sicut luna mutat. meritóque ei libertatem proprij negauit arbitrij, ne velut nauis in fluctibus sine gubernatore fluitaret, sed subdidit eum fratri, secundum quod scriptum est: Seruit enim imprudens prudenti. Rectè ergo eum subdidit, vt regentis imperio suum melioraret affectum. Ideo ait: Super gladium tuum viues, & seruies fratri tuo. Domina enim est pietas crudelitatis, & mansuetudo duris motibus præstat. Seruit omnis qui authoritatem purę nõ habet conscientię, seruit quicunque vel metu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore deiicitur. Seruilis enim est omnis passio, quoniam qui facit peccatum, seruus est peccati. &, quod peius est, multorum seruus est. qui subiectus est vitiis, multis se dominis addixit, vt seruitio ei exire vix liceat. At vero ille qui volũtatis suæ arbiter est, iudex consilij, interpres arbitrij, qui coercet corporeæ appetentiã passionis, qui ea quæ agit bene agit, bene autem agẽs rectè agit, & qui rectè agit, inculpate & irreprehẽsibiliter agit, habens suorum actuum potestatem: is profecto liber est. Nam qui omnia prudenter agit, & ita viuit vt vult, is solus est liber. Non conditio fortuitum seruum facit, sed probrosa insipientia. Denique famulus prudens regit dominos stultos, & probi serui dominis fœnerabunt. Quid fœnerabũt? Non vtique pecuniam, sed sapientiam, sicut & lex dicit: Fœnerabis gentibus multis, tu autem mutuum non accipies. Fœnerabit Iudæus proselyto diuinæ legis oracula. Sed quia ipse legis mysteria videre nõ potuit, & quę habebat nesciuit oracula: qui literam fœnerabat gentibus, nunc ab his spiritalis doctrinæ gratiam mutuatur: meritóque subiectus est seruituti, quoniam qui mutuatur, seruus est, quasi addictus fœnori creditoris. qui autem piæ doctrinæ fœnus impartit, is est princeps, sicut lex dicit: Princeps gẽtis gentium multarũ, tibi autem princeps ex ipsis non erit. Princeps enim est qui regit, qui & habet sapientiæ principatum, quem habuit populus Iudæorum. Sed quoniam quod docebat, seruare non potuit: debet discere quod docere nesciuit. Hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: Seruies fratri tuo. Erit autem cũ deposueris & solueris iugum illius à collo tuo. significans duos futuros populos, vnum ancillæ filium, alterum liberę. Seruit autem litera, libera est gratia. cúmque populũ qui literæ intendit, tãdiu seruum fore, quãdiu spiritalis doctrinæ sequatur interpretem. Tũc quoque illud futurũ est quod Apostolus ait: Vt reliquiæ saluę fiant secundum electionem gratiæ. Seruies ergo fratri tuo, sed tũc senties seruitutis profectum, cum voluntarius potius quàm coactus obedire cœperis fratri.

De ortu inuidiæ & minitatione Esau quòd fratrem occideret, & quemadmodum prouidendum sit ne parricidium sequatur, ac de profectione Iacob ad Laban. Cap. IIII.

Hinc orta est inuidia, & minitabatur Esau q̃ post obitum patris fratrem occideret. Sed si id acciderit, dicamus ad Rebeccam quemadmodũ prouidendum sit ne inuidia iracundiam excitet, iracũdia in parricidiũ proruat. Veniat Rebecca, hoc est induat patientia, bona custos innocẽtię suadeat vt iræ locũ demus. Cõcedamus aliquo lõgius, donec tẽpore indignatio molliatur, offensioni surrepat obliuio. Itaque patientia nec exiliũ reformidat, sed impigre suscipit, non tam vt periculum salutis, quàm vt incẽtiuũ sceleris declinetur. Mater quoque pia abessę

abesse sibi dilectissimum filium tolerat, plus ei collatura quem læsit, vtrique tamen consulens, vt alterum immunem à periculo, alterum integrum præstaret à crimine. Audiuimus quid corporeis ebria cupiditatibus intemperantia locuta sit, cõsideremus quid vera virtus agat. Nihil requirit nisi dei gratiam, solum illud & summum bonum sequitur, solo eo contẽta est, à quo accepimus omnia, ipsi autem nihil conferimus, quia nullo indiget, sicut ait Dauid: Dixi domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Quo enim indiget qui abundat omnibus, & nobis largitur vniuersa, omnia sine defectu ministrat? Et profectus est Iacob, & dormiuit (quod est quieti animi indicium) & vidit angelos dei ascendentes & descendentes. hoc est, Christũ præuidit in terris, ad quem angelorum caterua descẽdit atque ascẽdit, obsequium proprio domino pio præbitura seruitio. Et venit ad puteum, vt biberet de suis vasis, & de puteorum suorũ fontibus, & superfluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim vitæ est in manibus iusti. Et venit ad Laban, & oues eius pauit. Iniquitas incomitata residet, sapientia regendi officium non omittit, nescit vel alienis vacare, nescit exul esse in peregrinis. Quomodo enim exul quæ vbique suum seruat, & in se habet quod possidet? Quasi mercenarius ingreditur iustus, & rector est. Qui sibi gregem multarum præstantiúmque virtutum splendore fulgentem, euangelicæ prædicationis ministerio colligebat, vt potaturis ouibus virgam storacinã & nucinam & de platano proponeret inuentis, quo concupiscentes beatissimæ trinitatis præfigurata mysteria, haudquaquam decolores fœtus piæ mentis cõceptione formarent. Bonæ oues, quæ bonorum partus operum fidei sacræ non degeneres ediderunt. Per storacem significatur incensum & sacrificium vespertinum, quod deo patri defertur in psalmo. Per nucinam virgam sacerdotale Christo munus defertur. Hæc enim virga Aaron quæ reposita floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit. Per platanum spiritalis fructus significatur vbertas, quia arbori huic vitis annectitur, vt per eius lata consortia partus sese vberes fundant. Siquidem dominicę munera passionis, remissionémque omnium peccatorum adiuncta spiritus gratia dare consueuit.

Psalm. 15. Gene. 28. Nume. 17.

De ditatione Iacob apud Laban, & ob id in inuidiam uocati, ac de diuina iußione ut in terram suam reuertatur. Qualis præterea uir iustus esse debeat si inuidia fuerit exorta. Quid denique significet inquisitio Laban, & nihil sui apud Iacob inuentio. Et ex hoc de beati Iacob excellenti commendatione. *Caput V.*

His itaq;, vt scriptura dicit, diues factus est valde, bonum gregem nutriens Christo, quem fidei titulo, & variarum virtutũ nobilitabat insignibus. Itaque nec sibi videbatur angustus, censu fidei opimus, & Labæ filius vt opulẽtissimus in inuidiam vocabatur, qui suum gregẽ alieni gregis accessione accumulasset, & dixit ei deus: Reuertere in terram patris tui, & in gentem tuam, & ego ero tecum. ostendens nihil ei deesse cui adesset omnium plenitudo: hoc solum abundare perfecte, in hoc constare omnia, & omnia ad ipsum referri, nihil ei nouum, nihil superfluum necessarium, cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quæ primo fuerant discrepãtia. Nec mirum si pacem haberet, qui columnam statuerat & vnxerat deo, quæ est ecclesia. Columna enim & firmamentum dicta est veritatis. Eam vngit qui in Christum fidei, in pauperes misericordiæ fundit vnguentum. Nunc consideremus qualis vir iustus esse debeat si inuidia fuerit exorta. Primũ vt declinet eam. melius est enim sine lite abire, q̃ residere cum iurgio. Deinde vt talia possideat, quæ secũ auferre possit, vt in nullo teneri ab aduersario possit obnoxius, sed dicat: Cognosce si quid tuum est apud me. Et quæsiuit Laban, & nihil suũ inuenit apud Iacob. Magnus vir & vere beatus, qui nihil potuit suum amittere, nihil alienũ habere. hoc est, nihil minus habere, nihil superfluum. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest, iustus cui nihil superest. Hoc enim est iustitiæ tenere mensuram, Quanta virtus, cui societas lucrum dabat, non irrogabat dispendium? Hoc est perfectum esse, adhærentibus sibi commodi plurimũ dare, nihil afferre incommodi. Denique is qui nocere cupiebat, inanem eũ non potuit dimittere. Sapiens enim nunquam inanis est, semper in se habens amictum prudentiæ, qui potest dicere: Iustitiã induebam, & vestiebam iudicium, sicut dixit Iob. Nanque hæc mentis sunt interna velamina, quæ nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa despoliat. Deniq; sic despoliatus Adam, nudus inuentus est. At vero Ioseph etiam vestimento exteriore relicto, nudus non erat, qui salua habebat indumenta virtutis. Nunquam ergo inanis sapiens. Nam quomodo inanis, qui de plenitudine Christi accipit, & seruat acceptum? Quomodo inanis, cuius repleta est anima, quæ acceptæ gratiæ vestimenta custodit? Illud metuendum est, ne quis innocentię velamen amittat, ne impij sacrilegæ persecutionis intentione terminos iustitiæ pretergressi, vestimentum animæ ac mentis eripiant. Quòd non accidit nisi prius aliquem vox suæ iniquitatis exuerit. Vnde & Dauid dicit: Si est iniquitas in manibus meis, decidam merito ab inimicis meis inanis, persequatur inimicus animam meam, & comprehendat. Nemo ergo ex inimicis potest tuã animam comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. Noli igitur metuere eos qui possunt auri argentíque compilare thesauros. Isti tibi nihil auferunt. Hoc enim auferũt quod non habebas, hoc auferunt quod possidere non poteras, hoc auferunt quòd non ornabat animam tuam, sed onerabat, hoc auferunt quod non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat. Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit cor tuum: sicut audisti, legisti hodie. Multi feris portarum suarum includunt aurum suum, ad hoc vectibus & claustris suis credunt. Multi vigiles adhibent, sed ipsi quoque plus ipsos solent timere custodes. Multi defosso auro incubant, aurum eorum sub terra, & cor eorum sub terra. Caue ergo ne & tu cor tuum terræ vitiis infodias. Non ergo auri istius metuendi fures. Ille tibi cauendus est fœnerator, qui substantiam animæ tuæ scrutatur, si qua peccati grauioris æra contraxeris, qui cor tuum includit solo, qui animam tuam eo cespite obruit quo aurum texeris, qui mentem tuam centesimarum incuruat thesauris, & graui condit sepulchro de quo nullus resurgit. Sequere sanctum Iacob, qui neque de alienis vitiis quicquam habebat, neque suarum virtutum erat inanis & vacuus, qui erat iustitiæ fructu repletus. Sed hæc moralia. Illud mysticum, quòd venit ad eum Laban, hoc est, dealbatus, quia & sathanas transfigurat se in angelum lucis: & cœpit ab eo sua requirere. Respondit Iacob: Cognosce si quid est tuorum apud me, hoc est, nihil tuorũ habeo. Quære si quid agnoscis vitiorum tuorũ & criminũ. Nihil mecum abstuli, fraudum tuarum dereliqui consortia, illa non habeo, omnia tua tanquàm contagium refugi. Et quæsiuit Laban, & nihil suum reperit. Quam beatus vir, in quo inimicus nihil inuenit quod suum posset dicere, in quo diabolus nihil offendit quod suum agnosceret. Impossibile videbatur istud in homine, sed typum gerebat eius qui dixit in Euangelio: Venit huius mundi princeps, & in me inueniet nihil. Nihil est enim quicquid est diaboli, quod nullam potest habere perpetuitatem atque substantiam. Ipse autem est qui præfigurabatur in Iacob, dominus Iesus sponsus duorum coniugiorum, hoc est quidem legis & gratiæ, qui virginẽ Rachel ante dilexit, & prędestinatam sibi in coniugiũ pio amore affectauit. Sed quoniam alia tanquàm lex subintrauit, & oculis infirmior obrepsit tanquàm synagoga, quæ mentis cæcitate Christũ videre non potuit, superabundauit gratia sanctæ Rachel, quę supra primum illud est expetita coniugium, quæ ecclesiæ principatum futurum iam tunc nominis sui interpretatione signabat. Beata Rachel, quæ abstulit opprobrium suo partu. Beata Rachel, quæ abscondit cultus erroresque gentilium, quæ simulacra eorum plena esse immundiciæ declarauit. Nemo credat paternæ pietatis læsam esse reuerentiã, quòd stante patre sedit, quoniam scriptũ est: Qui plus diligit patrem aut matrem quàm me, non est me dignus: Vbi caussa agebatur religionis, fides debuit habere sedem iudicij, & quasi reastare perfidia.

Gene. 30. Genes. 31. Iob. 27. Gene. 3. Gene. 39. Psalm. 7. Matth. 6. 2. Corin. 11. Gene. 31. Ioan. 14. Matth. 10.

Quid significet quòd proficiscenti Iacob angeli dei occurrerant. Quid sibi etiam uelit quòd ipse fratri occurrens septies in terra adorauerit. Quid denique quòd petiturus à fratre concordiam, in castris dormiuerit.

Caput VI.

[Gene. 32.] HAec eousque probata sunt, vt proficiscenti Iacob sancto angeli dei occurrerent. Denique vidit castra dei applicãtia, & ait: Castra dei hæc sunt. Perfectis enim & fidelibus diuina solent adesse presidia. Perfectus autem qui cogitabat de reconciliatione fraterna, ita vt humilitate eam inuitaret, officiis acquireret, muneribus quoque emendam putaret. Occurrit itaque fratri cum vxoribus & pignoribus suis, vt etiã si ipse indignaretur, necessitudinis obsequiis inflecteretur. [Gene. 33.] Et adorauit septies in terra. [Deute. 6.] Quid sibi istud vult esse? Lex dicit: Dominum deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies. & hic adorat intemperantem, iracundum, minantem parricidale flagitium. An terram adorauit, illam humano cruore concretam, serpentium infusam venenis, aut ieiuna infœlicem glarea, aut duris atque asperis inhorrentem cautibus? Quid sibi etiam vult quòd septies adorauit? Hæreret solutio, nisi illud occurreret quòd Petro interroganti in euangelio, [Math. 18.] Si frater meus in me peccauerit, quotiens dimittam ei, vsque septies? respondit dominus Iesus: Non solum septies, sed vsque septuagies septies. Hoc igitur prophetico spiritu sanctus patriarcha significat, in aduenientem respiciẽs, qui non solum vsque septies, sed etiam septuagiessepties veniam fratri laxari iuberet, vt eius contemplatione conuentus Esau, iniuriam quam se accepisse putabat, remitteret fratri: & quamuis læsus, in gratiam rediret: quia propterea carnem suscepturus erat dominus Iesus, & venturus in terras, vt multiplicatã nobis donaret veniam delictorum. [Gene. 33.] Denique petiturus à fratre concordiam, dormiuit in castris. Perfecta virtus habet quietis tranquillitatem & stabilitatem. Ideo dominus donum eius perfectioribus reseruauit dicens: [Ioan. 14.] Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis. Perfectorum est enim non facile mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari, sed quasi in littore tutissimo aduersum insurgentes fluctus secularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum Christianis mentibus Christus inuexit, pacem internam inuehens animis probatorum, vt non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus. Hanc pacem super omnem mentem esse apostolus doctor asseruit, dicẽs: [Philipp. 4.] Et pax dei quæ exuperat omnem mentem, custodiat corda vestra, & sensus in Christo Iesu. Fructus itaque pacis est, nõ perturbari in pectore. Denique vita iusti quieta est, iniustus autẽ inquietudinis & perturbationis plenus est. Itaque amplius suis suspicionibus affligitur impius, quàm alienis plerique verberibus: maioresque vibices vulnerum in eius animo sunt, quàm in eorum corpore qui ab aliis verberantur. Grande est intra se aliquem tranquillum esse, & sibi conuenire. Foris pax aut imperatoris solicita prouidentia, aut manu militum quæritur, aut bellorum prospero cedit euentu, aut internecione aliqua barbarorum, si in se hostili motu arma conuertant. In ea pace nulla nostra virtus, sed euentus est. Certe gloria pacis illius ad imperatorem refertur, istius pacis fructus in nobis est, quæ est in mentibus singulorum, quæ tenetur affectibus. Istius pacis maior est fruct⁹, quo spiritalis nequitiæ tentamenta, quàm quo arma hostilia repelluntur. Ista pax sublimior, quæ corporalium passionum excludit illecebras, perturbationésque mitigat, quàm ea quæ barbaricos sedat incursus. Plus est enim clauso intra te hosti resistere, quàm remoto.

De lucta Iacob cum deo, & quid sit luctari cum deo. Qua ratione etiam claudicauerit. De uindicta quoque filiorum eius in alienigenas propter sororis deflorationem, & ipsius Iacob mansuetudine atque clemẽtia. De respõso praeterea diuino sibi dato ut exurgeret, & ascenderet in locum Bethel.

Caput VII.

ITaque Iacob qui cor suũ ob omni simultate mundauerat, vt pacificum affectum gereret, postquàm præcedunt omnia sua, solus remansit, & luctatus est cum deo. Quicunque enim secularia negligit, ad imaginem similitudinémque dei propius accedit. [Gene. 32.] Quid est enim luctari cum deo, nisi virtutis succedere certamen, & cum superiore congredi, potiorémque cæteris imitatorẽ fieri dei? Et quia insuperabilis erat fides eius atque deuotio, secreta ei mysteria dominus reuelabat tangens latitudinem femoris eius, eò quòd ex eius erat generatione dominus Iesus oriundus ex virgine, qui deo nec impar nec inæqualis esset, cuius crucem obstupescẽtis femoris latitudo signabat, eò quòd diffusa per vniuersum mundũ remissione peccati salutaris foret omnibus, qui stupore sui corporis ac sudore resurrectionem tribueret defunctorũ. Vnde non immerito exortus est sol sancto Iacob, cuius generi crux domini saluatoris illuxit: simul quia sol ei oritur iustitiæ, qui deũ cernit, quia ipse est lumen æternũ. Claudicauit autẽ Iacob à femore suo. Propter hoc non manducant hodiéq; filij Israël neruum. Vtinã manducassent, & credidissent. Sed quia non erant facturi voluntatẽ dei, ideo nõ manducauerunt. Sunt & qui ita accipiãt, quòd ideo claudicauerit ab vno femore Iacob, quia duobus populis ex eius generatione manantibus, vnius stupor iam tunc circa fidei gratiã declarabatur futurus. ipse est ergo populus qui stupore perfidiæ claudicauit. Deniq; non multo post reuelationẽ istiusmodi, cum esset ab alienigenæ filio Dina filia Iacob deflorato virginitatis pudore temerata, [Gene. 34.] fratres eius qui non intellexerunt mysteriũ, alienigenas, qui societatẽ per coniunctionẽ generis offerebant, vindictæ studio peremerunt. Iacob autem qui morali mansuetudine clementiã diligebat, vel mystico spiritu sacramentũ regenerandæ ex gẽtibus præuidebat ecclesiæ, inuitus & dolenter scenam illã exactę vltionis accepit. Vnde prophetãti aduentũ domini Iesu, responsum diuinũ est datum: [Gene. 35.] Exurgens ascende in locũ Bethel, hoc est in domũ panis, vbi natus est Christus, sicut Michæas propheta testatus est dicẽs: [Michææ 5.] Et tu Bethleẽ domus Ephrata nõ es minima, vt sis inter principes Iuda: Ex te enim exiet princeps Israel, & egressus ei⁹ ab initio, à die seculi. Vere domus panis, quæ domus Christi est, qui nobis panis salutaris aduenit è cœlo, vt iã nullus esuriat, cibũ sibi immortalitatis acquirẽs. Vbi iubetur habitare patriarcha, vbi aram facere deo qui apparuit ei. Ibi deos accepit alienos, & abscõdit eos sub lentisco: Ibi quoq; sepulta est Rachel in via Ephrata, hoc est Bethleẽ: Ibi etiã colũnam statuit Iacob supra monumentũ eius. Quanta mysteria, quia ibi est ecclesia dei, in qua apparet deus, & loquitur cũ seruis suis. Ibi eripiũtur & abscõdũtur simulacra gentiũ. Fides enim ecclesiæ omnẽ obseruantiã gẽtilitatis aboleuit. Sed cur sub lẽtisco, quæro. Certe genus istud infructuosum est. Ibi ergo sunt dij gentiũ, vbi nullus est fructus, Ibi inaures gentiliũ infodiuntur quas dederunt Iacob, vt iã nouã linguã audire assuescant, veterẽ perfidiæ sonũ nesciãt, obsurdescant aures eorũ sacrilegio, & mundentur ad gratiã. Non immerito ibi sanctus Daniel falsum aduersus Susannã [Daniel. 13.] testimonium deprehendit. Ibi enim volebat adhuc radices suas locare perfidia, sed latere non potuit, quia à prophetico spiritu deprehensa est. Congruus autẽ error presbyteri veræ confessionis, vt ibi contaminatam diceret castitatẽ, vbi gentium defossa simulacra sunt. Sed veritas ecclesię non texit perfidiam, & aures gentilitatis obstruxit. Conuenienter quoque ibi sepulta est sancta Rachel, quia omnes qui baptizantur in Christo, consepeliuntur cum eo. Sic enim docemur dicente Apostolo: [Roma. 6.] Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quemadmodum ille surrexit à mortuis propria virtute suscitatus, ita & nos per eius gratiã resurgamus. Tunc igitur vere absconditur omnis error gẽtiliũ, cũ quis fuerit ablutus à vitiis, quiã cõfixus cruci vetus homo noster nescit iam veteri seruire peccato. Cõpetẽter etiam columna statuitur supra monumentum Rachel, quia ecclesia est columna & firmamentum veritatis.

De commẽdabili sancti Iacob senectute, futurarúmque dubiarum rerum, finis quoque uitæ suæ præuidentia, atque agendorum dispositione.

Cap. VIII.

Senuit

[S]Enuit autem Iacob.) Aetate iam senuerat & moribus, sed certabāt in eo impigra viuacitas iuuentuti, & tranquillitas senectutis. Etenim & senectu. virens gratia, & iuuentus cana in cōsiliis, de qua dicit scriptura: Senectus enim venerabilis, & ætas senectutis vita immaculata. Ex hac vita fugit Iacob, qui bonis operibus præuenit tempus lōgæuę senectutis: vt & fructum eius ante tempus carperet, & postrema eius in tempore non timeret. Beatus quidem & iuuenis qui bene viuit, sed beatus & senex qui bene vixit. Quòd enim iuuenis sperat, adeptus est senior. quòd senex fuit, optat hoc esse qui iuuenis est. Certe hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manente, iactatur fluctibus, senex verò sicut in portu, ita in statione est senectutis. Erat itaque huiusmodi Iacob, qui vix speranda iuuenibus bona, incolumi & tuta gratiæ claue iam clausa & obsignata tenebat. Quod autem possideas, eo quòd adhuc speres, præstabilius est. Erat ergo senex Iacob, ad quem iuuenes aduersa temporis alicuius tempestate perculsi, tanquam in portum sese recipiebant: ipse autem tanquam in specula vitæ huius positus solicito prætendebat affectu, & longè ante rebus dubiis præuidebat remedia. Denique fames erat in tota terra, & senex depositus quæ alacres iuuenes ignorabant, primus audierat, primus admonuit filios suos in Aegypto exuberare frumentum, & proficiscendum vt emerent quæ sibi ad vsum necessaria forent. Libenter etiam ipse iuuenum consilio acquiescebat, vt etiam filium iuniorem simul mitteret. Et renunciantibus illis quòd Ioseph filius suus viueret, infracto licet corpore, sed viuida animi virtute, non expectauit vt filius ad se veniret, sed ipse magis perrexit ad filiū. Pietati enim mensura ordinis non præponderat. Nulla itaque sensit impedimēta sessæ senectutis cum pergeret. Pietas enim leuabat laborem. Verum vbi recepti filij fructu potitus est, aliquāto exacto tempore decem & septem videlicet annorum, (quod secūdum illam patriarchæ longæuitatem exiguæ portionis tempus est) finem vitæ sibi appropinquare cognouit. Vocauit itaque Ioseph filium, & per generationis suæ futurum hæredem, constrinxit eum ne in Aegypto sepeliretur. Acceptáque fide, cum paulo post infirmaretur, benedixit patriarchas duodecim, & prophetauit.

Sapien. 4. — *Gene. 49.*

Qua ratione sanctus Iacob cum in ipsis mortis esset diebus, merito prædicādus fuerit beatus, de multiplicíq; eius laude, præsertim in patriarcharū benedictione. Quod præterea neque Ioseph, neque Esaias, neque Hieremias, neque Daniel, neque mater Machabæorum cum filiis, negandi sunt fuisse beati, licet grauia sustinuerint supplicia.

Caput IX.

[D]Icat nunc aliquis non beatum Iacob cum in ipsis mortis esset dieb⁹, qui pene plura cum deo quam cum hominibus alloquia miscebat: non beatum cum oculi eius grauarentur in senecture, & non posset videre. Videtur enim cæcitas quibusdam esse grauis ærumna calamitatis. Sed tunc quoque beatus Iacob, qui discernebat spiritu quod oculis discernere aspectúque non poterat. Videbat futura qui æstimabatur non videre præsentia. Denique errauit & ipse Ioseph vt ad dexteram eius applicasset filium suum seniorem, & ad sinistram ipsius, hoc est Iacob, applicuisset filium iuniorem, vt ætatis ordo benedictionis ordinem seruaret, cum extenderet dexteram suam super nepotem iuniorem, & sinistram super seniorem nepotem, & volenti filio patriam dexteram super Manassen seniorem conuertere, respōderet: Scio fili scio, & hic erit in populum, & hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit. Et causam prælationis adiunxit dicens: Semen eius erit multitudo gentium. Adeo, licet impedito corporis aspectu, melius videbat, vt videntem doceret errasse. Quis enim melius videt quàm qui videt Christum? Aut quis potest dicere oculis impeditum eum, qui videbat in Christo refulgentem ecclesiam? Nónne igitur clarum est quòd debilitas beatitudinem impedire nō possit? Ille oculorum impeditus munere, ille defatigatis corporis virib⁹ in lecto tanquam in sepulchro corpus relinquens: assurrexit in se, & longe ab aliis, atque intra semetipsum sese colligens, præsentibus se rebus subduxerat, & nouissimorum dierum futuræ miscebatur ætati. Sic enim scriptum est: Annūciabo, inquit, vobis quæ occursura sunt vobis nouissimis diebus. Quid igitur ei deerat cui deus aderat, qui ei profecturo dixerat: Descēdam tecum in Aegyptum, & ego deducam te in perpetuum? Nec defuit quando in eo spiritus sanctus loquebatur. Quis tam potens in suo domicilio, quàm iste in alieno? Quis tam abundās in vbertate, quàm iste in fame? Quis tam fortis in iuuentute, quàm iste in senectute? Quis tā actuosus in negocio, quàm iste in ocio? Quis tam velox in curriculo, quàm iste in lectulo? Quis tam lætus in flóre adolescentiæ, quàm iste in mortis cōfinio? Quis tam diues in regno, quàm iste in peregrino loco? Denique reges benedicebat. Nec immerito pauper non erat, qui nullo indigebat. Pauper non erat, qui se pauperem non putabat. Et quis pauperem dicat, cuius conuersatione dignus orbis terrarum non fuit? Et ideo conuersatio eius erat in cœlo. Hic verò prædiues in diuitiis simplicitatis & synceritatis, decorus nitore animæ, q̄ corporis pulchritudine, quæ marcescere non nouit: ætate impiger, cui liceret cum vellet corporeo isto exire gurgustio, & superna paradisi mentis vigore penetrare, exultans spiritu, cum sepulchri extrema mandaret. Non enim terreno se tumulo claudēdum, sed superno recipiendum domicilio præsumebat, & ideo tanquam alteri mandabat sepulchrum, sui autem securus mortem illam immortalitatem putabat. Videbatur corporis implicatus impedimento, & vigilans in futura tempora præcurrebat affectu, dicens de persecutoribus domini, qui de tribu Symeon & Leui authores erant nequitię processu: In consilio eorum non veniat anima mea, & in occursum eorum non contendant viscera mea. Quis autem tam validus in virtute, quàm fortis iste in infirmitate? qui dicebat: Maledictus furor eorum, quia superbus & temerarius: & ira illorum, quia indurata est. Diuidam illos in Iacob, & dispergam illos in Israel. Quis verò tam canorus cātibus, quàm iste vocibus, qui toto auditus est mundo, qui per omnes populos, per omnes auditur ætates? Quis tam suauiter septē vocum differentias oblocutus, quàm iste septemplici spiritus sancti gratia resultauit? Qui licet membris relolutus, tamen attollens se animo, & erigens spiritu, corporis sui tanquam citharæ harmoniam dissoluta membrorum compage destructam alta mente despiciens non requirebat, sed ociosam iacere humi patiebatur. Ipse autē cantus emulcebat, interno & prophetico se modulamine delectabat dicēs: Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ex germine mihi ascendisti: recumbēs dormisti vt leo, & tanquam catulus leonis. Quis suscitabit illum? Et infra: Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ anaboladium suum. Hilares oculi eius à vino, & dentes candidiores lacte. Qui cantus dulcior, qui sonus suauior, quàm remissio peccatorū, & resuscitatio mortuorum? Hūc cantum sanctus Dauid ille diuinæ organum vocis, & dominici sermonis interpres, cithara cecinit spiritali. His modulis gratiæ, sublimem illum animum mentemque mulcebat. Hoc cantu mundi istius aspera mitigauit, hoc sonitu seculi dura molliuit, hoc psalterio terrorem mortis infregit, hac suauitate chordarum inferna calcauit. Sed audiamus etiam quæ sanctus Iacob patriarcha admirabili illo suæ organo mentis increpuit. Neptalim vitis remissa: porrigens in germine suo decorē. Filius meus ampliatus Ioseph, filius meus adampliatus, zelo appetitus filius meus, filius meus adolescentior ad me reuertere. Et infra: Præualuit super benedictiones montium, & desideria æternorum colliū. Quid dulcius benedictione? Quid gratius æternitate? Et ipsa verba sunt cantus, & in verbis magna votorum sunt pręmia, meritorum fastigia. Quid suauius sancto Ioseph, qui nos liberauit ab opprobrio crucis dominicæ sacramento? Sicut enim maledictum factus est Christus, vt maledictū solueret legis: & peccatum factus est, vt mundi peccatum tolleret: ita opprobrium factus est, vt gentilitatis opprobrium auferret. Sed illud opprobrium Christi, thesauris Aegypti preciosius æstimatum est. Et ideo Moyses Pharao regis aulā reliquit,

Ibidem. 48. — *Gene. 49.* — *Ibidem. 46.* — *Gene. 49.* — *Ibidem.* — *Ibidem.* — *Ibidem.* — *2. Corin. 5.* — *Hebr. 11.*

& fidei

& fidei elegit opprobrium, cui se opprobrio maria diuidebant. Ipse ergo Neptalim vitis totum remissa per mũdum, vt omnibus populis vbertatem poculi spiritalis infunderet. Ipse est ampliatus, habens nomen super omne nomen: qui quoniam se pro omnibus obtulit morti, ideo audiuit à patre: Ad me reuertere. Loquebatur Iacob, & deus audiebatur. Ille benedicebat, & deus personabat dicens filio: Ad me reuertere, hoc est, post passionem reuertere. Reuertere ad sedem tuam, reuertere cum trophæo, reuertere ad me, vt te resurgentem defuncti sequantur, & tua potestate pariter atque exẽplo resurgant, vt fias primogenitus ex mortuis, vt ad dexteram sedeas patris. Vnde & filius dixit: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis dei. Neget quis beatum Iacob in ipso mortis supremo, qui diuina fundebat oracula. Neget beatum Ioseph in carcere, vbi sapientiæ spiritu interpretabatur somniorum quæ audierat veritatem, & futurorũ seriem reuelabat. Neget beatum Esaiam, cum medius secaretur: Hieremiam, cum mergeretur: Daniel sanctum, cum inter leones staret intrepidus, & prandium et raptus ab angelo propheta deferret. Nõ vtique ideo beatus, quia alienum prãdebat prandium, sed quia meritis suis impasta leonum ora claudebat. Quis autem non beatam dixerit matrem Machabæorum, quæ septem filiorũ funeribus octauam se addidit ad laudem cœlestis triumphi?

Matth. 26.

Quãtæ laudis fuerit sacerdotum sacerdos Eleazarus in suppliciorum constanti toleratione, quódque ideo nõ minus, sed magis fuerit beatus. Caput X.

Nec te Eleazare prætermittã, vtpote sacerdotum sacerdos, sed tuis iuuandus oratis, qui genere sacerdos, peritus in lege, maturus æui, cum oblatus esses Antiocho persecutori, nec tentamentis potuisti capi, nec præmiis inflecti, nec suppliciorum acerbitatibus frangi. Denique à blandimentis cœpit, quia iudicabat tormenta sua posse superari. Erubesco, inquit, caniciem tuam, reuereor senectutem, miror prudentiam, cur abstinendum bonis epulis putes, quas natura largitur? Relaxa istiusmodi peruicaciam, expergiscere aliquando, dum adhuc malo tibi persuadere quàm extorquere, ne victus suppliciis facias quod refutas ratione inuitatus. Ad hæc respõdit senex: Nos Antioche non intẽtione ducimur, sed reuerentia legis tenemur, quæ à suilla carne abstinendum præcipit. Pulcherrimam creaturam iudicas, negare tamen non potes quòd potior sit temperantia, quàm voluptas: potior legis obedientia, quàm præuaricatio. Quòd si hoc leue putas, vt carne vescamur suilla: qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit? Aut si preciosa est creatura huiusmodi, vindicaris: cum eo quod sit pulcherrimũ, defraudamur. Abstinentia autem nostra disciplina est castimoniæ. Discimus enim resecare luxuriã, cupiditates vincere, excludere concupiscentias, delectationibus corporis obuiare. Fortitudinis quoque exercitium est pœnis pro lege non cedere. Iustitiæ quoque insigne atque prudentiæ, vt quod sequendum elegimus timore dei, morte proposita reseruem'. Quis escam imperet liberis? Quis autem se ridenduum præbeat? In hoc seruiat, sed non ridebit. Non sum ita senex, vt mihi non iuuenescat animi fortitudo. Suspensus itaque cum hinc atq; inde grauiter verberaretur, nec iam ferrent senilia mẽbra verberum pœnas, lassatis carnificibus atque extensoribus, in terram deflexus, inflexibilem mentem gerebat. Et quidam seu longæuam miseratus ætatem, seu tentamẽtis circunuenire desiderans, Responde, inquit, tantũmodo te manducaturum, nos te escæ eius immunem præstabimus. At ille clamans, Nequaquam cõtingat mihi vt fiam senex incentiuum iuuenilis erroris, qui hucusque eram forma salutaris instituti. His ego ludibriis, vt paululum viuam, luctabor, & totius vitæ labores addicam breuis viatico senectutis? Senectus portus debet esse, non naufragium vitæ superiori. Non te negabo lex patria, non abiurabo vos sancta instituta maiorum, non decolorabo vos infulæ sacerdotales, non te perfidiæ puluere turpabo canicies. Quid multa? Immoriẽdo tormentis factus est cæteris magisterium perseuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum. Beatus igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem vincere. An non beatus, qui potuit virtute animi victor esse pœnarum, pietatisque remigio seruare integram in tantis fluctibus passionem?

2. Macha. 6.

Ibidem.

De admirabili patientia ac fortitudine septem fratrum Machabæorum, quibus mater octaua addita fuit, qui suis suppliciis meritum beatæ uitæ acquisierunt. Caput XI.

Post ipsum statuti sunt pueri septem cum matre. Insultare licet tyranno, qui dum callide à sene incipiendum putat, magistrum eligit quo discipulos faceret fortiores, quorum velut puerilem ætatem præmiis prouocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci respondent: Quid contemnis vel circunscribis vt pueros? Sed fides cana est, sed valida disciplina. Experire certe, subiice quib' placet pœnis puerilia viscera, non inuenies corda puerilia, nec potentiores erunt tormentorum machinæ, quàm legitimæ obseruationis excubiæ. Quem vicit senectus, superabit æmula senectutis pueritia. Sequimur patrem filij, discipuli doctorem. Collige suppliciorum instrumenta propositas: meditationem patientiæ, non terrorem inscitiæ afferunt dum videntur. Iussit maximum natu eligi. At ille ridẽs, Recte, inquit, naturæ ordinem seruas. Sed cur dei legem temerãdam putas? Et pro pietate quidem omnes maximi sumus, sed tamen à me inchoatum gaudeo. Quod quæris tyranne, confiteor, nos summo deo seruire. & doces quid agere debeamus? Si tu tãta pertinacia vis extorquere veritatem, cur non omni virtute nos eam tenendam putemus? Quid plura? Adhibentur variarum genera pœnarum. Sed vicit pietas immanitatis furorem. exclusa est anima, non religio. Secundus accessit, nec degener fratris munia piæ confessionis impleuit. Et cum detraheretur membrana capitis, respondit: Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, quam non potestis auferre. Et vere hanc galeam nemo auferre potest, sicut postea Apostolus docuit in ecclesia domini, quia caput viri Christus est, & eius sumus membra. Recte puer istam diuino spiritu doctrinam apostolicam præuidebat. Exuebant immanes bestiæ corium capitis, & pardalicis feritatibus sæuiebant. At ille deficiens, Quàm dulce est inquit, mori pro religiõe, quàm suauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua sunt rex grauiora tormenta, tu tuis vehementius torqueris suppliciis, quia vides vinci in potestate. Et hoc defuncto, tertium statui sibi iussit. Et cum eum partim tentaret insidiis, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum: Non faciam voluntatem tuam, non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum passionem, & nobilem vitam, nõ negabo piam germanitatem. Quæ vis adhibeto supplicia, quibus magis vrgeas: hoc proficies asperitate pœnarum, vt maiora testimonia nostræ germanitatis accipias. Iussit itaque ei linguam amputari. At ille exclamans, Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscindi iubes. Confessus es te respõdere nõ posse rationi, maioráq; probas linguæ nostræ flagella, quàm tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostræ vocis flagella non potes sustinere. Sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam lingua sublata, grauius te suo cadens murmure flagellabit. Euadere te putas Antioche si vocem eripias? Et tacentes deus audit, & magis audit. Ecce aperui os meum, laxaui linguam meam, abscinde linguam: sed non abscindes constantiam, non virtutẽ auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis, nõ eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, sanguis clamabit, & dicetur tibi: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Audit enim sanguinis vocem, qui audit internas cogitationes. Tenebræ licet operiant, & parietum septa circundent, dicat impius quia nullus sibi testis assistat, exploret vniuersa: videt omnia deus: nec est aliquod facinus quod possit latere omnium iudicem deum, qui cognoscit vniuersa antequam fiant. Quid verba damus? Loquaciora sunt vulnera: & si vulnera tegantur, & si abscondatur cicatrix, non absconditur fides: nec tamẽ plaudas quòd auferendo linguam, confessionem laudis eripias. Satis iam deum sermone laudaui, nunc passione laudemus. Ex hoc perempto, iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnib' solueretur. At ille cum torqueretur

Ibidem. 7.

1. Cor. 11.

Eccles. 23.

retur immaniter, Dissoluis, inquit, corporis mébra, sed adiungis gratiam passioni, nec eripis solatium morti. Est enim vox tonitrui in rota, quia in bono & inoffenso vitæ istius cursu cœleste resultat oraculum, sicut in Ioanne & Iacobo filiis tonitrui resultabat. Itaque illud quod legi, nunc manifestius recognosco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Teres enim vita sine vlla offensione in quauis passione versatur, & intra hanc quoque rota currit. Currit lex intra gratiam, & obseruantia legis intra diuinæ curriculū misericordiæ est. Nam quo magis voluitur, plus probatur. Potius est hic ab impiis aduersa tolerare, vt ibi à domino consolationem inuenire possimus. Et iste consummans cursum suum, abrupit spiritum, animámque victor effudit. Quintus cum sisteretur, cęso prius, eidem iussit ignes admoueri, subiici incendia. Manabat è vulneribus cruor, & effossis vlceribus sanguis effusus ipsos flammarum extinguebat globos. At ille inter ignium crepitus audiebatur dicēs: Gratias tibi domine quod dedisti nobis dicere: Trāsibimus per ignem. Et sicut alibi idem tuus dicit Propheta: Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argētum. Astabo tibi sicut aurum purgatus incendio: & si quid fuit culpæ, ignis exussit. Itaque & iste transfiguratus à corruptela ad incorruptionem, vitam exhalauit. Sexto quoque admota tormenta sunt. At ille: Noli, inquit, frustra errare, & tuæ hoc adscribere potestati, quod ista aduersum nos exerceas. Nostrorum hoc delictorum est precium, vt peccātes puniamur. Et gratias domino, quod hic à nobis duplicia peccata exigūtur, vt ibi nobis cōsolatio deferatur. Gratias autem & tibi, quòd tam durus & immitis es, vt talibus nostris suppliciis dominus in quem peccauimus, genti nostræ propitius fiat. Nos quoque ableuamus ęrumnam, dum fidei passionibus delectamur. Et iste duris & asperis dilaceratus suppliciis, appositus est ad fratres suos. Supererat iunior ex fratribus, & iam pudebat Antiochum immaturæ ætati se ita fuisse ludibrio. Itaque dolis eum desiderans circunscribere, pollicebatur honores, diuitias, amicitiam suam, consortium secretorum. At verò pia mater monebat filium suum, dicēs & huic sicut cæteris: Nescio quemadmodum in vterum meum introistis, neque ego spiritum donaui nobis, neque membra formaui, sed hæc omnipotentis dei munera sunt. Putauit Antiochus videns matrem solicitam, quòd saluti eius timeret. ipsi quoque suadere cœpit, vt filium ab intentione sua reuocaret. At illa voce patria dicebat filio: Tu solus superes fili, summa votorum meorum, tu postremus clausisti partus meos, tu postremus conclude gaudia mea. Miserere mei, quæ te in vtero tot mensium curriculo portaui, ne vno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, nec sacrum eorum comitatum relinquas, nec consortium deseras. Te adhuc isti expectant triumphi. Aspice in cœlum, vnde hausisti spiritum, ad patrem omnium: aspice in terram, quæ tibi ante alimoniam ministrauit: aspice ad fratres, qui collegam requirunt: aspice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedem pij sanguinis: noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes sunt quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona quæ à deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit dominus, sextū iam diem clausi, & omnium opera bona valde. Debes mihi fili, vt quæ in illis sex laboraui, in te requiescam septimo, tanquam à seculi operibus iam feriata. Itaque proripiens se iuuenis ait: Quid sustinetis? Et multa vociferans, quòd nequaquam diuelli posset à fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera quàm regis imperia, cum argueret conuiciis regem, & ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus, vitę huius munus absoluit. Nouissima mater oblata est neci. Quis hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata muneribus* inter corpora filiorum nullum sensit mortis incursum? Quis, inquam, dubitet de eius beatitudine, quæ septem turribus circundata, in paradisi sedem caput extulit: quæ septem filiis cincta, sacratissimum deo chorum, non solum canorum vocib*, sed etiam passionibus, ad concinendas domini laudes cœlestibus inuexit altarib*: Quàm bonus fidei partus, quàm tutus portus iste pietatis, quàm splendida lucerna ecclesię, septeno fulgēs lumine, & octauo vtero cunctis luminibus oleum subministrans. De quibus pulchre dicitur: Date partem illis septem, & illis quidem octo. eo quòd in vtroque numero consortium gratiæ consequantur, in lege nutriti, per gratiam coronati, septem tanquam in sabbato, octo tanquam in euangelio. Pia mater supplemento passionis adiuncta, quæ in talibus filiis integram pietatis formam & parturiuit & peperit.

Psalm.76. Psalm.65. Psa.16.& 65. *mortis. Eccli.11.

De singulari beatæ illius matris septem filiorum commendatione. Caput XII.

Recurrūt in memoriam sermones sanctæ fœminæ, dicentis ad filios: Ego vos genui, ego vobis succum lactis insudi: nolite nobilitatem vestram perdere. Sic aliæ matres reuocare à martyrio solent filios, non vocare. At ista maternum in hoc ponebat affectum, si filiis vitam magis perpetuam quàm temporalē suaderet. Spectabat itaque pia mater filiorum certamina, & quamuis maternorum viscerum compassione quateretur, tamen pietatis studio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cum posset salutem eligere filiorū, malebat periculum: cōpressisq; naturę gemitibus, pœnas filiis optabat augeri, vt mors citius appropinquaret. Videmus conuersa vota matris in filios, ne quem superstitem derelinqueret, sed omnes piæ cohæredes mortis acquireret. Sed nec filij minores tali parente, qui se inuicem cohortabantur, qui dicebant vno studio, & quadam animorum acie: Mortis aduersæ impetum petamus. Tunc enim viuemus, cum fuerimus mortui. Nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo se subtrahat prælio triumphali. Non homini, sed deo nostras animas deuouimus: non homini, sed authori omnium militamus. Talis hæc pugna est, vt ille gloriosius vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt, vt mater consona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima sui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui super mortuos aduoluebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata est, non oculos cuiusquam pressit aut ora morientis: non lauit vulnera, sciens gloriosiores esse si euiscerati & concreti pariter puluere & sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, qualia solent trophæa ex hostibus reportare. Non superiacienda velamina, non prosequendas exequias, nisi suæ quoque comitatu mortis arbitrata est. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quàm morientes filij in tam grauibus suppliciis ediderant? Erumpebat enim naturæ gemitus, & inuitus spectares peremptorum cadauera, sicut fila chordarū audires heptachordum psalterium triumphalibus gemitibus resultare. Non sic illecebrosi cantus sirenum attraherent audientem. Illi enim ad naufragium trahunt, isti ad sacrificij victoriam. Nec sic cygnea carmina aures animúmque mulcerent. Cygni enim naturæ sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis. Non sic rauca resonant secreto in nemore columbarum murmura, vt vltima verba morientium cum summa suauitate resonabant. Nec sic Luna inter stellas refulget, vt inter filios mater: & cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat, & cum amplexata victores in medio filiorum iaceret. O vera mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior: o indissolubile pietatis vinculum, ô vere valida charitas sicut mors dura, sicut inferi zelus deuotionis ac fidei. Nulla tantarum diluuia passionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio totius orbis spatiis innocua ferebatur, ita & tu aduersus fluctus tam grauium passionum pietate immobilis restitisti: & cum posses salutem filiorum eligere, noluisti. Quo affectu vos prosequar sanctæ matris pia pignora? Quo penicillo sermonis mei describam formæ vestræ & animarum similitudinem? Stetistis inter exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum subactus, quos India quoque in extremi maris secreta refugiens declinauit, & soli de rege superbo sine bel-

lico

lico conflictu victoriam reportastis. Vicerunt in vobis sola arma pietatis, dedit pœnas tyrannus, & quia vos non potuit vincere, & quia atroci peremptus est morte.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE SANCTO IOSEPH.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, *de sancto Ioseph, Liber vnus.*

Cur post tractatum de Abraham, Isaac, & Iacob, historiam de sancto Ioseph author prosequi curauerit. Et qua ratione idem sanctus nobis tanquã speculum castitatis propositus esse debeat: vnde etiam à parentibus plus quàm cæteri filij fuerit dilectus. Quódque ea res inuidiæ causa fuerit. Cur etiam inuidiam sanctorum discere debeamus. Caput I.

SAnctorum vita, cæteris norma viuendi est. Ideoque digestam plenius accepimus seriem scripturarum, vt dum Abraham, Isaac, & Iacob, cæterósque iustos legendo cognoscimus, velut quendam nobis innocentię tramitem virtute eorum reseratum imitantibus vestigiis prosequamur. De quibus mihi cum frequens tractatus fuerit, hodie sancti Ioseph historia occurrit. In quo cum plurima fuerint genera virtutum, præcipue insigne effulsit castimoniæ. Iustum est igitur vt cum in Abraham didiceritis impigram fidei deuotionẽ, in Isaac synceræ mẽtis puritatem, in Iacob singularem animi laborúmque patientiam: ex illa generalitate virtutum in ipsas species disciplinarum intendatis animum. Nam licet illa sint diffusiora, tamen ista expressiora sunt: eóque facilius mentem penetrant, quo magis circunscripta ac determinata sunt. Sit igitur nobis propositus sanctus Ioseph tanquam speculũ castitatis. In eius enim moribus, in eius actib' lucet pudicitia, & quidam splendet castimoniæ comes nitor gratiæ. Vnde etiam à parentibus plus quàm cæteri filij diligebatur. Sed ea res inuidiæ fuit: quod silẽtio prætereundum non fuit. Hinc enim argumentum totius historiæ processit: simul vt cognoscamus perfectum virum non mouendum vlciscendæ dolore inuidiæ, nec malorum rependere vicem. Vnde & Dauid ait: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Quid autem esset quod præferri Ioseph mereretur cæteris, si aut lædentes læsisset, aut diligẽtes dilexisset? Hoc enim plerique faciunt. Sed illud mirabile, si diligas inimicum tuum: quod saluator docet. Iure ergo mirandus qui hoc fecit ante euãgelium, vt læsus parceret, appetitus ignosceret, venditus non referret iniuriam, sed gratiã pro contumelia solueret: quod post euangelium omnes didicimus, & seruare nõ possumus. Discamus ergo & sanctorum inuidiam, vt imitemur patientiam, & cognoscamus illos non naturæ præstantioris fuisse, sed obseruationis: nec vitia nescisse, sed emendasse. Quod si inuidia etiam sanctos adussit, quanto magis cauendum est ne inflammet peccatores?

Psal. 7.

Qualis esse debeat affectus parentum, filiorúmque gratia. Et qua ratione Iacob reprehendendus non fuerit quia cæteris hunc puerum præferebat: in quo & gratia diuina per vi-

per visum somniorum refulsit. Quid præterea somnia ista, patrisque obiurgatio, in quo pietas paterna non errabat, significent. *Caput II.*

INstruimur igitur qualis esse debeat affectus parentum, filiorúmque gratia. Amare liberos dulce, & impensius amare prædulce. sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem teneat, nocet liberis: si aut nimia indulgentia dilectum resoluat, aut prælatio vnius cæteros ab affectu germanitatis auertat. Plus acquiritur filio cui fratrum amor acquiritur. Hæc præclarior munificentia patrum, hæc ditior hæreditas filiorum. Iungat liberos æqualis gratia, quos iunxit æqualis natura. Lucrum pietas nescit pecuniæ, in quo pietatis dispendium est. Quid miraris si propter fundum aut domum oriūtur inter fratres iurgia, quādo propter tunicam inter Iacob sancti filios exarsit inuidia? Quid ergo? Reprehendendus Iacob quia præferebat vnum cæteris? Sed nec libertatem possumus auferre parentibus, ne eos plus diligant, quos plus credunt mereri, nec filiis resecare debemus studium plus placendi. Denique & Iacob illum plus amabat, in quo maiora virtutū insignia præuidebat: vt non tam filium pater prætulisse videatur, (B) quàm propheta mysterium: meritóque variam tunicam fecit ei, quo significaret eum diuersarum virtutum amictu fratribus præferendū. (Gene. 37.) Denique in puero adhuc refulsit diuina gratia. Siquidem somniauit quod cum alligasset, vt sibi videbatur per visum, manipulos cum fratrib' suis, surrexerit manipulus eius, & steterit erectus: conuersi autem fratrum manipuli, adorauerint manipulum suum. (Ibidem.) In quo vtique domini Iesu futura resurrectio reuelata est, quem & Hierosolymis cum vidissent vndecim adorauere discipuli, & omnes sancti cum resurrexerint adorabunt, fructus bonorum operum proferentes, sicut scriptum est: Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. (Psalm. 125.) Vnde fratres, licet somnij fidem per inuidiam derogarent, interpretationem tamen eius propriis sermonibus exprimentes responderunt ei. Nunquid regnando regnaturus es nobis, aut dominando dominaturus es nobis? Regem enim venturum visio illa signabat, quem omnis caro generis humani inflexo adoraret genu. Vidit autem aliud somnium, & narrauit illud patri suo, & fratrib' suis, eo quòd Sol & Luna & vndecim stellæ adorarent eum. (Gene. 37.) Vnde obiurgauit illum pater eius, dicens: Quid ergo erit hoc visum quod somniasti? Nunquid veniētes ego & mater tua & fratres tui adorabimus te super terrā? Quis est ille quē parentes & fratres adorauerūt super terram, nisi Christus Iesus, quando cum Maria & Ioseph cum discipulis adorauerūt, deum verū esse in illo corpore confidentes, de quo solo dictum est: Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ & lumen? (Psal. 148.) Obiurgatio autem patris quid significat, nisi duritiā populi Israel? Ex quibus Christus secundum carnem, quem hodiéque deum esse non credunt, nec volunt adorare quasi dominum, quia ex se natum esse cognoscunt. Audiunt itaque responsa eius, sed non intelligunt: legunt ipsi quod eum Sol & Luna laudent, sed nolunt credere de Christo Iesu dictum esse. Itaque Iacob typo fallitur alieno, sed suo amore non fallitur. Pietas in eo paterna non errat, sed erraturæ plebis affectus exprimitur.

Quòd tanto somnio non incredulus fuerit Iacob patriarcha, qui futuræ incarnationis mysteria uidens, filium mittebat ad fratres. Et de præuisione ipsius Ioseph à fratribus antequam ad illos appropinquaret, eorundémque ad occidendum ipsum consilio: eiusdem quoque liberatione, ac uenditione. Et de istorum aliorúmque circa hæc cōcurrentium mysterio. *Caput III.*

NOn ergo tanto somnio patriarcha non credidit, qui vtrumque pariter gemino prophetabat oraculo, vt & personam iusti repræsentaret, & populi, quod deus venturus esset in terras, qui & diligeretur, & necaretur à perfidis. Videbat igitur futuræ incarnationis mysteria, qui filium mittebat ad fratres vt videret si rectæ sunt oues. Quas oues iam tunc in illo patriarchæ studio requirebat, nisi eas de quibus ipse dominus in euāgelio dixit: (A) Non veni nisi ad oues perditas domus Israel? (Matth. 15.) Et misit, inquit in Sychem, quod interpretatione dicitur humerus siue dorsum, hoc est ad eos qui non conuerterentur ad dominum, sed fugientes, se à facie eius auerterent, quod est proprie peccatoris. Exiit enim Cain à facie dei. Et Propheta dicit: Pones eos dorsum. (Psalm. 20.) Iustus autem non se auertit à domino, sed occurrit dicens: Oculi mei semper ad dominum. (Psal. 24.) Et Esaias dicente domino: Quem mittam? sponte se obtulit dicens: Ecce ego. (Esaiæ. 6.) Et Symeon expectauit vt videret Christum dominum, & posteaquam vidit, quoniam remissionem peccatorum, & totius mundi videbat redemptorem, quasi leuiatus à peccato, poposcit vsu carnis huius absolui, dicēs: Nūc dimittis domine seruum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. (Lucæ. 2.) Et Zachæus hinc primum suæ prærogatiuam cōmendationis inuenit, quod in arborem vt Christum videret, ascendit. (Ibidem. 19.) Ergo Ioseph à patre missus est ad fratres, ab illo magis patre, qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: (Roma. 8.) ab illo patre de quo scriptū est: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati. (Ibidem.) Et errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos inuenire nō poterat. Nō immerito errabat, qui quærebat errātes. Eos enim agnoscit dominus, qui sunt ipsius. (2. Tim. 2.) Denique & Iesus fatigatus ex itinere, sedebat supra puteum. (Ioan. 4.) Fatigabatur, quia non inueniebat dei populum, quem quærebat. exierat enim à facie domini. Qui enim culpā sequitur, exit à Christo. Peccator exit, iustus intrat. Denique Adam se peccator abscondit, iustus autem dicit: Intret oratio mea in conspectu tuo. (Psalm. 87.) Inuenit autem Ioseph fratres suos in Dothaim, quod significat defectionem. (Gene. 37.) Vbi est enim nisi in defectione qui deum deserit? Nimirum deficiebant, qui non audiebant dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. (Matth. 11.) Venit igitur Ioseph in Dothaim, & præuiderunt eum de longe venientem, antequam appropiaret ad illos, & insæuiebant vt occiderēt eum. Merito longe erant, qui erant in defectione: & ideo insæuiebāt, quia non appropiauerat his Christus. Nam si appropiasset his typus Christi, fratrem vtique dilexissent. Sed prope esse non poterāt, qui parricidium cogitabant. Ecce, inquit, somniator ille venit: nunc ergo venite, & occidamus eum. (C) Nónne hæc verba dicebant qui de parricidali sacrilegio cogitabant? Sicut de ipsis Salomon ait: Tollamus iustum, quia inutilis est nobis. (Sapien. 2.) Et addiderūt in Genesi: Et videam' quid proderunt somnia illius. Hoc scriptum est de Ioseph, completum est de Christo, quando Iudæi in eius passione dicebant: Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. (Marc. 27.) Confidit in deum, liberet nunc eum si vult. Nunquid & ipsi fratres tam impii, vt fratrem occiderent? Et vnde tantorum merita patriarcharū, vt lex * totius plebis eorum vocabulis designaretur? (*grex) Quomodo conueniunt pietatis nomina, & sceleris insignia? Sed etiam iusti* typo populi, nō animi sui vitio laborabant. (*Sed in iusti) Ideo omnis inuidia, ideo parricidij meditatio per figuram, pietas per affectū. Denique Ruben & Iudas germanitatis pia iura seruātes, de manibus cæterorum eum liberare cupiebāt: (Gene. 37.) meritóque Iudas paterna benedictione præfertur, cum ei dicitur: Adorabunt te filij patris tui. Catul' leonis Iuda, & ipse erit expectatio gentiū. (Gene. 49.) Quod vtiq; soli cōuenit Christo, cui repositum fuit vt adoraretur (D) à fratribus, & expectaretur à gentibus, lauaret in vino stolā suam proprij corporis passione, quia carnem suam nulla peccati labe maculauit. Aser quoque non vtique sibi conuenire credebat. Aser pinguis panis eius, & ipse Aser cum principibus. Quid verò ipse Ioseph, cui dictū est, Filius meus ampliādus Ioseph, filius ampliandus meus: zelatus filius meus, filius meus adolescentior, ad me reuertere? In quem consilium conferentes maledicebant, in quo benedictio præualuit, super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum. Quem significari intelligebat in se, nisi illum qui omnium merita supereminens, supra omnium desideria sanctorum immensæ teneret apicem potestatis, quem voto nullus æquaret? Compensatur ergo in patriarchis inuidia per gratiam, qui & excusantur à culpa, & reuelationis munere consecrantur. Non enim tam culpabile est dixisse quæ plebis sunt, quàm beatum vidisse quæ Christi sunt.

sti sunt. Subierunt personam peccatoris populi, vt accipe-
rent gratiam domini redemptoris. Certe culpam aboleuit
gratia, gratiam culpa non minuit. Et vt cognoscamus omne
Gene. 37.
hoc de populo& domino Iesu mysteriũ esse: Venite, inquit,
vẽdamus Ioseph Ismaelitis. Quid interpretationis habet no
men Ioseph, nisi quòd diuinam gratiam significet, & expres
Philip. 2.
sionem dei summi? Quis igitur venditur, nisi ille qui cum in
forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem
deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens?
Neque enim nos eum emissemus, nisi vendidissent sui. Ma-
le vendiderunt, peius emerunt. Vendiderunt negociatorib^9
boni odoris, emerunt à proditoribus. Vendidit eum Iudas,
emerunt Ismaelitæ, qui significantur Latina interpretatione
odio habentes deum suum. Ideo alibi viginti, alibi viginti
& quinque aureis, alibi triginta inuenimus emptum Ioseph:
quia non omnibus vnius æstimatione præualet Christus. A-
liis minus, aliis amplius. Fides ementis incremẽtum est mer
cis religiosiori. Preciosior deus peccatori, preciosior & est
redemptor. Pluris& illi valet qui plus habet gratię. Sed etiã
Lucæ 7.
cui multa donata sunt, pluris valet: quia cui plus remissum
est, plus diligit, sicut ipse dominus in euangelio pronuncia-
uit de illa muliere quę super eius pedes effudit vnguentum,
& lachrymis lauit, & capillis suis tersit, & osculis siccauit,
de qua ait ad Simonem: Propter quod dico tibi, Remissa
sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem
minus dimittitur, minus diligit. Interdum diuersitates pre-
cij, non solum quantitatis habent, sed etiam numeri expres-
sioné, sicut habes de vnguento quod ad sepeliendũ se domi-
Marc. 14.
nus effusum esse memorauit scriptura, dicẽte Iuda: Potuit
hoc venire denariis trecentis. Quo numero nõ quãtitas, sed
significatio crucis videtur expressa. Ita hic quoq; diuersitas
vel viginti vel triginta aureorum vel argenteorum habet
vel geminatæ vel triplicatæ perfectionis indicium. Nam vi
gintiquinque aurei, Iubilei, qui est remissionis numerus, si-
gnificant preciosissimam portionem. Hic quoque (vt do-
Gene. 37.
minicę passionis figuram aduertas) ait Iudas patriarcha: Tra
damus Ioseph Ismaelitis, manus autem nostræ non sint inie
ctæ super eum. Et bene superius dixerat: Manus autem no-
lite inferre illi. Quod Iudæi in domini passione dixerunt:
Ioan. 18.
Nobis nõ licet interficere quemquam. vt sermo Iesu imple
retur, significans qua morte moriturus esset. Iam tunc ergo
futuræ crucis præfigurabatur insigne, simul & quod exutus
est tunicam: id est, carnem quam assumpsit, exutus est, deco
ram diuersitate virtutum. Ergo tunica eius, id est caro, non
diuinitas cruentata est, & indumentum ei carnis, non im-
mortalitatem vitæ auferre potuerunt. Hanc tunicam Iudai-
Lucæ 10.
cæ bestiæ cruentauerunt, illæ de quibus dicit: Ecce ego mit
to vos sicut agnos inter lupos. Quod autem lacus siccus e-
Hiere. 2.
rat, quid mirum si Iudæorum lacus aquam non habet, qui
dereliquerunt fontem aquæ viuæ, fecerunt sibi lacus cõtri-
tos? Et vt scias verum hoc esse mysterium, ipse de se domi-
Psalm. 87.
nus ait: Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, & in vm-
bra mortis. Illi igitur emunt Christum, qui boni odoris de-
ferunt thymiama, quo adolent altaria piæ mentis. Vnde &
Psalm. 140.
Dauid Græce hoc modo ait: Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυ-
μίαμα ἐνώπιόν σου. Resinam quoque, qua marmora confracta
sociantur. Est resina spiritalis, quæ fracturas animæ tuæ so-
lidet, & diuulsa connectat, & soluta constringat. Hæc enim
spiritalis resina corroborat, & quædam comminuta animæ
membra componit, vt sine offensione socientur. Denique
Hieremias hanc quærit resinam, vt Babyloniam curet sana-
Hier. 51.
re si possit, dicens: Accipite resinam corruptioni eius, si quo
modo sanabitur. Curauimus Babyloniam, & sanata non est.
Non est sanata synagoga, quia resina ista migrauit ad eccle-
siam. Ideo ex Galaad veniebant negociatores de possessio-
ne, hoc est de incolatu testimonij, merces suas ad ecclesiam
transferentes, vt gẽtium peccata resina ista curaret. De qui-
Esaię 35.
bus dicitur: Conualescite manus discussæ, & genua dissolu-
Acto. 3.
ta. Fides syncera est. Hanc habebat Petrus cum diceret clau
Acto. 9.
do: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Meritóque
surrexit, & ambulauit. Hanc habebat cum diceret paralyti-
co: Aenea, sanet te dominus Iesus, surge & sterne tibi. Et
surrexit, & strauit sibi. Hanc habebat cum diceret mortuæ:
Surge in nomine domini Iesu. Et defuncta surrexit. Huius
Matth. 3.
resinæ temperamento lapides illi de quibus potens est do-
minus resuscitare filios Abrahæ, compaginantur. Huius re-
sinæ medicamento claudus erigitur, paralyticus reforma-
tur, mortua resuscitatur. Illud quoque quod hœdi sanguine
resperserunt tunicam eius, videtur significare quoniam fal
sis testimoniis appetentes, inuidiam deduxere peccati in o-
mnium peccata donantem. Nobis agnus est, illis hœdus. No
bis agnus dei occisus est, quibus abstulit peccata mundi: il-
lis hœdus, quorum acerbauit errores, delicta cumulauit. Id-
Ibidem 23.
eoque ait: Implete mensuram patrum vestrorum. Merito-
que Iacob posteritatis deplorans dispendia, quasi pater fi-
lium flebat amissum, quasi propheta flebat interitũ Iudæo-
rum. Denique scidit etiam vestimentum suum, quod in pas-
sione domini factum legimus à principe sacerdotum, in quo
esset non priuata persona, sed publici munus officij. Et ve-
lum templi scissum est, & prophanata mysteria, vt esse nu-
datum populum salutaribus indumentis, diuisum regnum
Lucæ 11.
talibus manifestaretur insignibus destruendum: quia omne
regnum diuisum, facile destruetur. Et vere diuisum, quan-
do hoc quod erat Christi, cœpit esse etiam diaboli. Neque
enim poterant indiuisi manere, qui à patre filium separabãt.

*De venditi Ioseph ductione in Aegyptum, atque eius em-
ptione à præposito cocorũ, quidque hoc significet. De ser
uitutis præterea ipsius mystica atque morali interpreta-
tione.* Cap. IIII.

Gene. 39.
VEnditus est ergo Ioseph, & ductus in Aegyptum,
emptus à præposito cocorum.) Non ociosa perso
na, quæ cruda ciborum coqueret, vt epularentur
animi fidei suauitate. nullus enim cibus scientia &
doctrina dulcior. Erat antè in Aegypto cruda perfidia, quã
nullus diuinæ cognitionis ardor, & veræ scientiæ cupiditas
vlla molliuerat, non eloquia domini ignita decoxerãt. Ven
ditus est Ioseph in Aegypto, quia Christus venturus erat ad
Esaię 50.
eos quibus dictum est: Peccatis vestris venditi estis. Et ideo
suo sanguine redemit, quos propria peccata vendiderant.
Sed venditus Christus conditionis susceptione, non culpæ
peccatíque precio tenetur, quia peccatum ipse non fecit.
Precio igitur nostro debitum, non sua æra contraxerunt,
chirographum sustulit, fœneratorem remouit, exuit debi-
torem: vnus exoluit quod ab omnibus debebatur. Non lice
bat nobis exire seruitio. Suscepit hoc ille pro nobis, vt ser-
uitutem mundi repelleret, libertatem paradisi restitueret,
gratiam nouam, consortij sui honorem relinqueret. Hoc de
mysterio. Cæterum quod ad moralem pertinet locum, quia
1. Timo. 2.
omnes vult saluos fieri dominus deus noster, dedit per Io-
seph etiam iis qui sunt in seruitute, solatium, attribuit magi-
sterium, vt discerent etiam in vltima conditione posse mo-
res esse superiores: nec vllum statum immunem esse virtu-
tis, si animus vniuscuiusq; cognoscat carnem seruituti sub-
ditam esse, nõ mentẽ: multósque seruulos esse dominis libe
riores, si in seruitute positi à seruilibus putẽt operibus ab-
stinendum. Seruile est omne peccatum, libera est innocentia.
Ioan. 8.
Vnde & domin^9 ait: Omnis qui facit peccatũ, seruus est pec
cati. Quomodo enim non seruus omnis auarus, qui pro exi-
guo pecuniæ lucello seipsum auctionatur? Timet enim ne
congesta amittat, qui non vtenda cõgessit, maiore periculo
seruaturus, quo maiora quæsiuit. Quomodo non mẽdicus,
cui sunt parua quę possidet? Nã & si mihi diues videaŕ, sibi
eget: nec testimoniis sua vota solatur, qui quod optat, nescit
credere. Quomodo autẽ non & ille seruus, qui subditus est
libidini? Primum suis ardet incendiis, & peccati sui facibus
Esaię 50.
exuritur. Quibus recte dicit propheta: Ambulate in lumine
ignis vestri, & in flamma quam accendistis. Suscipit omnes
metus, insidiatur somnis singulorũ. vt vnius cupiditate po-
tiatur, fit seruus omnium. Seruit igitur, ac miseram quidem
seruitutẽ. qui ipse sibi dominos facit, ipse vult habere quos
timeat. Nihil enim tam speciale seruitutis est, quàm sem-
per timere. Ille verò in quauis conditione seruitij semper
liber, qui amore non capitur, auaritiæ vinculis non tenetur,
metu criminis non alligatur: qui securus spectat præsentia,
quẽ futura non terrent. Nónne videtur tibi ille in seruitute
domina-

dominari, ille autē in libertate seruire? Seruiebat Ioseph, regnabat Pharao: beatior huius seruitus, quàm regnum illius. Denique tota Aegyptus collapsa esset fame, nisi regnū suū consilio serui subdidisset. Habent igitur vnde glorientur originales seruuli: Seruiuit & Ioseph. Habent vnde se cōsolentur qui ex libertate in seruitutem aliqua necessitate venerint. Habent quod imitentur, vt discant conditionem se mutare posse, non mores: esse & in vernulis libertatem, & in seruitute constantiam. Habent quod etiam domini per seruulos bonos sperent. Abraham filio per vernaculum inuenit vxorem. Benedixit dominus domum Aegyptij propter Ioseph, & facta est benedictio domini in toto censu eius, & in domo, & in agris. Et conuertit, inquit, omnia, quęcunque illi erant, in manus Ioseph. Aduertimus quod ea quæ domini gubernare non poterant, seruuli gubernarunt.

Gene. 24.

De singulari commendatione speciositatis & decoris, castitatis ac pudoris sancti Ioseph, eiusque impetitiōe à domina sua ad concubitum, & eiusdem adulteræ telis. Ipsius quoque Ioseph recusatione, fuga, uestis relictione, accusatione, incarceratione, atque uisitatione diuina.

Caput V.

SEd quid de priuata domo dispositionis eius serui astruam, qui rexit imperium? Plus tamen est quod ante se rexit. Et cū esset decorus aspectu, & speciosa facie valde, venustatem sui vultus nō ad alienam deriuauit iniuriam, sed ad suam seruauit gratiā: hoc se pulchriorem ratus, si non dispēdio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur. Illum esse verum decorem, qui nō alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, sed iudicia acquireret vniuersorum, fraudi nulli futurus, laudi sibi. Iam si qua petulantibus aspexit oculis, illius crimen solum est quæ male vidit, non huius qui male se nollet videri: nec in eo quod visus est, culpa est. Non erat in potestate seruuli vt nō videretur, marit⁹ debuit cauere oculos vxoris. Sed ille nihil timebat de cōiuge, arbitrabatur iste testimonium esse castimoniæ, non remissionem incuriæ. Discant tamen viri cauere etiam oculos fœminarum. Adamantur enim & qui nolūt amari. Denique adamatus est Ioseph, qui amantem cōtempserat. Et bene excusauit eum scriptura, dicens: Immisit oculos vxor domini eius in Ioseph: hoc est, non iste se ostētauit, nec cepit incautam, sed illa retia sua misit, & indagine sui capta est. Laqueos suos sparsit, & suis hæsit vinculis. Dixit autem illi: Dormi mecum. Prima adulteræ oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Suppetit defensio vbi adhuc liber affectus est. Ideo scriptum est quia ille noluit. Primum igitur congressione mētis superauit, tanquam scuto animi irruentem repellens: deinde sermonē tanquam hastam vibrauit, vt se illa reuocaret. Et dixit vxori domini sui: Recte vxor domini, non ipsa domina dicitur, quæ non potuit extorquere quod voluit imperare. Nam quomodo domina, quæ dominandi non habebat affectū, quæ disciplinam dominæ non tenebat, quæ seruulis libidinis incentiua præstabat? Ille dominus, qui amantis non excepit faces: qui lenocinantis vincula non sensit: quem nulla mortis formido perterruit: qui maluit liber criminis mori, quàm potentiæ criminosæ eligere consortium. Ille liber, qui turpe credidit vicem gratiæ non referre. Denique non vt meticulosus excusat, nec tanquā periculi timidus cauet, sed tanquam beneficij herilis & innocentiæ suæ debitor fugit crimen ingrati, peccatique labem, & culpæ cōtagium quasi iustus horrescit. Tertium spiculum adultera interpellandi assiduitate vibrabat, sed Ioseph non audiebat eam. Habes post prima verba quid caueas. Non solum lubrica, sed etiam procax, importuna, petulans est libido, nec habet quod vereatur adultera. Quæ dispendia pudoris prima non doluit, insidiatur vt capiat. Deniq; officij sui & commissi muneris ingressum gratia, remotis arbitris ac domesticis apprehendit eum, dicēs: Dormi mecum. Excusatur Ioseph scripturæ testimonio, quia commissum à domino nequibat deserere obsequium. Non enim satis est quod securus sui domus interiora, quasi qui capi nō posset, ingressus est: iustus debuit

Genes 39.

Ibidem.

A præuidere ne furenti copiam daret, & eius illa peccato periret. Sed qui aduersari sibi domini sui videbat vxorem, neglecti officij etiā à domino cauere debebat offensam. simul adhuc sermonis, non comprehensionis putabat audaciam. Excusatur quòd ingressus est, prædicatur quod elapsus est. Nec pluris fecit vestimenta corporis, quàm animi castimoniam. Reliquit tanquam non sua, quæ adultera suis manibus detinebat: & aliena iudicauit, quæ tactu impudicæ potuerāt comprehendi. Magnus quippe vir, qui venditus, seruile tamen nesciuit ingenium, adamatus non redamauit, rogatus non acquieuit, cōprehensus aufugit. Qui cum ab vxore domini conueniretur, teneri veste potuit, animo capi non potuit: ac ne ipsa quidem verba diu passus est. Cōtagium enim iudicauit si diutius moraretur, ne per manus adulteræ libidinis incentiua transirent. Itaque vestem exuit, crimen excussit, & relictis quibus tenebatur exuuiis, spoliatus quidem, sed non nudus aufugit, qui erat tectior indumento pudoris. B Nō est enim nudus, nisi quem culpa nudauerit. Denique in superioribus habemus quod Adam posteaquam dei mandatum præuaricatione deseruit, & peccati grauis æra contraxit, nudus erat. Vnde & ipse ait: Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, quia nudus sum, & abscondi me. Intellexit enim se esse nudum, qui infulas diuinę protectionis amiserat. Et ideo latebat, quia vestem fidei nō habebat, quam vtique prępuaricando deposuit. Magnam rem vides. Ille nudus erat, qui tunicam non amisit: iste nudus non erat, qui vestimentis se exuit, quæ in manibus adulteræ dereliquit. Eadem scriptura illum nudum asseruit, hunc abnuit. Et ideo iste expoliauit se potius quàm nudauit, qui incorrupta virtutum vestimenta seruabat, expoliens se veterem hominem cum actibus suis, vt indueret nouum, qui secundum imaginē creatoris in agnitione renouatur. Ille autem nudus remansit, qui se iterum vestire non potuit, singulari spolio virtutis exutus. Vnde pelliceam accepit tunicam, quia peccator habere non poterat spiritalem. Reliquit igitur vestimenta Ioseph, C & nudauit adulteræ inuerecundiam, quæ postea latere non potuit. Denique exiuit foras, & ipsa adulterij sui tentamenta vulgauit, exaltans vocem suam, eo quòd relictis vestibus Hebræus aufugerat. Ipsa igitur quod cælare debuerat, prodebat, vt composito crimine læderet innocentem. Iustus autem accusare non nouit, ideo impune hoc impudica faciebat. Illam igitur vere exutam dixerim, etiā aliena vestimenta seruantem, quæ omnia amiserat velamina castitatis: illum satis ornatum, satis defensum, cuius vox non audiebatur, & innocentia loquebatur. Sic Susanna posteaquam tacet, in iudicio melius locuta est oraculo, & ideo prophetæ meruit defensionem, quæ propriè auxilium non quæsiuit. Illum ergo beatiorem dixerim cum in carcerem mitteretur, quia subibat pro castitate martyrium. Bonum enim munus pudicitia, sed minoris meriti cum periculum abest: vbi verò etiam salutis periculo defenditur, ibi pleni⁹ coronatur. Inaudita causa, inexplorata fide veri, tanquam reus criminis in carcerem Ioseph mittitur. sed cum dominus nec in carcere deserebat. D Non turbentur innocentes cùm falsis criminibus appetuntur, cum oppressa iustitia traduntur in carcerem. Visitat deus & in carcere suos, & ideo ibi est plus auxilij, vbi est plus periculi. Sed quid mirum si visitat deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum esse memorauit, sicut habes scriptum: In carcere eram, & non venistis ad me. Quo non penetrat diuina misericordia? Inuenit Ioseph huiusmodi gratiam, vt qui fuerat clausus in carcere, ipse potius carceris claustra seruaret, cederet munere clauiculari⁹, inclusos omnes in potestatem eius committeret. Itaque Ioseph non solum carcerem nō sentiebat, sed etiam alios quoque carceris leuabat ærumna.

Gene 3.

Coloss.3.

Daniel 13.

Matth.25

De inuectione in mulierem. Et de spadonibus etiam illatæ iniuriæ authoribus, quàm fragilis & tenuis sit eorum status: ipsorumque offensione, incarceratione, somniorum uisione, & eorundem per sanctum Ioseph interpretatione. Et quemadmodum omnis potentia, magnificentia, & gloria huius seculi nihil aliud sit quàm somnium. De mysterio præterea Hebræi somnium interpretantis, ac reprehensione

prehensione spadonis immemoris & obliti interpretis sui. De fastu denique & fragilitate ministrorum regalium. *Caput VI.*

HVius igitur iniuriæ author mulier & spadones sunt. Sed mulier Aegyptiorũ, quæ procaces cum viris solita miscere sermones, lacessere verecundos, refugientes insequi, pudẽtes perurgere: cum vitia sua non posset defendere, innoxios criminabatur, perfidiam miscens perfidiæ, aliena tenens, & alios ipsa condemnans, modum nullum ponens furori. Quæ enim causa crudelitatis, nisi quòd cupiditatibus suis obsisti videbat, & desideria sua vetita assensione fraudari? En propter quod aperiatur carcer vt suscipiat innocentes: soluantur catenæ reis, vt imponantur fidelibus: dimittantur veritatis adulteri, vt includatur qui fidei adulterium recusauit. De istis verò spadonibus quid dicam? qui exemplum debẽt esse spadonibus cæteris, quòd status eorum fragilis ac tenuis, & in voluntate regia spes omnis, quibus leuis offensa summum periculum sit, secundæ autem res vile ministerium. Gloriabatur alter quod esset vini prępositus. vterque offendit, missique in carcerem, & commendati sancto Ioseph ab ipso carceris clauiculario, cum essent illic dies complures, viderunt somnium: & cum reuiseret eos Ioseph, tristes turbatósque animi offendit: quia turbabantur somnio, cuius interpretem non inuenirẽt. Nónne per deũ, inquit, interpretatio somnij est? Narrate ergo mihi. Et narrauit prępositus vini somnium suum: Erat vitis in conspectu meo, in vite autem tres radices, & ipsa flores ferens, germina matura, & botriones vuarũ: & calix Pharaonis in manu mea. Et sumpsi eam, & expressi in calice, & dedi calicem in manu Pharaonis. Et dixit illi Ioseph: Tres radices, tres dies sunt. Adhuc triduum, & memorabitur Pharao principatum tuum, & restituet te super officium tuum pristinum, & dabis calicem in manu Pharaonis. Sed memor esto per temetipsum cum bene tibi fuerit, & facies in me misericordiam, & memor eris mei ad Pharaonẽ, & educes me de carcere isto, quia furtiue captus sum de terra Hebræorum, & hic nihil mali feci, & miserunt me in lacum carceris huius.) Alterius somnium non libet dicere. Meministis certe verborum meorum, quod etiam tunc refugerim eius interpretationem: in eo cuius exitum refugio, mortem perhorresco. De isto prius dicamus, qui sibi beatus videbatur, cum esset vini prępositus: & hunc summum credebat apicem omnis potentiæ, quod regi calicem dabat. Hæc gloria illius, hæc magnificentia in hoc seculo: hac defraudatus dolebat, huic redditus gratulabatur. Sed hoc somnium est, & omnis potẽtia seculi somnium, non veritas est. Denique per somnium videt reddi sibi principatum suum. Esaias ita esse huiusmodi homines, qui in hoc seculo delectantur secundis rebus: Sicut qui in somniis manducat & bibit, videtur sibi cibo & potu, dum dormit, repleri, sed cum euigilauerit, incipit esurire amplius, & tunc intelligit quàm inanis ille cibus & potus fuerit somniãtis: sic qui dormit in hoc seculo, nec oculos aperit ad mysteria diuina: quandiu somno grauatur corporis, putat alicuius momenti esse hanc secularem potentiam. quasi in somnis eam videt: vbi euigilauerit, deprehendit quàm inanis huius seculi voluptas sit. Cõsidera nunc illum verum Hebræum, illũ non somnij, sed veritatis & præclaræ visionis interpretem, qui de diuinitatis illa plenitudine ac libertate cœlestis gratiæ in hunc corporeum carcerem venerat, quem non potuit seculi huius illecebra mutare, non vlla corruptela mũdanæ voluptatis euertere: qui tentatus non decidit, appetitus non appetiuit, postremo adulterina quadam synagogæ manu veste corporis apprehensus, carnem exuit, liber mortis ascendit. Calumniata est meretrix vbi eũ tenere non potuit, quẽ carcer non terruit, non inferna tenuerunt: quin etiam quo veluti puniendus descenderat, inde alios liberauit. vbi ipsi stringebantur mortis vinculis, ibi laxauit ipse vincula mortuorũ. Considera ergo istum Hebræum, dicentem illi præposito spadonum, qui contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo: Memor esto per temetipsum cum tibi bene fuerit, & facies in me misericordiam, & memor eris mei.) Ideo secundo repetiuit, quia sciebat non recordaturum quod euasisset iniuriam, cum potentiam recepisset. Ideo secundo admonuit, quia secũdo liberauit, vt si prioris beneficij cum memoria non teneret, vel posterioris subiret, non despiceret authorem salutis suæ, non perfida præuaricatione violaret. Sed quod peius est, cito beneficij irrepit obliuio secundis rebus. Redditus officio suo non est memor factus interpretis, sed oblitus est eum. Sed & si ille obliuiscebatur, Christus non obliuiscebatur, sed loquebatur ei, & per seruulum loquebatur, dicens ad eum: Memor esto per temetipsum, hoc est vel officij tui contemplatione, quid audieris recordare. Sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei, vt euadas periculum. Qui oblitus est beneficium, iam eleuatus potentia, non recordabatur. Et hæc quanta potentia, vbi vini ministerium inundet? Omnis iactantia quia erat spadonum prępositus, qui vinum poculis regiis ministrabat. Et factũ est, inquit, post biennium. Mentio de hoc nostro spadone temporis non alia de causa, nisi quia & dies conuenit: quia post biennium recepit officium, nec recordatus est, sed admonitus. Cognouit enim quòd etiam regnum ipsum in hoc seculo esset somnium, qui de suo somnio nõ credidit. didicit etiam regna esse somnia, nec ipsorum potestates esse perpetuas. Sed cito hunc locum prætereat dolor, ne ipsa commemoratione crudescat, ne ipsius quidem sermonis mei meminisse delectet, quem tunc temporis vel effuderit dolor, vel extorserit ecclesiæ contumelia. Admonitus ergo super somnium regis, ait: Peccatum meum recordor. Sera quidẽ ista est, sed vtinam vera confessio. Post peccatum fatetur, quod ante peccatum cauere debuerat. Quam cito oblitus fueras: Memor esto mei. Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem, sed obtusas aures habebas fastu potentiæ, & vini ebrius non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memento mei, qui peccatum sero fateris. Quid rogas seruulum Christi? cur deum negas? Inebriare iam non vino, sed spiritu sancto. Recordare quid passus sis, cum quo dormisti somnum tuum, & somniasti somniũ. Et ipse præpositus erat, & præpositus epularum regis, quæ ad opus pistorium pertinebãt. Sublimem se esse credebat, quia in potestate habebat panem regium, nesciebat multos anfractus esse huius potentiæ. Minabatur aliis ipse mox supplicio dedendus extremo, nec audiuit eum qui licet seruulus domini, tamen loquebatur oraculum, quod ipsius iussu regis, de quo sibi plurimum blandiebatur, caput amissurus esset, esca auibus derelinquendus. Vel hoc te exemplum reuocare debebat vt perfidiæ nõ crederes. Sunt & alia exempla de fastu & fragilitate ministrorũ regalium, quæ posterioris tẽporis historia habet. Et Doech præpositus erat, & præpositus regis animalium, adde, si placet, mulorum, hoc est, spadonum animalium. Hic quoque sacerdotem domini detulit, & fraude regem commouit in sacerdotis periculum, & hic Syrus erat. Num mentior, quando & patriæ facta conueniunt? Aman quoque à cubiculo regis, & ipse prępositus dum inuadere ecclesias domini improba temeritate contendit, populúmque fidelem spoliare ac persequi, grauibus sacrilegia suppliciis expendit.

Gene. 40. — Esaiæ. 29. — Genes. 40. — 1. Reg. 21. & 22.

De liberatiõe sancti Ioseph, & honoris delatione ob interpretationem somniorum regis: & de eorundem somniorum mysterio. Qua ratione etiam sanctus Ioseph magis mystica meruerit præmia. Ac de mystica significatione ornamentorum quibus honoratus fuit, necnon & uxoris ac filiorum, famis quoque & apertionis horreorum, atque venditionis alimentorum. *Caput VII.*

SEd reuertamur ad istum vini præpositum, qui quasi multo ebrius mero beneficij authorẽ oblitus est diu: aliquando tamen, vt regi prouideret interpretem, non quasi gratus, sed quasi callidus intimauit seriem rei gestæ. Quo cognito, rex quoque eum iussit accersiri de carcere, interrogauit si posset interpretari sibi somnium. Cuius explanatione delectatus remouit iniuriam, honorem detulit. Itaque videte si non præsentibus & ista conueniunt. Iniuria illata est prius quàm cognosceretur à rege, gratia relata vbi regi est cognitus. Itaque rex vacat culpa, quia & id quod excepit vir sanctus iniuriæ, alienum fuit: & id quod recepit, regis gratię est proprium. Somnium autem

auté eius & interpretatio huiusmodi est. Quæcũque, inquit, facit deus, ostendit Pharaoni. Septem vaccæ bonæ, septem anni sunt: & septem spicę bonæ, septem anni sunt. Somnium Pharaonis vnum est. Et septem vaccæ macræ quæ ascendebant post illas, septem anni sunt: & septem spicæ macræ, & à vento corruptæ, septem anni sunt. Erit septem annis fames. Verbum autem quod dixit, Quæcunque fecit deus, ostendit Pharaoni: Ecce septem anni veniunt vbertatis magnæ in totam terram Aegypti. Veniunt autem septem anni famis post hæc, & obliuiscentur vbertatem in tota Aegypto, & consumet fames totam terram, & non cognoscetur vbertas terræ à fame futura post hæc. Valida enim nimium. Quod autem iterauit somnium Pharao bis, quia verum erit verbum à deo, & festinauit deus vt faceret illud. Vetus somnium, res recentes. Posterioribus priora consumpta sunt: & vbi erat ante vbertatis copia, ibi rerũ omnium facta est indigentia. Quod si quis huiusmodi regi consilium dedisset, vt aliquid de superiori vbertate posteriori principatus sui seruaret ætati, reliquo quoque tempori larga donandi affluentia redũdasset. Sed immodica æui superioris effusio etiam posteriora destituit, & homines diripiẽtes vniuersa, aliquem Ioseph ei adhibere nolebant. Etsi non ego Ioseph, (quis enim istud?) clamabam tamẽ vaccas illas pingues, nõ solum lasciuiam, sed etiam incuriam diuinæ significare reuerentiæ. de perfidis enim dictum est: Tauri pingues obsederunt me. Et de Iudæorum populo scriptũ est: Impinguatus & incrassatus & dilatatus est, & dereliquit deũ factorem suum. Et ideo somnium illud redundantiæ secularis perpetuum esse non posse, sed fore tempus quo his fames dura succederet. Nec tamẽ hoc somniũ vni aut duob⁹ demonstratũ arbitror, sed omnibus propositũ, eo quòd septem anni istius mundi qui pingues sunt, & seculari vbertate opimi, absorbeantur ab illis seculis quæ futura sunt, in quibus perpetua quies & legis obseruãtia spiritalis, quam Effrem illa tribus patrum deo fructuosa custodit. Bona vacca non illa corporeo distenta vbere, sed abundans spiritalis lactis & gratiæ, super cuius decorẽ ceruicis deus sedere se dicit, vt scriptum est: Effrem vacca docta diligere victoriam. Ego enim trãsiui super decorem ceruicis eius. Non ergo impinguet caput nostrum oleũ peccatoris, nec falsi fructus delectare nos debent, ne dicatur & de nobis: Seminastis impietatem, & iniquitates eius vindemiastis. Mãducastis fructum falsum, quia sperasti in curribus tuis. Nec me mouet quod habet spicas macras, & vento corruptas, quia & Dauid tunc melior erat, quando sicut aranea tabescebat: & spiritus contribulatus sacrificium deo est: & illi præstantiores euadunt, quos in hoc seculo grauibus iniuriis spiritus malignus exercuit. Vnde magis mystica meruisse pręmia Ioseph arbitror, quia de mysticis est locutus. Quid enim sibi vult annulus digito eius insertus, nisi vt intelligamus pontificatum ei fidei esse delatum, vt alios ipse signaret? Quid stola, quæ amictus est sapientiæ, nisi tributum ei ab illo rege cœlesti prudentiæ principatum? Torques aureus intellectum bonum videtur exprimere. Currus quoque significat fastigium sublime meritorum. Quis autem est qui ex gentibus accepit vxorem, nisi qui ecclesiam ex nationibus sibi congregauit, & suscepit ex ea filium Manassen, per quem oblitus est omnes dolores suos, quos habuit de sacrilegiis Iudæorum? Suscepit alium quoque filium Effrem, per cuius profectum claruit quod sua scepta in carne humilitas & diuinitatem non humiliauit, & gloriam cumulauit. Denique quicunque famem patiebantur, ad Ioseph mittebantur. Qui sunt isti, nisi de quibus dictum est: Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes? Erat autẽ fames non vnius loci, sed totius terræ, quia non erat qui faceret bonitatem. Ideo dominus Iesus ieiunia mundana miseratus aperuit horrea sua, & mysteriorum cœlestium thesauros scientię sapientiæque patefecit absconditos, vt nulli alimenta deessent. Dixit enim Sapientia: Venite edite panes meos. Et ideo ab illo solo dicitur: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, qui saturatur à Christo. Aperuit ergo horrea sua Christus & vendebat, non æra pecuniæ, sed fidei precium, & deuotionis stipendiũ quærens. Vendebat autem non paucis in Iudæa, sed vendebat omnibus, vt ab vniuersis nationibus crederetur. Et omnes regiones venerunt in Aegyptum ad Ioseph emere. Obtinuerat enim eos fames. Omnes enim esurient, quos non pauerit Christus. Emamus ergo alimenta, quibus famem possimus repellere. Nemo paupertatis suæ contemplatione reuocetur, nemo vereatur qui argentum non habet. Non quæritur Christus argento, sed fide, quæ argento preciosior est. Denique emit eũ Petrus, qui non habebat argentum. Argentum, inquit, & aurũ non habeo, sed quod habeo do tibi. In nomine Iesu Christi surge & ambula. Et propheta Esaias dicit: Qui sititis, ite ad aquam: & quicunque non habetis argentum, ite, emite, & bibite, & manducate sine argẽto & precio vini. Neque enim precium quæsiuit à nobis, qui pro nobis sanguinis sui precium soluit: quia non auro & argento, sed precioso nos redemit sanguine. Ergo id precium debes quo redemptus es: etsi ille non semper exigat, tu tamen debes. Eme igitur tibi Christũ, non eo quod pauci habent, sed eo quod omnes habent. Omnes habent per naturam, pauci offerunt per timorem. Suum est quod à te Christus reposcit. Ipse vitã omnib⁹ dedit, ipse pro omnibus mortem suam obtulit. Solue pro auctore quod soluturus es pro lege. Non mediocris iste contractus est. Non omnes eum facile vident. Denique illæ virgines in euangelio quas veniens sponsus exclusit, ideo foris relictæ sunt, quia venale oleum non emerunt. Vnde dicitur eis: Ite potius ad vendentes, & emite vobis. Et negociator non immerito prædicatur, quia vendidit omnia sua, & emit margaritam.

De exhortatione Iacob ad filios ut descendant in Aegyptum, & emant escas. Et de perrectione decem fratrum iuniore domi retento. Ac de mysteriis prædictorum.

Caput VIII.

ET Iacob dixit filiis suis: Quare pigri estis? Ecce audiui quia frumẽtum est in Aegypto. descendite illò, & emite vobis escas.) Non semel hoc Iacob dixit, quotidie omnib⁹ filiis suis dicit, qui serius veniunt ad gratiã Christi, Quare pigri estis? Ecce audiui quia est frumentum in Aegypto. Ex hoc frumento granum est quod resurgit. Qui igitur famẽ sustinet, suæ segnitiei debet adscribere. Ecce audiui, inquit, quia frumentum est in Aegypto. Citius itaque iuniores aliqui quàm seniores consueuerunt audire, dum foris positi multa circũeunt. Sed hanc negociationem prius senex audit, sed ille senex in quo est fidei lõgæua canicies. Prior senex intelligit, sed ille senex in quo est venerabilis senectus, & ætas senectutis vita immaculata. Nec omnes hanc negociationem suscipiunt, nisi filij Iacob, & ipsi prouectioris ætatis. Ideo decẽ pergunt, non pergit iunior. Non misit eum pater, ne contingat, inquit, eũ infirmitas.) Adhuc obnoxius erat infirmitati Beniamin iunior. Patriarcha quidem legitur Beniamin, sed ex tribu Beniamin ille Paulus præfigurabatur. Merito Iacob de eius infirmitate dubitabat. Denique infirmatus est vt sanaretur, cæcitatẽ passus est, sed hæc infirmitas ad salutẽ. Denique illa cæcitas lucem attulit. Accepimus historiam, cognoscamus mysteria. Sine Beniamin patriarcha primo perrexerunt: sine Paulo apostolo. Vterque non primus aduenit, sed accersitus à primis vberiorem mercem priorum suo fecit aduentu. Est, inquit, frumentũ in Aegypto. hoc est, vbi maior fames, ibi maior vbertas est. Magnũ frumentum in Aegypto. Denique & deus pater dicit: Ex Aegypto vocaui filium meum. Ex isto grano illa fœcunditas. Neque enim messis esse potuisset, nisi Aegyptij granũ ante seuissent. Est ergo frumentũ quod nemo ante credebat esse. In hoc frumẽto negociãtur patriarchę. Et illi quidẽ argentũ detulerunt, sed bonus Ioseph frumentum dedit, argentum reddidit. Non enim pecunia emitur Christus, sed gratia. Precium tuum fides est. Hac emuntur diuina mysteria. Portat autem frumentum hoc asinus ille immundus in lege, sed iam mundus per gratiam.

De reuersione filiorum Iacob in Aegyptum postquam fames inualescebat, cum deductione Beniamin, & sumptione munerum Ioseph deferendorum, eorũmque ad ipsum peruentione. Et de mystica ratione gestorum & incidentium circa hæc.

Caput IX.

Genes. 42. Ibidē. & 43. Gene. 43.

TEnebatur tamen Beniamin iunior, & patrio adhuc adhærebat affectu. Tenebant eum legis vincula, mos paternus. Fames inualescebat, quia sero veniebat. Intercedunt pro eo duo, Ruben & Iudas, hoc est, humilitas atque confessio. His vadibus apud patrem vtitur, his committitur, quorum vnus primitiuus, alius resuscitatus. Lex primitiua, euangelium resuscitatum. His deducitur Beniamin iunior, & bonis odorib⁹ comitatus aduenit, portans secum resinam, qua lapides marmorum connectuntur: eo quòd prædicatione propria tanquam spiritali resina viuos lapides etiam ipse connecteret: portans etiam mel, quo noxia vulneris interius exeduntur sine aliqua acerbitate sectionis. Talis enim Pauli prędicatio, vt putrem aboleret affectum, corruptumque euacuaret humorem, disputationis suæ aculeo vrere magis ægra mentis viscera cupiens, quàm secare. Incensum orationis, & casiam & guttam sepulturæ: insignia esse Dauid propheta nos docuit, dicens: Myrrha & gutta & casia à vestimētis. Venit enim Paulus crucem domini prædicare ilicem semper virentem, & nuces quarum testa durior, & fructus tenerior: meritóque virga sacerdotalis Aaron nucina, & Hieremiæ baculus huiusmodi. Argētum quoque duplex, non ociosa munera esse quis dubitet: cum & patriarchæ vita, & Apostoli sermo semper virescat in pectoribus singulorum, & eloquium sanctorum sicut argentum igne examinatum, præcepti salubris fulgore resplēdeat? Nec immerito duplex argentum referunt, in quibus Pauli præfigurabatur aduentus, qui laborantes presbyteros in verbo atque doctrina duplici honore donabat. Vidit autem illos Ioseph, & Beniamin fratrem suum ex eadem matre. Iam videntur Hebræi, & videntur à Christo, qui verus Ioseph est, quando cum Pauli veniunt typo: & loquitur illis mitia atque mansueta, vt pariter cibum sumant. Supra autem quia sine Beiamin venerunt, agnoscebat quidem eos, sed ab his se auertebat, vt scriptum est: & loquebatur his dura, quia ipsi non agnoscebant eum, à quo agnoscebantur. Pauli igitur merito profecerunt, quem dominus Iesus tāquam iuniorem fratrem ex eadem matre generatum amplius cęteris fratribus diligebat. Aduertant Iudæi quem dominum negauerunt, qui etiam crucifixus, ex synagoga tamen tanquam ex eadem ortos parente plus diligit, si vel sero cognoscant suæ salutis authorem. Sed priorum conscij delictorum non credunt tantam Christi esse misericordiam, vt donet peccatum, remittat iniuriam. Ideoque præfigurabantur in patriarchis quales essent futuri. Inuitabantur ad gratiam, ad salutaris mensæ vocabantur conuiuium, & calumniam sibi parari, insidias fieri suspicabantur, & cœperunt ad hominem qui erat supra domum, in ianua domus causam suam agere velle. Adhuc dubitant introire, & ex operibus suis malunt iustificari, qui causam suam volunt adstruere, quàm gratiam accipere: & ideo in portis redarguuntur. Qui autem fructum veteri virginalis expectat, & hæreditatem domini filij mercem negociatur, non erubescit in porta, sed in exitu vitæ huius repellit inimicum, ne ad altiora properanti conscius culpæ grauioris obsistat. Vnde mystice illis respondit maior domus. Et is qui sit, intellige, cum legeris Moysen fidelem in tota domo eius. Maiores enim domus Moyses, Petrus & Paulus, & cæteri eius sancti sunt, Christus autem solus est dominus, sicut scriptū est: Quia Moyses fidelis in tota domo eius tanquam famulus: in testimonium eorum quæ dicenda essent: Christus autem tāquam filius in domo sua, quæ domus nos sumus, si libertatem & gloriam spei tenuerimus. Hic ergo maior domus respondit illis: Propitius sit vobis deus: nolite timere. Deus enim vester & deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in sacculis vestris. Argentum vestrum probum acceptum habeo. Illi enim dixerunt: Argentum vniuscuiusque in sacculis nostris inuenimus, ad pondus argentum nostrum retulimus.) O magna mysteria, & euidēter expressa. Hoc est dicere: Cur inflamini argentum vos habere vestrum in sacculis sæpius vsurpatis? Quid enim habetis quod nō accepistis? Si autē accepistis, quid gloriamini quasi non acceperitis? Iam saturati estis, diuites facti estis, quia argentum habere vos creditis, sed argentum vobis deus

Psalm. 44. Hebr. 3. 1. Cor. 4.

A patrum vestrorum dedit. Ille deus vester, ille patrum vestrorum deus est, quem negastis. Sed ignoscit, sed indulget, sed recipit si reuertamini. Ipse est qui vestrum non quærit argentum, suum donat. Ipse vobis dedit argentum in sacculis vestris. Iam sacculi vestri argentum habent, qui lutum habebant: & ideo vester est qui dicit: Conscidisti saccum meum, & induisti me lætitia. Lætitiæ munus est Christus, ipse est argētum vestrum, ipse precium vestrum. Non exigit à vobis dominus Iesus frumēti sui precium, non quærit vestri pondus argenti. Argētum vestrum reprobum est, argentum seculi non est bonum. Argentum vestrum probum acceptum habeo, hoc est non illud materiale argentum, sed spiritale. Argentum vestrum habeo, hoc est probum, quod fida deuotione quasi Iacob filij detulistis, quod sine damno datur, & sine vllo dispendio numeratur, quandoquidem tali precio detrimentum mortis excluditur, lucrum vitæ acquiritur.

Psalm. 29.

B

De munerum paratione, & eorum illatione, instaurationéque conuiuij, cum morali atque mystica singulorum expositione. Caput X.

PArauerunt autem munera, donec introiret Ioseph meridie.) Accelerauit meridiem fides Pauli. Antea cæcus erat, postea cœpit videre lumen iustitiæ: quoniam qui reuelat ad dominum viam suam & sperat in eum, dominus quoque educit tanquam lumen iustitiam eius, & iudicium eius sicut meridiem. Et Abrahæ quando deus apparuit ad ilicem Mambræ, meridies erat, cui de præsentia domini lux æterna fulgebat. Meridies est quando Ioseph verus in domum suam intrat vt prandeat. Tunc enim plus dies lucet, quando sacramenta celebramus. Et intulerunt, inquit, ei munera. Nos munera inferimus, ille instaurat conuiuium. Ille dicit: Apponite panes, quos soli Hebręi sumunt, Aegyptij mādūcare nō possunt.) Sed ante conuiuium quanta dignatio, qui vsus istius & sedulitatis & gratiæ? Morale mysterium. Adhuc de calumnia quam sibi à Ioseph fieri putabant, fratres suspecti erant, ille inuitabat ad prandium: horum nutabat affectus, illius perseuerat gratia. Primus appellat, primus interrogat, Quomodo habetis? Et iterū ait: Recte est pater vester senior? Superioris est inferiorem ad colloquium prouocare, dare sermonis fiduciam, quærere non solum de ipsis, sed etiam de parentibus. Respondēt illi: Recte est pater noster, puer tuus.) Ille seniorem dixit vt honoraret, illi puerū nominauerūt vt deferrent humilitatis obsequium: quod senectus honoratæ sit dignitatis: pueritia autem subiecta videatur, & propior verecundię quàm superbiæ. Respiciens autē oculis vidit Beniamin fratrem suum ex eadē matre.) Morale est, vt quos diligimus, eos videamus præ cæteris: & quos animi intētio habet priores, eos obtutus offendat oculorū. Siquidem plerunque circa alia mentis occupatione districti, quos habemus ante oculos, non videmus: ita duce animo dirigitur noster aspectus. Vidit igitur Beniamin fratrē suum sanctus Ioseph, quem tenebat animo, quem oculis requirebat: quo absente fratres pene nō viderat: nec solum vidisse contentus, quasi nesciret interrogauit: Hic frater vester est adolescētior?) Cōsuetudo & gratia charitatis est vt dilectos nobis non solum oculis, sed etiam sermone teneamus. Agnouerat Ioseph dilectum suum, sed ideo interrogabat vt quē tenebat animo, vox sonaret. Denique non expectauit vt respōderetur, sed cōtinuo benedixit eum, & turbatus est desiderij sui fructu. Torquebantur autem viscera eius, quia complectendi eius quem desiderabat libertas differebatur. Denique ingressus in promptuarium plorauit, & lauit faciem suam, & continuit se.) Grandis amoris aculei cito corda compūgunt, nisi desiderij fræna laxentur. Vincebatur affectu Ioseph, differebatur consilio, ratio cum amore certabat. Fleuit, vt amoris pij æstus lachrymis tēperaret. Hæc moraliter. Mystice autem, Vidit dominus Iesus Paulum, oculi enim domini super iustos. & dixit: Hic frater vester est adolescētior? Adhuc adolescētior dicitur, qui nondum maturā in canicie fidei gerebat ætatē, nondum in virum perfectū excreuerat, in illam (sicut ipse ait) mensurā ętatis plenitudinis Christi. Denique adolescens

Gene. 43. Psal. 36. Genes. 18.

C

D

Psal. 33. Ephes. 4. Act. 7.

adolescens legitur tantum ibi, vbi lapidantium Stephanum vestimenta seruabat. [ad Philem.] Et ideo Philemonem non adolescentiæ suæ, sed senectutis similem esse cupit, vt scripsit: Magis obsecro, cùm sis talis vt Paulus senex. [1. Timo. 5.] Ideo adolescentiores viduas prædicat declinandas, non propter ætatem, sed propter quandam pubescentium delictorum lasciuiam, immaturitatémque virtutis. Cæterum maior in iuuene quàm in sene laus castitatis est. Puto enim quod à vero non sit alienum illud si intelligamus, quia cum hic Paulus hæreret, & horrore correptus, quod cæcitas accidisset ei, inciperet tamen appropinquare dicendo: Domine quid me vis facere? [Acto. 9.] Ideo adolescentior dicebatur à Christo, vt qui vocabatur ad gratiam, excusaretur à culpa, quòd ea lubricæ fuisset ętatis. Denique vidit eū Christus, vbi lux circunfulsit eum. Et quia adolescentes magis metu quàm ratione vocantur à vitio, adhibuit stimulum, & miseratus admonuit ne aduersus stimulum calcitraret. Turbatus est autem, sicut vides & in euangelio quia turbauit se spiritu cum Lazarum resuscitaret, [Ioan. 11.] & ibi fleuit, vt prius lachrymis suis mortui delicta lauaret. Sed intra se fleuit, & lauit faciem suam. Cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lauit faciem suam, vbi lumen ei reparatur amissum. Lauit faciem suam Christus, vbi baptizatus est Paulus, per quem à pluribus videretur. Ideo in conuiuio pars eius quinquipliciter maior effecta est, quod haberet superioribus anteferri non solum mentis prudentia, sed etiam militia corporis, & gratia castitatis.

De inebriatione fratrum conuiuantium, & insertione scyphi argentei in saccum Beniamin, singulorumque saccu-lorum requisitione, ac inuentione scyphi in sacco Beniamin. Et de mysteriis istorum. Caput XI.

Biberunt autem & inebriati sunt pariter cum eo.) [Gene. 43.] A principio fidei maior Paulo prærogatiua defertur, de quo dictū est ad Ananiam: [Acto. 9.] Vade, quoniam vas electionis est mihi, ad sufferendum nomen meum coram gentibus. A principio inebriatur ebrietate, sed sobria, vt & ipse cum sanctis diceret: Et poculū tuum inebriās quàm præclarus est. [Psalm. 22.] Et scyphus argenteus soli sacco eius inseritur. [Gene. 44.] Nesciebat hoc Beniamin. Fallebatur Paulus, sed vocabatur. Mittitur post eum mane. Nox enim pręcesserat castitatis, dies fidei appropinquabat. Per ordinem singulorum prius inspiciuntur sacculi. Docet te moralitatem scriptura diuina. Per ordinem ante discubuerūt in conuiuio, contra eum primitiuus secūdum ætatem. Vides quod seniori locus ille sit deferendus. Per ordinem iterum requiruntur sacculi singulorum, vt scias electum esse cœlesti iudicio. Discussit cæteros, hunc prætulit. In nullius alterius sacco scyphus argenteus inuentus est, nisi istius. Quid sibi vult quod insertus est sacculo? Ioseph quidem inebriauit vt falleret: scyphum misit, vt fratrem quem diligebat, pia fraude reuocaret. Sed refulgent mysteria diuina. Hoc inuenit in nobis Christus argētum, quod ipse donauerat. Habemus naturæ argentum, habemus & gratiæ. Natura opus est creatoris, gratia munus est redemptoris. Et si non possumus videre dona Christi, ille tamen donat & operatur occulte, & donat omnibus: sed seruare paucorum est, & non amittere. Non omnibus tamen donat omnia. Triticum multis datur, scyphus vni, qui prophetico & sacerdotali donatur munere. [Psal. 115.] Non enim omnes, sed Propheta dicit: Calicem salutaris accipiam, & nomē domini inuocabo. In corpore igitur Pauli iam doctrinæ cœlestis eloquium refulgebat, cum esset eruditus in lege. Sed quia adhuc iustitiæ dei subiectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias qui benedictionem daret, manum imponeret, saccum solueret. sacco soluto reluxit argentum, & decidentibus squamis velut quibusdam sacci vinculis statim vidit. Vinculum eius perfidia erat, absolutio eius fides facta est. Et ideo tanquam soluto sacco, hoc est deposito legis velamine, quod positum est supra cor Iudæorum, conuersus ad dominum, liber à nexu, adeptus gratiam libertatis, ait: [2. Corint. 3.] Nos itaque reuelata facie gloriā dei speculantes, ad eādem imaginem reformamur. Soluto enim calceamento legis, nudo vestigio liberi sermonis euangelium prædicabat. Tenebant enim eum Iudæi, & impedire cupiebant: sed vbi in eius sacco argentum resplenduit, sciderunt vestimenta sua, & reuersi sunt retro. Libera ergo pro Christo paupere prædicatio nudauit populum Iudæorum, & omnem eorum rescidit gratiam. Ideoque retro regressi sunt, qui ante se videre non poterant. Retro redeunt, qui Christum amittunt. Denique & in Euangelio cum corriperēt ad mortem dominum Iesum, redeuntes retro ceciderunt in terram. [Ioan. 18.] Merito retro reuertebantur, qui in terrenam labem ab illa cœlesti gratia decidebant. Nolebant igitur moraliter redire sine fratre, mystice sine Paulo reuerti: quo amisso asserebant in mœrorem deducendam parentis populi senectutem. Et ideo Iudas apud Ioseph remanere cupiebat, ne videret mala quę inuenirent patrem suum, hoc est, iam pręuidebat & cauere cupiebat mala quæ ventura erant populo Iudæorum. Sed cum adhuc hæc ipsa in typo illo principum populi Iudæorum libera prædicatio, fleuit Ioseph, hoc est, in illo plorauit Iesus.

Quemadmodum sanctus Ioseph se manifestauerit, ut à fratribus cognosceretur, & de aduocatione eorum ad se, accessuque ipsorum ad illum. Quomodo etiam eos consolatus fuerit, cum mystica dictorum interpretatione. Caput XII.

Et iussit omnes recedere, vt cognosceretur à fratribus.) [Gene. 45.] Non venerat enim, sicut ipse ait, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. [Matth. 15.] Et emittens vocem cum fletu, Ego sum, inquit, Ioseph.) Adhuc pater meus viuit? Hoc est, expandit manus suas ad populum non credentem & contradicētem, [Esaiæ. 65. & Roma. 10.] non legatum neque nuncium quærens, sed ipse dominus saluum facere volens populum suum. Ego qui loquebar, ecce assum, inquit, & palam factus non quærentibus me, appareo iis qui me non interrogabant. [Esaię. 52.] Quid igitur aliud tunc clamauit, nisi, Ego sum Iesus, cum à principibus Iudæorum interrogantibus, Tu es filius dei? responderet: Vos dicitis quod ego sum. [Ioan. 18. Matth. 26.] Cùm Pilato diceret: Tu dicis, quia rex sum ego, in hoc nat⁹ sum. Cum principi sacerdotum dicenti, Adiuro te per deum viuum vt dicas nobis si tu es Christus filius dei, referret: Tu dixisti. Amen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis, & venientem cum nubibus cœli. Hoc est ergo quod ait: Ego sum Ioseph, ego sum diuinæ potentiæ.) Adhuc pater meus viuit? Hoc est, ego patrem non nego, ego fratres agnosco, si aut vos fratrem, aut pater filium recognoscat. Adhuc ergo populus meus viuit, de cuius populi familia fratrem mihi elegi? Accedite ad me, quia ego ad vos appropinquaui, & eousque appropinquaui, vt per carnis susceptionem facerem me vestræ consortem naturæ. Nolite vel participem fugere vestræ societatis, si non agnoscitis authorem salutis. Et accesserunt, inquit, ad illū. Et dixit: Ego sum Ioseph frater vester, quem vos tradidistis in Aegyptum. Nunc ergo nolite mœsti esse, neque vobis durum videatur quoniam huc me vendidistis. Ad vitam enim vestram misit me deus ante vos.) Quàm pia fraternitas, quàm dulcis germanitas, vt etiā parricidale excusetur admissum, dicens diuinæ illud prouidentiæ fuisse, non impietatis humanæ: quandoquidem non ab hominibus oblatus ad mortē, sed à domino missus sit ad vitam. Quid aliud habet illa domini nostri Iesu Christi, qui fratres omnes pietate superauit, in cruce positi intercessio illa pro plebe, dicētis: Pater, ignosce illis, nō enim sciunt quid faciūt? [Lucæ. 23.] Quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorū, dicentis: Pax vobis, ego sum, nolite timere? [Ibidem. 24.] Et cum conturbati & conterriti existimarēt se spiritum videre, iterum dixit ad illos: Quid turbati estis? & quare cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte, ecce manus meas, & pedes meos, quia ego sum ipse. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hæc ergo iam tunc futura posterioribus temporibus mysteria reuelata sunt. Deniq; ex ipsis exprimūtur sermonib⁹, vt ipsum esse intelligamus & qui ante in Ioseph, & postea in suo locutus est corpore, quādoquidem nec verba mutauit. Ait enim tunc: Nolite mœsti esse. Et infra: Ascendite ad patrem meum, & dicite il

li: Hæc dicit filius tuus Ioſeph: Fecit me deus dominum totius terræ Aegypti. Et in euãgelio ait: Nolite timere. Ite nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, & ibi me videbunt. Et infra ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. hoc eſt dicere: Diuinę hoc fuit diſpenſationis vt acciperem poteſtatem, non acerbitatis humanæ. Non obiicit ſcelus, qui numerat præmium. Quod autem habetur in Geneſi Ad vitam enim veſtrã miſit me deus ante vos, reddit in euangelio, dicens: Docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Hęc enim merces & vita ſanctorum, quod etiam alios redemerunt. Illud quoque aduerte nõ ocioſe ſcriptum in Geneſi: Et eris prope me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorum. Hoc eſt enim quod dixit in euangelio: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Quàm euidens quoque illud myſterium, quòd veluti completo omni mandato fratrem ſuum complectitur Beniamin, & cecidit ſuper collum eius, ſicut completo euangelio Chriſtus Paulum amplectitur quibuſdam miſericordiæ ſuæ brachiis, & interna opinione curuatum, velut à collo in cœlum erigit. Vnde & ille erectus à Chriſto, ait: Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt.

De gaudio Pharaonis quòd Ioſeph agnouiſſet fratres ſuos, & de exhortatione eius ut Ioſeph inuitet fratres ut ueniant cum patre illorúmque executione, & peruentione ad Iacob, narrationéque ſingulorũ, & quòd Ioſeph adhuc uiueret. Et de myſteriis circa hæc. Caput XIII.

ET gauiſus eſt Pharao quod Ioſeph agnouiſſet fratres ſuos. Vnde & diuulgata eſt vox in domo Pharaonis. Et hortatus eſt ſanctum Ioſeph vt fratres ſuos inuitet, vt veniant cum patre, & mandat impleri eorum ſarcinas tritico, & vehicula dari.) Vnde hæc humanitas barbaro, niſi illud oſtenderetur magnum myſterium, quoniam non inuidet eccleſia cùm redimuntur Iudęi, & populus Chriſtianus hac adiunctione lætatur, & quibus poteſt ſubſidiis iuuat, & mittit euangelizantes regnum dei, quo maturius euocentur? Quibus dantur binæ ſtolæ. Et alligat Paulum cum eius dicta depromit, cui trecenti aurei & quinque ſtolæ diuerſi coloris conferuntur à Chriſto. Trecentos aureos habet, qui crucem prædicat Chriſti. Ideoque ait: Neq; enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. Et bene aureos accepit, quia non in ſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus prædicabat. Quinque autem ſtolas accepit, vel ſapientiæ multiplices diſciplinas, vel quod nullis ſenſuum corporalium captus illecebris, vbi alij periculum, ille teneret victoriam, qui omnes voluptates carnis ſingulari cõtinentia & virtute ſuperaret, cuius ingenium ſtudiúmque nulla corporis hebetaret infirmitas, qui cũ eſſet in corpore, corpus ſe habere neſciret. Denique raptus in paradiſum, ſiue in corpore ſiue extra corpus neſciens, audiuit verba ineffabilia quæ loqui homini non liceret, qui poſtremum nihil terrenum oleret in terris, ſicut ipſe docet, dicẽs: Quia Chriſti bonus odor ſumus deo in iis qui ſalui fiunt. Præcellit igitur Paulus, & eius exuberat portio, ſed tamen habent & alij prędicatores gratiã ſuam, binas ſtolas accipiunt. Quas vtique illas? Dubitare non debes, quia legiſti de ſapientia dictum: Binas veſtes fecit viro ſuo. Vna eſt myſtica, moralis altera. Sed nõ omnes apoſtoli, non omnes prophetæ, non omnes paſtores, non omnes virtutes, non omnes habent gratiam curationum, non omnes linguis loquuntur. Vbi diuerſa merita, diuerſa & præmia. Mittuntur & patri munera. Filius honorat patrem. Chriſtus populum ſuum inuitat promiſſis, inuitat muneribus. Portant hæc munera aſini illi inutiles & laborioſi ante, nunc vtiles: portant in typo Chriſti munera, portaturi in euãgelio munerum largitorem. Dimiſit autem fratres ſuos, & abierunt. Et dixit illis Ioſeph: Nolite iraſci in via. Quàm bene docet ab iracundia præcauendum, quod ea poſſet etiam amantes ſui ſeparare germanos: & maxime in via fugiendam eſſe diſcordiam, vbi ipſe viandi comitatus debet eſſe inuiolabilis, & gratiæ habere cõſortium. Quid autẽ aliud ait dominus Ieſus ex hoc corpore receſſurus, cum diſcipulos dimitteret ſuos, niſi ne iraſcerẽtur in via, dicẽs: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis? Vbi enim pax eſt, iracundia locum non habet, ablegatur diſcordia, fugatur diſſenſio. Hoc eſt ergo quod ait: Pacẽ meam do vobis: id eſt, nolite iraſci in via. Et vide ne in hac via dicat, hoc eſt in hoc curſu totius vitæ indignationem cauendam, quod ira ſæpe etiam innocẽtes in crimen abducat, quia dum iuſto amplius iraſcimur, & volumus alienum coercere peccatum, grauiora peccata committimus. Ideo Apoſtolus ait: Non voſipſos vindicãtes chariſſimi, ſed date locum iræ. hoc eſt, declinemus eam ne nos illa corripiat. Vnde dominus Ieſus dimittens ad euangelizãdum diſcipulos, miſit eos ſine auro, ſine argẽto, ſine pecunia, ſine virga, id eſt, vt & incentiua litis, & inſtrumẽta eriperet vltionis. Et aſcẽderunt, inquit, de Aegypto, & venerũt in terram Chanaan ad Iacob patrem ſuum, & nunciauerunt illi dicentes: Quia Ioſeph filius tuus viuit, & ipſe eſt princeps totius terræ Aegypti. Quid eſt terra Chanaan quæ nutabat? Quid igitur tam euidens quàm apoſtolorũ tempora deſignari? Quibus ingreſſis Iudæorum ſynagogas nutantes, domini Ieſu potentiam prædicabant, ſicut habemus in Actis apoſtolorum, dicente Petro: Hunc ergo Ieſum reſuſcitauit deus, cuius nos teſtes ſumus. Dextera igitur dei exaltatus, repromiſſione ſpiritus ſancti accepta à patre, effudit hoc donum quod vos videtis. Aduertimus certe quomodo & viuere eum, & terræ totius principem dicat, quia aperiens horrea ſua ſpiritalis gratiæ donat omnibus vbertatem. Hæc dicebant Apoſtoli, ſed Iudæi non credebant, ſed iniiciebant manus in eos, ſed tradebant in cuſtodiam prædicatores ſalutis. Vnde & de Iacob ſcriptum eſt: Expauit mente. non enim credebat eis. Expauit affectu plebis incredulæ, ſed poſteaquam Chriſti geſta cognouit, tantis beneficiis & operibus delinitus reſumpſit ſpiritum dicens: Magnum mihi eſt ſi adhuc filius meus Ioſeph viuit: ibo & videbo eum priuſquàm moriar. Primum & maximum fidei fundamentum, in reſurrectionem Chriſti credere. Quicunque enim crediderit reſuſcitatum, feſtinus requirit, deuotus accipit, & intima deũ mente veneratur. Credit enim quòd ipſe non moriatur, ſi credat in reſurrectionis authorem.

De Iſrael patris eleuatione ac profectione, & hoſtiarum circa puteum iuramenti immolatione, eiúſque per dominum conſolatione, ac deſcenſu in Aegyptum cum animabus ſeptuaginta: & de myſteriis prædictorum. De ipſius denique Iacob ad filios adhortatione ut congregentur ad audiendum ea quæ occurſura ſint eis in nouiſſimis diebus. Caput XIIII.

ET eleuans ſe Iſrael, venit ad puteum iuramenti, immolauítque hoſtiam deo patris ſui Iſaãc.) Merito eleuatur qui feſtinat ad Chriſtum. Fides pręcedit deuotionem. Prius ſe eleuauit, poſtea immolauit. Ille enim bene immolat, qui cognitionem diuinitatis inueſtigauerit. Dixit autem deus ad Iſrael in viſu nocte dicẽs: Iacob, Iacob. Qui dixit: Quid eſt? Et domin⁹ ait: Ego ſum deus patrum tuorum. Noli timere, deſcende in Aegyptum: in gentem enim magnam faciã te ibi. Ego deſcendam tecum in Aegyptũ, & ego deducã te in perpetuũ.) Quemadmodum quæ ipſi legunt non intelligũt: & Moyſen quem laudant, abnegãt, cum eius ſcripturis credere nolunt. Quid euidentius quàm quod hoc loco inuitantur vt ad eccleſiam dei tranſeant, & qui ante intra Iudææ terminos coarctabantur anguſtos, ad populum dei migrent, qui ex toto orbe ex omnibus nationibus congregatus in magnam factus eſt gentem? Denique in omnem terram exiuit ſonus eorum. Vocatur ergo à filiis ſuis Iacob, id eſt à Petro, Paulo, Ioãne, populus Iudæorum, inuitatur ad gratiam. Ipſe quoque deus noſter proprio eum hortatur oraculo, ſpondet ei profectum fidei, muneris ſui fructum, dicens ei: Ioſeph mittet manus ſuper oculos tuos. Non vtique ſanctus patriarcha ſolicitus erat à quo ei oculi clauderentur, licet etiam intellectu ſimplici moralis exprimatur affectus. Nam ſi eos quos diligimus cupimus frequenter amplecti, quanto magis receſſuri ex hoc corpore, ipſo charorum pignorum tactu delecta-

mur extremo, & hoc mulcemur viatico? Tamen mystice licet nobis intelligere quod postea cogniturus deum sit populus Iudæorum. Hoc est enim mysterium, quod verus Ioseph immittet manus super oculos eius, vt qui non videbat ante, iam videat. Veni ad euangelium, lege quemadmodum cæcus ille sanatus sit, cui Iesus manum imposuit, & eius abstulit cæcitatem. Non enim morituris Christus manum imponit: sed victuris: aut si morituris, recte, quia prius morimur, vt reuiuiscamus. Non enim possumus deo viuere, nisi peccato ante moriamur. Descendunt igitur in Aegyptum septuaginta animæ, sicut scriptũ est. Et hoc est mysticę numero remissionis, quia post tantam duritiam, post tanta peccata haberentur indigni, nisi donaretur his remissio peccatorum. Occurrit illi Iudas, hoc est confessor erroris. Hunc sui venturus Iudæorum populus prænuncium mittit. Ideo & Ioseph verus, id est arbiter & interpres diuinitatis occurrit, quia præcedit iam confessio, quos antea perfidia possidebat. Interpres enim diuinitatis est Christus, quia deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Hic senilis iam ætatis, & fessum suscipiet vltimis temporibus populum Iudæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ, & imponet manum super oculos eius, vt cæcitatem auferat. Cuius ideo distulit sanitatem, vt postremus crederet, qui ante non putauit esse credendum, & prærogatiuam superioris dilectionis amitteret. Vnde & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Gesta igitur patriarcharum, futurorum mysteria sunt. Denique ipse Iacob ait ad filios suos: Congregamini vt annunciẽ vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis diebus. Congregamini, & audite Israel patrem vestrum.

Ioan. 9. Gene. 46. Ioan. 1. Roma. 11.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE BENEDICTIONIBVS PATRIARCHARVM.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI,

Liber de benedictionibus Patriarcharum.

Caput primum.

Primum omnium quantam discimus parentibus deferre reuerentiam, cum legimus: quoniam qui benedicebatur à patre, benedictus erat: & qui maledicebatur, maledictus erat? Ideo hanc parentibus gratiam donauit deus, vt filiorum pietas prouocetur. Prerogatiua igitur parẽtum disciplina est filiorũ. Honora ergo patrem, vt benedicat te. Honoret pius patrẽ propter gratiam, ingratus propter timorem. Etsi pauper est, & non habet diuitiarum copias quas relinquat filiis, habet tamen vltimæ benedictionis hæreditatem, qua sanctificationis opes successoribus largiatur. Et multo plus est beatum quàm diuitem fieri. Festinabat Ioseph sumere benedictionem. Deniq; & filios suos obtulit Manassen & Effrem, quos benedixit Iacob, vt quia duodecim habebat filios, & tertiusdecimus erat futurus apostolus Paulus, quasi posterior electus, tertiadecima tribus de Manasse & Effrẽ nepotibus sanctificaretur in vtrunque diuisa, quo Paulus nõ extra paternarum numerum tribuum inueniretur, qui veteris testamenti & noui egregius prædicator paternæ benedictionis hæreditatẽ sibi quoque facile profecisse comprobaret. Quàm præclara & in hoc mysteria, quod sumens Ioseph filios suos quos susceperat in Aegypto, Effrem ad dexteram suam, ad sinistram autẽ Israel patris sui, Manassen autem ad sinistram suam, ad dexteram autem Israel applicuit eos ante patrem. Extendens autem Israel manum dexteram, imposuit super caput Effrem qui erat iunior, & stabat à sinistra aui: & sinistram suam posuit super caput Manassen qui erat ad dexterã, & ita immutatis manibus benedixit eos. In quo & Ioseph naturæ ordinem seruauit, vt seniori filio plus deferret, sicut Isaac quoque in Esau priorem filium benedictionẽ præferre cupiebat. Sed minorẽ filium in typo iunioris populi credidit præferendum, sicut erat ipse à matre prælatus. Denique Manasses ex obliuione latina interpretatione signatur, eo quòd populus Iudæorum oblitus est deum suum qui fecit eum. Et quicunque ex ea plebe crediderit, tanquam ex obliuione reuocatur. Effrem autem fœcunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, qui auxit patrem, sicut ait ipse Ioseph dicens: Quia auxit me deus in terra humilitatis meæ. Quod proprium est populi iunioris, qui corpus est Christi, augens patrem, & deum proprium non relinquens. Denique spiritaliter de populis hoc esse mysterium senior declarauit. Nam cum filius putaret eum errasse vitio hebetioris aspectus, conuertere voluit manus eius, dicens: Non sic pater, hic enim primitiuus est. Impone dexterã super caput eius. Sed noluit, & dixit: Scio fili, scio. Et hic erit in populum, & hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit, & semen illius erit multitudo gentium. Denique præferendum Effrem seniori germano, etiam benedictionis serie prophetauit dicens: In vobis benedicetur Israel, dicentibus: Faciat vobis deus sicut Effrem & Manasse. Et ideo cum essent nepotes, in locum filiorum sunt adoptati, vt non essent auitæ benedictionis expertes.

Exod. 20. Gene. 48. Ibidem. 41. Ibidem. 48.

De prophetica benedictione Ruben primogeniti, quæ magis prophetia quàm benedictio est. Et de errore Iudæorum, atque mysteriis circa eam. Caput II.

Hac benedictione celebrata, vocauit etiam filios suos. Et qui ante iuniorem seniori prætulerat, cœpit à primo, vt in illo mysterij præferret gratiam, in hoc ordinem seruaret ætatis: simul quia ante in duobus benedixerat vniuersos cum omni posteritate & progenie futurorum, ne aut superflua videretur plebis ite-

rata benedictio, aut prior æstimaretur infirma. Meritóque repetitam magis annunciationem eorum quę posterioribus essent ventura temporibus, quàm benedictionem conferre se dicit. Denique sic cœpit. Rubē primogenitus meus, tu virtus mea, & initium filiorum meorū, durus portari, durus & temerarius affecisti me contumelia. sicut aqua non efferueas. Ascendisti enim in cubile patris, tunc polluisti thorum quo ascendisti. Nónne redargui magis quàm benedici videtur? Et ideo prophetia magis quàm benedictio est. Prophetia enim annunciatio futurorum est, benedictio autem sanctificationis & gratiarū votiua collatio. Et Iudæi putabāt quia hæc senex ad Ruben filium dicat quia cum Bala concubina patris concubuit, & thorum patrium polluit. sed facile refelluntur. Hoc enim erat ante gestum. Iacob autem quæ ventura essent in nouissimis diebus, non ea quæ gesta erant, spondet se esse dicturum. Ergo patriarchę sibi congruit & constat sententia, qui videns persequentibus Iudęis futuram domini passionem, execratur immanem primogenitæ plebis audaciā, quæ incredula, nec dei legi subdita, & iugum Christi dura nesciēs portare ceruice, authorem vitæ non solum scelere necis, sed etiam sacrilegæ insultationis affecit iniuria. Non efferueas, inquit, sicut aqua, ne in maiorem prorumpat amentiam, & feruor furoris atque insaniæ non sinat resipiscere peccatores, sed agant pœnitentiam peccatorum, quoniam durus ascendit populus cubile patris, & thorum polluit sanctum, hoc est carnem domini Iesu cōditoris nostri patibulo affigens crucis, in qua velut in quodam cubili & patrio thoro sancti eius salutari refectione requiescunt. Quis igitur abnuat de populo dictū, cum populo hęc vniuersa conueniant? Ipse enim dictus est primogenitus Israel, ipse duræ esse ceruicis. De ipso dixit Moyses: Vos autem populus duræ ceruicis estis. Et reuera quis tam durus, & temerarius, & contumeliosus, quàm populus Iudæorum, qui dominum Iesum, per quem viderant mortuos suscitatos, cæcos illuminatos, flagellis verberauerunt, clauis confixerunt, cum diuina eius opera negare non possent? Quod scribis & pontificibus authoribus, & principe sacerdotum Caipha pariter sçuiente commissum, euangelij series declarauit. Et ideo sanctus propheta refugit tanti sceleris participatum, ne per successionem generis auderent tanti patriarchæ sibi arrogare consortium.

Genes. 49.

Exod. 32. & 33.

De prophetia eorum quæ euentura erant filiis Symeon & Leui, quorum nominibus tribus designantur. Et de confutatione opinionis Iudæorum circa mysticam & pulcherrimam istius benedictionis interpretationē. Cap. III.

Contestatur iustus & abdicat posteritatem quę patrium non seruaret affectum: & quia præuidit flagitium, perhorrescit consilij contagium. In consilium, inquit, eorū non veniat anima mea, & in congregatione eorum non cōtendant viscera mea, quoniam in ira sua occiderunt homines, & in cupiditate sua subneruauerunt taurum. Quod dicit, de filiis quidē dicit Simeon & Leui, sed eorū nomine tribus signatur, quæ appellatione simili vocabatur. Quam interpretationem pulcherrimam deriuāt Iudæi, vt arbitrātur, quia propterea arguat filios Iacob, quia propter stuprum sororis Sicimas isti duo præ cæteris fratribus vltum ire cupientes, simulauerunt cum ipsis inire velle se gratiam, & ideo oportere circuncidi eos suaserunt illis, vt religione concordi pax inter eos, & recipiendæ affinitatis societas firmaretur: sed circuncisos adorsi, recentibus adhuc vulneribus, & inualidis viribus quas dolor soluerat fractas, die superuenientes tertio necauerunt. Ideo & fortasse isti duo vltores præ cæteris, quia Scribarum & sacerdotum authores sunt. Nulli enim magis quàm sapientes & sacerdotes debent castimoniā vindicare. Sed in hoc quoque errant Iudæi. Isti enim causas doloris sui præstiterant patri, asserentes se in illa licet ætate iuuenili vindices læsæ fuisse pietatis, & violatæ castitatis vltores. Quod vtrique sanctus condemnare non poterat, quia non passi sunt inultam sororem suam loco esse meretricis, quæ & virginitatem amiserat, & vindictæ solatium non habebat: maxime cum ipse sic factum probauerit, vt Sicimam possideret in mortem, donarétq; eam filio suo dilectissimo Ioseph, dicens ad eum: Do tibi Sicimā præcipuam super omnes fratres tuos, quam accepi de manibus Amorreorum in machæra mea & arcu. Quod factum negari non potest. Interpretari tamen possumus per Sicimam humeros significari, per humeros opera. Hæredem ergo bonorum benedictionib' operum sanctum Ioseph præ cæteris elegit, cuius opera fratres æquare non poterant. Quis enim facta Christi poterat adæquare? Tum præterea immaculatus & castus de hoc terreno diuersorio, & impuritatis authoribus manubias reportauit, locum stupris & flagitiis vacantem ad incolatum sanctorum verbis cœlestibus & gladio capiens spiritali: vt vbi inhabitatores ante lasciuiæ & principes luxuriæ versabantur, vbi fuerant incentiua libidinis, & fomenta nequitiæ, ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis, & plurima virginalis integritatis exempla quodam supernæ lucis fulgore resplendeant. Tribus igitur sunt quæ designantur nominibus patriarcharum, quia de tribu Symeon scribæ sunt, de tribu Leui principes sacerdotum, qui perfecerunt nequitiam suam in domini passione, mēsuram omnē paternæ impietatis implentes. Ipsi consilium cogitauerunt aduersus dominum Iesum, vt occiderent eum, sicut Esaias dicit: Væ animæ ipsorum, quia cogitauerūt consilium malum aduersum se dicentes: Alligemus iustum, quia inutilis est nobis. Ipsi occiderūt prophetas & apostolos, annunciantes domini saluatoris aduentum, passionis & resurrectionis gloriam prædicantes. Ipsi postea in sua cupiditate terrena flagitia desiderabāt, diuina consortia refugientes, corporis castimoniam, sobrietatem mentis, contemptum pecuniæ, lucrum gratiæ. Subneruauerunt autem taurum, illum videlicet cornua producentem & vngulas, quem vident pauperes & lætantur, quoniam verbum dei exaltauit cornu populi sui, quo & inimicos repulit, & præmium coronæ cœlestis emeruit. Hic est taurus quo ecclesia figuratur in luna, tunc plenior cum velut cornibus nixa taurini, spacium totius orbis includit. Tamen prophetiæ huic videtur etiam gratiam benedictionis adiungere. Nam & ad primogenitum Ruben dicendo, Non efferueas vt aqua, peccatū statuit, quia aqua mundare magis delicta, mentésque nostras ab omni solet vitiorum feruore reuocare. Et iterum dicendo ad Symeon & Leui: Diuidam vos in Iacob, & dispergam in Israel, ostendit gentium congregatione redimendos. Percusso enim pastore grex ille dispersus est, qui fuerat ante collectus, vt qui non erat, introiret, & sic omnis Israel saluus fieret. Et maxime propter tribum Leui debemus hoc credere, quia ex ea tribu dominus Iesus videtur secundum corporis susceptionem genus ducere. Ex qua tribu sunt sacerdotes Leui & Nathan, quos sanctus Lucas in euangelij libro quem ipse scripsit, inter maiores domini computauit. Sacerdos enim patris, & princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est: Tu es sacerdos in æternum, sacerdotalis originis successionem debuit vindicare. Vnde & Moyses benedixit hanc tribum, dicens: Date Leui fortem suffragij eius, & veritatem eius viro sancto. Benedixit etiam Moyses tribum Ruben, sicut habes scriptum: viuat Ruben, & non moriatur, & sit multus in numero. Neque enim benedixisset, si secundum patriarchæ sententiam benedictione scisset indignos. Certe quod strictim ille præteriit, iste compleuit.

Gene. 34.

Ibidem 48.

Esaie 3.

Psalm. 109.

Deut. 33.

Ibidem.

De benedictione Iudæ, & mystica eiusdem significatione. Caput IIII.

Et quia per admixtionem generis Iuda & Leui tribus iūctæ sunt, ideo Matthæus ex tribu Iuda describsit eius familiam. Et Apostolus ait: Quoniam de Iuda ort' est dominus noster. Vt ex tribu Leui sacerdotalis & plena sanctitatis ānumeraretur hæreditas: ex tribu autem Iuda, ex qua Dauid & Salomō & reliqui reges fuerūt, regalis successionis splendor refulgeat, vt idem rex & sacerdos scripturarū testimonio demōstretur. Meritóq; se circa gratiam Iudæ Iacob sanctus effudit, dicens: Iuda, te laudabunt fratres tui. manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum. adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda. ex germine fili mi ascendisti. recumbens dormisti vt leo, & tanquam catulus leonis, quis suscitabit eum? Non deerit iudex ex

Hebr. 7.

Gene. 49.

dex ex Iuda, & princeps de femoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gẽtium, alligans ad vitem asinã suam, & cilicium* pullum asinæ suæ. Lauabit in vino stolã suam, & in sanguine vuę anaboladium suum. Hilares oculi eius vino, & dentes candidiores quàm lac. Ad Iudam quidẽ patriarcham dirigi videtur alloquium, sed Iuda ille posterior verus cõfessor exprimitur, qui ex ea tribu natus est, qui solus laudatur à fratribus, de quib⁹ dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Dominus per naturam, frater per gratiam, cuius manus quas expandit ad populũ non credentẽ, super dorsum inimicorũ [tuorũ]. Hisdẽ enim manibus atque eadẽ passione suos texit, & subiugauit aduersarias potestates, omnésque fidei & pietatis exortes subditos sibi fecit. Et dominaberis inimicorum tuorum, quos inimicos sua malitia fecit, non Christi volũtas. In quo magna gratia domini. Etenim spiritales nequitiæ, quæ ante ceruicem nostram iugo solebant captiuitatis inflectere, ita vt Dauid ipse manus quodammodo triumphantium sentire se scriberet, dicens: Super dorsum meum fabricauerunt peccatores: ipsæ nunc subditæ triumpho Christi, & quibusdam manib⁹ eius, id est factis operibúsque subiectæ, perpetuæ subeũt captiuitatis ærumnam. Ipse vtique qui adoratur à filiis patris sui, quãdo adoratur à nobis, quibus ipse permisit vt patrem vocemus, cuius seruum esse virtutis est. Catulus leonis Iuda. Nónne euidenter & patrem expressit, & filium declarauit? Quid tam euidens quo vnius naturæ filius dei cum patre esse doceatur? Leo ille, hic catulus leonis. Vili comparatione, eiusdem naturæ ac potentiæ vnitas intelligitur. Rex ex rege processit, fortis ex forte. quia futuros prouidebat qui filium assererent iunioris ætatis, occurrit his subiiciens, Ex germine mihi ascendisti, recumbens dormisti vt leo, & tanquam catulus. Et alibi habes: Quia ipse est leo de tribu Iuda. Ergo quia catulum dixerat, bene statim leonẽ posuit, hoc est dicere: Non capiantur aures vestræ quia catulum audierunt, filium expressi, nõ dixi minorẽ. Et ipse est leo sicut pater. Audiãt quia & leonem & catulum appellauit, leonem quasi perfectæ plenæque virtutis, catulum quasi filium, ne quis cum audiret, ęqualem patri non putaret filium. Non sic laudatur filius, vt separetur à patre. Ille probat ęqualem qui filium confitetur. Mirifice autem & incarnationem eius expressit dicens: Ex germine mihi ascendisti. eo quòd tanquam frutex terrę in aluo virginis germinauit, & vt flos boni odoris ad redemptionem mũdi totus maternis visceribus in splendore nouæ lucis emissus ascenderet, sicut Esaias dicit: Exiet virga de radice Iesse, & flos ex radice eius ascendet. Radix familia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus est, qui fœtorem mundanæ colluuionis aboleuit, odorem vitæ æternæ infudit. Habes ergo incarnationem, accipe passionem. Recumbens, inquit, dormisti vt leo, quando iacuit in sepulchro, velut quodam corporis sui somno quietus, sicut ipse ait: Ego dormiui, & requieui, & surrexi, quoniam dominus suscepit me. Vnde & Iacob ait: Qui suscitabit eum, hoc est quem dominus suscipiet. Quis est alius qui resuscitet, nisi ipse se sua patrísque resuscitet potestate? Video natum authoritate propria, video mortuum propria voluntate, video dormiẽtem potestate propria. Qui omnia suo fecit arbitrio, cuius alterius vt resurgat egebit auxiliis? Ipse igitur resurrectionis suæ author est, qui mortis est arbiter, qui expectatur à gẽtibus. Et ideo donec ille veniat, non deficiet dux ex Iuda, vt vsque ad eius ortum regalis successionis fides incorrupta seruetur. Postea enim, vt docuimus tractatu habito in euangelio, per Herodẽ adulterata successio prærogatiuam dignitatis amisit. Etenim quia verum regem negauerũt, falsos habere cœperunt. Ergo hoc dicit patriarcha: Seruabitur in iudicibus vel regibus Iudæorum intemeratæ successionis hæreditas ducta per reges, donec veniat cui repositum est vt ecclesiam dei congreget ex conuentu nationum omnium, & gentilium deuotione populorum, hoc est, ipsum maneat, ipsi debitum seruatur, ipsi tantæ gratiæ prærogatiua defertur. Et ipse est expectatio gentiũ. Plus dixit quàm si dixisset, ipsum expectant gẽtes, eo quòd omnis spes ecclesiæ in ipso recumbat. Ideo dicitur Moysi: Solue calceamentum pedum tuorum, ne ipse sponsus ecclesiæ crederetur, qui dux plebis eligebatur. Ideo soluit calceamentum suum Iesus Naue, vt venturo tanti muneris gratiam, & ipse seruaret. Ideo dicit Ioannes: Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. Ideo dicit: Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, & gaudio gaudet. hoc est, ipse solus vir est ecclesiæ, hic est expectatio gentium, huic deferentes copulę gratiam nuptialis, calceamentum suũ soluerunt prophetæ. Hic sponsus est, ego amicus spõsi. gaudeo quia venit, quia vocem audio nuptialem, quia iam non dura peccatorum supplicia, dura legis tormẽta, sed remissionem criminum, vocem lætitiæ, sonum iucũditatis, exultationem festi nuptialis audimus. Hic est ille alligãs ad vitem asinum suum, & cilicium* pullum asinæ suæ, vt seruorẽ spiritus sancti habeat congregatio nationum ante remissa & negligens, sed iam deuota per Christũ, & viti illi perpetuæ, hoc est domino Iesu, qui ait: Ego sum vitis, pater meus agricola: velut fructuosi palmites quibusdam inexolubilibus vinculis fidei alligemur. Hoc est illud mysterium, quod pullũ asinæ solui iussit in euangelio, & ipse dominus Iesus sedit super eum, vt alligatus ad vitem perpetua sanctorum suauitate requiesceret. Lauit, inquit, in vino stolam suam. Bona stola est caro Christi, quæ omnium peccata operuit, omnium delicta suscepit, omnium errores texit. Bona stola, quæ vniuersos induit veste iucunditatis. Lauit hanc stolam in vino, quando cum baptizaretur in Euphrate*, descendit spiritus sanctus sicut columba, & mansit super eum. Quo significatur quod plenitudo spiritus sancti indiuidua in eo fuerit, nec recesserit. Vnde & euãgelista ait: Quia plenus spiritu sancto dominus Iesus, regressus est ab Iordane. Lauit ergo Iesus stolam suam, non vt suam, quæ non erat, sed vt nostram quæ erat, sordem ablueret. Denique ait: Et in sanguine vuæ anaboladium suum, hoc est in passione coporis sui diluit gentes suo sanguine. Etenim verbi anaboladium gentes sunt, sicut scriptum est: Viuo ego dicit dominus, nisi omnes eos induam sicut vestimentum. Et alibi: Sicut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Non ergo sanguine proprio sua peccata quæ non erant, sed nostra quę fecimus delicta mundauit. Et bene vuam dixit, quia sicut vua pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse vua. Vitis, ligno adhærens. Vua, quia lancea militis apertum latus emisit aquam & sanguinem. Sic enim dixit Ioannes: Quia exiuit de eo aqua & sanguis. Aqua ad lauacrum, sanguis ad precium. Aqua nos abluit, sanguis redemit. Et ideo ait propheta: Hilares oculi eius vino, & dentes candidiores quàm lac: significans prophetas & apostolos. Alij enim sicut oculi Christi præuiderunt & annunciauerũt eius aduentum, de quibus ipse dicit: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Et vnus de prophetis dicit: Vidi dominum sabaoth. quem vidẽtes spiritali lætitia complebantur. Alij verò, hoc est apostoli, quos dominus à peccatorũ labe mundauit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscauit. Etenim lac temporale est, gratia autem apostolorum perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atq; cœlestia conficientes alimenta, mentis internæ viscera saginarunt. Sunt etiam qui mãdata domini lucida, quæ diuino ore deprompta sunt, sicut lac nobis facta arbitrentur, quibus nutriti ad panis cœlestis peruenimus alimoniam. Vnde & Paulus ait: Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis. Corinthios in principio fidei potu lactis imbuit. Sancti illi quorum fides annunciatur in vniuerso mundo, tanquam ablactati esca solidiore firmantur.

De benedictione Zabulon, & mysteriis illius. Caput V.

ZAbulon iuxta mare habitabit, & ipse secus accessus nauium, & pertendit vsque ad Sidonem.) Ipsa nominis interpretatio meliora promittit, eo quòd Latina expressio liberationem significet à nocturnis, quod est vtrique bonum, & eius qui sperat in pennis domini, quẽ circundat veritas eius, ne timeat à timore nocturno, & à negocio perãbulante in tenebris. Hic ergo Zabulon iuxta mare, inquit, habitabit, vt videat aliorum naufragia, ipse immunis periculi, & spectet alios fluctuantes in freto istius mũdi, qui circunferantur omni vẽto doctrinæ, ipse fidei ra-

Marginalia: *ἱλαου — Psalm. 21. — Psal. 128. — Apoc. 5. — Esai. 11. — Genes. 49. — Psalm. 3. — Gene. 49. — Ibidem. — Exod. 3. — Lucæ. 3. — Ioan. 3. — Gene. 49. *ἱλαου — Ioan. 15. — Matth. 21. — Gene. 49. — *Iordane — Marc. 1. — Lucæ. 4. — Gene. 49. — Psalm. 101. — Ioan. 19. — Gene. 49. — Ioan. 8. — 1. Cor. 3. — Gene. 49. — Psal. 90.

dei radice immobilis perseuerans, sicut est sacrosancta ecclesia radicata atque fundata in fide, spectans hæreticorum procellas, & naufragia Iudæorum, quoniam gubernatorem quem habuerant, abnegarunt. Circa fluctus itaque habitat, non fluctibus commouetur, magísque ad subueniendum parat aquam periculo obnoxiam, vt si qui tempestatibus acti grauibus cõfugere ad portum velint, præsto sit ecclesia tanquam portus salutis, quæ expansis brachiis in gremiũ tranquillitatis suæ vocet periclitãtes, locum fidæ stationis ostendens. Ecclesiæ igitur in hoc seculo tanquam portus maritimi per littora diffusa occurrunt laborantibus, dicentes esse credentibus refugiũ præparatũ, quo ventis quassata nauigia possint subducere. In his ecclesiis sunt principes Zabulon, & principes Neptalim, sicut docet quinquagesimus septimusdecimus psalmus. quorum alij liberatores sunt à tempestate nocturna, clamantes: Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Alij sunt latitudinis apostolicæ, qui possunt dicere: Os nostrum patet ad vos ó Corinthij, cor nostrũ dilatatum est. Ipsi sunt isti qui cum essent in tenebris, lucem viderunt magnam, sicut propheta testatur, dicens: Regio Zabulon, & regio Neptalim, via maris trans Iordanem, populus qui sedebat in tenebris, viderunt lucem magnam: qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Exploratores igitur secus accessus nauium posuit dominus deus noster patriarchæ huius hæredes, cuius cura peruigil & spiritalis successio pertẽdit vsque ad Sidonem, hoc est vsque ad gentes peruenit, vt domini misericordia peccata abluat nationũ. Sidon enim primitiuus est filius Cham, illius vtique qui propter irreuerentiam paternæ pietatis maledictione damnatus est. Patris ergo liberatio nocturna, tanquam in excubiis posita propugnaculi spiritalis, ne quis scopulosa vitæ huius itinera possit incedere, pertendit vsque ad grauissimorum criminum peccatores, & Sidones ipsos, qui ante superstitione vehementi venatores scelerum nuncupabantur, &(vt interpretatio docet) soluta hæreditate maledicti donat, atque hæreditate benedictionis absoluat, vt vbi maior reatus erat, ibi nunc vberior sit gratia.

(Roma. 13. — 1. Cor. 6. — Esaiæ 9.)

De benedictione Isachar, & mystica eius expositione.

Caput VI.

(Gene. 49.) ISachar bonum concupiuit, requiescens inter medias sortes, & videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis, supposuit humerũ suum ad laborandum, & factus est vir agricola.) Isachar merces dicitur, & ideo refertur ad Christum: quia est merces nostra, quod eum nobis ad spem salutis æternæ non auro, non argento, sed fide & deuotione mercemur. Vnde & Dauid de ipso dicit: Ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris. Et ideo dicit Moyses: Merces circa mare inhabitantium. Hic est qui bonũ concupiuit ab initio, & quod malum est desiderare nesciuit. De quo Esaias ait: Priusquam sciat puer vocare patrem, aut matrẽ, non credidit malitiæ, eligens quod bonum est. Requieuit inter sortes veteris vel noui testamenti, vel in medio prophetarum. Ideoque inter Moysen & Heliam medius apparuit, vt ostẽderet nobis quod in eorum sermonibus requiem habeat, per quos plerique peccatis renunciantes credunt in deum viuum: vel quod ipsi sint testes resurrectionis eius, & beatæ quietis. Itaque vt ad resurrectionis suæ gratiam vocaret gentes (ipsa est enim pinguis & fertilis terra, quę fructus generat æternos, fructus centesimos & sexagesimos) subiecit humerum suum ad laborandum, subiiciens se cruci, vt nostra peccata portaret. Ideoque dicit propheta: Cuius principatus super humerum eius, hoc est super corporis passionem diuinitatis potestas, vel crux supereminens corpori. Supposuit ergo humerum incumbens aratro, omnibus subeundis contumeliis patiens, ita subiectus labori, vt vulneraretur propter iniquitates nostras, vt infirmaretur propter peccata nostra. Et factus est agricola, sciens terram suam bono seminare frumento, & fructiferas arbores alta radice plantare.

(Psalm. 126. — Esaiæ 8. — Ibidem. 9. — Ibidem. 53.)

De prophetica benedictione Dan, ac mystico eiusdem intellectu.

Caput VII.

(Gene. 49.) DAn iudicabit populum suum tanquam vna tribus Israel. Et factus est Dan ipse serpens in via sedẽs, & in semita mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorsum, salutem exspectans à domino.) Simplex quidem intellectus hoc habet, quod etiam Dan tribus iudicem dederit in Israel. Etenim post Iesum Naue iudices fuerũt plebis de diuersis tribubus. Fuit autem & Samson de tribu Dan, & iudicauit Israel viginti annis. Sed non hunc prophetia significat, sed Antichristum qui futurus est ex tribu Dan. Sæuus iudex, & tyrannus immanis, iudicabit populum suum. Tãquam serpens in via sedens deiicere tentabit eos qui viam ambulant veritatis, supplantare cupiens veritatem. Hoc est enim mordere equi calcaneum, vt veneni suffusione equus saucius, & vulneratus dente serpentis leuet calcaneum suum: sicut Iudas proditor tentatus à diabolo super dominum Iesum leuauit calcaneum suum, vt deiiceret equitem, qui se deiecit vt omnes leuaret. Cecidit igitur non prostratus in faciem, quasi dormitãs, sed retrorsum, vt à superioribus ad priora se extendens, à domino expectaret salutem. Sciebat enim se resuscitandum, & ideo iacentem Adam expectabat erigere. Vnde nos cum bene in via currimus, caueamus necubi serpens lateat in semita, & subruat vestigium equi, hoc est corporis nostri, & deiiciat subito equitem dormientem. Nam si vigilamus, cauerẽ debemus aliquatenus & morsus declinare serpentis. Non ergo nos opprimat somnus negligentiæ, somnus seculi, non opprimat diuitiarum somnus, ne de nobis dicatur: Obdormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum. Sed sunt & equites dormientes, de quibus scriptum est: Dormierunt qui ascenderunt equos. Si auaritia pectus tuum vulneret, si libido inflammet, dormis eques, & ideo corpus tuum, hoc est, equum tuum non potes refrænare. Vigila ergo, vt etiam si deiectus fueris, hoc est mortuus fueris, non obdormias. Qui enim obdormiunt somnum suum, nihil inueniunt. Tu autem expecta salutem à domino venturam, respice vt gratiam resurrectionis inuenias. Dormiebat Iudas, denique verba Christi non audiebat. Dormiebat Iudas, equidem somnum diuitiarum, qui mercedem de proditione quærebat. Vidit eum dormientem diabolus, & oppressum auaritiæ somno grauimisit se in cor eius, vulnerauit eum, deiecit equitem, quem separauit à Christo. Hanc tribum benedixit Moyses, dicens: Dan catulus leonis, & effugiet ex Basan, hoc est ex confusione. Vnde secundum Græcum magis intelligere debemus, ex quo Latinus transtulit, quod Dan ipse factus sit serpens in via sedẽns. Dan iudicium interpretatur. Et ideo graue iudicij periculum tribus ista subiit, cui serpens illapsus Antichristus est, qui currentem suis sauciaret venenis. Sed tamen ipsa tribus liberabitur à confusione, cum fuerit confessa equitem resurgentem, qui ait: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cœlis, qui autem me confusus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram patre meo qui in cœlis est.

(B — Psal. 75. — Ibidem. — C — Deut. 33. — Lucæ 12.)

De benedictione Gad, & mystica interpretatione.

Caput VIII.

(Gene. 49.) GAd tentatio. Tentauit eum & ipse, tentauit eũ secus pedes.) Tentatio est congregatio & astutia Scribarum & sacerdotum, qui dominũ de tributo Cæsaris, & de Ioannis baptismate (vt docuit scriptura) tentabant, quibus dominus Iesus in sua iustitia tentamentum retorsit. Secus pedes, hoc est cõtinuo sine vlla deliberatione referens, quo tentantes magis ipse concluderet. Dicentibus enim, In qua potestate hæc facis? non ad quæsita respondit, sed etiam ipse proposuit, dicens: Interrogabo & ego vos vnum verbum: quod si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Iterum dicentibus, Licet tributum dare Cęsari, an non? ait: Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. Et offerentes iterum, interrogauit: Cuius est imago & superscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. Vbi igitur eos ligauit ipsorum sermonibus, ipsorum obligatione constrinxit, tunc ait illis: Reddite quę sunt Cęsaris, Cęsari: & quę sunt dei, deo: vt cõtra verba sua venire nõ possent. Deniq; mirati abierũt ab eo. Sed non est

(D — Matth. 22. — Ibidem. 21. — Ibidem. 22.)

est mirũ si secus peds respõdebat, qui ante pedes videbat. A Exposuit Moyses euidenter hanc prophetiam Iacob sancti esse de Christo. Sic enim ait: Benedictus qui ampliauit Gad. Sicut leo requieuit confringens brachia & princeps, & vidit ab initio suo, quia ibi diuisa est terra principum collectorũ simul cum principibus populorum: Iustitiam fecit dominus & iudicium in Israël. Agnoscimus itaque quis requieuerit sicut leo, confregerit brachia potentium, quis ab initio diuisiones tentationum vidit. Ibi igitur hiatus est terræ qui absorbeat calumniantes, vbi tentatio perfidorum est.

Deute. 33.

De benedictione Aser, & de mysterio eiusdem. Cap. IX.

Gene. 49.

ASer, pinguis eius panis, & ipse dabit escam principibus.) Aser interpretatione Latina significat diuitias. Quis igitur diues, nisi vbi altitudo diuitiarum est sapientiæ & scientiæ? Quis diues nisi dominus Iesus, qui abũdat semper, & nunquam deficit? Pauper venit in hunc mundum, & omnibus abundauit, vniuersos repleuit. Quantus est in diuitiis, qui paupertate sua omnes diuites fecit? Sed pauper propter nos, diues cum patre. Pauper ille, vt nos ab inopia vindicaret, sicut Apostolus docet dicens: Quia propter vos pauper factus est cum diues esset, vt illius inopia vos ditaremini. Cuius inopia ditat, sanat fimbria, fames satiat, mors viuificat, sepultura resuscitat. Hic ergo diues est thesaurus, huius pinguis panis: quem qui manducauerit, esurire non poterit. Hunc panem dedit Apostolis, vt diuiderent populo credentium, hodiéque dat nobis eũ, quem ipse quotidie sacerdos cõsecrat suis verbis. Hic ergo panis factus est esca sanctorum. Possumus & ipsum dominũ accipere, qui suam carnẽ nobis dedit, sicut ipse ait: Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. hic est autem panis qui de cœlo descẽdit, vt si quis ex eo manducauerit, non moriatur. Et ne quis putaret quia de hac morte dicit quæ per animæ & corporis secessionem venit, & iure dubitet, cũ sciat sanctos apostolos hac morte esse defunctos, addidit: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc, viuet in æternum, hoc est, non de temporali vita dixi supra, nec de morte istius vitæ, qua etiam si quis mortuus fuerit, tamen si panẽ meum acceperit, viuet in æternum. Ille enim accipit, qui seipsum probat: qui autẽ accipit, non moritur peccatoris morte, quia panis hic remissio peccatorum est. Moyses quoque pulcherrime prophetauit in benedictionibus suis, dicẽs: Benedictus à filiis Aser, & erit acceptus à fratribus suis, & intinget in oleo pedem suum, ferrum & æs calceamentũ eius. Et sicut dies tui sunt, sic erunt virtutes tuæ. Non est quisquam sicut est deus tuus in cœlo, adiutor tuus, & magnus dominus firmamenti, & protegens deus initij, & per vires brachiorũ potentium eiecit à facie tua inimicum, dicens, pereat. Et inhabitabit Israël fidens solus super terram Iacob in frumẽto & vino, & cœlum tibi cum nebula roris erit.

Roma. 11. B 2. Corin. 8. Ioan. 6. C Deute. 33.

De benedictione Neptalim, & mystica illius declaratione. Caput X.

Gene. 49.

NEptalim vitis remissa porrigens in germine decorem.) Sarmentum vitis aliud amputatur, quod videtur inutile, ne cassa vitis sarmentorum exultatione luxuriet, & aliud paulisper reciditur ac remittitur, vt fructũ afferat, cuius decus in generatione porrigitur, quia dum ad superna se subrigit, vitem amplectitur, & ad verticem ascendens iugi quædã colla vitium pretiosi palmitis vestit monili. Est & ille decorus in generatione, quia plenis palmitibus multus fructus exundat. Decorum hoc, sed multo illud pulchrius, quod hærentem palmitẽ vitis significat spiritalis, cuius nos sarmentum sumus, & fructũ afferre possumus si maneamus in vite: sin autẽ, præcidimur. Sanctus patriarcha Neptalim erat palmes abundans. Vnde & Moyses dicit: Neptalim satietas accipientium, replebitur benedictione à domino, mare & Aphricum possidebit: exponens hoc quod Iacob dixerat, quid sit vitis remissa per fidei gratiam, hoc est, vinculis mortis exutus, in quo significatur populus dei ad libertatem fidei, & vbertatem vocatus gratiæ, toto orbe diffusus, qui iugum Christi bono fructu vestiat, & ligna veræ illius vitis, hoc est mysteria dominicæ crucis ambiat, nec timeat confessionis eius persecu-

D Deute. 33.

lum, sed magis etiam in persecutionibus positus Christi nomine glorietur. Hic est vere remissus à vinculis, qui nullo nexu formidinis alligetur. Vnde propheta dicit: Exibũt, & trepidabunt sicut vituli resoluti vinculis. Ideoque in germine suo decorem porrigit, quia in loco pascuæ collocatus, & super aquam refectionis educatus, per sacramenta regenerationis suæ germinat bonum verbi decorem, & assumitur in illam pulcherrimam Christi gratiam qui potest venustatem tui decoris augere. Deniq; super omnes decorus quod habet, donat: quia nemo potest donare quod nõ habet. Ideoque dictum est: Dominus regnauit, decorem induit. Induit enim decorem ecclesiæ gratiã, quæ in illo lauacro deponens fœditatem omnium delictorum, splendore gratiæ cœlestis enituit. Ideoque sponsus de ea dicit, Quæ nam est hæc prospiciens tanquam diluculũ, electa sicut sol, speciosa sicut luna, mirabilis sicut ornatus?

Mala. 4. Psalm. 92.

De benedictione Ioseph, & qua ratione super omnes filios eum pater uberius prosecutus sit, ac de mystica illius benedictionis expositione. Caput XI.

NVnc vt tanquàm epilogo quodam concludamus historiam, sicut & scriptura diuina conclusit, prophetiam sancti Iacob de sancti Ioseph nomine digeramus. Filius meus ampliandus Ioseph, filius ampliandus meus zelatus, filius meus adolescentior, ad me reuertere.) In quem consilia conferẽtes maledicebant, & intendebant in eum domini arcum, & cõtriti sunt cum potentia arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorũ manus eorum per manus potentis Iacob. Ille qui præualuit à deo Israël patri tuo, & adiuuit te deus meus, & benedixit te benedictione cœli à summo, & benedictione terræ habentis omnia, propter benedictionem vberum & vuluæ, benedictiones patris tui & matris præualuit. Benedictiones mõtiũ manentium, & desideria collium æternorum erunt super caput Ioseph, & super caput eorum quibus præfuit fratrum.) Quæ caussa est quòd super omnes filios Ioseph vberius prosecutus est pater, nisi quia præfigurata in eo iam Christi videbat mysteria? Vnde benedicens illum magis qui expectabatur, quàm illum qui videbatur, ait: Filius amplіãdus meus Ioseph. Quis est ampliandus, nisi Christus, cuius gratia semper augetur, & finem processus sui nõ habet gloria? De quo & Ioannes dicit: Illum oportet crescere, me autem minorari. quia per illius illud salutare perfectúmque nomen cumulata est in hoc mundo & abundauit gratia. Filius meus ampliandus. Et ideo quia videbant eum crescere fratres, & inuidere cœperunt. Intelligibilis autem Ioseph & zelum incidit ab iis quos magis fouebat. Denique dicebat: Non veni nisi ad oues perditas domus Israël. Et illi dicebant: Nescimus vnde sit. Ille curabat eos, & illi negabant eũ. Filius, inquit, meus adolescẽtior.) Reuera adolescentior, qui erat pene vltimus natorum. Denique & scriptura dicit: Amabat eũ Iacob, quia filius erat senectutis illius. Quod etiã ad Christum refertur. Senescenti enim mundo & iam occidenti illucescens dei filius per Mariæ virginis partum, sero aduenit, quasi filius senectutis secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante secula semper apud patrẽ. Vnde dicit ad eum pater: Ad me reuertere. vocans eum ad cœlum de terris, quem propter nostram salutem miserat. Itaque resuscitans filium suum vnigenitum, euacuauit consilium maledicentium. Vnde & Esaias dicit: Vanum consiliũ spiritus vestri. Et conuitia quæ quasi iaculantes sagittas dirigebant, soluit omnia, contriuit eorum potentiam qui in suis virtutibus, & non in deo confidentes erant. Ille, inquit, qui præualuit à deo Israël patri tuo, & adiuuit te deus meus. Quis est qui confortauit Israel, & adiuuit filiũ, nisi solus deus pater? qui dixit: Iacob puer meus, suscipiam eum: Israel electus meus, suscipiat eum anima mea. Et benedixit eum benedictione cœli desuper, & benedictione terræ habẽtis omnia.) Omnia enim subiecit ei, cœlestia sicut benedictionem cœli, & terrena sicut benedictionem terræ, vt & hominibus & angelis dominaretur. Itaque in illo velut contẽptibili corpore præualuisti, inquit, propter benedictionem vberũ & vuluæ. Benedictiones patris tui, & matris vbera: vel duo testamenta

Gene. 46. Ioan. 3. Matth. 15. Ioan. 9.

stamenta dixit, quorũ altero annunciatus est, altero demõstratus. Et bene vbera, quoniam velut quodam nos spiritali lacte nutritos educauit, & obtulit deo filios. Vel Mariæ dicit vbera, quæ vere benedicta erant, quibus sancta virgo poculo domini potum lactis immulsit. Vnde & illa mulier in euangelio ait, Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. Quod autem ait: Vuluæ benedictionem patris tui & matris. Si vuluam solam Mariæ velimus intelligere, cur vtrumque benedictione coniunxerit, latebit caussa. Potuit enim dicere de sola vulua matris. Sed pulchrius arbitror, vt secundum spiritale mysterium intelligamus vtramque generationem domini Iesu, & secundum diuinitatem, & secundum carnem, qui ante secula est generatus ex patre. Vnde & pater ait: Eructauit cor meum verbum: eò quòd ex illa intima, eò quòd incõprehensibili patris processit substantia, & in ipso est semper. Vnde & euangelista ait: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Sicut ergo sinus patris spiritalis intelligitur intimum quoddam paternæ charitatis, naturæque secretum, in quo semper est filius, ita etiam patris spiritalis est vulua, interioris arcanum, de quo tanquam ex genitali aluo processit filius. Denique diuerse legimus, nunc vuluam patris, nũc cor eius quo verbum eructauit, nunc os eius ex quo iustitia processit, ex quo prodiuit sapientia, sicut ipse ait: Ex ore altissimi prodiui. Ita cum vnum nõ definitur, & vnum omnia sonant, spiritale magis mysterium generationis paternæ q̃ membrum aliquod corporale significat. Sed sicut illã ex patre generationem intelligimus, ita etiam ad consummationem fidei generationem Mariæ intelligamus, quando benedicitur vulua matris, illa vtique Mariæ virginalis, quæ nobis edidit dominũ Iesum. De quo partu dicit dominus per Hieremiam prophetam: Priusquam te formarem in vtero, noui te: & priusquam exires de vulua matris, sanctificaui te. Geminam igitur propheta in Christo substantiam declarauit, diuinitatis, & carnis: alteram ex patre, alteram ex virgine, ita tamen vt non exors suæ esset diuinitatis cum ex virgine nasceretur, & esset in corpore. Vnde & cõualuit super omnes montes, & desideria collium æternorum. Super omnes enim illos sublimis meriti viros, patriarchas, & prophetas, & apostolos, sed etiam vltra solem, lunam, archangelos, tanq̃ cœli lumen emicuit, sicut ipse ait: Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum. Quis enim illorum fuit cui subiecta essent omnia, quibus ipse donauit quod erant? In quo benedicuntur omnes sancti eius, quia ipse est super capita omniũ caput. Caput enim mulieris, vir: caput viri, Christus. Et super vertices montiũ, quia ipse est supereminẽs vertex vniuersorum. Sed iustorum est vertex altissimus, quos fratres vocauit, acquisitos per gratiam, & quoddam regenerationis consortiũ. Vnde ex fratribus Ioseph illos magis fratres intelligimus, de quibus dicit in psalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Deniq; & Moyses completurus vitæ istius cursum cum benediceret tribum Ioseph, non illum vtique defunctum Ioseph, sed Christum benedicebat, sicut habes scriptum de Ioseph: A benedictione domini terra eius, à finib' cœli, & à rore, & abyssis fontium deorsum, & secundum horam factam solis cursus, & à conuenientibus mensibus, & à vertice montium ab initio, & à vertice collium æternorum, & ad horam terræ plenitudinis, & ab eo qui visus est in rubo, veniat super caput Ioseph benedictio, & super verticem ipsius, honorificus sit inter fratres. Primogenitus tauri decus eius, cornua vnicorni. In ipsis gentes ventilabit, simúlque ad extremum terræ ipse mysteria de se fremet, & ipse chiliades. Manasses benedictio eadem est, quæ omnem habet & cœlestium & terrestrium plenitudinem, & specialem Christi gratiam. Qui visus in rubo dixit ad ipsum Moysen: Solue calceamentum pedum tuorum. Qui est super omnes deos, quia ipse est caput corporis ecclesiæ. Qui est principium primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Et ideo soli benedictionis huius prærogatiua defertur, à summitate cœli vsque ad extremũ terræ. Ipse est enim ante omnes, in quo constant, omnia, qui etiam per sanguinem crucis suæ pacificauit omnia, siue quæ in cœlo, siue quæ in terris sunt. Cuius typum præferens pulchre benedicitur sanctus Ioseph, vt honorificetur inter fratres. Primogenitus tauri decus eius, habens cornua vnicornui, in quibus gentes ventilabit. Et bene taurus, quasi hostia pro delictis, & totius mundi victima, vt pacificaret omnia. Cuius decus sanctum. Omne enim sanctum primogenitum, sicut alibi demonstrauimus. Vnde & Leui non ætatis ordine, sed sacræ successionis prærogatiua primogenitus meruit nuncupari. Et vere sanctum decus eius, de quo scriptum est resurgente: Speciosus forma præ filiis hominum: quia ipse est primogenitus ex mortuis, habens cornua vnicornui. Sed cum dixerit cornua, quomodo posuit vnicornui, requirendum, cum ipse vnicornuus inter generationes ferarum, vt periti aiunt, nõ inueniatur? Et ideo verbum vnicum magis æstimare debemus, quia substantiuum verbum dei vnũ est, non multa verba. Vnde & Anna ait: Dominus iudicat fines terræ, & dabit virtutem regi, & exaltabit cornu Christi. Et Esaias ait: Vinea facta est dilecto in cornu in loco vberi, quoniam in dei filio vnigenito floret ecclesia, tenens vnicũ dei verbum, in quõ est virtutis atque sapientiæ plenitudo, cuius vbertate seges fidei pullulauit. Quod verbum sequitur sancti. Decem milia, inquit, Effrem, & milia Manasse, id est, & Iudæorum & Gentium dominetur, & ex vtroque populo acquirat sibi ecclesiæ plenitudinem. Ideoque dexterã suam super Effrem posuit sanctus Iacob, eò quòd legis dicente ecclesia in Canticis canticorum: Frater meus cãdidus & rubeus, electus ex decem milibus. Denique etiam Dauid iuuenculæ Mariæ authorem, ex cuius successione Christus est natus per virginis partum, in decem milibus prędicabat, Saul autem in milibus, cum reuerentiæ gratiam circa regem magis proponere debuissent. Qui ergo cornu Christi exaltauerit cõfessus eius gloriam, ipse quoque accipiet cornua. Vnde etiam sancti vnicornui dicti sunt in psalmi versiculo: Et dilectus quemadmodum filius vnicornuorum. Etenim sicut animal huiusmodi cum ei oriuntur cornua, processum significat plenioris ætatis: ita cum è capite quædam nostræ animæ cornua pullulare cœperint, processum videtur perfectioris significare virtutis, & tamdiu crescunt quàm diu compleantur. Hoc cornu dominus Iesus comminuit gẽtes, vt superstitionem obtereret, salutem redderet, sicut ipse ait: Percutiam, & sanabo. Ideoque tanquam imitator tauri huius propheta dicit: In te inimicos nostros vẽtilabimus, id est, altitudinem omnem eleuantem se aduersus dei scientiã destruentes. Et ideo iuxta legem munda animalia cornua habẽt. Lex enim spiritalis est. Qui enim possunt seculi huius illecebras verbo dei & virtutis obseruãtia propulsare, cornibus velut quibusdam capitis sui armis videntur esse muniti. Meritóque & tuba cornea dicitur virtus sermonis mirabilis, quæ bonos Christi milites accendit ad prælium, vt de hoste diabolo manubias reportemus. In acie igitur sum', & plurimos ex nobis videmus in aduersarij castris esse captiuos: hi nobis iugo grauissimo exuendi sunt.

De benedictione Beniamin, & mystica repræsentatione eiusdem. Caput XII.

Plurimos lupos habet diabolus, quos ad Christi oues dirigit, & ideo intelligibilis Ioseph vt oues seruaret suas, ipsum inimicum venientem ad diripiẽdas oues rapuit lupum Paulum, faciens ex persecutore doctorem. De quo dicit Iacob, sicut scriptum est: Beniamin lupus rapax mane edet adhuc, & ad vesperum diuidet escam principibus. Lupus erat cũ dispergeret & deuoraret oues ecclesiæ. Sed qui lupus venerat, pastor est factus. Lupus erat cum Saulus erat, quãdo intrabat in domos, & viros ac mulieres trahebat in carcerem. Lupus erat quãdo spirans minas & homicidia in discipulos domini, petebat epistolas à principe sacerdotum, vt inuaderet seruos Christi. Quem tanquàm lupum nocturnis tenebris oberrantem offusa Iesus luce cæcauit. Ideo Rachel cum pareret Beniamin, vocauit nomen eius, filius doloris mei: futurũ prophetans ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios ecclesiæ persecutionis suæ tempore, & graui matrem dolore vexaret. Sed tamen idem postea principibus escam posteriore diui-

sit tempore, euangelizans gentibus dei verbum, & plurimos ad fidem prouocans, qui eo disputante, sicut legatus Pauli proconsulis, & Publius princeps, domini gratiam receperunt. Pulchre etiam Moyses cum benediceret Beiamin tribum, dixit: Dilectus à domino, habitabit fidens, & deus obumbrabit super eum omnibus diebus, & inter humeros requiescet dilectus à domino. Qui etiam vas electionis est factus. Neque enim aliter nisi domini est miseratione & amore conuersus. Vnde & ipse nihil merito tribuens suo, sed totum deferens Christo ait: Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autē dei sum id quod sum, & gratia eius egena in me non fuit. Habitabit fidens in domo quā ante vastabat, habitabit in tabernaculis Christi, qui ante sicut lupus errabat in syluis. Et deus obumbrauit super eum, quando visus est ei Christus. Qui licet apertis oculis videret nihil, tamen Christum videbat. Et merito videbat præsentem, quem etiam audiebat loquentem. Non cæcitatis est obumbratio ista, sed gratiæ. Denique Mariæ dicitur: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et inter humeros requiescet, hoc est inter bonos actus, & opera preciosa. Nam & suprà habes quòd Issachar supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola. Quē Paulus imitatus posuit fidei nouella plantaria, ideoque quasi bonus agricola dixit: Ego plantaui, Apollo rigauit.

Deute. 33. — 1. Corin. 15. — Luce. 1. — 1. Corin. 3.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE NABVTHE IEZRAELITA.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de Nabuthe Iesraelita Liber unus.

Quomodo exemplo Nabuthe & Achab regis Israel pauperes quotidie à diuitibus opprimantur, cum tamen natura omnes æquales produxerit. Caput. I.

NAbuthe historia tēpore vetus est, vsu quotidiana. Quis enim diuitum non quotidie concupiscit aliena? Quis opulentissimorum nō exturbare contendit agellulo suo pauperem, atque inopem auiti ruris eliminare finibus? Quis contentus est suo? Cuius non inflammat diuitis animum vicina possessio? Nō igitur vnus Achab natus est, sed quod peius est, quotidie Achab nascitur, & nunquam huic seculo moritur. Si vnus occidat, assurgunt plurimi: plures qui rapiant, quàm qui amittant. Non vnus Nabuthe pauper occisus est: quotidie Nabuthe sternitur, quotidie pauper occiditur. Hoc metu percitū humanum genus cedit iam suis terris, migrat cū paruulis pauper onustus pignore suo, sequitur vxor illachrymans tanquam ad bustum prosequatur maritū. Minus tamen deplorat illa, quæ deflet suorum funera: quia etsi amisit coniugis præsidium, sepulchrum patet: etsi filios nō tenet, tamē exules non dolet, non ingemit grauiora funeribus teneræ prolis ieiunia. Quousque extēditis diuites insanas cupiditates? Nunquid soli habitabitis super terram? Cur eiicitis cōsortē naturæ, & vindicatis possessionem naturæ? In commune omnibus diuitibus atque pauperibus terra fundata est. Cur vobis ius proprium soli diuites arrogatis? Nescit natura diuites, quę omnes pauperes generat. Neque enim cum vestimentis nascimur, nec cum auro argentoq; generamur. Nudos fudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo. nudos recipit terra quos edidit, nescit fines possessionum sepulchro includere. Cespes angustus æquè & pauperi abundat & diuiti: & terra quæ viuentis non cepit affectum, tam diuitem capit. Nescit ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando deficimus. Omnes similes creat, omnes simili gremio claudit sepulchri. Quis discernat species mortuorū? Redoperi terram, & si potes diuitem deprehende. Erudenato paulopost tumulum, & si cognoscis, egentem argue: nisi forte hoc solum, quod cum diuite plura pereunt. Sericæ vestes, & auro intexta velamina, quibus diuitis corpus ambitur, damna viuentium, non subsidia defunctorum sunt.

Vnguen-

Vnguentum accipis diues postquàm mortuus es,& fœtidus es.perdis alienam gratiam,nec acquiris tuam. Hæredes relinquis qui litigent cum hæredibus, relinquis depositum magis hereditarium quàm commodū voluntarium, qui quod relictum est minuere ac violare formident. Si frugi hæredes sunt,custodiunt:si luxuriosi,exhauriunt. Itaque aut bonos hæredes perpetua condemnas solicitudine, aut malos dimittis,quo tua facta condemnent.

Quod homines quanto ditiores censu,tāto pauperiores affectu. Et quos insatiabilis auaritia grad' habeat. Et quid hæc vox, da mihi, præ se ferat. Cap. II.

SEd quid arbitraris quod dum viuis abūdas omnibus? O diues,nescis q̄ pauper sis, quàm inops tibiipsi videaris,qui te diuitem dicis? Quanto plus habueris,plus requiris:& quicquid acquisieris,tamē tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro auaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet: quo plures ascenderit,eo ad altiora festinat, vnde sit grauis ruina lapsuro. Tolerabilius tamen iste cum minus haberet,census contemplatione mediocria requirebat. Accessione patrimonij accessit cupiditatis augmentum. Non vult esse degener votis,pauper in desideriis. Ita duo intolerabilia simul iūgit, vt ambitiosam spem diuitis augeat,& non deponat mendicitatis affectum. Denique docet nos scriptura diuina quàm miserè egeat,mēdicet abiecte. Rex Achab in Israel erat, & pauper Nabuthe. Ille regni opibus affluebat,& tamen cespitem pauperis flagitabat:pauper nihil de possessionibus concupiuit diuitis. Rex sibi egere visus est,quia vineā habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur? qui contentus est suo,an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper censu videtur,alter pauper est affectu. Affectus diues egere non nouit,census abundans nequit auari pectus explere. Ideoq; diues cupidus in inuidia possessionis, & paupertatis querela est. Sed iam scripturæ verba cōsideremus. Et factum est, inquit,post hæc verba: Erat vinea Nabuthe Iezraelitę in Israel iuxta domū Achab regis Samariæ. Et locut' est Achab ad Nabuthe dicens: Da mihi vineam tuam, & erit mihi in ortum olerum,quoniā propinquat domui meæ,& dabo tibi pro ea aliam vineam. Si vero placuerit tibi, dabo tibi pecuniam pro vinea ista, & erit mihi in ortum olerum. Et dixit Nabuthe ad Achab: Non fiat hoc à deo, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Et turbatus est spiritus eius, & dormiuit in lecto suo, & velauit faciem suam,& nō manducauit panem. Exposuerat suprà scriptura diuina quia Helisæus cū esset pauper, reliquit boues suos, & cucurrit ad Heliam, & occidit eos,& erogauit populo,& adhæsit prophetæ. Ad cōdemnationem igitur præmissa sunt diuitis qui in isto rege describitur,eò quòd habens beneficia dei, sicut iste Achab, cui dominus & regnum donauit, & pluuiam Heliæ vatis oratione concessit, diuina mandata violauerit. Audiamus ergo quid dicat: Da mihi, inquit. Quæ alia vox egētis est? Quæ vox alia stipem publicam postulantis,nisi,da mihi? Hoc est, da mihi, quia egeo. Da mihi, quia aliud viuendi subsidium habere non possum. Da mihi,quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum substantia. Da mihi, quia tibi dominus dedit vnde largiri debeas, mihi non dedit. Da mihi: nisi tu dederis, habere non potero. Da mihi, quia scriptum est: Date eleemosynam. Hæc quàm abiecta,quàm vilia? Nō habent enim humilitatis affectum, sed cupiditatis incēdium. In ipsa autē deiectione quanta impudentia? Da mihi,inquit, vineam tuā. Confitetur alienā,vt poscat indebitam. Et dabo,inquit,tibi pro ea aliam vineam. Diues quod suum est quasi vile fastidit, quod alienum est quasi preciosissimum concupiscit. Si vero placuerit tibi,dabo tibi pecuniam. Cito reprehēdit errorem suum,pecuniā offerendo pro vinea. Nihil enim vult alienum possidere, qui totum desiderat suis possessionibus occupare.

3.Reg.21.

Ibidem.

3.Reg.19.

3.Reg.21.

Luc.11.

Quod omnia animantia socialia sint, & commercium viuēdi quærant: solus autem homo consortem excludat, solusque omnia possidere contēdat. Et quàm turpe sit agrū paternum pro nihil usu alienare. Cap. III.

ET erit mihi,inquit, in ortum olerum. Hæc erat igitur omnis insania,hic omnis furor, vt spātiū vilibus oleribus quæreretur. Non tam ergo ipsi cupitis quasi vtile possidere, sed alios vultis excludere. Maior vobis cura de pauperū spoliis, quàm de vestris emolumentis est. Iniuriam vestrā putatis si quid pauper habeat quod dignum possessione diuitis æstimetur. Damnum vestrum creditis quicquid alienum est. Quid vos delectant naturæ dispendia? Vniuersis creatus est mūdus,quem pauci diuites vobis defendere conamini. Non enim terrena tantū possessio,sed cœlum ipsum aër, mare, in vsum paucorū diuitum vindicatur. Hic ager quem tu diffusis includis possessionibus,quantos alere populos potest? Nunquid angeli diuisa cœli spatia habent, vt tu terram positis distinguas terminis? Clamat propheta: Væ iis qui iungunt domum ad domū, & villam ad villam. Arguit eos inefficacis auaritiæ. Fugiunt enim cohabitare hominibus,& ideo excludunt vicinos. Sed fugere non possunt:quia cum hos excluserint, alios rursum inueniunt:& cum illos propulsauerint, ad aliorū necesse est eos viciniam peruenire. Soli enim super terram habitare nō possunt. Auis auibus se associat: denique ingentis plerumq; agminis volatu cœlum obtexitur: pecus pecori adiungitur, piscis piscibus, nec damnum ducunt, sed commercium viuēdi,cum plurimum comitatum capessunt, & quoddā munimentum solatio frequentioris societatis affectant. Solus tu homo consortem excludis, includis feras, struis habitacula bestiarum, destruis hominum. Inducis mare intra prædia tua, ne desint beluæ. producis fines terræ, ne possis habere finitimum. Audiuimus vocem diuitis aliena quærētis. Audiamus vocem pauperis propria vindicantis. Non fiat, inquit, hoc à deo, vt dem tibi hæreditatem patrum meorū, quasi quandam contagionem sui pecuniam esse diuitis arbitretur. quasi dicat: Pecunia tua tecum sit in perditionē. Ego autem hæreditatem patrum meorum non possum vendere. Habes quod sequaris diues si sapias, vt non vendas agrum tuum pro nocte meretricis, non transfundas ius tuum pro sumptu comessationis, deliciarúmque impensis, non adiudices domum tuam ad ludum aleæ, ne ius hæreditariæ pietatis amittas. His auditis turbatus est spiritus auari regis: & dormiuit in lecto suo,& velauit faciem suam, & non manducauit panem suum. Lugent diuites si non potuerint aliena diripere, si suis pauper non cesserit facultatibus, vim mœroris tegere non possunt. Dormire desiderant, velant faciem suam, ne quicq̄ in orbe terrarum alienum videant, ne quicq̄ in hoc mundo non esse suum nouerint, ne audiant vicinum iuxta se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem. Horum sunt animæ, quibus dicit propheta: Mulieres diuites exurgite.

3.Reg.21.

Esaie.5.

3.Reg.21.

Act.8.

3.Reg.21.

Esaie.32.

De reprehensione diuitum, qui magis alienum quàm suum panem manducant, & quod ideo miseræ luant paupertatis ærumnas. Caput IIII.

ET non manducauit,inquit,panem suum,quoniam quærebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem quàm suum manducant, qui raptu viuunt, & rapinis sumptum exercent suum. Aut certe non mādūcauit panem suum, volens se morte mulctare, quod ei aliquid negaretur. Compara nunc affectum pauperis. Nihil habet,& ieiunare volūtarius nisi deo nescit, ieiunare nisi ex necessitate non nouit. Diuites eripitis quidē pauperibus vniuersa,aufertis omnia,nihil relinquitis: pœnam tamen pauperum vos potius diuites sustinetis. Illi ieiunant,cum non habeant: vos maiores[?] ieiunatis,cū habeatis. Vobis igitur prius pœnam exigitis,quàm pauperibus erogetis. Vos igitur vestro affectu luitis miseræ paupertatis ærumnas, & pauperes quidem non habent quo vtantur: vos autem nec ipsi vtimini, nec alios vti sinitis. Eruitis aurum de metalli venis, sed rursum absconditis. Quantorū vitas in illo infoditis auro? Cur illa seruantur,cum legeritis de auaro diuite, Thesauros condit, & ignorat cui congregat eos? Hæres ociosus expectat, hæres fastidiosus increpat quod sero moriamini. Odit incrementa hæreditatis suæ,ad damna festinat. Quid igitur miserius,quando nec apud illū cui laboratis,gratias derelinquitis?

3.Reg.21.

Psalm.38.

tis? Propter illum totis mœstam diebus toleratis famẽ, cotidiana mensæ vestræ damna metuentes. Propter illum diurna adamatis ieiunia. Noui ego diuitem in agrum proficiscẽtem, panes breuiores vrbe delatos numerare solere, vt pro numero panis æstimaretur quot dies in agro futurus esset. Nolebat obsignatum aperire horreum, ne quid de condito minueretur. Panis vnus singulis diebus deputabatur, qui tenacem vix satiare posset. Comperi etiam viri fidem, si quãdo ei ouum esset appositũ, queri quod pullus esset occisus. Hoc ideo scribo, vt cognoscatis vindicem esse dei iustitiã, quæ lachrymas pauperum vestro vlciscatur ieiunio.

Quod mensa diuitum, multorum pauperum instruitur sanguine. Et de pãtre qui cogebatur à diuite cuius mẽsæ uinum defuit, ut filium uẽderet. Et quomodo sæpe mulieres incitamenta sint extorsionis à pauperibus. Cap. V.

B Qvam religiosum esset ieiunium, si sumptum conuiuij tui deputares pauperibus. Tolerabilior iam diues ille cuius de mensa ea quę cadebant, pauper Lazarus colligebat, saturari cupiens: sed etiam ipsius mensa multorum pauperum cõstabat sanguine, & ipsius pocula multorum quos ad laqueum coëgerat, rubebant cruore. Quanti necãtur vt vobis quod delectat pareatur? Funesta fames vestra, funesta luxuries. Ille de summis culminib⁹ ruit, vt frumẽtis ampla vestris receptacula præpararet. Ille de sublimi arboris cacumine decidit, dum genera vuarum explorat quæ deferat, quibus digna conuiuio tuo vina fundantur. Ille mari mersus, dum veretur ne piscis mensæ tuæ desit aut ostrea. Ille brumali frigore dum lepores inuestigare, aut laqueis studet aues captare, diriguit. Ille ante oculos tuos, si quid forte displicuit, verberatur ad mortem, atque ipsas epulas suso respergit cruore. Denique diues erat qui sibi ad mensam caput prophetæ pauperis iussit afferri, & aliud vnde saltatrici præmium solueret non inuenerat, nisi vt pauperem iuberet occidi. Vidi ego pauperem duci dum cogeretur soluere quod non habebat, trahi ad carcerẽ quia vinum deesset ad mensam potentis, deducere in auctionem C filios suos, vt ad tempus pœnam differre posset, inuentũ forte aliquem qui in illa necessitate subueniret. Redit ad hospitium cum suis pauper diruta spectans omnia, nihil sibi ad cibum relictum, ingemiscens filiorum famẽ, dolens quod eos non potius ei qui possit pascere vendidisset. Redit ad consilium, vendendi sumit arbitrium. Compugnabant tamẽ inopiæ iniuria, & paternæ pietatis gratia. fames vrgebat ad precium, natura ad officium. cõmori filiis paratus, quàm à filiis separari, sæpe gradum protulit, sæpe reuocauit. Vicit tamen in eo necessitas, nõ volũtas, & ipsa cõcessit pietas necessitati. Consideremus nunc patriæ mentis procellas exæstuantis quem de liberis prius traderet. Quem, inquit, vendam priorem? Scio enim quod non satis est vnius precium ad pastum reliquorum, Hoc solum diues fœcunditas ad ærumnã. Quẽ offeram? Quem frumenti auctionator libenter aspiciat? Primogenitum offeram? Sed primus me patrẽ vocauit. Hic est maior ex filiis, quem congrue honoro seniorem. Sed iuniorem dabo? At istum teneriore amore complector. Illum eru D besco, huius misereor. Illius gradum suspiro, huius ætatem. Ille iam sentit ærumnã, iste ignorat. Flectit me illius dolor, huius inscitia. Ad alia me conferam. Ille mihi plus blãditur, iste plus verecundatur. Ille parenti similior, hic vtilior. In illo imaginem meam vendo, in isto spem meam prodo. Me miserum, non inuenio quid faciam, non habeo quid eligam. Circumuallant me facies calamitatum, ærumnarum chorus. Ferina hæc rabies est, eligere quem tradas. Feræ ipsæ cũ pericula imminere proli ac sibi sentiũt, solent eligere quos liberent, non quos offerãt. Quomodo igitur discernam affectum naturæ? Quomodo obliuiscar, quomodo exuã patris mentem? Quomodo filij auctionem constituã? Quo sermone paciscar precium? Quibus tradam manibus in seruitutem filium? Quibus oculis aspiciam seruientem? Quibus oculis discedenti vale dicam? Quibus factũ excusem sermonibus? Fili, ego te pro meo cibo vendidi? Funestior ergo iam pauperis mensa, quàm diuitis. Ille addicit alienos, ego meũ vendo. Ille necessitatem imponit, ego affero voluntatem. Vt sit

Lucæ.16.

Marc.6.

A excusabilior caussa, adiiciam: Fili pro fratribus tuis seruies, vt illis quærantur alimenta. Et Ioseph à fratribus suis in seruitutem venundatus est, postea & ipsos & patrẽ pauit. Respondebit & ille: Sed non eũ vendidit pater, sed fleuit amissum. Sed postea etiam ipsi in potestatem diuitis venerunt, & vix potuerunt postea liberari. Genus eius diuitiis Aegypti multa ætate seruiuit. Vẽde me postremo pater ea cõditione, ne diuites emant. Hæc si fateor, verum quid faciam? Nullum vendam. Sed cum vnũ considero, omnes videbo fame pereuntes. Si vnum tradam, quibus oculis videbo cæteros de mea impietate suspectos, ne alios quoque vendam? Quo pudore regrediar domum? Quomodo intrabo? Quo habitabo affectu, qui mihi ablegaui filium quem non morbus absumpsit, non mors abstulit? Qua conscientia considerabo mensam meam, quam sicut nouellæ oliuarum in circuitu tot filij vestiebant? Hæc pauper te præsente deplorat, & tibi auaritia aurẽ obstruit, nec mens tua facti miserabilis horrore mollitur. Totus populus ingemiscit, & solus diues nõ flecteris, nec audis scripturam dicentem: Perde pecuniã propter fratrem & amicum, & non abscondas eam sub lapide in mortẽ. Et quia non audis, ideo exclamat Ecclesiastes dicens: Est lãguor malus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malũ possidentis eas. Sed fortasse redeas domum, cum vxore conferas: illa te hortetur vt redimas venundatum? Imò magis hortabitur vt mundum muliebrem conferas. Vnde potest vel pauper pauperem liberare? Illa tibi imponit sumptuum necessitatem, vt gemma bibat, in ostro dormiat, in argentea sponda recumbat, auro oneret manus, ceruicem monilibus. Delectãtur & compedibus mulieres, dummodo auro ligẽtur. Non putant onera esse si preciosa sint, non putant vincula esse si in his thesauri coruscent. Delectãt & vulnera, vt aurum auribus inseratur, & margaritæ dependeant. Habent & gemmæ pondera sua, habent & vestimẽta frigora sua. Sudatur in gemmis, algetur in sericis: tamen precia iuuant: & quæ natura auersatur, commendat auaritia. Smaragdos, & hyacinthos, beryllum, achaten, topazion, amethystũ, iaspin, sardium, summo quærunt furore: vel si dimidiũ patrimonij petatur, non parcunt dispendio, dum indulgent cupiditati. Non abnuo gratiam quandam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum. Nec ipsi admonent contra naturã expoliti vt saxorum deponerẽt asperitatem, rigorem magis mentis esse expoliendum quàm lapidum.

Eccli.29.

Ecclés.5.

Quod nullæ diuitiæ aliquid conferre possint contra imminentem fati necessitatem, & unde diuites appellentur. Quódque diues dormire non possit, nec ipse se quietũ esse patiatur. Cap. VI.

Qvis artifex vnum diem vitæ hominis potuit adiũgere? Quem diuitiæ eius ab inferis redemerunt? Cuius ægritudinem pecunia mitigauit? Non in abundantia diuitiarũ, inquit, vita eius. Et alibi: Nihil proficiunt thesauri iniusti, iustitia autem liberat à morte. Merito clamat propheta: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Quid enim mihi prosunt, si me à morte liberare nõ possunt? Quid mihi prosunt si mecum post mortem esse nõ possunt? Hic acquiruntur, hic relinquuntur. Somnium igitur loquimur, nõ patrimonium. Vnde bene ait idem propheta de diuitibus: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerũt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Hoc est dicere: Nihil inuenerunt in operibus suis diuites, qui nihil pauperibus cõtulerunt. Nullius iuuerũt inopiam, nihil ad vtilitatem suam proficientes reperire potuerunt. Ipsum nomen considera. Ditem dicunt gentiles inferni præsulem, arbitrum mortis ditem appellant & diuitem. Quid nisi mortem diues inferre nouerit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferna sint? Quid est enim diues, nisi inexplebilis auri fames ac sitis? Quo plus hauserit, plus inardescit. Sic propheta admonet: Qui diligit argentum, non satiabitur argento. Et infra idem: Equidem hic pessimus languor. Sicut enĩ fuit, ita & abiit, & abundãtia eius laborat in ventum. Equidẽ omnes dies eius in tenebris & luctu, & iracundia multa, & languore & ira. Tolerabilior conditio seruulorum. illi enim hominibus seruiunt, iste peccato. Sic, inquit, Apostolus: Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Sẽper in laqueis, semper in vinculis est: nũquàm liber

Prouer.10.

Psalm.61.

Psalm.75.

Eccli.5.

Rom.6. Ioan.8.

liber à compedibus, quia semper in criminibus. Quàm misera seruitus, seruire peccatis. Naturæ ipsius nescit munia, nec somni ipsius nouit vices, aut cibi fungitur suauitate, cuius nullum est immune seruitiũ. Dulcis enim somnus serui, & si modicum vel multũ edat. At satiato diuitiis, non est qui eum sinat dormire. Excitat eũ cupiditas, excitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, sterilitas prouentuum infœcunda perturbat, solicitat abundãtia. Vnde illi diuiti, cuius possessio vberes fructus attulit, qui cogitauit dicens: Quid faciam quod non habeo quo congregem fructus meos? & dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, illò congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & dicã animæ meæ: Anima, habes multa bona in annos multos posita. requiesce, mãduca, bibe, epulare. Respõdit deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Ne ipse quidem deus eũ dormire permittit. Interpellat cogitantem, excitat dormientem. Nec ipsum quietum esse patitur, qui de abundantia diuitiarum suarum solicitatur, & in vbertatem fructuum vocem gemẽtis emittit. Quid faciam? inquit. Nonne hæc pauperis vox est, non habentis subsidia viuendi? Egens omnium huc atque illuc respicit, scrutatur hospitium, nihil inuenit ad vsum alimẽti, considerat nihil miserius quàm fame confici, & cibi indigẽtia mori. Quærit mortis compendia, & tolerabiliora abeundi supplicia rimatur. Arripit gladium, suspendit laqueum, ignẽ adolet, explorat venenum: & inter hæc quid eligat dubius dicit, Quid faciam? Deinde vitæ huius suauitate reuocatus, cupit reuocare sententiam, si possit viuendi substantiã reperire. Aspicit nuda omnia, vacua omnia, & ait: Quid faciam? Vnde mihi alimenta? vnde vestitus? Volo viuere, si habeam quo modo possim vitam hanc sustinere. Sed quibus cibis? quibus subsidiis? Quid faciam, inquit, quod nõ habeo? Clamat se diues non habere. Paupertatis hic sermo est, de inopia queritur abundans fructibus. Nõ habeo, inquit, quo congregem fructus. Putares illum dicere: Non habeò fructus, vnde viuendum est mihi? Beatus qui de abundãtia periclitatur: imò miserior iste fœcunditatibus suis, quàm pauper, cui periculum de egestate est. Habet ille vnde excuset ærumnam, habet certe iniuriam, non habet culpam, iste non habet quem præter se arguat. Et dixit: Hoc faciam, horrea mea destruam. Putes adhuc dicere illum: Aperiam horrea mea, ingrediantur qui tolerare famem non queunt, veniant inopes, intrent pauperes, repleant sinus suos. Destruãt* parietes, qui excludunt esuriẽtes. Vt quid ego abscondam, cui deus facit abundare quod largiar? Vt quid repagulis portarum claudam frumenta?

* Destruantur.

Quod diuites qui humanitatis prædicatione imitari deberent sanctum Ioseph, potius de bonis faciant mala, quàm de malis bona acquirant, & in quæ horrea diuites frumenta condere debeant. Cap. VII.

AVdiant hæc quibus deus totum repleuit camporum ambitum, quæ sine custode nascuntur, & victu abundant. Est spes auaro si respicit pauperẽ. Rumpuntur vetusta horrea messibus nouis. Minus habui, & frustra seruaui: plus natum est, qui cõgregabo? Dũ incrementa preciorũ aucupor, amisi vsum beneficiorũ. Quantas anni superioris frumento animas pauperum reseruare possem? Hæc me magis delectarent pretia, quæ nõ nũmo æstimantur, sed gratia. Imitabor sanctum Ioseph humanitatis prædicatione, clamabo voce magna: Venite pauperes, edite panes meos, expandite gremium, suscipite frumẽtum. Fœcunditas diuitis, totius orbis abundantia, omnium debet esse fertilitas. Tu vero non hoc dicis, sed ais: Destruã horrea mea. Rectè destrues ea, quib⁹ nullus pauper onustus reuertitur. Horrea iniquitatis sunt receptacula, non pietatis subsidia. Rectè destruet, qui sapienter ædificare nõn nouit. Destruet sua diues, qui nescit æterna. Destruet horrea, qui non nouit sua frumenta diuidere, sed claudere. Et maiora, inquit, faciam. Infelix, vel id dispensato pauperibus, quod pro sumptu ædificationis impendis. Dum liberalitatis gratiam refugis, damna ædificationis resoluis. Et addidit: Illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & dicã animæ meæ: Anima, habes multa bona. Confitetur auarus semper vbertatem prouentuum, dum vilitatem* alimoniæ calumniatur. Fœcunditas enim vniuersorum est, sterilitas soli auaro est quæstuosa. Delectatur magis enormitate preciorum, quàm abundantia copiarum: & mauult habere quod solus, quàm quod cum omnibus vendat. Vide timentẽ ne superfluæ cumulus frumentorum, ne super horrea redundans transfundatur in pauperes, & boni alicuius occasio indigentibus acquiratur. Soli sibi partus terrarum vindicat diues, non quod vt ipse velit, sed aliis denegare. Habes, inquit, multa bona. Nescit auarus bona, nisi ea quæ quæstuosa sunt nominare. Sed acquiesco ei, vt bona dicantur quæ sunt pecuniaria. Cur ergo de bonis facitis mala, cum dẽ malis bona facere debeatis? Scriptum est enim: Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis. Ei ergo qui vti sciat, multa bona sunt: ei qui vti nesciat rectè mala. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternũ. Quid hoc melius bono, si pauperibus largiaris, in quo tibi debitorem deum quadam pietatis fœneratione constituas? Bona sunt si aperias horrea iustitiæ tuæ, vt sis panis pauperum, vita egentium, oculus cæcorum, orbatorum infãtiũ pater. Habes vnde facias, quid vereris? Tua te voce conuenio. Habes multa bona in annos multos posita, potes & tibi & aliis abundare. Habes fœcunditatem publicam, quid destrues horrea tua? Ostendo tibi vbi melius tua frumenta custodias, vbi bene sepias, vbi fures ea tibi auferre non possint. Include ea in corde pauperum, vbi nulla tinea, nullus gurgulio consumat, nulla corrumpat vetustas. Habes apothecas inopum sinus, habes apothecas viduarum domos, habes apothecas ora infantium orphanorum, vt dicatur tibi: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudẽ. Istæ sint tibi apothecæ, quæ maneãt in æternum: illa sint tua horrea, quæ fœcunditas futura non destruat. Nam quid iterum facias si tibi plus natum fuerit anno sequenti? Iterũ ergo & illa destrues, quæ nunc facere paras, & maiora facies. Dat enim tibi fœcunditatem deus, vt aut vincat aut condẽnet auaritiam tuam, quo excusationẽ habere non possis. Tu vero quod per te multis nasci voluit, tibi soli reseruas, imò & tibi ipsi adimis. Magis enim seruares tibi, si dispertires aliis. Bonorum enim fructus munerum in eos ipsos qui contulerunt, conuertuntur, & gratia liberalitatis in authorem boni operis redit. Denique scriptum est: Seminate vobis ad iustitiam. Esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. Bona satio in corde viduarũ. Si terra tibi reddit fructus vberiores quam acceperit, quanto magis misericordiæ remuneratio reddet multipliciora quæ dederis?

* vilitate alimoniæ calumniatur.

De admonitione diuitis ut timeat, & spe uana non fallatur, ac reprehensione eorum qui dicunt nihil dandum pauperibus quia deus eos maledixerit ut egerent. Cap. VIII.

DEinde homo nescis quia terræ partum præuenit dies mortis, misericordia autem in cursum mortis excludit? Assistunt iam qui reposcũt animam tuã, & tu adhuc differs operum fructus tuorũ? Adhuc tu tibi tempora viuendi longa meditaris? Stulte hac nocte anima tua auare reposcitur, à tenebris incipit, & in tenebris perseuerat. Auaro semper nox est, dies iusto, cui dicitur: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Stultus sicut Luna mutatur: iusti autem fulgebunt sicut Sol in regno patris eorum. Rectè arguitur stultitiæ, qui in manducando & bibendo locarit spem suam. Et ideò ei tẽpus mortis vrgetur, secundum quod dictum est ab ipsis qui gulæ seruiũt: Mãducemus & bibamus, cras enim moriemur. Stultus, quia animæ suæ corporalia subministrat, quia recondit quæ cui seruet ignorat. Et ideo ei dicitur: Quæ autẽ parasti, cuius erunt? Quid quotidie metiris, & numeras, & obsignas? Quid aurum trutinas, argentum ponderas? Quanto melius est liberalem esse dispensatorem, quam solicitum custodẽ? Quantũ tibi prodesset ad gratiam, multorum pupillorum patrem nominari, quã innumeras stateras in sacculo obsignatas habere. Pecunia enim hic relinquitur: gratia autem operum bonorum nobiscum ad iudicẽ meriti defertur. Sed fortasse dicas, quod vulgo soletis dicere: Non debemus ei donare, cui deus ita maledixit, vt eũ egere vellet. Sed nõ pauperes maledicti, cum dictum sit à deo: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum

ipsorum est regnum cœlorum. Nõ de paupere, sed de diuite scriptura dicit: Captans precia frumenti, maledictus erit. Deinde non requiras quid vnusquisque mereatur. Misericordia non de meritis iudicare consueuit, sed necessitatibus subuenire, iuuare pauperem, non examinare iustitiam. Scriptum est enim: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Quis est qui intelligit? Qui compatitur ei, qui aduertit consortem esse naturæ, qui cognoscit quod & diuitē & pauperem fecit dominus, qui scit quod sanctificet fructus suos si de his delibet aliquam pauperibus portionem. Ergo cum habeas vnde largiaris, vide ne differas, dicens: Cras dabo, ne largiendi amittas copiam. Periculosa est de alterius salute dilatio. Potest fieri vt dum tu differs illum, ille moriatur. Magis ante mortem præcurre, ne auaritia te & cras impediat, & promissa fraudentur.

Psal. 40.

Quomodo Iezabel quæ est auaritia, promittat diuitibus contra iustitiam possessionem quam desiderant. Cap. IX.

SEd quid dicam ne differas liberalitatem? Vtinam non approperes rapinam, vtinam quod cupieris, non extorqueas, vtinam alienum non petas, negatum prætermittas, excusatum patienter feras, non audias illam Iezabel, quæ est auaritia, quoddam profluuium vanitatis, dicentem: Ego tibi dabo possessionem quam desideras. Tu tristis es, quia vis mensuram cõsiderare iustitię, vt alienum non eripias, ego habeo mea iura, meas leges, calumniabor vt spoliem: & vt possessio eripiatur, vita pulsabitur. Quid enim aliud in illa historia, nisi diuitū auaritia describitur, quæ est vanum profluuium, quod omnia fluuij more rapit, & nullo vsui profutura traducit? Hæc est Iezabel illa, non vna, sed multiplex: non vnius temporis, sed temporum plurimorū: hæc omnibus dicit, sicut illa dixit viro suo Achab: Surge, & manduca panem, & redi ad te, ego dabo tibi vineam Nabuthe Iezraelitæ. Et scripsit librum nomine Achab, & signauit anulo illius, & misit illum ad Seniores, & ad liberos eos qui morabantur cum Nabuthe. Et erat scriptum in libro: Ieiunate ieiunium, & constituite Nabuthe in principem populi, & constituite duos viros filios iniquitatis ex aduerso eius, vt falsum testimonium perhibeant aduersus eum, dicentes: Benedixit deum & regem: & producite illum, & lapidate.

3. Reg. 21.

3. Reg. 21.

De consuetudine diuitum qui contristantur si aliena rapere non possunt. Et quid facere debeant ut deus uel eorum preces exaudiat, uel eorum ieiunium respiciat. Cap. X.

QVam euidenter expressa est diuitum consuetudo. Contristantur si aliena non rapiant, renunciāt cibo, ieiunant, non vt peccatum minuant, sed vt crimen admittant. Videas illos tunc conuenientes ad ecclesiam, officiosos, humiles, assiduos, vt effectum sceleris impetrare mereantur. Sed dicit illis deus: Nō hoc ieiunium elegi, nec si flectas vt circulum collum tuum, cinerem etiam & cilicium substernas, nec vocabitis ieiunium acceptū. Nō tale ieiunium elegi, dicit dominus: sed solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationes violentarum cōmutationum, dimitte confractos in remissionem, conscriptionem iniquam dirumpe, frange panem tuum esurienti, egenos non habentes tectum induc in domum tuam. si videris nudum, cooperi, & domesticos seminis tui nō despicias. tunc orietur tibi matutinum lumen tuum, & sanitas tua matutina orietur, & præcedet ante te iustitia, & maiestas dei circundabit te. tunc clamabis, & deus exaudiet te: adhuc te loquēte dicet: Ecce assum. Audis diues quid dominus deus dicat: & tu ad ecclesiam venis, non vt conuiuij aliquid pauperib' largiaris, sed vt auferas. Ieiunas, nō vt cōuiuij tui sumptus proficiat egenis, sed vt spolium de egentibus adipiscaris. Quid tibi vis cum libro, & charta, & signaculo, & conscriptione, & vinculo iuris? Non audisti: Solue omnem colligationē iniustitiæ, dissolue obligationem violentarum cō mutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam dirumpe? Tu mihi tabulas offers, ego tibi recito dei legem. Tu atramento scribis, ego spiritu dei inscripta repeto oracula prophetarum. Tu testimonia falsa componis, ego testimonium consciētiæ tuæ posco, quia iudicem tuum effugere & declinare non poteris, cuius testimonium non poteris recusare in die qua reuelabit dominus occulta hominum. Tu dicis: Destruam horrea mea. Et dominus dicit: Sine magis, quicquid intra horreum est, pauperibus deputari, sine cellas istas pauperibus prodesse. Tu dicis: Maiora faciam, & illò congregabo omnia quæ nata sunt mihi. Dominus dicit: Frange esurienti panem tuum. Tu dicis: Tollam pauperi domum suam. Dominus autem dicit vt egenos non habētes tectum inducas in domum tuam. Quomodo vis vt deus te exaudiat, cum tu deū non putes audiēdum? Si non acquiescatur arbitrio diuitis, scena cōponitur. Dei æstimatur iniuria si diuitis petitio refutetur.

Esai. 58.

Esaiæ. 58.

Quid est quod duo falsi testes attestati sunt Nabuthe deum benedixisse & regem. Et quomodo diuites cum calumniati nocuerint, simulēt se dolere. Et quid sibi uelit quod meretrices lauerunt se in sanguine Achab. Cap. XI.

DEum, inquit, benedixit & regē.) Aequalis videlicet persona, vt sit æqualis contumelia. Benedixit, inquit, deum & regem. Ne diuitem maledicti nomē offendat, & sermonis ipso lædatur sono, benedictio pro maledicto vocatur. Quærūtur duo testes iniquitatis.) Duob' enim testibus & Susanna est appetita, duos testes & Synagoga inuenit qui aduersum Christū falsa iactarent, duobus testibus pauper occiditur. Produxerunt igitur Nabuthe foras, & lapidauerunt eum. Vtinam vel in suis ei liceret mori. Pauperi ipsam diues inuidet sepulturam. Et factum est, inquit, cum audisset Achab quia mortuus est Nabuthe, conscidit vestimēta sua, & cooperuit se cilicio. Et factum est post hæc, & surrexit & descendit Achab ad vineā Nabuthe Iezraelitæ possidere eam.) Irascūtur diuites, & calumniantur vt noceant, si non obtineant quod desiderauerint. Cum autem calumniati nocuerint, dolere se simulant: tristes tamen, & tanquàm mœsti, non corde sed vultu, in possessionis direptæ locum prodeunt, & impressionis suæ iniquitate potiuntur. Hinc diuina mouetur iustitia, & auarum digna seueritate condemnat, dicens: Occidisti, & possedisti hæreditatem. Propter hoc, in loco in quo linxerūt canes sanguinem Nabuthe, in eo ligent canes sanguinē tuum, & meretrices lauabūtur in sanguine tuo.) Quàm iusta, quam seuera sententia, vt quam intulit alteri mortis acerbitatem, eam ipse mortis suæ horrore dissoluere proderetur. Inhumatum pauperem deus aspicit, & ideo insepultum diuitem iacere decernit, vt & mortuus luat suæ iniquitatis ærumnam, qui nec mortuo putauit esse parcendum. Itaque vulneris sui cruore perfusum cadauer, specie funeris vitæ suæ prodidit crudelitatem. Hæc cum pertulit pauper, diues arguebatur: cum diues excepit pœnā, pauper vindicabatur. Quid sibi autem vult quòd meretrices lauerūt se in sanguine eius, nisi forte vt meretricia quædam in illa feritate fuisse regis perfidia proderetur, vel cruenta luxuries, qui sic fuit luxuriosus, vt olus desideraret: sic cruentus, vt propter olus hominem occideret? Digna auarum, digna auaritiam pœna consumit. Denique & Iezabel ipsam comederunt canes, & volucres cœli: vt ostenderetur quod spiritalis nequitiæ fiat præda diuitis sepultura. Fuge ergo diues huiusmodi exitum. Sed fugies huiusmodi exitum, si fugeris huiusmodi flagitium. Noli esse Achab, vt possessionem finitimam concupiscas. Non tibi cohabitet Iezabel illa feralis auaritia, quę tibi cruenta persuadeat, quæ cupiditates tuas non reuocet, sed impellat, quæ te faciat tristiorem etiam cum desiderata possederis: quæ te faciat nudum, cum diues fueris.

3. Reg. 21.

Danie. 13. Matth. 26. 3. Reg. 21.

3. Reg. 21.

Quod omnis auarus pauperiorem se iudicet, eò quòd sibi deesse arbitretur quicquid ab aliis possidetur. Et quomodo Helias Achab inuenisse dicatur. Quomodo etiam diues puteum suum exundantem usu aliquo exercere, non ocio corrumpi sinere debet. Caput XII.

PAuperiorem enim se iudicat omnis abundās, quia sibi deesse arbitratur quicquid ab aliis possidetur. Toto mundo eget, cuius non capit mundus cupiditates. Eius autem qui fidelis est, totus mundus diuitiarum est. Toto mundo fugit, qui considerans consciē-

tiam

ciam suam, metuit deprehēdi. Et ideo Achab ad Heliam secundum historiam ait, secundum ænigmata autem diues ad pauperem: Inuenisti me inimicus meus. Quam misera conscientia, quæ se proditam oluit. Et dixit Helias ad eū: Inueni, quoniam fecisti malum in cōspectu domini. Rex erat ille, & rex Samariæ Achab: Helias pauper, & indigens pane, cui victus defecisset substantia, nisi corui alimoniam ministrassent. Adeo deiecta erat conscientia peccatoris, vt nec regalis potentiæ fastu attolleretur. Itaque quasi vilis & degener: Inuenisti me, inquit, inimicus meus, deprehendisti in me quæ latere putabam. Nulla mentis meæ occulta te fallunt. Inuenisti me, patent tibi vulnera mea, captiuitas præsto est. Inuenitur peccator, cum iniquitas eius proditur. Iustus autem dicit: Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Adam cum lateret, inuentus est: Moysi autem nequaquam inuenta est sepultura. Inuentus est Achab, non est inuentus Helias. Et sapientia dei dixit: Quærent me mali, & non inuenient. Vnde & in Euangelio dominus noster Iesus quærebatur, & non inueniebatur. Culpa igitur authorem suum prodit. Vnde & Thesbites ait: Inueni, quoniam fecisti malum in conspectu domini. quia culpæ reos tradit dominus: innocentes autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. Denique Saul quærebat sanctum Dauid, & inuenire non poterat: Dauid vero sanctus regem Saul, quē non quærebat, inuenit, quoniam tradidit eum dominus in potestatem ipsius. Captiua est igitur opulētia, paupertas libera. Seruitis diuites, ac miseram quidem seruitutē, qui seruitis errori, seruitis cupiditati, seruitis auaritiæ, quæ expleri nō potest, gurges quidam insatiabilis: rapidior est cum illata demergit, & putei modo cum exundat, cœno inquinatur, terram rodit, nihil sibi profuturam. Vel hoc exemplo vos admoneri cōuenit. Puteus enim, si nihil haurias, inerti ocio & degeneri situ facilè corrumpitur: exercitatus autē nitescit ad speciem, dulcescit ad potum. Ita & aceruus diuitiarū, cumulo arenosus, speciosus est vsu, ocio autem inutilis habetur. Deriuato igitur aliquid de hoc puteo, ignem ardentem restingue, quia eleemosyna resistit peccatis. Aqua autē statiua cito vermes facit. Non stet thesaurus tuus, ne ignis tuus stet. Stabit in te, nisi eum operibus tuę miserationis auerteris. In quantis vero sis diues incendiis, considera. Tua vox est illa dicentis: Pater Abraham, dic Lazaro vt extremum digiti sui intingat in aqua, & refrigeret linguam meā. Tibi igitur proficit quicquid inopi contuleris: tibi crescit quicquid in pauperes erogaueris. Scriptum est: Qui miseretur pauperi, fœnerat deo. Ipse cibo in paupere pascitur, & fructus iam in his est misericordiæ. Seminatur in terra, germinat in cœlo. Plantatur in pauperes, apud deum pullulat. Ne dixeris, inquit, deus, cras dabo. Qui non patitur te dicere, Cras dabo: quomodo patitur dicere, Non dabo? Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim cōmune est in omnium vsum datum, tu solus vsurpas? Omniū est terra, non diuitum: sed pauciores qui nō vtuntur suo, ǭ qui vtuntur. Debitum igitur reddis, non largiris indebitū. Ideoque tibi dicit scriptura: Declina pauperi animam tuā, & redde debitum tuum, & responde pacifica in mansuetudine.

3.Reg.21. 3.Reg.17. Psalm.16. Prouer.1. 3.Reg.21. Eccli.3. Lucæ.16. Prouer.19. Eccli.4.

Quàm stulta sit superbia diuitum gloriantium de nobilitatis prosapia. Et quod meritum hæredum non in auro, sed in virtute consistat. Cap. XIII.

QVid enim superbis diues? Quid dicis pauperi: Noli me tangere? Nonne sic vtero cōceptus, & natus es ex vtero, quemadmodum & pauper est natus? Quid te iactas de nobilitatis prosapia? Soletis & canum vestrorum origines sicut diuitum recensere, soletis & equorum vestrorum nobilitatem sicut consulum prædicare. Ille ex illo patre generatus est, & illa matre editus: ille auo illo gaudet, illis se proauis attollit. Sed nihil istud currētem iuuat. Nō datur nobilitati palma, sed cursui. Deformior est victus, in quo & nobilitas generis periclitatur. Caue igitur diues ne in te erubescant tuorum merita maiorū, ne forte & illis dicatur: Cur talem instituistis? cur talem elegistis hæredem? Nō in auratis laquearibus, nec in Porphyreticis orbibus hæredis est meritum. Laus ista non hominum sed metallorum est, in quibus homines puniuntur. Per egentes aurum quæritur, & egentibus denegatur. Laborant vt quærant, laborant vt inueniant quod habere nō norunt. Miror tamen cur eo vos diuites iactandos putetis, cum aurum materia magis offensionis quàm commendationis gratia sit. Lignum enim offensionis est aurum, & vę iis qui sectantur illud. Denique benedicitur diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecuniæ thesauris. Sed quasi is cognitus esse non possit, cum sibi desiderat demonstrari: Quis est hic, inquit? Et laudabimus eū. Fecit enim quod mirari magis quasi nouum, quàm quod quasi vsitatum recognoscere debeamus. Itaque qui in diuitiis potuerit cōprobari, is vere perfectus & dignus est gloria. Qui potuit, inquit, transgredi, & non est trangressus: & facere mala, & non fecit. Aurum ergo vobis, in quo tanta illecebra erroris est, non tam sua gratia, quàm hominum pœna commendat. An vos ampla extollunt atria? Quæ magis debent compungere, quia cum populos capiant, vocem excludunt pauperis: quanquam nihil prosit audiri eam, quæ etiam audita nihil proficit. Deinde non ipsa vos pudoris aula admonet, quia ædificando vestras vultis superare diuitias, nec tamē vincitis. Parietes vestitis auro, homines nudatis. Clamat ante domum tuam nudus, & negligis, & tu solicitus es quibus marmoribus pauimenta vestias. Pecuniam pauper quærit, & non habet: panem postulat homo, & equus tuus aurū sub dentibus mandit. Sed delectant te ornamenta preciosa, cum alij frumenta non habeant. Quantum ô diues sumis tibi iudicium. Populus esuri[illegible] horrea tua claudis: populus deplorat, & tu gemm[illegible] versas. Infœlix, cuius in potestate est tantorum anim[illegible] a morte defendere, & non est volūtas. Totius vitam populi poterat annuli tui gemma seruare. Audi planè qualis diuitem deceat prædicatio: Liberaui, inquit, pauperem de manu potentis: & orphanum, cui non erat adiutor, adiuui. Benedictio perituri super me venit, os autem viduæ me benedixit. Iustitiam induebar, oculus eram cæcorum, pes autem claudorum, ego eram pater orphanorum. Et infra: Ante fores meas non habitauit hospes, ostium autem meum omni veniēti patuit. Si autem peccaui impudens, non celaui culpam meam, neque reueritus sum multitudinem plebis, vt non annunciarem præsentibus eis: si passus sum infirmum exire ostium meum vacuo sinu. Cautionem quoq; si quam habui debitoris, scissam sine debiti recuperatione reddidi sine mora. Nam quid etiam illud repetā, quod in omni infirmo fleuisse se dixit, & ingemuisse se cum videret virum in necessitate, se autē in bonis? Sed & tunc sibi magis fuisse dies malorū, cum se habere cerneret, alios indigere. Si hoc ille dicit, qui nunquàm viduæ oculū fecit tabescere, qui nunquàm panem suum solus mādūcauit, & non orphano tradidit, quem à iuuētute sua nutriuit, aluit, instituit parentis affectu: qui nunquàm nudum despexit, qui morientem operuit, qui velleribus ouium suarum infirmorum calefecit humeros, non oppressit pupillū, nunquàm diuitiis delectatus est, nunq̄ gratulatus est lapsu inimicorum suorum: si qui fecit hæc, de summis cœpit egredi diuitiis: si nihil ex patrimonio tanto, nisi solum fructum misericordię reportauit: quid de te futurum est, qui tuo nescis vti patrimonio, qui in summis diuitiis dies sustines mēdicitatis, quia nulli largiris, nulli subuenis?

Eccli.31. Iob.29.

Quomodo diuites custodes sint & serui diuitiarum. Et ideo illas potius pauperibus erogare debeant pro melioribus rebus acquirendis. Et de pauperibus abundantibus, & diuitibus egentibus. Cap. XIIII.

CVstos ergo es tuarum, non dominus facultatum, qui aurum terræ infodis, minister vtique eius, nō arbiter. Sed vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuū. Ergo in illo auro cor tuum infodisti terræ. Vēde potius aurum, & eme salutem: vende lapidem, & eme regnum dei: vende agrum, & eme tibi vitam æternam. Vera allego, quia verba astruo veritatis. Si vis pfectus esse, inquit, omnia quæcunq; habes, vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo. Et noli contristari cū hæc audis, ne dicatur & tibi, sicut & illi adolescenti diuiti dictum est: Quàm difficile qui possessiones habent, in regnum dei intrabunt. Magis cū hæc

Matth.6. Matth.19. Ibidem.

hæc legis, considera quia ista tibi potest mors eripere, potestas superioris tollere. Deinde quia poteris parua pro magnis, caduca pro æternis, thesauros pecuniæ pro thesauris gratiæ vendere. Isti corrumpuntur, illi permanent. Considera quia hos solus nó possides. possidet enim tinea, possidet ærugo, quæ consumit pecuniam. Has tibi consortes auaritia dedit. Vide autem quos tibi det gratia debitores. Splendidum in panibus benedicent labia iustorum, & testimoniū bonitatis illius fiet. Facit tibi patrem debitorem deum, qui pro munere, quo pauper adiutus est, fœnus exoluet, quasi boni debitor creditoris. Facit tibi debitorem filium dei, qui ait: Esuriui, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes erā, & collegistis me: nudus, & operuistis me. Quod enim vnicuiq; minimorum collatū fuerit, sibi dicit esse collatum. Nescis ô homo struere diuitias. Si vis diues esse, esto pauper seculo, vt sis diues deo. Diues fidei, diues est deo. Qui diues est in misericordia, hic est diues in deo. Diues in simplicitate, diues deo est. Diues sapiētiæ & scientiæ, diues est deo. Sunt qui in paupertate abūdent, & qui in diuitiis egeant. Abundant pauperes, quorum profunda paupertas abūdauit in diuitiis simplicitatis suæ, diuites aūt eguerūt & esurierūt. Neq; enim ociose scriptū est: Diuitū pauperes præpositi erunt, & proprij serui dominis fœnerabūt, quia diuites & domini superuacua & vana seminant, ex quibus non fructū colligāt, sed spinas metant. Ideo pauperibus diuites erūt subditi, & serui dominis spiritalia fœnerabunt, quéadmodū diues rogabat vt sibi stillā aquæ pauper Lazarus fœneraret. Potes & tu diues istā implere sententiam, si largiaris pauperi, & domino fœneraueris. Qui enim largitur pauperi, domino fœnerat. Pulchre autē sanctus Dauid in psalmo septuagesimoquinto hymnum deo cōcinens ad Assyriū scriptum, hoc est aduersus nequitias spiritales, Assyrium inanē ac vacuum principē istius mundi, ita cœpit: Notus in Iudæa deus, in Israel magnū nomen eius: hoc est, non in diuitibus, non in nobilibus, vel in potentibus, sed in anima confitente deo: non in principibus & cōsulibus, sed in eo qui deum vidvarit. Ipse est enim Israel, in quo profunda fides ad cognitionem dei potuit peruenire. Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion, vbi quietus affectus nullis diuersarū cupiditatū exagitatur fluctibus, nullis auaritiæ turbatur procellis, nullis quærendarum diuitiarum ignescit incēdiis. Ipse est qui speculatur æterna, & habitat in Siō, confringens omnia spiritualium instrumenta bellorum, conterens arcus quibus diabolus ignita dirigens iacula, graues pectoribus hominum solet inurere passiones. Sed illa iacula iusto nocere non possunt, cui deus lux est, tantumq; abest à caligantiū horrore tenebrarum, vt aduersarius in eo locum habere non possit, qui etiam principibus se consueuit infundere, sicut infudit Iudæ proditori, concidés tanquam in sylua lignorum fidei ianuas, vt in cor eius haberet ingressum, & æterni nominis tabernaculum possideret. Ergo princeps huius mundi quasi improbus vsurpator concidit ianuas, vt violētus intro eat: dominus aūt quasi pius illustrat seruulos, & eorū fulgentibus meritis, & claritate virtutū tenebras mūdi huius illuminat. Hanc pacifici atq; mansueti habent apud deū gratiā, sobria mentis suæ tranquillitate fundati.

Matth.25. Lucæ.16. Prouer.19. Psalm.75.

Quòd omnes viri diuitiarum insipientes dicantur, & corde turbati, & quomodo dormiant somnum suum. Quomodo etiam dormitarint qui ascenderunt equos. Cap. XV.

INsipientes autem corde turbantur, & ipsi sibi sunt propriæ exagitationis authores: quia desideriorū suorum æstu voluuntur, & quodam salo fluctuant. Qui autem sint isti, Propheta significauit dicēdo: Omnes viri diuitiarum. Omnes dixit, nullū excepit. Et bene viros diuitiarum appellauit, non diuitias virorum, vt ostenderet eos non possessores diuitiarum esse, sed à suis diuitiis possideri. Possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis. Quicunque igitur patrimonio suo tanquam possessione non vtitur, qui largiri pauperi & dispensare non nouit, is suarum seruulus est, non dominus facultatum, quia aliena custodit vt famulus, non tanquàm dominus suis vtitur. In huiusmodi ergo affectu dicimus quod vir diuitiarū sit, non diuitiæ viri. Intellectus enim bonus vtentibus eo,

Psalm.75.

qui autem non intelligit, is vtique intellectus sibi gratiam non potest vindicare: & ideo somno temulentiæ cōsopitus obdormit. Huiusmodi igitur viri somnum suum dormiunt, non Christi dormiunt somnum. Et qui somnum Christi nō dormiunt, non habent Christi quietem, non surgunt Christi resurrectione, quia ipse ait: Ego dormiui, & quieui, & surrexi, quoniam dominus suscepit me. In hoc quoq; seculo dormitant, digni habiti increpatione cœlesti, quia ascenderunt equos, quos refrænare non poterant. Legimus alibi dicenté ecclesiam sue animam: Posuit me currus Aminadab. Si ergo anima currus est, vide ne equus caro sit. Agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, & motus eius velut quosdam equos prudentiæ habenis coërcet. Dormitauerunt ergo qui ascenderunt equos corporis voluptates, nullo eas moderamine gubernātes. Vnde & ascensores eos quàm equites vel agitatores maluit nuncupare. Agitator enim cum disciplina & arte pro arbitrio suo equos agitat, vel currentes incitat, vel reflectit indomitos, vel reuocat fatigatos, vel mansuetos pro sua voluntate conuertit. Vnde cum reciperetur Helias, & curru quasi ad cœlum ferretur, clamauit ad eū Helisæus, Pater pater agitator Israel, & eques eius, hoc est, qui populū domini bono ductu regebas, constantiæ merito hos accepisti currus, hos equos ad diuina currentes. quibus moderatore te animarum humanarum dominus comprobauit: ideo tanquam boni auriga certaminis victor æterno præmio coronaris. In Abacuc quoque propheta lectum est, ad ipsum dominū dictum: Ascēde super equos tuos, & equitatus tuus salus. Agitauit enim apostolos suos, quos per diuersa mūdi direxit, vt toti orbi euangelium prædicarent. Ascende ait, quasi rectori, non quasi equorum ascensori. Ascēdit enim etiam eques non tantummodo vt sedeat, sed vt regat, eò quòd desidiosus & piger, somnolentus proferre non possit mentis incessum. De equite autem lectum est: Et eques ascendit retrorsum, expectans salutem domini. Etenim quia nemo sine lapsu est: etiā si quis ceciderit, & terrenis aliquibus vitiis fuerit implexus, si tamen non abiiciat spem resurgendi, fretus miseratione diuina perueniet ad salutem. De ascensore verò manifestum est indiciū quòd reprehēsibilis habeatur, quādo Moyses ipse ait in Cantico Exodi: Equum & ascensoré proiecit in mare. Et in Zacharia locutus est dominus dicés: Percutiam omnem equū in amētia, & ascensoré eius in insipientia. Nō dixit solum equum, sed & ascensoré, quomodo in Exodo habes, Equū & ascensoré. Vbi est enim ascensor, qui nō potest equū propriū gubernare, si indomito furore in prærupta & periculosa raptatur? Quid igitur vobis in equis confiditis diuites? Mendax est equus ad salutē. Quid in curribus vobis plauditis? Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine dei magnificabimur. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: nos autem surreximus & erecti sumus. Nolite amare adhinnientes, nolite fremitu libidinis excitari. Terribilis est dominus, & cui nemo possit potens & diues resistere: iudicium cœleste iaculatur.

Psalm.3. Canti.6. 4.Reg.2. Abacuc.3. Gene.49. Exodi.15. Zacha.12. Psal.32. Psal.19.

Quomodo diuites quiescere & feriari debeant à flagitiis, & confiteri domino in fide, humilitate, & deuota oratione. Et quod multi diuites propter perfidiam perierint.

Caput XVI.

BOnum est vt iam quiescatis, & à flagitiis feriātes reueremini domini potestatem. Ideo dictum est parricidæ Cain: peccasti, quiesce. vt modū peccato suo poneret. Cogitationes vestræ confiteātur domino, nō dicatis, Nō peccauimus. Dixit sanctus Paulus: Et si nihil mihi cōscius sum, addidit tamē: Sed non in hoc iustificatus sum. Et vos etiā si nihil estis cōscij, cōfiteamini tamē domino, ne quid sit quod vos prætereat. Qui enī confitetur domino, & si reliquas cogitatiōes adhibuerit ad cōfessionē, diē festū mentis celebrabit arcano, & epulabitur non in ferméto malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Itaq; in cōclusione conuersus ad vos propheta dicit: Orate, & reddite domino deo vestro, id est, Nolite dissimulare diuites, dies instant, orate pro peccatis vestris, reddite pro beneficiis quæ habetis munera. Ab ipso accepistis quod offeratis, ipsius est quod ei soluitis. Dona, inquit, mea

Gene.4. 1.Corin.4. 1.Corin.5. Psalm.75.

& data mea: hoc est, quæ offertis mihi dona, data sunt mea. Ego ea dedi vobis atq; donaui. Deniq; propheta ait: Quoniam bonorum meorum non eges. tua tibi offero, quoniam non habeo quod non dedisti. Fides est quæ dona conciliat, humilitas est quæ oblata commendat. Fide Abel plurimam hostiā obtulit deo. Ideo super Cain fratris munera placuit munus Abel, quia fide vicit. Nam vnde pauperis hostia magis quàm diuitis placet? quia pauper fide ditior est, sobrietate locupletior: & cum sit pauper, ex illis est quib⁹ dicitur: Tibi offerent reges munera. Non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regentibus dominus Iesus delectatur, qui corporali lasciuiæ mentis dominentur imperio. Orate ergo diuites, non habetis in operibus quod placeat. Orate pro peccatis vestris atque flagitiis, & reddite domino deo vestro munera. Reddite in pauperes, in egenos, soluite inopes, fœnerate quæ placare possint deum propter flagitia vestra: aliter enim non potestis. Ergo quem vltorem timetis, facite vobis eum debitorem. Non accipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniā meæ sunt omnes feræ syluarum. Quidquid obtuleritis, meum est, quia totus orbis meus est. Nō exigo quod meum est, sed est quod de vestro mihi possitis offerre. Studio deuotionis & fidei, non sacrificiorum ambitione delector. Tantummodo ò homo immola deo sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua. Aut certe, si placet, sic accipiam: Quoniam dixit obdormisse somnum suum diuites, increpationes præmisit domini in eos, terrorem subtexuit, potentiam prædicauit, cui nec diuites resistent: & conuersus ad vniuersos, ait: Diuites dormitent, diuites increpentur. Vos orate, & reddite domino deo vestro omnes, qui in circuitu eius offerunt munera. id est, gratias agite pauperes, quia non est personarum acceptor deus. Illi diuitias seruent, condāt pecuniam auri, aggerent argenti thesauros: vos orate, qui aliud non habetis: vos orate, qui hoc solum habetis, quod est auro preciosius, & argento. Vos reddite munera, qui à domino non receditis, qui estis in circuitu: quoniam qui eratis longe, facti estis prope. Qui autem prope sibi videntur esse per diuitias ac potentiā, longe facti sunt propter auaritiam. Nemo enim foris est nisi quem culpa excluserit, sicut eiecit Adam de paradiso, & Euam exclusit. Nemo longe, nisi quem flagitia propria relegauerint. Ergo vos prope positi orate & reddite munera terribili deo, & ei qui aufert principū spiritū, terribili apud reges terræ, eò quòd nullo redimatur diuitis præmio, nullo inflectatur potentium supercilio, qui culpæ precia discriminat, qui quo plus alicui contulerit, eo plus exigit ab eo. Saul priuato contulit regnum: sed quia mandatum non custodiuit, & regnum amisit & spiritum. Multos reges gentiū propter perfidiam fecit populo patrum esse captiuos. Et vt iam de proposita loquamur historia, qui Achab regem cœlestibus ingratū beneficiis ita iussit occidi, vt canes eius vulnera lamberent. Etenim quia pauperis vineam concupierat nequaquam tantis opibus expletus imperij, infra omnem inopiam redactus est à domino. Non qui vulnera eius lauaret, inuentus est, non qui corpus operiret. Defecit circa eum hominum humanitas, canum successit asperitas. Dignos planè sui ministros funeris auarus inuenit.

(Margin: Psalm.15. — Hebr.11. — Psalm.7. — Psalm.49. — Ibidem. — Psalm.75. — Acto.10. — Ephe.2. — Psalm.75. — A — B — C — D)

Quemadmodum Achab dicatur commotus ante faciem dei, ut in diebus eius non inducerentur super eum mala. Et quòd dominus etiā circa indignos promissa sua seruet.

Caput XVII.

Hoc loco oritur illud quæstionis, quomodo legimus dixisse dominum ad Heliam: Vidisti quēadmodum commotus est Achab à facie mea? Nō inducam in diebus eius mala, sed in diebus filij eius inducam mala. Aut quomodo dicimus quia valet apud dominum pœnitentia? Ecce rex motus est à facie dei, & ibat plorans, & conscidit vestimenta sua, & operuit se cilicio, & erat indutus sacco ex illo die quo interfecit Nabuthe Iezraelitam, ita vt deum misericordia commoueret, & mutaret sententiam. Ergo aut pœnitētia non valuit, nec inflexit dominum misericordem, aut oraculum falsum est. Nā Achab victus est & occisus. Sed considera quia Iezabel habuit vxorem, cuius inflammabatur arbitrio, quæ conuertit cor eius, & nimiis sacrilegiis execrabilem fecit. Et hunc ergo pœnitentiæ eius reuocauit affectum. Dominus autem nō potest mutabilis æstimari, si confessionis immemori non putabat esse seruandum, quod promiserat confitenti. Accipe aliud verius: Et indigno seruauit dominus tenorem sententiæ suæ, sed beneficia circa se diuina ipse non tenuit. Intulerat bellum rex Syriæ, victus est & seruatus ad veniam, captiuus quoque libertati donatus, & remissus ad regnum est. Quòd fuit diuinæ sententiæ, non solum euasit Achab, sed etiā triūphauit: quòd ipsius ignauiæ, hostem sibi, à quo vinceretur, armauit: & certè fuerat monitus à Propheta, dicente: Cognosce & vide quid facias. Monitus inquam erat, eò quòd contra Syriæ regis pueros deberetur gratiæ cœlestis auxilium, quoniam dixissent: Deus montium, deus Israël, & non deus Baal: propter hoc, inquit, obtinuerunt pro nobis. Et ideo, inquit, si non plenè obtinuerimus eos, in locum Syriæ regis Satrapas constituite, vt virtutem illis & potentiam regis auferret. Denique primo congressu vicit, vt fugaret hostē: secundo vicit, quando captū imperio suo reddidit. Qua caussa vincendi eius euidenter resultauit oraculum, dicente vno ex filiis prophetarum ad proximum suum: Occide me. Et noluit homo occidere eum. Et dixit: Eo quòd non obedisti verbo domini, ecce tu recedes à me, & interficiet te leo. Et recessit ab eo, & inuenit eum leo, & interfecit eum. Et post hoc alius propheta astitit ante regem Israel, & dixit ad eum: Hæc dicit dominus, quoniam dimisisti tu virum exterminationis de manu tua: ecce anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius. Liquet igitur his oraculis quòd dominus etiam circa indignos promissa sua seruet: sed impios aut stultitia sua opprimi, aut alia præuaricatione dānari, etiam si primæ præuaricationis laqueos euaserint.

(Margin: 3.Reg.21. — H — 3.Reg.20.)

FINIS.

CAPITA LIBRI DE HELIA ET IEIVNIO.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de Helia & ieiunio Liber unus.

Qua ratione diuinum ad patres resultauerit oraculum, ut egredientes ad bellum tuba canerent: & cur nos etiam tuba canere debeamus. Caput I.

Diuinum ad patres resultauit oraculum, vt cum egrederentur ad bellum, tuba canerẽt, cuius sonitu dominus reminisceretur populi sui, quo petitum conferret auxilium: plúsq; misericordiæ suæ incẽtiua cognoscẽtes in diebus lętitiæ suę, in neomeniis suis concinerent tubarũ sono. Vnde & Dauid dicit: (Psalm. 80.) Canite initio mensis tuba, in die insignis solennitatis vestræ. Veniet igitur nobis dies solennitatis, & iam appropinquat: Canamus tuba tanquã in prælium progredientes. Canamus tuba, vt annunciemus solennitatis diem. simul nobis & certamen imminet, & victoria repromittitur. Victoria nostra crux Christi est, tropheũ nostrum pascha est domini Iesu. Sed ille ante est præliatus, vt vinceret, non quod ipse egeret certamine, sed vt nobis formam debellãdi præscriberet, & postea daret gratiam triumphandi. Certamen nostrum ieiunium est. Deniq; ieiunauit saluator, & sic tentator ad eum accessit. Et primum gulæ direxit spiculum, dicens: Si filius dei es, dic lapidi huic vt panis fiat. (Matth. 4.) Ille cibum velut escam laquei prætendit, vt sic illaquearet appetentiam corporalem. Dominus ieiunium prætulit, vt laqueos tentatoris sui & vincula dissolueret. Deniq; sic habes scriptum: Nõ̃ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. (Deute. 8.) Illo laqueo Adam fuerat strãgulatus, hac absolutione diabolicæ quæstionis omnis homo est liberatus.

Quàm magna uirtus sit ieiunij, quámque speciosa ac ualida eius militia: exemplo Christi, atque sancti Heliæ comprobata. Cap. II.

Magna virtus est ieiunij. Deniq; tam speciosa militia est, vt ieiunare delectaret & Christum: tam valida, vt ad cœlum homines eleuaret. (Matth. 4.) Et vt humanis magis quàm diuinis vtar exemplis, Heliæ ieiuno ore vox emissa cœlũ clausit sacrilego populo Iudæorum. Etenim cum à rege Achab altare esset Idolo constitutum, ad verbũ prophetæ tribus annis & sex mẽsibus ros pluuiæ non cecidit super terram. (3 Reg. 17.) Digna pœna, quæ intemperãtiam digne coërceret, vt cœlum impiis clauderetur, qui terrena polluerant. Dignum etiam, vt ad condemnationem regis sacrilegi propheta ad viduam in Sareptam Sidoniæ mitteretur: quæ quoniam deuotionem cibo prætulit, meruit vt ariditatis publicæ sola non sentiret ærumnam. Itaq; nõ defecit hydria farinæ, cum torrentis fluenta deficerent. Quid eius reliqua contexam? Ieiunus filium viduæ ab inferis resuscitauit. Ieiunus pluuias ore deposuit, ieiunus ignes de cœlo: ieiunus curru raptus est ad cœlum, & quadraginta dierũ ieiunio diuinam acquisiuit præsentiam. Tunc denique plus meruit, quando plus ieiunauit. Ieiuno ore statuit fluẽta Iordanis, & redundantem fluminis alueum repente siccatũ, puluerulento transmigrat vestigio. Merito illum dignum cœlo diuina iudicauit sententia, vt cum ipso raperetur corpore, quoniam cœlestem vitam viuebat in corpore, ac supernę vsum conuersationis exhibebat in terris.

Quid sit ieiunium. Et de ieiunio sancti Ioãnis, & qualis esca à nobis quærenda sit. Caput III.

Quid est enim ieiunium nisi substãtia & imago cœlestis? Ieiunium refectio animæ, cibus mentis est. Ieiunium vita est angelorum, ieiuniũ culpę mors, excidium delictorum, remediũ salutis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis. Hoc ad deum gradu citius peruenitur: hoc gradu Helias ascendit, antequàm curru hãc hæreditatem sobrietatis & abstinentiæ ad cœlum abiens discipulo dereliquit. In hac virtute & spiritu Heliæ venit Ioannes. Denique in deserto & ille vacauit ieiuniis. Esca autẽ eius erat locusta, & mel syluestre. (Matt. 3.) Et ideo quia vitę humanę possibilitatẽ continentia supergressus fuerat: non homo, sed angelus æstimatus est. De ipso legimus: Etiam plus q̃ propheta. Hic est de quo scriptũ est: Ecce mitto angelum meũ ante faciem tuam, qui præparabit viam ante te. (Matth. 11.) Quis humana virtute equos igneos, currus igneos potuisset ascendere, regere currus aëreos, nisi qui naturam humani corporis incorruptibilis ieiunij virtute mutasset? Sed de Heliæ gestis plurima iam frequenti diuersorum librorum sermone digessimus: & cauendum arbitror ne in eadem recurramus, cum præsertim in opere suo ipse laudetur. Imitemur ergo illum, & eam escã quæramus, cuius virtute dieb⁹ ac noctibus progredientes, ad supernorum possimus cognitionem venire. Non enim omnis esca materialis, nec omnis cibus corporalis. Est cibus mẽtis, vt diximus, quo epulatur anima, de quo ait dominus: Meus cibus est vt faciam voluntatẽ patris mei qui in cœlis est. (Ioan. 4.) Hic cibus angelorũ est, vt diuino famulẽtur imperio. Nulla illis cura mensarum, nullus conuiuiorum vsus, nullæ repositæ epulæ, nullus vini potus aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla ventris offensio.

De origine & antiquitate ieiunij, à quo primus usus mundi cœpit, quòd in paradiso pro prima lege constitutum fuit. Quódque ieiunium operiat id quod gula denudauerit. Caput IIII.

Itaque ne terrenum quis aut nouellum putet esse A ieiuniũ, primus vsus mundi à ieiunio cœpit, quãdo lux clara resplenduit. Secũdus dies in ieiunio, quando cœli factum est firmamẽtum. Tertio die pabulum terra germinauit, natura obsequium præbuit, ieiunium tamen cœlestis disciplina seruauit. Quarto die luminaria facta sunt Solis & Lunæ, & adhuc ieiuniũ. Quinto die produxerunt aquæ reptilia animarum, & volatilia volantia super terram secundum firmamentũ cœli, & vidit deus quia bona sunt, & benedixit eis dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas quæ sunt in mari, & volatilia multiplicentur super terram. & adhuc ieiunium. Denique bnedixit ea. Scriptum est, Et dixit: Crescite. & non dixit, Edite & mãducate. Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestiis orta edendi potestas est, & vsus escarum. Vbi cibus cœpit, ibi finis factus est mundi. Vbi cœpit sua incrementa nescire, ibi cœperunt diuina circa eum opera feriari. Quo indicio de- B claratum est quòd per cibos mundus haberet imminui, per quos desiit augeri. Nemo delictum sciebat, nemo pœnam timebat, nemo nouerat timorem. Plantauit dominus paradisum ad gratiam beatorum, posuit ibi hominem operari, & custodire eum. Et vt sciamus non esse nouum ieiuniũ, primam illic legẽ constituit de ieiunio. Sciebat enim quòd per escam culpa haberet intrare. Intrauerat prima pœna de ieiunij præuaricatione, dicente mandato dei: De ligno quod est scientiæ boni & mali, non comedetis: qua die autem manducaueritis ex eo, morte moriemini. Eousque autem nemo præuaricari nouerat, vt adhuc orta non esset quæ prima est præuaricatio. Indictũ ieiuniũ abstinẽtiæ lex à domino deo, præuaricatio legis à diabolo, culpa per cibum, latebra post cibum. Cognitio infirmitatis in cibo, virtus firmitatis in ieiunio. Denique quamdiu interdictis abstinuere, nesciebant esse se nudos. posteaquam manducauerunt de interdicta arbore, nudatos esse se cognouerunt. Merito ergo mulier vbi culpę agnouit authorem, interrogata respondit: Serpẽs persuasit mihi, & manducaui. Serpens gulæ persuadet, dominus ieiunare decernit. Denique ipse ait: Ieiunate & orate, ne in- C tretis in tentationem. Itaque gula de paradiso regnantẽ expulit, abstinentia ad paradisum reuocauit errantem. Et dixit deus: Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Irridens vtique deus, non approbans dicit. hoc est, Putabas te similem fore nostri? quia voluisti esse quod non eras, desisti esse quod eras. Itaque dum supra te esse affectas, infra te esse cœpisti. Denique vestiuit eum tunica pellicea prius, & sic ait: Ecce Adam. quasi dicat: Ecce amictus tuus, ecce dignũ indumentum tuũ. hic te vestitus decet. Qui diuina affectãt, tali digni habentur ornatu. Ecce quo te tua culpa deduxit, ecce nũc in hac tunica pellicea tanquàm vnus ex nobis aperuisti oculos. Circunspice diligenter, nudum te aspicis, quẽ vestitum putabas. Gula ergo nudos facit, ieiunia operiũt & exutos. Vnde dominus ait: Operui in ieiunio animam meã. Bonum operimentum, quod animã tegit, ne à tentatore deprehendatur, ne à tẽtatore nudetur. Bonum velamen, quod tegit culpam, tegit abstinentia, tegit gratia. Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. D Tegit gratia, dum remittit, & omnem abolet errorẽ. Tegit abstinentia, dum abluit vitium, & mœsto abscondit affectu, atque extenuat pœnitendo. Etenim ieiunium & eleemosyna à peccato liberant. Opertus erat Adam virtutum velamine priusquam præuaricaretur, sed tanquam exutus præuaricatione vidit se esse nudum, quia indumentum quod habebat amiserat. In diebus enim ieiuniorum vestrorum orietur, inquit, tibi magnum lumen tuum, & sanitas tua matura orietur, & præcedet ante te iustitia, & circundabit te maiestas domini. Bonum vestimentum lux. Scriptum est enim: Circundatus luce sicut vestimento. Bonum vestimentum, quando circundat dominus & operit ieiunantes.

Gene. 1. Ibidem. 2. Gene. 3. Matth. 26. Gene. 3. Psalm. 68. Psalm. 31. Esaiæ. 58. Psal. 103.

Quod ebrietas Noe obdormire fecerit, & per ignorantiã nudauerit. Quódque ebrietas seruitutẽ & incestum induxerit. Et quomodo abraham non ministrauerit uinum in suo cõuiuio. Neque Ioãnes eo usus fuerit, neq; Moyses amaritudines aquarum uino temperauerit. Cap. V.

Nudatus erat Noe quãdo inebriatus est, texit eum pietas filiorũ. Sed nudatus erat per ignorantiam, non per intemperantiam. Adhuc enim vinũ nesciebatur. In principio generis humani ignorabatur ebrietas. Primus ipse plantauit vineam. dedit naturã, sed ignorauit potentiam. Itaque vinum nec suo pepercit authori. Quid mirum si cum dominus ipse creaturas suas laudauerit, & iste miratus est? Itaque cũ eum delectaret reperti muneris gratia, tentauit vehemẽtior creatura insuetos senis artus, turbauit noua potio. Dormitauerunt, inquit, qui ascenderunt equos. Ascendit corporis voluptates, & iustus obdormiuit. Sed illius ebrietas nobis suadet sobrietatem. Semel enim inebriatus est Noe. Vbi enim malũ ebrietatis agnouit, inuentum suum ad remedium temperauit, nõ effudit ad vitiũ. Vnde & Apostolus ait: Modico vino vtere propter frequentes tuas infirmitates. Manebat antequàm vinum inueniretur omnibus inconcussa libertas, nemo sciebat à cõsorte naturæ suæ obsequia seruitutis exigere. Non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset. Obrepserat quidem iam fraternæ prelationis inuidia, manebat tamẽ adhuc paternę pietatis reuerentia. Læsa pietas est, dum ridetur ebrietas. Non illis itaque solis nocent vina quos tentãt, sed & illis amplius, quorum oculis temulenta ebriorum mẽbra nudantur. Hinc risus irreuerens nascitur, hinc libido flammatur, vt multo maiore temulentia eos vina perturbent, quorum oculos ac mentes inebriauerint, quàm quorum membra prostrauerint. Legimus etiam quòd patrem Loth inebriauerint filiæ in monte, ad quem timentes incendium Sodomitarum confugerant, & habitabant in spelunca. Conuenit ebrietati atq; concurrit ætas, sexus, solitudinis locus, ferarum magis latibulis, quàm humanis aptior domiciliis. Fuit itaque ebrietas origo incesti, pessimæ regeneratricis partus deterior. At nõ Abraham vina in suo conuiuio ministrabat, sed immolabat vitulum, butyrum & lac etiam angelis hospitibus exhibebat. Cœli dominum, mundi agnoscebat authorem: vinum ergo exhibere nõ poterat. Sed rectè illic deerat materia peccati, vbi erat remissio peccatorum. Denique annunciauit cũ Ioannes neque manducans panem, neque bibens vinũ. Qui enim Christum annunciat, ab omni vitiorũ incentiuo præstare se debet alienum. Vicit igitur sanctum Noe, vel etiam Loth Abrahæ nepotem ebrietas, quorum alter cum ieiunaret, diluuio superstes fuit, alter incendio. Moysen quoque cognouimus sitienti populo amaritudines aquarum temperasse, non vina. Cui petra aquam vomuit, potuit & vini abundantia non deesse. Denique dixit deus: Percuties petrã, & exiet aqua ex ea, & bibet populus. Non dixit, Exiet vinum populo. Periculosum enim erat vinum populo ministrare, quòd fortiores ferre vix possent.

Gene. 9. Psal. 75. 1. Timo. 5. Gene. 19. Gene. 18. Luce. 7. Exodi. 17.

De lege ieiunij à Moyse data, & de ieiunio eiusdẽ. Et quòd sterilitatẽ matrũ Sãpsõ & Samuelis, abstinẽtia uini fœcũdauerit, quibusque cibis Heliseus filios prophetarũ aluerit. Cap. VI.

Denique Moyses de ieiunio legem dedit, de vino non dedit. Ipsum quoque ieiunantem non voces magnæ, non fulgura & nubes nymbosa, non fumigans Syna perterruit. Neque vero introisset in nubem, & vocem dei loquentis de medio ignis sine periculo salutis audisset, nisi munitus armis ieiunij fuisset. Quadraginta enim diebus ieiunauit in monte cum legem acciperet à domino deo nostro. Et in superioribus quidem montis lex dabatur Moysi ieiunanti, in inferioribus populo manducanti præuaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. Quo spectaculo motus fregit tabulas Moyses, indignum iudicans vt ebrio populo lex daretur. Itaque tabulas legis, quas accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas. Quid vero alia dicam? Nónne sterilitatem matris Sampson, vini abstinentia fœcundauit, & parientem fecit sterilem? Quoniam iuxta præceptum domini vinum non bibit. Nónne Annam non manducantem exaudiuit dominus, & infœcunditatem eius soluere ieiunia? Ex quibus duo generati, vnus fortissimus, alius obseruantissimus, dignos se præbuerunt qui ieiuno gremio diu foti, & quodam abstinenti effusi vtero viderentur. Idem itaque Sampson, qui matris sobrietate generatus est, Allophylorum insul-

Exodi. 34. Iudic. 13. 1. Reg. 1.

4.Reg.4. insultantium sibi ebrietatē vindicauit. Helisæus vates quidem à magistro didicerat parsimoniam, cū filios aleret prophetarum, vitis agrestis grumulis mensas onerabat, & inemptis syluestribus oleribus, hospitalitatis humanitate impleb it officium. Quorum offensi amaritudine, cum manducare non possent, leuis farinæ aspersione omnem illam amaritudinem temperauit, abstinentiæ propheticæ munere veneni vires euacuans.

Quòd tres pueri Hebræorum ieiuni in caminū ignis intrātes, non solum nō læsi, sed & illic refrigerati fuerint. Et quòd Danielis ieiunium etiam leones ieiunare docuerit.
Caput VII.

Est quædam creaturæ natura, quam Adamantiū vocant, nullo facilis igni consumi, quæ imposita focis ignescit, illico sublata de flāma tanquàm aquarum infusione munda resplendet. Talia erant Hebræorum puerorū corpora, quæ de ieiunio Adamanti trāsformata natura, vapore ignis non ad dispendium sui, sed ad gratiam mutabantur. (Danie.3.) Denique cum furerent fornacis incēdia, vt vltra quadraginta cubitos flamma per circuitum funderetur, consumens plurimos quos repererat Chaldæorum, qui naphtha pice & stuppa atq; sarmento alimenta ignibus ministrabant: vbi cum ieiunio ingressi sunt, discusso ardore flammarū in medio fornacis tepore, statim roris spiritū refrigerantis humescere, ita vt eorū nullus capillus capitis exureretur, quia illa quoque ieiunia com m pauerant. Daniel trium hebdomadarū ieiunio vir desideriorum, leones quoque docuit ieiunare, missus in lacum, in Adamātis rigorem abstinentiæ soliditate membra durata nō patuerunt vulneri. (Danie.9. Danie.14.) Sic eum constrinxerant ieiunia, vt in eius corpore ferarū morsibus locus esse non posset. Clausa tenebant feri leones ora, quæ abstinētia propheticæ sanctitatis comprimebat, vt ea aperire non possent, meriti quibusdam vinculis alligata. Ieiunium itaque virtutem ignis extinxit, ieiunium ora obstruxit leonum, ieiunium maris fluenta solidauit, ieiunium petram soluit in fontes aquarum. Virtute ieiunij contra suā mutata naturam & fluctus obriguit, & petra inundauit.

De utilitatibus ieiunij. Et de escarum laqueis, & inquietudine & periculis conuiuiorum. Cap. VIII.

Sed quid vetustis vtar exemplis, cum abundet ieiunium etiam præsentium muneribus gratiarum? Quis deteriorauit domum suam ieiunio? Quis imminuit facultates? Cui non suspecta luxuries? Cui non venerabilis abstinentia? Cuius thorum appetiuit parsimonia? Cuius pudorem non læsit ebrietas? Ieiunium continentiæ magisterium est, pudicitiæ disciplina, humilitas mētis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma virtutis, purificatio animæ, miserationis expensa, lenitatis institutio, charitatis illecebra, senilis gratia, custodia iuuentutis. Ieiunium est infirmitatis alleuamentum, alimentum salutis. Nemo crudelitatem * ieiunando incidit, nullus per continentiam ictum sanguinis sensit, imò nullus non repressit & repulit. Bonum itineris viaticum, bonum totius vitæ. Bonum in mari, sedat naufragia, cibum seruat. Qui graue dicunt ieiuniū esse, respondeant quis ieiunio defecerit? Multi in prādio, plerique dum vomunt epulum, fudère animam. Quod postremo animal ieiunium sibi caussam fuisse mortis ingemuit? Per escam laqueus non cauetur, in esca hamus latet, & cibus deducit in foueam, cibus inducit in retis, cibus visco etiam aues illigat, cibus volantes deponit ad mortem. Quæ non propter ventris pericula muta animalia crimen nesciunt? & in hoc solo tanquàm pro crimine puniuntur. Ieiuniū sobrietas mentis est, hoc vigent sensus, in hoc iudicia tractātur, in conuiuio pocula. Ieiunium custodit disciplinam, luxuriam sequitur inopia. Mater est luxuria famis, secundum propheticum dictum. Ieiunium quietem diligit, luxuria inquietudinē. Obsonator est, qui antequàm luceat, fores pulsat alienas, & tanquàm bellum aliquod immineat, excitat dormientes. Turbatum vides, anhelantem aduertis, interrogas quæ caussa perturbationis sit. Poscit, inquit, dominus meus, vbi vinum melius veneat, quęrit vbi durior vulua curetur, vbi iecur mollius, vbi phasianus pinguior, vbi piscis recentior. Cursitat per diuersa: & cum inuenerit, summo cursu properat. Inquietat dominum somnolentum, auctionatur precia. si precium mouerit piscis, nusquam meliorem asserit inueniri, imò deesse. Heri, inquit, tempestas, hodie procella, vix illum potui latentem deprehendere. Multi concursant in macello: si tu reddideris, alter plus dabit, & quid exhibebis in prandio? Istius vini ille natalis est, hæc ex illo lacu lecta ostrea, talis fit de singulis iactitatio. Hasta quædam agitatur inter obsonatorem & pastorem. Turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos suorum bonorum iura minuantur. Curritur ad coquinam, fit ingens strepitus, fit tumultus. Tota exagitatur familia, male dicūt omnes, quòd nulla his requies detur. Tandem aliquando da requiem coquo. Instar statuæ pincernæ dextera summo gelu riget. Ille in frigida exercet manus, illi marmora lauaturi, munda pauimenta vino madida, & spinis cooperta piscium: & quanti dum ambulant vulnerantur? In ipso conuiuio clamor epulantium, gemitus vapulantium. Siquis forte displicuit amicis, illi rident, tu indignaris. Sileat aliquando domus à multis perturbationibus huc atque illuc discurrentium, à sono immoderatorum animalium. Vacet fumo, & semiustulatorum nidore, non coquina, sed carnificina: putes prælium geri, non prandium curari: ita sanguine omnia natant. Male dominicæ seruitur gulæ, quę semper expetit, nunquàm expletur. Quid enī insatiabilius vētre? Hodie suscipit, & cras exigit. Cum impletus fuerit, disputatur de continentia: cum digesserit, vale virtutibus dicitur, quærit luxuriam. Inter pocula philosophia prædicatur, inter philosophos vina laudantur. Vigiliæ, inquit, & cholera, & tortura viro insatiabili. manducat, & paulòpost pœnitet. non illum diutius sua intemperantia delectauit. (Eccli.31.) Attende diuitem qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, cuius ad ianuas medicus ille Lazarus iacebat plenus vlceribus, cupiens saturari ex his quæ de mensa cadebant diuitis. (Luce.16.) Paulopost cū esset mortuus, cœpit rogare positus in inferno, vt extremum digiti sui pauper ille in aquam intingeret, & refrigeraret linguam eius, quæ ardebat incendio. Vbi illæ copiæ? vbi illæ ebrietates? Sitit qui inebriabatur, abundat qui mendicabat. In ipso conuiuio dum bibunt, sitiunt: & cum inebriati fuerint, amplius bibūt. Quasi aperto gurgite vinum iam non bibitur, sed infunditur: poculum non libatur, sed exinanitur.

Qua ratione potentes prohibeantur uina bibere, & de ieiunio Iudith. Quòdque Hester pulchrior facta sit ieiunio, Aman autem suæ ebrietatis pœnam exsoluerit. Ac de multis excellentibúsque ieiunij præconiis. Caput IX.

Spinæ, inquit, nascūtur in manib' ebriosi, & ipse se vulnerat, & vlcera sibi in pectus adigit. (Prouer.26.) His spinis scidit vestimentum fidei quod accepit, & thesaurum suum seruare nō poterit. Omnis enim ebriosus & fornicator egebit, & induet se scissa vestimēta insipiētiæ. Et ideo potentes vinum prohibentur bibere: ne cū biberint, obliuiscantur sapientiam. Denique bibebant vinum in ebrietate potētes qui Holoferni pricipi militiæ regis Assyriorū se tradere gestiebant: sed non bibebat fœmina Iudith, ieiunans omnibus diebus viduitatis suæ, præter festorum dierum solennitates. (Iudith.8.) His armis munita processit, & omnem Assyriorum circumuenit exercitum. Sobrij vigore cō silij abstulit Holofernis caput, seruauit pudicitiam, victoriā reportauit. Hæc enim succincta ieiunio, in castris se prętendebat alienis. Ille vino sepultus iacebat, vt ictum vulneris sentire non posset. Itaq; vnius mulieris ieiunium innumeros strauit exercitus ebriorum. Hester quoq; pulchrior facta est ieiunio. (Hester.14.) Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat. Omne genus suum, id est, totum populū Iudęorum à persecutionis acerbitate liberauit, ita vt regem sibi faceret esse subiectum, non libidinis ardore flammatum, sed cœlesti miseratione conuersum, ita vt & pœna retorqueretur in impium, & honor sacris redderetur altaribus. Itaq; illa quę triduo ieiunauit continuo, & corpus suum aqua lauit, plus placuit, & vindictam retulit. Amā autē dum se regali iactat conuiuio, inter ipsa vina pœnam suæ ebrietatis exsoluit. Est

* crudelitatē.

ergo ieiunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam fœminas fortiores augmento gratiæ. Ieiunium nescit fœneratorem, non sortem fœnoris nouit, non redolet vsuras. Mensa ieiunantiũ non strangulat filium, continentes viri paternę centesimæ. Non vexat viduã oppigneratã sobrij viri, viri defuncti non defœnerata excludit heredem aula ieiunij. Etiam ipsis ieiunium conuiuiis dat gratiam. Dulciores post famem epulæ fiunt, quæ assiduitate fastidio sunt, & diurna continuatione vilescunt. Condimẽtum cibi ieiunium est. Quanto auidior appetẽtia, tanto esca iucundior. Commendat sitis poculum, nescit vinum quærere. Ieiunus quicquid hauserit, transmittit ad satietatem, non ad iudicium nari suspendit. Vsu etiam preciosa degenerant: quorum autem difficilis possessio, eorum grata perfunctio. Ipse Sol post noctem gratior: ipsa lux post tenebras splendidior: & post vigilias sopor dulcior: ipsa salus post ægritudinis tentamenta iucundior. Ab ipso mundi conditore didicimus sæpe diuersitatibus cumulari gratiam. Patrocinatur ergo & conuiuio fames, vt gratior fiat mensa ieiunis.

Quemadmodum mystica mensa ieiunio comparetur. Et quæ fames faciat acceptabile ieiunium. Quidque sit quod dicitur: Cum ieiunatis, vngite capita vestra. Et de duplici capite, ac de vnguento sobrietatis, & oleo lætitiæ.

Caput X.

Psalm. 22. Mystica quoque mensa ieiunio cõparatur. Illa mẽsa, de qua dicit Dauid: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Mẽsa ista famis acquiritur precio: & poculũ illud inebrians sobrietate, cœlestium sacramẽtorum siti quæritur. Dixit enim dominus: Qui sititis, ite ad aquam: & quicunque nõ habetis argentum, ite & emite, & bibite, & manducate. Et alibi ait: Ecce qui seruiunt mihi, manducabunt: vos vero esurietis. Qui vos, nisi qui ante potastis? De quibus supra dixit: Parastis dæmoniis mensam, & implestis fortunæ poculum. Ergo si ad mensam illam venerabilẽ, ieiunia sancta nos perducunt, si hac fame illa quæ sunt æterna mercamur, quid de iis dubitamus quæ in vsu humano sunt, quòd etiam suauiora hæc nobis faciat ieiunium? Non autem omnis fames acceptabile ieiunium facit, sed fames quæ dei timore suscipitur. Considera. Quadragesima totis præter sabbatum & dominicam ieiunatur diebus. Hoc ieiunium domini pascha concludit. Venit iam dies resurrectionis, baptizantur electi, veniunt ad altare, accipiunt sacramenta, sitientes totis hauriũt venis. Merito dicunt singuli refecti spiritali cibo, & spiritali potu: Parasti in conspectu meo mensam, & poculum tuum inebrians quàm præclarum est. Non sola autem fames quæritur, sed planè disciplina ieiunij. Denique aliis dicitur: In diebus ieiuniorum vestrorum inuenitis voluntates vestras, & omnes subditos vestros stimulatis. Ad iudicia & rixas ieiunatis, & pulsatis pugnis. Vt quid mihi tale ieiuniũ, ita vt audiatur in clamore vox vestra? Non hoc ieiunium ego elegi, & diem ad humiliandum animam suam hominẽ: nec sic flectas vt circulum collum tuum, cinerem etiam & cilicium substernas, nec sic vocabitis ieiunium acceptum. Non tale ieiunium ego elegi, dicit dominus. Quòd ieiuniũ improbetur, audiuimus: nunc audiamus quod sit probabile. Sed solue omnem colligationem iniustitiæ tuæ, dissolue obligationem violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos non habentes tectum induc in domum tuam: & si videris nudum, cooperi eum: & domesticos seminis tui non despicias. Vides quæ species sit & forma ieiunij? Quia mẽtes abditas probat, vt orationi vaces, & in lege dei die ac nocte mediteris. Ipsa figura corporis plena iustitiæ grauitate, nullus rubor ebrietatis circunfusus genas intuentiũ offendat aspectus, sed vultus casto micet pallore reuerendus, sermo grauior, oculus verecundior, gressus stabilior atque moderatior. Plerumq; enim in turbatione incessu proditur motus animorum. Vultus intentior, & quidam cogitationis suæ arbiter, & tacitus cordis interpres, vt neque tristitiam prætexat, neque soluatur risu incontinẽti. Nõ enim superfluum hoc putes nostræ cõmonitionis, cùm sapientia dicat in euangelio: Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Ideo dixit hypocritas, eò quòd simulatione alienam personam induant, sicut in scena qui tragœdias canunt, pro eorum dictis quorum personas gerunt, motus suos excitant, vt aut irascantur, aut mœreant, vel exultent. Affectant enim isti vt ieiunare videantur hominibus magis quàm deo, cupientes isti probari quod faciebant Iudæi. Ideo nobis dicitur: Vos autem cum ieiunatis, vngite capita vestra, & faciem vestram lauate, ne pareatis hominib⁹ quia ieiunatis, sed patri vestro qui est in abscondito: & pater vester qui videt in abscondito, reddet vobis. Quid est, Vngite caput vestrũ? Sed & luxuriosi dicunt: Vino & vnguentis nos repleamus. Vnguẽto enim se vngunt, qui corpori odoris gratiam quærũt. Sed & illa vnguenta libidinis illecebras mouere consueuerunt. Aliud est sobrietatis vnguentum, de quo dicit ecclesia ad sponsum suum: Vnguentum exinanitum nomẽ tuum. Aliud oleum quo artus animæ & quædam membra pinguescunt. Vnde & Dauid dicit: Impinguasti in oleo caput meum. Et hoc est oleum lætitiæ, quo vnctus est Christus à deo patre, vt præ omnibus suis emineret consortibus. Hoc iubet vngere caput nostrum, vt oleo lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia, ne videaris ieiunium tuum vẽdere hominibus, ne videaris contristari in animæ tuæ salute. Nemo enim tristis coronatur, nemo mœstus triumphat. Vnge ergo caput tuum, vbi sensus sapientis sunt. Oculi enim sapientis in capite eius. Ad mysteria vocaris, & nescis: discis cum veneris. Et reminiscere illud: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron: tunc cognosces quid sit, Vngite caput vestrum, quando placueris deo, vt tibi sua patefaciat sacramenta, & det gratiam spiritalem. Est & aliud caput mysticum. Quod est illud? Audi: Caput mulieris vir, caput autem viri Christus. Mitte in Christum, mitte etiam in caput eius vnguentum. Caput eius deus est. Illa mulier ecclesiæ typum gerens, quæ in caput eius misit vnguentum, confessa est eius diuinitatem: & quæ in pedes eius misit, confessa est eius passionem. Vtraque laudatur. Et tu fac quo laudaris, quo remissionem accipias peccatorum. Laua faciem tuam, emunda animam tuam peccatricem, laua illam, & omnem conscientiam tuam. Index enim facies plerumque est conscientiæ, & quidam tacitus sermo mentis, cum aut peccato compungimur, aut integritate lætamur. Noli hanc exterminare faciem, laua illam, & omnem sordem conscientiæ tuæ dilue. Exterminat faciem suam, qui aliud corde gerit, aliud foris prætendit. Non nos velut quadam impietate operiamus: quod intus est, foris luceat: quod foris est, intus operetur. Nemo in ieiunio culpam includat, præferat innocentiam. Ieiunium etenim culpæ interfector est.

Quòd amara optabiliora sint dulcioribus. Et quomodo esca ad horam dulcis, in posterum exemplo Esau amarior efficiatur. Et quòd nihil prosit ieiunium ad iactantiam factum.

Caput XI.

Nemo amarioribus præoptet dulciora. Dulcis voluptas videtur, amarum ieiunium. Hoc amaro illud dulce tollatur. Solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus. Sicut enim cum in intimis puerorũ visceribus vermes ex cibi indigestione nascuntur, extingui non queunt nisi cũ amarior potus infunditur, aut medicamentorum vis inolescit asperior, quorum odore moriantur: ita profundum animæ virtus ingressa ieiunij, culpã latentem interficit. Quid Esau seruum fratri suo fecit? Nõne esca ad horam dulcis, amara in posterũ? Quid Iacob dominum fratri dedit? Nõ nne contemptus cibi, ad tempus amarior, sed salubris in reliquum? Ipsa corpora dulcibus frequenter inflantur, & melle iecur tenditur, idem tamen escæ amaritudine temperatur. Ideo non mediocris, sed laudata quæstio: De manducante exiuit esca, & de forti dulcedo. Alij habent: Et de tristi dulce: Græci codices maxime. Sed & forte laboriosum est. Exit enim dulce de tristitia vel labore. Noli ergo te iactare cum ieiunas, noli gloriari, nihil tibi prodest ieiunium. Quæ enim ad ostentationem fiunt, non in futurum

Marginalia: Esaiæ. 55. Esaiæ. 65. Psal. 22. Esaiæ. 58. Psalm. 1. Matth. 6. Hypocritæ. Sapien. 2. Cant. 1. Psalm. 22. Eccles. 2. Psalm. 132. 1. Corin. 11. Gene. 25. Iudic. 14.

in futurum fructum extendunt suum, sed præsentium mercede consumuntur. Helias in deserto erat, ne quis eum ieiunantem videret, nisi soli corui, qui eum pascerent. Helisæus in deserto erat, vbi non inueniretur esca, nisi amara. Ioannes in deserto erat, vbi solas locustas & mel syluestre inueniret. Ieiunantibus epulæ pio angelorum ministerio deferebantur. Prandebat Daniel inter ieiunantes leones. Ille prandebat alienum prandium, feræ non tangebant suum. Ieiunantibus epulæ volant, prandentibus pedes vacillant. Ieiunantibus manna de cœlo descendit, epulantibus culpa præuaricationis ascendit.

3 Reg. 19. 4. Reg. 4. Matth. 3. Danie. 14.

Quemadmodum ebrietas in omne facinus præcipitet. Et de conuiuiis lubricorum hominum. Cap. XII.

Sed quid est hoc? dum de ieiunio disputo, strepitus audio conuiuiorum. Nisi fallor, dũ in sermone disputo, meum redoluit prandium. Sonus ergo literarum inuitat, impatientiæ exempla non terrẽt. Etenim qui ieiunantem, & ea quæ legis sunt ferentem, expectare non passus est populus, vtique sedit manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Videmus sacrilegium ebrietati fuisse coniunctũ. Nam sicut mater fidei continentia, ita perfidiæ mater ebrietas est. In quod facinus non ista præcipitat? Sedentes in foribus tabernarum homines, tunicam non habentes, nec sumptum sequentis diei, de imperatoribus & potestatibus iudicant, imò regnare sibi videntur, & exercitibus imperare. Fiunt ebrietate diuites, qui sunt in veritate inopes. Aurum donant, dispensant pecunias populis, ciuitates ædificant, qui non habent vnde cauponi potus sui precium soluant. Feruet enim vinum in his, & nesciunt quid loquantur. Diuites sunt dum inebriantur: mox vbi vinum digesserint, cernunt se esse mendicos. Vno die bibunt multorum labores. De ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt. Pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt. Quàm fortes sibi homines videntur in vino, quàm sapientes, quàm diserti, quàm etiam pulchri ac decori, cum stare non possint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor & sanguis ora suffundit. Fateor ebrietatis horror sit, barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas. Si quis eorum pugno fuerit percussus, videas ora sauciorum vini lachrymas fundere, miserabiles epilogos decantare. Habet enim hoc temulentia, vt & molliat & resoluat corda temulentorum. Sicut enim ignis probat ferrum durum, ita & vini incendio etiam superborum hominum cor liquescit. Omnes sibi in vino æquales videntur, nullus inferior. Non pauper diuiti cedit, vtpote quia pauperem se esse nescit. Nõ infirmus valido, cui omnis in bibendo est fortitudo. Non mendicus locupletiori, non ignobilis honorato: sed cum bibunt, illum regem habent, qui bibendo superauerit viros. Meritóque scriptum est: Aequalis vita hominibus, vinum in ebrietate. Sed vtinam & quod sequitur audires: Bibas illud moderate, vt sis sobrius. Non habes quòd accuses vinum, in iucunditatem creatum est, non in ebrietatẽ. Ab initio exultatio animæ & cordis est, si moderate bibas. Immoderatio autem potus in iracundiam concitat, & ruinas multas efficit. Sed forte dicant has esse potationes vulgarium & leuissimorum hominum. Veniamus ergo ad horum potentium & fortissimorum conuiuia. Non ego hic vnguentatos adolescentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferũt illum fuisse qui delibutus vnguẽtis, redimitus floribus, subnixus meretricibus, antelucano potu ebrius, & diurno cereorum comitatus lumine, philosophorum auditorium disputantium ingressus sit. Quo audito, coronas, vt aiunt, sensim detraxerit, vnguenta deterserit, scortis vale dixerit: philosophus postea tantus euaserit, vt esset sobrietatis exemplum, qui fuerat ante ebrietatis ludibrium. Non enim emendatum illis inuideo, doceam genus eorum luxuriæ à me non esse simulatum. Certe ille si resipuit à vino, fuit tamen semper temulentus sacrilegio.

Exodi 32. Eccli. 31.

De conuiuiis præliatorum & fortissimorum adolescentum, & de potu ad æquales calices. Et de furoris poculo. Caput XIII.

Igitur hinc ad adolescentes lubricos, ad conuiuia præliatorum veniamus. Inter arma prandendum est. Stipatores hi sunt bellici, qui ministrant succincti auro, & Babylonicis lumbos suffulti baltheis: aureis torquibus nitent colla, infantium aureis bullis zonam tegũt, aureis thecis cultros includunt suos, quibus dimicẽt. Cũ epulis diuidẽdis assistunt pueri coma nitentes, ex gente barbarica ad hos vsus electi, per singularũ distincti ætatum vices: Cernas poculorum diuersorum ordines, aciem ordinatam putes, vasa exposita aurea & argentea, pompam arbitreris, cornu in medio vini plenum, non epularis, sed præliaris instrumentum buccinæ, quod discumbentes in certamen accendat. Primo minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verum hæc non sobrietatis est species, sed bibendi est disciplina. Etenim vt tragœdiarũ actores primo sensim vocem excitant, donec viuæ vocis aperiant iter, vt postea magnis possint clamoribus personare: ita isti quoque in principio prælusoriis se exercent poculis, vt irritent sitim, ne forte restinguant eam, & satiati postea bibere non possint. Ergo vbi recalere cœperint, poscũt maioribus poculis, feruor inardescit. Acutus * cibus siti exæstuat, & vbi imminui vasa cœperint, potu meraciore reparantur. Certant pocula cum ferculis, & inter moras sæpe geminantur. Deinde procedente potu longius, contentiones diuersæ, & magna certamina, quis bibendo præcellat. Nota grauis si quis se excuset, si quis temperandum forte vinum putet. Et hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummatæ fuerint epulæ, putes iam esse surgendum: tunc de integro potũ instaurant suum: & cum consummauerint, tunc renouare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. Ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub iudice, sub lege decernitur agonothetæ. Illic furor est stipendiũ debilitatis, victoriæ præmium culpa. pendet anceps diu & dubius belli euẽtus. Furor enim illic est præliaris. Cedunt pincernarum manus vina fundentium, & coquorum labores calida ministrãtium. Cedunt qui mensuras ipsas bonas supereffluentes diligenti librant examine ne quid effundant: non cedunt bibẽtes. Sola illa sunt sine excusatione certamina. In bello si quis se inferiorem viderit, arma conuertit, & meretur veniam. Hic si quis calicem conuertat, vrgetur ad potum. In scamnate si quis te manu leuat, exors quidem palmæ, sed immunis iniuriæ est. In conuiuiis etsi manum reuocet à vino, ocius infunditur. Omnes inebriantur, victores, victique, omnes ebrij iacent, plerique sopiti. Nec portari eos ad sepulchrum licet, priusquam qui pascit, de omnibus vindictam viderit, vt vlciscatur dispendium. Qui autem damna non sentit, hanc mensæ suæ gloriam putat, si ex ea vulnerati omnes ac saucij tanquàm de arena exeant. Spectaculum triste Christianorum oculis, & miserabilis species. Cernas iuuenes terribiles visu hostibus de conuiuio portari foras, & inde ad conuiuium reportari: repleri, vt exhauriant, & exhaurire, vt bibant. Si quis verecundior fuerit, vt erubescat surgere, cum iam immoderatos potus tenere non possit, anhelare vehementius, sudare, gemere, signis prodere quod pudet cõfiteri. Ibi vnusquisque pugnas enarrat suas, ibi fortia facta prædicat, narrat trophæa. Vino madidi & somnolenti nesciunt mente quid lingua proferat. Vnusquisq; stertit, & potat, dormit & dimicat: & si quando consurrectum fuerit, viri præliatores stare non possunt, gressu vacillant. Rident seruuli dominorum opprobria, manibus suis portãt militem bellatorem, imponunt equo. Itaque huc atque illuc tanquam nauigia sine gubernatore fluctuant, & tanquã vulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur à seruulis. Alij referuntur in scutis, fit pompa ludibrij. Quos mane insignes armis spectaueras, vultu minaces, eosdem vesperi cernas etiam à puerulis rideri, sine ferro vulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos, in ipso iuuentutis flore arentes.

* aridus.

De reprehensione eorum qui conuiuia illicita præparãt: & quòd maior sit uis uini, quàm ueneni. Cap. XIIII.

QVis tale miscuit furoris poculum? Quis tantũ infudit mentibus venenum? Periclitatur homo victum esse de corpore, & ipse sibi reus est insaniæ voluntariæ, corruptela spontanea: & tamen nec vos excusamini qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos. Quanto melius in terram tua vina fudisses? Sed & terra inebriatur, & asperiores etiam ipsas feras reddit si vini contigerit odor. Denique vindemiæ tempore si vineam intrare voluerint, solent ebrietate succendi. Quid te delectant dãna sine gratia? Rogas ad iucunditatẽ, cogis ad mortem. Inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrũ. Cibos promittis, tormenta irrogas. Vina prætendis, venena suffundis. Omne enim quicquid nocet, venenũ est. Tollit sensus, viscera exurit, somnum infert, caput vexat. Etiam maior vis vini q̃ veneni est. Denique venenum vino excluditur, nõ veneno vinum. Merito deus per Moysen non solum veneno, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis. Et pulchre additur, insanabilis. Multi enim reliquorum serpentiũ veneno curãtur, nemo ebrietate. Certè veneno caro vulneratur, vino mens. Noxia est ebrietas ad corporis sanitatem, menti etiam crimen adiungit. Aduerte etiam & perfidię venenum, vini declaratum nomine. Ait enim supra de alienigenis, qui nescirent deum: De vinea enim Sodomorum vinum eorum, & vitis eorum vitis Gomorræ. vua eorum vua fellis, botrus amaritudinis in ipsis.

Deute.32.

Ibidem.

Quid de ebrietate Esaias loquatur. Et quod non solum vinum sed etiam sicera inebriet. Et quid significet, Calix aureus Babylõ in manu domini. Et quomodo vas apostolorum fictile sit. *Cap. XV.*

PVtatis me tanq̃ vino crapulatum, intemperantius ieiunij prædicatione hunc misisse sermonem? Et adhuc secundũ prophetas fortissimos viros quanta præterij, quãto minora dixi, q̃ dominus locutus est. Audistis quid per Moysen dixerit, audite quid in libro sermonum Esaiæ scriptum sit. Inuenitur enim dominus huiusmodi verbis vsus, & ait: Væ iis qui consurgunt mane, & sectantur sicerã, qũi ebrij sunt vespertina, vinũ eos cõburet. Cum cithara enim & psalterio & tympanis vinũ bibunt: opera autẽ domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerãt. Cui væ, inquit, cui iudicia, cui tumultus? Diuersa singulis, temulentis omnia. Væ enim iis qui ebrij sunt vesperi. Quid ergo illis qui & ante vesperã, & frequenter in luce madent? Ergo væ sibi debitũ. Habẽt concertationes, cõferunt lites, in cædẽ prosiliunt, & veniunt ad iudicia, vel vocantur. Habent ergo & iudicia tanq̃ rei. Fit nonnunq̃ grauior tumultus, quia vino mẽs peruertitur ebriosi: & nõ meminit regis, nec magistratus, vt scriptum est: Et omnia aperta facit loqui, & non meminerunt cum biberent, amicitiæ, nec fraternæ necessitudinis. Sed non post multũ sumunt gladios: & cum à vino mersi fuerint, & surrexerint, non meminerunt ipsi quæ gesserint. Habent ergo etiam dignam mercedem tumultus. Præteream certe ergo citharam, psalteria, tympana, quæ cognouimus conuiuiis huiusmodi frequẽter adhiberi, vt vino & cantu excitentur libidines. Pleriq; etiã Persico more mulieres dignas temulentorum consortio induci iubent, & ab his phialas accipiũt, atque illis se substernunt sedentibus. Et hunc ritum sacratæ habent obseruationes in ebrietatis ministerium. Habent ergo vinũ & [b]arbari: libenter his Romanus indulget, vt & ipsi soluãtur in potus, & eneruati ebrietate vincantur. Nec solum vinum ebrietatẽ facit, sed sicera. Denique Hebræi omnem potũ qui inebriat, siceræ nomine vocant. Non immerito ergo væ illis, qui mane ebrietatis potum requirunt, quos cõueniebat deo laudes referre, præuenire lucem, & vacare orationi, occurrere Soli iustitiæ, qui nos visitat, & exurgit nobis, si nos Christo non vino & siceræ surgamus. Hymni dicuntur, & tu citharam tenes? Psalmi canuntur, & tu psalterium sonas aut tympanũ? Merito væ, qui salutem relinquis, mortem eligis. Vix diluculum, & iam cursatur per tabernas, vinum quæritur, excutiuntur tapetes, accubitum festinant sternere, lagenas argenteas, auratos calices exponũt. Væ, inquit, ista quærentibus. Calix aureus Babylon in manu domini inebrians omnẽ terram. A vino eius biberunt omnes gentes, ideo commotæ sunt. Et subito cecidit Babylon, & contrita est. Calix ergo aureus contritus est: quia Babylon contrita est, quæ est calix aureus. Sed quamuis auro se iactet & precio, in domini & ipsa est potestate. Denique diuina indignatione conteritur. Qua ratione calix aureus? quoniam qui à veritate deficit, quærit illecebrã, vt specie saltem preciosa ad bibendũ aliquos possit illicere. Constitue ante oculos tuos pompam huius seculi, vide speciosam illecebram, sed inanem gratiã. Non seducant te aurea vasa & argẽtea. Habemus & nos thesaurum in vasis fictilibus. Vas apostolorum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. Væ siceram mane sectantibus. Aureum est hoc vas, poculum est, & in eo poculo venenũ mortis, venenum libidinis, venenũ ebrietatis. Hoc qui biberit, commouetur & cadit. Commouetur non solũ corpore, sed etiam corde turbato. Commoueri enim peccati est.

Deute.32.

Esaiæ.5.

Esaiæ 5.

3.Esdræ 3.

Hiere.51.

1.Corin.4.

De magna ebrietatis detestatione. *Cap. XVI.*

DEnique Cain exiens à conspectu dei, habitauit in terra Naim, quæ per interpretationem significat commotionẽ. Ergo qui calice aureo inebriatur, peccato mouetur. Quid te sub maledicto constituis Cain illius parricidæ, vt tremens atque profugus mouearis? Sed & persecutores domini transeũtes mouebant capita sua. Exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta à se corpora mouere consueuit. Et ille cum desuerit, tremor desinit: ebrietas autem perpetuum dat tremorem. Sudãt vino corpora temulentorũ, si leuius ea tetigeris, exprimis vinum. Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ. Hæc sensus hominum mutat & formas, per hanc fiũt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidẽ naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere se nõ queunt, & in bestiales libidines excitantur, vt nullum tempus præscriptum habeant quod doceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelãt, fremũt naribus, in furore ardescunt, sensu excedunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens immensas epulas cum internorũ viscerum cruore fundentium. Nam eadẽ dominus per Hieremiam locutus est dicẽs: Bibite & inebriamini, & vomite, & cadetis, & non cõsurgetis. Hinc etiam vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, vmbras sæpe transiliunt sicut foueas. Nutat his cum facie terra, subito erigi & inclinari videtur, & quasi vertitur. Timentes in faciẽ ruunt, & solũ manibus apprehendũt, aut cõcurrẽtibus mõtibus sibi videtur includi. Murmur in auribus tanquàm maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctu littora. Canes si viderint, leones arbitrantur, & fugiunt. Alij risu soluuntur incondito, alij inconsolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnus his mors est: excitari nullis vocibus possunt quantolibet stimulando impulsu petas, nisi resipuerint, euigilare non possunt. Vnde bene Hieremias huiusmodi hominem tanquàm superfluam creaturam deflendum putat. Quid est homo ebrius, nisi superflua creatura? Itaque sic ait: Sicut fletum Iazer defleo te vitis, quia deserta est ciuitas Iazer. Et infra: Vinum erat in torcularibus tuis, mane nõ calcauerunt, meridie autẽ non fecerunt. Iazer, Mohi, Ticine, Piccor factura superflua est. Moderatio enim naturalis est: supra mensuram quicquid est, superfluum habetur. ita est ebrietas, quę fletu prophetico deploratur. Vnde ait Apostolus: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed inebriamini spiritu. Est ergo ebrietas culpæ, est & gratię. Et forte hęc naturæ quæ gratiæ, qui ad imaginem & similitudinẽ dei facti, spiritu sancto repleri esse debemus.

Matth.27.

Hiere.25.

Ephe.5.

De obtestationibus & sacramentis potantium, quæ violare nefas arbitrantur. Et quomodo sæpe vino secretiora hominis extorqueantur. Quódque frequens ingurgitatio interiora hominis absumat. *Cap. XVII.*

QVid autem obtestationes potantium loquar? Quid memorem sacramẽta, quæ violare nephas arbitrãtur? Bibamus, inquiunt, pro salute imperatorũ: & qui non

qui non biberit, sit reus in deuotione. Videtur enim non amare imperatorē qui pro eius salute non biberit. O piæ deuotionis obsequium. Bibamus pro salute exercituum, pro comitum virtute, pro filiorum sanitate. Et hæc vota ad deum peruenire iudicāt, sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui æstimant illos ebrietate placari, qui ieiunio passiones sustinere didicerunt. Quot de intemperantia conuiuij nouimus ad tormenta venisse? Dum per ebrietatem de imperio suo certant, & sibi regna promittunt, aliis honores pollicentur, infœlices ad pœnam ducti sunt, qui quid dicerent, nesciebant. Vnde pleriq; boni iudices ea quæ per ebrietatem dicta sunt, esse tenēda ad crimen non putauerūt. Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo: & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. Virtus enim plerunque vincit dolorem, fidem autem potus excludit. Cognoui plerosque fidiculis exulcerātos nomen suum negasse. Quis inter cyathos texit quod latere cupiebat? Quid retexam audita? Mihi non poculi, sed profluuij genus esse videtur, quòd in ora hominum tanquam per fistulas aut canales vina funduntur. Hos homines an vtres verius æstimauerim? Et tamen ipsi vtres, si immoderata transfusio fit, sæpe rumpuntur. Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt, & si quis respirauerit, commissum flagitium, soluta acies, loco motus habetur. Aqua decurrens à Libano cautes rumpit & soluit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere visceribus vinolentorum impetus fluentorum? Elephantos quoque ferunt promuscide haurire aquæ plurimum, eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos. Sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignātes, replere concauum promuscidis, non vt bibant, sed effundant, atque ita momentariis inundationibus irrigare eius tabernam, de quo se putarint vindicandos. Siccantur ad potum subito lacus, ac repente funduntur, natant omnia. Cui non mirum tam immania beluarum corpora superfluum nil tenere?

Quomodo etiam fœminæ usque ad ebrietatem bibant, & inde in plateis inuerecundos uiris sub conspectu adolescentulorum intemperantium ducant choros. Et quid boni sit sobrietas, quid mali intemperantia.

Caput XVIII.

SEd quid de viris loquamur, quando etiam fœminæ, quas oportet solicitudinē castitatis, sobrietatisque adhibere custodiam, vsque ad ebrietatem bibunt? Deinde surgentes, quas etiam inter secreta domus vel audiri ab alienis non cōuenit vel videri, prodire audent in publicum non velato capite, vultu procaci. Apostolus mulieres tacere etiam in ecclesia iubet, domi viros suos præcipit interrogare. (1.Cor.14.) Illæ in plateis inuerecundos viris sub conspectu adolescentulorum intemperātium choros ducunt, iactantes comam, trahentes tunicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se iuuenum libidines motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, & fit miserabile theatrum. Inter saltantiū lapsus ocello impuro, & contaminato aspectu, terra turpi saltatione polluitur, quæ obscœnis cantibus verberatur. Quomodo patienter loquar, pie prætercam, conuenienter defleam? Vinum nobis tātarum animarum dāna intulit. Etenim si vinum & mulieres discedere à deo faciunt, quòd vel ebrietas, vel libido præuaricationis illecebræ sint, si singula ac separata hęc faciūt, quid faciūt vnita? Vnde non immerito ait Sapiēs ante nos quidam: Mulier ebriosa ira magna. (Eccli.26.) Quid autem mirum si vino decipiuntur animæ fœminarum, cum omnes illæ tribus patrum cum de petra biberent aquam, manna manducarent, gentes validissimas vincerent, & non erat in his vllus infirmus: vbi verò carnes desiderare cœperunt, & desideriis in Aegyptum conuertebantur, nequaquam ex tot milibus hominum in terram promissionis præter duos peruenire potuerunt? Itaque quid boni sit sobrietas, quid mali intemperantia, hinc colligi datur, quando qui murmurabant, requirentes Aegypti delicias à serpentibus moriebantur: quando per maris rubri transibāt semitam, aquam bibebant. Nos ergo vereamur exemplum, nos fugiamus delicias, ne nos futurorum bonorum adeptione defraudent.

Quid sibi sperare debeant bene pasti & luxuriosi, & de uisione Tyri. Quódque mare nulla necessitate, sed sola humana intemperantia inquietatum fuerit. Et quomodo luxuriosi nauibus assimilentur.

Caput XIX.

ET quid aliorum vtar exemplis? Ipsi bene pasti ac luxuriosi quid sibi sperant, audiamus. Inducit enim eos Esaias propheta, dicentes: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. (Esai.22.) Meritóque exclamat: Vlulate naues Carthaginis, quia perierūt, & non amplius erunt. (Ibidem.23.) Quod est dictum de visione Tyri, quam luxuriosam vrbem cognouimus. Ideoque nona visio est, non septima aut octaua, quòd ea neq; legem custodiat, neque euangelij gratiam, cum & sabbato legitimo ignes libidinis adolere sit vetitum, & euangelij serie octauus dies resurrectionis illuceat. Idem autem dies primus atq; octauus, quia dominica dies in se recurrit. Luxuria ergo nec finē habet, nec obseruantiam disciplinæ, luxuria seminarium & origo vitiorum est. Nec arbitremini me aduersus Apostolū dixisse, quia ille ait auaritiam radicem esse vitiorum omnium: quoniam luxuria ipsius est mater auaritiæ. (1.Timo.6.) Etenim cum exhauserit quis luxuriando proprias facultates, quærit postea auara compendia. Audistis hodie quid lectum sit: Mercatores, inquit, Phœnicum transmeantes mare. In aqua multa semina mercatorum, sicut messis quæ defertur. Vicinæ sunt istæ ciuitates, Tyrus, Phœnice, Sidon, vicinæ vt locis, ita & vitiis. Mercaturis ac negociationibus periculosa transfretatio maris. Lucella quærens solicita vita hominum, inquieta cōuersatio, & quodā semper in turbine, ventis ipsis mobilior quibus voluitur, huc atque illuc sæpe iactatur. Et vtique accusatis crebra naufragia, quis vos nauigare compellit? Quasi nō inuidia opum & terras faciatis intutas, & ad latrocinium plurimos excitetis. Mare non ad nauigandum fecit deus, sed propter elementi pulchritudinē. Latius Pelagi fudit æquora, certe vt freto includeret terras, ne lōgius tu vag' & exul errares. Sed tempestate iactatur mare. Timere ergo non vsurpare debetis. Elementum innocens nihil deliquit, temeritas humana sibi est ipsa discrimini. Denique qui non nauigat, nescit timere naufragium. Dominus dixit: Dominamini piscium maris. (Gene.1.) non dixit, Nauigate in fluctibus. Denique & propheta Ionas, qui missus est in Niniuem vt pœnitentiam prædicaret, quia voluit nauigare vt fugeret à facie dei, tempestate turbatur, & sorte ductus & iactatus in mare, & exceptus à ceto est. (Ione.1.&2.) Propheta quoque Dauid ait cū dei circa hominem cōmemoraret gratiā: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. (Psal.8.) Piscibus dedit non hominibus perambulare semitas maris. Ad escam tibi mare datum est, non ad periculum: cibo, non mercatu vtere. Cur tibi periculum generas de voluptate? Cur separationibus elementi profunda rimaris? Cur inquietas mundi altiora secreta? Cur postremo sępius sulcare atque exarare fluctus impatiens nauta contendis? Cur tentas frequenter innoxia æquora, irritas procellas? O inexplebilis auaritia mercatorum, cede tu, vbi & Pelagus & mare inquietudinem tuam non potest sustinere. Denique totiens recurrentibus mercatoribus exaratum, erūbesce Sidon, ait mare. Tanquam fatigati elementi vox ista dicentis est: Erubesce Sidō. (Esai.23.) hoc est, meos fluctus negociator arguis, cum sis ipse fluctib' inquietior, & erubesce velut pudore, quoniam periculo non moueris. Verecundiores venti sunt, quàm vestræ cupiditates. Illi habent ocia sua, nunquam vestra quærendi studia feriātur. Et cum ociosa tempestas est, nunquam vestra ociosa sunt nauigia. Versatur vnda sub remige, quando quiescit à flamine. Non parturiui, inquit, nec peperi, nec nutriui, iuuenes quid me inquietant quos nescio, quos non agnosco? Ite in Carthaginē, vlulate qui inhabitatis insulas. Supra dixit: Vlulate naues Carthaginis. Carthaginem etenim

nim Tyrij condiderunt, & ideo Carthaginenses sequuntur luxuriam conditorum, transfusa in se decolora successione nequitiæ, pessimorum vitiorum hæredes deteriores. Et bene luxuriosos naues dixit. Sicut enim ille vento, ita hic cibo iactatur & vino. Insulæque repletæ potu inhabitant, corpora naufragiis circūsonant. Tunduntur fluctibus ebrietatis, nec per diem nec per noctem quiescunt. Horum igitur mercatorum semen in aqua, merces in fluctibus est. In aqua enim labores suos seminant, vt pericula metant. In aqua eis seges pullulat, in aqua istis exuberat fructus. Ipse in aqua est, nunquam tutus est & solidus. Vnde recte ait: Qui seminabat in terra, non introiuit in negociationem. imo qui seminabat in cœlo. Sed est & bona terra, in qua quicūque seminauerit, fructus ei cœlestis oriatur.

Quis dicatur cātus meretricis, de quo in Esaia: Eritque post annos septuaginta Tyrus ut canticum meretricis. Et de misericordia medici, & saluatoris gratia, & quibus modis quærenda sit. Caput XX.

VLulate, inquit, iterū naues Carthaginis, quoniam periit munitio vestra, & erit in illa die, relinquetur Tyrus. Et infra: Eritque post septuaginta annos Tyrus vt cāticum meretricis. Videte quibus verbis vtatur propheta, nec refugiat verborum istiusmodi vilitatem. Nos interdum refugimus, non quo nobis quàm illis lingua sit castior, sed authoritas inferior. Maior enim vis rerum in talium expressione sermonum est, vt qui delicta non erubescunt, erubescant vel nomine delictorum. Eritque Tyrus, inquit, vt canticū meretricis. Videte ne cum aliquis illos choros viderit pia verba cātare, dicat: Ecce Tyrus facta est vt canticum meretricis. oraculū propheticę annunciationis impletum est. Et subiecit: Accipe citharam, & vagare ciuitas meretrix oblita bene citharizare, multa canta, vt fiat memoria tui. Et post septuaginta annos erit Tyrus canticum meretricis, & visitationem faciet deus Tyri. Vnde possumus & in bonum canticum Raab illius meretricis accipere, quæ exploratores Iesu fideli mente suscepit. Nam & dominus ait: Cantauimus vobis, & non saltastis. Et Dauid ait: Cantate domino canticum nouum, cātate domino omnis terra. Hoc est canticum meretricis, quod ante illa meretrix in Adam & Eua terra cātauit, meretrix in populo nationum. Hæc meretrix bonas plurimas fecit meretrices, de quibus dictum est à domino Iesu ad illum electum & seniorem populum dei: Publicani & meretrices præcedēt vos in regnum dei. Ergo quoniam tam misericordem habemus dominum, qui etiam graui ignoscat errori, cōuertamur nos à vitiis, non recedamus à lege, præceptum domini quasi serui sedulis studiis exequamur. Quid nobis cum impuritatib' & impudicitiis? Quid cum operibus diaboli? Audistis hodie in lectione decursa quid legio dixerit: Quid mihi & tibi est Iesu fili Dauid? Et tu dicis si forte vides pugnare aduersum te diaboli tētamenta: Quid mihi & tibi est Belial? Ego Christi seruus sum, illius redemptus sanguine, illi me totum mancipaui. Quid mihi & tibi est? Non noui opera tua. Nihil tuū quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero. Quanto magis nos oportet separare à diabolo, si se ille discernit à Christo? Et si fuimus ei aliquando obnoxij, iam non simus, cōfugiamus ad medicum, qui vulnera superiora curauit. Et si quid superest acerbitatis, medela nō deerit. Et si quid iniuriæ fecimus, memor non erit qui semel donauit. Et si grauia deliquimus, magnum medicum inuenimus, magnā medicinam gratiæ eius accepimus. Medicina enim tollit peccata magna. Habemus etiam plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes, redime peccatum tuum. Non venalis est dominus, sed tu ipse venalis es. Peccatis tuis venundatus es, redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. Vilis pecunia, sed preciosa est misericordia. Eleemosyna, inquit, à peccato liberat. Et alibi dicit: Redemptio viri, diuitiæ eius. Et in euangelio dominus dicit: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Et veneno frequenter antidotum temperatur, hoc est, venenum veneno excluditur. Veneno mors repellitur, vita seruatur. Fac & tu quasi bonus dispensator de instrumento auaritiæ subsidium misericordiæ, synceritatis gratiam de corruptionis illecebra.

Esaiæ.23. Iosue.2. Lucæ.7. Psalm.95. Matth.21. Lucæ.8. Tob.12. Prouer.13. Lucæ.16.

Quomodo intelligendum sit illud prophetæ: Ecce uenit dominus disperdere orbem terrarum. Et quomodo athletæ simus, quibus multis certaminibus in stadio currendum est pro brauio, & ideo sobrietate, & abstinentiæ exercitatio nobis opus sit. Caput XXI.

AVdisti quid lectum sit hodie: Ecce venit dominus disperdere orbem terrarum. Quasi manu sanctus propheta demonstret, quasi oculis aduenientem videat iudicij diem, ita dicit: Ecce venit dominus disperdere terrarum orbem. Imo quia in spiritu prophetis etiam quæ futura sunt, tanquam præsentia reuelantur, ideo quæ videbant, nobis quoque demonstrare cupiebant, vt nos ad conuersionem ab errore reuocarent. Nec tamen quisquam frangi debet cum audit, quia disperdet dominus orbem terrarum. Ne forte dicat, Esto, nos grauia peccata commisimus: quid orbis deliquit, quid terra, vt & illam disperdat? cur peribit tam pulcher ornatus? Sed angustia est animi, istiusmodi opinio. Cæterum si altius spectes, inuenies hoc esse pro nobis quod putas esse contra nos: iudicabis hoc esse pro mundo, quod aduersum mundum arbitraris. Non semper stadium plenum repertum est spectatorib', non semper certaminibus inquietum, non semper concretum puluere, sed quādo certamina, tunc populus in spectaculo, luctatur in scammate, puluis in stadio. Vbi decursa certamina: cōuentus soluitur, discedit vnusquisque, aut victor ad gratiam, aut victus ad opprobrium, euehit corona victorem, victum premit verecundia: angit iniuria. Si quis ergo postea ingrediatur stadium, videat vacuum celebritatis, dicat agonothetæ, cur vacat stadiū? cur silent certamina? cur solennia feriantur? Respondebit qui agoni præest, oportet spectatores requiescere. Qui enim laboris est fructus, nisi requies post laborem? Similiter & orbis terrarum aliquādo soluēdus est, vt sit requies fatigatis. Athletæ sumus, in quodam stadio decertamus spiritali. Denique bonus athleta dicebat: Facti sumus spectaculum huius mundi. Et alibi: Sic curro, non vt in incertum: sic enitor, non vt aerem cædens, sed castigo corpus meum. Et alibi: Superiora obliuiscens, & quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequor brauium. Athletæ ergo sumus, legitime certandum est. Multa certamina sunt: & qui hodie vict' est, cras se reparet. Ante brauium contenditur ad coronam. Postea nunquid athleta ocio vacat cum semel dederit certamini nomē suum? Exercetur quotidie, vngitur quotidie. Ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. Et tu dedisti nomen tuum ad agonem Christi, subscripsisti ad cōpetitionem coronæ, meditare, exercere, vngere oleo lætitiæ, vnguento exinanito. Cibus tuus cibus sobrietatis sit, nihil habeat intemperantiæ, nihil luxuriæ. Potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat: custodi corporis castimoniam, vt possis esse habilis ad coronā. Nec existimatio tua offendat spectatoris affectum, nec te fautores tui negligentem videant, & deserāt spectantes archangeli, & potestates, & dominationes, & illa angelorum decem milia decem milium. Sub tantis erubescere, considera quàm dedecorosum sit. Ingressus stadium puluere rigorem animæ tuæ excita, lacertos excute. Progressus in scammata necesse est vt excipias puluerem, subeas æstiui solis flagrantiam. Grauis æstus, sed dulcis victoria. Molesta caligo pulueris, sed speciosa tolerantia. Nemo stadium puluerulentus ingreditur, sed puluerulentum reddunt certamina. Vbi colligitur puluis, ibi palma proponitur. Nemo iterum nitidus coronatur, puluerulentum decet victoria. Veni ergo domine Iesu, exeat corona tua, admitte victores in requiem, victos ad compunctionem. Etsi disperdideris orbem terrarum, plura sunt inuisibilia opera tua, quàm quæ vidimus. Qui angustioris est animi, illa non cernit, dolet quod disperdas orbem terrarum. Sed qui nouit spectare quæ inuisibilia sunt, gaudet vt venias, & omnes liberes. Gaudēt athletæ qui possunt dicere: Veniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Gaudebit creatura mundi, vt à vanitate mundi istius liberetur, quæ nunc congemiscit & parturit, quia vanitati etiam illa creatura

Esaiæ.13. 1.Cor.4. 1.Corin.9. Philip.3. Math.6. Roma.8.

tura subiecta est, donec multiplicetur adoptio filiorum, & totius corporis redemptio cōpleatur. In bono ergo disperdet orbem terrarum. Erit etenim cœlum nouum, & nox nō erit amplius. Denique reuelabit, inquit, faciem eius, vt reuelata facie spectemus gloriam Christi.

1. Corint. 3.

Qua ratione corpus nostrum ieiuniis castigandum sit, comessationésque indecoræ fugiendæ, ne succumbētes in stadio, exortes aeniæ, multis fautoribus mærorem afferamus. Et de ablutione aquæ baptismatis, quódque festinandum sit ad gratiam. Caput XXII.

Aduertimus ergo in stadio constituti quantis aut delectationi aut dolori erimus, qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiant erubescere. Sicut enim erit gaudium in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agēte, ita erit mœstitia super vno peccatore si exors veniæ cursum huius vitæ confecerit. Castigemus ergo corpus nostrū ieiuniis, fugiamus indecoras comessationes. Caueamus ne nobis dicatur: Vlulate à vino. Ne veniat Moyses, & Leuitas aduocet: & quicunq; paratus ad dominum armatā dexteram gerat, separet se ab his qui manducando & bibēdo grauia contraxere peccata. Et hodie Moyses venit cum lex recēsetur. Moyses vocat cū lex præcipit. Apostolus docet vt separemus nos ab omni fratre inquiete agente. Percutiamus eum gladio spiritali, qui est verbū dei. Non fratri, non propinqui accipiamus personā, sed omnem immundū à Christi secernamus altaribus, vt emūdet & corrigat lapsus suos, quo ad sacramēta Christi redire mereatur. Si quis autē non est baptizatus, securior cōuertatur, & remissionem accipiat peccatorum. siquidē baptismus velut ignis quidam peccata cōsumit, quia Christus in igne & spiritu baptizat. Denique hunc typum legis in Regnorum libris inuenies, vbi Helias super altare ligna imposuit, & dixit vt mitterent super de hydriis aquā, & dixit: Iterate tertio. & iterauerunt tertio: & cum manaret aqua, precatus est Helias, & ignis descēdit de cœlo. Tu es homo super altare qui ablueris aqua, cuius exuritur culpa, vt vita renouetur. Lignum enim & stipulā consumit ignis. Noli timere ignem per quem illuminaris. Ideo tibi dicitur: Accedite ad deū, & illuminamini. Suscipite iugū Christi, nolite timere quia iugum est: festinate, quia leue est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat ceruicē vinculis, sed mentē gratia copulat. non necessitate constringit, sed voluntatē boni operis dirigit. Quid negas adhuc esse tēporis? Omne tēpus opportunū ad indulgentiam. Si aurum tibi offeram, non mihi dicis, cras venias: sed iam exigis. Nemo differt, nullus excusat. Redēptio animæ promittitur, & nemo festinat. Ioannes in pœnitētiam baptizabat: & omnis Iudæa cōueniebat. Christus baptizat in spiritu, Christus gratiā dispensat, & cum fastidio conuenitur. Typum baptismatis demonstrauit Helias, & cœlum aperuit quod fuit clausum tribus annis, & sex mensibus. Quanto maiora munera veritati sunt? Aperuit itaq; cœlum non pluuia descendens, sed ascendens gratia. Nemo enim nisi per aquā & spiritum ascēdit in regnum cœlorum. Clauserat cœlum hominib' perfidia, sed aperuit fides. Patebat & antehac cœlum hominibus. Deniq; Enoch raptus ad cœlum est. Iterum clausum est, sed aperuit Helias, qui raptus est curru igneo. Et vos potestis ascendere, si sacramenti gratiam consequamini. Quousque ad delectationes? Quousque ad comessationes? Instat iudicij dies. dum differs gratiam, mors appropinquat. Quis dicat, Nunc mihi nō vacat, occupatus sum? Non mihi demōstres lumen, nolo tam cito me redimas. Nō mihi adhuc opus est regnum cœleste. Nónne hoc dicit qui excusat se à baptismate? Ad quantā gratiā vocaris ô homo? purgaris, & non exureris: sanaris, & non doles: reformaris, sed non dissolueris, ictū mortis non excipis, & resurgis. Et adhuc dissimulas, adhuc expectas vt viuas seculo, postea te reuersas deo? An ignoras quia Cain propterea displicuerit sacrificium, quoniā non primitiua obtulit, sed primitiuis ipse persunctus est, de sequētib' munus deo tentauit offerre: Abel autem primitiarū suarum oblatione prælatus meruit insigni pietatis laudari oraculo?

Lucæ. 15. 2. Thess. 3. Ephesi. 6. 3. Reg. 18. Psalm. 33. Matth. 11. Matth. 3. Ibidem. 3. Reg. 17. Gene. 5. Eccli. 44. Hebr. 11. 4. Reg. 2.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE THOBIA.

Diui Ambrosij MEDIOLANEN. EPISCOPI, de Thobia, Liber unus.

Quàm humiliter ac patienter uir iste iustus, misericors, & hospitalis tulerit captiuitatis ærumnam, quam ob uirtutes quibus præditus fuerat subiit, cõmunem magis iniuriam quàm priuatam dolens. Quòdque nullum humanitatis officium illo sit præstantius quod defunctis corporibus confertur. Caput I.

LEcto prophetico libro qui inscribitur Thobias, quanuis plene vobis virtutes sancti prophetæ scriptura insinuauerit, tamen compendiario mihi sermone de eius meritis recẽsendis & operib' apud vos vtendum arbitror, vt ea quæ scriptura historico more digessit lati', nos strictius cõprehendamus, virtutum eius genera velut quodam breuiario colligentes. Fuit vir iustus, misericors, hospitalis, & ob virtutes quibus præditus fuerat, subiit ærumnam captiuitatis, quam ferebat humiliter atque patienter, communem magis iniuriam quàm priuatam dolens. Nec sibi virtutum suffragia nihil profuisse deplorans, sed magis eam contumeliam minorem peccatorum suorum precio illatam arbitratus, meruit edictum ne quem ex filiis captiuitatis mortuum sepulturæ daret. At ille interdicto non reuocabatur magis quàm incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videretur. Erat misericordiæ precium, mortis pœna. Talis flagitij deprehensus reus vix tandem per amicum potuit direpto patrimonio egenus & exul restitui suis. Iterum in his versabatur officiis: si quid alimenti foret, peregrinum cum quo cibum sumeret quærens. Itaque cum à sepulturæ fessus reuerteretur munere, appositis sibi edendi subsidiis, misso filio quærebat consortẽ conuiuij. Dum conuiua accersitur, nunciatis insepulti corporis reliquiis, deserebat, nec putabat pium vt ipse cibũ sumeret cum in publico corpus iaceret exanime. Hoc illi quotidianum opus, & magnum quidem. Nam si viuentes operire nudos præcipitur, quanto magis debemus operire defunctorum corpora? Si viantes ad longiora deducere solemus, quanto magis in illam æternam domum profectos, vnde iam non reuertentur? Ego, inquit Iob, super omnem infirmum fleui. Quis infirmior defuncto, de quo dicit scriptura alibi: Super mortuum plora? Ecclesiastes autẽ ait: Cor sapientum in domo luctus, cor autem stultorum in domo epularum. Nihil hoc officio præstantius, ei conferre qui tibi iam non possit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt?

(Iob.31. Eccli.22. Eccles.7.)

De commendatione sancti uiri, qui dum cæcitatem incidit, non ingemuerit, nec conquestus fuerit. Et quod diligenter cauebat ne quid furtiuũ domum suam intraret. Quod etiam pecuniam quam proximo suo commendauerat, in tanta indigentia non popo scerit. Quod præterea in hoc quòd pecuniam commendauit & non fœnerauit, iusti seruauerit officium. Et de duplici fœnore, cum detestatione execrabilis ac mali fœnoris, & commendatione boni. Caput II.

IAm sancto fessus officio propheta dum requiesceit in cubiculo suo, cadenti de passerum nido albugine cæcitatem incidit, nec conquestus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorum? Fraudari magis se doluit obsequiorum, quàm oculorum munere, nec cæcitatem pœnam, sed impedimentum putabat. Et cum victum mercede leuaret cõiugis: ne quid furtiuum domum suam intraret cauebat. Vxor hœdum pro mercede acceperat. At ille plus honestati quàm pietati consulens, cui sua deerant, alimoniam commodauerat proximo suo, quam toto vitæ suæ tempore in tanta indigentia nõ poposcit. Vix vbi se fessum vidit, & depositum senectute, insinuauit filio, nõ tam cupiens commodatum reposcere, quàm solicitus ne fraudaret hæredem. Quod igitur commodauit pecuniam, & non fœnerauit, iusti seruauit officium. Malum est enim fœnus quo quæruntur vsuræ: sed non illud fœnus malum, de quo scriptũ est: Fœnera proximo tuo in tempore necessitatis illius. Nam Dauid ait: Iustus miseretur & commodat. Aliud illud fœnus iure execrabile, dare in vsuram pecuniã, quod lex prohibet. Sed Thobias hoc refugiebat, qui monebat filium ne præceptũ domini præteriret, vt ex substantia sua eleemosynam faceret, non pecuniam fœneraret, non auerteret faciem suam ab vllo paupere. Hæc qui monet, condemnat vsuras fœnoris, ex quo multi quæstum fecerũt, & multis commodare pecunias negocio fuit. Et quidem eam prohibuerunt sancti. Quo grauius malum fœnus est, eo laudabilior qui illud refugit. Da pecuniam si habes, prosit alij quæ tibi ociosa est. Da quasi nõ recepturus, vt lucro cedat si reddita fuerit. Qui nõ reddit pecuniam, reddet gratiã: si fraudaris pecunia, acquires iustitiã. Iustus est enim qui miseretur & commodat. Si amittitur pecunia, comparatur misericordia. Scriptum est enim: Qui facit misericordiam, fœnerat proximo.

(Eccli.29. Psal.36. Eccli.29.)

De detestatione duritiæ & auaritiæ fœneratorum. Cap. III.

MVlti dispendij metu non fœnerant, dum fraudem verentur. Et hoc est quod petentibus consueuerunt referre. Horum vnicuique dicitur: Perde pecuniã propter fratrem & amicum, & nõ abscondas illam in perditionem. Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Sed obsurduerunt aures hominum ad tam salutaria præcepta, & maxime diuites ære suæ pecuniæ aures clausas habent. Dum pecuniam numerant, respõsa non audiunt. Simul vt aliquis necessitate constrictus, aut pro suorum redẽptione solicitus quos captiuos vendidit, rogare cœperit, statim diues vultum auertit, naturam non recognoscit, humilitatem supplicis non miseratur, necessitatem non subleuat, fragilitatem communem non considerat, stat inflexibilis, resupinus, non precibus inclinatur, non lachrymis mouetur, non eiulatibus frangitur, iurans quod non habeat, imò & ipse fœneratorem requirat vt necessitatib' subueniat suis. Quid addis duritiæ & auaritiæ tuæ sacramentum? Non absolueris periurio, sed ligaris. At vbi vsurarum mentio facta fuerit aut pignoris, tũc abiecto supercilio fœnerator arridet, & quem ante sibi cognitum denegabat, eundem tanquam paternã amicitiam recordatus osculo excipit, hæreditariæ pignus charitatis appellat, flere prohibet. Quæremus, inquit, domi si quid nobis pecuniæ est, frangam propter te argentum paternum quod fabrefactum est, plurimum damni erit. quæ vsuræ compensabunt precia emblematum? Sed pro amico dispẽdium non reformidabo. cum reddideris, reficiam. Itaque antequam det, recipere festinat: & qui in summa subuenire se dicit, vsuras exigit. Kalendis, inquit, vsuras dabis. fœnus interim, si non habueris vnde restituas, non requiro. Ita vt semel det, frequenter exigit, & semper sibi debere efficit. Hac arte tractat virum. Itaq; eum chirographis ligat, & astringit vocis suæ nexibus. Numeratur pecunia, addicitur libertas, absoluitur miser minore debito, maiore ligatur. Talia sunt vestra di-

(Ibidem.)

stra diuites beneficia. Minus datis, & plus exigitis. Talis humanitas, vt spolietis etiam dum subuenitis. Fœcūdus vobis etiam pauper est ad quæstum. Vsurarius est egenus, cogentibus vobis habet quod reddat, quod impendat non habet. Misericordes plane viri, quem alij absoluitis, vobis addicitis. Vsuras soluit qui victu indiget. An quicquam grauius? Ille medicamentum quærit, vos offertis venenum. Panem implorat, gladium porrigitis. Libertatem obsecrat, seruitutem irrogatis. Absolutionem precatur, informis laquei nodum stringitis.

Qua ratione fœneratores Iudæ & diabolo comparentur. Et quid significetur nominibus creditoris, debitoris, fœnoris & sortis. *Caput IIII.*

Psalm. 54. HAnc præcipue iniustitiam deplorat sanctus Dauid dicens: Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate, & non defecit de plateis eius vsura & dolus. Itaque cum proditionem Iudæ subiecerit, hoc præmisit, siue quod vltra sacrilegij iniuriam coniuratis dominicæ necis, fœnoris crimē accideret, siue quod tantum sacrilegium satis abundéque vsura fœnoris vltum iret. Mali fœneratores, qui dederunt pecuniam vt interficerent authorem salutis: mali & isti, qui dant vt interficiant innocentem. Et iste quoque qui pecuniam acceperit, vt proditor Iudas laqueo se & ipse suspendit. Ipsum Iudam hoc maledicto putauit esse damnandum, vt scrutaretur fœnerator eius substantiam, quia quod proscriptio tyrannorum, aut latronum manus operari solet, hoc sola fœneratoris nequitia consueuit inferre. Doctiores autem ipsi fœneratori putant diabolum comparandum, qui res animæ, & preciosæ mentis patrimonium fœnerat, quodam vsurariæ iniquitatis sic sumptu capit, sic auro illicit, sic reatu inuoluit, sic caput pro thesauro reposcit. Quid vobis iniquius, qui nec sic capitis solutione estis contenti? Quid vobis iniquius, qui pecuniam datis, & vitam obligatis & patrimonium, accipitis aurū argentúmque pro pignore, & adhuc illum debitorem dicitis, qui vobis plus reddidit, quàm accepit? Vos creditores asseritis, qui amplius debetis. Vos inquam dicitis creditores, qui non homini, sed pignori credidistis. Bene fœnus appellatur quod datis: ita vile ac fœnum est. Sortem dicitis quod debetur. Etenim velut vrna ferali misera sors voluitur, perituri debitoris luenda supplicio. Stant pallentes rei ad sortis euentum. Non sic trepidant de quorum damnatione sors ducitur: non sic deiecti ac suspensi pauitant, de quorum captiuitate expectatur sortis euentus. Illic enim vnius captiuitas, hic plurimorum addicitur. Et fortasse ideo sors, quia in euentu sunt patrimonia quæ sub hac arte voluuntur. Magnum & memorabile beneficium dei hoc specialiter ore Psalm. 71. prophetico prædicatur quod in patres cōtulit, quia ex vsuris & iniquitate liberauit eos. Et proprie ait, ex vsuris liberauit eos, quia vsuræ inferunt seruitutem. Quasi diceret: Ex seruitutis vinculo ereptos reddidit libertati. Graue vocabulum debitorum. Debita, peccata dicuntur. Debitores quoque criminosi appellantur. Sic enim isti sicut & illi de capite decernunt. Culpæ tamen habent nomen suum, vt factorum diuersitatem. Debita quanuis diuersæ quantitatis, vnum habent nomē, vnum onus, vnum periculum. Nescit ergo quid poscat infœlix qui pecuniam petit mutuam, quid accipiat ignorat.

Quomodo pecunia fœneratorum nunquam quiescat. Quomodo etiam imprudenter recipientes sub vsuris mutuo statim multos acquirant amicos, cum quibus opipare & splendide conuiuentur, qui tamen exhausta pecunia soli fœneratori dilacerandi relinquuntur. Et de illorum sera pœnitentia. *Caput V.*

NOn nouit pecunia fœneratoris vno diutius loco stare, solita transire per plurimos, vno teneri sacculo: versari ac numerari expetit, vsum requirit, vt acquirat vsuram. Fluctus est quidam maris, nō fructus. Pecunia nunquam quiescit. Labitur: velut scopulo illisa, ita gremium debitoris percutit, & continuo relabitur eò vnde processit. Cum murmure venit, cum gemitu reuertitur. Frequenter tamen placidum stat ventis mare, semper fœnoris vnda iactatur. Mergit naufragos, expuit nudos, vestitos exuit, insepultos relinquit. Nummum ergo petis, & naufragium suscipis. Hinc Charybdis circunstrepit, hinc Sirenę quæ voluptatis specie, & canoræ dulcedinis suauitate in vada deductos cæca, repetendæ domus (vt ferunt fabulæ) sæpe & cupiditate fraudabāt. Statim vēditores vnguenti & diuersarum specierum irruunt velut quidam canes, sagaci prædæ vagantis odore perstricti, venatores, aucupes, caupones quoque miscentes mero aquam, qui nobilitatem vetusti generis & patriæ & natalem diem vini circunsonent: circunstantes repente parasiti, quem ante solebant spernere, salutant, deducunt, ad lætitiam prouocant, ad sumptum incitant, dicentes: Venite, & fruamur bonis quæ Sapien. 2. sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter, vino precioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratū sit quod nō pertranseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars & hæc est sors nostra. Et vere sors omnis illorum facta est, tu autem remanes exors bonorum. Non tales sortes tibi scriptura monstrauit. Non inter tales sortes Dauid memorat Psalm. 67. dormiendum, dicens: Si dormiatis inter medias sortes. Nam si in medio illarum dormisses sortium, id est veteris & noui testamenti, non te pecuniæ cupiditas in voragine teterrimi fœnoris demersisset, gratia spiritalis fidei tibi dedisset argentum, & in speciem auri diuinæ sapientiæ institutione formasset. Etenim si nos vnum testimonium diuinæ scripturæ posuimus, & luxuriosum illud conuiuium declinauimus, vtique potuit & iste saluari si oraculis cœlestibus inhæsisset. Reuertamur tamen ad conuiuium, non vt eius degustemus epulas, sed cauendas aliis demonstremus. Oneratur mensa peregrinis & exquisitis cibis, adhibentur nitentes ministri, magno empti precio, sumptu pascendi maiori, bibitur in noctem, dies conuiuio clauditur, ebrietati deficit. Surgit ille vino plenus, vacuus opum, dormit in lucem, vigilās somnium putat. Etenim vt in somnis sibi videtur diues ex paupere, sic etiam egenus ex diuite. Dum defluit interim pecunia, vsura superfluit, tempus minuitur, fœnus augetur, thesaurus exinanitur, sors accumulatur, paulatim conuiuæ se subtrahunt, sponsores conueniunt, mane fœnerator pulsat ad ianuas, quæritur dies solutionis transisse præscriptos, iurgiis vigilantem adoritur, in somnis dormientē excitat. Non noctes quietæ, non dies suauis est, non sol iucundus est. Distrahūtur paulatim deauratæ ac sericæ vestes, & veneūt dimidio minoris. Ponit cum lachrymis ornamenta, cum vix iam tristior, empta carius. Pueri constituuntur mensæ ministri, & male assueti emptorem auertunt. Offertur pecunia creditori. vix, inquit, hæc soluit vsuram. caput debes. Reddit exhausto patrimonio capitis reus, & imminuto accipit fœnore, accipit inducias tristiores bellicis quasi post biduū præliaturus. In bello enim incerta victoria, hic certa inopia. Illic se clypeo tegit, hic nudus occurrit. Illic lorica pectus includit, hic totus carcere includitur. Illic manus telis onerat, armat sagittis: hic ære vacuas offert vinculis alligandas. Ducitur plerunque vterque captiuus. Ille habet quem accuset aduersum belli euentum, hic præter se quem accuset non habet. Nihil est intolerabilius hac miseria, quæ excusari non potest. Acerbat conscientia pōdus iniuriæ. Tunc secum reputat, tunc scripturas recordatur, tunc dicit: Nónne mihi Prouer. 5. scriptum est: Bibe aquam de tuis vasis, & de tuorum puteorum fontibus? Quid mihi cum puteo fœneratoris, vbi & aqua includitur? Suauiora erāt olera cum securitate, quàm alienæ epulæ pastæ cum sollicitudine. Non oportuit aliena quærere, deinde incideram debita, de meis oportuit fontibus remedium quærere. Erant domi vasa minutiora. Melius erat ministerium deesse, quàm cibum: melius vestem venalem proponere, quàm libertatē abijcere*. Quid profuit *addicere. quod publicare paupertatem meam verecundatus sum? Ecce alius publicauit. Ego nolui nutritores vendere, ecce alius adiudicat. Sera hæc consideratio. Tunc decuit succurrere cum vulnera prima serperēt. Melius fuerat in principio tenuare sumptum, & necessitatem debiti rei familiaris angustiis alleuare, quàm vt ad horam ditatus alienis, postea exuereris & propriis.

De ne-

De nequitia fœneratorum qui aliena damna arbitrantur sua lucra, & quomodo sibi fingant tectoriolum suæ iniustitiæ.
Caput VI.

ACcusamus debitorem, quòd imprudentius se gesserit. Sed tamen nihil nequius fœneratoribus, qui lucra sua aliena dāna arbitrantur, & dispendio suo deputāt quicquid ab aliis possidetur. Aucupātur hæredes nouos, adolescentulos diuites explorant per suos, adiungunt se, simulantes paternam & auitam amicitiam, volūnt domēsticas eorū cognoscere necessitates. Si quam causam inuenerint, accusant verecūdiam, pudorem arguūt, quod non ante desperatum* atque præsumptum. Sin verò nullos laqueos alicuius necessitudinis offenderint, intexunt fabulas, aiunt nobile prędium esse venale, amplam domum, accumulant profectus fructuum, annuos reditus exaggerant, hortantur vt coëmant. Similiter faciunt preciosas vestes & monilia nobilia prędicantes. Neganti se habere pecuniam, ingerunt suam, dicentes: Vtere vt tua: de fructibus emptæ possessionis precium multiplicabis, debitum reddes. Prætendunt alienos fundos adolescenti, vt eum suis expolient, tendunt retia. Simul vt indagine cincta spatia* fuerit ingressus, cogunt eum in retia cautionū, laqueos vsurarum, paternum sepulchrum: præstituitur dies solutioni, dissimulatur conuentio, quādo potest solutio sustineri. vbi satis securum reddiderint, repente ingruunt, & instant vehementius, causanti incumbunt dicentes: Tu possides tua prædia, nos nostram pecuniam non habemus. Aurum dedimus, lignum tenemus. Tibi fructuum emolumenta procedūt, nobis nihil accrescit pecuniæ. Ociosa causatio est, saltem renouetur chirographum.

*de se sperato.
*septa.

De increpatione adolescentum qui sub usuris pecuniam mutuo recipiunt, & de uulnere remedium quærunt. Et quàm tristis bis sit facies creditoris occursantis. Et de inducijs per eos postulatis, parum tamen profuturis. *Caput VII.*

ITaque dum primum adolescens nihil putat de vestibus suis aut possessionibus esse vendendum, ad hæc facienda poscit dilationem. Vsuræ applicantur ad sortem, accumulantur censuræ. Iam suspirare incipit, iam malum suum agnoscere. Die ac nocte vsuram cogitat: quicquid occurrerit, fœneratorem putat. quicquid crepuerit, vocē sibi videtur fœneratoris audire. Si habes, cur nō soluis? si non habes, cur malū malo adiūgis, & de vulnere remedium quæris? Cur quotidie obsidionē pateris fœneratoris, expugnationē times? Vetus sententia est fœneratoris & debitoris sibi occurrentium: Prospectum amborum facit dominus. Alter quasi prædam requirit, alter quasi fera prædonem declinat. Ille quasi leo quærit quem deuoret, iste quasi anser aut fulica mauult se vel in prærupta deiicere, vel in profunda demergere, quàm istū humani corporis accipitrem sustinere. Quid quotidie fugis? Etsi non occurrat fœnerator, occurrit tibi inopia tanquam bonus cursor. Ambos ergo videt dominus, fœneratorē & debitorem. Occurrentes sibi spectat ambos, testis alterius iniquitatis, alterius iniuriæ. Illius auaritiam condemnat, huius stultitiam. Ille gressus debitoris singulos numerat, aucupatur deflex*: iste continuo post columnas caput obumbrat. Nullam enim habet debitor authoritatem. Ambobus in digitis vsurarum repetitur sæpius calculatio. Par cura, sed dispar affectus. Alter lætatur incremento fœnoris, alter cumulo deuotionis affligitur. Ille quæstus numerat, hic ærumnas. Quid fugis hominem quem poteras & non timere. Quid fugis? aut quousque fugies? Si quis pulsauerit nocte, fœneratorem putas sub lecto. Illico si quem subito intrare senseris, tu foris exilis. Canis latrat, & cor tuum palpitat. Sudor effunditur, anhelitus quatitur. quæris quid mentiaris, vt fœneratorem differas: & cum dilationem impetraueris, gaudes. Fœnore tuo simulat se fœnerator grauari, sed libenter impertit, quasi venator qui feram cinxerit. Securus est prædæ, tu oscularis caput, amplecteris genua, & quasi ceruus sagitta toxicata ictus paululum procedens tandem victus veneno procumbis, aut quasi piscis qui fuscina fuerit infixus, quocunque fugerit, vulnus vehit. Et vere piscis ille in esca mortem deuorat, illum hamū glutit dum cibū quærit. Sed tamen hamū non vidit quē tegit pręda. tu hamū cernis, & glutis. Hamus tuus fœnus est creditoris. hamum voras, sed vermis te semper obrodit. Ipse est esca quæ decipit. Itaque & tibi fœnoris nec cibus vsui est, & hamus vulneri. An ignoras quia semel illaqueatus nodo, se magis, si fugiat, ipse cōstringit, & intra retia positus fugiendo magis deiiciat super se retia. In plateis fugis, cum intra parietes tutus esse non possis. Inueniet te cum voluerit fœnerator. Denique vbi tempus impleueris, sicut lupus nocte irruit, dormire non sinit, ex lecto ad publicum trahit, aut tabulis venditionis cogit subscribere. Vt fugeris, pudoris dispendium, subscribis illico, venditurus auitum sepulchrum. Paternæ sane vt parcatur aliquid verecundiæ, emitur ieiunum solum, iactatur quod infœcunda vendiderit, dispendiis onerauerit debitorem, & superioris temporis adscribuntur dispendiis damna præsentis. Mox & laudata venduntur, & inferuntur iam non instrumenta, sed vincula. Tamen adhuc quærendi fideiussores, tribuuntur induciæ, non vt prędam libertatis inueniat, sed vt consortem seruitutis adiungat, qui se societ ærumnoso. At quid iuuare potest alienæ calamitatis accessio? Iam & amici fugiunt, conuiuæ non recognoscunt. Ipse quoque cōspectus omnium refugit, & vt pugil ictus varios concertantium, ita iste honestorum vitat occursus, & solicitus vbi in aliquem offenderit, vigilanti exit obtutu, redit paratus ad vincula, redit mortem optans, cogitans eam sibi vt moreretur inferre, redit misere se condemnans quod alienam pecuniam non refugerit, & fœneratoris se æri deuinxerit. O quantos miseros aliena fecerunt bona. Quid, inquit, tibi vt bibas aquā Gyon? Quid inquam tibi vt biberes calicem fœneratoris? Multi, inquit, mutuati ad tempus, & necessitatibus consuluerunt suis, & pecuniam reddiderunt. Et quanti se propter fœnus strangulauerunt? Illos consideras, hos non enumeras? Reminisceris euasisse aliquos, non reminisceris oppetisse? Nummos redditos imputas, laqueos appetitos non computas? Quos deformitate tam dedecorosæ conuentionis plerique verecundiores ad contumeliam, fragiliores ad iniuriam, expetito interitu prætulerunt, opprobriū vitæ amplius quàm mortis supplicium pertimescentes.

Quod pro paterno debito nonnunquam liberi in auctionem deducantur, & publice sub hasta uendantur. Et quomodo obligatus fœneratori, uenditus dicatur. *Caput VIII.*

VIdi ego miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito in auctionem deduci, & teneri calamitatis hæredes, qui non essent participes successionis: & hoc tam immane flagitium nō erubescere creditorem. Instat, vrget, addicit. Mea, inquit, nutriti pecunia, pro alimonia seruitutem recognoscant, pro sumptu licitationem subeant. Agitetur hasta de preciis singulorum. Non immerito hasta agitatur, vbi caput quæritur: non immerito ad auctionem peruenitur, vbi sors poscitur. Hæc est fœneratoris humanitas, hæc debitoris stultitia, vt filiis quibus non reliquit pecuniam, libertatē auferat, pro testamento chirographum dimittat: pro emolumento hæreditatis, iniquitatem obligationis. Quid sibi vult paterni in liberos scriptura maledicti, vbi nulla est impii offensa peccati? An potest durius aliquod esse maledictum, grauiúsq; seruitium? Et illa sæpe post mortem habet defunctus compēdia, quod non spectat miserias filiorum. Vendit plerunque & pater liberos authoritate generationis, sed non voce pietatis: ad auctionem furibundo vultu trahit dicens: Soluite filij gulæ meæ sumptum, soluite paternæ mensæ precium. Vomite quod non deuorastis, reddite quod nō accepistis. Hoc meliores, quod vestro precio redimitis patrem, vestra seruitute paternam emitis libertatem. Esto vt aliquis qui subuenire possit accedat, quis tantam expleat charybdim? quis rationes fœneratoris agnoscat? quis auaritiam satiet? Quæ non iste precia exaggeret cum viderit redemptores? Non enim suo magis lucro quàm alieno detrimēto pascitur. Vera profecto, vera est, vt pote dei diuina sententia, qui cum iratus esset propter impietatem Iudæorum, quod post deos alienos abirent: Cui, inquit, vendidi vos fœneratori? Venditur

tur enim qui obligatus fœneratori fuerit, & venditur non vno precio, sed quotidiano: venditur non cum definitione, sed cum accessione diuturna. Noua vsurarũ auctio per mẽses singulos, noua sub quotidiana licitatione venditio. Qui plus obtulerit, trahitur: semper venalis addicitur, nunquam quasi venditus æstimatur. Magna igitur vis cœlestis sententiæ. Non satis iudicauit dominus dicere: Cui vendidi vos? sed addidit fœneratori. Offensus nihil potuit grauius inuenire quo iudicaret perfidos. Derelictos expostulat, cur ita fugerint salutis authorem quasi fœneratori alicui dominus vendidisset digna pœna dominum relinquentes. Habent serui quod amplius quàm cæteris pœnas & vincula reformident, habent liberi quod paueant pro libertatis incuria. Simul illud aduerte, quod fœneratió præuaricationis materia iudicata sit, quod is facile recedat à domino, qui fœneratori se potuerit obligare. Fœnus enim radix mẽdacii, causa perfidię est. Ego, inquit, vos non vẽdidi, & peccatis vestris venditi estis. Ergo qui se fœneratori obligat, ipse se vendit, & quod peius est, vendit se non ære, sed culpa.

Esai. 50.

B

Quod fœnerator peccati nostri diabolus sit. Et de comparatione ipsius ad usurarium. Et quod idem sit exactor, qui se creditorem appellat. *Caput IX.*

QVis iste peccati est fœnerator, nisi diabol⁹ à quo Eua mutuata peccatum obnoxiæ successionis, vsuris defœneratur omne genus humanum. Denique quasi malus fœnerator chirographũ tenuit, quod postea domin⁹ suo cruore deleuit. Etenim quod mortis erat scriptum apicibus, debuit morte dissolui. Fœnerator ergo diabolus. Denique ostendebat saluatori diuitias suas dicens: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. At verò dominus æris solutor alieni, nihil ipse debebat, qui poterat dicere: Ecce venit huius mundi princeps, & in me suum nihil inuenit. Nihil debebat, sed soluebat pro omnibus, sicut ipse testatur dicens: Quæ non rapui, tunc exoluebam. Quid distat malitia huius, & principis mundi? Fœnerator pecunię caput obligat, manum tenet, sorte ducit. O nomen triste de dulci. Dominus ouem centesimam liberauit. Illa centesima salutis, hæc mortis est, & terra bona centuplum fructum reddit. Væ iis qui dicunt quod amarũ est dulce, & quod dulce amarum. Quid amarius vsura? quid dulcius gratia? Nónne hoc ipso sermone quo centesimam appellant, reuocare deberent in memoria redemptorem, qui venit centesimam ouem saluare, non perdere? Quis grauior exactor est? Et hoc triste nomen. Denique dominus ait: Populus meus, exactores vestri circunscribunt vos. Et in euangelio habes: Dum vadis cum aduersario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte perducat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Quis iste sit exactor agnosce, qui etiam nouissimum quadrantẽ exigit, & idem se creditorem vocat, atque in hoc etiam nomine fraudem facit, vt qui veneni pocula melle illinit, vt sub grato odore mors lateat, atque illita calicis ora vim fraudis abscondat. Creditor prętexitur, quasi fidelis: & quasi incredulus, ad quem fidelis oppignerat.

Matth. 4.

Ioan. 14.

Psalm. 68.

Lucæ. 15.

C

Esai. 5.

Ibidem. 3.

Lucæ. 12.

D

Quod à fœneratoribus defunctorum cadauera aliquando teneantur pro pignore, & eis tumulus denegetur. Et quòd nihil interest inter funus & fœnus, inter mortem & sortem. *Caput X.*

QVotiens vidi à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore, & negari tumulum dum fœnus exposcitur. Quibus ego acquiescens libenter, vt suum constringerent debitorem, vt electo eo fideiussor euaderet. Hæ sunt fœneratoris leges. Dixi itaque, tenete reum vestrum: & ne vobis possit elabi, domum ducite, claudite in cubili vestro carnificibus duriores, quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absoluit. Peccatorum reos post mortem carcer emittit, vos clauditis. Legum seueritate defunctus absoluitur, vobis tenetur. certe hic sortem suam iam memoratur implesse. Non inuideo tamen, pignus vestrum reseruate. Nihil interest inter funus & fœnus, nihil inter mortem distat & sortem. Personat funebrem vlulatũ fœnoris vsura, nunc verò capite minutus est

A quem conuenitis, vehementioribus tamen nexibus alligate, ne vincula vestra non sentiat. durus & rigidus est debitor, & qui non iam nouerit erubescere. Vnum sane est quod non timere possitis, quia poscere non nouit alimenta. Iussi igitur lauari corpus, & ad fœneratoris domum exequiarum ordinem duci, sed etiam inde plausorum mugitu talia personabant. Ibi quoque funus esse crederes, ibi mortuos plangi putares. Nec fallebat sententia, nisi quod plures constabat illic esse morituros: Victus religionis consuetudine fœnerator. Nam alibi suscipi pignora etiam ista dicuntur, rogat vt ad tumuli locum etiam reliquiæ deferantur. tunc tantum vidi humanos fœneratores, grauari me: tamen ego eorum humanitatem memorabam proficere, ne postea se quererentur fraudatos esse, donec feretro colla subiecti ipsi defunctum ad sepulchra deducerent, grauiori mœrore deflentes pecuniæ suæ funus.

De usura ab aleatoribus extorta. Et de inuiolabili lege aleæ, cui subiiciuntur etiam ferocißimi homines. *Caput XI.*

B

ALiud non minoris acerbitatis accipite. Obseruastis isti aleatorum conuenticula, & perdentis ærumnam commoditatem suam iudicant, spõdent pro singulis, varios primo sors ludit euentus, ad diuersos sæpe transfertur victoria, stipendiaque eius vicissim atque ærumna mutantur. Omnes vincuntur & vincunt, fœnerator solus acquirit. Penes alios manet nomen quod vicerint, penes fœneratorem solum fructus est, non annuus, sed momentarius. Illi soli faciunt lucrum in omnium detrimento, illis solis est vsuræ victoria. Videas reliquos subito egentes, repente diuites, deinde nudos, singulis iactibus statum mutãtes. Versatur enim eorum vita vt tessera. Voluitur census in tabula, fit ludus de periculo, & de ludo periculum. quot propositiones, tot proscriptiones. Clamor plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium. Sed & hos creditor vt tyrannus damnans, vnumquemque sorte capitali, agitat hastas, feralem instituit de singulorum exuuiis auctionem. Alios proscriptioni addicit, alios seruituti. non tanti occisi sub tyrannis sunt. Vitæ igitur hãc aleam rectius dixerim quàm pecuniæ. sub momẽto fertur, quod valeat in æternum. Ebrietas iudicat, & nullus appellat. Habet & alea suas leges, quas fori iura non soluant. Notatur (si credi potest) infamia qui putauerit renitendum, & infamium sententia grauius quàm cẽsura iudicialis inurit opprobrium: quoniam qui apud iudicem damnantur, apud illos gloriosi sunt. qui apud illos damnantur, apud iudicem criminosi sunt. Nobile constituit Moyses seniorũ iudicium, hi tamen de leuioribus iudicabant: verum graue, hoc est de potioribus negociis Moysi iudicium reseruare consueuerant. Hic dicitur, Aleonum concilium iudicauit. & plus eorum timetur potentia, quàm dæmonum. Inter has feras viuis fœnerator atque versaris. His bestiis cibum eripis, his tetrior æstimaris, his crudelior plus timeris. Ferunt Hunnorum populos omnibus bellum inferre nationibus, fœneratoribus tamen esse subiectos: & cum sine legibus viuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul & arma portare, & plures suis quàm hostilibus ictibus interire. In victoria sua captiuos fieri, & spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste non nouerint. Ideo nunquam belli studia deponere, quod victi aleæ ludo, cum totius prędæ munus amiserint, ludendi subsidia requirunt bellãdi periculo. Frequenter autẽ tanto ardore rapi, vt cum ea (quæ sola magna æstimant) victus arma tradiderit, ad vnum aleæ iactum vitam suam potestati vel victoris vel fœneratoris addicat. Denique constitit quòd quidam eorum & imperatori Romano cognitus in fide precium seruitutis quam sibi tali sorte superatus intulerat, suppliciis imperatæ mortis exoluerit. Premit ergo fœnerator etiam colla Hunnorum, & eos vrget in ferrum, premit Barbaros suæ terrore sæuitiæ.

De odibili fœneratorũ exactione. Et de nariis uocabulis ab eis sub honestatis specie excogitatis. Et quòd fœneratoris pecunia sit Echidna, & imitetur naturam serpentum. *Caput XII.*

Quid

QVid enim tetri[*] eo qui hodie fœnerat, & cras exigit? Est odibilis inquam homo huiusmodi. Oblatio quidem blanda, sed immanis exactio. Verum ipsa oblationis humanitas facit ad exactionis sæuitiam, protulit pecuniam, hypothecas exigit, & in suis apothecis recondit. Vna pecunia à fœneratorib[us] datur, & quàm multa à debitoribus exiguntur? Quanta sibi fecerunt vocabula? Nũmus datur, & fœnus appellatur. Sors dicitur, caput vocatur. Aes alienum scribitur, multorum hoc capitum immane prodigium, numerosam exactionem efficit. Syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus vsurpat. Fiducias vocat, obligationem asserit. Vsuras prædicat, centesimas laudat. Echidna quædam est fœneratoris pecunia, quæ tanta mala parturit. Echidna tamen fœcunda pœnis viscera trahens, partu suo rumpitur, & morte materna docet sobolem non esse degenerem in matrem. Illam morsibus suis scindunt. illic vbi nascitur venenũ, primum probatur. Pecunia autem fœneratoris omnia mala sua concipit, parit, nutrit, atque ipsa magis in sobole sua crescit, tristi prole numerosior. Non minus flexuosa quàm serpens, atque in orbem se totam colligens, vt caput seruet. Reliquo **B** flagellat corpore, illud solum producit ad vulnera, spiris ingentibus quos comprehenderit ligat, solo capite interficit: saluo capite etiamsi reliqua pars eius dilapidata fuerit, reuiuiscit. Diuersa quoque serpentibus sunt coeundi & parturiendi tempora, pecunia fœnebris à die initæ cõuentionis crescentibus serpit vsuris, quæ parturire non nouit, quia dolores magis ipsa in alios transfudit. Ibi dolores vt parturientis. Vnde etiam τόκους Græci appellauerunt vsuras, eo quòd dolores partus animæ debitoris excitare videantur. Veniũt kalendæ, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur vsuræ. Malorum parentum mala proles, hæc est generatio viperarum. Creuit centesima, petitur nec soluitur, applicatur ad sortem. Fit maledictum propheticum, dolus in dolo, vsura improbi seminis fœtura deterior. Itaque non iam centesima incipit esse, sed summa, hoc est, non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.

Psalm.14.

Vnde dicatur usura. Et quemadmodum simul nascatur & enutriatur, & iam nata parturiat, semperque inexplebilis atque insatiabilis sit. Caput XIII.

C VSuram quoque ab vsu arbitror dictam, quod vt vestes vsu, ita vsuris patrimonia scindantur. Lugubre * Cætera prima litera sonat, [illegible] vox doloris est. Quid ibi potest esse boni quod à dolore incipit, & [illegible]. Lepores ferunt generare simul & educare, & continuo parturire. Istis quoque anaglyphariis vsura [illegible] generatur & supergeneratur, [illegible] enutritur ac nascitur, & nata iam parturit. Radices quoque arborum primo plantantur vt prendant: cum prenderint, tunc virescere incipiunt, postea pullulare. At verò pecunia fœnoris vix plantata iam pullulat. Semina tempore erumpunt, animalia tempore pariunt. Tempus enim pariendi, & tempus moriendi: tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est: tempus occidendi, & tempus sanandi. Et infra: Tempus acquirendi, & tẽpus reddendi: tẽpus custodiendi, & tempus expellẽdi, vt Ecclesiastes ait: Pecunia fœnoris hodie seminatur, cras fructificat: semper parit, & nũquam interit: semper plantatur, vix euellitur. Vult semper fœnerator acquirere, **D** nunquam perdere, nunquam custodire, pecuniam suam semper explere. Nunquam sanare, semper occidere. Et quia bonus ad omnia magister Ecclesiastes liber est, Salomoni ipsi paulisper inhæreamus. Non satiabitur oculus, inquit, videndo, & non satiabitur auris auditu, nec fœnerator expletur accipiendo, nec affectus eius quotidiano numerandi æris satiabitur auditu. Et iterum: Omne quod fuit, ipsum est quod erit. Crescit semper pecunia, ociosum nescit auaritia vsuras * æreas. Omnes, inquit, torrentes vadunt in mare, & mare non adimpletur. Mare istud fœnerator est. Omnium patrimonia tanquam fluctus absorbet, & ipse nescit expleri. Maris tamen plerique vtũtur ad quæstum, fœneratore nemo vtitur nisi ad dispendium. Illic multorum commodum est, hic vniuersorum naufragium. Multa sunt animantia quæ cito generare incipiunt, sed cito etiam generare desistunt.

*Forte, Græca primum.

Eccles.1.

A Sors cito generat, & nunquam desinit, imò cum exordium crescendi acceperit, in infinitum extendit augmentum. Omne deinde quod crescit, cum ad naturæ suæ formam atque mensuram magnitudinémque peruenerit, vacat incremento, sed fœneratorum pecunia tempore semper augetur, & vltra formam maternę sortis se extendens, modum non continet. Pleraque etiam animantium, cum cœperint ea quæ ex his orta sunt generare, tanquam effœtis viribus vsum generationis amittunt. Sors autẽ fœnoris cum fuerit crescentibus exæquata centesimis, & vetustatem sui renouat, & partus solitos adiunctione multiplicat.

De usura diuina lege prohibita. Et quod secundum Catonem fœnerare sit hominẽ occidere. Quódque omne quod præter sortem accipitur, sit usura, quocunque uocabulo appelletur. Caput XIIII.

NOn nouum nec perfunctorium hoc malum est, quod veteris atque diuinæ præscripto legis inhibetur. Populus qui despoliauerat Aegyptum, qui pede transierat mare, monetur à fœnoris pecunia cauere naufragia. Et cum de aliis peccatis semel aut multum **B** iterata admonitiõe præscripserit, de fœnore sæpius intimauit. Habes in Exodo: Quod si pecuniam fœneraueris pupillo, orphano, pauperi, apud te non suffocabis eum, non impones illi vsurã. Ostendit quid sit suffocare, id est vsurã imponere. Strangulat enim, & quod peius est, animam laqueat creditoris. Quo sermone & prædonis violentiam, & deformis nodum mortis expresserit. Quod si pignus acceperis vestimentum proximi tui, ante solis occasum restitues. Illud est enim hoc opertorium eius tantũm, hoc vestimentum turpitudinis eius in quo dormiet. Quod si itaque proclamauerit ad me, exaudiam eum. Audistis fœneratores quid lex dicat, de qua dixit dominus: Non veni legem soluere, sed adimplere? Quam dominus non soluit, vos soluitis? Vsuram, inquit, petere, suffocare est. Hoc quoque foris sero est dictum à quibusdam eorum prudentibus. Quid est, inquit, fœnerare? Hominem, inquit, occidere. Sed vtique non Cato prius quàm Moyses qui legem accepit. Multo ille posterior. Si pignus acceperis vestimentum propinqui tui, ante solis oc- **C** casum restitues illud, ne nudati appareat turpitudo. Vos autẽ exuitis atque nudatis, & non redditis. Videte ne sol occidat super auaritiam vestram, ne sol iustitiæ vobis occidat, quia iustitiam non tenetis, aut iniquitas super flagitia vestra condatur. Dies quoque perit inuito, nox irruit sicut Iudæ: qui, cum diabolus misisset in cor eius, surrexit ad proditionem, & facta est nox. sol enim iustitiæ occiderat ei, & recubuerat super eum. Qui in cor eius intrauit, fecit illi tenebras: vt lucis non videret authorem. Ibi miser periit in illo conuiuio, quo alij saluantur. Rẽddite igitur vestimẽtum debitori, in quo dormiat, & quietus sit. Si nolueritis reddere, exaudiam, inquit, eum: quia misericors sum. Si vos non exauditis ego exaudiam, ego miserebor, ego non despiciã inopis precem. In Deuteronomio quoq; scriptũ est: Nõ exiges à fratre tuo vsuram pecuniæ, & vsuram escarũ, & vsurã omnium rerum quascunque fœneraueris fratri tuo. Si alienigenæ crediderit [illegible], à fratre autem tuo non exiges. Vides quantum pondus in verbis sit. Noli, inquit, exigere vsuram à fratre tuo, hoc est, cum quo habere debes omnia **D** communia, ab eo tu vsuram exigis? Frater tuus consors naturæ, & cohæres gratiæ. Noli ab eo exigere amplius à quo durũ est repetere quod dederis, nisi cum habuerit vnde dissoluat. Et quia plerique refugiẽtes præcepta legis, cum dederint pecuniam negociatoribus, nõ in pecunia vsuras exigunt, sed de mercibus eorum tanquam vsurarum emolumenta percipiunt, ideo audiant quid lex dicat: Neque vsuram, inquit, escarum accipies, neque omnium rerum quas fœneraueris fratri tuo. Fraus enim ista & circunscriptio legis est, non custodia. Et putas te pie facere quia à negociatore velut mutuum suscipis? Inde ipse fraudem facit in mercium precio, vnde tibi soluit vsuram. Fraudis illius tu author, tu particeps, tibi proficit quicquid ille fraudauerit. Et esca vsura est, & vestis vsura est, & quodcunque sorti accedit, vsura est. Quod velis ei nomen imponas, vsura est. Si licitum est, cur vocabulum refugis? cur velamen obtexis? Si il-

Exod.22.

Matth.5.

Ioan.13.

Deut.23.

licitum est, cur incrementum requiris? Quod peius est, hoc vitium plurimorum est, & maxime diuitum, quibus hoc nomine instruuntur cellaria. Si quis instaurandum conuiuium putat, ad negociatorem mittit, vt absinthiaci cupellam sibi gratis deferat: ad cauponem dirigit, vt Picenum vinum aut Tyriacum requirat: ad lanium, vt hyllam sibi procuret: ad alium, vt poma sibi adornet. Itaq; humanitates indicant quę alieno periculo constant. Tu bibis, & alius diffluit lachrymis? Tu epularis, & alios cibo tuo strangulas? Tu symphonia delectaris, & alius miserabili deplorat vlulatu? Tu poma degustas, & alius spinam vorat? (Matth. 7.) Nūquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Spina vsura est, spina cētesima est, tribulus est fœnus, male vrit: Quomodo potes fructum habere de spinis? Si iste fructus de spinis non nascitur, illic nascitur æternus. De ærumnis ditaris, de lachrymis lucrum quæris, de fame aliena pasceris, de exuuiis despoliatorū hominum cudis argētum, & iudicas te diuitem, qui stipem poscis à paupere? (Luce. 6.) Sed audi quid dicat saluator: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram.

Quomodo intelligatur illud Deuteronomij, Ab alienigena vsuram exiges, non autem à fratre. Et de maledictione vsurarij secundum Ezechielem. Caput XV.

(Deuto. 23.) Sed forte dices, quia scriptum est: Alienigenæ fœnerabis, & non considerabis quid euangelium dicat, quod est plenius. Sed hoc interim sequestremus, legis ipsius verba considera. Fratri tuo, inquit, non fœnerabis ad vsurā, sed ab alienigena exiges. Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorræus, nisi hostes? Ibi inquit, vsuram exige. Cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic legitimæ indicantur vsuræ. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centesima vindicare te. Ab hoc vsuram exige quem non sit crimen occidere. Si mecum ferro dimicat qui vsuram flagitat, sine gladio & de hoste vlciscitur qui fuerit vsurarius & exactor inimici. Ergo vbi ius belli, ibi etiam ius vsuræ. Frater autem tuus omnis, fidei primum, deinde Romani iuris est populus. (Psalm. 21.) Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. (Leuit. 25.) Denique in Leuitico præscripsit etiā lex vsuram à fratre non esse poscendam. Sic enim habes: Et viuet frater tuus tecum, pecuniam tuam non dabis illi in vsuram, & in amplius recipiēdum non dabis illi escas tuas. Generaliter hæc sententia dei omne sortis excludit augmentū. (Psal. 14.) Vnde & Dauid & benedictum æstimauit, & digum habitatione cœlesti, qui pecuniam nō dedit in vsuram. Si ergo qui non dedit, benedictus: sine dubio maledictus qui ad vsuram dedit. Cur ergo maledictionem potius eligis quàm benedictionē? Potestis enim benedicti esse si velitis, potestis iusti esse. (Ezech. 18.) Homo enim iustus secundum Ezechiel, qui pignus debitori reddiderit, & pecuniam suam in vsuram non dederit, & superabundantiam non acceperit, & ab iniustitia auerterit manum suam. Iustus est, inquit, iste: vita viuet: dicit dominus. Qui autem pignus non reddidit, & in simulachra apposuit oculos suos, iniquitatem fecit, cum vsura dedit, & superabundantiam accepit, hic vita non viuet. Omnes iniquitates istas fecit, morte morietur, sanguis ei⁹ super ipsum manet. Vide quomodo fœneratorem cum idololatra copulauit, quasi crimen æquaret. Elige ergo quod dulcius est. Cur semper tristes? cur semper amarissimi? cur semper soliciti? Procedat aliquādo à vobis misericordia, procedat veritas. Obligetur mendacium, fraus odio sit. Docuisti periurium. Fœneratorium sacramentū dicitur, vbi paratur periurium. Periurastis frequenter, cū reddita fuerit pecunia, quod syngrapha non appareat. periurastis postea quod non reperitis pecuniam. Nolite ergo semper miseri esse, semper auari, semper mœsti. (Iudic. 14.) Leones sunt, & feritatem suam mutant. De manducante, inquit, exiuit esca, & de forti & tristi exiuit dulce. Græcus & tristi habet. Sic inuenimus. Tamen de forti hoc intelligitur, quia leo fortis est feritate: & qui ferus, tristis. Et de vobis qui pecuniam deuorastis & auaritiam, exeat misericordia. Hęc est enim esca egenorum. Et de tristi exeat dulce, vt dimittatis ei qui non habet vnde dissoluat. (Esaie. 5.) Quid trahitis peccata vt fune longo, & iugi loro vitulæ? Quod fit vtique cum fœnus producitis. Tenetis pauperē debitorem, velut ibi sit aliqua gratia, vbi nulla spes cōmodi. Et hoc secundum auaritiam vestram loquor.

Quibus dominus in euangelio doceat fœnerandum. Et quod fœneratores à deo peccatores appellentur. Et quis possit esse bonus fœnerator, & quærere bonas vsuras. Caput XVI.

Caeterum dominus in euangelio talibus magis existimat fœnerandum à quibus retributio non speretur. (Luce. 6.) Si enim ait: Et si mutuum dederitis à quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia? Nam peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant. veruntamen amate inimicos vestros, & benefacite eis, & mutuum date nihil sperantes, & erit merces vestra multa in cœlo, & eritis filij altissimi, quia ipse benignus super ingratos & malos. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Aduertitis quod nomen fœnerator à domino acceperit, qđ nomen etiam qui fœnori vestro fuerit obligatus. Peccatores, inquit, peccatoribus fœnerantur vt recipiant. Vterque peccator, & fœnerator, & debitor: vos autem, inquit, amate inimicos vestros. Non discutiatis quid mereantur inimici, sed quid vos facere oporteat. Date mutuū iis, à quibus non speratis vos quod datum fuerit recepturos. Nullū hic damnum est, sed compendium. Minimum datis, multum recipitis. In terra datis, & id vobis soluetur in cœlo. Fœnus amittitis, mercedem magnam habebitis. Fœneratores esse desinitis, filij eritis altissimi. Eritis misericordes, qui vos patris æterni probetis hæredes. Sed fœneratorum vos delectat & vsurarum vocabulū. Id quoque nō inuideo. Docebo quomodo boni fœneratores esse possitis, quomodo bonas quęratis vsuras. (Prouer. 19.) Dicit Salomon: Fœnerat domino qui miseretur pauperi, secundum datum autem eius retribuet ei. Ecce bonum fœnus de malo factum est. Ecce irreprehensibilis fœnerator, ecce vsura laudabilis. Nolite ergo iam inuidentem me vestris cōmodis æstimare. Putatis quòd hominē subtraham vobis debitorem? Dominum prouideo, Christum surrogo, illum demonstro qui vos fraudare non possit. Fœnerate ergo domino pecuniam vestram in manu pauperis. Ille adstringitur & tenetur, ille scribit quicquid egenus acceperit. Euangelium eius cautio est. Ille promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem, quid dubitatis dare? Si quis vobis diues huius seculi offeratur, qui fide promittat sua pro aliquo debitore, statim numeratis pecuniam. Pauper est vobis dominus cœli, & conditor mundi huius: & adhuc deliberatis quem ditiorem quæratis fideiussorem? Sed allegatis, quare pauper factus est, cum diues esset? Vidistis ergo quia fides eius diues est, fides eius idonea est. pauper factus est, cum pro nobis soluerit, & adhuc paupertas ipsa nō decipit. Nos enim diuites fecit, quos pauperes putabatis. (2. Cor. 8.) Dicit enim Apostolus: Pauper factus est cum diues esset, vt illius inopia vos ditaremini. Bona inopia, quæ largitur diuitias. Nolite ergo paupertatem timere, vt sitis diuites. Date ociosam pecuniam, & recipietis fructuosam gratiam, & pauperum subuenietis necessitatibus, & vobis custodiæ solicitudo minuetur. Non peribit quod pauper acceperit, & vobis quod dederitis inopi, sine custode seruabitur. Quod si incremētum vsurarum quęritis, in lege benedictio, in euangelio cœlestis est merces. Quid suauius benedictione? quid maius est cœlo? Si escarum desiderātur vsuræ, à quoque præsto est, sicut legimus. Is enim qui miseretur pauperis, ipse pascitur.

An liceat mutuum danti recipere pignora. Caput XVII.

Reddite ergo pignora quæ tenetis, quoniam fideiussorem idoneum reperistis. Sed obmurmurant adhuc dicentes quia licet tenere pignora, & se lege defendunt. Aiunt enim. (Deute. 24.) Scriptum est in Deuteronomio: Si fuerit tibi debitum à proximo tuo quodcunq;, non introibis in domū ipsius pignerare pignus, sed foris stabis, & homo apud quem est debitum tuum proferet tibi pignus foras. Si autem homo ille pauper fuerit, nō dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, & dormiet in vestimento suo, & benedicet tibi, & erit in te misericordia corā domino deo tuo. Et alibi, inquiūt, scriptum est: (Ibidem.) Non pignerabis molam neq; lapidem superio-

Deute.24. superiorem molæ: quoniam hic pignerat. Et alibi: Non accipies pignus vestimenti viduæ. Vnde argumentantur quod specialia pignora sunt interdicta, non omnia, id est pauperis & viduæ. Molam quoque & lapidem superiorẽ molę prohibitum pignerari. Sed cum per Ezechielem prophetam dicat Ezech.18. dominus iustũ esse qui pignus reddidit, iniustum qui tenuit: vtiq; nõ speciale aliquod, sed generaliter omne pignus suadet reddendum esse, cum dicat Iob: Conscriptionem quam habui aduersus aliquem iuramento cõceptam, imponens coronam legebam. &, Si non scindens eam reddidi, nihil accipiens à debitore. Cũ dominus nihil ab iis quib' mutuum dederimus, sperandũ esse præcipiat quod recipere debeamus: quomodo pignus secundum legem putant retinendum esse?

Quid fœnerandum, & quibus, secundum legis statuta, & quod etiã iustus & pauper hoc facere valeant. Caput. XVIII.

AT ne parere erubescant modo, & dicant etiamse ad fœnerandum incitari legis oraculo, quia scriptum est: Fœnerabis gentibus multis, tu autẽ non Deute.15. mutabis: tempus est plenius & expressius disputare & docere quid fœnerandum, & quibus legis statuta præscribunt. Precedit enim fœnoris causa pignoris causam. Mu Psal.36. tuabitur, inquit, peccator, & non soluet, iustus autem miseretur, & tribuet. Audis debitor quid debeas declinare, audis debitor quid debeas imitari. Et infra: Iuuenis fui, & senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Tota die miseretur & fœnerat. Vnde huic iusto quod tota die fœnerat? Ergo diues iustus est: & quanto ditior vnusquisque fuerit, tanto iustior. Qui plus habet vnde fœne ret, ipse erit iustior. Sed difficile diues intrat in regnum cœ Matth.19. lorum. Quid ergo fœnerat? dic mihi sancte Dauid. Contra me protuli testimonium, nisi mihi subuenis. Petrus dicebat: Acto.3. Argentum non habeo. nunquid non erat iustus? Tu mihi ergo expone quid fœneret. Dixisti enim: Beatus qui misere Psal.111. tur & cõmodat, disponet sermones suos in iudicio. Inuenis quid fœneret iustus, qui dixit inopi attendenti ad se, & ad Ioannem: Argentum & aurum non habeo. Nihil ergo dabis pauperi apostole? Das tamen, & plus das quàm alij. Das inopi quod alij dare non possunt. Das inopi quo egere non possit. Das inopi quod etiam diuites accipere cõcupiscunt. Das inopi quod ij qui istud argentum & aurum habent, conferre non nouerunt, quia auaritia eos impedit. Das inopi quod cũ diuitibus faciat ditiorem. Incitasti animum meum, concupisco hoc donum tuum. Dic cito rogo quid des. Noli me diu suspensum reddere, cupio petere si cito solues: sed soluisti cito, non distulisti inopem, non despexisti precem pauperis, non diutius eum desperare fecisti, non vacuus ad templum Acto.3. ascendisti dicens: Argentum & aurum non habeo. Non illi soli plenis manibus ascendunt qui argentum & aurum habent: Ascendit & pauper non vacuus, ascẽdit & ille non vacuus qui aurum & argentum non habet. Audiamus quid det iste pauper. Sed quod habeo, inquit, dabo tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. O optanda paupertas, ô ditior inopia. Claudicabat cui diuites dabant. Vnus pauper dabat, & statim qui claud' erat, sanus est factus. Habet iustus quod fœneret. habet & argentum quod fœnerat, sermones suos Psalm.11. fœnerat. Hoc est iusti argentum. Eloquia enim domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrę, purgatum septulum. Hoc fœnerat qui legem accepit, qui legem meditatur, qui legem exercet. Hoc fœnerauit Petrus, hoc fœnerauit Paulus, quibus dicitur vt ad viros nationum per Acto.10. gerẽt. Petrus ad Cornelium Centurionẽ, cui dicitur: Surge vade nihil dubitans, quoniam ego misi illos: & surrexit & iuit. Et infra dixit: Nunquid aqua vetare possumus ne baptizentur ij qui spiritum sanctum acceperunt? Iussitque eos baptizari. Hoc est, fœnerabis gẽtibus, vt peccata dimittas, de Psal.36. bita auferas: tu autem non mutuaberis. Mutuatur enim peccator, & non soluet peccata sua, quia peccator est. Paulo dicitur, Fœnerabis gentibus: qui missus est ad gentes. Ioanni dicitur, Fœnerabis gẽtibus. Iacobo & cæteris dicitur, Fœnerabitis gentibus: quibus dictum est: Ite baptizate gentes. Di Matth.28. citur Paulo: Si patrum custodieris mandata, benedictus eris, & fœnerabis gentibus verbum. Denique non de pecunia dici significant sequentia: Princeps eris gentibus multis, tibi autem nemo dominabitur. Constituet te dominus Deut.28. deus tuus in caput, & non in caudam, & eris tunc supra, & non subter, si audieris vocẽ domini dei vestri. Et sequitur: Si autem non audieris, maledictus tu in ciuitate, & maledictus in agro. Et infra: Maledicta progenies ventris tui. Non pecunia vtique benedictum facit, sed cognitio dei, prædicatio verbi, si gratiam domini fœneremus, si indigentibus eloquia domini conferamus, si obseruemus mandata cœlestia. Et contra, maledictum non facit si desit pecunia quæ fœneretur: sed si desit studium, si desit obseruatio cœlestium statutorum, maledictus eris.

Quomodo patres nostri gentibus fœnerarint. Et quomodo hodie sacerdotes fœnerare debeant. Caput XIX.

DEnique mysterium ecclesiæ euidenter exprimi Ibidem.15. tur. Primum enim quia in Deuteronomio legis: Si audieris legem, & custodieris, fœnerabis gentibus. quod factum est à patribus nostris. Fœnerauit Moyses gentibus, qui proselytos acquisiuit, fœnerauit Iesus Naue, fœnerauit Gedeon, fœnerauit Samuel, Dauid, Salomon, Helias, Helisæus, & si quis volebat verbum 3.Reg.10. cognoscere, pergebat ad eos. Regina Austri veniebat audire sapientiam Salomonis. Vbi cœpit populus Iudæorum non custodire legem, cœperunt aduenæ, hoc est, ex populo nationum qui in dominum Iesum crediderunt, interpretationem scripturarum fœnerare illi vetusto populo. Fœnerauit Timotheus patre Græco ortus verbũ Iudæis, cum sacerdotium recepisset. Fœneramus hodiéque sacerdotes in ecclesia verbum Iudæis, qui de synagoga ad ecclesiam transierunt. Fœneramus & nouam & vetustam pecuniam. Psalm.113. Etenim quam habuerunt, iam non habent. Oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt. Pecuniam habent, & non habent, quia vsum eius ignorant, precium eius nesciunt, figuram eius & formam non cognouerunt. Nam si cognouissent, nunquam authorem pecunię denegassent, di Lucæ.19. centes: Nolumus hunc regnare super nos. Qui quidem rediens accepto regno iussit vocari seruos suos, quibus dedit pecuniam, & eos qui fœnerassent pecuniam, prædicauit: ei autem qui pecuniam tenuit ociosam domini sui, respondit: Sciebas quòd ego homo austerus sum, tollo quod non posui, meto quod nõ seminaui: & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens vtique cum vsuris exegissem illam? Audistis quæ pecunia boni fœneratoris sit, quæ pecunia bonas acquirat vsuras, quæ pecunia non infamet fœneratorem, non opprimat debitorem. Quam pecuniam non ærugo possit obducere, non tinea demoliri: quæ pecunia non de terreno sit, sed de æterno. Quæ pecunia ditem faciat accipientem, nec aliquid imminuat fœneranti. Hæc pecunia vsuram habet: non vt centesimam eius quod dederis portionem, sed centuplum ferat fructum. Expande igitur sinũ mentis, vt huius pecuniæ numeratam tibi suscipias quantitatem. Intende cordis obtutu, vt agnoscas pecuniæ huius imaginem & inscriptionem. Certe hãc pecuniam excute, tabulam supra mensam animæ tuæ, quæ stabilis vir Matth.13. tutibus sit, quadratam constitue, conde in thesauro pectoris tui, de quo doctus scriba depromit noua & vetera. Vides qualis hæc pecunia sit, quemadmodum creditorem debitorẽmque inuisa in se cõiungit nomina. Qui inuehebar in fœneratores, iam prouoco debitorẽ. Huius ergo fœneratores pecuniæ vos esse desidero, vt ad vos qui mutuum sumant, sponte festinent, per quam non nummum, sed regnum possitis acquirere, per quam non maledicta quæratis, sed benedictionis gratiã. Hanc pecuniam fœnerat populus nationum, qui sciuit accipere fœneratum, qui sciuit cernere, qui sciuit excutere. Recusasti indicta fœnoris spiritalis, egere cœ Psalm.36. pisti. De te ergo dei filio dictum est: Mutuabitur peccator, & non soluet. Tibi dicitur: Aduena qui est in te, ascẽdet super te, tu autẽ descendes in imum. Nescit summũ qui Christum ignorat. In inferno semper est, qui non ascẽdit ad Chri Deut.28. stum. In summo autẽ populus qui verbũ recipit, hic habet fidei patrimoniũ omne. De hoc dicit lex: Hic tibi fœnerabit, tu autem nõ fœnerabis ei. Hic tibi erit caput, tu autem eris cauda. hoc est, ille erit prim', tu vltim' & abiectus. Aufe ram à

ram à Iudæa caput & caudã, initium & finem. Initium Christum, qui interrogatus quis esset, respondit: Initium, quod & loquor vobis. Finem quoque Christũ dicit: Ipse est enim finis legis ad iustitiam omni credẽti. Ergo qui non credit ad iustitiam, nec initium nec finem habet, sed ipse finis sui est.

Ioan. 8. Roma. 10.

Quod sit illud pignus quod lex reddi iubet ante solis occasum. Et de triplici pignore. Caput XX.

Cognouimus fœnus legitimum, cognoscamus & pignus quod lex reddi iubet ante solis occasum. Quod sit istud, audi dicentem Apostolum. Dedit deus pignus spiritum in cordibus nostris. Tripliciter & pignus & commendatum, & depositum dicitur. Pignus dicũt quod pro mutuo ære susceptum est. Commendatum autem & depositum quod custodiatur causa alicuius cõmissi. Vnde ait Apostolus: Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est commẽdatum meum seruare in illum diem. Depositum quoque idem docuit quod esset, dicẽs: Bonum depositum custodi per spiritum sanctum qui habitauit in nobis. Petamus ergo, vt custodiat in nobis Christus hoc pignus quod ipse donauit, & depositum suum commendatúmque conseruet. Nihil enim accepit à nobis, sed ipse nobis credidit quod nostrum non erat. Et ideo detrimento honestatis afficitur, qui depositum violarit alienum. Si commendatum hominis nulla debemus fraude violare, quanto magis diuinum & spiritale depositum bona fide seruare nos congruit, ne existimationis grauia damna subeamus? Hoc igitur pignus est quod lex prohibet pignerari, & violenter auferre. Sic enim habet scriptura: Si debitum tibi fuerit à proximo quodcunque, non introibis in domum ipsius pignerare pignus: & homo apud quem est debitũ tuum, proferat tibi foras pignus. Si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, & dormiet in vestimento suo, & benedicet te, & erit in te misericordia. Dices itaque mihi: Ecce lex auferri pignus prohibuit, non suscipi: pauperi autem iussit reddi, non omnibus. Ac de corporalibus quidem pignoribus sanctus etiam Esdras docuit nos, quod iam fœneratores aduersus patrum vestrorum non possitis venire professionem. Nam cum iuberentur qui fœnerauerãt & acceperant aliena pignora, vt restituerent ea, dixerunt: Reddemus, & ab ipsis nihil quæremus. Boni patres, qui statuerũt pignora debitorum esse reddenda. boni etiam fœneratores qui responderunt quod & pignora redderent, & pecuniam non requirerent quam dedissent. Et sententia nos paternæ censionis his adstringit, & professio creditorem. Est autem & aliud pignus quod lex spiritalis prohibet auferri: & si datum fuerit, reddi iubet ante solis occasum: quod homo debitum reddit, & ipse protulit. Debitor est autem omnis qui audit verbum regni & non intelligit, venit malus, & rapit quasi seminatum in corde ipsius. Noli ergo introire in domum eius vt illud pignus accipias. Væ enim qui scandalizauerit vnum de pusillis istis. Si sua stultitia amiserit pignus suum, tu non habebis delictum. Si autem pauper fuerit, redde pignus ante solis occasum. Pignus autem vestimentum est. Sibi diues videtur, ipse se decipit si pignus tradiderit suum. Si autem pauper, qui non habeat diuitias spiritus, redde illi vestimentum suum ante solis occasum. Si de corporali ageretur pignore, vtique magis per diem reddendum fuit, ne turpitudo nudi corporis diurno lumine proderetur, tenebræ enim nudum non produnt. At si hoc moueret quod non haberet pauper quo dormiens tegi posset, vtique aut stragulum aut amictum diceret esse reddendum. Nunc autem dicendo vestimentum, tunicam magis significat qua induimur atque vestimur. Redde ergo pauperi tunicam suam, vt dormiat in ea noctu. Nónne tibi videtur illum pauperem significare, qui cum tunica vna iubetur pergere, alteram non requirere, emissus à Christo ad euangelium prædicandum? Ipse est enim pauper spiritu, qui dormire possit. Nam satiato diuitiis, non est qui sinat eum dormire. Dormit enim pauper somnum resurrectionis, quem diues dormire nõ potest, quia à diuitiis & voluptatibus suffocatur. Dormit Christi quietem dicentis: Ego dormiui & quieui, & surrexi. Nec est tunica illa desuper texta, qua erat indutus Christus, quam scindere non potuerunt illi milites quos agnoscis. Nullus enim eorum vestimentum Christi scindit, sed diuidit, sicut scriptum est: Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem. Diuiserunt sibi euangelistæ vestimẽta eius, & super vestem eius, hoc est super prædicationem euangelij, qua vestitur hodie dominus, miserunt sortem. Illam vtique sortem, quæ cecidit super Mathiam, vt apostolorum duodecimus numero excluso nomine proditoris adiũgeretur. Bene autem de euangelistis dictum est quia miserunt sortem. Sors enim veluti diuino pendet examine. Et ideo quia nõ in potestate propria sunt locuti, neque omnes eadem omnia, sed pleraque dixerunt diuersa, quæ alius nõ dixerat, sancti spiritus gratiam velut sortito illis ea tribuisse cognoscimus quæ loquerentur singuli de operibus domini Iesu, vt eius describẽda pro eius nutu gesta diuiderẽt. Est & alia tunica quam demõstrat Apostolus dicens: Induite dominum Iesum. Hæc est tunica quæ inhonesta operit nostra, & in iis abundantiorem honestatem circundat in Christo. Induimus viscera misericordiæ in Christo, induimus crucis gloriam, quæ Iudæis scandalum, Græcis stultitia videbatur. Illi erubescant, qui eam erubescendam putant, nobis autem absit gloriari nisi in cruce domini Iesu. Hæc ignobilia nostra, honorem abundantiorem habent, quia per passionem domini regnũ nobis paratur æternum. Quo enim quis plus peccauerit, eo plus diligit. Consepeliamur igitur domino Iesu, vt participes resurrectionis eius esse mereamur. Expoliemus veterem hominem cum actibus suis, induamus nouum, in quo remissio peccatorum est. Bonus ergo amictus atque vestitus, verbum dei. Hoc vestitu filij Noe pudenda patris operuerunt, accipientes super humeros vestimentum, & retrorsum pergentes, ne viderent virilia patris, hoc est, corporea quæ habent pudorem quendam generationis humanæ. Et ideo qui videre voluit, angustioris animi dignam mercedem recepit, vt seruus fieret. Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati. Vnde ille terrenus remansit. Hoc pauperi nemo tollat vestimentum, aut si tulerit, sol nõ occidat super despoliatũ. Eum autem restituat, ne peccatum pauperis fœneratori possit adscribi, & non solum suo, sed etiam alieno incipiat laborare peccato. Hoc pignus in hac seculi nocte reddatur, hoc vestimento in his mundi tenebris induatur. Hoc pignus illius dominicæ sortis est, non illius contrariæ. Legimus enim duas sortes in Leuitico, de quibus dictum est: Vnam domino facies, alteram transmissori. Transmissor sortem suam ad fœneratores transmisit. Serui domini in sorte sunt Christi. In hac sorte constitutus Aaron, contrariæ sortis exclusit ærumnam, cum inter duas partes populi constitutus, mortem à defunctis serpere in sortem sui corporis nõ permisit. Obiectio huius sortis bonũ pignus est, verbi amictus. Hanc vobis tunicã nemo auferat debitores, hanc tunicã nulli oppigneretis si vultis nũquam turpitudinem sustinere, vt dormiatis inter cleros, sicut Aaron, dormiatis inter duo testamenta, vt dormiatis somnum resurrectionis, & vos reparare possitis. Hoc est vestimentum quod etiam si oppigneraueritis, recipiendum, in Prouerbiis sanctus Salomon pręcipit dicens: Aufer vestimentum tuum. præterit enim iniuriosus. Sapientiæ vestimentum est, ex illis vestimentis quæ ex bysso & purpura sapientia sibi fecit. hoc est, indumentum fidei constat ex prædicatione cœlestium, & dominicæ sanguine passionis. Bysso, æthereа figurantur. Purpurę specie, mysterium sacri sanguinis declaratur, quo regnum cœleste confertur. Denique vestimentum sapientię significari superiora indicant. Præmisit enim dicens: Sapiens esto fili, vt lætetur cor tuum. Et intra duos versus ait: Imprudentes autem superuenientes damnũ patientur. Aufer vestimentum tuum. Aufer igitur, ne damnum excipias imprudentiæ, & ne exutũ te proprio vestimento, nequissimus ille communis fœnerator agnoscens, confusionem tui detegere conetur opprobrij, & persuadeat tibi vt te foliis tegas, & nudum te esse conspiciens, in dei verearis venire conspectum. Redde, inquit, proximo in tempore, coangusta verbum, & fideliter age cum illo, & in tempore inuenies quod tibi necessarium

2.Corint. 1. 2.Timo. 1. Ibidem. Deut. 24. Neemi. 5. Math. 18. Psalm. 3. Psalm. 21. Roma. 13. 1.Corint. 1. Galat. 6. Coloss. 3. Ioan. 8. Prouer. 27.

sit. Non amat multis innocentia se defendere. Susanna vocis assertione non eguit. Verbum coangustauit ad dominum, & statim adipisci meruit castitatis propriæ testimonium. Plurima presbyteri loquebantur, qui laborabant verborum fuco obducere veritatem: sed nunc filia Iuda tacuit apud homines, locuta est deo. Erubescenda erat in plebe ipsa defensio muliebris. Et dum pudor defenditur, impudentia prætendebatur. (Daniel.13.) Coangustauit verbum, dicēs ad dominum: Tu scis quia falsa dixerunt de me. Et dominus spiritum Danielis pueri castitatis excitauit vltorem. Coangusta verbum ergo, vt redhibitio creditori, nō lingua respōdeat. Siue mystice: (Esaiæ.10.) Coangusta verbum, hoc est, consumma. Verbum enim (Roma.9.) consummans & breuians faciet dominus super terram. Hoc est, ex multis ratiociniis abbreuiata tibi summa conueniat. Deducito quod expensis diuersis est erogatum, vt saluum habeas quod superfit, quomodo dominus de multis dispensationibus Iudæorum ex multo illo ratiocinio peccatorum consummauit tādem atque breuiauit, vt reliquiæ saluæ fierent per electionē gratiæ, & seruarentur ad semen, per quos (Ibidem.) intermortuam spem synagogæ resuscitaret.

De reprehensione debitorum mutuū recipientium, & postmodum commodantibus ingratorum in redditione faciendа. Et de obligatione molæ & lapidis supermolaris prohibita. Caput XXI.

Quàm deforme est vt pro beneficio ei qui te adiuuit, repēdas molestiam. cum istum fraudaueris cui debes, postea in tēpore necessitatis tuæ non inuenies creditorē. Quàm indignum vt cum victū tuū sustētare non queas, cum adhuc nihil debeas, putes quod & victum tuum possis & debitum sustinere. Ante cogita vnde dissoluas, & sic mutuū sume. Fructus, inquit, agrorū capio. Sed qui non abundant vsui, quomodo abundabunt contracti fœnoris incremēto? Sed possessionē meam vendo. Et vnde fructus quibus vtaris ad sumptum? Fœnus non pecunia sua soluitur, sed augetur, numerando coaceruatur & crescit. Deinde non cogitas humilitatē & verecundiam postulātis? Donec accipias, oscularis manus fœneratoris superbi, humilias vocem tuam, nec clarior sonitus vocis tuæ aures eius offendat, ne plures te audiant deprecantem. Paupertas non habet crimen, nulla indigētiæ infamia est: sed debere, verecundum est: non reddere, verecundius. Postulabis dilationem cum cœperis conueniri in tēpore præscriptę solutionis: pro pecunia, afferes tædia, causaberis de tempore, excusationes strues. Et cum totum promiseris: ne in vniuersum fraudare videaris, vix dimidium restitues. De amico inimicū facies, de honore referes contumeliam, pro benedictione maledictum. Quàm hæc opinionem lędant considera, quàm à viro bono discrepēt recognosce. Ergo dum liber es à vinculis, ipse te reuoca à iugo & onere seruitutis. Diues es? nō sumas mutuum. Pauper? non sumas mutuum. Diues es? nullam pateris petendi necessitatē. Pauper es? considera soluendi difficultatem. Opulētia vsuris minuitur, paupertas vsuris non leuatur. Nūquam enim malum malo corrigitur, nec vulnus curatur vulnere, sed exasperatur vlcere. Hoc vide, ne dum pecuniam petis, molam tuam obliges, aut lapidem supermolarem. Mola est enim qua similago conficitur, qua molit si- (Matth.24.) milaginem vna mulier quæ assumitur, & altera relinquitur. Fortasse illa assumitur quæ semper molit verbum dei, vt habeat similaginem, & spiritalem facit farinam. Expurgate ve- (1.Cor.5.) tus fermentum, vt sitis noua conspersio. Custodit molam suam, interpretatur scripturas, seruat sibi lapidem supermolarem. Illa relinquitur quæ oppignerat molam suam. Cum autem aliquid emoluerit perfunctorie, oppignerat lapidem qui est super molam. Quis iste sit lapis, quæro. Legisti: Lapi- (Psalm.117.) dem quem reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli. Quare super molam? Quia ipse est qui molentes iuuat. Ipse est qui dicit: Scrutamini scripturas in quib⁹ putatis (Ioan.5.) vos vitam æternam habere. Noli fœnerator hūc lapidem su- (Luc.20.) permolarem oppignerare, ne cadas super illū. Omnis enim qui ceciderit super hunc lapidem, quassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum. Nec viduę pignus suscipias, graue & secundum literam vtrunque, si instrumentum viuendi egeno auferas, aut viduæ pignus detrahas: sed gratius, si animæ quæ verbi vidua est, verbum teneas, vt ei sterilitatem viduitatis inducas.

Quem fœneratorem imitari debeamus. Caput XXII.

At que vt sciatis quod hæc amanti affectu suadeā, ostendā vobis quem fœneratorē debeatis imitari. Duo, inquit, debitores erāt vni fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, alius quinqua- (Ibidem 7.) ginta. Nō habētibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis eum ergo plus diligit? Respondēs Simon pharisæus dixit: Aestimo, quia is cui plus donauit. Et laudata est sententia eius, dicente domino: Recte iudicasti. Recte iudicauit Pharisæus, qui male cogitauit, putās quòd ignoraret magis dominus peccata mulieris, quàm donaret. Sed laudatur ei⁹ sententia, vt excusatio ei omnis adimatur. Plus remissum est ecclesiæ, quæ congregata est ex populo nationum, quoniam plus debebat: sed & ipsa plus soluit, nō exigenti, sed donanti. Dedit aquam pedibus Christi, qua sua peccata mundauit. Osculata est pedes, ferens pacis insignia. Misit oleum in pedes eius, misericordiam & ipsa in pauperes conferendo. Isti sunt pedes Christi, in his innocentius ambulat Christus. Et capillis capitis sui tersit. Christo enim humiliatur quicūque habet humilitatis affectum. Et ideo inquit, dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Aduerte quod dominus & misericordiam impertit vt liberalis, & iudicium cum miseratione dispensat. Ante donauit per gratiā, sed quibus donaret sciebat. Non habet quod excuset Iudæus. Mihi quasi peccatori plus donauit, illi quasi ingrato minora cōcessit. Sciuit tamen quod & ille quasi ingratus nō posset soluere quod accepisset, & ecclesia memor gratiæ eo plura soluerit, quo plura meruisset.

An fœneratores excuset, quod etiam superiores nostri id fecerint, & quod antiquum sit vsurarum exercitium. Et quomodo Thobias neque pignus, neque fideiussorem receperit. Quo pacto etiam quis pro alieno debito fideiubere debeat. Caput XXIII.

Habetis ergo quem sequamini fœneratorē, si vultis donari, si vultis non esse quod reprehendatur à nobis. Nos enim non personæ obtrectamus, sed auaritiæ. Nec fallit dixisse aliquos, cum ante biduum tractatus noster eorum compūxisset affectum. Quid sibi voluit episcop⁹ aduersus fœneratores tractare, quasi nouum aliquid admissum sit, quasi id nō etiam superiores fecerint, quasi non vetus sit fœnerare? Verū est, non ego abnuo, sed culpa vetus est. Denique peccatum ab Adam: ex illo culpa ex quo & Eua: ex illo præuaricatio, ex quo & humana cōditio. Sed ideo Christus venit, vt inueterata aboleret, noua cōderet, & quę inueterauerat culpa, renouaret gratia. Ideo se passioni obtulit, vt renouaretur spiritu, & absolueret vniuersos. Diabolus Euam decepit, vt supplantaret virum, obligaret hæreditatem. Quid fœneratores faciunt? Decipiunt defœneratos, obligant fideiussores. Sed non Thobias pignus quæsiuit, aut fideiussorem poposcit. Currēdum est igitur vt fideiussorem requiras, vt cum tuis nominibus adstringas. Ecce paratur alter inimicus. Nam cum non habueris vnde debitum soluas, ille pro te tenebitur. Inueniris in eo circumuentor & fallax, qui amicum deceperis. Ille nudabitur, ille pro te in vincula ducetur. Illum grauiorem exactorem creditore patieris, qui allegat: Stimula ciuem tuum quem spopondisti. Ita fiet vt ipse quoque esse incipias ingratus, & prætereas illud quod scriptum est: Gratiam repro- (Eccli.29.) missoris ne obliuiscaris. dedit enim pro te animam bonam. Necesse est dicas: Quis enim te quęrebat fidem dicere? Nam nisi tu fidem dixisses, ego non accepissem pecuniam. Adulterinam accepi pecuniam, æs auro admixto mihi dedit, vtinam te non obtulisses. Fortasse creditor te subornauit, vel tu illum. Ergo caue ne alieno te obliges debito, ne hoc quoque vendidisse dicaris: ne si quod tibi (vt habet vsus amicitiæ) debes, aut dederit gratiæ vt videatur emisse. Aut si vis interuenire, noueris amici obsecrat⁹ oratis, erubesces negare: ita interueni, vt si debitū solutū nō fuerit, de tuo noueris esse soluendum. In hæc paratus accede. Legisti enim, Non spondeas super virtutem tuam. si enim spoponderis, (Ibidem.) quasi restituens cogita. Et infra: Recipe proximum tuum secundum

ſecundum virtutem tuam, & attende tibi ne cadas. id eſt, ne maiore te obliges numiſmatis quãtitate, quàm ferre poſſunt & exoluere tuarum copiæ facultatum. Si enim quod habes tradas, amiſiſti opes, non amiſiſti fidem. Famæ tuæ damna non ſentis, redemiſti amicum ſine tui fraude. Alibi quoque id te monent Prouerbia Salomonis dicentis: Spondens ſponde amico tuo, quemadmodum qui obligat ſe ſponſorem amicorum ſuorum. Si autem non habes, audi quid Salomon dicat: Noli te dare in ſponſionem, erubeſcens perſonam. ſi enim non habueris vnde ſoluas, auferet ſtramentum de ſub lateribus tuis. Bonus ergo fœnerator acquiret gratiam, improbus execrationem.

De aliis virtutibus Thobiæ. Et quomodo mercenario merces ſit ſoluenda. Caput XXIIII.

SEd non his tantum virtutum finibus contentus fuit ſanctus Thobias. mercenario quoque ſciuit ſoluendam eſſe mercedem, dimidium vſque obtulit, meritóq; pro mercenario angelum inuenit. Et tu vnde ſcis ne forte iuſtum aliquẽ mercede defraudes, punisne infirmum? Væ enim illi qui ſcãdalizauerit vnum de puſillis iſtis. Qui ſcis an in eo angelus ſit? Neque enim dubitare debes quod in mercenario poſſit eſſe angelus, cum ipſe Chriſtus poſſit, qui in minimo quoque eſſe conſueuit. Redde ergo mercenario mercedẽ ſuam, nec eum laboris ſui mercede defraudes, quia & tu mercenarius Chriſti es, & te cõduxit ad vineam ſuam, & tibi merces repoſita eſt cœleſtis. Nõ ergo lædas ſeruum operantem in veritate, neque mercenarium dãtem animam ſuam. Non deſpicias inopem qui vitam ſuam ſuo exercet labore, & mercede ſuſtẽtat. Hoc eſt enim interficere hominem, vitæ ſuæ ei debita negare ſubſidia. Et tu mercenarius es in hac terra. Da mercedẽ mercenario, vt & tu poſſis dicere domino cum precaris. Da mercedem domine ſuſtinentibus te: Thobias tibi dicit: Luxuria mater eſt famis. in quo continentiam docet. Dicit etiam: Mercedem omni homini qui penes te operatus fuerit, redde eadem die, & non maneat apud te merces hominis, & merces tua non minorabitur. Dicit tibi: Noli vinum bibere in ebrietate. Dicit tibi: De pane tuo communica eſurientibus. Vide quid te fœnerare cupiat. Et de veſtimentis tuis nudos tege. Ex omnibus quæ abundauerint tibi, fac eleemoſynam: Omni tempore benedic dominum. In his itaque fœnus æternum eſt, & vſura perpetua.

Matth. 18.

Thob. 4.

FINIS.

CAPITA LIBRI PRIMI DE INTERPELLATIONE.

Diui Ambroſij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, *de interpellatione, Liber primus.*

De approbatione per ſcripturam & exempla ſanctorum quod conſolationes, præcipue quæ ex ſpe futurorum habentur, omnibus præſentibus incommodis & perturbationibus quæ in hac vita ſunt, incomparabiliter præponderent. Caput I.

MVltas nobis perturbationes in hac vita eſſe ſubeundas, ſcriptura diuina frequentibus demonſtrat locis, multáſque ſuppetere conſolationes, quibus animus capax vigoris, & recti conſcius abſorbere debeat quæ præſentium incommodorum ſunt, ſpectare quæ habeant perpetem iucunditatem. Præponderant enim conſolationes perturbationibus, quia & præſentiũ ſedationẽ afferunt, & ſpem futurorum. Vnde & apoſtolus Paulus: Indignæ ſunt, inquit, paſſiones huius temporis ad superuenturam gloriam. Indignæ vtique ad conſolationis comparationem, non ad fructum redemptionis. Quæ eſt tam præclara, cuiúſve vita in terra, vt adæquare cœleſtem gloriam poſſit? Quid ſublimius Paulo, qui tantum periculorum ſubiit, tantum dolorum atque infirmitatum abſorbuit? In iis quas Chriſti nomine ſubiit paſſionibus, quotidie, vt ipſe dicit, moriebatur, & nihil indignum perpeti ſe in hoc tempore pro tantæ gloriæ ſpe atque expectatione cenſebat. Helias famem, inſidias, mortiſque terrores, laborũ acerba tolerabat, & tamẽ, ſolus ille igneis curribus, equis igneis de cœlo deductis ad terras, & de terris reuectis ad cœlũ, omne meritum huius militiæ abſcondit, atque vltra humana omnia gratiam pij aſcenſoris euexit. Nam de Petro quid loquar, qui crucem ſuam futura remuneratione indignam arbitratus, inuerſo ſuſpendi popoſcit veſtigio, vt aliquid paſſioni ſuæ adderet, cuius acerbare ipſe ſibi ſupplicia non timeret? Vnde non immerito ſanctus Dauid ad illã gloriam, cum in cætero opere, tum maxime in quadrageſimo primo Pſalmo ſe feſtinare teſtatur dicens: Quãdo veniam & apparebo ante faciem dei? In quo pſalmo & perturbationes humanæ fragilitatis, & conſolationes à domino euidenter expreſſit. In quo etiam interpellat pro no[illegible] deum, quod oblitus operis ſui, oblitus collatæ in hominem liberalitatis & gratiæ, quem tuendum atque ornandum acceperat, dereliquerit, & infirmum ac naufragum diuerſis infirmitatibus reiecerit atterendum. Quod idẽ ante ipſum fecerat ſanctus Iob, Sed iſte moralius, ille vehementius. Vtriuſque igitur interpellationes cõſiderare cordi eſt, quod in his vitæ humanæ forma exprimitur, cauſa agitur, prærogatiua formatur. Suo igitur ordine ſpectandæ nobis ſunt.

Roman. 8.

3. Reg. 18.
4. Reg. 2.

Pſal. 41.

Quomodo beatus Iob amiſſis omnibus præter uxorem, tanquam bonus athleta perturbationibus non ceſſerit, nec certare recuſauerit. Caput II.

AMiſſis itaque liberis Iob atque omnibus ſuis præter vxorem, quæ ei ſola ad tentationem fuerat reſeruata, perfoſſus* etiam vlcere graui, cum videret amicos ſuos non ad conſolandum veniſſe, ſed ad exaggerandum & ad aceruandum dolorem, aduertit à domino datam in ſe aduerſario tentandi ſui poteſtatem.

*perfoſſus

Et quanuis ſagittas domini in corpore ſuo ſentiret eſſe, à quibus compungi ſe diceret, tamen quaſi bonus athleta, qui dolori non cederet, nec dura certaminis recuſaret, addidit incipiens: Dominus vulneret, in fine autem non perimat. Quæ enim mea virtus qui ſuſtineo, aut quod meum tempus, vt ſufferat anima mea? Nũquid fortitudo lapidum fortitudo mea, aut carnes meæ ſunt æreæ, aut non in ipſo confidebã, adiutorium autem à me receſſit? Viſitatio autem eius deſpexit me. Nónne tentamentum eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut mercenarij quotidiani vita eius, aut ſicut famulus timens dominum ſuum, qui ſe ſub vmbra obtegat, aut ſicut mercenarius expectans mercedem ſuam, ſic & ego menſes expectaui vacuos, noctes autem dolorum datę ſunt mihi? Si quieſcam, dico, quando dies? Si ſurgam, iterum quando veſper? Plenus ſum doloribus. A veſpere vſque mane fermentatur mihi corpus in putredine vermium. Liquefacio autem glebas terræ, ſaniem radens vlcerum. Vita autẽ mea leuior eſt fauilla, in ſpe vacua perit. Dicam, conſolabitur me lectulus meus, terres me inſomniis, & in viſionibus me percellis.

Iob. 6. — Ibidem. 7.

Quod miſera conditio hominis & quaſi mercenaria ſit, & ſe niſi ex aliena miſericordia ſuſtẽtare non poßit. Quódque uana ſomni delectatio, pœna potius quàm requies ſit dicenda. Caput III.

QVàm miſera hominis conditio, quæ quaſi mercenaria aliis laborat, ſibi indiget, & niſi aliena miſericordia ſuſtentare ſe nequit. Quotidie ſub formidine, ſub timore grauem tolerans ſeruitutem, & ne deprehendatur à domino erratica atquę fugitiua, ſub vmbra quadam ſeculi huius putat ſe poſſe deliteſcere. Conſidera illum de quo ait in Eccleſiaſtico Syrach: Omnis homo tranſgrediens in lecto ſuo, contemnens & dicens in anima ſua: Quis me videt? Tenebrę circundant me, & parietes, quem vereor? Nónne tibi videtur iſte vir eſſe mercenarius qui prodegerit, vt ille adoleſcens in euangelio, qui legitur accepiſſe à patre ſubſtantiæ portionem, & egens atque inops, quo famem leuaret, paſcere greges cœpit alienos, vt mercede ſumptum exerceret ſuum? Sed ille tamen aliquando conuerſus eſt, quia reuertitur ad patrem, & peccata ſua non repreſſit, ſed prodidit. Hic autem qui ſe exiſtimat ab eo qui omnia videt non videri, & tenebris putat commiſſa ſua poſſe cælari, vmbram prætendit, ſed fruſtra latere ſe credit, cum oculus domini lucidior ſole occulta omnia deprehendat, tenebroſa illuminet, & intimi cordis penetret conſcientiam, atque in alta & profunda deſcendat. Vanus ergo qui putat tenebris eſſe ſe tutum, cum lucem vitare non poſſit, quæ lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quaſi fugitiuus itaque & malus mercenarius deprehẽditur, & antequam ſe occultet agnoſcitur, quia domino omnia antequam quærat, cognita ſunt. Non ſolũ quæ facta, ſed etiã quæ futura ſunt reperit. Igitur * in vacua ſpe qui putat quod ſuum crimen abſcondat: fabula eſt iſtud, non veritas. Denique fabula peccãtium otioſa, non habens fructum, ſed gemitum. Narratio enim fatui ſarcina in via. Quid enim aliud eſt peccatum, niſi ſarcina? quæ huius ſeculi onerat viatorem graui de[...]eſſum faſce delicti, qui ſi nollet oneri ſubiacere, debuit audire dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Quid autem ęrumnoſius cum ipſe lectus ad communẽ quietem datus, graue vulnus infligat? Tunc enim ſolemus quę fecimus recordari, & factum ſuorum ſtimulis compungitur interior conſcientia. Vnde ſcriptura ait his: Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus compũgimini. Remedium quidem debiti, & tamen conſcientiam vulnerauit. Sed eſto vt aliquãdo feſſo ſomnus obrepat, terremur inſomniis, exagitamur viſionibus, vt non iam requies ſed pœna ſit. Ita enim habentur diuitiæ ſeculi, veluti ſomnium exurgentis. Surrexit aliquis ex iſtius corporis ſomno, & nihil poſſidet, idq; ipſum quod ſe credebat habere amiſit. Conſtituite mihi nunc diuitem illum, qui quotidiana lucra, & quæſtus varios cõgerebat, & exagitabatᷓ cupiditatibus ſuis, ſubito reſipiſcentem, conſiderantémque, quia cum morietur, non accipiet omnia, neque deſcendet cum eo gloria domus eius: & cum ea quæ poſſidet in hac vita, habeant aliquid voluptatis: non etiã in futurum aperientẽ oculos ad cœleſtia. Nónne tibi videtur ſicut qui in ſomnis epulatur, epulari, aperuiſſe oculos, & cognouiſſe quòd anima eius inane ſperauit, & adhuc eſuriat, adhuc ſitiat, quia modum non habet auaritia, nec rapiendò expletur, ſed incitatur, hoc egentior, quo plura quæſierit? Et hic ergo ſurrexit, & vanum eſt ſomnium.

Eccli. 23. — Lucæ. 15. — Ioan. 1. — * alias, Perit igitur. — Eccli. 11. — Matth. 11. — Pſalm. 4. — Pſal. 48.

Quomodo amici Iob ad conſolandum eum uenerint, & quod optimum ſolamen in aduerſitatibus ſit à culpa uacare. Caput IIII.

SEd iterum ipſum audiamus dicentem. Incumbebant illi amici qui ad conſolandum venerant, & quaſi inimici amaris eum perurgebant ſermonibus. Vnum enim ſolatij genus eſt in ærumna & in amaritudine cõſtitutis, à culpa vacare, vt ea quę perpetiuntur aduerſa, non pro delicti precio ſuſtinere videantur. Hoc quoq; ſancto viro adimere geſtiebãt, vt videretur ipſe ſuæ author ærũnæ, qui peccatis grauibus domini cõtraxiſſet offenſam, & pro impietatibus ſuis illa toleraret, deſcribentes impiorum ſupplicia, qui vitia ſererent, & meterent ſibi dolores, quod mandato perirent dei, & ſpiritu vitæ ipſius interirẽt. Qui in ſufflaret domos luteas inhabitãtib⁹, & areſcerent, cogitatiões deſtitueret, verſutorũ os obſtruxerit iniuſte. Quæ vera quidem de domini poteſtate, ſed non conuenientia tanti viri meritis aſſerebant. Is ergo reſpondit: In veritate noui quia ita eſt. Quomodo enim iuſtus mortalis apud dominum? Si enim voluerit iudicio contẽdere cum eo, non audiet illum, vt non ad vnum verbum eius mille ſermonibus contradicat. Sapiens eſt enim intellectu, & fortis & magnus: quis tam durus, vt in conſpectu eius poſſit ſubſiſtere? Qui facit montes inueteraſcere, & neſciunt, & euertit eos iracundia. Qui commouet orbem terrarum à fundamentis, & columnæ mouentur eius. Qui dicit ſoli, & non oritur, aduerſus autem ſydera conſignat. Qui extẽdit cœlum ſolus, & ambulat ſicut in pauimẽto ſupra mare. Qui facit vergilias, & veſperum, & ſeptentrionem, & auſtri miniſterium, qui facit magna & inueſtigabilia, glorioſa, & immenſa, quorum non eſt numerus. Si præterierit me, non videbo: & ſi me prætergreſſus fuerit, nec ſic ſciam. Quanto vehementiore tuba iſte crepuit de domini poteſtate? Sed in ea iuſtorum auxilium, non ruina eſt. Denique videtur exprimi potentia, ſed magis redemptionis noſtræ myſteria declarantur.

Iob. 8. & 9. — Ibidem. 9.

Quomodo intelligatur illud, Qui facit montes inueteraſcere, &c. Et de commotione columnarum. Quomodo etiam ſol iuſſus non oriebatur, & quomodo dominus ſupra mare tanquam pauimentum ambulet. Caput V.

QVi ſunt enim montes quos inueteraſcere facit, niſi Moyſes, Aaron, & Helias, Ieſus Naue, Gedeon, prophetæ, omnes libri veteris teſtamenti? Venit dominus Ieſus, nouum detulit teſtamentum, & illud quod erat vetus, factum eſt nouũ. Innouat⁹ eſt Chriſtianus, inueterauit Iudæus. Renouata eſt gratia, inueterauit litera. Euertit montes, & conuertit. Euertit enim & ſubruit intellectum ſecundum literam, & ſtatuit intelligentiam ſpiritalem. Intellectus ergo ille legis euanuit carnalis, & factus eſt ſpiritalis. Vnde Apoſtolus ait: Scimus autẽ quia lex ſpiritalis eſt, ego autem carnalis ſum. Sed & ipſe qui carnalis erat, factus eſt ſpiritalis, ſicut ipſe aſſeruit dicens: Puto enim & ego me ſpiritum dei habere. Hos ergo montes inueterauit Ieſus, & Iudæi neſciunt. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum maieſtatis crucifixiſſent, nunquam Iudaica delyramẽta ſequerentur adhuc. Ipſi ſunt ergo qui neſciũt. Vnde & in euangelio dicit dominus Ieſus: Dimitte illis pater, quia neſciunt quid faciunt. Sed non excuſantur qui neſciunt, cum ſcire nolunt quod debuerint cognoſcere. Certe non illis inuidemus, ſi domini ſequantur ſententiam. Sententia enim ſuperiora ſolet abſoluere, non futura. Sed nec ille immunis à ſcelere qui crucifixit ſuæ authorem ſalutis, & poſtea veniam non popoſcit. Eſto vt ante ignorauerit, quem perſequebatur, in cruce tamen poſitum debuit recognoſcere vniuerſorum eſſe dominum elementorum, ſub quo omnia elementa tremuerunt. Cœlum obſcuratum eſt,

Ibidem. 9. — Roma. 7. — 1. Corin. 7. — Ibidem. 2. — Lucæ. 23.

est, sol refugit, terra dissiluit, defunctorum sepulchra patuerunt, mortui viuentium receperunt consortia. Vnde & Centurio ait: (Matth. 27.) Vere dei filius erat iste. Cẽturio agnoscit alienum, Leuita non recognoscit suum, Gentilis veneratur, Hebræus abiurat. Non immerito ergo colũnæ orbis terrarum motæ sunt, quando non crediderunt principes sacerdotum. Sed motæ sunt veteres, vt nouæ confirmarentur, sicut ipse dignatus est dicere: (Psal. 74.) Ego confirmaui columnas eius. Audi quas columnas confirmauerit. Petrus & Iacobus & Ioãnes, (Galat. 2.) qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi & Barnabæ cõmunionis. Quomodo ergo excusant se nescisse, quorum alij viderunt, alij cognouerunt solem non expleto diei curriculo recessisse, & rursus ante peractum spatium noctis egressum, noctem in die fecisse, in die noctem? Vtique intelligere debuerunt, quia sol iussus se recepit, & iussus exiuit. Prædixerat enim dominus, quia tribus diebus futurus erat in corde terræ, & tribus noctibus. (Matth. 12.) Didicerat hoc sol, seruabat præceptum. Dubitabat ergo dicens: Quid facio? Orior, & dies est: occido, & nox est. Si cursum meum (B) seruauero, demorabor mundi salutem. Festinemus etiam ad redemptionem nostram. Festinare etiam debeo ipse ad nouam vitam. Erit enim beneficio crucis, qua renouantur vniuersa, & sol nouus, & cœlũ nouum. Festino ergo, vt illum possim videre solem iustitiæ, illuminantem animas vniuersorum. Sed quid faciam? Ipse vult post triduum fieri resurrectionem. Inueni quid faciam, vt & moras nõ faciam, & numerũ dierũ meorum custodiã. Non faciã integrũ diem, & integram noctem. Abbreuiabo horas, vt tribus quidem diebus ac noctibus sit inter mortuos dominus Iesus, citius tamen quàm trium dierum & noctium interualla patiuntur resurgat à mortuis. Abbreuiabo igitur horas vbi ascenderit crucem. A sexta hora statim fiat nox, ne videam domini passionem, sed fugiam parricidalis persecutionis spectaculum. Occidam, & erit nox horarum trium. egrediar, & innouabo diem, vt sit horarum trium. Percussus est primus dies, sequetur nox secũdo spatio suo, sequetur similiter dies, incipiet nox. Tertia resurget dominus in nocte, & erit dies in (C) lumine resurgentis, vt compleatur illud: (Psalm. 138.) Et nox sicut dies illuminabitur. Hic est dies ille magnus quẽ vidit Abraham (Ioan. 8.) & gauisus est, de quo & Dauid ait: (Psal. 117.) Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Cui non ministerio laboris, sed fructu exultationis interero. Ipse ergo dominus diem ducit, & ante mundi consummationem videbitur lumen, (Ioan. 1.) quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ipse est dominus qui signat & numerat multitudinem stellarum. Ipse est dominus qui cœlum solus extendit, qui ambulat tanquam in pauimento super mare, quando Petrus vidit eum ambulantem, & dixit: (Matth. 14.) Domine iube me venire ad te super aquas. Et iussit dominus: sed ille titubauit: & nisi porrexisset ei dominus dexteram, dimersus fluctibus occidisset. Titubauit caro, saluauit dextera. Et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? Fides ergo ambulauit in apostolo, non caro. Denique fides titubauit, & caro sentire cœpit naufragium. Quod non improprie dictum est, quia caro nauis est animæ, sicut scriptum est: (Psal. 106.) Qui descendunt mare in nauibus. Et alibi: (Psal. 47.) Ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi conteres naues Tharsis. Animæ enim (D) nostræ cum verbum parturiunt, edunt dolores. Quæ (Ioan. 16.) autem peperit, iam nõ meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est illi homo qui mundum redemit. Naues Tharsis, id est intelligibiles quæ Salomoni aurum ferebant atque argẽtum, id est corpora nostra quæ habent thesaurum in vasis fictilibus, (2. Cor. 4.) vt Apostolus dixit. Vel quod etiam hic partus dubio conteruntur, iuxta quod dictum est: (Lucæ. 21.) Væ prægnantibus & nutriẽtibus. Nam cum anima quatitur, caro fluctuat. Vel spiritu vehementi agitabũtur infuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, secundum quod scriptum est: (Ezec. 37.) Veni spiritus, & insuffla in mortuos istos, & viuent. Vnde & ipse Iob in posterioribus dicit: Noui enim quia æternus & potens est qui soluturus est me in terra. Resuscitare pellem meam, quę portauit. Conteruntur autem, quia resuscitantur ad iudicium. Est autem bona contritio. (Psalm. 50.) Cor enim cõtritum & humiliatum deus non spernit. (Psal. 39.) Et alibi: Sana contritiones ei⁹. Sed & ad Iosaphat dictũ est: (2. Para. 20.) Cõtritæ sunt naues in Tharsis, eo quod se sacrilegio miscuisset. Vtrunque igitur cõtritio significat, quia vtrunque est in die iudicij, quãdo omnes (Ioan. 5.) qui in monumentis sunt, audient vocem filij dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitę: qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Quod etiam Dauid propheta significat dicens: (Psalm. 47.) Ibi dolores parturientis, sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri. Nanque & dolorem futurum & lætitiam comprehendit. Dolorem de iudicio, de absolutione lætitiam.

De multiplici hominis tribulatione, & de ueloci cursu uitæ nostræ, cum deploratione sancti uiri pro communi infirmitate. Caput VI.

SEd ad propositæ nobis interpellationis seriem reuertamur. Multas, inquit, contritiones fecit (Iob. 9.) mihi, respirare me non sinit. Impleuit me amaritudine, & quia virtute est potens, nemo potest iudicio eius resistere. Si iustus sum corde, lingua mea errat.) Magnum & potentem dispergit iram. Improbi in morte graui, iusti autem irridentur. Dati sunt enim in manus impij. Vide singula. Potentibus ira sua grauis [illegible], improbis nequitia, iustis conditionis infirmitas. Ita nihil periculo vacat. Fortitudo & magnitudo viri sua potestate decipitur, improbitas affligatur, virtus ridetur. Ridetur ille, quia plus potest. labitur iste, quia nihil potest. Affligitur, cõditionis est vitiũ, quia vita nostra leuior est cursore. Trãsiuit, & nihil vidit. Tanquam nauis vestigium, aut aquilæ volantis & quærentis escam, ita & pręterit vita hominis. Quod loquimur, obliuiscimur, nec vllum transitus nostri insigne deprehenditur, nisi quod sit plenum mœroris & gemitus. Concutior, inquit, omnibus membris. (Ibidem. 10.) Vtinam sit mediator noster arguens & diiudicans inter vtrunque nostrum. Dicam domino: Quare sic me iudicas? An bonum tibi est vt iniustus ego sim, quia repulisti opera manuũ tuarum, & consilio impiorum intendisti? Nunquid sicut mortalis videt, sic vides, aut vita tua sicut hominis, aut anni tui sicut viri, quia exquisisti iniquitates meas, & peccata mea inuestigasti? Nosti quia impie nõ gessi, sed quis est qui de manibus tuis eruat? Magna fides, magna authoritas conscientiæ, deum testem mentis suæ accersire. Quod conditionis est, non negat. quod impietatis est, repellit. quod infirmitatis est, fatetur. Peccasse conditionis est, quia nemo immunis lapsus est. Impiè agere non conditionis est, sed perfidiæ, & nequissimæ mentis venenum. Non agnoscit hoc iustus, sed absolutio hominis in dei miseratione, non in hominis potestate est. Manus, inquit, tuæ plasmauerunt me, postea conuertisti & percussisti me. Memento quia lutum me fecisti, & in terram me resolues. Nunquid non vt lac mulsisti me, confecisti me sicut caseum? Corio & carne me induisti, ossibus & neruis me inseruisti. Vitam autem & misericordiam in me posuisti, & visitatio tua protexit spiritum meum. Quanta deploratio sancti viri pro communi infirmitate, quanta conuentionis authoritas, quod deus hominem manibus suis fecerit. Excusatur culpa infirmitatis obtẽtu, commẽdatur gratia priuilegio operationis æternæ, & protectione dignationis cœlestis. De quo loco etiam Dauid pulcherrime locutus est dicens: (Psalm. 8.) Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quia visitas eum? Hęc, inquit, habes in te, noui quia omnia potes, impossibile autẽ nihil. Si enim peccauero, custodies me, ab iniquitate autem immaculatum me non fecisti. (Iob. 10.) Si impius fuero, væ mihi: si sim iustus, non possum me erigere. Plenus sum cõfusionis, inuestigor sicut leo ad necem. Vide tria. Si peccauero, inquit, custodies me. Et ideo ò homo fatere peccatum, vt veniam cõsequaris. dic iniquitates, vt iustificeris. Quid erubescis fateri eas in quib⁹ natus es? negantis non fatentis crimẽ est, negare quod natus sis. (Esaię. 43.) Quod accepisti, vtinã serues. Cur putas te habere quod nõ acceperis? Ergo peccator fateat, impi⁹ ingemiscat. Iust⁹ nõ se erigat & extollat, ne per arrogãtiã fructum iustitiæ amittat. Et pulchre ait: Si iust⁹ sum, nõ possuũ me erigere. plenus enim sum cõfusionis. Iustus enim aduertit magis fragilitatem suam, quàm iniustus: & lapsus suos sapiens agnoscit,

scit, non agnoscit insipiens. Denique lapsibus suis sapiens compungitur, insipiens delectatur. Iustus accusator est sui, iniustus assertor. Iustus præuenire vult accusatorem confessione peccati, iniustus peccatum suum occultare desiderat. Ille in principio sermonis occurrit vt prodat errorem, iste multiloquio sermonis sui somnũ excusationis inuoluit, ne prodat errorem.

Prouer.18.

Quid significet illud: Quare obscripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata &c. Similiter & illud: Mortalis filius mulieris, breuis uitæ est &c. Præterea etiam istud: Cùm autem dormierit homo nõ resurget, usque dum cœlum assuatur. Cap. VII.

Iob.13.

ITerum adiiciens dicit: Quare obscripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata?) Pulchre id ætatis arripuit ad querelã, quæ magis ad vitium lubrica esse consueuit. Habet enim pueritia innocentiam, senectus prudentiam, ipsa vicina adolescentiæ iuuentus bonæ existimationis intuitum, & verecundiam delinquendi. Adolescentia sola est inualida viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis. In tanto igitur confragoso & scopuloso mundi huius turbine cur tam crebra naufragia improuidæ adscribũtur ætati? Vnde præclare Dauid totius tẽporis eius veniam sibi à domino postulauit dicens: Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ ne memineris domine: quia tunc maxime calor corporis feruet, & æstu sanguinis vaporantis ignescit. Sed iterum ipsum audiamus. Mortalis, inquit, filius mulieris breuis vitę est, & plenus iracundiæ, qui sicut flos floruit, & cecidit. Discedit autẽ vt vmbra, & non resistit. Nonne & ab hoc ratio quæritur? Et hunc fecisti intrare in iudicium sub conspectu tuo. Quis autẽ mundus est à sorde? Sed nemo, etiam si vnius diei sit vita eius super terrã. Vere miserabilis conditio peccati sui, quod vitare nõ possit, rationem præstare cogitur, iudicium intrare, in conspectũ subire domini omnipotẽtis, compellitur edere causas gestorum suorũ, quæ tot vitæ suæ ætatib⁹ percurrerit, cum mundus à peccato quiuis esse non possit, vt ab ipsis cunabulis prius obrepat infantię culpa, quàm sit vllus sensus erroris. Quámque illud miserabile, vt breuis sit vita eius, dulcis illecebra, multiplex ærumna, iracundia quotidiana. Itaque in exigua delectatione amaritudo perpetua est. Est, inquit, arbori spes. Si enim fuerit excisa, viridescit: & si in terra mortuus ramus eius fuerit, ab odore aquæ florebit, faciet autẽ messem sicut nouella. Vir autẽ defunctus abiit, cadens autẽ mortalis homo nõ vltra est: Tempore autẽ fluctuat mare. Spectauimus ꝓphetici sermonis series ex duobus inferioribus elementis terra ac mari, quæ omni iniuriæ crebrisque tẽpestatib⁹ subiacent, quàm validum argumentum nostræ expressit ærumnæ. Terrena, inquit, virgulta, nemorosáque arborum etiam cum fuerint mortua, in vsus vitales resurgũt. Mare quoque ipsum temporum vicibus solet fluctuare. At verò caro nostra semper exæstuat, sibíque ipsa tẽpestas est, nec vnquam à motibus procellarum miserandísque naufragiis feriatur. Cum autem dormierit homo, non resurget vsque dum cœlum assuatur. Quod videtur declarare, donec cœlũ moueatur. Erit nouum cœlum, & terra noua, sicut scriptum est: Quod enim assuitur, vetus est: quod vetus, mutabitur. Denique audi Dauid dicẽtem: Initio terram tu fundasti domine, & opera manuum tuarũ sunt cœli. Ipsi peribũt: tu autem permanes. sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos & mutabũtur. Possumus etiam illud attexere, quoniam quod vetus est assuitur, quod nouum cogitur. A diebus autem Ioannis baptistę regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Assuebat ergo illud synagoga in paucis, ecclesia cogit in multis. Vel quia nunc cœlum assui videtur nebulis & caligine, nocturnísq; tenebris, & croceo diei surgentis rubore diuersa & discolori specie sæpe contexitur. Tunc autem nox non erit amplius, & non indigebunt luce lucernæ, & lumine solis, quia dominus illuminabit super eos: sicut dicit Ioannes. Vel quia væ iis qui assuunt ceruicalia ad euertendas animas populi. Deploranti prophetæ miseriam nostræ fragilitatis, quę & in hac vita requiem non haberet, & vniuersa subito incursu mortis amitteret, spiritus sanctus insudit tam diu non resurrecturos homines, donec veniret qui non assueret vetera nouis, nec vestimentum nouum committeret in vestimentum vetus, sed omnia faceret noua, sicut ipse dixit: Ecce faciam noua. Ipse est enim resurrectio, primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem prærogatiuã futuræ resurrectionis accepimus, solus tamen adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

Psalm.24. Iob.14. Ibidem. Psalm.101. Matth.11. Apoc.21. Ezech.13. Apoca.21.

De intelligentia illius: Vtinam in inferno conseruares, absconderes autem me, donec desinat ira tua, & cætera. Caput VIII.

AVdito igitur quid locutus esset in eo deus, & cognito per spiritum sanctum quod filius dei non solum veniret in terras, sed etiam descensurus esset ad inferos vt mortuos resuscitaret, (quod tunc quidem factum est ad testimonium præsentium, & exemplum futurorum) conuersus ad dominum ait: Vtinam in inferno conseruares, absconderes autem me donec desinat ira tua, & statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias. Si enim mortuus fuerit homo, viuet, consummãs dies vitæ ipsius. sustinebo donec iterum fiam, donec vocabis me, ego autem te obaudiam, opera verò manuum tuarum ne despicias. Numerasti autem meas adinuentiones, nec præteribit te quicquam ex peccatis meis. Signasti autem iniquitates meas in sacculo, & notasti si quid inscius præteriui.) Quàm suauis locus, qui nos de resurrectione confirmat, & quàm videtur voci dominicæ conuenire, quæ in euangelio legitur, vbi ait: Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Erit enim in consummatione seculi ira domini. Recte ergo sanctus in iudiciũ mauult resurgere, quàm in tempus diuinæ iracundiæ, quę terribilis etiam innocentibus est. Simul etiam illud prophetare intelligitur dicendo: Statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias. quod in passione domini resuscitandus foret, sicut in fine huius libri testatur: nec tamen deplorare desinit: & quo magis intelligit sibi resurrectionem esse propositam, vitam hanc fugere desiderat, videns se in manus traditum aduersariorum, proiectum se in potestate impiorum, cui etiam amici in inimicos conuersi sunt, qui cum debuerint consolari, ruinam super ruinam inferant: memor tamen conscientiæ suæ puræ, & mundæ orationis, ait: Terra non cooperias in sanguine carnes meas. vt oratio eius sicut incensum dirigatur ad dominum, nõ in terra diuersetur. sancti enim oratio nubes penetrat: peccatoris orationem, sicut à deo Cain dictum est parricidæ, aperiens os suũ terra in sanguine carnis abscondit. Maledictus, inquit, à terra, quę aperuit os suũ accipere sanguinem fratris tui de manu tua, quoniam operaberis terram.

Iob.14. Lucæ.23. Iob.16. Gene.4.

De reprehensione eorum qui curiosius inquirunt secreta altitudinis sapientiæ dei. Quámque beatus sit ille qui sapientiam inuenerit. Et quæ sit uera sapientia. Caput IX.

FLebiliter igitur sanctus deplorat vitæ istius tempora. Pereo, inquit, & spiritu circunferor. oro autem sepulturam, & non impetro, precor laborans. Et quid faciam? Dies mei transierunt in honore, dirupti sunt articuli mei.) Nec tamen derogat iudicio dei. Scit enim profundam esse altitudinem sapientiæ & scientiæ dei, & inscrutabilia iudicia eius, atque inuestigabiles vias eius. Non calcauerunt, inquit, eas filij glorificantiũ, nec transiuit per eas leo. Quis enim potuit vias eius comprehendere, quæ abditè occulta penetrant. Vnde, inquit, inuẽta est sapientia, aut quis locus disciplinæ? Nescit mortalis homo viam eius, nec inuenta est in hominibus. Abyssus dixit, non est in me, & mare dixit, nõ est mecũ. Nõ tibi licet scire ô homo alta sapientiæ: ideo tibi scriptum est: Noli altum sapere, sed time. Quid curiose quæris inuestigare quod tibi non expedit scire, nec cognoscere datur? Paulus audiuit aliqua secreta sapientiæ, quæ prohibitus est aliis intimare, & ideo raptus est in paradisum, raptus vsque ad tertium cœlũ, vt audiret ea quæ in terris audire non poterat. Si quæ audiuit homo, non licuit ei loqui, quẽadmodum quod non audiuit inquirit? Imperatoris huius in terris nõ licet tibi scire consilia,

Iob.17. Roma.11. Ibidem. 2.Cor.12.

conſilia, & vis ſcire diuina? Nõ licet tibi curioſius inueſtigare quæ in terris geruntur, & curioſius requiris quid ſupra cœlum agatur? Cur tu diſputas vnde nata ſit ſapientia? Neſcit homo viam eius, nec in hominibus inuenta eſt perfecta ſapiẽtia.) Non in Moyſe, nõ in Aaron, nõ in Ieſu Naue fuit, non in ipſo Dauid qui ait: Incerta & occulta ſapiẽtię tuæ manifeſtaſti mihi. quia ipſe dixit in poſterioribus: Velut iumẽtum factus ſum apud te. Supra te eſt ſcire ô homo altitudinẽ ſapientię, ſatis eſt tibi vt credas. Si enim non credideritis, inquit, nec intelligetis. Abyſſum ſcire non potes, abyſſum nõ potes comprehendere, quomodo altitudinem ſapientiæ cõprehendes? Abyſſus dixit, non eſt in me. & tu potes dicere quia in te eſt ſapientia? Abyſſus ergo dixit, non eſt in me, quia ipſe dominus dixit: Non derelinques animam meam in inferno. Et Apoſtolus dixit: Qui deſcendit in abyſſum, hoc eſt Chriſtũ ex mortuis deducere. Ergo ſi interrogatur abyſſus, vbi eſt ſapientia? reſpondet: Non eſt mecum, quia ſurrexit. Si interrogatur mare, vbi eſt ſapientia? dicit, mecum nõ eſt, quia calcauit me, nec fluctus mei eam turbare potuerũt. Et tu ergo in hoc ſeculi iſtius poſitus freto noli perfectã illam dei ſapientiam in hoc mundo quærere: quia mundus eã non cognouit. Sed ſi vis eã inuenire, calca fluctus huius mundi, ſicut calcauit Petrus, & ambula ſuper aquas huius ſeculi, & porriget tibi dexteram ſapientia, ſicut porrexit & Petro: quia nemo fuit quẽ non ſeculi huius vnda turbauerit. Turbauit & Abrahám, turbauit & Moyſen, turbauit & Petrum. Moyſes per mare tranſiuit, & per mare peditum duxit exercitum, ſed ante ipſum turbatus eſt. Petrus ſuper aquas calcauit, ſed merſus fuerat corpore, quia īfirmioris fidei veſtigio claudicauit. Ergo noli ſapientiam in mari quęrere, quia non dixit cum mari ſe futurum dominus Ieſus, ſed cum diſcipulis ſuis, vt aliqua ex parte eum cognoſcerent, quibus ait: Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Beati cum quibus eſt, vtinam & nobiſcum ſit. Sed nobiſcum mare eſt, Petrus cum Chriſto, quia & ipſe calcauit mare. Nobis aurum cordi atque argentum eſt, ſapientia autem ſupra aurum, nõ in auro eſt. Ideo qui ſapientiam habere cupiebat, Argentum ait & aurum nõ habeo, ſed quod habeo, do tibi, in nomine Ieſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Quia aurum non habebat, in nomine Chriſti habebat piæ operationis gratiam. Ideo & tibi dicitur: Attrahe ſapientiam in interiora. Latuit, inquit, omnem hominem, & à volatilibus cœli abſcondita erat. Nec homines ſciebant vbi erat, nec angeli, quia ipſi ſunt aues cœli, de quibus dictum eſt. Et vidi angelum volantem per cœlum. Nemo potuit noſcere ſapientiam, quia nemo nouit filium niſi pater, & nemo nouit patrẽ niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ipſe ergo reuelauit Ioanni cum quo eſſet ſapientia: & ideo dixit ille, non quod ſuum erat, ſed quod ſapientia infudit ei: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum. Neſcit ſapientiam interitus, neſcit malitia. Interitus enim tenere eũ non potuit, qui dixit: Vbi eſt mors victoria tua? vbi mors aculeus tuus? Neſcit etiam malitia, quia dixit, Quærẽt me mali, & non inuenient. Poſſunt dicere: Audiuimus gloriam eius. Solus eſt deus qui nouit eam, quia deus, inquit, bene conſtituit viam eius. Ipſe enĩ nouit locũ eius, quod ſit receptaculũ ſapiẽtię. Audi diſcipulum eius dicentem: Vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Agnouit enim patrem filius, quia ipſe ait: Sicut agnouit me pater, & ego agnoſco patrem. Aequa menſura eſt cognitionis, vbi vnitas poteſtatis eſt. Pater ergo qui omnia nouit, ventorum libram, aquarum menſurã, ipſe vidit ſapientiam, & enarrauit eam per prophetas ſuos, quia pater enarrauit ſapientiam, & inueſtigauit eam, ſicut & filius patrem enarrauit, quem nihil præterit, & dixit: O homo, quid vis profunda ſcire ſapientię quę ſupra te ſunt? Timere deum ſapientia eſt, abſtinere à malo diſciplina eſt.

[Margin: Pſal. 50. Pſal. 72. Eſaiæ 7. Pſalm. 15. Roma. 10. Iob. 28. Math. 28. Acto. 3. Apoca. 14. Mat. 11. Ioan. 1. 1. Corin. 15. Ioan. 10.]

CAPITA LIBRI SECVNDI DE INTERPELLATIONE.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE INterpellatione *Liber ſecundus.*

Quod plerique etiam prudentes moueantur cũ uiderint iniuſtos affluere rebus ſecundis, iuſtos autem frequenter in hoc ſeculo affligi. Caput I.

SVperior nobis diſputatio fuit de interpellatione ſanctorum quod fragilis & imbecilla conditio ſit humana, quæ nuſquã ſui habeat firmitatem, niſi in protectione cœleſti: Nobis hodiè ſumẽda eſt, qua vulgus hominum, plerique etiam prudentium valde mouentur cum vident iniuſtos affluere rebus ſecundis, iuſtos autem frequenter affligi in hoc ſeculo. Et vere lubricus hic locus, in quo etiam ſancti vix potuerunt veræ opinionis tenere veſtigium. Denique turbat' eſt & ipſe Dauid, qui in ſuperioribus dixerat. Occulta ſapiẽtiæ tuæ maniſeſtaſti mihi. [Pſalm. 50.] Veruntamen cõfirmauit ſe ipſe poſtea, & perfectæ rationis viã inueſtigauit. Iob quoque ſanctus cum tribus illis veteribus amicis qui ad conſolandum venerant, de ea opinione in ſermone luctatus eſt. Vtriuſque igitur diſputationes in medium proferamus. Digni enim ſunt qui nobis magiſterium viuendi afferant, quandoquidem in aduerſis poſiti plus deo placere meruerũt. Audiamus igitur vtrumque ſuo ordine. Increpauerant vehementer ſanctum Iob Eliphaz Themaneorum rex, & Baldach Suitheorum tyrannus, & Sophar Naamatenorum rex, eo quòd propter peccata ſua tantum ſupplicij ſuſtineret. Infirmo etenim ingenio non aduertebãt quod dominus eum tentandũ dediſſet, vt athleta Chriſti tentationibus eruditus, ad maioris gloriæ coronam perueniret. Non videntes itaque tantum ſapientiæ ſacramentum, anguſti cordis timore, ne viderẽtur iniuſtitiæ deum arguere, qui pœnis affici innoxium perpeteretur, in ſanctum Iob pœnarum merita retorquebant dicentes quia omnis vita impij in ſolicitudine, & diuitiæ iniuſte congregatæ euomentur: omnia quæ patitur homo grauia in terra, propter peccata ſua eum perpeti. Qui etiam ſi in rebus proſperis ſit, perpetuari ei ſecunda non poſſe, & tanquam ſomnium cito euaneſcere, vt non inueniatur locus eius: lætitiam autem impiorum eſſe grauiorem ruinam. Ideoque etiam ſanctum Iob à proſperis in aduerſa mutatum, & delictorum ſuorum precio ex ſummis in vltima corruiſſe: labi eum qui ſe aſſereret innocentem, cum portio impij huiuſmodi ſit, vt ſuperueniens in eum à domino indignatio iungat ei dolores, & interitus domum eius inuoluat.

Quomodo ſanctus Iob in aduerſis fortior factus ſit: & tacendo irridendóque ſuos conuitiatores redarguerit, oſtẽdens quod à domino deo ſua tentatio uenerit. Cap. II.

AVdiebat hæc ſanctus Iob, & quaſi athleta fortis in ſtercore ſedens, in tantis vibicibus & ſæui doloribus vulneris, totum corpus diris perfuſus vlcerib', myſteria loquebatur: nec acquirẽdis propriæ remediis ægritudinis, ſed ſacris vacabat ſermonibus. Fortiores itaque ſermones ægri hominis quàm illorum qui non ægrotabant. Illi enim loquebantur iuſtitias, ſed non ſecundum ſcientiam: prædicabant diuina iudicia, pœnas reorum

rum, præmia sanctorum, sed reum à iusto discernere nesciebant. Quem enim dominus Iesus iustum pronunciauit, eum condemnabant iniustitiæ, accersibant iniquitatis. Ignorabát ergo quid vnicuique conueniret. At vir sanctus Iob discernebat spiritu quomodo vnicuique oporteret loqui. Fortior quàm qui sani & incolumes videbãtur. Et quid dicam fortiorem inuentum cæteris? Fortior æger quàm cum sanus esset, seipso inuentus est. Fortior enim æger Iob quàm cum sanus fuerat, secundum quod scriptum est: Virtus in infirmitate consummatur. Ergo & Iob cum infirmaretur, tunc validior erat. Non enim ægrotabat animo, etsi doleret corpore: quia non erat in carne eius anima, cuius passionibus non adhærebat: sed in spiritu, cuius virtute se texerat. Ideo ergo non carnis gemitus & corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quibus vrgeret, nõ quibus cederet. Et primo quidem lenius, vt illis pudorem incuteret, quia vrgebát iustum iniuste, dicentes quod minora peccatis suis supplicia sustineret: & nõ erubescebát ipsi peccatores falsis accusare innocentẽ. Esto, inquit, ego errauerim, & apud me deuius ille inhabitet, qui mẽtibus hominum offundit errores, vt loquar sermones quos non oportet, sicut vos dicitis, & errent verba mea, nec opportune sermo meus promatur, cur vos in me insilitis & cõuitiamini, nõ cõsiderãtes quia à domino mihi venit ista tentatio, qui me vallo quodam perturbationum arbitratus est sepiendum? Exerceor aduersis circumuallat' vndique laboribus & periculis, & insultatis adhuc volentes opprimere quem deberetis iuuare? Ecce rideo, nec respondebo conuitiis vestris. Non enim vos estis qui iudicatis, sed qui iudicat me, dominus est, & ipsius tamen iudicij tempus nõdum aduenit. Quid opus clamare ante iudicium? Bonum est tacere dum expectatur qui iudicat. Bonum est conuitiũ conuitio nõ referre, ne & nos inter detrahentes annumeremur. Imitemur ergo hunc virum, qui silẽtio suo redarguebat conuitiantes. Ostendebat enim virtutem animi sui, quẽ cõtumeliæ nõ mouerent: & conscientię innocentiã manifestabat, qua obiecta nõ recognosceret, sed quasi aliena rideret. At vero si nobis aliquid obiiciatur: dum nos purgare volumus, acerbamus: dum vlcisci cupimus, confitemur: cum dicat scriptura vt auertas dedecoris sermonem, & auferas vestimentum tuum: Præterit enim iniuriosus. Taceamus ergo, vt prætereat, ne vestimentum nostrum prouocatus exurat. Scriptum est enim: Noli incendere carbones peccatoris, ne forte exuraris in igne flammæ eius. Propterea ergo sanctus tacet: & si seruus proteruit, & si pauper conuitiatur, tacet iustus: & si peccator opprobria iacit, iustus ridet: & si infirmus maledicit, iustus benedicit. Tacebat Dauid cũ Gera filius Semei malediceret, Iob ridebat, Paulus benedicebat, sicut ipse ait: Maledicimur, & benedicim'. Magisterio quippe diuino processus humanę virtutis excreuit, quia iam venerat qui ex infirmis faceret fortiores, & audierat dicẽtem: Benedicite maledicẽtes vobis, & orate pro calumniantibus vos. Quod verbo dixit, exemplo probauit. Denique & in cruce positus de persecutoribus suis conuitiantibus sibi ait: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. vt oraret pro calumniantibus, quibus poterat ipse dimittere. Iob ergo ridebat, quia nondũ venerat Christus, cui soli seruabatur magna prerogatiua virtutum, quia ipse est virtutum principiũ, sicut dixit: Dominus creauit me principiũ viarum suarum.

2. Corin. 12. — Iob. 19. — 1. Corin. 4. — Eccli. 8. — 2. Reg. 16. — Iob. 19. — 1. Corin. 4. — Matth. 5. — Lucæ. 23.

Quantum bonum sit taciturnitas, & quod multi per sermonem decepti sint. Quàm pulchrum etiam sit ridere cum nobis maledicitur, ex eo quod iniuriarum cumulus bonæ conscientiæ non præiudicet. Caput III.

ET ridens tacebat. Qua ratione tacendum sit, docet: Clamabo, & nondum iudicium. Ipse, inquit, voluit hæc me perpeti. Tanquam muralibus tẽtationibus clausus non possum fugere, donec placeat deo destruere altitudines tentationum mearum. Nunc enim sic clamo, nondũ iudiciũ. Adhuc in agone sum, adhuc luctor, adhuc certamẽ superest mihi. Nondum enim exiuit corona. Nemo autẽ nisi qui legitime certauerit coronatur. Debebatur illi certamen tertium, amiserat omnia sua, id est, patrimonium cum filiis. Patiebatur vulnera caro eius, manebat vt tentationes verborũ vinceret. Non mediocre certamẽ. Sermone deceptus est Adam, verbo victus Sampson. Nihil enim sic penetrat animam sicut sermo fucatus: nihil iterum sic mordet, vt durior sermo. Multi cum vicerint adhibita tormenta, sermonũ duritiam non sustinuerunt. Laborabat Iob, sed sustinebat, & verborũ ictus iuxta vulnerũ onera portabat. Vidit eũ Agonotheta suus, de nube & turbine manũ laboranti dedit, & obluctantes graui lapsu cecidisse pronunciauit, victorem asseruit, coronam detulit. Quid autem pulchrius, quàm ridere cum maledicitur nobis? Gaudere enim debemus si aliena dicãtur. Primum quidem, quia volens inimicus aliquid dicere aduersum nos quo crimẽ affligeret, nõ inuenit quod verum est, sed falsa pro veris composuit. Deinde quia dixit ipse dominus in euangelio de huiusmodi criminatione quæ innocentibus falso irrogaretur propter iustitiam: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cœlo. Tacere ergo debet qui recognoscit obiectum, ne vulnus exasperet, & scindatur cicatrix. Tacere & qui non recognoscit, audit enim alterius, non suum crimẽ. Quod si referat: suũ facit. si tacet, retorquet, & cõuitiãtem vulnerat. Tacere debet etiã ille qui de memorata mercede præsumit. Non enĩ patitur præiudiciũ, cui nõ est iudiciũ. Et si fuerit præiudiciũ in seculo, nõ erit in iudicio dei. Deinde vt cognoscas quia nõ preiudicat cõtumelia bonę cõscientiæ, audi sanctum Iob dicentem, locupletiorem vtique testem quàm si imperio vrbis Romanæ potitus esset: Nunc obmutescam & derelinquam: si nunc mihi præiudicium est, tunc à facie tua nõ abscondar. Hæc ergo parcius in exordio respondit, vt admoneret illos iudicij dei, atque ab insolẽtia & furore reuocatos quasi bonus medicus faceret resipiscere. Sed postea quàm eos aduertit perseuerare in cõtumeliis, plura fortiora repetiuit, & tanquã pugno eos validiore percussit, qui verborum suorum saxis lapidabant innoxiũ. Audite, inquit, audite verba mea, non sit mihi à vobis consolationem quærere. portate me, quia fortiora loquar, graue erit pondus verborum meorum. Dicam & ego secundum opinionem vestram, eò quòd multi abundant in hoc seculo rerum secundarum successibus, & alij grauantur ære. In ærumna positi sunt, & videtur hoc seculũ peccatorũ merito deseri. Quod & si dicam, nolite ridere quasi vobis acquieuero: & si peccator sum, nõ sum hominis reus, quia sub peccato est & ipse qui iudicat, & sibi in me potestatẽ vindicat. Aut si iudicor quasi homo, cõmune est istud, increpari nõ debeo. Infirmitas conditionis est, non specialis improbitas.

Matt. 5. — Iob. 21.

Qua ratione si propter peccata hominibus eueniant mala, impij tanta bonorum copia abundent. Cap. IIII.

SEd dicite mihi: Si propter peccatum meum hoc patior, sicut obiicitis, quare impij viuunt? Nec solum viuunt, sed etiam repleti sunt diuitiis, & fructus multiplicant, sed etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum? Hæc euidenter specie bona, sed altiori mysterio inuenies quoniã quę putantur bona, non sunt bona: & quæ putãtur mala, potiora illis æstimãtur. Inueterauerunt in diuitiis, ἐπαλαιώθησαν dixit, vt non tam diuturna diuitiarum possessio, quàm inueterata copiarum molestia significata videatur, sicut vidit Ecclesiastes diuitias custodiri in malum possidẽti eas, quæ pereunt in summa districtione ac solicitudine. Pereunt enĩ quæ hic relinquũtur & mortuo prodesse non possunt. Habuit igitur defunctus ex illis solicitudinem, requiẽ inuenire nõ potuit, qui reliquit quod erubesceret, nec secum abstulit quod teneret, longe dispar ab eo de quo scriptum est: Beatus homo qui repleuit desiderium ex his, non confundetur cũ loquetur inimicis suis in porta. Cui hæreditas dominus est, & merces ex Mariæ virginis partu: hic in exitu sapientiæ laudibus prędicatur, quoniam nõ habuit quod erubesceret, qui nihil eorum quæ sunt seculi concupiuit, sed aduersarium depositis veteris hominis exuuiis, telo continentiæ vulnerauit, vt obstrepere ei in huius vitæ fine non posset vulnere claudus, & virtutum admiratione confusus. Habes ergo non esse laudabilem qui inueteratus in pecuniæ cupiditatibus sit, non renouatus in perceptione gratiæ. Videamus aliud. Semen eorum, inquit, secun-

2. Timo. 2. — Eccles. 5. — Psalm. 12.

secundum animam: id est, non inter iustos habetur. Iusti eni in spiritu seminant, & de spiritu metent vitam æternam. Illi vero qui secundum animam seminant, spiritalia metere non [1. Corin. 2.] possunt, quia animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei, stultitia enim illi est: & non potest scire quæ sunt spiritus: & ideo nõ repletur spiritalibus, sed iudicatur. Filij eorum in oculis. id est, quæ faciunt, ideo faciunt vt videantur ab hominibus, non quia boni consulant vt hoc eligãt quod futuro iudicio comprobetur. Filios ergo scriptura pro operibus frequenter declarat, eò quòd locupletior in bonis fa- [Esdr. 38.] ctis quàm in filiis sit nostra posteritas. Vnde & Ezechias de graui ægritudine liberatus, ex hodierno, inquit, filios faciã qui nunciabunt iustitiam tuam domine deus salutis meæ, & non cessabo te benedicens cum psalterio omnes dies vitæ meæ. Bona enim posteritas deuotionis & fidei, quæ captiuitati nesciunt succumbere, quam filij Ezechiæ pertulerũt. Et addidit dicens: Quia non est illis timor, non est flagellum à domino. Iustus autẽ dicit, Quoniã flagellatus sum tota die. & optat flagellari, vt recipiatur à domino: & vult timere do- B [Eccl. 1.] minum, quia timor domini initium sapientiæ est. Nec beatitudinem putat si non abortit buculã sua, sicut putãt stulti. Per bouẽ enim quid significatur nisi ruralis culturæ labor? qui semper redit in orbem, & nunquam desinit: sed cum expleri videtur, reuocatur in exordiũ. Isti sunt qui colunt Sodomam & Gomorram. Ergo qui colũt Aegyptum, glebásque terrarum aratro quodam mentis solidæ inuertunt, laborem sibi pariunt, & dolorem metunt. Ideo bucula eorum nõ abortit, sed parit, vt augeatur labor eorum, & quæ conceperunt, omnia generant sine timore dei. Iusti autem longe aliter gloriantur. Non enim in abundantia diuitiarum, nec in [Esaiæ 26.] partu pecorum, sed in domino gloriantur, dicẽtes: De timore tuo in vtero accepimus, & parturiuimus spiritum salutis. De iustis ergo dicitur, quia spiritum salutis generauerunt, quem acceperunt de timore dei, nõ de malitia huius seculi, [Psalm. 7.] de qua legimus: Ecce parturiuit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Melior ergo abortus quàm partus seculariũ. Denique de homine qui in hoc seculo venit, C & vanitatem mundi huius & tenebras pertulit longæuitate diuturna, Ecclesiastes pronunciauit quia melior illo abor- [Eccles. 6.] tiuus. Huic enim requies magis quàm illi, quia non expertus varietatem seculi, in quaetsi mille annos quis vixerit, quod bonũ est videre non potuit. Fugisse ergo hæc magis est gratiæ, quàm subiisse. Et fortasse moueat illud quod adiunxit: [Iob. 21. * æternæ] Quia maneãt sicut oues paternæ*, pueri autem eorum ludũt accipientes psalterium & citharam, & delectantur voce psalmi: Consummarunt autem in bonis vitam suam, in requie autem inferni dormierunt. Distingue hęc, & quia spiritalis es, diiudica. Impij autem sicut æterni sunt, non æterni, quia nõ possunt æternitatem accipere ab eo qui non sit æternus. Nõ ergo potest dare quod nõ habet, nec potest illuminare, quia [2. Corin. 11.] non possidet lucem, sed transfigurat se in angelum lucis, vt decipiat incredulos. Transfigurat autem se simulatione fal- [Lucæ. 10.] sæ lucis, non splendore perpetuæ. Vnde & saluator ait: Videbam sathanam sicut fulgur cadentẽ de cœlo. Nec fulgur est, sed sicut fulgur. Considera hæreticum aliquem intentũ D abstinentiæ corporis, & cognitioni cœlestium sacramentorum. sicut æternus putatur, non habet æternæ vitæ stipendium, quia falsam habet imitationẽ, qui fidei non habet veritatem. Huius paruuli ludunt: sicut illa quæ cum luxuriata fuerit, nubere vult. Luxuriata est in psalterio & cithara, id est, in sono vocis nõ in sacramentorum profundo, vt labiis resultaret, non in corde conferret.

Quod orandum potius nobis hic sit subire laborem, quàm rerum temporalium abundantia affluere, propter diuersum & contrarium utriusque finem, eò quòd sic uera sapientia inueniatur. Cap. V.

HViusmodi itaque in bonis seculi consummauerũt vitam suam, hanc vtique quã viuebant, non illam cuius mercedem sperabant, & ideo in requie inferni dormierũt, non in requie cœlesti. Nos autẽ oremus hic potius laborem subire, vt in regno cœlorũ consolationem quietis æternæ mereamur adipisci. Magna enim A illecebra delinquendi est rerum affluẽtia secũdarũ. Supinat, extollit, obliuionem authoris infundit. Considera in euãge- [Lucæ. 16.] lio supra ostrum & purpuram recumbentem, cuius de mẽsa micas iustus ille pauper Lazarus colligebat. Nõne tibi videẽ diues ille ad deum dicere: Discede à me, vias tuas scire nolo? Et verè scire noluit huiusmodi vias domini. Si enim vellet, cognosceret. Sed quia plenę sunt laboris fugiũt, & declinant à perditis. Quasi ebrius itaq; nõ recognoscit salutis authorẽ, Deinde conuersus ad compotores suos: Manducemus, inquit, & bibamus, quid prodest si seruiamus ei? aut quæ vtilitas si obseruemus eum? Hæc itaque dicit secularium abundantia rerum temulentus, quia non continuo in seculo scelerum merita rependuntur. Supinabatur enim, quia in manibus ei ad voluptatem omnia suppetebant, & conscius impietatis suæ, cuius pœna sequestrabatur, putabat quòd deus impiorum scelera non videret. Huic ergo opinioni eius respõdet sanctus Iob: Noli esse securus ac dissolut⁹, ęstimás quòd [Prouer. 13.] ad te in hoc seculo domini flagella non veniãt. Etiam lucer- B na impiorum extinguitur, ad tempus lucet, nõ habet lucem æternam. Et ipsis quãuis seculum faueat, quia eius qui principatum habet in hoc seculo, faciunt voluntatem, solet venire rerum conuersio, & dolores ab ira & indignatione cœlesti, vt ventilentur sicut paleæ à vento. Iniusti sicut paleæ ventilantur, iusti sicut triticum. Denique audi dicentem Pe- [Lucæ. 22.] tro dominum: Ecce sathanas expetiuit vos vt ventilet sicut triticum, ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua. Deficiunt illi qui sicut paleæ ventilantur, non deficit qui ad similitudinem illius grani est quod cecidit, & resurrexit plurimorum fructuum accessione cumulatum. Ideo dicit propheta: Heu me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Stipulæ igitur quæ cito exuritur, impietas comparatur & pulueri. Ideo postquam dixit, Erunt sicut paleæ à vẽto, subtexuit versicul⁹ statim dicens, Aut sicut puluis quem abstulit vẽtus. Denique vt cognoscas quia impius sicut puluis cito satiscit atq; euanescit, habes in primo psalmo dictũ: [Psalm. 1.] Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit vẽ- C tus à facie terræ. Et facit discretiones inter iustum & impiũ. Hic, inquit, moritur in simplicitatis suę potẽtia, totus in abũdantia & gratia, interiora autem eius plena sunt adipe. Medulla autem eorum superfluit, ille autem conficit in amaritudine animæ suæ cursum vitæ istius, nihilque boni epulatus finem accepit. cui pro meritis suis quid potest dignũ reprę sentari? In sepulchra inducitur, & in tumulo vigilat suo. Ne hæc quidem pœna mediocris, mortis requiem non habere, deserri eum non ad terram viuentium, sed ad tumulos mortuorum. Qui viuit enim, non inter mortuos quæritur, sed in Abrahæ sinu vitam carpit ęternã. Ideo viri illi duo in ve- [Lucę. 24. Iob 24.] ste fulgenti dicebant ad mulieres: Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non est hic. Deinde enumerat scelera impiorum, quod confinia transcenderint & cum pastore diripuerint gregem: subiunctorium pupilli abduxerunt, pignerauerunt bouem, viduæ agrum demessuerunt non suum, infirmi autem in vineis eorum sine mercede & cibo operati sunt. Detractis vestimentis nudos fecerũt dormire. Pleriq; quo- D rum animæ operimentum ademerint, stillicidiis humescebant montium, & quia tegumentum deerat, petra sese operiebant. Rapiebantur pupilli ab vberibus matrum suarum, lapsi opprimebantur qui magis erigi debuissent. Esurientes fraudabantur cibo, & anima infantulorum grauiter ingemiscebat. Nunquid hæc ignorare potuit quem nihil præterit? Nuda inferna in conspectu eius, & non est amictus nequissimis, quia latere non possunt. Extendit Boream pro nihilo, [Iob. 26.] suspẽdit terram in nihilo, alligans aquam in nubibus suis, & non est rupta nubes sub pedibus eius. Columnæ cœli dissiluerunt & timuerunt ab increpatione eius. Virtute compescuit mare, disciplina autem struit cetũ maris. Claustra cœli formidant eum, præcepto mortificauit draconem præuaricatorem. Virtutem tonitrui eius quis intelligit? In tantis ergo flagitiis quæ spes impio est? Nunquid si confidit in domino, saluabitur? Dicam, inquit, vobis quid sit in manu domini, & desinite manibus inania addere. Et describit quàm miserabilis impiorum portio sit. Quod & si plures habeant filios, sine posteritate sunt. quibus deest bonorum meritorũ succes-

successio. Illa enim vera posteritas, quæ non in terris, sed in cœlo est. Huiusmodi ergo viris hæreditas inopia est, & mors successio. Cum diuitias coaceruauerint, mendicabunt: quia cum mortui fuerint, indigebunt, qui requiem inuenire non possunt. Viduas eorum nemo miserabitur, sed manebūt desertæ, atque omnis copulæ solatio destitutæ. Et si congregetur pecunia sicut terra, atque vt lutum preparatum fuerit aurum, inanis erit sicut arena* substātia eorum, & omne patrimonium eorū tanquam tineis consummabitur. Dormiēs diues nihil adiiciet. aperuit oculos suos, & iā nō est, permanet in doloribus. Nihil enim sunt omnia quæ in hoc mundo sunt. Aurum in metallis, argentum in metallis. De metallo eruitur, & in metallū reuertitur. Quid enim aliud nisi metallum est mens auari? quæ tanquam defossum tenet quicquid receperit, & in venis terræ ac latibulis abscondit, eò quòd vti nesciat [metallis.] Quotidie aurū de metallis promitur, de auaro proferre quis potuit? Cum igitur nihil prosit: vana fames auri, quia qui congregauerit, labitur. Miserandi profectò qui deseruerunt viam iustā, & obliti sunt eam, cui preciosi lapides haud quaquam sunt comparādi: difficilis inuestigatu, imperuia superbis, interclusa iactantibus, humilioribus plana, aperta sapientibus. Et ideo sapientiam debemus quærere, vt ambulemus in via iusta, per quā aduersarius ille sicut leo rapiens & rugiens qui percurrit hunc mundum, transire non potuit. Sed qui sapientiam vult inuestigare, nō in abysso eam quærat sicut philosophi, qui arbitrātur quod ipsi sua sponte suo ingenio, profunda eius possint cognoscere. Non in mari eam requirat. Etenim vbi tempestas, vbi procella venti est, non potest ibi esse sapientia. Sed ibi quærat vbi est tranquillitas mentis, & pax quæ super omnem intellectum est.

Iob. 27.
* aranea
Philip. 4.

CAPITA LIBRI TERTII DE INTERPELLATIONE.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE INTERPELLATIONE Liber tertius.

De transitu authoris ad interpellationem sancti David: qui in pluribus locis psalmorum de uanitate seculi nō tacuit, & inania esse quæ bona in hoc mundo putantur, frequenter asseruit, & maximè in psalmis tricesimooctauo, & nonagesimotertio. Qui denique in septuagesimosecundo protestatur se non mediocriter doluisse cum uideret peccatores in hoc mundo affluere diuitiis, & abundare rebus secundis: se autem, qui iustificauerit cor suum, esse in afflictionibus & ærumnis. Caput I.

Decursa est interpellatio sancti Iob, nunc adoriamur eam interpellationem quā reperimus in psalmis. Ipse quidē David pluribus locis de seculi vanitate non tacuit, & inania esse quę putabātur bona huius mūdi, frequenter asseruit, & in psalmo maximè tricesimooctauo, in quo dicit: Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. quanquam in imagine dei ambulet homo, tamen vane conturbatur, thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et alibi: Vsquequo peccatores domine, vsquequo peccatores gloriabuntur? Quod hic habeāt vmbratilem gloriam: vbi de seculo excesserint, fructum consolationis inuenire non possint. Idem tamē inseruit psalmum septuagesimum secundum, in quo ipse sub Asaph nomine protestatur quod eius fuerit primo, professionis, vt non mediocri dolore perstrictus sit cum videret peccatores in hoc mundo affluere diuitiis, abundare rebus secundis: se autem, qui iustificauerit cor suum, esse in afflictionibus & ærumnis. Nec mediocrem traxisse offensam in exordio, sed postea per domini flagella correctum, & illuminatum diuinæ cognitionis gratia, veræ didicisse fidē traditionis. Nusquam autem inuenio sanctum Asaph aliquibus aduersis fuisse vexatū. At vero sanctus David plurima grauia & periculorū plena toleravit. De suis enim laboribus dicit. Vnde & psalmus nō quasi sancti Asaph, sed quasi sancto Asaph, vt docet titulus, superscribitur, quod ex Græco psalterio apertius manifestatur, vt videatur David etiam huic Asaph, sicut & aliis, canendum quem scripserat ipse psalmū dedisse. Sed quia scriptū est in ipso titulo, defecisse psalmos David, quomodo autem defecerunt, cùm decursis his decē psalmis, postea psalmus David titulorum inscriptionem cōprehendit vsque in vltimum finem?

Psal. 93.

De serie psalmi lxxij. & exordio interpellationis propheticæ ducta à primo uersiculo, scilicet: Quàm bonus Israel deus rectis corde. Et quod nemo possit deum bonum fateri nisi qui ex cœlestium mysteriorum profundo, & diuinæ dispositionis altitudine bonitatem eius cognoscit. Quodque iusto semper bonus sit deus, & cum torquetur doloribus corporis, & cum affligitur acerbitate pœnarum. Caput II.

Ideo sequestrata huiusmodi definitione quæ sit psalmi series consideremus, & à primo versiculo interpellationis propheticæ ducamus exordium. Quam bonus Israel deus rectis corde. Elucet in principio emēdationis profectus. Nemo enim potest deum bonum fateri, nisi hic qui non ex successibus commodorum suorum, sed ex cœlestium mysteriorum profundo, & diuinæ dispo-

Psal. 72.

næ dispositionis altitudine, bonitatẽ eius cognoscit, quæ nõ specie præsentium, sed futurorum vtilitate pensanda est. Iusto itaque semper bonus est deus, & cum torquetur doloribus corporis, & cum affligitur acerbitate pœnarum, semper dicit: Si bona accepimus de manu domini, quę mala sunt cur non sustineamus? Gratulatur hic se conteri, vt in futurũ consolationem inuenire possit, sciens quoniam qui bona receperit in hac vita, habet mercedem suam. futura præmia sperare non poterit, qui non luctatus, non exercitatus sit diuersorum certamine præliorum. Qui vero siue iuste siue iniuste afficitur in hoc seculo, gratulatur vel quod hic soluat precia delictorum suorum, vel quia nouit eam esse apud deum vberiorem gratiam, si iniuste pro eius nomine, aut pro bono aliquo opere acerba aliqua patiatur, secundum quod scriptum est: Quia nulla est gloria si peccantes punimini & suffertis, sed si benefacientes, & patientes: hæc est gratia apud deum. In hoc enim vocati estis, quia Christus pro nobis mortuus est, relinquens vobis exemplum vt sequamini vestigia eius, qui peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, non maledixit: cum pateretur, non comminabatur. Ergo iustus etiam si in equuleo sit, semper iust' est, quia iustificat deũ, & minora se peccatis suis dicit sustinere. Semper sapiens est. non enim aufertur eculei tormentis. Vera & perfecta sapientia non amittit quod est, quia timorem excludit foras studio & proposito charitatis: nouit vt sapiens dicere, quia indigna sunt aquæ in hoc corpore sustinemus, remuneratione futuræ gloriæ. Et omnes huius tẽporis passiones superuenturam mercedem æquare non possunt. Bonus igitur huic semp est deus, qui nouit quo tẽpore metat. Et ideo quasi bon' agricola hic arat agrum suũ quodã rigidioris abstinẽtiæ vomere, hic stirpat quadã falce virtutũ amputatrice vitiorũ, hic stercorat humiliãdo se vsq; ad terrã, sciens quia deus de terra suscitat inopẽ, & de stercore erigit pauperẽ. Deniq; apostolus Paulus nisi æstimatus esset vt stercora, nunq̃ Christũ potuisset sibi acquirere. Hic custodit fructus suos, vt illic securius recõdat. Sẽper itaque ei bonus deus, quia semper quæ bona sunt, de deo sperat. Accipe illud: Quam bonus, inquit, deus Israel rectis corde. Nõ ergo omnibus bonus est deus. Ille quidem omnibus bonus est, quia saluator est omnium, maximẽ fidelium. Et ideo venit dominus Iesus, vt saluũ faceret quod perierat. Venit enĩ vt peccatum mũdi tolleret, vulnera nostra curaret. Sed quia non omnes medicinam expetunt, sed plerique refugiunt, ne medicamentis compungatur vis vlceris, ideo volentes curat, non adstringit inuitos. Accipiunt igitur sanitatẽ qui medicinam expetunt. illi autem qui refutant medicum, nec requirunt bonitatem medici, quam non experiuntur, sentire non possunt. Qui autem curatur, etiam sanatur. Ideoque his bonus est medicus quos sanauit. His igitur bonus est deus quibus peccata donauit. Qui autem insanabile peccatum habet mentis suæ vlcere, quomodo potest medicum bonũ habere, quem refugit? Pulchre autem Apostolus vt præmisimus, explanauit quia & omnibus bonus est deus, qui vult omnes homines saluos fieri. & maximẽ fidelibus diuinæ pietatis prærogatiua seruantur, quibus & voluntas dei opitulatur & gratia. Sed & psalmista dicendo: Quàm bonus deus Israel rectis corde, ad ipsorum sententiam retulit, qui aliter de deo sentire non norunt, nisi quia bonus ad omnia & in omnibus est.

Iob.2. — 1.Pet.2. — Psalm.112. — Philipp.3. — Lucæ.19. — 1.Timo.2.

Quod quasi prolapsus fuerit propheta cum uideret peccatores in hoc mundo affluere diuitiis & rebus secundis, bonos autem esse in afflictionibus & ærumnis. Cap. III.

Denique & in sequentibus exponit ipse quid senserit, dicendo: Mei autem penè moti sunt pedes, paulominus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus, pacẽ peccatorũ videns. Nõ vtiq; pedes corporis appellat gressus, sed directionẽ mentis & gressũ, de quo alibi dicit: Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Ideo semper petendum est vt dirigat dominus nostrorum animorum vestigia, ne labantur, & lubrico quodam erroris effusa, stabilitatem sui tenere nõ possint. Prolapsionis autem ea caussa est, quod pacem æmulatus est peccatorum. Aemulari autem debemus quæ bona sunt, non ea quæ plena dedecoris: sicut & Paulus apostolus expressit dicẽs: Bonum est autem æmulari in bono semper. Nec te moueat quod pacẽ in malo posuit. Denique & in euangelio habes esse pacem quam respuit Christus, vt ipse ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat ego do vobis. Est enim pax quæ non habet offendiculum, est quæ habet. Quæ ex dilectione est, nõ habet offendiculum: quæ ex simulatiõe habet. Ideo & propheta ait: Pax pax, & non est pax. Refugiamus ergo pacem peccatorum. conspirant enim aduersum innocentes, coeunt vt iustos opprimant, viduam exterminent, vel expugnẽt eius pudorem. Et ideo non est reclinatio morti eorum. Non declinatio, vt plerique codices Latini scripti sunt, sed reclinatio. Quando enim laboramus, & incuruamur ad opus aliquod atque inclinamur, nos reclinare consueuimus. Peccatores autem grauium scilicet delictorum, & maximè impij se reclinare non possunt, de quibus dictum est: Et dorsum eorum semper incurua. Non enim se erigunt ad cœlestia, qui Christo non adhæserunt. Et ideo non resurgunt cũ eo, quorum mors pessima, sicut scriptum est: Mors peccatorũ pessima. Qui autem Christo commoritur, & cõsepelitur cũ illo, non solum reclinatur, sed etiã resuscitatur. De quo pulchre illud conuenit dictum: Vniuersum stratum versasti in infirmitate eius. Maximè si martyr sit, cuius infirmitas passione soluitur, mors resurrectione.

Psal.72. — Psal.35. — Gala.4. — Ioan.14. — Ezech.13. — Psalm.68. — Psalm.33. — Psal.40.

Quod flagella & castigatio in hac uita firmamentum præstent, non autem post mortem prosint. Cap. IIII.

Vidimus illum diuitem qui indutus purpura & bysso in hoc seculo recumbebat, & epulabatur quotidie splendide, de cuius mensa quæ cadebant pauper Lazarus colligebat, quemadmodum in tormẽtis positus in inferno se reclinare non poterat, sed vix ad Abraham, non totum se sed oculos erigebat, rogans vt mitteret Lazarum, qui extremum digiti sui in aquam intingeret, & linguã ei' refrigeraret. Ergo illi' morti reclinatio nõ erat, nec firmamentũ eius Nihil enim prosunt flagella post mortem. Et ideo Dauid dum esset in istius corporis vita, in flagella se pręparabat, vt eum dominus reciperet castigatum. Considera iterum mihi sanctum Iob, qui perfusus erat vlceribus, & concutiebatur omnibus membris, & plenus erat totius corporis sui doloribus, glebas terræ vulnerum suorum sanie & humore resoluens, quemadmodum cum se in hoc corpore positus reclinare non posset, requiem mortis inuenerit, ideoque conscius sui dixit: Mors viro requies. Is igitur in plaga nõ motus est, nec nutauit sermonis sui lubrico, qui in illis omnibus nihil peccauit labiis suis, sicut scriptura testatur, sed magis plagæ suæ reperit firmamentum, per quem cõfirmatus in Christo est. Ergo & Iob & Dauid, quia flagellati hic sunt, firmamentum habuerũt in plaga sua, quia flagellat pater filium quem recipit: qui autem hic non flagellantur, ibi non suscipiuntur vt filij. Ideoque in laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur, vt in perpetuo cum diabolo flagellentur.

Lucæ.16. — Hebr.12. — Psalm.72.

De uestimento iniquitatis, & de operimento ieiunij. Cap. V.

Ideo obtinuit, inquit, eos superbia, cooperti sunt iniquitate sua. Malum vestimentũ iniquitas, quod si quis voluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in iudicium venire nobiscum: & si quis tunicam nostram quam accepimus spiritualem auferre conetur, remitte pallium iniquitatis; sume operimẽtum fidei atq; patiẽtiæ, quo se Dauid operiebat in ieiunio, ne amitteret tegumenta virtutis. Ipsum ieiunium operimẽtum est. Denique nisi sanctum Ioseph texisset sobrietas ieiuna, adulteræ proteruitas exuisset. Quo ieiunio se tegere si voluisset Adam, nudus non fuisset effectus. Sed quia de ligno scientię boni & mali cõtra interdictũ cœleste gustauit, & imperatũ ieiunium præuaricatus est incontinentiæ cibo, nudũ se esse cognouit. Quòd si ieiunasset, fidei seruasset exuuias, nec se aspexisset inrectum. Non ergo nos induamus iniquitate & impietate, ne de aliquo nostrum dicatur: Et induit se maledictionem. Male se induit & Adam, qui dum quęrit integumenta foliorum, maledictionis excepit sententiam. Induerunt se maledictione Iudæi, de quibus scriptum est: Prodiit quasi

Psalm.72. — Psalm.72.

quasi ex adipe iniquitas eorum: trãsierunt in dispositionem cordis. Adeps dicitur pingue. Sicut enim anima bonis pasta, & referta virtutibus, tanquam adipe & pinguedine repletur, vt scriptum est: sic iniquitas quæ quasi ex adipe procedit, non tenuis & exilis significatur, sed plena vitiorum.

Quid sit ponere in cœlum os. Et de scientia quæ est in deo.

Caput VI.

Denique non fortuito quodam lapsu in errorẽ incidere, sed consilio & dispositione in sacrilegiũ transierunt. Posuerunt in cœlum os suũ & lingua eorum transiuit in terra. Ponere in cœlum os suũ quid sit, docet nos ille ex fratribus adolescentior, qui regressus ad patrem dixit: Pater peccaui in cœlum, & corã te. Ponũt autem in cœlum os suum, qui sibi criminum authores, vanitates putãt quadam necessitate deferri. Hi nec cœlo nec terris parcere solent, vt cursu quodam stellarum arbitrentur vitam hominis gubernari. Nihil prouidentiæ, nihil bonis moribus derelinquunt. Atque vtinam & isti, sicut ille vnus de duobus adolescentibus, reuerterentur: bonus dominus remedium non negasset: & tamen etiam ipsi si nolunt sanari, reseruat dominus regresionis gratiã, vt qui in Israel expulsi sunt per cordis proprij cæcitatem, per plenitudinẽ ecclesiæ reuertantur, & non vacuos dies vitæ istius ducant, sed plenos habeant bonæ operationis & fidei, cũ repleuerit eos gratia spiritali. Quomodo autẽ reuertãtur accipe. Quia cæcitas, inquit, ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Sed quia mysterium oportebat impleri, vt concluderet deus omnia in incredulitate, id est, redargueret atque conuinceret, (cũ enim duo contendunt, si vnus superior sit, dicitur, conclusit illum alterum) ideo per suam misericordiam, vt subditus fieret deo mũdus, regressus quidẽ est populus in hæredib*, sed celeri errore traditus * est vt deum nõ crederet oculto rum esse præsciũ. Sed dominus illis, vt quandoque redimãtur, salutis futuræ gratiam reseruauit, dicens: Ideoque reuertetur huc populus meus. Quid est huc? Id est ad me, ad æquitatem & iustitiam meam, ad cultum meum. Et impleuit dies vitæ suæ. Quod vtrumque sic accipies, vt populus quidem redimatur qui crediderit in eo. Et si non redimãtur qui nõ crediderunt, tamen redempti populi deo prærogatiua defertur. Isti ergo in errorem positi dixerunt: Quomodo sciuit deus, & si est scientia hominis in altisimo? Putant enim nõ esse in deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis secularibus. & adhuc inducit loquentes: Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias. Habes hoc in euangelio planius expressum, vbi Simon ille Pharisæus videns quod mulier illa peccatrix venit in domũ eius, & super pedes Christi effudit vnguentum, dicebat intra se: Hic si esset propheta, sciret quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Sed patientia dei non præiudicat veritati, & præscientia eius & prouidentia hoc ipso amplius probatur, quòd in peccato positus successu affluit secularium prosperitatum. Quod fortior videns ridet, incautus traducitur & mouetur.

Quod post flagella & castigationem sequatur prauæ opinionis correctio, & quod bona transitoria non sint præmium uirtutis, nec inopia pœna peccati. Cap. VII.

Denique psalmista dicit: Dixi ergo, sine caussa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Hoc est, video illos abũdare, video illis cõmoda omnia secundari, me autem conteri atque exagitari tentationibus plurimis. Frustra ergo dedi me innocentiæ, atque ad studia probæ conuersationis intendi. Et pulchre ait: Laui inter innocentes manus meas, vt non arrogare sibi summam innocentię, sed illius deferre studium videretur. Interea non impune huiusmodi à se sermonẽ exisse testatur. Nam tota die flagellatum se memorat, quia frustra iustificare se dño cor suum dixerat: post flagella autẽ continuo secuta est prauæ opinionis correctio. Statim enĩ iudex meus, inquit, in matutinis. id est, in aperto & perspicuo. lux enim veritatis comprehendens eum, non sinit hæc sentire quæ dixit. Reuincebat itaque & redarguebat me veritatis lumen offusum animo meo, eò quòd non rectè dixerim, Sine caussa iustificaui cor meum. Locutus sum enim illa tanquam in tenebris cõstitutus, & recordãti illa mihi cor compungebatur. Compuncto autem corde illuminabatur affectus, vt fieret in corde meo ignis flãmigerãs, qui faciebat in me diei spiritale principiũ. Illuminata itaq; oriẽte mihi die, & quasi in multis matutinis positus intelligebam quia extra constitutionem generationis filiorum dei factus sum. Qui cum primo credidissem, eò quod operator mundi prouidens generationi humanæ, omnia ad vtilitatẽ nostri vel tristitia, vel ea quæ parum delectent fecerit, tam bonam sentẽtiam postea prauis opinionibus turbatus amiserim. Conferebam itaque cum corde meo, & dicebam mihi: Si narrabo sic, quia sine caussa iustificaui cor meum, occurrebat mihi dei vox dicens: Ecce generatio filiorum tuorum, cui disposui, adest. Ecce his scripturis inuenis ô tu Adam quia disposui generationi filiorum tuorum, quia fortuitu diuitiæ ad impios, non aliquo merito deferãtur, nec præmia virtutis sunt emolumenta thesauri, nec econtrario inopia pœna peccati est, sed indiscrete veniunt ista, quæ modo fluminis quodam seculi profluuio volutantur. Et existimabã & videbar mihi cognoscere hoc esse verum, hoc congruere diuinæ prouidentiæ & conuenire, me autem frustra in iis turbatum esse, in quibus adhærere non debui.

Quid sit intrare in sanctuarium dei, & intelligere nouissima. Et quòd ij qui proficiunt honoribus, & cadunt moribus, deiiciantur cum alleuantur. Cap. VIII.

Itaque quia videbar mihi veram scientiam comprehendisse, & cognitionem rei ipsius esse assecutus, dicebã mihi: Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium dei, & intelligam in nouissimo. Id est, solus mihi superest labor vt ingrediar in sanctuarium dei, vbi est Cherubin, id est, cognitionis profundum, & non labor est in incertis & vanis opinionibus. Narratio enim fatui, sicut sarcina in via. Ideo ingrediamur aditum cognitionum sacrarum, atque interiora penetralia veritatis, vt non sit in nobis labor. sapiẽtia enim nos à sensu laboris abducit. Denique non est labor in Iacob. Caussa autẽ laboris ignorãtia est, quoniam qui nescit iustis repositã esse præmia, non reficitur à laboribus, sed magis imprudẽtiæ suę labore curuatur & frangitur. Ingrediamur igitur sanctuariũ dei, vbi sunt Cherubin, in quibus est recordatio sacræ cognitionis, & veri illius atque æterni luminis. In illo candelabro imago resplendet, quo possumus intelligere in nouissimo. Sanctus etenim in vltimo cognoscit, & perfectam sapientiam processu ætatis adipiscitur, dicens: Notum fac mihi domine finem meum, & numerum dierum, vt sciam quid desit mihi. Quis est finis, nisi ille cum traditur regnum deo patri, quando reuelantur occulta sapientiæ? Hunc finem nostri certaminis requirebat ꝓpheta, cupiẽs cognoscere quid suæ deesset perfectioni. Finis enim disciplinæ nostræ & studiorum, perfectio est. Hæc ergo prima vera ratio cognitionis, quia fortuitu accidant quæ in seculo sunt, secunda illa quæ propter eorum tergiuersationes posuisti eis, successus profluos secularium commodorum, & abundantiam diuitiarum: ne causarentur propter inopiam, seu acerbitatem alicuius doloris & luctus, minus fuisse deuotos, atque in culpam latrocinij, & direptionis studium, necessitate egestatis impulsos. Non enim ad tranquillitatem vitę vsurámque lętitiæ diuitiis opimati, aut honoribus eleuati sunt, sed vt querela excluderetur, coaceruaretur ærumna. Deiiciuntur itaq; dũ alleuãtur huiusmodi. Nõ enim gratia, sed ruina est, vbi nec diuturni vsus muneris reseruantur, & adimitur excusatio delinquendi. Quid enim grauioris pondus querelæ, quàm illud diuinũ quod habes in Micheæ libro prophetæ: Popule meus quid feci tibi: aut in quo cõtristaui te? aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Nonne eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te? Ecce quomodo deiiciuntur impij dum alleuantur. querela eorum excluditur, pœna aceruatur. Cœlestib* enim beneficiis inuitati, deserere non debuerunt vitæ securitatis & prosperitatis datorem, cui magis debuerant obtemperare. Sed sicut iustitia dei magna, ita etiam seuera vindicta. Quando enim impius perseuerare consueuit? de quo & alibi habes scriptum: Vidi impium

Marginalia: Psalm. 72. Lucæ. 15. Roma. 11. *seu celer. traductus. Psalm. 72. Lucæ. 7. Psal. 72. Psalm. 72. Eccles. 4. Psalm. 38. Micheæ 6. Psal. 36.

impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat:& quæsiui eum,& non est inuétus locus eius. Incredibilis celeritas extinctionis eius. Vides subito impium in hoc seculo potentem. dum tu transis, ille iam non est. Quanta est enim vmbra in terra? quàm diuturna? Transpone vestigium,& vmbra præterit. Aut si hic aliquid mouent, ad ea quæ futura sunt, attolle mentis vestigiū, & inuenies illic impium non futurum, quem hic esse credebas. Non enim est qui nihil est.

Quod propter iniquitatem suam perierint qui terrena concupierunt: Et quòd imago ipsorū ad nihilum redigatur, qui uel in superbia euanuerunt, uel in uoluptatibus suis radicati sunt. Caput. IX.

2. Timo. 2. Enique dominus eos cognouit qui sunt eius. qui autem non sunt, eos non agnoscit, quia ipsi eū qui est nō agnouerunt. De ipsis ergo & hic dicit: Defecerunt & perierunt propter iniquitatem suā, velut somnium exurgētis. id est, ita deficiunt & euanescunt impij sicut somnium exurgentis è somno primum, quia in tenebris sunt, & in tenebris ambulauerūt, nec resedit aliquod eorum boni operis vestigium, sed similes eorū qui somnium vident. Qui autem somniat, in nocte somniat, nox autem in tenebris. Filij tenebrarū sunt priuati sole iustitiæ, & splendore virtutis, dormientes semper, & non vigilantes, de quibus benedicitur: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt. Etenim cum animæ eorum à corpore separatę, tanquàm resoluti à corporis somno nihil inuenerunt, nil tenebunt:& quod se tenere arbitrantur, amittent: quoniā stultus & insipiens cū diuitiis exundauerit, relinquet alienis diuitias suas, neque simul ad inferna descendet cum eis gloria eorum. Sequentia quoque demonstrant quomodo ipsi non inueniantur, sed intereant. Quoniam imago eius in ciuitate domini illa superiore Hierusalem non inuenitur. Dominus enim pinxit nos ad imaginem & similitudinem suam, sicut ipse docet dicens: Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. Si bene egerimus, manet in nobis ista imago cœlestis: & si male quis agit, deletur in illo hæc imago, illius vtique qui descendit de cœlo, & est in eo imago terreni. Vnde & Apostolus dicit: Sicut portauimus imaginē illius terreni, portemus imaginē huius cœlestis. Bonorū ergo imagines perseuerant, & in illa dei imagine resplendent. Si quis autem ad grauiora peccata defluxerit, nec egerit pœnitentiam, imago eius aboletur vel deiicitur, sicut Adam de paradiso eiectus est & exclusus. Quicunque autem piè honestéq; se gesserit intrat in ciuitatem dei, & infert imaginem suam, vt in illa dei fulgeat ciuitate. Domine in ciuitate tua imagines ipsorū ad nihilum rediges: Quia isti in lumine fulgere nō possunt, qui tenebrosis se operibus induerunt. Exemplum accersamus de seculo. Vide quemadmodum in ciuitatibus bonorum principum imagines perseuerent, deleantur imagines tyrannorum.

(Margin: Psal. 72. — Psal. 75. — 1. Corin. 15.)

Quòd iustus qui ab exordio fuit turbatus, delectetur cum animo considerat quòd deus humana curet & respiciat. Et quod homo comparatione cœlestium sit quasi mutum iumentum. Caput X.

Psal. 72. Aec ergo considerans, animóque intendens sanctus propheta delectatus est, qui fuerat ante turbatus. Vnde ait ipse: Quia delectatum est cor meum, & renes mei resoluti sunt, & ego ad nihilum redactus sum, & nesciui, & velut iumentum factus sum apud te, & ego semper tecū. Cum cognouissem, inquit, quia deus humana curat & respicit, requieuerunt renes mei, hoc est, ex maxima fatigatione veteris imprudentiæ requieui per agnitionem boni cœlestis & gratiæ. Sunt enim quidam renes animę, qui vexantur in nobis per ignorātiæ laborem, hi resoluuntur ad requiescendum cœlestis agnitione doctrinę, & quasi pulchro quodam fulcro cœlestium præceptorū subnixi fouētur. Tunc, inquit, intellexi quia vane patiebar,* quoniam id quod verum, nesciebam: & velut iumentū factus sum. Pulchre addidit: Apud te. Cōparatione enim cœlestium homo quid est, nisi iumentū irrationabile? Nam stellæ cum sint lucidæ, vanescunt solis exortu. Et Moyses ait: Non sum idoneus ab hesterno die ex quo cœpisti loqui cū seruo tuo, & tenui, inquit, vocem, & tarde locutus sum. Ita ergo & homo, non dicam Christi sed angelorum comparatione mutum videtur esse iumentum. Sed tamen nemo desperet, quia homines & iumēta saluos facit de⁹. Et ideo quia non ex me, sed ex te didici, tibi adhærebo semper, vt desinā esse iumentum: tu autē dicas hic sta mecū. Circunfusus enim dei gratia, homo incipit esse, qui per imprudentiam prætendebat insensibilitatem & inscitiam bestialem. Homo enim probatur si capax sit rationis & gratiæ.

(Margin: *fatigabar — Exodi. 4.)

Quòd qui ad dexteram suam deum habet, non cōmoueatur. Caput XI.

Itaque à mutis animalibus separatum se esse gaudet, & in hominū ascitum esse consortia, quæ deus visitat & tuetur. Quid enī est homo nisi quia memor est eius domin⁹, aut quia à domino visitatur? Vnde quasi visitatus ab eo dicit: Tenuisti manum dexteram meam, & in volūtate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me. Sic accepimus, & secundum Gręcum sic conuenit. Dixit autem Græcus, ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, id est, tenuisti manum dexteram meam. Bene dirigitur, cuius dexterā manu sua tenet. Potest dicere: Dominus à dextris meis, ne commouear. Adā si à dextris suis dominum habuisset, non esset à serpente deceptus. Sed quia oblitus est mandatū dei, & voluntatē serpentis impleuit, manū eius diabolus tenuit, & ad lignū scietiæ boni & mali extēdi fecit, vt interdicta decerperet. Præiudicatū est in illo omnib⁹, & cœpit vniuersis aduersarius à dextris stare. Vnde & illa in Iudā maledicti forma processit: Et diabolus stet à dextris eius. Si illud maledictum graue, maxima est ista benedictio qua maledictionis duræ vincula laxantur. Ideo dominus Iesus ad dexteram sibi diabolum statuit, sicut in Zacharię libro legimus. Hominis enim caussam loc̄umque susceperat. Ibi ergo stetit, vbi astabat hæreditas. Quasi bonus athleta permisit eum ad dexteram sibi stare, vt eum retrorsum repelleret, dicens: Vade retro sathana. Itáque aduersarius loco deiectus recessit: Tibi autem ne diabolus à dextris staret, ait: Veni sequere me. Præuidens igitur Dauid aduentum domini, qui nos à potestate aduersarij liberaturus descendit è cœlo, ait: Domin⁹ à dextris est mihi, ne commouear. Cui autem à dextris erat diabolus, mouebatur. Merito ergo hic ait: Tenuisti manum dexteram meam. id est, vt iam peccare non possim, vt ille lubrico ante fluctuabūdus vestigio, fidei iam possim statione consistere. Quàm bene hic Apostolus dixit, quando eū turbatum dominus vidit, & extendens dexteram manum suam turbari* non passus est, atque intrepido firmauit incessu. Liberatus itaque Petrus quid aliud est locutus nisi hos propheticos versus: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me?

(Margin: Psal. 72. — Psal. 15. — Psal. 108. — Matth 16. — Matth. 9. — Psal. 15. — Psal. 72. — *titubare)

Quòd nullas seculi illecebras desideret aut concupiscat quē manus domini dirigit. Et quod deus neminē repellat nisi qui se ab eius conspectu sequestrare putat. Quemadmodum etiam qui separatur à deo, pereat. Cap. XII.

Væ est dextera nisi actuosa animæ virtus? Quæ si domini voluntate dirigatur, nihil aliud desiderat, nil quærit, nullas mundi huius opes, nulla adiumēta deposcit. Ideo dicit sanctus Dauid: Quid enim mihi restat in cœlo, & à te quid volui super terrā? Id est, tu portio mea es, abūdas mihi ad omnia, nihil quæsiui aliud nisi vt te partem haberem, nulli me cœlesti, vt Gentiles, subdidi creaturæ, nullas seculi huius diuitias, & voluptatum illecebras cōcupiui. Nullius egeo, qui à te assumptus sum: nec superest in cœlestibus quod amplius quærā. Nihil habēs, omnia habeo, quia Christum habeo, cui pater altissimus non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. quomodo ergo non cum illo omnia nobis donauit? sicut Apostolus dixit: Omnia enim in Christo, per quem omnia, & in quo stāt omnia. Omnia ergo in illo habens, aliam non quæro mercedem, quia ipse merces est vniuersorum. Ideoq; perfecto dixit:

(Margin: Roma. 8.)

Matth. 8. xit: Tolle crucem tuam, & sequere me. Qui illum sequitur, nō premio ducitur ad perfectionē, sed perfectione consummatur ad præmium. Imitatores enim Christi non propter spē boni sunt, sed pro amore virtutis. Christus enim per naturam bonus, non propter præmij cupiditatem. Ideo passus est, quia benē facere eum delectauit, non quia incrementum gloriæ ex sua passione quærebat. Ideo qui illum imitari cupit, non quod sibi, sed quod aliis prosit operatur. Vnde non immerito deficit sibi, aliis autē virtutis incremento valescit. Psal. 72. Et conuenienter dicit: Defecit cor meum & caro mea deus cordis mei. Neq; enim possunt perpetua succedere, nisi terrena defecerint. Deficit ergo caro, quādo mortificatur quæ sunt carnalia. Deficiunt & illi qui mortificationē Iesu Christi in sua carne circunferunt. Mors enim Christi in illis operatur vt omnis errorū moriatur illecebra. Vnde colligitur quia & cor hominis deficit quādo mortificantur cogitationes malæ quæ à corde procedunt, vt terrena omnia abscondat obliuio, & fiat deus cordis eorum, qui beati mūdo corde deum videre mereantur, vt appropinquent ei, & non segregent. Deus enim appropians, non repulsor appropiantiū est, omnibus enim vult salutis caussa esse, non mortis. Denique neminem repellit nisi qui se ab eius cōspectu putauerit sequestrandum. Quoniam ecce, inquit, qui elongant se à te, peribunt. Vnusquisque enim operibus suis pietati cuæ sese aut iungit aut separat. Fugit enim deū qui operatur ea quorum cogitationes metuat deprehēdi, sicut ille qui tectus parietibus & circūfusus tenebris à domino deo sese existimat non videri. Videtur autē cum dicitur: Perdidisti omnes qui fornicātur abs te. Sicut enim mulier quæ fornicatur, nō adhæret viro, nec vna caro cū viro suo, nec vnus spiritus est, sed diuidit sese ac separat fornicando: ita quæcunque anima non adhæret deo, sed vanis idolorum cultibus inseruiēs fornicatur, & diuidit se sacrilegij obscœnitate, & longe fit à domino, quæ prope esse deberet. Perit autem qui separatur à domino. Vnde sanctus qui dei iudicium reformidat, semper adhærere vult Christo, & in eo spem ponere, vt laudet deum: cui est honor gloria, perpetuitas à seculis & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Matth. 5. Psalm. 72. Ibidem.

FINIS.

APOLOGIAE DAVID CAPITA.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Apologia sancti Dauid.

Qua ratione author apologiam prophetæ Dauid arripuerit stylo scribere, cum recitatione historiæ de adulterio & homicidio per eum commissis, excusatione quoque ipsius ex eo quod iudicari non debeat quem deus iustificauit.

Caput I.

APologiam prophetæ Dauid præsenti arripuimus stylo scribere, nō quo ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis enituit, virtutibúsq; effloruit, sed quia plerique gestorū eius lecta serie, non introspicientes vim scripturarum, vel occulta mysteriorum, mirantur quomodo tantus propheta adulterij primo, deinde homicidij contagia non declinauerit. Ideo nobis studio fuit ipsam recensere historiam, quæ patuisse peccato videtur. Nanque in secundo Regnorum legimus libro, quoniā deambulans Dauid in domo sua regali, prospexerit lauantem mulierem, nomen illi Bethsabee, formæ gratæ, & vultus decore præstāti admodum, quibus illecebris delinitum potiendæ eius sumpsisse affectum. Erat autem mulier viro nupta, Vriæ nomen, cui mandatis regiis composita est scena necis. Nam etsi nihil ad impedimentum cupiditatis, plurimum tamen ad verecundiā adulterij obstare vita eius æstimabatur. Itaque et à planioribus exordiamur, quem deus iustificauit, tu diiudicas? Pro minimo mihi est, inquit, Paulus, vt à vobis diiudicer, aut ab humano die, sed neq; meipsum diiudico. Et adhuc erat in corpore situs, adhuc tentationi obnoxius. Sed ideo se non diiudicabat, quia spiritalis à nemine diiudicatur nisi à solo deo. Deniq; subdidit: Qui diiudicat me, dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare. Sed Dauid iam tempus impleuit, & gratiam meruit, & iustificatus à Christo est, quandoquidem Dauid se dici filium ipse dominus gratulabatur, & qui eum ita confitebantur, illuminabantur. Cur hominem dei à præmio

2. Reg. 11. 1. Corin. 4. 1. Corin. 2.

præmio in iudicium vocas? Iudicauit iam de eo dominus, de quo dixit ad Salomonem: Si ambulaueris in conspectu meo sicut ambulauit Dauid pater tuus in sanctitate cordis & iustitia, ad hoc vt faceret secundum omnia quæ mandaui ei. Hic ergo iudicio dei dignus an præmio est, qui fecit secundum omnia mandata cœlestia, ambulans in iustitia & sanctitate cordis? Vbi aliorum vitia & peccata delitescunt, ibi Dauid virtutis & gloriæ suæ diuinum accepit testimonium. Et de eius peccato disputamus ociosi, pro cuius merito & gratia aliorum peccata releuata sunt? Nam cum offendisset Salomon quòd non custodisset mandata domini, & regnum eius dispofuisset deus scindere in plurimas partes, ait ad eum: Veruntamen in diebus tuis non faciam hoc propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui accipiam illud. Veruntamen non totum regnum accipiam, sceptrum vnum dabo ei propter Dauid seruum meum. Iustificante igitur domino, quis est qui tantum diiudicet virum? Quod deus, inquit, mundauit, tu commune ne dixeris. Saluo tamē iudicio cœlesti, quo etiam ipse tantum honorificat prophetam, in eius actus moresque ingredere. Non miraris hominem, & angelis adæquandum iudicas, plurimum vitæ suæ, imò à pueritia in diuitiis, honoribus, imperiis demorantem, in multis tentationibus positum, semel tantum locum errori dedisse, & ei errori quo etiā angeli cœlorum, vt scriptura memorat, de sua virtute & gratia deiecti sunt?

3. Reg. 9. — Acto. 10.

De altero errore ipsius Dauid, quod videlicet numerari fecerit populum, & de excusatione eiusdem. Quemadmodum etiam lapsus in peccatum sæpius profit. Et qua ratione diuina prouidentia curatum sit, vt sancti aliquando labe- rentur. *Caput II.*

Sane & alter legitur error ipsius, quòd numerari fecerit populum. Vnusquisque nostrum per singulas horas quàm multa delinquit, & tamen vnusquisque de plebe peccatum suum confitendū non putat. Ille rex tantus ac potens ne exiguo quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam, sed præmatura confessione atque immenso dolore reddidit peccatum suum domino. Quem mihi nunc facilè reperias honoratum ac diuitem qui si arguatur alicuius culpæ reus, nō moleste ferat? At ille regio clarus imperio, tot diuinis probatus oraculis, cum à priuato homine corriperetur quòd grauiter deliquisset, non indignatus infremuit, sed cōfessus ingemuit culpæ dolore. Denique dominum dolor intimi mouit affectus, vt Nathan diceret: Quoniam pœnituit te, & dominus transtulit peccatum tuum. Maturitas itaque veniæ, profundam regis fuisse pœnitentiam declarauit, quæ tanti erroris offensam traduxerit. Alij homines cum à sacerdotibus corripiuntur, peccatum suum ingrauāt dum negare cupiunt aut defendere, ibique eorum lapsus est maior, vbi speratur correctio. Sancti autem domini qui consummare pium certamē gestiunt & currere cursum salutis, sicubi forte vt homines corruerint naturæ magis fragilitate q̄ peccandi libidine, acriores ad currendum resurgūt, pudoris stimulo maiora reparantes certamina, vt nō solum nullum attulisse æstimetur lapsus impedimentum, sed etiam velocitatis incētiua cumulasse. Ergo si currentium non soluitur cursus cum forte aliqui ceciderint, non luctantium contentio, sed inoffensa manent certamina, quinetiam plerique post vnum aut alterum lapsum, gratia maiore vicerunt: quāto magis agonem pietatis ingressi, non debent vnius prolapsionis offensione censeri, cū beatus sit qui se potuerit reparare post lapsum: quoniam post mortem quoque resurgere, munus beatorum est. Alias quoque prodesse peccatū possumus comprehendere, & prouidentia domini sanctis obrepsisse delicta. Propositi enim ad imitandum nobis sunt, & ideo curatum est vt & ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffensum à vitiis inter tot lubrica huius seculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æstimandi, cuiusdam superioris eos naturæ ac diuinæ fuisse vt delictum recipere, & culpæ consortium habere non possent. Quæ opinio vtique, vt exortes nos illius substantiæ, ab impossibili imitatione reuocaret. Præteriit igitur illos paulisper dei gratia, vt nobis ad imitationem vita eorum fieret disciplina, & sicut innocentię ita & pœnitentiæ magisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus eorum lego, cōsortes etiam illos infirmitatis agnosco, dū credo consortes, imitandos esse præsumo. Admonet etiam apostolus Paulus prospexisse dominum deum nostrum, ne vel reuelationū sublimitate, vel secundo operum continuante processu, humanus etiam sanctis extolleretur affectus, nec sibi deputarent, virtutique attribuerent suæ, quod diuina sibi operatione collatum foret. Ergo ne in tantum iudicium ruerent, atque in perfidiæ foueam deciderent, passus est dominus illis subintrare culpā, vt & ipsi aduerterēt diuinis se auxiliis indigere, ducémque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente domino roganti sibi, vt à se stimulus carnis suę discederet: Sufficit tibi gratia mea. nam virtus in infirmitate consummatur. Meritóque gloriatur in infirmitatibus. sciebat enim virtutis abundātia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quanto igitur commodius vni aut duabus reprehensionibus locū dedisse, q̄ traxisse in perpetuum diuinitatis offensam?

2. Reg. 12. — 2. Corin. 12. — 2. Corin. 12.

Qua ratione deus suos athletas in variis certaminum generibus exerceat & experiatur. Et quomodo talia nobis facta sint in figuram, cum multarum allegoriarum adductione. *Caput III.*

Qvid etiam illa adiiciam quę ex ipso vsu mundi cōiicere possumus, quia plerosque cum probauerimus in aliquo officio, eosdem quasi industrios atque impigros in alio munere volumus experiri? Quàm multi athletæ cum in isto certandi genere præualuerunt, ad aliud genus vocantur certaminis. Quid si & te dominus deus tuus, cum aliquod specimē virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Iob sanctum currentē inoffense, tentari tamen filiorum interitu, & corporis totius vlceribus passus est, vt in hoc quoque eius virtutem probaret, si nec iniuriis nec acerbitatibus coactus deuotionem sui minueret affectus. Num liquet quòd etiam sanctum Dauid fide nobilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit, quemadmodum vitium tegeret, lapsum emendaret, vt nos doceret quemadmodum admissum possimus operire peccatum? Nisi forte vilis caussa alicui videtur, vt propter nostram correctionem tantus erraret propheta, cum propter omnium redemptionem infirmitates nostras Christus susceperit, qui peccatū pro nobis factus est, cum peccatum nō cognouerit. Et indignum æstimatur, nec verisimile creditur quod Dauid propter posteritatis profectum vnius lapsus opprobriū inciderit, cum ipse dominus sit pro nobis factus opprobrium, sicut ipse ait: Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominū, & abiectio plebis. Et alibi: Et opprobria exprobrantium tibi ceciderūt super me. Ergo futuræ dispensationis mysterium in suis ante præmisit. Et serui quidem conditionis suę peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam ipsi exortes esse peccati. Dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit sine consortio delictorum. Ad summam apostolo quoque docente, cognouimus in figura gesta esse complura quæ temporibus gesta superioribus sunt. Nam cum dixisset in deserto patres à serpentibus vulneratos nō aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset æneum, quo viso letales illi morsus infusionésque veneni noxiæ curabātur, subiecit: Hæc autem in figura facta sunt illis ad nostram correctionem. In figura æreus serpens tanquàm confixus cruci, quia verus crucifigendus generi annunciabatur humano, qui serpentis diaboli venena vacuaret, in figura maledictus, in veritate autem qui totius mundi maledicta deleret. Alibi quoque, id est, ad Galatas ait: Quia duos filios habuit Abraham, vnum de ancilla, & vnum de libera. Et subdidit: Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem. quæ sunt per allegoriam dicta. Quid sit per allegoriam, sequentibus exposuit euidenter, dicens duas illas generationes, vnam de ancilla, alteram de libera, duo esse testamenta. Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, in quo monte legem Moyses accepit à domino. Alterum autem ab Hie-

Psalm. 21. — Psalm. 68. — Nume. 21. — 1. Corin. 10. — Gala. 4.

rusalem, quæ est libera, quæ in Isaac filios, hoc est, in libertate gratię, nō in literæ seruitute generauit. Seruis enim pœna decernitur, liberis confertur gratia. Nónne in typo geminæ plebis Iacob duas accepit vxores ex quibus diuersam sobolem procreauit? Cur patriarcha Iudas propriæ nurus post filij sui mortem legitur expetisse concubitum, quo geminorum partus est editus, nisi vt figura præcederet vtroque Iesu domini testamento, quorum alterum in typo futuræ mortis eius est conditum, alterum in euangelij veritate, duos populos esse generādos, quorum pósterior in crucis signo sepem omnem ac munitionem populi superioris incideret? Hic est populus manu prior, ortu posterior. Vel quia ipse dominus Iesus natus ex tribu Iuda opera sua ante præmisit quàm nobis ex virgine nasceretur. Quid de Ioseph loquar, qui à fratribus appetitus, exutus patrio vestimento, in lacum missus, in seruitutem vēditus, euidens dominicæ incarnationis expressit indicium, eò quòd ille dilectus patri cum esset in dei forma, non rapinam arbitraretur esse se æqualem deo, sed ipse se exinaniret, & formam serui accipiēs veniret, & se vsque ad mortem crucis humiliaret: cuius precio & emptus & venditus à suis fratribus, genus redemit humanum? In cuius typo Dauid minor electus ex fratribus, vnctus in regnum, solus belli grauis periculo, singulari certamine vniuersum populum liberauit, triumphauit in decem milibus, ita vt puellæ cum tympanis psallerent: Saul triumphauit in milibus, Dauid in decem milibus. Quæ figura in illis iuuenculis, nisi animarum quæ triumphalem psalmum concinunt Christo? Genuit ex se duos filios, vnum incestum, alium parricidam, eò quòd incestus & parricidalis populus affixam patibulo crucis carnem proprij iugulaturus esset authoris. Denique in tertio psalmo Abessalon titulus præmittitur, & passio domini prophetatur. Quid de Salomone sancto loquar, cuius posteriora cum graui errore non careant, vulgus tamen Iudaicum ipsum æstimat venisse pro Christo? Et quàm multos grauis erroris offensa reuocauit? Maior itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur qui vitio non caruisset humano. Fuit igitur in eo inuidiosa sapientia, & culpæ suasoria, quæ hominem comprobaret. Quid igitur obstat quo minus Bethsabee sancto Dauid in figura sociata fuisse credatur, vt significaretur congregatio nationum, quæ non erat Christo legitimo quodam fidei copulata coniugio, quòd transuersariis quibusdam foret vestibulis in eius gratiam præter legis ingressura præscriptum, in qua nuda mentis synceritas, & aperta simplicitas lauacri iustificante mysterio, veri Dauid & regis æterni mentem traduceret, lacesseret charitatem? Merito venit occultus, & qui falleret principem mūdi tanquàm Vriam illum qui interpretatione dicitur lumen meum, transfigurantem se in angelum lucis. Venit, inquam, in hunc mundum, & venit occultus, tanquàm adulter intrauit, vt ius legitimum vindicaret.

Philip. 2. — 1. Reg. 18.

Quale fuerit peccatum Dauid, & qualis pœnitentia. Quemadmodum etiam multi fortissimi viri in errorem prolapsi sint. Caput IIII.

Distinximus allegorias validas, vt arbitramur, & in figura fuisse textum huius historiæ comprobauimus, nunc superiora repetamus, & tanquàm exutum spiritalibus indumentis introspiciamus errorem. Peccauit Dauid, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod non solent reges. Confessus est culpam, obsecrauit indulgentiam, humi stratus deplorauit ærumnam, ieiunauit, orauit, confessionis suæ testimonium in perpetua secula vulgato dolore transmisit. Quod erubescunt facere priuati, rex non erubuit confiteri. Qui tenentur legibus, audent suum negare peccatum, dedignantur rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis tenebatur legibus humanis. Quod peccauit, conditionis est: quod supplicauit, correctionis. Lapsus communis, sed specialis confessio. Culpam itaque incidisse, naturæ est: delesse, virtutis. Quis gloriatur, inquit, castum se habere cor? Nec vnius diei infans mundus esse scripturæ testimonio declaratur. Da mihi aliquem sine prolapsione delicti. Validissimus omnium Sampson legitur, qui leonem etiam suis manibus strangulauit, sed vtinam amorem suum suffocare potuisset. Messes incendit Allophylorum, & ipse mulieris vnius arsit igniculo. Iepte victor ab hoste remeauit, sed vexilla referens triumphalia, suo victus est sacramento, vt pietatem occurrentis filiæ parricidio remunerandam putaret. Primū omniū quid opus fuit tā facilè iurare, & incerta vouere pro certis, quorum nesciret euētum? Deinde ad quid sacramēta tristia domino deo reddidit, vt cruentis soluat sua vota funeribus? Nec de sacerdotibus silendum arbitror, ne nostra dissimulare videar delicta. Aaron ipse summus sacerdos, quo duce pariter ac Moyse rubrum pede mare transiuit populus Hebræorū, rogatus à plebe vt deos sibi faceret quos adorarent, aurum poposcit, in ignem misit, & caput vituli figuratum est, cui sunt oblata sacrificia. Quo indicio claruit auri cupiditatem materiam esse perfidiæ, & auaritiæ studio sacrilegia solere generari. Iterum tantus sacerdos locum incidit offensionis cum sorore sua Maria. Nam dum fratri vterque obtrectat quod alienigenam accepisset vxorem, illico Maria contagio maculosæ carnis effloruit. Quo loci euidentis fuit figura mysterij, quòd sacerdotalis ille populus patrum fraterno populo posterioribus temporibus derogaret Aethiopissæ illius nesciens sacramentum. Nam si cognouisset, non reprehendisset, quod cum veteri mysterio conuenerit. Itaque cum Iudæus eum qui ex gentibus credidit, dicit esse communem, & vult à lege secernere, lepram habet, quam non poterit euadere nisi spiritalis ei legis agnitio ad veniam fuerit suffragata.

Iob. 14. — Iudic. 14. — Iudic. 15. — Iudic. 11.

Quomodo Dauid lapsus, proprium peccatum deplorans domini misericordiam non desperauerit. Et de requisitione ouis abductæ. Caput V.

Ergo & Dauid qui sciret hominem se esse natum lapsui, veniam postulauit, domini autē non desperauit misericordiā. Nec parabola à mysterio videtur discrepare. Quis enim diues nisi dominus noster Iesus, qui de se ait, vt hodie lectum est: quod homo quidam cum diues esset, abiit in regionem longinquam accipere regnum, & reuerti. Et vere diues erat maiestatis suæ opibus, & diuinitatis propriæ plenitudine, cui angeli & archangeli, virtutes & potestates & principatus, throni & dominationes, Cherubim & Seraphim indefesso obsequio seruiebant. Sed tamen cum diues esset, reliquit nonaginta & nouem in montibus oues, & vnam ouem quę lapsa remanserat, requisiuit. Hanc princeps istius mundi, contemplatione illius diuitis egenus & pauper, quasi filiam alimentis propriis nutriebat. Merito itaque defecerat, cui substantia erat cibus seculi. Errauerat hæc ouis in Adam, insidiis solicitata serpētis. Et non mala ouis, quæ erat verbi plena, vtpote rationabilis hebdomadis filia, & sanctimoniæ sanctioris, tamen non preciosis aliquibus, sed vilib⁹ pauperis diu opibus alebatur. Denique de pane eius, inquit, manducabat, & de calice eius bibebat, & in sinu eius dormiebat. Non bona esca Aethiopum, noxius calix aureus Babylonis, qui gentes inebriat. Non vtilis somnus est dormiētibus, malo vigilare. Denique turbati sunt omnes insipientes corde, obdormierunt somnū suum, & nihil inuenerunt. Hospitij igitur gratia, quia susceperat hospitem, vt ei epulas exhiberet, illam pauperis ouem abstulit. De suis enim vel gregibus vel armētis si quod animal immolaret, nobis prodesse nō poterat, quos, nisi immolasset, non redemisset. Infirmitates igitur nostræ fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu, cuius leuandæ caussa vel potius reficiendę carnem suam salutari illi obtulit passioni, vt & vinū nobis vitæ præberet æternæ. Et bene agnam dixit scriptura, qui erat virginis partus. Bene dignus morte pronunciatur diues iste iudicio prophetico, quia & Caiphas propheta uit dicens: Expedit vnum hominem mori pro populo. Solus autem dominus Iesus tali dignus electus est morte, qui tolleret peccatū mundi. Pulchre quoque addidit: Agnam restituet, quia carnem propriā resuscitauit, carnem illam virginalis integritatis reddidit. Nec illud ociosum quod ait: In quadruplum restituet. Quadruplatur enim resurrectio mortuorum, sicut docet Apostolus, dicens: Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione: semi-

2. Reg. 12. — Lucæ 15. — Psal. 75. — Ioan. 11. — 1. Corin. 15.

seminatur in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in infirmitate, surgit in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spiritale. Restituet planè in quadruplum agnam etiã illo modo quo potest homo dicere: Si cui aliquid abstuli, reddo quadruplum. Conuenienter etiam illud adiecit: Quia non pepercit. Non enim pepercit sibi Christus, vt omnibus subueniret. Ideoque dictum est à domino Iesu Christo ad seruum suum Dauid, vt mysterium declararet: Quoniam tu hoc fecisti in occulto, & ego faciam hoc verbum coram omni Israel in conspectu solis huius. Et primo quidem nesciens sacramentum, commotus est Dauid indignatione, sed non errauit affectu. Postea vero vbi cognouit mysteriũ magnum (magnum enim sacramentum Christi & ecclesiæ) videns remissionem futuram omnium peccatorum, præuidẽs fulgorem gratiæ per lauacrum regenerationis, & infusionẽ spirit' sancti, ait securus veniæ: Peccaui domino. vt & ipse in eorum veniret cõsortiũ, quibus culpæ remissio proueniret.

Luce.19.

Quibus operibus Dauid potuerit tegere peccatum. Et quomodo iustos peccata sequantur, malos autem præcedant.
Caput VI.

ADuertis quemadmodum peccatũ proprium deplorauerat. Quis igitur miretur ei esse dimissum? Nunc consideremus opera eius quibus potuit tegere peccatum. Etenim quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum ne plura peccata sint q̃ opera virtutum. Quod magna vi sapientiæ sanctus Paulus expressit dicens: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequũtur. Hoc est, nõ inuenitur quisquàm illibatus à culpa, habet quis bona merita, habet & vitia atque peccata. Omnia itaq; nostra quasi in trutina ponderãtur. Si bonis igitur factis peccata præponderant, præcedunt ad iudicium. Vergunt enim peccata quasi in profundum, vergunt quia & manifesta sunt vel pondere atque acerbitate, vel multitudine. Quosdã autem, inquit, & subsequuntur, hoc est eos qui se egerint sobrie, sed fragilitate conditionis dederint aliquãdo etiam errori locum, bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen homines lapsi leuioribus vitiis & erratis. Ergo iustos sequuntur peccata, nõ præeunt: iniustos præcedunt, & præponderant peccata quæ vergunt, sequuntur autem si qua rectè facta sunt, quasi quodam præiudicio peccatorum præeuntiũ prægrauata. Similiter & facta bona manifesta sunt. lucent enim opere virtutum, & splendore meritorum: & quæ aliter se habent, abscõdi non possunt. Ergo talia non teguntur, non obumbrat ea charitas, quæ operit multitudinem peccatorum, non operit bonorum operũ gratia, non abscondit virtutum multitudo, quia nuda & intecta produntur. Non enim est in iis qui dicat: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Crux enim domini omnes abolet atque abscondit errores. Quis igitur magis operuit & texit quàm sanctus Dauid, qui & alibi ait: Et in vmbra alarum tuarum speraui, donec transeat iniquitas? Et sic dilexit dominum vt nimia charitate peccatum omne tegeret atque absconderet. Etenim si apostolus Petrus lapsum suum confessione charitatis aboleuit, & ille interrogatus à domino dicẽte ei tertio, Simon Ioannis amas me? vt quem tertio negauerat, tertio fateretur, atque ita trino quodã dilectionis velamine lapsum trinæ negationis absconderet. Si quia semel Petrus fleuit, veniam reportauit, quanto magis Dauid, qui lauabat per singulas noctes lectum suum, & lachrymis stratũ suũ rigabat: cui erant lachrymæ suæ panes die ac nocte: qui cinerem tanquã panem manducabat, & poculum suum cum fletu miscebat? Etenim si eius qui conuersus ingemuerit, miseretur Iesus, si Petrum aspexit, & ille fleuit: quanto magis qui diu fleuit, à conspectu domini non recessit? Negauit Petrus, & non fleuit: quia non respexerat Iesus. Negauit secũdo, & nõ fleuit: quia nõ respexerat dominus. Negauit tertio, respexit Iesus, & statim fleuit, & fleuit amarissime. Ideo Dauid qui semper fleuit, dicebat: Oculi mei semper ad dominũ. Quia semper videbatur à Christo, dicebat: Per exitus aquarũ descẽderũt oculi mei. Sed iã etiã facta eius consideremus. Quis nõ tantarũ laude virtutũ vni' criminis obũbraret inuidiã? Diuino electus examine, statim probauit indignũ se tanto non esse iudicio. Processit in prælium, & trepidantibus cæteris solus Allophylum Goliã, verborum iactãtia, & immanis corporis mole terribilẽ, concurrenti simul fide ac virtute prostrauit. Vnius fortitudo facta est vniuersorum victoria. Conferatur, si placet, priuatum crimen, & triumphus omniũ: mors vnius, & tantorum quos liberauit à morte, vita populorum. Veniamus ad alia. Insidias patiebatur à rege, vitã eius quærebat extinguerẽ, sed dispositione diuina in eius rex potestatem traditus, cum totus pateret ad vulnus, separatus à sociis: Dauid sanctus occurrit, & à corpore perituri vulnus lætale retorsit, dicens: Nolite tangere Christum domini. Quinetiam inimici illius vltus est mortem, flebiliter satis deplorauit interitum, & debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat deo authore deberi. Quo solo docuit omnes homines ad non præripiendum regnum, etiam si debeatur, sed expectandum, vt suo tempore deferatur. Vtinam hunc virum imitati essent posteri, non tantas bellorum pertulissemus acerbitates. Arguis quod vnum occiderit, non consideras quot docuerit quemadmodum pax orbi Romano perpetua seruaretur. Quàm graui adhuc luimus vastitate, quàm publico quodam totius orbis funere appetiti, necem regis exoluimus. Heu dura supplicia. Inde adhuc nobis barbarus hostis insultat, dum parata aduersum se in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderunt publicæ, sic Romana virtus suis moribus fracta consenuit, dum publico rapitur parricidio, quod paternæ solicitudinis religione suscipitur. Ideoque eo vsque præcauit, vt cum Adoniam filiũ regnum sibi vsurpare comperisset, & serere conuentus: non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret eligeret. Saltabat autem ante arcam potentissimus regum, & cum à propria reprehenderetur vxore quòd denudatus esset ante faciem puellarum, respondit: Coram domino nudabor adhuc, & ero nudus ante oculos tuos, vt honorificetur, inquit, dominus qui me pro patre tuo adsciuit in regnũ. docens contuitum regalis potentiæ non habendum vbi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi id incongruum potestati sit. Specta aliud memorabile. Parricida filius regnum patrium violenter inuaserat, cedebat primo pater eius furori, & locum prælij declinabat, vt vel sic impius à furore resipisceret. Bello quoque interesse noluit, rogauit ad præliũ profecturos vt parcerent filio. Securus erat victoriæ qui rogabat vt parcerẽt. Nec pietatis alienus, qui perire debere etiam impium filium non putabat. Fleuit, & magno luctu deplorauit exitum parricidæ, dicens: Filius meus Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te, filius meus Abessalon? Vindicandum putabat eum qui pro paternæ vindicta pietatis occiderat. Quàm vero iniuriæ patiens & doloris? cedebat, vt dixi, filij sui Abessalon furori, vallatus dextera læuáque validis bellatorib'. Maledicebat ei vir cui nomen Semei, cruentum appellans, & virum sanguinis, dignóque iudicio domini deiectum esse de regno. Sed ne talibus quidem mouebatur conuitiis, mouebãtur autem comites eius. Denique vnus ex sociis, Abysai nomen viro, minatus est quod iniuriæ precium caput ei' auferret, sed rex conuersus ad Abysai, Quid mihi, ait, & tibi est fili Saruiæ? Ideo maledicit mihi, quoniam dominus dixit illi vt maledicat. Quàm moraliter docuit quod iniuriarum vel periculorum nostrorum tempora, tentationum certamina, & examina probationum sint, & ideo non sine diuino ea irrogari solere iudicio. Exercetur bonus athleta conuitiis, exercetur laboribus & periculis, vt dignus sit cui deferatur corona iustitiæ, & ideo ferenda patienter sunt quæ putantur aduersa. Denique & alibi te docet scriptura diuina, dicente iusto: Si bona accepimus de manu domini, quæ mala sunt cur non sustineamus? Et addidit sanctus propheta dicens: Ecce filius meus qui exiuit de ventre meo, quærit animam meã. Si autem Gemineus maledicit mihi, dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi dominus, vt videat humilitatem meam, & retribuat mihi dominus pro maledicto hoc. O altitudo prudentiæ: O insigne patiẽtiæ: O deuorandæ cõtumeliæ grande inuentũ. Moueris, inquit, Abysai, quod mihi maledicat extraneus, quem parricidio petit filius?

1.Timo.5. 1.Pet.4. Psal.16. Psalm.56. Ioan.21. Psalm.6. Psal.41. Psal.101. Matth.26. Psal.24. Psalm.118. 1.Reg.17. 1.Reg.26. 2.Reg.18. 2.Reg.16. 2.Reg.21. Iob.2.

2.Reg.16. lius? Dominus dixit ei vt maledicat mihi. Sed non est maledicus dominus, nec delectatur contumeliis. Vide quàm singula diligenter custodiat. Non accusat dominũ quasi authoré iniuriæ, sed magis laudat, quòd patiatur nos minora perpeti, vt maiorum veniam peccatorum adipiscamur. Ecce verborum contumelia parricidij leuauit ærumnam, absoluit procacem, cuius maledicta plus prosint, quæ diuina remuneratione donãtur. Quis secum talem non cõpenset iniuriã, vt quem homo læsit, eũ deus meliorum retributione soletur?

De pugna Dauid contra progeniem gigantum, & quemadmodum aquam sitiuerit ex lacu Bethleem, quam tamen non biberit. Caput VII.

1.Reg.17. Alia quoque eius gesta cõsideremus. Pugnauit aduersus progeniem gigantum, quando vnus ex illis versantem in prælio regem penè percusserat, quos ausus tamẽ aduersarius excepte precio mortis soluit. Hoc quoque percepto gentis victæ ferocis triumpho, iterum in valle Titanum bellum immane suscepit, non minus aduersus hostem q̃ aduersus naturam. Sitiens enim cum 2.Reg.23. versaretur in bello, quod biberet nõ habebat. Quis mihi potum, inquit, dabit de lacu qui est in Bethleẽ ad portas? Erat autem inter lacum & sanctũ Dauid interfusus hostis, & media hostilium septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem aduersariorum, & impleuerunt aquam de lacu qui erat in Bethleem, & obtulerunt regi bibendam: sed rex noluit bibere, & profudit illam domino. Dignum etenim tãto munere fuit, vt quę erat viuidæ virtutis insigne, fieret pietatis sacrificium. Dixitque dignam prophetico spiritu sententiam: Non contingat mihi hoc facere, ne sanguinem virorũ qui abierunt, ex animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, vt sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Exercuit etiã subditos ad virtutis officium, vt etiam per pericula regali imperio voluntarij milites obtemperarent. Quod autem noluit bibere, declarauit, probandorum militum se imperasse gratia, nõ sitis victum necessitate, prospexisse etiam ne cui regum bibẽdi vsus alienis periculis quæreretur. Postremo piæ vulnus consciẽtiæ deprecatum, eò quòd aqua tot virorum quæsita sanguine, suauitatem bibendi habere nõ posset, quæ propositę mortis horrore constaret. Quòd si altius velis spectare, & introspicere mysterium, sitiebat Dauid non aquam de lacu qui est in Bethleem, sed oriundum ex virgine Christum in spiritu præuidebat. Volebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritalis, hoc est non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Denique nõ bibit oblatam aquã, sed domino ꝓfudit, significans sitire se Christi sacrificium, nõ naturæ fluentum, illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontem æternũ, non qui periculis quęreretur alienis, sed pericula aliena depelleret. Tot igitur operibus tam mirandis, vnius sanguinem tectum nõ vidimus*. Merito vox sanguinis Abel iusti clamauit ad dominum, quia nullis Cain impij bonis operibus tegebatur, quia parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed negabat. Dauid vero occiderat quidem virum minime reum, sed occiderat non studio crudelitatis impulsus, sed vt obumbraret pudorem, tegeret verecundiam concupiscẽtiæ. Nõ audeo dicere quòd vi criminis fuerit oppressus. Neq; enim oppressus est, qui sciuit quẽadmodũ à ruina illa peccati se posset leuare. Dico tamen quod vi tentationis inflexus sit. Dixerat enim supra: Proba me domine, & tẽta me, vre renes meos, & cor meum. Et alibi: Ego autẽ dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum. Et igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Voluit enim eũ subiacere dominus tentationi, ne supra hominem sibi aliquid arrogaret: Nam virtus in infirmitate consummatur. Neque enim cruento fecit affectu, nihil minus sancto prophetæ adscribi potest, qui etiam vita decedens, suprema voce conuenit Salomonem filium, vt innocentem sanguinem à se tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab, quando Abner, cum de ineunda societate tractaret, dux licet aduersarij agminis, insidiis appetitus occubuit, quem fleuit, & post luctũ eius ambulans, depositis insulis potestatis, exequiarum iusta curauit. Quo facto, docuit etiam aduersariis fidẽ promissam esse seruandam, honorandam quoque & in hoste virtutem. Nónne tam miti suæ hæreditate pietatis, etiam huius neuum detersit erroris? Quàm pręclarum autem, quòd tribus oblatis sibi conditionibus quam vellet eligeret, quãdo numerato populo contraxit offensam, cum propositum esset verum triennio famẽ super terram fieri vellet, aut tribus mensibus fugere à facie inimicorum suorum persequentiũ se, aut triduo fieri mortem in terra, tertium elegit, quod domini se mallet quàm hominum cõmittere potestati: dominus enim cito miseratus ignosceret. Itaque sic ait: Angustiæ sunt mihi valde in his tribus, sed magis incidã in manus domini (quoniam misericordia domini magna est valde) quàm in manu hominum incidam. Hac humilitate, prudentia, mansuetudine fecit (vt verbis scripturæ vtar) habere dominũ propriæ commotionis pœnitentiam. Denique sic scriptum est: Quia pœnitentiam habuit dominus super malitiam. Quàm vero illud etiam admirabile, quod angelo ferienti plebem, se obtulit dicens: Grex iste quid fecit? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei. Quo facto statim dignus sacrificio iudicatus est, qui absolutione æstimabatur indignus. Nec mirũ si tali sua oblatione pro populo, peccati sui adeptus est veniam, cum Moyses offerendo se domino pro plebis errore, etiam plebis peccata deleuerit. Texit igitur peccata sua, an non? Sed quis hoc neget, cum hic ipse docuerit propheta, quod remittantur iniquitates, tegantur peccata, non imputentur à domino? Peccatum remissum sibi esse docuit, sicut scriptum est: Delictum meum agnosco, & iniustitiam meam non operui. Dixi, pronunciabo aduersum me iniustitiã meã domino, & tu remisisti impietatẽ cordis mei. Si dixit, Pronunciabo, & veniam meruit antequam pronunciaret: quanto magis vbi de se pronunciauit dicens: Iniquitatem meam ego agnosco, remissum est ei omne peccatum? Licet specialiter de hoc & Nathan responderit: Et dominus traduxit peccatum tuum. Ergo remissionẽ meruit iniquitatis, & texit charitate, atque operuit peccata sua, texit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiæ, sed lapsus erroris. Deinde quia non fuit improbitatis æstus, sed vmbra mysterij. Et tamen confessus est delictum suum, agnouit iniquitatem, vidit lauacrum, & vidit, & credidit. Dilexit multum, vt nimia charitate tegere quemuis posset errorem.

De titulo psalmi quinquagesimi, & de numero quinquagenario. Quemadmodum etiam pœnitentia sit agenda. Et quomodo quis mũdetur ab iniquitate & iniustitia. Cap. VIII.

Sed iam se ipse defendat. nam quinquagesimum psalmum ad eam scripsit historiam. Et cum priorum gestorum suorum historiã subiecerit, vt de proditione Doech Syri, cuius est titulus in psalmo quinquagesimoprimo, & Zypheorũ, quæ comprehendi titulo videtur psalmi quinquagesimiquarti, istã quæ posterior est pręmisit historiã, cũ Doech ante prodiderit vel Ziphei, q̃ regnum Dauid propheta susciperet. Quandoquidẽ regem Saul fugiens, adhuc per diuersa secreta exul errabat: Betsabeæ autẽ iam cum regnaret, accepit. Cur ergo secundũ gestorum ordinem psalmorum quoque ordo non quadrat? Quia non tam ordinem ordini, quàm mysterii gestis voluit conuenire: ideoque numerũ remissionis aptare huic voluit historiæ. Quinquagesim⁹ enim numerus, remissionis est numerus, sicut in euangelio dominus ipse nos docuit, dicens: Duo debitores erant cuidam fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit? Et in lege habes, quia Iubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus, celebrabilis admodũ; quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, possessionum refusiones. Hunc numerum læti celebramus post domini passionẽ, remisso culpæ totius debito, chirographo quoque vacuato ab omni nexu liberi, & suscipimus aduenientem in nos gratiam spiritus sancti, die Pentecostes vacante ieiunio, laus dicitur deo, alleluia cantatur. Denique & puellæ pater illius, quæ per vim concubitus nulli despoñsata pertulerit, quinquaginta didrachmata argentea accipiet, ipsa

Margin notes: Peccatum? / Gene 4. / Psalm. 25. / Psal. 29. / Psalm. 16. / 2.Corin.12. / 2.Reg.24. / Hiere.18. / Psalm.31. / Luce.7.

ipsa autem in coniugio permanebit. Hoc etiam numero vi- A
tia vertuntur in gratiam. Magnus igitur psalmus, quo doce-
Psalm. 50.
mur quemadmodũ agenda pœnitentia sit. Miserere, inquit,
mei domine secundum magnam misericordiam tuam. Et se-
cundum multitudinem miserationum tuarum dele iniqui-
tatem meam. In multum laua me ab iniustitia mea, & à de-
licto meo munda me. Quoniam iniquitatem meã ego agno-
sco, & delictum meum contra me est semper. Tibi soli pec-
caui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus
tuis, & vincas cum iudicaris. Ecce enim in iniquitatibus con
ceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.) Quis no-
strum, etiam si confiteatur delictum suum, non perstringen-
dum potius, quàm repetendum putet? quis secundo repetat
aut tertio? Vide quot versibus propheta peccatum suum re-
sonet, quàm nullus versus sine confessione delicti sit. Con-
gessit omnia simul, iniquitates suas & iniustitiam personan-
do, iungens delicta peccatis: atque ea sæpe repetendo, meri-
to magnam misericordiam poscit. Nec solum magnam mise
ricordiam, sed etiam multitudinem miserationũ. Quod er-
B
go peccatum talis nõ diluat deploratio? Quam culpam pre-
catio huiusmodi non emundet? Ille pro vno peccato mise-
rationum multitudinem deprecatur, nos pro pluribus pec-
catis vix semel eius misericordiam credimus obsecrandam.
Deinde legimus, quia in virtute sua magna, & brachio suo
excelso populum suum de terra Aegypti liberauit, quando
traduxit eum per mare Rubrũ, in quo fuit figura baptisma-
tis. Si ergo virtus magna in figura fuit sacramentorum, quã-
to magis in veritate eorum magna misericordia est? Rectè
quoque illic poscitur miserationum multitudo, vbi multitu
Psal. 135.
do peccantium est. In multum laua me ab iniustitia mea, & à
delicto meo mũda me.) Nõ tam sæpius quàm plenius lauari
petit, vt conceptam sordem possit eluere. Nouerat secundũ
legem plura quidem mundandi esse subsidia, sed nullum ple
num atque perfectum. Ad illud ergo perfectum tota inten-
tione festinat, quo iustitia omnis impletur, quod est baptis-
matis sacramentum, sicut ipse docet dominus Iesus. Nam cũ
Matth. 3.
venisset ad Ioannem, ait Baptista: Ego à te debeo baptizari,
& tu venis ad me? Respondit dominus: Sine modo, sic enĩ
decet nos implere omnem iustitiam. sed postea quàm bapti-
zatus est Christus, & spiritus sanctus super eum tanquàm co C
lumba descendit, & pater filium signauit è cœlo, iustitia o-
mnis impleta est. Ideo propheta dicit: In multum laua me
ab iniustitia mea. Grandis enim squalor & macula non exi-
guo sed multo aufertur lauacro. Quod si quis aliter accipe-
re vult, potest ita suum formare intellectum: Mundat ser-
mo diuinus, mundat nostra confessio: ille dum auditur, ista
dum promitur. Mundat bona cogitatio, mundat honesta o-
peratio, bonæ quoque vsus conuersationis. His mundatus,
vnusquisque facilius haurit, & tanquàm in se rapit splendo-
rem gratiæ spiritalis. Denique non vna infusione velleris sta
tim preciosus succus irradiat, sed primũ succo ignobili vel-
lus inficitur, deinde aliis atque aliis succis naturalis eius spe
cies frequenter eluitur, & diuerso sæpius colore mutatur, ac
sic postea velut plenioris lauacri adhibetur infectio, vt pur-
puræ verior atq; perfectior fulgor irrutilet. Sicut igitur mu
ricum plurium in purpuræ infectione, ita in lauacro rege-
nerationis miserationum est multitudo cœlestium, vt iniqui
tas deleatur. Itaque qui in multum lauatur, ab iniustitia mun D
datur, & à delicto, & peccandi quandam inolitam studiis ac
moribus deponit habitudinem, & obliuiscitur qualitatẽ. Et
bene lauatur ab iniustitia vel iniquitate, quę maior est: mun-
datur à delicto, quod minus est. Ideoque addidit:

*Quis dicatur agnoscere suam iniquitatem. Et quod contra sa-
pientem semper sit delictum.* *Caput IX.*

QVoniam iniquitatem meam ego agnosco, & deli-
ctum meum cõtra me est semper.) Non mediocre
est, vt agnoscat vnusquisque peccatũ suũ. Ideoq;
& supra ait: Lapsus quis intelliget? Id est, quis est
Psalm. 14.
tantus vt intelligat? Quomodo illud: Quis habitabit in taber
naculo tuo? aut quis ascendet in montem domini? Non vtiq;
nullus, sed rarus. Qui enim potest agnoscere, potest declina-
re, potest quid sequatur eligere. Pleriq; in suis lapsibus glo-
riantur, & putant ea laudi esse quæ criminis sunt. Si alienum
coinquinauit thorum, & pudicæ fœminæ expugnauit affe-
ctum, si viduæ propositum aliqua fraude mutauit: alius ne-
cẽ hominis, latrocinij insidias, & rapto viuere putat esse vir-
tutis. Nonnulli circumuenire ac fallere arbitrantur esse sa-
pientiæ. Ex his nullus potest dicere: Quoniam iniquitatem
meam ego agnosco. Sed ille qui potest dolere quod fecerit,
condemnare quod deliquerit, quem sua vitia compungunt.
Psalm. 4.
Vnde & propheta ait: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in
cubilibus vestris compũgimini. Plerique* æquorũ cum ce-
*eq. orum.
ciderint, se iactare consuerunt: & quos casus non læserit, ia-
ctando se debilitant & frangunt. Alij (qualis Græcorum e-
quorum fertur natura) cum vel in certamine curuli elisi fue
rint, vel fortuito ciciderint, nequaquàm se mouere consue-
runt, & quandam tenent quietis & patientiæ disciplinam.
His si casus non nocuit, quies prodest, certe non acerbatur
offensio. Nónne mutis animalibus deteriores æstimandi, qui
se in flagitiis suis iactant, & putant insigne esse virtutis vbi
lapsus est criminis? Ideò quasi muto dicitur iumento: Pec-
B
Gene. 4.
casti, quiesce. Vnde pulchre addidit: Et delictum meũ con-
tra me est semper. Insipiens enim delectatur erroribus suis,
& nouis vetera obumbrando peccatis se existimat adiu-
uari, ideoque exultat in crimine. At vero sapiens aduersum
se iudicat esse delictum suum, & tanquàm hostiles acies, ita
lapsus culparum suarum aduersantium modo sibi arbitra-
tur obsistere. Quicquid personuerit, quicquid increpuerit,
culpa ei propria semper occurrit: quicquid fuerit dictũ aut
lectum, in se dictum putat: quicquid intẽderit, se nutu, se o-
culis signari putat. Si epuletur, si cogitet, si oret ac depre-
cetur, ante oculos eius semper est error proprius, & momẽ-
tis omnibus culpa pulsat consciẽtiam, nec quiescere, nec o-
bliuisci sinit, velut grauis censor exagitat se terrore perpe-
tuo. Omnia igitur aduersa habet, qui ipse sibi displicet. ipse
sui accusator, ipse sui testis est, nec inuenit quo fugiat, quip-
pe se perurget & stimulat. Sed hoc bonæ mentis est, vulnus
sentire peccati. Nam qui expertes doloris sunt, non sentiũt
vulneris acerbitatem, quod est immedicabilis ægritudinis.
Qui autem aliquo dolore punguntur, sicut doloris sensu nõ
carent, ita etiam non carent sanitatis profectu. Vbi enim do
C
loris sensus, ibi etiam sensus est vitæ. sentire enim, vitalis vi-
goris ac muneris est. Vnde & ille qui errorem suum non a-
gnoscit, insanit, furit, desipit: qui autem agnoscit, vtique re-
sipiscit. non respuit remedia sanitatis: se ipse restringit, pœ
nitet eum culpæ, de ipsa semper cogitat, & cogitando se ip-
se condemnat. Iustus enim in primordio sermonis accusa-
Prouer. 18.
tor est sui. Qui se accusat, iustus est, sobrius est, sanus est.
Iustus fauere sibi nescit, rigorem iudicij etiam circa se non
nouit inflectere, recordationẽ lapsus proprij perhorrescit,
& commissum erubescit errorem, omnem eius memoriam
pauet, metuit, reformidat, grauem sibi se iudicat, seipsum
arbitrum refugit, nec sese sibi audet committere, quòd nul
lum putat sibi esse grauiorem, quàm eũ quem latere non pos
sit, fallere non queat, fugere ac vitare non reperiat, nisi vt se
sibi abneget, & domini crucem tollat. Magna vis obnoxiæ
Gene. 3.
conscientiæ. Magna supplicia timebant Adam & Eua: & cũ
domini vocem in paradiso ambulantis audirent, cupiebant
Gene. 4.
se abscondere, quos nemo quærebat. Cain quoque metue-
D
bat ne omnis eum quicũque inueniret, occideret. Ita in se i-
pse ferebat sententiam, quod dignus esset cui nullus ignosce
ret. Vnde bene ait: Et delictum meum cõtra me est semper.
hoc est, sine interuallo aliquo recordatio & species ipsa mei
me erroris impugnant. Considera quomodo nos cõfundat,
cũ aliquid deliquim*, quomodo incurset oculos, quomodo
in memoriam semper recurrat. Quem commissi pudet, ne-
scit postea aliquid tale committere, vnde similiter erube-
scat. Præcedit autem iniquitas, peccatũ sequitur. Radix est
iniquitas, fructus autem radicis est culpa. Vnde videtur ini-
quitas ad mentis improbitatem referri, peccatum ad prola-
psionem corporis. Grauior iniquitas tanquàm materia pec-
catorum, leuius peccatum. Denique iniquitas per lauacrum
remittitur, peccatum tegitur bonis factis, & tanq̃ malis ope
Psalm. 31.
ribus obumbratur. Vnde bene supra hic ipse ait: Beati quo-
rum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Charitas enim abscondit errorem, & operit multitudinem peccatorum. Multa quoque charitas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de ipsa muliere quæ super dominum fudit vnguentum: Remissa sunt peccata eius multa, quoniã dilexit multum. Sunt etiam qui accipiunt priorem versiculum de lauacro esse, secundum de pœnitentia. Qua gratia etiam Petrus, qui ante fuerat baptizatus, interrogatus, postq̃ visus est dominum negasse: Simon Ioannis diligis me? dicit ei: Vtique tu scis domine quia diligo te. Et iterum interrogatus: Simon Ioannis, diligis me? Et iterum respondit: Tu scis quia amo te. Et tertio interrogatus: Simon Ioãnis amas me? Et contristatus est, quia dixit ei tertio, Amas me? & dicit ei: Domine omnia tu scis, tu nosti quia amo te. Et dictũ est ei trina vice: Pasce oues meas, sequere me, quasi qui peccatum suum nimia charitate texisset. Nec ociose post cõfessionem nimiæ charitatis iubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat quemadmodum ipse se regeret. Hæc propter gratiam diximus charitatis, eo quòd peccatum tegat. Denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerũt, quia trina fuerat negatio, vt trinæ lapsum negationis professio charitatis totiens repetita deleret.

Lucæ. 7. Ioan. 21.

Quòd Dauid, quamuis rex esset, & solutus legibus humanis, voluerit tamẽ subditus esse deo, cui soli peccauerat. Et quomodo dicatur iustificari dominus. Caput. X.

TIbi soli peccaui.) Rex vtique erat, nullis ipse legibus tenebatur: quia liberi sunt reges à vinculis delictorum. Neque enim vllis ad pœnã vocantur legibus, tuti imperij potestate. Homini ergo non peccauit, cui non tenebatur obnoxius. Sed quãuis tutus imperio, deuotione tamẽ ac fide erat deo subditus: & legi eius subiectum se esse cognoscens, peccatum suum negare non poterat, sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret maioribus vinculis se teneri, quia maiora deberet: quoniam plus ab eo exigitur, cui plus cõmissum est. Possumus etiam & ita accipere: Quis me diiudicat, cum omnes sub peccato sint? Denique dominus de illa adultera: Qui sine peccato, inquit est, prior lapidet eam. Et nemo lapidauit. Hoc igitur ait Propheta: Tibi soli peccaui, qui solus sine peccato es. Qui autem peccato obnoxius est, quasi peccatorem non potest iudicare. Inexcusabilis est enim omnis homo, qui in alio ea quæ agit ipse condemnat. In quo enim alium iudicat, semetipsum adiudicat. Tibi, inquit, peccaui, & malum corã te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.) Tibi peccaui, qui me ad virtutis studia ꝓuocasti, qui me erudisti in lege tua. Tibi soli peccaui, quẽ solum absconditа cogitationum, & mentis occulta non fallunt. Et malum coram te feci, quem solum sanctificatio decet. Hominis testimonium declinamus, sed in conspectu tuo ea quę sunt indigna committimus. Iniuria est homini spectare flagitia. deum arbitrum omnium esse scimus, & eo ipso teste peccamus, & tamen in his iustificatur dominus deus noster, quia iniustitia nostra dei iustitiam commendat: & mendaciũ nostrum concelebrat veritatem dei. Sit enim deus verax, omnis autem homo mẽdax. Vt iustificeris in sermonibus tuis.) Sermones dei pleni veritatis sunt atque iustitiæ, ideoque vera sunt quæcunque locutus est dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendit ad fraudem: & quia definiuit, eò quòd non sit homo qui non peccet. Omnes enim declinauerunt, & inutiles facti sunt. Ideo vincit dum iudicatur, quoniam prolapsione vniuersorum probauit quæcunque de nostra iudicauit fallacia. Ergo si dixerimus quia iniquitatem fecimus, iustificamus deum in sermonibus suis. Si autem dixerimus quia non peccauimus, mendacem facimus deum: sed impossibile est mẽtiri eum. Nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est. Quantum igitur crimen, vt homo peccatorẽ se neget? Quoniam quantum in ipso est, summi dei videtur arguere ac refutare mendacium, qui tam moderatus & patiens est, vt vincat cum iudicatur. Veniens enim ad iudicium deus dicit: Popul' meus quid feci tibi, aut quid cõtristaui te, aut quid molestus fui tibi? Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen, Aaron, & Mariam. Plebs mea in mente habeto quid cogitauerit de te Balach. Singula in cõspectu tuo locat beneficia sua, vt tanquam de his iudices, quæ seruare debueras, quo magis reus fias, qui diuinis nõ potueris stare beneficiis. Quid feci, inquit, tibi? Tanquam reum se constituit, & te iudicem. Aut quid contristaui te? Offensi vultus non abnuit crimen, si tu deo es contristatus authore. Aut quid molestus tibi fui? Interpellationis iniuriam confitetur, si molestior æstimata est: addit beneficia, quorum gratiam non erubuit, qui existebat ingratus. In hac quoque caussa considera quomodo dominus se ipsi Dauid iudicandum præbuit, vt vinceret. Dicit enim Nathan: Hæc dicit dominus deus Israel, Ego vnxi te in regem super Israel, & ego liberaui te de manu Saul, & dedi tibi omnia quæ erant domini tui: & vxores illius in sinum tuum dedi, & dedi tibi domum ipsius Israel: & si pauca sunt, adiiciam tibi. Et quare pro nihilo duxisti dominum, vt faceres nequiter in cõspectu eius? Horum commemoratione conuentus cum videret inferiorem se esse, cum iudicat, ait: Peccaui domino. Ita iustificauit dominum, qui peccatũ suum negare ausus non est. Possumus & ita accipere: Iustificat dominum qui peccatum fatetur. Denique in euangelio habes: Quia publicani iustificauerunt deũ baptizati baptismo Ioannis. Baptista autem Ioannes Baptismum fecit pœnitentię. Qui autem agit pœnitentiam, delicta non abnuit. Ergo quia Dauid semper habebat delictum suum cõtra se, vtique nõ negabat quod & erubescebat, non negabat quod & agnoscebat. Non negando autem vtique commissi pœnitentiam gerebat erroris, atque ita confitendo delictum, iustificabat dominum, & ipse iustificabatur à domino. Iustificatur enim dominus, dum eius prædicatur iustitia, & ab eo venia postulatur. Simul & ipse iustificat confitentem, & iustificatur in sermonibus suis, sicut scriptum est: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris.

Lucæ. 7. Ioan. 8. Roma. 3. 3 Reg. 8. Psal. 13. 1. Ioan. 1. Micheæ. 6. 2. Reg. 12. Lucæ. 7. Esaiæ. 43.

An mortalis originis inquinamentum in quo concipimur, parentum sit, an prolis. Et quod prius incipiat in homine macula quàm vita. Caput XI.

ECce enim in iniquitatibus cõceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.) Quis tãto affectu agit pœnitentiam? Humi stratus iacuit fusus in lachrymas, cibum non gustauit, lauacro se abdicauit. Quid iam reliqua dicam, quod abstinuerit ornatu & comitatu regio? Adiunxit confessionem iniquitatis suæ, & in perpetua secula toto canendã orbe transmisit. Ecce, inquit, in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuũ ne auferas à me. Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ.) Antequã nascimur, maculamur cõtagio: antequàm vsuram lucis, originis ipsius excipimus iniuriam, in iniquitate concipimur. Non expressit vtrum parentum, an nostra. Et in delictis generat vnumquemque mater sua. Nec hic declarauit verũ in delictis suis mater pariat, an iam sint aliqua delicta nascentis. Sed vide ne vtrumque intelligendum sit. Nec conceptus iniquitatis exors est, quoniam & parentes non carent lapsu. Et si nec vnius diei infans sine peccato, multo magis illi materni cõceptus dies nõ sine peccato sunt. Cõcipimur ergo in peccato parentũ, & in delictis eorum nascimur. Sed & ipse partus habet contagia sua. Nec vnum tantummodo habet ipsa natura contagium. Bonum quidem coniugium, sancta copula, sed tamen qui habent vxores, ita sint ac si non habẽtes. Ipse thorus incoinquinatus, & nemo alterum fraudare debet, nisi forte ad tempus, vt vacent orationi: tamen secundum Apostolum non vacat orationi qui eo tempore vsum corporeæ illius conuẽtionis exercet: & mulieris menstruatæ coinquinatus est pannus, nec potest illis diebus purgationis suę offerre sacrificiũ. Et mulieris quæ generauerit, dies partus, & pleriq; alij à sacrificio feriati sunt, donec legitimo ritu sexta mũdetur. Ideo in quo voluit dominus nulla huiusmodi originis esse contagia, dicit illi dominus: Priusquàm te formarem in vtero matris tuæ, noui te: & priusquàm exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in gentibus posui te. Quis tantus, cui tam magna delata sunt? Nunquid Hieremias? Sed non ille vtique in gen-

Psalm. 50. 1. Corin. 7. Esaiæ. 64. Hiere. 1.

in gentibus propheta propositus, sed in Iudæa tunc temporis: nūc autem etiam in nationibus, quæ in Iesum dominum crediderunt. Vide tamen ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex virgine, iam dudum erat, & erat semper, & operabatur in vtero Mariæ cōstitutus, & ita sanctus erat, vt sanctificaret prophetas suos, in quò solo & cōceptus virginalis & partus sine vllo fuit mortalis originis inquinamēto. Dignum etenim fuit vt qui non erat habiturus corporeę peccatum prolapsionis, nullum sentiret generationis naturale contagium. Meritò ergo Dauid flebiliter in se deplorauit ipsa inquinamenta naturæ, quod prius inciperet in homine macula quàm vita.

Quod confitenti peccata sua subito splendor ueritatis effulgeat, & ipse ueritatem agnoscat. Et quid sit mundari hyssopo, atque lauari. *Caput XII.*

DVm hæc dicit, & peccatorū specialium atq; communium colluuiem confitetur, subito ei splendor veritatis, & candor spiritalis effulsit. Supergressus enim vmbram spiritu prophetico ipsa vidit mysteriorum sacramenta cœlestium, quorum typum Moyses præfigurauit in lege. Vulneratus igitur charitatis vulnere, & indagādæ captus veritatis cupiditate, in superiora suæ mentis extendit intuitum: & in futura prospiciens, thesauros sapientiæ & scientiæ vidit in Christo, præuidit Baptismatis sacramentum, & miratus gratiam, exclamauit subito dicens:

Psalm. 50.

Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Nō incerta mysteria, quia certa sunt: nec incerta secreta & arcana sapientiæ, sed non manifesta. Hoc enim significat, quia nullis essent manifesta. Quod enī

Esaiæ. 64.

oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, hoc præparauit deus diligentibus se. Videns igitur ea, dicit: Ecce iam non in vmbra, nec in figura, nec in typo,

1. Corin. 2.

sed in veritate lux aperta resplendet. Ecce nunc veritatem aspicio, splendorem veritatis agnosco, nunc te maiori domine deus noster veneror affectu. Ecce enim veritatem dilexisti, non per speculum, non in ænigmate, sed facie ad faciem te mihi Christe demonstrasti, in tuis te inuenio sacramentis. Hæc sunt tuæ vera sacramenta sapientiæ, quibus mentis occulta mundantur. Itaque iam lætus atque securus, quod vibrasset ei sapiētię plenitudo, dicit ad dominum:

Psalm. 50.

Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. Bene & veteris testamenti sacramenta non euacuat, & Euangelica docet mysteria præferenda. hyssopo mundari secundum legem postulat, lauari secundum Euangelium concupiscit: & supra niuem se existimat, si lotus fuerit, dealbandum. Per hyssopi fasciculum aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat typico baptismate. Lauatur autem, qui diluitur æterni fontis irriguo: & supra niuem dealbatur, cui culpa dimittitur. Deniq; de ipsa anima dicitur: Quæ est hæc, quę ascendit dealbata? antequam baptizaretur ipsa est quæ dicebat: Nigra sum & decora filiæ Hierusalem. Erat enim nigra, tenebroso peccatorum horrore deformis: sed posteaquam abluta per baptismum remissionem meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christum. Inde & per E-

Esaiæ. 1.

saiam dominus locutus est dicens: Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo: id est, si cruenta, si tetra, mundabo. Hęc est nix intelligibilis, de qua ait quod do-

Matth. 17.

mini Iesu in Euangelio refulserint vestimenta sicut nix: eo quòd peccatum nō cognouerit caro eius: quando se induit veniens in hunc mundum, ab omni fuerat munda delicto. Quid miraris si vidit baptismatis sacramenta? cum supra di-

Psal. 22.

xerit, vbi descripsit passionem domini: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit, super

Psal. 28.

aquam refectionis educauit me. Et alibi: Vox domini super aquas, deus maiestatis intonuit. Et de ipso sacramento ple-

Psal. 22.

nius dixit: Parasti in conspectu meo mensam, impinguasti in oleo caput meum, & poculum tuum inebrians, quàm præclarum est.

Quomodo dicantur exultare ossa humiliata propter peccatorum remißionem. Et quomodo rogandus sit deus ut non quidem respiciat, faciem autem suam à peccatis nostris auertat ea delendo. *Caput XIII.*

Psalm. 50. Matth. 24. Matth. 13.

MErito ergo iste quoq; exultans ait: Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. Probasti domine Iesu quia nunquàm verba tua prætereūt. Probasti illud euangelicū quod dixisti: Multi prophetæ & iusti voluerunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis. Ecce Dauid solo lætatur auditu, quia futura esset peccatorum remissio: & prophetat quia exultabunt ossa humiliata. Sicut omnia iusti ossa dicēt,

Psal. 34.

Domine, quis similis tibi? sic exultabunt ossa humiliata. Humiliantes scilicet animā suam iusti dicuntur, ergo ossa virtutis dicuntur ossa, velut quidam animi motus, vel animæ, qui motus humiliātur peccatis, sed exultant gratiæ cœlestis munere. Dicuntur & ossa populi Ecclesiarum. Vnde habes di-

Psal. 138.

ctum & in psalmo: Non est absconditū os meum, quę fecisti in abscondito. Os suum ecclesiam dixit, & plebis deuotæ

Ephe. 5.

conuentus sacros, quoniam sumus membra corporis Christi de carne ipsius, & de ossibus eius. Hoc igitur dicit, quia

Psalm. 5.

ecclesia domini omnia opera diuina cognoscet, & fidem resurrectionis accipiet. Sequitur: Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Vsitata est deprecatio, vt eos quos læsimus, obliuisci offensionis propriæ postulemus. Moraliter ergo deum rogat Propheta vt auertat faciem suam à peccatis eius, & tanquàm obliuia peccatorum eius assumat. Sed quia omnia spectat, & nihil eum præterit, obliuisci non potest: sicut nos, quos breui interuallo temporis eorum quæ cognouerimus, memoria subterfugit. Ideo bene agit vt faciem suam auertat, nō ab ipso, ne deficiat destitutus: sed à peccatis, vt vires non possint habere peccata ipsius. Quos enim aspicit dominus, illuminat: & in vultu domini pietas atque indulgentia est. Ideoque hic ipse ait: De vultu tuo iudicium meum prodeat. De vultu enim domini

Psal. 16.

venia, non pœna procedit. Rogandus est ergo vt nos aspiciat, auertat autem faciem suam à peccatis nostris, vt deleat ea. Quæ enim non aspicit, delet: & quæ deleuerit, ea à memoria sepelientur, sicut ipse dominus ait: Ego sum ego sum

Esaiæ. 43.

qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur. Peccatum autē aut donatur, aut deletur, aut tegitur. Donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per charitatē. Similiter & iniquitas, quę æstimatur habitudo mētis iniustæ: licet Ioannes in Epistola eum qui fecerit peccatum, & iniquitatem fecisse dixerit, sicut habemus scriptum: Omnis qui facit peccatum, & iniqui-

1. Ioan. 3.

tatem facit. Peccatum est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est. Tamen vt nobis videtur, omne peccatum est iniquitas: iniquitas autem operatrix culpæ aut delicti. Plus est ergo vt ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix & seminariū peccatorum: mala tollatur radix, ne malos fructus ferat: aboleatur erroris omnis affectus, vniuersa iniquitatum genera tollātur. Itaque quemadmodum intrans in animam sapientis disciplina, imprudentiam tollit, & scientia ignorantiam: sic perfecta virtus iniquitatem, & remissio peccatorum delet omne peccatum. Vnde præclare Apostolus ait: Quia do-

Coloss. 2.

nauit nobis peccata dominus Iesus, delens chirographum decreti, quod erat contrariū nobis, & ipsum inquit, de medio tulit, affigens illud cruci. Deleuit sanguine suo atramentum Euæ, deleuit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides igitur peccatum minuit. Et ideo dominus dimittens peccata

Matth. 9.

dicebat: Fiat tibi secundum fidem tuam.

De postulatione Prophetæ ut cor mūdum sibi creet. Et quomodo in eo in quo cor mundum est, innouetur in eius interioribus spiritus eius. Quomodo etiam peccator proiiciatur à facie dei. *Caput XIIII.*

Psal. 50.

COr mundum crea in me deus, & spiritū rectū innoua in visceribus meis. Superius mūdari ab occultis se petit, hic postulat cor mūdū creari sibi, qd̄ ei prouenit qui renouatur spiritu. In nouo enim homine cor mundum est, in quo veterum delictorum fuerit deleta colluuies, nec inscripta māserit aliqua iniquitatis effigies. Grande autem munus, cordis esse mūdi. Vnde pulchrè Salomon: Quis gloriabitur castum se habere cor? Et domi-

Prouer. 20. Matth. 5.

nus in Euāgelio: Beati mundo corde, ipsi enim deū videbūt. Propterea etiā Dauid cor mūdū habere cupiebat, ne à facie

domini proiiceretur. In quo autem cor mundum est, innouatur in eius interioribus spiritus. Viscera enim velut interiora sunt corporis, ita sunt & intelligibilia viscera animæ, vt sunt viscera misericordiæ, vt sunt interiora quæ benedicunt dominum, de quibus ait: Benedic anima mea dominũ, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Viscera autem animæ adinuẽtiones sensuum sunt, bonę cogitationis studia, virtutum perseuerantia, postremo illæ quæ Græcè ὑπομίαι dicuntur. Rectus autem spiritus, qui bene dirigit, qui deducit in viam rectam, hic est spiritus veritatis, vel certè recta hominis conscientia nullis inflexa peccatis, vel spiritus qui in homine est. Non prætermisimus quid alij sentiant, tamen nobis videtur quoniam de mysteriis dicit lectio, & futuræ gratia renouationis exprimitur, spiritúsque sancti infusio postulatur. Denique sequitur: Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Si quis nos offenderit seruulorum, auertere ab eo vultus solemus. Plerique autem diuitum amandare consuerunt mãcipia sua, & per agellulos relegare. & hæc pœna grauior æstimatur. Denique solent magis se offerre verberibus. Si apud homines hoc graue ducitur, quanto magis apud dominum deum nostrum? Quasi non hinc dolor parricidalis, reprimendus quidem si qua eum pietas tentare potuisset, eruperit, quod faciem suã deus à Cain muneribus auertit, respexit autem super munera Abel. Itaque tacito vultu alterum innocentem pronunciauit, alterum peccatorem. Ergo quasi vltimus seruus humiliat se: & quasi in peccato deprehẽsus, & offensæ reus, obsecrat vt flagelletur poti', quàm proiiciatur à facie domini. Quomodo proiiciat deus à facie sua, audi dicentem: Tollite illum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dẽtiũ. Qui non emẽdatur à facie eius, in tenebris constituitur. Ideo iustus ne tenebras patiatur, ait: Vultum tuum domine requiram. Vbi enim domini vultus, ibi lumen est, sicut scriptũ est: Faciem tuam illumina super seruum tuum. Denique vbi primum intuitus Petrum vidit, & illuminauit. Grande igitur supplicium proiici à facie dei. Proiectus est Adam de paradiso, nec immerito. ipse enim antè se absconderat à facie dei. Exiuit & Cain à facie dei, non solũ post parricidale cõmissum, sed etiam postquàm deum putauit, esse fallendum, vt crimen negaret. Peccator igitur excluditur à facie dei, iustus autem dicit: Ecce ego. Denique ipse Dauid cũ videret interire populum, semetipsum obtulit, dicens: Ego sum, ego peccaui, & ego pastor male feci. & sic ira domini mitigata est, & venia donata. Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi proiiciuntur. Ideoq; seruanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata nostra auferatur à nobis. Non enĩ proiicitur in quo spiritus sanctus est, sed inoffenso muneris sui fructu studet se domino semper offerre, sicut ille qui dicenti domino, Nunquid & vos vultis discedere? respondit: Ad quẽ ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credimus. Simul illud considerandum, quia non auffertur spiritus nisi domini voluntate, sicut non datur nisi domini voluntate. Qui vtique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro sua voluntate diuiditur, sicut scriptum est dicẽte Apostolo: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Cum igitur non auferatur nisi domini voluntate, apparet quia vna trinitatis voluntas est.

De lætitia salutaris, quæ redditur naturæ rationabili. Et quis dicatur spiritus principalis. Cap. XV.

Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Cui debetur & redditur? Redditur rationabili naturæ lætitia salutaris. Lætitia autem & gaudium fructus est spiritus. Firmamentum quoque nostrum spiritus principalis est. Deniq; is qui principali confirmatur spiritu, non est obnoxius seruituti, nescit seruire peccato, nescit fluitare, nescit errare, nec studio nutat incertus, sed firmatus in petra solido stabilitur vestigio. Quem putamus dici spiritum principalem? Plerique spiritum rectum ad dominum referunt Iesum, qui peccatũ mundi abstulit, & omne hominum genus sui sanguinis effusione renouauit: & ideo dictum est, Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Spiritum autẽ sanctum, de quo dicit, Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me, spiritum intelligunt veritatis: spiritum vero principalem deum patrẽ arbitrantur. Quàm moraliter autem ait: Ne proiicias me à facie tua. Fideliter timet auferri sibi quam acceperat gratiam. Ideoque alibi ait: Oculi mei semper ad dominum. Et in posterioribus: Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorũ, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nobis. Certè hic est spiritus, author & princeps, qui regat mentem, confirmet affectum, quo velit trahat, in superiorem vitam dirigat. Sunt & qui acceperint spiritum hominis, qui in ipso est. Ideo ait Apostolus: Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus qui in ipso est? Qui potest scire omnia, quem hominis occulta nõ fallunt, potest in homine habere principatum.

Quod ille magnus sit fidei zelator, qui correctus à peccatis docet etiam iniquos ut se conuertant. Et quid sit liberari à sanguinibus. Caput XVI.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Ille præcipuus est gubernator, qui scopuloso in littore nauim gubernat. Ille doctor bonus, qui duriora acuit ingenia ad eruditionis profectum. Ille bellator egregius, dux mirabilis, qui timidiores accendit in prælium, & exploratis locorum fulcit ingeniis, vt infirma virium commoda stationis opportunitate compenset. Ille similiter magnus etiam fidei zelator, qui iniquos docet. Vnde pulchrè ait: Docebo iniquos. Non dixit: Docebo iustos. nouerunt enim iusti vias domini, sed iniquos inquit docebo. Denique author prudentiæ & magister omnium dicit: Non veni iustos vocare, sed peccatores. Et medicus ille cœlestis, Non opus est sanis, inquit, medicus, sed infirmis. Siue igitur ex persona illius qui gentes vocauit, siue ex sua, bene posuit: Docebo iniquos vias tuas, quia commutare vitiosos affectus potest, propositúmque conuertere doctrina cœlestis: & operatio diuina sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere, vt hi qui sine lege viuebant, conuertantur ad dominum. Verum qui ante auertebantur, regalis quoque exemplo pœnitentiæ, qui iniquitates & acerba exercent flagitia, corrigantur: & fide atque opere conuersi, doctrinæ remedium salutaris accipiant, ingrediantur domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diuerticula præcipitis prolapsionis offendant. Sicut enim bonæ vitæ specimen & virtutis exẽplar in iis viris est, qui inoffensa vitæ suæ tẽpora percurrerint, ita qui anteactis renunciantes flagitiis vel incredulitatis erroribus emendauerint cursum posterioris ætatis, his ad imitandum propositi sunt qui vel opere vel cogitatione labuntur. Sequitur: Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ. Et ad Vriæ mortem potest referri, quod mandatæ necis eius conscius, veniam tanti poscat admissi. Et quanuis rex legibus absolutus, suæ tamen reus sit conscientiæ. Quibus vinculis se enodari desiderans, diuinum sibi precatur auxilium, vt ab omni criminis perpetrati labe mundetur. Et reuera cum mitis & corde mansuetus egregia semper dederit sanctus Propheta suæ mansuetudinis & pietatis insignia, ita vt aduersariis suis frequenter ignouerit, atque ab eorum nece putauerit abstinendum, non est mirum quod tam grauiter doleat fundendi sanguinis innoxij sibi obrepsisse peccatum. Ideo liberari se à sanguinibus, hoc est à peccatis mortalibus postulauit. Laudauit dominum deum suum, iustitiam domini prædicauit. Ideoque addidit: Exultauit lingua mea iustitiam tuam.

Quod os peccatoris deus claudat, ne loquatur iustitias eius: illius autem labia aperiat, qui accipit uerbũ in apertione oris sui. Et quale sacrificium deus eligat. Qui etiam dicãtur muri Hierusalem, & quid sit sacrificium iustitiæ. Caput XVII.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Qui enim laudat dominum, ab inimicis suis erit saluus, vt scriptũ est. Et certè supra dixerat in quadragesimonono psalmo: Peccatori autẽ dixit deus, quare tu enarras iustitias meas? Cũ ergo per os suum dixerit quod peccatorem prohibuerit deus suas enarrare

narrare iustitias, vtique ipse enarrando iustitiam dei, declarauit commissum hoc nequaquam sibi imputatum esse peccatum. Et addidit: Labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuã. Os peccatoris deus claudit, ne loquatur iustitias dei: iusti aperit vt loquatur. Cuius ergo labia aperit, hunc peccati absoluit reatu. Illius autem aperit labia dominus, qui accipit verbum in apertione oris sui. Vnde & Apostolus petit se adiuuari orationibus plebis, vt aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Linguam vero pro sermone accipimus eius qui exultat in dei laudibus. Vnde & illud sic æstimatur: Lingua mea calamus scribę velociter scribentis, sermo infusus Prophetæ. Quod si ex persona Christi dictum accipim᷒, vide ne scriba sit velociter scribens verbum dei, quod animæ viscera percurrat & penetret, & inscribat in ea vel naturæ dona vel gratiæ. Lingua autẽ sit sanctum illud ornatum corpus ex virgine, quo vacuata sunt venena serpentis, & euangelii opera toto orbe celebranda decursa sunt. Accedit ad euacuãdum peccatum, quod humilitatem suscepit. Contriuit cor suum, quod magis sacrificium domini elegit quàm holocausta pro peccatis, quæ secundum legem offerri solebãt. Denique supra ait: Holocausta & pro peccato non postulasti, tunc dixi: Ecce venio. id est, non rapinam arbitratus esse me æqualem deo venio. formam serui accipiens: venio in specie susceptionis humanæ, in veritate crucis mortis humilitate obedientiam probaturus, vt inobedientia deleatur. Merito ergo & hic dicit: Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non spernit. Et sicut supra dixi, certum est mysterio conuenire quod ipse dominus Iesus videtur hic quoq; ex sua persona loqui, qui superius illud personæ suæ euidenti testificatione deprompsit. Ipse enim verus Dauid manu fortis, verus, humilis, atque mansuetus, primus & nouissimus: æternitate primus, humilitate vltimus: per cujus obedientiam humani generis culpa deleta, refusa iustitia est. Ipse inquam Iesus vmbræ finis & legis, aduenit humilitatis magister, docere superbos sensu, & tumore cordis inflatos, ad mãsuetudinẽ & simplicitatem esse migrandum. Quomodo igitur in typo eius mysterij peccatum imputari potest, cum in ipso mysterio sit remissio peccatorum? nisi forte ideo Dauid iniquitatem suam, peccatumque confessus est eius admissi, vt & ipse ad remissionem peccati, & gratiam mysterij pertineret. Nam quid sibi vult quod vir peccatum suum confitens, de Sion & Hierusalem psallit, dicens: Bene fac domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem? nisi quia accelerari ei placet ecclesiæ congregationẽ per vocationem gentium: quæ non ancillæ filij, sed liberæ Hierusalem illius quę in cœlo est, fidei suę prosapiam toto orbe diffunderet, & spiritalium septa murorum doctrinæ apostolicæ fundaret asser tione. Muri itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina sunt. Muri Hierusalem ecclesiarum conuentus sunt toto orbe fundati. Ecclesia enim dicit: Ego murus, & vbera mea turris. Et bene muri Hierusalem ecclesiarum conuenticula, quoniam quisquis bona fide atque opere ingreditur ecclesiam, fit supernæ illius ciuis & incola ciuitatis quæ descendit de cœlo. Hos muros lapidũ ædificat structura viuẽtiũ. Vides igitur quòd Hierusalem veram & Sion dixit, cum dixerit: In voluntate tua Hierusalem & Sion. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. hoc est sacrificium corporis Christi, qui ait cum de propria passione loqueretur: Aperite mihi portas iustitiæ & ingressus in eas confitebor domino. Et in euangelio ait ad Ioannem: Sine modo. sic enim oportet nos implere omnẽ iustitiam. Et infra: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Iustitia Christus est. Sacrificium ergo Christi acceptabile futurum patri asserit. Hoc est ergo de quo & supra ait: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. hęc est iustitia spiritalis, oblatio & holocaustũ feruentis deuotionis, & infusionis spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spiritale domini altare cœperint admo-

Colos. 4. Psalm. 44. Psal. 39. Philip. 2. Psalm. 50. Ibidem. Cantico. 8. Psal. 50. Psal. 117. Matth. 3. Ibidem 5. Psal. 4.

A ueri animæ credentium, quæ renunciantes voluptatibus atque deliciis, tanquam aratrum in visceribus suis ducant, vt fructus possint ferre piæ culturæ. Vel certe ita, cum benedixeris ecclesiam ex gentibus acquisitam, & spiritale sacrificium iustitiæ cœperit frequentari, tunc & martyres sancti, qui suum pro Christo corpus obtulerunt exarandum, tanquam vituli sacris altaribus offerentur, sicut in Apocalypsi Ioannis scriptum inuenimus, quia sub altari erant animæ eorum qui pro domini Iesu nomine corpora sua obtulerunt martyrio, vt Christi sibi gratiam mercarentur: cui est honor & gloria, laus perpetua cum deo patre & spiritu sancto à seculis & nunc & semper & in omnia secula seculorum. Amen.

Apoca. 6.

FINIS.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI GVILHELmo *duci Cliuensi, Iuliacensi, Montensi, Comiti Marchiæ, & in Rauensburg &c. Erasmus Roterodamus S. D.*

B

VOs in opacis saltib᷒ clarissime princeps, nos in vetustis bibliothecis venari solemus, in quibus nuper nacti sumus duos libellos, titulo quidẽ diuum Ambrosium autorem præferentes, sed ipsa phrasi, Ambrosianæ dictionis æmulum, verum ita feliciter æmulum, vt dotibus aliquot præcurrat. Nam & explicat dilucidius, & minus à re digreditur, nec apte pariter ac dense citandis scripturarum testimoniis, nec pietate sentẽtiarum, nec allusionum gratia, nec aculeorum acrimonia, Ambrosio tot suspiciendo nominibus inferior, mea quidem sententia. Huius arbitror esse libellos duos, quos habemus Ambrosij titulo de vocatione gentium. O nos felices, si theologi, quorum bona pars nunc sophisticis argutationibus insenescit, huiusmodi progymnasmatis, in adytis arcanarum literarũ ad Ecclesiasticas conciones exercerentur. Sic enim nemo loqui potest, nisi qui scripturas diuinas omnes penitus excusserit, imbiberit, concoxerit, tantóque vsu contractarit, vt in naturam abisse videantur. Habes ornatissime princeps duos Heroas, eximiæ pietatis exempla, quorum alterum deus in graue crimen prolabi passus est, vt in eo cunctis quidem hominibus, sed præcipue principibus ostenderet pœnitentiæ remedium: alterum facultatibus vniuersis exutum, liberis ac nepotibus orbatum, diris etiam corporis vlceribus excruciari passus est, vt in hoc ederet omnibus inuictæ tolerantiæ formam. Grauior erat Dauidis calamitas, quàm Iobi. Hic enim externis tantum spoliatus est, incolumi possessione omnium optima, bona mente. At is qui ab amore numinis excidit, plus iacturæ fecit q̃ si mũdum vniuersum vnà cum vita corporis amitteret. Proinde Dauid tam misere, tã sine fine plorans, nos admonet, quàm aduigilandũ sit, ne quid huius possessionis nobis pereat. Iobus gratias agens, docet hominem, nec in summa rerũ prosperitate tollendos animos, nec in quamlibet grauibus fortunæ procellis exanimari oportere, modo hoc sit incolume, quod vnum beat hominẽ, nec nobis nisi nostro vitio potest eripi. Confido futurum, vt Christo tuam eximiam indolem moderante, nec in Dauidis lachrymas, nec in Iobi calamitatem incidas: expedit tamen sapientis animum ad omnes casus qui possunt homini accidere, præmunitum atque instructum esse. Bene vale. Datum apud Friburgum Brisgoiæ. Kalendis Iuliis. Anno M. D. XXIX.

C

D

Diui

DIVI AMBROSII LIBER DE *Apologia Dauid.*

FOrtasse plerosque psalmi titulus offenderit, quem audistis legi: quod venit ad Dauid Nathā propheta, cū intrauit ad Bethsabee: simúlq; etiam nō mediocrem scrupulum mouere potuit imperitis, euangelij lectio quæ decursa est, in quo aduertistis adulteram Christo oblatam, eandémque sine damnatione dimissam. Nam profecto si quis ea auribus accipiat ociosis, incentiuum erroris incurrit, cum legerit sancti viri adulterium, & adulteræ absolutionem: humano propemodum diuinóque lapsus exemplo, quod & homo putauerit adulterium esse faciendum, & deus censuerit adulterium non esse damnādum. Lubrica igitur ad lapsum, via vel veniæ, vel concupiscentiæ. Accedit illud, quod ipsas faces iuuenilis lasciuiæ videtur accēdere: quia adulteriū suum non erubuerit, non celauerit, sed quadam diuini carminis prædicatione vulgarit. Quid ergo tam impudens, tam improuidus sanctus Dauid fuit, vt ipse suum cātaret opprobrium: maxime cum ipse in alio quoque qui hodie decursus est psalmus, dixerit: Vsquequo peccatores domine, vsquequo peccatores gloriabūtur? Alios de peccato gloriari prohibet, & ipse etiam sacrato carmine gloriatur? Quomodo ista distinguimus? Esto tamen, Dauid petulanter errauit. Nunquid & Christus errauit, vt putemus eum non rectum habuisse iudiciū? Bene ergo quasi ad eos Dauid hodie prophetauit dicēs: Intelligite insipientes, & stulti aliquando sapite. Quomodo enim Christus potuit errare? Fas non est, vt hoc veniat in sensus nostros. Qui plantauit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Christus ergo interrogare culpam, & accusationem iustam audire nesciuit? Christus petulantiam potuit approbare? Christus qui corripit gentes, arguendam adulteram non putauit? Christus qui nouit vniuscuiusque cordis interna, & scientiā docet legis: aut falli potuit errato, aut contra legis seriem iudicare? Et quomodo ipse dixit: Non veni legem soluere, sed adimplere? Christus qui condemnat occulta, potuit dissimulare vulgata? Christus qui fecit tempora, potest nescire tempora? Qui nouit cogitationes hominum vanas, non nouit etiam criminosas? Et ideo satis illi responsum sit, qui cum creatorem negare non possint, negant tamen potentiā creatoris: qui cum sapientiam fateantur, insipientiam asserunt obiiciendo ei imprudentiam futurorum. De quo possemus latius dicere, sed alius propositus nobis videtur esse reatus: & licet diuersarum serie decursa sit lectionum, in eandem tamen assertionē proficiunt, & maxime psalmi titulus & euangelica lectio. Sed quamuis conueniat vna assertio, tamen iuxta ordinem lectionum sit ordo tractatus: & ideo de titulo psalmi prius tractandum videtur. Proposità est historia, quæ adulterium habeat & homicidium. Nam ita reperimus in libro scriptum esse Regnorum: quia Dauid rex, cum deambularet in domo sua, lauantem se Vri vidit vxorem, amauítque illico, & iussit accersiri. Deinde virum eius innocentem (vt scriptura inducit) bellatoribus obiici iussit acerrimis, vt vi opprimeretur hostili. Hæc facta sunt: nec negantur. Quomodo igitur defenduntur? Bene admonet euangelica lectio, etiam cum peccatum appareat subreptum, tamen debere esse iudicis iudicium: ac memorem vnumquemque esse oportere suæ conditionis & meriti. Sæpe enim etiam & in iudicando maius iudicium est, quàm peccati ipsius de quo fuerit iudicatum. Nam si præscriptum est à quibusdam sapientibus mundi, vt iudicando caueatur, ne maior pœna quàm culpa sit, ídque seruatur: quanto magis id seruandum videtur, vt vnusquisque de alio iudicaturus, de seipso prius iudicet, nec minora in alio errata cōdemnet, cū ipse grauiora commiserit? Quis es igitur tu, qui Dauid sanctum virum iudicas? Gentili dico, Iudæo dico, Christiano dico. & ideo tripertito mihi distinguendus esse videtur tractatus, vnus aduersus Gentiles, alius aduersus Iudæos, tertius apud Christianos. Primus ergo aduersus Gentiles mihi sermo est, qui plerunque obiectare consueruntt: Ecce quomodo Christiani innocentiam sequuntur, fidem præferunt, religionem venerantur, castitatem docent, quorum principes & adulteria fecisse produntur. Ipse Dauid de cuius genere (vt dicitis, inquit) nasci Christus se elegit, ipse & homicidia sua & adulteria decantauit. Et quales possunt esse discipuli, quorum tales magistri sunt? Quid igitur? Negamus factum, an repudiamus magistrum? Nihil horum. Sed qui speciem obiicit, communitatem consideret. Species facti est: communitas naturę. Nihil ergo mirum, si intra generalitatem species est. Agnosco enim hominem fuisse Dauid, & nihil mirum: agnosco commune vt homo peccet. Nec enim noua infirmitas conditionis humanæ, magísque mirum videtur si homo peccato careat, quàm si peccatum iniquitas fecit. Igitur peccat sanctus Dauid. Nullo ambiguo vos tenebo: fecit adulterium, cōmentus est homicidium, & commentus est & peregit. Peccauit, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit & fleuit, quod non solent reges. Rogauit veniam, non arrogans potestatis: sed infirmitatis suæ conscius, prostratus in terram cilicio se operuit, oblit⁹ imperij, & memor culpæ. Quem mihi tu huiuscemodi reperias virum, qui in potestate constitutus non magis peccata sua diligat, culpā prædicet, crimina defendat: qui putet sibi quod non decet non licere, qui se legibus obstringat suis: & quod per iustitiam nō licet, nec per potestatem licere cognoscat? Non enim soluet potestas iustitiā, sed iustitia potestatē. Nec legib⁹ rex solutus est: sed si peccat, leges suo soluet exēplo. An fieri potest, vt qui de aliis iudicat, suo ipse sit liber iudicio: & in se suscipiat, in quo alios adstringit? Bonus ergo Dauid: & multo admirabilior qui potestatem vicit, q̃ qui amorem. Castitas enim corpori nonnunquam defertur, frequenter errori: potestas deo subditur, & facilius reperias qui se in amore cohibeat, quàm in potestate moderetur. Non ergo ignoscis quod minus est, in quo maiora miraris? Lubrica in omnibus hominibus, & prona natura peccādi: lubrica etiam in bonis moribus licentia potestatis, & oblatio facultatis. Nō enim distat ira regis ab ira leonis: sed qui stimulat illum & admiscetur, peccat in animam suam. Caue ergo ne stimulet aliquis potestatem, ne casib⁹ anima irretita, corporis vitium non possit exuere. Non ergo mirum, si etiam Dauid specie lapsus est potestatis, sed multo amplius admirandum, quod fidei contemplatione reuocatur. Videtis igitur quod potestas hæc secularis frequenter nihil prosit, & plerunque obsit. Sæpe enim culpæ exitus, in authoritatem est potestatis. Noli igitur tu quicunque es rex, de potentia & facultate præsumere. Cor enim regis in manu domini. Noli tibi de populorum subiectione blandiri, quia non saluabitur rex per multitudinem virtutis suæ: nec gigas saluus erit in multitudine virtutis suæ. Non enim in altis tabernaculorum fastigiis preciosóque tectorum culmine: sed super timentibus eum beneplacitum est domino, & in eis qui sperant super misericordia eius. Lubricā igitur videmus ad vitia potestatem, nec tamen semper inflexam dixerim: quoniā regali potestate sublimem & Dauid legimus cultus auxisse diuinos, & Salomonem templum deo consecrasse. Nunc illud quod perstrinximus afferamus, facultatem imperandi incentiuum esse peccandi: & secundum historiæ seriem prosequamur. Non adulterasset Dauid alieni ius thori, & fœderati pacta coniugij, nisi nudam & lauantem mulierem de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptum est: Non intendas in mulieris speciem: & non cōcupiscas mulierem. Ait alibi: Ad omnes irreuerentes oculos caue: nihil de continentia tua & virtute præsumas. Etenim fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur: & ideo causam primo peccati fuge. Nemo enim diu fortis est. Neque fragili tantum, sed omni homini dicitur non te vincat concupiscentia formæ: si non vis vinci, non congrediare peccatis, nec de te vitia coronētur: neq; capiaris oculis, neq; abripiaris palpebris. Vilis tibi mulier videtur ad precium, sed ad vitium appetibilis est: quia mulier virorum preciosas animas capit. Difficile est itaque, vt quisquam libidinis irretitus illecebris immunis euadat. Nec mea tantum hoc

sententia

sentẽtia difficile iudicatur: sed etiam sancti Salomonis prouerbiis impossibile iudicatum est, qui suo ductus exemplo ait: Ligauit quis ignem in sinu, vestimenta autem non combureret? vel ambulauit quis super carbones ignis, pedes autem non combureret? Caue ergo & tu, ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis & amorem accendas: ne corporeum vestimentum illo animi consumatur incendio, ac perpetuitatem resurrectionis amittas: vel certe vestigium tuæ mentis vratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum. Nam qui vritur corde: comburitur corpore. Omnibus igitur modis, lasciuæ mulieris vitandus occursus est. Et ideo prudentiam discipulã adquire tibi, inquit, vt te custodiat ab vxore aliena & fornicaria: ne te laqueis labiorum suorum teneat obligatum, & criniculis erroris inuoluat. Itaque vnde debeas cauere meretricem, propheta te docuit: vt à fenestra caueas eius ingressus. A fenestra enim domus suæ intrat. Fenestra eius, est oculus: & ideo ad omnes irreuerentes oculos caue, ne per fenestram introeat amor, libido penetret. Etenim mulier fornicaria inlicit visu amatorem: & nisi petulantem obtutum mentis animíque compescas, mors ingreditur per fenestram. Non est delidiosa petulantia meretricis, non ociosa lasciuia: quæ facit iuuenum volare corda, vt propriæ mẽtis nequeant tenere cõstantiam: & huc atque illuc feruido amore rapiantur. Caue ergo huiuscemodi mulierem quæ pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos, oculis ligat, verbis inlicit, institis lectum intexit suum, & tapetis ab Aegypto stratis. Neque enim de cogitatione diuina, sed de seculari illecebra assumit ornatum: quæ merito virum suum dicit absentem, quoniam non potest adultera omnis Christum habere præsentem. Vides igitur quantis retibus etiam sanctorum corda capiantur: & ideo ne mireris si etiam sanctus Dauid captus est, vir quidem magnus, & qui allophylum immanem corpore, armis quoque bellicis inhorrentem, fide vicerit: sed vtinam se ipse vicisset, vtinam sicut illum aduersarium strauit, sic potuisset interiorẽ aduersarium suum sternere ac superare. Grauior est pugna eius qui intus: quàm illius qui foris dimicat. Sed quid de solo Dauid loquor? Accersamus etiam alios ad tractatum huiusmodi, ne imbecillitatem Dauid magis, vnius scilicet hominis, putemus, quàm corporeę conditionis fuisse infirmitatem. Sampson validus & fortis, leonem suffocauit: sed amorem suum suffocare non potuit. Vincula soluit hostiũ: sed suarum nõ soluit nexus cupiditatum. Messes incendit alienas: & vnius ipse mulieris accensus igniculo, messem suæ virtutis amisit. Salomõ templum deo condidit: sed vtinã corporis sui templũ ipse seruasset. Verum ad ipsum à quo discessit reuertatur oratio. Triumphauit Dauid in decem milibus, sed errauit in viginti & amplius milib⁹: & quia errauit, hominem se esse cognouit, confessus est culpam, veniam deprecatus est, dicens ad dominum: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Si Dauid infirmus, tu fortis es? Si Salomon lapsus est, tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum? Ergo si errauerunt iusti, errauerũt tanquam homines: sed peccatum suum tanquam iusti agnouerunt. Si iusti pœnæ attrocioris exceperunt sententiam, tu quẽmadmodum tibi spem impunitatis proponis, cum scriptura dicat: Si iustus vix saluus sit, peccator & impius vbi parebit? Aduertitis ergo filij, quàm plerunque etiam bonum propositum subruat causa mœchandi: & ideo causas ipsas primo fugere & vitare debetis. Non vis amore capi, noli in speciem mulieris intẽdere: quia oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquitur peruersa, & iaces tanquam in corde maris, & sicut gubernator in magno turbine. Magnam enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum: quæ velut in quodam freto corporis nauigantem hinc atque inde perturbant, vt gubernator sui, animus esse nõ possit, die ac nocte caliginem amoris ignorans. Oculis igitur excæcatur libido, sed ebrietate succenditur. Omnis enim ebriosus & fornicator, pauper fiet. Nec tibi de potentia blandiaris potandi. Noe ebriatus est, & qui non inebriatus est diluuio, inebriatus est vino. Sed ille naturam vini ignorabat (non enim ante potauerat) tu in illo didicisti cauere quid debeas. Loth per somnum deceptus est: & tu si nõ vis decipi, somnum mentis tuæ discute, ne ebrio illudat filius, aut filia dormienti. Non pietas illic, sed ebrietas ridetur: nec pater illic, sed dormiens circunscribitur. Vis nõ aduri, noli ad ignem accedere. Vis non præcipitari? Nutantia fuge, prærupta euita, caue caduca, declina labantia. Vides igitur in illis qui iusti esse meruerunt, non alteram fuisse naturam, sed alteram disciplinam. Post primi hominis lapsum, iustámque sententiam, cum in vno carnis damnatus sit appetitus, vitium traxit conditio, infecit culpa naturam, sed naturæ ipsius vitium, fides temperauit, & deuotionis intentio mitigauit offensam. Conuertimini igitur ad dominum gẽtes, scitote quoniam dominus ipse est deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos. Scitote quoniam caro sumus & puluis. Relinquamus ergo quæ fecimus: & ipsum nostri veneremur auctorẽ, qui vitam dedit, peccata donauit: qui solus potest dicere, ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates vestras, & memor non ero. Magnus plane & misericors deus: qui beneficiũ confert, nec beneficij munus exprobrat. Miramini quod Dauid regem fecit, victorémq; multarum gentium? Sic seruulos suos consueuit euehere. Non auarus munerum, nec beneficij parcus, nec gratiæ angustus & frugi: sed opulentæ largitatis, quos redemit à peccato, auget in præmio. Hæc aduersum Gẽtiles. Sed quoniam tripertitam diuisionem tractatus huius polliciti sumus, vnam aduersus Gentiles, aliam aduersus Iudæos, tertiam apud ecclesiam: nunc contra Iudæos videtur esse tractandum. Aduersus Iudæos quid igitur nobis propositum sit recenseamus. Titulus inquit psalmi, Dauid intellectus, cum venit ad eum Nathã propheta: cum intrauit ad Bethsabee. Nempe historia hæc & adulterum Dauid inducit & homicidam, & hunc vos Iudæi dicitis esse dei filium: sed deus virtutum est, non criminum. Et de hoc dicit deus pater: Thronus eius sicut dies cœli. qui dolum fecerit, peccata non vicerit? & quomodo scriptum est: Nemo sine peccato, nisi vnus deus? Si igitur nõ potest non esse deus qui dei filius est, vtique dei filius, arbiter iustitiæ, non est obnoxius culpæ. Qua autem opinione vel Dauid dei filium iudicatis, vel Salomonem putatis? An quia scriptũ est: Deus iudicium tuum regi da, & iustitiã tuam filio regis? & quia titulus psalmi, in Salomonem psalmum septuagesimum dicit esse compositum? Sed quem Salomonem dicat aduertite. Salomon enim pacificus est: hoc habet interpretatio. Psalmus in eum dicitur, quem vere scimus esse pacis authorẽ. Quomodo autem Salomon pacificus? Non hoc Ioab sanguis ostendit, quem inter altaria templi iussit occidi: non Adoniæ pœna, quem affectatę affinitatis regiæ reum pertulit, nec matris obsecratione ab indignatione reuocatus. Quomodo autem in Salomonem Dauid filium existimatis cõuenire quod scriptum est: quia permanebit cum sole & ante lunam in secula seculorum, cum ille breuis vitæ adeptus vsuram, angustis terminis viuendi spacium transegerit? Quomodo autem de eo dicitur: Dominabitur à mari vsque ad mare, cum ille intra Syriam constitutus, hoc est intra vnius regionis prouinciam, circunscriptos fines habuerit imperij: solus autem Christus vsque in orbis terminos suum propagarit imperium? Solus enim iste est, de quo bene psalmi series prophetauit, quia reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei. Hũc enim nouimus gentibus vniuersis & nationibus imperantẽ: in circunscripto imperio, intermina potestate. Non ergo Salomon dei filius. Sed qua ratione eum dei filium putauistis? An quia sapiens fuit? Sed hic sapientiam postulauit: quam quia non habebat, orauit vt acciperet, & accepit. Christus ipse sapientia est, naturaliter in vniuersum habens quod in rebus humanis Salomõ accepit per gratiam. Denique quod accipitur ex tempore, in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec principio sui habuit: nec in fine possedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit: & postea auersus à dei cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, vt offenderet. Offendit intantum, vt etiam quod meruerat amitteret. Cur igitur hunc dei filium credidistis? An quia templum deo cõdidit? Sed hinc dominum & deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: Nisi dominus ædifica-

ædificauerit sibi domum, in vanũ laborauerũt qui ędificant eam. In vanum laborauit, qui ædificauit id templum, quod subiectus ignis exussit. An quia Dauid patri ipsius dictũ est: Non tu ædificabis mihi domum: sed cum tu dormieris, excitabo semen tuum post te? Verum ibi quoque templum, non corporale non materiale promittitur (neque enim deus in manufactis habitat) sed templum est sancta ecclesia, quæ vtique non humana sed cœlesti virtute fundatur. Nam si pręstantioris licet, sed humanæ tamen virtutis opera miremur, multos huiuscemodi reperiemus, quos cum Dauid & Salomone cõparare possimus. Et ideo vbi operis æqualitas est, non est excellentia potestatis. Nec plures possumus dicere dei filios, cum vnũ dei filium legerimus: sed non ex beneficiis suis quæ in parentes nostros contulit, facienda est iniuria dei filio. Multi enim præclari viri, sed per vnum Iesum Naue stetit, inquit, sol contra Gabaon. Videtis eum vltra Dauid regis processisse virtutẽ. Terrenis enim Dauid, non syderibus imperauit. Videtis etiam solem ministrum esse non dominũ, qui etiam voci seruierit humanæ. Stetit tamen: quia in Iesu & typum futuri agnoscebat, & nomen. Neque enim in sua virtute, Iesu Naue, sed in Christi mysterio cœlestibus luminibus imperabat. Designatur enim dei filium in hoc seculũ esse venturum: qui mundani luminis concidentis & iam vergẽtis in tenebras, virtute diuina differret occasum, lucem redderet, inueheret charitatem. Enoch quoque raptus est ad cœlum, sed tamen ille raptus est, hic regressus. Raptus est ille, ne malitia mutaret cor eius: ipsam malitiam seculi hic aboleuit. Helias curru atque equis ascendit ad cœlum, Christus autem descẽdit è cœlo: nec curru & equis, vt ille cõscendit: quia ille aliter nequiuit, hic autẽ, propria virtute remeauit. Helisæus in Iordanem leprosum lauare præcepit, vt ab omni contagione mundaretur: hic in Iordanem totum diluit mundum. Moses ipse cui crediti sunt populi Iudæorum, aquam diuisit: & ille quidem diuisit elementa, quia non diuisit potentiam trinitatis. Separauit moles aquarum: quia patrem non separauit à filio. Videtis quanti viri: & qualium documenta operum dereliquerint. Quemadmodum igitur quos pares Dauid regi vel Salomoni virtute cognoscitis, conditione impares iudicatis, vt Salomonem Dauid filium putetis ad dei sedere dexteram, præsertim cum ipse Dauid euidenter de quo dictum esset, expresserit? Neque enim de filio suo diceret: Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam. Quomodo enim filium suum dominum nominaret? Lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides: vt ad dexteram dei omnipotentis mortalem hominem loces. Alius est ille qui sedet ad dexterã, qui corpus suscepit, non qui cœpit à corpore: qui ante luciferum genitus est, id est ante omnium luminum claritatẽ: quoniam ipse creauit variorum luminum dignitates. Nam Salomõ vtique post luciferum est, Salomon sacerdos non fuit: & ideo dici ei à domino omnipotente non potuit: Ex vtero ante luciferum genui te. Dici ei nõ potuit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: maxime cum illo tempore quo Salomon fuit secundum ordinem Aaron, non secundum ordinem Melchisedech, fuerint sacerdotes. Adhuc enim sacerdotes sanguinem hircorum atque taurorum pro peccatis plebis & erroribus, offerebant. Postea vero quàm Christus aduenit, qui semetipsum pro salute obtulit mundi (vt quos taurorum sanguis lauare non poterat, Christi sanguis ablueret) semetipsos cœperunt offerre pro hostiis sacerdotes: itaque vna quæstione dominus noster Iesus Christus omnium hæreticorum ora sepsit, sacrilegia conclusit. Non solum enim Iudæos, sed etiam Photinianos & Arrianos, & Sabellianos hac redarguit quæstione: & ideo nobis (quoniam Iudæos defecisse iam cernimus, & illam execrabilem perfidiam imminutam) iam de Arrianis qui non multum à Iudæis differũt, Photinianísque & Sabellianis, aliqua in istius quæstionis tractatu perstringenda sunt. Taceat ergo Photinus, qui Christum Dauid filium, non dei dicit: & taceat, damnatus voce cœlesti. Quomodo enim dicit Christum filium Dauid esse, cum ipse Dauid dixerit in libro psalmorum: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Si Dauid, inquit, dominum illum vocat, quomodo filius est? Non ergo Dauid filius, sed dei filius Christ᷒. Taceat etiam Sabellianus, cum leget dominum domino dixisse. Intelligat non eundem & ipsum esse, cui dicit, & cui dicitur. Nec enim sibi pater dixit: Sede à dextris meis, nec sibi dixit, Ponã inimicos tuos: & aliquando intelligant omnes, filium esse qui à dextris sedet: & hanc distinctionem inter patrem filiúmque custodiant, vt sit distinctio patris & filij: quod alius pater, alius filius: quia vna in sede, vna maiestate potiuntur, & sedent, non pro discerniculo dignitatis, nec pro ordine potestatis: sed pro copula charitatis: in quo vnam patris & filij intelligant potestatem: in quo & Arrius conticescat, qui contraria Sabellio erroris vrget vestigia. Audiat dominum domino dicere, audiat ad dexteram patris filium sedere: & desinat de sermone atque ordine hominum diuinitati facere quæstionem. Nec argumentetur hic, quia pater dicit, sede: legimus enim & alibi, etiam sine patris dicto, sedere filium, sicut scriptum est: Et sedet ad dexteram dei. Et alibi: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram dei. Ipse est enim cui dicitur, sede. Qui filius hominis nominatur, audit quasi homo: sedet quasi dei filius. Quid hac potest dici præcellentius potestate, quæ etiam carnem hominis ad dexteram dei collocauit? & infirmum illud conditionis humanæ (postquam tamen verbum caro factum est) diuinitati copulauit æternæ? Sed quid hoc est? Posteaquam Photinus obmutuit, Arrius conticuit, Sabellius vocem perdidit: adhuc hæreses tamen diuersa contra ecclesiam exercentes ora conspicio: nã ecce Manichæus & Valentinianus, & omnis deriuatio Manichæorum meo telo obnititur quo alij sunt perempti: fidei præiudicium fidei testificatione molitur. Ait enim detestanda hæresis: Ecce negauit Christus filium se esse Dauid: & ideo, inquit, credendum est quod non susceperit carnem. Quib᷒ apertissime, in ipso principio euangelij, scriptura respondet, cum dicit: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Cur igitur aut alibi Dauid filius dicitur, aut alibi Dauid filius negatur: nisi vt intelligas aliud esse, secundum substantiam diuinam esse filium: aliud secundum carnis susceptionem? Nam secundum substantiam diuinam, dei filius est: secundum carnem, filius Dauid. Itaque vbi generatio secundum carnem describitur saluatoris: Dauid filius nominatur. Vbi vero plenitudo confessionis exigitur (cum designatur generatio saluatoris) non vult se Dauid filium, sed dei nominari. Designatam enim maiestatis eius naturam, interpretatur tractatus apud Christianos. Sed iam redargutis scæuorum interpretationibus, ad ecclesiam sermo vertendus est. Verum quod sæpe titulum quinquagesimi psalmi repetimus, non præsumptionis, sed infirmitatis exemplum est. Vno enim die, vel per angustias ingenij, vel per fragilitatem vocis omnem seriem non possum explere tractat᷒. Et ideo quoniã priore die, aduersus Iudæos noster sermo directus est, quos quidem eo vsque, documenta fidei subegerunt, vt Christus in cœlesti solio collocaretur: quod vtique in hominẽ non potest conuenire. Neque enim alium nisi dei filium ad dexteram dei sedere, credibile est. Non alius vtique nobis sedere ad dexterã patris nisi dei filius, (remotis omnibus ambiguis) æstimandus est. Rursus quoniam scriptura habet: Ex fructu ventris tui ponam super sedem meam, idem vtique dei filius carnẽ ex Maria suscepisse credendus est, in qua prophetici fructus est ventris: vt vere successionem origini recognoscas, illúmq; dei filium (factum postea filium hominis, per susceptionem scilicet carnis) in patris throno cœlestis sedere nõ dubites. Neque enim Christus sedem aliquam regalem hoc habuit in seculo: vt putes aliam Dauid similẽ esse promissam, cum ipse maxime dixerit dominus: Regnum meum non est de hoc mundo. Conclusi itaque vndique, eò perfidiæ suæ tentamenta deriuant, vt incredibile esse asserant, quod deus susceperit carnem. Qua ratione autem non potuerit suscipere, explicare non possunt. Quæro enim, vtrum impossibilitatis an iniuriæ causa existiment, carnem à deo suscipi nequiuisse. Si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile deo. Nihil verò est quod facere voluerit & facere nequiuerit. Superest ergo vt aut voluisse aut noluisse doceatur. Quod autẽ maius indicium voluntatis,

luntatis, quàm quod ipse dixit: Palam apparui non quærentibus me, expandi manus meas ad populum non credétem, sed contradicentem mihi? Si ergo voluit & potuit, an putamus eum causa iniuriæ noluisse? Et quam diuinitas sui sensit iniuriã? Expers enim est contumeliæ, neque subiecta nostris est passionibus. Neque enim caro vel detrimentum diuinitati afferre potuit vel augmentum. Qui tamen hoc obiiciunt, quod dei filius carnem suscipere non potuerit? Si Gentiles, cur deos suos (quoniam homines fuisse negare non possunt) humana specie visos esse testantur? An rex eorũ, quem illi suis diis omnibus anteponũt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere: Christus carnem hominis, quem ad imaginem suam fecit, atque illud præstãtissimum opus suum suscipere pro mũdi salute non potuit? & pulchrius illis videtur, propter adulteriũ alieni thori, quàm propter redemptionem omnium speciem carnis assumptam? Quod si Iudæus hoc obiicit, quomodo legit: Ecce virgo accipiet in vtero & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod est interpretatum, nobiscum deus? Quomodo legit: Ecce qui loquebar assum? Quomodo autem lectum asserit: Ecce sicut panthera & sicut vrsus aporiatus occurram eis? Dei ergo filius carnem suscipere nõ potuit pro redemptione omnium, cum ipsi negare non possint, quod pro nostrorum supplicio peccatorum, affectum quendam deus ferinæ crudelitatis induerit: vt qui natura pius est & misericors, nostrorum tamen scelerum atrocitate commotus, assumat etiam quandam sæuitiam bestiarum? Sed iam quia & superiore die & hodie Iudæis satis responsum arbitror: apud vos mihi fratres dilectissimi prophetici facti ratio præstãda est. Etenim cum primum legeretur hic psalmi titulus, quod venerit Nathã ad Dauid, cum intrauit ad Bethsabee, diximus plurimos serie historiæ huius confundi, & ideo tractatum eius adsumpsimus tripertitum. Diuisionẽmque tractatus ita putauimus esse faciendam, vt apud Gentiles lapsus conditionis non negaretur, correctio erroris astrueretur: apud Iudæos autem ideo lapsum esse sanctum Dauid doceremus, ne amplius perfidia claudicarẽt, cúmque vel dei filium desinerent credere, quem viderent communi conditione obnoxium peccato: Christiani vero, surgentis ecclesiæ mysteria possint aduertere. Tripertita ergo diuisio facta est: vna secundum naturam, alia secundum fidem, tertia secundum gratiã: nec infirmitas excludit à venia, & fides excusat à culpa: gratiam quoque promissam iam dudum sacramenta conciliant. Peccauit Dauid, ne totus mundus erraret: peccauit sibi, vt nobis omnibus emẽdaret: postremo peccauit in corpus suum (qui enim fornicatur in corpus suum peccat) peccauit in corpus suũ, vt in Christi corpore redimeretur. Ecce, quem vix defendendum putabamus, iam cernimus prædicandũ. Quis enim est qui nolit diuina in se magis munera, quàm humana opera prædicari? Arbitramur enim secũdum Apostolum iustificari hominẽ per fidem sine operib' legis. Iustificetur ergo ex fide Dauid, qui per legẽ peccatũ agnouit, sed peccati veniã ex fide credidit. Iustificetur Dauid, quia in peccato eius surreptæ ecclesiæ mysteria refulserunt. Dicit aliquis, qua ratione & adulterium & parricidium commiserit, dominici generis author electus à deo. Aliud dico. Talis author dominici fuit corporis eligendus. Quid est enim corporatio, nisi remissio peccatorum? Et ideo exsors peccati esse non potuit, vt diuinam gratiam & exemplo præferret & nuncio. Denique ea dispositione Bethsabee & Thamar matres authores dominici generis computantur: quarum altera adulterium fecit, altera cõmisit incestum. Ea dispositione & Achab & Iechonias (sicut Matthæus euangelista descripsit) adnumerantur maioribus Christi: vt omnes homines redempturus, beneficium à suis maioribus inchoaret: simul ne quis subiectus corporis passioni nobilitatem captasse immaculatæ originis videretur. Hominum enim ista iactantia est, non alienam gloriam sed suam quærere: & tamen inter ipsos homines maior virtutis quàm nobilitatis est gratia. Simul edendum exemplum fuit, vt intelligerent omnes, maiorum probra non posse posteris esse dedecori: quódque vnusquisque successionis maculam propriæ merito posset abolere virtutis. Vides quantos & quàm grauiter criminosos dominicæ generationis series comprehendat: de quorum origine propter te nasci Christus non erubuit. Et hæc si credas, diuinæ misericordiæ munera sunt: & hoc cœlestis insigne est potestatis. Superabundauit enim peccatum, vt superabundaret gratia. Non fuit igitur Dauid exceptus à culpa, vt esset electus ad gratiam. Sed iam mysteria ipsius recenseamus historiæ, & ex ipsis scripturarum fontibus hauriamus, atque vt omnem seriem mysteriorum introspicere possimus, textũ ipsius repetamus historiæ. Sic nempe in libro Regnorum meminimus expressum, eo quod Dauid lauantem vidisset Bethsabee Vriæ vxorem adamauerit: deinde domum venire præceperit, quum absens esset vir mulieris. Nõ multo post maritum eius regressum esse, nunciantem euentum belli, religiosum sane & deuotum virum, qui belli tempore nõ putauerit sibi ingrediendam domum, quum socios videret prælio intentos, nec domesticis in tabernaculis, sed in præliaribus tentoriis excubantes. Postea iussu Dauid in bella reuocatum, sub ea præceptione, vt obiiceretur aduersariis bellatorib', quo morte viri liberam copiam potiendæ mulieris rex haberet. Et hic nonnulla est peccati verecundia, & pudor culpæ, quod latebram quæsiuit erroris: & iniustæ necis, nec authoritatem sibi iure regię potestatis assumpsit: sed inuidiam declinauit, culpam fatetur. Sed tolerabilior est quæ premitur verecundia, quàm quæ insolentia prædicatur. Mortuus est igitur Vrias bellatoribus obiectus, sed postea iidem qui eum peremerunt, iussu Dauid (expugnata vrbe) sunt interempti. Hæc est historiæ series, in qua profundã licet spectare mysteria. Et quoniam Dauid non defendendum (neque enim meo auget auxilio) sed excusandum recepimus vel potius prædicandum, ne in tanto mysteriorum profundo vacillem, iustum est vt eius ore vtar, cuius vtor historia. Vtar ergo respõsorio prophetico dicens: Cor mundum crea in me deus, spiritum rectum innoua in visceribʹ meis. Nemo enim sine spiritus sancti infusione, tanta diuini recessus potest spectare mysteria. Etenim si ille tantus propheta, spiritus sancti petit sibi munus infundi, quid facere infirmus debeat, quum præsertim Apostolus sanctus populi quoque se putet precibus adiuuari, vt aperiatur ostium ad loquendum mysterium verbi? O si meo ori ostium illud Christus dignetur aperire. Pulsemus tamen. Solet enim exaudire pulsantes, quia ipse dixit: Pulsate, & aperietur vobis. O si mihi seipse reseraret, quia Christus est ianua. ipse intus, ipse extra: ipse via quæ ducit, ipse vita ad quam contendimus peruenire. Veni ergo domine Iesu, & aperi nobis fontes tuos, vt bibamus de aqua, quam qui bibit non sitiet in æternum. Vel si de fonte adhuc tuo haurire non possumus: dignare concedere vt de puteo saltem haurire possimus, vnde potum Samaritanæ illi dubitanti adhuc mulieri polliceris. Et tu quidem de fonte omnibus polliceris: sed dubitantibus, vt illi Samaritanæ, fons tuus adhuc altus est puteus. Bibamus & nos aquam cœlestium secretorum. Et quoniam ad fontẽ tuum meruimus peruenire, liceat nobis imaginem saltem mysteriorum videre cœlestium. Itaq; nisi fallor, per prophetam spiritum sanctum intelligimus: per adulteram autem, licet synagogæ fornicationes varias æstimare. Et ideo multo ante cernimus reuelatum ex spiritu sancto, ex familia Iudæorum (quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem) dominum Iesum esse generandum, qui quidem quasi Iudæus ex adultera familia natus est, sed quasi immaculatus ex virgine. Erat sub lege, erat quasi sub viro familia Iudæorum. Abolenda fuit legis obseruantia, vt veritas substitueretur & gratia. Habemus vnũ mysteriũ, accipite & aliud: ita tamen, vt memineritis ex prima conceptione Bethsabee natum esse paruulum qui mortuus est, postea natũ esse Salomonem. Illum paruulum, ex conceptione furtiua: istum verò Salomonem, iam ex professione coniugij. Licet igitur per Dauid intelligi prophetam, per prophetam populum propheticum: ex quo & ex synagoga primus ille qui natus est, quoniam degenerauerat à maioribus suis per flagitia formatus, & per vitia concretus populus Iudæorum, ad resurrectionis æternitatem peruenire non potuit, nec in virum perfectum crescere, sed in exigua sensuum paruitate, & quadam virtutis defecit

fecit infantia. At verò ille qui postea et legitima conceptus est copula, populus Christianus, ille sapiens atque pacificus (hoc etiam Salomonis interpretatiõe reseratur) ad incanam longæuæ resurrectionis ætatem, atque ad regnum illud cœleste peruenit. Per illũ autem populum lex soluta, per istum gratia reformata est. Accipite etiã tertiũ mysterium. Quod Dauid Hebræi dicũt, Latini humiliatũ interpretantur. Quis est autem vere humiliatus, nisi ille qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: sed formam serui accipiens humiliauit semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortem? Hic igitur est qui significatur Dauid, excelsus per naturam, sed humiliatus per misericordiam: sublimis in diuinitate, sed mitis in corpore. Itaque vbi humiliatus, ibi obediẽns. Ex eo enim nascitur obedientia, ex quo humilitas, & in eo desinit. Quum enim obediens dicitur factus vsque ad mortem (mors autem non diuinitatis, sed corporis fuit) non vtique obedientia diuinitatis fuit illa, sed corporis, nec humilitas maiestatis illa, sed carnis. Itaque quantum ad susceptionem corporis spectat, apostolica lectio, in quo Christi fuerit humilitas declarauit: quod verò ad naturam spectat diuinitatis, euangelica lectio reserauit: quam pio prosequuti estis assensu, quum audiretis legi, dicentẽ dei filio: Ego & pater vnum sumus. Vnum enim diuinitate sunt filius & pater: sed non vnum sunt, corporis sacramentum, & diuinitatis æternitas. Nec solus tamẽ Apostolus humiliatum dixit esse dominum, sed ipse quoque se humilem esse memorauit, dicẽs: Tollite iugum meum, quia leue est, quoniã mitis sum & humilis corde. Et tamẽ non sola interpretatione, sed etiam manifesta appellatione signatum est, quia scriptum est: Inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo vnxi eum. Et infra dicit: Pater meus es tu. &, Ego dicã illi, filius meus es tu. Ergo Dauid quem quærebamus inuenimus: seruũ quidẽm specie, sed dominum in veritate. Hic ergo Dauid, intra domum deambulauit suam. Quæ domus est, vtique Christi, nisi illa de qua dicit: Quia apud patrem mansiones multæ sunt? In illa ergo regia situs, humanam conditionem nudam vidit, & miseratus adamauit. Erat enim adhuc nuda virtutum, quia per insidias serpentis, genitalibus erat naturæ suæ exuuiis destituta. Neque enim verisimile videtur, vt ante domum regis mulier nudaretur, ante domum regis fœmina se lauaret: quasi locus lauacro opportunior alius esse nõ posset. Non quadrat, non congruit, non cum fide conuenit. Distat à vero, abhorret à sensu. Talem rex, tam petulãtem, tam procacẽ, horrere potuit, non amare. An illa si non viros verecundari, nec regios saltem vereri potuisset aspectus? An illam priusquam rex videret, nec ministri arcere potuerunt? Ergo si hoc cum fide non potest conuenire, quæramus quæ ista sit. Nuda videlicet humana conditio, omnibus vestimentis exuta, naturæ carens amictu, immortalitatis & innocẽtiæ spoliata velamine. Nudus est enim, qui peccato nudatur & culpæ. Denique ille primus nostri generis peccator (atque vtinam solus) antequam peccaret, nudum se esse non sensit, posteaquam peccauit, nudum se esse vidit: & ideo tegẽdum foliis putauit, quia nudum se esse cognouit. Factus est igitur ille sibi nudus, posteaquam factus est reus culpæ. In illo nudata est omnis humana conditio, per successionem naturæ, non solum culpæ, sed etiam ærumnæ obnoxia. Ergo ille se nudum sensit & vidit. Vnde ita est omnis nostra cõditio, vt qui se nudum putauerit, nudum & videat & sentiat. Denique qui diuitias concupiscit, nudus est: qui contemnit, opulentus est. At verò suus cuique census ærumna est, & sua cuique virtus expers iniuriæ est. Ergo humanam conditionem primo per legem sibi Christus in coniugium vindicauit, quam repudiauit postea. Vnde & ait, Quis liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? Hoc igitur genere Christus familiam suam nudã vidit, & amauit. Amauit enim sanctam Christus animã. Denique amabat Iesus Lazarũ & Mariam. Amabat Christus ecclesiã suam, quãuis nudã, quãuis nullo adhuc virtutum decore vestitam. Deniq; vt sciamus propositæ disputationi scripturarum seriem conuenire, discamus ecclesiam nudam, discamus quærentem, festinantem, & lauantem se ante domum Christi, quando baptizabat Ioannes in Iordane, dicens: Ego quidem baptizo vos in aqua, in pœnitentiam: Qui autẽ venit post me, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare: ipse vos baptizabit in spiritu sancto. Ergo quando baptizabatur plebs in pœnitentiam, Christum vtique domui eius iam vicina quærebat, vt perueniret ad gratiam. Quærebat Ioannem Christi ecclesia, dicens: Adnuncia mihi quem dilexit anima mea: ipsum causam desiderij, ipsum causam lauacri sibi esse commemorans. sicut habes, Fusca sum & decora, filia Hierusalem, vt tabernaculũ Cedar, vt pellis Salomonis. Habes causam qua ratione se lauare gestiat, quæ fuscam se esse commemorat. Nam quasi interroganti Ioãni, qua ratione plebs multa concurrens gestiret lauari, respondit, Fusca sum & decora filia Hierusalẽ. Quia fusca est, lauari desiderat: quia decora est, videri nuda non metuit. Nolite, inquit, aspicere me, quia ofuscata sum, quia non est intuitus me sol. Ergo fuscamur quando non videmur à Christo, sed quando videmur, albescimus. Vidit ergo eam ille cui nuda sunt omnia, & interna pectoris occulta esse non possunt, quia scrutator est renis & cordis. Nihil huic tectum, nihil est inuolutum. Vidit ecclesiam suam nudam, & vidit, & adamauit. Vidit nudam dilectam, & quasi filius charitatis adamauit. Videte quemadmodum inuitet, quemadmodum vocet. Non hic adulterij opprobria, sed mysteria castitatis sunt. Tota es, inquit, formosa amica mea, proxima mea, & reprehẽsio non est in te. Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à Libano fidei. Et bene à principio fidei. Ergo vbi fidem habes, adulterium timere non debes. Fides enim cõiugij est, fraus adulterij. Sed vt adesse possit à Libano, ante præmisit dicẽs: Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea. Proxima mea, vtique fidei desiderio: formosa, decore virtutis: columba, gratia spirituali. Pennæ enim columbæ deargentatæ, æternam illam significant potestatem: & columbæ volatus, sancti spiritus præsentiam declarauit. Vocat igitur ad se eam Christus, vt veniat, quoniã spiritualibus iam preciis dotata veniebat. Quia ecce, inquit, hyẽs præteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra. Videte quẽadmodum sancta inuitetur ecclesia. Hyems, inquit, discessit sibi, ne hyemem nuda formidet: hyemem, non tẽporis sed infirmitatis, quæ agrũ animæ fœcũdum omni flore dispoliat. Est enim nostra hyems terreni solis: est hyems mentis, quando animo frigus inlabitur, quando vapor animi euanescit, quando soluitur vigor sensus, quando nimius humor exundat & mentem grauat, quando interior caligat aspectus. Et ideo ait dominus: Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Bonum est vt tunc dies iudicij vel mortis adueniat, quum viget animi blanda temperies, quum cœleste mysteriũ serena luce resplẽdet, quum cor nostrum ardet in nobis. Tũc enim Christus est præsens, sicut testantur in euangelio dicentes, Ammaon & Cleopas, Nónne cor nostrum ardens erat in nobis in via, quum aperiret nobis scripturas? Viget autem animus, quando etiam flos videtur in terris. Quis est iste flos boni odoris, nisi ille qui dixit, Ego flos campi & lilium cõuallium? De quo & in Esaia scriptum est, Et exiet virga de radice Iesse, & virga ex radice eius ascẽdet, & flos ex virga exiet. Radix vtique familia Iudæorum est, virga Maria, flos Mariæ, Christus. Qui quando nostra resplendet in terra, & in agro animæ redolet, vel in ecclesia sua vernat, nec frigus possimus timere nec pluuiam, nec vereri, sed expectare iudicij diem. Et ideo ecclesia vt hunc florem videret, omni studio festinabat, sicut ipsa testatur dicens: In cubili in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea. Quæsiui eum, & non inueni: vocaui eum, & non exaudiuit me. Exurgã itaque & introibo in domum, in forum & plateas, & quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui, & non inueni eum. Inuenerũt me custodes qui circumeunt ciuitatem, & me percusserunt, tulerunt pallium meum. Videtis quemadmodum quærat quæ desiderat inuenire, vt non timeat vulnerari. Sed hæc vulnera non metuenda sunt, sed optanda: quia vulnera charitatis sunt, sicut ipse dicit, Vulneratæ charitatis ego sum. Bona charitatis vulnera. Denique vtiliora vulnera amici, quàm voluptaria oscula inimici. Merito ergo nuda, quia pallium perdidit: aut fortassis ideo nuda, quia nonnũquam virtutis est opertum non habere

Destruit historiam.

bere pectus, cor non habere velatum. Denique velatam illam, hoc est synagogam, quæ habebat velamen in lectione veteris testamenti, quod modo reuelatur quoniam in Christo euacuatur: velatam inquã synagogam Christus despexit & spreuit: vnde hodiéque velamen supra cor Iudęorum est positum. At verò eam quæ tota ad dominum mente conuertitur, vt gloriam dei speculantes videre possimus, Christus suscipit atque amplectitur. Denique etiam alibi, nudam esse, virtutis indicium est, quia scriptum est, Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quam igitur tunicam exuerit, & non inuenerit quemadmodum induat eam: de scripturis si possumus reuelemus. Est enim quædam tunica corporalis, sunt cupiditatum quædam intexta velamina: & ideo interdum melius est nudum esse corpore, quàm corde velatum. Vnde etiam Paulus nos admonet expoliari multo esse melius quàm superuestiri, dicens etiam alibi, Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite nouum qui renouatur in agnitione, secundum imaginem eius qui creauit eum. Ergo quæ expoliata est, & pedes lotos habet, & ideo quæ lauit, nescit quemadmodum inquinari possint. Obliuiscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam. Magnus igitur hic & iustus amor mulieris, ante Dauid regiam se lauantis. Sed non solum lauit, sed etiam vocauit, vt in eodem accepimus libro, dicente sancta ecclesia, Veni frater meus, exeamus in agro, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis. Non solum igitur lauat, sed etiam Christum ad se venire prouocat & inuitat dicens, Tibi dabo vbera mea. Nec sua tantum, sed etiam noua ac vetera pollicetur, sicut habes, Noua & vetera frater meus seruaui tibi. Et quasi amoris impatiens, quærit adminiculum alicuius, à quo Christus rogetur vt veniat. Videte æstuantem, videte desiderantem. Quis dabit, inquit, te frater mi lactentem vbera matris meæ? Et qua ratione quærat, & qua gratia inuitet, & quemadmodũ possit tenere demonstrat, quemadmodum foris morantem expectet ostendit, & vt domo sua egrediatur implorat, dicens, Inueniens te foris osculabor te, assumam te, & adducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. Vides quemadmodum nuda sit, quæ non potest tectum habere secretũ intemeratæ vtique naturæ, secretum intimæ conscientiæ, non designatum aliqua temeritate vitiorum. Hortus enim clausus, est ecclesia sancta & immaculata virginitas, quæ ideo hanc gratiam meretur à Christo, quia verbum dei quæsiuit, desiderauit, inuenit, aduigilans ante ostia sapientiæ, sicut ipsa dicit, Beatus vir qui audit me, & homo qui vias meas custodierit, aduigilans meis ostiis quotidie, custodiens postes mei introitus. Exitus mei, exitus sunt vitæ. Sic ecclesiæ suæ Christus speciem concupiuit, & parauit sibi eam vxorẽ adscire. Sed quia erat sub lege (sub lege enim Petrus, Ioannes, cæterique apostolici viri) prius nos obseruantiæ corporalis vinculis relaxãdos putauit. Quamuis enim lex religiosa, lex iusta, sicut Vriæ persona inducitur (qui tam religiosus & castus fuit, vt regressus vxorem non recognosceret nec intraret ad eam) tamen quia Vrias in Dauid, hoc est viro humili, copulam cognouit ecclesiæ, à synagogæ coniunctione discedens, locum futuris nuptiis præparauit. Vnde & Ioannes typum accepit legis, qui quamuis esset ex patribus, parari vias domini nunciauit, & ecclesiæ copulam prophetabat: & ideo occisus inducitur, vt defectum legitimæ obseruationis ostenderet. Lex enim & prophetæ vsque ad Ioannem. Ergo etiam Vrias occisus est in typo legis, vt synagoga legis laqueis solueretur: quoniam quæ sub viro est mulier, viuente viro ligata est legi: si autem mortuus fuerit vir, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si iuncta fuerit alteri viro. Ergo non adultera humanæ conditioni, quæ licet sub lege fuerit, tamen oblita est legis, quodammodo obseruantia legis in gratiam vindicata est. Legis autem obseruantiam non Christus aboleuit: vnde & Vrias non Dauid occidit, sed occidi à bellatoribus passus est: hoc est profanari ritum obseruantiæ ex lege venientis, per incursionem barbarorum & captiuitatem Iudæorum passus est Christus. Denique Vrias, lux mea dicitur. Qui autem Christi lux, nisi lex & euangelium? Si enim crederetis Mosi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Quia lux Christi in lege præcessit, cuius postea in euãgelij gratia quasi in heptamyxo septiformi spiritu vniuersa mũdi hui⁹ impleuit. Hinc ergo legi carnem sustulit vel ecclesiam, & sibi coniunxit, cuius legis lumen populus hostilis imminuit, quando legis sancta violauit. Imminuta ergo lux dei est in populo Iudæorum, quia cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Superest adhuc quartum mysterium, quod quæso placidis accipiatis auribus, & mentem nostram non verba pendatis: non enim in verbo est regnum dei, sed in virtute. Adulterium factum est, & homicidium factum est. Hoc est quod dictum est ad prophetam, Sume tibi baculum nucinum. Et alibi virgam nucinam legim⁹, per quam intelligimus ius quoddã & summam prophetiæ, quę more nucis foris amara in cortice, dura in medio testa, tenera intus est fructuosa. Et vos igitur in historia amariora auditis, in typo dura cognoscitis, sperate tamẽ in mysterio fructuosam. Adulterium, inquam, in typo salutis est factum. non enim adulterium omne damnandum est. Denique ad prophetam dictum est, Vade, accipe tibi vxorem fornicariam. Dominus iubet, cum ea quæ fornicaria fuerit, esse coniugiũ: cuius coniugij (vt supra diximus) partus est Christus. Nanq; filio qui ex fornicatione natus, à domino nomen impositum est Iezrahel, quod est diuina generatio. Si ergo pia illa copula fornicaria, etiam ista vtique pia societas adulteræ copula est. Sed illa de Iudæis: de diuinis autem nõ audeo, licet pium, adulterium nominare, ne quem vel sonus sermonis offendat, licet sensus venerationis in promptu sit: quod potest tamẽ cautius dici, & si non expressius, ex disparibus copulis contubernium pium factum est: verbum scilicet caro factũ est. Non sunt enim legitima consortia diuinitatis & carnis: nec vt quodam fœdere conueniente naturæ, caro animæ & anima carni, ita etiam diuinitas & caro iusti seruant quodammodo thori legem. Suscepit carnem deus, assumpsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, vt sit deus omnia in omnibus. Denique vt scias esse mysterium, interpretare vocabula. Dauid enim accipis in typo Christi. Bethsabee, filia sabbati, aut filia plena, vel puteus dicitur iuramenti. Quid igitur expressius, quàm quod filia sabbati caro Christi est? quia misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Eadem plena, quia in passione eius legis est plenitudo, vel quia plena spiritus sancti. Iesus enim plenus spiritu sancto regressus est à Iordane. Eadem etiam puteus iuramenti, hoc est religionis & fidei. Et bene puteus, quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hanc ergo assumens sibi deus verbum copulam fecit esse legitimam, quod mysterium illæ nuptiæ designarunt quæ sunt in Canticis canticorum, quibus Christo ecclesia, & spiritui caro nubit. Et ideo circuncursabat & quærebat vbique dei verbum, quia vulnerata, quia nuda, quia adultera in omnibus (& si immaculata in Christo) quærebat caro misera redemptorem. Hanc sibi Christus iunxit, vt immaculatam redderet: hanc sociauit, vt auferret adulterium. Et quia sub lege erat, moriendum fuit vt liberaretur à lege, vt per illam mortem, velut quoddam legis & carnis matrimonium solueretur. Mortua est igitur in Christo caro, vt nos mortificati legi per corpus Christi (sicut Apostolus dixit) essemus alterius qui ex mortuis resurrexit, & passiones cupiditatésque carnis, & cogitationes peccatorum, quæ per legem erant in membris nostris, in illa morte morerentur: nos autem soluti à lege mortis, quasi noua Christi copula, in nouitate spiritus resurgeremus. Et tamen qui legem in Christi carne soluerunt, eámque putauerũt esse violandam, omnes iussu Dauid à bellatoribus interempti sunt. Quo indicio ostenditur, id quod posteriora docuerunt, esse signatum, quod eorum qui Christum interfecerunt nullus euaserit. id quod euidẽtissime reuelatur, eos quos ante mortem assumpserat Iesus, sicut Iudæos, perisse paruulos & informes: eos verò quos post mortem adsciuit in numero filiorum, regno esse seruatos. Vnde iuxta hoc mysterium cõuenit quod primus in Iudæis fuerit partus infirmus, vt postea in Christianis

nis fieret fructus æternus. Sed iam ad nuncium transeamus. Nam superioribus diebus tractatus nobis de illo inuidioso adulterio & homicidio Dauid prophetæ fuit: decursisq; my steriis, non solū nihil quod condemnaretur, sed etiā quod laudaretur, inuenimus. Nunc tractatus incipit esse de nuncio: quem decursi psalmi titulus iam sæpe repetitus ostendit. Sic enim est, Psalmus Dauid intellectus, cum venisset ad eum Nathan propheta: cum intrasset ad Bethsabee. Itaque & hæc pars historiæ retexenda est, quæ huiusmodi est. Diues, inquit, & pauper intra vnam erāt ciuitatem. Diuiti multa armenta, multę oues, pauperi vna ouis, quæ de pane & vino pauperis alebatur, & in sinu eius requiescebat. Venit hospes ad diuitem, diues neque de armento suo, nec de gregibus suis aliquid abstulit, sed vnam ouem pauperis occidit. Hoc vbi cognouit Dauid: Morietur, inquit, vir ille, & restituet quadruplum. Respondit Nathan: Tu es. Deinde aperuit ei cœleste mandatum, dicens mandasse dominum, quod multa illi bona sublato de pastorum numero contulisset, quódque in eum suam misericordiam profudisset, & ideo quoniam peccato exasperasset dominum, abducēda eius omnia, rapienda ab hostibus, depopulandam domum. Tunc ait ille: Peccaui. Et respondit Nathan: Quoniam peccasse te confiteris, remittet tibi dominus peccatum, sed filius tuus qui natus est ex Bethsabee, morietur. Hoc filio ægrotante, Dauid fleuit, humi iacuit, cilicio se operuit, ieiunauit: vbi mortuum cognouit, surrexit, lauit, cœnauit, alios consolatus est. Videte quàm multa. Primo omnium, quod deus pius & misericors est, & quæ nobis aduersa contingunt, pro precio nostri erroris excipimus. Didicimus igitur captiuitatē precium esse peccati. hæc enim decernitur pœna pro crimine. Deinde illud aduertimus, quod regum lapsus, pœna populorum sit. Sicut enim eorum virtute seruamur, ita etiam errore periclitamur. Vnde optandum est nobis, vt regē gloriosum atque perfectum habere possimus. Nos ergo qui regem volumus habere perfectum, dominum nolumus habere perfectum? An vero illi possunt velle hominem esse perfectum, qui deum nolunt esse pefectum? Illud etiam breuiter textus operatur historiæ, vt aduertamus quàm cito veniæ spes sequuta sit. Non mediocre autem, quod Nathan denunciauit ei: hoc est inferior propheta. Grauis enim verecundia pudórque delicti, ab inferiore reprehendi. Videtis quod culpa gratiam minuat? Sciebat Nathan, quod Dauid nesciebat: adeo caligat animus, obumbratus quadam nube vitiorum. Deinde hic est Nathā, qui in superioribus Dauid acceptum domino prophetauit, vt doleret eodem redargutum esse peccatum, quo prophetāte meritum fuerat prędicatum. Sed iam mysterium requiramus. Duo, inquit, viri erant in vna ciuitate, vnus diues & alter pauper. Quis est hic diues aut pauper, nisi forte vnus populus Iudæorū, & alter, populus Christianus? Ille diues in lege, diues eloquiis dei sibi creditis, diues ꝓphetis, diues oraculis: hic vero pauper. Sed nolite hanc refugere paupertatem, quam sequitur regnum cœlorum. Scriptum est enim: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorū. Bona paupertas, quæ quod habuerit, non amittit. Bona paupertas, quæ si thesaurum non habet pecuniæ, habet tamen thesauros scientiæ atque sapientiæ. Nolite filij quasi vilem despicere paupertatem. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum. Nolite quasi magnis inuidere diuitiis. Diuites eguerunt, & esurierunt. Sed si vultis habere bona, dominum quęrite. Inquirentes enim dominum, non deficient omni bono. Ergo nolite recusare omnem paupertatē. Pauper erat Petrus, & quem donaret numulum non habebat, sed preciosiorem omni pecunia donabat salutem. Pauper erat ille Lazarus in euangelio, sed ille qui ante in ostro iacebat & purpura, optabat post exitum vitæ stillante digito pauperis refrigerari. Quamuis ille ostro superbus regio, & purpuratis vestibus, vulnera pauperis diues fastidiosus horruerit, tamen in inferis locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. Quo loco lectio non videtur pecuniarum diuitem pauperémque describere, sed cum pauperem, qui pro fide & deuotione vulnera corporis non horruerit, famem ieiuniúmque tolerauerit. Dum igitur haberet populus Iudæorum in suis gregib' plurimas copias hostiarum, tamē vnam ouiculam quam populus ille pauper habebat eripuit, gloriosæ illi subiiciens passioni. Vis scire quam ouem? Sicut ouis ad victimam ductus est. Qui pane pauperis alebatur, & potu pauperis vtebatur, & in sinu pauperis dormiebat. Nostris enim alebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Iudæorum sinu quiescere se non posse memorauit, dicens: Filius hominis non habet vbi caput reclinet. Et venit hospes, inquit, ad virum illum diuitem. Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? Etenim culpa in hunc mundum tanquam hospes intrauit, aliena nostræ & peregrina naturæ. Itaque non de suis gregibus hostiam obtulit, sed accepit ouiculam pauperis, & occidit. Cuius quidem passio licet ad sacrificium salutare profecerit, tamen videtur illis fuisse furatum alimentum, & cibus culpæ, incentiuúmque peccati. Denique Iudas panem accepit à Christo, & tunc magis repletus est diabolo: quia non accepit ex fide, qui tam hospitali domino proditionem parabat. Et iratus est Dauid ad virum illū. Diximus quod per prophetam Iudæorum populus declaratur, & ideo sub hac figura se ipse condemnat. Dignus est morte vir ille qui fecit hoc, & ouiculam restituet in quadruplū: hoc est, periturum populum Iudæorum, sed cumulatioribus bonis futurum populum Christianum: quia præstabilior est præsentibus, status qui ex resurrectione debetur. Propositum mei fuit (vt meminisse dignamini) aduersus eos qui homicidium adulteriúmque sancti Dauid arguendum putant, qualicúque meo respondere sermone: & ita fauore vestræ vnanimitatis tractatus nostri cursus euasit, vt prædicandus ore omnium videretur, quem putabamus non posse defendi. Sed quoniam nostro vir sanctus auxilio non indiget, iam ipse vobis pro se loquatur, & factum suum ipsius oratio defendat. Miserere, inquit, mei domine, secundum magnam misericordiam tuam. Noua, nisi fallor, fratres charissimi coniūctio istasermonis, vt magna misericordia diceretur. Non facile alibi lectum memini, & ideo quæ sit magna misericordia non facile dixerimus. Legimus tamen magnam dei virtutem. Et ideo considerantes quæ magna sit virtus, coiicere poterimus, quam misericordiam magnam voluerit designare. Legimus enim in sancto Hieremia. Quis es domine? Tu fecisti cœlum & terram, in magna virtute tua, & brachio excelso. Virtus ergo magna cœlum fecit. Quæ est virtus magna? Patris, an filij? Magna vtique patris virtus est: ipse enim per filium cœlum fecit & terram, sicut habes, In principio fecit deus cœlum & terram. Tamen & filius magna virtus est. Nā cum virtutem patris filium legeris, sicut habes Christum dei sapientiam atque virtutem, vtique cum virtus patris filius sit, magna virtus est filius. Quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur magnam dei esse virtutem? Hæc igitur magna virtus cœlum fecit, & filius, sicut habes, Omnia per ipsum facta sunt. Ergo si & pater fecit & filius, vtique facti vnitas, operationis indicat vnitatem. Non ergo operatio patris & filij discrepat. Si autem vna opera, vna vtique operationis potestas est, & maiestas vna factorum est. Hæc de patre & filio. Quid ergo silemus de spiritu, præsertim cum scriptura nos diuina non patiatur silere? Dat enim locus opportunissimum testimonium, ad sancti spiritus vnitatem cum patre & filio comprobandam, vt eius quoque operationem ab opere patris & filij dissociare nequeamus. Legimus enim magnam virtutem patris esse, quod cœlum fecit, magnam virtutem etiam filium esse, quoniam cœlum fecit, nec solum fecit, sed etiam firmauit. Verbo enim domini cœli firmati sunt. Ergo si & fecisse & firmasse cœlum, magnæ virtutis est, etiam spiritum sanctum à maiestate magnæ virtutis separare non possumus, quia scriptum est, Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Namque cum cœlum fieret & terra, superferebatur spiritus. De quo alibi ait propheta Dauid, Emittes spiritum tuum & creabuntur. De quo etiam alibi dixit, Quoniam videbo cœlo tuos opera digitorum tuorum. Non enim corporalibus digitis deus cœlum fecit & terram, sed spiritus gratia septiformis: illo videlicet digito, de quo habes in euangelio: Quod si in digito dei eiicio dæmonia. Si igitur digitus dei spiritus est, quoniam brachium dei filius est, vtique spiritus cooperatus patri & filio, per

per vnitatem operationis cœlum fecit & terrã. Ideo enim di gitum filius nuncupauit, vt tanquã vnius corporis, ita diuinitatis exprimeret vnitatem. Itaque si magna virtus cœlum condidit, vtique magna sapientia cœlum cõdidit, quia scriptum est, Omnia in sapientia fecisti. Didicimus igitur quæ magna sit virtus, colligamus nunc quę magna sit misericordia. Si magna virtus cœlos fecit, & magna misericordia debet esse de cœlo. Iustitia enim de cœlo prospexit, & misericordia venit è cœlo. Magna ergo facta misericordia, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ergo magna virtus cœlos fecit, magna virt' cœlos inclinauit, sicut legimus, Et inclinauit cœlos & descendit. Quo ostenditur nunquam diuinitatis suæ exors fuisse dei filius, nec cũ inter homines versaretur, quoniam & si suscepit quod non erat, non destitit tamẽ esse quod erat. Itaque cum dicitur, Et inclinauit cœlos & descẽdit, non tã videtur cœlos inclinasse, quàm ipse de cœlo descẽdisse. Nam cum pater filium alloqueretur in terris, si tot angeli ministrarent, non tam mutasse videretur sedẽ dei filius, quàm trãstulisse. Ergo didicimus magnã B esse misericordiam. Itaque si magna misericordia est descendisse de cœlo, quæcunq; sit multitudo miserationũ tuarum, dele iniquitatem meam. Non enim idem significat vterque versicul', sed illud ad incarnationẽ refertur, hoc vero quod sequitur, ad eas referẽdum videtur quas deus in carne suscepit iniurias, quia ieiunauit, quia esuriuit, quia fleuit, quia vapulauit, quia crucifixus est, quia mortuus est, quia sepultus est. Hæc enim carnis, nõ diuinitatis insignia sunt. Et necessarium fuit, vt ærumnarũ multitudinem miserationum multitudo depelleret, profutura nobis dominicæ certamine passionis. Nõ enim sua peccata delebat, quia peccatum nullum fecerat: sed quia peccatum factus est, nostra erant delenda peccata, sicut Dauid dixit, Dele iniquitatem meã. Quid est dele? Videamus hoc verbum: non enim ociosum est. Denique & alibi ait, Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero. Sunt profecto alte impressa quædam conscientiæ nostræ vlcera delictorum, & quædam mentium nostrarum animorúmque vibices, quæ errorum nostrorum obdu C cuntur vlceribus. Habet ergo culpa characteres suos & apices, quibus proditur, quod non ingenio nostro affingimus, sed prophetica authoritate signamus. Scripta est ergo, & vbi scripta sit vide. In pectore, inquit, cordis tui. Hoc est, ibi scripta est culpæ series, vbi etiam forma virtutis, nõ in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sed quæ bona sunt non atramento scribuntur, sed spiritu dei viui. Quæ autem viciosa, graphio ferreo & vngue adamantino. Talis propemodum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa graphio ferreo, hoc virga ferrea coercetur, sicut scriptum est, Reges eos in virga ferrea. Alia est illa recta virga regni tui, quæ supplicio coercet noxios, ac innoxios gubernat imperio. Ergo scripta est culpa, videamus vbi. Non foris, sed int' in corde tuo, & in pectore tuo. Sicut enim prope est verbum in ore tuo & in corde tuo, sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura peccati, & erroris effigies. Intus igitur est culpa, intus est & virtus. Et ideo dominus, Sentio, inquit, de me virtutem exisse, vt ostenderet quæ bona sunt de interio D re procedere, & contra, quæ mala sunt de interiore prodire. Non enim quod intrat, inquit, in os coinquinat hominẽ, sed quod exit de ore. De corde enim tuo cogitationes procedunt, & ideo caue ne de corde tuo malæ cogitationes procedant, quæ te posteriore tempore arguãt & accusent. Non enim deus testimoniis ad reuincendum te argumentisque indiget, tua te ipse culpa accusat & prodit. Deīde bene in hoc psalmo Dauid dicit, Et delictum meum cõtra me est. Væ enim mihi quod latere cupio, & latere non possũ. Quomodo enim latebo, qui inscripta in pectore meo gero meorũ indicia delictorum? Nudabitur in illo iudicij die vniuscuiusque pectus, testimoniũ reddente omnibus conscientia sua, & inuicem accusantibus cogitationibus aut etiam defendẽtibus, in die qua iudicabit dominus occulta hominũ. Quis pudor ille cum prodi omnibus cœperit quod putabamus occultũ? cum aperire se cœperit vniuscuiusque imago delicti, vt vnusquisq; sui criminis serie reuincatur? Quis pudor cũ illũ quem despicabilẽ in hoc seculo iudicabas, videris esse prælatum? cum illum seruũ tuum, illum quem iuxta seculi huius astutias ineptum & inhabilem arbitrabaris, in placitis sibi diuitiis cognoueris honoratũ? Ergo dum viuimus, confugiamus ad eum qui potest delere peccatum. Nec verearis, quod graphio ferreo scriptum est, & vngue adamantino: hic enim portas ferreas adamantinásque cõfregit, nec timeas culpam fateri. Confessus est Dauid, agnouit iniquitatem suam, agnouit errorem, & ideo ait, Quoniam iniquitatem meam ego agnosco. Dauid agnoscit, & tu non agnoscis? Dauid fatetur, & tu negas? Paulus se nocentem clamat, & tu te innocentem asseris? Non est igitur maximus erubescendi locus, quando cum plurimis peccati mixta consortia sunt. Sequamur tamen studium corrigendi. Neque rursus paucas, ne culpæ confessio teneatur ad pœnam: bonus enim & misericors deus non solum culpam ignoscere confitentibus, sed etiam præmia corrigentibus impertire consueuit: si tamen vnusquisque sibi donari petat, quod intelligit non latere. Dic ergo iniquitates tuas, vt iustificeris. Dei vox ista est, volentis ignoscere: dei vox ista est, promittentis quod tuum velit delere peccatum. Tibi peccaui (Dauid dicit) & malum coram te feci. Hoc est, & si homines non vident, sed tu vide: & si homines me diiudicare non possunt, qui participes delictorum sunt, tu tamen iudex es singulorum, quia expers es delictorum. Quamlibet in corde intimo cogitationes noxiæ lateant, coram te tamen sunt, qui potes dicere, Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Nempe Christus hoc dicit. Qui ergo nouit quid in corde sit scriptum, potest delere quicquid in corde conscriptũ est. Cui se fatetur noster Dauid non solum in seipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum præcepta diuina temerãtur. Quo licet aduertere fratres dilectissimi quemadmodum omnes hęreses, dum se impugnant, in se recurrant. Itaque Arriani, dum patris & filij separant potestatem, in eum furiosæ exitum disputatiõis incurrunt, vt cum Manichæis eorum concurrat assertio. Illi enim dicunt, alterum deum esse veteris, alterum noui testamenti. Quam prophanam assertionem ecclesia sancta condemnat, quę vnum deum legit, quia vnus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum: & vnus dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Vtique omnipotens potestas & vna, patris & filij declaratur, vt nec patrem à noui testamenti gratia secernamus, nec rursus ab instauratione mundi filium separemus. Denique consideremus vtrunque, cùm idem deus vtriusque sit conditor testamenti. Nempe omnes in primo homine peccauimus, & per naturæ successionẽ, culpæ quoque ab vno in omnes transfusa successio est. In quem ergo peccaui? In patrem, an in filium? Vtique in eum qui mihi credidit, quod non seruando peccaui. Mandatum est homini, vt ab omnibus gustaret quæ erant in paradiso, sed lignum scientiæ boni & mali non tangeret. Adam ergo in singulis nobis est. In illo cõditio humana deliquit, quia per vnum in omnes pertransiuit peccatum. Video summam mihi creditam, video quæ præuaricationis æra contraxerim, dum vetita & interdicta degusto. Hinc debeo commissæ sortis vsuram, quia creditum mandatorum cœlestium fœnus, intemerata fides seruare non potuit. Agnoscamus etiam creditorem, agnouimus debitorem. Nempe ius est vt exigat & relaxet, & ideo idem relaxat, qui ius habet exigendi. Cum igitur in euãgelio Christus dixerit mihi, Remissa sunt tibi peccata tua, nonne eundem intelligo dominum sortis, quem arbitrum venire cognosco? Aut si pater credidit & filius relaxauit, non per vnitatem, vt nos dicimus, sed vt Arriani asserunt, per distantiam potestatis, alius ergo deus credidit, alius relaxauit. Vnde incurrunt, vt Manichæorum perfidiam non euadant. Deinde vnum dicendo bonum deum, aduertant quos laqueos dementiæ suæ incidant. Si bonus est qui credidit, quomodo non est bonus qui relaxauit? Ergo cum illis partem habeant Arriani, in quorum assertionem perueniunt. Nec mirum si is qui semel deuiare cœpit à vero, nexibus se alieni erroris inuoluat. Et ideo vna est sententia, quæ hæreticorum omnium machinas destruat, vt vnius potestatis, maiestatis atque virtutis trinitatem esse credamus, & ideo quod filius fecit, non separemus à patre, nec ab eo quod pater mãdauit, filium segregemus. Ita enim fiet,

vt non alterum deum veteris, alterum noui testamenti indu camus, sed per vnitatẽ potestatis & filius in patre, & pater intelligatur in filio, & filius fœneretur in patre, & pater relaxet in filio. Nam & pater dimittit peccatũ, filium dimisisse iam dixim⁹. Accipite quia dimitrit & pater. Dimitte, inquit, nobis debita, id est peccata nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vtique ex persona nostra hoc filius patri dicit. Nec ideo dicit, quasi dimittere ipse non possit: sed ideo dicit, vt vnitatem potestatis intelligas. Denique si authoritatem quæris in filio: Iam vos, inquit, mundi estis, propter sermonẽ quem locutus sum vobis. Dimittit sermone, dimittit imperio: sed cum ratione dimittit, dicens: Vade, & posthac vide ne pecces. Habes authoritatẽ, quia vetera donauit: habes iudicium, quia futura præscripsit.

Diui Ambrosij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, *de interpellatione Dauid.*

MVlti quidẽ deplorauerunt infirmitatẽ fragilitatis humanæ, excellentius tamen cæteris sanctus Iob, & sanctus Dauid. Ille superior, directus, vehemẽs, & acer, & quasi grauibus exasperatus doloribus, maiore cothurno: hic blandus & placidus atque mãsuetus, mitiore affectu, vt vere, quem imitandum sibi proposuit, cerui imitaretur affectũ. Nec te moueat, si tãtum prophetã ferę similitudine videar prędicare, cum legeris ad apostolos dictũ: Estote astuti sicut serpentes, simplices sicut columbæ. Sed tamen quãuis istiusmodi similitudines piis astruantur exẽplis, sitque innocẽs & mitis natura ceruorum, illum ceruũ ad imitationem prophetę propositum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternæ mẽtis assertor in Prouerbiis dixit, Ceruus amicitię, & pullus gratiarum cõfabuletur tibi. Verus enim dei filius in semetipso naturã quam animantibus ipse donauit expressit, qui in hunc mundum tanquam ceruus aduenit, & cũ his se mira simplicitate iũgebat, à quibus ei parabãtur insidiæ. Fertur enim huiusmodi ceruorum esse simplicitas, vt cum se exagitari viderint, his sese equitibus annectãt, qui ministerio fraudis appositi, fugæ specie, ac simulatione societatis inductos, ad retia vsque deducãt. Ita ergo dominus, tanquã ignarus periculi atque improuidus, Iudæis dolũ sibi struentibus admiscebatur, & societatem Iudæ proditoris sibi asciuit, cuius simulatione funesta, vsq; ad crucis laqueos, & passionis retia peruenit. Vnde conuersus ad eum dixit: Iuda, osculo filiũ hominis tradis? Et hoc quidem modo venit ad synagogę retia, volẽsque se induit, sed non implicitus est, nec instrictus, qui omnes resoluit. Denique eminebat super retia. Et quia eum sui non susceperant, vocabat ecclesiam, & suam ei gratiã cõferebat, sicut ipsa sancta ecclesia in canticis protestatur dicẽs: Adiuraui vos filiæ Hierusalẽ in virtutibus & fortitudinibus agri, ne suscitaueritis, & ne resuscitaueritis charitatẽ, vsquequo voluerit. Petit ergo in odore agri quem olebat sanct⁹ Iacob, id est illa fide illa deuotione excitari spõsam suam à filiabus Hierusalẽ vt festinet ad spõsum, & excitari eius in se charitatẽ, aut etiam ipsum excitari, quia charitas spõsus est. Deus enim charitas est, sicut dixit Ioãnes. Sed ille nõ est passus se ab eis excitari: quia spõte properabat, egressus de thalamo, exultauit vt gigas ad currendã viam. Vidit eum spõsa, & vocem venientis audiuit: subitóque conuersa ait: Ecce, hic aduenit saliens super mõtes, transiliẽs colles. Maiores enim salit, minores trãsilit, ne pie festinationis impedimẽta patiatur. Similis est, inquit, cõsobrinus meus capreolæ hinnulóque ceruorum super mõtes Bethel. Bonus ceruus, cuius mons est domus dei, in quam tanta celeritate currebat, vt spõsę vota & desideria præueniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repẽte sibi adesse cognouit. vnde & ait: Ecce hic est post parietẽ nostrum, prospiciens per fenestras, eminẽs per retia. Respondit consobrinus meus, & dixit mihi: Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hyems pręteriit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra. Hyems, synagoga est: imber, populus Iudæorum, qui solem videre nõ potuit: flores apostoli sunt. Et addidit: Messis incisionis aduenit, vox turturis audita est in terra nostra. Messis illa, ecclesiæ fides est: vox turturis, pudicitia est. Nec his solis contentus, sed etiam cerui similitudinem suscipit Christus, quia veniens in terras serpentẽ illum, diabolum sine vlla sui offensione protriuit, cui calcaneum suum obtulit, sed eius venena non sensit. Vnde dictum est ei: Super aspidẽ & basiliscum ambulabis. Simus ergo & nos cerui, vt super serpentes ambulare possimus. Erimus cerui, si vocẽ Christi sequamur, quæ nos & præparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: ac si qui forte fuerint vulnerati, aufert eorum dolorẽ, soluẽdo delictum. De his ceruis dicit dominus ad Iob: Custodisti partus ceruorum, numerasti autẽ menses eorum, plenos partus. Partus autem eorum soluisti, vel enutri filios eorum, vt non timeant. Audi quomodo non timeãt filij ceruorũ talium. Doceat te Esaias dicens: Et puer paruulus mittet manum in cauernã aspidum, & nõ illis nocebunt. Et vt agnoscas quod ecclesiæ filios significare videtur, addidit: Partus autem eorum emittes, dirumpẽt filij eorum, & multiplicabuntur, in generatione, exibunt, & non reuertentur retro. Nemo enim mittẽs manum ad aratrum, & aspiciẽs retro, habilis est regno dei. Merito ergo ceruus fact⁹ est dominus, vt tales sibi ceruos domin⁹ præpararet. De quib⁹ ait: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferũ quid biberint, non eis nocebit. Tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti apostoli de latebris corporum eruerẽt nequitias spirituales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cum exiliens de sarmentis Paulũ vipera momordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu eius, putabant repente moriturũ. At ille stabat intrepidus, nec vulnere mouebatur, nec veneno infundebatur. Vnde videntes eum, non tanquam hominis conditione genitum, sed tanquam dei gratia editum, supra homines esse arbitrabantur. Vide ceruum viperam de latebris eruentem, spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dixit dominus ad Iob. Conuersus, inquit, Paulus in spiritu, & respiciens cum dolore, ait ad Phytonem: Præcipio tibi in nomine domini nostri Iesu Christi, continuo exire ab ea. Et exiuit eadem hora. Vide ceruum venientem ad baptismum, qui sacri fontis ablutus irriguo, omnia persecutionis venena reiecit. Vide ceruum dominum Iesum, quando venit ad Ioannem Baptistam, & dicente sibi Ioanne, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me, respõdit: Sine modo. Et hoc dicto, in aquas (salutem sitiens publicam) tota auiditate descendit. Sed iam satis nobis in exordio tractatus, sicut in principio anni, more vulgi ceruus allusit. Pergamus cætera. Interpellat (vt dixi) Dauid dicens ad dominum: Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te deus. Sitiuit anima mea ad deum viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem dei. Aestuat sanctus, nec sese capit. Maior animi magnificentia, quàm cuiuslibet corporis magnitudo: & securus meriti, de terrenis ad cœlestia euolare desiderat, sicut & alibi dicit ipse: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Hic enim sunt laquei, quibus & si non implicatur iustus, tamen impeditur, hic dolores & sollicitudines, illic lætitia, ibi gratia, hic postremo corporis vincula, quæ Paulus soluere gestiebat, vt omnibus exutus impedimentis, domino liber assisteret. Hoc ergo sitiebat anima Dauid, vt iam non per fidem, sed facie ad faciem deum videret, nec solum peregrinaretur à corpore, sed corpore solueretur. Dissolui enim & cum Christo esse multo melius, quia iusto mori est lucrum. Et grande quidem lucrum carere peccato, delictorum illecebris non moueri. Quis enim mundus à sorde, quando nec vnius diei vita hominis in terra caret delictorum contagione? Viuendo ergo damna contrahimus innocẽtiæ, morte finem erroris adipiscimur. Lucrũ ergo morte acquiritur,

quiritur, vitæ autẽ vsu tanquã miseris debitoribus vsurarij nominis ad reatũ fœnus augetur. Et bene sitit anima, quæ festinat ad fontẽ, non aquæ istius, sed vitæ æternæ, de quo supra dixit, Quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Merito ergo Dauid properabat peruenire & apparere ante faciem dei, cuius vultus lumẽ est, quia omnes quos dominus spectat, illuminat. Fuerũt, inquit, lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus. Ibi bene lachrymæ panes sunt, vbi esuritur iustitia. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sunt igitur lachrymæ quæ panis sunt, & confirmant cor hominis. Cui disputationi etiam illud ecclesiasticum conuenit dictum. Mitte panẽ tuum ante faciem aquæ, quia vbi panis cœlestis, ibi aqua gratiæ: quoniam recte accipiunt substantiam verbi & mysticę rationis alimentum, quibus flumina aquæ viuæ de vẽtre labũtur. Similiter quoque hic panis ibi viuus, vbi aqua lachrymarum, & fletus est pœnitentiæ. Sic enim scriptũ est, In fletu exierunt, & in consolatione reuocabo eos. Beati ergo quorũ panis lachrymæ, qui ridere meruerunt, quia beati qui fletis. Horum memor, inquit, effudi super me animam meam. Sanctus colligit ab his quæ foris sunt, & supra se effundit animam suam, vt anima supra corpus effusa infirmitatem carnis abscondat, tegat corpus ad pœnitentiam, & virtus vbique animę mentisque prætendat. Vnde & in posterioribus dicit, Effundam in conspectu eius orationem meam. Vbi effunditur oratio, ibi peccata sunt. Quorum autem memorẽ se dicit? Eorum vtiq; quæ desiderabat vt veniret, & appareret in conspectu dei, vt eius aulam illam videret æternam, in qua spaciabatur animo, & præsumpto delectabatur ingressu: Quoniam ingrediar, inquit, in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum dei. In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. Non immerito flebat, quoniam versaretur in terris, cui cœlestia tabernacula debebãtur, & quem aulæ potentis expectabat introitus. Denique illam solam omnibus regni sui opibus præferebat, sicut ipse testificatus est alibi dicens: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ, & vt videam delectationem domini. Delectatio domini in ecclesia est. Ecclesia est imago cœlestium. Etenim postquã vmbra præteriit, imago successit, Vmbra, synagoga est. In vmbra lex, in euangelio veritas. Ideo in euangelij lumine veritatis imago refulget. Flebat igitur propheta, quia differebantur plena gratiæ bona & referta lætitiæ. Denique & in posterioribus dicit: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Et ideo interpellabat dominum, quia ad meliora properabat. In ipsis tamen afflictionibus seculi magna erat cõsolatio præsentium, spes futurorum. Quis enim non erigeret animã, qui posset sperare in tabernaculo cœlesti, beata illa sibi cõsortia reseruari? Sed quia infirmæ conditioni plerũque futura tædio sunt, præsenti vexatione, ideo & sancti prophetæ insurgẽtibus corporis fluctibus anima turbabatur. Nolo enim mireris si propheta animã suam dicit esse exagitatã, cum dixerit ipse dominus Iesus, nũc anima mea turbata est. Qui enim suscipit infirmitates nostras, nostrum quoque suscipit affectũ, in quo & tristis erat vsque ad mortem, nõ propter mortem. Mors enim voluntaria mœstitiam habere non poterat, in qua futura erat vniuersorum lætitia, vniuersorum refectio. De qua & alibi dixit: Et surrexi, & vidi, & somnus dulcis factus est mihi. Bonus somnus qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem præparauit. Quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? Tristis ergo vsque ad mortem, donec cõsummaretur gratia, quod probatur ipsius testimonio, dicentis de morte sua: Baptismate habeo baptizari, & quomodo angor, dũ perficiatur. Turbatus igitur Dauid lubricis anfractibus seculi dixit: Quare tristis es anima mea, quare conturbas me? Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & deus meus. Ergo quando anxij sumus & solliciti, spes nos futurorum expectatione confirmet. Vide singula. Spera, quoniam cõfitebor, inquit. Non confiteor, sed confitebor, hoc est, tunc melius confitebor, quando reuelata facie gloriam domini speculatus, in eadem imagine reformabor. Subito cum se cõsolaretur, in se reuersus ait: Ad meipsũ anima mea cõturbata est. Id est, qui alios confirmare debeo, ipse cõturbor. Et quia ex me non habeo firmamentum, de authore sumamus. Propterea, inquit, memor ero tui de terra Iordanis & Hermonim. Memor est de terra Iordanis, in quo gratia memoriam deuotionis accumulat. In Iordanẽ Naaman Syrus ille descendit, & mundus à lepra factus est. In Iordane baptizatus est Christus, quãdo formam lauacri salutaris instituit. Iordanis nomen descensionis significat, quia descendit dominus Iesus, qui à contagio delictorum vicinos Iordanis fluminis emundauit. Hic fluuius exit de Aegypto, & diuidit terram repromissiõis. Ergo qui turbatur, si boni cõsulit, ex Aegypto exit, & sequitur viam lucis. Hermonim etiam viam lucernæ interpretati sunt. Exi ergo prius ex Aegypto, si vis lumen Christi videre. Exiuit Chananæa à finibus gẽtium, & Christũ inuenit, cui dicebat, Miserere mei fili Dauid. Exiuit ergo Moyses ex Aegypto, & propheta factus est, & remissus ad populũ vt de terra afflictionis populũ liberaret. Lucerna autem in Christi corpore. Hæc tibi lucerna viam monstrat. Vnde & sanctus ait, Lucerna pedibus meis verbũ tuum. Lucerna, quod illuminauerit animas vniuersorum, & in tenebris viam monstrauerit. Euangelium, via lucernæ est. In vmbra lucet, id est in seculo. Vnde & alibi habes, Niue dealbabũtur in Selmon, id est in vmbratione. Iordanis quoq; Christ⁹, qui diuidit terram. Quomodo diuidat, audi. Et tuam ipsius animam pertrãsibit gladius, ad reuelandas multorum cogitationes cordium: eo quod sit nostrarũ diuisor animarũ, qui in intima cordis secreta descendat, & cogitationes mentium deprehendat. Hic gladius verbum est dei viuum. Denique ad Hebræos sic legis, Viuũ est dei verbum & validum, & acutius omni gladio acutissimo, penetrãtque ad diuisionem animæ & spiritus, artuúmq; & medullarũ. Hic est fons Siloa, qui dicitur missus, quoniã Christus à patre dixit se esse missum. Est & illa diuisio quæ colligitur ex eo quod vtrãque ripã Iordanis tribus incoluerint Iudæorum, quoniã filius hominis qui posterioribus tẽporibus descendit è cœlo (verus ille Iordanis, verus ille terrestrium atque cœlestium diuisor) possessionẽ diuiduam patrib⁹ dedit, vnã quæ possideretur in terris, alteram quæ futuræ vitæ meritis seruaretur. Quorũ vtrunq; conuenit soli Christo, vel cœlestia diuidere, vel occulta deprehendere. Interiora enim diuidit, qui occulta deprehendit, quod est vtiq; diuinitatis insigne. Denique sic habes scriptũ, quia dominus dixit, Lætabor & diuidã Sicimam. Hæc est illa magnifica portio, quã Iacob filio suo Ioseph præstantiorẽ omnibus deputauit. Vnde ait, Ego do tibi Sicimã, magnificum super fratres tuos, quam accepi de manu Amorræorũ, in gladio meo & sagitta. Quæ diuisio soli domino debetur, quæ verbo hoc est spirituali illo veri Salomonis gladio comprehenditur. Quid est soli? Patri sine Christo, aut Christo sine patre? Minime. Cum solum dico patrẽ, & filium nõ separo, quia in sinu & secreto patris filius est. Cum solũ filium dico, & patrẽ iungo, sicut iunxit & filius dicens, Ecce venit hora, vt me solũ relinquatis, sed non sum solus, quoniã pater mecum est. Sic ergo & pater solus beatus & solus potẽs dicitur, vt ab eo filius nõ sequestretur, qui in patre semper est. Deniq; præclare Ioannes, In principio erat verbum, sed sine patre non erat. Et deus pater erat, sed sine verbo nõ erat, quia verbum erat apud deũ. Hæc Sicima ecclesia est. Ipsam enim elegit Salomon, cuius latentem sibi elegit affectum. Hæc Sicima Maria est, cuius animam gladius dei trãsit & diuidit. Hæc Sicima, est ascendẽs, sicut interpretatio habet. Quæ sit ascendens, audi dicentem de ecclesia. Quæ est quæ ascendit dealbata innitens super fratrem suum? Hæc est actinosa, quę Græce ἀκτινώδης dicitur, quod fide operibúsque resplendeat: cuius filius dicit, Opera vestra luceant coram patrẽ meo, qui in cœlis est. Memor ergo est dei Dauid de terra Iordanis, & Hermonim à mõte modico. Quis est mõs modicus, cõsideremus, ne forte diuinitas Christi mons magnus. Denique cœlum & terram cõpleo dicit dominus. Si ergo diuinitas Christi mons magnus est, vtiq; incarnatio eius mons exiguus est. Vtrũque ergo Christus, & mons magnus & minor. Magnus vere, quia magnus dominus & magna virtus e-

jus: minor, quia scriptum est, Minorasti eum paulominus ab angelis. Vnde & Esaias dicit, Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Idem tamen & ex magno minor factus, & ex minore magnus factus. Ex magno minor, quia cũ in forma dei esset, semetipsum exinaniuit, & formam serui accepit. Ex minore magnus, quia dicit Daniel, Et lapis qui elisit imaginem, factus est mõs magnus, & impleuit omnem terram. Lapis hic qui sit requiris, agnosce. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Idem tamen cum & exiguus videretur, magnus erat. Cui rei astipulatur Esaias dicens, Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cuius* initiũ super humeros eius, & vocabitur magni consilij angelus. Omnia propter te Christus. Lapis propter te, vt tu ædificeris: mons propter te, vt tu ascendas. Ascende ergo super montem, qui cœlestia petis. Inde inclinauit cœlũ, vt tu esses vicinior: ideo surrexit in verticem montis, vt eleuaret. Non immerito ergo abyssus abyssum inuocabat, vt iste mons fieret exiguus, de quo Propheta ait, Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum tuarum. Nõ præualebat vetus testamentum ad istius mundi redemptionem: inuocabat, & quasi ad auxilium arcessiebat, nouum testamentum. Clamabat lex, annuncians euangelium. Erat enim semiplena, & ideo erat necessarius, vt veniret qui legẽ impleret. Finis enim legis Christus, ad iusticiam omni credenti, qui venit legem implere nõ soluere. Quomodo abyssus lex, audi Dauid dicentem, Iudicia tua abyssus multa. Simul hinc intellige, vtrunque vnius esse sapientiæ testamentum, quod quasi suum venit implere. Cataractas autẽ intelligimus profunda verborum, & vim cœlestis eloquij: quæ fluxere nobis sicut imber è cœlo. Ergo remediũ tædiorum omnium Christus, & scriptura diuina: atque in tentationib° vnum refugium. Denique vbi aduertit Dauid quod eleuationes fluctuum secularium super se venirent (quas necesse est plurimas subeam° in istius salo vitæ) memor domini miserationũ quas innumeris promisit oraculis, ad precem conuersus interpellat deum: sciens quod misericordia eius in luce mandatur, id est in lege, quia lex præcepta tua. In tentationibus autem, quasi in noctis tenebris, manifestatur. Vnde tanquam viator qui repatriare desideret, & peruenire quò tendat, confragoso tamẽ vitæ huius itinere fatigatus, ducem arcessit, & alleuamentum obsecrat. Apud me, inquit, oratio deo vitæ meæ: dicam deo, susceptor meus es. Bene nota iam sibi quęrit auxilia, & promissi authorem conuenit, atque visitati muneris præbitorem: vt in subueniendo si meritũ hominis offendit, diuinum non offendat exemplum. Dicunt aliqui. Quando suscepit eũ deus? Vt hoc astruamus, veni mecum ad scripturę sacræ exordium: & vide quomodo dominus manibus suis de luto hominem figurauerit. Vnde & hic in posterioribus dicit: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me. Quasi figulus quidam, fabricam carnis est operatus humanæ. Et ad Hieremiam dicitur: Descende in domũ figuli, & audies illic verba mea. Figulo vtique sępe contingit, vt dum vas fingitur, cadat de manibus eius: & iterum colligat lutum vt vas reformet. Denique & Hieremias dicit: Descendi, & vidi quomodo cecidit vas, quod ipse faciebat manibus suis. Et iterum, inquit, fecit vas aliud, quomodo placuit ei. Recte ergo susceptor dicitur, qui manibus suis nos ipse suscepit, ipse plasmauit. Humani figuli vasa sunt illa, alia in honorem, alia in contumeliam. Omnes sumus vasa fictilia: & si rex sit aliquis, tamen fictile vas est. Vnde & Paulus, Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus. Et propheta de rege dicit, Depretiat° est Iechonias sicut vas, cuius opera nõ sunt necessaria. Et addidit: Terra audi verbum domini. Scribe virum istum abdicatũ. Quasi patrio iure, deus noster filios solet abdicare degeneres: ideo & in terra eos scribit, quia filij terræ sunt. Vnde cum Iudęi accusarent adulteram, dominus Iesus digito scribebat in terram. Iusti autem non in terra scribuntur, quibus dicitur: Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cœlo. Suscepit ergo nos dominus, quando nos finxit: suscepit & quando nos iubet nasci. Vnde & iustus ait: Suscepisti me ex vtero matris meæ. Cuius matris? Priusquã te formarem in vtero noui te. Quos format & suscipit, exeuntes quoque suscipit. Et priusquam exires de vulua matris, sanctificaui te. Susceptor est qui susceperit manib°, vt generis humani operator dicitur: & qui visitatiõe susceperit, vt protegat. Vnde alibi ipse dicit propheta: Qui habitat in adiutorio altissimi, dicet domino susceptor meus es tu, & refugium meum. Prima susceptio est operationis, secunda defensionis. Denique audi Moysen dicentem: Extendens alas suas assumpsit eos, & suscepit eos super scapulas suas: sicut aquila suscipit, quę fœtus suos examinare consueuit, vt teneat atque enutriat, quibus veræ indolis partus, & incorruptæ gratiam naturæ astipulari aduerterit: aut repellat, quibus in degeneris originis infirmitatem in tenera adhuc ætate deprehenderit. Quare mei oblitus es, & quare me repulisti? Deus non obliuiscitur. Impossibile est enim vt obliuiscatur, cui omnia quę sunt facta & futura pręsentia sunt: sed nostra peccata meritum obliuionis ei infundunt, vt obliuiscatur eos quos indignos sua visitatione cognouerit. Eos enim cognoscit dominus, qui sunt eius. Tamen vbi aliqui iniquitatem operantur, his dicit: Non noui vos. Quis ergo qui possit deo dicere, quare mei oblitus es? Sed tamen commune hoc sanctis, nobisque inferioribus est. Sanctus dicit quasi meriti sui conscius: & tamen quo sanctior hoc humilior. Quod si vix sanctus dicit, quid ego dicam peccator, nisi ad illud referam, quare operis tui oblitus es? postremo, quare infirmitatis meæ oblitus es? Quid est enim homo, nisi quia visitas eum? Non ergo obliuiscaris infirmum. Memento domine quia infirmum me fecisti: memento quia puluerem me finxisti. Quomodo stare potero, nisi solidaturus hoc lutum semper intendas: vt de vultu tuo soliditas mea prodeat? Cum auerteris faciem, turbabuntur omnia: si intendas, væ mihi: non habes quod in me aspicias nisi cõtagia delictorum, nec deseri vtile, nec videri est: quia dum videmur offendimus. Possumus tamen æstimare, quia non repellet quos videt: quia emũdat quos aspicit. Ignis ante eum ardet, qui crimen exuret. Bonum est ergo nobis, vt non repellamur. Ideo queritur Dauid, quia repulsum se credidit, qui fuerat ante susceptus. Denique in posterioribus dicit: In te confirmatus sum ex vtero. Sed & supra scriptum habemus: In te proiectus sum ex vtero: de ventre matris meæ deus meus es tu. Bonũ est & proiici, sed in deum. Denique ex persona Christi, hoc in vigesimoprimo psalmo dicitur: qui vere in patrem de vtero proiectus est virginis. Non enim terrena cum excepere morientem. Vnde in cruce positus, cũ emitteret spiritũ, ad patrẽ ait: In manus tuas domine cõmendo spiritũ meum. Non ergo addant domine, vt psaltæ faciunt, quod neq; in Latino codice inueni meo, neq; in Gręco, neque in euãgelio, quod est euidentius. Deniq; supra dixerat: Pater dimitte illis hoc peccatũ. Et ideo tãquam patri in manus eius commendare se spiritum suum, in cuius sinu semper est filius: quanquam, etsi addat quod dixerit domine, cõsiderent quod quasi homo in morte positus hoc loquatur. Ergo proiectus est de vtero in patrẽ, de ventre matris suæ: hoc est, definiuit quod ille vterus qui proiecit eum, venter est matris. Pater autem dixit, Ex vtero ante luciferum genui te. Non proiecit vtique pater filium, à quo nunquam digressus est filius, sicut ipse ait: Traditus sum, & non egrediebar. Non proiecit eum, cui eiusdem substantiæ vnitate connectitur. Potest ergo & sic legi, In te proiectus sum ex vtero de ventre matris meæ: vt sequatur, deus meus es tu, ne discedas à me. Potest & sic, De ventre matris meæ deus meus es tu, quoniam in vtero positus à te nunquam recessi: tecum eram, qui tanquam in vtero ceti positus, te pro populo deprecabar. Et vere de matris suæ ventre cum deo erat, secũdum quod scriptum est: Quoniam priusquam sciret puer bonum aut malum, elegit quod bonũ est. Et antequam patrem vocaret aut matrem, virtutẽ Damasci & spolia Damasci deprædatus est: vt gentibus euocatis regnum patri piæ deuotionis acquireret. Videamus cætera. Quare me, inquit, repulisti, & quare tristis incedo? Dum affligit me inimicus, confringit ossa mea: exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei, dum dicitur mihi quotidie, vbi est deus tuus. Quare tristis es anima mea? Et reliqua prima interpellatio querelam habuit: cum perendinarentur bona quorũ iam fructus desiderabatur. Secunda interpellatio, quod

quod expectatus prudentibus Christi differebatur aduētus, quem lex desiderauerat, quem prophetę pollicebātur: & eo impatientius æstuabant corda iustorum, quoniam ad redemptionem cognouerant esse venturum vniuersorum, quibus euangelico tramite viam virtutis aperiret, bonorúmque operum semitas demonstraret: sicut ipse dixit in Prouerbiis: Dominus creauit me principium viarum suarum. Ideo ergo dicebatur ei, vbi est deus tuus: quia adhuc nō venerat Christus, sed sperabatur. Sæuiebat ergo diabol⁹, vt obtereret quos sciebat in aduentu domini credituros: & diuersis affli ctabat exitiis. Interpellat ergo Dauid, vt morātem excitet, & questu prophetico festinare vrgeat, admoneat subuenire. Habemus similitudinem huius interpellationis etiam in posterioribus: vbi dicit idem propheta: Vt quid repulisti nos deus in finem? Et ibi aperte, quod congregationis suæ oblitus sit, & virgam hæreditatis suæ abiecerit, flebiliter deplorauit: & quod in plebem dei insurrexerint eius inimici de quib⁹ ait: & gloriati sunt qui oderunt te, in medio festi tui. Forte hic versiculus videretur Assyrios declarare, qui triumphauerunt populum Iudæorū: nisi sequeretur, posuerunt signa sua signa, & nō cognoui. Signa semper in bello sunt, quæ præliaturos præire cōsueuerunt, & agmen ducere militare. Vnusquisque numerus aut legio, signa sua sequitur. Et si dispersi fuerint bellorū tumultu, eo vbi signa sua prospexerint esse, quālibet longe positi reuertuntur. Vnusquisque ductor hęc signa cōstituit, & sequēda præscribit. Sed sunt etiam alia signa, quæ victor hostis imponit, & tanquā captiuis obseruanda decernit: sed qui fidelis est miles, propria signa sequitur, non agnoscit aliena. Quæ sint aliena signa, intēsius & impensius consideremus. Signū suum posuit deus in frontibus singulorum. Ibi quoque Antichristus sua signa ponet, vt proprios recognoscat: sed qui in occulto Iudæus est, ille verus confessor dicit: Posuerunt signa sua signa, & nō cognoui. Posuerūt diabolus & ministri eius, sed ego nesciui illa: quia non consensi artibus eius, non acquieui imperiis eius. Posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris Hebræorum, & mutauit illis nomina: & præcepit vt adorarent imaginem eius, & recederent à solennibus patrum suorum, ritúsque Chaldęos posthabita dei lege sequerētur. Constituit hoc rex: sed statuit Daniel in corde suo, vt regalis mensæ contagia declinaret. Recte ergo ei cōuenit dicere: signa non cognoui aliena. Iussum erat vt Hebræi pueri adorarent imaginem regis. Respōderunt ei: Non adoramus imaginem tuam. Aperte dixit vnusquisq; eorū, posuerūt signa sua signa, & non cognoui: id est non sum expertus, non vllo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli. Vnde & de dei filio legimus, quod peccatum non cognouit. Et alibi habes, quoniam qui custodit mādatum, non cognoscet verbum nequam: cum liquido clareat, quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit. Ipse etiam Dauid in posterioribus dicit: Declinantes autem malignos à me, non cognoscebā. Vbi autem voluerint hæc signa aduersarij deponere: declarat. Sicut in via, inquit, summum, quasi in sylua lignorum, securibus conciderunt ianuas eius in id ipsum, in bipenni & ascia deiecerunt illud. Quid hoc sibi vult, nisi vt ostendat quia fides nostra non quasi in via esse debeat, ne veniant volucres cœli, & auferāt eam: sicut verbum illud, quod legis in euāgelio non debere circa vias & semitas seminari? Ergo sancti volentes fidem huiusce aduersarij eradicare, qui non vident signa sua in corde eius, tētauerunt quasi in via, id est in peruio collocare. Cor autem in summo est: quia oculus sapiētis in capite eius. Et posuerūt signa quasi in sylua lignorū: quæ cito exurūtur igni, aut securibus cōciduntur. Exit enim ignis de syluis, & exurit etiam cedros Libani. Hoc autem faciēdum putauerunt, vt pollueren diuini nominis tabernaculum, quod est in nobis. Sicut enim templum dei sumus, ita sumus & tabernaculum dei, in quo festa domini celebrantur. Ergo tu ô homo summum tuum custodi: vt conquasses capita inimicorū verticē capilli perambulantiū. In superfluis enī perambulant, nō in sanctis. In vertice capilli, nō in vertice deuotionis & fidei. Et si spiritus potestatem habens in te ascendat, vt habes in Ecclesiaste: Locum tuum ne derelinquas. Etenim superiorem te Christus constituit, quem ad imaginem dei fecit. Tene ergo superiorē fidei & pietatis locum, quem accepisti: vt superior factus, ascendentem de inferioribus, hoc est, de terrenis & secularibus, spiritum nequam facile repellas, & signa eius non suscipias in pectore tuo, non occupet animæ tuæ vestibula, nec introitus mentis tuæ, & quasi in sylua lignorum ignibus suis caduca & fragilia populetur, aut securib⁹ suis ianuas tui cordis excidat. Sit igitur in nobis non sylua sed vinea, sit porta nostri oris & cordis clausa diligentius, ne hostis introeat. Cito deiicit ianuam, si patentem eam inuenerit. At verò Christus pulsat, non deiicit, qui confortauit ô Hierusalem seras portarum tuarum. Christus manu pulsat vt aperias, aduersarius securibus concidit: & ideo scriptum est, ne securis & malleus in domū dei intret. Foris debet esse superbia & fallacia, non intus. Foris enim pugnæ, pax intus, quæ supra omnē intellectum est. Non scindatur ferro anima tua, sed vt anima Ioseph ita anima tua per ferrū pertrāseat, ne principale tuum, velut quoddam tabernaculum verbi, in ipso fidei principio & doctrinę spiritualis diruatur ingressu. Fundatus enim vsu atque exercitatione, immobilis perseuerat, nec locū dat ei qui in summum (quasi transfigurās se in angelum lucis) conatur ascendere: qui si in nobis sua signa non viderit, authoritatem resistēdi habere non poterit. Ergo ne affligat nos inimicus, ne ossa nostra confringat, non deficiamus perseuerare in Christo, vt dicat de nobis, Triduum habent quod perseuerent mecum, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Beatus cui ipse cordis dederit firmamentum, vt deficere non possit in istius vitæ tramite constitutus. Nō deficit qui sperat in domino, atque ei intimo confitetur affectu, quandoquidem eques ille cuius equi calcaneum serpens momordit, & si retro cecidit, deceptus tamen non est, quia salutem expectauit à domino. Tertia quoque interpellatio, quod in medio hominum nequitias exercentium cōstitutus, causam suam ab eorū cōtagio cupiat separari. Quod multi ad dominum Iesum referēdum putant, eo quod ipsius solius est non timere iudicium, qui vincit cum iudicatur. Habet enim à viro iniquo iudicium in quod volens Christus ingreditur, vt habes scriptum, Popule meus quid feci tibi, aut in quo contristaui te? Cæterū cum omne iudiciū illi dederit pater, non quasi infirmo vtique sed quasi filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificāt patrem. Pater honorat filium & tu diiudicas? Hoc eo posuimus, ne quis nos arbitraretur quasi metu quæstionis in locum domini subrogare personā prophetæ, quum sanctus Dauid præuidēs spiritu, insurrecturos Iudæos aduersus domini passionem, iudicium domini non pertimescit. Discerni quoque causam suam à persecutorum gente deposcit, ne malis generis sui & posteritatis hęredib⁹, prosapia totius Iudaici generis implicetur. Nō immerito ergo turbatur, qui videt sibi aduersus carnem & sanguinem esse luctamen, atque in seipso sibi graue esse naufragium, & in suo corpore tempestatē quam sustinere non valeat, nisi cœleste auxilium suffragetur. Nemo enim grauior homini hostis, quàm domestici eius. Quid autē tam domesticum quàm sibi homo, & suæ carnis infirmitas? Et ideo festinat propheta, & toto precatur affectu, vt Christus adueniat fortitudo vniuersorū, qui suscipiat omnes infirmitates & faciat vtraque vnum, cum compugnantes sibi mentis & carnis inimicitias, sublato soluerit pariete, qui internum (quo minus in concordiam conueniret) diuidebat affectum. Ergo quia in seipso sibi erat pugna, erat & à proximis, qui legis & æquitatis immemores, laqueos fraudis & insidias præparabāt, speratúmque differebatur remediū, repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret venire qui promiserat remedio se futurum. Et tanquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda reuocatus, orabat vt squalorem huius seculi repulsura lux irradiaret, æterna adesset veritas, quæ fallacem imaginem mundi huius aboleret. Affuit deus votis, qui solet & improuisus adsistere, & non rogantibus se manifestare, sicut ipse ait, Palam factus sum non quærentibus me. Et piis astipulatus oratis, votorum seriem celeri præuenit effectu: subitóque in ecclesia & in tabernacula sua sanctum prophetam deduxit in spiritu, atque ante oculos eius sacrum altare constituit, in quo futura totius mundi esset redemptio, & vniuer-

vniuerſorum totor orbe remiſſio peccatorum. Videns ergo in ſpiritu illam dulcedinem ſacramentorũ cœleſtium, illam menſam quæ repellit atterentium inſidias, ſicut ipſe in ſuperioribus dixit, Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſum eos qui conterunt me, ait, Et introibo ad altare dei mei, ad deum qui lætificat iuuentutẽ meã. Pulchre dixit quaſi Adã, & introibo. Eiecti eramus de paradiſo domini, ex quo Adã peccati ſui cõſcius vultum domini declinauit. Decore quoque addidit, Et introibo ad altare dei, quaſi in cõſpectu dei rediret. Auerſus enim erat muneribus noſtris, quando Cain parricidæ illius munera nõ probauit. Latebat Cain alienus à domini cõſpectu, furẽs efferavi animi, quod in fratris ſui dominus reſpexerat munera, in ſua autẽ non reſpexerat, ſub offenſiõe proprios reliquit hæredes. Occiderat autẽ Abel, nõ ſibi, cuius & ſanguis clamabat ad dominũ, ſed occiderat omnib' nobis. Nullius prope iam ſacrificiũ probabatur, quia non erat qui faceret bonitatem, non erat vſq; ad vnũ, quando nec deo fides, nec fratri germanitatis pietas ſeruata eſt. Venit dominus Ieſus, vt reſuſcitaret Adam. Reſuſcitat' eſt & Abel, cuius munera placuerunt deo. Obtulit ſemetipſum, id eſt, primitias corporis ſui, in ſanguinis aſperſione, melius loquente, q̃ ſanguis Abel locutus eſt in terra. Reſpexit deus in eius munera, ex quo ipſe recõciliationis diuinę gratiã, bonis reliquit hęredibus. Recte igitur ſanctus Dauid, quaſi ex perſona reconciliati hominis ait, Et introibo ad altare dei mei, ad deum qui lætificat iuuentutem meam. Adſtruamus hunc locum ſi poſſumus etiam alterius prophetæ exemplo, quemadmodum & hominis auerſatus ſit dominus primum ſacrificia, & poſtea ſit eidem reconciliatus. Habemus in Eſaiæ libro ſcriptum, dicente domino, Quo mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorũ, dicit dominus? Plenus ſum, id eſt, abundo meis, veſtra nõ quęro: holocauſtomata arietum, & adipem agnorum & ſanguinem taurorum nolo & hircorum, nec ſic veniatis in conſpectu meo. Et vtique à fœtu pecorum obtulerat Abel ſacrificium in quo placuerat deo, ſed typum non requirebat qui expectabat ſacrificij veritatem. Expectabatur enim paſſio domini ſalutaris. Quis enim, inquit, iſta requiſiuit de manib' veſtris? Calcare regiam meam non apponetis. Et infra, Quũ extẽderitis manus ad me, auertam faciem à vobis. Sed lauamini, mundi eſtote, auferte maliciam ab animis veſtris. Iudicate pupillo, & iuſtificate viduã, & venite diſputemus, dicit domin'. Claret igitur quod & ante auerſatus ſit domin' ſacrificiũ hominis, & poſtea recõciliatus, vt reſpicere in noſtra ſacrificia dignaretur. Ideo ergo ſecurus intrat, qui ad domini ingreditur miſericordiã. Denique bono ſeruo dicitur, intra in gaudium domini tui. De ſeruo autem nequam dicitur, Tollite illum in tenebras exteriores. Ideo & Adam eiectus de patria cœleſti & illa ſede paradiſi, in inſulam peccati eſt relegatus. Recte ergo dicit ſcriptura, Renouamini inſulę, quia peccatorum fluctib', ſicut inſulæ in iſtius mundi freto circunuenimur. Iſtæ ergo inſulæ per aduentum domini peccatorum remiſſione renouatæ ſunt, id eſt, homines in lauacro medij inter aquas quaſi inſulæ conſtituti, tundebantur vndarum molibus, ſicut inſulæ conſonoris peccatorũ relidentibus fluctibus, ſicut inſulæ in quibus ante velut fraudium ſcopulis erant ſimplicibus crebra naufragia, quia dolus erat in corde, in ore blanditiæ. At verò poſteaquã dominus Ieſus in quo dolus non eſt, adueniens in hunc mundũ, cœleſtis expoſitione doctrinæ humanarum profunda mentium ſerenauit, & tranquillitatẽ refudit affectibus ſiggulorum, auferens ſepẽ diſcordiæ, quaſi quædam portuum cœpere appropinquantibus eſſe ſuffragia, vt vnuſquiſq; nauigium ſuæ quietis in proximi aut fratris conſtituat affectu, & in receſſu quodam piæ mentis hæreat litorali. Non immerito ergo tãquam renouatus clamat Dauid, Et introibo ad altare dei mei, ad deum qui lætificat iuuentutem meam: vt qui ſupra ſe inueteraſſe inter inimicos ſuos dixerat (vti in ſexto legimus pſalmo) hic ait iuuẽtutem ſibi ex inueterata prolapſionis humanæ ſenectute renouatam. Renouamur enim per lauacri regenerationem, renouamur per ſpiritus ſancti infuſionẽ. Renouabimur etiam per reſurrectionem, ſicut in poſteriorib' dicit, Renouabitur ſicut aquilæ iuuentus tua. Quomodo renouemur, audi: Aſperges me hyſſopo, & mundabor, lauabis me & ſuper niuem dealbabor. Et in Eſaia ait, Si fuerint peccata veſtra vt phœniceum, vt niuem dealbabo. Recte renouatur, qui de tenebris peccatorũ in lucem virtutum mutatur, & gratiã: vt qui tetra prius colluuione ſordebat, ſupra niuem albenti nimis fulgore reſplendeat. Confitebor tibi in cithara deus deus meus. Habet citharam ſuam anima noſtra. Neque enim diceret Paulus, Orabo ſpiritu, orabo & mente, pſallam ſpiritu, pſallam & mente: niſi haberet citharam quæ plectro ſancti ſpiritus reſultaret. Cithara eſt caro noſtra, quando peccato moritur, vt deo viuat. Cithara eſt caro noſtra, quãdo ſeptiformem accipit ſpiritũ in baptiſmatis ſacramento. Teſtudo enim dum viuit luto mergitur, vbi mortua fuerit tegmen eius aptatur in vſum canendi, & piæ gratiam diſciplinæ, vt ſeptem vocum diſcrimina numeris modulantibus obloquatur. Similiter caro noſtra, ſi viuat illecebris corporalibus, in quodam cœno viuit, & voragine voluptatũ. Si luxuriæ moriatur atque incontinentiæ, tunc veram vitam reſumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. Dulcis ſonus eſt caſtimoniæ, dulcis ſonus timentium deum. Denique in omnem terram exiuit ſonus eorum. Dulcis ſonus eſt fidei, quæ annunciatur (vt ſcriptum eſt) in vniuerſo mundo. Hic ſonus à nobis exeat ad deum, ſicut exiuit à Theſſalonicenſibus, vt etiam non canentes canamus, & bonorum concentu operum dominum prędicemus: cui eſt honor, gloria, perpetuitas à ſeculis & nunc & ſemper & in omnia ſecula ſeculorum, Amen.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE SALOMONE.

Diui Ambroſij

MEDIOLANEN. EPISCOPI, de Salomone, Liber unus.

De inductione admirationis quod ſapientiſſimus omnium hominum Salomon propheta propoſuerit tria impoſſibilia eſſe quæ ſcire non poſſet, & quartum adhuc eſſe quod non valeret agnoſcere, cum tam locuples poſſeſſor ſapientiæ fuerit, vt omnia cognouiſſe viſus ſit. Et de iſtius admirationis ſolutione. Caput I.

MIrum ſatis eſt, dilectiſſimi fratres, quod in hoc capitulo ſapientiſſimus omnium hominum Salomon propheta propoſuit tria impoſſibilia eſſe quæ ſcire non poſſet, quartum adhuc eſſe quod non valeret agnoſcere: Veſtigia aquilæ volantis, Vias ſerpentis ſuper petram, Et ſemitas nauis nauigantis, Et vias viri

viri in iuuentute. Hæc ſe neſcire teſtatur ille propheta Salomon: qui vt primum tranſactis infantiæ rudimentis annos iuuẽtutis ingreſſus eſt, in quibus poſita adhuc infirma ætas, quem curſum vitæ deligat, nutat incerta: nihil aliud à deo quàm ſapientiã poſtulauit, inter ipſa, vt dixi, vitæ tentamenta iam ſapiens, qui in dilectione rerum, quod omnibus præiret elegit. Sic enim ipſe in libro Sapientiæ ſuæ ſe dominum omnipotentem deprecatum fuiſſe commemorat: Da mihi, inquit, ſedium tuarum aſtitricem ſapientiam, vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, virtutes elementorum, initium & conſummationem & medietatem omnium rerum, diuiſiones & mutationes temporum, anni curſus, & diſpoſitiones ſtellarum, naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias arborum, & virtutes radicum. Omnium enim artifex, ait, docuit me ſapientia. Et alibi ipſe in eodem libro: Inuocaui, inquit, & venit in me ſpiritus ſapientiæ. Et quidem dilectiſſimi fratres, quod tam locuples poſſeſſor ſapientiæ Salomõ, cum omnia cognouiſſet quæ in arcanis abditarum diſpoſitionum tenebantur abſconſa, hæc ſibi impoſſibilia eſſe prætendit. quippe qui à deo eſſet ſapientiam conſecutus, qui nouerat mundanæ diſpoſitionis introitum, qualiter eſſet hoc cœlum omne quod cernimus, ardua ſublimitate ſuſpenſum, quemadmodum fieret aeris iſtius circumiectus & fuſus æquo moderamine libratus in medio, quibus modis pigro ad imum dilapſa pondere terra ſubſiſteret, qua ratione intra certas littorum metas liquidi elementi impatiens fluctus lapſus exęſtuet, quod principium rerum, quis finis, & quæ eſſent media colle. Quem iterum diuiſiones & mutationes temporum non latebant, qui comprehenderat qualiter ſibi annorũ mutua viciſſitudo redeunte orbe ſuccederet curſus præcedendo ſe nonnunquam, aut ſubito ſubſequendo, vnde earum eſſet ortus aut obitus, & alia multa, quę ſapientia docente cognouerat. Mirum quod iſta quæ ſibi impoſſibilia eſſe dicit, aut ſcire non potuit, aut videre. Sed quia omnia quæ in libris diuinis prophetarum annunciatione congeſta ſunt, ſuis ſunt temporibus reſeruata, merito Salomon ante aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, quid aquila volans, quid ſerpens in petra, quid nauis nauigans, quæ iuuenis via in iuuentute eſſet, ſcire non potuit. Adhuc non erat tempus quo vmbra corpus fieret, aut veritas de figura. Nobis verò, quibus dominus noſter Ieſus Chriſtus oſtẽdit, quod omnia de ipſo eſſent in lege cõſcripta, quibus aut nihil eſt occultum quod nõ reueletur, & poſteaquam ſignatum illum ſeptem ſigillis librũ nemo alter potuit reſerare quàm Chriſtus, permiſſum & indultum eſt nobis vt omnia & videre poſſimus, & noſſe, ſicut ipſe dominus ait: Pater qui abſcondiſti hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis. Et iterum: Vobis, inquit permiſſum eſt ſcire myſterium hoc. Quæ ido retuli, vt non tam Salomonem quod non potuiſſet ſcire, reprehenderim, quàm non fuiſſet temporis vt ſciret.

Sap. 7. & 9. — Sapien. 7. — Matth. 11. Lucæ. 8.

De repetitione ſuperius propoſitorum, & apertione myſterij abſconditi in primo quod Salomon teſtatus eſt ſe ſcire non poſſe, videlicet veſtigia aquilæ volantis. Caput II.

SEd iã ne propoſita lectio diutius differatur, pauca vobis quæ ita in quæſtionem veniunt, propitio deo noſtro cogitaui exponere. Tria ſunt, inquit, impoſſibilia ſcire, & quartum quod nõ agnoſco: Veſtigia aquilæ volãtis, & vias ſerpentis ſuper petram, & ſemitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute. Quis enim vnquã dilectiſſimi fratres potuit iſta cognoſcere, quaſi verò ſit facile, vt ſuſpenſa aquila in altum celeri elatione pennarum, plauſus ſui & lapſus veſtigia manifeſta conſtituat, aut viam ſignet in vacuo, & lineam ſui volatus ducat, figat in liquido? Quis curſum nauis deprehẽdat in fluctibus? Quis indicium eius, per quos aggeres & limites feratur, intelligat? Crebra ſemper & inquieta mutatio, dum vndis ſequacibus aut obruitur quod pręceſſit, aut opprimitur quod ſecutum eſt. Quis in petra ſignum aliquod ſerpentis agnouit, cum & materia ſit dura ſaxorum, & lubrica natura ſerpentum? Aut quomodo poſſunt viæ viri in iuuentute cognoſci, qui vnde veniat, & quo eat, non poteſt deprehendi? Hæc ſunt quæ ſapientiſſimus Salomõ propheta dixit ſe non poſſe cognoſcere. Nunc ergo de ſingulis rebus iſtis quid dicamus, audite. Aquilam in hoc loco Chriſtum dominum noſtrum debemus accipere, qui poſt venerãdam reſurrectionem, qua docuit humanum genus in vitam redire poſſe poſt mortem, velut aquila reuolauit ad patrem, prædam ſecum reſerens, id eſt, hominem quem rapuerat de faucibus inimici. Hæc eſt aquila, quam Ezechiel propheta in illam quadriformem ſedem, & Cherubim vidiſſe ſe retulit inter animalia, quæ myſticum vehiculũ rotis iuncta portabant. Vnum enim animal ſimile vituli, aliud leonis, tertiũ hominis, quartum aquilæ, ſicut in Apocalypſi Ioannes ſe vidiſſe conſcripſit. Primum, inquit, animal ſimile vituli, ſecundum leonis, tertium hominis, & quartum aquilæ. Sed de hac animalium æqualitate alter locus ad tractandum neceſſarius eſt. Nunc interim quod cœpimus, explicemus. Hæc eſt aquila, de qua ſcriptũ eſt: Sicut aquila tegit nidũ ſuũ, id eſt, Chriſtus eccleſiam. Et iterũ inquit: In vmbra alarum tuarum ſperabo. Et iterum: Renouabitur ſicut aquilæ iuuentus tua. Nam vt aquila colona, quaſi ita mater nidi ſemper vnius eſt, nec ad procreandam ſobolem aliud aliquando cubile perquirit, & cum primum calidis ouis maturo ortu fœtus eruperit interior, pullos educit implumes: hos contra faciem feruidi Solis opponit, vt qui ægram & inualidam coruſco radiorum appulſu aciem ſubmiſerit oculorum, materno damnatus arbitrio, & à fratrum conſortio ſeparetur, & deiiciatur in terram. Et ſicut auis iſta inimica ſerpentũ eſt, quos cum in aere alarum remigio ſubuectando ſupportat, hos obũco roſtro, & armatis quaſi quibuſdam telis pedibus ſuis lacerat ac diuellit: quos cum deuorat, calore ſuo interno noxium illud virus extinguit: Ita ergo & Chriſtus dominus vnam diligit eccleſiam, vt aquila nidum ſuum, quam ab æſtu perſecutionis alarum ſuarum defendit vmbraculo. Sic quoque extra eccleſiam proiicit in quibus fidei lumen infirmum eſt, qui igneam euangeliorum lucem vitiis ſecularibus inquinati, ferre non poſſunt. Et vt aquila ſerpentes deuorat, & eorum venena calore coquit interno, ita & Chriſtus dominus noſter percuſſo dracone, id eſt diabolo lacerato, dum humanum ſibi corpus aſſumit, peccatum illud quod hominem tenebat obnoxium, tanquam pernicioſum virus extinxit, ſicut Apoſtolus ait: Et de peccato damnauit peccatum in carne ſua. Et alibi: Qui cum peccator non eſſet, pro nobis peccatum fecit. Ad hoc quoque Moyſes ſerpentem æreum in eremo ſuſpendit in ligno, qui proprius erat typus corporis Chriſti, vt quicunque in eum aſpiceret, non periret. Corpus enim hominis per tranſgreſſionem vas fuerat ſerpentis effectum. Sic & alibi ipſe Moyſes virgam proiicit in terram, quæ in ſimilitudinem eſt corporata ſerpentis, quæ & ipſa imago erat corporis domini: ideo omnium Aegyptiorum poteſtatem is, quia tantæ virtutis in ſe typum gerebat, abſorbuit. Hoc eſt ergo quod ait, Veſtigia aquilæ volantis: quia etſi poſt paſſionem & reſurrectionem ſuam præſentibus apoſtolis dominus noſter aſcendit in cœlum, tamen cuius hominis tam altus ſenſus & tantus eſt, vt explicare poſſit quomodo illa tanta maieſtas de cœlo aut venire dignata fuerat, aut redire? cum hoc ſolum nobis ſcire liceat, quod aut venit aut rediit. Quis enim cognoſcere poteſt quẽadmodum verbum in virginem venerit, vt repente conciperet, vt tam felicem fœtum partus virginalis effunderet, vt hominem deus indueret, quem totus mundus non poteſt nec ſufferre nec capere? Id eſt quod ait, veſtigia aquilæ volantis, id eſt, Chriſti domini aduenientis ad terram, ac redeuntis ad cœlos, veſtigia comprehendi enarrarique non poſſe.

Prou. 30. — Ezech. 1. — Pſalm. 56. Ibidem. Pſalm. 102. — Rom. 8. 2. Corin. 5. Numeri. — Exod. 4. — Prouer. 30.

De expoſitione myſterij quod in ſecundo impoſſibili ad ſciendum occultatur, vias ſcilicet ſerpentis ſuper petram. Caput III.

ET vias, inquit, ſerpentis ſuper petram.) Dixi iam charitati veſtræ, quod in vos is labens membris nitidus & volubilis coluber tractibus ſuis veſtigium aliquod in petra, quia res eſt dura, non faciat. indiciũ enim mõſtri huius non niſi molli ſcriptura ſignatur in puluere. Nunc ergo videamus quid ſit iſte ſerpẽs, aut quæ petra, in qua ſerpentis veſtigium non apparet. Hanc petram dominũ noſtrum eſſe ambigere nõ debemus. Sic enim

Ibidem. 30.

1.Cor.10. Psal.60. Deute.32.

Apostolus ait: Bibebant autem de spiritali sequẽti petra, petra autem erat Christus. Et Psalmograph⁹: In petra, inquit, exaltasti me. Et Moyses in cantico Deuteronomij: Lactauit eos mel ex petra, & oleum de solida petra, id est, quod dulcem daturus is esset euangelij suauitatem, aut spiritum sanctum per chrismatis vnctionem. Et alibi ait: Beatus qui tenet & allidit infantes suos ad petram. quod vtique in religiosis parricidium erat, si petra ista figuram Christi corporis non haberet. Nemo enim beatus in funere est, qui infantes suos allidit ad petram: sed ideo beatus est, quod illos coniungit ad petram. Dixi ergo petram dominum & saluatorem nostrum in scripturis omnibus inueniri. Serpens autem ex ipso nomine quod sit diabolus apparet, sicut callidior omnium bestiarum quæ sunt super terram, id est diabolus: qui ideo serpẽs dicitur, quod occulte serpat, & quod sensus hominis tenuiter in labendo pertentat: quos si contricerit, medullis se hominum atque ossibus implicat & immergit. Qui in corpore hominis quod omnipotens Christus deus induerat, nulla malitiæ suæ potuit imprimere vestigia, quamuis illud ausus fuerit sæpe tentare, sicut ipse dominus in euangelio ait: Ecce venit princeps mundi, & nihil in me inuenit. Et alibi: Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non nocebit eum. Hæc est ergo petra, id est caro Christi, nulla inimici iniquitate respersa, in qua serpentis id est peccati alicuius vestigium non apparet, vt scriptum est: Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius.

Psalm.136. Ioan.14. Psalm.88. 1.Pet.2.

Quid mystice significetur per tertium impossibile quod Salomon se scire non posse dixit, id est semitas nauis nauigantis. Caput IIII.

Prouer.30.

ADhuc quid subiungat, audite. Et semitas, inquit, nauis nauigantis. Nauem adæque ecclesiam debemus accipere in salo mundi istius cõstitutam, quæ crebris ventorum fluctibus, id est tentationum plagis & verberibus fatigatur: quam turbidi fluctus, id est, huius seculi potestas conatur ad saxa perducere. Quæ etsi vndarum fluctibus aut procellis sæpe vexatur, tamen nunquam potest sustinere naufragiũ, quia in arbore eius, id est in cruce Christus erigitur, In puppi pater residet gubernator, Proram paracletus seruat spiritus. Hanc per angusta huius mundi freta duodeni in portum remiges ducunt, id est duodecim apostoli, & similis numerus prophetarum. Inde Montani antra latratu falsi carminis resonant, qui duabus fœminis prophetissis Priscillæ & Maximillæ tanquam alicuius scyllæ rabidis succinctus est canibus. In ista naue ecclesiæ ea feliciter præterimus. Inde in Fotinianam charybdim non incidimus. Inde nullo modo in illud baratrum, quasi Dathan & Abiron, id est in profundum mortis Vrsacij & Valentis non incurrimus. Inde Arrium archipiratam, qui nos per mare seculi ad instar Pharaonis insequitur, non timemus, illam stellam seruantes in cœlo quæ magos perduxit ad Christum, per quam nos regnum dei, qui malorum omnium futurus est portus, expectat. Inde nunquam nos de hac naui ecclesiæ præcipitat* Marciõ cetus ille absorbuit. Inde Sabellius pirata non cepit. Inde nobis aquilo nocere non poterit, quamuis inde sint antichristi violẽta flabra ventura, sicut scriptum est: Ex aquilone exardescent mala. Inde syrtes gentilium, & periculosas hæreses, & scopulos euitamus, quos superiacens aquæ tenuis occultat allapsus, quia hæretici sub prætextu nominis Christiani absconsa perfidiæ saxa fallaci cõfessione oris obducunt, in quæ homines, dum illis quod Christiani sint fides adhibetur, impingunt. Hęc ergo nauis ecclesia est, quę etsi quotidie seculum istud tanquam aliquod pelagus sortitur infestum, nũquam elidi-tur ad saxum, nec mergitur ad profundum. Nauem autem ecclesiam esse diuinis testimoniis approbamus, sicut ait: Illic trãsierunt naues Tharsis. Et alibi: Aduersus omnem nauem maris, quia sunt ecclesiæ seculi, quæ totam sibi spem quod fit in hoc tempore, non tam de deo, quàm de potestatib⁹ huius seculi repromittunt. Sed quod ait, Vias nauis nauigãtis, proprie significat quod in tempore miro modo persecutionis comprehendi omnino non posset. Quemadmodum viuida per interitum & diues per damna reddatur, sicut ait ex persona ipsius Psalmographus: In tribulatione dilatasti me. Quæ ob hoc multis in locis subito aut soli cõparatur aut lunæ, quę etsi tunditur, non mouetur: & si moueatur, resurgit.

Matth.2. *præcipitatus. Hiere.1. Psal.4.

De mysterio quarti, viarum scilicet viri in iuuentute, quod Salomon se non valere cognoscere asserit. Caput V.

Prouer.32. Acto.2. Ephe.4. 2.Cor.11.

ET vias, ait, viri in iuuentute.) Vir iste, Christus dominus noster est, sicut in Actibus apostolorum scriptũ est: Viri Israelitæ audite hęc verba: Iesum Nazarenum virum à deo electum, in vobis virtutibus & signis & portentis approbatum. Et Apostolus: Vt omnes in virum perfectum occurrere possimus in mensuram corporis Christi. Et alibi: Destinaui vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Hic est vir cuius viæ cognosci à iuuentute non possunt. Quis enim æstimare animo possit, aut capere quanta ille opere exercuerit cum secundum hominem moraretur in terris? Quæ itinera virtutum duxerit, in quas vias beneficiorum circa humanũ genus fuerit ingressus, dum claudis pedum restituit firmitatem, dum cæcis lumina amissa reddit, aut imponit cognita, dum eloquium præstat mutis, & surdis insinuat auditũ, dum largum in sanguine fluxum siccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria, dum corpus rediuiui spiritus calore constringit, & quod mors sibi vindicauerat ad pœnam, lux denuo recepit ad vitam? Quid ille solidus gressus in fluctibus? quid reliquiæ de paucis panibus? plus superesse saturata multitudine, quàm fuisse? Quid inopem in vino Galilæi coniugis apparatũ, sed domini operibus preciosum? Et alia multa, sicut in euangelio dictum est: quę si omnia scripta essent, mundus ea capere non posset. Aut quid postremò descensus ad inferos, aut ascensus ad cœlum? Quid illud quod in passione ipsius integram lucis consuetudinem sol habere non potuit, vt taceam ruptum velum, lapidem reuolutum? Hæ ergo vię sunt in iuuentute, quas non tam deprehendere propheta, quàm enarrare se non posse testatus est. Tales hic etiã dicit vias meretricis, quę postea quàm abluta est, dicit se nihil mali fecisse. Meretrix ista ecclesiæ typus est, aliquando in gentibus constituta, idolorum cultibus vitiata, quàm vanæ superstitionis stupra polluerant, quam falsorum deorum adulteram fecerat multitudo: lasciuósque ac turpes incõpositis motibus saltus nemorum & lucorum inculta lustrabat, dedita luxuriæ, pompæ gentiliũ mancipata. Hanc posteaquam dominus noster Iesus Christus puro baptismatis fonte perfudit, ablutionem & criminis accipit & nominis per gratiam fidei. Post meretricem fit virgo, quia vni se destinauit spõso. Nam & Raab illa meretrix Hierichũtis, quæ speculatores Iesu Naue excepit hospitio, & quod signo cocci signata est, qui color figuram Christi sanguinis indicabat, & quod euersionem ciuitatis euasit, ecclesiæ typum habuit, quæ per sanguinem Christi ruinam mundi istius secura non metuit. Sic enim ait propheta: Accipe, inquit, tibi vxorem fornicariam, & fac filios fornicatiõis. Vbique enim dilectissimi fratres cultura idolorum, fornicatio nuncupata est: vt in Apocalypsi scriptum est: Et sinis fornicari seruos meos, & manducare idolis immolata. Denique Hierusalem ciuitas illa quondam nobilis Hebræorum, quotiescunque à veritate deflexerat, & idolis seruiebat, statim meretricis vocabulo nominabatur, sicut clamat Esaias: Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion? Inde est ergo quod ait Salomõ: Talis autem via mulieris meretricis, quæ posteaquam abluta est, dicit se nihil fecisse.

Ioan.11. Osee.1. Apoc.2. Esaie.1.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE IIS QVI INITIANTVR MYSTERIIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de iis qui mysteriis initiantur Liber unus.

De continuatione huius libri ad superiores, cum exhortatione auditorum vt aures aperiant, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum munere sacramentorum carpant, quemadmodum ipsis etiam prius author se id significasse cōmemorat. Caput I.

DE moralibus quotidianū sermonem habuimus, cum vel patriarcharum gesta vel Prouerbiorum legerentur præcepta, vt his informati atque instituti assuesceretis maiorum ingredi vias, corúmque iter carpere, ac diuinis obedire oraculis, quo renouati per baptismū, eius vitæ vsum teneretis quæ ablutos deceret. Nunc de mysteriis dicere tempus admonet, atque ipsam sacramentorū rationem edere, quam ante baptismum si putassemus insinuādam nondum initiatis, prodidisse potius quàm edidisse æstimaremur. Deinde quod inopinātibus melius se ipsa lux mysteriorū infuderit, quàm si eam sermo aliquis præcucurrisset. Aperite igitur aures, & bonum odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum carpite, quod vobis significauim⁹, cum apertionis celebrantes mysterium diceremus: Effeta, quod est adaperire. & venturus vnusquisque ad gratiā quid interrogaretur cognosceret, quid respōderet meminisse deberet. Hoc mysterium celebrauit Christus in Euangelio, sicut legimus, cum mutum curaret & surdū. [Marc.7.] Sed illi os tetigit: quia & mutū curabat & virum: In altero vt os eius infusæ sonum vocis aperiret: In altero quia tactus iste virum decebat, fœminam non decebat.

Qua ratione ingressus regenerationis sacramentum, repetere debeat quid interrogatus fuerit cum baptizaretur, & quid viderit. Caput II.

POst hæc reserata tibi sunt sancta sanctorum, Ingressus es regenerationis sacrarium. repetē quid interrogatus sis, recognosce quid respōderis. Renunciasti diabolo & operibus eius, mundo & luxuriæ eius ac voluptatibus. Tenetur vox tua, nō in tumulo mortuorum, sed in libro viuentium. Vidisti illic leuitam, vidisti sacerdotem, vidisti summum sacerdotem. Noli considerare corporum figuras, sed mysteriorum gratiam. Præsentibus angelis locutus es, sicut scriptum est: Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore ipsius, quoniam angelus est domini omnipotentis. [Mala.2.] Non est fallere, nō est negare. Angelus est qui regnum Christi & vitam æternam annunciat. Non specie tibi æstimandus est, sed munere. Quid tradiderit considera, vsum eius expende, & statum eius agnosce. Ingressus igitur vt aduersarium tuūm cerneres, cui renunciandum mox putares, ad orientem con uerteris. Qui enim renunciat diabolo, ad Christum conuertitur, illum directo cernit obtutu.

Quod idcirco inuisibilis gratia diuini spiritus præsens operetur in aquis baptismatis, vt omne abluatur peccatum, per multa exempla & figuras comprobatio. Cap. III.

QVid vidisti? Aquas vtique, sed non solas. Leuitas illic ministrantes, Summum sacerdotem interrogantem & consecrantem. Primo omnium docuit te Apostolus non ea contemplanda nobis quæ videntur, sed quæ non videntur: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. [1.Corin.4.] Nam & alibi habes: Quia inuisibilia dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, comprehenduntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas operibus æstimantur. [Roma.1.] Vnde & dominus ait: Si mihi non creditis, vel operibus credite. [Ioan.10.] Crede ergo diuinitatis illic esse præsentiam. Operationem credis, non credis præsentiam? Vnde sequeretur operatio, nisi præcederet ante præsentia? Considera autem quàm vetus mysterium sit in ipsius mundi præfiguratum origine. In principio ipso, quādo fecit deus cœlum & terram, spiritus, inquit, ferebatur super aquas. [Gene.1.] Qui superferebatur super aquas, non operabatur super aquas? Sed quid dicam, operabatur? Quod ad præsentiam spectat, superferebatur. Non operabatur, qui superferebatur? Cognosce quia operabatur in illa mundi fabrica, quādo tibi dicit propheta: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorū. [Psalm.32.] vtrumque prophetico subnixum est testimonio, & quia superferebatur, & quia operabatur. Quia superferebatur, Moyses dicit: quia operabatur, Dauid testificatur. Accipe aliud testimonium. Corrupta erat caro omnis ab iniquitatibus suis. Non permanebit, inquit, deus spiritus meus in hominib⁹, quoniā carnes sunt. [Gene.6.] Quo ostendit deus, quia carnali immunditia grauioris labe peccati gratia spiritalis auertitur. Vnde volens deus reparare quod deerat, diluuium fecit, & iustum Noë in arcam iussit ascendere. Qui iam decedente diluuio coruum dimisit prius, qui non reuertitur: dimisit columbam, quæ cum ramo oleæ legitur reuertisse. [Gene.7. Gene.8] Vides aquam? vides lignum? columbam aspicis, & dubitas de mysterio? Aqua est ergo qua caro mergitur, vt omne abluatur peccatum. Sepelitur illic omne vitium. Lignum est, in quo suffixus est dominus Iesus cum pateretur pro nobis. Columba est, in cuius specie descendit spiritus sanctus, sicut didicisti in nouo testamento, qui tibi pacem animæ, tranquillitatémque mentis inspirat. Coruus est figura peccati, quod exit, & non reuertitur, si in te quoq; iusti custodia & forma seruetur. Tertium quoque testimonium est, sicut te Apostolus docuit: Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. [1 Corin.10.] Denique & ipse Moyses dicit in Cantico: Misisti spiritum tuum, & operuit eos mare. [Exodi.15.] Aduertis quod in illo Hebræorū transitu iam tunc sacri baptismatis figura præcesserit, in quo Aegyptius periit, & Hebræus euasit. Quid enim aliud in hoc quotidie sacramento docemur, nisi quia culpa mergitur, & error aboletur? Pietas autem & innocentia tota permansit. Audis quia sub nube fuerunt patres nostri? Et bona nube, quæ carnaliū refrige-

refrigerauit incendia passionum. Bona nubes obũbrat quos reuisit spiritus sanctus. Denique superuenit in Mariam virginem, & virtus altissimi obumbrauit ei, quãdo redemptionem genti genuit humanę. Et illud miraculum per Moysen in figura factum est. Si ergo in figura affuit spiritus, nõ adest in veritate, cũ scriptura tibi dicat, quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christũ facta est? Marath fons amarissimus erat. misit in eum Moyses lignum, & dulcis est factus. Aqua enĩ sine prædicatione dominicæ crucis ad nullos vsus futuræ salutis est. Cum vero salutaris fuerit crucis mysterio consecrata, tunc ad vsum spiritalis lauacri, & salutaris poculi temperatur. Sicut ergo in illum fontẽ Moyses misit lignum, hoc est propheta: ita & in hunc fontẽ sacerdos prædicationem dominicæ crucis mittit, & aqua fit dulcis ad gratiam. Non ergo solis corporis tui credas oculis, magis videtur quod nõ videtur, quia istud temporale, illud æternum aspicitur. quod oculis non comprehẽditur, animo autem ac mente cernitur. Denique doceat te decursa regnorum lectio. Naaman Syrus erat, & leprã habebat, nec ab vllo mundari poterat. Tunc ait puella ex captiuis, quoniam esset propheta in Israël, qui posset eum à lepræ contagione mundare. Sumpto, inquit, auro & argento, perrexit ad regẽ Israel. Qui cognita aduentus eius caussa, scidit vestimenta sua, dicens quod tentaretur magis, cum de se ea quæ non essent potestatis regię, poscerentur. Helisæus autem regi intimauit vt ad se dirigeret Syrum, quo cognosceret quod esset deus in Israel. Et cum venisset, mãdauit ei vt septies mergeretur in Iordane fluuio. Tunc ille secum tractare cœpit quòd meliores aquas haberent patriæ suæ, in quibus sæpe mersisset, & nunquàm à lepra esset mundatus: eòque reuocatus nõ obediebat mãdatis prophetæ, sed admonitu & persuasionibus seruulorum acquieuit, ac mersit. Mundatúsque illico intellexit non aquarum esse quod vnusquisque mundatur, sed gratiæ. Recognosce nunc quæ sit illa puella ex captiuis, iunior scilicet ex gentibus congregatio, id est, ecclesia domini, depressa antè captiuitate peccati, quãdo libertatem adhuc gratiæ non habebat, cuius consilio vanus ille populus nationum verbum audiuit propheticum, de quo diu ante dubitauit: postea tamen vbi credidit exequendũ, ablutus est ab omni cõtagio vitiorum. Et ille dubitauit antequã sanaretur: tu iam sanatus es, & ideo dubitare non debes.

Luc. 1. Ioan. 1. Exod. 15. 4. Reg. 5.

Quod tres sint qui testificantur in baptismo, & de mysterio & forma baptismatis, ac de angelo qui commouit natatoriam piscinam. De baptismo præterea Christi, & columba quæ super eum descendit de cœlo. Quódque sæpe species pro veritate accipiatur. Caput IIII.

IDeo tibi ante prædictum est, vt non hoc solũ crederes quod videbas, ne forte & tu diceres: Hoc est illud magnum mysterium quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Aquas video, quas videbam quotidie. istæ me habent mũdare, in quas sæpe descendi, & nunquam mundatus sum? Hinc cognosce quòd aqua nõ mundat sine spiritu. Ideoque legisti quod tres testes in baptismate vnum sint, aqua, sanguis, & spiritus: quia si vnum horum detrahas, non stat baptismatis sacramentũ. Quid est enim aqua sine cruce Christi? Elementum commune, sine vllo sacramẽti effectu. Nec iterum sine aqua regenerationis mysterium est. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnũ dei. Credit autem etiam catechumenus in crucẽ domini Iesu, quia & ipse signatur. Sed nisi baptizatus fuerit in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, remissionem non potest accipere peccatorum, nec spiritalis gratiæ munus haurire. Ergo ille Syrus septies mersit in lege, Tu autem baptizatus es in nomine trinitatis, confessus es patrem, recordare quid feceris: confessus es filium, confessus es spiritum sanctum. Tene ordinem rerum in hac fide, mundo mortuus es, & deo resurrexisti, Et quasi in illo mundi es consepultus elemento, peccato mortuus, ad vitam es resuscitatus æternam. Crede ergo quia nõ sunt vacuæ aquæ. ideo tibi dictum est: quia angelus domini descendebat secundum tempus in natatoriã, & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoriam post commotionem aquæ, sanus fiebat à languore quocunq; tenebatur. Hæc piscina in Hierosolymis erat, in qua vnus annuus sanabatur. Sed nemo ante sanabatur, quàm descendisset angelus. vt esset indicium quia descenderat angelus, mouebatur aqua propter incredulos. Illis signum, tibi fides. Illis angelus descendebat, tibi spiritus sanctus. Illis creatura mouebatur, tibi Christus operatur ipse dominus creaturæ. Tunc curabatur vnus, nũc omnes sanãtur, aut certè vnus solus populus Christianus. Est enim in aliquibus & aqua mendax, non sanat baptismus perfidorum, non mundat, sed polluit. Iudæus vrceos baptizat & calices, quasi insensibilia vel culpam possint recipere vel gratiam. Tu baptiza hunc calicem tuum sensibilem in quo bona opera tua luceant, in quo gratiæ tuæ splendor fulgeat. Ergo & illa piscina in figura, vt credas quia in hunc fontem vis diuina descendit. Deniq; paralyticus ille expectabat hominem. Quem nisi illum dominum Iesum natum ex virgine, cuius aduentu iam nõ vmbra sanaret singulos, sed veritas vniuersos? Iste est ergo qui expectabatur vt descenderet, de quo dixit deus pater ad Ioannem Baptistam: Super quem videris spiritum descendentem de cœlo, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. De quo testificatus est Ioannes dicens: Quia vidi spiritum descendentem de cœlo quasi columbam, & manentem super eum. Et hic quare spiritus sicut columba descẽdit, nisi vt tu videres, nisi vt tu agnosceres columbam etiam illam quam Noë iustus emisit ex arca, istius columbæ speciem fuisse, vt typum agnosceres sacramenti? Et fortasse dicas: Cum illa vera columba fuerit quę emissa est, hic quasi columba descẽderit: quomodo illic speciem fuisse dicimus, hic veritatem, cum secundum Gręcos in specie columbæ super aquam diuinitatis spiritum descendisse sit scriptum? Sed quid tam verum quam diuinitas, quæ manet semper? creaturæ autem non potest veritas esse, sed species, quæ facilè soluitur atque mutatur. Simul quia eorum qui baptizantur, nõ in specie esse debeat, sed vera simplicitas. Vnde & dominus ait: Estote astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbę. Merito ergo sicut columba descẽdit, vt admoneret nos simplicitatem columbæ habere debere. Speciem autem pro veritate accipiendam legimus & de Christo: Et specie inuẽtus vt homo. Et de patre deo: Neque speciem eius vidistis.

1. Corin. 2. 1. Ioan. 5. Ioan. 3. Ioan. 5. Ioan. 1. Gene. 8. Matth. 10. Philip. 2.

Quod in iis quæ à sacerdotibus fiunt, non merita personarum, sed officia consideranda sint. Et quomodo in baptismo æqualiter promittatur in patrem, & in filium, & in spiritũ sanctum credere debere. Caput V.

EST ne adhuc quod dubitare debeas, cum euidenter tibi clamet in Euangelio pater, qui ait: Hic est filius meus in quo cõmplacui? Clamet filius super quem sicut columba se demonstrauit spiritus sanctus. Clamet & spiritus sanctus, qui sicut columba descẽdit. Clamet Dauid: Vox domini super aquas, deus maiestatis intonuit, dominus super aquas multas. Cum tibi scriptura testetur quòd ad Hieroboal preces ignis descẽderit de cœlo. Et rursus precante Helia ignis est missus qui sacrificium cõsecrauit. Non merita personarum consideres, sed officia sacerdotum. Et si merita spectas, sicut Heliam consideres, Petri quoque merita spectato vel Pauli, quia acceptum à domino Iesu, hoc nobis mysterium tradiderunt. Ignis illis visibilis mittebatur vt crederẽt, nobis inuisibilis operatur qui credimus. Illis in figuram, nobis ad commonitionem. Crede ergo adesse dominum Iesum inuocatum precibus sacerdotũ, qui ait: Vbi fuerint duo vel tres, ibi & ego sum. Quãto magis vbi est ecclesia, vbi mysteria sua sunt, ibi dignatur suam impertire præsentiam. Descendisti igitur, recordare quid responderis, quod credas in patrem, credas in filium, credas in spiritum sanctum. Non habes illic, Credo in maiorem & minorem & vltimum. Sed eadem vocis tuę cautione constringeris, vt similiter credas in filium sicut in patrem credis. Similiter in spiritum sanctum credas, sicut credis in filium, hoc solo excepto quod in crucem solius domini Iesu fateris tibi esse credendum.

Matth. 3. Psal. 28. Iudic. 6. 3. Reg. 18. Matth. 18.

Quare fiat vnctio in capite, & de lotione pedum discipulorum. Et quare Petrus qui mundus erat, plantam lauare debebat. Caput VI.

Post

Psalm 132.

POst hæc vtique ascendisti ad sacerdotem, cõsidera quid secutum sit. Nonne illud quod ait Dauid: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron? Hoc est vnguentum de quo & Salomon ait: Vnguentum exinanitum est nomen tuũ, propterea adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te. Quãtæ hodie renouatæ animæ dilexerunt te domine Iesu, dicentes: Attrahe nos post te, in odorem vestimentorum tuorum curremus, vt odorem resurrectionis haurirent. Quare hoc fiat intellige, quia oculi sapientis in capite eius. Ideo in barbam defluit, id est, in gratiam iuuentutis. Ideo in barbã Aaron, vt fias electum genus, sacerdotale, preciosum. Omnes enim in regnum dei & in sacerdotium vngimur gratia spiritali. Ascendisti de fonte, memento euangelicæ lectionis. Etenim dominus noster Iesus in euangelio lauit pedes discipulis suis, quando venit ad Simonẽ Petrum, & ait Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. Non aduertit mysterium, & ideo ministerium recusauit, quod grauari humilitatem serui crederet, si sibi obsequium domini patienter admitteret. Cui respondit dominus: Si non lauero tibi pedes, non habebis partem mecum. Quo audito Petrus, Domine non tantũ pedes, inquit, sed manus & caput. Respondit dominus: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mũdus tot⁹. Mundus erat Petrus: sed plantam lauare debebat. Habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantauit serpens, & persuasit errorem. Ideo planta eius abluitur, vt hæreditaria peccata tollãtur. Nostra enĩ propria per baptismum relaxantur. Simul cognosce mysterium ipsum humilitatis consistere in ministerio. Ait enim: Si ego laui vobis pedes dominus & magister, quãto magis & vos debetis lauare pedes inuicem vobis? Cum enim ipse author salutis per obedientiam nos redemerit, quanto magis nos serunli eius humilitatis & obedientiæ exhibere debemus obsequium?

Cantic. 1. — Ioan. 13.

De mysterio vestimentorum candidorum quibus induuntur infantes, & quomodo ecclesia hæc habens vestimẽta dicat in Canticis: Nigra sum & decora, & cætera quæ sequuntur. Caput. VII.

ACcepisti post hæc vestimẽta candida, vt esset indicium quòd exueris inuolucrum peccatorũ, indueris innocentiæ casta velamina, de quibus dixit propheta: Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. Qui enim baptizatur: & secundum legem, & secundum Euangelium videtur esse mũdatus. Secundum legem, quia hyssopi fasciculo Moyses aspergebat sanguinem agni. Secundum Euangelium, quia Christi erant candida vestimẽta sicut nix, cum resurrectionis suæ gloriam in Euangelio demonstraret. Super niuẽ dealbatur, cui culpa dimittitur. Vnde & per Esaiam dominus ait: Si fuerint peccata vestra sicut Phœnicium, vt niuem dealbabo. Hæc vestimenta habẽs ecclesia per lauacrum regenerationis assumpta, dicit in Canticis: Nigra sum & decora filiæ Hierusalem. Nigra per fragilitatem conditionis humanæ: decora per gratiam. Nigra, quia ex peccatoribus: decora fidei sacramento. Hæc vestimenta cernentes filiæ Hierusalem, stupefactæ dicunt: Quæ est hæc quæ ascendit dealbata? Hæc erat nigra: vnde nunc subito dealbata? Dubitauerũt enim etiam angeli cum resurgeret Christus, dubitauerũt potestates cœlorum videntes quod caro in cœlum ascẽderet. Denique dicebant: Quis est iste rex gloriæ? Et cum alij dicerent, Tollite portas principis vestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ: alij dubitabant dicentes: Quis est iste rex gloriæ? In Esaia quoque habes dubitantes virtutes cœlorum dixisse: Quis est iste qui ascẽdit ex Edõ, rubor vestimentorum eius ex Bosor, speciosus in stola candida? Christus autem videns ecclesiam suam in vestimentis candidis, pro qua ipse (vt habes in Zachariæ libro prophetæ) sordida vestimenta susceperat, vel animam regenerationis lauacro mundam atque ablutam, dicit: Ecce formosa es proxima mea, ecce es formosa, oculi tui sicut columbæ, in cuius specie spiritus sanctus descendit de cœlo. Formosi oculi sicut diximus supra, quia sicut columba descendit. Et infra: Dentes tui sicut grex tonsarum quæ ascenderunt de lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda nõ est in eis. vt resticula coccinea labia tua. Nõ mediocris ista laudatio. Primum dulci comparatione tonsarum. Capras enim & in altis pasci sine periculo nouimus, & in præruptis securas cibum sumere. Deinde cum tõdentur, deonerari superfluis. Harum gregi comparatur ecclesia, multas in se habens animarum virtutes, quæ per lauacrum superflua peccata deponant, quæ mysticã fidem & moralem gratiam deferãt Christo, quæ crucem domini Iesu loquantur. In iis formosa est ecclesia. Vnde ad eam verbum deus dicit: Tota formosa es proxima mea, & reprehensio non est in te: quia culpa demersa est. Ades huc à libano sponsa, ades huc à libano, trãsibis & pertransibis à principio fidei, eò quòd renuncians mundo transierit seculum, pertrãsierit ad Christum. Et iterum dicit ad eam deus verbum: Quàm pulchra & suauis facta est charitas in deliciis tuis? Statura tua similis facta est palmæ, & vbera tua botris. Cui respondet ecclesia: Quis dabit te frater mihi, lactentem vbera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te. Et quidem non spernent me. Assumam te, & inducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me, docebis me. Vides quemadmodum delectata munere gratiarum, ad interiora cupit mysteria peruenire, & omnes sensus suos consecrare Christo? Adhuc quærit suscitantem, & suscitari eam sibi poscit à filiabus Hierusalem, quarum gratia, hoc est animarum fidelium, sponsum in amorem sui vberiorem desiderat prouocari. Vnde dominus Iesus & ipse inuitatus tanto studio charitatis, pulchritudine decoris & gratiæ, quod nulla iã in ablutis delicta sorderent, dicit ad ecclesiam: Pone me vt signaculum in corde tuo, vt sigillum in brachio tuo: hoc est, decora es proxima mea, tota formosa es, nihil tibi deest. Pone me vt signaculum in corde tuo, quo fides tua pleno fulgeat sacramento. Opera quoque tua luceãt, & imaginem dei præferãt, ad cuius imaginem facta es. Charitas tua nulla persecutione minuatur, quam multa aqua excludere, flumina inundare non possint. Vnde repete quia accepisti signaculum spiritale, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris: & serua quod accepisti. Signauit te deus pater, confirmauit te Christus dominus, & dedit pignus spiritus in cordibus tuis, sicut Apostolica lectione didicisti.

Psal. 50. — Exodi 24. — Hebr. 9. — Esaie 1. — Cantic. 1. — Psal. 23. — Esaie 63. — Zacha. 3. — Cantic. 4. — Canti. 4. — Canti. 7. — Canti. 8. — Canti. 8. — Esaie 11. — 2. Corin. 5.

De sacrosancti corporis dominici communione, & conuiuio cœlesti. Quòdque antiquiora sint ecclesiæ sacramẽta quàm synagogæ, & præstantiora quàm fuerit manna. Cap. VIII.

HIs abluta plebs diues insignibus ad Christi contẽdit altaria, dicẽs: Et introibo ad altare dei, ad deũ qui lætificat iuuentutem meam. Depositis autem inueterati erroris exuuiis, renouata in aquilæ iuuentutem, cœleste illud festinat adire conuiuium. Venit igitur, & videns sacrosanctum altare compositum, exclamans ait: Parasti in conspectu meo mensam. Hanc loquentem inducit Dauid dicens: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit: super aquam refectionis educauit me. Et infra: Nam & si ambulem in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & poculum meum inebriãs quàm præclarum est. Nunc illud consideremus, ne quis forte visibilia videns, quoniam quæ sunt inuisibilia, non vidẽtur, nec possunt humanis oculis comprehendi, dicat forte: Iudæis deus manna pluit, pluit coturnices: Ecclesiæ autẽ illi dilectæ hæc sunt quæ præparauit, de quibus dictum est quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit quæ præparauit deus diligentibus eum. Ergo ne quis hoc dicat, summo studio volumus comprobare quod & antiquiora sunt sacramenta ecclesiæ quàm synagogæ, & præstantiora quàm mãna est. Antiquiora docet lectio Genesis quæ decursa est. Synagoga enim ex lege Moysi principium sumpsit, Abraham vero longe anterior, qui victis hostibus, & nepote proprio recepto, cum potiretur victoria, tunc illi occurrit Melchisedech, & protulit ea quæ Abrahã veneratus accepit. non Abraham protulit, sed Melchisedech, qui inducitur sine pa-

Psal. 42. — Psalm. 22. — 1. Corin. 2.

tre, sine matre, neque initium dierum, neque finem habens, similis autem filio dei: de quo ait Paulus ad Hebræos: Quia manet sacerdos in perpetuum, quia interpretatione latina dicitur rex iustitiæ, rex pacis. Non agnoscis quis iste sit? Potest homo esse rex iustitiæ, cũ vix iustus sit? Potest esse rex pacis, cum vix possit esse pacificus? Sine matre secundum diuinitatem, quia ex patre deo genitus est, vnius substantiæ cum patre. Sine patre secundum incarnationem, qui natus ex virgine est. Initium & finem non habẽs, quia ipse est, initium & finis omnium, primus & nouissimus. Non igitur humani, sed diuini est muneris sacramẽtum quod accepisti, ab eo prolatum qui benedixit fidei patrem Abraham, illum cuius gratiam, & gesta miraris. Probatum est antiquiora esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognosce potiora. Reuera mirabile est quod mãna deus plueret patribus, & quotidiano cœli pascebantur alimento. Vnde dictum est: Panem angelorũ manducauit homo. [Psal. 77.] Sed tamen panem illum qui manducauerunt, omnes in deserto mortui sunt. [Ioan. 6.] Ista autem esca quam accipis, iste panis viuus qui descendit de cœlo, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicunque hunc panem manducauerit, non morietur in æternum: & corpus est Christi.

De virtute sacramenti corporis & sanguinis Christi, & comparatione per excessum ipsius ad manna, & ad aquas petræ. Et de per plurima exempla probatione quòd corpus Christi quod accepimus, non panis sit, sed caro, quæ ex virgine nata, quæ crucifixa, quæ sepulta fuit. Caput IX.

Consideranunc verum præstantior sit panis angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlũ. Illud cœli, hoc domini cœlorũ. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterũ seruaretur: hoc alienũ ab omni corruptione, quod quicunque religiose gustauerit, corruptionẽ sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo. Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit, & sitit: tu cum biberis, sitire non poteris. Et illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris, vmbra est, quantum istud est cuius & vmbram miraris? Audi quia vmbra est quæ apud patres facta est. [1. Corin. 10. Hebr. 3.] Bibebant, inquit, de consequenti petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum complacitum est deo. nam prostrati sunt in deserto. Hæc autem in figuram facta sunt nostri. Cognouisti præstantiora? Potior etenim lux quàm vmbra, veritas quàm figura, corpus authoris quàm manna de cœlo. Forte dicas: Aliud video, quomodo tu mihi asseris quod Christi corpus accipiã? Et hoc nobis adhuc superest, vt probemus. Quantis igitur vtimur exemplis? Probemus nõ hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit. Maioremque vim esse benedictionis quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgã tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens. Rursus apprehendit caudam serpentis, & in virgæ naturam reuertitur. Vides igitur Prophetica gratia bis mutatam esse naturam & serpentis & virgæ. Currebant Aegypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erumpere. Non erat potus in fluuiis. Rursus ad prophetæ preces cruor cessauit fluminum, aquarum natura remeauit. Circunclusus vndique erat populus Hebræorum, hinc Aegyptiis vallatus, inde mari clausus. Virgã leuauit Moyses, separauit se aqua, & in murorum speciem congelauit, atque inter vndas via pedestris apparuit. Iordanis retrorsum conuersus contra naturã in sui fontis reuertitur exordiũ. Nonne claret naturã vel maritimorũ fluctuũ vel fluuialis cursus esse mutatã? Sitiebat populus patrũ, tetigit Moyses petrã, & aqua de petra fluxit. Nũquid nõ præter naturã operata est gratia, vt aquã vomeret petra, quã non habebat natura? Marath fluuius amarissimus erat, vt sitiẽs populus bibere nõ posset. [Exodi. 15.] Misit Moyses lignũ in aquã, & amaritudinẽ suam aquarum natura deposuit, quam infusa subito gratia temperauit. [4. Reg. 6.] Sub Helisæo propheta vni ex filiis prophetarum excussum est ferrum de securi, & statim mersum est. Rogauit Helisæum qui amiserat ferrum. misit etiam Helisæus lignum in aquam, & ferrum natauit. vtique & hoc præter naturam factum esse cognoscimus. Grauior est enim ferri species, quàm aquarum liquor. Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quàm naturam, & adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam. Quod si tantum valuit humana benedictio, vt naturã converteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa domini saluatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret, non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? De totius mundi operibus legisti: Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. [Psal. 148.] Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, nõ potest ea quæ sunt, in id mutare quod nõ erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quàm mutare naturas. Sed quoad argumentis vtimur? suis vtamur exẽplis, incarnationisque astruamus mysterij veritatem. Nunquid naturæ vsus præcessit cum Iesus dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuerat. Liquet igitur quod præter naturæ ordinẽ virgo generauit: & hoc quod cõficimus, corpus ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse dominus Iesus partus ex virgine? Vera vtique caro Christi, quę crucifixa est, quæ sepulta est. vere ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat dominus Iesus: Hoc est corpus meum. [Matth. 26.] Ante benedictionem verborum cœlestiũ alia species nominatur, post consecrationẽ corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suũ. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. Et tu dicis, amen: hoc est, verũ est. quod os loquitur, mẽs interna fateatur. quod sermo sonat, affectus sentiat. His igitur sacramentis pascit ecclesiam suam Christus, quibus animæ firmatur substantia. Meritóque videns profectum eius gratiæ continentem, dicit ad eam: Quam decora facta sunt vbera tua soror mea sponsa, quàm decora facta sunt à vino: & odor vestimentorum tuorum super omnia aromata. [Canti. 4.] Fauus distillãs labia tua ò sponsa, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum sicut odor libani. Ortus conclusus soror mea, sponsa mea, ortus conclusus, fons signatus. Quo significat signatum debere apud te manere mysterium, ne violetur operibus malæ vitæ, atq; adulterio castitatis, ne diuulgetur quibus non conuenit, ne garrula loquacitate dispergatur in perfidos. Bona debet ergo fidei tuæ esse custodia, vt intemerata vitę ac silentij integritas perseueret. Vnde & ecclesia altitudinem seruans mysteriorum cœlestium, reiicit à se grauiores venti procellas, & inuitat vernantis gratiæ suauitatẽ: & sciens quòd ortus suus Christo displicere non possit, aduocat ipsum sponsum dicens: Exurge aquilo, & veni auster, persla ortum meum, & fluant vnguenta mea. Descendat frater meus in ortum suũ, & edat fructum pomiferarum suarum. Bonas enim arbores & fructiferas habet, quæ radices suas tinxerint in sacri fontis irriguo, & in bonos fructus nouæ fœcunditatis germine pullulauerint, vt non iam Prophetica cædantur securi, sed Euangelica vbertate fœcundentur. Denique fertilitate earum dominus delectatus respondet: Ingressus sum in ortum meum soror mea sponsa, vindemiaui myrrham, cum vnguẽtis meis, manducaui cibum meum cum melle meo, bibi potum meum cum lacte meo. Quare cibũ & potum dixerim, fidelis intellige. Illud autem non dubium, quod in nobis ipse manducat & bibit, sicut in nobis legisti, quia in carcere esse se dicit. Vnde & Ecclesia videns tantam gratiam, hortatur filios suos, hortatur proximos, vt ad sacramenta concurrant, dicẽs: Edite proximi mei & bibite, & inebriamini charissimi mei. [Cantic. 5.] Quid edamus? quid bibamus? Alibi tibi per Prophetam spiritus sanctus expressit dicens: Gustate & videte quoniam suauis est dominus, beatus vir qui sperat in eo. [Psal. 33.] In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. nõ ergo corporalis esca, sed spiritalis est. Vnde & Apostolus de typo eius ait: Quia patres nostri escam spiritalem manducauerunt, & potum spiritalem biberunt. [1. Corin. 10.] Corpus enim dei, corpus est spiritale. Corpus Christi, corpus est diuini spiritus, quia spiritus Christi, vt legimus: Spiritus ante faciem nostrã Christus dominus. [Thren. 4. 1. Pet. 2.] Et in Petri epistola habemus: Christus pro nobis mortuus est. Denique cor nostrum esca ista cõfirmat, & potus iste lætificat cor hominis, vt Propheta memorauit.

Psal.103. rauit. Vnde adepti omnia scim⁹ regeneratos nos esse. Nec dicamus, quomodo regenerati sumus? nunquid in ventrẽ matris nostræ introiuimus, & renati sumus? Non agnosco vsum naturæ. Sed nullus hic naturæ ordo, vbi excellentia gratiæ. Denique non semper vsus naturæ regenerationem facit. Generatum ex virgine Christum dominum confitemur, & naturæ ordinem denegamus. Non enim ex viro Maria concepit, sed de spiritu sancto in vtero accepit, vt dicit Matthęus: Matth.1. Quia inuenta est in vtero habẽs de spiritu sancto. Si ergo superueniens spiritus sanctus in virginem, conceptionem operatus est, & generationis munus impleuit, non vtique dubitandum est quod superueniens in fontem, vel super eum qui baptismũ consequitur, veritatẽ regenerationis cooperetur.

FINIS.

CAPITA LIBRI PRIMI DE SACRAMENTIS.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de sacramentis Liber primus.

Caput primum.

DE sacramentis quæ accepistis, sermonem adorior, cuius rationẽ nõ putaui ante præmitti. In Christiano enim viro prima est fides. Ideo Romæ fideles dicuntur qui baptizati sunt, & pater noster Abraham ex fide iustificatus est, nõ ex operibus. Ergo accepistis baptismũ, credidistis. Nefas est enim me Roma.4. aliud æstimare. Neque enim vocatus esses ad gratiam, nisi dignum te Christus sua gratia iudicasset. Ergo quid egimus sabbato? Nempe apertionẽ. Quę mysteria celebrata sunt apertionis, quando tibi aures tetigit sacerdos & nares. Quod significat in Euãgelio dominus noster Iesus Christus cum ei oblatus esset surdus & mutus, & tetigit aures eius, & os eius. Aures, quia surdus erat: os, quia Marci.7. mutus. Et ait: Effeta, quod Hebraicum verbum est, & Latine dicitur adaperire. Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, vt aperirentur aures tuæ ad sermonem & ad eloquium sacerdotis. Sed dicis mihi, quare nares? Quia mutus erat, os tetigit: vt quia loqui non poterat sacramenta cœlestia, vocem acciperet à Christo. Et ibi quia viri, hic quia mulieres baptizantur, & non eadem puritas serui, quanta & domini. Cum ille peccata concedat, huic peccata donentur, quæ potest esse comparatio? Ideo propter gratiam operis & muneris non os tangit episcopus, sed nares. Quare nares? Vt bonum odorem accipias pietatis æternę, vt dicas: Christi enim 2.Corin.2. bonus odor sumus deo, quemadmodũ dixit Apostolus sanctus. Et sit in re fidei deuotionísque plena fragrantia.

De vnctione in baptismo, & abrenunciatione tunc facta. Et qua ratione sacerdos dicatur angelus, & de seruanda fide Christo promissa. Caput II.

VEnimus ad fontem, ingressus es, considera quos videris, quid locutus sis cõsidera, repete diligenter. Occurrit tibi leuita, occurrit presbyter, vnctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen huius seculi luctaturus, professus es luctaminis tui certamina. Qui luctatur, habet quod speret. vbi certamen, ibi corona. Luctaris in seculo, sed coronaris à Christo, & pro certaminibus seculi coronaris. Nam & si in cœlo præmium, hic tamen meritum præmij collocatur. Quando te interrogauit, Abrenuncias diabolo & operib⁹ eius? quid respõdisti? Abrenũcio. Abrenũcias seculo, & voluptatibus eius? quid respõdisti? Abrenũcio. Memor esto sermonis tui, & nunquã tibi excidat tuę series cautionis. Si chirographum homini dederis, teneris obnoxius, vt pecuniam eius accipias: teneris astrictus, & reluctantem te fœnerator astringit, atque illic tua cautione conuinceris. Vbi promiseris considera, vel quibus promiseris. Leuitam vidisti, sed minister est Christi. Vidisti illum ante altaria ministrare. Ergo chirographum tuum tenetur non in terra, sed in cœlo. Considera vbi capias sacramenta cœlestia. Si hic corpus est Christi, hic & angeli cõstituti sunt. Vbi corpus, ibi aquilæ. legisti in Euangelio. Vbi corpus Christi, Matth.24. ibi & aquilæ volare cõsueuerunt, vt terrena fugiãt, cœlestia petant. Quare hoc dico? quiã & homines angeli quicunque annunciant Christum, & in angelorum asciti videntur locum. Quomodo? Accipe baptistæ rationem. Ioannes natus erat ex viro & muliere. Attamen audi quia angelus est ipse: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, & parabit viam Matth.11. tuam ante te. Accipe aliud, Malachias ait propheta, Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex Mala.2. ore ipsius. Angelus est enim dei omnipotentis. Hæc ideo dicuntur, vt sacerdotis gloriam prædicemus, non vt aliquid personalibus meritis arrogetur. Ergo abrenunciasti mundo, abrenũciasti seculo, esto solicitus. Qui pecuniam debet, semper cautionem suam considerat. Et tu qui fidem debes Christo, fidẽ serua, quæ multo preciosior quã pecunia est. Fides enim æternum patrimonium est, pecunia temporale. Et tu ergo semper recordare quid promiseris. Cautior si teneas promissionem tuam, tenebis & cautionem.

Quod licet in baptismo sacerdos & minister videãtur, alia tamen maiora sint quæ operãtur, & non vidẽtur. Cap. III.

DEinde accessisti propius, vidisti fontem, vidisti & sacerdotem supra fontem. Nec hoc possum dubitare quod in animum vestrum non potuerit cadere quod cecidit in illum Syrum Naaman: quia etsi mundatus est, tamen ante dubitauit. Quare dicã, accipe. Ingressus es, vidisti aquã, vidisti sacerdotẽ, vidisti leuitam. Ne forte aliquis dixerit, hoc est totũ: imò est totum. vere totũ, vbi tota innocentia, tota pietas, tota gratia, tota sanctificatio. Vidisti quæ videre potuisti oculis tui corporis, & humanis conspectibus, non vidisti illa quæ operantur, & non videntur. Illa multo maiora sunt quæ non vidẽtur, quàm quæ 2.Corin.4. videntur: quoniam quæ videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna.

Quod sacramenta Christianorum diuiniora & priora sint quàm Iudæorum. Et quid pascha significet. Caput IIII.

ERgo dicamus primum, tene cautionem vocis meę, & exige. Miramur mysteria Iudæorum quæ patribus nostris data sunt, primum vetustatem sacramẽtorum, deinde sanctitatem præstantium. Illud pręmitto, quòd diuiniora & priora sacramẽta sunt Christianorum quàm Iudæorũ. Quid præcipuum q̃ quod per mare trãsiit Iudæorum populus? vt de baptismo interim loquamur. Attamen qui transierunt Iudęi, mortui sunt omnes in deserto. Cęterum qui per hunc fontem trãsit, transit à terrenis ad cœlestia. hoc est enĩ pascha, id est trãsitus eius, trãsitus à pec-

cato ad vitam, à culpa ad gratiam, ab inquinamento ad sanctificationem. Qui per hunc fontem transit, non moritur, sed resurgit.

Quid significet lotio Naaman Syri leprosi, & quòd non aqua sed consecratio mundet. Quòdque in baptismate omnis iustitia sit constituta. Et de columba super Christum descendente, & quare Christus prior descenderit in aquam, & postea spiritus sanctus. Caput V.

4. Reg. 5.

NAaman ergo leprosus erat, puella quædã ait vxori illius: Dominus meus si vult mundari, vadat in terram Israel, & ibi inueniet eum qui possit ei leprã tollere. Dixit illa dominæ suæ, vxor marito, Naaman regi Syriæ, qui eũ quasi acceptissimũ sibi misit ad regẽ Israel. Audiuit rex Israel quod misisset ad eum cuius leprã mundaret, & scidit vestem suam. Tunc Helisæus Propheta mandat ei: Quid est quòd scidisti vestem, quasi non sit deus potens qui mundet leprosum? Mitte illum ad me. Misit illũ. Cui aduenienti ait propheta: Vade descende in Iordanem, merge, & sanaberis. Ille cœpit cogitare secũ & dicere: Hoc est totum? Veni de Syria in terram Iudæam, & dicitur mihi, Vade, in Iordanẽ merge, & sanaberis. quasi flumina meliora non sint in patria mea. Dixerunt ergo serui: Domine, quare non facis verbum prophetę? Magis fac, & experire. Tũc ille iuit, in Iordane mersit, & surrexit sanus. Quid enim significat? Vidisti aquam: sed non aqua omnis sanat, sed aqua sanat quæ habet gratiam Christi. Aliud est elementum, aliud consecratio: aliud opus, aliud operatio. Non sanat aqua nisi spiritus sanctus descẽderit, & aquam illam consecrauerit: sicut legisti quod cum dominus noster Iesus Christus formã baptismatis daret, venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit illi Christ': Sine modo. Sic enim decet nos implere omnẽ iustitiã. Vide quia omnis iustitia in baptismate constituta est. Ergo quare Christus descendit, nisi vt caro ista mundaretur, caro quam suscepit de nostra conditione? Non enim ablutio peccatorũ suorum Christo necessaria erat, qui peccatum non fecit: sed nobis erat necessaria, qui peccato manemus obnoxij. Ergo si propter nos baptismi nobis forma est constituta, fidei nostræ forma proposita est. Descendit Christus, Ioannes astabat qui baptizabat, & ecce quasi colũba spiritus sanctus descendit. Non columba descendit, sed quasi colũba. Meméto quid dixerim, Christus carnem suscepit, non sicut carnem, sed carnis istius veritatem, vere carnem Christus suscepit. Spiritus enim sanctus in specie columbæ, non in veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de cœlo. Ergo vidit Ioannes, & credidit. Descendit Christus, descẽdit & spiritus sanctus. Quare prior Christus descendit, postea spiritus, cum forma baptismatis & vsus hoc habeat, vt ante fons consecretur, & tunc descendat qui baptizãdus est? Nam vbi primum ingreditur sacerdos, exorcismum facit, secundo super creaturam aquę inuocationem, postea & precem defert, vt sanctificetur fons, & assit præsentia trinitatis ęternę. Christus a[illegible]tem ante descendit, secutus est spiritus. Qua ratione? Vt non quasi ipse egere dominus Iesus sanctificationis mysterio videretur, sed sanctificaret ipse, sanctificaret & spiritus. Ergo descẽdit in aquam Christus, & spiritus sanctus sicut columba descendit. Pater quoque deus è cœlo locutus est. Habes præsentiam trinitatis.

Matth. 3.

Quomodo typus baptismatis præfiguratus fuerit per transitum rubri maris, & de malo murmurationis. Quid etiam significet columna lucis præcedens, & nubis subsequẽs. Et quod in diluuio figura baptismi præcesserit. Caput VI.

1. Cor. 10.

IN mari autẽ rubro figuram istius baptismatis extitisse ait Apostolus dicens: Quia patres nostri omnes baptizati sunt in nube & in mari. Et subdit: Hæc autem omnia in figura facta sunt illis. Illis in figura, sed nobis in veritate. Tunc Moyses virgam tenebat, conclusus erat populus Iudæorum, instabat Aegyptius cum armis ex vna parte, mari claudebantur Hebręi, neque maria transire poterant, neq; in hostem recurrere. murmurare cœperunt. Vide, non te prouocet quia exauditi sunt. Etsi exaudiuit dominus, tamen culpa non carent qui murmurauerũt. Tuum est vbi constringeris, credere quòd euadas, nõ murmurare: inuocare, rogare, non querelam expromere. Tenebat virgam Moyses, & ducebat populũ Hebræorũ in nocte in columna lucis, in die in columna nubis. Lux quid est nisi veritas, quæ apertum & plenum lumen effundit? Columna lucis quid est, nisi Christus dominus, qui tenebras infidelitatis depulit, lucẽ veritatis & gratiæ spiritalis affectibus infudit humanis? At vero columna nubis est spiritus sanctus. In mari erat populus, & præibat colũna lucis: deinde sequebatur columna nubis, quasi vmbratio spiritus sancti. Vides quod per spiritum sanctum, & per aquam typum baptismatis demonstrauerit? In diluuio quoque fuit iam figura baptismatis, & adhuc vtique non erant mysteria Iudęorum. Si ergo huius baptismatis forma præcessit, vides ergo superiora mysteria Christianorum, quàm fuerint Iudæorũ. Sed interim secundum fragilitatem vocis nostræ, & secundum temporis rationem satis sit hodie tãta de sacro fonte libasse mysteria. Crastina die, si dominus dederit loquẽdi potestatem vel copiam, plenius intimabo. Opus est vt sanctitas vestra aures paratas habeat, promptiorem animum, vt ea quæ nos colligere possumus de serie scripturarum, & vobis intimauerimus, tenere possitis, vt habeatis gratiam patris, & filij, & spiritus sancti. Cui trinitati perpetuũ est regnum à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum.

CAPITA LIBRI SECVNDI DE SACRAMENTIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE SAcramentis Liber secundus.

Quod diluuium nihil aliud sit nisi baptisma, quo peccata diluuntur, sola autem mens iusti & gratia resuscitentur. Et de multis generibus baptismatum. Caput I.

IN diluuio figuram baptismatis pręcessisse hesterno cœpimus disputare. Quid est diluuium, nisi in quo iustus ad seminariũ iustitiæ reseruatur, peccatum moritur? Ideo dominus cum vidit hominũ pullulare delicta, iustum solum cum sua progenię reseruauit. Aquam autem supra mótes quoque exire præcepit. Et ideo in illo diluuio omnis corruptela carnis interiit, sola iusti prosapia & forma permansit. Nõne hoc est diluuium quod est baptisma, quo peccata omnia diluuntur, sola iusti mens & gratia resuscitatur? Multa sunt genera baptismatum, sed vnum baptisma clamat Apostolus.

Quare

Quare? Sunt baptismata gentiũ, sed non sunt baptismata. lauacra sunt, baptismata esse non possunt. Caro lauatur, non culpa diluitur, imò in illo lauacro contrahitur. Erant autem baptismata Iudæorum alia superflua, alia in figura. Et figura ipsa nobis proficit, quia veritatis est nuncia.

Quid significet angelus descendens in piscinã, & quid sit quod paralyticus responderit Christo, Hominem non habeo. *Caput II.*

Ioan. 5.

QVid lectum est heri? Angelus, inquit, secundũ tempus descendebat in piscinam, & quotienscunq; descendisset angelus, mouebatur aqua: & qui prior descendisset, sanabatur ab omni languore quocũque tenebatur. Quod significabat figuram venturam domini nostri Iesu Christi. Angelus quare? Ipse est enim magni consilij angelus, Secundum tempus, quod ad horam nouissimam seruabatur, vt in occasu ipsum diem deprehenderet, & differret occasum. Quotienscunque ergo descendisset angelus, mouebatur aqua. Dicis forte: Quare modo non mouetur? Audi quare. Signa incredulis, fides credẽtib⁹. Qui prior descendisset, sanabatur ab omni infirmitate. Qui prior? tempore, an honore? Vtrumque intellige. Si tempore, prior qui descendisset sanabatur, hoc est de populo Iudæorum magis quàm de populo nationum. Si honore, qui prior descẽdisset, hoc est qui haberet dei metum, studium iustitiæ, gratiã charitatis, castitatis affectum, ipse magis sanabatur. Tamen tũc temporis vnus sanabatur. Tunc inquam temporis in figura qui prior descẽdisset, solus curabatur. Quanto maior est gratia ecclesiæ, in qua omnes saluantur quicunque descendunt? Sed videte mysterium, Venit dominus noster Iesus Christus ad piscinam. multi ægri iacebant. Et facilè ibi multi ægri iacebant, vbi vnus tantummodo curabatur. Deinde ait ad illũ Paralyticum: Descende. Ait ille: Hominem non habeo. Vide vbi baptizaris, vnde sit baptisma, nisi de cruce Christi, de morte Christi. Ibi est omne mysterium, quia pro te passus est. In ipso redimeris, in ipso saluaberis. Hominẽ, inquit, non habeo, hoc est quia per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Non poterat descendere, nõ poterat saluari qui non credebat quod dominus Iesus carnem suscepisset ex virgine. Hic autem qui operiebatur mediatorẽ dei & hominum, hominem Iesum expectans, de quo dictũ est, Et mittet dominus hominem qui saluos faciat eos: dicebat, Hominem non habeo. & ideo ad sanitatem meruit peruenire, quia credebat in aduenientem. Melior tamen & perfectior fuisset si credidisset iam venisse, quem sperabat esse venturum.

1. Corin. 15.

De variis generibus & figuris baptismi. *Caput III.*

NVnc vide singula. Diximus figuram præcessisse in Iordane quando Naaman leprosus ille mundatus est. Puella illa ex captiuis quæ est, nisi quæ speciẽ habebat ecclesiæ, & figuram repræsentabat? Captiuus enim erat populus nationũ. Captiuus erat, non dico captiuitatem sub hoste aliquo populo constitutã, sed eam captiuitatẽ dico quæ maior est, quando diabolus cũ suis sæuo dominatur iperio, & captiua sibi colla subiicit peccatorũ. Ergo habes vnũ baptisma. Aliud in diluuio. Habes tertiũ genus quando in mari rubro baptizati sunt patres. Habes quartũ genus in piscina quando mouebatur aqua. Nunc te consulo vtrũ credere debeas, quia habes præsentiã trinitatis in hoc baptismate quo baptizatur in ecclesia.

Quid significet quòd ad preces Helisæi ferrũ securis demersum supernatauerit. Quid etiam quòd Moyses lignum miserit in fontem, quo aqua antea amara dulcescebat. *Caput IIII.*

IDem itaque dominus noster Iesus Christus in euangelio suo dicit ad Apostolos: Ite baptizate omnes gẽtes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Sermo hic saluatoris est. Dic mihi ô homo. Inuocauit Helias, & descendit ignis de cœlo. Inuocauit Helisæus domini nomen, & de aqua ferrũ securis ascendit quod demersũ fuerat. Ecce aliud genus baptismatis. Quare? Quia omnis homo ante baptismum quasi ferrũ premitur atq; demergitur. Vbi baptizatus fuerit, non tanq̃ ferrũ, sed tanq̃ iã leuior fructuosi ligni species leuatur. Ergo & hic figura altera. Securis erat qua cędebantur ligna. Cecidit manubrium de securi, hoc est ferrũ demersum est. Filius prophetę nesciuit quid faceret, sed hoc solũ sciuit, vt rogaret Helisæũ prophetam, & remedium postularet. Tunc ille lignum misit, & ferrum leuatũ est. Vides ergo quod in cruce Christi omniũ hominũ leuatur infirmitas? Aliud, etsi non ordinẽ tenemus. Quis enim posset omnia gesta comprehẽdere Christi? sicut Apostoli dixerunt. Moyses cum venisset in desertũ, & sitisset populus, & venisset ad Marath fontẽ, & bibere vellet, aquã vbi primum hausit, & amaritudinẽ sensit, & cœpit bibere non posse: ideo Moyses misit lignũ in fontẽ, & cœpit aqua quæ antea erat amara, dulcescere. Quid significat, nisi quia omnis creatura corruptelæ obnoxia, aqua amara est omnibus? Etsi ad tẽpus suauis est, ad tẽpus iucunda, amara tamen est, quæ non potest auferre peccatũ. Vbi biberis, sities. vbi potus ceperis suauitatẽ, iterũ amaritudinẽ senties. Amara ergo aqua, sed vbi crucẽ Christi, vbi acceperit cœleste sacramentum, incipit esse dulcis & suauis. Et merito dulcis, in qua culpa reuocatur. Ergo si in figura tantum valuerunt baptismata, quanto amplius valet baptisma in veritate?

Matth. 28.

1. Reg. 18. 4. Reg. 6.

Exodi. 15.

De efficaci probatione quod ad inuocationem sacerdotis super fontem veri baptismi potius adsit præsentia trinitatis quàm ad supratactas figuras baptismi, & quid significet columba. Quid etiam spiritus magno sono in die Pentecostes descendens & apparens in dispertitis linguis. *Caput V.*

NVnc ergo consideremus. Venit sacerdos, precem dicit ad fontem, inuocat patris nomen, præsentiã filij & spiritus sancti, vtitur verbis cœlestib⁹. Cœlestia verba, quæ Christi sunt, quod baptizemus in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Si ergo ad hominis sermonem, ad inuocationem sancti aderat præsentia trinitatis, quanto magis ibi adest vbi sermo operatur æternus? Vultis scire quia descendit spiritus? Audite, quia quasi colũba descendit. Quare quasi columba? Vt increduli vocarẽtur ad fidem. In principio signum debuit esse, in posterioribus debet esse perfectio. Accipe aliud. Post mortem domini nostri Iesu Christi Apostoli erant in vno loco cõgregati, & orabant in die Pẽtecostes, & subito factus est magnus sonus, quasi cum vi magna spiritus ferretur, & visæ sunt linguæ dispersæ sicut ignis. Quid hoc significat, nisi descensum spiritus sancti, qui se voluit incredulis etiam corporaliter demõstrare? Hoc est, corporaliter per signum, spiritaliter per sacramentum. Ergo manifestum testimonium eius aduentus: nobis autem iam fidei prærogatiua defertur, quia in principio signa incredulis fiebant, nobis iam in plenitudine ecclesiæ non signa, sed fide veritas colligenda est.

Acto. 2.

Quod baptismum inuentum sit ad resurrectionem & viuificationem naturæ humanæ, quæ per peccatum morti obnoxia erat. *Caput VI.*

NVnc disputemus quid sit quod dicitur baptisma. Venisti ad fontem, descendisti in eum, attendisti summum sacerdotem, Leuitas & presbyterum in fonte vidisti. Quid est baptismũ? In principio deus noster hominem fęcit, vt si peccatũ non gustaret, morte non moreretur. Peccatum cõtraxit, factus est obnoxius morti, eiectus est de paradiso. Sed dominus qui sua vellet beneficia permanere, & insidias omnes abolere serpẽtis, rescindere quoq; omne quod nocuit: primũ quidem sententiam tulit in hominem, Terra es, & in terrã ibis. & morti hominem fecit obnoxium. Erat diuina sententia, solui humana conditione non poterat. Remediũ datum est, vt homo moreretur, & resurgeret. Quare? Vt illud quod ante damnationis loco cesserat, loco cederet beneficij. Quid illud est nisi mors? Quæris quomodo? quia mors interueniens finẽ facit peccati. Quãdo enim morimur, vtiq; peccare desistimus. Satisfactum ergo sententiæ videbatur, quando homo qui fact⁹ fuerat vt viueret, si tamen nõ peccaret, incipiebat mori. Sed vt dei perpetua gratia perseueraret, mortuus est homo, sed Christus inuenit resurrectionem, id est, vt redintegraret cœleste beneficiũ, quod fraude fuerat serpẽtis amissum. Vtrũque ergo pro nobis: quia & mors finis est peccatorum, & resurrectio naturæ est reformatio. Veruntamen ne in hoc seculo diaboli fraus vel insidiæ præualerent, inuentum est baptisma. De quo baptismate audi quid dicat scriptura, imò filius

Gene. 3.

filius dei, Quia Pharisæi qui noluerunt baptizari baptismo Ioannis, consilium dei spreuerunt. Ergo baptismum consilium dei est. Quanta est gratia vbi est consilium dei? Audi ergo. Nam vt in hoc seculo nexus diaboli solueretur, inuentū est quomodo homo viuus moreretur, & viuus resurgeret. Quid est viuus? Hoc est, vita corporis viuens cum veniret ad fontem, & mergeretur in fontem. Quid est aqua nisi de terra? Satisfit ergo sententiæ cœlesti sine mortis stupore. Quod mergeris, soluitur sentētia illa: Terra es, & in terram ibis. Impleta sententia locus est beneficio remedióque cœlesti. Ergo aqua de terra, possibilitas autem vitæ nostræ non admittebat vt terra operiremur, & de terra resurgeremus. Deinde non terra lauat, sed aquā lauat: ideo fons quasi sepultura est.

Luc. 7.

De triplici immersione in baptismum, & triplici interrogatione, & quod in vno homine baptizari oporteat. Et quomodo in morte Iesu baptizemur & vngamur in vitam æternam.

Caput VII.

INterrogatus es, Credis in deum patrem omnipotentem? Dixisti, credo. & mersisti, hoc est, sepultus es. Iterum interrogatus es, Credis in dominum nostrum Iesum Christum, & in crucem eius? Dixisti, credo. & mersisti: ideo & Christo es consepultus. Qui enim Christo consepelitur, cum Christo resurgit. Tertio interrogatus es, Credis & in spiritū sanctum? Dixisti, credo. tertio mersisti, vt multiplicem lapsum superioris ætatis absolueret trina confessio. Denique vt vobis afferamus exemplum, sanctus apostolus Petrus posteaquā in passione domini lapsus videtur infirmitate conditionis humanæ: qui ante negauerat, postea vt illū lapsum aboleret & solueret, tertio interrogatus à Christo si Christum amaret, tunc ille dicit: Tu nosti domine quia amo te. Tertio dixit, vt tertio absolueretur. Sicut ergo peccatū dimittit pater, sic dimittit filius, sic & spiritus sanctus. In vno autem nomine baptizari nos oportet: hoc est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Noli mirari quia dixi vnum nomen, vbi est vna substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictum est, in quo oportet omnes saluos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis, redditi estis ad gratiam vitæ. Clamat ergo Apostolus, sicut audistis in lectione præsenti: Quoniam quicunque baptizatur, in morte Iesu baptizatur. Quid est in morte? Vt quomodo Christus mortuus est, sic & tu mortē degustes. Quomodo Christ⁹ mortuus est peccato, & deo viuit: ita & tu superioribus illecebris peccatorum mortuus sis per baptismatis sacramentum, & surrexeris per gratiam Christi. Mors ergo est, sed non in mortis corporalis veritate, sed in similitudine. Cum enim mergis, mortis suscipis & sepulturæ similitudinem. Crucis illius accipis sacramentum, quod in cruce Christus pependit, & clauis confixum est corpus. Tu ergo cum crucifigeris, Christo adhæres, clauis domini nostri Iesu Christi adhæres, ne te diabolus possit abstrahere. Teneat te clauus Christi, quem reuocat humanæ conditionis infirmitas. Ergo mersisti, venisti ad sacerdotem, quid tibi dixit? Deus, inquit, pater omnipotens qui te regenerauit ex aqua & spiritu sancto, concessitque tibi peccata tua, ipse te vngat in vitam æternam. Vide vbi vnctus es. In vitam, inquit, æternam. Noli hanc vitam illi vitæ anteferre. Verbi gratia si exurgat inimicus aliquis, si velit tibi fidem tuam auferre, si minatur mortem vt præuaricetur quisquam, vide quid eligas: noli eligere illud in quo non es vnctus, sed elige in quo vnctus es, vt vitam æternam vitæ præferas temporali per Christum dominum nostrum. Amen.

Ioan. 21.

Act. 4.

Roma. 6.

B

C

D

CAPITA LIBRI TERTII DE SACRAMENTIS.

A

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE SACRAMENTIS Liber tertius.

Quare demersi in baptismum recipiant vnguentum in capite, & quid sit regeneratio. Qua ratione etiam hoc seculum mare sit, nos autem piscis imitari naturam oporteat. Et de mysterio lotionis infantium. *Caput I.*

HEsterno die de fonte disputauimus, cuius species veluti quędā sepulchri forma est, in quem credentes in patrem, & filium & spiritum sanctum, recipimur, & demergimur, & resurgimus, hoc est resuscitamur. Accipis autem mysterium, hoc est vnguētum supra caput. Quare supra caput? quia sensus sapientis in capite eius, Salomon ait. Friget enim sapientia sine gratia: sed vbi gratia acceperit sapientiam, tunc opus eius incipit esse perfectum. Hæc regeneratio dicitur. Quid est regeneratio? Habes in Actibus apostolorum quod ille versiculus qui dicitur in psalmo secundo: Filius meus es tu, ego hodie genui te: ad resurrectionē spectare videatur. Nanque sanctus apostolus Petrus in Actibus apostolorū sic interpretatus est, quod tunc quando resurrexit filius à mortuis, patris vox resultauerit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vnde & primogenitus à mortuis dicitur. Ergo resurrectio quid est, nisi quando de morte ad vitam resurgimus? Sic ergo & in baptismate quoniam similitudo mortis est, sine dubio dum mergis & resurgis, similitudo fit resurrectionis. Rectè itaque secundum interpretationē apostoli Petri, sicut illa resurrectio generatio fuit, ita & ista resurrectio regeneratio est. Sed quid dicis quia in aquā mergis? Ideo peregrinaris, ideo te dubitatio tenet. Legimus quidem: Producat terra ex se fructum germinantē. Similiter & de aquis legisti: Producant aquę animantia. & nata sunt animātia. Illa quidem in princio creaturæ. Sed tibi reseruatum est vt aqua te regeneraret ad gratiam, sicut illa generauit ad vitam. Imitare illum piscem qui minorem quidem adeptus est gratiā, tamen debet tibi esse miraculum. In mari est, & super vndas est. In mari est, & super fluctus natat. In mari tempestas furit, stridunt procellæ, sed piscis natans non demergitur, quia natare consueuit. Ergo tibi seculum hoc mare est. Habet diuersos fluctus, vndas graues, sæuas tēpestates. Et tu esto piscis, vt seculi te vnda non mergat. Pulchre autem pater dicit ad filium: Ego hodie genui te. hoc est, quando redemisti populum, quando ad cœli regnum vocasti, quādo implesti voluntatem meam, probasti meum te esse filium. Ascendisti de fonte. quid secutū est? Audisti lectionem. Succinctus est sacerdos. Licet enim & presbyteri fecerint, tamen exordium ministerij à summo est sacerdote. Succinctus inquam summus sacerdos pedes tibi lauit. Quid istud mysterium? Audisti vtique quia dominus cū lauisset discipulis aliis pedes, venit ad petrū, & ait illi Petrus: Tu mihi lauas pedes? Hoc est, tu dominus seruo lauas pedes? Tu immaculatus mihi lauas pedes, tu author cœlorum mihi lauas pedes? Habes hoc & alibi: Venit ad Ioannem, & ait illi Ioannes: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Ego sum peccator, & tu venis ad me peccatorem, vt tua quasi peccata deponas, qui peccatum non feceris? Vide omnem iustitiam, vide humilitatem, vide gratiam, vide sanctificationem. Nisi lauero, inquit, tibi pedes, non habebis mecum partem. Non ignoramus quòd ecclesia Romana hanc consuetudinē non habeat, cuius typum in omnibus sequimur & formam. Hanc tamen consuetudinem non habet vt pedes lauet. Vide ergo ne forte propter multitudinem declinauit. Sunt tamen qui dicant & excusare conentur, quia hoc in ministerio* faciēdum est, non in baptismate, non in regeneratione, sed quasi hospiti pedes lauandi sint. Aliud est humilitatis, aliud sanctificationis. Denique audi quia mysterium est & sanctificatio. Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem. Hoc ideo dico, non quod alios reprehendam, sed mea officia ipse commendem. In omnibus cupio sequi ecclesiam Romanā.

Eccl. 2.

Act. 13.

Gene. 1.

Psal. 2.

Ioan. 13.

Matth. 3.

Ioan. 13.

* mysterio

Sed tamen & nos homines sensum habemus. Ideo quod alibi rectius seruatur, & nos rectè custodim⁹. Ipsum sequimur apostolum Petrum, ipsius inhæremus deuotioni. Ad hoc ecclesia Romana quid respondet? Vtique ipse author est nobis huius assertionis Petrus apostolus, qui sacerdos fuit ecclesiæ Romanæ. Ipse Petrus ait: Domine non solum pedes, sed etiā manus & caput. Vide fidem. Quod ante excusauit, humilitatis fuit. quod postea se obtulit, deuotionis & fidei. Respōdit illi dominus, quia dixerat manus & caput: Qui lauit, non necesse habet iterum lauare, nisi vt solos pedes lauet. Quare hoc? Quia in baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa. Sed quia Adam supplantatus à diabolo est, & venenū ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, vt in ea parte in qua insidiatus est serpens, maius subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lauas ergo pedes, vt laues venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, vt in mysterio non erubescamus quod non dedignamur in obsequio. (Ioan. 13.)

Quod per inuocationem sacerdotis septiformis spiritus infunditur. Quid etiā significet lutum ex sputo super oculos caeci positum. Et quod qui baptizatur, sine confessione etiam a peccato abluitur. Et quid sit aqua Siloe. Caput II.

Sequitur spiritale signaculū quod audistis hodie legi, quia post fontem superest, vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis spiritus sanctus infunditur, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris. (Esaiæ. 11.) Septem quasi virtutes spiritus. Et omnes quidem virtutes ad spiritum pertinent, sed istæ quasi cardinales sunt, quasi principales. Quid enim tam principale quàm pietas? Quid tā principale quàm cognitio dei? Quid tam principale quàm virtus? Quid tam principale quàm consilium dei? Quid tam principale quàm timor dei? Sicut timor seculi infirmitas, ita timor dei magna est fortitudo. Istæ sunt septem virtutes quādo consignaris. Nam vt ait apostolus sanctus, Quia multiformis est, inquit, sapientia domini nostri, & multiformis sapientia dei, ita multiformis est spiritus sanctus qui habeat diuersas variásq; virtutes. (1. Corin. 12.) Vnde & deus virtutum dicitur. Quod aptari potest patri & filio & spiritui sancto. Sed hoc alterius disputationis, alterius est temporis. Post hæc quid sequitur? Venire habes ad altare. Quoniam venisti, videre habes quæ ante non videbas, hoc est mysterium quod legisti in euangelio, si tamē legisti: certè audisti: Cæcus obtulit se saluatori, vt curaretur. Et ille qui alios verbo tantū & sermone curabat, & refundebat imperio lumen oculorum, tamen in libro euangelij qui scribitur secundum Ioannem, qui vere præ cæteris vidit magna mysteria, & designauit & declarauit, mysteriū hoc in illo voluit præfigurare. Omnes quidem sancti euangelistæ, omnes apostoli præter proditorem, omnes sancti. Tamen sanctus Ioānes qui vltimus scripsit euangeliū, quasi necessarius requisitus & electus à Christo, maiore quadam tuba fudit æterna mysteria. Quicquid locutus est, mysterium est. Alius dixit cæcum curatum, dixit Matthæus, dixit Lucas, dixit Marcus: solus Ioannes quid ait? Tulit lutum, & liniuit super oculos eius, & dixit ei, Vade, laua in Syloam. (Ioan. 9.) Et exurgens iuit, & lauit, & venit videns. Considera & tu oculis cordis tui. Videbas quæ corporalia sunt, corporalibus oculis. Sed quæ sacramentorum sunt, cordis oculis adhuc videre non poteras. Ergo quando dedisti nomen tuum, tulit lutum, & liniuit super oculos tuos. Quod significat vt peccatum tuum fatereris, vt conscientiam tuā recognosceres, vt pœnitentiam ageres delictorum, hoc est, sortem humanæ generationis agnosceres. Nam etiam si non confiteatur peccatum qui venit ad baptismum, tamē hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quod baptizari petit vt iustificetur, hoc est, vt à culpa ad gratiam trāseat. Nolite ociosum putare. Sunt quidam, scio certè aliquem fuisse qui diceret cum illi diceremus: In hac ætate magis baptizari debes. Dicebat ille: Quare baptizer? Peccatum non habeo. Nunquid peccatum contraxi? Hic lutum non habuit quod ei Christus non lauerat, hoc est, non ei aperuerat oculos. Nullus enim homo sine peccato. Ergo agnoscit se hominē, qui confugit ad baptismum Christi. Itaque & tibi imposuit lutum, hoc est, verecundiam, prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ, & dixit tibi, Vade in Syloam. Quid est Syloas? Quod interpretatur, inquit, missus. Hoc est, vade ad illum fontem in quo crux domini prædicatur. Vade ad illū fontem in quo omnium Christus redemit errores. Isti, lauisti, venisti ad altare, videre cœpisti quæ ante non videras. Hoc est, per fontē domini & prædicationem dominicæ passionis tunc aperti sunt oculi tui, qui ante corde videbaris esse cæcatus, cœpisti lumen sacramentorum videre. Ergo fratres dilectissimi, venimus vsque ad altare, ad tractatum vberiorem. Et ideo quia id temporis est, disputationem integrā non possumus incipere, quia prolixior tractatus est. satis sit quod dictum est hodie, & crastino die, si domino placet, de sacramentis ipsis tractabimus.

CAPITA LIBRI QVARTI DE SACRAMENTIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE SACRAMENTIS Liber quartus.

Quomodo baptisterium sit secundum tabernaculū. Et de expositione eorum quæ in tabernaculo custodiebantur. Cap. I.

IN veteri testamento sacerdotes frequenter in primum tabernaculum intrare consueuerāt. In secundum tabernaculum semel in anno summus intrabat sacerdos. (Hebr. 9.) Quod euidenter ad Hebræos recolēs, seriem veteris testamenti explanat apostolus Paulus. Erat autem in secundo tabernaculo manna, erat etiam virga Aaron quæ aruit, & postea refloruit, thymiamaterium. Quo spectat hoc? Vt intelligatis quid sit secundum tabernaculum in quod vos introduxit sacerdos, in quod semel in anno summus sacerdos intrare cōsueuit, hoc est ad baptisterium, vbi virga Aarō floruit. Antè arida erat, postea refloruit. Et tu aridus eras, & cœpisti in fonte irriguo reflorescere. Arueras peccatis, arueras erroribus atque delictis, sed fructum iam afferre cœpisti, plantatus secus decursus aquarum. Sed fortè dicas: Quid hoc ad populum si virga sacerdotis aruerat, & refloruit? Populus ipse qui est nisi sacerdotalis? Quibus dictum est: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, vt ait apostolus Petrus. (1. Pet. 2.) Vnusquisque vngitur in sacerdotium, vngitur in regnum. Sed spiritale regnum est, & sacerdotiū spiritale. In secundo quoque tabernaculo est thymiamateriū. Thymiamaterium est quod bonum odorem fragrare consueuit. Ita & vos iam bonus odor Christi estis, iam nulla in vobis sors delictorum, nullus odor grauioris erroris. (2. Corin. 2.)

De excellentia ablutionis sacramenti, quam etiam angeli admirantur. Et quomodo ibi renouari debeamus vt bona aquila. Caput II.

SEquitur vt veniatis ad altare. Cœpistis venire, spectarunt angeli, viderunt vos aduenientes, & humanam conditionem illam quæ ante peccatorum tenebroso squalore sordebat, aspexerunt subito refulgere. Ideoque dixerunt: Quæ est hæc quæ ascendit à deserto dealbata? Mirantur ergo & angeli. Vis scire quia mirantur? Audi ergo apostolum Paulum dicentem ea nobis esse collata quæ concupiscunt & angeli videre. Et iterum: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit quæ præparauit deus diligentibus se. Deinde quid acceperis recognosce. Sanctus Dauid propheta hanc gratiam in figura vidit & concupiuit. Vis scire quia concupierit? iterum audi dicentem: Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. Quare? Quia nix quanuis sit candida, cito aliqua sorde nigrescit atque corrumpitur. Ista gratia quam accepisti, si teneas quod accepisti, erit diuturna atque perpetua. Veniebas ergo desiderans ad altare, vtpote qui tantam gratiam videras, veniebas desiderans ad altare, quo acciperes sacramentum. Dicet anima tua: Introibo ad altare dei mei, ad deum qui lætificat iuuentutem meam. Deposuisti peccatorum senectutem, sumpsisti gratiæ iuuentutem. Hoc præstiterunt tibi sacramenta cœlestia. Denique iterum audi dicentem Dauid: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Bona aquila esse cœpisti, quæ cœlum petis, terrena fastidis. Bonæ aquilæ circa altare. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Forma corporis altare est, & corpus Christi est in altari. Aquilæ vos estis, renouatæ ablutione delicti.

Quod deus amplius præstiterit fidelibus in sacramento, quàm Iudæis in manna. Et de significatione oblationis Melchisedech. Caput III.

VEnisti ad altare, vidisti sacramenta posita super altare, & ipsam quidem miratus es creaturam. Tamen creatura solennis & nota. Forte aliquis dixerit. Iudæis deus tantam gratiam præstitit, manna illis pluit è cœlo. Quid plus dedit fidelibus suis? Quid plus tribuit iis quibus plus promisit? Accipe quæ dico, anteriora esse mysteria Christianorum quàm Iudæorum, & diuiniora esse sacramenta Christianorum quàm Iudæorum. Quomodo? Accipe. Iudæi quando esse cœperunt? Ex Iuda vtique pronepote Abrahæ. Aut si vis, & sic intellige, Ex lege quam Iudæi accipere meruerunt. Ergo ex pronepote Abrahæ Iudæi dicti sunt tempore sancti Moysi. Et si tunc deus Iudæis manna murmurantibus pluit è cœlo, Tibi autem sacramentorum horum figura præcessit quando Abraham erat, quando vernaculos trecentos decem & octo collegit, & ibi persecutus est aduersarios, de captiuitate eruens nepotem suum. Tunc victor venit, occurrit illi Melchisedech sacerdos, & obtulit ei panem & vinum. Quis habuit panem & vinum? Abraham non habuit. Sed quis habuit? Melchisedech. Ipse ergo author sacramentorum. Quis est Melchisedech? Qui significatur rex iustitiæ, rex pacis. Quis est iste rex iustitiæ? Nunquid homo quisquam potest rex esse iustitiæ? Quis ergo rex iustitiæ, nisi iustitia dei, qui est dei pax, dei sapientia? Qui potuit dicere: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Ergo primo intellige sacramenta hæc quæ accipis, anteriora esse quàm sint Moysi sacramenta quæcunque Iudæi habere se dicunt, & prius cœpisse populum Christianum, quàm cœpisse populum Iudæorum. Sed nos in prædestinatione, illum in nomine. Obtulit ergo Melchisedech panem & vinum. Quis est Melchisedech? Sine patre, inquit, sine matre, sine generationis ordine, neque initium dierum, neque finem vitæ habens. Hoc habet apud Hebræos epistola. Sine patre, inquit, est, sine matre, similis autem filio dei. Sine matre natus est dei filius generatione cœlesti, quia ex solo deo patre natus est. Et iterum sine patre natus est, quando natus ex virgine est. Non enim ex virili semine generatus est, sed natus de spiritu sancto ex virgine Maria, vtero editus virginali. Similis per omnia filio dei. Sacerdos quoque erat Melchisedech, quia & Christus sacerdos, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Quod Christus sit author sacramentorum, & quemadmodum suo sermone sacramentum conficiat. Quomodo etiam manducans venerabile corpus suum noua efficiatur creatura. Caput IIII.

ERgo author sacramentorum quis est nisi dominus Iesus? De cœlo ista sacramenta venerunt. Consilium enim omne de cœlo est. Vere autem magnum est & diuinum miraculum quod populo pluit deus manna de cœlo, & non laborabat populus, & manducabat. Tu fortè dicis: Meus panis est vsitatus, sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur astruamus, quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laus deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. vbi venitur vt conficiatur venerabile sacramentum, iam non suis sermonibus sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nempe is quo facta sunt omnia. Iussit dominus, & factum est cœlum. Iussit dominus, & facta est terra. Iussit dominus, & facta sunt maria. Iussit dominus, & omnis creatura generata est. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat. Sed audi dicentem: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Ergo tibi vt respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem. Sed post consecrationem dico tibi, quòd iam corpus est Christi. Ipse dixit, & factum est: ipse mandauit, & creatum est. Tu ipse eras, sed eras vetus creatura: postea quàm consecratus es, noua creatura esse cœpisti. Vis scire quàm noua creatura? Omnis, inquit, in Christo noua creatura. Accipe ergo quemadmodum sermo Christi creaturam omnem mutare consueuerit, & mutat quando vult instituta naturæ. Quomodo requiris? Accipe, & primo omnium de generatione eius sumamus exemplum. Consuetudo est vt non generetur homo nisi ex viro & muliere, & consuetudine coniugali. Sed quia voluit dominus, qui hoc elegit sacramentum, & de spiritu sancto & virgine natus est Christus, hoc est, mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Vides ergo quia contra instituta & ordinem homo est natus ex virgine. Accipe aliud. Vrgebatur populus Iudæorum ab Aegyptiis, interclusus erat mari. diuino imperio virga Moyses tetigit aquas, & se vnda diuisit: non vtique secundum suæ naturæ consuetudinem, sed secundum gratiam cœlestis imperij. Accipe aliud. Sitiebat populus, veniebat ad fontem, amarus erat fons. misit lignum sanctus Moyses in fontem, & factus est dulcis fons qui amarus erat. hoc est, mutauit consuetudinem naturæ suæ, accepit dulcedinem gratiæ. Accipe & quartum exemplum. Ceciderat ferrum securis in aquas, quasi ferrum, sua consuetudine demersum est. misit lignum Helisæus, statim ferrum eleuatum est, & aquis supernatauit, vtique contra consuetudinem ferri. Est enim materies grauior, quàm aquarum est elementum. Ex his igitur omnibus non intelligis quantum operetur sermo cœlestis? Si operatus est in fonte terreno, si operatus est sermo cœlestis in aliis rebus, non operatur in cœlestibus sacramentis? Ergo didicisti quòd ex pane corpus fiat Christi, & quod vinum & aqua in calicem mittitur, sed fit sanguis consecratione verbi cœlestis. Sed fortè dicis: Speciem sanguinis non video. Sed habet similitudinem. Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem preciosi sanguinis bibis, vt nullus horror cruoris sit, & precium tamen operetur redemptionis. Didicisti ergo quia quod accipis, corpus est Christi.

Quibus verbis consecretur corpus dominicum & sanguis. Et quomodo manducans non moriatur in æternum. Cap. V.

VIs scire quia verbis cœlestibus consecratur? Accipe quæ sunt verba. Dicit sacerdos: Fac nobis, inquit, hanc oblationem ascriptam, rationabilem, acceptabilem: quod est figura corporis & sanguinis domini nostri Iesu Christi. Qui pridie quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit pa-

Marci 14. Lucæ 22. 1. Corin. 11. pit panẽ, respexit ad cœlum, ad te sancte pater omnipotẽs æter ne deus, gratias agens: benedixit, fregit, fractúmque apostolis suis & discipulis suis tradidit dicens: Accipite, & edite ex hoc omnes. Hoc enim est corpus meum, quod pro multis confringetur. Similiter etiam calicem postquam cœnatú est, pridie quàm pateretur accepit, respexit ad cœlum, ad te sancte pater omnipotens æterne deus, gratias agens: benedixit, apostolis & discipulis suis tradidit dicens: Accipite, & bibite ex eo omnes, hic est enim sanguis meus. Vide, omnia illa verba Euangelistæ sunt vsque ad accipite, siue corpus, siue sanguinẽ. Inde verba sunt Christi: Accipite, bibite ex eo omnes, hic est enim sanguis meus. Vide singula. Qui pridie, inquit, quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit panẽ. Antequam consecretur, panis est, vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Deniq; audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes, hoc est corpus meũ. Et ante verba Christi, calix est vini & aquæ plenus. Vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis gneribus potens est sermo Christi vniuersa cõuertere. Deĩde ipse domin' Iesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Iã redi mecũ ad propositionem meam. Magnum quidem & venerabile, quod manna Iudæis pluit è cœlo. Sed intellige, quid est amplius, manna de cœlo, an corpus Christi? Corpus Christi vtique, qui author est cœli. Deinde manna qui mãducauit, mortuus est. Qui manducauerit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum, & non morietur in æternum. Ergo non ociose tu dicis Amen, iam in spiritu confitens quod accipias corpus Christi. Dicit tibi sacerdos, corpus Christi. Et tu dicis Amẽ. hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus.

De magnitudine & excellentia huius sacramenti. Caput VI.

Vt scias autem hoc esse sacramentum, huius figura antè præcessit. Deinde quantum sit sacramentum cognosce, vide quid dicat: Quotienscunq; hoc feceritis, totiens commemorationẽ mei facietis, donec iterum aduenlam. Et sacerdos dicit: Ergo memores gloriosissimæ ei' passionis, & ab inferis resurrectionis, & in cœlum ascensionis, offerimus tibi hanc immaculatam hostiam, rationabilem hostiam, incruentam hostiam, hunc panem sanctum, & calicem vitę æternę: & petimus & precamur vt hãc oblationem suscipias in sublimi altari tuo per manus angelorum tuorum, sicut suscipere dignatus es munera pueri tui iusti Abel, & sacrificium patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus sacerdos Melchisedech. Ergo quotiẽscunque accipis, quid tibi dicit Apostolus? Quotienscunque accipimus, mortem domini annunciamus: si mortem annũciamus, annunciamus remissionem peccatorum. Si quotiẽscunque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata dimittãtur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam. Interim & hodie quantum potuimus explanauimus. Sed crastina die sabbato & dominica de orationis ordine dicemus, quemadmodum possumus. Dominus deus noster cõseruet vobis gratiam quam dedit, & oculos quos vobis aperuit, plenius illuminare dignetur per vnigenitum filium suũ regem ac saluatorem dominum deum nostrum, per quem & cum quo sibi est laus, honor, gloria, magnificentia, potestas cum spiritu sancto à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

1. Corin. 11.

CAPITA LIBRI QVINTI DE SACRAMENTIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE SACRAMENTIS Liber quintus.

Qua ratione in calice aqua admisceatur vino, & de mysterio illius. Caput I.

Hesternus sermo noster ac tractatus vsquè ad sancti altaris sacramenta deductus est. Et cognouimus sacramentorum istorum figuram Abrahæ temporibus præcessisse, quãdo obtulit sacrificium sanctus Melchisedech, neque initium neque finem habẽs dierum. Audi homo quid dicat Paulus apostolus ad Hebræos. Vbi sunt qui filium dei dicunt esse de tempore? De Melchisedech dictum est, quia neque initium, neque finem dierum habet. Si Melchisedech nõ habet initium dierum, num Christus habere potuit? Sed non est plus figura q̃ veritas. Vides ergo quia ipse primus & nouissimus. Primus, quia autor est omnium. Nouissimus, non quod finẽ inueniat, sed quod vniuersa concludat. Diximus ergo quod in altari constituatur calix & panis. In calicem, inquit, mittitur vinum. Et quid aliud? Aqua. Sed tu mihi dicis: Quomodo ergo Melchisedech panem & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquę? Rationem accipe: Primo omnium, figura quæ ante præcessit tempore Moysi, quid habet? Quia cũ sitiret populus Iudæorum, & murmuraret quod aquam inuenire non posset, iussit deus Moysi vt tangeret petram de virga. Tetigit petram, & petra vndam maximam fudit, sicut Apostolus ait: Bibebant autẽ de consequẽti petra, petra autẽ erat Christus. Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Et tu bibe, vt te Christus sequatur. Vide mysterium. Moyses, hoc est propheta. Virga, hoc est verbũ dei. Sacerdos vero dei tangit petrã & fluit aqua, & bibit populus dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redũdat aqua in calice, salit in vitam æternam, & bibit populus dei, qui dei gratiam consecutus est. Didicisti ergo hoc. Accipe & aliud. In tempore dominicæ passionis cum sabbatum magnum instaret, quia viuebat dominus noster Iesus Christus, vel latrones missi sunt qui percuterent eum. venientes inuenerunt defunctum dominum Iesum Christum. tunc vnus de militibus lãcea tetigit latus eius, & de latere eius aqua fluxit & sanguis. Quare aqua? quare sanguis? Aqua vt emundaret, sanguis vt redimeret. Quare de latere? Quia vnde culpa, inde gratia. Culpa per fœminam: gratia per dominum Iesum Christum.

Hebr. 7. Apoc. 1. 1. Corin. 10. Ioan. 19.

De gratiosa Christi inuitatione ad cœleste conuiuium per osculũ oris sui. Caput II.

Venisti ad altare, vocat te dominus Iesus vel animam tuam vel ecclesiam, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui. Vis ad Christum aptare? nihil gratius. Vis ad animam tuam? nihil iucundius. Osculetur me. Videt te mundũ esse ab omni peccato, quia delicta de terra sunt: ideo te sacramentis cœlestibus dignum iudicat, & ideo inuitat ad cœleste cõuiuiũ. Osculetur me ab osculis oris sui. Tamẽ propter sequẽtia anima tua vel humana cõditio vel ecclesia videt se ab omnibus mundatã esse peccatis, & dignã quæ ad altare Christi possit accedere. Quid est enĩ altare, nisi forma corporis Christi? Vidit sacramenta mirabilia, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui. hoc est, osculũ mihi Christus infigat. Quare? Quia meliora vbera tua super vinũ, hoc est meliores sensus, meliora sacramẽta tua super vinum. Super illud vinum quod etsi suauitatẽ habet, lætitiam habet, gratiam habet: tamen in illo lætitia secularis, in te autem iucunditas est spiritalis. Iam tunc ergo Salomon inducit nuptias vel Christi & ecclesiæ, vel spiritus & carnis & animæ, & addidit: Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te. Quæ sunt istæ adolescentulæ, nisi animæ singulorum quæ deposuerunt istius corporis senectutem, renouatæ per spiritum sanctum? Attrahe nos, post odorem vnguentorum tuorum currimus. Vide quid dicat. Non potes sequi Christum nisi ipse attrahat. Denique vt scias: Cum exaltatus, inquit, fuero, omnia traham ad meipsum. Induxit me rex in cubiculum suum. Græcus: In promptuarium suum, & in cellarium

Cantic. 1. Ioan. 12. Cantic. 4.

tium suum, habet. Vbi bona libamina, vbi boni odores, vbi mella suauia, vbi fructus diuersi, vbi epulæ variæ, vt plurimis epulis tuum prandium condiatur.

Quod accipienti sacramenta nihil desit. Et quomodo Ecclesia gaudeat de associata multorum epulatione, & quæ dicatur arbor pomifera. *Caput III.*

Ergo venisti ad altare, accepisti corpus Christi. Audi iterum quæ sacramenta es consecutus. Audi dicentē sanctū Dauid, & ille in spiritu hæc mysteria præuidebat, & lætabatur, & nihil sibi abesse dicebat. Quare? Quia qui acceperit corpus Christi, non esuriet in æternum. Quotiēs audisti vigesimumsecundum Psalmū, & non intellexisti? Vide quemadmodū aptus sit cœlestibus sacramentis: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. Deduxit me super semitas iustitię, propter nomen suum. Nam & si ambulē in medio vmbræ mortis: non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Virga imperium, baculus passio est, hoc est ęterna diuinitas Christi, sed etiam passio corporalis. Illa creauit, hæc redemit. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, & poculū tuum inebrians q̄ pręclarum est. Venisti ergo ad altare, accepisti gratiam Christi, sacramenta es cœlestia consecutus. Gaudet ecclesia redemptione multorum, & astare sibi familiam candidatā spiritali exultatione lætatur. Habes hoc in Canticis canticorū. Læta ta inuocat Christum, paratum habens conuiuiū, quod dignū cœlesti epulatione videatur. Ideoq; ait: Descendat frater meus in ortum suum, & capiat fructum pomiferarū suarum. Quæ sunt istæ pomiferæ? Lignum aridū factus eras in Adam: sed nunc per gratiam Christi pomifera arbor pullulasti. Libenter accepit dominus Iesus, & dignatione cœlesti respondit ecclesię suæ: Descendi, inquit, in ortum meū. vindemiaui myrrhā cum vnguentis meis. Manducaui panē meum cum melle meo, & bibi vinum meū cū lacte meo. Edite, inquit, fratres mei, & inebriamini: vindemiaui myrrhā cū vnguentis meis. Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineā, & agnoscetis vindemiā. Vineam, inquit, ex Aegypto transtulisti, hoc est, populū dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia, quasi vinea plantati, quasi vindemia fructum dedistis. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis, hoc est in odorem quem accepistis. Manducaui panem meum cum melle meo. Vides quod in hoc pane nulla sit amaritudo, sed omnis suauitas sit? Bibi vinum meum cum lacte meo. Vides huiusmodi esse lætitiam quæ nullius peccati sordibus polluatur? Quotienscunq; enim bibis, remissionem accipis peccatorū, & inebriaris in spiritu. Vnde & Apostol' ait: Nolite inebriari vino, sed implemini spiritu sancto. Vino enī qui inebriatur, vacillat & titubat. Spiritu qui inebriat̄, radicatus in Christo est. Et ideo præclara ebrietas, quæ sobrietatē mentis operatur. Hæc sunt quæ de sacramētis breuiter percurrimus.

Psal. 22. Cantic. 5. Psalm. 79. Ephe. 5.

Quemadmodum orandum sit, & de breui expositione orationis dominicæ. *Caput IIII.*

Nunc quid superest, nisi oratio? Et nolite putare mediocris esse virtutis, scire quemadmodū oretis. Apostoli sancti dicebant ad dominum Iesum: Domine: doce nos orare, quemadmodum Ioānes docuit discipulos suos. Tunc ait dominus orationem: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomē tuū, veniat regnū tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib' nostris. Et ne nos patiaris induci in tentationem, sed libera nos à malo. Vides q̄ breuis oratio, & omnium plena virtutum? Primus sermo quantæ sit gratiæ? O homo, faciem tuā non audebas ad cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas & subito accepisti gratiā Christi, omnia tibi peccata dimissa sūt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideo præsume, non de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim saluati estis, Apostolus ait. Nō ergo hic arrogantia est, sed fides. prędicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad patrē, qui te per lauacrum genuit, ad patrē qui te per filiū redemit, & dic: Pater noster. Bona præsumptio, sed moderata. Patrem dicis quasi filius, sed noli tibi specialiter aliquid vindicare. Solius Christi specialis est pater, nobis omnibus in commune est pater, quia illum solum genuit, nos creauit. Dic ergo & tu per gratiam, Pater noster, vt filius esse merearis. Ecclesiæ contuitu & consideratione te ipse cōmenda. Pater noster, qui es in cœlis. Quid est in cœlis? Audi scripturam dicentē: Excelsus super omnes gentes dominus. Et vbique habes quod super cœlos cœlorum dominus sit, quasi non in cœlis & angeli, quasi nō in cœlis & dominationes. Sed in illis cœlis de quibus dictū est: Cœli enarrant gloriam dei. Cœlum est ibi, vbi cessauit culpa. Cœlum est ibi, vbi flagitia feriantur. Cœlum est ibi, vbi nullum mortis est vulnus. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomē tuū. Quid est sanctificetur? Quasi optemus vt sanctificetur ille qui ait: Estote sancti, quia ego sanctus sum, quasi aliquid ei ex nostra prædicatione sanctificationis accedat? Non vtiq;. Sed sanctificetur in nobis, vt ad nos eius possit sanctificatio peruenire. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, veniat regnum tuum. Quasi non æternum sit dei regnum. Ipse Iesus dicit: Ego in hoc natus sum. & tu dicis patri, Veniat regnum tuum, quasi non venerit? Sed tunc venit regnum dei, quando eius estis gratiam consecuti. Ipse enim ait: Regnum dei intra vos est. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Sanguine Christi pacificata sunt omnia, vel in cœlo, vel in terra. Sanctificatum est cœlum, deiectus est diabolus. Ibi versatur, vbi & homo quem ille decepit. Fiat voluntas tua &c. hoc est, sit pax in terra, quemadmodum in cœlo. Panem nostrū quotidianū da nobis hodie. Memini sermonis mei cum de sacramētis tractarē. Dixi vobis quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur: vbi Christi verba deprōpta fuerint, iā nō panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione dominica quæ postea sequitur, ait: Panem nostrum? Panem quidē dixit, sed ἐπιούσιον dixit, hoc est, supersubstantialem. Nō iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternę, qui animę nostræ substantiam fulcit. Ideo Græcè ἐπιούσιος dicitur. Latin' autem hunc panē quotidianum dixit, quē Græci dicunt aduenientem. Quia Græci dicunt τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν aduenientem diē. Ergo quod Latin' dixit & quod Gręcus, vtrūq; vtile videtur. Gręcus vtrūq; vno sermone significauit, Latin' quotidianum dixit. Si quotidianus est panis, cur post annū illum sumis, quemadmodū Gręci in Oriente facere consuerūt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic viue, vt quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annū accipere: quomodo Iob sanctus pro filiis suis offerebat quotidie sacrificium, ne fortè aliquid vel in corde vel in sermone peccassēt. Ergo tu audis quod quotienscunq; offertur sacrificiū, mors domini, resurrectio domini, eleuatio domini significetur, & remissio peccatorum: & panē istum vitæ non quotidianum assumis? Qui vulnus habet, medicinā requirit. Vulnus est: quia sub peccato sumus. Medicina est cœleste & venerabile sacramentū. Panē nostrū quotidianū da nobis hodie. Quotidie si accipis, quotidie tibi hodie est. Si tibi hodie est Christus, tibi quotidie resurgit. Quomodo? Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hodie ergo est quando Christus resurgit. Heri & hodie ipse est apostolus Paulus ait. Sed alibi ait: Nox pręcessit, dies autem appropinquauit. Nox hesterna præcessit, dies hodiernus appropinquauit. Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debitum quid est nisi peccatum? Ergo & si non acciperes alieni fœnoris pecuniam, non egeres: & ideo peccatum tibi imputatur. Habuisti pecuniam, cum qua diuęs nasceris. Diues eras ad imaginem & similitudinem dei factus. perdidisti quod habebas, hoc est humilitatem, dum arrogantiam desideras vindicare, perdidisti pecuniam. sicut Adam nudus es factus, accepisti à diabolo debitum, quod nō erat necessarium. Et ideo qui eras liber in Christo, debitor factus es diaboli. Cautionē tuā tenebat inimicus, sed eam dominus crucifixit, & suo cruore deleuit. Abstulit debitum tuum, reddidit libertatem. Bene ergo ait: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus

Lucæ. 11. Ephe. 2. Psal. 112. Psalm. 18. Leuiti. 20. Ioan. 18. Iob. 1. Psal. 2. Hebr. 13. Roma. 13.

mittimus debitoribus nostris. Vide quid dicas. Quomodo ego dimitto, sic & tu dimitte mihi. Si dimiseris, bene conuenit vt dimittat tibi. Si non dimittis, quomodo eum conuenis vt dimittatur tibi? Et ne patiaris induci nos in tentationem, sed libera nos à malo. Vide quid dicat: Et ne patiaris induci nos in tentationē, quam ferre non possumus. Non dicit: Nō inducas in tentationē, sed quasi athleta talem vult tētationē quā ferre possit humana conditio: vt vnusquisq; à malo, hoc est ab inimico à peccato liberetur. Potens est autē dominus qui abstulit peccatū vestrū, & delicta vestra donauit, tueri, & custodire vos aduersum diaboli aduersātis insidias, vt nō vobis obrepat inimicus qui culpam generare consueuit. Sed qui deo se committit, diabolum non timet. Si enim deus pro nobis, quis contra nos? Ipsi ergo laus, & gloria à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Roma. 8.

CAPITA LIBRI SEXTI DE SACRAMENTIS.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI DE SAcramentis Liber sextus.

Quomodo panis Christi sit vera caro, & verus sanguis. Et quare sub aliena specie accipiatur. Caput I.

Sicut verus est dei filius domin⁹ noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substātia patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus est potus. Sed fortè dicas, quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes dicentē: Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternā. Fortè dicas: Quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere generalia instituta naturæ. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quod carnem suam daret manducare, & sanguinem suum daret bibēdum, recedebant: solus tamen Petrus dixit: Verba vitæ æternæ habes, & ego à te quo recedam? Ne igitur plures hoc dicerēt, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutémque cōsequeris. Ego sum, inquit, panis viuus qui de cœlo descendi. Sed caro non descēdit è cœlo, hoc est, carnem in terris assumpsit ex virgine. Quomodo ergo descēdit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem dominus noster Iesus Christus consors est & diuinitatis & corporis. Et tu quia accipis panem, diuinæ eius substātiæ in illo participaris alimento.

Ioan. 6.

Ibidem.

Ioan. 6.

Quod in omnibus sacramentis sit mysterium trinitatis connexum. Caput II.

Ergo accepisti de sacramētis, plenissimè cognouisti omnia, quòd baptizatus es in nomine trinitatis. In omnibus quæ egimus, seruatum est mysterium trinitatis. Vbiq; pater & filius & spiritus sanctus, vna operatio, vna sanctificatio, etsi quædam veluti specialia esse videantur. Quomodo? Deus qui te vnxit, & signauit dominus, & posuit spiritum sanctum in corde tuo. Accepisti ergo spiritum sanctum in corde tuo. Accipe aliud, quia quēadmodum spiritus sanctus in corde, ita etiā Christus in corde. Quomodo? Habes hoc in Canticis canticorum Christū dicentē ad ecclesiā: Pone me sicut signaculum in corde tuo, sicut signaculū in brachiis tuis. Ergo vnxit te deus, signauit te Christus. Quomodo? Quia crucis ipsius signat⁹ es forma, ad illius passionē, accepisti signaculū ad illius similitudinē, vt ad ipsius formam resurgas. Ipsius viuas figura, qui peccato crucifixus est, & deo viuit. Et tuus homo vetus in fontē demersus, peccato crucifixus est, sed deo resurrexit. Deinde habes alibi speciale, quod te vocauerit deus, in baptismate autem quasi specialiter crucifigeris Christo. Deinde quasi specialiter quando accipis spiritale signaculū, vide distinctionem personarum esse, sed connexum omne mysterium trinitatis. Deinde quid Apostolus tibi dixit, vt lectum est nudiustertius? Diuisiones autem gratiarum sunt, idem autē spiritus. Diuisiones mysteriorum sunt, idem autē dominus. Diuisiones operationum sunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Omnia, inquit, operatur deus. Sed & de spiritu dei lectum est: Vnus atque idem spiritus, diuidēs singulis prout vult. Audi scripturam dicentem quia diuidit spiritus pro voluntate sua, non pro obsequio. Ergo diuidit vobis spiritus gratiam prout vult, non prout iubetur. Et maximè quia spiritus dei, spiritus Christi est. Et illud tenete, ipsum esse spiritum sanctum, ipsum spiritum dei, ipsum spiritum Christi, ipsum spiritum paracletū. Arriani putant se derogare sancto spiritui si dicant illum spiritum paracletum. Quid est paracletus nisi consolator? Quasi non & de patre lectum sit quia ipse est deus consolationis. Vides ergo quia in eo derogandum putant spiritui sancto, in quo patris æterni potestas pio prædicatur affectu.

Cant. 8.

1. Corin. 12.

2. Corin. 1.

Vbi orare debeamus, & quid sit orare ostio clauso. Caput III.

Nunc quomodo orare debeamus accipite. Multæ virtutes orationis sunt. Vbi orare debeamus, non est mediocre, nec mediocris quæstio. Ait apostolus, Volo autem viros orare in omni loco leuantes puras manus sine ira & disceptatiōe. Et domin⁹ dicit in euāgelio: Tu autē cum oras, intra in cubiculū tuū, & clauso ostio ora patrem tuum. Non tibi videtur esse contrariū, vt dicat apostolus, In omni loco ora: & domin⁹ dicat: Intra in cubiculum tuum, & ora? Sed non est contrariū. Hoc ergo absoluamus. Deinde quomodo debeas incipere orationem, & quo ordine distinguere, quid subtexere, quid allegare, quēadmodū claudere orationē. Deinde pro quo orare debeas. Hęc omnia dicamus. Primo vbi orare debeas. Aliud Paulus videtur dicere, aliud dominus. Nunquid potuit Paulus contra Christi docere præcepta? Nō vtique. Qua ratione? Quia non contrarius, sed interpres est Christi. Imitatores, inquit, mei estote, sicut & ego Christi. Quid ergo? Potes vbique orare, & in cubiculo tuo semper orare. Habes vbique cubiculum tuum. Etsi inter gentes, inter Iudæos positus sis, habes tamē tuum vbiq; secretum. Cubiculum tuum, mens tua est. In populo licet positus, tamen in interiore homine arcanum tuum secretúmq; conseruas. Tu autē cū oras, intra in cubiculū tuū. Bene addit intra, ne sic ores quomodo Iudę⁹, cui dicitur: Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longe est à me. Non ergo de labiis tantūmodo tua procedat oratio. Animo totus intende, intra in recessum pectoris tui, totus ingredere. Non te perfunctoriū videat ille cui te placere desideras, videat quia ex corde oras, vt te ex corde orantē dignetur audire. Tu autē cū oras, intra in cubiculum tuū. Habes hoc & alibi: Ambula popule meus, & intra in recessus tuos, abscondere pusillum donec transeat ira domini. Hoc locutus est dn̄s per prophetam. In euāgelio autē dixit: Tu autē cū oras, intra in cubiculū tuū, & clauso ostio ora patrem tuum. Quid est clauso ostio? Audi quod ostiū habeas, quod debeas claudere quando oras. Vtinam mulieres audirent. Audisti iam, sanctus Dauid docuit te dicēs: Pone domine custodiā ori meo, & ostiū circuitus labiis meis. Est aliud ostium quod ait apostolus Paulus, dicens: Vt aperiatur, inquit, mihi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Hoc est, quando oras, noli sermone clamare, nec diffundere oratio-

1. Timo. 2.

Matth. 6.

1. Corin. 11.

Esa. 29.

Esa. 26.

Matth. 6.

Psal. 140

Colos. 4.

orationem tuam, nec iactare per populos. In secreto tuo ora A secutus, vt te in secreto possit audire qui omnia videt, atque audit vniuersa. Et ora patrem tuum in abscōdito, & audiet te deprecantem.

Quare secrete potius orandum sit, quàm cum vociferatione, Et quare viri in omni loco orare debeant, & non mulieres. Et quid sit leuare puras manus. Caput IIII.

Quid prosit autem interrogemus qua ratione secreto magis orare debeamus, quàm cum vociferatione? Audi, de cōsuetudine hominum sumamus exemplum. Si aliquem rogas qui cito audit, nō opus putas esse clamore, sed rogas voce moderata. Si surdum aliquem rogas, nonne incipis vociferari, vt te ille possit audire? Qui ergo clamat, putat quod aliter deus non possit nisi clamantem audire. Et cum rogat eum, eius derogat potestati. Qui autē in silentio orat, fidem defert, & confitetur quòd deus scrutator cordis & renis sit, & orationem tuā ante ille audiat, quàm tuo ore fundatur. Ergo videamus: Volo autē viros orare in omni loco. Qua ratione viros dixit? Vtiq; cōmunis oratio est & mulieribus & viris. Quod non inuenio, nisi fortè sanctus Apostolus ideo viros dixit, ne mulieres vsurparent & male intelligerent in omni loco, & inciperent vbique clamare, quas in ecclesia sustinere nō possumus. Volo autem viros, hoc est, qui possint seruare præceptum, orare in omni loco, leuantes puras manus. Quid est leuantes puras manus? Nunquid debes in oratione tua crucem domini gentibus demonstrare? Illud quidem signum virtutis est, nō pudoris. Est tamen quomodo possis orare, nec figuram demonstres, sed actus tuos leues. Si vis operari orationem tuā, leua puras manus per innocentiam. Leua eas non quotidie, semel leuasti, nō opus est vt iterum leues. Volo autem in omni loco viros orare, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Nihil verius. Ira, inquit, perdit etiam sapientes. Ideo cum omni tempore, quantū fieri potest, Christianus vir iracundiam debeat temperare, maximè quando ad orationem accedit, ne perturbet animum suum indignatio, ne iræ quidam furor impediat orationem suam. Magis placido C accede pectore. Quid enim irasceris? Seruus peccauit. Tu accedis ad orationem, vt tua tibi delicta donentur, & alij indignaris? Hoc est ergo sine ira.

1. Timo 2. | 1. Timo. 2. | 1. Pet. 3.

De inordinata disceptatione orantium, & quod mulieres non in ornamentis orare debeant, & de inchoatione orationis, eiúsque medio ac fine, cum iterata dominicæ orationis expositione. Caput V.

Nunc de disceptatione videamus. Plerumque negociator venit ad orationem, aut auarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat quod eum deus possit audire. Et ideo quando oras, diuina humanis præferre te conuenit. Similiter & mulieres, inquit, volo orare nō iactātes se in ornamētis, neq; in margaritis, ait apostolus Paulus. Sed & apostolus Petrus, Mulieris, inquit, gratia plurimum valet vt viri eius conuertatur affectus per vxoris suæ bonam conuersationem, & incredulus se cōuertat ad gratiam Christi. Hoc valet mulieris grauitas, & pudicitia, & eius bona cōuersatio, D vt virum suum vocet ad fidem & deuotionem, quod prudētis viri sermo frequenter operatur. Ergo mulier, inquit, non in ornatu capillorum, non in tortis crinibus ornamentū suū habeat, sed oratione, & corde puro, vbi est abscōditus cordis homo, qui semper est apud deum locuples. Habes ergo in quo sis diues, in quo diuitiæ tuæ pudicitiæ sunt & castitatis infulæ, fides, deuotio, & misericordia. Hi sunt thesauri iustitiæ, sicut Propheta memorauit. Deinde vnde debeas incipere. Dic mihi, si velis hominem rogare, & sic incipias: Da mihi, ecce illud quod à te peto: nōne arrogans videtur oratio? Et ideo inchoari oratio debet à dei laude, vt roges omnipotentem deum, cui possibilia sunt omnia, qui habet voluntatem præstandi. Sequitur obsecratio, sicut Apostolus docuit dicens: Obsecro ergo primum fieri obsecrationes, gratiarum actiones. Prima ergo oratio laudem debet habere dei. Secunda supplicationē. Tertia postulationem. Quarta gratiarum actionem. Non debes quasi famelicus ad cibū de cibo incipere, sed ante à laudibus dei. Vnde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam: vt iudicem fautorem sibi præstent, incipiunt à laudibus eius, vt beneuolum sibi faciant cognitorem. Deinde paulatim incipit rogare iudicem, vt patienter dignetur audire. Audet & tertio postulationē suam depromere, quid petat exprimere. Quarto quomodo cœpit à laudibus dei, sic debet in dei laude desinere. Habes hoc in oratione dominica: Pater noster qui es in cœlis. Laus dei, quod pater prædicatur in eo pietatis gloria. Laus dei, quia in cœlis habitat & in terris. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuū. id est, vt sanctificet seruos suos. Nomen enim illius sanctificatur in nobis, quando prædicantur homines Christiani. Ergo optantis est, Sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum, Postulatio vt in nobis sit regnum Christi. Si deus in nobis regnat, locum habere aduersarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat, sed regnat virt⁹, regnat pudicitia, regnat deuotio. Deinde, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra: panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Hæc postulatio maxima est eorum quæ postulantur. Et dimitte, inquit, nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Ideo quotidie accipito, & quotidie debito tuo indulgentiam petas. Et ne patiaris nos induci in tentationem, sed libera nos à malo. Quæ sequuntur audi, quid dicat sacerdos: Per dominum nostrum Iesum Christum, in quo tibi est, cū quo tibi est honor, laus, gloria, magnificentia, potestas cum spiritu sancto à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Aliud, Psalmorum Dauid licet vnus libellus sit, habens eas virtutes orationis quas supra diximus, tamen plerumque & in vno psalmo omnes istæ orationis partes inueniuntur, quomodo in octauo psalmo inuenimus. Denique sic cœpit: Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Oratio ergo prima. Deinde obsecratio: Quoniam videbo cœlos opera digitorum tuorum, hoc est, cœlos videbo, lunam & stellas, quas tu fundasti. Vtique non cœlum dicit videbo, sed videbo cœlos, in quibus incipit albescere gratia & splendor cœlestis. Hos sibi cœlos tūc promittebat propheta dari, qui cœlestem gratiā à domino mererentur. Lunam & stellas quas tu fundasti, lunam ecclesiam, stellas cœlestis gratiæ resurgentes. Deinde vide postulationem eius. Quid est homo quod meministi eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minorasti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarū. Et alia gratiarum actio: Omnia subiecisti sub pedibus eius oues & boues vniuersas insuper & pecora campi. &c. Docuimus pro captu nostro forsitan quod non didicimus, vt potuimus expressimus. Sanctitas vestra institutis sacerdotalibus informata, laboret tenere quod accepit à deo, & oblatio sicut hostia pura & in vobis semper suum signaculum recognoscat, vt & ipsi ad gratiam & ad præmia virtutum peruenire possitis. Per dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria, honor, laus, perpetuitas à seculis & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Psal. 8.

FINIS.

CAPITA LIBRI DE DIGNITATE SACERDOTALI.

negligentiam delabatur, ruina grauior sit. Cap. III.

De speciali depictione formulæ ab episcopis & sacerdotib' iuxta apostolicam regulam obseruādę, cũ pulchra ac succincta eiusdem regulæ expositione. Cap. IIII.

De detestatione episcoporum sacerdotalem honorem diffamantium, qui Giezi & Simonis sectantes sententiam, gradum sacerdotalem & episcopalem dignitatem pecuniis comparare non verentur. Cap. V.

De ostensiua repetitione malorum, ad quæ deificus ordo voluitur, probrorúmq; ad quæ prolapsi sunt sacerdotes, cum acri eorundem reprehensione. Cap. VI.

De clausione huius libelli per breuē epilogum eorum quæ in ipso demōstrata sunt, & notationem sacerdotum quos author notat sibi infideliter detracturos, inuocationémque sancti spiritus vt adiuuet cunctos sacerdotes ad faciendum ea quæ ipso inspirante in hoc opusculo elocutus est. Cap. VII.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi de dignitate sacerdotali Liber unus.

De causis authorem mouentibus vt consacerdotes atque conseruos suos de vita perfecta commoneret, ac laborem propositi operis suscipere curauerit. Capvt I.

SI quis fratres oraculi reminiscatur domini quo frugi famulum de seruata sibi pecunia, quam ad prærogandum susceperat, increpauit dicens: Tu dedisses pecuniam meam, & ego veniens cũ vsuris exegissem eam: non iam ociosus auditor collatã sibi diuini muneris gratiam suis tantum vsibus reseruabit, sed cunctis eam communicabilem faciens, copiosius prærogando, securius possidebit: vt sibi per hæc & plurimis ædificationis exhibeat fructum: & velut decora arbor pomis referta non infructuose probatur occupare terram dum viuit, cũ & per seipsam suis pomis ornatur, & omnis qui ex ea fructũ perceperit, saginatur, beato nos etiam apostolo ad hæc eadē inuitante: Nolite quærere quæ vestra sunt, sed quæ aliorum. Et alibi: Non quæro quod mihi vtile est sed quod multis, vt salui fiāt. Idcirco nos quibus in verbis diuinis credita est dispēsatio, & qui gregem Christi alendum nutriendúmque suscepimus, non sine ingentis periculi noxa nos credimus euasuros, si non secundum hunc modum viuamus, aut etiam si minimè prædicemus. Et licet ad hæc prædicanda nos retardet vitæ huius improbitas, inuitat nos tamē præcepti necessitas. Et væ iam mihi est si minimè prædicauero, & si susceptum thesaurum in terra defossum, id est, in meo corde diu occuluero, & lucernã diuini verbi compressam sub modio retentauero, & non super candelabrum propositam, cũctorum oculis manifestauero, & claustra humanæ imperitiæ per claues illas regni cœlorum quas in beato Petro apostolo cuncti suscepimus sacerdotes, minimè reserauero, vt audire per hæc merear pro linguæ meæ modulo: Euge serue bone & fidelis quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui. Vnde verens iis increpationibus & suppliciis subdi, timore pœnæ perculsus, amore fraterno inuitatus, non iam ad subditum loquor vulgus, quos iugiter monere consueui, sed ad ipsos iam prædicatores vulgi mea verba cōuerto: & meis conseruis veluto-bediens seruus, id est, episcopus sacerdotibus, antistes pontificibus, audacter prædicare salutis cōmunia nō retardabo, Nec prærogatiuam mihimet scientiæ, si hæc meis consacerdotibus charitatis intuitu prærogem, vendicabo, aut vitæ perfectæ me esse fateor, cum de vita perfecta alios moneo, sed potius cum hæc ad illos loqui audeo, simul cum illis quę loquor audiam.

Lucæ.19.

Philip.2.

1. Corin.10.

Matth.25.

De aggressu desiderati laboris, & cohortatione auditorum, sacerdotalisque prærogatiuæ & dignitatis præmonstratione. Capvt II.

AGgrediar iam diuina ope suffultus, facultate qua valeo, & eorum precibus adiutus, ad quos noster respicit sermo, desideratum carpam iter, & in gremio quasi consacerdotum positus, ipsos alloquor sacerdotes. Audite me beatissimi patres, & si dignũ ducitis, sanctissimi fratres. Audite me stirps Leuitica, germen sacerdotale, propago sanctificata, duces & rectores gregis Christi. Audite me rogantem vos pariter & timentem, & cōmodis & cōmonitionibus solito consulentem, & honorem episcopatus demonstrare volentem, vt cũ honoris vobis prærogatiua monstremus, merita etiam cōgrua requiramus, nec falli possimus in opere, qui cognoscimus veritatē. Dignũ est enim vt dignitas sacerdotalis prius noscatur à nobis, & sic deinde seruetur à nobis, vt Psalmographi sentētia queat repelli à nobis: Homo cum in honore esset, non intellexit, cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Honor igitur fratres & sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regũ fulgori cōpares, & principum diademati, longe erit inferius quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares: quippe cum videas regum colla & principum summitti genibus sacerdotũ & exosculatis eorum dexteris, orationibus eorũ credent se cōmuniri. Quid iam de plebeia dixerim multitudine cui non solũ pręferri à domino meruit, sed vt eã quoq; iure tueatur patrio, præceptis imperatũ est euāgelicis? Sic certe à domino ad beatum Petrum dicitur: Petre amas me? Et ille tu scis domine quia amo te. Et cum tertio fuisset interrogatus, & trina responsione fuisset subsecutus, repetitum est à domino tertio, Pasce oues meas. Quas oues, & quem gregem non solũ tunc beatus suscepit Petrus, sed & nobiscum eas suscepit, & cum illo eas nos suscepimus omnes. Vnde regendæ sacerdotibus contraduntur, merito rectoribus suis subdi dicũtur, quia euangelico coruscante mãdato videmus nihilominus esse prefixum. Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suũ, sed sufficit discipulo vt sit sicut magister eius, & seruo sicut dominus eius.

Psal.48.

Ioan.21.

Lucæ.6.

Quod idcirco commendationem sacerdotalis dignitatis author præmiserit, vt ostenderet nihil esse in hoc seculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri, sic tamen, si nomen congruat actioni, & actio respondeat nomini. Quodque sicut nihil episcopo excellentius est, ita nihil miserabilius sit si episcopus de sancta vita periclitetur, & si sacerdos in crimine teneatur. Quod præterea quanto præ cæteris gradus episcopalis altior est, tanto si per negligentiã delabatur, ruina grauior sit. Capvt III.

HAec vero cuncta, fratres, ideo nos pręmisisse debetis cognoscere, vt ostenderemus nihil esse in hoc seculo excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri, vt cum dignitatem episcopatus episcoporũ oculis demonstramus, & digne noscamus quid sumus, & quod sumus professione, actione potius quàm nomine demonstremus, vt nomen congruat actioni, actio respondeat nomini, ne sit nomen inane & crimen immane. Ne sit honor sublimis, & vita deformis. Ne sit deifica professio, & illicita actio. Ne sit religiosus amictus, & irreligiosus prouectus. Ne sit gradus excelsus, & deformis excessus. Ne habeatur in ecclesia cathedra sublimior, & cō scientia sacerdotis reperiatur humilior. Ne locutionem simulemus columbinam, & mentem habeamus caninam, Ne professionem monstremus ouinam, & ferocitatem habeamus lupinam. Ne digne nobis per Prophetam respondeatur à domino: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Ergo fratres sicut senatorem chlamys ornat, sicut agricultura rusticum, sicut barbarum arma, sicut nautam nauigationis peritia, & singulos quosque opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat authores, sic episcopum nō aliud nisi episcopalis opera designat: vt ex bono opere magis quam professione noscatur, plus meritis esse episcopus quàm quod nomine vocitetur: quia sicut nihil esse dicimus episcopo excellentius, sic nihil est miserabilius si de sancta vita episcopus periclitetur, si sacerdos in crimine tenea-

Esaiæ.29.

teneatur. Et vt leuius est de plano corruere, sic grauius est qui de sublimi ciciderit dignitate: quia ruina quæ de alto est, grauiori casu colliditur. Honor quidem episcopalis corã hominibus præclarus est, sed si ruinã sustineat, dolor magn' est. Nã quanto præ cæteris gradus episcopalis altior est, tãto si per negligentiam delabatur, ruina grauior est. Magna sublimitas magnam debet habere cautelam. Honor grandis grandiori debet sollicitudine circunuallari. Cui plus creditur, ab eo plus exigitur, sicut scriptũ est: Quia optimis permixta sunt pessima. Et alibi: Potentes potentiora tormenta patiuntur. Et scienti legem & non facięti eam, peccatum est grande. Et seruus sciens voluntatem domini sui si non fecerit eã, vapulabit multũ. Aliud est enim quod ab episcopo requirit deus, & aliud quod à presbytero, & aliud quod à diacono, & aliud quod à clerico, & aliud quod à laico, vel à singulis quibusq; hominibus. Et licet omnium hominũ opera deus in suo examinet iudicio, plus tamen ab eo exigitur cui plus committitur. Ampliores enim pœnas luit cui numerosior regendorum populorum fuerit cura commissa.

Sapien 6.
Lucæ 12.

De speciali depictione formulę ab episcopis & sacerdotibus iuxta Apostolicam regulam obseruandæ, cum pulchra ac succincta eiusdem regulæ expositione. Caput IIII.

Et vt specialiter ipsius episcopatus modum & formulam omnibus sacerdotib' depingamus, apostolica est nobis regula reuoluenda, quæ de iis per singula episcopales actus depingit. Sic ad cunctos episcopos beatus ait Apostolus: Fidelis sermo. Ac si diceret: De quo sum locuturus, veraciter loquor, ne quis existimet me fuisse mentitum. Subiunxit: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Hoc est, Si episcopus esse desideras, magnum est quod esse cupis, sed si & opus bonũ simul amplectaris. Nam si aliter esse cupis, episcopus esse non potes: quia sequitur: oportet enim episcopum irreprehensibilem esse. Irreprehensibilem ait. Nam si episcopus reprehenditur, deformiter subditur culpæ. Et profecto culpa ad reatũ trahit, reatus ad pœnam, pœna perducit vsque ad mortem. Ecce ad quid voluitur dignitas episcopalis. Et post paululũ ait: Vnius vxoris virum. Si ad superficiem tantum literæ respiciamus, prohibet digamum episcopum ordinari. Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias. Et si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet ne post catholicum dogma sensum inueniatur episcopus habere hæreticum, sed Christianam tantũ orthodoxam & catholicam sibi associet fidem, vt vnius tantũmodo vxoris & catholicę ecclesiæ vir episcopus vocitetur. Sequitur deinde, & ait: Sobrium, hoc est, non vino tantum, sed & vitiis parcũ, vt nec vino ampli' indulgeat q̃ oporteat, & mente semper sobrius inueniatur. Et adiunxit sequentia dicens: Prudentem. Prudentiam quippe non mundialem, de qua dicitur quod stultitia sit apud deum: sed prudentiam spiritalem, id est, quæ & opere circũspecta sit, & verbo perita, vt sit astutus sicut serpens, & simplex sicut columba. Et denuo infert: Ornatum. Quod si iuxta sensum literæ tantũ respiciamus, non aliud sacerdotes quàm amictũ quærimus clariorem. Verbi gratia: Castorinas quęrimus & sericas vestes. Et ille se inter episcopos credit esse altiorẽ, qui vestem induerit clariorẽ. Sed sanctus apostolus taliter se intelligi non vult, quia non carne episcopum, sed mente docet esse ornatum, vt ille sacerdos placeat deo, qui animam habuerit compositam deo. Et post hæc addidit: Hospitalem. Vt humanitatis intuitu hospitio recipiat non habentes hospitium, & egenum sine tecto inducat in domum suam, nec solus deuoret dona Christi quæ largita est bonitas Christi. Et vt hilarem datorem diligat Christus, sine murmure cõtribuat pauperibus Christi. Sequitur deinde & ait: Docibilem, id est, sic polleat episcopus sapientia, vt non solum creditum sibi populum sufficiẽter doceat, verum etiam & cunctarum queat hæresium contradictiones à catholica repellere ecclesia, ne sua imperitia imperitos minimè doceat, & huiusmodi casu præuentus eueniat illi quod scriptum est: Cæco cæcus ducatum præbens ambo in foueam cadunt. Qui vero talem se vt diximus esse ignorat, sacerdotium minimè appetat, nec locum alterius vsurpare præsumat, præsertim illius qui fulgore suæ sapientiæ populorum potest corda lustrare. Subiunxit, & ait: Non vinolentum, hoc est, non multo vino deditũ, vt sic credatur & videatur episcopus: vtrum biberit an nõ, ignoretur: ne post largam potionem vini, mulierum delectetur illecebra, nec per vinum, sicut ait Apostolus, omnis nutriatur luxuries. Demum subsequitur dicens: Non percussorem, sed modestum. Id est, manus improbas ad cædem non habeat, & suspicionibus prauis minimè percutiat conscientias aliorum, ne dum petulãs inuenitur ad cædem, athleta magis quàm episcopus iudicetur. Sed magis è diuerso ab aliis illatas patienter ferat iniurias, vt mentis modestiam cunctis hominibus tranquillam demonstret, & firmam patientiam cunctis ostendat. Iterum addidit dicens: Non litigiosum, id est, non linguam ad conuitium relaxet episcopus, ne per eandem linguam per quam laudes refert deo, & diuina libat sacrificia, litium venena proferat, quia non decet de ore episcopi benedictionem simul & maledictionem egredi, ne per eandem linguam per quam deus laudatur, homo maledicatur: quia non potest de vno fonte dulcem & amaram producere aquam. Deinceps subsecutus est dicens: Non cupidum, id est, non turpis lucri cupidum, ne lucri cupiditate episcopus teneatur obnoxius, & nutriat auaritiam, quæ est radix omnium malorum. Qui stipendiis tantum cõtentus ecclesiæ suæ, penitus nõ ambiat quę intelligit esse superflua, sed de ipsa potius paupertate ecclesiæ suæ libenter impertiat pauperibus Christi, sicut scriptum est: Hilarem datorem diligit deus. Et connexuit subsequẽtia dicens: Domui suæ bene præesse, filios habentem subditos, cum omni castitate. Domui suæ bene præesse potest, qui corporis sui seruauerit castitatem. Domui, inquit, hoc est corpori suo imperioso iure dominetur, ne subdatur ipse corpori suo, & in desiderio luxuriæ deditus, in pręcipitium demergatur, sed potius filios suos suo castitatis exemplo ad pudicitię regulam doceat. Nam si quis domui suæ præesse nesciat, quomodo ecclesiæ dei diligentiam adhibebit? Hoc est enim de quo superius diximus: Qui cordis sui domum excolere non valet, quomodo plurimorum adhibebit diligentiã? Et qui peccati trabem de suo non potest eruere oculo, quomodo ex alterius oculo poterit amputare festucam? Itẽ sequitur, & ait: Non neophytum, hoc est, qui nuper ad fidem ex gentilitate aduenit, aut certè ex militia seculari ad clericatus est officium sociatus. Hi ergo non tam passim sacerdotalem arripiant gradum, ne elati in superbiam, in iudicium incidant, & in laqueum diaboli: quia quod longo tempore minimè discunt, in paruo tempore seruare non possunt. Et cõcludens regulam & episcopalem formam, ad extremum intulit dicens: Oportet autem & illum testimonium bonum habere ab iis qui foris sunt: id est, hæreticis & schismaticis, qui extra sanctam ecclesiam catholicam conuenticula sibi profana præficiunt, quos tamen testes Apostolus & testimonium dicit debere bonum habere de immaculata vita, & sancta episcopi conuersatione, ne forte accipiant inimici locum episcopo obtrectandi, & infamare incipiant catholicum dogma.

1. Timo. 3.
Ibidem. 3.
Ibidem.
1. Timo. 3.
1. Corin. 3.
2. Corin. 9.
Matth. 15.
1. Timo. 3.
Ibidem.
Ibidem.
1. Timo. 6.
2. Corin. 9.
1. Timo. 3.
1. Timo. 3.
1. Timo. 3.

De detestatione episcoporum sacerdotalem honorem diffamantium, qui Giezi & Simonis sectantes sententiam, gradum sacerdotalem & episcopalem dignitatem pecuniis cõparare non verentur. Caput V.

His ita prælibatis, vt reor, in hoc opere velut à grãdi fœnore nos persensimus liberatos, cum non nostra contra episcopos, sed sancti Apostoli opposuimus testimonia, ne velut vulgaribus fabulis nostrum irriderent opus. Cũ vero authoritas nobis per singula sancti arriserit apostoli Pauli, ipsum potius apostolũ si ausint q̃ nos reprehẽdãt. Et licet iam coartet nos libelli huius prolixitas, & tempus nos vrgeat vt ad finẽ huius operis veniamus: solicitudo tamen fraterni nos retardat amoris, illorum pręcipue sacerdotum qui mentis tepore hebetati, sacerdotalem diffamant honorem, & qui nouam prodigaliter regulam ac tempestatem peperisse deflentur, & Giezi sectantes & Simonis sententiam, sancti episcopatus gratiam pecuniis coëmerunt, nequaquàm timentes, cum honorem sacerdotalem pecuniis emerent, à beato Petro apostolo secum Simone

Act. 8.

Simone fuisse damnatos, sicut ait: Pecunia tua tecum sit in perditionē, quia donum sancti spiritus te credidisti pecuniis comparare. Et lepram cum Giezi à sancto suscepisse se credant Helisæo, qui gradum sacerdotalem æstimant pecuniis comparare. Quibus cum ista dixerimus, sufficere debuit suam comparando lepram possidere. Nam sicut validioribus morbis capite vitiato, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi letaliter irrigari, ita & ij qui caput videntur esse ecclesiæ, morbo pestifero fraternum vitiant corpus, vt nihil ex totius corporis cōpage insauciatum possit euadere quod negligentium sacerdotum vitiositatis mortale infecerit virus, ita vt videas in ecclesia passim quos nō merita sed pecuniæ ad episcopatus ordinem prouexerunt: nugacem populum & indoctum, qui talem sibi asciuerūt sacerdotem: quos si percunctari fideliter velis, quis eos præfecerit sacerdotes, respondent mox & dicunt: Ab archiepiscopo sum nuper episcopus ordinatus, cētumque ei solidos dedi vt episcopalem gratiam cōsequi meruissem: quos si minime dedissem, hodie episcopus non essem. Vnde melius est mihi aurum de saccello inuehere, quàm tātum sacerdotium perdere. Aurum dedi, & episcopatum comparaui: quos tamen solidos, si viuo, recepturum me illico non diffido. Ordino presbyteros, consecro diaconos, & accipio aurū. Nam & de aliis nihilominus ordinibus pecuniæ quæstum profligare confido. Ecce & aurum quod dedi, in meo saccello recepi, & episcopatum gratis accepi. Nempe hoc est quod doleo, quia archiepiscopus carnaliter episcopum fecit. Nam propter pecunias spiritaliter leprosum ordinauit. Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem, quia donum sancti spiritus gratiæ precio comparasti, & commercium miserabile in animarum exitium peregisti. Et nescij homines & indocti in ordinationibus eorum clamant & dicunt: Dignus es, & iustus es, & conscientia misera. Indignus es, & iniustus es, dicit. Pronūciat enim episcopus huiusmodi ad populum dicens: Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur quasi episcopus magnus, & diuinis obtutib' inspicitur leprosus magnus. Per pecuniam acquisiuit indebitum ordinem, & deum perdidit in interiore homine. Caro suscepit dignitatem, & anima perdidit honestatē. Caro ancilla, domina facta est animæ: & anima quæ erat domina, facta est famula carni. Caro dominatur populis, & anima seruit dæmoni. Carni sacerdotium comparauit, & animæ detrimentum parauit. Et quid prodest huiusmodi homini si totum mundum lucretur, & animæ suæ detrimentū patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Quod dedit cum ordinaretur episcopus, aurum fuit: & quod perdidit, anima fuit. Cum alium ordinaret: quod accepit, pecunia fuit: & quod dedit, lepra fuit. Hęc sunt mercimonia iniquorum, in perniciem eorum. Interrogo tamen fratrē & coepiscopum nostrum, quia & ego episcopus sum, & cum episcopo loquor. Dic ergo mihi paulisper. Frater episcope, cum dares pecuniam, quid accepisti? Gratiā episcopalem accepi. Ergo interrogo te, Hæc gratia cur tali vocabulo nuncupatur? Respondet: Cur inquis? Vt reor, pro eo quod gratis datur, ideo gratia vocitatur. Ergo si gratia gratis datur, & auro nō ęstimatur, à te cur gratia pecuniis cōparatur? Respondet: Nō, inquit, mihi daretur, si pecuniis non emereretur, nec episcopus fuissem ordinatus, si pecunias non dedissem. Ergo vt apparet ex responsionibus tuis, gratiam cum ordinareris non suscepisti, quia gratuito eam non meruisti. Et ideo frater si gratiam nō accepisti, quomodo episcopus effici potuisti? Nam & ad discipulos suos dominus dicit: Gratis accepistis, gratis date. Cur ergo gratuitam æstimasti te precio possidere gratiam? Nam vt video, aurum dans perdidisti, & gratiam sanctam non acquisisti. Adhuc tamē semel adiiciē, fratrem perquiro episcopum, ne quid de approbamentis veridicis nos prætermisisse videamur. Quis dat frater episcopalem gratiam? deus, an homo? Respondes sine dubio: deus, sed tamē per hominem dat deus, homo imponit manus, deus largitur gratiam. Sacerdos imponit supplicē dexteram, & deus benedicit potenti dextera. Episcopus initiat ordinem, & deus tribuit dignitatem. O iustitia, ó æquitas. Si homini pecunia datur qui nihil in ordine amplius operatur, nisi solum seruitium quod ei creditur, cur deo totum negatur qui ipsum ordinem tibi largitur? Iustúmne tibi videtur vt seruus honoretur, & dominus iniuriam patiatur, & iniuste accipiat sacerdos pecuniam, & deus patiatur ab homine iniuriam? Sed quia pro concesso ordine deus à te nihil expectat, cur à te sacerdos impudenter pecuniam expectat? Deus homini concedere voluit gratis, & episcopus rapax pecuniam ab homine expetit gratis? Deus homini vt certe benignus gratis donauit, & sacerdos malignus eum sine causa prædauit? Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

4. Reg. 5.

Matth. 16.

Ibidem. 10.

1. Corint. 4.

De ostensiua repetitione malorum ad quæ deificus ordo voluitur, probrorúmque ad quæ prolapsi sunt sacerdotes, cum acri eorundem reprehensione. Caput VI.

ECce ad quæ mala voluitur deificus ordo. Ecce ad quæ probra sunt prolapsi sacerdotes, qui audire meruerūt à iudice mūdi: Vos estis lux huius mundi. Ecce quibus subiiciuntur gentes, quibus à domino dictum est: Vos estis sal terræ. Ergo si lux est ecclesię episcop' à domino ordinatus, ita vt imperitiæ tenebras prędicationis suæ eloquio rutilante, conscientiarum latebras illuminet, cur ipse palpabilibus tenebris tenetur obstrictus? Et non solum quia ipse dum male agit, digne perit: insuper & alios secum indigne perdit. Si enim meruisti salis possidere saporem, vt insipientium possis arua condire, cur infatuatus tali vitio, immundis te porcorum conculcandum pedibus præbuisti, ita vt nec alios nec teipsum possis cōdire? Oculorum etiam in corpore officium, id est in ecclesia, voluntarius appetisti, vt reliquum per te corpus ducatum lucis haberet: & nunc quadam lippitudine & caligine vitiorum obtenebratus, nec teipsum luci idoneum præbes, & aliis adimis lumen. De quibus oculis in euangelio dicitur: Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. id est, si episcopus qui lumen promeruit præesse in corpore, simplicitate est sancta & innocentia decoratus, omnis ecclesia splendore luminis radiatur. Si autem oculus tuus nequā est, totum corpus tuum tenebrosum est. id est, si episcopus qui videbatur corpori subdito lucē præbere, obnubiletur nequitiæ cæcitate, quid cætera facient mēbra, quib' lux adempta est oculorū? Id est, quid secularis factura est multitudo, cum voluptatibus illicitis & actionib' vetitis ad similē facinorū voraginē episcopus multitudinē populi prouocauerit, vt nulli iamiámque illicitum esse videatur quod ab episcopo quasi licitum perpetratur. Sed ipsum magis credunt homines esse laudabile quicquid episcopus habuerit delectabile. Nec quisquam quod agere pontifex non dubitat, se indubitanter agere dicat, Episcopus enim à cunctis indubitanter vocaris, præsertim cum ipso nomine cēseris, si tamen actio concordet nomini, & nomen se societ actioni. Nam quid aliud interpretatur episcopus, nisi superinspector? maxime cum solio in ecclesia editiore resideat, & ita cunctos respiciat, vt & cunctorum oculi in ipsum respiciant. Ergo quia ita est, cur tę velut tetrum speculum vniuersorum oculis demonstras, ita vt non possint obscuritate tua se comptius exornare.

Matth. 5.

Ibidem. 6.

De clausione huius libelli per breuem epilogum eorum quæ in ipso demonstrata sunt, & notationem sacerdotum quos author nouit sibi infideliter detracturos. Inuocationémque sancti spiritus, vt adiuuet cunctos sacerdotes ad faciendum ea quæ ipso inspirante in hoc opusculo elocutus est. Cap. VII.

SVfficiat hucusque nunc nostris cōsacerdotibus, paululum dilatasse sermonem, in quo eorum excellentiam simul & casum demonstrauimus, ne fidentes in sublimitate honorum, minime requirerent perfectionem morum, & in solo se crederent sacerdotis nomine plus quàm opere gloriari. Et quamquā sciam pro hoc libello plurimos mihi sacerdotes qui hæc quæ loquimur agere nolunt, infideliter esse detracturos, credo tamē plurimos qui hęc agunt, vel agere obnituntur, fideliter pro nobis oraturos. Sed sicut lacerationibus obtrectatorum minime prægrauamur, sic demum probatorū & sanctorum virorum orationibus adiuuamur. Age iam nunc sanctificus spiritus, qui nos in hoc opere diuinis inspirationibus adiuuisti,

uisti, cunctos sacerdotes adiuua, & præsta vt faciant quæ in A hoc opusculo ipse eloqui inspirasti, vt eis vna mecum tribuas seculorum regna, quæ sanctis in regna seculorum dare promisisti. Amen.

FINIS.

Diui Ambrosij MEDIOLANEN. EPISCOPI, *precatio prima præparans ad missam.*

SVmme sacerdos & vere pontifex Iesu Christe, qui te obtulisti deo patri in ara crucis hostiam puram & immaculatã pro nobis miseris peccatoribus, & qui dedisti nobis car- B nem tuam ad manducandum, & sanguinem tuum ad bibendum, & posuisti mysterium in virtute spiritus sancti, dicẽs: Hæc quotienscunque feceritis, in mei memoriam facietis: Rogo per tuum sanguinem preciosum, magnum salutis nostræ precium: Rogo per hanc miram & ineffabilem charitatẽ qua nos miseros & indignos sic amare dignat' es, vt lauares nos à peccatis nostris in sanguine tuo: Doce me seruũ tuum indignum, quem inter cętera dona tua ad officium sacerdotale vocare dignatus es, nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuæ: Doce me quæso per spiritum tuum tantum mysterium tractare ea reuerentia & honore, eáque deuotione & timore quibus oportet & decet. Fac me domine Iesu Christe per gratiam tuam semper illud de tanto mysterio credere & intelligere, sentire & firmiter retinere, dicere & cogitare, qđ tibi placet, & expedit animæ meæ. Intret spiritus tuus bonus in cor meum, qui sonet ibi sine sono, & sine strepitu verborum, loquatur omnem veritatem tãtorum mysteriorum. C Profunda sunt nimis, & sacro tecta velamine. Propter magnam clementiam tuam concede mihi hodie & semper missarum solennia puro corde & pura mente celebrare. Libera cor meum ab immundis & nefandis, vanis & obnoxiis cogitationibus. Muni me beatorum angelorum pia & fida tutela, atque fortissima custodia, vt hostes omnium bonorũ confusi discedant per virtutem tãti mysterij, & per manum sancti angeli tui. Repelle à me domine Iesu Christe & à cunctis seruis tuis durissimum spiritum superbiæ, cenodoxiæ, inuidiæ, iracundiæ, fornicationis & immunditiæ, dubietatis & blasphemiæ. Confundantur qui nos persequuntur, pereant illi qui cuncta perdere festinant. Rex virtutum, castitatis & integritatis amator deus cœlesti rore benedictionis tuę extingue in corpore meo totum fomitem ardentem libidinis, vt maneat in me tenor totius castitatis animæ & corporis. Mortifica in me carnis stimulos, & omnes libidinis commotiones, & da mihi veram & perpetuam castitatem cum cæteris donis tuis, quæ tibi placent in veritate, vt sacrificium laudis casto corpore & mundo corde valeã tibi offerre. Quan- D ta enim domine Iesu Christe cordis contritione, & lachrymarum fonte, quanta reuerentia & tremore, quanta corporis castitate, & animi puritate istud diuinum & cœleste sacrificium est celebrandum, vbi caro tua in veritate sumitur, vbi sanguis tuus in veritate bibitur, vbi summa imis iunguntur, vbi adest præsentia sanctorum angelorum, vbi tu es sacerdos & sacrificium mirabiliter & ineffabiliter cõstitutus. Quis digne hoc celebrare poterit, nisi tu deus omnipotens offerentem feceris dignum? Scio, & vere scio, & ipsum pietati tuæ confiteor, quia non sum dignus accedere ad mysterium tantum propter nimia peccata mea, & infinitas negligentias meas. Sed scio veraciter & credo ex toto corde, & ore confiteor, quia potes me facere dignum, qui solus potes mundum facere de immundo conceptum semine, de peccatoribus facere iustos & sanctos. Per hanc omnipotentiam tuam te rogo, vt cõcedas mihi peccatori hoc cœleste sacrifi- (Ioh. 6.)

A cium celebrare cum timore & tremore, cum cordis puritate, & lachrymarum fonte, cum lętitia spiritali, & cœlesti gaudio. Sentiat mens mea dulcedinẽ beatissimæ præsentiæ tuæ, & excubias sanctorũ angelorum tuorũ in circuitu meo. Ego enim domine memor venerandæ passionis tuæ accedo ad altare tuum, licet peccator, vt offeram tibi sacrificium quod tu instituisti, & offerri pręcepisti in cõmemorationẽ tui pro salute nostra. Suscipe ergo istud quæso summe de', dulcissime Iesu Christe pro ecclesia tua sancta, & pro cuncto populo tuo quem acquisisti sanguine tuo precioso. Et quoniam me peccatorem inter te & eundẽ populum medium esse voluisti, licet in me boni operis testimonium non agnoscas, officium dispensationis creditæ non recuses, nec per me indignum famulum tuum eorũ salutis pereat precium, pro quibus victima factus salutaris dignatus es esse redẽptio. Profero ergo domine (si dignaris propitius intueri) tribulationes plebium, pericula populorum, captiuorum gemitum, miseriam orphanorum, necessitates peregrinorum, inopiam debilium, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta viduarũ. Tu enim misereris omnium domine, & nihil odisti omnium quæ fecisti. (Sapien. 11.) Memorare quę sit nostra substantia, quia tu pater noster es, ne irascaris satis, neque multitudinem viscerum tuorum super nos cõtineas. Non enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Aufer à nobis domine iniquitates nostras, & ignem sancti spiritus in nobis clementer accende. Aufer cor lapideũ de carne nostra, & da nobis cor carneum quod te timeat, diligat & honorificet, te delectetur, te sequatur, & te perfruatur. Oramus domine clementiam tuam, vt sereno vultu familiam tuam sacri tu nominis officia pręstolantem aspicere digneris. Et vt nullius sit irritum votum, nullius vacua postulatio, tu nobis preces suggere, quas ipse audire propitius & exaudire delecteris. Rogamus etiam te sancte pater pro spiritibus fidelium defunctorum, vt sit illis salus æterna, ac perpetua sanitas, gaudium & refrigeriũ sempiternum, hoc magnum pietatis sacramẽtum. Domine deus meus sit illis hodie magnum & plenum gaudium de te pane viuo & vero, qui de cœlo descendisti, & das vitam mundo, de carne sancta & benedicta, agni videlicet immaculati, qui tollis peccatum mundi. Et potari de fonte pietatis tuæ, qui per lanceam militis de latere emanauit crucifixi domini nostri, vt consolati exultent in laude & gloria tua sancta. Peto domine clementiam tuam, vt descendat super hunc panem & calicem istum plenitudo diuinitatis tuę. Descendat etiam domine illa sancti spiritus tui inuisibilis forma, & incomprehensibilis maiestas, sicut quondam in patrum hostias descendebat, qui & oblationes nostras corpus & sanguinem tuum efficiat, & me indignum sacerdotem tuum doceat tantũ tractare mysterium, ita vt placidè ac benignè sacrificium suscipias de manibus meis ad salutem omnium tam viuorum quàm defunctorum. Rogo te domine per ipsum sacrosanctum mysterium corporis & sanguinis tui quo quotidie in ecclesia tua pascimur & potamur, abluimur & sãctificamur, atque vnius tuę summæque diuinitatis participes efficimur, quatenus des mihi virtutes tuas sanctas, quibus repletus bona conscientia ad altare tuum accedam, ita vt hæc cœlestia sacramenta efficiãtur mihi salus & vita. Tu enim dixisti ore tuo sãcto & benedicto: Panis quẽ ego dedero, caro mea est pro mundi vita. Et qui mãducat me, vita viuet propter me, ipse manet in me, & ego in eo. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. (Ioan. 6.) Panis dulcissime sana palatum cordis mei, vt sentiam suauitatem amoris tui. Sana ab omni languore, vt nullam præter te amem pulchritudinem. Panis candidissime habens in te omne delectamentum, & omnis saporis suauitatẽ, qui nos semper reficis, comedat te cor meum, & dulcedine saporis tui repleãtur viscera animæ meæ. Manducat te angelus pleno ore, manducet te peregrinus homo pro modulo suo, ne deficere possit in via, tali recreatus viatico. Panis sancte, panis viue, panis pulcher, panis munde, qui descendisti de cœlo, & das vitam mundo, veni in cor meum, & munda me ab omni inquinamẽto carnis & spiritus. Intra in animam

meam,

meam, sana & sanctifica me intus & exterius. Esto tutamen & perpetua salus corporis & animæ meæ. Repelle à me insidiantes mihi. Hostes recedant procul à præsentia tua, vt foris & intus per te munitus recto tramite perueniam ad tuum regnum, vbi non mysteriis sicut in hoc tempore agitur, sed facie ad faciem te videbimus, cú tradideris regnum deo patri, & erit deus omnia in omnibus. Tunc me de te satiabis satietate menstrua, vt nec esuriam nec sitiam in æternum. Qui cum eodem deo patre & spiritu sancto viuis & regnas per omnia secula seculorum. Amen.

1.Cor.15.

DIVI AMBROSII EPISCOPI *Mediolanensis precatio secunda præparans ad missam.*

SVmma & incomprehẽsibilis natura, virtus vitáque beata, lux inaccessibilis, vera, singularis, & vna sapientia, veritas incommutabilis, sancta, incomparabilis, & æterna dilectio, tẽporalium rerum sine tẽpore códitor, visibiliũ & inuisibiliũ inuisibilis æternúsq; patrator, pater & fili⁹ & spiritus sanct⁹, vnus & verus in trinitate deus. Pater nõ habẽs à quo sis, habens tamen sapientiam, id est filium, cui maior vel anterior non sis. Filius habens patrẽ à quo sis, nõ tamen habẽs cui minor vel posterior sis. Spiritus sanctus habens patrẽ & filium, à quibus sis, non tamen habens quibus vel inæqualis vel impar sis, quia totum in hac tua diuinitate, cui tempus nunquam accidit, æternum ac coæternum, æquale ac coæquale est, in qua alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus, sed pater in filio & spiritu sancto, filius in patre & spiritu sancto, spiritus sanctus in patre & filio: quia sicut tua deus noster natura personas recipit, sic partes nequaquam admittit, cui nec supra nec subtus, ante vel retro conuenit, quia corporum lineamẽta non recipit. Vnde & tota in locis sine loco habetur, nec tamen tota cõprehenditur. Tota nanq; vbique habetur, quia perfectior pars in ea nulla reperitur. Tota autem non comprehenditur, quia videlicet cum in creaturis vnicuique præsens efficitur, etiam vltra creaturas totus inuenitur. Quamobrem cum cœlum & terrã implet, totus est. cum hominem vnũ implet, totus est, nec variatur per singula quæ in singulis tota est: nec de loco ad locum transit cum vnum deserens, alterum petit, quæ semetipsam sine loco & tempore mouet. Hinc merito colendus, hinc adorandus es, hinc incommutabilis, hinc incircũscriptus agnosceris, hinc mediator dei & hominum homo Christus Iesus secundũ diuinitatis essentiam, totus cum hominib⁹ in terris, totus erat cum patre in cœlis, cum diceret: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit filius hominis, qui in cœlo est. Qui videlicet cum forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens in similitudine hominum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Per hunc te beata trinitas humanitatis habitum, per huius susceptionis humilitatem deprecor, per huius sacratissimam obedientiam, per huius beatissimam mortem exoro in primis vt te deum meum diligam, te sitiam, te toto corde perquiram, deinde vt proximum iuxta vires atque mẽsuram in hac ipsa tua dilectione charum semper atque dilectum attendam. Sed hanc dilectionem nulli domine præstabis, nisi cui vitia prius odisse donaueris. Obsecro ergo pia & vera misericordia, solida atque vnica spes mea, vt superbiæ regnum auferas ab anima mea. Horrendum domine pauẽdúmque tam maximum malum, quod angelos de cœlo proiecit, quod homines de paradiso minauit quódque initiũ omnis peccati est, & ad ipsum pertinet quicquid vitij & iniquitatis est, cuius primæ soboles, septem nimirum principalia vitia, ex hac virulenta radice proferũtur, scilicet inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, auaritia, ventris ingluuies, atque luxuria: sed & numerosa propaginis turba ex singulis generatur. Inanis ergo gloria cum plene mentem ceperit, mox septiformem in illa nequitiam gignit, inobedientiam, iactantiam, hypocrisim, contentionem, pertinaciam, discordiam, ac nouitatis præsumptionem. Sed si huic vera humilitas opponatur, omnis eius nequitia vacuatur. Te ergo deprecor humilitatis magister, vt hanc cordi meo inseras, insertámque custodias, quæ dum cunctis inferiorem se attendit, subiectionem protinus gignit, iactantiam extinguit, hypocrisim excludit, contentionem refugit, pertinaciam emollit, discordiam præcauet, nouitatum præsumptionem abhorret. Hoc beatæ humilitatis medicamine morbum elationis sanandum præuideras, cum per hominẽ assumptum author nostræ salutis, tuis ad te venientibus diceres. Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Et rursum: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum. De inuidia quoque odium, susurratio, detractio, exultatio in aduersis proximi, afflictio autem in prosperis eius propagatur. O mala progenies, quæ si animo intromissa dominari cœperit, omnem sanctitatis sobolem extinguit. Qui itaque inuidet vel odit, non alium prius quam seipsum occidit. Qui susurrat, & detrahit, prius suas quàm aliorum radices euellit. Qui exultat in aduersis proximi, & affligitur in prosperis eius, alieno proximum se petit gladio. Hoc secundum superbiæ virgultum tunc primo fuit exortum, cum ille de quo scriptum est: Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Cain persuasit vt liuoris odio fraternum funderet sanguinem. Sed nimirũ idem Cain inuidus prius suam animam quàm alterius carnem peremit. Scriptum quippe est: Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. Hinc domine apparet cuius primum homicida est qui alterum odit, in quo vita non est. Quod contrà Moyses omniũ mitissimus admonet, dicens: Ne oderis proximum tuum in corde tuo. Et quia ille qui inuidet & odit, consequẽter susurrat & detrahit, hoc malum scriptura sancta præcauendum denunciat. Non eris, inquit, susurro in populis, & nolite detrahere alterutrum fratres. Qui enim detrahit fratri, detrahit legi. Qui enim susurrat & detrahit, consequens est vt in aduersis proximi exultet, in prosperis autem animi tristitiam contrahat. Sed occurrit beatus Apostolus, & dicit: Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Et ecce alius pro terrenis rebus, terrenísque honoribus, alius pro virtutum successibus cuilibet inuidet, quemlibet odit: contra quemlibet susurrat, de quolibet detrahit, de cuiuslibet aduersis exultat, de prosperis animum mœstificat. Sed vt in cunctis hoc multiplex malum superetur, occurrat domine quæso illud multiforme bonum quod potenti virtute resistens non det inuidiæ locum, charitas scilicet, quæ fundamentum est omnium virtutum & bonorum: quæ non inuidet, sed congaudet: non odit, sed diligit: non susurrat, sed obiurgat: non detrahit, sed arguit: non de aduersis proximis gaudet, sed mœret: nõ de prosperis afflictionem, sed consolationem recipit. Merito autem tale nomen accepit, quod illa carius inueniri non potest: quam qui habet, te vtique habet. Deus, inquit, charitas est: & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Cui vt præfatum inuidiæ superet malum, cordis simul & oris iungenda custodia est: cordis scilicet, ne inuideat, ne in aduersis proximi exultet, ne in prosperis mœstitiam contrahat. Oris verò, ne susurret, ne detrahat: scriptum quippe est: Omni custodia serua os tuũ. Cor, quia ex ipso vita procedit. Et rursum scriptum est: Mors & vita in manibus linguę. Citius malum quod intus latet, extinguitur, si à prauo eloquio foris lingua frænetur. Pone domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labiis meis, vt non declines cor meum in verba malitiæ. Libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Ira autem inuidiam sequitur, qua inter cætera vitia nihil asperius, nihil inuenitur amarius: quæ dum vltra modum efferbuerit, atrociter mẽtem exulcerat, sensum hebetat, linguam immutat, oculos obumbrat, totúmque corpus perturbat. Hinc protinus rixæ, contumeliæ, clamor, indignatio, tumor mentis, & blasphemię suscitantur. De qua nimirum scriptura sancta testatur dicens: Ira in sinu stulti requiescit. &, Ira viri iustitiã dei nõ operatur. Sed obiice domine contra tam amarissimum iracundiæ malum suauissimum patientiæ bonum,

1.Timo.2. Ioan.3. Philipp.2. Matth.11. Ibidem.18. Sapien.2. Gene.4. 1.Ioan.3. Leuit.19. Iacob.4. Roma.12. 1.Ioan.4. Prou.18. Psalm.140. Eccles.7. Iacob.1.

num, in quo specialiter animarum nostrarũ salus collocatur, cum nobis per euangelium dicitur: [Lucæ.21.] In patientia vestra possidebitis animas vestras. Quæ nimirum dum arcem & principatũ in mente susceperit, omnes mox perturbationes compescit. Rixas & contumelias in exhortationẽ conuertit, confusum clamorem sub ordinato silentio premit, indignationem tumorémque mentis mãsuetudine vincit, blasphemias gratiarum actione repellit. Quod si forte in immensum ira succensa ad horam patiẽtia succubuerit, nullum ne domine remedium erit? Erit certe. Nam cum huius mali dãnationẽ denunciat dicens: [Matth.5.] Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autẽ dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis: protinus recuperationem subiungit, cum dicit: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius recõciliari fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuũ. Et illud: [Marc.11.] Cum statis ad orandum, remittite si quid habetis aduersus alterum in cordibus vestris. Hanc mihi domine deus secundam tribue victoriam, si furore cæcatus amisero primã, cũ nõ tuo zelo, sed meo vitio cuiuslibet animũ offendo. Tristitia quoque iram persequitur: quæ dum cordis arcana penetrat, protinus in eius cubiculo malitiã, rancorem, pusillanimitatem, desperationem, torporem circa pręcepta, vagationem mentis erga illicita generat. Quæ inter cætera vitia quàm sit detestanda, beatus Paulus indicat, [2.Cor.7.] Seculi, inquiens, tristitia mortẽ operatur. Sed domine deus meus oppone contra seculi tristitiam futuræ beatitudinis lætitiam, quæ ex mœrore contractam malitiam vincat beneuolentia, tædio procuratum rancorem pellat synceritate, pusillanimitatem fortitudine roboret, desperationem spei fiducia erigat, torporem circa præcepta exercitio spiritali repellat, vagationem mentis erga illicita, inconcussa stabilitate refrænet. Quod si ad momentum subtracta lętitia, spiritali malum tristitiæ præualuerit, agam quæso quod monet beatus Iacobus: [Iacob.5.] Tristatur quis in vobis? oret æquo animo, & psallat. Auaritia sequitur tristitiam, quæ in vtroque testamento pari notatur execratione. In veteri nanque dicitur: [Eccli.10.] Auaro nihil est scelestius. In nouo autem: [Ephes.5.] Et auaritia quæ est idolorum seruitus. Ex qua profecto septem nequitiæ procreantur, scilicet proditio, fraus, fallacia, periurium, inquietudo, violentia, & contra misericordiam obduratio. Et ecce domine deus quilibet amator mundi, & non tui, propter metalla preciosa, ardentes fulgentésq; lapides, seruos & seruas, prædia & fundos ad mortem proximum tradit, fraudem incurrit, fallaciam obducit, periurium cõmittit: & alius inquietus & violentus est propter villam, alius propter gallinam, alius obduratur contra misericordiam, ne tribuat aurum, alius ne porrigat potum. Sed peto mihi deus amator castus & verus, vt cui præter te nulla possessio debetur in terra, nihil quod tu non es, concupiscam in terra, semper illius sententiæ meminerim, qua dicitur: [Iob.1.] Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Atque illius: [1.Timo.6.] Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus. Quæ nimirum dum pie consideratur, mundi contemptum afferre videtur, qui auaritiæ contrarius est. Post hæc restat ventris ingluuies, quæ à necessitate quidem incipit, sed modum necessitatis excedens, ad voluptatem pertransit: dúmque à licitis ad illicita peruenerit, mox ineptam lætitiam, scurrilitatem, immunditiam, multiloquium, sensúsque hebetudinem circa intelligentiam parturit, cuius mortiferum virus tunc vtcunque vacuatur, cum non qualitas, sed libido in escis præcauetur. [Gene.3.] Prima enim mulier non exquisitarum dapum, sed sola pomi delectatione mortem mundo induxit: & [Matth.4.] antiquus hostis regem nostrũ non de carne, sed de pane tentauit: & [Genes.19.] Sodoma idcirco igne & sulphure periit, quia inter cætera mala panem in saturitate comedit. Quapropter clementiam tuam deus imploro, vt sicut æger ad medicinam, sic ad sumendas dapes accedam, nequaquam in eis voluptatem appetẽs, sed necessitati subueniens. Aufer à me propter magnam misericordiam tuam omne ciborum noxium desiderium, congruámque seruo tuo escarum propitius tribue abstinẽtiam, vt intra necessarium modum proprium temperem appetitum, remotáque à me omni prorsus crapula & ebrietate, sciam in virtute tua abundare, sciam & penuriam pati, nouerim quoque in quibus mihi sufficiens esse possim. Ita domine, ita pater bone noxiis gastrimargiæ succis arefactis inepta lætitia vel scurrilitas nõ pullulabit, quæ illos maxime ad insaniã perducit, in quibus crapula & ebrietate dominium sumit. Sedit enim populus manducare & bibere, & surrexit ludere. [Exod.32.] Contra quos illa sententia venit qua dicitur: [Lucæ.6.] Væ vobis diuitibus qui habetis cõsolationem vestram. Et væ vobis qui ridetis nunc, quia plorabitis & flebitis. Quod contra ij qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis eius, audiunt, [Ioan.16.] Mundus gaudebit, vos verò contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et rursum: [Matth.5.] Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Immunditia quoque, quæ iuxta Apostolum quibusdam regni cœlestis aditum claudit, vigilãtem nunquam, dormientem vero tardius sua colluuione fœdabit. Multiloquium inedia pressum silebit. Hebetudo sensus circa intelligentiam spiritalis acuminis ingenio cedet, quod sancta parsimonia in mente propagabit. Venter enim contractus humanos in altum eleuat sensus. Luxuria gastrimargiam sequitur, quæ dum licẽtiæ metas excedit, mox de se cæcitatem mentis, incõsiderationem, inconstantiam, præcipitationem, amorem sui, odium dei, affectum præsentis seculi, horrorẽ autem vel desperationem gignit futuri. Sed peto domine vt qui ab ipso pubertatis tẽpore à complexu carnalis copulæ alienum me esse voluisti, delectationis eius sensu non tangar. Quid enim prodest domine deus virginem esse corpore, si contingat mente esse corruptum? Qui enim viderit mulierẽ ad concupiscendum eam, [Ibidem.] iam mœchatus est eam in corde suo. Huic profecto necdum castitatẽ professo iuxta Apostolum: [1.Cor.7.] Melius est nubere quàm vri. Sed obsecro domine vt cui non licet nubere, ne contingat aduri. Ecce dum pro me solicitus talia postulo, meminisse charitatis debeo, vt & pro aliis exorem. Te igitur amatorem ecclesię tuæ deprecor deus pro sacerdotibus eius, vt verbis simul & meritis vitę populum sibi creditum ad cœlestem patriam inuitent. Pro regibus, ducibus, & iis qui in sublimitate positi sunt, vt patres orphanorum & iudices viduarum semetipsos exhibeant, miseriis inopum, & gemitibus pauperum doleant, nil nisi quod iustum est, in iudicio quærant, sicq; administrent præsentia, ne amittãt bona futura. Pro virginibus, continentibus, ac mundo renunciantibus, vt pręsentia despiciant, futura requirant, ne se negociis secularibus implicent, vt tibi militantes placeant, cui se probauerunt. Pro coniugatis, vt sic sibi inuicem carnis debitum soluant, ne à desiderio patriæ cœlestis exorbitent. Sed quid ago domine? quasi oblitus peccatorum meorũ pro aliis orare præsumo? O quàm in multis offendi atque offendo, sed non subrepit desperatio, cum publicanum in templo iustificatum attendo, [Lucę.18. Ibidem.15. Ibidem.7. Ibidem.18.] cum latronem in cruce confitentem, & de cruce ad paradisum transeuntẽ aspicio, cum Mariam post multas criminum culpas fonte pietatis ablutã, cum Petrum post negationem apostolatus gratiam recuperasse intueor. Sed rogo ineffabilis pietas, vt cui de tantis exemplis præsumere donasti: gemitus publicani, confessionem latronis, lachrymas meretricis, fletúsque negantis Apostoli concedas. O domine si flagello temporali scelera mea vindicãda prouideris, lachrymosus imploro vt dum cõtra hæc iratus desæuis, semper in ira misericordiæ recorderis. Quem enim diligis, [Hebr.12.] corripis, flagellas autem omnem filium quem recipis. quibus nimirum verbis etsi virga percussionis minatur, paternus tamen pietatis affectus monstratur. Da ergo inter flagella tolerantiam, ne murmurationis notas vt malus seruus incurram, sed magis quasi bonus filius gratiarũ actiones rependam. Illud etiam magnopere peto, vt diem obitus, diem extremi iudicij, damnationem æterni supplicij, beatitudinémque regni futuri semper meminerim: quod nemo indesinenter potest, nisi qui ad vitam præordinatus est æternã. Indesinenter domine recolenda est dies illa in qua lux cum tenebris pugnat, misericordia cum crudelitate desudat, in qua aduersarius noster mala quæ fecimus, locuti sumus vel cogitauimus, violentissimus accusator retexet, iustitiã tuam ad

ad hæc punienda deposcet. Vbi quid sum domine, nisi tu qui iuste iudicas, etiam misericorditer defendas? Recordare quia aduocatus meus es ipse qui iudicas. Quod si etiam in illo adhuc seculo aliquid in me vindicandum reseruas, peto ne me potestati dæmonum tradas, dum scelus meum purgatoria pœna detergis. Nunquid domine obliuioni tradenda est dies illa, de qua dixit Propheta: Dies, inquit, iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies tubarum & clangoris, in qua cœlis & terris ardentibus exibunt angeli & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, in quem messores collecta zizania alligabunt in fasciculos ad comburendum. In quo à sinistris positi audient impij: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. In quo iam obseratis vitæ ianuis, extinctis lāpadibus, stultæ virgines à thalamo exclusæ plorabunt, damnationémque ingementes clamabunt, Domine domine aperi nobis. & tunc dices illis, Nescio vos. In quo etiam qui miraculis coruscauerunt, similiter lamentabuntur repulsi, & dicent: Domine domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? & in nomine tuo dæmonia eiecimus? & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc cōfiteberis etiam istis quia nunquā nouisti eos, subiiciēs: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatē. Quis hic domine deus terribilis in consiliis, mirabilis in maiestatibus, faciénsque prodigia: quis inquam hic non paueat, & à fundo cordis non tremiscat, cum etiam illos damnari audiat quos in hac vita contigit miraculis coruscare? Ad quæ nimirum valet illa sententia qua dicitur: Nescit homo vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia reseruantur in futurum incerta: in quo & si iustus vix saluabitur, peccator & impius vbi parebunt? Etiam domine deus indesinenter meditandum æternæ damnationis supplicium, in quo quicquid pœnarum excogitari potest, quicquid etiam non potest, semper adest: cuius vermis immortalis, ignis inextinguibilis, fœtor intolerabilis est, cuius terra tenebrosa, & mortis caligine cooperta, terra miseriæ & tenebrarum est, cuius torrentes in picem conuertūtur, & humus in sulphur, ardebítque in sempiternum, cuius lacus sanguine ignéque permixtus est: & quoscunque suscipit, demergit simul & exurit. O quàm horrenda, ò quàm stupenda sunt ista, sed maior est domine cruciatus, amissio tuæ claritatis. Sufficit enim ad plenam miseriam, tua non perfrui beatitudine, in qua iusti receptis corporib', sanctorúmque angelorum celsitudini coæquati, in æternam lucem aspicientes sicut sol refulgebunt. Nec immerito sole & luna non indigebunt, quia te perenne lumen habebūt. Non esurient, neque sitient, non laborabūt neque deficient, non mœrebunt neque lugebunt, quia quicquid satietatis, quicquid quietis, quicquid gaudij est, tua visitatio præstabit, quæ in omnibus omnia erit. Nec tempus iam illis accedet, quia totos æternitas possidebit, nec timebunt vltra iam mori, qui meruerunt beata immortalitate vestiri. Quid autem de hac beatitudine miser ego amplius dicere valeo? quia de illa quicquid dixero, illa sententia reprimor, quam per prophetam & Apostolum dictam intelligo: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Erunt certe in illa beata vita hæc bona quæ præmisi, ineffabili, & nobis adhuc incomprehensibili modo. Huius desiderio domine deus formator & reformator meus, huius amore peragam quicquid in hac vita præcipis vt agam: nec sit vltra timor in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et vt efficax hæc mea sit deprecatio, beatæ Mariæ virginis suffragia peto, quam tanti meriti esse fecisti, vt prima inter mulieres nouum munus offerret, & nulla præter ipsam tam nouum acciperet, nouum scilicet munus prima offerret, vt puerpera virgo perseueraret. Nulla præter ipsam tam nouum acciperet, vt deum virgo pareret, & post partum virgo maneret. Apostolorum intercessionem imploro, qui beatissimam mediatoris paupertatem eiúsque passiones vestigio insequentes, ad tantum celsitudinis culmen peruenerunt, vt quæcunque ligarent super terram, essent ligata & in cœlis: & quæ soluerent super terram, essent soluta & in cœlis: atque in extremis sederent super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Martyrum preces deposco, qui pro veritate non dubitarunt sanguinem fundere, nec dilexerunt animas suas, vsque ad mortem, vt mortis superarēt authorem. Confessorum orationes expostulo, qui bella tentantis inimici dum pie viuerent in catholica pace, vel etiam hæreticorum conflictationem diuturno certamine pertulerunt, atque (vt verum dicam) longioris occultique martyrij palmas acceperunt. Talium domine deus preces, nunquam spernis, si vt pro me exorent, ipse inspiraueris, qui æternitate perenni viuis & regnas cuncta per secula, & in omnibus seculis. Amen.

[Margin: Matth. 13. — Ibidem. 25. — Ibidem. 7. — Eccles. 9. — Esaię. 64. 1. Cor. 2. — Matth. 16. & 18. Ibidem. 19.]

F I N I S.

Diui Ambrosij MEDIOLANEN. EPISCOPI, *in psalmos aliquot Dauidicos commentarij.*

In psalmos Dauidicos præfatio.

SVmmum incentiuum virtutis proposuit deus futuræ beatitudinis delectationem: vehemēs quoque calcar erroris, delectationem esse diabolus excogitauit. Vtriusque sententiæ præstat indicium primus humani generis Adā à domino deo in paradiso voluptatis positus, vt æterna delectatione frueretur, ad virtutem futuræ sobolis prouocādam. Neque enim erat incognitum deo, locum eum errori datum, & cæteris propositam spem salutis esse debere, qua in præreptam humano sedem generi contenderent reformari. Et idem per speciem serpētis præfigurauit delectationis illecebram, vxoria persuasione deceptus. Occasiōe igitur accepta aduersarius per delectationem mihi operatus est mortem. Itaque quod diuina gratia tributum erat ad vitam, factum est mihi in mortem: eóque faciliorem inimicus assensum hominis habuit ad lapsum, quo speciem prætendit naturæ. Delectarunt enim opera sua dominum: delectarūt prima naturæ exordia. Quæ videns dominus ait, Bona valde. Laudant angeli dominum, psallunt ei potestates cœlorum, & ante ipsum initium mūdi Cherubin & Seraphin cum suauitate canoræ vocis suæ dicunt: Sanctus, sanctus, sanctus. Innumera angelorum milia assistunt, seniores & turba magna sicut voces aquarum multarum cōcinunt, Alleluia. Ipsum axem cœli fert expressior sermo cum quadam perpetui cōcentus suauitatē versari: vt sonus eius extremis terrarum partibus audiretur, vbi sunt quædam secreta naturæ. Nec id ab vsu naturæ alienum videtur: quandoquidem vox missa gratiore plausu in montibus resultet, & suauiore sono reddant quod acceperint. In scopulis quoque ipsis & lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum specula, aliorum visus delectat aut gratia. Feræ ipsæ atque aues loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcentur. Lactentibus quoque paruulis aut seueritas terrori est, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio est. Vnde & Dauid sanctus, qui aduerterat vnde homo & qua esset fraude deiectus, (nam si tenuisset infusam sibi à domino æternæ illius cœlestísque delectationis gratiam, nec secularib' captus amisisset illecebris, nunquā tam miserabilis ærūnæ subiisset iniurias) reparare eam studens ac reformare, psallendi munere cœlestis nobis instar cōuersationis instituit. Etenim licet omnis scriptura diuina dei gratiam spiret, præcipue tamen dulcis Psalmorum liber: quādoquidem ipse Moyses qui plano gesta maiorum sermone descripsit, vbi tamen per mare Rubrum populum patrū memorabili admiratione transduxit, demersum aspiciens

[Margin: Rom. 7. — Gene. 1. — Apo. 4. & 19]

ciés regem Pharaonem cum suis copiis, in maiora ingenium attollés suum, quia maiora viribus suis fuerat assecutus, canticum domino cecinit triumphale. Maria quoq; tympanum sumens, cæteras hortabatur dicens: Cantemus domino: gloriose enim honorificatus est: equum & ascensorem proiecit in mare. [Exod.15.] Ipse etiam Moyses cùm legem domini legisset: quo eius memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus est dicens: Audi cœlum, & loquar: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros verba mea, sicut imber super gramen, sicut nix super fœnum. [Deute.32.] Delectatur igitur cantico deus nõ solum laudari, sed etiam reconciliari. Inde & Moyses tunc maxime cantico vsus est, quando cœlum testificabatur & terrã, vt salutem suam cœlestis sono gratiæ concinentem auidius mundus audiret, & sacræ suauitate dulcedinis in æternum legis obseruantiam mẽtibus inoleret humanis. Denique legis tabulæ priusquam cantico firmarentur, per indignationẽ Moysi fractæ & comminutæ sunt. [Exod.32. Deut.31.] Vbi verò tali signaculo consecratæ sunt, humana locum ira nõ habuit, quia sanctificatio eam sacræ suauitatis exclusit. Canticum itaque domini sicut ros mollior descendit è cœlo, & fidem hominum sicut gramen imbre quodam gratiç spiritalis infudit. Duo igitur cantica in libris Moysi, tanquã duo mundi oculi, cœliq; lumina, totum corpus operis eius illustrant. At verò Dauid principaliter à domino ad hoc munus electus est: vt quod in aliis rarum prænunere reliquo in opere videtur, in hoc iuge & continuum refulgeret. Vnum canticum legimus in libro Iudicum, reliqua historiæ more decurse, quibus expressa sunt gesta maiorum. [Iudic.5.] Vnum Esaias canticum scripsit, quo legentium corda mulceret: in reliquis terribili tuba correptionis infremuit. [Esaie.38.] Canticum ei ne ipsi quidem inimici obiicere potuerunt, qui eum propter alia dicta vsq; ad necem sunt persecuti. Vnum Daniel, Vnum Abacuch. [Daniel.3. Abac.3.] Salomon ipse Dauid filius licet innumera cantica cecinisse dicatur, vnum tamẽ quod ecclesia receperit, Canticorum canticum dereliquit. Scripsit idem Prouerbia. In aliis igitur singula aduertere licet. Historia instruit: lex docet, prophetia annunciat, correptio castigat, moralitas suadet. In libro Psalmorũ profectus est omnium, & medicina quçdam salutis humanæ. Quicunque legerit, habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio. Quicunque certare voluerit, tãquam in communi animarum gymnasio, & quodam stadio virtutum diuersa genera certaminũ repeciens præparata, id sibi eligat, cui se intelligit aptiorem, quo facilius perueniat ad coronam. Si quis gesta recẽsere maiorum studeat, atque imitari velit: intra vnum psalmum totam paternæ historiæ seriem accipit comprehensam, vt thesaurum memoriæ compẽdio lectionis acquirat. Faciliora quoque videntur quæ breuius explicãtur. Illud etiam quantç altitudinis, quòd breui interuallo offensionum aduersa distinxit, & reconciliationis secunda subtexuit? vt simul cognosceres quid incredulitatis obesset offensa, quid fides prompta conferret. Si quis vim legis exploret, quæ tota in vinculo charitatis est (qui enim diligit proximum, legem impleuit) in psalmis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellendo periculis se grauibus solus obiecerit: in quo nõ imparem charitatis gloriam triumpho virtutis agnoscet. [Roma.13.] Si quis correptionem sæua formidat, audiat dicentem: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. [Psal.6.] & discat quemadmodum debeat irati iudicis temperare censuram. Si quis patientiæ cognoscere gestit exemplum, legat in psalmis: Si reddidi retribuẽtibus mihi mala. [Psal.7.] & aduertat quia præceptum euangelicum spiritu præuidit, virtute præuenit. Habes itaque illud prouerbiale, quia mãsuetus homo cordis est medicus. Si quis præterea aduersus nequitię spiritalis incursus vult esse munitus: quid magis quàm psallendum sibi esse nouerit? Psallebat Dauid adolescentior, & Saulis nequam spiritus fugabatur, qui eum antea stringebat. [1.Reg.16.] De virtute autẽ prophetiæ quid loquar? Quod alij annunciauerunt per ænigmata, huic soli palam atque aperte videtur esse promissum, vt dominus Iesus ex eius semine nasceretur, sicut dixit ad eũ dominus: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. [Psalm.131.] In psalmis itaque nobis non solum nascitur Iesus, sed etiam salutarem illam suscipit passionem, quiescit, resurgit, ascendit ad cœlum, sedet ad dexterã patris. Id quod nemo præsumpserat hominum dicere, hoc solus hic propheta annũciauit: postea ipse dominus in euangelio prædicauit. Omnes præterea scriptores psalmorum in suis scriptis exempla posuerunt aut aliqua dictã superiorum. Psalmi nihil præter quod suum est habent. Quid igitur psalmo gratius? Vnde pulchre ipse Dauid, Laudate, inquit, quoniã bonus est psalmus: deo nostro sit iucunda decoráque laudatio. [Psalm.146.] Et vere. Psalmus enim benedictio populi est, dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo vniuersorũ, vox ecclesię, fidei canora confessio, authoritatis plena deuotio, libertatis lętitia, clamor iucunditatis, lætitiæ resultatio. Iracundiam mitigat, sollicitudinem abdit, mœrorem alleuat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago trãquillitatis, pignus pacis atq; concordiæ, citharæ modo ex diuersis & disparibus vocibus vnam exprimẽs cantilenã. Diei ortus psalmũ resultat, psalmũ resonat occasus. Mulieres Apostolus in ecclesia tacere iubet: psalmum etiam bene clamãt. [1.Corin.14.] Hic omni dulcis ætati: hic vtrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt: hunc veterani tristes in cordis sui iucunditate respondent. Hunc iuuenes sine inuidia cantant lasciuię: hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo & tentamento concinunt voluptatis: iuuenculç ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris: puellulæ sine prolapsione verecũdiæ, cum sobrietate grauitatis hymnum deo inflexæ vocis suauitate modulantur. Hunc tenera gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediscere. Ludus quidam est iste doctrinæ, maioris profectus, quàm cum seria traditur disciplina. Quantum laboratur in ecclesia vt fiat silentium cum lectiones leguntur? Si vnus loquatur, obstrepit vniuersis. Cum psalm[us] legitur, ipse sibi est effector silentij. Omnes loquuntur, & nullus obstrepit. Psalmum reges sine potestatis supercilio resultant. In hoc se ministerio Dauid gaudebat videri. [2.Reg.6.] Psalmus cantatur ab imperatoribus, iubilatur à populis. Certant clamare singuli, quòd omnibus proficit. Domi psalmus canitur, foris recensetur. Sine labore percipitur, cum voluptate seruatur. Psalmus dissidentes copulat, discordes sociat, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei cum quo vnam ad deum vocem emiserit? Magnum plane vnitatis vinculum, in vnum chorum totius numerum plebis coire. Dispares citharæ nerui sunt, sed vna symphonia. In paucissimis chordis sæpe errant digiti artificis: sed in populo spiritus artifex nescit errare. Psalmus nocturni operis commercium, diuturnç requiei stipendium. Institutio incipientium, perfectorũ confirmatio. Angelorum ministerium, militiæ cœlestis hostia spiritalis. Psalmum & saxa respondent. Psalmus canitur, & ipsa etiam saxosa pectora molliuntur. Videmus flere prædures, flecti immisericordes. Certat in psalmo doctrina cũ gratia simul. Cantatur ad delectationem: discitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent: quod autem cum suauitate perceperis, id infusum semel præcordiis non consueuit elabi. Quid est quod non tibi occurrat psalmos legenti? In his lego canticum pro dilecto, & sacræ desiderio charitatis inflammor. In his torcularia diuini mysterij recognosco. In his reuelationum gratiam, resurrectionis recẽseo testimonia, repromissionis munera. In his disco vitare peccatum, dedisco erubescere pœnitentiam delictorum. Tantus rex, tantus propheta suo me prouocauit exemplo, vt aut commissum studeam extenuare peccatũ, aut non commissum cauere. Quid igitur psalmus nisi virtutum est organum? Quod sancti spiritus plectro pangens propheta venerabilis, cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare. Simul cum ille in fidibus & chordis, hoc est in reliquiis mortuis diuersarum vocum modulatus discrimina, diuinæ laudationis ad cœlestia dirigeret cãtilenam: docuit vtique, prius nobis peccato esse moriendum, & tunc demum in hoc corpore diuersa opera discriminanda virtutum, quibus ad dominum deuotionis nostræ gratia perueniret, vt occupatis intentione cœlestium nulla irreperet terrenorum libido vitiorum, simul animus cœlestis gratiæ suauitate ališsceret. Merito igitur tanti ministrum muneris dominus laudans

dans ait: Inueni Dauid secundum cor meum. Aiunt etiam, eorum qui cithara canunt, peritiores intus canere: vt ferunt fabulæ de Aspendio citharista: Causas quoque modulaminum,& quędam claustra rhythmorum in superiore parte esse psalterij. Docuit ergo Dauid intus nos canere oportere, intus psallere: quemadmodum canebat & Paulus dicens: Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Et ad superiorum intuitum vitam nostram actúsque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis passiones, quibus nō redimitur nostra anima, sed grauatur: cum ad redemptionem animæ suæ psallere se sanctus propheta memorauerit dicēs: Psallam tibi in cithara sanctus Israel. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi: & anima mea, quam redemisti. Sed iam psalmi istius qui propositus est nobis, ingrediamur exordia.

1.Cor.14. Psalm.70.

Primi psalmi Dauidici enarratio.

Beatus, inquit, vir qui non abiit in consilio impiorum. Quàm aptum, quàm opportunū principium. Nanque vt ij qui agonis aliquam solēnitatem receperint exhibendam, proponere præmium solent, iactare coronæ nobilitatē, quo certaturi studio maiore conueniant, nisúque propensiore decertent: ita dominus noster Iesus regni cœlestis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem, ad virtutis humanę incentiua proposuit. Imperator quoque cum progreditur ad bellum, donatiuum militi, & promotiones dignitatum numeris militaribus pollicetur, vt spes commodi furetur laborem, & metum abscondat periculi. Velut præco igitur magni imperatoris sanctus Dauid hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicens: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. A præmio cœpit, vt pondus futuri certaminis eleuaret. Mercedem præmisit, vt vnusquisque præsentium rerum solicitudines ac labores corde transiliens, ad emerendam beatitudinem futurorum auida festinatione contenderet. Beat', inquit, vir. Quid pl' potuit homini donari, quam quo nihil amplius potuit deo apostolica authoritate deferri? Beatus enim, & solus potens, & rex regū, & dominus dominantium deus dictus est. Ille solus potens, ille rex regum, ille dominus dominantium: beatitudinis tamē non supergreditur potestatem. Donauit nobis appellationis eius commune consortium: quæ digna æstimata est honore diuino. Consideremus nunc qua ratione, beatus vir, dixerit: & non magis, beati homines: cum vterque sexus vocetur ad gratiam. Nunquid à consortio beatitudinis exclusit mulieres, quia virum solum beatum nuncupauit? Absit. Quia nec à consortio creaturæ exclusit deus fœminas quia prius virum condidit. Dixit enim deus: Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem nostram. Et fecit, inquit, deus hominem: ad imaginem dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos. In homine vterque signatur, in viro sexus exprimitur. Sed quēadmodum cum homo dicitur, vterque comprehenditur: ita cum vir nominatur, & mulier cuius vir ille sit intelligitur. Denique hæc vocabitur, inquit, mulier, quoniam de viro suo sumpta est. Accedit illud, quoniam quorum natura eadē, eorum operationes vtique nō possunt esse discretæ: & quorum opus æquale, eorum vtique ęqualis & merces. Virum igitur scriptura dicendo, consortem copulæ non prętermisit: quia & hominem dicendo, consortem non tacuit naturæ*. Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, & cum sit vna natura, tamen principalem sexum prius creatum negare non possumus: ita & hic cum legimus virum, de principali portiōe sexum quoque supparem recognoscimus. Paria igitur studia virtutis, quia par prærogatiua est creaturæ. Quid autem sexum discutias, vbi non corporis à te, sed animæ certamina postulantur, quæ sexum non habet? Non ergo illic discernas honorem, mercedem diuidas, vbi non discernitur sexus. Non incaute tamen, si prior vocetur ad exercitium, qui fuit posterior ad lapsum. Quæ male cœpit, sequi debet, nō præcedere: vt vel post experimentū sit verecundior. Male Eua naturæ ordinem prætermisit: expectare debuit præcedentem. Astute serpens à posteriore cœpit. ideo Propheta ad superiorem reuertitur: eum vtique qui lapsus non esset nisi esset posteriorem secutus. Denique prius nos reuocauit à lapsu, quàm ad palmam victoriæ prouocauit. Beatus, inquit, vir qui non abiit in consilio impiorum. Vide vbi beatus appelleris ô homo. Non in diuitiis, non in potestatibus & honoribus, non in nobilitate generis, aut decore & pulchritudine, non in corporis salubritate: in quibus nihil naturæ est bonum. Denique non solum facilem commutationem habent in contraria: verumetiam ministerium ad culpam exhibent ei qui vti his nesciat. Quis enim iustus propter pecuniam? Quis humilis in potestatib'? Quis misericors propter nobilitatem? Quis castus propter decorē? Illecebrosa hæc magis sunt ad peccatū, quàm fructuosa ad virtutis profectum. Quid sibi deinde vult quod maluit dicere, Non abiit, & non stetit, quasi de præterito: cum potuerit dicere, Beatus vir qui non abit in cōsilio impiorū, & in via peccatorum non stat, & in cathedra pestilentiæ non sedet? Vide dogma. Nō enim statim beatus, qui nō est impius aut peccator, propter incerta exitus. Non enim otiose scriptū est: Ante mortem ne laudaueris aliquem. Ergo dum in hac vita quisquam est, non potest definita prædicatione laudari, qui patere adhuc possit errori. Ille autem qui vitam sine offensione concluserit, iure beati appellatione censetur, quia vtitur cōsortio beatorum. Sed forte dicas, Qua ratione ergo alibi dixit: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem? Non enim dixit beatum qui intellexerit, sed eum qui intelligit: quoniam qui bonum operantur, in ipso opere & quo probentur inueniunt, remunerationem sui in ipso opere cōsequentes. Siquidem beatæ fructus est conscientiæ, bonum factum. Qui autem à malo temperant: non si semel aut bis declinauerint culpam, statim beati: sed si potuerint culpæ contagium per omne vitæ suæ tempus euadere. Nunc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo sit functus officio, sed eum qui ab impiorum cōsilio temperauerit. Videtur enim magis laudandus qui virtutis munus impleuerit, quàm qui peccatū euaserit. Siquidem nec bos nec equus nec lapis in peccato esse consueuit, aut sedere in cathedra pestilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent sensum. Nam quomodo perueniūt ad legis præmium, quæ non habent sequēdæ legis affectum? De rationabilibus ergo propositū est, hoc est de nobis. Nobis autem initium bonorum, abstinentia peccatorum est: quoniam legimus: Declina à malo, & fac bonum. Hic enim ordo est disciplinæ, vt ab inferioribus ad perfectiora contendas, ne terrearis mole maiorum, qui leuiorum exordio debeas prouocari. Scalarum enim similē esse scriptura nos docet pietatis ascensum, per quas vidit angelos domini ascendentes & descēdentes sanctus Iacob vir exercitationis, qui nobis propositus est, vt per illum cognosceremus gradum virtutis paulatim nos proferre debere, & ita posse ab imis ad summa contendere, si per processus gradiamur exiguos ad ea quæ vidētur humanæ altiora naturæ. Has tibi scalas semper habeto propositas. Ne timeas ô homo grad' hos ascendere disciplinæ. Primus gradus vicinus est terræ: sequēs similis est priori. Sic per æquales gradus ad summa conscenditur. Ne fastidias ô homo primum illum velut vilissimum gradum. Ille primus ascēsus te à terris separat. Aerem calcas, vbi ab humo eleuaueris vestigium. In virtute positus surgendo liquisti terram. Terram relinquis, si culpam declinas. Exordium ergo processionis ad virtutem, est abstinere à peccato. Vt sciamus autē hanc disciplinam esse doctrinæ, audi legem dicentem: Non adulterabis: non homicidium facies. Imperfectis enim ista præcepta conuenientia videbantur. Denique ipse dominus Iesus sciens imperfectum à quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perueniret, respondit ei: Non adulterabis, non homicidium facies, non furtum facies, &c. Deinde dicenti quod fecisset illa omnia, adiecit perfectiora, dicens: Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo. Tantúmq; abesse docuit inter malorum declinationē, & imitationem bonorum, vt hęc abnueret, qui illa sibi facilia iudicabat. Sed quia nec illa ascēderat, ideo ad hæc se aptare nō potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonij

1.Timo.6. Gene.1. Gene.2. *creaturæ. Eccli.11. Psalm.40. Psalm.36. Gene.28. Exod.20. Math.19. Ibidem.

trimonij non negare. Ideoque gradum primum legis ascende, vt possis ad euangelij cœleste fastigium peruenire. Vnde arbitror quòd quasi sub lege positus, morem legis in primo psalmo secutus, ex sua persona sanctus propheta magis cauenda denunciet, quàm sequenda proponat. In quadragesimo autem psalmo, qui ex persona dicitur saluatoris, adhortatio magis virtutis fiat, quàm erroris depressio. De passione enim saluatoris loquitur, & ideo euangelij dispensator etiam, sicut possumus existimare cum audiamus dicentē: Beati misericordes. Et in psalmo itaque propriæ passionis & in euangelio misericordiam coronauit. Sed adoriamur iam psalmi explanationem, & virtutem inspiciamus propheticam. Beatus, inquit, vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum nō stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.) Possum' dicere tres esse species peccatorum: quas hic putamus expressas, cogitationis, operationis, permansionis: beatúmque eum significari, qui & non cogitauerit quod malum est. Nam quomodo potest beatus esse qui suis cogitationibus accusantibus in die iudicij reuincēdus est? Etiam si hominem fefellit, testem refugit, accusatorem euasit: se tamen sui accusatorem habebit, & confitentem reum. Beatus ergo est qui & non cogitauerit quod malum est, & nō operatus fuerit peccatum: quia interdū & sine cogitatione delinquimus. Ex multiloquio enim non effugimus peccatum. Et non perseuerauerit in peccato. Vel sic, Qui & non cogitauerit quod fuit erroris, vel in ea cogitatione non steterit: vel certe non perseuerauerit in iis cogitationibus quas plenas erroris aduerterit. Sed hæc vtrum recte conueniant, qui legerit, æstimabit. Nam qui semel male cogitauit: nec stare in eo debuit, nec perseuerare. Sed & si non perseuerauit, beatus esse non potuit: quia stetit in eo quòd improbe cogitauit. Et si non stetit, tamen eo ipso quòd cogitauit male, vtrum habeat beatitudinis fructum, clementem aliquem quærere debet interpretem. Postremo quia nemo potest dicere mundum se habere corpesto vt veniabilis cogitatio sit, nunquid veniabilis operatio peccatorum? Postremo si veniabilis statio, nunquid etiam plena beatitudinis, eo quòd non perseuerat in crimine? Deinde qui non cogitauit quæ improba sunt, quomodo in peccato stare potuit, aut perseuerare? vt beatus sit, qui tria hęc iure seruauerit. Certe ordo diuersus est, Primum est enim, vt non perseuerauerit in peccato: secundum, vt non steterit in eo: tertium, vt non cogitauerit quod esset erroris. Qui enim non perseuerauit, potuit tamen stare. Qui non stetit, potuit cogitare. Qui autem nec cogitauit, vere beatus est. Vnde alteram quoque traditionem non prætermittēdam putaui, quo tres gradus recto ordine factos asseramus: vt qui beatus vult esse, non abeat in consilio impiorum: hoc est, in eorum cogitationibus non ambulet. Deinde non stet in via peccatorū. Tertio non sedeat in cathedra pestilentiæ. Ad ecclesiam factus es Christianus, vel tu qui ad gratiam tendis: abstine ab impiorū consiliis, vt possis dicere: Ne perdas cum impiis deus animam meam, & cum viris sanguinum vitā meam. Nec cogites quæ sunt impia. Quæ sunt illa, nisi quæ in dei excogitantur iniuriam? Pietas enim prima in deum, secunda in parentes. Et quidem inimicus inserit frequēter diuersa mētibus nostris: & ideo caute propheta cogitationes magis quàm infusiones improuisas putauit ad crimen tenendas. Abstinuisti ergo ab impiorum consiliis? Recte: non tamen statim beatus. Caue etiam ne in via peccatorum steteris. Quanto examine scripturæ diuinæ verba ponuntur. Etenim quia omnes sub peccato sumus: non à te exigit quod vltra naturam est, vt peccatum non facias: quia nec vnius diei infans sine peccato: sed vt non maneas in peccato quadam statione diuturna. Non omnes impij: ideo reuocaris ab omnibus cogitationibus & coniurationibus impiorum. Sed omnes peccatores: ideo admoneris vt desinas peccare. Fuerit adolescētioris lapsus ætatis: debet eam maturitatis emēdare processus. Ergo in grauiora non abeas: in leuioribus non stes. Habes hoc & in Esaia dictum à domino: Exi à Babylone, fugiens à Chaldæis. Hoc est: Etsi intrasti in confusionem vitiorum, exi. Non oportuit intrare, sed ingressus es carnis lege cogente, & captiuante te in lege peccati. Exi, egredere vel seruus, exue te seruitio graui. Non potuisti non introire in peccatum, per fragilitatem: datur tibi exire peccato per sobrietatem. Exi ergo de Babylone, fugiens à Chaldæis. Babylon confusio est, quæ virtutum ordinem non tenet. Confusa enim illecebris mente delinquimus. Chaldæi sunt qui syderum cursus vanæ studio superstitionis explorant, & impiæ serunt gentilitatis errores. Ab his fuge, ne te capiāt: ne te graui laqueo captiuitatis innectant. Abraham Chaldæus fuit, sed fugit à Chaldæis, & ante legem. tu sub lege natus es: fuge ab impiis. Ille hęreditatem patruam respuit, vt fidei possideret. Tu successionem corporis derelinque, hęreditatem deuotionis acquire. Si autem in peccato non steteris, nec sic beatus: Adhuc habes quo carere debeas. Multæ sunt illecebræ: multi à virtute deflexus. Grauia irritamēta sunt voluptatum: grauis fomes auaritię: cupiditas potestatū: honoris ambitio: quę velut veneno quodam mentes hominum, & quadam animas pestilenti vitiorum tabe contaminant. Hæc est cathedra pestilentiæ, super quam sederunt Scribæ & Pharisæi, qui imponunt hominibus onera grauia, ipsi autem digito nolunt ea mouere. Has cathedras de tēplo Saluator eiecit eorum qui se de honore iactarent, primatus quęrerent dignitatum: eorum qui sacerdotio vel primatu honoris vterentur ad quæstum: eorum qui indulgentes gulę nequaquam debitam continentiæ præstarent custodiam. Hæc vera est pestilentia. Denique Heli filij erant filij pestilentiæ. In hac quadam sede vitiorum prohibet nos scriptura ceruicem inflectere, virésque totius corporis reclinare. Aduerte igitur proprietates. Beatus qui in via peccatorū non stetit, in cathedra quoque pestilētiæ nō sedit.) Viam dici vitæ huius cursum, in dubium non venit: cum ipsa scriptura dicat: In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. &, Esto consentiens aduersario tuo cito, dū es cum illo in via. Etenim quoniam cursum vitæ huius currimus, habemus semitam per quam ambulemus quotidie, donec perueniamus ad finem. Etsi nō videmur corporaliter ire, progredimur. Nam sicut in nauibus dormientes ventis aguntur in portus, & si nullus quiescentibus sensus est nauigandi, tamen cursus eos vrget ad finem, & impellit ignaros: sic vitæ nostræ spatio defluente, ad proprium vnusquisq; finem cursu latente deducitur. Vnde dicitur: Surge qui dormis. Tu enim dormis, & tēpus tuum ambulat. Et vide ne dum diu dormis, prętereat tempus. Ideo & si dormis, cor tuum vigilet: cor tuum non ferietur. Si cor ociosum nō sit, non sunt ociosa tempora tua. In via es ò homo, ambula vt peruenias: ne te nox in via occupet: ne cōsumatur dies vitæ antequam progressum virtutis acceleres. Viator es vitæ huius: omnia transeunt, omnia post te fiunt. Omnia in hac via cernis, & transis. Vidisti amœnitatem arborum, herbarum viriditatem, puritatem fontium, & quodcunque huiusmodi quo delectantur oculi. Iuuit spectare, delectauit parumper attendere. Dum attendis, pertransisti. Iterum dum ambulas, incidisti scopulosum & confragosum iter, concaua rupium, prærupta montium, densa syluarum. Tædiasti parum, iterum transisti. Talis hæc vita est, cuius nec prospera permanent, nec aduersa diuturna sunt. Ergo quasi in via locatum neque secunda extollant, neque aduersa te frangant, nec plausibilia remorentur, nec mœsta detineant. Festina semper ad finem, festina vt peruenias. Elige tamen viam antequam curras. Duæ viæ sunt, vna iustorum, altera peccatorum. Vna æquitatis, altera iniquitatis, de qua dixit propheta: Et vide si via iniquitatis in me est. Non solū ergo vita nostra via est, sed etiam in ipsa vita nostra aut virtutis via est, aut iniquitatis. Caue igitur ne in te gressus suos collocet auaritia, & sis via criminis: ne improbitas, ne libido, & sis via iniquitatis iterantibus detrita flagitiis. Licet tibi eligere quos sequaris, aut iustos, aut iniustos. Iustorū via angustior est, iniustorū latior. Illa sobrietatis angustior, hęc ebrietatis latior, vt possit capere fluctuātes. Hæc habet seculi huius illecebras: illa habet futurorū præmia. In istis fruct' præsentior, in illis spes tardior. Quæ enim suauia sunt, non differunt diuturnam expectationem, sed præsentem habent perfunctionem. Quod autem serum est, labore quæritur, quod à beata cogitatione vix capitur, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit deus diligentibus se.

Difficile

Marginalia: Matth. 5. — Prouer. 10. — Psal. 25. — Esaie. 48. — Matth. 23. — Marc. 11. — Psalm. 142. — Matth. 5. — Ephes. 5. — Psal. 138. — 1. Cor. 2.

Difficile solemus credere quæ non videmus: & ideo anima æstuat, & huc atque illuc velut oculos quosdam circunfert cogitationes suas. Tunc illi occurrunt diuersę rerũ species, séque offundunt. Si ad sempiterna intendat, virtutem eligit: si ad pręsentia, voluptatem præponit. Graue & iniquum certamen aduersus delectationes præsentiũ. Hic libertas est cupiditatum, illic seruitutis iniuria, facere quæ nõ vis, & ab iis quę desideraueris, abstinere. Hic conuiuium, illic ieiunium. Hic intẽperantia gaudiorum, illic perseuerantia lachrymarum. Hic saltatio, illic oratio. Hic cãtus dulces, illic gemitus graues. Scriptũ est quidem: Cor sapiẽtium in domo luctus, & cor stultorum in domo epularum. (Eccle. 7.) Melius est audire increpationẽ sapientis magis q̃ virũ audientem canticum stultorum. Sed pauci hæc audiunt, pauciores sequũtur. Allicit homines magis dulce peccati, quòd ad pręsens influit & impinguat audientis affectũ: quàm triste virtutis, quæ fidei spẽ velut quodam cortice amari laboris inuoluit. Beatus ergo atq; mirabilis, qui talium viarum positus in electione, non fuerit illecebris voluptatis inflex*, vt gradum suum super vadosa B & praua constituat. Non dicitur ei, Qui dereliquisti semitas directas, abeundo in vias tenebrarum. Cognouimus igitur quæ sit via peccatorum, in qua standum non esse Propheta nos admonet, sed & Ecclesiastes docet, qui ait: Noli stare in sermone malo. Hoc est non persistere in sermonibus malis, similiter & operibus improbandis. Quomodo in bonis sit standum, sanctus idem Propheta præcipit dicens: (Psal. 121.) Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. In Hierusalem standum est, de Babylone fugiẽdum. Et Moysi dicitur: (Deute. 5.) Tu autem sta mecũ. qui de Aegypto fugit, & cum domino stans perseuerabat. Et in euangelio, qui steterũt vsque ad horam vndecimam, ęqualem mercedem operantibus* acceperunt. (Matth. 20. *operantes.) Et quæ steterunt virgines vsque ad aduentum sponsi, ad nuptias simul introire meruerunt. (Matth. 25.) Quæ autem discesserunt, & postea reuerterunt, dominicæ excluduntur authoritate sententiæ. Didicimus ergo non stare in via peccatorũ, stare autem in virtutis officio, quia scriptum est: (Roman. 11.) Tu autem in fide sta. Nunc consideremus quid sit, Et in cathedra pestilentiæ C non sedit.) Et quidem præmisimus quod non simplex consessus in huiusmodi quod in vsu est solio reprehendatur. Quid enim inuidiæ haberet ad culpam? Sed cum oculi domini semper super fideles terræ sint: tanquam sub cõspectu imperatoris locati, & velut in ministerio quodã positi, stare debemus. Miles in procinctu stat, non sedet. Miles in armis non se reflectit, sed excitat atque erigit. Ideoque militibus Christi dicitur: (Psal. 134.) Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini. At contra iniquitas in talento plũbeo sedet, (Zacha. 5.) eo quòd fixa in peccato, se ab eo separare non possit. Etenim inueterati in errore, & studiose flagitiis inhærentes, sedere dicuntur, qui nolunt assurgere, nec audire dicentem: (Psal. 126.) Surgite postquam sederitis. Denique hic ipse Propheta alibi ait: (Psalm. 118.) Sederunt principes, & aduersum me detrahebant. An ignoramus quòd tantam vim habeat inueterata consũetudo peccãdi, vt excludat naturam? Quæ cum sit medicabilis ad salutem, tamen corroborata tempore, passionibus immedicabilis inuenitur. Non ergo permaneamus D in vitiis, sed vnusquisque etiam si fuit, exiliat à culpa: sicut scriptum est de muliere meretrice: (Prouerb. 5.) Ne intendas in eam oculum tuum, sed exili. Ne moreris, exili antequam te anni iuuentutis inueniant. Sed (quod grauius est) plerique luxuriem corporis nec albẽti erubuere canitie, & vsque ad senectutis ætatem viã produxere maculosam. Intimis enim concepta visceribus lues culpę, processu temporis coaceruatur. Caue igitur ab impiorum consiliis, non penetrent huiusmodi consilia mentem tuam, ne dicatur de te: (Ibidem. 6.) Alligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet? Etenim qui semel in sinu mentis flagitij flammam feruentis adoleuerit, cito corporis sui vestimenta comburet. Et vt in stipulam ignis exiliens, inhæret ac permanet, donec omne quod corripuit absumat, ita vel exigua scintilla peccati si quo vitiorum fomite fuerit excitata, incendium grande excitat. Noli ergo stare in peccato. Postremo posuisti vestigium supra voraginem culpæ: cito aufer pedem: ne supra plantam tibi ascendat pollutio, & lapsu faciliore deceptus supra lutum re-

A sideas. Cauẽda ergo prima sunt vitia, ne in plura deinde grauiora proserpant. Etenim sicut ij qui se in luto versant, quo magis volutãtur, eo amplius inquinantur: ita qui semel se luto improbitatis asperserit, nisi ab eo velociter exiliat, grauius sibi dedecoris sui cœnum per singulos dies lutulentæ conuersationis obducit. Itaq; graui odore tetræ illius ac flagitiosæ voraginis contrahitur quædam animarum pestilentia, corruptóque salubrium cogitationum spiramine, lues ęstuantium passionũ miseranda grassatur. Hinc letale se mentibus virus infundit, hinc subrepit ægritudo corporibus, languores animis. Est enim malus languor, erroris languor, auaritiæ languor, inexplebilis cupiditatis languor. Istæ diuitiæ sunt, vt dicit Ecclesiastes, (Eccle. 5.) Est languor malus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malum possidentis eas. Dic mihi ò Ecclesiastes, qua causa malus hic languor sit. Respondebit, quia multos auara spes deuorat. Insatiabilis edacitas cupiditatis est. (Ibidem.) Nescit satiari argento qui concupiscit argentum. (Ibidem.) Distendũt diuitiæ, non explẽt. Et si quis satiatus fuerit diuitiis, non est, inquit, qui sinat eum dormire. Et quidẽ omnes dies eius in tenebris, & luctu, & iracũdia multa, & languore, & ira. Quomodo enim potest dormire, qui solicitam auri exercet custodiam, qui damna formidat, qui lucra cogitat, qui vsuras computat, qui apothecas numerat? Malus ergo languor, qui bonam aufert mentis quietem. Est languor malus luxuria, libido, concupiscentia, delectatio, secularis ambitio, quæ citò corrũpit salutẽ sobrietatis. Omnis postremo mundi huius corruptela, pestilentia est. Ne ergo tetigeritis, ne attaminaueritis eam. (Colos. 2.) Lues est, contaminat: morbus est, polluit. Ne gustaueritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu, vt Apostolus dixit: qui & alibi clamat, (1. Timo. 6.) Radix omnium malorum est auaritia. (Ibidem.) Morbos excitat, dolores inserit. Denique qui eam appetierunt, inseruerunt se multis doloribus. Ista est pestilentia, quæ plerunq; neque calidos, neque frigidos, sed (quod & calidis est deterius & frigidis) tepidos facit, vt euomantur ex ore domini Iesu, (Apoc. 3.) quos propter grauia peccata reiecerit. Ista est quæ non paucorum, sed omnium excitat ægritudines. (Esaiæ. 1.) Omne caput in dolore, omne cor in mœstitia. A pedibus vsq; ad caput peccatorũ vlcera. Omne caput in dolore, quando qui sapientes existimantur, dolore cruciantur auaritiæ. Sensus enim sapientis in capite eius, (Eccle. 2.) quod referri potest etiam ad ecclesiæ præminentes. Omne cor in mœstitia, quando sapimus quæ sunt carnalia, & corporeis voluptatibus aciem nostri cordis infundimus. Vnde ait dominus ad huiusmodi, quòd dederit illis cor carneũ. (Ezech. 11.) A pedibus vsque ad caput serpit lues dira morborũ, quando laborat contagio, quando cõpatiuntur alij si quis effectu libidinis defraudetur, viduæ pudorem expugnare non potuit, agrum inuadere: & ægre cuncti inuicẽ languores transferunt. Quotiẽs ingemiscunt seniores quòd diu potare non possint. Quotiens dolent quòd scortari desierint, cum scortandi habeant voluntatẽ. Quotiens inter fabulas ebriorum virtutes probro sunt, peccata laudi: honestas ludibrio, continentia risui, misericordia vanitati. Isti sunt morbi qui mala sua in multos transferunt. A paucis corruptela ad omnes D peruenit. Sedẽt in conciliis derogãtes sobriis, ructantes crapulam. Sedent in tabernis de ebrietate certantes. Inter hos meretrix plena vino, huic arridens, illum adurens, & omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus si transeat, erubescit: à singulis carpitur, Si flagitiosus, omnium ore laudatur: & tanquam morbus transit in animas singulorum. Qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitationẽ adducit erroris. Itaque dum peccatũ imitantur alienum, suum faciunt malũ. Non sedeas inter eos, quos sanctus Propheta fugiebat. Illum imitare, fugientem vtique, non sedentem, qui ait: (Psalm. 25.) Non sedi in concilio malignantium, & cum iniqua gerẽtibus non introibo. Qua ratione eos fugiebas Dauid, explica nobis. Demonstra has partes, vt & nos eas fugere possimus, ne inficiamur earum contagio. Corrupti sunt, inquit, & abominabiles facti sunt. (Psal. 13.) Non est qui faciat bonitatem, non est vsque ad vnum. Generaliter ergo ad omnes flagitiosos, deinde potest referri specialiter ad irrisores bonorum, quos Aquila χλευαστὰς dixit, quòd isti vere morbi sunt qui irridendo bonos, plurimorum animis operantur errorem, men-

tésque corrumpunt. Quanta dixit à quibus beatus vir debeat abstinere? Et adhuc adiicit alia. Sed in lege domini fuit volũtas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.) Hoc est, beatus ille qui hęc faciat consilio, ratione, prudentia. Potest enim & paruulus non per virtutem, sed per impossibilitatem & inscientiam delinquendi ab iis quæ dicta sunt abstinere. Potest & irrationabili pecudi conuenire, cui nulla vis consilij, nullus sensus erroris est. Hoc est ergo quartum quod sequitur, in quo definitio beati viri à pecude discernitur: quia vir sapiens subditus legi est voluntate, non necessitate. Plurimum enim refert: quia in voluntate, mercedis est fructus: in necessitate, dispensationis obsequium. Ita enim docuit nos Apostolus dicens: Si volens hoc ago, mercedem habeo: Si inuitus, dispensatio mihi credita est. (1.Cor.9.) Ordo autem conueniens, vt primo diligas legem, secundo vt mediteris. Qui diligit, ex voluntate facit mandata legis. Qui timet, inuitus obseruat. Hanc disciplinam docendi etiam dei iustitiam in lege accepimus. Sic enim scriptum est: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus vnus est. &, (Deute.9.) Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima, & ex tota virtute tua. Et erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & in anima tua: & demonstrabis ea filiis tuis, & loqueris in eis sedens, & in itinere, & in quiete, & in vigilia. Alligabis ea in sinu tuo, & in manu tua, & erunt monilia ante oculos tuos: & scribes ea super limina in domiciliis tuis, & in ianuis tuis. Et infra: Et nunc Israel, quid abs te postulat dominus tuus, quàm vt diligas dominum deum tuum, & ambules in omnibus viis eius? Sapientia quoque dicit: Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. (Sapien.6.) Clara est, & quę nũquam marcescat sapientia, & facile videtur ab iis qui diligunt illam, & inuenitur ab iis qui quærunt illam. Legitime ergo docemur à sancto Propheta voluntatem in lege habere, meditationẽ secundum legem. Voluntas in lege non solum in studio, sed etiam in facto est. Prior voluntas, secunda operatio. Denique & dominus dicenti sibi, Si vis potes me mundare: respondit, Volo: mundare. (Matth.8.) quo ostenderet operationibus nostris voluntatem preuiam esse debere. Denique lex voluntarios quærit: quia lex domini irreprehensibilis est, conuertens animam. (Psalm.18.) Nemo autem conuertitur, nisi qui voluntate conuertitur. Voluntarius autem abscondit, & sensum furatur laboris. Ideoque die & nocte in lege meditatur, in quo non tam continua legendi postulatur intentio, quàm seruandæ legis affectus. Ille enim plene meditatur, qui ipse sibi lex est, scriptum in corde suo opus legis intendens. (Roma.2.) Aquila tamẽ diem tantummodo posuit, non etiam noctem. Quod non tam à cæteris discrepans, quàm alio referens posuit: quoniam qui legem meditatur, semper in luce est, noctem non habet. Etenim cuius lucent opera, non potest vtique in tenebris ambulare: quia iustitia eius sicut lumen effulget. Meditetur ergo legem vita nostra, meditetur cõuersatio, meditetur actus, meditetur intellectus mysteriorum cœlestium. Lex enim exẽplar est & vmbra cœlestium: vmbra futurorum bonorum, (Heb.10.) quæ is qui credit in lege, in euangelio recognoscit. Meditatur in tenebris & die: id est, & in aduersis positus, & in prosperis. Lex enim pręcipit vt diligamus dominũ. Qui diligit, in omni statu suo debet seruare diuturnæ charitatis affectũ. Pater diligit filium, diligit etiã cùm arguit, diligit etiam cum verberat baculo. Qui enim parcit baculo suo, odit filium suum. Nos quoque dominus castigat, & diligit. Itaque etiam cum digna coercitione committimus, ille tamen diligit, qui etiam recipit offensum. (Prou.3. Hebr.12.) Castigat enim dominus omnem filium quem recipit. Et tu cum castigaris, dilige: quia ideo castigaris, vt recipiaris. Nam quid grande est si tunc diligas dominum deum tuum, cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, facultatibus, liberis gaudes? Et homini à quo accepimus beneficium, gratiam referre cõsueuimus. Denique cum laudaretur Iob iudicio cœlesti, hoc retulit diabolus, minime mirum si gratus esset deo, cui tanta suppeteret affluentia prosperorum. Sed tunc probandum, si illa amittat vniuersa, & pij cultoris præstet officium. Hæc igitur prima virtus, vt non frangaris aduersis, non extollaris secundis. Id te lex docet, vt in afflictionẽ non relaxes intentionem, nec desperationẽ induas. Victor non dicas, Virtus mea & fortitudo mea hęc tribuit mihi: sed omnia noueris diuinę misericordiæ deputanda. Clamat Esaias: Non confundetur qui in angustia est vsque in tẽpus. Hoc primum bibe. Quid est, hoc primum bibe? Sequestremus mystica, persequamur moralia, quæ docet litera. Propter errorum grauia, graues cõtritiones & vexationes populi dicit futuras. Et oportuit eas præcedere, vt sequeretur misericordia. Bibe ergo primum tribulationem. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum dei. (Actu.14.) Bibe, vt sensus tribulationis pectoris tui infundatur internis. Bibe cum patientis affectu mœrentis dolorem. Cum enim conuersus ingemueris, tunc dominum tibi recõciliabis offensum. Hoc ergo primum bibe, vt sis in dolore & angustiis. Cito lætitia infundit errorem. Pinguis factus & incrassatus populus surrexit ludere, & recessit à domino. Prodest tibi cor habere contritum. Hoc primum bibe, vt sacrificium tuum accipiatur à domino. Doceat te Apostolus quid sit, Hoc primum bibe: hoc est, tribulationis poculum. Tribulatio enim patientiã operatur. (Rom.5.) Non potest esse patientia, nisi ante fuerit tribulatio. Tribulatio, inquit, patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio verò spem: spes autẽ non confundit. Bibe primum tribulationem, vt postea tibi tot virtutum pocula ministrentur. Et vt scias quia bibitur tribulatio, audisti dicentem hodie prophetam: Potasti nos vino compunctionis. (Psalm.59.) Et in posterioribus ait: Et potum dabis nobis in lachrymis in mensura. (Psa.79.) In mensura petit potum, non supra mensuram: ne ferre non possit. Denique quàm bono hoc precaretur affectu, suo probabat exemplo, qui potum suum cum fletu miscebat, (Psalm.101.) vt domini in se inclinaret misericordiã. Bibe ergo hoc primum, vt bibas & secundum. Hic enim tempus est vt inseramus mystica. Bibe primum vetus testamentum, vt bibas nouum testamẽtum. Nisi primum biberis, secundum bibere non poteris. Bibe primum, vt sitim mitiges. Bibe secundum, vt bibendi satietatem haurias. In veteri testamento cõpunctio, in nouo lætitia est. Vide quemadmodum dominus artibus diaboli pro suis seruulis obuiauerit. Ille cibo fraudis decepit vnum, vt in vno omnes circũueniret. Iesus autẽ cibo salutis omnes redemit, vt in omnibus & illũ qui deceptus fuerat reformaret. Ille calicem aureum Babylonis excogitauit, vt quicunque biberent, plus sitirẽt: & quia potus placere nõ poterat, auri precio illiceret ad bibendum. Propinauit de vino suo, cui metalli suffragia requisiuit. At verò dominus Iesus aquam de petra effudit, & omnes biberunt. Qui biberunt in typo, satiati sunt: qui biberunt in veritate, inebriati sunt. Bona ebrietas, quæ infunderet lætitiam, non afferret confusionem. Bona ebrietas, quæ sobriæ stabiliret mentis incessum. Bona ebrietas, quæ vitæ munus rigaret æternæ. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta: Et poculum tuum inebrians, quàm præclarum est. (Psalm.22.) Nec te moueat quòd Babylonis aureum poculum est: quia & tu bibis poculum sapientiæ, quæ sit auro argentóque preciosior. Vtrunque ergo poculũ bibe veteris & noui testamẽti: quia in vtroq; Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est. Bibe Christũ, quia petra est, quę vomuit aquam. Bibe Christum, quia fons vitæ est. Bibe Christum, quia flumen est: cuius impetus lætificat ciuitatem dei. (Psalm.45.) Bibe Christũ, quia pax est. Bibe Christum, quia flumina de ventre eius fluent aquæ viuę. (Ioan.7.) Bibe Christũ, vt bibas sanguinem quo redemptus es. Bibe Christum, vt bibas sermones eius. Sermo eius testamentum est vetus. Sermo eius testamẽtum est nouũ. Bibitur scriptura diuina, & deuoratur scriptura diuina, cum in venas mentis ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique nõ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. (Matth.4.) Hoc verbum bibe, sed ordine suo bibe. Primum in veteri testamento: cito fac vt bibas & in nouo testamento. Et tanquam ipse festinet, dicit: Galilæa gẽtium, & partes Iudææ, populus qui ambulabas in tenebris, lucem videte magnam. (Esai.9.) qui habitatis in regiõe mortis, lux fulgebit super vos. Bibe ergo cito, vt lux tibi effulgeat magna. Lux nõ quotidiana, nõ diei, nõ solis, non lunæ, sed lux illa quæ vmbram mortis excludat. Nam qui in vmbra mortis sunt, lucem vtique solis aut diei videre

videre non possunt. Et quasi requirenti tibi vnde tantus splendor, tanta gratia sit, respondet: Quoniam puer natus est nobis: filius datus est nobis. [Esaie.9.] Puer, quia ortus ex virgine est: Filius, quia ex deo natus tantæ author est lucis. Puer nobis natus est: nobis, qui credimus: non Iudæis, qui non crediderunt. Nobis, non hæreticis: nobis, non Manichæis. Nobis natus est: quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. [Ioan.1.] Nobis natus est, quia carnem suscepit ex virgine, quia homo natus est ex Maria. Caro nascitur nobis, verbum datur. Quod nostrum est, inter nos natum est. Quod supra nos est, nobis donatum est. Satis excurrimus, vt putamus: sed non ociose, vt doceremus quia & in tribulationib⁹ diligere dominum debemus, nec recedere ab eo: quoniam & lætitiæ tribulatio sæpe succedit, & lætitia tribulationi. Denique qui tribulatione non frangitur, & legem sequitur, beatus est. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet: & omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.) Quæ ista beatitudo est, quæ ligno arboris comparatur? nisi intelligamus in paradiso illo beatorum loco lignum vitæ in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna quæ erant speciosa ad aspectum, & bona ad escam, etiam hoc lignum terra produxit: & in medio paradisi erat, vt cætera ligna eius viriditate florerent. Quod esse hoc lignum dicimus, nisi per quod nobis salus venit? Et recte hoc terra produxit, quia eum virgo generauit, quæ erat terra secundum auctoris sententiam, quæ in eum dicta est: Terra es, & in terram ibis. [Gene.3.] Pulchre quoque in medio legitur lignorum aliorum, quia erat in medio apostolorum discentiū. Vel quia in medio erat mentis & cordis, sicut ipse ait: Medius vestrum stat, quem vos nescitis. [Ioan.1.] Et alibi ait: Ego autem in medio vestrum sum. [Lucæ.22.] Denique & de ipso Salomon dixit: Lignum vitæ est omnibus percipientibus eum. [Prouer.3.] Qui ergo beatus est, imitator erit domini Iesu, qui est lignum vitæ, lignum sapientiæ, plantatum in vtero virginis voluntate patris: à quo in perpetuum mansurum plantatur, vt fructum daret in tēpore suo. Nō enim potuit arescere ista plantatio, quæ habebat vbertatem in se manentem gratiæ spiritalis. Denique plenus spiritu sancto Iesus regressus est ab Iordane. [Lucæ.4.] Hi sunt decursus aquarum de quibus dicit euangelium: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. [Ioan.7.] Hoc autem dicebat de spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum. Est & alia traditio, quia sunt aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias dicens: Quid tibi & viæ Aegypti, vt bibas aquam Geon? [Hierem.2.] Est & Tygris fluuius Assyrios præterfluens. Est & Euphrates in Babyloniam tendens. Est & Phison, qui Latina interpretatione oris dicitur commutatio, circumiens terram Euilath, vbi est aurum, & aurum terræ illius bonum, & lapis carbunculus, & lapis prasius. Merito os illic commutatur, vt non teneatur, promissorum fides, sed sit in ore dolus, vbi est aurum bonum. Auaritia enim fidem frangit, nec tenet verborum simplicitatem. Ornamenta quoque preciosa mentem animúmque commutant, vt aliud in pectore, aliud in sermone sit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Iudæi vt captiui abducti in Aegyptum, & ad Assyrios, & ad Babylonios, vbi super flumina Babylonis sedebant, & flebant suæ calamitatis ærumnam: & vt hic ipse Propheta testatur, illic suspenderunt organa sua, & omnem deposuere lætitiam, vbi grauiora tolerarunt. [Psalm.136.] Denique reliquæ decem tribus ad Assyrios ductæ sunt: duæ autem Iuda & Beniamin tanquam grauioris reæ flagitij in Babyloniam transierunt. Atrocius enim sacerdotis filia adultera quàm cæteræ puniuntur: quia sacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decolorauit. Sicut illi ergo in tentationibus grauissimis fuerunt, ita multis tentationibus se saluator noster obiecit, vt nulla tentationis nostræ certamina præteriret. Plantatus ergo recte dicitur secus decursus horum fluminum, non in ipsis decursibus: vt finitimum, non demersum intelligas. Fuit illi congressio prima carnis & sanguinis. [Matth.26.] Denique ait: Pater, transfer à me calicem istum: sed non quod ego volo, sed quod tu vis. Fuit diuitiarum obiecta tentatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, si procidens dominus adoraret eum. [Matth.4.] Habes duorum fluminum decursus Geon & Phison, Fuit illi colluctatio aduersus principes mundi: fuit in ipsa passione certamen aduersus tentatores: quos Persas Hebræa appellat interpretatio: qui falsa testimonia deferebant. Aduersus eos qui dicebant: Descendat nunc de cruce, & credimus ei, quæ diabolus suggerebat. [Marc.15.] Habes Tigrim & Euphraten flumina. Quadripertitum autem nobis certamen esse etiam Apostolus comprehendit, dicens: Quia non est nobis lucta aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores & tenebrarum, aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus. [Ephes.6.] Hi sunt fluuij qui de paradiso exeunt. Vnde puto quòd is qui in paradisum gestit redire, hos debeat transire decursus aquarum. Quod non ociose expressit iste ipse sanctus Propheta, demonstrans quòd qui tentationes omnes subegerit, deberi sibi iam paradisi requiem speret. Itaque sic ait: Decursus aquarum descenderunt oculi mei. [Psalm.118.] Sicut enim romphæa est in ingressu paradisi ignea, vt qui redit, per ignem reuerteatur, vrat peccata sua, probet aurum suum: ita qui redit, per hos decursus redit. Meritóque dicunt sancti, Transiuimus per ignem & aquam. [Psal.65.] De istis decursibus & Esaias dicit: Si transeas per aquam: flumina non te concludent. [Esaie.43.] Quæ flumina? Audi dicentem Dauid de iis qui festinabant ad paradisum: Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. [Psalm.123.] Quamuis nonnulli de istis quatuor tentationibus etiam illud accipiunt: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. [Psalm.90.] Vt ambulauerit in incarnatione: conculcauerit in passione: vel in traditione regni conculcet, quod patri tradet cum omnem euacuauerit principatum. [1.Cor.15.] Pulchre autem Aquila τὸ μεταπεφυτευμένον dixit, hoc est transplantatum, eo quòd primo sit plantatus in virgine, postea transplantatus in paradisum: sicut dixit ad latronem: Amen amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso. [Lucæ.23.] Hoc lignum igitur fructum dabit in tempore suo. Ligna terrena fructum non dare, sed ferre dicūtur. Sed lignum vitæ ac sapientiæ dat fructum, hoc est largitur & donat. Rursus illud occurrit, Si lignum est sapientiæ, cur in tempore dabit, & non semper? Ne forte graue sit nobis hoc sentire de Christo: sed tu qui legisti quia dispensatorem fidelem & prudētem constituet dominus supra familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram, in tempore vtique, non semper: [Ibidem.12.] turbari vtique non debes. Potest sapientia semper fructum dare: sed quia sapientia est, debet sapienter dare, dispensare prudenter. Tunc debet semper dare, quando nos plenam mensuram possumus accipere. Sicut hic extremum tempus fructum, ita & illic dabit fructum bonis indesinentibus, vt resurrectionis eius consortium capere, ac seruare possimus. Nunc non possumus, in hoc seculo non sustinemus. Hic enim corruptibiles sumus, & cauendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret: quia nunc corrupti, illic autem incorrupti: quando & mortui, inquit, resurgēt incorrupti: & nos cōmutabimur. [1.Corin.15.] Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelā, & mortale hoc induere immortalitatem. Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Nouit ergo sapientia quibus quando dare debeat: quæ nec folium amittit ligni sui. Et ideo qui fructus sit sapientiæ, quod folium, consideremus. Fructus, interior est: folium, quo fructus vel à sole torrenti, vel à frigore defenditur. Fructus videtur esse fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio mysteriorum, ratio. Hos fructus bona vita custodit: mala etiamsi percepit, amittit. Peccatori autem dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas? [Psal.49.] In mysticis fructus est, in moralibus folium. Nam virtutes sine fide, folia sunt: videntur virere, sed prodesse non possunt. Agitantur vento, quia non habent fūdamentum. Quanti gentiles habent misericordiam, habēt sobrietatem, sed fructum non habent, quia fidem non habent? Labuntur cito folia, vbi ventus flauerit. Et aliqui Iudæi habēt castimoniā, sedulitatē lectionis multā, & diligentiam, sed sine fructu sunt, & versantur vt folia. Hęc fortè sūt folia quæ saluator in illa ficu reperit, sed fructum non reperit. [Matth.21.] Mystica

ſtica ſaluant,& à morte liberant: Moralia autem ornamenta decoris ſunt, non ſubſidia redemptionis. Præſtare autem myſtica moralibus etiam ipſe dominus docet in euangelio ſuo dicens de Maria, quæ ſedens ſecus pedes domini audiebat verbum illius, cum Martha circa miniſterium feſtinaret,& quereretur quòd ſoror eam propria circa menſæ miniſterium nõ iuuaret: Martha, Martha, Maria optimam partem ſibi elegit, quæ non auferetur illi. Si quæ Chriſto miniſtrabat ad menſam, non conferebatur ei quæ verbum cupiebat audire: quem operantẽ ſtudioſo cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, vt nec illius operationi fides, nec huius cognitioni, ſicut Mariæ, deſit operatio: ne vel folia ſine fructu ſint, vel fructus ſine munimentis naturalibus ſit intectus,& pateat iniuriæ. Poſſumus etiam illud intelligere, quia foliis ſe texerunt Adam atque Eua, corporea veſtimenta quærentes, eo quòd reſurrectio dominici corporis propheraretur: quia nec caro, quæ antea vice foliorum interire conſueuerat, peritura eſſet in Chriſto: iuſtorúmque omnium, qui ſecundum euangelium ad imitationem ligni ſapientiæ nati ex virgine, vitam ſuam actúſque formarent. Nam Græcus ita dixit: ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει. quod poteſt ad beatũ referri, μακάριος καρπὸν δώσει Græce: Latine autem ſic dicitur: vt ſit, Qui beatus dabit fructum: in reſurrectione ſcilicet ſua, quando poteſt perpetuum dare. Poteſt & ſic, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ὑπὲρ ξύλου: vt referatur ad lignum, cuius facta omnia proſperabuntur. In quo euidens teſtificatio eſt quia de ſaluatore dictũ eſt. Cuius enim niſi ipſius facta poſſunt vniuerſa laudari,& proſperos habere exitus? Aquila autem, dirigentur ait: quod ad quemcunque hominem referendum videtur, quem dirigit dominus fauore cœleſti. A domino enim diriguntur greſſus viri:& orationem ſuam in conſpectum dei Dauid propheta dirigi poſtulauit. Sed & ipſe dominus direxit opera ſua, vt nullo erroris curuarẽtur anfractu. Sequitur: Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ.) Hoc eſt, non ſic vt beatus vir: qui ideo beatus, quia non abiit in conſilio impiorum: quia in peccato non ſtetit: in conſilio peſtilentium non ſedit volentium vel credentes pie vel viuentes peruertere. Qui voluntatem habuit in lege,& meditabitur in ea. Aut (ſicut Aquila poſuit) reſonabit in lege: vt pręcepta legis reſonet vita eius, mores reſultent: ſicut illorum quorum in omnem terram exiuit ſonus. Forte hic ſonus doctrinæ hominum exeat: illic autem vbi facie ad faciem dabitur videre, plenior quędam verbi fieri videatur expreſſio. Non ergo ſicut beatus iſte qui hęc fecerit, qui erit tanquam lignum plantatum, cuius geſta omnia proſperabuntur: ita erit & impius. Ideo repetiuit vel qui ſcripſit, vel qui poſtea addidit, vt quidam putant: quo confirmatior fieret repetita ſententia, ita dicendo: Non ſic impij, non ſic: qui erunt tanquam puluis. Sunt enim terreni: & ſicut puluis proiicitur à facie venti, ita & iſti proiiciẽtur & diſſipabũtur à ſpiritu ſancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ ſalutaris ſicut ventus Auſter aſpirare conſueuit. Huic vento dicitur in Canticis: Veni Auſter. vt clementia aeris mollioris cordis noſtri arua laxentur, quæ brumali gelu ſtricta recipiẽdis gremium ſeminibus denegabãt. Bonũ eſt nobis vt hic ventus aſpiret, qui naues Tharſis ferentes vero Salomoni quę ad templum eius neceſſaria videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iſte ventus aſpirat, ſi Boreas ille grauis ventus flare delierit. Ideo vel eccleſia vel anima pia dicit: Exurge Borea, & veni Auſter. Hoc eſt, Tu Borea recede, & veni Auſter, aſpira ortum meum, vt flores non diſcutias, ſed reſerues. Anima igitur plena pietatis ortum habet, vel ipſa ortus eſt, qui fructus ferat. Anima quæ impietati patet, puluerem habet, qui eſt infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit dominus, ſed ipſa ſibi collegit impietatis puluerem. Quid te iactas ô plene impietatis? An quia honoribus es potens, & abundas diuitiis? Non aduertis quia puluis es, & tu diſpergeris & diſſipaberis? Vidi, inquit, impium ſuperexaltatum & eleuatum ſuper cedros Libani: & tranſiui, & ecce non erat. Quid gloriaris quia multa te ſeruitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi ſequuntur? Quorum nobis enarras proſapiam, & tanquam maiorum tuorum genus? Præfers diuitias, qua conuiuiis paſcis ſodales. Vtinam egenos paſceres: vtinam non iocorum* miniſtros, ſed votorum adiutores. Iactas quia prodeunti ilico ceditur: & homines te tãquam feram declinant aut beſtiam. Non hæc eſſe aliquid putas? Non audis quia ea omnia tanquam vmbra prætereant? Quid iuuant conſulares prætextæ, aut nitentes auro triumphales palmatæ? Nudus exibis, nemo illic Cõſulem recognoſcet. Quid proſunt innumeræ poſſeſſiones publicæ? Súntne tuæ? Hodie tu tenes, cras alius. Cùm tu exieris, alius intrat. Vix mouiſti pedem: alius greſſum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti poſt te dominabuntur?& hoc putas eſſe priuatum? Quem vnquã à morte diuitiæ redemerunt? Imò quem non ad mortem diuitiæ coegerunt? Quem ab inferis ſuæ reuocarunt opes? Quem potentia excuſauit à pœna? Puluis eſt impietas, ſicut puluis eſt impiorum potentia. Caliginẽ infert, dare ſalutem non poteſt. Simul vt vehemens flare cœperit ſpiritus, ſpargit eam atque diſſoluit. Aerem turbat, ſolum nudat: vt puluis proiicitur, deficit vt fumus, liqueſcit vt cera. Hinc plerique non mediocrem mouerunt quæſtionem, vtrum perituram naturam videatur aſſerere ſcriptura diuina, maxime quia alibi dicit: Comminuam eos vt puluerem ante faciem venti,& vt lutum platearum delebo eos. Et alibi: Ecce confundentur & reuerebuntur omnes aduerſarij. erunt enim tanquam non ſint. Primũ ergo interrogo vtrum impietatem ſecundum naturam putent eſſe, an præter naturam. Si ſecundum naturam aſſerant, errare eorum opinionem certum eſt. Denique dicant vtrum naturæ peccatum conueniat, an non. Sed certum eſt, peccare, deuiare eſſe ab eo, quod eſt ſecundum naturam. Quid igitur tam ineptum, quàm vt dicant minus videri impiũ eſſe, quàm peccare: cum omnium acerbiſſimum ſit quicquid in dei fieri videtur iniuriam? Quòd ſi impie agere, non eſt præter naturam: viuere ergo impie, ſecundum naturam eſt, nec peccati loco habendum, nec dignum reprehenſione exiſtimandum. Nemo enim reprehenditur qui operatur ſecundum naturam. Vnde concluditur quia impietas præter naturam eſt. Quomodo igitur cum perditione conſuetudinis, ἀπολλυμένας φύσεις, hoc eſt, perituras naturas inducit ſcriptura, cum impietas nõ vtique naturalis ſit, ſed præter naturam? Quod enim non habet, non amittit, nec poteſt ea ſubſtantia perire, quæ non fuit. Nam & puluis commotus aut in aquæ ſubſtantiam transfertur, aut in aerem, aut in ignem: hoc eſt, in aliam videtur ſæpe tranſire naturam. Non ergo in nihilum deficit, ſed in aliud tranſit. Quid obſtat igitur quin & ille qui verbi virtute & ratione comminuitur vt puluis, non in nihilum diſſipetur, ſed commutetur in melius, vt ex terreno fiat ſpiritalis homo, & vt lutũ platearum ſic deleatur, vt tollatur quicquid aſperum ac ſordidum videtur, remaneat quicquid purum ac mundum eſt? Et quod ait de aduerſariis Hieruſalem, Erunt ſicut qui non ſunt: vtique potuit dicere, non erunt. Sed cum dixerit, confundentur,& reuerebuntur: vtique intelligis quia erunt per ſubſtantiam, & profectũ conuerſionis, ſed non erunt quaſi aduerſarij: quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum non erunt, erunt fide ac deuotione mutati. Denique & alibi ex peccatoris perſona dicitur: Et iram dei ſuſtinebo, quia peccaui, donec iuſtificet iudicium meum. Conuertere enim deus cupiens peccatorem, punit eum & vrit, vt purget. Vnde ait: Et educet me in lucem. Nam & ceram vrit ignis,& liqueſcit vt purgetur. Et nos per ignem probamur. Et fumus conſumpto omni materiali expurgatur, neque naturam tranſit. Itaque & anima purgata ab omni labe, in id quod eſt deficit, non in id quod non eſt: vt ait Balaam: Moriatur anima mea in anima iuſtorum. vt lapſus eius & quidam improbitatis vſus tranſiret in conſuetudinem vitámque iuſtorum. Omnia enim deus ſalua vult eſſe. Vnde & Salomon ait: Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Fecit animam vt ſit: creauit hominem in incorruptionem: quem ad imaginem ſui fecit. Sed homines à naturæ munere deuiantes, obnoxios fecere ſe morti, vt quaſi terreni* corrumpantur. Sed deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, vt per pœnitentiam vratur & conſumatur illud accidẽs malum.

Margin notes: Lucæ.10. Gene.3. Pſalm.36. Pſal.140. Pſal.18. Cantic.4. Pſalm.36. *inlq[?] Pſal.17. Mich.6. Ibidem. Num.23. Sapien.1. *morte plo[?]

lum improbitatis, & pereat & locus ille animæ qui erat accidentis impietatis possessio, pateat ad receptionem virtutis & gratiæ. Certum est autem animæ naturam esse preciosam, quæ ad similitudinem dei facta, receptionem omnis virtutis admittit: vtpote quæ cognitionis supernæ non sit fraudata consortio. Nunc illud superesse arbitramur, quod in multorum ore versatur, qua ratione deus, cuius sine voluntate nec passer vilissimus cadit, & apud quem capilli capitis numerati sunt, dixerit per Esaiam: Sic omnes gentes, vt stillicidium de vrceo, & sicut momentum stateræ æstimatæ sunt, & vt sputum æstimabuntur. Ita ergo peribunt omnes gentes vt stillicidium de vrceo, & vt sputum perit, & ad nullos vsus proficit. Sed tu qui nosti quia gentes non eo vsque pro nihilo habuit deus noster, vt & Abrahæ dixerit: Benedicentur in te omnes gentes: & per Dauid locutus sit ad filium, dicens: Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et infra, Omnes gentes seruient ei: qui legisti, Quia obtulit deus filium suum pro omni gente, vt saluos faceret peccatores: debes hoc loco vim diuinæ sententiæ considerare. Contemplatione etenim creaturarum cœlestium, quæ multæ sunt, sicut cœli (quod multipliciter maius quàm terra est, vt à plerisque punctum comparatione cœli terra sit existimata) angelorum, archangelorum, principatuum, potestatum, thronorum, dominationum, milium, & decem milium, & innumerabilum milium, contemplatione ergo horum gentes vt stillicidium de vrceo æstimatæ sunt, cuius est omnis plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cœlesti tanquam gutta cadens æstimatæ sunt gentes. Quomodo enim poterant maximę videri, cùm ipsa terra in aqua sunt gentes, minima mundi portio sit, & omnium quæ operatus est deus, tanquam stateræ exigua inclinatio gentes sint? Simul cognosce per hanc stateram omnia deum cum iustitia condidisse, & in ipsis gentibus inesse quiddam naturaliter in quo iustitiæ videretur vel exiguum esse momentum, & sputum ipsum tanquam ex vniuersitate totius corporis interiorem existere portionem. Magis ergo hic misericordia prædicatur: quoniam qui venit quærere quod perierat: nec stillicidium illud quasi vile contempsit, sed alleuauit momentum stateræ, & sputo illi substantiam boni corporis donans, dignatus est omnes gentes in vnum corpus ecclesiæ congregare. Inter gentes autem & Israel annumerari potest nequaquam expers diuinæ iustitiæ: quia ipse Moyses dixit de Israel: Ecce populus sapiens, & disciplinæ tenax, gens magna. Et vt scias quia supra meritum nostrum dei bonitas redundauit, Apostolus hunc propheticum locum interpretatus ait: Conclusit deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. & subiunxit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei: quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Hunc autem locum præmittẽs propheta ait: Sic omnes gentes vt stillicidium de vrceo æstimatæ sunt. & reliqua. vt agnoscas intellectum istum cum interpretatione apostolica conuenire. Sed quid euidentius eo, quod perituras naturas non videatur inducere, cùm ipse subiecerit sanctus Propheta: Quoniam non resurgunt impij in iudicio? Non enim dixit, Non resurgunt: sed ait, Resurgunt quidem, sed non in iudicio. Qui autem resurgit, est vtique, & manet: sed quia non credidit in Christum, iam iudicatus est: & ideo non venit in iudicium, quem peracti iam manet pœna iudicij. Et de resurrectione quidem plurima diuinarum scripturarum sunt testimonia, quæ non prætermisimus in libris consolationis & resurrectionis. De eo autem quod ait, Non resurgunt impij in iudicio: secundum euangelium absoluta sentẽtia est, quia non omnes iudicabuntur. Apostolus autem ait: Omnes enim oportet nos stare ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum. Et putant plerique esse contraria: nec aduertunt quia saluator de perfidis dixit atque impiis, qui non crediderunt in dominum Iesum. Sic enim ait: Qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit, iã iudicatus est: quia nõ credit in nomine vnigeniti filij dei. Hoc autem est iudicium, quia venit lux in hũc mundum, & dilexerunt magis homines tenebras quàm lucem. Erant enim mala ipsorum opera. Liquet igitur de quibus dictum sit, hoc est de iis qui non crediderunt in dominum Iesum. Apostolus quoque etsi dixit omnes: de iis vtique dixit, qui crediderunt, sed actuum suorum rationem in die iudicij reddituri sunt. Denique ipse alibi ait: Quia testimonium conscientiæ nostræ in die iudicij reuelabitur, cum inuicẽ cogitationes nostræ aut accusabunt se, vt scriptum est: aut defendent: & patebunt cordis occulta. Quid autem hoc euidentius quod ait alibi: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur? Immutabuntur enim iusti in incorruptionem, manente corporis veritate. Daniel quoque dicit: Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Ostendit ergo iudicium futurum, maxime cum alibi idem dicat: Multi qui sedent in tumulo terræ, exurgent isti in vitam æternam, & isti in opprobrium & confusionem æternam: & intelligentes splendebunt sicut splendor cœli, & de iustis multi sicut stellæ lucebunt. Quod istud est iudicium sedentium iudicum, & qui libri aperti, nisi conscientiæ nostræ, velut libri peccatorum nostrorum seriem continentes? Quanquam hoc ipsum vile sit æstimare quasi humani simile iudicij. Aliud est Christi iudicium, vbi conscientia ipsa se prodit, quę latere non potest occultorum arbitrum: vbi cogitationes lucent apud eum qui adhuc cogitantibus dicebat: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Cum Iudæis diceret, dicebat omnib⁹: ne quis putaret quòd occulta possent esse quę faceret: ne quis putaret quòd parietib⁹ clausus testem occulti erroris effugeret. Ideoque & euangelista testatur dicens: Iesus autem sciebat cogitationes eorum. Quomodo ergo ait, Libri aperti sunt? Non vtique atramento scripti, sed vestigiis delictorum, & flagitiorum inquinamento. Aperietur liber cõscientiæ tuæ, aperietur liber cordis tui, culpa nostra recitabitur. Est ibi liber, vbi est tabula. Imo sũt libri inscripti, vbi sunt inscriptæ tabulæ, quas inscribit spiritu sancto apostolica doctrina, sicut legimus dicẽte Paulo: Epistola nostra vos estis, inscripta non atramento, sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sunt ergo tabulæ cordis inscriptæ spiritu sancto. istæ recitabuntur. Si bene egeris, manebit tabula*. Vide ne tollas spiritus sancti gratiam: vide ne deleas, & scribas atramento flagitia tua: ne veniat dies iudicij, & dicat iudex, Recitentur libri, recitentur tabulę gestorum eius. & dicat tibi: Ego scripsi tabulas tuas: cur delesti apices meos? Ego scripsi dona mea: quomodo delesti munera mea, & scripsisti opprobria tua? Non legisti quia scribo? Nõ tibi dixi per os prophetæ mei: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis? Iudicium autem verbi est. Multi ergo dormientium in tumulo terræ surgent: qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ: qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Quod Daniel ait, in vitam æternam: hoc saluator in resurrectionem vitæ dixit. Item quod ait Daniel, In opprobrium & confusionem: saluator dixit, in resurrectionem iudicij. Non expedit nobis ad iudicium venire, & non expedit non venire: ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum subeamus tanti pondus iudicij. Propheta rogat ne intret dominus in iudicium cum seruo suo. Quanto magis nos iudicium domini timere debemus? Pone quia misericors dominus ignoscet. Quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quę confusio erit, cum is qui alios profitebar docere, ipse in eo deprehẽdar in quo alios arguebã? Et ideo quoniam & saluator duo genera resurrectionis posuit, & Ioannes in Apocalypsi, dicens: Beatus qui habet partẽ in prima resurrectione: (isti enim sine iudicio veniunt ad gratiam. Qui autẽ non veniunt ad primam resurrectioem, sed ad secundam reseruantur: isti vrentur donec impleant tempora inter primã & secundam resurrectionem: aut si non impleuerint, diutius in supplicio permanebunt) ideo ergo rogemus vt in prima resurrectiõe partem habere mereamur. Sunt qui resurrexerunt in passione Christi: & isti plane beati, quia acceperunt Christi gratiam, & audierunt vocem eius de qua scriptum est: Venit hora, quando audient mortui vocem filij dei: & qui audierint, viuẽt. & ingressi sunt in sanctam ciuitatem. Puto quòd magis illam significet supernam, quàm istam Hierusalem, quã reli-

Marginalia (left column): Esaię 40. — Gene. 26. — Psal. 2. — Psalm. 71. — Luc. 19. — Roma. 11. — Ioan. 3. — 2. Cor. 5. — Ioan. 3.

Marginalia (right column): Rom. 2. — 1. Cor. 15. — Daniel. 7. — Ibidem. 12. — Matth. 9. — Luc. 6. — 2. Cor. 3. — *scriptura — Psalm. 44. — Psalm. 142. — Apoca. 20. — Ioan. 5.

quit, quam incusauit, quòd in istam pedibus, in illam autem supernam meritis intrauerint. Sed & illud caueamus, vt hic positi surgamus de tumulo terræ. Sunt qui viuentes sepulchro sunt circundati, & repleti mortuis, quorum guttur sepulchrum est, non loquentium verba vitæ, sed mortis. Si hic resurrexerimus à mortuis, & illic resurgemus. Si hic non fuerimus ossa arida, sed acceperimus rorem verbi, humorem spiritus sancti: & illic viuemus. Si hic nos excitauerit Iesus voce sua magna, vt excitauit Lazarum, & per discipulos suos soluerit à vinculis mortis, & induxerit in Bethaniam, vbi erat Lazarus, hoc est in domum obeditionis, & adhibuerit hic conuiuio suo: & illic cum eodem recumbemus, & illic cum eo semper epulabimur, & illic nobis redolebit vnguentum quod solus proditor dolebat effusum. Ergo impij non resurgunt in iudicio: hoc est in portionem eorum qui iudicium subituri sunt: nec peccatores resurgunt in consilio iustorum. Vides quia surgunt impij, & non surgunt in iudicio iustorum: quia peccatores etsi non resurgũt in consilio iustorum, resurgunt tamẽ in iudicio. Vnde videntur qui bene crediderunt, & fidem suam etiam operibus executi sunt, ipsi non iudicari, sed surgere in consilio iustorum. Peccatores autem qui non possunt inter iustos surgere, surgent in iudicio. Habes duos ordines. Tertius superest impiorum, qui quoniam non crediderunt, iam iudicati sunt: & ideo non resurgunt in iudicium, sed ad pœnam. Dilexerunt enim magis tenebras quàm lucem. Et ideo iudicium eorum pœna est, & forte pœna tenebrarum. Et poterat quidem intelligi quòd ij qui mala opera habent, credentes tamen in Christum, volentes quidem recte viuere, sed victi illecebris peccatorum, dilexerunt plus tenebras quàm lucem. Id est, vtrumque dilexerunt, sed magis tenebras. Sed quia de illis præmisit qui non crediderunt: sic accipiendum puto, quòd dilexerunt tenebras, & non lucem. Lux enim Christus. Qui ergo non crediderunt luci, absurdum est vt lucem vel dilexisse credantur, quam nescierunt. Nescierunt enim, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: sicut scriptum est. Sequitur: Quoniam nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.) Aduerte sensum. Non resurgunt impij in iudicio: quoniam nouit dominus viam iustorum. Vias eorum vtique nouit, quorum dirigit gressus. Sunt enim gressus hominum, qui à domino diriguntur. Diriguntur à domino & viæ viri. Has nouit dominus vias, quæ sunt rectæ: quæ ad illam viam tendunt dicentis: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc bona est via. Tortuosa autem est via seculi. Non dignatur illam viam nosse. Illos agnoscit, qui sunt ipsius, qui operantur opera eius. Qui autem operantur iniquitatem, his dicit dominus: Discedite à me omnes operarij iniquitatis: non noui vos. Non per ignorantiam, sed per id quod indigni sint scientia dei, nesciuntur. Pulchre autem ait: Et iter impiorum peribit.) Separauit Latinus, vt iter diceret, & tanquam discreuit iter à via. Græcus autem in vtroque viam dixit. Non ociose tamen Latinus: quia & dominus, Ego sum via, dixit. Non dixit, Ego sum iter. Perire autem iter impiorum dixit, non impios. Seruat eorum substantiam: qui si conuertantur, solum iter impietatis amittent: quod nec ab initio fuerit, nec erit. Quod accidens igitur est, perit: quod substantiuum, manet. Pereunt autem ita impij, quomodo dicitur: Anima quæ peccat, ipsa morietur. vt peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

Ioan. 11. Ibidem. 3. Psalm. 81. Ioan. 14. 2 Tim. 2. Lucæ. 13. Ezech. 18.

In psalmi trigesimiquinti enarrationem præfatio.

Dicturus Propheta in psalmo sequẽti quæ esset forma iusti, ante formam expressit iniusti. Neque enim possumus cognoscere quæ sit forma iustitiæ, nisi cognoscamus quæ sit iniquitatis effigies. Sunt enim sibi aduersæ atque contrariæ. Nãque in altera simplex habitudo naturæ, in altera fallax versutia nequitię. Alia virtutum imagines præfert, alia vitiorum commercia prætendit. Conuenire autem hunc ordinem & ipsa ratio docet: & si de contrariis sumenda sunt testimonia, ipsi doctores philosophiæ confessi sunt, dum sequuntur. Quis autem dubitet longe anteriorem Dauid Platonis fuisse temporibus: quem non solum magister eius, sed nec aui quidem atauorum eius videre potuerunt: cum ille in principio regni fuerit Iudæorum (quod per innumera annorum curricula propagatum est) iste post tempora captiuitatis quibus regnum gentis eius iam fuerat dissolutum? Ergo ipse qui tenet in omnes secularis sapientiæ principatum, cum diceret non posse formam iustitiæ comprehendi, nisi ante discutiendam iniustitię seriem putauisset: exemplum attulit quòd ij qui velint aurum quærere, prius se luto oblinant. Aurum itaque iustitia, iniquitas lutum est. Quod à nostris quoque prius dictum esse non dubium est, cum scriptum sit: Vt lutum platearum delebo eos. Et vere lutum, quia eos inquinat qui sibi appropinquauerint. Fugiamus ergo iniustitiam, ne luteis sordibus inquinemur, atque in eius voraginem non pes noster exterior, sed (quod est grauius) mens nostra mergatur. Et philosophia quidem aurum se quęrere dicit, sed lutum versat, quæ diuinitatem quærit in statuis. sed vasa figuli virga confringet. Nos aurum quærimus quo corpora nostra mundemus, mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes: vt & vita Iesu Christi in corpore nostro manifestetur. Bonum aurum sanguis est Christi, diues ad precium, profluus ad lauandum omne peccatum. Ordinem diximus: titulum consideremus. In finem, inquit, seruo domini psalm⁹ Dauid.) In toto psalterij corpore solus hic titulus est quo psalmũ seruo domini se scripsisse testatur. Quis iste est seruus domini, videamus: quid psalmi series significet: cui dictus hic psalmus sit: audiamus ad quem loquatur. Domine, inquit, in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua abyssus multa. Cui hoc, nisi filio dei dicitur? Hæc enim non humanæ sed diuinę sunt potestatis. Sed quid sibi vult quòd seruo domini dici psalmũ hunc titulus declarauit, cum orationem Moysi hominis dei maluerit quàm serui domini in posteriore titulo nuncupare? Quod ergo consilium prophetæ fuerit, non intelligo, vel potius ipsius domini saluatoris, qui locutus est in propheta. Vere iudicia eius sicut abyssus multa, vt seruo honorificentiam reseruaret, sibi cõditionem seruitutis adscriberet. Videor mihi intelligere. Videor hausisse aliquid de gratia spiritali. Aduersus iniustitiam (vt diximus) psalmus hic scriptus est: & ideo plus grauatur iniustitia perfidorum, qui Christum Iesum dominum recipere noluerunt: cum ille propter ipsos susceperit seruitutem. Quid enim tam iniquum quàm ingratos fuisse tantis beneficiis: vt quibus ille salutem daret, hi sanguinem eius effunderent? Denique alibi cum de sua passione loqueretur, ad aceruandam Iudaicæ impietatis inuidiam sic ait: Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Pauper & dolens ego sum. Veni Paule, interpretare nobis qua ratione dominus cœli atque terrarum se pauperem dixerit, quæ sit ista paupertas: tu certe illum diuitem dixisti. Quomodo idem diues & pauper est? Audiamus testimoniũ Pauli. Scitis, inquit, gratiam domini nostri Iesu Christi: quia propter vos pauper factus est, cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini. Veni & tu Esaia, interpretare nobis quomodo se dolentẽ dixerit Christus, qui dolores vulnerũ sanare cõsueuit. Medicus venit, vt curaret ægrotos. Quid ipse habuit quod doleret? Audiamus etiã Esaiæ testimonium. Pro nobis, inquit, dolet: & nos existimauimus eũ esse in doloribus. Expressit medici affectũ: qui etiam si ipse nullũ vulnus habuit quod doleret, tamen compassus est vulneratis. Hoc igitur in psalmo dominus exprobrat Iudęis: Ego propter vos pauper, ego pro vobis dolens, & vos mihi manus impias intulistis, dicentes: Tollamus iustum quia inutilis est nobis. Iniiciamus lignum in panem eius. Bene panem dixit pro carne eius. Ille alimentum detulit: isti pro beneficio retulere supplicium. Non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniã denegarunt. Pulchre etiam duo ista iunxerunt, Iniiciamus lignum in panem eius. Nesciebãt quid loquerentur Iudæi, & mysterium loquebãtur. Paradisũ nobis crux reddidit Christi. Hoc est, lignũ quod Adæ dominus demõstrauit dicens de ligno vitæ quod esset in medio paradisi, edendum: de ligno autem scientię boni & mali non edendum.

Psalm. 17. Psalm. 35. Psalm. 68. 2. Corin. 8. Esaiæ. 53. Sapien. 2. Hiere. 11.

edendum. Errauit Adam, mandata non tenuit, interdictũ gustauit. Per lignum cœpimus esurire: quia suum caro accepit alimentũ. Ideo dominus in Christo carnem iunxit & lignũ, vt fames antiqua cessaret, vitę gratia redderetur. Beatum lignũ domini, quod omniũ peccata crucifixit. Beata caro domini, quæ victum omnib' ministrauit. De paupertate igitur & dolore domini idonea (vt arbitror) sanctorũ protulimus testimonia, quorum alter vidit* & dixit, alter est electus vt diceret. Ipsorum igitur qui probati sunt, de seruitute domini testimonia iterum proferamus, imò sua quę de se ipse locutus est in vtroq;. Audiamus ergo quid dicat. Sic dicit dominus: Qui finxit me seruũ ex vtero sibi ad congregandum Iacob & Israel ad eum. Aduertimus ergo quòd propter cõgregationem populi formam susceperit seruitutis. Audis Iudæe, & pro gratia contumeliam refers: & hoc ad perfidiam deriuas, propter quod magis credere debuisti. Ad te vocandum venit, & cõuitiaris. Ex vtero seruum se dixit. Audi Ariane. Ex quo vtero? Paululum supra recurre. Ex vtero, inquit, matris meæ vocauit dominus nomen meum. Quod nomen eius sit audiamus, quo eum pater vocauit. Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod interpretatur nobiscum deus. Quod enim aliud nisi filius dei nomen est Christi? Accipe aliud. Dixerat quidem & Gabriel ad Ioseph de Maria: Pariet filium. Accipe dei vocem. Et tu Bethleem Iudææ non es minima inter principes Iuda. ex te enim exiet princeps qui regat populũ meum. Aduerte mysterium. Ex vtero virginis idem & seruus exiuit & dominus. Seruus ad operandũ, dominus ad imperandum, vt regnum deo in hominum mẽtibus radicaret. vtrinque vnus, non alter ex patre, alter ex virgine, sed idem qui ante secula ex patre, ipse postea carnem suscepit ex virgine. Ideo ergo & seruus vocatur, & dominus. Propter nos seruus, sed in vnitate diuinæ substantiæ deus ex deo, princeps ex principe, æqualis ex æquali. Neque enim degenerem genuit, in quo se ipse cõplacere memorauit. Magnum, inquit, tibi est vocari puerum meum, vt statuas* tribus Iacob. Seruat vbique suæ vocabula dignitatis. Magnus deus, & magnus puer: nec in carne magnitudinis suæ nomen amittit, cuius magnitudinis nullus est finis. Meritóque securus, cum in forma dei esset (vt Apostolus dicit) non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Hic est ergo æqualis quasi dei filius. Hic serui formam in carne suscepit, hic mortem gustauit: cuius magnitudo non habet finem: quia finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti: vt in ipsum omnes credamus, hunc intimo adoremus affectu. Bona seruitus, quæ omnes liberos fecit. Bona seruitus, quæ nomen super omne nomen adquisiuit. Bona humilitas, quę fecit vt in nomine ei' omnes genu figãt cœlestiũ, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. In hũc ergo finem dirigitur hic psalmus, vt & nos serui simus ad iustitiam, non superbi ad arrogantiam. Seruitutis enim stipendium, libertas est. Stipendium autem mortis, arrogantia est. Sed iam ipsam psalmi seriem adoriamur.

*Psal. 44. — Esa. 49. — Ibidem. — Esaiæ. 7. — Matth. 1. — Mich. 5. — Esaię. 49. — *suscites. — Psal. 144. — Philipp. 2. — Roma. 10.*

Psalmi trigesimiquinti enarratio.

Dixit iniustus vt delinquat sibi. Quid dixerit, non expressit: & ideo sic intelligendum arbitror, quia quicquid dicit iniustus, peccatũ est. Omnis enim iniustitia, peccatum: quoniam vbi organũ vitiosum, quomodo potest cantus non esse vitiosus? Degeneris materię decolor part' est. Quicquid ergo loquitur iniustus, iniquitas est, quæ in suum refertur authorem, sicut viperæ partus, qui primo suam scindit parentem, vt frequens sermo est. Sibi ergo delinquit. Nihil hac sentẽtia sublimius dictum arbitror. In illis qui sibi sapientiam seculi vindicarunt, nihil tale legi, nihil tale cognoui. Nec mirum, quandoquidem illi humano ingenio locuti sunt: hoc infudit spiritus dei, spiritus veritatis, quia iniust' sibi delinquat: sibi generet vulnera, se ipse confodiat. Nam sicut spinæ nascuntur in manu ebriosi, vt scriptura asserit ita & in iniusti sermone nascũtur quę cõpungant loquentem. Loquitur iniustus, & interior eius conscientia vulneratur: quia in omni sermone quẽ loquitur, non est fraudis immunis. Cui' enim grauior est pœna, quàm propria, cum pro omni sermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenũ, iniustus sibi. In eum enim refunditur quicquid effuderit. Iniustus igitur & aliis inutilis, & sibi noxius. Iusti autem vita fructuosa aliis, sibi dulcis. Dicit enim Salomon: Fili, si sapiens eris, tibi sapiens eris, & proximis. Si autem malus euaseris, solus hauries mala. Aduertimus ergo quia iustitia aliis est potius nata quàm sibi. Commune commodum, non suum expectat, & alienum bonum pro suo ducit emolumento. Beata & præclara iustitia, cuius bonũ omnibus proficit. Ex vno plerũque proficiscitur, atq; ad omnes peruenit. Iustus Dauid, qui parcebat inimico, & malebat innocentiam suam, quàm vitam tueri, ne malo publico vindicaretur, atq; appetendi principis in malis quoque causis aliis exemplum ederet, cum ipse vindictam de insidiatore sumpsisset. Iustus Abel, qui de ouibus suis quas ei dominus dederat, primitias domino putauerit offerendas: & ideo plus placuit deo, quia moram non fecit, deuotionẽ probauit. Sed hoc impius ferre non potuit, iustitiæ præuaricator, radix iniquitatis: & ideo fratrẽ occidit, quia hostia eius deo magis quàm oblatio sua fuerat comprobata. Sed ille occisus deo loquebatur in voce sanguinis sui, hic viuus à facie domini repellebatur: & cum adhuc à domino pœna cessaret, torquebat eum suorum conscientia peccatorum. Latebat miser tremẽs & timens: & cum adhuc percussor deesset, ipsa sese iniusti vita cruciabat. Acceperat signum, ne eum aliquis occideret: non vt vitæ suauitate frueretur, sed ne mors auferet ęrumnam, vt percussorem suum coditie timendo pateretur. Meruerat quidem vt percussor inhiberetur: sed sine vlla intermissione ipse sibi suus carnifex erat, ipse percussor. Quæ pœna maior, quàm timere quod vitare non possis, nec quod timueris euadere? Vnde præclare Dauid exprimens conuentionem* grauissimam cõsciẽtiæ peccatricis ait: Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, & delictum meum coram me est semper. Offunditur enim nobis vltrix nostri imago peccati: nec quietum reum suum esse permittit, inferẽs miseram seruitutem: atq; in sua vincula trahit, vt enodare se non queat, quoniam volens ipse se vẽdidit, cui liberum erat delictorum æra non capere, & libertatem innocentię reseruare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur. vbi somnus sensum corporis relaxauerit, peccatum recurrit. Sẽper nobis error noster tanquam malus exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator cõueniens debitorẽ. Vnde dominus ait: Qui facit peccatũ, seruus est peccati. Sed iustus nouit quẽadmodum peccatorum suorũ vincula dissoluat, nec expectat accusatorẽ, sed præuenit, vt confitendo suum alleuet omne delictũ: ne habeat quod aduersarius criminetur. Ideoq; scriptura tibi dicit: Iustus in principio sermonis accusator est sui. Vocem enim eripit aduersario, & quasi dentes quosdam paratos ad prædã criminationis infestæ, peccatorum suorum cõfessione constringit. Dixit Iudas Iscariotes vt delinqueret sibi. Quid dixit? Quem osculatus fuero, ipse est: tenete eum. Hoc dixit, & se ipse proprio ore egit in mortem. Quantos putamus in ipso fuisse tortores, vt sibi ipse tam grauis pœnę exactor incumberet, & semetipse laqueo strãgularet? Dixit iniustus vt delinquat sibi. Locutus est iustus, Ecce ego peccator: & grex iste quid fecit? Et remissum est omne peccatum. Dixit ergo iustus, & sibi profuit. Dixit Cain: Nunquid ego custos sum fratris mei? Et sibi ipse mentitus est. Dixit Ananias omne se vẽditi sui ruris precium pertulisse, & mentitus est sibi, qui potuit minus offerre sine fraude. Ideoque præclare ait, Et mentita est iniquitas sibi. Sibi enim ante mentitur, qui in suum mentitur exitium. Sibi delinquit, qui sibi innocentiæ eripit suauitatem. Quis enim puritate & simplicitate pectoris dulcior fructus? Quis cibus suauior, quàm is quẽ animus bene sibi cõscij, & mens innocẽtis epulatur? At verò iniquitas velut quodam plumbeo talento (vt scriptura testificatur) conscientiã grauat. Meritóq; Dauid ait: Sicut onus graue grauatæ sunt super me. Et Salomõ: Sicut vua acerba dentibus, & fumus oculis: ita iniquitas omnibus

*Prouer. 26. — Ibidem. 9. — 2. Reg. 24. — Gene. 4. — *cõmotionem. — Psal. 50. — Ioan. 8. — Prou. 18. — Matth. 26. — 2. Para. 21. — Gene. 4. — Actu. 5. — Psalm. 26. — Zacha. 5. — Psalm. 37. — Prouer. 10.*

nibus vtentibus ea. Grauis pœna quæ cibum impedit, aspectú obducit, & (quod est amplius) oculis mentis internæ tenebrosam offundit caliginem, vt quod verũ est, videre non possit iniustus: ideoque delinquit sibi, qui sibi quæ preciosa sunt eripit. Dicit ergo iniustus, vt delinquat sibi. Iustus aũt loquitur vt & aliis & sibi ꝓsit. Ille loquitur ad perniciẽ, hic loquitur ad salutem. De iustis enim & fidelibus dictum est: Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Illius lingua vulneratilingua autẽ prudẽtum sanat. Vnde cum expostularet Dauid cum rege Saul quòd oblitus beneficij, salutis ingratus eum persequeretur ad mortem, à quo totiés iam videret se esse seruatum, & vitam eius appeteret qui vitam suam pro regis salute periculis obtulisset: ait sibi fructũ non perire iustitiæ, qui insidiatorẽ suum in manus suas à domino sibi traditũ non peremisset. Ab iniustis iniquitas prodiuit, venenum à serpentibus effusum est, venenum & iniquitatis arma perierunt. Ideo scriptum est: Dixit iniustus vt delinquat sibi.) Quid dixit? Ponã thronũ meum super nubes, & ero similis altissimo. Effectum non habent verba, sed peccatum habent. Inanis quidem põpa iactantiæ, sed superbiæ spiritu criminosus non timet conuitio maiestatem violare diuinam. Etenim si vllus dei timor eius inesset affectui, non in conspectu dei plena doli gerenda sibi ausu temerario credidisset, quasi deus non possit occulta cognoscere, qui scrutator est internorum. Spectat omnia deus: nihil est quod eum prætereat: nemo qui fallat: cui omnia præsentia quæ futura sunt, & manifesta quæ latent. Etenim si sol iste mundanus clausis plerũque domiciliorum habitaculis suum lumen interserit: quanto magis deus summus, æternus, etiam secreta penetralia mentis humanæ, atque omne angelorum consilium scientia sua scrutatur & præuenit? Quid ergo aliud agit iniustus, nisi vt iniquitatem sibi quærat & odium? Sic enim scriptum est: Non est timor dei ante oculos eius: quoniam dolose egit in conspectu eius, vt inueniret iniquitatem suam & odium.) Quid est inueniret? Omnis enim qui quærit, inuenit. Ergo & malum quæritur, vt inueniatur. Sed quemadmodum laudabilis est ille qui bonum quod quæsiuit inuenit, ita inueniabilis qui laborauit vt malum quod quæsierat inueniret. Bonis enim rebus, non flagitiis atque criminibus laborem nostrum nos oportet impendere. Quid igitur nisi summæ stultitiæ atque demẽtiæ est, odium quærere, iniquitatem malis artibus inuenire, quam bonus nemo quæsiuit? Quomodo igitur improbi iniquitatem suam & odium quęrant, cõsideremus. Nempe Herodias erat Tetrarchæ Philippi legitimo nexa coniugio, regię abundans opibus potestatis: quæ Herodem Romam adusque tendentẽ quasi germanum mariti, hospitij & affinitatis iure susceperit: cum quo depecta suam copulam, non multo post relicto viro consortij sui iura mutauit. Nónne ea quæsiuit iniquitatẽ & odium, quæ coniugium deseruit, vt inueniret adulterium? Et quia sanctus Baptista nuptias illicitas constanter increpauit, dicens Herodi: Non licet tibi eam vxorem habere, quæ maritum contra legem reliquit, & fratri mariti quasi ex lege conuenit: commota est adultera, vt eum vellet occidere. Sed cognito quòd Herodem ad necem iusti non facile posset inflectere, excogitauit qua via istud efficeret. Natalis erat Herodis, quem luxu nimio (vt plerisque regibus mos est) celebrare consueuerat. Adornauit filiam, vt in conuiuio regis pignus regale saltaret. Et cũ placuisset Herodi, quod displicere debuit patruo: obtulit ei, vt quod vellet præmium pro saltationis opprobrio postularet. Matrẽ illa consuluit: cuius impulsu caput Baptistæ poposcit. Victus Herodes, quia sacramento se constrinxerat daturum quicquid neptis propria petisset, iussit occidi Ioannem, & caput eius afferri. Quod allatum puellæ dedit, & illa matri suæ pertulit. Verum est ergo quòd iniquitas & odium requirantur: quandoquidem ea mulier quod facili petitione impetrare non poterat, prauis artibus excogitatæ fraudis elicuit. Quid de Iuda proditore loquar? qui quæsiuit auaritiam, & inuenit sacrilegium, dicens: Quid mihi dabitis, & ego eum vobis tradam? Nec expletus pauperum spoliis, ad plenitudinem criminum grauissimorum crimina serendo peruenit, pia miscens charitatis sacramenta flagitiis cum diceret: Quẽ osculatus fuero, ipse est: tenete eum. vt vere de eo dictum dubitari non queat, Verba oris eius iniquitas & dolus.) Oscula labiis ferebat, offundebat venena pectoribus. Meditabatur acerba supplicia, gratiæ pignus afferebat. Bene de eo propheta addi fecit: Noluit intelligere vt bene ageret.) Non ergo per naturam deliquit, sed per voluntatem. Denique apostolus erat, audiebat quotidie diuina mandata, discebat cœleste mysterium. Potuit intelligere vt bene ageret, si voluisset. Videbat sanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos resuscitari: non debuit intelligere quòd deus esset qui talia posset operari? Sed intelligere noluit: quia auarus homo & pecuniæ intentus à cognitione diuinitatis vigorem suæ mentis auertit. Vnusquisque enim qui se flagitiis ingurgitauerit, non vult intelligere quæ cœlestium mandatorum sunt, ne reuocetur à vitiis: Vide illum fugientem intelligere, qui ait: Tenebræ operiunt me, & circundant parietes: quis scit an videat dominus? Non vult enim quærere & inuenire quòd deus omnia videat atq; cognoscat: ne metu retrahatur à crimine. Vide regem Achab petentem à Nabutha vineam eius. cognosce respondentem illum: Absit vt cedam hæreditatem patrum meorum. Non debuit intelligere quòd iusta referebat? Sed noluit intelligere vt bene ageret, & aliena non quæreret. Non debuit intelligere quòd verò Helias deo seruiebat, cũ videret in verbo Heliæ clausum cœlum tribus annis & tribus mensibus, & ad preces eius pluuias esse dimissas, vt arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condẽnaret, sequeretur fidem. Quinetiam iniquitatẽ meditatus est in cubili suo.) vbi verum quęrere debuisset. In cubilibus enim compungere nos debent nostra peccata: non ipsis delinquenda committi, dicente Propheta: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpungimini. Adstitit, inquit, omni viæ nõ bonę: malitiam autem odio non habuit.) Non immerito iniusta meditatur, qui & in via erroris assistit, & malitiam diligit, quam odisse deberet. Plus dixit, adstitit, quasi iamdudum in via nequitiæ diuturna statione permaneat. Ille enim beatus, qui in via peccatorum non stetit: non iis qui in ea stare non desinat. Et ideo prima præcepta sunt sancti prophetæ Dauid, impietatẽ fugere, in peccato non stare, in lege meditari; vt intelligas quæ bona sunt, & iusta atque iniusta secernas. In omnibus igitur radix est spectanda gignẽdis, ne eam inutilis ab exordio succus inficiat: grauioráque multo sunt animorum vitia quàm virgultorum. Cauendum ergo præcęteris ne humano ingenio malitiæ vsus inolescat, atque omnis ętas secutura degeneret. Arbor enim mala fructus malos facit. Nam si plerunq; quod nolumus hoc agimus, & vitare nõ possumus: & quod odio habemus, hóc facimus victi quadam aut delectatiõe flagitij, aut obreptione peccati: quomodo possumus vitare quod amamus? Adstringimur & inuiti: quomodo possumus voluntarij non teneri? Vix se exsoluit Paulus erroribus cotidiana decertatione luctando, vt vinculis captiuitatis exutus, per Christi gratiam seruaretur: & tu putas quòd adsistendo delictis possis ad cœlestiũ repromissionum merita peruenire? Luctando corona quæritur, non reluctando. Studio non refragio comparatur. Certantibus quoque diuinæ misericordiæ suffragia postulanda sunt, vt corona iustitię pro laborum meritis deferatur. Deniq; quid sequatur consideremus. Domine, inquit, in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes. Iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua sicut abyssus multa.) Nónne hunc locũ secutus est Paulus, vt diceret: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hui⁹? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Vbi enim mens humana turbatur, & certaminum dura atque aspera nos fatigant, domini auxilium postulandum est. Ideóque conuersus ad dominum, ipsum inuocat & implorat, vt laborantibus adiutor assistat. Misericordia ergo petenda de cœlo est, & veritas dei ex prophetarum oraculis colligenda, qui quasi nubes mysteria diuinæ cognitionis obtexunt. Posuit enim tenebras deus latibulum suum: vt primo pluuiam mysticæ fertilitatis accipias, & tunc infusus rore cœlésti fulgorem reseratæ lucis agnoscas, vt possis dicere: Ex plenitudine eius accepimus. Quis enim potest secreta dei facile comprehendere, cuius iustitia sicut

cut montes dei? Vel (ſicut Aquila poſuit) vt montes validi. A eò quòd validæ virtutis plena præcepta ſint. Vnde & Apoſtolus videns eſſe ſublimia quæ audiuit, dicit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei: quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enī cognouit ſenſum domini? aut quis conſiliarius eius fuit? Altitudinem itaque diuitiarum ſapientiæ retulit ad altitudinem montium. Audi quorum montium. Ipſe enim dei filius mons magnus eſt: & ideo aſcende in hunc montem qui euangelizas Siō, vt ſtes radicatus & plantatus in Chriſto. Eſt & mons quaſi ſapientia dei, eſt mons quaſi iuſtitia, eſt mons quaſi ſciētia dei, eſt mons quaſi ſanctificatio, eſt mons quaſi redemptio, eſt mons quaſi reſurrectio. Demōſtrauit nobis hos montes ſcriptura, quæ dixit: In ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt ſapientia nobis à deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redēptio. Vel quia angelis angelus factus eſt dei filius, prophetis propheta: cuius iudicia ſicut abyſſus multa. Audi: Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum. Id B eſt, ſcriptura veteris teſtamenti, noui aduocat ſeriem teſtamenti, ad conſummationem ſanctificationis, & plenitudinē gratiæ, ſonitu quodam atque profluuio redundantiæ ſpiritalis. Homines, inquit, & iumenta ſaluos facies domine: ſicut multiplicaſti miſericordiam tuam deus. Filij autem hominū in protectione alarum tuarum ſperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuę: & torrētē voluptatis tuę potabis eos.) Quid eſt, homines & iumenta? Rationabiles vtique, & irrationabiles. Rationabilibus iudicia, irrationabilibus miſericordia. Alij reguntur, alij nutriuntur. Ideoque addidit: Filij autem hominum in protectione alarum tuarum ſperabunt. Id eſt, non generatio viperarum, ſed filij hominum, qui ad imaginem & ſimilitudinem dei viuunt, non in paſcuis ſed in conuiuiis collocantur. Alij enim in loco paſcuorū, alij in priuilegio ſacramentorum. Imperfectis ſuccus lactis, perfectis menſa refectionis, de qua dixit: Paraſti in cōſpectu meo mēſam. In qua panis viuus, id eſt, verbū dei: in qua oleū ſanctificationis, quo impīguatur caput iuſti, & ſenſus firmatur interior, vt aboleatur oleum peccatoris: in qua etiam poculum C illud inebriās quàm præclarum, vel quàm validum. κράτιστον enim dixit Græcus, vel potens, vel forte, vel validum. Validum enim, quo abluuntur flagitia vel delentur. Bona ergo ebrietas poculi ſalutaris. Sed eſt alia ebrietas de redundantia ſcripturarum. Eſt & alia ebrietas per infuſionē ſpiritus ſancti. Deniq; illi qui diuerſis linguis in Apoſtolorum actibus loquebantur, muſto pleni audientibus videbantur. Domus ergo eccleſia eſt, vbertas domus redundantia gratiarū. Torrens voluptatis, ſpiritus ſanctus. Nec te nomen aut mos torrentis offēdat, quòd aliquando aridior aut exilior ſit, vt cuius ſoleant fluenta ceſſare. Ceſſauit & hic noſter, ceſſauit aliquando torrens profluuij ſpiritalis in populo Iudæorum. Quid dicā torrens ceſſauit? cum mare ceſſauerit, ſicut lectio hodierna nos docuit, dicente deo: Ecce ego increpatione mea deſolabo mare, & areſient piſces eorum. vtique Iudęorum, ſuæ ariditate perfidiæ, vt enatare non poſſint. Ceſſauit ergo torrēs propter ſynagogæ ſacrilegia: quia erat illa plebs fide arida, ſterilis operibus, captiua peccatis. Quid enim flue D ret, non bibentibus, vel contaminantibus ſacros meatus, cū ipſum fontem necarint? Bonus torrens, qui illis ceſſauit, vt nobis abundaret, & ſitim humanæ captiuitatis * auerteret, ſicut torrēs in Auſtro. Vnde & ſcriptura dicit: Surge Aquilo, & veni Auſter. qui arbuſculas Paradiſi perflare cōſueuit. Diximus ſenſum: etiam elocutionem conſideremus, cur torrentem voluptatis dixerit potabis eos, & non torrēte, quaſi de torrēte: niſi quia auiditatem bibentiū voluit exprimere, quaſi torrentem ipſum vellēt ebibere ſi poſſent? Hic eſt forſitan torrens voluptatis quem in Geneſi legimus, fontē qui abluit Paradiſum, & diuiditur in quatuor flumina, quæ circuneunt totam terram. Ex hoc enim fonte virtutes profluūt ſpiritales, prudentia, temperantia, fortitudo, iuſtitia. Bonus fons, gratiæ & ſplendoris eiuſdem atque naturæ cuius & illud flumen de quo in poſterioribus dicitur: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. Aptiſſime itaq; ſubſtituit, Quoniam apud te eſt fōs vitæ: & in lumine tuo videbimus lumē. Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te, & iuſtitiā tuā

Roma.11. Eſaiæ.40. 1.Corin.1. Pſalm.41. Pſal.22. Acto.2. *cupiditatis Canti.4. Pſalm.35. Gene.2. Pſal.45.

A iis qui recto ſunt corde.) Etenim poſt cōmemorationē cœleſtium beneficiorum, iure gratiæ referuntur auctori domino noſtro Ieſu Chriſto, qui fons vitæ irriguus æternę deſcēdit in terras, vt ariditatem noſtri pectoris irrigaret, idē ſplēdor gloriæ dei patris, & imago ſubſtantiæ eius: & ideo in lumine eius vero, quod illuminat omnem hominem venientē in hunc mundum, videbimus, inquit, patrem: quia deus lux eſt. Rectè etiam dicitur, In lumine tuo videbimus lumē: ſecundum illud: Qui me videt, videt & patrem. Apud te ergo fons vitæ, pręſentem videbimus patrem. Sicut enim tu apud patrem eras in principio deus verbū, ita apud te ſemper eſt pater, qui in te eſt. Eſt enim apud ipſum, in quo eſt. Prophetatur autem aduentus domini ſaluatoris, qui venturus in terram diceret: Ego & pater vnum ſumus. Id eſt, vnum ſumus lumen, ſicut vnum nomen. Per luminis & nominis vnitatem ambo vnum ſumus, imò trinitas vnum in vnitate ſubſtātiæ, B ſed diſtinctione vniuſcuiuſque perſonæ. Trinitas diſtinctionem ſignificat perſonarum, vnitas poteſtatem. Poteſt & ad patrē dici, Quoniam apud te eſt fons vitæ. id eſt, ex quo vita proceſſit, quod erat verbum, & ſemper erat, ideo, quia apud te erat. Omnia per ipſum & in ipſo facta ſunt: & ipſe eſt vita vniuerſorum: & ipſe te nobis manifeſtauit, vt corda hominum ad cognitionem tuæ maieſtatis illuminentur. Prętende ergo miſericordiam tuam ſcientibus te. Prærogatiua prętenditur, vt mereantur miſericordiam quibus cognitionis tuæ meritum ſuffrāgatur. Denique in poſterioribus etiā vilioribus perſonis ſtudium ſciētiæ agnoſcimus ſuffragatū, dicente domino: Memor ero Rhaab & Babylonis ſciētibus me. Id eſt meretricis illius Rhaab, & confuſionis illius memor ero apud ſcientes me, vel inter ipſos: quia meretrix illa me agnouit, quem populus non agnouit. Inter illos ergo qui me ſcierunt, commemorabirur Rhaab, vt dignū fidei præmium adipiſcatur. Vnde & in euāgelio dictum aduertimus: Meretrices & publicani præcedent vos in regno cœlorum. Sed quia inualidi ſumus ad exequendum, licet deuoti ad credendum: tu prætende miſericordiam tuam in te credētibus, C quo deuotioni & fidei facta quoque noſtra conueniant: nec ſtudium mentis noſtræ deſtituat corporis huius infirmitas, ſed in ipſis tētationibus & infirmitatibus gloriemur: in quibus gloriabatur apoſtolus dicens, Libētiſſime itaque magis gloriabor in infirmitatibus: vt prætendat in me virtus Chriſti. Pulcherrime itaque addidit: Non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatorum non moueat me. Ibi ceciderunt qui operātur iniquitatem: expulſi ſunt, nec potuerūt ſtare.) Superius quidam accipiunt, torrentem voluptatis tuę, in tētationibus fortitudinem, ſicut eſt martyrum, in quibus placuit deo exhibere ſibi ſuauis & grati certaminis voluptatē. Etenim ſi hyemes pro tētationibus accipiuntur, vnde & orandū dominus admonet ne fiat fuga noſtra hyeme aut ſabbato, hoc eſt, vel in tentatione, vel ocio: hyeme autem creſcit torrens, & adimpletur atque intumeſcit: torrens vtique pro grauiore tētatione poteſt accipi, quæ eſt in perſecutionibus. Et ideo bene torrens voluptatis dicitur: quia vbi ſuperabundauit peccatū perſecutionis, ſuperabundauit & gra D tia confeſſionis. Vide virtutē propheticæ diſtinctionis. Primo iniuſtū expoſuit, qui vel in corde ſuo vel in ſermone dicit vt ſibi delinquat, vel in ſe delinquat. Habet enim Græcus codex ἐν ἑαυτῷ: id eſt, in ſeipſo: ſed non omnes. Et fortè ideo, quia inſipiens in corde ſuo dixit, Quia nō eſt deus. Ne fortè & iniuſtus intra ſe dicat, & intra ſe delinquat: licet deū palam negare, dementis ſit: iniuſtitiam autem plerique pro laude profitentur. Rapere enim, nocere etiam iis qui nō læſerint, circunuenire, plerique ſibi exiſtimant glorioſum. Ergo primo iniuſti vitam expoſuit, poſtea ſacramentum diuinæ cognitionis adiunxit, vt timentes deum, iniquitatem & iniuſtitiam declinemus. Precem addidit, vt ab iniuſtorū conſortio iuſtōs ſuos liberare dignetur: vt in iis quoque qui mūdo ſunt corde, iuſtitia diuina prætēdat quaſi ſpeculatrix pia, ne nobis peccatorum velut oſtium incurſus obrepat, & capiat dormientes. Ideo vigilandum eſt, ſemper caſtra domini muniēda ſunt: quia nocte aduenit inimicus & aduerſari⁹, quando ſomno ſenſus tenetur, cibo corpus diſtēditur. Orādum vt iuſtitia dei prætendat in nobis, quę in infirmitate po

ſitos

Ioan.1. Ioan.14. Ioan.10. Pſalm.86. Matth.21. 2.Corin.12. Matth.24. Pſal.13.

fitos faciat fortiores, vt possit vnusquisque nostrum dicere: Cum infirmor, tunc potens sum. Deinde etiam specialiter pro se orat: vt nos doceat quemadmodum orare debeamus ad dominum. Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ,) Id est, non in superbiam incidam. Denique & alibi meminit sui dicens: Si nõ ambulaui in magnis. Hic orauit, ibi impleuit. Nõ impleßet, nisi oraßet. Cauenda superbia, quæ etiam in prosperis supplantat. Denique grauius Adam in Paradiso cecidit, quàm si cecidißet in terra. De altißimis cadere, præcipitiũ est: in planis, lapsus vocatur. Ideo pes errat superbi, quia caput non tenet. Oculi enim sapientis in capite eius. Nõ mirum ergo si errat vestigium, vbi oculus nõ habetur. Præcedat oculus, vt pes sequatur. Quomodo enim in tenebris viator incedat? Cito pes * offendit in nocte, si quasi quidã mundi oculus viam Luna non monstret. Et tu in nocte es seculi: monstret tibi ecclesia viam: ex alto te iustitiæ sol illuminet, vt lapsum timere non possis. Et quia pedem dixerat superbiæ, addidit: Et manus peccatorum non moueat me. Etenim sicut sancti membra sunt Christi, ita impij membra sunt diaboli. Manus peccatorum non moueat me. Id est, actus eorũ qui peccant, non me de iustitiæ statione dimoueant. Plerũque enim dum videmus peccatores prosperis abundare successibus, nutamus affectu, & quasi quadam peccatorum manu de radice virtutis auellimur. Cauendum ergo ne quos in domo dei manus diuina plantauit, manus aduersa supplãtet. Pulchre tamen hoc dicit qui à persecutoribus verberatur. Qui autem mouentur de radice sua, qua iam Christo inhęserant, cadunt. Vnde addidit: Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatẽ. Quid est ibi? Verum vbi est superbia, vbi est manus peccatorum? An vbi stabant, vbi erant ante plantati, ibi ceciderunt? An in vicino, an in continenti, quasi in ipso tempore, in ipso loco? Et videtur ambiguũ. Sed alibi docemur quid sit ibi, vbi dicitur: Ibi dolores sicut parturiẽtis. Bonus dolor ei cui partus est fidei, quo Christus in ecclesia formatur & nascitur. Et alibi dicit: Memor ero Rhaab & Babylonis scientibus me. Etenim alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum hi fuerunt ibi. Id est, vbi scientes me, vbi fundamenta in mõtibus sanctis, ibi & alienigenæ: quia & ipsi in me putauerunt esse credendum. Ibi ergo ceciderunt, vbi magis stare debuerunt: quia & in paradiso cecidit Adã, & Christus in ruinam venit & in resurrectionem: vt ruina sit perfidorũ, iustorum autẽ & fidelium resurrectio. Deniq; expulsi sunt, quia iniusti viri in loco sancto stare non poterant. Vnde & apostolus dixit: Et tu qui stas, vide ne cadas. Et vtique ei dixit qui non corpore, sed fide stabat. Possumus & in futurum intelligere ibi, vt est, Ibi erit fletus, & stridor dentiũ. &, Nudus ibi pergam. Quã breuis in exitu & quanta cõclusio. Nõ sim, inquit, superbus, vt peccẽ: nõ peccẽ, ne mouear: nõ mouear, ne cadam: non cadam, ne expellar, sicut Adam de Paradiso expulsus est, quia in ipso pes superbiæ stare non potuit. Nescit stare superbia: & si ceciderit, non nouit resurgere. Et ideo pulchre iste & in superioribus locutus est de superbis: Hi in curribus, & hi in equis: nos autẽ in nomine dei nostri magnificabimur. Hoc enim stabile, illud infidum. Et subiecit: Ipsi obligati sunt, & ceciderũt: nos vero surreximꝰ, & erecti sumus. Et in libro Micheæ prophetæ scriptum est: Noli super me gaudere inimica mea, quia cecidi: sed resurgam. Cecidimus enim in hoc mũdo: sed in Christo resurreximus. Cui est honor, gloria, virtus, perpetuitas & à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

[Margin notes: 2.Corin.12. — Psal.130. — Eccles.2. — *pergens. — Psalm.47. — Psalm.86. — Lucæ.2. — 1.Corin.10. — Matt.13. — Psal.19. — Micheæ.7.]

In Psalmi xxxvj. enarrationem præfatio.

OMnis scriptura diuina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est. Naturalis in Genesi, in qua exprimitur quomodo facta sunt cœlum, mare, terra, & quemadmodum mundus iste sit constitutus. Mystica in Leuitico, in quo comprehenditur sacerdotale mysterium. Moralis in Deuteronomio, in quo secundũ legis præceptum vita humana formatur. Vnde & Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi: Ecclesiastes de naturalibus, Cãtica canticorum de mysticis, Prouerbia de moralibus. Sed quia omnium psalmorum corpus vnum est, idcirco nihil in his diuisum est atque distinctum, sed prout se obtulit ratio, nulla intermissa doctrinæ istiusmodi disciplina est. Nenque & naturalem euidentißime comprehendit dicendo de angelis atque virtutibus, sole & luna, & stellis, & lumine cœli cœlorum, & aqua quæ super cœlos est: Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in seculum seculi, præceptum posuit, & non præteribit. Et de mysticis locutus est cum de occultis, & sacræ vnctionis vnguẽto, & de consummatione scripserit tabernaculi. Quorũ multiplex gratia: quam multifariam & multis modis locutus est dominus in prophetis. Nam & venturum professus est dei filium principem sacerdotum, & passurũ esse pro nobis, & sanguine suo mundaturum nostra peccata, tituli pro torcularibus declararunt: & resurrecturũ psalmus resurrectionis expreßit, & alius postea titulus indicauit, in quo terra eius est restituta, commutationem quoq; vniuersorum futurã fidei sacramẽtis. Et de moralibus plura contexuit, diuersáq; virtutum genera demonstrauit: & dedit præcepta viuendi, quibus vlcera nostrorum sanauit errorum: moresque renouauit humanos, atque intimos mutauit affectus: sicut docet psalmꝰ tricesimus tertius, quem etiã Petrus sanctus in epistola sua tanq; medicamentum nostris pectoribus affixit: atq; iste qui nobis hodierna lectione propositus est. Nam isti præ cæteris ethici reperiũtur: sed iste diffusior, qui tricesimus sextus inscribitur. Nam etsi ille prædulcis & lucidus est, iste tamen dulcior: * quoniam ille me docuit cohibere linguam a malo: iste desinere ab ira, indignationem relinquere. Ille præcepit sine dolo loqui: iste instituit esse mansuetũ, qui præmia mansuetudinis demonstrauit. Quæ maiora fomenta sunt cordis humani, quàm mansuetudo atque simplicitas: quibus & dolor omnis acceptæ leuatur iniuriæ, & labes criminis omnis excluditur? Ad hæc igitur manum medicamenta mittamus, vt vulnera nostra curemꝰ: ne si velimꝰ dicere quòd alios curare possimus, dicatur nobis, Medice cura teipsum. Ergo quod etiã nõ medicis, sed vulgo quoq; solet esse commune, vt medicinam pauci profiteantur, plurimi tamen remediorum aliqua scire se dicant, vel quod medicorum pueri faciũt, nos quoque alieno medicamento remediũ indigentibus deferamus. Diues magistrum adhibeat, pauper ministrũ. Qui perfecti altitudinem capit, sumat ex ipso: qui planiora desiderat, in valle pascatur, vt paruulus. Qui fluuium metuit, de riuulo bibat: & qui profundum pauet, ad littus enatet. Pulchre autem sanctus Dauid in superiore psalmo iniusti vitã describit, hic iusti. Ibi iniustus exponitur, hic iustus instituitur. Ille sibi delinquit, hic tollit etiam aliena peccata. Et ideo quod primum medicamentũ sit iustitiæ, cõsideremus.

[Margin notes: Psalm.32. — Hebr.1. — *alias iste tamen in dulcior — Lucæ.4.]

Psalmi xxxvj. enarratio.

NOli, inquit, malignari inter malignantes: neque æmulatus fueris faciẽtes iniquitatem.) Primũ discamus quid sit æmulari: licet minor vis sermonis huius sit in Latino quàm in Græco. Nam & in bono æmulationem legimus, & in malo. Denique apostolus dicit: Bonum est æmulari in bono semper. Et supra ipse dixit: Aemulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, vt illos æmulemini. Et iterum ipse ait: Aemulamini meliora charismata. Et ad Romanos habes: Dico ergo, nunquid sic offẽderunt vt caderent? Absit: Sed illorum delictum salus est gẽtibus: vt illos ęmulentur. Et infra: Vobis enim dico gẽtibus: Quamdiu ego sum gentium apostolus, ministerium meum illustrabo, si quo modo æmuler carnem meam, & saluos faciam aliquos ex ipsis. Hoc est, afficiam carnem meam. Denique παραζηλῶ Græcus habet. Nam & hic μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, habet: μὴ δὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν. Hoc est, noli malignos in æmulationem excitare: quoniam illi non de bono, sed de malo certant. Quid est in æmulationem excitare? Exemplo si possumus aperiamus. Intemperãtes mulieres quædam sunt, quæ aliorum coniugum corda sollicitant: quos cum consuetudini suæ probróq; subdiderint: non contentæ erroris sui habere secretum, student corã iugalibus eorum suum iactare flagitium, vt eas in zelum sui excitent & inflamment, triumphum quendã de dolore proborum mentium & commotione captãtes. Quæ æmulatione fœminea thori proprij contumeliam non ferẽtes, soluũt complaciti vincula coniugij, aut cotidiana rixa * decertant. Fitq; ex æmulatione discordia, ex dissensione diffidiũ, quo domus

[Margin notes: Gala.4. — Ibidem. — 1.Corinth. — Roman. — *rixa.]

domus tota turbetur. Exemplo igitur proternæ mulieris co A gnosce qui legis, partes esse nequissimę detestabilísque versutiæ, improba * æmulatione alterius animum commouere: aliúdque esse zelum, aliud parazelum. Hęc est enim praua ęmulatio, quæ bonorum subintrat affectum: qua etiã Iudæus errauit: qui à vero bono euangelicæ disciplinæ, deuia legis æmulatione deflexit: sicut de se apostolus ait quòd secundũ æmulationem legis persequebatur ecclesiam Christi. Ergo quamuis deus noster ingratis Iudæorum offenderetur frequenter affectibus & querelis, tamen assumptum semel & electum sibi populũ minimè relinquebat: sed synagoga vt meretrix procax irritare eum cœpit in æmulationis amaritudinem, præuaricationis se miscendo sacrilegiis. Denique dixit ad sacerdotem Aaron: Fac nobis deos quos adoremus. & vituli caput adorare cœperunt. Vnde per canticum magnum Moysi dominus in ore ipsius resultauit dicens: Ipsi excitauerunt me in æmulationem in nõ deo: irritauerunt me in simulacris suis. Ego autem excitabo eos in æmulationẽ in nõ gente: in natione insipiẽte irritabo eos. Quomodo dominus B condemnauit synagogam propter meretricios mores, quo ipsorum in eos versutiam retorqueret, vt suo afficerẽtur ingenio, qui dominum deum suum à quo assumpti fuerãt, grauibus sacrilegiis refutarunt, deos sibi quos colerent eligentes: assumens econtrario sibi ecclesiam de prophanis: quos prælatos sibi sine lege, sine gratia, Iudæorum populus ingemisceret: atque eo amplius in æmulationem illorum excitaretur affectus, quo viliorum facta esset electio. Nam ante quo afficeretur ille populus non habebat, cum solum se à domino consideraret electũ. Vbi verò aduertit adscitam ex nationibus conuenam plebẽ, quæ sibi legem domini, prophetarum oracula, testamentum nouum, deum vindicaret: tunc demum excruciari nimio cœpit affectu, posteaquàm se repudiatum esse cognouit. Denique si videat gentilium cęremonias, non mouetur: Si audiat profectum ecclesiæ, misera torquetur inuidia. Completur ergo in Iudæa, Ego in ęmulationem eos excitabo in non gente. Accedit ad cruciatus grauioris ærumnam, quòd ex gentibus peccatores sibi videãtur C esse prælati, qui ne gentis quidem alicuius venationis nomẽ attollant. Nam omnis congregatio cuiusque regionis nomẽ sibi vindicare consueuit, vt Aegyptij, Aethiopes, Syri, Iudæi, Arabes, prouinciæ suæ terrarúmque suarum vocabulũ præferunt. Nos de diuersis populis congregati, vocabulum nobis vnius gentis non possumus vsurpare: & ideo quia nomen non habebamus in terris, de cœlo accepimus, vt Christi populus diceremur. Sed hoc gentilis stultitiam putat, Iudæus opprobrium. Verum est ergo quod scriptum est, quia vltus est deus propriam contumeliam, ecclesiam sibi nõ ex gente quærendo, & eam ex gente insipiente vetusto illi atq; regali populo præferendo. Quæ sit gens insipiens quæ prælata sit, audi dicentem: Quoniam stulta mundi elegit deus, vt confundat sapientes. Et iterum: Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiẽs. Reddidit ergo nõ intulit dominus æmulationis communionẽ: vt esset non in forma imitationis, sed in pœna iniquitatis. Denique Latinus interpres volens distinctionem facere inter æmulationem virtutis, & æmulationem offensionis, ait: Nunquid ęmulamur domino? Hoc est, Nunquid domino offensionem æmulationis inferimus, vt de iis edamus quæ immolata simulachris sunt: sicut Iudæi eum sacrificando simulacris exasperauerunt? Quod si inter homines excitandæ æmulationis offendit intentio, & frequenter si persona exasperati superior inuenitur, incentoria æmulationis fraudi esse consueuit: cuius stultitiæ est maiestatem irritare diuinam, & offendiculo æmulationis incessere, vbi nulla vltionis est difficultas? Non debemus igitur malignis æmulandi aduersum nòs aculeos ministrare qui etiam non lacessiti inuidiæ stimulis excitantur vt noceãt: sicut Cain fratrem occidit, quia magis illius sacrificium acceptum esset, quàm quod ipse putauerat offerendum. In quo non æmulatus Abel, sed inuidus Cain prælationis gratiam scelesto parricidio persecutus est. Non enim ille fratris voluit obumbrare sacrificiũ, sed seruare sacrificij disciplinã, vt primitias nulla desidia moraretur, nec aliqua in vsus proprios deriuata vsurpatione violaret. Saul quoque triumphatorem Palęstinorum Dauid prophetã, & propriæ conseruatorem salutis, iuuencularum sibi sermone prælatum tentauit insidiis, teli iaculo parauit occidere. Ac penè sanguinem generi fuderat innocentis, nisi vulnus ille sinuati corporis inflexione lusisset. Quæ ibi malitia, si iuuẽculæ dixerunt, Saul in milibus, Dauid in decẽ milibus? Quã atrox autem inuidia regis Saul, qui sermonis errorem in innocentis exitiũ deriuauit? Neque æmulatus, inquit, fueris facientes iniquitatem.) Nõ repetiuit quod dixerat, sed mutauit. Aliud est enim subæmulari: aliud æmulari. Subæmulatio astutiam habet, ęmulatio simplicitatem Sed tamen etiam ipsa cauta debet esse simplicitas & prouida, vt nouerit quid cauendum sit. Neque enim ociose dictum est: Estote astuti sicut serpẽtes, & simplices sicut columbæ. Spiritalis ergo debet esse astutia, quæ seruet salutem, dolum nesciat. Spiritalis debet esse simplicitas. Videtur autem etiã alio loco distinctionem subæmulationis scriptura fecisse, cum dicit: Et auferetur zelus Ephrem, & inimici Iudę peribunt. Non erit æmulus Ephrem Iudę, & Iuda non vexabit Ephrem. Alibi autem habes: Sic & vos quoniam æmulatores estis spiritalium ad ædificationem ecclesiæ, quærite vt abundetis. Aemulatores pro bonis & bonæ rei imitatoribus posuit, æmulũ pro obliquo & inuido. Primnm est ergo, ne malignos ad æmulationis malignitatem lacessas: secundum, vt non ęmuleris iniquitatem faciẽtes. Plerumque enim videntes pij fraude aliquos & astutia quæsisse diuitias, & peruenisse ad honores, ęmulatione deformi vias eorum sequi gestiunt, vt ad diuitias & honores simili arte perueniant, & in contrahendo coniugio circunscribant adolescentulas. Quid enim prodest, cum ipsæ diuitiæ & omnis gloria secularis tanquàm fœnum cito arescat, & tanquàm olera herbarũ in ipsa specie sui floris intercidant? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. Noli ergo magnopere affectare quod perpetuum esse non possit. Noli esse æmulus & obliquus. Noli esse contentiosus & decertator in zelo. Vnde & Aquila dixit, Noli concertare in malignantibus. Symmachus, Noli contẽdere. Noli etiam esse imitator iniquitatis & fraudis, sed esto apostolicę doctrinæ, propheticæ gratię, sanctorúmque virtutis imitator, vt fructum feras, & messem bonitatis recondas, sicut Ioseph, qui multitudine frumenti famẽ diuturnæ sterilitatis exclusit. Vt Abacuch, qui prandium messoribus deferendo, eleuatus ab angelo aërij tramitis iter carpsit, & redditus terris inter sæuos leonum strepitus pio prophetæ dulce conuiuium ministrauit. Rectè ergo dicit propheta: Spera in domino, & fac bonitatem: & inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius.) Quæ est terra quam suadet inhabitandã, nisi anima tua, quam bene debes excolere, frequenter spiritalibus inarare vomeribus, ne longo inhorrescat situ. [illegible]onus enim agricola cotidiana operatione & peruigili solicitudine exercet agrum suũ, & propria rura custodit, ne deuastet ea aper de sylua, & fruct⁹ maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, vt cum venerit qui seminat verbum, animam tuã inueniat præparatam: ne supra inculta cordis tui decidat semen, & veniant aues cœli, & diripiãt quod fuerit seminatũ. D Quæ sit ergo terra, audi dicentẽ: Ecce exiit qui seminat seminare agrum suum: & dũ seminat, aliud cecidit secus viã, aliud supra petram, aliud supra terram bonam. Quod autem supra terram bonam, ij sunt qui in corde bono audiẽtes verbum retinent, & fructum afferunt per patientiam. Mundum sit ergo cor tuum, munda sit anima tua, vt fructum bonitatis possis afferre, hoc est, gratiæ spiritalis. Bonitas enim fructus est spiritus sancti: sicut scriptum est, Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia. Hi sunt fructus quorum diuitiis pascimur, & vbertate satiamur. In hac terra vitem illam fructiferam iustus Noe plantauit, de fructu eius bibit, atque intimo corde solutus est, quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutum suarum geminata posteritas. Alio quoque loco nobis istas propheta sanctus diuitias demõstrauit, quibus erat diues in Christo, & omnibus quæ ad vitam æternam conducerẽt, abũdabat. Et reuera quis ditior, quàm qui diues in domino est, vt possit dicere, In via testimoniorum tuorum delectatus sum quasi in omnibus diuitiis? Quid enĩ poterat

Marginalia: * In prauã æmulationem. — Philip. 3. — Exodi. 32. — Deute. 32. — 1. Corin. 1. — Ibidem. 3. — 1. Corin. 11. — Gene. 4. — 1. Reg. 18. — Matth. 10. — Esaiæ. 11. — 1. Corin. 14. — Esaiæ. 40. — Gene. 41. — Danie. 14. — Matth. 13. — Gala. 5. — Gene. 9. — Psalm. 118.

poterat deesse viro qui cœlestib⁹ ditabatur oraculis? Et ideo suadet hoc psalmo vt thesaurum illum nobis quæramus æternum, & delectationem eius acquisitione capiamus, Ideoque ait: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.) Quare nõ dixit tuas, sed cordis tui? Petitiões exterioris hominis interiorisque cõmunes sunt: nec omnes probantur à Christo: quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris sunt hominis, qui renouatus est spiritu: illas petitiones dominus petito donat effectu. Vnde & alibi ait: Tribuat tibi dominus secundum cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet. Secundum cor ait, non secundum appetentiam carnis: & illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet, non quæ ex carnis huius illecebra & voluptatibus diriguntur. Reuela ad dominũ viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet, & educet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiem.) Hoc solo versiculo qualis esse debeas declarauit. Quis enim reuelat viam suam, nisi qui deo occultorum suorũ arbitro interna sui pectoris confitetur? Bene ait, reuela: hoc est, aperi conscientiam tuam: ne eã seculi istius grauet vmbra vel carnis. Prorumpentia semina si fuerint obumbrata, tenuantur: soli obiecta pinguescunt. Quid de seminibus loquor? Ipsas arbusculas, quo minus se in altum subiiciant, vmbra syluestris internecat, & prohibet brachia ramosa diffundere. Pulchre autem dixit, Reuela ad dominum viam tuam: quia natura hominum prona peccato, velut quoddam menti nostræ velamẽ obducit, ne nostra domino peccata fateamur, qui potest vulnera nostra sanare: vt erubescat quis ore proprio postulare medicinam, ne coram hominibus sua prodantur opprobria. Premit igitur se intra hominem conscientia, cũ latere non possit: & tamdiu differt, quo ad vulnus efferueat: vt iam nõ fidei salubritate, sed immedicabili atrocitate vlceris detegatur. Reuela, inquit, ad dominum viam tuam: hoc est, aperi viam tuam: noli abscondere, sicut abscondebat Cain, qui latere cupiebat. Omnis enim qui male agit, odit lucem. Reuelabat David viam suam, qui ait: Dico ego opera mea regi. Aperi sensum tuum, vt nihil sit quod timeas reprehendi. Reuelauit & Paulus, qui præsumpsit dicere: Nihil mihi conscius sum. Is actus, ea vita sit, vt via tua coram patre tuo luceat, qui in cœlis est. Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio est, & non nostræ est potestatis iter nostrũ ex voluntate dirigere: ideo tibi dicit, Spera in domino, & ipse faciet. Hoc est, vt aperiat viam tuã, nec talem te esse permittat, vt fugias lucem dum times prodi: & diligas tenebras vt possis tua occultare flagitia, dicẽs: Tenebræ operiũt me: quis scit si videt altissimus? Quomodo enim potest qui adulterium molitur, nõ noctem suis accommodam quærere tentamẽtis? Qui falsum cogitat testem suæ fraudi adhibere, qui corruptelam iudicis captat, vt opprimat innocẽtem: iniquitatis non explorare secretum? Latro in solitudine*subsidet, noctis tenebris*operitur, vt sceleri cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ sunt: Deus lux est. Et si tu velis tuam occultare iustitiam, deus eam educit in lucem: nec patitur latere iudicium quo ea quæ bona sunt elegisti: quæ improba, refutasti. Nec solum facit tuum lucere iudicium, sed lucere sicut meridiem, quando se sol iste in splendorem totus effundit. Meridies erat quando Ioseph cum fratribus epulabatur, nõ vltus iniuriam, sed oblitus. Subditus esto domino, & obsecra eum.) Nõ solum vt subiectus sis deo moneris, sed etiam vt obsecres dominum, quo possis tuæ studium subiectionis implere: sicut & supra non solum reuelare viam tuam te conuenit, sed etiam sperare in domino. Bona autẽ subiectio, non abiecta, non vilis, sed gloriosa atque sublimis. Ille enim deo est subditus, qui facit domini voluntatem. Deniq; quis ignorat quod sapientia mentis præstantior quàm carnis sapientia sit. Sapientia autem mentis subiecta est dei legi: sapientia carnis non est subdita. Et addidit apostolus: Nec enim potest. Esto ergo subditus, hoc est, proximus Christo: vt legem impleas. Denique Christus faciẽdo voluntatem patris, legem impleuit. Et ideo finis est legis, & plenitudo est charitatis: quia diligens patrem, effectum omnem eius adhibuit voluntati. Vnde pro gloria apostolus dixit: Cum autẽ subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit illi qui sibi

Psal.19. Gene.4. Ioan.3. Psal.44. 1.Corin.4. Eccli.23. * solitudines obsidet. * tenebras. Gene.45. Roma.8. 1.Corin.15.

A subiecit omnia: vt sit deus omnia in omnibus. Et ipse de se ait: Nonne deo subdita est anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Denique pro pietate erat non pro infirmitate Ioseph & Mariæ parentibus subditus. Gloria autem Christi maxima, vt se vniuersorum hominũ pectoribus infundat, & omnes reuocet ab impietate perfidiæ, & gẽtilitatis affectu, vt sibi faciat esse subiectos. Cum autem sibi subiecerit omnia, cũ intrauerit plenitudo gentium, cum saluus factus fuerit omnis Israel, & toto orbe vnum fuerit corpus in Christo: tunc erit & ipse subiectus, munus suum deo patri offerẽs, & quasi princeps omnium sacerdotum, & cœlestibus compos altaribus, vt sit sacrificium fides omnium. Pietatis ergo est ista subiectio, quòd erit subiectus in corpore dominus Iesus, cuius nos sumus corpus & membra. Esto ergo homo subiect⁹ Christo, hoc est, subditus sapiẽtiæ dei, subditus verbo, subditus iustitiæ, subditus virtuti: quia hæc omnia Christ⁹ est. Omnis homo deo se subiiciat. Non enim vnum, sed omnes docet vt subiiciant cor suum, subiiciant animam suam, subiiciant carnem suã, quod sit deus omnia, & in omnibus. Subiectus ergo est qui plenus est gratiæ, & suscipit iugum Christi, & mandata domini strenue & incunctanter exequitur.

B Sine subiectione autem, qui se frustra extollit, sensu propriæ carnis inflatus, insolens deuotionis, & piæ declinans obseruantiam seruitutis, quam ipso iure naturæ auctori debemus æterno. postremo qui sine peccato est, subiectus est Christo: quoniam redemptus à domino est. Qui autẽ in peccato est, non potest dici liber, sed seruus, quem grauia tenent vincula peccati. Sequitur: Ne æmulatus fueris eum qui prospere dirigitur in via sua faciens iniquitatem.) Euidẽter hic quid superius senserit intimauit, non excitandos malignos æmulatione ad malignitatem, neque imitandos facientes iniquitatem. Non enim iniquitas, sed prosperæ res quæ proueniunt iniqua gerentibus, nos sæpe solicitant vt eos putemus imitandos, quo ad eorum possimus peruenire successus, dicentes: Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias: & dixi, Ergo sine caussa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die. Si igitur flagellatus est David, cauere debemus ne & nos flagellemur: & dicatur nobis quia diuitiæ, honores, potentiæ, generationi huic videantur esse disposita quasi vaga, & incerta pecuniæ opera, iniquitatisque compendia, non quasi præmia vlla virtutis, ideoque velut somnium veniãt, & cum somno te surgente deficiãt. Ipsos athletas, cum vicerint, certum est coronari, non antequàm vincant. Nobis lucta cũ seculo est. Vince ante seculum, vt coronam petas. Nemo ante coronatur, nisi certamen impleuerit. Qui stadium currũt, nunquid ante brauium accipiunt quàm stadium percurrerint? Quãti priores in exitu cadunt, & cursus sui celeritate fraudantur? Nũquid tu deo quàm Paulus acceptior? Ille vas electionis, ille Gentium doctor nunquàm sibi in hoc seculo coronam ausus est postulare. Denique audi dicentem: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi dominus in illo die. Paulus ille raptus in tertium cœlum, qui audiuit ea quæ non licet homini loqui: vtrum corpore esset raptus, an sine corpore, nescit: sicut ipse testat⁹ est. Paulus ergo dicit in illa die coronam sibi esse reddendam: tu hic tibi vt reddatur insistis? Imple ergo certaminis tui tempus.

D Non semel athleta luctatur, nec semel præliatur miles vt stipendia sua possit implere: & tibi nõ cũ vna passione luctamẽ est. Superiores si euaseris passiones, ira succedit: & ideo tibi dicit scriptura: Desine ab ira, & relinque indignationẽ.) Sũt multa vitia quæ obrepunt insipiẽtibus. Ita grauis passio est: plerumque accendit inuitum: & volentem mitius vindicare, in furorem rapit, vt perimat quem putauerit coërcendum. Commotus, gladio sæpe transuerberat innocentem. Amicos & fratres per indignationem plurimi peremerunt. Ideo sapiens dicit: Ira perdit etiam sapientes. Salomonis dictum est quia non solum quoscũque de medio homines, sed etiam ipsos perdat ira sapientes. Et David sapientem monet dicens, Desine ab ira: ne cum accenderis eam, illa nõ desinat priusquam te eius flamma consumat. Relinque, inquit, indignationem. Hoc est, natura te rapit, mouet affectus, culpate

Psal.61. Luc.2. Psal.72. 1.Timo.4. Psal.36.

pa te alicuius excitat vel offēsa vt indigneris: sed nō vsquequaque, vt modum nescias. Relinque eam, finem impone, ne te in peccatum trahat. Hoc est quod supra dixit, Irascimini, & nolite peccare. Non enim hortatur vt irascaris, sed ad tempus cedit affectui. Dat tamen medicamentum, ne diutius vis vlceris serpat. Irascimini quod ait, tuæ est passionis. Medic^e enim non statim adhibet medicamēta languori. Si dolor feruet, fomenta adhibet, vt mitescat dolor. Si febris exæstuat, remedij tempus expectat. ipsum potum sitientibus negare consueuit. Nō dicit, Nolite febrire, cum vapor feruet ægrotis: sed dicit, Expecta, desinat febris, digeratur cōmotio. Sic & propheta non potuit dicere homini, cuius caro vt varijs morborum, ita commotionum passionibus excitatur, Nō irascere: sed dicit, Desine ab ira, & indignationem relinque, ne pecces. Ira enim grauis est magistra peccati. Alius quoq; medicus dicit: Sol nō occidat super iracundiam vestram. ne dum diu differs, veniat ille qui calefactum corporis somno excitare cōsueuit, & stimulet te, inserat tibi cogitationes, & in secreta tui pectoris immergat, dicens: Vindica iniuriam tuam, virum te esse cognosce. Fœmineæ infirmitatis est non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit seruus? frater decipere? amicus illudere? & tu adhuc tuam non vlcisceris contumeliam? Proscribas necesse est: gladio oportet insurgas, & dolorem tuū aduersarij morte soleris. Vir fuit ille qui suum occidit inimicum: merito prædicatur: quia ita se vindicauit, vt alius irrogare ei non auderet iniuriam. His stimulis plus accenditur, plus mouetur, vt cōpleatur quod scriptum est: Ira perdit etiam sapientes. Ergo tu ne audias eum: ne æmuleris vt nequiter facias: quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur. Exterminantur qui radices non habent, sicut olera vel fœnum. Olera infirmus māducet. Tu autem vitē insere in agro tuo, vineā institue. Et si venerit Achab qui tibi dicat, Da mihi vineam tuam, vt olera mihi serā: noli ei adquiescere, ne ex consensu tuo caduca serat, abscindat æterna. Ideo Nabuthe inter sanctos habetur, quia maiorum suorum hæreditatem ne regi quidem putauit esse cedēdam, & lapidari maluit, vt vineam suam non daret in direptionē. Hæreditas maiorum, fides vera est. Extiterunt Arriani regali subnixi potētia, qui templum domini putarent sibi esse tradendum, supplicia acerba minitantes. Sed absit vt apud mentem domino seruientem præponderarit magis pœnæ formido quàm forma pietatis. Non præualuit perfidia, quia fides restitit. Est etiam quædam vinea in pectoribus fideliū, de qua dicit Esaias: Vinea facta est dilecto in cornu vberi. Hāc vineam dominus plantauit in cordibus nostris: & ideo legimus dicentem deum: Ego te plantaui vineam fructiferam, totam veram. Nemo ergo de agro animæ nostræ hanc auferat vineam: quia benedicta est ea vinea. Ideoque dictū est de sanctis: A fructu frumenti, vini, & olei, multiplicati sunt. Bonum est ergo habere intra te torcularia vino redūdantia, vt fluat tibi vinum in vas tuum de vinea Soreth, poculum illud inebrians quàm præclarum. Soreth enim vinea, noui principij noua est æquitas. Vnde & dicitur nobis: Cantate deo vestro canticum nouum, magnificate nomē eius ab extremo terræ. Hæc ergo vinea vuas faciat, nō iniquitatem. Ideo relicta est vinea Iudæorum, quia iniquitatem fecit, vt scriptum est, & non iudicium. Nos ergo fructum feramus in Christo, vt perpetui esse mereamur. Sustinētes enim dominum, possidebunt terram. Illam vtique viuentium terrā. Est quædam terra cœlestis, quæ fructū cœlestibus ferat: de qua ait: Credo videre bona domini in terra viuentium. Hęc terra multo hominū sudore ventri ministrat alimenta. Illa terra bona domini sine vllo labore fructificat, in qua iustorum diuturna possessio, & piæ mētis hæreditas est. Et bene ait, Sustinentes autem dominum hæreditate possidebunt terram.) Hæc est enim terra quæ nō præterit. Nā cœlū & terra præteribunt, verba autem domini non præteribunt. Et ideo nec illa intelligibilis terra poterit præterire paradisi, in qua sunt qui domini verba cōseruāt. In hac terra collocatus est Adā, vt fructum æternæ caperet vitæ: sed quia verba domini seruare non voluit, * ideo in possessione quam acceperat, manere nō meruit. Qui autē verba domini custodit, dicit: Expectans expectaui dominum, & respexit me. Adam autem quia nō expectauit dominum, (quomodo enim expectauit qui refugit?) & offerre se timuit: ideo nec dominus eū videre dignatus est. Oculi enim domini super iustos. Hunc autē eousque videre nolebat, vt quæreret dicens: Adam, vbi es? Qui quæritur, pro absente habetur. Fides est quę nos repræsentat deo: perfidia quæ facit impios exulare. Nullus itaque absens est deo, nisi qui se absentē fecerit. Et ideo dicit, Fiat tibi secundum fidem tuam. Qui enim ignorat, ignorabitur. Ergo Adam quasi peccator locum suum seruare nō potuit. De paradiso eiectus, in * castellum est relegatus, vt ageret pœnitentiam. Accepit dilationem, ne continuo penitus interiret, vt salua fieret Eua per generationem filiorum, fidē sancti Abel, prophetarum gratiam, ecclesiæ posteritatem. Sed qui per hæc redimi noluerit, & in peccato perseuerandū ducit: de eo dicit propheta: Et adhuc pusillum, & non erit peccator: & quæres locū eius, & nō inuenies.) Quomodo enim esse poterit in futurum, cum peccati locus diuturnus esse nō possit? Hæc est enim terra quæ aperuit os suum, vt sanguinē susciperet innocentis. Et ideo in hac terra locus est peccatorū. Præterit terra, quomodo peccatoris locus poterit inueniri? Ergo arbitror quòd ideo firmamentum inter aquā & aquā deus esse præceperit, vt à virtutibus peccata discerneret: & superior aqua quę laudat dominum, vacua esset erroris: inferior peccato esset obnoxia. Denique illa deum videt: hæc non videt. Quæ super cœlos, videt: quæ in abysso, non videt. Vnde etiam dictū est: Viderunt te aquæ deus, viderunt te aquæ, & timuerunt: turbatę sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum. Merito turbantur abyssi, super quas tenebræ sunt deformes, & ideo pacem habere nō possunt. Vnde rogauit legio dæmoniorum vt in abyssum mitteretur: & se cum magno tumultu præcipitauit in fluctus, vt porcorū gregem quē repererat strangularet. Peccatores itaq; abyssum petunt, vbi caligo tenebrarum. Mansueti autem possidebūt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.) Merito terram possidēt, in quibus deus ipse requiescit: sicut diuino per Esaiam resultauit oraculo dicens: Super quem requiescam, nisi supra humilem & quietum, & trementē verba mea? Qui sunt mansueti, nisi quos nullus stimulus dissensionis exagitat, non ira perturbat, non sæuitia exasperat, non rabies crudelitatis inflammat? Et ideo quia non vina, nō epulas, nō diuitias, sed pacem domini dilexerunt in corpore constituti: pro illa delectatione corporalium voluptatum qua se putarunt esse fraudandos, vt gratiam adipiscerētur æternam, delectabuntur in multitudine pacis, quam dominus noster Iesus in diebus suis generi donauit humano: sicut prophetia quæ non mentita est, comprehendit asserēs: Orietur in diebus eius iustitia, & multitudo pacis, donec extollatur luna. Quæ igitur est pax qua cunctæ ecclesię multiplicatus est populus, nisi illa de qua dominus dixit, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis? Dedit pacem, qui animorū bella sedauit. Sequitur. Obseruabit peccator iustū, & fremet super eum dentibus suis. Dominus autem irridebit eum: quoniam prospicit quòd veniet dies eius.) Indignātis quidē & efferuescentis in iracundiā consuetudo est dentibus fremere. Sed habent etiam maligni dentes suos: quibus non resonare, sed lacerare consueuerunt. Insidiæ, commenta, nequitiæ, dentes sunt peccatoris. Insidiatur ergo peccator iusto, quia inuidet. Iusti enim vita redarguit peccatorem, quem tacita maiore authoritate condemnat, quàm si clara voce loqueretur. Sed iustus timere non debet fremitum peccatoris: quia improbitas non potest esse perpetua. Insidiæ temporales sunt: munimenta autem virtutis æterna. Mors peccatoris omnē eius potentiam fraudēmque dissoluit. Plus adiicit: Ecce, inquit, gladium euaginauerunt peccatores, extenderunt arcum suum, vt deiiciant * pauperem & inopē.) Quis est gladius peccatoris, nisi contrarius gladio spiritus sancti? Docuit hunc scriptura me gladium, docuit Apostolus dicens: Quia habemus loricam iustitiæ, & scutum fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum dei. Ergo verbum dei, gladius spiritus sancti est. Econtrario vtique gladius spiritus nequissimi, verbum est malum. Hoc Petrus apostolus Ananiam & Sapphiram sermonis sui quodā ense percussit. Hoc gladio Paulus Elymæ aduersanti disputationibus suis, oculorum

Marginal notes: Psalm. 4. — Ephe. 4. — 3. Reg. 21. — Esaiæ 5. — Hiere. 2. — Psal. 4. — Psalm. 26. — Matth. 24. — * potuit. — Psalm. 39. — Psalm. 33. — Gene. 3. — Matth. 9. — * alias, in carcere est relegatus. — Psal. 36. — Gene. 1. — Psalm. 76. — Marc. 5. — Esaiæ 66. — Psalm. 71. — Ioan. 14. — Psalm. 36. — * decipiant. — Ephe. 6. — Acto. 5. — Acto. 13.

lorum lumen eripuit, & noctem cæcitatis infudit. Considera nunc mihi iurgantes peccatores, atque acerba iactantes, & insolentia criminationum opprobria proferentes: nonne si eos audias, dices: Gladium euaginauerunt peccatores? quãdo sermo turpis tanquàm de vagina petulãti ex ore profertur, quem cohiberi par fuit & recondi. Similiter vt gladius verbum dei dicitur: & idem, sermo est peccatoris. Ita & arcus quem extendunt peccatores, mens eorum est: & sagitta quã iaciũt, sermo est venenatus. Sicut enim sagitta est Christus, qui est verbum dei, cui dicitur: Posui te sicut sagittam electam: quæ profertur ex pharetra dei: ita sagittæ sunt perfidorum, quæ arcu quodam iniquitatis emissæ, incautũ vulnerant innocentẽ, nisi ignita eorum iacula scuto fidei repellantur. Et ideo solicitus esse debes miles in prælio, quia pugna tibi non solum aduersus carnẽ & sanguinem est, sed aduersus ipsas quoque nequitias spiritales quæ non videntur. Abundent tibi arma fortia deo, vt facilè possis quæ volueris tela depromere: ne pauperem te & inermẽ hostis possit opprimere. Esto deo fortis, deo diues, vt dicatur de te: Redẽptio animæ viri, diuitiæ eius. Abundato thesauro sapientiæ, esto diues in verbo & operibus bonis, vt possis esse munit'. Fuge diuitias peccatoris, ne inueniat vnde vulnerare te possit. Esto misericors, vt inuulnerabilis maneas: vel curare te possis si fueris vulneratus. Est & pauper quem volunt aduersarij vulnerare, ex illo numero de quo saluator dixit: Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnũ cœlorum. Et ideo framea peccatorum intret, inquit, in cor ipsorum, & arcus eorum cõfringatur.) Vt quemadmodum reuertitur pax in dei seruulos ab eis qui non receperint benedicẽtium pacem: ita etiam malitia peccatorum, qua iusto nocere conantur, in eorum perniciem reuertatur, quo suis telis & vulneribus trucidentur. Sæpe enim iacula in ipsos qui ea iecerint refunduntur. Quod etiam proximo accidit bello, cum infideles & sacrilegi lacesserẽt aliquem in domino confidentẽ, & regnum eius eripere contenderẽt, ecclesiis domini persecutionum sæua minitantes, vt subito ventus oriretur, qui infidelibus excuteret scuta de manibus, ac tela omnium atque missilia in peccatoris exercitum retorqueret. Adhuc hostis deerat, & iam illi ventorum prælia ferre non poterant, suísque spiculis sternebantur. Et quod peius est, non erant corporum grauiora vulnera illa, quàm mentium. Deficiebãt enim corde, cum deum aduersum se pugnare cognoscerent. Exierant itaque prouocãtes, & de pharetra cordis sui aduersus populum Christianum venenata perfidiæ iacula proferebant: sed in caput eorum sua reuertebatur impietas. Denique ipsi inter se sua perfidia sunt soluti, paratásq; fidelibus insidias dissipauit dominus: vt non solum piis nocere nõ possent, sed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hostem arma sua transirent. Quanto melius non protulissent gladiũ de vagina? hoc est, impia nequaquam verba prompsissent? Nam si pro ocioso sermone redditurus est vnusquisque rationem, quantomagis verba sacrilegij grauibus suppliciis expiabit? Igne nos examinasti, dicit Dauid. Ergo omnes igne examinabimur. Et Ezechiel dicit: Ecce venit dominus omnipotens: & quis sustinebit diem introitus eius, aut quis sustinebit cum apparuerit nobis? Quoniã ipse introibit sicut ignis conflatorij, & sicut alueus lauantium: & sedebit conflans & purgans sicut aurum & argentum: & purgabit filios Leui, & effundet eos sicut aurum, & sicut argentum: & erũt domino offerentes sacrificium in æquitate. Igne ergo purgabuntur filij Leui, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi etsi per ignem examinabuntur, dicent tamen: Transiuimus per ignem, & aquam. Alij in igne remanebunt. Illis rorabit ignis vt Hebreis pueris qui incendio fornacis ardentis obiecti sunt: ministros autem impietatis vltor ignis exuret. Væ mihi si opus meum arserit, & laboris huius patiar detrimentum. Et si saluos faciet dominus seruos suos, salui erimus per fidem, sic tamen salui quasi per ignem. Etsi non exuremur, tamen vremur. Quomodo tamen alij remaneãt in igne, alij pertranseãt, alio loco nos doceat scriptura diuina. Nempe in mare rubrũ demersus populus est Aegyptiorum, transiuit autem populus Hebræorum. Moyses pertransiuit, præcipitatus est Pharao, quoniam grauia eum peccata merserũt. Eo modo præcipitabuntur sacrilegi in lacum ignis ardẽtis, qui superba in deum iactauere conuitia. Sequamur ergo hic positi columnam ignis, quæ nos in hoc corpore positos illuminet, & viã mõstret, vt in futurũ nobis nebula refrigeret noctis, quo sęua incendia releuare possimus. Vide autẽ scriptura quid dicat: Arcus, inquit, peccatorum dominus confringat. Arcum autem suum posuit in nube, quo diluuia cessarent, tranquillitas refunderetur. Vnde credendum quia aduersarius & malignus arcum extendit suum, vt quietis animis moueat tempestates, excitet flatus. Oremus ergo vt arcum malignitatis dissoluat dominus deus noster: assit pauperi suo & inopi, qui propter dei timorem duxit non affectandas esse diuitias, nõ occupanda minorum prædia, non viduas relictis maiorum hæreditatibus exuendas. Melius est parum iusto super diuitias peccatorum multas.) Nõ ergo diuitiæ accusantur, sed diuitiæ peccatorum: nisi forte quia peccator dixit: Omnia hęc mihi tradita sunt: & cui volo, do illa. Deinde quoniam diuitiæ magis facem cupiditatis inflammant: & vnusquisque dũ maiora desiderat, non declinat diuerticula peccatorum. Vnde & saluator dixit: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Iniquitatis enim census est, qui in diaboli potestate est: vt cui ille voluerit conferatur. Potest & illud intelligi, quia melius est parum iusto super diuitias peccatorum multas: quia est quidem diues in verbis, vt sunt philosophi istius mundi de sacrilegiis disputantes, de motu syderum, de stella Iouis, ac Saturni, de generationibus hominũ, de simulacrorum cultu, de gæometria, de dialectica. Philosophi ergo in sermone diuites sunt, fidei inopes, veritatis exortes. Et sunt plerique simplices domini sacerdotes, in sermone pauperes, abstinentia & virtute sublimes. Illi multis loquuntur perfidiam: isti paucis fidem asserunt. Illi suos amittũt quotidie sacerdotes: hic pauper populos adquirit ecclesiæ, numeróque credentium. Qui ergo hos audierit, & viderit operũ qualitatem, dicit: Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Hinc Salomon deriuauit illud, quod quasi suum ipse posuit: Ex multiloquio non effugies peccatũ. Dialectica ergo diuitiis verborum fluit, pietas timorem dei seruat. Ideo hic parcus in verbis, diues in spiritu, magis vult timere, quàm vana veri verba iactare. Timor enim disciplina sapientiæ est, loquacitas innocentię virtutísque naufragium, atque incentiuum prolapsionis & culpæ. Quoniam brachia, inquit, peccatorum conterentur, vt actus eorum iusto impedimentum afferre non possint, ne derelinquatur virga peccatorum super sortem iustorum. Et Paulus ait: Conterat deus Sathanam sub pedibus vestris. Si enim brachium eius cõtritum fuerit, totus ipse contereretur, vt conculcentur eius commenta sicut venena serpentis. Confirmat autem iustos dominus brachio aduersarij dissoluto. Et ideo iustus dicit: Et confirmasti super me manum tuã. Et Iob ait: Manus domini tetigit me. Misit ergo domin' manũ suam in seruũ suũ: & manum peccatoris quam in eum accepta miserat potestate, brachiúmque contriuit. Ita diabolus suo sermone deceptus est, qui dixit: Mitte manum tuam in eum, & videamus si in faciem te non benedicat. Non enim ausus est dicere, maledicet, sed hoc intelligendum reliquit. Misit deus manũ suã, & confirmatus est Iob. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur. Sanat enim iustos cum tangit manus diuina, non vulnerat. Misit manum suam, & leprosi macula omnis abscessit. Tetigit cæcorum oculos, & cæcitate depulsa lumen refulsit oculorum. Pete ergo semper vt confirmeris, quoniã & tu qui stas, vide ne cadas. Nos stare debemus, vt cõfirmemur à domino. Lubricum est seculum, cito labimur. Ideo rogemus vt nos dominus stabilire & confirmare dignetur. Noli putare quia viam tuã nesciat dominus. Si iustus es, nouit. Crede dicenti prophetæ: Nouit dominus vias immaculatorum: & hæreditas eorum immaculata erit. Non confundentur in tẽpore malo.) Qui nouit dominum, scitur à domino. Nouit iustos, nescit iniustos. Ideo iniustis dicet: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: nescio vos, hoc est, quia estis indigni cognitione diuina. Nescio vos, quia me ipsi nescire voluistis. Opera vestra me nesciunt: facta vestra me nesciunt. Et si dicatis quia me scitis, redarguunt vos peccata vestra. Omne peccatum à malo est: qui autem non peccat,

Psal.26. Esaiæ.49. Prouer.13. Matt.5. Matth.12. Psalm.65. Malac.3. Psalm.65. 1.Corin.3. Gene.9. Psal.36. Luca.4. Luca.16. Psalm.36. Prou.15. Prouer.10. Psal.124. Roman.16. Psalm.37. Iob.19. Iob.1. 1.Corin.10. Matth.7. 1.Ioan.3.

cat, in me manet. Hoc scripsit Ioannes. Quid de domino di- A cam quia dedignatur impium scire? Paulus dedignatur, qui dixit: Si quis in vobis propheta est aut spiritalis, cognoscet
1.Corin.14.
quæ scribo vobis. Qui autem ignorat, ignorabitur. Et alibi
1.Timo.2.
scriptum est: Cognouit dominus qui sunt eius. Simus ergo domini, vt cognoscat nos dominus, & discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen domini. Græcus habet, Nouit dominus dies immaculatorum. Sunt enim dies Heliæ, sunt dies
Lucæ.4.
Nabuchodonosor. Ideo euangeliū habet, In diebus Heliæ, quando clausum est cœlum. Nox erat perfidis, sed Heliæ lumen erat. Clausum erat perfidis cœlum, sed Heliæ patebat. Fames erat perfidis, sed Heliæ vbertas. Neque enim esurire
Ioan.1.
poterat, cui cibum cœlestia ministrabant. Nec esuriebat qui alios ipse pascebat. Ergo sibi dies est iustus in tenebris: quia
Psalm.49.
& lux in tenebris lucet. Et Ioseph in Aegypto erat, & lucebat ei meridies, sicut supra dixit: Peccatori autē dixit deus, Quia tu enarras iustitias meas? Iustitia lumen est, quia supra habes: Et educet sicut lumen iustitiam tuam. Habes er-
Psal.118.
go quod in te luceat, si iustitiam sequaris. Splendet tibi dies: B
Ioan.1.
lucet tibi nox, quia fideli & nox sicut dies illuminabitur. Dies igitur iusti nouit dominus, quia ipse illuminat omnem hominem venientem in hūc mundum. hoc est, illum qui ad imaginem & similitudinem dei viuit. Illum qui se hominem esse cognoscit, vt refugiat equorum libidinem adhinnientē, ferarum rabiem, lepusculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam luporum. Illum hominem qui sic agit, quasi in hūc mundum superuenerit. Qui non ex sanguine, neque ex
Ioan.8.
voluntate carnis, sed ex deo natus sit. Venisti ergo: noli remanere: noli hærere terrenis. Vt scias autem quia dies boni sunt, audi dicentem: Abraham diem meum vidit, & gauisus
Ephe.5.
est. Bonum habet diem, qui dei filium bonum deum nouit, & dominum confitetur. Et rursus ipse nos admonet cauere
1.Ioan.5.
debere, quia dies mali sunt. Qui mali sunt dies? In quibus vtique malū cognoscitur, quod est à malo. Aut forte dies se-
Psal.40.
culi mali sunt, quia seculum in maligno positum est. Sed legimus etiam post seculum diem malum. In die mala liberabit eum dominus. Hoc est, in die iudicij, propter multorum C
Lucæ.15.
supplicia. Necesse est enim torqueantur iniusti, compatiantur iusti: quia & angeli gaudent cum peccator à morte ser-
Psal.57.
uatur vnus: compatiūtur igitur cum punitur: etsi alibi legerimus, Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum: quod suo loco reseruo: etsi frequenter audieris cur lætetur. sed occupationes occupationibus non inseramus. Nouit dominus dies immaculatorum: quia immaculatæ innocētiæ gratia eius & plenitudo miseretur, non miseretur errātibus. Isti
Psal.143.
non habent diem: quia lucem fugiunt: de quibus pulchre dictum est: Dies eorum sicut vmbra prætereunt. Cognitio ergo dei, dignationis est, nō visionis. Oculi ei⁹ lux sunt. Quos aspicit, illuminat: & ideo oculi eius, dies iustorum sunt. Vnde & hæreditas eorum in æternū erit: quia æterna bona, non temporalis hęreditatis compendia quæsierunt: & non habebunt de quo erubescant in tempore malo, id est, iudicij cœ-
Matth.4.
lestis. Et in diebus famis saturabuntur: quia non in solo pane
2.Corin.12.
viuit homo, sed in omni verbo dei. Sed quis homo? Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpo- D re, nescio, siue extra corpus, nescio, deus scit, raptum eiusmodi vsque ad tertium cœlum. Ille ergo homo qui in Christo est, qui se in carne esse non nouit, qui non in carne ambulat, sed in spiritu: ille qui rapitur non solum ad cœlum, sed etiam ad tertium cœlum, rapitur ad paradisum, & audit verba quæ non licet homini loqui: qui nō in virtutibus suis, sed in infirmitatibus gloriatur: ipse non in solo pane, sed in om-
Ioan.1.
ni verbo dei viuit. Verbum enim dei, vita est: quia verbum caro factum est. Vnde præclare dixit euangelista: Quod factum est in ipso, vita est. Alexandrini quidem & Aegyptij legunt: Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est. & interposita distinctione subiiciūt, In ipso vita est. Salua sit fidelibus illa distinctio: ego non vereor legere: Quod factum est in ipso, vita est. & nihil habet quod teneat Arrianus, quia non illius venena considero, sed lectionis sacræ consuetudinem recognosco. Nō enim dixit: Factum est verbum ante omne principium. Non dixit, Factum est verbum. Sed si quod dixerit audire desideras, Verbum, inquit, erat apud deum. Erat apud deum, quod cū ipso operabatur, cum ipso dominabatur. Non dixit, Factum est verbum: sed dixit, Deus erat verbum. Deus autem non factura, sed factor est & creator. Aperi aures, & audi: Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Discis esse filium, in quo diuinitatis est plenitudo. Aperi aures adhuc paululum, & audi dicentem: Quod factū est in ipso, vita est. In ipso, inquit, factum est: non dei verbum factum est. Aut si hoc mouet te ad calumniam, quia dixit, In ipso factum est: nunquid & deo patri calumniaris, quia dei filius dixit: Qui
Ioan.3.
autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta? Aut quia Dauid dixit: Confite-
Psal.117.
bor tibi domine, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. hoc est, conuersus es mihi in salutem, operatus es ad salutem. Possem aliis vti, sed nolo mihi credas, ne putes argumenta esse ingenij, non testimonia veritatis. Ipse tonitrui
Marci.3.
filius, ipse qui in Christi pectore recumbebat, ipse cui secreta sua dominus non tacebat, cui Petrus innuit vt dominū in-
Ioan.13.
terrogaret, & ille interrogauit, & domin⁹ reuelauit: ipse exponat quid senserit de eo quod ait: Quod factum est in ipso, vita est. Audi ergo interpretantem, quia tuas Arriane calumnias iam cauebat. Quod erat ab initio, & quod audiuimus,
1.Ioan.1.
& vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit. Caro ergo est quæ in Christo apparuit, vel Christus in carne: ipse nostra in omnibus vita est. Ipsius diuinitas, vita est: ipsius æternitas vita est: ipsius caro, vita est: ipsius passio, vita est. Vnde & Hieremias ait: In vmbra eius viuemus. Vm-
Thren.4.
bra alarum, vmbra crucis, vmbra est passionis. Ipsius mors, vita est: ipsius vulnus, vita est: ipsius sanguis, vita est: ipsius sepultura, vita est: ipsius resurrectio, vita est vniuersorum. Vis scire quoniam mors ipsius vita est? In morte ipsius ba-
Roma.6.
ptizati sumus: vt cum ipso in nouitate vitæ ambulemus. Et ipse ait: Amen amen dico vobis, Nisi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipsum solum manet. Si autem mor-
Ioan.12.
tuum fuerit, multum fructum affert. Ipse granum pro nobis corpore solutus & mortuus est, vt fructum multum afferret in nobis. Mors itaque eius, fructus est vitæ. Quod factū est ergo in ipso, vita est. Caro facta est in ipso, vita est. Infantia facta est in ipso, vita est. Iudicium factū est in ipso, vita est. Mors facta est in ipso, vita est. Remissio peccatorum facta est in ipso, vita est. Vulnus factum est in ipso, vita est. Illusio facta est in ipso, vita est. Diuisio facta est in ipso, vita est. Sepultura facta est in ipso, vita est. Resurrectio facta est in ipso, vita est. Vide quāta in ipso facta sunt, quibus vitæ nostræ facta conuersio est, vt quæ perierat, redderetur. Ad postremum venditio facta est in ipso, vita est. Redēptio facta est in ipso, vita est. Ad mortem venditus est à Iuda, emptus à Iudæis ad mortē, vt pretioso eius sanguine nos redimeremur ad vitam. Hæc est vita quæ facta est, hæc est vita quæ apparuit, hæc est vita quā audiuimus, hæc est vita quæ erat apud patrem: quia ipse qui erat in principio, ipse postea est natus ex virgine, vt esset vita morituris. Ipsum hunc propositum nobis locum interrogemus. Quid est, hominem in Christo? hoc est, factum in Christo, in quo facta sunt omnia, siue se-
Colos.1.
des, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: hoc est, in virtute eius. Homo ergo in Christo, qui factus est ad imaginem eius & similitudinem. Homo in Christo, qui totus in Christo sit. Sicut enī per vnitatem & plenitudinem diuinitatis pater deus totus in filio est, & filius in patre: ita per intentionē & pietatis affectum (vt exempli vice, non cōparationis vtamur) homo totus in Christo est. Qui enim adhæret domino, vnus spiritus
1.Corin.6.
est. Homo ergo in Christo, non ille terrenus, non ille peccati, sed homo Christi. Quid ergo mouet, Quod factum est in ipso, vita est: si & homo, præcipue interior, in ipso factus est, in ipso crucifixus, in ipso renouatus, in ipso sepultus, & cum ipso consepultus, in ipso resuscitatus? Quid mouet (vt dixi) quia scriptum est, Quod factum est in ipso, vita est: cum homo dixerit, In deo faciemus virtutem? Si quæris quæ vita
Psal.107.
sit quod factum sit in ipso, accipe. Nempe vita, ecclesia est. In ipso facta est, in eius costa, in ipso resuscitata Eua. Eua autem

tē vita, hoc est quod factū est: quia Eua quæ perierat, salua facta est per ecclesiam: hoc est, per filiorum suorum generationem, sicut scriptum est: quia delictum superioris sobria emendauit hæreditas. Vnde & ipse Paulus raptus est ad vitam, qui ante erat persecutor ad mortem. Prolixiùs euagati sumus, vt de eo homine qui nō in solo pane, sed in omni verbo dei viueret, diceremus. Reuertamur ad psalmū. Et ideo immaculati non confundentur in die iudicij, & in diebus famis saturabuntur. Deficientes sicut fumus deficiēt.) Græcus ἐξέλιπον habet, hoc est, defecerunt. Vides subito aliquem ad potestatem venisse, & honoris insignia: sublimē iudicas. Vides illi esse successum: nonne dicis de eo: Vbi honoratus & exaltatus est iste? defecit. Ideo plus dixit Græcus: quia vbi honorari & exaltari quis creditur, ibi defectu proprio præuenitur, vt meatus fluminum præterisse citius quàm venisse comprehēdas: & dum ventura operiris fluenta, te adhuc expectante fluxerūt. Contrà humiles atq; mansueti dum subiciuntur à diuitibus & opprimuntur, exaltati sunt à sua humilitate, & subito refulserūt. Ideo Paulus in infirmitatib' sibi placuit, non in virtutibus. Sed consideremus ne quis putet eum in reuelationibus gloriatum, & repetamus ea, vt se ipse defendat humilitatis magistrum. Scio, inquit, hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit, raptū eiusmodi vsque ad tertium cœlum. Ante annos quatuordecim reuelatū sibi dicit, & tamen reuelationē tandiu tenuit & repressit: nec dixisset, nisi vtile nobis iudicasset vt diceret: ne nos reuelationibus extolleremur. Si enim in tāta gratia nō est gloriatus Paulus, nec nos gloriari oportet. Iuuenis ipse nō gloriatus est: senex gloriaretur? Deinde raptum se vsque ad tertium cœlum negare non potuit: & tamen verum in corpore, an extra corpus raptus esset, se ignorare testatus est. Non ergo de sciētia, sed de ignorantia gloriatur, & dei circa se gratiā prædicat. Quod scientiæ est, negat: quod charitatis est, confitetur. Scientia enim inflat, charitas vero ædificat. Et iterum, raptum eiusmodi hominem dixit: quemadmodū raptus esset, vtrum in corpore, an extra corpus, incertū sibi esse memorauit. Vide stateram sapiētiæ. Cōstituit vnum in Christo, & se alterum, qui ait: Nescio. Quod alienum est, attollit: quod suum, humiliat. Et audiuit, inquit, verba ineffabilia. Non dixit, Audiui: sed quod alter audierit, non negauit. Verecunde itaque testem se maluit significare quàm vatem, & refugit videri cœlestium arbiter secretorum. Testimonium enim dicere, veritatis est: meritū elationis non refugere, gloriantis. Ideoque ait: Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor. Quid est autem quod ait, audisse hominem illum in Christo, quæ nō licet homini loqui? Quomodo hoc conuenit, vt nō licuerit homini loqui, quæ licuerit homini audire? Si ipsi homini qui audiuit, non licet loqui: quomodo ei creditum est audire quod non permissum est loqui? Quæ ista distantia est? Si alteri homini qui esset exterior: quomodo potuit homo cognoscere quod homini non licebat audire? Vnde videtur non gratia loquendi illi homini defuisse qui esset in Christo, cui non defuit: sed eis qui audirent, locum, tempus, meritum defuisse. Ille enim in cœlo audiuit: & ideo non competere iudicatū est vt id loqueretur in terris quod audisset in cœlo, cum in ipsa terra sit ista discretio, vt quod in altera regione canitur, in altera non canatur, secundum quod scriptum est: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Denique Hebræi non canebant in terra captiuitatis, quod in sua patria canere consueuerant. Hæc terra, captiuitatis est, alia terra libertatis est. Ista peccati, illa quietis æternæ. Vallestris ista, illa cœlestis. Ergo in cœlo illa nunc prædicat Paulus, quæ in terris antè prædicare non poterat. Inter perfectos enim secreta sapientiæ sunt loquenda. Attamen quid commemoratio istius reuelationis operatur, nisi vt doceat quòd in reuelationib' minime gloriandū sit, sed in infirmitatibus? quia infirmitas, & remediū reuelationis, & virtutis exercitium est. Contra autē reuelatio, elationis lubricum est. Nanque ne reuelationis sublimitate extolleretur ipse Paulus qui raptus in tertium cœlum est, stimulum carnis accepit. Subuenit ergo infirmitas, ne gratia in periculum verteretur. Vtilior ergo infirmitas quàm gratia.

1. Timot. 2. — Psalm. 36. — 2. Corin. 12. — 1. Corin. 8. — Psalm. 136.

Eadem quoque infirmitas, officina virtutis est: sicut testificatus est dominus. quia virtus in infirmitatibus consummatur. Denique iste ipse post reuelationem rogauit remedium sanitatis, & non impetrauit. In infirmitate autem remedium non quæsiuit, sed cursum consummauit, & coronā inuenit. Mutuatur, inquit, peccator, & non soluit: Iustus autem miseretur, & tribuit.) Hoc quoq; personæ cōuenit Pauli: quia iustus miseretur & tribuit. Vide illum domini eloquia diuidentem, vide argentum domini fœnerantem. Vnam minam accepit, duas reddidit. Duas accepit, quatuor reddidit. Quinque accepit, decem reddidit. Non ligauit in sudario quod acceperat, sed nūmulariis erogauit: & quid erogauerat, cum vsuris recepit. Ita & accipientem à peccato maximo liberauit, ne apud eum pecunia domini deperiret: & ipse vt decē ciuitatibus præficeretur emeruit. Quæ sunt decem ciuitates, in epistolis recognosce quas scripsit, etsi Apostoli præscripto numero non teneantur, quibus dictum est, Ite per orbē vniuersum, prædicate euangelium vniuersæ creaturæ. Hic ergo ab Hierusalem per Orientem & Illyricum & Italiam domini pecuniam dispensauit. Et ne quis putaret quòd suā fœneraret, domini esse pecuniam testabatur dicens: His autem qui matrimonio iuncti sunt, denuncio non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere. Et alibi: Quid experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Deniq; ipse rex ita dixit, in quo figura est domini: Oportuit te pecuniam meam committere nummulariis. Meam, inquit, non tuam. Iustus ergo miseretur, & tribuit. Quomodo tribuat, audi dicentem: Per omnes ecclesias doceo. Peccator autem mutuatur, & non soluit. Vide diuitem mutuantē, & non reddentem: pauperem accipientem, & continuo remunerantē, ne diutius in ære alieno sit. Hæc moralia. Vide nunc pauperem mysticum, id est, simplicem, & timentem dei nomē, audientem verbum de castitate, & soluentem: audientē de misericordia, & soluentem: audientem de placiditate, & nō irascentem. Diuitem vero illum arrogantem & superbum, audientem quidem, sed post se reiicientē sermones dei: audiētem de condemnatione luxuriæ, & magis luxuriantem. Denique ecclesia soluit quod accepit, synagoga non soluit. Cognosce ecclesiam soluere. Tui, inquit, erant, & mihi eos dedisti, & verbum tuum seruauerunt. Et alibi: Ipse enim pater diligit vos: quia vos me diligitis. Reddidit ergo ecclesia quam accepit à domino pecuniam charitatis: sed synagoga non reddidit. Ideoq; de Iudæis dicitur: Si non venissem, & locutus fuissem his, peccatum nō haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo: quia audierunt vtique, & non crediderunt. Probatū est ergo quia mutuati sunt peccatores, & non soluerūt. Peccator igitur eget semper: iustus autem abundat & tribuit, cuius diues est conscientia. Ideoq; Iudæi in suis diuitiis eguerunt. Diuites eguerunt, & esurierunt. Christiani autem in diuitiis simplicitatis suæ non defecerunt. Bonus ergo iustus. Et ideo addidit scriptura: Quoniam benedicentes eum possidebunt terram: maledicentes autem eum disperibunt. Quomodo iustus posidet terram, aut quam terram, cum scriptura dicat: Nunquid soli habitabitis super terram? Et alibi: Væ habitantibus super terram. quod increpationis est atque maledicti. Cuius ergo terræ benedicta possessio est? Non istius, quæ tenebris absconditur, & amaritudinibus impletur, sed illius quæ fluit mel & lac, id est habens gratiam suauitatis, & fulgorem lucis æternæ. Accipe mellis boni suauitatem, immo supra mel. Fugiet dolor, & gemitus, & tristitia. quia suauitas gratiæ amaritudinem humanæ fragilitatis excludit. Et alibi: Et delebit omnem lachrymam de oculis eorum: & mors non erit amplius, neque luctus. Accipe etiam lactis nitorem. Et non indigebūt lucerna, & lumine solis. Ipse enim dominus illuminabit super illos, & regnabūt in secula seculorū, amē. Est etiā mystic' iust', qui miseretur & tribuit, qui oīa verba quæ accepit à patre, dedit nobis, & peccatorū nostrorū nobis æra dimisit, & sāguinē suū pro nostris debitis soluit: vt nō in fœnore essemus alieno, sed in suo ære bon' creditor nos haberet. Est & peccator ille qui cōgregauit quę nō pepit, & mutuat' est quod nō tenebat, nec vult restituere quod accepit. Audi quia mutuatus est diabolus: Tibi, inquit, dabo potestatē hāc vni-

2. Corin. 12. — Psalm. 36. — Marci. 16. — 1. Corin. 7. — 2. Corin. 13. — Matth. 25. — 1. Corin. 14. — Ioan. 17. — Ibidem. 16. — Ioan. 15. — Psalm. — Esaiæ. 5. — Apoca. 8. — Apoca. 21. — Apoca. 21. — Ibidem. 22. — Matth. 4.

vniuerſam,& gloriam illorum,quia mihi tradita ſunt,& cui volo do illa,ſi procidens adoraueris me.Nequiſsime, accepiſti ad tentationẽ,nõ ad mortem.Hoc eſt,accepiſti vt probarentur dei ſeruuli, non vt extinguerentur. Accepiſti vt deus adoraretur,non vt negaretur.Accepiſti ſecularia: cur eripis quæ æterna ſunt?Accepiſti quæ mũdi ſunt, cur vis auferre quæ Chriſti ſunt?Da illa cui vis:non inuidemus. Cur nobis à te quæ nos volumus inuidentur?Tu adorari vis,qui omnibus nequior,ipſa quoque indignus es ſeruitute? A domino, inquit, greſſus viri corrigentur.)Græcus διαβήματα dixit,hoc eſt tranſitus. Et ideo dicitur tibi:Si tranſeas per aquã,flumina te non cõcludent. Tranſi ergo,noli ceſſare: ſicut bonus viator cũ venerit ad aliquod viæ ſignum,nõ ſtat, ſed pertranſit.& tu in via es quãdiu in hoc curſu es cõſtitutus.Paulus ſi ſtetiſſet,curſum ſuum nõ conſummaſſet. Vide ne ideo dicat,Et tu qui ſtas,vide ne cadas.Non enim qui trãſiuit,poteſt timere ne cadat. Vidi,inquit,impiũ ſuperexaltatũ & eleuatũ ſuper cedros Libani:& tranſiui,& ecce non erat.) Vidês ergo impiũ ſuperexaltatũ ,qui nõ ſtetit:nõ offendit.Si ſtetiſſet,& miratus illum fuiſſet,& ſecutus eſſet: offenderat,& ceciderat ſicut impius.Ideo Moyſes videns rubum relucere & non ardere,ait: Tranſiens videbo hoc viſum magnum. Qui tranſit de hoc ſeculo, magnum viſum videt.Qui ſoluit vincula iſtius nexus,quo ligamur huic corpori,viſum magnum videt.Moyſes in Exodo legitur:multa videt miracula in Exodo. Non tanta alius videt qui non eſt in Exodo.Idem Moyſes tranſiuit:tranſiuit & populus patrum:quia de terra captiuitatis exibat. Dirigebantur itaque à domino greſſus eorũ, quibus per noctem ignis colũna lucebat,per diem nubis: vt nec diei ardor afficeret commeantes,nec impedimẽtũ viãtibus tenebræ noctis afferrẽt. Et tu merere factis,votiſque depoſce vt greſſus tui à domino dirigãtur,ne moueãtur pedes tui:quia ſcriptum eſt: Mei autem pene moti ſunt pedes:paulo minus effuſi ſunt greſſus mei. Cauẽdum eſt quoque ne rectam ſemitam derelinquas, & diuerticula te viarum tortuoſarum decipiant. Ideo dicitur:Parete viam domino:rectas facite ſemitas eius.Paremus ergo viam domino deo noſtro in mentibus noſtris. Rectas faciamus animorum ſemitas,ne labamur. Non effundantur greſſus noſtri ſicut vxoris Lot,quæ poſt ſe reſpexit, & greſſus tenere non potuit,ſed effuſi ſunt,cum in ſalem eſſet repẽte conuerſa.Non effundantur ſicut Aegyptiorum, quorum greſſum maris fluctus effudit.Ipſis Hebræis qui cum Moyſe erant,quia peccauerũt in deſerto,ceciderunt veſtigia pedum,ne in terrã reſurrectionis* intrarent.Nõne etiã de his pulchre dicitur quia effuſi ſunt proceſſus eorũ, quorũ ſpes lapſæ,in vanum effuſus labor,vota ſunt deſtituta? Cõſidera enim aliquẽ ꝑ aliquot annos habuiſſe ſtudiũ ꝓbitatis,caſtitatis cuſtodiã,vitæ attẽtioris affectũ,piæ propoſitũ ſeruitutis,ſedulæ obſeruationis officiũ: ſubitóque eũ eſſe mutatũ, diſceſsiſſe de monaſterio, valedixiſſe ieiuniis, continentiæ renunciaſſe,indulgere deliciis,ſtudere luxuriæ. Dudum de monaſteriis exierunt,& nunc luxuriæ ſunt magiſtri, diſſeminatores incõtinẽtiæ,incentores petulantiæ,obtrectatores pudoris.Nónne de his pulchre dixeris, Effuſi ſunt greſſus eorum?quos bene vixiſſe pœnituit.Egerũt itaq; noui generis pœnitẽtiã pro virtutibus,& nõ agũt ꝓ delictis.Sed hi ex nobis exierũt,dicit Ioannes:ſed non erant ex nobis.Si enim ex nobis fuiſſent,nobiſcũ perſeueraſſent.Hi ergo viã ſuam cõdẽnauerũt,quibus cõuenit dici:O qui dereliquiſtis ſemitas rectas,abeũdo in vias tenebrarũ, & qui lætamini in malis,& gaudetis in euerſione mala,quorũ ſemitæ prauæ,& flexuoſi curſus eorũ, ſicut lubricus & flexuoſus auctor ipſorũ:cur odiſſe cœpiſtis viã rectã, & iuſtum conſiliũ deſeruiſtis?Nõ vos direxit dominus. Quẽ autem dirigit dominus, viã eius cupiet, ſicut ſcriptũ eſt:& ipſius ſemitis delectabitur. Vtrũq; tamẽ ĩtelligi poteſt. Ita eſt mediũ,quod & ipſe qui à domino dirigitur, viã domini cupiet:quia duce ipſo omnis leuatur labor,omnia impedimẽta remouẽtur, incẽtiua ſubminiſtrãtur,& ipſe dominus nõ aſpernatur, ſed libenter accipit viã viri quem ad virtutẽ ipſe direxerit. Pulchre autem viri greſſus dirigi dicuntur à domino,quia nõ volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei, ſine offenſione ſeruare veſtigium.Qui enim plantat & rigat,nihil ſunt:ſed qui dat incremẽtum deus. Ipſi ſoli gloria virtutũ iure defertur. Denique etiã iuſtus cadit interdũ:ſed ſi iuſtus eſt,cum ceciderit,non cõturbabitur.Quod cõditionis eſt,cadit:quod iuſtitiæ, reſurgit:quoniã iuſtũ deus nõ derelinquit,ſed cõfirmat manũ eius.) Qua ratione nõ pedẽ, ſed manũ dixit? Niſi forte ea,quoniã qui cadit,non magis pede labitur,ſed infirmus lubrico ſæpe decipitur,vel offendit in petra. Hic autẽ iuſti caſum intellige,id eſt,fortioris. Deniq; de populo qui luctatur ſi genu fixerit, vel pede lapſus fuerit, pro victo habetur.Athleta qui luctãdi peritiã habet,& ad coronã luctatur:etiam volẽs genu figit, vt vincat. Et ſi lapſus fuerit, non excluditur:etſi ab eo qui ſuperior ſit,prematur, manibus tamen ſe ſuſtinens iure decertat:nec aufertur brauiũ, niſi fuerit fuſus in ventrẽ, aut diſtẽtus vinculo lacertorũ. Inde oriuntur crebra certamina, quia multa & incognita pleriſque ſunt genera ruinarũ.Nã caſus eos ꝓprie appellant Latini.* Græce enim πτώματα nuncupantur. Ergo cũ ſtringitur & vrgetur,ſæpe ſe voluit, & fit ſupra qui inferior habebatur, ſuperiorẽq; dũ ſurgit elidit:quod videtur ſcriptura ſignificare cũ dicit: Vniuerſum ſtratũ verſaſti in infirmitate eius. Itaque de eo dicitur:Cũ ceciderit bonus athleta, nõ turbabitur.Pleriq; enim volũt teneri,quo maturiꝰ vincãt, qui de arte præſumunt. Sed etiã ſi aſsignatus, vt ipſo verbo vtar,& primo & ſecũdo fuerit,nõ excluditur:licet ei interdũ reparare luctamẽ: & vincere ſæpe cõtingit, & cedere eũ qui ſecũda cõtẽtione ſuperauerit.Ita ergo etiã iuſtus etſi offẽdiculũ incurrerit & ceciderit, nõ relinquat tamẽ ſtudiũ deuotionis & fidei,ſobrietatẽ teneat,pœnitentiam gerat,ſæpe ſe reparet.Ideo interrogat Petrꝰ:Si peccauerit in me frater meꝰ, quotiẽs remittã ei?vſque ſepties?Et reſpondit dominus:Nõ ſolum ſepties,ſed etiã ſeptuagies ſepties. Vt ſcias autẽ quia athletæ ſumus,& impellimur,& alij ruunt,& pleriq; eliduntur,audi dicẽtẽ:Suffulcit dominus omnes qui ruũt:& corrigit omnes eliſos.Vnde & ipſe de ſe dicit Dauid,vel ille qui locutus eſt in propheta:Impulſus ſubuerſus ſum vt caderẽ, & dominus ſuſcepit me.Ieſus enim non cecidit, ſed impulſus eſt.Etenim cũ ipſe cõuertat eliſos,quomodo ipſe potuit elidi?Iuſtum autẽ,cũ ceciderit,poſſe reſurgere teſtatur ſcriptura, quæ dicit: Nunquid qui cadit, non adiiciet vt reſurgat?aut qui auerſus fuerit,nõ reuertetur?Væ iis qui auertũtur auerſione impudenti,dicit dominus.Vtinã quidẽ ineluctabilis & inſuperabilis ſit Chriſti athleta,& in omni ætate, in omni virtutum genereglorioſus,ſicut ille ait:Sed in omnibus ſuperamus propter eũ qui nos dilexit.Quid eſt in omnibus?Sunt athletæ qui vocẽtur pueri,ephebi,viri. Hoc eſt παῖδες, ἔφηβοι, ἄνδρες. Et ſcriptura has in luctatoribus nouit ætates,dicente Dauid:Ne auertas faciem tuam à puero tuo. &,Iuuenis fui, & ſenui. Vnde & Ioannes ait: Scribo vobis pueri,quia cognouiſtis patrem.Scribo vobis iuuenes, quia viciſtis malum.Scribo vobis patres, quia cognouiſtis eum qui eſt ab initio.Maturior itaque ad patres ſcribens, maturos deſignat fidei deuotionísque proceſſu. Virtutum ergo iſtæ, non infirmitatis ætates ſunt. Neque enim ſine virtute puer eſt, qui cognouit patrẽ deũ virtutũ.Ex illo puero iſti ſunt pueri,qui prius ꝙ ſciret vocare patrem aut matrem,accepit virtutem Damaſci,& ſpolia Samariæ.Ipſe eſt puer qui natus eſt nobis,filius datus eſt nobis:cuius principatꝰ ſuper humeros eius.Ipſe nos docuit pueritiam eſſe virtutem, dicens:Sinite eos,& nolite prohibere pueros ad me venire.Et alibi:Amen amen dico vobis:niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte: non intrabitis in regnum cœlorum. Ipſa quoque corporis fortitudine pueri plerũque viros vincunt.Et vtique ſi ætatem pueritiæ conſideremus, nõ poteſt puer aut vſum omnem ſcire,aut vim ſubire luctandi. Nouimus tamen quòd frequenter pueri quos non poterant portare, vicerunt.Adeo vigor animi infirmitatem excludit ætatis.Quales autem pueri, tales & ephebi, hoc eſt ſpiritales. Nouit ſcriptura adoleſcentem Paulum, iam proximum conuerſioni. Nouit & Eutychum adoleſcentem, qui cum ſermonibus Pauli intentus hæreret, ſomno victus de tritecto cecidit, & reſurrexit. Nouit & Ioannem adoleſcentem in Chriſti pectore recumbentẽ,qui tam fortis fuit, vt perſecutionem

Marginal notes: Eſaiæ.43. — 1.Corin.10. — Exodi.3. — Pſalm.27. — Eſaiæ.40. — Gene.19. — *repromiſſionis. — 1.Ioan.2. — Roma.9. — 1.Corin.3. — *ruinam. — Pſalm.40. — Matth.18. — Pſalm.117. — Pſal.40. — Roma.8. — Pſalm.68. — 1.Ioan.2. — Eſaiæ.8. — Ibidem 9. — Lucæ.18. — Matth.18. — Acto.7. — Acto.20.

tionem non timeret, malum vinceret. Hic est puer qui patrē genitalem reliquit, sequutus eum patrē quē cognouit æternum. (Marci. 14.) Adolescens amictus sindone dominū sequebatur tempore passionis, qui sua omnia dereliquerat. Maturior deum verbum in principio ipso semper fuisse atque esse cognouit, & manere in se probauit. Viros quoq; scriptura nos docuit spiritales, (Acto. 21.) Agabo propheta dicente: Virū hunc cuius est zona hæc, sic alligabunt Iudæi in Hierusalē. Et Festus ait: Vir quidam est relictus à Felice in custodia. Ante passionē suam Paul⁹ adolescēs dicitur: in passione vir significatur, qui cursu consummato esset iam proximus ad coronam. Cognouimus ætates pro fide & deuotione certantiū: cognoscamus etiam certamina singulorum. Hæc quoque scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaq; seculari agone alij sunt qui simplici quodam & legitimo genere luctātur, & ligaturis tantū corporis certant, verberare non norunt: qui Palestæ vocantur. Alij qui cædem, & pulueris iactum membrorū nexibus miscēt, omni sibi verberādi iure permisso: quos παμμάχους vocant: eò quòd omnis litis & pugnæ aduersum se habeant potestatem. Alij qui cestibus aduersum se decernunt, & dilaceratis capitibus cruentantur. Hi πύκται feruntur. Hęc omnia certamina subiit Paulus apostolus: sicut ipse demōstrat. (Ephe. 6.) Itaque alibi dicit: Quoniam non est nobis pale aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principes & potestates, &(vt compēdio vtar) aduersus nequitias spiritales. In Latinis plerisque colluctatio reperitur, in Græcis omnibus πάλη scribitur. πάλη enim Græcorum, lucta est Latinorum. Et vere pale, quia caro & sanguis, & nequitiæ spiritales patientia, & continentia corporis, & animi moderatione superantur. Ira, furor, cædes, arma sunt diaboli. Alibi quoq; plagis supra modum cæsum se esse significat, dicens: (2. Corin. 11.) In plagis supra modū, in mortibus frequenter. Hierosolymis autem pugnis se esse percussum: vbi cū interueniētibus militibus aliquādo cessassent Iudæi percutere Paulū, ipse pōtifex Ananias circunstātibus iussit percutere os eius. (Acto. 23.) cui respondit apostolus: Percutere te incipiet deus, paries dealbate. Et tu sedens iudicas me secūdū legē, & extra legem iubes me percuti? Sciuit profecto referire, qui grauiore pugno pōtificē repercussit. Ipse enim corporaliter cæsus est: illi retulit quòd in animā percuteretur à Christo. In prima quoque epistola ad Corinthios scribēs, ait: (1. Corin. 9.) Ego igitur sic curro, nō vt in incertū: sic enitor, non vt aëra cædens. Quod Latinè dixit, enitor: Græcè ait, πυκτεύω. Et vere quasi bonus pycta, non aërem, sed aërias potestates & Iudęorū capita verberabat: quia caput omniū Iesum dominum non habebant. In omni itaq; certamine apostolus est probatus, qui etiā coronā cursu consummato accepit. Vnde & ipse ait: (Philip. 4.) Omnia possum in eo qui me confortat. Habet & Christus qui in pueritia sua æui maturos vicerint: (Danie. 13.) vt Daniel puer spiritu valido seniores illos redarguit Iudæorum, & de victoriæ iure deiecit in mortem. Habet & alios qui priusquā nascerentur, in matris vētre luctati sunt. (Gene. 25.) Denique Iacob fratrem supplantauit Esau, & malum vicit, atque ita de vtero matris exiuit, vt victoriæ insigne monstraret, & pedē senioris degeneris victor inuerteret. (Hierem. 1.) Hieremias in vulua matris sanctificatus est & probatus. (Lucæ. 1) Ioannes Baptista principē agonis humani, pręmiatorémq; luctantium necdum natus venisse cognouit, atq; in vtero matris exiliēs pię brauium confessionis emeruit. Rectè iam tūc designatus est ad coronam, qui ante omnes ad Christi agonē fidei testis & præco virtutis suum nomen obtulerat. Bonus præco, qui ad certamen alios excitabat. Et vere bonus præco, qui tam magna voce clamauit, vt ad eius sonum secreta cœlestia resultarēt. Quid multa? Terram mouit, cœlum impleuit. Ideoq; vocis nomen accepit, quia verbum dei vox sacrata præcessit: quemadmodū ipse nos docuit dicens: Ego vox clamātis in deserto. (Esaiæ. 40. Ibidem.) Dixit hoc Esaias propheta: de se dictum iste firmauit. Audiuimus quid dixit præco: Parate viam domini: rectas facite semitas eius. Hæc est vox singularis, & sola, tam sonora, vt ab omnib⁹ audiretur. Tam dulcis, vt vniuersorū corda mulceret. Istos ergo athletas suos dominus confirmauit, vt vincerēt. Nunq̄ enim suos deserit & relinquit. Et ideo addidit propheta: (Psal. 36.) Iuuenis fui, & senui.) sic Latini. Aliqui autem iuxta Græcos habent: Iuuenis fui: etenim senui: & nō vidi iustum derelictum, nec semē eius quærens panē.) Simpliciter qui vult intelligere, patet sensus, quòd vitæ suæ tempore Dauid non viderit iustum derelictum. Sed hoc & breuis temporis est, & incredibile. Siquidem multos videmus in seculo iustos ab hominibus derelinqui quādo eos aliqui potentiū persequuntur, & nullus ad eos audet accedere, cū in timore aut in iniuria viderit cōstitutos. Vnde Iob dicit: Fratres mei discesserunt, agnouerūt extraneos magis q̄ me. Amici mei immisericordes facti sunt: & qui me nouerant, obliti sunt nomen meum. Dauid quoq; non solum destitutū, sed etiā impugnatū se ab amicis & proximis clamat. Amici, inquit, mei & proximi mei aduersum me appropinquauerūt. Ergo si in hoc seculo reperiuntur iusti derelicti, quomodo sibi contraria dixit Dauid? nisi intelligas quòd iustus etsi in seculo derelinquitur, à domino tamen non derelinquitur. Neq; enim Iob cum esset in stercore, à domino derelict⁹ est: quem in angelorū concilio dominus ipse sua voce laudabat: quē tentari passus est, vt coronaret. Tentationem autem in corpus dedit, in animam denegauit. Nec derelictus Dauid, cui regnum dedit, vt populo imperaret electo, quem parricidalibus prœliis appetitum, regni sui depulsum finibus, victoriæ iure restituit. Ipsi quoq; Iacob, Helias, & Heliseus, & Ioannes Baptista, & cęteri qui in caprinis pellibus circūeuntes errabāt in solitudinibus & mōtibus & speluncis & foueis terræ, licet ludibria multa & acerba supplicia tolerasse videantur, tamē non derelicti sunt. siquidē cū fratrē fugeret Iacob, & per deserta incomitatus erraret, obdormiuit, & surgēs vidit ibi multitudinē cœlestis militiæ, & ait: Hic locus, vocatur castra angelorū. Nō satis fuit castrū vocare, sed castra, quæ tantæ multitudini cōuenirent. Vides ergo quia solū se putabat, & castra eū cœlestis exercitus sequebātur: Sicut & patres nostros Moysi tēpore, ne in deserto sitirent, petra (vt scriptū est) sequebatur. Nā cum in Exodo legerimus quòd sitiente populo percussit Moyses de virga petram, & aqua fluxit, & bibit populus dei: iterum in Leuitico legerimus vel in Numeris quòd rursus Moyses tetigerit petram virga, & scaturiuerit aqua patribus ad bibendum: præclare apostolus hoc interpretatus est dicens, Bibebant autē de cōsequenti eos petra: petra autē erat Christus. Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos præuaricantes, tamen nō deserebat dominus, sed sequebatur. Quid de Helia & Helisæo dicā, quibus per deserta gradientibus equi de cœlo, & igneus currus occurrit? Quomodo derelictus Helias qui est inuitatus à Christo? quomodo derelictus in terris, qui raptus ad cœlū? quomodo egens & nudus & inanis, qui geminati spiritus hæreditatē discipulo dereliquit, vt vna melotide hæres donatus fluuios sisteret, Iordanē reuocaret in fontem, regū exercitus pasceret in deserto, & potum sitientibus ministraret? Ad eius arbitrium de cœlo profluebant pocula, in terris mortui resurgebant. Quomodo derelictus Helisæus, qui cū Syrorū vallatus esset exercitu, vt captiuus raperetur ad regem: dicente Giezi seruo, Domine, quid faciemus? ait: Noli timere: quoniā plures nobiscū sunt q̄ cum illis. Et dixit: Domine aperi oculos eius, vt videat. Et aperti sunt oculi illius, & vidit montē & omnia in circuitu equis innumeris & cœlestibus repleta legionibus. Paulus quoq; qui dixit periculis in mari, periculis in deserto se esse iactatū, tamen ipse testificatus est dicens: Si deus pro nobis: quis cōtra nos? Ergo sic ille derelictus & destitutus ab hominibus, apud deū abūdat & profluit. Nam & Helias destitutus erat, ita vt diceret: Domine accipe animā meam. & tamen vigebat apud deum, vt ipsis esset regibus virtute terribilis. Quomodo iuuenis hoc Dauid potuit cōprehēdere? Iuuenis enim magis temporalia q̄ æterna considerat: quia ætas ea propēdet ad vitia. Sed sunt quidam in iuuentute senes, & alij iuuenes in senectute. Sunt inquam viri quorū animi senili grauitate censentur: in quibus ætas senectutis sit vita immaculata: in quibus vigeat in cana prudentia: qualis erat Hieremias: qui cum se iuuenē cōtuitu memoraret ætatis, & per iuuentutem excusaret quòd prædicādi impar officio videretur, ait illi dominus: Noli dicere, quia iuuenis ego sum: quia ad omnes ad quoscunque misero te, abibis. Ita iuuenem non putauit, quem aptū propheticæ gratiæ iudicabat. Talis ergo iuuenis fuit Dauid, qui

Psalm.102.
qui renouatus esset, & refloruisset (vt ipse dixit) velut aqui- A
læ iuuētus sua. Sic ergo intelligi oportet, Iuuenis fui, sed san
ctificatus, sed propheta in gentibus positus, qui iam possem
regni cœlestis sacramenta cognoscere, & vera præmia con-
siderare iustitiæ: sed non vidi iustum derelictũ. Postea quo-
que alibi & vsu roboratus & munere, Adquisiui incrementa
sapientię. Eadem circa iustum visa est mihi gratia permane-
re. Explanauimus (vt potuimus) quomodo dixerit, Iuuenis
fui. Sed quomodo addiderit, Etenim senui, cōsideremus. Bo
Matth.10.
na iuuētus, sed melior senectus. Qui enim vsq; in finem per-
seuerauerit, hic saluus erit. Vnde nō perfunctorie de patriar
cha Abraham dictũ est quòd nutritus esset in senectute bo-
2.Ioan.1.
na. Et Ioannes senex cœpit scribere euangelium, vel episto-
las: qui cum refugeret apostolum se scribere, seniorem scri-
psit. Nec minor est æstimatus, cui cygnea quædam suppete-
ret gratia senectutis. Ipse vas electionis dominicæ scribens
ad Philemonem ait: Cum sis talis, vt Paulus senex, nunc au-
tem & vinctus Christi Iesu: obsecro te pro meo filio quē ge
nui in vinculis, Onesimo. Volens itaq; illi plurimum defer- B
re, seniori Paulo eum non iuueni comparauit: & ibi se senem
est gloriatus, vbi iam in vinculis tenebatur. Et videte di-
stantiam. Adolescens significatus est in alterius passione, se-
Acto.7.
nex in sua. Ibi vt adolescens, quia Iudæorum vestimenta ser
uabat, hic senex, vbi sui corporis exuuias exuebat. Denique
& Petrus ibi senex dicitur, vbi certamen est passionis. Cum
Ioan.21.
iunior, inquit, esses, cingebas te, & ambulabas vbi volebas.
Cum autem senueris, extēdes manus tuas, & alius te cinget,
& ducet quo tu non vis. Hoc autē dixit significans qua mor
te clarificaturus esset deum. Ante certamen iunior dicitur,
in certamine senex, qui omne certamen impleuerit. Hoc er
go dicit Dauid ille in iuuentute bellator, in senectute paci-
ficus: Iuuenis, inquit, fui: sed nolo me adhuc iuuenem putes.
Etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semē eius
Gala.3.
quærens panem.) Quod est semen iusti? Abrahæ dictæ sunt
promissiones, & semini eius. nō dicit, & seminibus: tanquàm
in multis, sed sicut in vno. Et semini tuo, quod est Christus.
Ibidem.4.
Audi iusti semen: Filioli mei, quos ego parturio donec for-
metur Christus in vobis. Et nunc si quis ex gētibus veniēs,
sermonem audiat nostrum, & dominus iuuare dignetur vt
formetur Christus in animo eius, quo partus fidei ferat: se-
men ei Christus erit. Illic in vtroque. Abraham itaque, & ge
nerationis pater erit secundum carnem, & is qui verbum do
mini pectoribus iustorum primus infuderit. Et ideo hoc se-
men Abrahæ panes istos quibus præbeatur corporalis ali-
monia, non requirit: quia habet panem iustitiæ, qui descen-
Ioan.8.
dit de cœlo. Sicut enim negantur filij Abrahæ qui opera A-
brahæ non fecerint: ita semen Abrahæ sunt, & inter filios re-
3.Reg.19.
cipiuntur, qui opus eius effecerint. Verũ Abrahæ semen He
lias, cui angelus alimenta præbebat, & in virtute escæ illius
quadraginta dierũ curriculis ambulabat. Nō requirebat istā
3.Reg.17.
corporis huius alimoniam verum semen Abrahæ cui panes
deferebantur de cœlo: denique corui ei quotidianum conui
uium ministrabant. Ita indigus erat omnium, vt nihil habe-
ret suum: & mittebatur vt victum aliis largiretur. Verũ se-
Danie.14.
men Daniel, cui inter leones posito aëria fercula per Aba-
cuc prophetam referta messorum epulis vehebantur. Est er
go panis angelorum, quem manducauit homo. Sic enim scri
Psal.77.
ptum est: Panem angelorum manducauit homo. Hic est pa-
Psalm.22.
nis de quo dixit Dauid: Domin⁹ pascit me, & nihil mihi de-
erit: in loco pascuę ibi me collocauit. Super aquam refectio-
nis educauit me. Bonus Dauid docuit me panem angelorũ,
& ipse me docuit aquam refectionis. Hæc refectio spiritua-
lis est, hæc refectio requies est mentis internæ. Bona aqua,
Ioan.7.
quæ peccatum lauat, mundat interna. Quæ sit aqua hæc, au-
diamus. Si quis, inquit, sitit, veniat ad me, & bibat. Qui cre-
dit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent
aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu quem incipiebant
accipere qui credituri erāt in eũ. Ergo nec hoc pane nec a-
qua refectionis indiget iustus, cui spirit⁹ sanctus est requies
& refectio. Quomodo aũt poterit īdigere, qui tota die mise
retur & fœnerat? Quid est quod fœnerat iustus? Non æs, nō
ferrum, nō plumbum, sed argentum igni examinatum. Hoc
defert ad mensam domini, & diuidit requirentibus: cui vnā,
A
cui duas, cui quinq; minas quotidie diuidit, & nunquàm de-
ficit. Sed fœnerationem audiuimus in lege reprehensam, di-
Deute.23.
cente Moyse: Non fœnerabis. Duplex est fœneratio: vna pe
cuniæ, altera gratiæ. Diuide vtramq;: quia scriptũ est: Si re-
Gene.3.
ctè offeras, nō rectè diuidas: peccasti: quiesce. Et tu rectè di
uide, ne pecces. Ipse Moyses doceat te diuidere, qui admo-
nuit rectè diuidendum: vt sequaris quod Abel egit, qui re-
ctè diuisit. fugias quod Cain parricida fecit, qui rectè diui-
1.Corin.12.
dere nesciebat. Diuidit ergo spiritus sanctus diuisiones, qui
operatur omnia diuidēs singulis prout vult. Ille prout vult,
tu prout potes, prout ingenio vales, diuide quādo lex de pe-
Deute.15.
cunia dicat, quando de gratia. Dixit enim tibi: Fœnerabis
gentibus, cuius dominus vsuras exigit: tu autem non mutua-
beris. Est & pecunia fœnoris, est & gratia, cuius dominus v-
suras exigit. Pecunia fœnoris, æs habet: gratia fidem cōfert.
Fœnerato ergo fidem gentibus, vt tibi abundet gratia. Tu
autē noli mutuari quasi indigus: sed quasi diues & locuples
fœnerato. Fœnerauit Petr⁹, fœnerauit Paulus, fœnerauit Io
B
annes euangelista, vel vterque, & non indiguit. hoc est, fœ-
nerarunt pecuniam Christi, non fœnerarunt pecunias ad v-
suram. Fœnera ergo, & noli desistere fœnerare. Audis quid
dicat scriptura: Tota die miseretur, & fœnerat. Iustus per
diem fœnerat, auarus in nocte. Gratia enim lucis est: auaritia
autem vsura tenebrarum est. Et ideo semen fœnerantis fi-
Psal.133.
dem, in benedictione erit, habens vtique præmium benedi-
ctionis. Declina à malo, & fac bonum: & inhabita in secula
seculorum: Quoniam dominus amat iudicium, & non dere-
linquet sanctos suos: in æternum conseruabuntur. Iniusti au-
tem punientur, & semen impiorum peribit. Iusti hæreditate
possidebunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super
eam.) His versiculis demōstrat propheta quòd pertineam⁹
ad dominum, & ipse arbiter cogitationum operationúmque
nostrarum sit, spectans merita singulorum, qui nihil sine iu-
dicio agit, sed malos & bonos actus iudicio discernit. Decli-
nandum ergo est à malo, & faciendum bonum. Ne bona ma
láque confundas, prius est vt crimine careas: postea vt inno-
C
centiæ fructum deferas, quo possis esse perpetuus. Noli pu-
tare quòd deum tua peccata prætereant. Sic enim pleriq; la-
buntur. Ipse vniuersa cernit & damnat, & impiorum semen
exterminat. Semen vtique non corporalis generationis, sed
mentis internę & impietatis successionem. Nam vtique Iob
de semine Esau genitus scripturæ testificatione signatur.
Quomodo ergo semen Esau periit in Iob, cum tātus iste vir
fuerit, vt venturum in terras dominum præuideret, qui cetũ
istius seculi diabolum subiugaret? Ergo hoc quęritur, ne ma
litia transfundatur in posteros. Hoc per baptismatis sacra-
mentum Christus operatur, vt exuat vnusquisque quod na
tus est, induat quod renatus. fiat non famulæ hæres, sed gra-
tiæ, vt perpetuum domicilium habitationis æternæ sibi pos-
sit adquirere. Qui autē habitare meruerit in seculum seculi,
& ipse honorificabit deum in secula seculorum. Vbi mora-
libus iustum instituit disciplinis, vt qualis deberet esse, te do
ceret, quæúe esset perfectæ forma iustitiæ. Ad sapientiam &
D
theoremata mentem vult eius assurgere: & excitat eius intē-
tionem, vt spectet intento corde cœlestia, & diuina intra se
voluat oracula, atque ad ea quæ complaceant deo, suum in-
formet affectum: sit meditatus in lege, nec vlla eum domini
mādata prętereant. Modos diuini sacramēti cognosce.) De-
nique ab hinc vide in præceptis sanctum prophetam assur-
gere: Os iusti meditabitur sapientiā, & lingua eius loquetur
iudicium: lex dei eius in corde ipsius. nec damnabit, inquit,
eum dominus, cum iudicabitur illi. Expecta dominũ, & cu-
stodi viam eius, & exaltabit te vt hæreditate possideas ter-
ram. cũ perierint peccatores, videbis. Vidi impiũ superex-
altatum & eleuatum vltra cedros Libani: & transiui, & ecce
non erat: & quęsiui eũ, & non est inuentus locus eius.) Supe-
riora moralia, hęc intelligibilia. Quod est iusti os quod me-
ditabitur sapientiā, nisi interior homo? Duo sunt enī homi-
nes in singulis: vnus interior, alter exterior. Interior cogitat
quæ mētis sunt, quæ mētis sunt loquitur. Exterior quæ sunt
corporis. Tamē adueniēs dominus vtrũq; cōiunxit, & duos
in vno homine cōdidit, ne diuersis sese impugnēt motibus,
sed inuicē sibi volũtatũ suarũ vnitate socientur. Ideo os iusti

meditabitur sapientiã. Iam enim & ipse exterior homo iusti in interioris hominis transfusus est disciplinam: & in eius cõformatus naturam, ipsius exercet officia, vt caro meditetur quod mentis internæ est. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi dicentem quia dominus Iesus trãsfigurauit corpus humilitatis nostræ, vt conforme fieret corpori gloriæ suæ. (Philip. 3.) Quis audeat dicere carnem sine peccato, carnem assumptam ex virgine, carnem spiritu dei in Mariam superueniente generatam, quæ in nullo discrepauit à sapientiæ disciplinis, interioris hominis exortem fuisse virtutũ, nec in vsus eius trãsire potuisse, cum supra hominem fuerit quòd tactu eius sanabantur ægroti, cæcis refundebatur aspectus, mortui resurgebant? Competenter ergo scriptum est: Os iusti meditabitur sapientiam: eò quòd totus homo sit spiritualis, non vtiq; terrenus. Qualis enim terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Abiit ergo terren', remãsit cœlestis. (1. Corin. 15.) Ideoq; in tempora redemptoris referens propheta, meditabitur, dixit: licet vnus è pluribus meditatur, scripserit. Nec abhorret à sensu, quia prophetarum spiritui futura pro præsentibus sunt. Alij putant os pro mente dictum. Pulchre autem istud exposuit nobis Salomõ dicens: Narratio iusti semper sapientia: stultus autẽ sicut Luna immutatur. id est, quòd sæpe varietur, nec in sua perseueret sententia, & tanq̃ in tenebris lumen videatur offundere, nec tenere. (Eccli. 27.) Sit ergo nobis semper in corde & ore meditatio sapientiæ, & lingua tua loquatur iudicium, lex dei tui in corde tuo sit. Ideo tibi dicit scriptura: Loqueris in illis sedens in domo, ambulans in via, dormitans, resurgens. (Prouer. 6.) Loquamur ergo dominũ Iesum, quia ipse est sapiẽtia, ipse est verbum, & verbum dei. Nam & hoc scriptum est: Aperi os tuum verbo dei. Ipsum spirat, qui sermones eius resonat, & verba meditatur. Ipsum semper loquamur. Cum de sapiẽtia loquimur, ipse est. Cum de virtute loquimur, ipse est. Cum de iustitia loquimur, ipse est. Cũ de pace loquimur, ipse est. Cum de veritate & vita & redẽptione loquimur', ipse est. Aperi os tuum dei verbo. Scriptum est: Tu aperi, ille loquetur. Ideo dixit Dauid: Audiam quid loquatur in me dominus. (Psal. 84.) Et ipse dei filius dicit: Aperi os tuum, & adimplebo illud. Sed non omnes vt Salomon possunt percipere sapientiæ perfectionẽ: non omnes vt Daniel. Omnibus tamẽ pro possibilitate infunditur spiritus sapiẽtiæ, sed omnib' qui fideles sunt. Si credas, habes spiritũ sapientiæ. Ideo Sapiẽs dicit: Credidi: propter quod locutus sum. (Psalm. 115.) Cũ credideris, accipies loquendi gratiã. Et qui credit, redimitur: & qui orat, redimitur, si pie intẽdat orationibus, & in oratione assiduus sit. Diẽ præueniat, noctẽ frequentet, soli matutinus occurrat, vt ante ipse illuminetur à Christo, q̃ terra solis exortu. Et qui psallit, redimitur: & qui cõpungitur, redimitur. Ideo semper meditare, semp loquere quæ dei sunt, sedẽs in domo. Domũ possumus accipere ecclesiã, possumus accipere domũ interiorẽ in nobis: vt intra nos loquamur. Sedent iudices in Hierusalẽ: sederunt sedes in iudicio. Sedit etiã iudicũ consiliũ, & libri aperti sunt, propheta dicit. & tu cũ consilio omnia fac. Cũ consilio de factis tuis iudica: cũ consilio vinum bibe: cũ consilio loquere, vt effugias peccatũ, ne incidas per multiloquium. Sedens loquere tecũ, quasi qui iudices. In via loquere, ne vnq̃ vaces. In via loqueris, si in Christo loquaris, quia via Christus est. In via loquere tibi, loquere Christo. Audi quomodo illi loquaris. Volo, inquit, viros in omni loco orare, leuãtes puras manus, sine ira & disceptatione. (1. Timo. 2.) Loquere ò homo dormitãs: ne tibi somnus mortis obrepat. Audi quomodo dormitãs loquaris. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inueniã locũ domino, tabernaculum deo Iacob. (Psalm. 131.) Vince naturam diligentia, exclude corporis somnum. Naturam nobis formare non possumus, possumus diligentiam. Homo erat Dauid: indulgebat aliquid somno per noctem, sed excludebat somnum lauans per singulas noctes lectum suum, & lachrymis irrigans stratũ suum. (Psalm. 6.) Ideo memor erat in stratu suo semper domini sui, & in ipso meditabatur vt diluculum præueniret, & in tenebris ei illucesceret Christus dicens: Surge qui dormis. (Ephe. 5.) Nam in omnibus hæc gratia est: sed potest esse & in pluribus diligentia. Ne igitur expectes vt excitet te Christus, sed potius Christum excita. Excitat eum qui de ipso dormitans cogitat. Si tu illum excitaueris, & ipse te excitabit à somno, resuscitabit à morte, dicẽs tibi: Exurge à mortuis. Cũ surges ergo vel resurges, ipsum loquere, vt impleas quod iuberis. Audi quomodo te Christus excitet. Anima tua dicit: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. (Cantic. 5.) Et Christus ait: Aperi mihi soror mea sponsa. Audi quomodo tu exsuscites Christũ. Anima dicit, Adiuraui vos filiæ Hierusalem, si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem. (Cantic. 5.) Charitas Christus est. Audi etiam quomodo dormiens loquaris. Ego dormio, & cor meum vigilat. (Ibidem.) Hæc communiter. Attolle nunc paulo altius mentem tuam. Loquere sedẽs in domo, in hac terrestri domo huius habitationis, quæ dissoluitur, in qua peregrinamur à domino. (2. Corin. 5.) In corpore enim isto positi, dum superuestiri magis quàm expoliari volum', exulamus à Christo, & grauiter ingemiscimus. In hac sedẽs ergo confitere peccata tua: quia sedisti, & non stetisti, & nõ dixisti, Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. (Psalm. 121.) Loquere magis, & noli occultare delicta. Loquere sedens, vt audias dicentem: Surgite postquàm sederitis, qui manducatis panem doloris. (Psal. 126.) Loquere in via ambulans, id est, carpens vitę istius cursum. Hic loquere, ne illic obmutescas: sicut ille obmutuit qui angelo Christi ante nõ credidit: postea tamen cum credidisset, vocem recepit. (Luce 1.) Loquere dormiens & quiescens, consepultus in Christo, vt cum ipso in nouitate vitæ resurgas. Loquere etiam sepultus in tumulo: sicut loquebantur animæ sanctorum petentes de mortis authore vindictam: Vsquequo domine sanctus & verus non iudicas & vindicas sanguinem nostrum? (Apoca. 6.) Loquere postremo cum surgis, sicut docuit ille qui dixit: Ego dormiui, & quieui, & resurrexi: quoniam dominus suscipiet me. (Psalm. 3.) Et illic ergo os iusti meditabitur sapientiam, donec ad sublimiora tabernaculi secreta cœlestis, ac sacræ plena iucunditatis atque lætitiæ ipse perueniat: quemadmodum scriptura nos docuit, dicente Dauid: Hæc recordatus sum, & effudi super me animam meam: quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum dei. (Psalm. 41.) In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. Ergo & sedentes in hac corporea domo, & egressi hinc, atque ambulantes in via, cũ rapiemur, si meremur, obuiam Christo: & dormientes loquemur. Accipe tertiam ἀναγωγὴν qua se anima eleuat iusti. Est enim quidam spiritalis somnus intelligendus, de quo Salomon ait: Si enim sedeas, sine timore sedebis. si dormias, suauiter requiesces, & nõ timebis pauorem qui superueniet tibi, neque impetus impiorum superuenientes tibi. (Prouer. 3.) Cum suauitate requiesces, & pauorem & superueniẽtes impiorũ impet' nõ timebis, si lingua tua loquatur iudiciũ dei, & semper illud ante oculos habeas, vt peccato locum nullum relinquas: & noueris quod delicti precium supplicij retributione soluetur. Ipse enim hoc in nonagesimo interpretatus est Psalmo, dicens. Non timebis à timore nocturno, & à sagitta volante per diem: à negocio perambulante in tenebris: ab occursu & dæmonio meridiano. Cadent à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis. Iustus enim cum loquitur iudicium dei, vel cum loquitur quæ iusta sunt, & veri plena iudicij: non cum iracundia loquitur, non ex animi mœrentis afflictione, non ex dolore, non ex aliqua passione, sed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate vt non propendeat affectu, sed quæ loquitur, vero pendat examine. Iudicat enim quæ dicenda sint, vel non promenda. Cui simile est illud, labia sapiẽtium alligata sunt sensu. (Prou. 15.) eò quòd omnia quę loquuntur, vero sensui conuenire videantur, & sensus sui prudentia intelligant quæ loqui debeant vel taceri: vt quæ silenda sunt, cohibeant claustro quodam nexúque labiorũ. In iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula resoluantur. Merito ergo præmisit: Os iusti meditabitur sapientiam. Meditatio enim diuturna plenum poterit habere iudicium: quod loquetur iustus in tempore cum ea quæ perfecta sunt, facie ad faciem viderit. Nunc enim de iis quæ nõ comprehendimus, loqui vera non possumus. Denique nec Paulus præsumpsit dicere, qui raptus in paradisum audiuit secreta cœlestia: sed volens non in iis errare quæ diceret,

ait:

Roma.11.

ait: Quam inſcrutabilia ſunt iudicia dei, & inueſtigabiles A viæ eius. Nunc autem abſolutus corpore, forſitan inueſtigabilium viarum genera, & iudicia eius, quæ ſicut abyſſus multa ſunt, comprehendit. Adhuc iuſtitiæ forma deſcribitur, & augetur, dicẽte ſcriptura: Lex dei eius in corde ipſius, & nõ ſupplantabũtur greſſus eius.) In corde iuſti lex dei eſt. Quæ lex? Non ſcripta, ſed naturalis. Iuſto enim non eſt lex poſita, ſed iniuſto. In corde eius lex eſt nõ perfunctoriè, ſicut in labiis Iudæorum. Corde enim creditur ad iuſtitiã. Qui credit, & loquitur: qui autẽ loquitur, non cõtinuo credit. Denique non credidit populus, de quo dictum eſt: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe eſt à me. Si igitur gẽtes cum ea quæ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex, cognoſcẽtes quæ ſequi debeant vel cauere: quãto magis fidelis & iuſtus, qui ad imaginem & ſimilitudinem dei viuit, decora nouit & honeſta decernere, & vti legitimo quodã naturalis ſapientiæ gubernaculo, ne eius ſupplantentur veſtigia, ſicut Eſau, quẽ propter gulæ auiditatem frater ſupplantauit vt caderet, atq; in mortẽ veſtigia eius effudit. Quo magis iuſtus eſt quiſq;, eo magis illi inſidiatur inimicus: & ideo ait ſcriptura: Conſiderat peccator iuſtum, & quærit perdere eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eũ cum iudicabitur illi. Vidẽs ergo peccator quia iuſtus in ore ſuo loquitur, in corde meditatur ſapientiam, quia in lingua ſua iudicium loquitur, quia in corde ſuo legem domini cuſtodit: mortem peccati ei conatur inferre: ſed dominus tuetur eum. Et ideo nõ timeamus inſidias peccatoris: quoniam deus pro nobis eſt. Si ergo deus pro nobis: quis contra nos? Propterea non derelinquet iuſtum ſuum deus, nec damnabit eum cum habuerit de ipſo iudicium. Verus enim iudex eſt: & ideo iuſtitia non poteſt periclitari. Vnde & Aquila dixit: Nec damnabit eum in iudicando eo. Symmachus: Nec damnabit eum iudicatur iuſtus. Sed quia ſeptuaginta viri ſic poſuerunt, Cum iudicabitur illi: putamus quòd ad illud reſpexerit, quia ſcriptum eſt: Quoniam ipſe dominus veniet in iudicium. Sed in quod iudicium? Audi dicentem: Tibi ſoli peccaui, & malum corã te feci, vt iuſtificeris in ſermonib' tuis, & vincas cũ iudicaris. Ideo ergo præbet ſe dominus audiendũ, vt de ſe iudicetur: quo magis vincat. Quomodo ſe præbeat, audi: Populus meus, quid feci tibi? aut in quo cõtriſtaui te? aut quid moleſtus tibi fui? Reſpõde mihi. Quia ex Aegypto eduxi te? & de domo ſeruitutis liberaui te? Et alibi: Ego ſum ego ſum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor eſto, & iudicemur. Graue hoc iudiciũ cum dominus de ſe poſtulat cõtra hominem iudicari. Quid enim reſpõdeas ei qui vniuerſa tibi cõtulit, omnibus te præfecit? Subiecit tibi Aegyptios, ad quos hoſpes adueneras, inſectantes poſtea mari merſit. Ille tuos deleuit hoſtes, atque ſubuertit. Ille te creauit & condidit, ille ſuo ſanguine te redemit: & tu tradis te vt ſeruias eius inimico? Ille tibi omnia peccata dimiſit, & tu grauiora committis? Vocabit te, in iudicium venies: quid reſponſurus es ei qui niſi iterũ tibi donet, periſti? Ideoq; videns ſanctus Dauid hac quadã moralitate dei amplius ſe grauari, iudicium refugit, miſericordiam poſcit, dicens: Et ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Cõfitetur ſe in tenebris ſicut mortuum ſeculi collocatum. Caute ſicut mortuum ſeculi dixit, non mortuum. Nõ enim mortui ſeculi, ſunt qui moriuntur in Chriſto. Illi autẽ ſunt mortui ſeculi, qui omnem vitam ſuam qua vixerunt in ſeculo, in interitu & morte conſtituunt. Et ideo quaſi deſperatus ad remedium confugit, dicens: Cito exaudi me domine, quia defecit ſpiritus meus. Talis enim iudicij propoſita ſibi oblatione defecit, in quo examinanda veritas foret potius quàm miſericordia conferenda. Tamen tam pius eſt dominus vt etſi nemo iuſtificetur in conſpectu eius viuens, (quis enim quamuis iuſtus non obnoxius eſt peccato? aut cuius talis eſt vita, vt digna iudicetur dei ſimilitudine?) vtique ad imaginem & ſimilitudinem dei factus, debet ſicut deus ſine peccato eſt, ita & is qui ad imaginem eius eſt, ſine peccato eſſe. Qua ergo dignus eſt pœna qui gratiam tantam dominicæ operationis, & ſimilitudinem diuini decoris amiſit? Sed quia miſericors eſt: etiã ſi ipſe ſe iudicio ſubiiciat, iuſtũ

1.Timo.1.

Roma.10.

Eſaiæ.29.

Roma.2.

Gene.25.

Roma.8.

Pſal.50.

Michea.6.

Eſaiæ.43.

Pſal.142.

Ibidem.

tamen non iudicat, ſed iniuſtum. Iuſto parcit, quaſi conditionis fragilitate peccanti: iniuſtum punit, quaſi qui deteſtetur ingratum. Deinde etiã ſi multa habeas opera iuſtitiæ, noli eſſe impatiens, atque arrogans, quo præmia tibi iuſtitiæ in hoc ſeculo exiſtimes flagitanda, aut indigne tibi aduerſa accidiſſe aliqua conqueraris. Quamdiu enim viuis, certamen tibi debetur, non præmium. Expecta ergo vel auxiliatorem dominum vel remuneratorem: & cuſtodi vias eius. Hoc eſt expectare, eius quem expectandum putas, mandata conſeruare. Etſi conteraris, etſi affligaris, etſi ægritudine deficias, tamen expecta dominum: non te confundet ſpes. Veniet dominus, & exaltabit te, vt hæreditate poſſideas terrã.) Liquet ſuperiorem eſſe terram, non iſtam in valle terrenam: ſed illã quæ eſt repromiſſionis æternæ: in qua quicunque conſtituitur, exaltatur à domino. Videbis autem cum pereunt peccatores. Tunc enim iuſtorum remuneratio erit, cum iudicium fuerit de meritis impiorum. Sed nõ vno genere pereunt peccatores. Ante tibi pereunt, ſi eorum potentiam diuitias non mireris. Si non te moueat cum eos honoribus, liberis, amicis B abundare cognoueris. Hæc enim ſeculi ſunt, & ſeculum ſeculari ſubiacet malignitati: & princeps mundi iis qui ſibi ſeruiunt, fauet, ſecundum illud: Omnia tibi dabo ſi procidens adoraueris me. Quid quæris vt ea tibi dentur, cum ipſe impius qui dat, in eis diutius eſſe non poſſit? Tranſit etiam ipſe: quomodo poſſunt non tranſire quæ contulit? Tu modo conſtantem animum gere, iuſtitiam tene, nemo te moueat, & videbis nihil eſſe impium. Denique audi dicentem: Vidi impium ſuperexaltatum & eleuatum ſuper cedros Libani: & tranſiui, & ecce non erat. Vidi eum in ſeculo hoc, vidi oculis corporis. Vidi etiam eleuantem ſe & ſuperexaltantem ſermonibus ſuis, æſtimantem ſe aliquid eſſe, qui nihil eſt. Quomodo ſe ſuperexaltat? Ponam, inquit, thronum meum ſuper nubes: & ero ſimilis altiſſimo. Exaltat ſe, vt videas eum ſicut cedros Libani ſuperexaltatas. & ipſæ altæ ſunt, & in monte ſunt altiſſimo. Merito ergo ſuperexaltatæ ſunt: & ſuperexaltatus videtur impius, qui ſe in illo monte conſtituit, de quo ſcriptum eſt: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic mõti, Tollere, & iactare in mare. Huic, Cui? Dæmonio, inquit, à quo iſte inuaſus fuerat & oppreſſus, quem miramini eſſe ſanatum. Adeo charitatem magis habet in Chriſto, quàm poteſtatem in diabolo. Vides cedrum in monte altiſſimo ſuperexaltatam: ſed vento frangitur, ſed igni exuritur, ſed vetuſtate diſſoluitur. Ita eſt diues in ſeculo. Fulget quidem ſplendore quodam gratiæ ſecularis vt Libanus. Nixus eſt mundi potentia, opibus & diuitiis exultat. Videtur tibi aliquid eſſe antequàm dicas, Tranſiens videbo. Sicut enim Moyſes animo & mente tranſiuit materialia, & deum vidit: ita & tu ſi tranſeas hinc, ad dei gratiã veſtigium tuæ mentis attollens: videbis eum nihil eſſe qui in hac terra ſibi potentiſſimus videbatur. Ideo animæ tuæ dicit, menti tuæ dicit deus verbum: Ades huc à Libano ſponſa, ades huc à Libano: tranſibis & pertranſibis. Si trãſeas ſecularia, pertranſies ad paradiſum. Audi tranſeuntem: Memento mei domine cum veneris in regnum tuum. Audi iterum pertrãſeuntem. Amen amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiſo. Quid eſt, Ecce non erat? In principio vtique verbum erat. Et qui verbum videt, qui particeps verbi eſt, vtique D & ipſe eſt: quia verbum dei ſemper eſt. Et ſermo qui de ipſo eſt, non eſt, eſt & non, ſed eſt: & manet in eo qui ſequitur deum. Qui autem neſcit verbum, non eſt: quia non adhæret ei qui dixit, Ego ſum, qui ſum. Qui autem adhæret ei, vnus ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus, ibi & vita. Ideo tibi dicit ſcriptura de deo: Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ nõ ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Hoc eſt, vocat gentes quæ non erant, tanquam populum ſuum qui erat. Erant enim patres noſtri, qui erant electi dei. Et alibi dicitur: Cognouit dominus qui ſunt ipſius: non cognoſcit eos qui non ſunt. Et Heſter ait: Non des virgam regni tui iis qui nõ ſunt. Rectè ergo iuſtus dicit: Et tranſiui, & ecce non erat. Hoc eſt, vidi eũ ſuperexaltatum in ſeculo antequam conſiderarẽ quia nihil eſt ſeculum. Vbi autem tranſiui mente ſupra mundum, vidi quia iam nõ erat qui ante erat ſuperexaltatus in hoc mũdo. Et tu ſi iuſtus es, tranſi à præſentibus ad ea quæ futura ſunt: & tranſi-

Math.4.

Gala.6.

Eſaiæ.14.

Math.17.

Exodi.3.

Lucæ.23.

Exodi.3.

1.Corin.6.

Roma.4.

2.Timo.2.

& transibũt tibi præsentia. Cœlum & terra transibunt: verba autem mea non præteribunt. Iusto ergo omnia transeũt. Trãsit impius, similis vanitati, & dies eius sicut vmbra prætereunt. Nec solum prætereũt iusto præsentia, sed etiam cũ ad ea quæ sunt futura intenderit, iam ista prætereunt. Vide quomodo iusto præsentia prætereunt. Vtique temporibus Dauid prophetę synagoga erat, ecclesia ex gẽtib' nõ erat: & idem futuris quasi præsentibus dicit: Benedicite gentes deum nostrum. Deinde supra ait: Ascendit deus in iubilatione. Transiuit perfidiæ ventura tempora, non ætate, sed mente, & resurrectionem domini multo pòst seculo futurã pia fidei deuotione celebrauit, dicens, Psallite deo nostro, psallite, psallite regi nostro, psallite. Quasi interesset ipsis Christi & ecclesiæ nuptialis copulæ sacramẽtis, ita tripudiat & gaudet. Caussam quoq; celebritatis expressit dicẽs, Regnabit dominus super omnem terram. Ergo si nos prætereamus: & illa præterisse quæ futura sunt, nobis videtur, vt si in nauigando terram prætereas, illam quoque videas præterire, & quasi à te discedere. Sæpe nautæ maximè in tempestate fugiunt terram. Et tamen cum eam fugiunt nauigãtes, ipsa potius fugere videtur à nauigãtibus. Et tu si fugias mũdum hunc, & ipse te effugiet. Si prętereas terram hanc, & ipsa te præterit. Et tu in mari hoc nauigas, & in hoc seculo fluctuas. Fuge terram, saxa habet, lapides habet, sicut scriptum est, Lapides de via proiicite. Si festines per aëriũ hoc profundum ad portum diuinæ voluntatis, videbis tibi hæc omnia præterisse. Quid enim interest vtrum pręterierint, an tibi ea iudices præterisse? Est & alius impius qui videtur exaltatus & eleuatus super cedros Libani: & si trãseas, nõ erit, nec locum eius inuenies. Vide mihi scribam Iudaicum reddentem seriem veterum scripturarum, sed non sequentem. Audis quia labiis reddit, miraris vt doctũ. Interrogas quid sentiat. Respondet secundum literam, percurrit historiam. Supexaltatus videtur tibi & eleuat' si literã cogites. Trãsi ad intelligentiam spiritalem, quia lex spiritalis est. Vides illum nihil esse, tum dicis, Vidi impium superexaltatum, & transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Quæsiui eum vbi esse debuerat: vbi vita est, non illum inueni. Non erat ibi vbi vita erat, quia mortuus erat: & ideo nec locus eius inuẽtus est. Qui enĩ mortui locus, qui non erat, nec fuit vnquam? Non enim fuit, qui in litera erat. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Quæsiui ergo eum, vt inuenirem, ille se non præbuit vt inueniretur. Hoc est, ego eum volui cõuertere: ille se mihi præbere noluit vt conuerteretur. Feci quæ erant quęrentis: ille refugit ea quæ esse debuerant reuertẽtis. Denique anima quæ cõuerti vult, verbum requirit: & cum inuenerit, dicit: Tenui eum, & non dimittam eum. hoc est dei filium, dei verbum. Iniustum autem, qui sanari noluit, quæsiui eum, & non inueni eum: & ideo non illum imiteris. Custodi innocentiam, & vide æquitatem. Qui custodit innocẽtiam, æquitatem videt: quoniam qui mundus est, deum videt, cuius virga recta est, directa iustitia, vt auersetur eos qui declinauerint ad studia prauitatis. Bona innocentia, quæ deum videt. Denique alij posuerunt, Custodi perfectionem. Perfectus est enim qui malitiã nescit, nec dolum nouit. Ideo, inquit, custodi perfectionem, quia sunt reliquiæ homini pacifico.) Reliquiæ dicũtur hominis de corpore mortui, de eius exuuiis. Ideo reliquiæ, quia post mortem hominis videntur superesse. Supersunt enim quæ seruantur ad resurrectionem. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionẽ, & hoc mortale induere immortalitatem. Ergo magis reliquiæ sunt homini spes resurrectionis, & fides conuersionis, & gratia dilectionis: quoniam impij non resurgunt in iudicium. Vita autem iustorum nota est deo, & iudicio domini comprobatur. Huic loco pulchre illud conuenit: Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Iniusti autem disperibunt: reliquiæ impiorum interibunt.) Iustorum reliquiæ virtutes sunt: impiorum reliquiæ, improbitas, atque perfidiæ peccatum. Ea delebuntur vt non sint. Salus autem iustorum à domino:) nõ à seculo, non ab elemento. Cœlum & terra præteribunt. Non committo salutem meam cœlo, quia & ipsum præterit, quia de pluribus cœlis dictum est: Ipsi peribunt, tu autem permanes. Deo soli cõmitto, qui permanet, qui potest peccata donare, vt protector meus sit in tempore tribulationis, & adiuuet me, & liberet me, & eripiat me à peccatoribus iudicij sui tempore: & saluum me faciat, quoniã speraui in eũ. In ipsum solum speraui. Non vult enim nos & sibi & alij seruire. Qui ipsi soli seruit, liberatur: quoniã ipsi est laus, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Matth.24. Psalm.143. Psal.46. Ibidem. Psal.36. 2.Corin.3. Cantic.3. 1.Corin.15. Psalm.1. Roma.11. Matth.24. Psal.101.

In Psalmi xxxvij. enarrationem præfatio.

DE pœnitentia duos iamdudum scripsi libellos: & iterum scribendum arbitror. Primum, quia velle est vel quotidie veniam delictorum precari: deinde quoniam in illis duobus libellis, adhortatio pœnitentiæ vel profectus est, si geratur. Nunc autem quemadmodum agi pœnitentia debeat, exprimendum est. Nihil enim prodest agere, nisi ita agatur vt oportet. In quo sanctus Dauid sequendum nobis proposuit magisterium, qui ideo mihi videtur gustasse peccatũ, vt doceret quemadmodum peccatum posset aboleri. Vnde enim medicina nisi de vulnere sumpsit exordiũ? Dum prima ætas generis humani docet alios quod sibi profuit, & quemadmodum vulnus suum sanauerit, aliis ostendit. Vsus artem fecit, & ægritudo magisterium. Ipsa est enim prima & valida secta medicinæ quam experientia non coniectura formauit. Ideoque ab experientia, ἐμπειρικοὶ primo medici sunt vocati, & ex ea secta cæteræ deriuatæ sunt, atque ab ea vsum quendam suæ sumpsere virtutis. Quid autẽ est ad cohortationẽ pœnitẽtiæ validius, quod sanctus propheta Dauid peccatorũ nostrorũ nos docuit pœnitere? Quis enĩ dedignetur humiliare se deo, cũ rex se humiliauerit? Aut quis dubitet affligere animã suam, cum Propheta tãtus afflixerit, soluẽs preciũ lachrymarũ pro redẽptione peccati? Et quanuis toto scriptorũ suorũ corpore gerendæ pœnitẽtiæ pręcepta diffuderit (quis enim eius psalmus non medicamentũ est consciẽtiæ peccatricis, cum alibi queadmodũ impulsus sit, alibi queadmodũ conturbatus, ostẽderit, vt non solum queadmodũ sint sanãda, sed etiã quemadmodum cauenda vulnera, demonstraret, & suo nos doceret exemplo? quis autem stare se credat, vbi lapsus est etiam fortior?) tamen in tricesimo septimo psalmo maiorem vim doloris interni, & lamentabilis deplorationis expressit. Denique in exordio ipse nos titulus admonet huiusmodi præcepta formari. Sic enim legimus: In commemorationem, inquit, diei sabbati psalmus Dauid.) Plena enim est definitio pœnitentiæ, commemoratio delictorum, vt vnusquisque peccata sua velut quodam quotidiani sermonis castiget flagello, & commissa sibi flagitia condemnet. Sic enim docemur dicente domino: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Et Apostolus ait: Ore cõfessio fit ad salutem. Sed forte moueat quia non dixit peccatorum commemorationẽ, sed diei sabbati, aut (sicut alius habet) sabbatorum. Quid est ergo sabbatum, nisi requies futurorum, leuamẽ præsentium, quo lex iubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ sunt grauiora onera, nisi nostra peccata? Hæc deponantur in sabbatorum diebus: hoc est, in hoc vitæ istius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur, sex diebus mundus iste formatus est, septimo die requieuit dominus ab opere suo: qui in nostra mansuetudine requiescit: sicut ipse dixit: Super quem requiescam, nisi supra humilem & mansuetum? Absolue ergo omni sabbato & alleua põdus errorum, vt secur' ad illius futuri sabbati requiẽ peruenire merearis. Nam si hinc peccata grauia portaueris, illic requiem nõ habebis. Exonera igitur tuã mentẽ, reiice omnia quibus consciẽtia grauatur & premitur, ne fiat fuga tua hyeme vel sabbato. Vita hæc in labore est, illa in requie. Leuiorẽ te seculi huius reperiat consummatio, ne oneratus peccatis fugere nõ possis. Ante fuge, vt præuenias. Fugit seculum, qui seculi illecebris non tenetur, qui se omni cura eius absoluit. Fuge etiã futuram, hoc est iudicij diẽ. Fugit eã qui egerit pœnitentiã. Sic enim definiuit baptista Ioannes, dicẽs: Generatio viperarũ, quis vobis demonstrauit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitẽtię. Audistis hodie legi quia Ioãnes baptizabat in Enon iuxta Salim. Enon dicitur oculus

Esaie.43. Roma.10. Esaie.66. Matth.24. Lucæ.3.

lus suppliciorũ, Salim ipse ascendens. Hoc habet interpreta- A tio. Qui ergo baptizari eligit, supplicia præuidet. Et ideo cõ fugit ad baptismatis sacramentũ, vt peccatũ omne deponat, ne obnoxius incipiat esse suppliciis. Et forte supplicia præuidet qui baptizatur baptismo pœnitẽtię. At vero ille gratiã spectat, qui baptizatur in Christo. Baptismus ergo Ioannis, oculus suppliciorũ est: baptismus Christi, oculus gratiarum. Tametsi in Enon baptizabat Ioannes, iuxta ascendentẽ baptizabat. Hoc enim & ista habet interpretatio, vt Salim dicatur ipse ascendens. Proximus ergo erat Christo, qui eius nunciabat aduentũ. Etenim filius hominis qui descendit de cœlo, ipse est & qui ascendit in cœlũ, vt impleret omnia. Sed quia qualis cœlestis, tales & cœlestes: ille ascendit in cœlum, qui terrena deponens consepelitur in Christo, vt cũ Christo resurgat à morte peccati ad nouitatẽ vitę, hęreditatisq; consortium, vt fiat sicut scriptũ est, dei hæres, Christi cohæres. Vera ergo medicina est gerere pœnitentiã: quæ tunc legitime prædicata est, quando medicus venit è cœlo qui nõ exasperaret vulnera, sed sanaret. Bon⁹ medicus, qui docuit quẽadmodum in hac terra corporis nostri remedia quærerem⁹, B cum flos nobis herbæ salutaris orietur, qui de peccato dãnauit peccatũ in carne. Antidotum ergo facta est caro, quæ erat venenum antè peccati, quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotũ caro. Dei verbum factũ est caro, misit manum in cauernam aspidum: venenũ euacuauit, peccatum abstulit. id est, de peccato damnauit peccatum in carne. Et vt hoc possit plenius cõsiderari, ipsum apostoli capitulũ recenseamus. Nanque ita scriptum est: Deus mittens filium suum in similitudinẽ carnis peccati, de peccato damnauit peccatũ in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, vt non secundum carnem ambulemus, sed secundũ spiritũ. Venit ergo dei filius in similitudine carnis peccati. Non vtique in similitudine carnis venit, qui verã carnẽ suscepit, sed in similitudine carnis peccati, id est carnis peccatricis. Facta enim erat fraude & veneno infusa serpẽtis caro nostra caro peccati. Postquã est obnoxia facta peccato, facta erat caro mortis: quia erat morti debita. Huius carnis iam reæ, iam C præiudicatæ similitudinẽ Christus in sua carne suscepit: quia etsi naturalem substantiã carnis huius susceperat, non tamen contagia vlla susceperat, nec in iniquitatibus cõceptus, & natus est in delictis, qui nõ ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed de spiritu natus ex virgine est. Quid ergo est, De peccato damnauit peccatũ in carne? Verum de similitudine carnis peccati: an quia peccata nostra Christus non vsu sed qualitate suscepit: nõ crimine, sed suæ misericordiæ sacramẽto, & peccatum pro nobis factus est, qui peccatum ipse non fecit? An vero quia de ista carne peccati, hoc est nostra hac obnoxia & præiudicata damnauit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne positi non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum? Peccatum quippe est secundum carnem ambulare, quia luxui & voluptatibus & lasciuiis & carnis cupiditatibus viuit qui secundum carnis sapientiam conuersatur. Sapientia enim carnis inimica est deo. Vnde qui in carne sunt, deo placere D non possunt. Ideoque peccatum damnat de peccato, qui se à carnis vitiis abluendo, secundum spiritum viuit, totus deo deditus, & cœlestibus intentus oraculis, propter quod Christus aduenit, vt non suam, id est carnis, sed dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum sequatur, vt faciat quę placent deo, & carnis suæ comprimat appetentiam: imitator est Christi. Quid senserimus, expressimus. Qui legis, elige quid sequaris. Nullus error, vbi simplex pietatis affectus, atque omnis fidelis est sensus. Damnauit peccatum Christus suscipiendo similitudinem carnis peccati, vt delicta nostræ carnis aboleret. Damnauit peccatum, vt peccata nostra in sua carne crucifigeret, factus pro nobis ipse peccatum, vt nos in ipso essemus iustitia dei, qui eramus captiuitas mortis, & præda serpentis. Ergo pietatis est susceptio peccatorum ista, non criminis. Per hoc peccatum nos deus æternis absoluit, qui filio suo proprio nõ pepercit, & peccatũ eũ fecit esse pro nobis. Deinde damnauit peccatum Christus in carne de ipsa carne peccati, quæ iudicabili quodam vigore & auctoritate censoria odit vitia quæ amare consueuerat, & horret impudicitiam, quam voluptatem putabat. Segregat se à lasciuiis, abdicat à cupiditatibus, renunciat criminibus atque flagitiis, p[illegible]sat auaritiam, quæ virilitatem quandam carnis effœminat. [illegible] tibi illum Christi imitatorẽ, & ipsum de peccato peccat[illegible]n in carne damnantem. Sic curro, inquit, non vt i[illegible]ncertum: sic luctor, non vt aera cædens: sed castigo corpus meum, & seruituti redigo: ne cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Non superfluo (vt arbitror) euagati sumus: quia & hoc ad medicinam hominis pertinebat: cui medicinæ prospiciens deus, sicut terram istam salubres hærbarum atque arborum succos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur: ita etiã præceptis salutaribus repleuit diuinarum seriem scripturarum, quibus infirmitas animæ sanaretur. Itaque quàm graue est vt muta animalia medicari sibi nouerint, & vulneribus suis herbas salubres requirant, deligere non refutent: & hominum industria non requirat, quibus etiam medicus est missus qui medicinæ salutaris in veteribus scripturis semina demonstraret, & noua ipse deferret? Quàm multa itaque salubria sunt quæ noxia perfunctorie iudicantur? De ipsa terra sumamus exẽpla. Serpẽs alit venenũ, morsus noxios habet, vulnerat carnẽ: sed in ipso quoque eius veneno antidotum reperies, si requiras. Denique caro exuritur, cuius puluere theriaca conficitur: qua veneni vis consueuit hebetari, vt nocere nõ possit. Non terra ergo in vitio, quæ serpentem generat: sed ille qui nescit cauere serpentem. Ipse serpens potest tibi prodesse, si intelligas: immo si medici præcepta non spernas, imitandum disce quem putas esse fugiendum. Estote, inquit, astuti sicut serpẽtes, & simplices sicut columbæ. Serua caput tuum sicut serpens: & si laceratus toto corpore fueris, reuiuisces. Caput tuum Christus est, quia caput ipse est viri. Si seruaueris fidem, & si mortuus fueris sicut serpens, & tu resurges. Imitare serpentem, qui exteriorem suum exuit, vt renouetur interior. Imitare serpentem, qui venenum suum euomit. Beatus & tu si cogitationes tuas malas euomas, & malitiæ tuæ venena deponas. Celebris sermo est, & scriptorum auctoritate robustus, serpentem aquis appropinquantem sibilo sibi fœminæ anguis sponsare concubitus: illam propriæ consulentem saluti, ea spondere lege petitos coitus sui vsus, si serpens venenum euomat: captúmque obedire iussis, arma deponere, ac proprij more conuentus caput ori eius inserere: atq; vbi calescere cœperit cõsuetudo: seu naturę quadam violentia, seu libidinis ardore fœminam stringere ora, morsúsq; libidinis osculis premere, atq; ita caput serpentis abscidi. Nõne in natura serpẽtis mysteriũ fidei recognoscis? Serpẽs ille paradisi prior fœminã ad culpæ adulteriũ prouocauit: sed vbi venenũ eius effusum est in hunc mundũ, soboles illius fœminæ circunuentionẽ parentis, & fraudẽ vlta serpẽtis, armis eũ suis exuit, & caput illius amputauit. Quòd si venena præualuerint, & peccatũ in quo est aculeus mortis, irrepserit: vtere medicorũ exẽplo, vt tibi serpẽs vel sero moriatur. Cõteras eius venenũ, corpúsq; comminuas, & admixtum salutaribus succis noueris temperandum, vt non solum vim suam & virus amittat, sed etiam fiat remedium de veneno. Moritur autem tibi serpens ille intelligibilis, si tu moriaris peccato, & tibi tua peccata moriantur. Sic conteritur eius venenũ, si te tua facta cõpungant. Sic omne virus eius aboletur, si bonis operibus tegas, & fideli confessione temperes crimen admissum. Audi quemadmodũ virtus draconis ipsius conteratur. Conterat, inquit, deus Satanam sub pedibus vestris. Contere primo cor tuum in quo erat draconis cubile, vt non inueniat vbi possit habitare. Contere draconis carnes. Carnes eius peccata nostra sunt. Ideo tibi dicit deus: Epulantur in eo gentes. Et infra: Pręcurrit mori. Carnes autẽ corporis eius sunt adhęrentes ei. Sicut enim sancti, corpus & membra sunt Christi: ita peccatores qui peccatum non deserunt, sed peccato inhærent, corpus draconis & membra sunt. Ideo nos Christi corpus epulamur, illi autem corpus epulantur draconis. Nos epulamur qui Christo adhærere contendimus, remissionem quotidianam & veniam peccatorum. Illi autem qui peccatis quotidie peccata connectunt, continuationem flagitiorum epulantur & criminum. Contere igitur has carnes, & super eas contritionem

Ioan. 3. — Ephe. 4. — 1. Corin. 15. — Roma. 8. — Roma. 8. — Esaiæ 11. — Roma. 8. — Psalm. 50. — Ioan. 1. — 2. Cor. 5. — Roma. 8. — 2. Corin. 5. — 1. Corin. 9. — Math. 10. — 1. Corin. 11. — Gene. 3. — Roma. 16.

tritionem tui cordis asperge. Deinde mitte super omnia ea Iordanis aquã. Iordanis enim descẽsio & ascẽsio est: quoniã qui in fontem sacrum descenderit, & ascendit, vt quæ superiora sunt quærat. Descẽdit enim in mortem Christi, qui baptizatur in Christo, & in resurrectionẽ eius ascendit. Si autem iam baptizatus errasti, mitte aquam lachrymarum, non mendacem, sed veram, vt de profundo clames ad dominũ deum tuum, vt dicatur de te, Vox audita est in Rama, fletus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos: & noluit consolari, quia non sunt. [Matth. 2.] Rachel ecclesia est, in qua benedicitur plebs dei. Ipsa pro te fleat, ipsa tua peccata deploret & fleat plurimum, vt consolationem facilè non admittat, quemadmodũ qui plurimũ dolent. Ideo consolari se noluit, quoniã qui eras, esse desisti. Sed hac perseuerantia doloris & fletus emereatur vt dicat: Filius meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. [Lucæ. 15.] Aut forte consolari se noluit Rachel in filiis Iudæorum, quia non sunt: quos vtique ideo genuerat, vt essent: & ideo non admisit consolationem occisis paruulis ab Herode, quia nec in aduentum Iesu crediderunt, mensurã sceleris adimplẽtes, vt & paruulos interficerent, vt inter eos filius virginis necaretur. Ergo ecclesia domini in Iudæis consolari noluit, quia non sunt. In Christianis autem qui ex nationibus cõgregati sunt, epulatur & gaudet, quoniam cœperunt esse, qui non erant. Misisti ergo aquam Iordanis, aquam gratiæ. hoc primum bibe. Misisti aquam lachrymarum, aquam pœnitentiæ. Hoc secundum est poculum, vt primum repares. Bibe aquam de tuis vasis, bibe aquam de tuis fletibus, vt dicas, Et potum meum fletu temperabam. [Psalm. 101.] Fletus ergo tuus potus est tuus, & lachrymæ tuæ cibus est tuus. Fuerunt, inquit, mihi lachrymæ meæ panes. [Psal. 41.] Si lachrymæ panes, habes ex peccato iniquitatis cibũ conuersionis, secundũ illud quod legis in Euangelio: Quoniam cui plus dimittitur, plus diligit. [Lucæ. 7.] Vnde sæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerunt Christiani, peccato aliquo commisso fieri diligentiores, & ex illo per pœnitentiã euadere solere perfectos. Sicut igitur ex peccato conuersio, ita remedium de veneno. Audi hoc remediũ. Iustus in principio sermonis accusator est sui. [Prouer. 18.] Venenum peccatum est: remedium accusatio sui criminis. Venenũ iniquitas est: confessio remedium prolapsionis. Et ideo vere remedium de veneno est, si dicas iniquitates tuas, vt iustificeris. [Esaiæ. 43.] Sed iam psalmum adoriamur, vt ipse nos doceat quemadmodum agenda pœnitentia sit. Itaque sic incipit.

Psalmi xxxvij. enarratio.

Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore tuo corripias me.) Qui pœnitentiam agit, paratus esse debet ad opprobria perferenda, iniuriásque subeundas, nec cõmoueri si quis ei peccati sui crimen obiiciat. Cùm enim ipse accusare se debeat, quemadmodum alium non sustinet arguẽtem? Quod si ab homine argui timere non debet, quanto magis à domino deo suo, cui omnes etiam in iis quæ sunt occulta peccamus? cum præsertim condemnatio præsentium, absolutio futurorum sit. Qui autẽ non condemnantur in seculo, cum hominibus nõ flagellabuntur. [Psalm. 72.] Væ mihi si de me dicatur, Habet mercedẽ suam. [Matth. 6.] Si bonum factum hac condemnatur sententia: quanto magis crimen grauatur? Nam si misericordia facili iactata sermone, fructu fraudatur æterno: quanto magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris accessione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre se debet ad pœnam, vt hic puniatur à domino, non ad supplicia æterna seruetur: nec expectare tempus, sed occurrere diuinæ indignationi. Vide facta Dauid eius precibus cõuenire. Offenderat dominum, quia numerari iusserat populũ. [1. Para. 21.] Confessione præuenit dei nuncium, peccasse se valde, & nimis stulte fecisse commemorans: non quasi admoneret oblitum, sed quasi vrgeret morantem, ne diutius commotionem differret offensæ. Peccaui, inquit, valde, quoniam hoc verbum feci. Et nunc domine dele iniquitatem serui tui. Quomodo deleantur peccata, audi dicentem: Solutum est peccatum eius, quia recepit de manu domini duplicia peccata sua. [Esaiæ. 40.] Nõ ergo penitus sibi peccatum remitti postulat, sed moderata solutione deleri, hoc est, vt in futurum eius memoria deleatur.

Denique quasi interpellantis voce conuentus dominus ne vindicta commissi protelaretur erroris, misit ad eum Nathã * prophetam: & ille venit ad regem, & dixit ei: Quid fieri velis, elige: triennij famẽ super terram, aut tribus mensibus fugere te à facie inimicorũ tuorum, & illos persequentes: aut triduo fieri mortẽ in terra. Et nunc scito & vide quid respondeam illi qui misit me. Vide docentem deum qua moderatione eius indignatio leniatur, si nõ penitus verbera recusemus, sed qualitatem leuandi non euitandi supplicij postulemus. Tria proposuit, vt quod moderatius putaret, eligeret. Vide etiam quemadmodum ad pœnitentiam prouocat, vt nos offeramus iniuriæ: eligere pœnam mandans, vt in ipsa pœna electionis quædam prærogatiua seruetur, & reo suo blandiatur hoc verbo. Et dixit Dauid ad Nathan: *Angustiæ mihi sunt in his tribus: sed magis incidam in manus domini, quoniam magna est misericordia illius: quàm in hominum manus. Nunquid donari sibi pœnam poposcit erroris? Quod si fecisset, impudentiæ notaretur, qui moderationi diuinæ fuisset ingratus. Sed plurimum suffragatur reo verecunda confessio: & pœnam quam defensione euitare non possumus, pudore subleuamus. Elegit nõ quod à flagello esset immune, sed quod moderatius iudicauit, vt dei lenitati magis, qui nosset ignoscere, quàm hominum se committeret potestati, qui mensuram vltionis frequenter excederent. Miseretur itaque qui nescit errare, non miseretur qui erroris est particeps. Nec fefellit sanctum Dauid fides sua, sed in ipsa quoque offensione gratiam diuinæ miserationis emeruit. Nam qui proposuerat mortem triduo exercere in terra: ne vnum quidem diem passus est præterire, sed ad horam prandij libenter indulsit, & (vt verbo scripturæ vtar) habuit pœnitentiam super malitiam. Vide quomodo te scriptura hortatur vt & tu pœnitentiam non refugias, si sequaris deũ, quẽ sequi debes. Bene addidit, super malitiam: quia videtur omnis dura esse vindicta. Ideo & dies iudicij dies dicitur mala, de qua beatus est qui per deum liberatur: vt scriptum est: In die mala liberabit eum dominus. [Psalm. 40.] Et dixit, inquit, angelo domini vt parceret. Vide autem quia quando vult dominus ignoscere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. Et vidit Dauid ferientem angelũ, & dixit: Ecce ego sum, ego peccaui, & ego pastor male feci, & isti in hoc grege quid fecerunt? [1. Para. 21.] Fiat manus tua in me, & in domum patris mei. Si mandauerat dominus angelo vt parceret, quomodo feriebat adhuc angelus? Nisi quia dominus etsi vult ignoscere, vult rogari, & vt rogetur hortatur. * Nec vidisset homo angelũ ferientem, nisi dominus eius oculis angelum reuelasset. Vnde & Helisæus dicit: Domine aperi nunc oculos pueri huius, vt videat. & aperti sunt oculi pueri eius, & vidit montem equis repletum & curribus in circuitu prophetæ. [4. Reg. 6.] Nec te moueat ꝙ persona vilior seruuli q̃ prophetæ vel regis, quia vilior & equorum & curruum species q̃ sanctitas angelorũ. Et fortasse aliquibus perfunctorie legẽtibus durũ videatur quòd Dauid ille humilis corde atque mansuetus, qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, q̃ suã fugam, aut famẽ super terrã. Famẽ populi vitauit, quia grauior morte & omnibus suppliciis habetur, quã sequitur etiã pestilentia quæ cœlum contaminat, mortẽ aceruat. Suã fugã non poposcit propter illud, quia propheta pro populo deprecari poterat, sicut factum est, populus pro propheta interuenire non poterat. Scriptum est enim, Si populus errauerit, sacerdos orabit pro eo. si sacerdos errauerit, quis rogabit pro eo? Et tamen vbi vidit occidi populum, ipse se angelo feriendũ obtulit, vt ipse potius pro populo feriretur. Plus est quod nec ipsa perterritus specie mortuorum gladio se obtulit, quàm si sermonem propositæ conditionis optasset. In electione itaque rationem secutus est, in dolore pietatem. Vide autem domini gratiã, quod & ipse à proposita conditione deflexit. Nũquid aliquod miserationis est crimen, quia plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet? Cum irascitur in reum, differt: cum miseretur, properat vt absoluat, terret vt corrigat, admonet vt emendet, præuenit vt ignoscat. Vnde & alibi ait propheta de domino, Calix in manu domini vini meri plenꝰ est mixto, verũtamẽ fæx eius [Psal. 74.] non

non est exinanita. Ad terrendum plenus est calix, ad feriendum non est exinanitus. Plenus erat calix cum mors per triduum mandaretur: sed occurrit misericordia dei, tenuit manum angeli priusquam calicem istum exinaniret. Vt scias autem quia calix pœna vel gladius est, audi dicentem, Accipe calicem vini meri huius de manu mea, & potionabis omnes gentes ad quas ego mittam te, & voment & insanient à facie gladij. Et ad Hierusalem dicitur, Bibisti calicem iræ de manu domini: calicem enim ruinæ* bibisti, & exinanisti, nec erat qui te consolaretur. Hierusalem mensuram bibit, quæ supra mensurã peccauit. Ecclesia Christianorum calicem iræ exinanire nõ nouit, sed exinanitũ vnguẽtum: propter quam se Christus exinaniuit, vt vbique fragraret. De manu domini hoc munus accepit: poculum autem mortis ignorat. Duos calices lego: vnum mortis: alterum vitæ. Mortis calicem suo Christus exinaniuit in sanguine: & nouum calicem ministrauit, vt dicamus: Calicem salutaris accipiam. Noui calix est testamenti, qui in remissionem effunditur peccatorũ. Effunditur hic calix, & fæx eius nõ inuenitur, quia mundat omne delictum. Diximus quemadmodum in vlciscẽdo inflectat dominus commotionem suam. Dicamus quemadmodum in remunerando præueniat nostram precationem, & doceamus exemplo. Audi illum ex duobus latronem dicentem domino: Memẽto mei domine cum veneris in regnum tuum. Respõdit dominus: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Ille adhuc rogabat vt meminisset sui cum venisset in regnum: & dominus cum nondũ venisset, ei iam regnum cœleste tribuebat. Quam velox misericordia. Tardius votum precantis, quàm remunerãtis est premium. Ideo ergo Dauid moderationẽ tenuit, nõ remissionem orauit, dicens: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Furor Græcè θυμὸς dicitur, & iræ impetus. Hoc ergo Latinus voluit exprimere, Neque in ira, neque in ipso impetu iræ arguas me, aut corripias. Correptio autẽ eruditio est. Ipsa Græce dicitur παιδεία, de qua dicitur: Beatus homo quem tu erudieris domine. Nõ enim deus passioni patet, vt irascatur: cum sit impassibilis: sed quia vindicat, videtur irasci. Nobis hoc videtur, quia ipsi cum cõmotione vindicare consueuimus. Plerumque tamen & homines inueniuntur cum vindicant non moueri, sed summa patientia celebrare vindictam, exercere tormenta. Cur ergo mireris in deo si hoc interdum in homine recognoscas? Vindictam autem iram esse diximus. Denique vsus habet vt dicamus de quoquam punito, quia iram incidit legum. Non quia legum iram, sed quia legum seueritatem. Sic & alibi de decem plagis Aegyptiorum ait: Misit in eos iram per angelos malos. id est vindictam. Lex enim nescit irasci, sed scit legum ministerr. Nescit ergo irasci qui auctor est legum, cui terrendi est voluntas, non puniendi. Imitamini ergo imperatores exemplum diuinum, vt sitis in statuẽdis legibus seueriores, in exigendis suppliciis misericordes. Seueritas legum insolẽtem restringat audaciam, misericordia principũ reos subtrahat pœnæ. Recognoscit igitur Propheta culpam suam, videt vulnera, curari postulat. Qui sanari vult, argui nõ reformidat, sed non vult argui in furore, sed in verbo dei. Verbum dei sanitas est. Sic enim legimus: Misit verbum suum, & sanauit eos. Non vult erudiri in ira, sed in doctrina, vt si medicum roges ne secet vulnus tuum, sed medicamnetum apponat, vrget medicamento, sed non secat. Denique est dolor, sed non supra mẽsuram doloris. Mordet, sed non cruentat. Et addidit: Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.) Eadem videtur dicere, quæ sanctus Iob: sed diuersa sunt. Nam & ille ait: Sagittæ enim domini in corpore meo sunt, quarũ furor bibit sanguinem meum. cum incipio loqui, compungunt me. Ille de vulnere sui corporis queritur: hic deplorat animæ suæ vulnera. Et forte hic agit pœnitentiam de peccato, ille causam agit infirmitatis humanæ, & quasi nostræ imbecillitatis assertor, ad remedium operis auxilium creatoris exposcit. Hic igitur precaũ, ille patrocinatur. Ideoq; vehementior huius est dolor, quia animæ vulnera grauiora quàm carnis sunt. Ille dicit sagittas domini in suo esse corpore, iste deplorat infixas. Illius sanguis bibitur, huius effunditur. Ille compũgitur, hic vulneratur. Illum manus dei tetigit, super hunc graui pondere confirmata est. Hic animam suam deflet illusionibus esse cõpletam, ille suum corpus vlceribus. Manum autem dei, virtutem intelligimus punientis. Hæc manus regem Aegyptiorum propter Abrahæ iniuriam ob tentatam Sarræ pudicitiam flagellauit. Hæc manus Aegyptiorum currus, equos & populos rubri maris demersit profundo. Hæc manus mẽtem grauauit regis Saul, vt gratiam sui conseruatoris odisset: & pro præuaricatione cœlestis imperij desertus à sociis, interemptis quoque filiis destitutus, victus ab hostib⁹, quo spectaculo nihil est deformius regi, gladium in se suum ipse cõuerteret, ne captiuus senex viueret filiis & regno superstes. Hanc manum Dauid in seipso expertus & liberis, alterius incestum, alterius parricidium deplorauit, & (quod pio patri grauius est salutis suæ exitiis) simul sibi opprobria sobolis, & pietatis defleuit excidia: quorum alter ad incestum accensus de germanitatis affectu, alter ad parricidiũ armatus est studio castitatis. Quemadmodum illos in grauissimis criminibus cõfinia lusẽre virtutum? Vtinam aut ille sororem nõ amasset, aut hic non vindicasset. Ad postremum & ipse patriæ finibus pulsus à filio, fugiebat hostem, quem optabat hæredem: metuebat vincere, ne pietatis dispendio vinceretur. Sed forte aliquis dicat: Quomodo in parricidio vel in incestu manus fuerit dei, cũ opus illud inimici sit? Cognoscamus igitur quoniam & vbi diabolus vulnerat, sagittæ domini vulnerare dicantur. Nempe sic legimus, quòd cum in concilio angelorũ sanctum Iob seruulum suum dominus conuersus ad diabolum prædicaret, vt vreretur inuidus, & humani generis aduersarius (laus enim inferioris substantiæ viri, condemnatio eius est qui de statu superiore deiectus est) responderit diabolus quia non gratis Iob dominum veneraretur, qui nutu dei omnibus abundaret. Sed mitte, inquit, manũ tuam, & tange omnia quę habet: videamus si non in faciem te benedicat. Et deus potestatem dedit diabolo vt mitteret manũ suam in omnia quæ haberet Iob. Quibus gestis cum sanctus Iob immobilis in sua fortitudine permaneret, quia nõ est motus Iob aut interitu filiorum, aut dispendio facultatum: iterum dominus ad diabolum dixit, illudens ei, quòd dissipasset omnia quæ habuerat Iob, filios eius interemisset, ipsum tamẽ nequaquam mouere de virtutis statiõe potuisset. Et ille respõdit: Quæcunque habet homo, pro anima sua dabit. Sed mitte, inquit, manum tuam, & tãge carnem & ossa eius. Et accepit iterum potestatem vt mitteret manum suam in corpus eius: tamen vt animam ipsius custodiret. Et persudit vlceribus sanctum Iob, vbi est egressus à domino. Aduertimus ergo quod manus domini dicatur, vbi est hominis diabolo infestante tentatio. Siquidem & Iob manum domini dixit esse quæ se tetigit, & sagittas domini esse memorauit sagittas Piratarum: & tradidit, inquit, me in manus iniusti. Ipse itaque absoluit: quia cum diabolus vulnerat, domini sunt sagittæ, qui vulnerandi permisit diabolo potestatem. Denique si mandes vt tuus seruulus verberetur, nonne etiam si ab astante alio cædatur, à te dicitur verberatus? Est & illa ratio, quia dominus ideo dat tentatori potestatem, vt hominum in tentationibus probetur affectus. Ideo fit persecutio, vt fidelis luceat, virtus excellat, mens interna omnibus manifestetur. Ergo tentatio quasi sagitta penetrat interiora hominis, & quasi gladius dei, qui scrutatur interna. Gladius autẽ verbum est dei, validam, & acutius omni gladio acutissimo: de quo gladio audi dicẽtem Mariæ: Et tuam ipsius animã pertrãsibit gladius, vt reuelentur multorum cordiũ cogitationes. Verbo enim dei omnia reuelantur, in cuius conspectu nuda & aperta sunt omnia. Anima ipsa videtur, medullæ interiores cogitationésque manifestæ sunt: nec vlla postremo est creatura (vt scriptura dicit) quæ se à cognitiõe eius abscondat. Ergo vẽdamus omnia, vt verbum emamus: ipsúmque in nostris visceribus recondamus. Ipse postremò diabolus testificatur quia omnia dat homo quæ habet, pro anima sua, nec dignum illud precium totius patrimonij pro redemptione vnius animæ confitetur. Quid parcimus patrimonio, quod & ipse diabol⁹ vile iudicat pro salute? Parum dixi pro salute: parũ esse & pro errore testatur. Denique hæc omnia inquit, tibi dabo, si procidens adoraueris me. Nec solum diuitias

Marginal notes: Hier. 25. Esaiæ 51. *iræ. Psal. 115. Matth. 26. Lucæ 23. Psalm. 73. Psalm. 93. Psal. 77. Psal 106. Iob. 6. Gene. 20. 1. Reg. 31. Iob. 1. Ibidem. Hebr. 4. Lucæ 2. Hebr. 4. Matth. 4.

uitias mundi,ſed etiam honores & regna monſtrauit. Si tanto conſtat vt diabolus adoretur, quantum Chriſtianus debet offerre vt cum Chriſto reſuſcitetur? Sed diabolum dimittamus quaſi hircum emiſſionis in deſertum. Neq; enim fidelis aſſertor eſt veritatis, etſi aliquando transfiguret ſe in angelum lucis. Abundant nobis diuinarum teſtimonia ſcripturarum, quib' inſtruimur nihil eſſe in homine precioſius fide, nullum tantum eſſe patrimonium quod ſalutis noſtræ atque animæ precio conferatur. Fide Abraham patriã ſuam reliquit & terram, & proximos etiam quos videbat: & eum quem non videbat, tanquam aſpiciens ſequebatur. Moyſes quoque animæ ſuæ precium maius omnibus Aegypti diuitiis æſtimauit. Quid de viris ſublimibus loquar? Rhaab meretrix alienigena illa de ſeculo, tamen animam ſuam non ſolum contemptu omnium quæ habebat, ſed etiam vitæ periculo putauit eſſe redimendam: quæ exploratores Ieſu Naue ciuibus ſuis quęrentibus denegauit, & hoſtes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quàm prodere. Non eam minę ciuium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non ſuorum diſcrimina terruerunt. Diſce vir, diſce Chriſtiane quomodo verum Ieſum ſequi debeas, quando fœmina contẽpſit omnia ſua, & Ieſum in figura propter ſimilitudinẽ nominis eſt ſecuta. Vnde præclare Salomon dixit: Diuitiæ viri redemptio animæ eius. Redime ergo animam tuam. Vilis eſt pecunia, ſed fit precioſa per fidem. Vilis eſt cum conditur, precioſa cum diſpergitur. Sic enim ſcriptum eſt: Diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Si igitur talis fueris vt poſſis cõtemnere non ſolum omnia tua, ſed etiam ipſam carnem tuam pro iuſtitia, qua nulla poteſt locupletior eſſe poſſeſſio: (poſſeſſio enim precioſa, homo mundus) etſi flumina te ſuperiora concluſerint, tranſibis. Nam etſi dederit tentandi tui dominus poteſtatem, mandat tamen diabolo vt animam tuam ipſe cuſtodiat: ſecundum quod ſcriptum eſt: Vt deſtruas inimicũ & defenſorem. Tentat enim vt aduerſarius, defendit vt ſeruus. Scriptum eſt enim: Et volet tibi vnicornuus ſeruire. Seruit enim, qui non ex voluntate ſua quod optat exequitur, ſed ex neceſſitate mandatis imperialibus inuitus obtẽperat. Vide altitudinem Chriſti, quemadmodum retorſit in diabolum malitiæ ſuæ precium. Ille nos cogit quod odio habemus, hoc facere. Nõ enim quod volo hoc ago, vt Apoſtolus dixit: ſed quod odi, illud facio. Retorſit in illum dominus, vt & ipſe plerunque non faciat quod vult: ſed quod odit, hoc faciat. Denique animam quam vult expugnare, cuſtodit. Nos corruptelam carnis condemnamus, & ſequimur: vt illa vidua quæ promiſſam marito fidem irritam facit, & poſtea nubere vult: quod ante fugiebat. Ille inimicus eſt ſanctis, & defenſor adhibetur: quo amplius puniatur: vt nocere non audeat, qui nocere deſiderat. Et quanto tolerabilius eſt amare virtutes, etſi implere non poſſis: quàm odiſſe virtutes, quibus nocere non poſſis? Non eſt, inquit, ſanitas in carne mea, à vultu iræ tuæ. Expoſuit nobis hunc locum Eſaias: Peccauimus, & tu iratus es nobis. Qui eſt tamẽ iræ domini vultus? Ne forte ille quia oculi domini ſuper facientes mala. Si enim oculi domini ſuper iuſtos: quomodo à vultu iræ dei infirmatur Propheta? Vnde & illud conſidera, quod ipſe Dauid in poſterioribus dixit, Quoniam ex omnibus tribulationibus eripuiſti me, & ſuper inimicos meos reſpexit oculus meus. Sicut enim bona iuſtorum reſpicit, ita & peccatorum occulta deprehendit. Niſi forte ad Chriſtum hoc referas, qui ab omnibus à quibus conterebatur, ereptus eſt, quando ſe exuit à populo Iudæorũ, qui eum frequẽtibus ſacrilegiis & quotidianis impietatibus conterebant: & inimicos ſuos vocauit ad gratiam, quos oculus dei vidit & amauit. Ergo quia pius eſt deus, nequaquam eſt deſperandum. Et ſi iraſcitur, ignoſcit: & ſi percutit, ſanat: & ſi tradit in interitum carnem, ſpiritum ſaluat. Noli ergo timere carnis infirmitatem: quia ſanctus cum infirmatur, potentior eſt. Quid autẽ eſt quod ait: Non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorũ meorum? Quæ ſunt iſta oſſa? Vtrum animæ, an corporis? Sed non tanta eſſet doloris cura corporei, vbi & anima laborat: cũ ſancti ſit velle carnem propter animam flagellari: ſicut ſe flagellabat & Paulus, ne eius reprobaretur aſſertio. Sunt quædam interioris oſſa hominis, ſicut & membra ſunt cætera, oculi mentis, & nares: ſicut Iob dixit: Spiritus diuinus qui eſt in naribus meis. Sunt ergo & oſſa: quibus charitatis quædam compago formatur. Vnde & Adam dixit de conſorte charitatis, & cohærede gratiæ vitæ: Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Quod Apoſtolus interpretatus ait: Sacramentum hoc magnũ eſt: Ego autem dico in Chriſto & in eccleſia. Chriſti autem & eccleſiæ ſacramentum non carnale ſed ſpiritale eſſe quis dubitet: cum bonus quiſque in ipſo cõiugio non carnis, ſed virtutis decore teneatur, & mores diligat in vxore, non vſus? Denique audi quia non ſecundum carnem loquitur, ſed ſecundum virtutem interiorem: Non eſt abſconditum os meum, quod feciſti in abſcondito. Virtus itaque non caro eſt, quæ dei patris nouit abſcondita. Ergo non eſt pax animæ virtutibus quando ante oculos nobis noſtra peccata concurrunt, & offundunt ſe mẽtibus noſtris. Et hoc bene interpretatus eſt gentium doctor electus in epiſtola ſecunda ad Corinthios dicens: Nam & cum veniſſemus in Macedoniã, nullam requiem habuit caro noſtra: ſed in omnibus ſumus afflicti: Foris pugnæ, intus timores. Illum Macedonum peccata vexabant: quanto magis propria vnumquemque noſtrum peccata perturbãt, vt requies nobis eſſe non poſſit? Grauior aduerſarius nobis culpa eſt noſtra, quę ſolicitat ocioſos, affligit ſanos, contriſtat lætos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormientes. Rei ſumus ſine accuſante, ſine tortore cruciamur, ſine vinculis adſtringimur, ſine venditore vẽdimur. Vnde & ſcriptura dicit: Peccatis veſtris venditi eſtis. Hæc igiturr peccata ſunt quæ contra nos ſemper ſunt, vt dixit Propheta: Vendiderunt nos, & dominantur nobis. Seruus qui venditur, ſuperiore ſeruitio exit, vt ad dominum alterum migret. Nos nec ſuperiorum iugũ deponimus, & ad noua peccata curuamur. Vnde & ingemuit ſanctus dicens: Quoniam iniquitates meæ ſuperpoſuerunt caput meũ: ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper me.) Hoc eſt, iniquitates meę ſupertranſierunt caput meum, & ſupereminent mihi, vt ſenſus meos deprimant. Oculi enim ſapiẽtis in capite eius. Et ideo Nabal malus erat & durus, quia ſenſus eius malitia & iniquitas obſtruebãt. Vnde & Abigeæ verbum ferre non potuit, ſed obduruit cor eius, & quaſi infirmus occubuit. Aut vide ne hoc ſit caput de quo ait Apoſtolus: Quia non tenet illud mente carnis inflatus. Hoc autem caput Chriſtus eſt, quia omnis viri caput Chriſtus. Hoc eſt caput quod per compaginationes & colligationes totius plebis creſcit in incrementum dei: quia in omnibus nobis per ſingula membra ſua Chriſtus aſſurgit. Ergo quando nos ingrauant noſtra peccata, & talento quodam iniquitatis plumbeo ad terrena deprimimur, dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipſorum: vt poſſimus oculos noſtræ mentis attollere, & audire dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Denique Aegyptum auaritia onerabat, pecunia vexabat, mercatus Aethiopes, ſicut ſcriptum eſt, Labor Aegypti & mercatus Aethiopum, & Sabaim viri excelſi ad te tranſibunt. Laborauit Aegyptus antequam cognoſceret veritatem: ſed iam non laborat, poſtquam tranſiuit ad Chriſtũ. Sequuntur volentes Sabęi viri, qui ante fugiebant: quia tenent eos vincula charitatis, quæ Adamante fortiora ſunt. Pulchre & illud Eſaiæ huic loco aptatur: Omne caput in dolore, & omne cor in mœſticia: à pedibus vſque ad caput non eſt vulnus, neque cicatrix, neque plaga cum feruore. Feruet enim iniquitas cum dominatur, ſuper caput noſtrum ſeſe extollens, & locum occupans, ne eum Chriſtus magiſter teneat pœnitentiæ. Non mediocrem vim habent iſtæ iniquitates, ſi conſideres hominem illum iniquitatis qui venturus eſt ſecundum opera Satanæ in omni virtute & ſignis & prodigiis mendacibus, & omni ſeductione iniquitatis: quem cauendum nobis Apoſtolus demonſtrauit, quia operationem erroris accipiet, vt probentur fideles, iudicentur infideles. Merito ergo ſub iniquitatib' poſitus, & (quod peius eſt) ſuis, corruptas eſſe & computruiſſe dicit cicatrices ſuas à facie inſipientiæ ſuæ: quia leuantem onera iniquitatum tardius remedium ſequebatur. Tamen & Iob ſancto qui ſaniem radebat ſuorum vlcerum, perfuſus vlceribus à

pedibus

Lucæ.16. pedibus vſque ad caput, ſanitas eſt refuſa: & Lazarus pauper qui iacebat ad ianuam diuitis, lambentibus vlcera eius canibus, de cicatricum ſuarum fœtore ſublatus ab angelis in Abrahæ ſinu eſt collocatus. Eſt ergo & ſancto Dauid ſpes & remedium ſanitatis, quia non vnguentum redolent, ſed fœtorem ſuorum vulnera peccatorum: & quia affligitur his atque curuatur, & non delectatur. Specta nunc epheborum aliquem laſciuum, & egregie libidinoſum, qui in ſtupris vitam ſuam exigat, more illius diuitis in byſſo & oſtro iacentem, atque epulantẽ quotidie ſplendide, cui natent pauimenta vino, tegatur humus floribus & ſpinis cooperta piſcium, incenſis diuerſorum thymiamatum odoribus triclinia compleantur: quemadmodum ſe beatum putet, & bene ſe olere iudicet: cúmque grauia atque diuturna animæ ſuæ vulnera gerat, & corruptum ſanguinem fluat, nullum tamẽ fœtorem ſuæ cicatricis accipiat? obſtructas enim cœno nares habet, nec poteſt dicere, Spiritus diuinus, qui eſt in naribus meis. Iob.27. Ideo diues ille remedium ſalutis inuenire nõ potuit, pauper inuenit. Denique alter apud inferos in ſupplicio, alter in requie. Inuenit ergo perpetuę ſalutis remedium etiam ſanctus propheta Dauid, qui fœtere ſibi animæ ſuæ vulnera fatebatur, & à facie inſipientiæ ſuæ computruiſſe ſibi cicatrices proprias loquebatur. Sed eſt & inſipiẽtia quæ per ſtultitiam prædicationis credentibus ſalutẽ afferat. Refugit ergo Propheta euangelico iam ſpiritu ſapientiam iſtius mundi, qua non cognoſcitur deus: quæ tegit ſua vulnera, non reuelat ad dominum. Melior igitur inſipientia quæ oculos habet vt videat vlcera ſua, quàm ſapientia quę non habet. Et ideo inſipientiæ ſuæ obtutu admonitus ſpiritali tãtus rex, afflictum ſe miſeriis proteſtatur, vt remedium poſſit pœnitentiæ reperire: quod Iudas qui agrum de iniquitatis mercede poſſedit, Matth.27. reperire nõ potuit. Miſeriis, inquit, afflictus & curuat' ſum vſque in finem, tota die contriſtatus ingrediebar.) Vſque in quem finem? Pœnitentiæ. Vt amplius & myſtice intelligas, Roma.10. vſque ad Chriſtum, qui finis eſt legis, qui ſe paſſus eſt lapidari, paſſus eſt corpus ſuum mortuũ vulnerari: Sed nullum fœtorem pœnitentiæ, ſed odorem gratiæ vulnera illa redolebant. Denique non tabes mortis de vulnere eius, ſicut hominum cæterorum, ſed fons vitæ ſcaturiuit æternæ, vt ſcri- Eſaiæ.12. ptura nos edocet, dicẽs: Et ſaliet aqua cum delectatione de fontibus ſaluatoris. Exiliuit ergo de vulnere aqua, vt nos biberemus ſalutem. Bibent omnes peccatores terrę, vt peccata deponant. Vide ſingula. miſeriis afflictus eſt Chriſtus, vt beatos faceret homines qui erant in miſeriis conſtituti. Nemo miſerum eum qui ſit iuſtus appellet, quia ipſe dixit: Vos nemo faciet miſeros. Curuatus eſt ille, vt nos erigeremur. Contriſtatus eſt ille vt nos lætificaret, ſecundum quod ſcri- 2.Cor.2. ptum eſt: Si enim ego contriſto vos: & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me? Qui contriſtatur ergo ex domino Ieſu Chriſto, ipſe lætificat Chriſtum, & ipſe lætificatur à Chriſto. Ideo ergo & nos non perfunctorie ſatisfaciendum à nobis eſſe cognoſcimus. Curuemur vſque in finem, id eſt non ſolum Chriſto fidem, ſed etiam paſſionum noſtrarum perſeuerantiam deferentes. & gaudeamus in paſſionibus noſtris, ſicut & Chriſtus gaudebat in paſſio- Coloſ.1. nibus ſuis: quas ille ſuſcipiebat pro ſeruulis, nos ſubeamus pro domino. Hic ergo finis, vt adimpleam, inquit, quæ deſunt tribulationum Chriſti in carne mea pro corpore eius, quæ eſt eccleſia, cuius ſum fact' miniſter. Videmus quid nobis ſuſcipiẽdum ſit, qui miniſteriũ ſacerdotale ſuſcepimus, vt non ſolum pro nobis, ſed etiam pro eccleſia domini ſuſtinere fortiter paſſiones corporis debeamus. Dauid autem addidit & animæ paſſiones. Denique ipſe ait: Quoniam anima mea completa eſt illuſionibus: & non eſt ſanitas in carne mea. Incuruatus ſum, & humiliatus ſum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei. Et ante te omne deſiderium meum, & gemitus meus non eſt abſconditus à te. Cor meum conturbatum eſt, & deſeruit me fortitudo mea, & lumen oculorũ meorum non eſt mecũ.) Aduertimus igitur laborem animæ maiorem eſſe quàm carnis. Denique quibus anima illuſionibus compleatur intellige, eò quòd in tẽtationibus diabolus ei videatur illudere & inſultare quaſi grauiter laboranti. Symmachus tamen ait lumbos, in quibus ſeminaria ſunt generationis humanæ. Vnde præcinctos lũbos habere te præ- Lucæ.12. cipit ſapientia dei, ne tua caſtimonia reſoluatur. Denique vt ſcias quia in lumbis ſint libidinis commotiones, quæ plerunque excitantur à diabolo quando contendit diſſipare membra Chriſti, & facere membra meretricis: Ecce, inquit, Iob 38. fortitudo eius in lumbis, & virtus eius in vtero. In lumbis viri ſemina ſunt: in vtero autem fœminæ. Illudit ergo diabolus in his vt faciat adulterium, inceſtum, fornicationem. Et ideo qui fornicatur, in corpus ſuũ peccat, non extra cor- 1.Cor.6. pus. Primum, quia infirmatur caro quæ libidinibus diffluit, & non ſeruat moderamina caſtitatis. Deinde quoniam ſeminaria quæ debent ſoboli proficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fructum poſteritatis operantur. Inde itaque dicuntur illuſiones fortaſſe, quòd in his corporis æſtus ſine coitus celebritate frequenter illudat. Vnde bene L X X. viri animæ illuſiones dixerunt, eò quòd diabolus affectus alicuius illudens, in vanum ſtudeat vires eius effundere, virtutem vacuare, reſoluere fortitudinem. Ideoque alibi ait: Et renes mei reſoluti ſunt. In quo nos etiam beatus Pſalm.71. confirmat Apoſtolus quòd non illuſiones animæ, non carnis infirmitatem metuere debeamus: quia & animæ & corporis noſtri Chriſtus eſt virtus: qui curat ęgrotos quaſi medicus, confirmat validos, quaſi omnium fortitudo. Denique etſi foris homo noſter corrumpitur, ſed renouatur interior 2.Cor.4. de die in diem. His itaque animæ illuſionibus fatigatus incuruauerat & humiliauerat ſe nimis ſanctus Dauid, nõ quo iniquitatibus ſuperponentibus ſe ſupra caput eius (vt diximus) locum daret, aut inimico cederet, qui in poſteriori- Pſalm.73. bus docet ei nõ eſſe cedendũ, dicens: Quanta maligne operatus eſt inimicus in ſanctis tuis, & gloriati ſunt qui oderant te, in medio feſti tui? Poſuerunt ſigna ſua ſigna, & non cognoui ſicut in via ſupra ſummum. Quaſi in ſilua lignorum ſecuribus conſciderunt ianuas eius. Inimicis meis, inquit, ſigna iniquitatis ſuæ ſupra ſummum ponentibus. Quid eſt ſummum? niſi caput tuum, vbi ſenſus ſunt, vbi Chriſtus eſt ſapientia? Ego non cognoui: id eſt, acquieui, nõ his conſenſi, & meæ ſentẽtiam cogitationis adiunxi. Vnde & alibi ha- Pſalm.100. bes: Nõ cognoui verbum nequam, & declinantes à me malignos nõ cognoſcebam. Denique cũ omnia nouerit Chriſtus, peccatum non cognouit. Cognoſcit enim quę ſua ſunt, id eſt, quæ virtutum ſunt, non quæ flagitiorum. Ideoque 2.Tim.2. ſcriptura dicit: Cognouit dominus qui ſunt ipſius. Iniquis Lucæ.13. autem dicit: Diſcedite à me: quia nõ noui vos. Et per Hieremiam locutus eſt dicens: Sicut agnus ductus ſum ad im- Hiere.11. molandum, & neſciui. Quomodo neſciebat quod futurum ante prædixerat? Sed neſciui, inquit, cogitationes eorum, malitiam eorum. Nolo ſcire quæ ſanguinis ſunt. Denique Pſal.15. non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus. Deleo iniquitates, & memor non ſum. Nolo ſcire quæ remiſſurus adueni. Non cognoui ligna quæ ardeant, nec quæ in aceruo lignorum ſunt poſita vel ſtipulam vel fœnum, vt citius ea nutrimentis ſuis flamma conſumat. Illa volo ſcire quæ maneant, vt fructum ſuæ mercedis accipiant. Illa volo ſcire quæ ſupra fundamentum ædificata ſunt, vt meliorentur: non quæ in via vbi ea diripiant tranſeuntes. Illa volo ſcire quæ vitis ſunt, illa certe ligna quæ ferant fructum: non ea quæ in faſces collecta ad incendium pręparãtur. Id eſt, nõ ſum illis arbiter & ſocius, quæ caduca ſunt. Non ergo ſocietas alicuius rei, ſed ſocietas criminoſa in* *mala eſt. culpa eſt. Qua ratione autem non cognouit in infructuoſis & fragilibus gloriantes? Quia malis operibus & iniquitatis ſuæ ſecuribus euertunt animæ fidelis ingreſſus, & crudelib' factis ſcindunt piæ mentis veſtibula, ne per ea poſſit Chriſtus intrare. Debet autem vnuſquiſque portas ſuas & ianuas cuſtodire, vt cum venerit Chriſtus & pulſauerit, dicant miniſtræ poteſtates quæ præeunt & præcurrunt, Tollite por- Pſal.23. tas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales. Vere principes, qui ſe bene rexerint, vt in animas eorũ Chriſtus ingreſſus ſit. Simile quoque illud eſt Salomonis: Si ſpiri- Eccleſ.10 tus habentis poteſtatem aſcẽderit aduerſum te, locum tuum non relinquas: quia cura mitigabit delicta magna. Diligentia enim & fides ſuperiorem locum tenent, inferiorem perfidia. Ideo aſcendat ad te bona diligentia, quæ inſidias excludit

dit inimici, & aufert peccatum, ne malitia potestatem haben-tis nocere possit. In Canticis hanc videt Ecclesiastes malitiam sub sole, hoc est in hoc mundo: vnde & subsolanum locum hunc scriptura memorauit. Sub sole ergo vidit, non supra solem, vbi pax angelorũ est, vel sanctitas cœlestium potestatum. Aut forte sub Sole iniquitatis dixit: Malitiæ enim diabolus præsidet, virtutibus Christus. Itaque vt vinceret spiritum potestatem habentis quam ad tempus accepit, incuruabat se in oratione Dauid, ceruicem sicut circulum flectens, & humiliabat in precibus. [Eccli. 35.] Oratio enim se humiliantis, nubes penetrat, & elementorũ alta transcendit, vt Christo appropinquet. Et rugiebat à gemitu cordis sui. Rugit qui gemitum solum non verba exprimit. Hæc est ergo illa præclara oratio quando interpellat pro nobis spiritus gemitibus inenarrabilibus, vt vas electionis asseruit. [Rom. 8.] Hic est gemitus quem non despicit deus: qui non despicit seruum iuniorem orbatum patre, nec viduam si effundat loquelam. Gemitum ergo ante omnia signum spiritus sancti Apostolus ponit, vt legimus. Denique custodiamus animæ nostræ ianuas, ne multiloquiis quasi securibus scindatur nostrę cõfessionis ingressus. Nihil insolens & superbum nostro ex ore procedat, ne securim leuemus aut malleum, quæ nõ intrant in Ecclesiam domini. Claude ianuam cum oras: ne se ingerat spiritus nequam, vt ibi peccatum extorqueat, vbi lucrum volumus pietatis acquirere. Qui sic orat: non est à domino gemitus eius absconditus. [Matth. 26.] Deniq; sic Petri gemitus & cognitus & exauditus est, quando fleuit amarissime. Vtique non lachrymæ amaræ, sed amarus qui eas fundebat affectus. In ipso perfido Achab gemitus inuenisset gratiam, nisi manens inuidia cumulasset offensam. Non enim perfunctorius gemitus prædicatur, sed qui habet conuersionem. Scriptum est enim: Si conuersus ingemueris, saluus eris. Cõstituamus etiam ante dominum omne desiderium nostrum. Quid est desiderium? Bonæ enim rei legi desiderium: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum. [Luc. 22.] Et ceruus desiderat ad fontes aquarum. [Psal. 41.] Puto autem quòd is qui pœnitentiam gerit, qui se affligit, non bona sua debeat, sed commissa sibi enumerare peccata. Denique versiculis illis (vt arbitror) hoc docemur, quibus ait: Deus vitam meam nunciabo tibi: posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. [Psalm. 55.] Non enim quasi innocentem vitam annunciat vbi lachrymæ funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis. Nisi forte sic intelligamus, quòd etsi innocens quisque sit, securus esse non possit, cui sint aduersus grauissimos hostes quotidiana certamina. Et ideo hæc licet læta sit conscientia, tamen pugna lachrymabilis. Iuxta hos ergo versiculos concupiscentiam possumus accipere magis quàm desiderium. ἐπιθυμίαν enim Græcus posuit. Cõcupiscentia autem & desiderium ἐπιθυμία dicitur. Sed concupiscentia & de bono & de malo dicitur. Concupiuit & defecit anima mea in atria domini. [Psalm. 83.] pro bono. In lege autem aliter: Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. [Roma. 7.] vtique pro malo. Denique subiecta nos doceant, Quia occasione accepta peccatum per mandatum operatur omnem concupiscentiam in hominis affectu. [Ibidem.] Possumus tamẽ sic accipere, Ante te omne desiderium pono: hoc est, tibi manifesto quæ impetrare desidero, vt ad seriem petitionum, non ad iactantiam referendum videatur esse virtutum. Iactantia enim insolens etiam in integro, deprecatio etiam in peccatore laudabilis. Addidit etiam Propheta, quia cor suum cõturbatum sit, deseruerit se fortitudo sua. Magnum periculũ si cor exagitetur, quo credimus ad iustitiam. [Roman. 10.] Sed tamen vt in magnis periculis ægritudinum si dolor sentitur, & sensus eius exprimitur, remedium salutis ostenditur: (dolere enim tolerabilius est, quàm non dolere. aliud enim viuificationis adhuc manentis insigne, si doleas: aliud supremę mortis indiciũ, si nullus sensus doloris sit) ita & cor salutis signa demõstrat, quãdo causas suæ perturbationis agnoscit. Deniq; turbatum est cor Dauid aduersus Nabal hominẽ pestilentem, [1. Reg. 25.] & gratiã reperit dum occurrit Abigæa, quæ mitigaret commotionem indignationis, & sanctificationem benedictionis acciperet. At vero Nabal duro & rigido corde verbum vxoris ferre non potuit, & obstupefactus obriguit, & mortẽ incidit. Quæ autem prophetam deseruit fortitudo? vtrum carnis? an mentis? Si carnis, non vtique desperanda sanitas. Nam virtus in infirmitate perficitur. [2. Corin. 12.] De quo nõ mediocriter disputauit arbiter & breuiator: qui luctam mẽtis & corporis sciens, temperabat vtriusque certamen, vt restringeret carnem, si cerneret fortiorem, ne in legem peccati captiuam duceret mentem. Reuocabat itaque carnem, virtutem autem mentis iungebat: sic ad coronam meruit peruenire. Ergo hoc dicit Propheta: Si carnis fortitudo deseruit, mentis fortitudo præualuit. Quòd si fortitudinem mentis accipimus deseruisse, non mirum si in grauissimis tentationibus corde turbato putat se homo mentis suæ fortitudine deseri. Ipse te doceat dicens: Fortitudo mea & laus mea dominus. [Psalm. 117.] Dominum ergo quærebat: & ideo ne deseri mereretur, sæpius putabat esse quærendum: & sicubi fluctuabat, putabat se esse desertum. Sic Apostoli excitabant dormientem, ne obdormiret sibi: [Matth. 8.] non quia eum obdormisse credebant. Sic Helisæus (vt superiorum vtamur exemplis) Vbi est, inquit, deus Heliæ? [4. Reg. 2.] Non quòd putaret absentem, sed quia præsentiam eius in beneficiis requirebat. Sic Hieremias sequebatur vt medicum, dicens: Sana me domine, & sanabor: salua me, & saluabor. [Hiere. 17.] Nõ laboraui sequens post te. Sic ecclesia requirebat eum in Canticis Canticorum, & rogabat filias Hierusalẽm, vt suscitarent dilectionem. Quærebat vt inueniret quem sua dilectione retinebat: nec vnquã sentiebat absentem. Sic ergo & Dauid nõ querebatur à Christo se esse desertum, sed iudicabat illo præsente se nõ posse turbari. Denique vt scias de Christo magis intelligendum, addidit: Et lumen oculorum meorum nõ est mecum.) Quod est verum lumen omniũ, nisi Christus Iesus? de quo Ioãnes dicit: Erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ: [Ioan. 1.] quia ipse est qui illuminat & corporis oculos, & mẽtis obtutum. Rogemus ergo vt semper nobis suũ lumen infundat, & semper nobiscum sit, sicut erat cũ Dauid: & ideo audebat dicere: Quoniam apud te est fons vitę: & in lumine tuo videbimus lumen. [Psalm. 35.] Ille certe quasi propheta magnum viderat lumẽ: Nobis lucerna eius luceat, ne possimus errare. Et lucerna verbum est, sicut verum lumen est verbum, quod totum illuminat mundum. Denique lucerna pedibus meis, verbum tuum domine. [Psal. 118.] Et lucernam illam etiam propheta quærebat, non laternam. Lucernam autem illam Ioannes inuenit, & demonstrauit. Cum laterna persecutor aduenit. Laterna enim clausum habet, non liberum lumen. Lumẽ Iudæorum quasi lucerna sub modio, vel fax sub velamine, potest videri, sed non videt. Nos autem reuelata facie gloriam domini speculamur æternam, [2. Corin. 3.] vt ad eius imaginem à gloria in gloriam per spiritum sanctum reformemur. Venit ergo persecutorum turba cum laternis: & ideo inclusam in eis lucem videre eorum oculi nequiuerunt. Venit cũ facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quàm splendoris in lumine. Denique facibus mortuorum cadauera ardere consuerunt. Sibi ergo Iudæi iam ferebant incendia, qui persequebantur salutis auctorem. Venere cum armis, significãtes armis se perituros esse Romanis vsque ad excidium totius ciuitatis & templi, qui pacem domini recusarunt. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Et proximi mei à longe steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitatem, & dolum tota die meditabantur. Ego autem velut surdus nõ audiebam, & sicut mutus qui non aperit os suũ. Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo increpationes.) Videro qui sint qui argute ista discutiant. Mihi in primo præcipue isto versiculo domini videtur tenenda sententia: quia in tentationibus inimici fiunt hominis etiam domestici eius. [Michę 7.] Hoc ergo sanctus Dauid pure atque syncere & dolenter fatetur. Verus enim dolor est & interioris cordis confessio, quando enumerantur omnia quibus secreta mentis viscera amarissimo compunguntur affectu, & domestico felle exacerbantur. Deplorat igitur propheta ab amicis se & proximis impugnatum, à quibus vtique nõ impugnari debuit, sed iuuari. Quod vtique cum sancti Iob querimonia cõcurrit: quia & ipse arguebat tres illos reges consolatores malorum, qui maiora

maiora ei inferebant certamina, cum ad consolandum eum (A) amicitiæ gratia conuenissent. quod vtique cauendum est nobis. Consolatio enim mitis esse debet, non aspera, quę magis dolorem leniat, feruorem mitiget, quàm cómotionem excitet. Certe ipsius corporis medicina nos doceat, quæ feruentibus vulneribus molliora medicamenta consueuit adhibere, quibus dolorem alleuet. Ideoque fouentur primo vulnera, post secantur, ne offendat ipsa durities, & incisio vulnus exasperet. Quâto igitur magis cauere nos conuenit, vt cum venerimus ad consolandum, non facile, non perfunctorie loquamur? Septem diebus tacuit Iob: tacuerunt amici, nec locuti essent, nisi Iob dolore prorupisset in vocem. [Iob.2.] Quærendú est enim vnde incipias: ne in ipso sermone offendat consolatio tua. Et iam taciturnitas ipsa medicina est: & velox in sermonibus magis vulnerat. Quid miraris si alterum vulnerat, cum frequenter ipse sese vulneret? quia ex multiloquio peccatum non effugit. [Prou.10.] Etenim si medicus medendi tempus expéctat, vt digestis ægritudinibus medicinę subsidia deferantur, ne acerba adhuc & immatura (vt asserunt) ęgritudo, (B) curationis remediis reluctetur, & beneficium sentire nó possit: quanto magis explorare nos conuenit vt opportune à nobis medicinalis sermo procedat, qui non accendere luctum, sed lenire videatur? Vis vrget doloris: premitur cor mulieris afflictæ, quæ immaturo obitu maritum amisit, aut filios. Quid properas, cum te illa non audiat nisi deferuescat dolor? Sæpe lites de consolationibus vidimus excitatas. Venisti vt doleas: non vt litiges. Ordo sermonis ipse quærendus est: ne peccatum apud deum incurras, dum desideras hominem consolari. Ne dicenti tibi, Audi hæc, & alia multa, quę nihil prosint, respondeat: Audite cósolatores malorum. Ne in luctu alterius certamen garrulæ disputationis inducas: ne nó accedas cum oporteat: ne accedas, & durior sit tuus sermo. Denique quid dicatur de talib⁹, doceat te sanctus Iob. Simul mihi venerunt, tentationes grauissimæ circundederunt me. Considerantes fratres mei discesserunt à me, cognouerunt extraneos magis quàm me. Amici mei immisericordes facti sunt. Hic ergo naturalis est sensus etiam (C) sancti prophetæ Dauid, vt queratur se ab amicis impugnatum, à proximis destitutum. Sed ne mysticus quidem abhorreat pietatis affectus, vt pro angelis dixerit, qui prætendunt timentibus dominum, vt eripiant eos de tentationibus quas ferre non possunt. Quomodo ergo longe stant, qui ad adiumentum sunt attributi? Sed non illi se separant, sed qui vrgetur tentationibus, putat eos longe abesse, quos propius sibi adesse desiderat: & arbitratur dissimulare, cú illi iuuandi tempus nutu sui imperatoris expectent, qui athletá suum quo gloriosius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur hoc magis sequentibus conuenire, quia angelis protectionis excubias relaxantibus, insidiantur inimici quærentes in anima eius inuenire quod noceat. Tunc enim potestas illis grauioris tentationis permittitur, cum culpa animæ grauior reperitur. Vnde habes illud in libro Regnorum regis Achab ad Heliam dictum, quando eum propheta vehementer increpauit, & mortem ei denunciauit: Inuenisti quid in me? [3.Reg.21.] Et respondit Helias, Inueni: quia fecisti malignú in con (D) spectu domini. Vides ergo quia regibus non temere vel à prophetis dei, vel à sacerdotibus faciéda iniuria sit, si nulla sint grauiora peccata, in quibus debeát argui. Vbi auté peccata grauiora sunt, ibi non videtur à sacerdote parcendum, vt iustis increpationibus corrigantur. Tamen Dauid in hoc loco dicit quod nihil inuenisse videantur: & ideo inimici eius vanitatem locuti sunt: quoniam nihil quod pro veritate loquerentur, inuenerint. Aut certe quia etsi peccaui, tamen peccata mea pœnitendi dolore purgabam. In quo illi cum dolo mecum loquebantur, vt me obiurgatione confunderent, & à conuersione reuocarent. Et vide ne hoc magis senserit, quæsisse illos mala eius: sed cum vellent accusare, pręuentos, quoniam vulnera sua ipse patefecerat, sui accusator existens: & ideo vim accusationis eorum esse annullatam: locutos autem fuisse vana, quæ confesso culpam nocere iam non possent. Exclusi igitur à criminationis inuidia, dolum adhibebant, vt insurgerent, inquit, mihi & insultarent, quo me stimularent ad aliquam cómotionem. Quorum ego dolum videns, velut surdus non audiebam. Considera vim sermonis. Non dixit, quia simulabam non me audire quæ dicerent, sed non audiebam, dixit: quòd intentione mentis vocem loquentis excluderet, nec aperiret os suum, sicut mutus. Beatus qui potest tantam habere virtutem, vt lacessitus non irascatur, commotus se nolit vlcisci. Inimici hoc agunt vt prouocent ad iracundiam. Maledicunt vt maledicamus: criminantur, vt crimen retorqueamus. Cóuitiantur vt excitent nos ad vicissitudinem contumeliæ. Vnde præclare Petrus de domino Iesu in epistola sua posuit: Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. [1.Petr.2.] Ad eius ergo similitudinem atque imaginem iustus suæ vitæ cupiens instituta formare, accusatus tacet, læsus remittit, dissimulat lacessitus, & non aperit os suum: vt illum imitetur qui sicut agnus ad victimam ductus, sic non aperuit os suum. Et cum possit habere quod referat, magis vult silere, quàm dicere. Ipse enim dominus Iesus cum accusaretur, tacebat: & dum percuteretur, non repercutiebat. Denique percussus respondit: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si bene, quid me cædis? [Ioan.18.] Vide quemadmodum quasi vir infirmus, & quasi is qui se vindicare nó posset, puerili quodam loquebatur affectu. Ita ergo & tu si habeas quo redarguas arguenté, melius tacebis: ne redarguendi vicissitudine cómotionem tuam prodas. Melius est enim dissimulare iniuriam, quàm cum redarguis vindicare. Bonus motus, qui loqui male nescit: cuius ex ore crimen exire non nouit. Hic est motus vere beatus, qui cum tacet, intra se loquitur. Dominus dat mihi linguá eruditionis, quando oporteat me dicere sermonem. Talia loquebatur intra se Zacharias cum obmutuisset. [Lucæ.1.] Et vere, quia loqui ei non profuerat, ne loqueretur obmutuit: & vt loquerẽ, exauditus à Christo est. Denique scripsit quod Christus exaudiret: & vocé recepit, quá Christus indulsit, & gratiá adiunxit, quá ante non habuit, vt prophetaret eum cuius mandatis ante non credidit. Quid de domino omniú virtutum loquor? cú mulier Susanna nec sexus infirmitate turbata cum se ad periculú mortis cognouit addictam, vocem emiserit? [Daniel.13.] Accusabatur, & tacebat. Ducebatur ad mortem, & silentio se tegebat, ne nudaret pudorem. Intra se tamen loquebatur deo: qui eam magis audiuit tacentem. Quæ si voluisset loqui, forsitan nó esset audita. Et tu ergo qui proposuisti satisfacere pro delictis domino deo tuo, illi soli interiore corde te purga, illum contuere qui potest peccata diluere. Adiuua te, qui putauerit arguendum. Denique cum malediceretur Dauid, & eius dux Abessa iniuriam regis vellet vlcisci, dixit ad eú Dauid: [2.Reg.16.] Dimitte illum, vt maledicat: quoniam dixit illi dominus, vt videat humilitatem meam, & retribuat mihi dominus bona pro maledicto hoc. Vides igitur quòd à conuitiantibus adiuueris vt dominus audiat te, & peccatum tuum remittat? Nam cum ipse accusator tuus esse debeas, & coaceruare flagitia, téq; ipsum offerre supplicio: quomodo negare obiecta desideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo irasceris aliis, tuæ ipse reus conscientiæ? Quomodo commoueris, cum debeas esse miserabilis?* [* curabilis.] Qui arguitur, & (quod est amplius) à semetipso, curare debet sua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alium vulnerando se sanat. Medice cura te ipsum. [Lucæ.4.] Si medicus, quanto magis reus prius curare se debet? Confiteris peccatum tuum, & medicum te profiteris in alienum? Et si veritatis est quod retorques, temporis non est. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas? [Psal.49.] Vsurpas tibi vt de lege arguas, qui contra legem ipse fecisti? Quid lachrymarum tempus amittis? Quid concertádo vanos sermones aut audis, aut loqueris? cum tibi scriptum sit: Non accipias auditú vanum. cum legeris in euágelio, pro omni sermone ocioso iudicium esse subeundum. [Matth.12.] Et si alius loquitur, tace: & si alius conuitiatur, aurem tuam obstrue. Dauid tacédo vicit aduersarios suos: & quia sicut mutus factus est, vocem recepit: quia conuersus ad dominum loquebatur dicens: Quoniam in te domine speraui, tu exaudies me domine deus meus. Quia dixi, nequando exultent in me inimici mei.) Vide singula. Tacebat Dauid: loquebantur inimici: prouocabant, vt aliquid & ipse loqueretur. Dicebant, Audiamus vocem tuam. Intra se

illo

ille tacitus loquebatur. Quid opus est vt ista audiant quibus prodesse nō possunt? In te domine speraui: tibi soli loquor: tu audi, qui exaudire potes. A te semper poposci ne aliquando exultent in me inimici mei: quia etsi peccaui, tu peccatum dimittis. Etsi ego cecidi, tu resuscitas: ne habeant vnde exultare possint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim acquisiuimus qui plus peccauimus: quia beatiores facit tua gratia, quàm nostra innocentia. Habemus hunc sensum & in libro Micheæ prophetæ: Noli gaudere super me inimica mea quia cecidi, sed resurgam. Non est grauis infirmitatis ruina, si non sit etiam voluntatis studium ab ea non surgendi. Præsens est qui faciat vt resurgas. Dixit ergo Dauid in corde suo petens vt exaudiretur à domino, & vt non exultarent in eum eius inimici, petens etiam vt in conuersionis suæ proposito permaneret, ne dum propositi sui gressus quasi quidam pedes suæ animæ commouentur, in eum aduersarij superba & magniloquentiæ plena loquerentur, vt faciunt qui insultare desiderant. Tametsi moueatur vt homo, paratum ad flagella se dicit, vt vel supplicio soluat errorem. Etsi cessent flagella domini, se tamen dolore proprio memorat flagellari, vt non inueniat culpa quod damnet, quam pœna præuenerit. Hoc est ergo quod ait: Et dum cōmouentur pedes mei, in me magna locuti sunt.) Eò quòd tam prompti sunt ad insultatiōis ludibria, vt in commotione pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam. vel certe sic: Dum commouentur pedes mei, putantes quod caderem, superba iam & magniloqua sunt locuti. Sed quia ipse in posterioribus penè motos pedes suos dixit: ne quid oriatur hinc scrupuli, considera hic doceri nos affectum pœnitentiæ, ibi opinionem eius erroris excludi, quòd diuitiæ & successus prosperior flagitiosorum nos mouere non debeant. Consuetudo autem elocutionis in scripturis diuinis huiusmodi reperitur. Sic enim & alibi, Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Quanquam sanctus non in ostensione verborum, sed in virtute spiritus probari se velit. Sensus ergo nobis spectandus est semper: quem etiā ipsum frequens translatio ex Hebræo in Græcum, ex Græco in Latinum attenuare consueuit. Ad omnia itaque superiora pulchrum remedium, quòd in flagella paratus est, & offert se domino, vt quę placuerint deo, flagella sustineat. Elegisse quidem lego sanctū Dauid flagelli genus, quod ęquanimiter sustineret. Sed elegit, quia de tribus ei conditionibus eligendæ vnius necessitas mandabatur. Vbi autem non mandatur, ad omnia paratus est dei seruulus, seu corporalem ægritudinem subeat, seu fugam à facie inimici, siue obitum filiorum, quos non timet præmittere, quia recipere potest imperterritus. Nam & sciēs quòd si hic fuerit punitus supplicio temporali, leuare in futurum perpetuæ possit pœnam erumnæ: rogat ergo vt recipiatur petitio sua, & castigetur ipse, vt recipiatur. Castigat enim dominus omnem filium quem recipit. Si seruulum tuum videas peccata propria confitentem, vltro offerre se pœnæ: inflecteris, ignoscis, & de domini miseratione diffidis? Iudex ipse cui non licet in plurimis causis à gladio temperare, quia legibus seruit: potest tamen lucrum donare pœnarum. & tu adhuc trepidas quid à legum domino & misericordiæ auctore deposcas: cui lex voluntas est, & donandi ius? Si tamen tu petas tibi tua peccata donari, nec consideres honores tuos, aut erubescas amicos tuos, ne dignitatem tuam deflexisse videaris. Amicus dei, propheta dei, rex ab ipso electus deo, & vnctus in regnum, flagellis se spontaneus offerebat, nec erubescebat: & tu erubescis? Nō multum ista verecundia tibi opitulabitur cum ad iudicium dei veneris, sed pudoris te istius pœnitebit cum in conspectu non solū hominum, sed etiam angelorum & omnium potestatum cœlestiū constitutus cœperis peccata propria non negare. Quomodo excusabis, cum tanta commiseris? Prætendes conditionis infirmitatem, quia nemo sine peccato. Respondebitur tibi: Debuisti ergo agere pœnitentiam. dederam remedium: cur refutasti? Subtexes pudorem, quòd honores tuos erubueris. Dicet, Si tu erubuisti me corā amicis tuis, & ego te erubescam coram patre meo qui est in cœlis. Disce verū esse quod scriptum est, quia est verecundia adducens peccatum. Dauid in conspectu suo dolorem suum ponebat, ne vnquam obliuisceretur: Dauid iniquitatem suam ipse pronunciabat: Dauid de peccato suo, non de opibus cogitabat. Dauid non erubescebat sua recensere peccata: ne de iis erubesceret in meo iudicio constitutus: & tu erubescebas? Non esset hodie in requie seruulus meus Iob, si erubuisset tres illos reges amicos suos: nec ipse Dauid, si erubuisset delicta propria confiteri. Ergo quia non erubuit mihi sua aperire peccata: nec ego erubescam ei mea secreta reserare. Et quia vterque eorum non erubuit factorum suorum precium in mea ponere potestate, meo se iudicio volūtatique committere: nec ego de talibus seruulis erubescam vt appellē amicos, qui meam studuerint facere voluntatem. Ideoque, quoniam illi ante in mœrore, nunc in consolatione: tu quia in deliciis, nunc in suppliciis. Chaos inter vos magnum est: vt neque illorum ad te gratia, nec tua ad illos possit pœna trāsire. Audis ergo quid dicat Dauid? Audi, dum tibi corrigere & emendare permittitur. Si hic emendaueris, illic requiesces. Nō te dulcia mundi & seculi huius, sed amara delectēt. Graue enim fel mouere consueuerunt. Non ille iucūda quærebat positus in regno, qui eligebat mortem sanctorū quàm vitam flagitiosorum. Inimici, inquit, mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me iniquè. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebāt mihi, quoniam subsecutus sum iustitiā.) Sed quanto ille illustrior, qui quotidie moriebatur, vt populum suum viuificaret, & corpus suum mortis vulneribus offerebat? sicut ipse ait: In mortibus frequenter. Mors enim honesta, redemptio vitæ est etiam decoloris, aut innoxiæ firmamentum. Exitus autem mortis in manu vitæ. Et ideo malebat Apostolus quotidie mori, vt vitæ suæ meritum cōprobaret. Scriptum est enim: Non laudes hominem in vita sua. Qui enim viuūt, moriuntur: qui moriuntur, resurgent. Propior ergo saluti est qui moritur, vt resurgat: quàm ille qui viuit, vt moriatur. Quis est autem qui quotidie moritur, nisi qui mortem domini Iesu in sua carne circūfert, vt omnia ei peccata moriantur? Confirmati autem & multiplicati sunt inimici Dauid in hoc seculo: sed non idoneum firmamentum, nisi eius qui confirmatur à Christo. Denique illi confirmantur in seculo, qui oderunt iustum iniquè. Non ergo iustum odium, sed iniustum, cum odissent iniquè. Sed vide distātiam. In posterioribus ait: Qui oderunt me gratis. hic habet: Qui oderunt me iniquè. Sed ibi ex persona Christi, hic ex persona sua. Vbi ex persona Christi loquitur, gratis odio habetur: vbi ex sua, iniquè. Homo enim potest vni alicui vulneri non patere, vtpote iniustitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ: aliis autem vulneribus patet. In Christo autem nulla causa esse potuit qua peccati alicuius potuerit vulnus accipere, immunis à culpa, & integer à delicto, atque immaculatus à vitio. Sunt autem qui putant vtrūque psalmum ex persona Christi esse decursum, qui pro nostris peccatis satisfaciebat patri. Hic ergo dicebat se appetitum contra iustitiam, illic contra gratiam. Et bene addidit, vt probaret se iniuste appetitū, Quoniam subsecutus sum iustitiā. Quanta vis verbi in vnius syllabæ adiectione, vt subsecutum se diceret iustitiam, non secutum? Propior est enim qui subsequitur, quàm ille qui sequitur: & suppar, quàm impar: & successio hæredis magis quàm accessio nuncupatur. Et tamen quamuis subsequatur iustitiam, non suæ virtutis putat esse, sed gratiæ cœlestis, si non deseratur à Christo: eoque orat impensius, dicens: Ne derelinquas me domine deus meus: ne discesseris à me.) Hoc est, homines me dereliquerunt, amici mei impugnauerunt dilectum sibi proximum: non appropinquarunt. Fugiebant me quasi mortuum, & abominati sunt, quia peccata mea tibi aperire desideraui, tibi cōfiteri, quia flagellis tuis me obtuli vulnerandum, quia elegi cicatrices vulnerum super epulas regum, & iactantiam potestatum. Tu solus me non derelinquas, tu hæreas seruulo tuo, qui de terra suscitas inopem, & de stercore erigis pauperem. Tuo comitatu fretus, frequentiorem me ambientibus populis ęstimabo. Computruerunt quidem cicatrices meæ: sed adhuc tuorum verberum desidero cicatrices, quæ sanitatis vulnerib⁹ obducūtur, vt postea nullum vlcus appareat. Bonæ triumphalium vulnerum cicatrices,

Margin: Mich. 7. — Psalm. 125. — 1. Para. 21. — Hebr. 12. — Lucæ 9. — Eccli. 4. — Lucæ 16. — 1. Cor. 15. — 2. Cor. 4. — Eccli. 11. — Psal. 68. — Psal. 112.

catrices, quibus victores huius terreni prælij gloriantur. A Quanto illustriora vulnera quę pro fide & nominis tui gloria videntur excepta? Ista est cicatrix quæ cœlum aperit, regnum acquirit, immortalitatem inuenit. Hæc ergo est cicatrix beata, quoniam beati qui lauerunt stolas suas in sanguine suo. Sic cœpit stola esse gloriæ, caro mortis: in qua & Paulus antè periclitabatur electus dei, nisi petisset se liberari de corpore mortis huius, vt legimus. Et ideo qui sumus in hoc corpore mortis, oremus ne bonus ille dilectus dei medicus nos derelinquat, quem patriarcha Dauid ne à se discederet precabatur. Ipsi nos cōmittamus, parati quo velit curari medicamento. Nemo dicit medico corporis sui quemadmodum sit curandus. Nouit medicus quę singulis vulneribus medicamenta conueniant, cuius vlceris putredo ferro sit amputanda, ne in totius corporis serpat exitium. Si dixerit medicus medicinæ genus quo curari æger debeat, & ille fastidiat: discedit medicus, & ægrum relinquit. Vide eū qui curari velit, omni genere medico acquiescentem. Attende ordinē. Aperit primo vulnera sua medico, & dicit: Cura me: B sed rogo ne in ira tua: quia non sustinent veram medicinam infirmitates meæ. Medicina Christi, correptio est. Corripit enim deus quem vult conuertere. Ideo & Paulus ad medicum dicit: Argue, obsecra, increpa. Non ergo recusat curari, qui petit argui, sed leuari vult pœnam, ne in ira arguatur, & impetu iræ corripiatur. Et vide processum. Primo petit argui: postea (quod maius est) corripi. Deinde non solum confitetur peccata sua, sed etiam numerat & accusat. Non vult enim latere sua delicta. Nam vt febres in alto sitæ non queunt mitigari: cum foras eruperint, spem afferunt desinendi: ita peccatorum morbus dum tegitur, inardescit: si confessionibus proditur, euaporat. Et ideo iustus accusator est sui in principio sermonis, priusquam contagio vlceris serpat intrinsecus. Grauat enim conscientia memoria delictorum, nisi medicina poscatur. Et si differt medicus, æger offerre se debet, vt citius secetur: sicut offerebat se Dauid in flagella domini, dicens: Redde mihi duplicia peccata, dummodò hic vindices. Noli me deserere, noli auertere C faciem tuam à me: noli dedignari atque horrescere fœtorem vulnerum meorum. Et Iob seruus tuus percussus erat vlcere à pedibus vsque ad caput, & remedium suæ sanitatis inuenit: licet illud vulnus virtutis fuerit, istud erroris. Fœtebant vulnera, quæ medici curare non possent. Locutus es domine mysteria sacramentorum tuorum: manifestasti venena serpentis, & solius sermonis tui medicamento serui tui curata sunt vulnera: quia tu eum non deseruisti: & me non derelinquas domine: ne discesseris à me. Homines me dereliquerunt, quia sordent illis vulnera mea: quæ pietati tuæ putaui esse reseranda. Illi dicunt, Exi à nobis, quia peccator es tu: discede, ne nos polluas. Tu autē domine curas, & nō pollueris. adiuuas, & non contaminaris: quia deus salutis es domine, & manus tua non perdere, sed sanare consueuit. Compleuimus psalmum etiam cum eius interpretatione versiculi quem Græci nonnulli codices, sed non omnes habent Latini. Nam ante responsorium proximum versiculus est, Et D proiecerūt me sicut mortuum abominatum. hoc est, illi qui reddebant mihi mala pro bonis. Sed tu ne derelinquas me domine, ne discesseris à me. Hoc enim sequitur: id est, tu ne derelinquas, qui mortuum fœtentem curare consuesti. Denique habemus hoc in euangelio. Nam cum venisset ad monumentum Lazari, & dixisset, Tollite lapidem: ait Martha: Iam fœtet, quatriduanus est enim: respondit ei: Non dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam dei? Et clamauit Lazarum, & sanus exiuit. Credamus ergo & nos, vt de vulneribus nostris acquiramus medicinam salutis, & futuram gloriam. In orationibus igitur & obsecrationibus, cum dolore & lachrymis exigenda pœnitentia est, vt illam gloriam dei videre mereamur. Neque te moueat quod luctus, dolor, cō maceratio corporis, grauissimæ passiones sunt. Etsi grauissimæ videntur, tamē indignæ sunt huiusmodi passiones ad futuram gloriā: sicut testis tibi est apostolus Paulus. Non pigeat ergo nos hic leuiora ferre, vt ibi plena laudis & gloriæ possimus adipisci, pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes, per dominum Iesum: cui laus, honor, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Apoca.11. Roma.7. 1.Tim.4. Prouerb.18. Ioan 11. Roma.8.

Psalmi trigesimioctaui enarratio.

Titulus, In finem pro Idithum canticum ipsi Dauid.

IN superiore psalmo expressa forma pœnitētię est: in hoc sequenti patientiæ forma signatur. Quem psalmum Dauid scripsit, & Idithum viro discipli nis leuiticis & sacerdotalibus erudito canendum dedit: qui ante arcam domini psalmorum seriem pangendi solertissimus præcinebat. Ergo quia non Idithum scripsit hunc psalmum, sed propheta Dauid, & Idithum viro canendi perito psallēdum dedit: ideo sic inscriptus est titulus. Denique etiam in secularibus scriptis alij erant qui scribebāt, alij qui in scena vel cātica, vel comœdias vel tragœdias canere consueuerant. Et illi quidem coronam Olympicam postulabant: vnde & ἐπινίκιον hymnum eorum scripta in fine testantur. Dauid autem qui non hæc serta coronarum marcentium requirebat, sed illam incorruptibilem & incontaminatam remunerationum cœlestium hæreditatem pio desiderabat affectu, hymnum non victoriæ ἐπινίκιον, sed ei scripsit, qui victoriam in se credentibus impertiebat, qui finis est omnium quæ pia mente deposcimus. Siue enim sapientiam quæras, siue virtuti studeas, siue veritati, siue vię atque iustitiæ, siue resurrectioni: in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus dei atque sapientia, veritas, via, iustitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summámque virtutum? Et ideo tibi dicit, Veni, sequere me. Hoc est, vt ad consummationem virtutum peruenire merearis. Ergo qui sequitur Christū, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, vt præcepta eius secum ipse meditetur, & diuinorum exempla factorū. Et ideo Dauid secum ipse meditabatur, quòd Christum in se locutum esse retinebat: vt cum aliqui ei essent molesti, & eum ad contentionem lacessere conarentur, patientiam indueret, certandi studia declinaret, ex quibus inanis strepitus & iurgia frequenter oriuntur. Ideoque cum sancto Dauid plerique eius virtutibus inuidentes, qui eum de proposito mā suetudinis, & humilitatis affectu crederent diducēdum, frequenter ingruerent, ipsæ quoque præcipue nequitiæ spiritales in cœlestibus, aduersus quas graue luctamen est iustis, ad commouendum eum ministros suę improbitatis impellerent: ne inter obstrepentium crebra certamina, & disceptationum tumultus sermo aliquis sibi offensionis excideret, tacere sanctus Propheta proposuit. O validum scutum, circunspectæ munitionis silentium. O fidissimū stabilitatis fundamētum: in quo si quis potuerit stare, lubricum verbi timere non possit. Multi enim etiam stabili corde firmati, incauti tamen, sermonis fluctuantis errore sæpe ceciderunt. Videns igitur huiusmodi insidiis & vano concertantium strepitu se Prophetam tentari, intra se ipse tacitus conferebat, legem sibi taciturnitatis imponens: & cū taceret, insultantibus sibi, & vt loqueretur aliquid prouocantibus, qualia solent insolentium esse certamina atque sermones, Respōde nobis, si de æqualitate* præsumis. Vides & tu esse te victū, & nihil habere quod referas? cum se prope ad vocem conuitiis videret impelli, se ipse reuocabat, vt loqueretur in corde: Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiā, dum consistit peccator aduersum me.) Hoc est, proposui, confirmaui, imperaui mihi, locutus sum cordi meo, Vias meas custodiā. Si aliis dixissem, sermo meus stare deberet: quanto magis stabile debet esse quod mihi ipse cōstitui? Si quis alienum fallat, indecorū est: si quis proximū, graue. Quāto igitur grauius si quis se ipsum eo quòd sibi promiserit, putet esse fraudandum, vt ipse sibi infidelis suo iudicio & despicabilis æstimetur? Cui igitur idoneus videri potest, qui sibi vilis est? Teneamus igitur animæ constantiam nostræ, ne in offensionem labia loquendi festina prorumpant. Et Iob plagam suam silentio vicit, & tolerātiam suam taciturnitate superauit. Nō bene creditur carni. Vicissemus si Eua tacuisset. Ergo primum illud processit ex voce peccatum, & serpens ille nequissimus atque versutus per vocem

Marc.10. Ephes.6. *æquitate. Gene.3.

cem nos ante tentauit. Atque vtinam aut Adam surdus fuisset, aut Eua obmutuisset. Ille, ne vocem suæ vxoris audiret ista, ne loqueretur marito, & lubricæ vocis ministerio serpentis in virum venena transfunderet. Cain quoq; etsi parricidio naturam violauit humanam, & obliterauit impius iura pietatis, tamen per vocem sacrilegium sceleri suo addidit, vt negaret deo necati fratris interitum. Quid de singulis dicam? Populus ipse electus à domino, cui tacitus Moyses aperuit mare: ingratus cœlestibus beneficiis obmurmurabat: quo diuinam contraxit offensam. Deinde ipsum ducem inuij illius atque inusitati itineris Moysen respuit, & à fratre eius Aaron deos sibi fieri quos coleret, postulauit. Vnde etiam ipse considerans tanta vocis pericula, dixit: Custodiam vias meas.) Quæ sint igitur istæ viæ hominis, quæ & magnopere præcauendæ, ne quid grauioris offensionis incurrant: admonet nos tantus Propheta diligentius considerare. Admonet etiam Salomon eius filius paternæ mentis interpres perspicacius examinare, qui scripsit: Tria mihi sunt impossibilia intelligere: & quartum quod nō agnosco. Vestigium aquilæ volantis, & viam serpentis in petra, & semitas nauis in pelago nauigantis, & vias viri in iuuentute, & mulieris adulteræ, quæ postquam egit, abluta, nihil egisse se dicit iniquum. Tria ergo impossibilia sibi esse dixit ad intelligendum, & quartum, quod ille habens inter homines sapientiæ signaculum, non agnosceret: viarum videlicet viri in iuuentute processum. Quarum igitur est vel inexplicabilis vel difficilis agnitio, potest facilis earū esse custodia? Vnde non immerito ipse Dauid delictorum iuuentutis suę non defensionem obtulit, sed obliuionem rogauit. Delicta, inquit, iuuentutis meæ & ignorantiæ meæ ne memineris. Non immèrito igitur Salomon dixit se non agnoscere quod pater eius (in quo maior dei gratia fuit) se ignorasse testat' est: Et fortasse delicta iuuentutis ad feruorem retulit carnis, ignorantiæ autem ad verborum prolapsionem: quæ non ex sententia nostra, sed impetu quodam & cursu loquendi plerunque funduntur: quod periculosum esse Propheta cognoscens, ait: Credidi, propter quod locutus sum. Supra fundamentum ergo virtutis vox tuta est, sine fundamento lubrica. Ideo quasi quodam tubæ sono scripturæ diuinæ electus interpres increpuit: Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Fides credentium principalis est, cōfessio executionis. Quomodo igitur proposuerit sanctus Propheta Dauid, aut propter quid custodire vias suas, audiamus. Vt non, inquit, delinquā in lingua mea.) Si hoc cauet Propheta, tu non caues? Si hoc metuit, in quo dei gratia loquebatur: tu non metuis, qui erroris verba non refugis, & theatralibus sermonibus delectaris? Tu nō reformidas, cui scriptum est in euāgelio, quia pro omni ocioso verbo rationē es redditurus? Si pro ocioso verbo periculū est, quāto magis pro criminoso? Non omne quod ociosum, & criminosum: sed omne quod nō fructuosum, periculosum, atque eradicabile. Omnis enim arbor non faciens fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Cùm mouetur animus & exagitatur stimulantibus aduersariis, obstrepentibus, illudentibus, criminantibus: excidit verbum commotionis. Ideo silentium & tutum est, & decorum, quod seruat cum grauitate cautelam. Quid enim labia nostra, nisi quædam nostra vincula sunt? Denique vinculis labiorum suorum vnusquisque constringitur. Ideo sapiens in tempore tacet, & secum ipse considerat quo tempore loqui debeat. De quo præclare ipse Salomō: Labia sapientis alligata sunt intellectu. Quando ergo vides illudentibus proteruis sapientem tacere, dic: Ligauit iste intellectu labia sua. hoc est, prudenter tacet, ne labiorum suorum vinculis alligetur. Posuit ori suo custodiam: sepsit aures suas spinis: vectem adhibuit foribus oris sui: seruat thesaurum cordis sui, & argentum eloquij sui, vt examinatum & purgatum quando oportet proferat: ne quisquam prius fur in cor eius aut perturbator irrumpat, & ad eos captiuum trahat, quibus flagitia sua vendat. Meditabatur Iudas Christum vendere: sed reuocabat eum tanta domini gratia, & quædam paternæ delenimenta pietatis, quibus furor eius molliebatur: nec erupisset in scelus, nisi se in cor eius, quia Christum fallere se putabat, aduersarius demersisset. Non ergo dubites

Gene.4. Prouer.30. Psalm.24. Psal.115. Roma.10. Matth.12. Ibidem.3. Prouer.5.

A quando aliqui tibi molesti sunt volēti seruare iustitiam, ministros esse illius nequissimi peccatoris, qui omnium auctor est flagitiorum. Videbat Dauid propheticis oculis, agnoscebat eius figuram. ideo tacebat, ne illius faceret voluntatem, qui turbare gestit affectum. Premebat vocem, claudebat portas suas silentio, prætendebat in eo patientia, & taciturnitatis vigilabat custodia, ne inimicus obreperet, vt de claustris* oris vagus aliquis sermo & incautus exiret. Ideo fortior est patiens, qui seipsum continet, quàm qui vrbes capit. Iustus ipse sibi castrū est, ipse sibi peruigil custos. Cum sibi ergo ipse prætenderet, loquebatur in suo corde: Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator aduersum me.) Adest semper inimicus, qui semper insidiatur. Etsi illū non vides, adest: etsi illum non sentis, incursat. Si non vides, videnti crede. Consistit, inquit, aduersum me. Qui videt peccatum suum, videt etiam peccatorem sibi in iis quæ gesserit illudentem. Qui autem peccatorem præuiderit, potest vitare peccatū. Videbat Dauid consistere aduersum se peccatorem, quando Semei maledicebat & lapidabat regem suum,

B & clamabat: Exi vir sanguinum. Neque enim tam præruptus foret, vt nec tanti regis reuerētia moueretur, nec armatum eius timeret exercitum, cum vnus de exercitu eius conuitiantem potuisset occidere: sed amētem diabolus fecerat, qui eum impellebat ad mortē. Ideo Dauid aduersus auctorē magis præliabatur, quàm ministrum persequebatur. Quid enim magnū, de homine inualido vindicari, quē ad furorem alter vrgebat, in cuius nece peccator habuisset voluntatis effectum? Nō gladio diabolus, sed verbo dei vincitur. Ideo taceat lingua hominis, dei verbum loquatur. Deniq; & Christus tacebat ante Pilati iudicium constitutus, vt nobis daret formam tacendi: quia lingua corporis facilis est ad errorem, procliuis ad lapsum. Sunt autem & qui tacentes loquātur, sicut Moyses, qui stabat attonitus, & tacebat: cui dixit tacēti de': Quid clamas ad me? Vt Susanna, quę tacuit in periculis suis, & dominus exaudiuit eam. Ergo etiam si in te verbum dei sit: & tacebis in dei verbo, & tacitus clamabis, vt audiaris à Christo. Meditare ergo quæ Christi sunt, quę secū meditabatur

C propheta Dauid, in quo ea quæ secum in hoc psalmo meditatum esse se dicit, ante in eo locutus est Christus. Sic enim scriptum est: Ego autē cum in aliquo mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meā, & oratio mea in sinu meo conuertetur. Quid est, in aliquo? Quia tunc maxime aut sermo importunus elabitur, aut affectus mouetur, quando vel in dolore aliquo & tristitia sumus, vel indignatione animus ægrescit, vel aliquib' solicitudinibus impeditur, aut disceptationibus occupatur. Qui igitur molesti? Primum de ipso auctore peccati & angelis suis intellige: deinde de iis qui malunt sequaces* eius esse, quàm Christi. Impellitur vxor, vt sancti Iob: amicus, quod in illo ipso libro manifestatur: filius, vt Abessalon: seruus, libertus, domesticus, quia inimici hominis etiam domestici eius: vt exagitent eum singuli. Quod igitur remedium aduersus huiusmodi animorum ægritudines, nisi patientia, nisi silentium? Et, quod est grauius, ille te magis lacessit qui beneficiis tuis vsus sit: & inter ipsos amplius ille exasperat,

D qui plus tibi debeat: quo magis ingrati hominis acerbitate, aut vilis alicuius personæ indignitate mouearis. Ergo iustus, etsi amicus ei est insolens, dolet pro amico, quia idcirco amicus suus labitur, quia à tentatore impellitur. Si pro amico debet, multo magis pro vxore, pro filio, si eos quoq; sibi insolentes experiatur. Et si frater exagitat, vt Esau sanctum Iacob: dolet, & quærit sibi fratrem reconciliare, vel fugere à facie eius, vt Rebecca suadebat, ne iracūdia fratris occasionem nocēdi aliquam reperiret. Et si proximus aut domesticus, dolet: & si minister aut libertus aut seruus, fert patienter, & in his omnibus tacet, ne ei respondeat à quo eum cernit impelli. Conuitiatur ergo ex domesticis aliquis? dolet & tacet. Conuitiatur libertus? tacet. Conuitiatur seruus? tacet. Sic vincitur qui laqueum eius animæ per escam vocis extendit. Tace ergo & tu cum tibi indignus cōuitiatur. Tace cū tibi seruus & maxime tuus cōtumeliam facit, & dic in corde tuo, Ego taceo, tu autē ne taceas domine. & adde, Ne discedas à me: vt Dauid propheta dicebat. Hoc est, Ne solum

*[illegible] Prouer.16. 2.Reg.16. Matth.27. Exod.14. Daniel.13. Psalm.34. *[illegible] Mich.7. Psalm.38.

lum me impugnantibus derelinquas. Non est enim solus, cui deus præsens est. Accipe testimonium, Ecce, inquit, venit hora vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quoniam pater mecum est. Iustus ergo aduersus insolentes sibi tacet, iustus orat. Audi iustum orantem: Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Iustus maledicentibus sibi benedicit: vt faciebant apostoli, sicut Paulus asserit dicens: Maledicimur, & benedicimus. Iustus diligit inimicos suos. Vide quemadmodum paulatim per gradus singulos ascendere docetur ad incrementa virtutum, dicente domino: Diligite inimicos vestros. Iustus orat pro calumniantibus: quia & hoc præcipit dominus, adiungens: Benefacite iis qui oderunt vos. Orate pro calumniantibus & persequentibus vos. Ipse est per omnia iustus, qui hęc custodit & seruat: Primum, quia tacet, & non respōdet inimicis. Deinde quia orat: hoc est, non est ociosus affectu. Et qui orat, bona orat, non ea quæ cuique possint suo inimico nocere. Plus est ergo orare quàm tacere. Iustus maledicentibus sibi benedicit. Plus est & hoc quàm orare pro se. Securus enim sui benedicit ei quem non timet, aut etiam ei quem ante metuebat. Iustus diligit inimicum. Plus est diligere quàm benedicere: quia maior est mentis dilectio, quàm sermonis gratia. Iustus benefacit ei cuius odiis appetitus est. Iustus orat pro calumniantibus. Bona charitas, & pietas bona, vtrumque dei, & vtrumque est deus: quia charitas est deus: vt dixit Ioannes in epistola. Ideo vtrumque coniunctum est: Diligite inimicos vestros, & orate pro calumniantibus & persequentibus vos. Plenitudo legis est charitas: sed etiam hæc euangelij plenitudo, pro calumniantibus & persequentibus nos iubet orare, vt peccatis eorum veniam postulemus: sicut diuino iudicio Iob sanctus electus est cuius oratio regum illorum calumniantium iusto aboleret offensam. Ergo etsi infirmus es, ora: etsi fortis es, ora. Infirmus pro te oras, fortis pro inimico tuo oras. Bonum scutum infirmitatis, oratio. Tu oras, & dominus te protegit. Bonum scutum etiam triumphantis, vt inimicum tuum quem possis ferire defendas, ne ab aliquo trucidetur, & (quod est maius) à Christo, qui dixit: Mihi vindictam, & ego retribuam. Hæc est oratio quæ in sinum conuertitur deprecantis, fructum referens eorum quæ voluit impetrare, vt dona eius ad animam ac mentem recurrant, quæ poposcit à domino: sicut in posterioribus hic idem Propheta te docuit dicens: Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas, Tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea. Ipse est sinus animæ, secretum orationis eius, penetralia voluntatis, & quædam recurrentium votorum intima receptacula. Vnde & iusti in Abrahæ sinu requiescere leguntur: quòd in eius gratia, in eius requie, in eius placiditate requiescant, qui conformem ei induerint fidem, & eandem in bonis operibus fecerint voluntatem. Sed forte miretur aliquis, cum dominus dixerit per os Dauid quòd humiliabat in ieiunio animam suā: quomodo ipse Dauid ait in posterioribus: Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Verum ex his considera aliud esse quod ad sapientiam mentis refertur, aliud quod ad humilitatem cordis. Sapientia mentis sublimis est: sapientia autem carnis non debet inflari. Humiliabat ergo dominus in ieiunio animam suam, vt castigandum nostræ carnis tumorem doceret. Exaltabat animam Propheta, per sublimem dei gratiam: quoniam & qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Nec solum superbus retunditur, & humilis attollitur digna remuneratione meritorum, sicut primum est intelligendum: sed (quia verbum dei ex omni parte acutum est velut gladius qui ex duabus acutus est partibus) ego arbitror posse intelligi quia & qui se exaltat, nouit se humiliare: & qui se humiliare nouit, etiam exaltare se nouit. Denique Paulus ostendit, dicens: Ego autē didici in quibus sum, sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abūdare. Ergo & Dauid non humiliter sentiendo de Christo, exaltabat animam suam: sensúsque vigore, fideíque gratia virtutem humilitatis pio repræsentabat affectu. Ideo ergo dicebat: Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis.) quia nouerat quando se humiliare deberet, & nouerat quando silere deberet. Obmutuit, ne ipsa litigiosa cum obiurgantibus contentione perstreperet. Humiliatus est, vt tumorem deiiceret superborum, vel vt ipsos quomodo humiliare se deberent, suo doceret exemplo. Siluit à bonis, quia bona conscientia non eget defensione verborum, quę suo nixa est testimonio, ipsa sui iudex. Ideoque iustus dicit: Quis contradicat, aut quis resistat mihi? Et Paulus dicit: Mihi enim pro minimo est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die. Aduersum calumniantes & peccatores iustus suo iudicio contentus est: meritorum autem suorum iudicium Christo reseruat. Ideoque addidit: Qui diiudicat me, dominus est. Pulcherrime eum iudicem elegit, qui nulla fraude fallatur, vt cum nec occulta prætereant, nec infirmæ conditionis lapsus offendat: qui fragilitati norit ignoscere. Ad omnia igitur vtile silentium. Si peccatum agnoscis, tace: ne negando exaggeres: si non agnoscis, tace, securus de innocentia. Non possunt aliena verba crimen affigere, quod propria non recepit consciētia. Sequitur: Et dolor me' renouat' est.) Adhuc in inferiore virtutis gradu positus hæc verba depromit: quòd dolor sibi peccatorum veterum obiectione renouatus sit, quæ deleta iam obduxisse videbatur obliuio, vel bonorum operum texerat compensatio. Denique in posterioribus quasi fortior dicit: Viderunt me, & mouerunt capita sua. eo quòd minarentur, & nocere non possent. Et addidit: Maledicent illi, & tu benedices. Et hoc quasi validior loquitur, negligens iniuriæ vel pudoris: cui benedictio domini pro omnibus abundaret. Ergo in isto psalmo tricesimooctauo quasi in quadam meditatione, nōdum tamen in omni locatus perfectione virtutis, dicit sibi dolorem esse renouatum. Validissimus enim cicatricis offensionem sentire non nouit, nec plagam potest timere qui fortior est. In ipso pugillum certamine solet plerumque qui fortior est expectare vt inferioris ictu aliquo lacessatur, quo acrior offensus insurgat: ita exercitatione nimia atque patientia roboratus, vt tanquam insensibilis ad dolorem, plagam sentire non possit. percussus ridet, lacessitus minatur. At vero inferior si forte ictum ferientis supra obductam cicatricem veteris vulneris exceperit, renouatum sentit dolorem. Sic est cui obiiciuntur peccata superiora quæ competenter doluit atque defleuit, vt satisfactione congrua vulneri peccatorum suorum obduceret cicatricem. Si perfectus est, tacet conuitiantibus, nullo sibi dolore renouato: quia etsi peccauit, securus est: quia sine pœnitentia sunt dei dona: & ideo quæ semel donauit, resoluere ac renouare non solet: cum ipse dixerit: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates, & memor non ero. Si autem imperfectus, & immemor cœlestium præceptorum: dolor ei tanquam rescissa cicatrice reparatur. Cōcaluit, inquit, cor meum intra me: & in meditatiōe mea exardescet ignis.) Grauiora vulnera, sicut nouimus, caustico medicamēto vel admoto igne curantur. Ergo vir sapiens ipse medicus est sibi: tametsi medicus est, vulnus suum curat. Ideoque si non plene consummatus est ad inoffensę* habitudinem sanitatis: vaporatur eius cor, habet febrem, ignescit ad obiecta conuitia. Etsi tacet, vel intra se teritur. Lapis si ad lapidem teratur, ignē excutit. Ita etiam bona conscientia pudore succenditur, si renouetur ei suorum recordatio delictorum. Et in ipsa meditatione ignis exardescit.) Nō malus ignis, qui adurat, sed non exurat. Talis ignis, quem Moyses in rubo vidit, quando rubus vrebatur, sed non exurebatur. Est ergo ignis qui peccatum minuit, & suo culpā ardore depascit. Est & ignis qui cœlestiū scripturarum meditationib' excitatur, velut ille de quo dicit Hieremias: Et erat ignis flammigerans in ossibus meis. Aut ille de quo Cleophas, & qui simul iter agebat, quando post resurrectionem eis se Christus adiunxit, sermone mutuo conferebant dicētes: Nōnne cor nostrum ardens erat in nobis cum aperiret nobis scripturas? Ideo & dominus venit, vt ignem hunc in terrā mitteret, quo illuminaret animas vniuersorū, studium accenderet, crimen exureret. Locutus sum, inquit, in lingua mea: notū fac mihi domine finē meum, & numerū dierū meorū qui est, vt sciam quid desit mihi. Bonus ignis, qui fecit vt propheta loqueretur. Et vide ne ipse sit ignis qui visus est quādo in die Pentecostes

a v tecostes

Marginalia: Ioan. 16. — Psal. 108. — 1. Corint. 4. — Lucæ. 6. — 1. Ioan. 4. — Roma. 13. — Iob. 42. — Roma. 12. — Hebr. 10. — Psalm. 62. — Lucæ. 16. — Psalm. 34. — Psal. 130. — Lucæ. 14. — Hebr. 4. — Philipp. 4. — 1. Cor. 4. — Psalm. 108. — ibidem. — Esaie. 43. — *offensæ. — Exod. 3. — Hiere. 20. — Lucæ. 24.

tecostes in vnum locum discipulis cõgregatis decidit cum A vi magna super eos spiritus sanctus, & linguis variis loquebantur. Acto. 2. Sic enim scriptum est: Quia visę sunt linguæ eorum dispersę tanquam ignis. Hic est ergo qui dixit ad Hieremiam: Hiere. 1. Ecce do tibi in os verba mea in ignẽ. Hanc ergo & Dauid linguam ignis accepit, vt diuinæ cognitionis succensus ardore loqueretur: Notum fac mihi domine finem meum. Non de morte sua quærit, neque enim hic finis resurrecturo, sed de eo fine quærit, de quo Apostolus dixit: 1. Cor. 15. Quia ille finis, quando dominus Iesus tradet regnum deo patri, & euacuabit omnes principatus & potestates, & quando mors nouissima omnium destruetur, vt mala deficiant, & bona æterna succedant. Et ideo dictũ est, Fugit dolor, tristitia, & gemitus. Hunc finem in hominibus operabatur & Paulus dicens: 2. Corint. 2. Aut quis est qui lætificat me, nisi qui contristatur ex me? Obiurgando enim, dolorem, tristitiã, gemitus excitabat, vt agerent pœnitentiam, qua irreuocabilẽ veniam & salutem, cuius deum non pœniteret, mererẽtur. Ille igitur qui verus est finis, non vnius erit finis, sed omnium. Quomodo ergo finem meũ dixit? Sed cõsidera quis loquatur. Vtique homo, vel vnus ex hominibus vsus cõmunitate substantiæ, vel qui B ad formam vniuersorum describitur, & ad perfectionẽ consummati hominis eruditur. Vnde & addidit notum sibi fieri numerũ dierũ qui est, vt sciat quid desit sibi. Ad perfectionem vtique quid desit, non ad istius corporis vitam, de qua Psalm. 119. propheta Dauid cupiebat absolui, dicens: Heu me quia incolatus meus prolongatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar. Denique dierum numerum cognoscere volebat, non etiam noctium. Hic enim dies & noctes sunt. Ibi ergo dies soli, ibi lumen perpetuum atque diuturnũ. Et ideo addidit: Qui est. Qui est, inquit, non qui transeat. Cœlum enim & Matth. 24. terra præteribunt, fides autem permanet, & dies Christi: quia heri & hodie ipse est, & in secula. Hebr. 13. Quem autem numerum quærat, accipe. Ioan. 14. In domo, inquit, patris mei mansiones multæ sunt. Dat ergo vnicuique locum dominus Iesus, hoc est, aptam pro vniuscuiusque meritis mansionem. Vnusquisque enim in suo ordine. Præcessit ergo, vt pararet Ibidem. in se credentibus locum. Vnde & ait: Si abiero & parauero vobis locum: iterum venio ad vos, & accersiam vos ad meipsum: vt vbi ego sum, & vos sitis. & quo vado, scitis: & viã scitis. Est ergo via per quam resurgens Christus ascendit. Et ille quidem ascendit super omnes cœlos ad dei sedẽ: homines autem à primo cœlo ad secũdum, & deinceps à secundo ad tertium, & ab illo per distinctiones fere ad septimum cœlum, atque in ipsam summitatem cœlorum qui merentur ascendunt. Si ergo numerus viarum est, & numerus mansionum: & vtique numerus dierum est per quos ad cœli altitudinẽ peruenitur. Ecce, inquit, veteres posuisti dies meos.) Alius habet, Palæstas posuisti dies meos. Si secundum septuaginta viros veteres accipimus dies, hoc est secundum Rom. 6. veterem hominem: intelligimus exactos. Sed vetus homo noster affixus est cruci. Ergo & vetus dies præteriit, nouus venit. Alius enim dies hominis, alius dies Christi, quem A- Ioan. 8. brahã vidit, & gauisus est: de quo & Dauid ait: Psal. 117. Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Sanctus ergo in die domini exultat, in die nouo, in quo deus dominus illuxit nobis, & dedit nouã lucem in innoxiam vitam & integram reformatis. Ideo vir iustus securus nouæ lucis & D gratiæ dei, Apoca. 21. Et erit, inquit, cœlum nouũ, & terra noua, & nouum lumen. Non enim lucerna & lumẽ solis illic lucebit, aut lunæ: sed dominus illuminabit super populum suum. Illa ergo desideraui, illa exoptaui: & ideo diem hominis nõ requisiui. Quod si palæstas accipimus dies, ex nomine intelligim^9 plenos certaminis & laboris: quoniam palæstæ luctatores in Ephes. 6. agone dicuntur, qui luctantur ad coronam. Ergo quia & nobis lucta non solum aduersus carnem & sanguinem est, sed etiam aduersus spiritalia nequitiæ in cœlestibus: dies nostri, hoc est vitæ istius, in labore sunt & dolore. Vnde & in posterioribus ait: Psal. 89. Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorũ, in ipsis septuaginta anni. Si autem in potẽtatibus, octoginta anni: & plurimum eorũ labor & dolor. 1. Corint. 15. Vnde & apostolus Paulus abundantius cæteris apostolis laborauit, vt legitime certando ad coronã quam cuperet, peruentret. Sed tamen quia & architectorum mẽsuræ palæstæ dici feruntur, quib^9 ad structuræ numerum vel modum spatij colligendum, ædificia metiuntur, locũmque eum in quo ædificia sunt locanda, & per Esaiam locutus est deus: Esai. 40. Quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & vniuersam terram clausa manu? quis statuit mõtes in statera? videamus ne forte hic sensus hoc sermone sit colligendus, quòd cognitos dies omnium habeat deus: cui nihil immẽsum sit, qui omnia mensura quadam suæ scientię comprehendat, nihilque ei sit inæstimabile, nihil inexaminatũm atque innumerabile, qui ait, Luc. 12. Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Hoc ergo dicit Propheta: Ecce nouisti dies meos: non te prætereunt quotidiani actus mei: peccata mea ante oculos tuos posuisti: & ideo substantia mea tanquam nihilum ante te. Psal. 8. Quid enim est homo, nisi quia memor eius es? Psal. 143. Homo vanitati similis factus est. Homo, licet in peccato, si aliquid habeat probitatis atque virtutis, rectè cæteris terrenis animantibus antefertur, & in conspectu animalium quibus est præpositus, antecellit: in conspectu autem dei tanquam nihil est eius substantia. Vnde & alibi ait: Psal. 142. Quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo viuens. Quod Symmachus manifestius expressit dicens: Et vita mea tanquam nihilum ante te. Sunt autem qui breues putãt dies dictos, quia Symmachus σπιθαμὰς posuit. σπιθαμὴ autem palmus est, & quia palmo mensus dicitur deus cœlum: palma autem vel palmus portio manus est metientis, & aliquid comprehendentis: ideo tãquam breues dies æstimant nuncupatos, cum cognitio dei, per mensuram (vt supra diximus) possit intelligi. Cœlestis autem ista cognitio, vt ad mensuram facta sint omnia. Non ergo breues, sed magni dies prophetæ possunt intelligi, quos deus mensus est palmo, quo mensus est cœlum. Neque enim breues suæ vitæ dies diceret, qui postea Psal. 119. ait: Heu me quia incolatus meus prolongatus est: nisi forte quia propter peccata hominum breuiores vitę istius dies fecit deus: quę ante & nongentis & septingentis annis extẽdebatur: vt nunc intra centum annorũ curricula claudatur. Sic ergo intelligendum est: Ecce peccato obnoxios dies meos nosti. Dies enim vitæ huius (quæ peccato est obnoxia) breues sunt: dies autem vitæ æternæ, sine fine. Aut certe sic: (no C strum est enim argumentis quærere veritatem, tuum est eligere quid sequaris.) Ne peccatum, inquit cresceret, abbreuiasti dies vitæ humanæ qua viuimus in his terris: & tamen cũ maturior in hoc breui cursu istius vitæ finis sit peccatorum, mortis celeritate sublãtia mea tanquam nihil ante te: quia etsi ad imaginem & similitudinẽ dei facti sumus, grauat tamen nos in hoc corpore cõstitutos quædam terrena contagio, quæ non grauaret si nos exuere magis veterem hominem cum induimus gratiam, quàm superuestire mallemus. Minorem etiam laborem nobis expoliatus homo vetus quàm superuestitus afferret. Nam quod expoliamus, abiicimus: quod superuestimus, induimus. Et ideo ingemiscimus & laboramus, donec mortale hoc veteris hominis indumẽtum, & errori effectum obnoxium, nouitate suæ vitæ spiritalis absorbeat: vt si supra venenum plurima mella fundãtur, ægre ac nimis sero veneni virus aboletur. Aqua etiam multa diu cum veneni felle luctatur, si non illud expoat, sed absorbeat. Ideo laboriosa pœnitentia, suauis gratia, quia peccatum expoliatur vbi gratia est: absorbetur, vbi pœnitentia. ibi remittitur, hic abscõditur. Et ideo scriptum est: Psal. 31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et requieuit paulisper, ingemiscens humanæ conditionis ærumnam, quia dixerat: Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Et post diapsalma resumpto spiritu ait: Quanquam in imagine dei ambulet homo: tamẽ vane conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregat ea.) Vide quomodo ante asperitatem suæ sentẽtiæ temperauit, postea rationem suæ vocis absoluit. Temperauit dicendo, Quia in imagine dei ambulat homo. Beatus homo, qui ad similitudinem dei per fidem ambulas. Beatus, qui in te fidem habes: beatior si auaritiam non haberes. Aliud bonum mentis est æternum: aliud vanum, carnalis cupiditatis incendiũ. Fides enim deo militat, auaritia tentatori. Illa congerit quod sibi prosit: illa quod proficiat alienis. Quid igitur

tur tam vanum, quàm nescire cui laboret heredi? Quis enim scit si sibi filius aut nepos proprius superuiuat? Sæpe conditis tabulis, testamentis scriptis, hæres funereo ambitu testatorem præcedit ad tumulum, aut hæreditatem superstes absorbet, aut luxuriosus dissipat, aut stultissimus non tuetur, aut proscriptus amittit. Si quem ergo videris studiose diuitias congregantem, dic & tu: Vane conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregat ea. Neque enim secum potest auferre quæ possidet: & cum morietur, relinquet alienis diuitias suas. Succedit frequenter inimicus & ingratus, & decessori successor insultat. Quos ille dilexit, iste persequitur: quos ille nutriuit, hic vendit. Grecus tamen non habet, in imagine dei, sed tantummodo in imagine. In qua ergo imagine ambulat homo? In ea vtique ambulat, ad cuius similitudinem factus est: id est, ad imaginē dei. Imago autem dei Christus: qui est splendor gloriæ, & imago substantiæ eius. Christus ergo imago sancti. Ad imaginem hæc imago venit ad terras, vt iam non in vmbra ambularemus, sed in imagine. In Christo enim ambulat, qui sequitur euāgelium. Ideo discipulo suo dicit: Vade retro me, vt me sequaris. Ideo errauit populus Iudæorū, quia in vmbra ambulauit. Ideo non errat populus Christianus, quia in imagine ambulat, habens Solem sibi iustitiæ refulgentem. Bona imago, non ceris picturæ fucata radiantis, sed plenitudine diuinitatis expressa. In qua imagine & pater simul videtur & filius: quia per vtrumque eorum vnitas operationis effulget. Et si iam resurrexerit Christus, tamen in euangelio nobis adhuc eius imago monstratur. Lego quòd Lazarum suscitauerit, & patris opus & filij credo. Filius vocauit, pater audiuit, Lazarus ambulauit. Lego quia cum dæmones fatebantur: fatebantur & patrem, qui dei filium precabantur. Fatebantur & ipsum, quia per ipsum eiiciebantur. Scriptum est: Quod si in * spiritu dei eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Primum igitur vmbra præcessit: secuta est imago: erit veritas. Vmbra in lege, imago in euangelio, veritas in cœlestibus. Vmbra euangelij, & ecclesiæ congregationis, in lege: imago futuræ veritatis, in euangelio: veritas in iudicio dei. Ergo quæ nunc celebrantur in ecclesia, eorum vmbra erat in sermonibus prophetarum: vmbra, in diluuio, vmbra in rubro mari, quando baptizati sunt patres nostri in nube & in mari. Vmbra in petra quæ aquam fluxit, & populum sequebatur. Nónne illud in vmbra erat sacrosancti huius mysterij sacramētum? Nónne vmbra erat aqua de petra, quasi sanguis ex Christo, quæ fugientes se populos sequebatur vt biberent, & non sitirent: redimerentur, & non perirent? Sed iam discessit vmbra noctis & caliginis Iudæorum: dies appropinquauit ecclesiæ. Videmus nunc per imaginem bona: & tenemus imaginis bona. Vidimus principem sacerdotum ad nos venientem, vidimus & audiuimus offerentem pro nobis sanguinem suum: sequamur, vt possumus, sacerdotes, vt offeramus pro populo sacrificium: etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio: quia & si nūc Christus non videtur offerre, tamen ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur. Imò ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Et ipse quidem nobis apud patrem aduocatus adsistit: sed nunc eum non videmus, tunc videbimus cum imago transierit, veritas venerit. tunc iam non per speculum, sed facie ad faciem ea quæ sunt perfecta videbuntur. Ascende ergo homo in cœlum, & videbis illa quorum vmbra hic erat vel imago. Videbis non ex parte, non in ænigmate, sed in consummatione: non in velamine, sed in luce. Videbis verum illum & æternum atque perpetuum sacerdotem, cuius hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Ioannem, Iacobum, Matthæum, Thomam. Videbis perfectum hominem iam non in imagine, sed in veritate. Qualis enim cœlestis, tales & cœlestes. Vtique & ipsi iam in gloria vel decore, iam in resurrectionis gratia, non in corpore mortis, & corruptionis deformitate. Vide ne eo deferas imaginem terrestris, vbi lux cœlestium est. Hic si quis tyranni imagines habeat qui iam victus interiit, iure damnetur. Quomodo tu hostis & aduersarij imaginem in ciuitatem veri imperatoris inducis, nisi vt ipse te damnes? Et si volueris imaginem terrestris inferre, contradicet tibi princeps istius mundi, & dicet: Mea est imago hæc: & quæ offers, mea sunt. Quid facies deprehensus, cum tibi dixerit, Mea est auaritia, mea est ambitio, meæ diuitiæ, quarum imaginem in te recognosco? Ipse est enim aduersarius & defensor. Quod si fueris qualis Iacob, dices Labe, qui se transfigurat in angelum lucis: Recognosce si quid tuorum in me inuenis. Tunc ille requiret, & non inueniens confutatus abscedet: quia abscondisti atque obliterasti omnia simulachra vitiorum. Beatus qui potest dicere, Veniet huius mundi princeps, & in me suum inueniet nihil. Quæ sua sunt enim, quærit ille: non illa quæ Christi. Si ergo quæ sunt Christi sequeris, noli quas non habebas affectare diuitias, augere quas habebas: & diuitem te sibi sentiat pauper. Induc in domum tuam inopem, frange panem esurienti, & nudum operi, vt tibi thesaurus condatur in cœlo qui tecum transeat. Pauper Christus est factus cum diues esset, vt nos sua inopia diuites faceret. Noli ergo propter diuitias vane conturbari, excitari de somno, cogitare quemadmodum pecuniam tuam serues, opes tuas augeas, de nocte procedere, excubare ad iudicis domum vt aliena diripias, litem* moueas pauperi, verearis exactorem tributi. Vana est ista conturbatio: & ideo iustus dixit: Et nunc quæ est expectatio mea? Nónne dominus? & substantia mea ante te est.) Spes & patientia nostra Christus est, ipse factus est redemptio nostra, ipse est nostra expectatio: vt dicamus singuli: Expectans expectaui dominum, & respexit me. Respice ergo nos in iudicio tuo. Respiciat super nos misericordia tua: vt qui de merito diffidimus nostro, per tuam misericordiam liberemur, in cuius potestate est animæ nostræ vitæq; substantia. Et ideo nō timeamus corporis mortem, sed eum qui potest animam nostram vel seruare vel perdere, cuius substantiæ virtus est, quam deus ad similitudinem sui pectoribus infudit humanis. Quisquis igitur habet istam substantiam animæ suæ, dicit: Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.) Non vnius criminis lapsum fatetur, qui ab omnibus se iniquitatibus solui precatur. Scit enim quòd, nisi dominus ignoscat, nemo saluus esse possit quicunque natus est sub peccato, quem ipsa noxiæ conditionis hereditas adstrinxit ad culpam. Opprobrium, inquit, insipienti dedisti me.) Quis est insipiens, nisi qui peccatum facit, & eligit mala pro bonis? Ergo qui auctor est peccatorum, ipse insipiens magis quàm eius minister. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur aduersario, vt ille nos quasi inimicus in die iudicij accuset & prodat. Suscipiamus ergo opprobrium crucis Christi, quod suscepit Moyses, & Aegypti thesauris regalibus prætulit: & ideo non est insipienti in opprobrium traditus. Alij habent codices, Opprobrium insipienti ne tradas me. Sed magis Dauid eam consuetudinem habet, vt sua magis opprobria & peccata fateatur, ne de peccatis suis erubescat & opprobriis, qui scit in confessione esse veniam, & in peccati sui condemnatione iustitiam. Denique ex iis quæ sequuntur, manifestatur hic sensus, quia subiecit: Obmutui, & non aperui os meum: quoniam tu fecisti me.) Hoc est, dedisti me in opprobrium insipienti: ideo obmutui, & non aperui os meum, ne peccata maiora contraherem. Agnoui voluntatem tuam, vt ad tempus erubescerem, & postea saluus fierem veniam postulando. Prodest ergo interdum & opprobrium. Siquidem etiam ipse prodest carnis interitus, vt testificatur Apostolus dicens: Tradidi eum in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Opprobrium quoque prodesse Dauid ipse testatus est dicens ad Abessam: Sine maledicat mihi Semeinæus, quoniam dixit illi dominus, vt videat humilitatem meam: & retribuet mihi dominus bona pro maledicto hoc. Et reuera vidit opprobriū eius dominus, quòd flens ibat & excalceatus, operto capite, & amouit eius opprobrium. Liquet igitur quia cum datus in opprobrium Dauid fugerit, & humiliatus sit, & nudis pedibus domino satisfecerit, & lapides iacientem non repercusserit, & in maledicentem non permiserit vindicari, & post hæc regno suo integro restitutus sit: quia & opprobrium à domino sit, & prosit magis sustinere opprobrium, quàm refellere. Deniq; victoria post secuta est. Ergo opprobrium

Marginalia: Gene.1. — Hebr.1. — Marc.8. — Ioan.11. — Marc.1. — *in Beelzebub — Matth.12. — 1.Cor.10. — Ibidem.13. — Ibidem.15. — 2.Cor.11. — Gene.31. — Ioan.14. — Philip.2. — Esaiæ.58. — 2.Cor.8. — *terreas pauperem. — Psal.39. — Hebr.11. — 1.Cor.5. — 2.Reg.16.

brium prodest. Sed quid est quod addidit, Quoniã tu fecisti me? Nónne ideo obmutuisse se dicit, & nõ aperuisse os suũ, quia agnouit domini voluntatem, & propterea patienter se pertulisse, vt satisfieret domino per opprobriũ pro peccato? Vnde & adiunxit: Amoue à me plagas tuas.) Quomodo hoc sibi congruit, quòd in superiore psalmo flagellis se obtulit, hic flagella à se postulat amoueri? nisi quia soluit iã de manu domini duplicia peccata sua, erubescendo, opprobria sustinendo. Cõpunctiones cordis sunt, sunt & cogitationũ sunt & increpationũ flagella. Videamus tamen ne ideo dixerit ante deum esse substantiã animę suę, quia non impugnaret aduersarius eã, nisi potestatẽ accepisset à domino. Quod enim fecit dominus, & tuetur. Deniq; angelus in circuitu est hominis, qui prętendit ne quis noceat ei. Non discedit angelus, nisi iussus à domino, vt su' athleta decertet. Ergo quasi substãtia domini præsumit veniam sibi iniquitatum suarum à conditore suo posse concedi. Et ideo rogat, quia nouit auctorem suum misericordẽ. Deinde quia datus sit in opprobriũ, nõ resistit, sed patitur aduersum se assistere peccatorẽ, & silet substãtię suæ cõscientia, quæ bona est, & potest corporis ferociã refrænare, vt virtus succedat, culpa ponatur. Postremo quia factus à domino est, citius sibi posse donari peccatum confidenter existimat, qui fortitudinem manus domini potuerit sustinere. Et hoc vtiq; bonæ substãtiæ est, etsi fortitudine manus domini defecisse se dicat. Fortis manus sicut male percutit, sic cito sanat. Quæ fortis ad vulnus, fortis & ad remedium est. [Deute.32.] Vnde & ipse ait: Percutiam, & sanabo. vt non meminerit vulneris, qui sanatus euasit. Deniq; hæc manus domini sancto Iob omnia abstulit, & omnia repræsentauit, imò omnia cumulo auxit, vt amissa geminaret. [Iob.42.] Ne te moueat quòd defecisse se dicit. Est qui deficit, & fortior surgit. [Psalm.144.] Suffulsit enim dominus omnes qui ruunt, & corrigit omnes elisos. Cum virtute enim surgit quicũque corrigitur. [Act.9.] Defecit Paulus à fortitudine manus huius. Cecidit persecutor, & surrexit euangelij prædicator. Hoc est quod ait, A fortitudine man' tuę ego defeci.) Et addidit, In increpationibus super iniquitatem erudisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius.) Græc' ὑπὲρ ἀνομίας dixit, hoc est, pro iniquitate: & integrum versum, ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον posuit: quod est, In increpationibus pro iniquitate* erudisti hominem. [*propter iniquitatem.] Ideo Sapiens dixit: [Eccli.22. & 23.] Quis mihi dabit cogitationum mearum flagella, & labiorum meorum signaculum? Vt cor suum ipse suis cogitationibus flagellaret, & signaret labia sua: quo & vetera peccata minueret, nec alia loquendo renouaret, quo propriis increpationibus eruditus, exercitia virtutis indueret. Tabescit autem anima, quando peccatum minuitur. vel, cum anima tabescit, culpa deponitur, incrassatur cum peccata cumulantur. [Gene.6.] Vnde ait dominus de peccatoribus: Non permanebit in his spiritus meus in æternum, quoniam carnes sunt. Et alibi [Matth.13.] scriptura dicit: Incrassatum est cor populi huius. Ideo & [Hiere.1.] Hieremias primum baculum vidit nuceum, deinde ollam feruentem, vt tabesceret anima prophetæ incipientis, quo culpa discederet, vt accederet gratia. Sed cur prius baculũ, postea ollam? Quoniam qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, vt ardeat & tabescat. Et ideo ad prophetam Ezechiel dicitur: [Ezech.4.] Accipe tibi sartaginem, & accipies iniquitates domus Israel, & cõsummabis, & tabescẽt (inquit) in suis iniquitatibus. Et alibi in eodem libro dicit dominus: Sed ego magnum faciam titionem, & multiplicabo ligna, & succendam ignem, vt liquefiat caro, & minuatur ius. Quibus testimoniis significatur quòd animæ perfidorum admoto igne tabescant, vt deponant crassitudinis quendam carnalis humorem. Mittuntur ergo in sartaginẽ & animæ peccatorum, vt defluat quædam peccati caro, quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem, & velut iure quodam, ita quibusdam infuderat animam illecebris cupiditatum. Expectant igitur nos quædam sartagines. ideo hic conteramus cor nostrum, vt subtile fiat, & deponat omnem duritiem & pinguedinem quendam carnalis aruinæ, quod patientur qui luxuriati sunt in hac vita, & magis ludibria dedecorum, q̃ opera vlla virtutum exercenda sibi more Iudaico crediderunt. Incrassatus est enim Iacob, & pinguis factus est, & surrexit ludere.

A Quem à fidei veritate lusus ille in perfidiæ traduxit errorem. Merito ergo Paulus castigabat corpus suum, ne nutriret corpus peccati*. [1. Corin.9.] [*carnem peccati.] Luxuriãdo enim facimus membra peccati, sobrietate autem membra iustitiæ. Non natura ergo, sed culpa delinquit. Nec iterum vana & inania sequamur, ne telã araneæ texere iudicemur, eo quòd peccata nulla perpetuitatis possunt habere substantiam. Vnde cum videris aliquos studere facultatibus ampliandis, cumulandis potestatibus, affectando decori, dices illud Esaiæ: [Esaie 59.] Telam araneæ texunt. quæ diuturna esse non potest, sed cito scinditur, atque opus eius omne dissoluitur. Non enim supra solidum aliquod firmamentum locatur, sed in vacuo suspenditur. Nihil laxum, nihil molle verum Christi militem decet. Ecce [Matth.11.] enim qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Arguti sibi & industrij omnes auari videntur. Quid argutius, quid solicitius aranea? quæ operi suo diebus ac noctibus semper intendit, nec vllo sumptu vlláque impensa conficit vestimentum, sed vanum est omne quod fecerit. Sic homo omnis est qui opus suum supra Christi non constituit B fundamentum. vane noctibus & diebus & ipse turbatur: cùm eum plerumque araneæ modo etiam in ipso suæ improbitatis molimine operis sui ruina conuoluat. Et ideo sapiens qui cognoscit huius seculi vanitatem, non diuturnam vitæ huius precatur vsuram, sed ad illa æterna festinat, & labore huius corporis & dolore gestit absolui: sicut Propheta desiderasse cognoscitur dicens: Exaudi domine orationem & deprecationem meam, auribus percipe lachrymas meas. Ne sileas à me: quoniam ego aduena sum apud te in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei.) Alius est incola, alius aduena, alius accola. Incola, qui de loco est, & genitalem locum incolit. Aduena, qui aliunde venit. Accola, qui ad tempus colit, & mutatur annorum vicibus. Hoc est ergo quod dicit Dauid, Apud te alienus sum, dum in terra sum, non sum paradisi tui incola. Vnde exposuit hoc ipse subiiciens, Et peregrinus, sicut omnes patres mei. Quod aperuit & apostolus Paulus, asserens quoniam cum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino: quia [2.Cori.5.] C etsi fides in nobis est, per fidem tamen ambulamus, non per speciem. id est, non facie ad faciem quasi præsentes. Ambulamus enim in ænigmate* adhuc, non in veritate. [*imagine] [1.Cor.13.] Denique addidit: Audemus ergo & confidimus magis peregrinari à corpore, & adesse ad dominum. Audemus, præsumptionis & fidei, non temeritatis est verbum. Et consentimus, id est, volentes adquiescimus, & optantes, non plenioris scientiæ auctoritatem velut principaliter nostro iudicio defendentes, volumus verum esse quod cupimus, vt appropinquemus ad dominum, à quo nos videtur futurorum & præsentium distantia separare. Audemus ergo adesse: & ideo, inquit, connitimur. Cognoscĩs verbum volentis adhuc peruenire, non eius qui peruenerit. Affectus igitur in hoc sermone, non effectus ostenditur. Denique ipsum testem sui sermonis interroga, imò vide dicentem, vel potius audi dubitantem, cum dicit: Ideo connitimur siue absentes siue præsentes placere illi. absentes adhuc per fidem, præsentes per speciem. Vnde & hoc potest intelligi, quòd & D hic positi, & illic, placere nostro iudici, redemptori quoque nostrarum desideramus animarum. Necesse est enim nos ei assistere per speciem, vt vnusquisque operum suorum merita dignę adipiscatur sortis examine, vel iustus in requie, vel impius in ærumna. Fundit igitur lachrymas, quoniam cum aduena in terram venerit, demoretur & separetur à patria longo detentus exilio. Cõsidera nunc mihi illum Adam de paradiso eiectum, in castellum relegatum, spectantem vnde deiectus sit, flentem vbertim, quia reminiscitur quid admiserit, quóve deciderit. Et ideo gratias agamus deo, qui nos perpetuo exilio liberauit, aperiens ianuam qua reuertamur ad patriam. Vnde Apostolus præsumpsit dicere: [Ephe.2.] Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum, & domestici dei. Hoc volens recipere Dauid antequam Christus veniret in terras, dixit: Remitte mihi vt refrigerer priusquam eam, & amplius iam non ero.) Hoc est, hic mihi remitte, vbi peccaui. Nisi hic remiseris mihi, ibi remissionis requiem inuenire non potero. Quod enim in ter-

in terra ligatum manserit, ligatum manebit in cœlo. quod solutum in terra fuerit, solutũ erit in cœlo. Propheta enim & prædicator ecclesiæ congregandæ, euangelico spiritu indulgentias domini præuidebat: & præcipienda apostolis, ei dominus reuelabat. Imò hæc erat vetus sententia, vt qui se ligasset in terris, vinctus migraret à corpore. Ideo dominus, quod ante erat iudicij sui, dedit apostolis, peccata remittendi æquitatem: ne cito soluenda, diu ligata manerent. [Matth. 16.] Denique audi dicẽtem: Tibi dabo claues regni cœlorum: & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlo: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlo. Tibi, inquit, dabo claues regni cœlorũ: vt & soluas & liges. Hoc Nouatianus non audiuit, sed ecclesia dei audiuit. Ideo ille in lapsu, nos in remissione. Ille in pœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, apostolis dicitur. Non potestatẽ vsurpamus, sed seruimus imperio: ne postea cum venerit dominus, & ligatos inuenerit quos oportuit solui, commoueatur aduersus dispensatorem qui ligatos seruauerit seruos quos dominus iusserat solui, dicens quoniam qui [Lucæ. 12.] cognouit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius: vapulabit multum. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit minus. Merito ergo Dauid remitti sibi postulat quod sciebat non esse iis qui secundum Aaron erant sacerdotibus attributum, sed euangelio seruatum. Cui ergo non remittitur: in exilio est, in peregrinationis iniuria perseuerat. Hic ergo petenda est venia. Hic [Ibidem. 6.] enim dictum est: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Hic locus est veniæ postulandæ. Deploremus igitur in terris, vt mereamur indulgentiam. Nisi remissum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem. Si requies non fuerit, non erit vita æterna. si vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti sibi ante quàm eat, vt sit. Si enim remissum non fuerit, non ero (inquit) cum iis qui sunt, cum iis qui in paradisum merentur ascendere. Qui autem non est, consumetur cum descendentibus in lacum, qui in catenis & carcere fuerit derelictus. Non ergo definitiue dicit non ero, qui alibi [Psalm. 70.] dicit: Psallam tibi in cithara deus sanctus Israel. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti. De redemptione ergo præsumit. Et alibi audi dicentem: [Psal. 114.] Placebo domino in regione viuorum. Erit ergo, qui placere præsumit. Potest & sic intelligi quia dixit, Aduena ego sum apud te in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei: & ideo remitte mihi vt peregrinus esse desinã. remitte mihi exilium quo religatus sum. Si remiseris antequam discedam hinc, non ero amplius exul atque peregrinus. Cum enim tu remiseris, non ero peregrinus, sed ciuis ero sanctorum tuorum. Ero cum patribus meis: qui & ipsi fuerunt ante peregrini, nunc verò iam ciues sunt. Ero domesticus dei, vt pœnam non timeam, gratiam merear: per dominum nostrum Iesum Christum, cum quo tibi est laus, honor, gloria, perpetuitas, cum spiritu sancto à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmi trigesiminoni enarratio.

IN superioribus psalmis pœnitentiam prædicauit: deinde de patientia sua, & perturbatione hominis est locutus. In tricesimo autem nono psalmo nouum annunciat testamentum. Qui enim malorum pœnitentiam agit, expectat: sed non est perfecti expectare, sed expectasse. Nemo enim nisi qui perseuerauerit vsq; [Matth. 10. & 24.] in finem, saluus erit. Ideo addidit: Expectans expectaui dominum.) Vbi ergo recte hoc dicitur, nisi in euangelio? in quo iam nobis, à quibus expectabatur, aduenit. in quo iam nobis non legis caligat vmbra, sed veritas fulget: quia Christus illuxit, qui exaudiuit voces deprecationum suorum, & eduxit nos de lacu miseriæ, & de luto fæcis, vbi iam demersi tenebamur nostrorum voragine peccatorum, & totus homo noster inhærebat, nec poterat se animus noster eruere, obrutus multiplicis labe flagitij. Gratias igitur domino Iesu vnigenito dei filio redemptori nostro, qui nobis peccata omnia remissurus descendit è cœlo, vt nos de lacu ac limo istius mundi, & cœnulenta quadam palude terrarum, de corpore quoque mortis huius eriperet, atque in carne sua statueret animi nostri interiora vestigia, vt confirmati in dei verbo, & per crucem domini corporis passionibus absoluti, ambulemus iam non in opprobrio dedecoris, sed in remissione peccati. Confirmatus igitur & radicatus in Christo, supra petram sibi memorat pedum suorum statuta vestigia. Vnde dicit Apostolus: Bibebant autem de conse- [1. Cor. 10.] quenti petra: petra autem erat Christus. Petra, eo quòd sitientes sequatur, confirmet labentes, ne sitientibus aqua desit, labentibus firmamentum. Expectanti ergo mihi domine Iesu aliquando venisti, direxisti gressus meos in euangelio, immisisti in os meum canticum nouum, quod est nouum testamẽtum. Gaudentes iam canimus hymnum deo nostro: quia nouarum virtutum præcepta cognouimus, vt nostra omnia relinquamus, Christum sequentes, & nostros diligamus inimicos. Nouos etiam hausimus mores, vt pro persequentibus nos precem domino deferamus. Maledi- [Ibidem. 4.] cẽtes ecce benedicimus. Nescimus opera nostra iactare, aut celare peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus. Quid multa? De illo ærumnoso peccatore beatus homo factus est, iam non respiciens in istius mundi varias vanitates. Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas, totus hic mun- [Ecclés. 1.] dus est: sicut dixit sapiens Salomon. Quid enim nisi vanum est ea sequi quæ perseuerare non possunt, & omnia tanquam vmbra prætereũt? Insaniæ autem falsæ aut certamina ista bellorum, *in quibus pro tẽporali possessione sanguis [*bellatores] tantus effunditur, aut contentionum theatralium dissensiones, aut Circensium plena furoris studia declarãtur, aut hæreticorum doctrina feralis, aut pseudoprophetarum in modum oraculorũ cœlestium simulati gestus, verba composita. Sic enim dicit Propheta: Beatus vir cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas.) Sunt ergo & veræ insaniæ, & fortitã prophetarum, qui in excessu mentis positi prophetabant, repleti dei spiritu, vt quibusdam insani viderentur, cum propriæ salutis immemores, nudi plerunque & excalceati, sicut Esaias sanctus, per [Esaię. 20.] populos currerent: vociferantes non quæ ipsi vellent, sed quæ à domino iuberentur. Ex his igitur intelligitur affulsisse remedium salutis: quoniam qui expectabatur, adest. Expectauit eum Adam de paradiso eiectus, vt longo liberaretur exilio. Expectauit eum in Noe iusto, qui ad semen futurorum est reseruatus, vt ex eo iustitiæ semina in hominibus pullularent. Ipsum putabat publicæ salutis auctorem, qui diluuio superstes esse meruisset. Ipsum sapientiæ principem, qui excoluisset vitem, & ex eius fructu inebriatus foret. Quid est enim vitis nisi sapientia? sicut aperuit nobis Dauid cœlestis interpres oraculi, dicens: Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. [Psal. 127.] Eo quòd in ipso esset sapientiæ plenitudo, quæ expectabatur in Christo, qui nouo repletus sapientiæ sacramento, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, inusitatũ nobis deferre mysterium [1. Corint. 2.] proparauit, vt nudus iaceret, & exhuberantis sapientiæ pocula inaudita proflueret: vt obliti superiorum, in nouos mores & nouam sobrietatem vitæ resurgeremus æternæ, quo per stultitiam prædicationis deus agnosceretur: quem per sapientiam non cognouit hic mundus. Deniq; in figura illa dormientis & nudati patris, qui stultitiã risit, maledict⁹ est: [Gene. 9.] qui venerati sunt, benedictionis gratiam sunt adepti. Ideoque qui mortẽ vnigeniti filij dei patris & creatoris omnium ad offendiculum aut opprobrium nostræ fidei obiiciendam esse crediderint, peccatorum suorum nexibus ad perpetuæ maledictionis ærumnam tenentur adstricti. Qui verò eam pro totius humani generis absolutione suscipiunt, virtutis æternæ præsidio fulciuntur. Crux enim Christi Iudæis of- [1. Cor. 1.] fendiculũ, Græcis stultitia: vt Apostolus dixit: nobis autem qui credimus in dominum Iesum, virtus dei atque sapientia est. Expectatus est in Moyse, cum sisteret* vndas maris, [*scinderet] & impossibile viribus humanis, pedestris viæ aperiret in fluctibus iter: sequeretur petra, & vomeret aquas, vt sitientium patrum in medio deserti viscera interna satiaret. Expectatus est & in Aaron principe sacerdotum, qui inter viuos ac mortuos medius stetit, & per serpentem statuit luem [Nume. 21.] mortis, ne à cadaueribus defunctorum ad viuentium transiret interitum. Quid enim tam proprium Christi, quàm ad-

 uocatum

uocatum apud deum patrem adstare populorum, mortem suam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris? Expectatus est & in Iesu Naue, & certe venit: qui & potestatem suam & nomen accepit, vt & populum in terram repromissionis induceret, & vere Iesu nomine vocaretur. Siccauit fluenta: conuertit amnem in suum fontẽ: solem statuit donec consummaret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat illa, non veritas. Denique verus ei dux militiæ cœlestis effulsit, & adorauit eum Iesus Naue, quamuis nondum in corpore verus astiterat, sed adhuc venerat in figura. Quando igitur verus aduenit? Audi dicentem: Annunciaui, & locutus sum: multiplicati sunt super numerũ. Sacrificium & oblationẽ noluisti: corpus autem perfecisti mihi: tunc dixi, ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam volũtatem tuam: deus meus volui.) Quid euidentius, quàm quòd cum euangelij sui munere nobis Iesus verus aduenit? Ipse locutus est, & innumeri credentium populi congregati sunt, qui vix singuli ante credebant. Ipse venit in carne, & cessauit sacrificium Iudæorum. Cessauit oblatio pro peccato: quia peccatorũ remissor aduenerat. Non erat remedium necessarium legis, vbi legis auctor adstabat. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me. Scriptum profecto de Christo est in principio veteris testamenti, quòd venturus esset, vt in redemptione hominum, dei patris faceret voluntatem, quando scriptum est quia Euam in specie ecclesiæ ad hominis adiumenta formauit. Quid enim nobis in hac corporis infirmitate, & seculi istius perturbatione præsidio potest esse nisi sola ecclesiæ gratia, qua redimimur: & fides nostra, qua viuimus? In capite libri scriptum est, Os de ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quis iste sit qui locutus est, aut de quo istud sit sacramentum, audi dicentem: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in ecclesia. Vnde & admonet vt sic diligat homo vxorem suam, quemadmodum ecclesiam Christus: quoniam membra sumus corporis eius, de carne ipsius, & de ossibus eius. Quæ igitur maior salus, quàm esse cum Christo, & ei vnitate quadam corporis adhærere, in quo nec macula sit vlla, nec fortitudo* peccati? Scriptum est in capite libri, quòd Abel iusti placuit hostia deo, displicuit oblatio parricidæ. Nónne aperte significauit dominus Iesus offerendum se esse pro nobis, vt in sua passione noui sacrificij gratiam consecraret, ritum populi parricidalis aboleret? Quid autem expressius, quàm quod à sancto patriarcha oblatus est filius, & aries immolatus est? Nónne aperte ostendit hominis carnem, quę omnibus terrenis est communis animantibus, non diuinitatem vnigeniti filij dei obnoxiam futuram sacræ vulneri passionis? Scriptum est in capite libri, venturum hominem qui potestatibus cœlestibus imperaret. Impletum est quando dominus Iesus venit in terras, & angeli ministrabant ei: sicut ipse dignatus est dicere: Ex hoc videbitis cœlos apertos, & angelos dei ascendentes & descendentes ad filium hominis. Scriptum est in capite libri: Agnus sine macula, mundus, maturus, masculus, anniculus erit vobis, & occidet eum omnis synagoga. Quis iste sit agnus, audistis dicentem: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Hic est qui occisus est ab omni populo Iudæorũ: quem adhuc hostili odio persequuntur. Et illum quidem oportebat pro omnibus mori, vt in eius cruce fieret remissio peccatorum, & sanguis ipsius mundi inquinaměta lauaret. Sed vę illis qui auctorem salutis propriæ negauerũt. Fecistis, inquit, consilium: sed nõ per me. Quomodo poterat probare parricidium, qui consiliũ non probabat? Et tamen quanta pietas: Abhorrebat quidem à consilio: sed si conuerterentur, remedium non negabat. Scriptum est etiam, non solum in capite, sed in omni legis complexione, venturum hominem ad conseruãdum hominum genus, qui omnia vellet quæ deus vellet. Vnde intelligis quoniam diuinitatis eiusdem est, qui eiusdem est voluntatis. Vnde etiam ad sacrificium passionis voluntarius accessit, meritóque prædixit: Voluntarie sacrificabo tibi. Sed forte dicas, Quomodo in euangelio dixit: Pater, si possibile est, transfer à me calicem hunc: sed

Genes. 2.
Ephes. 5.
*forte, deformitas: aut, formido
Genes. 22.
Ioan. 1.
Exod. 12.
Ioan. 1.
Esaię. 30.
Psal. 53.
Matth. 26.

A non sicut ego volo, sed sicut tu vis? Et videtur quidẽ esse distantia voluntatis: verum intelligimus aliud esse quod secundum vnitatem diuinitatis exprimitur, vbi dicit: Ego & pater vnum sumus: aliud quod secundum hominis est locutus affectum, quem innuit cautum esse debere, nec præsumere quod facile implere non possit: ne dum præmium quærit, incidat sacrilegium. Vnde ait: Cum persequentur vos in hac ciuitate, fugite in aliam. Merito ergo & hic subiturus corporis passionem, cœpit contristari, & mœstus esse: & assumptis Petro & duobus filiis Zebedæi, Tristis est anima mea, ante præmisit: & subiecit postea, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promptus est, caro autẽ infirma. Vides vbique eum secundum hominem loqui, secundum hominem orare, secundum hominem tristem esse, secũdum hominem dixisse, Pater meus, si possibile est. Quod vtiq; non impossibile deo: sed hominis est dubitare, dei confirmare. Ideo promptiores assumpsit, quasi electos vltimi iudicij sui testes, qui verborum eius agnoscerent sacramentum. B Denique alij dormiebant: isti soli fida mente vigilabãt. Vnde & per Hieremiam nõdum suscepto corpore ipse ait: Ego sicut agnus ductus sum, & nesciui. Quid est quod nesciat sapientia dei? quę in arcano patris semper est: & ideo enarrauit omnia filius dei, quia dei patris ipse sapientia est. Quomodo præsciuit se sicut agnum esse ducendum, & quo duceretur nescisse se dicit? Aut quomodo in superioribus per os ipsius Dauid ait: Deus deus me*, respice in me: quare me dereliquisti? Quomodo derelinquitur à patre filius, qui ait: Et non sum solus: quia pater mecum est. Et alibi: Traditus sum, & non egrediebar. Et alibi: Exsurrexi, & adhuc tecum sum? Nisi vt aduertas quòd hominum sensum exprimit, qui putant se à domino, quando sunt in periculis, derelictos. Denique audi quod sequitur: Longe, inquit, à salute mea verba delictorum meorum. Hoc est, alia verba sunt delictorum, alia sacramenta salutis æternæ. Non præiudicant verba virtuti: suis viribus substantia diuina ful C citur. Homo videtur, homo auditur, deus in operibus agnoscitur. Et tamen de hoc homine dictum est: Et homo est, & quis cognoscet eum? Quid est quis? Non quo nemo, sed quo rarus, quo sapiens, sicut illud: Quis ascendet in montem domini? Quis sapiens, & intelliget ea? Denique alibi: Vir insipiens non cognoscit ea, & stultus nõ intelligit hæc. Et tu ergo cum legis euangeliũ, quasi sapiens & non stultus cognosce quæ legis: illuminet te sapientiæ fulgor æternæ. Verba quidẽ sunt, sed & ipsa mundant, & ipsa illuminant, & ipsa cõfirmant, & ipsa viuificant. Vnde ait Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & non relinquemus te. Denique vt aduerteremus quòd secundũ hominem locutus esset, paulo post dixit: Ecce, appropinquat hora vt filius hominis tradatur in manus peccatorum. Et Iudæ osculanti ait: Iuda, osculo filium hominis tradis? Hoc est, venenũ infundis osculo, quo gratia charitatis infunditur: osculo, quod sacrę pacis insigne est: osculo quo amicitia fida firmatur: osculo quo fides sancta signatur? Hoc ergo osculo tradis periculo quem propter osculi cõmercium venerari de- D beres? Et tradis filiũ hominis homo, qui propter hominum salutem descẽdit de cœlo? Sic enim scriptum est: Filius hominis qui est in cœlo, ipse est qui descendit è cœlo. Filiũ hominis tradis, qui te ex peccatore apostolũ fecit? Filium hominis tradis, qui venit vt in sanguine suo omniũ peccata dilueret? Ego osculũ non nego: ipse videris, qui violaueris osculi sanctitatem. An non legisti quòd vtiliora sunt vulnera amici, q̃ voluntaria oscula inimici? Nec immerito grauiore telo tantæ dignationis percussus est Iudas, quàm si eum fulmine perculisset. Deniq; patientiã domini ferre non potuit, qui * maiestatẽ prodidit, adeo vt sibiipsi tãti sceleris reatus nõ posset ablui. Itaq; abiit, pecuniã refudit, hoc est, cõdẽnauit auaritiã suam tãtæ impietatis auctorẽ, precium perfidiæ synagogæ reddidit. Nõ excusatur proditor, qui pœnitẽtiæ locũ inuenire non potuit: sed accumulatur sacrilegiũ Iudęorũ, qui etiã proditoris vocibus arguuntur. Ille suum crimen agnouit, dicẽs quòd tradiderit sanguinem iustum. isti & precium sceleris receperũt, & acrioribus studiis iusticiæ principẽ persecuti sunt. Ideo ad istorũ omnium perpetuã cõdemnationem

Ioan. 10.
Matth. 10.
Ibidem. 26.
Hiere. 11.
Psalm. 21.
Ioan. 8.
Psalm. 87.
Psalm. 138.
Psalm. 21.
Psal. 24.
Psal. 91.
Ioan. 6.
Matth. 26.
Luc. 22.
Ioan. 3.
Prouer. 27.
*quo in ma ior reatum proderet

nationem latro crucifixus absoluitur, quia ille Christum in suppliciis agnouit suis, quem isti in beneficiis non agnouerunt, & peccatum suum confessus est Christo, qui sciret ignoscere: quia in cruce sua regnum domini mente conspexit, quod in conuiuio Christi Iudas videre non potuit. Ideo precationem latronis vox secuta est cœlestis huiusmodi: Amen amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso. Tripudiabas draco, quòd Apostolum subtraxeras Christo. Plus amisisti quàm sustulisti, qui latronem vides in paradisum esse translatum. Nemo est qui possit excludi, quando receptus est latro. Minister tuus eò peruenit, vnde ipse deiectus es. Subtexuimus ista propter illum versiculum, quia dixit, Vt faciam voluntatem tuam, deus meus volui. Hoc est, diuinitatis mihi tecum pater vna voluntas est, vna substantia est: quia inseparabilis maiestas & potentia trinitatis. Sed alia vox carnis: & tamen ad voluntatem dei & ipsa consensit, dicens: Non quod ego volo, sed quod tu vis. Et alibi: Si non potest hoc transire, nisi illud bibam, fiat voluntas tua. Communis affectus est mortem timere, quam suscepit Christus, vt crucifigeret, sicut crucifixit & carnem. Mihi enim est luctatus, vt mihi vinceret. Si caro Christi fortis, nec peccato obnoxia, tamē peccata suscepit: infirmitates suscepit, etsi nihil habuit quod doleret. Denique audi dicentem quia pro nobis dolet, donec eiiciat in veritate iudicium. Non enim alteram carnem, sed hanc suscepit, vt Apostolus docet, dicens: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem. Etsi de virgine natus est & spiritu sancto, tamē hominis est filius, quia homo virgo. Et ideo quod natum est ex carne, caro est: & qui natus est de homine, homo dicitur, mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Propterea incorruptibilis suscepit hanc carnem, vt faceret incorruptibilem: & immortalis, vt faceret immortalem. Si quis ergo eum sequitur, induet immortalitatem. Si quis voluntatem eius facit, non morietur in æternum, sed dicit ei Christus: Hodie mecum eris in paradiso. Quid est hodie? Hoc est, de nocte transisti: mecum eris in lumine. Noli tenebras formidare, quem æterna lux suscepit. Pulchre etiam subiūxit, Mecum eris in paradiso. Hoc est, noli dubitare de carne: & me in carne vidisti. Noli timere ne & tu cadas de paradiso, sicut cecidit Adam: sed audi quia mecum eris, quo præsente cadere non possis. Ceciderat caro in paradiso antequam susciperetur à Christo. Ibi eris susceptus, vbi & ille qui suscepit, quia non mentitus est dicens: Volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Non recedet pastor à gregibus suis: licet iam lupum in paradiso timere non possis: cui dictum est: Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Ideo ante consummationem aduersarius deiicitur in incendium: catenis quoque perpetuis alligatur: vt tu iam nullas insidias pertimescas. Et Adam vt caderet, à serpente deceptus est, & flexus est ab vxore. Ideo iam nullæ in paradiso nuptiæ, sed omnes erunt sine celebritatibus nuptiarum, sicut angeli in cœlo. Non dixerat Adæ, Mecum eris: quia sciebat illum casurum, vt redimeretur à Christo. Felix ruina, quæ reparatur in melius. ideo iam pius pastor, bonus negociator gregem suum & mercem propriam non relinquit. Erit quidem & adhuc in paradiso cum angelis pugna serpenti, donec deiiciatur. Sed qui cum Christo est, timere non poterit. Adam cum Christo non fuit quando deceptus est. Nam si cum Christo fuisset, in eius præceptione mansisset, deceptus non esset. Non mansit in Christo, quia non in eius sermone permansit. Denique audi qui maneat in Christo. Si manseritis, inquit, in me, & verba mea in vobis manserint: quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. Et infra: Si præcepta mea in vobis manserint, manebitis in mea dilectione. Vis scire quia cum Christo Adam non erat? Dixit ei dominus: Adam vbi es? Qui vtique quasi absentem requirit, non diceret, Vbi es? si eum in se manere cognosceret. Sed quis eum absentē fecerit, audiamus. Absconderunt se, inquit, ambo à facie domini. Omnes videt Christus: sed qui se abscondit, absconditur: quoniam qui ignorat, ignoratur. Cognoscit enim eos dominus qui sunt ipsius. Ille omnes suos vult esse, quos condidit & creauit. Vtinam tu homo non fugias, & te ipse à Christo abscondas. Ille etiam fugientes requirit, & absconditos non vult perire, sed clamat dicens: Adam, vbi es? hoc est: homo, vbi es? Ego te in lumine posui, tu tenebras requisisti. Denique in paradiso, vbi semper matutinus erat dies, vesper est factus: quoniam omnia peccata tenebrosa sunt. Ideoque audierunt vocem domini dei deambulantis ad vesperam in paradiso. Simul cognosce mysterium: Mane errasti? ad vesperam liberaberis. Quomodo enim vespera, vbi Christus est? Nam licet sedes eius supra cœlum cœlorū: tamen in sanctis suis Christus est. Quomodo ergo vespera vbi deus est, cum deus lux sit? Denique Saulo in itinere lux refulsit, quando ei Christus occurrit. Vnde etiam lumine dei refulgente cæcatus est persequutor. Cur ergo cæcatus, nisi quia non agnouerat Christum? Nam si cognouisset lucis arbitrum, non amisisset lumen oculorum. Denique & vbi agnouit recepit. Indicio est quòd non agnouerit Christum, qui audita voce, Saule, Saule, quid me persequeris? Respondit, Quis es domine? Non quæsisset quis esset, si cognouisset. Vnde & dominus quasi ignoranti dicit: Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Durum tibi est aduersus stimulum calcitrare. Et ille dixit: Domine quid me oportet facere? Vide congruentia vtrinque magisteria. Medicus minatur vt corrigat: terret vt curet: æger primo medici personam requirit, si sit idoneus à quo sanari se posse præsumat. Vbi medicinæ audiuit auctorē, remedium poposcit, salutem inuenit. Denique accedentem non solum expulit cæcitatem, sed etiam lucē quam non habuerat accepit, vt Christum videret, quem antea non viderat. Sed videamus sequētia, repetito tamē versiculo de quo videtur esse tractatus. Ecce venio vt faciam voluntatem tuam, deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Bene nunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: domine tu cognouisti: Iustitiā tuam abscondi in corde meo.) De superiore itaque versiculo intelligimus: Ecce venio, non solum vt voluntatem tuam faciam, sed etiam legem tuam in medio cordis mei. Alij habent, In medio ventris mei. Est enim venter & mentis, qui semina concipit sensuum, de quo Esaias dixit: In vtero accepimus, & parturiuimus spiritum salutis. Hoc vtero parturiuit & Paulus, qui ait: Filioli mei, quos ego parturio donec formetur Christus in vobis. Christus ergo non ventre corporeo, sed in animæ quodam ventre formatur. Hoc ventre Apostolus genuit, sicut scriptum est: Ego vos per euangelium genui. Ideo alii bene habent, In medio cordis. alij, in medio ventris, vt interioris hominis ventrem intelligas, qui in medio esse cordis accipitur, in quo naturalis legis præscripta seruamus: quæ non solum custoditur, sed etiam sit in cordibus nostris. Vnde & scriptum est quia non solum auditores legis iusti sunt apud deum, sed etiā factores legis iustificabuntur. Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, sicut gentes quæ legem non audiunt, & sibi lex sunt, qui cognita sibi legis præcepta conseruant. Ergo quasi gentilis populi congregator, personam nostrā suscepit hoc loco Christus, vt diceret facere se legem in medio cordis sui. Si quidem populus nationum legem quam non audiuit impleuit, vt agnosceret Christum, quem populus Iudæorum qui legem acceperat, non recepit, nec cognoscendum putauit, quia scriptum est: Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autē me non cognouit. Hic ergo credentium venter est, in quo spiritus sanctus operatus est, & eum semine spiritali implere consueuit: sicut testificatur in euāgelio dominus Iesus, qui ait: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Ex illo flumine ista sunt flumina, de quo legimus: Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei. De quibus ergo fluunt huiusmodi flumina spiritalia, de his bene dicitur: Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam, à voce aquarum spiritualium, quæ supra cœlos deum laudant. Qui eleuauerit vocē suam, hic potest dicere: Bene nunciaui iustitiam tuam in ecclesia magna. Quid est quòd addidit magna, nisi quia fuit ante non magna? Quæ est magna, nisi de totius orbis terrarum partibus congregata? quando ab Oriente & Occidente, Septentrione & Meridie populi gētium sunt vocati: vbi tamē legimus alibi magnam

Marginal notes: Lucæ 23. Marc. 14. 1.Cor. 15. Ioan. 3. 1.Tim. 2. Lucæ 23. Ioan. 17. Lucæ 10. Apoca. 20. Gene. 3. Matth. 22. Ioan. 8. Gene. 3. 1.Cor 14. 2.Timo. 2. Acto. 9. Esaiæ. 26. 1.Corint. 4. Ibidem. Roma. 2. Ibidem. Esaiæ. 1. Ioan. 7. Psalm. 45. Psalm. 92.

ecclesiam: Confitebor tibi domine in ecclesia magna, in populo graui laudabo te. Ibi ergo ecclesia magna, vbi populus grauis: hoc est, non inquietus, & mobilis, qui sedit manducare & bibere, & surrexit ludere. Grauis populus est qui fidem deo suo seruat, & qui non aliqua leuitate mutetur, neq; nutet & fluctuet, sed charitate sit fundatus in Christo, vt possit dicere: Cõfido enim quia neque mors, neque gladi', neque tribulatio separare me possit à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Qui autem prædicat in ecclesia magna, non abscondit iustitiam dei in corde suo, sed exaltat viribus vocem suam annuncians Christum. Non timet eum coram populo prædicare, non erubescit crucem eius, sed gloriatur in illa domini passione. Non sequitur literam legis, sed eruit profunda mysteria, quibus reuelet domini Iesu gloriam, quem lex significauit esse venturum ad ecclesiam, quæ magna est congreganda. Iustitia igitur fides est. Denique credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ecce labia mea nõ prohibebo domine, tu cognouisti.) Sic & alibi: Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Ad patrẽ dicit: Iustitiam meam non abscondi in corde meo: veritatem tuam & salutare tuum dilexi. Totus ex persona Christi psalmus iste est: Ideo iustitiam meam dicit: licet non arroganter & homo possit dicere iustitiam suam, qui deo credit, & fidem suam sibi reputari ad iustitiam confitetur. Veritatem & misericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, & peccata dimittit. Ideo enim Christus aduenit, vt fidem statueret, remissionem tribueret peccatorum. Et quia ex persona saluatoris totum hunc esse diximus psalmum: ne forte dicant Apollinaristæ: Ecce corpus, dixit, præparasti mihi, non etiam animam: audiant in inferioribus psalmi huius dicentem: Confundantur, & reuereantur simul qui quærunt animam meam, vt auferant eam.) Hæc sunt quæ in hoc psalmo arbitrati sumus: reliqua plana & facilia, nec digna interpretationis existimauimus: cum si in tractatũ incidant, in alio psalmo in quo videtur esse repetita, rectius prosequemur, fauente domino Iesu, cui est laus, honor, gloria, perpetuitas à seculis, & nũc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmi quadragesimi enarratio.

BOno ordine qui in superiore psalmo dixit, Ecce venio: in hoc iã venit, & patitur: & ideo quadragesimus psalmus inscribitur, quia quadraginta diebus ieiunauit dominus Iesus, vt eo numero cõsummaret hominis qui perierat perfectionẽ. Sicut enim per appetentiam interdicti fructus amiserat gratiam, ita per ieiuniũ reparari eius virtutẽ oportuit: vt qui perierat in Adã, repararetur in Christo. Ideo ergo in finẽ, quia ipse finis est spei nostræ, ad ipsum studia nostra dirigimus, ad ipsum vota nostra conferimus, quia ipse est plenitudo, ipse est consummatio vniuersorum, ipse omnium summa virtutum. Ideo ipsi Dauid, quasi ei qui solus ex omnib' in sua carne nostra peccata suscepit, qui solus dei agnus peccatum totius mundi abstulit, qui solus chirographum decreti sanguinis sui effusione deleuit, & tulit de medio, atque suffixit cruci: quasi sapientia, sciens quomodo vetus peccatũ mundi solueret: quasi redemptio, quomodo hominem renouaret à culpa: quasi sanctificatio, quomodo cum sanctificaret ad gratiã. Hic ergo titulus, hoc principium: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.) Aperi aures tuas, qui incipis sacramẽta dominicæ cognoscere passionis. Ideo tibi dicitur: Qui habet aures audiendi, audiat. Ideo surdo illi & muto aures & labia tetigit dominus in euangelio, vt sciret quid audiret in mysterio, quid etiam loqueretur, & quando loqueretur. Neque enim ociose scriptum est: Dominus mihi dedit linguam eruditionis, vt scirem quando oporteat sermonem dicere. Scire ergo debes quid audias, scire quid loqui debeas, scire etiam quando loqui debeas. Audi ergo dicentem: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Beatus quidem qui compatitur pauperi, qui haurit eius necessitates: scit quid mali inopia afferat indigenti. Sed quid sibi vult istud exordium in domini passione? Verũ est quidem quòd propter pauperes passus est: sed tamen ipse corripuit Iudam dicentem de illo vnguẽto quod effuderat Maria super pedes Christi, Potuit hoc venundari trecentis denariis, & dari pauperibus. Idem & cęteri apostoli senserant, sed alio affectu. Ille per auaritiam, isti per misericordiam. Iudas enim furto prospiciebat, discipuli pauperum alimoniæ consulebant. Quibus in commune respõdit: Sinite illam, vt in die sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper. Ergo alius intelligendus est hic beatus qui intelligit super pauperem. Hic de fide dicit, alibi de misericordia. Prior ergo fides, secunda misericordia. Cum fide, preciosa misericordia: sine fide, nuda: sine fide, instabilis. Fides enim virtutum omnium stabile fundamentum est. Beatus ergo qui intelligit super Christi inopiam & paupertatem: qui propter nos pauper factus est, cum diues esset. Diues in regno, pauper in carne: quia suscepit hanc pauperum carnem. Pauperes enim facti sumus nimis, qui virtutum exuuias preciosas fraude serpentis amisimus, exclusi de paradiso, eiecti de patria, in exilium relegati, ipso quoque nudati corporis integimento: quod antea virtutum septa munibant, postea delicta nudarunt. Si ergo egenus & pauper in carne, vtique egenus & pauper in carnis istius passione. Non ergo in diuitiis suis, sed in nostra passus est paupertate. Ideoque non plenitudo diuinitatis, quæ in illo corporaliter habitat, vt scriptura testatur, sed caro passa est. Hoc intellige, hoc persequere, id tene, ne dicatur tibi: Noluit intelligere super mendicum & pauperem. Nam si hic dubitas, certe in illo psalmo qui aduersus proditionem Iudæ ex persona dicitur saluatoris, de illo versiculo dubitare non poteris in quo ait: Et persecutus est hominem pauperem & mẽdicum. Intellige ergo paupertatẽ Christi, vt diues sis. Intellige infirmitatem eius, vt accipias sanitatem. Intellige crucem eius, vt non erubescas. Intellige vulnus eius, vt vulnera tua cures. Intellige mortem eius, vt adquiras vitam ęternam. Intellige sepulturam eius, vt inuenias resurrectionẽ. Sed forte dicas, Quomodo diues in paupertate Christus? Etsi mihi ingenium deficiat, tamen non deficiunt diuinarum subsidia lectionum, cum dixerit Apostolus: Quoniam dominus Iesus pauper factus est, cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini. Quæ ergo ista paupertas quæ diuites facit? Consideremus eam, intendamus in ipsum venerabile sacramentum. Quid purius potest eo esse atque simplicius? Non taurino quisquam perfunditur sanguine, vt sacra dicuntur habere Gentilium: non hircorum atque arietum cruore peccator lauatur. Neque enim quisquam ita purificatur. Caro enim lauatur, non culpa diluitur. Sed exiet, inquit, aqua cum delectatione de fontibus saluatoris: & paratur in conspectu tuo mensa cœlestis, & poculum inebrians quàm præclarum. Hæ sunt diuitiæ simplicitatis, in quibus est Christi preciosa paupertas. Est & in moribus paupertas bona: vnde & dominus dixit: Beati pauperes spiritu. Et in psalmis inuenimus quia dominus humiles spiritu saluabit. Est & in collatione tenui paupertas abundans, si abundet fides. Vnde Apostolus ait: Et profunda paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum. Vt autem & ex aliis vocibus eius intelligamus quia ipse se pauperem dixerit, habemus alibi scriptum: Pauper & dolens ego sum. hoc est, quia pro nobis doleret, vt legimus. Neque enim in se habuit quod doleret. Si ergo pro nobis dolet, vt Esaias interpretatus est, qui eum vidit in spiritu: pro nobis vtique tristis erat: iuxta quod animam suam tristem appellauit vsque ad mortem, tamẽ non propter mortem: & carnem dixit infirmam, quæ mortis subiacuit infirmitati, vt aculeum mortis infringeret, quo nos in die iudicij liberaret. quã non perfunctorie malam dixit. sic enim subtexuit: In die mala liberabit eum dominus.) Quoniam amara videtur, quæ plures adiudicat pœnæ. Via enim virtutis angusta est, lata delicti. Ideo rariores in virtute ambulant, plures in flagitio versantur. Quo fit vt inferior eorũ sit numerus, qui præmia remunerationis accipient, quàm qui ob precium grauium peccatorũ sortem aduersam iudicij reportabunt. Quasi dolẽs igitur dixit malã iudicij diem. Nã si angeli in vnius peccatoris absolutione lætantur, quanto magis homines in tantorum condemnatione hominum macerabũtur? Et bene dolet pro

ea

A

ea oue quam humeris suis ipse reportauit,& ad ouile suũ re-
uocauit erranté. Affectu nostro loquitur dei filius: quia no-
bis dies iudicij acerba est,quã timemus. Omnibus mala vi-
detur, quia plena terroris est, qua deus non solum forensia
hominis,sed etiam occulta diiudicat,qua cogitur vnusquis-
que aperire quod fecit,aut quod sensit. Ideoque multi dam-
nantur,pauci coronantur. Sed etiã ipsi qui coronantur, do-
lebunt. Iusti enim coronabuntur. Iustus autem quasi suã pu-
tat fratris ærumnam. Et quis ego sum qui de illa iudicem,
qua homo angelorum conciliis inseretur? Ipsius domini au-

Ioan.5.

diamus sententiam. Veniet,inquit,hora in qua omnes qui in
monumentis sunt,audient vocem filij hominis: & procedẽt
qui bona fecerunt,in resurrectionẽ vitæ:qui mala fecerunt,
in resurrectionẽ iudicij. Iudicabũtur ergo qui mala egerũt.
& ideo mala dies & aspera ab ipso iudice nũcupatur, vt scias
quia ipse nobis compatitur in euãgelio,qui compassus est in
prophetis. Sed & sic possumus accipere,in die mala, hoc est

B

1.Ioan.5.
Matth.6.

in tempore malo. Mundus enim in malo positus est: & ideo
mali dies istius mundi:& abundat diei malitia sua. Non me-
diocre est vt hic liberemur ab insidiis peccatoris. Qui fuerit
hic liber à crimine,ibi erit liber à pœna,& seueritatem iudi-
cij subire nõ poterit. Et ideo votis opus est & precib⁹ quo-
tidianis, & aduocatione principis sacerdotum, de quo dicit

1.Ioan.2.

Ioannes euangelista: Aduocatum habemus apud patrem do
minũ Iesum,& ipse est deprecatio pro peccatis nostris. Hic
ergo aduocatus noster, & deprecatio pro populo totius se-
culi orat: pro eo qui intelligit & credit in Christũ, & dicit:
Dominus conseruet eum,& viuificet eum, & beatum faciat
eum.) Cõseruet à periculis, viuificet tanq̃ in mortis tenebris
constitutum, beatum facere bonorum operum accessione di
gnetur. Et emũdet,inquit,in terra vitã eius.) Bene addidit,
in terra: quia nisi hic mundatus fuerit, ibi mundus esse nõ po
terit. Vel certe hoc modo, Emundet in terra. Quomodo enĩ
quis mundus in luto, cum terra eum oblinat? Ergo domini
manus est necessaria,quæ fecit de terra corpus, vt ipsa mun-

1.Petri.5.

dare dignetur. Et nõ tradat eum in man⁹ inimici eius.) Quis
est inimicus nisi leo ille qui circuit rugiens, quærens quem

C

deuoret? Alij habent Græci: Et nõ tradat eum in animas ini-
micorum eius. Animas pro manibus posuit, eò quòd inimi-
corum animæ bonis insidientur, & cogitationibus suis iu-
stum conentur euertere. Dicuntur & animę pro hominibus.

Gene.46.
1.Para.21.

Omnes animæ septuaginta quæ descenderunt in Aegyptũ.
Ideo & Dauid maluit dei se committere potestati, quàm in-
sidiis inimicorum qui parcere sua voluntate nescirent. Se-
quitur: Dominus opem ferat illi supra lectum doloris eius:
vniuersum stratũ eius versasti in infirmitate eius.) Quis est
lectus doloris,nisi caro infirmitatis? Et bene lectus doloris:

Roma.7.

quia corpus est mortis,de quo se liberari deprecatur aposto
lus, vt tanq̃ de tumulo quodam possit assurgere, in quo ęgra
iacet anima,& quasi quodam decumbit in lectulo. Symma-
chus lectum miseriæ dixit. Aquila grabatum miserię: expres
sius septuaginta viri lectum doloris putauerunt esse dicen-
dum. His ergo versiculis vtendum est apud eos qui diutius
infirmitate corporis detinentur, vt habeant medicinam dei,
quo sani esse mereãtur. Lectus ergo animæ, caro infirma est:

D

cuius ægritudini anima nostra cõpatitur: quæ si habeat ad-

Ioan.9.

iutorem dominum, dicit ei: Surge, tolle lectum tuum, & va-
de in domum tuam. Quo confortatus dei verbo qui æger e-
rat, surgit & tollit lectum suũ in quo iacebat, & redit in sta-
tum pristinum sanitatis. Hoc est in domum suam regredi, vt
habitet in domicilio robustissimæ valetudinis. Qui habitat,
regit: qui regit, virtutis habet sibi gratiam suffragantem. Sed
etiam stratum omniũ versat dominus in infirmitate languẽ-
tis, cui adesse dignatur. Quod versatur, statum mutat aut ex
sanitate in ægritudinem, aut ex ęgritudine ad sanitatem. Hic
ergo qui ægrotauerat, mutat se ad remediũ sanitatis. Sic er-
go dominus Iesus & si vulneratus est propter peccata no-
stra, tamen non in illa infirmitate permansit, sed se ipse ver-
sauit in melius ad vniuersorum salutem. Itaq; passione infir
mitas est soluta, mors resurrectione. Sicut ergo se ipse ver-
sauit ad populorum redemptionem, nec sensit aculeum mor
tis, aut vulneris infirmitatem: sic eũ qui in se credit, & si gra
uiter ægrotantem, vt à morte liberet, versat ad vitã. Omnẽ

A

ergo stratum, hoc est vniuersorum hominum infirmitatem,
in sua infirmitate versauit. Suscepit enim infirmitates omniũ
in sua carne, erexit se in crucem, & versauit omnium infir-
mitates in sui corporis infirmitate. Vnde dicit Esaias: Liuo-

Esaiæ.53.

re eius nos sanati sum⁹. Habẽt hoc luctatores, vt se subiiciãt
iis quibus congrediuntur atque luctantur, vt opprimi posse
videantur: & subito cum existimantur elidi, quadam arte se
versant, vt effundant superiorem. Cadit qui portabatur: & is
qui portabat, superior inuenitur, vt sternat vrgentem. Spiri-
tali itaque palęstra dominus Iesus onera nostra suscipiens, in
illa se passionis suæ congressione subiecit, & in infirmitatis
specie, vt eum aduersarius hominem parem cæteris iudica-
ret, quem facile posset opprimere: diuinitatis arma depo-
suit, humanitatis tegmen assumpsit. Securus victoriæ pro-
pius tentator accessit. In costa eum telo militis voluit vul-
nerare, reputans & hunc sicut Adam per costam posse pro-
sterni. Sed vulneratus latere dominus Iesus vitam produxit

B

è vulnere, euacuauit omne peccatum, deiecit aduersarium,
cui mortem latronis eripuit: & in illa morte, in illa sui corpo
ris sepultura cum existimaretur oppressus, elisus sua se vir-
tute versauit, cecidit aduersarius, domin⁹ resurrexit. Sequi-
tur: Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meã, quia
peccaui tibi.) Potest ex persona regis Dauid hoc dici: qui
videns in spiritu tantam victoriam & gratiam Christi, petit
vt in illa remissione peccatorum omnium, & sui misereatur:
quoniam & ipse etsi legibus, quasi rex, non teneretur huma-
nis, deo tamẽ obnoxium se pro peccatis suis esse cognoscit.
Confitetur ergo peccatum suum, vt accipiat remissionem,
& generalis indulgentiæ munus inueniat. Potest & ex perso-
na Saluatoris hoc exprimi, qui nobis misericordiam dei po-
stulat, & peccasse se dixit, quia pro nobis peccatum factus

2.Corin.5.

est. Simul nos docet, cum in aliquo sumus aduersus inimicos
dei certamine constituti, vt dei imploremus auxilium: ipsi
peccata nostra fateamur: & tunc maxime cum vrgemur & te
rimur: cùm dolore & amaritudine prosternimur, ne tacuisse
videamur: quo medicina citius nostris vulneribus deferatur,

C

vt sanati aduersario resistamus. Quomodo enim potest con-
gredi vulneratus? Vnde discimus quia peccatorum nostro-
rum aculeis vulneramur. Vulnus medicum quærit, medicus
confessionem exigit. Hinc quoque magis ac magis aperire
Saluator sacramentum suæ incipit passionis: quod cũ euan-
gelio concordare non dubium est. Nam maledicebant ei Iu-
dæi, mortem eius expetebant: insidiabantur, vrgebant, cre-
scentem quotidie gloriam operis eius non ferentes. Hoc er-
go prophetia annunciat, quod in euangelio completum est.
Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morietur, & peribit
nomẽ eius?) Amentes, qui vitæ auctorem mori posse crede-
bant: sed vota eorum ecclesia destruebat, credens quòd etiã
mortuus secundum corporis conditionem, suum nomen au-
geret: & ideo psallebat ei dicens: Memor ero nominis tui in

Psal. 44.

omni generatione & generationem. Repetebat, Vnguentũ
exinanitum est nomen tuum. Moriantur illi qui te mori pos
se præsumunt, non moriar ego quæ te noui vitæ arbitrum,
salutis auctorem. Nouimus enim quòd tempore passionis &

D

resurrectionis orabant discipuli congregati quando eis Ma
ria Magdalena resurrexisse dominum nunciauit, & quando
eis clausa ianua dominus se in corpore resurrectionis osten-
dit, quando Thomas vulnera eius vidit, & credidit. Insulta-

Ioan.20.

bant ergo Iudæi quasi mortuo: sed dominus viuentem se a-
postolis reuelabat. Cum ergo dicerent Iudæi: Ecce mundus

Ioan.12.

totus post eum abiit: cum dicerent quia mirabilibus operi-
bus seducit populum: quid aliud dicebant, nisi, Quando mo
rietur, & peribit nomen eius? Et ideo in eius passione clama-
bant: Tolle, tolle à terra hunc: crucifigatur, crucifigatur. Fa

Ioan.19.

ctũ est quod petebant, sublatus à terra est. resurrexit, ad cœ
lum ascendit, & regnum suum de nobis paradisi sedibus re-
formauit. De Iuda quoque proditore euidẽs prophetia sub-
texitur in his versiculis qui sequuntur: Et egrediebatur vt
videret, vana locutus: cor eius cõgregauit iniquitatem sibi.
Egrediebatur foras, & loquebatur.) Sic distinctũ Græcis in
codicibus inuenimus. Ingrediebatur ergo Iudas, quærens
prodere saluatorem, vt videret quid ageret, quidve loque-
retur, vt eum caperet in sermone, & Iudęis annunciaret. Sed

nihil

nihil inueniebat, qui nihil intelligebat. Bene ait scriptura A quia intus cum Iesu nó erat, qui de doctrina eius recesserat, & institutiones ei' reliquerat. Volebat intrare, sed penetrare non poterat: quia eum sua excludebat perfidia. Omnis enim impudicus, aut auarus, aut immundus (quod est idolorũ seruitus) nó habet hæreditatem in regno Christi & dei. Nó solum ergo ingredi moliebatur, & non ingrediebatur: sed etiam volebat videre, & non videbat. Denique loquebatur Iesus in parabolis: sed non audiebat Iudas. Denique diuina non videbat mysteria. Non enim omnes audiunt verbũ dei, qui sibi videntur audire. Nam si omnes audirent, non diceret Iesus: Qui habet aures audiendi, audiat. Et ideo quia nó audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro veris, & putabat quòd Iesum falleret, dicens: Potuit hoc venundari, & dari pauperibus, cùm furtis suis, nó pauperibus prouideret: appellans rabbi atque doctorem, à cuius magisterio deuiabat: cuius cor (in quod se immerserat diabolus) congregabat sibi & augebat iniquitates. Sibi enim erat iniquus, sibi iniustus: sibi delinquebat, qui intra se dolum meditabatur, B qui latere non poterat. Non enim circunueniebatur Iesus, qui prodebatur volens, & testificabatur, Vnus ex vobis me tradet. Deniq; confessus est Iudas, dicẽs: Nunquid ego sum Rabbi? Et dominus ait: Tu dixisti. Nec sic intellexit Iudas quòd cognosceretur. Nam si intellexisset, non prodidisset. Sed nihilominus egrediebatur foras, & loquebatur. Aptus versiculus aduersum eos qui secretũ alicuius produnt. Pulchre ait: Egrediebatur foras. Foris enim lupi, foris prædones: intus Moyses in nube cum Iesu. Foris Iudæi, intus Zacharias sacerdos in templo. Foris multitudo, intus spiritus sanctus in cordibus nostris clamat ad patrem. Foris aduersarius noster sicut leo peruigilat ad rapinã. Foris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris sunt, iudicabit deus: eos autem qui intus sunt, Christus absoluit. Egrediebatur igitur Iudas, & loquebatur. Egrediebatur de fide, egrediebatur de concilio & numero apostolorum. Egrediebatur de cõuiuio Christi ad latrocinium diaboli. Egrediebatur de gratia sanctificationis ad laqueum mortis: qui vana ad perfidos loquebatur. C Egrediebatur foras, qui vitæ internæ mysteria relinquebat. Egrediebatur, qui scripturæ interiora non nouerat. Si enim sciisset, intellexisset dicentem: Nunquid qui dormit, non adiiciet vt resurgat? Intellexisset etiam illud: Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui semper mecũ dulces capiebas cibos: in domo domini ambulauimus cũ cõsensu. Non intellexit ergo hunc psalmum, non centesimum atque octauum, non alios, non alia testimonia scripturarum. De quo bene euangelista dicit Ioannes, & cæteris infidelibus: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuissent, nobiscum mansissent. Non manebat ergo cũ apostolis proditor, qui foras exibat, & cum perfidis susurrabat. Quo verbo vsa est scriptura diuina demonstrans sine auctoritate esse perfidiam, quæ timet quod loquitur deprehendi. Fideli autem dicitur: Exalta viribus vocem tuam. En quo deciderat apostolus Iudas, qui missus erat fidem gentibus pleno auctoritatis præconio prædicare, vt in aurem insusurraret insidiatoribus magistri sui quod timeret audiri. D Nonne iudicio suo se ipse damnauit? Sed erubescebat audiri, quod facere non timebat. Erubescebat, quia aduersus vitæ suę sanctificationis & honoris auctorem cogitabat mala, nec gratiam beneficiis rependebat, sed mala pro bonis bono referebat magistro, quod etiam sæculi homines damnare consuerunt. Erubescebat ingratus deprehendi: erubescebat auarus videri: cum pro pecunia auctoris sui salutem proderet. Erubescebat videri perfidus: similiter & Iudæi, qui aduersus fidei magistrum falsos testes perfidi subornabant, vt dicerent quòd prædicasset templum dei quod Salomon condidit, destruendum: cum ille de templo sui corporis significasset: Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. Vere foris erant, qui à cognitione verbi cœlestis erant exclusi. Verbum, inquit, iniquũ proposuerũt aduersum me.) Id est, illicitum, & contra ius & nefas sermonem proposuerunt, mihi faciẽtes de humano sanguine pactiones, * quem sceleratissime vendidit Iudas, Iudæi quoque emendum nó minore scelere crediderunt, vanissimi homines, quasi qui dormit,

Ephe. 5. — Luc. 8. — Matth. 26. — Luc. 22. — Psalm. 40. — Psal. 54. — 1. Ioan. 2. — Psal. 58. — Ioan. 2. — * disputatio est.

inquit, non adiiciat vt resurgat. Quid sit adiectio, consideremus. Naturale est omnibus terrenis animantibus, & volatilibus cœli, & piscibus maris, nasci & mori. Homini, quem preciosiorem cæteris terræ animantibus deus fecerat, hanc præcipue contulit gratiam, vt mortuus reuiuiscat. Hæc dicitur ad renouationẽ vitæ superioris adiectio. Deniq; & Ezechiæ regi cum præscripsisset dominus quòd vitæ suæ tempus implesset, & per Esaiam mandasset vt ordinaret domũ suam, quia moriturus esset, atque ille orasset ad dominum, & fleuisset fletu magno, misertus dominus mandauit ei: Ecce adiicio ad tempus tuum annos quindecim. Et alibi sanctus Dauid ait: Dies super dies regis adiicies annos eius. Inuentũ ergo homini quod addatur: deo autẽ addi nihil potest: quia scriptum est: Non est adiicere, neque minuere, in quo perfecta & plena sunt omnia. Et si Christus resurrexit, vtique in eo quod assumpserat resurrexit: in quo plenitudini diuinitatis eius nihil vel decedere potuit vel accedere. Deus enim incorporeus & immortalis est, cuius summa natura & plenitudo virtutum, sine vlla carnis accessione signatur. Caro autem dispensationis in Christo est: quam miserationis titulo, & pietatis iure suscepit, vt captiuam redimeret, ablueret cõtaminatam, mortuam resuscitaret. Et pulchre ait: Nunquid qui dormit, non adiiciet vt resurgat? Non dixit, non adiicitur: sed, nó adiiciet vt resurgat? eò quòd ipse se dei filius resuscitauit, sicut supra diximus dixisse eũ Iudæis: Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. Adiectionem accepit caro quasi sumpta de homine, suscepta de virgine. Sed quasi deus adiectionẽ ipsam operatus est, qui virtute propria resurrexit, vt esset suæ resurrectionis operator. Cum igitur legas quòd & pater filium, & filius ipse se resuscitauerit: agnosce operationem illam diuinæ fuisse virtutis: quia patri & filio vna virtus, communis operatio: quandoquidem vna atq; eadem substantia trinitatis est. Sed quid ego cæteros arguo? dicit dominus Iesus: Quid mirum si populus me non cognouit, & cruci adiudicauit, cum apostolus meus mercedẽ proditionis exegerit, cum conuiua meus mortem meam vendiderit? Etenim homo pacis meę, in quo speraui, qui edebat panes meos: ampliauit super me supplãtationem.) Aliqui Iudã excusandum putant, quia refudit pecuniam quam pro mercede proditionis acceperat. Sed ecce quia vltra Iudæorum condemnatur infidelitatem. Cui enim plus datum est, plus exigitur ab eo. Quid, inquit, de aliis querar? Homo pacis meæ, cui pacem meam dederam, pacem meã relinquere volueram: persecutoribus deductis me tradidit, & fefellit me in quem speraui. Nunquid ignorauit proditorem sui futurũ, de quo ante prædixit, Vnus ex vobis me tradet? Hoc autem dicebat de Iuda, sicut scriptum est in euangelio. Non vtiq;: sed quo amplius condemnaret eum, de fide eius sperasse se dixit. Aquila, confisus eram, dixit: Symmachus posuit, confidebam. Plus enim grauamus eum in quo plurimũ spei vel fiduciæ habuisse nos dicimus, si postea spem nostrã opinionémque destituit. Simul ostendit quanta vis diuinæ sanctificationis sit, quæ excludat malitiam, & deprauatum emendet ingenium, si forma propositi melioris accedat. Quantos scimus esse conuersos? Mutatus est Zacchæus ille publicanus, & ad quæstum auaro intentus affectu, qui postea quadrupla redhibitione soluit errorem, condemnauit in se auaritiã, tẽporis superioris abiurauit lucra, compensauit in pauperes, si deesset exactor. Latro ipse nequitiam suam proposito meliore mutauit, agnouit in cruce Christum, confessus est dei filium, regem voce propria nuncupauit. Quo tempore iusti plerique nutabant: ipsi certe latebant apostoli: carnifex ipse centurio non negauit. Quid de tempore euangelij loquor? Rhaab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantiæ se alebat stipendiis. Tamen vbi exploratores vidit quos miserat Iesus Naue, fidem induit, & periculo imminente iustitiã reseruauit: nec susceptos prodidit, sed fideli humanitate protexit. Ideo ergo sperasse se dicit, quasi iure præsumpserit vt apostolus superiora deponeret, meliora sequeretur: & qui sanctificandi alios munus acceperat, ipse in se sanctitatis gratiam custodiret, & synceritatis inhæreret officiis. Bene ait, Speraui: quia homini dedit eligendi arbitrium quid sequatur. Posui, inquit, ante te bonum & malum. Si malum elegeris, non

Esai. 38. — Psalm. 60. — Eccle. 18. — Ioan. 2. — Luc. 22. — Luc. 19. — Iosue 2. & 6.

ris, non natura delinquit, sed eligentis affectus. Si vnusquisque hominum condemnatur qui malũ elegerit: quid de Iuda dicimus, qui prodidit eum cui copulabatur suauitate cõuiuij? Qui edebat, inquit, panes meos: ampliauit super me supplãtationẽ. Quid est quod addidit, panes meos? Potuit dicere, Qui edebat panes mecũ: nisi illã intelligas quę specialis est Christi, hoc est, verbi cœlestis alimoniã. Non enĩ in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. Denique alibi dicit: Qui semper mecum dulces capiebas cibos. Quibus versiculis bene vtimur aduersus eos qui necandos esse crediderint cum quibus videntur epulati. Gentiles hoc custodire memorantur, hostes plerumque, latrones etiam, vt parcant iis cum quibus recordentur se inisse conuiuium. ferę ipsæ pabulorum societate mitescunt. Vnde propter huiusmodi affectum gratiæ conuiualis, si verba consideremus, nõ ociose dulces cibos dixit. Quomodo enim dulces, qui cito corrũpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitę. Hos enim cibos nulla amaritudo corrumpit, nulla mortis corruptela contaminat. Vnde &, semper, dixit. Non enim semper edere quis poterat. Semper autẽ verbo dei possumus inhærere, & noctibus & diebus, si in lege dei die & nocte meditemur. Quid est etiam ampliauit? Græcus μεγάλυνεν dixit, hoc est magnificauit. Vtrumque nobis exposuit dominus quod mouere nos posset, dicens in euãgelio: Qui manducat mecum panẽ, leuauit super me calcaneum. Vnde assumptus hic sermo sit, consideremus. Fuimus, inquit, increduli errantes, seruiẽtes desideriis & voluptatibus. Fateamur errorem, vt diluamur. Et ego vidi aliquem puer athletam cum elisisset aduersarium, frontẽ ei percussisse calcaneo: quod signũ fuit quod insultauerit victo. Hoc est quod ait, Magnificauit super me supplantationem. Quo verbo insultantis iactantiã declarauit. Leuauit ergo & Iudas super Christum calcaneũ suum, cum proderet eum: sed non leuauit impune. Adhuc Adam calcaneum leuat: quod à serpente est vulneratum. Et vtique ei pedes lauerat Christus. Audierat dicentẽ: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Sed quod lauit gratia, inquinauerat perfidia. Iudas ergo calcaneum leuauit ad vulnus. Vere non tenuit caput, qui calcaneum super Christum leuauit. Adam super se leuauit: hic super Christũ: & ideo eum serpens grauius quàm cæteros vulnerauit. Leuauit calcaneum suum, qui fraudulentum osculũ porrigebat, quo supplantaret auctorem. Ideoque scriptum est in propheta: Ampliauit super me supplantationem. Esau quoque ait de fratre suo: Bis me iam supplantauit. Qui supplantat, dolum facit quo aduersariũ elidit aut vulnerat. Ideo & Iudas supplãtasse dicitur, quia osculo suo vulnus infixit, quo inuadendi saluatoris signum persecutoribus demõstrauit. Supplantauit ergo quasi serpens, quia serpens ore venenum infundit, & vulnerat dente calcaneum. Et hic enim nõ diuinitatem Christi, sed corporis extremum calcaneum vulnerauit. Leuauit etiam Iudas calcaneum quasi luctator insolens & superbus, quo caput percuteret saluatoris: sed caput Christi ferire non potuit, quia caput Christi deus. Suum sane caput informis laquei nodo ligauit, vt remedium sibi salutis auferret. Vide si pie potes illud aptare quod in Genesi dixit sanctus patriarcha Iacob cũ de filiis prophetaret: Dan iudicabit populum suum tanquam vnam tribum in Israel. &, Fiat Dan sicut serpens sedens in via & in semita, mordens calcaneum equi: & cadet eques retrorsum, salutem expectãs à domino. Legimus quidem quòd Sampson de tribu Dan iudex fuerit in Israel. Sed alius hic significatur futurus, qui ex ea tribu progressus populum suppliciis sacrilegæ impietatis affliget, Antichristus ille, qui sedebit in templo tanquã sit deus, vere iudicium, quod habet interpretatio. Dan enim iudicium significatur. Et pulchre dixit quia populum suum iudicabit: qui perpetuæ pœnæ fiet obnoxius. Qui enim non credit, iam iudicatus est. Qui autem credit, non iudicabitur: quia credit in dei filium animæ suæ redemptorem: & ideo tanquam iudicij liber dicit: Qui diiudicat me, dominus est. Iudicaturus est ergo populum impietatis, non plebem. Illi enim iudicantur qui cadunt ruina perfidiæ, non qui resurgunt fidei libertate. Sedebit igitur in via, & insidiabitur in semita sicut serpens, vt vulneret transeuntes, & mordeat equi nostri calcaneum. Animam enim fidelium non poterat vulnerare. In qua autem via sedebit, & in qua semita, nisi ex quibus Christus dominus (vt legimus) nationum populum vocauit ad cœnam suam, dicẽs: Exi in vias, & circa sepes, & compelle vt intrent, vt impleatur domus mea. Et quia similiter Iudas amplificasse super Christũ legitur supplantationem, videtur hoc loco ipse signari quòd mordere haberet calcaneum equi quo Christus dominus vehebatur. Vnde dictum est: Equitatus tuus salus. quòd caro eius, mundi totius erat susceptura peccatum, vt salus pro exitio, & vita æterna pro morte succederet. Vulneratus est ergo equus non mendax solus ad salutem. Vulneratus est equus qui mũdi totius peccata suscepit, & onera nostra portauit: & non fuit fatigatus. Vulneratus est equus qui ad furorem concubitus adhinnire nesciuit. Et ideo fortassis Ioanni euangelistæ cœlum apertum, & albus equus est demonstratus, super quem sedebat habens in capite diademata, & in femore suo nomen scriptum, Rex regum, & dominus dominantiũ. Albus erat, qui erat immaculatus, quia nulla peccati inquinamenta cognouerat. Nã si libido tenebrosa est, rectè sanctimonia relucet & splendet. Hic ergo equus est vulneratus, sed non retardatus. Denique cũ ipso vulnere de tumulo resurrexit, cucurrit ad cœlum supra omnes angelos & archangelos, velocior omni equitatu militiæ cœlestis inuentus: supra equos etiam illos igneos quibus Helias raptus est. Et merito velocior, qui super omnes cœlos & supra cœlum cœlorum ad sedem dei omnipotentis ascendit, & sedet, vt scriptura nos docuit dicens: Videbitis abhinc filium hominis sedentem ad dexteram virtutis. Hic itaque equus in figura & antè est demonstratus tempore Maccabæorum: quem sedebat dux ille militiæ cœlestis aureis armis refulgens, qui Heliodorum depeculatorem illum depositi vidualis cæterorúmque quæ sacræ fuerant commendata custodiæ, & strauit & perculit, & prostratũ Oniæ sacerdotis precibus vitali vsui reformauit. Vnde vere in eo arma aurea refulserunt, quia solus equum hũc sedit, & vicit, in quo nullus culpæ ĩmunis euasit. Nõ Enoch, qui raptus est ne malitia mutaret cor eius. Non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Moyses. Omnes enim sub peccato, omnes sub morte. Denique regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen. Solus iste est qui peccatum non fecit: solus est Christus qui peccatum abstulit mundi: qui dixit morti: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Quomodo ergo amplificauit super hunc supplantationem suam Iudas, & cecidit eques retrorsum? Quod in Iuda est, dolum fecit: quod in Christo, volens passus est. Sępe videmus fortiorem velle percuti, vt acrior lacessitus insurgat, vehementius excitetur. Momordit ergo serpens calcaneum equi, virus suæ fraudis euomuit: volens eques se ipse deiecit. Volens cecidit, vt nos leuaret. Quid est tamen quod ait scriptura, Et cadet eques retrorsum? Cur retrorsũ, nisi vt regeret se sequẽtes? Retrorsum erat Petrus, cui dixit: Vade retro post me. Retro erãt apostoli & cæteri discipuli. Ideo retrorsum cecidit, quia super quos cadit, saluat. Omnis enim qui super hunc lapidem, inquit, ceciderit, conquassabitur: supra quem ceciderit autem, emundabit eum. Alij habent, Vẽtilabit eũ. Alij, Comminuet. Qui enim ventilat frugem, mundat à paleis: qui comminuit aliquid, in puluerem redigit, vt mollitia pulueris vel poculo salubri vel reliquo medicinæ vsui sine vlla perturbatione proficiat. Vnde colligimus cauendũ ne quis semel per baptismum susceptus à Christo, ex eius deci dat corpore, hoc est excutiatur ab ecclesia. Ipsa est enĩ mortis ruina perpetuæ. Illum autẽ qui venit crediturus in Christum: vt cum mors eius inueniat, crux eius assumat, clauus infigat, sanguis infundat, sepultura quoq; eius inuoluat, gratia resurrectionis attollat, de somno suscitet, à morte viuificet: illum inquam à seculo liberat, à peccato mundat, sanat à vulnere, à duritia impietatis inflectit, ad mansuetudinẽ pietatis emollit, vt circuncisio corde suauem * illum & incomprehensibilem hauriat spiritum, bibat poculum salutis æternæ. Cecidit ergo eques retrorsum. Accipe & aliud cur retrorsum: quia post ipsum omnes, nemo ante ipsum. Cecidit ergo non sibi, sed omnibus, vt duritiam cordis nostri super nos cadendo molliret. Cecidit super Adam, quem quærebat,

Psalm.40. Matth.4. Psal.54. Ioan.13. ad ritum.3. Ioan.13. Psalm.40. Gene.27. Gene.49. Iudi.13. Ioan.3. 1.Corin.4. Luc.14. Abacuc.3. Apoc.6. Apoc.19. 4.Reg.2. Marci.14. 2.Mach.3. Sapien.4. Roma.5. 1.Corin.15. Gene.49. Marci.8. Luc.20. * subtilem.

bat, vt inueniret. Retro eũ quæſiuit, vt ſupra humeros ſuos A
bonus paſtor imponeret, ſecũmque Paradiſo in illius redem
ptione latronis inueheret. Sed forte dicas, Et perſecutores
Ioan.18.
ceciderũt retrorſum. Sic enim ſcriptum eſt, Quia principes
ſacerdotum quos adduxerat proditor Iudas, & cęteri qui ad
comprehendendum aduenerant dominum Ieſum, abierunt
retrorſum, & ceciderunt in terram. Hoc eſt quod & ego di-
co, quia ſuper peccatores voluit cadere, non ſuper iuſtos. Iu
Lucæ.5.
ſtus enim medico non indiget, ſed peccatores. Si apoſtolo-
Acto.5.
rum vmbra ſanabat, quanto magis caro Chriſti quos tangit,
Matth.8.
à morte defendit? Deniq; leproſum tetigit, & ſine dilatione
mũdauit. Vt ſcias autem qui legis, quia & perſecutores ſuos
voluit liberare, teſtem Chriſti interroga. Nam cum inuehe-
Acto.2.
retur Petrus in Iudæos quòd principem vitæ interfeciſſent,
remedium demonſtrauit, vt agerent pœnitentiam, & remit-
ti ſibi peccatum quod admiſerant, mererentur. Quid autem
dubitas quòd ideo cecidit vt reſuſcitaret, cum ipſe dixerit:
Percutiam, & ſanabo? Verborum tamen vide diſtantiam. In
Deute.32.
Geneſi habetur: Cadet eques retrorſum, ſalutem expectans
Gene.49.
à domino. Hoc eſt vt oculos non auertat, actio mentem pro- B
priam non reflectat, reſurrectionis ſuæ prærogatiuam vindi
Ioan.18.
cet, & diuina ſe reſuſcitet poteſtate. Hic autẽ habetur: Abie-
rũt retrorſum, & ceciderunt in terrã. Qui terrenus eſt, in ter
rã cadit. qui cœleſtis, cœlo inhæret. Etſi corpore cadit, vir-
tute non cadit: nec iis quæ ſua ſunt, ſed operi intendit. Sem-
per enim ad patrem reſpicit, vt eius circa nos impleat volun
tatem. Vtinam & iſti non abiſſent retrorſum, ſed Chriſtum
Matth.27.
excepiſſent, ſicut excepit Ioſeph, & ſepeliuit eum in monu-
mento nouo. Qui fidelis eſt, in terram non cadit. Qui infide-
lis, cadit, & deſcendit in inferiora terrarum: ſicut ſcriptũ eſt:
Pſal.54.
Deſcendant in infernum viuentes. Ergo perſecutor ſuper
terram, & in infernum cadit: Chriſtus ſuper reſurrecturos:
Marc.14.
Chriſtus ſuper petrã: Chriſtus ſuper eccleſiam. Audi quo-
modo ſuper eccleſiam cadat. Retro erat Petrus, & ſequeba-
tur eum cum à Iudæis ad Caiphæ domum ſynagogæ princi
Matth.16.
pis duceretur. Ipſe eſt Petrus cui dixit: Tu es Petr⁹, & ſuper
hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Vbi Petrus, ibi ec-
cleſia. vbi eccleſia, ibi nulla mors, ſed vita æterna. Et ideo
addidit, Et portæ inferi non præualebunt ei: & tibi dabo cla
ues regni cœlorum. Beatus Petrus, cui non inferorum porta C
præualuit, nõ cœli porta ſe clauſit: ſed econtrario deſtruxit
inferni veſtibula, patefecit cœleſtia. In terris itaque poſitus
cœlũ aperuit, Inferos clauſit. Poteſt & illud conuenire huic
Lucæ.10.
loco quod Samaritanus deſcendentem de Hierico hominẽ
vulneratum illum à latronibus non præteriuit, ſed ſuſcepit
eum, & vulnera eius curauit, infundens oleum & vinum, &
impoſuit ſupra iumẽtum ſuum, & duxit ad ſtabulum. Quid
dubitas de equo bono, cum bonum & iumentum legeris? Cũ
legeris in Hieruſalem illam & equites multos & plurimos
cum quadrigis & curribus introire? Ne te moueat quod le-
Pſal.19.
giſti: Hi in curribus, & hi in equis: Nos autem in nomine
domini dei noſtri magnificabimur. Ipſi obligati ſunt, & ce-
ciderunt. Sed Helias non cecidit, qui curru introiuit. Vbi e-
nim dei nomen eſt, ibi nullus obligatur, ſed abſoluuntur v-
niuerſi. In nomine autem dei noſtri & pauper eſt tutus & di-
ues, & nobilis & ignobilis, & infirmus & potens. Fidei non
præiudicãt opes, ſi tamen vti opibus nouerimus. Et ideo no
men dei in ſe habens dicit: Tu autem domine miſerere mei, D
& reſuſcita me, & retribuam illis.) Quod vtique non quaſi
de reſurrectione dubitans dicit, qui poteſtatem habebat di-
Ioan.2.
cere: Soluite templũ hoc, & triduo reſuſcitabo illud. ſed for
mam dat homini, vt miſericordiam à deo, & reſurrectionem
de deo ſperet. Deinde non reſuſcitari ſe petit, ſed reſuſcita-
ri ſibi poſtulat Mathiam in locum Iudæ, vt apoſtolicus nu-
Acto.1.
merus impleatur. Etenim quia neceſſe habebat perire filius
perditionis, vt ſcriptura impleretur, oportebat in locum ip-
ſius ſubrogari filium ſalutis. Tertium accipe: Reſuſcitari ſe,
hoc eſt corpus ſuum, poſcit. Corpus autem Chriſti, eccleſia
eſt. Et quia Iudas figura erat infidelis populi Iudæorum, qui
pecunia vel emit vel vendidit Chriſtum (quod faciunt qui
pluris ducunt pecuniam quàm religionem) pro interitu ple
* aliàs, eccle ſiæ ſibi gratiam.
bis infidelis ſignificat eccleſiæ * ſibi gratiam reſurrecturam.
Vnde & ipſa dicit in Cãticis: Si ſuſcitaueritis & reſuſcitauer,

tis charitatem. cum quæreret de iuuenculis Chriſtum, quia
Chriſtus charitas eſt. Quod autem ait, Retribuam illis: hoc
intelligimus, quia florentis eccleſiæ proceſſibus cruciabun-
tur, & tunc cognoſcent quæ pœna perfidiæ ſit, cum aduer-
terint qui fidei ſit ſplendor & gratiæ. Vel quia bonus domi-
Pſal.34.
nus eſt, qui poterat dicere, Retribuebant mihi mala pro bo-
nis: & medium verbum eſt retributionis, vel in bono, vel in
malo: retributurum in bono eſſe ſe dicit: quia etſi cæcitas in
Rom.11.
Iſrael ex parte continget, tamen cum plenitudo gentium in-
trauerit, tũc omnis Iſrael Chriſti miſeratione ſaluabitur. Et
ſubiecit: In hoc cognoui quoniam voluiſti me: quoniam nõ
gaudebit inimicus meus ſuper me.) Superius de paſſione ſua
loquutus eſt quaſi homo: hinc iam aperit maieſtatem ſuam,
quòd ſolus ſine peccato, ſolus cui * peccator inſultare non
* aliàs, qui peccato ſuperauit.
potuit, ſolus quem pater vt vnicum filium dilexerit. Quara
tione ergo, inimicus non eſt lætatus ſuper eũ? Quia etſi mor-
tem ſuſcepit pro nobis, reſurrexit tamẽ: & ipſe inſultauit ini-
mico, cuius victoriã deſtruxit, & aculeum mortis infregit.
Et nos licet in ſeculo mœſti ſimus, atque in mœrore noſtro
B & contritione cordis animíque noſtri lætetur inimicus, ta-
Mich.7.
men reſurgentes eius gaudiũ deſtruimus. Vnde & Micheas
dicit: Noli ſuper me gaudere inimica mea, quia cecidi: quia
reſurgam. Reſurrectio eſt ergo qua inimici omnia vincula
ſoluuntur, triumphus omnis aboletur. Sequitur: Propter in-
nocentiam autem meam ſuſcepiſti me, & confirmaſti me in
conſpectu tuo in æternum. Benedictus dominus deus Iſ-
rael in æternum, à ſeculo, & in ſeculũ: fiat, fiat.) Innocẽs nul
li nocet, in neminẽ peccat. Ideo ſine peccato, ſine dolo Chri
ſtus, ſcripturæ diuinę auctoritate ſignatur. Hoc igitur & hic
declaratur, vbi dicit: Propter innocentiam autem meam ſu-
ſcepiſti me. Quæ autem ſuſceptio ſignificatur? Nam & alibi
Pſal.21.
legim⁹: Suſcepiſti me ex vtero matris meæ. Ergo quia ab o-
mni corruptione generationis humanæ mũdus eſt natus, qui
de ſpiritu eſt natus & virgine: ideo eum pater ſuſcepit, quia
ortum illius nulla corporeæ generationis concretio vſitata
fuſcauit. Suſcepit eum reſurgentem, quia nulla eum offenſio
prolapſionis aſperſit. Immaculatus ad patrem rediit, à quo
immaculatus exiuit quando deſcendit in terras. Vnde dicit
Pſal.2.
ei pater: Filius meus es tu: ego hodie genui te. hoc eſt, gene-
C rationis meæ in te priuilegium recognoſco, quem nulla ma-
cula potuit inquinare peccati. Inter peccatores verſatus es,
peccata omnium ſuſcepiſti: peccatum pro omnibus factus
es: maledictum pro omnibus factus es: ſed nullus vſus potuit
ad te tranſire peccati. Ita inter peccatores verſatus es, quaſi
inter angelos verſareris. Feciſti terram eſſe quod cœlũ eſt:
vt & ibi peccatum tolleres. Hodie te genui, in quo compla-
cui. Probaſti te filium, qui impleſti in omnibus patris volun
tatem. Hodie te genui, in quo lucem immaculatæ prolis a-
Hebr.13.
gnoſco. Heri mihi & hodie ipſe es, & in ſeculum. Nox in te
nulla eſt, quia totus es dies. Bene confirmatus in conſpectu
patris dicitur in æternum, qui apud patrem ſemper eſt: & ve
re in cõſpectu eius, cuius ſplendor eſt gloriæ, & imago ſub-
ſtantiæ. Sed quemadmodum complacet in filio pater: ita &
filius benedicit patrem. Pater enim honorificat filium, & fi-
lius honorificat patrem. Benedictus, inquit, dominus deus
Iſrael, hoc eſt populi deum videntis, qui & dominum ſuum
& deum credit. A ſeculo, & in ſeculum: fiat, fiat. In Hebræo
D habet: Amen, amen: vt aſſeruerunt qui librũ legerunt in He
braicis literis ſcriptum. Græcus hoc loco, γένοιτο γένοιτο di-
xit: quod eſt, fiat, fiat. Quod verbum diuerſas ſignificatio-
nes habet, vt ſit interdum imperantis, interdum precan-
tis, interdum confirmantis aliquid. Imperantis eſt cum ſupe
rior inferiori ſtatuit quid faciendum ſit vel ſequendũ. Pre-
Matth.6.
cantis eſt ſicut illud, Fiat voluntas tua. Nõ enim deo quis im
perat: ſed precẽ fundit. Confirmãtis eſt cum benedicit pro-
pheta, vel ſacerdos, vel ſanctus aliquis, * & populus reſpon-
* dicit.
det, Fiat fiat. Hic ergo magis confirmatio mihi videtur be-
nedictionis, quàm oratio vel deprecatio, maxime quia repe
titio ipſius facta ſermonis eſt. Et videtur Hebræus quidem
ſermo mutatus: ſed idem ſenſus expreſſus. Sicut enim cũ ſa-
cerdos benedicit, populus reſpondet, Amen, confirmans be
nedictionem ſibi, quam plebi ſacerdos à domino depreca-
tur: ita in pſalmo reſponſum eſt, Fiat fiat: quaſi, Amen amen.

Amen autem confirmationis verbum euidenter ostenditur in euangelio, vbi dominus confirmans sermonem suum dicit: Amen dico vobis. Maior autem vis est vbi repetitus est sermo: quod in libro euangelij secundum Ioannem frequentius inuenimus: quia ipse maximè de cœlestibus & profundis mysteriis est locutus: sicut scriptum est: [Ioan. 3.] Amen amen dico tibi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nõ potest introire in regnum dei. Et alibi: [Ioan. 14.] Amen amen dico vobis: Si quid petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis. Abundant duo exempla, reliqua vero * [* crebro.] si quis quæsierit inueniet. Indicium quoque est libri finiti, fiat fiat. Nam in quinq; libros diuisum videtur esse psalteriũ. [Psalmus lib. psalterij.] Primus liber hoc psalmo finitur, hoc est quadragesimo. Et pulchre vsque ad passionem saluatoris quadragesimus psalmus est comprehensus, qui finem libro daret: quoniam passio domini finis est quadragesimæ: [Secũdus lib. psalterij.] vt secundus liber à mysteriis renouationis inciperet: qui liber, vtpote Quadragesimæ, perfectiora sacramenta complectitur. Nam & baptismatis prænunciat sacramenta cum dicit: [Psalm. 43.] Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum. & requiem sanctorum, qui ad tabernaculum cœleste peruenerint: & spiritus sancti descensionem, quando effusa est gratia spiritalis in quadam voce cœlestium cataractarũ: quia virtute magna spiritus ferebatur, vt legimus in actibus Apostolorum: [Acto 2.] & ingressum renouati hominis ad altare, & saluatoris ascensum, & sanctificationem propositi virginalis. Qui liber finitur in psalmo septuagesimoprimo, quo regnum Christi pacificum toto orbe diffusum prophetico sermone annunciatur, remissióque peccatorum: vbi cum benedictionem domini præmisisset, subtexuit: Et replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat. [Tertius psalterij liber.] Tertius quoque liber finitur octogesimooctauo psalmo: & ibi habet: Benedictus dominus in æternum: fiat, fiat. [Quart' psalterij liber.] Quartus liber finitur psalmo centesimoquinto: & ibi habet: Benedictus dominus deus Israel à seculo & vsque in seculum: & dicet omnis populus: fiat, fiat. [Quintus psalterij liber.] Quintus liber vsque ad finem est, vbi pro hoc verbo propheta dicit: Omnis spiritus laudet dominum. Sed iterum forsitan te moueat quomodo quinque libros asseram, cum vnũ Psalterium sit. Sed etiã euangelium vnum est, & quatuor libros esse negare nõ possumus. Vnum autem euangelium esse, & alibi (ni fallor) intimauimus: & si iterum exigitur, facilè possumus edocere, cum saluator dixerit: [Matth. 26.] Amen dico vobis: Vbicunque prædicatum fuerit hoc euangelium. Et Apostolus: [Gala. 1.] Miror quòd sic tam cito transferimini in aliud euangelium: quod nõ est aliud, nisi si qui sunt qui vos peruertunt. Et alibi: [1. Corin. 15.] Notum enim facio vobis fratres euangelium. Nec vsquam habes aliter de corpore isto quatuor librorum nisi euangelium significatum. [Acto. 1.] Denique quia vnum corpus est etiam psalmorum, scriptura dixit. Sed iterũ quia quinque libri sunt, dixit alibi: [Psalm. 70.] In vasis psalmorum. Pulchre autem quinque libri, & vnũ psalterium: quoniam quinque sensibus homo exterior viuificatur, & rursus quinque spiritalibus sensibus ille abscõditus cordis homo noster consummatur interior: [1. Petri. 3.] qui solus ante deũ locuples Petri apostoli testimonio reperitur. [Lucæ. 8.] Qui habet, inquit, aures audiendi: audiat. Habes vnum sensum. Et sicut sunt qui oculos hbent, & non vident: [Psal. 113.] ita sunt qui oculis non videntibus plus videre credũtur. Vnde & prophetæ dicebantur Videntes, etiam qui oculis non viderent. Bonus etiã ille odor, de quo apostolus dixit: [2. Corin. 2.] Bonus odor Christi sumus deo. vnde & Iob dicebat: [Iob. 27.] Et spiritus d uinus, qui est in naribus meis. Idem ergo odor Christi & spiritus sancti est deo: [* al. & del.] * quia vnus odor est trinitatis. Est & interior cibus. [Ioan. 4.] Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei, qui in cœlo est. Est & interior tactus, quo Christum tetigit illa in euangelio [Lucæ. 8.] quæ per duodecim annos sanguinem profluebat, nec à medicis acceperat sanitatem, sed accepit à Christo. Fidei tactus est quo tangitur Christus. Denique cum homines non videbant, sed vidit Iesus, & se vidisse testatus est dicẽs: [Matth. 9.] Tetigit me aliquis. Nam & ego cognoui virtutẽ de me exisse. Cognitio Christi, collatio sanitatis est. Ergo quoniã decem sensus homini inesse manifestum est: ideo Dauid, qui & foris & intus canebat, foris corpore, int' corde: dicit in psalmo: [Psal. 32.] In decachordo psalterio psallã tibi. Psalterium ergo est homo consummatus in Christo: in quo sicut arte cõcinẽtiũ fila chordarum, ita conuenientium resonant opera canora virtutum: vt possit dicere: [Psalm. 70.] Psallam tibi deus in cithara sanctus Israel: gaudebunt labia mea cum cantauero tibi: & anima mea, quam redemisti. Paulus ait de se: [2. Corin. 7.] Foris pugnæ, intus timores. Hic & intus & foris gaudet: sed ille adhuc in certamine, iste in remissione: quia redemptionẽ animæ suæ se meruisse cognouerat. Qui psallit, in lætitia est: qui luctatur, in solicitudine. Verum & Paulus sciebat psallere: sed adhuc se processibus reseruabat, cum foret plenius comprobatus, vt psalleret: & ideo dixit: [1. Corin. 14.] Orabo spiritu, orabo & mente. Psallam spiritu, psallam & mente. Et quia geminũ psallendi officium demonstrauit, geminam quoque vocem esse scriptura edocuit, propheta dicente: [Psalm. 76.] Voce mea ad dominum clamaui, & vox mea ad deum, & intendit mihi. Quid est mea? Potuit enim dicere: Clamaui ad dominum. Sed quæ nostra est vox, nisi ista quæ melior est, quæ nescit errare? [Prouer. 10.] Nam ex multiloquio peccatum incurrimus, & vitare non possumus. Illa vox prophetæ est quæ ad deũ peruenit, quæ tacente Moyse [Exod. 14.] clamauit ad dominum: qua etiam in orationibus suis Anna [1. Reg. 1.] clamabat cùm oris sui labia nõ moueret: & impetrauit filium, quem ante diu non impetrauerat cum corporis voce clamasset. De hac voce dixit dominus: [Matth. 6.] Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio ora patrem tuum, qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Quid est reddet? Hoc est, quod deprecatus es, quod orasti. Sicut enim peccatores de manu domini recipiunt peccata sua duplicia, ita econtrario iusti recipiunt cum effectu propria postulata. Audi quomodo recipiant: ascendit oratio tua ad deum, & descẽdit ad te. [Actu. 10. & Tob. 12.] Vnde & in psalmo legimus: [Psalm. 34.] Et oratio mea in sinum meũ cõuertetur. vt fructũ scilicet referat postulanti. Benenedictus domin' deus Israel qui tanta nobis aperuit mysteria, à seculo & in seculũ: id est ex infinito in infinitum: fiat, fiat.

Psalmi quadragesimi tertij enarratio.

PSalmi titulus est, In finem filiis Chore intellectus. Vbi passionis dominicæ, & baptismatis, & ingressionis ad altare sacrosanctum, decursa mysteria sunt: docet sanctus propheta Dauid quemadmodum athletam suum, cuius nomen teneatur in agmine sanctorum, Christus exerceat. Sicut enim sine labore nostro, non ex operibus, sed ex fide per gratiam suam nobis peccata donauit, & ad coronæ petitionem indulgentissimus nos & benignus admisit, nec superiora nobis fecit obesse flagitia, quibus tanto certamine iudicaremur indigni: (quæritur enim etiã in iis qui lustrale certamen hoc subeunt, etiã disciplina viuendi) ita rursus ne tanta peccatorum donatione resoluti, in superiora flagitia vel desidiam reuertamur: psalmus iste nos admonet multa nobis & grauia certamina esse proposita, vt nemo nisi qui legitime certauerit, coronetur. Luctandũ est igitur aduersus carnis huius illecebras, & feruorẽ sanguinis. Luctãdũ est aduersus nequitias spiritales. [2. Timo. 2.] Nemo grauior domestico aduersario, nemo nocẽtior hoste eo qui cœlestis substãtię potẽtia suffragatur. Cũ dico nemo, diuini memẽto sermonis, quem dixit dominus: [Matth. 11.] Quia maior ex natis mulieris Ioannes baptista nemo. Nam qui natus est ex virgine, ipse super omnes est: & ideo neminem vereamur, qui Christum habemus: quoniam si Christus pro nobis, [Roma. 8.] quis contra nos? Certemus ergo vsque ad finem, vt euacuatis omnibus quæ aduersum Iesu domini voluntatem in nostro ante corpore militabant, veræ exercitiis virtutis intenti, soli deo nostro & domino seruiamus. Hic enim finis, vt scriptũ est: primitiæ Christus: deinde finis, cũ tradiderit regnum deo & patri, cum euacuerit omnem principatum & potestatem & virtutem, [1. Corin. 15.] vt mors nouissima destruatur: & incipiamus deo esse subiecti, regnum in nobis cœleste seruantes, vbi erat ante colluuio peccatorum. Merito ergo in finem filiis Chore psalmus intellectus inscribitur, vt in eo cognoscendo non vulgaris auditus, sed intellectus spiritalis operetur. Denique Aquila psalmum disciplinæ posuit. Et ideo tibi dicit scriptura, Da in disciplinam cor tuum: aures autem tuas præpara sermonibus intellectus. Et alibi: Dilige sapien-

sapientiam & disciplinam. Sapientia est quæ sensus scaturit. A Disciplina in habitudinē quādam naturæ coalita forma virtutū, & mentis confirmata sententia scientiæ disciplinis. Intelligere quoque obscurum sermonem, atq; dictionum prudentiam, & ænigmata Prouerbiorum, scriptura nos docuit, cuius auctoritate colligimus has prudentiæ principales esse virtutes: eò quòd sapientia semper quasi mater fœcunda parturiat, disciplina quasi seuerior magistra distringat: intellectus quasi diligens quæsitor inueniat, & veram iustitiam iudiciúmque rimetur. Doceamus hæc sacræ testimoniis lectionis. Sapientia dicit: Ego quasi fons à paradiso dixi, Rigabo meum ortum: & adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam. Nam generationes suas menti hominis, & bonos sensus quasi pia mater infundit. Accipe etiam testimonia disciplinæ: Fili ne neglexeris disciplinam Dei, nec defeceris ab eo correptus. Quem enim diligit deus, corripit. Seuera quidem in corripiendo, sed dulcis in corrigēdo est disciplina: ne fluitemus & vagemur errantes, sed recipiamur à Christo. Disciplina enim non examinata vagatur, vt B scriptum est. Sed pro conseruatione hic posuit disciplinam. Tamen sicut sapientia, ita & disciplina & perfecta & imperfecta eodem nomine nūcupatur. Sed vbi sine adiectione vel disciplina vel sapientia nuncupantur, definitionem perfectionis accipiunt. Inexaminata ergo fluitat disciplina, sed examinata non fluitat. De intellectu quoq; eadem scriptura definit, quia intellectus bonus est omnibus qui eum faciunt. intellectus autem cum in se & sapientiæ gratiam habeat, & ordinē disciplinæ: vtique docemur quòd & sapientia & disciplina bonæ sint eis qui earum instituta suis ministeriis exequūtur. Diximus de titulo: psalmum adoriamur. Deus auribus nostris audiuimus.) Sic Symmachus. Theodotion, In auribus nostris, dixit: sicut & septuaginta viri. Quid est quod ait, auribus nostris? Quod si non satis esset audiuimus, certe si hoc placuerat, Auribus audiuimus: plenum erat. Cur ergo additū est, nostris? Quid sibi hoc vult? Nisi vt intelligas illa esse nostra, quæ mentis sunt, & ea esse meliora, quàm quæ istius corporis. Et ideo quasi de alio dicit hic ipse propheta: Non timebo quid faciat mihi caro. Et alibi: Voce mea ad dominū clamaui, & vox mea ad Deum, & respexit me. Illa vox mea, quæ auditur à Christo, nō quę resultat in publico. Non vult igitur suum esse, quod corruptibile atque terrenum est, qui ad imaginem Dei, & similitudinem meminit se creatum. Denique scriptura nos edocet prius ad imaginem dei hominem esse formatum, postea de luto factum. Quasi superior ergo (superior enim qui antiquior) & gubernator, & rector huius corporis animæ vigor dicit: Auribus nostris audiuimus. Quis iste est, nisi cui dicitur: Qui habet aures audiendi, audiat? Sunt enim qui aures habent, & audire mysteria non possunt: de quibus dicit Iesus in reuelatione Ioannis: Foris canes & veneficos & impudicos, quibus flagitiorum cupiditas, & ærugo pecuniæ aurem obstruit audiendi. Consideremus igitur quæ audisse se dicant, vel à quibus audisse commemorēt. Patres, inquit, nostri annunciauerunt nobis. Qui isti sunt patres? Titulus habet quia Psalmus filiis Chore scriptus sit, vt ab ipsis cinatur, qui psallendi munus receperunt, & in huiusmodi officium fuerant deputati. Chore autem & Dathan & Abiron cum aliis qui aduersum Moysen, & Aaron insurrexerant studio contumaci, terræ hiatu in deserto vorati sunt & necati. Quibus mortuis, qui alij patres eorum filiis mirabilia opera domini annūciare potuerūt? In maleuolam enim animam non ingreditur sapientia. Si sui ergo patres non annunciauerunt filiis, alieni multo minus, qui declinarūt sobolem perfidorum. Qui sunt itaque isti patres? Vide ne illi de quibus dictum est, Interroga patrem tuum, ipse tibi dicet. Interroga quando legis Paulum: vel si non legis, & mouet te aliquid, in ipso require. Ipse est enim bonus pater, qui potest docere & formare in nobis dominum Iesum: sicut ipse testatus est dicens: Filioli mei, quos ego parturio, donec formetur Christus in vobis. Ostendit tibi hos patres euangelista Ioannes, qui ait: Dico vobis patres, qui cognouistis quod est ab initio. Isti sunt patres quorum senectus vita immaculata est. Ideo in conuentu seniorum appone digitum ori tuo, vt audias quod tibi prosit, & vitæ æternę sacramenta cognóscas: ne interstrepas insolens tyro doctoribus: & qui adhuc discere * debeas, dicere pręsumas. Quid igitur isti patres annunciauerint Chore filiis, audiamus. Opus, inquit, quod operatus es in diebus antiquis.) Qui sint isti dies in quibus deus magna & mirabilia operatus sit, requiramus. Et docet nos scriptura esse aliquos præclaros dies in quib⁹ refulserint facta diuina, cum lectum sit, quia sol in tenebras conuertetur, & luna in sanguinem, priusquā veniat dies domini magnus & illustris. Et erit, quicunque inuocauerit nomē domini, saluus erit. In ipso enim die Christus hominib⁹ resurrexit, & ideo specialiter de ipso dictū est: Hic est dies quem fecit dominus: exultemus & lætemur in eo. Cùm igitur omnes dies deus fecerit, huic tamen diei præ cæteris diuini operis prerogatiua delata est, quo peccatum omne sublatum est. Dies autem alij peccatorum sunt. Hic ergo est dies quem illuminauit sol ille iustitiæ. Nā & ipse ortus suos & occasus habere consueuit. Vnde & scriptum est: Orietur in diebus eius iustitia. Sunt ergo dies Christi quibus orta iustitia est, & pacis abundantia: sunt dies Christi quibus orta sapientia est. Audi quomodo exoriatur sapientia. Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Ideo dicit sapientia quæ stulta huius mundi elegit. Dominus creauit me principium viarum suarum in opera sua. Sicut enim in diebus Oziæ regis, in diebus Nabuchodonosor exorta perfidia est, dominata captiuitas: sic in diebus domini Iesu exorta est fides, quę splendorem suę claritatis & luminis toto orbe diffudit. Qui enim meliores dies, q̄ quib⁹ refulsit nobis visio Dei? sicut dixit Iacob. Sic enim scriptum est: Vidi Deum facie ad faciem: & salua facta est anima mea. Et continuo exortus est ei sol. Quis iste sol? nisi qui dies fecit fulgere iustitiæ, quibus in terra natus est Christus ex virgine. In specie vidit Iacob, & Deum vidisse se dixit. In veritate viderunt Iudæi, & non crediderunt. Ideo illis breuiati sunt dies, nobis illuminati: quoniam illis deficiebat dies: nobis appropinquabat. Vnde Iudaicam sanctus C Dauid refugiens cęcitatem ait: Ne deducas me in dimidium dierum meorum. Sic enim dies domini magnus & illustris est, vtique non prolixitate temporis, sed iustitiæ vel gratiæ claritate. Ergo sunt dimidij dies, quibus breuiantur dies impietatis caligine, & squalore perfidiæ: quibus occidit Sol super prophetas: sicut scriptum est. Nanque vt iustis oritur Sol iustitiæ, sic occidit infidelibus. Sed occurrit illud quod dicit dominus: Propter electos breuiabuntur dies. Et videtur contrarium, nisi diligenter aduertas, & superiora repetas. Dicit enim dominus: Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus: aut, ecce illic: nolite credere. Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ: & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiā electi. Et ideo ne decipiantur electi, admonet dominus quid sequendum sit, vt non falsorum prophetarum sermone capiamur: neque nos eorum aliqua prodigiosa facta decipiāt. Sed tunc credamus Christum esse venturum, cum dies pleni iustitiæ cœperint refulgere. Christus enim pleno maiestatis suæ lumine reuelabitur: & sicut fulgur exit ab Oriēte, D & toto lumen suum vsque in occidentem orbe diffundit: sic & filius hominis cū suis angelis veniens illuminabit hunc mundum, vt credat omnis homo, & salua fiat omnis caro. Non ergo credamus Antichristo, de quo dicent falsi prophetæ: Hic est Christus. Dies enim perfidię erunt Antichristi dies. Non credamus iis qui dicent, Christus in deserto: Christus in penetralibus. Iam enim omnia plena sunt Christi, vbi appropinquare cœperit Christus. Sed cum viderimus facta quæ Christus in euangelio suo ante prædixit: tūc credamus eius aduentum: ne dum verum quærimus lumen, in infidelitatis tenebras incidamus. Cauēda ergo signa perfidiæ, quibus breuiantur dies atque minuuntur. Sol enim obscurabitur, stellę cadent. Hoc est, iusti dei. Sunt enim qui fulgeant sicut stellæ in cœlo. Cum hæc videris, crede adhuc tardare Christum. Vbi enim Christus, ibi fides clarior. Vbi Antichristus, ibi dies dimidij: de quibus vtique non quereretur Dauid propheta, si ad temporis breuitatem videretur esse referēdū: cū ipse alibi dixerit te: Heu me quod incolatus

incolatus meus prolongatus est. Quomodo enim aut illum A dilatum incolatum cœlestem, aut hunc terrenum compensandum doleret, qui ante popoſcerat ne in dimidium dierũ ſuorum deduceretur, cum dierum breuitas celerandi curſus iſtius compendium videretur afferre? Vnde colligitur & illud quod ait, Honora patrem & matrem, vt longæuus ſis ſuper terram: quomodo intelligere debeamus. Multi enim qui honorant, cito ſæpe rapiuntur, vt immatura ætate moriantur. Multi etiam qui minus deferunt parentibus ſuis, longæuæ fruuntur ſtipendiis ſenectutis. Et niſi longæuitatem illã vitæ accipiamus æternæ, inuenitur ſcriptura deſtitui ſubſidio veritatis. Vnde Græcus expreſſius dixit, Vt ſis multorũ dierum: hoc eſt, πολυήμερος. Quicunque enim cultus pios ſedulo ſeruat officio, à tenebris noctis alienus, in dierum luce verſatur. Et ideo qui legit Deuteronomiũ: leget, inquit, illud omnibus diebus vitæ ſuæ. Non vtique noctibus, ſed diebus: quia dies fulget legenti myſteria veritatis, & diuinæ pietatis oracula. Conſideremus ſequentia: Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos.) Scimus quidem quòd multas gentes eradicauerit dominus & euerterit, vt poſſeſſionẽ ſibi Iudæorum populus inueniret: quarum gentium terras Abrahæ ſemini daturum ſe dominus declarauit. Sed cum pſalmus iſte euangelium domini, & tempora aduentus eius annunciet, non mihi videtur quæ ſuperius à Iudęis geſta ſunt recenſere, ſed futura ſignare, quemadmodum crediturus eſſet populus nationum. Cõfirmat igitur fidem Eccleſiæ antequam nunciet, & victorias pietatis eius enumerat: quæ non in brachio neque in gladio ſuo feras expulit gentes, & non certamine bellico turmas fugauit hoſtiles, ſed manſuetudine ac fide terras inimicorum ſine vllo cruore poſſedit. Fides enim ſola pugnauit: & ideo triumphos meruit, quos nõ reuocaret perfidia, ſed augeret: quia perſecutionibus ſuis non vincitur eccleſia domini, ſed probatur. Quæ ſunt igitur iſtę gentes quas vicerit Eccleſia, cognoſcamus. Vetera dico vocabula: ſed myſteria noua. Chananæi ſũt, Ethęi,* & Amorræi, Pherezæi, vel Cerethęi, quorum infra vocabula digeremus. Hæc autem populorum ſunt nomina: ſed paſſionum infirmitates, & humanorum incentiua & opprobria peccatorum. Quod primum eſt igitur, homo in Chriſto ipſe ſe domuit, & ipſeſe vicit, vt ſibi viueret. Sibi enim viuit, qui deo viuit, vt vitam Chriſti viuat æternam. Non ergo pugnauit militaribus armis & ferreis telis populus eccleſiæ, ſicut pugnauit populus Iudæorum. Ille in figura pugnauit, nos pugnamus in ſpiritu. Ille aduerſum alienigenas pugnauit: nos ipſi bellum habemus in nobis: & ideo prius nobis vincendę ſunt proprij corporis paſſiones. Audi pugnantem apoſtolum Paulum aduerſus gentẽ Chananæorũ. Video, inquit, legem carnis meæ repugnantẽ legi mẽtis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati. Nũc ſe erigit caro noſtra, nũc deiicit. Erigit mẽti, deiicit poteſtati: & vbi ſe vrgeri viderit, cõſtantiã deſerit, & ad ſubiectionẽ parata ducitur in legẽ peccati, vt fidem deſerat, perfidiæ ſuccumbat, & Ethææ infirmitatis indicio, deſtituta vero cedat mendacio, ſeruiat crimini, adquieſcat errori, & tanquã Amorræus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia eſt. Vnde præclare Petrus quid fides eſſet expreſſit dicens: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternę habes, & nos credimus. Quomodo igitur iubes vt diſcedamus à te? Captus enim cœleſtium ſuauitate verborum, diſcedere nolebat à Chriſto. Qui autem negat Chriſtum, ipſe ſe ſeparat à Chriſto. Sed neque verſuta Amorræorum diſputatio, eiuſmodi, quæ per philoſophiam nonnullos à veritate transducit: neque Iebuſæorum turpis abiectio, quę ſe ſubiicit atque ſubſternit curſum currentibus ſecularem, qui nõ poteſt eſſe perpetuus, ſed in portis deficit mortis, de quibus exaltatum Dauid propheta ſe gaudet: neque Cinæus, qui per ſuam pecuniam poſſidetur, ſicut inſatiabili auarus affectu: neque Cenezęus, qui putat in diuitiis poſſeſſionem eſſe perpetuam, & vanam ſpem conſtituit in caducis, atque inani opinione ſe iactat: neq; Raphaim, qui profitetur aliis ſe ferre medicinã, cum vulnera ſua curare non poſſit: & ideo ſi quis ad huiuſmodi medicum confugerit, neceſſe eſt prius patrimonium ſuum omne conſumat, quàm profectum ſanitatis accipiat:

Matth. 15.
Deute. 17.
* Cethæi.
Roma. 7.
Ioan. 6.
Pſalm. 9.

ſicut illa mulier in euangelio quæ per duodecim annos fluẽtem ſanguinem corporalium voluptatum ſiſtere nõ potuit, niſi poſteaquam cõfugit ad Chriſtum. Intellexit enim quòd nemo perfectus medicus, niſi qui deſcẽdiſſet è cœlo: de quo cognouerat dictum: Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos. & aduertit de ipſo dictum: Ecce dedi verba mea in os tuum, & cõſtitui te hodie ſuper gẽtes & regna, eradicare, & deſtruere & perdere, & ædificare, & plantare. Nam licet frequenter deus locutus ſit in prophetis, in quo tamen expreſſius quàm in ſuo locutus eſt filio? qui virtutem omnem exprimens patris ait: Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. Non ergo Hieremias, qui tempore captiuitatis ſuſcepit exilium, ſed dominus Ieſus ſuis verbis eradicauit ex intimis pectoribus vitia gẽtilium, perfidiam nationum, & verſutarum cogitationum praua commenta deſtruxit, atque omnia veſtigia iniquitatis aboleuit. Deinde infudit poſtea fidem, & continentiæ diſciplinam, ne tanquam in vaſe corrupto confuſione vitiorum coaceſcerent ſacra- B menta virtutum. Vnde pulchre apoſtolus dicit: Sed regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen. Quid eſt Moyſes niſi lex? Quoniam ipſe interpres eſt legis: Finis autem legis Chriſtus Ieſus. Regnauit ergo peccatum in hoc mundo: & in peccato mors, ſæua atque intolerabilis quædã pœna peccati. Docuit quidem nos Moyſes leuare ad dominum manus, pij cultus inſtituens diſciplinam. Docuit quemadmodum Amalech verſutia* vinceretur, vt ſi mores noſtros & opera leuarem ad Chriſtum: ſic deſtrui poſſe perfidiam. Sin vero deiiceremus animam, inclinaremus affectum, & à cõtinentiæ ſtudio auerteremus ingeniũ, vt perſuaſio nos vana ſuperaret: nullũ remedium futurum, niſi Ieſus depreſſa iam brachia Moyſi tanquam in firmitatem legis attolleret, & ſua miſericordia ſuſtineret. Sed infirmum adhuc fuiſſet legis auxilium, niſi ipſe Ieſus veniſſet in terras, qui in ſe noſtras ſuſciperet infirmitates, quem ſolum noſtra peccata grauare nõ poſſent, nec inclinare manus eius, qui ſe inclinauit vſque ad mortẽ, mortem autem crucis: in qua expandens manus ſuas, totũ orbẽ C qui erat periturus, erexit: leuauit iacentes, atque ad ſe omnium gentium fidem traxit, dicens homini: Hodie mecum eris in paradiſo. Hoc eſt ergo diſperdere atque plantare, vt vitioſa eradicẽtur, meliora plãtentur in pectoribus ſingulorum. De quo præclare Moyſes in Exodi cantico ait: Inducens plantato eos in montem hæreditatis tuæ, in præparatũ habitaculum tuum. petens vt induceret dominus populum ſuum in illa præcelſæ virtutis ſapientiæque plantaria, ibique plantaret in opera ſua, & inſtitueret præceptorum cœleſtiũ diſciplinis, atq; in eo pręepararet ſibi ſuæ ſanctificationis habitaculum: quod vtique non hæreditario iure, nec noſtrorũ contemplatione meritorum, ſed pro ſua gratia dominus conferre dignatur. Quomodo enim, vbi manere non potuimus, eo redire poſſemus, niſi priuilegio fulti redemptionis æternæ? Et ideo pulchre dixit propheta: Quoniam non in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachiũ ſuũ nõ liberauit eos: ſed dextera tua, & brachiũ tuum, & illuminatio vultus tui, quo- D niam complacuit tibi in illis.) Quæ eſt igitur terra quæ non brachio capiatur, nõ gladio poſſideatur, niſi terra repromiſſionis, de qua hic ipſe dixit propheta: Credo videre bona domini in terra viuentium? Non immerito igitur eius tam præclara poſſeſſio eſt, in qua non ſeculi aduerſa dominãtur, ſed domini bona æterna fructificant. Ideoque non gladio acquiritur, ſed manſuetudine poſſidetur, ſicut dominus Ieſus teſtificatus eſt dicens: Beati mites, ipſi enim poſſidebunt terram. Nemo ergo impacificus, nemo arrogans aut ſuperb*, ſed mãſuetus & humilis corde, qui nihil ſibi arroget, ſed totum ad gratiam referat, non in ſua fortitudine glorietur, ſed dextera dei credat ſe eſſe protectum, dicens: Dextera domini fecit virtutẽ, dextera domini exaltauit me. Gladio quoque dei memoret ſe eſſe ſeruatum, illuminatum quoque dei vultu omnipotẽtis: in quibus omnibus Chriſtus eſt protector*, dextera, defenſor, & gladius. Vnde & Symeon dixit ad Mariam: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Gladius enim dei verbum eſt, quod acutius omni gladio vſq; ad diuiſiones animæ cogitationéſque pertranſit, vt nulla cognitionem eius occulta prætereant. Vultus quoque paterni

Matth. 9.
Pſal. 106.
Hiere. 1.
Hebr. 1.
Ioan. 7.
Roma. 5.
Roma. 10.
* alias, verſuti locus.
Exodi. 17.
Philip. 2.
Lucæ. 23.
Exodi 15.
Pſalm. 26.
Matth. 5.
Pſalm. 117.
* alias, protector vt dextera, defenſor, vt gladius.

Ioan. 14.
terni ſplẽdor eſt Chriſtus:& ideo dicit:Qui me videt, videt A & patrem. Quaſi ſplendor gloriæ eius,& imago ſubſtantiæ.
Hebr. 1.
Ad ipſum ergo omnia iure referenda ſunt. Ipſi Moyſes, ipſi Aaron, ipſi etiam patres ſacrabant vniuerſa quæ geſſerãt, vt de hoſtibus triumpharent. Neque enim in ſua confidentia
Ioſue. 10.
dixit Ieſus Naue, Stet Sol contra Gabaon: ſed quia præſumebat in Chriſto, quem ducem militiæ cœleſtis agnouit, & ſuppliciter adorauit:& ideo gentes feras eradicare promeruit,& populum patrũ in terram repromiſſionis inducere, quia nihil ſuis operibus deputabat, credens indigna eſſe opera hominum tanta gloriæ remuneratione cœleſtis, quam dominus ex ſua magis miſericordia, quàm pro noſtrorum contemplatione factorũ ſtatuit in ſe credentibus conferendam.
Gene. 15.
Vnde & Abraham impigre deo credidit, vt apud eum iuſtificationis gratiam reperiret, quam mercedem ſui operis collocaret. Vberiora enim dona ſunt largiẽtis, quàm merces operãtis. Propterea & illi qui æqualitatem mercedis inuiderat,
Matth. 20.
reſpondit dominus: Si ego bonus: oculus tuus quare nequam? Patres ergo noſtri, vtpote proximi & hæredes patriarcharum, plantati in terra repromiſſionis, non ſuis hoc B meritis vindicabant. Ideo nec Moyſes eos induxit, ne legis hoc exiſtimetur eſſe, ſed gratiæ. lex enim merita examinat, gratia fidem ſpectat. Vnde præclare apoſtolus fidem patrũ
1. Corin. 3.
ſecutus ait: Sed neque qui plantat, eſt quicquam, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Non enim Ieſus Naue qui induxit, neque qui plãtauit eos, ſed deus qui incrementum populo dedit, habet gloriæ principatũ. Nec te moueat
Pſalm. 43.
quia ſuperius dixit: Manus tua gentes diſperdidit,& plantaſti eos. Hinc enim colligis quia non omnis qui plantat, aut qui rigat, incrementum dat: ſed qui incrementum poteſt dare, poteſt ipſe plantare: ſicut gentes plantaſſe dicitur dominus. Ipſe enim qui plantauit, plantationis donauit effectum. In iis tamen qui per fidem Chriſti domino placere meruerunt:
Marci. 1.
cui ſoli à patre dicitur deo: Filius meus tu es: in te complacui. Qui ergo participes Chriſti ſunt, ab eo placendi gratiam conſequuntur. Et pulchre ait: Complacuit tibi in illis: vt diſtantia videatur iure ſeruata. Recte enim Deus in filio
* decolor.
complacet, quia æqualis eſt patri: nec in vllo minor* inuenitur: quia complacet diuinæ iure naturæ, & vnitate ſubſtantiæ. Et recte complacet in filio pater: quia pater honorifica- C tur in filio, ſicut in patre filius. In nobis aũt deo complacuit:
[illegible]
quia nobis ipſe donauit vt ei placere poſſimus. Pie autem & hoc homini ſpecialiter donatum, non arrogantius vſurpatum ſcriptura nos docuit. Decet enim vt in iis cõplaceat deo, quos ad ſimilitudinem ſuam fecit,& quos per imaginẽ ſuam voluit prærogatiuam gratiæ habere cœleſtis. In imagine ergo ſua deus complacet: in iis autem qui ſecundũ imaginem ipſius ſunt, complacet deo: In his autẽ ſuum munus, & ſuum donum: quod tũc reuelabitur, cum perfectum illud
1. Ioan. 3.
aduenerit: quia cum apparuerit quid ſimus, ſimiles ei erim⁹: vt ſcriptum eſt. Ergo qui non in brachio ſuo, hoc eſt in ſua operatione pręſumit, ſed in dei gratia, credens quòd non facta ſua vnumquẽq; iuſtificãt, ſed fides prõpta, dicit domino: Tu es ipſe rex meus,& deus meus: qui mãdas ſalutes Iacob. Nõ perfunctori⁹ ſermo eſt vt dicas: Tu es ipſe rex me⁹. Nõ quicunque hoc dicit, ſed in quo dei regnum eſt. In quo aũt regnat deus, vtiq; in eo peccata nõ regnãt. Nõ enim deo regnũ eſt cõmune cũ crimine. Quis autem dicit deum ſuũ, niſi D qui ipſi exhibet plenũ reuerentiæ & pietatis affectum? Iuſto
Exodi. 22.
enim dicitur: Ego ſum deus tuus. Denique & Thomas vbi
Ioan. 20.
tetigit manu propria latus Chriſti, & euidentia indicia indubitatæ reſurrectionis inuenit, reſpondit: Dominus meus, & deus meus. Dominus, quia redemit ſeruulos ſuos: deus, quia non ſolum reſurrexit, ſed etiam ipſe ſe ſuſcitauit. Mandauit autẽ ſalutes Iacob: quia in ſingulis oraculis ſalus eſt. In ſingulis quoque ſalus eſt manſionibus: ſalus in miniſteriis angelorũ, qui ad protectionem hominũ deputantur. Ex mandato ergo dei ſalus homini, non ex ſua operatione cõfertur. Deus enim maluit vt ſalus homini fide potius quàm operibus quæreretur, ne quis gloriaretur in ſuis factis, & peccatũ incurreret. Qui autem gloriatur in domino, fructum pietatis acquirit,& iactantiæ crimen euadit. Hic igitur eſt qui poteſt dicere: In te inimicos noſtros ventilabimus.) Quid eſt ventilare? Dedit dominus cornua pluribus animantibus, vt poſsint ſe à ferarum incurſione defendere. Ideoque & bos leoni frequẽter reſiſtit, vrſum proterit. Ceruus quoq; quanuis ſit pauidus, tamen & ipſe cornibus ſe tuetur. Aries quoq; arietat lupum. Ergo ea quæ cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo cornua non habet. Quomodo ergo ventilat? Vnde? Vide ſcriptura quid dicat. In te, inquit, inimicos noſtros ventilabimus. Cornu noſtrum es tu domine Ieſu. Et ideo ſicut non in brachio noſtro præſuminus, ita nec in cornibus noſtris ventilandi habemus præſidium, ſed in Chriſto. Habet enim fides cornua ſua, quæ mutuatur à Chriſto. Siquidem non ocioſe in benedictionibus Moyſi legimus: Qui viſus eſt in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph, &
Deute. 33.
ſuper verticem eius, glorificatus inter fratres ſuos primogenitus: tauri decus ſpecies ipſius: cornua vnicornui cornua ipſius: in ipſis gentes ventilabit ſimul vſque ad extremum terræ. Hæc decem milia Effrem,& hæc milia Manaſſe. Quis eſt in rubo viſus Moyſi, niſi primogenitus dei fili⁹, qui ait: Ego
Exod. 3.
ſum deus patrum tuorum, deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob? Ideo ſe demonſtrauit humanis aſpectibus, quia venturus erat vt ab omnibus videretur. Ideo rubus vrebatur,& non exurebatur, quia terram iſtam quæ nobis ſpinas germinabat & ſentes, diſponebat vrere per continentię diſciplinã, quàm conſumere per mortis ęrumnam. Vnde dicit propheta: Vre renes meos,& cor meum. Reuelauit ergo futurum
Pſalm. 25.
quoddam corporei ſplendoris indicium, quo per reſurrectionem caro iſta fulgeret. Quid enim ſignificabat ignis innoxius, niſi lumina reſurgentium? Vnde præſumpſit apoſtolus dicere: Quia ſicut ſtella à ſtella differt in claritate, ita
1. Corin. 15.
& reſurrectio mortuorum. Hic ergo inquit, Veniat ſuper caput tribus Ioſeph, vt exaltet caput populi ſui. Veniat etiã ſuper verticem, vt verticem capilli perambulet, amputaturus ſuperflua delictorum, ſanctificaturus ornamenta virtutum. Hic eſt glorificatus inter fratres ſuos, ſicut ipſe dicit: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Quæ maior eſt gloria,
Pſal. 21.
quàm peccatoribus nationum cognitionem diuinitatis infundere? Quem in viſione vidit Ioſeph, quum manipulum eius
Gene. 37.
adorarent fratrum manipuli: adorarent eum Sol & Luna cũ ſtellis. Manipulus ille in figura carnis accipitur. Omnis enim
Eſai. 40.
caro fœnum. Fœnum hoc noſtrum ſuſcepit, vt ſuum trũcũ germinaret,& fructum reſurrectionis afferret. Quæris teſtimonium? Audi de ſe dicentem: Niſi granum tritici cadens in
Ioan. 12.
terram moriatur, ipſum ſolum manet. Si autem mortuũ fuerit, multum fructum affert. Denique vt ſcias quia de dei filio dicit Moyſes, ait: Glorificatus inter fratres ſuos primogenitus. Vtique non Ioſeph erat primogenitus inter filios Iacob, ſed Ruben. Nam Ioſeph poſt plurimos erat. Sed primogenitus dicitur, qui venturus erat vt nationum populos congregaret. Vnde pulchre ait ſcriptura: Tauri decus eius. Sicut enim taurus ducit armentum, ita Chriſtus plebem gentium duxit ad eccleſiam, induxit ad paſcua, vt poſſet dicere: In loco paſcuę ibi me collocauit: ſuper aquã refectionis con
Pſalm. 22.
ſtituit me. Huius tauri decore perpetuo capta noſtræ fragilitatis armenta, ſecuta ſunt præcedentem, vt vitam adipiſcerentur æternam. Mugiuit hic taurus,& mors refugit. Leo rugit:
Amos. 3.
& quis nõ timet? Vere maxima taurus victima, vt ab aduerſariis aſſumamus teſtimonia. Quæ maior enim victima, quàm quæ mundi totius peccatum ſuo cruore mũdauit? Audi quia ipſum taurum dicit etiam ſanctus propheta Iacob cum reuelaret domini paſsionem, quem Iudæi poſtea perſecuti ſunt. In furore, inquit, ſuo ſubneruauerunt taurum. Et
Gene. 49.
vt aperiret quia de Iudæis dicebat, addidit: Diuidam eos in Iacob,& diſpergam in Iſrael. Hic eſt homo qui luctatus eſt
Gene. 32.
cum Iacob,& femur eius tetigit: quo tactu, patriarchæ neruus obſtupuit: ſignificans ex eius ſucceſſione ſecũdum carnem ſe eſſe venturum, qui ſubneruandus eſſet à populo Iudæorum in ſui corporis paſsione. Quod non intelligẽtes myſterium ſtatuerunt ne neruum manducarent filij Iſrael. Et ideo ſacri ſanguinis ſe redemptione fraudarunt, ſalutiferæ quoque paſſionis ſe beneficiis abdicauerunt, ne vitam mereantur æternam: quia ſcriptum eſt: Niſi manducaueritis car-
Ioan. 6.
nem filij hominis,& biberitis eius ſanguinem, non habebitis in vobiſipſis vitam. Qui autem manducat meam carnem, &

bibit

bibit meum sanguinem, habebit vitã æternã. Accipe aliud. Quid est neruus, nisi quo corpus omne constringitur? Corpus Christi ecclesia est: quæ vinculo stringitur charitatis. Quid aliud in Christo Iudæi nisi charitatis vinculum omne soluerũt? [Ioan.21.] Merito Petrus sacerdos eligitur, qui spiritu charitatis diuinæ triplici se ligauit. Accipe adhuc quia ipsũ significauit Moyses. [Deute.33.] Adiecit, Cornua vnicornui, cornua ipsius: in ipsis gẽtes vẽtilabit. [Ibidem.32.] Sed noli timere quia ventilat. Dixit enĩ: Percutiam, & sanabo. Bona cornua, quibus inclusit orbem terrarum. Bona cornua, quibus leonem illum nostrum aduersarium ventilauit. Bona cornua, quibus fecit vt cornua aduersarij timere nequeamus: quia & Sathanas habet cornua sua, sicut testificatur Daniel dicens: [Danie.7.] Videbã & cornu illud quod faciebat pugnam cum sanctis, & inualescebat eis, donec venit antiquus dierum. Hic est antiquus dierum. Quis autem vnicornuus, nisi vnigenitus dei filius, & vnicum dei verbũ, quod erat in principio apud patrem? Quod verbũ suis cornibus gentiũ populos mortificauit, & viuificauit, vt fierent in decem milia Effrem vsque ad terminos terræ, & vsque in milia Manasse: eo quòd crediturus esset in eum populus nationum, qui totum repleret orbem terrarum: crediturus esset postea etiam populus Iudæorum, ex obliuione conuersus ad gratiam. Oblitus est enim salutem suam, qui tam sero conuerteretur ad Christum. [1.Reg.18.] Ideo Saul in milibus, Dauid in decem milibus: quia durus in paucis, mansuetus in pluribus. Neque tamen abnuo si quis quasi ad Ioseph dictum putat, Primogenitus tauri decus eius: & sic distinguendum putat, quia dedit & sanctis suis cornua. [Psalm.148.] Exaltauit enim cornu populi sui. [1.Reg.2.] Et Anna mater prophetæ Samuel dicit: Exultauit cor meum in domino: & exaltatum est cornu meum in deo meo. Habuit vtique & Ioseph in domino cornua spiritalia. Accipiatur itaque Ioseph, dummodo in ipso figura sit Christi, cui dicitur: [Gene.49.] Ioseph filius meus amplificatus, filius meus iunior, ad me reuertere. Neque enim Ioseph ad Iacob reuertit, sed Christus à mortuis resuscitatus ad patrem deum reuertit, vt scriptum est: [Psalm.18.] A summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. Est tamen vt de Ioseph accipiatur, reuertere ad me: quia populus reuertit in terram Chananæorum, in qua ante habitauerant patriarchæ. [Gene.24.] Vnde dicit Isaac ad Iacob: Non accipies vxorem à filiabus Chananæorum. & misit eum in Mesopotamiam, vt ibi sibi coniugem reperiret. Nunquid ei insidiati sunt domini sagittarũ? Nunquid ipse propter benedictionem vteri materni in toto orbe benedictus est, & non dominus Iesus, quem virgo generauit? Et ideo non solum supra homines, sed etiam supra angelos & archangelos & supra omnem sublimitatem cœlestium benedictus est potestatum, sicut scriptura testatur dicens: [Psalm.117.] Benedictus qui venit in nomine domini: deus dominus, & illuxit nobis. [Apoc.19.] Dominus enim deus ipse est rex regũ, & dominus dominantium, dominus eorum quæ habentur in cœlis. [Psal.97.] Propter hæc cornua domini Iesu, & Dauid in voce tubæ corneæ canens auditus à Christo est: & Moyses docuit sacrificiorũ ritus tubę sonitu esse celebrãdos, sicut scriptum est: Canite initio mensis tuba. Cui hoc nisi nobis scriptum est? Mensis enim ab initio Lunæ veteres obseruare consueuerant. Luna autem ecclesia est: quæ spiritalibus & euangelicis prædicationibus in abundantia pacis (vt propheta dixit) extollitur. [Psalm.71.] In Christo ergo ventilabimus inimicos nostros, & in nomine eius spernemus insurgentes in nos. Quid est nomen, nisi quo proprie vnusquisque significatur, quod ei non sit commune cum cæteris? Homo enim cõmune vocabulum est. Nisi addas qui vocetur, non potest declarari. Nomen ergo proprietas vniuscuiusque est, quo possit intelligi. Vnde arbitror quòd & Moyses volens proprium dei & aliquid de deo speciale cognoscere, quod nõ esset cõmune cum cœlestibus potestatibus, interrogauit, [Exodi.3.] Quod est nomen tuum? Denique cognoscens mentem eius deus, non respondit nomen, sed negocium. hoc est, rem expressit, non appellationem, dicens: Ego sum, qui sum. quia nihil tam proprium dei, quàm semper esse. Qui ergo negant Christum coæternum patri, videant quia deum negant, cuius est semper esse, nec aliquando non fuisse. Hac ergo cognitione proprietatis diuinæ Moyses insurgentes in se volebat spernere: vel, vt Aquila aut Symmachus dixerunt, calcare resistentes sibi tanquàm serpentes & scorpiones: quos etiam dominus dicit in euangelio esse spiritalibus vestigiis proterendos, vt viam nostram impedire non possint, quæ ducit ad secreta paradisi. Habemus ergo in nobis studium diuinæ cognitionis. Habemus dei verbum, quod est nomen patris. Hæc vere proprietas dei: quia pater Christi est: & ideo in nomine patris venit, qui venit vt patris faceret voluntatem. Et ideo ait: [Ioan.5.] In nomine patris veni, & non me suscepistis. Si alius venerit in nomine suo, illum suscipietis. significans Iudæos in Antichristum credituros, qui in Christum credere noluerunt. Ergo qui in Christũ credit: non in arcu suo, nec in gladio suo sperat, sed in nomine eius spem victoriæ locat. Et ideo ait: Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.) Sed si in arcu sperandum est, in dei certe arcu sperandum est, quem posuit in nube, vt à diluuio genus humanum timere desineret. [Gene.9.] Isto enim arcu nos protegit: quo & iaculatur sagittas quibus percutiat inimicos & aduersarios nostros. Vnde & ait: Liberasti enim nos ex affligentibus nos: & eos qui oderunt nos, confudisti. In deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in secula.) Audi quomodo nos liberet: quia sagittis quæ iaculantur è cœlo, terræ nostræ interiora penetrantur, vt motus omnis terrenus intereat & quiescat: sicut in posterioribus ait: [Psal.75.] De cœlo iaculatus es iudiciũ: terra tremuit, & quieuit. Sic igitur liberamur, dum confundũtur inimicæ & aduersariæ potestates, vel sapiẽtia carnis istius retusa cœlestibus imperatis, in suis criminibus erubescit, & flagitiorum suorum pudore confunditur: adulter in libidinis suæ flammis, & vesani amoris incendio: auarus in immodicæ cupiditatis ardore: (qui aliena rapiendo quo plura inuaserit, eo maiora desiderat) ebriosus in temulentia: facinorosus in scelere: qui & hic confunduntur grauissime: sed multo amplius confundentur cum viderint sanctos domini resurgentes, & euangelicum illud impleri quod ait dominus: [Ioan.5.] [Danie.12.] Multi dormientium in terræ monumentis resurgent: isti in vitam ęternam: & hi in opprobrium & perpetuam confusionem. Cum cœperint ergo illi resuscitari in confusionem perpetuam, sanctus domini dicit: In deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in secula. Opulentus in diuitiis laudatur: luxuriosus in conuiuiis: scortator in nocte: potens in hac vita quæ habet noctes. Sanctus autem non in hac vita, sed in deo laudabitur: qui domino per omnia placere gestiuit: qui potest dicere: [Psalm.117.] Fortitudo & laudatio mea dominus. Laudabitur tota die: quia honeste egit, & opera sua non abscondit & crimina, sed regi patefecit æterno, in die ambulans, non in tenebris & occultis. Vnde apostolus: [Roma.13.] Sic vt in die honeste ambulemus. Hoc est, non in ganeis atque gurgustiis, non in cubilibus & impudicitiis, in quibus stultus se putat parietibus esse tectum, vt possit dei scientiam præterire, cum inuelata apud deum vniuersorum flagitia sint, & occulta diuinæ cognitioni peccata hominum esse non possint. Ergo sanctus laudabitur in futurum, quia non quæsiuit præsentium laudem, sed gratiam futurorum. Vide tamen distantiã. Hic dum est, in domino gloriatur: illic in domino laudabitur, & pro breui tempore mercedẽ æternitatis accipiet. Aquila tamen posuit, In domino gloriabimur tota die. Symmachus ait, Deo hymnum dicemus per omnem diem. Concordat omnium sensus, vt non desinamus circa dei laudes, siue hymnum dicendo, siue diuinam per omnia momẽta gloriam concinendo. Qui enim hymnum dicit, puro corde & spiritaliter dicit, & omne genus passionis excludit humanę, vt nullo mœrore, nullius doloris acerbitate impediatur eius officium, exasperetur eius affectus, sed in hymno dei dicendo immobilis atque irreuocabilis perseueret: sicut ipse Dauid, qui ait: [Psalm.33.] Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. Sicut Iob, qui amissis filiis, interemptis omnibus suis, direptis facultatibus, ait: [Iob.1.] Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictũ. Nunc autem repulisti & confudisti nos, & nõ progredieris deus in virtutibus nostris.) Cum ipse sanctus Dauid alio loco dixerit, [Psalm.93.] Quia non repellet dominus plebẽ suã: quomodo hoc loco ait, Repulisti nos? præsertim cum hęc de plebe dicat quę

non mediocria insignia propriæ virtutis enumeret? Neque enim mediocre est dicere quòd tēpestates & variæ tentationes super se venerint, & obliti nō sint dominum deū suū, & inique non egerint in testamento eius. & cætera quæ sequūtur. Vnde etiā apostolus sanct⁹ interpretatur, & dicit quòd eo vsq; non repulerit plebē suā dominus, vt posuerit loquētem eū, Tota die expandi manus meas ad plebē nō credētē, & contradicentē. Cuius sermonis auctoritate subnixus ait: Dico igitur: Nūquid repulit deus hæreditatē suā? Absit. Nā & ego Israëlita sum, ex semine Abraham, de tribu Bēiamin. Non repulit deus plebem suā, quā præsciuit. Sed potest hoc loco dici quoniā ideo non repulit plebē, quia reliquiæ secūdum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Et videtur in paucis non repulisse quidē populū: tametsi non totum populū, sed ex eo plurimos repulisse. Vnde addidit ponendo respōsum dei, quòd non solū in paucis seruauerit plebē, sed etiam septem milia virorū sibi reliquerit qui non curuauerūt genua ante Baal. Verū fuerit hoc dictū ab apostolo secundum euangelium: quoniā dominus transierat ad gētes, responsi autem diuini tempus referatur ad zelū adhuc fidei feruentem, quando etiam prophetarum gratia redundabat populo Iudæorum. Vnde si Heliæ tempore negauit dominus à se plebē repulsam, multo magis tēpore Dauid, vel filiorū Chore, quo adhuc fides electi populi prænitebat. Tamen vt & ipsū sanctum Dauid interrogemus, quomodo dominus plebē suā non repulerit, colligamus. Nam cum sit deus appropians, nō elonginquans, sicut habet scriptura veteris testamenti: vtiq; qui appropiat, non repellit. Est enim misericordiæ diuinæ, vt nulli caussa sit mortis, & omnes putet esse redimēdos. Sed vide ne ille repellatur qui se elōgat à domino, sicut dicit Dauid: Quoniā ecce qui se elongant à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicātur abs te. Quid est, abs te fornicātur? Quia turpitudinis suæ ludibriis te relinquunt, & à te recedunt, & à præceptis tuis deuij sunt. Deniq; alibi habes scriptum: Adulteros autē iudicat deus, disperdens eos à se. Hoc est, alienādo abs te pdidisti eos. Ergo qui se à domino separat, ipse à domino separatur. Et qui nō cognoscit dominū, à domino nō cognoscitur: & qui ignorat, ignoratur: sicut ipse domin⁹ dixit: Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nescio vos. Non enim scire dignatur iniustitiæ ministros, & iniquitatis auctores. Peccator ergo non repellitur, quia ipse se repellit. Hoc igitur genere dicit: Nunc autem repulisti & confudisti nos.) Quomodo tamē repellat deus, qui sequitur versiculus exponit: Quia non progredieris, inquit, deus in virtutibus nostris.) Deus quando nō adiuuat, repellere videtur. Vnusquisque enim qui adiumenta non sentit diuinitatis sibi opitulatione conferri, repulsum se putat atq; desertū. Quid est autem quod ait, Non progredieris deus? Et quid sibi vult quod deus interdū aut progredi dicitur, aut egredi, aut exurgere, aut descendere? Nō enim corporaliter deus mouetur, aut de aliquo loco exit, aut ad alterum transit, qui supra omnia est: aut vere exurgit, quasi in aliquo iaceat cubili, vel in aliqua sede corporaliter sedeat: sed hæc dicuntur vt tu intelligas quando & ad quem egredi dicatur, & ad quem exurgere. Legimus enim in hoc ipso psalmo: Exurge, quare obdormis domine? Et considerandum nequando nostris improbabilibus actibus obdormire videatur, vt in euangelio legimus, cum adhuc imperfecti essent apostoli, quod his Iesus Christus dormiebat. Verum vbi metu naufragij & timore perculsi sunt, Christum excitauerunt dormientem. Perfidis ergo dormit dominus Iesus, fidelibus vigilat. Denique & qui fidelis est, intrat ad deum, & à negligente deus videtur exire, atque discedere. Certè imperfectos & adhuc infirmos attrahit ad se dominus: sicut legisti dicentes iuuenculas: Attrahe nos: post odorem vnguentorum tuorum currimus. At vero Moyses qui iam fortior erat, & electus à domino, & ascēdere legitur & intrare ad dominum deum suū, sicut scriptum est quia ascendit Moyses in montem, & circundedit lux montem, & descendit maiestas domini in montem Sina, & cooperuit eum nubes sex diebus: & vocauit dominus Moysen die septimo de media nube. Aspectus autem maiestatis domini tanquam ignis ardens super verticem mōtis coram filiis Israel. Et intrauit Moyses in mediam nubē.

Roma. 11. 3. Reg. 19. 3. Reg. 19. & Roma. 11. Hiere. 23. Psal. 72. Hebr. 13. Matth. 7. Matth. 8. Cantic. 1. Exodi. 24.

A Sicut ergo hic Moyses intrabat in nubem vbi primū ad mōtem vocatus à domino est: ita in posterioribus perfectior, cū ipse intraret in tabernaculum suum, descēdebat ad eum columna nubis, & stabat in ostio tabernaculi: & stans totus populus adorauerunt vnusquisque ad ostium tabernaculi sui: in nube autem dominus. Posuit enim tenebras latibulū suū. Vt scias autem quia de domino dicit, Et locutus est, inquit, dominus ad Moysem. Quod autem extra castra tabernaculum Moysi positum esse cōmemoratur, vt occurreret deo: non videtur esse contrarium. Qui enim deum quærit, quasi ad deum intrat, & tota mente ad cognitionem eius ingreditur. Iustus ergo intrat ad dominū, sicut Moyses intrabat in nubem: in nube autem deus. Denique ecce dominus venit in nube leui. Et in euangelio habes scriptum: Cum autē oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrē tuū in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Ergo intus quasi in cubiculo tuo deus est. Audi etiam alibi quia intus est deus. Ecce, inquit, dominus procedet de B loco suo, & descendet & ascendet super excelsa terræ, & mouebuntur montes sub eo, & valles liquescent. Scriptura hoc dicit: & iam tunc significabat quòd desereret populum Iudæorum, & transiret ad gentes. Denique & in psalmo hoc inuenimus expressum, cum dicit Dauid: Et ipse tanquā spōsus procedens de thalamo suo, Exultauit tanquam gigas ad currendam viam. His igitur generibus reperimus egressum dei, aut eius ingressum: sicut & dominus dicit Iesus quia ad virum timentem veniat. Ecce, inquit, sto ad ianuam, & pulso: & si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Hæc igitur diximus propterea quod ait propheta, Repulisti nos, & non progredieris deus in virtutibus nostris. Simpliciter autem & illud accipimus, quia deus progressus est in virtutib⁹ Iudæorum, quando Iesus Naue ducem militiæ cœlestis adorauit: & ideo sine ferro vicit, & sine vlla obsidione destruxit vrbem Hierico, quæ habebat validissimos muros. Quā- C do enim progressus est in virtutibus seruorum suorum deus, victoria consecuta est. Nam progressus est angelus ad Ezechiæ preces, & strauit innumeras copias Assyriorum. Sed interdum & quos vult in certamine coronari dominus, veluti derelinquit ad tempus vt fide vincant, nec rebus secundis & prosperis deuotio remittatur. Denique sæpe qui prosperorum cursu, & secundorum vsurpatione ceciderūt, corriguntur aduersis. Ideo frequenter inuenimus Iudæos post victoriam lapsos, post seruitium correctos: quia precibus & deplorationibus deum ad se redire fecerunt. Vnde & illud quod secundum hominem dictum est, & hominis affectu, huic sentētiæ non repugnat, quia dixit dominus: Deus deus meus respice me, quare me dereliquisti? Non quod derelictus sit domin⁹, qui ait alibi: Quoniā solus nō sū: quia pater mecum est. sed quia secundum carnem hominis & affectum, qui in certamine graui est constitutus, derelictus videtur à domino. Denique non ociose ait scriptura quia post tentationem primam discessit ab eo diabolus vsq; ad tēpus, D hoc est vsq; ad certamen. Vbi enim magnū certamen sacræ passionis aduenit, iterū aduersarius ad tentamenta successit. Homo autē quando velut in ambiguo constitutus est, putat se à deo suo esse desertum. Sed quemadmodū hoc secundū carnis affectū accipimus, quia sibi homo visus est derelict⁹, cuius processum operatus est Christus in corpore suo: ita etiam diuinitate sciebat se nūquā derelinqui à patre, quia ipse dixit: Ego in patre, & pater in me: & solū se non esse significauit. Substituit etiam versiculum istū, Auertisti nos retrorsum præ inimicis nostris.) Non bene qui retrorsum auertitur: quia nemo mittens manum in aratrum, respiciens retro, habilis est regno dei. Denique vxor Lot quia retro respexit: ad verticem montis, hoc est, ad superiora peruenire non potuit: sed in salem conuersa est, quæ species cito soluitur, nec potest vsum habere diuturnum. Sic sunt qui temporalia sequuntur, & non sequuntur æterna: & hic infatuantur à stultitia sua, & futurorum gratiam habere non possunt. Sunt tamen qui retro positi obliuiscuntur superiorum, & ad priora se extendunt, vt ad brauium valeant peruenire. Et Petro dicitur: Vade retro me Sathana. vt in melius prouocetur. Et in nu-

Exodi. 33. Psalm. 17. Exodi. 33. Esaiæ. 19. Matth. 6. Mich. 1. Psalm. 18. Apoca. 3. Iosue. 6. 2. Para. 32. Psalm. 21. Ioan. 8. Luc. 4. Ioan. 14. Luc. 9. Gene. 19. Philip. 3. Marc. 8.

in numeris prior est, qui post Christum est. Ideo ergo præ inimicis, quia illi nos affligunt, & illi insectantur, retrorsum nos esse voluisti, vt extendamus nos ad superiora, vt semper ante nos attendamus, persequentes inimicos nostros, & eorum locum transire cupientes. Deniq; sic Theodotió habet quomodo septuaginta viri, hoc est quomodo iste versus expositus est. Aquila habet, Auertisti nos retro ab affligente. Symmachus, Ordinasti nos nouissimos ab omni aduersario. Contraria nobis quę sunt, nisi voluptaria istius seculi, & plena deliciarum atq; lasciuię, quæ sunt incétiua luxuriæ? Vxor Lot decepta est, quia post se habebat luxuriã Sodomitanorũ, & regionis eius illecebras. Vnde decepta est? quia post se respexit. Et tu ergo ne ad inimicos tuos respicias. Posuit te deus nouissimum in seculo. Vel: Qui humilitate se vltimum facit, nó conuertitur retro, sed semper ante respicit. Vt scias autem qui sint inimici tui, audi dicentem: Audi Israel: Quid est quod in terra es inimicorũ, pollutus es in mortuis? Quis tamen tam inimicus & ho[illegible] tuus, quàm princeps istius mũdi, & eius socij, qui persecuti sunt vsque ad crucem dominũ Iesum, eius potentiam nesciétes? Si enim cognouissent, nunquàm dominum maiestatis crucifixissent. Ergo tu si nouissimus es, noli inimicos tuos sequi, sed sequere dominum Iesum, & crucem eius cum lætitia, & insiste vestigiis eius. Qui enim Christum sequitur, post se non respicit, id est, ad luxurias atque illecebras peccatorum: & ideo potest dicere cum sanctis: Non recessit retro cor nostrum. Vnde intelligitur quod & is qui ante inimicos suos est, corde fit nouissimus atque postremus, si ad illos respiciat, & carnalibus potius quàm spiritalibus affectu mentis intendat. Potest etiam qui nouissimus est, corde prior esse, si ea quæ in cœlo sunt consideret, & non quæ in terris. Audi qui nouissimus in seculo, inter primos sit apud Christũ: Puto quia deus nos apostolos nouissimos ostendit sicut morti destinatos, vt spectaculũ simus huic mundo, & angelis & hominibus. Nouissimũ se dixit, & idem tamen quod primus esset ostendit cum dicit: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Sequitur, Et qui oderant nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tanquã oues escarum, & in nationes dispersisti nos.) Miraris forsitan quod cũ in posterioribus (vt diximus) summam habeant fidei constantiam qui loquuntur: hic dicant quod ab iis qui oderant eos, diripiebantur. Sed non te ista perterreant. Multi enim hic diripiuntur, & tamen merita eorum à Christo nó queunt separari. Rapiebantur apostoli, cædebantur virgis, in carcerem trudebantur, separabantur à se, & tamen cum Christo manebant: immo hoc ipso quod rapiebantur à perfidis, eorum merita crescebant, & gratia in cœlestibus augebatur. Non enim statim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide apostolum Paulum gratulantem in periculis suis, vide glorian tem quòd per fenestram in sporta demissus sit. Vide quemadmodum sanctus Hieremias, sanctus Ezechiel, sanctus Daniel in captiuitatem deducti, & ab Assyriis direpti: nullam tamen captiuitatem propriæ fidei pertulerunt, nec in testamentum domini deliquêre, qui seruauerunt in captiuitate etiam legis præcepta diuinæ, nec de interdictis cibis putauerunt contra institutionem maiorum aliquid vsurpandum. Vnde bene Theodotion dixit: Et qui oderant nos, exultabant super nos. Insultatio enim inimicorum non affert præiudicium bonis mentibus, sed nec direptio inimicorum. Ideoque sanctus dicit, qui certus est quod direptio sibi obesse non possit: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia? & cætera. Sed in his omnibus superamus & superuincimus per eum qui dilexit nos: scientes quod neque mors, neque vita, neque angelus, neque potestates, neque præsentia, neque futura separare nos possint à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Ergo qui talis est, non separatur à Christo. Vnde etiam si corporaliter diripiatur, spiritaliter tamen liber est: & non solum direptioni obnoxius non est, sed etiam rapinam sibi laudabilem quærit: sicut illi de quibus scriptum est: A diebus Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Victor est itaque qui in terrenis positus, captiuus perfidiæ esse non nouit: nec solum ei nó diripitur quod præclarum est, sed magis ipse diripit quod æternum est.

Baruch. 3. — 1. Corin. 2. — 1. Corin. 4. — Philipp. 3. — Roma. 8. — Matth. 11.

Sunt etiam qui fiant oues escarum. Bonus dominus noster Iesus Christ', quia factus est ouis epulationis nostræ. Quæris quomodo factus sit? Audi dicentem: Pascha nostrum immolatus est Christus. Et considera quemadmodum parétes nostri in figura diripientes agnum manducabant, significantes domini Iesu passionem, cuius cotidie vescimur sacramé to. Per ipsam igitur ouem facti sunt greges escarum, sicut Aquila dixit: vel greges in escas, sicut Theodotion locutus est: vel pascua edentium, sicut Symmachus dixit. Sed bona est epulatio, non solum nó metuenda sanctis, sed etiam cõcupiscenda. Aliter enim ad regnum cœlorũ non potest perueniri: cum ipse dominus dixerit: Nisi manducaueritis meã carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam æternam. Probatum est igitur quia dominus noster sit cibus epulationis, vel alimentum edentium: sicut ipse ait: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Et vt scias quia hæc omnia propter nos facta sunt, ex quo ille descendit, ex illo sanctus ait: Nos omnes vnus panis sumus. Non ergo timeamus quia facti sumus oues escarum. Sicut enim domini caro, & sanguis ipsius nos redemit, ita etiã Petrus pro ecclesia multa tolerauit. Multa etiam sanctus apostolus Paulus, & cæteri apostoli pertulerunt, cum cæderentur virgis, cum lapidarentur, cum in carceres truderentur. Illa enim tolerantia iniuriarum, & vsu periculorum, domini fundatus est populus; & ecclesia incrementum est consecuta, cum cæteri ad martyrium festinarent videntes per illas passiones nihil apostolorum decessisse virtutibus, sed etiam propter hanc breuem vitã immortalitaté illis esse quæsitã. Quod ostendit etiã qui sequitur versiculus, quia dixerunt: Inter gentes dispersisti nos. Similiter Theodotion dixit. Aquila autem & Symmachus, In gentibus aut inter gentes ventilasti nos. Missi sunt enim sancti apostoli ad gentes, & dispersi sunt inter gentes: sicut & prophetæ sancti de quibus supra diximus, vt illa dispersione fructus plurimi nascerentur. Vt enim dominus nó ster Iesus Christus sicut granum cecidit in terram, & mortuus est, vt multum fructum afferret: ita etiã dispersi sunt apostoli sancti, vt bonum inter gentes semé afferrent, quo ad eorum similitudiné fructus gentium pullularet. Deniq; scriptura hoc dicit dixisse dominum, Quia propterea vos misi, vt vos eatis, & fructum plurimum afferatis, & fructus vester maneat. Factus est ergo dominus sicut semen, secundũ quod dictum est ad Abrahã, Et semini tuo, quod est Christus. Semen ergo omnium Christus. Et ideo se cadere passus est & spargi, vt conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ. Hoc ergo semé salutare omnibus hominibus pullulauit, & ex illo ad eius imaginem figurati. quasi semina apostoli sancti missi sunt per diuersa atque dispersi, vt in agrum ecclesiæ gentes congregatæ diuersis fructibus refulgerent toto orbe terrarũ. Istę ergo dispersiones dicũtur, sicut etiã in posterioribus idem Dauid dicit: Aedificãs Hierusalem dominus, & dispersiones Israel congregãs. Dispersi sunt enim vt nouos fructus facerent, & postea veluti triticum nouum ecclesiæ horreis inueherétur. Hæc autẽ dispersio non in inferioribus fit, hoc est, non in terra, sed in cœlo. Deniq; legis hoc pręcepta confirmãt, per quã dicit domin': Si fuerit dispersio tua à summo cœlo vsq; ad summũ cœli, inde cõgregabo te: dicit dominus. Quæ est dispersio à summo cœlo vsq; ad summũ cœlũ? Quis iste tãtus qui sic potuerit disseminari? Si homo in terra natus est: ab imo, nó à summo cœpit. Si ista te mouét atq; perturbant, redi ad superiora istius sancti prophetæ, & audi quis ille sit tãtus qui huiusmodi in terris segetes fœcũdauit, vt fructus earũ ad cœlestia receptacula perueniret. Est autem ille sponsus qui quasi gigas percurrit hanc viã totã, inuiã aliis, sibi peruiã: & ex illo cœpit peruia iam esse mortalibus: ita tamen, vt isti ascenderét: solus tamen ille ipse ante descenderet, vt postea sancti eius mererentur ascẽdere. Audi ergo quomodo disseminatio fuerit de cœli summo ad cœli summũ. A sũmo, inquit, cœlo egressio eius, & occursus eius vsq; ad summũ eius. Cui homini hoc possit attribui? Moyses in verticé Sinę mõtis vix ascendit, & hoc quia vocatus à domino est, & hortatus est voce cœlesti. A summo cœlo quis descéderet nisi Christ'? qui & cum descendit in terras, manebat in cœlo. Nemo enim a-

1. Corin. 5. — Ioan. 6. — Ibidem. — 1. Corin. 10. — Ioan. 12. — Ioan. 15. — Gala. 3. — Philipp. 3. — Psalm. 146. — Psalm. 18.

ſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis
A
qui eſt in cœlis. Vides ergo quia & cum deſcenderet & aſcẽ
Hiere.23.
deret, ipſe erat & manebat in cœlo. Ipſe enim dixit, Cœlum
& terram ego cõpleo: dicit dominus. Ipſe eſt, qui eſt in cœ-
lo. Hæc de diſperſione ſatis dicta ſunt. Cæterùm quod ait,
Psal.n.43.
Ventilaſti nos: etſi verbo diſtat, ſenſu congruit. Sicut enim
illi qui diſperſi ſunt, probati: ita etiam qui ventilati ſunt, ad
probationem peruenire meruerunt. Sicut enim triticum ſi
ventilatur, & à paleis ſeparatur, mundum eſt: ſi autem venti-
latum non fuerit, mundum eſſe non poterit, ſed eſt paleis cõ
cretum atque permixtum: ita etiam homo niſi tẽtationibus
fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas à ſe non po-
Matth.26.
teſt ſeparare. Vnde etiam ad Petrum dictum eſt, Simõ, ecce
Sathanas expoſtulauit vt ventilet vos ſicut triticum: ego au
Lucæ.22.
tem rogaui patrem meũ, vt non deficiat fides tua. Vide quid
dicit, & intellige. Ventilatur Petrus, vt Chriſtum negare co
gatur. Incidit tentationes, quædam locutus eſt quaſi plena
B
palearum: ſed locutus eſt verbo, vt fundatior eſſet affectu.
Deniq; fleuit, & paleas ſuas lauit, & illis tẽtationibus meruit
vt pro ſe Chriſtus interueniret. Quanto maius eſt patroci-
nium, quàm perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus
quàm paſſus eſt acquiſiuit. Acquiſiuit enim Chriſtũ ſibi pa-
trocinantem. Cogitur autem & aduerſarius ſanctos domini
ad ſua damna tentare. Dum enim tentat, meliores reddit, vt
qui tentatur, poſſit alios inſtituere, qui ſibi ipſe inualidus vi-
debatur. Deniq; Petrus eccleſiæ præponitur poſtquam ten-
tatus à diabolo eſt. Ideoque ante ſignificat dominus quid ſit
illud quod poſtea eum paſtorẽ elegit dominici gregis. Nam
Lucæ 22.
huic dixit: Tu autem conuerſus confirma fratres tuos. Cõ-
uerſus eſt ergo ſanctus apoſtolus Petrus ad bonam frugem,
& ventilatus eſt ſicut triticum, vt eſſet ipſe cum ſanctis do-
mini vnus panis, qui nobis eſſet alimentum. Dum enim Pe-
tri actus legimus, Petri præcepta cognoſcimus, fit nobis vi-
tæ æternæ & ſalutis alimentum. Vẽdidiſti, inquit, populum
tuum ſine precio.) Emendi & vendẽdi videtur æqualis qui-
dem eſſe contractus: Sed tamen ſi ementis & vendentis af-
fectum conſideres, vnuſquiſque ſibi viliorem vendit, & cõ-
C
placitum emit. Vt enim præter id genus hominũ loquamur
qui negociationem vendendis mancipiis exercẽt: non facilè
quiſquam vẽdit niſi eum qui ſibi diſpliceat, & quẽ vſui ſuo
inhabilem putet: & iterum, vnuſquiſque emere deſiderat eũ
quem vtilitati vel miniſterio accommodũ iudicauerit. Sed
& ipſi qui vendendis mancipiis ſumptum exercent ſuum, &
ſectantur lucra: vtiq; ita viles habent eos quos vendunt, vt
eis viliores ſint ꝗ̃ pecunia: & ſæpe etiam ipſi quos negocia-
tioni ſuæ magis habiles exiſtimauerint, malunt tenere quàm
vendere. Ita ergo & deus viliorem vendidit, potiorẽ emit.
Vendidit populum Iudæorum, non inclementia dei, ſed ſua
Esaię.50.
culpa: quibus rectè dicitur: Ecce peccatis veſtris venditi e-
ſtis, & propter iniquitates veſtras dimiſi matrem veſtram.
Hoc itaque genere venditus populus Iudæorũ, emptus eſt
populus Chriſtianus. Ille peccatis venditus, hic emptus ſan-
1.Petri.1.
guine. Vnde Petrus ait, Non corruptibilibus argẽto vel au-
ro empti eſtis, ſed precioſo ſanguine. Quis eſt ſanguis pre-
cioſus, niſi agni illius immaculati, hoc eſt domini noſtri Ie-
D
ſu Chriſti? Ergo ſine precio populus Iudæorum, precioſus
autem populus Chriſtianus. Ille precium nõ habet: quia pec
catum habet. Iſte in precio eſt, cui peccatum remiſſum eſt.
Vnde rectè eccleſiæ filiis dicitur, Precio empti eſtis: nolite
1.Corin.7.
fieri ſerui hominũ. Si tibi dicitur, Ne ſeruus fias hominũ, &
perdas propriam libertatem: multo magis dicitur tibi, Ne
ſeruus fias peccati. & iterum, Ne ſeruus fias ſerpentis, inimi-
ci, & aduerſarij: ſed ſeruias ſoli domino, qui propria te re-
demit charitate, quia ipſe eſt ſuorum redemptio ſeruulo-
rum. Non vendit ergo dominus niſi ſeruum malũ: non ven-
dit vtique bonum. Nam etſi Ioſeph venditus eſt, non dixit
tamen propheta, A domino venditus eſt Ioſeph: ſed, In ſer
uum venditus eſt Ioſeph. quem fratres proprij vendiderũt,
Psal 104.
quem dominus tamen in figura propriæ paſſionis redemit à
ſeruitute, renouauit ad gratiam. Vendiderunt itaque eum
fratres, & acceperunt pecuniam: ſed dominus eum non ſo-
lum libertati reddidit, ſed etiam dignitate cumulauit. Figu-
ram autem in eo fuiſſe domini Ieſu oſtendit ſcriptura, quæ

A
dicit: Filius meus zelo appetitus, ad me reuertere. Et alibi:
Deute.33.
Primogenitus tauri decus eius. eò quòd exaltauerit deus pa
ter cornu Chriſti ſui. Qui ergo venditur, vilis & ſine pre-
cio eſt, quaſi qui magis non ſit, quam qui ſit. Vnde & Aqui-
la dixit: Tradidiſti populum tuum, vt non eſſet. Et Sym-
machus, Tradidiſti populum tuum ſine ſubſtantia. Nõ ſunt
enim, qui repudiantur à Chriſto. Sunt autem, qui eligun-
Roma.4.
tur à domino: quoniam dominus vocat quæ non ſunt, tan-
quam quæ ſint. Et electæ ſunt gentium nationes, vt deſtrue-
retur perfidia Iudæorum. In nihilum ergo traditus eſt ille
populus, quia peccato ſuo venditus erat. Nullam enim ha-
bet culpa ſubſtantiam. Vnde dictum puto: Et non fuit mul-
titudo in cõmutationibꝰ eorum.) Hoc eſt, gratis nos diſper-
ſiſti per nationes. Neque enim tu quicquam per commuta-
tionem accipis, vt animam tradas hominis. Nihil enim tibi
gratius eſt animæ conuerſione. Sed ſi conuerti detrectat, i-
B
pſa ſe tradit in nihilum, vt peccato & flagitio mancipetur.
Ideo tu ſine precio & ſine commutatione degenerem popu
lum vendidiſti. Vnde in poſterioribus ait, Non enim eſt il-
Psalm.14.
lis commutatio. Quare non eſt illis commutatio? quia non
timuerunt, inquit, deum. Duplex autem intellectus quare
commutationem non habuerit populus erroris: quia non po
teſt homo argento vel auro vel poſſeſſionibus redimere ani
Matth.16.
mam ſuam. Quam enim dabit commutationem animæ ſuæ:
cum illa temporalia vel caduca ſint, anima autẽ permaneat
vel ad præmium, vel ad pœnam? Non fit autem etiam illa
commutatio in impiis, quæ eſt in reſurrectione, de qua di-
1.Corin.15.
cit apoſtolus: Omnes reſurgemus, non omnes immutabi-
mur. Poteſt quoque & ſic intelligi, quia etſi pauci redem-
pti immutari meruerũt, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſes:
non tamẽ ad omnes commutatio ipſa peruenit. Eſt etiam il-
lud, vt nõ ſit multitudo in cõmutationibus grauium pecca-
1.Timo.4.
torum, ſecundum quod ſcriptum eſt, quia quorundam ho-
minum peccata manifeſta ſunt præcedentia in iudiciũ: quoſ-
dam autem & ſubſequuntur. Quæ grauia ſunt atque mani-
feſta, præcedunt, & ſine vlla dubitatione merguntur. quæ
C
Psalm.31.
autem leuiora ſunt, bonis operibus ſępe releuantur. Beati e-
nim quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta pec-
cata ſunt. Vbi autem iniquitas propendet, nulla bonorum
operum commutatione reuocatur. Ergo & ſi quis redem-
ptus eſt de populo Iudæorum, nõ ideo redemptus, quia mul
tam habuit æſtimationem ſui, nec quia multitudinem habuit
in commutatione ſua: ſed redemptus eſt gratis: quod te do-
Roma.11.
cet apoſtolus dicens: Reliquiæ ſecundum electionem gra-
tiæ ſaluæ factæ ſunt. Vbi autem gratia, non vtique merito
operum, nec iuſtificatione virtutum, ſed liberalitate donan-
tis, electione redimentis: quod æquè ſcriptura te docuit, di-
Ibidem.
cente apoſtolo Paulo: Si autem gratia, iam non ex operibus:
alioquin gratia iam non eſt gratia. Quid ergo? Quod quęre-
bat Iſrael, hoc non eſt conſecutus. Quare nõ ſit conſecutus,
agnoſce: quia ſe iuſtificare cupiebat, quia operũ ſuorum in-
ſtantiam requirebat, quia fidẽ non detulit, nec gratiã reco-
gnouit: & ideo electio conſecuta eſt, quæ vocantem audi-
uit, aduenientem ſuſcepit. Merito ergo in perſona populi
D
illius dicitur: Poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris, illu-
ſionem & deriſum iis qui ſunt in circuitu noſtro.) Qui ſunt
iſti finitimi, & quemadmodum ad viciniam Iſraëlitæ populi
pertinuiſſe videantur, non eſt facilè diſcernere, ſi ſpiritalis
vicinia requiratur, habens quoddam lumen cognitionis ad
inueſtigandum myſterium Chriſti, præſertim cum in ipſo
libro Salomonis qui inſcribitur Eccleſiaſtes, didicerimus
quia quo magis quæritur ſapiẽtia, eò profundior iudicetur.
Sic enim ſcriptum eſt: Dixi, ſapientiam requiram, & ipſa lõ-
ge facta eſt à me, longe magis quàm erat. &, In profundo al-
titudinem quis inueniet eius? Vnde diffidẽtia oboritur mihi
ſcrutari diuinitus ſpirantis ſcripturæ myſteria, & eius exa-
minare ſermones: quod ille digne potuit, qui inter perfe-
ctos ſapientiam loquebatur. Ego perfectos video. nec im-
merito perfectos dixerim, cum videam vos ſenſus exer-
citatos habere ad diſcretionem boni & mali. ſed & ipſe ta-
men qui ſciebat ſolidiores capere cibos, adiumenta quæ-
rebat, vt in eo verbum domini curreret. Nec iſte quoque
ſine precatione hoc potuit vſurpare, vt laudatio eius iucun-
da fie-

da fieret deo. Non enim vsurpantis, sed precantis assertio est. Tamen ne penitus refugisse videamur, cõsideremus qui vicini tribubus fuerint Iudæorum. Nam vt vetera recenseamus, Philisthiim tribui Iudæ finitimi habebantur: ex alio latere iidem * tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deserto erant: & qui erant in finibus Tyri & Sidonis, Galilææ copulabantur, hoc est tribui Zabulon, & tribui Neptalim, quæ erant in Galilæa: sicut Esaias dixit: Terra Zabulon, & terra Neptalim, via maris trans Iordanem. Vnde potest quis colligere quæ proprietas vniuscuiusque singularum fuerit tribuum, vt certis quibusque finitimis iungerentur, quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cœlestium sacramentorũ. quod vtiq; potest intelligi de illa muliere Chananæa quę exiuit de finibus suis vt domino Iesu occurreret transeunti, & posthabitis simulacris suis adoraret verum salutis auctorem, cui testimonium dedit dominus noster Iesus Christus quod magna esset fides eius. Resplendebat quidem iam gratia euangelij, & præsentiæ lumen augustæ: sed tamen quia sponte exiuit, & misericordiã postulauit, & dominum pia voce confessa est, & quasi fastidio habita in clamore petitionis propriæ perseuerauit: non mediocrem prærogatiuam accepit istiusmodi mulier, quæ prima exiuit de gentium nationibus, & perseueranti obsecratione tantum domini testimonium meruit reportare. In quo quidem loco velut dubitasse quosdam cognoui quid sit quod ait: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: quasi nobilitatem generis electi ad saluandas animas dominus quæsisse videatur, qui venit vt omnes redimerentur. Sed ostendere dignatus est propositum, quod eos quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat, & sæpe deuios & errantes paterno quodam reuocare quærebat affectu. Sed vbi ipsi auctorem proprium reliquerunt: sciens se deum montium esse, non vallium: & regnum cœlorum nõ à fastidientibus, sed à colentibus * diripi, paulatim conuersus ad gentes est, vt & nationum plus probaretur affectus, & illorum merito pertinacia condemnaretur. Quid deinde sibi vult quod ait: Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis? Vtique filios dixit Israëlitas, hoc est populum Iudæorum: catulos autem populum nationum. Quid ergo? Diuitum aut nobiliorum est accipere sacramenta cœlestia: & non eorum qui magis ad cognitionem mysterij cœlestis pio mentis feruore contendant? Et si Israëlita fuerit aliquis remissus & negligens vel contumax, qui reiiciat post se sermones dei: Chananæus autem qui impigrè velit adquirendis mentem intendere sacramentis: ille potius qui dissimulat, quàm iste qui desert studium, præferendus est? Non vtique. Et ideo diligenter oportet intendi quid expresserit, qui cum dixisset, Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis: respondente Chananęa quia & catuli canum edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum: studium eius humilitatémque laudauit, quæ non sibi profundum sapientiæ à primordio vindicauit, quamuis de finibus Tyri & Sidonis iam esset egressa: sed micas quasdam verbi salutaris, quæ de mensa dominorum suorum caderent, crederet colligendas. Qui enim diligenter & subtiliter scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem mysteriorum peruenire consueuit. Vnde & huic dicitur: Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Hoc est, vt aperiatur tibi ostium verbi, & refulgeat vitæ æternæ salubre mysterium. Ergo qui vicinus est, exeat, & Christum videre desideret, & in oratione clamet, sicut ista Chananæa exiuit de finibus suis, & Christum vidit, & iugi voce clamauit, vt eius misericordiam reportaret. Credentibus itaque Chananæis Iudæus in opprobrio fit: quia ipse non credidit: & illudi sibi doleat: & derideri se ab iis qui in circuitu sunt, ingemiscat. Et videtur prophetia hæc esse de nationibus credituris: maximè cum sequentia istud ostendant, quia ait, Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.) quia Iudæorũ delicto salus in gentibus: & quæ illis in figura gesta sunt, ad cognitionem nostram profecisse apostolo auctore cognouimus. Et vere in opprobrium politi sunt gentibus, quia gentes opprobriũ crucis dominicæ omnibus diuitiis secularibus prætulerunt. Qui autem crucem illã putauit opprobrium, & quasi opprobrium refugit, is vere in diuturno mansit opprobrio. Tamen quia nõ secundum carnem Israëlitæ videntur, qui potuerunt dicere: Quia iniquè non egimus in testamento domini: nec recessit retro cor eorum à domino: vide ne iis se in circuitu positis illusioni & derisui fuisse commemorent, de quibus dicit dominus: Circundederunt me vituli multi. Circundederunt enim eũ persecutores, quãdo secundum consilium voluntatis suæ subiit passionem. Vnde & alibi ait, Circundantes circundederunt me, & in nomine domini vltus sum in eos. Ideo melius est viam rectam tenere, in qua facinorosi ambulare nõ possunt. Cito cadunt, qui non in directione ambulant. Vnde & illi quando voluerũt Iesum dominum comprehendere: vbi respexit eos, ceciderũt. Propter hos igitur qui in circuitu ambulare consueuerunt, angelum dominus apposuit, qui à tergo insidiantes repellat inimicos. Prætendit igitur angelus domini in circuitu timentium eum, & eos tuetur atque custodit. In circuitu enim impij ambulant, sicut scriptum est. Vide itaque distantiam. Impij in circuitu ambulant: angelus autem prætendit in circuitu eorum qui non ambulãt in circuitu: & ideo prætendit vt eruat iustos ab insidiis persequentium. Iusti ergo spiritales Israëlitæ videntur esse qui hæc loquuntur: eò quòd tentationibus seculi subiacuerint, & opprobrium fuerint vicinorum: hoc est, eorum, qui Hierusalem patriam non incolebant. Illusioni etiam fuerint spiritalibus nequitiis & potestatibus, contra quas iustis lucta esse consueuit. Denique historia te doceat quòd abducti Iudæi in Babyloniã, etsi propter peccata sua videbantur esse subiecti, tamen multo meliores gentibus habebantur. Peiores enim erant in circuitu eorum, qui insultabant eis, cum ipsi peccatorum grauium essent mole curuati. Primus ergo intellectus de captiuis patribus vsurpandus est, quibus insultauerunt Assyrij, illudentes eis in Babylonia: quibus etiam rex ille nequissimus dominabatur Nabuchodonosor. Secundus intellectus ad altiora referẽdus, quòd sæuissimus rex diabolus est, ipse est Assyrius Nabuchodonosor, qui bonis insidiari solet, vt eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Attende igitur hunc regem eo loco vbi dicit apostolus: Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuũ me ducentem in lege peccati. Hoc est, in illa lege carnalis illecebræ. Aduersarius leo est, qui vrget obnoxios, iustos fatigat. Vnde pulchre posuit Aquila: Spretionem & pompam posuisti nos iis qui in circuitu nostro sunt. Ita enim despicabiles æstimabantur, qui theatrum facti sunt huic mundo, & angelis & hominibus: quia etsi in testamento non peccent dei, nec carnis illecebris reflectantur à domino: tamen quasi in pompa quadam circunferri videntur & despici, quandoquidem peccatores humilitati iustorum insultare consueuerint, vt opprobrium ducant crucem domini saluatoris, humilitatémque iustorum. Denique quasi in quadam pompa theatri constitutus apostolus dicit: Placeo mihi in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis. In istis placet sibi, qui omnia quæ mundi sunt, detrimentum putat vt Christum lucrifaciat solum, per vitam & mortem requirens: cui viuere Christus est, & mori lucrum: vt inueniatur in Christo. Adiiciunt adhuc isti Israëlitæ dicentes: Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis. Quibus gentibus positi, nisi credituris? Ea enim quæ acciderunt Iudæis, in similitudinem figuræ facta sunt, vt fieret nobis typus & figura excidium Iudæorum, atque ex illa similitudine per parabolam solutionem præsentibus requiramus, quo exempla eorum cauere possimus. Deinde quia Iudaicæ res omnes quasi parabolæ sunt, hoc est quasi figuræ, egentes solutione. Denique dominus Iudæis in parabola loquebatur, vt imperiti non intelligerent, intelligerent sapientes: vt intelligebant apostoli: & in quo mouebantur, interrogabant dominum: Iudæi autem nec intelligebant, nec iterum discere non intellecta cupiebant. Quid sit parabola, accipe. Abraham igitur duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Non intelligebat hoc Iudæus nisi secundum literam. Nesciebat quis de filiis duobus acciperet hæreditatem patris, quia ad

[Margin notes: * al. eidem tribui. Ruben appropinquabat. — Esaie.9. — Matth.15. — Matth.15. — * Cogentib. — Ibidem. — Psal.21. — Psalm.1.? — Ioan.18. — Psalm.11. — Roma.7. — 1.Corint.4. — 2.Cor.6. — Philip.1. — Gala.4.]

carnalia propendebant. Egebat parabola solutione. Venit gentium doctor, & fides nationum: & intellexit quòd duæ illæ mulieres duo sint testamenta, vnum à monte Sina, quod in seruitutem generauit populum Iudæorū, quod est Agar. Et ideo Sina, quod per interpretationem mensuram eius significat. Mensura autem, legis est: superabundans autem gratia est. Sina quoque merces dicitur, & conuenit populo Iudæorum, qui iustificari se mercede operum quàm fidei gratia maluerunt. Ergo quæ sub lege erat Hierusalem, cum filiis suis seruiebat. Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est. Et ideo Sarra, quę principalis dicitur, libertatem habet, quod princeps sui sit qui iustus atque integer est. Ex duob' igitur testamentis duo populi, vnus Iudæorum, alius nationum, qui in Christo credidit. Ille Iudæorum qui non credidit, seruit. Ipse est secundum carnem natus: quia secundum carnem interpretatus est scripturam diuinam, & secundum literam, non secundum spiritum. Qui autem de libera natus est per repromissionem, hoc est, cui repromissio ex fide, ipse est ecclesiæ filius, tenens gratię libertatem: propter quem ecclesia dicit: Expelle ancillam, & filium eius. non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et apostolus ait: Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ. Hæc est ergo solutio, quia quod ignorabat Iudæus, fides gentiū soluit, infusa à Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorum gesta nobis in parabola sunt. Sed & dominus dixit: Factus sum illis in parabolam: aduersum me exercebantur qui sedebant in porta. In parabolam autem factus, quia dicitis, inquit, Medice cura te ipsum. In parabolam factus est, quia sedentes in porta increpabat. In exitu enim non ociosi sed exerciti esse debemus. Ideoque scriptum est: Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Hoc est non in ocio, sed in negocio. Ergo pigri sedebant Iudęi: quia stare non poterāt: qui veræ Hierusalem atria nesciebant. Si enim scirent illam Hierusalem, requisissent. Isti ergo fatigati in porta sedebāt. Nec solum dixit sedebant, sed etiam oderant dominum in portis redarguentem. In porta enim erat, qui subiturus erat sui corporis passionem, per quam migraret è terris, rediret ad cœlum. In porta erat cum diceret: Ambulate dum lucem habetis. Quid est ergo, Factus sum illis in parabolam: nisi quia finis legis est Christus, & mors eius soluit ęnigmata prophetarum: eáque quæ antè Iudæis erant incognita cum prophetarentur, postea manifestata sunt dominicæ passionis effectu. Factus est illis in parabolam, quia quasi vilem se præbuit, ingerens se illis, nec refugiēs eorum seditiones, & perducens eos ad tempus beneplaciti sibi, vt moreretur pro omnibus hominibus, quo illius sanguine genus hominū mūdaretur. Similiter in parabola scriptum est: Non alligabis os boui trituranti. Soluit hanc parabolā apostolus dicens: Nūquid de bubus cura est deo? An propter nos vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quis est qui arat, nisi qui in spe arat, vt in iudicio domini metat? Et ideo quasi boni agricolæ, vbi propter spem inarata fuerit terra nostra continentia corporali, non carnalia sed spiritalia seminemus: quoniam de carnalibus corruptela colligitur, de spiritalibus vita æterna adquiritur. Typus igitur & figura nobis sint gesta maiorum. Typus lex scripta in cordibus nostris, vt nobis in ea quædam futurorum figura, non veritas sit. Lex ergo quasi figura sit nobis: euangelium quasi lumen & signaculum veritatis. In parabola ergo dominus ostendit se Iudæis, sed non intellexerunt parabolam, quia medicum non receperunt qui curaret animas laborantium, & omnia* ęgritudine & inæqualitate incommoditatis absolueret. Factus est etiam in parabolam, quia carnem suscepit, quam crucifixerunt Iudęi, non intelligentes parabolam spiritalem. Eousque enim non intellexerunt, vt cū authorē vitæ crucifigerent, & suspensam in cruce cernerent carnem domini salutarem, mouerent caput. Nam si intellexissent, vtique non insultassent, sed ingemuissent. Et tamen ipsa commotio capitis illis in similitudinē cessit, vt non hoc significaret quod illi sentiebant, sed quod mysteria declarabant. Illi enim secundum vulgi vsum insultantes domino mouebant caput suum, sicut qui iustis insultare desiderant, si forte eos viderint in hoc seculo fatigari, mouent caput. Quæ commotio

Gala.4. — Psal.68. — Lucæ.4. — Matth.24. — Ioan.12. — Roma.10. — Deute.25. — 1.Corin.9. — * al. omnē ægritudinē & inæqualitatem.

capitis geminum intellectum habet. Reprehensibiles enim videntur secundum scripturæ auctoritatem qui mouent caput, cum dicat & Matthæus: Qui transibant, blasphemabāt dominum Iesum, mouētes capita sua. Et Marcus, Qui prætéribant. Transeuntes autem quòd reprehensibiles æstimentur, docet hic ipse propheta, qui dicit de vinea Sabaoth: Et vindemiant eam omnes transeuntes viam. Deniq; & qui sequitur versus, hoc signat: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Et in posterioribus ait: Et non dixerunt transeūtes viā, Benedictio domini super vos. eo quòd qui transit, & non stat in atriis domini, non dat benedictionem. Ita ergo Iudæi mouebāt caput super dominū Iesum, vt præterirēt, qui firmum solidúmq; fidei vestigium habere non poterant. Mouebant autem caput suum, quorū caput Christus esse debuerat, quem nō debuit dimouere & deturbare perfidia Iudęorum. Sed quia non passi sunt membra se esse Christi, ideo caput eorum non fuit Christus. Nō erat etiam lex caput eorum, quia expoliabantur & lege à populo nationum. Non fuit his caput verbum dei: quia amiserant prophetas, & apostolos nō habebāt. Hoc de reprehensibili commotione capitis dictum sit. Est tamen & laudabilis capitis commotio, reprehensibilis Iudæis, laudabilis populo nationum. Quid est enim caput, nisi in quo sensus sunt? Oculi enim sapientis in capite eius. quos moueri oportet oculos, id est, mentis tuæ sensus, ne aliquo torpore pigrescāt. Moue ergo prudentiam tuam, moue sapientiam, moue cogitationes tuas cœlestium collatione sermonum, & prophetīcorum disputatione verborum, ita vt non pecces in testamento dei, sed fides firma sit. Sunt enim hæretici qui mouēt sensus suos, vt perfidiam tamen non fidem excitēt. Sed iam expressius de ipsa capitis commotione quæ in similitudinē populi est posita, dicendum est. Quis est caput populorum nisi Christus? Caput enim mulieris vir, caput viri Christus. Sed & lex caput intelligibilis mulieris. Deniq; sub lege tanquam sub viro est populus Iudæorum, quia lex νόμος dicitur Grecè: & ideo synagoga νόμῳ quasi masculo copulata est: sed legi corporali, non spiritali: hoc est, ritui legis Iudaico, cuius vinculis alligata est, legitimi nesciens sacramenta coniugij. Si autem mortua fuerit lex, hoc est legis interpretatio corporalis: tunc plebs quasi mortuo coniuge priore legitime nubet secūdo viro, qui ex mortuis resurrexit. Est etiā caput mulieris huius euangeliū. Vnde quidam mysticè interpretati, mortificato ritu Iudaico, tāquàm fratri defuncti euangelio mulierem eam nubere ex lege voluerunt, quia lex annunciauerit euangelium. Ideo prior lex vir, postea secūdi viri nuptiæ, hoc est euangelij sacramenta sunt. Duo enim quasi coniugia, duo sunt testamenta. Vnum coniugiū vetus est testamētum, quod morte viri prioris solutum est. Et ideo mulier illa cui lex mortua est, rectè in secundum coniugium conuenit, hoc est testamentum nouum. Sic duobus fratribus vna coniūgitur, cui superiora peccata moriūtur, meliora postea sacramenta renouantur. Hoc nobis apostolus euidēter exposuit dicens: Quoniam quę sub viro est mulier, viuente viro ligata est legi. Hoc est viri sui legi, vt ei debeat castitatem. Si autē mortuus fuerit vir, soluta est à lege viri, id est, vt cui velit nubat, dummodo nubat: quia viuo viro, inquit, adultera vocabitur, si iuncta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ita vt nō sit adultera si fuerit cum alio viro. Hoc sacramentum etiam ad Christum & ecclesiam pertinere, etiam alibi demonstrauit, quia magnū est sacramentū. Hic quoque nō prętermisit dicēs, Itaq; fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alteri*, qui ex mortuis resurrexit. Quomodo mortificatus es legi, nisi vt tibi legis vmbra moriatur cum accedis ad sacramenta cœlestia? Nec enim aliter debes accedere ad euangelium, nisi solutus interpretationis corporalis impedimentis. Alioquin adulteriū est veris falsa miscere. Pudicitia autem spiritalis, si anima tua exuta omnibus impedimentis deuiæ cognitionis, sine ruga accedat ad dei verbum. Ergo sicut ecclesiæ caput Christus, ita & synagogæ caput lex: hoc est iis qui sub lege sunt: propter quos apostolus fecit se esse sub lege, cum sub lege non esset, vt eos qui sub lege sunt lucrifaceret. Et iterum doctor gentium factus

Matth.27. — Marc.15. — Psalm.79. — Psalm.128. — Eccles.2. — 1.Corin.11. — Roma.7. — Ephe.5. — Roma.7. — 1.Corin.9.

factus est quasi esset ipse sine lege, vt eos qui erant sine lege, acquireret Christo. Pulchre autem ait quod sine lege dei non esset, & in lege Christi maneret. Lex autem synagogæ caput non à principio, quia Christus erat caput veteris synagogæ, quam Moyses fundauit & condidit. Denique audi dicentem quia verbo domini fundata est. Fide, inquit, Moyses grandis factus negauit se esse Pharaonis regis nepotem. Maluit enim afflictis compati, quàm tẽporalibus delectari; maioresq; diuitias æstimauit, & prætulit thesauris Aegypti, improperium Christi. Aspiciebat enim mercedẽ repromissionum dei, quæ est resurrectionis gratia. Sed vbi propter perfidiam Iudæorum mortuum est infidelibus dei verbum, & excidit pectoribus Iudæorum: legis spiritalis intellectus occubuit, & nupsit synagoga ritui corporali, obseruationiq; perfidiæ. Sed non fuit illa sobrietas spiritalium nuptiarũ, sed adulterium castitatis. Ideo synagoga libera esse non potuit, quæ malè nupserat, & non crediderat resurrectionem Christi futuram. Vnde bene ei nupsit ecclesia, cui secundum sacram dispensationem secundum carnem mortuus est Christus, vt illa Iudæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem Christi absolueretur vinculo delictorum. Non nubit ergo mulier alteri viro, nisi mortuus fuerit vir suus: hoc est, nisi à vinculo legitimi amoris fuerit absoluta. Si autem mortuus vir eius fuerit, liberata est. Sane tenebatur ex lege vt fratri proprij coniugis copularetur, si semen nullum maritus ei reliquisset. Quod vinculum magis nectebat interpretatio literæ, quàm gratia spiritalis. Denique habebat in voluntate frater defuncti, vt si nollet, nõ acciperet fratris vxorem ad semen defuncti resuscitandum. Vnde calciamentum suum soluere iubebatur, vt esset à nexu copulæ eius exutus, quam à sui gratia offendisset alienam. Sic enim scriptum est, quia soluebat vir calciamẽtum suum, & dabat proximo suo dicẽs: Hoc erit in testimonium in Israel. Et dicebat propinquus, Accipe, & acquire tibi tu. & soluebat calciamentũ suũ. Dicebant etiam adstantes: Det tibi dominus vxorẽ quæ intret in domum tuam sicut Rachel & sicut Lia, quæ ædificauerunt vtræq; domum Israel, & fecerunt virtutem in Effrata. Sed hoc ex literæ interpretatione Iudæum ligabat.* Cęterum figura erat quod Christus venturus esset in terras qui semen defuncti populi resuscitaret merito fratris, quia dictũ est: Narrabo nomen tuum fratribus meis. & quorũ patres, & ex quibus Christus secundum carnem. Vel quia euangeliũ defunctæ legis reparationem operaretur in posteris, vt semẽ quod lex non reliquerat, euangelij tenor resuscitaret. Non mirum ergo si caput suum praua interpretatione mouerunt, vt ipsi à se deturbarent sapientiam suæ salutis auctorem, aut certe mouendo caput suum caussa fieret commotionis capitis non paucis, sed populis. Commotio hæc capitis facta est quando quidem in omnem terrã exiuit sonus eorũ, vt fieret omnis terra domini, & regnũ domini esset in nationibus. Vnde & in posterioribus dicit: Domin' regnauit, irascãtur populi: qui sedes super Cherubin, moueat terra. Quod pulchre Aquila interpretatus est, vt ἀλλάλαγμα diceret, hoc est transmutationẽ, quæ de loco ad locũ, de Iudæa ad populos nationũ. Quod ex ea lectione quę in euãgelio est, liquido poterit manifestari, quemadmodum lex mota sit, dicente scriptura: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæ dicunt vobis, seruate & facite, secundum opera eorum nolite facere. Quæ enim dicunt, non faciunt. Alligant autem onera grauia, & imponunt super humeros hominum: ipsi autem digito suo nolunt ea mouere. Omnia autem faciunt vt videantur ab hominibus. Quid est, Sederunt Scribæ, nisi quia litera scribitur? vnde & γραμματεῖς Græcè dicuntur Scribæ, literæ sequentes interpretationem, nõ spiritus intellectũ. litera autem occidit. Literam ergo occidentem sequentes, & ipsa appellatione resonantes Scribę & Pharisæi sunt, hoc est, qui à veritatis vnitate diuisi sunt. Phares enim diuisio dicitur. Diuidũt autem Pharisæi hoc genere, vt verba legis resonent, & in ipsa meditentur, spiritalis autem mysteria legis & sacramenta non videant. Nam si lex spiritalis est, vtique præcepta legis sunt spiritalia, & opera eius spiritalia sunt. Docẽtes ergo quę Moyses scripsit, onera grauia ligant corporalibus legis. Grauia sunt enim quæ contraria iugo Chisti sunt: & per doctrinam suam deuiam grauia onera imponunt auribus audientium, quæ ipsi ne tantũ quidem volunt mouere vt à corporalibus legis ad spiritalia scripturæ verba commoueant. Sic enim intelligendum quia digito suo nolunt mouere illa, hoc est, nec exiguo puncto atque momento transferunt se ad intelligentiam spiritalem. Hinc est & illud quod scriptũ est, Quòd si in digito dei ego eiicio dæmonia. Quid sit digitus, interpretatur ipsa scriptura quæ dicit in alio libro euangelij: Quod si in spiritu dei ego eiicio dæmonia. Digitus ergo dei, spiritus dei est. Deus enim spiritus est, & nihil habet in sua substantia corporale, sed totus est spiritus. In spiritu ergo dei eiicit dæmonium, qui in digito dei eiicit. Vnde & sanctus Dauid ait: Quoniam videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum. Hoc est, spiritus tui opera sunt cœli: sicut & scriptum est: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt ergo concludamus disputationem, Scribæ & Pharisæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui vt ipse ad imaginem dei & similitudinem factus est: ita in iis quæ cogitat, & quæ meditatur, debet magis quę spiritaliã sũt quàm quæ carnalia cogitare. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre contendunt: & ideo omnia eorum talia sunt, vt videantur ab hominibus, non vt placeant patri qui in abscondito videt. Timent enim sua opera reuelare. Hæc est ergo commotio capitis quæ facta est in populis: vel, sicut Aquila & Symmachus dixerunt, in gentibus. Omnes enim gentes mouerunt caput suum vt legem spiritaliter interpretarentur. Nemo secundum literam legis se putet esse saluandum: quia litera legis maledictum habet: spiritus benedictionem affert. Nemo ex operibus legis iustificari potest: quia sub maledicto sunt omnes qui sub litera sunt. Fugiant ergo omnes maledictum legis, & confugiãt ad benedictionis gratiam, vt benedictionem habeant in cœlestibus in Christo Iesu, qui mortuus est pro nobis, vt fides transiret ad gẽtes: qui etsi vir fuit antè synagogæ, nec ipsam deseruit, & nos redemit. Illam enim non deseruit, vt reliquiæ saluæ fierent: nos redemit, eligendo populos nationũ. Hæc ergo electio gentium, salus Iudæis. Reliquæ enim non per opera sua, sed per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Gratia est ergo Christi, quæ & nos redemit, & reliquias viuificauit. Commotio autem capitis facta est in gentibus: sed ex hac commotione non mediocris mutationis gratiam Iudæi pertulerũt, quorum reliquiæ saluæ factæ sunt. Sequitur: Tota die verecundia mea contra me est, & confusio vultus mei operuit me.) Quid est quod interdũ ex persona vnius, interdum ex persona plurimorũ psalmus hic dicitur? Nam à principio à pluribus cœpit, vt est: Deus auribus nostris audiuimus, & cætera quæ sequuntur. Deinde ait: Tu es ipse rex meus, & deus meus. Iterum, in te inimicos nostros ventilabimus. & postea, Non enim in arcu meo sperabo. &, In deo laudabimur tota die. &, Tota die verecundia mea contra me est. Quid sibi vult ista mutatio, quæ frequenter in psalmis repetitur: sicut & in centesimooctauo psalmo ait, Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Hoc de vno: sequitur de pluribus: Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & odium pro dilectione mea. Deinde de vno: Constitue super eum peccatorem. Quod videtur in centesimooctauo psalmo aliud ad populum Iudæorum referri, aliud ad Iudam proditorem. Quando pluraliter dicta, ad populum: quando singulariter, ad Iudam. Hic quoque possumus dicere, quando pluraliter dicta, ad sanctos: quando singulariter, ad dominum nostrum Iesum Christum referri: quia æstimari potest & pro pluribus in propheta locutus, & ipse prò se, & ideo dixerit, Verecundia mea contra me est. quæ dicitur ἐντροπή. Ἐντροπὴ autem est quando verecundiam vult quis incutere alicui vt inflectat propositum suum, sicut est: Descendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in deo: liberet nunc eum. Pulchre autem ait, Tota die: quia incarnatio domini nostri Iesu Christi lucem attulit mundo. Dies itaque incarnationis est. Ambulate dum lucem habetis. &, Abraham diem meum vidit. Ergo hęc verecundia habet in se confusionem. Vnde & Symmachus: Tota die, inquit, confusio

Marginal notes: Hebr. 11. | Deute. 25. | * al. Iudæi agebant. | Psalm. 21. | Roma. 9. | Psalm. 18. | Psal. 98. | Matth. 23. | 2. Corin. 3. | Lucæ. 11. | Matth. 12. | Psalm. 8. | Psal. 32. | Matth. 6. | Roma. 11. | Marci. 15. | Ioan. 12. | Ibidem. 8.

fusio mea contra me est. Quę autē cōfusio Christi, nisi crux, quod nudus pependit in ea? Et bene tota die: quia ex quo affixus est cruci, vsque in horam nonam tenebræ factæ sunt: & post horam nonam lux refulsit vsque in vesperum. Hic dies ex tribus primus. Potest tamen & chorus sanctorū pluraliter de se & singulariter loqui. Chorus enim quasi singularem personam habet, sed numerus plurimorum est: sicut illud est: Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me. Quæ autem est confusio quæ operuit dominum Iesum, cum confusionē peccata faciant? Ipsa sunt enim quæ operiunt peccatorem. Hic autem peccatum non fecit. Sed quemadmodum est confusio adducēs peccatum, ita est confusio quæ peccatum abolet: vt cōfusio crucis domini nostri Iesu Christi, per quam peccata mundātur. Est etiam omnis cōfusio bona quam pro Christi nomine subeas, & admodum gloriosa, si verbi gratia in persecutione lex sit vt verberetur Christianus, vt dignitatem amittat, vt careat priuilegio, vt in vincula ducatur. Hæc vtique confusio etsi priuilegium non habet, habet gloriam piæ confessionis. Est autem & Christi confusio, sicut ipse ait: Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Bona ergo confusio. Plerisque tamē huiusmodi confusio Christi amara est, hoc est non credētibus: iucunda credentibus. Siue ergo velis, confusionem Christi intellige crucem eius, quæ Iudæis videbatur esse confusio, qui insultabant ei quasi erubesceret in eo opere in quo publicam operabatur salutem: siue etiam hanc confusionē, quę ingeri videbatur à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequētis. Erubescebat enim sic lapsum esse electum populū suum, & confundebat* eos apud patrem, quorum finis aduenerat. Præsens enim erat filio pater, à quo nunquam potest filius separari. Et ideo audiebat dicentē Iudæis pater: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Sunt autem qui etiam in confusione sua gloriantur, sicut illi de quibus dicit apostolus, quia gloria eorum in confusione ipsorum: quibus contraria est gloria Christi, qui crucem suscepit, nec confusionem refugit. Quam nos quoque minime timere debem', nec formidine aut fastidio declinare, ne peccatū supra nos adducat, quæ potest adducere gratiā vitę. Est enim & cōfusionis gloria: vt si in multos gētiles incidas vel philosophos, & illi tibi obiiciant crucē Christi, & verbo respōdere nō possis, nec salutaria quisquā audiat verba referētē, est confusio, sed à voce exprobrātis, & obloquentis, à facie inimici & persequentis. Et ideo noli respondere insipienti ad insipientiam eius. Esto sicut homo mutus & tacēs, & quasi non audiens verba insultantium & obloquentium: non quo respondere nequeas, sed quo respondere non debeas. Omni enim rei tempus. Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tacendum est quando paratum non inuenis auditorem. Loquendum est quando dominus linguam eruditionis indulget, vt sermo tuus operetur in affectibus audientiū. Quomodo aūt te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eo quod salubrem tuum nolit audire sermonem? Aut quomodo tibi acquiescat qui persecutor est, & velit te sibi vīdicare? Aut, vt Aquila dixit vel Symmachus, vt vlciscatur & puniat in te quod Christi hæreditas ad Gentes videatur esse transfusa? Longe itaq; ista confusio à confusione & opprobrio peccatoris. Istius enim conscientia illuminatur, qui oblitus non est dei sui: illorum confunditur quorum ingenium caligat atque perturbat recordatio delictorum. Et ideo bene sibi conscij dicunt: Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te, & inique non egimus in testamēto tuo, & non recessit retro cor nostrum: & declinasti semitas nostras de via tua.) Videtur versiculus vltimus non concordare superioribus. Nam quomodo declinarunt ii quib' diuinitatis nulla obrepsit obliuio, nec alicuius iniquitatis conscientia, nec vlla desidia? Sed si consideres quia iustus vix saluus sit, intelligis profecto & ipsius nonnunquam titubare vestigia, & auctorem declinationis eorum deum videri: quia ipse quoque patitur iustos sępe tentari, quo magis probentur tentationibus eruditi. Quis autem est tam fortis, vt nequaquam in tentatione moueatur, nisi dominus adiutor ei adsistat? Denique cōturbatus est & ipse propheta Dauid, quia dixit in sua abundantia, Nō mouebor in æternum. Aut quis est ille quē locus afflictationis, & terræ corruptela non moueat, cum diuina sententia neminem exceperit qui sit ab exercitio & à fatigatione terræ huiusmmunis, cui dictum est: Maledicta terra in omnibus operibus tuis: spinas, inquit, & tribulos germinabit? Denique ipse Paulus dominicæ vas electionis, à maledictione veteris sententiæ absolutus domini Iesu passione, tamen captiuum se duci in legem peccati vehementissime deplorauit, nec quenquam nisi Christum à quo liberaretur inuenit, cum eum lex sui corporis & vmbra mortis vrgeret. Diximus sensum: sed expressius qui locus sit afflictationis, considerare nos conuenit. Vtrum hic mundus, qui in maligno positus est: an vero caro nostra, in qua anima nostra humiliatur, dū in istius carnis descendit societatem: an aduersa quibus exercemur in hoc corpore cōstituti, in quo ingemiscim' grauati, quod nolumus spoliari, sed superuestiri. Grauis enim labor est dū expectamus vt absorbeatur mortale hoc à vita, quo nos expoliare debemus. Minore enim labore expoliatur quam absorbetur. Et vide ne ea diuersitas sit expoliantis se & expectantis vt absorbeatur à vita. Expoliat gratia, absorbet pœnitentia. Expoliat sublimitas mentis, absorbet diligētia. Quomodo autem dubites quod afflictationis hic locus sit, quando corpus est mortis, in quo operit nos etiam vmbra mortis? Et ideo ad lucernam illam semper debemus intendere, quæ est verbum dei, vt sciamus quemadmodū nostri animi semitas dirigamus, & vestigia mentis internæ, vt lux animorum soluat tenebras corporales. Pulchre autē Aquilæ interpretatio quemadmodum intelligere debeamus locū afflictationis, expressit, dicendo: Quoniam humiliasti nos in loco Sirenum, vt non caro in vitio sit sui natura, sed ea quæ carnem corruptibilem esse fecerunt. Denique Sirenas, quarum secundo & tertio mentionem fecit scriptura diuina, quasdam fuisse puellas Gentilis tradit historia, quæ vocis suauitate, canendi illecebris, audiendiq; studio illectos nauigantes ad littus admouere nauigia prouocabant: eósque (cum gratiā vocis sequerētur) scopuloso in loco naufragiū facere solitos vetustas posteris tradidit. Earū autē interpretatio hæc est, voluptas vocis, & quędā adulatio. Ita ergo seculi voluptas nos quadā carnali adulatione delectat, vt decipiat. Vt ergo illic nō littus in vitio erat, sed canora dulcedo, quæ faciebat asperitatē littoris non caueri: ita nō caro in vitio, sed ea quibus caro ista solicitatur & fluctuat. Denique mare, si tempestas desit, quietū est: si procella sæuit, periculosum. Et septuaginta virorum videtur cū his sententia conuenire, cum dicunt quia scriptum est est, Quoniā humiliasti nos. Cuius interpretationis testimonia de scripturis nobis arcessenda diuinis. Ait enim Deuteronomium: Si exieris, inquit, in pugnā aduersus inimicos tuos, & tradiderit tibi eos dominus deus tuus in manus tuas, & deprædatus fueris spolia eorum, & videris in ea deprędatione mulierem bona specie, & cohabitaueris cum ea. & infra: Si nolueris eam postea, dimittes eam liberam, quia humiliasti eam. Vides ergo quoniam non natura sui eam, sed is qui ei integritatem pudoris eripuit, humiliasse perhibetur. Humilitas ergo operis est, per quod caro ista, peccati corpus effecta est, & locus afflictationis. Iterum alibi: Si desponsata fuerit virgo viro, & inueniens eam homo in ciuitate, dormierit cum ea, educētur ambo ad portam ciuitatis suæ, & lapidabuntur: & morietur iuuencula, quia non exclamauit in ciuitate, nec inuocauit hominē qui subueniret: & vir, inquit, qui humiliauit mulierem proximi sui. Et hic eadem est huius caussa sermonis, vt à corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re testimonium, & plura, si quæras, tamen de eodem libro audi. Si quis inuenerit virginem quæ non sit desponsata, & vim faciens ei, dormierit cum ea, & inuentus fuerit, dabit qui dormierit cum ea, patri iuuenculæ quinquaginta denarios, & erit vxor eius, quia humiliauit eam: nec poterit dimittere eam per omne tempus, propter quod humiliauit eam. Ipse sermo repetitus est, vt intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa. Nec tamen negare possumus quòd multis humilietur & caro, loco ipso, illecebris ipsis, fragilitate quoque qua patuit errori. Li-

Margin notes: Matth.15. Esaiæ.29. Lucæ.9. * al. confundebatur in eos. Lucæ 13. Roma.1. Prouer.26. Eccles.3. 1.Petri.4. Psalm.29. Gene.3. Roma.7. 1.Ioan.5. Deute.21. Deute.22. Ibidem.

ει. Licet enim non à mediocri aduerſario ſerpente decepta ſit, habebat tamen ſui non mediocrem gratiam, antequã peccatum irreperet: in cõſpectu erat dei Adam, in paradiſo vigebat, cœleſti gratia refulgebat, loquebatur cum deo. Nunquid eum humiliatum ante legiſti, niſi poſtea quàm præuaricatio eum humiliauit ſua? Cuius vitij hæreditatem ad nos vſque tranſmiſit, vt in hoc corpore conſtituti nolimus peregrinari de corpore, & adeſſe deo. Et ideo humiliamus animam noſtrã quæ ſe ad deũ geſtit attollere, ſed corruptibile hoc corpus grauat animam, terrenáque habitacula præponderant, vt mens deuota deo frequenter inclinetur ad ſeculum, nec ſe ſubiicere deo poſſit, quoniam ſubiectionem ſui ſapientia carnis ignorat, quæ noſtrum inuoluit affectum. Dicentes hæc de nobis, quid de carne domini noſtri Ieſu Chriſti dicemus? Qui vtique ſuſcepit carnis iſtius veritatem: & ideo ſemetipſum humiliauit vſque ad mortem, mortem autem crucis. Diligenter attende, & conſidera ſingula. Vide quia volens ſuſcepit hanc formam corporis noſtri, & tuæ obſequia ſeruitutis, in ſimilitudinem hominum factus, nõ in ſimilitudinem carnis, ſed in ſimilitudinem hominum peccatorũ. Omnis enim homo ſub peccato. Ideo & ſpecie inuentus vt homo, vt ſcriptum eſt de eo: Et homo eſt, & quis cognoſcet eum? Homo ſecundum carnem, ſed vltra hominem ſecũdum operationem. Vt homo, inquit, humiliauit ſemetipſum: quia ad eos deus venit qui humiliati fuerant, liberandos. Ipſe ſe ergo humiliauit propter nos. Non ergo corpus illius corpus mortis. ſiquidem corpus eſt vitæ. Nec caro illius, vmbra mortis. ſiquidem fulgor eſt gloriæ. Nec in eo locus afflictationis. ſi quidem in illo corpore omnibus gratia conſolationis. Humiliauit ſe, vt diſceres quid ſit humilitas. Denique audi dicentem: Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Ille ſe humiliauit, vt tu exaltareris. Qui enim ſe humiliat, exaltabitur. Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur. Multos enim crimen humiliat ad ruinam. Humiliatus eſt autem dominus vſque ad mortẽ, vt de portis mortis exaltaretur. Ecce, vide gratiã Chriſti, vide beneficia eius. Poſteaquam Chriſtus aduenit, hæc caro quæ erat vmbra mortis, cœpit per gratiã domini refulgere, & habere lumen proprium. vnde & dictum eſt: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Sed vide de quo oculo dicat: non de exteriore, ſed de interiore. Si oculus, inquit, tuus ſimplex fuerit, totũ corpus tuũ lucidũ erit. Interior vtiq; eſt oculus, qui totũ hominis corpus illuminat. Interior eſt etiam oculus, qui affert toti corpori cæcitatẽ: quia ſcriptũ eſt: Si autem nequã fuerit oculus tuus, totum corpus tuum tenebroſum erit. Vides in vno homine vnde tenebrę naſcantur, vnde lumen oriatur? Ipſe ergo tibi es caligo, vel lumẽ. Caligo, iniquitatis eſt: tenebræ, peccatorum: lumen, innocentiæ. Ipſe tibi ergo es vel iniuriæ auctor, vel gratiæ. Operatio diuina nihil errat. Lumen in teipſo eſt, quia innocens infantia tua eſt. Pura mens hominis ante adoleſcẽtiæ lubricum, & iuuentutis errorem. Tu tibi ergo tenebras feciſti eſſe quod lumen eſt. Denique idem oculus, hoc eſt, ſenſus hominis, tenebroſus eſt in peccatore, ſplẽdidus in innocẽte. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait, Afflixiſti nos in loco deſerto. Ideo affligimur, quia interdum deſtituimur protectionẽ cœleſti: & regio iſta ſub maledicto eſt, vel in lubrico ſeculari. Necdum quoque benedixerat terrã ſuam dominus noſter Ieſus Chriſtus: & ideo laborabant, nec ad lumen pietatis eius oculorum ſpiritalium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas & delectatio mundi frequenter irrepit. Vnde non vinculis hominis illius ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere, ſed auertere aurem quotienſcunque aliena à fide, & contraria vel aduerſa vtilitati noſtræ aliquis exiſtimat obloquenda, ne in eo ſermone operiat nos vmbra mortis. & ſi quid tale profertur, nos tamen dei verbum debemus inſerere, quod mentis noſtræ oculos fulgore diſputationis illuminet. Sequitur: Si obliti ſumus nomen dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras ad deos alienos: nónne deus requiret iſta?) Aquila, inueſtigabit iſta, dixit: Symmachus, inueniet iſta. Ipſe enim nouit occulta cordis: quia propter te morte afficimur tota die: æſtimati ſumus vt oues occiſionis.) Quid eſt quod ait, requiret deus? Quaſi ſi non

Sapien. 9.

Philip. 2.

Ibidem.

Matth. 11.

Lucæ. 14.

Ibidem. 11.

Ibidem.

B

C

D

A requirat, ignoret? Et ſic requiret deus obliuionem tuam quæ irrepſit, vt auferat eius omne veſtigium. Vnde & Aquila dixit, Inueſtigabit. Nam vtique qui nouit cordis occulta, quomodo quærit: cui etiam ea quæ ſunt interiora, manifeſta ſunt? Si quidem apud deum conſcientia vniuſcuiuſque ſe prodit, & cogitatio hominis apud eum ſe aut condemnat, aut purgat. Denique Aquila viſionẽs cordis dixit, eo quòd videat cor noſtrũ, & omnis noſtri cogitatio cordis in promptu ſit apud deum, atque ei cogitationum noſtrarum imago reſplendeat. Bene illud ait Aquila, In te morte afficimur: quoniam in Chriſto mori, arduum & glorioſum. & in ipſo moritur, qui pro eius nomine ſacra paſſione eſt coronatus. Sed quid miraris quod requirentem deum occulta cordis verſiculus iſte declaret, cum alibi deum ſcrutatorem legeris cordis? Quid etiam miraris ſi verbis noſtris maieſtas diuinæ ſubſtantię explicari non poſſit, cum ait Apoſtolus: Nolite ante tempus quid iudicare, donec veniat dominus, qui illuminabit occulta tenebrarũ, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à deo. Tenebras cordis ſæpe loco criminis legimus, imò prope vbique. Vide ergo ne iſta ſint occulta tenebrarum, quæ ſunt cordis occulta: ideoque tenebrarum nomẽ acceperint, quòd ea ab aliis non deprehendantur, ſed lateant. Et ideo dominus in die iudicij illuminaturus aſſeritur occulta tenebrarum: quia cor vniuſcuiuſq; manifeſtabitur, quod ante occultum erat, ſoli quidem Chriſto cognitum, qui ſciẽs iudicij ſui gratiam ait: Nihil eſt occultum quod non manifeſtabitur. Sunt autem multa quæ propter verecundiam premimus, & vt impleamus cœleſte mandatum, tacito apud nos tenemus affectu, ne videamur in iis quæ noſtra ſunt gloriari, & eorum fructum vulgando incipiamus amittere. Sunt autem occulta ſapiẽtiæ, quæ raptus in paradiſo apoſtolus Paulus audiuit: & quia non licebat ea homini loqui, apud ſe tegebat, nõ quia vſum eorum aut gratiam aliis inuideret: ſed quia non licebat homini loqui, forte etiam homini audire nõ proderat: quæ tunc illuminabit dominus, cum illuminãdorum ſecretorum tempus aduenerit. Vide ne etiam in euangelio diſtantiam aliquam reperias, vbi dixit: Nihil occultum quod nõ manifeſtabitur, neque opertum quod non reuelabitur. Illud tamen adſtipulatur ad ſuperiorem interpretationem, vt vtrũque de bonis eſſe credamus, quia ſcriptum eſt: Cognoſcit dominus qui ſunt ipſius. Suos ergo cognoſcit, & eos cognoſcit qui cognoſcunt deum. Ignorat autem eos qui ignorãt deum. Qui enim ignorat, ignorabitur. Dominus ergo quę bona ſunt recognoſcit: ea quæ ſunt plena cognitionis diuinæ, ea quæ ſunt occulta ſapientiæ, nouit dominus. Auerſatur autem ea quæ ſunt plena iniquitatis atque peccati. Denique ſi iſtorum perſonam conſideres, quos nulla diuini cultus obliuio ſeparauit, vt alieno deo expanderent ſuas manus, atque aperire ſuas animas noluerunt, intelligis quòd in occultis ſuis non flagitia aliqua erant, ſed ea quæ eſſent innocentiæ continebant: quandoquidem morte afficiebantur pro dei cultu: totáque die verſabantur in morte: ſicut verſabatur & Paulus, qui ait: Quotidie morior per veſtram gloriam. Et vere quotidie Paulus moriebatur ſecundum carnem, in ieiuniis, in naufragiis, in diuerſis periculis, in miſeriis conſtitutus: ſed non totus moriebatur. Moriebatur homo eius exterior, ſed renouabatur interior: & ideo non deficiebat cum tot periculis vrgeretur: quia etſi exterior homo eius corrumpebatur, interior renouabatur de die in diem: quia diem ſibi vniuſcuiuſque fides & gratia operationis illuminat. Vnde nec Paulus apoſtolus noctem ſciebat: quia qui renouatur, ſemper in luce eſt. An tibi non videtur in luce, qui Chriſti in ſe continet charitatem? Et ideo immolationis ſecurus dura non refugit: nec eum perſecutio vlla aut fames aut gladius poteſt à Chriſto domino ſeparare, quem vincula diuinæ charitatis adſtringunt. Interim tamen etiam in bonis operibus mens humana turbatur, & tentationibus quatitur. Tamen & hoc iuſtorum eſt, vt cum ſe tentari viderint, adiumentum depoſcant, ſicut apoſtoli in euangelio cum Chriſtus dormiret in naui, tempeſtatem fluctuum formidantes excitauerunt dominum Ieſum, vt ab his formidinem propulſaret. Nónne tibi vidẽtur tunc ſancti apoſtoli iſtos dixiſſe verſiculos:

Sapien. 1.

1. Cor. 4.

Matth. 10.

2. Cor. 12.

2. Tim. 2.

1. Cor. 15.

2. Corint. 4.

Roma. 8.

Matth. 8.

Exurge,

Exurge,quare obdormis domine? exurge,& ne repellas vſ A
que in finem?)Certe & ſi litera diſtare videatur, concordat
ſententia. Neque verò vel in corpore cõſtitutus ita dormie
bat dominus noſter Ieſus Chriſtus, vt ignoraret tempeſta-
tem maris, & exorta procella ventorum cognitionem eius
per altitudinem ſoporis excederet. Dormiebat corpore,ſed
virtute vigilabat. Et diſpoſitio illa fuit vt aſcenderet in na-
uem dei filius,dei verbum: aſcenderent etiam ſimul diſcipu
li ſui: quos remiſſos & negligentes eſſe non paſſus, quaſi de
domini præſentia & fauore ſecuros,ſomno corporis ſeſe cõ
poſuit. Ergo illa ſpecie ſomni,dormire ſe mundo huic,apo-
ſtolis verbum dei demonſtrabat. Vigilabat tamen eius po-
teſtas & prouidentia,quæ excitauit tempeſtatem in mari, vt
nauis propemodum inſurgentibus fluctibus operiretur:qua
diſcipuli tempeſtate turbati, verum ſalubris conſilij ſe pro-
uiſione fulcirẽt, an verò remedium excederent,cognoſce-
retur. Sed illis quibus Ieſus non dormiebat, vigilabat fides:
& ideo ſurgentes excitauerunt dominum Ieſum, dicentes:
Domine,ſalua nos,perimus. Vide etiam ſi illud diſcrepat ab B
euangelio quod de Iona legimus, qui dormiebat in ventre
nauis, & ſtertebat: in quo ſacræ paſſionis figura præceſſit.
Sicut enim Ionas dormiebat in naui, & ſtertebat ſecurus,
quaſi non metuens deprehendi, ita dominus noſter Ieſus
Chriſtus,qui figuram illam ſacramẽto ſuæ mortis impleuit,
tempore euangelij in naui dormiuit. Et ſicut ille tribus die-
bus & tribus noctibus fuit in ventre ceti, ita filius hominis
tribus dieb' & tribus noctib' fuit in corde terræ, in ſui cor-
poris paſſione. Qui vbi ſe excitauit à morte, & ſomnum ſui
corporis relaxauit, vt pro ſalute reſurgeret vniuerſorum,
diſcipulos viſitauit. Hic eſt ergo verus Ionas,qui obtulit a-
nimam ſuam redemptionẽ pro nobis. Propterea ergo ſub-
latus eſt & miſſus in mare, vt exciperetur & deuoràretur à
ceto, quo intra aluum ceti poſitus eius interiora vacuaret.
De quo ceto hoc dictum ſit, audi Iob dicentem: Qui habet,
inquit,magnum cetum captiuum reddere. Quis iſte eſt? V-
tique cognoſcis cum legis quòd dominus noſter Ieſus Chri
ſtus captiuam duxerit captiuitatem. Deuicto enim aduerſa- C
rio & inimico, nos qui captiui eramus, cœpimus libertatem
poſſidere per Chriſtum. Denique ipſa oratio ſancti Ionæ
docet dominicæ paſſionis eſſe myſteria, cum dixit: Clama-
ui,inquit, ad dominum meum in tribulatione mea, & audi-
uit me de ventre inferni. Vides quia inferni ventrem dixit,
non ceti? Dominus autem non in cetum, ſed in infernum
deſcendit: vt & illi qui in infernis erant,à perpetuis vincu-
lis ſoluerentur. Denique plerique etiam reſurrexerũt. Quæ
autem flumina circundederunt Ionam,aut de qua abyſſo di
xit Ionas: Abyſſus circundedit me nouiſſima: merſit caput
meum in fiſſuras montium: deſcendi in terram, cuius ſeræ
ſunt continentes æternales? Vtique hoc ad perſonam Ionæ
non quadrat & cõuenit. Filius autẽ dei deſcendit in fiſſuras
montium,quando deſcendit in tumulũ. Ipſum enim Ioſeph
(ſicut euangeliũ docet)poſuit in monumento ſuo nouo, qđ
excidit in petra,& aduoluit ſaxum magnum ad oſtium mo-
numẽti. Deniq; & in alio libro, Poſuit,inquit,eum in monu
mento exciſo,in quo nondum quiſquã poſitus fuerat. Quis D
autem eſt qui cum voce laudis & cõfeſſionis domino ſacrifi
cauit,niſi princeps omnium ſacerdotum, qui & vota pro o-
mnibus vouit,& reddidit? Solus enim affectus ſui habuit po
teſtatem. Sicut enim Ionas miſſus eſt in mare,& quieuit ma-
re à commotione ſua:ita dominus noſter Ieſus Chriſtus ve-
nit in hunc mundum, vt mundum lucriſaceret, & ſanguine
ſuo omnia pacificaret, ſiue terrena, ſiue cœleſtia. Aduentu
igitur ſuo redemit vniuerſos homines,& prouocauit ad dei
cultum operibus ſuis,cum mortuos reſuſcitaret, ſanaret in-
firmos,timorem dei humanis infundens affectibus. Ipſe eſt
qui ſacrificauit domino ſacrificium ſalutare pro nobis, & di
gnas conuerſionis noſtræ hoſtias deo obtulit. Ipſe eſt qui
dormiuit, & euigilauit. Cauendum eſt ergo, ne obdormiat
peccatoribus. Obdormire enim videtur iis quibus non re-
ſurrexerit,& quos in finem repellit. Quis autẽ eſt qui repel
litur,niſi qui peregrinatur à domino,quia non peregrinatur
à corpore? Quomodo enim poſſunt deo placere qui in car-
ne ſunt? Et ideo non in carne ſimus, ſed ſpiritu adhærea-
mus domino Ieſu, qui ſe in octogeſimo & octauo pſalmo
repulſum dicit pro nobis. Tu verò repuliſti pro nihilo,diſ-
tuliſti Chriſtum tuum, euertiſti teſtamentum ſerui tui. Ita-
que repulſus pro nobis factus eſt in opprobrium vicinis ſu-
is. Ille enim ſuſcepit opprobrium crucis,vt nos gloriam ſuę
reſurrectionis indueret. Repulſus videtur quaſi mortuus;&
perſuſus confuſione quaſi crucifixus: ſed benedictus eſt in
æternum,qui maledictionem ſuſtulit, & benedictionis gra-
tiam comparauit. Sequitur: Quare faciem tuam auertis?)
Auertere à nobis deum faciem ſuam putamus, quando ſu-
mus in aliquibus afflictionibus conſtituti, vt tenebræ no-
ſtro offundantur affectui,quibus impediti fulgorem verita-
tis oculis noſtris haurire nequeamus. Etenim ſi in noſtrum
deus intendat ingenium,& noſtram mentem viſitare digne-
tur,certi ſumus quòd nulla res nobis caliginem poſſit obdu
cere. Etenim ſi vultus hominis cæteris membrorum parti-
bus plus refulget:& quemcũque intuemur, vel incognitum
agnoſcimus,vel cognitum recognoſcimus, quẽ aſpectus no
ſter latere non patitur: quanto magis dei vultus quem ſpe-
ctat,illuminat? De quo vt cætera eius ſunt, ita & hoc præcla
rum ſancti apoſtoli,qui vere interpres eſt Chriſti, vt aptio-
re eum ſenſu & ſermone noſtris infunderet mentibus. Vnde
ait: Quoniam deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſce-
re, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſciẽtiæ cla
ritatis domini in facie Chriſti Ieſu. Vbi igitur in nobis relu
ceat Chriſtus, audiuimus. Eſt enim fulgor æternus animo-
rum:quẽ ideo pater miſit in terras, vt in eius illuminati vul-
tu,æterna & cœleſtia ſpectare poſſimus, qui ante terrena ca
ligine tenebamur. Quid de Chriſto loquar? cum etiam Pe-
trus apoſtolus dixerit ad illum claudũ ex vtero matris ſuę:
Reſpice in nos. qui reſpexit in Petrũ,& fidei illuminatus eſt
gratia. Neque enim accepiſſet remedium ſanitatis,niſi fide-
liter crediidiſſet. Vnde cum tãta gloria eſſet in apoſtolis, au
diens tranſire dominum Ieſum Zacchæus,aſcendit in arbo-
rem, quia exiguus & puſillus in turba eum videre non pote
rat. Vidit Chriſtum,& lumẽ inuenit. Vidit eum: & qui ante
aliena rapiebat,ſua contulit. Merito ergo dicunt iſti: Quare
faciem tuã auertis? Aut fortaſſe propterea dicitur,quia deſi-
derantibus Chriſti moram faciebat aduentus. Ipſe enim eſt
vultus patris,qui eſt imago & gloria dei. Certe ſi non ad in-
carnationis eius hoc accipimus ſacramentum, recte etiam il
lud vſurpant ſancti,dicentes: Quare faciẽ tuam auertis? hoc
eſt: Etſi auertis domine faciem tuam à nobis,tamẽ ſignatum
eſt in nobis lumẽ vultus tui domine. Tenemus illud in cor-
dibus noſtris, & in intimo ſplẽdet affectu. Neq; enim quiſ-
quam poteſt ſubſiſtere,ſi tu auertas faciem tuam. Omnia e-
nim à te expectant,vt tu des illis cibum in tempore. Dan-
te te his, colligent: aperiente te manum tuam, vniuerſa im-
plebuntur bonitate: auertente autem te faciem, turbabun-
tur. Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem
ſuum conuertentur. Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur:
& renouabis faciem terræ. Agnoſcis quæ ſit eſca quam deus
hominibus ſubminiſtrat? Ipſe eſt cibus quem ſecundum vo
luntatem patris vnigenitus filius eius dominus noſter epu-
latur, ſicut ipſe ait: Meus cibus eſt vt faciam voluntatem pa
tris mei, qui in cœlis eſt. Hic cibus nobis eſt ſalutaris, & o-
mnia dei ſunt ſalutaria. Audis quædam dei membra: cogno-
ſce virtutes. Manus quippe eius, plenitudo bonitatis eſt. fa-
cies eius,illuminatio mentis eſt. Et ideo ſemper ab eo ſpere
mus: in ipſum vota noſtra & omnia ſtudia dirigam', nec de-
ſperemus,etſi corporaliter eum videre non poſſumus. Ne-
que enim deſperauit Moyſes,cui dictum eſt: Non potes vi-
dere faciem meam. nõ enim videbit faciem meam homo, &
viuet. Et addidit: Ecce loc' apud me. ſtabis in petra: & cum
tranſierit gloria mea, ponam te in cauernam petræ, & ope-
riam te manu mea donec tranſeam:& tollam manum meam,
& videbis poſteriora mea: faciem autem meam videre non
poteris. Non ergo videtur ab homine facies dei. Eſt tamen
locus in quo fide ſe monſtret homini deus. Eſt hic locus a-
pud deũ:& ideo ſi ſteterimus in petra, id eſt in carnis iſtius
conſcientia & fidei firmitate: etſi plenitudinem eius videre
non poſſumus,tamen quantum poſſumus quaſi reliquias e-
ius luminis hauriemus. Neque enim Moyſes totam diuini-
tatis

Marginal references (left column): Math. 8. Ionæ. 1. Math. 12. 1. Timo. 2. Iob. 7. Pſalm. 67. Ionæ. 2. Mat. 27. Ioan. 19.

Marginal references (right column): 2. Corin. 4. Act. 3. Luce. 19. Pſalm. 4. Pſalm. 103. Ioan. 4. Exod. 33.

tatis eius plenitudinem vidit, quæ habitat in Christo corporaliter, sed vidit posteriora Christi: vidit splendorem eius vt homo, vidit eius gloriam passionis, per quam regnum nobis cœleste reserauit. Aquila autem, Quare faciem tuã abscondis? posuit: sed etiam cæteri: quod videtur conuenire cum Moysi dictis qui ait: Demonstra te mihi. quasi diceret: Noli vultum tuum mihi abscondere: sed magis demonstra videre cupienti. Et addidit: Obliuisceris, inquit, inopiam nostram, & tribulationem nostram.) De qua inopia dicit sanctus Propheta quòd in obliuionem venerit dei. Aut quæ est ista inopia quam excidisse domino conqueritur? Non ociosa ista est inopia, nisi forte ea quæ protectorem deum & remuneratorẽ habere consueuerit. Si enim est inopia, cui patet regnum cœlorum: rectè isti inopiam suam diuinis excidisse sensibus arbitrantur, qui animam suam humiliatam in puluere deplorabant, & vẽtrem suum in terra hærere dicebant. Qui autem in terra hærent, videntur diuina protectione priuari. Quæ sit ergo ista inopia, audi: Beati enim pauperes spiritu: ipsorum enim est regnum cœlorum. (Matth. 5.) Si ergo beata paupertas est, cui patet cœlũ: terrenas istas diuitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. Sequamur vestigia apostolorum, ante quorum pedes vnusquisque quod habebat pecuniæ ex suorũ agrorum precio, conferebat, vt pauperibus dispensaretur. Istam igitur inopiã euangelicã hi sancti viri multo ante exercere cœperant, & ideo dicebant: Obliuisceris inopiã nostram. Tale est hoc, quale illud apostolicũ: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. (Ibidem. 19.) Bona ergo paupertas, quæ à pietate procedit, & virtutum exercitatione suscipitur. Nec solum inopiam, sed etiam tribulationem suam in obliuionem deo venisse deplorant. Bonæ sunt & tribulationes, quæ sunt propriæ iustorũ: qui non pro meritis suis, sed pro pietate eas sustinẽt: in quibus iustus non atteritur, sed dilatatur: sicut sanctus Propheta declarat dicens: In tribulatione dilatasti mihi. (Psalm. 4.) Et ipse dominus Iesus ait: In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudinem. (Psal. 117.) Dilatauit sancto apostolo Paulo, quando ei oculorum lumen eripuit. (Acto. 10.) Ita enim confessus est Christum, quem negabat antea. Ideo vas electionis esse promeruit. Denique vt scias quia dilatauit Paulo dominus Iesus, audi ipsum Apostolum dicentem: Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: cor nostrum dilatatum est. (2. Corint. 6.) Aperi ergo os, confitere Christum: quia plenitudo est, vbi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et quasi bonus magister, qui discipulos habere optaret æquales, nos quoque hortatus est vt dilataremur, dicẽs: Dilatamini & vos. (Ibidem.) Cum autem deus alicubi in tribulatione dilatat, tunc fiet latitudo cordis sicut arena maris innumerabilis. Quæ sit ista latitudo, audi dicentem sanctum Salomonem: Optaui, & datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ. (Sapi. 7.) Vt enim acciperet sapientiam à deo, non diuitias, non nobilitatem, non potestatem, sed sapientiam postulauit: & in illa omnia quæ etiam non postulauit inuenit. Vnde scriptura dicit, quia talis erat latitudo cordis eius, sicut arena maris innumerabilis. (3. Reg. 4.) Vnde hanc percipias latitudinem, ait de se ipse cognoscens: In latitudine cordis tui describe eã. (Prouer. 3.) Et ideo qui habet sapientiam, non in occulto teneat eam, non ad momentũ, sed canat eam in exitu: vbiq; quod sentit, cum auctoritate prædicet. Symmachus autem pro tribulatione afflictationem posuit. Siue tamen afflictatio sit, siue tribulatio, opus est vt nos maneamus in domino, nec ab eodem recedamus: quoniam præsule domino & assistente nobis omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem dominum negligamus, & longe nos faciamus à domino, facimus nobis aduersarium fortiorem.

In psalmi quadragesimiquinti enarrationem præfatio.

Titulus Psalmi huius ita inscribitur: In finem pro filiis Chore pro occultis psalm⁹ ipsi Dauid. Quid est pro occultis? Occultorum habuisse se cognitionem per reuelationem domini Iesu, in quinquagesimo quoque psalmo sanctus propheta commemorat dicens: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Quæ autem illa sint occulta, in euangelio sancto docemur, dicente dei filio, quòd mysteria sapientiæ abscondita sint sapientibus, & paruulis reuelata. (Matth. 11.) Hæc sunt illa, ni fallor, quæ oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus eum. (1. Corint. 2.) Ergo in occultis cordis nostri occulta sapientiæ recondamus, non temere aliquibus diuulgemus, nisi sacramentorum consortibus, quos dominus vocauit ad gratiam suam, qui se in abscondito vult rogari, quoniam solus est qui abscondita & occulta cognoscat. Denique ipse dominus Iesus ad percipiendam legem solum Moysen, non absque Iesu tamen, in montem voluit ascendere. In euangelio quoque Petro, Ioanni, & Iacobo solis ex omni numero discipulorum resurrectionis suæ gloriam reuelauit. Ita occultũ suum voluit esse mysterium: & admonebat frequenter, ne cui facile quæ viderãt annunciarent, ne offendiculum quisquam subiret infirmior, qui vim sacramentorum fluctuanti ingenio haurire non posset. Denique ipse Petrus nesciebat quid diceret, qui tria tabernacula domino & seruulis crederet esse facienda. (Matth. 17.) Deinde fulgorem gloriæ domini transfigurantis se sustinerẽ non potuit: sed in terram cecidit, ceciderunt & filij tonitrui Iacobus & Ioannes, & nubes operuit eos: nec potuerunt surgere, nisi postquam Iesus venit, & tetigit eos, & iussit vt surgerent, & formidinẽ sequestrarent. Introierunt ergo in nubem, vt abdita & occulta cognoscerent: atque ibi audierunt vocem dei dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui: ipsum audite. (Ibidem.) Quid est, Hic est filius meus dilectus? Hoc est, noli errare Simon, vt seruulis filium dei conferendum putes. Hic est filius meus. Non Moyses filius, non Helias filius: quamuis alter aperuerit mare, alter clauserit cœlum. In verbo enim domini vterque naturam vicit elementi: sed illi ministerium præbuerunt: hic est qui solidauit aquas, cœlum siccitate clausit, & quãdo voluit, in imbres resoluit. Vbi testimonium resurrectionis adsciscitur, adstipulantur ministeria seruulorum. Vbi gloria domini regentis ostenditur, seruulis splendor absconditur. Nanque ipsos stellarum globos sol exortus obducit, & omnia earum lumina mundano sub sole vanescunt. Quomodo ergo sub æterno sole iustitiæ atque illo fulgore diuino videri poterant stellæ carnales? Vbi ergo sunt illa lumina quæ nostris ante oculis quodam miraculo refulgebant? Tenebræ sunt vniuersa comparatione lucis æternæ. Alij ministeriis suis deo placere festinent. Hic solus est verum lumen & æternũ, in quo pater complacet, vel in quo beneplacitũ est mihi, vt meum sit quicquid hic fecit: & quicquid ego feci, filij opus esse iure credatur. Ipsum audite, dicentem, Ego & pater vnum sumus. (Ioan. 10.) Non dixit, Ego & Moyses vnum sumus. Non dixit sibi & Heliæ vllum diuinæ gloriæ esse consortium. Quid tria tabernacula præparatis? Non in terris habet iste tabernaculum, sed in cœlo. Audierunt apostoli, & ceciderunt pauore turbati. Venit dominus, & leuauit eos, & iussit ne cui dicerent quod vidissent. Huic ergo tua occulta seruato, cui Dauid sua occulta mandabat, dicẽs: Ab occultis meis mũda me domine. (Psal. 18.) Munda enim debent esse receptacula, in quib⁹ sunt pietatis occulta mysteria. Et ideo tibi dicitur: Bibe aquã de vasis tuis, & de puteorũ tuorũ fontib⁹: & in plateis superfluant aquæ tuæ, vt irriguo fonte munderis. (Prou. 5.) Ideo tibi dicitur: Vino torcularia tua redundent. (Ibidem. 3.) Ideo dicitur: In tribulatione inuocasti me, & liberaui te, & exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te in aqua contradictionis. (Psal. 17.) Est enim quædam in tribulationibus interna peccatorum sæua tempestas, quando sunt foris pugnæ, intus timores. Est aqua contradictionis, quando velut quodam maritimi salis æstu fluctuant nostræ cogitationes, nec vlla in profundo mentium definitionis stabilitate placidantur. Tunc tempestas in abscondito, tunc aqua contradictionis, quæ solo potest Christi sermone sedari, quo peccata nobis nostra dimittit, secundũ quod ipse dignatus est dicere: Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. (Ioan. 15.) Loquere domine Iesu: verbum tuum medicina est, verbum tuum lumen est, verbum tuum nostræ colluuionis ablutio est, verbum tuum fons est. Tu loqueris, & culpa lauatur. Et quia de abscondito tempestatis & de aqua contradictionis ductus est sermo, omnia nobis factum est dei verbum. Caro factum est,

vt

vt carnem seruaret. Aqua factū est, vt aquam contradictionis sua gratia temperaret, & amaritudinem impietatis auferret. Ideoque scriptum est: Aqua alta verbum in corde viri. Alibi verbum, alibi iterum consilium. Ibi enim bonū consilium, vbi bonum est dei verbū. Et ideo tibi lex dicit: Attende tibi ne fiat tibi verbum malum in corde tuo: & dicat Iesus: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Misit enim deus verbum suum vt sanaret hominem, non vt perderet. Hoc verbum medicina est, non pœna. Hoc verbum in corde tuo & in ore sit tuo. Hoc verbū sit in occultis, vbi diabolus insidiatur: intret verbum, exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christ⁹ recedit: quomodo recessit à Iuda postquam se diabolus in cor eius immersit. Et tu ergo dic: Ab occultis meis munda me domine. ne diabolus insidietur in occultis, sicut leo in cubili suo. Quòd si Christi occulta pie fideliterque seruaueris, insidiandi diabolo locus esse non poterit. Ideoque in psalmo nono Dauid de occultis scribens domini sacramentis, quod est conuersio peccatorum, vocatio gentium, dei regnum, præparatio cordis, iudicium pauperum, refectio inopum: ante de occultis pectoris tui atque secretis exterminandū aduersarium dicit: ne sedeat in occultis interficere cupiēs innocentē. Ideoq; tibi dicitur: Intra in cubiculū tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Illò tua descendat oratio, vbi eam audiat qui scrutatur abscondita: ibi tuam patientiam deprehendat, vel tegendæ iniuriæ, vel iactantiæ declinandæ. Occultat enim sapiēs iniuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ. Posuit enim tenebras latibulum suum. Quærent me mali, & non inuenient. Ideo Abraham puteum fodit, vt aquam qui quæreret, inueniret. Ideo puteum fodit Isaac. Ideo dominus Iesus sedebat ad puteum. erat autem ibi fons Iacob. Sedebat ad puteum, vt quæreres. Fons ibi est, vbi Christus est. Fons est, vt aquę superfluant requirentibus: quo & vniuersa carnis vel flagitia diluantur, vel restinguantur incendia. Hæc ergo est altitudo sapientiæ & scientiæ dei, vt mali eam non inueniant, boni quærant, atque in eius adquirendæ studio & meditatione versentur. Vis scire quàm verum sit? Audi sapientiæ ipsius verba: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Pulsa ergo ianuā, quia Christus est ianua. Pulsa ostium verbi, vt aperiatur tibi ad eloquendum mysterium Christi, & absconditos in Christo sapientiæ possis inuenire thesauros. In ipso nobis sapientia, in ipso vita nostra abscōdita est: sicut Paulus asseruit, qui vsque ad tertium raptus est cœlum, vt audiret ea quæ homini non licet loqui. Quanta occultorum est disciplina? Licet scire homini, & nō licet loqui. Scire vita est, loqui mors est. Cognoscentes ergo quia finis occultorum, qui Græce τέλος dicitur, hic est, atque ea summa, vt & indigni non apprehendant sapientiæ disciplinam: & qui desiderium habent, vitę tamen & fidei meritis suffragantibus, cognitionem diuinorum capere sacramentorum laborant, & quotidianis exercitationibus desudant, vt intentionis suæ fructum mereantur adipisci: nonum psalmum & quadragesimumquintum diligēntius legamus, vt absconditam in mysterio sapientiam fideli possimus mente comprehendere. Soli enim isti de occultis titulum prætulerunt. Sed iam psalmum adoriamur.

Prouerb. 18. Matth. 9. Psalm. 9. Matth. 6. Psalm. 17. Ioan. 4. Lucæ. 11. Colos. 3. 2. Cor. 12.

Psalmi quadragesimiquinti enarratio.

Deus noster refugium & virtus.) Quid est noster? Hoc est, eorum qui in te credimus. Sic & alibi: Domine refugium factus es nobis. Nobis, inquit, credentibus, non incredulis: nobis quærentibus, non refugiētibus veritatem. Ille enim hoc potest dicere qui in solius dei præsidio suæ constituit spem salutis. Nobis ergo refugium factus es, & nostrum refugium & virtus, qui sumus ex populis nationum. Iudæi te negauerunt, Iudæi non te receperunt: & ideo es conuersus ad gentes, vocasti nos, & refugium factus es nostrū, & virtus es nobis. Vis scire quia de nobis qui sumus ex gentibus, dictū sit? Crux domini Iudæis offendiculum, Græcis stultitia: nobis autem virtus dei atq; sapientia est. Et infra: Ex ipso autē vos estis in Christo Iesu, qui factus est sapiētia nobis à deo. Vtique Paulus non de Iudæis, nec de gentibus dixit, sed de iis qui conuersi ad dominum Iesum, prædicarent suæ salutis authorem. Confugisti ergo ad Christum? Non deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas: vt te qui suscepit, ipse tueatur, & mercem suam pius animarum nostrarum negotiator agnoscat. Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.) Bene nimis ad vtrumque respondit, & vt in tribulationibus quæ nos nimis inuenerunt, & adiutor nimis possit intelligi. Quanto enim maiores tribulationes fuerint, tanto maiora nobis & vehemētiora adiumenta sunt necessaria. Et ideo plerumque fit vt in grauioribus & asperioribus certaminibus coronemur: quia lachrymis, & gemitib⁹, & orationibus frequentioribus æternæ opem nobis diuinitatis adsciscimus: quo fit vt non timeamus cum terra nostra turbatur, & transferuntur montes: quia si tu pro nobis, quis contra nos? Timere non possumus fragilitates istius carnis, quæ timore ac metu frangitur, inflammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis eneruatur, vaporatur febribus, dolore vexatur, exanimatur angustiis. Vel cum transferūtur illi montes in cor maris, de quib⁹ dixit Saluator: Si habueritis fidem sicut granū sinapis, non solum de ficulnea facietis, sed etiam si monti huic dixeritis, Tollere, & iactare in mare: nihil impossibile erit vobis. Misit se hic mons in cor Iudæ, & mentē eius graui tempestate turbauit, diuersarum exagitans fluctibus passionum. Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & deuotionis ac fidei fructibus anima comparatur, vt odor Iacob, sicut odor agri pleni: ita etiam procellosi maris inquietudini figuratur anima* eius qui quietus esse nō nouit, & amaris cogitationibus excitat graues fluctus. Denique nec osculo suo dominus Iesus Iudæ proditoris amaritudinem temperauit. Suscepit osculum proditor, infudit venenum, mortem irrogauit: cuius aculeum quidē Christus obtudit, sed solus proditor non euasit. Et vt euidenter montem huiusmodi nobis manifestaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine iussisset exire, Apostolis interrogantibus qua causa illud ipsi eiicere nequiuissent, ait: Non eiicitur hoc genus nisi in oratione & ieiunio. Et addidit: Si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis huic mōti, Trāsi hinc illo. manu significans quis ille mons esset quem posset perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano sinapis comparata est, dicente Apostolo: Si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest. Sunt etiam qui ita distinguunt: Et transferentur montes. vt sequatur: in cordibus maris sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eius: conturbati sunt montes in fortitudine eius.) Non bonæ aquæ quæ sonāt, atque turbantur, & potum præbere non possunt. Meliores sunt quę pertranseunt, sicut scriptum est: Inter medios montes pertransibunt aquæ, & potabunt omnes bestiæ agri: suscipient onagri in sitim suā. Denique vbi legio dæmoniorum petiit & accepit potestatē vt introiret in porcos, magno impetu se præcipitauit in mare, & aquæ illæ gregis sui præcipitatione turbatæ sunt. Alibi quoque idem Dauid propheta sic posuit: Viderunt te aquę deus, viderūt te aquæ, & timuerunt. Hoc est, bonæ virtutes, quæ verbi cœlestis cognitione sunt placidæ, non sonitu & fragore terribiles. De malis autem virtutibus quid dicit? Et conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarū. Abyssi deum nō vident, & ideo turbationibus semper obnoxiæ sunt. Et exposuit quid essent abyssi. Multitudo, inquit, sonitus aquarum. Nam & bestia illa Antichristus ex abysso ascendit, vt aduersus Heliā atque Enoch, qui propter testimoniū domini Iesu terris sunt redditi, prœliaretur, vt legimus in Ioannis Apocalypsi: cui datum est os loquendi magna, vt aduersus deū plena furoris conuitia & sacrilegij personaret. Sonuerunt ergo aquæ. i. immundi spiritus cum turbarentur videntes opera dei, in domini salutaris aduētu appropinquare sibi iudicium pertimescentes. Sonuerūt & turbatæ sunt aquę in domini passione. Vnde & dictū est: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Et alibi scriptura dicit: Periit memoria eorum cum strepitu. Diabolus sonum quærit, Christus silētiū. Denique sicut agnus coram tondente, sic non aperuit os suum. Et alibi: Non clamabit, neque contendet, nec quisquam audiet in platea vocem eius, donec eiiciat in victoria iudicium. Quæ est ista

Psalm. 89. 1. Cor. 1. Ibidem. Rom. 8. Lucæ. 17. Gene. 27. *anima qui. Matth. 17. 1. Cor. 13. Psalm. 103. Lucæ. 8. Psalm. 76. Apoc. 13. Psalm. 2. Psalm. 9. Esaiæ. 53.

nisi de serpente victoria? In hac fortitudine filij dei contur- A bati sunt montes, cũ diabolus & ministri eius viderent mortuos resurgentes. Isti sunt montes qui turbātur. Illi montes qui transferuntur in paradisum, quibus dicitur: Hodie mecũ eris in paradiso. Et alius cui dicitur: Sic eum volo manere donec veniam: quid ad te? Tu me sequere. Et Enoch qui raptus est ne malitia seculi mutaretur. Post passionem domini quid aliud sequi debuit, nisi quia de corpore domini flumen exiuit, quando de latere eius aqua fluxit & sanguis, quo lætificauit animas vniuersorum, quia illo flumine lauit peccatum totius mundi. Est & fluuius qui de Eden exit, & circuit vniuersam terram, verbum dei, quo paradisus intelligibilis irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiã Christi, dicente ipso dei verbo: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Ex illo enim vnico dei verbo quatuor fluuiorum prudentiæ & fortitudinis, temperantiæ quoque & iustitiæ fluenta manarunt. Alij enim per spiritum datur sermo sapientiæ, alij fides in eodem spiritu: alij gratia curationum in vno spiritu: alij operatio virtutum. Hæc enim operatur om- B nia vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis spontanea diuisione transfundit. His igitur fluminis superni meatibus ciuitas illa in qua deus inhabitat, irrigatur, & sanctificatur altissimi tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur à Christo, vel corpus illud quod virgo generauit, de quo Gabriel angelus dixit: Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius dei. Bonum tabernaculũ, quod nulla potuerũt obũbrare peccata. Admirabile templum dei, & aula cœlestis, quod solutum corrumpi non potuit, sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando deus in medio ciuitatis eius erat, nec cõmotus est: siue quia nullius peccati prolapsione commotus est dei filius, nec alicuius erroris offensione titubauit, aut corporalis illecebræ nutauit impulsu: siue quia non reliquit animam eius dei gratia: sed inseparabilis in ea mansit, quod ab omni colluuione delicti immaculata durauerit. Vnde & ad patrem dei filius dixit: Nec derelinques animam meam in inferno. Ergo quia suberat ei nec in carne peccare, diuine ait: Ego in patre, & pa- C ter in me. Et alibi: Traditus sum, & non egrediebar. Ab eo vtique non egrediebatur, cui dixit postea: Exurrexi, & adhuc tecum sum. Vbi autem aliquis grauius peccat, cõmouetur in eo deus, vt ab eo transeat. Vnde & Adæ peccanti deambulare visus est, & Stephano stare: quia ille in præuaricatione lapsus est, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ libro ita scriptum est: Ambulauit in commotione indignationis iræ suæ dominus. Simile & in euãgelio dictum est Iudęis: Ecce, derelinquetur vobis dom⁹ vestra deserta. Dereliquit enim domin⁹ Iudæos, & statim secuta est ruina synagogam. Quòd si eam Christus non deseruisset, nunquam eam supremum sequutum esset excidium. Aperuimus ergo quod dictum est, Deus in medio eius, non commouebitur. Sequitur: Adiuuabit eam deus diluculo.) Quo significatur quia resurrectio matutina adiumentorum nobis cœlestium subsidia confert, quæ noctem repulit, diem refudit, dicente scriptura, Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illucescet tibi Christus. Vide autem mysterium. Vespere passus D est Christus: ideo & secundum legem ad vesperam agnus occiditur. Mane surrexit. Sic enim scriptum est: Vna autẽ sabbati venit Maria Magdalene prima luce ad monumentum, cum adhuc esset obscurum, & vidit lapidem amotum ab ostio. Ad vesperam mundi occiditur, deficiẽte iam luce: quia in tenebris erat hic totus mundus: & maioribus fuisset tenebrarum squaloribus inuolutus, nisi Christus nobis è cœlo lux æterna venisset, innocẽtiæ tempora generi refusurus humano. Passus est ergo dominus Iesus, & sanguine suo nostra peccata donauit, lux refulsit cõscientiæ purioris, & dies resplenduit gratiæ spiritalis. Vnde & Apostolus ait: Nox pręcessit, dies appropinquauit. Euigilauimus igitur, iã non dormiamus. Vestem lucis induimus, non in amictum tenebrosæ conuersationis atque exuuias reuertamur. Comessationibus atque deliciis, quę nocturni sunt tẽporis, valedicimus:

[Marg.: Lucæ.23. Ioan.21. Sapien.4. Ioan.7. 1.Corin.12. Lucæ.1. Psalm.15. Ioan.14. Psalm.87. Psal.138. Gene.3. Acto.7. Matth.23. Ephes.5. Ioan.20. Roma.13.]

sobrietatem elegimus, cuius gratia Iacob primatus quos nõ habebat inuenit. In aliis quoque codicibus inuenitur: Adiuuabit eam deus vultu. Quid hoc quoque significet, ipse propheta nos doceat. Nãque ipse in posterioribus dixit: Osten de faciem tuam, & salui erimus. Aspectus ergo dei, salus nostra est: atque in eius vultu nostrum est adiumentum. In quo quanta vis sit, diuina scriptura declarat, quæ non ociose adtexuit quòd respexit deus super munera Abel: super Cain autem non respexit: & ideo cõtristatus est Cain, quòd sacrificium suum deo displicuisse cognouit, placuisse germani. Vnde & illud quod hodie in psalmi responso decantatum est, plurimum nostræ conducit assertioni: Expectans expectaui dominum, & respexit me. Quem dominus respicit, saluat. Denique in domini passione cum titubaret Petrus sermone, non mente, (licet ipse Petri sermo titubantis fidelior sit, quàm doctrina multorum) respexit eum Christus, & Petrus fleuit: quo proprium lauit errorem. Ita quem visus est voce denegare, lachrymis fatebatur. Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna: dedit vocem suam altissimus, & mota est terra.) Aduentu domini saluatoris aduersariæ potestates cum sua legione turbatæ sunt iussæ ab humanis exire corporibus, & precatæ vt mitterentur in porcos. Turbatis nequissimis potestatibus, necesse fuit turbari cultores simulacrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim graue regnum, quod sibi in graue seruitium subiugauerat omnium animos peccatorum. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Regnum autem peccati, mortis est regnũ: quod diu toto orbe præualuit. Vnde & Apostolus ait: Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Venit veritas, figura cessauit. Venit vita, regnum mortis euanuit. Venit remissio peccatorum, & peccati vincula resoluta sunt. Ante etiam leuiora delicta mortis nexibus stringebantur, post aduentum autem domini salutaris etiam grauiora flagitia sunt remissa. Inclinata sunt ergo regna spiritualium nequitiarum quę sunt in cœlestibus, quia cultus simulacrorũ & illecebra peccati cœpit imminui euangelicæ prædicatiõe doctrinæ. Inclinata est perfidia posteaquã cœpit fides in nationũ regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Inclinauit omnia regna perfidiæ voce sua dominus, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos. Hanc vocem dedit altissimus, & omnes eum secuti sunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatem, atque intolerabilem flagitiorum omnium seruitutem, cum polliceretur fessis requiem, captiuis remissionem, seruientibus libertatem, & decurso iugo ferreo Babylonij regis, iugum suum suaue ceruicibus fidelium subrogaret, ne vacua colla gentilium rursus inimicus catenis suæ iniquitatis adstringeret. Christus enim quos alligat, liberat: & quos adstringit, absoluit. Denique qui seruus vocatus à domino est, libertus est domini: & qui liber vocatus, seruus Christi est. Ideoque in suis vinculis Paulus gloriatur dicens: Paulus vinctus Iesu. Quod sub aliis cõtumelia est, sub Christo gloria est. Dedit vocem suam in passione dominus, & vniuersa elementa tremuerunt, omnis terra commota est, vt ritus ille gentium solueretur, fieret terra domini, & plenitudo eius, vt scriptum est, cessarent auguria perfidorum: & sacrificium impietatis, cognitio fidei & studium deuotionis aboleret. Dat vocem suam dominus quotidie, &* resultat in cordibus singulorum, vt terrenum omne decidat eius qui bene credit affectu, atque omnes interiorum sensus animorum ab errore, à corruptione luxuriæ & dissolutiõe ad cognitionem cœlestium sacramentorum, & studium castitatis, à nequitia ad virtutem pia confessione moueantur. Motos ergo eos dicit qui in terra sunt, vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio, quia oculos mẽtium ad sublime gratiæ cœlestis eleuare atque attollere nesciebant, nec poterãt dicere: Deus virtutum nobiscum, cum quibus non erat nisi prolapsionis inceñtor, & auctor erroris. Sed posteaq̃ vox domini in euangelio resultauit, audet Propheta dicere: Deus virtutum nobiscum. Bene dicit, Deus virtutũ nobiscum,

[Marg.: Psal.79. Gene.4. Psalm.39. Ioan.8. Roma.5. Ibidem.6. Matth.11. 1.Cor.7. Ephes.3. Psalm.23. *vt resultet]

biscum, qui credidit quòd virgo in vtero concepit, & peperit. Audemus & nos dicere, Deus virtutum nobiscum, postea quam Emmanuel, hoc est, deus cœpit esse nobiscum. Vbi ergo Emmanuel, ibi deus virtutum nobiscum. Susceptor noster deus Iacob.) Imitemur ergo patriarcham Iacob, odorem eius, virtutem eius, laborem eius. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, vt filij eius appellari iure mereamur: ita etiam exercitia atque certamina sancti Iacob subire debemus, vt deus Iacob deus noster esse credatur. Nã si opera Iacob, vel (quia illú æquare non possumus) studia operis eius ac fidei non agnoscat in nobis: quomodo quasi deus Iacob nos iuuare dignabitur? Cum hæc diceret, ecce per spiritum sanctum præsens imago ei infusa est futurorum: & videns ex graui perturbatione bellorum pacem toto orbe diffusam in aduentu domini salutaris, clamat ad vniuersos dicens: Venite, & videte opera domini, quę posuit prodigia super terram.) Venite, ad congregationem spectat: videte, ad intentionem, & cognoscendæ studium veritatis. Videte, inquit, opera domini plena miraculis, in quibus magnarũ sunt signa virtutum. Denique τέρατα Græcè, admiranda dicuntur Latinè. Non ergo quasi prodigialis horroris accipias opera domini, sed quasi plena admirationis. Præclare posuit super terram, id est in terram. Auferens bella vsque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.) Et vere antequam Romanum diffunderetur imperium, non solũ singularum vrbium reges aduersum se præliabantur, sed etiam ipsi Romani bellis frequenter ciuilibus atterebantur. Pugnauit Marius aduersus Cinnam. In vtraque parte Romanus fusus est sanguis. Sylla surrexit, & Mario victori rursus ciuilia bella commouit. Lepidus Sertoriúsque rebelles se Romano imperio præbuerunt. Cæsar Pompeium est persecutus, & Galliarum furorem excitauit aduersus arma Romana. Deuicto seniore Pompeio, iuniorem in Hispaniarum partib° debellauit. Quid Triumuiros loquar, ex hostibus amicos, ex amicis rursus in hostiles tumultus esse progressos? Maria quoque Actiaco bello infecta sanguine Romanorum? Vnde factum est, vt tædio bellorum ciuilium Iulio Augusto Romanum deferretur imperium: & ita prælia intestina sedata sunt. Hoc autem eò profecit, vt recte per totum orbem apostoli mitterentur, dicente domino Iesu: Euntes, docete omnes gentes. Illis quidem etiam interclusa barbaricis motibus regna patuerũt, vt Thomæ India, Matthæo Persia. Sed tamen quo plura obirẽt spatia terrarum, in exortu ecclesiæ potestatem Romani imperij toto orbe diffudit, & dissidentium mentes, terrarúmque diuortia donata pace composuit. Didicerunt omnes homines sub vno terrarum imperio viuentes, vnius dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri. Abstulit ergo bella vsque ad fines terræ. quod factum esse non dubium est. Sed vide ne bella infirmitatis abstulerit, quæ sunt in corde titubantium. Qui enim terrena transierit, iam non dicit, Foris pugnæ, intus timores: sed dicit: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Transi ergo mundum, vt incipias esse supra mundum. περᾶσαι enim trãsire est: vel, vt dicam expressius, transfretare. Abstulit ergo dominus bella quæ mouebat nobis nequitia spiritalis: & deuicto diabolo pacem suam nobis reliquit. Arcum confregit, de quo ignita aduersarij iacula spargebantur. Et scuta perfidię combussit igni, vt scutum fidei inuiolabile permaneret. Vacate, inquit, & videte quia ego sum dominus.) Vox domini post bella sedata. Vacate, vt nulla animarum sit occupatio, ne offusio secularium perturbationum, internæ oculum mentis obducat. Vacate, inquit, ab erroribus, vacate à perturbationibus, vacate à peccatis: quia omnis qui peccat, non vidit deum, nec cognouit eum: sicut in epistola sua dixit Ioannes euangelista. Vacate ergo studio cognoscendæ diuinitatis: nolite terrenis operibus occupari. Ideo rex Aegyptiorũ augeri iubebat numerum laterum, & cætera onera Iudæorum, ne cognoscerent deum, & cultui sacro vacarent, offensus Moysi & Aaron voce sanctorum, qui dicebãt: Dimitte populum dei, vt eamus & seruiamus domino deo nostro. Exaltabor inter gentes, & exaltabor in terra.) Erat sublimis dominus in excelsis, id est in angelis & archangelis, in patriarchis & prophetis, qui de illo sublimia sentiebant, nec eum terrenis imaginibus & simulachris scrupeis conferebant. Sed non erat sublimis in populis nationum, qui deum suum in antris & spelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Christum quasi mortuum flebat, & quasi sepultum quærebat in tumulo. Vnde dicit ad eam Christus: Maria, quid ploras? Quem quæris? Nunquid eum qui posset auferri? Audiuit vocem, & recognouit eum, & volebat contingere, & ait dominus: Noli me tangere, quem putas mortuum. Ad patrem vado. Miraris quòd in tumulo non inuenisti, quem cœlestia præstolantur? aut forte reprehenditur, quia Christum nisi fides perfecta non tangit: sicut hæmorrousa plena eum tetigit fide. Vnde ait dominus: Tetigit me aliquis: sentio enim de me virtutẽ exisse. Quo dicto agnouit in se illa quòd excũte fuerat virtute curata: & statim confessa est sibi conscia quòd dominum ipsa tetigisset. Vnde dominus ait: Fides tua te saluam fecit, vade in pace. Exaltatus autem in terra dominus est, secũdum quod ipse ait: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum. Vel quòd facta est voluntas eius sicut in cœlo & in terra. Et repetit, dicens: Dominus virtutũ nobiscum, susceptor noster deus Iacob.) Repetitio, confirmatio est. Vel quia non solum quando natus ex virgine est, factus est nobiscum deus: sed etiam post resurrectioné ipse dixit: Ecce, ego vobiscũ sum vsq; ad consummationem mundi. Cui est honor & gloria, perpetuitas à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Ioan. 8. — Matth. 28. — 2. Cor. 7. — Philip. 3. — 1. Ioan. 3. — Exod. 5. — Ioan. 20. — Matth. 9. — Ioan. 12. — Matth. 28.

Psalmi quadragesimi septimi enarratio.

Huius titulus hic est: Psalmus cãtici filiis Chore secunda sabbati. Boni filij Chore, & psalmis iam superiorib° approbati, eo quòd cõgruis* sensibus, & cogitationibus ad virtutum studia conuenientibus in semetipsis pangerent spiritale psalterium, & cognitioni diuinitatis peruigili specula mentis intenti, cœlestium mysteriorum digni forent haurire secreta. Et ideo cum psalmorum ante arcam domini quotidie canendorum munus & officium recepissent, vidẽtur electi vt psalmum cãtici secunda sabbati specialiter reciperent concinendum. Etenim quibus recte videbatur esse commissum vt ascensionem domini ab inferis resurgentis voce sua psallerent, his vtique deferendum fuit vt ipsum resurrectionis diem munere suo ministerióque celebrarent. Quid est enim secunda sabbati, nisi dominica dies, quæ sabbatum sequebatur? Dies autem sabbati erat dierum ordine posterior, sanctificatione legis anterior. Sed vbi finis legis aduenit, qui est Christus Iesus (finis enim legis Christus, ad iustitiã omni credenti) & resurrectione sua octauam sanctificauit, cœpit eadem prima esse, quæ octaua est, & octaua quæ prima, habens ex numeri ordine prærogatiuam, & ex resurrectione domini sanctitatem. Vnde & in euangelio legimus δευτερόπρωτον, sabbatum, quòd Latinè dicitur secundoprimum. Vbi enim dominica dies cœpit præcellere qua dominus resurrexit, sabbatum quod primum erat, secundum haberi cœpit à primo. Prima enim requies cessauit, secunda successit. Vnde & ad Hebræos scribẽs Apostolus ait: Postera ergo die restat requies populo dei. Festinemus igitur intrare in illam requiem. Requies ergo vera iam non in operis cessatione, sed in resurrectionis est tempore. Ideoq; qui sabbati secundum legem solennitatem custodiebant, vnam sabbati nuncupabant, quasi vnum esset sabbatũ, & non aliud. Nos qui obseruantiam induimus spiritalem, & ad similitudinẽ & requiem dei cupimus nostram formare militiam, atque in illa ciuitate cœlesti nostrum exhibere ministerium, vbi est non exemplar, non vmbra, sed veritas: primam dicimus sabbati, sicut est scriptum: Vespere autem sabbati, quæ lucescit in primam sabbati. Nihil pulchrius, nihil expressius. Ante resurrectionem sabbatum dixit, post resurrectionem primam sabbati nuncupauit. Ioãnes quoque euangelista dicit, Prima sabbati venit mane Maria Magdalena cum adhuc tenebrę essent. Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed isti expressius secundum euangelium, quasi recusso velamine: Dauid autem sub lege positus & moderationem tenuit debitæ cantionis, & my-

** gratiosis — Rom. 10. — Luc. 6. — Hebr. 4. — Matth. 28. — Ioan. 20.*

& mysterium non repressit, vt secunda sabbati diem dominicam declararet: quo Iudæis ordinem numeri putaret esse seruatum, & spiritale sacramentum agnosceret reuelatum. Audiamus igitur quid dicat qui in secunda sabbati deo psallit: Magnus, inquit, dominus & laudabilis nimis, in ciuitate dei nostri in loco sancto eius.) Non ergo vbique deus magnus & laudabilis est? Ille quidem vbique magnus & potens est: sed angusta mens non capit magnitudinem diuinæ eius potestatis & gratię. Quanto autem magis appropinquat deo nostra cognitio, tanto præcellentior eius nobis videtur esse maiestas. Denique Thomas qui ante dicebat, Nisi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam: vbi misit digitum suum, & euidentia resurrectionis cognouit indicia, admirans intra se dei gratiam, Dominus, inquit, meus, & deus meus. Tunc ergo plenissime diuinitatem eius dominationémque confessus est, vbi eum resurrexisse non dubitauit ab inferis. Denique in Sion hymnus deum decet, & votum ei soluitur in Hierusalem. Quid igitur mirum si in ciuitate cœlesti, & in illo superno & æthereo loco potentia eius vehementius prędicatur? Addidit: Dilatans exultationem vniuersæ terræ.) Et vere magnus, qui istius terræ in qua ante intolerabiliũ peccatorum germina pullulabant, vbi erat mœror, tristitiæ & gemitus, exultationẽ toto orbe diffudit. Itaque hominum conscientia quæ ante flagitiorum suorum gurgitibus demersa lugebat: nunc per indulgentiam Christi, & remissionem peccatorum, metu absoluta lætatur. Conuenit igitur & si ita intelligamus vt diximus: sed quia in vetustis exemplaribus aliquibus reperimus εὐρίζου ἀγαλλιάσεως πάσης γῆς, id est, bona radice* exultationem vniuersæ terræ: sensum quidem eũdem aduertimus: quia diuina in nobis dei patris dona laudantur: qui dedit nobis exultationem bona radice fundatam, deum videlicet Iesum, veram & fœcundissimam vitem, de qua sacramenta fluxere cœlestia, in quibus est perpetua & diuturna lætitia, quòd his abluatur omne peccatum, & conscientia interna mundetur. Elocutionémque conuenire cognoscimus: quia bene radicata exultatione lętamur, qui exultamus in Christo. Seculi enim lætitia temporalis est, perpetua autem lætitia eius qui gaudet in domino. Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Deus in gradibus eius dinoscetur cum suscipiet eam.) Quæ sit exultatio vniuersæ terræ, euidenter expressit, quoniam dominus Iesus ecclesiam sibi ex peccatoribus congregauit. Itaque qui erant ante latera Aquilonis, id est, socij & inhærentes diabolo, cui dicitur, Exurge Aquilo, vt veniat Auster: facti sunt Christo fideles. Ipsi sunt enim de quibus dicitur: Qui cõfidunt in domino, sicut mons Sion. Facti sunt itaque mons Sion per gratiam Christi, & baptismatis sacramentum. Aquilonis intelligibilis grauis flatus, qui prius tẽpestates asperrimas & procellas humanis mouebat affectibus, cœpit suos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem euerterat Iudæorum, nationes omnes suo reuinctas tenebat imperio. Ipsius erant latera, hoc est, aspirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus stipatores eius & comites, & sicut mulier latus est viri, eo quòd morigera ei societate iungatur: ita latera erant diaboli, qui faciebant ipsius voluntatem. Ij ergo nunc sunt mons Sion, qui deum speculantur æternum, & ipsi noctibus & diebus intendunt. Vide Paulum cum persequeretur ecclesiam domini, latus Aquilonis fuisse. Vide nunc cum legitur in ecclesia, montem esse speculatorium, per quem Christi gloriam cognoscimus, & videmus. Et quia Græcus montes dixit, hoc est ὄρη, vide quomodo seruuli Christi mõtes sint. Mõtes in circuitu eius: in quibus est ecclesia domini, quæ est ciuitas regis magni. Simul quia dominus secundum cœli tractum in Venerario* passus est, qui erat locus in latere Aquilonis. Ibi autem & mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris. Vide ne id quoque videatur expressum, quia congregatio plebis dei, quæ erat Aquiloni cõiuncta per culpam, ecclesia Christi est facta per gratiam, vt iam non synagoga, sed Christi ecclesia nuncupetur. Et quia reliquiæ Iudæorum per electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt, in ipsis deus cognoscitur, in Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, qui graues & excelsi viri velut fundamenta & culmina sunt ecclesię: quasi fundamẽta graues, quos nulla grauis Aquilonis flabra concusserint, sed immobile fidei seruauerint fundamentum, ne ecclesia tota nutaret. Præcelsi quasi culmina, qui verticem eius turribus suæ virtutis erexerint. Etenim sicut in operibus suis conditor, & in ædificationibus suis ædificator agnoscitur, vt etiam si nomẽ non audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas: (Et quid mirum de humanis, cum ipsius creatoris æterni, qui non videtur à nobis, inuisibilia tamen per ea quæ facta sunt, intelligamus?) ita in excelsis & magnis domibus, (quæ domus nos sumus, si libertatis & gloriæ fundamẽtum vsque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, vt deus Abrahã, deus Isaac, deus Iacob. Ipse enim verus deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundauit. Ergo sicut in illis se deum demõstrauit æternum, ita, inquit, cum regis magni suscipiet ciuitatem, gradibus eius receptionẽ suæ cognitionis infundet, vt fiant docibiles dei, qui mandatum eius & audierint, & putauerint exequendum: ne ab illius domus ædificatæ in petra firmitate degenerent. Hoc, inquit, videntes reges terræ congregati sunt, & transierunt in vnum. Ipsi videntes tunc admirati sunt.) Boni reges, qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa patriarchæ Abrahæ origine & institutione manantes, qui docuit peccatum posse superari. Ideo verus rex, qui flagitiis esse nesciuit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra regnare non potuit. Vnde & dictum est ad huiusmodi virum à filiis Seth: Rex à deo tu es nobis. Tales ergo reges terrę, qui carni imperitarẽt, congregati sunt, vt in vno essent corde, & in vno spiritu: sicut legimus, quia multitudo credentium habebat vnam animã, & cor vnum: & non erat in his aliqua separatio. Ij sunt qui transierunt in vnum, non tam locum, quàm in eundem affectum atque propositum. Probato enim dicitur, Transi, recumbe. Neque enim mediocris virtutis est, ab improbis ad honesta, à terrenis ad æterna transire, & carnalis vitæ consuetudinem commutare, omnémque eius abolere vsum, nouos mores assumere, totúmque statum conuersationis veteris detorquere. Meritóque dicitur ei: Si trãseas per aquam, tecum sum. Cum transeunte est deus, non cum desistente. Ij ergo qui intra semetipsos erant ante discordes: vbi in vnum mente & studio conuenerunt recepta pace quæ fecit vtraque vnum, & inimicitias in carne sua medij parietis destructione dissoluit, admirati sunt vel eum qui in gradibus suis dinoscitur, vel homines ita esse conuersos, vt qui ante diabolo seruiebant, nunc domino Iesu iusti pietate seruitij mancipati sint. Et quia reges sui corporis, in semetipsis vim non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre est animum vincere, resecare cupiditates, edomare carnis lasciuiã, euacuare* luxuriam, quæ repugnabat & Paulo, vt captiuum sibi peccati lege constringeret) sicut gratiam in iis qui virtute processerant, mirabãtur: ita etiam ne quis relaberetur in vitia de superiore virtutum deiectus fastigio, commouebantur. Procliuis enim & mutabilis in vtrumque est humana conditio, vt quocunque intenderit, eò propendeat & vergat, vel ad studia virtutũ, vel ad illecebram delictorum. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu, ita vt ex formidine tremor apprehenderet eos, considerantes illud quod scriptum est, Quia in locis impiorum ingemiscẽt iusti. Denique vide mihi Petrum amarissime flentem quòd ei error obrepserit, & virtutem suæ mẽtis prolapsione corporeæ fragilitatis inflexerit: meritóque à Christo suppresse reprehensum quòd ausus sit, vsurpare cõstantiam, nec obnoxiam consideraret naturam. Et hic quidẽ per gratiam emendauit errorem: sed Iudas mansit in crimine, perseuerauit in gemitu. Iustus erat cum apostolorum numero nectetur: sed quia supplantatus à diabolo est, in locis nunc deplorat & ingemit impiorum quòd de gratia sit relapsus ad pœnam. Ergo cadentibus huiusmodi viris qualis fuit proditor Iudas, vel Saul à domino deo suo accitus ad regnum, etiam fortes viri* trepidabant. Conferentes deinde quanto certamine perueniretur ad finem, quãtæ contritiones iustorum, quantæ solicitudines, qualis aduersarius, quanta diuturno labore contentio, quantæ amaritudines propositi terroris, quæ vincula continentiæ, quæ conscientiæ verbera:

non

Ioan. 20.

*bonæ radicis.

Cant. 4.

Psalm. 124.

*Hieronym° ad Paulinũ, de institutiõe monachi...ab Hadriani tẽporibus vsque ad imperium Constantini, per annos circiter centũ octoginta in lo co resurrectionis simulacrũ Iouis; in crucis rupe, statua ex marmore Veneris a gẽtibus posita colebatur: existimãtibus persecutionis auctoribus quod tollerẽt nobis fidẽ resurrectiõis & crucis, si loca sancta per idola polluissent. Hæc ille, vt Venerariũ intelligas locũ vbi Ven° sit culta.

Gene. 23.

Actu. 4.

Esaiæ. 43.

Ephes. 2.

*auerruncare.

*iura.

non mediocriter conturbabantur ne quis tantis vel laboribus vitæ austerioris cederet, vel doloribus. Sunt enim ibi dolores acerbi & graues. id est, in ecclesia, in illa ciuitate regis magni sunt dolores sicut parturientis, donec formetur Christus in nobis. Neque enim sine dolore Paulus erat cum videret in Galatis insipientibus doctrinæ suæ tardiorē profectum. Ideoque dicebat: Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Testificatur & dominus in euangelio graues esse parturientis dolores, cum dicit: Mulier cum parturit, tristitiam habet, quia venit dies eius: cum autem peperit, iam non meminit tristitiæ propter gaudium: quia natus est puer in hoc mundo. Magnus ergo labor vt aliquis sibi Christum adquirat, ne sine gubernatore quasi nauis in seculi istius salō fluctuet. Denique apostoli tristes erant cum se Christus ad patrem rediturum esse memoraret, quòd absente rectore destitui se putarent. Gaudium Christus est. Ipse est & puer quē parturit qui in vtero suę mentis accepit spiritū salutis. Qui pepererit, & enutrierit, exultat. Qui parturit, quatitur atque compungitur. Bonum est vt & parias, & enutrias eum. Ne coquas agnū in lacte matris suæ, ne dicatur tibi: Væ in vtero habentibus & nutrientibus. Sic enim Christus nat' est ex Maria, vt agnoscas eum, sicut bos agnouit possessorem suum: & scias quia ipse te creauit, & maiores tuos ipse possedit. Non eum quasi paruulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum deum ex vero & perfecto deo noueris adorādum. Sic eum Magus adorauit, vt non in lacte matris agnū coqueret, sed quasi deum veneraretur æternum. Denique vt eum inueniret, cœlum aspiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de cœlo fulgens stella monstrabat. Ideo eum Maria non parturiuit, sed pepērit: quia & dominum, & salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur dicens: Magnificat anima mea dominum: & lætatus est spiritus meus in deo salutari meo. Ibi ergo dolores sicut parturientis. Dolor est vt parturias: dolor est vt enutrias, quem in principio debes habere perfectum. Ideoque plerique grauiter cōteruntur, sicut versiculus significat qui secutus est. In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. Nam dum ad perfectionem fidei desiderant dei famuli peruenire, cōmacerant corpus suum castigādo seuerius, & redigendo in ministerium seruitutis, ne reprobētur qui fuerant iam probati. Hoc autem faciunt in spiritu sancto valido atque vehementi. Est enim spiritus consilij atque virtutis, vt nimia abstinentia dissoluant corpus suum, quo omnes eius euacuent voluptates, vt dicatur illis: Cōualescite manus remissæ, & genua dissoluta. Cum enim solutus quis fuerit ab illa compage terrena, tunc fortior ad vitam resurgit æternam. Mētior, nisi adstipulatur scriptura, quæ dicit, dissolui, & cū Christo esse, multo melius. Qui dissoluitur, incipit esse cum Christo. Et alibi: Tempus meæ resolutionis instat. Qui ergo meditatus fuerit seipsum dissoluere per abstinentiam, diem passionis suæ timere non poterit. Et bene ait spiritum vehementem, naues dicturus. Naues autem de corporibus dixit, quæ vago diuersarum passionum fluctu mouentur, & cito merguntur, nisi habeant gubernatorem. Vnde & alibi ait: Qui descendunt in mare in nauibus. Bene autem nauigant, qui in nauibus Christi crucem sicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum, vt corpora sua dirigant ad sancti spiritus gratiam, in ligno domini tuti atque securi: nec permittunt naues suas vago fluctu errare per maria, sed ad portū salutis & ad consummationē gratiæ cursus sui directione contendunt, vt fida statione potiātur, quo dissolutæ cursus suos possint in resurrectione reparare, vbi naufragium timere non possint. Et nos igitur circunspectemus hāc gratiam, speculatores eius simus, exploremus eam, vt fiant corpora nostra naues Tharsis. Tunc enim caro ad seruitutem redigitur, cum ad dei intendimus gratiam, vt id quod amarum ad tempus sit, sicut est ieiunium: nō quod dulce & voluptarium, sequamur. Tharsis ergo est speculatorium gratiæ, intelligibilis ciuitas, vt Sion superior. Ad eam festinabat Ionas. De ea dicit scriptura quia sociatus est Iosaphat Oziæ regi, & sic placuit vt facerent & irent ad eū naues in Tharsis. Sed quia impio se coniunxit, ideo missus est ad eum propheta, qui diceret ei: Destruxit dominus opus tuum, & contritæ sunt naues tuæ, & non potuerunt ire in Tharsis. Quo significatur quòd prævaricantium mandatum dei corpora ad consummationem gratiæ peruenire non possint. Ad Salomonem autem, vtpote sapiētem & pacificū virum, naues de Tharsis cum auro & argento, & dentibus eburneis sine vlla offensione veniebant, & eò ipse mittebat. Habebat enim cum rege Hiram sacræ negociationis spiritale commercium, & mutuæ gratiæ concertātis affectum. Has ergo naues ij qui regali in se authoritate potiuntur ad coercendam ferociam corporalem, videntes ex corruptibilibus incorruptas, ex maculosis summa gratiæ luce fulgentes, ex dissolutis atque detritis esse renouatas, viuere ex mortuis, ex sepultis resurgere, celebri sermone commemorant: Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate dei nostri. Deus fundauit eam in æternum.) Audiuimus extra ciuitatem, vidimus in ciuitate, cui deus est lumen æternum. Fulget enim dies sine sole mundano, luna nō quæritur: fundamentum eius non temporale, sed æternum est. Suscepimus, inquit, deus misericordiam tuam in medio templi tui.) Si ad filium dei dicitur, tēplum ita intelligimus secundum quod ipse de corpore suo dixit: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Vere templum dei corpus est Christi, in quo est nostrorum purificatio peccatorū. Vere templum dei caro illa, in qua nullum peccati potuit esse contagium, sed ipsa pro delicto mundi totius fuit sacrificium. Vere tēplum dei caro illa, in qua dei imago fulgebat, & corporaliter plenitudo diuinitatis habitabat: quoniam ipse Christus est plenitudo. Ergo ad ipsum dicitur: Suscepimus deus misericordiam tuam in medio templi tui. Quod quid est, nisi quod ait: Medius vestrum stat, quem vos nescitis? Hoc est, in medio vestri est, & non videtur. Si autem ad patrem refertur: quid est, in medio templi tui, nisi quia deus erat in Christo mundum reconcilians sibi? In illo ergo templo suscepimus, inquit, misericordiam tuam: hoc est, verbum quod caro factum est, & habitauit in nobis. Sicut enim redemptio Christus, ita & misericordia. Quæ autem maior misericordia quàm quod pro nostris flagitiis se præbuit immolandum, vt sanguine suo mundum lauaret, cuius peccatum nullo alio modo potuisset aboleri? Etenim si de sanctis viris Apostolus dixit: Templū dei vos estis, & spiritus sanctus habitat in vobis: quanto magis carnē domini Iesu templum dei dixerim, qui semper plenus spiritu sancto legitur, & ipse testificatur, dicēs: Sentio de me virtutem exisse. quæ virtus omnium vulnera acerba sanabat. Potest & illud intelligi quod dixit suscepisse se cum populo dei misericordiam in medio tēpli eius: quoniam ipse ecclesiam suam fundauit, & propagauit in æternum: quoniam ipse vere cum filio suo vnigenito hanc gratiam plebi suæ contulit, quem ædificatorem etiam demōstrauit dicens: Hic ædificabit mihi ciuitatem. quæ diffusa toto orbe terrarum, fecit vt tota terra plena laudis eius esset & nominis. Sicut enim scriptum est, Laudis eius plena est terra: ita scriptum est: Datum est ei nomen super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu curuet, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quòd dominus Iesus in gloria est dei patris. Vnde proprie dixit Propheta: Secundum nomen tuū deus, ita & laus tua in fines terræ. Iustitia plena est dextera tua. Non mirum est si plenus est iustitię dei, qui est dextera dei. Idem autem est virtus dei, & iustitia dei, vt & secundum id quod iustitiæ dei plenus est, eam iustitiæ plenitudinem in eo esse quem pater habet, noueris: & secundum id quod virtus & iustitia dei patris & sapientia legitur, nihil in eo diuinæ maiestatis intelligas esse diuersum, sed omnia accepisse à patre filium, & omnis gloriæ paternæ filium splendorem esse cognoscas, & eius characterem substantiæ, qui ita expressit patrem, vt in eo totus sit pater, sicut in patre totus est filius. Et quia vidit in spiritu Propheta laudes Christi terris in omnibus prædicandas: velut epilogo quodam faciens sui sceptri sermonis excessum, ad lætitiam nos & cultum nominis eius hortatur, dicens: Lætetur mons Siō.) Id est, qui confidunt in domino: sicut ipse postea interpretatus est dicens: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, &c. Ipse dominus Iesus, qui est mons & altitudo ecclesiæ suæ, quæ Christum

ftum fuum toto fpeculatur affectu, lætetur fide eius & deuotione, quæ cõplacuit deo: quoniã repudiata eft infidelis. Poteft igitur & hoc pie intelligi, quoniam etiam fuperior* omnibus ipfe eft mons, in quẽ is afcẽdere iubetur qui fidẽ prædicat, dicente fcriptura: In montem excelfum afcende, qui euangelizas Sion. Exultent, inquit, animæ, confitentes tibi. Ipfę funt filiæ Iudææ illius in qua notus eft deus. Nam ifta Iudæa quę in carne eft vel litera, non agnouit dominũ. Nam fi agnouiffet, etiam recepiffet. Sed non agnouit, quẽ non recepit, & iudicia eius refugit: quibus eos non ex patre Abraham, fed ex diaboli femine manare memorabat: quoniam omne peccatum, femen inimici eft. Confeffionis autem filiæ peccatũ non faciunt, fed obumbrant. Et ideo beati quorum tecta funt peccata. Meritóque exultabunt filię confeffionis propter iudicia domini, cũ cognouerint iudicia eius, & vias ei*, quæ in hoc feculo infcrutabilia & inueftigabilia funt hominib*. Et cum facie ad faciem fpectare cœperint veritatẽ: tunc illa quæ nũc videntur infcrutabilia, comprehẽdent, & eorũ cognitione gaudebunt. Circundate, inquit, Sion, & cõplectimini eã, narrate in turribus eius.) Qui intelligunt Siõ, circundant eam, & complectuntur fuis fenfibus, vt teneant, & non dimittãt eam: ne fibi fpeculatoriæ difciplina virtutis poffit auferri. Ideo illa in Canticis dicit: Tenui eum, & non dimittam eum quæ dei fapientiam requirebat, & complectatur iuftitiam dei brachiis charitatis, & quibufdam fidei & deuotionis lacertis. Ipfe eft enim piæ mẽtis amplexus. Comprehendamus ergo & nos quantum poffumus interna myfteria veritatis, & fcribamus ea atque affigamus ea fenfibus noftris, virtutémque cœleftis oraculi, quam vt affequeretur Moyfes ille peritus in omni fapiẽtia Aegyptiorum, in montem afcendit, atque in nubẽ intrauit, vt operta & occulta cognofceret, adhærẽte fibi focio Iefu: quia nemo fine vero Iefu poteft incerta fapiẽtiæ & occulta comprehẽdere. Et ideo in fpecie Iefu Naue, veri faluatoris fignificabatur affutura* præfentia, per quem fierent omnes docibiles dei, qui legem aperiret, euangelium reuelaret. Ergo qui Sion circundederint prudentia fua, & complexi fuerint intellectu, afcendentes fuper turres eius narrant defuper ei qui non potuerit afcendere in turres eius, quid agendum, vel quid cauendũ fit. Murata eft enim ciuitas dei: ideoq; alibi dicit dominus: Ecce ego Hierufalem pinxi muros tuos. Diftincta eft turrib*, de quibus infidiator poffit, fi appropinquare cœperit, deprehendi. Habet ille exercitus fuos quibus animas dei obfidere cõfueuit, admouere machinas, vt poffit turres expugnare munitas. Sed vos, inquit, prædicate de turribus. Eft enim in turribus Hierufalẽ abundãtia. Prædicate iuftitiã, monete cuftodiã. Sapiẽtia enim in exitu canitur, & in murorum altiffimis prædicatur. Et alibi iterum dicit: In muris tuis conftitui cuftodes, diebus ac noctibus in finem non tacebunt. Narrate ergo fine intermiffiõe, fine fine. Aduerfarius vigilat, circumit, & rabie ferina quærit quos inueniret deuorare. Ideo femper canendus eft dominus, qui dentes leonum conterat, & ora confringat, vt nobis nocere non poffint. Ponite, inquit, corda veftra in virtute eius.) Id eft, vt virtutẽ eius intelligatis: & diftribuite gradus eius, vt enarretis in progenie altera. Quoniam hic eft deus nofter in æternum, & in feculum feculi: ipfe reget nos in fecula.) βάρεις dicit Græcus hodiéque excelfas & turritas domos. Vnde Propheta cum de ciuitate dei & inhabitãtibus eam loqueretur, diftribuite, inquit, gradus eius. hoc eft, mãfiones eius altas atque fublimes in cœleftibus. Quo docet ordinem feruandum effe meritorum. Vnufquifque enim in fuo ordine. Vnde & dominus ire & præparare fe dicit difcipulis manfiones, vt pro fuorũ ratione meritorum digna vnufquifque habitacula confequatur, in quibus requiem illam carpat æternam. Sũt etiam fublimia & alta præcepta, in quibus funt occulta pietatis myfteria, & theoremata fermonum cœleftium. Hæc, inquit, diftribuite, & pro captu vniufcuiufque diuidite, quantum poffit vnufquifque ingenio proprio comprehẽdere. Neque enim omnibus Paulus eadem difputabat. Aliis nihil prædicabat nifi Chriftum Iefum, & hunc crucifixum, non in perfuafione fapientiæ verbi, fed in oftenfione fpiritus atque virtutis. Inter perfectos autem fapientiam loquebatur: quia non capiebat vniuerfus populus percipere fapientiam in myfterio quæ abfcondita eft. Ideo enim eam Chriftus abfcondit, vt eam ftulti non intelligant, prudentes ftudiofius quærãt, & enarrẽt in progenie altera, quæ fpiritus foret virtute perfectior: quoniam generatio fuperior per infirmitatem fidei perfectæ fapientiæ cognofcere facramenta non potuit. Et ideo fignum quærebat, veritatem repudiabat: cum vtique non veritas figni, fed fignum veritatis fit. Vnde refpondit ei dominus: Generatio nequam & adultera fignum quærit: & fignum non dabitur ei nifi Ionæ prophetæ. Ad arguendam itaque perfidiam Iudæorum, Ionę exemplum accerfitur, eo quòd Niniuitæ figno crediderunt, & prædicationem Ionæ qui fuerat in vtero ceti, fequendam putarunt. Iudæi autem nec poft refurrectionem domini Iefu crediderunt, qui de corde terræ poft triduum refurrexit, & viuit ac regnat per omnia fecula. Amen.

Marginalia: *fuperioris illius Siõ ipfe eft mons. — Ion. 8. — Pfalm. 31. — Canti. 3. — Exod. 19. — Pfal. 50. — *afpiratura. — Ioan. 6. — Efai. 62. — Ioan. 14. — 1. Corin. 2. — Matth. 12.

Pfalmi quadragefimi octaui enarratio.

Huius titulus eft, In finẽ filiis Chore pfalmus Dauid.

Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbẽ terrę.) In pricipio ipfo vocem domini falutaris agnofcimus gentes vocãtis ad ecclefiam, vt errori renuncient, veritatem fequantur, & pii cultus munus agnofcãt. Sed quia ferpẽtis venenis infecta erãt corda fucceffiõis humanę, & peccatis obnoxia confcientia dum defperat veniã, fe reuocare non poterat: remedium pollicetur, indulgentiam fpõte pietatis fuæ largitate promittit, vt reus non timeat, bene cõfcius gratuletur, quòd bono domino exhibeat minifteriũ feruitutis, qui nouerit peccata donare, honorare virtutes. Denique eadem ferie vocationis etiam in euãgelio nos dominus adhortatur dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eftis, & ego vos reficiam: Tollite iugum meum fuper vos, & difcite à me quia mitis fum, & humilis corde. Deinde iugum fuum fuaue, & onus leue effe commemorat: quoniam qui defperauerit medicinã, fanus effe non poterit. Et ideo omnibus grata eft manfuetudo, quæ vulnera interiorum curat animorũ. Venturus igitur ad ægrotos, venturus vt medicus, qui grauia vlcera noftra curaret, medicamenta proponit, vt videant homines, & ad remedium falutis fida fedulitate concurrant. Sic illa in euangelio meruit fanitatem, quæ profluuio fanguinis per duodecim annos laborauerat. Audiuit medicum veniffe, feftinauit contingere, dicens: Si tetigero fimbriam eius, falua ero. Intra fe hoc dixit, & Chriftus audiuit. & tetigit fimbriam, & virtus de faluatore proceffit, quæ curauit ægram, firmauit inualidam, profluuium ftatuit, pietatem probauit. Similiter ergo & hic omnes gentes vocat ad fapientiæ fontem atque prudentiæ, redemptionem omnibus pollicetur, vt nemo trepidet, nemo defperet, vbi nullus excipitur, fed omnis anima inuitatur ad gratiam, vt fine precio redimatur à crimine, & fructum vitæ adipifcatur æternæ. Hic fenfus eft pfalmi: quem fuo ordine digeremus, cum explicauerimus fuperiorum vim qualitatémque verborum. Præcipiuntur enim audire gentes, & auribus percipere qui inhabitant orbem terræ. Illum vtique orbẽ terrarum, de quo fupra dixit: Domini eft terra, & plenitudo eius: orbis terrarũ, & qui habitãt in eo. Ipfe fuper maria fundauit eum, & fuper flumina præparauit eum. Quã Græci οἰκουμένην dicũt, eo ꝙ inhabitetur à Chrifto, ficut ipfe dixit: Quoniam inhabitabo in illis. Inhabitat enim, vt impleat quę vacua videbãtur. Quæ eft ergo οἰκουμένη, nifi fancta ecclefia templum dei, & habitaculum Chrifti? Nec incongrue Latini diffono quidem fermone, fed pari fenfu orbem terræ nuncupauerunt, eo quòd vita fanctorum qui inhabitantur ab fpiritu, ficut rota in orbem fine vlla curfus fui offenfione voluatur. In tribulationibus igitur fundatur ecclefia, in tempeftatibus & procellis, in follicitudinibus & mœrore, in rebus aduerfis & in fluminibus præparatur. In quibus fluminibus? Audi dicentem: Eleuauerunt flumina vocem fuam. Audi & in euãgelio: Qui credit in me: ficut dicit fcriptura, Flumina de vẽtre eius fluẽt aquę viuæ. Hoc autem dicebat de fpiritu quem accipiebant credentes in eũ. In his ergo fluminibus præparatur ecclefia, in quib* profluit dei gratia. Hi

Marginalia: Ibidem. 11. — Marc. 5. — Pfalm. 23. — Leuit. 26. & 2. Corint. 6. — Pfalm. 92. — Ioan. 7.

sunt fluuij qui ante percipiunt verbum dei, & loquuntur, vt verbum infundant pectoribus singulorum. Ideoque scriptura discretionem fecit dicēdo: Audite hæc omnes gentes: aurib' percipite omnes qui habitatis orbem terrę.) Possunt omnes audire, non omnes tamen auribus percipere, nisi electi dei. Ideoque saluator dicit: Qui habet aures audiendi, audiat. Illas aures dicit interioris hominis spiritales, cuius & nares legimus, dicente Iob: Spiritus diuinus qui est in naribus meis. Non omnes homines has aures, & has nares habēt. Alia est enim forma corporis, alia gratiæ spiritualis. Qui spiritalis est, audit omnia, diiudicat omnia. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Hic enim terrigena est, ille cœlestis. Ideoque addidit: Quique terrigenæ, & filij hominum: simul in vnū diues & pauper). vt vniuersos vocaret. Quis est terrigena nisi filius hominis? Quis est spiritualis nisi dei filius? Ille ex sanguine concretus & carne*, & viri voluptate generatus: iste ex deo natus. Alius diues in omni verbo & scientia, alius pauper, *gratia tamē diues: quia & pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum. Econtrario est & diues in superbia, & pauper in humilitate. Omnes vocantur ad ecclesiam, vt omnes redimantur à Christo. Qui æger est, medicum inuenit: qui sanus, sapientiam acquirit, captiuus redemptorem, liber remuneratorem. Omnes ædificat scriptura diuina. In ea inuenit vnusquisque quo aut vulnera sua curet, aut merita confirmet. Simul autem in vnum diuitis & pauperis facta vocatio, in quandam humilitatem æqualitatémque nos prouocat, vt neque diues fastidiat inopem, neque diuiti pauper inuideat, sed vtrunque sibi gratia vna connectat quia & dominus pauper factus est, cum diues esset, vt idem & pauperum saluator esset & diuitum. Et subtexuit: Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudētiam.) Merito omnes vocantur, quia omnibus sapientiæ fons abūdat, nec thesauro pecuniario comparatur, quæ preciosior thesauris omnibus declaratur. Ideoque nec diues auertitur, nec pauper excluditur: quia* sapientia non facultates discriminat, sed volūtates. Ille aptior, qui prior* affectu, & proximus disciplina. Quòd si meditatio cordis prudentiam loquitur, quanto magis perfecta doctrina? Deinde admonemur non tumultuariū proferre sermonem, sed exercitio quodā meditationis, & statera mentis internæ examinare dicenda: quia scriptum est alibi: Statera fallax nō bonum. Inclinabo ad parabolam aurem meam: aperiam in psalterio propositionem meam.) Sapiens auditor intēdit, atque inclinat aurem suam vt intelligat parabolarum figuras. Ipsum aurem suam dicit saluator, qui aurem habet audiendi. Aperit etiam dominus clausam propositionem suam, cum aptum organum sibi & vas electionis inueneri: quod psalterium vocat: cuius similis Paulus dulcis gratiæ cantilenā neruis omnibus sibi cōcinentibus resultauit, sancti spiritus plectro interiorē chordā exteriorémq; pulsando, vt & lingua oraret & mēte. Ideoque ait: Orabo spiritu, orabo & mente. Psallam spiritu, psallam & mēte. Huiusmodi ergo virū Christus multo ante promittit, per quem manifestaret absconditą, & inuoluta prophetici obscuritate sermonis aperiret. Bonum psalterium, cum fidei vita cōsentit, & caro animæ, virtuti aspirat voluntas. Hoc est dulce psalterium, vbi canora est disciplina viuēdi, vt impleatur illud quod scriptum est: Clara erit lingua mutorū. Sequit: Vt quid timebo in die mala? Iniquitas calcanei mei circundabit me.) Hoc est, cum os meum loquatur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam, in die iudicij timere quid possum? Nisi forte calcanei mei iniquitas mihi sit abluēda. Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est vulneratus, & obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicemus. Vnde dominus discipulis pedes lauit, vt lauaret venena serpentis: & Petrus reprehenditur quod excusabat ne sibi dominus pedes lauaret. Ideoque dictum est ei: Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem. Quo audito non solum pedes, sed etiam manus obtulit abluēdas. Cui dominus respondit: Qui lotus est, non habet necesse vt iterum lauet, nisi vt pedes lauet: sed est mūdus totus. Ergo Dauid dicit: Iniquitates meæ superposuerunt caput meum. qui se nouerat in iniquitate esse cōceptum, & in delictis à matre generatū. Dominus autem qui sua peccata non habuit, nec cognouit proprias iniquitates, ait: Iniquitas calcanei mei circundabit me. Hoc est, iniquitas Adæ, non mea: sed ea non potest mihi esse terrori. In die enim iudicij nostra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia puniuntur. Vnde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quàm reatum aliquem nostri esse delicti. Meritóque dominus qui pro nobis vniuersa suscepit, Lauemus, inquit, & pedes, vt calcanei lubricum possimus auferre, quo fida statio possit esse virtutū, nec paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito. Nō metuat lubricum hęreditatis, qui cupit vestigiū tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri præuaricatio est Adæ, per quem prolapsus est in contemptum & dissimulationem cœlestium mandatorum. Est etiam iniquitas calcanei, Iudæ hæsitanda proditio. Calcanei ideo, quia scriptum est: Qui mādúcat mecum panem, leuabit super me calcaneum suum. Bene & ibi suum, & hic meū dixit. Suum, quia Christus sine iniquitate: hæc autem solius iniquitas proditoris. Meum autem calcaneum, quasi vltimū sui corporis Iudam Christus appellat, cuius nos sumus corpus & membra. Apostoli præstantiora & actuosa membra sunt Christi, Iudas calcaneum, quasi extrema pars corporis serpenti obnoxia, & patens vulneri. Primum ergo calcaneum Adam, secūdum calcaneum Iudas. Ille lapsus totius hæreditatis, hic soli* proditoris, qui hæreditatem implicare non potuit, quia iam non carnales sumus, sed redemptoris hæreditas, scriptura dicente: Est hæreditas credentibus in domino. Est & illa iniquitas calcanei sui, quæ circundedit Christum. Circundantes, inquit, circundederunt me, & in nomine domini vltus sum in eos. Calcaneum eius synagoga est, decor & gloria vultus eius ecclesia: sicut scriptum est: Dominus regnauit, decorem induit. Illi ergo sunt calcaneū, de quibus dicit: Qui confidunt in virtute sua: quique in abundātia diuitiarum suarum gloriātur. Diuites enim eguerūt, & esurierūt.) Quod de Iudæis dictū est. Sed & omnes qui luxuriose viuunt, & non tenent caput, calcaneum Christi sunt. Sed hæc generalia, quæ late patent. Cæterum specialiter de Iuda locutus est proditore, qui sibi validus & diues apostolatus gloria videbatur. Denique de passione domini sermo contexitur: Frater non redimit, redimet homo: nec dabit deo propiciationem suam, & precium redemptionis animæ suæ.) Hoc est, vt quid timebo in die mala? Quid enim potest mihi nocere, qui non solum non indigeo redemptore, sed ipse omnium sum redemptor? Alios liberos faciam, & pro me ipse trepidabo? Ecce faciam noua omnia, quæ supra ipsum germanitatis affectū sint atq; pietatem. Quem frater eodem matris vtero effusus in lucē redimere non potest, quia parilis naturę infirmitate retinetur: redimet homo: sed ille homo de quo scriptū est: quia mittet illis dominus hominem qui saluabit eos: qui de seipso dixit: Quæritis me occidere, hominem qui veritatē locutus sum vobis. Sed quāuis homo sit, quis cognoscit eum? Quare nemo cognoscit? Quia sicut vnus deus, ita & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Ipse est solus qui redimet hominem, vincens pietate germanos: quia pro alienis sanguinē suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre. Itaque corpori proprio nō pepercit vt nos redimeret à peccato: & dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, sicut verus eius testis asseruit apostolus Paulus, qui ait: Veritatem dico, non mentior. Sed quare solus hic redimet? Quia nemo potest eum æquare pietati, vt pro seruulis suis animā suam ponat: nemo integritate. Omnes enim sub peccato. Omnes Adæ illius subiacent prolapsioni. Solus redemptor eligitur, qui peccato veteri obnoxius esse nō possit. Ergo per hominem dominum Iesum intelligamus, qui suscepit hominis conditionem, vt in carne sua peccatum omnium crucifigeret, & chirographum vniuersorū suo cruore deleret. Sed forte dicas, Quomodo redēpturus frater negatur, cum ipse dixerit: Narrabo nomē tuum fratribus meis? Sed non quasi frater nobis, sed quasi homo Christ' Iesus, in quo deus erat, peccata dimisit. Sic enim scriptum est: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. In illo Christo Iesu de quo solo dictum est quia verbū caro factū est, & habitauit in nobis.

Non

Marginalia: Lucæ 8. — Iob. 27. — 1. Cor. 2. — *carnis. — *aliās, alius paup. gratia. Tame quia & paup. &c. — *æqua. — *propior, & al. proptior. — Prouer. 20. — 1. Cor. 14. — Esaie. 35. — Ioan. 13. — Psalm. 37. — Ioan. 13. — Psalm. 117. — Psalm. 92. — Ioan. 8. — 1. Timo. 2. — Roman. 9. — Psalm. 21. — 2. Cor. 5. — Ioan. 1.

Nō ergo quasi frater, sed quasi dominus habitauit in nobis, cum habitaret in carne. Cum igitur recōciliauerit deo mundum, vtique ipse reconciliatione non eguit. Pro quo enim peccato suo propitiaret deum, qui nulla peccata cognouit? Denique didrachma poscētibus Iudæis, quod pro peccato dabatur ex lege, dixit ad Petrū: Simon, reges terrę à quibus accipiunt tributū vel censum? à filiis suis, an ab alienis? Respondit Petrus: Ab alienis. Cui dixit dominus: Ergo liberi sunt filij. Vt autem non faciamus illis offendiculū, mitte hamum, & eum piscē qui primus ascēderit tolle, & aperto ore eius, inuenies staterem. Illum tollēs dabis pro me & pro te. Ostendit ergo quòd nō pro se propitiationē debeat peccatorum, quia seruus peccati nō erat, sed ab omni erat liber errore. Filius enim liber, seruus est in reatu. Ergo liber iste ab omnibus nec precium redēptionis animæ suæ dat, cuius sanguinis precium poterat abundare ad vniuersa mundi totius redimēda peccata. Rectè ergo alios liberat, qui pro se nihil debeat. Plus adiicio: Non solum pro se Christus preciū non debet suæ redemptionis, aut propiciationē pro peccato, sed etiā si de fideli quocunque homine accipias, possit intelligi: quia nō debeant singuli propitiationē suā, quia propiciatio omnium Christus est, & ipse est vniuersorum redēptio. Cuius enim hominis sanguis iam idoneus est ad redēptionem sui, cum pro redēptione omnium suum sanguinem Christus effuderit? Est ergo cuiusquam sanguis qui Christi possit sanguini cōparari? Aut quis tam potens homo qui pro se propitiationem suam dare possit supra eam propitiationem quam in se obtulit Christus, qui solus deo mundū recōciliauit per suum sanguinē? Quæ maior hostia? Quod prestātius sacrificium? Qui melior aduocatus q̃ qui pro peccatis omniū fact' est deprecatio, & animā suā dedit pro nobis redēptionem? Nō quæritur ergo propitiatio aut redēptio singulorū, quia omnium preciū sanguis est Christi, quo nos redemit dominus Iesus, qui solus patrē recōciliauit, & laborauit vsque in finem, quia nostrum laborē ipse suscepit, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiā vos. Vide laborantē: Laboraui clamās: raucæ factæ sunt fauces meæ. Et alibi: Isachar quod bonum est cōcupiuit, requiescēs inter sortes. Et infra: Supposuit humerū suū ad laborādum: & factus est vir agricola. Ergo homo nō dabit iam propitiationē suam nec redemptionē, quia semel ablutus est à peccato per sanguinē Christi. Laborabit tamē vt seruet pręcepta viuēdi, & à mandatis cœlestibus nō recedat. Dum viuit, in labore sit, & perseueret in eo, vt viuat in finē, ne & ipse morte moriatur, cum sit iam redemptus à morte. Qui autem seruauerit mandata vitæ, nō videbit interitum, cum viderit mori eos qui sibi sapientissimi & prudētissimi in hoc seculo videbantur. Quod specialiter ad scribas & pharisęos spectat, qui sibi cathedras in synagogis vindicāt, quasi sapiētiæ principatum. Hi vere frustra laborant, cum putāt quia per didrachmum liberentur, cum spiritale precium animæ suæ, atque illud singulare dominici corporis sacrificium, inani quadā legis interpretatione cōtempserint, refugientes baptismatis sacramentum. Neminē enim sanguis redimit hircorū atque taurorum, sed omnes vn' sanguis liberat Christi, cuius in Leuitico figura non veritas est. Nō enim didrachmo, sed illius solius sanguinis precio liberamur. Sim' ergo docibiles dei, vt nemo nostrū videat interitū in illo die quādo dānabūtur morte perpetua sapientes istius mundi, vel principes Iudæorū, quando simul insipiens & stultus peribunt. Nō idem est vtrunq;. Stultus est qui nihil sapit, & stulta intelligit. Insipiēs qui mala sapit. Dixit insipiēs: quia nō est de'. Quomodo iniquus, non qui æquitatē nesciat, sed qui improbitate cordis sui iniqua cōmittat, improbus quoq; dicitur, eo quòd probitatem malitia sua destruere velit, nō quia probitatem ignoret. Ipsi ergo insipiens & stultus quādo pereūt, alienis relinquunt diuitias suas. Suū enim & legitimum stultitiæ & improbitatis hæredem reperire non possunt. Legitimi enim dicūt, Quia filij dei sumus. Si autē filij, & hæredes: hæredes quidem dei: cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt & simul glorificemur. Insipiētes ergo diuitias non habent, quia nec hæreditatem habent. Non habent diuitias infidi, non possessionem. Fideli enim totus mundus possessio est. Non habēt

Matt.17. — 2. Corint.5 — 1.Tim.2. — Matth.11. — Psal.68. — Gene.49. — Psal.13. — Rom.8.

A hæreditatem, quia sola est hæreditas credentibus in domino. Suas autem diuitias habent. Ideoq; auarus dicit: Non habeo quo cōgregem fructus meos. Non enim verus fructus, sed auari fructus pecunia est. Et dominus auaro dicit: Vade vende bona tua, & veni sequere me. Nō enim perfectum bonum est patrimoniū, sed hæc sunt auari bona, quæ in emolumēto aliquo cōstituta sunt. Vēde, inquit, quę putas tua esse, cum tua non sint: quia ad alios fluminis modo transeunt, & sequere me, vt bonum immortale cognoscas. Sapientes ergo in interitum deducuntur, quibus deus abscondit quæ paruulis reuelauit. Peribunt simul, & in vno eodēmque loco erunt insipiens & stultus, & alienis relinquēt diuitias suas: quia non inuenit nequitia legitimum successorem. Et sepulchra eorum domus eorum in seculum, tabernacula eorum in progenie & generatione. inuocauerunt nomina eorum in terris ipsorum.) Vbique scriptura sepulchra pro vilibus ducit: quibus degeneres & vitæ huius cupidi comparantur. Sepulchrum patens est guttur eorum. His ergo qui ad diem & de die viuunt, sepulchra pro domibus sunt. Domus enim iustorum non in terra est, sed in cœlo: sicut Apostolus docuit, dicens: Nostra autem cōuersatio in cœlis est. Ipsa est domus nostra, quæ domus est Christi. Vnde ait scriptura: Et Moyses quidē fidelis in tota domo eius, tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicēda essent: Christus vero tanquam filius in domo sua. Piis ergo domus est ecclesia, piis patria cœlum est. Ideoq; iustus ait: Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Luxuriosis domus sepulchrum est. Denique tanquam in sepulchro viuunt, qui possunt dicere: Manducemus & bibamus: cras enim moriemur. resurrectionem ante oculos non habentes, ideoque tumulis suis affixi atque attumulati adhærent, quia resuscitari se posse non crediderūt. Habitaculum ergo illis in suo busto est, & tabernaculum eorum in progenie & generatione terrena est, qui vermes sui corporis hæredes relinquunt: vt hic tantum sit memoria eorum, & in æternum transire non possit. Denique nomina eorum in terris ipsorum: quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi scribuntur eorū nomina, vbi viuere maluerunt. Qui autem eleuauerunt opera sua, iis dicitur: Nolite gaudere quia dęmonia vobis subiecta sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Hinc ergo intelligimus quia non ociose dominus eos arguit qui ædificabant sibi sepulchra vel tumulos prophetarum, & exornabant ea. Condemnantur enim Iudæi qui prophetis quos occiderant, terrena solatia, non æterna præmia deferebāt. Ideoque prohibet vt discipulus suus sepeliat patrem, quia ęterno patri sine cessatione esse debet intentus. Et in Esaiæ libro scriptum est: Quid, inquit, quia ædificasti & excidisti tibi sepulchrum? Et reprehenditur Maria quæ Christum in tumulo requirebat. Relinque sepulchra, quæ reliquerunt qui audita voce domini in ipsius passione surrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui viuis. Audi vocem resuscitantis Iesu: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, vt lumen tibi Christi infundatur æternū. Lumen eius spiritus sanctus est, qui apostolis sanctis in dispersione linguarum tāquam ignis illuxit. Sequitur: Homo cum in honore esset, nō intellexit: cōparatus est iumentis quæ sine sensu sunt, & similis factus est illis. Hæc via eorū in offendiculum ipsis, & postea in ore suo complacebūt.) Quia non intellexit homo cum in honore esset. Est autem honor quia ad imaginem dei factus est, factus est rationis capax. Comparatus est iumentis quæ sensum non habent. Qui autem intellexit, angelis comparatur. Et ideo hic bonorum operum claritate magnificatus est, ille sicut equus adhinniens æstimatur colluuione viuēdi, quæ viæ offendiculum affert in turpitudine & obscœnitate viuentibus. Insipientia enim viri contaminat vias eius. Huiusmodi autem viri viuunt secundum appetentiam suam, quæ offendiculum creat: & post offendiculum complacebunt in ore suo, sed non in corde. Non enim boni de quibus dicitur: Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Quo responsum est etiam iis qui habent in codicibus suis ita scriptum, Et postea in ore suo benedicent. Verbum enim tuum prope, & in ore tuo sit, & in corde. Sicut oues

Matth.19. — Lucæ.18. — Matth.11. — Psalm.5. — Philip.3. — Hebr.3. — Psalm.38. — Esaiæ.22. — Lucæ.9. — Matth.8. — Esaiæ.22. — Lucæ.24. — Ephes.5. — Acto.2. — Psalm.61. — Roma.10.

in infernum deducentur, mors depaſcet eos: & dominabuntur eorum iuſti in matutinũ, & auxilium eorum veteraſcet in inferno à gloria eorum.) Qui noluerunt vt paſceret eos Chriſtus, depaſcet eos mors. Quis ergo dimittat bonum paſtorem, qui pro ouibus ſuis animam ſuam ponit, quia pertinet ad eum gregis ſui cura? Aut quis eligat mercenariã mortem, quæ operum peſſimorum digna mercede referatur? Simul cognoſce ô homo quia Chriſtus verus eſt paſtor, qui ſuos paſcit ad vitam. Mors ſubintrauit, quæ ad interitũ adducit alienos, & deuorat eos quibus poteſt propter eorũ flagitia præualere. Quib' licet in hac vita ſtudium potẽtiæ fuerit & diuitiarum, vt aliis dominarentur: ſed in reſurrectione erit ſeruitus, cũ iuſtis matutinus ſplendor illuxerit: quorum figura eſt quòd Iacob dominus præponitur fratri. [Geneſ. 24.] Miſerabilis itaque ſeruitus, vt eo tẽpore quo alij vocãtur in gloriam ſplendoris & luminis, horum gloria veteraſcat, & cõſumatur in tenebris inferorum. Meritóque de his dicitur: De honore ſuo & gloria ſua expulſi ſunt: quia temporalis hęc gloria. Verũtamen deus liberabit, inquit, animam meam de manu inferni, cũ acceperit eam.) Bene hoc dicit, qui ſciebat animã ſuam in inferno nõ derelinquendã. Deſcẽdit enim vt captiuos abſolueret de faucibus inferorum, nõ vt in his captiua remaneret. Ergo quoniã hæc quæ in iſto ſeculo ſunt, nobiſcum tranſire non poſſunt, ideo tibi dicitur: Ne timueris cũ diues factus fuerit homo, & cũ multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam non cũ morietur accipiet omnia, neq; ſimul deſcendet cũ eo gloria domus eius.) Noli, inquit, expaueſcere diuitias & potentiam diuitis, & gloriam ſecularẽ, quoniam caduca illa ſunt, & citius abeunt quàm venerunt. Somnium eſt iſte theſaur': euigilas, & receſſit: quoniam qui potuerit crapulam mundi iſtius edormire, & ſobrietatẽ virtutis aſſumere, iſta cõtemnit: & pro nihilo pecuniam ducit. Neque timueris cum multiplicatã gloriam domus alicuius potentis audieris. Inſpice diligenter, & vacua eſt, quæ nihil habet in ſe de fidei plenitudine. Et quid de domo dicã? Vacuus erat totus hic mundus antequã numero credentiũ eum Chriſtus impleret. Ideoque ſcriptũ eſt: Iudicabit inter gentes, replebit ruinas. Quid enim aliud erat ante in hoc mũdo, niſi ruina perfidiæ? Quid eſt ruina? Audi dicentem: [Matth. 24.] Vbi ruina, ibi & aquilę. Id eſt, vbi ruina, ibi & reſurrectio. Ruina vacua firmitatis eſt, reſurrectio plenitudo viuẽdi eſt. Ideoque nos Adæ illius ruina vacuauit: ſed Chriſti repleuit gratia. Ideo ſe ille exinaniuit, vt nos repleret, atq; in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Quid ſit ruina, cognoſce. Dum viuit homo, infuſus eſt ſpiritu. Vbi mortuus fuerit, vacuus vtique huius vitalis eſt ſpiritus. Multo magis vacuum facit amiſſio gratiæ ſpiritualis, quem gratia replere conſueuit: vt poſſimus dicere: [Ioan. 1.] Quoniam nos omnes de plenitudine eius accepimus, & gratiam pro gratia. De alio dicitur: In vacuum laborauit. iuſtus autẽ ſicut odor agri pleni. Quid autem non vacuum quod ſeculare atque mundanum: cum recte dixerit qui mũdum iſtum ſobria virtute contempſit, Nudus ſum natus, nudus & moriar? Nunquid ſecum quis poteſt auferre quę poſſidet? Hic omnia derelinquit, ſolus intrat in tumulũ, & vacuum illius diuitis eſt ſepulchrum, quem nec ipſa terra capiebat. Vnde dictum eſt: [Eſaiæ 5.] Nunquid ſoli habitabitis ſuper terram? Nunquid deſcendit in illud ſepulchrum gloria domus eius, aut copiæ? Vide vim ſcripturæ. Gloria ſeculi non deſcendit cum peccatore, ſed gloria virtutis aſcendit cum innocente. Et vt cõpendioſius dicamus, gloria hominis cum aſcendente aſcendet, cum deſcẽdente non deſcendet. Quod gratiæ eſt ac virtutis, aſcendet. In paradiſum aſcenditur, in infernum deſcenditur. [Pſalm. 54.] Deſcendant, inquit in infernum viuentes. [Lucæ 16.] Ideoque Lazarus pauper per angelos in Abrahæ ſinum eſt eleuatus. Diues luxurioſus eleuans in inferno oculos ſuos rogat Abraham vt mittat pauperem: & digito ſuo contingat linguam eius, quo requiem aliquam in ardore maximo conſtitutus poſſet adipiſci. Vide illum pauperem bonis omnibus abundantem, quem ſancti patriarchæ requies beata circundabat. Vide hunc vacuum, qui ſibi in hoc ſeculo abundare omnibus videbatur: cuius anima in vita ipſius benedicebatur: ſed nunc iners morte cruciatur. Vnde pulchre ſequitur: Quoniam anima eius in vita ipſius benedicetur: confitebitur tibi cum beneſeceris ipſi.) Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui pręſentia, non futura conſiderant. Benedicent eum aſſeclæ eius atque paraſiti. Ipſe quoque beatum ſe putat, ſi agrum aliquem quem deſiderabat inuaſerit. Confitetur tunc deo, cum ei in hoc ſeculo ſecunda ſuccedunt: quando autem aduerſa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia ſecularis non agit gratias in paupertate poſitus & aduerſis. Iuſtus autem in anguſtiis magis dominũ grato benedicit affectu. Denique diabolus ad deum dicit: [Iob 1.] Quid mirum ſi te benedicit Iob? Abundant ei omnia. Sed mitte, inquit, manum tuam, & tãge ea quæ poſſidet: videamus ſi in faciem te benedicet. Et dedit ipſi dominus poteſtatem vt quę ſeculi eſſent huius, auferret: carnem ipſius vlceris atrocitate perfunderet. Iob tamen benedicebat dicens: [Ibidem.] Dominus dedit, dominus abſtulit: ſit nomen domini benedictum. Introibit vſq; in progeniem patrum eius, vſque in ſeculum non videbit lumen. Homo cum in honore eſſet, non intellexit: cõparatus eſt iumentis quę ſenſum nõ habẽt, & ſimilis factus eſt illis.) Ideo, inquit, iſte in progeniem patrum ſuorũ introibit. Qui eſt pater impiorum, dominus declarauit dicẽs: [Ioan. 8.] Vos ex patre diabolo eſtis. Sunt & illi patres de quibus dicitur: [Matth. 8.] Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos. Ideo & Moabitæ vſque in tertiam & quartam generationem prohibiti ſunt introire in eccleſiam domini, [Deute. 23.] vt filij eorum propter peccata patrum ſuorũ introirent in eorum generationem quorum facta imitabantur & mores. Vnde & ſcriptum eſt: [Sapien. 3.] Filij adulterorum in conſummatione erunt. Ergo qui non illum patrẽ qui in cœlo eſt ſequitur, ſed illum terrena colluuione viuẽtem, in progeniem terreni patris intrat. Qualis enim terren', tales & terreni: [1. Corin. 15.] vt ſit eius vita terrena, requies nulla poſt mortem. In æternum non videbit lumen: quoniam tẽporale quæſiuit. Ille autem qui Chriſti ſecutus eſt gloriam, qui deſiderauit illud lumen quod illuminat omnem hominẽ veniẽtem in hunc mundũ: [Ioan. 1.] inueniet & videbit lumen æternũ: quia eum Chriſtus redemit à morte. Tunc ergo cogitabit ſecum, quia cum in honore eſſet, non intellexit: & ideo erit ſimilis iumentorum, qui ſimilis debuit eſſe angelorum, per domini noſtri Ieſu Chriſti gratiã: cui eſt honor, gloria, perpetuitas à ſeculis, & nunc, & ſemper, & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

In huius pſalmi tractatu beatus Ambroſius infidelitatem & impietatem Maximi tyranni grauiter redarguit, qui auſus eſt dominum ſuum Gratianum imperatorem fraude & dolo perimere: quem imperatorem in domini tabernaculo habitare, & in monte eius requieſcere dicit.

In enarrationem pſalmi ſexageſimiprimi præfatio.

Titulus. In finem pro Idithum pſalmus Dauid.

OMnium noſtrum indubia cõſuetudo eſt, vt feſtinemus ad finem, & eorum quæ legimus vel vidimus & audiuimus, velimus ſummam cognoſcere. Vnde titulus ipſe ocioſos nos eſſe nõ patitur, nec feriatis præterire aurib' deſiderij communis indicium. Præ cæteris enim, licet etiam in cæteris clareat, diuinum tamẽ in huiuſmodi pſalmo refulget oraculũ. Vnde diligentius quid ſit finis conſideremus. Finis enim dicitur τέλος, & ſumma rei eius quã volumus explicare. Finis dicitur Chriſt': quia ipſe eſt finis legis, ſicut ſcriptum eſt: [Roma. 10.] Finis enim legis Chriſt' ad iuſtitiam omni credenti. Finis etiã dicitur, quia ipſe eſt principium & finis. Ergo iſti pſalmi qui titulantur in finem, aut de Chriſto ſunt, aut ipſius Chriſti. De Chriſto, cum ipſe annunciatur. Ipſius Chriſti, cum ipſe ſe nunciat, venturúmque promittit in terras, & futuram nobis reuelare dignatur proprij corporis paſſionem. Ideoque ipſi Dauid inſcribuntur in titulo: quaſi vero Dauid ipſi domino prophetici oris miniſterio deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cœleſtis increpuit, & diuina ſentẽtia reſultauit. Meritóque pro Idithum, qui fuit propheta, & pſalmos cum ſex filiis canebat ſuis, velut quædam pręfatio eſt, eò quòd eſſet his venia prophetãda, qui in pſallendi miniſterio cõſtituti, diuina oracula humana voce loquerẽtur. Et quia pro totius mundi abolendo errore ſuſcipienda dominici corporis paſſio foret,

ret, huius licet nomine cuius ſedulitas probaretur, commendatiorem eruditionem plebis expreſſit. Itaque ipſum audiamus loquentem:

NOnne deo ſubdita erit anima mea?) Suſceptus carnem hominis dominus noſter Ieſus, vt in ſe eam ipſe mundaret, quid prius quàm peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepſerat, dum mandata diuina temerantur: obedientiã vtique prę cęteris debuit reformare, vt ſeminarium erroris excluderet. Fibra enim inde manauerat: & ideo ſicut bonus medicus radices prius vlceris debuit amputare: vt medicamentorũ ſalubre remedium vulneris ora ſentirent. Fruſtra enim cicatricem curaueris, ſi ſerpant interiora contagia: imo acerbatur vulnus ſi foris clauditur cum interius virus exæſtuat. Nam quid proderat donaſſe peccatum, ſi peccandi maneret affectus? Hoc erat nõ ſanare cicatricem, ſed claudere. Voluit itaque mundare vulnus, vt affectum ſanaret, ne inobedientiæ ſordes vlla remaneret. Suſcepit ipſe obedientiã, vt nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat, vt quoniam per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti erant plurimi, per vnius rurſus obedientiam iuſti conſtituerẽtur multi. Vnde valde errare eos res indicat, qui carnem hominis à Chriſto aiunt eſſe ſuſceptam, affectum negant: & contra ipſius domini Ieſu venire conſilium, qui hominem ex homine tollunt: cum homo ſine affectu hominis eſſe non poſſit. Nam caro ſine affectu, & præmij immunis & culpa eſt. Illud ergo ſuſcipere debuit & ſanare, vnde culpa manauerat, vt originem erroris & quaſdam prorũpentis delicti fores clauderet. Vnde ego hodie hominem agnoſcerem dominum Ieſum, cuius carnem non video, affectum lego? Vnde inquam hominem eum agnoſcerem, niſi eſuriſſet, niſi ſitiſſet, niſi fleuiſſet, niſi dixiſſet, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem? Denique ſcriptũ eſt, Et homo eſt, & quis cognoſcit eum? Sed homo per iſta cognoſcitur, qui per opera diuina ſupra homines æſtimatur. Itaque ipſe euſque ſe hominem credi volebat, cum deus eſſet, vt ſe appellaret hominem, dicens: Quid me quæritis occidere, hominẽ, qui veritatem locutus ſum vobis? Nec ſolum hominem, ſed etiam filium hominis diceret, ſicut ait: Quid me dicunt eſſe homines filium hominis? Vnde ille ſummam tenere fidei pronunciatus eſt, qui & dei filium cognouit, & hominẽ nõ negauit. Ipſe igitur vtrũque vnus, inſeparabilis numero, & agnoſcendus operis diſtinctione, non varietate perſonæ. Non enim alter ex patre, & alter ex Maria: ſed qui erat ex patre, carnẽ ſumpſit ex virgine. Affectũ aſſumpſit ex matre, vt infirmitates noſtras ipſe ſuſciperet. Vnde ait Propheta: Et pro nobis dolet. Quomodo dolebat meo dolore, ſi meum non gerebat affectum? Homo, inquit in plaga, & ſciens ferre infirmitatem. Itaque quaſi homo infirmatus eſt, quaſi homo doluit, & nos quaſi hominem æſtimauimus eum eſſe in doloribus: ſed quaſi victor infirmitatũ, non infirmitatibus victus, pro nobis non pro ſe dolebat, & infirmatus eſt non propter ſua, ſed propter noſtra peccata, vt nos ſuo liuore ſanaret. Quid vtique eſt homo in plaga, & ſciẽs ferre infirmitatem, niſi quia plagæ habebat compaſſionem? Aut quomodo ſciebat ferre infirmitatem, ſi ſenſum infirmitatis excluſerat? Quod enim portamus, hoc pro onere ſuſtinemus. Suſcepit ergo peccata noſtra, vt portaret: ſuſcepit etiam vt purgaret. Denique ſcriptum eſt, Et peccata eorum ipſe purgauit. Ideo ipſe hæreditate poſſidebit multos, & fortiũ partietur ſpolia. Ibi enim maior triumphus, vbi mens interna mundatur. Quod portat igitur, ad remiſſionem pertinet: quod purgat, ad correctionem. Suſcepit itaque cõpaſſionem noſtram: ſuſcepit & ſubiectionẽ. Quod enim ſubiecit ſibi omnia: ſuum eſt: quod ſubiectus eſt, noſtrum eſt. Ideoque ait: Nõne deo ſubdita erit anima mea? Anima, inquit, ſubdita nõ diuinitas. Anima ſubiecta, non dei virtus. Virtus enim dei non poteſtati ſubdita eſt, ſed vnitati, & conſortio eius vtitur poteſtatis. Illa ſubiecta eſt, quæ humanæ cõditionis fragilitate plerunque mutatur, non quæ mutari non poteſt. Anima carni compatitur, & animæ caro, quæ ſibi quodã cõtubernio copulantur. illa ſubiicitur, quæ triſtis eſt, quia ſcriptum eſt: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Illa ſubiicitur, quæ ſuſcepta, non ex deo patre nata: quanquã ipſa ſubiectio nõ in ſpecie quidem infirmitatis ſit, ſed in operatione virtutis, diſpenſationis magis temporariæ arbitra, quàm perpetuo ſeruitio mancipata. Vnde & ait: Nõnne deo ſubdita erit anima mea? Cur dixit erit, ſi ſempiterna ſubiectio eſt? Sed quia filius dei qui loquebatur, æternus eſt; animã autem ſuſcepit ex tempore: ideo futuram ſubiectionem animæ ſuę dicit. Per ipſam ergo obedientia, per ipſam humilitas: quæ tamen non ad infirmitatem potentiæ ſuſcepta ſunt, ſed ad magiſterium diſciplinæ. Ipſe enim dominus Ieſus cum eſſet in dei forma, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominum factus, in ſpecie inuentus vt homo: humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem: ſicut Apoſtolus dicit, non iugem & perpetuam, ſed temporalem ſubiectionem cupiens declarare: qualis ſit ſuſcepta cum carne, & depoſita cum ipſius corporis ſeruitute. Sic etiam ad Hebræos ſcriptum eſt. Nam cum propoſuiſſet exemplum dicẽs: Tu es ſacerdos in æternum, ſecũdum ordinem Melchiſedech: ſubiecit idem Paulus: Qui in diebus carnis preces & ſupplicationes adhibuit ei qui poſſet liberare eum de morte cũ magna voce & lachrymis: & exauditus ab illo metu, quanquam eſſet filius, didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam: & conſummatus obtemperantibus ſibi cauſa factus eſt ſalutis æternæ: vocatus à deo ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech. Nõnne igitur euidenter clamauit Apoſtolus dicẽs obedientiam illam & humilitatem non diuinitatis fuiſſe, ſed carnis? Quod enim diſcitur, temporale eſt. Quaſi homo ergo ex his quæ paſſus eſt didicit obedientiam, vt cõſummaretur in carne, & per obediẽtiæ transfuſam in nos ſucceſſionem cauſa fieret nobis ſalutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hęreditatẽ primus ille Adam cauſa factus eſt mortis. Subiectio ergo magiſterium virtutis humanæ, nõ diuinæ imminutio poteſtatis eſt. Nam ſi illum minorem filium & inæqualem patri dicũt, quia erat ſubditus patri deo: nunquid & matre ideo minor, quia erat ſubditus matri? Lectum eſt enim de Ioſeph & Maria: Et erat ſubditus illis. Sed pietas omnibus nobis non diſpendio, ſed incremento eſt, per quam omnibus nobis dominus Ieſus fidem infundit & gratiã, vt nos ſpiritu fideli ſubditos patri faciat deo: & ideo nouo & profundo conſilio Apoſtolus ait quòd ipſe patri erit ſubiectus in nobis, cum fuerit in omnibus plenitudo fidei, & quædam deuotionis vnitas. Nunc enim quandiu ſententiis diſcrepamus, quodammodo regnum Chriſti minoramus: quia nondum ei ſubiecta ſunt omnia, cuius regnum vnitas eſt. Cum autem ſubiecta illi fuerint omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit illi qui ſibi ſubiecit omnia: vt ſit deus omnia in omnibus ſicut ſcriptum eſt: Nunc enim poteſtate ſupra omnes eſt: ſed opus eſt vt ſit in omnibus voluntate. Volet autem cum omnia in nobis cognouerit ſui plena, & vacua delictorũ. Nondũ igitur ſubiectus eſt patri, quia nondũ omnia & in omnibus Chriſtus. Cũ autẽ fuerit omnia & in omnibus Chriſtus, erit omnia & in omnibus deus. Vnde colligitur vnũ eſſe regnũ patris & filij & etiã ſpiritus ſancti: quia qui filiũ receperit, recipit & patrẽ, recipit & ſpiritũ ſanctum: quia vna poteſtas, vna gratia, vna operatio trinitatis eſt. Meritóq; addidit dominus: Ab ipſo enim ſalutare meum.) quaſi diceret: Nolite turbari quia dixi animam meam fore deo ſubditam. Anima erit ſubdita, quæ veſtri eſt portio: ſalutare autem meum ab ipſo. Hoc eſt, quia à patre & in patre ſemper ſum. A patre enim veni in hunc mũdum: etſi videtis hominẽ, dei filium credite. Cum venerit autẽ paracletus quẽ ego mittam vobis à patre meo, ſpiritus veritatis, qui à patre meo procedit: ille teſtimoniũ perhibebit de me. Et filius à patre procedit, & ſpiritus ab ipſo procedit. De vnitate ergo diuinitatis ambiguum nihil. Ideoque concupiuit Dauid hoc ſalutare dei nobis dari: quia ipſe eſt vita æterna, ſi & patrem verum deum cognoſcamus, & filium, quem pro noſtra certum eſt ſalute veniſſe. Sed non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Aſſertionem ſuæ diuinitatis ſequeſtrat, & diſpenſationis humanæ repræſentat officium. Ideoque adiunxit ſtatim: Etenim ipſe eſt deus meus, adiutor meus, defenſor meus: non mouebor amplius.) Hæc vtiq; quaſi homo loquitur,

Margin notes: Roma.5. Math.26. Ioan.8. Marc.8. Eſaie.53. Ibidem. Math.26. Philip.2. Hebr.5. Lucæ.2. 1.Corin.15. Ioan.15. Philip.2.

quitur, quia in deo spem nostram debemus reponere, ne facile labamur: quamquam in eo quod locutus est, Non mouebor amplius: ostendat habere se diuinæ insignia potestatis. Habes enim alibi dicentem: [Hebr. 12.] Adhuc ego semel terrã mouebo. Mouit diluuio, quando præter arcam Noe caro omnis interiit. Mouit cum Sodoma & Gomorra sacra igne cõsumptæ sunt. Hæc supernæ indignationis indicia sunt. Sed quia elegit genus hominũ domin⁹ magis seruare quàm perdere, non mouebitur amplius ad indignationem, qui venit ad misericordiam, venit vt redimeret nos suo sanguine, non vt nostrũ effunderet. Venit vt se offerret pro nobis, & quasi bonus negociator mercem suam proprij corporis passione seruaret. Et cum hoc diceret, leuauit oculos suos, & vidit hinc persecutores, inde nequitias spirituales in vnum conuenire, & ait: Quousque irruitis in hominem interficientes vniuersos?) Hoc est: Quid delere genus festinatis humanum? Nescitis me pro omnium redemptione venisse? Obtuli me pro cunctis, vt omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine: aut si de vno accipimus, de ipso dictum intelligimus. Irruitis, sed in hominem, quia supra deum irruere non potestis: sicut habes alibi: [Matth. 26.] Quid me quæritis occidere hominem? Neque enim diuinitas morti poterat esse subiecta, sed humana susceptio. Si ergo in me irruitis, & me vultis tenere: quid eos qui mecum sunt, vultis occidere? Satis est vobis habere quem quæritis. Non quæro consortem passionis, qui ad salutem omnium adiutore non egeo. Non requiro legatum, nuncium non præmitto: sed ipse me nuncius obtuli non quærentibus: me tradidi non comprehendentibus, vt liberarem eos qui mortis laqueis fuerãt comprehensi. Irruitis igitur tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ, ignari quia veni non vt inclinarem parietem, & maceriam impellerem, sed vt soluerem. Veni enim pax, vt faciam vtraque vnum, [Ephes. 2.] medium parietem maceriæ soluẽs, qui carnem & animam diuidebat, vt vnum sentire non possent: & ideo caro animæ repugnabat, & subdita imperio eius esse non poterat, quia obiecti parietis obstaculo gubernaculis eius parere non poterat. Lex igitur carnis legi mentis aduersabatur. Hunc parietem veterum inimicitiarum velut murum sustulit dominus Iesus, & peruios fecit esse conuentus mentis & carnis, vt in vnum coeuntes, id quod erat vtrique salutare sequerentur. Paries ergo quædam eminentia delictorum est. Vnde ad pontificem Iudæorum dicit Paulus: [Acto. 23.] Percutere te incipiet deus, paries dealbate. Paries enim luto cæmentisq; construitur. Hinc ædificabant Aegyptij ciuitates, quando Iudæi lateres facere cogebantur. In Aegypto lutum cõficiebatur, & populus dei peccatum illic operabatur. Ideo gemebat: ideo exauditus & liberatus est à peccato. Ideo lex data, promissa gratia, vt lex peccatum ex parte resecaret, gratia omne donaret. Et cum hęc nobis conferret, hæc pro nobis subiret, nos precium eius repellebamus. Vnde ait: Veruntamen precium meum cogitauerũt repellere.) quãdo precium referẽte Iuda proditore, Iudæi in loculum mittere noluerunt, dicentes: [Matth. 27.] Non licet nobis mittere in loculum: quia precium sanguinis est. Damnatur hic iudicio suo proditor, qui refudit precium quod accepit, infirmus ad sacri muneris testimoniũ, sed validus sceleris sui testis. Vnusquisque enim grauior accusator est sui, & inexcusabilem in se fert ipse sentẽtiam. Principes synagogæ suo condemnant se iudicio. Profitentur enim precium esse sanguinis quod dederunt, dum arguunt refundentem. Nam si recipiendum non fuit, nec soluendum fuit. Atque vtinã aut non dedissent, aut quia dederant, nec recepissent. Repudiarunt enim quod in loculum mittere noluerunt, & emerunt inde agrum in sepulturam peregrinorum. Merito ergo gentiles quib⁹ agri eius qui morte emptus est Christi, sepultura profecit, [Ephes. 2.] iam non sunt aduenæ atque peregrini, sed ciues sanctorum facti sunt, & domestici dei: quia consepeliuntur dei filio. Iudæi autem qui passionis eius precium repudiarunt, peregrinantur à Christo. Tolerabilior illis vel in hoc proditor, quod confitetur errorem: illi autem crimen suum excusando acerbant. Verecundior est enim confessio post delictum. Impudenter igitur refellebant cõmune sacrilegium confitentem, dicentes, Quid ad nos? Tu videris: [Matth. 27.] Quid enim dicebat proditor nisi hoc, Peccaui quòd tradiderim sanguinem iustum? Quod erat crimen tradẽtis, quomodo suscipientis non poterat esse peccatum, cum scelus sceleri sit adiunctum: vt quem scelerate emerunt, sceleratius trucidarẽt? Cucurri, inquit, in siti.) Verum est quidẽ quòd dominus noster Iesus sitiuit. Beata domini sitis: quia sitiuit pro nobis, & maxime in passione. Denique dixit: Sitio. [Ioan. 19.] Tũc itaque sitiebat, quando de latere suo restinctura sitim omnium viuæ aquæ fluenta fundebat. Deniq; scriptũ est: [Ibidem 7.] Flumina de ventre ei⁹ fluent aquæ viuæ. Sed in Græco medie positũ est, quia ἔδραμον & singularem & pluralem numerũ significat. Ergo quia cucurri, & cucurrerunt, iuxta Græcum possumus intelligere, diximus autem quid exprimat cucurri, hoc est, festinaui sitim omnium suscipere, vt vniuersos perpetui fontis hubertate satiarem: cui enim dedero aquam non sitiet, nec hic nec in futurum, sicut dictum est ad Samaritanam: [Ibidem 4.] nunc dicamus quid significet, cucurrerunt in siti: hoc est, festinauerunt vt perfidiæ suæ æstu fontẽ viuum negantes æterna fauces suas ariditate siccarent: sicut ipse dominus ait: [Hiere. 2.] Me dereliquerũt fontem aquę viuæ, & fecerunt sibi contritos lacus. Nec mirum si sitierunt qui aquã fontis æterni tenere non poterant, lubrici perfidiæ suæ rimis. Sitierunt ergo, quia se potu priuauerunt spiritali, quem hauserant de consequẽti petra. Vnde & Symmachus ait: τῷ δόλῳ αὐτῶν εὐλόγουν. Hoc est, placuit illis in mendacio, cum obiicerent falsa pro veris. Omne mendacium sitim habet, veritas hubertatem, quæ in perpetuum perseuerat. Et quàm cito, probauit, quia cucurrerunt in mendacio. Ore suo, inquit, benedicebant, & corde suo maledicebãt.) Misera perfidorum sitis, qui aliud tenebãt corde, & ore aliud loquebantur. Vbi autem fidei exũdat hubertas, corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. [Roman. 10.] Quomodo autem benedixerint ore, & corde maledixerint, series passionis ostendit, cum dicerent: Descendat de cruce. [Marc. 15.] Stulti, de morte surrexit, & non crediderunt. Quomodo si de cruce descenderet, credidissent? Sperauit in domino, eripiat eum: liberet nunc eum, quoniam vult eum. quia illudentes potius quàm optantes ista dicebant, & interrogabant vtrum esset dei filius, verbis pacifica loquentes, corde accũsationem sacrilegij cogitantes. Sed hæc mystica: veniamus ad moralia. Etenim quoniam non semel appetitur Christus: appetitus est semel in suo corpore quod suscepit in virgine, appetitus est frequenter in eo corpore quod est ecclesia. Nos enim sumus corpus Christi & membra. Appetitur & in singulis sanctis suis & innocentibus, qui domino se dicarunt. Recordamur aliquem proxime ab omnibus appetitum, à suis destitutum ac proditum, qui dudum in suggestu locatus imperij, subito egẽs omnium ab ipsis quorum hæreditarium fuerat sortitus obsequium, cœpit vrgeri, ingruentibus in exitum, inferentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo iam socio sui, nullo comite. [De Gratiano dicit imperatore.] Quid aliud melius dixerit, quàm quod ex ipso cui se deuouit acceperat: Nónne deo subdita erit anima mea? Hoc est, Quid persequimini? Quid furitis? Quid insultatis? Carnem potestis interficere, animam non potestis. Vitam istam corporis potestis eripere: meritum non potestis extinguere. Scriptum est enim: [Matth. 10.] Nolite timere eos qui possunt occidere carnem, animam autem nõ possunt: sed potius eum timete qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Anima ergo quæ deo subdita est, non est humanæ subdita potestati. Ab ipso enim vitæ fructum sperat æternæ, & perpetuæ salutis auxilium. Ille ergo cui me tradidi, & necatum tuebitur, & mortuum resuscitabit, & vlciscetur occisum. Raptus est iustus, [Sapien. 4.] ne malitia mutaret cor eius. Mors ergo ista magis peccati fuga, quàm morientis est detrimentum. Etenim ipse est deus meus, adiutor meus, defensor meus: non mouebor amplius.) Qui labitur, commouetur, eo quòd de integritatis & innocentiæ suæ quadam statione defluat. Semel enim in petra Christi locatus, lubricũ nõ debet habere vestigium, sed tenere status proprij firmamentũ. Vnde immobilis dicitur qui seruat immobilẽ volũtatem, & propositum aliquod intentione animi fidelis exequitur. Nam & dei immobilẽ voluntatem legimus: sicut habes ad Hebræos: [Hebr. 6.] In quo amplius deus

deus ostendere volēs hæredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit iusiurandum. Recte ergo immobilis voluntas dei, quæ nullius peccati mouetur illecebris. Homines mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. Deniq; de Iudæis dictum est: Transeuntes autem blasphemabāt eum, mouentes capita sua. [Matth. 27.] Et ipse dominus in psalmo ait: Omnes qui videbant me, aspernabantur me: & locuti sunt labiis, & mouerunt caput. [Psal. 21.] Caput omnium Christus est. Melius est igitur vt maneat Christus in nobis, quàm aliqua nostri commotione moueatur. Vnde Iudæi mouentes capita sua dicebant: Tolle à terra talem. Hunc Geraseni rogabant vt de finibus eorum recederet: [Luc. 8.] ecclesia autem tenuit eum: nec dimisit eum. Ideo illa quæ tenuit eum, possidet. Illi qui mouerunt, tenere non possunt. Pulchre autē ait euangelista quia transeuntes mouebāt capita sua. Transeuntes, non stātes. Stamus in atriis sanctis, præterimus in plateis. Sacerdos præteriit, leuita pertransiuit: stetit ille qui vulnera inflicta curauit. [Ibidem. 10.] Et ideo illi non dixerunt qui transibant viam: Benedictio domini super vos: benedicimus vos de domo domini. [Psalm. 128.] Stantes enim non trāseuntes sunt pedes benedicentium. Denique & vineā cuius soluta munitio est, transeuntes vindemiant, non manentes. Transeuntes sibilāt, sicut in Threnis Hieremiæ legimus: Tenuerunt super te manus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt, & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. [Thren. 2.] Ideo sacerdos nō potuit coronari, leuita non potuit, quia transierunt & tanquam vmbra pręterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus est, [Acto. 6.] quia stantem videbat dominum Iesum, immobilē, non prætereuntem. Immobilis ergo fide Stephanus immobilē Christum videbat: nullo erat mortis timore commotus. Non mouit se Stephanus, non mouit & Christus. Commoti sunt filij proditoris, de quibus dicitur: Commoti amoueantur filij eius, & mendicent. [Psal. 108.] Eget enim medico qui mouetur. Inops peccator, diues est iustus: quia nullo bono deficit, qui dominum semper inquirit. Et quia inde tractus est sermo, quia dixit, Non mouebor amplius: quòd moueri ad culpam sit, ostendit ipse Dauid dicens: Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos. [Psal. 65.] Vnde & sancto dicitur à domino deo nostro: Tu autē hic sta mecum. quoniam qui deo proximus est, lapsui non potest esse vicinus. Omnis enim culpa velut aduersario nisu de loco deiicere, & de proprio statu mentem mouere consueuit. quod vel ab hoste vel ab luctamine tractum videtur. Perturbat ira, incendit libido, stimulat inuidia, excruciat auaritia, timor deiicit, mœror affligit. Et Petro dictū est à domino Iesu: Veni retro post me. [Marc. 8.] Nō dixit, Veni retro (hoc enim diabolo soli dixit) sed, Veni retro post me. Nō est enī retro qui post Christum est. Sed quia errabat Petrus, sicut dominus ipse ait ad ipsum, quia non sapis, inquit, quæ dei sunt, sed quæ sunt hominum: ideo post me veni, vt incipias non humana, sed diuina sentire. Ideo & hic iustus rapiēdus ętheris ait: Non mouebor amplius. Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius. [Philip. 1.] Non enim labi poterit qui cœperit esse cum Christo: quia mors iusto non naturę finis, sed culpæ est. Inter has voces subito videt agmina persequentium, & inter pericula positus non de se solicitus, sed de his quos liberare cupiebat, ait: Quousque irruitis in hominem interficientes vniuersos? Si me quæritis, cur alios vultis occidere? Offero me ipse pro multis, quia pro omnibus solus se ille potuit offerre, qui auctor est omnium. Ipsius ergo quem sequebatur imitator, ait: Si me quæritis, sinite hos abire. vt impleretur sermo quem dixit Iesus: [Ioan. 18.] quia non perdidi ex ipsis quēquam præter vnum (hoc enim in alio libro sententia domini comprehendit) qui tamen sua magis periit voluntate, quàm mea inquit, seueritate punitus est. Et cum ego me sponte offeram, irruitis & incumbitis tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ. Hoc est: Apex dudum nobilis sedis augustę, & circunfusi toto orbe Romano validus quōdam murus imperij, sicut paries inclinatus, aut maceries impulsa collabor. [Gratianus imperator.] Sed esto, ad mortem me vsque appetierunt, quæsierunt ad necem, dicentes, Tollamus iustum, tollamus misericordem, quia grauis est nobis etiā ad videndum. sed etiam existimationem meam, castimoniam meam sauciandam falsis calumniis putauerunt. Hoc est enim, Precium meum cogitauerūt repellere: quia precium nostrum pudicitia est, quæ nos separat à pecudibus, angelis iungit. Precium nostrum misericordia est, quæ nos, dum confertur inopibus, redimit à morte. Precium nostrum fides est: quę omnes homines gentili errore & seruitute depressos, Christo acquisiuit. Preciū nostrum bona existimatio est, quia vniuscuiusque nostrū meritorum series æstimatur. Precium nostrum munditia atque simplicitas est, quia scriptū est: Possessio preciosa vir mundus. Nihil enim preciosius viro simplici. Vnde Apostolus pulchre, Abundauit, inquit, in diuitiis simplicitatis suæ. Quid enim simplicitate ditius? quæ sicut bonus paterfamiliâs satis sibi abundat, & sua puritate contenta, non quærit alienum, nec abrodit, sed de se cæteris fingi. Innocens enim credit omni verbo, nec se in artes varias sæpe cōmutat: sicut astutia, quæ vt sit cauta, timet omnia: nec se consiliis suis credit: versat suas ipsa sententias. Simplicitas autem timere nil nouit. Hoc igitur genere precium iusti repellere tentauerunt. etsi possit & illud intelligi, quia aurum eius manibus accipiebānt, corde intimo repellebant, prædam tenentes, fidem negātes. Vnde & ait: Cucurri in siti. eo quòd fidem quæreret, & inuenire non posset, destitutus à sociis, à propriis derelictus. Sic dominum Iesum legimus in euangelio & esurisse, & sitisse, cum esuriret fidem nostram, sitiret opera nostra, quærere videretur aliena. Aut vt ad sitim corporis referamus, quanta indignitate dicit, Cucurri in siti. Hoc est: Ego sitiebam, cum alij mea vina ructarent: & ex illo suggestu sublimis imperij, opulentiáque regali, ad extrema sitis plebeia quadā vtilitate deductus sum. Et quia Græcus habet ἔδραμον, quod significat & cucurri singulariter, & cucurrerunt pluraliter: potest & sic intelligi: Cucurrerūt in siti, quorum fauces æstu nimio fundendi mei sanguinis aruerunt. Sicut enim est sitis fidei, ita & perfidiæ. Sitim illam iustus sitit, qui ait: Sitiuit anima mea ad te deus. [Psalm. 41.] Istā perfidi, quorū lingua præ siti aruit. Quam sitiuit ille qui inter conuiuij dapes & pocula constitutus innocentis conuiuæ necem moliebatur Augusti. [Maxim' Tyrannus Gratiani imperatoris persecutor.] Nónne tibi videbatur impie, cum manducares, cædem parares, quòd humana sub dentibus tuis ossa crepitarent? cum vinum biberes, & parricidium cogitares, quòd illis poculis sanguinem tibi innocētis infunderes? Ita prorsus alienus nō solum ab imitatione, sed etiam à lectione diuina, vt non tibi veniret in mentem versiculus ille psalmorū, Tu vero homo vnanimis, dux meus & not' meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. [Psalm. 54.] atque ille alius cuius meminit in euangelio ipse dominus Iesus, Qui edit mecum panem, leuabit super me calcaneū suum. [Ioan. 13.] Quid tibi faciam Ephraim? quid tibi faciam Iuda? Plures reliquisti nobis proditionis tuæ & fraudis hæredes. Hæc enim etiam ad proditorem Iudam potest per apostrophen deriuari: Prodidisti vitam, regnum domino. Sed Iesus dominus semel in te, frequenter in seruulis suis proditur. Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi, inquit, fecistis. [Matt. 25.] Tu commissos tibi loculos & pecunias pauperum suscepisti, iste prouincias sibi creditas. Tu apostoli honorem, ille militiæ dignitatem, administrationis infulas. Numero honores eius, vt crimen exaggerem. Conuiuij violastis vterque consortium: tu tamen de conuiuio ad proditionem surrexisti, iste ad necem. Hoc est, tu licet in scelere verecundior, qui negasti quòd inferēdam necem crediderís domino quem prodebas, qui precium refudisti, ne residere apud te merces parricidij videretur. Iste non solū tenuit acceptā, verumetiam extorsit non oblatam mercedē proditionis. Iste non solum deceptus nō est alieno mēdacio, sed fefellit suo, & fefellit vt occideret. Et cum ille conuiuium recusaret, qui se videret esse perimendū: iste sacramētū obtulit, ne qua periret sibi cumulādi pars criminis. Postremo superioris proditoris pecunia profecit ad sepulturam peregrinorū: iste sepulturā integrā suo principi denegauit. Nec defuit qui man' lauaret dicēs: Innocēs sum à sanguine iusti huius. [Matt. 27.] in quo se Pilatus non diluit, sed inquinauit, & implicauit, nō exuit. Nam etsi nullū pondus in perditorum iudiciis, tamen vinculum maius in confessionibus. Iustos enim non absoluit sententia, sed sua vita. Iniusti seipsos vehemētius suis vocibus alligant, qui alios alligare non possunt.

Tamen ne huic quoque deesse confessio propria videretur, iurauit, vt peieraret. Lauit manus cum euangelium tãgeret, ne quid deesset exẽplo. Lauit aqua manus, vt sceleratius inquinaret innocentis sanguine. Nec Herodes defuit, cui alter Pilatus se placiturum credidit, si captum principem destinasset. Quid illud quoque dicam, quòd is quoque vestem dealbatam indutus est ad illudendum: postea quoque regia veste donatus est ad moriendum: ne amisisse honorem debitum videretur? Nam etsi scelere interiit, ius tamen collatæ sibi potestatis etiam mortuus reseruabat, eorum ipsorum à quibus negabatur, vel ministerio, vel assensu. Addebatur huic tanto sceleri pompa feralis: nisi is qui impatienter ista deflebat, cognitis quæ parabantur, iusto commotus dolore increpasset victorem superbum, tyrannis illa non regibus inferri solere. Sic horrere flagitiis, & sic citus deposuit teterrimi sceleris apparatum. Nec petitor igitur sepulturæ defuit: etsi Ioseph ille qui iustus dicebatur, defuit. Sed longe Maximus sæuior denegabat quod ipse Pilatus auferre non potuit. In quo parricidæ humanitas defuit, innocenti tamen non defuit gratia: & ad tempus assumpta patientia, vindicta paululum comperẽdinata est. Ideoque ait: Veruntamen deo subiecta est anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea: quia ipse est deus meus, & salutaris meus, susceptor meus: nõ emigrabo.) Hoc est, Nunquid sepultura negata corporis, perpetuæ quietis mansionem mihi abstulit? Habeo habitaculum meum in domini tabernaculo, & in sancto monte eius requiescam: non emigrabo humano scelere, qui domini fauore susceptus sum: quia neque mors, neque gladius, neq; tribulatio à charitate Christi me separare poterunt. Non enim innocens de tabernaculis iustorum, sed peccator emigrat. Migrant Iudæ proditoris hæredes: de quibus & similibus eorum merito dicitur: Commoti amoueantur filij eius, & mendicẽt, eiiciantur de habitaculis suis. Quod bene & ad dominum Iesum Christum refertur, qui cum descendisset in terras vt crucifigeretur, sepeliretur, non emigrauit à patre, sed in patre mansit. Traditus sum, & non egrediebar.) Nec deposuit quod erat, sed reseruauit: nec desiuit esse in dei forma, sed perseuerauit nõ imminuta per susceptionem corporis dei gloria, sed manente, triumphum acquisiuit, potentiam non amisit. Vnde ipse ait: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis. Vnde conuocatos Gentium populos, & acquisitos patri suo sanguine, hortatur ad fidem dicens: Sperate in eum omnes conuentus plebis meæ. Hoc est, non solus Israel, sed omnes, inquit: nec solæ reliquiæ, sed etiam Gentium plenitudo: nec solæ Gentes, sed Israel. Cum enim intrauerit plenitudo Gẽtium, tunc omnis Israel saluus erit. Quis potest diuina mysteria comprehendere? quorum tanta multitudo est, vt iure Paulus miretur, meritóque dixerit: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Repulsæ Gentes sunt, vt eligeretur Israel. Cæcatus est postea Israel propter vocationem Gentium: & cæcati Israel reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt, postquam intrauit Gentium plenitudo. Ita culpa Israel profuit Gentibus: fides Gẽtium Israelitem populum liberauit. Effundite, inquit, corã illo corda vestra.) Qui induit fidẽ, prius perfidiam debet exuere, euacuare cor suum omni labe malitię, vt capax fiat cor eius gratię spiritalis. Ideoque Apostolus ait: Renouamini spiritu mentis vestræ. Cũ enim effunditur vetus malitia, noua sumitur gratia, qua vnusquisque renouatur. Dicit ergo filius dei: Effundite coram illo corda vestra: quia sciebat patrem esse dicturum: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Est etiam illa traditio, vt cor nostrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui & voluntates nostri cordis aperimus. Ergo iactemus in deum cogitationes nostras, nec aliquid eum latere credamus. Effundimus cor nostrum coram ipso, cum disceptationes exinanimus humanas. Verũtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiãt.) Si vani filij hominum, & mẽdaces filij hominum: possunt non vani esse filij dei: qui non ex sanguine, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Nam filij hominũ videntur sibi ponderare æquitatem, & grauitate seuerioris iudicij examinare iustitiã, duri aliis, remissi operibus iniquis, sermone censores. Vnde Salomon ait: Execrabile domino duplex pondus, & statera fallax non bona. In quo significat eos qui rapinam inexplebili corde meditãtur, sobrietatem fronte prætendunt. Tales scribæ Iudæorum sunt, qui onera grauia aliis obseruantiæ durioris imponunt, non habentes rectum iugum animæ suæ, sed propensa iniquitate curuati: ipsi autẽ suorum refugi præceptorum sunt. Inuenitur itaq; in auaritia tanquam in radice vitiorum omnium, quæ sit caput iniquitatis & fomes: quam homo renuncians mundo, & consepultus Christo per baptismatis sacramentum, qui sit mortuus seculo, declinare debet atque defugere. Nolite, inquit, sperare in iniquitatem, & rapinam nolite concupiscere. diuitiæ si fluant: nolite cor apponere.) Vides quia fluunt: non vides quia pręterfluunt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non possis? Fluenta sunt quæ miraris, quomodo veniunt, sic transeunt & recedunt. Solus Iordanis retrorsum conuersus est, in quem conscendisti: qui te admonet vt in ipsum naturę fontem & originem reuertaris, quę te nudum, non veste amictum edidit, vt discas superflua non requirere. Hoc quod erubescis, esse te nudum, culpa docuit, non natura. Nulla enim esset verecundia genitalium, si culpa non esset. Neque enim cætera animalia vestiuntur vt tegantur, neque vestiuntur vt muniantur. Satis munita sunt omnia naturæ suæ tegmine: nos dum superflua quærimus, tegmen naturæ amisimus, ius commune perdidimus. Ideoque in hoc psalmo adscribitur doctrina medicabilis, quia vel Idithum vel seipsum illius nomine exercitio spiritali subeundis tentationibus erudiuit, vt in angustiis quis positus subiiciat se deo: etsi peccauit ante, peccare desistat, nec recidiuo errore moueatur. Semel locutus est deus, duo hęc audiui.) Semel locutus est deus, & plura audita sunt: quia non per literas & syllabas est locutus: locutus est per ænigmata: locutus est per visiones: locutus est per diuisiones gratiarum: locutus est per spiritum singulorum. Nos autem plura loquimur, & vix audimur. Semel locutus in lege est: eadem iterum locutus est in Euangelio. Aut forte (vt ego puto) quia multipharíam locutus est in prophetis: nouissime autem locutus est in filio suo. Semel locutus est, quando locutus in filio est: & audita sunt etiam illa quæ ante audita nõ erant ab iis quibus locutus fuerat per prophetas. Semel ergo locutus est in nouo testamento, & vetus auditum est testamẽtum, quod non audiebatur, quia ipse dominus dixit de populo Iudæorum: Videbunt, & non videbunt: audient, & non audient. Audient aure corporea, sed non audient mentis auditu. Nobis ergo, hoc est ecclesiæ, semel locutus est, & duo audita sunt: quia & illa audiuimus & intelleximus, quæ non intellexerant qui legerunt, non audierunt qui audierunt. Solus enim Christus autem aperuit humanam ad cognoscenda mysteria, solus libri signaculum soluit, & resoluit ænigmata prophetarum. Ideoque ipse reddet vnicuique secundum opera sua: in quo & qualitatem operum comprehendit: vt aut complurium & meliorum restituat præmia meritis singulorum, aut contra & numero grauemur & acerbitate meritorum.

FINIS.

Diui Ambrosij MEDIOLANENSIS EPISCOPI *commentarij in Psalmum centesimumdecimumoctauum.*

Prologus.

Licet mystico quoq; veluti tubæ increpuerit sono Dauid propheta, tamen moralium magnus magister, quantum in eo excellat ethica, psalmi eius summa declarat gratia. Siquidem cum suauis omnis doctrina moralis sit, tum maximè suauitate carminis, & psallēdi dulcedine delectat aures, animúmque demulcet. Meritóq; plerisq; locis moralium Psalmorū sententias tanq̃ stellarum diffundit lumina, quæ lucent atque eminent: Centesimum vero & octauumdecimū Psalmum, velut pleni luminis Solem, meridiano feruentem calore, in processa libri constituit ætate, vt neq; matutini ortus semiplena exordia, neque vespertini occasus quidam senilis defectus, claritati aliquid perfecti splendoris decerperent. Quem per singulas Hebræorum digessit literas, vt quemadmodum paruulorū ingenia primis literarum elementis assuescunt discēdi vsum assumere: ita etiam nos huiusmodi elemētis vsum discamus viuēdi. Literis autē singulis octonos versiculos adscripsit, vt simul & vnitatem doceret, non pluralitatē, (vnitas enim coërcet omnia & regit, cui subiecta omnia sunt) & purgationem legitimæ sanctificationis. Octaua enim die solennis purgatio, vel ex lege: quia octaua die circuncisionis solennitas impleri statuta est, vel quia totus mūdus coinquinatus erat peccatis nostris, & septem illis pollutus diebus. Vbi autem venit dies resurrectionis, conuiuificati domino Iesu resurreximus, & erecti sumus, in nouitate vitæ præferentes ablutionis gratiam. Meritóque primogenita offerimus animantia in figura primogeniti filij dei, castitatis & simplicitatis spiritale sacrificium deo acceptū, non quarto aut quinto die, ne immundum aut inconsummatum sacrificium sit: sed octaua die, qua omnes in Christi resurrectione non solum resuscitati, sed etiam cōfirmati sumus. Vnde licet in baptismate statim sit plena purgatio: tamen quia ablutionis ipsius sacrificiíque rationem baptizatus debet cognoscere, nō offert sacrificium, nisi octauum ingrediatur diem, vt informatus agnitione sacramentorum cœlestium, nō quasi rudis hostia, sed quasi rationis capax, tunc demum suū munus altaribus sacris offerat, cum cœperit esse instructior, ne offerentis inscitia contaminet oblationis mysterium. Titulus autem psalmi, Alleluia est, hoc est laus dei. In iis enim vere deus laudatur, in quibus est peccatorum remissio. Denique in superiore Psalmo passio domini præmissa est, quæ mundum hunc diluit, vt dignos faceret populos qui deum immaculato ore laudarent. Ipsa quoque literarum elementa, vt omnia Hebræa nomina, non sunt rationabilis interpretationis vacua atque immunia, quorum significationes locis suis aperiemus. Centesimus & vndecimus psalmus per has literas in Hebræo in principiis versiculorum digestus est, & est totus ethicus, & centesimus & decimus mihi ita scriptus videtur. Denique vicenos & binos versus habent, & singulis versibus singulæ explicantur sententiæ. Vnde & per metra asseruntur esse descripti.

Sermo primus.

Aleph. ℵ

Prima litera Aleph dicitur, cuius interpretatio, doctrina est. Sollicitus ergo auditor plenos doctrinæ esse versus qui sequuntur, debes præsumere.

Versus I. Beati, inquit, immaculati in via, qui ambulant in lege domini.

II. Beati qui scrutātur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Quàm pulcher ordo, quàm plenus doctrinę, & gratię: nō prius, Qui scrutantur testimonia eius, dixit. Potuit enim cōuenire secundum literā: sed prius, Beati immaculati in via. Ante enim vita, quàm doctrina quærenda est. Vita enim bona & sine doctrina habet gratiam, doctrina sine vita integritatem non habet. In maleuolam etenim animam non cadit sapientia. Ideoque ait: Quærent me mali, & non inueniēt: quia improbitate cæcatur mentis oculus, & caligante sibi iniquitate mysteria profunda inuenire non potest. Primum ergo exercenda est vitæ militia, corrigendi mores. Cum hæc instituerimus ad cursum debitum, vt sit offensionis correctio, puritatis gratia: tunc ad studia percipiendæ cognitionis veniamus suo ordine & via. Prima igitur sunt moralia: secūda mystica. In illis vita, in his cognitio: ita vt si perfectionem requiras, nec vita sine cognitione, nec cognitio sine vita sit. Vtrumque astipulatur alteri. Ideoque ait scriptura: Seminate vobis ad iustitiam, vindemiate ad fructum vitę, illuminate vobis lumen cognitionis. Non prius illuminate, sed seminate: nec solū seminate prius ad iustitiā: sed etiā vindemiate, inquit, ad fructū vitę, & sic illuminate lumē cognitionis: vt perfectio non solū cōsitis, sed etiā receptis fructib⁹ approbetur. In primo quoq; psalmo hunc ordinē tenuit, vt in via ambulandū doceret prius, & tunc in lege meditandum. Qui enim non abiit in consilio impiorum, vtique de pietatis via, & iustitiæ semita non recessit: meritóq; in via ambulans beatus pronunciatur: & die ac nocte meditationem legis exercens, habet gratiā beatitudinis. Quam institutionem secutus Salomon, librum de Prouerbiis scripsit, quo moralē locum vberius expressit, naturalem in ecclesiaste, mysticū in Canticis canticorum: q̃q̃ si diligenter discutias, & in Prouerbiis mystica pleraque reperias, & in Canticis moralium suauitatem. Nam vtique mysticum est: Sapientia ædificauit sibi domum, & subdidit colūnas septem: interfecit suas hostias &c. Hoc quoque in Canticis, licet tam mysticum quàm morale, in quo blanditiarum suauitas & affectus amantis exprimitur: Osculetur me ab osculo oris sui, quoniam optima vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Constitue ergo virginem desponsatam multo tempore, & iusto feruentē amore, quæ multa præclara opera dilecti, probabilium testium assertione cognouerit, desideriis suspensis dilatam frequenter, iam non ferentem moras, quæ omnia fecisset vt sponsum videret, aliquando votis potitam suis, ad improuisum sponsi aduentum gaudio turbatam, non quærere primordia salutationis, non verborum vices: sed statim quod desiderasset exigere. Ita ergo & sancta ecclesia quæ in primordiis mūdi despōsata in paradiso, prefigurata in diluuio, annunciata per legē, vocata per prophetas, diu redemptionem hominum, euangelij decorem, dilecti expectasset aduentū, impatiens moræ in oscula ruit, dicens: Osculetur me ab osculo oris sui. Et delectata osculis adiecit: Quoniam optima vbera tua super vinum. Et, vt moralius dicamus: intellige mihi carnem illam quæ madefacta fuerat in Adam serpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, quæ procedebat in filiabus Sion alta ceruice, & nutibus oculorum, & itinere pedum trahēs tunicas, & pedibus suis ludens, crinium concinnis & compositis vultibus atque redimiculis & omni affectato decore plus dedecens: eandē tamen plurimis edoctam oraculis quòd venturus esset, qui serpentis illecebris exclusis, sancti spiritus infunderet gratiam, vt omnis caro videret salutare dei, omnis caro ad deū veniret, inarsisse desiderio: sed metuentem ne vt impatiens, vt lasciua, vt luxuriosa, vt querula, sicut ante fuerat, displiceret, quamuis longiore quàm ferre iam poterat, morantis aduentus dominici expectatione quateretur: non immurmurantem tamen: nec transgredientem: sed leuantē in omni loco puras manus sine ira & disceptatione, in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantem se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste preciosa: sed iis quæ castitatis & bonæ conuersationis decerent gratiam, orare dicentem: Osculetur me ab osculo oris sui, quoniam optima vbera tua super vinum. Iam volebat adhærere Christo caro, iā festinabat innubere, vt esset vnus spiritus, & fieret caro Chri-

Sapien. 1. Osee. 10. Psalm. 1. Prouer. 9. Principium libri canticorum Salomonis huic operi insertorum. Lucæ. 3. 1. Timo. 2. Canti. 1.

ro Christi, quæ erat ante meretricis. Osculetur, inquit, me. Osculatur nos dei verbum, quãdo sensum nostrum spiritus cognitionis illuminat. Et tanquàm despiciens omnes iucunditates & delectationes suas, cœlestibus cupiens inhærere mandatis, ait: Quoniam optima præcepta testamentorũ tuorum super omnem appetentiam carnis, & seculi voluptatẽ. Meminerat enim se in Eua ante sic lapsam: at dum voluptatem corporis præfert mandatis cœlestibus, ait: Vnguentum exinanitum nomen tuum. (Cantic.1.) Hoc est, totus immundis impuritatibus diuersorum facinorum fœtebat hic mundus: nunc spirat vbique suauitas pudicitiæ, vnguentum fidei, flos integritatis. Et à moralibus venit ad mystica, dicens: Introduxit me rex in cubiculum suum, exultemus & lætemur in te, diligamus vbera tua super vinum. (Ibidem.) Simplex est enim osculũ: negociosum autem cubiculi secretum. In ipso quoque euangelio pulcherrimus de moralibus locus est, vt vnusquisq; vas suum mundet, dicente domino: Pharisæe cæce, mũda prius quod intus est calicis & parapsidis, vt fiat & id quod foris est, mundum. (Matth.23.) Nam nisi se vnusquisque intus mundauerit: etiam si foris speciosus videatur & iustus, similis erit dealbatis sepulchris, vt foris quidem iustus videatur, intus vero sit fœtidus. Sic est doctrina sine vitæ innocentia. Sed nec ipsa doctrina potest mercedem habere, vbi gratia non habet innocentiam. Peccatori enim dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas? (Psalm.49.) Sed reuertamur ad propositum psalmum.

I. Beati, inquit, immaculati in via, qui ambulant in lege domini.

II. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Primus versus moralis, secundus mysticus. Quis hoc dicit? Propheta vtique qui fungebatur carnis alloquio, & dicit hoc post eum psalmum quo descripta est domini nostri Iesu Christi passio. Vbi ergo & diuina sacramẽta reuelata sũt, & induit dominicæ resurrectionis lætitiam, & passionis degustauit gratiam, vidit iustorũ cõgregationes, populos redemptorum, perditorum salutẽ, mortuorum resurrectionẽ, sanctificationem sacramentorum, exclamauit dicens: Beati immaculati in via. Hoc est, Ecce maledicta terra in Adam cœpit habere beatitudinem, si tamen legem domini non derelinquat. Ecce immaculatus est homo, qui erat ante pollutus. Quàm preciosum est custodire præceptũ domini, quàm preciosum etiam præcepti vnius scire mysterium. Sed quis est immaculatus? Non vtique qui in quacũque via ambulat, sed qui in Christo ambulat. Ipse enim dixit: Ego sum via. (Ioan.14.) In hac via qui ambulat, errare non nouit, si tamen ab hac via nunquam recedat. Est & via lex: & ideo dum immaculat' est, in lege domini ambulet, nec ambulare in hac via desinat, ne immaculatus esse desistat. Non declinet in dexterã aut læuam, non titubet, non resistat, non expectet, sed ambulet superiora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequatur brauium, festinet, contendat vsque in finem. (Philipp.3.) Finis enim legis est Christus. (Roma.10.) Multi volunt ambulare in via, sed non vsque ad finem. Non ambulant Iudæi vsque ad finem, qui non vsque ad Christum ambulant. Non ambulat Manichæus in via qui legem refutat: sed ambulat vera fides, quæ & legem suscipit, & plenitudinem legis agnoscit. Si quis ergo in via ambulat, scrutetũ testimonia domini. Quod licet mysticum sit, tamen etiam moralia in se habet: quoniã melius potest ambulare in via qui scrutatur domini testimonia. Nam vt quis intemperantissimus captus adulterinæ cupiditatis æstu, & victus libidine, vel indulgens flagitiis, qui repugnare nolit appetentiæ suæ carnis, conuersus huc atque illuc si neminẽ forte videat flagitij sui testẽ, in facinus ruat: idem tamen quamuis inueniat paratam occasionem potiendi, explorat diligenter omnia, in diuersum oculos suos, incuriosus iustitiæ, solicitus famæ, detorquet frequenter, erubescens testimonium erroris, qui non erubescit errorem: ac si quem forte spectatorem cognouerit facinoris sui, verecundia sequestrat intemperantiam: & quamuis cum ancilla vel meretrice vulgari, vbi nullum sit deprehendendi periculũ, tentamenta moliatur libidinis, pudore tamen inceptum deserit. Quanto magis si quis alleuet mentis oculos, & confideret plena esse angelorum omnia, aërem, terras, mare, ecclesias, quibus angeli præsunt, (mittit enim dominus angelos suos ad defensionem eorum qui hæredes futuri sunt promissorum cœlestium) concepto potest renunciare peccato? Vnde ista turba innocentium, nisi ex illis peccatoribus? Eadem natura est omnium, sed diuersa disciplina. Circuncisio nihil est, & gentilitas nihil est: sed obseruantia mandatorum dei, naturæ ipsius auget gratiam: merita commutat ille qui dicit: Tenebræ in circuitu, & parietes me operiunt, peccatorum meorum non erit memor altissimus. (Eccle.23.) Non uereritus esses angelorum præsentiam, si præsentes esse crederes. Non metueres non dicã facere, sed loqui, aut etiã cogitare quod prauum est, si tibi diuina scriptura suasisset, quia deus cogitationum arbiter, secretorum testis est verax, sicut ipse ait: Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus deus, & puer meus quem elegi? (Esaie.43.) Hominẽ vereris præsentem, dei patris & filij non vereris præsentiam? Sed non vis credere, ne possis cauere: non vis audire cum legitur quia deus nouit occulta hominũ, ne incipias scire quod timeas, & timere ne pecces. Audi ergo scripturam diuinam, vt cõuertaris à via praua & maligna. Noli sicut cæcus oculis corporalibus, aut sicut surdus, qui eò quòd non potest videre nec audire præsentes, solum esse se credit, & in plurimorum cœtu, dum putat nullũ esse præsentem, perpetrare adoritur quod arbitratur esse secretum. non potest enim videntes videre qui non videt. Similiter & tu mentis cæcatus oculis noli æstimare quòd sine teste delinquas, quia hominis præsentiã declinare potuisti. Plures sunt qui redarguunt, quàm quos cauere potuisti. Ipsum te fugere tui accusatorem non potes, quẽ conuenit ppria conscientia. Et si negas aliis, tibi non negas. Et si homini inficiaris, deo fateris. Et si volueris negare, tuæ te cogitationes reuincunt. Helisæo assistebant angeli, quos videbat: (4.Reg.6.) & ideo agmina hostium non timebat: sed timebat puer eius qui angelos non videbat. Aperuit oculos eius ad vocẽ prophetæ gratia dei, vidit angelorum exercitus, & credidit esse præsentes, quos antea, quia non videbat, putabat absentes. Et tu lege prophetam vt videas, lege vt aperiat oculos tuos, nec te hostilis legio perterreat, & obsessum esse te credas, qui liber es, qui munitus es spiritalibus turmis, si prophetã non derelinquas. Cum tibi Propheta loquitur, quia deus dixit: Ego cœlum & terram compleo: (Hiere.23.) cum tibi propheta dicit quia plures nobiscũ sunt, quia in circuitu nostro angeli sũt: attolle oculos mentis, & videbis non solum angelos, sed etiã deum, qui dicat tibi: Aperi mihi soror mea, proxima mea. (Cantic.5.) Pulsat ad ianuam, & quando tu dormis: si tamen vel excitatus euigiles, vel vocatus ianuam tui pectoris aperias, introibit. Quòd si fugias lectionem propheticam, si domi non legas, in ecclesia audire nolis: nonne sicut ille qui auerso conniuet obtutu ne videat quod possit videre, claudit oculos ne aspiciat, cui potestas videndi est: aut sicut in furore plerique iniecère manus oculis suis: ita & tu primo auerteris conniuenti magis dissimulatione, quàm refragatione prærupta? Nam cum ad ecclesiam venis, & Christianum te asseris, san' videris, aperis oculos quibus possis videre: sed dum audire dissimulas quæ leguntur, claudis ne videas tibi, etsi aliis videre videris: inijcis etiam quasdam perfidiæ & intemperantiæ manus oculis animæ tuæ, & cæcitatem infers cordi tuo, quod est grauius, voluntariam, vt videns non videas, audiẽs non audias. Putas te solum esse cum fornicaris, & non recordaris quia oculi domini vident orbem terrarum? Non audis dicentem: Ecce venit hora vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis: sed nõ sum solus, quia pater mecum est? (Ioan.16.) Adest ergo pater, adest & filius dei: assunt ministri, assunt Cherubin & Seraphin, qui dicunt, Sãctus, sanct', sanctus: plena est terra maiestatis tuæ. (Esaie.6.) Plenus est enim mundus sanctarum virtutum, quia plenus est nequitiarũ. Plenus est orbis terrarum remediis, quia plenus est laqueis. Putas quòd in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar intrare? Putas quòd in adulterio te non deprehẽdat, quẽ videt adulterium cogitantem? Num parietes refugit, qui spectat errores? & secretum criminis auersatur, qui scenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare meritoriũ, cum fornicẽ meretricis ingrederis? Intrasti iam, quando cogitatio-

gitationes tuas meretrix introiuit. Intrasti iam quādo ad potiendam prostibuli cupiditatem gressu mentis intrasti. Pulsasti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiscendæ decorem oculos mentis aperuisti. Et si verū audire vis: quomodo te in lupanari non vidit Christus, quādo te vidit qui adulterando in corde tuo teipsum lupanar esse fecisti? Denique ipse dicit dominus Iesus: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Vnde tamē tā religiosus in opinione, qui tam probrosus in crimine? Sed acquiesco tibi quòd Iesus te nolit videre, nolit reuisere, qui nolit accusare: nolint videre & angeli: sed videt diabolus, qui tecum introiuit, imò qui te introduxit. Vident ministri eius qui te circundederunt, ne videres angelos dei. Vidit Belial, vidit legio, qui te ipulerūt, ne quis reuocaret, ne quis te teneret. Noli putare quod colludium tibi præstet silentij, qui volet tecum supplicij habere consortium. Studet plures similes sui videre, & in eo habet gloriam quod plures perditos fecerit. Ipse est incentor, ipse accusator, ipse in Iudā introiuit, ipse eum ad proditionē impulit, ipse misit ad laqueū. Quanti dicturi sunt in illo die aduersus eum, Tu nos circūuenisti, tu impulisti. Exemplum quæris? Accipe dicentem Euam, præuaricationis suæ authorem fuisse serpentem. Sed illum implicauit, non se absoluit. Cui respōdit dominus: Nō præceperam ne gustaretis de ligno solo quod est in medio paradisi? Respondit ergo veritas & pluribus: Diabolum audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vitalia mandantem? Et ideo operemur iustitias.

(Matth. 5.) (Gene. 3.)

III. Non enim qui operātur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.

IIII. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

V. Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

VI. Tunc non confundar, cum perspiciam in omnia mandata tua.

Non solum mandasti, inquit, custodire mandata tua, sed etiam custodire nimis. Quando hoc mandauit? In paradiso quidem mandauit Adæ vt custodiret mandata. Sed fortasse non mandauerat nimis custodire: & ideo lapsus est, ideo inflexus voce mulieris suæ, ideo deceptus erat à serpente, putans quòd si in parte aliqua recederet à mandato, non penitus erraret. sed quia semel à semita mandatorum recessit, totam deseruit viam. Inuenit eum serpens extra viam, & expoliauit, omnibúsque nudum reliquit. Ideo dominus, quia lapsus erat qui in paradiso erat: postea te per legem, per prophetas, per euangelium, per apostolos monuit vt nimiū custodias mandata domini dei tui. Omne, inquit, verbū quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli dissimulare, ab aliquo mandato iota vnum aut vnus apex non prҿterit. Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es à latrone: quid facies si te extra viam vagantem inuenerit? Dirigātur gressus tui: & ne infirmus sis ad dirigendum, precare vt dirigat dominus vias tuas. Hic optat, Vtinā dirigātur viæ meæ. alibi dicit: Expectās expectaui dominum, & exaudiuit me: & statuit pedes meos in petra, & direxit gressus meos. Roga ergo & tu vt dominus dirigat vestigia mentis tuæ, quo possis domini custodire iustificationes. Nō confunderis cū respexeris in omnia mandata eius. Ante enim confusus es in Adam & Eua. Denique nudus factus es: operuisti te foliis, quia confundebaris: abscondisti te à conspectu dei, quia erubescebas, ita vt tibi diceret deus: Adam, vbi es? Cum illi dicit, tibi dicit. Adā enim interpretatione Latina homo dicitur. Hoc est, Homo, vbi es? Et Adam respōdit: Timēs, quia nudus eram, & tota mente confusus, ante conspectum tuum venire non ausus sum. Ergo ne confundamur, custodiamus mandata domini, & custodiamus omnia. Nam si quis vnum mandatum custodiat, & aliud præuaricetur, nihil ei prodest. Custodiuit se aliquis à sanguine, nó custodiuit ab adulterio, vtique in vno conuictus, punitur etiā legibus secularibus: nec prodest ei alterius criminis abstinentia, si in altero fuerit deprehensus.

(Matth. 12.) (Matth. 5.) (Psalm. 39.) (Gene. 3.)

VII. Confitebor tibi domine in directione cordis.

Aduertis quas vias dirigas: In eo cum didicero iudicia iustitiæ tuæ.

VIII. Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque.

Hoc loco mystica plenius cognoscere se velle testatur, vt ingrediatur penetralia mysteriorum cœlestium, & aperiantur sibi thesauri sapientiæ & scientiæ in Christo absconditi. Vnde & Salomon ait: Attrahe nos post te, In odore vnguentorum tuorum curramus. Introduxit me rex in cubiculum suū. Et fortasse illud quod ait supra, Osculetur me ab osculis oris sui: significat spiritus sancti superuenientis gratiam, sicut angelus ad Mariam dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Quando autem introduxerit eam rex in cubiculum suum, passionis tēpus, lateris compunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturæ vnguentum, resurrectionis mysteriū, vt osculum quasi sponsa acceperit: in cubiculum autem Christi sit introducta ecclesia: non iam quasi tantūmodo desponsata, sed etiam quasi nupta: nec solum thalamum sit ingressa, sed etiam legitimæ claues copulæ consecuta sit. Ideoque quasi in thalamo sita ait: Colligatio guttæ frater meus mihi, inter media vbera requiescit. Quod sit cubiculum quærimus: ipse nos edocet qui ait: Tu autē cum orabis, intra in cubiculū tuum: & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Cubiculum Ecclesiæ, corpus est Christi. Introduxit eam rex in omnia interiora mysteria, dedit ei claues vt aperiret sibi thesauros sciētiæ sacramentorum, clausas antea fores panderet, cognosceret quiescentis gratiam, defuncti somnum, virtutem resurrectionis. In illo cubiculo iustitias domini Iesu nupta reperit. Quæ sunt illæ iustitiæ? Vtique sacramenta baptismatis, sicut legimus: quia cum venienti ad baptismum diceret Ioannes, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respōdit Iesus: Sine modo. Sic enim decet nos adimplere omnē iustitiam. In illo cubiculo iustificationes didicit, cognouit consilium dei, sicut scriptum est: Quia omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis: pharisæi autem & legisperiti consilium dei spreuerunt in se, non baptizati ab eo. Quod illi spreuerūt, nos elegimus, & sequimur consilium dei, quo nihil potest esse sublimius. hoc enim diuinum, quo fit remissio peccatorū. Cum didicerit itaque iustitias domini, deum timens non confundetur. Denique & Paulus ait: In nullo confundar. Et quia nullus potest perfectus esse sine fauore dei, neq; tutus: ideo rogare debet ne penitus eum relinquat deus. Nam supra rogauit Dauid ne derelinqueret, dicens: Ne derelinquas me domine deus meus. hic ait: Ne derelinquas me vsquequaque. hoc est, multum. Supra forte quasi adhuc imperfectus, & in magnis perturbationibus positus se derelinqui timebat: hic autē iam fortior non timet derelinqui vt tentetur, sed rogat ne penitus derelinquatur. Plerunque enim derelinquit deus quos vult probari: penitus autem derelinquit quos deserit. Dereliquit penitus Iudam: non dereliquit autem sanctum Iob, in cuius patrimonium ius tyrannidis aduersario tribuit, in cuius corpus potestatem diabolo dedit: in animam autem non dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset eum. Nūquid non ideo relictus est Iob, vt relictus probaretur, probatus coronaretur? Dereliquit igitur Iudam, cui ait: Quod facis, fac celerius. Dereliquit enim penitus quē sceleris sui permisit effectui. Alios autē non dereliquit apostolos, quos cū vidisset esse turbatos, quia dixerat: Quo ego vado, vos non potestis venire: addidit: Non turbetur cor vestrum. Et infra: Iterum venio & accipio vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Deniq; turbatus Petrus qui derelinqui timebat, ait: Domine, quo vadis? Vidit dominus turbari eū, & respondit ei: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea. Sic & in mari cum titubaret, clamauit ad Christum, & porrexit ei dexteram Christus, ne penitus derelictus periret. Nemo autem debet inflari quod nunq̄ derelinquatur, vel dolere quod aliquando derelinquatur. Siquidem ipse filius se dicit derelictum, sicut habes: Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Et ille quidem nunquàm derelictus à patre est, cum quo pater semper est. Scriptum est enim: Ecce iam venit hora vt dispergamini

(Cantic. 1.) (Lucæ 1.) (Cant. 1.) (Matth. 6.) (Matth. 3.) (Lucæ 7.) (Philipp. 1.) (Ioan. 13.) (Ioan. 14.) (Ioan. 13.) (Matth. 14.) (Psalm. 21.) (Ioan. 16.)

pergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis. sed non sum solus, quoniam pater mecum est. Sed secundum corpus in quo est traditus passioni, vox ista processit, quoniam derelinqui nobis videmur quando sumus in periculis constituti. Vnde & Paulus ait de patre deo: Qui filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Dereliquisse videtur, quia nō pepercit qui tradidit morti: sed non penitus dereliquit, cui dicitur: Quia non derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctū tuū videre corruptionē.

Roma. 8. Psalm. 15.

Sermo secundus.

Beth.

IN quo corrigit iuuenior viam suam? Superiorum octo versuum non absurda nobis cecidit disputatio: ideoque & sequētia persequi studium fuit. Et primum literæ secundæ, hoc est, Beth interpretatio consideranda est, quæ in Latinum conuersa, confusio declaratur. Sed qui viam suam corrigit, non confundetur. Verum quia is qui corrigit, ante in errore fuit: (quomodo enim corrigitur nisi quod ante deflexit à vero?) vtique in lapsu positus, & adolescentiæ luxu, ac lasciuæ ætatis captus illecebris, vbi ad iuuentutis prouectus confinia sobria mente resipiscit: tanquàm confusus animo, quomodo erubescēda deponat, & plena probitatis assumat, diu secū voluit, & diuersis fluctuans cogitationibus librat atque examinat, superiora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens, quēadmodum viam suam corrigat, offensionémque adolescentioris ætatis seria iuuentutis fronte prætexat. Vnde ne diu dubitet huiusmodi, & in incerto hæreat, dat Propheta consiliū, quasi cum eo ipse deliberans. Tunc enim salubriora cōsilia credimus, si propēsiore meditatione examinata videantur. Sed ipsa deliberationis susceptio docta definitione distinguitur, vt diuersarum cogitationum anfractus conuersus auferat, dicens:

I In quo corrigit iuuenior * viam suam?

* al. iunior.

Hic enim deliberantis est finis, quo viam suam corrigat. Et respondet:

In custodiendo verba tua*.

* al. sermones tuos.

Et bene ad deum conuersus respondit deliberanti, quasi prece atque oratione delata consilium hoc domini inspiratione reperiret, vt nō præsumptionis humanæ, sed dignationis diuinæ remedium crederetur. Mens enim nostra verborum cœlestium conspersa seminibus, quæ ante degenerabat in stirpibus, meliores cultus edere, fructúsque afferre incipit. Dirigamus igitur semitas nostras, nec tortuosi serpentis sequamur anfractus. Viæ enim domini rectæ: peruersæ autē viæ errantium, de quibus dicitur: O qui dereliquerūt semitas rectas. In ordinem seges læta porrigitur, atque in versum quendam vineta ponuntur, ceruorum cursus directior, vulpeculæ flexuosus. Ideo de Herode dicitur: Ite dicite vulpi illi. quia deflexerat à via recta, nec iter suū in iuuentute correxerat. dignus Hieremiæ threno, quo deflētur peccatores, qui iugum verbi in iuuentute suscipere recusarunt. Ideo captiui ducti sunt, ideo deplorantur tanquā mortui, quia vitæ nescierunt semitas, & digna opera cadauerum busto non declinauerunt. Flens ergo mortem perpetuam Iudæorum dicit Hieremias: Bonum est viro cum tollit iugum in iuuentute: sedebit singulariter, & silebit, quia tulit in se. Nō solum tollere iugū verbi, sed in iuuentute debemus tollere. Si enim sero tollamus, incipimus pœnitētiam superiorum magis habere, quàm tenere gratiam. Præueniamus ergo iuuētutis annos correctione cōgrua, vt magis dicamus singuli: Deus qui pascit me à iuuentute mea. quam recordationē habentes lapsuum defleamus dicentes: Delicta iuuentutis meæ, & ignorantiæ meæ ne memineris. Hoc debilitatis est remedium, illud robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur: gratia sanitati. ideoque ait: Bonum est viro cum tollit iugum in iuuentute. Ei autem qui post decursæ iuuentutis annos iugum tulerit, non est statim perfectum bonum. Stimulāt enim eum peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo peccandi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu huiusmodi viro, vt abolere faciat inueterata atque diuturna. Huic in periculo res est, illi in bono. Denique sedebit ille singulariter, quasi is qui facile non inueniat æqualem, singularibus donatus præmiis: & silebit quietus & feriatus ab omni interpellatione mundanæ solicitudinis & voluptatis, & diuinis vacabit oraculis, quæ solent singulariter sedentibus reuelari, sicut sancto Dauid, qui ait: Quoniam tu singulariter in spe constituisti me. Et hic quidem non in secreto solus sedebat, sed cum præesset populis: singulari tamen gratia præminebat. Helias solus sedebat cum ab angelo, vel etiam coruis cibum deferentibus pasceretur. Solus, non solum secretus à turbis, verumetiam, segregatus à meritis plurimorum. Denique reuelationes illi diuinæ gratiæ refulgebant, cuius muneris fructum pro mercede adipiscebatur: quia à iuuentute sua iugum verbi suscipiendum putauit, nec trahenda longo diutius fune peccata. Potest iuuenior iste qui fecit bonum, tollendo in iuuentute iugum verbi, nondum perfectus, & adhuc iunior, segregans se à colloquiis æqualium, (quæ plerumq; corrumpūt bonos mores) & contagia volens fugere peccantium, ita intelligi singulariter sedere & silere, ne rudis ętatis facilitate labatur: sed intendere seniorum præceptis, prophetarum oraculis, apostolorum magisteriis: laudandus eo, quia prius vult loquenda cognoscere, quàm proferre quæ sentiat, antequàm loqui discat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. Vnde puto & Pythagoram illum philosophum imitatorem iuuenis huius prophetici instituisse sectam, vt discipuli sui quinquennio non loquentes tanto silentio loqui discerent: cum prǽsertim & Dauid superioris ætatis quàm Pythagorā fuisse non dubium sit, qui ait: Dixi, custodiam vias meas, vt nō delinquam in lingua mea: Posui ori meo custodiam. Et quia forte aliquando aliquid locutus esset incautius: ideo postea à deo poni ori suo custodiā postulauit. Esaiam quoque Pythagoricis anteriorē fuisse quis nesciat? qui cū audisset, Clama: non prius clamauerit q̃ audiret quid clamare deberet. Respōdit enim, Quid clamabo? Vnde dictum est ei: Omnis enim caro fœnum: verbum autem domini manet in æternū. Et prophetica voce clamauit. Vterque igitur iuuenis prædicandus: ille tamen serius, hic cautus: ille seipso con[illegible]us, & nunquam sibi solus: iste pulchram ætati lubricæ disciplinā asciscens silentij: nec adhuc sibi abundans, sed [illegible] se timēs credere: quærens tamen à iuuentute congregare quæ in senectute & sibi & proximis suis prosint, ne dicatur ei: Quæ in iuuentute nō collegisti, quomodo inuenies in senectute? Ergo is si in consilio seniorum sederit, manum adhibebit ori suo: vt audiens sententias colligat quod sibi ad maturiorem seruet ætatem: quemadmodum Maria cum verba Christi audiret, conferebat ea omnia in corde suo. Quemadmodum Ioannes cum caput suum supra pectus Iesu domini reclinaret, hauriebat profunda secreta sapientiæ. En tibi iuuenem qui viam suam in iuuentute correxit. Piscator erat cū fratre suo, vidit dominum Iesum, cum plicaret retia sua, & audiuit dicentem: Venite, faciam vos piscatores hominum. & relictis retibus suis, & patre, secutus est eum. Viam seculi cœperat currere, sed auditis Christi imperiis deseruit viam mundi, secutus est Christum: probauit quia in eo corrigit iuuenior viam suam, si Christi verba custodiat, dicēs ad eū: Diligamus vbera tua super vinum. Sic tamen bibens, vt non absorberetur vino: sed gratia eius lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinū aperuit oculos suos, & vidit viam rectam, reliquit tortuosas vias, dicens: Aequitas dilexit te. Hoc est, non flexuosa itinera te sequuntur, sed solus ad te potest iustitiæ trames peruenire. Qui enim diligit iustitiā, nō se auertit à Christo. Quomodo enim arbitrum iustitiæ, remuneratorémque meritorum innocens metuat conscientia? In hoc ergo iuuene spectato, hoc est, in Ioanne, præuide magna mysteria, quæ in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus domini spiritu resultauit. Constitue dominum Iesum recumbentem in conuiuio, reclinantem se Ioannem supra pectus eius, mirantes alios quod seruus supra dominum reclinaret, quod caro illa peccatrix supra templum verbi recūberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam diuinæ plenitudinis scrutaretur. Hęc ergo mirantibus aliis, respondit anima Ioannis: Fusca sum, & decora filia Hierusalem. Fusca per culpam: decora per gratiam. Dicit & caro: Fusca sum & decora. Fusca puluere seculari, quem certando collegi: decora oculo spiritali,

Luce. 13. Thren. 3. Psalm. 24. Psalm. 4. Psalm. 38. Esai. 40. Eccl. 25. Luce. 2. Ioan. 13. Matth. 4. Cantic. 1. Cantic. 1.

ritali, quo mundi huius puluerem ſqualorémque deterſi. Fuſca per vitium: ſed decora iam per lauacrũ, quo ablui omne delictum. Fuſca ſum, quia peccaui: decora, quia iam me diligit Chriſtus. quam relegauerat in Eua, recepit ex virgine, ſuſcepit ex Maria. Dicit etiam ſynagoga, cuius myſteria hoc loco plerìſque videtur exprimi: quæ cum ſe reiici iam videret propter totius plebis impietatẽ: ſolabatur ſe tamen, quia ipſum Chriſtum de populo ſuo, non tantum, ſed & Petrum, Ioannem, Iacobum, Chriſto adhærentes videbat: quia habebat eloquia ſibi credita. & ideo dicebat: Fuſca ſum & decora filia Hieruſalem. Fuſca per incredulitatem: decora per legẽ. fuſca per lapſum: decora, quia dilexit me ſol, & prior facta ſum cõgregatio dei. Nolite refugere me quia fuſca ſum. ideo fuſca ſum, quia ſol me reliquit iuſtitiæ, qui ante illuminare conſueuerat. amiſi colorem vultus mei, obtuſa facta eſt acies oculorum meorum quibus ante Solem videbam. in tenebris ambulo, quæ diem Chriſti neſcio. Nolite tamen deſpicere me, quoniam qui reliquit, poteſt rurſum aſpicere, miſereri iterum. Solet congregare diſperſos, deſertos requirere, colligere deſtitutos. Omnes tribus Iſrael conuenite, aſpicite me decoram ante dilectam. Nolite aſpicere me quoniã obfuſcata ſum. hoc eſt, non hoc ſolum aſpiciatis, quia obfuſcata ſum. Nõ eſt intuitus me Sol, & ideo obfuſcata ſum. Sed lucet Sol ſuper iuſtos & iniuſtos. Super iuſtos pro gratia, ſuper iniuſtos pro miſericordia: illis mercedẽ meritorum tribuens, iſtis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat ante, nunc lucet. Nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remiſit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam obfuſcata ſum quod penitus reliquerit me ſol, & iam nõ intueatur, nõ requirat, & gratiam diſſimulauit à me, quia non ſeruaui mandata eius: reconciliabitur cum viderit meorum pœnitentiã delictorum. Non vidit me Sol, quia non recepi aduenientẽ, non aperui feneſtras vt lumen vitę intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit vt totum mundum illuminaret, & videant etiam non videntes. Filij matris meæ pugnauerunt aduerſus me. Poſuerunt me cuſtodem in vineis: Vineam meam non cuſtodiui. Putãt alij hoc de illis dici, qui ſynagogam ad legis præcepta conſtringunt, vt legem cuſtodiat, vineam ſuam tueatur, quam cuſtodire non potuit. Denique cuſtodiebat vt faceret vuas: fecit autem ſpinas. Quæ ſit igitur vinea, venit Dauid teſtificari nobis dicens: Vineã ex Aegypto tranſtuliſti, eiecisti gẽtes, & plantaſti eam. Poſſunt & apoſtoli eſſe filij matris eius, qui vere impugnauerũt ſynagogam, dicentes: Ecce conuertimur ad gentes. & nationibus verbum dei ſeminare cœperũt. Poſſunt & prophetæ intelligi, qui monẽdo denunciandóque vt vineam ſuam cuſtodiret ſynagoga, nihil profecerunt. Fecit enim ſpinas improbitatis, quæ virtutis vberes fructus deferre debuerat. Et ideo confitetur, quia populum ſuum cuſtodire non potuit. Meritóque ſero quærit tenere, quem cum teneret amiſit, multo diſſimilior eius quæ dicit: Inueni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum. Deniq; illa inuitat in ortum ſuum ſponſum, hæc vbi paſcat requirens, dicit ad ipſum: Annuncia mihi quem dilexit anima mea. Cur quem dilexit anima mea dicis, & non quem diligit? Cur dimiſiſti quem tenebas? Dilexiſti patrum fide, amiſiſti incredulitate: tenebas charitatis vinculis, amiſiſti lõgo fune perfidiæ. Ideo neſcis vbi paſcat, vbi maneat. nam ſi ſcires, non quæreres. Dicis enĩ: Vbi paſcis? vbi manes in meridie? Meridiem noſti eſſe Eccleſiam, quæ tenet Chriſtum, & tu eum in noctibus quæris? Dic, inquit, mihi Chriſte, reſponde vel propter id quia ante charus fuiſti atque dilectus mihi. etſi ego tantæ prærogatiuam charitatis amiſi: tu tamen quaſi pius reſponde mihi, Vbi paſcis? vbi manes? Reliquiſti me, abiiſti ad gẽtes, receſſiſti longe à me: & illis propior factus es à quibus longe eras. Sed factus es prope, quia crediderũt ſanguini tuo. A me receſſiſti, quia ego crucem tuam non ſuſcepi vt mundi redemptionem, ſed vt noxij damnationem. Qui autẽ receperũt ſicut ſalutis authorem, in meridie ſunt. Illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua ſicut meridies. Mihi matutinus eras cum adhuc crederem, ſed non credebam plene: quia non ſum inuenta in meridie, ſicut Ioſeph qui cum fratribus ſuis cœnabat meridie. Illis meridies factus es, qui paſcuntur in diuitiis tuis, & in te ſperant. Ideo vt dixit Dauid, Deduces eorum iuſtitiam tanquam lumen, & iudicium eorũ tanquam meridiem. Quæres ergo tanquam aliena, quæ proxima eras: tanquam pauper, quæ diues fuiſti. Vis ſequi quæ præcedebas. atque vtinam vel ſequaris quos præcedere debuiſti. Mercenaria eſſe deſideras, quæ ante mercenarios colligebas. Mercenariæ vtique vox iſta dicentis eſt: Ne forte fiam circũamicta ſuper greges ſodalium tuorum. Quæ proſelytos ex gentibus ante ſuſcipiebas: nunc ipſa in nationibus vis proſelytis ſuſcipi, & tanquam aduena congregari. Reſpondit Ieſus: Niſi noſcas te decoram inter mulieres. Quid eſt ſe noſcere, niſi vt ſciat vnuſquiſque hominem ad imaginem & ſimilitudinem dei factum, rationis capacem, qui terram ſuam excolere tanquam bonus agricola debeat aratro quodam, & falce ſapientiæ, vt vel dura findantur, vel luxuriantia recidantur, qui inferiorem ſui portionem animi imperio debeat gubernare. Vnde etiam in lege ſcriptũ eſt: Attende tibi ne fiat verbum abſconditum in corde tuo. Tibi, inquit, attende, non vtique dicit pecuniæ tuæ, nõ poſſeſſionibus tuis, non viribus corporis, ſed animo tuo ac menti tuę vnde omnia conſilia facta cogitationéſque manãt. Tibi ergo attende ibi, vbi potiorem eſſe te noſti. Noſce teipſum. quod Apollini Pythio aſſignant gentiles viri, quaſi ipſe author fuerit huius ſententiæ, cum de noſtro vſurpatum ad ſua transferant, & longe anterior Moyſes fuerit, qui ſcripſit librum Deuteronomij, quàm philoſophi qui iſta finxerunt. Vnde & Salomon oraculum diuinum ſecutus ſcripſit in Cãticis canticorum. Niſi ſcias te decoram inter mulieres. hoc eſt, niſi cognoſcas te mortalem, rationalem, & cito tua peccata fatearis, cito dicas iniquitates tuas vt iuſtificeris, niſi cõuertaris & prior accuſes delicta tua: venit dies mortis, & iã nullum conuerſionis remedium eſt, præueneris dum nõ cogitas. Accende facem tuam priuſquam ſponſi tibi claudatur ianua, qui expectare diu non ſolet negligentes. Niſi ſcias te, inquit, decoram inter mulieres, & dicas: Fuſca ſum, ſed decora. Fuſca ſum, quia peccaui: ſed decora, quia diligor, quia genus ſũ Abrahæ, electũ genus, dilectũ deo: nihil tibi proderit patrum gratia. potens eſt enim deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Et alibi in Euangelio legiſti: quia Abrahæ filiam ligauit diabolus nequitię ſuæ vinculis, quam ſoluit dominus die ſabbati. Niſi ergo ſcias te, nihil tibi proderit. Et ſi dicas: Abrahæ ſum filia, quæ non credis, quæ errorem non corrigis: Abraham quidem ſaluatur: ſed te nobilitas generis non iuuabit, niſi fides ſeruauerit. Non te decipiat data patribus repromiſſio. Non ſuſcipio perſonam hominis, non ſuſcipio prærogatiuam generis, niſi videro congruentem generi morum nobilitatẽ, vt fiat iuſti generis electio. Quòd ſi ſcias te, & cognoſcas quia peccato obnoxia es: Exeundum in calcaneis gregum eſt tibi. Exi ergo nuda pede, & paſce hœdos tuos in tabernaculis paſtorum. Quæ ſine peccato eſt, agnos paſcit, oues paſcit. Quæ autẽ peccato obnoxia eſt, paſcit hœdos, qui à ſiniſtris ſunt. Nõ enim poteſt eſſe in dextera paſtoris boni, ſequatur magis dicentem Petro: Vade retro me Sathana. Sequẽdo Petr' in dextera meruit collocari. Ideoq; ei dicitur: Paſce agniculos meos. Sed quo exeat, audi. Ad tabernacula, inquit, paſtorũ. hoc eſt ad gentes, ad diſperſionem. Ideoque dixit: Percutiam paſtorẽ, & diſpergentur oues gregis. vt repleatur totus orbis terrarum grege Chriſti. ſignificans tunc fore ſaluam ſynagogã, cum ſe huic diſperſioni & ipſa ſociauerit, quæ repleuit omnem mundum. Tabernacula enim paſtorum, regna ſunt terræ. ideoque propheta Dauid nationes annuncians crediturας, ait: Regna terræ cantate deo. Ergo ſciat ſe iuuenior, vt corrigat viam ſuam. Sed dicis, Quis poteſt cognoſcere viã ſuam iunior, vt corrigat? cum Propheta dicat: Tria ſunt impoſſibilia mihi intelligere, & quartum quod non agnoſco, veſtigia aquilæ volantis, viam ſerpentis in petra, & ſemitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute. Si Salomon fatetur quod non cognoſcat vias viri in iuuẽtute, quomodo poteſt iunior cognoſcere? Cui reſpõdebitur quòd illæ viæ viri in iuuentute non cognoſcantur, quæ ſunt ſecus vias ſerpẽtis in petra, & ſecus ſemitas nauis fluctuantis, & veſtigia volantis aquilæ, quæ vngues aſperos habet, & ſupra nubes volat.

Marginal notes: Canti. 1. — Matth. 5. — Canti. 1. — Eſaię 5. — Pſalm. 79. — Acto. 13. — Canti. 3. — Canti. 1. — Ibidem. — Gene. 43. — Pſalm. 36. — Canti. 1. — Ibidem. — Noſce teipſum. — Cantic. 1. — Eſaiæ. 43. — Matth. 3. — Lucæ. 13. — Canti. 1. — Marci. 8. — Ioan. 21. — Zacha. 13. — Prouer. 30.

lat, in aëre errat, in mari piscem interficit: & tamen impossibile non est hoc quartum sicut illa tria. Cognoscit enim dominus qui sunt ipsius, & vult vt sciat se vnusquisque, sciat se populus dei. Sed esto non cognoscantur errantium viæ, sicut dicit dominus: Non noui vos, discedite à me operarij iniquitatis. Hic autem iuuenior qui potest corrigere viam suam fortasse iunior sit ætate, non moribus, & habeat in primo flore iuuentutis suæ senilem intellectum, de quo ait: Canicies autē est intellectus hominibus, quib* maturitas consilij, grauitásque suppetit. Vnde & Hieremiæ dicitur: Noli dicere quia iuuenis sum. Et vtique erat ætate iuuenis, sed prohibet eum iuuenem se dicere, qui esset maturioris prudētiæ. Daniel cum puer esset, accepit spiritū quo dignus senectutis primitiis* haberetur vt redargueret senes, ipse non senior longæuitate, sed gratia. Erat enim in illo ætas senectutis vita immaculata. Cui bene competit Dauidicum illud dicere: Super seniores intellexi. ideoque tanquam de veterani consilij, & senilis conscientiæ viro diuinum pronunciauit oraculum, Quis prudentior quàm Daniel? Nunc illud aduertamus, si possibile est vt corrigat iunior viam suam, an nō? Si non est, ergo mentitur Propheta: sed quia non mentitur, possibile est. Ita tamen possibile, vt quod impossibile videatur, fiat possibile, si custodiat iunior verba dei: si autem non custodiat, impossibile. Vnde illud Euangelicū: Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Quod quoque in libro Euangelij impossibile esse dixit, sic intelligimus impossibile esse, quia diuites non custodiunt mandata dei: si autem custodiant, fit possibile quod impossibile videbatur. Hic est camelus qui intrat per angustam viam: quę illum ante capere non poterat concupiscentem, capit custodientem mandata diuina: custodiētē autē verba diuina, quia custodit ea. Moysen quasi seniorem elegit: & nunc quibus hoc spiritu dei committitur officij, vt eligant seniores viros, eligunt sine dubio inter seniores iuuenem corrigentem viam suam in custodiendo verba dei. Et si senioris ætatis virū elegerint, non quasi longæuum vtique elegerunt, sed quasi custodientem verba dei. quod si reperitur in iuniore, vtique & ipse est eligendus. Liquet igitur ex his quòd non senectutis longæuitas eligatur, sed custodia verborum dei. Denique ipse Moyses Iesum Naue & Chaleb iuuenes præ cęteris approbabat, quorum consiliū in terræ electione magis q̃ multorū seniorū & ipse secutus est, & deus prætulit. Vnde & illud de Iacob quod supra dixim*, Deus qui pascit me à iuuentute mea, manifestat nobis de eo dictum, qui tulerit iugum verbi in iuuentute sua, & recedēs ab Esau & similibus eius, sedet singulariter in Sion tempus expectans quo possit eum disciplina proferre sermonem, & propterea spiritali est donatus alimento, adhuc æui integer, sed veteranus consilio. Neq; enim dignum est vt credamus quòd tantus patriarcha de corporali cibo dixerit, Deus qui pascit me à iuuentute mea: quia nec corporalem panem desiderabat cum diceret: Si dominus deus mecum est, det panem mihi manducare, & vestem indui: omnium quæ das mihi, decimam decimabo tibi. Nam si patres nostri spiritalem escam manducauerunt, & spiritalem potum biberunt, quanto magis sanctus Iacob cibo pastus est spiritali? Ille quoque intellectus hoc loco suppetit, nec alienus à vero est: quia iuuenior ex cōgregatione gentium populus: qui antequam in Christo crederet, tortuoso errabat anfractu, in eo corrigit viam suam, quia dei verba custodiuit, quæ noluit custodire populus Iudæorū: & ideo ille viā salutis inuenire nō potuit. Consideremus & sequentem versum.

2.Timo.2. Luce.13. Hiere.1. * primitus forte, pro primitiis. Sapien.4. Psal.118. Ezech.28. Matth.19. Gene.28. 1.Corin.9.

II. In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.

Si deus repellit vnumquemq; quem repellendum putat, videamus ne excusationem ei tribuat qui cum sequi deum velit, repulsus sit. Et primum quemadmodum bonus deus repellit sequentem, nisi ipse mereatur repelli, sicut ipse dominus ait: Vulpes foueas habent, & ideo quasi vulpem repellit. Et alibi: Quia omni habenti dabitur: ab eo autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Cui addidit, Nisi ei qui toto corde exquirit eum, vt quod deest naturæ, id dei operatione acquirat & gratia: sicut Salomon qui ex toto corde exquirens deum, sapientiam postulauit: & quia nō opes sibi regias, sed diuinæ munus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapiētiæ disciplinam, repletus est dei spiritu, vt cognosceret mandata omnia. Qui autē non habet, vt in corde suo exquirat deum, & facit quidem opus dei, sed negligēter facit, maledicto subiectus est, sicut legimus: Quia maledictus omnis qui opus dei facit negligēter. Merito ergo repellitur, quia maledicto dignus est: quia polluit magis & impedit opus quod negligenter putauerit exequendum. Consideremus ergo vtrum bonitas sit repelli ab opere negligentem, an vero retineri? Et imaginem rei huius ex aliis sumamus artibus. Curat medicus ægrotum, sed negligēter, & desidia medici virus alta vulneris serpit. Quanto igitur melius remoueri huiusmodi medicum qui tempus terit, cum profectum nullum sentiat vulneratus, vt curādi officium ad eū medicum transferatur qui maturius possit ægroto sua diligentia subuenire? Nōne clemētior est qui repellit nihil proficientem, quàm qui retinet ad discrimen ægroti? Constitue aliquem præpositum ædificantibus vel etiam texētibus, qui debeat summam operis explicare, verum is tibi probabilior videtur si in id diligenter insistat, ac si quem forte incuriosum aduerterit de iis qui operātur in domo aliqua construenda, repellat eum, melius credens non ædificare, quàm hiātibus rimis ædificata dissolui, atq; aliquem in eius substituat locum qui cum diligentia ædificet? Similiter etiam textrini præpositum repulsorem negligentium, vt substituat diligētes, ne longa textrinum corrumpat incuria, non magis probabis quàm illum qui desides in sua negligentia perseuerare patiatur? Transi nunc ad eos qui mandata ædificant, & legem intexunt, & animam vniuscuiusque receperunt sanandam. Nōne si quis eorum ædificat domum dei cum iustitia, texit indumentum cum diligētia, sanat animam cum gratia, opus bonum facit? Si vero incuriosus ac remissus aliquis fabri textoris medici spiritalis locū occupet, vt sacerdos summus, vt presbyter, vt minister altaris sacri: nonne commodius est non subire vnumquemq; id muneris quod implere non queat, quàm subeuntem neque ipsum strenue suscepto fungi munere, & eripere locum alteri qui nauiter eum possit tueri? Quid quod etiam ipsi consulitur qui remissior cū sit repellitur, ne plus offensionis contrahat? Quid sit autem repelli, consideremus. Lectum est enim: Sicut vulnerati dormientes proiecti in monumentis, quorū non meministi amplius, & quidem ipsi de manu tua repulsi sunt. Aduertamus igitur quos vulneratos & proiectos in monumentis repellit, quorum non meminerit amplius. Isti sunt qui à mandatis dei repelluntur. Peccatori autem dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas? Et quia à mandatis dei repelluntur, repelluntur vtiq; de manu dei. Et bene prospexit ne quis de manu dei videatur eripi: quia nemo potest quemquā rapere de manu dei. Qui ergo priuatur muneris suscepti officio vel gratia, non rapitur, sed reiicitur, vt dixit dominus Iesus ad Hierusalem: Quotiens volui congregare filios tuos, & noluisti? ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Abstulit illis sanctificationem, altare thymiamatis, & orationis sacrarium, propitiatorium, altare sacrificiorum, sacerdotum & leuitarum ministeria: & tamen cum hæc sublata essent omnia quæ secundum legis mandata habebāt, ait Apostolus: Nunquid repulit deus hæreditatem suam? Non, inquit, repulit, sed conclusit omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Sunt ergo qui ad tempus à mandatis propter misericordiam repelluntur, sicut & illis consulitur qui vomuntur. Nam quemadmodum manens in corpore quod vomendum est, pl* acescit: ita qui debet excludi, si retineatur, nec se corrigat, totum corpus exulcerat. Meritóque angelo Laodiciæ dicitur: Hæc dicit testis fidelis & verus, Scio opera tua: quia neque frigidus es, neque calidus. vtinam frigidus esses, vel calidus: sed quia tepidus es, incipiā te euomere ex ore meo. Aperte negligentiam grauiori damnat iudicio quàm imprudentiam. Frigidus est enim qui fidem nescit, calidus est qui spiritus sancti feruore succensus est. Qui enim calorē fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse, q̃ neglexisse. Est enim tepidus peior frigido, vt Iudæus qui sibi videtur

Matth.8. Matth.25. 3.Reg.3. Hiere.48. Psal.87. Psal.49. Luce.13. Roman.11. Apoca.3.

videtur fidem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem caussam gentilis habet, qui potest dicere: Non cognoui legem, non audiui prophetas: ideo nō credidi: quàm ille qui legit omnia ex quibus venturum Iesum crederet, & nō credidit. Neuter quidē excusatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit: sed plus delinquit qui negauit quod legerat, q̄ qui opera non fecit quæ facienda non nouit. Quanta autem fidei & iustitię gratia est, vt in ore dei sit qui fidē tenet, & opera exercet iustitiæ: & quantum amittit quem euomuerit ex ore suo dominus Iesus, & ex suis viscerib[9] eiecerit? quàm pius tamen qui & iustos in ore suo tenet, & iniustos nō ante euomit quàm denunciet euomendos, vt vel huiusmodi admonitione conuersi, dignum aliquid efficiant quo non vomantur. Nunc tertium versiculum consideremus.

III. In corde, inquit, meo abscondi eloquia tua, vt nō peccem tibi.

Propterea ergo mysterium regis bonum est abscondere. (Tobiæ.12.) Peccat enim deo, qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaque non est falsa solum dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet quibus nō oportet. Quod vitium quadripertitum est, vel adulationis, vel auaritiæ, vel iactantiæ, vel loquacitatis incautæ: quia dū adulari vult aliquis ei cui loquitur, effundit mysteriū. Nonnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequuntur, vt tegenda silentio, vendant loquendo. Alij, vt plura nosse videantur, & scientiam suam iactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique dum sine præiudicio loquuntur, verbum emittunt, quod reuocare non possunt. Ideo vir laudatur serius, & non ociosus. Erat homo abscondens sermones suos, vt apostolus Paul[9], qui nouit quid loquatur singulis, & quādo quid loqui debeat. Vnde & Corinthiis dicit: Lac vobis (1.Corin.3.) potum dedi, nō escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Ideo hos in transitu vidit: manet autē apud Ephesios, quòd ostium sibi magnum apertū esset, notum facere gentibus mysterium Christi. Ideo & Salomon (Eccle.3.) tempus tacendi, & tempus esse loquendi docet. Præ cæteris autem dominus Iesus in Euangelio declarat suo dicēs simile (Matth.13.) esse regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. Vtique non aurum, non argentum, nō pecunia comparari potest regno cœlorum: sed eloquia domini, eloquia casta, argentum (Psalm.17.) igne examinatum, quibus ipsum regnum acquiritur. Hunc ergo thesaurum sapientiæ & cognitionis absconditum in agro, in quo plantata sunt verba scripturarum cœlestium, cū inuenerit homo, abscondit illum in corde suo, nec diuulgat eum, sciens quia si diuulgauerit Babyloniis thesaurū dei, ma(Esaiæ.39.)gnam offensam cōtrahet, vt dicatur ei sermone prophetico: De semine tuo accipient & faciēt spadones in domo regis. Per quę significatur, quia is qui prodiderit diuina mysteria, posteritatem animæ suæ, seminariúmque meritorum habere non possit. Caue ergo ne diuitias tuas perfidis prodas: & [illegible] amicitiam simulent, non illis aperias interiora domus tuæ, non referes thesauros regios, quos Babylonij scire non debent, ne veniant, & capiant posteros tuos, & seminariū virtutis abscindant. Hoc est quod etiam in Euangelio dicit do(Matth.7.)minus: Nolite mittere margaritas vestras porcis. Ideo bene facit qui abscondit eloquia domini in corde suo: sicut abscō(Lucæ.2.)debat propheta Dauid: sicut Maria quæ conseruabat omnia verba domini Iesu in corde suo. Etenim si bonum est viro sermones suos abscondere, quanto magis sermonē dei cordis nostri gremio debemus operire, debemus abscondere? Quarto versu dicit:

IIII. Benedictus es domine, doce me iustitias * tuas. (* al. iustificationes.)

(Matth.7.) Non enim quicunq; dixerit, Domine, domine: ipse intrabit in regnum cœlorum, sed qui voluntatē dei fecerit. Ideo iste qui correxerit viam suā à iuuētute sua, custodierit verba dei in toto corde, quæsierit dominum deum suū, nec repulsus sit à mandatis dei, & dignus habitus cui committerētur arcana sapientiæ, absconderit ea in corde suo, ne peccaret deo, quasi habens eloquia dei, gratias agit dicens: Benedictus es domine. & sic desiderat ipsum doctorē habere, (Exodi.21.) cupiens cognoscere secreta legis: Et quemadmodum interpretationem habeat: Si emeris puerum Hebræum, & seruierit tibi annis sex, & reliqua: quibus præmissum est, has iustitias discere quas proponit in conspectu filiorum Israel: hæc à domino quærit discere: quę homines docere non poterāt, nisi deus ante docuisset, quæ postea quàm à Christo didicerunt apostoli, Ecclesia dicit: Introduxit me rex in cubicu(Cantic.1.)lum suum. hoc est, in illud secretum suum, in quo sunt thesauri scientiæ & cognitionis suæ. Ideo tibi dicitur: Cū oras, (Matth.6.) intra in cubiculum tuum. quod significat mentis animíq; secretum. In hoc cubiculum iustitiarum spōsa se poposcit induci, cum post odorem vnguenti excurrerit, quod semper fluit, & nunquam deficit. Ideo quasi edoctus Propheta iustitias quinto versu dicit:

V. In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

(Psal.35.) Et quomodo alibi dicit: Iudicia tua sicut abyssus multa? (Roma.11.) Quomodo Apostolus ait: O altitudo sapientiæ & scientiæ dei: quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & iuestigabiles viæ eius. quis enim cognouit sensum domini? Si inscrutabilia sūt iudicia, quomodo ergo iudicia? quomodo ait propheta: Pronunciaui omnia iudicia oris tui? Sed fortasse non eadem sunt iudicia dei, quæ iudicia oris eius. Si alia sunt, benedicitur: Cogitationibus tuis quis similis erit? Et ideo inscrutabilia (Psalm.39.) sunt iudicia eius: quia ex parte cognoscim[9], & ex parte pro(1.Corin.13.)phetamus. Si autem eadē, nullus nisi Christus hoc dicit, qui potest dicere: Ego & pater vnum sumus. Distinguamus ta(Ioan.10.)men, nec vereamur ne impugnet se velut contrariis scriptura venerabilis. Consideremus enim quia non dixit, Iudicia oris eius sicut abyssus multa: sed, iudicia tua, dixit: nec Apostol[9] posuit, inscrutabilia iudicia oris eius, sed, inscrutabilia iudicia eius. Possumus enim iudicia dei æstimare, quæ occulta nobis non patefecerit: iudicia autem oris eius quæ annunciauerit, id est, quę per os prophetarum locut[9] est. Os enim dei Propheta itelligitur, cui dicitur: Clama. Et ille ait: Quid (Esaię.40.) clamabo? Et inspiratum est vt diceret: Omnis caro fœnum. Quod vtique locutus, oris dei functus officio est, quia locutus est iudicium dei. Ergo prophetica oracula iam non sicut abyssus, sed etiam ipsa abyssus: quia nemo potuit in cœlo & in terra aperire librum nisi Christus. Veniamus nunc ad sextum versum.

VI. In via, inquit, testimoniorum tuorū delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.

Alij in auro, alij in argento, alij in vestibus, alij in possessionibus, vineis, oleis, segetibus, alij in operibus picturæ, marmorum, in diuersis denique singuli delectationes habēt: spiritalis in via testimoniorum cœlestium delectatur, tanquam omne possidens patrimonium: in omnibus diues, sicut Apostolus dicit: Gratias ago deo meo semper pro vobis, in (1.Corin.1.) gratia dei, quæ data est vobis in Christo Iesu: quia in omnibus diuites facti estis in ipso, in omni verbo, & in omni scientia. Tantum doctrina apostoli Corinthij profecerunt, vt qui ante nō poterant nisi sicut paruuli lac solū bibere: postea in omnibus diuitiis abundarent cognitionis & verbi. Delectabatur ergo Dauid in omnibus diuitiis cognitionis, scientiæ, sapientiæ, & in omni actu bonorū operū. Et si quis nunc intentus diuinis, triplicem illam sapientiæ hauriat disciplinam, θεωρητικὴν, πρακτικὴν, λογικὴν, bonus studio percipiendæ cognitionis, pulchrior erit exequēdæ rationalis moralísque doctrinæ gratiam tenens. Qui prophetica ænigmata dei spiritu reuelāte cognouerit, Euangelij altitudinem in operibus comprehenderit & consiliis, apostolici sermonis moralitatem aduerterit: is tanquàm in omnibus diues, vberē capiet voluptatem. Et quia suauis est corporalis voluptas: ideo non quasi pro gratiæ qualitate cum spiritalibus compa ratur, sed quasi ad testimonium suauitatis accersitur. Siquidem & Apostolus docet inuisibilia & sempiterna dei à no(Roma.1.)bis per ea intellecta esse, quę facta sunt. In Canticis quoque (Cant.1.) habemus scriptum: Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te proxima mea. In quo dum velocium equorū cursui similitudo Ecclesiæ comparari videtur, æstimatur diues eius gratia. Non igitur vnam equam diuitis regis accipias, sed absolute pro equitatu, vt sæpe diximus, qualis ouis illi[9] est pro grege ouium. Pharao igitur vt potentissimus rex, & prædiues, habebat equos potentes: vnde & scriptura dicit,

Currus

Currus Pharaonis, quasi potentissimum genus ad bellorum A vsum,& subsidium præliādi. Denique his curribus Pharao fugientes Hebræos facilè cōprehendit. Sicut ergo equi iuncti concorditer trahunt currum,& patienter suscipiūt iugū, & portant congrua cum gratia, & iugi illius susceptione mā suescunt: sic & congregatio nationum gentilibus indomita moribus se ante iactabat. Vbi vero suscepit iugum dicentis: Tollite iugum meum, quia leue est:& onus meum, quia suaue est:& cœpit sponsa Christi concordia & mansuetudine populorum esse sublimis,& toto circunferri orbe: tanquàm currus equis velocibus supra mundū rapta ascendit ad sponsum. Denique & in posterioribus Canticorum partibus dicit: Posui te currus Aminadab. Multos curr⁹ habet in se ecclesia, quos omnes spiritalibus habenis dominus regit: & vna anima multas cogitationes habet, quas domini habena restringit & reuocat, ne quod in præruptum noster hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione significatur pater beneplaciti, cui⁹ filius legitur in Numeris Naason princeps populi. Quis sit, intelligis interpretatione, serpentinus: & B agnoscis istud si repetas: quia sicut serpēs pependit in ligno, qui te redemit. Ergo anima currus est dei, vt ira eius,& libido,& timor,& omnes seculares concupiscentiæ refrēnētur. Ecclesia quoque currus est dei, quæ regenda est gubernaculis Christi, ne diuersorum populorum motus eam dissensionésque perturbent. Ille quoque Naason bene intelligitur Christus, quia virga Aaron conuersa in serpentem, illos serpentes Aegyptios deuorauit. Has ergo diuitias habeamus, his delectemur, vt currant nobis equi rationabiles, & commoremur in præceptis eorum. Et ideo ait:

Math.11. Cantic.6. Exodi 7.

VII. In mandatis tuis exercebor,& considerabo vias tuas.

Qui enim exercetur in verbis Apostolorum, Iesu domini mandata cognoscit,& cōsiderat vias eius, quibus finis est Christus, qui ait: Ego sum via.

Ioan.14.

VIII. Et in tuis iustitiis * meditabor, non obliuiscar verborum tuorum. *

* al. iustificationibus tuis * al. sermones tuos.

Admonet hic locus memores scripturarum nos esse de- C bere,& iustitias eius non solum sermone, sed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui disputāt legem, & nō faciunt quæ legis sunt: sed qui factores legis sunt, iustificantur.

Roma.2.

Sermo tertius.

ג Gimel.

TErtia litera secundum Hebræos est Gimel, quæ Latinè retributio dicitur. Denique primo statim versu hoc dicitur:

Retribue, inquit, seruo tuo.

Quomodo supra ipse Dauid ait: Non secundum peccata nostra reddas nobis, neque secundū iniquitates nostras retribuas nobis:& poscit retributionem? Illa videtur vox peccatoris esse, hęc bene sibi cōscij, qui præmia boni operis exposcat. Vnde possumus etiam hoc intelligere, quod de eius pſona psalmus iste formetur, qui natus ex virgine pro toti⁹ mūdi redēptione ad dexteram patris sedere præsumat, sicut ipse ait: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis. Non est tamen alienum, nec arrogans, si etiā Dauid remunerationem à domino deo suo pro egregiis la- D boribus postulet. Prærogatiua est fidei atque iustitiæ, de domini fauore mercedem vsurpare. Denique reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu, q̃ apostolica authoritate pręsumpsit. In euāgelio quoque docemur habere fidem, & non hæsitare de iis quæ supra hominem sunt gerendis. Merito ergo Dauid in superioribus quasi adhuc imperfectus secundū peccata sibi reddi refugit atque declinat: in hoc autem psalmo qui est posterior, quasi fundatus virtutis processu, retribui sibi secundū fidei operisque certamina deprecatur. Siquidem etiam Paulus, qui ante dixerat, Nō sū dignus vocari Apostol⁹: postea ait: Reposita est mihi corona iustitię, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & iis qui diligūt aduentum eius. Et Apostolus pollicetur sibi, hic autem verecundius adhuc precatur: quod vtique nō insolentis arrogantiæ, sed innocentis est consciētię, ab ipso cui seruieris petere mercedem: quam desperare, segnitiei materia: sperare autem, incentiuum laboris est. Pete igitur confi-

Psalm.102. Math.26. 1. Corin.15. 2.Timo.4.

denter, si merita suffragantur, vt talia petendo studiose elabores quo ea petitione sis dignior. Quis athleta si desperet coronam, descendat in stadium? aut si eam postulet victor, offendat? Probatio spem facit, spes confidentiam. Iusti ergo talis oratio est, delectatur domin⁹ tali precatione, vt pro [illegible] ritate conscientiæ vtaris authoritate. Tamen quo minus videatur petitio arrogans, bene addidit: Seruo tuo. in quo & humilitatis est gratia,& præmium seruituris. Qui enim vocatus est in domino seruus, libertus est domini. Quare non præsumat fauorem domini, tam precioso emptus sanguine? Magnum tibi est vocari puerum meum, quasi ad seruum dicitur. Si quis ergo est seruus, & bene seruit domino, & nihil facit quasi seruus peccati, sed qui dicit: Seruus inutilis sum: quod debui facere, feci: bene is dicit: Retribue seruo tuo. Gloriosa seruitus, qua pro nobis seruiuit & Christus. Beata seruitus qua & tu seruis: sed ita, si nihil possit aduersarius de tuo sibi seruitio vindicare. Amat ergo Christus boni libertatem seruuli. Denique in Canticis dicit: Quàm speciosæ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis, ceruix tua sicut redimicula. Vultus liberior est vbi est castitatis conscientia:& portare Christi iugum suaue est, si ornamenta putes ceruicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos semper ad dominū deū tuum, & quære deum, & inuenies. Erige ceruicem, redimicula non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent,& phalerari sibi magis quàm nudari videntur. Genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ, redimicula ceruicis libertatis attollent fiduciam. Leue est enim iugum Christi,& ideo ceruix eo non premitur, sed leuatur. Similitudines, inquit, auri faciemus tibi ex distinctionibus argenti, quoadusque rex est in declinatione sua. Ex iis enim quæ ex lege sunt & ꝓphetis, mediocriter ante crediderāt gloriā domini Iesu, sed hęreditas eius diffusa per populos, quo frequentius examinata, hoc amplius est probata. Crebræ enim persecutiones ecclesiæ, iustorum nobis titulos, martyrij victorias ediderūt. Itaque sicut aurum bonum, ita ecclesia cū vritur, detrimenta non sentit, magis fulgor eius augetur, donec Christus veniat in regnum suum,& reclinet caput suum in ecclesiæ fide. Qui cum venisset ad oues perditas domus Israel, non habebat vbi caput suum reclinaret: nūc autē iam redolet fides, ideoque dicit ecclesia: Nardus mea dedit odorem suum. Et dicit cum præsumptione, expectans retributionem. Fragrat vnguētum gratiæ, ex quo virgo generauit, & dominus Iesus sacramentum incarnationis assumpsit. Colligatio, inquit, guttę, cōsobrinus meus: botryo Cypri, frater meus mihi inter media vbera mea requiescit. Corpus enim suscipiens dominus Iesus, charitatis se vinculis illigauit,& nō solum se membris nostris & passionibus naturalibus, sed etiam cruci vinxit: ideoque sicut botryo in ecclesiæ fide,& morali requiescit gratia. Nardus Cypri, consobrinus meus in vineis Engaddi. Si locum quærimus, regionis cuiusdam quæ in Iudæa est, locus sic dicitur, in quo opobalsamum gignitur. si interpretationem, tentatio Latinè significatur. In illis ergo vineis lignum est, quod si quis compungat, vnguētum emittit. hic fructus est ligni. Si non incidatur lignum, non ita fragrat & redolet: cum autem compūctum fuerit artificis manu, tūc lachrymam distillat: sicut & Christus in illo tentationis ligno crucifixus illachrymabat populum, vt peccata nostra dilueret,& de visceribus misericordiæ suæ fundebat vnguentum, dicens: Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Tunc ergo in ligno compunctus est lancea, & exiuit de eo sanguis & aqua, omni vnguento suauior, accepta deo hostia, per totum mundum odorem sanctificationis effundens: & quasi balsamum ex arbore, sic virtus exibat è corpore. Vnde ait: Sentio virtutem exisse de me. Inde opobalsamum expressius dicitur, eò quòd compunctione ligni balsamum per cauernam punctionis erumpit. Compunctus igitur Iesus odorem remissionis peccatorum & redemptionis effudit. Nam & constrictus erat, verbum cum esset, homo factus: & pauper factus, cum diues esset, vt nos illius inopia ditaremur. Potens erat, & despiciendum se præbuit, ita vt Herodes sperneret eum, & illuderet ei. Terram mouebat,& hærebat in ligno: cœlum obducebat tenebris, mundū crucifigebat,& crucifix⁹ erat: inclinabat caput,& exibat

1.Corin.7. Luce.17. Cantic.1. Math.15. Math.8. Cantic.1. Luce.23. Ibidem.8. 2.Cor.8.

verbum

verbum: exinanitus erat, & replebat omnia. Descendit deus, ascendit homo: verbum caro factum est, vt caro sibi verbi solium in dei dextera vindicaret. Vulnus inflictum erat, & fluebat vnguentum. Scarabæus audiebatur, & deus agnoscebatur. Respõdit & Christus: Ecce es bona proxima mea, ecce es bona. Quoniam cognouerat ecclesia mysterium, & pro totius mundi redemptione crucifixum dominũ Iesum prædicabat, meretur audire: Ecce es bona, quæ me bonũ dicis. & ipsa bona es quę vidisti glorię meæ decorẽ, & ipsa speciosa es & decora. Quid est autem Christũ dicere, Bona es, & decora es, nisi illud euangelicũ: Constans esto filia, remissa sunt tibi peccata tua? Ergo cui Christus peccata donauit, rectè dicit:

Canti. 1. Matth. 9.

Retribue seruo tuo vt viuam, * & custodiam * verba tua.

* al. viuifica me. * al. sermones tuos.

Non habet in retributione quod desperet, quia dominus Iesus venit mundum saluare, non perdere. Ideoque immemor est iniuriæ, memor gratiæ, sicut in prophetico libro testificatur ipse dicens: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero. Tu autem memor esto, & iudicemur: dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Quicunque ergo dicit iniquitates suas deo, iustificatur: & quicunque iustificatur, retributionem non timet, sed exposcit: qui retributionem non timet, viuet. Sed quare dixit, Viuam, & non dixit, viuo? quia hæc vita nõ est loco præmij, quæ in loco mortis est. Dolet Propheta in puluerem mortis se esse deductũ, Apostolus cupit ex hoc mortis corpore liberari, & putamus quòd de hac vita sibi blandiatur propheta? Omnia hic plena mortis sunt. Intrat mors per fenestram, intrat per ostiũ, nisi dominus ostio tuo ponat custodiam. Denique ex multiloquio peccatũ nascitur. Lege mandata legis, inuenies scriptum: Qui viuens mortuum contigerit, inquinatur. Quantos tangimus mortuos? inter quantos mortuos versamur? Ideo tibi author vitæ dicit: Relinque mortuos. Ideo tibi alibi dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Quomodo tibi diceretur, Surge à mortuis, nisi inter mortuos viueres? Ponamus te mũdũ esse ab operibus mortuis, à peccati colluuione: quomodo mũd' es, qui in corpore mortis es, qui inter sepulchra viuis mortuorum? Oportebat Petrum loqui mortuis, vt procederent de sepulchris suis. Indigemus ergo purgatione, quia tetigimus mortuos. lex nos mundari iubet. Quis tantus vt supra legem sit? Ipsum Nazaræum sanctum dei lege, si is tetigerit mortuum, lex immundum pronunciat. Ideoque radit caput suum, & deponit capillum quasi non sanctum, & iterum orat vt exaudiatur, qui ante propter mortui attactum exorare non potuit, irrationabiles duxit dies, quia irrationabili appropinquauerat. Deponit igitur mortua, & superflua capitis sui, vt Christo reconcilietur. Ergo si Nazaræus purificatur, & nos purificari oportet. omnes contigimus mortuum. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? aut quis audebit dicere purum se à peccatis? Sit aliquis fortasse qui in sermone non deliquerit, licet rarus sit iste, de quo deus dicat, sicut de sancto Iob, Ille non peccauit labiis suis: tamen non semper habere potuit mundas cordis sui cogitationes. iniicit se diabolus in cor hominis. Pone, parata semper & peruigili custodia quisquàm cor suum sepserit, tamen in medio peccatorum versatur, necesse habet etiam ipse purificari, vt Esaias cum dixisset: Miser ego, quoniam immunda labia habeo, & in medio populi versor immunda labia habentis: statim descendit vnus de Seraphin, & contigit labia eius carbone, vt immunda eius labia mundaret. Non vnum est baptisma, vnum est quod hic tradit ecclesia, per aquam & spiritum sanctum, quo necesse est baptizari catechumenos. Est & aliud baptisma, de quo dicit dominus Iesus: Baptismo habeo baptizari, quod vos nescitis. Et vtique iam baptizatus in Iordane fuerat, sicut superiora declarant, sed sit hoc baptismum passionis, quo etiam sanguine suo vnusquisque mundatur. Est etiam baptismum in paradisi vestibulo, quod antea non erat, sed posteaquam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quã posuit deus, quæ antea non erat, quando peccatũ nõ erat: culpa cœpit, & baptismũ cœpit, quo purificẽtur qui in paradisum redire cupiebant, vt regressi dicerent: Transiuim' per ignem & aquam. Hic per aquã, illic per ignem: per aquam, vt abluantur peccata: per ignem, vt exurantur. Sed quod est grauius, si & hic ignem & illic sustinemus: Quis est qui in hoc igne baptizat? Non presbyter, non episcopus, nõ Ioannes, qui ait: Ego vos baptizo in pœnitentia. non angel', non archangelus, non dominationes, non potestates, sed ille de quo Ioannes ait: Qui venit post me, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare, ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igne. Habet ventilabrũ in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem cõburet igni inextinguibili. Nõ de hoc baptismate, quod fit per sacerdotes ecclesiæ, dictum ipse dominus testificatur. Siquidem post consummationem seculi missis angelis qui segregẽt bonos & malos, hoc futurum est baptisma, quando per caminum ignis iniquitas exuretur, vt in regno dei fulgeãt iusti sicut Sol in regno patris sui. Et si aliquis vt Petrus sit, vt Ioannes, baptizatur hoc igni. Veniet ergo baptista magnus (sic enim eum nomino, quomodo nominauit Gabriel dicens: Hic erit magnus) videbit multos ante paradisi stantes vestibulum, mouebit romphæam versatilem, dicet iis qui à dexteris sunt, non habentibus grauia peccata: Intrate qui præsumitis, qui ignem non timetis. Prędixeram etiã vobis. Ecce venio sicut ignis. Et per Ezechiel dixeram: Ecce proficiscar in Hierusalem, & insufflabo vos in igne iræ meæ, vt tabescatis à plumbo & ferro. Veniat ergo ignis consumẽs, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciátq; nos aurum syncerũ. Vrat renes meos, & cor meum, vt bona cogitem: ea quæ castitatis sunt, concupiscam. Sed quia hic purgatus, iterum necesse habet illic purificari: illic quoque nos purificet, quãdo dicat dominus: Intrate in requiem meam. vt vnusquisque nostrũ vstus rõphæa illa flammea, non exustus, introgressus in illam paradisi amœnitatem, gratias agat domino suo, dicens: Induxisti nos in refrigerium. Qui ergo per ignem transierit, intrat in requiem. Transit à materialibus atque mundanis ad illa incorruptibilia atque perpetua. Alius iste ignis, quo exurũtur peccata non voluntaria, sed fortuita, quem parauit seruulis suis dominus Iesus, vt eos ab ista commoratione, quæ permixta est mortuis, emundet. Alius ille ignis, quem deputauit diabolo & angelis eius, de quo dicit: Intrate in ignem æternum. quo ille diues ardebat, qui stillari sibi de Lazari digito poscebat humorem. At vero Lazarus in Abrahæ sinu recumbens, vitam carpebat æternam, quam sibi promittit propheta, dicens: Viuam, & custodiam verba tua. Viuam, ait quasi nondum viuẽs. hic enim in vmbra viuimus. Ergo ista vita in corpore, vmbra est vitæ atque imago, non veritas. Deniq; in imagine ambulat homo, & in regione vmbrę mortis consistimus. Sed si quis non ad terrena oculos mentis intendat, sed ad spiritalia erigat, vt possit dicere sanctus, Ante faciem nostram Christus dominus: dignus erit qui dicat: In vmbra eius viuemus. Christus enim vita est: & ideo qui in vmbra Christi viuit, in vmbra vitæ est. Meritóque alibi dicit sanctus domini, In vmbra alarum tuarum protege me. Omnes ergo, etiam sancti, in vmbra sunt quandiu sunt in corpore: non perfectè vident, sed ex parte cognoscunt. Ipse Paulus ait: Ex parte enim cognoscimus. Ipse vas electionis, cui Christus oculos reddidit, & sua illuminauit gratia, non facie ad faciem, sed per speculũ videbat. Et Dauid reuelari oculos suos petit, vt remoueretur vmbra, quæ integrum oculorum impediebat obtutum. Regionem autẽ hanc mortuorũ esse quis dubitet, cũ sanctus ipse dicat: Placebo domino in regione viuorum? Quia perfectè hic placere nemo potest, vbi etiam si fieri possit vt sua peccata non habeat, in ipsa tamen mortuorum regione viuendo, purificatione indiget, quæ à contagione eum regionis huius absoluat. In vmbra igitur hic viuimus, & ideo in vmbra custodimus verba dei. Et vt exemplo vtamur, vtique ante eramus sub vmbra legis, quando custodiebamus homines sabbata, quæ sunt vmbra futurorũ: sicut hodiéq; Iudęi, qui verum sabbatum non vidẽt, qui exẽplari & vmbræ seruiunt. Nos quoq; secundum euangelium nunc viuẽtes, vmbrã sequimur verborũ dei. Nathanael sub arbore fici videt, Dauid

Esai. 43. Num. 19. Matth. 8. Ephes. 5. Esai. 6. Lucæ. 12. Psalm. 65. Ioan. 1. Matth. 3. Matth. 13. Luc. 1. Esaie. 66. Ezech. 22. Psalm. 65. Matth. 25. Lucæ. 16. Thren. 4. Psalm. 16. 1. Corin. 13. Psalm. 114. Ioan. 1.

Psalm. 16. Lucæ. 19.

uid in vmbra alarum domini Iesu sperare se dicit, Zachæus A in arborem sycomori ascendit vt Christum videret. Nobis quoque expandit manus suas Iesus, vt totum mundum obūbraret. Quomodo non sumus in vmbra, qui crucis eius protegimur velamento? Quomodo non sumus in vmbra, quos crucifixus à malignitate seculi, & corporis ardore defēdit? An nescimus quoniam verbum dei veniens in hūc mundū, nō sicut verbum aduenit, quale in principio erat, quale erat apud deum, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens? Venit in nube leui: & cum esset virtus altissimi, obumbrauit Mariæ, vt transfiguraret corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ. Sicut ille ergo mutauit formā, cum ex virgine nasceretur: ita & nobis sermones dei transfigurati videntur cum leguntur in euangelio, cum species eorum videtur in scriptis quasi per speculum quia tota veritas hic non potest comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum est, non iam per descensionem, non per speciem vt transfigurati, sed integra atq; expressa veritate resplendent. Neque te moueat quod ait, Multa verba custodiam. Qui vnum verbum cognouerit, multa verba cognoscit. In vno multa sunt, & in multis vnum est. Probandū est igitur quomodo vnum verbum multa sint, & multa verba vnum verbum sit. Nec difficile doceri cum dixerit Apostolus quia ipse est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo creata sunt omnia in cœlestibus & in terra, siue visibilia siue inuisibilia, siue sedes siue dominationes, siue principatus siue potestates, omnia per ipsū & in ipso creata sunt. Vnum est igitur verbum quod operatur in singulis: & cum in singulis operatur, operatur omnia & in omnibus. Hoc verbū vnicum apud patrem se diffudit in plurima, quia de plenitudine eius omnes accepimus. Itaque si videas singula omnium quæ creata sunt in ipso, videbis in singulis vnum verbum esse omniū, cuius pro captu nostro participes sumus. In me verbum est humanum, in alio verbum cœleste, verbum angelorum. pleriq; sunt qui habent verbum dominationum & potestatum. Verbum est iustitiæ, verbū castitatis, verbum prudentiæ, verbum pietatis, verbum etiam virtutis. Sic vnum verbum multa sunt, & multa verba vnū sunt. Nec vero arduum istud æstimari, cum legerimus quia omnia potest spiritus sapientiæ. Itaque sicut alij datur per spiritum sermo sapientiæ, & alij sermo scientiæ secundū eūdem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutū, alij spiritus cognitionis, alij spiritus cōsilij plenioris, alij spiritus fortitudinis, alij pietatis spiritus, & in omnibus vnus atq; idem spiritus est, diuidens singulis prout vult: ita est spiritus prophetarum, est spiritus apostolorum, est etiam artificum spiritus, sicut & Beseleel & Ooliab, quos impleuit dominus spiritu diuino sapientiæ & scientiæ, & omnis artis, vt facerent amictum & tabernaculum atq; altare secundum sensum quē dedit his deus, sed etiam cæteris sapientibus intelligere & facere omnia opera secundū omnia quæ deus imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerant, nec viderant, secundū ea quæ his spiritus dei demonstrabat. Et plerisq; videtur alius apostolorum spiritus, alius prophetarum, & diuersus in singulis: sed non est diuersus, sed vnus est spiritus, diuidens genera diuersa virtutum. Vnde non dubium videri debet si aliis verbum apostolicum, aliis propheticum, aliis euangelicum, aliis verbum operatorium est datum: & vnum est verbum diuidēs se singulis pro nostra possibilitate, vel pro sua voluntaria largitate. Hoc verbum igitur, quod est caput omnium, hic per speculum video, & ideo verba dei hic custodire non possum: sed cum videro gloriam eius reuelata facie, tunc viuam, & ita viuens etiam verba diuina custodiam. Ideo ergo secundo versu dicit:

(Philip. 2. Lucæ. 1. Philipp. 3. 1. Corin. 13. Colos. 1. Ioan. 1. 1. Corin. 12. Exod. 36.)

* Adaperi oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.

* Alias, reuela.

*Qui adaperiri sibi oculos petit, vtique & grauari intelligit. Neque enim medicum rogat nisi qui remedium ægritudini suæ poscit. Dicit ergo iste ad medicum venientem de cœlo: Adaperi oculos meos. Si turbatus est oculus, facile dolor omnis sedatur collyrio. Sin vero acies eius humoris suf*fusione prætexitur, maiora remedia quæruntur. Est ergo sicut in oculis corporis, ita etiam in oculis animæ huiusmodi quædam passio, quæ ingrauescat necesse est, nisi bonus medicus velamen illud abstulerit, & nebulam quandam concreti humoris, quæ impedire, vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æstimatur obtutum. Irrepsit ægritudo veteri fermento, eò quòd non exuimus vel gentilem vel Iudaicam suffusionem cum primum veniremus ad ecclesiam, non audiuimus docentem boni medici disciplinam, Expoliantes veterem hominem cum actibus suis, induite nouum, qui renouatur in agnitione secundū imaginem eius qui creauit eū. Superuestiuit ergo se aliquis, nō expoliauit: serpit grauior ægritudo, grauat oculos diuturnum velamen, non potest quisquam illud auferre, non angelus, non virtutes, non dominationes, non potestates. Manet velamen, lectionē impedit, visionem obducit, quod non reuelatur, inquit Apostolus, hoc est, à quocunque alio, nisi in Christo fuerit euacuatum. Cum vero conuersus huiusmodi fuerit ad dominū, B auferetur velamen. Habes igitur quomodo auferas velamē quod manet supra oculos cordis tui. Cōuertere ad dominū, & velamen cadet. Conuersus est Paulus, ad benedictionem Ananiæ velut squamæ ceciderūt ab oculis eius: & vidit, qui per triduum ante nō viderat: simul oculus corporis animæque sanatus: quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cœlo, de quo scriptum est: Misit verbum suum & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus suis liberauit eos. Nō est medicus iste de terris, qui omnes curat infirmitates, & populos integros sanat. Mitte ergo pater medicum istū, veniat verbum tuum, aperiat oculos meos. Et apostolorum oculi clausi erant, nisi eos Iesus aperuisset. Denique duobus ex his euntibus in castellum cui nomen Emaus, cum interpretaretur scripturas, & benediceret eos, Aperti sunt, iquit, oculi eorum, & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, nemo vidisset: nisi Iesus sustulisset velamē, nulli Euangelij gratia refulsisset. Et Petrus clausos habebat C oculos & Ioannes clausos habebat oculos, & Iacobus clausos habebat. Denique in monte grauati erant somno, sed excitati maiestatis fulgore diuinæ, oculos cordis sui aperuerunt. Et quia siti in corpore, plene videre non poterant, obumbrauit eos nubes, ne corporis oculos gloriæ cœlestis fulgor hebetaret. Quis igitur tantus vt aperiat oculos, & legis videat sacramenta, nisi ei Christus demonstret? Non Moyses tantus. Denique iubente domino virgam proiecit, & facta est serpens, & fugit ab ea: apprehendit caudam serpētis, & facta est virga: & adhuc non cognoscebat mysterium, quo declarabatur descensurum in terras dominum Iesum, qui cum se exinanisset, poni in crucem, deponi pateretur in tumulum, quasi serpens de virga factus: quia in tumulū proiectus, de quo secundum oracula legis resurgens, in gloriam dei, diuinæque sedis regale consortium de serpente remearet. Apprehendamus ergo & nos caudam serpētis illius crucifixi, vt potestatem eius regiam possimus agnoscere. Et illa quæ in pedes eius misit vnguentum, tenuit eum. Caudam D ergo serpentis apprehendit Moyses, & apertum est os eius. Non ergo locutus esset de eo, nisi ipse dominus os eius aperuisset. Dauid adaperiri sibi oculos hic petit, & in superioribus dixit, Quis ostendit nobis bona? Erat sub lege nutritus, sciebat quia lex vmbram habet futurorum bonorū. Ipsa bona iam non per vmbram, sed apertis oculis videre cupiebat. Nouerat quia exemplari & vmbræ cœlestium mysteriorum seruiebāt, qui secundum legem Moysi deseruiebant. Volebat ipsam cultus diuini comprehendere veritatem, & ideo vt ab oculis suis velamen decuteret, conuersus ad dominum deprecabatur dicens: Adaperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Intelligebat vere militiam esse cœlestem, quam possit vnusquisque ex lege cognoscere, cui tamen dominus reuelasset. Quis enim de terrenis ad cœlestia, de vmbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis humano gradu sine diuino ductu possit ascendere? Quis potest considerare altare illud cœleste, verúmque illud templum, sacerdotes & Leuitas, non istos secundum carnis officia, sed illos secundum spiritus gratiam? Denique hanc solam sibi gratiam pro maximis optauit

(Colos. 3. 2. Corin. 4. Acto. 9. Psal. 106. Lucæ. 24. Matth. 17. Exod. 4. Psalm. 4. Hebr. 10. Psalm. 118.)

Psalm.26. optauit Dauid, dicens: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnes dies vitæ meæ:& vt videam delectationem domini, & considerem templum eius. Quis poterat cognoscere quod offerret diues magnum munus, secundum quod potest manus eius, vt soluatur eius peccatum? Quis poterat intelligere, si non haberet quis offerre, verbi gratia, arietē, quia non soluebatur eius peccatū? Quis poterat aduertere quæ essent illæ immūditiæ, quas soluit non lex quam putant Iudæi, sed lex spiritalis, quā Paulus agnouit? Quis poterat videre remissiones peccatorū veras, quarum exemplar in lege, veritas in euangelio est, dicēte domino Iesu: Dimissa sunt tibi peccata, non per hircorū sanguinem, sed per hostiam sui corporis? Ille vtique diues in lege, qui perfectæ maiestatis in Christo plenitudinem confitendo, & quasi eam quibusdam ad illud altare cœleste fidei manibus offerendo, peccatum suum soluerit. Ille videt verū sacerdotem, qui videt principem sacerdotum: ille templum verum considerat, qui audit dicētem: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Magnum templū, de quo virtus exibat, & curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo vnius agni sacrificium tulit peccata mundi. Ille præstantissimus Leuita, qui venit non vt ministerium exigeret, sed vt omnibus exhiberet suæ ministerium passionis, cui portio deus, qui hic nihil possideret, & omnia possideret. Quid autem dicam de Hebræo, quem lex sex tantummodo iubet seruire annis, & septimo anno exire à seruitio? Quis iste Hebræus seruus, quis Hebræus liber poterat intelligi? Quis tantus, vt annos æternos in mente habens, videat verum Hebræum, qui non in perpetuum manet seruus: sed sex annis seruili functus obsequio, septimo annō gratiam libertatis adipiscitur? Cuius videtur Isaac patriarcha seruitutis & libertatis non ignorasse mysterium, qui ait: Seruies fratri tuo, & erit cum deposueris & solueris iugum eius à collo tuo. significans fore tempus, quo & si quis seruierit hic positus fratri suo, postea tamen exactis annis, qui sex istis diebus, atque istis quos hic exigimus mensibus colliguntur, soluat iugum à ceruice sua, quod fit septimo anno remissionis. Cōiicere possumus veri Hebræi typum in Ioseph, qui portauit seruitutis iugum, sed eum culpa non cepit, non carcer inclusit, nō Aegyptus colorauit. Coniicimus in Petro, Ioanne, Iacobo, qui creati & instituti sub iugo legis, soluerunt tamen fratris sui Iudaicum iugum, vbi legitimę tempus quietis aduenit, quādo refulsit his remissio peccatorum, & hoc tamen hic in vmbra adhuc gestum comparatione cœlestium. Quanta autem quies illa, quæ ex lege coniicitur, in euangelio reuelatur, dicente domino Iesu: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Quàm beatus, qui istius habitationis fructum, quietis consortium illic potuerit promereri? Tunc intelligit quid sit aperuisse oculos vt videret mirabilia de lege dei. Bene admonuit lectio euangelij quæ decursa est, in qua sanatus est leprosus ille qui ait: Si vis, potes me mūdare, in voluntate domini constituens potestatis effectum. Cui respondit similiter: Volo, mundare. Præmissa pietas voluntatis secuta potestatis authoritas est. Omnibus dicit Iesus: Volo. qui nō vult esse peccatum. Velle Christi commune in omnes est: mundari, fidei est credentis in Christum. Et tetigit eum. Tangit eos, quorum fide tangitur. Denique dicit: Tetigit me aliquis. sentio enim virtutem exisse de me. Habes operationem immaculati corporis, habes remissionē diuinitatis. Sed vt plenius sanaretur, aperuit oculos eius, dicens: Vade, ostēde te sacerdoti. Multos sacerdotes habebat Synagoga: sed qui oculos aperit, falsos nō vidit sacerdotes, verum aspicit. Quis est verus sacerdos, nisi ille qui est sacerdos in æternū? Et ideo pater dixit ad eum: Tu es sacerdos in æternū. Aperuit ergo oculos eius, & vidit, & intellexit quale munus pro emūdatione sua deberet offerre. Beatus qui audit hæc, quāto beatior qui videt, qui se vero potest ostendere sacerdoti, vt non habeat quod timeat in se videri, qui se prius aspicit facie reuelata. Nam nisi ipse se prius viderit, non audebit ostendere, sicut Adam, qui se occultare cupiebat, quia non agnoscebat. Sed iam etiam id quod sequitur, consideremus.

Lucæ.7. Ioan.2. Exodi.21. Gene.27. Ioan.17. Lucæ.5. Lucæ.5. Lucæ.8. Psalm.109.

III. Aduena* ego sum in terra, ne abscondas à me mandata tua.

* Alias, incola.

Non cuiuscunq; vox ista est, sed eius qui terrenis renunciauerit voluptatibus, & omnis mundanæ cupiditatis exuerit affectū. Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere: Nostra autem conuersatio in cœlis est. qui suā habet in domino portionē, qui potest dolere quod diutius viuat in terris, qui vitæ huius longæuitate lassatur, cui prolixitas habitationis huius fastidio sit, quam sanctus auersatur & dicit: Væ iis qui habitant in terra. Qui dissolui non timet: & si soluatur, præsumat se cum Christo futurum: hic vere peregrinus in terra est, quia sanctorum est ciuis, & domesticus dei, & thesaurū sibi condit in cœlo. Non ætiq; is exiens de Aegypto, in hanc intelligibilem Aegyptum remeare desiderat, nec depositæ senectutis & mortis pauescit cōfinia, nec horrea struit messibus recōdēdis, iam alienis victurus ætatibus, sed sola diues virtutum fœcunditate ea congregat, quæ sibi nec senectus perditum dare, nec mors possit auferre. Meritóque dicit:

Philip.3. Apoc.8. Ephe.2.

IIII. Concupiuit anima mea desiderare iudicia tua* in omni tempore.

* Alias, iustificationes tuas.

Quod vtiq; nō facit nisi liber à vinculis, non solum à vinculis solicitudinis secularis, sed etiā à vinculis charitatis humanæ. Vincula cōplura sunt in hoc seculo, vincula sunt desideria viuendi, vincula sunt oblectamenta voluptatum, vincula sunt honorum, vincula coniugij. Denique dicit tibi bonus magister: Solutus es ab vxore? ne quæsieris vxorē. Nec tamen peccat qui vxorē acceperit, sed innectit sibi vincula mentis, quia solicitus est quomodo placeat vxori. Beatior esset si deo soli placere desideraret. Cernis autē quia ligatus est, qui sui non habet corporis potestatē. Ergo quia mandatum dei est, quod legis oraculo, & apostolico sermone depromptū est, ne quis vxorem, diuitias, honorem necessitudines deo præferat: qui autem prætulerit, fit obnoxius iudiciis dei: ideo prius poposcit ne abscondat ab eo deus mandata sua. Qui enim mandata cognouerit, & custodierit, non refugit iudicia diuina, sed desiderat, meritóque tanquam reuelatis sibi mandatis ait: Concupiui desiderare iudicia tua in omni tempore. Non dixit, Concupiui iudicia, sed concupiui desiderare. Sicut enim vita viuere plus est quàm viuere (viuere nanq; commune etiam huius est vitæ, vita autē viuere beatorum est) sic concupiscere vt desideremus iudicia dei, plus est quàm desiderare iudicia. Concupiscimus enim desiderare, quasi nō sit potestatis nostræ desiderium, sed gratiæ dei. Cū enim dominus oblectari nos viderit cupiditate desiderij iudiciorum suorum, sobriū auget affectum. Cum autem peccamus, non concupiscimus desiderare iudicia dei. Neque enim ægrotus vri desiderat, vel incidi, vt possit recipere sanitatem. Refugit qui grauius ægrotat, ne vratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abstineat à cibo. Qui autem salutarem habet valetudinem, medico securus occurrit. Vnde etiam dominus non ociose ait: Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum. non solum desiderans, sed etiam geminato desiderio concupiscens remissionem tribuere peccatorum. Cōcupiscamus ergo & nos desiderare iudicia dei. Bona conscientia, cum examinatur probatur. Et concupiscamus desiderare in omni tempore, vt nullum momentum bonæ prætereat vacuum cupiditatis.

1.Corin.7. Lucæ.22.

V. Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.

Cum enim dominus Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiā reformauerit, serpens autē per inobedientiā peccatū introduxerit, quid vitij habeat superbia, hinc æstimare possumus, cuius author diabolus est, quē inducit propheta dicentē: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Itaq; cum sit nequissimus, vt honorē non dederit domino deo nostro, peiores tamē discipulos erudiuit. Ille enim se sic exaltauit, vt vellet æquari & similis esse altissimo: discipulus autē eius, vt significatur ab apostolo, indignaturus est æqualē se similémq; æstimari deo. Scriptū est enim: Cū reuelatus fuerit homo iniquitatis, & filius interitus, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus. Magister igitur similē honorē præsumit, hic superiorē. Ideoq; & dominus ad discipulos suos dixit: Maiora his facietis. vt quibus serpens plus ademerat, q̃ ipse amiserat,

Esaiæ.14. 2.Thes.2.

rat, maiora Christus facere donaret, quàm ipse in terris fe- A cerat. Ipse enim voluit principem mundi fallere, in discipulis triumphare. Itaq; à tanto volens crimine vindicare humanum genus, introduxit Pharisæū & publicanū in tēplo orantēs: & docuit, etiā si bona cætera habeat, quod magis superbus offendat, q̄ humilis, qui nulla virtutū dote subnixus sit. (Luc. 18.) Studet enim supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laborauit Pharisæus ille ne raperet aliena, ne iniustus esset, ne adulteraret? Quantū laborauit ne peccaret sicut peccabat publicanus? Quantū laborauit vt bis in sabbato ieiunaret? Quantū laborauit vt decimā daret omnium quæ acquireret? Quis nostrū hæc facit? Quanti habent possessiones, & soli incumbunt fructibus, & solis sibi messes recondūt? Aduertit hoc diabolus, & perfudit eum vlcere graui, vt non teneret caput mēte carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehēsibilior iudicaretur. Agebat enim gratias deo quod nō esset raptor, adulter, iniu- B stus. Quàm noxie ei luctatus est serpens, & grauibus eū spiris ligauit? superiorē fecit, vt de altiore deiiceret, inferiorē se præbuit, vt sublimiorē casu grauiore prosterneret. Mala ruina est arrogantiæ, superiores obruit. Mala hæc lucta serpētis, qua se in plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulū. (Roma. 1.) Quē Paulū? Illum vtiq; apostolum, non ab hominibus, neq; per hominē, sed per Iesum Christum. Et pene deceperat, ita vt stimulū carnis suæ, qui se humiliabat, rogaret auferri. Sed bonus dominus, qui Paulum infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum satanæ, vt suis diabolus artibus vinceretur. (2. Corin. 12.) Non mentiebatur Pharisæus, imò etiā vera dicebat: sed omnis qui se exaltat, etiā si vera dicat, offendit. Deniq; probabilior pharisæus ingressus est tēplū, q̄ publicanus: & condēnatus exiuit. O quantū crimen superbiæ, vt ei etiam adulteria præferantur. (Iacobi 4.) Deniq; dominus, qui aliis donat, superbis resistit, & tanquàm congreditur iis qui se exaltant, sibiq; hoc certamen vindicat, & qui aliis cōpatitur, arrogātes increpat: quia nihil grauius quam vt fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus, cōformes nobis intolerabili repellamus fastidio, nostra indi- C gnos gratia iudicantes, quia sunt inopes: cum paupertas facilius sit deo q̄ thesaurus acceptior. Maledicti, inquit, qui declinant à mandatis tuis. Supra dixerat: Ne abscondas à me mandata tua. & ideo quasi reuelata sibi mādata cognoscēs, condēnat eos qui declinauerint à mandatis cœlestibus. Et bene dixit, qui declinant. directum enim mandatū est: ideo ab eo nemo deflectat. Mouet autē qua ratione hic dixerit, ne abscōdas à me mādata tua. Quod enim absconditur, obscurum fit & occultū, cum supra dixerit: (Psalm. 18.) Mandatū domini lucidū, illuminās oculos. Si lucidū mandatū, quomodo absconditur, cum lucernā nemo ponat sub modio? (Luce. 11.) Nisi forte lucidum est vnū mandatū, multa autem mandata abscōdita sunt. Nam iudicia tua, inquit, sicut abyssus multa: (Psalm. 35.) non iudicium sicut abyssus, sed iudicia dicuntur. Vide autē ordinē. Supra ait: Ne repellas me à mandatis tuis. in sequēti ait: Ne abscondas à me mandata tua. hic ait: Maledicti qui declināt à mādatis tuis. Vere maledicti qui declinant à mādatis tuis, qui referre gratiam debuerunt: primo, quia non sunt repul- D si: secundo, quia non abscondi à se diuina mandata meruerunt. Declinat ergo aliquis quod optauit.

VI. *Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniā testimonia tua exquisiui.*

Si contēptus opprobrij loco ducitur, quomodo scriptum est: (1. Cor. 1.) Cōtēptibilia mūdi elegit deus? Sed cōsidera quia mundi contēptibilia dixit, nō dei. Quod enim in hoc mūdo contēptui, hoc preciosum est apud deum. Deniq; humilitas in hoc mūdo contēnitur, sed dei iudicio cōprobatur. Et si publicanus se humiliauerit, exaltaf. (Luce. 18.) Audi quē pro nihilo habeat de'ꝰ Quicūq; sanctus est, qui sine macula viuit, veritatē custodit, nō appetiuit proximū suū, ad nihilum deductus est in cōspectu eius malignus, (Psalm. 14.) omnia quæ malitiæ sunt reprobauit: hic talis, etiā si sit gentilis, deuotione humilitatis à deo cōprobaf. Supbi autē velut Pharisæus, arrogātia sua pro nihilo ab illo æstimātur. Deniq; gentilitas nō est, deuotio autem manet in æternum. Caue ergo ne Christo opprobrio sis. Nolo mihi A quicunque maledicat, & quasi peccatorem despiciat. Quàm graue si Christus dignum opprobrio ducat? Væ tibi, inquit, (Luce. 10.) Corozaim & Bethsaida. quæ condēnantur quia non egerunt pœnitentiam delictorum suorum. Nos ergo agamus, vt à nobis auferatur opprobrium. Quis autem est qui non est opprobrio dignus? Qui exquisiuit domini testimonia. Multi quidem sunt qui volunt inferre opprobrium seruis tuis, sed ipsi sunt magis probrosi, quia pro nomine tuo pati opprobrium, gloriosum est. Et ideo ait:

VII. Etenim sederunt principes, & aduersus me detractabant.* (* al. loque- bantur.)

Vox martyris est, qui perductus ad iudium persecutorū, cum cogeretur idolis immolare, & constanter resisteret: iudices autem sedētes in tribunalibus stipati officiis, indignātes, quod suis nō obsecundaretur imperiis, cōferrēt quo dignū B supplicio cēserēt, stabat intrepidus dicēs: Sederūt principes, & aduersus me detractabant. Est etiam domini vox ista, cum cōuenisset presbyteriū plebis, & principes sacerdotū & Scribæ, & ad concilium Iudæorū deductus esset dicentiū: (Matth. 26.) Quid adhuc desideramus testes? audiuimus enim de ore ipsius. Et cum staret ante præsidē, & duceretur ad crucem, quid pulchrius diceret, q̄ Sederunt principes, & aduersum me detractabant? Hoc est, me stante sederunt principes. Et quia tribunalium fulcro sublimes erant, dominum nō videbant. Sedebant ergo elati fastigio principatus, nec principem principum cogitabant. Sed parum hoc. aduersus me, inquit, detractabant. Ego eorum redemptor adueneram, ego veneram vt omnium peccata mundarem, vt recuperarem amissos, restituerem paradiso sancti Iacob hæreditatem: & illi aduersus me detractabant. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere si steteritis ante principes pro nomine meo, cum ego steterim pro vestra salute. Denique traditus in custodiam Petrus cum cæteris apostolis, & postera die statutus ante conciliū, constanter dicebat: (Act. 4.) Principes populi, & seniores Israel, si nos hodie. &c. vsque, In hoc iste a- C stat coram vobis sanus. hoc est, vos estis qui statuistis & Christum. Gloriæ loco ducimus istam iniuriam, quia arguimur pro ægroti hominis sanitate, hanc hæreditatem seruulis saluator omnium dereliquit. At illi conferebant inter se dicentes: Quid faciemus istis hominibus? Et dimiserunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, & vnusquisque apostolorum, quia (Act. 5.) digni habiti sunt qui iniuriam pro Christi nomine sustinerent. Recte ergo tunc dicerent singuli: Etenim sederūt principes, & aduersus me detractabāt. Sederūt principes aduersus Esaiā, (Esaiæ 1.) & disputauerunt vt secaretur: sed non timebat eos qui dicebat: Audite principes Sodomorum. Sederunt aduersus Hieremiā, vt mitteretur in lacum. (Hiere. 37. & 38.) Sederunt aduersus Zachariam, qui occisus est inter templum & altare. (2. Para. 24.) Resederunt aduersus Sasannam, & contra castitatis fœminam iudicabant. (Daniel. 13.) Sed vt ostenderetur principum bonum non esse concilium, excitauit pueri spiritum dominus, & quā principes reā mortis pronunciauerant, eandē propheta totius innoxiā criminationis absoluit. Sunt & alij principes qui aduersus nos D detractāt, de quibus dicitur: (Ephe. 6.) Quoniā nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores tenebrarū harū, aduersus spiritalia nequitiæ, quæ sunt in cœlestibus. Isti sedent & explorant qui iustus sit in hoc seculo, qui Christianꝰ intente deo seruiat, studiosus boni operis & facti. Detractāt de eo, dicentes: Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ desiderat. Conteramus eius mentem, frangamus animum aduersis frequentibus ac repentinis: & si deo probatus est propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes eius. Neque enim in tantum prophetam, tentationum eius quas plurimas subiit, compotes, potestatem habere potuissent, nisi dominus probandi sui militis caussam* (* al. occasionem.) dedisset, vt maiore eum gloria coronaret. Quis igitur regē Saul excitauit in eum, nisi spiritus malus, sicut legimus, qui se dolebat excludi quotienscūque Dauid vel citharæ sono, (1. Reg. 16.) vel bonorum consiliorum operúmq; fidibus ac neruis mētē regis animúmque mulcebat? Quis excitauit Doech Syri nequitiam vt sanctum virum proderet, (1. Reg. 22.) & hospitalem humanitatem

1.Reg.22. tatem deduceret in periculum sacerdotis? Quis inflammauit A ardorem Ammon, vt domum incestaret propheticam, & cõ[m]istaret animum patris alterius incesti libidine, alterius iniuria, & qui aliis prophetabat, domus suæ mala prouidere non potuerit? 2.Reg.13. Quis armauit furorem Absalon vt patrem domo excluderet, & parricidali persequeretur prælio? Sed cũ prope viribus regni iam esset sanctus inferior, hoc vno incensa aduersum se diaboli restinxit spicula, quod cum filius necẽ peteret patris, ille tamen salutem filij pietatis mactabat affectu. Ergo principes populi, vt Achitofel, & cæteri bellantiũ duces sederunt. Tractabant ergo principes populi cum Absalon aduersus prophetam. Et ideo dicit: Etenim sederunt principes, & aduersus me detractabant.

VIII. 2.Reg.16. * al. exercebatur.

Seruus autem tuus meditabatur * in iustificationibus tuis.

Aduertimus arma iusti, quibus omnes aduersariorũ repellat impetus. Alibi ait: Circuierunt me, & expugnauerunt me, gratis: pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem B Psalm. 108. orabam. Hic ait quod studium ei non exercendæ ad belli artes fuerit iuuentutis, non decipiendi aduersantis astutia vlla cordis, vt illum vinceret quem videbat, sed aduersum eos præliabatur quos non videbat maiórque in eo pietas quàm virtus corporis militabat. Itaque in dei exercebatur iustificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret. Ille cum ab intentione iustitiæ & studio deuotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere, hic magis se diuini operis & cultus meditatione occupabat. Itaque dominus protexit eum, in quem sperauit, cum quo loquebatur, cui toto adhærebat affectu. Iustus enim aut cum deo loquitur orando, aut diuina loquitur opera laudãdo, & semper loquitur opera dei, ne loquatur os suum opera hominum. Nihil terrenum iustus loquitur, nihil mortale agit. Ideóque dicit:

IX. * Alias. Nam &.

Etenim testimonia tua meditatio mea est, & consilia mea iustificatio tua.

Aduertis quid doceat, quod hæc debeant esse cõsilia iusti, vt meditetur mandata dei, & exerceatur in dei laudibus C & oraculis, vt iustificet dominũ semper. Qui facit quæ deus mandat, qui credit deo placere, deũ iustificat. Quod ex lectione euangelij possumus intelligere, dicẽte euãgelio quia Pharisæi spreuerunt consiliũ dei, nõ baptizati baptismo Io Luc.7. annis. Hoc in vno libro, in alio habes autẽ: Non iustificauerunt deũ, quia baptizari noluerunt. Ideo dominus ad Ioannem dicentem, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? respõdit: Sine modo. sic enim oportet nos implere omnẽ iu- Matth.3. stitiam. Qui ergo facit mãdata dei, iustificat deũ, quia facit eius iustitiã: & bonum est vt consilium dei sequãtur hominum consilia: quia dei consiliũ certũ semper, nostra autem plerumque incerta consilia ex rerum probantur euentu.

Sermo quartus.

Daleth. QVarta litera secundum Hebræos Daleth, significat latine timorem, vel (vt alibi inuenimus) natiuitatem. Sed vtrunque potest congruere & conuenire sensui. Natiuitas enim eorum est, quę generãtur in hoc seculo, p quã intelligimus corporalia & materialia, quæ D sunt caduca, & ideo à timore non distat. Ex corporalibus enim & materialib' nascitur timor. Quid enim est terrena natiuitas, nisi timor? Denique inde cœpit versus:

Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secũdum verbum tuum.

Per pauimentum terram intelligimus, per terram materia- Gene.3. lia. Peccatori autem dictum est, Terra es, & in terram ibis. eò quòd diuinis mãdatis inhærendũ nõ putauerit, sed in materialia & corporalia deflexerit, cui impressa fuerit vitæ huius secularis delectatio. Denique eiect' de paradiso, hoc est, 2.Corin.12. ex illo sublimi & cælesti loco, ad quem raptus est Paulus, siue in corpore, siue extra corpus, nesciens. Ex illo ergo eminenti loco deiectus in terram, deplorat Adam, dicens: Adhęsit pauimento anima mea. Sicut alibi ait: Humiliata est in pul- Psalm.43. uere anima mea, & adhæsit in terra venter meus. Pœnitentiam gerentis hæc vox est qui meminisset adhærentem se deo nescisse nec potuisse discernere (quod non discreuit & Paulus) vtrum in corpore esset, an extra corpus: ita infirmitatem pigritiámque corporis minime sentiebat, cui domini adhærebat præsentia. Spiritus ergo propheticus, qui dolorẽ expressit, vel dominus, qui suscepit eius infirmitatẽ, personã repræsentat Adæ, & assumit eius affectum. Loquatur ergo Adam: Adhæsit pauimento anima mea. Qui ante beatissim' auram carpebat æthercam, curas vitæ huius & tædia nesciebat: is nunc solicitudine mundi huius, luxuriæ studio, pecuniæque cupiditate curuatus, vulpium foueis se inserit, latibulisque terrestribus. Merito adhærebat pulueri, qui se leuare non poterat, nisi eum supra crucem suam Christus leuasset. Merito adhærebat pauimento, qui se abscondebat à Christo. Non adhæret pauimento, cui dicit Iesus: Sequere Ioan.1. me. Non adhæret pauimentó qui audit, & sequitur legem dicentem: Post dominum deum tuum ambulabis, & ipsi adhę- Deute.10. rebis. Quomodo ergo pauimento adhæreat vnusquisque, quomodo deo, audi dicẽtem: Qui adhæret meretrici, vnum 1.Corin.6. corpus est. qui autem adhæret deo, vnus spiritus est. Terra ista quam gerimus, meretriciis quibusdam nos illecebris capit, & quasi vultus quosdam voluptatum corporaliúmque delectationum fucis illinit, vt lateat in his veritas, & forensi quadam specie decipiant appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus abduxerint, postea tamen decusso velut quodam puluere voluptatum huiusmodi decore quàm sit inanis gratia seculi huius aut corporis, facile dëprehenditur. Bonum est igitur adhærere deo, nec inflexam ceruicem habere ad iugum mundi. Ideóque ecclesiæ vel forti animæ dicit Sapiẽtia: Sicut turris Dauid ceruix tua Canti.4. quæ ædificata est in Thalpio, mille ostia pendent in ea, omnia iacula potentium. Erecta enim ad deum ceruix, & iugo Christi habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curuetur, sicut Christi regalis est turris, cui iugum suum Nabuchodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim illam Dauid, ille manu fortis, & supra murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori sit. Subsidio, quia hostem præuidet & repellit. Decori quia non solùm inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio vel decori, si habeat in se verbi dogmata velut quædam phalerarum monilia: habeat etiam iacula potentium prophetarum, quæ aduersus omnem extollentem se altitudinem lacertis quibusdam fidei diriguntur. Noli igitur in puluerem mortis deducere animam tuam, cui dominus etiam naturalem altitudinem tribuit, & vigorem quo se excitet & assurgat. Vnde etiam de hac coniunctione animæ & corporis dictum opportune accipitur, eò quòd in naturali vitæ nostræ mysterio connexa anima corpori velut humi reptet, & pauimento adhæreat: partim propter hoc terrenum habitaculum, partim quia corpus istud de terra est. Et regionis igitur diuersorium, & materia ipsa corporis nostri huic concurrit sentẽtiæ. Ideóque pulchre Apostolus de mortis huius cor- Roma.7. pore liberari cupit: quia carcere quodã claudimur, & ĩ quodam luxuriæ gurgustio siti, tenebris inuoluimur delictorũ. Ergo secundũ voluntatẽ dei ambulemus, vt adhærere discamus deo. Nã qui secundũ corporis appetẽtiã viuit, caro est: qui secũdũ præcepta dei, spiritus est. Nõ ergo fiat anima nostra caro, hoc est, vt dicamur caro, sicut & illi qui in diluuio Gene.6. perierunt, de quibus dictum est quia caro sunt: sed magis caro nostra obediens animæ gubernaculum fiat animæ, & hoc appellari mereatur nomine, sicut appellata est familia patriarchæ Iacob, & generationis eius sancta posteritas. Sic enĩ scriptum est: Hi filij Balę quam dedit Laban Rachel filię suæ, & Gene.46. peperit hæc Iacob omnes animas septem. Et alibi: Omnes autem animæ quæ intrauerunt in AEgyptum, quæ exierunt de femorib' illius, præter mulieres, sexaginta, inquit, & sex. Et in principio Exodi legimus: Erant autem omnes, animæ Exodi 1. de Iacob quinque & septuaginta, qui erant cum Iacob. Ergo illi qui habitabant cũ Ioseph, & de Aegypto exierunt, animæ sunt. Qui autẽ cum essent angeli dei, hoc est, vitæ pro- Matth.22. bitate angelorum imitantes gratiam, (qui enim non ducunt vxores, & quæ non nubunt, erunt sicut angeli in cœlo) Qui ergo cum angeli viderentur, capti sunt decore fœmineo, Gene.6. hi caro sunt, sicut dominus deus dixit: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod caro sunt. Et merito expertes libidinis angelis comparantur,

caro non ſunt, quia non ſunt in carne, ſed in ſpiritu quales erant illi qui doctoré Apoſtolũ ſequebãtur, quibus ait: Vos autẽ non eſtis in carne, ſed in ſpiritu. Qui autẽ corporea fœminarũ capiuntur libidine, caro ſunt: atq; vtinã caro tantũ, & non etiã equi adhinniẽtes, quia in vxoré, inquit, proximi ſui adhinniebãt. Rogat ergo qui deiectioné animæ ſuæ ſentit ad pauimentũ vſq; curuatæ, vt viuificetur ſecũdũ verbũ dei, quod animas ad ſe trahit quaſcũq;, & miſeratione ſui liberare cupiens abducit à terris. Viuificatur autẽ anima quæ vias ambulat Chriſti, peccato mortua, deo viuẽs, ita vt mors peccati dominatũ in ea poſt hæc habere non poſſit, poſteaq̃ cõſepulta cũ Chriſto, iuſtificata eſt à peccato. Sed qui iuſtificari cupit vias ſuas, ante ꝓnũciet. Ideoq; ſecũdo verſu ait:

Rom. 8. — Hiere. 5.

II. Vias meas pronũciaui,* & exaudiſti me: doce me iuſtificationes tuas.

* al. enunciaui.

Pulchro ordine ad iuſtificationes dei perueniendũ putat vt primũ ſua peccata fateatur. Sic enĩ docemur & alibi: Dic iniquitates tuas, vt iuſtificeris. Itaq; ſcire debemus quid ſit vias ſuas ambulare hominẽ, & vias dei. Qui facit voluntates carnis, & viuit ſecundum concupiſcentiã mundi huius, vias ſuas ambulat, quibus delectatur & gaudet. Qui autem venit voluntatem facere patris ſui qui in cœlis eſt, cui cibus eſt vt mandatũ dei cõpleat, qui nõ quærit quod voluptatis ſit, ſed quod placeat deo: ille viam domini pergit, illam viã quę ait: Ego ſum via, veritas, & vita. Vides ergo quia ille viuit ſecũdum verbum dei, qui viam ambulat Chriſti. Ipſe etiam dominus deus in Deuteronomio docet quomodo in viis ſuis ambules, dicens: Et nũc Iſrael quid dominus deus petit à te, niſi vt timeas dominũ deum tuũ, & ambules in viis eius, & diligas eum, & ſeruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua cuſtodias mandata eius & iuſtitias eius? Liquet igitur alias vias eſſe carnis, alias dei: & ſi quis velit ambulare vias dei, ei prius eſſe vias carnis & corporis & ſecularis ſapiẽtiæ deſerendas. Relinquẽs itaq; eas Dauid pronũciat, & apud deũ non tacet. Confitetur errores, non negat lapſus. Simile illi hoc dixit, Annunciabo aduerſum me iniquitatẽ meã domino. Si enim ſe accuſauerit iuſtus, vocẽ parati accuſatoris excludit, qui ſolet aceruare peccata, & vniuſcuiuſq; exaggerare flagitia. Obſtruit ergo os eius, qui ipſe de ſe fuerit ante confeſſus, & præſtruit veniã confitentis. Verecundia excuſat reum, pudor ſuus accuſat authorẽ. Qui enim ſua delicta non tacuit, videtur in ſe doluiſſe quod fecit, in diabolo prodidiſſe quod ſuaſit. Ideoq; ait ſcriptura: Iuſt' in exordio ſermonis accuſator eſt ſui. Qui ſe accuſat, etſi peccator eſt, iuſtus eſſe incipit, quia nec ſibi parcit, & dei iuſtitias confitetur, quẽ putat latere nihil poſſe. Vtinã Adã ſe prius accuſare q̃ celare voluiſſet. Sed non ſatis eſt vt confiteamur errorẽ: verũ etiã ſi corrigi volumus, à domino poſtulemus vt doceat nos iuſtificationes ſuas ne poſtea errare poſſimus. A domino igitur doceri petit, quia vnus eſt magiſter noſter, vt ait Chriſtus. Nec ocioſe hoc petit. non enim ille beatus quẽ docet homo: ſed quem tu erudieris domine. Vbiq; meminit ſui, nec putat ſatis eſſe vt doceat eum iuſtificationes ſuas dominus deus noſter, ſed addidit:

Eſaię 5. — Ioan. 6. — Ioan. 14. — Deute. 10. — Pſalm. 31. — Prouer. 18. — Matth. 23. — Pſalm. 93.

III. Viam iuſtitiarum tuarum inſinua mihi, * & exercebor in mirabilibus tuis.

* al. iuſtificationum tuarum inſtrue me.

Vide ordinem. Prius eſt vt diſcamus domini iuſtificationes, deinde vt gradus quoſdam iuſtificationum & ordinem nouerimus, quid prius, quid conſequens eſſe debeat. Nam ſcire quid facias, & ordinem neſcire faciendi, non eſt perfectæ cognitionis. offendunt plerumq; præpoſtera. Deniq; iuſtus eſt qui ſe in exordio ſermonis accuſat, iniuſtus autẽ qui quod prius negauerat cõfitetur. Ille verecundiæ inuenit gratiam, hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negociorum naturam, formámq; meritorum. Ille autem qui didicerit primo myſteria dei, deinde ordinẽ myſteriorum, exercetur in mirabilibus dei. Græcus ἀδολεσχήσω poſuit, quod dicit Latin' hallucinabor. In quo videtur eſſe aliqua ſermonis offenſio ſecundum vulgarem conſuetudinẽ, quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æſtimatur, vel hallucinari, plus q̃ oportet aliquid loqui, & ſuperfluum videre * quod audientium faſtidio eſt, & videtur eſſe præter ordinem, cum ordo rerum videatur afferre faſtidium, vt ſi cauſſam velis enarrare aliquam, & ordinem non ſerues, auditor autem ad rerum feſtinet exitum, ſuperiora faſtidit. Sed non poteſt plene inſtrui, niſi qui ordine ſui cuncta cognouerit: vnde nõ ſolũ factũ deprehenditur, ſed etiã facti põdus, & facientis affectus. Ideoque Dauid quaſi bonus ſui iudex atque arbiter, prope vſq; ad faſtidiũ vult doceri, & vel ſuperfluo immorari tempore, quàm neceſſarium ordinem præterire. ἀδολεσχία enim vel hallucinatio videtur longa quædã eſſe meditatio, & moroſa quædam mentis intentio: à quo non longe abeſt exercitium vel animi vel corporis. Nam vt ille qui exercet membra ſua palæſtra, diutius exercet vt roboret: ita qui exercet mentem ſuã in ſcripturis diuinis vel in conſiliis, diutius exercere debet. Exiuit in campũ Iſaac. Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι, Latinus deambulare, vel exerceri. Rebecca veniebat, typus in ea præfigurabatur eccleſiæ, parabantur nuptiæ, in quibus ſacramentum foret magnum. Videns patriarcha iſta myſteria, exiuit in campum, diffundens acrimoniam ſuæ mẽtis, & deambulans in innocentia cordis ſui. Diuerſis vtique cogitationibus exercebat animum, & in mirabilibus myſteriis delectabatur: cuius vt imitator euaderet ſanctus propheta, doceri iuſtificationes dei, & viam iuſticiarum cœleſtium cognoſcere geſtiebat, vt non dormiret anima eius ſeculi iſti' ſomnum, nec mundanæ captus vanitatis illecebris, à perſequenda veritatis intentione difflueret. Qua ratione ergo doceri velit, ſubtexuit dicens:

* dicere. — Gene. 24.

IIII. Stillauit * anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis.

* al. dormitauit.

Aliqui codices habent dormitauit, quia νυστάζειν & στάζειν duabus literis diſſonant. Potuit interpres vel antiquarius ſcriptor hic falli, νυστάζειν dormire eſt, στάζειν ſtillare. Perfectus non dormitat, qui diuinis animum intendit myſteriis. Denique ipſe alibi dicit: Si dedero ſomnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem. ſed vigilat ſemper: & ſi caro dormit, cor vigilat. Nõ ergo dormiebat, qui templũ cõdere domino cogitabat verborum cœleſtium ex ędificatione, nõ lapidum. Verbum enim dei repulſorium tædiorum eſt, quo ſomnus animæ, ſopor mentis excluditur. Ex triſtitia enim & ſolicitudine ſecularium ſomnus irrepit. Qui autem adhæret deo, curas fugitans: voluptatem capit cognitionis æternæ, nullam illic mutationem rerum ſicut ſeculariũ pertimeſcẽs. Qui facilioribus igitur laborum vtuntur compendiis, dormitauit, accipiunt: ſed Origenes, qui multorum interpretationes diligenti diſcuſſit indagine, ſtillauit, ſecutus eſt, eo quòd perfecti anima quaſi bene cõpoſita & confirmata nõ ſtillat, vt faſtigia culminum quę bene tecta atq; munita ſunt: cæterum incõpoſita cito ſtillãt. Inde vſurpatum eſt, Stillicidia eiiciũt hominẽ in die hyemali de domo ſua, in qua frigoris aſperitate & frequenti aeris mutatione tẽtamur. Denique docemur prouidere ne fuga noſtra fiat hyeme vel ſabbato. Probatos enim iam nos dies debet reperire vel iudicij vel mortis, ne viduatos viriditatibus proſperorum, & omni ſpoliatos ſecundorum flore ſucceſſuum exitus mortis inueniat. Caueamus ergo ne vnuſquiſque noſtrum eiiciatur de ſtatu mentis ſuæ, & naturali quadam manſione, ſi habeat foramina manſionum è quibus fluentia ſtillicidia tanquam ex fundamentis ſubruant hominem nulla ſapientiæ ſoliditate fundatũ. Ideoq; ait propheta: Fili ne defluas. Cõfirmãda eſt igitur anima noſtra ne ſtillet, & indiuidua virtutum compage ſolidanda, vt poſſit regis æterni ſeruare myſterium. Cæterum is quicunque eſt facilis in verbis, velut plenus rimarum hac atque illac effluens interiora euacuat ſua, & exteriorib' paſſionibus inundatur, tegere ſe neſciens, nec tenere verbum quod acceperit, ſicut ſancta Maria quæ conſeruabat omnia verba in corde ſuo, ne quod ex ei' ore deflueret. Tali ſe munitã dote virtutũ eccleſia loquitur, vt digna videatur in cui' inuitatus ſpõſus ſuccedat hoſpitium. Hinc primum ſe præſumit eſſe placiturã, ſi bene tectã, & fidam ſeruantem ſilentia Chriſtus aſpiciat. Ecce es, inquit, formoſus conſobrinus meus, & quidem pulcher: acclinatio noſtra opaca, trabes domorum noſtrarum cedri, lacunaria noſtra cupreſſi. Laudat ſponſi decorem eccleſia, quẽ plus vnuſquiſq; tacito laudat affectu, & fidus myſteriorum interpres tacendo plus prædicat.

Pſal. 131. — Matth. 24. — Cant. 1.

cat. Nam qui arcana diuulgat, imminuit Christi decorem. Ideo nemo mittat margaritas suas porcis, ne cóculcari faciat ornamenta preciosa. Non ergo in tabernaculo loquacis & garruli, quia multiloquio peccatum admittitur: sed in viri serij, qui sit parcus alloquij, nec sermonis intéperans, & verborum sobrietate temulentiam loquacitatis euitans, caput suum Christus reclinat. Et merito opacam significat acclinationem, quia in ecclesia constitutos virtus obumbrat altissimi. Hac vmbra Dauid protegi se postulabat, ne eum per diem sol vreret, vel luna per noctem. Hanc vmbram spiritalis ministrat gratia, torrida seculi huius, & mundi æstiua fugientibus. Opaca igitur reclinatio Christi & ecclesiæ sunt quibus dei patris æterna illa requies aspirat. In hac ergo requiescamus vmbra, peccatorum nostrorum æstibus fatigati. Si quos adussit libido, hos domini crux refrigeret, in qua se reclinauit vt nostra delicta susciperet. Si quos culpa lassauerit, hos Iesus gremio suscipiat suo, & molli foueat amplexu. Vnde audeo dicere quod caro Christi acclinatio sit ecclesiæ. Trabes domorum nostrarum cedri. Cedri specie, maiorum qui iusti fuerunt gloria declaratur. Iustus enim vt palma florebit, & sicut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Sicut enim cedrus non putrescit, ita nec maiorum gloria vlla vetustate corrumpitur. Lacunaria nostra cupressi. Genus hoc arboris nunquam amittit viriditatem suã, hyeme iuxta, vere atque æstate comam pascit, nec diuerso colore mutatur. Solam hanc arborem ventus suo nunquam honore despoliat, sola nunquam veteri exuitur amictu, aut nouo flore vestitur. Sic apostolica quoque gratia nescit defectum, sed venustate sui floret. Anima ergo corrumpi nescit, quæ florentibus membris viget, semper iustitiæ cæterarúmque virtutum culmina patienti magnanimitate sustentat: & ideo non defluit neque deficit, quia nihil in ea rimosum est, ac remissum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio sermonis ex ea possit effundi. Ideoq; confirmari se petit in verbis suis propheta ne moueantur pedes eius, ne effundantur gressus eius. Quæ, si quis recto vigeat corde, nó patitur, sed radicatus atq; fundatus aduersus omnes passionũ fluctus immobilis perseuerat. Confirmatus igitur in verbis ait:

Matth. 7. Prouer. 10. Psalm. 91.

V. Viã iniquitatis amoue à me, &* lege tua miserere mei.

* alias, de.

Non dixit, Amoue me à via iniquitatis, sed, Viam iniquitatis amoue à me: quasi in nobis sit, & nobis inesse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquid improbũ, via iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis: ideoque studiose agamus vt eam à nobis separemus. Sed quia hæreditariũ iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Precare & tu, dicito: Infelix ego homo, quis amouebit à me iniquitatis viam? Gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum. Et pulchre viam dixit iniquitatis, non iniquitatem, eò quòd non quasi naturalis iniquitas sit in nobis, sed maiorum post peccata currentium sit attrita vestigiis. Meritóque quia vulnus grande ac verus est & diu serpens, perfectioris medicinæ remedia deposcit, obsecrans vt domini legitima miseratione curetur. Cito enim refricatur vulnus quod sanatum medicinæ lege non fuerit, imò etiam seriore curatio sentit profectum. Ideoq; si virus in interiora proserpit, medicamenta foris apposita non sentit. Exigit ergo medicinæ ratio vt aut sectione, aut adustione curetur. Nisi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, frustra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideoque bonus medicus huiusmodi ægrum legitime dicit esse curandum, vt possit medicina proficere. Lege ergo miseretur qui cum iustitia sapiétiáq; miseretur, vt ea dimittat quæ scit iure posse dimitti: ne cum alterius miseretur, seipsum legi faciat obnoxium. Agag postquam miseratione donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia, & ideo peccauit post misericordiam. Consideremus etiá ne & ipsum deteriorem faciamus cuius miseremur iniuste. Plerúque enim non coërcere delinquentes, maioris authoritatis est, quam si vlciscaris. Tradũtur enim in passiones ignominiæ, qui cum aliquid inhonestum cómiserint, nullũ culpæ preciũ ferunt. Deniq; eos qui cognitorem deum suorũ scelerum non putabãt, & quasi sine iudice & sine lege viuebãt, tradidit illos, inquit, deus in reprobũ sensum, quia elegerũt viam iniquitatis, viam autem veritatis eligere noluerũt. Sed propheta qui syncero conuerti voluit affectu,

Roma. 7. 1. Reg. 15. Roma. 1.

VI. Viam, inquit, veritatis elegi, iudicia tua nõ sũ oblitus.

Non potest hoc dicere qui errat in vano dogmate. Nõ potest Arrianus dicere, non potest Sabellianus, nõ Manichęus, non potest dicere auarus qui secularia & materialia concupiscit, non potest dicere qui negociatur. non est enim via veritatis habendi studium, cupiditas possidẽdi. Quomodo via veritatis, cum ille diues in seculo nequeat secum suas transferre diuitias, & incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post morté? Nõ est via veritatis honor seculi, solicitudo mũdi. Denique qui viã veritatis elegit, paulopost dicit: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Vanitas temporaliũ est, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur seculo magis quàm deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidé ambulat, deo præsens est: qui autem ambulat per speciem, adest seculo, peregrinatur à domino: sed hic cito confunditur. Vnde refugus ab huiusmodi viro dicit Dauid:

Lucæ. 16. 2. Corin. 5.

VII. Adhæsi testimoniis tuis domine, ne confundas me.*

* al. noli me confundere.

Adhæret testimoniis domini, qui eius mandata non respuit, iudicia non obliuiscitur, nec voluptatibus indulget suis. Qui adhæret domini testimoniis, renunciat mundo, superiora obliuiscitur, ad priora contẽdit, vt perueniat ad brauium, quod est insigne victoriæ. Non ergo confunditur qué mundi huius illecebrosa non ceperint: non confunditur etiam si erubescenda commiserit, qui veniam delictorũ poscit à Christo. Ideoque respondetur ei: Dimissa sunt tibi peccata tua, vade in pace. Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio, vt non solum peccata, sed etiã peccandi affectum auferat. Iustitia remittit iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritatem, vt non solũ temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorũ. Intret in animam tuam Christus, inhabitet in tuis Iesus mentibus, vt in tabernaculo virtutis peccato locus esse non possit.

Lucæ. 7.

VIII. Viam, inquit, mandatorum tuorum cucurri, cum dilataris* cor meum.

* al. dilatasti.

Neq; enim poterat viã currere, si cor eius coartaretur angustiis. Deniq; currẽtibus viã domini ait Apostolus, Dilatamini & vos, & nolite iugũ ducere cũ infidelib9. Et de se ait, Os nostrũ patet ad vos ô Corinthij, cor nostrũ dilatatũ est. Ideo & de Salomone dicitur, Latitudo cordis eius, sicut arena maris. Et vide distantiã, Via sit angustior cor latius, vt patris & filij & spirit9 sãcti sustineat mãsioné, ne veniat verbũ dei & pulset, & videns cordis eius angustias dedignetur habitare. Deniq; sapientia in exitu canit, in plateis auté cũ fiducia agit. Plateæ latæ sunt. Nõ igitur in viis, sed in cordis latitudine sapientia decantat. In hoc igitur cãpo interioris hominis, nõ in angustiis mentis currendũ nobis est vt cõprehendamus. Scriptũ est enim: Sic currite vt omnes cõprehendatis. Deniq; cóprehendit qui ita cucurrit vt diceret: Cursum consummaui. Cucurrit enim vt bonus equus. Siquidẽ habet equos suos Christus, de quibus dicit propheta: Immisisti in mare equos tuos, turbãtes aquas multas, eò q́ gentiũ populos, qui mouẽtur vt aquę multæ, & excitãtur vt fluctus aquarũ multarũ, euangelizando cõmouerint apostoli, vt assurgentes à terrenis idolorũ cæremoniis in Christũ crederẽt. Et supra ait: Ascẽdisti in equos tuos, equitatus tuus sanitas. O bonorũ equorũ duodecaiugũ mirabile, quibus fręna pacis, habenæ sunt charitatis, constricti inter se concordiæ vinculis, & iugo fidei subiecti, quatuor rotis euãgelij mysteriũ totius orbis finibus inuehẽtes, bonũ aurigã portantes dei verbũ, cuius flagello fugatæ sunt illecebræ seculares, exterminatus mundi istius princeps, iustorũ cursus impletus est. O rationabiliũ equorũ grande certamen, ô mirandũ mysteriũ, rota itra rotã currebat, & nõ impediebatur. Nouũ testamẽtũ in veteri testamẽto erat, intra illud currebat per quod annunciabatur. In quatuor partes ibant rotæ, & nõ cõuertebãtur retrorsum, quia spiritus vitæ erat in iis qui currebant in quatuor partes totius mũdi, & sine offensione currebant, quia bona equorum vita quadrabat. Currebant igitur equi, quia non dormiebat qui ascẽderat equos. Animarum igitur

2. Corin. 6. 3. Reg. 4. 1. Corin. 9. 1. Timo. 4.

nostrarum auriga Iesus, qui nos quoq; vult ascẽdere equos A
nostros, hoc est, nostra corpora, sed vigilare semper, ne di-
catur nobis: Dormitauerunt qui ascenderunt equos. Trans- Psalm. 75.
eundum est hoc mare impigre, vix transitur à vigilantibus.
Si quis autem dormierit, transire non poterit, sed demergi-
tur vt Aegyptius, cuius & anima & corpus interiit. Equum Exod. 15.
enim & ascensorem proiecit in mare, qui non sequebãtur le-
gem, sed persequebantur.

Sermo quintus.

He. ה

SEquitur quinta litera He, quæ Latinè significat
est, vel vt alibi inuenimus, viuit. Conuenit sibi v-
traque interpretatio. qui enim est, viuit: & qui vi-
uit, est. Deniq; gẽtiles non sunt, & ideo nõ viuũt,
sed mortui sunt. Iesus autem heri & hodie ipse est, & in secu
la: & qui est, viuit. Viuo enim ego, dicit domin'. Quomodo Hebr. 13. Nume. 14.
enim potest nõ esse qui viuit? Viuit autẽ Iesus, qui etiã mor
tuos viuificat, & vocat quæ nõ sunt, tanq̃ ea quæ sunt. Nihil Roma. 14. B
mirum si domino cedit natura, vt viuificentur & mortui, &
incipiant esse qui non erant. Et ideo quia via etiam vita est,
secundũ illũ qui ait: Ego sum via, veritas, & vita: viam quę- Ioan. 14.
ramus, vt vitã habere mereamur. Audiamus ergo illum qui
viuit in Christo. Viuit autẽ qui ait: Sed nos qui viuimus, be- Psalm. 113.
nedicimus te domine. In Christo enĩ Iesu etiã quicũq; mor-
tuus fuerit, viuit. Audiamus inquam quid dixit vt viueret.

I. Legem mihi constitue* domine viam iustitiarũ* tua-
rum, & quæram illam semper.

* al. pone. * al. iustifi-cationum.

Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse dispo
nit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria ca-
ptat cõpendia, ne recedat à signis, sed itinerarium ab Impe-
ratore accipit, & custodit illud, præscripto incedit ordine,
cum armis suis ambulat, rectáq; via conficit iter, vt inueniat
commeantiũ parata sibi subsidia. Si alio ambulauerit itinere,
annonam non accipit, mansionem paratam non inuenit, quia
imperator iis iubet hæc præparari omnia qui sequũtur, nec
dxtra nec sinistra à præscripto itinere declinãt, meritóq; nõ
deficit qui Imperatorẽ sequitur suũ. Moderate enim ambu- C
lat, quia Imperator non quod sibi vtile, sed quod omnibus
possibile, considerat: ideo & statiuas ordinat. triduo ambu-
lat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur ciuitates in
quibus triduum, quatriduum & plures interponantur dies.
si aquis abundant, commerciis frequentantur: & ita sine la-
bore conficitur iter, donec ad eam vrbem perueniatur, quę
quasi regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies mini-
stretur. Hanc legem viandi esse præscriptam Christo ducẽ-
te sanctis commeantibus recógnoscas velim. Profecti sunt
enim & patres nostri de terra Aegypti per longa spatia ter-
rarum, quorũ statiuę omnes, mansionésque descriptæ sunt,
donec Cades, id est, ad sanctam terram perueniretur. Istæ
sunt statiuæ filiorum Israel, quas descripsit Moyses ex prę-
cepto domini. Aduertimus ergo quis has ordinauerit man-
siones, quomodo ambulare oporteret filios Israel. Præibat
enim illos deus per diem in columna nubis, vt refrigeraret Exodi 13.
viantibus: noctu autem in columna ignis, vt viam ostende-
ret ambulantibus, & tenebras dimoueret. Lex viarum co- D
lumna erat & ignis & nubis. Denique in columna nubis lo-
quebatur ad eos. vbi volebat exercitum requiescere à labo
re itineris, non mouebatur columna ignis, nec transibat
nebula lucis. Quando autem volebat exercitum mouere,
prouehebatur & columna ignis in nocte, columna autem nu
bis in die. Illa autem columna nubis specie quidem præce-
debat filios Israel, mysterio autẽ significabat dominum Ie-
sum in nube venturum leui, sicut dixit Esaias, hoc est in vir- Esaiæ. 19.
gine Maria, quæ nubes erat secundum hæreditatem Euæ,
leuis erat secundum virginitatis integritatẽ. Leuis erat, quæ
non homini quærebat placere, sed domino. Leuis erat, quæ
non in iniquitate conceperat, sed spiritu superueniente ge-
nerabat, nec in delicto, sed cum gratia parturiebat. Aliter
quoque hanc interpretationem sumere licet. Venit in nube
leui Christus in Aegyptũ, hoc est, venit in susceptione cor-
poris in hoc seculum. In nube venit, quem nebula corporis
obumbrabat. Sed leuis erat caro, quam nulla sua grauabant
delicta. Quomodo enim peccatis grauaretur suis, qui aufe-
rebat omnium peccata populorum? Ecce, inquit, Ioannes, a- Ioan. 1.
gnus dei: ecce qui tollit peccatum mundi. Ante hesternum
lectum est quia stabat Iesus, & habebat vestimenta sordida, Zacha. 3.
mea enim peccata portabat. Sumpsit vestimenta nostra, vt
nos splendore immortalitatis indueret. Venit in nube leui
quasi iustitia: iniquitas enim in talento plumbeo sedet, Chri- Ibidem 5.
stus in corde iustorum, in quibus peccata non erant. Et ideo
bene lectum est hodie: Quid retribuam domino pro omni- Psalm. 115.
bus quæ retribuit mihi? Pro nobis verbum suscepit carnis
infirmitatem, pro nobis esuriuit, vapulauit, crucifixus est,
mortuus est, vt nobis, in quibus ante vita ignobilis & dege-
ner habebatur, inciperet mors esse preciosa. Sed reuerta-
mur ad confectionem itineris, & ordinẽ mansionum. Et tu
sequere spiritaliter hanc legẽ viãdi, vt exeas ex Aegypto, &
inde promoueas. Fige tabernaculum in Socoth. hæc prima
tibi statio sit. Socoth prima mansio est, significans taberna-
culum. Fige ergo tabernaculum quod in te est, mentisq; tuæ
stationem confirma, vt radicatus atque fundatus maneas in
fide Christi. Sequitur mansio in Mara, hoc est in amaritudi- Exod. 15.
ne. Non omnes mansiones æquales sunt. Inde ventum est in
Helim, vbi fõtes duodecim sunt, & septuaginta arbores pal
marum. Post amaritudinem, ne populus deficeret, debuerũt
amœna & fœcunda succedere. Inde Raphidin, quod est lau
datio iudicij, inde sequitur Sina habẽs in se & populi tenta-
tionem, & legis promulgationem. Variantur merita mãsio-
num, quia nulli iugis in hoc seculo viuendi potest esse suc-
cessus. Bonus igitur Imperator alibi manna esurienti popu-
lo ministrauit, alibi potum de petra fluere, quo sitim populi
restingueret, augusta prouisione præcepit, alibi legem de-
dit, alibi triumphos donauit, vt his beneficiis fotus exerci-
tus nullum prolixi itineris sentiret laborẽ. Itaque in illo po-
pulo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur committamus
iter nostrum ductui domini Iesu, qui legem primo introdu-
xit, & antea per Iesum terram repromissionis in possessionẽ
populo suo dedit. Sed etiam quando Moyses videbatur du
ctor esse, aderat illi Iesus, aderat illi autem non palam, nec
aperte ductorem aut principem populi sese gerẽs. Expecta-
bat enim donec Moyses tempus expleret suum, quo com-
pleto successit Iesus. Itaque si consideres scripturam dicen-
tem, Erunt dies eorum anni centum viginti: videbis myste Gene. 6.
rium plenitudinis temporum ex centum viginti annis, post
quos & Moyses in monte requieuit, & Iesus manifeste man
sionis suæ cepit principatum, vt iam non sub legis timore
sit populus, sed resuscitatus à mortuis fructu vitę fruatur ę-
ternæ. Ambulemus igitur secundũ legis doctrinam, via no-
bis lex dei sit. Hanc viam ambulans ecclesia dicit: Ego flos Cantic. 2.
campi, & lilium conuallium, sicut lilium in medio spinarũ.
In totam enim terram fides populi credentis exiuit, & in spa
tioso posuit pedes suos Christus. Et ideo pulchre ait florem
se esse campi. Flos erat etiam Paulus, qui dicebat: Bonus o- 2. Corin. 2.
dor Christi sumus deo. Et vere flos, qui poterat noua &
vetera de sui cordis proferre thesauro. Pulchre etiam lilium
dicitur ecclesia. Sicut enim lilium fulget, ita etiam splendẽt
opera sanctorum. Pulcherrime etiam dictum est lilium con
uallium, quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc li-
lium in medio spinarum, hoc inter Iudęos & hæreticos, hoc
inter solicitudines huius seculi, quæ mentem hominis ani-
múmque compungunt. Possumus etiã aliter accipere, quia
sicut lilium inter spinas eminet, ita super omnes conuentus
ecclesia dei refulget. Refert etiam considerare quòd hoc
lilium splendore circunfusum sit, intus autem quod habet,
rubeum sit, boni & ipsum odoris, eò quòd caro Christi ve-
lut morali diuinitatis claritudine circunsepta, cœlestis ha-
buerit protectionem gratiæ. Denique in posterioribus ait: Cant. 5.
Fraternus meus candidus & rubeus. Candidus claritate di-
uina, rubeus specie coloris humani, quem sacramento in-
carnationis assumpsit. Meritóque & ipsum quod est ru-
beum bene olet, quia caro Christi sine peccato est, quã per-
fidi contrectantes manus suas inquinauerunt, sancti vene-
rantes pietatis odore fragrarunt. Accepit hunc odorem do-
minus Iesus fragrantis ecclesiæ suæ, & ait: Ecce proxima
mea bona. Et ecclesia dicit ad Christum: Ecce bonus fra- Cant. 1.
ternus meus, ecce es bonus tanquàm malum in lignis syluæ.

Huius-

Huiusmodi pomum odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragrantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redēptionis, quæ peccati grauis detersit fœtorem, & vnguentū positus vitale effudit. Tāquam malum, inquit, in lignis syluæ, ita consobrinus meus in medio filiorum, eo quòd super prophetas & apostolos intima corda hominum verborum suauitate mulcebat. Sed nō solum odor, verumetiam cibus suauis in malo est. Ergo cibus suauis est Christus. In vmbra, inquit, eius concupiui & sedi. Legem enim acceperat, hanc sequebatur, hanc currebat viam. In lege itaque requiescens, in vmbra Christi requiescebat. Bona vmbra quæ nos ab iniquitatis sole defendit. Cui autē dubiū quod lex dei vmbra sit Christi? Quid est lex diei festi Neomenię, sabbatorum, nisi vmbra futurorum? Qui dies secundum legem Moysi, vt videam sex dies, & iterum septimum diem, & sic perpetua secula? Qui mensis secundum legem Moysi, vt sciens mensem, sciam primam mensis Neomeniam, & vera sancta in Neomeniis offerenda? Qui secūdum legem Moysi annus, sex illis diebus constat, de quibus ait: Sex annis seruiet Hebræus, & septimo anno liberabitur. vt inueniātur sex anni quibus aliquis operatur terram, septimo autē anno remittit illā proselytis, & pauperibus, & bestiis terræ? (Exod. 21.) Qui septimus annus, quo conceduntur debita omnia Hebræis? In hac vmbra requiescebat patrum fides, prophetarū sancta deuotio. Dicit ergo congregatio religiosa, vel sancta anima: (Cantic. 2.) In vmbra eius concupiui & sedi. Vmbra eius est iubileus annus. Quis enim eius mystica videt, vt facie ad faciem cognoscat, quæ anno quinquagesimo complenda lege præscripta sunt? Vmbra sunt dies festi secundum legem primo mense, decima mensis vsque ad quartamdecimam, & inde vsque ad vicesimamprimam mensis. Quæ vmbra est celebritas illa inter primum & septimum mensem, in tempore illo anno quinquagesimo qui iubileus dicitur? Vmbra est sanctificata libertas in sabbato. Vmbra est dies festus septimi mensis Neomeniæ, & memoriale tubarum septimi mensis, dies decimus, dies propitiatiōis. Vides quia monas & decas duo festi dies. Item quintusdecimus dies, dies tabernaculorū per octo dies. In vmbra hęc omnia. In vmbra prima dies vocata, & octaua dies vocata in vmbra, quæ in scenopegiis præscripta secundum legem. Constitue mihi aliquos ex circumcisione credentes, in lege doctos, obseruantię solicitę viros, & nunc euangelij agnitione illuminatos, spiritali saginatos gratia: Dicit in his ecclesia quæ videt Christum, quæ sponsum recipit, quæ cibo eius pascitur: (Cantic. 2.) In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Qui fructus eius dulcis nisi prædicatio dominicæ passiōis, vt ipse ait: (Psalm. 126.) Ecce hæreditas domini, filij merces fructus ventris? Qui enim dulcior fructus potest esse in faucibus nostris, quàm remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia, quæ fructum annunciat, hoc est, dominum Iesum Christum, de quo dictum est Mariæ: (Lucæ 1.) Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fruct' ventris tui. Ergo vbi gustauit fructum suauitatis, impatiens ad perfectiora festinat dicens: (Cantic. 2.) Introducite me in domum vini, constituite me in dilectionem, confirmate me in vnguentis, stipate me in malis, quia vulneratę charitatis ego sum. Lęua eius sub capite meo, & dextera eius cōplectetur me. Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri, si suscitaueritis & resuscitaueritis dilectionem vsquequo voluerit. Merito quærit eum, merito desiderat, quia bene omnia in occursu atque itinere disposuit imperator noster. Primum omnium, fidei fundamēto tabernaculum hoc confirmādum putauit. Deinde si qua est nobis aspera atque arida & prærupta mansio, imperator tamen iste turbata discernit, arida irrigat, deserta fœcundat. Si quid amaritudinis, si quid tentationis, si quid infirmitatis est, ductor noster & amara tēperat, & solicita mitigat, dura dissoluit, & inualida confirmat. Sicubi vult requiescere rex terræ exercitum suum, non ignobilem vicum, non commeatibus indigentem, non arenosa & nuda gignentium, sed vrbem ædificiis nobilem, refertam & vberem copiarum, aut agrum amœnum & virētem pascuis, aut nemorosa & campestria statiuis opportuna decernit. Ergo si reges terræ norunt commoda præuidere sequentibus se, quanto magis deus qui bonus est, nouit quemadmodum profutura disponat diligentibus se? Ac primum si incognitum carpendum est iter, duces eligūtur viarum, qui præcurrant agmini. Sed hoc imperatores isti iniuriosum sibi arbitrantur: Deus autem præibat cum Hebræi facerēt iter. Denique in columna nubis loquebatur ad eos. Et vt scias quia præibat: (Psal. 98.) Deus, inquit, præibat illorum iter, (Exod. 13.) die quidem in columna nubis ostendens illis viam, noctu autem in columna ignis, & non deficiebat columna nubis inter diem. Hanc præcedentem nubis columnam sequens ecclesia, non deficientem, ne ipsa deficeret, vmbra eius refrigerabatur, & ideo dicit: (Cantic. 2.) In vmbra eius concupiui & sedi, & dulcis eius fructus in faucibus meis. quia à domino pascebatur, & deducta in locum pascuum, & aquam refectionis. Introducite me in domum vini. Ab his copiis præparatis quærit progredi ad aliam māsionem, in qua mysteriorum gratiam, & lætitiæ capiat suauitatem. Hinc quoque promouens verum iter, ait: Cōstituite in me dilectionem. Bona statiua, vbi plenitudo est charitatis. Confirmate me, inquit, in vnguentis, stipate me in malis. Habes alias mansiones, ad quas ecclesia cum delectatione succedit. Istæ mansiones sunt crucis Christi & sepulturę, in quibus vulnerata est ecclesia, sed vulnere charitatis. Vulnus enim est quod Christus excepit, sed vnguentum est quod effudit: Pomum est quod pependit. Hoc pomum gustauit ecclesia, & ait: Et fructus eius dulcis in faucibus meis. Et vt scias quia pomum est dominus, legisti supra: Tanquam malum in lignis syluæ, ita consobrinus meus. Nos quoque vulnus fatemur cum prædicamus Christum crucifixū, sed bonus odor sumus deo, quia crux Christi Iudæis scandalum, Græcis stultitia, nobis autē virtus dei atque sapientia est. (1. Corin. 1.) Hoc vulnere ecclesia vulneratur, cum saluatoris sui prædicat mortē, sed hoc vulnus est charitatis. Denique qui nō credit, negat: qui diligit, confitetur. Manichæus negat, Christianus fatetur, & ideo scriptum est: (Prou. 27.) Vtiliora vulnera amici, quàm volūtaria oscula inimici. Pulchre ergo dicit ecclesia, quia vulnerata charitatis ego sum. Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc, Christus est, qui dicit: (Esaiæ 49.) Posuit me sicut sagittam electam. Bonum est ergo hac vulnerari sagitta, non mediocris mansionis iste processus, non omnes possunt dicere quia vulnerati sunt dilectione. Dicebant apostoli cum pro Christo lapidarentur, & Christum prædicarent. Dicebat Paulus cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Christum adorandum gentibus disputaret. (2. Cor. 11.) Dicunt hoc martyres, qui vulnerantur pro Christo: & quia vulnerari pro eius meruerūt nomine, plus diligunt. Ad hāc ergo veniens mansionē ecclesia, ad hunc processum, vt pro Christo filios suos offerat, vt excipiat vulnera charitatis, quasi bona fidei alimenta reperiens, pietatísque fructus, gustauit ipsa, & hortari cœpit cæteros, dicens: Gustate, & videte, quoniam suauis est dominus sicut malum: (Psal. 33.) Et in malo vulnus est, sed tamen suaue est. Venit iterum ad vallem Botryonis, vidit ingentis vuam magnitudinis, quam duo portare vix poterant, vnus qui pręcederet, alius qui sequeretur. Gustauit mysterium in Iesu Naue, gustauit in Caleb, qui dicebant populo: Vidimus terram profluentem mel & lac. (Nume. 13.) Gustate & videte quoniam suauis est dominus. Et addidit ecclesia dicere: Lęua eius sub capite meo, & dextera eius complectetur me. (Cantic. 2.) Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri, si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem vsquequo voluerit. Et istæ mansiones sunt via regali incedentis ecclesiæ. Multæ enim sunt mansiones apud patrem meum: testificatur dominus Iesus: (Ioan. 14.) ecce venio & accersio vos. Bona mansio sapientiæ, & siue in læua eius, siue in dextera, bona mansio, quia via regalis est. Ideoque sapientes nuncij dicunt: Via regali ibimus, non diuertemus in dextera neq; sinistra, quoadusq; trāseamus terminos tuos. (Num. 20.) Hoc dixerūt missi à Moyse nuncij ad regem Edom, hoc est, terrenum, quia terrena omnia, siue in dextera, siue in sinistra, mala sunt. Mala mansio insipientia, mala mansio intemperantia, & ideo pertrāsit has mansiones Hebræus, non diuertit ad eas, sed pertrāsit vt perueniat ad sinistram sapientiæ & dexteram, & in ipsis maneat, vbi diuitiæ simplicitatis, vbi gloria, vbi longitudo vitæ

Prouer. 3. tæ est. Longitudo enim vitæ in dextera eius, vt ait Salomõ: A in sinistra autem eius diuitiæ & gloria. In dextera vita est, in sinistra requies. Vtinam super sinistram eius requiescam, ne quæram ceruicalia. Væ enim iis qui assuunt ceruicalia: Ezech. 13. Ezechiel dicit. Has mansiones præparat ecclesiæ suæ bonus ductor, & per vias sapientiæ dirigit iter eius. Denique Prou. 3. laudat sapiens vias eius. Viæ eius viæ bonæ, & omnes semitæ eius in pace. Sed quia sapientia, honestas, claritas, ita perfecta sunt, si habeant charitatem, (Plenitudo enim legis, cha- Roma. 13. ritas est) suscitari & resuscitari vult charitatem. Suscitari in veteri testamento, resuscitari in nouo. Charitas deus est, vt 1. Ioan. 4. legimus, charitas Christus est. Suscitatur vt leo, & catulus leonis, vt Iudæ ascendat ex germine. Resuscitatur vt dormiens, vt recumbens: quia non humana, sed sua & patris maiestate est suscitatus à mortuis. Vnde ait scriptura: Quis suscitabit illum? Non enim poterat illum aut angelus, aut pote- Genes. 49. stas suscitare aliena, cum ipse alios resuscitaret. Ergo cum hic dicit: Si suscitaueritis aut resuscitaueritis charitatem vsquequo voluerit: de iis dicit qui resurrectionem eius possunt cõgrue prædicare, vt audientibus ardorem fidei & deuotionis accendant. Vel suscitatur Christus in iis qui primũ B accedunt, resuscitatur in iis qui postquam accesserint, dormierunt. Dormit ergo Christus negligentibus, suscitatur in sanctis. Habet ergo ecclesia per quæ gradiatur habitacula mansionum in quibus requiescunt sancti, de quibus iste est qui dicit: Legem mihi constitue domine viam iustitiarum tuarum. Bene ait, Statue, vt in pectore eius immobilis & fixa permaneat, nec aliquo seculi turbine ab eius conuellatur affectu, vt ipse lex sit sibi, opus habens legis scriptum in Roma. 2. corde suo. Et quæram, inquit, illam semper. Non est enim mediocre quod requiritur paradisi gratia, dei regnum, angelorum consortium, immortalitatisque domicilium. Non ergo vno die quæritur, nec duobus, aut paucis mensibus, sed quæritur semper, & quæritur per omnia, vt meritorum multa concurrant suffragia. διαπαντὸς enim & omne tempus significat, & per omnia. Cum dicit igitur, quæram, sine fine dicit esse quærendum. Sed non satis est quærere, nisi intelligas quod requiris: Ideoque ait:

II. Da mihi intellectum, & perscrutabor legem tuam, & C custodiam illam in toto corde meo.

Quærendum primum, deinde intelligendum perscrutandúmque legis omne mysterium, & in corde custodiendum. Quis autem potest custodire legem dei, nisi intellectum acceperit? Qui autem intelligit & scrutatur, scrutando in semitam mandatorum deducitur. In quo illud aduertendum, quia lex est iustitia, mandatum iudicium. Sicut & in hac litera legimus: est legis via, stare in viis legis. Est via iustitiarũ, secundum primum versiculum. Est ergo & testimoniorum via. In via testimoniorum tuorũ delectabar. Est & via mandatorum. Viam mãdatorum tuorum cucurri. Interrogemus ergo has vias, vt dicatur nobis, State in viis legis, & interrogate semitas æternas, & videte quæ via melior, & ambulate in ea. Cum omnes igitur ambulauerimus vias, veniemus in Ioan. 14. omnium finem viarum, qui ait: Ego sum via. Christus ergo Rom. 10. finis viarum, ipse enim est finis legis ad iustitiam omni credenti. Hinc audeo dicere, quia finis iustitiarum Christus, qui est iustitia: finis testimoniorum Christus, de quo dictum D Esaiæ 43. est: Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus, & puer meus quem elegi. Aduertimus igitur quantum nobis ambulandum sit vt veniamus ad Christum. Ambulandum in le- Roma. 10. ge, quia finis legis Christus est. Sine lege ergo non peruenitur ad Christum. Vnde manifestum est quod hæretici qui legem veteris non accipiunt testamenti, etsi dicãt quod Christum teneant, tamen non possunt tenere finem qui initium non tenuerũt: Ipse est Iesus, initium & finis. Oportet igitur vt ambulemus secundum legem spiritalem, vt veniamus ad legis finem dominum Iesum. Oportet vt sequamur testimonia, vt peruenire possimus ad magnum testimonium dominum Iesum. Oportet etiam vt in præceptis domini ambule- Math. 5. mus, vt perueniamus ad magnum præceptum, de quo legisti: Dictum est antiquis, non occides: ego autem dico vobis, hoc est, super omne præceptum dico. Itaq; non vsurpatorie dixerim, sed vere, quia sicut sunt sancta sanctorum, ita præceptum est præceptorum. Sed vt ista seruare possimus, intellectum petamus à domino. Intelligamus quid sit circuncisio. Circuncidit Iesus petrinis gladiis, & abstulit opprobriũ 1. Corin. 10. Aegypti à filiis Israel. Petra Christus est. Circũcidat te verbum dei, & gladius oris eius, & sic Aegypti carebis opprobrio. Non igitur corporis, sed cordis intelligẽda est circuncisio. Si intellexeris legem, seruabis eam in corde tuo. Iudæus in corde legem non seruat, sed in labiis legẽ recitat, & legem ignorat. Denique populus hic, inquit, labiis me hono- Math. 15. rat: cor autem eorum lõge est à me. Quomodo potest legem tenere, qui lõge est à legis authore? Tertius versiculus quid habeat, consideremus.

Deduc me in semita mãdatorum tuorum, quoniam III. volui eam.* * quia ipsam volui.

Quis hoc dicit, nisi qui sequitur Christum? Non potest alius hoc dicere, nisi qui illud exequitur quod scriptum est: Post dominũ deum tuum ambulabis, & ipsi adhærebis, quia ipse te deducit. Quomodo deducat, audi. Nisi qui tulerit Matt. 10. crucem suam, & post me secutus fuerit, non est me dignus. Præcedit ergo Christus, vt nos sequamur, præcedit verbũ. Principium Christus est, ideo sapientia dicit: Dominus creauit me principium viarum suarũ. Aduertimus quod & prin- Eccli. 24. cipium Christus, & finis viarum sit. Non vereor ne quis dicat, creatum ergo Christum asseris? Respondebo, ita creatum dico, quemadmodum factum legi, hoc est, factum ex muliere, factum sub lege, hoc est secundum susceptionem Galat. 4. carnis creatum, secundum quod est natus ex virgine. Creatus est, vt redimeret creaturas: homo factus est, vt homines à morte perpetua liberaret. Creatus est, vt vias mihi demonstraret æternas, quibus homo redire possit ad dei regnum. Ergo quia principium est viarum dei, hoc principium sequamur. Prius viam noui ingressus est testamenti, vt viam deuotiõis sterneret nobis. Si ieiunamus, ante nos ille ieiunauit: si pro nomine eius sustinem* iniurias, prius ille sustinuit pro nostra redemptione. Ceruices suas posuit in flagella, maxillas suas in palmas, ascendit crucem, vt doceret mortem non esse metuẽdam. Deniq; quasi præcedens ait Petro: Tu Ioan. 21. me sequere. Et ideo Petrus cursum consummauit, quia secutus est Christum. Sequitur versus quartus.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. IIII.

Vtilitatem alij habent, & puto quod ideo mutatũ sit, quia vtilitas bonæ rei videtur esse expetenda potius, quàm declinanda. Sed quia plerique lucrũ pecuniarum vtilitatem suam putant esse, ideo si legimus vtilitatem, nõ animæ vtilitatem accipere debemus prophetam declinare, sed vtilitatem pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non nouit, sed omnia hæc de- Philip. 3. trimentum arbitratur, vt Christum lucretur, & recte. Quod enim putamus lucrum esse pecuniæ, damnũ est animæ, quia virtutis est detrimentum. Ergo secundum eos qui ita acceperunt, vt optet Propheta inclinare cor suum in testimonia, & non in auaritiam, & nos cõgruimus assensu: atque vtinam precem sancti sequentes & oremus quod ille orauit: & quod oramus imitemur effectu. Quid enim mihi prodest si orem vt auertat cor meum deus ab auaritia, & ipse diebus ac noctibus pecuniæ quæram cõpendia? Si oramus sermone, compatiamur & mente. Audit sensum nostrum Iesus, & cognoscens duobus istis non cõuenire, sermoni, & cupiditati, non exaudit loquentem. Et ideo qui bene volebat orare, dicebat: Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam 1. Corin. 14. & mente. Ita magis audit orantem, si aspernetur auaritiam. Sed quia inualidi sumus, & plerunque volentes auertere cor nostrum à pecunia, vel auro, vel argẽto, capimur aspectu, & agrum aut ædificium videntes alienum concupiscimus, bene addidit Propheta dicens:

Auerte oculos meos ne videãt vanitatem, in via tua V. viuifica me.

Etenim qui in via est dei, vanitates non aspicit. Via perfecta Christus est. Qui igitur in Christo est, quomodo potest vanitates aspicere, cum Christus in carne sua omnes mundi huius

hui⁹ crucifixerit vanitates? Auertam⁹ igitur oculos nostros à vanitatibus, ne quod oculus viderit, animus concupiscat. Mystica enim differamus interim. Vtinam hac interpretatione possimus reuocare ad diuersa Circensium ludorũ atque theatralium spectacula festinãtes. Vanitas est illa quam cernis. Pantomimum aspicis, vanitas est. Luctatores aspicis, vanitas est, quia cernis eos de viridi luctantes corona. Illi enim veri sunt luctatores, qui aduersum huius seculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæstra mẽbrorum. Equos currentes aspicis, vanitas est: quia vane currunt, qui ascendentem saluare non possunt. Denique recursus ipse te doceat quia vane currunt, qui non directum cõficiunt iter, obliuiscẽtes superiora, & ea quæ posteriora sunt appetẽtes. Ante nos est Christus, ante nos brauiũ eius, ad quod peruenit qui nõ in incertũ cucurrit, nec reuocauit cursum suum, sed incitauit. Ad hũc dirige oculos tuos, auerte ab spectaculis, auerte ab omni seculari põpa. Sicubi populares cognoueris plausus, auerte oculos tuos ab his, inflecte, deprime, & serua eos, vt erigas melioribus. Erige ad cœlum, vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorum, vel die solem aspice. Specta mare, terram circunspice, vt opere facta diuino omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis? Quantus decor in hominibus? Quanta in auibus pulchritudo? Hæc intuere, & non videbis iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Hæc vide, & non introibit mors per fenestras oculorum tuorum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per fenestram. Si videris possessionem minoris aut viduæ, & cõcupieris eripere eam: intrauit mors per fenestram. Si videris aliena monilia, aurum, argentum, & concupieris vt extorqueas: intrauit mors per fenestram. claude ergo hanc fenestram, cum videris alienæ mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. Oculi tui ne videant aliena, nec lingua peruersum loquatur. Tuam ergo fenestram claude, ne morti pateat intranti. Sed etiam alienam fenestrã caue. A fenestra enim domus suæ intrat fornicaria. A fenestra sua intrat, cum aliquem petulantis oculi tentat lasciuia. Exclude igitur hanc fenestram verbi ostio, ne capiaris oculis meretricis, & arripiaris palpebris. Sed nõ est vna fenestra per quam mors consueuit intrare. Est & fenestra verborum per quam sermones commeãt meretricis. Et ideo te ab aliena vxore custodi, ne te sermonibus gratiosis adoriatur: A fenestra enim domus suæ intrat. Intrat mors per oscula: & ideo caue, ne te laqueis labiorũ suorũ alliget. Intrat mors si meretrix te osculetur. Intrat mors si cito acquiescas loquẽti. Intrat mors si loquaris. Intrat mors si multum loquaris. Multiloquio enim peccatũ incurritur. Intrat mors etiã si nõ loquaris, & Christũ timeas confiteri. Ore enim cõfessio fit ad salutẽ. Intrat mors etiã per cauernas auriũ, & ideo aures sunt spinis sepiendæ, vt illecebras meretricij sermonis excludas. Hæc moralia. Sũt etiã mystici oculi, quos auertere debeas à vanitate. Est enim & sensuum vanitas, quã oculi animę tuæ videre non debeãt, quia illi eam vidẽt, quos Apostol⁹ dãnat. Cognosce quę sit vanitas sensuũ, quã oculi tui mystici videre non debeant. Vnde ipso magis authore discam⁹ quę vanitas, & qui oculi sint. Manifestũ est enim esse plerosque qui vanitate sensus sui obscurati sunt corde, & alienati à via dei propter ignorantiam quæ in ipsis est, propter cęcitatẽ cordis eorũ: illos tamen gentes Apostolus dicit. Ignoret igitur Gẽtilis ille quod non didicit, ignoret quod non credidit, tibi ignorare non licet quod confiteris. Christus non in vanitate venit, sed in virtute: non in antiquitate, sed in nouitate: nõ inflauit sensum hominis, sed viuificauit: non cæcitatem cordis, sed illuminationem mentis operatus est. Inflammauit cor tuum, vt comprehendas quæ mandatorum cœlestium ratio, quæ animæ substantia, quæ vitæ futuræ gratia, in quo statu post hæc erimus. Erige igitur mẽtem, vtere naturali ingenio. Ad imaginem dei factus es, vt superna aspicias, & terrena non quæras. Noli curuare ceruicẽ tuam mundi premendã pondere, noli inhiare auro atque argẽto, ne te seculi vinculis alligandum præbeas. Ideo dixit dominus: Nolite possidere aurum atque argentum. ne nos auri atque argenti cupiditas auara possideat. Noli ergo inserere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat auaritia pauperem in hoc seculo, sed in perpetuum diues suis laqueis suffocatur: cuius sensus in vanitate est, in tenebris ambulat, qui in iis laborat, quæ sibi prodesse non possint. Vanitas est solicitudo vitæ huius. Vnde nõ in crapula & ebrietate, non in deliciis corporis, sed in cognitione præceptorũ cœlestium delectationem nostram debemus ponere. In vanitate currit, qui sibi successibus videtur affluere secularibus, qui tanquam vmbra prætereunt. Auerte igitur oculos tuos, ne vanitatem videant. Sed nõ satis est vt tu auertas. ne forte velis & non possis, si effundat tibi diabolus vanitatum spectacula, incentiua inserat voluptatum, pete vt dominus auertat oculos tuos. Et hæc gratia dei, & hoc munus est domini, vt oculos animæ nostræ à negociis mundi huius auertat. Beatitudo enim omnis à domino est. Beatus autem vir, cui nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Qui non respicit hæc, beatus est: qui autem respicit, insanus atque furiosus est: & ideo resipiscat vnusquisque à furore secularium cupiditatum, quæ ita mentem animũmque perturbant, vt compos sui esse non possit. Si in nauigio fluctuãte sis constitutus, auertis à sentina oculos, ne vomitum moueat tibi. Si in ciuitate ambulãs aliquid fœtidi odoris offendas, longe refugis atque declinas. Si quid occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aut auertitur. In salo seculi huius fluctuas, influit sentina vitiorum. In hoc nauigio tui corporis mouetur æstus cupiditatum, & non auertis oculos animæ tuæ ne videant sentinã libidinum, ne aspiciant mundi huius stercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus spiritus sanctus esse consueuit, vt possis dicere: Spiritus diuinus qui est in naribus meis. Nares igitur animæ tuæ à fœtore auertantur criminum diuersorum. Est enim in his velut quoddam insigne iudicij. Vnde dicitur sponsæ: Nares tuæ sicut turris Libani, prospiciẽs faciem Damasci. eo quòd vnguentum veri sacerdotis quod descendit de capite in barbam, hoc est, odor ille diuinus, odor gratiæ spiritalis, qui de patre in Christo erat, & sacramẽto incarnationis, descendit in terras, vt omnia suo repleren tur vnguento, emineat præcelsi potestate iudicij, & nares repleat animæ, vt bene olẽtia discernat, & fœtida, suauia sanctorum qui possunt dicere: Christi enim bonus odor sumus deo, à fœtidis peccatorum. Hæ sunt nares sicut turris Libani præcelsæ supra mundum, & ideo prospicit faciem Damasci, gentilem scilicet populum, odorãs fidem eius, cuius gratia delictorum suorum detergit fœtorem. Facies igitur Damasci, fides est Gẽtium nullo obumbrata amictu, nullo adoperta vestitu, nuda ac libera, cœlo magis intẽta quàm terris. Hanc speculantur & prospiciunt nares ecclesiæ, quòd suaue in ea & odorum est aspirationis & gratiæ colligentes. Et bene nares eius sicut turris Libani, quia in sacrificiis odor suauis ecclesiæ est, in quibus est boni odoris hostia, remissio peccatorum. Sume igitur has nares ô homo, vt à graue olentibus florulenta secernas, & tunc viuificabit te dominus. Cũ enim aduerterit quod de ipso petis, vt auertat oculos mentis tuę à vanitate, cooperatur animę tuæ vt si specie aliqua capitur, aut duritia & infirmitate non flectitur, flectat eam iugo verbi, & habenis suis regat, vt voluntate dei abducatur à vitiis, & vitæ odorem capiat æternæ. Nõ enim hæc vita perfecta est, sed hæc vita in vmbra est. Ideo vt homo Christus Iesus ex virgine nasceretur, obumbrauit virtus altissimi matrem profuturam, quia in vmbram descendit, ab vmbra incipiens operari salutem hominis, & consummaturus claritate solis æterni. Vmbra est ergo vita hæc. festina ad solem, vt te defendat ab vmbræ huius frigore, & calorem tibi profundat æstiuum. Et ideo suadet orandum ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato, non tempus diẽmque significans, sed frigere nos meritis prohibens, & bonorum operum esse ieiunos. Disce nunc quemadmodum auertat oculos eius cui misereatur dominus, à vanitate. Ex his enim quæ sequuntur, hoc intelligere possumus. Subiecit enim:

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. VI.

Initium esse sapientiæ timorem domini dicit Propheta: Quid est autem initium sapientiæ, nisi seculo renunciare? Quia sapere secularia, stultitia est. Denique sapientiam hu-

ius

ius mundi, stultitiam esse apud dominum, Apostolus dicit. A Sed & ipse timor domini nisi secundum scientiam sit, nihil prodest, imò obest plurimum. Siquidem Iudæi habent zelum dei, sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo & timore maiorẽ contrahunt diuinitatis offensam. Quòd circuncidunt infantulos suos, quòd sabbata custodiunt, timorem dei habent: sed quia nesciunt legem spiritalem esse, circuncidunt corpus, non cor suum. Ignem sabbato adolere formidant, cum lex sanctificationis die libidinum ignẽ prohibeat accendi. Et quid de Iudæis dicam? Sunt etiam in nobis qui habent timorem dei, sed non secũdum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videtur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere: sed inscitia in eo est, quia non compatiuntur naturæ, non æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapiẽtia à timore dei incipit, nec est sapientia spiritalis sine timore dei: ita timor sine sapientia esse non debet. Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, & tunc maiorem habẽt gratiam cum in basi statua fuerit collocata, standique accipit firmitatem: ita verbum dei vel rationabile dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est in pectore timentis dominum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres, & auferant illud de incuriosi & dissimulantis affectu. Sed etiam verbo dei timor ipse aptari ad vtilitatem, & constabiliri videtur vt non sit alienus scientiæ, sicut basis accepta statua non est aliena gratiæ. Timor ergo verbi est locus, sicut in pace locus eius. Timor quidem statua verbi, verbum timoris est disciplina. Plenus enim disciplinæ timor non nutat ad lapsum. Et quia basim verbi timorem diximus: ne quid alienum à scripturis posuisse nos quisquã putet, accipiat lectum de dei verbo in Canticis canticorum: Crura eius columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas. Significans columnas esse ecclesiæ apostolos, qui fundati sunt in timore sancto. Nam sicut Petrus, Iacobus, Ioanes & Barnabas columnæ esse videbantur ecclesiæ, sic & quicunque vicerit hoc seculum, fit columna dei, quam confirmat qui dicit: Ego confirmaui columnas eius: ita & basis aurea timor plenus disciplinæ, quia initium sapientiæ est. In timore ergo sapientium apostolica prædicatio tanquã super basem auream columna confirmatur. Christi igitur eloquio & apostolico sermoni tribunal est timor iusti, & basis aurea plena prudentiæ, simulacrum autem bonum tanquam effigies veritatis, sermo sanctorum. Et vide tanquam basim auream esse sanctorum timorem. Lege Esaiam: vide quantis subiecerit timorem, vt faceret irreprehensibilem & bonum timorem. Spiritus, inquit, sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris. Quantis timorem subiecit, vt haberet quod sequi possit? Informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Tolle timori domini ista, & est irrationabilis & insipiens timor, vnus ex illis: Foris pugnę, intus timores. Quibus afflictus esset & Paulus, nisi habuisset dominũ consolantem. Nec ociosum est in Prouerbiis: Tunc intelliges timorem domini. Quid est tunc? Cum sapientiam inuocaueris, & prudentiæ dederis vocem tuam: & si quęsieris illam vt pecuniam, & vt thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem domini. Et ideo tanquam super basim bonam dicit: Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. Plena disciplinæ oratio, per quam docemur, quemadmodum debeamus orare vnusquisque. Sermo doctrina est deprecandi. Et quia docuit nos orare, qui sit istius orationis effectus, ostendit septimus versus.

Rom. 10. Canti. 5. Galat. 2. Psalmo 4. Psalm. 110. Esaiæ. 11. 2. Corint. 7. Prouerb. 2.

VII. Aufer* opprobrium meum quod suspicatus sum.

*amputa

Subobscure dictum videtur, sed explanauit Apostolus quod hic videbatur obscurum, vbi ait: Nihil quidem mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Sciebat enim se esse hominem, & sibi cauebat vt poterat, ne post suscepta baptismi sacramenta peccaret: ideoque delicti conscius sibi nõ erat, sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur, sciens vnum esse Iesum lumen verum, qui peccatum non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus, ipsum solum iustificari qui vere alienus esset à lapsu. Similiter ergo Propheta etsi peccatum declinare cupiebat, tamen quasi deum repulsorẽ peccati esse cupiebat. Sui volebat auferri opprobrium quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamẽ erat ne forte adhuc maneret eius opprobrium, & ideo deum precatur vt illud auferat, qui solus nouit quod nescire potest etiam ipse qui fecit. Deniq; alibi ipse dixit Propheta: Scis opprobrium meum. Quanquã istud opprobrium Christi sit, quod nõ est verũ opprobriũ, sed gloria dei. Crux enim Christi, Iudæis scandalũ, Græcis stultitia. Illis ergo opprobriũ mihi virtus est, per quẽ aduersarium repello, seculũ vinco. Mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos euado. Hoc opprobrium thesauris Aegypti Moyses prætulit, maius, inquit, æstimans Aegypti thesauris opprobrium Christi. Si opprobriũ tuum gloria est domine Iesu, quãta est gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non auerti à confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum domine, in quo salus est vniuersorũ, in quo mundi redemptio, per quod opprobrium cœpimus non erubescere qui erubescebamus: non confundi, qui confundebamur. Denique scriptum est: Accedite ad eum & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Hoc opprobrium auferri à nobis nolumus, opprobrium crucis domini Iesu, quo nostra auferuntur opprobria. Sicut enim maledictum factus est, vt nostra maledicta deleret, homo factus est, vt leuaret hominis infirmitates: ita opprobrium factus est, vt omnium auferret opprobria. Non vno tempore, non semel abstulit opprobria: aufert quotidie, peccatũ incidim⁹, nõ vnum, sed multa, cooperti sumus opprobrio & cõfusione. Venimus ad baptismum, dilutum est omne peccatum, & cum peccato opprobrium: Abstulit opprobrium meum dominus Iesus opprobrio suo. Quia crucifixus est mihi: quia quicunque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus. Non habeo quod auferri petam, sed post baptismum incidi opprobrium, debeo augere pœnitentiam, vt dicam: Aufer à me opprobrium meũ, cum hoc ipsum peccati opprobrium sit, quia non ago pœnitentiam. Si autem pœnitẽtiam vt oportet ago, recte dico: Aufer à me opprobriũ meum quod suspicatus sum.

1. Petr. 2. Psal. 68. 1. Cor. 1. Hebr. 11. Psal. 33. Rom. 6.

Iudicia enim tua dulcia.*

*al. quia iudicia tua iocunda.

Quomodo oportet confiteri? Quid timeo confiteri, quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrij mei mẽtionem facere apud eum cuius iudicia dulcia sunt? Quod seuerũ in aliis, in Christo dulce est, in Christo suaue est, quia ipse suauis est. Deniq; gustate & videte quoniam suauis est dominus. Dulcia iudicia confitẽti, quia ipse dicit: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur: dic iniquitates tuas vt iustificeris. Dulcia iudicia agenti pœnitentiã, quia ipse dixit: Gaudium erit in cœlis super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm in nonaginta & nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Si dulcia sunt igitur iudicia domini, suauitatis fructus percipere elaboremus. Vis scire quàm dulcia iudicia domini? Non resurgunt impij in iudicio. Qui autem in iudicio resurgunt, habent spem veniæ, quoniam crediderunt. Impij non sunt, peccatores esse possunt: fidem habent: & si culpam non declinarunt, per fidem credunt. Qui autem credit in ipso, non iudicatur. Dulcia ergo iudicia credentibus. Qui autem non credunt, non Christi iudicio damnati sunt: qui venit non vt iudicet mundum, sed vt saluet & redimat, sed impietatis suæ subiere iudiciũ, qui in remissionẽ peccatorum credere noluerunt. Non enim possunt ad eius pertinere beneficium, quem cognoscere refutarũt. Ergo qui non crediderunt in eum, iudicio eius vidẽtur indigni. Iudicium enim eius quid sit, agnosce dicẽte ipso: Hoc autem iudicium est, quia lux venit in hunc mundum. Dulce ergo, quod lux est: dulce iudicium, quod præcedit misericordia. Sic enim scriptum est: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

Psal. 33. Esa. 43. Luce. 15. Psal. 1. Ioan. 3. Ibidem. Ibidem. Psal. 100.

mine. Et quia cognouit dulcia iudicia, dicit:

VIII. Ecce concupiui mandata tua, in tua iustitia* viuifica me.

*al. in æquitate tua.

Bona iudicia authoritate ait. Ecce amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. Diligi se gaudet, qui ideo venit in hûc mundum, quia hunc mundum dilexit. Amari exigit, qui omnes amat, quia charitas est. Concupiuit mandata dei vt bonus seruus, vt cultor sedulus. Cõcupiuit non vt amator meretriciam copulam, non vt auarus pecuniam, non vt luxuriosus lasciuiam. De illis enim lex dicit: Non concupisces. Dominum autem deum præcepit diligendum, & tenero, id est tenaci quodam atque interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus est qui diligit, seruus est qui timet, quasi amicus qui omnia fecerit quæ præcepit ei dominus: Vos, inquit, amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. In tua iustitia viuifica me: audiet & dicit, eo quòd illa sit vera vita, quæ viuit secundum dei iustitiam, quam viuebant apostoli, imò qua viuunt. Sunt enim qui viuentes, mortui sunt: & qui mortui, viuũt. Denique alij descendunt in infernum viuentes, alij cum sint corpore mortui, meritis suis viuunt. Sunt enim qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis die iudicij reuertentem, quando cum gloria sancti resurgent.

Exod. 20. Ioan. 15. Matth. 16.

Sermo sextus.

Vau. I.

Sexta litera vau, cuius interpretatio est, vt ille. Alius interpres, non est, ait.

Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuũ secundũ eloquium tuum.

Quid significet interpretatio literæ, quoniam subobscura est, ex psalmi serie colligendum putaui. Nam cum Propheta postulet: Veniat super me misericordia tua domine, veniat salutare tuum: non est dubium quem videre deposcat, hoc est, in quo fructus & misericordię veniat & salutis. Denique in superioribus idem poposcit, in psalmo octogesimoquarto, in quo euidentius domini Iesu prophetauit aduentum. Nam terram quam benedici postulet, satis notum est, illam videlicet quæ peccatum in Adam contraxerat, cui dicitur: Terra es, & in terram ibis. Maledixerat autem deus non elementum naturæ carnis, sed carnem præuaricãtium. Benedicitur caro igitur in Christo, vt maledicto superato caro soluatur. Benedicitur caro, quam benedictus filius dei assumpta hominis cõditione suscepit. Et ideo subdidit: Deus tu conuertens viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Audiam quid loquatur in me dominus deus, quoniam loquetur pacem in plebẽ suam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertunt ad ipsum cor suum. Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. Totus hic locus Iesum dominum sonat, qui viuificauit mortuos, Lazarum ante passionem, pluri mos tempore proprię passionis. Ipse est misericordia, vtpote remissio peccatorum. Ideo dicit: Ostende quem videre possit in corpore. Nam deum in maiestate sua videre nõ poterat, quia deum nemo vidit vnquam. Auidus Propheta desiderat videre, quem sperat tenere: quem si viderit, desiderat propriis manibus comprehendere. Ideoque ait: Et salutare tuum da nobis. Salutare dei virtus est, salutare dei Christus est, & ideo prope timẽtes hoc salutare. Longe erat Christus à nobis, longe erat à nationibus: descendit in terras, factus est prope, cœpimus non timere. Nam qui Christum timet, non timori est subditus, sed deuotioni. Pietatis hic timor non infirmitatis est. Deniq; nihil deest timẽtibus eum. Quomodo autem fact⁹ sit prope, audi: Vt inhabitet, inquit, gloria in terra nostra. Quis est gloria, nisi domin⁹ Iesus? Vnde & apostolus Paulus ait: Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ. Merito cõplacet in eo pater, quia patris gloria est. Hunc qui à patre separat, maiorem patri iniuriam facit, quem vult esse sine gloria. Hunc quisquis æqualẽ patri non putat, inferiorem & patrem iudicat, cum alio verbo patrem plus laudare nõ possit, cum summa laus gloriæ Christus est. Rogatur ergo vt veniat salutare dei. Ille est qui rogatur, hoc est, dominus Iesus, & non est alius, sicut habet literę interpretatio, est. Vel si non solùs pater rogatur, est & ille, hoc est, & filius qui rogatur, & rogatus aduenit, & salutare mundo dedit. Ideo σωτὴρ, hoc est saluator, ideo Iesus, sicut angelus dixit, quia saluum fecit populum suum. Cum inuocaret igitur Propheta, adderat, vt probaret illud, quia adhuc loquentibus nobis dicit, Assum. Adest, quia suscitatus à filiabus Iudææ, quasi resuscitatus à filiab⁹ Hierusalem, audit ecclesia sonum vocis eius, & dicit: Vox consobrini mei, ecce hic aduenit saliens super montes, transiliens super colles. Manipularis est liber multas habens personas nobiles, velut manipulos triumphales: multósque actus significans, quos intelligere magis, quàm expressos tenere possumus. Nam quasi aduenientem sponsum audierit, cum aliquibus pariter viantibus colloquentibus dicit sponsa: Vox cõsobrini mei. Dum loquitur cum filiabus Hierusalem, & rogat vt excitẽt & resuscitent sponsum, subito tanquam de longinquo missę vocis sonum sentiens, dicit: Vox consobrini mei, annunciãs quem nunciari sibi ante quærebat, quem cupiebat ab aliis suscitari, sua prece resuscitatum à patre venire iam credens, læta dicit: Vox consobrini mei. Bene addidit, consobrini mei, vt non alię, sed consobrina sola sibi eius vindicaret aduentum. Ecce, inquit, iste aduenit. adhuc ego eum quæro, & ille iam venit, adhuc ego suffragia capto vt veniat, & ille iam proximus est. Ego suscitari mihi charitatem cupio, ego me vulneratam charitate puto, & ad me plus charitas ipsa festinat. Ego dixi: Veni, ille salit & transilit. ego rogo eum venire cum gratia, iste gratiarum operatur augmenta: & dum venit, incrementa gratiæ secum vehit, & veniendo acquirit, quia studet etiam ipse suæ placere dilectæ. Salit super excelsa, vt ascendat super sponsam. Sponsæ enim thalamus tribunal est Christi. Salit super ecclesiam, transilit super synagogam. Salit super Gentes, transilit super Iudæos. Videamus saliẽtem. Salit de cœlo in virginem, de vtero in præsepe, de præsepio in Iordanem, de Iordane in crucẽ, de cruce in tumulum, in cœlum de sepulchro. Proba mihi Dauid salientem, proba currentem. Tu enim dixisti: Exultauit tanquam Gigas ad currendã viam, à summo cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius. Ergo & nunc salit & nunc currit de corde patris super sanctos suos, de Oriente super Occidentẽ, de Septentrione super Meridiem. Ipse est qui ascendit super occasum, ipse super cœlos cœlorum ad Orientem. Ipse ascendit super mõtes, ipse super colles. Vtinam ego miser dicam, dicat anima mea, ecce iste aduenit, & aduenit non super terrena, non super valles, sed aduenit saliẽs super montes. Deus enim deus montium est non vallium. Vbi ergo salit? super montes salit. Si sis mons, salit super te. Salit super Esaiam, salit super Hieremiam, salit super Petrum, Ioannem, Iacobũ. Montes in circuitu eius. Si non potes mons esse, nec præuales, esto vel collis, vt super te Christus ascẽdat, & si transilit, ita transiliat, vt te transitus eius vmbra custodiat. Diximus de Christo & ecclesia, dicamus de anima & verbo: Anima iusti sponsa est verbi. hæc si desideret, si cupiat, si oret, & oret assiduo, & oret sine vlla disceptatione, & tota intendat, in verbum, subito vocem sibi videtur eius audire quem nõ videt, & intimo sensu odorẽ diuinitatis eius agnoscit: quòd patiuntur plerunque qui bene credunt. Replẽtur subito nares animæ spiritali gratia, & sentit sibi pręsentiæ eius flatum aspirare quem quærit, & dicit: Ecce iste est quem requiro, ipse quem desidero. Nónne cum aliquid de scripturis cogitamus, & explanationem eius inuenire non possumus, dum dubitamus, dum quærimus, subito nobis quasi super mõtes altissima dogmata videntur ascendere: deinde quasi super colles apparens nobis, illuminat mentem, vt infundat sensibus quòd inuenire posse difficile videbatur? Ergo quasi ex absente fit præsens verbum in cordib⁹ nostris. Et rursus cũ aliquid nobis subobscurum est, tanquã subducitur verbum, & tanquam absentis aduẽtum desideramus. Et cum iterum apparet, ostendit se nobis tanquam præsens sit nobis in iis quæ requirim⁹ cognoscẽdis. Salit ergo in vniuscuiusq; corde frequenter: trãsilit & exit, & reuertitur, si sequaris, si requiras, si tibi fidelium gratia disceptatione doctorum verbum quod exierat, atque transierat, postules resuscitari, sicut il-

Gene 3. Psalm. 84. Ioan. 1. 1. Cor. 2. Matth. 1. Cantic. 2. Psalm. 18. Psal. 67. Psalm. 124.

cut illa quæ quæsiuit & inuenit,quę dixit:Frater meus trāsiuit,anima mea exiuit in verbo eius. Ergo & si super mōtes salit,sequere: & si super colles, sequere. Reperiuntur enim in montibus & in collibus venatores domini,qui inuestigāt eos qui capiuntur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam deus:Ecce mitto multos piscatores,& multos venatores, & venabuntur eos super omnem montem, & super omnē collem. Ibi ergo populus dei quęratur,& inueniatur in Petri & in Pauli doctrina gratia disciplinæ, vt non in conualle sint, vbi fletus, sed in montibus, à quibus vnumquemque Christus illuminat. Et cum Petrum legimus, Christus illuminat. Et cum Paulum legimus, Christus illuminat. Curauit Paulus, Christus illuminauit,quoniam inuocato domini Iesu nomine resurrexit, cuius sanat' est munere. Suscitauit mortuā Petrus,Christus illuminauit. Et ideo ait:Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Nos igitur qui mōtes esse non possumus,stemus in montibus vel in collibus: vt cū miserit piscatores suos dominus,& venatores,vt venentur eos qui super omnem mōtem sunt, vel super omnem collē, id est in legis & prophetarum præceptis, & noui & veteris testamenti cognitione omnem habentes conuersationem, inueniant nos paratos,& velut bonas colligant spicas opportuno missi messores tempore: quia si quis extra montem aut collem fuerit repertus,colligi velut bona spica nō poterit ab iis qui (vt cōparationis faciamus alterius mentionē) triticum à paleis separare mittentur. Plurimarum igitur operationum solertes ministros dominus habet. Iidem piscatores, iidem etiam venatores sunt, atque messores. Si in tempore messis, quo diriguntur isti meriti, maturus expectes, salientem in montibus poteris intueri,& videbis dominum Iesum similem capreolo, aut hinnulo ceruorum super montes Bethel. Salit enim super ecclesiam,quæ est domus panis, eo quòd fidelium corda confirmet. Merito sicut capreola,quia caprea in altis pascitur. Dorcas dicitur à videndo. Dorcadicon etenim visus acutior est. Quid hoc aptius Christo, qui patrem vidit,quem vidit nemo? Aut si quis vidit in Christo,ipse filius reuelauit. Merito sicut hinnulus ceruorum, hinnulus quasi filius,cui paternæ inoleuerit vis naturæ, vt eū occulta non lateant,serpentes fugiant, venena non lædant. Denique eductus de latibulis suis serpens qui producebatur ex homine,dicebat:Quid venisti ante tempus torquere nos? Spectemus ergo salientem hunc hinnulum, vt nō possimus timere serpentem. Non timebat Dauid. Denique de his dicebat serpentibus:

Hiere.16. — Psal.75. — Matt.11. — Ibidem 8.

II. Et respondebo exprobrantibus mihi verbū, quia speraui in* verbis tuis.

*al. sermonibus tuis.

Quasi bonus ceruus qui bibisset de fontibus aquarum, nequaquam humanorum serpētium spiras, & maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa,sed præda. Cibus erat serpentini virus alloquij,& cibus laudis. De quo dicebat:Deus laudem meam ne tacueris,quia os peccatoris & dolosi super me apertum est. Saginabatur venenatorum sermonibus. Illi sibila obtrectationum ora tollebāt, & sermonibus odij circundabant innocentem. Bonus ceruus inter multos colubros positus non timebat, ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum. Simulabant charitatem, fundebant obtrectationem:ego autem,inquit,orabam. Bonus ceruus in medio viperarū innocuus pascebatur. Illi trisulcis ora linguis micabant,hunc autē sancta pascebat oratio, imò cibum obtrectantibus offerebat. Respōdit obtrectātibus sibi verbū. Verbū enim cibus est. Deniq; non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo dei. Videbant me,inquit,& mouerunt capita sua. Maledicebant,ego autem benedicebam. Maledicebant qui obtrectabant: benedicebam, qui verbum domini prædicabam. Quàm bonum est ferre conuitium, & conuitium non referre? Deum præsulem acquirit, qui conuitianti nescit irasci. Denique quanta patientiæ gratia dicentis:Maledicent ipsi,& tu benedices? Beatus qui maledicta non sentit. Beatus quem maledicta non permouent. Non enim potest maledicto moueri qui maledicta hominum diuinæ munere benedictionis excludit. Non potest sentire maledictū, qui habet verbum: & non potest referre maledictum, cui in

Psalm.108. — Matth.4. — Psal.108.

ore semper est verbum. Sed est etiam bonus serpens, quem iste ceruus non lædat. Estote,inquit, astuti sicut serpentes. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto,ita exaltari oportet filium hominis. In serpēte æreo figuratus est meus serpens. In ligno illo exaltatus est meus serpens bonus. Bonus serpēs,qui de ore suo remedia, nō venena fundebat. Potest non timere serpentes,qui hunc nouit adorare serpentē. De hoc serpente dicit illa quæ diligit:Ecce hic stat post parietem nostrum prospiciens per fenestras, eminēs per retia. Respondit cōsobrinus meus,& dicit mihi:Surge,veni proxima mea, formosa mea,columba mea,quia ecce hyēs præteriit, imber abiit,discessit sibi,flores visi sunt in terra. Serpens profecto est,qui decursa hyeme amictu corporis se volebat exuere, vt specioso decore vernaret. Idem ergo est ceruus & serpens. Ceruus habens cornua legis & gratiæ. Cornua eius duo sunt testamenta. velox gressu,impiger incessu,qui totum facile orbem percurrat vno momēto, vbique celebrabilis. Serpens quoque bonus, cuius priora dentes legis immordeant, posteriora non vulnerent euangelij lenitate. Caput defendit à vulnere,qui legem venit non soluere, sed tueri ab interpretationibus perfidorum. Caudam in flagella diffundit liberam, cupiens aduersarios magis flagellare quàm perdere. Bonus coluber in gremium dilectæ, atque in ipsum intimæ sinum mentis facilis illabitur,& attactu nullo implicans ignem ossibus, præcordia ipsa depascitur. Pulchre lectū est hodie: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporū. Celebramus enim diem quo reuelata sunt populis corpora sanctorum martyrum, qui velut boni serpentes depositis carnis exuuiis,tentationum hyemalium rigore superato,& spiritus sancti renouati gratia, æstiua mundo luce fulsere,missi verò vt agni in medio luporum. Lupi sunt enim persecutores, lupi sunt hæretici omnes. docere nesciunt, vlulare consuerunt, sed nemo moueatur si in medium luporum mittitur. Beneficio Christi & lupus ipse mutatus est. Bēiamin lupus rapax apostolus Paulus factus est, non iam insidiator ouilium Christi, sed defensor & custos. Cum hoc lupo versari libet, per hunc lupum factum est vt simus tuti in medio luporū. Nemo iam veretur lupos, cum his pascimur,sicut scriptum est:Tunc lupi & agni simul pascentur. Sed iam consideremus quid sit quod ait Propheta:

Matth.10. — Ioan.3. — Cantic.2. — Matth.5. — Lucæ.10. — Gene.49. — Esaiæ.65.

III. Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis vsquequaque,quia in iudiciis tuis* speraui.

*al. superspe raui.

Viderat ecclesia vel anima iusti saliētem sicut hinnulum super montes: repente proximum aspiciens post parietem domus suę,prospicientem per fenestras, eminentem super retia,exultat & gaudet,quia etiam ipsa amatur à sponso,qui tanquam & ipse vulneratus charitatis decore,dilectę primo cum abesset, ad oscula rogatus affuerit. Rogatur enim cum dicitur:Osculetur me ab osculo oris sui. Deinde preces spōsæ blanditiásque non spreuerit, dilecta sibi vbera prædicantis, atq; in interiora domus eā benignus induxerit. Deinde tanquam lasciuienti ludens amore,quia velit pertentare sensus amantis, sæpe egressus vt quæreretur à sponsa, sæpe egressus vt inuitaretur ad oscula, astiterit post parietē, prospexerit per fenestras,eminens super retia,vt non totus abesset,nec quasi totus intraret,& ipse ad se sponsam vocaret, vt veniendi ad se inuicem fierēt gratiora commercia,amorísque vim mutuis adolerent sermonibus. Exurge, inquit, veni proxima mea,formosa mea, columba mea. Et tu si habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus vnius separet membra,sed ædificatum supra fundamētum apostolorum & prophetarum, vt compaginata eius structura crescat in templum,nec disterminet eius interna,sed muniat. Si habeas ergo in te ædificationem dei,& ad Orientem pateant semper fenestræ tuæ, venit verbum, stat post tuum parietem, (oculi enim domini super iustos) prospicit per fenestras tuas. Quæ sunt fenestræ istæ? Legimus fenestras, de quib' dicit Hieremias:Intrauit mors per fenestras, per quas intrauit auaritia, intrauit libido. Oculus tuus fenestra est, intrauit mors per oculum tuum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per oculum tuum. Si videris possessionem viduæ vel minoris,& concupieris inuadere,&

Cantic.1. — Ibidem.2. — Ephes.2. — Psal.33. — Hiere.9. — Matth.5.

re, & indefensam putans ætatem esse vel sexum, (sed non sunt indefensi, quos dominus vult esse defensos) intrauit mors per fenestram. Si videris decorem mulieris, aut thesauros minoris, & tuas excitaueris cupiditates: intrauit mors per fenestram. Sicut ergo per hæc intrat mors, intrat & vita. Si decorem puellæ aspiciẽs sacræ, venereris dominum Iesum, quòd in teneros annos venerit ætas senectutis, vita immaculata: & ipse filiam tuam offeras, vt pio consecretur velamine: si possessionem minoris non tanquam solicitus inuasor aspicias, sed quasi parens sedulus religioso tuearis affectu: per has fenestras prospicit Christus, vt vocet sponsam eminens super retia. Bene eminens, quia solus est quem retia non inuoluerint peccatorum. Omnes intra retia erant, imò adhuc intra retia sumus: quia nemo sine peccato nisi solus Iesus, quem nõ cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit pater. Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, sed in similitudine carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne. Peccatum erat caro secundum illud, quia hæreditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra & ministra peccati. venit dominus Iesus, & in carne peccato obnoxia militiã virtutis exercuit. Facta sunt membra nostra iam non arma libidinis, sed arma virtutis. Nanque vbi erant incentiua libidinis, ibi nunc sunt domicilia castitatis. Hic ergo venit ad laqueos, sed voluntarius: venit ad retia, sed securus. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi. Et in libro Sapientiæ Syrach moneris vt cognoscas quia in medio laqueorũ ambulabas. Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei hæreditarij iãte nexus tenebant. Venit ad laqueos Iesus, vt Adam solueret: venit liberare quod perierat. Omnes retib' tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum seipsum non possit eruere. Talis ergo necessarius fuit quẽ vincula generationis humanæ delictis obnoxia non tenerent, non cepisset auaritia, non ligasset dolus. Is solus erat Iesus, qui cum huius carnis se circundedisset vinculis, captus non erat, non erat alligatus: sed dirumpens ea, atque dissoluens, ad se magis vocauit ecclesiam, prospiciens per laqueos, eminens super retia, vt & ipsa disceret vinculis non teneri. Denique eousque non longe à vinculis fuit, vt pro nobis subiret & mortem: sed tamen non seruus mortis effectus, sed liber inter mortuos. Liber enim erat, qui soluendæ mortis potestatẽ habebat. Denique ipse te doceat, qui ait: Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud. Audiamus itaque quid dicat: Exurge, veni proxima mea. hoc est, surge à mortuis, exurge à vinculis, quibus circundata tenebaris. Exurge, quia ego resurrexi tibi: solue vincula iniquitatis, quia ego iam solui tibi: veni, quia iam retia soluta sunt. Virgo peperit, puer nat' ex virgine est. Nihil debet muliebri hæreditati, quia quasi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ iam solutum, qui interiorum affectuum concordiam diuidebat, & in diuersum excitabat dissensiones corporalium passionum. Veni ergo secura, cupio videre faciem tuam, & audire vocem tuam: veni vt iam me non per retia videas, sed facie ad faciem vultibus amatoriis dilecta potiaris. Ethice ista decursa sint. Mystica autem illa, si possumus, vel linea intueamur extrema. Sedebat intra domum sponsa deuota domino, intra parietem legis & prophetarum spiritualium lapidum ex ædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam plenam iucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur thesauros regios, & intuebatur solicite, cupiens sapientiam, quæ has sibi diuitias demonstraret, asciscere. In secreto erat, sed secreti ipsius interpretem requirebat. Venit dominus Iesus saliens super montes. Nobis sero videbatur venire, sed ille properabat. Saliebat denique & transiliebat, vt Iudæorum corporalia & saxosa dogmata trãsiliret. Astitit post parietem domus, quæ erat in veteri testamento, prospiciens per legis fenestram, prophetarum cauernas. Nondum erant domus illius aperta vestibula, nondum claues scientiæ portarum claustra patefecerant, quibus legis claudebantur interna. De superiore tamẽ, hoc est, spiritali parte prospectãs, ecclesiam vocat, vt per legem & prophetas, euangelij vertice sublimis assurgens, retia Iudaicæ interpretationis & nodos intrepido calcet vestigio. Ideoque proxima vocatur, vt adhæreat Christo, mundana non quærat: ideo formosa, vt speciosos euangelizantium pedes proferat: ideo columba, vt spiritalia petat, terrestria derelinquat. Ecce, inquit, hyems præterit, imber abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra. Ante aduentũ Christi hyems erat. venit Christus, fecit æstatẽ. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: passus est Christus, & omnia cœperunt nouæ gratię fœcundari germinibus. Imber abiit luxuriæ profluentis, & nubila tetris ora flagitiis, æstiua iam puræ conscientiæ serenitate laxãtur. Ideo non euadunt, quorum fuga hyeme fit, quia non sequũtur domini passionẽ: non tollunt crucem suam, & Christum sequuntur. Imber impedit flores, at nunc flores videntur in terra. Boni flores apostoli, qui diuersorum scriptorum atque operum suorum fuderũt odorem. Tempus secandi aduenit, quo matura in horreis frumenta conduntur: & qui metit, mercedem accipit. Vox turturis audita est, quia inuenit sibi nidũ. Ecclesia enim domus est castitatis. Ficus, quę propter infœcunditatem iubebatur excidi, fructus iam ferre cœpit. Vinea trãslata ex Aegypto, iam non maceriis destructa depositis, incusatur à bestiis, nec informis sentib', sed odora iam floribus, quæ solebat facere spinas, fructu curuescit vuarũ. Merito igitur sanctus Dauid pascha domini celebrans, & seruẽtis spiritu tempora ingressus æstiua, qui in verbo dei fructus varios colligebat, hyemis aduersa declinãs ait: Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudiciis tuis speraui. Quantus labor est, vt verbum percipias? Quãtum iterum periculũ si amittas? Et ideo tibi dicitur: Noli negligere gratiam quæ in te est. Excole diligenter quasi bonus agricola cãpum tuum, vt pascantur agni tui, & tua sata floreant. Non auferatur ex ore tuo verbum, ne forte verbis facta non congruant, & deforment iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori: Quare tu enarras iustitias meas? Et ipsa obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Veniunt aues cœli, etiã ipsæ tollunt verbum ex ore tuo. Sunt & tempora tentationum, quæ tollunt verbi semẽ è saxo, ne radicẽ habentes fructũ afferãt. Nunc consideremus vtrum etiam ex corde possit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depressum, & infixum mentibus nostris, difficile auferri potest. Denique dictum est à domino: Quare tu enarras iustitias meas? Non dixit, Quare cogitas iustitias meas? Et assumis testamentum meum per os tuum: non dixit, per cor tuum. Sermo cohibetur indigni animi, non obstruitur pœnitentia: insolentiam prohibet, non excludit correctionem. Cauendum tamen est ne & ipsa interius corda turbentur, & offundat tenebras malitia, vt cor vanis cogitationibus obcæcatum lucem veritatis amittat, fulgorémque verbi capere nõ possit. Si igitur Dauid orat ne auferatur ex ore suo verbũ, & si auferatur, non vsquequaque, id est, non penitus auferatur: quis tantus est, qui in potestate sua gratiã disputationis esse commemoret, præsertim si vita redarguat quod doctrina præsumat, & iudicio dei damnanda cõmittat? Is enim qui in iudiciis dei sperat, seruare potest verbũ veritatis: quia dum veretur pœnam, custodit gratiam. Ideoque ait:

Et custodibo* legem tuam semper, in æternum* & in seculum seculi. IIII.

*custodiam
*in seculum

Duo dixit, cum vnum satis esse posset, si vnum significare voluisset. Sed quia non solum in præsenti vitæ huius tempore, sed etiam in futuro post huius vitæ curriculum custodienda lex promittitur: ideo arbitror quia & secundum eos qui exẽplari & vmbræ seruiunt cœlestium, & secũdum eos qui in cœlestibus siti secũdum veram legem cultus deo deferunt, pollicetur sibi esse viuendum, vt & hic & ibi legem custodiat. Hic in exemplari, in speculo, in ænigmate: illic in ipsa facie veritatis. Possumus & illud intelligere, quia διὰ παντὸς nõ solum id significat quod dicitur semper, sed etiam id quod per omnia: quia ille per omnia legem custodiat, qui cum sit eruditus in lege, sub lege natus, & supra legem deuotionis suæ gradum promouens, liberatur à lege. Christus

enim

Marginal notes: Roma. 8. — Psalm. 141. — Lucæ. 19. — Ioan. 2. — Canti. 2. — Ibidem. 2. — Matth. 24. — Ioan. 4. — Lucæ. 13. — Psalm. 79. — 1. Timo. 4. — Psalm. 49. — Lucæ. 8. — Hebr. 8. — 1. Corin. 13.

enim nos redemit à maledicto legis: & ideo nō sine lege dei, A sed in lege factus est Christi. Aut certe sic per omnia legem custodiemus, si legitimam pueritiæ atque adolescētiæ disciplinam, iuuentutis cōuersationem, senectutis maturitatem, tramitémque singulis præscriptum ætatibus nequaquam vitæ nostræ vsus excedat. Similiter etiam animæ nostræ quædam esse vidētur ætates, per quas percurrit & transit, vt possit dicere: cursum consummaui. Denique animæ ætas est illa, de qua dicitur: Et ętas senectutis vita imaculata. Per omnia ergo legē custodit, qui & in his corporis nostri ætatib⁹, & in illis animæ nostræ processibus non deuiarit à lege.

2. Timo. 4. Sapien. 4.

V. Et ingrediebar* in latitudine, quia testimonia* tua exquisiui.

*ambulabā *mandata

Qui secūdum mandata angustam & arctā graditur viam, ambulat in latitudine. Vnde legimus: In tribulatione dilatasti mihi. Et alibi: In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia, & de eius fonte superfluunt aquæ super eius plateas, qui mentem suam non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad cœlestia, vt conuersatio eius in cœlo B sit. Audi illas angustias sentientem: Pressuram, inquit, patimur, sed non angustiamur. Et quomodo coangustari poterat, cuius os semper patebat, ne credentes coartarentur? Ipse exponat quid sit ingredi in latitudine. dicit enim, Quia etsi corpus angustum est, cor nostrum dilatatum est. Nō angustiamini in nobis: coartamini autem in visceribus vestris. Coangustari in Paulo non poterant, in quo erat altitudo sapientiæ, & fidei latitudo. Quomodo enim poterant coartari in eo, qui erat vas electionis æternæ? Sed coartabantur in semetipsis: quia improbus in seipso coartatur, malitiæ suę laqueis strangulatus. Constitue mihi auarum villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos. vtrum is tibi dilatari, an coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quantacunque spatia domus suæ porrexerit, clauditur angustis opinionis suæ finibus, cui quod habet, non est satis. Sed non talis est qui potest dicere: Et ingrediebar in latitudine. Addidit etiam causam, Quia testimonia, inquit, tua exquisiui.

Psal. 4. Psalm. 117. Philip. 3. 2. Cor. 4. Acto. 9.

VI. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, C & non confundebar.

Grate conuenit ista vox martyri, qui vocatus ad sacrilegium, exprobrātibus sibi regib⁹ crucifixum Iesum non erubescebat: sed magis gloriabatur in cruce Christi, & illā mūdi salutē esse testimoniis cœlestibus astruebat. Hos vocat Christus in sponsa, dicens in Canticis canticorū: Et veni ô colūba mea in tegimento petræ iuxta præmunitionem. Hoc est, veni iuxta euangelium. Propugnacula fidei tuæ, gesta sunt Christi: muri tui subsidia, verba sunt domini: passio dominici corporis, tua virtus est. Ostende mihi faciem tuā, & insinua vocem tuam: quia vox tua suauis est, & facies tua pulchra. Suauis est vox, quia ore cōfessio fit ad salutem: & decora faciēs, quæ non erubescit authorem, non confunditur redemptore. Ostendit ergo faciem suam, signaculum crucis præferens, & insinuat vocem suam authoritatem prædicationis assumens. In tegimento enim corporis Christi, quo redempta est à peccato, munimentum gratiæ spiritalis inuenit, vt salutaria sibi & sentiat & loquatur. Suauis ergo vox, D quæ in diuinis testimoniis loquebatur: decora facies, quæ in conspectu regum non confundebatur. Possumus & illos reges intelligere, quibus dicitur à Petro: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gēs sancta, populus in adoptionē. Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapiētiæ suæ munera, quibus data est gratia verbum loqui, & quadam potestate regali flectere populos, & animas mulcere sanctorum, nō erubescentes in eo, quia nihil alienum ab honestate loquūtur: Quos nemo redarguat & repellat quasi nō sint digni quos idoneos Christ⁹ ministros noui fecerit testamenti, & iam in illo non erubescentes, eo quod non metuerēt ne confunderentur disceptantium contra assertionem superati. Rex igitur est qui non erubescit ne in actu reprehendatur, redarguatur in sermonibus, eo quòd & vita debeat esse fundatus & verbo. Itaque quāuis perfectus ita esset Propheta, vt non erubesceret in conspectu regum: tamen meditabatur in præceptis dei omni vitæ suæ tempore, & opera sua eleuatus, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret. Ideoque ait:

Cantico. 1. Ibidem. Rom. 10. 1. Pet. 2. 2. Corint. 3

VII. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi nimis.

VIII. Et leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi nimis, & exercebar in iustificationibus tuis.

Pulcherrimus ordo iste, vt primo meditemur, & eorum præceptorum quæ diligimus, sit nobis assueta meditatio. Meditatione enim mandatorum cœlestium operis boni vsus inolescit. Nam sicut meditationi verborum finis memoria est, vt quæ meditamur verba, teneamus: sic meditationis præceptorum cœlestium intentio vel finis operatio est, actúsque directus ad implēda præcepta diuina: quæ nisi quis diligat, implere non poterit, nec solum diligat, sed etiam nimis diligat. Ideo prius posuit: Et meditabar in præceptis tuis, quæ dilexi nimis. Et subiecit: Et leuaui manus meas ad præcepta tua, quæ dilexi nimis. Post meditationem etenim bonum est leuare actus nostros ad pręcepta dei, atque id facere cum charitate & gaudio, vt non ex necessitate sit bonum nostrum: non cum mœrore atque mœstitia, sed voluntarium: quia seruus inuitus facit, amicus volūtarius. Nos autem studeamus vt dicatur nobis: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia quasi amici mandatum dei ex voluntate fecistis. Qui autem meditatur & diligit, & actus suos leuat, vt faciat quæ placeant deo, is debet non negligere nec transcurrere mandata diuina, sed exercere se in his, immorari plurimum, iustificationes dei crebro reuoluens sollicitæ mentis affectu.

Ioan. 15.

Sermo septimus.

Litera secundum Hebræos Zain, significat Latine ducere, alibi significat huc. Quid sibi velit ista interpretatio, nō satis liquet, nisi forte vt vnusquisque se regat, & ipse sui ductor sit. Vel huc, id est, quo literę huius versiculi vocant, dirigat iter. Meritóque in primo statim versu requiem suam postulat, quia ipsæ literæ septimus numerus est quietis. Quæ autem maior requies, quàm vt in verbo dei requiescat, atque eius se gratia & consolatione demulceat.

† Zain.

I. Memento*, inquit, domine verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

*al. memor esto.

Verbum dei deiectos nos atque depressos ad cœlestem gratiam prouocauit, vt desideremus æternitatem, despiciamus præsentia temporalium incursionum, si futura & inuisibilia requiramus. Vocat igitur nos ad se dei verbum, sicut habes scriptum: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Ideoque sequamur vocantem dominum Iesum, vt à secularibus ad perpetua transeamus, nósque ipsos regere valeamus. Ergo Dauid vocatus erat verbo dei, & spem in eo habuit, quoniam sæpe responsis erat inuitatus cœlestibus, quibus remunerationem fidei meritorúmque speraret fore, sicut habes scriptum dicente deo per Nathan prophetam: Accepi te de ouili ex vno grege, vt sis in principem in populum meum Israel, & eram tecum in omnibus quibus ingrediebaris: & exterminaui omnes inimicos tuos à facie tua. Et infra: Et requiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis. Quo responso accepto ait Dauid: Quis sum ego domine deus meus, & quæ domus mea, quoniā dilexisti me in his, & memorata sunt minima in conspectu tuo domine, & locutus es pro domo serui tui in longinquo? Et infra ait: Et nunc domine deus meus, domine tu es deus, & verba tua sunt vera, & locut⁹ es pro seruo tuo bona hęc: & nūc incipe benedicere domum serui tui, vt sim in æternum in conspectu tuo, quoniam tu domine deus meus locutus es, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in æternum. Hoc igitur responso & aliis vocitatus Dauid sperare non desinit, & propheticæ fidei authoritate conuenit dominum vt meminerit promissorum suorum, quorum immemor esse non soleat. Sanctis enim quodcunque spoponderit, implere consueuit, nostratum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionum. Denique scriptum est:

Matt. 11. 2. Reg. 7. Ibidem.

Esaiæ.43. est: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur. Vult obliuisci quæcunque minitatus fuerit peccatoribus, si vias aliquando conuertant: vult etiã conueniri, vt si quis proposita secutus virtutibus præmia bene certauerit, fructum remunerationis expectet, quinetiam exigat, sicut habes scriptum: 2.Timo.4. Certamen bonum certaui, cursum consummaui: reposita est mihi corona iustitię. Non est enim arrogãs vsurpatio, sed fidelis: quia verum deum non posse fallere confitetur. Ideoque admonet & Dauid, dicens, vt meminerit dominus verbi sui, 3.Reg.7. quo nos ad sperandum prouocat, vt terrenis renunciemus, inhæreamus cœlestibus. Dicit ergo Dauid: Certamen certatus sum, brauiũ peto verbi tui, quod promisisti mihi: memor esto promissorum tuorum, quæ spopondisti seruo tuo. Non vsurpatorie speraui, quæ vt sperarem ipse fecisti. Seruus sum, expecto alimentum à domino: miles sum, exigo ab imperatore stipendium: vocatus sum, postulo ab inuitante promissum. Verecunde autem authoritatem suæ fidei temperauit, dicendo se seruum: quia oculi seruorum in manibus Psalm.122. dominorum suorum. Hæc ex persona Dauid propria bene B prompta sunt. Cęterum si quis informationem cuiusque hominis considerat, potest Leuitis communia promissa librare, sicut habes: Date Leui viros eius, date Leui manifestos eius. Potest etiam populi credẽtis electis alloquium istud aptari, potest & surrecturæ ecclesiæ conuenienter aptari, cui per typum Ioseph primo in typo eius nominis, deinde per tribuum in primæ electionis hæredes transfusa est diuina promissio, dicẽte Moyse: Primogenitus tauri, decus eius Deute.33. cornua eius, in ipsis gentes ventilabit simul vsq; ad summitatem terrę. Vnicum enim verbum dei hoc prophetatur oraculo toto per gentes orbe fundendum. Hoc ergo surrecturæ ecclesiæ promissum Dauid verecundus sui, impatiens verò communis profectus morantis exigere videtur. Et addidit:

II. Hæc me consolata est in humilitate mea, quoniam* verbum tuum viuificauit me.

*al. quia eloquium.

Hæc spes, hæc quæ verbo tuo obuenit mihi, cõsolata est C me, vt tolerarem acerba præsentium. Dum facit Paulus contra nomen, non habet spei consolationem: dum patitur pro nomine, haurit spem de consolatione, & fidelis futuros quomodo nos cõsoletur accipe. Quis nos separabit, inquit, à di- Roma.8. lectione Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Quia pro- Psalm.43. pter te morti tradimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis. Et qua ratione illa patienter tolerari possint, addidit: Sed in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit. Ergo si quis vult aduersa superare, si est persecutio, si est periculum, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronum, si facultatum proscriptio, si quicquid eorum quæ putantur in isto aduersa seculo: facile superantur si sit spes quæ consoletur. Nam etsi illa acciderint, tamen grauia esse non Roman.8. possunt dicenti: Existimo enim quod indignę sint passiones huius temporis ad futuram gloriam. Quisquis enim meliora sperat, nunquam leuioribus frangitur. In tempore igitur humilitatis nostræ spes consolatoria est, quę non confundit: tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ no- D stræ arbitror. Humiliatur enim anima nostra dum traditur tentatori duris examinanda laboribus, vt luctetur & exerceat, congressum contrariæ experiens potestatis: sed in his tentationibus viuificatur alloquio dei. Hæc est enim animæ nostræ vitalis substantia, qua alitur & pascitur, gubernatur. Nec quicquam est aliud quod viuere faciat rationabilem animam, quàm alloquium dei. Sicut enim augetur sermo dei in anima nostra, dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur: ita etiam vita eius augetur. Et quemadmodum econtrario alloquium dei deficit in anima nostra, ita & incurrit eius vita defectum. Itaque vt connexio ista animæ & corporis nostri spiritu vitali animatur atque alitur, & tenetur: ita verbo dei & spiritali gratia anima nostra viuificatur. Vnde omni genere studere debem⁹, vt reliqua omnia posthabentes, congregemus nobis alloquia dei, & congeramus in principale nostrum, in sensus, in solicitudines, considerationes, actúsque nostros: vt alloquiis scripturarum facta nostra conueniant, nec à serie præceptorum cœlestium actus noster discordare videatur, quo possimus & nos dicere: Quoniam eloquium tuum viuificauit nos.

III. Superbi inique agebant nimis,* à lege autem tua nõ declinaui.

*al. vsquequaque.

Maximum peccatum in homine superbia est, quandoquidem inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primũ diabolus vulnerauit, & perculit. Nam nisi homo serpentis persuasione deceptus sicut deus esse voluisset, & verum falsúmque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate non poterat: ideoque quid sequeretur acceperat, ne temeraria vsurpatione de illa paradisi fœlicitate decideret: nisi inquam homo suis non contentus finibus, interdicta temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hęreditas. Quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique dum dicit: Po- Esaię.14. nam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo: consortiis excidit angelorum, cuius criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisiuit, in quem consortium suæ transfunderet offensæ. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod à dei cœpit iniuria? Ideoque scriptura dicit: Dominus superbis resistit. Tanquam suæ Iaco.4. contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit aduersus superbiam speciale certamẽ. Tanquam dicat, Meus iste aduersarius est, qui me lacessit, mihi debetur ista cõgressio. Vnde & Apostolus multiplicis culpæ materiẽ esse superbiam declarauit, dicens de hæretico: Quia ei quæ secundum 1.Tim.6. pietatem est doctrinæ, superbit, nihil sciens, sed languescẽs circa quæstiones, & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, sacrilegia, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & à veritate alienorum, existimantium quæstũm esse pietatem. Quantorum itaque expressit causam esse delictorũ superbiam? Vnde Dauid commendare volens deuotionem suam nonnulla superborum iniquitate attentatam, ait: Superbi inique agebant nimis. Non solum iniquitatem agentium, sed etiam nimiam iniquitatem pariter declarauit, quę conueniret superbis. Quorum ne aliquo tentaretur cõtagio, audi alibi dicentem: Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non ede- Psalm.100. bam. Itaque quoniam quanta vis mali in superbis esset, expresserat: queẽadmodũ vinceretur, debuit nos docere. Meritoque quasi bonus doctor demonstrat remedium, qui exaggerauit venenum. Audi ergo quomodo excludas virus superbiæ: A lege, inquit, tua non declinaui. Lex igitur dei sola potest superbiæ virus hebetare, quæ informauit virum deuotioni deditum, quali se regere debeat cautione. Multi enim non solum alieni à fide: sed etiam qui videntur non mediocria scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborũ processibus, videntes eos qui pręuaricantur legem, impietatis arbitros, arrogãtes, contẽptores fidelium, extollẽtes se aduersus eos qui humiliant cor suum secundum timorem dei, & præcepta cœlestia, abũdare in hoc seculo diuitiis, prçconiis, honoribus, potestatibus, eisq; quo grauiora commiserint, eò affluentioribus successibus cõmodorum secularium secundare: contra autem iustos viros plerunque laborare inopia, amissionibus filiorum, sterilitatib⁹ coniugum: quo exagitati atque turbati, sensum mentis inclinant, vt putent dei in hoc quoddam errare iudicium, nõ tenentes caput veritatis, quo euidẽtissime cõprehenditur non in hoc seculo, sed in futuro repositam nostrorũ remunerationem esse meritorum. Sed paucorum est istud aduertere. Denique in principiis etiam Dauid ipse tẽtatus est, sicut habes scriptum: Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo, Psalm.72. obtinuerunt diuitias, & dixi: Nunquid sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die? Ita igitur & nostrum vnusquisque, qui perfecti non sumus, hæc videns dicit: Vbi est prouidentia dei? vbi iustitia? Superbus iste abundat, arrogans iste locupletatur, impius iste beatus & potens est: Iustus autem ille vides quemadmodum iacet? Deiectus atque despectus est: quẽadmodũ ipso victu indiget, afficitur cõtumeliis ab isto impio,

ab isto insolente conculcatur, excluditur. Non mediocris A vtique ista tētatio est, nisi ad ea quæ sunt vētura prospicias, nisi præceptis plenius cœlestibus instruaris. Denique & Dauid putabat se ante hæc cognoscere, sed nesciebat:& ideo anxius fluctuanti animo laborabat. Vnde ait: Et æstimabā me scire, hoc labor est ante me, donec ingrediar in sanctuarium dei, & intelligam in nouissimis. In quib⁹ per id quod se extulerunt superbi, vidit prophetico spiritu deiectiores fore, & ait: Quomodo facti in desolationē subito defecerunt, & exterminati sunt propter iniquitatem suā, sicut somnium exurgentis? Cognouit igitur impiorum successus in hoc seculo somnij esse similes, nō veritatis, quorum emolumēta tandiu videtur esse, dum dormiunt. Vbi edormierint somnum suum qui videbantur sibi potare, iam sitiunt: qui epulabantur, esuriunt: nihil solidum ex isto somnio perfectúmq; referentes. Et bene somnium dormiunt seculares viri, qui licet seculo vigilent, deo dormiunt. De quibus bene sanctus Iob, qui eorum ante affluētiam mirabatur, ait: Quia sicut paleæ iactantur à vento, & sicut puluis turbine dissipantur: mo B riuntur autem cum amaritudine animæ suæ, nihil manducantes, nihilque boni habentes. Iustus autem habens bonæ fiduciam conscientiæ, in suis magis nouissimis gratulatur, & se vitæ huius exitu à laboribus intelligit liberari, mercedémque boni operis & factorum requirit, dicens: Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed etiam iis qui diligunt aduentum eius. Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: A lege autem tua non declinaui. In quo non solum boni operis elucet gratia, sed etiam intimæ puritas conscientiæ. Lex enim non solum agendi munus informat, verumetiam secretæ emundat mentis affectum. Non enim solum in operibus, sed etiam in ipsis occultis secundum legem domino militamus, quia lex dicit: Nō fiat verbū in iustitia occulta in corde tuo: vt nō solum nihil in opere factísque delinquas cum superbos videris gloriari, nec sermone labaris: sed ne in corde quidem intimo, dum de dei iudicio disceptas, contrahas iniquitatis offensam: quæ quo putatur occultior, eo C frequentior esse consueuit: quia tuto putat vnusquisq; quod huius disceptatione velut septus visceribus suis, conscientiæ suæ credat, cum ipse sui accusator die iudicij sit futurus: quia reuelantur cordis abscondita, testimonium perhibente conscientia accusationibus nostris. Cuiusmodi igitur sit propositum viri sancti, hoc euidentius loco exponitur. Primum enim memor esse debet promissorum cœlestium, secundum quæ viuentibus merces statuta debetur. Deinde aliud propositū viri sancti est, vt etiam si in periculis & aduersis positus sit: spe tamen quam hausit ex serie scripturarum, se debeat consolari. Tertium propositū, vt etsi impios & sacrilegos videat, & superbos inique agētes, abūdare diuitiis in hoc seculo: nō quasi incredulus declinet à lege, sed in eius semitis perseueret, & fugiat superborum contagia. Contaminat enim omnis immundus: immūdus autem superbus, de quo scriptū est: Immūdus ante deum omnis tumidi cordis. Quartum propositum viri, vt memor sit iudiciorū cœlestium, sicut Dauid asserit, qui dicebat:

Iob.21.

2.Timo.4.

Roma.2.

IIII. Memor fui iudiciorum tuorum quæ à seculo sunt*, & me consolatus sum.*

*al. seculo domine.
* nō habet.

Nisi enim vnusquisq; legis instructus & formatus exemplis, credat semper vera esse dei iudicia, cito declinat à lege. Qui autē præterita repetit, & semper colligit seriem vetustatis, cognoscit quod neque peccator pœnā suæ improbitatis euadat, neq; iustus æquitatis suæ præmiis defraudetur. Retexit enim animo quod ab initio Adam propter mādati cœlestis præuaricationē de paradisi eiectus sit incolatu, & Cain parricidalis sceleris precium diuinæ sententiæ authoritate damnatus exoluerit: quod Enoch propter deuotionē raptus ad cœlū, terrenæ malitiæ virus euaserit: quod Noe propter iustitiam diluuij victor, generis factus superstes humani sit: quod Abrahā propter fidem seminariū posteritatis suę toto orbe diffuderit: quod Israel propter laborum tolerantiā, populum credētium proprij nominis signaculo cōsecrauerit: quod ipse Dauid propter māsuetudinem regali honore donatus, senioribus fratrib⁹ antelatus sit: quod Helias propter zelum dei, curru eleuatus in aerem, cœlestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatu. Hæc qui nouit retexere, habet vnde gratiā suę cōsolationis acquirat: ecōtra, qui non nouit, non habet vnde cōsoletur. Quapropter custodiamus iudicia dei, Quia iudicia dei vera iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum & lapidem preciosum, & dulciora super mel & fauum: etenim seruus tuus custodit ea. Custodienti igitur dulcia sunt diuina iudicia, negligēti autem ea amara esse nō dubium est: quia non aduertit in opprobrij turpitudine peccatorum propositum sibi diuinæ euentum esse sententiæ. Qui autem bene sibi conscius est, non turbatur vtique, dicens: Hæredes sumus dei, cohæredes autem Christi: si tamē compatiamur, vt & simul glorificemur. Sed quis nostrum huiusmodi, vt se diuinorum iudiciorum serie consoletur? Terribilia sunt peccatorib⁹ etiam humana iudicia, quanto magis diuina formidini sunt? Denique vt hoc illa, quæ æterna sunt, colligamus exemplo, videmus in hoc seculo innocentes lætos ad iudicium festinare, odisse moras, celeritatem affectare iudicij: reos autē refugere & pauere, differre, vitare, iurare, mœstificari denique cum diem iudicij audierint cōstitutum. Beatus itaque ille qui illud cœleste iudicium lætus expectat. Scit enim sibi regnum cœlorum angelorum consortium, coronā quoque bonorum repositam esse meritorum. Cōsideremus nunc quod sit aliud propositum viri sancti, & ex sequentibus æstimemus.

Gene.3.
Gene.4.
Gene.5.
Gene.7.
Gene.15.
Gene.32.
1.Reg.16.
4.Reg.2.
Psal.18.
Roma.8.

V. Pusillanimitas*, inquit, detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

* defectio.

Nō est hoc cōmune cum multis. nā plurimorum est contristari si quā ab aliquo patiātur iniuriā, si læsi, si appetiti, si decolorati sint. Nostra enim causa est, nos infirmiores fraudi nobis aliquos dolemus fuisse. At verò qui fortior est, nō propriā cōtumeliā dolet, sed aliena peccata: & in sua iniuria lapsum alteri⁹ ingemiscit: & causam se fuisse deplorat lædentis errore. Exēplum accipe apostolicū. Paulus enim in peccato flebat alieno, sicut ipse ait: Nā ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas. Et cum ipse tristaretur, eosipsos quos arguebat, contristari nolebat. Denique addidit: Nō vt cōtristemini, sed vt sciatis quā charitatē habeo in vobis abundantius. Cōtristari enim volebat vsque ad pœnitentiā lapsos, non vsque ad mœstitiā profundiorem, tantum vt eorū qui arguebātur, mœstitia gaudium fieret arguenti. Vnde ait: Si enim ego contristo vos, quis est qui me lætificet, nisi qui cōtristatur ex me? Arguit itaque vt alleuet diuturnitatem mœstitiæ, quo pœnitētia fieret in salutē: dānat vt absoluat: excludit vt recipiat: non ignoscit, vt liberet. Ideo talis Paulus qui bene peritus in lege, cognouerat pręceptum dicentis: Pusillanimitas detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Dolebat Dauid, non quia contemnebatur, nō quia ipse appetebatur, sed quia lex dei relinquebatur: & eorum qui hoc faciebant, damnum dolebat, quod perirent deo. Sicut bonus pater in phrenesi constituti filij, cum ab eo maledicatur, verberetur, afficiatur in- D iuriis, non suam sed ægroti deflet ærumnā: & contumeliā dolet, nō quod sibi sit irrogata, sed quia per furorē quid faciat æger ignorat: ita vir bonus cum videt peccatorē non reuereri, nō honorare etiam canos senioris, quo præsente faciat aliquid indignum, non agnoscere quadam peccandi insania, quàm inhonora & inhonesta cōmittat, quasi moriturum dolet, quasi desperatum à medicis ingemiscit: & vt bonus medicus primo monet, deinde etiam si grauia patiatur, tamen tanquam ille ęgrum, & si cędatur, sustinet: & si maledicatur, non relinquit: & quicquid potest medicinæ adhibere, non denegat: nec tanquam contumacem deserit, sed tanquam bene de se meritū omni studio sanare contendit: exercens non solum artis peritiam, sed etiam mentis benignitatem. Ita ergo etiam iustus & cum contemnitur à peccatore, nō auertitur: & cum læditur, furoris illud putat esse, non improbitatis: magísque vulneris eius medicinam afferre desiderat, & cōpatitur & dolet: nō propter se, sed propter illum qui desperato laborat incommodo, & dicit hunc vnū ex fratribus sic laborare, sic affici, vt faciat mihi iniuriā: qui si agnosceret

2. Corinth.2.

ret me, honoraret vtiq; certe nō læderet. Quid enim? Læsus A est in eo facto, vt habeat lædentis affectū? Ergo cum nō sup petit causa lædēdi, nō potest culpa esse propositi. Ergo si iu stus sum, afficior propter charitatē, propter dilectionē, propter ecclesiæ damnum, propter corporis detrimentum. Pos sum etiam illud dolere, quod etiā si ego lædentem nō læserim, & non sim mihi cōscius quod eum in me aliquibus iniu riis excitauerim: tamē causa illi fuerim lapsus eius, quod innocentē me lædendo delinquat, quod factus sim ei materia peccati. Hoc ergo dolet Dauid, & ideo dolet, quia cum vnū membrum patitur, & extera membra cōpatiuntur. Ideo forte & illud positū est: Iustus in exordio sermonis accusator est sui. Nā etsi possit iustus habere in se quod accuset, & iustus esse (quia nemo sine peccato præter vnū deum) & possit etiā peccator hoc ipso iustus esse, quia accusator est sui, secundum illud: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris: attamen forsitan etiam aliquibus nō videatur absurdum vt etiam de illo dictum sit, quod iustus sit qui se accusat pro alio, etiam si in se nihil habeat quod accuset. Quàm igitur in his omnibus sancto Dauid viri iusti prima cōueniant, consideremus. B Accusauit se nullo accusante, peccatū confessus est propriū, quando percussus est in corde eo quòd numerauit plebem. Qui & dixit ad dominum: Peccaui domine, quòd fecerim hoc verbum: & nunc domine aufer iniquitatē serui tui quod deliqui vehemēter. Itaque quāuis scriptura habeat quod ap posita est ira dei vt irasceretur in Israel, qđ regis prolapsum excusare videretur: tamen cum vidisset angelū qui stragem plebis efficiebat, percutientis ictui seipsum obiecit, dicens: Ecce ego peccaui, & ego pastor malignum feci: & hic grex quid fecit? Fiat man⁹ tua in me, & in domū patris mei. Quasi iustus ergo accusator sui in ipso sermonis exordio & peccatum suum agnouit, & iniquitatē propriam cōfitendo, iustificatus est in semetipso. Alibi quoque de Vriæ morte coargutus, à propheta ait: Peccaui domino, cui responsum est, propter pœnitentiā ablatum à domino eius esse peccatum. Itē alio loco cum Semei malediceret ei, & lapidaret eum septum bellatoribus, per quos vindicare se posset, patiēter se rebat, ne verbo quidem referens cōtumeliam: quinetiā cum Abisai dux eius caput maledicentis vellet auferre, ait rex: Quid mihi & tibi est fili Saruiæ? Quod maledicit mihi, do- C minus dixit ei maledicere Dauid. primum igitur culpam eius excusauit, & causam ad domini retulit voluntatē. Secundo in suum meritū retorsit, vt non illum errasse, sed se meruisse significaret. Tertio maledictionem illius sibi non solum non nocere, sed etiam prodesse memorauit, sicut scriptum est: Et dixit Dauid ad Abisai, & ad omnes pueros eius: Ecce filius meus qui exiuit de semine meo, quærit animam meam: quanto magis filius Gemini? Grandem impetum fregit vltoris. Quomodo enim maledictum extranei pro regis iniuria vindicaret, cum filij adhuc parricidium inultum maneret? Non vtiq; extranei maledictum, & filij parricidium æqua esset lance pensandum. Et addidit: Sine illum maledicere, quoniā dixit illi dominus, donec videat humilitatem meā, & retribuat mihi dominus bona pro maledicto. Est & aliud iusti propositum longe omnibus perfectius & potentius, interuenire pro persequentibus, & excusare peccantes, quod legimus in euāgelio dicente domino Iesu cum crucifixus esset à perfidis: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciūt. Liquet igitur his magisteriis doctrinæ cœlestis quod iustus se accusare malit, quàm alium deformare. Deniq; de Ioseph cui despōsata erat Maria mater domini, scriptum est quod cum eam grauem vtero vidisset, cum esset iustus, noluit eam traducere. & vtique nullum adhuc audierat oraculum. Ita non solum ab vltionis atrocitate, sed etiam ab accusationis seueritate iusti aliena persona est, potiúsque ducit suam remissionem accusari quod nō iudicauerit, quàm alienum crimē arguere. Sed dices, Quomodo dixit ipse Dauid: Lætabitur iustus cum viderit vindictā impiorum? Mihi videtur quia lætetur quod ipse euaserit, non quia impij puniantur. Quæram⁹ aliud propositū ex sequētib⁹. itaque dicit:

1. Corin. 12. *Prouerb. 18.* *Esaiæ 43.* *1. Paral. 21.* *2. Reg. 24.* *Ibidem 12.* *Ibidem. 16.* *Ibidem.* *Lucæ 23.* *Matth. 1.* *Psalm. 57.*

VI. Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.

Merito peregrinationibus non frāgebatur, superbos declinabat, corúmque prosperis successibus non mouebatur. Consolabatur se in iudiciis cœlestibus, angebatur in alienis peccatis, quia cantabiles habebat iustificationes dei. Quæ enim bene tenemus, cantare consueuimus: & quæ melius cantantur, melius nostris adhærent sensibus. Non enim perfunctorie transeamus quæ legimus, vt tunc tantum cum legimus ea, in memoriam eorum redire videamur: sed etiā cum abest codex manibus, tanquam animantia quæ probātur & munda habentur in lege, etiam cum non pascuntur, ruminare consuerunt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferentes: ita & nos de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris ruminandum nobis pabulum spirituale promamus. Hymni nobis, canticum nobis, psalmi nobis iustificationes domini sint. Psallamus spiritu, psallamus & mente: ne cum obliti fuerimus, in tempore necessitatis dicatur vnicuique nostrum: Abiecisti sermones meos post te. Ideoque vt expelleretur & eliminaretur obliuio à domo sancta sua, cantatores sibi fecit rex verus Salomon, qui toto spiritu inquirendo cognitionem diuinitatis intenderent, ne psal lentes deessent ecclesiæ suæ, quorum cantu nequam spiritus fugaretur, sicut Dauid sancti docemur exemplo, quo psallēte malus ille spiritus expellebatur, qui Saul regis corda vexabat. Prophetæ quoque vt prophetarent, psallendi peritum iubebant psallere, quo suaui inuitata dulcedine spiritualis infunderetur gratia. Et in euangelio legimus in domo patris illius filium recuperantis percrepuisse symphoniam, qua epulantes delectabantur fideles, perfidus autem impatienter audiebat. Dulcis igitur cantilena, quæ non corpus effœminat, sed mentem animúmque confirmat. Ideoque Canticum dicitur domini testamentum: quia remissionem omnium peccatorum, domínique iustitias in scripturis euangelij suaui mentis exultatione concinimus. Ipse quoque dominus non dedignatus est dicere: Cantauimus vobis, & non saltastis. Cantauit nobis in euangelio veniam delictorum. debuerunt Iudæi mentem attollere, non histrionico corporis motu, sed sancto spiritu. Non fecerunt, ideo reprehenduntur. sed etiam corporis saltatio in honorem dei, laudabilis habetur. Denique saltauit Dauid ante arcam domini, & vidit Michol filia Saul eum saltātem, & percutientem in organis armazatis* in conspectu domini, & ait ad eum postea quàm se domum recepit, Quid vtique hono rificatus est rex Israel, quia denudat⁹ est hodie in oculis puellarum suarum ancillarum, sicut vnus ex saltatoribus? Et dixit Dauid ad Michol in conspectu domini: Benedictus dominus qui elegit me super patrem tuum, & super omnē domum illius voluit constituere in principem super plebem Israel & Iuda in conspectu domini: & denudabor adhuc sic, & ero nugax in conspectu tuo, & cum puellis cum quibus dixisti me nudatum, glorificabor. Et Michol, inquit, filiæ Saul nō erat filius vsque in diem mortis eius. Euidens itaq; exēplum quod & Propheta qui & percutiebat in organis, & saltauit ante arcā domini, iustificatus est: & illa quæ reprehendit eum, sterilitate damnata est. Sed non satis est vt aliquis cantabiles habeat iustificationes dei, nisi terrenarū exeat seruitio solicitudinum. Ideoque addidit: In loco peregrinationis meæ. Conuenit sibi. Siquidem & alibi ait: Aduena D sum ego in terra hac. Vnde & Apostolus non vult nos in domo dei fidéique vocatione aduenas esse & peregrinos, sed ciues sanctorum & domesticos dei. Qui enim domesticus dei est, exul est mūdo: qui cōuersatur in cœlestibus, peregrinus est terris. Peregrinabantur in hoc mundo Hebræi tres pueri naturam incendij non sentientes. Cātabiles habebāt iustificationes dei, cum hymnum deo de creaturarum laudatione cantarent. Deinde qui cantat, vacuus est, & diuersarum cogitationum curas relegat, culpas religat, sequestrat auaritiam, & non solum corporis vocem, sed etiam mentis suæ vanitates emulcet. Non enim tanquam mœstus inopiæ solicitudine, sed tanquam liber ab omnibus corporaliū affectibus passionum canebat idem Propheta: Psallam tibi in cithara sanctus Israel. Gaudebunt labia mea cum cātauero tibi, & anima mea quam redemisti. Cantabat hæc lætus tanquam his meliorib⁹ epulis pasceretur. Epulabatur enim ani

1. Cor. 14. *Psalm. 49.* *1. Reg. 16.* *Lucæ 15.* *Ibidem. 7.* *2. Reg. 6.* **ἡρμοσμένοις.* *Psal. 38.* *Ephes. 2.* *Daniel. 3.* *Psalm. 70.*

mus piæ deuotionis alimento. Non solum itaque hymni & psalmi, sed etiam legis præcepta cantabilia sanctis sunt. Denique cantauit Moyses qui legem accepit, cum prætergressus pedibus mare seruati populi ductor iustificationes domini prędicaret. Superest adhuc propositum egregium viri iusti: quia omni tépore circa dei laudes esse debet intentus, non solum die, sed etiam nocte. Ideoque addidit:

VII. Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam.

Videam° si & ille memor est qui vocat dominũ verbo, nõ custodit auté mandata diuina. De quo dictum est satis, quia nõ quicunque dicit, Domine, domine, acceptus est: sed qui operib° bonis fidelẽ suũ probare potuerit affectũ. Fides ergo, probitas, innocentia memorem probant. Quod auté ait: Memor fui nominis tui, plena deuotio est: quia nemo dicit dominũ Iesum, nisi in spiritu sancto. Hoc nomẽ inuocetur diebus ac noctibus, nullũ tempus prædicãdi vacuũ sinat sancta deuotio pręterire. Si studétes igitur doctrinis secularib° perparum somno indulgẽt: quãto magis qui deum cupiunt cognoscere, nõ debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ satis est? Dauid per singulas noctes lectũ suum lachrymis diluebat, surgebat etiã noctis medio, vt domino cõfiteretur. Et ne totam noctem sopori existimes deputandam, tunc magis tibi orandus est dominus, tunc præsidia postulãda, culpa cauenda, quãdo videtur habere secretum: tũc maxime quãdo tenebrę in circuitu meo, & parietes me operiunt, considerãdũm quia dominus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo circunfusus tenebris, Quis me videt? Et qué vereor septus parietib° & inclusus? Quia vultus domini super facientes mala. Deinde si arbitrũ non vides, teipsum nõ vides? Tuæ cõscientiæ testimoniũ nõ vereris? Nescis illã caliginé noctis nõ opertoriũ, sed incentiuũ esse peccati? Cum somno & cibo feruent corpora, tunc etiam vigor mentis sopore laxatur, somno resoluitur, tunc irrepit impuri libido cõcubitus, tunc perturbatur cor, squaloré immunditiæ nõ veretur, castitatis puritas non cõsideratur, pudicitiæ gloria non recensetur. Nox erat quãdo Iudas prodidit, quãdo Petrus negauit. Illo igitur pręcipue tempore iustificationes dei animo retexendæ sunt, relegenda mãdata hortatoria. Illa de castitate præcepta nõ absint, vt his occupata mens flagrantiã libidinis, carnis restinguat ardorem. Tene illud animo: Lauabo per singulas noctes lectũ meum. Quis enim stupris deditus, flagitiis inuolut°, lauat per singulas noctes lectum suum? Nescit flere qui flenda committit: & cum sit ipse lachrymabilis, nõ habet pœnæ lachrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, & sui solicitus gubernator est, atq; ingemiscens & dolens lapsus superioris offensam, quærit quomodo abluat fluctibus pœnitentiæ: hic lauat per singulas noctes lectũ suum. Non dormiamus ergo totis noctibus, sed maximã partem earum lectioni & orationibus deputemus. Audi ecclesiæ vocem quærétis etiam in noctibus Christum, In cubili, inquit, meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea. Accipe secundum literã. Quæsiuit in noctibus orando, deprecando, etiam lacrhymis deplorando. Quæsiuit in noctibus, quia posuit tenebras latibulum suum, vt quęrere eũ solicitius disceremus. Quæsiuit igitur in prophetis ecclesia ex gentibus cõgregata, & ideo credidit. Denique aduentus dominici testimonia de prophetis euangelistæ psalmísque posuerunt. Vnde scriptũ est, Quia nox nocti indicat scientiam. Quæsiuit in noctibus, in persecutionibus & aduersis, in tribulationibus & laboribus duris. Nox est omnibus quibus non est perfecta securitas. Vnde ait dominus: Veniet nox, quando nemo potest operari. Cum in hoc mundo sum, lux huius mundi sum. Nõ ergo operemur in tenebris. Si enim lucent opera nostra, non operamur in tenebris, sed in lumine. Dies est quibus adest Christus: nox est quibus se denegat. Non magnũ ergo si tunc domino gratias agas, quando in prosperis & secundis es: sed si tunc adhęreas Christo, quando te persecutor exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium? In illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione meméto domini dei tui, ne quasi nõ exauditus, ingratus sis, & in tua præuariceris ærumna. Pulsus es in exilium? Memento domini dei tui, ne patriæ interdictæ charitaté deo præferas. Alicuius diuitis oppressus potentia amisisti proprias facultates, indiges sumptu? Memento domini dei tui, ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc est enim mandatũ legis, vt in nocte magis quęras, quando magis exaudiaris à domino, & possis dicere: In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Sed nec quęrere perfunctorie abundat ad gratiam, sed vt insistas & intendas muneri. Denique ista vel ecclesia vel anima quæ requisiuit in cubili, quæsiuit in noctibus: primo non inuenit, quia fortasse in cubili quęsiuit: sed posteaquam surrexit, & abiit in ciuitatem. Vide ne in illam ciuitatem in qua dominus celebraturus pascha discipulos destinauit, dicens: Ite in ciuitatem ad quendam. Posteaquam in foro, vt dixi, quæsiuit, inuenit quem dilexit, vbi oleum venditur, quod expectantes sponsum emere consuerunt: vbi ius, vbi leges? Si lex spiritualis, & forũ est vtique spirituale, vbi disputant periti legis æternæ: Quod forum non litibus tumultuosum est, sed Christi tribunalibus gloriosum. Vbi quæsiuit inquam? In foro, & post quæsiuit in plateis, de quibus hi qui ad patrisfamiliãs euangelici prandium conuenirent, colligebãtur: qui vocati excusandum ab huiusmodi epulis non reputarunt. Posteaquam in foro, inquã, & plateis quæsiuit, incidit in eos qui circumeunt ciuitatem, & tunc demum potuit iouenire. Quærit fortasse quod in tribulatione & metu posita magis inueniat gratiam. Denique posterius ait: Inuenerunt me qui circumeunt ciuitaté, tulerunt mihi pallium. Habuit ergo certamen, sed qua ratione supra non tulerint palliũ, hæreo reperire, nisi forte quia ibi interrogasse se dixit: Nunquid quem dilexit anima mea, vidistis? Quæ Christum loquebatur: nec exuta est pallio, & quem quęrebat inuenit. Disce queadmodum quæratur Christus. Ab his vtiq; qui non perfunctorie quærunt, violenter retinent: sicut ista quæ ait: Tenui eum, & non dimisi eum. Fide inuenit, meditatione cõstrinxit. Si bonos custodes accipimus, vtique angeli sunt. Qui verò angelos trãsiuit: verbũ inuenit: ideo non multum interualli fuit cũ transiuit ab his & inuenit Iesum. Quomodo ergo infra tulerunt pallium, nisi forte quia processu opere suæ fidei ecclesia dum nudatur, dominus plus amatur, expolians se veterem hominé vt nouũ induat, quem non operiunt indumenta, sed mentis secreta clarificant, aut quia amictum sapientiæ secularis ad Christum ventura deposuit. Et Noe exutus est pallium posteaquã cœpit esse perfectior. Simus ergo memores iustificationum cœlestium, vt dum eas secreta mẽtis voce cantamus, memores simus in nocte nominis domini, & dicamus vt scriptum est:

VIII. Hæc facta est mihi, quoniam* iustificatiões tuas exquisiui.

Hoc est, hæc memoria facta est mihi, vt memor essem & in nocte nominis tui, non ebrietate sopitus, non epulis resolutus in somnũ, non curis secularibus occupatus obliuia mihi tuæ venerationis irreperent: sed quotidiana meditatione membra castigans, & intentionem mentis exercens, vt assiduitate fiat nobis cursus iste solennis, vt dominum Iesum etiam in noctib° toto veneremur affectu, cui est gloria, laus, perpetuitas à seculis, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

*al. quas

Sermo octauus.

OCtaua litera Heth, quæ interpretatiõe Latina dicitur pauor. Sanctorũ pauor esse consueuit. Deniq; pauor cecidit in Abrahã cũ sacrificiũ offerret plenum mysterij spiritualis: ipse quoque Dauid ait: Ego dixi in pauore meo, omnis homo mendax. Religionis enim reuerentiam significat magis quàm infirmitatem timoris: licet etiam ipse timor secundum deũ sanctus sit. Initium enim sapiétiæ timor domini. Ergo qui timẽt deum, sapiẽtes sunt: qui auté sapiétes, beati. Beatus enim quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Hi quoque qui timent deum, beati sunt, sicut exempli extat authoritas, quia beati omnes qui timent deum. Hoc ita colligitur, quia timentes deum, & sapientes sunt, & beati. Sanctus igitur timor domini, quia vere sanctorum est pauor. Denique premissa hac litera,

litera, statim sequitur persona iusti, dicens:

I. Portio mea domine, dixi custodire legem tuam.

Codices plerique hunc versiculum qui primus est literæ octauæ, vltimo loco literæ habēt sēptimæ. Sed secundū Hebræos emendatus, apud Græcos psalmorum liber hunc versum docuit nos octauæ literę copulandū. Deinde ordo ipse & numerus versuum ita conuenit, vt ab eo incipiat octaua litera. Portio, inquit, mea dominus. Quàm rarus in terris qui potest dicere, Portio mea dominus, q̄ alienus à vitiis, quàm segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum seculo, nihil mūdi huius vindicet sibi, non sit corporalium possessio cupiditatū, quem non inflāmet libido, non stimulet auaritia, non lasciuia effœminet, non luxuria decoloret, nō sternat ambitio, non maceret inuidia, non aliqua negociorū seculariū cura solicitet, verus minister altaris, deo non sibi natus. Leui enim (vt habet interpretatio) significat ipse mihi assumptus, significat & ipse meus, significat & tantum assumptus, significat & assumptus mihi. Ipse idē & mihi Leui & deo est. quomodo idem & mihi sacerdos & deo est? & mihi aduocat⁹, & domini deprecator, pro me offerēs sacrificium, & idem se offerēs domino. Denique & alibi Leui interpretatiōe dicatur, id est pro me. Etenim si à me nominetur Leui, pro me est. Sin autē vocetur à domino, ipse mihi dicitur: hoc est, non alij tributarius, nō decimarius, non de possessione munificus. ipse mihi, hoc est tanquam abundās. Pro his omnibus nō ab hoc decimas, nō fructus, non dona quæro, non munera, ipse mihi pro munere est, ipse est pro tributo, non in possessione sua munificus mihi: sed ipse mihi possessio. ipse meus fructus, ipse meus sensus, assumptus mihi, vel assumptus à me. Non potest hoc sine diuina esse gratia. Sicut enim possessio nō potest mea esse nisi emero eam, sic nō potest esse Leui, nisi fuerit assumptus à domino. Cum enim assumptus fuerit, recte dicitur ipse meus. Deniq; cum Moysi dictum esset vt populo Iudæorum per tribus singulas diuideret incolatus, & distribueret singulis tribub⁹ portiones, tribū Leuiticam excepit deus dicens: Filiis Leui non erit portio neq; sors in medio fratrum suorum, quia dominus deus pars eorum est. Et alibi: Ego dominus portio eorum. Negatur his terrena diuisio, vt ipsi dum secularem sibi non vindicant portionem, fiant cœlestis possessio. Vel hoc solum nouerint possidere, hoc est, fidei & deuotionis obsequium, multo ditiores quàm qui possessionum suarum spatia ampla diffundunt. Quantumlibet fines suos extendant, & terra deficit, & mare includit insanas cupiditates, & pendūt tributa maiora quàm fructus sunt. At vero iste nihil possidēs, nulli nisi deo militat, supra terram eius est portio, non eum deficit, non mari clauditur. Cui portio deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habēs bonum fructum, qui nunquam possit perire. Pro domibus satis est sibi, vt sit habitatio domini, & templum dei, quo nihil potest esse preciosius. Quid enim preciosius deo? Aut quid deest ei viro qui potest dicere: Non cōtingat mihi gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Cristi, per quem mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo? Non potest in hoc princeps mundi huius sibi consortium vindicare, in quo nihil suum inuenit. Ideoque dominus qui venit docere vt fieret nobis deus portio, ait: Venit enim huius mundi princeps, & in me inuenit nihil. Meritóque imitatores sui esse volēs ait: Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam. Vnde Petrus ostēdens in deo portionem sibi esse, non in seculo, ait: Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazaręi surge & ambula. hoc est, portio mea hæc est, portio mea Christus est. In nomine igitur Christi Iesu surge & ambula. hoc est, in portione mea diues sum, in portione mea potens sum: merito tales præsumo fructus istius portiōis, vt salus & vita donetur: quia hoc est istius patrimonium portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo, & surrexit qui erat claudus ab vtero matris suæ. Quomodo ergo Petrus poterat portionis suæ damna sentire, qui naturæ damna reparabat? Quare non habeas argentum atque aurum Petre, dic nobis? Dic etiam quid sit istud quod habere te dicis, quia omnia quæ habebas, te reliquisse dixisti. Sic enim locutus es domino: Ecce nos omnia

Galat.6.

Ioan.14.

Matth.10.

Actu.3.

Matt.19.

A dereliquimus, & secuti sumus te. hoc est, non quæsiuimus quæ seculi sunt, non quæsiuimus partem de possessionibus, sed te elegimus portionē. Reliquisti omnia ergo Petre quæ habebas, vnde habes quod habere te dicis? Surgit claudus, & sono tui sermonis erigitur. Sanitatem aliis donas, qui indigebas ipse tuæ salutis auxilio. Reliquisti ergo quæ habebas, & cępisti quę nō habebas. Christus tibi portio, Christus tibi possessio est. Illius nomē tibi munificum, illius nomen tibi est fructuosum, illius nomen tibi tributa dependit, & bona tributa non pecuniæ, sed gratiæ. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore vritur, non tempestate quassatur. Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. Serua portionem quam elegisti. Ea est enim portio, quam terrenæ partes æquare non possunt. Quid enim est quod conferri possit his de quibus deus dicit: Et inhabitabo in his? Quid magnificentius hospite cœlesti? Quid beatius possessione diuina? Et deambulabo, inquit, in his. Alij queruntur de sui ruris angustiis, in te deo est ampla possessio, in quo deambulare se dicit, hoc est, laxæ spatia habitationis inueniēns qui terram includit manu. Sic enim scriptū

B est: Quis mēsus est manu aquam, & cœlum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Cui mundus angustus est, tu ei ampla es domus. Portio, inquit, mea dominus. Dicit hoc martyr. Ipsi ergo viuamus, cui mori est gloriosum. Aliis verbis quàm bene dixit hoc Paulus, ostendens nullam habere se in hoc seculo portionem. Sic enim scriptum est: Vsque ad hāc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis vapulamus, & instabiles sumus, & laboramus, operando manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus: persecutionē patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus. Tanquam lustramenta huius mundi facti sumus, omnium lustramenta vsque adhuc. Fortasse moueat quod purgamētum se esse dixit. Non enim est, sed hoc secularib⁹ videtur, qui putant summam in diuitiis esse gloriam vel decorem. Nónne isti vniuersos purgamenta esse putant quicunque illis obsequuntur propter diuitias, & mirantur eos propter opes, timent propter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed

C hæc omnia Paulus detrimenta magis putabat esse quàm commoda. Idcoque ait, Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter Christum detrimenta esse, propter eminentē scientiam Christi Iesu domini mei, propter quem omnium detrimentum passus sum, & æstimor stercora vt Christum lucrifaciā. Aestimor, inquit, non est hęc mea, sed aliena sententia. Frequenter enim æstimatur pauper ille irridendus, & execrandus propter illuuiem vestium, aut vulnerum cicatrices, eò quòd in terra nullam habeat portionem, & tamen portio eius in cœlo est. Anima eius ibi sibi patrocinium collocauit, quia audiuit Iesum dicentē: Nolite thesaurum vobis condere in terra: sed thesaurum, inquit, vobis cōdite in cœlo. Sed hoc diuites audire nō possunt. Clausas aures habent, & sono æris obtusas, nūmus magis illis resonat quàm verba diuina. Denique accessit quidā diues ad dominū, qui portionē dominum nō habebat. Habebat enim multas possessiones, sed dominus nō inter multa numeratur. nō enim dignatur habere cū seculo consortiū. Quæ enim portio iustitiæ cū iniqui-

D tate? Dicit ergo hic diues: Quid faciēs vitā æternā possidebo? Respōdit ei dominus: Mādata nosti? Non homicidiū facies, nō adulterabis, nō falsum testimoniū dices, ostendēs vitam æternā in his esse mandatis. At ille iustificare se volens, dicit: Hæc omnia feci, quid mihi restat? Ad quem dominus ait volēs ei dominū fieri portionē, nō pecuniam, nō possessiones, sed vtiq; verū deum: Si vis perfectus esse, vāde omnia quę habes, & da pauperib⁹, & habebis thesaurū in cœlo, & veni sequere me. Verū ille cui portio aurū atq; argentum erat, sine quibus esse non poterat, cōtristatus est. Vnde dominus pronunciauit impossibile esse vt diues intret in regnum cœlorū: sed quod impossibile per humanas cupiditates, hoc per diuinā gratiam solam posse esse possibile. Alibi quoque ait: Quicunque reliquerit patrē aut matrē, domum aut fratres, aut sorores, centuplum accipiet in hoc seculo, & vitam æternā possidebit. Forsitan autē dicas, vtiq; qui relinquendo domum (per domum autem totum censum intellige) qui relinquēdo propinquos, deum secutus fuerit, portio

Psalm.120.

Apoca.21.

Esai.40.

1.Cor.4.

Philip.3.

Matth.6.

Luc.18.

Matth.19.

domini est, & portio deus illi est: habet etiam vitã æternam: & quia accepto centuplo fit in hoc seculo diues: diues, inquies, intrat in regnum cœlorum. Deinde si centuplum dat dominus eorũ quę etiam simpla impedimentum afferre consueuerunt ad perceptionem hæreditatis æternæ: centum ergo possessiones reddit pro vna possessione, cẽtum pondera auri pro vno pondere. Multos quidẽ in hoc seculo qui sua pauperibus donauerunt, vberiore thesauro locupletatos fuisse cognouimus. Et pulcherrimè locutus, vt etiam ad misericordiam prouocentur. Sed non debent à domino secularem huiusmodi exigere mercedem, nec sperare quę mundi sunt: sed magis quia iis qui omnia reliquerint, de' portio est. Ipse est vtique merces perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ plenitudinis æstimatione censetur. Ego, inquit, deus tuus sum. Non dixit ero, sed iam sum, iam inhabito, iam possideo. Aufert dilationem, vbi inuenit iusti confessionem. Sane alibi ait: Hodie mecum eris in paradiso.

Lucæ 23.

Futurum promittit, sed id quod futurum est, vnius diei spatio non patitur protelari. Deniq; potuit dicere: Mecũ eris in paradiso: sed addidit, hodie: ne dilatione gratia minueretur. Sed non illi soli dicit dominus Iesus, Hodie mecum eris in paradiso: sed & tibi dicit, Mecum eris in paradiso: si cõfitearis dominũ Iesum, si eius patrociniũ tibi poscas, si & ipse dicas: Memento mei domine dum veneris in regnũ tuum.

Ibidem.

Sed tibi nõ dicit, Hodie mecũ eris. dicit martyri, Hodie mecum eris in paradiso. Tibi non dicit, quia adhuc in hoc febrienti corpore constitutus es, in hoc concupiscenti, in hoc terrena adhuc desiderãti, sed cum potueris dicere: Dirupisti vincula mea. hoc est, soluisti cursum istius vitæ, liberasti me ex hoc mortis corpore: tunc tibi dicit: Hodie mecũ eris in paradiso.

Psalm. 115.

Habes igitur homo inter multa proposita etiam huiusmodi portionẽ. Proposuit tibi dominus in portione possessiones, in portione aurum, in portione argentum, in portione honores, in portione nobilitatem. Proposuit etiam in portione seipsum. Habes igitur plurimas portiones, elige quã petas. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia: nõ te labor auertat, sed fructus inuitet. In portione diuina gemitus & labores sunt. Vnde & sanctus Apostolus, cui portio deus erat, ait: Hæredes sumus dei, cohęredes autem Christi: si tamẽ compatimur, vt simul glorificemur.

Roma. 8.

Vides quia vbi hæreditas Christi est, ibi debeat esse compassio. Qui autem compatitur, non perfunctorie compatitur: sed vt tribulationes Christi in corpore suo impleat, sicut implebat & Paulus. Implebat & Hieremias, qui ait sub hac ipsa litera: Misericordia domini est quod non defecimus, quia non sunt consummatæ miserationes eius. renouabit illas sicut lux matutina.

Thren. 3.

Multi sunt gemitus mei, & cor meum defecit. Sors mea dominus, dixi: ideo sustinebo eũ. Qui ergo sustinuit dominum, sors domini est. Vnde & Dauid qui ait: Sustinui dominum, & respexit me. hoc loco portionẽ sibi deum esse profitetur. Quàm rarus qui istud vsurpet sibi. nõ nobilitate, non diuitiis vsurpatur. Denique rex ille diues ait: Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius qui prior fictus est, & in ventre matris figuratus sum caro.

Sapiẽ. 7.

Decẽ mẽsium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis, & delectamento somni cõuenientis, & ego natus hausi cõmunem aerem, & in similiter factã decidi terram, & primã vocem similẽ omnibus emisi plorans, in inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Et addidit: Nemo enim ex regibus habuit aliud natiuitatis initium. Vnus ergo omnibus est introitus ad vitam, & similis exitus. Et quia vidit cõmune esse natiuitatis exordium, elaborauit esse portio dei, & inuocauit, & venit in eum spiritus sapiẽtiæ. Sed luxuriosi aliam partẽ eligunt, qui dicunt: Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & nõ prætereat nos ros* temporis. Coronemus nos rosis antequã marcescant. Et infra: Quoniã hæc pars nostra, & hæc sors.

Ibidem. 2.
*flos

Quàm magnum contemnere diuitias, sed quàm rarum hoc ipsum est. Vtique & Moyses potuit regis esse successor, nutritus à regis filia. Potuit ergo esse non solum quasi Pharao, sed etiam & Pharao potuit esse. Vterq; enĩ homo, sed omnis potẽtia, hominis in affectu. Moyses noluit rex esse cum posset, sed opprobriũ Christi thesauris Aegypti arbitratus est præferendum: sed fugiẽdo potentiam, potẽtior factus est.

Hebr. 11.

Factus est enim in deum regi Pharaoni. Rex erat Pharao, sed deus nõ erat Moyses: factus est illi deus, hoc est, regi ipsi terribilis, quẽ rex metueret & timeret. Sed hæc erat potentia sanctitatis. In talium congregatione deorum deus stat atque discernit. Et tu si vis tanquam deus peccatoribus esse terrori, regibus reuerentiæ, vt tanquã deo tibi videãtur esse subiecti, quia operaris in dei nomine: contẽne quæ seculi sunt, & dominicæ passionis opprobrium contẽde omnibus pręferre diuitiis. Opprobrium dico quod illis videatur opprobrium, hoc est Iudæis scandalum, gentibus stultitia: nobis autẽ virtus dei atque sapiẽtia.

1. Cor. 1.

Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc est inopiã, ignobilitatem, cõtumelias, maluit diaboli esse quàm dei portio: & ideo qui deo subiect' esse nolebat, intercessioni hominis ipse se subiecit. Ergo quia portio dei erat sanct' propheta Dauid, recte ait: Dixi custodire legem tuam. Spiritualem vtiq; legem dicit, sicut & Paulus ostendit. Nam qui corporaliter legem interpretati sunt, non custodiunt legem, sed præuaricantur. Veniamus ad secundum versum, qui ita est:

II.

Deprecabor vultum tuum* domine in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

*al. deprecatus sum faciem tuam

Legimus in veteri testamento quod deprecatus sit Moyses vt vultum dei videret, & responsum sit ei, Nemo videbit faciem meam & viuet.

Exod. 33.

Mystice hoc primum intelligamus. Moyses legis figuram accepit. Lex per occulta mysteria nunciauit Christum, non facie ad faciem demonstrauit, sicut euãgelium demonstrauit. In ipso enim facie ad faciem loquebatur, licet in euangelio homo natus ex virgine apparuerit: verbum autem se per opera demonstrauerit. & fortasse hoc declaratum sit Moysi, quod populus Iudæorum moriturus esset, & quòd facie ad faciem Christum vidisset, & non credidisset. Quod si ad legem referas, etiam finis legis Christus est, secundum illud apostolicum: Finis enim est Christus secundum legem omni credenti.

Roma. 10.

Et mortua est legis interpretatio corporalis, vbi dominus Christ' Iesus spiritualem ei gloriam demõstrauit. Vel certe quia omnes qui Christum vidimus, & baptizati in Christo sumus, mortui sumus peccato, quia viuentes legis vinculis tenebamur. Vbi autem in Christo mortui sumus, mortificati vtique sumus legi per corp' Christi, vt simus alterius qui ex mortuis resurrexit. Sed hoc mysticum est. Morale autẽ historiæ veteris facit nos meminisse debere quæ est de sancto Moyse, qui rogauit deum vt se demonstraret ei, & facie ad faciem eum videret.

Exod. 33.

Norat vtique sanctus vates domini quòd inuisibilem deum facie ad faciem videre non possit, sed deuotio sancta mensuram supergreditur, & putauit deo etiam hoc esse possibile, vt corporeis oculis faceret id quod est incorporeum comprehẽdi. Non reprehensibilis hic error, sed etiam grata cupiditas atq; inexplebilis, quòd dominũ suum velut manu tenere, & obtutu oculorũ videre cupiebat. Sciebat enim ad imaginem & similitudinem dei factum esse hominem.

Genes. 1.

Quãdo enim electus à domino deo est ad populum liberandũ, impletus est spiritu sapientiæ. Viderat angelum illum & faciem eius in gloria. Denique fulgente eius lumine pauefactus est, & vidit rubum vri, & non exuri. Visu cœpit fulgorem, quẽ miratus accessit, cupiditate & gratia prouocatus, vt diligentius fulgorem illũ in rubo consideraret.

Exod. 3.

Itaque si tantum accepit ardorem, tantam subiit cupiditatẽ cum angelum vidisset in flãma ignis de rubo, vt licet pauore apprehensus considerare non auderet, cõsiderare tamen velit: quanto magis vultum domini corporaliter videre desiderabat, dicens intra se: Vultum illum plenũ lucis, plenum gloriæ, plenum virtutis, plenum diuinitatis quem esse dicã? Non plus possum dicere vel sentire de deo.

Eccl. 18.

Cum enim consummauerit homo, tunc incipit: & cum finierit, tunc aporiatur, vt scriptum est, quia incomprehensibilis est dei æterna maiestas. Irritus quidam erat postulationis effectus, sed affectus probabilis serui, qui vltra naturã suam deuotione progressus de domini angelis æstimabat, quantũ in domini vultu plus desideraret quo cupiditatẽ suã gestiret explere. Nouerat in ipso homine aliam post mortem futurã gloriam, aliam claritatem. Sicut enim stella in claritate est, ita & resurrectio

1. Cor. 15.

rectio mortuorum. Quæ & si seminatur in corruptione, surgit tamen in incorruptione, surgit in gloria, surgit in virtute, surgit corpus spiritale. Qui ergo hæc scire poterat, merito præsumebat vt vultum dei videre cuperet, quem esset sopitus corporis morte visurus. Talem certe etiam formã receperat, talem dominus iam probabat, vt non distaret ab angelis cœlestis minister & executor oraculi. Et ideo cum sciret quia angeli pusillorum quotidie viderent faciem patris qui in cœlis est, putauit quod iam eam videre deberet, tanquã oblitus corporis, & carne deposita, sicut ille qui in corpore adhuc positus, cum raperetur in paradisum, vtrum in corpore siue extra corpus raptus esset ad tertium cœlum, nescire se dixit. Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non sunt tamẽ in carne, sed in spiritu, quoniam qui in cupiditate, & conuersatione sunt carnali, deo placere non possunt. Sancti autem conuersatione in carne non sunt, sed in cœlo, sicut Paulus ostẽdit. Et quid dicamus de probabili desiderio vultus diuini? Homines qui sunt, & si quem nobilem, si quẽ fortem, si quem sapientẽ esse audiunt, tanquam supra hominem arbitrantes, cõcupiscunt videre. Procedit imperator, cuius regiæ potestati cõmissa pars est orbis terrarum, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum solum aspicere gestiũt, & de fulgore purpuræ plus quiddam esse in vultu imperatoris existimant. Miraris si dei desiderabilis vultus est, cũ conformem sui hominẽ humanus omnis miratur affectus? Hinc datur intelligi etiam illud, quod imperatori vnusquisq; nullius reus criminis gestit occurrere. Nam & si crimen habeat conscientia, tegunt illud tamen cordis occulta, dummodo publico non sit inuolutus reatu, nec sit aliquod eius crimen expressum. Denique vbi rei aliqui fuerint aduocati, & imperatori se & ipsis iudicibus offerre prohibentur, quemadmodum turpes lenonum meretricúmque personæ à conspectu vel iudicis, vel imperatoris arceantur, ne turpissimorum visus offendat vultus regij claritatem. Qui autẽ bene sibi conscius est, nullius criminis reus, quasi innocẽs procedit in medium. Ex his ergo sancti Moysi cõprehendamus affectum. Videre dei vultum quasi innocens volebat, velut quodam vultu conscientiæ desiderabat aperire ei faciem mentis internæ. Cognosci plenius gestiebat & Moyses, & ipse sanctus Dauid, qui alibi ait: Proba me domine, & tenta me. Non enim vellet probari si in se crimen agnosceret, nec tentari si passionibus grauibus se sciret obnoxium. Liber igitur à peccato, deo se cupidus offerebat. Sed fortasse quia adhuc frequentioribus dei visitationibus mundus à vitio non foret, nec fuerit in principio perfectus, vtpote cui ante paululum dictum erat: Solue calceamentum pedum tuorum: illud vtique calceamentum quod de Aegygpto detulerat, hoc est, corporeæ conuersationis inuolucrum: ideo dicit ei dominus: Nemo hominum videbit faciem meam, & viuet. Quando dictum sit, considera. Nondum ei dictum erat: Faciam te in deum regi Pharaoni. Adhuc homo erat: ideo illud ei dicitur. Processu ei debebatur vt deus fieret, & ideo dictũ est ei. De homine dixit. Desiste hominis habere peccata, & videbis faciem meam. Qui enim faciem meam videt, debet esse sine pecato. Sed quia homo sine peccato esse non potest, ideo vt in dei appellatione possit excrescere, commonetur. Et quid de dei appellatione dicamus? Esto angelus, hoc est, diuini minister imperij, obsequere mandatis domini. Cum fueris angelus, videbis faciem domini. Magnum est videre dei vultum. Lex tibi dicit vt tertio te offeras in Hierusalem. Ipse dominus Iesus ait: Beati mundo corde: ipsi enim deum videbunt. Aduertis quid à te exigatur vt videas deum, cui vitæ proposita sit prærogatiua vidẽdi deum. Emunda igitur cor tuum, vt quasi nouum creetur renouato spiritu. Omnes pollutas cogitationes de corde tuo abiice, nihil sit quo tuus inquinetur affectus: simplex mens, pura synceritas sit. Talibus se dominus cum volucrum corporis deposuerint, demonstrare dignatur. Nunc de reliqua ipsius versus parte dicamus.

Matth. 18. — 2. Corin. 12. — Psalm. 25. — Exod. 3. — Exod. 33. — Matth. 5.

Miserere, inquit, mei secundum verbum tuum.

Misericordia quidem iustitię portio est, vt si velis donare pauperibus, hæc misericordia iustitiæ est, secũdum illud: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Deinde quia conformis tuus, iniustum est vt non adiuuetur à socio, cum præsertim dominus deus noster terram hanc possessionem omnium hominum voluerit esse communem, & fructus omnium ministrare: sed auaritia possessionum iura distribuit. Iustum est igitur, vt si aliquid tibi priuatim vindicas, quod generi humano, imò omnibus animantibus in commune collatum est, saltem aliquid inde pauperibus adspergas, vt quibus iuris tui consortium debes, his alimenta non deneges. Est etiam misericordiæ donare peccatum: & misericordiæ est, & iustitiæ est. Denique iustitiæ asscribit scriptura diuina veniam peccatorum, secundum illud quod hodie lectum est: Benedictum lignum quod fit per iustitiã, maledictum autem lignum quod fit per manum hominum. Superius ad crucem domini retulit, posterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Iustitia autem quæ est crucis, nisi quod ascendens illud patibulũ dominus Iesus Christus, peccatorum nostrorum chirographum crucifixit, & totius orbis peccatum suo cruore mundauit? In quo ergo iustus deus, nisi in eo quia sciuit quod de limo terrę hominem figurauit, quæ terra vtique corruptelæ obnoxia est, ac vitio lubricæ passionis? Propterea ergo dominus qui secundum animam te ad imaginem & similitudinem sui fecit, hoc est, rationalem, iustum, pudicum, (In eo enim ad imaginem dei es, si sis iustus, vt sis imago iustitiæ: si sis castus, vt immaculata in te figura præfulgeat.) Sciens ergo secundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quasi iustus fragili lubricæque naturæ delicta concesserit. Ac ne forte dicat aliquis, cur ergo Adam maledicto sentẽtiæque subiacuit? nunquid iniustus deus? Non vtique: sed quia quasi fragili atque infirmo quid caueret ante præscripsit, (infirmus enim non vsurpare debet, sed obedire mandatis) ideo præuaricationis reum tenuit, quem prolapsioni addixit. In illum igitur iusta seueritatis processit sententia, quia scire voluit quod scire non profuit. Nobis autem qui hæreditario vinculo tenemur astricti, qui in hac carne sumus, quæ priorum præiudicio detrita iam atque assuefacta peccatis non poterat emergere, quasi iustus indulsit. Iuste enim ignouit hæredi qui præiudicio laborat authoris. Est ergo iusta misericordia, est etiam iniusta misericordia. Denique in lege scriptum est de quodam: Non misereberis illius. Et in libris Regnorum legis, quia Saul postea contraxit offensam, quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibuerat sententia diuina seruari. At si quis latronis filiis deprecantibus motus, & lacrymis cõiugis eius inflexus, absoluendum putet, cui adhuc latrocinandi aspiret affectus: nónne innocentes tradit exitio, qui multorum liberat exitia cogitantem? Certe si gladium reprimit, vincula dissoluit. Cur laxat exilio? Cur latrocinandi qua potest clementiore via non eripit facultatem, qui voluntatẽ extorquere non potuit? Denique inter duos, hoc est, accusatorem & reum pari periculo de capite decernentes, alterum si non probasset, alterum si esset ab accusatore conuictus, non id quod iustitiæ est iudex sequatur, sed dum miseretur rei, damnet probantem: aut dum accusatori fauet qui probare nõ possit, addicat innoxium. Non potest igitur hæc dici iusta misericordia. In ipsa ecclesia, vbi maxime misereri decet, teneri quàm maxime debet forma iustitiæ, ne quis à communionis consortio abstentus, breui lachrymula atque ad tempus parata, vel etiam vberiorib' fletibus cõmunionem quam plurimis debet postulare temporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. Nónne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsionis contagium prouocari? Facilitas enim veniæ, incentiuum tribuit delinquẽti. Hoc ideo dictum est, vt sciamus secundum verbum dei, secundum rationem dispensandam esse misericordiam debitoribus. Medicus ipse si serpentis interius inueniat vulneris cicatricem, cum debeat resecare vlceris vitium, ne latius serpat, tamen à secandi vrẽdique proposito lachrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiẽdũ fuit: nõne ista inutilis misericordia est, si propter breuẽ incisiõis vel exustiõis dolorẽ corp' omne tabescat, vitæ vsus intereat? Recte ergo & sacerdos vuln', ne lati' serpat, à toto corpore ecclesię quasi bon' medic' debet

Psal. 111. — Sapien. 14. — Gene. 2. — Deute. 19. — 1. Reg. 15.

abscindere, & prodere virus criminis quod latet, non fouere: ne dum vnum excludendum non putat, plures faciat dignos quos excludat ab ecclesia. Iure ergo Apostolus diuino nos hortatur exemplo, dicens: Vide ergo bonitatem & seueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. ostẽdens Iudæorum populum iure esse à corpore ecclesiæ separatũ, ne perfidiæ virus contaminaret ecclesiam: Populum autem gentium bonitate domini receptum, & obedientiæ munere gloriari. Iure igitur huic diuina pietas suffragatur, quandiu in diuina bonitate permaneat. Si verò & ipse decidat, pro criminis sui qualitate dãnabitur. Qua gratia dominus & lux & ignis esse describitur, vt in tenebris ambulanti luceat quasi lumen, ne diutius possit errare qui quærit luminis claritatem. Ei autem qui multa fuerit operatus quæ manere non debeant, sed ardere, ignis est dominus, vt operis nostri fœnum stipulámque consumat, atque vtili nos faciat saluos detrimento, sicut aurum quod dum excoquitur, plus probatur. Fortasse dicat aliquis, qua ratione scripserit Propheta: Miserere mei secundum verbum tuum? Verbum enim dei iustitia est. Si igitur iustitia fretus erat, cur misericordiam ante præmisit? Aut si misericordiam requirebat, cur eam ad mensuram iustitiæ putauit esse poscendam? Qui enim bene agit, & bene viuit, opus non habet misericordia, quia misericordia à peccato liberat. Denique nõ diuitibus, non fortibus & felicitate subnixis misericordia cõferri consueuit à nobis, sed egentibus vel debilibus, vel iis qui ex diuitiis in paupertatem aut captiuitatem, aut necessitatem aliquam deciderũt. Ergo qui eget misericordia, peccator est: qui autẽ peccator non est, vtique iustus est, & non eget misericordia dei. Secundum quid igitur vnusquisque, hoc est secundum quem statum egeat misericordia, aut iustitiam habeat, considerandum est. Aliter enim eget iustitia dei angelus, aliter homo. Aliter eget misericordia archãgelus, aliter homo. Angelica enim natura non vtiq; ita corruptelæ obnoxia est, vt natura generis humani: & ideo illa eget misericordia dei, ne possit errare, & auersa à se dei gratia labatur in vitium. Homo autem & si iam firmiore proposito est, tamen propter contractorum seriem peccatorum, misericordiam dei quærit. Itaque & si vterque misericordia dei indiget, aliter tamen angelo misericordia, aliter homini debetur. Leue enim vitium in angelo iudicio grauiore censetur. Peccatum quoq; adolescentiæ in homine, mitiore sententia quàm peccatum senectutis astringitur, & citius relaxatur. Propheta igitur in isto versiculo diuidit causas, vt & misericordiã quasi homo postulet, quia nemo sine sorde peccati: & iustitiam quasi propheta deposcat: vel certe quoniã licet peccauerit sicut homo, & quasi peccator misericordia egeat, tamẽ correxit errorem, pœnitentiam gessit, abstinuit à temulentia delinquendi, sobrietate virtutis. Petit ergo iustitiam secundum verbum dei, quia verbi dei sententia est, vt conuersis venia donetur, si legitime est freta* conuersio.

Rom. 11.

* facta

III. Cogitaui vias meas, & couerti pedes meos in testimonia tua.

Diuiduus sensus, aut quia vias superiores meas cogitaui plenas lapsus atque peccati, & ideo vt remissionem peccatorum possim mereri, morum conuersione, studióque virtutum auerti pedes meos in testimonia tua, vt non iam meis gressibus, quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quo tuorũ semitæ mandatorum me errare non sinerent, nec vestigium in deuia & tortuosa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quo desiderant peruenire, & carent erroris anfractu. Sin autem vsurpẽt scire quod nesciunt, & putẽt aliqua sequenda compẽdia, à publici tractus itinere recedẽtes, erroris labyrinthos frequenter incurrũt, vt eos de itinere deflexisse pœniteat: & ideo post multa laborũ dispendia ad iter quod reliquerant redire contendũt. Hic ergo sensus vnus est. Alius autẽ ita, Cogitaui vias meas, non superiores, sed futuras, vt ante meos actus cogitationibus præuenirẽ, ne inconsulta operatione progressus, aliquid in ipsis coactionib' offensionis inciderẽ: vt si agere aliquid velim, ante cogitem vtrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum modo: similiter si alloquendum, vtrum alloqui debeam, deinde publice an secreto loqui, præsentibus aliquibus, aut nullis: sicut illud est, vt si velis fratrẽ corripere, primo solus corripias, secũdo præsentibus duobus aut tribus testib', tertio, si nõ audierit, coram ecclesia. Itaque si prætermisso ordine velis coram ecclesia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipse cognoscis. Omnia igitur cum cogitatione facito, vt non te pœniteat aperti oris tui. An vero si viam ingressus, cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concursus viarum) si nescias quod iter ingredi debeas, stas tamen, & cogitas ipse tecum vtrum primam, an secundam, an tertiam, an quartam, vel certe quintam, si ita est, viam eligas quam sequaris, nec putas prius adoriẽdum iter, quàm animo definieris, & pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ sit via quæ in ciuitatẽ ducat, ad quã tibi putas esse pergendũ. Quãto igitur magis animo debes ac mente consistere qui ad regnũ cœleste contendis, & cogitare tecum, quia non omnis via illò ducit, non omnis via illò dirigit ad Hierusalẽ illam quæ in cœlo est. Sunt viæ quę malos exitus habent, quas diaboli tentamenta triuerũt: & ideo exitus earum, exitus mortis sunt. Hæ nẽpe sunt viæ de quibus legisti in Prouerbiis, quia sunt viæ quæ videntur viro rectæ esse, vltima autem earum aspiciũt in profundum inferni. Est autem via angustior illa quę ducit ad dei regnũ. Volens ergo eam ingredi viam quæ ad deum ducit, non circunspicies, non tecũ ipse tractabis, non cõsiderabis ne facile capiaris affectu, si vię latitudine prouocatus ingrediaris iter quod ad inferna deducat? Cogita ergo ante atque perpende quid facias. Qui viderit, inquit, mulierẽ ad concupiscẽdum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Hic vtique cogitauit vt videret mulierem, vt videret ad concupiscendũ: sed mala hæc cogitatio relinquat vias suas. Alius non cogitauit quidem, sed subito aspexit, & captus est, & vidit, & concupiuit, & ideo lapsus est. Quod si fragilem suum considerasset affectum, & ante timuisset ne cum vidisset mulierem mente, caperetur animo, vtique non prospexisset ad mulierẽ, ne concupisceret eam. Vidẽs ergo mulierẽ non direxit pedẽ suum in testimonia domini: qui si ante lapsum suum cogitare potuisset, forsitan direxisset. Vnusquisque ergo prius cogitet quo modo videat mulierem, vt non videat ad concupiscendum eam, aut non attẽdat eam. Si autem videns repente, vel bona cogitatione fundatus dirigat pedem suum ad testimonia domini, ne in captiuitate permaneat: vtique ei profuit cogitatio. Postremo amans mulierem, si auerterit non tantum pedem, sed & mentem, vt diligens concupiscens Christum consideret iudicium eius, testimonia eius de præmiis castitatis, & relinquat vias concupiscentiæ, sequatur vias Christi: & habebit laudem in eis, si contemplatus dominum Iesum contemnat carnis ardorẽ, flãmámq; libidinis, quasi quodam fonte extinguat, allidat teneras & infirmas cupiditates ad petram Christi. Cogitet ergo primũ, vt eadem repetã, quemadmodũ videat, quẽadmodum loquatur. Bene cogitauit qui dixit: Pone domine custodiã ori meo: ne forte dum mẽs inflammat ardorem, lingua sermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitauit, incurrat loquendi facilitate: cogitet quẽadmodũ pedem suum dirigat, manum ad se ferat, ne impetu indignationis impulsus, cum repellere debeat iniuriã, ipse alteri ictum notabilis cædis illidat. Cogitandum est igitur quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Itaq; pes iste fidei vestigium est, quẽ meditatione perpẽsa à corporalibus motib' ad testimonia diuina deflexit. Quid igitur ꝓsit cogitare ante, quod postea facturus sis: docet versiculus qui sequitur.

Matth. 18.

Eccl. 5.

Prouerb. 14

Matth. 7.

Ibidem. 5

Psal. 136.

Psal. 140.

IIII. Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiã mandata tua.

Vbi cogitatione quis præuenit quod acturus est, semper paratus ad agendum est, semper fixus, & validus, vt non queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla enim flabra scopulosæ nimis ambitionis excutiunt, nulla procella atque tempestas iniustæ inuasionis exagitat,

tat, non petulantis oculus meretricis illaqueat. Oculus enim meretricis, laqueus amatoris est. In aliena miser capitur possessione qui improuiso igne præuentus, possessionem suæ mentis amisit. Si persecutio ingruit, inuenit iam paratum, vt vbi possit esse perturbatio salutis incertæ, ibi sperata sacri corona certaminis, prouida futuri meditatione demulceat. Sed maledictis obtrectatorum frequenter obroditur: cogitet quia non est discipulus super magistrum, neque seruus supra dominum. Si supra dei filium opprobria exprobrantium nephanda ceciderunt, quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit? Ideoque mentem suã præparare debet, vt cũ ista acciderint, turbare se nõ queant. Præparet animum, & meditatione componat, vt possit dicere, si tamen possit: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames? & cætera. Quare autẽ non separetur adiecit, Sed in his omnibus superamus, inquit, & vincimus propter eum qui dilexit nos. Meritóque confirmatus ait: Confido enim quia neque mors, neque vita, neq; angeli, neque potestates, neque præsentia, neque futura separare nos poterunt à charitate dei, quæ est in Christo Iesu. Multa Apostolus dixit contra quæ lucta nobis est, sed alia facilia sunt, vel certe non huius temporis aut loci, vt discutere omnia debeamus quæ sint quæ nos separare possint à charitate dei, nisi diligentius resistamus. Illud nunc quod videtur obscurius non prætermittimus, quia ait: Neque altitudo, neque profundum: quæ sunt grauia tentamenta. Deniq; habes in Esaia scriptum ad regem Achaz: Pete tibi signum à domino in profundum, aut in altum. Respondit ille, Non petam & neque tentabo dominum. Mysticum illi propositum est, sed non intellexit, & veritus est ne tentare dominum videretur si signum peteret in altum, aut in profundum. Dominus autem volens grauia tentamenta remedio supplantare diuino, ait: Ecce virgo cõcipiet in vtero. Hoc est magnũ signum, quod altitudinis & profundi tentamenta destruxit. Dominus enim Iesus non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, neque quę sua sunt requisiuit, sed formam serui accepit, humiliauit se vsque ad mortem. Itaque neque elatus est potestate, neque mortis quadã deiectione turbatus. Hoc igitur signum proponitur regi, vt petat sibi remedium, per quod nec regiæ potestatis extolleretur supercilio, nec certæ ærumnæ alicuius exceptione perturbaretur, vt erat corde turbatus cum bellum sibi videret à Syriis inferri. Diuini igitur exemplo oraculi volumus ostendere quæ essent hæc grauia tentamenta, quibus remedium solus potuit Christus afferre. Veruntamen & prophetico sermone facile est docere sarcinam quandam horum tentamentorũ. Hæc enim tentamenta duo maxima sanctus Salomon oratione propria declarauit, & rogauit, vt posset excludere dicens: Diuitias autem & paupertatẽ ne dederis mihi, sed ordina mihi quæ op⁹ sunt, & quæ abundent: ne repletus mendax fiam, & dicam, Quis me videt? Aut pauper rapiam, & periurem nomen domini. Potes igitur tu ista tentamenta contemnere, quæ formidauit Salomon, qui sapientiam postulauit & meruit? Diues erat, timuit extolli: pauper fieri formidauit, ne paupertatis necessitate abstinentiæ gratiam nõ teneret. Quàm multi qui videbantur sancti esse, ceciderũt ab altitudine cordis sui? Quàm multi aliqua necessitate deiecti nõ potuerunt cõtenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Rarus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amisit & filios, & vibicibus corporis exarabatur, cum vermes toto corpore fluerent: à Christi tamen charitate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repẽtina perturbet. Denique sciens dominus cito nos frangi solere, ait etiam apostolis: Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Si te cupiditas appetentiáque tentauerit, lege euangeliũ, dicat tibi Iesus Christus: Non turbetur cor tuũ. Si quis terror ingruerit, dicat tibi Christus: Non turbetur cor tuum, neque formidet. Si qua supplicia persecutor inflixerit, lege euangelium, dicat tibi Iesus: Non turbetur cor tuũ, neque formidet. Lege Apostolum dicentẽ. Indignæ enim passiones sunt huius temporis ad superuenturam gloriam. Si in mari nauiganti grauis fluctus insurgat, tempestas atra desæuiat, tibi dicat Iesus: Ego sum, noli turbari. Veniens igitur in certamen aliquod magnũ & graue, dic prius: Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Et quid de secularibus dicamus? Esto paratus non solum aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ea quæ non vides. Foris, inquit, pugnæ, intus timores. In teipso tibi bellum est, bonum est vt in trãquillitate sit animus tuus, & in quadã serenitate. Sed gubernator ille melior est, qui in tempestate nauim gubernat. Rege igitur teipsum, quando turbatur animus, mẽs fluctuat. Laudauerim virtutẽ gubernatoris qui nullas procellas senserit, & cursum nauigij direxerit nulla tempestate iactatus? Sed illũ laudauerim, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus, non timet vel cum eleuatur vndis nauigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui qui ea quæ aduersa sunt, vincit patientia, virtute superat, secundis non extollitur, aduersis nõ frangitur. Bellum tibi est etiam aduersus nequitias spirituales. Aduertis cum quantis tibi est prælium? Et ideo meditare, & statue animo, vt procedẽs ad prælia dicas: Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuã non sum oblitus. V.

Hoc est, funibus me circundederunt peccatores, vt mea implicarent vestigia, ne possim incursus eorum præuidendi celeritate euitare. Nõ ergo illi funes sunt de quibus scriptũ est: Funes ceciderunt mihi in præclaris. Sunt enim funes illi quibus vtuntur qui terminos metiuntur agrorum, limitésq; distinguunt, & possessionum spatia disterminant. Tenduntur ergo illi funes quoad possessio vniuscuiusque diffunditur. Sic factus est funiculus hæreditatis suæ Israel. Boni ergo illi funes. Isti autem funes quibus trahuntur peccata, vt fune longo, & vt loro iugi vitulæ iniquitatis. Vitula enim indomita plus se iactat & excutit cum tenetur, nec acquiescit imperio, nec adstringitur vinculo, sed magis cum loro retrahitur, exasperatur. Itaque nec coacta se subiicit, nec tamen libera vinculorum est. Sicut ergo trahit vitula lorum iugi, quæ etsi non tenetur è proximo, tenetur tamen, nec se explicat, & absoluit: ita trahit vnusquisque peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat se liberum, quia non est iugo subditus, subiectúsque iudicio: & nescit quod non sit exutus, sed magis vt illa vitula & ipse se implicat suorum nexibus peccatorum. Hi sunt ergo funes delictorum nostrorũ, quibus inuoluimur & ligamur: quemadmodum sunt & vincula delictorũ. Et ideo saluator, qui habet in potestate peccatum dimittere, dicit iis qui sunt in vinculis: Exite. Vtinã & mihi dicat: Exi de vinculis tuis, exi de nexibus peccatorum tuorum: Solue funes erroris tui, quibus circundatus & ligatus es. Etsi enim nequissimus sim omnium, & detestabilis sim vsu peccatorum, illo tamẽ iubente liber ero, qui sub vno momẽto latrocinij damnatum reum supplicio eripuit, constituítque in regno suo. Sunt ergo vincula quibus constringimur, etsi videamur nobis liberi. Beatus qui hæc soluit sibi vincula. Et ideo Dauid ait: Dirũpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipsorum. Non manu vtiq; visibili vincula dicit esse rumpenda, sed inuisibiles criminũ nexus morum confessione & fidei professione soluendos. Aut manu, hoc est, opera manus tuæ eroga pauperibus, debiles eleuato, redime captiuos: & soluisti vincula tua. Eleemosyna enim à peccato liberat. Eripe eum qui ducitur ad mortem. hoc est, eripe eum intercessione, eripe gratia tu sacerdos, aut tu imperator eripe subscriptione indulgentię: & soluisti peccata tua, exuisti te è vinculis. Vinculis enĩ peccatorum suorum vnusquisque constringitur, sicut ipse legisti. Ligat nos vinculis carnis illecebra. Vinculum nostrum auaritia est, vinculum nostrum ebrietas est, vinculum nostrum concupiscentia est, vinculum nostrum superbia est. Sunt & diaboli vincula. Denique scriptum est: Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligauit Sathanas decem & octo annis. Ligat nos etiam diabolus criminum nexu, ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterij, vinculo perfidiæ, qua Christus negatur: vinculo inuidiæ, qua frequenter etiam frater appetitur: vinculo crudelitatis, qua nonnunquam socius & consortius occiditur. Hæc sunt vĩcula quibus ligatus vnusquisque

Margin notes: Matth. 10. Roma. 8. Ibidem. Esaie. 7. Philipp. 2. Prouer. 30. Ioan. 14. Roma. 8. Marci. 6. 2. Corin. 7. Psal. 15. Psalm. 2. Tobiæ. 4. Prou. 24. Prou. 5. Lucæ. 13.

que inclinatur, vt animam suam leuare non possit: nec obtutus ad cœlum mentis erigere, nisi ei dicat dominus: Dimissus es ab infirmitate tua. & munere eum suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt sceleratorum vincula, quæ dure peccatores ligant: hoc est, diabolus, & ministri eius: vel certe Nēroth, hoc est amaritudo: vel certe Esau, hoc est terrenus & callidus. Isti enim venatores erant, qui feras laqueis captare consueuerunt, & muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant bestias, quæ in pompam spectaculo populari præbeant ministerium crudelitati. Denique nullū inuenimus diuinarum in serie scripturarum de venatoribus iustum. At vero alia vincula sunt, vt dixi, domini Iesu, quem sequuntur, inquit, alligati vinculis: hoc est, vinculis adstricti charitatis, & spei amatores, fidei vinculis alligati. Licet sic possit intelligi, Alligati vinculis Christū sequuntur: hoc est peccatorum, & criminum remissorem, fontem indulgentiarum, redemptionis authorem. Sequamur ergo vincula Christi, fugiamus vincula venatorum: ne dum incidimus, dum ignoramus, laqueos eorum pes nostræ mentis incurrat: nec animæ nostræ ceruicem nexibus inseramus. Insidiātur enim quasi pessimi venatores: & quando prosperorum euentu animum relaxamus, ac secundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tunc plus iactant laqueos suos, aut in via qua ambulamus abscondunt, vt cum fuerint eorum laqueis innexa vestigia, trahant quo securū supplantent viantem, vel collo adstricto strangulant commeantes. Noli ergo alta ambulare ceruice, sicut filiæ Iudæ. Altis enim ceruicibus cito laqueus innodatur. Noli ad secularia mentem animúmque defigere, sed circunspice oculis animæ diligenter: quia pluit dominus laqueos super peccatores: ne cadentes illigare te possint: quos poteris euitare, si legem domini non obliuiscaris. Etenim etiam qui ligatus est, si sibi sit cōscius libertatis, obliuisci libertatem suam non desinit, & causam nonnunquam dicit è vinculis, eámque sibi legum præscripto defendit, ac iudicio frequenter absoluit. Ergo & tu si peccaueris, memor esto legis. Si peccaueris, memor esto Christi, qui te liberat, dicens: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero. Ipsum diebus ac noctibus tene, ipsi tua confitere peccata. Docet te Propheta quomodo timeas dominum Iesum.

Lucæ.13. | Psalm.10. | Esaiæ.43.

VI. Media nocte, inquit, surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ.*

* al. iustificationis.

Lucæ.6.

Non satis est dies ad deprecandum, surgendum est & nocte, & media nocte. Ipse dominus pernoctauit in oratione, vt te proprio ad deprecandum inuitaret exemplo: & vtique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat. Postulabat à patre, operabatur propria voluntate. Non tibi dicit Propheta, vt tantummodo media nocte surgas, sed vt surgas nocte, & maxime nocte media. Nocte enim surgendum ante præmisit, dicens: Memor fui in nocte nominis tui domine. Potest vnusquisque memor esse, & non surgere: potest vnusquisque & surgere, & cum surrexerit, ea quæ proprio arbitrio sederint, postulare. Addidit, Media nocte surgebam, docēs te surgendum esse media nocte. Nec ociosum est quod adiunxit: Ad confitendum tibi, hoc est, vt illo maxime tempore deprecari deum, & propria debeamus deflere peccata: nec solum præteritis veniam postulare, sed etiam præsentia declinare, à futuris cauere. Multa enim illo in tempore tentamenta proserpunt. Tunc feruet carnis illecebra, tunc tentator illudit. Coquitur cibus, potúsque digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nōdum plenior refusus est vigor, qui errorum cauere possit incursus. Tunc igitur tentator assistit, tunc retia iacit quibus turbare possit mentem improuidam. Tunc spirituales nequitiæ tenebras offundunt: tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroris testis. Tunc varias disceptationes pectori dormitantis infundunt, vt primo de statu mētis deiiciant reluctantem, & aliquorum qui sancti habentur, proponatur exemplum, quod illi aliquādo deliquerint, sed postea veniam sint adepti, & texerint superiora delicta. Nā & si omnem emendationem nostri inimicus exosus sit, tamen ad tempus, vt sobriæ mentis virum possit elidere, prætendit futuram indulgentiam, vt præsentia peccata persuadeat: & cum impulerit aliquem ad erroris assensum, si viderit eum iam non amore virtutis à culpa, sed pœnæ contemplatione reuocari, inserit varias disceptationes, vt dicat sibi: Quis me videt? Et tenebræ circundant me, & parietes: quem verear? Non videt altissimus, non ad eum peccata nostra perueniunt, non dignatur spectare quæ turpia sunt. Hęc vtique vsu exemplóque cognoscimus. Nemo enim potest esse expers tentationis. Itaque vt tempus habile hoc tentamentis, ita etiam tempus est pœnæ: quod ex lectione diuina possumus edoceri. Non enim ociose dominus deus noster cum posset quocunque momento primitiua Aegyptiorum extinguere, hoc tamen tempus dolori & luctui peccatoris opportunius iudicauit. Sic enim scriptū est: Quia media nocte primogeniti Aegyptiorum liberi ab exterminatore sint interempti. Ideoque sanctus Moyses propheta, vt hoc præueniret tempus, ac sine Hebræorum fraude transiret, agnum ante immolauit, hoc est, vesperi, vt manducantes eum, & pascha domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis, ne inermes & vacuos spiritualis alimenti nocturna spicula tenebrosi hostis opprimerent. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, solicite require. Non perfunctorie ista dicuntur, sed diuina tibi mysteria declarantur. Præueni & tu insidias tentatoris, instaura prius cœleste conuiuium. Indictum est ieiunium, caue ne negligas. Et si te fames quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium, tamen cœlesti magis te seruato conuiuio. Non epulę paratæ extorqueant vt cœlestibus sis vacuus sacramentis. Differ aliquantulum, non longe finis est diei: imò plerique sunt eiusmodi dies, vt statim meridianis horis adueniendum sit in Ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio. Tunc vtique paratus assiste, vt accipias tibi munimentum, vt corpus edas domini Iesu, in quo remissio peccatorum est, postulatio diuinæ recōciliationis, & protectionis æternæ. Suscipe ante dominum Iesum tuæ mentis hospitio. Vbi corpus eius, ibi Christus est. Cum hospitium tuū aduersarius viderit occupatum cœlestis fulgore præsentiæ, intelligens locum tentamentis suis interclusum esse per Christum, fugiet ac recedet, & tu mediam noctem sine vlla offensione transibis. Admonet etiam sacrificium vespertinum, vt nunquam Christum obliuiscaris. Non potest obliuisci, cum lectum ascendes eius domini cui in occasum precem fuderis diei, qui esurientem te sui corporis epulis expleuerit. Etenim quod vesperi cogitaueris, cito cum euigilaueris recensebis. Excitabit te ipse dominus Iesus, admonebit vt surgas, & eo tempore arma orationis assumas, quo solet incursare tentator. Vnde non ociose Paulus Apostolus & Silas trusi in carcerem, cum in neruo pedes haberent, media tamen nocte surgebant mētis vestigio, exorabāt dominū, & laudis sacrificiū deferebāt. Ideoq; vbi nō defuit deuotionis officiū, affuit etiā absolutionis remediū. Subito eni media nocte terræ motus fact⁹ est grādis, ita vt mota sint fundamēta carceris, valuę apertæ, omniū vincula soluta sint. Audis quēadmodū si ligatus fueris, quibus manibus, quibus operibus ipse te soluas, quemadmodum custodes timere non possis? Surge igitur ad precandum. Ea hora est, qua tentator nocere consueuit, consueuit irruere. Ea hora est qua solet aduersus tentationes graues remedium venire cœleste. Excubandum tibi est, ne qua fraude vincaris: prouidendum vt eo tēpore quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus amittas. Et quia orationem esse subeundam media nocte diximus, non minus etiam de eiusmodi hora diei dicendum videtur. cōtraria enim diei nox est. Quid enim luci commune cum tenebris? Et ideo aduersa tibi eadem nocturna est diurna. Sicut enim media nocte primitiua Aegyptiorum tētator occidit, & ex eo cognoscitur quod ea maxime hora operetur aduersarius: ita è contrario quòd meridiano tempore virtus diuinæ lucis operetur. Vnde & Abraham circa meridiē sobrias tendebat excubias, & boni aliquos expectabat euentus, leuans oculos suos, ac finitima perlustrans, quòd eo tempore aduenientem gratiam sibi quæreret. Illo igitur tempore, cū duobus

Eccli.23. | Exodi.12. | Actor.16. | 1 Corin.6. | Genes.18.

duobus angelis suis diuinus ei hospes aduenit, illo tempore Christum suscepit hospitio: illo tempore illa quæ legis, & intelligis, celebrata mysteria sunt. Quando enim magis debuit fidelē virum illuminare præsentia, quàm quo lux diei plenior refulgeret? Meritóq; etiam sanctus Ioseph receptis fratribus, & accersito iuniore germano, quē maximè diligebat, meridie instaurat conuiuiū. Erat eni meridies in sancto Ioseph pectore, quando lætas epulas fratribus splendentis gratiæ ministrabat, suauissimíque cibos alloquij diuidebat, vt cum illi pœnam fratris metuerent appetiti & venditi in seruitutem, ille diuino iudicio ipsis diceret esse prouisum, vt in Aegyptum deduceretur, qui famē sustinētibus alimoniam non negaret. Habeamus ergo in nobis meridiem. Meridies est ei cui iustitiæ Sol refulget, & cuius opere bono, vel cogitationibus innoxiis, & pura mēte atque syncera pascitur Christus. Disce igitur quemadmodum tibi ipsi fias meridies. Reuela, inquit, domino viam tuam, & spera in eū, & ipse faciet, & educet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiem. Vbi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est. Vbi innocentiæ prolixior custodia, virtutúmque longa meditatione processus, ibi splendor bonæ conscientiæ diu permanēs, ibi intelligibilis est meridies, ibi & tu Christo mentis tuę epulas exhibebis, & in diuitiis eius etiam ipse pasceris, ita vt non luminis præmaturus veri sequatur occasus, nec quidam studiis tuis tenebrosus cito vesper incumbat, & opera bona interiectus impediat. Quod si tentationum nox aduenerit, non immerito media nocte surgendum, & orandum diu, & protrāhenda psalmis tempora, donec veniat dies, & illucescat tibi Christus. Vide igitur ne & per diem tibi media nox fiat, quo mundi princeps tenebrosus & squalidus plenitudinem tibi tentationis offundat. Surge igitur, & excita tuam mentem. non dormitat qui custodit te, si te non reperiat dormientem: sed surgit, si & ipse fuerit tuæ animæ vigiliis excitatus: & imperabit vēto, & fiet tranquillitas in tuo pectore, quod diuersarum procellarum turbine fluctuabat. Surgendum igitur nobis est. Solet sponsus media nocte venire. Caue ne te dormientem inueniat, caue ne facem tuam non queas somnolentus accendere. Surgēdum inquam, & domino confitendum est, vt gratias agas. Confitenda etiam eius iudicia æterna, vt quicquid nobis boni accidit, eius iustitiæ deputemus: ac siue diuites sumus, siue salubriter valemus, iustitiæ domini deferamus: quia iustū est, vt opus suum tueatur ac seruet, vt quos nudos indotata quadam naturæ sorte in hanc proiecit corporis infirmitatē, vigore animi, & misericordiæ suæ dote pauperes vestire dignetur. Quod vtique omni agendum tempore manifestum est, vt nec die nec nocte, nec vllo tempore à gratiarum actione debeamus vacare.

Gene. 43. Psalm. 36. Psalm. 120.

VII. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Habet & Christus participes atque consortes suos. Denique Dauid probat dicens: Vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Habet participes carnis, quia carnem suscepit: habet prophetiæ, quia prophetam, inquit, vobis suscitabit dominus deus vester de fratribus vestris. tanquam me, ipsum audietis per omnia quæcunque loquetur vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Ipse est verus propheta, qui sine alterius munere futura cognoscit: qui ea quæ ventura erant, locutus est in prophetis. An non est propheta, qui facit alios prophetare? Ipse est qui auditur sicut lex, quia & lex est ipsius. Denique si Moysen, inquit, & prophetas non audiunt: nec si quis ex mortuis ad illos abierit, credent. Ideoq; populus Iudæorū quia non audiuit hunc prophetam, de plebe exterminatus est, vt populus dei esse desineret, qui ante populus dei dicebatur. Habet consortes baptismi, quia baptizatus pro nobis est: habet consortes iustitiæ, quia ipse iustitia est, & nobis de suo dedit sui habere cōsortium: habet cōsortes veritatis, quia ipse veritas est, & nos tenere voluit veritatem: habet cōsortes resurrectionis, quia ipse est resurrectio: habet consortes immaculatæ vitæ, quia ipse immaculatus est. Et quicunque in nouitate vitæ ambulauerit, quicunque tramitē iustitiæ tenuerit, particeps Christi est. Habet etiam tribulationis suæ participes: ideoq; qui particeps eius esse cupiebat, dixit: Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quę desunt tribulationū Christi in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia. Sepulturæ quoque eius participes sumus. Quisquis enim consepultus est cum ipso per baptismum in mortem, particeps eius est. Ideoque ipse Apostolus adstruens quam nobis gratiam dederit dominus Iesus, ait: Participes enim Iesu Christi facti sumus. Sed & ille particeps Christi est, qui lugentē mœsto consolatur affectu: qui in carcere constitutum proprio non defraudat officio: qui lecto ægrotantis assidet, non vt capiendæ hæreditatis tēdat aucupium, sed vt morbi vim solicito mitiget ministerio, vt sedulo fessum sermone demulceat: qui nudos vestiat, esurientes reficiat. In his enim frequenter est Christus, sicut ipse ait: In carcere eram, & venistis ad me. Nudus erā, & operuistis me. Quod enim vni eorum fecistis, mihi fecistis. Si oderim mendacium, particeps Christi sum: quia veritas Christus est. Si fugiam iniquitatē, particeps Christi sum: quia Christus iustitia est. Beatus qui hoc potest dicere. Sicut enim membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus deum, qui non dicat alteri, Non es de corpore meo: hoc est, non dicat pauperi diues, non ignobili nobilis, non ægro sanus, non fortis debili, non imperito sapiens dicat: Non estis mihi necessarij. Particeps corporis Christi est, quod est Ecclesia. Sed qui sciat quod ij qui videtur in Ecclesia debiles, pauperes, imprudentes, & iam peccatores, abundantiori indigeant honestate, & maiore præsidio fulciēdi sint? Qui hoc nouerit, ipse potest dicere: Particeps ego sum omniū timentium te. Qui cōpatiatur magis huiusmodi hominibus, quàm fastidiat eos: compatiatur infirmis, vt sciat quòd vnum corpus omnes sumus, & membris membra connexa, vt alterum sine altero esse non possit: & cum alterum dolet, compatiatur alteri. Iste ergo rectè potest vsurpare huius vocis authoritatem. Vide autem quàm verecūde Propheta dixerit: Particeps ego sum timentium te. Non dixit imitantium, sed timentium. Initium enim sapientiæ est timor domini. Inter rudes se cōstituit humilitate, cum veteranos deuotione superaret. Sed tamen & timere virtutis est, quia scriptū est: Timete dominum sancti eius. Sed quibus timor iste non sanctus videatur? Quia sunt qui ignaua formidine pertimescunt, & hebeti trepidant metu, addidit: Et custodientium mandata tua. vt ostenderet se sancti timoris esse consortem. Aut sic: potest quidem timere corde deuotus, sed opere piger, vt sit religiosus affectu, ociosus actu. Non tamen potest piger esse, qui mandata domini custodit. Qui ergo timet, custodit: ergo eius est custodire, qui timeat. Sanctus itaque hoc dicit: Ego autē hoc mihi vsurpare non possum. Quanti enim sunt qui timeant deum, & non illis compatior? Quærunt opem, & ferre nolo misericordiam: indigent sumptu, & non adiuuo. Quisquis autem hæc facit, ipse potest dicere se timentiū Christum esse consortem.

Psal. 44. Deute. 18. Lucæ. 16. Coloss. 1. Hebr. 3. Matth. 25. Eccl. 1. Psalm. 33.

Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me. VIII.

Quomodo misericordia domini plena est terra, nisi per passionem domini nostri Iesu Christi, quam futuram prępuidens quasi promissam Propheta concelebrat? Prophetis autem ea quæ ventura sunt præuidentibus, moris est vt quasi iam decursa memorent quæ posterioris ætatis sunt. Plena est ergo terra misericordia domini, quia omnibus est data remissio peccatorum. Super omnes Sol oriri iubetur. Et hic quidem Sol quotidie super omnes oritur. Mysticus autem Sol ille iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, vt tolleret peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat: vt si quis clausis fenestris radios Solis excludat, non ideo Sol non ortus est omnibus, quia calore eius se ipse fraudauit: sed quod Solis est, prærogatiuam suam seruat: quod imprudētis est, communis à se gratiā lucis excludit. Super omnes pluuia est, & hoc diuinæ misericordiæ deputatur, quia pluit super iustos & iniustos.

Malac. 4. Matth. 5.

stos. Aut certe sic interpretandum, quod misericordiæ diui- A
Psalm.123.
næ plena sit terra, quia domini est terra, & plenitudo eius: i-
pse super maria fundauit eã, & super flumina præparauit il-
lam. Etenim per Ecclesiam in omnes gentes diffusa est mise
ricordia domini, in omnes gentes diffusa est fides. Fortasse
dicas, qua ratione non dictum est, Misericordia domini ple-
Ephes.6.
num est cœlum? Quia sunt etiam spiritales nequitiæ in cœ-
lestibus, sed non illæ ad commune ius indulgentiæ dei, re-
missionémque pertinent peccatorum, quibus ignis seruatur
æternus: & illa quæ cœlestium vel potestatum vel ministe-
riorum sunt, licet auxilio domini fulciantur, tamen nõ tanta
eius indigent misericordia, quanta ea quæ sunt inferiora at-
que terrena. Non enim illa carnis inuolucro vestiuntur, in
qua est frequẽtis erroris illecebra. Ideoq; in superioribus ait
Psalm.113.
idem Propheta: Quia deus dedit cœlum cœli domino, terrã
autem filiis hominum. Vnde & cœlum purius & defecatius
ab omni labe peccati est, longéque remotius ab illo de quo
Matth.6.
scriptum est: Sicut volatilia cœli. Hoc enim cœlũ velut me- B
dius quidam inter cœlũ & terrã aërius locus dicitur, in quo
sunt etiam spiritales nequitiæ in cœlestibus. Nam in illo nõ
Ephe.6.
appellatiuo, sed vero cœlo, etiam si diabolum legerimus in
Iob.1.
conspectu dei angelorum non defuisse concilio, puto tamen
nulla operari tentamenta nequitiæ. Denique scriptũ est quia
Gene.6.
angeli amauerunt filias hominum, eò quòd terrenis capti vi
deantur illecebris, princeps mundi istius ac ministri eius, in
quibus nequitia spiritalis venenis quibusdam carnis huius
imbuta, & humanis infecta criminibus. Ideoque dominus in
Matth.6.
Euangelio suo ait: Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.
Non eadem est illic iniquitas vicinum possessionis finitimo
rure depellere, viduam hæreditatis fraudare compẽdiis, mi-
nores cõsortij iure detrudere, intra lignũ denique & quod-
cunque argenti atque auri vel æris metallum velut effigiem
quandam cœlestem includere potestatẽ. Hæc cum sint ma-
ximi plena sacrilegij, in cœlis vacant, in terris frequentãtur.
Psalm.32.
Verbo enim domini cœli firmati sunt, non terra firmata est:
& ideo iustificationes dei ab ipso domino vult doceri, quia C
difficile est in terra magistrũ huiusmodi reperire qui ea do-
ceat quæ ipse non viderit. Ad illum igitur doctorem intimo
propheta contendit affectu, qui solus magister est verus.
Quomodo enim potest homo quasi verũ docere quod ne-
sciat, cum ipse sit mendax? Meritóque ait dominus vt ne-
mo super terram vocet sibi quenquam magistrum, quia v-
nus est magister omnium. Et quomodo posset Dauid alium
doctorem quærere, cum ipse de deo dixerit: Qui docet ho-
Psalm.93.
minem scientiam? Docet autẽ deus, & mentes illuminat sin-
gulorum, & claritatem cognitionis infundit, si tu aperias o-
stia cordis tui, & cœlestis gratiæ recipias claritatẽ. Quando
Matth.7.
dubitas, diligenter inquiras. Qui enim quærit, inuenit: & ei
qui pulsat, aperitur. Multa obscuritas in scripturis prophe-
ticis: sed si manu quadam mentis tuæ scripturarum ianuam
pulses, & ea quæ sunt occulta, diligenter examines, paulatim
incipies rationem colligere dictorum, & aperietur tibi non
ab alio, sed à dei verbo, de quo legisti in Apocalypsi quod
Apoc.5.
agnus librum signatum aperuit, quẽ nullus ante aperire po-
terat: quia solus dominus Iesus in Euangelio suo propheta-
rum ænigmata, & legis mysteria reuelauit: solus scientiæ cla
uim detulit, & dedit aperire nobis. Dicunt se Iudæi habere
clauim scientiæ, sed non habent. nam si haberent, ipsi ingre-
derentur, ipsi agnoscerent penetralia scripturarum. Nũc au-
tem væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui abstulistis clauim sci-
Lucæ.11.
entiæ, & ipsi nõ introistis, & introeuntes prohibuistis. Quo-
modo enim clauim potestis habere sciẽtiæ, qui scientiæ ne-
gastis authorem? Et ideo ad ipsum conuersus Dauid ait: Tu
me, inquit, doce iustificationes tuas, quia tu es vera iustitia.
Tu doce quæ sapienter dicta sunt, quia tu es sapientia. Tu
aperi cor meum, quia aperuisti librum. Tu aperi illud ostiũ
quod in cœlo est, quia ipse es ianua. *Per te si quis introierit,*
regnum illud possidebit æternum. Per te si quis intrauerit,
non decipietur: quia falli non potest quicunque domiciliũ
fuerit veritatis ingressus.

Sermo nonus.

Teth.
NOna litera Teth incipit, cuius ĩterpretatio est ex-
clusio. Quid est exclusio? Nunquid sicut domo a-
liquis hospitióque deiicitur, ita qui excluditur à
Matth.25.
dei regno, bonis illius fraudatur, sicut illæ exclu-
sæ sunt virgines, quæ secum oleum non tulerunt: & dum ve-
nit sponsus, extinctæ sunt faces earum, atque emendo oleo
inflammandísque facibus occupatæ fecerunt moram, & in-
gresso iam sponso introire cupientes leguntur exclusæ? Nõ
arbitror. Nam quomodo diceret, si bonis sanctus esset pro-
pheta deiectus, atque exclusus à dei regno: Iucunditatem fe-
cisti cum seruo tuo? Nec Prophetæ meritum huiusmodi in-
tellectum videtur admittere, nec series subditorum. Audis
dicentem: Suauis es domine, & in iucunditate tua doce me
iustificationes tuas. Audis dicentem: Bonum mihi lex oris
tui super milia auri & argenti. & potest dicere quod sit ex-
clusus à regno, qui non est exclusus à lege? Quid ergo intel-
ligimus? Hæret interpretatio. Obscuritatem sensus sui ser-
monis videtur offundere. Vocant merita Prophetæ, vocat
eius gratia, vocat subiectorum series, vt altioris intellectus
aliquid debeam' eruere, & occurrit in interpretatione quod
1.Ioan.4.
interdum excludamur in bono. Scriptum est enim: Perfecta
charitas timorem excludit foras. Et generaliter quidem cha
ritas excludit timorem. Vt miles qui imperatorem diligit,
bella pro imperatore suscepta non metuit: vt seruus amans
dominum, quamuis per dubia & prærupta mittatur, tamẽ o-
mnia pericula domini amore contemnit, ac si quis dominum
petat, seipsum offerre non trepidat: vt qui trãs mare positos
filios videre desiderat, non metuit naufragia liberorũ cha-
ritate, ingreditur maris fluctus, subit incerta nauigij, sed me-
tum discriminis leuãt desideria filiorum. Quàm pulchre e-
tiam de martyribus dicitur, qui vere militant Christo, qui
persecutiones, vngulas, gladios, incendia non timentes, infe-
stis se regibus obtulerunt. Timorem etenim quem poterãt
habere pœnarum, excluserunt amore martyrij. Hunc sen-
Thren.4.
sum autem esse interpretationis huius, etiã de Threnis Hie-
remiæ possumus approbare. Nam & ibi sub hac litera scri-
ptum est: Bonus est dominus sustinentibus eum, animæ quæ
quærit eum. Bonum est sustinere & sperare in salutare dei.
Bonum est viro cum portauerit iugum graue à iuuẽtute sua,
sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum graue. Hæc
vtique quid aliud astruunt, nisi bonæ exclusionis hanc in-
terpretationem videri? Quis enim sustinet dominũ, nisi stu-
dio charitatis? Quis est qui sperat, nisi qui quod sperat o-
ptat & diligit? Quod enim speramus, per patientiam expe-
ctamus. Ergo qui sperat, sustinet: qui sustinet in patientia, v-
tique excludit affectum. Quis est qui portat iugum graue à
iuuentute sua, nisi qui deliciis renunciat, luxuriam fugit?
Quis est qui singulariter sedet, nisi qui secularibus volupta-
tibus abdicatis, molestiarũ omnium excludit tumultus? Iste
ergo nil timere poterit, qui charitatis gratia vim timoris ab-
sorbuit. Est & alius qui excludatur in bono, vt ille qui apo-
1.Corin.5.
stolica authoritate sublatus è medio plebis est: & quia malũ
opus fecit, est traditus in carnis interitũ, vt eius spiritus sal-
uaretur. Ex quo intelligimus, quia in bono excluditur qui
iubetur agere pœnitentiam, vt humilietur, & compungatur D
corde. Hæc enim reconciliationis solent esse suffragia. De-
nique etiam Hieremiæ scripta sub hac litera id videntur si-
Thren.4.
gnificare. Sic enim legimus de Hierusalem illa terrena: Im-
munditia eius ante pedes eius. Non fuit memor nouissimorũ
suorum, & cecidit inualide, non est qui consoletur eam. Vi-
de domine humilitatem eius, quia magnificat' est inimicus.
Et quia humiliatur Hierusalẽ, merito postea ei dicitur: De-
fecit iniquitas tua, filia Sion. Et omni qui pœnitentiam ege-
rit, lachrymis propriis peccata defleuerit, bene dicitur: De-
fecit iniquitas tua. Alibi quoque sub hac litera dicit Hiere-
Thren.4.
mias: Boni erant vulnerati gladio, quàm vulnerati fame.
Abierunt compuncti à natiuitate agrorum. Compungi-
mur igitur, quando nostrorum agimus pœnitentiam deli-
Psalm.4.
ctorum, compungimur etiam recordatione delictorum.
Vnde ait propheta Dauid: Quæ dicitis in cordibus vestris,
& in cubilibus vestris compungimini. Qui autem compun-
gitur, vtique delectationem excludit erroris: & qui agit pœ-
nitentiam, excludit pudorem, sequestrat verecundiam fla-

gitij confitendi, vt recuperandæ spem salutis inueniat. Meritóque & ipse Dauid vbi agnouit errorem: Peccaui, inquit, domino. Tantus rex, tantus propheta non erubuit peccatū proprium confiteri, & ideo dictum est ei: Et dominus abstulit peccatum tuum. Sublato igitur peccato, ait:

2.Reg.12.

I. * alias. bonitatem.

Iucunditatem * fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum.

Multa videntur in hoc seculo iucunda esse, quæ nō sunt: multa suauia, bona plurima. Luxuries videtur esse iucunda, sed exhausto fit amara patrimonio. Dulcis libido cum feruet, sed eadem horrida & execranda cum proditur. Suaues epulæ cum sumuntur, sed fœtidæ cum digerūtur. Bona multa in hoc seculo, dum viuimus æstimantur, quia vsui nobis sunt, vt pecunia, honor, aurum, argentum, possessiones: eadē nihil possunt prodesse defunctis, hic omnia relinquuntur. Quinetiam maiori dolore quis moritur cum his se fraudari copiis ingemiscit. Non est ergo iucūditas vera, nisi illa quæ secundum verbum eius est, vt quis bonorum meritorū atq; virtutum subsidiis gaudeat se esse munitum. Hac Dauid iucunditate vel bonitate dei lætatur, quia iugum graue à iuuētute portauit & sustinuit, atque expectauit domini in se gratiam, non præripuit, qui sæpe occidēdi regis Saul tributa sibi copia, maluit tamen expectare à domino deferendi tempus imperij, quàm occiso rege præripere. Semper deus bonus est: ideoque & Paulus ait: Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. Bonitas enim in omnes est, seueritas in paucos. Denique subdidit idem Apostolus: In eos qui ceciderunt, seueritatem quidem, in te autem bonitatem. Si enim non cecidissent, vtique vterentur & ipsi bonitate dei. Nam & tibi ideo bonus est, quia permanes: quod si non permanseris in bonitate, & tu excideris. Non ergo deus propterea bonus esse desistet, quia tu lapsus es, & indiges seueritate. Siquidē & seueritas dei in bonitate, vt recurrat vnusquisque castigatus, pedem referat à peccatis, & ad virtutum tramitem, bonámque conuersationem recurrat. Denique docet de illis qui ceciderunt, Apostolus: Quia si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens enim est deus iterum inserere illos. vt quemadmodum deserta virgulta, ita & homines velut caudicibus quibusdam virtutis inserti, bonorum fructus possint ferre meritorum. Accuses necesse est medicum crudelitatis, quia putrefactas vulnerum fibras ferro putauerit execandas: quia noxia, & serpentia vlcera igni adusserit, ne virus in vlteriora proserperet: vel quia magister discipulum verberauerit negligentem, vt metu verberum induceret diligentiam. Castigare enim amantis est, non execrantis: & ideo bonitatis est, nō crudelitatis. Rectè ergo & dominus vbique est bonus, & cum remittit flagitia, & cum peccata castigat. Castigat enim dominus quem diligit. Castigatus est etiam Dauid. Denique ait: Et fui flagellatus tota die. Sed vir sapiens, qui intellexit castigationem illā sibi domini profuisse, ait: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundū verbum tuum. Hoc est, etsi ad tempus amara visa est mihi castigatio secundum carnem, secundum mœstitiam corporis, tamen secundum verbum tuum castigatio illa fructus bonitatis attulit. Illam mihi castigationem intelligo profuisse, illa castigatione me à vitiis esse reuocatum, illa castigatione non diu aliquid in me licuisse flagitiis, per illam castigationē domini nihil in me aduersario licuisse, nil morti. Denique castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me, ipse Propheta memorauit. Castigatur enim qui recipitur: qui autem non recipiuntur, non flagellātur. In laboribus enim hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideoque supra ait: Quàm bonus Israel deus rectis corde. Ergo bonus omnibus, quia omnes recto vult esse corde. Qui autē cor declinauerit, ipse à se gratiam diuinæ bonitatis auertit.

Roma.11. Roma.11. Prouer.3. Psal.72. Psalm.117. Psal.72. Ibidem. Psalm.72.

II. * alias. bonitatem.

Iucunditatem * & disciplinam & sciētiam doce me, quia in mandatis tuis credidi.

Iuxta Apostolum χρηστὸν, bonum intelligimus, quia dixit: Vide ergo bonitatem domini. Iuxta Euangeliū, χρηστὸν suaue accipimus. Dixit enim: Tollite iugum meum, quia leue est: & onus meū, quia suaue est. Dixit enim: φορτίον ἐμὸν χρηστόν. Vnde merito bonitatē dei ab ipso quærit doceri, ne forte quis perfunctorie accipiens bonum deum esse, in erroribus perseueret, quòd per misericordiam dei sciat impunitatem suis dari peccatis, cum & si indulgeat dominus, tamē fœda est conuersatio in criminibus semper hærere. Non ergo bonitas ista vulgaris est, sed quę semper disciplinę expectet profectum. Ideoque qui intelligit altam dei esse bonitatem, doceri desiderat etiam disciplinam. Nam plerumque auertuntur à studio disciplinæ, dum eam seueram & tristem arbitrantur: sed perspicacior sensu intelligit quod disciplina si tristis ad tempus sit, posterioribus fiat iucunda temporibus. Sed est disciplina vel correptio seuerior, est etiam moderatior. Moderatior, dē qua dicit dominus: Corripiā eos in auditu tribulationis eorū. Est seuerior, quæ est in ira & furore correptio. Vnde refugiens eam correptionem dicit Dauid: Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Et Hieremias: Corripe nos domine in iudicio, & non in furore. Omnis ergo disciplina, etsi ad tempus habeat amaritudinem, habeat perturbationem, postea tamen pacificos fructus generare consueuit. Sed qui petit doceri bonitatem & disciplinam, debet petere etiam scientiā doceri. Nisi enim habeat scientiam, molesta est disciplina, molesta correptio. Quid sit scientia, doceat te Salomon, qui ait de domino deo nostro: Ipse enim mihi dedit eorum quæ sunt cognitionem veram. Et alibi hic idem propheta ait: Qui docet hominem scientiam. Qui autem petit scientiam, credit mandatis dei. Aliud est autem in mandatis dei credere, aliud mādatis credere. Qui enim mādatis dei credit, cito efficit vt sit in mandatis dei, & in ipsis conuersetur. Per fidem igitur scientia assumitur, per scientiam disciplina. Quod enim scimus placere deo posse, in eo nos cōuersatio ipsa delectat. Denique scriptum est: Nostra autē conuersatio in cœlis est. Præcessit scientia, secuta est conuersatio. De mandatis dei credere, diximus: in mandatis autem dei, hoc est in ipsis esse, & credere quia vera mandata sunt. Nisi autem credideris mandatis dei, eorum vtique scientiam, quæ per mandata dei docemur, habere non poteris.

Roma 11. Matth.11. Psalm.6. Hiere.10. Hebr.12. Sapien.7. Psalm.93. Philip.3.

III. * al. eloquiū tuum custodiui.

Priusquam humiliarer ego deliqui, propter hoc verbum tuum ego custodiui. *

Alia editio habet: Priusquam humiliarer, ego nesciui. Vnde putant aliqui quòd anima hominis hoc dicat, Priusquam humiliarer, vt in hoc lutum corporis introirem, tua, quæ nō legeram, mandata nesciui. Sed quia Septuaginta virorū sententias magis sequitur Ecclesia, & hic sensus est planior, nihil offensionis admittens quod possit aliquibus scrupulum cōmouere: ideo accipiamus humiliarer ita dictum, eò quòd peccato videatur humiliatus. Propter peccatum enim tētationes sæpe nascuntur. Denique Adam & Eua post culpam vtique eiecti sunt. Ergo humilitatis nostræ caussa peccatum est, vel humiliationis. Non enim hoc fugio. Potest enim de aduersis plerumque intelligi humilitas, vt est: Bonum mihi quod humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. &, Nisi lex tua meditatio mea sit, tunc forsitan periissem in humilitate mea. &, Humiliatus sum valde. Hic ergo ostendit humilitatem ortam esse de culpa. Et quia culpa præcessit, ideo humiliatum se ostendit, hoc est, attritum tētationibus & aduersis, & traditum anxietatibus: quemadmodum & ille qui traditus est à Paulo in interitum carnis, humiliatus vtique est, vt postea posset reconciliationem mereri. Sed quamuis humilitas ista, hoc est velut quædam deiectio perturbationis, non virtus sit: virtutē tamē sępe generat, & fit nō pœna, sed remedium delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quod humiliatus es: quicquid acciderit, in te retorques, & ex reo incipies esse iustus, qui te ipse condēnas. Iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propria errata cognoscis, in quibus erubescendo non vtique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia dei. Vnde serua diligentius ne pecces, ne iterum quia deiectus sis, tristitia absorbearis, & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quę deberet correctionis esse occasio. Etenim in tentationibus homo, sicut aurum in conflatorio comprobatur. Vides prophetam qui dicit: Priusquam humi-

Gene.3. 1.Corin.5. Prou.18.

humiliaret, inquit, deliqui. Iure ergo tentationibus traditus est, quoniam delinquebat. Delinquebat autem, quia dei eloquium non tenebat. Verum inde ordinem emendationis inuenit, vnde culpa processerat. Cœpit esse subiectus eloquio diuino, & culpa desiuit.

IIII. Bonus es * domine, & in bonitate tua doce me iustitias tuas. *

* alias, tu. * al. iustificationes.

Etiam vsus disciplinæ secularis accepit, vt vnusquisque iudicem suum laudet. Vnde Apostolus sequens diuinarũ ordinem scripturarum, cum diceret caussam, ita cœpit: De omnibus quibus accusor rex Agrippa à Iudæis, æstimo me felicem apud te, incipiens rationem reddere. Et infra: Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis. Ergo si laudantur homines, in quibus plerumque aliena laudantur: quanto magis vnusquisque dei sibi gratiam conciliare debet, vt dicat: Bonus es domine? Nam si hoc dicatur homini, vt esse admoneatur quod forsitan non sit, & bonitatis etiam ipse prędicatione mitescat, terrorémque immitis deponat affectus: quãto magis deo laus sua est deferenda, qui nisi bonus esset, super terram stare quis posset? Proprium autem dei est vt bonus sit. Denique in Euangelio habes quia arbor bona fruct⁹ bonos facit. Fructus eius angeli sunt, fructus eius homines sunt: hoc est, rationabiles sancti, si domini præcepta custodiunt. Fructus eius sunt ij qui nascuntur in terris: fructus eius sunt virtutes hominum. Merito ergo arbor bona bonos fructus facit. Prius igitur radix laudetur, vt fructus possit probari. Sed & alibi ait idẽ dominus Iesus: Et pater vester, qui bonus est, dabit bona data petentibus se. Sed quamuis bonus deus sit, cuius etiã amara plus prosunt: (non enim inferuntur vt noceant, sed vt corrigant) rogatur tamen vt in bonitate sua doceat nos iustitias suas. Considera medicum vtilia apponentem medicamenta vulneribus, ea tamen quæ mordeant vlceris virus: aut certè ferro putrefacta resecantem: cum in eo ipso bonus sit medicus, quia vtilitatem operatur ægroti, & facit quod prodesse nouerit: tamen quia æger dolorem aut non vult aut non potest sustinere propter infirmitatem affectus sui, rogat vt medicus eum quadã bonitate & suauitate sua curet, & non asperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras: aut si aliter non potest, vt cum moderatione faciat, & quadã subtilitate mitiget vim doloris. Et ideo in Euangelij bonitate melius docẽtur iustificationes dei, quàm in legis seueritate. Opus autem iustitiæ iustificatio est. Vnde scriptum est quia Pharisæi se iustificare voluerunt, nõ baptizati baptismo Ioannis. In eo enim iustificationem non fecerunt, quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum: quam propheta in bonitate vult agere, vt ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate damnationis: cum remissionis gratia.

Acto. 26. Matth. 7. Ibidem. Lucæ. 7.

V. Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.

Quanto magis quis deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios: & tanquam athleta fortis coronam iustitiæ reportare desiderans, irritat in se plurimos & lacessit, qui inuident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus euidenter ostendit. Cum odio habentibus pacem, eram, inquit, pacificus. Nihil tamen tranquillitas eius proficiebat, vt eos qui pacem oderant, sua tranquillitate cõponeret, & eorum studia comprimeret. Cum loquebar illis, impugnabant me gratis: hoc est, cum caussas impugnandi non haberent, tamen impugnandi studium non deponebant. Ita ergo multiplicantur siue nequitiæ spiritales, siue homines, & multiplicatur iniquitas eorum super iustum. Verbi gratia: Si filium iustus amittat, (quod seculi vsu sæpe contingit) si amittat patrimonium, vel diuersis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt superbi: Vbi est iustitia eius? Vbi misericordia? Ecce quia simulat⁹ est, ecce quia et innocentia sua nihil prodest. Ideoque ad vitæ huius specimẽ extrahendum, tres illi sancto Iob specie amici, obtrectatione autem iniqui, probitatis atque iustitiæ eius inuidi, exprobrãtes grauia opprobria congerebant: & qui venerãt ad consolandum, insultare cœperunt. Sed iustus his nõ mouetur, ideoque nec Iob frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonij dicebat: Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Ergo & in aduersis positi dicamus: Bonitatem fecisti cum seruo tuo. Potest enim dominus in melius mutare quæ facta sunt, vt Iob sancti habemus exemplum: & quę amissa sunt, reddere. Potest quis & amissis filiis generare meliores. Nunquid deo est difficile meliora donare? Potest etiam si nihil donet, hoc ipso tamen iusto esse prospectum, si forte futuri improbi rapti sunt, ne mutaret malitia cor eorum. Similiter & de patrimonio, quasi non videamus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos, plurimis ex diuitiarum abundantia ortam esse caussam peccandi. Qui enim non habet quod donet, asscribi ei culpa non potest quod non donauerit, qui autem habet quod donet, & non dat, vtique obnoxius esse incipit peccato.

Psalm. 119. Iob. 1.

VI. Coagulatum est vt lac cor eorum, ego autem legẽ tuã meditatus sum.

Subtile cor sanctorum, coagulatum est vero cor superborum. Vt enim lac natura sui purum, speciosum atque syncerum est, sed corruptione coacescit: sic mẽtis & cordis humani natura pura, syncera, perspicua est prius quàm vitiorũ admixtione coalescat. * Coagulato enim lacte fit quædam concretio nec suauitatem habens eandem, nec gratiam. Ita homines, qui ante sedulitate, gratia, suauitate verborum lactis speciem præferebant nulla inuidia corruptam, hi si cœperint inuidere, coagulatur in vitium cor eorũ, & fit de suauitate amicitiæ amaritudo maleuolentiæ, & insuauis quidã horror inuidiæ. Ergo coagulatum est cor per superbiam, per inuidiam, quæ lenitate naturæ fluentem beneuolentiam malitiæ concretione vitiarunt. Iniquorum ergo cor coagulatur, iustus autem humiliatur legis præcepta meditando, qui habet humilitatis magisterium.

* concretio.

VII. Bonum mihi quod humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.

Hoc secutus Apostolus, Placeo mihi, ait, in infirmitatib⁹, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis. Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniurię, discere iustificationes dei & meruit, & impleuit. Ergo, hic, humiliasti me, hoc est diuersis tentationibus & incommodis exercuisti, dicit. Quod aperuit & Symmachus scribens: Profuit mihi quod afflictus sum, vt discerem iustitias tuas. Ergo qui humiliatur, non deiiciat animum, neque frangat, sed magis humiliando proficiat, vt superbum humilitate sua mitiget, insolentes morum seueritate confundat, contumeliosos patiẽtia sua frangat, auaros nõnunquam etiam æquanimitate dispendij à iurgij intentione deducat. Sic enim legisti: Quia iustificata est sapientia à filiis suis. dum Christus se offert supplicio, dedit iniuriis, nõ subducit opprobriis, nec à confusione sputorum auertit faciem suã: & ideo omnes sapientia sua instruxit, & liuore sanauit.

2. Corin. 12. Lucæ. 7.

VIII. Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti.

Non quicunque hoc dicit, imò rarus hoc dicit: id est, qui legem dei auro atque argento præfert, qui potest propter legem dei omnia relinquere. Sed nec Christus hũc reperit, nisi de iis quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dixit, probauit effectu quia pluris legem quàm aurum habuit. Ideoque ait, Aurum & argentum non habeo. Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incubat. Non dicit pecuniosus, qui quotidiana emolumenta solicito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, qui hæreditatis tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum indefessas exercet excubias. Hic aliqui legem oris dei tanquam legem verbi accipiunt, vt si dicas: legem dexteræ dei. Bene ergo & hoc conuenit Petro dicẽti: Verba vitæ æternæ habes, & nos relinquimus te: hoc est, lex oris tui super milia auri & argenti est, & possumus tantum deferere bonum, & seculi huius emolumenta captare? Sed & Moyses lex oris dei potest dici, per quẽ dominus locutus est, & dedit legem.

Acto. 3. Ioan. 6.

Sermo decimus.

Decimus

Iod.

DEcima litera incipit apud Hebræos Iod, quæ Latina significatione confessio dicitur vel desolatio. Nec discors ac dissonans videtur interpretatio. Siquidem qui desolati sunt, citius confitentur. Magis enim secundis rebus animus extolli solet. Cum auté vrgetur aduersis, tunc diuinum implorat auxilium. Nam & in iis quæ humana sunt, hûc vsum esse cognoscimus, vt cui succedunt prospera, animus elatior sit: cui mundi huius infesta sunt ex potẽtia alicuius aduersa, tunc confugiat, tunc opem quærat vt vel rogãdo superioris mitiget potestatem, vel se viribus armet adiunctis, ne quasi inferior potẽtioris viribus opprimatur. Denique Hieremias sub hac litera sic ait: Manus suas extendit qui tribulat, in omnia desideria eius. Vidit enim gentes introeuntes in sanctificationem suam, quibus mandasti ne introirent in Ecclesiam eius. De Hierusalem vtique hoc dicit Propheta, cuius deplorat ærumnam, cuius præcessit desolatio ac destitutio, vt postea sequeretur confessio. Castigat enim dominus omnem filium quem recipit. Recepturus igitur Hierusalem, ante captiuitatis flagellauit ærumnis. Nimium enim insoleuerat, & inflato sese corde iactauerat, vt caput tenere nõ posset dominum Iesum, id est, humilitatem, gratiam, iustitiam, sapientiam, hoc est, veræ fidei magisterium nõ teneret. Et ideo dominus castigauit eã, qui moderator omnium nouit quemadmodum vnumquémque castiget. Vt enim medicus grauiora vulnera asperioribus medicamẽtis curare consueuit, leuiora leuioribus: ita & deus noster grauiora peccata maiore seueritate castigat. Sed ipsa castigatio ad salutẽ proficit. Dixit enim dominus: Percutiam, & ego sanabo. Denique de Hierusalem spem cœpit Hieremias propheta promittere. Nam in posterioribus sub hac litera ait: Dabit percutienti maxillam suam, & satiabitur in opprobriis. Dabit in sepulturæ fossuram os suum, si tamé est spes patientiæ. In Euangelio dominus Iesus docens virtutem atque insigne patientiæ, ait: Qui te percusserit in maxillã, prębe ei & alterã. Vult enim discipulos suos & iniuriarum esse patientes, nec referire facilè, ne dum ferire potens iniuriam faceret, indicium humilitatis non exhiberent. Patientia enim humilitatis indicium est, Et ideo quoniam desolata erat ac destituta Hierusalem, Dabit, inquit, percutiẽti maxillam suam, vt non se subducat iniuriæ, nec declinet cædis dolorem, sed percutienti maxillam offerat. Vtrumque intelligi potest, siue ei qui percutere incipiat, siue ei qui iam percusserit, vt illud Euangelicum compleatur: Qui te percusserit in maxillam, prębe ei & alteram. Et prophetice hoc positum est, vt doceret Hierusalem, hoc est, plebis Iudaicæ Ecclesiam non aliter esse seruandam, nisi per Euangelij disciplinam: vt cum cœperit Euangelij pręcepta seruare, & operibus implere mandatum domini Iesu, tunc iugum captiuitatis de suæ animæ ceruice deponat, cum se subdiderit iugo Christi. Et satiabitur, inquit, in opprobriis. Non dixit, Subibit opprobrium. Facile est enim vnam aut alteram contumeliã sustinere. Addidit, Satiabitur in opprobriis, quo facilius domini moueat misericordiam, opprobriorum complurium deformitate miserabilis. Quod vtique ex libro Regnorũ potes intelligere. Quippe cũ cõuitiaretur Semei filius Gera sancto Dauid, virum sanguinarium appellans, & malediceret ei quando fugiebat filium suum Absalon: parricidalia ad tempus bella declinans tacebat rex, & summũ patientiæ insigne præstabat. Etenim cum tentationis suæ tempus intelligeret, vt ei parricidale pręlium moueretur, magis humilé se volebat videri, quo domini mitigaret offensam, quã exasperandum eius arbitrabatur in sua tentatione iudicium, si forte suas iniurias vltum iret. Vnde & populi duci Abisai vindicare cupienti ait: Quid mihi & tibi est fili Saruię? Ideo maledicit mihi, quoniam dominus dixit illi vt maledicat. Ecce filius meus, qui exiuit de ventre meo, quærit animam meam. Si auté modo extraneus maledicit mihi, dimittite illum vt maledicat, quoniam dominus dixit illi, vt videat humilitatem meam: & retribuet mihi dominus bona pro maledicto hoc: Quod & prophetico dixit spiritu, & probauit euentu. Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatum soluitur. Denique & in Esaiæ libro habes quia dixit dominus: Sacerdotes loquimini in cor Hierusalem, consolamini eã, quia repleta est humiliatio eius, solutum est peccatum eius: quia accepit de manu domini duplicia peccata sua. Aduertis igitur quia vbi desolatio, ibi humilitas. Desolationem enim sequitur humilitas iusto ordine, humilitatem patientia, patientiam probatio, probationem consolatio. Quod habes & in Apostolo scriptum: Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem: spes autẽ non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui vtique nostrorum consolator est affectuum. Quod autem ait, Dabit in sepulturam os suum, ostendit quandam supra modum patientiæ taciturnitatem, vt tanquam sepeliat os proprium ne loquatur, & velut quodam aggere virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat, tantum pondus asserens patientiæ quam spes foueat, vt vocem ipsam velut busto quodam ac tumulo sepeliat ac includat, quam nulla extorquere, nulla excitare possit iniuria. Huius quoq; literæ interpretationem, vt potuimus, explicauimus. veniamus ad psalmum.

Threno. 1. — Hebr. 12. — Deute. 32. — Threno. 3. — Matth. 5. — 2. Reg. 16. — Esaie. 40. — Roma. 5.

I. Manus tuæ fecerunt me, & parauerunt * me, da mihi intellectum vt discam mandata tua.

* Alias, plasmauerunt.

Magno cõmendationis exordio vsus est, vt opus dei esse se diceret, quo facilius circa operis sui gratiã fauor inclinaretur authoris. Grandis etiam prærogatiua est in rebus humanis, vt aliquis operibus & beneficiis faueat suis: nec meritum spectet alienum, sed in suæ gratiæ munus intẽdat, ne videatur abrogare quod ipse donauit. Itaque etsi de luto corporis nostri substantia sit, carne induamur, & corpus ossibus intexatur & neruis, tamen quod simus preciosissimum opus dei, nemo dubitauerit. Nam & fabricam ipsam humani corporis si quis considerare velit, nihil poterit in terra preciosius iudicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, cęsarie gratus: non in aluum cæterorum more curuatus animalium, sed ipso naturæ iure sublimis, qui in cœlum libero spectet obtutu, nulla captiuæ seruitute ceruicis oppressus in terram, sed tanq̃ propriæ conscius libertatis, & locuples sui testis authoris. Veruntamen in cæteris animantibus membrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior, quod non videtur: nõ in corpore, quod videtur: in se habẽs æternitatis gratiam, & præsentium venustatem. Quæ enim videntur, tẽporalia sunt: nam quæ non vidẽtur, æterna sunt. In hoc in terrestri hospitio indutus habitatione cœlesti, cui simul competit & in terris videri, & deo coniũgi. Magnum sane munus, si se ipse cognoscat, & quædam forma iustitiæ, mundo magis quàm sibi nasci. Vnde Salomon ait: Grande homo & preciosum vir misericors. virum autem fidelem opus est inuenire. Et vere magnus est qui diuini operis interpres est, & imitator dei. homo est enĩ qui potuit dicere. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Terram excolit, mari tanquam possessione vtitur, cœli ornamenta grandis miratur assertor. Euanuerat rerũ natura, nisi qui ea vteretur, diuina prouidentia esset adiectus. Denique postquàm fecit deus cœlum & terram & maria, posteaquàm omnia reptilia, volatilia, animantia, postea hominem fecit, quem animantibus viuẽtibus anteferret. De quo non immerito cœlesti sententia resultauit: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Cætera dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt. Vt homo fiat, specialis quidam dei accedit hortatus, vt tanquam laborantis dei in huius munere creaturæ significetur operatio. Deus quidẽ expers laboris est, sed tamen scripturæ verba quid aliud, nisi studiosam tui ob gratiã operationem eius ostendunt? Ergo si deus maiore quodam studio te creauit, cur ipse tui studium relinquis? Si deus in te laborauit, qui laborare non nouit, cur ipse fugitans sis laboris? Manus tuæ, inquit, fecerunt me, & parauerũt. Clamat ad deum propheta: Opus tuũ domine ne deseras, non derelinquas. Te authorem conuenio, te teneo conditorem, pręsidia aliena non quæro. In adiumentum accingere, qui accinctus es vt creares. Dic ipse Dauid quid senseris, cur dixeris: Manus tuæ fecerunt me? Sed dixisti inferius, Domine retribues propter me, domine misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum non omittas. hoc est dicere, Bestias non fecerunt

2. Corin. 4. — Prou. 20. — 1. Corin. 11. — Gene. 1. — Psalm. 148. — Psalm. 137.

Gene. 1. runt manus tuæ, sed dixisti, Producant aquæ reptilia animarum viuentium: & produxit terra secundum genus quadrupedia, & reptilia, & bestias terræ. Me autem, inquit, fecisti, me tuis manibus figurasti: hoc est, non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, non volatilia: me autem fecerũt manus tuæ, & parauerunt me. Non mediocre opus est quod paratum est, cùm sapientia vnumquodque disponitur & paratur. *Prou. 8.* Denique sapientia dicit: Cum pararet cœlos, cum illo eram. *Psal. 28.* Quod de hominibus dicit idem propheta: Vox domini præparantis ceruos. Quæ vox domini dei est, nisi faciam hominem? Qui sunt isti cerui nisi inimici serpentibus, qui super aspides ambulant, & venena non sentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror quod parauit deus. Nosce teipsum homo, tuæ animæ dicitur in Canticis canticorum: *Canti. 1.* Nisi cognoueris te formosam in mulieribus. Cognosce te anima, quia non de terra, non de luto es, quia insufflauit in te deus, & fecit in animam viuentem. Opus est magnificum, dei generatione inspiratum. Attende tibi, vt lex dicit: hoc est, tibi, id est, animę tuę. Secularia te & mũdana ne teneãt, terrestria non morentur. Ad illum tota intentione festina, ex cuius inspiratione consistis. *Prou. 20.* Grande, inquit, homo, & preciosum vir misericors. virum fidelem opus est inuenire. Disce homo vbi grandis & preciosus sis. Vilem te terra demõstrat, sed gloriosum virtus facit, fides rarum, imago preciosum. An quicquàm tam preciosum quàm imago est dei? Quæ primum tibi fidem debet infundere, vt in corde tuo refulgeat quædã authoris effigies: ne qui mentem tuam interrogat, non agnoscat authorem. An quicquam tam preciosum quàm humilitas, vt naturam corporis animæq; perspiciens, altero te perspiciens, altero subiicias, altero recognoscas? Prona in vitiũ carnis illecebra, misericordia suadet quia quod alteri contuleris, tibi soluis: quicquid à te procedit, in te recurrit: & quicquid fueris, tibi soluis: & quicquid fueris, tibi proficit. Viuacis animę vigor, sensus rationis & intellectus capax atque iudicij, vt digna domus tanto habitatore videatur, non amittet suæ prærogatiuam naturæ, vt hominis nomen amittat. Scriptura enim cum hominem dicit, qui est ad imaginem *Gene. 1.* & similitudinem dei: peccantem autem non hominem, sed aut serpentem, aut equum hinnientem fœminis, aut vulpeculam, aut iumentum vocare consueuit. *Psalm. 31.* Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In camo & fręno maxillas eorum constringe, qui non appropinquant tibi. &, *Lucæ. 13.* Dicite huic vulpi, de Herode ait. *Lucæ. 3.* Sed dicitur generatio viperarum à Ioanne pleb. hominum. Magnum ergo opus dei es homo, magnum est quod dedit tibi deus. Vide ne quod deus tribuit, amittas. Magnum illud munus, quod es ad imaginem dei, & hoc in te punitur magis. Deus enim non punit similitudinem suam, sed eum punit qui ad similitudinem dei factus, hoc quod accepit, seruare non potuit. Punitur ergo illud quod ad similitudinem dei esse desistit, hoc est, peccatum tuum. Nam suam deus non damnat imaginem, nec illam in incendium mittit æternum, sed magis vindicat imaginem suam de eo qui imagini illi fecit iniuriam, vt per malitiam quod eras esse desineres, & ne fieres mulus ex homine. Vindicatur ergo imago, nõ condemnatur. Vindicatur quasi expulsa, non condemnatur quasi rea. Postquàm enim peccasti, aliud esse cœpisti: & illud quod eras, esse desisti. Quomodo igitur punitur in te quod in te non inuenitur? Nam si inueniatur in te imago dei & similitudo, non supplicio incipis dignus esse, sed præmio. Ita imago illa qua ad imaginem & similitudinem dei factus es, non condemnatur. sed coronatur. Condemnaris autẽ in eo quod ipse mutatus es vt fieres ex homine serpens, mulus, equus, vulpecula. His nos enim nominibus iam scriptura condemnauit, quia exuti cœlestis imaginis ornamento, etiam nomẽ hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus. In aliquibus tamen codicibus inuenimus: *Iob. 10.* Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. Nec istud alienum, quia & Iob dixit: Manus tuæ plasmauerunt me & fecerunt. Vnde & hic edicitur vt meminerit deus quia puluis sumus, & vberioris gratię munus infundat, nec infirmum opus deserat. Gubernator fluctuante nauigio plus laboris impendit, quàm cũ secundo remigio labitur fluctu, & ventorum flatum suo suparo superãte procurrit. Manus tuæ, inquit, plasmauerunt me. Manus dicit pluraliter, nõ manu. At vero alibi ait: Ego manu mea solidaui cœlum, & manus mea fecit hæc. In hominis constitutione videtur nõ abundare, quod toto mundo vt fieret abundauit. Cœlum vna firmauit manus, vt scriptum est: & vtraque dei manus hominem figurauit, vt legimus. Cœlum non ad similitudinem, homo ad similitudinem. Angeli enim ad ministeriũ, homo ad imaginem. Esto vt & angeli ad imaginem, scriptura tamẽ de homine locuta est quod sit ad imaginem. Habemus enim aliquid quod fortasse angeli non habeant. *Roma. 5.* Vbi enim abundauit peccatum, superabũdauit gratia. Nobis est natus Christus ex virgine. Legimus enim: *Esaie. 9.* Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Nobis carnem suscepit, imò potius nos in illa carne suscepit, quando filium hominis in dei sede constituit. Non lego angelos in dei sede nisi stantes, nisi ministerium deferentes. Non lego angelos, sed homines consepultos Christo, & in Christo resuscitatos. Denique ait Apostolus: *Ephe. 2.* Quia conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluificati, & simul suscitauit, simulque sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu. Filius ergo hominis ad dexteram dei, nõ angelus, nõ archãgelus, nec Cherubim & Seraphim. Illi laudãt, filius hominis sedet. Filius hominis angelorũ ore laudatur, quod angelos malos vicerit, de nequitiis spiritalibus quæ sunt in cœlestibus, triumphauerit. quod fecerit similes angelorum homines in quibus ante erant contagia mortuorum. *Psalm. 32.* Verbo, inquit, domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Homo quoque spiritu domini perfectionem vitæ consummationemq; virtutis accepit. *Gene. 2.* Inspirauit in eum dominus spiritum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Vita ergo nostra cœpit ex inspiratione diuina, sed vita hæc secessione animę corporisque dissoluitur, inspiratio autem diuina non soluitur. Et ideo intellige aliud esse quod figuratum est, aliud quod factum est vel paratum. Meritoque dupliciter habes scriptum de homine. Primum enim scriptum est: *Gene. 1.* Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & dominabuntur, inquit, vel principatum habebunt: & fecit deus hominem ad imaginem dei. Secundo autem loco ita scriptum est: Quia accepit deus puluerem de terra, & plasmauit hominem. Vbi puluis, ibi plasmatio. vbi autem non puluis, ibi non terra, non materia, sed incorporeum, sed admirabile: ibi non materia, sed immateriale. Quod enim secundum imaginem est, non est in corpore, nec in materia, sed in anima rationabili. Ibi operatur, ibi ostenditur homo ad similitudinem & imaginem dei, vbi iustitiæ, vbi sapientiæ, vbi omnis forma virtutis assumitur. Si intelligas imaginem, videbis ad imaginem. Homo enim non est imago dei, sed ad similitudinem factus. Alius est imago dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ, *Colos. 1.* per quẽ facta sunt omnia. Ille non ad imaginem, sed imago: tu non imago, sed ad imaginem. Habes ergo in tua substantia aliquid de imagine & similitudine dei, quod sit diuinæ simile imagini. Propterea imago ad eum qui est ad imaginem venit, & quęrit imago eum qui est ad similitudinem sui, vt iterum signet, vt iterum conformet, quia amisisti quod accepisti. Insufflauerat enim tibi deus, vt inspirationis suę dono haberes gratiam, quam tibi tua culpa sustulerat. *Gene. 2.* Factus eras in animã viuentem. Audi quid dicat, non in carnem, sed in animã viuentem. Sed quia peccator signaculum tenere non potuit, & in crimine positus nõ habebat quæ dei sunt, sed quæ hominum, propterea venit dominus noster Iesus Christus, vt legisti in euangelio, & à mortuis resurgens cum clausos discipulos reperisset, claustris ingressus est manentibus, & dixit: Pax vobis. *Ioan. 20.* Sicut ergo misit me pater, & ego mitto vos. Cũque hoc dixisset insufflauit, & dixit eis: Accipite spiritũ sanctum. Vides ne ergo quæ manus fecerint hominem, aut quẽ hominem fecerint? *Colos. 3.* Illum vtique quem secundum Christũ induimus expoliantes veterem hominem cum actibus suis, & induimus nouum qui renouatur ad agnitionem secundũ imaginem eius qui creauit eum, vbi non est seruus & liber, *Gala. 3.* sed omnia & in omnibus Christus. Christũ ergo induimus, sicut & alibi dictum est: Christum induistis. Accepimus spiritum sanctum, qui nõ solum nostra peccata dimittit, sed etiam nos facit sacerdotes suos aliis peccata dimittere: *Psalm. 131.* Ideo

ait

(Psalm.138.) ait propheta: Tu finxisti me, & posuisti super me manum A tuam. Finxit per lutum, posuit per gratiam spiritalem. licet plerique hunc psalmum ex persona dictum saluatoris accipiant. Audi quia manus domini etiam spiritus dicitur. Clamat Iob: Spiritus diuinus, qui fecit me. Istæ sunt ergo manus quæ hominem parauerunt, Christus & spiritus. Ergo dominus Iesus & corporis author est nostri, qui primum fecit hominem ad imaginem, & postea de luto finxit, & voluit seruare quod fecerat, saluare quod plasmauerat, vt totum hominem saluum faceret, sicut ipse dixit in euãgelio: (Ioan.7.) Mihi irascimini quia totum hominẽ saluum feci in sabbato. Quod specialiter ecclesia docet quia non solum anima, sed etiã caro nostra saluatur. Anima per cognitionem dei, caro per resurrectionem: quorũ alterum docuit diuini authoritate sermonis, alterum propriæ resurrectionis exemplo. Hic est ergo homo geminæ substantiæ. Alia est enim facti substantia, alia figurati. Ista de dei spiritu, illa de limo. Propterea ait Iob, Resuscitabit corium meum. quia quod de limo est, re- B suscitatur. Terra enim in terram redit: quod autem factum est vt principatum haberet super cætera animantia, id præstantius esse intelligis. Luti etiam bestiis nobiscum cõmune consortium est, & ideo animæ specialis prærogatiua donata est. Ideo tamẽ, quia cæteris animantibus imperat: sed vt possit imperare, debet deo esse subiectus. Docetur igitur seruire, vt ad regnum peruenire mereatur. Qui enim seruit Christo, placet deo. Qui seruit Christo, placet vtique veritati, & debet nescire mendacium. Qui seruit iustitiæ, debet repellere iniquitatem. Qui seruit immaculato, debet tenere castimoniæ disciplinam. Qui seruit luci, debet odisse tenebras peccatorum. Ergo quia corpus infirmum est, visitationẽ domini postulemus. (Psal.8.) Vnde propheta ait, Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Et nunc in reliqua versiculi portione ait:

Da mihi intellectum vt discam mandata tua.

Spiritalem igitur se esse cognoscit propheta per gratiam spiritus sancti: Etenim intellectũ dari à domino, & inter mu- C (1.Corin.12.) nera gratiarũ primo constitui loco, in apostolica lectione didicisti, quia vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Et in propheta primo loco sapientiæ & intellectus spiritalis gratia postulatur. Petitur ergo dei donum. Denique vide ordinem. Da mihi intellectum vt discam mandata tua. Intellectus præmittitur, vt scientia sequatur. Nam nisi quis intellexerit, doctus esse non poterit. Doctrinã igitur intellectus facit, non memoria. Nihil enim prodest multa legisse, nisi intelligas ipse quæ legeris. Et in Apostolo post manifestationem spiritus, sermonem scientiæ legisti postea substitutum, vt scias intellectum memoriæ præferendum, & illum posse habere scientiam, cui ante intellectus affulserit. Simul intellectum considera. Si propheta intellectum dari sibi postulat, quis tam arrogãs, qui profiteatur in sua potestate esse intelligentiam? Intellectum petit vt ipse se nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem. At illi qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas, qui seipsos scire nõ possunt: putant intelligentiam sine dei dono posse concedi. Vnde & D nos humilitatem debemus assumere, ne extollamur si forte vnam aliquam de scripturis parabolam cognouerimus: aut quia interdum secundum literam planè legimus, si forte secundum literam aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis assumamus scientiam. Propheta ille qui accepit spiritum sanctũ, postq̃ vnctus est in regnũ, vnctus est in prophetã, centesimum octauumdecimũ psalmũ scribens, intellectũ sibi dari poscit vt mandata dei intelligat: & scit, nisi à domino acceperit gratiam, intelligere eius se mandata non posse. In euãgelio quoq; lego quia proponebat parabolas domin' Iesus, (Matth.13.) & apostoli non intelligebant. Deniq; explanationẽ propositæ parabolæ postulabant. Ipse dominus Iesus cum diceret, vt legisti in libro euangelij secundum Mattheum scriptum. (Matth.5.) Beati pauperes spiritu: subiecit in posterioribus: (Matth.7.) Omnis qui audit verba hæc, & fecerit ea, similis erit viro sapienti. Non ergo qui audit tantummodo, similis erit, sed qui facit quæ audierit. Ergo neque factum sine auditu, neque auditio sine facto potest esse sapienti similis, sed qui audit & facit. Audiamus igitur, intelligam', faciam': vt intellexisse nos quod audiuimus, comprobemus.

(II.) Qui timent te, videbũt me, & lætabuntur, quia in verba tua speraui.* (* al. supersperaui.)

Fortasse aliquibus videatur hoc esse cõtrariũ quia iustus dicit: Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur. Multis enĩ iustus grauis est cũ videtur. Deniq; in euangelio pleriq; do- (Luc.8.) minum Iesum videre non poterant, sicut Geraseni rogabãt eum vt abiret de regionibus eorũ: & alij ei transitum denegabant, quando tamen per eos transire nolebat. Vnde puto quòd sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur, ita hic ecclesiæ gratia reueletur. Prophetat enim totum orbem replendum esse timore diuino, & ideo quasi timentes deũ sanctorum dicit cognitione lætari. Qui enim videt iustũ & gaudet, etiam ipse vult esse iustus. Pulchrum est enim vt eo in aliis delectetur, quod vult ipse in se seruare si possit. Est enim insitum bonis, vt castum pudicus, prudẽtem sapiens affectu pio diligat, misericors liberalem, & virtutes suas in aliis amet. Plerisq; enim iusti aspectus, admonitio correctionis est, perfectioribus vero lætitia est. Quàm pulchrum ergo si videaris & prosis. Bonũ ergo vir iustus. Propterea deniq; Pau- (Gala.1.) lus apostolus ascendit Hierosolymã, vt iustos videret: & cũ Petro mansit diebus quindecim, vt ex eius aliquid cohabi- (Acto.15.) tatione proficeret. Propterea ipse Paulus & Barnabas: cum Hierosolymam ingrederentur, magnifice excipiebantur ab ecclesia, ab apostolis, & maioribus natu. Cum autem abire vellent, ne discederent rogabantur: & vt postea de Paulo legimus, cum lachrymis deducebatur. Nam si est tanta vis in naturalib', vt animal visum prosit ictericis, ita vt mortui quoque cornu eius animantis prodesse dicatur si fuerit demonstratum iis qui huiusmodi inciderint passionem: dubitare possumus quòd iusti sanet aspectus? Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, vt sanare possit hominem momento exiguo: quid videtur? homo iustus, si tamen cum fide ab eo conspiciatur qui vtilitatem ab eo percipere desiderat, nihil confert? Num vel ipsi oculorum radij virtutem quandam videntur infundere iis qui fideliter eum videre desiderant? Sed quemadmodum iustus lætificat cor innocentium cum videtur: ita & improbi iustorũ cognitione torquentur, quia vel tacitis sanctorũ moribus arguũtur. Torquet castitas incontinentem, auaritiã liberalitas, impietatẽ fides. De hoc quoq; parile vilis animantis sumamus exemplũ. Nam sicut prodesse diximus mutũ animal cũ videtur, ita obesse percipimus lupũ si aliquẽ vidẽdo præuenerit. Vocem enim feruntur amittere quos prior lupus viderit. Basiliscus quoque, hoc est, noxius serpens, si quodcunq; prior viderit animal, fertur occidere: & allegaĩ statim necari qui potuerit a serpente huiusmodi præuideri. Ipse quoque serpens mori dicitur si fuerit hominis præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus vel in oculis serpentis vel in oculis est hominis: vt si alter alterũ prior viderit, possit occidere: non est virtus in oculis iusti, qui repletus virtutis est gratia, cũ præsertim tantum operetur fides, vt & illa quę fimbriam domi- (Matth.9.) ni tetigit, sanaretur, & ille cui intendit dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiã sanitatis hauriret? Sed qui videt iustũ, debet scire quid videat. non illũ videt in corpore, non in vestimento, nõ in patrimonio, nõ in vultu, sed intus videt. Nõ inquam illum videt, nisi eius viderit mentẽ, nisi eius sermonem intenderit, nisi sensus illius potuerit cõprehendere, sapientiã de tractatu eius potuerit assumere. Tunc igitur lętabitur, cum ista perspexerit, cum ista cognouerit. Ita ergo & nos sicubi audiuimus iustũ, festinemus videre, sicut illa mulier quæ audiuit in domo Pharisæi discumbere dominũ Ie- (Luc.7.) sum, & ingressa est, & eius pedes perfudit vnguento. Illius imitatores simus: quia Ecclesiæ in illa muliere figuram esse quis dubitet? Sicubi ergo iustus sedeat, sicubi accũbat, festinemus videre eũ. Preciosum est videre virũ iustũ, vt videas eum secundum imaginem dei. Quod foris est, nihil prodest: quod intus est, sanat. Sane & in eo qui foris est, illũ qui intus est frequenter aspicimus: vt si viderimus in paupere, illũ ad cuius similitudinẽ factus est, honoremus in paupere, de quo ait: Dedistis mihi manducare: quia quod vni eorum de- (Matth.25.) distis, mihi dedistis. Qui enim coronat imaginem impe-

ratoris, vtiq; illum honorat, cuius imaginē coronauit: & qui A
ſtatuam contempſerit imperatoris, imperatori vtique, cuius
ſtatuam conſputauerit, feciſſe videtur iniuriā. Gētiles lignū
adorant, quia dei imaginem putant: ſed inuiſibilis dei imago
non in eo eſt quod videtur: ſed in eo vtiq; quod nō videtur.
Vides ergo quia inter multas Chriſti imagines ambulamus?
Caueamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam
vnicuiq; Chriſtus impoſuit. Caueamus ne aliquid detraha-
mus iis quibus debemus adiungere. Sed, quod peius eſt, non
ſolum nō honeſtamus pauperes, ſed etiā dehoneſtamus, de-
ſtruimus, perſequimur: & ignoramus quas dei imagini con-
geramus iniurias, cum factos ad imaginem dei putamus eſſe
lædendos. Qui enim irridet pauperē, exacerbat eum qui fe-
cit illū. Sed aderit ille qui dicat, Eſuriui, & non dediſtis mihi
manducare: ſitiui, & non dediſtis mihi bibere, æger eram, &
non viſitaſtis me. Et quanto iſta leuiora ſunt, q̃ ſi dicat: Iniu-
rias mihi feciſtis, nudaſtis me, verberaſtis me? Quem ſi quis
interrogauerit, Quando tibi iniurias fecimus? quādo ſpolia-
uimus? quando etiā verberauimus? dicet: Quando vni horū B
minimorū feciſtis, mihi feciſtis. Propterea caueamus diligē-
tius ne cui vel minimo cōtumeliā irrogem*, ne ipſi domino
in illis minimis contumelioſi fuiſſe videamur. Qua ratione
autē dixerit, Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur: ipſe
expoſuit dicens: Quia in verba tua ſuperſperaui. hoc eſt di-
cere: Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me aſpe-
xerunt, vbi ſpem aſſumpſi de tuis verbis, vbi tua verba per-
cepi. Beati ergo qui vident iuſtum, & lętātur, quia ſperant in
dei verba. Quàm multi autem ſunt qui oderunt iuſtos: quia
perſerutātur dei verba qui iuſti ſunt, & cum aliquos doctos
audiunt, impie eos propter doctrinam vitare conſueuerunt.

Math. 25.

III. Agnoui * domine quoniam iuſta iudicia * tua, & in
veritate tua humiliaſti me.

* al. cognoui.
* al. quia æquitas.

Qui poteſt intelligere quæ ſunt diuinæ prouidentiæ, vti-
tur eo ſermone quo vſus eſt propheta ſanctus Dauid: quia
omnia iudicio dei fiunt, vt ægrum corpus aliquis habeat aut C
ſalubre, vt diues, vt pauper ſit, vt moriatur iuuenis, vel ſe-
nex. Si quis intendat ſcripturis diuinis, intelligit hæc fieri iu
dicio dei. Nihil enim eſt præter dei ſcientiam. Exemplum
quærimus? Non eſt abſconditum. Si quidem Iob nunquam
amiſiſſet proprias facultates, niſi eſſet tradit* aduerſariæ po
teſtati. Dedit enim dominus diabolo poteſtatē in facultates
eius, vt tentaretur qualē amiſſo patrimonio haberet affectū.
Dedit in filios, dedit in corp* eius, vt probaretur. Num de-
functorum dolore liberorū, aut cruciatu corporis à conſtā-
tia mentis animęq; defeciſſet, niſi fortis extiſteret? Dominus
quidē nouerat fortem, ſed in illo docere atq; examinare nos
voluit vtrum imitatores eius eſſe poſſemus. Deniq; & Abra
ham tētauit quando filium ſenis vnicū ſibi petiit immolari.
Sciebat vtiq; mentē Abrahæ. Sed ſciēs tentat dominus, ſicut
legiſti in euangelio quia cū interrogaſſet dominus Ieſus di-
ſcipulos quot panes haberēt, & illi reſpōdiſſent quia quinq;
tantū haberēt panes, ipſe ait: Quid faciemus, inquit, inter tā-
tos homines? Hoc autē dicebat tentans eos. ſciebat enī quid D
facturus eſſet. Qui ergo iuſtus eſt, examine iuſtitiæ ſuæ cre-
dit, quia dei iuſta iudicia ſunt: vel ſecundū Græcū, quia dei
iudicia ſunt ipſa iuſtitia. Sed hoc vt agnoſceret, fecit pręmiſ-
ſa precatio, quoniam intellectum ſibi dari popoſcit vt man-
data dei diſceret. Accepta eſt ergo intellect* & cognitionis
gratia: agnouit iuſta eſſe dei iudicia. Agnoſcere autem perfe
cti eſt. Denique aliud eſt credere, aliud agnoſcere. Fides ti-
mentis, agnitio eſt ſapientis. Qui enim timet, rationem non
quærit: ſapiens autem & agnitionem eorum inueſtigat quæ-
cunque percipere deſiderat. Credidi, inquit, propter quod
locutus ſum. Cognouit autem intelligens quod locutus eſt.
In quo ergo iuſta iudicia dei ſunt? Quia per labores & tribu
lationes & afflictiones ad cœleſte præmium peruenitur. Si-
cut enim certantibus athletis corona defertur iuſto iudicio
hominum, ita legitimè certantibus Chriſtianis diuino iudi-
cio palma decernitur. Vincenti, inquit, dabo ſedere mecum
in ſede mea. Vita ergo noſtra examinatur igne ſicut ſplen-
dor argenti, vt virtus certaminibus approbetur. Tranſiui-
mus, inquit, per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrige-

Ioan. 6.

Pſalm. 115.

Apoca. 3.
Pſalm. 65.

rium. Per hæc igitur vera iudicia tua eſſe cognoui. Humi- A
liatus enim ſum vt hæc viderē: quia ij qui exaltati ſunt cor-
de, oculos ad veritatem aperire non poſſunt. Cum autē hu-
miliamur, peccata noſtra cognoſcim* & ipſa humilitate de-
licta noſtra purgamus. Humiliatus ſum, inquit, & ſaluū me
fecit. In veritate ergo humiliatus eſt qui humiliatus eſt ad ſa
lutem: nec vane pertulit paſſionem, qui ſalutem veritatis ſe-
cutus eſt. Diſtat igitur inter cognoſcere & timere, vt eò re-
uertamur. Denique euangelij lectio docere nos debet. Ait
enim dominus ad eos qui credebant ei ex Iudæis: Si manſe-
ritis in verbo meo, cognoſcetis veritatem, & veritas libera-
bit vos. Si manſeritis, inquit, cognoſcetis. Vides quia non à
principio potuit cognoſcere quicunq; timens deum verbū
eius audiuit? Non ſolum autē non idē eſt timor & cognitio,
verū etiā non idē eſt fides & cognitio. Siquidē etiā Apoſto-
lus docuit diuerſa eſſe munera gratiarū. Alij enī, inquit, per
ſpiritū datur ſermo ſapiētiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundū eū-
dem ſpiritū, alij fides in eodē ſpiritu. Si ergo alij fides datur,
B alij cognitio: vides, vbi fides, nō ſtatim cognitio. Vbi aūt co
gnitio: & fides eſt & prudētia, nec ab eo poſſumus diligentiā
ſeparare. Habuit ergo cognitionē ſanct* Dauid, vtpote pro-
pheta perfectus, quando quidē ita perfecte cognouit vt hu-
miliaretur in ipſa veritate. Siue ergo in aduerſis poſitus, a-
gnouit probationis gratiā: ea quæ laborioſa & aduerſa ſunt,
ſuſtinenda: iuſtum autē eſſe dei iudicium: & ideo bene cer-
tantes nunquam deſeri vel relinqui, & coronam his poſt la-
borem poſſe deferri: ſiue in ſecūdis & proſperis poſitus, co-
gnouit etiam diuitias rerum, diuerſóſque ſucceſſus tētatio-
nis, cauſſa ſolere ſuppetere vt is qui his vtitur, rerū proſpe-
ritate tentetur. In eo igitur propheta Dauid laudandus, quia
cū iſta agnoſceret, humiliabatur vt humilitate ſua vel pro-
ſperorum excluderet tentamenta, vel aduerſorū ſubiret cō
ſtantiam æquanimitate tolerantiæ. Nō ergo magnopere lau
dabilis eſſet propheta, ſi laudaret iudicia dei vſus affluentia
ſecundorum. Quid enim magnum facimus ſi quando in ſe-
C cundis ſumus, laudamus deū, quando in diuitiis ſumus, quā-
do nullis vexamur iniuriis? Illud eſt magnificum, ſi ſubie-
ctus iniuriis, contumeliis, iudicium dei laudes: ſi vexatus æ-
gritudine, iudicia dei pędices: ſi te inopia non reuocet quo
minus laudes iuſtitiam dei. Ergo ſemper laudanda ſunt iudi
cia dei, ſicut ſcriptum eſt: Exultauerunt filiæ Iudæ propter
iudicia tua. Quæ ſunt filiæ Iudæ, niſi animę religioſæ, animę
eccleſiæ, quæ Ieſum Chriſtum dominum confitentur, quæ
videntes rationem iudiciorum tuorum ſemper exultant?
Qui enim non ex aliquo ſecundo prouentu, ſed ex cogni-
tione rationis induit lætitiam, non niſi in exultatione perpe
tua conſtitutus eſt.

Ioan. 8.

1. Corin. 12.

Pſalm. 47.

IIII. Fiat nunc * miſericordia tua vt exhortetur * me ſecū-
dum verbum * tuum ſeruo tuo.

* al. a te ha bet, nunc
* al. conſoletur.
* al. eloquiū
Exod. 33.

Aliqui habent in hoc loco: Cōſoletur me. Sed etiā in apo
ſtolo legimus exhortationē pro cōſolatione dictā, & conſo-
lationē pro exhortatione. Magna eſt ergo miſericordia dei,
D quæ non ſolū remiſſionē tribuit peccatorū, ſed etiā certan-
tibus adhibet exhortationis calcaria, ne ſuſcepti certaminis
paſſiones in belli formidine derelinquant. Non ergo miſe-
ricordiā quaſi is qui victus cedat, aut vt veniæ precator im-
plorat, ſed vt dei miſeratione ſuccinctus, maiora viribus tā-
to munere fultus expediat. Egregiam & ſingularem prophe
tæ ſpectato virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis poſce
ret vt circa eū tentamenta deſinerēt, & ſedare dominus ad-
uerſa dignaretur, ne tribulationum procella in eum ſæuiret:
iſte autem tanq̃ athleta fortis & patiēs, qui exerceri & cingi
animam ſuam tribulationibus noſſet, nō triſtitiā dimouere,
non impugnantia declinare deſiderat, non omne illud deſi-
nere quod fatigationem laboris afferret expoſcit, ſed magis
in tēpore laboris ſui aduerſus tentationū procellas dari ſibi
verbum conſolationis expoſcit, vt poſſit forti quæ ingerū-
tur mente tolerare, ne aliqua mœſtitiæ perturbatione laſſe-
tur. In eo igitur obſecrat miſericordiam dei, ne auxilio deſti
tutus expediendi, cœptā militiam derelinquat. Deniq; ad-
hortationis diuinæ eſſe miſericordiam, euidens teſtimonū
docet. Moyſi enim dicit deus: Miſerebor cui miſertus ero,
& miſe-

[Roma. 9.] & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero. A Igitur non est volentis neque currentis, sed miserantis dei est. Forte dicas: Ergo non debemus vel velle currere? Atqui negligentes deus deserere consueuit. Non ergo hoc dicit, sed quid dicat consideremus. Non volentis neque currentis hominis perseuerantia est. Non est enim in hominis potestate, sed miserantis dei est, vt possis cõplere quæ cœperis. Denique iterum Moysi dicit: Quia in hoc ipsum te suscitaui, vt ostendam in te virtutem meam. Colligitur igitur adhortationem diuinæ misericordiæ deputandam. [Ibidem.] Vnde sequitur, Ergo cui vult miseretur, & quẽ vult obdurat. Hunc miseratus hortatur, illũ non reuocat execratus. Et vere misericordia est dei nostrarũ militia passionũ, per quam nobis peccata minuuntur. [Lucæ. 16.] Deniq; Lazarus pauper quia in hac vita tolerauit mala complurima, in gremio Abrahæ requiẽ consolationis inuenit: ille autẽ diues qui consolationẽ habuit in seculo, post curricula vitæ huius fructũ quietis amisit. Quẽ si miserat* esset deus, castigasset potius in hoc seculo, vt postea non flagellaretur. Deniq; Iob licet grauiter flagellatus, & B quidẽ flagellis plurimis inopiæ, amissionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis amicorũ, consolatione tamen fruitur æterna. Ergo quanto maiores tribulationes fuerint, tãto vberior consolatio reseruatur. Et tamẽ ne cadas atq; succũbas: quãto maiores tentationes videris, tãto magis roga verbum dei vt adhortationẽ tibi afferat: sicut rogauit & Paul*, [2. Corin. 1.] qui ait: Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus omnis cõsolationis, qui nos exhortatur in omni angustia, vt possimus & ipsi cõsolari eos qui sunt in omni tribulatione, per exhortationẽ, qua & ipsi aduocamur à deo, quoniã sicut abundant passiones Christi in nobis: ita per Christum abundat etiam consolatio nostra. Tãta vis apostolicę petitionis rogat vt cõsolationẽ accipiat à domino in omni tribulatiõe, quo nõ solũ ipse induat tolerantiam, verum etiam alios cõsoletur, vt & ipsi possint propriæ mentis angustias sustinere. Si igitur ipse in omni tribulatione fueris idoneus approbatus, tunc demum dignus eris qui consolationem accipias in omni tribulatione. Et tamen C non omnis passio, diuina consolatio est, sed quæ passio pro Christo est, hæc consolationẽ Christi meretur. Pulchre autem addidit: Secundũ verbum tuum seruo tuo. Ipse enim dominus pro suo nomine præliantibus auxilium pollicetur, di- [Matth. 10.] cens: Cum ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enĩ vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed pater meus qui loquitur in vobis. Ergo ne impares simus certamini, diuinũ semper oremus auxiliũ, vt nobis tribuat adhortationẽ. Si enim habeamus eum qui nos exhortetur, non facilè cedim*. Plerique autem habent, Qui consoletur nos: nec abhorret à vero. Instigãtis enim aliquẽ blanda quædam est exhortatio quæ certantem studio laudis accendat, & velut quadã consolatione demulceat, ne laborum asperitate reuocetur.

V.

Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam quia lex tua meditatio mea est.

Cui lex dei meditatio est, huic pręsto sũt misericordię vt D viuat in ęternũ. Quomodo enim beatus quis potest esse sine [Psalm. 1.] miseratione diuina? Beatus autem qui in domini lege die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege: & quem lex erudierit, dominus erudit, qui locutus est le- [Psalm. 93.] gem. Ideoque scriptum est: Beatus quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari, non auocemur secularibus illecebris non occupemur impedimentis, sed semper ad legem simus attẽti. Scri- [Psalm. 36.] ptum est enim: Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium. Hoc in veteri testamento. Audi dicẽ- [Roma. 10.] tem & in nouo: Prope est verbũ in ore tuo, & in corde tuo. Et maxime hãc meditationem sacerdotibus necessariam o- [ad Tit. 1.] stendit ad Titũ scribens: Quia debet episcopus amplecti eũ qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicũt arguere. Quod vtique solicitæ atque intentæ meditationis est, nõ [1. Timo. 4.] perfunctoriæ lectionis. Et ad Timotheum scribens ait: Attende lectioni, exhortationi doctrinę. Lectio enim frequẽs,

nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. Quod autem poscit vt viuat, frequenter ostendimus huius corporis vitam veræ vitæ gratiam non habere, sed illam veram vitam fore, cuius bona vnusquisque sanctorum credit se videre in terra viuentium. Quod credimus nos visuros, non præsens vtique, sed futurum est.

VI.

Confundantur superbi, quoniam * iniuste iniquitatem gesserunt * in me: ego autem exercebor in pręceptis * tuis.

[* al. quia. * al. fecerũt. * al. mandatis.]

Superius ait idem propheta: Si reddidi retribuentibus mi- [Psalm. 7.] hi mala. Nunquid hic maledicit iis qui in se iniqua gesserũt? Non vtique. Videbat enim charitatem etiam inimicissimis deferendam cum venisset euangelij prædicator. Vnde arbitror quia quasi medicus velit eos ipsos sanare qui læserint, vt iniquitatis suæ contemplatione conuenti de propriis flagitiis erubescant: in quo non solum propheticam incipiunt probare patientiam verumetiam emendare suam insolentiã. Pudor enim plerumque corrector est nostri: & dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat, deserere quæ erubescenda sunt admonemur. Non ergo maledicit propheta, sed quasi bon* medicus vult illos cognoscere quid fecerint, vt cum in suam conscientiam receperint quanta suorum sit colluuies delictorum, incipiant erubescere, erubescentes autem possint prioribus peccatis renũciare. Cõsideremus nũc aliquos fornicãtes, inequitantes viduis ac pupillis, aliena rapientes, & in his non solum non erubescere, sed etiam gloriari solere, tanquàm vel pulchritudinis vel potentię suę titulos deferentes: de quibus bene dixit Apostolus quod eorum gloria in confusione ipsorũ: eo detestabiliores ipsis cri- [Philipp. 3.] minibus suis, quod cum tanta committant, non confunduntur, verum eorum si quis postea veniat in ecclesiam, credat in dominum Iesum, audiat euangelium, compũgatur corde, tunc demũ incipiet quàm atrocia & grauia deliquerit agnoscere, & in iis quæ agnouit erubescere. Quid sit autem exerceri in pręceptis domini, quomodo existimẽ, nisi quia dixit: [Exodi 23.] Ego autem exercebor in præceptis tuis. In lege didicisti, hoc est, si bos aduersarij ceciderit vel iumentum, vt nõ deserendum existimes, sed potius eleuandum. Quod autẽ ait. Iniuste iniquitatem gesserunt: In quem hoc dicatur considera, nisi in eum qui forte iuste iniquitatem gerat, id est, si læsus per legem se cupiat vindicare iuxta præcepta Moysi, iuste videtur facere iniquitatem, sed non secundum euange- [Matth. 9.] lij præcepta. Et ideo ait: Non veni vocare iustos sed pecca- [1. Corin. 15.] tores. quia Iudæi ad vindicandum se authoritate legis vtuntur. Habes hoc & in apostolo: Sobrij estote & iuste. Nõ solum sobrios nos, sed etiam iuste sobrios esse debere docuit euidenter. Potest aliquis & sobrius esse, & non iuste sobrius, vt sobrius sit à vino, & non sit sobrius æquitate atque iustitia. Est enim crapula iniquitatis. Potest & aliquis ebrietati & luxuriæ semper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus studio sobrius esse à vino, & non sobrius à rapina: nec iste iuste sobrius. Ideo Apostolus admonet vt sit in nobis iusta sobrietas. Denique addidit. Et nolite peccare. Qui enim peccat, & si sobrius sit, non potest tamen tanquam iuste sobrius prædicari. Nolite, inquit, seduci, hoc est, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. Corrumpunt bonos mores colloquia mala, eò quòd ore & labiis infidelium tanquam ebrietas quædam moribus audientis infunditur. Meritóque addidit: Sobrij estote iu- [1. Cor. 15.] ste, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habẽt, vt sobrius ille sit qui non habet ignorantiam dei, nec titubat ebrietate perfidiæ. Iuste autem sobrius, in quo operum gratia cum fidei sobrietate resplendet.

VII.

Conuertantur ad me * qui timent * te, & qui sciunt * testimonia tua.

[* al. mihi. * al. timẽtes. * al. nouerunt.]

Alius habet, maxime iuxta Grecum: Conuertantur mihi. Si ad me legimus: conuertantur qui timent deum, ne cõmissis propriis erubescant, vel certe luant supplicia delictorũ. Conuertantur autem ad dei seruulum prophetęque doctrinam, vt dediscant pudenda committere, & tanti emẽdatione doctoris exuant mores suos, delictorúmq; labe detersa, virtutum induant disciplinam. Si autem ita legimus, Conuertã-

tur mihi: hoc est, quoniã exercebor in præceptis tuis, cõuertãtur mihi iam nõ peccanti, iam non erranti. Conuertantur, inquit, qui timentes te propriis renunciauere peccatis, vt cõsortio iustorum propheta ad vberius prouehatur, & ipse de ea gratia quæ in ipso est, plurimum vel primum conferat audientibus. Conuertantur igitur iam non peccante me, iusti ad iustum. De testimoniis autem puto iam non opus esse repetere, cum ante iam dictum sit.

A

VIII. Fiat cor meum immaculatũ in iustificationibus tuis, vt non confundar.

Quãto excelsior est propheta vel munere prophetiæ vel regni gratia, tãto magis sequitur humilitatem, & docet quid nos debeamus imitari, cò quòd propheta tantus immaculatum cor fieri sibi deposcit. Supra postulauit: Cor mundum crea in me deus. Non dixit fac, sed crea, vt de integro cor eius instauret & mundet. Maior quidam in hoc sermone ambitus est. Grande enim cor est à domino creatum, quod recipiat verbũ de cœlestibus virtutibus ac potestatibus. Grãde cor quod recipiat ipsum dominum dicentem: Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis. Vt hæc igitur recipiat, creatorem sibi cordis sui non angelum fieri, sed ipsum dominum deprecatur qui cœlũ creauit & terram. Et bene ait, Immaculatum: quia cor hominis velut indecentium cogitationum colluuione maculatur. Si cogitatio ipsa polluit, quãto etiam facta ipsa contaminant? Noli extraordinariis cogitationibus aduersa naturæ contaminare penetralia, ne id inquinamento graui polluas quod putas habere te mundum. Manus lauas quasi possis crimina eluere, cum mentem tuam vel nudis cogitationibus inquinatam lauare non possis. Et Pilatus manus lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamuis man⁹ suas aquæ infusione lauisset. Audi quia & cogitatio inquinat: Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ, sed quod exit de ore. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Si ergo intus coinquinaris, prius mũda quod intus est. Si quod intus est mundaueris, & exteriora mundasti: vt si aqua turbida influat, frustra putas lacum esse mundandum. Si fons profluat cœnolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cum in fonte sit vitium. Ipse tibi ante purgandus est, vt fluat omne quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarũ est scaturigo. In illo fonte vel turbida aqua impuritatis euomitur, vel syncera pietatis vnda prorumpit. Didicisti cor esse mundãdum, disce quemadmodum mũdes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima, hoc est, confessio peccatorum. Deniq; Publicanus ille qui peccata propria fatebatur, iustificatus magis de templo quam Pharisæus exiuit, quia ieiunia sua & munera Pharisæus atque innocentiam præferebat. Munda ergo aquam tuam, illam aquam de qua dictum est: Aqua alta consilium in corde viri. Bonam tibi aquam natura dedit, nisi eam cœno tuo polluas, ipsa te diluit, si pura, si simplex, si etiam naturalis sit, si nihil habeat sordidum atque terrenum. Quid mali est si ea aqua quę mũdare debeat, polluat? Sed non est aqua tua quæ te polluit. Ista aqua aliena est. denique dictum est tibi: Ab aliena aqua abstine te. Aliena aqua mentitur & fallit, & contrarium naturæ profluit. Ideo ait: Filij alieni mentiti sunt mihi. Nam si alieni non fuissent, vtique non fefellissent. Nemo enim glorietur castum se habere cor, quemadmodum Salomon dixit: sed qui gloriatur, in domino glorietur, qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est, & immaculatum facere iustificationibus suis. Quæ sint iustificationes, audisti dicentem: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Ergo qui iniquitates suas dicit, iustificatur: qui autem iustificatur, non confunditur, quia pudorem peccatorum matura confessione præuenit.

Psalm. 50. 2. Corin. 6. Matth. 27. Matth. 15. Lucæ. 18. Prou. 20. Psal. 17. 2. Cor. 1. Esaiæ. 43.

C D

Sermo vndecimus.

כ Caph.

VNdecima litera Caph incipit, quæ Latina interpretatione significat, curuati sunt. Sonus interpretationis ipse nos docet quid sit curuari. Qui enim inclinatur in terrã, curuari videtur. Vnde ait propheta sub hac litera: Paulominus consummauerũt me in terra. Curuatur autem qui agit pœnitentiam, eo quòd ceruicẽ suam curuat dum humiliatur ad dominũ, & interiorem magis ceruicem, id est, ceruicem mentis & cordis. Nam de hac ceruice dictum est: Nec sic flectas vt circulum collum tuũ. Qui enim cor suum non flectit, frustra ceruicem suam flexerit. Docet etiam Hieremias propheta humilitatẽ hac interpretatione signari. Ait enim sub hac litera in Threnis. Quia non repellet in æternum dominus, quia cum humiliauerit, miserebitur secundum multitudinẽ misericordiæ suæ, quia non humiliauit toto corde suo, neque repulit filios hominum. Bonum ergo curuari, vt humiliemur domino, & dominus misereatur. Denique & in superioribus sub hac litera idem Hieremias propheta ostendens gemitus & humilitatẽ plebis ait: Omnis populus eius ingemiscentes, quærentes panem, dederunt desideria sua in escam vt reficiant animã. Vide domine & aspice quia facta est sine honore. Ergo qui animæ suæ quærit refectionem, humilitate curuetur, quo possit citius ad domini peruenire misericordiam. Ideoque tanquam curuatus multo amplius anima ac mẽte quàm corpore, exorsus est Dauid dicens:

Thren. 3. Thren. 1.

I. Defecit in salutari tuo * anima mea, & in verbum tuum speraui. *

* al. salutare tuum. * al. super speraui.

Non vsitatus sermo nos capiat, vt tanquam corporeas fatigationes defectionem huiusmodi iudicemus. Neque enim hoc solum dixit, Defecit anima mea, sed defecit in salutare tuum. Itaque vt de vsu capiamus exemplum, si verbi gratia dicamus. Defecit ille in illam, videtur exprimi hoc verbo quod totus in mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quicquid est quod vehemẽter expetimus, nisi eius maturiorem habeamus effectum, id nos videtur lõga quadam intentione lassare. Amor impatiens die noctúq; meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur, ipsa deficit expectatione dum sperat, in quo vtiq; non finis amoris, sed incrementũ est. Et quicquid est desiderabile, si non contingat desideranti, deficit in illud, & quasi ipsam deponit animam qui desiderat: si tamẽ spes propior assurgat, dat vires spes proxima. Si autem absentia sit dilecti, eo ipso quo absentem desiderat quæ concupiuit, animæ suæ patitur defectionem. Itaque quanto longius est illud quod desideratur, tanto magis deficit qui desiderat. Id ergo deficere est, in id vnumquemq; totis studiis migrare quod diligat, illud cogitat, illi adhæret, illud personat quod receperit diligendũ, in id quadam animæ defectione transfunditur, vt si mater filij expectet præsentiam, quemadmodũ expectabat Tobiæ vxor filium peregrinantem, deficiens à desiderio, & in angustiis cõstituta, & tanquàm resoluta viribus. Quid enim aliud nisi defectum quendam eius verba significant? Sed quo magis lassatur affectus, eò amplius amor crescit: & quo diutius abest qui desideratur, eò expectantis desideria maiore quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur & augetur. Hinc ergo colligere possumus quid sit: Defecit in salutare tuum anima mea. Etenim spiritui adhærens anima deficit ab eo quod est anima, & fit vnus spiritus: quoniam qui adhæret domino, vnus spiritus est. Itaque sanctus & timens deum, nescit aliud desiderare, nisi salutare dei, quod est Christus Iesus. Illum concupiscit, illum desiderat in illum totis intendit viribus illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effundit, & hoc solum veretur ne illum possit amittere. Itaque quanto maiore desiderio exercitata fuerit anima cupiens adhærere saluatori suo, tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur. Denique ipse alibi dicens, Sitiuit in te anima mea, subiecit infra, Adhæsit anima mea post te, me autẽ suscepit dextera tua. Qui enim sitit cupit semper adhærere fonti, nec aliud sibi nisi aquam expetere & contingere videtur, vt ipso pascatur affectu. Suscipiens ergo me dei dextera, animæ meæ inhians, & de sua virtute mihi impartiens, facit eam esse quod non erat, vt dicat: Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus. Disce autem etiam hoc exemplo defectionem istam nimiæ esse cupiditatis. Concupiscit enim & deficit anima mea in atria domini. Ante concupiscens, inquit, & quasi totam se effundens in

Tobiæ. 5. 1. Corin. 6. Psal. 62. Galat. 2. Psal. 83.

concupiscentiā, longo fine suspensa defectione dissoluitur. A Deniq; quomodo deficiat anima in salutare dei, Hieremias docet. Et factū est, inquit, in corde meo vt ignis ardens, flāmans in ossibus meis, & dissolutus sum vndiq;, & ferre non possum. Hoc igitur inflāmatus desiderio, ait Dauid: Defecit in salutare tuū anima mea, & in verbum tuū speraui. Rectè speraui dixit in verbum. Ante enim spes præcedit, & ideo sequitur defectio. Sperauit autē in verbum quod prædicatū est esse venturū, quod potest intelligi de dei verbo. aut certe in verbū sperauit, qui verbo cœlesti credidit, quo domini nostri Iesu Christi annunciatur aduentus, vel quo eius gloria declaratur. Ergo propheta considerās quę legerat, & cernens quod cum adesset corpori velut quibusdā ligatus vinculis huius vitæ, aberat à salutari dei, concupiscebat, desiderabat, deficiebat, & toto dissoluebatur affectu, vt totus illius fieret quod desiderabat: sicut etiam in posterioribus ipse dicit: Effundo in conspectu eius orationem meam, tribulationem meam ante ipsum pronuncio, in deficiendo ex me spiritum meum. Defecit enim eius spiritus: imò ab eo deficit B spiritus suus, qui seipsum negat vt adhæreat Christo. Vnde semitæ eius cognoscuntur à domino, quia non sunt carnis, sed Christi semitę. Etenim requirentium deum via Christus est. Et nos igitur concupiscamus illud ęternum salutare dei, non concupiscamus pecuniā quam auarissimi concupiscunt, non concupiscamus alienæ vxoris decorem, non ambitionis exagitemur desiderio, non seculari intendamus gloriæ, non fallacis circunscriptionis studiis occupemur, non proximum circunuenire iniquitate cupiamus, nō postremo partes vulpium simus in terrenæ voluptatis interiora demersi, tanquàm exules æternorum, & de illa supernæ spei pręsumptione deiecti. Attollat igitur se anima nostra deficiens viribus suis, vt adhæreat salutari dei qui est Christus dominus Iesus, quod interpretatione dicitur domini salus. Ipse est enim salus vera, veritas, virtus, atque sapientia. Qui igitur deficit sibi vt virtuti adhæreat, amittit quod suum est, accipit quod æternum est.

Hiere. 20. — Psal. 141.

II. Defecerunt oculi mei in verbum* tuum dicentes, quādo consolaberis me?

* alias, eloquium.

Supra πρακτικὴν, hic θεωρητικὴν. Ibi in salutare defecit anima, eò quòd concupiscit eum cuius passione seruata est, hic in verbum domini prophetę oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodū illic adhęrens Christo anima defecit in vnum spiritum, & fit vnus spiritus, ita & deficiāt oculi vt fiat vna mens. Oculi enim mentis isti sunt oculi scilicet interioris hominis, non hi oculi qui ministerio funguntur obtutus. Est enim oculus & mēs carnis. Sed ille cæcus est oculus qui non videt quæ diuina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est & alius sensus Christi, quo ecclesia videt Christum, sicut ipse dicit ad sponsam: Corde nos cepisti ab vno oculorum tuorum. Merito vno oculo Christus videtur, quia non videtur oculo carnali, aut quia duos oculos habens ecclesia, moralem & mysticum, fidei oculo plus videt Christū. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, vbi cœpit corporalia non videre. Deniq; qui Christū non videbat priusquam oculos amitteret, vidit eum posteaquàm visum amisit oculorum. Vidit eum qui dixit: Quid est domine? Videbat vtique Christum, quem etiam dominum fatebatur. Et infra: Domine, inquit, quid me vis facere? Nō ergo videbat eum, cuius expectabat imperiū? Quibus igitur oculis videre Paulus plus cœpit, nisi iis quos nobis ipse monstrauit dicēs: Orabo spiritu, orabo & mente? Denique vt scias quia vidit orando: Factum est, inquit, reuertente me in Hierusalem, cū orarem in templo, pauorem habui, vidi illum dicentē mihi: Festina, & exi citius de Hierusalem. nō enim recipiūt testimonium tuum de me. Isti ergo oculi in verbū dei deficiunt, & dicunt, quando consolaberis me? Istis oculis prophetæ dicebantur videntes, quia per reuelationem ea quæ erant abscondita, mente cernebant. Quid est oculos deficere? De corporalibus dicamus, vt intelligamus de spiritalibus. Nōne quando aliquem desideramus & speramus affore, eò dirigimus oculos, vnde speramus esse venturum? Itaque con-

Cant. 4. — Acto. 9. — 1. Corin. 14.

tenti diu quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circunspiciens in viam, solicitis aduentum filij explorabat excubiis. Sic Dauid propheta currente de prælio altero post alterum qui nūciaret, positis in turre exploratoribus interrogare de salute filij pater sedulus gestiebat. Sic tenerę vxor ętatis de specula littorali indefessa expectatione prę stolatur aduentum, vt quamcunque nauim viderit, illic putet coniugem nauigare, metuátque ne videndi gratia dilecti alius ante* aduertat, nec ipsa possit prima dicere: Video te marite. sicut Anna dicebat ad filium, Video te fili, ammodo libenter moriar. mortis videlicet dolorem exoptati conspectus suauitate non sentiens. Ergo vt illa quæ aduenienti viro se optat offerre, ablegatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedū vestigia legit: sic propheta curis exutus secularibus, interiorum oculorum in verbum dei peruigil custos vsque ad defectionem sui intendebat obtutus, corpus suum redigens seruituti, & animam suam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut ceruus fontes aquarū, & sitiebat in dominum deum suum, cupiens eius videre præsentiam, & apparere ante faciem dei: nimióque desiderio & vehementi cupiditate deficiens, tunc se habiliorem iis quæ à domino posceret impetrandis prophetica gratia præsumebat. Et nos igitur intendamus cor nostrum vt possimus intelligere series scripturarum, & verbum vitæ nobis venire à domino postulemus, atque intellectum dari. Siquis de longinquo verbum dei obtutu mentis aspexerit, nondum planum atque distinctum, is velut quibusdam oculis interioribus verbi nauigiū appropinquare animæ suæ cernit. Quo autem expressius videre cœperit, eò magis quasi ad portū veritatis festinet accedere, & fit proximus inuehendæ. Defecerunt ergo oculi prophetæ in verbum dei, dicentis: Quando cōsolaberis me? Si oculi isti significati sunt, quibus cernimus & videmus, dicere debuerunt: Quando consolaberis nos? hoc est, non singulariter, sed pluraliter. Sed quia oculus mentis & oculus C carnis vnus oculus fiunt, & tunc homo consolatione fulcitur, cum caro & mens diuersa non cupiunt, sed vnum desiderant, vnum requirunt: ideo intenti ad eum qui ait, Ego & pater vnum sumus: isti quoque oculi vnum esse se confitentur, quia vno atque eodem desiderio officióque fungūtur. Deficiebat ergo in verbum propheta. Nos autem ociosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur: & pluris æstimamus eos qui operantur, quàm eos qui studium cognoscendæ veritatis exercent. Dicunt enim pleriq;: Ecce homo, & opera eius. quasi qui verbo studeat, non operetur: cum magis opus istud quàm cætera sint. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo: vtique opus est etiam sapientia. Istæ enim quatuor principales virtutes habētur. Nam si operatur Christus secundū quod iustitia est, vtique operatur secundum quod verbū est. Et operabatur cū esset in principio apud patrem. Deniq; per ipsum omnia facta sunt, vt scias operatorem omnium esse, & opus nostrum esse Christum Iesum. Etenim secundum quod verbum est, verbum inquirentibus, grande opus verbum est. Vnde cum D Martha festinaret circa ministerium, Maria autem verbum domini audiret: ea que audiebat, ei quæ ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ: Domine non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi vt me adiuuet. respondens dixit dominus: Martha Martha, Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur illi. Ita verbū cognoscere maius opus esse q̃ ministrare, diuinæ authoritate sententiæ definitur. Sed fortasse dicat aliquis dictum esse ab Apostolo: Quia nō in sermone regnum est dei, sed in virtute. Scriptum non nego, sed in quo sermone, cognosce. Nempe quem efflatus effuderit, qui audientibus sermo prodesse non possit, qui sine ostensione fit spiritus atque virtutis, hunc sermonem Paulus non dignatur cognoscere. Vult enim magis virtutem sermonis agnoscere. Denique nolebat talem suum esse Apostolus sermonem, qui in infirmitate veniebat vt alios saluos faceret, & fortiores in timore & tremore: vt timentes nihil metuerent nisi dominum Iesum, trementes pacem eius tranquillitatémque seruarent. Audi ergo qualem Apostolus sermo-

Tobiæ. 10. — 2. Reg. 18. — * Antevertat. — Ioan. 10. — Ioan. 1. — Lucæ. 10. — 1. Corin. 4.

1. Corin. 2. nem habebat. Et sermo, inquit, meus & prædicatio mea nõ in persuasione sapientiæ verborum, sed in ostẽsione spiritus & virtutis: quia fides non in forensi sermone sapientiæ, sed in ostensione spiritus, sed dei virtute firmatur. Ergo in sermone sanctorum virtus est, in sermone autem forẽsi isto ac philosophico vanitas mundi. Virtutem autem esse in sermone sanctorum, etiam iste propheta te doceat, qui ait: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. hoc est, vt multa possint virtute euangelium prædicare. Probatũ est ergo quod in Euangelij prædicatione sit virtus. Prædicatio autem Euangelij, sermo sanctorum est. Ita dubium non residet quin in sermone sancto sit virtus.

Psalm. 67.

III. Quoniam factus sum tanquam vter in gelicidio:* iustificationes tuas non sum oblitus.

* al. pruina.

Vox ista, vox iusti est, qui mortificauerit suũ corpus. Rectè enim vter dicitur iustus, qui expoliatus non nudus inueniatur. Vter nanque de exuuiis fit animantis mortui. Igitur & nos peccato moriamur, vt viuamus deo, atq; repleti spiritus iucunditate, & suauitate lætitiæ, erimus exuuiæ spiritales, carentes infirmitate corporea, & integro mentis sinu infusam nobis diuinorum mysteriorum gratiam reseruantes. De his vtribus dicit, quia vinum nouum in vtres nouos mittunt, qui volunt vtrumq; seruare, & corpus, & gratiam. Non effluat igitur tuus hic vter, non rimosus sit, non terreno inueterascat situ, nec vinum nouum veteres vtres rũpat, quo scindantur vtres, fundatur gratia. Non iterum sole iniquitatis & nimia vi caloris arescant, sed feruentium viscerum cupiditates diuersæ niuali quodam frigore temperentur. Frigescat æstus libidinis, & quodam continentiæ gelu, ieiuniorũmque restinctus matutina oratione perfletur: quando sicut ros ita super terram nostram dei verba descendũt, sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Nescit vtrẽ bonum ista nix lædere, nix quæ diuini splendore fulget eloquij. Nix hæc refrigerat, non adurit: fœcundat sata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ est, quæ calorẽ facit corporeum frigere, & omnem naturę interioris restinguit ardorem. Et forte ideo cũ Iesus resurrectionis suæ demonstraret gloriam, vestimẽta eius erant candida sicut nix: vt non solum ipse alienus ęstimaretur à contagione peccati, verumetiam ne quicunque resuscitatur, congelatis coniugij cupiditatibus resurgere frigidus videretur. In resurrectione enim neque nubunt, neque vxores ducunt, sed erunt sicut angeli dei in cœlo. Boni ergo vtres frigidi, hoc est, in gelicidio constricti pruinis, non libidinis calore resoluti. Vtrem autem corpus hoc dici, licet ex pluribus locis, tamẽ etiam inde intellige quod Adam & Eua vbi imaginẽ deposuere cœlestis, quam ante portabant, imaginem terreni hominis induẽtes, tunicas dicti sunt vestiti esse pelliceas. Corporales enim eos de spiritalibus fecerat culpa cõmissa. Nec illud absurdum ad intelligendũ, quod ita se dicat factũ Dauid sicut vtrem in gelicidio, eò quòd in asperitate licet positus glaciali, mortificauerit tamen corpus suum ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam saluator dicit grauem futuram esse fugientibus. Sicut enim glaciem nõ sentit vter, quia pellis est mortui: ita mortuus peccato propheta frigus peccati sentire non poterat. vel certe quod non frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti, sed molliori ductu animæ se inflectat imperiis, & in hoc mundi gelicidio non arescat: vel quia corpus afflictionis sumus, & mortem domini Iesu semper in nostro corpore circunferre debemus. Hic est vter qui castigat corpus suum, non vt ille incrassatus & obesus populus, qui sedit manducare & bibere, surrexerunt ludere. Hic est vter qui inebriat nõ vino, sed spiritu, in quo non botryo amaritudinis, nõ draconum furor, non furor aspidum, sed poculum inebrians quàm pręclarum. In hoc ergo gloriatur Dauid, quia factus est sicut vter in gelicidio, operationem peccati non sentiens. Et bene peccatum gelicidio comparatur. Sicut enim gelicidium ad nullum vsum vtile est, ad nullam operationem: sic culpa nulli prodest vsui, nulli operationi: & ideo sicut gelicidium declinanda est, ne noceat & adurat. Bonum ergo mihi est fieri sicut vtrem in gelicidio, vt possim nõ obliuisci iustificationes domini, & earum liquore perfusus refrigeret omnis feruor internæ cupiditatis. Non ergo vacuum sed plenum hunc vtrem esse oportet, plenum spiritus, plenum iustificationum: vt peccata mea ipse confitear, vt luxuriam carnis meæ comprimam. Moriendum est enim mundo, vt viuamus deo. Si autem viuamus carni, mors vtrique est carnis prudentia: viuere non possumus deo, quia inimica est deo carnalis ista sapientia, & vita secularis.

Matth. 9. — Psalm. 33. — Matth. 22. — 1. Corin. 15. — Exodi. 32. — Psal. 22.

IIII. Quot sunt dies serui tui? quando facies mihi* de persequentibus me iudicium?

* al. mea la bet, mihi.

Potest sic accipi: Quot sunt dies serui tui? quasi dicat: Quanti sunt dies humani? quantum tẽpus, quantum spatiũ? Cur inuidetur tam breui vitæ, ne tranquillo cursu istius seculi perfruamur? Cur in breui spatio tam multi persequentium nos laquei tenduntur? Assit iam iudicium, in quo pœna est perfidorum, in quo persecutoribus digna impietatis suæ precia redduntur. Vel sic: Quousq; insultare poterunt, quousque inquietare, qui nos diuersis modis quærunt affligere? Non serus erit terminus. Etenim propheta quasi celeritatẽ transcurrendæ istius vitæ, non annorũ, sed dierum æstimatione subducit dicens: Quot sunt dies serui tui? Et bene dies dixit, vt non solum moras annuas prophetica visione transcurreret: verumetiam splendidum sibi vitæ huius curriculũ virtutum lumine declararet. Meritóq; securus ait: Quando facies mihi de persequentibus me iudicium? Mihi, inquit, iudicium de persequentibus facies, non de me persequẽtibus iudicium dabis: quoniam non resurgũt impij in iudicio. Sed mihi, inquit, da iudicium, vt cũ remuneraueris innocentiã, fidem prouehas, misericordiã corones, impij persecutores meritorũ præmiis propheticorũ iudicentur. Non absurdũ etiam illud, vt quia breues dies & pauci sunt istius vitæ, nõ diutius gratiam suam dominus circa prophetam suũ differat, sed ipsi iudiciũ de persequentibus faciat. Nam hic quoque iudicium est de persecutoribus. Siquidem qui non credunt in Christo, iam iudicati sunt. Iudicium autem hoc est, quod dedit seruulis suis dominus Iesus dicẽs: Habebitis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutẽ inimici. Et verum iudiciũ, in quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est dicens: Quid venisti ante tẽpus torquere nos? Hoc ergo deposcit virtutũ stabilitate fundatus propheta, vt subiiciatur sibi non homo, sed ille qui locũ sibi in homine vindicauit. Vnde & Apostolus ipsum magis in hominis peccato putauit esse damnandum, ipsum subiiciendum, de quo ait: Conterat deus Sathanam sub pedibus vestris cito. Ex hoc ergo persecutore iudicium sibi fieri postulat, vt fidei propheticæ vestigiis aduersarius conteratur, & comminuat eum sub pedibus suis propheta sicut puluerem, & in hac corporis sui militia constitutus, quamuis dies vitæ breues sint, triumphũ tamen de aduersario adipiscatur, quo reformati hominis in veterem gratiam, quem ante delictorum vinculis tenebat astrictum, & feruentis libidinis lassabat æstu, libertatem ingemiscat, potestatem sentiat. Subiectus est igitur aduersarius secundum domini sententiam. Etenim dominus Iesus veniens in hũc mundum per virginis partũ, subiecit animæ nostræ omnes contrarias potestates, vt fide tua, verbo tuo, conuersatione tua & operibus conterãtur. Si ergo non conteris aduersarium, tua culpa est, qui permissa nõ vteris potestate. In nobis est igitur vt aut subiiciatur aduersarius, aut resultet. Si enim actus noster displiceat, incipit aduersarius superbire. si autem bonis inhęreamus operibus, vt exerceamus studia castitatis, iustitiæ, continentiæ, calcamus serpentem & scorpionem. Calcamus enim illum pedibus castitatis, conterimus & scorpionem, ne possit excutere: calcamus continentiæ vestigiis, verecundiæ, iustitiæq; gressibus. Possumus ergo & in hac breui vita triumphum de aduersariis habere perpetuum.

Psal. 1. — Ioan. 3. — Luca. 10. — Matth. 8. — Roma. 16.

V. Narrauerunt mihi iniusti exercitationes,* sed non sicut* lex tua domine.

* al. fabulationes. * al. ut.

Bene optat iudicium sibi fieri de persequẽtibus, qui non solum opera iusti impedire, verumetiam fidẽ superflua narratione conati sunt. Etenim quasi fabulæ cuiusdam nęnias narra-

narratas sibi dicit ἀδολεσχίας, hoc est superfluas loquacitates. Narratores enim superflui, sicut hirundines, disputationis suauitaté loquacitatis continuatione corrumpũt, vt Aristotelis séntétia est. Superflua igitur loquitur hæreticus, qui non loquitur veritaté, non loquitur secundũ legẽ. Qui auté fundatus in lege est, nouit à veris falsa discernere: spiritalis eruditione doctrinæ, hæretica ab euangelicis dogmata separare. Ideo ne multi decipiãtur, iubetur à domino tacere peccator. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas? Conticescat igitur perfidia, quæ tramitẽ veritatis tenere nõ nouit, quæ dei præcepta non seruat. Cur enim per os suum assumunt peccatores euangeliũ veritatis, in quorũ ore veritas nõ est? Omnia aũt præcepta dei veritas, Christus auté veritas. Non ergo est Christus in disputationibus perfidorũ, qui dicit perfido: Os tuũ abundauit nequitia, & lingua tua concinnauit dolum. Lingua enim quæ vult astruere mendaciũ, dolũ vtiq; nectit assertis. Sed huiusmodi fur est, & cũ fure concurrens. Multi enim fures sunt, qui verbũ dei nõ ad vtilitaté suã furãtur & rapiunt: sed ad fraudẽ, & patrimoniũ quoddã cœlestiũ scripturarũ in sua furta detorquét, adulterina sibi compendia colligentes, dolo magis q̃ veritate quæsita. Sed hi sunt qui miscent aquam vino, tanq̃ caupones pessimi, adulterantes sermonem dei, & in syncerũ proferétes quicquid perfido & tanquàm ebrio ore deprõpserint: & ideo aliena loquuntur à lege. Vnde eos bene propheta refutat atque reprehendit, sciens quid præscripto legis acceperit. Rectè ergo ait sequenti versiculo:

(Psalm. 49.) (Ibidem.)

VI. Omnia præcepta * tua veritas: iniusti * persecuti sunt me: adiuua me.

*al. mãdata *iniqui.

Quasi bonus miles bella non refugit, nec conflictus quãuis grauium præliorũ bellator pauescit assuetus: sed fidelis & prouidus aspirare sibi diuinitus orat auxilia, & piæ deuotionis fidelia sibi adiumenta deposcit. Ideoque non petit vt persecutiones quiescant, sed in persecutionibus se postulat iuuari. Sciebat enim quod omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutiones patiuntur. mauult ergo persecutiones pati, vt pie viuere in Christo possit. Et bene non vnã persecutioné, sed multas persecutiones dixit: nec expressit vocabula persequentium, quia multi persecutores, non solũ quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequuntur nequitiæ spiritales, persequitur hæreticus, Iudæus, gentilis. Omnes ergo sub persecutoribus, qui volũt pie viuere: quia vbi multi persecutores, nullũ à persecutorib[9] vacat tempus pie viuere gestiẽti. Et fortasse cũ persecutiones nõ patimur, tanq̃ condemnati habemur, quia nequaq̃ pie viuere volum[9] in Christo. Nam vtiq; cũ sit definita sententia quòd omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutiones patiũtur: videtur is qui persecutiones nõ patitur, abdicatus, quod nõ sit piæ intentionis in Christo. deuotionem etenim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur, qui certare desideret. Omnia, inquit, præcepta tua veritas. Quæ præcepta nisi illa: Si me persecuti sunt, & vos persequentur? Hæc præcepta Dauid anterior licet incarnationis sacramento, iam tamen audiebat in spiritu, & quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed certaminibus offerebat. sciebat hoc solum sibi ad gloriam fructuosum, hoc ad custodiam salutis tutum, vt frequentibus exercitiis iusti pietas confirmaretur. Cito enim fides inexercitata languescit, & crebris ociosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum externa fraus instruit, & gloriosæ prouehit palma victoriæ. Pax ergo fidei, corruptelæ materia est. Quàm pulchrè nobis persecutionis processere tempora. Intentus sicut medicus erat intimæ ad deum mentis affectus, illi adhærebat, nec vllas cogitationes obstrepentes sibi precantis animus sentiebat, totis visceribus fundebatur oratio, & quidam miscebatur sermo cum domino: quotidiana meditatio habebat iam contemptum periculi, & vsum calcãdæ mortis receperat. Quod amisimus exercitium: tentant ocia quos bella non fregerant. Periculosa igitur & pacis ocia. In pace plures persecutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tẽtaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolui, & huiusmodi quæ secundis rebus excitari solent, admittere passiones. Ideo apostoli cum cæderentur, includerẽtur, exultabant quòd illis iniuriis æternæ gloriæ meritum lucrabãtur, qui digni fuerant pro Christi nomine iniurias sustinere. Non illis erat cura de patrimonio, studium de potestatibus & honoribus: non de prælatione, quæ etiam iustos exagitare consueuit: sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus verberibus flagellatus. Merito ergo Dauid occasiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione nõ metuit, qui nouerit persecutiones iniquorũ proficere ad incrementa virtutis. Non enim dixit: Quia persecutiones patior, adiuua me: sed iniuste, inquit, persecuti sunt me, adiuua me. potest eni quis & persecutiones pati, sed non iniuste: quia est etiam iusta persecutio, si oderimus obscœnos, si infesti simus iniustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceant, si auarum fraudis suæ compendiis exuamus, si execremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patitur, bene is dicit: Iniuste persecuti sunt me, adiuua me.

(1.Timo.3.) (Ioan.15.)

Paulo minus consummauerunt me in terra, ego auté non dereliqui mandata tua. VII.

Non superfluo diuinum quæsiuit auxiliũ, qui sciebat sibi aduersus fortes esse certamen, pluráq; sibi prælia præparata dimicaturo nũc aduersus nequitias spiritales, quæ sunt in cœlestibus: nũc aduersus calorem sanguinis, & innumeras corporis huius illecebras, quarum nexu vario & diuturna colluctatione lassatus, pudẽdo corruisset certamine, nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cauere quę gerimus. hic nobis hostis domesticus, hic inimic[9] grauis est nostri ipsius coporis. inflãmatur vino, ardet libidine, decore mulieris occursantis accenditur, spe alitur, desperatione vritur, illecebris exuritur, non euaporat affectu, timore turbatur, metu frãgitur, luxuria mollitur, lasciuia dissoluitur, labore afficitur, solicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum vices se etiam iustus tenere vix possit, cum impares simus etiam singularum certamini passionum? Quem vel sola libido non iudicet? quem non subiuget auaritia? quem formido non quatiat? quem luxuria nõ eneruet? quem lasciuia non emolliat? quem non supplantet ebrietas? Quasi cõscius igitur carnalis infirmitatis, & explorator persecutionis hostilis, dicit: Paulò minus consummauerunt me in terra. In hac vtique terra, in qua Adam primus corruit, & pudenda prolapsione deiectus, totius gressum futuræ posteritatis infixit. In hac terra, in qua Cain munera fraterna dolens suis esse prælata, ruina est stratus inuidiæ. Denique vox fraterni sanguinis clamauit à terra. In hac terra Noe sanctus, quem totius orbis diluuia in tãtis procellis & fluctibus peruigilem probauerunt: vbi tamen ocioso curas laxauit corpore, ibi somnum ebrietatis offendit, quando mediastino filio delirante, contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens periculosa ocia secura esse virtuti. In hac terra Loth reuerendi parentis imitator, quem non luxuriantis Sodomitanæ plebis decolorauit impuritas, non flamma Sodomæ ardentis inuoluit, veniabilis quidem ignorantiæ, pudendæ tamen cõmixtionis nõ euasit incestũ. Vritur ille flãmis mulierum, quẽ sulphurea flãma non vssit. In hac terra etiã Dauid propemodũ cõsummatũ esse se dixit. Siquidem pene motos pedes suos, & gressus suos paulò min[9] sensit effusos, quia diuitias seculares, & successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimauit peccatoribus abundare. Propter quod etiam flagellatus est, sed flagella iusto remedia salutis sunt. Castigat enim dominus qué recipit. Vnde etiã Dauid conuersus ad domini charitatem, atq; in eius eruditus præceptis, non ignorans eò quòd caducis caduca fortuito quodam deferantur euentu, & quia non diuitiarũ abundãtia, sed virtutũ gratia vitæ probabilis merita pensantur, dilexit magis q̃ reliquit mãdata dei, quibus solis potuit ingruentes nequitias spiritales, & insurgentes huius corporis appetitus in hac tã fragilis naturæ īfirmitate superare. Magna igitur virtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta, & pene oppressa, tamen suum non est oblita præsidium, nec mandata

(Gene.3.) (Gene 4.) (Gene.9.) (Gene.19.) (Psalm.72.) (Hebr.12.)

dei dereliquit. Ideo quia solum sibi deum profuisse cognouit, preces ad dominum dirigens, ait versu sequenti:

VIII. Secundum misericordiã tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

Quam viuificationẽ sui postulet, supra diximus: quia nõ id precat' est quod habebat, sed quod desiderabat: id est, vt viueret in æternum, intelligens vitæ beatitudinẽ in hoc fluctuanti & infido nobis corpore esse non posse, cuius imbecillitas propositum animæ derelinquat. Opus est ergo misericordia dei, vt continua & perpetua sit in hoc corpore viuificatio, quo quotidie iustus deo viuat, peccatóq; moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita deo viuens, & custodia præceptorum cœlestium perseuerans: quam vtiq; ille custodit, qui viuificatur à domino. Deniq; viuificari se antè poscit à domino, & postea custodiam mandatorum cœlestiũ pollicetur. Nõ enim cõmunis hæc vita custodit cœleste mãdatum, sed illa quæ munere fulcitur æterno per operationẽ gratiæ spiritalis. Possumus etiam sic intelligere, Quia iam propheta quæ erant legis agnouerat, optat aduẽtus dominici misericordiam, vt accipiat præcepta quibus lex adimpleatur: vt non solum adulterium sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam adulterij declinandam. Os enim patris Iesus dominus locutus est in Euangelio, eũ qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, in corde suo adulteriũ perpetrasse. (Math. 5.) Quantũ Euangelio profecerunt studia castitatis, quo non solũ turpioris facti, sed etiã studij degeneris ablegatur opprobrium? Qui sint autem de quibus dicit quòd paulò minus consummauerunt eum in terra, nisi persecutores? De quorum vno ait dominus Iesus: Ite, dicite vulpi illi. hoc est de Herode. (Luc. 13.) Et alibi cum se fraudulenter interrogari aduerteret, dixit: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos vbi requiescant. eò quòd fraudulenter in terrestriũ passionum quibusdam latibulis demorentur. (Math. 8.) Inde etiam Sampson binas vulpes sibi nexuit, ad quarum caudas alligauit faces, & dimisit eas per messes Allophylorum, per hanc figurã significans quòd improbi ac fraudulenti hòmines, & maximè hæretici, liberam linguam habeant ad latrandũ, sed exitus impeditos: aut religiosa principia, finem verò fraudis suæ incẽdio deputatum. (Iudic. 15.) Ideoque & trecẽtas vulpes dimisit: eò quòd perfidi crucis quidem se prædicatione commendare desiderant, sed mysterium eius tenere non possunt, qui hac prædicatione composita & falsa atque simulata vrere magis fruct' conantur alienos: cum vtique vera crux domini non exurat aliena merita, sed fœcundet. Meritóque scriptum est in Canticis cãnticorum: Prendite nobis vulpes pusillas exterminãtes vineas, vt vineæ nostræ floreant. (Cantic. 2.) Quo ostenditur quòd vel dominus Iesus, vel ecclesia fraudulentorum dolos à vineis suis exterminãdos esse præcipiant, ne pauxillulis vineis noceant, quia adultis iam vitibus nocere non possunt. Hæreticus enim imperfectum tentare potest, non potest supplantare perfectum.

Sermo duodecimus.

ל Lamed.

LAmed litera duodecima incipit: cuius interpretatio, cor: vel vt alia interpretatio habet, seruo. Vnde videtur admonere vel prudenter hæc intelligẽda, vel solicitè seruãda præcepta. nam hoc primus statim versiculus admonet. Cor etenim sibi mundum creari in superioribus hic propheta, vt legimus, postulauit. Cor sibi prudens dari orauit à domino filius huius Salomon. Qui ergo habet cor mundum, qui habet cor prudens, ipse intelligit seriem subditorum versuum, atque virtutem. Vnde & alibi inuenimus, Cor solum, id est, vel singulare, vel quòd nulla illecebra huius seculi impediat, & carnis possit interturbare sapientia. Qui autem habet cor, seruat mandata dei: quemadmodum legisti: Maria gestabat omnia domini saluatoris in corde suo, vel dicta, vel gesta. (Luc. 2.) Circuncidamus ergo cor nostrũ: nihil corporeũ, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil seculare, nihil corporeum, nihil leue atque mutabile in eloquiis constituamus cœlestibus. Eloquia enim dòmini, eloquia casta vt in his mysteriorũ cœlestium immaculata & pudica synceritas spiritali interpretatione resplendeat. (Psal. 11.) Nõ adulterina quadam opinione misceamus terrena diuinis, & illud inuiolabile sacramentum propheticæ visionis, aut perennis oraculi, naturæ nostræ æstimatione violemus. Ideo enim addidit: Argentum igne examinatum, probatũ terræ, purgatum septuplum: vt tanquàm boni nummularij spiritu examinemus prophetici sermonis argentum, secernentes domini pecuniam, atque ab omni labe terrena salutaris fontis infulione purgantes, vt Christo digne sentire videamur, qui ait: Nolite thesaurizare vobis in terra, vbi ærugo & tinea exterminat: sed thesaurizate vobis in cœlo. (Math. 6.) Thesaur' tuus est fides, pietas, misericordia: thesaurus tuus Christus est. Noli eum æstimare de terris, hoc est de creaturis, quia dominus totius creaturæ est. Maledictus, inquit, hòmo qui spẽ habet in homine. (Hiere. 17.) Sed mihi salus per hominem venit. Vide tamen quid scriptura vetus dixerit: Et homo est, & quis cognoscet eũ? Ille ergo homo non humana mihi, sed diuina potestate omnia peccata donauit, deus in corpore dominus Iesus mundũ recõcilians sibi, quem redimebat à culpa. Thesaurus noster preciosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, si fragilis, hæretica eum tinea, & impietatis ærugo consumet. Leuemus ergo & erigamus sensus nostros, nec impossibile iudicemus vt hæc humani corporis infirmitas ad cognitionẽ mysteriorum cœlestium prouehatur, cum iam ad nos dominus Iesus, in quo absconditi erant scientiæ sapientiæque thesauri, diuina sua miseratione descẽderit, vt clausa reseraret, aperiret latentia, reuelaret occulta. (Coloss. 2.) Veni ergo domine Iesu, aperi nobis & istius prophetici sermonis ianuam. multis enim clausa est, etsi prima specie aperta videatur.

I. In æternum, inquit, domine, permanet verbum tuum in cœlo.

Vides etiam in te permanere debere, quod etiam in cœlo permanet ac perseuerat? Serua ergo verbum dei, & serua in corde tuo, & ita serua, ne obliuiscaris. Serua legem domini, & meditare, ne iustificationes domini de tuo corde labãtur. Docet te literę interpretatio vt serues diligẽter. Docet propheta in subditis, dicẽs: Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea. In æternum non obliuiscar iustificationum tuarũ. Legis ergo meditatio facit vt tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus aduersis, sustinere & tolerare possimus, vt neque humiliato nimis, neque deiecto frangamur affectu. Denique dominus non frangi nos humilitate vsque ad desperationem vult, sed vsq; ad correctionem. Vnde & Hieremias sub hac litera in Threnis ait: Vt humiliaret sub pedibus omnes vinctos terræ, & declinaret iudicium viri contra faciem altissimi, & ad condemnandũ hominem, cum iudicatur, dominus non dixit. (Thren. 3.) Et infra: De ore altissimi non exibunt mala. Humilitas ergo quæ à deo est, plena iustitiæ, plena est æquitatis, quia non exeunt mala de ore domini. Deniq; qui humiliabatur à domino, dicebat: Humiliatus sum, & saluum me fecit. Ergo sicut prudenter considerandum est quando humilitas à domino sit caussa probationis, quãdo etiam ipsa ab homine inferendæ humilitatis impressio, quæ tamen ipsa solet patientia & magnanimitate tolerari: ita etiã sapienter considerandũ, quid sit in ęternũ in cœlo verbũ domini permanere, vel sicut aliqui codices habent, in seculum: quia Græcus in τὸν αἰῶνα posuit, quod diuerse interpretati sunt translatores. Alij in æternum, alij in seculũ. In seculũ ergo permanet domine verbum tuum in cœlo. Et quomodo ipse dixisti: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt? (Math. 24.) In seculũ permanet verbũ, nõ vltra seculũ & secula? Secula enim tẽporis sunt. Cœlum ergo & terra, id est, istius mundi opera præteribũt, & tempora permanebunt? Alius qui spiritalis est, & iudicat verba legis: In æternum, inquit, domine permanet verbũ tuũ in cœlo. Aeternitas enim verbi manẽtis, opinionẽ verbi prętereuntis excludit. Quomodo autem permanet verbũ in cœlo, si ipsũ cœlũ præterit? Et quomodo possũt stare culmina, si cadant fundamẽta? aut quomodo permanet habitator in habitatione sua, nisi & habitatio perseueret? Sed forte illud occurrat, quia scriptũ est: Erit cœlũ nouũ. (Esaie 65.) Verũ nec sic absolubile, quia nec in hoc potest permanere quod præterit: nec illud potest dici mansisse, cũ cœperit.

rit. Tinea intellectum suum scindet, si putes verbum sicut cœlum vel incipere, vel præterire. Vnde si virtuté prophetici sensus cogoscere volumus, primum in his quæ visibilia & sensibilia sunt, & hic eum locum consideremus, vt ex eo quæ sunt intelligibilia manifestemus. Si verbum dei in cœlo permanet, imitemur cœlum vbi permanet verbum: permanet ordo solennis cœlestium statutorum, & beneficiorum domini crebræ vices solennibus muneribus perseuerant. Superius nempe vel pluuiis, vel calore, vel fotu aeris huius infunditur terris, atque alitur larga fœcũditas. Cœlo annus labitur per dies ac menses, & tempora hyberni atque hyemis, veris quoque & puræ digestus æstatis. De cœlo vitæ tuæ imaginem cape: etiam quando non germinas fructum, fere tamen semen ad fructum. Sunt semina quæ de cœlo sunt, & seruntur in terris. Est etiam superna vindemia. vnde ait propheta: Serite vobis ad iustitiam, vindemiate ad fructum. Et quando non florent opera tua, sunt tamen semina tua, ne lasciuiendo luxurient. Quod luxuriat in flore sermonis, tenuatur & hebetatur in fructu. Fructus ipsos vsque ad maturitatem decoque. Imitatores etiam ipsius cœlestis simus elementi. non semper sole feruet ardenti, frequenter nubibus tegitur, pluuiis vehementibus inhorrescit, iactis niuibus tegit terram. Non ergo sit in te diuturna lasciuia, succedant mœsta senilium curarum tempora, & tanquam cana maturitas agrum hũc tui corporis reprimat. Vtilior sæpe tristitia est, quæ comitem solet habere grauitaté. Nunquid vlla in ipso est sole præuaricatio? Nónne quotidianos cursus suos seruat? Nunquid continuos non nouit luna defectus, & commissi munus deserit ministerij? Hisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, hisdem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora statuta custodiens. Fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, solennique statione & conuersione ac demutatione funguntur. Lex vna diuersis, constitutorum semel vices cursuum custodire, nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis demutatio, & conuersio vertere ordinem suum nescit. Vna omnium obedientia, discretis muneribus in discretam præscriptæ constitutionis tenere concordiã. In cœlo ergo permanet verbum, quia Satanas de cœlo cecidit. Non habebat in cœlo locum, propterea cecidit. Quò cecidit nisi in terras? Ideo hic adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperunt. Inde exclusus acrior ad nos venit, & tentationes solito asperiores tanquã iratus exercet. In cœlo igitur permanet verbum, quia inde deiectus est diabolus: in terris non permanet, quia huc totus aduenit. Et vide vtrum hic permanere verbum possit in nobis, vbi tantos laqueos diabolus aspersit: qui cum esset in cœlo, nec ibi verbum poterat permanere. Denique quia & ipse verbum non tenuit, cecidit è cœlo. In cœlo ergo verbum permanet, & quod secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur. Sed quia ipsum cœlum præterit, ideo non dixit in secula permanere, sed in seculum: quanquam propterea prætereat, vt fiat nouum cœlum & noua terra, nouum testamentum, vt facie ad faciem gloriam domini videre possimus. Veruntamen quia & in cœlo fuit vitiis locus. nam vtique non cecidisset inde aduersarius nisi in criminibus deprehensus, (nam & stultus vt luna mutatur, & cœlum ipsum tenebris obducitur) videtur vtique non de elemento dictum, sed de virtutibus potestatibúsque cœlestibus. Sunt enim sanctæ virtutes in cœlo, in quibus nihil lubricum atque terrenum sit. Sunt etiam in terris cœli qui enarrant gloriam dei. Qui sunt isti cœli? Audi dicentem: Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cœlestis. Isti igitur sunt cœli, qui etiam in terris positi audent dicere: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Isti sunt cœli in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina, vita cœlestis est. Nam queãdmodum terra dictus est, qui lapsus ex illa præuaricatione cœlestis gratiæ, & in hęc vitia terrena deiectus, præuaricatiõis suę se vinculis religauit: ita econtrario cœlum dicitur, qui vitam angelorũ custodia integritatis exercet, & corpus suum continenti sobrietate moderatur: mentem quoque suam miti tranquillitate componit: pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispẽsat. Est ergo & in terris cœlum, in quo possunt virtutes esse cœlestes. Cœlum mihi thronus. ego magis iusti affectum quàm elemẽtum intelligo. Illum puto cœlum ad cuius animam venit Christus, & pulsat ianuam, & si aperueris, ingreditur. Nec solus ingreditur, sed etiam cum patre, sicut ipse ait: Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vides igitur quod verbũ deus & ociosum prouocat, & dormientem excitat? Qui enim venit, & ianuam pulsat, vult semper intrare. Sed in nobis est quòd non semper ingreditur, non semper manet. Pateat aduenienti ianua tua, aperi ianuam tuam, expande gremium mentis tuæ, vt videat diuitias simplicitatis, thesauros pacis, suauitatem gratiæ. Dilata cor tuum, occurre soli lucis æternæ, qui illuminat omnem hominem. Et illud quidem verum lumen omnibus lucet: sed si quis fenestras suas clauserit, æterno lumine se ipse fraudabit. Excluditur ergo & Christus, si tu mentis tuæ ianuam claudas: & si possit intrare, non vult tamen importunus irruere, non vult inuitos cogere. Ortus ex virgine, processit ex aluo, vniuersa totius orbis irradians, vt luceret omnibus. Capiant qui desiderant fulgoris perpetui claritatem, quam nox nulla interpolat. Soli enim huic quem quotidie cernimus, nox tenebrosa succedit: sol autem iustitiæ nunquam occidit, quia sapientiæ non succedit malitia. Beatus ergo ille, cuius pulsat ianuam Christus. Ianua nostra fides est, quæ totam domum, si fuerit robusta, communit. Per istam ianuam Christus ingreditur. Vnde & Ecclesia dicit in Cãticis: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Audi pulsanté, audi introire cupientem: Aperi mihi soror mea sponsa, columba mea, perfecta mea: quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis. Considera quando maxime pulsat ianuam tuam deus verbũ, cum repletum est caput eius rore nocturno. In tribulatione etenim & tentationibus positos visitare dignatur, ne quis forte succumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilandum, ne cum sponsus venerit, recedat exclusus. Si enim dormias, & cor tuum non vigilet, discedit antequam pulset. Si cor tuum vigilet, pulsat, & aperiri sibi ianuam poscit. Habemus ergo animæ nostrę ianuam, habemus & portas, de quibus dictum est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Est ergo & cœlum in iis in quibus portæ sunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis attollere, intrabit ad te rex glorię, triumphum portãs proprię passiõis. Habet etiã iustitia portas. Nam etiã de his legimus scriptum dicente domino per Prophetã suum: Aperite mihi portas iustitiæ. Et infra ait propheta Dauid: Lauda Hierusalem dominũ, lauda deũ tuum Sion. Quoniã cõfortauit seras portarũ tuarũ. Est ergo anima quæ habet ianuã, est quæ habet portas. Ad hanc ianuã venit Christus & pulsat, pulsat & portas. Aperi ergo illi. vult ergo introire, vult spõsam inuenire vigilanté. Noli ergo bono amatori facere moras. cito recedit, & tu somno torporis tui videris exclusisse pulsanté. Excludis enim cum desidiosus es, cum piger, cum somnolentus. His repagulis Christus excluditur. & si castus, & si sobrius sis, caue ne negligens sis. Maiorem Christo facit iniuriam, qui aduenientem repellit. Nonnunquam etiam si moraris, mittit manum suam per fenestram, sicut ait sponsa: Frater meus misit manum suam de prospectu, & venter meus conturbatus est super eum. Exurrexi ergo aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham, digiti mei myrrha pleni. Primum ergo tanquam de prospectu mittit manum suam, quando deus esse operibus æstimatur. Vnde ait: Si mihi non creditis, vel operibus credite. Deinde augetur amor, & intimis visceribus conceptus inolescit. Inde intelligibili vtero, in quo est receptaculum verbi, seminibus eius infusis, plenitudinem eius corporaliter inhabitantem haurire anima nostra desiderat. Non enim turbatur vterus fœminarum, nisi quæ fuerint aluo graues. Surgit igitur anima, vt aperiat dei verbo: sed dum se expandit atque aperit, vt opera mundi istius verbi receptione mortificet: sicut ille qui ait: Mortificationem domini Iesu in corpore nostro circũferimus. ergo dum aperit, transit sponsus. Vult enim semper quæri, frequentius inueniri: & si clausam inuenerit ianuam,

Oseæ.10. Eccles.27. 1.Cor.15. Philip.3. Ioan.14. Cantico.5. Psalm.23. Psalm.117. Psalm.147. Cantic.5. Ioan.10. 2.Cor.4.

nuam, pulsat: & si per moram fuerit exclusus, recedit. Sed cito redit, & iterum pulsat, vt vel postea sponsam inueniat præparatã. Potest quidẽ & sic accipi: Frater meus transiuit, sicut legimus quòd penetrauit dilectæ intima medullarũ, & quemadmodum ad Mariam dictum est: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorũ cordium cogitationes. Denique addidit sponsa animam suam exisse in verbo eius. quod fit quando anima peregrinatur à corpore, & deo præsens est. Explanauim⁹ igitur vt potuim⁹ quid esset, In æternum domine permanet verbum tuum in cœlo. Possumus tamen & sic intelligere, quia in cœlo magis permanet in æternum, vbi angeli & archangeli, Cherubim & Seraphim: quoniã homines quãuis sancti sint, tamẽ affectus eorum sæpe mutatur. Nunc gaudemus, cõtinuo mœremus, irascimur, ingemiscimus. In ipsa pœnitentia non vult nos satis contristari Apostolus, ne tristitia absorbeamur. Vbi ergo iracũdia, vbi tristitia grauis, non permanet ibi verbum. Deniq; de solo domino Iesu dictum est à Ioanne: quia vidit spiritum sanctũ descendentem de cœlo sicut columbam, & manẽtem super eum. Nam & prophetæ non semper prophetabant, sed cum infunderet his gratiã spiritus prophetandi. Denique nec Dauid præsciuit quid annũciaret Nathã propheta missus à d mino: & vtique inferior Nathan propheta cognouit quod Dauid præstantior nesciebat. Et alius dixit Propheta: Celauit me dominus. Vnde & plerique accipiunt in cœlo permanere dei verbum, in potestatibus cœlestibus, in quibus nõ sunt affectuum varietates. Aliqui autem de ipsa accipiunt trinitate, quæ sola immutabilis sit: & ideo in cœlo permanet verbum, id est in patre, quia verbum dixit: Ego in patre & pater in me.

Lucæ.2. Marc.1. 4.Reg.4. Ioan.14.

II. In generationem & generationem veritas tua.

Multi sunt qui dicuntur dij, sed non sunt. Ergo in gentibus mendacium est, in ecclesia veritas. Hanc tamen veritatem habuit primò synagoga, quæ habebat eloquia dei. Est enim veritas & in veteri testamẽto, quæ fuit antè in populo Iudæorum. Notus enim in Iudæa deus. deus aũt veritas est. Ergo in Iudęa veritas. Fuit igitur veritas in patrib⁹, Moyse, & Iesu Naue, in Samuel, in Dauid, Helia, Helisæo, & in illis septem milibus virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Sed quia posterior soboles Iudæorum à patrum moribus deuiauit, recessit ab illis veritas, & ad ecclesiam venit. Recessit enim ab illis quãdo dixerunt de domino Iesu: Tolle tolle crucifige eum. Tradiderunt enim veritatem, & elegerunt iniquitatem. Omnes ergo aliæ generationes veritatis exortes, omnium hæreticorum generationes non tenent veritatem: sola ecclesia veritatem pio affectu possidet: quia generatio Iudæorum, quæ ante eam possidebat, amisit. Populus ergo Iudæorum prior fidei generatio, & ideo infantior & infirmior, quia lubrico adolescentiæ stare nõ potuit: populus autem Christianus fidei secunda generatio, ideo robustior & venerabilis, quia maturior senectute. illa generatio legis, hęc gratię. Vnde & alibi ait: In generationem & generationem annunciabo veritatem tuam.

Psalm.75. 3.Reg.19. Roman.11. Psalm.88.

Fundasti terram, & permanet: dispositione tua permanet dies.

Quomodo fundauerit deus terram, scriptura nos docuit, dicente propheta, Deus sapientia fundauit terram, parauit autem cœlos in intellectu. Terra autem tanquam fundamentum est, in qua cõsistimus: licet ipsam vel in hemicyclo cœli esse, & is qui foris est sermo cõcelebret, & scriptura significare videatur, dicente Iob: Suspendens terram in nihilo. Includitur ergo orbe cœlesti: & ideo sol noctibus non videtur, quia gyrando in inferiore inuenitur, orbis parte cœlestis. Sed non est cura sanctis, axem cœli & elementorum spatia philosophico more numerósque describere. Quid enim hoc prodest saluti? Quia sancti spiritualibus semper intendunt, & vitæ æternę profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere. Denique hunc locum pulchre nobis aperuit Ecclesiastes spiritalem esse non materialem, dicens: Quæ abundantia homini in omni labore suo quo laborat sub sole? Generatio vadit, & generatio venit, & terra stat in seculũ. hoc est, quæ abundantia spiritali homini laboranti sub sole iustitiæ? Et subiecit: Generatio vadit, & generatio venit. Vadit generatio, quia diuites eguerunt & esurierunt. Qui ante abundabãt gratia: postea tamẽ propter perfidiam suam egere cœperũt. Qui autem pauperes erãt populi nationum, iam per fidem Christi satiantur & abundant, sicut scriptum est, Edent pauperes & saturabũtur. Audierunt enim dicentem: Abundantes in omni verbo. nõ in pecuniis vtiq;, nõ in auro & argẽto, sed in omni verbo, inquit, & cognitione. Et alibi ait: In diuitiis simplicitatis. Hæ diuitiæ sunt salubres: nam copiæ seculares salutem afferre non possunt. Qui autem habuerit abundantiam spiritalem, huius terra fructifera stat in seculum, bene fundata radice virtutum: vel anima bonos vtique germinans fructus, vel caro nullis cupiditatibus mobilis ad prolapsionem. Hanc terram circuit sol iustitię salutaris, de quo scriptum est: Et oritur sol, & occidit, & in locũ suum vadit. Ipse Oriens illuc vadit ad Austrum, & gyrat ad Aquilonem: gyrando gyrat spiritus, & in gyros eius conuertitur spiritus. Oritur sol iustis, occidit autem iniustis: oritur trãquillitati piæ mentis, occidit iracundiæ. Vnde ait: Sol non occidat super iracundiam vestram. Hinc potest intelligi quia iisdem oritur & occidit, quorum & vitia sepeliat, & gratiam illuminet. Mortuus est enim peccato, vt deo viueret: hoc est, peccato sumus in illo mortui, vt deo in perpetuum viueremus. Vide ipsum mysterium prenunciatum: Et oritur, inquit, sol, & occidit, & in locum suum trahit. Hoc est, quod ait dominus: Cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum. Traxit enim ad se omnium studia, vt vel peccata nostra crucifigeret, vel bonum ingenium ad iustitiam prouocaret. Aduerte quemadmodum trahat ad se: Pater, volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Et ad latronem ait: Hodie mecũ eris in paradiso. Aduerte quomodo omnia trahat. Exaltatus est in cruce, & totus credidit mundus. Ipse Oriens, inquit, vadit ad Austrũ, & gyrat ad Aquilonẽ. Ille vtiq; Oriens, qui ait: Oriens nomen est mihi. qui semper oritur, piis nunquam occidit. Ipse Oriens populo Hebræorum ad Austrum iuit, ad molliorem populum luxuria magis feruentis corporis lubricum, quàm immanitatis impietate prædurum, aut certe ad nobiliorem plebem, quæ erat genus electum, vindicans sibi patriarcharũ prosapiam. Sed quia perseuerabat in vitiis, nec emendabat errorem: ideo sol iustitiæ gyrauit ad gentes, quæ ante eloquiis cœlestibus defraudatæ, immanes & ignobiles habebãtur. Aquilo enim grauis vẽtus, vt populi nationum. Sed qui erant graues ante in perfidia, nunc super aquilas leuiores facti sunt fide atque pietate, postquam venit qui diceret: Ab Aquilone adduc. Et in euãgelio: Venient ab Oriente & Occidẽte, ab Aquilone & Austro, & recumbent in regno dei. Et ecce sunt nouissimi qui erant primi, & sunt primi qui erãt nouissimi. Deniq; & ipse Psalmista ait: Mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. hoc est, qui erant Aquilonis latus, populus factus est regis æterni, quia solus est magnus dominus. Sed forte dicas: Quomodo in Canticis est dictum: Exurge Aquilo, & veni Auster? Plerique enim accipiunt quasi proiiciatur Aquilo, & inuitetur Auster. Quod si ita accipiũt, exturbatur ab ecclesia perfidiæ glacialis asperitas, ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato, & inuitatur Australis verna temperies. Aut certe, Exurge Aquilo, hoc est: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Populus nationum, qui diu ante dormisti, euigila aliquãdo, & illucescet tibi Christus. Postremo omnes inuitantur ad ecclesiam, & synagogæ populus, & gentilium. sed prius synagogæ: quia priores ex Iudæis apostoli crediderunt, per ipsos postea nationum populi congregati sunt. Vides ergo venientem solem nostrum ad Austrum, postea gyrantem ad Aquilonem: Hierusalem, Hierusalem. Venit vtique ad eam, quam etiã vocare dignatus est. Sed hæc Hierusalem terrena est, quæ occidit prophetas, hoc est Synagoga Iudæorum. Quotiens, inquit, volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos, & noluisti. Ecce relinquetur domus vestra deserta. Gyrauit igitur ad gentes, gyrando autem gyrauit spiritus dei, & in gyro suo conuersus est, vt fieret deus omnia, & in omnibus. Ideo sanctus cœlum dicitur, quia vicinior eũ claritas solis semper illustrat. Habet splendorem suum domesticum, vt tenebras noctis non sentiat. Ideo

Prouer.3. Iob.26. Ecclés.1. Psalm.49. Psalm.21. Eccles.1. Ephes.4. Ioan.12. Ioan.17. Lucæ.23. Ibidem. Psalm.47. Cantic.4. Ephes.4. Matth.23. 1.Corin.15.

Ideo ecclesia & cœlum dicitur & mundus, quòd habeat A sanctos angelis & archangelis comparandos, habeat etiam plerosque terrenos. Dicitur & orbis terrarum, qui est fundatus super maria & super flumina præparatus. Denique quasi orbis terrarum dicit Ecclesia: Nolite aspicere me quoniam fusca sum, quia non respexit me sol. eo quòd velut pruinis hyemalibus, gelúque constrictam gentilis erroris congregationem gentium sol iustitiæ diu indignam æstimauerit, quã serena vult* sui luce lustraret. Nónne tibi videbatur hyberni rigor temporis, quando notus erat in Iudæa tantummodo deus? Nunc autem plenitudo lucis effulget æstiuæ, quando omnia & in omnibus Christus. Nónne terra domini, & plenitudo eius? Et vere orbis terrarum in ecclesia, in qua non Iudæus tantummodo aut Græcus, nó Barbarus aut Scytha, nó seruus aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus. Sol omnibus fulget, dies omnibus lucet. Ideoque ait,

Cant. 1. — Psal. 57. — Psalm. 23. — Colos. 3.

III. Dispositione* tua permanet* dies.

*ordinatione *perseuerat

Nam nisi ita accipias, quomodo permanet dies, cum post B breue momentum diei sequatur occasus, & fiat noctis successio? Sed sunt quibus semper dies est, illis vtique quibus Christus adest, qui dicit: Ambulate dum lucem habetis. Hic est dies quem vidit Abraham, dies remissionis peccatorum, de quo legis: Hic est dies quē fecit dominus, exultemus, & lætemur in eo. Sunt ergo sancti quibus sol nũquam occidit, quia dominus lux eorum est, sicut scriptum est: Et erit illis dominus lumen æternum. Expressit causam permanentis diei, atque subtexuit:

Ioan. 12. — Psal. 117.

Dispositione, inquit, tua permanet dies, quoniam vniuersa* seruiunt tibi.

*omnia

Videtur itaque significare futurum illud, quando nox non erit amplius, & non indigebitur lucernæ vel solis lumine, quoniã dominus illuminabit eos. Qui sunt illi? Supra ait, dicens: Et serui eius seruient ei. hoc est, domini facient voluntatem. Nunc enim non omnes seruimus. Cum autem tradiderit regnum deo & patri, tunc subiecta erunt omnia ei, qui sibi vniuersa subiecit, acquirens omnium fidem per vnigeniti passionem. Subiectio igitur mentium facit sedulam seruitutem. Ergo cum omnes crediderint in dominum Ie- C sum, tunc vniuersa deo seruient, vt sit deus omnia, & in omnibus. Nunc auté nõ omnes serui dei, quia pleriq; serui peccati. Qui enim peccatum facit, seruus est peccati. Dominus autem non vult cum aliis consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit ergo dicere, Permanebit: sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videntur in spiritu.

1. Cor. 15. — Ioan. 8.

IIII. Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan* periissem in humilitate mea.

*forte

Lucebat Propheta vt dies, cui meditatio lex erat. Etenim oleum luminis accipiebat ex lege. Denique ne in corpore mortis lux diei posset extingui, ambulabat in lege, & ideo ambulabat in lumine. Alioquin, inquit, perissem in humilitate mea. Humilitas non semper virtutis est, sed etiam afflictionis: hoc est, non semper volũtaria, sed etiam quæ ex necessitate suscipitur, quando aliqua afflictione tentamur. Alioquin nemo perit in humilitate, quæ magis seruare consueuit. Ergo quãdo in afflictionis tempore sumus, & quatimur D aduersis: meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi exercitio palęstræ prius fuerit assuefactus, non audet subire certamen. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos. Sit nobis tota die ac nocte exercitij vsus in quadam cœlestium scripturarum palæstra, artúsque animorum nostrorũ salubris spiritalium ferculorum esca confirmet, vt cum aduersarius assistere cœperit, & puluere nos suæ tentationis asperserit, stemus intrepidi: nitamur non vt in incertum, nec vt aera cædentes. Melius percutimus verberari, si percutienti maxillam alteram præbeamus, si vindictam non requiramus, sed ei qui dixit, Mihi vindictam, ego retribuam: causam vindictæ integram reseruemus. Cædimus aerias potestates, si nos ipsos castigare nouerimus. Castigabat carnem suam Paulus, vt aduersarios verberaret: & seruituti redigebat corpus suum, vt dominaretur inimicis. Exerceamur igitur indefesso meditationis vsu, exerceamur ante certamen, vt simus certamini semper parati: & cum frequentior aduersarij ictus ingruerit, nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, nunc mœrore animi, nunc terrore mortis, & acerbitate pœnarum: dicat vnusquisque nostrum qui potuerit sustinere ac perpeti: Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perissem in humilitate mea. Quanta simul coaceruata sunt vt in illa afflictione Iob sanctus periret? Sed quia patriarcharum moribus informatus, oraculorúmque cœlestium & naturalis legis erat institutione formatus, ideò in tentationibus tantis perire non potuit. Denique cum amisisset tã amplas subito facultates, charissimos filios: quasi is cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait: Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus ibo eò. Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factũ est: sit nomen domini benedictum. Persusus etiam corporis totius vlceribus, cum tẽtaretur vxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse deiectum dum propriæ credit vxori, respondit: Si- B cut vna ex insipientibus mulieribus locuta es. Quod si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Tentatus etiam diuersis alloquiiss amicorum, cum fidei stabilis immobilisque patiẽtiæ præmia meruisset à domino, nónne dicebat: Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perissem in humilitate mea? Quàm gratè hoc dicit hodie qui in martyrio plurima flagella sustinuit, equuleo & vngulis, plumbo, laminis ardẽtibus, gladióque comprobatus? Potuit enim perire nisi meditatus in lege, grauiora præsentibus futura supplicia credidisset. Quãta sanctus Ioseph pertulit, quàm acerba, quàm dura? Primum fratrum odia, degeneris seruitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exilio, negociatorum vernula, & Aegyptij ignobilis vile mancipiũ. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tentatio, quàm vt tanto familiæ splẽdore deiectus, seruiret apud Aegyptios? Est cõsolabilis seruitus, seruire vel iustis. Aequitate domini leuatur iniuria seruitutis. Tãto igitur genere deiectus, satis gratum habebat si ministro regio suum obsequium probaretur. Nec hoc quidem satis fuit ad tentationis acerbitatem, rediit aduersarius ad suas artes, to- C tásque vires suas omni fraude commouit, vt per mulierem laqueos innoxiæ necteret conscientiæ. Concitauit in eum libidinis stimulis vxorem domini sui, quæ adulterinos à seruulo concubitus flagitaret: vt si acquiesceret, crimẽ impleret: si recusaret, incideret offensam, nexum calumniæ nõ euaderet. Denique trusus in carcerem, & innocens inter noxios æstimatus, ab eo amplius cœpit vrgeri, cui fidem suam cum periculis præstitisset. Sed quia contumeliæ virum frangere nequiuerunt, mutata est tentatio, longe asperior specie prosperorum. Plurimos enim supplantauerũt secundæ res, quos supplicia acerba non fregerant. Producitur è carcere nutu regio, interpretatur somnium, eligitur vt honore pręstantior esset omnibus Aegyptiis, regi secundus, esurientibus populis alimenta diuideret. Obiiciuntur ei fratres, qui eum ad seruitutis iniuriam nõ fraterno amore vendiderant, vt vel contumeliæ & appetitę salutis dolore tentatus excuteret germanitatis affectum. Sed vir iustus oblitus est contumeliam, cumulauit gratiam: eóque se magis fratrem vo- D luit exhibere, quo fratres ipse nõ fuisset expertus. Denique hoc munere & fratres recepit, & patrẽ pia fraude quæsiuit. Quid igitur aliud melius diceret sanctus Ioseph, quàm illud ad dominum: Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perissem in humilitate mea? Fertur prophetæ cuidam (& plerique ferũt de Esaia in carcere posito) cum mole imminentis vrgeretur exitij, dixisse diabolum: Dic quia non à domino locutus es quæ dixisti, & omnium in te mentes affectúsque mutabo; vt qui indignantur iniuriam, absolutionem conferant. Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quàm pro adulatione beneficium. Quod vtique non fecisset nisi meditatiõe legis fuisset exercitatus. Sit ergo nobis quotidiana lectio pro exercitio, vt quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra, vt cum increpuerint tentamenta, non tanquam inexercitatos, non tanquam inexpertes spiritalium ciborum, & attenuatos ieiunio

1. Cor. 9. — Matth. 5. — Deut. 32. — 1. Corin. 9. — Iob. 1. — Ibidem. 2. — Gene. 39.

iunio lectionis tentationum tempus inueniat. Quod si athletitiis epulis pastam animam nostram poterit inuenire, si sit euangelicus succus in nobis, si apostolicis escis maturitas nostræ mentis thoros, animæque robusta solidauerit: si frequenti meditatione memoria tenax præceptorum cœlestiũ parata ad tempus exempla deprompserit, nulla tentationum poterit nos perturbare congressio.

V. In æternum nõ obliuiscar iustificationum tuarum*, quoniam in ipsis viuificasti me domine.

[*iustificationes tuas.]

Lex secundum Apostolum pædagogus est paruulorum, [Galat.3.] donec ad perfectæ fidei maturiorẽ quandam veniamus ætatem. In lege autem mandata sunt iustificationes, testimonia iustitię præcepta. Viuificabimur ergo in lege. Vnde ait Apostolus: [Ibidem.] Lex autem non est ex fide: sed qui facit illam, viuet in ea. Sed quia idem supra ait, Quoniam in lege nemo iustificatur: intelligis vtique quia iustificatio legis species est & imago, non veritas. Secundum veritatem ergo & perfectionem nemo iustificatur in lege, secundum speciem iustificatur. Ergo sanctus Propheta, qui adhuc in legis iustificatione B viuebat, videbat autem fulgorem euangelij: quasi memor veteris disciplinæ legis, tanquã pædagogo vtili gratiam reseruabat. Considera aliquem excedentem ex ephebis in diuitiis & honoribus constitutum, pædagogo suo honorificẽtiam reseruatam habere, cuius officiis informatum se esse cognosceret, vt maturiorem regere posit ætatem. Monet siquidẽ etiam ipsa lex, vt his quę nobis aliquando profuerũt, nequaquã esse debeamus ingrati. Nam sicut habemus in veteri testamẽto, pascha celebratũ est in Aegypti finibus, cum adhuc sub rege Pharao positi patres nostri deplorarent miseræ seruitutis iniuriam: & postea liberati rursus in terra repromissionis pascha celebrarunt: superius ad cõmonitionẽ, posterius ad recordationem. Si quis ergo interroget Hebræum, qua ratione in Aegypto pascha celebratum est, respondebit: Quia regi Pharao adhuc seruitutis vinculo obnoxij tenebamur. Ille agnus patrum populum liberauit, ille agnus vocauit ad libertatem, ille agnus maris profunda solidauit, vt Aegyptum transire possemus. Quotiens ergo pa- C scha celebramus, meminisse debemus veteris seruitutis, & nouæ libertatis: quid fuerimus, & quid acceperimus. Non enim potest plene quis intelligere quid acceperit, nisi meminerit antè quid fuerit. Non ergo obliuiscamur, quia dominus Iesus agnus dei mũdi hostia soluit nos grauium nexibus delictorum, quibus Pharao ille teterrimus, non vnius Aegypti, sed seculi istius princeps vinculo seruitij grauis nos tenebat astrictos. Non obliuiscamur in æternum, vt cum venerimus in illam vere terram repromissionis, vbi est regio viuorum, meminerimus quanta hic nobis Pharao dirus intulerit, quid perpessi in hoc seculo simus, quibus tandem erepti malis: & agamus gratias eripiẽti nos domino Iesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captiuum.

VI. Tuus sum*, salua me domine, quoniã iustificationes tuas exquisiui.

[*al. ego, id uum me fac]

Facilis vox & communis videtur, sed paucorum est. Satis rarus est enim qui potest dicere deo: Tuus sum. Ille enim D dicit, qui adhæret deo totis sensibus, qui aliud cogitare non nouit. Ille hac voce vtitur, qui potest dicere domino: [Ioan.14.] Ostẽde nobis patrem, & sufficit nobis. Nunquid hac voce vtitur auidus pecunię, honoris, potestatis? Multis nõ est satis deum scire, & quidem pluribus. Tanti populi, tantę nationes, tanti diuites paupertatem putant domino seruire, & qui supra omnes est, illis exiguus & angustus est: illis non est satis dei filius, in quo sunt omnia. Denique ille diues in euãgelio, cui dictum est: [Matth.19.] Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus: deum sibi non sufficere iudicauit. Deniq; & contristatus est, quasi pluris esset quod relinquere iuberetur, quàm quod eligere. Ille ergo dicit, Tuus sum, qui potest dicere: [Ibidem.] Ecce omnia reliquimus, & secuti sumus te. Apostolorum itaque vox ista est, nec omnium tamen apostolorum. Nam & Iudas apostolus fuit, & in conuiuio Christi inter apostolos recumbebat. Dicebat & ipse, Tuus sum: sed voce, nõ corde. Venit & introiuit in eum Sathanas, & cœpit dicere: Non est tuus Iesu, sed meus est. Denique ea quæ

A mea sunt, cogitat: quæ mea sunt, in pectore suo voluit: tecum epulatur, & mecum pascitur: à te panem accipit, à me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vẽdit: tuus est apostolus, & meus mercenarius. Non potest dicere secularis, Tuus sum. plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit, Meus es: quia ea quæ sunt corporis, concupiscis: in illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti: in illius concubitu meretricis precium pro te annumeraui. venit auaritia, & dicit: Argentum & aurum quod habes, seruitutis tuæ precium est: possessio quam tenes, iuris tui emptio, venditio libertatis tuæ est. Venit luxuria, & dicit: Meus es, vnius diei conuiuium preciũ tuæ vitæ est: Ille sumptus epularum, tui capitis licitatio, tui est summa contractus: & quod peius est, caro emptus es precio, vilior cibo es tuo: preciosior est vnius diei mensa tua, quàm totius temporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas acquisiui. Venit ambitio, & dicit tibi: Plane meus es, Nescis quod ideo imperare aliis te feci, vt mihi ipse seruires? Nescis quod ideo potestatem in te cõtuli, B vt meæ te subiicerem potestati? An ignoras ipsi domino salutari dictum esse ab huius mundi principe, cum ei ostendisset omnia regna mundi: [Matth.4.] Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me? Ante ergo ipse subiicitur, qui alios vult habere subiectos. Veniunt omnia vitia, & singula dicũt: Meus es. Quem tanti competunt, quàm vile mancipium est? Quomodo ergo tu qui huiusmodi es, potes Christo dicere: Tuus sum? Respondebit tibi ille: [Matt.7.] Non quicunque dicit mihi, Domine, domine, intrabit in regnum cœlorum: non quicunque dicit mihi, Tuus sum, meus est. Meus plane es, si vocem nõ redarguat conscientia, si sermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non nego meum esse eum qui ipse se non neget, aut certe si pro me seipsum sibi abneget. Nolo habere seruulum plurimis dominis seruientem. Nam quomodo meus est, si mihi dicat verbo, Tuus sum: & operib⁹ neget, & factis se diabolo adiudicet, & obstringat? Non est meus quẽ libido succendit, quia mea est castitas. Non est meus quem cura spoliandi minores exagitat, quia mea largitio est. Non C est meus quem aura mobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus, illuuie ambitionis impurus, gloriæ secularis cupidus, ebrius in periculum, qui nõ potest sobriæ moderationis seruare vestigium. Pax sum ego, litigare non noui. Vt quid mihi cum de quo veniat diabolus, & dicat: Meus est? Nam mihi sua colla curuauit, mea in illo plura reperio: nomen sibi tuum vindicat, & meũ munus. Non est ergo Christi, nisi qui est alienus à crimine: non est Christi, nisi qui potest semper se Christi seruulum demonstrare. Nam si quis mutabilis est, vt ego, qui aut mœrore mutor, aut indignatione, non est Christi. Venit ira, & dicit: Meus est. ante horam meus erat, spero quod iterum meus fiat. Venit tristitia, & dicit: Meus est. ante horam in mea pssessione fuit, in meo iure: erigere animum præ mœrore non poterat, nec oculos leuare: & si triste aliquid acciderit, ad me illico reuertetur. Quis ergo est dei, nisi qui potest dicere: Nihil mihi conscius sum? [1.Cor.4.] Ideo dicebat Paulus apostolus domini nostri Iesu Christi, quia nulli alij obno- D xius tenebatur. Ego autem nunc dei mei sum, nunc tristitię, nunc iracundiæ, nunc verbi ociosi: & ideo qui plures dominos habet, non potest vni dicere: Domine Iesu, tuus sum. Vnde arbitror etiam de huiusmodi dominis dixisse Paulũ: Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra: nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & [1.Cor.8.] vnus dominus Iesus, per quẽ omnia, & nos per ipsum. Verbi igitur totus erat apostolus Paulus, ideo dicebat: Quoniã [2.Cor.13.] experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus. Ille ergo dicebat: Christi sum, & respondebat ei dominus, Meus es. Qui verè dicit, Tuus sum: audit à domino, Meus es. Denique de ipso dominus ad Ananiam, cum mitteret eum ad sanandum Paulum, ait: [Act.9.] Vade, quoniam vas electionis est mihi. Et quia perseuerauit Christi esse, quasi impleto certamine coronam meruit inuenire iustitiæ. Rectè ergo propheta Dauid dixit: Tuus sum, qui semper in deo mansit. Et qua ratione dixerit, Tuus sum, addidit: Iustificationes tuas exquisiui. hoc est, nihil aliorũ quæsiui, sed id solum quod tuũ est desideraui. Alij quęrunt monilia preciosa, ego

ego solas iustificationes tuas quasi quædam serta iustitiæ. Alij domum ad domum, villam ad villam iungunt, quasi soli habitare possint in terra hac, & elemẽtum volunt occupare commune: alij possessionem aeris ipsius vindicare: mihi in tuis iustificationibus omne patrimonium est. Nescio possidere nisi quod tui iuris est. In tuis eloquiis spiritalis mi hi cura refulsit argẽti. Mihi portio deus est. Tuus sum ego, quia pars mihi hæreditatis non in auro, non in argento est, sed in Christo Iesu.

VII. Me expectauerunt peccatores vt perderent me, testimonia tua intellexi.

Potest vox ista conuenire martyrio, in quo positus sanctus iam de iudicio persecutoris egressus dicat: Me expectauerunt peccatores vt perderẽt me. hoc est, adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionum, sed de proposito abducere nequiuerunt. Vicit fides vitæ huius illecebram corporísque cruciatum, expectauerunt peccatores vt de me triumphum referrent: sed gratias Christo, qui mihi dedit de persecutoribus triumphare. Redite victi, qui sperabatis vos esse victores: redite deiecti, qui veneratis superbi. Vbi est victoria tua, vbi est mors aculeus tuus? Non tua iam, sed nostra cœpit esse victoria: quia in te vincimus, in qua antea vincebamur. Bene ergo dicit martyr: Me expectauerunt peccatores, vt perderent me. Post momentũ, imò in corpore adhuc positus videt deducentium choros, angelorum gaudia. Qui enim super vnius peccatoris conuersione lætantur, quanto magis in passione iustorum? Videt gloriam, & ait: Me expectauerunt iusti, vt deducerent me. Videt dominum Iesum, & ait: Me expectauit Christus, vt coronaret me. Aliter qui vult intelligere: Multi, inquit, peccata persuadere, atque ex pectore fidem extorquere conati sunt mihi, alius adulterium, alius hominis necem, alius oppressionem viduæ vel pupilli, alius aliud, & putabãt me suis retibus esse capiendum. Expectauerunt me, vt perderent contagione peccati: sed ego non illecebris peccatorum mentem à studio diuinæ cognitionis auerti, nec intentionẽ meam domine à mandatorum tuorum serie declinaui, sed intellexi testimonia tua. Si enim non intellexissem, peccatores me vtique illi perdidissent. Quæ intellexi vtique sensu, etiã operib' secutus sum. Neque enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur. Denique beatus qui intelligit super egenum & pauperẽ. Ille vtique intelligit super egenum & pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris?

1. Corin. 15.

Psalm. 40.

VIII. Omnis consummationis vidi finem, amplificum* mandatum tuum valde*.

*latum. *nimis.

Non possumus in omnibus vim Græci sermonis exprimere: maior in Græco plerũque vis & pompa sermonis est. τέλος dicitur Græce, quod nos Latine & finem dicimus & consummationem. τέλος autem & consummationis ipsius finis est: sicut finis legis est Christus ad iustitiã omni credenti. Habes scriptum: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Consummatio ergo seculi, finis seculi est: finis autem omnium Christus. Consummationes autem multæ. Est cõsummatio, quando & resurrectio ad salutem. Consummatum quoque opus, dicitur perfectum opus. Consummata malitia dicitur, id est plena, cui nihil desit ad studium & artem nocendi. Est cõsummatio hominis, & multæ consumationes, donec ad perfectum veniat. Legimus ergo & consummationem seculi, legimus & finem. De consummatione seculi supra posuimus exemplum, quam sequitur resurrectio. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Post resurrectionem commutatio, vnusquisque autem in suo ordine, primitię Christus, deinde ij qui suntChristi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem. Ergo cõsummationem seculi sequitur finis iuxta Apostolum. Vnde colligitur quod sequatur finis omnem consummationem. Mundus in maligno positus est, vt dixit Ioannes: ergo & seculum in maligno est: mundus plenus peccati. Consummauerat malitiam suam mundus, sicut consummauerat Saul, cuius videns consummatam malitiam Ionathas filius in Dauid prophetam, eidem nũciauit vt declinaret & fugeret. Est ergo consummatio malitiæ, consummatio peccatorum. Venit agnus dei, qui tulit peccata mundi, qui est Christus Iesus. Finis legis, principium & finis, & remissio peccatorum. Hunc finẽ cõsummationis vidit Propheta in spiritu, qui cõsummatum seculi aboleret errorem, vidit sanguine eius diuersa omniumpeccata mundari. Bene ergo dixit: Omnis consummationis vidi finem. hoc est, vidi consummati adulterij remissorem, vidi consummatæ luxuriæ atque lasciuiæ, consummatæ crudelitatis atque sæuitiæ, omnis postremo flagitij per crucem suam delicta donãtem. Est & etiam consummata virtus, consummata sapientia, consummata iustitia, sed habet finem. Finis omnium virtutum Christus, qui finis est legis ad iustitiam omni credenti. Vides quia finis est fidei? Bene ergo ait: Omnis consummationis vidi finẽ. Nunc quia consummationis finem agnouimus, agnoscamus quid sit. Latum mandatum tuum valde. Legimus quod angusta sit porta per quam ingrediãtur qui æternæ vitæ fructum adipiscantur. Rara enim virtus, difficilis est passionum tolerantia. Plures sunt qui seculi huius spatiosa sectentur, qui dicant: Angusta & arta nobis est via quę ad dominũ ducit: conterimur in illa. relinquamus eã. Quomodo ergo dicit Propheta latum mandatum dei, & valde latum? Ideo quia angusta via, latum mandatum necessarium est. Denique hic ipse Propheta ait: In tribulatione dilatasti mihi. Et iterum: In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Hæc latitudo mandatorum cœlestium cor Prophetæ dilatabat, dilatabat & apostoli. Deniq; & ipse dicebat: Os nostrũ patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Dispensando enim cœlestia mandata cor suũ dilatauerat: & quod ante persecutiõis perfidia coartabat, hoc Christi amplificauit gratia. Et qua ratione latum mandatum? Ne nos coartaremur angustiis mandatorũ. Vnde ait: Non coangustamini in nobis. Si hoc Paulus, quanto magis Christus, qui clausa reserauit? Ergo dicit: Nolo coartetur in me populus meus in angusto virtutum tramite, debet latitudo præcepti mei viantibus esse solatio, ne quis deficere possit aut conteri. Ambulemus ergo in dei mandato, quia satis latum est. Est enim latum mandatum sapiẽtia, quæ in exitu canitur, in amplis autem fiducialiter agit. πλατεῖα enim Gręci sermonis est, quę Latine dicitur latitudo. Dilatemus igitur cor nostrum, vt recipiamus apostolicę vim sententiæ, quæ ait: Capite nos. Recipiamus ergo eius sermones in cor nostrum, induamus viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam. O homo quàm latus es si ad amplitudinem præceptorum cœlestium sinum mentis tuæ expandas? Quàm latum mandatum est charitatis? Diligite, inquit, inimicos vestros. Omnes vtique affectu charitatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipiatur inimicus? Vnde Apostolus ait: Si fieri, inquit, potest, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non potest hoc Iudæis dici, non Gentibus, vt cum omnibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt, Christiano etiam inimicos non licet nõ amare. Christianum cum dico, perfectum dico. In Christo enim plenitudo diuinitatis est, cuius nomen vsurpas. Qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionémque cur refugis? Audi latum mandatum: Benedicite eos qui persequuntur vos, & nolite maledicere. Iste qui latum dicit esse mandatum, probauit supra, dicens: Illi detrahebant, ego autem orabam. Quid orabas Dauid? dicito nobis ipse. Sed dixisti. Legi enim dicentem: Maledicent illi, & tu benedices.

Roma. 10. Math. 28.

1. Cor. 15.

Ibidem.

1. Ioan. 5.

1. Reg. 20.

Ioan. 1.

Roman. 10.

Math. 7.

Psalm. 4. Psalm. 117.

2. Cor. 6.

Ibidem. 7.

Math. 5.

Rom. 12.

Colos. 2.

Roman. 12.

Psalm. 108. Ibidem.

Sermo tertiusdecimus.

MEM. Em litera sonat in Latinum ex intimis, vel vt alij, ignis ex vltimis. Et vtrũque non discordat à textu. Nam statim primus versus internorum viscerum charitatem exprimit, quæ vtique ex vltimis procedit medullis, & quodam nexu caloris implicatur ossibus. Denique in Threnis Hieremiæ textus literę huius hoc continet: Ex alto suo misit ignem ossibus meis. Bonus ergo deus qui nobis immittit vnde diligentes eum, meritum sub conspectu

Mem.

Thren. 1.

conſpectu eius inuenire poſſimus. Quem mittat ignem, ipſe nos doceat. Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur? Bonus ignis quem deſiderat omnium ſaluator accendi, cum præſertim ipſum deũ legerimus ignem eſſe, qui noſtra peccata conſumat, intimíſque pectoribus noſtris diuinę cupiditatem agnitionis infundat, vt ardeat in nobis cor noſtrum cum legimus diuinarum ſeriem ſcripturarum, ſi forte aliquid quo aperiantur propheticę lectionis occulta, intellectu aſſumam* ſpiritali. Hoc igne Cleophas cor ſuum dicebat ardere, cum ipſi & ſocio eius Chriſt* ſcripturas aperiret. De hoc igne dixit dominus in libro Ezechiel: Ecce proficiſcar in Hieruſalem, & exufflabo in vos ignem iræ meæ, vt tabeſcatis à plũbo & ferro & reliquis materialibus. Profunda in verbis vſitatis videmus myſteria. Totũ hoc ſpiritale. Quibus precibus emereat vt veniat dei verbum, intret eccleſiam, fiat ignis conſumens, vt exurat fœnum & ſtipulam, & quicquid eſt ſeculare conſumat? Graue plumbũ iniquitatis, quod in pleriſque eſt, liquefiat igne diuino, & ferreus quidem peccati rigor ſuperno molleſcat incendio. Meliorentur vaſa aurea & argentea, vt omnis ſapientium ſenſus, omnis ſermo prudentium flagrantium paſſionũ calore decoctus incipiat eſſe precioſior. Bonus ignis charitatis, quo corpus omne eccleſiæ in mutuam adoleſcit gratiam. Bonus ignis dilectionis, quo vnuſquiſque ſanctus ad reuerentiam ſui authoris accenditur. Sed qui deum diligit, non perfunctorie diligit, ſed diligit legem eius, præcepta cuſtodit, iuſtificat cor ſuum, non dictorum ſonora prædicatione, ſed ſtudioſa factorum imitatione. Doceat igitur nos deus quẽadmodum à ſanctis ſuis diligitur deus. Sic inquiens Propheta dicit:

Lucæ 12. — Luc. 24. — Ezech. 22.

I. Quomodo dilexi mandatum tuum* domine, tota die meditatio mea eſt.

*legẽ tuam

Diligentis circa ſtudium cognoſcẽdæ legis hæc vox eſt, quę inſtruit perfectionem hominis, quam totus hic pſalmus informat. Et quoniam maximum mandatum in lege eſſe cognouit vt diligamus dominum deum noſtrum ex toto corde noſtro, & ex tota anima noſtra: ſui imitatione nos quoq; quos erudire ſtudet, vult eſſe perfectos, dicens: Quomodo dilexi mandatum tuum domine. Hoc ipſo charitas creſcit affectu, quod ipſum teſtem aduocat cuius munus dilectionis impenditur, nec ſpeciem ſed plenitudinẽ charitatis tali contéſtione teſtatur. Hac vſus eſt Petrus: Tu ſcis, inquit, domine, quia diligo te. Sed qui diligit deum, legem eius diligit, ſicut Maria diligẽs filium, omnia verba eius in corde ſuo materno conferebat affectu. Diligẽs te, feci voluntatem tuam, ſcriptum eſt. Ideo commiſit Chriſtus Petro vt paſceret gregem ſuum, & domini faceret voluntatem, quia charitatem eius agnouit. Qui enim diligit, ex voluntate facit quæ ſibi ſunt imperata: qui timet, ex neceſſitate. Itaque dominus operationes ſeruulorum ſuorum ſpontaneas probat, potius quàm coactas. Ideo ex ſeruis liberos facit, vt magis voluntatum noſtrarum munera, quàm neceſſitatum obſequia conferamus. Non poteſt dicere Marcionita, Quomodo dilexi legem tuam: qui legem non ſuſcipit. Non poteſt dicere Iudæus, qui legem ſpiritalem ignorat, & literam legis nudam, non ſenſum legis intellectúmque meditatur. Solus ergo dicit Chriſtianus, qui multum iam legis cognitione profecerit, qui nõ pœnam legis pauido corde formidet, ſed diuina myſteria veri Hebræi, veri ſabbati, veræ remiſſionis intrepido miretur affectu. Vere ergo diligit qui ſine triſtitia, ſine timore, voluntario potius ſtudio quàm coacto præcepta conſeruat.

Math. 22 — Ioan. 21. — Lucæ 2.

II. Super inimicos meos intelligere me feciſti mandata tua, quia tu es*.

*al. prudentẽ me feciſti mãdato tuo, quia in æternu mihi eſt.

Cito probauit diuturnæ meditationis effectum, quando intellexit ſuper inimicos ſuos domini mandatum. Sed quos habet inimicos Propheta, qui aut ſui populi viros legitima debet charitate complecti, aut alienigenas euangelica narratione vel prædicatione inuitare ad dei gratiã? Feræ conſortem naturæ ſuæ diligunt. Quomodo dilectionem cõformis ſui Propheta reſpuerat? Eſſe igitur iuſtam aliquam cauſam oportet qua ij quos ſignificat, iure videantur inimici. Ea quæ ſit, poſſumus inueſtigare ſi meminerimus quia alibi idem iſte dixit: Super inimicos tuos tabeſcebam, & iuſto odio oderam illos. Iſtos ergo euãgelica authoritate ſuos inimicos dicit eſſe, qui inimici ſunt dei. Nam ſi is qui non relinquit parentes propter dei nomen, non eſt deo dignus: quãto magis qui diligit eius inimicos, acceptus deo eſſe non poterit? Quos ergo inimicos habet? Si gentiles, quomodo ſu per eos intellexit, quos prophetico credituros ſpiritu pręuidebat? Deniq; vt benedicant & ipſi dominum, in ſuperioribus adhortatus eſt. Et quæ magna laus ſuper eos intelligere qui metalla & ſaxa venerando ſimilẽ rigorem ſtuporis attraxerint? quos igitur habet inimicos, niſi hæreticos? Ipſi enim ſunt impugnatores fidei, veritatis inimici. Quos niſi Iudæos? Ipſi enim ſunt grauiores inimici, qui ex amicis facti ſunt inimici. Super eos intelligit, qui legem ſpiritalem eſſe intelligit. Quid ergo prodeſt lex, ſi finem legis ignores, ſi myſterium neſcias, ſi ſacramenta non noueris? Iudæis ex ouibus agnus occiditur pro celebritate paſchali, nobis pro redemptione mundi vnigenitus dei partus virginis immolatur. Quid proficiunt Iudæi quod ſanguine agni domos & poſtes ſuos illinunt? Nihil vtique, quoniam ligna his aut ſaxa prodeſſe non poſſunt. Nobis proficit omne myſterium qui abhorrere credimus à gratia ſpiritali, vt habitationes noſtras ſanguine pecudis cruentemus, ora noſtra cruore tingamus, ſed corpora noſtra ſacramento crucis dominicę conſecremus, & confeſſione mortis domini noſtri Ieſu Chriſti ſanctificemus oris alloquia. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem cõfeſſio fit ad ſalutem. Quid prodeſt quod Hebræi aurẽ ſerui pertundit ſubula, & præputia ſui circumcidunt corporis? Non intelligunt penitus quid lex diuina diſcernat. Signa ſunt iſta, non veritas. Sed ille intelligit qui cor ſuum ſpiritali circũciſione caſtificat, vt colluuiem omnem corporeæ labis emundet. Ille intelligit qui ſubulam & aurẽ mentis vigore tranſcendit, & illam animam quam pertranſiuit gladius ad reuelãda cordis occulta, perpetuæ præmio libertatis attollit: vel examinandis ſermonibus ſolicite ſeruiens, quoſcunque virtutis ſuæ aure ſuſceperit, myſterio ſanctificat ſpiritali. Azyma ſibi Iudæus quotãnis facere conſueuit, & neſcit ſe malitiæ eſſe fermentum. Sed qui intelligit quid ſit, vetus expurgat fermentum, ne totam maſſam corrumpat: veterem hominem cum actibus ſuis expurgat, vt fiat noua conſperſio veritatis. Iudæo iſta dicta ſunt, & Chriſtianus audiuit: quia dum aurem ſuam illa ſubula pertundit, audire non potuit, vulneratam aurem gerens. non legis, ſed ſtultitiæ ſuæ ſubula cruentauit aurem ſuam, illa audiendo quæ ſpiritaliter reuelantur. Perforauit aurem ſuam ferro. Maluit enim in ferrũ quàm in verbum credere. Ideo ſeruit, ideo liber eſſe non meruit, ideo nec cõpleti temporis ei gratia ſuffragatur, quia plenitudinem temporis nõ recepit quo filius dei miſſus eſt ad ſalutem, & venit ad redemptionẽ factus ſub lege, natus ex virgine, victor mortis, largitor reſurrectionis. Manet ergo vulnus illi cui Chriſtus non reſurrexit. O vulnus quod ſarciri non poſſit, niſi forte relinquat ſubulam, & ſumat ſibi gladium quo Chriſti nomen non refutet, vel quo corporalia à ſpiritualibus, vmbram à veritate diſtinguat: ſumat dei verbum, gladium bis acutum, & ex illo diuino ore doceatur mandatum domini præſcriptum legis agnoſcere, quod non temporalis habeat obſeruantiam celebritatis, ſed ſalutaria & ſempiterna remedia ſucco gratiæ ſpiritalis infundat. Tota ergo die in lege meditare, non perfunctoria tibi debet eſſe tranſcurſio. Si agrum emere velis, ſi mercari domum, prudentiorem adhibes, & quid iuris ſit, diligenter cõſideras: & ne in aliquo forte fallaris, tibi ipſe non credis. At nunc tuipſe emendus es tibi, de tuo precio tractatur. conſidera qui ſis, quod nomen habeas, quid acquiras tibi: non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia, ſed Chriſtum Ieſum, cui nulla poſſint precia, nulla ornamenta conferri. Adhibe tibi conſiliarios, Moyſen, Eſaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem, ipſum magnũ conſiliarium Ieſum dei filium, vt acquiras patrem. Cum his tractandum, cum his conferendum eſt tibi, tota meditandum eſt die. Sic meditabatur Dauid, & hæc erat illi ſola meditatio. Non ſecularibus animus traducebatur illecebris, non pe

Pſalm. 138. — Roma. 10.

cuniaria coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, excludendísque finitimi anxius curarum æstus studium meditationis intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi in lege meditatio vindicabat. Sed etiam hoc parum est diligenti, qui velit ad beatitudinis gratiam peruenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in lege. Angustior dies est meditatione doctrinę. Non tantus dies in tempore, quantus meditatus in lege. Vnde vide ne illud magis videatur significare, quod ei qui in lege meditatur, semper dies est, & lumen sine defectu, quod nullę tenebræ noctis interpolent. Alioquin quomodo negligentiorem in processu operis declararet, quem diligentiorē in ipsis operis sui propheta principiis esse voluisset? In die ergo meditatur legis & euangelij prædicator. Et fortasse illi qui nouum non recipiunt testamentum, in nocte legerunt, & ideo nescierunt neque intellexerunt. Vnde etiam saluator, ne nos legeremus in tenebris, admonet dicens ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat, videt enim gratiam lucis. Qui enim ambulat in tenebris, scopulum offensionis incurrit.

Psalm.1. *Ioan.11.*

III. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.

Doctrinam profitentur scribę Iudæorū, quia legē & prophetas ipsi priores habere meruerunt. Sed illi profitētur docere, sed non docent. Ei autem populo qui est ex gentibus, competit dicere: Super omnes docentes me intellexi: quia illi non intellexerunt. Respondet Iudæus: Vnde habuisti intelligere? Scriptum est: Interroga patrem tuum, & annūciabit tibi: seniores, & dicent tibi: Ego sum pater tuus, me interroga. Sed etsi interrogauero, nō respōdebitis mihi, dixit Iesus: & ex illo noui respondere, & ex illo supra illos intelligo qui non intelligebāt, quia testimonia didici, quæ ille non nouit. Didici: Qui sequitur me, tollat crucem suam. Didici: Diligite inimicos vestros. Et ideo optat anathema esse Paulus pro fratribus genere, inimicis fide. Videretur inconueniens esse verecundiæ prophetali huiusmodi vsurpatio, eo quòd præsumpserit dicere quod super omnes docentes intellexerit, cum vel legem Moyses acceperit à domino, & populo eius instituta tradiderit. Aaron sacrificiorum omnium decurso ritu sacerdotalem docuerit disciplinam, Iesus Naue significauerit quemadmodum circuncisio possit iterari. Samuel vnctionis propheticę pariter ac regię sacramenta ministrauerit*. Videretur inquā incongrua præsumptio, nisi præmisisset superiora, quibus non immerito super docentes intellexisse se comprobaret. Debuit hanc assumere confidentiam, qui docebatur à domino: & mādatum quo docebatur, domini erat: & ipse dominus, qui docebat. Merito super omnes intellexit, quem docebat ipsa sapiētia. Vnde & alibi ait: Beatus quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Ostēdit igitur, quod diuinū est, homines docere non posse: & ideo qui docere præsumunt, nesciunt, sed agnoscit discipulus qui docetur. In quo? Propter donū scientiæ quod de spiritu sancto fuerat consecutus. Moralis quoque suauis locus est, quod multi docentes sunt qui id quod non intelligunt, docere se dicunt, & plurimi sunt discipuli qui studio suo assequuntur & industria, quod non didicerunt à magistris. Denique ante nos quidam interesse dixit inter docentes atque doctores, fortasse hoc arbitratus, quia doctores sunt alienorum iudicio ad hoc munus electi, docentes autem qui propria vsurpatione hoc sibi munus assumpserint. Sed cedāt necesse est ei doctores quoque, quem testimoniorum meditatione cœlestium doctrina dei docentis imbuerit.

Deute.32. *Matth.16.* *Matth.5.* *Roma.9.* **mōstrauerit.* *Psalm.93.*

IIII. Super seniores* intellexi, quia præcepta* tua exquisiui.

**al. senes.* **al. mādata*

Nec hoc quidem difficile, vt is quem dominus docuerit, super seniores intelligat. Siquidem dei gratia erogata ad doctrinam, maturitatem ætatis supergreditur senilis. Cum enim ætas senectutis vita immaculata sit, vtique doctrina vitæ immaculatæ senilem præstat ætatem. Denique excusanti Hieremiæ quòd iuuenis esset, responsum est: Noli dicere, iuuenis sum, eo quòd non æstimaretur iuuenis definitione diuina, qui canam haberet prudentiam, quæ sanctificationis cœlestis gratia reluceret. Veruntamen non mihi videtur seipsum laudare Propheta, & præferre seniorib', cum legerit: Nō te prætereat narratio seniorum, & ipsi enim didicerunt à patribus. Nam & alibi Sirach dixit sapientia: Vbi sunt senes, non multum loquaris. Sed nouit quibus se præferat senioribus, inueteratis scilicet in peccato, & veterno impietatis, atque senio perfidiæ delyrantibus. Isti sunt seniores plebis qui dominum Iesum Pilato præsidi tradiderunt. Conuenerunt enim sacerdotes, & scribæ, & seniores, vt ait Marcus. Et iterum: Fecerunt sacerdotes consilium cum senioribus vt eum traderent. Et aduersum apostolos, in Actibus eorum, quod seniores Israel cōuenerint, Petrus sanctus & Lucas euangelista testantur. Nō ergo senili derogauit ætati, sed voce populi iunioris indocilem dei vetustum illum dierum Iudæorum fore populum prophetauit, qui quod in iuuentute sua non acquisierit, & in senectute inuenire non potuit. Nanque à principio frequentibus dominum exasperauit offensis. Cuius igitur gratiam cum esset iuuenis nō poterat emereri, huius aduentum senex non meruit agnoscere, huius donum tenere non potuit. Speciosum autem in canæ iudicium senectutis sensu est: & veterani consilij scientia, intellectus maturitate, non vitæ longæuitate profertur: Exquiramus ergo mandata dei, vt super seniores, intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum, vt possimus præcepta custodire cœlestia. Hoc enim declarant sequētia. Super seniorem Esau intellexit Iacob iunior frater: quia cum senior Esau prærogatiuam sibi benedictionis priuilegio ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores, dum quærit agrestes. Profecto illo in venationem directo, iunior frater vestimenta eius accepit, & mihi tradidit populo nationum, materno vsus consilio. Illam ergo sapientiæ stolam quam habuit antea populus Iudæorum, induit me Rebecca. Stola eius bona, lex & prophetæ. Hac stola ille populus est nudatus, nos induti sumus. Induit nos mater illa Hierusalem, quæ in cœlo sursum est. Accedimus ergo ad patrem, offerimus illi epulas mitiores, patientiæ cibos, misericordiæ lenitatem, intellectus suauitatem. Accipio benedictionem, præripio fratri seniori gratiam spiritalem. Venit ille, irascitur: non inuenit quod accipiat. Mater occurrit, & pio nos hortatu informat. Residet penes me stola illa bonis intexta mandatis.

Sapiē.4. *Hiere.1.* *Eccli 8.* *Eccli.32.* *Marc.14. & 15.* *Acto.4.* *Eccli.25.* *Genes.25. & 27.*

V. Ab omni, inquit, via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.

Vere dignus qui super seniores intellexerit, quandoquidem diuino est honoratus spiritu vt seniores doceret nō solum intellectus veritatem, verumetiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cum fragilitas humana prona sit vt labatur non ad vnum affectibus malum, & currentem cuncta in præceps suscipiant probra, atque toto è vestigio feratur in vitium: docet quemadmodum vitæ istius lubricam declinans semitam, itineris huius anfractus viantem implicare non possit. Prohibui, inquit, pedes meos à maligna via, hoc est, ab istius seculi vanitate, quia seculū in maligno positum est. Dubium quicquid est, & ancipitis effectus, hoc malignum est, vt lux dubia, maligna dicitur: ita malignum est quicquid admiscet malitiæ tenebras veritati. Reuoca ergo ab istius mundi lubrico pedes animi tui, & mentis incessum. Prohibe inquam, resiste cupiditatibus, obsiste motibus, qui videntur irruere sicut bestiæ atque iumenta, vt teneros fructus & noua ruris huius nostri culta depascāt. Prohibui, inquit, pedes meos. Nō vtique corporis pedes prohibuit, qui mentis piæ plerunque obsequuntur arbitrio. Neque enim prohibendi sunt cum prodeūt ad dei templum, viduę opem ferre festinant, impium præuenire, supplātare aliquem fraudulentum. Alius igitur est pes qui iure prohibetur. Qui ille sit, ipse propheta nos doceat. Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ. Est etiam pes iniquitatis, qui cito labitur, stare nō potest, sicut perfidorum est, de quibus scriptum est: Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerūt stare. Prohibe ergo pedes tuos ne cadas. Sunt enim non solum criminum, sed etiam infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas. Et videris tibi forsitā bene stare, sed dicit tibi Paulus:

1. Ioan.5. *Psalm.35.* *Ibidem.*

1.Corin.10. lus: Et tu qui stas, vide ne cadas. Diligenter attende viam A tuam, vt audias, Tu autem hic sta mecum. Stans enim cum Psal.34. domino lapsum timere non poteris. Stans cum domino, poteris dicere: Eruit pedes meos à lapsu, sed ita eruit dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognouerit quòd tu prohibeas pedes tuos à lapsu. Ideo hoc meruit Dauid, vt deus à lapsu pedes eius erueret, quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti atque incauto peccatorum laberentur vestigio, vnde & potuit verba custodire diuina. Non enim custodire quis poterit, nisi potuerit prius stare. Cum autem custodierit, ipse incipit dei verbo ferre custodiam. Prohibitos pedes suos à via maligna bene dicit qui Christum viam esse nouit.

VI. A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

Exposuit quid esset à via maligna prohibere pedem, à iudiciis vtique non declinare diuinis, & firmum atque immobile perseuerantis innocentiæ tenere vestigium, non deflectere gradum, nec de curriculo auertere disciplinæ, sed B semitis non solum veteris in Syna, sed etiam nouæ legis insistere secundum euangelij claritatem. Est etiam euangelij Psalm.9. lex, de qua dixit in superioribus hic Propheta: Cõstitue domine legislatorem super eos, sciant gentes quoniam homines sunt. Aduentum vtique domini intelligimus prophetari, vocationem gentium, quæ ante in lutum quoddam corporis huius videbantur infixæ, voluptati corruptionis suæ tanquam fæci & libidini inhærentes, quia dominum nescierunt. Et ideo iratus, Auertantur, inquit, peccatores in infernum. vt non viderent descendentem & ascendentem animam domini Iesu, & conuerterentur ad dominum, qui conuerti cum viuerent noluerunt. Sed de illis dicit gẽtibus quę obliuiscuntur dominum. Scierunt ergo & obliti sunt: tamen Ibidem. prophetica benignitate orat vt exurgat dominus, non præualeat homo, vt cogitationes terrenæ & motus omnes feruentes huius corporis conquiescant. Iudicẽtur gentes, quoniam tunc cognoscitur dominus cum timentium conuertit affectus grauis terrore iudicij, & discant gẽtes quoniam homines sunt, luti corruptione solubiles, & limo durescente formati, quod ante qui legem non acceperant, nesciebant. Vnde Propheta quasi & ipse perturbatus terrenæ fragilita- C tis contemplatione ait: vt quid domine recessisti longe? Bene timet qui hominem se esse cognoscit, sed quia plus timet nobis, qui sumus ex gentibus peccatores, precatur ne longe fiat à suis gẽtibus: vt qui longe eramus, incipiamus esse propiores, & sciamus quia homines sumus, ad imaginem scilicet & similitudinem dei facti, quibus per virginis vterum etiam Christus nostri cõformis est factus. Recte ergo & ad infirmitatem accipitur & ad gratiam. Sciant gentes quoniam homines sunt: altero per commune quoddam atque carnale consortium bestiarum, altero per imaginem. Per imaginem dei, & carnis dominicæ sacramentum, dignitas esse cœpit quæ ignobilitas videbatur. Merito ergo non declinauit à iudiciis dei populus nationum, qui potest dicere: Quoniam tu legem posuisti mihi. Non per Moysem, non per prophetas, sed ipse per te Iesu legem posuisti mihi, hoc est, euangelium. Ideo non declinaui, quia te aspexi, & itinera tua cognoui, & te secutus veram cognoui viam. Ideo itaque prædicationem audiens euangelij quam propheticus spiritus D præcinebat, ait:

VII. Quàm dulcia faucibus meis verba* tua super mel & fauum* ori meo.

*al. eloquia *al. nõ habet, & fauũ.

Et bene dulcia, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ perennitas, resurrectio etiam defunctorum, quæ perpetuæ mortis & acerbæ amaritudinem temperarunt. Per hæc 1.Cor.15. mortem cœpimus non timere, qui cœpimus dicere: Vbi est mors victoria tua? Et bene faucibus dulcia, eo quòd intimis infusa visceribus gratia spiritalis sit. Super mel & fauum, inquit, ori meo dulcia. Et ideo quia dulcia nobis verba tua es Cantic.4. se cœperunt, dicit ad ecclesiam: Fauum distillant labia tua Prou.16. sponsa. Qui sit fauus, doce nos Salomon. Tu enim dixisti: Fauus mellis sermones boni. Et vere bonus fauus quem manducat ecclesia, multorum prophetarum velut apum spiritali vbertate congesta mella redolentem. Hoc est mel de quo ait: Manducaui panem meum cum melle meo, bibi vinum Cantic.5. meum cum lacte meo. Mysticus sermo cœlestium scripturarum sicut panis est, qui confirmat cor hominis velut fortior cibus verbi. Suasorius autem ethicus dulcis & mollior, eo quòd ethica prædicatione mentis interna mulcentur. Amara febribus, id est pœnitentia delictorum, miti corda sermone dulcescunt. Stillant mel labia prædicãtis, quando collisa duris casibus vel ruinis, lapsæ animæ membra refouentur. Est etiam vis feruentior verbi, sicut & vini. Est etiam in lactis specie sermo lucidior. Edite, inquit, proximi mei, Ibidem. & bibite, & inebriamini. Bona ebrietas, quæ ad meliora atque iucunda facit quendam mentis excessum, vt immemor solicitudinum animus noster vino iucũditatis hilaretur. Bona mensæ spiritalis ebrietas. Denique poculum inebrians Psal.22. quàm præclarũ. Sed & alibi habes: Riuos eius inebria, mul- Psalm.64. tiplica generationes eius. eo quod ebrietas terræ cum infusa fuerit imbre cœlesti, suscitare semina, fructus multiplicare consueuerit. Itaque vbi verbum quòd sicut pluuia descendit de cœlo, venas terræ nostræ vel animæ ac mentis nostræ inebriauit prædicatione diuina, excitauit virtutum studia diuersarum, fructúsque fidei & castæ deuotiõis adoleuit meritoq; ei dicitur: Visitasti terrã, & inebriasti eam. Susceptio- Ibidem. ne etenim corporis visitauit vt sanaret infirmos, inebriauit gratia spiritali, vt anxios iucunditate mulceret. Recte ergo sponsæ dicitur: Fauum distillant labia tua sponsa, mel & lac Cant.4. sub lingua tua. Os enim iusti distillat sapientiam, de ore iusti suauitatis & misericordiæ mella procedunt. In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla est amaritudo peccati. Audit ecclesia verba iusti, audit plebs dei præcepta sapientis, delectatur alloquij suauitate, moralis disputationis iucunditate mulcetur, dicens: Quàm dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo. quia mel apum ad horam delectat, sed cito sapor eius euanescit, & plerunque viscera vitiosa læduntur: verborum autem moralium etsi pungunt mella, non lædunt. Cognosce tamen cui illa credantur. Scriptum est enim: In aurem insipientis nihil dicas, nequando ir- Prouer.23. rideat prudẽtes sermones tuos. Euomet enim & reiiciet sermonẽ tuum stultus, qui eius non potest sentire suauitatem.

VIII. A mandatis tuis intellexi, propter* hoc odio habui omnem viam iniquitatis.

*al. propter ea odio.

Consequens huic versiculo est: Concupiscẽs sapientiam, serua mandata. Sed nemo potest seruare, nisi qui intelligit. Denique redduntur quotidie omnia verba legis à quibusdam senioribus Iudæorum, & nemo eorum potest custodire mandatum. Neque enim arborem dixerim custodire fœcũditatem naturæ, quæ luxuriat in foliis, vanescit in fructu. Nec terram illam dixerim custodire fructus suos, quæ cum filicem inuisam pascit, agricolis edere frumenta non soleat. Nec pastor custodire videtur pecus, qui eligere pabula profutura non nouerit, lupos cauere, canibus vallare ouilia sua, nesciat potũ cum opus sit ministrare. Nam pducere tantũmodo sine vlla cura mutum pecus, tantundem est quantum scripturas legere tantum populum Iudęorum, & nescire vbi sint spiritalis pascua sacramenti, vbi litera occidat, vbi intelligibiles incurrãt lupi, vbi sit requies refectionis, vbi spes resurrectionis, qui sint canes qui pro gregis possint latrare custodia, populus & ipso grege magis mutus ignorat. Itaque si dicat, mandata custodio, respondetur ei: Tu verò odisti di- Psalm.49. sciplinam, & proiecisti sermones meos post te. Si videbas furem, simul currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit nequitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas. Non est hoc custodire mandata, sed præuaricari, statutis facere contraria, non est intelligere, sed ignorare. Quomodo possunt verba dei dulcia esse in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac sub lingua tua, cum dolum lingua tua componat, vt aliud pectore concipias, aliud forẽsi sermone prætendas, vt decipias incautum? cum tibi Petrus apostolus dicat vt deponas omnẽ ma- 1.Pet.2. litiam, & fucum simulationis abiicias, dicens: Sicut dudum geniti infantes rationabiles, & sine dolo, lac concupiscite.

Ostendens

Ostendens enim nobis quid sit mel & lac habere sub lingua, docet vt non maledicere maledicentibus, sed benedictionem referre nouerimus, nesciamus odisse nisi viā iniquitatis, vt facere quod execramur reluctandi caueamus affectū. Ideo Paulus cauebat in carne sua malum, quia oderat. Ideo Ioannes monet in epistola sua ne diligamus seculum, quia omne quod in seculo est, concupiscentia est carnis, & concupiscentia oculorum, & iactantia vitæ. Est ergo in nobis vt & bene aliquid oderimus, & bene aliquid diligam*. Sicut bene enim amare possumus seruos dei, & bene diligere possumus inimicos nostros secundum mandatū domini, ita bene odisse possumus inimicos dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse turpitudines, odisse mūdi istius vanitates. Odio igitur esse debent quæ seculi sunt, ne securis affectibus & ociosis blanda conciliatricula voluptatis irrepat illecebra. Facile capit oculos petulantis forma meretricis, nisi eos odia premāt iusta, & impuritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerunque homines, & tumido ore supinat fastigium nobilitatis, iactantia, & rerum affluentia secularium, nisi pudeat in te aliena magis quàm propria laudari. Christus cum diues esset, pauper factus est: in paupere non in diuite te redemit. Confitentibus dei filium imperabat tacere, vt operibus magis quàm sermonibus deus agnosceretur: & tu nobilem te dicis, qui es factus è terra? Dauid rex dixit: Memento domine quia puluis sumus: & tu in hoc caduco atque limoso genere gloriaris, & diuitem te putas, qui crās potes esse mendicus cum vita tua non in abundantia tua, sed in dei sit misericordia? Cui honor, gloria, laus, perpetuitas à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

1. Ioan. 2. — 2. Cor. 8. — Psalm. 102.

Sermo decimusquartus.

נ Nun.

NVn litera Hebræa est quartadecima, Cuius interpretatio est, vnicus, vel sicut in alia interpretatione habetur, pascua eorum. Ecce ipsæ Hebræorum literæ testantur dominum Iesum esse vnicum patris filium, verbum dei. Denique primo statim versu Dauid de vnico filio dei dicit:

1. Lucerna pedibus meis verbum tuum domine, & * lux semitis meis.

*al. lumen.

Vnde intelligimus ideo per literas Hebræorum psalmum hunc esse digestum, vt homo noster tāquam paruulus, & ab infantia per literarum elementa formatus, quibus ætas puerilis assueuit, vsque ad maturitatem virtutis excrescat. Literæ autem singulæ velut tituli sunt eorum versuum qui sub iisdem literis adscribuntur, seriem & cōtinentiam declarantes, sicut hic vnicum significat litera, & de vnigenito dei filio, atque eius æterni luminis claritate, Psalmi eius portio prophetatur. Nec sane ab ista abhorret etiam illa in alio reperta codice literæ huius interpretatio, quæ est, pascua eorum, hoc est, fidelium. Quæ sunt pascua nisi Christus? In cuius pascuis se locatum Propheta lætatus est dicens: In loco pascuæ ibi me collocauit. Ipse enim nos pascit, & reficit. Bona pascua, diuina sacramenta sunt. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorē dedit resurrectionis. Carpis lilium, in quo sit splendor æternitatis. Carpis rosam, hoc est, dominici corporis sanguinem. Bona etiam pascua libri sunt scripturarum cœlestium, in quibus quotidiana lectione pascimur, in quibus recreamur ac reficimur, cum ea quæ scripta sunt degustamus, vel summo ore libata frequētius ruminamus. His pascuis grex domini saginatur. Bona etiam Christi pascua, qui pascit in liliis, hoc est, in splēdore sanctorum. Bona pascua etiam montes cōuallium, sicut luminaria istius mundi sedula humilitate fulgentes, qui virtutum diuersarum præstant cacumine, & supra mundum meritis suis eminent. Isti sunt de quibus dicitur: De hoc mundo nō sunt, sicut & ego non sum de hoc mundo, quia supra mūdum sunt qui Christum sequuntur. Conuallis autem mundus est. Ideoque disposuit in conualle fletus, eò quod in hoc mūdo fletus sint lachrymæque. Et prouidens dominus disposuit in hoc mundo testamētum suum, vt magis hic fleamus peccata nostra, quàm flenda seruemus. Pascua nostra etiā isti versiculi sunt, de quibus hodie tractaturi sumus, in quibus Da-

Psalm. 22. — Ioan. 17.

A uid dicit: Pascebam oues patris mei. ostendens veram lucernam, docens humilitatē. In talibus pascuis verus Dauid, verus humilis, & manu fortis, qui non rapinā arbitratus est esse se æqualē deo, sed semetipsum exinaniuit, & homo natus per virginis partum, humiliauit se vsque ad mortē, oues patris sui diuina prædicatione pascebat, cum secundū scripturas suum probaret aduentū, cùm quinque panib* & duobus piscibus quinque hominum millia satiaret. Hæc ergo nostra sunt pascua, hæc eorū qui possunt dicere: Quàm dulcia faucibus meis verba tua. Hęc eorum pascua sūnt qui dicunt: Lucerna pedibus meis verbum tuum domine. Pascitur enim os nostrum verbo, cum loquimur mandata dei verbi. Pascitur & oculus noster interior lucernæ spiritalis lumine, quæ nobis in hac mundi nocte prælucet, ne sicut in tenebris ambulantes, incertis titubemus vestigiis, & viam veram inuenire nequeamus. Intelligibilis enim pedum gressus, intelligibilis & lucerna; quia verbum dei lucerna est. Nōnne hoc in principio erat verbū apud deum? Quomodo ergo lucerna est? B Nōnne hoc erat verum lumen quod illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum? Quomodo ergo lucerna dicitur? Esaias clamat: Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam. Quomodo hic dicitur lucerna? Sed videamus ne forte idem verbum dei aliis magna lux sit, aliis lucerna. Mihi lucerna, angelis lux est. Petro lux erat, quando astitit ei angelus in carcere, & lumē refulsit ei. Paulo lux erat, quando euntem ad persequendum populum Christianum circūfulsit eum lux de cœlo, & audiuit dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris? Et magna quidē lux. Denique lucernæ Pauli lumē euanuit, vbi diuinæ splēdor lucis emicuit. Et vere lucerna est mihi Christus, quādo is nostro ore recēsetur. Lucet in limo, fulget in vase fictili thesaurus ille quem habemus in vasis fictilibus. Lumē lucernæ est: mitte oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum, non oleæ terrestris, sed illud oleum misericordiæ cœlestis gratiæ quo vngebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas est, quo ceruicis nostræ dura mollescunt. Oleum tuum misericordia tua est, quo etiam collisa scopulis peccatorum fouentur C corpora: Hoc oleum vulnerato illi à latronibus descendenti ex Hierusalem, euangelicus ille Samaritanus infudit, qui vidēs eū, misericordia motus est, & alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum. Hoc oleum curat ægrotos. Misericordia enim à peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris, si opera nostra luceant coram hominibus. Hoc oleum lucet in ecclesiæ solēnitatibus. Denique quibus oleum non defuit, nec lumen fidei defecit, sed cum lāpadibus in locum nuptiarū introire meruerūt. Quæ autem in vasis suis oleum non tulerunt, hoc est, non habuerunt fidem, non prudentiā, non misericordiā animæ in hoc constitutæ corpore, merito infidelitatis exclusæ sunt. Ideo & tu habeto semper lucernā ardentem vel lucentem facem. Si enim neq; lucerna, neque lampas tua luceat, stulta virgo diceris, nec introibis in thalamum sponsi tui superioris, sed remanebis in tenebris cæcitatis, quasi qui oderis lucem, ne opera tua flagitiosa prodantur. Omnis enim qui male agit, odit lucem. Habeto fidē, habeto prudentiam, vt semper habeas in vasis tuis oleum mise D ricordię, deuotionis gratiam, quia prudentes acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus suis. Vngite ô homines lampades vestras: cum ieiunatis, vngite caput vestrū. Infundamus mētibus nostris oleum, vt corpus nostrum lucidum sit. Luceat tibi semper lucerna verbū dei, luceat & lucerna corporis tui oculus tuus. Cōscientia tua lucens bene in hoc corpore lucernę lux est, ipsa est oculus tuus. Si purus oculus tuus, si conscientia tua munda sit, munda est caro tua. Si autem in te est tenebrosa cōscientia tua, etiam corpus tuum conscientiæ tuæ nocte tenebrosum erit. Lucernæ ergo & nos sumus toto operti corpore, vix aliquid exiguum habentes vnde lucere possimus. Denique & Ioannes lucerna erat, sicut dixit dominus de eo: Ille erat lucerna ardens, & illuminans. Bona lucerna, quæ lumen accipiebat à Christo, vt lucere posset in hoc seculo. Merito ardens, merito illuminās, qui erat nuncius Christi, illuminans prædicatione fidei pectora singulorum. Sed & istis lucernis dedit vt lux mundi essent, dicens ad apostolos: Vos estis lux mundi. Ergo si

Philip. 2. — Matth. 14. — Prouer. 6. — Ioan. 1. — Esaiæ 9. — Actu. 12. — Actu. 9. — 2. Corin. 4. — Luce. 10. — Matth. 25. — Ioan. 3. — Matth. 25. — Ioan. 5. — Matth. 5.

gloria sanctorũ nunc sicut lucerna, nunc sicut lux mũdi fulget in hoc seculo, quid dicim⁹ de verbo dei, quod & lucerna est pedibus meis? Et fortasse vbi non sunt tenebræ, non est lucerna verbũ dei, sed supra lucernã, quia lux est. Tenebræ iis nõ sunt qui vident lucẽ. Denique tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Et fortasse secundum legem lucerna est verbũ dei, secundum euãgelium lux magna est. Iudęis lucerna est, & lucerna sub modio. Lucet lex, sed non videtur, quia operta eorũ doctrina est, & cõtagiõe vitiorũ, & cæcitate perfidiæ: populo autẽ nationum lux est. Deniq; populo qui sedebat in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Aperi igitur fenestras tuas, vt splendor tibi magnæ lucis introeat. Paratũ fac candelabrum tuum, vt lux tua nõ operiatur integumẽto corporis tui, & mẽsura terrenæ huius fragilitatis, sed supra mensurã corporeæ infirmitatis animę tuę virtute pręfulgeas. Aut si ad mensurã teneris, vide ne superefficiant ipsæ mẽsuræ, ne superessluant: sed bonis seminibus sint cõtentæ. Non sit ociosus sermo tuus, nõ ferietur & vacet verbum tuum, ne fiat lucerna sub modio. Potẽs est deus qui supra candelabrum constituat lucernam tuam, vt luceat omnibus qui in domo sunt, & qui ingrediuntur vt lumen videant. Candelabrũ principale nostrum est. Pone sermonem in principali tuo, & omnib⁹ lucet qui ingrediuntur in ecclesiam. Accipe & aliud cãdelabrum. Cõsidera os tuum, considera & sermonem tuum. Nónne os tuum cãdelabrum est, & verbũ tuum lucerna est, cum de ore tuo profertur? Hæc lucerna semper tibi luceat, hoc est, verbũ tuum luceat, & nunquã extinguatur. Quæris vt doceam quomodo non possit extingui? Scriptum est: Lumen iusti semper inextinguibile est, lumen autẽ impiorum extinguetur. Hoc lumen erat lucernæ, quæ lucebat in tabernaculo testimonij, & hodie quæ lucet in ecclesia, vir sapiẽs. Hic est oculus ecclesiæ, qui non dicit manibus, hoc est operantibus (cum sit quidẽ angustiis opertus, sed non angustus ad intelligendum) Non estis mihi necessarij. Ergo super cãdelabrum lucebat, qui dicebat: Nostra autẽ conuersatio in cœlis est. Nam & Dauid tota mente iam conuersabatur in cœlo, & adhuc tamen dicebat: Lucerna pedibus meis verbũ tuum. Aut fortasse quasi bonus magister mihi præire cupiebat, vt lumen sequi discerem, & illius pedibus ambularem. Ostendit ergo mihi lucernam, hãc sequar in istius ignorantiæ operimẽto, in istius corporis tenebris cõstitutus, vt Christum sequens, nullum lapidem offensionis incurram. Errabat Petrus in tenebris ignorantiæ, negabat Christum esse moriturum, quia adhuc non videbat moriturum & resurrecturum esse pro nobis. Conuersus ad eum dominus ait, Vade retro post me. Ostendit illi lucernam quam deberet sequi, post me, dicens: Sequutus verbum dei confirmatus est: postea cœpit inhærere Christo, timens ne iterum aliquo laberetur errore. Nónne & ipse qui dicebat, Lucerna pedibus meis verbum tuum: ad hanc lucernam festinauit cum diceret in mari, Domine iube me venire ad te super aquam? Sed quia non sequebatur lucernam, motus est atque titubauit naturæ vehementioris mole turbatus. Sequamur ergo lucernam hanc sicut lucernã, & sicut in nocte ambulemus ad lumen. Multæ foueæ, multi scopuli in istius seculi caligine non videntur. Præfer tibi lucernam quam Propheta monstrauit, vide quo debeas transferre vestigium, contuere vbi pedem ponere mẽtis internæ, per singulos cura sit gressus, nulli credas tuum nisi præeunte lucernæ istius luce processum: & vbi putas quod luceat, ibi gurges est, videtur lucere, sed polluit: & vbi putas solidum esse vel siccum, ibi lubricum est. Sed & si lucerna tibi lõgius sit, sit ergo fides tibi itineris tui præuia, sit tibi iter scriptura diuina. Bonus est cœlestis ductus eloquij. Ex hac lucerna accende & tu lucernam, vt luceat interior oculus tuus, qui lucerna est tui corporis. Multas habes lucernas, accende omnes, quia dictum est tibi: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes. Quia multæ sunt tenebræ, multæ sunt lucernæ necessariæ, vt meritorũ nostrorũ in tãtis tenebris lumen eluceat. Istas lucernas lex significauit semper lucere debere in tabernaculo testimonij, non illas quas Iudæi accẽdunt quotidie. Illæ sub vmbra lucent, & extinguuntur quotidie: quia quod faciũt non vidẽt: quod legunt, nesciunt, accipientes secundum literam, quod pręcipitur secundum spiritum. Tabernaculum enim testimonij corpus hoc nostrum est, in quo Christus aduenit, peramplius & perfectius tabernaculum, sicut scriptum est, vt per sanguinẽ suum intraret in sancta, & conscientiam nostram ab omni opere mortuorum & labe mundaret, quo in corporibus nostris quę supra testimonio & qualitate factorum, cogitationum nostrarum abscondita & occulta testantur, lucernarum modo luceat nostrarum lux clara virtutum. Istæ sunt lucernæ ardentes, quę die ac nocte in templo dei lucent. Si templum dei in corpore tuo seruas, si mẽbra tua membra sunt Christi, lucent virtutes tuæ, quas nullus extinguit, nisi cas tuum crimen extinxerit. Hoc lumine castæ mentes, & piæ deuotionis solennitatis nostræ festa resplendeant. Luceat ergo semper lucerna tua. Arguit Christus etiã eos qui vtuntur lucerna, si nõ semper vtantur, dicens: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardẽtes. Nõ ad horam exultemus in lumine. Ad horam exultat qui audit verbum in ecclesia, & gaudet, egressus autem obliuiscitur quod audiuit, & negligit. Iste est qui sine lucerna in domo sua ambulat: ideoque in tenebris ambulat, quia opera tenebrarum facit, in comessationibus & ebrietatibus, in cubilibus & impudicitiis, in contentionibus & æmulationibus, indutus vestimenta diaboli, non Christum. Hæc fiunt quando verbi lucerna non lucet. Nunquam ergo negligam⁹ verbum domini, ex quo nobis omnium origo virtutum est, vniuersorúmque operum quidam processus. Si mẽbra corporis nostri sine luce operari recte non queunt, nam pedes vacillant sine lumine, & manus errãt: quanto magis ad verbi lumen dirigenda sunt animæ nostræ vestigia, atque mentis incessus? Sunt & manus animæ quæ bene tangunt, vt tetigit Thomas dominicæ resurrectionis indicia: si verbi præsentis nobis lumen luceat. Hæc lucerna accensa sit in omni verbo, in omni opere. Ad hãc lucernã gressus noster forensis internúsque moueatur. Sed iam progrediamur ad cætera, & fiat pedibus meis lucerna verbum dei, & semitis meis lux. Pedibus lucerna satis ad ambulandum, semitis non est satis ad illuminandum: idem verbum tamen & pedibus lucerna est, & semitis lux est: quia idem vnigenitus dei filius & delinquentibus aduocatus, & remunerator est fortibus, peccatorum remissor, præmiorum largitor. Itaque cui lucerna fuerit verbum dei, huic quocunque pergit, lucent semitæ, sicut lucebant sancto Dauid: & ideo quasi in lumine ambulans dicit:

II. Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Humiliatus sum vsquequaque.

Vox ambulantis in lumine est cum auctoritate dicere: Iuraui, & statui. Qui enim statuit, non mouetur, non metuit ne cadat, quia plus est statuere quàm stare. Stat igitur Dauid mẽtis statione fundatus, nec timet ne in his mundi tenebris possit errare. Si enim metueret, nõ iuraret, si trepidaret verũ diuina posset custodire iudicia, non cum iurisiurandi statueret sacramento. Nemo bene iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Iurare igitur, indicium sciẽtiæ, testimonium conscientiæ est. Et bene iurat qui ad lucernam verbi pedes suos dirigit, qui lucem in semitis suis cernit. Lux tibi præeat, si iurare disponis, id est, cognitio veritatis præcedat, vt vinculum sacramenti tibi non possit nocere. Vbi religio sanctior, ibi fides veritatis est plenior. Denique ideo dominus qui venit docere paruulos, imbuere nouos, firmare perfectos, ait in euangelio: Non iurandum omnino, quia infirmis loquebatur. Denique non ad solos apostolos loquebatur, sed ad turbas. Voluit enim te non iurare, ne periures. Et addidit: Non iurare neque per cœlũ, neque per terram, neque per Hierosolymã, neque per caput tuum, per hæc videlicet quæ subiecta nõ sunt tuæ potestati. Iurauit domin⁹, nec pœnitebit eũ. Iuret ergo ille quẽ sacramenti sui pœnitere non poterit. Et quid iurauit dominus? Quia Christus in æternum sacerdos est. Nunquid incertũ, nũquid impossibile quod iurauit dominus? Nunquid poterat esse mutabile? Noli ergo vsurpare exẽplum sacramenti, qui implendi sacramẽti non habes potestatẽ. Quid igitur iurauit Dauid? Custodire iudicia iustitiæ domini. In nullo videlicet iam persecutũiam instructum diuinæ

diuinæ iustitiæ mouebant iudicia. Quanti mouentur cũ vi- A dent iustum aliquem orbatũ liberis, dispendiisque frequentibus ad vltimæ egestatis deductum necessitatem, vt ipsa alimentorum subsidia habere nõ possit, fractum ægritudine graui, & ppetua debilitate vexatũ, vt obire nequeat cõmunis officia naturę. Sed qui firmus est, non mouetur, & is magis intelligit iustitiam dei prædicandã, quia corripit dominus quem diligit. Nunquid non frequẽtius corripitur filius quàm seruulus? Iniusta ergo pietas patris, magis quàm domini seueritas? Asperiorib' exercet pater filium, quam domin' vernaculum. Sed dura patris nõ æstimãtur impartita flagella, quia vult filium meliorem esse quàm seruulum. Eruditio ergo plena iustitiæ est. Orbatus est sanctus Iob liberis suis, in quos dominus potestatẽ diabolo dedit. Nunquid iniquus deus? Absit, imò iustus, quia probaturus iustũ suum per huiusmodi exercitia in quibus eius est probata sapiẽtia, magis dignum qui probaretur effecit. Quo enim clarius meritũ coronati, hoc vberior iustitia coronantis. Nudatus est facultatibus cum diues esset, & hæc deo subiit permittente dispen B dia. Non erant pecuniæ iam damna, sed vitæ, cum deesset alimonia ademptis omnibus. Quis accuset iustitiam dei: cum si Iob omnem amisisset pecuniam, non tantã inuenisset gratiam? Athletam suum nudum vngere voluit deus oleo pœnitentiæ, vt & subeundo faceret certamine fortiorem, & emerendo præmio digniorem. Perfusus totũ corpus vlcere graui sedebat in stercore, radens saniem sæuis vlcerum vibicibus defluentem: & hoc permissu domini diabolus intulerat iusto viro. Videretur vicisse sibi diabol', nisi accepta quam popolscerat potestate esset etiam ipse superatus. Quid igitur fuit illa tẽtatio, quid inopia facultatum destitutio filiorum, tolerantia vulnerum, nisi exercitium fidei, insigne patientiæ, eruditio gloriosa virtutis, confessio plena victoriæ, vt qui ante contradicentem habebat diabolum, postea non haberet? Nemo ergo dura putet esse quæ iusta sunt. Non videbantur dura ei qui poterat dicere: Nudus natus sum, nudus exibo. Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum. Benedicit enim dominum iustos cum laborat, C peccator cũ luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis æstimãda iustitiæ est, qui durum putamus esse quicquid per imbecillitatem animi ferre nõ possumus. Tolle persecutiones, & martyres desunt. Sed & persecutores deus atque potestates seculi est passus assurgere, ne deessent qui vincerent Christo. Quis tunc non dixit infirmus: Domine cur dedisti plebem tuam in potestatem persequentium? Sed quis hodie neget beatiores illos esse qui passi sunt, quàm illos quos nulla vexarunt supplicia persecutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet. Qui enim statuit custodire iudicia dei non timet tentationes. Vbi statuit nisi in corde? Illic enim radicati & fundati esse debemus, non fluitantes neque mobiles omni vento doctrinæ. Intus ergo statuamus in corde nostro, in pectore, in animo, vt nobis fiat illud propheticum. Cogitationes iustorum semitæ. In his semitis bene ambulat iustus, ideoque dicit: Proba me domine, & tenta me. Deniq; hoc loco authoritati respõdens suæ qui iurauerat & statuerat custodire iudicia iustitiæ dei, probari se D voluisse dicit, qui humilitatem subeũdam credidit esse pro Christo. Ideoque ait:

Hebr. 12. — Iob. 2. — Iob. 1. — Psalm. 25.

III. Humiliatus sum nimis,* viuifica me secundum verbum tuum.

*al. vsque quaque domine.

Non solum humiliatum, sed etiam nimis humiliatũ se esse gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis quàm potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit. Bona humilitas, quæ etiam in Christo laudem virtutis inuenit. Hanc in illo plus veneror quàm creationẽ, quia creati ad laborem sumus, redempti ad quietem. Denique ipse aduocans populos ad misericordiam suam, de humilitate propria gloriatur dicens: Palã factus sum non quærentibus me, apparui iis qui me non interrogabant. Et alibi: Scapulas meas dedi in flagella, maxillas meas in palmas, faciem autem meam non auerti à confusione sputorum. Recte ergo Dauid humiliare se voluit, vt tribulationum Christi in seipso quod deesset impleret. Potest & ipse hoc ex sua persona per os Dauid locutus

Esaiæ 50.

A dixisse, Humiliatus sum nimis: qui dixit in euangelio: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiẽ animab' vestris. Discam' ergo ab eo qui docerẽ nos voluit quod proficeret ad salutem, & nobis dicit: Discite à me. Nõ est mediocre quod dicit, Discite: & addidit: A me discite. Non facile potest quisquam humilitatem docere inflatus, quãuis sit humana præditus sapientia, mens tamen inflatur quã superbia carnis extollit. Et qui paupertate cõtentus est, non est contentus iniuria: & qui potest ferre verberum pœnas, exagitatur verborum cõtumeliis: & qui potest administrationem contẽnere, dolet sibi aliquẽ honorificẽtia esse prelatũ. Grande est in omnibus humilitatis tenere mẽsuram. Superbia hominem prima deiecit. Quapropter dum plus volumus, etiã quod minus est solemus amittere. Bona humilitas, quę nihil apperendo totum quod cõtemnit adipiscitur. Ipse enim dominus Iesus se humiliauit, vt nos eleuaret, & humiliauit vs- B que ad crucem: propter quod exaltauit illum, inquit, deus, vt in nomine eius omne genu flectatur. Quanta fecit dominus, audeo dicere, & nõ flexi ei genu? Sed flexi ei postquam se humiliauit. Sic enim, hoc est, per humilitatem, per crucem sibi ecclesiam congregauit. Dauid rex erat, incerta & occulta sapientiæ sibi patefacta testatur, sed ideo se magis humiliabat. At verò Ezechias cecidit ab altitudine cordis sui. Ille laudabilis rex, qui de obsidione, de ægritudine beneficiis domini mirabilibus est liberatus, cecidit per superbiam, & gratiã meriti superioris imminuit. Quid fuisset Ioseph, si humilis non fuisset? Sciuit sibi ipse obfuisse quod prælatus erat fratribus, etiam pius amor miseriam prælationis inuenerat. Prælatio armauit fratres, humilitas conciliauit extraneos. Prælatio cõcitauit germanos, humilitas regẽ subditum fecit, vt vere quasi ex persona Ioseph dictum putemus quod hic ipse supra dixit: Humiliatus sum, & saluum me fecit. quanquam si consideremus quæ iste tolerauit, ex persona sua eum dixisse reperiemus. Golia superato occur- C rerant iuuenculæ psallẽtes Saul in milibus, Dauid in decem milibus. Commotum est fel regis, & quærebat eum occidere: & humiliauit se Dauid ante Ionathan filium regis, & cõuerterit eius affectum, vt quem successorem patrii regni poterat habere suspectum, eundem aduersum studia paterna seruaret, dicens patri: Quid peccas in sanguinem innocentis? Et id voce extorqueret inuito, quod non mereretur occidi Dauid. Recte ergo ait: Humiliatus sum, & saluum me fecit. Et iterum cum ad eum propheta venisset, & indignationem domini in causa Bethsabeæ mulieris denunciasset, humiliauit se, & ait: Peccaui domino. Et dixit Nathan ad eũ: Quoniam pœnituit te, abstulit dominus peccatum tuum nõ morte morieris. Bona igitur humilitas. Denique humiliatus est, & saluus factus est. Et alio loco cum propter numeratũ populum dominus esset offensus, & misisset prophetam Gad, qui regi Dauid diceret: Elige tibi quid velis fieri, triẽnio famem super terram, aut tribus mensibus fugere te à facie inimicorum tuorum persequẽtium te, aut fieri triduo mortem D in terra, respondit Dauid: Angustiæ sunt mihi hæc tria: Sed magis incidam in manum domini, quoniam magna est misericordia illius valde, quàm in manus hominum incidam. Et cum dedisset dominus mortem in Israel à mane vsq; ad horam prãdii, septuaginta milib' hominum mortuis, respexit Dauid ad dominum: & cum vidisset angelum ferientem populũ, ait: Ecce ego peccaui, & ego pastor male feci: & isti in hoc grege quid fecerũt? Fiat manus tua in me, & in domũ patris mei. Et propitius factus est dominus, cum sacrificium reconciliationis ei esset oblatum. Bona ergo humilitas, quæ regem plebẽmque seruauit. Itaque reconciliato domino, ait Dauid: Bonum mihi est quod humiliat' sum. Bona ergo humilitas præsertim si adiungatur ei deuotio voluntaria. Ideoq; se viuificari secundũ verbum petit, vt secũdum verbũ viuat, & omnia cum ratione faciat, non secundum carnis voluntatem. Vnde mysticum illud etiam moraliter accipi potest: In principio erat verbum, & verbũ erat apud deum, & deus erat verbum: hoc erat in principio apud deum. omnia p ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Et tu imitator

Matth. 11. — Philip. 2. — 1. Reg. 18. — 1. Reg. 19. — 2. Reg. 12. — 2. Reg. 24. — Ioan. 1.

esto dei. Quomodo imitator? Núquid cœlum potes facere, aut terram, aut mare? Nô vtique, sed vt omnia per verbû fa c.as, nihil sine verbo: omnia cum ratione, nihil sine ratione: quia non es irrationabilis, ô homo, sed rationabilis.

IIII. *al. beneplacita fac.

Voluntaria oris mei comproba* domine, & iudicia tua doce me.

Qui se humiliat, viuificatur secundû promissum domini: qui viuificatur spiritu dei, volûtarius est minister. Plurimû enim refert vtrû ex voluntate quid facias, an ex necessitate quod placeat deo. Denique voluntarius minister habet pręmium, coactus dispêsat obsequium, sicut Apostolo dicente cognouimus. Scripsit enim: Væ enim mihi est si non euâgelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedê habeo. Si autê inuitus, dispensatio mihi credita est. Vide voluntarium executorem cœlestis arbitrij. Liber erat ex omnibus, & omnium seruus est factus, voluntate vtique, nô necessitate, vt plurimos lucraretur. Iis quoq; qui legis vinculo tenerentur, quasi sub lege esset, se exhibuit, cum sub lege nô esset, vt eos seruaret qui sub lege viuebant. Infirmis infirmus factus est, vt infirmos assumptione infirmitatis propriæ sustineret. Omnibus omnia factus est, non legitima necessitate, sed voluntatis obsequio. Aperuit mihi huius altitudinem côsilij in epistola ad Philemonem scripta, quia quod ipse esset, alium esse vellet, vt voluntate potius quàm necessitate detulisse domino videretur. Itaque pro Onesimo interueniês sic ait: Tu autem illum vt mea viscera suscipe, quem ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelij: sed sine consilio tuo nil facere volui, ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed volûtarium. Quàm sedulus suasor, qui cum esset vas electionis diuinæ, consortium consilij non dedignabatur alieni, ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret. Recte ergo Dauid ait quasi propheta: Voluntaria oris mei côproba domine. oris sui offerês domino sacrificium voluntarium, eo quod vt apes illa prophetica bonos flores colligere ore côsueuerit, fauos ore fingere, mella ore côponere, & ex herbis suauibus ore flores legere, quæ cum sit, inquit, robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit ætatê. Quod sit istud voluntarium oris sacrificium, recognosce: Immola, inquit deo sacrificiû laudis. Expectat dominus voluntarios ministros. Deniq; in libro Esaiæ dicit dominus: Quem mittâ? Vtique seruulo suo poterat imperare, quê dignum qui mitteretur inuenerat: sed maluit eum spôtaneæ oblationis non fraudare mercede, qui vt ipse se offerret, præstolatus est. Et quâuis eius sciret affectum, expectauit tamen vocem, vt cumularet gratiam. Vnde se offerês Esaias ait: Ecce ego, mitte me, & sic postea missus est ad populum. Ideo de eo dictum est, Quia Esaias audit & dicit. Etenim quasi voluntarium organum vberiore spiritus sui gratia Christus impleuit. Nec ociose hoc positû puto, quia volûtaria oris sui placere desiderat domino. Multi prophetæ, sed non in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat Hieremias dicens: Quis es dominator domine? Ecce, nescio loqui, quia iuuenior sum ego. Et dixit ei dominus: Noli dicere, quia iuuenior sum ego: quia ad omnes ad quoscunque misero te, adibis: & secundum omnia quæcunque mandauero tibi, loqueris. Verecunde propheta ætatem corporis prætendebat, ne exequendis cœlestibus imperatis impar esse adolescêtia deprehêderetur. Sed deus, vt qui morum magis quàm annorum iudicaret ętatem côsiderandam, & iuuenili corpore maturitatê robustæ sapientiæ in suo seruulo præuideret, ait: Noli dicere, iuuenior sum ego, hoc est, prohibuit eum iuuenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides caniciem sapientiæ ministraret. Et iterum in posterioribus cum dixisset idem propheta, Seduxisti me domine, & seductus sum. Et dixi: Non nominabo nomen eius, & non loquar in nomine eius vltra: addidit: Et factus est in corde meo vt ignis ardens, flammans in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. Aduertimus igitur quod iis etiam qui excusandum, aut officium suum certa aliqua causa negandum putauerint, dominus tamen noster aut ratione persuadeat, aut cupiditate propheticæ reuelationis inspiret vt ad subeundum officium voluntate côcurrant, non necessitate concedant, quo merces ad eos integræ deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit & Caiphas, quia expedit vnû hominem mori pro populo: sed hoc voluntarium oris ministerium non erat, quia loquebatur inuitus: denique quid diceret, nesciebat. Quæ ergo volûtaria oris sui domino Dauid placere desiderat? Elegi abiectus esse in domo domini, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Audiâ quid loquatur in me dominus deus. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio seculi. Paraui lucernam Christo meo. Corpus suum, quod erat ante limosum, & cœno hæreditariæ colluuionis obstructum, vt oleum spiritale recipere posset, Christo parauit, vt luceat. Christo lucet, cuius opera in Christi lucent lumine. Christo lucebat Petrus, cum diceret: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. Christo lucebat ille qui dicebat: Sanet te dominus Iesus. Christo lucet martyrû lucerna, qui pro Christo subiere martyrium. Christo lucebat Dauid, qui poterat dicere: Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. Christo parauerat mentem, cum de eo à quo frequêter ad mortem fuerat appetitus, diceret: Non mihi contingat à domino, si fecero hoc verbum, domino meo christo domini iniicere manum meam. cum maiorem haberet causam salutis suę vt occideret persequentem, qui etiam alios qui suadebant inimico non esse parcendum, quê dominus iuxta promissum suum, in manus ipsius tradidisset, ab eius necâdi cupiditate reuocabat. Christo lucebat propheta, cum de eo qui patris domû turpi maculauerat incestu, qui patris salutem parricidalibus præliis appetebat, pius tamen pater diceret ad præliû profecturis: Parcite filio meo Absalon. Tacebat improbitatis scelus, pietatis autem gradum, & nomen necessitudinis præferebat, vt pugnaturi non aduersarium regis, sed filium cogitantes, dolorem læsæ pietatis inhiberêt. Et post mortê eius operuit faciem suam, & voce magna clamabat dicens: Filius meus Absalon, filius meus. Hanc vocem parricida nô meruit, sed Christi prophetabat gratiam. Didicerat Propheta de Christo bonus esse pater, qui bono filio seruiebat. Denique ideo dicebat: Et iudicia tua doce me: quia iudicia dei sicut abyssus multa, & inscrutabilia, vt Apostolus dicit. Ideo nô poterat ea nisi Christo docente cognoscere, quia vnus magister omnium Christus est. Hæc autem Christi iudicia sunt, vt iis qui nobis insidiati fuerint, nouerimus non vicem iniuriæ rependendâ, sed pro iniuria magis deferendâ gratiam. Denique maledicêtibus non remaledixit, percutientes nô repercussit, sed magis etiam crucifixus pro persequêtibus se piæ intercessionis apud patrê auxilium deferebat, dicês: Pater, dimitte illis, non enim sciût quid faciunt. Hæc igitur quisquis spiritaliter intellexerit & fecerit legis iudicia, remuneratione donatur à Christo. Sed quis iudicia dei docere potest, nisi quia animâ suam semper intenderit ad dominum? Qui potest dicere:

V. *al. meis.

Anima mea in manibus tuis* semper, & legem tuam non sum oblitus.

Aliqui habent: Anima mea in manibus meis semper, hoc est, in actibus meis: hoc est, in operibus meis. Quamuis in periculis positus dicit iustus ad dominû: Propter te quotidie morior, quotidie periclitor. Periclitor ab insidiatore, periclitor ab obtrectatore, periclitor ab iis quos arguo, quos reuinco, periclitor pro veritate atque iustitia: propterea in manib' meis anima mea, ego tamê nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum. Sed quia plerique habêt. Anima mea in manibus tuis semper: hoc latius explanandû arbitror. Scit propheta, scit vbi animæ suæ præsidium locet, vnde opem speret, in manibus dei constituere vult animam suam, quia cor regis in manu dei est. Quicunque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbari animâ suam rector sui congrua viuacitate permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens, rex dicitur, quod regere se nouerit, arbiter sui iuris sit, non captiuus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitiû. Huius anima nô perit in æternum, nec quisquâ rapit eam de manu patris omnipotêtis aut filij. Manus enim dei quæ solidauit cœlum, quos tenuerit non amittit. Quæ sint igitur istæ manus, côsideremus. In Canticis habes: Læ-

ua eius

[Margin notes, left column: 1. Cor. 9. — ad Philem. — Psalm. 49. — Esaiæ. 6. — Hiere. 1. — Hiere. 20.]

[Margin notes, right column: Ioan. 11. — Psal. 83. — Psalm. 84. — Psalm. 77. — Psalm. 131. — Act. 3. — Act. 9. — Psalm. 83. — 1. Reg. 24. — 2. Reg. 18. — Ibidem. — Psal. 35. — Rom. 11. — Matt. 23. — Lucæ. 23. — 1. Cor. 15. — Prouer. 21. — Ioan. 10.]

Canti.8. uā eius ſub caput meum, & dextera eius complectitur me. A Hęc loquitur ſponſa de Chriſto, anima de verbo dei. Chriſtus autem idem eſt verbum dei atque ſapientia. Beata ergo anima quam cōplectitur ſapientia. Magna eſt ſapientiæ manus, magna dextera, totam cōplectitur animam. Tota enim munita eſt, quæ deſponſata dei verbo eſt. Plenitudo enim ſapientiæ, timere deum. Quæ ergo deum timet anima, pleno ſe munit ipſa præſidio, mittit ſapientia læuam ſuam ſub collum eius, dexteram autem in complexum eius. Vtrumque quidem brachium eius ad vtilia extenditur. Habent tamen propria ſua ſingulę manus. Sapientia in dextera & longitudo vitæ eſt, in ſiniſtra autem diuitiæ & gloria. (Sapien.3.) Bonis vtique manus vtraque dotata eſt dotibus. In eo tamen habent varietatem ſui muneris, quod & præſentia & futura tempora comprehendunt, vt læua præſentium remuneratrix, dextera futurorum ſit. Poſſumus hoc etiam de prophetia ſancti patriarchæ Iſrael cognoſcere. Nam cum dexteram ſuā poſuiſſet ſuper Effrem, ſiniſtram autem ſuper Manaſſen, & conuertere eas Ioſeph ætatum conſideratione voluiſſet, vt dexterā patris ſuper caput Manaſſe ſenioris filij collocaret, (Gene.48.) noluit, & dixit: Scio fili, Et hic erit in populū, & hic exaltabitur, ſed frater iunior maior illo erit. B In quo maior? In eo vtiq; quia benedictione prelatus eſt, dicētibus poſteris, hoc eſt Effrē, Faciat vos deus ſicut fecit Effrē & Manaſſen. vel quia ſemē eius multitudo gentiū ſit, quę in hoc ſeculo laborem elegit, credens in dominum Ieſum, vt cōſolationem habeat futurorū. Manaſſes autē ſemen, eſt populus obliuionis, qui propriū oblitus authorem, exaltatus ad tempus in hoc ſeculo, eſt daturus in reliquū pœnas graues, quia deum ſuū & dominū denegauit. Hoc ideo diximus, vt probaremus ea eſſe potiora quæ futura ſunt. Denique læua ſapiētiæ ſub capite ſpōſæ eſt, dextera autem ſuperior, quę totā complectitur ſponſam. Itaque illa quaſi fulcrum eſt quietis præſentis, quo anima innixa requieſcit. Habet vbi reclinet caput ſuū, quia lęua ſapiētiæ ſunt diuitię & gloria. Ad tēp⁹ hæc demulcent, & ex parte ſolatio ſunt. Et ideo filius hominis nō habebat vbi caput ſuum reclinaret, (Matth.8.) quia cum diues eſſet, pauper factus eſt: nec gloriam aliquā iſtius ſeculi requirebat, quia venerat non vt in portione, ſed vt vniuerſo humano generi ſubueniret, dicens: Mihi indignamini, quia totum hominem ſanū feci in ſabbato. (Ioan.7.) C Hoc eſt totū, non vt facultatum collatione ditaret, non vt honorū inſignibus, nō vt gloriæ ſecularis cumularet augmento. Hæc enim non habent beatitudinis & gratiæ plenitudinē, ſed totum, hoc eſt, quod lōgitudinem vitæ cōplecteretur æternæ. Neque enim cōmunis vitę ſimilis vita in dextera eſt ſapiētiæ, ſed longitudo vitę eſt, vt qui accipit vitā à ſapientia, non exiguitatem vitæ, ſed perpetuitatē, & æternitatis longitudinem adipiſcatur. Bonus amictus æternitatis vitæ. Hoc pallium cœleſtis ſpōſæ cuſtodes murorum voluerunt auferre quo primus homo fuerat exutus, ſed anima deo deuota quæſitum diu tenendo, & non dimittendo dilectū, precioſo charitatis diuinę ſe veſtiuit inuolucro. Beati igitur qui tali pallio veſtiuntur, & amictum huiuſmodi legis obſeruatione meruerunt, quia non ſunt legis obliti, ſed quæ erant legis operati ſunt. Nam qui præter legem agit, legis oblitus eſt. Et ideo hæc anima candida aſcendit è terris, quia fulget amicta veſte ſapientiæ, & dicunt de ea virtutes illę quæ portas cœli cuſtodiūt: (Cantic.8.) D Quæ eſt hæc quę aſcendit candida, innitēs ſuper fratrem ſuum? Quomodo ea quę poſuit caput ſuum ſuper læuam ſapiētiæ, vt aperiret manus pauperi ad ſubueniendum inopi: partitis autē derelictis ſibi, non inuaſis atque direptis diuitiis vteretur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus acquiſiuit, non inani ſecularis iactātia ambiuit dignitatis. Hoc eſt enim caput ſuū, & quoddam ſenſuum principale ſupra manum conſtituere ſapientiæ. Ea, inquam, anima meritis aſcendit albētibus ex iſto vitæ huius, vt habent plerique, deſerto ad illum florentē ſemper locum iucunditatis æternæ. Iſtæ ſunt virtutes quæ & in Eſaiæ libro loqui dicuntur: (Eſaiæ.6.) Quis eſt iſte qui aduenit ex Edom, rubor veſtimentorum ex Boſor, ſic ſpecioſus in ſtola? Iſtæ, inquam, ſunt quæ mirantur ex iſto confragoſo ſcopuloſóque deſerto aliquam aſcendere animam poſſe ſine magnorum labe vitiorum, & ideo gratulantur repertam quæ

A veſtimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento inſipientiæ ſecularis, ſed magis ſapientiæ ſpiritalis & gratiæ cādore mundaret. Dicit ergo ea anima iam ſecura, iam læta:

VI. Poſuerunt peccatores laqueum mihi; * ſed à tuorum mandatorum non declinaui ſemitis.

(* al. & de mādatis tuis nō erraui.)

Digna vox relinquentis hoc ſeculum, eo quod retia perſequentium, & inſidiatorum laqueos euaſerit. Vox digna martyribus, quibus multa ſupplicia proponebantur; multa etiam offerebantur præmia vt à martyrij ſtudio vel terrore pœnarum, & ſæuę mortis horrore, vel præmiorum reuocarentur illecebra. Grauis laqueus proſcriptionis, qui ſæpe frangit ſanctos inopiæ deformitate; quos mortis formido non fregerit, laqueus alius incendij, laqueus carceris, diuturníque ſupplicij. Grandis laqueus, cum diuitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo hæc euaſerit, & ad martyrium peruenire potuerit, recte dicit: Poſuerunt peccatores laqueum mihi, ſed à tuorum mandatorum non declinaui ſemitis, cui deſpicienti præſentia, futura quærenti, regnum cœleſte diuinitatis tuæ promiſſione reſeratum eſt. B Qui ſunt iſti peccatores, qui poſuerunt laqueos? Aperuit tibi Apoſtolus authorem omnium peccatorum, & demōſtrauit, dicens: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. (1.Timo.6.) Aduertis laqueum diaboli eſſe diuitias, quem tetendit etiam ſaluatori. Sed ille, qui nihil habuit quod poſſet princeps iſtius mundi veniens ſuum dicere, laqueorum eius vincula diſſoluit. Ac ne mediocrem hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam apoſtolum ſtrangulauit. Qui miſer cum eſſet illaqueatus vt proderet dominum: vbi aduertit quātum ſceleris eſſet admiſſum, laqueo ſe ipſe ſuſpendit. Sed & ipſe laqueus diaboli fuit vt non ageret pœnitētiam, ſed laqueo ſe ſuffocaret. Deus enim etiam in ipſos pius eſt proditores, vt ad pœnitentiam prouocentur, atque à flagitioſo propoſito reflectantur, & reſipiſcant à diaboli laqueis à quo capti tenentur ad ipſius voluntatem. (2.Timo.2.) Iam non ærumna eſt incidiſſe, ſed crimen, qui non ſolum ſe dedere capiendos, ſed etiam ad voluntatem diaboli tenentur aſtricti, cum poſſint dicere: Dirumpamus vincula ipſorum. (Pſal.2.) C Dedit enim tibi ſcriptura diuina vt non ſolum caueas diaboli laqueum, ſed etiam per pœnitentiam eius vincula dirumpas. Quid tibi homo cum deliciis ac voluptatibus? Nō capit laqueus, niſi ante eſca te ceperit. Dum prędam petis, laqueo ipſe te nectis. Eſca laquei, auaritia eſt: eſca diaboli, luxuries eſt, quibus nos vult ineſcare, non paſcere. Et ideo clamabat Apoſtolus: Ne attaminaueritis, ne guſtaueritis, quæ ſunt omnia ad corruptelam ipſo vſu. (Coloſ.2.) Noli ergo attaminare luxuriam, & illa te contaminare non poterit. Noli guſtare auaritiæ corruptelam, & eris immunis à laqueo. Quid tibi poſtremo cum terris, qui cum Chriſto reſurrexiſti? Quæ ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt: quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram. (Coloſ.3.) Mortui ſumus terris, vitam noſtram cum Chriſto abſcondimus in deo noſtro. non iam nos viuimus, ſed Chriſtus viuit in nobis. Quid iterum ad terrena remeas? Ecce elongaui fugiens, dicit ſanctus. Vidi laqueos iniquitatis & contradictionis in ciuitate: Laquei ſunt enim, vbi eſt vſura & dolus. (Pſalm.54.) Elongauit ille fugiens terrena dedecora, ideo ad cœleſtia peruenit præmia. D Quid, inquam, te reflectis in terram, ſi in Enoch raptus ad cœlū es, in Helia leuatus es curru, in Paulo raptus ad paradiſum, conuerſatus in cœlis, in Dauid exauditus vt pēnas columbæ aſſumeres & volares, in Chriſto exaltatus volucris factus in ſpiritu? Quādo ſicut columba deſcendit, illas tibi alas dedit, vt tu diſceres euolare de terris. Neque verò cunctandū putes quomodo tibi volandū ſit, quibus alarum remigiis. Dixit quidē Dauid: Quis dabit mihi pēnas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcā? (Ibidem.) Et quaſi dubitaſſe viſus eſt à quo pēnas poſſet accipere, licet ſic ſoleat diuina gratia declarari, quæ in terris non poteſt inueniri. idē tamen in poſterioribus, quæ ſint iſtæ pennæ, docuit euidenter, dicens: Si dormiatis inter cleros medij pēnæ columbæ deargentatę, & poſteriora eius in ſpecie auri. (Pſalm.67.) Et ſi dormias, exurgūt tamen pennæ tuę. Sunt enim qui vigilāt dormiētes, vt vigilabat illa quæ dixit: Ego dormio, & cor meū vigilat. (Cant.5.) Et ſi nox eſt,

esto dei. Quomodo imitator? Nũquid cœlum potes facere,
aut terram, aut mare? Nõ vtique, sed vt omnia per verbũ fa
cias, nihil sine verbo: omnia cum ratione, nihil sine ratione:
quia non es irrationabilis ó homo, sed rationabilis.

IIII. Voluntaria oris mei comproba* domine, & iudicia
tua doce me.
*al. beneplacita fac.

Qui se humiliat, viuificatur secundũ promissum domini:
qui viuificatur spiritu dei, volũtarius est minister. Plurimũ
enim refert vtrũ ex voluntate quid facias, an ex necessitate
quod placeat deo. Denique voluntarius minister habet prę-
mium, coactus dispẽsat obsequium, sicut Apostolo dicente
1.Cor.9.
cognouimus. Scripsit enim: Væ enim mihi est si non euãge-
lizauero. Si enim volens hoc ago, mercedẽ habeo. Si autẽ in-
uitus, dispensatio mihi credita est. Vide voluntarium execu
torem cœlestis arbitrij. Liber erat ex omnibus, & omnium
seruus est factus, voluntate vtique, nõ necessitate, vt pluri-
mos lucraretur. Iis quoq; qui legis vinculo tenerentur, qua-
si sub lege esset, se exhibuit, cum sub lege nõ esset, vt eos ser
uaret qui sub lege viuebant. Infirmis infirmus factus est, vt
infirmos assumptione infirmitatis propriæ sustineret. Om-
nibus omnia factus est, non legitima necessitate, sed volun-
tatis obsequio. Aperuit mihi huius altitudinem cõsilij in e-
pistola ad Philemonem scripta, quia quod ipse esset, alium
esse vellet, vt voluntate potius quàm necessitate detulisse
ad Philem.
domino videretur. Itaque pro Onesimo interueniẽs sic ait:
Tu autem illum vt mea viscera suscipe, quem ego volueram
mecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis eu-
angelij: sed sine consilio tuo nil facere volui, ne velut ex ne-
cessitate bonum tuum esset, sed volũtarium. Quàm sedulus
suasor, qui cum esset vas electionis diuinæ, consortium con
silij non dedignabatur alieni, ne alterum fructu voluntatis
propriæ defraudaret. Recte ergo Dauid ait quasi propheta:
Voluntaria oris mei cõproba domine. oris sui offerẽs domi-
no sacrificium voluntarium, eo quod vt apes illa propheti-
ca bonos flores colligere ore cõsueuerit, fauos ore fingere,
mella ore cõponere, & ex herbis suauibus ore flores legere,
quæ cum sit, inquit, robore infirma, sapientiæ prædicatione
substantiæ suæ producit ætatẽ. Quod sit istud voluntarium
Psalm.49.
oris sacrificium, recognosce: Immola, inquit deo sacrificiũ
laudis. Expectat dominus voluntarios ministros. Deniq; in
Esaiæ.6.
libro Esaiæ dicit dominus: Quem mittã? Vtique seruulo suo
poterat imperare, quẽ dignum qui mitteretur inuenerat: sed
maluit eum spõtaneæ oblationis non fraudare mercede, qui
vt ipse se offerret, præstolatus est. Et quãuis eius sciret affe-
ctum, expectauit tamen vocem, vt cumularet gratiam. Vn-
de se offerẽs Esaias ait: Ecce ego, mitte me, & sic postea mis
sus est ad populum. Ideo de eo dictum est, Quia Esaias au-
dit & dicit. Etenim quasi voluntarium organum vberiore
spiritus sui gratia Christus impleuit. Nec ociose hoc positũ
puto, quia volũtaria oris sui placere desiderat domino. Mul
ti prophetæ, sed non in omnibus oris voluntaria placent.
Hiere.1.
Excusabat Hieremias dicens: Quis es dominator domine?
Ecce, nescio loqui, quia iuuenior sum ego. Et dixit ei domi-
nus: Noli dicere, quia iuuenior sum ego: quia ad omnes ad
quoscunque misero te, adibis: & secundum omnia quæcun-
que mandauero tibi, loqueris. Verecunde propheta ætatem
corporis prætendebat, ne exequendis cœlestibus imperatis
impar esse adolescẽtia deprehẽderetur. Sed deus, vt qui mo
rum magis quàm annorum iudicaret ętatem cõsiderandam,
& iuuenili corpore maturitatẽ robustæ sapientiæ in suo ser
uulo præuideret, ait: Noli dicere, iuuenior sum ego, hoc est,
prohibuit eum iuuenilis ætatis contemplatione vires suas
perpendere, cui fides caniciem sapientiæ ministraret. Et ite
Hiere.20.
rum in posterioribus cum dixisset idem propheta, Seduxi-
sti me domine, & seductus sum. Et dixi: Non nominabo no
men eius, & non loquar in nomine eius vltra: addidit: Et fa-
ctus est in corde meo vt ignis ardens, flammans in ossibus
meis: & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. Aduer
timus igitur quod iis etiam qui excusandum, aut officium
suum certa aliqua causa negandum putauerint, dominus ta-
men noster aut ratione persuadeat, aut cupiditate propheti-
cæ reuelationis inspiret vt ad subeundum officium volunta
te cõcurrant, non necessitate concedant, quo merces ad eos
integræ deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit &
Ioan.11.
Caiphas, quia expedit vnũ hominem mori pro populo: sed
hoc voluntarium oris ministerium non erat, quia loqueba-
tur inuitus: denique quid diceret, nesciebat. Quæ ergo vo-
Psal.83.
lũtaria oris sui domino Dauid placere desiderat? Elegi abie
ctus esse in domo domini, magis quàm habitare in taberna-
Psalm.84.
culis peccatorum. Audiã quid loquatur in me dominus de-
Psalm.77.
us. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab
Psalm.131.
initio seculi. Paraui lucernam Christo meo. Corpus suum,
quod erat ante limosum, & cœno hæreditariæ colluuionis
obstructum, vt oleum spiritale recipere posset, Christo pa-
rauit, vt luceat. Christo lucet, cuius opera in Christi lucent
Actu.3.
lumine. Christo lucebat Petrus, cum diceret: In nomine Ie-
su Christi Nazareni surge, & ambula. Christo lucebat ille
Actu.9.
qui dicebat: Sanet te dominus Iesus. Christo lucet martyrũ
lucerna, qui pro Christo subiere martyrium. Christo luce-
Psalm.83.
bat Dauid, qui poterat dicere: Cor meum & caro mea exul-
tauerunt in deum viuum. Christo parauerat mentem, cum
de eo à quo frequẽter ad mortem fuerat appetitus, diceret:
1.Reg.24.
Non mihi contingat à domino, si fecero hoc verbum, domi-
no meo christo domini iniicere manum meam. cum maio-
rem haberet causam salutis suę vt occideret persequentem,
qui etiam alios qui suadebant inimico non esse parcendum,
quẽ dominus iuxta promissum suum, in manus ipsius tradi-
disset, ab eius necãdi cupiditate reuocabat. Christo lucebat
propheta, cum de eo qui patris domũ turpi maculauerat in-
cestu, qui patris salutem parricidalibus prœliis appetebat,
pius tamen pater diceret ad prœliũ profecturis: Parcite filio
2.Reg.18.
meo Absalon. Tacebat improbitatis scelus, pietatis autem
gradum, & nomen necessitudinis præferebat, vt pugnaturi
non aduersarium regis, sed filium cogitantes, dolorem læsæ
pietatis inhiberẽt. Et post mortẽ eius operuit faciem suam,
Ibidem.
& voce magna clamabat dicens: Filius meus Absalon, filius
meus. Hanc vocem parricida nõ meruit, sed Christi prophe
tabat gratiam. Didicerat Propheta de Christo bonus esse pa
ter, qui bono filio seruiebat. Denique ideo dicebat: Et iudi-
Psal.35.
Rom.11.
cia tua doce me: quia iudicia dei sicut abyssus multa, & in-
scrutabilia, vt Apostolus dicit. Ideo nõ poterat ea nisi Chri
Matt.23.
sto docente cognoscere, quia vnus magister omnium Chri-
stus est. Hæc autem Christi iudicia sunt, vt iis qui nobis insi
diati fuerint, nouerimus non vicem iniuriæ rependendã, sed
pro iniuria magis deferendã gratiam. Denique maledicẽti-
bus non remaledixit, percutientes nõ repercussit, sed magis
etiam crucifixus pro persequẽtibus se piæ intercessionis a-
pud patrẽ auxilium deferebat, dicẽs: Pater, dimitte illis, non
Lucæ.23.
enim sciũt quid faciunt. Hæc igitur quisquis spiritaliter in-
tellexerit & fecerit legis iudicia, remuneratione donatur à
Christo. Sed quis iudicia dei docere potest, nisi quia animã
suam semper intenderit ad dominum? Qui potest dicere:

V. Anima mea in manibus tuis* semper, & legem tuam
non sum oblitus.
*al. meis.

Aliqui habent: Anima mea in manibus meis semper, hoc
est, in actibus meis: hoc est, in operibus meis. Quamuis in pe
riculis positus dicit iustus ad dominũ: Propter te quotidie
1.Corin.15.
morior, quotidie periclitor. Periclitor ab insidiatore, peri-
clitor ab obtrectatore, periclitor ab iis quos arguo, quos re-
uinco, periclitor pro veritate atque iustitia: propterea in ma
nib' meis anima mea, ego tamẽ nec periculis territus, tuæ le
gis oblitus sum. Sed quia plerique habẽt. Anima mea in ma
nibus tuis semper: hoc latius explanandũ arbitror. Scit pro-
pheta, scit vbi animæ suæ præsidium locet, vnde opem spe-
Prouer.21.
ret, in manibus dei constituere vult animam suam, quia cor
regis in manu dei est. Quicunque proprium corpus subege
rit, nec eius passionibus turbari animã suam rector sui con-
grua viuacitate permiserit, is bene regia quadam potestate
se cohibens, rex dicitur, quod regere se nouerit, arbiter sui
iuris sit, non captiuus trahatur in culpam, nec præceps fera-
tur in vitiũ. Huius anima nõ perit in æternum, nec quisquã
Ioan.10.
rapit eam de manu patris omnipotẽtis aut filij. Manus enim
dei quæ solidauit cœlum, quos tenuerit non amittit. Quæ
sint igitur istæ manus, cõsideremus. In Canticis habes: Læ-
ua eius

Cant. 8. uā eius sub caput meum, & dextera eius complectitur me. A Hęc loquitur sponsa de Christo, anima de verbo dei. Christus autem idem est verbum dei atque sapientia. Beata ergo anima quam cōplectitur sapientia. Magna est sapientiæ manus, magna dextera, totam cōplectitur animam. Tota enim munita est, quæ desponsata dei verbo est. Plenitudo enim sapientiæ, timere deum. Quæ ergo deum timet anima, pleno se munit ipsa præsidio, mittit sapientia læuam suam sub collum eius, dexteram autem in complexum eius. Vtrumque quidem brachium eius ad vtilia extenditur. Habent tamen propria sua singulę manus. Sapientia in dextera & longitudo vitæ est, in sinistra autem diuitiæ & gloria. (Sapien. 3.) Bonis vtique manus vtraque dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quod & præsentia & futura tempora comprehendunt, vt læua præsentium remuneratrix, dextera futurorum sit. Possumus hoc etiam de prophetia sancti patriarchæ Israel cognoscere. Nam cum dexteram suā posuisset super Effrem, sinistram autem super Manassen, & (Gene. 48.) conuertere eas Ioseph ætatum consideratione voluisset, vt dexterā patris super caput Manasse senioris filij collocaret, noluit, & dixit: Scio fili, Et hic erit in populū, & hic exaltabitur, sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo vtiq; quia benedictione prelatus est, dicētibus posteris, hoc est Effrē, Faciat vos deus sicut fecit Effrē & Manassen. vel quia semē eius multitudo gentiū sit, quę in hoc seculo laborem elegit, credens in dominum Iesum, vt cōsolationem habeat futurorū. Manasses autē semen, est populus obliuionis, qui propriū oblitus authorem, exaltatus ad tempus in hoc seculo, est daturus in reliquū pœnas graues, quia deum suū & dominū denegauit. Hoc ideo diximus, vt probaremus ea esse potiora quæ futura sunt. Denique læua sapiētiæ sub capite spōsæ est, dextera autem superior, quę totā complectitur sponsam. Itaque illa quasi fulcrum est quietis præsentis, quo anima innixa requiescit. Habet vbi reclinet caput suū, quia lęua sapiētiæ sunt diuitię & gloria. Ad tēp° hæc demulcent, & ex parte solatio sunt. Et ideo filius hominis nō habebat vbi caput suum reclinaret, quia cum diues esset, pauper (Matth. 8.) factus est: nec gloriam aliquā istius seculi requirebat, quia venerat non vt in portione, sed vt vniuerso humano generi C subueniret, dicens: Mihi indignamini, quia totum hominem (Ioan. 7.) sanū feci in sabbato. Hoc est totū, non vt facultatum collatione ditaret, non vt honorū insignibus, nō vt gloriæ secularis cumularet augmento. Hæc enim non habent beatitudinis & gratiæ plenitudinē, sed totum, hoc est, quod lōgitudinem vitæ cōplecteretur æternæ. Neque enim cōmunis vitę similis vita in dextera est sapiētiæ, sed longitudo vitę est, vt qui accipit vitā à sapientia, non exiguitatem vitæ, sed perpetuitatē, & æternitatis longitudinem adipiscatur. Bonus amictus æternitatis vitæ. Hoc pallium cœlestis spōsæ custodes murorum voluerunt auferre quo primus homo fuerat exutus, sed anima deo deuota quæsitum diu tenendo, & non dimittendo dilectū, precioso charitatis diuinę se vestiuit inuolucro. Beati igitur qui tali pallio vestiuntur, & amictum huiusmodi legis obseruatione meruerunt, quia non sunt legis obliti, sed quæ erant legis operati sunt. Nam qui præter legem agit, legis oblitus est. Et ideo hæc anima candida ascendit è terris, quia fulget amicta veste sapientiæ, & dicunt de ea virtutes illę quæ portas cœli custodiūt: Quæ est hæc quę D (Cantic. 8.) ascendit candida, innitēs super fratrem suum? Quomodo ea quę posuit caput suum super læuam sapiētiæ, vt aperiret manus pauperi ad subueniendum inopi: partitis autē derelictis sibi, non inuasis atque direptis diuitiis vteretur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus acquisiuit, non inani secularis iactātia ambiuit dignitatis. Hoc est enim caput suū, & quoddam sensuum principale supra manum constituere sapientiæ. Ea, inquam, anima meritis ascendit albētibus ex isto vitæ huius, vt habent plerique, deserto ad illum florentē semper locum iucunditatis æternæ. Istæ sunt virtutes quæ & in (Esaiæ 63.) Esaiæ libro loqui dicuntur: Quis est iste qui aduenit ex Edom, rubor vestimentorum ex Bosor, sic speciosus in stola? Istæ, inquam, sunt quæ mirantur ex isto confragoso scopulosóque deserto aliquam ascendere animam posse sine magnorum labe vitiorum, & ideo gratulantur repertam quæ vestimenta innocentiæ naturalis non polluerit atramento insipientiæ secularis, sed magis sapientiæ spiritalis & gratiæ cādore mundaret. Dicit ergo ea anima iam secura, iam læta:

VI. Posuerunt peccatores laqueum mihi, * sed à tuorum mandatorum non declinaui semitis.

* al. & de mādatis tuis nō errraui.

Digna vox relinquentis hoc seculum, eo quod retia persequentium, & insidiatorum laqueos euaserit. Vox digna martyribus, quibus multa supplicia proponebantur; multa etiam offerebantur præmia vt à martyrij studio vel terrore pœnarum, & sæuę mortis horrore, vel præmiorum reuocarentur illecebra. Grauis laqueus proscriptionis, qui sæpe frangit sanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fregerit, laqueus alius incendij, laqueus carceris, diuturnique supplicij. Grandis laqueus, cum diuitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo hæc euaserit, & ad martyrium peruenire potuerit, recte dicit: Posuerunt peccatores laqueum mihi, sed à tuorum mandatorum non declinaui semitis, cui despicienti præsentia, futura quærenti, regnum cœleste diuinitatis tuæ promissione reseratum est. Qui sunt isti peccatores, qui posuerunt laqueos? Aperuit tibi Apostolus authorem omnium peccatorum, & demōstrauit, dicens: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. (1. Timo. 6.) Aduertis laqueum diaboli esse diuitias, quem tetendit etiam saluatori. Sed ille, qui nihil habuit quod posset princeps istius mundi veniens suum dicere, laqueorum eius vincula dissoluit. Ac ne mediocrem hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam apostolum strangulauit. Qui miser cum esset illaqueatus vt proderet dominum: vbi aduertit quātum sceleris esset admissum, laqueo se ipse suspendit. Sed & ipse laqueus diaboli fuit vt non ageret pœnitētiam, sed laqueo se suffocaret. Deus enim etiam in ipsos pius est proditores, vt ad pœnitentiam prouocentur, atque à flagitioso proposito reflectantur, & resipiscant à diaboli laqueis à quo capti tenentur ad ipsius voluntatem. (2. Timo. 2.) Iam non ærumna est incidisse, sed crimen, qui non solum se dedere capiendos, sed etiam ad voluntatem diaboli tenentur astricti, cum possint dicere: Dirumpamus vincula ipsorum. (Psal. 2.) Dedit enim tibi scriptura diuina vt non solum caueas diaboli laqueum, sed etiam per pœnitentiam eius vincula dirumpas. Quid tibi homo cum deliciis ac voluptatibus? Nō capit laqueus, nisi ante esca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo ipse te nectis. Esca laquei, auaritia est: esca diaboli, luxuries est, quibus nos vult inescare, non pascere. Et ideo clamabat Apostolus: Ne attaminaueritis, ne (Coloss. 2.) gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu. Noli ergo attaminare luxuriam, & illa te contaminare non poterit. Noli gustare auaritiæ corruptelam, & eris immunis à laqueo. Quid tibi postremo cum terris, qui cum Christo resurrexisti? Quæ sursum sunt, quærite, vbi Christus est: quæ (Coloss. 3.) sursum sunt, sapite, non quæ super terram. Mortui sumus terris, vitam nostram cum Christo abscondimus in deo nostro. non iam nos viuimus, sed Christus viuit in nobis. Quid iterum ad terrena remeas? Ecce elongaui fugiens, dicit sanctus. Vidi laqueos iniquitatis & contradictionis in ciuitate: Laquei sunt enim, vbi est vsura & dolus. (Psalm. 54.) Elongauit ille fugiens terrena dedecora, ideo ad cœlestia peruenit præmia. Quid, inquam, te reflectis in terram, si in Enoch raptus ad cœlū es, in Helia leuatus es curru, in Paulo raptus ad paradisum, conuersatus in cœlis, in Dauid exauditus vt pēnas columbæ assumeres & volares, in Christo exaltatus volucris factus in spiritu? Quādo sicut columba descendit, illas tibi alas dedit, vt tu disceres euolare de terris. Neque verò cunctandū putes quomodo tibi volandū sit, quibus alarum remigiis. Dixit quidē Dauid: Quis dabit mihi pēnas sicut co (Ibidem.) lumbæ, & volabo, & requiescā? Et quasi dubitasse visus est à quo pēnas posset accipere, licet sic soleat diuina gratia declarari, quæ in terris non potest inueniri. idē tamen in posterioribus, quæ sint istæ pennæ, docuit euidenter, dicens: Si (Psalm. 67.) dormiatis inter cleros medij pēnæ columbæ deargentatę, & posteriora eius in specie auri. Et si dormias, exurgūt tamen pennæ tuę. Sunt enim qui vigilāt dormiētes, vt vigilabat illa quæ dixit: Ego dormio, & cor meū vigilat. (Cant. 5.) Et si nox est,

vigilat spiritus, de quo scriptum est: De nocte vigilat ad te spiritus meus. Tunc tibi pendentur alæ ex eloquiis spiritalibus, precioséque auri prudentiæ volatus assurgit. Vbi ergo laqueos poteris pertimescere, cui remigium præsto spiritale est? Si synceritas animi, si puritas mentis affulgeat, columba es. Ideo tibi dictum est: Estote simplices sicut colûbæ. (Matth.10.) Si maiora desunt remigia, vel minora ne spernas. Esto vel passer vt laqueos sagaci indagine præuideas, & pene captus illecebris peccatorum, tamé aliquãdo reuocatus possis dicere: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venãtium (Psalm.123.) laqueus contritus est, & nos liberati sumus. De quo quoniã alibi putauimus esse tractandum, nunc alio transeundum videtur. Satis est tibi vt auem te esse noueris, assumptum in naturam volandi, dicente domino per prophetã: Liberate vos ex laqueo venatorum, & à verbo côturbationis. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. Auis es ò homo, qui sicut auis in quãdam aquilæ renouatus es iuuentutem. Quid enim te in terram deiicis, qui iam cœlum petebas? Non iniuste renouato tenduntur retia, quia iam Christi esse cœpisti, venantium esse desisti. Ante te laqueo venator, ante quasi prædam suam diabolus suo iure capiebat, nunc dominicæ crucis mercem cur alienus incursat? Potes tamen etiam hos laqueos euitare, ne dicas: Venantes ceperunt me sicut passerem, si laqueum cordis euadas, quem misit diabolus in cor Iudæ, & ita eum in facinus proditionis armauit. Auertat à nobis deus hos laqueos, quos super peccatores pluit. Et ideo dicit Propheta: Dabis illis domine laqueum cordis eorum, quem parasti eis. Nobis autem da domine auxilium vt post te sequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla sunt gratiora quàm vincula charitatis. Qui tibi ligatus est, solutus est mundo.

VII. Hæreditate quæsiui* testimonia tua in æternũ, quoniam exultatio cordis mei sunt. (*al. acquisiui.)

Etiam istã vox martyrum est dicentium quòd hæreditatem acceperint cœlestium testimoniorum. Dicit ergo Propheta: Hęres sum mandatorum tuorum, successionem tuam fidei pietatísque iure quæsiui. Non potest dicere istud, nisi qui mandatã custodit, cœlo & terra testibus acquisita. Dixit enim dominus: Audi cœlum, & auribus percipe terra. (Esaiæ.1.) Testatur elementa dominus ad redarguendos eos qui nolũt præcepta diuina seruare, vt refugia omnia excusationis obsepiat. Testatur & homines dicens, Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus. Mãdata ergo domini plena sunt testimoniis, & ipsa sunt testimonia, quorum satis idoneus testis est qui non mentitur deus, apud quem & côscientia tua (Roma.2.) testis est cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, satis fidelis etiam in infido pectore, quoniam arbitrũ omnium quæcunque cômissa sunt latere non possunt. Nam si in iudicio terrestri etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamen si testimonio fuerit conuictus, alterius solet prodere veritatem: quanto magis in iudicio cœlesti apud dominũ Iesum necesse habet quę vera sunt confiteri, quem nouit scire quod factum est? Et bene ait: Hæreditate quæsiui testimonia tua: quoniam sicut ante hæredes fuimus peccatoris, ita nunc hæredes sumus Christi. Illa fuit criminum, hæc est virtutis hæreditas. Illa nos obligauit, hæc soluit. Illa obæratos fœnore delictorũ adiudicauit inimico, hæc redemptos titulo dominicę passionis Christo acquisiuit. Mala Euæ successio totum hominem deuorauit, præclara Christi hæreditas totum hominem liberauit. Non ad vnũ quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentum suum scripsit Iesus. Omnes scripti hæredes sumus, nõ pro portione, sed pro vniuersitate. Testamentum commune est, & ius omnium, hæreditas vniuersorum, & soliditas singulorum. Nouum tamen testamentum singuli adeunt, & omnes possident. Nec minuitur hæredi quicquid à cohæredibus vindicatur, manet emolumẽtum integrum, & eò magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hæreditatis humanæ. Si diuisa fuerint emolumenta, minuuntur, & hæredis est damnũ adscriptio cohæredis. Indiuisum regnum Christi est, indiuisa hæreditas. Quomodo fieri poterat vt diuisa esset hæreditas, cũ hæreditatis fructus sit indiuisus, quod est regnum cœlorum? Aurum, argẽtum, prædium, ab homine pluribus derelictum distribuitur ac secatur, solida ad singulos Christi dona perueniunt, omnes habent, & nemo fraudatur. Audiamus igitur commoda hæreditaria. Remissio peccatorum, hæreditas Christi est. Certe solida per singulos, & in cõmune est lucratiua. Quibuscunq; enim collata fuerit, solida est, nulli decedit, accedit omnib⁹. Corpori acquiritur, quicquid vnicuiq; relaxatur. Nam si angeli super (Lucæ.15.) vno peccatore pœnitentiam agente lætantur, quia lucrum suum putãt hominis redemptionem: quanto magis lucrũ est generis, quod est lucrum naturæ? Hæreditas Christi est resurrectio. Hanc quisquã damnum suum dixerit, quę in vno cõmunis gratiæ nomen inuenit? Christus enim resurgẽs, omnibus surrexit, quoniã per hominem resurrectio mortuorum. (1.Cor.15.) Quomodo igitur potest singulorum esse dispendium, quæ est totius corporis & humani generis reformatio? Recitetur igitur testamentũ, & institutiones eius consideremus. Testis autem nobis est spiritus sanctus. Cum enim dixerit, Testis sum testamentorũ meorum, quæ testificatus sum in vobis: tunc testimoniũ perhibebit quod testatus sit dicens: Hoc autem testamẽtum quod testabor ad illos, dicit dominus: Dãdo leges meas in cordibus eorum, & in sensibus eorum scribam eas, & peccati, & iniustitię eorum non ero memor. (Hiere.31.) O vere testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas, & scribit in sensibus, vt nihil aliud cogitare nisi diuina præcepta possimus, nihil aliud sentire nisi dei oracula debeamus. Dedit gratiam, reformauit naturã, sibiq; cõmiscens qui obliuisci nihil solet, memoriam meorũ abstulit peccatorũ, mihique dedit præceptorum suorum. Noli ergo tollere de corde tuo legem dei, & affigere legẽ peccati. Noli scribere in sensibus tuis diaboli illecebras, & dei delere mandata. Ecce ego, inquit, pinxi muros tuos, dicit dominus ad Hierusalem. hoc est, ad animam studiosam tranquillitatis & pacis, quã fecit ad imaginem suam. Noli, inquam, auferre imaginem cœlestẽ, & imaginem mortis imponere. Recusasti hæreditatem seculi, serua Christi testimonia, quoniam in his exultatio atque lætitia est, quandoquidem omnis fletus delebitur, & mors non erit amplius, neque luctus, neque fletus, neque clamor. Passio Christi imago fuit regni cœlestis. Nemo audiuit in plateis vocem eius, quia illo silẽtio passio- (Apoca.21.) nis suę clamorẽ omnem in posterum impiæ vocis abolebat. Nolebat fleri, quia dicebat ad filias Hierusalẽ: Filiæ Hierusalem nolite me flere, sed vosipsas flete. (Lucæ.23.) Ablaturus enim omnes lachrymas suę beneficio crucis, in passione propria futuræ instar beatitudinis exhibebat, vt nemo fleret, nisi qui Christi beneficia non teneret. Merito igitur vir euãgelicus dicit: Hęreditate quęsiui testimonia tua in æternũ, quoniam exultatio cordis mei sunt. Quis non exultet quia cœlum & terram hæreditate quæsiuit? quæ duo elementa contestatus est etiam deus cum legem daret: quia quęsiuit deum, de quo dicit sanct⁹: Portio mea dominus. Quæsiuit dominũ Iesum, quæsiuit spiritũ sanctũ, & post illa quæsiuit angelos, & cum illis viuit, non hodie tantum & cras, sed in æternum, nec vllis pro nomine domini contristatur iniuriis. Deniq; gaudebant apostoli cum verberarentur, cum in carcerẽ traderentur. Exultans autem in testimoniis domini iure dicebat:

VIII. Inclinaui cor meum ad faciendas iustitias* tuas in æternum, propter retributionem. (*al. iustificationes.)

Qui retributionem bonorum operum sperat à Christo, & ad eum festinat, inclinat cor suũ vt faciat Christi iustitias. Quæ est Christi iustitia? Sine nos, inquit, implere omnem iustitiam, qua peccatum minuitur, culpa laxatur. (Matth.3.) Et bene ait, Inclinaui, vt non sit tibi arduum atque difficile, cum mentem tuã quasi ad humilia & plana conuerteris: aut certe quoniam sapientia carnis legi dei non est subiecta, videtur inclinare cor suum, qui legi facit esse subiectum, extollente se corporis sensu, cõtumacique religionis inflectit, atque ille dudum extollens se frustra, & inflatus mente carnis suę cum se humiliat, inclinat. (Philip.2.) Humiliauit enim & ipse se Christ⁹, vt nouum cõderet testamentũ. Cum lego euangelium, audio filiũ dei carnẽ sumpsisse de Maria, videor mihi cum Christo ipse descẽdere. Lego enim eũ qui cum in forma dei esset, semetipsum

ipſum exinaniuit. Exinaniuit autem vt formam ſerui acciperet, & ſpecie inuentus vt homo humiliauit ſe vſq; ad mortem. Lego eum dicenté: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. &, Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Non dixit: diſcite à me quia potẽs ſum. non dixit: diſcite quia glorioſus ſum, ſed, diſcite quia humilis ſũ, quod poteſtis imitari. Nolite extollere vos, nolite exaltare cornu veſtrum. Docuit ergo me humiliari, & inclinare cor meum ad faciendas iuſtitias, nõ ad iniquitaté, ſed ad æquitatem inclinare propter retributionem. Retributio, regnum cœlorum, & paradiſi eſt incolatus.

Matth. 11.

Sermo decimuſquintus.

D Samech

SAmech litera decimaquinta, quæ interpretationẽ habet, audi. Eſt & alia eius interpretatio, quæ dicitur firmamentũ. Quid eſt audi? Nõ ocioſe dicitur, quod commune eſt omnibus, & ſuppetit vniuerſis ipſo iure naturæ. Et ideo nõ eſt ocioſum quod admoneris vt audias, cum etiam inuiti & aliud agentes, ſonum tamen aut vocẽ audire ſolemus. Sed quia nõ eſt ſolum audire hoc quod ſuppetit officio naturæ, ſed etiã illud quod maius eſt, vt audias non vſu tantũ corporis, quãtum intellectu mentis: ideo diligentius conſidera iſtius literæ interpretationem, ſeriẽque verſuũ qui ſequũtur. Vt noueris autẽ myſticum eſſe audire, vt audias & intelligas myſteria de Iudęis ſcriptũ eſt quia myſteria legis audierunt, ſed nõ intellexerunt. Vnde ait dominus: Audi populus meus, & loquar. Lex vtiq; ſpiritalis eſt. audi ergo ſpiritaliter. Denique qui ſe ſciuit audire, ait: Audiam quid loquatur in me dominus deus. id eſt, vt cognoſcam quid locutus in me fuerit deus. Ideoq; alibi ait: Quanta audiuimus, & cognouimus ea. vt comprehenderet nõ ſolum audiſſe ſe, ſed etiam intellexiſſe. Nemo enim cognoſcit, niſi prius intellexerit. Audi ergo, ne ſi te videat negligẽtem, veniat Petrus, arripiat gladium, abſcindat auriculam tuam, quod ſuperflue habens aurem corporis ſis, qui audire & examinare non noueris. Et fortaſſe virtutem animæ quæ examinat quæcumque audiuntur, habent amputatã, qui ea altitudine qua ſcriptũ eſt, audire non poſſunt. Meritóque hanc literam firmamẽtum alij interpretati ſunt, quod cum ſuperiore interpretatione cõcurrit. Niſi enim vnuſquiſq; audierit quid ſequi debeat, nemo firmatur. In officio igitur audiendi, omniũ firmamentũ eſt. Dicit igitur tibi in Threnis Hieremias propheta per literam, Audi. Et vt ſcias myſticũ eſſe quod audire debeas, ſubiecit huiuſmodi ſeriem huic literæ: Abſtulit omnes fortes meos dominus de medio mei. Vocauit in me tẽpus, vt cõtereret in me electos meos. Lacum calcauit dominus virgini filiæ Iudæ. Nõ tunc abſtulit omnes Iudææ fortes dominus, quando in Babyloniam regionem captiuus ductus eſt populus Iudæorum, ſed quando Chriſtus aduenit, & libertatem animæ ſuæ captiua non vidit, neſciens grauibus incuruata peccatis mentis ſuæ erigere ceruicem, & quędam fidei colla ad lucẽ cognitionis attollere. Ideo lacus factus eſt Iudæis paſſio ſaluatoris, quæ gentibus portũ ſalutis oſtendit, quia crux domini non credentibus præcipitium eſt, ſed vita credentibus. Hac ratione præmiſit Audi, vt futura cognoſceret. Alio quoq; loco literæ huic iſta ſubiecit: Tenuerunt ſuper te manus omnes trãſeuntes per viam, ſibilauerũt & mouerũt caput ſuum ſuper filiã Hieruſalẽ. Hæc eſt ciuitas, dicẽt, corona gloriæ, & iucunditas vniuerſæ terræ. Paſſionẽ domini ſaluatoris prophetari liquet & defleri ab Hieremia, non excidium Iudæorũ: quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi poteſt, quia in poſterioribus habet: Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus dominus cõprehẽſus eſt in interitu noſtro, ſub cuius vmbra, dixim⁹, viuemus inter gẽtes. Quid hoc manifeſtius, quãdo & nomẽ expreſſum eſt, & comprehenſio inter manus perſequẽtium perfidorum eſt declarata, & vmbra viuificans, & gratia gentibus conferenda deſcripta eſt? Sed etiam ipſa verba ſignificant quę in euangelio de paſſione domini legimus, quia hoc loco mors eius annunciata eſt per Prophetam. Sic enim Matthæus ſcripſit: Tranſeuntes autem blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruebat templum dei, & in triduo illud reædificabat. libera te, ſi filius dei es.

Pſal. 84. Pſalm. 77. Thren. 1. Threno. 2. Thren. 4. Matt. 27.

A Vulgus populi cum inſultat alicui, ſibilare conſueuit. ſimul quia vocem non habebant qui verbum negabant, ſicut irrationabilia animalia ſibilabant. Et ideo trãſibant viam qui in via ſtare debuerant. Non ſtabant ergo quaſi conſtantes, ſed tranſibant quaſi mobiles. Iuſti autem pedes ſtabant in atriis Hieruſalem, in quibus perfidi ſtare non poterant, & ideo præteribant, ſicut Marcus ſignificauit. Præterit vmbra non veritas. Dies eius ſicut vmbra præteriet, qui obliuiſcitur quod delinquit. Sed & tranſire infideles legimus; ſicut eſt illud: Et vindemiant eam omnes tranſeuntes viam. Quis enim niſi perfidus deſpoliat vineam Chriſti? Sed & alibi ſcriptum eſt: Et non dixerunt tranſeuntes viam, benedictio domini ſuper vos. Stantibus enim dicitur: Ecce nunc benedicite domino. Tamen & in bono legimus tranſire, vt eſt illud Moyſi: Tranſiens videbo hoc viſum magnum. Et qui vidit impium exaltatum vt cedros Libani, Tranſiui, inquit, & ecce non erat. Et nemo dicit ſeruo, tranſi, recumbe. Quæ ergo diſtinctio ſit conſideremus: niſi forte illa, quia vbi in bono accipitur tranſire, abſolute dictum eſt; B non dixit, hoc aut illud tranſiens, ſed tantummodo tranſiens. Vbi in malo: tranſeuntes, inquit, viam. Via enim bona eſt quæ à commeantibus frequentatur, non facile incurſatur à latronibus, qui auerſa viarum obſidere conſueuerunt. Ita regale iter munitum eſt. Moyſes autem non tranſiuit viam, ſed in via ſtetit, cui dictum eſt: Tu autem hic ſta mecum. Stetit cum illo qui ait: Ego ſum via, & veritas, & vita. Hanc qui viam tranſit, labitur. Moyſes autem non lapſus eſt, ſed pertranſiuit à ſecularibus ad ſpiritalia, à temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium, nec remanſit, ſed pertranſiuit, euaſit, quia non hæſit impio, ne fieret vnum corpus, ſed ſe ab eodem ſeparauit. Et cui dicitur: Tranſi, recumbe, euadit vtique laborioſam præſentem ſeruitutem, vt habeat glorioſam futurorum quietem. Et ſponſæ dicitur: Ades huc à Libano ſponſa, ades huc à Libano, tranſibis & pertranſibis. A principio fidei tranſit & pertrãſit, quæ feſtinat ad ſponſum. Pertranſit ſeculum, & feſtinat ad Chriſtum. Nunc diſcutiamus quid ſit mouere caput. Quis eſt populi caput niſi Chri- C ſtus? Caput enim mulieris vir, caput autem viri Chriſtus. Sed etiam lex intelligibilis caput mulieris. Denique mulier ſub lege tanquam ſub viro fuit. Mortificato autẽ ritu Iudaico qui erat ſecundũ literã legis, innupſit ei mulier qui à mortuis reſurrexit. Vnde quidã myſtice interpretati, mortificato ritu Iudaico tanquã fratris defuncti ritu veteri euãgelico mulierem illam intelligibilẽ nubere ex lege voluerunt, quia lex euãgelium fraterna quadam prædicatione præceſſit. Ergo ſynagogæ caput mortuũ eſt, hoc eſt, caput eius lex mortua eſt, obſeruatio videlicet legis, euacuata eſt legis litera, ſpiritalis eius intellectus aſtruitur. Huius cõmotionis meminit Dauid in quadrageſimotertio pſalmo dicẽs: Poſuiſti nos in parabolã gẽtibus, cõmotionẽ capitis in populis. eo quod à lege in euãgelium ſit facta cõmotio quaſi tranſitus quidã. In viceſimo autẽ & primo pſalmo, in quo & totius prophetatur ſeries paſſionis, ſic habetur: Omnes qui conſpiciebant me, aſpernabãtur me, & locuti ſunt labiis, & mouerũt caput. Sperauit in domino, eripiat eum, ſaluũ faciat eum, quoniam D vult eum. Mouerũt ergo legẽ quæ immobilis videbatur, & finis legis Chriſtus intrauit. Qui mouerant capita, phariſæi fuerunt, id eſt, à veritate diuiſi. Vnde & in veritatem nõ crediderunt. Sed & ſic poteſt accipi: Mouerunt caput ſuũ Chriſtum, qui in ſua venerat. Sed mouerunt eum, quia ſui eum non receperunt. Mouerunt autem dicentes: Tolle, tolle, crucifige eum. Et mouerunt capita ſua, qui onera ſua mouere nolebant, cum ligarent onera grauia, & aliis imponerent, ipſi autem digito, inquit, ea mouere nolunt. Quod eſt myſticum, quia corporalis ritus obſeruationem nunquam mutare voluerunt, & introducere intellectum ſpiritalem. Digitũ enim pro ſpiritu legimus: vt lex digito dei ſcripta eſt, & ideo lex ſpiritalis eſt. Noluerunt ergo onera ſua mouere, quæ ſunt grauia, & leue Chriſti iugum atque onus eius ſuaue ſuſcipere. Verum quia paſſio ſaluatoris omnes redemit, non abſurdum eſt intelligere ita hos mouiſſe capita ſua, ſicut prophetabat princeps ille ſynagogæ: Expedit vnũ mori ꝓ populo. Aliud dicere volebat, aliud ſignificabat. Et iſti

Pſalm. 79. Pſalm. 128. Pſalm. 133. Exod. 3. Pſal. 37. Lucæ. 17. Exod. 33. Ioan. 14. Canti. 4. 1. Cor. 11. Pſalm. 43. Ioan. 1. Ioan. 19. Matth. 23. Deut. 9. Ioan. 11.

aliter mouebãt caput quasi insultãtes, & aliud annũciabant, quia ipse erat qui venit vt pigrum illud atque terrenũ principale hominum cõmoueret, quo euacuata obseruatione literę, mysteriũ quæreremus in verbis. Vnde ait: Posuisti nos in parabolã gentibus, cõmotionem capitis in populis. Quod in bono vtique accipitur, quia præmisit: Et in nationes dispersisti nos. Dispersi sunt enĩ Iudæi, vt reliquiæ eorũ saluæ fierent secũdum electionẽ gratiæ. In parabolam autẽ positi sunt, vt ea quæ per parabolã dicta sunt, reuelata esse illorum exitu disceremus, vel eorum exemplo admoneremur cauere perfidiam. Tunc enim cognouit magis Hieremias Iudæam esse deflendam, & ideo Hierusalem captã esse tunc temporis prophetauit, quando redẽptorem proprium non recepit. Illi igitur insultatur, de qua dicent: Hæc est, inquit, ciuitas vniuersæ terrę. eò quod vbi erat ante fidei iucũditas, ibi nunc sit amaritudo perfidiæ. Vel certe mouendo caput suũ, & de corporalibus ad spiritalia trãseundo mereatur audire, cum crediderit in Christũ quod corona sit gloriæ. Quæ est autem corona gloriæ, nisi ecclesia, quæ caput suum Christũ coronat? Quæ iucunditas vniuersæ terræ, nisi domus populi Christiani, aula sanctorum, de quibus scriptum est: In omnem terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ? Ergo quia corona gloriæ est ecclesia, ideo dicitur in Cãticis: Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius in die sponsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius. Ad animas dicitur vt è gurgustiis & claustris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeãt, egrediantur à cupiditatibus & à curis & cæteris carnis istius & affectus lubrici passionib' supra mundum ascendant, de hoc mundo exeant, Christo occurrant, paratæ assint facib' ardẽtibus relucẽtes. Quasi angeli Christi hoc loquuntur, Non potestis videre claritatem eius, gloriam eius, nisi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hierusalem. Quasi dicant: Quid viuentem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mũdum quæritur Christus, qui supra mũdum suos voluit esse discipulos. Quæ est corona qua coronatur Christus nisi corona gloriæ? Ioseph coronam habuit castitatis, Paulus iustitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ, qua eum ecclesia coronauit. In hac corona omnes coronæ sunt, quia gloria non portio vnius coronæ, sed præmium omnium coronarum est. Tertia traditione mouerunt caput suum, hoc est Christum, qui est caput suę plebis. Caput eius aurum Cephas. Vnde & Aquila Petrum aurum dixit: Symmachus lapidem aureum, quod significat stabilem eminentémque sapientiam. Corpus Christi, ecclesia est. Huius caput aurum, id est, sapientia preciosa sanctorum est, hoc est, viri iusti atque prudentes. Crines eius abietes nigrę sicut corax. de quo alibi ait: Capillamentum tuum vt grex tonsarũ. Ideo capillamentum, quia virtus omnium sensuum in capite est. Oculi enim sapientis in capite eius. Profunda igitur doctorum prudentia, quæ potest ea quæ obscura sunt reuelare, & alta aperire sensuum. Et huiusmodi disputatores crines ecclesiæ sunt, sicut pulli coruorum, quibus dominus escam dat: sicut dedit sancto Iacob à iuuẽtute eius, & eum pauit. Hos altos ac profundos vbertate doctrinæ pascit dominus cœlestibus sacramentis. Oculi quoque eius sicut columbæ. Oculi sunt viri, videlicet spiritalibus ornati sensibus, qui ad videnda mysteria sunt acuti, & parati ad penetranda scripturæ secreta diuinæ, rationabili lacte fulgentes in quibus non sit aliqua doli maculosa confusio, sed simplicis affectus pura & immaculata synceritas. Ideo in aquarum abundantia lotas has columbas in lacte memorauit. Iam cætera: Dentes & genas, & sicut coccineum resticulum labia sponsæ, intelligimus animæ esse virtutes, doctorúmque diuersitates: qui vel spiritalem menti alimoniam dispensatione sedula subministrent, vel prædicatione dominicæ crucis, sicut verbi quadam linea alligent audientem, vel modestia verecundi, & iuuentutis flore gratissimi. Et si à tractatu pudore reuocẽtur, redoleat tamẽ in his odor Christi, & sicut in Genesi, quasi de capite sacerdotali descendit vnguentũ, eluceat pulchritudo doctrinæ. Et hoc caput mouit synagoga, & ideo abstulit dominus mirabilem cõsiliarium, & prudentem architectum, & sapientem auditorem. Caput, inquit, & caudam: quoniam qui caput non tenuerant, nouissima habere non possunt. Sed iam ea quæ annexa sunt, consideremus.

[Marginalia: Psalm. 43. — Roma. 9. — Psalm. 18. — Cantic. 3. — Lucæ. 24. — Cant. 4. & 6 — Ecclés. 2. — Cant. 4. & 5 — Canti. 5.]

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. L.

Quanto ergo dominus noster perpendat affectum, sanctus propheta David hoc versiculo declarauit, quia cum suos inimicos nequaquam sit persecutus, vt pote qui & regis Saul, à cuius insidiis periculũ salutis cauere vix poterat, nec vitam putauerit appetendam, & mortem ęstimauerit vindicandam, & parricidæ filij ingemuerit interitum, & multorum persequentium se flagitiis appetitus ignouerit, vt ipse ait, quia vicem iniuriæ lædentibus non rependerit: pręuaricatores tamen diuinæ legis exosus horrescat: in quo vtique & clementia morum eius, mansuetudóque pietatis, & vehemens deuotionis aperitur intẽtio, euangelici præcepti conueniens disciplinæ, quã prophetico spiritu præuidebat. Etenim dominus Iesus & nostrorum inimicorum dilectionem nobis expetendam esse præcepit, & dei hostes etiam si nobis aut parentum, aut filiorum, aut cõiugij germanitatísque necessitate copulentur, odio persequendos. Sic enim scriptum est: Si quis venerit ad me, & non oderit patrem & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc etiam & animã suam, non est me dignus. Quod si quis ociosis accipiat auribus, fortasse dicat: Tu domine Iesu legẽ dedisti, dicens: Dilige dominum deum tuum, dilige proximum tuum. Et vt impleres hãc legem, venisti. Dixisti per legem: Honora patrem & matrem, & in euangelio iubes vt parentes oderim? Quomodo sibi cõueniunt ista præcepta? Sic mitis & humilis corde venisti? Nõ possum saluo pietatis iure odisse patrem, cui debeo quod creatus sum, nec matrem lõgo decem mẽsium fastidio pij fœtus onera portantẽ, cui in absolutiõe plus periculi, in dilatiõe plus tædij est. Quid dulcissimi merentur filij vt paterno excludantur amore, cum sit impium mori nolle pro liberis? Quid vxor charissima quædam vitæ cohæres, & consortium communis naturę? Quid fratres iisdem concreti visceribus, atque formati eodem naturæ hospitio in hunc vsum lucis emissi? Oderim ergo pignora charitatis? Ita euangelij lenitate rigorem prædurae legis Iudæis inflectis, vt quorum lex condemnat iniurias, eorum tu euangelio tuo condemnes gratiam? Video istiusmodi assertioni me respondere non posse, sed tu domine responde. Nec enim indiges vt excuseris, qui non eguisti vt vinceres. Respondebit igitur: Ego non condemno pietatem, qui odi iniquitatem. Ego parentes non præcipio non amandos, qui inimicos suadeo diligendos. Sed non legisti tempus amandi, & tempus odio habendi, & tempus belli, & tempus pacis? De quo hoc dicit Ecclesiastes? Nónne de eo quod ratione temporis fiat, vt aliquos pie & amare & odisse possimus, vt quos dilexeris, odisse: & quos oderis, amare conueniat? Non ego parentum infudi odia pectoribus filiorum, nec coniugum suasi fastidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerim, quæ vtique authoris arbitrium genitali singularum necessitudinum testatur affectu. Amare parentibus filios, lex naturæ est: maritis coniuges, lex diuina est, quæ coniugij charitatem in naturã vertit, vt fiat vna caro, & vnus spiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogatiua est, quæ eodem domicilio diu fotos assuefecit ad gratiam charitatis. Non ergo necessitudinum intestina bella mandaui, sed illecebram suspectam habui. An non iure suspectam, cum serpens ille callidus & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptę ac rudis naturæ dote fundatũ primogeniti Adam labefactaret affectum, fœmineis magis illecebris, quàm suis commisit venenis? Itaque fœmina virum quem serpens tentare non ausus est, cibos oris & via moris inflexum molli quadam & conciliatricula vxoriæ sedulitatis affectione traduxit. Et adhuc Eua liberos nõ habebat: quorũ gratia vti dulcis ad amorẽ, ita esset facilis ad lapsum. Quam plurimos à martyrij cõsummatione sępe reuocauit? Denique sępe cognouimus quoniã quem formidolosa carnificũ pompa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis

[Marginalia: Matth. 5. — Lucę. 14. — Deute. 6. — Leuit. 19. — Deute. 5. — Ecclés. 3.]

dinis rigore abducere potuerunt, cum inter sacra iam præmia constitutum, vxor teneræ sobolis oblatione miserabilis vnius lachrymæ miseratione decepit. Sāpson captus est per vxorem, nunquid tu fortior? Salomon captus est in vxore, nunquid tu sapiētior? Ille igitur cuius sapiētia totis celebratur seculis, factus est insipiens, quia nimium amauit vxorē. Quid de fratribus dicam? Experta est in liberis & prophetæ domus detestabiliora inimici oscula, quàm odia esse fraterna. Itaque fratricidium pater quidē fleuit, sed magis est indignatus incestum. Denique licet parricidam, percussorem tamen reuocabat incesti. Tempus igitur amandi, tempus odio habendi, hoc est, tempus martyrij, quando ea quæ diuina sunt, omni charitati necessitudinū præferenda sunt. Tempus belli, quo etiam bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferamus. Tempus pacis, quia in pace locus eius. Deniq; ipse in euangelio euidenter exposuit qua ratione nostros debeamus odisse, dicens: Qui diligit patrē aut matrem plus quàm me, non est me dignus. Non dixit indignos esse qui parentes suos diligunt, sed eos indignos ait, qui plus parentes quàm Christum diligunt. Si enim ideo deferimus parentibus, quia nostrę generationis authores sunt, quanto magis Christum oportet amare, qui ipsorum est author parentum? Isti dederūt quod non potestatis est, sed ministerij sui: Christus donat salutem, qui parentum beneficia conseruat. Pulchre autem dixit: Iniquos odio habui, legem autē tuam dilexi: quia si legem amamus, odisse debemus aduersarios legis, qui operibus suis pręcepta legis impugnāt. Græcus melius eos, & proprie nuncupauit dicens, παρανόμους, παράνομοι exlex vocatur, quia extra legem est. Hos ergo odit qui in lege Christi est, quia legis mandata non seruant. Non solum enim qui legem nescit, sed etiam ille qui non agit secundum legem, exors legis est, quia nō auditores legis tantum, sed factores legis iustificabuntur. Redarguit me ipse Dauid si aliter intelligam. Quomodo iniquos homines oderat, qui parricidam filium commendabat præliatoribus, ne eum aliquis occideret? qui Saul regis mortem etiam vindicauit in eum qui à se nūciauit occisum? Ergo non iniquos homines, sed iniquos sermones oderat. Denique iniquos hos dixit odio habui, nō addidit viros. Deniq; cum dicat Iesus in euangelio, Diligite inimicos vestros: dicat Apostolus, Benedicite eos qui persequuntur vos: & nolite maledicere: quomodo excusaretur iste vir euangelica viuens disciplina, si iniquos homines odisset: nisi intelligas quod iniquitatem odio habuit, non eos qui & si operentur iniquitatem, possent tamen euāgelica prędicatione conuerti? Aut certe nisi ita accipiamus quia sicut ille qui nō honorat patrē, iniquus est: idē tamen secundū illud exosus patrem, quod scriptum est: Qui non odit patrem, aut matrem, aut fratres, aut sorores, aut animam suam, non potest meus esse discipulus: etiam laudabilis habetur: sic & iste iniquos odio habuit. Eodem modo & eos oderat quo patrem præuaricantem, aut animam suam præferens videlicet vitæ eius suauitati gratiam Christi.

(Matth. 10. — Rom. 2. — Matth. 5. — Rom. 12. — Luc. 14.)

II. Adiutor & susceptor meus es tu, & in verbum tuum spero.* (*al. super spe raui.)

Adiutor per legem, susceptor per euangelium. Quos lege adiuuit, in carne suscepit, quia scriptum est: Hic peccata nostra portat, & ideo in verbum eius spero. Græcus tamen ἐπήλπισα habet, quod est supersperaui, quod de eo dicitur qui semper addit ad sperandum, & cum sperauerit aliquid, iterum sperat, & spe proficit, extendens se semper ad superiora, & ea quæ præteriit obliuiscens. Pulchre autem ait: In verbum tuum sperauí, hoc est, nō in prophetas speraui, non in legem, sed in verbum tuum speraui, hoc est, in aduentum tuum, vt venias & suscipias peccatores, delicta condones, ouem lassam tuis in cruce humeris bonus pastor imponas. Si quis sperat in Christum, separare se debet à consortio perfidorum. Ideoque dicit:

(Esaiæ 53. — Luc. 15.)

III. Discedite à me maligni, & scrutabor mandata dei mei.

Cuius versiculi testimonio significatur quia vbi malignitas est, ibi custodia mandatorum cœlestium esse non possit. In maleuolam enim animam non intrat sapientia. Et alibi: Quærent me mali, & non inuenient. Simplicem mentem ac defæcatum animum diligit Christus, nec potest immaculatę virtuti vllum cum maculosis cōtubernium esse. Flagitia odit, refugit, aspernatur contagia, qui dicit: Discite à me quia mitis sum. Malignos repellit, laborantes vocat. Dicit illis Iesus: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Istis ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis. Non vtique malignitate mētis, sed infirmitate carnis onerati. Onerati, inquam, alieni hæreditate peccati. Laborātibus subuenio, fraudulentis prodesse nō debeo, ne pluribus noceat. Hos pœna cōpescat, illos emendet gratia. Malitia enim fons peccati est, culpa infirmitatis est lapsus. Illi debeo subuenire qui laborat, illum etiam odisse qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nā nisi ita accipias, videtur dicere: Discedite à me, quia mundus sum, quia purus sum. Hoc Pharisæus dicebat, & reprehensus à Christo est. Non ergo Propheta dicit, Mundus sum, sed cor mundum crea in me deus. Ideoque relegato consortio malignorū, quasi qui ante permixtus illis suscipi non possit à domino, dicit:

(Sapien. 1. — Matth. 11. — Psal. 6. — Matth. 11. — Psalm. 50.)

IIII. Suscipe me secundum eloquium tuum & viuam, & non confundas me ab expectatione mea.

Si viuit qui in sinu est patriarchæ Abrahæ, vt ille Lazarus pauper, quanto magis viuit qui suscipitur à Christo? Quomodo enim potest non in æternum viuere, quem sempiterna vita suscepit, quem totum sibi Christus assumpsit, qui totus verbi est, cuius vita abscondita est in Christo Iesu? Sed qui in sinu Abrahę sedet, susceptus à Christo est. Intolerandæ autem præsumptionis videretur dicere domino, Suscipe me: nisi promissum eius adiungeret: hoc est, Vt hoc auderemus, ipse fecisti, tuo te chirographo conuenimus, quoniam nostrum chirographum sustulisti. Nos fecimus chirographū mortis, tu scripsisti chirographum vitæ. Ergo non confundas ab expectatione sua seruulum tuum, quia in te spero. Spes enim non confundit. Et si tribulamur, patientiam subministra, vt ferre possim*, vt qui à te expecto, nō opprimar infirmitatibus, non succumbā tentatiōibus, nō affligar procellis, in quibus est probāda patientia, vt probatio consequatur spē quæ cōfirmat & roborat, quæ nō cōfundit. Hoc est, frangimur frequēter laboribus, fatigamur: sed si spes desit, cōfundimur, & tota mēte turbamur. Sed esto, sint aliqui duri ad labores, firmi ad iniurias perferendas: si spē auferas, nō potest perpetua esse patiētia. Ipsa patientia nō probatur si fides desit, cuius radix spes est. Quæ enim potest probatio esse, nisi pro Christi nomine vel incommoda vel pericula vniuersa sustineas? Ideo spes est sola quæ nostrum non cōfundit affectum. Vbi est spes: apostolicū illud, foris pugnæ, intus timores nocere non possunt. Alia interpretatio habet, Non erubescere facias: Non erubescet qui sperat in Christum. Ideoque qui bene sperat, dicit: In te confido, non erubescā. Et bene ait, confido. Robur enim spei nostrę, & quędam sperandi authoritas, confidentia est. Spera igitur semper, & nemo te ab expectatione confundit. Expectatio nostra, vita æterna est. Expectatio nostra est regnum dei, angelorum consortium, benedictiones sunt spirituales. Spera quotidie, finem ista res non habet, nescit inducias. Spera etiam positus in aduersis. Si quis dicat tibi aliqua forte necessitudinū amissione percusso, Quid tibi prodest iustitia tua? tu tamen spera, nō deficiat fides tua. Si quis dicat tibi, Quid tibi quotidiana profuere ieiunia? Quid castitas corporis, pudor mentis? ecce sicut iniustus & impius vulneratus es: non deficiat fides tua. nam etiam si infirmus es, fidelis tamen solicitus est pro te Christ*. Dicit ad discipulos, Date illis vos mādurcare, ne deficiant in via. Habes apostolicum cibū, manduca illum, & non deficies. Illum ante māduca, vt postea venias ad cibum Christi, ad cibum corporis dominici, ad epulas sacramenti, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus, vt lætitiam induat de remissione peccati, curas seculi huius, metum mortis, solicitudinēsque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, sed resurgit, animus non confunditur, sed consecratur.

(Luc. 16. — Colos. 3. — Roman. 5. — 2. Cor. 7. — Psalm. 24. — Matth. 14.)

V. Adiuua me, inquit, & saluus ero, & meditabor iustificationes tuas semper*. (*al. in iustificationibus tuis.)

Qui

Qui sperat, præsumit iuuari. vbi autem adiumentum dei, ibi certum salutis auxilium. Supra dixit: Adiutor meus & susceptor meus es tu: hic iterum iuuari petit, quasi dicat: Sine cessatione me adiuua. Non mihi satis est quod poposci, iterum peto vt saluus fiam. Hic non magna, non vera est salus: tunc saluus ero, cum fuero in paradiso, cum viuere cœpero inter electos tuos angelos, cum laqueos terræ huius euasero. Sed ne forte adiuti in necessitatibus, postea in prosperis positi negligamus, docet nos immemores beneficiorum cœlestium nequaquam esse debere, sed meditari iustificationes domini, vt & cum boni operis aliquid fecerimus, semper tamē ei nostra peccata fateamur. Hęc enim est iustificatio domini. Denique pharisæi non iustificauerunt deum, qui baptizari baptismo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille iustificatur, quem suorum pœnitet delictorum. Quem enim pœnitet, confitetur, vt est illud: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Ideoque publicanus magis iustificatus exiuit è templo, quia Pharisæus se iustificabat suas iustitias prædicādo, publicanus autē iustificabat deum, iniquitates proprias confitendo. Ergo qui meditatur iustificationes, semper humiliatur. Non hodie humiliatur, & cras exaltatur, sed semper humilis corde, & mitis affectu est. Plus est autem semper, quàm die ac nocte, vel tota die: hoc enim supra tempus est. Ergo vel inter angelos annumeratus dicas oportet iustificationes dei semper, & illam quam adeptus es gloriam non tuis meritis arroges, sed diuinæ miserationi semper adscribas, ne tibi dicatur: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Omnis enim creatura quæcunque bona habet: accepit à Christo, qui totius est author creaturæ.

Psal. 50. — Lucæ. 18. — 1. Cor. 4.

VI. Spreuisti, inquit, omnes qui discedūt à iustificationibus tuis, quia iniqua* cogitatio eorum.

*al. discedētes à iudiciis tuis, quia iniusta.

Omnis superbus immūdus est in conspectu dei, quia non potest per superbiam suam mundare peccata, qui arroganti spiritu coaceruat errorem. Ideoque spernitur atque despicitur, quia despectui habet diuina mādata. Bene autem cœlestis seruatur prærogatiua clementiæ, quia nullum repellit, sed quicunque noluerint peccata propria confiteri, ipsi discedunt à domino deo nostro. Denique ille discessit qui peregre profectus, omne quod acceperat à patre, fidei & gratiæ patrimonium dissipauit. Et quia cum discessisset pœnituit, postea est regressus ad patrem quem reliquerat tunc cum peccatum proprium nollet confiteri. Non ergo interuallo locorum deus relinquitur, sed prauitate morū, & deformitate gestorum. Discedit à domino qui se elongat à domino, quemadmodum audita præsentia dei Adam latere cupiebat. Sed discedens à domino salutem habere non poterit, quoniam scriptum est: Ecce qui elongant se abs te, peribunt. Vnusquisque igitur suis studiis sese aut iungit aut separat. Denique quod plerosque nec locorum interualla secernant, vel finitima vel vicina connectant, indicio est, quia sunt plerique in corpore siti qui peregrinantur à corpore, & assunt deo, vt ille qui dicente deo, Quem mittam? respondit: Ecce ego. Audet & Paulus adesse deo, quia nihil in se præter carnis materiā videbat esse corporeum. Exiuit Cain à facie dei postquam commisso parricidio gerēdam peccatorum suorum pœnitentiam non putauit. Rectè autem ait: Ad nihilum deduxisti præuaricatores. Non peccatores dixit, sed præuaricatores. Nam quæ nobis spes foret, quando omnes sub peccato sumus? Etiam illud pulchre: Omnes ad nihilum deduxisti præuaricatores. Siue ille diues sit, nihil illi diuitiæ suæ prosunt: siue honoratus, nihil dignitas: siue potens, nihil potentia. Sed aliud est præuaricatorem esse discedentem à iustificationibus dei, aliud præuaricatorem esse terrę. Illud grauius, hoc leuius. Ideoque subiecta ne turbēt, vide quid subiecit his.

Lucæ. 15. — Psalm. 72. — Esaiæ. 6. — Gene. 4.

VII. Præuaricatores æstimaui* omnes peccatores terræ, propterea* dilexi testimonia tua semper.

*al. præuaricantes reputaui. *al. ideo.

Rectè præuaricator dicitur, qui discedit à domino. Denique Græce à discedendo apostata nominatur. Vnde & illud: Vinum & mulieres faciunt apostatare. Cauenda ergo incentiua & lenocinia delictorum, ne in scelus vergant. Præuaricator autem Latine & transgressor vocatur, eò quod à lege domini transeat ad errorem, & transgrediatur mandata cœlestia, cui dictum est vt adhæreat domino deo suo. Adhęreto igitur indiuiduo semper affectu, ne te ab eo vis vlla possit euellere. Si quid rarum, si quid intermissum aduersarius viderit, statim se immittit in pectus & cor tuum, vt te laqueo teneat suæ fraudis, & hostilis vinculo potestatis innexus à deuotione retraharis. Sed non solus ille præuaricator est, qui posthabita ecclesia ad cultus transgreditur idolorum, sed etiā quicunq; legis mādata non seruat. Omnis enim peccator, præuaricator. Vnde illud: Omnis prǽuaricatio iustam accipit remunerationem. Nomē commune, sed diuersa merita delictorum, & precia ergo diuersa culparum. Quid sibi vult quod ait, peccatores terræ? Sunt ergo & cœli peccatores, sicut ille qui ait: Peccaui in cœlum & coram tē. Sunt qui dicant, quia is qui cœlestia non seruat oracula, præuaricator est cœli. Sed siue hoc, siue illud sit, è diuerso vnum significamus peccatorem, alterum præuaricatorem, quia minuit gratiam quam accepit è cœlo, quam spiritus sanctus infudit, siue quia auis cœli factus, non debes in terrā redire de cœlo. In cœlum ergo peccas, si cœli incola cœlū relinquas. Diuersitas igitur est eorum. Alij peccatores cœli, alij peccatores terræ sunt. In matutinis, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ. Quomodo vnus omnes interficere poterat peccatores terræ? Sed si cōsideres iustum, cui nox pręcessit, dies appropinquauit: potes videre quomodo ex oriente tibi sole iustitiæ de luce vigilans interficias fomenta omnia delictorum. Vtinam mihi aspiret hæc gratia, vt gladio spiritali qui est verbum dei, ab ecclesia domini incentiua vniuersa possim abolere vitiorum, & terrena auferre delicta, quibus in foueam quādam lubrici præcipitamur erroris, vt de ciuitate dei expellatur iniquitatis operator. Ciuitas dei, ecclesia est, ecclesia corpus est Christi. Peccat in cœlū, qui cœlestis ciuitatis iura contaminat, & immaculati corporis violat sanctitatem suorum colluuione vitiorum. Et vide ne forte sint qui cœli & terræ peccatores sint. Nam vtique Adam cum in paradiso esset, cœlestis erat: post lapsum autem terrenus est factus, & de paradiso expulsus est & eiectus. Vnde & Apostolus ait: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Abiiciatur ergo à nobis imago terreni, suscipiatur imago cœlestis, non fuco expressa, non ceris, non coloribus adumbrata, sed moribus, in qua Christus se agnoscat.

Eccli. 19. — Lucæ. 15. — Psalm. 100. — Ephes. 6. — 1. Corin. 15.

VIII. Confige clauis à* timore tuo carnes meas, à iudiciis enim tuis timui.

*Lxx. habet clauis à.

Qui diligit domini testimonia, configit clauis carnes suas, sciens quia vetus homo suus cum Christo confixus cruci, luxuriam destruat carnis, ne cupiditates eius indomito feruore lasciuiant, ne radix auaritiæ serpentibus se fundat radicibus. Confige ergo clauis, & destrue fomenta peccati, moriatur in carne tua omnis illecebra delictorum, libertatem vagandi cupiditas voluptatum cruci affixa non habeat. Est quidam clauus spiritalis, qui patibulo crucis dominicæ affigat has carnes. Et fortasse sunt carnes quædam animę, sicut corpus est animæ. Carnes animæ sunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor domini & iudiciorum eius, & seruituti redigat. Quod si carnes istæ reiiciunt clauos diuini timoris, haud dubie dicitur: Non permanebit spiritus meus in his hominibus, quoniam carnes sunt. Nisi igitur affigantur cruci hæ carnes, & configantur clauis à timore domini, non permanebit in his spiritus dei. Sicut sunt aculei timoris, quibus compungimur: ita sunt claui timoris, quibus configimur. Qui compungitur, excitatur: qui configitur, mortificatur, vt peccato deficiat, deo viuat. Vt sciamus autem clauos spiritales esse, etiam stimuli spiritales sunt, de quibus scriptum est: Durum tibi est aduersus stimulum calcitrare. Hoc stimulo Paulus stimulatus surrexit è terra, & se leuauit, vt cōuersaretur in cœlo. Confixus est clauis apostolus Thomas, vt diceret: Nisi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum. Claui erant bonæ cupiditates, claui erant, etsi non perfectæ fidei, tamen fidei incrementa quærentis. His configitur clauis

Roman. 6. — Genes. 6. — Actu. 9. — Ioan. 20.

ulsqui Christo commoritur, vt cum Christo resurgat. His configitur clauis qui mortificationem domini Iesu in corpore suo portat. His clauis configitur qui meretur audire dicentem Iesum: Pone me vt signaculum in cor tuum, vt sigillum in brachiū tuum, quia valida est vt mors charitas, durus sicut inferi zelus. Infige ergo pectori tuo & cordi tuo hoc signaculū crucifixi, infige & brachio tuo, vt opera tua peccato mortua sint. Nihil in his criminis reuiuiscat, nihil erroris resurgat. Fortasse hanc imaginem claui non solum timoris, sed etiam charitatis affigunt, quia valida est vt mors charitas, durus sicut inferi zelus. Non te ergo offendat duritia clauorum, quia est duritia charitatis: nec validus clauorum rigor, quia valida est etiam charitas sicut mors. Charitas enim culpā & omnia peccata mortificat. Charitas sicut mortis ictus interimit. Denique morimur flagitiis atq; peccato, dum domini mandata diligimus. Charitas est deus, charitas dei verbum est, quod est validum, & acutius omni gladio acutissimo, vsque ad diuisionem quidem animæ ac spiritus, artúsque & intima penetrans medullarum. Est durus ergo zelus charitatis, qui non cedat infernis, cum pro dei zelo vnusquisque nec suis parcat. His clauis charitatis configatur anima nostra & caro nostra, vt & ipsa dicat: Quia vulnerata charitate ego sum. Habet ergo clauum suum charitas, habet gladium suum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruerit vulnerari. Hæc sunt vulnera quæ osculis præferuntur: vtiliora vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. His nos vulneribus offeramus, quibus quicunque mortuus fuerit, mortem gustare non poterit. Talis eorum erat mors, qui dominum sequebantur, de quibus dictum est: Sunt aliqui de istis astantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Merito Petrus non timebat hanc mortem. Non timebat enim qui dicebat, quia etsi oportuerit eum pro Christo mori, non eum relinqueret aut negaret. Tollamus ergo crucem domini, quæ configat carnes nostras, peccatum destruat. Est timor qui configit carnes. Nisi, inquit, quis tulerit crucem suam, & secutus me fuerit, non est me dignus. Ille enim dignus est, qui habet Christi timorem, vt crucifigat carnale peccatū. Hunc timorem sequitur charitas, quę cōsepulta cum Christo, non diuellatur à Christo, moriatur in Christo, attumuletur Christo, resurgat cum Christo.

(1. Cor. 4. — Canti. 8. — Hebr. 4. — Cantico. 5. — Prou. 27. — Matth. 16. — Matth. 16. — Matth. 10.)

Sermo decimussextus.

(Y. Ain.)

AIn litera decimasexta, cuius interpretatio est oculus, siue fons. Oculo vtimur videndi munere: sed videmus ea quæ complacent, & sæpe quæ displicent: nec in eo oculi est vel culpa, vel probitas, pro eorum qualitate quæ viderit. Oculi est enim officium nunciare quę viderit. Est sanè offensa vel gratia, si aut delectetur suauibus, aut offendatur aduersis. Ideo frequenter oculus suppliciorum dicitur, oculus tentationis, oculi hœdi, oculus vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis. Legimus in euangelio quia baptizabat Ioannes, in Ennon. Ennon oculum suppliciorum interpretati sunt. Itaque nemo venit ad baptismum, nisi qui desiderat sibi propria peccata dimitti, quorum supplicia corde prouido perhorrescat. Itaque licet oculus suppliciorum dicatur, prævidentis est tamen supplicia, non sustinētis: licet baptismum pœnitētiæ habeat aliquam de suppliciorum susceptione tolerantiam. Oculi est vt intuendi officio fungatur, tuum est cauere quod videris. Denique & oculus tentationis dicitur, quia per oculum sæpe tentamur. Oculus meretricis laqueus amatoris. Sed oculus nihil delinquit. Ideoque saluatoris sententia plena iustitiæ est, dicentis: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo. Non dixit, Qui viderit mulierem, sed ad concupiscēdum viderit. Oculum absoluit, mentem ligauit. Non dixit, adulterauit eam in oculo, sed in corde. In oculo visus est, in corde peccatū. Oculus hœdi ad sinistrā est: quod ea quæ dextera sunt, peccator videre non possit. Sanctus autem dicit: Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne cōmouear. Et Petro sancto apostolo, cum tota nocte nihil cepisset, vt legimus in euangelio, à saluatore dictum est: Mittite in dexteram partem retia nauigij. Itaque fretus imperatis cœlestibus, misit retia, & plurimum piscium cōgregauit. In sinistra nox erat, in dextera diuini sermonis claritudo fulgebat diurna. Est & oculus vitulæ: quod æque ad peccatores refertur: quia sicut iugi lora vitulæ, ita peccatores attrahunt iniquitates, non dirumpentes neque abscindentes proprium, sed longo trahentes fune peccatū. Indomita enim vitula sero mansuescit, & trahit lora, non suscipit, quia impatiens est tenendi: & quo diutius traxerit, eò amplius impeditur. Oculus quoque generationis, aut fons generationis dicitur, quia ex oculi conspectu, aut bona aut aduersa generātur. Vidisti mulieris pulchritudinem, laudasti artificis opus, venustatem naturæ: generatio fidei deuotionis est partus. Contentus fuisti formę decore, non census ambitione sumpsisti in vxorem, genuit filios liberalioris gratiæ: oculus tibi fuit generatio prosperorum. Cōtemplatus es sacram puellam, pressit oculos tuos augustæ reuerentia castitatis: prædicasti dominum Iesum, qui senilem dedisset in adolescētula ætate grauitatem, immaculatámque vitam inter infirmas tam lubricæ carnis illecebras humanis infudisset affectibus: fons bonorum est. Vidisti possessiones pupillorum, non ad inuadendum, sed ad tuendum: & paternis ingemuisti visceribus si quid aduertisti de minoris commodis esse neglectum, repulisti eum, qui fines eius volebat inuadere, iudicasti pupillo: oculus tuus fons tibi fuit & origo iustitiæ. Iudicasti viduæ. Sicut enim mala drachma non est drachma, sic malum iudicium non vtique iudicium. Iudicasti ergo sicut iustus & bonus iudex. Vidisti vsurpatorem improbum, qui maritali auxilio destitutā suam prędam putaret: iniquitatem non passus es, attulisti indefensæ opem: quo adiuta præsidio, inoffensa opera castitatis exercuit, nec auxilium quærere maritale compulsa est. Dicit tibi dominus: Venite disputemus, quia iudicasti viduam, oculus tuus fons gratiæ tibi factus est. Vidisti nudum corpus inopis iacere defuncti, non præteristi, vt ille qui exponitur in euangelio sacerdos atque leuita: sed continuo miseratus sepulturæ te solatiis tradidisti: generauit tibi oculus materiam redemptionis. Contra, si aspiciens agrum pupilli vineis consitum, lætum segetibus, nemorib⁹ vmbrosis, aut fluuiis decurrentibus, aut fontibus scaturientibus, aut riparum herbosis amœnum thoris, & auaritiæ facibus accensus transtulisti patrum limites, atque in possessionem indefensam improbus irruisti: oculus tuus tibi mortis perpetuæ acerba generauit. Vicinæ viduę iura temerasti, coegisti eam, quæ aut dolorem suum aut pudorem secretis clausa parietibus fouere deberet, prosilire in publicum, inuerecundius quàm iniustius litigare: oculus tuus partus iniquitatis est factus. Vidisti inopem superbo oculo, & insatiabili corde, despexisti precem pauperis: & quem misereri debueras: cum fastidio præteristi: oculus tuus fons tibi fuit & origo peccati. Ideoque oculi tui non lupi oculi sint, & insidiantes ad prædam, sed sicut sponsæ dicitur: Oculi tui stagna in Esebon, in portis filiæ multorum: nares tuæ sicut turris Libani. Stagna in Esebon quid est, nisi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ est in portis ecclesiæ, cui merito defertur multitudo doctrinæ? Filia enim multorum, plurimarum doctrinarum posteritas effectus est, cuius naris odor est sacrificiorum floribus omnibus præstantius. Quid enim Christi odore sublimius, qui aboleuit thuris fragrantiā? Oculus ergo iste prouideat quę futura sunt: & si aduersa imminere prędiderit, flere lacrymísque emollire ac mitigare non desinat. Ideo Hieremias in captiuitate gentis Iudææ positus, futuram prędidens perpetuæ captiuitatis ærumnam, quam perfidiæ precio Iudęorum populus habebat exoluere, dicebat in Threnis sub hac eadem litera: In hoc ego fleo, oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui me consolabatur. Non igitur abductum se esse de terris suis dolebat, sed à Christo populum relinquendum, cōsolationémque futuræ vitæ cernebat amissam. Hæc est vere dolenda captiuitas, qui æternæ spei libertate priuata videbatur. Alio quoque loco sub hac eadem litera reperiuit in Threnis, dicēs: Dominus, quæ cogitauit, consummauit verbum suū, quod mandauit à diebus antiquis. Destruxit, & non pepercit, & lætificauit super

(Ioan. 3. — Matth. 5. — Psalm. 15. — Ioan. 21. — Esaiæ. 1. — Luc. 10. — Psalm. 100. — Canti. 7. — Thren. 1. — Thren. 2.)

per te inimicum, & exaltauit cornu tribulantis te. Nónne euidenter futurum iudicium Christi annunciatur, sicut in psalmo quoque præsenti declarari certum est? Oculus ergo præuideat quæ futura sunt, & ea aut profusione lachrymarum, aut erroris correctione detorqueat. Denique Hieremias flebat, quia malam causam impiæ plebis susceperat, quæ perfidiæ pertinacia proprium negabat authorem. Dauid autem prophetico spiritu iudicium præuidens Christi, in quo nemo innocens periclitabitur, nemo sceleratus eludit, bona fretus conscientia dicit:

I. Feci iudicium & iustitiam, ne tradas me nocētibus* me.

*al. calumniantibus.

Non quasi gloriosus insolens se ipse laudat, cum vtique peritus legis, alterius magis quàm proprio ore vnumquemque laudandum esse non ignoraret. Non inquam prædicatoris iactantia est hic vlla virtutum, sed vitæ innocentis assertio iure præsumpta, ne dignus æstimaretur qui propter grauia peccata à domino relinqueretur, & nocentium potestati traderetur. Defensio est igitur, non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris assumitur, & formidabilis ærumna propulsatur. Denique Petrus hoc genere defensionis vtitur, dicens: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? (Matth.19.) In quo si dicti arrogantis decolor aliquis næuus fuisset, nó tantum gratiæ de domini saluatoris sententia retulisset, vt non solum minime subdendus ipse iudicio, sed etiam iudicaturus de aliorum meritis ipse nunciaretur. Neque enim in iudicio, si quis innocentiæ suæ tuendæ gratia quid fecisset aperiret, ad iactātiam potius quàm ad defensionem causę dictum æstimaretur. Aliud est dignum se præmio dicere, aliud indignum iniuria. Et tamen ille ipse philosophiæ summus, vt aiunt, magister, cum accusaretur, interrogatus qua tādem pœna se dignum putaret, respondisse fertur, vt in prytaneo publico quotidie conuiuio susciperetur. Ille honorem vsurpauit, hic ærumnam deprecatus est: ille gloriam arrogauit, hic humilitatem seruauit. Nam quæ maior esse humilitas potest, quàm vt conscius sibi iudicij & iustitiæ reseruatæ, tradi potestati diaboli vereatur? (Ephe.6.) Hominem se esse cognouit, impar sibi bellum aduersum spiritalia nequitiæ in cœlestibus, raptum Enoch esse, ne malitia mutaret cor eius, Noe inebriatum, Loth incestatum, sacerdotem primum ipsum Aaron cum Maria sorore tentatum, lepræ maculis aspersam Mariam primum, post ablutam: Moysem pene internecatum, nisi circūcisione filij, & eiusmodi sanguinis fusione Sephora mulier eius omne ab eo periculum depulisset. His igitur commonitus exemplis nequaquam se fortitudini suæ credit: sed cauta humilitas diuinum sibi precando asciscit auxilium, petens ne tradatur nocentibus. Scit enim authorem esse principem mundi omnium delictorum. Ipse indiuiduos proximorum irarum stimulis excitatis scindit affectus, ipse flammam accendit libidinis, ipse adolet auaritiæ cupiditates: vt quo plus rapuerimus, amplius requiramus: ipse suggerit & ministrat fomenta luxuriæ, ipse odia exasperat, & immodicæ studia ambitionis inflammat. Quod vitium blandum in exordio, sæuum in processu, nec fraternæ germanitatis potuit cótemplatione reuocari. Cum enim doleret sibi gratiæ cœlestis ambitor fratrem esse prælatum, de sacrificio processit ad parricidium. Authorem igitur incontinentiæ diabolum esse Apostolus docet, Ne tentet vos, inquiens, Sathanas propter incontinentiam vestram. (1.Cor.7.) Incentorem quoque auaritiæ ipsum esse legimus, dicente Paulo: Qui volūt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueū diaboli. (1.Tim.6.) Et alibi: Mortificate igitur membra vestra quę sunt super terram, fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idololatria. (Colos.3.) In his enim diaboli voluntatem facimus, & exequimur potestatem, qui per carnis istius desideria incentiuum suę fraudis operatur. Quemcunque ergo in vitiorum suorum possessione repererit, tanquā obnoxium suo iuri vindicabit. Adulterium qui facit, luxuriam exercet, aliena diripit, portio diaboli est: pudicus autem & continens & misericors, Christi portio est. Christi ergo seruum sibi non potest vindicare, nisi forte lapsum in vitia deprehendit: nec tum quidem vindicat, sed tanquam suum sibi tradi postulat. Ideo ergo dicit Dauid: Feci iudicium & iustitiam: vt non arroget, sed excuset, ne quasi peccator deseratur à Christo. Exemplo sit nobis apostolica lectio, quamobrem vnusquisque tradatur. Illum enim qui vxorem patris habuit, quia sic operatus est, tradidit Sathanæ Apostolus. (1.Corin.5.) Non ergo esset traditus, nisi opera fecisset diaboli. Vnde non immerito recusat Propheta nocentibus tradi, qui allegat nó diaboli opera se fecisse, sed Christi. Christus enim dicit: Iudicate pupillo, & iustificate viduam. (Esaie.1.) Hoc est ergo, Feci iudicium & iustitiam, in iudicio non contempsi pauperem, non oppressi viduam, personam diuitis non recepi, in omnibus operibus iustitiam seruaui. Iudicij finis iustitia est. In altero veritatis custodia, in altero fructus est æquitatis: vtraque tamen non priuata virtus, sed publica. Nam immaculatum corpus à virili permixtione seruare, & palmam castimoniæ limoso in corpore vsque ad angelorum conuersationem custodia integritatis euehere, vtilitas priuata, laus publica est. Frugi esse ac modestum, & sobriæ parcitatis tenere mensuram: probatur à pluribus, sed sibi soli proficit. Fortitudo in prælijs eminet, in ocio friget: cuius opus in tempore necessarium, in voto aduersum. Malunt enim homines non pugnare, quàm vincere. Sola iustitia est quæ omnibus tēporibus alijs potius nata quàm sibi, quotidiano vsu & fructu, publico suo damno alienas custodit vtilitates, quę nihil habeat vtilitatis, & plurimum laudis. Hanc igitur propheta prætendit ad sui meriti commendationem, dicens: Feci iudicium & iustitiam, ne tradas me nocentibus me. Vbi iustitia, ibi misericordia. Misericordia à peccato liberat. Quomodo ergo peccatoribus trador? Simile illud in Canticis: Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? (Cantic.5.) Exui tunicam peccatoris, velamenque terreni: cur quasi peccator atque terrenus adiudicor? Laui pedes meos, ne qua delicti sors posset adhærere vestigio: cur das in me delinquentibus potestatem?

II. Suscipe seruū tuum in bono,* non calumnientur me superbi.

*al. bonum.

Quasi iudicij & iustitiæ sibi conscius, authoritate prophetica progreditur, vt seruum domini se dicere non reformidet. Seruus enim domini nihil debet alienis. Preciosa hæc seruitus, quæ virtutum constat expensis. Cur autem timeat nocentibus tradi, aperit euidenter, quia calumniatores sunt: qui oderint veritatem, impugnent innocentiam, quia superbi sunt. Qualis enim aduersum seruulos dei potest superb* esse, qui aduersus deum se exaltat, & dicit: In cœlum ascendam, super sydera cœli ponam sedem meam, sedebo in monte excelso, super montes altos qui sunt ab Aquilone: ascendam super nubes, & ero similis altissimo? (Esaie.14.) Quid igitur mirum si grauare homines potest, qui peruicaci spiritu nec deo cedit? Quomodo mensuram veritatis, & fidem in homine seruabit, qui sacrilego impudentíque mendacio omnipotenti se domino adæquandū esse promittit? Quomodo non calumniatur singulos, qui totam irritauit terram, concussit reges, posuit vniuersum orbem desertum, & ciuitates destruxit: eos qui in abductione erant, non soluit? Caueamus ergo ne muros animæ nostræ destruat, ne propugnacula nostræ mentis diruat, ne super sydera thronum suum ponat. Ponit super sydera, quando electum decipit, quādo iustum circumuenit, cuius opera elucent sicut stellæ in cœlo. Nónne & Iudas proditor inter cæteros audiebat: Vos estis lux mundi? (Matth.5.) Nónne diabolus lumen eius extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur, inuidens regni cœlestis gloriā: vt quos illecebris suis à Christo non potuit separare, eos calumnijs suis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis: & ipsi nobis calumnias infestissima accusatione componunt, id quod ipsi fecerint arguentes. Ecce manus domini parata est, quæ te fugientem ab aduersarijs tueatur ac protegat. Pharao te tenebat superbus, in patribus immitis. Fugisti ab eo, suscepit te manus domini, & de periculis liberauit. Non dimisisset Pharao, nisi tu ad dominum confugisses. Dicebat Pharao: Dominum nescio, (Exod.5.)

scio, & Israel non dimitto. Vides quàm superbus? Merito er- A go susceptus in bono est, qui malum fugit. Nō patitur ergo deus in malo nos esse, suscipit in bono: nec patitur suos calumniis subiacere.

III. Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.

Qui sunt isti oculi, considera, qui in Christum deficiunt, dum eius præstolantur aduentum. Animæ videlicet oculi, non corporis, tota fide intētione defixi. In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur, nec quicquam aliud videre delectat. Non potest hoc dicere nisi qui à mundanis solicitudinibus & secularibus voluptatibus intentionem omnem suæ mentis auertit. Nam quomodo hoc dicit qui theatralibus ludibriis occupatur? Sed ille hoc dicit qui supra dixit: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Qui autem sunt oculi qui deficiunt in eloquium dei, nisi oculi interioris hominis, obtutúsq; animæ, qui tenduntur vt videant dei B verbum, & nimia intentione & expectatione deficiunt in salutare dei, defectum sui patientes vt assumant quod verbi est? Et quia eloquium dei plerosq; mouere potest, ideo addidit: Eloquium iustitię, vt mouere non debeat. Mouere autem poterat, quia scriptum est: Maior seruiet minori. Nam nisi ad mysterium accipias, naturæ iniuria est. Et dedi vobis præcepta non bona. Ergo deus mala dat præcepta? Et ego dominus creans mala. Sed & de præceptis sic soluitur, quia infirmis non debuit dare perfecta præcepta, quæ sustinere non possent. Quòd si non faceret, quando audiret Iudæus, Dimitte omnia tua, & sequere me? Quando audiret Iudæus, Qui non tulerit crucē suam, & secutus me fuerit, non est me dignus? Sed hæc perfectiora præcepta euangelio reseruata sunt. Et mala non creauit deus, sed hæc quæ videntur nobis austera, verbera, mors & huiusmodi alia, quę propter emendationem præscripta sunt noxiorum. Iustis enim non est lex posita, sed iniustis. Nam si noxij nihil timerent, innocentes semper pertimescerent. Qui sunt igitur isti oculi qui deficiunt in salutare dei? Diximus oculum suppliciorum esse, qui præuidens futura supplicia peccatorum, geren- C dam annunciat pœnitentiam. Demonstrauit hunc oculum baptista Ioannes dicens: Generatio viperarum quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Ad baptismum Ioannis veniebat, qui habebat oculum suppliciorum: ad Christi autem baptismum venit, qui videt gratiam. Hic enim oculus est quem dominicæ passionis vmbra tuetur & protegit. Aliud ergo Ennon, aliud Ain. In Ennon baptizatur conscius grauium delictorum: qui autem purum oculum habet, gratiam suscipit spiritalem. Et imperfectæ fortasse animæ oculus suppliciorum est: perfectæ autem oculus gratiarum est purior atque syncerior, qui significatur hac litera, ad quam iusti forma dirigitur: quia imperfecta peccati tātummodo iudicium declinare desiderat, perfecta vero meritum regni cœlestis acquirere. Præsumimus tamē quod vtrumque oculum vna anima habeat, & oculum suppliciorum, & oculum gratiæ: læuum oculum suppliciorum, dexterum gratiæ: quia non à primo homines pos- D sunt esse perfecti, sed per processum virtutis ascēdunt. Ante igitur vnaquæque anima quasi ad baptismum Ioannis venit, vt præmittat pœnitētiam delictorum, & in processu paulatim, vbi peccata sua defleuerit, spiritali abluta baptismate, Christi accipit sacramentum. Vnde videtur & in Canticis canticorum ecclesia prædicari, cui dicitur: Cor meum cepisti soror mea sponsa, cor meum cepisti vno ab oculis tuis, vt iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorem acquisierit charitatem. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos ecclesiæ: vnum qui mysticā videt, alterum qui moralia: eò quod sancta ecclesia non solum moralium teneat disciplinam, sed etiam cœlestis doceat secreta mysterij. Vnde dictum est de ea: Oculi tui sicut columbæ, extra taciturnitatem tuam. quod & spiritaliter videat, & nouerit tempus tacendi esse, & tempus loquendi: vt in tempore sermonem suum proferat, ne importunitate loquendi peccatum possit incurrere. Habe ergo oculos columbæ ad similitudinem Christi, quia & de ipso lectum est: Oculi tui sicut columbę, super abundātiam aquarum lotæ in lacte sedentis super plenitudinem. Baptizat in lacte dominus, id est, in synceritate. Et isti sunt qui vere baptizantur in lacte, qui sine dolo credunt, & puram fidem deferunt, immaculatam induunt gratiam. Ideo candida sponsa ascendit ad Christum, quia in lacte baptizata est. Ideo mirantur eam virtutes, dicētes: Quæ est hæc quæ ascendit dealbata? Ante paululum dicebat: Nigra sum. Nunc dealbata cernitur, & ascendit ad cœlum: & innixa dei verbo, alta iam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundātia, vbi Christus, vnde mens humana repleri cupiat. Has sitit aquas ceruus, quas cum biberit, sitire non possit. Has aquas sitit Propheta cum dicit: Sitiuit in te anima mea. Sedet ergo Christus super abundantiam aquarum, & super plenitudinē: vnde & nos omnes de plenitudine eius accepimus. Vnde & oculus suppliciorum nō alienus est ab ecclesia, quia etsi baptizabat Ioannes in Ennon, baptizabat iuxta Saalim, vbi erat aquarum abundantia, & duodecim fontes, & septuaginta palmarum arbores. Hos fontes habet ecclesia, hoc est, in veteri testamento duodecim patriarchas, in nouo duodecim apostolos. Ideoq; dictum est in ecclesia: Benedicamus dominum de fontibus Israel. His fontibus ante perfunditur quicunque mysteria sacrosancta consequitur. Isti enim fontes ex æterno fonte manantes, toto orbe fluxerunt. Vbi isti fontes, ibi ascēsio animarum. Denique Saalim interpretati sunt, ipsum ascendentem. Ille enim vere ascendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ sanctificationis vsus exprimitur. Vnde etiam bene in Canticis Christus dicit ad Ecclesiā: Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis. Quod specie de capris dicitur, mystice autem de ecclesiæ grege. Nec vilia tibi videantur ista animalia. Denique audi quæ de his sanctus loquatur spiritus: Capillamentum tuum vt grex tonsarū, quæ reuelatæ sunt à monte Galaad. Dentes tui vt grex tonsarū, quæ ascenderunt de lauacro. Vides quod in altis grex iste pascitur. Audisti in montem. Itaque vbi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi aliis periculum, ibi gregis huius alimētum, ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectātur à pastoribus suis dumosa de rupe pendentes: vbi luporū incursus esse non possunt, vbi fœcūdæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super teneram sobolem materna pietate solicitas. Ideo elegit eas spiritus sanctus quibus cœtum venerabilis ecclesiæ compararet. Et vt mystice audias: Capillamentum, verbi est altitudo & eminentia quędam iustarum animarum, quoniam sensus sapientis in capite eius. In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam: & quemadmodum tondentur capræ vt superflua deponant: ita etiam tonsarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet sancta ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile reperire, nihil superfluum: quoniam fides sapiētes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluorū labe mundauit. Merito igitur reuelatæ sunt animæ iustorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc est à transmigratione testimonij, eò quod à synagoga ad ecclesiam testimonium cœleste migrauit. In hoc itaque monte nascitur thymiama, resina, & cæteri odores, quos negociatores illi Ismaelitæ, vt habes in primo libro testamenti veteris deferebant. Hos odores habet ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide & deuotione vexerunt. Itaque sicut capræ bonis refectæ cibis, & solis calore vernantes, lauātur in flumine, & exultantes mundæ surgunt de flumine, ita animæ iustorum ascendunt ab spiritali lauacro. Istæ sunt vere quæ geminos creāt, in quibus non est infœcunditas aliqua virtutum, sterilitas vel meritorum. Bene geminos creant, qui congeminant sensus suos. Vnde habes in Prouerbiis scriptum: Et tu scribe hæc tibi tripliciter, in consilio, in cognitione. Triplicē præmisit scriptionem, & duo subdidit, consilium, & cognitionem. Sed cognitio gemina est, vna incorporaliū, altera corporalium. Diximus de fœcunditate, dicamus de dentibus. Nam & nauigantes plerique, & properātes itinere terreno, vbi viderint speciosum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, pascunt oculos, animūmque alleuant, nec mora

Psal. 118. Gene. 25. Ezech. 20. Esa. 45. Marc. 10. 1. Tim. 1. Luce 3. Canti. 4. Cantico. 1. Eccles. 3. Canti. 5. Cant. 6. & 8. Cant. 1. Psalm. 61. Psalm. 67. Canti. 4. Ibidem.

mora vlla commendandi putatur, sed gratia. Ita & nobis pulcherrimos dentes iustarum animarum cõsiderare cordi est. Docuit enim scriptura pulcherrimos dentes esse iustorum, dicens secundum literam quidem de patriarcha Iuda, spiritaliter autem de Christo: Hilares oculi eius à vino, & dentes sicut lac. In quo non vtique carnis humanę officia, sed diuinæ gratiæ munera prædicauit. Docet igitur exemplum, dẽtes non esse prætereundos, vbi de oculis diximus*. Qui sunt igitur iustarum dentes animarum, nisi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel supra modum calentem: nunc cõminuunt, nunc fouent, nunc tẽperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne asperitas literæ in veteri testamento & secularis intellectus rigor, nisi fuerit spiritali dente solutus, vitalia ipsa interclusis ciborum salutarium meatibus, & gulam quandam animæ incuriosa edacitate suffocet. Par est igitur vt diuidas primum, si solida tibi videtur esca quæ sumitur, & distinguas eam: atque emollitam sine noxa aliqua animæ in omnia eius membra naturali diuisione transfundas, vt vitalem succum omne eius corp⁹ epuletur. Nihil cadauerosum, nihil mortuum ore tuo sumas, ne dicatur: Sepulchrum patẽs est guttur eorum: sed viuum haurias verbum, vt in tuæ mentis visceribus possit operari. Hi dentes super lac candidiores, quia dentes iustorũ sunt. Denique cum omnes in Moyse baptizati in nube & in mari patres nostri fuerint, non ociose tamen scriptum est, Quia omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt: vt istis sanctorum dentibus maior quidam fulgor accederet, quos post transitum maris rubri myrrhei fontis amaritudine per ligni gratiam temperata, agnoscimus esse mundatos: deinde duodecim fontium potu, postremo petrę spiritalem vndam vomentis irriguo. Petra enim erat Christus. Vnde & manna manducauerunt, vt toties abluti manducarent panem, vt scriptum est, angelorum. Nunc quoque in euãgelij mysteriis recognoscis baptizatos licet toto corpore, postea tamen esca spiritali potuque mundari. Merito ergo Dauid & oculos interiores purificatos, & dentes tanquam illuminatos spiritalium dentium candore, sermone profert dicens: Feci iudicium & iustitiam. Ille est enim vere dentium fulgor, vbi bene sibi consciæ mentis resonat canora confessio. Ille mundus oculus, quem peccatorum grauium trabes nulla depresserit: quem purgamẽtorum leuium festuca nulla turbauerit. Iste oculus iustitiæ defecit in verbum iustitiæ. Qui enim Christo adhæret, vnus est spiritus. Et Balaã petebat vt anima sua deficeret in anima iustorum, id est, vt proprij obliuisceretur erroris: quod suum erat, deponeret: quod iustitiæ & æquitatis, assumeret. Sed progrediamur ad cætera.

Gene.49. — Psalm.5. — 1.Corin.10. — 1.Cor.6. — Nume.23.

IIII. Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustitias* tuas doce me.

*al. iustificationes

Præstruxit viam, & cõmendationis suæ incrementa præsumpsit. Supra poposcit ne nocentibus traderetur, iterum petit vt susciperetur in bono, ne calumniarentur ei superbi: hoc est, non declino iudicium, sed calumniam perfidorum. Illi enim iudicare nesciunt, calumniari sciunt. Ad te confugio, qui nosti repræsentare iudicium. Et bene non vult calumniatoribus tradi. Multa enim Iob passus est iustus postquam traditus est nocenti. Sed difficile fuit illud & grande certamen: quod nisi Iob nimia patientia haud facile quisquam superare potuisset: & tamẽ ille non totus est traditus, sed meliore exceptus est portione, qui dicit: Nõ tradas me, quæ maiora sunt, comprehendit. Plus autem in anima, quàm in carne sumus. Iustis enim dicitur: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Tradi ergo animam suam recusat, qui corpore sicut aranea tabescebat. Hoc igitur loco maiore quodam familiaritatis vsu potiora præsumens ait: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustitias tuas doce me. Misericordiam sibi deferri poscit, iustitias doceri. Alibi quoque, id est, in posterioribus habes hunc sensum: Et ne intres in iudicium cum seruo tuo. Etenim nostrorum conscij peccatorum, misericordiam magis petere dei nostri, quàm iustitiam implorare debemus. Alius veniam largitur,

Psalm.141.

A alijs examen impertit. Quæ spes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, quẽ latere peccata non possunt? Ideoque sciens eius potentiam, qui hominem non timeret, ait: Tibi soli peccaui. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato: nõ potest rex, quia etsi leges in potestate habet, vt impune delinquat, deo tamen subditus est, qui nulli debet: imò plus ipse debet, cui plus cõmissum est. Hoc ergo dicit: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: quia etsi quid boni feci, plura debeo quàm seruus. Non vno facto seruus absoluitur, quia nemo seruum habẽs arantem, aut oues pascentem, dicit illi: Transi, recumbe: sed dicit illi: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi. Nunquid gratiam habet seruo si fecit quod imperatũ est ei? Ergo & cum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus, sed magis humiliare: quia non statim si aliquid fecimus, impleuimus omnia seruitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ salutisque seruatæ diuina beneficia digno possit æquare seruitio? Quis potest B soluere quod accepit? Ideoque sciens omnia, misericordiam petit potius quàm audientiam: quoniam, inquit, non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo viuens.

Psalm.50. — Luce.17. — Psalm.142.

V. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

Intellectus spiritale munus est: & ideo quod dei est, à domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit, qui seruum se confitetur. Bene ait: Seruus tuus sum. Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia, remunerationem non sperat. Seruus domini non potest idem esse seruus peccati: & ideo intellectum sibi dari poscit, vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed vt redundare sibi crederet, vberiorem inquirit. Est autem & intellectus naturæ, est & intellectus non bonus. Ideo & Salomon ait: Intellectus autẽ bonus dat gratiam. Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Iure ergo gratiam domini sui quærit, aliter enim scire nõ C potest secreta domini, nisi intellectus spiritalis munus acceperit. Habes hoc in Hieremia: Notum mihi fac domine. Et scio quia nisi deus notum fecerit hominibus, mysteriũ suum scire non possumus.

VI. Tempus faciendi domine, dissipauerũt legem tuam iniqui.*

*al. non habet. iniqui

Bene ait tempus faciendi esse. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi. Sed loquendi tempus aduenit, ac per hoc dominici aduentus tempus esse iam commemorat: vt quia legis facta est præuaricatio, veniat finis legis, & consummatio eius, & plenitudo dominus Iesus, qui deleat vel donet hominibus vniuersa delicta: & abolito chirographo debitorum, absoluat omnes & liberet peccatores. Tẽpus est faciendi, vt si ingrauescente ægritudine alicuius incommodi, curras ad medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, cũ grauis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in spi- D ritu Propheta præuaricatores populi, luxuriã, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, temulentiam, quasi pro nobis interueniat, currit ad Christum, quem solum tantis sciebat subuenire posse peccatis: vrget vt veniat, nec patitur fieri moras. Tempus, inquit, faciendi domine, hoc est, vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas. Totus in periculum vltimum mundus vrgetur, veni vt tollas peccata mundi. Veniat vita morientibus, veniat resurrectio iam sepultis. Factum tuum subueniat, quoniam nec tua præcepta prodesse potuerunt. In lege præceptum est, in euangelio mysterium. Cæcus omnis populus proprium non videbat authorem. Claudus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Non erat qui malagma imponeret, neque oleum, neque alligaturam. Omne patrimonium suum medicis erogauerat mulier illa euangelica, speciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus, cui nec fluẽtem sanguinem, & inueteratæ passionis letale profluuium poterant seculi huius medici restringere. Principis populi posteritas interierat, & omnis occiderat eius hæreditas. Videns hæc Propheta dicit ad Christum: Tempus faciendi domine. Non iubendi, in-

Eccles.3. — Luce.8.

di, inquit, ſed faciendi: quia non legatus, neque nuncius, ſed A dominus ſaluatur* erat populum ſuum. Et ille quidem tempus ſciebat, & nō differebat: & nos neſciebamus quo melius tempore ſubueniret: & iam venit & abiit, & iterum vult venire, & tempus neſcire. Aut fortaſſe vult à nobis admoneri, vult rogari: imò ſi rogatus fuerit, & ante tempus venit, & venit ad ficulneam, & ante horam venit, vt dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa feſtinabat, dicens: Vinum non habēt filii. Reſpōdit ei Ieſus: Quid mihi & tibi eſt mulier? Nōdum venit hora mea. Et mater quæ ſciebat eius affectum, dicit miniſtris: Quodcunque dixerit vobis, facite. Ieſus quoque qui horam ſuam veniſſe negauerat, fecit quod ante differebat. Omnia deus tempora fecit. Quicquid facit, non eſt extra tempus: ſed totum opportunum eſt quod fecerit, & mihi tempore ſuo aduenit. Omne enim tempus opportunū ſalutis, nihil præproperum pro ſalute periclitantium, ſed volebat expectare adhuc ſynagogæ correctionem: ideo ante tempus ad ficulneam venit: hoc eſt, cito Iudæis venit, opportune gentibus. Cito venit perituris, commode credituris.

Marc. 11. Ioan. 2.

VII. Propter* hoc dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. B

**al. adeo*

Lex annunciatrix Chriſti eſt. Præcepta ergo legis ſpem futurorum bonorum deferunt. Mandatum eſt enim domini: Attende tibi, ne derelinquas leuitem per omne tempus quod vixeris ſuper terram. Quis eſt iſte leuites? Intelligis ſi conſideres qui ſit. ille qui venit miniſtrare, qui ſacerdos eſt in æternum. Aliud mandatum audi: Cuſtodi menſem nouorum, & facies paſcha domino deo tuo. Et infra: In loco quem elegerit dominus deus tuus inuocari nomen ſuum, ibi occidas paſcha veſpere ad occaſum ſolis in tempore, quo exiſti de Aegypto. Ergo mandata dei habent futuræ redemptionis indicia, reſurrectionis inſignia: ideo ſuper aurum & topazion memorat ſibi eſſe dilecta. Quid enim ſalute gratius, reſurrectione precioſius? Vel quia quæ ſtulta ſunt mundi, Chriſtus elegit, vt quoniam per ſapientiam mundus non cognouit deum, per ſtultitiam prædicationis ſalutem afferret credentibus. ideo ait: Super ſapientiam operationis cœleſtis, & mundanæ conſtitutionis, & ſuper ornamenta ſolis & lunæ, ſtellarúmque precioſa monilia, dilexi audientiam dominicæ paſſionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quàm creando. Tunc enim ſine ſenſu natus ſum, nunc cum voluntate ſeruatus. Sed non hoc quicunque dicit, Dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. Non dicit auarus, qui auro incubat, diuitiis inhiat, ornamenta deſiderat: ſed ille dicit, qui poteſt dicere: Aurum & argentum non habeo, quoniam non requiro, quoniam nihil mihi aurum prodeſt: præceptum autem & mandatum cœleſte me redemit. Diximus continentiā ſenſus, nunc de topazio lapide exprimamus hiſtoriam. De quo inuenimus ſcriptum in hiſtoria Xenocratis, qui ſcripſit quaſi lithoſnomon, naſci eum vel inueniri circa Thebaidis ciuitatem, alabaſtrum, vel topazion, vt aliqui putant: vnde & nominatus eſt ab eo loco in quo gignitur. Sunt autem qui putauerunt inſulam nuncupari topazion, ad quam appulſos Troglodytas, orta ſubita commotione maritima, quod nauium vſum non haberent, reuerti nequiuiſſe. Deinde plurimo immorantes tempore, in inſula inueniſſe lapidem, & delectatos colore eius repetiſſe domū, D & Arabibus negociatoribus aduenientibus vendidiſſe, ab illis emiſſe Philonem, & ad matrem Ptolemæi ſecundi, cui nomen erat Berenice, ab ipſo eſſe perlatum: illā autem quanuis regalibus ornamentis abundaret, ſupra modum tamē colore eius ſtupefactam, elaboraſſe vt diutius ſpecies tam precioſi lapidis non lateret: ideoque ſtudio eius quæſitum lapidem, in vſus frequentiores veniſſe. Diximus quomodo innotuerit topazion lapis, nunc expreſſius de eius qualitate dicamus. Duorum colorum eſt in hoc lapide, κρᾶσις hoc eſt, quædam temperata permixtio. πρασοειδὴς & chryſòpa, ſimilis chryſopraſo, ſecundum vtrumque velut quaſdam extendens colorum figuras, & plenius quidem à peritis fertur extēdere. Eſt autem parychrus, & ſatis purus, & chryſochrus, & pinguis reſplendenti ſimilis, maxime cum ſolis ſplendore percutitur. Eſt etiam pulcherrimus & mirabilis ſuper o-

Deute. 16.

1. Cor. 1.

Act. 3.

A mnes chryſopraſos magnitudine, vt dixi, vſu pinguior. Natura huiuſmodi, vt ſi polire & leuigare eum velis, aſperetur magis, vſu minuitur. Eſt autem quodam genitali opere naturæ euglyphus, hoc eſt, bene inſignitus. mirabilis, ſummo ſtudio dignus habetur. Difficile inuenitur, & repertus inſignitur: raro tamen in vſu hominum eſt, quaſi is quem diues regina mirata ſit. Sed iam ſicut Troglodytæ illi quaſi precio ſuæ manſionis lapide inuento repetierunt domum: ita & nos emolumento moræ huius recepto redeamus eò vnde diuertimus. Nec par eſt nos ornamētis regiis diutius ſermonis noſtri quædam admouere brachia, cum habeamus in manibus crucem Chriſti, quam admonet Propheta ſuper aurum & topazion præferendam, quæ ab omni errore culpáque reuocat & corrigit. Quis enim iuſtorum non ambiat Chriſti in morte ſolatium, in reſurrectione conſortium? Quis non reflectat gradum, quando audit ſibi ſuperiora omnia peccata donari? Hoc enim plerique ad conuerſionis ſtudium reuocari ſolebant, quod delictorum ſuorum conſcij nullam ſpem veniæ præſumerent: & eccleſiæ quāto ſanctiora præcepta, tanto ſine venia putarent eſſe præcepta. Ideoque ait B octauo verſiculo:

VIII. Propterea ad omnia mandata tua corrigebar* omnē viam iniuſtam* odio habui.

**al. dirigebar. *al. iniquā*

Merito corrigebātur, quoniam diligebat. Charitas enim operit multitudinem peccatorū. Vide quāta operatur, quanta corrigat. charitas patiēs eſt, benigna eſt. Charitas non æmulatur, nō agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet, charitas nunquam excidit. In inferioribus tria perfecta poſuit, ſpem, fidem, charitatem, maiorem autem dixit charitatem. Et recte. Charitas enim omnia ſperat, omnia credit. Cum igitur ſpes & fides in charitate ſit, non eſt dubium quod maior charitas ſit. Et bene ſibi reſpōdit Propheta. Supra enim dixit: Lex domini irreprehēſibilis, conuertens animā. Si lex animam cōuerterit, vtiq; qui diligit, legis dilector eſt. De- C inde in hoc ipſo centeſimo decimooctauo pſalmo primum poſuit: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Si immaculatus eſt qui in lege dei ambulat, vtique conuertitur qui diligit dei legem. Ergo ſi lex immaculatum facit, recte charitas multitudinem operit peccatorū, quia plenitudo legis charitas eſt. Omnem, inquit, viam iniuſtā odio habui. Si is qui præcepta iuſtitiæ diligit, facit illa quæ diligit: vtique is qui odit iniquitatem, non facit quod exoſum eſt. Nec immerito ad omnia præcepta domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. nam niſi omnem viam iniquitatis oderis, nō potes in omnibus præceptis dei corrigi. Poteſt enim fieri vt aliquis ſe temperet à crudelitatis horrore: lubrico tamen deceptus amore meretricis, & ſemitas incontinentiæ iuuenilis ingreſſus, impreſſum ſemel non queat reuocare veſtigium. Multos enim vitia blandiora decipiunt, econtra auertit à ſe plurimos triſtis & nimium ſeuera crudelitas. Sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapſum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior eſt. Alius ſe reſtringit à luxu, ſed auaritiæ cupiditate raptatur. Plerunque enim peccata huiuſmodi ſunt, vt ſi alterum declines, incurras alterum: & naturæ vſus adiuuat infirmitatem. Odis tu luxuriam quaſi frugi, ſed frugalitatis ſtudio habendi cupiditas frequenter irrepit. Auaritiæ ipſi rapina eſt ſubdita. Et quanto tolerabilius eſt propria profundere, quàm aliena diripere? Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de cenſu, etiam inopibus ſumptum negent, & miſericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro ſecularis ambitionis agitentur, & ſicut quaſſatæ harundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum maiorum ſuorum ſtatum ſequuntur, veluti digna conuerſatione contenti, ne errores quidem patrios exiſtiment declinandos, vt fide mutandam perfidiam non arbitrentur, cum in melius mutare propoſitum non leuitas, ſed virtus, neque culpa, ſed gratia ſit. Alius Circenſibus ludis, atque theatralibus ſolicitatus voluptatibus, aut

1. Petr. 4.

1. Cor. 13.

Roman. 13.

cæteris

cæteris vanitatibus occupatos, Ecclesiam non frequentat, alium ruris quieta delectant, eáque causa ad ecclesiam rarus accessus est. Itaque diuerso vsu in eundem deuotionis errorem vterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad vniuersa corrigitur & emendatur. Et bene posuit, viam iniquitatis. Ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias eius non fuerit ingressus.

Sermo decimusseptimus.

B Pe.

PE litterà decimaseptima, Latinè significat erraui, siue os aperui. Meritò hæc lachrymabilis series psalmi subiecta est huic literæ. Respice in me, & miserere mei, & non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina super seruum tuum, vt ei qui erat in vmbra mortis, populo cœlestis misericordiæ lumen oriretur, adueniret Christus, remissio peccatorum, captiuorum redemptio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur: Exitus, inquit, aquarū transierūt oculi mei. In Hieremiæ quoque Threnis lachrymabilior series sub hac litera est: Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam. (Thren. 1.) Dignam remunerationem recipit, vt quę expandentem manus audire neglexit, & sub alas eius succedere: ipsa postea expanderet manus, & consolantem inuenire non posset. Nam & si ante aduentum domini Hieremias captiuitatem Iudæorum à Babyloniis illatam deflere videatur, tamen prophetico spiritu istam magis captiuitatem præuidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vnda subiecit: & domesticæ virtutis extorres* (*exortes.) de statu paternæ deuotionis eliminans, longæque afficiens peregrinationis exilio, miserabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quàm fides, quę eos qui longe erant, prope esse fecit: & aduenas atque peregrinos ciuitatis supernæ iure connexuit, sicut scriptum est: Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum, & domestici dei. (Ephes. 2.) Alibi quoque Hieremias dicit sub hac litera: Aperuerunt in te os omnes inimici tui, sibilauerunt & fremuerunt dentibus, dixerunt: Deglutiuimus eam, tamen hæc est dies quam sperabamus, inuenimus eam, vidimus. (Thren. 2.) Et hic sicut Iudæorum populus os aperuit in Christum, quemadmodum in vicesimoprimo psalmo de eius passione legisti, quod aperuerunt os suum maledicentes: dignæ sortem remunerationis agnoscis, vt ipsi ab inimicis suis talia sustinerent, fremeret in eos dentibus intelligibilis ille peccator diabolus, sicut leo rugiens, & requirens quem deuoraret. (1 Pet. 5.) Isti igitur non dixerunt: Benedictus dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum, quia sperandū de domino non putauerunt. (Psal. 123.) Ergo excidium eorum diabolus quod præsumebat inuenit. Deglutiuit eos, quoniā deerat pastor offensus, qui extraheret de ore leonis crura ouis aut cartilaginem. sequi noluerunt, audire noluerunt: ideo decedēte pastore, vestigia eorū atque aures suis faucibus leo occupauit: quia faciem sanctorum non receperunt, & nobilibus misericordiam nō dederunt, vt tertio Hieremias sub hac litera dicit in Threnis. Qui erant nobiles, nisi qui non obscuram hanc vitam, sed in lumine sanctitatis egerunt? Et omnibus quidem misericordia inopibus iure debetur, sed maior quędam cū ex diuitib⁹ atque nobilibus in vltimum statum atque egestatis necessitatem aliquos ærumna deiecit, miserationis pulsat affectus. Hieremias ergo flebiliter satis, vtpote qui perpetuæ aculeo mortis deploraret amissos: Dauid verò moderate, quasi qui obreptionē doleret erroris, remedium non desperaret correctionis, vt cōtristaretur, non absorberetur. Denique confirmatus sobrietate, sub pietate pœnitētię & spe veniæ prouocatus, sic cœpit:

I. Mirabilia testimonia tua, propterea* scrutata est ea anima mea. (*al. ideo)

Moralis oratio, vt quoniam eum puderet erroris, deum tamen propriæ miserationis testimoniis cōueniret. Hoc est dicere: Ego in exordio sermonis loquens mea peccata, non audeo leuare oculos meos ad te deum viuum, sed tu domine me ad sperādam veniam, tantarum indulgētiarum titulis prouocasti. Mirabilia testimonia tua. Cum in Abraham non

A lapsu incuriæ iuuenilis offensus essedum vt Chaldęorum errores, patrūmque cognationem relinqueret, euocatum virtutis exercitiis erudisti: eum Hebręorum populum à paternæ studio nobilitatis auersum, & viles escas Aegypti super diuina munera præferentem, non solum solidatis rubri maris fluctibus liberasti: verumetiam cum triumphis plurimis euexisti ad gloriam, & vberis terræ possessione donasti ad quietem: te totus securitate deseruit: te bellorum acerbitate depressus inuocauit: & vt iniurias tuas obliuisceceris, emeruit. Te Iesus Naue ducē sibi cœlestis militię venisse cognouit. Te populus triūphator vt Madian sibi dominaretur, offenderat. Te vt Madiā vinceretur, orauit. Tibi in Saul rege non obtemperauit, vt de eo alienigenæ triumpharent. Tibi Dauid præeunte seruiuit, vt de alienis victoriam reportaret. Ego quoque pastor malignū feci, & confessionē peccati veniam reportaui. Pulcherrim⁹ itaque versiculus ad martyrum cohortationem. Deniq; prophetica anima sic profecit in melius, dum mirabile credit dei testimonium: & quia credidit, diligenti indagine quæsiuit. B Profectum quæris? agnosce ex his versiculis qui sequuntur.

II. Manifestatio* sermonum tuorum illuminat, que*, & intellectum dat paruulis. (*al. declaratio. *al. non habet. me.)

In euāgelio, cū mitteret discipulos suos Ioannes ad dominum Iesum, dicebat: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? (Matt. 11.) Respondit Iesus cæcos videre, claudos ambulare, audire surdos. Hoc enim aduentus sui testimonium fore, per Esaiam prophetam significauerat. Hæc ergo quę annunciauit per prophetas, in euangelio manifestauit: & quod ipse locutus est per prophetas, in euangelio ipse compleuit. Ipsius ergo sermo erat propheticus sermo, sicut habes scriptum: Audi cœlum, & percipe auribus terra, quoniam dominus locutus est. (Esaiæ. 1.) Intellectus ergo datus est etiam his qui perfectam sapientiam non habēt, dum muti loquuntur, mortui resuscitātur. His enim signis intellectum est ab iis qui rudes erant, & adhuc quasi in cunabulis fidei constituti, vt C erat populus nationum, ipsum venisse qui expectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, resurrectionis suæ gloria, & diuinorum operum potestate, & intellectū dat paruulis. Quib⁹ vtique, nisi de quib⁹ in euangelio gratias agit patri, in eo quod ipse operabatur filius, quod mysteria sua deus abscōdisset à sapientibus, & paruulis reuelasset: (Psalm. 13. Matth. 11.) ostendens citius plebem ex gētibus, vel status inferioris viros, quàm scribas & principes Iudæorum, & diuites huius seculi credituros. Ideo diuites eguerunt & esurierūt: pauper autem clamauit, & exauditus est.

III. Os meum aperui, & duxi* spiritum, quoniam præcepta tua concupiscebam*. (*al. attraxi. *al. quia mādata tua desiderabam.)

Habemus in euangelio quod dominus Iesus aperuit os suum, cum benedictiones daret. Sed ille os aperuit, vt daret aliis spiritum: Dauid aperuit, vt acciperet. Denique Iesus dicit: Accipite spiritum sanctum. (Ioan. 20.) Iesus dicit: Dilata os tuum, & adimplebo illud. Hoc est, homini dicit: Plenitudo enī Chri- D stus est. Qui implet omnia, implet os tuū. Scribe ergo quæ dicit in latitudine cordis tui, hoc est, os tuum clamet ad dominum. Clamat os tuum & cum tacet, sicut & Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu. Ab hominibus non audiebatur, apud deum personabat. Est enim interioris clamor affectus, qui auditur è cœlo. Anna quoque cū oraret, tacita clamabat: labia non mouebat, & interiori voce piæ mentis excitabat Iesum. (1. Reg. 1.) Denique cum effectu rediit, quę cum silentio precabatur, quia clamabat in ea spiritus dei, qui etiam tacentibus nobis clamat, Abba pater. (Galat. 4.) Intellige ergo quid os sit, vtrum cor, an interioris hominis habitus. Habet & os anima, quæ habet membra. Hoc os aperit non solum Christo, sed etiam Christi discipulo qui os suum Christo implēdum prębuit, & ideo dicit: Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. (2. Cor. 6.) Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum: qui inferior, Apostolo. Prius Propheta legitur & Apostolus, & sic euangelium, in quo verba lucida, sed validiora precepta. Lex dicit: Diliges proximum tuum. (Leuit. 19.) & euangelium dicit tibi: Diliges inimicum tuum. (Matth. 5.) Dauid ergo quasi

go quasi perfect⁹ propheta os suum Christo aperuit, & ideo in parabolis aperuit os suum. Aperuit os, duxit spiritū. Merito ait: Quàm dulcia faucib⁹ meis eloquia tua, super mel & fauum ori meo. Sponsa Christi os suum sponso aperuit, percepit omni melle dulciora præcepta. Et ideo testata est dicens: Fauces eius dulcedinis, & totus desiderium. Delectata igitur tenuit eum, & non dimisit eum. Et introduxi, inquit, eum in domū matris meæ, & in secretum eius quæ me concepit. Fortasse domus est, in qua præfulget moralium disciplina: secretum autem illud est, in quo sunt altiora mysteria. Merito ergo concupiscebat præcepta domini, in quibus diuinæ gratiæ mella redolebant. An non omni melle dulcior peccatorum remissio? Nónne omni flore gratior resurrectio mortuorum?

Canti. 5. Cant. 3.

IIII. Respice* in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Psal. Aspice

Pulchre addidit: Respice in me, & miserere mei, quia respicit & iratus, vt respexit super castra Aegyptiorum, & ligatis axib⁹ curruum, omnes eos deiecit in fluctus. Respexit super Sodomam & Gomorram, quarum vtraque peccatorum suorum luitura supplicium diuinæ precium soluit offensæ. Scriptum est etiam: Aspicies super terram, & facies eam tremere. Econtra respexit super munera Abel, super Cain autem munera non respexit. Quo exasperatus Cain parricidali crimine cruorem fratris effudit. Quid sit autem respicere deum, euidentissime illo testimonio declaratur, Quia respexit super filios pauperum, & non despexit preces eorum. Oculus enim domini non aspernatur iustorum munera. Denique oculos nostros cum in aliquem mouemur, auertimus, quasi indignum eum aspectu iudicemus, quem oderimus affectu.

Psal. 103. Gene. 4. Psal. 101.

V. Gressus meos dirige secundum verbū tuum*, & non dominetur mihi omnis iniquitas*.

Psal. eloquiū Psal. iniustitia

Gressus pro profectibus animæ accipiendos frequentibus scripturarū testimoniis admonemur. Nam quis eam stolido ingenio est, qui putet Dauid de pedum suorum corporalium gressu esse solicitum, & his diuinæ directionis auxilium postulare? Ille verò vt sanctus vitæ suæ cursum dirigi gestiebat, sicut & alibi scriptura testatur dicens: A domino diriguntur gressus viri. Denique ipsius vtamur testimonio, qui ait in superioribus: Paulo minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus pacem. Animi itaque sui ostendit claudicasse vestigium, dum pacem peccatorū putat esse mirandam. Videntur quidem habere tranquillitatem, videntur quiete frui: sed non est quies, vbi animus inquietus est: non est trāquillitas mentis, vbi animus exagitatur obnoxiæ stimulis cōscientiæ. Quomodo securitas, vbi diuersarum pugna est passionum? vbi conflictus grauium cogitationū? Vnde dominus definiens quid sit pacem habere, ait: Pacē meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: non sicut mundus dat, ego do vobis. ostēdens pacem quam mundus dat, veræ pacis gratiam non habere. Ideoque non in homine esse pacem volens docere, addidit: Pacem meam relinquo vobis. Et iterum: Pacem meam do vobis. Denique Propheta dicebat: Pax pax, & vbi est pax? Manifestū est igitur eum de titubatione suæ dixisse sentētiæ, in qua animi, non corporis titubauerat gressus. Et Moyses ait: transiens videbo hoc visum magnum. Etenim vt deum videret, progressione quadā virtutis ad altiora processit. Pastor erat ouium, & dux fact⁹ est ciuium. Et ad sponsam dicitur in Canticis: Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filiorum Aminadab: Moduli femorum tuorum similes torquibus opere artificis. Non est dubium gressus hic quoq; ecclesiæ, vel animæ profectus significari. Quàm speciosi pedes sunt euāgelizantium pacē, euangelizantium bona. Vtique speciosos dicit euangelicæ prædicationis & disputationis progressus, vt alibi dicitur: Transgredere flumina, hoc est fluētia & lubrica istius mundi transcurre stabili mentis incessu. Quod de animæ gressibus dicit in posterioribus, hic ipse Dauid euidēter ostendit, asserens quod torrentem iniquitatum sua anima transiret. Sed reuertamur ad sponsæ gressus. Quid sibi vult quod ait in calciamentis speciosos gressus ecclesiæ? Legimus itaque dictum ad Moysem: Solue calciamentum pedum tuorum. quo videtur admonitus ne corporalibus vinculis teneretur astrictus. Ergo speciosam significat in Canticis animæ pulchritudinem, quæ carne tanquam calciamento vtitur, & in ipso impedimentum non patitur, sed incessus decore præcellit. Calciat se ergo carnis ala ecclesiastica gratia, vt cursum vitæ huius & transitum cum decore prætereat. Quod fit si calciamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum mergat voragine, si castiget carnē suam ne moretur ad cursum, & aruinæ pinguis pondere prægrauetur. Bonum calciamentum animæ, pudicitia est. Bonus gressus vestigium est castitatis. Sapientia autem amictus est animæ. Vnde scriptum est: Honora eam, & amplectetur te. Vtamur ergo corpore tanquam calciamento, ad inferioris opera virtutis: ad ministerium, nō ad præcipitium: ad obsequium non ad delectationem: ad obedientiā, non ad dissensionem: & in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat. Ideo ad Moysem dictū est: Solue calciamētum. Dictum est & ad Iesum Naue. De Christo autem dictum non est, sed magis scriptum est, dicente Baptista: Post me venit vir, cuius non sum dignus calciamenta portare. quia illi bene admonētur vt soluant calciamentum suum, qui sine peccato esse non poterant. Hic autem non solum calciamentū non soluit, sed etiam calciamenta aliorum absoluit, quia nō solum corpus suum à peccatis immune seruauit, sed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Ergo Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, & in calciamentis omni abluta delicto. Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris: quando autem etiam inferioris status aut doctrinæ homines verbū sequuntur, fidei seriem non obliuiscuntur, sacerdotis præcepta custodiunt, speciosa est in calciamentis. Plerumque clerus errauit, sacerdotes mutauerunt sententiam, diuites cum seculi istius terreno rege senserunt, populus fidem propriam reseruauit. Vnde etiam de domino Iesu bene possumus dicere, quia & in his quæ corporalia sunt, speciosos gressus verbum habeat, cum de moralibus disputatur. Et apostli ideo fortasse nudis mittuntur pedibus, ne obumbretur eorum disputatio, sed eluceat. Itaque ecclesia filia Aminadab, hoc est, voluntarij vel beneplaciti, quia voluntarius eam & beneplacitus congregauit, & in calciamentis speciosa est. Meritóque additum est in Canticis: Moduli femorum tuorum similes torquibus operi manuum artificis: vt posteritatis ecclesiæ ornamenta canerentur. Per femur enim insigne generationis agnoscimus, iuxta illud. Accingere gladium tuum circum femur potentissime. quo significatur quod filius dei cum semetipsum exinanisset, verbi fit accinctus diuinitate, & generatione calciatus humana prodiret ex virgine, omnibus daturus salutem. Moduli autem dicuntur ornamenta preciosa quæ suspendi matronarum ceruicibus solent. Tantus ergo processus ecclesiæ significatur, vt ornamentis preciosissimis comparatus sit, & torquibus triumphantium. Hæc enim ornamenta sunt bellatorum. Vnde & Symmachus ὑποτραχήλια dixit, hoc est, quæ sunt circa collum. Siue ergo generatio Christi ex virgine, siue ecclesiæ propagatio, specie quidem tanquam manu artificis torquibus adornatis, vere autem virtutis insigniis spiritalibus ceruices fidelium coronauit. Denique tota ista descriptio membrorum ecclesiæ plena decoris & laudis est. Nam & vmbilicus eius tanquam crater tornatilis prædicatur mixto non deficiens, eò quod in omni doctrina tornatus plenitudine cognitionis, & potu non deficiat spiritali, & vēter eius non solum aceruo tritici, id est, cibis fortioribus cœlestis mysterijs saginetur, verūetiam tanquam liliis quibusdā moralium suauitate repleatur. Vnde & ipsa tanquam benemerita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est: Et ornatus capitis tui sicut purpura. Sanguis Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas. non solum colore resplendēs, sed etiam potestate, quia reges facit, & meliores reges, quib⁹ regnum donet æternum. Meritóque ad tantum ecclesiæ decorem, cui Christi sanguis irrutilat, spiritus sanctus exclamat. Quàm pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis. Pulchra decore virtutis, suauis iucund-

Exod. 3. Prouer. 4. Matth. 3. Cantic. 7. Psalm. 44. Canti. 7. Ibidem. Ibidem.

Prouer. 20. Psalm. 72. Ioan. 14. Hiere. 8. Exod. 3. Canti. 7. Esaie. 52 Ezechie. 47.

iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas quæ diligendo deum & nomē acceperit, quia deus charitas est. Recte ergo Dauid petit gressus suos dirigi secundū verbum dei, vt fiant & ipsi speciosi, & non dominetur ei iniquitas: quam iure precatus est. Sciebat enim & Abrahā gressus suos secundum præcepta domini dirigentem, & appetito speciosæ vxoris pudore tentatum, sed non confusum, & in vnici immolatione filij postlata patriæ mentis pietate luctatum, sed coronatum: Se quoque in furore Saul, incestu Ammon, Absalon parricidio, iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc solo euasisse, quod dirigens gressus suos secūdum pietatē domini à paterno non recessit affectu, intra se gemens crimen incesti à se relegans odia parricidæ: Filius meus Absalon, filius meus, inquit, Absalon, quis dabit mihi mortem pro te? memor naturæ pietas*, offensę immemor de quo ante quæsiuit, Puérne viuit? Et fortasse quærendū sit qua ratione ante puerū dixit, postea filiū nominauit: cur non in vtroq; aut puerū dixit, aut filium. Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrē. Nō ergo pietatis nomē accipere debebat, sed infirmitatis. Ideoque vir iustus quod religionis fuit tacuit, quod infirmitatis aspersit. Vbi verò est mortuus, apud piū patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit.

2.Reg.18. *al. & pietatis.

VI. Libera* me à calumnia hominum, & custodiā mandata tua.

*al. Redime

Non vnum genus est nostræ afflictionis: Est & tentatio, est & calumnia: sed tentatio leuior, calumnia grauior. Si quidem tentatio potest esse calumnia, calumnia in se & tentationem habet. Est humana tentatio, quam ferre possumus, calumnia autem grauis est. Et ideo dominus quæ sunt grauiora suscepit, & calumniis appetitus silentiū detulit triumphale. Calumnia autem eo grauior est, quia non solum falsa componit, verumetiam quæ pie gesta sunt decolorat: vt Ioseph non solū adulterij obiectione tentatus est, & inuitatus ad crimen herilis illecebræ, verumetiam tentatus calumniis composito elogio quod ipse adulterium dominæ suæ inferre voluisset, cōprehensúsque exuerit vestem, ne fraudis indicium, atque insigne criminis teneretur: cū vtiq; amictum ideo fugiens dereliquerit, vt laqueos vim ferentis, & nexus illecebrosæ artus euaderet. Ipse Dauid senserat quod timebat. Quibus enim Saul regis calumniis laborauit? Perterritis omnibus, allophyli impetum lusit, singulari certamine summam belli, & totius prælij pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens, & totius retorquens in hostem plebis opprobrium: & tamen quia iuuenculæ dixerunt: Saul triumphauit in milibus, Dauid in decem milibus: gloria in inuidiam versa, odio cœpit vrgeri. Et (vt de posterioribus loquamur) Susanna bene sibi conscia erat, & apud homines sibi adesse nō poterat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebāt. numerus sacerdotum atque senectus vocem auferebant puellæ, sola conscientia erat apud deum libera. Denique hominum damnata iudicio, nutu absoluta diuino est. Ideo ait Propheta: Libera me à calumniis hominum, vt custodiam mandata tua. Qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata diuina. Tristitiæ necesse est plerumque aut timori cedat, & affligatur vel metu calumniæ, vel dolore.

Gene.39. 1.Reg.18. Danie.13.

VII. Vultum tuum* illumina super seruum tuum, & doce me iustitias* tuas.

*al. faciem tuam *al. iustificationes

Illuminat dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descēdit super eum dei gloria, illuminauit eius mentem scientiæ fulgore, cognitionísque diuinæ. Illuminauit autem etiam corporaliter faciem Moysi, & transfigurata est gloria vultus eius, quem videntes Iudæi trepidauerunt: & ideo factum est vt Moyses velamen poneret super faciem suam ne in eam filij Israel intenderent, & superturbarentur. Simul declarabatur mysterium, quod illud velamen quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Iudæorum mystice poneretur, eò quod veram legis claritatē videre non possent. Vultus enim Moysi fulgor est legis: fulgor autem legis non in litera, sed in intellectu est spiritali. Itaque quandiu vixit

Exod.34. 2.Cor.3.

A Moyses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in facie sua. Mortuo autē Moyse, Iesus Naue iam non per velamē, sed facie reuelata & presbyteros alloquebatur, & populum, & nemo trepidabat: cum vtique & ipsi dixerit deus quod cum ipso ita esset futurus vt fuit cum Moyse, & cum similiter illuminaret, gestorum vtique non vultus gloria: hoc significante spiritu sancto, quod verus esset Iesus verus, ad quem si quis conuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, & reuelata facie verum saluatorem videret. Ergo deus omnipotēs pater qui in Moysi facie excæcauit populū Iudæorum, nō duritia sed præscientia, nec malitia, sed æquitate atque iustitia: (ipsi enim sibi velamen posuerunt, qui legem intelligere noluerūt. Lex enim spiritalis est, sicut dixit Hebræus. Is vtique secundum illud quod dat vnicuique nostrum, in quo non tribuentis, sed diligentis est culpa) iste inquam dominus illuminauit cor populi nationum in facie Christi Iesu per eius aduētum: quod euidēter apostolico declaratur exemplo, sicut scriptum habemus: Quoniam deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis dei in facie Christi Iesu. Ideo ergo dicit Dauid ad dominum Iesum: Vultū tuum illumina super seruum tuum. Faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Et secūdum incarnationem potest accipi. Multi enim prophetæ & iusti videre voluerūt, vt ipse domin' declarauit. Quod autē negatum Moysi fuerat, nō quærebat, vt corporaliter dei vultū in corpore videret, si tamen & Moyses tam sapiens & eruditus hoc potuerit simpliciter magis quàm in mysterio postulare, humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immerito faciem eius aduenientis ex virgine quęrebat videre, vt illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: Nónne cor nostrum ardebat in nobis cū aperiret nobis scripturas? Quod si quis ad deum patrem dictum vult videri, potest accipi vultus patris, filius. Qui enim videt filium, videt & patrem. Illuminat tamen vultus dei, secundum quod oculi eius super iustos habentur. Quod cum spiritaliter sit probandū, tamen quia incidit illuminationis vultus Moysi historia, ne quis nō putet corporaliter id fieri potuisse, cognoscat etenim vsu solis quod multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, & ignis vapore calefactis species vultus rutilans offunditur. Oriente die rubent terræ croceo colore perfusę, imaginem de beneficio mutuatæ. Gemmarum quoque monilia coruscantia transfundunt finitimis quod ipsa radiauerint: & miraris si Moysi vultus diuinæ infectus sit claritate præsentiæ? Miraris si refulgente dei gratia iusti vaporetur ingeniū? Non dubitauit Propheta, qui poposcit illuminari prius, vt iustitias domini posset addiscere.

Roman.7. B 2.Cor.4. Lucæ.10. Lucæ.24. C Ioan.14.

VIII. Decursus* aquarum descenderunt* oculi mei, quia non custodiui* legem tuam.

*al. Exitus *al. deduxerunt. *al. custodierunt.

Granditer affectum pœnitentiā gerentis expressit dicens quod aquarum decursus oculi sui descēderint, siue quia per eos tanquam per meatus vndantium fluentorum ita exuberantium lachrymarum se quidam ductus effuderit, & fletus irrigui per cōtinuum quoddam & iuge profluuiū, siue quod ipsi descenderint oculi. Habet enim hoc vis summi doloris, vt cum lachrymis oculi quodammodo ipsi videātur descendere: eo quòd tanta vis lachrymarum sit, vt putentur oculi in fletus resolui, & in lachrymis effundi. Oculi ergo ipsi tanquam in decursus descendunt aquarū. quo verbo impetus deplorantium vehemens expressius declaratur, secundum illud quod in Canticis scriptum est: Fons ortorum, puteus aquæ viuæ, & impetus descēdens à Libano. Hos impetus ecclesia deduxit à Libano, hoc impetu diluuntur peccata, hoc impetu puri fontis spiritus sancti affluit à Libano sponsa, & à principio fidei transiuit seculum, & pertransiuit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus pro captu nostro gratia spiritalis, aliis ortus clausus, fons signatus: aliis ortorum fons, qui in ecclesiæ dote numeratur: aliis impetus descendens à Libano: & magnus impetus, qui nunquam deficit. Non enim deficiunt de petra vbera, neq; nix à Libano, neq; aqua quæ fertur valido vento virgini Hierusalem. Descendit,

D Canti.4.

dit impetus à Libano, quando collectis in vnum apostolis, & pluribus credentibus factus est subito de cœlo sonus tanquã vi magna spiritus ferretur, & repleti sunt omnes spiritu sancto diuersitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere. Si quis igitur hũc impetum superuenientis è cœlo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illũ merebitur. Descendit oculis suis in hos ductus aquarum, quæ lacrymis irrigauit in euangelio domini pedes: & ideo fidei suæ precio emit animæ suæ & corporis sanitatem, iam nõ sanguinis proflua, sed gratiæ spiritalis. Descendit ergo Dauid propheta, ideo de peccato gratiam retulit. Descendit in aquarum ductus, hoc est, repleuit eos, & decurrentium aquarum lachrymis suis fluenta cumulauit, aut inanes & vacuos ductus solis repleuit fletibus, aut (quod elocutionis moralis quidam sensus ostendit) descendit in aquarum ductus, transiuit eos. Et possemus dicere: Transcendit eos, & supergressus est: sed minuitur vis eloquij, quo vis maior affluentiæ descendentis quàm ascendentis exprimitur. Vide rogo quid de vsu verba habeãt, impetum suum sermo propheticus non amittat, licet vsus ipse scriptorum sensui seruire maiore decore consueuerit. Diuerse hoc & sępe significauit, & propemodum incrementa semper assumpsit. Dixit enim primo: Lauabo per singulas noctes lectum meum, in lachrymis stratum meum rigabo. Dixit iterum: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes. Dixit etiam: Et potum meum cum fletu miscebam. Hic addidit dicens: Decursus aquarum descenderunt oculi mei. Hoc secutus in Threnis Hieremias affectum doloris expressit, vim oculi descendentis imitatus. Sic enim habes: Defecerunt in lachrymis oculi mei, oculi mei caligauerunt. Tanquam descenderunt oculi, qui deficiunt in lachrymis. Et alibi: Oculus meus absorptus est. Sed plus est aquas lachrymis vincere, quàm oculos absorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias: Exclamauit cor eorum ad dominum: Muri filiæ Sion ducant torrentes, fluant lachrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non sileat pupilla oculi tui. Oculi igitur qui torrẽtes deducunt lachrymis suis, ipsi ductus aquarum descendunt, hoc est, cumulantur vt faciant eos suis augentes fletibus impetu exundare torrentium. Sunt tamen codices qui habent διεξόδους ὑδάτων κατέβησαν οἱ ὀφθαλμοί μου. hoc est, Ductus aquarum direxerunt oculi mei. Sed ego in Græco codice meo κατέβησαν legi, hoc est descenderunt. in quo potest fieri vt in vtramlibet partem duarum adiectione aut deminutione literarum scriptor errauerit. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum: sed hic non hoc fleuisse se dicit, sed quia non custodiuit legem domini. A sancto viro plus culpa quàm ærumna defletur. Fleuit itaque quando ei Nathan de Vriæ morte indignationem domini nunciauit: & peccatum suum de præuaricatione legis agnouit. Denique filio in ægritudine constituto, neque cibum sumpsit, neque regium thronum aut cubile conscendit: sed stratus in terra ieiuna ora lachrymis diluebat, non tam filij mortem quàm peccati pœnam in illo leuare desiderans. Fleuit quando numerato populo repente corde percussus est. Denique, Peccaui, inquit, grauiter, peccaui stulte. Fleuit igitur primo, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ. Deinde quia sui erroris precio vindicabatur in plebem: sed à domino hæc proposita pœna fuerat, non à rege est postulata: domini tamen se committendo misericordiæ, electionis causam probauit: simul quia propter eum populus laborabat, ipséque se offerendo pro populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectum.

Actor. 2. | Lucæ. 7. | Psalm. 6. | Psalm. 41. | Psalm. 101. | Thren. 1. | Thren. 3. | Threno. 2. | 2. Reg. 12.

Sermo decimusoctauus.

Zadic. SEquitur Zadic litera octauadecima, quæ Latina interpretatione dicitur cõsolatio. Post more torrentium lachrymas defluentes, & graues fletus doloris, oportebat cõsolationem sequi. Nam qui in doloribus sunt, consolatione indigent: & qui grauibus ærumnis pœnas commissorum luerunt criminum, sperant indulgentiam: & qui fletibus & lachrymis propria delicta lauerunt, requiem promerentur. Hæc omnia in scripturis diuinis qui quærit inuenit. Nam & primum illud, vt in dolore positos consolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamat ad captiuos & exules Iudæorum: Ite proficiscimini filij, ego enim derelicta sum deserta. Exui me stola pacis, indui autem stolam precationis meæ, & clamabo ad excelsum in diebus meis. Animo æquo estote filij, clamate ad deum, & extrahet vos de manu principum inimicorũ: Ego enim speraui in illo æterno salutem vestram. Credentibus igitur in dominum, est in domini misericordia cõsolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis qui graues soluerint pœnas, vt habes scriptum in Esaię libro: Consolamini consolamini populum meum, dicit dominus: Sacerdotes loquimini in cor Hierusalem, cõsolamini eam, quoniam repleta est humiliatio eius: solutum est peccatũ eius: quoniam accepit de manu domini duplicia peccata sua. Etiam si fides deerat, pœna satis fecerat. Releuantur solutione pœnarum, qui absoluuntur cõmendatione meritorum. Tertium est cum lachrymis crimen abluitur, vt est illud: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatẽ, quoniam exaudiuit dominus vocem fletus mei. Quod etiam hoc loco & plerisque locis in libro psalmorum facile reperitur. Consolatio igitur prima ordine est, quoniã non obliuiscitur deus facere misericordiam, neque in ęternum proiicit quos putauerit coercendos. Secunda, quod decursis suppliciis quæ propter peccata nostra tolerauimus, ad veniam pertinemus. Vnde nonnulli philosophi disputauerunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem: quod in illa sit incentiuum delinquendi, in morte autẽ finis. Hoc sumptũ esse de nostris cui dubiũ, cũ in prouerbiis Salomonis sit: Qui parcit baculo, odit filium suum, castigat autẽ dominus quem diligit? Et infra: Flagellum equo, & stimulus asino imperat, virga autẽ nationi imprudenti. Pœna enim corrigit & emendat errantem. Si talis est qui emendari non queat, aufertur è medio, ne grauiora committat. Mortuus enim iã nescit errare. Ideoque & Ecclesiastes ait: Et laudaui ego mortuos magis quàm viuentes, & optimum iudicaui supra hos eum qui nõdum natus est, qui non vidit hoc opus mali. Mortuus præfertur viuẽti, quia peccare desiuit. Mortuo præfertur qui natus nõ est, quia peccare nesciuit. Nũc dicamus etiam de iis qui pœnas scelerum soluerunt suorum. Nónne isti tulerunt culpæ precium, & iam nõ integra his pœna debetur? Clamat per Esaiam dominus: Consolamini populum meum, quia recepit de manu domini duplicia peccata sua. Discite vnde Plato hæc sumpserit. Eruditionis gratia in Aegyptum profectus, vt Moysi gesta, legis oracula, & prophetarum dicta cognosceret, audiuit consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse punitus: & hunc locum quadam adopertum dote verborum, in dialogum transtulit quem scripsit de virtute. Quem locum tamen dominus in euangelio plenius comprehendit, & apertius declarauit, dicens per Abrahæ personam ad illum diuitem seculi huius: Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. nunc autem hic consolationem habet, tu verò cruciaris: & in his omnib' inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. Sed iam audiamus quid iustus in consolando se loquatur.

Baruc. 4. | Esaiæ. 40. | Psalm. 6. | Prou. 13. | Prouer. 26. | Ecclés. 4. | Esaiæ. 40. | Lucæ. 16.

Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. I.

Vere iustus vir, qui lachrymis profluẽs, inuolutus ærumnis, graui supplicio delicta persoluens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus aut tristis est. plerumque enim vulgus hominum sua delicta non repetens, iniuste se putat tolerare quæ patitur. At verò vir iustus, qui seipsum statim in exordio sermonis accusat, iustitiam domini prædicat, quod meritis suis digna patiatur. Dicendo autem iustum deum, de sua quidem iniustitia antè pronũciat, sed de iustitia domini sperat & veniam. Iustus enim nõ semper irascitur. sicut enim vltor culpæ, ita moderator est pœnæ. sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutũ, optimorũmq; meritorũ. Qui vult dare pręmiũ, debet expectare certamẽ, quia nemo sine certamine coronabitur.

bitur. Sinit ergo nos sæpe tẽtari, volẽs iusta præmia dare, luctanti vtique non dormienti. Non decet redimitos floribus corona, sed puluerulẽtos: nec molles deliciis, sed labore exercitatos ornat victoria. Iustus ergo in aduersis suis iustitiã dei laudat. Sed non hoc sentit amissis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus cõsortio, non æger in dolore, nõ naufragus in periculo, nõ reus in iudicio, nõ captiuus in laqueo. Clamat tamen Hieremias, cum futuræ annunciãs populis captiuitatis ærumnã, in luti voragine turpi necãdus illuuie mergeretur: Iustus es domine. Clamabat iterũ cum victæ plebis miserãdis seruitiis angeretur: Iustus est dominus, quia os eius ad iracundiam irritaui. Et sub alia litera: Ita foris sine filiis fecit, & ab int* mors. hoc est, sicut in paradiso fecit, ita & in huius seculi ærumnã deseuit. Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbẽ terrarum. (Sapien. 2.) Iustus es domine. Clamabant Hebręi cum propter virtutẽ deuotionis, & fidei gratiam, fornacis ardentis ambirẽtur incẽdiis: (Daniel. 3.) Iustus es domine in omnibus quæ fecisti: & ideo meruerunt vt illæsi ignibus, domini iustitias prædicarẽt. Daniel quoque propheta secundo in lacum missus leonum, (Danie. 14.) & immanium ferarũ sæuitia atq; horrore circũdatus, recta omnia in cõspectu esse domini imperterrito clamore iactabat. Ionas inclusus vtero bestiali, (Ionæ 2.) anhelandi spiritus vix habens cõmeatum, iustus iniustorum sorte dãnatus, clamabat de ventre ceti in mari cum voce laudis & confessionis, Supplico tibi. Dauid cum fugeret à facie Absalõ, parricidalibus armis & terris pulsus, & regno egressus, (2. Reg. 15.) cũ pro totius populi se offerret excidio, dicebat: Iustus es domine, & rectũ iudicium tuum: Grex innocẽs iste quid fecit? Ego pastor feci malum apud iustũ deum, pœna de culpæ authore sumatur. Ipse pater fidei Abraham, cum ad immolandum vnicus à sene filius posceretur, paternæ pietatis affectum diuinæ confessione iustitiæ temperabat, dicẽs: Iustus es domine. Nõ enim poscis alienum, sed tuum reposcis: ipsum tibi restituo quẽ dedisti. Hunc imitatus Iob extinctis liberis, patrimonióque nudatus amisso, amictum sui corporis scindens, ait: (Iob. 1.) Nudus natus sum, nudus, inquit, & moriar. Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Omnes ergo iustum dominũ prædicemus: & qui moribunda sepulchro sua membra cõponit, & qui damno feritur, aut funere filiorũ, dicat: Iust* es domine. Quid enim nostrum amittimus? Clamat Apostolus: (1. Cor. 4.) Quid habes quod non accepisti? Quod habemus ergo, accepimus. Quod igitur amittimus, reddimus, non amittimus. Iustus dominus in periculis, iustus in damnis, iustus in vltionibus est, non solũ quia vnusquisque iustæ culpæ suæ pœnas luit, verumetiam quia dum vnus punitur, plurimi corriguntur. Ananias & Sapphira in Actibus apostolorum (Actu. 5.) fraudati precij quod de agri venditione perceperant, crimen admiserunt, qui poterant nihil offerre, & crimẽ euadere. Verum ne quis impune circunscribendos apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suę munus fraude cõtaminaret perfidiæ, morti addictos æternæ perfidos, vniuersos ad fidei studium iusto terrore cõposuit. Pharao cum populo suo fluctibus mersus, mundanæ conuersationis exemplum est, ne quis dei populum persequatur. denique potuit eum deus voluntati suæ facere obediẽtem, sed eius pœna omnes voluit emẽdari. Ideoque dicit ad eum dominus: (Exod. 9.) Quia ad hoc ipsum te suscitaui, vt ostendã in te virtutem meã, & annuncietur nomẽ meum in vniuersa terra. Nõ vtique dominus suæ laudis, sed nostræ correptionis incrementa quærebat. Omnes ergo sapiẽtes dicunt: (Roma. 9.) Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Neque enim tradimur aduersariis sine iudicio ipsius, neq; sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Hæc iustorũ est cõsolatio, hoc est domini iudicium. Denique & supra habes: Memor fui iudiciorum tuorum, quæ à seculo sunt, & me consolatus sum. Aduertis ergo quia iudicia domini consolationes sunt.

II. Mãdasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.

Vtrũ nimis mandasti, an nimiam veritatem? Sed & nimia veritas plena laudis, & nimium mandare prouidentiæ atque cautelæ est. Etenim infirmos nouerat, ideo sæpius admonebat, vt non obliuiscerentur.

A III. Exquisiuit me* zelus domus tuæ, quoniam inimici mei obliti sunt verborum tuorum.

*Al. tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est diuina præcepta seruare, & amore domini eius custodire mandata, vt fecit Phinees, de quo legimus in Numeris, dicẽte domino ad Moysẽ: Phinees filius Eleazar filii Aarõ sacerdotis sedauit furorem meum à filiis Israel, in eo quod æmulatus est zelum meum in illis, & non consummaui filios Israel in zelo meo sicut dixi. Ecce ego do ei testamentũ pacis, & erit illi & semini eius post eum testamentum sacerdotij æternum, propter quod æmulatus est deum suum & non exorauit pro filiis Israel. Cæsa iacebant vigintiquatuor millia populorum, tendebat pœna in omnes, nec vllus finis exitij. Arripuit Syromastẽ Phinees, duos occidit, interdicta sibi cõsuetudine copulatos, redemit omnes, indignationem domini mitigauit, dedit victoriam quibus negabat salutem. Quàm salutaris est igitur dei zelus? Non vnius temporis B illud vitium fuit: & nunc Madianitis miscetur Iudæo. Madianitis est quæ nullo est vxoris legitimæ copulata coniugio, nullo fidei iuncta consortio. Madianitis est hæreticorum perfidia, cum populum dei tentat. Quàm multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni & nunc Phinees, arripe gladium verbi, interfice perfidiam, iugulato hæresim, ne propter eam populus vniuersus intereat. Vrget ira cœlestis, percute ipsam vuluam impietatis, generatoriumque perfidiæ, ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat seminarium præuaricationis & sceleris, vt dominus tecum statuat testamentum pacis, & testamentum gratiæ, testamentum promissionum cœlestium. Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam seruare studet ecclesiæ castitatem. Et ideo princeps sacerdotum dicit: (Psalm. 68.) Zelus domus tuæ deuorauit me. Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote, præcipue ne negligens, ne remissus sit. C Melius est vt vnius aut duorum damnatione plurimi liberentur, quàm duorum absolutione plures periclitẽtur. Exquisiuit, inquit, me Zelus domus tuæ. Vides quia zelus dei gratia est, qui exquirit, qui superuenit, qui se iusti infundit pectori. Zelus dei vita est. Denique dominus ait: Zelus domus tuæ deuorauit me. Sicut enim antè in Adam deuorauerat hominem mors præualens, ita Zelus deuorauit quem viuificauit in Christo. Zelum habuit Helias, & ideo raptus ad cœlum est. (3. Reg. 19.) Zelans, inquit, zelaui dominum. Zelum habuit Mathathias Buthanus, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant qui sunt hostes dei, quamuis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit: In hostes facti sunt mihi, sicut Dauid ait: Quid multa? Apostolus quoque domini hoc declaratus est nomine, vt Iudas zelotes diceretur, sicut legimus in euangelio, (Luce. 6.) Zelo fidei populus gentilium vitam sibi acquisiuit æternam, quam negligentia atque de- D sidia Iudæorum populus amisit. Ideoque scriptum est: Zelus apprehendit populum ineruditum. Quoniam populus qui erat eruditus in lege, nullum fidei habebat ardorem. Contulit se zelus ad gentes: cuius tanta est gratia, vt electionis prærogatiuam vicerit, & eruditionis industriam. Denique apprehendens populum ineruditum, fecit esse meliorem. Itaque ea gratia operata est in populo nationũ, vt hæreditatẽ domini mereretur quam operatus est dominus, vt ecclesiam sibi ex nationibus copularet. Zelus ergo charitas est. Denique valida est sicut mors charitas, durus sicut inferi zelus. Durus zelus, quẽ vitæ huius nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, vt viuamus deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, & substantię suæ amittunt prærogatiuam, nisi eam zeli ardore sustentent. Denique in Apocalypsi Ioannis dominus ad angelum Laodicię dicit: (Apoca. 3.) Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinã frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, incipiã te euomere ex ore meo, quia dicis quòd diues sum & ditatus, & nullius egeo, & nescis quod tu es miser & miserabilis & mendicus & nudus & cæcus. Consulo tibi vt emas à me aurum

aurū igne probatū. Hic est dei zelus, hic est fidei vapor, deuotionis feruor, qui nos velut suauē cibū in Christo remollit & format. Quanta domini gratia, vt nos in suo ore constituat, & quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes, ac si meremur, deuoret, si nostri cibi suauitatib⁹ delectetur? Beatus quē sapientia deuorauerit, quem virtus hauserit, quē iustitia receperit. Culpa in eo habere nō potest portionē, quē absorbuerit remissio peccatorum. Vbi enim error inueniet, quem integritas immaculata susceperit? Et quid miremur si angeli cum habent? Ipse deus pater ait: Zelans zelabo Hierusalem zelo magno. Quia deus magnus, ideo & zelus eius magnus est, & pro vniuscuiusque potentiæ qualitate, ita & zelus aut mediocris aut magnus est. Zelo vindicatur Hierusalem. Zelo ecclesia congregatur. Zelo fides acquiritur. Zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Iesus ait: Zelus domus tuæ comedit me. increpans Iudæos quod domum orationis fecerint speluncā latronum, fecerint & domum negociationis. Sed nō solum locum ecclesiæ zelare debemus, sed hanc quoque interiorem in nobis domum dei, ne sit domus negociationis, aut spelunca latronum. Si enim lucra, quęstus pecuniæ & emolumenta aucupemur, domum negociationis fecimus. Si inuadamus alienas possessiones, fines viduæ vel minorum, fecimus speluncā latronum. Veniet ergo verbum dei, & de hac domo proiiciat fures, direptores, caupones, vt mūdum sit cor tuum, pectus tuum. Sed est zelus ad culpam, est zelus ad gratiam. Nam & ipse Dauid ait: Zelaui in peccatoribus pacem. Et in Ecclesiastico scriptum est: Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam. & mulier zelotypa in muliere fideli iure reprehenditur. Aduertimus ergo quod mēsura quædam & disciplina sit zeli, sicut disciplina virtutis. Et ideo beatus qui zeli nouerit disciplinam, & oderit eos qui domini gratiam relinquentes salutem propriam deserunt, errorem sibi fraudis adsciscunt. Ideoque ait: Quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei. Qui sunt isti inimici? Si populus Iudæorū, quomodo inimici erant sub eius imperio cōstituti? Dauid enim Iudæos omnes regno proprio gubernabat. Si gentiles, quomodo obliti verborum dei, qui legem domini nesciebant? Nemo enim nisi id quod acceperit, obliuisci potest. Illi ergo inimici mei, qui inimici tui, qui dominum in propria sua venientem non erāt recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos Propheta testatur, non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Denique alibi ait: Et super inimicos tuos tabescebam. Iusto odio oderam illos, grauiora putans arma perfidię esse quàm pugnę. Nemo enim grauior hostis omnium, quàm qui omnium lædit authorem. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, quoniam à suo deus populo negabatur. nec enim poterant aut fidei deuotionem, aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorū cœlestium non tenebant. Sic Adā de paradiso eiectus est, sic populus Iudæorum de prærogatiua electionis exclusus est.

Ioan. 2. | Psalm. 72. | Eccli. 9. | Psalm. 138.

IIII. Ignitum eloquium tuum nimis*, & seruus tuus dilexit illud.

*al. vehementer.

Ignem quidē dominus misit in terram, nō vt ea Sodomitano rursus, sicut scriptum est, arderet incendio, nec vt eam donatę munere fœcūditatis, aut vsu vel flore viriditatis excluderet. Opus enim suum dominus probare magis atq; augere, quàm minuere aut damnare consueuit. Neque vero dignum erat vt elemēta innoxia nostri luerent sceleris vltionem. Quid natura deliquerat si adulta iam soboles errauit? Non erat partus in vitio, si deuio lapsa est errore progenies. Non est hic natura, sed vsus in culpa. Quem ergo dominus ignē in nouo sparsit testamento? Qui secretos mētium diuinæ ardore cognitionis inflāmaret affectus, qui vaporē fidei & deuotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Hoc igne calefactus dicit Hieremias: Et erat ignis flāmigerans in ossibus meis. Hoc sermonum igne cœlestium vaporati Cleophas & ille alius qui simul cū domino ab Hierusalem vsque ad castellum confecerāt iter, dicebāt: Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere, nisi sola peccata. Hoc igne super bonum fundamētum posito, apostolicum illud aurum probatur. Hoc igne illud morum vel operū examinatur argentum. Hoc igne preciosi illi lapides illuminantur, fœnum autem & stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animum, consumit errorem. Vnde & dominus ait: Iam vos mūdi estis, propter sermonē quem locutus sum vobis. Hic est ignis qui ardet ante dominum. Nisi enim quis flagrātiam deuotionis sumpserit, præsentiam domini habere non poterit. Accende hunc primùm ignem in mentibus tuis, vt Christi tibi lumen effulgeat. Hoc igne vrebatur rubus, & nō exurebatur. Vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit vt perdat. Hic ignis habitare Christum per fidem facit. Hic ignis extinguere materialium sæua flammarum consueuit incendia. Denique Hebræi hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus diligit ignitū domini alloquium, quo induitur charitas, quæ excludit timorem. Pulchre autem addidit nimis, quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum, sed supra omnes est sermo dei, diuisiones artuum & intima penetrās medullarum. Tripliciter ergo describe tibi ignitum alloquium dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait dominus: Scrutatus sum Hierusalem ad lucernam. Sed neminem in ea vel qui mundaretur, vel qui accenderetur, aut illuminaretur, inuenit: ideo eā in tenebris dereliquit. Nec mireris si seruus diligit ignitū domini alloquiū, quod & spōsa dilexit: quæ ait: Sicut resticula coccinea labia tua. In cocco enim species ignis, & crucis dominicę sanguis irrutilat. Coccinea labia domini, quæ passionem propriam loquebātur. Denique in Exodo coccum pro igne collatum est. Non enim ex cocco mundus, sed ex quatuor constat elemētis. Sed in cocco figura ignis expressa est, cuius vapor nisi cœlum atque aerem, maria, terrásque penetraret, omnia tanquam effœtis viribus soluerentur. Per resticulam igitur vinculum persuasionis agnoscimus: per coccum vel cupiditatis ardorem qui scintillat in animis audientium, vel indiciū passionis. Vnde & alibi ait sponsa: Labia eius lilia stillantia myrrham plenam. Per myrrham enim passionis vnguentum, & resurrectionis gratia declaratur, quæ rediuiuum vitę odorem suscitatis mortuorum visceribus infundit. Merito igitur alloquij eius accipiens suauitatem exclamans sponsa testatur: Fauces eius dulcedinis, & totus desiderium.

Hiere. 20. | Lucæ. 24. | Ioan. 15. | Exod. 3. | Daniel. 3. | Hebr. 4. | Sophonię | Cant. 4. | Cantic. 5. | Ibidem.

V. Iuuenis* sum ego & despectus*, iustificationes tuas non sum oblitus.

*al. adolescentulus | *al. cōtēpt⁹.

Multis sanctorum qui à prima adolescentia exercitati sunt duris laboribus, potest hic versiculus conuenire. Nam & Ioseph cum à fratribus iunior in Aegyptum venderetur, iunior erat & despectus, qui ad seruitutis iniuriam vendebatur, & postea cum productus è carcere, præpositus Aegypto, populis frumenta diuideret, fratribus vicem iniuriæ non referret, sed refuso precio alimenta donaret, senilem patris à fame atque ieiunio vindicaret ætatem, currúque summisso obuius, & famulantibus cæteris amplæ potestatis insignibus adoraret, iure dicebat: Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus. Ipse Dauid quoq; iunior fratribus, cum patris oues pasceret tanquam vili ablegatus obsequio, non oblatus est sacerdoti, quasi indignus qui vngeretur in regnum, sed à sacerdote quæsitus, & accersitus à pascuis, prærogatiuam regię vnctionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cum Golias totum populum Iudæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine prouocaret, timētibus cęteris poposcit à rege vt congrediendi sibi permitteret facultatem. Necdū quidem tanto certamini habilis æstimatus est, rege dicente: Non potes ire ad Allophylum, & pugnare cum eo, quoniam tu puer es, & ille vir bellator est à iuuentute sua. Neque esset admissus, nisi fecisset fidem quod in sua adolescentia leonem suis manibus strangulatū extractis raptæ ouis cruribus peremisset. Ipse etiā despectus ab Allophylo, quod aduersus armatum præliatorem cum virga & lapidibus processisset, retulit non viribus se fretum esse, non armis, sed in nomine domini confidentē ad præliū esse progressum, vt lacessitę plebis

1. Reg. 17.

bis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis atque despectus A strauit allophylum, potitúsque victoria, in decé milibus iuuencularũ psallétium testimonia triumphauit. Gerebat enim typum eius qui quasi despectus venturus esset in terras, & sine legato, sine adiutore, sine nuncio totũ populum mundi huius, crucis suæ prælio liberaret: cui applauderét animæ sanctorũ per baptismatis sacraméta renouatæ, quod verum illum Goliá reuelatum nobis ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Iacet igitur ver[9] Golias humilitate filij dei stratus, amisit caput, quod in multas artes vertebat & fraudes. Psallunt securæ iam animæ, quæ ante peccatorũ suorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc est, corporibus suis peccato mortuis resultátes: Saul triũphauit in milib[9], Dauid in decé milibus. (1.Reg.18.) Rex ille durus indignatur & irascitur diabolus, eo quòd canerét iuuenculę: quia duritię filius paucos decepit, Christus totũ mundũ redemit. Dicit ergo Christus natus ex virgine. Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas nõ sum oblitus. Dicit etiam populus nationum ille in prima lectione despectus rudis adhuc fide & studio primæuæ deuotionis adolescés, vel certe renouatus aquilæ iuuentute per baptismatis sacramenta. B Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus. Ille ego despectus ante iã præferor, iam anteponor electis. Ille antè despectus populus peccatorũ, habeo cœlestium sacramentorũ venerãda cõsortia. Iam mésę cœlestis honore suscipior, epulis meis nõ pluuia vndatur, non terræ partus laborat, non arborum fructus. Potui meo non flumina quærenda, non fontes. Christus mihi cib[9], Christus mihi potus. Caro dei cibus mihi, & dei sanguis est potus. Non iam ad satietaté mei annuos expecto prouétus, Christus mihi quotidie ministratur. Non verebor ne qua mihi cœli intéperies, aut sterilitas ruris immineat, si pij cultus diligétia perseuerat. Nõ iam coturnicũ pluuias mihi opto descendere, quas ante mirabar. Non manna quod ante cibis omnib[9] præferebã, quia qui manna manducauerunt patres, esurierunt. Meus cibus est, quem si quis manducauerit, nõ esuriet. Meus cibus est, qui nõ corpus impinguat, sed confirmat cor hominis. Fuerat mihi ante mirandus panis de cœlo. C Scriptũ est enim: Pané de cœlo dedit eis manducare. sed non erat verus ille panis, sed futuri vmbra. Panem de cœlo illum verum mihi seruauit pater. Mihi ille panis dei descendit de cœlo, qui vitã dat huic mundo. (Ioan.6.) Non Iudæis descendit, non synagogę descendit, sed ecclesiæ descendit, sed populo dei iuueniori descédit. Nam quomodo Iudæis descendit panis qui vitam dedit, cum omnes qui illum panem manducauerunt, hoc est, manna, quem putauerunt Iudæi verum pané, in deserto mortui sunt? Quomodo synagogæ descédit, cum synagoga omnis interierit, & æterno ieiunio fidei macerata defecerit? Denique si accepissent pané verum, nõ dixissent: Domine, semper da nobis panem hunc. Quid petis Iudæe, vt tribuat tibi pané quem dat omnib[9], dat quotidie, dat semper? In teipso est vt accipias hũc panem. Accede ad hunc panem, & accipies eum. De hoc pane dictum est: Omnes qui elõgant se abs te, peribũt. (Psalm.72.) Si elongaueris ab eo, peribis: si appropinquaueris ad eũ, viues. Hic est panis vitæ. Qui ergo vitam manducat, mori non potest. Quomodo enim morietur, cui cib[9] vita est? Quomodo deficiet, qui habuerit vitalé substantiam? Accedite ad eum, & saciamini, quia panis est. Accedite ad eum & potate, quia fons est. Accedite ad eum & illuminamini, quia lux est. Accedite ad eũ & liberamini, quia vbi spirit[9] domini, ibi libertas. (2.Cor.3.) Accedite ad eum & absoluimini, quia remissio peccatorũ est. Qui sit iste, quæritis? Audite ipsum dicenté: Ego sum panis vitæ. (Ioan 6.) qui venit ad me non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquã. Audistis eum, & vidistis eum, & non credidistis ei, ideo mortui estis: vel nunc credite, vt possitis viuere. Sed miramini Moysen, quia patres vestros per mare siccis duxit vestigiis. Moyses non imperauit, sed impetrauit. Nõ iussit mari, sed seruiuit iubéti fluctibus. Moysen laudatis, quia regem Pharao cum exercitu suo mersit. Moyses orabat, & alius imperabat. Moyses precabatur, Christus operabatur. Moyses fugiebat, Christus insequebatur. Moyses colũnam sequebatur, vt nocturnas tenebras declinaret, Christus illuminabat. Moysen agnoscis, quia aquæ amaritudinem temperauit. Moysen agnoscis, quia aquã produxit de petra. Christum nõ agnoscis, qui veri illius Aegyptij strauit exercitũ, & abyssi mersit profundo. Qui nos liberat quotie de mundi huius fluctibus, ne nos seculi procella demergat. Quid profuit patrib[9] transire per mare rubrũ, quibus ad terrã repromissiõis nõ licuit peruenire? Quicũq; enĩ exierũt de Aegypto, perierunt in deserto. Mortuus est Aarõ, mortua est Maria, mortuus est & ipse Moyses: solum Iesum Naue nominis sacri similitudo seruauit. Plaudat Iudęus, quia sitienti illi vndam saxa vomuerunt. Mihi de corpore dei fons fluxit æternus. meam amaritudiné bibit Christus, vt mihi suæ donaret gratiæ suauitatem. Dicit ergo populus Christianus: Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas nõ sum oblitus. Bene hoc dicit, qui iustificauit deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur, iustificat deum, quia peccata propria confitetur, & à domino suorũ præstolatur indulgétiam peccatorum. Iustificauit Dauid, qui ait, Tibi soli peccaui, & malum corã te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. (Psalm.50.) Nõ iustificauerunt pharisæi, qui baptizari Ioánis baptismo noluerũt, vt in euãgelio legisti. Non solum iustificare satis est, sed etiã non obliuisci iustificationũ dei, id est, vt intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, & sacræ remissionis munera illibata, atque indefessa conseruet. Hæc generalia. Sed etiam specialis singulis Christianis suppetit prærogatiua dicendi: Iuuenis ego sum & despectus, si humilis corde, si mitis atque mãsuetus. Dicat ergo: Iuuenis ego sum & despect[9]. Præmittat ætatis generalẽ iactantiam, quò plus cõmendet humilitatis suæ gratiã. Nõ mirabilis humilitas in senectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, tristis dolorib[9], anhela suspiriis, cocta curarũ æstibus, & ipso viuẽdi mœsta fastidio, alacritaté est oblita iactantiæ. Rara sane in iuuenibus est humilitas, ideoque mirãda. Dũ ætas viget, dum vires solidę sunt, dum sanguis æstuat, dũ solicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lętitia frequentatur: tunc feruet iactãtia, tunc se iuuentutis superbus extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit, abiecta contémnitur: tunc subiectio, degeneris conscientiæ æstimatur esse infirmitas. Grãdis igitur morum est assuefacienda maturitas, quæ vincat naturã. Denique si consideremus, in paradiso defecit humilitas, & ideo venit è cœlo. In paradiso orta est inobedientia, & ideo obediẽtia cũ saluatore descendit. inflabat caro, vnde subiectio mansuetudinis inueniri nõ poterat in terris. Intumuerat omnis præuaricatoris hæreditas. veniens dominus Iesus primum se exinaniuit, non rapinã arbitratus est esse se æqualẽ deo, formã serui sibi accipiẽs, & specie inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad morté. (Philip.2.) Non te moueat, quia scriptum est, vt homo. Nõ enim similitudiné suscepit hominis, sed veritaté. Nam ipse Apostolus ait alibi: Mediator dei & hominũ homo Christus Iesus. (1.Timo.2) Et vt de euangelio afferamus exẽplum: Vidimus, inquit Ioánes, gloriã eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate. (Ioan.1.) Nunquid quia dixit, quasi vnigeniti, similitudinem magis vnigeniti, quàm veritaté voluit æstimari? Nõ enim superuacuo Christus aduenit. Iã potest dicere homo: Iuuenis ego sum & despectus, qui erat antè in populo priore senex superbus. D Dicit ergo, iuuenis sum & despectus: quomodo ecclesia: Nigra sum & decora. (Cant.1.) Præmisit nigrã, vt augeret decorã. Sic & hic præmisit iuuené, vt augeret humilitaté. Nõ dixit, nigra sum decora: ne quod nigrũ est, decorum æstimaretur. Nec dixit, iuuenis sum despectus: ne iuuentus despicabilis putaretur. sed ait, Iuuenis, & quod mireris, humilis, nõ superbus, deiecto propior quàm tumenti. Sic & ibi: Nigra sum superiore peccato, sed decora cõfessione peccati, & correctionis studio, atque amore virtutis. Quãuis ergo, &, syllaba vt grammatici appellãt, cõiunctiua sit, habet tamé distinctioné qua cõfusio disiũgitur ac separatur: vt si dicas Ambrosiũ Bassum intus esse, vnus putatur. Sin auté asseras Ambrosium & Bassum intus esse, duo vtique intelligũtur. Dicat ergo: Iuuenis sum & despectus, quia Christus in paupere atque despecto mundũ redemit, quia Christus humilitate diabolũ vicit. Dicat, despectus sum, quia cor humiliatũ deus nõ spernit, quia despectus ille Lazarus in Abrahę nunc requiescit sinu, & diues ille iactãtior affligitur in inferno. (Luce.16.) Despectus erat Moyses, (Exod.3.)

ses, nec sibi idoneus videbatur, cũ ad liberandum Hebræorum populum mitteretur. Despectus erat Hieremias, qui dicebat: Dominator domine, ecce nescio loqui, quia iuuenis sum ego. Sed facilius iste despectus eligitur. Denique dicitur ei: Noli dicere quia iuuenis sum ego: quia ad oẽs quoscunque misero te, abibis: & omnia quæcunque mandauero tibi, loqueris. Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum dicit dominus, vt liberem te. Despectus erat ille publicanus, qui oculos ad cœlum non audebat leuare, & ideo facilius quàm ille pharisæus exaudiebatur. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.

Hiere. 1. Lucæ. 18.

VI. Iustitia tua, iustitia in æternum, & lex tua veritas.

Possunt quidẽ singuli facere opera iustitię, sed nõ in æternũ manẽtia. Diues ille cui abundauerũt diuitię in hoc sęculo fortasse fecerat aliqua opera iustitiæ, quorũ remuneratione in præsenti vita acceperit, quę ad vitã æternam nõ pertinuerint, quod nõ magna fuerint opera illa, nec remuneratiõe digna perpetua. Quid quod etiã si facimus opera aliqua iustitiæ, facimus tamẽ non cõtinua, sed rara? Pleriq; non rapiunt aliena, sed nesciunt de proprio largiri. Alij inuadentes indebitas facultates, quo speciem iustitiæ sibi quærãt, solent conferre pauperibus. Nõ est ista in æternum iustitia. Multi iusti plerũque grauiter deliquerunt, nõ habẽtes æternæ fructum iustitiæ. Soli deo suppetit in perpetuũ per omnia possidere iustitiã, qui pascit iustos & iniustos. Nõ enim beneficis solis referenda iustitia est, sed illa vera iustitia est, quę ipsis quoq; defertur inimicis. Meritóque ait iustitia dei: Diligite inimicos vestros. Ergo sicut in æternũ est iustitia soli⁹ dei, ita lex dei veritas. Sed quomodo istud accipimus? vtrum quia lex dei veritas est, hoc est vera: & quod statuit deus, omne verum est, sicut infra ait: Omnia pręcepta tua veritas? An quia veritas lex dei est, quia non mentitur deus? Apud eum igitur veritas lex est, fallaci præuaricatio est. Sed & sic potest accipi: Lex dei veritas est. Apud Iudęos ergo nõ est lex dei, quia nõ recipiũt veritatẽ. Lex dei spiritalis est, sicut Apostolus dixit. Non habẽt ergo verã legẽ, qui eam non acceperint spiritaliter. Quod autẽ non verum, mendax est: quod mentitur, occidit. Litera ergo quæ occidit, mẽtitur: spiritus qui viuificat, ver⁹ est. Accipiamus & sic: Lex dei, nõ typus, non vmbra, non exẽplar cœlestium, sed ipsa cœlestia. Vnde & scriptũ est, quia finis legis est Christus. Nõ defectus vtique, sed plenitudo legis in Christo est: quia venit legẽ non soluere, sed adimplere. Sicut enim testamentum vetus venit non soluere sed implere, ita nouum certificare. Sed sicut omnis veritas in nouo est testamento, ita & lex per Moysem data, figura legis est veræ. Ergo illa lex veritatis exemplar est. In exemplari enim agni sanguis effunditur, in veritate Christus immolatur. Meritóque Apostolus cum præmisisset vitulorum immolationẽ secundum legem, adiecit: Necessarium itaque est exẽplaria cœlestium his mũdari. nam ipsa cœlestia melioribꝰ hostiis. nõ enim in manufacta sancta intrauit Christus exẽplaria verorum, sed in ipsum cœlum, & nunc apparet vultui dei pro nobis. Vt cognoscamus autem quia legem nouã dedit dominus Iesus, habes dicenten spiritum: Hoc autẽ est testamentum quod testabor ad eos, dicit dominus, dãdo leges meas in cordibꝰ eorũ & in sensibꝰ eorum scribã eas, & peccati & iniustitiæ eorũ non ero memor. Vbi ergo remissio, iam nõ oblatio pro peccatis. Quo euidenter ostenditur omnem veritatem euangelio contineri, quia lex dei in sensibus hominũ & in cordibus scribitur, nõ in tabulis lapideis. Qui ergo præcepta dei non habent in cordibus suis, non habent legem, siue quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis, vmbra est nõ veritas, vt cum fiat oblatio pro peccatis secũdum legem, nõ fiat remissio peccatorũ. Impossibile est enim sanguine taurorũ & hircorum peccata mundari. Mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adueniret. Quid inde manifestius quàm Ioannis euangelistæ sententia, qui ait: Quia lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est? * legis retulit veritatem. Nam cum sit autem, disiũctio, intelligendum est disiunctionem ideo interpositam, quia si veritas fuisset in lege, non fuisset gratia facta per Christum.

Lucæ. 16. Matth. 5 Roman. 10.

*Ex vestigiis Græcorũ elementorũ nihil potuit dignari: ex sensu probabile est fuisse scriptũ [illegible] & legi legẽdũ arbitror. Siquidẽ Ambros. retulit dixit, pro reddidit fine opposuit. Et cõtraria cõtrariis reddi, sine referri inter se dicuntur.

possumus & sic intelligere: veritas Christus est, ergo veritas lex est. Et si mãdatum domini lex est, multò magis viuum & operatorium verbum dei lex est.

VII. Tribulatio & necessitas* inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est.

*al. angustia.

Quærunt tribulationes & necessitates iustum, & interdũ inueniunt, interdum nõ inueniunt eũ. Inuenitur cui corona debetur, non inuenitur qui idoneus certamini nõ probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia est. Denique sacrificium deo spiritus cõtribulatus. An non est gratia, quæ operatur, patientiã? Qui ergo nouerat tribulatiõis profectum esse: quæsitus à tribulatione, inuẽtus est, nec refugit. Dicit sapientia, Quærẽt me mali, & non inuenient. non quia dominus nolebat inueniri ab hominibus, qui se omnibus etiã non quærẽtibus offerebat, sed quia his operibus quærebatur, vt indigni essent qui quærerent inuenire. Cæterum Simeõ qui eũ expectabat, inuenit. Inuenit Andreas: deniq; ait ad Simonem: Inuenimus Messiam, quod interpretatur Christus. Philippꝰ quoque dixit ad Nathanael: Quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ, Inuenimus Iesum filium Ioseph, qui est à Nazareth. Et vt ostẽderet quemadmodum Christus inueniretur, ait: Veni & vide. Qui ergo Christũ quęrit, veniat non corporis gressu, sed mentis vestigio. videat eum non exterioribꝰ oculis, sed internis. Aeternus enim corporalibus nõ videtur aspectibus, quoniam quæ vidẽtur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Christus igitur non temporalis, sed ex patre ante tẽpora quasi deus verus dei filius, & quasi virtus sempiterna supra tempora est, quẽ nullus temporum finis includat, quasi vita supra tempora, quem nunquã dies mortis inueniat. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. quod autẽ viuit, viuit deo. Audis quid dixerit hodie Apostolus? Peccato, inquit, mortuus est semel. Semel tibi peccatori mortuus est Christus. Noli iterum peccare post baptismum. Omnibus in cõmune semel mortuus est, & singulis semel moritur, non frequẽter. Peccatum es ô homo. ideo peccatum fecit Christum suum omnipotens pater. Hominem fecit, qui peccata nostra portaret. Mihi ergo peccato mortuus est dominus Iesus, vt nos in illo essemus iustitia dei. Mihi est mortuus, vt mihi resurgeret. Semel est mortuus, semel resurrexit. Et tu cum illo mortuus, cum illo sepultus, cum illo in baptismate resuscitatus, caue ne cum mortuus fueris semel, moriaris iterum. Iam nõ peccato morieris, sed veniæ: nec cũ resurrexeris, moriaris secũdo. Christus enim resurgẽs ex mortuis, iam nõ moritur, mors in eum iam non dominabitur. Ergo mors dominata est in eũ. Vtiq; qui dixit non dominabitur, ostendit esse dominatam. Noli tantum amittere beneficium ô homo. Propter te Christus dominationi mortis se subdidit, vt te iugo dominationis exueret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. Qui quærit ergo Christum, quęrit & tribulationem eius, nec refugit passionem. Denique Dauid qui dignus erat vt à tribulatione quęreretur, tribulationem & ipse quæsiuit. Nam nisi quæsisset, non inuenisset. Quod inuenerit autẽ, ipse testatur dicens: Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Et alibi: In tribulatione inuocaui dominũ, & exaudiuit me in latitudine. Bona ergo tribulatio, quæ dignos facit nos qui in latitudine exaudiamur à domino. Gratia est autem exaudiri à domino deo nostro. Qui quærit igitur tribulationem, nõ refugit: qui nõ refugit, inuenitur. Non enim refugit, qui mandata dei sensu operibúsque meditatur. Nam vtique illum athletam certamina inueniunt, qui in vsu exercitij fuerit constitutus. qui vero exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri, quia indignus est vt quæratur. Dauid ergo quasi bonus athleta dicit: Tribulatio & necessitas inuenerunt me, quia paratum semper habuerunt, non refugientem necessitatum & tribulationum prælia, sed petentem.

Ioan. 1. Roma. 6. Ibidem. Psalm. 114. Psalm. 117.

VIII. Iusta* testimonia tua in æternum, intellectum da mihi eorum, & viuifica* me.

*al. æquitas *al. & viuã.

Quis tantus qui possit intelligere domini testimonia? Et ideo intellectus à domino postulandus est, cuius tõta est vis vt initium eius sit plenitudo virtutis. Deniq; scriptum est:

Pietas autẽ in deũ, initium intellectus. quæ virtutum omniũ fundamentum est, iuxta humanarũ rerũ & cœlestium disciplinam. Pietas amica deo, parentibus grata, dominum conciliat, necessitudines fouet, dei cultura est, merces parentum, filiorum stipendium. Pietas, inquã, iustorum tribunal, egenorum portus, miserorũ suffugium, indulgentia peccatorũ. Qui enim habet intellectum, ipse vere est pius. Intelligit enim humanæ lubricum fragilitatis, & cito ignoscit erranti. Intelligit cõmune nobis datum naturæ, vsúsque cõsortium, & ideo pauperibus tanquã debitum soluit, nõ inficiatur tanquã indebitum. Intelligit vices esse calamitatum, & ideo tanquam naufragiis mundi istius portu quodã suæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta virtus in hominib⁹, hęc plena in deo laus est. Merito intellectum sibi etiam Salomon, magisteriũ secutus paternũ, à domino postulauit dicens: Ego sum puer humilis, & ignoro introitum meum, & exitum meum, & seruus tuus in medio populi tui quem elegisti, populum multũ sicut arena maris, qui dinumerari non potest præ multitudine, & dabis seruo tuo cor prudens audire & iudicare cum iustitia populum tuum, & intelligere inter bonum & malũ. Vnde complacuit domino, quia non sibi lõgęuitatem vitæ, & regalium diuitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda domini iudicia & iustitias depoposcit: & ideo tantum populum regno pacifico gubernauit, quia nõ vsurpauit vt Adam boni & mali scire distantiam, sed intelligendæ eius gratiam orauit à Christo. Quòd enim scire diuinum est, hoc à domino deo tuo vt possis cognoscere promerendum est. Si petisset & Adam sicut petiuit Salomõ, nequaquam illos inextricabiles erroris laqueos incidisset, quibus omnis eius hæreditas strangulatur. Ideoque mortuus est, & quod grauius est morte peccati, quia ante vsurpauit scire, quàm intellectum quo viuificaretur acciperet. Viuificat ergo intellectus vt spiritus, quia ipse intellectus gratia spiritalis est: ideoque intellectum munere suo spiritus sanctus operatur. Intellectus autem bonus est omnibus qui eum faciunt. quo docemur quia non solum sensu complecti, sed etiam factis id quod intelligimus exequi debeamus.

3.Reg.3.

Sermo decimusnonus.

Kuph

KVph, cuius interpretatio est conclusio, & sicut alibi inuenimus, aspice. Distat litera, congruit sensus. Nam qui concluditur, circunspicere se debet, & causam periculi non dissimulare, maxime cum letale discrimen sit. Concluditur vnusquisque tumescentibus visceribus, internísve faucibus, cum intercluso spiritus cõmeatu, spirandi ac respirandi commercia coartantur. Cõcluditur fœmina cum sit periculum matricis, qua pectoris ipsius premitur principale, vnde graues oriuntur angustiæ, & nisi in locum suum illa recipiendorum seminum aula reuocetur, vitã consueuit excludere. Ita etiam qui animo angitur, & quibusdam aduersis imminentibus perurgetur, cõcludi dicitur non minoribus angustiis mentis quam corporis. Maiores enim animæ æstus febrésque sunt animorum q̃ corporum. Cõclusus igitur viscerum tumore, medicũ quærit vt possit propulsare periculum, & constricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo cõclusus animi feruore, aspice teipsum interiore oculo. Morbi vis vrget, feruet noxia conscientia, moles peccatorũ premit, intercipiunt sensum mentis angustiæ: cognosce teipsum, & orationis quære medicinam, posce vt veniat medicus ille qui descendit è cœlo, qui maxime ęgrotos requirit, sicut ipse ait: Non opus est sanis medicus, sed iis qui male habent. Habes vulnera? ne differas. non est apud eum vlla conferendæ dilatio sanitatis. Habes vlcera? ne timeas. verbo nõ ferro curare consueuit. Aspice igitur illis oculis quibus Dauid auxiliũ quæsiuit & meruit. Leuaui, inquit, oculos meos ad montes: quæsiui vnde mihi veniret auxilium. Non inueni nisi à domino. Qui enim mundum condidit, tuetur accolas mũdi. Aspice ergo, & semper aspice, quia iusti oculi semper ad dominum. Hæc monet te etiam Hieremias in Threnis sub hac ipsa litera, dicens ad Hierusalem: Surge, expergiscere in nocte, in principio vigiliæ tuæ effunde sicut aquam cor tuum corã facie domini, extolle ad dominũ manus tuas pro animabus paruulorũ tuorum qui deficiunt à me in plateis omnium itinerũ. Nónne & apertę cõclusionis ostendit angustias, & monet vt intẽtione cordis, in quo est oculi melioris obtutus, remedium tibi salutare prouideas? Deniq; etiam infra iterũ sub hac litera ait: Appropinquauit enim tẽpus nostrum, repleti sunt dies nostri, aduenit finis noster. Leues facti sunt qui persecuti sunt nos, super aquilas cœli. In mõtibus accensi sunt, in deserto insidiati sunt nobis. Demõstrauit summam conclusionem, nec vllum remedium nisi in aduentu domini nostri Iesu Christi, qui solus desperatis possit afferre medicinam. Et quasi ostendens eum, dicit: Spiritus ante faciem nostrã, Christus dominus cõprehensus est in interitu nostro. In vmbra eius viuemus inter gentes. Et infra: Bibes, inquit, & inebriaberis. Adhuc visitabit iniquitates tuas, reuelabit super peccata. Quàm breuiter aduentum & passionẽ eius expressit, remissionẽmque omnium peccatorum. Quàm aperte congregationẽ futurarũ gẽtium declarauit. Hinc illud apostolicũ, quia cęcitas ex parte Israel contigit, donec plenitũdo gentiũ intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Veni domine Iesu, sed iam nõ in vmbra, sed in sole iustitiæ. Si vmbra profuit, si passiõis tuæ vmbra protexit, si corporis vmbra saluauit, quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per vmbrã lepra curata est. Per vmbram quoq; illi⁹ fœminæ quæ fimbriã vestis dominicę attigit, sanguis stetit. Per vmbrã te vidimus, quãdo non habebas speciem neque decorẽ. Vmbra tua caro fuit, quæ nostrarum æstus refrigerauit cupiditatum, quæ cõpescuit insolentiã vitiorum, quæ restinxit ignes libidinũ, quæ auaritiæ diuersarúmque passionum incẽdia tẽperauit. Et quid dicam de vmbra domini, quãdo & apostolorum vmbra sanabat? Veniẽte etenim Petro vnusquisque offerebat ægros suos, quos trãseuntis apostoli vmbra reddidit sanitati. Audi quia caro domini vmbra erat. Ecce dominus sedet super nubẽ leuem, & veniet in Aegyptum. Dauid dicit: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Factus est igitur exinanitus vmbra nobis, quos sol iniquitatis exusserat. Vidim⁹ ergo eum in vmbra eius, cum adhuc fides prima procederet. Sed nunc iam totum illuminat mundũ, & tamen adhuc eum per sui corporis, quæ est ecclesia, vmbrã videmus, nõdum facie ad faciem. Neque enim oculi corporis diuinitatis possunt recipere fulgorem. Hæc quoque vmbra totũ quotidie protegit orbẽ terrarum. Profuit igitur cõclusio: Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Sed iã cõsideremus quid in conclusione dicendum sit, & vnde incipiendum.

Psalm.120. Threno.2. Math.9. Thren.4. Rom.11. Math.9. Esaię.19. Psalm.16. Roman.11.

Exclamaui* in toto corde meo, exaudi me domine: iustitias* tuas requiram. 1.

*al. clamaui *al. iustificationes

Cum impressiones patimur corporales exclamare cõsueuimus, vt alios ad præsidiũ nobis vocare possimus. Premebatur sanctus Propheta appropinquãtibus sibi persecutoribus. Saul primo infestus armato eũ insequebatur exercitu, postea parricida filius imminebat: nõ cõtentus fugiẽtis exilio, vitã patris quærebat eripere. Sed ab illis minus pati poterat quos in pręsenti videbat, quàm ab aliis quos non videbat. Est enim colluctatio sanctis nõ solum aduersus carnẽ & sanguinẽ, sed etiam aduersus principatus & potestates huius mundi, rectorésque tenebrarum, qui latronũ modo in istius seculi nocte humanis insidiantur affectibus. Horum igitur sanctus Dauid cum graues aduersum se videret fieri incursus, exclamauit in toto corde suo. Etenim aduersus diabolũ non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis vtẽdum est. Est tamen & vox cordis, quia est & vox sanguinis, quæ ad deum peruenit. Deniq; deus dicit: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Clamat ergo cor nostrum, non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, cõcentúque virtutum. Grãdis fidei clamor. Deniq; in spiritu adoptiõis clamamus abba pater, & ipse spiritus dei clamat in nobis. Magna vox iustitię, magna est castitatis, per quã & mortui loquũtur, nec solum loquuntur, sed etiã sicut Abel clamant. At verò iniusti anima nec viuens clamat, quia deo mortua est. Nihil in illa sublime, nihil magnificum est, quale eorum quorum sonus in omnem terrã exiuit, & verba in fines orbis terrarum. Gracili voce loquebatur Moyses, & plus omnibus audiebatur.

Ephes.6. Gene.4. Rom.8.

tur. Quotidie auditur in ecclesia: ab illis solis, hoc est, à Iudæis non auditur, qui aure audiunt, sed corde non audiunt. Prophetæ dicitur alteri: Exalta viribus vocem tuam. Anna tamen nó clamabat in corde suo sicut Moyses, sed loquebatur, fortasse quia filios postulabat, hoc est, bona quidem, sed priuata nó publica clamabat. Sed quia à domino postulabat quæ domino eum si quem susciperet offerebat, loquebatur deo. Clamabat autē Moyses, quia non pro se, sed pro omni populo precabatur. Vnde dictum est ei à domino: Quid clamas? Clamabat affectu pio, & sensu profundo, & personabat in cœlo, miraculis petēs digna cœlestibus, vt mundi clementa mutaret. Denique vt ipsius loci seriē recenseamus: Instabat Pharao, & innumeris Aegyptiorum stipatus curribꝰ vrgebat Hebręos, hinc circunfusus hostis, inde interfusum mare plebem dei clauserat. Nulla in armis fiducia, spes nulla in viribus. Strepebat tantùmodo querela miserabilis, quod cōmodius sibi foret dura in Aegypto seruitutis onera subire, quàm acerba in deserto morte cōsumi: querela nihil præsidij ferens, plurimū offensæ afferēs. Stabat ergo Moyses mœstus, solicitꝰ, anxius populi & periculis & querelis, expectās fidem cœlestium promissorum: & tacitus secū ipse voluebat qua tandem dominus ope, iniurię immemor, memor gratię, subueniret. Dicit ad eum dominus: Quid clamas ad me? Sonum eius non audio, vocē eius agnosco, silentium eius lego, clamorē eius in operibus deprehendo. Clamabat populus, & non audiebatur: tacebat Moyses, & audiebatur. Nō populo dictū est, Quid clamas ad me? Non enim ad deum clamabat populus, qui iniusta & viris indigna clamabat. Sed Moysi dictum est, Quid clamas ad me? hoc est, tu solus ad me clamas, qui de me speras. tu solus ad me clamas, qui virtutē meā excitas. tu solus ad me clamas, qui per vniuersam terrā annunciari meum nomē expectas. Clamabat ergo Moyses in corde suo, & omnis sapiens in corde suo clamat. Denique sapientia cū altißima prædicatione cōuocat ad craterem, dicēs: Relinquite insipientiam, & quærite sapiētiam. Magnæ sublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio est: quę stultis sapiētiam pollicetur. Et Iesus dominus clamabat: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et voce vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnū cœlorum, ad illum venerabilē potum quo vitæ æternæ fluctus infunditur. Et tu cum oras, magna ora: id est, ea ora quæ æterna sunt, non caduca. Ora quæ diuina sunt atque cœlestia, vt sis sicut angeli in cœlo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est: noli pro auro, quia metallum est: noli pro possessione, quia terra est. Ista oratio ad deum non peruenit. Non audit deus nisi quod dignum suis ducit esse beneficiis, sed audit piam vocem plenam deuotionis & gratiæ. Non solum ergo clamandū in corde, sed etiam in toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cùm toto ore clamatur, ita spiritaliter toto est clamandum corde, si volumus magna referre, & à domino quæ poscimus impetrare. Hanc dominus vocem exigebat à populo, quam populus nesciebat. Ideoque dixit dominus: Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum lōge est à me. Qui ergo appropinquauerit corde, ipse auditur à domino. Cor ergo prius clamet, vt sermo possit audiri. Sed non satis est clamare ad dominum, sed etiā iustitias eius exquirere. Exquirit autem iustitias, qui id quod in omnibus creaturis, & maxime in animātibus rationabilibus vel etiam irrationabilibus iustum* est, prouidentiæ asscribit diuinæ. Vnde turturi studium pudicitiæ, quæ cōpare amisso, concubitu indulgere nō nouit, quod homines seruare nō possunt? Vnde plerisque animantibus tam sobria partus cura seruandi, vt vbi conceptionis munus agnouerint, coitum non putent esse repetendū, ne receptorum seminum fiat adulterina permixtio? Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis nescit illecebras, sed de suo surgit rogo sibi auis superstes, ipsa & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligēti librat examine, & adhuc teneros fœtus pio vngue suspendit, solisque offert radiis, vt si forte oculos suos vi fulgoris inflexerint, tanquā degeneres laxato in pręceps vngue dimittat. sin vero naturę vigore cōstanti aduersum radios solis obtutū potuerint vindicare, dignæ indolem sobolis onere grato reportet. Volatilia cœli omnia

Esai. 58. 1. Reg. 1. Exod. 14. Exod. 14. Prou. 9. Ioan. 7. Matth. 15. *iustum Matth. 6.

A non serunt neq; metunt, & deus pascit illa, quia iustitias domini custodiunt, nihil sibi proprium vindicando, sed ligno fructifero, quod domini iudicio cōmunem ad escam datum est, famē releuare contenta. Ex his igitur nos cognoscimus quàm diuinæ subsidia prouidētiæ hominibus non deessent, si dei iustitiam seruare vellemus. Qui alit aues, nō alleret homines, quos ad imaginē & similitudinē sui fecit? Nónne pluris sumus illis? Naturę prærogatiua pluris sumus, sed inferiores diminutione gratiæ, & præuaricationis iniustitia.

II. Clamaui ad te, salua me*, & custodiam testimonia* tua.

*al. saluum me fac. *al. mādata.

Repetit quod ad deum clamauerit, & custodē se promittit cœlestium statutorū, quæ cœlo terráq; testibus dominus deus sanxit, vt præuaricatores elementorū testimoniis arguantur. Quomodo cœlum aspiciat præuaricationis suæ conscium? Quomodo fructus de terra expectet, quę nouit ingratos? Vide igitur quàm nō parua promittat Propheta. In clamādo fidelis & prōptus affectus exprimitur: in custodiēdo B testimonia tua, cōtinētæ virtꝰ obsequij sedulitate declarat.

III. Anticipaui* in maturitate, & clamaui:* in verba tua speraui*.

*al. præueni *al. quia in *al. in speraui.

Græcus ἐν ἀωρίᾳ dixit, quod est, ante horā, ante tempus. Qui ergo dominum deprecatur, nō velut præscripta pręcipue tēpora præstoletur, nesciens in obsecrationibus domini tempus esse aliquod, sed semper in ipsis sit. Siue manducamus, siue bibimus, Christum annunciemus, Christum rogemus, Christum cogitemus, Christū loquamur, in corde nostro semper, semper in ore sit Christus. Sed fortasse dicas: Quomodo scriptum est: Tēpus omnibus, & tēpus omni rei sub cœlo est? Sed dominus Iesus supra cœlum est, nullo circunscriptus est tēpore. Claudat os suū Arriana perfidia. Tēpus, inquit, omni rei sub cœlo. quanto magis sub deo tēpus, non supra deum? Generatio ex patre nō habet tempus. Neque enim opus ante authorē, sed author supra operis exordium. Fortasse obiiciāt quia dixit: Tempus nondū aduenit. Et iterū dixit: Pater venit hora. Sed hæc hora est passionis. C Est etiam tēpus virginalis cōceptionis. Ecce virgo in vtero accipiet. Quia virgo sub tēpore, & ideo præscripta ætate cōcepit. Qui rogat itaq;, semper roget: & si nō semper precatur, paratum semper habeat precātis affectum. Pernoctabat in oratione dominus Iesus, non indigēs precationis auxilio, sed statuens tibi imitationis exēplum. Ille pro te rogās pernoctabat, vt tu disceres quomodo pro te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit. Audi supra dicentē Prophetam: Media nocte surgebam ad cōfitendum tibi. Et tu surge vel media nocte, si nō potes tota semper nocte vigilare, vt dum oras nocte, veri solis pectori tuo splēdor irradiet: quia omnis anima quæ Christum cogitat: in lumine semper est. Dies lucet tibi, Christus aspirat. Sed quia sequens versiculus de tempore precādi, euidēter expressit, in isto versiculo actuū magis operúmque arbitror quàm orationis tēpus intelligendum. Pręcurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescentia politus senilē grauitatem induit, & iuueniles annos veterana quadā continentia regit, feruorémque virentis corporis D incana morum maturitate cōponit. Nam quid potest habere laudis, si effœtum corpus voluptatibus, & iam senectutis gelu frigidū, ad sera deuotiōis officia deposito iam segnior vigore cōuertat? Non est corona, nisi vbi fuerit difficilioris lucta certaminis. Ad quam rari attingere possunt, nec omnes qui ingressi fuerint stadium, peruenire. Ille laudabilis, cui est in seipso ante certamen, qui carnem suam reluctātem sibi mentis coercet imperio, parca frugalitate castigat, & seruituti redigit, ne effrenata libertate luxuriet, atque indomita feruens cupiditate habenas animi regentis abrumpat. In hora est ergo senex, si munia sobriæ maturitatis exerceat: ante horam præcurrens iuuenis, si senili pondere incentiua cōprimat voluptatum, ac feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Bonus est enim dominus sustinentibus, Hieremias dicit. Et bonum est viro qui graue portauit iugum à iuuentute, sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum verbi. Qui enim à iuuentute iugum portauerit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla subdiderit, sedebit singula-

1. Corin. 10. Eccles. 3. Ibidem. Ioan. 7. Ioan. 12. Esai. 7. & Matth. 1. Luc. 6. Thren. 3.

singulariter remotus à strepitu interpellãtium passionum, & A quietus silebit, cui necesse est iam non iurgari cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus, quia tulit iugum verbi anima quæ quærit deum, quæ captiuas sibi fecit omnes delicias iuuentutis. Vnde fortasse & illud dominicum, Non clamabit neque contẽdet, neque audiet quisquam in plateis vocem eius: nõ solum ad defensionis silẽtium, absolutionísque contẽptum & tolerantiam passionis, sed etiam ad cõpressiones omnium accipere possumus corporalium voluptatũ. Vnde & alibi scriptum est: Quia peccatum non fecit. Recte igitur tacebat in mortis periculo cõstitutus, qui mortis aculeũ non timebat. In verba, inquit, tua speraui. Græcus ἐπήλπισα dixit, quod est ad sperandum semper crescere, & spem spei adiungere. Iustus semper sperat, & in aduersis positus, & frequentibus afflictus ærũnis desperare non nouit, sed quo grauiora tolerauit, magis sperat, & sperandi sumit profectum, secundum illud oraculum: Consolamini, consolamini populum meum, dicit dominus. Sacerdotes, loquimini iustitiã in cor Hierusalẽ, consolamini eam, quia repleta est deiectio, & solutum est peccatum eius, quia recepit de manu domini duplicia peccata sua. Quàm cito dixit plenitudinem deiectionis solutionẽ esse peccati, & repetiuit causam consolationis eo maius esse recõciliationis insigne, quo numerosior fuerit pœna quàm culpa. Iob tot grauatus incõmodorum acerbitatibus, pio spem cumulabat affectu, discretam à piis causam asserens impiorum, quorum lumen extinguitur. Lux autem secũdum Salomonem semper iustis. Vnde colligitur quia iustus semper in verba dei sperat, & spem adiicit spei. Quod euidẽtius expressit Esaias dicẽs: Tribulationem super tribulationẽ expectat, spem super spem: Ad perlactatos & abductos ab vberib' loquebatur, hoc est, ad eos qui prima infantiæ alimenta transissent, cibo iã habiles fortiori. Exẽplo fit, quod ablactatus Isaac patriarcha tantus euaserit, vt adhuc inter rudimenta primææ positus ætatis, nequaquam tamen gladium ferituri parentis horruerit. Plures filios habuit Abraham nullum ablactauit alium, sed in hoc solũ fecisse legitur epulũ magnum. Et bene magnum epulũ scriptura dixit, quia typus erat eius quẽ semper epulãtur corda sanctorum.

1. Pet. 2.

Esaiæ. 40.

C

IIII. Præuenerunt oculi mei* mane, meditari verba mea.

*al. ad te diluculo, vt meditarer eloquia

Supra ait: Præueni ἐν ἀωρίᾳ, hoc est, ante horas, ante tempus: hic ait, Mane, aliud significans tempus orandi atq; psallendi domino, vt sit illud prius, secundum quod ait: Media nocte surgebã, hoc autẽ iuxta illud: Præueni orientẽ solem. Graue est enim si te ociosum in stratis radius solis orientis inuerecundo pudore conueniat, & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium, sine vllius deuotionis munere ac sacrificij spiritalis oblatione feriata trãsmissum. An nescis ò homo quod primitias tui cordis ac vocis quotidie deo debeas? Quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo ad solis ortus, vt te oriẽs inueniat iam paratum, ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia, primus diei fulgor exagitet. In cubiculo meo in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea, dicit ecclesia. Ideo meruit eum inuenire, ideo eius gratiam promereri, quia etiam in cubiculo quæsiuit. Quæsiuit in noctibus, propterea copia eius adepta in posteriorib' loquitur ad spõsum: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas. Aduertis quemadmodum sponsa verbum inuitet dei, vt veniat in terras, & tollat peccata mundi? Ager hic erat antè desertus, sentibus nostrorum squalidus delictorum, horridus spinis. Castellum erat in quo relegatus Adam perpetuo suæ posteritatis hæredes stringebat exilio. Illo ergo ducit ecclesia Christum, vt Adam liberet. Deinde exulibus absolutis cœpit mundi istius ager idoneos habere cultores: & qui erat ante ieiunus, factus est vitis æternæ plantatione fœcundus. Nec tamen sic spiritalibus læta palmitibus euagatur, sed ad has vineas vocat Christum, vbi psallentes sint & orantes, vbi noctibus ac diebus fructus innoxius perseueret. Ibi, inquit, dabo vbera mea, ibi dederunt mandragoræ odorem. Plerique discernunt quendã inter mandragoras sexum, vt & mares putent esse & fœminas, sed fœminas grauis odoris.

Canti. 3.

Canti. 7.

Ibidem.

Significat ergo gentes quæ ante fœtebant cum essent infirmiores: euirata quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructus ferre cœpisse, postquam in aduentum domini crediderunt. Legimus etiam quod mandragoras acceperit sancta Rachel à sorore sua Lia, vt concederet ei illa nocte dormire cũ sancto Iacob. Mandragoras Ruben primogenitus attulerat matri suæ Liæ, quæ lippientibus oculis synagogæ figuram accepit, quia Christi gratiam videre non potuit, hebetato debilis mentis obtutu. Quo declaratur quod fructus quos antè synagoga à primogenito dei filio susceperat, ecclesiæ concessit. Sed quia illius noctis potita concubitu concepit & genuit Lia suæ posteritatis hæredem, impletur mysterium, quoniam credẽtibus apostolis reliquiæ Iudæorum per electionẽ gratiæ saluæ factę sunt. Vnde ait ecclesia: Noua & vetera frater meus seruaui tibi. Quis dabit te fratrem lactentem vbera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te, & quidem non spernent me. Assumam te & inducam in B domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me. ibi docebis me. & cætera. Habens igitur informationem nouarum & veterum scripturarum, nec despicabilem esse sentiens, non solum orationibus in secreto cordis verbũ tenet, verumetiam psallentis chori vocibus velut quibusdam cum osculis gratiæ osculatur. Itaque malorum granatorum, hoc est, diuersorum & innumerabilium fructuum, & precipue si dei odoribus, gratiæ, sapientiæ, & gloriæ, vitæque æternæ subnixa diuitiis, quæ sunt circa sinistram & dexteram sponsi, per animas sanctas laudantium congregationum plausib' excitat Christum, dicens: Adiuraui vos filiæ Hierusalem, vt nõ suscitetis & resuscitetis dilectionem vsquequo voluerit. Vnde eam mirantur filiæ Hierusalem sanctæ animæ patriarcharum & prophetarum veterúmque iustorum, vel cœlestes potentiæ, dicentes: Quæ est hæc quæ ascendit dealbata innitens super fratrem suum? Hoc est talibus solẽnitatibus fulget ecclesia: & quæ ante per diem fusca erat, iam splẽdet in noctibus & relucet. Ipse quoque dominus tanto munere psallentium delectatus ait: Pone me vt signaculum in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum, quia valida est vt mors charitas, durus sicut inferi zelus tuus. Alę eius, alæ ignis flãmæ. aqua multa excludere non poterit charitatem, & flumina, non vndabunt eam. Quia vidit tãtam deuotionem ecclesiæ, idoneos putat esse iam populos qui in corde nostro & in brachio signaculum eius portare possimus. Ipse enim pater signauit deus, & qui testimonium eius accepit, signauit, quia deus verax est: & ideo operantes cibum permanentem in vitam æternam, signati sunt ad imaginem & similitudinẽ Christi, qui est imago inuisibilis dei. Sicut ergo deus verax est, & tu signa in tuo sensu & opere veritatem, vt os tuum non loquatur mendacium: manus tuæ non operentur opera hominum, quæ sunt fallacis istius mundi, sed illa quæ dei sunt, vt pauperibus largiantur, debiles subleuent, mortuos honorẽt tumulis sepulturæ. His operibus charitas quęritur, vt nemo possit à Christo vel periculo mortis auelli. Vnde ille ait: Quis nos separabit à Christo? Tribulatio, an angustia, an persecutio? Et infra: Confido enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli. Ea specie etiã zelus durus est charitatis, & alæ eius alæ ignis. Habet alas sicut columba. sunt enim pennæ columbæ deargentatæ, quibus euolat qui diligit, dicens: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Sed alæ charitatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore feruentes fecit dominus angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem, sed non exurentem. Legimus & alam templi supra quam diabolus tentans fecit ascendere saluatorem, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo fastigia pietatis, sunt culmina charitatis, quæ vaporem gratiæ pectoribus humanis adolere cõsueuerunt: vt multa aqua extinguere atque excludere nõ queat charitatem, & flumina eam secularium tẽpestatum nulla concludant. Cum ergo tanta ecclesiæ gratia, tãta nos præmia deuotionis inuitent, præueniamus orientem solem, occurramus ad eius ortus, antequã dicat: Ecce assum. Vult se præueniri sol iustitiæ, & vt præueniatur expectat. Audi quemadmodum expectet & cupiat præueniri: dicit angelo Pergami ecclesiæ: Age pœnitẽtiam: ceterum venio tibi. Dicit angelo Laodicię: Aemulare ergo: & pœ-

Gene. 30.

Roman. 9.
Cant. 8.

Cãt. 2. 3. & 8

Cantic. 8.

Ibidem.

D

Rom. 8.

Psalm. 54.

Psalm. 103.

Matth. 4.

Apoca. 2.
Apoca. 3.

& pœnitentiam age: Ecce sto ad ianuam, & pulso: & si quis audierit vocé meam,& aperuerit ianuam, intrabo ad illum. Poterit intrare denique, quia nec resurgenté eum cum corpore vlla clausarum valuarum repagula retinere potuerunt, subito se apostolicis penetralib' improuisus infudit. sed studia deuotionis tuæ desiderat experiri. apostolos enim probatos habebat. Aut forte in persecutione præuenit. Vbi tranquillitas est, præueniri cupit. Præueni certe hunc quem vides solem. Surge qui dormis,& exurge à mortuis, vt illucescat tibi Christus. Si hunc solem præueneris antequam iste surgat, aspicies Christum illuminanté. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano: ipse tibi dicenti, De nocte vigilat ad te spiritus meus, matutinum lumen temporibus faciet splédere nocturnis, si mediteris verba dei. Dú enim meditaris, lux est:& videns lucem non temporis sed gratiæ, dices, quia lux præcepta tua. Cum autem te meditantem verba diuina dies inuenerit,& tam gratum opus orandi & psallendi delectauerit tuam mentem, iterum dices ad dominum Iesum: Exitus matutinos & vespere delectabis. At verò Moyse magistro vsus est populus Iudæorú quotidie in sermonibus suis à mane vsque ad vesperá iudicium dei operiendo. Quod videns cognatus eius esse intolerabile, cósilium dedit negocij consummandi partito cum aliis onere, qui ad hoc munus electi sunt. Noctibus ac diebus sine vlla cessatione recenseto scripturas diuinas, quia & si quid aliud senioré interrogaueris, nescit nisi scripturæ diuinæ serié resultare. Vacat illic sermo de seculo, sola illic scriptura cótexitur, singulorum sibi per vices ora succedunt, ne quando sacer ille sonus mádatorum cœlestium ferietur:& tu Christiane dormis, cui magister est Christus?& non vereris ne de te dicatur: Populus iste nec labiis me honorat? Iudæus vel labiis, tu verò nec labiis. Si illius qui vel labiis honorat, cor lóge est à deo: quo modo potest cor tuú prope esse, qui etiam labiis non honoras? Quandiu te somnus, quandiu te secularia tenent, quandiu solicitudo illius vitæ, quandiu terrena? Diuide saltem deo & seculo tépora tua: vel quando non potes agere in publico quę sunt istius mundi,& tenebrę prohibent noctis, deo vacato, indulge orationib':& ne obdormiscas, psallito: somnum tuum bona fraude fraudato: mane festina ad ecclesiam: defer primitias pij voti:& postea si vocat secularis necessitas, non excluderis dicere: Præuenerunt oculi mei mane meditari verba tua. & sic securus procedis ad tuos actus. Quàm iucundum inchoare ab hymnis & canticis, à beatitudinibus quas in euangelio legis? quàm prosperum vt te Christi sermo benedicat,& dum recantas domini benedictiões, studium alicuius virtutis assumas, vt etiam in te benedictionis diuinæ meritum recognoscas.

Ephes. 5. — Exod. 18.

V. Vocé meam exaudi* secúdum misericordiam tuam domine, secundum iudicium tuum viuifica me.

*al. audi

Semper homo, etiam si sanctus, si iustus sit, debet orare, vt exaudiat eum dominus secundum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicuius, quia rara virtus, multa peccata. Et secúdum iudicium suum viuificet, vt infirmis opem ferat. Et maxime hoc debemus orare cùm aliquibus vrgemur aduersis. Vnde non ociose à sancto Dauid præmissa est diuinæ misericordiæ postulatio.

VI. Appropinquauerunt persequentes me inique*, à lege autem tua elongauerunt*.

*al. iniqui te *al. lóge a lege facti sunt.

Grecus sic posuit: Appropinquauerunt persequentes me iniquitate, hoc est, cum iniquitate me persequebátur. Quanto magis mihi appropinquauerunt, tanto amplius se à lege tua separauerunt: quoniam qui fratrem suum persequitur, à lege secernitur. Lex enim dicit: Diliges dominú deum tuú, diliges proximum tuum. Non ergo oderim fratrem, ne dicatur mihi: Si fratrem tuum non diligis, quem vides: quomodo potes deum diligere, quem nó vides? Nescis fratré tuum mercem esse sanguinis Christi? Mercem ergo non diligis Christi, si fratrem non diligis. Ergo persecutor mihi appropinquat, vt noceat, sed is se à lege disterminat. Quæ enim portio iustitię cum iniquitate? Qui autem à lege dei se separat, separat se ab æterna vita. Lex enim vita est. Denique ostendens Propheta legem dei ait: Ecce iste est vita, quoniam qui facit ea quæ legis sunt, viuet in eis, quod legi conuenit vtiq; spiritali. Et fortasse qui mihi appropinquat vt noceat mihi, dum separatur à lege, separatur à Christo, quia Christus est vita. Ego autem si adhæream Christo, nec mihi appropinquat: quia etiam si corporis mei habeat potestatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique persecutores martyrum quàm longe ab eorum meritis separati sunt. Sed forte dicas: Quomodo sancti adhærent deo? Et ideo sequitur:

Deut. 6. Leui. 19. 1. Ioan. 4.

VII. Prope es* domine,& omnia præcepta tua* veritas.

*al. tu *al. & omnes viæ tuæ.

Prope est dominus omnibus, qui vbique adest: nec refugere eum possumus si offendimus, nec fallere si delinquimus, nec amittimus si colamus. Spectat omnia deus, omnia videt, assistit singulis, dicens: Deus appropinquás ego sum. Et quomodo potest deesse alicui deus, cum de spiritu dei legeris: Spiritus domini repleuit orbem terrarum? Quia vbi domini spiritus, ibi dominus deus. Cœlum & terram ego cópleo, dicit dominus. Vbi igitur deficit qui implet omnia. aut quomodo de plenitudine eius omnes accepimus, nisi omnibus appropinquet? Denique Dauid sciens illum vbique esse,& implere cœlum & terram & maria, ait: Quò ibo à spiritu tuo,& quò à facie tua fugiam? Si ascédero in cœlum, tu ibi es: si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem,& habitem in nouissimo maris, etenim ibi manus tua deducet me,& tenebit me dextera tua. Quàm cito significauit vbiq; deú esse: & vbi est dei spiritus, ibi deú esse:& vbi est deus, ibi spiritú dei esse præsentem. Quo loco indiuidua copula trinitatis expressa est. Siquidé hæc per os Prophetæ locutus est dei filius in persona hominis locutus, qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem ascédit in cœlum, per corporis mortem penetrauit infernum, vt solueret alligatos. Aut si ad Prophetam referas, aduertis expressum quod vbiq; manus & dextera dei Christus assistat, vbi pater deus, & sanctus dei spiritus. An cum de sole dubitare nequeamus quod procedens toto orbe radios diffundat suos, & omnibus lumé infundat, quem etiam illi qui videre non possunt, sentiunt tamen aeris ipsius fotu esse præsentem? Vbi enim deest calor illius? Quò radij eius non perueniunt, cum discussis noctis aut nubium tenebris illuminat terrá? In cœlo fulget, in mari rutilat, feruet in terris. De sole ergo non dubitas quod vbique resplendeat: de deo dubitas, quod non vbique fulgeat splendor gloriæ eius,& imago substantiæ? Quid non penetret verbum dei, splendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non potest iste sol penetrare? Verbum enim dei gladius spiritalis est, vsque ad diuisiones animæ atque artuum, medullarumque perueniens. De quo dicit iustus ad Mariam: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Penetrat ergo animam,& quasi candor æternæ lucis illustrat. Sed quamuis diffuse per omnes & in omnes & supra omnes potestate sit, quia omnib' ortus ex virgine est,& bonis & malis, sicut & solem suum oriri iubet super bonos & malos: illum tamé fouet qui appropinquat sibi. Sicut enim à se fulgorem solis excludit qui fenestras domus suæ clauserit, locúmque tenebrosum in quo diuersetur elegerit: ita qui se auerterit à sole iustitię, non potest splendorem eius aspicere. In tenebris ambulat, & in omnium luce ipse sibi causa est cæcitatis. Aperi igitur fenestras tuas vt tota domus tua veri fulgore solis illuceat. Aperi oculos tuos, vt videas orientem tibi solem iustitię. Sed caue ne eos vlla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo fuerit mentis tuæ non poteris eum intueri. Si quid ægritudinis, plus grauabit, cum confusam oculorú aciem lux ferit, maiorémque doloré excitat. Sit ergo simplex oculus tuus, ne incipiat totum corpus tuum esse tenebrosum,& vacillet in lumine sicut sunt cæcorú vestigia. Nunquid si quis ostia domus suæ claudat, solis ęst culpa quod non illuminat domum eius? Ergo si quis peccatorú suorum repagulis obseruandam menté propriam iudicauerit,& verbi à se splendorem stultus auertat, ac sibi inferat insipientiæ cæcitatem, causari poterit quod sol iustitiæ noluerit intrare? aut infirmitatem luminis cœlestis arguere? Pulsat ianuam tuam dei verbum

Sapien. 1. Hiere. 23. — Ioan. 1. — Psal. 138. — Hebr. 4. — Luca. 2. — Matth. 5.

verbum: Si quis mihi aperuerit, inquit, intrabo. Si quis ergo non aperuerit, nunquid non ingredientis, & non magis non aperientis est culpa? Nihil quidem deo est obseratum, nihil clausum æterno lumini, sed portas malitiæ dedignatur aperire, conclauia non vult penetrare nequitiæ. An verò cum animæ nostrę vigor putrē corporis refugiat portionē, quod eius gratiam corrupti artus sentire non possint, deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus omne diffunditur, siue manus, siue pes, siue digitus particeps sensus est: dei potest alicubi deesse sapientia, alicubi eius deesse maiestas? Sane fugientes non retinet, non cogit inuitos, sed neque fastidit appropinquantes: & illius quidem virtus, illius verbum, deus omnib' prope est. In ipso enim cōstant omnia, & ipse est caput corporis ecclesię, in quo omnis inhabitat plenitudo diuinitatis. Sed plerosque ab eo peccata secernunt, de quibus dictū est: [Psalm.72.] Ecce qui elongant se à te, peribunt. Vnde sanctus ait: Mihi autem adhærere deo bonū est. Et Apostolus ait nō esse longe deum ab vnoquoque nostrum: [Actu.17.] In ipso quoque, inquit, viuimus & mouemur & sumus. Vitalem etenim omnibus gratiam subministrans, omnibus præsto est munere bonitatis suæ, sed propior est illis qui contrito sunt corde. Quod vetus quoque per ænigmata historia docet. Moyses in montis Sina supercilio erat, & solus erat. populus in valle in imo mōtis, presbyteri in parte montis supra merita plebis, sed plurimo interuallo à Moysi meritis separati. Non omnes in vertice, neque in imo omnes, sed populus. Moyses solus in vertice Sina montis, qui Latina interpretatione dicitur tētatio. Et tu si supra tentationes ascenderis, & contrito corde detuleris precem, deo proximus eris. Si mūdo corde fueris, & tu deum videbis. [Math.5.] Beati mundo corde, quia ipsi deum videbūt. Qui ergo deo proximus est, dicit: Prope es domine, & omnia præcepta tua veritas. Iudæus hoc non potest dicere, qui non recipit dominum Iesum. Separauit enim se, nec in veritate, sed in vmbra credit. Quomodo dicit, Præcepta tua veritas, cum gratia & veritas per Iesum Christū facta sit, cum eum non agnoscat, qui veritate & plenitudine circuncisionis suæ totum mundum redemit?

VIII. Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.

De testimoniis, inquit, tuis ab initio cognitionē & fidem assumpsi, quod in æternū fundata sunt. Testimonium enim fidele est, & pręstat paruulis sapientiam. Si cognouisset Adā & Eua quæ quasi paruulis data essent eis cautiora præcepta, ne vsurparent sibi scientiam boni & mali, quam recto discrimine definire nō possent, paradisi incolatum in perpetuum vindicare potuissent. Si cōsiderāt homines quia sanguis hominis ad deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebunt. Si custodiant pręcepta quę dedit dominus corā cœlo & terra testibus, dicens: Audi cœlum, & auribus percipe terra: scientes quia quicquid flagitij commiserint, aduersus legē domini fecisse, quod angelorū & potestatū, sanctorum quoque hominum testimoniis arguantur: supra hæc testimonia fundamentū sibi cōstituent, quia æterna sunt atque perpetua. Et nos ergo opus nostrum ædificemus supra fundamentum testimoniorum cœlestium, vt non ardeat sicut lignum aut stipula, sed sicut aurum probetur, vt æterno maneat nixum fundamine.

Sermo vicesimus.

ר Res

INcipit litera Res, quæ Latina interpretatione caput dicitur vel primatus. Caput est, vt formam generis humani consideremus, quod fouet membra omnia, & dirigit atq; implet sensibus. Sensus enim sapientis in capite eius. Inde ductus venarum, meatúsq; spiritus sanguinis vires in totius partes corporis deriuātur. Lustrat omnia, ornat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est. Non agnoscitur, nec vlla superest vsura viuēdi. Propterea qui in aliquo dānatur crimine, eò quod ornamentum est totius corporis, capite abdicatur: & qui turpi vel scelesto reatu beluinę obscœnitatis illuuiem vel bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, tanquā ij qui proposito humanæ moderationis exciderint, formā quoque humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso enim capite, reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur, & sapientiæ arce fraudatur, qui sapientię nō potuit tenere rationē. Sepelitur igitur sine decore suo corp'. In capite etenim vigor vitę, in capite est gratia venustatis. Fertur coluber, cū vrgetur periculo, caput semper abscondere, & in orbem se colligens obiecta reliqua parte corporis hoc solum tueri, quod illæsa feratur membra cætera saluo capitis vigore reparare. Hoc & tu moraliter caput serua, hoc seruato & mystice. Mysticum caput Christus est, quia omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis ecclesiæ. Hoc caput qui amiserit, viuendi vsum habere non poterit. Hoc solo distamus à bestiis, ad imaginem dei & similitudinem virtutum vigore formati. Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione secernit. Hoc caput humani seruate serpentes, etiam si omnia membra cædantur, totum vratur corpus incendiis, mergatur profundo, euisceretur à bestiis, hoc tamen capite custodito, vita integra, salus tuta est. Nemo enī potest perire, cui nō sublat' est Christ'. Est & caput, summa studij atq; operis nostri, summa negocij, summa spei summa virtutum. Omnis autē summa est studij nostri, vt simus humiliores, veritatem sequamur, quā non videt extollēs se frustra inflatus mente carnis suæ, & nō tenēs caput. Quod sit hoc caput, cui [Colos.2.] dēter expressit dicēs: Ex quo omne corp' per cōpaginationes & colligationes subministratū & copulatū crescit in incrementū dei. Et in Esaiæ libro dicit domin' per prophetā: [Esai.9.] Auferā à Iudæa caput & caudam, initium & finē. Hoc caput Iudæa quod tenebat amisit, quæ Iesum dominum non recepit. Vbi fides est, & initium & finem habemus. Vbi perfidia, nec initium, nec finis est. Ecclesiæ principium est primogenitus ex mortuis. Habet & finem, quia ipse est primus & nouissimus. [Apoca.22.] Ipse est finis legis ad iustitiā omni credenti. [Rom.10.] Synagoga nec initium nec finem habet, quia nec in principio inuenit quod sequatur, nec in fine quod speret. Inflatus ergo caput non tenet, hoc est, illam humilitatem Christi qua descendit vsque ad crucē, descendit vsque ad inferos. Ideo Iudæus nō credidit, quia contēpsit dicentē: [Matth.11.] Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Hęc humilitas virtutum omniū caput est, quæ totum velut quoddā nostrorū actuum fouet corpus. Quāuis infirmus aliquis sit, pauper, ignobilis, tamen si non se extollat & præferat, ipsa se humilitate commēdat. Sit aliquis prædiues & nobilis: idem si nobilitatē generis & diuitias suas iactet, insolentia sibi vilis est. Sit aliquis facundus & fortis, qui tumore facundię ac virtutis elatus plurimū sibi arroget: nónne ei propter verecundiam & insipiens plerumque & inualidus antefertur? Denique pharisæus in euangelio cum abstinens & parcus esset alieni, liberalis sui, non refugus ieiunij, vt ipse dicebat, tamen propter iactantiam etiam illa quæ habere poterat amisit. [Lucæ.18.] Nihil ei tot genera virtutum vno vitio decolorata prodesse potuerunt. Publicanus qui nihil enumerare poterat quod posset probari, propter humilitatem tamen iustificatus magis quàm ille Pharisæus descendit è templo, secundum quod scriptum est in Propheta: [Psalm.33.] Quia humiles spiritu saluabit. Hoc autem esse caput quod hęc litera exprimat, euidēter etiā in Hieremiæ Threnis docemur. Nam prælata hac litera ait propheta: [Thren.4.] Spiritus ante faciem nostram Christus dominus: sub vmbra eius in gētibus viuemus. Hoc ergo caput vere est, quod omniū caput est. Diximus de capite: dicamus & de primatu, quod licet sermone distet ac litera, sensu tamen in eandem concurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri testamento, quos in primogenitis Esau fratri suo cessit, & ideo vocatum est nomen eius Edom, hoc est, terrenus & calidus. Isti sunt aūt fratres, de quibus rogatus est dominus ab Isaac patre corū vt daret ei suæ posteritatis hæredes de Rebecca vxore sua, quæ per viginti annos nullum dederat generationis suæ insigne. [Gene.25.] Exaudiuit eum, & cōcepit Rebecca, & rogauit dominum cum luctari inter se paruuli viderentur in vtero eius, & responsum accepit: Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ab vtero tuo separabuntur, & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Nónne apertū est mysterium, duos significari populos, hoc est, populum Iudæorum seniorem, & Christianum populum iuniorem

niorem, qui propter coctură lentis primatus fratris accepit senioris? Quo indicio euidenter exprimitur quod populus senior ille terrenus propter intẽperantiam gulæ primatum quem habuit amisit. Populus autẽ ecclesiæ per sobrietatem & continentiam primatus quos ordine non habebat ætatis confessione fraterna & pio furto paternæ benedictionis eri puit. Quid est igitur quod populus rapuit Christianus, nisi dominum Iesum? A diebus enim Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud, sicut ipse dominus declarauit. Bona fraus, quæ vitam furatur æternam. Sed quoniam satis dictũ de literæ huius interpretationibus arbitramur, consideremus ea quæ huic literę Propheta subiecit. Primus itaque versus est.

Matth. 11.

I. Vide humilitatem meam, & erue* me: quoniam* legem tuam non sum oblitus.

*al. eripe. *al. quia

Fortasse dicat aliquis, gloriatur de se Propheta, & si gloriatur, gloriatur in infirmitatib' suis, in quibus & Apostolus gloriatur dicens: Gloriabor in infirmitatibus meis. Alius in diuitiis, alius in titulis nobilitatis ac ꝓsapiæ suæ, alius in administrationib' & honoribus gloriatur, iustus in humilitate gloriatur. Bona enim gloria, Christo esse subiectũ. Vt scias autem quia iactare non se cupiat, sed domini in se gratiam prouocare, alibi idem Propheta ait: Vide humilitatẽ meam, & laborem meum. Ergo quasi is qui humiliauerit cor suum, quasi is qui plurimũ laborauerit, ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur. Constitue aliquem sacerdotem pro ministri salute solicitum, quẽ probatum aduertat deo, aliquem patrem pro filio in ægritudine constituto graui, aliquam fœminã vel pro filio, vel pro viro mœstam, orationibus incubantem, fundentem vberes lachrymas noctib' ac diebus, humiliantem se ac sternentem solo, multiplicantem ieiunia, & quod his grauius est, mentis atque animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem, dicere ad dominum: Vide humilitatem meam & erue me. Considera etiam quia spiritali quodam oleo cœlestiũ præceptorum vngit nos atque exercet quotidie scriptura diuina, & dominus noster plurimos ad subeunda certamina gestiẽs prouocare, diuersa posuit præmia coronarum. Considera inquam, Christi athletam innumeris contẽtionibus fatigatũ, ac prope iam lassatis viribus resistentem, periculi mole turbatum, cum videat sibi non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus spiritales nequitias, quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen, dicere: Vide humilitatem meam, & erue me, quoniã legem tuam non sum oblitus. Non enim potuit obliuisci qui secundum eius pręcepta certauit. Contuere etiam aliquẽ in martyrio constitutum, frequẽtibus afflictum suppliciis, retrusum in tenebras, graui fractum põdere catenarum, neruis crura distentum, euisceratum equuleo, exaratum vngulis, adustum candentibus laminis, perseuerantis si dei virum, sed iam tædiantis animi quod diutius differatur sacræ mortis corona, dicentem: Vide humilitatem meam, & erue me, quoniã legẽ tuam non sum oblitus. Nõ solum enim in studiis atq; propositis, sed etiã in tẽtationibus humilitatẽ dici posse, testimoniis scripturarum docemur. Siquidem lectum est: Homines acceptabiles in fornace humilitatis. ταπεινώσεως enim Græc' dixit, quod est humilitatis. Hoc ideo posui, quia plurimi habent Latini, in fornace afflictionis. Latinus discernit, Græcus non separat. ταπείνωσις & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. Nihil impedit si Latinus separat. Non enim Græcus ex Latinis trãstulit, sed Latinus ex Gręco. Deniq; & Hebręi quãdiu in Aegypto erãt, in fornace erant ferrea, hoc est in fornace tentationis, in fornacę afflictionis, cum duris affligerentur imperiis. Vnde & scriptum est: Quia eduxit eos deus de fornace ferrea ex Aegypto. Fornax erat ferrea, quia nullius adhuc in Agypto opera virtutũ plena lucebãt, nullius aurum illic fuerat comprobatũ, nullius plumbũ iniquitatis exustum. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ. Quã fornacem nullus poterat euadere, quæ omnes cõsumeret, in qua solus dolor inesset & luctus. At vero fornax in qua Ananias, Azarias, Misahel hymnũ deo canebãt, fornax aurea illa, non ferrea, per quam toto orbe sapiẽtia fidei deuotionis illuxit. Erat quidẽ etiam hęc fornax in Babylonia, vbi aurũ nõ erat spiritale, nisi forte captiuum. Captiuã enim dominus duxit captiuitatẽ. Hoc erat aurum in dei sanctis, qui captiui erant apud Babylonios corpore, spiritu autem liberi apud deum, soluti vinculis captiuitatis humanæ, iugo gratiæ spiritalis innexi. Et fortasse eadem fornax ferrea fragilibus est aurea perseuerantibus. Omnes oportet per ignẽ probari, quicunq; ad paradisum redire desiderant. Non enim ociose scriptum est quod eiectis Adam & Eua de paradisi sede, posuit deus in exitu paradisi gladiũ igneum versatilem. Omnes oportet trãsire per flammas, siue ille Ioannes euangelista sit, quem ita dilexit dominus, vt de eo diceret ad Petrũ: Sic eum volo manere, quid ad te? tu me sequere. De morte eius aliqui dubitauerunt, de transitu per ignem, dubitare non possumus, quia in paradiso est, nec separatur à Christo. Siue ille sit Petrus qui claues accepit regni cœlorũ, qui supra mare ambulauit, oportet dicat: Transiuimus per ignẽ & aquã, & induxisti nos in refrigerium. Sed Ioanni cito versabitur igneus gladius, quia non inuenitur in eo iniquitas, quẽ dilexit æquitas. Si quid in eo vitij humani fuit, charitas diuina decoxit. Alæ enim eius sicut alæ ignis. Qui habuerit hic charitatis ignem, illic ignem gladij timere non poterit. Ipsi Petro qui toties mortẽ suam pro Christo obtulit, dicet: Transi, recũbe. Sed ille dicet: Igne nos examinauit, sicut examinatur argentum. Etenim in quo aqua multa excludere non potuit charitatẽ, quomodo eam ignis excludet? Sed ille examinabitur vt argẽtum, ego examinabor vt plumbum: donec plumbũ tabescat, ardebo. Si nihil argenti in me inuentum fuerit, heu me, in vltima inferni detrudar, aut vt stipula totus exurar. Si quid inuẽtum in me fuerit auri vel argenti, non per meos actus, sed per misericordiam & gratiam Christi, per ministerium sacerdotij, dicam fortasse ego: Etenim qui sperant in te, non cõfundentur. Illo igitur igneo gladio iniquitas exuretur, quæ sedet super talentum plumbeum. Ideo vnus ignẽ illum sentire non potuit, qui est iustitia dei Christus, quia peccatũ nõ fecit. Nihil enim ignis in eo quod exurere posset inuenit. Denique illi soli eleuatæ sunt portę æternales, vt intraret rex gloriæ, non reus causę. Et hic quidem mortem caro illius gustauit, neque enim aliter posset resurgere. Quod legi, prẽsumo: quod non legi, venerātus scientibus derelinquo: vnũ cõfitens, quia quicquid caro illius subiit, ideo subiit, vt viam cæteris vel triumphandi per martyrij passionem, vel transeundi in paradisum suis vestigiis reformaret. Nemo ergo sibi arroget, nemo de meritis glorietur: nemo de potestate se iactet, sed omnes speremus per dominum Iesum misericordiam inuenire, quoniam omnes ante tribunal eius stabimus. De illo veniam, de illo indulgentiam postulabo. Quæ enim spes alia peccatoribus? Et qui se hic, aurum putat, habet plumbum: & qui putat se granum tritici, habet paleam quæ possit exuri. Sed hic sibi multi aurum videntur. Non illis inuideo: sed etiam aurum examinabitur, vretur vt possit probari. Sic enim scriptũ est: Sicut aurum in conflatorio probabo illos. Ergo aduertant, quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui se aurũ putant, & ipsi humilitatẽ sequantur, vt vitia sua decoquant. Sed hic inanis iactantia est. Ideo multis qui se massas putant auri, dicit sapientior auri massa: Omnes nos fornax probabit. Ergo quia examinandi sumus, sic nos agamus, vt iudicio probari mereamur diuino. Teneamus hic positi humilitatẽ, vt cum vnusquisque nostrum venerit ad iudicium dei, ad illos ignes quos transituri sumus, dicat: Vide humilitatem meam, & erue me. Nam si superbus fuerit, si arrogans, si contumax, non poterit hoc dicere. Nemo autem dicet, Vide superbiam meam: sed, Vide humilitatẽ meam, vt eius gratia erui ab illo igne mereatur. Est ergo humilitas laboris & fatigationis, est & humilitas virtutis atque propositi, quã & in secundis & prosperis & in ocio positus tenet iustus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis dubius euentu, humilem omnib' affectum exhibet, nec sua extollere studet, sed magis minuere operis sui precium, & meriti sui gratiam. Audi iustum humiliantem se: Ego sum, inquit, minimus apostolorum. Ille vas electionis diuinæ, ille gentium doctor minimum esse se dicit, indignum eius officij nomine quod suis operibus præferebat, nihilque sibi arrogat, sed totum gratiæ dei de-

Marginal notes: 2. Corin. 12. — Psalm. 24. — Hiere. 11. — Daniel. 3. — Ephes. 4. — Ioan. 21. — Psalm. 65. — Lucæ. 17. — Zacha. 13. — 1. Corin. 15.

dei deputat. Hoc vtique decet iustum. Hac humilitate Abraham pater fidei nuncupatus est: qui cum diuino participaretur alloquio, terram se esse dicebat, & limum. Ipse quoque dominus ait: Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis. cum de sui corporis passione loqueretur, qui non quæ sua sunt quæsiuit, sed quę aliorum. Cuius nos imitatores vult fieri Apostolus, atque hortatur, dicens: Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualē deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Nec nos igitur nobilitatem generis, nec diuitias requiramus, si volumus Christū sequi. Exinaniuit se, cum esset in dei forma: cum diues esset, pauper factus est. Noli & tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli despicere seruum, quia potēs es: noli pauperem fastidire, quia diues es. Nunquid nobilior, nunquid potentior Christo es? Ille pro te suscepit illa quæ tu despicis. Ille pro te humiliauit se vsque ad mortem, & mortē crucis, vt tuę lapsum aboleret superbiæ, vt quod per vnius Adæ inobedientiam perdideramus, per Christi humilitatem reciperemus: propter quod deus, inquit, illum exaltauit, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. Considera ô homo quid legas. Non laborauit Apostolus potentiam Christi probare, sed obedientiam prædicare, sed demonstrare quanta sit humilitatis gratia, quantus eius profectus. Si simplicibus accipias auribus, & Christum exaltauit. Sed Christus non quæ sua, sed quæ tua erant, illa humilitate quærebat. Ego, inquit, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Accipe ergo argutis auribus: Moraliter tibi profuit, mystice tuam redemit salutē. Quomodo vis intellige: Salus est tua. Si putas quod Christo profuit humilitas sua, cui ergo non proderit? Si illum exaltauit, quem non augebit? Factus est minister omnium dominus, & author omnium vapulauit, pedes lauit, crucifix⁹ est, mortuus est. Sed in his omnibus detrimentum nullum video diuinitatis eius, profectum operationis agnosco. Qui nihil habebat quod ad potestatem suam adderet, habuit quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret. Audeo dicere: operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas recepisset. Itaque nos quidē redemit, sed etiam sibi acquisiuit. Nihil ergo humilitas affert dispendij. Ille qui se exinaniuit, plenus est. Ille qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, formam serui accipiens: in gloria est dei patris. Suscepi quem nesciebam, agnoui quem non cognoscebam, cōfiteor quem negabam. Ipsi genu corporis flecto, ipsi genu mētis inflecto, ipsum adoro, quem ante fugiebam. Gratias tibi agimus Iesu Christe quod creasti nos: sed creatos, feris bestiis, mutis animantibus præfecisti. Maiora sunt visitationis tuæ munera. Visitatos maiestatis tuæ consortiis honorasti, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Suscepto enim corpore frater es factus, nec dominus esse desisti. Maiorem redemptionis gratiam præstitisti, quia periclitantes morte propria redemisti, sicut scriptum est: Expedit vnum hominem mori pro populo. Suscitasti mortuos, dicens: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. In illo enim templo dominici corporis omnibus resurrectio accreuit. Resurgentes adæquasti angelis, sicut dixisti: Quoniam quæ non nubunt, neque ij qui ducunt vxores, erunt sicut angeli dei in cœlo. Postremo ad dexteram dei in illo filij hominis solio collocasti, sicut ipse dignatus es dicere: Ex hoc autem erit filius hominis sedens ad dexteram virtutis dei. Vnde Apostolus admirans diuinæ dona pietatis, simul ostendens vnam patris & filij liberalitatem ait: Deus autem qui diues est in misericordia propter multam charitatem qua dilexit nos. Audis in quo debeas homo diues esse, quas habere virtutes? Amorem dei te probato imitari, beneficia misericordiæ charitatisque cœlestis. Et addidit: Et cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluati, & simul suscitauit, simul fecit sedere in cœlestibus in Christo Iesu. In Christo vtique honoratur & caro. Ille igitur qui ad dexteram dei sedet, propter nos humiliatus est. Ideóque dicit nobis: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Non dixit: Discite à me, quia potens sum, sed humilis corde: vt tu illum imiteris, vt tu ei dicas: Domine audiui vocem tuam, impleui præceptum tuum. Dixisti vt à te disceremus humilitatem: didicimus non solum sermone, sed etiam actu tuo. feci quod imperasti, vide humilitatem meam. Athleta bonus membra sua monstrat, vt conuersationis suæ approbet disciplinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post aliqua certamina grauiora iterum certare compellitur, vt iudex videns fessum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu ostende cordis tui humilitatem, vt titulos virtutis ostendas. Ostēde & corporis tui certamina, vt dicas: Certamen bonum certaui, cursum consummaui. & videns spiritalis iudex certaminis agonem, coronam iustitiæ decernat, quoniam legem agonis implesti.

[Margin: Gene. 18. — Psalm. 21. — Philip. 2. — Ioan. 12. — Psalm. 21. — Ioan. 11. — Ioan. 2. — Matth. 22. — Lucae 22. — Ephes. 2. — Matth. 11. — 1. Timo. 4.]

II. Iudica iudicium meum, & libera* me, propter verbum tuum* viuifica me.

*al. redime. *al. eloquiū.

Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentię arbitris desiderant citius comprobari. Habet hoc vsus etiam in seculo, quod est cōmune cum sanctis. Verum is qui apud deū iustus est, habet aliam causam iudicij non timendi, quia apud misericordē iudicem sibi causa est, apud redemptorem suum vult cito & sperat absolui. Absolutio enim matura sanctorum est. Vnde & dominus ait per Ezechielē ad angelos qui ministri sunt vltionum: A sanctis meis incipite. Nō vult dominus cōmune sanctis cum diaboli sociis cōsortium esse iudicij. Diabolus enim & ministri eius cum hominibus non flagellabuntur. Separata est pœna vbi distat & culpa. Ideoque alio loco scriptura ait: Tēpus incipere iudicium à domo dei. Quos miseratur enim, cito castigat, vt non diutius affiiciātur futuri expectatione iudicij, nō prolixius misera reatus sorte macerentur, vt vnusquisque reddat etiam duplicia peccata, quo t. dem possit absolui. pœna enim reorum, quędam absolutio delictorum est. Videmus in hoc seculo inter tos nexib⁹ catenarum reos in specie pompæ miserabilis duci: & nonnunquam hoc patiuntur insontes, vt tolerabilius sit mori, quàm talia subire supplicia. Optant vtique audiri, bene sibi conscij. Optant etiam hi qui grauibus flagitiis vrgentur, pœnam mortis celeritate transigere, vt aliquanta compendia pœnarum lucrentur. Spes est etiam de iudicis misericordia. Ipso exilio claustra carceris duriora sunt, nec reditus in perpetuum omnibus intercluditur relegatis. Si hoc operatur humanum examen, quanto magis Christi est omnibus expetendum? Differtur diaboli iudicium, vt sit semper in pœnis reus, semper improbitatis suæ innex⁹ catenæ, cōscientiæ suæ in perpetuum sustineat ipse iudicium. Ideo diues ille in euāgelio, licet peccator pœnalib⁹ vrgetur ærumnis, vt citius possit euadere. Diabolus autē nequaquā puniri ad iudicium demōstratur, nequaquā adhuc pœnis esse subiectus, nisi quas ipse tantorum cōscius scelerum soluit timore perpetuo, ne aliquando securus sit: imò, vt verius dicam, sanctus ad iudicium venit, impius non venit, quoniam non resurgunt impij in iudicium. Hic petit vt absoluatur, vt coercitus dimittatur. Qui autē non iudicatur, non credidit, sed impietatis suæ iudicio ipse punitur. Apud imperatores istos nō puniuntur sceleris rei Barbari quod in sua gente cō miserint, quia non sibi subditi, sed grauiore nomine hostes habentur, qui sine interrogatione priuati sceleris puniūtur. Ita & Christus suos castigat quos diligit, alienos tanquā generali damnatione impietati astrictos pœna damnat æterna. Nouissima enim destruetur mors, & tamen verecūde docet Propheta exemplo sui, vt etiam qui diffidit operibus suis, propter verbum tamen dei clementiorem speret sententiā. Alius propter diuitias viuere cupit, alius propter filios, hic propter verbum dei viuificari petit: sicut Symeon domini expectauit aduentum: vnde & dominum accipiens in templo ait: Nunc dimittis seruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum. asserens viuendi sibi cupiditatem aliam non fuisse, nisi vt Christum videret. Denique vidit, & vinculis solui corporis postulauit. Possumus etiam intelligere: Iudica iudicium meum, quasi grauior nobis causa sit de iudicio nostro, quàm de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia quàm improbe in alium iudicanti. Ne-

[Margin: Ezech. 9. — 1. Pet. 4. — Psal. 1. — Hebr. 12. — 1. Corin. 15. — Lucae 2.]

ti. Necesse est enim eam formam in te redire judicij, quam A in alium ipse decernendam putaueris.

III. Longe est* à peccatoribus salus, quoniam iustitias* tuas non exquisierunt.

*al. non habet, est. *al. iustificationes

Quorũ serum est iudicium, eorum salus longe est: sed ipsi sunt sui authores periculi, qui domino nõ appropinquarũt. Ideo facti sunt lõge, quia volũtate sua à salutis se gratia separauerũt. Nõ refugit eos salus, sed ipsi salutẽ, qui se elõgauerũt. Venit ad Iudæos, sed illi salutẽ nõ receperũt. Quomodo nõ receperunt? Audi: Iesus salus est, Iesus filius hominis nuncupatus est. Venit filius hominis quærere & saluũ facere quod perierat: sed Iudæi dimitti sibi latronẽ postulauerunt, Iesum repudiauerunt. Quis autẽ est qui se longe facit à domino, nisi qui non exquirit iustitias eius? Qui verò iustitias exquirit, propè est, adhæret deo. Et ideo iustitias dei quærentibus dicit Apostolus: Vos qui eratis lõge, facti estis prope, in sanguine Christi. Sanguis Christi iustitia est. Denique ipse ait ad Ioãnem: Sine nos implere omnẽ iustitiam.

Luc. 19. Ephes. 2. Matth. 3.

IIII. Miserationes* tuæ multæ nimis* domine, secũdum iudicia tua* viuifica me.

*al. misericordiæ. *al. non habet, nimis. *al. iudicium tuum.

Et si longe est à peccatoribus salus, tamẽ nemo desperet, quia multę sunt misericordię domini. Qui suo peccato pereunt, misericordia domini liberãtur. Miserebor, inquit, cui misereor. Palã apparuit non quærentibus, vocauit refugientes, congregauit ignaros, pro omnibus se obtulit passioni. Non ergo multum misericors? Misericordia enim hominis in proximũ suum, misericordia domini in omnem carnem, vt omnis caro ad dominum ascenderet, illa domini miseratione donata. Sed quomodo cum dixerit multas esse domini miserationes, secundum iudicia eius viuificari petit, maximè cum alibi ipse dicat: Et non intres in iudicium cum seruo tuo? Sed aliud est illud iudicium beneficiorũ dei, (cui respondere non possumus. Quis enim potest debitum referre naturæ, debitum salutis & gratiæ?) aliud iudicium quo fragilitatis nostræ æstimatione censemur. In hoc ipso tamen iudicium cum misericordia copulatũ est, vt veritas iudicij miseratione domini temperetur. Aut forte quia dixerat, Iudica iudicium meũ, ideo subtexuit miseratiões domini nimium multas esse. Graue est enim de alio iudicare. Vnde etiam scriptum est: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Cum enim vnusquisque sit suorũ conscius peccatorũ, quomodo potest de alterius iudicare peccato? Iudicet de alterius errore, qui non habet quod in seipso condemnet. Iudicet ille qui non agat eadem quæ in alio putauerit punienda: ne cum de alio iudicat, in se ferat ipse sentẽtiam. Iudicet ille qui ad pronunciandum nullo odio, nulla offensione, nulla leuitate ducatur. Audisti hodie quid iudex verus & iustus locutus sit: Non possum, inquit, ego à me facere quicquã. Nonnulli hęretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset filius qui à se nihil faceret, quasi secũdum diuinitatem quoque subditus, & paterno subiectus imperio: nec aduertunt quod hoc quoque magis potestatis diuinæ vnitas comprobetur, vbi putant inter patrem & filium esse distantiam potestatis. Nihil à se facit filius, quia per vnitatem operationis, D nec filius sine patre facit, nec sine filio pater. Denique pater dicit ad filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, communem asserens operationem esse, vbi commune consilium est. Quid sine sapientia facit, qui omnia in sapientia fecit? vt lectum est: Omnia in sapientia fecisti. Denique sapientia dixit: Cum faceret cœlos, cum illo eram, & ego eram cui applaudebat. Et Euãgelista ait: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. vt doceret non solum operatorẽ omnium filium, sed etiam paternæ operationis consortem esse. Ego tamen arbitror quod hic locus ad iudicij formã videatur esse referendus. Euangelium etenim non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium & speculum iustæ conuersationis. Inuenio in euangelio quod dominus Iesus multorũ affectus & officia suscepit, vt doceret quomodo nos in his conuersari oporteret officiis. Suscepit personam pastoris, & ait: Pastor bonus animam suã ponit pro ouibus suis. Ideoque pro rationabili grege seipsum passioni corporis non negauit, vt ouẽ lassam cru

Psalm. 142. Luc. 6. Gene. 1. Psalm. 103. Prover. 8. Ioan. 1. Ioan. 10.

cis suæ humeris superponens pij oneris functiõe recrearet. Suscepit aduocati personam. Ipsum enim aduocatum habemus apud patrem. Pernoctabat in oratiõe pro nobis, vt nos suo informaret exemplo quemadmodum veniam nostris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctaret, quasi qui aliter patrem nobis reconciliare nõ posset, sed vt qualis aduocatus esse debeat, demonstraret, qualis sacerdos vt non solum diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat peccator assistere. An impetrãdi egebat auxilio, qui facere ipse poterat quod rogabat, quemadmodum ipse dicebat: Ego ad patrem vado: & quodcunque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam? Denique alibi ait, cum Lazarum resuscitaret: Sciebã quod semper me audis. Hic quasi infirmus pernoctabat, qui sciebat quod semper auditur, & clamauit: Lazare veni foras. Locuta est resurrectio, mors recessit. Suscepit etiam affectum rei, & stetit ante iudicem quasi reus, nec dedignatus est dominus omnium præsidis vilitatem. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, B nec in forensis assertione patrocinij, sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem: nec salutem corporis ambiendam, sed animi puritatem. Denique qui Susannã absoluit tacentem, se obtulit morti. In illa causam ostendit, vt nemo desperaret: in hac, vt redimendæ vniuersitatis sacrificium non negaret. Cęsus postremo non conuitiatus est, non repercussit: & dominus cœli atque terrarum studium deposuit vltionis, vocem humilitatis emisit dicens: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Quasi infirmus cædis deplorat iniuriam, & cum se posset vlcisci, queri maluit quã vindicare. Ergo & hic personam iudicis præpositique suscepit, dicens: Non possum à me facere quicquã. Bonus enim iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito volũtatis, sed iuxta leges & iura pronunciat, scitis iuris obtemperat, nõ indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert: sed sicut audit, ita iudicat: & sicut se habet negocij natura, decernit. Obsequitur legib⁹, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. Discite iudices seculi, quem in iudicãdo tenere debeatis affectum, quam sobrietatẽ, quam synceritatẽ. Dominus omnium dicit: Non possum ego à me facere quicquam. Alibi lego: Negare semetipsum non potest. Non potest vtique, non per infirmitatẽ, sed per integritatem: nõ per impossibilitatẽ faciendi, sed per obseruantiã iudicãdi. Quid non potest qui omnia potest, nisi quod posse nolit? Nõ vult posse quod damnat, non vult posse aduersus fidem, nõ vult posse aduersus veritatem. Audi postremo ipsum dicentem cur non possit à se facere quicquam. Sicut audio, inquit, iudico. hoc est, non ex mea potestate decerno quod libitum, sed ex iudicãdi religione quod est: & ideo iudicium meum verum, quia non voluntati meæ indulgeo, sed æquitati. Audite quid iudex dicat cœlestis: Non possum à me facere quicquã, sed sicut audio iudico. Et Pilat⁹ dicebat ad dominũ Iesum: Potestatẽ habeo crucifigendi te. Vsurpas ô homo potestatẽ quã non habes, cũ dominus neget se habere, qui habet super omnia potestatem. Audi quid iustitia dicat: Non possum à me facere quicquã. Audite quid iudex æquitatis asserat: Sicut audio, ita & iudico. Audite quid iudex iniquitatis loquatur: Potestatem habeo dimittẽdi te, & potestatẽ habeo crucifigendi te. Tua Pilate voce cõstringeris, tua damnaris sentẽtia. Pro potestate igitur nõ pro æquitate crucifigendũ dominum tradidisti: per potestatẽ absoluisti latronẽ, authorem verò vitæ interfecisti. Sed nec istam à te habuisti quam habere te asseris potestatẽ. Deniq; dicit tibi dominus Iesus: Non haberes potestatẽ aduersum me vllam, nisi data tibi esset desuper. Mala potestas licere quod noceat. Potestas ista tenebrarũ est, verum nõ videre, sed spernere. Audite quid verus iudex loquatur: Non quæro volũtatem meã, sed voluntatẽ eius qui misit me. Quasi homo loquitur, quasi iudex docet: quoniã qui iudicat, nõ voluntati suæ obtẽperare debet, sed tenere quod legum est. Cõstitue iudicẽ de hoc seculo: nunquid potest aduersum imperialis formam venire rescripti? Nunquid potest normam augustæ definitionis excedere? Quanto magis diuini formam debemus seruare iudicij? Christus dicit: Nõ quæro voluntatẽ meam. hoc est, ho-

1. Ioan. 2. Luc. 6. Ioan. 14. Ioan. 16. Ioan. 11. Ioan. 18. Ioan. 5. Ibidem. Ioan. 19. Ibidem. Ioan. 5.

 minis,

minis,quęvel odio dirigitur, vel studio intéditur, vel gra-
Psal. 115. tia inflectitur, vel aliorũ médacio deprauatur. Omnis enim
homo mendax. Sed voluntaté,inquit,eius qui me misit,hoc
est, diuinæ cognitionis formã veni docere, vt in iudicando
magis cordi sit veritatis custodia, ꝙ obedientia voluntatis.
Non ergo hic quoq; infirmitas potentiæ, sed forma est ex-
pressa iustitiæ. Iustũ igitur est iudicium filij dei,quia est se-
cundũ voluntaté dei,nó secundum hominis affectum. Deus
enim misericordiarũ plenus est,& misericordia eius cũ iudi
cio,& iudiciũ cum misericordia. Neq; enim sine iudicio mi
seretur,neq; sine misericordia iudicat. Denique scriptũ est:
Psalm. 61. Misericordia eius in stateris. Filij auté hominum mendaces
in stateris vt decipiant. Examinat ergo & trutinat deus me-
rita singulorum,& quéadmodum per mensurã dat gratiam,
ne super mensuram sit,ita per mensurã dat misericordiã. Vn
de ait: Mensurã bonam,cófertam, cómotam,supereffluenté
Luce. 6. dabunt in sinum vestrũ. Eadé verò mensura qua mensi fue-
ritis,reddetur vobis. Similiter in statera singulorum opera
pensantur, vt si bona malis præponderãt, remuneratio præ-
mij deferatur: si peccata virtutibus, tristior reum pœna con
stringat. quod expressum habes ad Timotheum, dicéte apo
1. Timo. 5. stolo Paulo: Quorundam hominum peccata manifesta sunt
pręcedétia ad iudicium,quosdam auté & subsequuntur. Si-
militer & facta bona manifesta sunt:& quæ aliter se habent,
abscódi nó possunt. Omnia ergo à domino deo nostro men
sura quadam & pondere fiunt. Quis posuit,inquit, rupes in
Esai. 40. statera? Et supra: Quis mésus est manu aquam, & cœlum pal
mo? Qui nostra examinat,sua vtique examinata largitur, &
saluo omnia decernit examine. Ponderat misericordiã,pon
derat vltionem: in vtroque certum pondus,habilisque men
sura est. Vnde & Dauid ait: Et potum dabis illis in lachry-
Psalm. 70. mis in mensura. ne sine moderatione mensuræ pœnæ cumu
lo grauarentur, & sustinere non possent. Et alibi idem ait
Psalm. 74. Propheta: Calix in manu domini vini meri plenꝰ est mixto.
Et inclinauit ex hoc in hoc,veruntamé fex eius non est exi-
Hiere. 51. nanita. Et Hieremias ait: Calix aureus Babylon in manu do-
mini,à quo inebriatæ sunt gentes. hoc est,pœna à nationibꝰ
persoluta est,ne diutius insultarét, quod dei populum acer-
bissima populatione vexauerint. Sensus igitur versus Daui-
dici hic est: Parata & plena est pœna quæ debetur impiis,
quam dominus declinat in perfidos: sed tamen miseratione
sua non vsque ad fecem dignatur effundere, ne plenitudi-
nem supplicij ferre non possent. Inclinat ergo calicem,non
euacuat. Quod inclinat, censuræ est: quod non euacuat, mise
ricordiæ. Ergo iudicium quoque misericordia temperat do
minus deus noster. Quis enim nostrũ sine diuina potest mi-
seratione subsistere? Quid possumus dignum præmiis face-
re cœlestibus? Quis nostrum ita assurgit in hoc corpore, vt
animum suum eleuet quo iugiter adhęreat Christo? Quo tan
1. Corin. 15. dem hominum merito defertur, vt hæc corruptibilis caro
induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalita
tem? Quibus laboribus, quibus iniuriis possumus nostra le-
uare peccata? Indignæ sunt passiones huius temporis ad fu-
Roman. 8. peruenturam gloriam. Non ergo secundum merita nostra,
sed secundum misericordiam dei cœlestium decretorum in
homines forma procedit.

V. Multi persequentes* me, & tribulantes* me, à testi-
monijs tuis non declinaui.

*al. qui persequuntur.
*al. tribulãt

Non est magnum si tunc à dei testimoniis non declines,
cum te nullus affligit, nullus persequitur. Quis enim inoffen
se sibi prosperorũ euentuum secundo successũ fieret ingra-
tus? Quis diuitiis affluens, iugi salute robustus, nó ad dei gra
tiã referat quod sibi illa cócessa sint? Deniq; cum sanctũ Iob
prædicaret dominꝰ, ait aduersarius: Nũquid gratis colit Iob
Iob. 1. deum? Nóne tu vallasti eum? Mitte manũ tuã in omnia quæ
habet, si non in facié te benedicet. Tunc igitur plus proba-
tus est, quando amissis opibus & filiis, à domini cultu & gra
tia non recessit. Sed non vnus persecutor est, multos mini-
stros habet, sed nó te terreat. Per multas enim tribulationes
Actu. 14. oportet nos introire in regnum dei. Si multę persecutiones,
multæ probatiões. Vbi multæ coronæ, multa certamina. Ti
bi ergo proficit quod multi persecutores sunt, vt inter mul-
tas persecutiones facilius inuenias quomodo coroneris. V-
tamur exéplo Sebastiani martyris, cuiꝰ hodie natalis est. Hic
Mediolanensis oriundus est. Fortasse aut iã discesserat per-
secutor, aut adhuc nó venerat in hæc partium, aut mitior e-
rat. Aduertit hic aut nullum esse, aut tepere certamé. Romã
profectus est, vbi propter fidei studiũ persecutiones acerbę
feruebãt. ibi passus est, hoc est, ibi coronatus. Itaq; illic quo
hospes aduenit, domicilium immortalitatis perpetuæ collo
cauit. Si vnus persecutor fuisset, coronatus hic martyr vtiq;
non fuisset. Sed, quod peius est, nó hi solũ persecutores sunt
qui videntur: sed etiã qui non vidétur, & multo plures per-
secutores. Sicut eni vnus persecutor rex multis persecutio-
nis præcepta mittebat, & per singulas vel ciuitates vel pro-
uincias erãt diuersi persecutores: ita etiã diabolꝰ multos mi
nistros suos dirigit, qui non foris tantũm, sed etiam intus fa-
ciant persecutiones in animis singulorum. De his dictũ est
persecutionibus: Omnes qui volunt pie viuere in Christo 2. Timo. 3.
Iesu, persecutiones patiuntur. Omnes dixit, nullũ excepit.
Quis enim exceptus potest esse, cũ ipse dominus persecu-
tionum tentamenta tolerauerit? Persequitur auaritia, perse-
quitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia,
persequitur fornicatio. Vnde & apostolus ait: Fugite forni- 1. Corin. 6.
cationem. Nam qua causa fugeres si nulla te persequeretur?
Est enim malus spiritus fornicationis, est malus spiritus aua
ritiæ, malus spiritus superbiæ. Isti sunt persecutores graues,
qui sine gladij terrore mentem hominis frequenter elidũt,
qui illecebris magis quam terroribus animos expugnant fi-
deliũ. Hi tibi hostes cauendi, hi grauiores tyranni, per quos
Adã captus est. Multi in persecutione publica coronati, oc-
culta hac persecutione ceciderũt. Foris, inquit, pugnæ, intus 2. Cor. 7.
timores. Aduertis quàm graue certamé sit quod est intra ho
minem, vt secum ipse cóffligat, cum suis cupiditatibus præ-
lietur. Ipse Apostolus fluctuat, hæret, astringitur, captiuari
se asserit in lege peccati, & mortis corpore debellari, nec po
tuisse euadere, nisi esset domini Iesu liberatꝰ gratia. Verum
vt multæ persecutiones, ita multa martyria. Quotidie testis
es Christi. Tentatus es spiritu fornicatiõis, sed veritus Chri
sti futurum iudicium, temerandam mentis & corporis casti-
moniam non putasti. martyr es Christi. Tentatus es spiritu
auaritiæ, vt possessioné minoris inuaderes, indefensæ viduæ
iura temerares: & tamen contemplatione cœlestium præce-
ptorum opem magis ferendã quàm inferendam iniuriam iu
dicasti. testis es Christi. Denique tales vult testes Christus
Esai. 1. assistere, secundum quod scriptum est: Iudicate pupillo, &
iustificate viduã, & venite disputemus, dicit dominus. Ten
tatus es spiritu superbiæ: sed videns inopem atque egenum,
pia mente compassus es: humilitatem magis quàm arrogan-
tiam dilexisti. testis es Christi. Et, quod est amplius, non ser
monis tantummodo, sed etiam operis testimoniũ perhibui-
sti. testis es Christi. Quis enim locupletior testis est, quàm
qui confitetur dominũ Iesum in carne venisse, cum euange-
lij præcepta custodit? Nam qui audit & nó facit, negat Chri
stum: & si verbo fatetur, operibꝰ negat. Quam multis dicen
Matth. 7. tibus, Domine, domine, nónne in tuo nomine prophetaui-
mus, & dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimꝰ? in illa
die respondebit: Discédite à me omnes operarij iniquitatis?
Ille ergo testis est, qui astipulãtibus factis domini Iesu prę-
cepta testatur. Quanti ergo in occultis quotidie martyres
Christi sunt, & Iesum dominũ cófitentur? Nouit hoc marty
2. Corin. 1. rium Apostolus, & testimoniũ Christi fidele, qui dixit: Hęc
est enim gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ.
Quãti foris confessi sunt, & intus negauerũt? Namque vxo-
ris ducendæ gratia, quæ gentili viro à Christianis parentibꝰ
negabatur, simulata ad tempus fide pleriq; produntur quod
foris cófessi sunt, intus negasse. An fornicationis causa tan-
tummodo putamus dominum deum nostrum in populũ Iu-
dęorum tam seuere esse commotum, vt viginti tria milia de
Nume. 25. populo necarentur, propterea quòd Madianitæ gentis fœ-
minis concubitu miscerentur, ac non eo quod per illos con-
cubitus alienigenarum discedere à fide, negare dominũ co-
1. Ioan. 4. gerentur? Nolite, inquit, omni spiritui credere, sed à fructi-
bus eorum cognoscite quibus credere debeatis. Venit quis
in ecclesiam dum honorem affectat sub imperatoribꝰ Chri-
stianis,

stianis, simulato metu orationē se fingit deferre, inclinatur, & solo sternitur, qui genu mentis non flexerit: videt illū homo, Christianum putat: videt homo orantem suppliciter, & credit: sed deus audit negātem. Discedit probatus ab homine, sed condēnatus à iudice. Quanto tolerabilius fuerat homini negasse, & deo esse cōfessum? Licet hoc quoque sit reprehensibile. Perfecta enim confessio & animi quærit deuotionem, & vocis professionē. Corde enim creditur ad iustitiam, oris autem cōfessio fit ad salutem. (Rom. 10.) Ergo in persecutionibus interioribus esto fidelis & fortis, vt in istis forensibus persecutionibus approberis. Et in intimis persecutionibus sunt reges & præsides terribiles iudicij potestate. Habes exemplum in domini tētatione quā pertulit. Demōstrata enim sunt ei omnia regna, & dictum est ei: Tibi dabo hæc omnia, si procidēs adoraueris me. (Matt. 4.) Lectum est & alibi: Non regnet peccatū in vestro mortali corpore. (Rom. 6.) Vides ante quos reges statuaris ô homo, ante quos præsides peccatorū, si culpa regnat? Quot peccata, quot vitia, tot reges. Et ante hos adducimur, & ante hos stamus. Habēt etiam isti reges tribunal in mentibus plurimorū. Sed si quis Christum fateatur, statim regem illum facit esse captiuum, deiicit de solio suæ mentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo cui Christi tribunal assurgit? Multi ergo persequentes & tribulantes me. Et fortasse Christus hoc dicit, & dicit in vocibus singulorum. Ipsum enim aduersarius persequitur in nobis. Si declines persequentem: Christum abiicis, qui se tentari patitur, vt vincat. Vbi illum viderit diabolus, ibi parat insidias, ibi tentationū machinas admouet, ibi dolos nectit, vt illum, si possit, excludat. Vbi autem diabolus præliatur, ibi Christus assistit. Vbi diabolus assidet, ibi Christus includitur, ibi murorum spiritalium septa defendit. Ergo qui persecutorem refugit, reiicit etiam defensorem. sed cum audis, Multi persequentes & tribulantes me, noli timere: qui potes dicere: Si deus pro nobis, quis cōtra nos? (Roman. 8.) Verū hoc dicit qui à testimoniis dñi nullo vitiorū declinat anfractu.

VI. Vidi non seruātes pactum*, & tabescebam, quoniam verba* tua non custodierunt.

*al. præuaricantes. *al. quia eloquia.

Beatus qui in charitate dei tabescit, qui videt non seruātes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat dum est dilatus amore dilectæ, & dum protelatur flagrantis cupiditatis affectus, animus deficit, vires corporis quadam deformitate palloris, fessorúmque artuū tabe minuuntur. Alius qui pecuniam cōcupiscit: donec potiatur eā, auaro miser tabescit affectu: alius immodice capessendi honoris impatiens, si desideria lōga suspiret, nō mediocri mentis tabe cōficitur. Non talis est qui dicit: Quàm distabuit caro mea in terra deserta & in inuia & sine aqua. Hic enim castigabat carnem suam & tabescere faciebat, dum indefesso desiderio diuinæ cognitioni intētus, & lucē diei solicita exspectatione præueniens, antelucanū soluere domino canticis & hymnis gestiebat obsequium. Tabescit ergo vir pacificus, quādo alios videt pacta rescindere, cōsensuum abolere concordiā, iurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod vtique non facit qui domini præcepta custodit. Nō facit qui audit dicentem: Pacē meam do vobis, pacem relinquo vobis. (Ioan. 14.) Ergo qui pactum seruat, is Christi obedit imperiis. Qui autē non seruat, ille Christi præcepta contemnit, & quod peius est, comperta fastidit & negligit.

VII. Vide quia præcepta * tua dilexi domine, in misericordia tua viuifica me.

*al. quoniā mandata

Hic quoq; inuitat dominū vt plenum charitatis suæ expectet affectū. Nemo dicit, vide, nisi qui iudicat se si videatur esse placiturū. Et pulchre dixit, vide, & secundum legē dixit, quia lex præcepit vt vnusquisq; ter in anno se offerat in cōspectu domini. Quotidie se sanctus offert, quotidie apparet, & nō vacuus apparet. Nō est enim vacuus, qui de plenitudine eius accepit. Nō erat vacuus Dauid qui ait: Repletum est gaudio os nostrum, (Psalm. 125.) quia gaudium fructus est spirit' sancti. Et sicut de plenitudine verbi nos omnes accepimus, (Ioan. 1.) quemadmodum dixit Ioannes, ita etiam spiritus sanctus de plenitudine sua repleuit orbem terrarum. (Sapien. 1.) Non erat vacuus Zacharias, qui repletus est spiritu sancto, & prophetauit aduentum domini Iesu. (Lucæ. 1.) Non erat Paulus vacuus qui euangelizabat in abundātia, & repletus erat accipiens odorem bonæ suauitatis, & ab Ephesiis placētem deo hostiam. Non erant Corinthij vacui, in quibus abundabat dei gratia, iuxta eiusdem Apostoli testimonium. Offerebat se ergo Dauid quotidie deo, & non vacuus offerebat, qui poterat dicere: Os meum aperui, & adduxi spiritum. Ideo ergo dicebat: Vide quia præcepta tua dilexi. Audi in quo te offerre debeas Christo. Non in his quæ videntur, sed in occultis, sed in abscondito: vt pater tuus qui videt in abscondito, reddat tibi, & fidelem remuneret affectum. (Matth. 6.) Præcepta, inquit, tua dilexi. Nō dixit seruaui, nō dixit custodiui. Nā imprudētes non custodierūt præcepta domini. Aliqui enim codices habent ἀσυνέτους, hoc est insipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt, non sapiunt, hi qui non custodiunt. Qui autem perfectus est intellectu, perfectus sapientia, diligit, quod est amplius quàm custodire. Custodire enim necessitatis plerúque est & timoris, diligere charitatis. Custodit qui euangelizat, sed qui volens euangelizat, mercedem accipit. quanto magis qui diligit, mercede donatur? Possumus etiam non amare quod volumus, nō possumus nolle quod amamus. Sed quanuis mercedem perfectæ charitatis expectet, & miserationis diuinæ suffragium poscit, vt in ea viuificetur à domino. Non ergo arrogans debitæ mercedis exactor, sed verecundus misericordiæ diuinæ est deprecator.

VIII. Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia iudicia iusticiæ tuæ.

Cum principium verborum dei veritas sit, veritas vtique fidei fundamentum est. Primum etenim oportet vt credamus vera esse dei summi quæ in diuinis scripturis legimus oracula: secundum est, virtutem eorum pleniore cognitione discamus. Sicut est initium sapientiæ timor domini, ita plenitudo sapientiæ dilectio. (Psalm. 110.) Lex enim sapientia, plenitudo autem legis dilectio: ita plenitudo verborum dei sapientia, cognitióque iustitiæ. Nam sicut à timore domini processus quidam est ad gratiam charitatis, ita à veritate ad iudicium iustitiæ diuinæ, quidam videtur fieri processus. Venisti ad ecclesiam, audisti vnū deum dici, vnde lex incipit, sicut habes scriptum: Audi Israel, dominus deus tuus, deus vnus est: (Deuter. 6.) crede vnum deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere dominum Iesum dei filium in carne venisse propter totius mundi redemptionem, distingue sapiēter vnum deum patrem esse, ex quo omnia, & nos in illum: & vnum dominum Iesum, per quem omnia, & nos per ipsum. Cognosce quia ideo venit, vt virtutis semitis nostros informet affectus, vt morum mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam, & tunc à veritatis confessione ad cognitionem iustitiæ processisti. Fides principium Christiani est, plenitudo autem Christiani iustitia est. Fides in confessione populorum, iustitia in martyrum passione. Scientes igitur in ęternum mansura iudicia omnia iustitiæ dei, caueamus ne opera nostra displiceant, & in æternum incipiamus subire iudicium, nec si aliquid boni fecimus, resupino soluamur affectu. Omnes oportet nos ante tribunal Christi assistere, vt recipiat vnusquisque quod gessit, siue bonum sit, siue malum. (2. Cor. 5.) Vides quia & Paulus assistet, vt ipse commemorat. Caue ne ligna, caue ne stipulam ad iudicium dei tecum deferas, quæ ignis exurat. (1. Cor. 3.) Caue ne cum in vno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, potest tamen & ipse per ignem saluari. Vnde colligitur quia idē homo & saluatur ex parte, & cōdemnatur ex parte. (Ibidem.) Cognoscentes itaque multa esse iudicia, opera nostra examinemus omnia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium, in impio pœna miserabilis: sint magis omnia iudicia plena gratiæ, plena florentium coronarum, ne forte dum trutinantur facta nostra, culpa pręponderet.

Sermo vicesimusprimus.

ש Schin.

INcipit litera Schin, quæ Latine dicitur super vulnus. Super vulnus quid est nisi medicamentū, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infun-

infunditur, vt omnis vulneris asperitas molliatur. Super vulnus malagma, super vulnus alligatura, à quib⁹ omne vulnus fouetur. Vbi ergo spes refundendæ est sanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Vbi autem omne caput in dolore, & omne cor in mœstitia, nó est vulnus neque cicatrix, non plaga cum feruore. hoc est, vbi non portio, sed vniuersitas periclitatur, & quædam corruptio totius corporis tabe cōsumitur, ibi nō est malagma imponere, neq; oleum, neque alligaturā. Multo igitur cōmodius est vt sit vulnus quod foueas atque constringas, quàm sine vulnere mors serpat interior. Sed est nō solum corporis vulnus, sed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris alloquij, & pacifici sermonis suauitate mitescit. Sunt fomēta verborum, sunt medicamenta cœlestium præceptorū, quibus omne nequitiæ virus aboletur. Sunt legis vincula quæ non adurant, sed magis liberēt alligatos, & malagma spiritale quo collisa animę quędā mēbra solidentur. Cōsideremus igitur quid sit vulnus, quid supra vulnus. Principes persecuti me gratis, vulnus est. Exulto ergo in verba tua, sicut qui inuenit spolia multa. Supra vulnus est, quia verbis dominicis vulnera dura curantur. In Threnis quoque Hieremiæ habes sub hac litera scriptum: Audisti opprobrium eorum domine, omnia consilia eorum aduersum me, labia insurgentium aduersum me tota die, sessionem eorum, & resurrectionem eorū. vulnus est. Sed subiecit: Aspice in oculis eorum, redde illis retributionē eorum domine secundum opera manuum ipsorū. Super vulnus est, quia vindicta plerūque solet dolorem vulneris mitigare. Et infra idem Hieremias ait: Gaude & lætare filia Idumeę, quę habitas in Geth. Et quidem ad te pertrāsibit calix, bibes, & inebriaberis adhuc. super vulnus est. Calix enim domini, remissio peccatorū est, quo sanguis effunditur, qui totius mundi peccata redemit. Hic calix inebriauit gentes ne proprij meminissent doloris, sed veterem obliuiscerentur errorem. Bona igitur ebrietas spiritalis, quæ turbare nescit corporis incessum, leuare mentis nouit vestigium. Bona ebrietas poculi salutaris, quæ mœstitiā peccatricis abolet consciētiæ, iucunditatē vitæ infundit æternæ. Ideo scriptura dicit: Et poculum tuum inebrians quàm præclarū est. Medicamentum igitur super vulnus est, quia dominus Iesus ipse est medicus, qui vulnera nostra curauit, infundens vinum & oleum, & alligans vulnera Adę illius, qui descendēs ab Hierusalem à latronib⁹ vulneratus est. Caueat igitur vnusquisq; ne descendat ab Hierusalē. Peccatis enim suis vnusquisq; descēdit, & meritis ascēdit. Aut quia fragiles sumus, qui descēdit, currat ad illum Samaritanū, custodē corporis sui, custodē legis & gratiæ, vt vulneri suo possit inuenire medicinam, qui alligaturā verborum cœlestium super vulnus imponat, dicēs: Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cœlorū. Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ ossa cōnectat, & soliditate reparata in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine vlla cicatricis offensione restituat. De literæ interpretatiōe satis pro captu nostro dictū putam⁹, adoriamur sancti Prophetæ versus cōsiderare, quos spiritu sancto reuelāte subiecit.

Thren. 3. — Ibidem. — Threno. 4. — Psal. 22. — Luc. 10. — Matth. 3.

I. Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis trepidauit* cor meum.

*al. formidauit.

Si veterem repetamus historiā, & Saul & Absalon, & multi alienigenæ principes sanctū Dauid persecuti sunt, sed nemo potuit de eo triumphare. Sunt & principes mūdi rectoresque tenebrarum, qui te in tuo pectore conātur opprimere, & persecutionum sæua intus operantur: promittentes regna terrarum, honores atque diuitias, si fragili mēte succumbas, & obediēdum eorum imperijs arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur, interdum non gratis. Gratis persequuntur apud quem nihil suum inuenerit, & eum subiugare cōtendunt. Non gratis persequuntur eum qui se eorum dederit potestati, & in possessionem seculi totus intrauerit. In suos enim iure sibi dominatum vindicāt, atque ab his mercedē iniquitatis efflagitant. Bene hoc martyr dicit, quod iniustè persecutionum tormenta sustineat, qui nihil rapuerit: nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorum putauerit esse violandum, qui nihil legibus debeat, & grauiora latronum sustinere cogatur supplicia, qui loquatur iuste & non audiatur, qui loquatur plena salutis & impugnetur, vt possit dicere: Cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Gratis igitur persecutionem patitur, qui impugnatur sine crimine: impugnatur vt noxius, cū sit in tali confessione laudabilis: impugnatur quasi veneficus, qui in nomine domini gloriatur, cum pietas virtutum omnium fundamentum sit. Verè frustrà impugnatur, qui apud impios & infidos gratia impietatis accersitur, cum fidei sit magister. Verū qui gratis impugnat, fortis debēt esse & constans. Quomodo ergo subtexuit: Et à verbis tuis trepidauit cor meum? Trepidare infirmitatis est, timoris atque formidinis. Sed est etiam infirmitas ad salutē, est etiam timor sanctorum. Timete dominum omnes sancti eius. &, Beatus vir qui timet dominum. Qua ratione beatus? Quia in mandatis eius cupiet nimis. Pone ergo martyrem inter pericula constitutum, cum inde immanitas bestiarū ad incutiendum terrorem infremat, aliunde stridor candentium laminarum, & flamma fornacis ardentis exæstuet, ex parte alia personent tractus grauium catenarum, hinc carnifex cruentus assistat. Pone, inquam circumspectātem omnia plena suppliciis, deinde cogitantem mandata diuina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum, illam pœnæ recrudescentis ærumnam, trepidare corde, ne dum præsentibus cedat, perpetuis se dedat exitiis, perturbari animo, dum futuri iudicij romphæam illam terribilem quadam cōspectus speciem contuetur. Nónne ad hanc trepidationem fiduciæ viri constantis, æqualis in eundem concurrit effectum confidentia cupientis æterna, & diuina trepidantis? Si tamen fortior ille qui sperat, sit fortior qui præsumit. Vtinam ego talis esse merear, vt si forte persecutor ingruerit, non considerem suppliciorum meorū acerbitates, non metiar tormenta, non pœnas, nō cogitem vllius atrocitatem doloris: sed hæc omnia leuia ducam, trepidem ante Christū, ne Christus me neget, ne Christus excludat, ne me repellat de concilio sacerdotum, si indignum collegio me iudicauerit: videat magis licet permotum corporalium terrore pœnarum, plus tamen trepidantem futura iudicia. Et si dixerit mihi: Modicæ fidei quare dubitasti? porriget tamen dexteram, & insurgentis huius seculi fluctus mole turbatum, fida mentis statione firmabit.

Eph. 6. — Psal. 119. — Psal. 33. — Psal. 111.

II. Exulto in verbis tuis,* sicut qui inuenit spolia multa.

*al. Lætabor ego super eloquia tua.

Bona ergo trepidatio à verbis dei, si exultationem generat. Qui enim trepidat à verbis dei, postea exultat in verbis dei. Ergo qui habet in aula sua, corde videlicet suo verba dei: excludit sermones principū à corde suo, excludit timor timorē. Si enim ingressus quis balneas Solis deponit æstus, & calor excludit calorem: quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum? feruorem gratiæ secularis, gratiæ feruor ęternæ? Exultat ergo qui habet verbū dei. Habet enī spolia multa, quæ Iudæis abstulit, habet prostrati hostis exuuias. Sicut Dauid abstulit Goliæ gladium, & ipsius gladio caput eius execuit: sic verus Dauid humilis atque mansuetus dominus Iesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputauit. Arma enim diaboli gentes erant, fide autem gentium vulneratus, caput quod habebat amisit. Detracta sunt spolia prostrato, vasa eius direpta, quia alligatus est fortis. Vas diaboli caro erat hominis peccatoris, sed postea quàm in Christum credidim⁹, caro nostra cœpit esse vas electionis, vt habes de apostolo Paulo, qui ad gentes missus est, dictum à domino Iesu ad Ananiam: Vade, quoniam vas electionis mihi est. Merito ergo vocatū nomen est Christi, Velociter spolia detrahe, diuide citò: quia priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutē Damasci, & spolia Samariæ contra regem Assyriorum. Ergo rex Assyriorum, eorum scilicet quos vanos sua perfidia fecerat, amisit spolia quæ tenebat. Et vt iterū cognoscas quia spolia Christus à diabolo, quæ in Adam ille inuaserat, vindicauit, & Saba dona adduxit, viri excelsi ad dominum Iesum alligati vinculis transierunt, atque illū cœperunt adorare, quia captiuam duxit captiuitatem: ideo caput eius abstulit, vt ipse caput esset corporis interempti. Merito nunc gentes toto orbe caput regale circunferunt, quia membra sunt Christi.

1. Reg. 17. — Esai. 4. — Actu. 9. — Esai. 8. — Ephe. 4.

Cognouisti

Cognouisti de nationibus, cognosce etiã de Iudæis, quibus dominus Iesus abstulit spolia:hoc est, regnum cœlorũ abstulit,& dedit genti facienti fructum eius. Abstulit virtutem panis,& virtutẽ aquæ,prophetã,& admirabilẽ consiliarium, & prudentẽ architectum,& sapientẽ auditorẽ. Illis abstulit, nobis dedit: Merito exulto,sicut qui inuenit spolia multa.Si ne labore meo inueni spolia quæ non habebã. Inueni heptateucũ†, inueni Regnorũ libros, inueni prophetarũ scripta, inueni Esdrã,inueni Psalmos,inueni Prouerbia,inueni Ecclesiasten,inueni Cantica cãticorum,inueni admirabilẽ consiliarium Christũ,inueni Paulum prudentẽ architectũ,inueni sapientẽ auditorem,populum Christianum, qui nouit ea quæ legũtur audire. Ille enim audit, qui ea quæ audit intelligit. Lex spiritalis est. Non illã audit Iudæus,qui audit corporaliter:sed ille audit,qui audit in spiritu. Habent illi libros, sed sensum librorũ non habent. Habent prophetas,sed non habent quem illi prophetauerunt. Quomodo enim habent, quem non receperunt? Ideoque cum Moyse & Helia mihi apparuit,quia ab illis recessit. Multa habet spolia, qui habet dei verbum. Habet resurrectionẽ,habet iustitiam,virtutem atque sapientiam,habet omnia,quia omnia in ipso constant. Hebræi spoliauerunt Aegyptios, & vasa eorum abstulerũt. Iudæorum spolia habet populus Christianus, & totum habemus quod illi habere se nesciebant. Illi aurum & argentum materiale abstulerunt,nos aurum mentis accepimus,nos acquisiuimus cœlestis sermonis argentum.

heptateuchũ — *Exod.12.*

III. Iniustitiam* odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.

**al. iniquitatem.*

Merito odit iniustitiam,qui habet arma iustitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma,hoc est,legem & prophetas, mutem vel hominem abominabatur mortuum,quia lex dicit:Omnis qui tetigerit mortuum,immundus erit.& humanitatis suprema negabat officia defunctis.sed legi nõ est mortuus nisi qui iniustus est. Hęc enim immũditia iustis quę iniquitas? Quid enim immundius,quàm mentẽ,qua nihil homini preciosius est datum,turpibus cõmaculare criminibus,& atrocibus efferare cõmentis? Quid illis prodest quod mortuum hominem visere formidant? Vtinam vitia eorũ non polluerent appropinquantem,quorum mors contaminare neminẽ potest. Mors nemini nocet, vtinam vita non noceat. Contagium enim colluuionis,cõsortium iniquitatis est. Quomodo ergo cõtaminare potest, qui iniquus esse iam nõ potest, cum etiam si fuit,tamen esse desiuit? Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge iniustitiam, quæ viuentes adhuc mortuos facit. Sed nemo fugit iniquitatẽ, nisi qui diligit æquitatem. & ideo ait: Legem autẽ tuam dilexi. In lege æquitas est,si spiritalẽ accipias legem:si consurgas cum Christo, & ibi altare sacrosanctum illud cœleste cõsideres,nõ altare terrenum,quod hostili populatione destructum est. Si illam Hierusalẽ spectes quæ in cœlo est, non istam quæ à populo Iudæorum frequẽtabatur in terris, quæ propter incolarum perfidiam à Romano exercitu triumphata,iniecto flagrauit incendio. Si intuearis illum principem sacerdotum de quo scriptum est: Habentes itaque magnum sacerdotẽ egressum de cœlis, Iesum filiũ dei,teneamus confessionẽ fidelem, qui quotidie aduocatus pro nobis est apud patrem, vt pro quibus in diebus carnis suæ misericordi est compassus affectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quæ enim spes alia generi humano nisi omnium viuentiũ delicta donẽtur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum,cui astant pij sacerdotes intra cœlestium sacrarium illud altissimũ merito proprij cruoris ingressi. Illa ergo lex diligenda est, in qua verus Hebræus liber ab omni seruitute viciorũ, in qua magnum sabbatum & inoffensa requies defunctorũ, in qua mortui populi semen resuscitatur, non commixtione, sed fraterna redemptione. Secundum hanc ergo legem odio habet sanctus iniustitiam,non iniustum,qui potest sępe cõuerti,nec mortuorum reliquias,sed mortuam iniquitatem execratur & refugit.

Num.19. — *Hebr.4.*

IIII. Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.

Et numero quidem studium sanctæ deuotionis exprimitur. Sed puto magis quod purus & quietus ac vacuus ab omni onere delictorũ declaretur affectus: vt sine vllis iracundiæ imprecationibus,aut flagitiosę cupiditatis incendio deferatur oratio, & nihil quod aliis noceat postulemus, nihil quod nos secularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & canticis,vera semper & iusta ea quę de diuinis canimus laudibus confitẽtes. Nõ sit anceps & dubia sententia, non discolor mentis intentio, non materialibus negociis occupata à proposito spiritalis executione deflectat. Iustificetur semper iustitiã dei tranquillo animo,non ocio feriato.

V. Pax multa diligentibus nomen tuum*, & non est illis scandalum.

**al. legẽ tuã*

Supra diximus,quia charitas excludit timorem,nunc dicimus quia excludit omnem perturbationem. Etenim qui deum diligit, profunda est ei cõfirmatæ mẽtis tranquillitas. Aquæ,inquit,multæ excludere non potuerunt charitatem, & flumina non inundabunt eam. Multa aqua diuersarum est passionum, & flumina secularium cupiditatum corporalib° motibus incitata. Ideoque charitate fundatus dicit: Torrentẽ pertransiuit anima nostra. Nunquid aqua maris excludere Moysi potuit charitatem? Et vt secundum literã tibi psalmorum series suffragetur, nẽpe diligẽs deum tutum sibi credidit iter esse per maria. Qui autẽ non dilexerunt deum, hi demersi fluctibus dignũ sacrilegiis suis exitum pertulerũt. Helias atque Helisæus Iordanem transierant pede, & hæc fuit nimiæ merces & gratia charitatis. Hi igitur vt transirẽt aquas fluuij Iordanis,passionũ fluenta nostrarũ mentis prius vestigio transierunt. De hac aqua dicit dominus: Si transeas per aquã,tecum sum,& flumina non inundabunt te. Adest iustis suis semper cum aliquibus teruntur aduersis, si tamen transeant mente constanti non dubitanti,non fidei turbentur incerto. Transi ergo & tu fidelis animi directione, si diuinam vis tibi adesse præsentiam, si non solum pax, sed etiam multa sit in animo tuo dilectio,nulla te prælia diuersę cupiditatis impugnent, non iracundia stimulet, non libido: etsi est pugna,tamen foris non intus sit. Præliare aduersus persequentes: licet & ipsis silentio sæpe cedendum sit, quia tibi vincunt. Illorum potentia,tua victoria est. Tunc denique triumphantur, cum se vicisse crediderint. Non ergo te impugnet auaritia,non cupiditas exagitet, non tristitia deiiciat,non inflammet libido,non resupinet superbia,non curuet ambitio, non formido consternat. Pax multa abundet, quæ exuperat omnem mentem, secundum Apostoli sententiam: quo nihil pulchrius dici potuit. Sũmus enim sapientiæ finis est,vt simus mente tranquilla. Non cõmentitiis poetarum fabulis lubricus turbetur affectus. Summus firmitas est iustitiæ, vt iniquitas mentem iusti mouere non possit. Virtutis totius hic finis est, vt corporea ipsius fortitudinis efficiat miles bella,& cõfecto bello pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerũque militat fortitudo bellandi: Nemo ergo pacificum turbet affectum. Multa generantur ad perturbationem hominis, & vxor plerũque decepta serpentis insidiis animum viri exagitare conatur: & pater fidem filij frequenter irridet, & vir coniugis suæ mentẽ tentat opprobriis. Sed in his omnibus superat iustus & dicit: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio? Quoties bene facta crimini dãtur,quotiesvirtus opprobrio ducitur, quoties ipsa ingrata est gratia. Vendidit iustus facultates suas,dispensauit pauperibus,nihil sibi reliquit: contẽnitur plerumque in ipsa ecclesia,quia diues esse desiuit: sicut scriptũ est: Si dederit vir omnes facultates suas in charitate,cõtẽptu cõtẽptus erit. Nõ ergo moueatur. Non enim mercedẽ huius seculi,nec gratiam,sed vitæ quæsiuit æternæ. Non indignetur,quia homines pecuniis magis quàm operibus bonis deferunt. Nam si ei propter bonum opus in hoc seculo deferatur, & huius studij fructum hic adipiscatur, dicetur de eo: Percepit mercedem suam. Habet quidẽ opus bonum,& hic gratiam,sed breuis portio emerendæ salutis est. Serua futuris mercedẽ tuam,& istius seculi opprobria incremẽta mercedis tuæ iudica. Cogita semper apostolicum illud, quod indignæ sint passiones huius temporis ad superuenturã gloriam. Nullis ergo iustus frangatur iniuriis, nullis moueatur pericu-

Canti.8. — *Psalm.123.* — *Esaiæ.43.* — *Philip.4.* — *Roma.8.* — *Canti.8.* — *Roman.8.*

periculis, nullis tentetur procellis, siue mors ingruat, siue vita, siue angeli cœlorum. Neque deiiciatur aduersis, nec extollatur secũdis. Nusquã sit eius infirmus affectus. Et mors tentat, & vita tentat. Caueat scandalum. Qui pacẽ habet, quę omnem mentem superat: magnus est, nõ est de pusillis istis. Ideo scãdalũ pati non debet, quia pusillorũ est exagitari scãdalo. Vnde & dominus ait: Quicunq; scandalizauerit vnum de pusillis istis minimis. Non solum pusillos, sed etiam minimos dixit, quos perturbant scãdala: & ideo graui obnoxius pœnæ est, vt legisti, quicũque turbauerit infirmæ mẽtis infantiam. Sicut enim grauiori dignus supplicio est qui persuaserit crimen infantulo, & incautam præcipitarit ætatem: ita qui inualidum & insipientem & improuidum circunscripserit persuasione erroris, aut exagitatiõe cordis affectum. Vis scire quàm infirmus sit, qui scandalizatur? Non mãducabo, inquit, carnem, ne fratrem meum scandalizem. Quanta infirmitas, & quædam infantia animi, vt eum etiam esca fratris exagitet. Vnde non potest homini esse pręcipitium, quando etiam hinc est periculum? Et quod peius est, infirmitas huiusmodi serpit in multos. Vides inopem iustum, tentaris. vides diuitem iniquum, tẽtaris. vides sine liberis sanctum, tentaris. vides liberis, honoribus, laudibus secularib' abundantem iniustũ, tentaris. Quantæ foueæ, quanti laquei, & quod est grauius, qui multos strangulẽt. In Sodomitana vrbe vix vnus Loth qui non tentaretur inuentus est, cuius tamẽ vxor non potuit tentationis laqueos euadere. Hebręorum populus maria transiuit, sed non potuit tentamenta transire. Tentati sunt omnes præter Iesum & Caleph, qui ideo de senioribus terram repromissionis introire meruerunt, quia fuerunt tentationis expertes. Nec Aaron introiuit, nec Maria, quia & ipsi tẽtati sunt. Nec Moyses introiuit, quia dux erat populi qui tentabatur. Typus legis qui excludere tentamenta non poterat, nõ poterat in terram resurrectionis inducere, quia ista in euãgelio gratia debebatur. Lex pacẽ non potuit dare. ideo Moyses quoad vixit semper præliatus est. Semper legis populus versatus in ancipiti bellorum est, Iesus autem Naue plebis animos profunda pace composuit: quoniam qui sub lege est, agitatur incertis: qui sub euangelio, audit dicentem: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. ideoque diligentibus non est scandalum. Accipe aliter, Crux Christi Iudæis scandalũ, Græcis stultitia est. Scandalum est perfido, quia dicit Iudæus: Ergo hic deus est, qui homo visus est? Hic deus est qui ieiunauit? Hic deus est, qui vapulauit? Hic deus est qui crucifixus est? qui de cruce descẽdere, & se liberare non potuit? Denique hoc dicebãt tempore dominicæ passionis: Descendat de cruce, & credimus ei. Confidit in deo, liberet nunc si vult eum. Nõ te ista tentent, non te ista perturbẽt, non in animũ tuum huiusmodi se inserãt cogitationes. Vbi pax est, & multa pax. ibi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Christi, quæ tãtum ei gloriæ dedit, vt inuersis Christũ honoraret vestigiis, metuens ne si ea specie crucifixus esset qua dominus, affectasse domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido, fideli autem gratia, fideli redẽptio, fideli resurrectio est, quia pro nobis passus est domin', quia illo nos redemit sanguine, illa ad paradisum resurrectione reuocauit. Qui hęc credit, quomodo potest turbari, cui spes regni cœlestis assurgit?

(Matth. 18. — 1. Cor. 8. — Ioan. 14. — 1. Cor. 1. — Matth. 27.)

VI. Expectabam salutare tuum domine, & pręcepta* tua feci*.

*al. mãdata. *al. dilexi.

Qui expectat, sperat charitatem. Ergo spes præcedit, sequitur salus. Spes igitur præcurrit effectum. ideo qui expectauit salutẽ à domino, præcepta domini fecit. Vnde & dominus appellat amicos in euangelio, non seruos, qui sua pręcepta fecerunt. Qui diligit enim, facit: & qui fecerit, merito dilectionis remuneratione donatur.

VII. Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea nimis.

*al. vehemẽter.

Plus est diligere quàm custodire, vt supra diximus, quia custodire interdum necessitatis est vel timoris, diligere charitatis. Ideo cum hic dixisset, custodiui, adiecit, dilexi, vt custodia amantis fuerit, non timentis. Qui nimium diligit, nimium custodit.

VIII. Seruaui pręcepta* tua & testimonia tua, quoniam omnes viæ meæ in conspectu tuo domine*.

*al. mãdata. *al. non habet, domine.

Beatus qui potest dicere: Omnes viæ meæ ante te. qui nolit abscondere omnes cogitationes suas, omnes actus suos. Abscondebat Adam viam suam, abscondebat Eua post culpam, abscondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abscondere non in effectu. Plena abscondentis perfidia, & si apud deum nulla sit latebra. Ideo ecclesia in Canticis sua ei secreta monstrabat, dicens: Assumam te, & ducam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ cõcepit me. Nam & si deus omnia videat cordis occulta, bonum tamen est vt vnusquisque animam suam ei aperiat & expandat, & tanquã lumini vel calori eius occurrat. Nec immerito gloriatur ecclesia, dicens: Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem. quoniam vias suas proderẽ non timebat. Iusti ergo est ista vox. Oculi enim domini super iustos. Itaque domino Iesu Christo, qui est via & veritas, bene hoc dicitur ab iis qui illam veram viam fide, moribus, actuque desiderant conuenire: Omnes viæ meæ coram te domine. Nulla enim potest via bona esse, nisi quam tu illuminandam tui visitatione luminis iudicaueris: cui est honor & gloria, laus, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

(Cantic. 8. — Ibidem. — Psalm. 33. — Ioan. 14.)

Sermo vicesimus secundus.

INcipit Tau litera, quæ Latina interpretatione significat, errauit. Alia interpretatio habet, consummauit. Quid est errauit? Vicesima secunda litera est, quæ apud Hebræos est vltima. Psalmo autem isto, hoc est, centesimo octauodecimo profectũ hominis diximus significari, qui doctrinę moralis magisteriis eruditus deponeret omnem inexercitatæ mentis infantiam, assumeret autem veterani consilij scientiam, & prudẽtiæ senilis ætatem. Vbi autẽ error est, culpa signatur. Hic ergo est profectus finis, vt culpa sit. Sed vide quid interpretetur. Errauit, inquit. non errat, sed errauit. Errasse præteriti est temporis, errare præsentis. Qui errauit, desiuit errare, & veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur errauit, qui in eo errore iam non sit. Nam is qui adhuc in errore permanet, non errasse dicitur, sed errare. Errare enim permanẽtis in vitio est, errasse corrigentis est lapsus. Denique emendator morum ait: Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes in desideriis & voluptatibus. Nõ dixisset vtique, eramus aliquando insipientes, nisi qui adeptus esset postea sapientiæ disciplinam. Neque dixisset, eramus errantes, nisi superiorem deposuisset errorem. Denique vt abolitum lapsum doceret, nec vllũ offensionis resedisse vestigium, ait: Cum autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti. Veteri ergo errore deposito & spiritu sancto atque omni morum emẽdatione renouatus dicit: Eramus enim aliquando errantes. Vides ergo quia errori renunciasse non vitij, sed profectus est. Postremo ipse te doceat dominus Iesus, si humanis cõsiliis vel sententiis non putas esse credendum. Nanque in euangelio suo ipse asseruit quod pastor reliquit nonaginta & nouem oues, & vnam requirit quæ errauit. Centesima ouis est, quam dicit errasse, perfectio & plenitudo numeri. ipsa te instruat & informet. Non immerito cæteris anteferetur, quia plus est à vitio se reuocasse, quàm prope vicia ipsa nescisse. Imbutos enim vitiis animos exuere frænis cupiditatum atq; emendasse, nõ solum perfectæ virtutis, sed etiam cœlestis est gratiæ. Emendare etenim futura, attentionis humanæ est: præterita donare, diuinæ est potestatis. Denique inuentam pastor ouem humeris imponit suis. Agnoscis vtique mysterium, quomodo ouis lassa reficiatur, quia non potest aliter humana conditio lapsa recreari, nisi sacramento dominicæ passionis, & sanguinis Iesu Christi, cuius principatus super humeros eius. In illa enim cruce infirmitates nostras portauit, vt ibi omnium peccata vacuaret. Merito gaudent angeli, quia is qui errauit, iam non errat, iam suum est oblitus errorem.

(Tau. — ad Tit. 3. — Ibidem. — Lucæ 15. — Esaiæ 9. — Esaiæ 53.)

errorẽ. Non error igitur, sed consummatio est, vt altera docet interpretatio. Consummatio autem, perfectio disciplinę est. Vnde & Hieremias in suis Threnis sub hac litera ait: Defecit iniquitas tua filia Sion, nõ adiiciet te expellere adhuc. Visitauit iniquitates tuas filia Edom, reuelauit super peccata tua. Aduertis quoniam iniquitas non potuit sine dei visitatione deficere, nec plena esse correctio nisi per gratiã domini saluatoris. Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicẽtem ecclesiã: Exui tunicã meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Veteris igitur hominis vestimentũ vitiis erroris intextum, in lauacri regeneratione depositum, nescit quomodo possit induere. Studio enim correctionis inoleuerat obliuio peccatorum. Tanta vis consummatæ emendationis est, vt in quãdam pueritię redeat spiritalis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiam si velit non possit admittere, quia desueuerit* peccandi vsum nosse. Et iam de huius literæ interpretatiõe satis dictum arbitror, nunc cognoscamus ex subditis, quæ sit viri consummati sententia. Itaque sic ait:

Threno. 4. — Cantico. 5. — *al. desuerit.

I. Appropinquet oratio* mea in conspectu tuo domine, secundũ verbum tuum intellectũ tribue mihi.*

*al. deprecatio. *al. iuxta eloquiũ tuũ da mihi intellectum.

Volare facit orationẽ bona vita, & dat alas precibus spiritales, quibus sanctorũ ad deum euehatur oratio. Sed & spiritus quo oramus, subleuat precem iusti, maxime si corde contrito cõpatiens eam commẽdet affectus. Cõsummati autem viri ista est confidẽtia. Denique ipse Dauid in superioribus istius psalmi lucernã suis pedib' requirebat, ne in hoc itinere terreno ambulans posset errare. Nunc autem quasi iam in fine positus & processu, cõsummato viandi munere totus assurgit, & orationẽ suam dirigit in cœlestia, mittit eam in conspectũ domini saluatoris, dans illi flabra iustitiæ, sapiẽtiæ flamina, remigia deuotionis & fidei, innocẽtię puritatisq; subsidia. Peccato enim grauescit oratio, & longè fit à deo. Tanto autem plus grauatur, quanto improbior est vita deprecãtis. Innocẽtium ascẽdit oratio, & gemitus cõpatientis affectus, si Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Denique sic legisti, quod Hebræorum, qui dura Aegyptiorum imperia ferre non poterant, & vt grauia, ita & lutulenta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus & vox ascenderit ad dominum deum nostrum. Ascendit enim oratio: quia etsi operabãtur, tamen operabantur inuiti. Descendebat itaque ad illos dei misericordia, quia illorum ad deum ascendebat deuotio. Ascendebat itaque non corporaliter. neque enim propheta tantus precationem suam petebat corporaliter appropinquare. Nam qui ita putat, vtique is deum certo aliquo loco ac sede concludit, vt diffusiorem locũ in quo deus sit arbitretur, cum vtique inuisibilis, in effabilis, incõprehensibilis impleat omnia, & diuinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Moysem appropinquasse deo cum legem acciperet: sed solita Dauid verecundia non semetipsum, sed orationem suam deo appropinquare postulat, vt videatur ordo quidã esse distinctus, quod ij qui perfectiores sunt, ipsi appropinquent deo: sequentis autem ordinis iusti viri satis habeant si eorum appropinquet oratio. Ex vsu autem nostri sermonis consideremus quid sit appropinquare. Cõstitue magistrum atque discipulum, si discipulus studiosius magistri vel hausit ingenium, vel præcepto intendit, ita vt ad similitudinem operis eius atque doctrinæ proximè videatur accedere, nónne dicere solemus quod appropinquauit magistro? Ergo & tu si imitatorem te prębeas Christi, sicut & ille qui ait: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: si dolum nescias, mendacium oderis, veritatem sequaris, iustitiam non refugias, diligas castimoniam, appropinquasti Christo, & per Christum deo. Ipse via est qua peruenitur ad patrem, qui apud patrem semper est. Didicimus quid sit appropinquare orationem, hoc est, eleuetur actibus nostris. Si eleuas actus tuos, eleuasti orationem tuam. Qui nouit leuare manus sus, dirigit orationem suam in conspectu dei, sicut infra legisti: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuũ mearum sacrificium vespertinum. Hæc vtique oratio ad vitam, alia oratio in peccatũ. Et oratio, inquit, eius fiat in peccatũ. Et tu si secularia petas, si flagitiosa postules, oratio tua non ad deum dirigitur, sed in peccatum. Ideoque intellige quæ petas. Secundum, inquit verbum tuum mihi tribue intellectum. Aduerte quid postulet. Nõ intellectum generaliter dixit: sed intellectum secundum verbum dei. Est enim intellectus ad mortem, sicut est prudentia ad interitum. Filij huius seculi prudentiores sunt quàm filij lucis in hac generatione. Sed prudentia ista quæ seculi est, ad vitam non suffragatur æternam. Circa honorẽ, circa lucella est, quæstibus coacernandis intenta, non meritis comparandis. Postremo circa elementa mundi est, phalerata magis quàm vera sapientia, vt est philosophia omnis, quæ aliena quærit, cũ sua nesciat: scrutatur cœli plagas, mundi spatia rimatur, quæ sibi prodesse non possunt: deum ignorat, quem solum deberet inquirere. Ideo verus sapiens dicit: Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. Elaborãdum est igitur vt in hoc seculo stulti simus, nihil nobis cum philosophia, ne fidem nostram per elementa mundi huius traducat à vero, ne quis assertionem nostram per philosophiam deprædetur. Sic enim Arrianos in perfidiam ruisse cognouimus, dum Christi generationem putant vsu huius seculi colligendam. Reliquerunt Apostolum, sequuntur Aristotelem. Reliquerunt sapientiam quæ apud deum est, elegerunt disputationis tendiculas, & aucupia verborum secũdum dialecticæ disciplinam: cum clamaret Apostolus: Ne quis vos deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem, secundum traditiones hominum, secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum. Vtinam possim imitari illam stultitiam qua sim sapiẽs, illum virum habentem amplas possessiones, sed non negligentem fructum, intentum deo: illum virum qui honores etiam delatos sibi respuat, doctrinam philosophiæ non requirat: & si ante cognouit, tamen scire dissimulet, & non requirendo dediscat. Non quærat quæ sua sunt, sed aliis sua conferat, sibi acquirat æterna. Hic potest dicere, secundum verbum tuum intellectum tribue mihi, id est, non secundum philosophos, non secundum causidicos, non secundum mercatores huius seculi, non secundum architectos domorum, sed secundum verbum tuum, quod est veræ sapientiæ bonorúmque operum fundamentum, vt super illud constituat Propheta aurum cordis sui, argentum sermonis sui, lapides preciosos operationum suarum, vt opus suum labi & perire non possit.

Exod. 2. — Exod. 19. — 1. Corinth. 4. — Psalm. 140. — Psalm. 108. — Lucæ. 16. — 1. Corin. 3. — Coloss. 2.

II. Intret postulatio mea coram te*, secundum verbum tuum libera me*.

*al. in cõspectu tuo dñe. *al. eloquiũ tuum eripe me.

Vide ordinem. Primũ dixit, Appropinquet oratio mea: postea intellectum poposcit. Secundum verbum tuum: tertio ait: Intret postulatio mea coram te. Nónne quodam dominus inuitat vsu & suscipere dignatur affectus? Nónne cũ aliquẽ de primariis viris desideras conuenire, primũ ad eius domũ appropinquas, postea quęris informari atque instrui, vt cognoscas mentem patrisfamilias, deinde vt eius domum ingrediaris imploras, ne quis te abiiciat & excludat? Pulsa ergo & tu regiam illam cœlestem, pulsa non manu corporis, sed quadam rationis tuæ dextera. Non sola manus corporis pulsat, pulsat & vox. Scriptum est enim: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Pulsamus & digito. Denique & Thomas digito meruit ianuam resurrectiõis aperire. Et ibi dicit Iesus: Infer digitũ tuum huc, & mitte manus tuas in latus meũ, & noli esse incredulus, sed fidelis. Pulsa ergo digito, si non potes tota manu. Pulsa ianuam. Christus est ianua, qui ait: Per me si quis introierit, saluabitur. Cum hãc igitur ianuam pulsaueris, vide quomodo ingrediaris, ne forte iã ingressus extra conspectum regis sis. Multi ingrediũtur palatia, & nõ statim regem istum terræ vident, sed frequenter obseruant vt aliquando videri mereantur. Nec præsumunt videndi copiam, sed iussi repræsentantur, & precem fundũt, vt cum beneuolẽtia suscipiãtur. Primus hic sui sermonis ingressus est, ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus est de', vt ostiũ misericordiæ suæ nostra ingrediatur oratio? Deniq; & Paulus rogat vt aperiatur sibi ostium verbi ad loquendũ mysteriũ Christi. Sed quia Gręcus habet εἰσέλθοι,

Canti. 5. — Ioan. 20. — Ioan. 10.

ἀξίωμα

ἀξίωμά μου, hoc eſt, Intret dignitas mea: licet potuerit ſcriptor A errare, & fecerit ἀξίωσις, hoc eſt, deprecatio: tamen hoc quoque explanemus vt poſſumus. Nempe cum hominé rogas, regem te dicis, vt contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contemplatio dignitatis, vt aut miſereatur ſi venia eſt poſtulāda, aut deferat pro ordine dignitatis. Et quid dicam, Rogas? ſic vnuſquiſque ingreditur, vt dignitatibus deferatur. Recte ergo & deuotus deo dicit: Intret dignitas mea coram te. Habet & Chriſtianus dignitaté ſuam, qui tanto imperatori militat. Sunt maximę & veræ fidei dignitates: ſunt honorum diuerſi & apud Chriſtū ordines. Poſuit deus in eccleſia primo apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio doctores. Sed iſtę adminiſtrantiū dignitates. Sunt etiā priuatorum, vt eſt pietas, iuſtitia, ſobrietas, caſtimonia, diſciplina. Sūt etiā oratiōis dignitates. Si pro vidua roges, ſi roges pro pupillo, ſi roges pro miſericordi, ſi roges pro nimium deuoto ac fideli, ſi roges in tribulatiōe, roges cum dolore, ſi mœſto & ipſe qui rogas cōpatiaris affectu, intrat oratio tua dei gratiam, intrat domum eius, ſi tecum eccleſia deprecetur, ſi B populus vniuerſus imploret, vt domini inclinet fauorem. Quid auté rogat? Vt eruatur, vt liberetur eo quod iam diu aduerſus nequitias ſpiritales, aduerſus tentamenta huius ſeculi prælietur, eò quod graue eſt ſatis longæuo curſu iſtius diuturnam ſuſtinere militiam. Denique & infra dicit: Heu me quod incolatus meus prolongatus eſt. Ingemiſcit enim quòd indefeſſas iugi labore tendat excubias. Ideo petit à tot aduerſantibus liberari, nec cum terrenis hominibus vult habere conſortium.

Ephes. 4. — Psalm. 119.

III. Eructabūt labia mea hymnum, cùm docueris me iuſtificationes tuas.

Eructuat hymnum, qui poteſt dicere: Bonus enim odor Chriſti ſumus deo. Et bene eructuat, qui plurima & ſuauia præcepta domini guſtauerit. Eructuat hymnū, qui eructuauerit verbum. Denique & Dauid ante eructuauit verbum bonum, hic eructuat hymnum. Bonum enim panem guſtauit, qui de cœlo deſcendit. Bonum pané, quem ſi quis manducauerit, non morietur in æternum. Habet verbum dei e- C pulas ſuas, alias fortiores, vt eſt lex & euangelium: alias ſuauiores, vt ſunt pſalmi, & cantica canticorum. Eructabat hymnum eccleſia, vel anima pia, cui dicebat dei verbum: Inſinua mihi vocem tuam, quia vox tua ſuauis eſt. Eructuabat hymnū, cui dicebat: Fauum diſtillant labia tua ô ſponſa, mel & lac ſub lingua tua. Sed non poteſt quis ante eructuare hymnum, niſi didicerit iuſtitias dei, & didicerit ab ipſo domino deo ſuo. Ideo ſpecialiter hoc Dauid petit, vt eum doceat deus. Audierat enim & cognouerat in ſpiritu quia vnus magiſter eſt, & ideo vbique ipſum doctorem fieri poſtulabat, vt ab ipſo diſceret iuſtificationes eius. Quomodo enim cantare poteſt in metu poſitus, & timore pœnarum? Quomodo enim cantare poteſt grauium ſibi conſcius delictorum, niſi prius fiat veniæ ſecurus? Denique in poſterioribus habes: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? in qua impugnetur, in qua captiuetur in lege peccati, in qua defleat atque deploret ſuæ captiuitatis ærumnas? Et tu ergo ede ſcripturarum cœleſtium cibos, & ede vt permaneant tibi in vitam ęternam, & ede quotidie, vt non eſurias, ede vt replearis, ede vt verborum cœleſtium eructes ſaginam. Spiritales epulæ non obeſſe ſolent, ſed prodeſſe ſatiatis, ideoque repleri volebat Propheta, qui dicebat: Repleatur os meum laude tua, vt cantem gloriam tuam. Qui cantat dei gloriam, hymnum domino cor eius eructuat.

2. Cor. 2. — Cant. 1. — Cant. 4. — Matth. 11. — Psalm. 136. — Psalm. 70.

IIII. Loquetur* lingua mea verbum* tuum, quoniam omnia mandata tua iuſtitia eſt*.

*al. pronunciabit *al. eloquiū *al. æquitas

Qui didicerit iuſtitias dei, loquitur verbū dei: & qui verbum dei loquitur, ocioſum verbū non loquitur. Ocioſum verbum eſt, loqui opera hominū. Ideo ſanctus dicit dari ſibi à domino gratiam, vt non loquatur os ſuum opera hominum, quia ocioſum verbū eſt, nec ſolum ocioſum, ſed etiam periculoſum, pro quo rationé reddituri ſumus. Omne enim verbū quodcūq; locuti fueritis, reddetis ꝓ eo rationé. Non enim mediocre periculū eſt, cum habeas tāta eloquia dei, & dei opera quæ fecit in Geneſi, fecit in Exodo, fecit in Leuitico, Numeris, Deuteronomio, Ieſu Naue, Iudicū libro, Regnorum atq; Eſdræ libris, fecit in euangelio, in Actibus apoſtolorum illis prætermiſſis loquaris quæ ſeculi ſunt: audias quæ ſeculi ſunt. Sepi aures tuas ſpinis, vtinam & linguā obſepias, ne loquaris quæ ſeculi ſunt, audias quæ ſeculi ſunt. Sed quod peius eſt, circundata eſt lingua tua ſpinis, quæ cōpungunt & vulnerant loquentem, quæ mundi ſunt. Ideo aduerſarius etiam orātibus frequenter ſeculares offundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena vel ſuperflua, quāto magis non debemus obloqui, cum dicat vnicuiq; noſtrum ſcriptura venerabilis: Argentum & aurum tuum alliga, & ori tuo fac iugum & pondus? Alliga ſenſum tuū fide, taciturnitate alliga ſermones tuos, impone iugum ori tuo, ne indomita ceruice verborum ſe iactet. Impone pōdus, vt cauto omnia quę loquimur trutinemus examine. Quibus tamen ſpinis ſepias aures tuas, vt ſcriptura tibi dicit, niſi cōtrito corde, & timore iudicij? Salubriter iſta compungunt, ſtimulāt iſta, nō vulnerāt, licet & vulnera vtilia ſint amici. Omnia, inquit, mandata dei iuſtitia eſt, quia ſunt mandata iuſtitiæ, & ideo ſine iuſtitia eſſe non poſſunt. Mandatū dei eſt vt diligas deum tuū. Vnde ait Apoſtolus Paulus: Qui enim diligit proximum ſuum, legem impleuit. Scriptum eſt enim Non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupiſces. & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur. Si in hoc verbo inſtauratur omne mandatum, quod verbum iuſtitia eſt: (quid enim tam iuſtū, vt diligas deum tuū, & diligas fratrem tuum?) vtique omnia dei mandata iuſtitia eſt. Sicut enim qui occidere poteſt fratrem ſuum, vtique non diligit: qui adulterat fratris vxorem, vtique non diligit fratrem: qui furatur, qui concupiſcit alienū, vtique non diligit eum quem fraudare deſiderat: ita qui ſuperbe deſpicit fratrem qui eum deformare conatur, qui paſcitur eius iniuriis, à conſortio charitatis alienus eſt.

Matth. 12. — Eccl. 28. — Roman. 13. — Exod. 20.

V. Fiat manus tua ſaluum facere* me, quoniam mandata tua elegi.

*al. vt ſaluet — Hebr. 1. — Psalm. 117.

Auentū domini videtur orare, quia manus dei Chriſtus eſt. Ipſum legimus dexteram dei, de qua ſupra ait: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. Cur ergo hic manum dixit, niſi forte non ſolum propter diuerſitatem gratiæ quam ſcriptores non prætermittere ſolét, ſed etiam propter quādam proprietatem manuum dictum eſt, vt ibi dextera dicatur, vbi ſcribitur quod exaltauit cum virtute: hic manus, vbi intelligi oporteat, quod cū humilitate ſeruauit? Poteſt & ſic intelligi man' domini, ſicut dicitur in viſu: Magna eſt manus illius regis. hoc eſt, magnus exercitus. &, illius inferior eſt man'. vt etiā hic intelligamus: Fiat adiumentū tuum atq; ſubſidiū, vt mittas angelos tuos, opé tuam, ſubſidia potētiæ tuæ ad liberandū populum tuum. Hæc eſt manus dei, de qua ſcriptum eſt: Nónne omnes miniſtri ſpiritus ſunt, qui mittūtur in miniſterium propter eos qui futuri ſunt hæredes ſalutis? Qui ergo elegit mandata dei, vtitur cōfidentia, vt cū authoritate depoſcat ſibi diuina ſubſidia.

Hebr. 1.

VI. Concupiui ſalutare tuum domine, & lex tua meditatio mea eſt.

D Alius lōgæuitate vitæ iſtius delectatur, & cōcupiſcit vſque ad depoſitæ ſenectutis tépora corporis huius vitā producere. Alij franguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo poteſt dicere: Cū infirmor, tunc potēs ſum. Beatos ſe putát, ſi inoffenſa valetudinis cōmoditate potiantur, quib' non eſt infirmitas ad ſaluté. Horum quoque nemo poteſt dicere: Concupiui ſalutare tuum domine. ſuam enim magis ſalutem quàm ſalutare dei quærūt, medicis potius ſunt quàm ſcripturis obedientes. Cōtraria autem ſtudioſe ſunt diuinæ cognitioni præcepta medicinæ. A ieiunio reuocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intétione meditationis abducūt. Itaque qui ſe medicis dederit, ſeipſum ſibi abnegat. Qui autem quærit ſalutare dei, Chriſtū ſequitur, qui dicitur ſalus dei: nō quæ coporis, ſed quæ æterna ſunt quærens, cum hoc corpore conſeruetur quod ſalus quæritur: qui auté ſalutem dei quærit, die vtique & nocte meditetur in lege. Iugis illi meditatio eſt diuinorum decretorū, neque aliqua cura corporis huius auertitur à ſtudio diſciplinæ.

2. Cor. 12.

Viuet

VII. Viuet anima mea,& laudabit te,& iudicia tua adiuuabunt me.

Futuræ vtique vitę,nõ præsentis sibi remuneratione blãditur. Hęc enim vita quomodo dici potest,de qua scriptum est: Et in puluerẽ mortis deduxisti me? (Psalm.21.) Quàm multi viuentes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de corpore mortis huius liberari,qui vere cõcupiuit salutare dei,dicẽs: (Philip.1.) Dissolui enim cupio & cũ Christo esse,multo enim melius: permanere autẽ in carne magis necessarium,quàm voluntariũ. Quomodo ergo viuit anima operta mortis inuolucro? Aut quæ est vita quæ in vmbra est? In regiõe vmbræ mortis sumus: abscondita est vita nostra non libera. Erit enim libera in regione viuorũ,in qua fiduciam cõplacendi iustus assumit, vt placeat domino in regione viuorum. Ibi ergo viuit anima nostra, vbi nihil mortale,nihil infirmum amicta sit, nihil debitum pœnæ. Ibi laudabit dominum, vbi deposito infirmitatis corpore, cõformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nam dum in peccato sumus, plene laudare quid possumus? Peccatori enim dixit deus: (Psalm.49.) Quare tu enarras iustitias meas? In vmbra sum' hic positi,in vmbra viuimus, perfecte in vmbra laudare non possumus. Denique audisti in posterioribus dicentes: (Psal.136.) Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Adiuuant autem iudicia dei sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit: Et iudicia tua adiuuabunt me. Ego infirmus,ego peccator timeo iudicia dei propter conscientiam delictorum. mihi terrorem afferunt, me exagitant, sanctos adiuuant. Sed tamen iuuabunt etiam peccatorẽ,licet diuerso modo. Sanctus adiuuabitur, dum probatur: peccator adiuuabitur, dum humiliatur, dum castigatur vt peccata soluat duplicia, dum opus eius exuritur, vt ipse saluus fiat, sic tamẽ quasi per ignẽ. Fortassis etiam sic conuenit sensus: Si dignus fuero iudicio, dignus ero vt exuar consortio impiorum, quoniam nõ resurgunt impij in iudicium. Et adiuuabunt me iudicia, quoniam qui credit in domino, iudicatur. Proderit illi fides,& suffragabitur ad veniam, etiam si qua in operibus offensa sit.

VIII. Erraui sicut ouis quę perierat*, viuifica* seruũ tuum, quoniam mandatorum tuorum* non sum oblitus.

*al. perijt *al. quære *al. quia mandata tua.

Grecus habet, Quære seruum tuum, hoc est, ζήτησον & potuit falli scriptor, vt sciberet ζῆσον, quod est viuifica. Sensus quidẽ vterque constat, sed opportunior est huic loco, quære seruum tuum: quoniam ouis quæ errauit, quęrenda est à pastore, ne pereat. ideo dicit, erraui. (Esai.43.) Dic & tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Quod lapsum fateris, in eo tibi cum omnibus cõmune cõsortium est. quia nemo sine peccato, negare hoc, sacrilegium est. Solus enim deus sine peccato est. Cõfiteri hoc deo impunitatis remedium est. Erraui, inquit. Sed qui errauit in via, potest redire in viam, reuocari potest in viam. Et pulchre addidit, sicut ouis quę perierat. Non enim perit qui agnoscit errorẽ. Quære, inquit, seruũ tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Veni ergo domine Iesu, quære seruum tuum, quære lassam ouem tuam, veni pastor, quęre sicut oues Ioseph. Errauit ouis tua dum tu moraris in montib'. (Luce.15.) Dimitte nonagintanouem oues tuas,& veni vnam quærere quæ errauit. Veni sine canib', veni sine malis operarijs, veni sine mercenario, qui per ianuã introire non nouerit. Veni sine adiutore, sine nũcio, iam dudum te expecto venturum. Scio enim venturum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Veni non cum virga, sed cũ charitate, spiritúsque mansuetudine. Noli dubitare relinquere in mõtibus nonagintanouem oues tuas, quia in montibus constitutas, lupi rapaces incursare non possunt. In paradiso semel nocuit serpens, amisit ibi escam postquam Adam inde depulsus est. illic iam nocere non poterit. Ad me veni, quem luporum grauium vexat incursus. Ad me veni, quem eiectum de paradiso serpentini diu vlceris venena pertentãt, quia erraui à gregibus tuis illis superioribus. Nam & me ibidem collocaueras, sed ab ouibus tuis lupus nocturnus auertit. Quære me, quia ego te requiro. Quære me, inueni me, suscipe me, porta me. Potes inuenire quem tu requiris: dignare suscipere quem inueneris: impone humeris quem susceperis. Non est tibi pium onus fastidio, non tibi oneri est vectura iustitiæ.

A Veni ergo domine, quia etsi erraui, tamen mandata tua non sum oblitus. Spem medicinæ reseruo. Veni domine, quia & erraticam solus es reuocare qui possis, & quos reliqueris, nõ mœstificabis. Et ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni vt facias salutem in terris, in cœlo gaudium. Veni ergo & quære ouem tuam iam non per seruulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne quæ in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati. Porta me in cruce quę salutaris errantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola viuent quicunque moriuntur. Pulchre autem etiam viuifica, potest dici, eò quod mori non possit, quem humeris suis virtus portauerit. Dicit ergo & anima, dicit & ecclesia: Erraui sicut ouis quæ perierat. Sed dicit: Quæsiui quẽ dilexit anima mea. (Canti.3.) hoc est enim dicere: Viuifica seruum tuum, quoniam mãdata tua non sum oblitus. Ego te quæsiui, sed inuenire non possum te, nisi tu volueris inueniri. Et tu quidem vis inueniri,

B sed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Nouit hoc ecclesia tua, quia non vis vt te dormiens quærat, non vis vt te iacens inuestiget. Denique pulsas ad ianuam, vt excites dormientem: exploras si cor vigilat, & caro dormit. Vis iacentem leuare, dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. (Ephes.5.) Mittis manum per cauernam, vt surgat: & si tardius surrexerit, derelinquis. Vis vt quærat iterum, & quærat à multis, & non obliuiscatur quærere, non obliuiscatur sermones tuos: & si tenet eos, offeras te vidẽdum, non refugias teneri. Quæ cum te meruerit amplecti, ostẽdit fructus suos, docebit non oblitam se mandatorum tuorum, dicẽtque tibi: Veni frater meus, exeamus in agrum, & in floribus nostris omnis fœtus arborũ. (Cantic.7.) Noua & vetera frater meus seruaui tibi. Hoc est dicere: Teneo mandata omnia noui & veteris testamenti. Sola hoc dicere ecclesia potest. Non dicit alia cõgregatio, non dicit synagoga, nec secundũ literam noua tenens, nec secundum spiritum vetera. Non dicit hæresis Manichæa: Vetera

C seruaui tibi quæ prophetas nõ suscipit. Merito dealbata cernitur, quæ vtriusque fulget gratia testamenti. Respondit ei sponsus: Pone me vt signaculum in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum, quæ noua & vetera seruasti mihi. (Canti.8.) Signaculum meum es, ad imaginem meam es & similitudinem. Fulget in te imago iustitiæ, imago sapientiæ, imago virtutis. Et quia imago dei es, in corde tuo est, sit & in operibus tuis, sit effigies euangelij in tuis factis, vt in tuis moribus mea pręcepta custodias. Effigies euangelij erit in te, si percutienti maxillam alteram præbeas, si diligas inimicum tuum, si crucem tuã tollas, & me sequaris. Ideo crucẽ ego pro te portaui, ne tu propter me portare dubitares. Audierunt hoc filiæ Hierusalem, quod iam dominus Iesus sibi ecclesiã copulabat: & quia considerãtes magnitudinem verbi, impares se tãtis nuptiis æstimabant, ne forte tantæ copulę pondus sustinere non possent, excusant dicentes: Soror nostra parua, & vbera non habet. Sic enim qui volunt differre nuptias, excusare consueuerunt, vt prætendant immaturæ ætatis infirmitatem: &

D astruant quod vbera non habeat, quæ nubilis significãt tempus ætatis. Hoc solet symbolum commune omnibus virginibus esse nupturis, vt cum vbera cœperint eminere, tunc coniunctioni habiles iudicentur. Turbatæ igitur quod studio dilectionis vrgeat nuptias sponsus, dicunt: Quid faciemus sorori nostræ in die qua loquetur in ea? (Ibidem.) Vel vt Symmachus, qua loquatur ei. hoc est, sponsalium celebritate solet fieri collocutio & confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus? dicunt turbatę, quia vrgetur cõiunctio spiritalis. à tantis nuptiis excusare non possunt. Nemo enim est qui copulam vel animæ & spiritus, vel Christi & ecclesiæ nõ beatam putet. (Ibidem.) Sed quia plenitudo verbi vel spiritus sancti vibrat & fulget, & nihil est quod illis possit æquari, ideo differre desiderãt, vt illa dilatione vel anima vel ecclesia possit esse perfectior. Dicũt ergo: Si murus est, ædificemus super eum receptacula: & si ianua est, sculpamus super eam tabulas cedrinas. (Ibidem.) Murus est anima sancti. Habet & ecclesia muros suos, quę iam perfectior dicit: Ego ciuitas munita. Hic est murus qui habet duodecim portas apostolicas, per quas populo nationũ patet ingressus in ecclesiam. Sed murus quamuis ambitum

bitũ totius vrbis includat, tunc tamen est munitior, cum receptacula habuerit præparata in quibus propugnatores vrbis tutum spectandi ac tuendi possint habere subsidium. Sed quia rationalis hæc ciuitas est, & omnis spes eius in dei verbo est: non ferrea, sed argẽtea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cœlestibus magis quàm corporis voluptatibus hostiles impetus repulsare cõsueta. Eo fulta præsidio, eo splendore fulgẽs habilior Christi copulę iudicatur. Et quia ianua Christ' est, qui ait: Per me si quis introierit, saluabitur: & ecclesia ianua nuncupatur, quia per ipsam patet populis aditus ad salutem. Sed ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hierusalem, vel angeli, vel animæ iustorum: Aedificemus super eam tabulas cedrinas, hoc est, fidei sublimis bonum odorem. Est enim suauis huius materiæ odor, quẽ non vermis, nõ tinea corrũpat. Ideo huius materiæ vsus eligitur tectorum fastigiis eleuandis formandísq; literarum elementis, quibus ætas puerilis ad studium liberalis eruditionis imbuitur. Est ergo materia ista sublimis ad gratiam, leuis ad onus, suauis ad odorem, vtilis ad instrumẽtum scientiæ, habilis ad ministerium cognitionis æternæ. Sed quemadmodum spõsam suam diligens Christus vrgebat ad copulæ spiritalis solennitatem, ita & ecclesia verbi decore iam capta festinabat ad nuptias. Ideoque morarũ & dilationis impatiens, quas filiæ Hierusalem innectere gestiebãt, dicit: Ego murus, & vbera mea turres, hoc est, nolite dubitare verum murus sim. Illæ enim dixerant: Si murus est. Ego, inquit, murus sum, & non parua vbera habeo, sed vt turres vbera mea sunt. Quomodo dicitis quia non habeo vberes sensus, quæ turres habeo sapientiæ, in quibus est abundãtia, sicut scriptum est: Et abundantia in turribus tuis? His vberibus, id est, sensibus habilem se tantis nuptiis ęstimabat: sed filię Hierusalem adhuc non poterant æstimare, quia sensuum eius abundantiam non videbant. Et addidit: Ego erã in oculis eius tanquam inueniens pacẽ, hoc est, deliberatis de meis sensibus, cum pacem dei inuenerim, quæ exuperat omnem mẽtem, & custodit & corda & sensus in Christo Iesu. Talis, inquit, eram in oculis sponsi, qualis quæ habet pacẽ. Scriptũ est enim: Qui recte quęrunt pacem, habebunt eam testimonium. Festinantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata coniunctio spiritalis est, mutuo expetita consensu. Ideoque tanquam nuptiale canens carmen, exultauit spiritus in Propheta dicens: Vinea facta est Salomoni in Belammon, dedit vineã suam iis qui seruant. Clamat ergo spiritus, plantata est congregatio populorum, sed vitis æternæ radice fundata, & spiritalia sub iugum verbi corde mansueto colla subiecit. Plantata autem in multitudine nationum. Hoc enim intelligendum Bellammon. Symmachus, Aquila, aliæque translationes Græco sermone docuerunt. Repudiata est vetus copula quæ fructum afferre non poterat, data est vinea nouis fidelibusque cultoribus, qui non solum facere fructum possent, sed etiam custodire. Vna igitur ouis errauit, sed reuocata totius spatia orbis impleuit. Vnam ouem error abduxerat, sed multitudinem populorum domini gratia congregauit. Errauit homo, sed ecclesia iam murus est, & murus validus. Errauit Adam, murus est Dauid, qui mandata dei oblitus non est. Custodita igitur & vallata hæc vinea munimine spiritali, mille fructus dat Christõ, ducentos autem custodibus. Ideoque ait ecclesia: Vitis mea in conspectu meo, mille Salomoni, & ducenti seruantibus fructum. Perfectio & plenitudo Christi est portio seruulorum. Habes hoc mysteriũ in Genesi, vbi quinque partes Bẽiamin fratri iuniori tribuit Ioseph, singulas reliquis fratribus. Domino igitur quinque sensuum portio & prærogatiua defertur, quã illi vtique tribuit ipse quem diligit, sicut dilexit & Paulum, cui dedit ad euocandas gentes sapientiæ principatum. His igitur fructibus delectata ecclesia dicit ad Christum: Qui sedes in hortis, amici intendentes sunt voci tuæ: vocẽ tuam insinua mihi. Delectabatur enim quod in ortis Christus sedebat, & in ortis positi amici intendebant voci eius. Sed quia amici illi de cœlestibus erant archangeli vel dominationes & throni, (homines enim expulsi de paradiso fuerant propter inobedientiam cœlestium mandatorum, atque ideo adhuc ecclesia vocem eius audire non poterat, quam cupiebat audire) ideo ait: Vocem tuam insinua mihi. Vnde & nos si volumus eum in nobis sedere, simus horti clausi atque muniti, seramus virtutum flores, gratiæ suauitatẽ, vt disputantem angelis dominũ Iesum audire possimus. Sed quia futurũ erat, vt cum ad plenitudinem ecclesia peruenisset, persecutionibus variis tentaretur, ideo cum verbi gratia delectaretur, subito cernit insidias persecutorum: & quæ plus sponso quàm sibi timeret, aut quia à persecutoribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait: Fuge frater meus, & similis esto tu capreæ, aut hinnulo ceruorum super montes aromatum. Propter infirmos fugit, qui tentamenta grauiora ferre non possunt. Ideo scriptum est vt de ciuitatibus ad ciuitates fugiamus: & si nos in hac ciuitate fuerint persecuti, fugiamus in aliam. Propter infirmos igitur, vt diximus, fugiat persequẽtes, aut fugiat ab infimis, & trãseat ad montes aromatũ, qui pro martyrio odorem possit beatæ resurrectionis afferre. Montes aromatum sancti sunt. Ad eos confugit Christus, quia fundamenta eius in montibus sanctis. Ad eos igitur confugit, qui sunt eius stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione cõsistit. Mons igitur aromatũ Paulus est, qui potest dicere: Bonus enim odor Christi sumus deo. Mõs aromatũ Dauid, cuius orationis odor ascendebat ad dominum: & ideo dicebat: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Symmachus autẽ & Aquila interpretati sunt quod Christus dicit ad ecclesiã: Quæ sedes in hortis, hoc est iam in hortis sedes, superno digna es paradiso. & ideo vocem tuam insinua mihi, cui amici intendunt. Ego quoque eam audire desidero. Cœpit in hortis esse ecclesia, postquam in hortis passus est Christus.

OPERUM DIVI AMBROSII MEDIOlanensis episcopi Tomi quarti finis.

Ioan. 10. Canti. 8. Psalm. 121. Philip. 4. Cantic. 8. Canti. 8. Genes. 43. Ibidem. Matth. 10. Psalm. 86. 2. Cor. 2. Psalm. 140.

D. AMBROSII episcopi Mediolanēsis operum tomus quintus, complectens Scholiorum ſeu Commentariorum in Euangelium Lucæ libros X. tum commentarios in omnes Pauli epiſtolas.

His orationes aliquot ſeu mauis μελέτας non minus doctas quàm pias, hymnos item aliquot eiuſdem auctoris hincinde collectos ſubſtituimus.

PARISIIS,

Apud Carolum Guillard.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI IN EXplanationem Euangelij secundum Lucam præfatio.

SCripturi in librum euangelij vnum, quem sanctus Lucas pleniore quodammodo rerum dominicarum distinctione digessit, stylum ipsum prius exponendum putamus. est enim historicus. Nam licet scriptura diuina mundanæ euacuet sapientiæ disciplinã, quod maiore fucata verborum ambitu, quàm rerum ratione subnixa sit: tamen si quis in scripturis diuinis etiam illa quæ miranda illi putãt, quærit, inueniet. Tria sunt enim quæ philosophi mundi istius præcellentissima putauerunt, triplicem scilicet esse sapientiam, quod aut naturalis sit, aut moralis, aut rationalis. Hæc tria iam & in veteri testamento potuimus aduertere. Quid enim aliud significant tres illi putei, quorum vnus est visionis, alius abundantiæ, tertius iuramẽti, nisi triplicem istam in patriarchis fuisse virtutem? Rationalis est puteus visionis, eò quòd ratio visum mentis acuat, & animi purget obtutum. Ethicus puteus abundantiæ, eò quòd cedentibus allophylis, quorum specie vitia corporis figurantur, viuæ Isaac liquorem mentis inuenit. Pure enim profluunt boni mores, & bonitas ipsa popularis abundat aliis, sibi restrictior. Tertius puteus iuramenti, hoc est, sapientiæ naturalis, quæ ea quæ supra naturam, vel naturæ sunt, comprehendat. Quod enim affirmatur, & quasi deo teste iuratur, etiam diuina complectitur, cum dominus naturæ fidei testis adhibetur. Quid etiam tres libri Salomonis, vnus de prouerbiis, alius ecclesiastes, tertius de Canticis canticorum, nisi trinæ huius ostendunt nobis sapientiæ sanctum Salomonem fuisse solertem? Qui de rationalibus & ethicis in prouerbiis scripsit, de naturalibus in Ecclesiaste, quia vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quæ in hoc mundo sunt constituta. Vanitati enim creatura subiecta est. (Roma. 8.) De moralibus autem & rationabilibus in Canticis canticorum, eò quòd cum animæ nostræ amor verbi cœlestis infunditur, & rationi mens sancta quadam societate connectitur, admiranda mysteria reuelantur. Euangelistis quoque quam putas defuisse sapientiam, quorum alij cum variis generibus sint referti, singuli tamen diuerso genere præstant? Est enim vera sapientia naturalis in libro euangelij qui scribitur secundum Ioannem. Nemo enim, audeo dicere, tanta sublimitate sapientiæ maiestatem dei vidit, & nobis proprio sermone reserauit. Transcendit nubes, transcendit virtutes cœlorum, transcendit angelos, & verbum in principio reperit, & verbum apud deum vidit. Quis autem moralius secundum hominem singula prosecutus, quàm sanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta viuendi? Quid rationabilius illo admirabili copulatu, quàm quod sanctus Marcus in principio statim locandum putauit: Ecce mitto angelum meum: &, Vox clamantis in deserto: vt & admirationem moueret, & doceret hominem humilitate atque abstinentia & fide placere debere, sicut ille sanctus Ioannes Baptista his ad immortalitatem gradibus ascendit, vestimento, cibo, nuncio? At vero sanctus Lucas velut quendam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum domini miracula reuelauit: ita tamen, vt omnes sapientiæ virtutes euangelij istius complecteretur historia. Quid enim præcellentius ad sapientiam naturalem, quàm quod spiritum sanctum creatorem etiam dominicæ incarnationis extitisse reserauit? Docet ergo naturalia, si creat spiritus. Vnde & Dauid docens sapientiam naturalem: Emitte, inquit, spiritum tuum, & creabuntur. (Psalm. 103.) Docet moralia in eodem libro, cum me in illis beatitudinibus docet mores, quemadmodum amare inimicum debeam, quemadmodum non referire & non repercutere verberantem, quemadmodum benefacere, mutuum dare cum desperatione recuperationis, & cum remuneratione mercedis. (Lucæ. 6.) Merces enim facilius sequitur non expectantem. Docet etiam rationabilia, cum lego: Quoniam qui fidelis est in minimo, etiam in magnis fidelis est. (Lucæ. 16.) Quid adhuc de naturalibus dicam, quod docuit virtutes cœlorum moueri, dominum solum esse vnigenitum dei filium, in cuius passione tenebræ per diem factæ sunt, terra obscurata est, sol refugit? Ergo omnem quem mundana sibi prudentia falso vindicat principatum, sapientia vere possidet spiritalis, præsertim cum audacius vt aliquid vsurpemus, ipsa fides nostra, ipsum mysterium trinitatis sine hac triplici sapientia esse non possit, nisi credamus & illum naturaliter patrem qui nobis genuit redemptorem, & illum Ethicum, qui patri vsque ad mortem secundum hominem obediens, nos redemit: & illum rationabilem spiritum, qui rationem colendæ diuinitatis, & vitæ regendæ humanis pectoribus infudit. Nec quisquam putet nos potestatis aut virtutis fecisse distantiam, cum hac calumnia etiam Paulum possit incessere. Neque enim distantiam fecit ille cum dixit: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem deus, qui operatur omnia, & in omnibus. (1. Corin. 12.) Operatur enim omnia, & in omnibus filius, sicut habes alibi: Quia omnia in omnibus Christus. (Colos. 3.) Operatur & spiritus sanctus, quia omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. (1. Corin. 12.) Nulla ergo operationum distantia, nulla discretio est, vbi vel in patre, vel in filio, vel in spiritu sancto, nulli secũda plenitudo virtutis est. Hæc igitur cum legimus, diligenter consideremus, vt in ipsis locis nobis possint melius elucere. Qui enim quærit, inuenit: & qui pulsat, aperietur ei. (Matth. 7.) Aperit sibi diligentia ianuam veritatis, & ideo præceptis cœlestibus pareamus. Neque enim ociose dictum est homini, quod nulli aliorum animantium: In sudore vultus tui manducabis panem tuum. (Gene. 3.) His enim animalibus quæ natura irrationabilia sunt, iussu dei terra pabulum ministrare præcepta est. Soli autem homini, vt rationabile quod accepit exerceat, vitæ cursus in labore præscribitur. Qui enim non est contentus animalium pabulo cæterorum, cui non satis est lignum fructiferum, commune omnibus ad escam datum, sed delicias sibi variarum exquirit epularum, delicias sibi transmarinis accersit è terris, delicias verrit è fluctibus, recusare non debet, qui labore victum requirit breuem, si laborẽ pro vita subeat æterna. Itaque siquis in hæc sacratarum disputationum certamina veniens exuat se vitæ huius expositæ ad errorem solicitudine, & nudus malitiæ, athleta pietatis, oleo spiritali velut quædam animæ membra perfusus, suscipiat certamina veritatis, haud dubie perpetua promerebitur sacratarum præmia coronarum. bonorum enim laborum nobilis fructus est. Et quanto plura certamina, tanto præcellentior corona virtutum. Sed ad propositum reuertamur. Historico enim stylo diximus hunc euangelij librum esse digestum. Denique describendis magis rebus, quàm exprimẽdis præceptis, studium vberius comparatione aliorum videmus impensum. Et ipse euãgelista historico more à narratione sumpsit exordium. Fuit, inquit, in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias. eámque historiam plena digestione prosequitur. Vnde etiam ij qui quatuor animalium formas, quæ in Apocalypsi reuelantur, quatuor euangelij libros intelligendos arbitrati sunt, hunc librum volunt vituli specie figurari. Vitulus enim sacerdotalis est victima. Et bene congruit vitulo hic euangelij liber, quia à sacerdotibus inchoauit, & consummauit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus. Sacerdotalis enim & ille vitulus. Idem quippe & vitulus est & sacerdos. Sacerdos, quia propitiator est noster. (1. Ioann. 2.) Aduocatum enim ipsum habemus apud patrem. Vitulus, quia suo sanguine nos diluit & redemit. Et bene accidit, vt quoniam euangelij librum secundum Matthæum diximus esse moralem, opinio huiuscemodi non prætermitteretur. Mores enim propriè dicuntur humani. Plerique tamen hinc putant ipsum dominum nostrum in quatuor euangelij libris, quatuor formis animalium figurari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila. Homo, quia natus ex Maria est: leo, quia fortior est: vitulus, quia hostia est: aquila, quia resurrectio est. Atq; ita in libris singulis forma animalium figuratur, vt vniuscuiusque libri

bri series propositorum videatur animalium aut naturæ, aut virtuti, aut gratiæ, aut miraculo conuenire. Quę licet omnia in omnibus sint, tamen plenitudo quædam in singulis virtutum est singularum. Ortum hominis alius descripsit vberius, mores quoque hominis præceptis vberioribus erudiuit. Alius à potentiæ cœpit expressione diuinæ, quod ex rege rex, fortis ex forti, verus ex vero, viuida mortem virtute contempserit. Tertius sacrificium sacerdotale præmisit, & ipsam vituli immolationem stylo quodam pleniore diffudit. Quartus copiosius cęteris diuinæ miracula resurrectionis expressit. Vnus igitur omnia, & vnus in omnibus, sicut lectum est, non dissimilis in singulis, sed verus in cũctis. Sed iam ipsum sermonem adoriamur euangelij.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi commentariorum in euangelium secundum Lucam Liber primus.

Procemij Euangelij secundum Lucam, Explanatio.

QVoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum.) Pleraque nostrorum, quemadmodum veterum Iudæorum, paribus & generibus formãtur & causis, atq; exemplorum similiũ pari vsu, exitúq; conueniunt, principióque rerum & fine concordant. Nam sicut multi in illo populo diuino infusi spiritu prophetarunt, alij autem prophetare se pollicebantur, & professionem destituebant mẽdacio: (erant enim pseudoprophetæ potius quàm prophetæ, sicut Ananias filius Azot) erat autem populi gratia discernere spiritus, vt cognosceret quos referre deberet in numerũ prophetarum, quos autem quasi bonus nummularius improbare, in quibus materia magis corrupta sorderet, q̃ veri splendor luminis resultaret: sic & nunc in nouo testamento multi euangelia scribere conati sunt, quę boni nũmularij non probauerunt. Vnum autem tantummodo in quatuor libros digestum ex omnibus arbitrati sunt eligendum. Et aliud quidem fertur euangelium, quod duodecim scripsisse dicantur. Ausus est etiam Basilides euangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem. Fertur etiam aliud euangelium, quod scribitur secundum Thomam. Noui aliud scriptum secundum Mathiã. Legimus aliqua, ne legantur: legimus, ne ignoremus: legimus, non vt teneamus, sed vt repudiemus, & vt sciamus qualia sint in quibus magnifici isti cor exaltant suũ. Sed ecclesia cum quatuor Euangelij libros habeat, per vniuersum mundum euangelistis redundat: hæreses cum multa habeant, vnum non habent. Multi enim conati, sed dei gratia destituti sunt. Plerique etiam ex quatuor euangelij libris in vnum ea quæ venenatis putauerunt assertionibus conuenientia, reserserunt. Ita ecclesia, quæ vnum euangelium habet, vnum deum docet. Illi autem qui alium deum veteris testamenti, alium noui asserunt, ex multis euangeliis non vnum deum, sed plures fecerunt. Quoniam multi, inquit, conati sunt. Conati vtique illi sunt, qui implere nequiuerunt. Ergo multos cœpisse nec implesse etiam sanctus Lucas testimonio locupletiore testatur, dicens plurimos esse conatos. Qui enim conatus est ordinare, suo labore conatus est, nec impleuit. Sine conatu sunt enĩ donationes & gratia dei: quæ vbi se infuderit, rigare consueuit, vt non egeat, sed redundet scriptoris ingenium. Non conatus est Matthæus, non conatus est Marcus, non conatus est Ioannes, non conatus est Lucas, sed diuino spiritu vbertatem dictorum rerúmque omnium ministrante, sine vllo molimine cœpta compleuerunt. Et ideo bene dicit: ¶ Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem rerũ quæ in nobis completæ sunt.) Vel quæ in nobis redundant. Quod enim redundat nulli deficit: & de completo nemo dubitat, cum fidem effectus astruat, exitus prodat. Itaque euangelium completum est, & redundat omnibus per vniuersum orbem fidelibus, & mentes omniũ rigat, animúmq; cõfirmat. Ergo fundatus in petra, & qui omnem fidei sumpserit plenitudinem, firmamentumq; constantiæ, rectè dicit: Quæ in nobis completæ sunt. quoniam non signis & prodigiis, sed verbo vera & falsa discriminãt qui salutaria domini gesta describũt, vel qui animum mirabilibus eius intendunt. Quid enim tam rationabile, q̃ vt credas, cũ legis ea gesta quę supra hominem sunt, potioris esse naturæ? At vero cum legis ea quæ sunt mortalia, suscepti credas esse corporis passiones? Ita verbo atque ratione, non signis fides nostra fundatur. ¶ Sicut tradiderũt inquit, nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt verbi.) Non congruit ista elocutio, vt magis ministerium verbi visum quàm auditum esse credamus. Sed quia non prolatiuum verbum, sed substantiale signatur verbũ illud quod caro factũ est, & habitauit in nobis: non vulgare verbum, sed illud cœleste intelligamus, cui apostoli ministrarunt. Et tamẽ in Exodo lectum est: Quia populus videbat vocẽ domini. & vtiq; vox non videtur, sed auditur. *Exodi 20.* Vox enim quid est, nisi sonus, qui nõ oculis cernitur, sed aure percipitur? Verum altissimo ingenio voluit declarare Moyses quia vox videtur dei. interioris enim mentis videtur obtutu. In Euangelio autẽ non vox, sed illud quod voce præstãtius est, verbũ videtur. Vnde & Ioãnes sanct⁹ Euãgelista: Quod erat, inquit, ab initio, *1.Ioan.1.* quod audiuimus, & quod vidimus, & oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus, & testamur & annunciamus vobis de vita, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Vides ergo quod verbum dei & visum est apostolis, & auditum. Nõ solum enim secundum corpus viderunt dominum, sed etiã secundum verbum. Viderunt enim verbum, qui cum Moyse & Helia viderunt gloriam verbi. Isti enim viderunt Iesum, qui in sua viderũt gloria. alij non viderunt, qui corpus tãtũmodo videre potuerunt. Non enim corporalibus, sed spiritualibus oculis Iesus videtur. Denique Iudæi non viderunt eum, quia non videbant in spiritu. Vidit eum Abrahã, quia scriptum est: Abraham diem meũ vidit, & gauisus est. *Ioan.8.* Vidit ergo eum Abraham, qui dominum vtique in corpore non videbat: sed qui vidit in spiritu, vidit in corpore: qui autem vidit in corpore, & non vidit in spiritu, nec in ipso vidit corpore quod videbat. Vidit eum Esaias: & quia vidit in *Esaiæ 53.* spiritu, vidit & in corpore. Denique nõ habebat, inquit, speciem neque decorem. Non viderunt eum Iudæi, obcæcatum enim erat insipiens cor eorum. *Roma.1.* Ipse quoque non se posse à Iudæis videri, testificatur dicens: Duces cæci liquantes culicem, camelum autem glutientes. *Matth.24.* Non vidit eum Pilatus, non viderunt illi qui clamabant: Crucifige crucifige eum. *Ioan.19.* *1.Corin.2.* Si enim vidissent, nunquàm dominum maiestatis crucifixissent. Qui ergo deũ vidit, vidit Emmanuel, hoc est, vidit nobiscum deum. Qui autem nobiscum deum non vidit, non potuit videre quem virgo peperit. Denique qui nõ crediderunt dei filium, nec filium virginis crediderunt. Quid est ergo deum videre? Nolo me interroges, Euangelium interroga, ipsum dominum interroga, imò dicentem audi: Philippe, qui videt me, videt & patrem qui me misit: *Ioan. 14.* Quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Vtique non corpus videtur in corpore, nec spiritus videtur in spiritu, sed solus ille pater videtur in filio, aut filius videtur in patre. Non enim dissimiles in dissimilibus videntur, sed vbi vnitas operationis est, atq; virtutis, & filius in patre, & pater videtur in filio. Quæ ego, inquit, opera facio, & ille facit. In operibus Iesus videtur, in operibus filij & pater cernitur. Vidit Iesum qui Galilæum illud mysterium vidit, quod nemo posset, nisi mundi dominus elementa conuertere. Video Iesum, quando lego quia cæco liniuit oculos luto, & reddidit visum. *Ioan.9.* Ipsum enim recognosco, qui de luto finxit hominem, & ei viuendi spiritum, videndi lumen infudit. *Gene.2.* Video Iesum, quando peccata condonat. Nemo enim potest *Marci.2.*

Ioan.11. peccata dimittere, nisi solus deus. Video Iesum, quando Lazarum suscitat, & non viderunt qui viderunt. Video Iesum, video etiam patrem, quando oculos ad cœlum erigo, ad maria conuerto, ad terram retorqueo. Inuisibilia enim eius, per Roma.1. ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sicut tradiderunt nobis qui ab initio viderunt, & ministri fuerunt verbi. Gemina virtus est in homine perfecto, vt & intentio sit, & actio. Vtramque igitur virtutem sanctus Euãgelista apostolis defert. Non solum enim viderunt, inquit, sed etiam ministri verbi fuerunt. Intentio visionis, actionis est ministerium: finis autem intentionis est actio: principium actionis intentio. Atque vt proprio apostolorum vtamur exemplo, Matth.4. intentio est quod Petrus & Andreas audita domini voce dicentis, Faciam vos fieri piscatores hominum: sine vlla comperendinatione reliquerunt scalmum, verbum secuti sunt. Sed non statim in intentione actio. Ibi quidem adhuc non actio, sed intẽtio, vbi dicit Petrus: Domine, quare nõ possum Ioan.13. te sequi modo? Animam pro te ponam. Erat enim intẽtio passionis, sed nondum erat actio: licet in ieiuniis iam esset actio, B esset in vigiliis, esset in contemptu corporalium voluptatũ. Hæc enim est actio Christiani. Neque enim in omnibus rebus simul & intentio & actio est: sed cũ sit rei alterius actio, alteri⁹ adhuc intentio est. Nã & ipse Petrus cũ multa apostolica Ioan.21. virtute ppeti peregisset, postea tamẽ quãdo dixit ei dominus, Tu me sequere, tulit crucem suam, & secutus est verbum, atque actionẽ subiit passionis. Sed fuerat in Petro, Andrea, Ioanne, & cæteris apostolis, & intẽtionis & actionis æqualitas. Est autem nonnunquam plus in intentione q̃ in actione, aut plus in actione quàm in intentione: vt in Euãgelio cernimus inter sanctam Mariã & Martham fuisse distantiam. Alia enim verbum audiebat, alia festinabat circa mini- Lucæ.10. sterium, quæ stetit & ait: Domine non est tibi curæ eò quòd dereliquit me soror mea solam ministrare? Dic ergo illi, vt me adiuuet. Et dixit illi dominus: Martha Martha, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Ergo in altera intentionis studium, in altera actionis ministerium redundabat, vtrique tamen vtriusque virtutis studium suppe- C tebat. Siquidem & Martha, nisi audisset verbum, ministeriũ non subisset. cuius actio, intentionis indicium est. Et Maria tantum gratiæ de vtriusque retulit perfectione virtutis, vt vngeret pedes Iesu, & tergeret capillis, & totã domum suæ fidei odore compleret. Est etiam nonnunquam maxima intentio, cassa actio: vt si medicinæ animum aliquis intendat, & cum omnia medendi præcepta cognouerit, non exequatur officia: atque ita fit, vt quia cassa actio, cassa etiam intẽtio sit. Est etiam in nonnullis vberior aliquando actio, exilior intentio, vt si aliquis baptismi salutaris sacramẽta percipiat, & cognoscendis variarum virtutum præceptis animum nolit intendere, fit plerumque vt per intentionis incuriam fructum actionis amittat. Ideo ergo vtriusque virtutis plenitudo quærenda est, quam consequi potuerũt apostoli, de quibus dicit: Qui ab initio viderunt, & ministri fuerunt. vt per id quod viderunt, diuinæ cognitionis intelligatur intentio: per id quod ministri fuerũt, eorum actio declaretur. Visum est, inquit, mihi.) Potest etiam non soli visum esse, quod vi- D sum sibi esse declarat. Non enim voluntate tantum humana visũ est, sed sicut placuit ei, qui in me, inquit, loquitur Christus: qui, vt id quod bonum est, nobis quoque bonum videri possit, operatur. quem enim miseratur, & vocat. Et ideo qui Christum sequitur, potest interrogatus cur esse voluerit Christianus, respondere: Visum est mihi. Quod cum dicit, non negat deo visum. A deo enim præparatur voluntas hominum. Vt enim deus honorificetur à sancto, dei gratia est. Denique plurimi voluerunt scribere Euangelium, sed quatuor tantummodo, qui diuinam meruerũt gratiam, sunt recepti. ¶ Visum est, inquit, & mihi assecuto à principio, omnia diligenter ex ordine tibi scribere.) Prolixiorẽ hunc euangelij librum quàm cæteros esse nemo dubitauerit. Et ideo non ea quæ falsa sunt, sed quæ vera, sibi vindicat. Deniq; etiam à sancto Apostolo Paulo testimonium meruit diligentiæ. Sic enim laudat Lucam: Cuius laus, inquit, est in euange- 2.Corin.8. lio, per omnes ecclesias. Et vere laudabilis est, qui meruit à tanto gentium doctore laudari. Assecutum itaq; se non pau- A ca dicit, sed omnia: & assecuto omnia, visum est scribere nõ omnia, sed ex omnibus. Non enim scripsit omnia, sed assecutus est omnia: quia quæ fecit, inquit, Iesus, si scribantur omnia, nec ipsum capere mundũ arbitror. Aduertis enim quod Ioan.21. consultè etiam ea quæ ab aliis sunt scripta, præteriit, vt diuersa in Euangelio gratia refulgeret: & propriis quibusdam singuli libri mysteriorum gestorúmq; miraculis eminerẽt. Diuiserũt enim sibi vestimẽta domini milites Christi, quod suo loco plenius explanabitur. Scriptum est autem euangelium ad Theophilum, hoc est, ad eum quem deus diligit. Si deum diligis, ad te scriptum est. si ad te scriptum est, suscipe munus Euangelistæ, pignus amici, in penetralibus animi diligenter asserua. Bonum depositum custodi, per spiritum sanctum, qui datus est nobis: frequenter inspice, sæpius discute. Fides pignori prima debetur, fidem sequitur diligentia, ne commissa tibi pignora aut tinea aut ærugo consumat. Quod enim tibi commissum est, consumi potest, Euangelium consumi non potest. Euangelium bonum pignus est, sed vide ne vel in animo tuo illud aut tinea aut ærugo consumat. Cõsumit tinea, si quod bene legeris, male credas. Tinea hæreticus est, tinea Fotinus est, tinea tua Arrius est. Scindit vestimentum, qui separat à deo verbum. Scindit vestimẽtum Fotinus cum legit: In principio erat verbum, & verbũ Ioan.1. erat apud deum, & deus erat. Integrum enim vestimentum est, si legas: Et deus erat verbum. Scindit vestimentum, qui separat à deo Christum. Scindit vestimentũ, qui legit: Hæc Ioan.17. est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deũ, nisi cognoscant & Christum. Non enim solum patrem vere deum cognoscere vita æterna est, sed etiam Christum cognoscere verum deũ, verum de vero, deum de deo, vita est sempiterna. Tinea est Christum cognoscere sine diuinitatis fide, aut corporis sacramento. Tinea est Arrius, tinea est Sabellius. Patitur has tineas spiritus fluctuantium. Patitur has tineas spiritus qui non credit quia pater & filius diuinitate vnum sunt. Scindit quod scriptum est, Ego & pater vnũ su- Ioan.10. mus, qui vnum per discretas substantias diuidit. Patitur hãc tineam spiritus qui Iesum Christum in carne venisse nõ credit, & ipse tinea est. Ipse est enim Antichristus. Qui autem de deo sunt, fidem tenẽt. Et ideo tineã pati non queunt, quæ diuidit vestimentum. Omne enim quod inter se diuiditur, sicut Sathanæ regnum, nõ potest esse perpetuum. Est etiam ærugo animi, cum secularium sordibus cupiditatũ religiosę acies intẽtionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nube perfidiæ. Aerugo mentis est rei cupiditas familiaris: ærugo mentis, incuria est. Aerugo mẽtis est appetentia dignitatum, si in his summa spes vitæ præsentis locetur. Et ideo ad diuina conuersi, acuamus ingenium, exerceamus affectum, vt gladium illum quem vendita veste emi dominus iubet, paratum semper & lucidum tanquam in vagina mentis recõditum habere possimus. Arma enim spiritalia, & fortia deo 2.Cor.10. ad destruẽdas munitiones militibus Christi debent semper esse præsentia, ne cum venerit dux cœlestis militiæ, situ nostrorum offensus armorum, à legionum suarum nos societate discernat.

ENARRATIO EVANGELII SECVNDVM LVCAM.

De conditione ac laude parentum sancti Ioannis Baptistæ.

FVit, inquit, in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam, nomine Zacharias, de vice Abia, & vxor eius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth. Erant autem iusti ambo ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela.) Cap.I.

EXPOSITIO LITERAE.

DOcet nos scriptura diuina, non solum mores in iis qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, vt veluti transmissa immaculatæ puritatis hæreditas, in iis quos volumus laudare, præcellat. Quæ enim alia intentio, hoc loco sancti Euangelistæ, nisi vt sanctus Ioannes baptista nobilitetur parentibus, miraculis, moribus

moribus, munere, passione? Sic etiã sancti Samuel mater Anna laudatur, sic Isaac à parentibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris dereliquit. Sacerdos itaq; Zacharias, nec solum sacerdos, sed etiam de vice Abia, id est, nobilis inter superiores semine. * Et vxor, inquit, eius de filiabus Aaron. Non solũ igitur à parentibus, sed etiã a maioribus sancti Ioãnis nobilitas propagatur, nõ seculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis. Tales enĩ maiores habere debuit prænuncius Christi, vt non repente conceptã, sed à maioribus acceptam, & in ipso infusam iure naturæ prædicare fidẽ dominici videretur aduẽtus. Erant, inquit, ambo iusti ante deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela. Quid ad hoc referunt qui peccatis suis solatia præferentes, sine peccatis frequentibus hominem putant esse non posse, & vtuntur versiculo quia scriptum est in Iob: Nemo mundus à sorde, nec si vnius diei vitæ sit in terra, numerosi menses eius ab ipso? Quibus respondẽdum est, prius, vt quid sit hominem sine peccato esse, definiant, verum nunquam omnino peccasse, an desisse peccare. Si enim hoc putant sine peccato esse, desisse peccare: & ipse consentio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. Sin autem eum qui veterem errorem correxerit, & in eam se vitæ transformauerit qualitatẽ, vt temperet à peccato, negant abstinere delictis: non possumus in eorum conuenire sententiam, cum legamus: Quia sic dominus dilexit Ecclesiam, vt exhibeat sibi ipse gloriosam, & non habentẽ maculam aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Nam cùm Ecclesia ex gẽtibus, hoc est ex peccatoribus congregata sit, quomodo ex maculatis immaculata potest esse, nisi primo per dei gratiã, quòd abluta à delicto sit, deinde quòd per qualitatem non peccãdi abstineat à delictis? Ita nec ab initio immaculata (humanæ enim hoc impossibile est naturæ) sed per dei gratiam, & qualitatem sui, quia iam non peccat, fit vt immaculata videatur. Nec ociose iustos ante deum dixit, incedentes in mandatis & iustificationibus domini. In quo patrem omnipotentem & filium comprehendit. Filium esse qui legem tulerit, mandata præscripserit, etiam sanctus Euangelista declarat. Et bene iustos ante deum. Non enim omnis qui iustus est ante homines, iustus est ante deum. Aliter vident homines, aliter deus: homines in facie, deus in corde. Et ideo fieri potest vt aliquis affectata bonitate populari, iustus videatur mihi, iustus autem ante deum non sit: si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur. Abscondita enim in ea homo non poterit deprehendere. Perfecta igitur laus est, ante deum iustum esse. Vnde & Apostolus: Cuius laus, inquit, non ex hominibus, sed ex deo est. Beatus plane ille, qui in conspectu dei iustus est. Beatus ille, de quo dominus dignatus est dicere: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Verus enim Israelita, qui deum videt, & videri se nouit à deo, & ipsi exhibet cordis occulta. Solus enim perfectior, qui ab eo probatur qui non potest falli. Iudicia enim domini vera, iudicia autem hominum sæpe falluntur: vt & iniustis iustitiæ gratiam frequenter adscribant, & iustum aut odio persequantur, aut mendacio decolorent. Nouit autem dominus immaculatorum vias, nec pro peccatore laudabilem, nec pro laudabili peccatorem, sed vnumquemque pro competentium iudicat ratione meritorũ. Idem est enim arbiter mentis & facti. Diuina nanque iudicia meritum iusti ex mentis habitu, non aliquo factorũ exitu metiuntur. Plerumque enim aut bona mens facti reprehẽsibilis exitu deformatur, aut improba cogitatio facti alicuius decore velatur. Sed etiam quod bene feceris, si male cogitaueris, diuino iudicio non potest comprobari. Scriptũ est enim: Iuste quod iustum est persequeris. Nam nisi esset vt iustum iniuste faceres, nunquam dictum esset: Iuste quod iustũ est persequeris. Et certe posse iustũ iniuste fieri, docuit nos ipse saluator, dicens: Cum feceris eleemosynam, noli tuba canere ante te. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ. Bona est enim misericordia, bona est oratio: sed potest iniustè fieri, si iactantię caussa aliquis pauperi largiatur, vt videatur ab hominibus. Vnde sanctus Euangelista non solum iustos ante deum, & incedentes in mandatis omnibus & iustificationibus domini, sed etiam sine querela incedẽtes ait; Quod mire cum prophetico congruit dicto, quo sanctus Salomon in prouerbiis vsus est, dicens: Prouide bona semper coram deo, & coram hominibus. Nulla ergo querela est, vbi & mẽtis bonitas concordat & facti. Et plerumque iustitia durior hominum querelam excitat. Quàm vero congruat verborũ ipsa distinctio, & ordo conueniat, diligenter aduerte. Incedentes, inquit, in omnibus mandatis & iustificationibus domini. Prius enim mandatum, secunda est iustificatio. Itaque cum mandatis cœlestibus obedimus, in mãdatis incedimus domini. Cum iudicamus, & congrue iudicamus, facere domini iustificationes videmur. Plena igitur laudatio, quæ genus, mores, officium, factum iudicium comprehẽdit. Genus in maioribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandato, in iustificatione iudicium.

*Familias. (margin) · Iob. 15. · Roma. 3. · Ephe. 5. · Ioan. 1. · Deute. 16. · Math. 6. · Prou. 20. · Roma. 12.

De ingressu Zachariæ in templum domini.

FActum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante deum, secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exiit vt incẽsum poneret ingressus in templũ domini, & omnis populus foris orabat hora incensi.) Videtur hic sanctus Zacharias summus designari sacerdos, quia sicut lectũ est de priore tabernaculo, in quod semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes, vno tantum anni tempore intrabant in templum: in secundo autem semel in anno singularis summus sacerdos, non sine sanguine, quem offerret pro se, & populi delictis. Hic est ille summus sacerdos, qui adhuc sorte quæritur, quia verus adhuc ignoratur. Qui enim sorte legitur, humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, & alius figurabatur. Ille quærebatur verus in æternũ sacerdos, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum. qui non hostiarum cruore, sed proprio sanguine patrem deum generi reconciliaret humano. Sed tunc sanguis fundebatur in specie, in specie sacerdos ordinabatur: nunc quia veritas venit, relinquamus speciem, veritatem sequamur. Et tũc quidem vices erant, nunc autem est perpetuitas. Erat ergo, & certe erat, cuius vices etiam gerebantur. Sorte ergo legebatur vt introiret templum sacerdos. Si igitur in typo nullus poterat testis adhiberi quid aliud significabatur, nisi eum sacerdotem esse venturum, cuius sacrificium non esset commune cum cæteris, qui non in manufactis templis sacrificaret pro nobis, sed in sui corporis templo nostra peccata vacuaret? Sorte ergo quærebatur sacerdos. Ideo fortasse & milites vestimenta domini sortiebantur, vt quoniam in templo suo pro nobis dominus deferre sacrificium præparabat, circa ipsum quoque sortis agitatio præceptum legis impleret. Propter quod ait: Non veni legem soluere, sed adimplere. Certe vt ipse esset, qui & expectatus veteri testamento, & mandato dei videretur electus. Denique & super apostolum Mathiam sors cecidit, ne apostoli electio à mandato discrepare legis veteris videretur.

Hebr. 9. · Psalm. 109. · Ioan. 19. · Matth. 5. · Acto. 1.

De angeli apparitione.

APparuit autem illi angelus stãs à dexteris altaris incensi.) Non immerito angelus videtur in templo, quia veri sacerdotis iam nunciabatur aduentus, & cœleste sacrificium parabatur, in quo angeli ministrarent. Et bene apparuisse dicitur ei, qui eum repente conspexit. Et hoc specialiter aut de angelis, aut de deo scriptura diuina tenere consueuit, vt quod non potest præuideri, apparere dicatur. Sic enim habes: Apparuit deus Abrahæ ad ilicem Mambre. Nam qui ante non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, & is cuius in voluntate situm est videri, & cuius naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur: si vult, videtur. Apparuit enim deus Abrahæ, quia voluit: alij, quia noluit, non apparuit. Visum est etiam Stephano, cum lapidaretur à populo, aperiri cœlum: visus est etiam Iesus stans ad dexteram dei, & non est visus à populo. Vidit Esaias dominum Sabaoth, sed alius videre non potuit: quia cui placuit, apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cum etiã de ipsis cœlestibus virtutibus & potestatibus legerimus: quia deum nemo vidit vnquã? Et addidit quod vltra militiæ cœlestis est

Gene. 18. · Acto. 7. · Esaiæ. 6. · Ioan. 1.

 potestates.

potestates, Nisi vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Aut acquiescatur igitur necesse est, si deum patrē nemo vidit vnquam, filium visum esse in veteri testamēto, & desinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antequam nasceretur ex virgine, videbatur. Aut certe refelli nō potest, vel patrem, vel filium, vel certe spiritum sanctum, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formauerit: quoniam spiritum quoque visum accepimus in columba. Et ideo deum nemo vidit vnquam, quia eam quæ in deo habitat plenitudinem diuinitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. Vidit enim, ad vtrumque referendum est. Denique cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mentium magis quàm oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur: illa oculis, hæc mente comprehēditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit, & vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus, & nunc præsto est, sed non videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tametsi potestas non est videndi, est gratia promerendi vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiā: nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsenti seculo, nisi quando vult, dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile est deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo beati mundo corde, ipsi enim deum videbunt. [Matth. 5.] Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his deum non promiserat facultatem. Si ergo ij qui mundo sunt corde, deum videbunt: vtiq; alij non videbunt. Neque enim indigni deū videbunt, neque iis qui deum videre noluerit, potest deum videre. Nec in loco deus videtur, sed mūdo corde: nec corporalibus oculis deus quæritur, nec circūscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cū absens putatur, videtur: & cum præsens est, non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant, & ideo ait: [Ioan. 14.] Tanto tempore vobiscum sum, & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi: vidit & Christum, vidit & patrem. [2. Corin. 5.] Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis. Ideo ergo apparuit Zachariæ angelus à dextris altaris incensi, quia apparuit cum voluit, non apparuit quamdiu noluit. Apparuit autem à dextris altaris incensi, quia diuinæ insigne misericordiæ deferebat. [Psalm. 15.] Dominus enim à dextris est mihi, ne commouear. [Psalm. 120.] Et alibi: Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ. Atque vtinam nobis quoque adolentibus altaria, sacrificium deferentibus assistat angelus, imò præbeat se videndum. Non enim dubites assistere angelū, quando Christus assistit, Christus immolatur. [1. Corin. 5.] Etenim pascha nostrū immolatus est Christus. Nec verearis ne turbetur cor tuū angeli visione. Perturbamur enim, & à nostro alienamur affectu, quādo perstringimur alicuius superioris potestatis occursu. Idē enim angelus qui occurrerit nobis, cōfirmare nos poterit, sicut turbatum ante Zachariā firmauit animo dicēs:

De turbati Zachariæ confirmatione.

NE timeas Zacharia, quoniam ecce oratio tua exaudita est, & vxor tua Elizabeth pariet filium, & vocabis nomen eius Ioannem. Et erit gaudium tibi, & multi in natiuitate eius gaudebunt.) Plena semper & redundantia sunt diuina beneficia, non exiguo constricta numero, sed vberi bonorum coaceruata congestu: vt hic primo precationis fructus, deinde sterilis partus vxoris tum lætitia plurimorum & magnitudo virtutis, altissimi quoque propheta promittitur. Quinetiam ne qua esset dubitatio, futuri quoque vocabulum designatur. Tātis igitur supra votum fluentibus, non immerito diffidentiæ pœna silētium est, quod in posterioribus explanabimus. Solennis autem lætitia est in ortu & generatione sanctorum. Sanctus enim nō solum parentum gratia, sed etiam salus est plurimorum. Vnde admonemur hoc loco sanctorum generatione lætari. Admonentur etiam parentes gratias agere nō minus pro ortu quàm pro meritis filiorum. Non enim mediocre munus est dei, dare liberos propagatores generis, successionis hæredes. Lege Iacob duodecim filiorū generatione gaudere. Abrahæ filius datur, Zacharias exauditur. Diuinum igitur munus fœcunditas est parientis. Agant itaque patres gratias, quia generauerunt: filij, quia generati sunt: matres, quia coniugij præmiis honorantur. Stipendia enim militiæ suæ, filij sunt. Vernet in dei laudem terra, quia colitur: mundus, quia cognoscetur: Ecclesia, quia deuotæ numero plebis augetur. Nec ociose in principio statim genesis dei iussu cōiugium copulatur, nisi vt hæresis destruatur. Sic enim deus coniugiū probauit, vt iungeret: sic remuneratus est, vt quibus sterilitas filios denegasset, pietas diuina concederet. ¶ Et erit magnus coram domino.) Non corporis hic, sed animæ magnitudinem declarauit. Est coram domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis. Est etiam paruitas animæ, & pueritia virtutis. Iuxta enim animæ & corporis numeramus ætates, non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis: vt vir perfect⁹ ille dicatur, qui careat errore pueritiæ, & lubricum adolescentiæ animi maturitate non sentiat. Pusillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuisse processum. Vnde illud in Hieremia, cum miseretur domini deflentis Effrem, & peccata propria deplorantis: [Hiere. 31. *deprecantis] * A iuuentute, inquit, mea dilectus mihi est filius Effrem, puer in deliciis. Si enim non fuisset puer in deliciis, nunquam peccauisset. Et bene vtrumque dixit, & in deliciis, & puerum. Est enim puer, qui non peccat. [Esaiæ 42.] Ecce puer meus, quem elegi. Per delicias itaque peccauit, qui non ita erat informatus à domino, vt nescius esset erroris. Ergo & si puer in deliciis non fuisset, & si in virum perfectū virtutis processisset ętate, nūquam lapsus fuisset, vt illi necesse esset veniam suorum petere delictorum, cum magis meritorum præmia sperare deberet. Quod etiam dominus noster in Euangelio videtur exprimere, cum dicit: [Matth. 18.] Nolite contemnere vnum de pusillis istis. Sed loco suo plura seruentur. Ergo pusillus contrarius est magno. Et si iuxta Apostolum, paruulus sub elementis est (cum enim essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus) [Gala. 4.] ergo magnus supra elemēta mundi est. Erit itaque Ioannes magnus non virtute corporis, sed animi magnitudine. Denique non fines alicuius propagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptauit, sed quod est amplius, in deserto prædicans, delicias hominum, corporisque lasciuiam magna animi virtute depressit. Paruulus ergo in seculo, magnus in spiritu. Deniq; quasi magnus, nec vitæ captus illecebris, sententiæ constantiam viuēdi desiderio mutauit. ¶ Et spiritu, inquit, sancto replebitur adhuc in vtero matris suæ.) Non dubium, verum hoc angeli esse promissum. siquidem sanctus Ioannes antequam nasceretur, matris adhuc in vtero positus, spirit⁹ accepti gratiam designauit. Nam cum & pater eius & mater nulla ante mirabilia fecissent, in vtero parentis exiliens domini euangelizauit aduentum. Sic enim habes quod cum aduenisset mater domini ad Elizabeth, ait illa: Ecce, vt facta est salutatio tua in auribus meis, exultauit infans in vtero meo. Nōdum enim erat illi spiritus vitæ, sed spiritus gratiæ. Denique & alibi viuendi substantiæ præcurrere sanctificandi gratiā potuimus aduertere, cum dicit dominus: [Hiere. 1.] Priusquam te formarem in vtero, noui te: & prius quam exires de vulua matris, sanctificaui te, & prophetam in gentibus posui te. Alius enim est spiritus vitæ huius, alius gratiæ. Ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum, iste non temporibus, non ætatibus coërcetur, non obitu extinguitur, non aluo matris excluditur. Deniq; & sancta Maria plena sancto spiritu prophetauit: & Helisæus mortuus defunctum cadauer hominis tactu sui corporis suscitauit, & Samuel post mortem secundum scripturæ testimonium futura non tacuit. Et spiritu, inquit, sancto replebitur. Cui enim adest spiritus gratię, nihil deest. Et cui spiritus sanctus infunditur, magnarum plenitudo virtutum est. ¶ Deniq; multos, inquit, filiorum Israel conuertet ad dominum deum ipsorum.) Non egemus testimonio quod plurimorum sanctus Ioannes corda conuerterit, in quo nobis propheticæ scripturæ & euan-

[Esai. 40.] gelicæ suffragantur. Vox enim clamantis in deserto, Parate viam domino, rectas facite semitas eius. & baptismata popu lis frequentata declarant conuersæ plebis non mediocres fa ctos esse processus, quia dum creditur Ioāni, creditur Chri sto. Non enim de se, sed de domino prædicabat prænuncius Christi. Et ideo, ¶ Præibit in conspectu domini, in spiritu & virtute Heliæ.) Bene ista iunguntur. Nunquam enim si ne virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est. Et ideo fortas se in spiritu & virtute Heliæ, quia sanctus Helias & virtu tem magnam habuit & gratiam. Virtutem, vt ad fidem ani mos populorum à perfidia retorqueret. Virtutem abstinen tiæ atque patientiæ, & spiritum prophetandi. In deserto He lias, in deserto Ioannes. Ille coruis pascebatur: hic dum* di ues esset, calcata omni voluptatis illecebra, parsimoniā præ tulit, luxúmque contempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsiuit, hic spreuit Herodis. Ille Iordanem diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit. Hic cum domino versatur in terris, ille cum domino apparet in gloria. Hic prioris, ille se quentis dominici præcursor aduentus. Ille post triennium pluuiis terram rigauit, & hic post triennium arescentem no stri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod tri ennium sit? Ecce, inquit, anni tres sunt ex quo venio quæ rens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Mysticus enim numerus debebatur, vt salus populis redderetur. Vnus in patriarchis annus. Denique de hominibus tunc anni prouen tus fuit, qualis ferme non fuit postea super terram. Alius in Moyse & prophetis cæteris. Tertius in domini saluatoris aduentu. Ecce, inquit, annum domini acceptum, & diem re tributionis. Et ille paterfamiliās qui plantauit vineam, non semel exactores fructuum, sed sæpius destinauit. nam pri mùm seruulos, secundò alios seruulos destinauit, tertiò au tem filium suum misit. Venit ergo Ioannes in spiritu & vir tute Heliæ. Alterum enim sine altero non potest esse, sicut etiam in sequētibus reperitur, cum dicitur: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Sed for tasse hoc supra nos & supra apostolos videatur exemplum. Nam & ille sub Helia diuiso amne fluuialium recursus vn darum in originem fluminis, sicut dicit scriptura, Iordanis conuersus est retrorsum: significauit salutaris lauacri futura mysteria, per quę in primordia naturæ suæ qui baptizati fue rint paruuli malitia, reformantur. Quid quod etiam aposto lis suis ipse dominus virtutem spiritus esse tribuēdam pro misit dicens: Accipietis virtutem adueniente in vos spiritu sancto? Deinde in sequentibus: Factus est, inquit, subito so nus de cœlo tāquam vi magna ferretur spiritus. Bene vi ma gna, quia spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et virtus est illa quàm à sancto spiritu apostoli cōsecuti sunt. Bene etiam præibit ante faciem domini sanctus Ioannes, qui prænūcius natus est, & prænuncius mortuus est. Et fortasse hoc myste rium in hac vita nostra hodiéque celebratur. Præcurrit e nim animæ nostræ quędam virtus Ioannis, cum credere pa ramus in Christum, vt paret ad fidem animæ vias nostræ, & de vitæ istius tramite tortuoso, rectas semitas nostri fa ciat commeatus, ne anfractu labamur erroris, quo omnis val lis animæ nostræ virtutis fructibus possit impleri, & om nis secularium altitudo meritorum domino se humili ma gis timore prosternat, sciens nihil sublime posse esse quod fragile est.

[Marginal notes: al. hic du-mis, & calcata &c. — Luc. 13. — Luc. 4. Matth. 21. — Act. 1. Act. 2. — Psal. 32.]

De incredulitate Zachariæ, & eius punitione.

ET dixit Zacharias ad angelum: Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex, & vxor mea ꝓcessit in die bus suis. Et respōdit ei angelus dicēs: Ego sum Ga briel angelus, qui assisto ante dominum: & mis sus sum hæc annunciare tibi. Et ecce eris tacens, & non pote ris loqui vsque in diem quo hæc omnia fiant, propter quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.) Condemnatur silentio incredulitas sacerdotis, & fides prophetarum probatur oraculo. Clama, inquit. Et dixit: Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Vides iubentis impe rium, obtemperantis obsequium: interrogātis affectum, ob sequentis oraculum. Credidit enim: & quod clamaret expo scit: & quia credidit, prophetauit. At verò Zacharias quia non credidit, nō potuit loqui. ¶ Sed erat annuens illis, & re mansit mutus.) Non vnius mysterium, nec vnius silentium est. Tacet sacerdos, tacet propheta. Nisi fallor, in vno vox totius plebis obmutuit, quia in vno totus ad dominum per Moysem populus loquebatur. Cessatio sacrorum, & silen tium prophetarum, taciturnitas prophetæ, & taciturnitas sa cerdotis est. Auferam, inquit, validam virtutem, prophetam & consiliarium. Et vere abstulit prophetas, à quibus abstu lit verbū quod loqui in prophetis solebat. Et vere his abs tulit virtutem, à quibus dei virtus recessit. Abstulit his con siliarium, quos magni consilij angelus declinauit. Abstulit vocem, quia vox verbi, non vocis est verbum. Nam si ver bum illud nō operetur in nobis, nullus est sonus vocis. Vox Ioannes est: vox enim clamantis est in deserto. Christus est verbum, hoc verbum operatur. Et ideo vbi desiuit opera ri, muta repente carens spiritu veluti quędam animæ lingua cōticuit. Transiuit enim ad nos dei verbum, & in nobis non tacet. Denique iam non potest Iudæus dicere, quod potest dicere Christianus, quia experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus. Et ipse erat annuens illis. Remāsit er go mutus Zacharias, & erat annuens illis. Quid est mutus, nisi quidam sine verbo corporalis actus, indicare moliens nec exprimens voluntatem: quidam suprema morte, vo ce suppressa, mutus sermo morientium? Nónne tibi videtur huic similis esse populus Iudæorum, ita irrationabilis, vt a ctuum suorum non possit præstare rationem, qui in vltimo spei vitalis obitu cōstitutus vocem quā habebat, amiserat, & titubātis actu corporis signum verbi cupiebat explicare, non verbum? Mutus ergo populus, sine ratione, sine verbo. Cur enim tibi magis videatur mutus esse qui sonum quàm qui mysterium nescit? Et est profecto vox operum, fideiq; clamor, sicut lectum est: Sanguis fratris tui ad me clamat. Et ille clamat, qui in corde suo clamat per diē. Qui ergo cor dis clamorem perdidit, perdidit & linguæ. Nam qui distin ctionem fidei nó tenet, quomodo potest tenere verborum? Et ante quidem Moyses dixerat quia loqui non poterat, sed postea quàm dixit, verbum accepit, & bonorum operum e didit claritatem. Ergo sicut Moyses typus populi fuit, & ty pus legis, ita etiam Zacharias tacuit. Singula itaque vt con currant, considerandum est. Verbum in vtero, lex in silen tio. Ioannes appellatur, & Zacharias loquitur. Verbum edi tur, lex absoluitur. Sed legis absolutio, verbi est explicatio. Et ideo qui dixerit verbum, loquitur, etiam si ante non sit locutus. Ab angelo iubetur tacere Zacharias, ab angelo vox premitur Iudæorum. Nō enim humanæ, sed diuinæ hoc po testatis imperium est, vt non loquatur deo, qui non credit Christo. Et ideo credamus, vt loquamur. Credat Iudęus, vt loqui possit. Loquamur spiritu mysteria, intelligamus ra tionem sacrificiorum veterum, ænigmata prophetarū. Mu tus est qui non intelligit legem, mutus est qui non intelligit diuinarum seriem scripturarum. Vox enim nostra fides est: & ideo mallo in ecclesia quinque verba mente mea loqui, vt alios instruam, quàm decem milia verborum in lingua. Linguæ enim in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.

[Marginal notes: Esai. 40. — Esai. 3. — 2. Cor. 13. — Genes. 4. — 1. Corin. 14.]

De conceptione Ioannis præcursoris domini.

POst hos autem dies concepit Elizabeth vxor e ius, & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quid mihi sic fecit dominus in dieb' quibus re spexit auferre opprobrium meū inter homines?) Magna sanctis cura est verecundiæ, vt plerúnque in ipsis pu dor voti sit, sicut hoc loco aduertimus sanctam Elizabeth, quæ vtique filios habere cupiebat, occultātem se mensibus quinque. Quæ causa occultatiōis est, nisi pudoris? Est enim vnicuique officio præscripta ætas: & quod tempore decet, tempore non decet: æuíque mutatio, facti vniuscuiusq; mu tat sæpe naturam. Sunt etiam ipsi quędam tempora præscri pta coniugio, quādo dare operam liberis sit decorum. Dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est, dum generandi vsus est in exemplo, copulæ quoque vsus in stu dio est. At verò vbi matura æui senectus successerit, & ætas regendis liberis habilior quàm creandis, pudor est legitimi licet

licet coitus indicia gestare, & grauari alienæ ætatis onere & tumescere aluum non sui tẽporis fructu. Senes enim ab ipsa concluduntur ætate, & iusto intemperãtiæ pudore reuocantur facere opera nuptiarum. Adolescentes ipsi plerumque filiorum vota prætendunt, & excusandum arbitrantur ætatis calorem generationis affectu. Quanto magis senibus agere turpe est, quod adolescentibus pudor est confiteri? Quinetiam ipsi iuuenes sobria timore diuino corda qui temperãt, suscepta plerumque sobole renunciant operibus iuuẽtutis. Et quid mirum de hominib᷒, si pecudes quoque muto quodam opere loquuntur generandi sibi studium, non desiderium esse coeundi? Siquidem vbi semel grauem aluum sibi senserint, & genitali aluo semen receptum, iam nec concubitu indulgent, nec lasciuiam amantis, sed curam parentis assumunt. At vero homines nec conceptis, nec deo parcunt, illos contaminant, hunc exasperant. Prius quàm te, inquit, formarẽ in vtero, noui te, & in vulua matris sanctificaui te. Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quasdam tui authoris in vtero hominem formantis aduertis. Ille operatur, & tu sacri vteri secretum incestas libidine. Vel pecudes imitare, vel deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipsa à generandi opere sæpe requiescit: & si impatienti hominum studio iactis frequenter seminibus occupetur, impudentiam multat agricolæ, & fœcunditatem sterilitate commutat. Ita quidem in ipsis elementis ac pecudibus ab vsu non cessare generandi, naturę pudor est. Merito ergo etiam sancta Elizabeth erubescebat grauidam, etsi non cognosceret culpam. Nam etsi concepit de viro. (Neque enim aliter de hominis ortu fas est credere) tamen partus sui erubescebat ætatem. Et rursus caruisse se gaudebat opprobrio. Pudor est enim fœminis nuptiarum præmia nõ habere, quibus hęc sola est causa nubendi. Hoc igitur opprobrium consolatur sui pudore sublatum, eo pudore, vt dixi, quod pudebat eam propter ætatem. Vnde intelligi potest quia iam non conueniebant inter se concubitu coniugali. Neque enim ea quæ senilem non erubesceret coitum, erubesceret partum: & tamen erubescit onus parentis, quandiu nescit mysterium religionis. Illa quæ occultabat se quia conceperat filium, iactare se cœpit quia generabat prophetam. Et quæ erubescebat ante, benedicit: & quæ dubitabat ante, firmatur. Ecce enim, inquit, vt vox salutationis tuæ facta est in aurib᷒ meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Itaque magna voce clamauit vbi domini sensit aduentum, quia religiosum credidit partum. Nulla enim causa erat pudoris, vbi prophetæ ortus datæ nõ affectatæ fidẽ generationis adscisceret.

Hiere. 1.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN EUANGELIUM LUCÆ, Lib. II.

De missione angeli Gabrielis ad virginem Mariam.

EOdem autem tempore missus est angelus Gabriel à domino in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid: & nomẽ virginis Maria.) Latent quidem diuina mysteria, nec facile iuxta propheticum dictum quisquam hominum potest scire consilium dei. Sed tamen ex cæteris factis atque præceptis domini saluatoris possum᷒ intelligere & hoc propensioris fuisse consilij, quod ea potissimũ electa est vt dominum pareret, quæ erat desponsata viro. Cur autem non antequam desponsaretur, impleta est? Fortasse ne diceretur quod conceperit ex adulterio. Et bene vtrũque posuit scriptura, vt & desponsata esset, & virgo. Virgo, vt expers virilis consortij videretur. Desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui grauis aluus corruptelæ videretur insigne præferre. Maluit autem dominus aliquos de sui ortu quàm de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris, nec putauit ortus sui fidem matris iniuriis astruendam.

A Seruatur itaque sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita inuiolabilis opinione virginitas. Oportet enim sanctos & ab iis testimonium habere qui foris sunt. Nec decuit sinistra virginibus opinione viuentibus velamen excusationis relinqui, quod infamata mater quoq; domini videretur. Quid autem Iudęis, quid Herodi posset asscribi, si natum videretur ex adulterio persecuti? Quemadmodum autem ipse diceret: Non veni legem soluere, sed adimplere: si videretur cœpisse à legis iniuria, cum partus innuptæ lege damnetur? Quinetiã locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset & dolere iniuriam, & vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramẽtum. Quid quod etiam fides Mariæ verbis maior adsciscitur, & mẽdacij causa remouetur? Videretur enim culpam obũbrare voluisse mendacio innupta prægnans. Causam autem mentiendi indesponsata habuit, desponsata non habuit: cum coniugij præmium & gratia nuptiarum partus sit fœminarum. Non mediocris quoque causa est, vt virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere

Matth. 5.

B suspectum. Fallendi autem (vt dixi) principem mundi fuisse consilium, ipsius domini verba declarant, cum apostoli iubentur tacere de Christo, cum sanati prohibentur gloriari de remedio, cum dæmones præcipiuntur silere de dei filio. Fallendi (vt dixi) principem mundi fuisse consilium etiam Apostolus declarauit dicens: Sed loquimur dei sapientiam in mysterio abscõditam, quam nemo principum istius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam dominum maiestatis crucifixissent. hoc est, nũquam me redimi domini morte fecissent. Fefellit ergo pro nobis, fefellit vt vinceret: fefellit diabolum cum tentaretur, cum rogaretur, cum dei filius diceretur, vt nusquam diuinitatis proprietatem fateretur. Sed tamẽ magis fefellit principem seculi. Diabolus enim etsi aliquando dubitauit, cum diceret: Si filius dei es, mitte te deorsum: tamẽ vel sero cognouit, & discessit ab eo. Cognouerunt & dæmones qui dicebant: Nouimus te, quia es Iesus dei filius. quid venisti ante tempus torquere nos? Et ideo venisse cognouerunt, quia præcognitum habebant esse venturum. Principes autẽ seculi non cognouisse, quo ma-

1. Cor. 2.

Matth. 4.

Matt. 8.

C iore possumus quàm apostolicæ sentẽtiæ probare documento? Si enim cognouissent, nunquã dominum maiestatis crucifixissent. Dęmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit. At vero qui secularibus vanitatibus occupantur, scire diuina non possunt. Bene autem diuiserunt euangelistæ, vt sanctus Matthæus Ioseph ab angelo moneri inducerent Mariam accipere, Lucas euangelista testimonium ferret quod non conuenissent, hic ipsa Maria fatetur cum dicit angelo: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoui? Sed & ipse sanctus Lucas virginem declarauit dicens: Et nomen virginis Maria. Et propheta edocuit, qui ait: Ecce virgo in vtero concipiet. Et Ioseph designauit, qui quoniã prægnantem videbat quam non cognouerat, dimittere gestiebat: & dominus ipse in cruce posit᷒ manifestauit cum dixit matri: Mulier, ecce filius tuus. Deinde discipulo dixit: Ecce mater tua. Ergo iam vtrq; testatus est, Discipulus & mater: quia ex illa hora suscepit eam discipulus in suam. Vtiq;

Matth. 1.

Esaię. 7.

Ioan. 19.

D si conuenissent, nunquam virum proprium reliquisset, nec vir eam iustus passus esset à se discedere. Quomodo autem dominus diuortium præcepisset, cũ ipsius sit sententia, quia nemo dimittere debet vxorem, excepta causa fornicationis? Pulchrè autem docuit sanctus Matthæus euangelista quid facere debeat iustus qui probrum coniugis deprehenderit, vt incruentũ ab homicidio, castum ab adulterio præstare se debeat. Qui enim iungitur meretrici, vnum corpus est. Ergo vbique in Ioseph iusti gratia & persona seruatur, vt testis ornetur. Os enim iusti mendacium nescit, & lingua eius loquitur iudicium. Iudicium eius loquitur veritatem. Nec te moueat quod frequenter scriptura coniugem dicit. Non enim virginitatis ereptio, sed coniugij testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit. Et ideo qui volebat dimittere fatebatur acceptam. Simul etiam mouere non debet quod ait euangelista: Non cognouit eam, donec peperit filium. Illud enim velut idioma scripturę est: sicut habes alibi: Et donec senescatis,

Matth. 5.

1. Corin. 6.

Matth. 1.

Psalm. 109.

A

Psal. 109.

tis, ego ſum. Nũquid poſt illorum ſenectutem deus eſſe de-
ſiuit? Et in pſalmo: Dixit dominus domino meo, ſede à de-
xtris meis, donec ponã inimicos tuos ſcabellum pedũ tuo-
rum. Nunquid poſtea nõ ſedebit? Vel quia qui cauſam agit,
ſatis putat quod cauſæ eſt dicere, redundantia non requirit.
Satis enim eſt ei vt cauſam ſuſceptam aſtruat, incidẽtem diſ-
ferat. Et ideo qui incarnationis incorruptũ ſuſceperat pro-
bare myſterium. non putauit vberius proſequendum virgi-
nitatis Mariæ teſtimoniũ, ne defenſor magis virginis, quàm
aſſertor myſterij crederetur. Certe quando iuſtum docuit
Ioſeph, ſatis declarauit quod ſancti ſpiritus templum, ma-
trem domini, vterũ myſterij violare nõ potuit. Didicimus
ſeriem veritatis, didicimus conſilium: diſcamus myſterium.
Vere deſponſata, ſed virgo, quia eſt eccleſiæ typus, quæ eſt
immaculata, ſed nupta. Concepit nos virgo de ſpiritu, parit
nos virgo ſine gemitu. Et ideo fortaſſe ſancta Maria alij nu-
pta, ab alio repleta, quia & ſingulæ eccleſiæ ſpiritu quidem
replentur & gratia, iunguntur tamen ad temporalis ſpeciem
ſacerdotis.

*al. tẽporis ſpecie ſacerdoti.

De ſalutatione Mariæ, & eius turbatione.

ET ingreſſus ad eam angelus dixit: Aue gratia ple-
na, dominus tecum, benedicta tu inter mulieres.
Ipſa autẽ vt vidit eum, mota eſt in introitu eius.)
Diſce virginem moribus, diſce virginem verecun
dia, diſce virginem oraculo, diſce myſterio. Trepidare vir-
ginum eſt, & ad omnes viri ingreſſus pauere, omnes viri af-
fatus vereri. Diſcant mulieres propoſitum pudoris imitari.
Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolus an-
gelus reperiret, ſola ſine comite, ſola ſine teſte, ne quo dege
nere deprauaretur affatu, ab angelo ſalutatur. Diſce virgo
verborum vitare laſciuiam. Maria etiam ſalutationem ange
li verebatur. ¶ Erat enim, inquit, cogitans qualis eſſet hæc
ſalutatio.) Et ideo cum verecundia, quia pauebat. Cum pru
dẽtia, quia benedictionis nouam formulam mirabatur, quæ
nuſquam lecta eſt, nuſquam ante comperta. Soli Mariæ hæc
ſalutatio ſeruabatur. Bene enim ſola gratia plena dicitur,
quæ ſola gratiam quam nulla alia meruerat, conſecuta eſt, vt
gratię repleretur authore. Erubeſcebat ergo Maria, erube-
ſcebat etiam Elizabeth. Et ideo cognoſcamus quid interſit
inter mulieris & virginis verecundiam. Illa de cauſa erube-
ſcebat, hæc pro verecundia. In muliere modus pudoris ad-
hibetur, in virgine pudoris augetur gratia.

De Mariæ turbatæ conſolatione.

ET ait angelus ad eam: Ne timeas Maria, inueniſti
enim gratiam apud deum. Et ecce concipies in v-
tero, & paries filium, & vocabis nomẽ eius Ieſum.
Hic enim erit magnus.) Dictũ eſt quidẽ etiam de
Ioãne ab angelo, quia erit magnus. Sed ille quaſi homo ma-
gnus, hic quaſi deus magnus. Magnus enim dominus, & lau
dabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis. Et vere eſt
& ille magnus, quia inter natos mulierũ propheta maior Io
anne baptiſta nemo eſt. Habet tamen maiorem, quia qui mi
nor eſt in regno dei, maior eſt illo. Magnus autem Ioannes,
ſed corã domino. Et magnus Ioãnes vinũ & ſicerã nõ bibit,
hic cũ publicanis & peccatorib' mãducat & bibit. Ille abſti
nentia meritum colligat, cui potentia nulla naturæ. Chriſtus
autẽ cui naturaliter ſuppetebat delicta donare, cur eos de-
clinaret quos abſtinẽtibus poterat præſtare meliores? Simul
myſtice non dedignatur eorum conuiuium, quibus daturus
eſt ſacramentum. Hic ergo mãducat, ille ieiunat. Vtriuſque
populi typus, in illo ieiunat, in hoc paſcitur. Sed ieiunauit &
Chriſtus, ne præceptum declinares. Manducauit cum pec-
catoribus, vt gratiam cerneres, agnoſceres poteſtatem. Ma-
gnus ergo & Ioannes, ſed huius magnitudo habet principi-
um, habet finem. Dominus autem Ieſus idem eſt finis atque
principium, idem primus & nouiſſimus. Nihil ante primũ,
nihil vltra nouiſſimum. Neque te generationis humanæ cõ-
ſuetudo in vitium trahat, vt putes non primum eſſe, quia fi-
lius eſt. Sequere ſcripturas, vt errare non poſſis. Primus fi-
lius dicitur. Lectum eſt etiã quia & ſolus pater, qui ſolus ha
bet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilẽ, ſicut le

Pſalm. 144.

Matth. 11.

Ibidem.

giſti: Et immortali ſoli deo. Sed neq; prim' ante patrẽ, neq;
ſolus ſine filio. Si alterũ negas, alterũ deſtruis, vtrumque ſe-
quere, & vtrũque confirmas. Nõ dixit, ego prior, & ego po
ſterior: ſed, Ego primus, & ego nouiſſimus. Prim' eſt filius,
& ideo coæternus. Habet enim patrẽ, cum quo ſit æternus.
audeo dicere, primus eſt filius, ſed ſolus non eſt: & bene di-
co, & religioſe dico. Quid erigitis ad impietatem hæretici
aures? Laqueos quos tẽditis, incidiſtis. Primus eſt filius, &
ſolus non eſt. Primus, quia cum patre ſemper. Solus non eſt,
quia ſine patre nunquam eſt. Non ego hoc dico, ſed ipſe di-
xit: Et nõ ſum ſolus, quia pater mecum eſt. Solus pater, quia
vnus deus: ſolus pater, quia ſola diuinitas patris & filij & ſpi
ritus ſancti. Et quod vnum eſt, ſolum eſt. Solus pater, ſolus
vnigenitus, ſolus & ſpiritus ſanctus. Neque enim qui filius,
& pater: aut qui pater, & filius: aut qui ſpiritus ſanctus, & fi-
lius. Alius pater, alius filius, alius ſpiritus ſanctus. Legimus
enim: Rogabo patrem, & alium paracletum mittet vobis. So
lus pater, quia vnus deus, ex quo omnia. Solus filius, quia v-
nus dominus, per quem omnia. Solum diuinitas facit, gene-
ratio & patrem teſtificatur & filium: vt nuſquam filius ſine
patre, aut pater eſſe videatur ſine filio. Ergo nec ſolus, quia
non ſolus immortalis, nec ſolus lucem habitat inacceſſibi-
lem, quia deum nemo vidit vnquam, niſi vnigenitus filius
qui eſt in ſinu patris, qui ſedet ad dexteram patris. Et huic
quidam audent dicere inacceſſibilem lucem eſſe quam ha-
bitat pater. Nũquid lux melior patre? Quæ autem lux inac
ceſſibilis ei, cui non eſt inacceſſibilis pater? Et ipſe lux ve-
ra, & genitor lucis æternæ, de qua dictum eſt: Erat lux vera,
quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mun-
dum. Vide ne illa ſit lux inacceſſibilis quam habitat pater,
habitat & filius: quia pater in filio, & filius in patre. Bene er-
go magnus. late enim funditur dei virtus, latè cœleſtis ſub-
ſtantiæ magnitudo porrigitur. Nihil præſcriptũ, nihil cir-
cunſcriptum, nihil emenſum, nihil dimẽſum trinitas habet.
Non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æ-
ſtimatione concluditur, non ætate variatur. Dedit quidem
dominus Ieſus hominibus magnitudinem. In omnem enim
terrã exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ.
Non in fines tamen mundi, non in fines cœli, non vltra cœ-
los. At verò in domino Ieſu omnia condita ſunt in cœlo &
in terra, viſibilia & inuiſibilia, & ipſe eſt ante omnes, & om-
nia in ipſo conſtant. Cœlum aſpice, Ieſus illic eſt. Terrã in-
tuere, Ieſus adeſt. Aſcende verbo in cœlum, deſcende ver-
bo in infernum: Ieſus adeſt. Etenim ſi aſcenderis in cœlum,
Ieſus illic eſt. ſi deſcenderis in infernum, adeſt. Hodie cum
loquor, mecum eſt intra hoc punctum, intra hoc momen-
tum. Et ſi in Armenia nũc loquatur Chriſtianus, Ieſus adeſt.
Nemo enim dicit dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. A-
byſſos opinione ſi penetres, illic quoque Ieſum videbis o-
perari. Scriptum eſt enim: Ne dixeris in corde tuo, Quis a-
ſcendit in cœlum? id eſt Chriſtũ deducere. aut quis deſcen-
dit in abyſſum? hoc eſt Chriſtum à mortuis reducere. Vbi
ergo non eſt, qui cœleſtia, inferna, terrena compleuit? Bene
ergo magnus, cuius virtus mũdum repleuit, qui vbique eſt,
& erit ſemper, quia regni eius non erit finis.

1. Timo. 6.
1. Tim. 1.
Ioan. 8.
Ioan 14.
B
Ioan. 1.
Ibidem.
Pſalm. 18.
C
1. Corin. 12.
Rom. 10.

De Mariæ interrogatione, & angeli reſponſione.

D

DIxit autem Maria ad angelũ: Quomodo fiet iſtud,
quoniam virum non cognoui? Videtur hic non
crediſſe Maria, niſi diligenter aduertas. Neque
enim fas eſt vt electa ad generandum vnigenitum
dei filium, fuiſſe videatur incredula. Quo autem modo fie-
ri poſſet, licet ſalua prærogatiua ſit matris, cui profecto fuit
amplius deferendum. Sed vt prærogatiua maior, maior et-
iam fides ei debuit reſeruari: Quo ergo fieri modo poſſet vt
Zacharias qui non crediderat, ſilentio condemnaretur: Ma-
ria autem ſi non crediſſet, ſpiritus ſancti infuſione exal-
taretur? Sed neque nõ credere Maria, neque tam temere de-
buit vſurpare: non credere angelo, vſurpare diuina. Neque
enim facile erat ſcire myſterium abſconditum à ſeculis in
deo, quod nec ſuperiores poteſtates ſcire potuerunt. Et ta-
men non fidem renuit, non officium refutauit, ſed accõmo-
dauit affectum, ſpopondit obſequium. Etenim cum dixit,
Quomo-

Quomodo fiet istud?non de effectu dubitauit, sed qualitatem ipsius quæsiuit effectus. Quanto temperantior ista responsio, quàm verba sunt sacerdotis? Hæc ait: Quomodo fiet istud? Ille respondit: Vnde hoc sciam? Hæc iam de negocio tractat, ille adhuc de nuncio dubitat. Negat ille se credere, qui negat scire, & quasi fidei adhuc alium quærit authorem: ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciẽdum, quod quomodo fieri possit, inquirit. Sic enim habes: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoui? Incredibilis & inaudita generatio ante audiri debuit, vt crederetur. Virginem parere, diuini est signum mysterij, non humani. Denique accipe, inquit, signum tibi: Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium. Legerat hoc Maria, ideo credidit futurum: sed quomodo fieret, ante non legerat. Non enim quẽadmodum fieret, vel prophetæ tãto fuerat reuelatum. Tantum enim mandati mysterium non hominis fuit, sed angeli ore promendum. Hodie primum auditur: ¶ Spiritus sanctus superueniet in te.) Et auditur, & creditur.

Esaiæ 7.

De assensu Mariæ, & saluatoris conceptione.

Denique, Ecce, inquit, ancilla domini, contingat mihi secundum verbum tuum.) Vide humilitatem, vide deuotionem. Ancillam se dicit domini, quæ mater eligitur, nec repentino exaltata promisso est. Simul ancillam dicendo, nullã sibi prærogatiuam tantæ gratiæ vindicauit, quę faceret quod iuberetur. Mitem enim humilémque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa præferre. Ecce ancilla domini, contingat mihi secundum verbum tuum. Habes obsequium, vides votum. Ecce enim ancilla domini, apparatus officij est. Contingat mihi secundum verbum tuum, conceptus est voti. Quàm cito ergo etiã de impari conceptione* credidit Maria. Quid enim tam impar quàm spiritus sanct⁹ & corpus? Quid tam inauditum quàm virgo prægnans contra legem, contra consuetudinem, contra pudorem, cuius carior cura est virgini? Zacharias autem non de impari cõditione, sed de senili ætate non credidit. nam conditio congruebat. Ex viro & fœmina solennis est partus, nec incredibile debet videri, vbi natura concordat. Cum enim ætas naturæ sit, non natura ætatis, fit plerumque vt ætas impediat naturam: non est tamen irrationabile vt minor cedat causa maiori, & potior prærogatiua naturæ vsum inferioris excludat ætatis. Huic accedit quod Abraham & Sara filium in senectute susceperant: & Ioseph filius senectutis est. Quod si quia risit Sara, reprehenditur, iustius condemnatur qui nec oraculo credidit, nec exemplo. Maria autem cum dicit, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoui? non videtur dubitasse de facto, sed de facti qualitate quæsisse. Liquet enim quia faciendum esse crediderit, quæ quomodo fieret interrogauit. Vnde & meruit audire, Beata quæ credidisti. Et vere beata, quæ sacerdote præstãtior, cum sacerdos negasset, virgo correxit errorem. Nec mirum si dominus redempturus mundum, diuinam operationem suam inchoauit à matre, vt per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. Et bene quæsiuit quomodo fieret. Legerat enim quia virgo conciperet, non legerat quemadmodum virgo generaret. Legerat (vt dixi) Ecce virgo in vtero accipiet. quomodo autem acciperet, in euangelio primum angelus est locutus.

*Al. cõditione.

Esaiæ 7.

De abitu Mariæ in montana, & salutatione Elizabeth.

Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iudæ, & intrauit in domũ Zacharię, & salutauit Elizabeth.) Morale est omnibus vt qui fidem exigunt, fidem astruant. Et ideo angelus cum abscondita nunciaret, vt fides astrueretur, exemplo senioris fœminæ sterilísque conceptũ virgini Marię nunciauit, vt possibile deo omne quod ei placuerit assereret. Vbi audiuit hoc Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuncio, nec quasi dubitans de exemplo, sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim iam deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet? Nescit tarda molimina sancti spiritus gratia. Discite & vos sanctæ mulieres sedulitatem quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam, quæ ante sola in intimis penetralibus versabatur, non à publico virginitatis pudor, non ab studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardauit. In montana virgo cum festinatione, virgo officij memor, iniuriæ immemor, affectu vigẽte non sexu, relicta perrexit domo. Discite virgines non circuncursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festinat in publico. Mansit apud cognatam suam tribus mensibus. Etenim quæ propter officium venerat, inhærebat officio. Mansit etiam mensibus tribus, non quod domus eam delectaret aliena, sed quia frequentius videri in publico displicebat. Didicistis virgines pudorem Mariæ, discite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, iunior ad seniorem, Nec solum venit, sed etiam prior salutauit. Decet enim vt quãto castior virgo, tanto humilior sit. Nouerat deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis. Est & causa pietatis, est etiam norma doctrinæ. Contuendum est enim quia superior venit ad inferiorem, vt inferior adiuuetur, Maria ad Elizabeth, Christus ad Ioãnem. Denique etiam postea vt sanctificaret baptismum Ioannis, dominus venit ad baptismum. Cito quoque aduentus Mariæ, & præsentiæ dominicæ beneficia declarantur.

De Ioannis in vtero exultatione, & matris spiritu sancto repletione.

Simul enim vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero eius, & repleta est spiritu sancto.) Vide distinctionem, singulorúmque verborum proprietatem. Vocẽ prior Elizabeth audiuit, sed Ioannes prior gratiam sensit. Illa naturæ ordine audiuit, iste exultauit ratione mysterij. Illa Mariæ, iste domini sensit aduẽtum. Fœmina mulieris, & pignus pignoris. Istæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pietatísque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicíque miraculo prophetãt matres spiritu paruulorũ. Exultauit infans, repleta mater est. Nõ prius mater repleta quàm filius, sed cum filius esset repletus spiritu sancto, repleuit & matrem. Exultauit Ioãnes, exultauit & Mariæ spiritus. Exultante Ioanne, repletur Elizabet. Mariam tamen non repleri spiritu, sed spiritum eius exultare cognouimus. Incomprehensibilis enim, incomprehensibiliter operabatur in matre. Et illa post conceptum repletur, ista ante conceptum.

De Mariæ ab Elizabeth benedictione.

Benedicta tu inter mulieres, & benedict⁹ fruct⁹ vẽtris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me?) Nouit sermonem suum spiritus sanctus, nec vnquam obliuiscitur. Et prophetia non solum rerum completur miraculis, sed etiã proprietate verborũ. Quis est iste fructus ventris, nisi ille de quo dictũ est: Ecce hæreditas domini filij merces fructus vẽtris? Hoc est, hæreditas domini filij sunt, qui merces sunt fruct⁹ illius qui de Mariæ vẽtre processit. Ipse fruct⁹ vẽtris est, flos radicis, de quo bene prophetauit Esaias dicens: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Radix enim est familia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus, qui veluti bonæ arboris fructus pro nostrę virtutis processu nunc floret, nunc fructificat in nobis, nunc rediuiua corporis resurrectione reparatur. Et vnde hoc mihi vt veniat mater domini mei ad me? Non quasi ignorans dicit. Scit enim esse spiritus sancti gratiam & operationem, vt mater prophetę à matre domini ad profectum sui pignoris salutetur. Sed quasi non humani hoc meriti, sed diuinæ gratiæ munus esse cognoscat, ita dicit: Vnde hoc mihi? hoc est, quantum bonum mihi accidit, vt mater domini mei veniat ad me, non cognosco meum. Vnde hoc mihi? qua iustitia? quibus factis? pro quibus meritis? Non vsitata hæc officia fœminarum sunt, vt veniat mater domini mei ad me. Miraculum sentio, cognosco mysterium, mater domini verbo fœta, deo plena est. ¶ Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in aurib⁹ meis, exultauit

Psalm. 126.

Esaiæ 11.

exultauit in gaudio infans in vtero meo. Et beata quæ credidisti.) Vides nõ dubitasse Mariam, sed credidisse, & ideo fructum fidei consecutam. Beata, inquit, quæ credidisti. Sed & vos beati qui auditis & creditis. Quæcu..que enim crediderit anima, & concipit & generat dei verbum, & opera eius agnoscit. Sit in singulis Mariæ anima, vt magnificet dominum. sit in singulis spiritus Mariæ, vt exultet in deo. Si secundum carnem vna mater est Christi, secũdum fidem tamen omnium fructus est Christus. Omnis enim anima accipit dei verbum, si tamen immaculata & immunis à vitiis sit, & intemerato castimoniam pudore custodiat. Quæcunque igitur talis esse potuerit anima, magnificat dominum, sicut anima Mariæ magnificauit dominum, & exultauit spiritus eius in deo salutari. Magnificatur enim dominus, sicut & alibi legisti: Magnificate dominum mecũ. (Psal. 33.) Non quod domino aliquid humana voce possit adiungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago enim dei Christus est: & ideo si quid iustum religiosúmque fecerit anima, illa imaginem dei, ad cuius est similitudinem creata, magnificat. Et ideo dum magnificat eam, magnitudinis eius quadam participatione sublimior fit, vt illam imaginem splendido bonorum colore factorum, & quadã æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariæ dominum, & exultat spiritus eius in deo, eò quod & anima & spiritu patri filióq; deuota, vnum deum ex quo omnia, & vnum dominum per quem omnia, pio veneretur affectu, sed Mariæ quo persona melior, eò prophetia plenior. Nec ociosum videtur quod & ante Ioannem Elizabeth prophetauit, & Maria ante domini generationem. Serpunt enim iam tentamẽta salutis humanæ. Nam sicut peccatũ à mulieribus cœpit: ita etiam bonum à mulieribus inchoatur, vt fœminæ quoque muliebria opera deponentes infirmitati renuncient: & anima quæ non habet sexum, vt Maria quæ nescit errorem, religioso imitetur studio castitatem.

De mora Mariæ cum Elizabeth.

MAnsit autem Maria cum illa mensibus tribus, & reuersa est in domum suam.) Bene inducitur sancta Maria, & exhibuisse officium, & mysticũ numerum custodisse. Nõ enim sola familiaritatis est causa quòd diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tãtus profectus extitit, vt ad salutationem Mariæ exultaret infãs in vtero, repleretur spiritu sancto mater infantis, quantum putamus vsu tãti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? Mãsit autem Maria cum illa mensibus tribus. Vngebatur itaque, & quasi bonus athleta exercebatur in vtero matris propheta. Amplissimo enim virtus eius certamini parabatur. Denique tandiu mansit Maria, quandiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod si diligenter aduertas, inuenies hoc nusquam positum, nisi in generatione iustorum. Denique impleti sunt dies vt pareret Maria, impletum est tempus vt pareret Elizabeth, impletum est vitæ tempus, cum sancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrarent. Plenitudinem iusti vita habet, inanes autẽ dies sunt impiorum.

De ortu præcursoris domini.

ELizabeth impletum est tempus pariendi, & peperit filium, & audierunt vicini eius & cognati eius, quia magnificauit dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei.) Peperit ergo filium Elizabeth, & congratulabantur vicini. Habet sanctorum editio lætitiam plurimorum quia cõmune est bonum. Iustitia enim cõmunis est virtus. Et ideo in ortu iusti, futuræ vitæ insigne præmittitur, & gratia secuturæ virtutis exultatione vicinorum præfigurante signatur. Pulchre autem tempus quo fuit in vtero propheta, describitur, ne Mariæ præsentia taceatur: sed tẽpus siletur infantiæ, eò quod præsentia domini matris in vtero roboratur, qui infantiæ impedimẽta nesciuit. Et ideo in euãgelio nihil super eo legimus, nisi ortum eius, & oraculum, exultationem in vtero, vocem in deserto. Neque enim vllam infantiæ sensit ætatem, qui supra naturam, supra ætatem in vtero situs matris à mensura perfectæ cœpit ætatis plenitudinis Christi.

De nomine præcursoris, & reparatione vocis Zachariæ.

ET factum est in die octauo venerũt circuncidere puerũ, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam. Et respondit mater eius & dixit: Non, sed vocabitur Ioannes. Et responderunt ad illã: Nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annuebant ergo patri eius, quem vellet vocari eum. Et accepit pugillarem, & scripsit dicens: Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt omnes. Continuo autem resoluta est lingua eius, & apertum est os eius, & loquebatur benedicens deum.) Mire sanctus euangelista præmittẽdum putauit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariam appellandum putauerunt, vt aduertas matri non nomen alicuius displicuisse degeneris, sed id sancto infusum spiritu quod ab angelo ante Zachariæ fuerat prænũciatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filij nequiuit vxori, sed per prophetiam Elizabeth didicit quod non didicerat à marito. Ioannes est, inquit, nomen eius. Hoc est, non ei nos nomen imponimus, qui iam à deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnouimus, non quod elegimus. Habent hoc merita sanctorum, vt à deo nomen accipiant. Sic Iacob Israel dicitur, quia deum vidit. Sic dominus noster Iesus nominatus est antequam natus, cui non angelus, sed pater nomen imposuit. Reuelabitur enim, inquit, filius meus Iesus, cum iis qui cum eo iucundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringẽtis. (4. Esdr. 7.) Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christus, & conuertetur seculum. Vides angelos, quæ audierint, nõ quæ vsurpauerint nunciare. Nec mireris si nomen mulier quod non audiuit asseruit, quando spiritus ei sanctus qui angelo mandauerat reuelauit. Neque poterat domini ignorare prænuncium, quæ prophetauerat Christum. Et bene additur quia nemo in cognatione eius vocabatur hoc nomine, vt intelligas nomen non generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur: sed quia incredulitas ei affatum eripuerat & auditum, quod voce non poterat, manu & literis est locutus. Scripsit enim dicens: Ioannes est nomen eius. Et hic nomen non imponitur, sed astruitnr: meritóque continuo resoluta est lingua eius, quia quam vinxerat incredulitas, fides soluit. Credamus & nos igitur vt loquamur, vt lingua nostra quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce soluatur. Scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui: scribam' prænuncium Christi non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Ioannem loquitur, Christum prophetat. Loquamur Ioannem, loquamur & Christum, vt nostrum quoque os possit aperiri, quod in sacerdote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei coercebant.

De prophetatione Zachariæ.

ET Zacharias pater eius implet' est spiritu sancto; & prophetabat dicens.) Vide quàm bonus deus; & facilis indulgere peccatis. Nõ solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit. Ille dudum mutus prophetat. Hæc enim gratia dei maxima, quod eum qui negauerat confitetur. Nemo ergo diffidat, nemo veterum conscius delictorũ præmia diuina desperet. Nouit dominus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. ¶ Et tu puer propheta altissimi vocaberis.) Pulchre cum de domino prophetaret, ad prophetam sua verba conuertit, vt hoc quoque beneficium esse domini designaret: ne cum publice enumeraret sua, quasi ingratus tacuisse quæ acceperat beneficia videretur quæ agnoscebat in filio. Sed fortasse aliqui quasi irrationabilem mentis excessum putent, quod octo dierum alloquitur infantem. Verum si teneamus, intelligimus profecto quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem antequam nasceretur audiuit. Sciebat propheta alias esse aures prophetę, quę spiritu dei, non corporis ætate referantur. Habebat intelligẽdi sensum qui exultandi habebat affectum. Simul illud aduerte, quàm paucis Elizabeth, quàm multis Zacharias prophetet, & vterq; sancto repletus spiritu loquebatur: sed disciplina seruatur, vt mulier

mulier discere magis quę diuina sunt studeat quàm docere. Nec facile vllam prophetasse vberius quàm matrẽ domini reperimus. Ipsa Maria soror Aaron quàm cito cãtici verba conclusit? Eadémque vbi prolixius est locuta cum fratre, nequaquam sui pœnam sermonis euasit.

De tempore ortus saluatoris.

Cap. II.

FActum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, vt censum profiteretur vniuersus orbis terræ.) De ortu saluatoris dicturi, nõ putamus alienum, vt quo natus sit tempore requiramus. Quid enim professio secularium ad generationem domini pertineret, nisi vt aduertamus hoc quoque diuinum esse mysterium, quia dum professio secularis obtenditur, spiritalis impletur non terrarum regi dicanda, sed cœli. Professio ista fidei, census animorum est. Abolito enim synagogæ censu vetusto, nouus census ecclesiæ parabatur, qui tormenta nõ exigeret, sed auferret, & spiritaliter in typo plebs sua iam Christo nomina conferebat. Non hic spatia terrarũ, sed mentium animorúmque censentur. Nec describuntur limites, sed proferũtur. Nec ætas vlla distinguitur, sed omnis adscribitur. Nullus enim ab hoc immunis est censu, quia omnis ætas munifica Christo est, quẽ vagientes pueri martyrio cõfitentur, quem intra vterum positi exultatione testantur. Nihil in hoc censu verearis terribile, nihil immite, nihil triste: sola vnumquẽque fides signat. Vis Christi audire censores? Iubentur censere, sed non virgis, nec terrore, sed gratia plebem quærere. Recondere gladium, non possidere aurum. Talibus censoribus acquisitus est orbis. Denique vt scias censum non Augusti esse sed Christi, totus orbis iubetur profiteri. Quando nascitur Christus, omnes profitẽtur: quando mundus concluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat professionẽ totius orbis exigere, nisi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Augusti, sed domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitãt in ea. Gothis non imperabat Augustus, nõ imperabat Armeniis, imperabat Christus. Acceperunt vtique Christi censorem, qui Christi martyres ediderunt. Et ideo fortasse nos vincunt, vt præsentia docẽt. Quomodo* quem illi oblatione sanguinis fatebantur, huic Arriani quęstionẽ generis inferebant? ¶Hæc, inquit, professio prima facta est.) Atqui plerasq; iam partes terrarum sæpe fuisse descriptas loquũtur historiæ. Hęc est ergo professio prima, non terrarum, sed mentium, cui omnes profitemur, quia nullus excipitur, nõ præconiis euocatione, sed vatis qui multo antè prædixit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate deo in voce exultationis: Quoniam deus summus terribilis, & rex magnus super omnem terram. Denique vt scias censum esse iustitiæ, veniunt ad eum Ioseph & Maria, hoc est, iustus & virgo. Ille qui verbum seruaret, ista quæ pareret. Vbi autem profitentur iustus & virgo, nisi vbi nascitur Christus? Omnis enim spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de deo est. Vbi autem secundum altiorem rationem nascitũ Christus, nisi in corde tuo, & in pectore tuo? Prope est enim verbum in ore tuo, & in corde tuo. Pulchre autem quod & præsidis nomen addidit, vt seriem temporis designaret. ¶Præside, inquit, Cirino facta est hæc prima professio.) vt quasi consulem quendam signi gratia huic libro euangelista adscripsisse videatur. Nam si cõsules adscribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tẽpus adscribi? Habes ergo omnia quę in contractibus esse consuerunt. Vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem, locũ, causam, testes quoque adhibere solent. Hos quoque natiuitati suæ & generationi secũdum carnem Christus adhibuit, qui signarent euangelium, dicens: Vos eritis mihi testes in Hierusalem.

Psalm. 23.

*al. quoniã

Psalm. 46.

Rom. 10.

Actu. 1.

De natiuitate saluatoris.

FActum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies vt pareret, & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & posuit in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio.) Breuiter sanctus Lucas & quomodo, & quo tempore, & quo loco secundum carnem Christus natus sit explicauit. At verò de cœlesti generatione si quæris, lege euãgelium sancti Ioannis, qui à cœlestibus exorsus ad terrena descendit. illic inuenies & quando erat, & quomodo erat, & quid erat, quid egerat, quid agebat, & vbi erat, & quo venerit, & quomodo venerit, quo tempore venerit, qua causa venerit. In principio, inquit, erat verbum. habes quãdo erat. Et verbum erat apud deum. habes quomodo erat. Habes etiã quid erat. Et deus, inquit, erat verbũ. Quid egerat, Omnia per ipsum facta sunt. Quid agebat, Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et vbi erat, In hoc mundo erat. Quò venerit, In sua propria venit. Quomodo venerit: Verbum caro factum est. Quando venerit, Ioãnes testimonium perhibet de ipso dicens: Hic est de quo dixi, qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat. Qua causa venerit, Ioannes ipse testatur: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Si igitur generationem vtranque cognouimus, & vtriusque vnã esse causam qua venit aduertimus, vt pereuntis mundi peccata suscipiens, peccati labem, & omnium mortem in se qui vinci non posset aboleret: consequens est vt nunc quoque sanctus Lucas euangelista nos doceat, & vias domini secundum carnem crescentis ostendat. Nec quemquam mouere debet quod altiori consilio Ioannis infantiam diximus prætermissam, Christi verò infantiam asseruimus esse descriptam. Non enim omnium est dicere: Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifaciam: omnib' omnia factus sum. Neque de quoquam ita alio dici potest, quia vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Ille igitur paruulus, ille infantulus fuit, vt tu vir possis esse perfectus. Ille inuolut' in pannis, vt tu mortis laqueis absolutus sis. Ille in pręsepib', vt tu in altaribus. Ille in terris, vt tu in cœlis. Ille aliũ locum in eo diuersorio non habebat, vt tu plures haberes in cœlestibus mansiones. Qui cum diues, inquit, esset, propter vos pauper factus est, vt illius inopia vos ditaremini. Meum ergo paupertas illius patrimonium est, & infirmitas domini mea virtus est. Maluit sibi egere, vt omnibus abundaret. Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lachrymæ illæ delicta lauerunt. Plus igitur domine Iesu iniuriis tuis debeo qđ redemptus sum, quàm operib' quod creatus sum. Nõ prodesset nasci nisi redimi ꝓfuisset. Sed nemo intra vsum corporis formam omnem diuinitatis includat. Alia natura carnis est, alia diuinitatis gloria. Propter te infirmitas, in se potentia. Propter te inopia, in se opulentia. Noli hoc æstimare quod cernis, sed quod redimeris agnosce. Quia in pãnis est vides, quia in cœlis est non vides. Infantis audis vagitus, nõ audis bouis dominum agnoscentis mugitus. Agnouit enim bos possessorẽ suum, & asina præsepe domini sui, imò præsepium dixerim, sicut scripsit qui transtulit. Nihil enim apud me distat in verbo quod non distat in sensu. Nam si orator illorum qui phaleras sermonum sequuntur, negat in hoc fortunas positas esse Græcię, hoc an illo verbo vsus sit, sed rem spectandam putat: si ipsi philosophi eorum qui totos dies in disputatione consumunt, minus Latinis & receptis vsi sermonibus sunt, vt propriis vterentur: quanto magis nos negligere verba debemus, spectare mysteria, quibus vincit sermonis vilitas, quod operum miracula diuinorum nullis venustata sermonibus, veritatis suæ lumine refulserunt. Denique asinam illam irrationabilem non succo deliciarum, sed succo naturalis alimoniæ præsepia sancta pauerunt. Hic est dominus, hoc præsepe, quo nobis diuinum mysterium reuelatum est, irrationabiles gẽtes pecudum intra præsepia more viuẽtes, alimoniæ sacræ vbertate pascendas. Agnouit ergo asina, species scilicet & forma gentilium, præsepe domini sui. Et ideo dicit: Dominus pascet me, & nihil mihi deerit. An mediocrib' signis deus probatur, quod angeli ministrant, quod Magi adorant, quod martyres confitentur? Ex vtero funditur, sed coruscat è cœlo. Terreno in diuersorio iacet, sed cœlesti lumine fulget. Nupta peperit, sed virgo concepit. Nupta concepit, sed virgo generauit. Docuit enim nos sanctus Matthæus non mediocre mysterium, quod sanctus Lucas, quia plene iam erat expositum, silendum putauit, satis se diuitem fore credens, si præsepe

Ioan. 1.

1. Corin. 9.

Esaiæ. 53.

1. Cor. 8.

Esai. 1.

Psalm. 22.

sepe sibi domini ex omnibus vindicasset,

Interpositio narrationis de aduentu Magorum.

ISTum igitur paruulum quem tu quasi vilem qui infidelis es arbitraris, Magi ex Oriente venientes tam longo spatio sequebantur, & procidentes adorant, & regem appellant, & resurrecturum fatentur, offerentes de thesauris suis aurum, thus, & myrrham. Quæ sunt ista veræ fidei munera? Aurum regi, thus deo, myrrha defuncto. Aliud enim regis insigne, aliud diuinæ sacramentum est potestatis, aliud honor est sepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, sed reseruet. Nos quoque qui hæc audimus & legimus, de thesauris nostris talia fratres munera proferamus. Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus. Si igitur in teipso non ex te debes æstimare quod es, sed ex Christo, quanto magis in Christo non tua debes æstimare, sed Christi? Ergo Magi de thesauris suis offerunt munera. Vultis scire quàm bonum meritum habeant? Stella ab his videtur: & vbi Herodes est, non videtur: vbi Christus est, rursus videtur: & viam monstrat. Ergo stella hæc via est, & via Christus, quia secundum incarnationis mysterium, Christus est stella. Orietur enim stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel. Denique vbi Christus, & stella est. Ipse enim est stella splendida & matutina. Sua igitur ipse luce se signat. Accipe aliud documentum: Alia venerunt via Magi, alia redeunt. Qui enim Christum viderant, Christum intellexerant, meliores vtique quàm venerant reuertuntur. Duæ quippe sunt viæ, vna quæ ducit ad interitum, alia quę ducit ad regnum. Illa peccatorum est, quæ ducit ad Herodem: hæc via Christus est, qua reditur ad patriam. Hic enim temporalis est incolatus, sicut scriptum est: Multum incola facta est anima mea. Caueamus igitur Herodem, mundanæ ad tempus præsulem potestatis, vt patriæ cœlestis æternum consequamur habitaculum. Non electis tantum præmia ista proposita sunt, sed etiam omnibus, quoniam omnia & in omnibus Christus. Vides enim quia non ociose vel de Chaldæis, qui peritiores in numeris habentur, Abraham deo credidit, vel Magi, qui licet magicis artibus conciliandæ sibi studiũ diuinitatis impendunt, ortum in terris domini crediderunt. Non inquam ociose, sed vt ex aduersariis gentibus sanctæ religionis testimonium sumeretur, & diuini timoris exemplum. Sed tamen qui sunt isti Magi, nisi qui (vt historia quædam docet) à Balaam genus ducunt, à quo prophetatum est: Orietur stella ex Iacob? Isti ergo sunt non minus fidei quàm successionis hæredes. Ille stellam vidit in spiritu, isti viderunt oculis, & crediderunt. Viderunt nouam stellam quæ non erat visa à creatura mundi. Viderunt nouam creaturam, & non solum in terra, sed etiam in cœlo gratiam noui hominis requirebant, secundum quod Moyses prophetice posuit quia orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel. Et cognouerũt hanc esse stellam, quæ hominem deúmque signabat, & adorauerunt paruulum. Vtique non adorassent, si paruulum tantummodo credidissent. Magus ergo intelligit suas cessare artes, tu non intelligis tua dona venisse? Ille fatetur alienum, tu non agnoscis promissum? Ille contra se credit, tu pro te nõ putas esse credendum? Natum ergo Magi nunciant regem. Perturbatus Herodes congregat scribas & principes sacerdotum, & interrogat vbi Christus oriatur. Magi tantummodo regem nũciant, Herodes Christum requirit. Ipsum igitur regem de quo interrogat, confitetur. Deinde cum vbi nasci haberet inquiritur, vtique prænunciatus ostenditur. Neque enim quæri poterat, qui non erat nunciatus. O amentes Iudæi, venisse * non creditis, quem videtis? Venisse non creditis, quem dicitis esse venturum? Nunciate, inquit, mihi vt veniam & adorem puerum. Insidiatur quidem Herodes, sed deum non negat quem memorat adorandum. Deinde infantes occidi iubet. Cui alij nisi deo talis victima debebatur? Expers licet sensus infantia, dominum tamen pro quo interimitur confitetur. Hæc de Matthæo pauca libauimus, vt clareret infantię tempora à diuinitatis operibus minime vacauisse. Quod si ætas carnis ignaua operis fuit, profecto deus erat qui diuinitatis operib' exercebat carnis ætatem. Qui etiam pastores faciebat in illa regione vigilare, custodientes vigilias noctis supra gregẽ suum. Videte ecclesiæ surgentis exordium. Christus nascitur, & pastores vigilare cœperunt, qui gentium greges pecudum modo ante viuentes, in caulam domini congregarent, ne quos spiritualium bestiarum per effusas noctiũ tenebras paterentur incursus. Et bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nox seculum, pastores sunt sacerdotes, aut fortasse etiam ille sit pastor cui dicitur: Esto vigilans, & confirmare. quia non solum episcopos ad tuendum gregem dominus ordinauit, sed etiam angelos destinauit.

[Margin: Math. 2. — 2. Cor. 4. — Nume. 24. — Psalm. 119. — Nume. 24. — * Hoc totũ ve. nõ credi. qui vide. in vetusto exẽplari Victo. riano nõ habetur. — Apoca. 3.]

De nati saluatoris manifestatione.

ECce angelus domini stetit ante illos.) Videte quẽadmodum diuina cura fidem astruat. Angelus Mariam, angelus Ioseph, angelus pastores edocet. Non satis est semel missum, duobus enim & tribus testibus stat omne verbum.

De angelorum laudatione.

ET facta est cum angelo multitudo exercitus cœlestium laudantium deum, & dicẽtium: Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Bene angelorum nominantur exercitus, qui ducem cœlestis militiæ sequebantur. Cui igitur laudem angeli, nisi domino suo dicerent? iuxta quod scriptum est: Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius. Impleta igitur prophetia est: Laudatur de cœlis dominus, & videtur in terris. De quo sanctus Marcus ait: Quia cum bestiis erat, & angeli ministrabãt ei. Vt in altero misericordiæ insigne, in altero diuinæ indicium potestatis agnoscas. Tuum est quod bestias patitur, suum quod ab angelis prædicatur.

[Margin: Math. 18. — Psal. 148. — Marc. 1.]

De pastorum collocutione.

ET aiunt: Videamus hoc verbum quod factum est, sicut dominus ostendit nobis. Et venerunt festinãtes.) Vides festinare pastores. Nemo enim cum desidia Christum requirit. Vides pastores angelo credidisse, & tu patri, filio, spiritui sancto, angelis, prophetis & apostolis credere non vis? Vide quàm signanter scriptura singulorum libret momenta verborum. Festinant, inquit, verbũ videre. Etenim cum caro domini videtur, verbum videtur, quod est filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, nõ vilis persona pastorum. Certe quo vilior ad prudẽtiam, eò preciosior ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientium, sed plebem dominus simplicem requisiuit, quæ phalerare audita & fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Nec contemnenda putes quasi verba vilia prophetarum. A pastoribus etiam Maria fidem colligit. A pastoribus populus ad dei reuerentiam congregatur. Mirati enim sunt de iis quæ dicebantur à pastoribus ad ipsos.

De conseruatione dictorum in corde Mariæ.

MAria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.) Discamus sanctæ virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica quàm copore argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria à pastoribus discit, cur tu declinas discere à sacerdotibus? Si Maria ante præcepta apostolica tacet, cur tu post apostolica præcepta magis cupis docere quàm discere? Disce personæ vitium esse, non sexus. Sexus enim sanctus. Denique Maria præceptum non accepit, exemplum edidit.

De circumcisione saluatoris, & eius oblatione.

CIrcunciditur itaque puer.) Quis est iste puer nisi ille de quo dictum est: Puer natus est nobis, filius datus est nobis? Factus est enim sub lege, vt eos qui sub lege essent lucrifaceret. Sistitur autẽ in Hierusalem. Quid sit autem in Hierusalem sisti domino, dicerem, nisi in Esaiæ commentis ante dixissem. Circuncisus enim vitiis, dominico dignus iudicatur obtutu: quia oculi do-

[Margin: Esaie. 9. — Galat. 4.]

li domini super iustos. Vides omnem legis veteris seriem A fuisse typum futuri. Nam & circuncisio purgationem significat delictorum. Sed quoniam prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis & mentis fragilitas inextricabilibus vitiis implicatur, eò per octauum circuncisionis diem culpæ totius futura purgatio resurrectionis præfigurabatur ætate. Hoc est enim illud: ¶Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.) Verbis enim legis promittebatur virginis partus. Et vere sanctus, quia immaculatus. Denique ipsum esse qui lege signetur, in eundem modum ab angelo repetita verba declarant: Quia quod nascetur, inquit, sanctum vocabitur filius dei. Non enim virilis coitus vuluæ virginalis secreta reserauit, sed immaculatum semen inuiolabili vtero spiritus sanctus infudit. Solus enim per omnia ex natis de fœmina sanctus dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus nouitate non senserit, & cœlesti maiestate depulerit. Nam si literam sequamur, quomodo sanctus omnis masculus, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Nunquid sanctus Achab? Nunquid sancti pseudoprophetæ, quos ad Heliæ preces vltor cœlestis iniuriæ ignis absumpsit? Sed ille sanctus quē in figura futuri mysterij pia legis diuinæ prescripta signabant, eò quod solus sanctæ ecclesiæ virginis ad generandos populos dei immaculatæ fœcunditatis aperiret genitale secretum. Hic ergo solus aperuit sibi vuluam. Nec mirum, qui enim dixerat ad prophetā: Priusquam te formarem in vtero, noui te, & in vulua matris sanctificaui te: qui ergo vuluam sanctificauit alienam, vt nasceretur propheta, hic est qui aperuit matris suę vuluā, vt immaculatus exiret.

Hierem. 1.

De Symeone & Anna.

ET ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Symeon, & homo iste iustus & timoratus expectans consolationem Israel.) Non solum ab angelis & prophetis, & à pastoribus & parentibus, sed etiam à seniorib' & iustis generatio domini accepit testimonium. Omnis ætas & vterque sexus euentorúmque miracula fidem astruunt. Virgo generat, sterilis parit, mutus loquitur, Elizabeth prophetat, Magus adorat, vtero clausus exultat, vidua confitetur, iustus expectat. Et bene iustus, qui non suam, sed populi gratiam requirebat, cupiens ipse corporeæ vinculis fragilitatis exolui, sed expectās videre promissum, sciebat enim quia beati oculi qui eum viderent. ¶Nunc, inquit, dimitte seruum tuum domine.) Vide iustum velut corporeæ carcere molis inclusum velle dissolui, vt incipiat esse cum Christo. Dissolui enim & cum Christo esse, multo melius est. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, expectet Christum dominum, accipiat in manibus verbum dei, complectatur velut quibusdam suæ fidei brachiis, operibus suis. Tunc dimittetur vt nō videat mortem, quia viderit vitam. Vides vberem in omnes gratiā domini generatione diffusam, & prophetiam incredulis negatam esse, non iustis. Ecce & Symeon prophetat, in ruinam & resurrectionem plurimorum venisse dominum Iesum Christum, vt iustorum iniquorúmque merita discernat, & pro nostrorum qualitate factorum, iudex verus & iustus aut supplicia decernat, aut præmia. ¶Et tuam, inquit, ipsius animam pertransibit gladius.) Nec litera nec historia docet ex hac vita Mariam corporalis necis passione migrasse. Nō enim anima sed corpus materiali gladio transuerberatur. Et ideo prudentiam Mariæ haud ignaram mysterij cœlestis ostendit. Viuum enim verbum dei & validum, & acutius omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artuum quoque & medullarum, cogitationes cordis & secreta scrutatur animorum, quia nuda mentium & aperta sunt omnia dei filio, quem conscientiæ secreta non fallunt. Prophetauit itaque Symeon prophetauerat copulata coniugio, prophetauerat virgo. Debuit etiam vidua prophetare, ne qua aut professio deesset, aut sexus. Et ideo Anna & stipendiis† viduitatis, & moribus talibus induitur, vt digna planè fuisse credatur quæ redemptorem venisse omnium nunciaret. Cuius merita cum alibi descripserimus, cum viduas hortaremur, hoc loco quoniam ad alia

Lucæ. 10.

Philip. 1.

Hebr. 4.

†al. dispēdiis

properamus non putamus iteranda. Non ociose tamen annos octogintaquatuor viduitatis eius expressit, quia & septem dodecades, & duæ quadragesimæ, sacrum videntur numerum designare.

De exordio disputationis Iesu.

ET cum facti essent illi anni duodecim.) A duodecimo anno, vt legimus, dominicæ sumitur disputationis exordium. Hic enim prædicandæ fidei euangelizantium numerus debebatur. Nec ociose immemor suorum secundum carnem parentum, qui secundum carnem vtique sapientia dei implebatur & gratia, post triduum reperitur in templo: vt esset indicio quia post triduum triumphalis illius passionis, in sede cœlesti & honore diuino fidei nostrę se resurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.

De responsione Iesu ad matrem.

B QVid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in propria patris mei oportet me esse?) Duæ sunt in Christo generationes. vna est paterna, materna altera. Paterna illa diuinior, materna verò quæ in nostrum laborem vsúmque descendit. Et ideo quæ supra naturam, supra ætatem, supra consuetudinem fiunt, non humanis assignanda virtutibus, sed diuinis referenda sunt potestatibus. Alibi eum ad ministerium* mater impellit, hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana sunt exigat. Sed cum hic duodecim describatur annorum, illic discipulos habere doceatur: vides matrem didicisse à filio, ne * exigeret à validiore ministerium*, quę stupebat in iuniore miraculum.

*mysteriū.

*al. vt

*mysteriū.

De subiectione Iesu.

ET venit Nazareth, & erat subditus illis.) Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? & miramur si patri defert qui subditur matri? Non vtique infirmitatis, sed pietatis ista sub- C iectio est. Attollat licet sæuis emissus latebris coluber perfidiæ caput, & serpentinis euomat venena pectoribus, cum dicit se filius missum: maiorem hæreticus appellet patrem, vt imperfectum filium dicat, qui potest habere maiorem, vt alienis auxiliis afferat eum qui mittitur indigere: nunquid & humano egebat auxilio, vt materno seruiret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ. Ipsa enim dicit: Ecce ancilla domini. Deferebat simulato patri, & miraris si deo detulit? An homini deferre pietas est, deo deferre infirmitas est? Vel ex humanis diuina perpēde, & quid patri amoris debeatur, agnosce. Pater honorificat filium, non vis vt filius honorificet patrem? Pater voce cœlesti in filio se complacere profitetur, non vis vt filius humanæ amictu carnis indutus, cum humana voce humano loquatur affectu, patrem dicat esse maiorem? Nam si magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis: vtique magnitudo quæ finem non habet, nec augmentum habet. Sed cur non accipiam religiosis aurib' filium patri in susceptio- D ne corporis obedientem, cum religiose accipiam patrē filio deferētem? Disce potius tuæ vtilitatis præcepta, & exempla pietatis agnosce. Disce quid parentibus tuis debeas, cum legis à patre filium non voluntate, non opere, non tempore discrepare. Etsi personis duo, potestate vnum sunt. Et vtique nullum pater ille cœlestis laborem generationis expertus est. Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, matri longa fastidia, matri longa discrimina, cui miseræ in ipsis votorum fructibus maius periculum est: & cum ediderit quod optauit, partu absoluitur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorū profectu, & multiplicatos alienis vsibus census, iactáque agricolæ semina posterorum ætatibus profutura? Nónne pro his obsequia saltē oportet rependi? Cur impio patris vita prolixior. & communitas patrimonij videtur angustior, cum Christus non refugiat cohæredes?

De exordio prædicationis Ioannis.

Factum

Cap. III. Factum est verbum domini super Ioánem Zachariæ filium in deserto.) Congregaturus ecclesiam dei filius ante operatur in seruulo. Et ideo bene posuit sanctus Lucas factum esse dei verbum super Ioannem Zachariæ filium in deserto, vt ecclesia non ab homine cœperit, sed à verbo. Ipsa enim est desertum, quia plures filij desertæ magis quàm eius quę habet virum. Denique ipsi dicitur: Lætare sterilis, & exulta desertum, quia nullis adhuc conuenæ plebis operibus colebatur, neque vllum adhuc arbores illæ quæ fructum ferre non poterant, meritorum suorum verticem proferebant. Nondum venerat qui diceret, Ego auté sicut oliua fructifera in domo domini. Nôdum vitis illa cœlestes fructus palmitibus suis verborum quodam suorum traduce ministrabat. Factum est ergo verbum, vt quę erat ante deserta, fructum nobis terra generaret. Factum est verbum, vox secuta est. Verbum enim prius intus operatur sequitur vocis officium. Vnde & Dauid dicit, Credidi, propter quod locutus sum. Prius credidit, vt loqui posset. Factum est auté verbum, vt sanctus Baptista Ioannes pœnitētiam prædicaret. Et ideo plerique sancto Ioanni typum legis imponunt, eò quod lex peccatum denunciare potuit, donare non potuit. Lex enim vnumquemque qui viam gentium sequebatur, reuocat ab errore, restringit à crimine, pœnitētiam suadet, vt gratiam cōsequatur. Lex autem & prophetæ vsque ad Ioannem, Ioannes autem prænuncius Christi. Ita lex ecclesiæ prænuncia, & gratiæ pœnitentia est. Bene itaque sanctus Lucas compendio vsus est, vt Ioannem declararet prophetam, dicens factum esse supra eum verbum dei, alia nō adderet. Nullus enim eget indicio sui, qui verbo dei abundat. Vnum itaque dixit, & omnia declarauit. At verò sanctus Matthæus & Marcus & vestitu & cinctu & cibo prophetā declarare voluerunt, eò quod vestitum de pilis camelorum habuit, & zonam pelliceā super lumbos suos, locustas auté & mel syluestre edebit. Prænuncius enim Christi non patiebatur immūdarum perire exuuias bestiarum, ipso quoque vestitus indicio designans Christum esse venturum, qui beluinis induuiis, quæ cōtextæ sunt per nostrorum deformitatem meritorum, gentilitatis immundæ peccata suscipiens, in illo trophæo crucis amictu quodam se nostræ carnis exueret. Quid autem sibi vult, cinctus zonæ pelliceæ, nisi quod caro ista quæ mētem prius grauare consueuerat, ea post aduentum domini, non impedimento cœpit esse, sed cingulo? Eò quod & iuxta Dauid, in salicibus organa nostra suspendimus. Et iuxta Apostolum, confidentiam non habemus in carne, & confidentiam habemus in corpore: non habemus in voluptatibus, habemus in passionibus, quo spiritu feruens vigeat affectus, & ad omne accingamur obsequium cœlestium præceptorum, deuotione mentis intenti, atque apparatu corporis expediti. Cibus quoque propheticus, index officij, nūciúsque mysterij est. Quid enim tam ociosum ad hominis officiū, quàm locustas quærere, & quid tam plenum ad vatis mysterium? Nam quò magis ad fructum inutiles, ad vsum laboris inertes, ad tactum fugaces, vagæ saltu, ore stridulæ sunt locustę, eò conuenientius his populi figura gentilis aptatur, qui nullo vsu laboris, nullo operis sui fructu, sine grauitate, sine voce sonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus est prophetarum. Nam quò numerosior populus congregatur, eò vberior prophetici oris vsus augetur. Ecclesiæ quoque gratia præfiguratur in melle syluestri, non intra aluearium legis plebis Iudaicæ fœtu reperta, sed in campis & foliis syluæ gentilium errore diffusa, iuxta quod scriptum est: Inuenimus eam in campis syluæ. Et hic quidem mel syluestre edebat, annuncians populos de petra melle saturandos: sicut scriptum est: Et de petra melle saturauit eos. Sic etiam Heliam corui cibo aduētitio & lucratiuo potu inter deserta pauerunt, vt indicio foret populos nationum tetro squalentes colore meritorum, qui ante cibum fœtidis in cadaueribus requirebant, nunc de se aduentitiam prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim prophetarum, diuinæ voluntatis effectus est, sicut ipse dominus declarauit dicens: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui me misit.

Esaie. 54. — Psalm. 51. — Psalm. 115. — Matth. 16. — Psalm. 136. — Philip. 3. — Psalm. 131. — Psalm. 80. — 3. Reg. 17. — Ioan. 4.

Confirmatio per testimonium Esaiæ.

Vox clamantis in deserto.) Bene vox dicitur Ioannes, verbi prænuncius. Nam interrogatus ipse Ioannes, Quid dicis de teipso? ait: Ego vox clamantis in deserto. Et ideo ait: Qui post me venit, ante me factus est: quia vox præcedit inferior, verbum sequitur, quod præcellit. Ideo & à Ioāne baptizari voluit, quia in hominibus verbum consecratur voce doctoris. Ideo fortasse & Zacharias vocem recepit, quia vocem locutus est.

Redargutio malitiæ Iudæorum.

Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere à vētura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitētiæ, & ne cœperitis dicere: Pater noster Abraham est. Dico autem vobis, quia potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahę.) Argui quidem videtur malitia Iudæorum, eò quod varij noxię mentis veneno serpentinos lapsus, & terrena cubilia, non diuinæ aliquod mysterium cognitionis operētur: sed tamen cum dicitur: Quis ostendit vobis fugere à ventura ira? ostenditur his dei miseratione infusam prudentiam, vt gerant suorum pœnitētiam delictorum, futuri terrorem iudicij prouida deuotione metuentes. Ad generationem ergo non ad successionem referenda est comparatio viperarum. Aut fortasse iuxta quod scriptum est, Estote prudentes, sicut serpentes: ostenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, & sponte deposcant, sed adhuc noxia non relinquant. Et ideo admonentur claritatem sibi magis operis quàm nobilitatem generis vindicare, quod nulla in successione prærogatiua sit, nisi fidei astipuletur hæreditas, quam dei nutu ad populos gentilium transferēdam, sermone prophetico reuelauit dicens: Potens est deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Nam licet deus possit diuersas conuertere & commutare naturas, tamen quia mihi plus mysterium quàm miraculum prodest, in prænuncio Christi nihil magis quàm ædificationem ecclesiæ debeo surgētis agnoscere, quæ non rupeis saxis, sed viuis lapidibus extructa, in habitaculum dei & fastigium templi conuersione nostrorum surrexit animorum. Etenim parabat deus mentium nostrarum dura mollire, & de lapidibus offensionis excitare cultores religionis. Quid enim aliud quàm lapides habebantur, qui lapidibus seruiebant, similes vtique iis qui facerēt eos? Prophetatur igitur saxosis gentilium fides infundenda pectoribus, & futuros per fidem Abrahæ filios oracula pollicētur, quibus per duritiam mentis saxeus quidam insensibilis irrationabilísque naturæ vsus inoleuerat. Nam si lapidibus viuis firmatos viros fidei robore sententia apostolica comparauit, iuxta quod scriptum est: Et vos tanquam lapides viui ædificamini domos spiritales in sacerdotium sanctum, offerentes hostias spiritales: multo altius* hic videntur voce prophetica lapidibus homines comparari, qui ita humanæ sensum mentis amiserant, vt dum lapidibus putant diuinitatis alicuius inesse rationem, ipsi in naturam lapidum, nō vsu corporis, sed mentis habitu verterentur. Denique ex Abrahæ secundum carnem successione manantes, & principes Sodomorum appellantur, & parietes dealbati: ita sibi prærogatiuam generis morū magis similitudo vindicat, quàm ordo maiorum. Quinetiam vt scias quia lapidibus comparati sunt homines, arboribus quoque homines comparauit subiiciēs propheta, ¶ Quia iam securis ad radices arborū posita est.) Exempli autem ideo facta mutatio est, vt illo comparationis processu quidem intelligatur hominis clementior iam profectus. Nam illi ante deformes ad vsum, nudi ad ornatū, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, iam in arborum speciem figurantur, quæ rationabili quodam naturæ munere decoræ ad vsum, ad aspectum venustæ, ad fructum opimæ, surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replētur fructibus, frondibus vestiuntur. Atque vtinam nos fœcundarum vsum arborum possimus imitari, meritísque crescentibus longæuæ humilitatis radice fundati, sublimes ab humo, decori ad speciem, adultos fructuosorum operum vertices erigamus, ne euāgelici securis agricolæ trūci radicem syluestris excidat. Væ enim mihi est si non euangelizauero.

*Matth. 10. — 1. Petr. 2. — *alias. — 1. Corin. 9.*

Sed vox ista apostolica est, Væ mihi est si non peccata desle A uero. Væ mihi est si non media nocte surrexero ad confitendum tibi. Ve mihi si dolum proximo meo fecero. Ve si locutus non fuero veritatem. Ad radicem securis est posita, faciat fructum qui potest gratiæ, qui debet pœnitētiæ. Adest dominus qui fructum requirat, fœcundos viuificet, steriles reprehendat. Anni tres sunt ex quo venit, & fructum in Iudæis inuenire nō potuit. vtinam inueniat in nobis. Iussurus est succidi infructuosos, ne terram occupet. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur vt afferat in futurum. Bonus ille cultor agri interueniet pro nobis infœcūdis, pro nobis infructuosis, vt detur spatium, patientia deferatur, ne forte & nos aliquē fructum ferre deo possimus. Singulis quoque generibus hominum conueniens tribuit sanctus Baptista Ioannes responsum, vnum omnibus, ita, Publicanis ne vltra præscriptum exigāt, militibus ne calumniam faciant, ne prædā requirant. Docens idcirco stipendia constituta militiæ, ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur. Sed hæc & alia officiorum præcepta propria singulorum, misericordia B communis est vsus. Ideo commune preceptum omnib^9 officiis, omnibus ætatibus necessaria, & ab omnibus deferenda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel vrbanus, diues & pauper, omnes in commune admonentur vt conferant non habenti. Misericordia enim plenitudo virtutum est. Et ideo omnibus est proposita perfectę forma virtutis, ne vestimentis alimētisque suis parcant. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura seruatur, vt non sibi vnusquisq; totum eripiat, sed quod habet, cum paupere partiatur.

Lucæ.13.

De responsione Ioannis ad populum cogitantem eum esse Christum.

Estimante autem populo & cogitante in cordib^9 suis de Ioanne ne forte ipse esset Christus, respondit dicens: Ego quidē vos baptizo in aqua in pœnitentia.) Videbat ergo Ioannes cordis occulta: sed consideremus cuius hæc gratia. Quemadmodum autem prophetis palam fiant cordis occulta, Paulus ostendit dicēs: Occulta quoque cordis eius manifesta fient, & procidens C in faciem adorabit dominum, pronuncians quod vere deus est in vobis. Dei ergo munus est, qui reuelat: non virtus hominis, qui diuino magis adiuuatur beneficio, quàm naturali cernat officio. Quo autem proficit ista cogitatio Iudęorum, nisi vt secūdum scripturas venisse Christus probetur? Erat enim, qui expectabatur: & ipse vtique qui expectabatur, nō is qui non expectabatur aduenit. Quid autē ineptius quàm quod is qui in alio æstimatur, in seipso esse non creditur? Quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse non credunt. Quæ deo secundum carnem dignior generatio, quàm vt immaculatus dei filius, immaculatæ generationis seruaret etiam in suscipiēdo corpore puritatem? Et vtique diuini aduentus signū in virginis partu non in mulieris constitutum est. ¶ Ego, inquit, vos aqua baptizo.) Cito probauit nō esse se Christū, qui visibili operetur officio. Nā cum ex duabus naturis homo, id est, ex anima subsistat & corpore: visibile per visibile, inuisibile per inuisibile mysterium cōsecratur. Aqua enim corpus abluitur, spiritu animę D delicta mundantur. Aliud agimus, aliud inuocamus. Licet etiam in ipso fonte sanctificatio diuinitatis aspiret. Nō enim aqua omnis ablutio est, sed hæc inter se diuisa esse non possunt. Et ideo aliud fuit baptismum pœnitentiæ, aliud gratiæ est. Istud ex vtroq;, illud ex vno. Nā cum cōmunia delicta sint mētis & corporis, purificatio quoque debuit esse cōmunis. Et bene sanctus Ioānes se intellexisse significās quid in cordibus cogitarēt, & quasi non intellexerit, declinans maiestatis inuidiam, non verbo, sed opere declarauit non esse se Christum. Opus enim hominis est gerere pœnitentiam delictorum, dei munus est gratiam implere mysterij.

1.Corin.14.

Testimonium Ioannis de Christi aduentu.

Venit autem fortior me.) Non comparationem fecit, vt ipso se tātum fortiorem dixerit Christum: (neque enim inter dei filium & hominem vlla poterat esse collatio) sed quia multi fortes. nā & diabol^9 fortis. Nemo enim potest vasa fortis diripere, nisi prius alligauerit fortē. Multi ergo fortes, fortior nemo nisi Christus. Denique eousque non fecit comparationem, vt addiderit: ¶ Cuius non sum dignus calceamenta portare.) Euangelicæ prædicationis ostendens in apostolos gratiam esse collatā, qui sunt calceati in euangelium. Videtur tamē ideo hoc dicere, quod plerūque Ioannes personā accepit populi Iudæorum. Vnde ad hoc referunt quod ait: Illum oportet crescere, me autem minorari. quod oporteret minorē fieri populum Iudęorū, crescere in Christo populum Christianum. Denique & Moyses accepit personā populi, sed ille calceamētum non dominicū portabat, sed pedum suorum. Et isti calceati sunt calceamento fortasse non suorum pedum. Ille autem soluere calceamentum pedum iubetur suorum, vt animi eius egressus & mentis corporei nexus vinculis absolutus iter spiritale gradiatur. Apostoli autem calceamentum deposuerunt corporale, quando missi sunt sine calceamēto, sine virga, sine pera, sine zona: sed non statim dei calceamenta portarūt. Fortasse post resurrectionē portare cœperunt. Ante enim ne cui gesta domini dicerēt, admonebantur. Denique postea his dicitur: Ite in orbem vniuersum, & prædicate euāgelium. vt euāgelicæ prædicationis vestigium proferentes, toto dominicorum seriem circunferrent orbe gestorum. Est igitur calceamentū nuptiale euāgelica prædicatio. Sed de hoc opportunius aliquid in aliis explicabimus.

Math.11.

Ioan.3.

Exod.3.

Luce.10.

Marc.16.

De virtute & iudiciaria Christi potestate.

Ipse vos baptizabit in spiritu sancto & igni, habens vētilabrum in manu sua, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem igni comburet inextinguibili.) Habēs ventilabrum in manu. Vētilabri indicio discriminandorum dominus declaratur ius habere meritorum, eò quod dum frumenta in area ventilātur, plena à vacuis, ab inanibus fructuosa veluti quodā auræ spirantis examine separātur. Per hanc igitur cōparationem ostenditur, quod dominus iudicij die solidę merita fructūsq; virtutis ab inanis iactātię exiliúmque factorū infructuosa leuitate discernat, perfectioris meriti viros locatur^9 in māsione cœlesti. Ipse enim perfectior fructus est, qui meruerit eius esse conformis, qui sicut granū tritici cecidit, vt plurimos fructus afferret in nobis, inuisus paleis, inanibus meritis non amictus*. Et ideo ante eū ignis ardebit, non natura sui noxius, vtpote qui mala improbitatis exurat, splendorem probitatis accumulet.

*al. amicus.

De Iesu baptizato & dei patris testimonio.

Factum est autem cum baptizatus esset omnis populus, & Iesu baptizato & orante, apertum est cœlum, & descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cœlo facta est: Filius meus es tu, in te complacui.) Baptizatus est ergo dominus, non mundari volens, sed mundare aquas, vt ablutæ per carnem Christi, quę peccatum non cognouit, baptismatis ius haberent. Et ideo qui ad Christi lauacrum venerit, peccata deponit. Pulchre autem in iis quæ à cæteris dicta sunt, sanctus Lucas euangelista compendium sumpsit, & intelligendum magis quod à Ioanne dominus baptizatus est, quàm expressum reliquit. Quæ autem dominici causa baptismatis, dominus ipse declarat dicens: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Cum igitur tanta ad ædificationem ecclesiæ suæ diuino deus fauore concesserit, vt post patriarchas, prophetas, angelos, vnigenitus descenderet dei filius, & ad lauacrum veniret, nónne vere atque diuine de ecclesia cognouimus dictum: Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam? Nec mirum si homo ædificare non potest, qui non potest custodire. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilauerunt qui custodiunt eam. Hæc de quodam psalmo. Audeo tamen etiam ego dicere, quod homo viam non possit adoriri, nisi dominum habeat præuiantem. Vnde scriptum est, Post dominum deum tuum ambulabis. &, A domino diriguntur viæ viri. Denique ille perfectior, qui intelligeret se sine domino ambulare non posse, Vias, inquit, tuas edoce me. Et vt ad historiam veniamus, (Nō enim simplicem tātum rei gestæ seriem debemus haurire, sed etiam

Math.3.

Psalm.126.

Prouer.20.

etiam actus nostros ad æmulationem scriptorum referre.) Ex Aegypto populus exiuit, nesciebat viam quę ad terram duceret sanctam. Misit deus columnam ignis, vt per columnam populus viam disceret. Misit etiam per diem columnam nubis, vt neque ad sinistram, neque ad dexteram declinaret. Sed non es talis homo, vt merearis & tu ignis columnam, nō habes Moysem, non accipis signū. Nunc enim post aduentū domini fides exigitur, signa conduntur. Time dominum, & præsume de domino. Immittit enim angelos dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Vides quia vbique domini virtus studiis cooperatur humanis, vt nemo possit ædificare sine domino, nemo custodire sine domino, nemo quicquam incipere sine domino. Et ideo, iuxta Apostolum, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloria dei facite, in nomine domini nostri Iesu Christi. In duabus enim epistolis, alibi in nomine domini nostri Iesu Christi, alibi in gloria dei facere te præcepit, vt scias eandem esse patris & filij gloriam, eandémque virtutem, nec in aliquo circa sui diuinitatem patrem & filium discrepare, qui circa præsidia nostra nō discrepant. Docuit igitur me Dauid quod nemo sine domino ædificet domum, custodiat ciuitatē. Docuit me etiam Moyses quod nemo nisi deus fecerit mundum. In principio enim fecit deus cœlum & terram. Docuit etiam quod hominem deus opere suo fecerit. Nec ociosū posuit: Finxit deus hominem de limo terræ, & insufflauit in faciem eius flatum vitæ, vt actum quendam dei circa ædificationem hominis, vsu quodam corporalis operationis aduertas. Docuit etiam quia & mulierem fecit deus. Immisit enim deus soporem in Adam, & dormiuit, & sumpsit vnam costam de latere eius, & repleuit locum eius carne: & ædificauit dominus deus costam quam sumpsit ab Adam, in mulierem. Non frustra, vt dixi, corporalibus quibusdam manibus circa Adam & Euam Moyses deum inducit operantem. Mundum deus fieri iussit, & factus est, & vno verbo opus mundi scriptura indicat absolutum. Ad hominem venitur, & manus ipsas quodammodo studuit tibi propheta dei laborantis ostendere. Plus nescio quid in his intelligere, quàm lego, opera dei elaborata me cogunt. Subuenit Apostolus æstuanti, & quod ego non intelligebam quid esset, Os de ossibus meis, & caro de carne mea: &, Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro suo sumpta est: diuino mihi spiritu reuelauit dicens: Sacramentū hoc magnum est. Quod sacramentum? Quia duo erunt in carne vna: & quia relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suę: & quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Quis est iste vir propter quem mulier parentes relinquat? Relinquit parentes ecclesia, quę de gentilibus populis congregata est: cui prophetice dicitur: Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Propter quem virum, nisi forte propter illum de quo dicit Ioannes: Post me venit vir, qui ante me factus est? De cuius latere dormientis costam deus sumpsit. Ipse enim est qui dormiuit, & quieuit, & resurrexit, quoniam dominus suscepit eum. Quæ est huius costa, nisi virtus? Quia tunc quando miles latus eius aperuit, continuo aqua & sanguis exiuit, qui effusus est pro seculi vita. Hæc seculi vita costa, Christi est, hęc costa secūdi est Adam. Primus enim Adam in animam viuētem, nouissimus Adam in spiritum viuificātem. Nouissimus Adam Christus est, costa Christi vita ecclesiæ est. Nos ergo membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossib' eius. Et fortasse hæc est costa de qua dixit: Sētio de me virtutem exisse. Hæc est costa quę de Christo exiuit, nec corpus eius imminuit. Non enim corporalis, sed spiritalis est costa. Spiritus autem non diuiditur ipse, sed diuidit singulis prout vult. Hæc est Eua mater omnium viuētium. Si enim intelligas viuentem cum mortuis quæri, intelligis eos mortuos esse qui sine Christo sunt, qui participes vitæ non sunt. Hoc est enim Christi non esse participes, quia Christus est vita. Mater ergo viuentium ecclesia est, quam ædificauit deus in ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis structura compaginata crescit in templum dei. Veniat ergo deus, ædificet mulierem illam quidem adiutricem Adę, hanc verò Christi. Non quia Christus adiumentum requirit, sed quia nos quærimus &

Exod.13. Psalm.33. 1.Corin.10. Gene.1. Gene.2. Ephes.5. Psalm.44. Ioan.19. 1.Cor.15. Marc.5. Ephes.5.

A desideramus ad Christi gratiam per ecclesiam peruenire. Et nunc ædificatur, & nunc formatur, & nunc mulier figuratur, & nunc creatur. Et ideo nono verbo vsa est scriptura, quia superædificamur super fundamentum apostolorum & prophetarum. Et nunc domus spiritalis surgit in sacerdotium sanctum. Veni domine deus, ædifica mulierem istam, ædifica ciuitatem, veniat & puer tuus. Tibi enim credo dicenti: Ipse ædificabit ciuitatem mihi. Ecce mulier omnium mater, ecce domus spiritalis, ecce ciuitas quæ viuet in æternum, quia mori nescit. Ipsa enim est ciuitas Hierusalem, quę nunc videtur in terris, sed rapietur supra Heliam. Helias enim vnus fuit. Trāsferetur super Enoch, cuius mors nō inuenitur. Ille enim raptus est, ne malitia mutaret cor eius. Hæc autem diligitur à Christo quasi sponsa gloriosa, sancta, immaculata, sine ruga. Et quanto melius totum corpus assumitur, quàm vnus assumptus est? Hæc enim est spes ecclesiæ. Rapietur profecto, assumetur, transferetur ad cœlum. Ecce curru igneo raptus est Helias, rapietur ecclesia. B Non mihi credis? crede vel Paulo, in quo Christus locutus est. Rapiemur, inquit, in nubibus obuiam Christo in aera, & ita semper cum domino erimus. Ad hanc igitur ędificandam mittuntur quidem plures, mittuntur patriarchæ, mittuntur prophetæ, mittitur Gabriel archangelus, innumeri angeli dirigūtur, & multitudo cœlestis exercitus deum laudat, quia ciuitatis huius ædificatio propinquat. Mittuntur plures ad eam, sed Christus eam solus ædificat. Verum non est solus, quia pater præsens est. Et si solus ędificat, gratiā tamen tantæ ædificationis non solus vsurpat. Scriptum est de templo quod ædificauit Salomō, in quo typus ecclesię fuit, quia tria milia sexcenti erant qui in humeris portarent, & septuaginta milia lapidum cæsores, & octoginta miliā tollentes onera. Veniant angeli illi, veniant lapidum cæsores, cædantur superflua lapidum nostrorum, aspera læuigentur. Veniant & qui in humeris portant. Scriptum est enim: Supra humeros tollentur. Venit ergo ad Ioannem, quoniam cætera comperistis. Venit ad Ioannis baptisma, sed Ioannis C baptisma habebat pœnitentiam delictorum. Et ideo prohibet eum Ioannes dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Cur venis ad me, qui peccatum non habes? Ille enim baptizādus est à me, qui peccatū habet. Qui autē peccatum non fecit, lauacrum pœnitentiæ cur requirat? Sine, inquit, modo. hoc est, dum ecclesia ædificetur. decet nos implere omnem iustitiam. Quæ est iustitia, nisi misericordia? Dispersit enim dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Dedit mihi pauperi, dedit mihi inopi gratiā, quam ante non habui. Iustitia ergo eius manet in æternum. Quæ est iustitia, nisi vt quod alterum facere velis, prior ipse incipias, & tuo alios horteris exemplo? Quæ est iustitia, nisi vt qui carnem suscepit, non quasi deus sensum aut ministerium carnis excluderet, sed quasi homo carnem vinceret, vt vincere me doceret? Docuit enim qua ratione possim terrenis concretam vitiis obnoxię carnis illuuiem* sepelire criminibus, renouare virtutibus. O vere diuinam in ipsa humilitate do- D mini prospicientiam. Quanto enim abiectior humilitas, tanto diuinior prouidētia. Iniuriarum suarum acerbitate deus proditur, & remediorū suorū vsu, qui nullis remediis indigeret, deus probatur. Quid enim tam diuinum ad populos prouocandos, quàm vt nemo refugiat lauacrū gratię, quando Christus lauacrū pœnitentię non refugit? Nemo se dicat exortem esse peccati, quando Christus venit ad remedium peccatorum. Si pro nobis Christus lauit, imò nos in corpore suo lauit, quanto magis nos nostra delicta lauare debemus? Quo igitur magis opere, quo magis mysterio deus (quanquam deus in omnibus) quàm hoc probatur, quando per totum mundum quā generis humani conditio diffunditur per separatarum diuortia tractúsque regionum, vno momento in vno corpore deus fraudem vetusti erroris aboleuit, gratiam regni cœlestis effudit? Vnus enim mersit, sed lauit omnes. Vnus descendit, vt ascēderemus omnes. Vnus omnium peccata suscepit, vt in illo omniū peccata morerentur. Purificate igitur vos, vt Apostolus dicit, quia purificauit se ille pro nobis, qui purificatione non eguit. Hæc de nobis. Nunc consideremus mysteriū trinitatis. Vnum deum dici-

Ephes.2. Sapient.4. 1.Thes.4. Matth.3. Psalm.111. *ingluuiem

mus, sed patrem cōfitemur & filiū confitemur. Nam cū scriptum sit, Diliges dominum deum tuum, & ipsi soli seruies: [Deute.10.] negauit filius esse se solum, dicens: Sed non sum solus, pater enim mecum est. [Ioan.16.] Nec nunc solus est. Pater enim se adesse testatur. Adest & spiritus sanctus. Nunquam enim potest à se trinitas separari. Denique apertum est cœlum, descendit spiritus sanctus corporali specie sicut columba. Quomodo ergo hæretici dicunt quia solus in cœlo est, qui nō est solus in terris? Aduertamus mysterium quare sicut colūba. Simplicitatem enim lauacri requirit gratia, vt simus simplices sicut columbæ. Pacem lauacri requirit gratia, quam in typo veteri columba quondam ad illam arcam quæ sola fuit diluuij immunis, aduexit. Docuit me cuius typus columba illa fuerit, qui nunc descēdere dignatus est in specie columbæ. Docuit, in illo ramo, in illa arca typum fuisse pacis ecclesię, quod inter ipsa mūdi diluuia spiritus sanctus ad ecclesiam suam pacē afferat fructuosam. Docuit etiā Dauid, qui prophetico spiritu cernens baptismatis sacramentum ait: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? [Psalm.54.] Venit ergo spiritus sanctus, sed attende mysterium. Venit ad Christum. Omnia enim per ipsum facta* sunt, & in ipso constant. [*creata.] Sed vide beneuolum dominum, qui solus se iniuriis subdidit, solus gratiam non quæsiuit. Et vbi ędificauit ecclesiam? Rogabo, inquit, patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt vobiscum sit in ęternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec agnoscit eum. [Ioan.14.] Merito ergo se in corpore demonstrauit, quoniā in diuinitatis substantia non videtur. Vidimus spiritum, sed in specie corporali: videamus & patrem, sed quia videre non possumus, audiamus. Adest enim beneuolus deus, non derelinquet templum suum. Vult omnem exædificare animam, vult eam ad salutē informare, vult lapides viuos à terra ad cœlum transferre. Diligit templum suum, & nos diligamus eum. Si diligimus deum, præcepta eius seruemus. Si diligimus eum, nouerimus eum. Qui enim dicit quia nouit eum, & præcepta eius non seruat, mendax est. [1.Ioan.2.] Quomodo enim potest deum diligere, qui nō diligit veritatem, cum deus veritas sit? Audiamus ergo patrem. Inuisibilis enim pater, sed & filius inuisibilis secundum diuinitatem. Deum enim nemo vidit vnquam. [Ioan.1.] Cum ergo filius dei in eo vtique quod deus est filius, nō videtur, sed demōstrare se voluit in corpore: & quia pater corpus non gerebat, ideo probare voluit pater nobis in filio se esse præsentem, dicens: Filius meus es tu, in te complacui. Si vis discere filiū cum patre semper esse pręsentem, lege filij vocem dicentis: Si ascendero in cœlum, tu ibi es: si descendero ad infernum, ades. [Psalm.138.] Si patris testimonium quæris, audisti à Ioanne. Crede igitur ei, cui se baptizandum credidit Christus, cui pater filium cœlesti voce commisit, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui. Vbi sunt Arriani, quibus non placet filius, in quo complacuit pater? Hoc non ego dico, neque hominum quisquam locutus est, neque per hominem deus, neque per angelos, neque per archāgelos, sed ab ipso patre vox de cœlo missa signauit. Deinde alibi idem pater repetit, dicēs: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui: ipsum audite, dicētem vtique: Ego & pater vnum sumus. [Matth.17.] [Ioan.10.] Qui ergo filium non credit, non credit patri. Testis est ille de filio. Si dubitatur de filio, paterno non creditur testimonio. Deinde cum dicit, In quo complacui: non aliena in filio, sed sua laudat. Quid est enim dicere, In quo complacui, nisi quia omnia quæ habet filius, & pater habet: sicut & quæ patris sunt, filij sunt? Filius dixit: Omnia quæ habet pater, mea sunt. [Ioan.16.] Indifferentis enim diuinitatis potentia non secernit inter patrem & filium, sed vnam patri filióque participat potestatem. Credamus patri, cuius voce elementa sonuerunt. Credamus patri, cuius voci elementa obsequium præstiterunt. Credidit mundus in elementis, credat in hominibus. Credidit in exanimis, credat in viuentibus. Credidit in mutis, credat in loquētibus. Credidit in iis quæ non habent sensum, credat in iis qui sensum vt deum cognoscerent consecuti sunt.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM *in euangelium secundum, Lucam, Liber III.*

De genealogia domini saluatoris.

ET ipse Iesus erat incipiens fere annorum triginta qui putabatur filius esse Ioseph.) De generationibus dicturi, quarum nonnullam videmus in euangelio secundum Matthæū, vel in hoc cuius interpretationem habemus in manibus, esse distātiam, quoniam nō est credibile aduersantia sibi sanctos viros potuisse dicere, de generationibus præsertim domini saluatoris: quanto studio possumus, non dixisse eos discrepantia demonstremus. Et primum omnium neminem mouere debet quod ita scriptum est: Qui putabatur esse filius Ioseph. Bene enim putabatur, quia natura non erat. Sed ideo putabatur, quia eū Maria quę Ioseph viro suo erat despōsata, generauerat. Sic enim habes: Nonne hic est filius Ioseph fabri? Diximus supra qua ratione per virginē, diximus etiam qua ratione per desponsatam, & quare census tempore nasci voluerit dominus salutaris. Non alienum etiā videtur vt qua ratione fabrum patrē habuerit, declaremus. Hoc enim typo cum patre sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium cōdidit mundum, iuxta quod scriptum est: In principio fecit deus cœlum & terram. [Gene.1.] Nam etsi humana nō sunt cōparanda diuinis, typus tamē integer est, quod pater Christi igne operatur & spiritu, & tanquā bonus animæ faber vitia nostra circundolat, cito securim admouēs arboribus infœcundis, secare doctus exigua, culminibus seruare sublimia, rigida mentium spiritus igne mollire, & in varios vsus omne humanum genus diuersa ministeriorum qualitate formare. Cur autē Ioseph magis quàm Mariæ generatio describatur, cum Maria de spiritu sancto generauerit Christū, & Ioseph à generatiōe domini videatur alienus, dubitare possemus, nisi consuetudo nos instrueret scripturarum, quæ semper viri originem quærit. Sic enim habes: Phares fuit filius Iudæ principis tribus, hic generauit Esrom, & Esrom generauit Aram, & Aram generauit Aminadab, & Aminadab generauit Naason, & Naason generauit Salmon, & Salmon generauit Booz, & Booz generauit Obeth, & Obeth generauit Iesse, & Iesse generauit Dauid. [Matth.1.] Viri enim persona quæritur, qui etiam in Senatu & reliquis curiis ciuitatum generis asserit dignitatem. Quàm deforme autem si relicta viri origine, origo fœminæ quæreretur, vt videretur patrem non habuisse ille totius mundi populis prædicandus? Sed etiam alibi diuerso ordine generationem doceamus esse decursam, ne hic quoque euangelistæ discrepare videantur, qui veterem ordinem sunt secuti. Sic enim habes: Fuit homo ex Arath, & nomen eius Helcana, filius Hieremihel, filius Heli, filius Ozi. [1.Reg.1.] Vides & à patribus ad filios, & à filiis ad patres originis descriptionem veteri more contextam. Vides vbique familiam per virorum generationes esse decursam. Noli mirari si Matthæus ab Abraham vsque ad Ioseph, Lucas à Ioseph vsque ad Adam & ad deum generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Ioseph origo descripta est. Etenim secundum carnem natus, vsum debuit sequi carnis, & qui in seculum venit, seculi debuit more describi, maxime cum in Ioseph origine etiam origo sit Mariæ. Nam cum vir iustus fuerit Ioseph, vtique ex tribu sua & ex patria sua accepit vxorem, nec potuit iustus facere contra id quod lege præscriptum est. Sic enim habes: Quia vnusquisque in hæreditate tribus suæ patriæ adhærebunt filij Israel, nec de tribu ad tribum transibunt: & omnis filia quæ habet hæreditatem tribuum filiorum Israel, vni ex populo & ex tribu patris sui erit vxor. [Nume.36.] Itaque & census tempore ascēdit Ioseph de domo & de patria Dauid, vt profiteretur cum Maria vxore sua. Quæ ex eadem domo, & ex eadem patria professionem defert, vtique eiusdem

dem tribus & eiusdē patriæ se esse designat. Cognata quoq; Mariæ inducitur Elizabeth. primò quod omnes Iudæi cognati, quēadmodum & Apostolus docuit dicens: Optabam enim anathema esse ipse pro fratribus meis, cognatis secundum carnē, qui sunt Israelitæ. Cognatæ ergo, quia ambæ Israelitæ erant: simul & cognatæ, quia ambæ erant ex tribu Iuda. Didicisti ex tribū Iuda Mariā, disce & Elizabeth. Nam exurgēs Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione, in ciuitatē, inquit, Iudæ, & intrauit in domum Zachariæ. Cum enim iuxta tribus suas Moyses habitare vnumquemque præscripserit: vtique cum in ciuitate Iudæ mōserit, erat & in tribu Iuda, maxime cum ex genere Elizabeth, fuerint sacerdotes, quorū deus portio est. Simul quàm pulchrum, vt cum illa prænuncium Christi, Christum illa genuerit, & altera de spiritu sancto cōceperit, altera sancto repleta spiritu prophetauerit, secūdum carnē quoque videantur fuisse cognatæ, quæ secūdum deum spiritalis cognationis consortio non carebant. Quod si omnis fœminæ caput vir, secundum sanctum Apostolum: & sunt duo in carne vna secundum legem diuinam: vtique ij qui vna caro erāt, & vnus spiritus, quomodo poterat fieri vt viderētur patriam & tribum habere diuisam? Accedit illud quod etiam angelus Gabriel de domino prænūciauerat quòd dabit illis de' sedem Dauid patris sui. Certum est igitur etiam Mariam de Dauid generatione manasse. Simul etiā dicimus nihil referre quo ordine generatiōis series exprimatur, cum iter hinc atque inde sit peruium. Cur autem sanctus Matthęus ab Abrahām generationem enumerare cœperit Christi, sanctus vero Lucas à Christo vsque ad deum perduxerit explanandum videtur. Sed prius cur sanctus Matthæus cum ab Abraham cœperit generatiōnis ordinem, non ita posuerit, Liber generationis Abrahæ: sed, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abrahā. Et cur hos duos potissimum nominauerit, nequaquā prætereundū puto. Nō enim ociose fidelissimi authores generis eliguntur, vt intelligamus quod in ipsa generatiōe carnis spiritalis magis successio requiratur. Duo sunt enim isti viri in quos manauerūt promissa diuina. Prior Abraham, qui ante Moysi legem, & ante populum Iudæorum propria derelinquens, & cognoscens deum, meruit fidei testimonium, quia credidit deo, & reputatum est ei ad iustitiam. qui etiam à deo accepit oraculum dicēte sibi: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam tibi monstrabo, & faciam te in gentem magnam, & benedicā te, & magnificabo nomē tuum, & eris benedictus, & benedicam benedicētes te, & maledicam maledicentes te, & benedicētur in te omnes tribus terrę. Vides igitur congregationes gētium, & sacrosanctum ecclesiæ cœtum oraculo diuino huic esse primo promissum. Et ideo his author generis debuit designari, qui instaurandæ ecclesiæ sponsionem primus emeruit. Dauid quoque merito & ipse author generis declaratur, quia cum iureiurādo responsum quod ex ipso secundum carnem Christus futurus esset, accepit. Sic enim scriptum est: Iurauit dominus Dauid veritatē, & non pœnitebit eum, de fructu vētris tui ponam super sedem meā. Et alibi: Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semē eius in æternum manebit, & sedes eius sicut sol in conspectu meo. Et in Paralipomenon: Et erit, cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de vētre tuo, & parabo regnum eius: ipse mihi ædificabit domum, & erigā sedem eius in seculum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filiū, & misericordiam meam nō dispergā ab eo, sicut dispersi ab iis qui ante te fuerūt. Per Esaiam quoq; idem dominus deus generationē domini reuelauit dicēs: Exiet virga de radice Iesse, & flos ex radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientię & intellectus. Et infra: Et erit radix Iesse, & qui exurget imperare gētibus: in ipso gentes sperabunt. Et alibi: Puer natus est nobis, filius datus est nobis, cuius principiū super humeros eius, & vocabitur nomen eius, magni cōsilij angelus. Adducam enim pacē super principes & salutē. & magna potestas eius, & pacis eius non erit finis, in sede Dauid, & in regno eius. In quo iuxta Aquilæ quoque interpretationē, non quasi de homine, sed de eo, qui vltra hominē esset, vidimus extitisse promissum. Idem enim interpretatus est: Puer natus est nobis, filius datus est nobis, & facta est mēsura in humero eius, & vocabitur nomē eius admirabilis consiliarius, consiliarius meus fortis, potēs, pater seculi, princeps pacis. Eius impleta est disciplina, & pacis eius nō est finis, supra sedem Dauid, & supra regnū eius. Omnia conuenire de Christo, euidētibus signatur oraculis, nec posse diuinæ fructum potētiæ ad Salomōis gratiam deriuari, qui Dauid filius fuit, cui' finis haud dubie cognoscitur. Finis enim fuit regni Salomonis, & pacis, vt Regnorum lectionibus demōstratur. Vnus est Christus, cuius regnum non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus imperauit, Christus verò ecclesiam de nationibus congregauit. Postremo viuente Dauid & natus est Salomon, & regnum est cōsecutus. Hic autem qui promittitur, post mortem Dauid surrecturus esse monstratur, sicut habes: Quia cum cōpleti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo de semine tuo qui erit ex ventre tuo, & parabo regnum eius: ipse mihi ædificabit domum, & erigam sedem eius in seculum. Nunquid in seculum regnauit Salomō, qui annis tantummodo quadraginta regnauit? Ego ero, inquit ei in patrem, & ille mihi in filium. Quis est iste proprius dei filius, nisi cui dictum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et misericordiam meam non dispergam ab eo, & fidelem eum seruabo in domo mea, & regnum eius in seculum. At verò Salomonem errasse ideo fortasse tam grauiter, ne errarent homines, & ad ipsum crederetur manasse promissum, diuinarum serie cognouimus lectionum. Aedificauit enim templum Astartæ idolo propter amorem mulieris, & indignatus est dominus in Salomonem. Si igitur viuente Dauid regnare cœpit (sic enim habes, quod cū esset nūciatum Dauid regnare Salomonē, adorauit rex Dauid i cubiculo suo, & dixit: Benedict' dominus deus Israel, qui dedit mihi hodie de semine meo sedentem in throno meo, & oculi mei vident) si errauit, si offendit, vides quoniam promissi series Christū spopondit. Et ideo istos duos generis authores euangelistā delegit. Vnum qui promissum accepit de congregatione populorum: alterū qui de generatione Christi oraculum consecutus est. Et ideo licet ordine sit successionis posterior, prior tamen quàm Abraham in domini generatione describitur: quia plus est promissum accepisse de Christo, quàm de ecclesia, quoniam ecclesia ipsa per Christum. Ergo vnus princeps generis secundum carnem, alter princeps generis secundum spiritum: alter secundū seminis gratiam, alter secūdum populorum fidem. Potior enim qui saluat, eo qui saluatur. Et ideo Dauid filius dicitur. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid. Eius enim primo loco debuit filius dici, cui clare filius est promissus: licet Apostolus etiam Abrahæ Christum dicat esse promissum. Abrahæ enim dictæ sunt promissiones & semini eius. Nō dicit, Et seminibus tāquam in multis, sed sicut in vno: & semini tuo, quod est Christus: vt alteri proprietas generationis, principatus alteri deferatur. Illi delatum est vt Iesus eius filius diceretur: huic quasi principi familiæ gētiūmque prærogatiua seruatur, vt ab Abraham generationis dominicæ manaret exordium. Qui enim fidei author est, ipsum asserere scriptura quoque debuit diuinæ generationis authorem. Vnde & Lucas ad deum putauit originem eius esse referendam, quod verus Christi generator deus sit, vel secundum veram generationem pater, vel secundum lauacri regenerationem mystici author muneris. Et ideo non à primo generationem eius cœpit describere, sed posteaquā baptismū eius explicuit, authorem omnium deum per baptismū cupiens demonstrare. Christū quoque à deo ordine manasse successionis asseruit, vniuersa cōtexens vt & secundum naturā, & secundum gratiam, & secundum carnē dei filium demonstraret. Quod autem euidētius diuinæ generationis indicium, quàm quod de generatione dicturus, ipsum patrem præmisit loquentē: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui? Hic quoque aliqui solent serere quæstiones, quòd Matthæus ab Abraham vsque ad Christum quadragintaduas generationes enumerauerit, Lucas verò quinquaginta: & quòd per alias personas Matthæus, per alias Lucas generationem manasse descri-

pserit. in quo iam illud potest probari quod diximus, quia cum alios Matthæus maiores dominici generis, alios verò Lucas in ordine generationis texuerit: ab Abraham tamen & Dauid reliquos authores generis vterque signauit. Quod verò per Salomonem Matthæus generationem deriuãdam putauit, Lucas verò per Nathan, alteram regalem, alteram sacerdotalem Christi familiam videtur ostendere. Quod non ita accipere debemus, quod alterum altero verius, sed alter alteri pari fide & veritate concordet. Fuit enim vere & secundum carnem regalis & sacerdotalis familiæ. Rex ex regibus, sacerdos ex sacerdotibus: licet oraculum nõ de carnalibus, sed de cœlestibus exprimatur: quoniam & rex in dei virtute lætatur, cui iudicium à patre rege defertur, & sacerdos est in æternum, secundum quod scriptum est: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Bene igitur vterque tenuit fidem, vt Matthæus per reges ductam originem comprobaret, & Lucas per sacerdotes à deo transmissam in Christum seriem generis deducendo, sanctiorem ipsam originem declararet. Simul in hoc quoque vituli figura signatur, quod vbique sacerdotale mysterium putat esse seruandum. Nec mireris si ab Abraham plures secundum Lucam successiones vsque ad Christum sunt, pauciores secundum Matthæum, cum per alias personas generationem fatearis esse decursam. Potest enim fieri vt alij longæuam transegerint vitam, alterius verò generationis viri immatura ætate decesserint: cum videamus complures senes cum suis nepotibus viuere, alios verò viros statim filiis obire susceptis. Illud quoque aduertimus quòd sanctus Matthæus, Iacob, qui fuit pater Ioseph, filium Mathan esse memorauerit: Lucas verò Ioseph, cui desponsata erat Maria, filium Heli, Heli autem filium Melchi esse descripserit. Quomodo vnius duo patres, id est Heli & Iacob? Quomodo etiã duo paterni aui, Mathan & Melchi? Sed si requiris, inuenies quod iuxta præscriptum legis veteris duo fratres diuersos filios vterinos ex vna vxore generauerint. Traditur enim Mathan, qui à Salomone genus duxit, Iacob generasse filium, & vxore superstite decessisse, quam postea Melchi accepit vxorem, ex qua generatus est Heli. Rursus Heli fratre sine liberis decedente, copulatus est fratris vxori, & generauit filium Ioseph, qui iuxta legem Iacob filius dicitur: quoniam semen fratris defuncti frater iuxta legis veteris seriem suscitabat. Ita duorum filius dictus est, non ab vtroque generatus, sed quia alterius secundum generationem, alterius secundum legem factus est filius. In quo præscripto legis futuram perpetuitatem defunctorum seminis nobis esse promissam nõ intellexit populus Iudæorum, sed secundum literam accipiens, gratiam corrupit oraculi. Alius enim erat frater, qui defunctorum fratrum semen resuscitaret, non frater secundum carnis germanitatem, sed secundum gratiæ puritatem. Et ideo fortasse frater non redemit, redimet homo: quia non germanus frater ille, sed dominus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus resurrectionis gratiam propagauit. Licet sit versiculi istius & alia interpretatio, quam suo dicemus loco. Non absurdum autem videtur, quod geminato mystico numero quaternasdenas generationes diuidendas sanctus Matthæus putauit, ab Abraham vsque ad Dauid, à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, à transmigratione Babylonis vsque ad Christum: in quo vices mutationum pariter designauit. Ab Abraham enim vsq; ad Dauid tempora sine regibus fuit populus Iudæorum. Regnum enim iustum à Dauid cœpit, deinde per reges actum genus omne est Iudæorum, & intemerata vsque ad transmigrationem eorum regna manserunt. Post transmigrationem verò in occasum degenerãtis populi nobilitas circuncisa vergebat. De quinquaginta verò generationibus quas ab Abraham Lucas contexendas putauit, numeri mystici seruata gratia satis claret. Nam & decimus & septimus numerus mysticus est, & tertio vterque repetitus mysterium signat. Et Pentecoste, cuius Lucas, & Tesseracoste, cuius Matthęus secutus est gratiam, satis superque numerum mysticum prodiderunt. Plerique etiam mirantur cur Thamar mulieris famosæ, vt illis videtur, Matthæus commemorationem in dominica generatione contexẽdam putauerit, cur etiam Ruth, cur eius quoque mulieris, quæ Vriæ vxor fuit, & occiso marito in Dauid nuptias commigrauit: cum præsertim Saræ & Rebeccę & Rachel sanctarum fœminarum nusquam fecerit mẽtionem. Sic enim habes: Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Iacob, Iacob genuit Iudam & fratres eius: Iudas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar. Non ociose vtique huius mulieris euangelista nomen inseruit, de qua diuise interim tractandum videtur. Primùm enim, si veris intendas animum, non hæc mulier tam famosa, quàm iusta. Non enim temporalis vsum libidinis requisiuit, sed successionis gratiam concupiuit. Erat enim deforme liberos non habere: quod etiam legum ciuilium fuit authoritate multatum. Promiserat eam filio suo Iudas, sed diu pactarum fœdera distulerat nuptiarũ, per moram promissi defunctus est sponsus. Nondum virginitatis, nondum viduitatis ante Christi aduentum vernabat gratia. Dolens se sine filiis remansisse, dolum studio generationis cõmenta est, & Iudam consilio præuertit, vt se eidem offerret ornatam, posteaquam defunctam eius cognouit vxorem. Vides vbique mulieris vitam probari, quod non alienum præripuit thorum, nõ meretricio studio quasi meretrix adornata est. Non enim vagam captauit libidinem, sed diu soceri fraudata promissis, ex ea familia quam delegerat, conuerso dolo fructum voluit successionis adipisci. Quis itaque castior illa quæ tandiu expectauit promissum, an ille qui amorem ferre non potuit oblatum? Illa quę sponsi familiam non refugit, an iste qui meretricem putauit? Illa quæ oram sui corporis volentibus non permisit ad copulam, an iste qui quod studio cœpit erroris, ad successionis gratiã castitate mulieris consummauit? Illa quæ filios non habebat, & tempus conceptionis mora coniugij timebat excludi, illa quæ grauitatem maturioris elegit: an iste qui ætatem adolescentioris adamauit? Denique ipse confessus est, dicens: Iustificata est Thamar magis quàm ego, propter quod nõ dedi eam Selõ filio meo. Itaque illa experiri exactorem ipsum suæ voluit castitatis. Denique nũquam postea virum expertа est, amictũ viduitatis sumpsit à coitu. Ille vnius horæ impatiens, qui annos à puella exegerat castitatis, luctum expulit, vestem mutauit, comam totondit, rogum deseruit, thorum amator ascendit. Sed non ita istam defendimus, vt illum accusemus, imò vtrumque excusemus. Nõ autem nos, sed mysterium quod copulæ illius fructus expressit. Generauit enim mulier Phares & Zaram filios, generauit geminos. Vnde nõ ociose Matthæus vtrumque signauit, cum Phares tãtummodo commemorationem causa deposceret. Phares enim genuit Esron, Esron genuit Aram, deinde per ordinem singuli. Cur autem cum Isaac duos generauerit, Iacob plures, singulorum tantummodo quos successionis dominicæ causa poscebat, fecit scripturę series mentionem, horum autem vtrumque memorauit: nisi quia hic in vtroque mysterium est? Tractauimus moralem locum, quia non opera meretricis exercuit, sed munera fœcunditatis elegit. Tractemus historicum, & mysticum ventilemus. Neque enim sine mysterio potest esse quod annulum & monile accepit, & virgam. Non vilis persona quæ meretur accipere ornamentum, signaculum, potestatem: factorum signaculum, pectoris ornamentũ, regiæ libertatis insigne. Ergo vt ordiamur historiam, cum generaret Thamar, legisti quia vnus de vtero eius præmisit manũ: quã apprehẽdens obstetrix, coccum in eam ligauit, dicens: Hic exiet prior. Vt autẽ reuocauit manũ puer in matris vterũ, statim exiuit frater eius. Dixit autem obstetrix: Quid incisa est per te sepes? Et vocauit nomen eius Phares. Et post ipsum exiuit frater eius, in cuius manu erat coccum, & vocauit nomen eius Zaram. Vides quanta ænigmata mysteriũ prodãt? Manus præmissa, coccũ ligatũ, reducta manus, vox obstetricis gemina quod prior alter exiret, sepem alter incideret. Cur autem alter manum præmisit ex vtero, alter genitali præcessit exortu, nisi quia per geminorum mysteriũ gemina describitur vita populorum: vna secundum legem, altera secũdum fidem: vna secundum literã, altera secundum gratiã? Prior gratia quàm lex, prior fides ꝙ litera. Et ideo gratiæ typus manum ante præmisit, quia gratiæ actus ante præcessit, qui fuit in Iob, Melchisedech,

Psalm. 109.
Psalm 48.
1. Timo. 2.
De cõceptu Thamar, & geminis eius.
Gene. 38.
A B C D

chisedech, Abraham, Isaac, & Iacob, qui per fidem sine lege viuebãt. Credidit enim Abrahã deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Melchisedech quoque sancti gratiã præcedens sacrificij figura mõstrauit. Preuenientes enim legẽ patriarchę sancti, præscriptorum vinculis absoluti, libera & consimili nobis euãgelij gratia refulserunt. Iunior horũ frater, secundus ordo pietatis. Primus ergo in patriarchis, secũdus in regibus & sacerdotib' est. Vtraque enim vita secundũ deum, quia illi quoq; qui secũdum legẽ Moysi religiosam & piam militiam militabant, non sunt gratiæ & honoris exortes, sed prior pietatis fructus in authoribus quàm hæredibus. Prior enim Zara, qui interpretatione significatur oriẽs. Lux enim pietatis, veri splendor Orientis est, illius vtique qui dixit: Oriens nomen est mihi. cuius in patriarchis primitus radius lucis illuxit. Hi enim primæ vitæ suæ actum in hoc seculo præmiserunt, in quorum manu nostri quoque actus tanquã plenioris corporis, qui adhuc naturę quodã generantis vtero tenebamur, figura præcessit. Sed media tanquã sepes obiecta legis est obseruatio, & quodãmodo vita maiorum videtur incisa, de qua in typo illa obstetrix, fortasse iustitia, quæ nos emissos aluo naturæ matris excepit, dixisse proditur: Hic exiet prior. Et reuera mirabilis ille erat ordo pietatis, non à Moyse, nec ab aliquo homine, nec per hominem, sed munere quodam sapiẽtiæ sponte se infundentis impressus. Prima igitur disciplina pietatis secũdum euangeliũ, quia per crucem & sanguinem credimus Christi: cuius Abraham diem vidit, & gauisus est: cuius Noë gratiam in typo ecclesiæ figuratã, spiritali cognitiõe præsensit: cuius Isaac vicem in sacrificio non recusauit: quem Iacob cum vinceret, adorauit: cuius Esaias ruborẽ vidit vestimentorum. nam secundum euangelium vita etiam prophetarum est: in cuius sanguine inter excidia mundi publicæ futurum salutis insigne Rhaab illa typo meretrix, mysterio ecclesia, figurauitque multorum cõuenarum copulam non recusat: & quò coniunctior pluribus, eò castior, immaculata virgo sine ruga, pudore integra, amore repleta, casta meretrix, vidua sterilis, virgo fœcunda. Meretrix, quia à pluribus amatoribus frequentatur, cũ dilectionis illecebra, & sine colluuione delicti. Qui enim adhæret meretrici, vnũ corpus est. Vidua sterilis, quæ viro parere non norit absente. Venit vir, & hunc populum plebémque generauit. Virgo fœcunda, quæ hãc genuit multitudinẽ cum fructu amoris, sine vsu libidinis. Sed vt ad historiam reuertamur, quid sibi volunt obstetricis eloquia dicentis: Hic exiet prior, nisi quia eius typum gerebat, qui ortu corporis posterior, virtute & veritate primus existens, principatum sibi omnium vindicauit? Inde & Ioannes: Post me venit vir, qui ante me fact' est. Quid sibi vult quod coccum in manu eius ligauit, nisi quia typ' eius erat qui crucis indicio suæ, & sanguinis fusione actum illustrauit humanũ? Itaque posteaquã manum reduxit, quasi incisione facta sepis, exiuit frater eius, quẽ quasi medium parietem sepis vel maceriæ Apostolus nominauit, atque ipse de incisione nomen accepit. Phares enim diuisio est. Vnde & Pharisęi nuncupati, eò quod à multorum se cõiunctionibus separarent. Beatius autẽ & multò melius fuisset nõ incidisse sepem, sed vnam eandem & indiuiduam permanere. Quod fieri potuit si ei vitę quæ prior manũ misit, hoc est actum ostẽdit suum, consequens fuisset eius vitę militia quæ secuta est. Multo enim melius, si circũcisus populus vitam maiorum voluisset imitari. Sic enim fuisset vna sepes, vna maceria, vna ædificatio priorum ac sequentium. Sed quia primum illum vitæ actum, posteriorum infirmitas non potuit implere, incisione sine dubio facta sepis eius siue maceriæ quæ secundũ deum ædificata erat, tanquam medius paries interiectus est, vt illa sepes, hoc est, perpetua atque continua bonorum morum ædificatio rumperetur. Sepes enim est qua ager circũdatur fructuosus, furis remouetur incursus, quæ culta concludit, deserta secernit. Maceria quoque domum claudit. hęc si maneat, domus tuta est. Denique auferam, inquit, maceriam eius, & erit in direptionẽ. Optemus vt hæc integra sit maceria domus nostræ, domus spiritalis quæ in nobis est. Non enim ab homine exędificari potest, sed à deo viuo, qui ait: Et maceriam circundedi. Perdiderunt igitur salutẽ, qui maceriam perdiderunt. Maneat ergo maceria, maneat hæc sepes. Vis scire quàm sit vtilis sepes? Sepi aures tuas spinis & tribulis, & noli audire linguam nequam. Sepes enim ista te defendit à culpa. Ergo dominus Iesus, qui postea secũdum carnem venit in lucẽ, veteris illius munitionẽ sepis instaurans, in maiorum nos actuum, & antiquã simplicitatem fidei reformauit. Vnde de eo & propheta dixit: Vocaberis ędificator sepis. Tulit enim illum obicem qui vnitatem mentis & corporis, seriémque vitæ simplicis diuidebat, atque ipse factus est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & medium parietem sepis soluens. Quem parietẽ expõnit Apostolus inimicitias esse in carne. Has ergo inimicitias tulit dominus, & pacem refudit, legémque mandatorũ in decretis euacuauit, vt duos cõderet in vno nouo homine: in quo non solum exteriorem & interiorẽ, sed etiam Iudæum significat & Græcũ, vt esset omnia & in omnibus Christus. Dominus enim sabbati superstitionẽ tulit sabbati corporalis, & quasi medium soluit legis parietem, qui nos ab ea pietate quæ secundum deum est, decretorũ difficultate prohibebat, eò quod iuxta Moysi legẽ non erat facile atque possibile gentib' militare deo, cum inanis superstitio Iudæorũ purum affectum gentium à subeunda obseruatione reuocaret. Quid ergo? Lex inutilis? Absit, sed vtilis incredulis, infirmis necessaria, quæ lubricos & errãtes præcepti salutaris austeritate cohiberet, & obseruationum attentione concluderet. Bona autem lex est, quia spiritalis. Ei autẽ non bona, qui non putat spiritalẽ, qui mente exiguus humilisque factus, eam quę super legem est, maiestatem scilicet Christi videre non potuit. Quẽ vtique tanquam supra illum parietem respiciẽs ille mente sublimis Esaias gloriam dei vidit, quæ videtur in mõtibus, non in collibus. Docuit itaque nos ecclesia in Canticis canticorum, quod iste paries domino nostro Iesu Christo obstare non potuit, vel ei qui secutus est Christum, dicẽs: Vox fratris mei: ecce hic venit saliens super montes, & transiliẽs super colles. similis frater meus capreæ, vel hinnulo ceruorum in montibus Bethel. Ecce hic retro post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, prospiciens per retia. Respondit frater meus, & dixit mihi: Surge veni proxima mea, speciosa mea, columba mea: quoniam ecce hyems transiuit, pluuia abiit, discessit, flores visi sunt in terra, tempus secãdi aduenit, vox turturis audita est. Flores apostoli, tẽpus messis, fructus est Christus, vox turturis vox ecclesiæ. Iure igitur dei filius posteaquam terrenos homines, nec gradientes ad superna, & corporalib' inspexit angustiis coartatos (Nõ enim erat qui faceret bonum, non erat vsque ad vnum.) descendere in terras ipse dignatus est, vt parietem illum legis, hoc est, molem quandam & superstitionem intellectus corporalis auferret, quæ quasi premeret & obumbraret corda populorum. Melior igitur maceria quàm paries. Denique non bonus paries dealbatus. Quod nõ ociosè dictũ est principi sacerdotum, eò quod medij parietis impedimenta seruabat, quem dominus Iesus abstulit quasi duram malitiam, quo clariorem obseruantiam religionis infunderet, vt iam non vnum Iudæorum genus quasi corporalis quodam perscripto legis inclusum, sed omnes gentes ad dei cultum per euangelium vocarentur. Duo igitur gemini, duæ geminæ vitæ, duæ geminæ sunt militię, ita vt prior melior sit sequente. Et ideo quod est melius, reformatum est. Quis autem neget euangelium præstare legi? Bona tamen lex, si supra literam mentem erigas. Litera enim occidit. Quid autem haberet hæc historia gratiæ, nisi lucem tanti mysterij videremus? Docuit enim nos Apostolus sanctus in simplicitate historiæ secretum quærere veritatis, & in quasdam non intelligibiles secundũ literam disputationes sensum referre, scribẽs: Dicite mihi sub lege volentes esse. legem non audistis? Scriptum enim est quia Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum de libera: sed qui ex ancilla secundum carnem natus est: qui autem de libera, secũdum promissionem. Quæ sunt, inquit, per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamẽta. Et infra: Quæ autẽ sursum est Hierusalẽ, libera est. Ad illam igitur, quam medius paries incidere & diuidere non potuit, mentis sublimitate tendamus. Solutus est enim secundum intellectum corporalem veteris ille paries testamen-

testamẽti: expulsa est ancilla, tenetur libera. Ex libera sum⁹
liberi. Libera est enim ecclesia, expulsa synagoga est. Seruie
bat enim populus Iudæorum, remotũ est seruitutis iugum,
quod nostræ animæ quædã colla reprimebat, ne vltra parie
tem vitæ prioris possimus aspicere. Habemus iugũ bonum
ac leue, quod habenis patis, & gratiæ vinculis magis erigat
quàm deprimat copulatos. Hic est domin⁹, cuius in Zara ty
pus antè præcessit, eò quod ex tribu & ex semine illius Za-
ręę dominus Iesus secundũ carnem non solum à fœmina, sed

Galat. 4.

etiam sub lege generatus est, vt eos qui sub lege erant, redi-
meret precio sui sanguinis. Cuius figura ideo in manu illius
Zaræ præcessit, vt promitteret nobis quia vẽturus erat qui
veteris vitæ reuocaret vsum, & libertatem quam tribuerat
primo illi Adam, in Adam nouissimo reformaret, vt iam ge
nus hominum sine lege esset seruitutis. Si igitur Thamar co
gnouimus propter mysterium inter dominicas generatiões
esse descriptam, Ruth quoque sine dubio pari ratione mini
me prætermissam æstimare debemus, de qua sensisse vide-
tur Apostolus sanctus cum alienigenarum vocationem gen
tium spiritu præuideret per euangelium esse celebrandam,

1. Tim. 1.

dicens quòd lex non sit iustis posita, sed iniustis. Quomodo
enim Ruth, cum esset alienigena, Iudæo nupsit? Et qua ra-
tione in Christi generatione eius putauit euangelista copu-
læ commemorationem esse faciendam, quę legis serie veta-
batur? Non ergo quod non ex legitima saluator generatio-
ne manauit videtur esse deforme, nisi ad apostolicam senten
tiam reuertaris, quia lex nõ est iustis posita, sed iniustis. Hęc
enim cũ sit alienigena & Moabitis, pręsertim cum lex Moy
si prohiberet has nuptias, Moabitásque excluderet ab eccle
sia, (Sic enim scriptum est: Moabitæ non intrabunt in eccle

Deut. 23.

siam domini vsque ad tertiam & quartam generationem, &
vsque in seculum) quomodo intrauit in ecclesiam, nisi quia
sancta & immaculata moribus supra legem facta est? Si enim
lex impiis & peccatoribus posita est, vtique Ruth quæ defi
nitionem legis excessit, & intrauit in ecclesiam, & facta est
Israelitis, & meruit inter maiores dominici generis cõputa-
ri propter cognationẽ mentis electa, non corporis: magnum
nobis exemplum est, quia in illa nostrum omnium, qui col-
lecti ex gentibus sumus, ingrediendi in ecclesiam domini fi
gura præcessit. Hãc igitur æmulemur, vt quia hæc moribus
hanc prærogatiuam meruit asciscẽdæ societatis suæ, sicut hi
storia docet: nos quoque propter morum electionẽ in eccle
siam domini meritis suffragãtibus adlegamur. Etenim cum
Israelitas in dieb⁹ Iudicum superioribus fames temporibus
vrgeret, à Bethleem ciuitate Iudæ, in qua natus est Christ⁹,

Ex libro Ruth.

abiit vir colere in agro Moab, cum vxore & duobus filiis,
Elimelech viro nomen, mulieri Noëmi. Filij eius acceperũt
sibi vxores Moabitidas, nomẽ vni Orpha, & nomẽ secundæ
Ruth: & habitauerunt illic quasi decẽ annis, & mortui sunt.
Sed derelicta mulier à duobus filiis, & viro proprio destitu
ta, cognito quod deus visitaret Israel, regredi domũ parãs,
cœpit suadere vt domum propriam repeterẽt vxores filio-
rum suorum. Vna concessit, Ruth verò cum socru mansit.
Cui cum diceret socrus: Ecce iam consponsata tua ad popu
lum suum regressa est, & ad deos suos, & tu reuertere pari-
ter cum cõsponsata tua: respondit Ruth: Non cõtingat mi-
hi dimittere te, & redire ad deos meos: quia quocumque tu
ieris, ibo tecum: & vbi habitaueris, habitabo. Populus tuus,
populus meus, & deus tuus deus meus. Et vbi mortua fue-
ris, moriar: & vbi sepulta fueris, sepeliar. Atque ita duę per-
uenerunt in Bethleem. Hos igitur mores, atque hãc sancti-
tatem erga socrum, pietatem erga defunctum, religionem er
ga deum, cum cognouisset Booz proauus Dauid, iuxta legẽ
Moysi, vt semen defuncti proximi suscitaret, eam sibi ele-
git vxorem. Refert autem aduertere quod & in agro pleno
messis reperta, manipulos (sicut scriptum est) colligẽs, & so
crui fructus reseruans, non post iuuenem abiit, sed virum
perfectum secuta est, vnde & meruit audire: quia mulier vir
tutis es tu, & quia bene fecisti misericordiam tuam nouissi-
mam, plus quàm primam. Nouissima enim misericordia ec-
clesiæ congregatæ præstat priori. Quod breuius hic cõpre-
hendi, quia plenius in libris digessimus quos de fide scripsi.
Appropinquauit enim qui lõge erat, quia elõgauit qui pro-
ximus erat, & calciamentum proximi, muliere acquisiuit ac-
cepta. Mos enim erat, vt qui proximus erat, si nollet acci-
pere in coniugium propinquam suam, calciamentum su-
um solueret, & alij cederet. In quo non mediocre myste-
rium, eò quod is qui alienigenam in typo sumpsit, euange-
lizandi accepit facultatẽ. Denique in typo has fuisse nuptias
testatur benedictio seniorum dicentiũ: Det deus mulierem
quę intret domum tuam sicut Rachel, & sicut Lia, quę ædifi
cauerunt vtræque domum Israel, & facere virtutem in Ef-
frata, & sit nomen in Bethleẽ, & fiat domus tua sicut domus
Phares, quem peperit Thamar Iudę. De semine tuo det tibi
dominus ex hac puella. Et accepit Booz Ruth, & facta est ei
in matrimonium, & peperit Obeth patrẽ Iesse, auum Dauid.
Recte igitur sanctus Matthæus per euangelium gẽtes ad ec
clesiam vocaturus, authorẽ ipsum dominum gentilitiæ con
gregationis alienigenarum generationem secũdum carnem
assumpsisse memorauit: vt iam tunc esset indicium quod il-
la generatio ederet gentium vocatorem, quem sequeremur
omnes ex alienigenis congregati, relinquentes paternã do-
mum, & dicẽtes ei qui nos ad dei cultum vocaret, verbi gra
tia Paulo, aut cuicunque episcoporum: Populus tuus, popu-
lus meus: & deus tuus, deus meus. Ergo Ruth sicut Lia &
Rachel oblita populum & domum patris sui, soluens vincu
lum legis, ingressa est in ecclesiam. Soluit autem calciamen-
tum, qui non accepit ecclesiam. Et Moysi dicitur: Solue cal

Exod. 3.

ciamentum pedum tuorum, ne ipse sponsus ecclesiæ crede-
retur. Solus ille non soluit, qui veru est sponsus. Et ideo di-
cit Ioannes: Cuius non sum dignus soluere corrigiam calcia

Marc. 1.

mẽti eius. Ergo & hic typus est eò quod ædificaret domum
Israel. Quòd verò commemoratio eius dominicæ prosapię
fuerit interẽda, declarat mysterij altioris expressio, qua pro-
phetatum est ex genere eius in Effrata Christum esse gene-
randum, cum dicitur: Det tibi dominus facere virtutẽ in Ef
frata, & sit nomen in Bethleẽ. Quæ est enim virtus, nisi quæ
per Christum gentium populos congregauit? Quod autẽ no
men, nisi illud quod Bethleem patria domini secundum car
nem nascentis est facta? Vnde per prophetam dictum est: Et

Mich. 5.

tu Bethleẽ Iudæ non es minima inter principes Iuda. Ex te
enim exiet princeps qui regat populum meum Israel. Vide-
mus igitur mulierum commemorationi historiam, moribus
mysterium conuenire. Neque tamen abnuo, cum Thamar
& Ruth defendo, peccatores quoque inter maiores domi-
nici generis cõputatos: quorum cõmemorationem sanctus
Lucas declinare desiderãs, alium quendã successionum or-
dinem tenuit. Neque enim Achab, neque Iechoniã, neq; po
stremo Vriæ vxorẽ nominãdos putauit, vt immaculatam sa
cerdotalis generis seriem declararet. Sed vt illi talis consilij
sui ratio subsistit, ita etiam sancti Matthæi consilium à ra-
tione iustitiæ non abhorret. Nam cum euangelizaret domi-
num secundum carnem de Zara esse generatũ, qui omnium
peccata susciperet: subiectum iniuriis, subditũ passioni: ne
huius quidem putauit exortem asserendum esse pietatis, vt
maculatæ quoque originis non recusaret iniuriam: simul ne
puderet ecclesiam de peccatoribus congregari, cum domi-
nus de peccatorib⁹ nasceretur. Postremo vt beneficium re-
demptionis etiam à suis maioribus inchoaret, ne quis puta-
ret originis maculam impedimento posse esse virtuti, nec se
insolẽs de sui generis nobilitate iactaret, nève parentum cri
mina verecũdior erubesceret cui obũbrandæ originis facul
tas daretur, flore virtutis. An verò sanctus Dauid, licet mul
ta eius in mysterium figurentur, non eò præcelsior, quòd
hominem se esse cognouit, & cõmissum super abrepta Vrię
vxore peccatum pœnitentiæ putauit lachrymis abluẽdum,
ostendens nobis neminem virtuti propriæ debere confide-
re? Habemus enim aduersarium magnum, qui vinci à nobis
sine dei fauore non possit. Et plerumque illustribus & bea-
tis viris grauia peccata fuisse reperies, vt quasi homines ten
tationi patuisse cognoscas, ne virtutibus egregiis plus quàm
homines crederẽtur. Si enim Dauid, qui pręsumptione vir-
tutis elatus dixerat: Si reddidi retribuentibus mala mihi: Et

Psalm. 7.

alibi: Ego autẽ dixi in mea abundantia, nõ mouebor in æter

Psal. 29.

num: statim insolentiæ huius pœnam se subisse memorauit,
dicens: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum contur-

Ibidem.

batus:

batus: si ipse dominici generis author insolentiæ excepit offensam, quãto magis nos cæteri peccatores, quibus nulla suffragatur prærogatiua meritorum, insolétiæ scopulum timere debemus, in quo naufragium sit bonorum: præsertim cũ tantus vir nobis & magisterij author sit & exempli, qui quasi palinodiam quandam ad repropitiandum dominum in posterioribus canendam putauit, dicens: Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. &, Dominus à dextris meis, ne commouear. Sciuit enim quando se sibi credidit, esse lapsum. Denique nihil aliud esse in homine designauit, nisi quia deum nouit. Sic enim habes: Quid est homo quod innotuisti ei, aut filius hominis quia computas eum? Si ergo Dauid insolentiam damnat, humilitatem induit, rectè in historia vxoris Vriæ magisterium istud affectandę humilitatis adsciscitur. Et tamẽ si ex ea natus est ille pacificus Salomó, videamus ne forte mysterium sit quod sublato eo de medio, qui ante coniugio suo plebem gentium vindicabat, alij Ecclesia viro nupserit vero Dauid. Dauid enim vocatus est Christus, in parentis nomen adscitus: iuxta quod scriptũ est: Inueni Dauid seruum meum, cui nupsit Ecclesia, quæ verbi semine & spiritu dei plena, Christi corpus effudit, populum scilicet Christianum. Est ergo mulier, quę viuéte viro alligata est legi: & ideo mortuus est vir eius, vt non esset adultera si esset cum alio viro. Mysterium igitur in figura, peccatum in historia: culpa per hominem, sacramentum per verbum. De qua historia quoniã alibi plenius diximus, hic transcurrendum videtur. Meritóque sanctus Dauid de hac historia mysticum psalmum quinquagesimum scripsit propter Bethsabeæ nuptias, dicens: In plurimũ laua me ab iniustitia mea, & à delicto meo munda me. Si iniquitatem suam dei amicus cognoscit, & meritis suis obstare delictũ, si denique deo se peccasse confitetur: cur tu de confessione criminis erubescas, cum criminis commentum, non confessio sit pudori? Ergo cum Dauid Bethsabeæ historiam non prætermiserit in suis psalmis, vt in ea vel mysteriũ, vel actũ perfectæ pœnitentiæ nos doceret, iure videmus etiam in generationibus dominicis non prætermissam, quia & ipse Dauid qui eam accepit in vxorem sibi, generationis dominicæ secundum carnem pręcessor asseritur. Cuius speciale (vt diximus) meritum, vt Ecclesię in hoc mysterio videret exortũ; & acciperet oraculum quod ex suo Christus genere nasceretur. Alterum enim ad Ecclesiã pertinet, quod dixit: Ecce audiuimus eam in Effrata, inuenimus eã in cãpis syluæ. Alterum specialiter ad dominici corporis susceptionem: quod oraculo manifestissimo reuelatur, cũ dicitur: Ex fructu ventris tui ponam super sedem meam. Noli tamen tanto negligens esse promisso. nó enim sine definitione datum est. Sed si custodieris testamentum, & testimonia seruaueris domini, quæ in Euangelio se pollicetur esse dicturum: tibi quoque copia sedis patebit æternæ. Hæc de vxore Vriæ. De Achab autem satis claret, cui vxor Iezabel. Et de Iechonia, de quo satis idoneus author est Hieremias maximi reum esse delicti: cui etiam quod habuit, nomen eripuit. Et ideo qui Ioachim in Regnorum libris dicitur, Iechonias ab Hieremia est nominatus, dicente eo: Abiectus est Iechonias vt vas, nó est vsus in eo, propter quod proiectus est ipse, & semen eius. Terra terra audi verbum domini, scribe virum istũ abdicatum, quia non exurget ex semine eius sedens in throno Dauid princeps adhuc in Iuda. Eo enim regnante Iudæam Babylonij vastauerunt, neque postea vnquam de semine eius regnum quisquã in Iudæa potuit obtinere. Postea enim populus de captiuitate dimissus, sub sacerdotibus & tetrarchis fuit. Vnde etiam vsque ad Christi generationem mansere tetrarchæ, ne ipsi quidem, quantum historia docet, regalis dignitatem generis reseruãtes. Fertur enim ab his, qui siue argumentati, siue simpliciter docentes, siue vere astruẽtes tradiderunt nobis: quia Idumæi latrones Ascalonem vrbem Palæstinæ ingressi, de fano Apollinis quod vicinum muris erat, Antipatrum Herodis cuiusdã Hieroduli filium inter alios abduxere captiuum, quem pater redimere propter paupertatem nequiuit. Is igitur imbutus disciplinis & mysteriis Iudæorum, Hircano Iudææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hircanus legatum direxit: & quia legationis fructu potitus est, per eam gratiam partem regni affectauit. Occiso autem Antipatro propter felicitatis inuidiam, filius eius Herodes postea sub Antonio senatusc ósulto Iudęis regnare præceptus est. Cuius Herodes filius, & alij tetrarchæ. Quod ideo ex Græcorum historiis putauimus transferendum, vt clareat Herodem nullo affinem generi Iudæorum, regnum adulterina fraude quæsisse. Deniq; cósciꝰ ignobilitatis suæ, ne qua posteris suis vel de præscripto veteri quæstio moueretur, scripturas eorum incendit: existimans quòd si indicia de publico sustulisset, nullis aliis testimoniis clarere posset quin de patriarcharũ vel proselytorum veterum genere emanaret. Sed, vt pleraque curę humanæ sunt, cognitioni hoc & indagini veritatis præiudicare non potuit. Ne nobis tamẽ possit pręiudicare, videamus, qui veri regalísque generis dicimus Christum, & per veros & nobiles reges actũ domini genus. Sed vbi adulterina regnũ affectauit propago, successionem nobilitatis suæ, non potentiæ, sed generationis ordo seruauit. Tamen ipsum regem secundum honorem seculi non accipimus Christum. Quomodo ergo ex fructu vẽtris tui ponam super sedem meã? Quomodo & angelus de eo dicit quòd dabit illi dominus deus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum? Quomodo ergo regnare promittitur, nec ostenditur? Aut quomodo ex semine Iechonię nullus regnatur' dicitur per Prophetam? Si enim Christus regnauit, ex semine autẽ Iechoniæ Christus est, Propheta mentitus est, mentita sunt & oracula. Sed illic futuros ex semine Iechonię posteros nó negatur, & ideo de semine eius est Christus: & quòd regnauit Christus, non contra prophetiam est. Non enim seculari honore regnauit, nec in Iechoniæ sedibus sedit, sed regnauit in sede Dauid. Verum cum ipse Iechonias Dauid sederit sedem, quemadmodum soluitur quod dictũ est quia Dauid sedem Iechoniæ posteri non sederúnt, cum eadẽ sedes fuisse videatur amborum? Itaque & nos sedem Dauid fuisse negare non possumus: non eandem tamen regis Dauid sedẽ Christus quam Iechonias sedit: imò nec quisquam alius ex genere Dauid sedem eius potuit sedere quàm Christus: quia nec in aliquo alio semen eius æternum est, sed in Christo, sicut deus ipse reseruauit dicens: Semel iuraui in Christo meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & sedes eius sicut Sol in conspectu meo. Quem igitur dicit hic? Non Salomonem vtique non Roboam, non Nathan, sed illum de quo solo potest dicere: Ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterã eius. Ipse inuocabit me, Pater meus es tu, & ponam in seculum seculi semẽ eius, & thronum eius sicut dies cœli. Non vtique hunc thronum Salomon sedit, nó Roboam, nec Iechonias. Vis scire qui sederit? Is est de quo dicit angelus ad Mariam: Ecce cócipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit Magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit illi dominus deus sedẽ Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Si angelo non credis, ipsi saltem domino crede dicenti: Tu dicis, quia ego rex sum. Nunquid ergo & ipse mentitus est, quia regnare se dixit, qui nó regnauit in terris? Quomodo scriptura soluitur, quæ regnare eum dicit & regnare non astruit? In abruptum disputationis venimus, hæremus in vado, & quodam veritatis naufragio fluctuamus. Excitemus igitur Christum, ipsum interrogemus; ipse respondeat. Interrogemus scripturas. Inuenimus quia regnum domini non est de hoc mundo. Ipse enim dixit: Regnum meum non est de hoc mundo. Qui dicit non esse de hoc mundo regnum suum, ostendit esse supra mundum. Ita & erat regnum eius, & non erat: non erat in seculo, supra seculum erat. Erat enim regnum aliud veri Dauid, quod solꝰ Christus accepit: & erat semen aliud Dauid, quod in æternũ manet, de quo solus generatus est Christus, qui solus verus filius Dauid, cuius etiam solus nomen accepit, iuxta quod scriptum est: Inueni Dauid seruum meũ, in oleo sancto meo vnxi eum. Quod vtique non de propheta Dauid, sed de domino dici præmissa declarant. Scriptum est enim: Posui adiutorium super potẽtem, & exaltaui electũ de populo meo. Solus enim potens, solus electus est Christus. Sanctorum enim maius in fide, quàm in generatione semen est. Et ideo Apostolus

Margin notes: Psalm. 130. — Psalm. 15. — Psalm. 143. — Psalm. 88. — Psalm. 50. — Psalm. 131. — Ibidem. — Quod in Iechonia regnum defecerit Iudęorum. — Hiere. 22. — Quod Herodis regnũ non fuerit legitimum. — Psalm. 88. — Ibidem. — Ioan. 18. — Ibidem. — Psal. 88. — Ibidem.

Apostolus: Si enim qui ex fide sunt, hi filij sunt Abrahæ. Illud quoque non prætermittendum putamus, quod à Dauid temporibus vsque ad Iechoniam, hoc est vsque ad captiuitatem, cum decem & septem fuerint reges Iudææ, quatuordecim generationes sanctus Matthæus posuerit: & rursus à Iechonia vsque ad Ioseph cum viritim generationes duodecim computētur, postea quatuordecim generationes descriptas esse memorauerit. Sic enim habes: Omnes generationes ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim: & à Dauid vsque ad transmigrationē Babylonis generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum generationes quatuordecim. Et primū oportet cognoscere, quod ante iam diximus, posse plures esse successiones, pauciores generationes. Possunt enim diutius viuere aliqui, & serius generare, aut certe penitus exortes generationis existere. Itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Vnde & Matthæus eos quos ad generationem non putauit pertinere, præteriit. Nam si propositum esset ei successiones describere, rationabiliter moueremur cur cum in regnorum libris & Paralipomenon conueniat quod post Ioram Ochozias regnauerit, & Ioas & Amasias, Amasiæ autem successerit Ozias: sanctus Matthæus tres illos reges præterierit, Ochoziam, Ioaz, & Amasiam & post Ioram Oziam subiecerit. Sed non eum in regum successione, sed in generatione subiecit: denique generationum relatorem fuisse memorauit, potuit autem fieri vt & Ioram tardius generauerit, & Iosaphat serius perceperit regnum, atq; ita Ioram patri suo, cui in potestate non successit, in generatione successerit. Quod vero post Iechoniam duodecim generationes enumerasse videtur Euangelista, si diligēter aduertas, hic quoque quatuordecim generationum poteris inuenire rationem. Duodecim enim vsque ad Ioseph numerātur, non vsque ad Christum. Tertiusdecimus est Christus, sed nihil refert vtrum in duabus generationibus, an vna mēdacium sit. Tamen ne hic quidem cæcum aliquem scopulū aut naufragiū inuenias veritatis, duos Ioachim, hoc est, duos Iechonias fuisse historia indicat: vnum ante transmigrationem, alterum in ipsa transmigratione generatum, id est, patrem & filium. Ergo pater inter generationes superiores est computatus, qui successit Iosiæ: filius inter posteriores, qui successit patri, id est, nepos Iosiæ. Duos autē fuisse Regnorum libri indicant. Sic enim scriptum est: Et imperauit Pharao super Israel, Ioachim filio Iosiæ regnante in Iudæa pro Iosia patre suo, & conuertit nomen Ioachim in regnando, & vndecim annos regnauit in Hierusalē. Quibus subiecit: Et reliqua verborum Ioachim, & omnia quæ fecit, nonne scripta sunt in libro verborum Regum, & in diebus eorū quibus regnauerunt in Iudæa? Et dormiuit Ioachim cum patribus suis, & regnauit Ioachim filius eius pro eo. Filius decē & octo annorum erat Ioachim: & cum regnaret, tribus mensibus regnauit in Hierusalem, nomen matris eius Mesola: & omnia quę fecit sub oculis domini pater eius, & ipse fecit: & in diebus eius ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem. Vides igitur quod alius fuit Iosiæ filius, alius nepos. filius ille, cui Hieremias nomen imposuit: nepos iste, qui patris vocatus est nomine. Et bene sanctus Matthæus à Propheta noluit discrepare: vt non Ioachim, sed Iechoniam nominaret. Simul, vt supra diximus, Maiorem fructum dominicæ pietatis astruxit, si generis nobilitatem non in omnibus dominus requisiuit: sed de captiuis & peccatoribus congrue nasci voluit, qui remissionem veniebat prædicare captiuis. Non igitur suppressit alterum Euangelista, sed vtrumque signauit, quod vterque Iechonias dictus sit. Ita addito iuniore Iechonia, generationes quatuordecim computantur. Ergo illa Matthæus. Pulchre autem Lucas, quoniam filios Iacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes euagari superflua serie videretur: licet in aliis, id est, longe multo posterioribus, patriarcharum tamē nequaquam nomina prætermittenda arbitratus sit, sed præ cæteris eligenda, Ioseph, Iudæ, Simeonis, & Leui. Quatuor enim genera in his, quorum isti posteri sunt, cognoscimus fuisse virtutum. In Iuda, id est, illo superiore, dominicæ per figuram passionis mysterium prophetatum, in Ioseph præcessisse castitatis exemplum, in Simeon vindictam læsi pudoris, in Leui officium sacerdotis. Per Nathan quoq; expressam aduertimus prophetiæ dignitatem, vt quia vnus omnia Christus Iesus, in singulis quoque maioribus genera virtutum diuersa præcederent. Noe quoque iusti inter dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti, vt quia ædificator Ecclesiæ nascebatur, eum sui generis authorem præmisisse videatur, qui eā in typo ante fundauerat. Nā de Mathusala quid dicam, cuius vltra diluuium numerantur anni: vt quoniam solus est Christus, cuius vita nullam sentit ætatem, in maioribus quoque suis nō sensisse diluuia videretur? Enoch vero, nonne manifestum & pietatis dominicæ, & diuinitatis indicium est, eò quod nec mortem senserit dominus, & ad cœlum remeauerit, cuius generis author raptus ad cœlū est? Vnde manifestum est & Christū potuisse non mori, sed voluisse, vt nobis mors illa prodesset. Et ille quidem raptus est, ne malitia mutaret cor eius. Dominus autem, quē malitia seculi mutare non poterat: eò vnde venerat, naturæ suæ maiestate remeauit. Siletur planè parricida fratris. Neq; enim rationabile erat vt is qui percusserat fratrem, inter domini numeraretur authores, cum seruulos iste seruauerit, vt fraterni nominis honore donaret. Sed nec illud ociosum, quòd Seth præteritus non est, quem posteriore Adam generatione suscepit: vt cū duæ sint populi generationes, signaretur in typo dominum nostrum Iesum Christum in posteriore potius quàm priore generatione numerandum. Iam de ipso Adam, qui iuxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulchrius potuit conuenire, quàm vt sacrosancta generatio à dei filio inciperet, & vsque ad dei filiū deduceretur, creatúsque præcederet in figura, vt natus in veritate sequeretur, ad imaginem factus præiret, propter quem dei imago descenderet? Et si mysterium primi discutiamus erroris, lignum scientiæ boni & mali fallente diabolo Eua suadente ille gustauit, vt iste nobis priusquàm sciret malum, eligeret bonum: dirísque serpentis insidias Ecclesia suadente euacuaret, iuxta quod scriptum est: Quoniam priusquàm sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est. Et priusquàm sciat vocare patrem aut matrem, accipiet virtutē Damasci, & spolia Samariæ. Hic eni est puer, cuius in cunabula Magi spoliis Orientalibus retulerunt, quia gens ante Christum incredula, de exuuiis idolorū mutata iam fide manubias obtulit domino triumphales. Hæc tibi frater de generatione Christi nō incognita putaui prolixius prosequenda, ne quis cum ista in Euāgeliis minus attento animo recēseret, aliquatenus fluctuaret: quæ sancti euangelistæ ad maiora miracula, & diuiniora domini gesta properantes, perstringenda breuius quàm diffundenda vberius putauerunt. Eorum igitur more, qui satis putāt, ignaris viarum quasi notas quasdā itineris & semitas demonstrare: spiritalis viæ semitas colligentes, videro vtrum secundo veritatis euentu, certe religioso fidei ductu in mysteriorum secreta contendimus, verentes ne quis iste cum legerit, quod prouerbialiter dicitur, quasi puer machærā, tractare per infantiam fortiora arma nesciret, magísque vulnus ex imprudentia, quàm salutem ex lectione sentiret. Infirmos enim tela sua vulnerant, nec potest bene vti armis, qui ea ferre non nouerit. Et ideo circa fidem vir perfectus exigitur, in quo non per humum scientiæ reptet infantia, non debilis quædam, nec carens sensibus mysticæ cognitionis titubet ætas, quæ virtute iuuentutis amissa, coronam gloriosi certaminis non requirat, & senescentis aquilæ modo, quæ prius aut leporem rapere pedibus consueuerat, aut anserem, æuo fessa minorum auium fœtus implumes requirat, qui solidiorem cibum afferre non possint.

Quod ab Iechonia vsque ad Ioseph duodecim generationes scriptæ sint, & quatuordecim computentur.

4. Reg. 23.

4. Reg. 24.

Sapien. 4.

Esaiæ 8.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN EUANGELIUM SECUNDUM LUCAM LIBER QUARTUS.

Præfatio.

NOn absurdum, opinor, de generatione domini cõfecimus opus, certe infructuosum non fuit dominicis diutius inhærere maioribus. Nã si ij qui magnum mare littorali parant nauigatione transmittere, altioris cõpendiũ cursus itidem vt nos fiduciæ infirmitate vitãtes, agrũ & vrbes littore deductas capti locorũ decore frequẽter inuisunt: quãto magis nos in tãto non elementorũ, sed gestorũ cœlestiũ siti profundo, viciniores legere portus, & frequentes amare debemus excursus, ne quis longę nauigationis tædio fatigatus, fastidij vomitum tenere non possit. Certe si quis intutæ ratis vitia infida perspexerit, tanquam frequẽti librorum portu obiecto: licet vt aurium vela deponat, lectionis anchoram figat. B Non videtur deseruisse nauigium sed cõfecisse cursum, qui descendit in portum. Et plerisque locis fortasse amœnitas locorum ipsa inuitet prætermeantem. Nam si Vlyssem illũ, vt fabulæ ferunt, (licet & propheta dixerit: Habitabunt in ea filiæ Sirenarũ. etsi non dixisset Propheta, nemo tamen iure reprehenderet, cum & gigantes, & vallem Titanum scriptura comprehenderit.) Si ergo Vlyssem illum post decem annorum exilia, quibus bellatum in Ilio est, decẽmq; erroris annos festinantem ad patriam. Lotophagi suauitate baccarũ tenere potuerunt, si horti Alcinoi retardarunt, si postremo Sirenes cantu vocis illectũ, ad illud famosum voluptatis naufragium pene deduxerant, nisi aduersus illecebrosæ sonitus cantilenæ inserta cera sociorum clausisset aures: quanto magis religiosos viros cœlestium factorum decet admiratione mulceri? Atque hic iam non baccarum suauitas haurienda, sed panis ille qui descendit de cœlo: non olera Alcinoi spectanda, sed sacramẽta sunt Christi. Nam qui infirmus est, olera mãducet. Nõ claudẽdę igitur aures, sed referandę sunt, vt C Christi vox possit audiri: quã quisquis perceperit, naufragiũ non timebit. Nõ corporalibus vt Vlysses ad arborẽ vinculis alligandus, sed animus ad crucis lignum spiritalibus nexibus vinciendus, ne lasciuiarum moueatur illecebris, cursũmque naturæ detorqueat in periculum voluptatis. Figmẽtis enim poëticis fabula coloratur, vt quædam puellæ scopuloso in littore maris habitasse prodãtur: quæ si quos deflectere nauigium propter aurium suauitatem dulci voce pepulissent, in vada cæca deductos & infida statione deceptos, naufragij miserabilis sorte consumerent. Compositum hoc specie, & ambitiosa comparatione fucatum est, vt mare, vox fœminę, littora vadosa fingantur. Quod autem mare abruptius quàm seculum, tam infidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum spirituum flatibus procellosum? Quid sibi vult puellarum figura, nisi euiratæ voluptatis illecebra, quæ constantiam captæ mentis effœminat? Quæ autem illa vada, nisi nostræ scopuli sunt salutis? Nihil enim tam cæcum, quàm secularis suauitatis periculum: quæ dum mulcet animum, vitã obruit, & corporeis quibusdam scopulis sensum mentis illidit. Merito igitur dominus noster Iesus Christ' ieiunio suo nos atq; deserto aduersus voluptatum informat illecebras, & tentari se à diabolo dominus omnium patitur, vt in illo omnes vincere disceremus. Aduertamus igitur quia tria non ociose à domino principaliter ordinata Euangelista descripsit. Tria sunt enim quæ ad vsum proficiũt salutis humanæ, sacramẽtum, desertum, ieiunium. Nemo enim nisi qui legitime certauerit, coronatur. Nemo autem ad certamen virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablut' maculis delictorum, gratiæ cœlestis munere consecretur. Venit igitur dominus ad lauacrum, vt mysterij gratia nobis & visu probaretur & sensu. Et quoniam lex cœlo & terris testibus promulgatur, vt mysterium diuinitatis abscõditum à seculis in deo plus crederes esse quàm legem, non iam ad testimoniũ cœlum vocatur, sed vtitur testis officio, cum vox dei defer- A tur è cœlo. Simul ne fidei mysterium dubio mẽtis offendas, inuisibilia tibi visibiliter declarantur operari. Venit dominus ad lauacrũ. Omnia enim pro te factus est: iis qui sub lege sunt, quasi sub lege esset, cum ipse sub lege non esset. Circũcisus est, vt eos qui sub lege sunt, lucrifaceret. His qui sine lege erant, conuiuij communitate sociatus est, vt lucraretur eos qui sine lege viuebant. Factus est infirmis infirmus per corporis passionem, vt infirmos lucrifaceret. Omnibus postremo omnia factus est, pauper pauperibus, diues diuitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere est, cũ Maria flet, cum apostolis epulatur, cum Samaritana sitit. In deserto esurit, vt cibus primi hominis, quem per prǽuaricationem gustauerat, ieiunio domini solueretur. Nostro periculo Adam ille scientiæ boni & mali famem soluit, nostro emolumento famem iste suscepit.

Esaiæ 13. — Roma. 14. — 2. Timo. 2.

De ductu ipsius Iesu in desertum.

Cap. IIII.

TVnc dominus Iesus ductus est in desertum à spiritu, vt tẽtaretur à diabolo.) Cõuenit recordari quẽ admodum de paradiso in desertum Adam primus eiectus sit, vt aduertas quemadmodũ de deserto ad paradisum Adam secundus reuerterit. Videte enim quẽadmodum suis nodis præiudicia resoluantur, & suis diuina beneficia vestigiis reformẽtur. Ex terra virgine Adã, Christus ex virgine. Ille ad imaginem dei factus, hic imago dei. Ille omnibus irrationabilibus animalibus, hic omnibus animantibus antelatus. Per mulierem stultitia, per virginem sapientia. Mors per arborem, vita per crucem. Ille spiritalium nudus, arboris se texit exuuiis: hic secularium nudus, corporis non desiderauit exuuias. In deserto Adam, in deserto Christus. Sciebat enim vbi posset inuenire damnatum, quẽ ad paradisum resoluto errore reuocaret. Sed quoniam secularibus indutus exuuiis redire non poterat, nec paradisi incola potest esse, nisi nudus à culpa, exuit veterem hominem, nouum induit: vt quia solui non queunt diuina decreta, persona magis quàm sententia mutaretur. Sed qui in paradiso sine duce iter amisit acceptum, quemadmodum de deserto sine duce iter repetere posset amissum, vbi tentationes plurimæ, nisus ad virtutem difficilis, lapsus facilis ad errorem? Cum eadem sit virtutis natura, quæ nemorum, vt si adhuc exigua de terrenis ad superna se subrigunt, dum teneris ętas adolescit frondibus, sæui veneno dentis obnoxia facile aut succidi possit, aut vri. Si vero alta se radice fundauerit, & ramorum sublimitate sustulerit, frustra iam vel ferarum morsibus, vel lacertis agrestium vel diuersorum flatuũ procellis arbor robusta tentetur. Quem igitur apponeret ducem contra tot illecebras seculi, contra tot versutias diaboli, cũ sciret nobis primo contra carnem & sanguinem, deinde contra potestates, contra rectores mundi tenebrarum harũ, aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen? Angelum apponeret? & ipse lapsus est, legiones angelorum vix singulis profuerũt. Seraphim dirigeret? & ipsum descendit in terras in medium populi immunda* labia habentis, & vnius tantum prophetæ apposito labia carbone mundauit. Alius dux requirendus fuit, quem sequeremur omnes. Quis tantus esset dux qui prodesset omnibus, nisi ille qui supra omnes est? Quis me supra mundum constitueret, D nisi qui maior est mundo? Quis tantus esset dux, qui posset masculum & fœminam, Iudæum & Græcum, Barbarum & Scytham, seruum & liberum vno regere ductu, nisi solus qui est omnia & in omnibus Christus? Multi enĩ laquei quacunque progredimur. Laquei in corpore, laquei in lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tendũtur à diabolo. Laquei in philosophis, laquei in cupiditatib'. Oculus enim meretricis, laqueus est peccatoris. Laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis. Exiguis enim momentis mens inclinatur humana? & huc atque illuc pro versutia suadentis frequenter impellitur. Videt aliquem diabolus religiosum virum deo venerabiliter deferentem, & quod sacrosanctum est æstimantem, nullius capacem iniuriæ. in ipsa eum religione supplantat, vt faciat non credere quod dei filius vere hanc nostrã susceperit carnem, hoc nostrum corpus, hanc nostrorum membrorum fragilitatem

* Polluta.

gilitatem: cum vtique passio corporis fuerit, diuinitas exors iniuriæ manserit. Ita de religione fit culpa. Omnis enim qui negat Iesum Christum in carne venisse, de deo non est. Videt integrum & illibatæ castimoniæ virũ, suadet vt nuptias damnet, quo eiiciatur ab ecclesia, & studio castitatis à casto corpore separetur. Audiuit alius quia vnus deus, ex quo omnia, adorat, atque veneratur. Insidiatur ei diabolus, claudit aures, ne audiat quia vnus deus per quẽ omnia. ita nimia pietate impium esse compellit, vt dum patrem à filio separat, patrem filiúmque confundat, & personam vnam putet esse, nõ potestatem. Itaque dum mensuram fidei nescit, perfidiæ incurrit ærumnam. Quomodo igitur hos laqueos euitabimus, [Psalm. 123.] vt possimus & nos dicere: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus? Non dicit, Ego contriui laqueum. non ausus est hoc dicere Dauid, sed: Adiutorium nostrum in nomine domini, vt ostenderet vnde laqueus solueretur, vt prophetaret quòd venturus esset in hanc vitã, qui contereret laqueũ fraude diaboli præparatum. Sed non potuit melius conteri laqueus, nisi prædam aliquam diabolo demonstrasset: vt dũ ille festinaret ad prædã, suis laqueis ligaretur: vt ego possim dicere: Laqueos parauerunt pedibus meis, & ipsi inciderunt in eos. Quæ potuit esse præda, nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudẽ diabolo fieri, vt susciperet corpus dominus Iesus, & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum, vt crucifigeretur ex infirmitate. Si enim fuisset corpus spiritale nõ dixisset: [Matth. 26.] Spiritus próptus est, caro autem infirma. Audi igitur vtramque vocem, & carnis infirmæ, & spiritus prõpti. Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Hæc carnis est vox. Sed non quod ego volo, sed quod tu vis. habes deuotionem spiritus & vigorem. Quid repudias dignationẽ domini? Dignationis est quod suscepit corp⁹ meũ, dignationis est quod suscepit iniurias meas, suscepit infirmitates meas quas vtiq; natura dei sentire non potuit, cum etiã natura hominis contenere didicerit, vel sustinere ac perpeti. Et ideo sequamur [Deute. 10.] Christum, iuxta quod scriptum est: Post dominum deũ tuũ ambulabis, & ipsi soli adherebis. Cui adhęrebo nisi Christo? [1. Corin. 6.] sicut Paulus dixit: Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Illius igitur de deserto, vt ad paradisum redire possimus, vestigia prosequamur. Et videte quibus itinerib⁹ reducamur. Nunc in deserto Christus est, agit hominem, instruit, informat, exercet, vngit oleo spiritali. Vbi videt robustiorem, per sata & fructuosa traducit: vt quando querebantur Iudęi quòd discipuli eius sabbato de segete spicas vellerẽt. iam enim apostolos suos in agro culto, & fructuoso opere collocauerat, postea in paradiso constituit tempore passionis. Sic [Ioan. 18.] enim habes: Hæc cum dixisset Iesus, cũ discipulis suis transiuit trans torrentem Cedron, * [* cedri.] vbi erat ortus, in quem introiuit ipse cum discipulis suis. Agro enim fœcundo ortum esse potiorem docet Propheta in Canticis canticorũ, dicens: [Canti. 4.] Ortus clausus soror mea spõsa, ortus clausus, fons signatus, emisiones tuæ paradisus. Illa est enim animæ pura & immaculata virginitas, quæ nullo terrore pœnarum, nullis à fide secularis voluptatis illecebris, nullo vitæ amore traducitur. Denique virtute domini hominem esse reuocatum, præ cæteris hic Euangelista testatur, qui solus inducit dominum dicentem latroni: [Lucæ. 23.] Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. ¶ Plenus igitur Iesus spiritu sancto agitur in desertum.) Consilio, vt diabolum prouocaret. Nam nisi ille certasset, non mihi iste vicisset. Mysterio, vt illum Adam de exilio liberaret. Exemplo, vt ostenderet nobis diabolum ad meliora tendẽtibus inuidere, & tunc magis esse cauendum, ne mysterij gratiam deserat mentis infirmitas. Quadraginta autem dies, mysticum numerum recognoscis. Tot enim diebus aquas abyssi effusas esse meministi, & tot ieiunio dierum sanctificato Propheta refusam cœli serenioris esse clementiam. Tot ieiunio dierum sanctus Moyses perceptionem legis emeruit. Tot annos in eremo constituti patres panem angelorum & cœlestis alimonię gratiam cõsecuti sunt: nec antequã mystici numeri tempus expleret, terram repromissionis intrare meruerunt. Tot ieiunio dierum domini nobis in Euangelium patescit ingressus. Vnde si quis Euangelij gloriam, fructúque resurrectionis optat adipisci, mystici ieiunij præuaricator esse non debet. Quod & in lege Moyses, & in Euãgelio suo Christus, vtriusque testamenti authoritate præscripsit fidele virtutis esse certamen. Quid vero sibi vult quod Euangelista dominum esurisse significauit, cum de Moysi atque Heliæ ieiunio nihil tale videam⁹ expressum? Nũquid hominum patientia deo fortior? Sed qui quadraginta diebus esurire non potuit, ostendit se non cibum esurire corporis, sed salutem: simul vt aduersarium lacesseret iam timentem, qui quadraginta dierum fuerat ieiunio vulneratus. Et ideo fames domini pia fraus est, vt in quo diabol⁹ maiora metuẽs iam cauebat, famis specie lactatus tentaret vt hominem, ne impediretur triumphus. Simul illud disce mysterium, sancti spiritus opus, hoc est, diuinum fuisse indicium, vt tentãdum se diabolo Christus offerret.

De prima tentatione Christi à diabolo.

Dixit autem illi diabolus: Si filius dei es, dic lapidi huic vt panis fiat.) Tria præcipue docemur tela diaboli, quibus ad conuulnerandam mentem hominis consueuit armari. Gulæ vnum, aliud iactantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, vnde iam vicit. Et ideo inde incipio in Christo vincere, vnde in Adam victus sum, si tamen mihi Christus imago patris virtutis exemplum sit. Discamus igitur cauere gulam, cauere luxuriam, quia telum est diaboli. Laqueus tenditur cum mensa regalis conuiuij præparatur, quæ constantiam sæpe mentis inclinat. Non solum enim cum audimus verba diaboli, sed etiam cũ videmus eius copias, laqueum vitare debemus. Didicisti igitur diaboli telum: sume scutum fidei, loricam abstinentiæ. Sed quid sibi vult talis sermonis exorsus, Si filius dei es: nisi quia cognouerat dei filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis nõ putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis est: & deo se profitetur credere, & homini conatur illudere. Sed vide arma Christi, quib⁹ tibi non sibi vicit. Nam qui maiestate sua lapides in panem posse conuerti, naturæ alterius transfusione monstrauit, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio nec declarandæ virtutis contemplatione faciendum. Simul in ipsa tẽtatione artificem diaboli disce versutiam. Sic tentat vt exploret, sic explorat vt tentet. Ecõtra dominus sic fallit vt vincat, sic adhuc vincit vt fallat. Nam si conuertisset naturam, proderet creatorem. Medie ergo respondit dicens: Scriptum est, Quia non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo dei.) Vides quo genere vtatur armorũ, quo hominem à spiritalis nequitiæ incursione defendat aduersus irritamenta gulæ septum atque munitum? Non enim quasi deus vtitur potestate. Quid enim mihi proderat? Sed quasi homo commune sibi arcessit auxilium, vt diuinæ pabulo lectionis intentus, famem corporis negligat, alimentum verbi cœlestis acquirat. Huic intentus Moyses panem non desiderauit. Huic intentus Helias famẽ prolixioris non sensit ieiunij. Non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenum, cum panis substantiam cœlestis accipiat. Humanis enim diuina præstare non dubium est, & corporalibus spiritalia. Et ideo qui vitam veram desiderat, illũ panẽ expetat, qui per insensibilem substantiã humana corda confirmat. Simul cum dicit, Non in pane solo viuit homo ostendit hominem esse tentatum, hoc est, susceptionem nostram, nõ suam diuinitatẽ. Sequitur iactantiæ telũ, quo procliue delinquitur: quia dum homines gloriam virtutis suæ iactare desiderant, de loco meritorum suorum & statione decidunt.

De secunda tentatione Christi.

ET duxit illum, inquit, in Hierusalem, & statuit eũ supra pinnam templi.) Ita enim est iactantia, vt dũ se putat vnusquisque ad altiora cõscendere, sublimium vsurpatione factorũ ad inferiora trudatur * [* trahatur.] Et dixit illi: Si filius dei es, mitte te deorsum.) Vere diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiore meritorum præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quam suadere vt vnusquisque se mittat deorsum? Disce ergo & tu diabolum vincere. Agit te spiritus, sequere spiritum.

ritum. Non te reuocet carnis illecebra, spiritu plenus disce contemnere voluptates. Ieiuna si vis vincere. Consequēs est vt per hominē diabolus te putet esse tētandū. Christus quasi fortior faciē ad faciem tētatur, tu per hominem. Et illud diaboli verbum est cum dicit: Homo fortis esto, manduca & bibe, & similis mane. Noli te tibi credere. non erubescas egere præsidiis quibus non egebat Christus, & tamen ea non negligebat, vt te doceret dicens: Cauete ne grauetur cor vestrum in vino & crapula. Nō erubuit Paulus, qui ait: Sic enitor nō vt aerem cædens. Aera quidem non cædebat Apostolus, sed potestates aerias verberabat. Sed castigo, inquit, corp⁹ meū, & in seruitutem redigo: ne forte cū aliis prædicauerim, ipse reprobus inueniar. Simul infirmitatem suam diabolus malitiámque designat, quia nemini potest nocere diabolus, nisi ipse se miserit. Nā qui relictis cœlestibus terrena eligit, voluntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Simul quoniam telum suum diabolus vidit obtusum, quo omnes homines propriæ subiecerat potestati, plus cœpit quàm hominem iudicare. Sed dominus rursus nec ea quidem quæ de se fuerant prophetata, ad arbitriū diaboli putauit esse facienda, sed diuinitatis propriæ authoritate seruata, versutiæ eius occurrit: vt quia scripturarum exemplum prætenderat, scripturarum vinceretur exemplis. Potestas enim est deo vincere, scriptura mihi vicit. Disce hic quoque quia Satanas trāsfigurat se velut angelum lucis, & de scripturis ipsis sæpe diuinis laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, sic euiscerat fidem, sic iura pietatis impugnat. Ergo non te capiat hæretic⁹, quia potest de scripturis aliqua exempla proferre, nec sibi arroget quod doctus videtur. Vtitur & diabolus testimoniis scripturarum, non vt doceat, sed vt circūscribat & fallat. Cognouit aliquem attentum religioni, virtutibus clarum, signis & operibus præpotentem: iactantiæ tēdit laqueum, vt huiusmodi virum inflet tumore, quo pietati se non credat, sed credat iactantiæ: nec deo deputet, sed sibi arroget. Ideoque Apostoli non in suo, sed in Christi nomine dæmoniis imperabant, ne arrogare sibi aliquid viderentur. Sic Petrus paralyticum curat dicens: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Disce etiam de Paulo fugere iactātiam Scio, inquit, hominem siue in corpore siue extra corpus nescio, deus scit, quoniam raptus est in paradisum & audiuit verba ineffabilia quæ non licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Ergo & hic diabolus quoniam fortem sensit, iactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit. Sed dominus respondit ei: ¶ Non tentabis dominum deum tuum.) In quo & dominum & deum Christum, & patrem & filiū potestatis vnius esse cognoscis, iuxta quod scriptum est: Ego & pater vnum sumus. Et ideo si vnum obtēdit diabolus, occurre ei quia scriptū est, Sumus. Et distingue vnum, ne discernas potestatem: distingue vnum, ne patrem filiúmque secernas.

Lucæ. 21. 1. Cor. 9. 2. Corin. 11. Acto. 3. 2. Corin. 12. Ioan. 10.

De tertia tentatione Christi.

ET duxit illum diabolus iterum in montem altissimum, & ostēdit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis.) Bene in momento temporis secularia & terrena demonstrantur. Non enim tam conspect⁹ celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt, & sæpe honor seculi abiit antequam venerit. Quid enim seculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sint secula? Docemur hic inanis ambitionis flabra despicere, quod omnis dignitas secularis diabolicæ subiaceat potestati, ad vsum fragilis, & inanis ad fructū. Sed quomodo hic dat diabolus potestatem, & alibi legis, Quia omnis potestas à deo est? Nūquid potest quis duobus dominis seruire, aut à duobus accipere potestatem? Num ergo contrariū est? Minime. Sed vide quia omnia à deo. Neque enim sine deo mundus, quia & mūdus per ipsum factus est. Sed licet à deo factus sit, tamen opera eius mala, quia seculum in maligno positū est, & ordinatio mundi à deo, opera mundi à malo. Ita etiam à deo potestatum ordinatio, à malo ambitio potestatis. Denique non est, inquit, potestas nisi à deo. Quæ autē sunt à deo, ordinatæ sunt: nō datæ, sed ordinatę: & qui resistit potestati, dei, inquit, ordinationi resistit. Hic quoque licet dicat dare se diabolus potestatē, omnia tamē illa ad tēpus permissa sibi esse non abnuit. Itaque qui permisit, ordinauit: nec potestas mala, sed is qui male vtitur potestate. Deniq; vis non timere potestatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa. Non ergo potestas mala, sed ambitio. Denique eousque à deo ordinatio potestatis, vt dei minister sit qui bene potestate vtitur. Dei, inquit, minister est tibi in bonum. Non ergo muneris aliqua culpa est, sed ministri: nec dei potest ordinatio displicere, sed administrantis actio. Nam vt de cœlestibus ad terrena deriuemus exemplum, dat honorem imperator, & habet laudem. Quòd si quis male honore vsus fuerit, non imperatoris est culpa, sed iudicis. Habent reum sua crimina, non quia potestas vnumquemque, sed malitia sua implicat. Quid ergo? Bonum est vti potestate, studere honori. Bonum si deferatur, non eripiatur. Distingue tamen hoc ipsum bonum. Aliùs enim bonus in seculo, alius perfectæ virtutis vsus. Bonum est enim cognoscendæ diuinitatis studium, nullis occupationibus impediri. Nam etsi multa bona, vna tamē est vita æterna. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et ideo vitę æternæ maximus fructus, & solus deus vitæ remunerator æternæ est. Solum deum & dominum nostrum adoremus, & ipsi soli seruiamus, vt solus ipse nos fructu remuneret amplissimo. Fugiamus omnia quæ diabolicę subiacent potestati, ne tanquam malus tyrānus in eos quos intra suum regnū inuenerit, acceptę sæuitia potestatis vtatur. Non ergo à diabolo potestas est, sed obnoxia tamen insidiis diaboli. Nec tamen ideo mala ordinatio potestatum, quia malo obnoxiæ potestates. Bonum est enim deum quærere, sed quidam ipsi⁹ inquisitionis anfractus & error obrepit. Nam si inquisitor in sacrilegium sæua interpretatione vertatur, in deterius vertitur quærentis offensa, quàm si non quæsisset: nec tamen inquisitionis, sed quæsitoris est culpa: nec inquisitio obnoxia malo, sed quærentis affectus. Quòd si is qui deum quærit, propter fragilitatem carnis & mentis angustiam sæpe tentatur, quanto magis qui seculum quærit, obnoxius est? Atque hoc ipso perniciosior ambitio, quod blanda quędam est cōciliatricula dignitatum, & sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia, subruere facit ambitio criminosos. Habet enim forensem gratiam, domesticum periculū: & vt dominetur aliis, prius seruit. Curuatur obsequio, vt honore donetur: & dum vult esse sublimior, fit remissior, cum in ipsa potestate quod præcellit, alienum sit. Legibus enim imperat, sibi seruit. Dicet fortasse aliquis, quia solus qui malum fecerit, timet: tamen qui mare nauigat, plus timet. Econtra in immobili terrarum statione consistens, non solet timere naufragium. At si mobile conscendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis. Fuge ergo seculi mare, & naufragium non timebis. Etsi frequenter arborum vertices spirantium verberent flabra ventorum, solidatis tamē radicibus nullus occasus est. At in mari furentibus ventis, etsi non omnium naufragium, omnium tamen periculum est. Ita etiam aduersis flatibus nequitiæ spiritalis, nullus in arena vel in salo tutus est, & naues Tarsis vehementi sæpe spiritu conteruntur. Hęc moraliter. Cæterùm quod ad mysticum ordinem spectat, cernis vetusti erroris vincula suis resoluta vestigiis: vt primo gulæ, secundo facilitatis, tertio ambitionis laqueus solueretur. Pellectus est enim Adam cibo, & in * locum interdictæ arboris sententiæ facilitate transgressus. Temerariæ quoque ambitionis crimē incurrit, dum similitudinem diuinitatis affectat. Et ideo prius dominus veteris nexus soluit iniuriæ, vt nos iugo captiuitatis excusso, vincere crimina scripturarum præsidio disceremus. Quòd si dominus Iesus propria non desiderauit, tu aliena cur quæris? Si creator omnium seculi gloriam subeundæ paupertatis virtute contempsit, cur tu fastidias quod natus es, appetas quod indebitum est? Cur ea quæ ad vsum tibi diuturna esse nō possunt, ad supplicium diuturna deposcas? Caue insidias, caue fraudes. Et hoc ipso quod ad subruendum hominem totum versuta diabolus mundū fraude concutiat, totius seculi pugnet illecebris, eius tibi blanditiæ plus cauendæ. Non Euam cibus flexerat, non mandatorum,

Roma. 13. Ioan. 1. 1. Ioan. 5. Roma. 13. Ioan 17.

torũ destituerat obliuio, sed promissi honoris ambitio ille-
cebrosa decepit. Quæ si solum dominum adorare voluisset,
indebita non quæsisset. Et ideo remedium datur quo telum
ambitionis obtũdas, vt soli domino seruias. Caret enim am-
bitione religiosa deuotio.

De recessu diaboli à Christo.

ET consummata omni tentatione diabolus recessit
ab illo vsque ad tempus.) Prope omnium criminũ
fontes, hæc tria genera demonstrantur esse vitio-
rum. Neque enim consummatam omnem tẽtatio-
nem scriptura dixisset, nisi in his tribus esset omnium mate-
ria delictorum, quorum semina in ipsa origine sunt cauẽda.
Finis ergo tentationum, finis est cupiditatũ: quia caussę ten-
tationum, caussæ cupiditatum sunt. Caussæ autem cupidita-
tum sunt, carnis oblectatio, species gloriæ, auiditas potentię.
Quàm religiosum videtur vt commorationem Christia-
næ fœminæ non recuses: sed crebra inde tentatio. Si attentos
deo viderit diabolus, suggerit vt decipiat. Sed tu quãuis de
proposito pręsumas, caue tentationem, sciens naturam. Hęc
tria, si recorderis, etiã Paulus cauenda præscripsit, designãs
tres esse species peccatorum, à quibus liber expectat iustitię
coronam. Neque enim, inquit, in verbo adulationis fuimus, (1.Thess. 2.)
neque in occasione auaritiæ, deus testis est, neque gloriam
quærentes ab hominibus. Et ideo diabolum vicit, coronam
petiuit. Vides ergo ipsum diabolum non esse in studio per-
tinacem, cedere veræ solere virtuti. Etsi inuidere non desi-
nat, tamen instare formidat, quia frequentius refugit trium-
phari. Audito itaq; dei nomine, recessit, inquit, vsque ad tẽ-
pus. Postea enim non tentaturus, sed aperte pugnaturus ad-
uenit. Docet igitur te scriptura diuina, non tibi contra car-
nem & sanguinem, sed cõtra insidias spiritales esse certamẽ.
Vides magnificẽtiam Christiani viri, qui certat cum recto-
ribus mundi: & licet constitutus in terris, aduersus spiritalia
nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, animi virtute decernit. Nõ
enim de terrenis contẽdimus, vt dimicemus in terra, sed spi-
ritalibus propositis præmiis de regno dei, & Christi hære-
ditate necesse est spiritalia prius impedimenta superentur.
Corona proposita est, subeunda certamina sunt. Nemo po-
test nisi vicerit coronari. Nemo potest vincere, nisi ante cer
tauerit. Ipsius quoque coronæ maior est fructus, vbi labor
maior est. Arta enim & angusta est via quæ ducit ad vitam, (Matth. 7.)
lata vero & spatiosa quę ducit ad mortem. Et ideo tentatio-
nem nunquam timere debemus. Est enim caussa victoriæ,
materia triumphorum. Diues ille qui tentationem non sen-
sit in hoc seculo, in pœnis est apud inferos. Pauper ille La- (Lucæ. 16.)
zarus qui ita paupertate morbóque afflictus est & attritus,
vt vibices eius à canibus lamberentur, vitæ istius labore mi
serabilis, coronam gloriæ quæsiuit æternæ. Multæ enim tri-
bulationes non quorumcunque, sed iustorum. Deniq; quos
diligit dominus sępe castigat. Petrus tentatus est vt negaret,
negauit vt fleret. Et quid de cæteris dicam? Nempe Iob e-
rat probatus à deo: sed licet probatus erat, victor tamen non
erat. Probata erat deuotio virtutis, tamen præmium non ha-
bebat. Et ideo tentandus offertur, vt gloriosior redderetur.
Illius quoque certaminis refert vt gradum spectes. Non v-
num telum diabolus habet, frequẽtat spicula, vt aut præmio
vincat, aut tædio. Primo cupiditate vulnerat, secundo pieta-
te, tertio sanitate. Mẽtis enim pariter & corporis pugnat vl-
ceribus. Diuersitas quoque ipsa tentationum, pro diuersita-
te certantium est. Auaritiæ damno diues vrgetur, pater dis-
pendio filiorum, homo doloribus, corpus vlceribus. Quãta
hęc tela? Vnde dominus noluit habere quod perderet, & id-
eo pauper huc venit, ne haberet diabolus quod auferret. Vis
scire q̃ verum sit? Ipsum dominum dicentem audi: Venit hu
ius mundi princeps, & in me inuenit nihil. Noluit etiã pau- (Ioan. 14.)
corum esse pater, vt esset omnium. Frustra autem corporis
tentaretur vlceribus, qui contemneret omnes corporis pas-
siones: simul vt ostẽderet nobis quod immaculata sibi cor-
poris hoste depulso victoria deberetur. Sed ille quasi homo
suis tentatur, hic publicis. Illi patrimoniũ aufertur, huic re-
gnũ orbis offertur. Nec totus sine fraude diabolus, qui exa-
sperare dei filium vereretur, illum iniuriis tentat, hũc præ-
miis. Ille quasi seruulus dicit: Dominus dedit, dominus ab- (Iob. 1.)
stulit, hic naturæ suæ dispositionisq; cõscius sua sibi ridet of
ferri. Et vt ad illud reuertamur, ingruit nuncius super nun-
cium, congeminant vulnera, nec tamen fortis athleta mente
turbatur. Adhibetur mulier primæ fraudis illecebra: hic per
virginem natus, errori obnoxiam non habebat. Amici adhi-
bentur, qui prauis consiliis opprimãt reluctantem, sed in o-
mnibus quæ acciderunt ei, nusquam peccauit Iob labiis suis
in conspectu dei. Nam quod maledicit diei dicens, Pereat
dies illa in qua natus sum, & infra: Et maledicat ei is qui ma- (Iob. 3.)
ledixit diem illam, qui habet magnum cetum opprimere: ad
prophetiam pertinet: eò quod diabolum tanquam procello-
si seculi istius cetum dominus noster Iesus Christus oppres-
sit. & generationis suæ carnalis diem perire desiderat, vt
dies eius in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies se-
cularis, vt dies spiritalis oriatur. Ergò in tentatione sanctus
Iob mysteria loquitur. Qui enim vincebat seculũ, Christũ
videbat. Nos igitur non timeamus tentationes, sed magis in
tentationibus gloriemur, dicentes: Quando infirmamur, tũc (2. Corin. 12.)
potentes sumus. tunc enim nectitur corona iustitiæ. Sed illa
Paulo fortassis accommoda: nos autem, quia plures coronæ
sunt, quãcũq; sperare debemus. In seculo laurus corona est,
corona est & scutũ, At vero tibi ꝓposita est corona delicia-
rũ. Corona enim deliciarũ obũbrabit te. Et alibi: Scuto vo
luntatis suæ circundabit te. Gloria quoque & honore quem
dilexit dominus coronauit. Ergo qui vult coronã dare, ten-
tatione suggerit. Et si quando tentaris, cognosce quia para-
tur corona. Tolle martyrum certamina, tulisti coronas. Tol
le cruciatus, tulisti beatitudines. Nónne tentatio Ioseph vir
tutis est cõsecratio? Nónne iniuria carceris corona est casti-
tatis? Quemadmodũ regni in Aegypto consortium potuis-
set adipisci, nisi venditus fuisset à fratribus? Quod dei fa-
ctũ est arbitrio, vt iustus probaretur, ipse mõstrauit dicens:
Quemadmodum fieret in hodierno vt pasceretur populus
multus? Non debemus igitur tentationes seculi pro malis ti-
mere, quibus bona præmia comparantur: sed magis rogare
contẽplatione conditionis humanæ, vt eas tentationes sub-
eamus, quas ferre possimus.

De egressu ipsius Iesu in Galilæam ad docendum.

ET egressus Iesus in virtute spiritus in Galilæã.)
Completur hoc loco prophetia Esaiæ dicẽtis: Re- (Esaiæ. 9.)
gio Zabulon, & terra Neptalim, & cæteri Paliã
inhabitantes, & qui secus maritima trans Iordanẽ
Galilææ gentium, populus qui sedebat in vmbra mortis, lu-
cem viderunt magnam. Quis est enim lux magna, nisi Chri-
stus, qui illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mũ- (Ioan. 1.)
dum? Deinde librum accepit, vt ostenderet seipsum esse qui
locutus est in prophetis: & remoueret sacrilegia perfidorũ,
qui alium deum dicunt veteris testamenti, aliũ noui, vel qui
initium Christi dicunt esse ex virgine. Quomodo enim cœ-
pit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

Testimonium scripturæ de missione Iesu ad prædicandum & saluandum.

SPiritus domini super me.) Vides trinitatem coæ-
ternam atque perfectam. Ipsum loquitur scriptu-
ra Iesum deum hominémque in vtroq; perfectũ,
loquitur & patrem, & spiritum sanctum. Spiritus
enim sanctus cooperator ostenditur, quando corporali spe-
cie sicut columba descendit in Christum cum dei filius ba-
ptizaretur in fluuio, pater loqueretur è cœlo. Quod igitur
maius quæri- ius testimonium, quàm quod se fuisse qui locu
tus est in prophetis, propria voce signauit? Vngitur oleo spi
ritali, & virtute cœlesti, vt paupertatem conditionis huma-
næ thesauro resurrectionis rigaret æterno, captiuitatem mẽ-
tis auerteret, cæcitatem illuminaret animorum, annum do-
mini perpetuis diffusum temporibus prædicaret, qui redire
in orbem laboris nesciat, continuationem fructus hominib[9]
& quietis indulgeat. Atque ille ita ad omnia se curuauit ob-
sequia, vt ne lectoris quidem aspernaretur officium. Nos ve
ro impij, qui diuinitatis fidem miraculis operum colligendã
contemplatione corporis negabamus.

De responsione Iesu ad conciues suos.

Amen

AMen dico vobis, quod nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua.) Non mediocriter inuidia proditur, quæ ciuicę charitatis oblita, in acerba odia cauſas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter & oraculo declaratur quod fruſtra opem miſericordiæ cœleſtis expectes, ſi alienæ fructibus virtutis inuideas. Aſpernator enim dominus inuidorum eſt, & ab iis qui diuina beneficia in aliis perſequuntur, miracula ſuæ poteſtatis auertit. Dominicæ quippe carnis actus, diuinitatis exẽplũ eſt, & inuiſibilia nobis eius per ea quę ſunt viſibilia demonſtrãtur. Non ocioſe itaque ſaluator excuſat quod nulla in patria ſua miracula virtutis operatus ſit, ne fortaſſis aliquis viliorem patriæ nobis eſſe debere putaret affectum. Neque enim ciues poterat non amare, qui amaret omnes, ſed ipſi ſe charitate patriæ qui inuident abdicarunt. Charitas enim non æmulatur, non inflatur, nec tamen exors beneficiorum patria diuinorũ eſt. Quod enim maius miraculum, quàm quod in ea natus eſt Chriſtus? Videte igitur quid mali inuidia afferat. Indigna propter inuidiam patria iudicatur, in qua ciuis operetur, quę digna fuit in qua dei filius naſceretur.

1. Corin. 13.

Confirmatio reſponſionis exemplo Heliæ & viduæ.

IN veritate dico vobis, multæ viduæ fuerũt in diebus Heliæ.) Non quia Heliæ dies fuerunt, ſed in quibus Helias operatus eſt: aut quia dies faciebat illis, qui in eius operibus lucẽ videbant gratiæ ſpiritalis, & conuertebantur ad dominum. Et ideo aperiebatur cœlum videntibus æterna & diuina myſteria, claudebatur quando fames erat, quia nulla erat cognoſcendæ diuinitatis vbertas. Sed de hoc plenius ſcripſimus cum de viduis ſcriberemus.

Confirmatio eiuſdem exemplo Heliſæi & Naaman.

ET multi leproſi erant in Iudæa tẽporibus Heliſæi prophetæ, & nemo eorum mundatus eſt niſi Naaman Syrus.) Euidenter hic ſermo nos domini ſalutaris informat, & ad ſtudium venerandæ diuinitatis hortatur, quod nemo ſanatus oſtenditur, & maculoſi morbo corporis abſolutus, niſi qui religioſo officio ſtuduit ſanitati. Non enim dormientibus diuina beneficia, ſed obſeruantibus deferuntur. Et bene apto comparationis exemplo arrogantia ciuium retunditur inuidorum, dominicúmq; factum ſcripturis docetur veteribus conuenire, quod in libris quoque Regnorum legimus gentilem virum Naaman prophetico oraculo lepræ maculis abſolutum, cum plurimos Iudæorum lepra corporis pariter & mentis abſumeret. Siquidem etiam quatuor illos qui cogẽte fame in caſtra primi regis Syriæ tetenderunt, tradit hiſtoria fuiſſe leproſos. Cur igitur nó curabat fratres, non curabat ciues, nõ ſanabat propheta conſortes, cum ſanaret alienos, ſanaret eos qui obſeruantiam legis & religionis conſortium non habebant, niſi quia voluntatis eſt medicina, non gentis, & diuinum munus votis eligitur, non naturæ iure defertur? Diſce Chriſtiane rogare quod cupias impetrare: faſtidioſos viros cœleſtium profectus munerum non ſequuntur. Sed quamuis ſimplex expoſitio moralem informet affectum, gratia tamẽ non eſt occulta myſterij. Etenim cum poſteriora à ſuperioribus deriuentur, tum etiam ſuperiora poſterioribus aſtruuntur. Diximus enim in libro alio, in vidua illa ad quam Helias directus eſt, typum Eccleſiæ præmiſſum. Populus Eccleſiam congregauit, vt ſequatur populus ille ex alienigenis congregatus. Populus ille ante leproſus, populus ille ante maculoſus, prius quàm myſtico baptizaretur in flumine, idem poſt ſacramẽta baptiſmatis maculis corporis & mentis ablutus, iam non lepra, ſed immaculata virgo cœpit eſſe ſine ruga. Merito ergo magnus Naaman in conſpectu domini ſui, & admirabilis facie deſcribitur, quoniam in eius typo ſalus futura gentibus declaratur, qui ſacratæ conſilio puellæ, quæ fractis viribus ciuium in hoſtilem captiua venerat poteſtatem, à propheta ſalutem ſperare commonitus, non terreni regis imperio, ſed diuinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur. Cur myſtico numero mergere iubetur? Cur Iordanis fluuius eligitur? Nónne boni, inquit, Abana & Farfar fluuij Damaſci præ Iordane? Sed iratus hos prætulit, Iordanem meditatus elegit. Neſcit enim ira myſterium, fides nouit. Diſce baptiſmatis gratiam ſalutaris, qui leproſus merſerat, fidelis emerſit. Diſce ſpiritalia ſacramenta ſignari. Corporis remediũ petitur, mẽtis acquiritur. Abluitur caro, affectꝰ abluitur. Non enim magis corporis quàm mentis lepram video fuiſſe mundatam, quando poſt baptiſmum veteris erroris colluuione deterſa, negat ſe diis alienis hoſtias quas ſpoponderat domino litaturum. Diſce etiam congruæ præcepta virtutis: probauit fidem, qui præmia recuſauit. Diſce vtroq; dictorũ factorúmque magiſterio quid ſequaris. Habes domini præceptũ, vatis exemplum, gratis accipere, gratis dare, nec vendere miniſterium, ſed offerre. Non enim precio taxatur dei gratia, nec in ſacramentis lucrum quæritur, ſed obſequium ſacerdotis. Non tamen ſatis eſt ſi lucrum ipſe non quæras: familię quoque tuæ cohibendæ manus ſunt: nec hoc ſolum expoſcitur, vt te ſolum caſtum immaculatúmque cuſtodias. Non enim dixit Apoſtolus, te ſolum, ſed teipſum caſtũ cuſtodi. Quæritur ergo non ſolum tua ab huiuſmodi nundinis, ſed etiam domus tuæ caſtitas. Oportet enim irreprehenſibilem eſſe ſacerdotem, ſuæ domui bene præpoſitum, filios habentẽ ſubditos, cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ dei diligentiam habebit? Inſtrue ergo familiam tuam, hortare, cuſtodi: & ſi te feſellerit ſeruulus (humanã enim non excipio facultatẽ) prophetico deprehenſus repudietur exemplo. Cito turpẽ ſequitur lepra mercedem, & pecunia corpus animúmque male quęſita commaculat. Accepiſti, inquit, pecuniam, & poſſidebis ex ea agrũ, & vineas, & olíueta, & greges, & lepra Naamã adhærebit tibi & ſemini tuo vſque in æternum. Vides quia facto authoris ſucceſſio damnatur hæredis. Inexpiabilis eſt enim vẽditi culpa myſterij, & gratiæ vindicta cœleſtis tranſit ad poſteros. Denique Moabitæ & cæteri non intrabunt Eccleſiã vſque ad tertiam & quartam generationem, tamdiu videlicet, vt ſimplicius interpretemur, donec culpam authorum multiplicis ſucceſſio generationis aboleret. Sed cum illi qui in deum idololatriæ errore deliquerunt, in quartã generationem videãtur eſſe mulctati: profecto durior videtur eſſe ſententia qua Giezi ſemen vſq; in ęternũ pro cupiditate habendi prophetica authoritate damnatur: præſertim cum dominus noſter Ieſus Chriſtus per lauacri regenerationem omnibus remiſſionem dederit peccatorum: niſi vt vitiorũ magis quam generis ſemen intelligas. Sicut enim qui filij promiſſionis ſunt, æſtimantur in ſemen bonum: ita etiam qui filij erroris ſunt, æſtimantur in ſemen malum. Nam & Iudæi ex patre diabolo, non vtique carnis ſucceſſione, ſed criminis. Ergo omnes cupidi, omnes auari, Giezi lepram cum diuitiis ſuis poſſident: & male quæſita mercede, non tam patrimonium facultatum quam theſaurum criminum congregarunt, æterno ſupplicio, & breui fructu. Nam cum diuitiæ ſint caducæ, pœna perpetua eſt: quia neque auarus, neque ebrioſus, neque idolis ſeruiens regnum dei poſſidebunt.

4 Reg. 6.

4. Reg. 7.

De indignatione Iudæorum, & eiectione Ieſu.

ET repleti ſunt ira omnes in Synagoga hęc audientes, & ſurrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem.) Sacrilegia Iudæorum quæ multo antè dominus prænunciauerat per Prophetas, & pſalmi verſiculo declarauerat quæ paſſurus eſſet in corpore conſtitutus, dicens: Retribuebant mihi mala pro bonis: in Euangelio docet eſſe completa. Nam cũ ipſe per populos beneficia diffunderet, illi iniurias irrogabant. Nec mirum ſi perdiderunt ſalutem, qui eiecerunt de ſuis finibus ſaluatorem. Moralis enim dominus: & qui docuerat exemplo ſui apoſtolos ſuos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec inuitos alligat, nec eiicientibus reluctatur, nec rogantibus deeſt. Sic Geraſenos alibi, cum virtutes eius ſuſtinere nõ poſſent, quaſi infirmos & ingratos reliquit. Simul intellige non ex neceſſitate fuiſſe, ſed voluntariam corporis paſſionẽ: nec captum à Iudæis, ſed à ſe ipſo oblatum. Etenim quando vult capitur, quando vult elabitur, quando vult ſuſpẽditur, quãdo vult non tenetur. Et huc in ſupercilium montis præcipitandus aſcenderat: & ecce per medium illorũ, mutata ſubito vel obſtupefacta furentium mente, deſcendit. Nondũ enim hora venerat paſſionis, quinetiam malebat adhuc Iudæos ſanare ꝙ perdere, vt inefficaci furoris exitu deſinerent velle,

quod

quod implere non possent. Vides igitur & hic diuinitatis esse quòd non captus est, & illic voluntatis esse quòd captus est. Nam quemadmodum à paucis teneri potuit, qui à populo non tenetur? Sed noluit sacrilegium esse multorum, vt in authores culpæ crucis inuidiam retorqueret, atque à paucis quidem affigeretur, sed pro toto orbe moreretur.

Confirmatio doctrinæ Christi per miracula.

ET in synagoga erat homo habens spiritum immundum.) Et infra: Surgens autem de Synagoga introiuit in domum Simonis & Andreæ. Socrus autē Simonis tenebatur magnis febribus.) Vide clemētiā domini saluatoris, nec indignatione commotus, nec scelere offensus, nec iniuria violatus Iudæam deserit: quinetiam immemor iniuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc liberando, nunc sanādo, infidæ plebis corda demulcet. Et bene sanctus Lucas, virū ab spiritu nequitiæ liberatū antè præmisit, & subdit fœminæ sanitatem. Vtrumque enim sexū dominus curaturus aduenerat, & prior sanari debuit qui prior creatus est, nec prætermitti illa quæ mobilitate magis animi quàm prauitate peccauerat. Sabbato medicinæ dominicæ opera cœpta significat, vt inde noua creatura cœperit, vbi vetus creatura ante desiuit: nec sub lege esse dei filium, sed supra legem in ipso principio designaret: nec solui legem, sed impleri. Neque enim per legem, sed verbo factus est mundus, sicut legimus: [Psalm.32.] Verbo domini cœli firmati sunt. Nō soluitur ergo lex, sed impletur, vt fiat renouatio hominis iam labentis. Vnde & Apostolus ait. [Ephes.4.] Expoliantes vos veterē hominem, induite nouum qui secundum deum creatus est. Et bene Sabbato cœpit, vt ipsum se ostenderet creatorem, qui opera operibus intexeret, & prosequeretur opus quod ipse iam cœperat: vt si domū faber renouare disponat, non à fundamentis, sed à culminibus incipit soluere vetustatem.* [* vetustam.] Itaque ibi prius manum admouet, vbi ante desierat. Deinde à minorib' incipit, vt ad maiora perueniat. Liberare à dæmone & homines, sed in verbo dei possunt: resurrectionē mortuis imperare, diuinæ solius est potestatis. Nec quenquā mouere debet quod Iesu Nazareni nomen in hoc libro diabolus dixisse primus inducitur. Nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de cœlo angelus ad virginem detulit. Est enim huius impudētiæ, vt inter homines aliquid primus vsurpet, & ad homines quasi nouum deferat, quo terrorē suæ potestatis incutiat. Denique & in Genesi primus deum homini nuncupauit. Sic enim habes: Et dixit serpens mulieri: [Gene.3.] Quid vtique dixit deus, Ne edatis ab omni ligno? [Gene.2.] Vterque igitur deceptus à diabolo est, sanatus est à Christo. Sequere cętera, & Euangelicæ lectionis disce mysteria, atq; in duorū sanitate publicæ sacramentum salutis agnosce. Sicut enim in [1.Corin.15.] Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Quis est ille qui in Synagoga spiritū dæmonij habebat immundum, nisi populus Iudæorum, qui quasi serpentinis spiris reuinctus, & innodatus diaboli laqueis, simulatā corporis munditiam interioris mentis sordibus inquinabat? Et bene in Synagoga homo erat qui spiritum immundum habebat, quia spiritum sanctum amiserat. Introierat enim diabolus, vnde Christus exierat. Simul ostenditur natura diaboli non improba, opera iniqua. Nam qui per superiorem naturā deum confitetur, opere negat: & in hoc apparet eius nequitia, & improbitas Iudæorum, quod ita populo vesanæ cæcitatem mentis offudit, vt populus neget, quem dæmones confitentur. O peior magistro discipulorum hæreditas, ille verbo dominum tentat, hi facto. Ille dicit: Mitte te, isti adoriūtur vt mittant. Si altiore consilio ista pensamus, animi debemus intelligere & corporis sanitatē, vt prius animus qui serpentinis laborabat insidiis, absolutus sit. Anima enim nunquam à corpore vinceretur, nisi prius à diabolo tentaretur. Nam cum anima corpus agat, viuificet & gubernet, quéadmodum in eius illecebras captiua raperetur, nisi & ipsa superioris alicuius potestatis vinculis stringeretur? Denique nō prius Eua esuriuit, quam serpentis versutia tentauit, & ideo aduersus ipsum authorem peccati prius debuit medicina salutis operari. Fortassis etiā in typo mulieris illius socrus Simonis & Andreæ variis criminum febribus caro nostra languebat, & diuersarum cupiditatum immodicis æstuabat illecebris. Nec minorem febrem amoris esse dixerim quā caloris. Itaque illa animum febris, hæc corpus inflāmat. Febris enim nostra auaritia est, febris nostra libido est, eò quod ignitæ sint cupiditates. Vnde & Apostolus ait: Si non se continent, nubant, melius est nubere quam vri. [1.Corin.5.] Febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamé ossibus implicant, mentem, animum, sensūmq; pertentant. Hæc prior diaboli solicitatur arte. Etenim ager bonus, vestis, monile, suadela serpētis est. Honorum gratia, sublimitas potestatum, epularū suauitas, forma meretricis laqueus est diaboli, & quasi quidā nequitiæ spiritalis illecebrosus affectus, qui per carnis illecebram quæ cito fœminea quadam leuitate mollitur, animum quoque de gradu deiicit. Neque enim formam mulieris animus prius quàm corporis oculus cōcupiscit. Denique quod non videris non amabis: sed vbi caro cōcupierit, compatientis quoq; animi constantia defatiscit, & mens consortio amoris inflectitur. Duo enim in carne vna sunt, atque ita mors irrepit sceleris effectu, tentante diabolo, carne suadente. Vehementior tamé est animi q̃ corporis febris, & ideo pro animi voluntate corporis salus plerūque contēnitur, nec à periculis abstinetur. Vnde non alienū videtur repetere quemadmodum Theotimus cùm graui oculorum incōmodo laboraret, & amaret vxoré, interdicta sibi à medico facultate coëundi, cupiditatis impatiens, atq; impetu libidinis raptus se moderari nequiuerit. Sciens enim prudénsque quod esset oculos amissurus, prius q̃ conueniret vxori, in ipso æstu feruentis cupiditatis, & cōsuetudinis apparatu: Vale, inquit, amicū lumen. Sic febre libido flagrantior est, grauiúsque præcipitat & inflammat. Sed vbi quis resipuerit à furore, tunc conscientiæ interioris visus aperitur, factíq; succedit pœnitentia, & pudenda sui vnusquisq; facinoris erubescit. Tunc deus timetur, & peccator cupit se celare, sed non potest: tunc caro arguitur, diabolus accusatur: hæc quasi lena vitiorum, ille quasi author erroris. Patescit deformitas. Nudum est enim deo omne secretum, nec illius ficus foliis, hoc est, tegimine corporali, & iactantia seculari flagitiorum secreta velantur. Et vnusquisque diuinum peccati conscia formidat mente iudicium, dicens: Qui super me montes cadant, in quibus me abscondam fissuris petrarum cum venerit confringere terram? Túc tribulos & spinas animo caro, hoc est, curarum morsus solicitudinúmque generat, æstúsq; quos sibi per concupiscentiam carnis anim' ipse circundedit. Etenim quasi clauis quibusdam suffigitur anima corporeis voluptatibus, & cum semel adhæserit cupiditatibus demersa terrenis, difficile in altum potest vnde descendit sine dei fauore reuolare. Actuum enim suorum vincta laqueis, & deliciarum secularium illecebris obnoxia iam tenetur. Húc ergo Adam, hanc Euam dominus liberaturus aduenit, quorum alter ad imaginem dei factus, altera virtutē sui accipiēs viri, quamdiu fuit subdita fortiori vnam gerebant in vno spiritu deo placitam voluntatem, & in paradiso positi dei vitæ cœlestis operabantur alimoniam. Postea vero quàm caro suadere diuersum, & legem cœpit primam non timere, paradisi exules facti in hunc inferiorem dimersúmque locū peccati merito reciderunt. Nec quisquam putet incongruū esse si Adam atque Eua in typo animę & corporis æstimentur, cum in typo Ecclesiæ æstimentur & Christi. Nam cum duo esse in vna carne Apostolus diceret, adiecit: Sacramentum enim hoc magnum est. [Ephe.5.] Ego autem dico in Christo & in ecclesia. In quo ergo superni dei, in eo multò magis animi nostri potest esse mysterium. Sed hæret, suffixus est, captus est, & corporeis succensus est febribus, cōpassione carnis ægrescit. Quærēdus est medicus. Sed quis iste tantus est, qui sauciæ mentis medeatur vlceribus? Quis tantus est homo qui possit aliis subuenire, cum sibi ipse non possit? Quis [Roma.5.] aliis possit vitam reddere, cum ipse mortem non possit euadere? Omnes enim in Adam moriuntur, quia per vnum hominem in hunc mundum peccatum introiuit, & per peccatū mors: & ita in omnes homines pertrāsiit, in quo omnes peccauerunt. Illius igitur culpa mors omnium est. Deniq; missi sunt sancti, missi sunt & prophetæ, qui oracula diuina lo-

na loqueretur, nec quicquam promouere potuerunt. Quæramus ergo aliquem de angelis aut archāgelis medicum. Sed quemadmodum mihi possunt præsidium ferre ne peccem, cum ipse archangelus à peccato nō potuerit abstinere? Quēadmodum ad paradisum angelus reuocare me poterit, cum ipse Sathanas & angeli sui sedem quam acceperant, seruare non potuerint?

De ascensu Iesu in nauem Simonis vt doceret, & miraculo quosdam ad se traheret.

Cap. V. ASCendēs autem in vnam nauim quę erat Simonis, rogauit eum vt à terra duceret pusillum.) Vbi dominus multis impartiuit varia genera sanitatū, nec tempore nec loco cœpit ab studio sanandi turba cohiberi. Vesper incubuit, sequebantur: stagnum occurrit, vrgebant. Et ideo ascendit in Petri nauim. Hæc est illa nauis quæ adhuc secundum Matthæum fluctuat, secundum Lucā repletur piscibus: vt & principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis cognoscas. Pisces enim sunt qui hanc enauigant vitam. Ibi adhuc discipulis Christus dormit, hic præcipit. Dormit enim tepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodum dormiat Christus, audisti dicentem in Prophetæ: Ergo dormio, & cor meum vigilat. Et sanctus Matthæus rectè non prætermittendum putauit æternæ indicium potestatis, vbi imperat ventis. Non est enim humana doctrina, sicut audisti Iudæos dicere, Verbo imperat spiritibus: sed cœlestis maiestatis insigne. Quod turbatum sedatur mare, & diuinæ vocis imperio obsequuntur elementa, atque insensibilia sensum accipiunt obsequendi, diuinæ mysterium gratiæ reuelatur. Quod fluctus mitescunt seculi, verbo immundus spiritus conquiescit: non alterum altero refellitur, sed vtrúque celebratur. Habes miraculum in elementis, habes documentum in mysteriis. Ergo quia sanctus Matthæus illa prælibauerat, sanctus Lucas eam sibi nauim in qua Petrus piscaretur elegit. Non turbatur ista quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Iudam habet. Etsi multa illic discipulorum merita nauigabāt, tamē eā adhuc perfidia proditoris agitabat. In vtraque Petrus: sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caueamus igitur perfidum, caueamus proditorē, ne per vnum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc nauis in qua prudentia nauigat, abest perfidia, fides aspirat. Quemadmodū enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Ecclesiæ firmamentum est? Illic ergo turbatio, vbi modica fides: hic securitas, vbi perfecta dilectio. Denique etsi aliis imperatur vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur: ¶ Duc in altum.) Hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum quàm altitudinem diuitiarum videre, scire dei filium, & professionem diuinæ generationis assumere? Quam licet mens non queat humana plene rationis inuestigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi non licet mihi scire quemadmodum natus sit, non licet tamen nescire quòd natus sit. Seriem generationis ignoro, sed authoritatem generationis agnosco. Non interfuimus cum ex patre dei filius nasceretur, sed interfuimus cum à patre dei filius diceretur. Si deo non credimus, cui credemus? Omnia enim quæ credimus, vel visu credimus, vel auditu. Visus sæpe fallitur, auditus in fide est. An asserentis persona discutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non credere. Deus asserit, probat filius, refugiens Sol fatetur, tremens terra testatur. In hoc altum disputationis Ecclesia à Petro ducitur, vt videat hinc resurgentem dei filium, inde spiritum sanctum profluentem. Quæ sunt autem apostolorum quæ laxari iubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidam orationis sinus, & disputationum recessus, qui eos quos ceperint, non amittant? Et bene apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ nō captos perimūt, sed reseruant: & de profundo ad lumen extrahunt, & fluctuantes de infernis ad superna perducunt. Est & aliud apostolicum piscandi genus, quo genere solum Petrum piscari dominus iubet dicens: Mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle. Magnum quidem est & spiritale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionē regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum dei filius soluit, quis tu tantus es qui non putes esse soluendum? Et ille censum soluit qui nihil possidebat: tu autem qui seculi sequeris lucrum, cur seculi obsequium non recognoscas? Cur te supra seculum quadam animi arrogantia feras, cum seculo sis misera cupiditate subiect⁹? Pēditur igitur didrachma, quod erat precium nostræ redemptionis & corporis, in lege promissum, in Euangelio persolutum, non ociose in ore piscis inuentū. Ex ore enim tuo iustificaberis. Etenim preciū immortalitatis est nobis nostra cōfessio, quia sicut scriptū est, ore confessio fit ad salutem. Et fortasse primus hic piscis, primus est martyr, in ore habens didrachma, hoc est precium census. Didrachma nostrū Christus est. Habebat igitur primus ille martyr, Stephanus scilicet, in ore thesaurum, cum Christum in passione loqueretur. Sed reuertamur ad propositum locum, & discamus apostolicam humilitatem.

Cantic. 5. Matth. 17. Roma. 13. Roma. 10.

De responsione Simonis.

PRæceptor, inquit, per totam noctem laborātes nihil cepimus, sed in verbo tuo laxabo retia.) Et ego domine scio quia nox mihi est quando non imperas. Nemo adhuc nomen suum dedit, adhuc noctē habeo. Misi iaculum vocis per epiphaniā, & adhuc nihil cepi. Misi per diē, expecto vt iubeas, in verbo tuo laxabo retia. O vacua præsūptio, ó humilitas fructuosa. Qui nihil ante ceperant, magnam in verbo domini concludunt piscium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Cedunt disputationes hominū, fide sua plebs credit. Rumpuntur retia, nec labitur piscis. vocantur ad adiumentū socij qui erant in alia naui. Quæ est illa alia nauis, nisi forte Iudæa, ex qua Ioānes & Iacobus allegūtur? Facta est enim Iudæa sanctificatio eius. Hi igitur de Synagoga ad nauem Petri, hoc est, ad Ecclesiam conuenerunt, vt implerent ambas nauiculas. Omnes enim in nomine Iesu genu flectūt siue Iudæus, siue Græcus: omnia & in omnibus Christus. Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine sui naues penè mergantur. Oportet enim & hæreses esse vt probentur boni. Possumus tamē & aliam Ecclesiam intelligere nauem alterius. Ab vna enim plures Ecclesiæ deriuantur. Ecce alia solicitudo Petri, cui sua iam præda suspecta est. Sed nouit perfectus quemadmodum seruare possit reconditos, qui scit quemadmodum possit capere dispersos. Quos in verbo capit, verbo credit: negat suam prædam, negat suū munus. ¶ Exi, inquit, à me domine, quia homo peccator sum.) Admirabatur enim dona diuina, & quo pl⁹ meruerat, hoc præsumebat minus. Dic & tu: Exi à me domine, quia homo peccator sum. vt respondeat tibi dominus, Noli timere indulgenti domino peccatum fateri. Noli timere etiam quæ tua sunt domino deferre, quia quæ sua sunt, nobis ille concessit. Nescit inuidere, nescit eripere, nescit auferre. Vides quàm bonus dominus, qui tantum tribuit hominibus, vt viuificandi habeant potestatem.

Psalm. 113. 1 Corin. 11.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN EUANGELIUM SECUNDUM LUCAM LIBER QUINTUS.

Confirmatio doctrinæ Christi per miraculum de leproso mundato.

ET factum est cum esset in vna ciuitatum, ecce vir plenus lepra & ipse procidens in faciē rogauit eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens manū, tetigit illum, dicens: Volo, mundare.) Bene vbi leprosus mundatur, certus non exprimitur locus, vt ostendatur non vnum populū specialis alicuius ciuitatis, sed omniū populos fuisse sanatos

sanatos. Bene autem & secundum Lucã quarto signo ex quo in Capharnaum dominus venit, iste sanatur. Nam si quartũ diem Sole illuminauit, & clariorem cæteris fecit diebus cũ illucescerent elementa mundi, & hoc clarius opus æstimare debemus. Et secundum Matthæum primus hic post benedictiones à domino sanatus inducitur: vt quia dixerat dominus, Non veni legem soluere, sed adimplere: ille qui excludebatur à lege, purgari se domini potestate præsumens, non ex lege, sed supra legem esse gratiam iudicaret quæ leprosi maculam posset abluere. Verum vt in domino potestatis authoritas, ita in illo fidei constantia declaratur. Ille in faciem procidit, quod humilitatis est & pudoris, vt vnusquisq; de suę vitæ maculis erubescat. Sed confessionem verecundia non repressit. Ostendit vulnus, remedium postulauit: & ipsa religionis & fidei plena cõfessio est. Si vis, inquit, potes me mũdare. In voluntate domini tribuit potestatem. De voluntate autem domini non quasi pietatis incredulus addubitauit, sed quasi colluuionis suæ conscius non præsumpsit. Cui morali quadã dominus sanctitate respondit: Volo, mundare. Et cõtinuo lepra eius discessit ab eo. Nihil enim medium est inter opus dei atque preceptum, quia in præcepto est opus. Denique dixit, & facta sunt. Videtis igitur, quòd dubitari nõ potest, quia voluntas dei potestas est. Si ergo voluntas eius potestas est: qui vnius voluntatis trinitatem asserũt, vnius vtique asserũt potestatis. Itaq; statim lepra eius discessit, vt intelligas medentis affectũ, qui veritatem operi addidit. Denique secundum Marcum miseratus est eum dominus. quod est pulchre positum. Et pleraq; talia posuerunt Euãgelistæ, qui nos in vtroq; fundare voluerunt, describẽtes signa virtutis ad fidem, exprimentes opera virtutis ad imitationem. Vnde & tangit nõ dedignatus, & imperat non diffisus. Hoc enim est indicium potestatis, quia quasi habens potestatem sanandi, & iubendi authoritatem, operandi testimonium nõ refugit. Volo ergo dicit propter Fotinum, imperat propter Arrium, tangit propter Manichæum. Nec vnius tantum lepra curatur, sed omnium quibus dicitur: Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Si igitur lepræ medicina verbum est, contemptus vtiq; verbi lepra mẽtis est. Sed ne lepra transire possit in medicũ, vnusquisq; dominicæ humilitatis exemplo iactantiã vitet. Cur enim præcipitur nemini dicere, nisi vt doceret non vulganda nostra beneficia, sed premenda, vt non solũ à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ? Aut fortasse etiam illa silentij causa est imperati, quod meliores putabat qui fide magis spontanea, q̃ speratis beneficiis credidissent. Offerre autẽ iuxta legem se præcipitur sacerdoti, non vt alium deferat, sed vt seipsum deo offerat spiritale sacrificium, vt actus præteriti colluuione detersa, per cognitionem fidei, & sapientiæ disciplinam, placitura deo hostia cõsecretur. Omnis enim victima sale salietur. Vnde & Paulus ait: Obsecro ergo vos fratres per misericordiam dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam acceptabilem placẽtẽ deo. Simul illud mirabile, quod eo sanauit genere quo fuerat obsecrat': Si vis, potes me mũdare. Volo, inquit, mundare. Habes voluntatem, habes etiã pietatis effectum. Et extendens manum tetigit eum. Lex tãgi leprosos prohibet: sed qui dominus legis est, nõ obsequitur legi, sed legem facit. Non ergo tetigit quia sine tactu mũdare non poterat, sed vt probaret quia subiectus nõ erat legi. Nec contagium timebat vt homines, sed quia contaminari non poterat qui alios liberabat: simul econtrario vt lepra tactu domini fugaretur, quæ solebat contaminare tangentem. Ostẽdere autem se sacerdoti iubetur, & offerre pro emundatione sua, vt dum offerret se sacerdoti, intelligeret sacerdos, non legis ordine, sed gratia dei supra legem esse curatum. Et dum mundatur per sacrificium secundum præceptum Moysi, ostenderet dominus quia legem non solueret, sed impleret, qui secundum legem gradiens, supra legem sanare eos quos remedia legis non sanauerant, videretur. Et bene addidit, sicut præcepit Moyses. Lex enĩ spiritalis est, ideoque videtur sacrificium spiritale mandasse. Deniq; addidit, Vt sit in testimoniũ hoc vobis. hoc est, si deo credatis, si impietatis lepra discedat, si occultorum cognitor sit sacerdos, si puri testis affectus: vnde potest ille magis sacerdos videri, quem occulta non latent, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Matth.5. — Ioan.15. — Roma.12. — Psalm.109.

Confirmatio eiusdem per miraculum de paralytico per tectũ submisso.

ET ecce viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, & quærentes eum inferre, & ponere ante illum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderũt super tectum, & per tegulas submiserunt illum in lecto in medium ante Iesum.) Non ociosa huius paralytici nec angusta medicina est, quãdo dominus & orasse præmittitur. Non vtique propter suffragium sed propter exemplum. Imitandi enim speciem dedit, non precandi ambitum requisiuit. Et conueniẽtibus ex omni Galilæa & Iudæa & Hierusalem legis doctoribus inter cæterorum remedia debilium, paralytici istius medicina describitur. Primũ omniũ, quod ante diximus, vnusquisq; æger petẽdæ precatores salutis debet adhibere, per quos nostræ vitæ compago resoluta, actuumque nostrorum clauda vestigia verbi cœlestis remedio reformentur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animum hominis, quamuis exterioris corporis debilitate torpentem ad superiora erigant. Quorum rursus adminiculis & attollere, & humiliare se facilis ante Iesum locetur, dominico videri dignus aspectu. Humilitatem enim respicit dominus, quia respexit humilitatem ancillæ suæ.

Lucæ.1.

De submittentium fide Christum ad curationem mouente.

VIsa fidẽ, inquit, vt vidit.) Magnus dominus, qui aliorũ merito ignoscit aliis: & dum alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te homo collega non valeat, cum apud deum seruus & interueniẽdi meritũ, & ius habeat impetrandi? Disce qui iudicas, ignoscere: disce qui æger es, impetrare. Si grauium peccatorum diffidis veniam, adhibe peccatores, adhibe Ecclesiam, quæ pro te precetur, cuius contẽplatione quod tibi dominus negare posset, ignoscit. Et quamuis historiæ fidem debeamus non omittere, vt vere paralytici istius corpus credamus esse sanatum: cognosce tamen interioris hominis sanitatem, cui peccata donãtur. Quæ cum Iudæi asserunt à solo deo posse concedi, deum vtique confitentur, suóque indicio perfidiam suam produnt, vt opus astruant, personam negent. Itaque ab ipsis & operis sui dei filius accipit testimoniũ, & vocis suffragiũ nõ requirit. Perfidia enim confiteri potest, credere non potest. Itaque testimonium nõ deest diuinitati, fides deest saluti. Nam & validius est ad fidem quod confitentur inuiti: & perniciosius ad culpam quod negãt, qui suis assertionibus reuincuntur. Magna itaque infidæ plebis amentia, vt cum confessa fuerit solius dei esse donare peccata, nõ credat deo peccata donanti. Dominus autem saluos volẽs facere peccatores, & occultorum cognitione deũ se esse demonstrat, & admiratione factorum adiiciens.

De Scribarum & Pharisæorum reprehensione.

QVid est facilius, dicere, Dimissa sunt tibi peccata tua: aut dicere, Surge & ambula?) Quo loco plenã speciem resurrectionis ostendit, qui mentis vulneribus corporisq; sanatis, peccata donat animorum, debilitatem carnis excludit. hoc est enim totũ hominẽ esse curatũ. Quamuis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere, (Quis enĩ potest peccata dimittere nisi solus deus, qui per eos, quoq; dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatẽ?) tamẽ multo diuinius est resurrectionẽ donare corporibus, quandoquidẽ ipse dominus resurrectio est. Hic lectus, qui tolli iubetur, quid est aliud nisi quia humanũ iubetur corpus attolli? Ipse est qui per singulas noctes lauat à Dauid: lectus doloris, in quo anima nostra graui consciẽtiæ ægra cruciatu iacebat. Sed si quis secundũ Christi præcepta se gesserit, iam non lectus doloris est, sed quietis. Miseratione etenĩ domini cœpit quies esse quod mors erat: qui nobis soporem mortis vertit in gratiam voluptatis. Nec solũ leuare lectum, sed etiã domum suã repetere, hoc est, ad paradisum redire censetur. Ea est enim vera domus, quę hominẽ prima suscepit: non iure amissa, sed fraude. Merito ergo restituitur domus, quoniã venerat qui nexum fraudis aboleret, ius reformaret. Nec mora vlla sanitatis interuenit, vnum dictorum

Psalm.50.

rum remediorúmque momentum est. Spectant surgentem increduli, mirantur abeuntem, & diuini operis miracula malunt timere quàm credere. Nam si credidissent, non timuissent vtique, sed dilexissent. Perfecta enim dilectio timorem excludit foras. Et ideo isti, quia nō diligebant, calumniabātur. Calumniantibus autem dicit: ¶ Quid cogitatis mala in cordib⁹ vestris?) Quis hoc dicit? Sacerdos magn⁹, qui leprā videbat in cordibus Iudæorum, ostendit eos peiores esse leproso. Ille sacerdoti est se iussus offerre purgatus, hos sacerdos repudiat, ne alios quoque lepra eorum contaminet.

1.Ioan.4.

De mystica vocatione publicani.

SEquitur mystica vocatio publicani, quem sequi iubet, non corporis gressu, sed mentis affectu. Itaque ille prius auara de mercedibus, dura de laboribus periculísque nautarum emolumenta conuerrēs, verbo vocat⁹, propria dereliquit qui rapiebat aliena, ac vile illud sedile destituēs, toto post dominum vestigio mētis incedit. Cōuiuij quoque magni exhibet apparatum. Qui enim domicilio Christum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque dominus libenter ingreditur, & in eius qui crediderit, recūbit affectu. Sed rursus accenditur inuidia perfidorum, & futuræ pœnæ species præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cœlorum recumbentibus regno, perfidia ieiuna torquebitur. Simul ostenditur quantum intersit inter æmulos legis & gratię, quod illi qui legem sequuntur, ieiunæ mentis famem patiātur ęternam. Qui vero verbū in interioribus animæ receperunt, alimēti cœlestis & fontis vbertate recreati esurire & sitire nō possunt. Et ideo quia animo ieiunabāt, murmurabant, dicentes: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Serpentina vox ista est. Deniq; hāc primam vocem serpens emisit, dicens Euæ: Quid vtique dixit deus, Nolite manducare ex omni ligno? Ergo patris sui venena diffundunt, qui dicunt: Quid vtique cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Vnde dominus cum peccatoribus manducando, etiam cum gentilibus non prohibet nos inire conuiuium, dicens: Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Nouum medicamentum nouus magister aduexit. Hoc de terra non pullulauit. Imprudens enim est omnis creatura huius confectionis. Venite omnes qui incurristis peccatorum varias passiones, vtimini peregrino medicamento, quo venenum serpentis excluditur: quod non solum passionum abstulit cicatricem, sed etiam caussam diri vulneris amputauit. Hoc medicamentum non famem indicit, sed cibum animæ subministrat. Venit enim filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Dæmonium habet, & vorax est. Et ideo mens nostra non est ieiuna. Ieiunant hi, quibus abest Christus, bonorúmque meritorum copiis egent. At vero cui virtus sua voluntate sufficit, qui sua domo recipit Christum, conuiuiū magnum exhibet: hoc est, bonorum operum spiritale conuiuium, quo diues populus eget, pauper epulatur.

Gene.3.

Luce.7.

De excusatione discipulorum.

ET ideo, inquit, ieiunare non possunt filij sponsi, quamdiu cum illis est sponsus. Veniēt autem dies, cum auferetur ab illis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus.) Qui sunt illi dies quibus à nobis Christus aufertur, maxime cum ipse dixerit: Vobiscum ero vsque ad consummationem mundi? Ipse dixit, Non relinquam vos orphanos. Certum est enim quod si nos relinquat, salui esse nequeamus. Nemo tibi Christum potest auferre, nisi te illi ipse auferas. Non te auferat iactantia tua, nō te auferat arrogantia, nec tibi de lege præsumas. Non enim vocare iustos venit, sed peccatores. Quomodo igitur dominus iustitias dilexit, neque Dauid vidit iustum derelictum? Aut quæ ista æquitas, si iustus relinquitur, peccator adsciscitur: nisi intelligas quod eos iustos dicit, qui ex lege præsumant, & Euangelij gratiam non requirant? Nemo autem iustificatur ex lege, sed redimitur ex gratia. Est igitur in lege iustitia, sed non per legem iustitia. Nam ipse Apostolus Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundū iustitiam, quæ in lege est, conuersatus sine querela, qui gloriatur ex lege, Quæ mihi, inquit, lucra fuerunt, hæc duxi pro-

Matth.18
Ioan.14.
Matth.9.
Philipp.3.

pter Christum detrimenta esse. hoc est, abiecit iustitiam & gloriā legis. Iustitia enim legis sine Christo vacua est, quia plenitudo legis Christus est. Et ideo & si est in lege iustitia, non est tamen per legem iustitia. Si enim per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Mortuus est enim Christus, vt impleret iustitiam. Denique Ioanni dicēti, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? respondit: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Ergo non gratis mortuus, sed pro nobis mortuus est Christus, vt iusti fulgerent sicut Sol in regno patris sui. Sed non Iudæi iusti, quibus dicitur: cum videritis iustos intrare regnum cœlorum. Isti sunt iusti, qui percutientem non repercutiunt, qui inimicum diligunt. Si sic non accipimus, inuenitur contrariū: Non veni vocare iustos. Sed illos non vocat, qui se iustos dicunt. Ignorantes enim deum, & suam iustitiam quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Ergo vsurpatores iustitiæ nō vocantur ad gratiam. nam si gratia ex pœnitentia, vtiq; qui fastidit pœnitentiam, abdicat gratiam. Isti erunt vulnerati, qui se sanctificant. Istis sponsus aufertur. Nobis autem non Caiphas, non Pilatus Christum abstulit, nec possumus ieiunare, quia Christum habemus, & Christi carnem epulamur & sanguinem. Quomodo enim videtur ieiunare, qui non esurit? Quomodo videtur ieiunare, qui non sitit? Quomodo autem sitire potest, qui bibit Christum? cū ipse dixerit: Qui biberit de aqua quam ego dabo, non sitiet in æternū. Deniq; de animi dictum ieiunio, etiam sequentia declararunt.

Roma.10.

Ioan. 4.

De prima similitudine per Iesum data.

DIxit enim similitudinem ad illos, quia nemo commissuram de vestimento nouo immittit in vestimentum vetus.) Dixerat filios sponsi, hoc est filios verbi, qui per lauacri regenerationē in ius diuinæ regenerationis assumpti sunt, quamdiu cū illis est spōsus, ieiunare non posse. Non vtique hoc ieiunium relegatur quo cōficitur caro, & corporalis luxuria castigatur. Hoc enim ieiunium nos commēdat deo. Nam quemadmodum discipulos ieiunare prohiberet, cum ipse dominus ieiunaret: & cum postremo diceret nequissimos spiritus non nisi ieiuniis & orationibus superari posse? Denique etiam hoc loco ieiunium vestimentum appellauit vetus, quod exuendum Apostolus æstimauit, dicens: Expoliate vos veterem hominem cum actibus eius, & induamus eum qui baptismatis sanctificatione renouatur. In eandem igitur formam series conuenit præceptorum, ne actus veteris & noui hominis misceamus, cū ille corporalis exterior opera carnis operetur, & hic interior qui renascitur, non versicolorem speciem veterum nouorúmque debeat habere gestorum, sed concolor Christo illum studio mentis imitari, cui renatus est in lauacro. Absint igitur decolora mentis velamina, quæ displicent sponso. Displicet enim ei, qui vestem non habuerit nuptialē. Sponso autē quid potest placere, nisi pax animi, puritas cordis, charitas mentis? Bonus sponsus dominus Iesus, hic nouo partu naturam nostram initiauit, huic desponsata corruptelis carnis absoluitur. Non filios mortales requirit, non Euæ delectatur doloribus. non virum obnoxium culpæ requirit, non hæreditatem condemnati patris. Vidit enim carnis vlcera, quam antea concupiscebat: aduertit non esse pulchritudinem veram, quæ vitiorum habeat deformitatem. Et ideo quid tibi cum tali sponso fœmina? Require diligenter, & in omni corpore inuenies cicatricem. Cognosce alium magis sponsum, qui circundatur luce, cuius species non potest interire. Hunc tolle in animum tuum, consecra in templo tuo: tolle in corpore tuo, sicut scriptum est: Tollite dominum in corpore vestro. Huius thalamos ingredere nouos, huius spectato peregrinum decorem, hunc indue, hunc vide ad dexteram patris: & gaude quia talem habes sponsum. hic te vestiet benedictione, ne qua noceat scissura peccati. Seruemus igitur vestem, qua nos sacro dominus emergentes fonte vestiuit. Cito scinditur vestis, si facta non congruant: cito tineis carnis atteritur, & veteris hominis errore maculatur. Ergo hic noua veteribus copulare, in Apostolo autem etiam nouis vetera superuestire prohibemur: sed exuere vetus, nouum sumere, vt expoliati non nudi inueniamur. Expoliamur enim meliora

Colos.3.

sumptuti, nudamur autẽ, cum indumentũ nobis aliena fraude detrahitur, non nostra voluntate deponitur.

De secunda similitudine.

ET nemo mittit vinum nouum in vtres veteres.) Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cũ corpora nostra exuuiis defunctorum animalium comparantur. Atque vtinam bonorum vtrium vsum possimus implere, vt sacramentum quod accepimus, reseruemus. Leuat iniuriam industria, si renouatis vtribus noua vina credũtur. Et ideo vtres hos plenos seruare semper debemus, vacuos enim cito tinea & ærugo consumit, gratia seruat impletos. Pulchrè autẽ operi huic talia præcepta conueniunt. Sextum est enim opus, quo Matthæus Leui noua quadam figuratur forma. Sexto autem die factus est homo. Sexto igitur Christi opere reformatur iam nõ vetus, sed noua creatura, & quædam forma peregrina. Et ideo tanquam noua creatura conuiuium Christo exhibet, eò quod & in ipso Christus delectaretur, & ipse partem delectationis mereretur habere cum Christo. Ad hunc igitur informandum præcepta dat dominus. Sequebatur enim iam lætus, alacer, & exultans, dicens: Iam non publicanum gero, iam non porto Leuin. Exui Leuin, postquam Christum indui. Odi genus meum, fugio vitam meam priorem: solum te sequor domine Iesu, qui sanas vulnera mea. Quis enim me separat à charitate dei, quæ in te est? Tribulatio, an angustia an fames? Ligatus sum fidei clauis quibusdam, & bonis compedibus charitatis innexus sum. Omne mandatum tuum sicut cauterium impressum tenebo. Et si vrit cauterium mandati, tamen putrefacta carnis exurit, ne ad viuũ serpat contagio. Etsi mordet medicamentum, tamen vitium vlceris tollit. Aufer igitur domine Iesu potenti machæra tua meorum putredines peccatorum: dum me habes ligatum charitatis vinculis, seca quodcunque vitiosum est. Veni cito incidens occulta, & latentes variásque passiones: aperito vulnus, ne noxius serpat humor. Emunda omne quod fœtidũ est peregrino lauacro. Audite me terreni homines, qui in peccatis vestris cogitationes ebrias geritis. Et ego Leui talibus passionibus eram sauciatus. Inueni medicum qui in cœlo habitat, & in terris spargit medicamenta. Hic solus potest sanare vulnera mea, qui sua nescit: hic auferre cordis dolorem, pallorem animæ, qui nouit occulta.

Roma. 8.

De eo quod in Sabbato secundoprimo discipuli Iesu vellebant spicas.

Cap. VI.

FActum est autem in Sabbato secundoprimo, cum transiret Iesus per sata, vellebãt discipuli eius spicas, & manducabãt, confricãtes eas manibus suis.) Non solum cõprehensione verborũ, sed etiã vsu ipso, specieq; gestorũ incipit hominẽ dominus Iesus veteris obseruatione legis exuere, nouóque indumento vestire gratiæ. Itaq; eum iam in Sabbato per seminata traducit, hoc est, admouet fructuosis itineribus. Quid sibi sabbatũ velit, quid seges, quid spicæ, non mediocre mysterium est. Ager enim est omnis hic mundus: agri seges, in satione humani generis fœcunditas numerosa sanctorum: spicæ agri, fructus Ecclesiæ, quos operibus discutientes suis apostoli pascebantur, nostro se alentes profectu. Stabat igitur seges iam fœcũda virtutum pullulantibus spicis, quibus nostri fructus merito cõparantur. Aeque enim aut imbre marcescunt aut Sole torrẽtur, aut pluuiis humescunt, aut tempestatibus eliduntur, aut à messoribus intra horreorum felicia receptacula recondũtur. Receperat ergo terra iam dei verbum, & cœlesti semine satus diuites fœtus ager almus effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & tanquàm folliculis corporũ mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Iudæi Sabbato non licere. Christus autem nouæ gratiæ munere designàbat ocium legis, opus gratiæ. Nec sine mysterio hoc ab euangelista secũdum Matthæum & Marcum Sabbatum secundum positum puto, quoniam sabbatum perpetuæ feriæ sunt resurrectionis æternæ. Vel in hoc igitur seculo feriatis ac vacantibus superstitionibus Iudæorum, vel in futuro ferias ipsi perpetua solẽnitate celebrantes, quę bona sunt terræ manducabimus, iuxta quod scriptum est: Illi manducabunt, vos vero esurientis. Mire tamen secundum Lucam, secundoprimum, nõ primosecundum Sabbatũ dixit. δευτερόπρωτον enim scriptum est. Præferre enim debuit quod præcellit. Secundum ideo, quia primum antè ex legẽ præcessit, in quo etiã pœna præscripta est si quis operaretur. Primũ autẽ ideo, quia Sabbatũ illud ex lege solutũ est, quod erat primũ: & hoc primũ factũ est, quod secundo est constitutum. Nam & cum operari Sabbato liceat, & operãtis nulla sit pœna: Sabbati vtiq; ex lege; cuius vis soluta est, nec nomen hærebat: sed tamen fuerat illud primum ordine, hoc primum munere: nec ideo minus hoc, quia secundum. nam & Adam primus, nec comparãdus secundo Adam. Primus enim Adam in animam viuentẽ, nouissimus Adam in spiritum viuificãtem. Et primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Prælatus vtique secundus primo: ille enim caussa mortis, hic vitæ. Sic & secundoprimum Sabbatum dicitur secundum iuxta numerum, primum iuxta operationis gratiam. Melius est enim Sabbatum quo impunitas datur, q̃ quo pœna præscribitur. Prima lex, secundum Euangelium: inferior tamen formido quàm gratia. Aut forte & primũ hic in prædestinatione consilij, & secundum in sanctione decreti. Bene autem dominus in lege typum futuri hoc quoque demonstrat loco, & defensores legis arguit nescire quæ legis sunt: exemplum afferens quod Dauid cum esuriret, ipse cum sociis intrauit in domũ dei, & panes propositionis sumpsit & manducauit, & dedit iis qui cum ipso erant. Magnum & vere exemplum propheticum, quo primum non inania legis, sed solius vtilitatis nobis sequenda produntur. Deinde quia Dauid cum sociis fugiens à facie regis Saul, hic præfiguratus in lege Christus est, qui cum apostolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille obseruator legis atque defensor panes & ipse mãducauit, & dedit iis qui secum erant, quos non licebat manducare nisi tantummodo sacerdotibus: nisi vt per illam demonstraret figuram, sacerdotalem cibum ad vsum transiturum esse populorum? Siue quod omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, siue quia omnes filij Ecclesiæ sacerdotes sunt? Vngimur enim in sacerdotium sanctum, offerẽtes nosmetipsos deo hostias spiritales. Legi igitur iam superfluit doctrina Christi, nec legem soluit, sed implet, quia nec sabbatũ soluit. Si enim sabbatum propter homines factum est, vtilitas autem hominis postulabat esurientem hominem qui diu fuerat terræ fructib⁹ abdicatus, veteris famis ieiunia vitare: non vtique lex soluitur, sed impletur. Quomodo igitur domino ad crimen obiicitur, quod in seruo pro crimine nõ tenetur? Quid autem euidentius hac figura, quæ per totã currit historiam? Intrauit Dauid in domum Abimelech sacerdotis, sed nec periculo mortis proposito hospitem recusat, declinat exulem sanctus animus sacerdotis. Tanta hospitalitatis est gratia, vt libenter in nos aliena pericula transferamus. Verum hoc in historia morale, in mysterio propheticũ est, quod nec præsumpto futuræ mortis exitio, verum illum Dauid hospitio suæ mentis religiosi excluderẽt sacerdotes. Nec solum in huiuscemodi domo vatis reperturus docetur Christus hospitium, sed etiam per figuram nequitiæ spiritalis manubias & arma sumpturus. Nam qui Christum recipit hospitio, intelligibilem illũ Goliam spoliat suis telis. Quid vero euidentius, quàm quod in Abimelech domo quinque panes petit Dauid, & vnum accipit, demonstrãte typo quod iam non quinque libris sed Christi corpore cibus fidelibus pararetur, vt Christus corpus assumeret, ne quis de fidelib⁹ esuriret? Nec Doech figura vacat, qui erat custos mulorũ, eò quòd nemo alius nisi infructuosi gregis custos Iudæ typum proditoris impleret. Iam illud quod pro Dauid receptione omnem Abimelech domum præter Abiathar principem tunc temporis sacerdotem Saul persecutus est, ostendit prophetia nobis quod nemo possit nocere vero principi sacerdotum, qui solus est Christus.

Esaiæ. 65. — 1. Corin. 15. — 1. Reg. 21.

HInc ad alia progreditur dominus Iesus. Nam qui totum hominẽ saluum facere disposuerat, per singula membra curabat, vt vere diceret: Mihi irascimini, quia totum hominem sanum feci in sabbato.

Ioan. 7.

De cura-

De curatione hominis habentis manum aridam.

ET erat ibi homo, & man⁹ eius dextera erat arida.) Itaque hoc loco manum illā quam extendit Adā, & interdictæ arboris poma decerpsit, succis bonorum factorum salutaribus irrigauit: vt quæ crimine aruerat, bonis operibus sanaretur. In quo Iudæos redarguit Christus, qui malis interpretationibus legis præcepta violarent, æstimantes Sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cum lex in præsentibus formam præfigurauerit futurorum: in quibus vtique malorum feriæ futuræ sunt, nō bonorum. Nam licet secularia opera conquiescant, non ociosus tamen boni operis actus est in dei laude requiescere. Audisti igitur domini verba dicentis: Extende manum tuā. Cōmunis ista generalisq; medicina est. Et tu qui putas manum habere te sanam, caue ne auaritia, caue ne sacrilegio contrahatur. Extende sæpius eam, extende ad illum pauperem, qui te obsecrat: extende vt proximum iuues, vt viduæ præsidium feras: eripias iniuriæ, quem vides iniustæ contumeliæ subiacere: extende ad deum pro peccatis tuis. Sic manus extenditur, sic sanatur. Sic Hieroboam manum cum idolis sacrificaret, contraxit: & rursus cum deum rogaret, extendit.

De oratione Iesu in monte & electione duodecim apostolorum.

FActum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione dei.) Non omnis qui orat, ascendit in montem: (est enim oratio quæ peccatum facit:) sed qui bene orat, à terrenis ad superiora progrediens, verticem curæ sublimis ascendit. At ille non ascendit in montem, qui de seculi diuitiis, aut de honore solicitus est, non ascendit in montem qui fundi ius optat alieni. Ascendit ille qui deum quærit, ascendit ille qui cursus sui dominica adiumenta deposcit. Omnes magni, omnes sublimes montem ascendunt. Non enim cuicūque Propheta dicit: Ascende in montem excelsum, qui euangelizas Sion: exalta in virtute vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem. Non vestigiis corporalibus, sed factis sublimioribus in hunc montem si ascendas, sequeris Christum, vt ipse esse mons possis. Montes enim in circuitu eius. Quare in Euangelio inuenies solos cum domino montem ascendisse discipulos. Orat ergo dominus, nō vt pro se obsecret, sed vt pro me impetret. Nam etsi omnia posuerit pater in potestate filij, filius tamen vt formam hominis impleret, obsecrandum patrē putat esse pro nobis, quia aduocat⁹ est noster. Noli insidiatrices aperire aures, vt putes filium quasi infirmum rogare, vt impetret quod implere non possit. Potestatis author obedientiæ magister ad præcepta virtutis suo nos informat exemplo. Aduocatum, inquit, habemus apud patrem. Si aduocatus est, debet pro meis interuenire peccatis. Non ergo quasi infirmus, sed quasi pius obsecrat. Vis scire quia omnia quæ velit possit? Et aduocatus & iudex est. In altero pietatis officium, in altero insigne est potestatis. Et erat, inquit, pernoctans in oratione dei. Species tibi datur, forma præscribitur quam debeas æmulari. Quid enim te pro salute tua facere oportet, quādo pro te Christus in oratione pernoctat? Quid te facere conuenit, cum vis aliquod officium pietatis adoriri, quando Christus missurus apostolos, orauit prius, & solus orauit? Nec vsquam alibi, si non fallor, orasse cum apostolis reperitur, vbique solus obsecrat. Dei enim consilium humana vota non capiunt, nec quisquam interiorum potest esse particeps Christo. Vis scire quia mihi nō sibi orauerit? Vocauit, inquit, discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis.) Quos ad propagandum auxilium salutis humanæ per terrarum orbem satores fidei destinaret. Simul aduerte cœleste consilium: non sapientes aliquos, non diuites non nobiles, sed piscatores & publicanos, quos dirigeret, elegit, ne traduxisse prudentia, ne redemisse diuitiis, ne potentiæ nobilitatisque authoritate traxisse aliquos ad suam gratiam videretur, vt veritatis ratio, non disputationis gratia præualeret. Eligitur & Iudas, non per imprudentiam, sed per prouidentiam. Quanta est veritas, quam nec aduersarius minister infirmat? Quanta moralitas domini, qui periclitari magis apud nos iudicium suum quam affectum maluit? suscеperat enim hominis fragilitatē, & ideo nec has partes recusauit infirmitatis humanæ. Voluit deseri, voluit ꝓdi, voluit ab apostolo suo tradi, vt tu, si à socio desertus, si à socio prodit⁹ fueris, moderate feras tuū errasse iudiciū, periisse beneficiū.

Isai. 40. — Psalm. 124. — 1. Ioan. 2.

De descensu Iesu ad docendum turbas.

ET descendit, inquit, cum illis, & stetit in loco campestri.) Aduerte omnia diligēter, quomodo & cū apostolis ascēdat, & descēdat ad turbas. Quomodo enim turba nisi in humili Christū videret? Nō sequitur ad excelsa, nō ascendit ad sublimia. Deniq; vbi descēdit, inuenit infirmos. In excelsis enī infirmi esse non possunt. Sic enim Matthæus docet, in inferioribus debiles sanatos esse. Prius enim vnusquisq; sanatus est, vt paulatim virtutibus procedentibus ascendere posset ad montem. Et ideo vnumquemque in inferioribus sanat, hoc est, à libidine reuocat, iniuriam cæcitatis auertit, ad vulnera nostra descendit: vt vsu quodam & copia suæ naturæ comparticipes nos faciat esse regni cœlestis. Et sanabat hos quidem, sed in inferioribus relinquebat. Videns autem turbas, vt legisti, ascendit in montem. Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Euangelizaturus enim, & benedictionum de thesauro diuinitatis prompturus oracula, incipit esse sublimior. Hic autem etsi in humili stabat, tamen oculos eleuauit. Sic etiam cum Lazarum suscitaret, infremuit spiritu: sic etiā caput leuauit, cum mulieri adulteræ peccata donaret. Quid est enim leuare oculos, nisi interius lumē aperire? Denique sanctus Matthæus, Aperuit, inquit, os suum. Thesauros scilicet sapientiæ & scientiæ dei, reclusis adytis templi sui ora reserauit. Ergo & tu aperi os tuū, sed prius vt aperiatur implora. Si enim Paulus in adapertione oris sui implorat auxilium, multo magis implorare te conuenit. Ostendit enim tibi clauem scientiæ, qua os aperire tuum debeas, dicens Propheta: Aperi os tuum verbo dei. Verbum dei clauis tui oris est, clauis scientiæ oris tui clauis est, qua laxatis silentij catenis, imperitiæ claustra reserantur.

Matth. 5. — Ioan. 12. — Ioan. 8.

De sermone Iesu de beatitudinibus proborum.

BEati pauperes, quia vestrum est regnum dei. Beati qui nunc esuriunt & sitiunt, quia saturabūtur. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cū vos oderint homines.) Quatuor tantum beatitudines sanct⁹ Lucas dominicas posuit, octo vero sanct⁹ Matthæus: sed in istis octo illæ quatuor sunt, & in quatuor istis illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus est cardinales, ille in illis octo mysticum numerum reserauit. Pro octaua enim multi scribuntur psalmi, & mandatum accipis, octo illis partem dare fortasse benedictionibus. Sicut enim spei nostræ octaua perfectio est, ita octaua summa virtutum est. Sed prius quæ sunt ampliora videamus. Beati, inquit, pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cœlorū. Primā benedictionē hanc vterq; Euāgelista posuit. Ordine enim prima est, & parens quædā generatióq; virtutū: quia qui contēpserit secularia, ipse merebitur sempiterna: nec potest quisquam meritū regni cœlestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatē. Secunda benedictio: Beati, inquit, mites. Tertia: Beati qui lugent. Quarta: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Quinta: Beati misericordes. Sexta: Beati mūdo corde. Septima: Beati pacifici. Et bene septima, quoniam eo die ab omnibus mundi operibus requieuit deus. Dies enim quietis & pacis est. Octaua: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Veni domine Iesu, doce nos ordinem beatitudinum tuarum. Neque enim sine ordine dixisti primo beatos pauperes spiritu, secundo beatos mites, & tertio beatos qui lugent. Etiam si cognosco aliquid, tamē ex parte cognosco. Si enim Paulus ex parte cognouit, quantum ego possum cognoscere, qui Paulo quantum vita, tantum etiam verbo inferior sum? Vita enim verbum exigit & acquirit. Sermo autē sine vita non est sermo dei. Quanto me sapientior Paulus? Ille gloriatur in periculis, ego in successibus. Ille gloriatur quia reuelationibus non extollitur: ego si quæ reuelationes mihi contingerent, gloriarer. Sed tamen potest deus de lapidibus homines suscitare, & verbum proferre de clausis, vocem elicere de

1. Corin. 13.

mutis. Quòd si asinæ oculos aperuit vt videret angelum, potens est & nobis quoque aperire oculos, vt possimus dei videre mysterium. Beati, inquit, pauperes, nõ omnes beati pauperes. Paupertas enim media est, possunt & boni esse & mali pauperes. Nisi forte ille intelligendus pauper beatus: quem Propheta describit dicens: Quia melior pauper iustus, quàm diues mendax. Beatus pauper qui clamauit, & dominus exaudiuit eũ. Pauper à crimine, pauper à vitiis, pauper in quo mũdi princeps nihil inuenit. Pauper illius æmulus pauperis, qui cum diues esset, propter nos pauper factus est. Vnde plene Matthæus aperuit, dicens: Beati pauperes spiritu. Pauper enim spiritu non inflatur, non extollitur mente carnis suæ. Prima ergo ista benedictio est, cum deposuero omne peccatum, & exuero omnem malitiam, & simplicitate contentus fuero, inops malorum, superest vt mores meos temperẽ. Quid enim mihi prodest carere secularibus, nisi fuero mitis atque mansuetus? Nam qui sequitur viam rectam, sequitur vtique illum qui ait: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Depone igitur quę improba sunt, egeto vitiis secundũ bonam paupertatem, mitiga affectum tuum, vt non irascaris: aut certe iratus ne peccaueris, iuxta quod scriptum est: Irascimini, & nolite peccare. Præclarum est enim motum temperare consilio, nec minoris virtutis ducitur cohibere iracundiam, indignationémque compescere, quàm omnino nõ irasci: cum plerumque illud lentius, hoc fortius æstimetur. Cum hoc feceris, memento quia peccator es: & lugeto peccata tua, lugeto delicta. Et bene tertia benedictio est peccata deflentis, quia trinitas est quæ peccata condonat. Ablue igitur te lachrymis tuis, laua fletibus. Si tu ipse te fleueris, alius te non flebit. Nam si Saul deflesset peccata sua, Samuel eum non fleuisset. Habet vnusquisque quos fleat mortuos suos. Mortui sumus quando peccamus, quando implemur ossibus mortuorũ. Mortuus est sermo malus qui exit ex ore, exit enim de sepulchro malo. Sepulchrum autem patens est guttur eorum. Ideo dicit Apostolus: Imitatores mei estote. Vult nos delictorum meminisse nostrorũ. Paulus non habebat quod lugeret, ex quo in Christum credidit, & tamen priora deflebat, dicens: Quia non sum dignus vocari Apostolus quia persecutus sum Ecclesiã dei. Ille igitur peccator ante fidem, nos vero adhuc peccamus post fidem. Qui peccator est, defleat se, & arguat se, vt fiat iustus. Iust' enim accusator est sui. Ordinem igitur persequamur, quia scriptum est: Ordinate in me charitatem. Deposui peccatũ, tẽperaui mores, delicta defleui, esurire incipio & sitire iustitiam. Aeger enim cum in graui morbo est, non esurit, quia ægritudinis dolor excludit famem. Sed quæ est ista fames iustitiæ? Qui sunt isti panes quos esurit iustus? Ne forte panes illi de quibus dictum est: Iuuenis fui, & senui: & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Qui esurit, vtique virium quærit augmentum. Quod autem maius virtutis incrementum, quam norma iustitiæ? Post hæc, Beati, inquit, misericordes. Iustitiam enim sequitur misericordia. Vnde dictum est: Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Sed etiam qui misericordiã defert, mercedem amittit, nisi mundo corde misereatur. Nam si iactantiam quærat, nullus est fructus. Emunda igitur interiora mentis tuæ: & si diligenter pectoris tui secreta mundaueris, compatere iis qui impugnantur: & intellige quanti hominum, quanti fratrũ tuorum auxilium tuũ quærãt. Sed nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne dissensiones contentionésq; ex affectu tuo prodeant, nõ potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus, pacem aliis feras. Quomodo enim potes aliorũ corda mundare, nisi tuum ante mundaueris? Profuisti igitur aliis, tulisti auxilium plurib': festina, contẽde ad finem. Multi cum essent exitus vitæ, vnus domino competebat. Nam quod natum erat secundum carnem, oportebat secundum carnem mori. Elegit passionẽ, vt moreretur pro nobis: & tu dic de omnibus quæ retribuit tibi dominus, Calicem salutaris accipiã, & nomen domini inuocabo. hoc est, passionem. Vnde etiam illis qui ad dexteram vel ad sinistrã sedere cupiebant, ait: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Vsque ad finem te ducit, vsq; ad martyriũ prosequitur, & constituit beatitudinum palmã. Vide igitur ordinem. Oportet te pauperẽ fieri spiritu. Humilitas enim spiritus, diuitiæ virtutũ sunt. Nisi pauper fueris, mitis esse non poteris. Qui mitis est, potest lugere præsentia: qui inferiora luget, potest desiderare meliora: qui superiora quærit, inferiora deuitat, vt & ipse à superiorib' adiuuetur: qui miseretur, cor suum mundat. Quid enim est mundare animum, nisi sordẽ mentis abluere? Eleemosyna enim à morte liberat: patientia vero perfectio est charitatis. Qui autem patitur persecutionem, in vltimo certamine constitutus probatur aduersis, vt cum legitime certauerit, coronetur. Hos quidẽ gradus volunt esse virtutum, per quos ab vltimis ad superiora possimus ascendere. Deniq; sicut incrementa virtutum, ita etiã sunt incrementa præmiorũ. Plus est enim dei esse filiũ, quã possidere terrã, & consolationẽ mereri. Sed quia & primum præmium regnũ cœlorũ est, & vltimũ præmiũ regnũ cœlorũ est: nunquid æquale præmiũ incipientibus atq; perfectis est? Ne forte mysticè docemur quia est primũ regnũ cœlorũ, illud apostolicũ: Dissolui & esse cũ Christo? Habes primum regnũ, quando sancti rapiuntur in nubibus obuiam Christo in aëra. Multi enim dormientiũ surgent, isti in vitã æternã, illi in opprobriũ. Primũ ergo regnũ cœlorũ sanctis propositũ est in absolutione corporis: secundum regnũ cœlorum est post resurrectionẽ esse cum Christo. Cũ fueris in regno cœlorũ tunc processus est mansionũ: & si vnũ regnũ, diuersa tamẽ merita sunt in regno cœlorũ. Post resurrectionem terrã tuã incipies possidere absolutus à morte. Ille enĩ cui dicitur: Terra es, & in terrã ibis. nõ possidet terram suã. non enim potest esse possessor, qui non capit fructũ. Absolutus igitur per dominicã crucẽ, si tamen intra iugum domini fueris inuẽtus, consolationẽ in ipsa possessione reperies: consolationẽ sequitur delectatio, delectationẽ diuina miseratio. Quẽ autẽ miseratur dominus, & vocat: qui vocatur videt vocantẽ: qui deũ viderit, in ius diuinæ generationis assumitur: tunc demũ quasi dei filius cœlestis regni diuitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic repletur. Nam & intra hoc seculũ multi in imperio Romano sunt: sed maiorẽ imperij gratiam, qui propiores imperatori sunt, cõsequuntur. Nũc dicamus quẽadmodũ in quatuor benedictionibus sanctus Lucas benedictiones octo sit complexus. Et quidem scimus virtutes esse quatuor cardinales, temperantiam, iustitiã, prudentiã, fortitudinẽ. Qui pauper est spiritu, auarus non est. Qui flet, non superbit: sed mitis est, & pacatus. Qui luget, humiliatur. Qui iustus est, non negat quod sit omnibus ad vsum cõmuniter datũ. Qui miseretur, largitur de suo. Qui suũ donat, nõ quærit alienum, nec dolum proximo suo struit. Connexæ igitur sibi sunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habet, plures habere videatur: & sanctis vna competit virtus, sed eius quæ fuerit vberior, vberius est præmium. Quanta hospitalitas in Abraham, quanta humilitas, quanta sanctitas, vt fratris filium ab hoste seruaret? & quanta abstinentia, vt nihil de præda quæreret? Sed quia fide præstitit, fidei præ cæteris meruit principatum. Ergo vnicuique plura præmia, quia plura incentiua virtutũ. Sed quod in aliquo merito copiosius, hoc etiam in præmio redundantius. Beati igitur pauperes spiritu. Habes temperantiam quæ à peccato abstinet, seculum calcat, illecebrosa non quærit. Beati qui esuriunt & sitiunt. Qui enim esurit, esurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit iustus: quia iustitia eius manet in æternum. Vnde & in Matthæo sitim & famem intelligimus spiritalem, qua cibus iustitię desideratur aut potus: quę virtus quasi materia quædam virtutum est, vt iustus æqualem se inferioribus præstet, dolum excludat, veritatem requirat. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Habes prudentiam, cuius est flere occidua, & ea quæ æterna sunt quærere, lugere secularia, quæ seipsa compugnent: deum pacis inquirere, qui stulta mundi elegit, vt confundat sapientes: & qui ea quæ non sunt destruat, vt quæ sunt possit adipisci. Beati eritis cum vos oderint homines. Habes fortitudinem, sed eam quæ non odium mereatur ex crimine, sed persecutionem patiatur ex fide. Sic enim ad passionis peruenitur coronam, si gratiam hominum negligas, diuinam sequaris. Denique vt scias consummationem esse fortitudinis, passionem:

nem: Secundum hęc, inquit, faciebant prophetis patres eorũ. quia prophetas Iudęi vsq; ad mortẽ corporis persecuti sunt. Est etiam fortitudinis, iram vincere, indignationémq; cohibere: ac per hoc fortitudo animum iuxta corpúsq; cõfirmat. Nec perturbari sinit timore aliquo vel dolore, quibus velut prauis interpretibus plerumque percellimur. Ergo temperantia cordis habet animíque munditiam, iustitia misericordiam, pacem prudentia, mansuetudinem fortitudo.

De væ improborum, & de instructione ad altiores gradus virtutis, & inimicorum dilectione.

Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram.) Licet in pecuniariis copiis multa sint lenocinia delictorum, pleraque tamen sunt etiam incẽtiua virtutum. Quanquam virtus subsidia non requirat, & commendatior sit collatio * pauperis, quam diuitis liberalitas: tamen non eos qui habeãt diuitias, sed eos qui vti his nesciant, sententiæ cœlestis authoritate condemnat. Nam vt ille pauper laudabilior, qui prompto largitur affectu, nec repagulis impendẽtis egestatis inhibetur, inopémque se non putat, qui habet quod naturæ satis est: ita hic criminosior diues, qui vel deo referre gratiam de eo debuit quod accepit: nec censum ad communem vsum datum sine vsu abdere, defossísque terræ incubare thesauris. Non census igitur, sed affectus in crimine est. Et quanquam tota grate custodiæ miserabilis solicitas auara mens tẽdat excubias, quo nulla pœna grauior est, successorum profutura compẽdiis anxio timore seruare: tamen quoniam auaritiæ studia, & desideria congerendi, inani quadam voluptate pascuntur: qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuæ perdiderunt. Possumus hic tamen diuitẽ intelligere populum Iudæorum, vel hæreticos, vel certe mũdi philosophos, qui vbertate verborum, & quodã ambitiosæ facundiæ patrimonio delectati, simplicitatem veræ fidei supergressi, thesauros inutiles condiderunt. Nónne tibi videtur hæreticus aliquis, cum audis eum de generatione domini iuxta vsum seculi disputantem, diues in verbis, pauper in viribus? qui putat se in hoc tempore locupletes habere diuitias: sed in futuro egestatem suæ fidei recognoscet, cibúmque perfidiæ, quem præsenti ætate ructauerit, æterno fidei commaceratus ieiunio, caussam tanti sciet esse supplicij. Eritque tẽpus, vt risus suos lugeant, qui dicta nostra nũc rident. Quibus bene dicitur: ¶ Væ cum vobis benedixerint omnes homines.) Nonne tibi videtur his dicere, qui dudum in Ariminensi concilio perfidę præuaricationis authores, cũ imperatoris gratiam sequuntur, dei gratiam perdiderunt? Qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto se perpetuo subdidere. Ergo sanctus Matthæus præmiis ad virtutem & fidẽ populos prouocauit, hic etiã à criminibus atque peccatis futurorũ suppliciorũ denunciatione deterruit, qui non ociose plurimorum factorũ cœlestium enumeratione progressus, ad benedictionũ locum serius venit, vt populos diuinorũ miraculis roboratos, vltra legis tramitem virtutũ progredi vestigiis edoceret. Fuit canendum illic, vbi adhuc infirmæ plebis corda nutabant, hic tubæ clangore excitanda virtus fuit. Docet hoc libri huius, quæ in procemiis, & quæ in processu sermonis aperitur oratio. Illic qui infirmi sunt, adhuc quodam legis lacte potantur, & ideo per legis tramitem ducuntur ad gratiam, audiũt quæ legis sunt, vt vltra legem, legem sequẽdo procedant: hic ecclesia fundatior non lacte imbuitur, sed cibo vescitur. Cibus enim validior est charitas. Denique inter tria maxima, spem, fidem, charitatem, maior est charitas. Ordinatur igitur charitas, cũ dicitur: ¶ Diligite inimicos vestros.) vt compleatur illud ecclesiæ, quod ante iam dictum est: Ordinate in me charitatẽ. Ordinatur enim charitas, cum charitatis præcepta formantur. Vide quam ab altioribus cœperit, & legem post benedictionis euangelicæ terga reiecerit. Lex vicissitudinem imperat vltionis, Euangelium inimicitiis charitatem, benignitatem odiis, vota maledictis, subsidia persequentibus, patiẽtiam esurientibus, & gratiam remunerationis impartitur. Quanto athleta perfectior, qui nõ sentit iniuriam? Et ne videatur dominus legem dissoluere, in beneficiis vicem seruat, quam negligit in iniuriis. Sed tamen dicendo, ¶ Prout vultis vt faciant vobis homines, facite & illis similiter.) Vicissitudo ipsa cumulatior est, quando votis actus æquatur. Nescit enim virtus mensuram gratiæ, nec contenta referre quod acceperit, vult cumulare quod sumpserit, ne inferior sit beneficio, licet æquetur officio. Non enim cumulo tantũ, sed ordine & tẽpore beneficia pensantur, cum in beneficio pari prior sit qui prior cepit. Beneficus enim est, qui gratiam ceperit, debitor qui retulerit. Aliud itaque beneficiũ est beneficij principatus. nam si qui pecuniam reddidit, non soluit gratiam, manéxque gratiæ debitor, etsi iam non sit pecuniæ: cur gratiam referendo putemus posse vacuari, cuius relatio acceptæ magis est testimonium, quàm solutæ? Bono itaque exemplo imbuitur Christianus, vt non contentus iure naturæ, gratiam eius requirat. Si enim cõmune est omnibus etiã peccatoribus redamare: cui genus professionis excelsius, studium quoque debet esse virtutis vberius, vt diligat etiã non amantes. Nam etsi nulla merita diligendi, vsum amoris excludant, nõ tamen virtutes excluserint. Sicut enim in eo qui te diligit, pudet gratiam non referre, & gratiæ amore referẽdæ amor tibi eius inolescit, quem antea non amabas: * ita etiã in eo qui non amat, debes amare virtutem: vt dum virtutem amas, incipias eum amare quem non amabas, cum rara & caduca remuneratio sit amantis, sempiterna virtutis. Quid autem tam mirum, quam percutienti maxillam prębere alterã? Nónne omnis indignantis frangitur impetus, ira sedatur? Nónne fit per patientiam, vt sua amplius pœnitentia reuerberes verberantem? Ita erit vt & iniuriam repellas, & gratiã quæras. Ac sæpe maximæ caussæ amoris existunt, cum patientia insolentiæ, gratia refertur iniuriæ. Et quidem, vt audire me memini, vel hoc solo pressum philosophiæ supercilium putamus, quod in tres partes illa sibi videtur diuisisse iustitiam: Vnam in deum, quæ pietas vocatur: alteram in parẽtes, vel reliquum humanum genus: tertiã in mortuos, vt his exequiarum iusta soluantur. At vero dominus Iesus legis oraculum ac philosophiæ fastigium supergressus, in eos quoque qui læserint, pietatis porrexit officium. Etenim si hostis qui tecum bello armísque certauerit, depositis armis misericordiam suæ salutis adipiscitur, idque plerumque vel contẽplatione naturæ, vel ipsius belli iure defertur, vt subiectis vita tribuatur: quanto amplius meliore religionis contuitu deferendum est? Nam cum præliatorem appetitæ salutis caussa non moueat, nunquid mouere debet militem pacis? Itaque illud apostolicum, Quia charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non inflatur: in his præceptis consummatum videmus. Si patiens est, debet patientiam verberanti: si benigna est, non debet respõdere maledictis: si non quęrit quę sua sunt, non debet resistere diripienti: si non æmulatur, odisse non debet inimicum. Et tamen apostolicis diuinæ superfluunt præcepta pietatis. Plus est enim donare, quàm cedere. plus est amare inimicos, quàm non æmulari. Quæ omnia dominus & dixit, & fecit. Qui cum malediceretur, non maledixit: qui cum percuteretur, non repercussit: cum spoliaretur, non restitit: cum crucifigeretur, ipsis persecutoribus veniam postulauit, dicens: Pater, dimitte illis peccatum, quia nesciunt quid faciunt. Criminatores suos excusabat à crimine. Illi crucem parabant, hic salutem & gratiam rependebat. Et tamen quoniam studia ipsa virtutum sine remuneratione torpescunt, & exemplum nobis attulit, & mercedem spopondit è cœlo filios dei futuros pollicens, qui fuerint imitatores eius. Qui enim festinat ad præmium, fastidire non debet exemplum: quia quanto præcellentius præmium, tanto impensius officium. Quanta autem misericordiæ merces, quę in ius diuinæ adoptionis adsciscitur? Sequere igitur misericordiam, vt merearis gratiam. Late patet benignitas dei, super ingratos pluit, malis fœcunda non negat terra prouentus. Idem mundi Sol sacrilegos religiosósq; pariter illuminat. Aut vt mystice ista pendamus, propheticis populum Iudæorum dominus pluuiis irrigauit, & Solis æterni refulsit radiis, etiam non merentibus. Sed quoniam illi mundano rore maduerunt, Ecclesia dei ad cœleste lumen adsciscitur: ita tamen, vt illis quoque misericordiæ, si credant, prærogatiua seruetur.

Marginalia: * alias, consolatio. — * habebat. — Cant. 2. — 1. Corin. 13. — 1. Pet. 2. — A, B, C, D

De prohibitione iudicationis.

Nolite iudicare,& non iudicabimini.) Addidit nõ temere iudicandum, ne cum sis tui conscius, ipse delicti in alterum cogitaueris ferre sententiam.

De arbore mala,ex cuius similitudine improbi homines cognoscantur.

Non est arbor bona,quæ facit fructus malos.) Magna etiã disciplina virtutis, vt de infructuosis fructuosa non quæras,nec de incultis prouentum fœcunditatis expectes. Vnicuique enim sua cultura dat fructus. ¶ Neque enim de spinis colligunt ficus.) In spinis istius mundi ficus illa non potest reperiri: quæ quia fœcũdis fructibus melior est, bene species ei resurrectionis aptatur: vel quia, vt legisti, ficus dederunt grossos suos, quod iam immaturus,& inutilis, & caducus in synagoga fructus antè præcessit: vel quia immatura vita nostra est in corpore, matura in resurrectione. Et ideo procul à nobis debemus seculares solicitudines abdicare, quæ mordẽt animum, mentémque adurunt, vt maturos fructus culturæ diligentis possimus adipisci: quod in incultis istius mundi reperire nõ possumus: quia non legunt de spinis ficus, neque de tribulis vindemiant vuam. Alterum ad mundum & resurrectionem, alterum ad animam & corpus refertur: vel quia nemo peccatis fructum acquirit animæ suæ, quæ sicut vua proxima terris corrumpitur, in superioribus maturatur: vel quia nemo potest damnationem carnis euadere, nisi quem Christus redemerit, qui sicut vua pependit in ligno. Procul igitur ab illa carne, quæ damnato homini tribulos generare præcepta est, leuemus oculos spiritales, tendamus manus, vt Christum vindemiare possimus. Omnium autem fundamentum docet esse virtutum obedientiam cœlestium præceptorum, per quam domus hæc nostra non profluuio voluptatum, nõ nequitiæ spiritalis incursu, non imbre mundano, non hæreticorum possit nebulosis disputationibus commoueri. Pulchre autem vbi præcepta compleuit, formam docet suorũ præceptorum exequi.

De seruo Centurionis curato.

Cap. VII. Et factum est, cum cõsummasset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam seruus. & reliqua.) Namque statim gentilis Centurionis seruus domino curandus offertur, in quo populus nationum, qui mundanæ seruitutis vinculis tenebatur, æger letalibus passionibus, beneficio domini sanandus exprimitur. Quod autem moriturũ dixit euangelista, non fefellit. Moriturus enim erat, nisi fuisset sanatus à Christo. Impleuit igitur præceptum charitate cœlesti, qui sic dilexit inimicos, vt morti eriperet, atq; ad perpetuæ spem salutis adscisceret. Quantum autem diuinę humilitatis insigne, vt cœli dominus nequaquam dedignaretur Centurionis seruulum visitare? Elucet fides in operibus, sed plus operatur humanitas in affectibus. Quod vtique non ideo faciebat, quia absens curare non poterat, sed vt formã tibi daret humilitatis imitãdæ, qua iuxta humilioribus doceret ac superioribus deferendum. Denique alibi Regulo dicit: Vade, filius tuus viuit: vt scias & potentiam diuinitatis, & humilitatis gratiam. Ibi noluit pergere, ne in Reguli filio videretur magis diuitiis detulisse: hic ipse perrexit, ne videretur in Centurionis famulo conditionem despexisse seruilem. Omnis enim seruus & liber in Christo vnum sumus. Sed vide fidem prærogatiuam esse medicinæ. Aduerte etiam in ipso populo gẽtili perspicaciam esse mysterij. Dominus pergit, excusat Centurio, militarique deposito tumore reuerentiam sumit, & ad fidem facilis, & ad honorificentiã promptus. Et bene Lucas etiam in occursum amicos dicit esse à Centurione transmissos, ne præsentia sua grauare domini verecundiã videretur, & officium officio prouocasse. Hæc moraliter. Mystice autem, quem Iudæorum populus crucifixit, inuiolatum ab iniuria manere desiderat populus nationũ: & quod ad fidem pertinet, sermoni credidit: hoc est, non hominis, sed dei potestate coniiciens dari à Christo hominibus sanitatem. Quod vero ad mysteriũ spectat, vidit in pectore adhuc gentilium non esse penetrabilem Christum. Et ideo qui necdum cogitationis præteritæ maculas abluisset, grauari se magis domini putauit dignatione, quã iuuari. Sic illa vidua Sareptena indignam se prophetico iudicauit hospitio. Ideoque dominus in vno isto fidem gentium præfert. Et quidẽ si sic legas, In nullo tantam fidẽ inueni in Israel: simplex intellectus & facilis est. Sin vero iuxta Græcos, Nec in Israel tantam fidem inueni: fides huius etiam electioribus & deum videntibus antefertur. Videte autem œconomiam domini, probatur fides domini, & serui sanitas roboratur. Potest ergo meritum domini etiam famulis suffragari: non solum fidei merito, sed etiam studio disciplinæ. Spectate etiam alteram œconomiam dominicæ humilitatis. quæ non sponder, operatur. nam etsi nondum imperauerat sanitatẽ, tamen serui qui missi fuerant, sanum seruulum repererunt.

3. Reg. 17.

De filio viduæ resuscitato.

Ibat dominus Iesus in ciuitatẽ quæ vocatur Naym & ibant cum illo discipuli eius, & turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, & ecce efferebatur defunctus filius vnicus matris suæ. Et hæc erat vidua, & turba multa cum illa. Quã cũ videret dominus, misericordia motus dixit illi: Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum.) Et hic locus ad vtramque redundat gratiam, vt & cito flecti diuinam misericordiã matris viduę lamentatione credamus, eius præcipue, quæ vnici filij vel labore vel morte frangatur, cui tamẽ viduæ grauitatis meritũ exequiarũ turba cõciliet: & hanc viduã populorũ turba septam, plus videri esse quàm fœminam, quæ resurrectionem vnici adolescẽtis filij suis lachrymis meruerit impetrare, eò quod sancta ecclesia populum iuniorẽ à pompa funeris, atq; à supremis sepulchri, suarum reuocet ad vitam contemplatione lachrymarum, quæ flere prohibetur eum, cui resurrectio debeatur. Quiquidem mortuus in loculo materialibus quatuor ad sepulchrum ferebatur elementis. Sed spem resurgendi habebat, quia ferebatur in ligno. Quod etsi nobis ante non proderat, tamen posteaquàm Iesus id tetigit, proficere cœpit ad vitam, vt esset indicio salutẽ populo per crucis patibulum refundendam. Audito igitur dei verbo, steterũt acerbi illi funeris portitores, qui corpus humanum letali fluxu naturæ materialis vrgebant. Quid enim aliud, nisi quasi in quodam feretro, hoc est, supremi funeris instrumẽto iacemus exanimes, cum vel ignis immodicæ cupiditatis exæstuat, vel frigidus humor exundat, vel pigra quadam corporis habitudine vigor hebetatur animorum, vel concreta noster spiritus labe, puræ lucis vacuus alit mentẽ? Hi sunt nostri funeris portitores. Sed quamuis suprema mortis spem vitæ omnis aboleuerint, & tumulo proxima corpora iaceant defunctorum, verbo tamen dei iam moritura resurgunt cadauera, vox redit, redditur filius matri, reuocatur à tumulo, eripitur à sepulchro. Quis iste est tumulus tuus, nisi mali mores? Tumulus tuus perfidia est, sepulchrum tuum guttur est. Sepulchrum enim patens est guttur eorum vnde verba mortua proferũtur. Ab hoc sepulchro te liberat Christus, ab hoc tumulo resurges, si audias verbũ dei. Et si graue peccatũ est, quod pœnitẽtiæ lachrymis ipse lauare non possis, fleat pro te mater ecclesia, quæ pro singulis tanq̃ pro vnicis filiis vidua mater interuenit. Compatitur enim quodã spiritali dolore naturæ, cum suos liberos letalibus vitiis ad mortem cernit geri. Viscera sumus de visceribus eius. Sunt enim & spiritalia viscera, quæ habet Paulus dicens: Ita frater ego te fruar in domino, refice viscera mea in Christo. Nos ergo viscera sumus ecclesiæ, quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Doleat igitur pia mater, assistat & turba, non solum turba, sed etiam multa, compatiatur bonæ parenti. iam resurges in funere, iam liberaberis à sepulchro. Stabunt illi ministri tui funeris, incipies vitalia loqui, timebunt omnes. Vnius enim exemplo plurimi corriguntur. Laudabunt etiam deum, qui tanta nobis remedia vitandæ mortis indulserit.

Ad Philemonem.
Ephes. 5.

De missione discipulorum Ioannis ad Iesum.

Et

ET conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad dominum dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?) Non simplex intellectus in simplicibus est verbis. Alioquin pręsentibus superiora compugnant. Quomodo enim Ioannes quem in superioribus deo patre demonstrante cognouit, hic nescit? Quomodo & ibi quē ante nesciuit agnouit: & hic iam quem sciebat, ignorat? Nesciebam, inquit, eum: sed qui misit me baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem de cœlo. Et dicto credidit: & demonstratum agnouit: & baptizatum adorauit: & venientem prophetauit. Denique ego, inquit, vidi, & testimonium perhibui, quoniam hic est electus dei. Vnde ergo fieri posset vt sic propheta tantus erraret, vt de quo dixerat, Ecce qui tollit peccatum mundi: adhuc eum dei filium esse nō crederet? Aut enim insolentiæ est ei tribuere diuina quem nescias, aut de dei filio dubitasse perfidia est. Non cadit igitur in talem prophetam tanti erroris suspicio. Itaque si intellectus simplicis formæ compugnat, spiritalem quæramus figuram. Et quia supra iam diximus in Ioanne typum esse legis, quæ prænuncia fuit Christi: recte lex quæ pectoribus perfidorū tanquam æterna carceribus luce vacuatis corporaliter tenebatur inclusa, quam viscera fœcunda pœnarum & fores amentiæ coercerent, plenum exitum testimonij dominicæ dispensationis sine euangelij nequit astipulatione perferre. Prophetauit quidem lex in Exodo baptismatis gratiam per nubem & mare, spiritalem in agno prænūciauit escam, fontem perennem designauit in petra, remissionem peccatorum in Leuitico reuelauit, regnum cœlorum annunciauit in psalmis, terram repromissionis in Iesu Naue manifestissime declarauit. Hæc omnia cum Ioānis quoque congruunt testimonio, sed tamen tyrānicis mundi istius potestatibus quo minus lucem dominicę resurrectionis effunderet, inclusa cohibetur. Mittit ergo suos discipulos ad Christum Ioannes, vt supplementum scientiæ consequantur, quia plenitudo legis Christus est, vt quoniam nutāt plerumque dicta sine factis, & fides plenior gestorum testificationibus quàm verborum sponsionibus exhibetur, quæ tunc in pectoribus Iudæorum velut obserata lege nutabat, ipso spectaculo dominicæ crucis, & pleno resurrectionis testimonio pāderetur. Et fortasse isti discipuli sunt duo populi, quorum vnus ex Iudæis credidit, alter ex gentibus, qui ideo credidit, quia audiuit. Voluerunt ergo isti videre propter illud: Vestri autem beati oculi qui vident, & aures vestræ quæ audiunt. Sed etiam nos vidimus in Ioanne, oculis nostris perspeximus in apostolis, & manibus nostris perscrutati sumus in Thomæ digitis. Quod enim erat ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus, oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit nobis. Quando apparuit? Quando vidimus. Non sic apparebat antequam videretur. Gratias ergo domino, qui crucifixus est pro fide nostra, crucifixus pro cupiditatibus nostris. Mens mea in illo crucifixa est. Itaque & nunc qui vetus testamentum recensent antequā cognoscant euangelium, & quasi quædam dominici corporis vestigia legunt, venturum putant, & requirunt vtrum ipse sit Christus dei filius, qui venturus est. Et cum legunt quando cum Abraham locutus est, vel quando se ducem militiæ cœlestis ostendit, dicunt vtique: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum autem venerint ad euangelium, & cognouerint illuminari cæcos, & ambulare claudos, audire surdos, mūdatos esse leprosos, mortuos resurrexisse, tunc dicunt: Vidimus eum, & oculis nostris perspeximus, & in vestigia clauorum eius digitos nostros inseruimus. Videmur enim nobis vidisse quem legimus, spectasse pendentem, & vulnera eius spiritu ecclesiæ scrutante tentasse. Si enim digito dei eiiciuntur dæmonia, fides quoque digito ecclesiæ reperitur. Aut fortasse in parte quadā operatrice corporis nostri omnes videmur inuestigasse dominicæ seriem passionis. Fides enim per paucos ad plures peruenit. Lex ergo Christum venturum annunciat, euangelij scriptura venisse confirmat. Nonnulli etiam de ipso Ioanne sic intelligūt, magnum quidem prophetam, ita vt Christum agnosceret, annunciaret remissionem peccatorum futuram, sed tamen non tanquam dubium, sed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, nō credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitauit. Dubitauit & Petrus, dicēs: Propitius tibi esto domine, non fiat hoc. Ille fidei princeps, cui se Christus nondum dei filium dixerat, & tamen ille crediderat, de morte Christi nec Christo credidit. Pietatis affectus, non indeuotionis est lapsus. Denique alibi lauari sibi pedes recusat, vbi mysterium non agnoscit, dum dominico grauatur obsequio. Ergo moriturum Christum nec sancti crediderunt. Quod enim oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, hæc præparauit deus diligentibus eum. Religiosus itaque lapsus amoris fidem non impedit. Denique dominus sciens neminem sine euangelio plene posse credere, quia sicut fides à veteri incipit testamento, ita impletur in nouo: interrogatus de se, non verbo aliquo, sed factis se esse signauit. ¶ Ite, inquit, renunciate Ioanni quæ videtis & auditis: Cæci vidēt, claudi ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur.) Plenum sanè testimonium, quo dominum propheta cognosceret. De ipso enim, non de alio fuerat prophetatum, quia Dominus dat escam esuriētibus, dominus erigit elisos, dominus soluit compeditos, dominus illuminat cæcos, domin' diligit iustos, domin' custodiet aduenas, orphanū & viduā suscipiet, & viam peccatorū exterminabit. Quis ista, inquit, faciet, regnabit dn̄s inæternum. Ergo non humanæ ista, sed diuinæ virtutis insignia sunt, cæcis perpetuæ tenebras noctis aperire, defossorumque oculorum vulnera infusa luce sanare, auditum insinuare auribus surdorum, laxatis soluta membra reformare compagibus, in lucem quoque refuso vigore viuēdi reuocare defunctos. Hæc ante euāgelium vel rara vel nulla. Receperit licet Tobias oculos, vnus est in exēplo, & tamen angeli fuit illa medicina, nō hominis. Helias mortuum suscitauerit, ille tamen rogauit & fleuit, hic iussit. Helisæus leprosum mundari fecerit, non tamen illic valuit pręcepti authoritas, sed figura mysterij. Non defecerit ad escam viduæ esurientis, propheticis se multiplicans farina pręceptis, vnam tamen viduam farina illa, vel potius eadē quoque sacramenti species præfigurata seruauit. Sed tamē parua adhuc ista dominicæ testificationis exempla sunt: plenitudo fidei, crux domini, obitus, sepultura est. Et ideo cum illa superiora dixisset, addidit:

De scandalo in Christo cauendo.

BEatus, inquit, qui in me non fuerit scandalizatus.) Crux enim etiam electis scandalum posset afferre. Sed nullum hoc maius diuinæ personę est testimonium, nihil est quod magis esse vltra humana videatur, quàm toto vnum se obtulisse pro mundo, hoc vel solo plene dominus declaratur. Denique sic designatus est à Ioāne: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mūdi. Verum hoc nō duobus illis viris Ioānis discipulis, sed nobis respōdetur omnibus, vt ita credamus in Christum, si facta conueniunt. Veniet enim qui hoc sibi nomen vsurpet, quem licet nominis non queas appellatione secernere, factorum tamen consideratione discernas.

De laudatione Ioannis à constantia mentis.

QVid existis in desertum videre? Arundinem vento moueri?) Vbi præmonuit discipulos Ioannis in crucem dominicam esse credendum, redeuntibus illis conuersus ad turbas cœpit ad virtutem pauperes prouocare, ne exaltati corde, mente instabiles, consilio infirmi, speciosa vtilibus, æternis caduca præferrent: sed humili spiritu crucem potius tollerent, quàm phaleras mundi huius extollerent, & quasi beati pauperes, qui nihil haberēt seculi quod amitterēt, libēter corporis vitā cum immortali gloria commutarent. Non ociose igitur sancti Ioannis hic persona laudatur, qui vitæ amore posthabito, iustitiæ formam nec mortis terrore mutauit. Quid, inquit, existis in desertum videre? Deserto mundus hic comparari videtur, adhuc incultus, adhuc sterilis, adhuc infœcūdus, in quē negat nobis ita dominus prodeundū, vt mēte carnis inflatos vacuósque virtutis internæ viros, & fragili se gloriæ secu-

laris

Marginal notes: Ioan.1. — Luc.10. — 1.Ioan.1. — 1.Ioan.1. — Matth.16. — 1.Cor.2. — Psalm.145. — Tob.11. — 3.Reg.17. — 4.Reg.5. — 3.Reg.17. — Ioan.1.

laris sublimitate iactantes, pro exēplari quodam & imagine nobis putemus imitandos, quos procelli mundi huius obnoxios vita mobilis inquietat, iure arundini comparandos, in quibus solidæ iustitiæ nullus est fructus, qui forēsibus criniti phaleris, nodis obsiti, vacuo oris strepitu sonori, nulla sui vtilitate, frequenti etiam offensione, intus inania, foris speciosa sectantur. Arundines sumus, nulla validioris naturæ radice fundati. Et si leuis aspirauerit prosperioris aura successus, vago motu proximos verberamus, inopes ad suffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluuios amant, & nos labentia mundi caducáque delectant. Tamen hanc arundiné si quis de terrę euellat plantariis, & superfluis exuat, expolians veterem hominem cum actibus eius, & scribæ velociter scribentis manu temperet, incipit non arundo esse, sed calamus, qui præcepta cœlestium scripturarum penetralibus mētis imprimat, tabulis cordis inscribat. De quo calamo habes dictum: Lingua mea calamus scribę velociter scribentis. quod ad Christum alii referre volunt. Vno igitur loco & verbum & calamus legitur & scriba. Verbum, quia de genitali patris processit arcano. Eructauit cor meū verbum bonum. Calamus, quia caro Christi paternę seriem voluntatis expressit, & linguæ mādata diuinæ sacri effusione cruoris impleuit. Scriba, quia calamo suo diuidua* quadam distinctione, noui & veteris testamenti, vel diuinitatis & carnis paternæ nobis dispositionis mysteria reuelauit. Hunc calamum imitare tuæ carnis temperamento. Et calamum tuum, hoc est, carnem tuam tinge, non atramēto, sed spiritu dei viui, vt quod scribis, æternum sit. Tali calamo Paulus illam epistolam scripsit de qua dicit: Epistola nostra vos estis, inscripta non atramento, sed spiritu dei viui. Tinge carnem tuam in Christi sanguine, sicut scriptum est: Vt tingatur pes tuus in sanguine. Et tu ergo vestigium animi tui, & mentis incessum, indubitata cōfessione dominicæ crucis tinge. Tingis carnem tuam in Christi sanguine, si vitia diluas, peccata detergas, mortem Christi in tua carne circunferas, sicut Apostolus docuit dicens: Mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes. Noli ad terrena inflecti, ne arundiné tuam frangas. Et ideo de Christo, quia non erat ad terrena curuandus, prophetatum est: Arūdinem quassatam non confringet. quoniam carnem quam peccata quassauerant, resurrectionis virtute solidauit. Bona arundo caro Christi, quæ serpentis diaboli caput, & mundanæ cupiditatis illecebras patibulo crucis affixit.

Psalm. 4. — *in diuidua — 2. Cor. 3. — Psalm. 67. — 2. Cor. 4. — Matth. 2.

De laudatione Ioannis ab asperitate vestimentorum.

SEd quid existis in desertum videre? Arundinem vēto moueri? Quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum?) Non hic domini sermo de vestibus, quanquam plerosque mollioris cura vestis effœminet, qui quasi lanæ onus ferre non possint, sericas vestes tectis per terram verrunt vestigiis, vsúq; faciunt vt amictus honori sit. Sed tamen alia videtur hic indumenta signare, & nisi fallor, humana corpora, quibus anima nostra vestitur. Denique & Ioseph tunica ad speciē dominici corporis cruētata est. Et apostolicum illud, Exuens se carne, principatus & potestates omnes traduxit: quid aliud ostendit, nisi vice indumenti corpus fuisse, quo se ita expoliauit dominus in passione, vt diuinitas libera immunísque maneret iniuriæ? Totus igitur hic locus exēplo nos prophetico ad virtutem subeundæ passionis hortatur. Denique addidit: ¶ Ecce qui in veste preciosa sunt, in domibus regum sunt.) Sunt etiam mollia indumenta deliciosi actus & mores, propter quod nos hortatur Apostol⁹ vt expoliantes veterem hominem cum actibus eius, induamus nouum, in quo non dulcis illecebra sit, ludúsque lasciuiæ, sed vsus laboris & fructus, eò quod tenera corporis cura, luxúque & lasciuiarum cupiditate mollitos, nequaquam cœlestis aula suscipiat, ad quā duris laboriosæ gradibus virtutis ascenditur. Hi verò quibus fluida deliciis membra soluuntur, regni cœlestis extorres, intra mundi huius habitacula consenescunt, quos rectores huius mūdi atque tenebrarum vocat Apostolus. Hi sunt enim reges, qui seculari quadam potestate dominantur, suorum æmulos operum receperunt.

Gene 37. — Colos. 2. — Colos. 3. — Ephes. 6.

De laudatione Ioannis ab excellentia cognitionis.

SEd quid existis videre? Prophetam? Vtique dico vobis plus quàm prophetam. Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.) Quomodo igitur in deserto Ioannem videre cupiebant, qui erat clausus in carcere? Quem nobis dominus proponit imitandum, qui viam domino non solum nascendi secundum carnem ordine fidéique nūcio, sed etiam præcursu quodam gloriosæ parauerit passionis. Maior sane propheta, in quo finis est prophetarum. Maior propheta, quia multi cupierunt videre quem iste prophetauit, quem iste conspexit, quem iste baptizauit. Sed tamen nunquid & illo maior, de quo Moyses dixit, quia prophetam vobis suscitabit dominus deus vester? De quo dixit: Erit autem, omnis anima quę nō audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Si igitur Christ⁹ propheta, quomodo maior hic omnib⁹? Nūquid Christum prophetam negamus? Imò & dominum prophetarum assero, & hunc omnibus dico esse maiorem, sed inter mulieris non virginis natos. Maior enim fuit iis quibus æqualis esse poterat sorte nascendi. Alia ista natura est, nec cū humanis generationibus comparanda. Non potest homini cum deo vlla esse collatio. suis enim quisq; præfertur. Denique eousque cum dei filio non poterat Ioannis esse vlla collatio, vt & infra angelos ęstimetur.

Mala. 3. — Deute. 18.

De intelligentia præmissorum.

NAm qui minor, inquit, est in regno cœlorum, maior est eo.) Etenim quoniam angelū dixerat, hominibus iure prælatus est: & quia inter natos mulierum potiorem declarauerat, ideo addidit: Nam qui minor est in regno cœlorum, maior est eo. vt angelis sciret esse cedendum. Merito autem Ioannes suis præfertur æqualibus, à cuius diebus regnum cœlorum cogitur. Quæ subobscura videtur esse locutio, & ideo eā de alio libro euangelij putauimus deriuandam. Nam si literam sequamur, vtique inferior à potiore cogitur. Regnum autem cœli pręstat humanis. sed cum sint aliqua quæ cogendo densari feruntur, non est absurdum quia cogitur regnum, quando pluribus frequētatur, cogentésque diripiunt illud. Si repetamus dominicum illud quod scriptum est, dicente filio dei, Regnū dei intra vos est: aduertimus in nobis regnū cœleste solidari, cū Christus exploso mūdani principis regno, fugatísque deliciis secularibus, intra nostrorum secreta regnat animorum. Vis igitur menti affertur humanæ, quæ diuersis illecebris delinita laborem fugit, voluptatem expetit, cum vel metu supplicij coercita, vel præmio prouocata vincere ipsa sentitur, & tanquam exantlatis laboribus palmam quæ sibi plurimis aduersantibus subtrahebatur, eripere contendit. Rapimus enim ex hoc mundo palmam salutis, & quasi excubātibus obsessos serpētibus fructus peruigili labore decerpimus, ita tamen, vt non furtiua sublatio, sed direptio triumphalis sit. Est & aliud direptionis genus, quando aliis oblata diripimus. Qui sint igitur raptores isti, non laboramus intelligere, cum de Bēiamin lupi rapacis genere nos manare nouerimus. Præcesserat Ioannes, vt iustificaret populum Iudæorum, ipse dominus venerat ad oues perditas domus Israel, apostolos destinauerat, vt fidem populi Iudæorum vel disputatiōe, vel signis miraculísque fundarent: sed cum illi munera sibi oblata defugerent, publicani & peccatores in deum credere, in fide coire cœperunt. In his igitur apostolica prædicatione regnum cœlorum cogitur, & fidelis populi aspiratione solidatur. Diripuit regnum illa quæ fluxu sanguinis laborabat. Nam cum dominus ad filiam principis synagogæ tenderet furtiuo quodam tactu sanitatis remedium prælibauit. Diripuit regnum illa Chananæa, quæ à finibus suis egressa clamabat dicens: Miserere mei domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur. Vere hæc regnum coēgit, pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis. Prætereuntem reuocat, tacētem rogat excusantem adorat, negātem inclinat. Nónne tibi videtur eripere, cū elicit quod negatur? præripere quod aliis reseruatur? Negauerat enim dominus panem filiorum dari canibus

Matth. 11. — Luce. 17. — Matth. 15. — Ibidem.

canibus oportere. At illa consensit, & cõsentiendo diripuit dicens: Vtique domine. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Didicisti quemadmodum regnum cœleste rapiatur. Cogamus igitur & nos diripiamus illud. Nemo enim nisi festinans pascha manducat. Sed quæ est ista quæ rapit regnum? Non improbitas, non lasciuia, non voluptas, sed illa de qua dicitur: Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Ecce rapuit, quæ quod voluit impetrauit, quod rogauit extorsit. Rapuit & illa vidua, quę frequenter orando, si non propter innocentiam, saltem propter importunitatem vt exaudiatur extorsit. Rapuit igitur ecclesia à synagoga regnum. Regnum meum Christus est, rapio illum Iudæis missum sub lege, natum sub lege, nutritũ iuxta legem, vt me qui eram sine lege, seruaret. Rapitur Christus, cum aliis promittitur, aliis prædestinatur. Rapitur Christ⁹, cum aliis nascitur, aliis suffragatur. Rapitur Christus, cum ab aliis occiditur, sepelitur à nobis. Rapitur insidiantibus, rapitur dormiẽtibus. Habes vbi ipsi confessi sunt nos rapuisse, se dormisse dicentes: Discite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Surge igitur qui dormis, ne & tu cum dormis, Christum amittas. Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Vides mortuos esse qui dormiunt. Et ideo non inuidemus aliis, sed prouidemus nobis. Non enim mortui poterant seruare viuentem. Exurgãt vel sero qui dormierunt, etiam qui Christum perdiderunt. Non sic amittitur Christus, vt nõ reperiatur, si tamen requiratur, sed vigilantibus regreditur, & exurgentibus præsto est, imò omnib⁹ adest, qui vbique semper est, quia complet omnia. Nulli enim deficit, nos deficimus. Nulli inquam deficit, superabundat omnibus. Superabundauit enim peccatum, vt superabũdaret gratia. Gratia Christus est, vita Christus est, & Christus est resurrectio. Qui surgit igitur, inuenit esse præsentem. Rapitur ergo regnum cœlorum, cum Christus à domesticis denegatur, à gentilibus adoratur. Rapitur cum ab illis repudiatur, colitur à nobis. Rapitur cum per hæreditatem non agnoscitur, per adoptionẽ acquiritur.

Lucæ.18. Mat.28. Ephes.5. Roman.5.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN EUANGELIUM SECUNDUM LUCAM, LIBER VI.

De iustificatione dei à populo, & contemptu à pharisæis & legisperitis.

ET omnis populus audiens & publicani iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis: Pharisęi autem & legisperiti consilium dei spreuerunt in se, non baptizati ab eo.) Aperuit sanctus Lucas specialib⁹ additis, quod quasi generalibus sanctus Matthæus subobscurum reliquerat. Ille enim ait: Et iustificata est sapientia à filiis suis. Primum quæ sit illa sapientia hic videmus expressum. Ait enim: Iustificauerunt deum. Deus ergo sapientia est, quia sapientia dei filius est. Sapientia per naturam, non per profectum. Alia est sapientia dei patris virtus, alia sapientia virtus animę. Illa nata est, hæc creata. Alia sapientia author operum, alia opus. Opus enim mentis sapere prudenter, sentire viuaciter. Hæc dona naturæ sunt. Operator autem non creatura est, sed creator. hoc est, non naturæ munus, sed munerator naturæ. Iustificatur igitur deus ipse per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo iustificant, sicut scriptum est: Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Et iustificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam dei munus agnoscitur. Iustus enim dominus, & iustitias dilexit. In eo ergo iustificatio dei est, si non ad indignos & obnoxios, sed ad innocẽtes per ablutionẽ factos videatur & iustos sua munera transtulisse. Iustificemus igitur dominum, vt iustificemur à domino. Quid sit iustificari deum impẽsius requiramus. Apostolus dicit: Sit autem deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ipse quoque Dauid dicit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ergo is qui peccat, & confitetur deo peccatum, iustificat deum cedens ei vincenti, & ab eo gratiam sperans. In baptismate igitur iustificatur deus, in quo est & confessio & venia peccatorum. Non contemnamus igitur, sicut Pharisæi consilium dei esse in baptismate Ioannis. Quis igitur dubitet dei esse cõsilium in Christi lauacro? Hoc est consilium quod magni consilij angelus reperit, quod nemo cognouit. Quis enim cognouit sensum domini? Hominis consilium nemo contemnit, dei cõsilium quis refutet? Ergo quasi filij matrem iustificemus, matrem sequamur. Scimus quia mater pro filiis se offert periculo. Matris sapientiæ cõsilio, matris obediamus imperio.

Matth.11. Esaiæ.43. Psalm.10. Roman.3. Psalm.50. Rom.11.

De similitudine qua pharisæi & legisperiti confutantur.

CAntauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis.) Et si non incongrua hæc puerorum videantur esse personæ, qui leuem corporis motum imprudentia adhuc maturioris grauitatis exercent, tamen ad altiorem sensum referri posse præsumo, eò quod videantur Iudæi nec psalmis primo, nec Threnis postea propheticis credidisse, psalmis ad præmia prouocati, Threnis ab errore reuocati. Cantauit Dauid, vt in salicibus nostra suspenderemus organa. Cantauit & ipse, & ante arcam domini nõ pro lasciuia, sed pro religione saltauit. Ergo non histrionicis motibus sinuati corporis saltus, sed impigræ mentis & religiosa corporis agilitas designatur. Sed non in triumphis, non in excidiis Iudæorum secuta correctio est, qui diuinæ indulgentiæ muneribus prouocati, leuare mentem, corpus attollere, terrena deserere, cœlestia quærere debuerunt, & iniuriis captiuitatis attriti deflere peccatum quod culpa esset author iniuriæ. ¶ Iustificata est ergo sapientia ab omnibus filiis suis.) Bene ab omnibus, quia circa omnes iustitia reseruatur, vt susceptio fiat fidelium, reiectio perfidorum. Vnde plerique Græci sic habent: Iustificata est sapientia ab omnibus operibus suis. quod opus iustitiæ sit, circa vniuscuiusque merita seruare mensuram. Bene ergo dicit: Cantauimus vobis, & nõ saltastis. Cantauit enim Moyses quando in mari rubro ad transitum Iudæorum fluctus obriguit, vnda circunstetit, eadémq; equos Aegyptiorum ascensorésque refusa demersit. Cantauit Esaias dilectæ vineæ suæ canticum, significans asperam flagitiis fore plebem, quæ fœcũdis prius erat virtutibus fructuosa. Cantauerunt Hebræi cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus extráque ardentibus omnibus, solos tamen ignis innoxius lamberet nec adureret. Abacuc quoque cantico publicam doctus mulcere mœstitiam prophetauit dulcem domini fore fidelibus passionem. Cantauerunt ergo prophetæ spiritalibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Fleuerunt prophetæ Threnis flebilibus dura Iudæorum corda mulcentes. Docuit nos scriptura cantare grauiter, psallere spiritaliter. Docuit etiam saltare sapienter, dicente domino ad Ezechiel: Plaude manu, & percute pede. Neq; enim histrionicos fluxu corporis motus deus morum cẽsor exigeret, aut indecoros strepitus viris plausúsque fœmineos imperaret, vt tantum prophetam deduceret ad ludibria scenicorum & mollia fœminarum. Non congruunt resurrectionis reuelata mysteria, & opprobria saltationis exacta. Est sane est quidam proprius bonorum actuum factorúmque plausus, cuius sonus in orbẽ exeat, & bene gestorũ resultet gloria. Est honesta saltatio, qua tripudiat animus, & bonis corpus operibus eleuatur, quando in salicib⁹ organa nostra suspẽdimus. Iubetur ergo propheta plaudere manu, & percutere pede: iubetur psallere, quia sponsi nuptias iam videbat, in quibus desponsatur ecclesia, Christus adamatur. Et bonæ nuptiæ, quando verbo anima, spiritui caro nubit. In his propheta Dauid nuptiis ludere nos voluit, ad has inuitauit, quia suos posteros copulabat, & ideo lætior quàm cæteri, quasi in ipso actu positus nuptiarum nos ad celebritatem festi muneris adhortatur, dicens: Exultate deo adiutori nostro, iubilate deo Iacob. Sumite psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum

Exod.15. Esaiæ.5. Daniel.3. Abacuc 3. Ezech.21. Psalm.136. Psalm.80.

Psalm. 70. dum cum cithara. Nónne actum quendã prophetæ saltantis A aduertis? Denique alibi: Psallam tibi deus in cithara sanctus Israel. Gaudebunt labia mea cũ cãtauero tibi, & anima mea, quam redemisti. Audis citharizantiũ voces, audis saltantium strepitus, nuptias crede. Sume & tu citharam, vt pulsata spiritus plectro interiorum chorda venarum boni operis sonum reddat. Sume & psalterium, vt harmonia dictorum factorúmque tuorum concinat. Sume & tympanum, vt organum tui corporis spiritus moduletur interior, factisq; operantibus dulcis morum tuorũ suauitas exprimatur. Sic psallebat propheta cum diceret: Veni huc à Libano sponsa, veni huc à Libano. Hoc canticum cecinerunt pueri, nec auditi sunt. Qui pueri? De quib' dicit: Ecce ego, & pueri quos dedisti mihi. Sed hoc canticũ non in foro, non in plateis canebatur, sed in Hierusalem. Ipsa est enim dominicum forum, in quo præceptorum cœlestium iura conduntur.

Canti. 4. Esaie. 8.

De muliere peccatrice ingrediente domum Simonis ad Iesum.

ET ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix.) B Hoc loco plerique pati videntur scrupulum, & serere quæstiones, vtrumnam videantur euangelistæ duo discordasse de fide, an verò aliquam in dictorum diuersitate, diuersitatem signare voluisse mysterij. Habes enim in euangelio secundum Matthæum quia Iesus cum venisset in Bethaniam in domum Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti preciosi, & recumbẽte illo fudit super caput eius. Deinde illic pharisæus intra se dicit, quod si esset propheta, sciret peccatricem, & vnguentum eius vitare deberet. Illic vnguento effuso discipuli conqueruntur. Vtrumque igitur explicãdum est, sed ante quod scriptorũ ordine prius est, priorem quoque ordinem interpretationis accipiat. Venit ergo dominus Iesus in domum Simonis leprosi. Apparet œconomia, quod leprosum non refugit, non vitat immundum, vt maculas humani corporis possit abolere. Domus autem leprosi erat in Bethania, quæ per interpretationem domus obedientiæ dicitur. Omnis igitur locus Bethania, portio autem totius loci domus Simonis. Nónne tibi videtur Bethania mundus hic esse in quo seruitij obedientis debemus obsequium? domus autem Simonis leprosi terra esse, quę mundi portio est? Princeps autem seculi huius quidam leprosus est Simon. Ergo dominus Iesus Christus ex illis superioribus locis venit in hunc mundum, & descendit in terram. Non erat in hoc mundo, sed obediente pietate missus est in hunc mũdum. Ipse dicit: Sicut misit me pater in hunc mundum. Audiuit ergo mulier ista venisse Christum, intrauit in domum Simonis. Neque enim sanari potuisset hæc mulier, nisi Christus venisset in terram. Et fortasse ideo etiam ipsa ingreditur domum Simonis quod speciem cuiusdam habeat superioris, animæ scilicet vel ecclesiæ quæ descendit in terram, vt bono odore sibi populum cõgregaret. Hanc ergo mulierem inducit sanctus Matthæus supra caput Christi effundentẽ vnguentũ. Et ideo forte noluit dicere peccatricẽ. Nam peccatrix secundũ Lucam supra Christi pedes effudit vnguentum. Potest ergo non eadem esse, ne sibi contrarium euangelistæ dixisse videantur. Potest etiam quæstio meriti & temporis diuersitate dissolui, vt adhuc illa peccatrix sit, iã ista perfectior. Etsi enim non personam mutat ecclesia vel anima, tamen mutat profectum. Itaque si constituas animam fideliter appropinquantem deo, non peccatis turpibus & obscœnis, sed pie seruientem dei verbo, habentem immaculatæ fiduciam castitatis, aduertis quod ad ipsum Christi ascẽdat caput (caput autẽ Christi deus est) & odorem meritorũ spargit suorum. Christi enim bonus odor sumus deo. Deum quippe honorat bonum fragrans odorem vita iustorum. Si hęc intelligas, videbis hanc fœminam, videbis plane beatã vbicunq; prędicatum fuerit hoc euãgelium, nominari, nec eius vnquã exolescere memoriam, eo quod super caput Christi bonorum fragrantiam morum iustorúmque factorum effudit vnguentum. Qui accedit ad caput, nescit extolli, sicut ille frustra inflatus mẽte carnis suæ, & non tenens caput. Sed qui caput non tenet Christi, vel pedes teneat, quia corpus vnum copulatum & subministratũ crescit in augmẽtum dei. Altera est

Matth. 26. Ioan. 20. 1. Cor. 2.

illa vel persona, altera vel profectu quæ propinqua nobis est. Nondum enim peccatis nostris renunciauimus, vbi sunt nostrę lachrymæ? vbi gemitus? vbi fletus? Venite adoremus & procidamus ante eum, & ploremus ante deum qui fecit nos. vt saltem ad pedes Iesu venire possimus. Nõdum enim possumus, quia peccator ad pedes, iustus ad caput. Habet tamen & quę peccauit vnguentum. Defer mihi & tu post peccata pœnitentiam. Quocunque vel in domũ indigni, vel in domum pharisæi audieris iustum venisse, contende præripere hospitis gratiam, præripere regnum cœlorum. A diebus enim Ioannis Baptistæ regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Vbicunque audieris Christi nomen, accurre. in cuiuscunque interiorem domum Iesum intrasse cognoueris, & tu ipse festina. Cum repereris sapiẽtiam, cum repereris iustitiam in alicuius penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, hoc est, vel extremam partẽ quære sapientiæ. Noli fastidire pedes. fimbriam illa tetigit: & sanata est. Lachrymis confitere delicta, dicat de te quoque iustitia illa cœlestis, Lachrymis suis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Et fortasse ideo non lauit pedes suos Christus, vt eos lachrymis nos lauemus. Et bonæ lachrymæ, quę non solum nostrum possunt lauare delictum, sed etiam verbi cœlestis rigare vestigium, vt gressus in nobis eius exuberent. Bonæ lachrymę, in quibus non solum redemptio peccatorum, sed etiam refectio est iustorum. Iusti enim vox est: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Et si ad caput Christi accedere non potes, tangat pedibus suis caput tuum Christus. Et fimbria eius curat, & pedes curant. Expande capillos, sterne ante eum omnes tui corporis dignitates. Nõ mediocres capilli sunt qui possunt tergere pedes Christi. Testatur hoc ille qui quandiu capillos habuit, vinci nequiuit. Denique & mulierem decaluatam orare non decet. Habeat plane capillos quibus Christi circunuoluat vestigia, quibus suæ criniculis pulchritudinis & decoris sapientiæ pedes tergat, vt extremo saltem diuinę rore virtutis humescant, figat iustitiæ pedibus oscula sua. Non mediocris hæc meriti est, de qua potest dicere sapientia: ¶Ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos.) Vt aliud nisi sapientiam loqui nesciat, vt aliud nisi iustitiam diligere nesciat, vt aliud nisi castitatem libare nesciat, vt aliud nisi pudicitiam osculari nesciat. Osculum enim mutui amoris indicium est, osculum pignus est charitatis. Beatus qui potest & oleo vngere pedes Christi. Denique adhuc Simõ non vnxerat, sed beatior quę vnxit vnguento. Multorum enim florum in vnum collecta gratia spargit odorum varias suauitates. Et fortasse istud vnguentum non possit alius nisi ecclesia sola deferre, quæ diuersi spiraminis innumerabiles habet flores: quæ merito speciẽ accepit peccatricis, quia Christus quoq; formam peccatoris accepit. Et ideo nemo tantum potest diligere, quantum illa quæ in pluribus diligit. Nec Petrus ipse qui dixit: Domine, tu nosti quia diligo te. Nec Petrus ipse qui doluit quia interrogatus est: Amas me? Quod enim manifestum erat, nolebat quasi incognitum quæri. Ergo nec Petrus ipse quia ecclesiã dilexit in Petro. Nec Paulus ipse, quia Paulus quoque est eius portio. Et tu plurimum dilige, vt & tibi remittatur plurimum. Multũ peccauit Paulus, qui etiam persecutor fuit: sed multum dilexit, qui vsque ad martyrium perseuerauit. Remissa sunt ei peccata multa, quia & ipse multum dilexit, qui sanguini proprio pro dei nomine non pepercit. Vide œconomiam, in domo pharisæi peccatrix glorificatur, in domo legis & prophetæ non pharisæus, sed ecclesia iustificatur. Pharisæus enim non credidit, ista credebat. Denique ille dicebat: ¶Si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis esset mulier quæ tãgit eum.) Domus autem legis Iudęa, quæ non in lapidibus scribitur, sed in tabulis cordis. in hac iustificatur ecclesia iam lege maior. Lex enim peccatorum nescit remissionem, lex mysterium non habet quo occulta mundantur. Et ideo quod in lege minus est, cõsummatur in euangelio.

Psalm. 94. Matth. 11. Matth. 9. Psalm. 41. Iudic. 16. 1. Corint. 11. C D Ioan. 21.

De responsione Iesu Simonem arguentis.

DVo, inquit, debitores erant cuidam fœneratori. vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta.) Qui sunt isti debitores duo, nisi populi duo

si duo, vnus ex Iudæis, alter ex gentibus, fœneratori illi thesauri cœlestis obnoxij? Vnus, inquit, debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Nō mediocris est iste denarius, in quo regis imago formatur, qui trophæum habet imperatoris expressum. Nō materialem fœneratori huic debemus pecuniam, sed meritorum examina, æra virtutum: quarum meritum grauitatis pondere, iustitiæ specie, sono confessionis expenditur. Væ mihi si non habuero quod accepi, quia difficile quisquam est qui fœneratori huic integrū debitum possit exoluere. Væ mihi si non petiero concedi mihi debitū. Non enim nos ita dominus orare docuisset vt peteremus, Dimitte nobis nostra debita: nisi sciret difficile aliquos fore idoneos debitores. Sed quis est populus iste qui amplius debet, nisi nos, quibus amplius creditū est? Illis credita sunt eloquia dei, nobis creditur partus virginis. Habes talentum virginis partum, habes fidei cētesimum fructum. Creditus est Emmanuel nobiscū deus, credita domini crux, mors, resurrectio. Et si Christus pro omnibus mortuus est, pro nobis tamen specialiter passus est, quia pro ecclesia passus est. Itaque nō est dubium quod plus debeat qui plus accepit. Et secundum hominem plus fortasse offendit qui plus debuerit: sed per misericordiā domini causa mutatur, vt amplius diligat qui amplius debuit, si tamē gratiā cōsequatur. Gratiam enim & qui reddit, habet: & qui habet, in eo ipso quod habet, soluit. Nam & reddendo habetur, & habendo redditur. Et ideo quoniam nihil est quod digne deo referre possimus: (Quid enim referamus pro susceptæ carnis iniuria? quid pro verberibus? quid pro cruce, obitu, sepultura?) væ mihi si non dilexero. Audeo dicere: Non reddidit Petrus, & ideo plus dilexit. Non reddidit Paulus. reddidit quidem mortem pro morte, sed alia non reddidit, quia multa debebat. Audi ipsum dicentem quia non reddidit: Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Reddamus licet crucem pro cruce, funus pro funere, nunquid reddimus quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso habemus omnia? Reddamus ergo amorem pro debito, charitatē pro munere, gratiam pro sanguinis precio. Plus enim diligit, cui donatur amplius. Sed reuertamur ad illam superiorem cuius consilium adhuc nec apostoli intelligūt, quod erat absconditum à seculis in deo. Quis enim cognouit sensum domini? Conquerebantur ergo discipuli quia mulier super caput effudit vnguentum, & querebantur dicentes: Quare hoc sic perit? Potuit enim venundari precio, & dari pauperibus. Quid vtique in eorum sermonibus displicuerit, non potest deprehendi, nisi mysterium intelligas. Luxuriosi enim hominis vel potius non hominis est olere vnguentum. Certe & ipsi qui olent*, vngere se, nō perfundere solent. Quid displicet quia dictum est: Potuit hoc venundari precio, & dari pauperibus? Certe & ipse supra dixerat: Quicquid vni minimorū horum fecistis, mihi fecistis: ipse mortem suam pro pauperib* offerebat. Non est igitur simplex figura, & ideo respondit illis dei verbum: Quid molesti estis huic mulieri? Semper pauperes habetis vobiscum, me autem non semper. Semper ergo tecum pauperē habes, & ideo benefac. Num igitur differre pauperem debes, quia semper tecum est, cum tibi propheta dicat: Ne dixeris pauperi, cras dabo? Sed ille de sola misericordia locutus est, hic autem misericordiæ fidē prætulit, quę tunc habet meritum, si fide præcedente conferatur. Mittens enim vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Non ergo vnguentum dominus, sed charitatem dilexit, fidem suscepit, humilitatem probauit. Et tu si desideras gratiam, charitatem auge, mitte in corpus Iesu fidem resurrectionis, odorem ecclesiæ communis charitatis vnguentum, & ita progrediens pauperibus dabis. Plus tibi pecunia illa proderit, si non tanquam affluentem tribuas, sed tanquam profuturam Christi nomine largiaris, si ita eam cōferas pauperi, vt deferas Christo. Non ergo iuxta literam tantummodo accipias superfusum capiti vnguentum, litera enim occidit: sed secundum spiritum quia spiritus vita est. Quod ergo istius mulieris vnguētum est? Quis hoc audire potest? Quis tales aures habet, vt dicente Iesu verbum quod accepit à patre, imò quia ipse verbum est, possit tantam altitudinem capere mysterij? Et discipuli ex parte intelligunt, etsi non totum intelligunt. Vnde & quidam putant dixisse discipulos vnguenti precio emi fidem gentium debuisse, quæ sanguinis dominici tantum precio debebatur. quod videtur verisimile. Denique Ioannes euangelista inducit sermone Iudæ Scarioth æstimatum trecentis denariis illud vnguentum, sicut habes: Potuit enim venundari trecentis denariis, & dari pauperibus. Trecentorum autem æra, crucis insigne declarant: sed dominus non perfunctoriā mysterij præscientiam quærit, sed consepeliri* in se fidem credentium mauult*. Id tamen de cæterorum apostolorum vocib* intelligimus. Iudas autem condemnatur auaritiæ, qui pecuniam dominicæ prætulit sepulturæ, qui etiam si de passione sensit, errauit. Tam vili auctione vult ęstimari Christus, vt ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur. Gratis, inquit, accepistis, gratis date. Pecuniam non quærit diuitiarum altitudo, sed gratiam. Ipse nos precioso sanguine emit, non vendidit. De quo plenius diceremus, nisi à nobis ipsis tractatum alibi recordaremur. Ergo secundum dicta domini, in quo sunt thesauri sapiētiæ & scientiæ absconditi, quos nemo potuit prępuidere, operari me oportet in sepulturam eius, vt caro eius requieuisse, non corruptionē vidisse credatur, & mors corporis eius ita domum nostram odore sui compleat, vt credamus quia in manus patris commendauit spiritum suum, & à morte sequestrata diuinitas corporalium non subiit consortium passionum. Intellige quemadmodum corpus filij vnguentum oleat. Corpus illud est quod exutum est, nō quod amissum est. Corpus eius, traditiones sunt scripturarum. Corpus eius ecclesia est. Corporis eius odor sumus: & ideo decet vt mortem corporis eius ornemus. Etsi nostros illa non requirat ornatus, sed requirunt pauperes. Ornabo corpus eius, si fiam sermonū eius prædicator, & possim gentibus crucis aperire mysterium. Ornauit ille qui dixit: Quia prædicamus Christum crucifixū, Iudæis quidem scādalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis verò vocatis Iudæis atque Græcis Christum dei virtutem & dei sapientiam. Ornatur crux, cum id quod per imperitiam stultum putatur, per euangelium sapientius æstimatur, vt possimus docere quemadmodum virtus aduersaria per crucem domini destruatur. Misi in domini corpus vnguentū, spirare incipit quod mortuum putabatur. Ideo vnusquisque adoriatur emere labore suo nisúque virtutum alabastrum vnguēti, non vile aliquod atque commune, sed preciosum vnguentum alabastri, & vnguentum pysticum. Si enim quis fidei congreget flores, & prædicet Iesum Christum crucifixum: in omnē ecclesiam, quæ Christi corpus est, mundo mortua, requiescens deo, fidei suæ transfudit vnguentū. Olere incipit tota domus domini passionem, olere incipit mortem, olere incipit resurrectionem, vt possit vnusquisque ex hoc sacræ plebis numero dicere: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Spirat odor, redolet vnguentum in corpore, si quis possit, atque vtinam ego possim, cōfidenter loqui: Mihi autem mundus crucifixus est. Non amāti diuitias, non amanti honores seculi, non amāti quæ sua sunt, sed quę Iesu Christi, non amāti quæ videntur, sed quæ non vidētur, non cupido vitę, sed ei qui festinat dissolui, & cum Christo esse, crucifixus est mundus. Hoc est enim crucem tollere, & sequi Christum, vt & nos cōmoriamur & consepeliamur cum eo, vt vnguētum quod ista mulier in sepulturam eius misit, olere possimus. Non mediocre istud vnguentum est, quo Christi longe latéque diffunditur nomen. Vnde etiam prophetice dictum est: Vnguentum exinanitū est nomen tuum. Ideo exinanitum, vt maiore fides odore fragraret. Ex hac ergo muliere intelligimus illud apostolicum quid sit: Superabundauit peccatum, vt superabundaret gratia. Nam si in ista muliere non superabundasset peccatum, non superabundasset gratia. Agnouit enim peccatum, & detulit gratiā. Et ideo lex necessaria. Per legem enim peccatum agnoui. Si lex non fuisset, peccatum lateret. Agnoscendo peccatum, veniam peto. Per legem enim genera peccatorum, prę uaricationis quoque crimen agnosco. Curro ad pœnitentiam, gratiam consequor. Lex ergo author est boni, quę mittit ad gratiam.

De re-

Matth.6. Roma.11. Matth.26. *al. qui oleo se vngere solent. Matth.25. Prou.3. 2.Corin.3. Ioan.12. *complect. *vult. 1.Corin.1. Gala.6. Philip.1. Cant.1. Roma.5.

De reſponſione Ieſu cum ei nunciatum eſſet matrem & fratres foris ſtare.

Caput VIII.

MAter & fratres mei hi ſunt, qui verbum dei audiunt & faciunt.) Moralis magiſter, qui de ſe cæteris præbet exemplum, atque ipſe præceptor, ipſe etiam ſuorum executor eſt præceptorum. Præſcripturus enim cæteris: Quoniam qui non reliquerit patrẽ aut matrem ſuam, non eſt filio dei dignus, ſententię huic primus ipſe ſe ſubiecit: non quo maternæ refutet pietatis obſequia, (ipſius enim præceptum eſt: Qui non honorauerit patrem & matrem, morte moriatur) ſed quia paternis ſe myſteriis amplius quàm maternis affectibus debere cognoſcat. Neque tamen iniurioſe refutantur parentes, ſed religioſiores copulæ mentium docentur eſſe quàm corporum. Ergo non debuerunt foris ſtare, qui Chriſtum videre quęrebant. Prope eſt enim verbum in ore tuo, & in corde tuo. Intus igitur verbum, intus & lumen. Vnde & ille ait: Accedite ad eum, & illuminamini. Si enim foris ſtãtes nec ipſi agnoſcuntur parentes, & propter noſtrum fortaſſe non agnoſcuntur exemplum: quemadmodũ nos agnoſcimur ſi foris ſtemus? Nec putet aliquis offendiculum eſſe pietatis, vbi mandatum legis impletur. Si enim relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, rectè ſacramentum hoc in Chriſto ſeruatur & eccleſia. Et ideo parentes corpori proprio non oportuit anteferri. Ergo hic non (vt quidam hæretici tendiculas aucupantur) mater negatur, quę etiam de cruce agnoſcitur, ſed neceſſitudini corporali, præſcriptorum cœleſtium forma præfertur. Illud quoque intelligere non abhorret, quia per figuram parentum demonſtrat Iudæis, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, eccleſiam quæ credidit, præferendam. Itaque qui ſe intelligeret propter diuinũ in terras veniſſe myſterium, eccleſiæque conuentum:

Exod. 20 · Rom. 10 · Psal. 33 · Ephes. 5 · Ioan. 19

De aſcenſu Ieſu in nauem, & ſedatione tempeſtatis.

RElictis nauem aſcendit parentibus.) Neque enim quiſquam poterat hunc mundum enauigare ſine Chriſto, quãdo eos quoque quibus dominus adeſt, tentationum ſecularium ſæpe procella perturbat. Et œconomia ſeruatur in apoſtolis, vt aduertas ſine tentatione neminem poſſe ex hoc vitæ curriculo demigrare, quia exercitium fidei tentatio eſt. Subiecti igitur ſumus nequitiæ ſpiritualis procellis, ſed quaſi peruigiles nautę gubernatorem excitemus. Verum & ipſi periclitari ſolent. Quem igitur gubernatorem requiramus? Illum vtique qui non ſeruiat ſed imperet ventis: de quo ſcriptum eſt: ¶ At ille ſurgens increpauit ventum & tempeſtatem aquæ, & facta eſt tranquillitas.) Quid eſt ſurgens? Quieſcebat enim. Sed quieſcebat corporis ſomno, cum intẽderet diuinitatis myſterio. Vbi enim ſapientia, vbi verbum, nihil ſine verbo fit, nihil ſine prudẽtia. Supra habes, quia pernoctabat in oratiõe, quomodo hic in tẽpeſtate dormit? Sed exprimitur ſecuritas poteſtatis, quod omnibus timẽtibus ſolus intrepidus quieſcebat. Non eſt ergo conſors naturæ, qui non eſt conſors periculi. Etſi corpus dormit, operatur diuinitas, operatur fides. Denique dicit: ¶ Modicæ fidei, quare dubitaſtis?) Et bene arguuntur qui præſente Chriſto timebant, cum vtique qui ei adhæreat, perire non poſſit. Ergò confirmauit fidem, refudit tranquillitatem. Ventum ceſſare præcepit, non Aquilonem, non Africum, ſed illum vtique ventum cui dictum eſt ab angelo Michaël in epiſtola Iudæ: Imperet tibi dominus. Vnde etiam ſanctus Matthæus, imperauit, inquit, vento & mari. Atque vtinam in nobis flatus eius aſperos cohibere dignetur, vt fluctuanti vitæ refuſa tranquillitas naufragij metum demat. Et ſi iam non dormiat ſui corporis ſomno, caueamus tamen ne noſtri corporis ſomno nobis dormiat & quieſcat. Et quoniam quæ loco ſuperiori perſtrinximus, delibaſſe ſatis eſt:

Iudæ 1. · Matth. 8.

De eo quod ſecundum Matthæum duo homines dęmoniis afflati, Chriſto occurriſſe narrentur, Lucas verò vnum inducat.

Matth. 8.

NVnc quia in libro ſecundum Matthæum duos homines in regione Geraſenorum dęmoniis afflatos Chriſto occurriſſe cognouimus, hic autem ſanctꝰ Lucas, ¶ Et cum egreſſus eſſet ad terram, occurrit illi quidam qui habebat dæmonium iam multis tẽporibus.) vnum inducit, eundémque nudũ: (Nudus enim eſt quicunque tegumentum naturæ ſuæ & virtutis amiſit) qua ratione de numero euangeliſtæ diſſonare videãtur, non ocioſe prętereundum, ſed requirendum arbitror. Et quidem licet diſſcordet numerus, tamẽ concordat myſterium. Vir enim iſte qui habebat dęmoniũ, populi figura gẽtilis eſt, opertus vitiis, nudꝰ errori, patẽs crimini. Duo illi quoq; ſimiliter figurã populi gẽtilis accipiũt, quoniã cũ tres filios Noe generauerit, Sem, Chã, & Iaphet, Sem tantũmodo familia in poſſeſſionẽ adſcita eſt dei. Ex duobus illis diuerſarũ nationũ populi pullularũt, quorum alter maledictus, quod nudatum patrem non texerat: benedictus alter, quod aduerſus licet, ne confuſionem nudati parentis hauriret, duce tamen patrem pietate texiſſet, & fraterni maledictum ſeminis eluiſſet. ¶ Qui multis, inquit, temporibus agebatur.) Vtpote qui à diluuio vſque ad aduentum domini vexabatur furore dementi, rumpens vincula naturæ. Nec immerito etiã ſanctus Matthæus in monumentis illos habitaſſe ſignificauit. Siquidem talium animæ in quibuſdam habitare videntur tumulis ſepulchrorum. Quid enim aliud ſunt corpora perfidorum, niſi quędam defunctorum ſepulchra, in quibus dei verba non habitent? Agebatur ergo in loca deſerta, ſpiritalium ſcilicet infœcũda virtutum. Profugus à lege, diſcretus à prophetis, remotus à gratia. Non enim vno dęmonio, ſed totius legionis laborabat incurſu: quæ cum dominum vidiſſet, cognouiſſétque præſcia dominici aduentus tempore in abyſſos ſe eſſe trudendam, cœpit orare vt introeundi in porcos acciperet facultatem. Et primum clementiam domini debemus aduertere, quod nullum prius ipſe condẽnat, ſed vnuſquiſq; ſibi author eſt pœnę. Non mittũtur in porcos dęmones, ſed ipſi petũt, quia cœleſtis luminis claritatem ſuſtinere nõ poterant, vt qui oculos dolent, radium ſolis ferre non poſſunt, ſed tenebroſa eligunt, & ſplendentia derelinquunt. Fugiant ergo dęmones ſplendorem lucis æternę, & ante tempus debita ſibi tormenta formident, non prædiuinantes quæ futura ſunt, ſed quæ prophetata ſunt recordãtes. Dixit enim Zacharias: Et erit in illa die, diſperdet dominus nomina idolorum de terra, & non erit vlterius memoria eorum, & ſpiritum immũdum exuram de terra. Docemur ergo quod non ſemper manebunt, nec malitia eorum poſſit eſſe perpetua. Nunc igitur illam metuentes pœnam, aiunt, Veniſti perdere nos. Sed quia adhuc eſſe deſiderãt, iam ab hominibus recedentes, propter quos pœnam ſciunt ſibi eſſe ſubeundam, petunt mitti in porcos. Qui ſunt iſti porci, niſi forte illi de quibus dictum eſt: Nolite dare ſanctum canibus, nec miſeritis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis? Illi ſcilicet qui immundorum vſu animalium vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ ſuæ actibus naturalium coinquinauerint ornamenta virtutum. Qui impetu feruntur in pręceps, quoniam nullius meriti contemplatione reuocantur, ſed tanquã de ſuperioribus ad inferiora per improbitatis procliue detruſi, ſuffocantur in aquis inter fluctuantia mũdi iſtius, ſtrangulatorum in modum, intercluſo pereuntes ſpiritus commeatu. Neque enim in iis qui fluido æſtu voluptatum huc atque illuc feruntur incerti, vllius ſpiritus poteſt eſſe vitale commercium. Videmus igitur quia homo ipſe ſibi eſt author ærumnæ. Nam niſi quis porci more vixiſſet, nunquã accepiſſet in eum diabolus poteſtatem. Aut ſi accepiſſet, nõ vt perderet, ſed probaret. Aut fortaſſe quia poſt domini aduentum bonos iam deprauare non poterat, non omnium hominum ſed leuium iam quærit interitũ, vt latro non armatis inſidiatur ſed inermibus, & iniuriis laceſſit infirmum, qui ſe intelligit vel à forti contemni, vel à potente damnari. Sed dicit aliquis: Cur hoc à deo permittitur diabolo? At ego dico, vt boni probentur, improbi puniantur. Hęc enim pœna peccati eſt. Denique lege, quia immittit dominus febrem, & tremorem, & malos ſpiritus, & cæcitatem, & omnia flagella iuxta merita peccatorum. Sed redeamus ad lectionem. ¶ Viderũt, inquit, hoc magiſtri gregum, & fugerunt.) Neque enim aliquam philoſophiæ profeſſores, vel principes ſynagogæ pereuntibus populis poſſunt ferre medicinam. Solus eſt Chriſtus qui aufert peccata populorũ

Ibidem. · Zacha. 13. · Matth. 8. · Matth. 7.

populorum, si tamen medendi patientiam non recusent. Cæterum curare non dignatur inuitos, & cito infirmos deserit, quibus oneri videt esse præsentiam suam, sicut Gerasenorum populis: ¶ Qui exeuntes de ciuitate.) In qua species synagogæ videt existere. ¶ Rogabant vt discederet) quia timore magno tenebatur. Infirma enim mens non capit dei verbum, nec potest pondus sustinere sapiētię, fatiscit & soluitur. Et ideo diutius molestus non fuit, sed ascendit, & regressus est. Ascendit vtique ab inferioribus ad superiora, à synagoga scilicet ad ecclesiam. ¶ Et reuersus per stagnum est.), vt hic ait: aut sicut Matthæus, per fretum. Inter nos enim & illos fretum magnum est. Itaque nemo de ecclesia ad synagogā sine periculo transit salutis: sed & ille qui de synagoga ad ecclesiam transire desiderat, crucem suam tollat, vt discrimen euadat. Cur autem non recipitur liberatus, sed domum redire censetur, nisi vt & iactantiæ causa vitetur, & infidelibus sit exemplo, quanquam domus illa naturale sit diuersorium? Et ideo quia remedium sanitatis fuerat consecutus, à tumulis & sepulchris in illam spiritalem domum redire præcipitur, vt fiat dei templum, in quo erat mentis sepulchrum.

De filia principis synagogę resuscitata, & muliere fluxum sanguinis patiente sanata.

ET ecce vir cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat. Et cecidit ante pedes Iesu rogans eū vt intraret domum suam, quia filia vnica erat illi, fere annorū duodecim, & hæc moriebatur.) Reliquerat in Gerasenis synagogam Christus, vt diximus: & quē sui non receperant, excepimus alieni: excepimus quem expectabamus. Nec nobis igitur, à quib' expectabatur, diu defuit: nec ad illos, si rogetur, redire fastidit. Vir enim iste princeps synagogę, cui filia erat vnica, pro synagogæ pereuntis remedio precabatur, quæ vrgebatur in mortem, quia deserebatur à Christo. Quē putamus synagogæ principem esse, nisi legem? Cuius cōtemplatione dominus synagogam non penitus dereliquit, medicinam salutis credentibus reseruauit. Ad hanc ergo principis filiam dum properat dei verbū, vt saluos faceret filios Israel, sancta ecclesia ex gentibus congregata, quæ inferiorum lapsu criminum deperibat, paratam aliis fide præripuit sanitatem. Moraliter hunc locum satis putauimus exprimendum. Et ideo non illa quæ dicta sunt recensemus, sed mystica breui volumus sermone perstringere. An non ita factum est, vt dei verbum cum venisset ad Iudæos, adscisceretur à gētibus, & prius ab illis qui in legem non crediderant, in gratiam crederetur? Nam sicut illa quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, ita etiam congregatio gentium amiserat omnia dona naturæ, & patrimonium vitale prodegerat, sancta, verecunda, religiosa, fide promptior, pudore cunctatior. Hoc est enim pudoris & fidei, agnoscere infirmitatem, non desperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens sanatam se esse cognouit. Sic sancta plebs gentium quæ deo credidit, peccatum erubuit vt desereret, fidem detulit vt crederet, deuotionem exhibuit vt rogaret, sapiētiam induit vt sanitatem suam & ipsa sentiret, fiduciam sumpsit vt fateretur, quod præripuisset alienum. Cur autem retro tangitur Christus? An quia scriptum est: Post dominū deum tuum ambulabis? Quid etiam sibi vult quod & principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier ista fluxu sanguinis ab annis duodecim laborabat, nisi vt intelligatur quia quandiu synagoga viguit, laborauit ecclesia? Defectus illius huius virtus est: quia illorū delicto salus gentibus: & consummatio illius, huius exordium est: non naturæ exordium, sed salutis: quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret. (Rom. 11.) Non igitur tempore, sed specie sanitatis antiquior synagoga quàm ecclesia, quia quandiu illa credebat, ista non credidit, & per varias corporis atque animæ passiones immedicabili remedio ægra lāguebat. Audiuit ægrotare populum Iudæorum, sperare cœpit salutis suæ remedium, tempus venisse cognouit quo medicus adesset è cœlo, surrexit vt occurreret verbo, vidit quia comprimebatur à turbis. Non enim credunt qui comprimunt, credunt qui tangunt. Fide tangitur Christus, fide Christus videtur, non corpore tangitur, non oculis comprehenditur. Neque enim videt, qui videns non videt: neque audit, qui ea quæ audit non intelligit: neque tangit, qui non fideliter tangit. Denique vt fidem tangentis exprimeret, ait: ¶ Tetigit me aliquis. nam ego cognoui virtutem de me exisse.) Quod est euidentis indicij quia non intra possibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis claustrum inclusa sapientia diuinitatis coartata est, non capitur angustiis corporalibus, non tenetur, sed vltra fines nostræ mediocritatis virtus exundat ęterna. Non enim humana ope plebs gentium liberatur, sed dei munus est congregatio nationum, quæ etiam breui fide misericordiam inclinat æternam. Nam si consideremus quanta sit fides nostra, & intelligamus quantus sit filius dei, videmus quia comparatione eius fimbriam tantummodo tangimus, superiorem vero vestimenti eius partem nequimus attingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Christi. Non latet eum quicunque fimbriam tetigerit, qui tetigerit auersum. Neque enim deus indiget oculis vt videat, neque corporaliter sentit, sed in se habet cognitionem omnium. Beatus ergo qui vel extremā partem verbi contigerit: Nam totum quis potest comprehendere? Verum vt ad illam quæ adhuc ægra est, reuertamur, ne per nostram moram dum diu Christi moramur ingressum, mortua esse credatur: ¶ Venerunt, inquit, serui dicentes principi: Noli vexare illum, filia tua mortua est.) Et primùm illud cōsideremus, quod suscitaturus mortuam, ad faciendam fidem hæmorrhousam ante curauit. Et vt scias, exempli gratia, stetisse sanguinis fluxum: dum ad illā petitur, ista curatur. Sic & resurrectio temporalis in domini passione celebratur, vt perpetua illa credatur. Sic & paritura sterilis indicatur, vt conceptura virgo credatur. Denique audiuit parituram Elizabeth Maria, nec de sua generatione dubitauit. Venerunt, inquit, serui dicentes principi: Noli vexare illū. Adhuc & hi increduli ad resurrectionē, quam Iesus in lege prædixit, in euangelio compleuit. Itaque cum venisset in domum, paucos futuræ resurrectionis arbitros adsciuit. Non enim à multis continuo est credita resurrectio. Deniq; dicente domino: ¶ Non est mortua puella, sed dormit: deridebant, inquit, eum.) Quicunque enim nō credit, irridet. Fleant igitur mortuos suos qui putant mortuos: Vbi resurrectionis fides est, nō mortis species, sed quietis est. Nec illud abhorret Matthęi quod ait tibicines fuisse in domo principis, & turbam tumultuantem. (Math. 9.) Vel quia more veteri tibicines ad incendendos excitādósque luctus ferebantur adhiberi, vel quia per legis & literæ cantilenam, exultationem synagoga non poterat capere spiritalem. ¶ Tenens ergo manum puellæ Iesus sanauit eam, & iussit dare ei manducare.) Quod est testimonium vitæ, vt nō phantasma sed veritas crederetur. Beatus ille cui manum sapiētia tenet. Vtinam meos quoque teneat actus, teneat manum iustitia, teneat dei verbum, inducat in penetralia sua, spiritum auertat erroris, conuertat salutis, dari mihi iubeat manducare. Panis enim cœlestis dei verbum est. Inde & illa sapientia quæ diuini corporis & sanguinis sacrosancta altaria repleuit alimentis, Venite, inquit, edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis. (Prouer. 9.) Quæ tamen tantæ diuersitatis est causa? Supra publicè viduæ filius suscitatur, hic remouētur plures arbitri. Sed puto quod in eo quoque pietas ibi domini declaretur, quia vidua mater vinci non patiebatur moras, & ideo ne amplius afficeretur, maturitas additur. Est etiam forma sapientiæ in viduæ filio, cito ecclesiam credituram in archisynagogi filia credituros quidem Iudæos, sed ex pluribus pauciores.

Qualiter discipuli à Christo missi se habere debeāt ad eos qui ipsos non receperint.

ET quicunque non receperit vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem de pedibus vestris excutite in testimonium supra illos.) Qualis debeat esse qui euangelizat regnum dei, præceptis euangelicis designatur, vt sine virga, sine pera, sine calceamento, sine pecunia, hoc est subsidij secularis adminicula, nō requirens, fidéque tutus putet sibi quo minus ea requirat, magis posse suppetere. Quæ possunt qui volunt ad eum deriuare tractatum,

tractatû, vt spiritalem tantûmodo locus iste formare videatur affectum, qui velut indumētum quoddā videatur corporis exuisse, non solum potestate reiecta, cōtemptisque diuitiis, sed etiam carnis ipsius illecebris abdicatis. Quibus primo omnium datur pacis atque constantiæ generale mandatum, vt pacem ferant, constantiam seruent, hospitalis necessitudinis iura custodiāt, alienū à prædicatore regni cœlestis astruens cursitare per domos, & inuiolabilis hospitij iura mutare. Sed vt hospitij gratia deferenda censetur, ita etiā si non recipiantur, excutiendum puluerem, & egrediēdum de ciuitate mandatur. Quo mandato non mediocris boni remuneratio docetur hospitij, vt non solū pacem tribuamus hospitibu', verumetiam si qua eos terrenæ obumbrant delicta leuitatis, receptis apostolicæ prędicationis vestigiis auferantur. Nec ociose secundum Matthæum domus quam ingrediantur apostoli, eligenda decernitur, vt mutandi hospitij necessitudinisq; violandæ causa nō suppetat. Non tamē eadem cautio receptori mandatur hospitij, ne dum hospes eligitur, hospitalitas ipsa minuatur. Sed hæc vt secundum literam de hospitij religione venerabilis est forma pręcepti, ita etiam de mysterio sententia cœlestis arridet. Etenim cum domus eligitur, dignus hospes inquiritur. Videamus ne forte ecclesia præferenda designetur, & Christus. Quæ enim dignior domus apostolicæ prædicationis ingressu quàm sancta ecclesia? Aut quis præferendus magis omnib' videtur esse quàm Christus, qui pedes suis lauare cōsueuit hospitib', & quoscunque sua receperit domo, pollutis non patiatur habitare vestigiis, sed maculosos licet vitæ prioris, in reliquū tamen dignetur mutare processus? Hic est igitur solus quem nemo deserere debet, nemo mutare. Cui bene dicitur: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternę habes, & nos credimus. Vides executorē cœlestium præceptorum, qui quoniam non mutauit hospitium, cœlestis consortium consecrationis emeruit. Fides igitur in primis ecclesiæ quærenda mandatur: in qua si Christus habitator sit, haud dubie sit legenda. Sin verò populus perfidus, aut præceptor hæreticus deformet habitaculum, vitanda hæreticorum communio, fugienda synagoga censetur. Excutiendus pedum puluis, ne fatiscentibus perfidiæ sterilis siccitatibus, tanquam humi arido arenosóque mentis tuæ vestigium polluatur. Nam sicut corporeas infirmitates populi fidelis suscipere in se debet euangelii prædicator, & tanquam propriis inania gesta pulueri comparanda alleuare atque abolere vestigiis, iuxta quod scriptum est: Quis infirmatur & ego nō infirmor? [2.Cor.11.] ita si qua est ecclesia quæ fidem respuat, nec apostolicæ prędicationis fundamenta possideat: ne quam labem perfidiæ possit aspergere, deserēda est. Quod Apostolus quoque euidenter asserit dicens: [ad Tit.3.] Hæreticum hominem post vnam & secūdam correptionem deuita.

De refectione turbarum ex quinque panibus, & duobus piscibus.

DIxit autem ad eos: Date illis vos manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes.) Quæ ratio est, quod cū in posteriorib' Ioannis passio describatur, hic iam mortuus verbis Herodis ostenditur? Ne forte illa, quia post legis defectum euangelicus cibus incipit ieiuna pascere corda populorū? Denique posteaquam illa quæ ecclesiæ typum accepit, à fluxu curata est sanguinis, posteaquam apostoli ad euangelizandum regnum dei sunt destinati, gratiæ cœlestis impartitur alimentum. Sed quibus impartitur, aduerte: Nō ociosis, non in ciuitate quasi in synagoga vel seculari dignitate residentibus, sed inter deserta quærentibus Christū. Qui enim non fastidiunt, ipsi excipiuntur à Christo, & cum ipsis loquitur dei verbum, non de secularibus, sed de regno. Et si qui corporalis gerūt vlcera passionis, his medicinam suam libenter indulget: consequens igitur erat, vt quos à vulnerum dolore sanauerat, eos alimoniis spiritalibus à ieiunio liberaret. Itaque nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit ante sanatus. Et illi qui vocantur ad cœnā, prius vocando sanātur. Si claudus fuit, gradiendi facultatem vt veniret accepit. Si lumine erat priuatus oculorum, domum vtique domini nisi refusa luce intrare non potuit. Vbique igitur mysterij ordo seruatur, vt prius per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, postea alimonia mensæ cœlestis exuberet, quanquam nondum validioribus hæc turba reficiatur alimentis, neque Christi corpore & sanguine ieiuna solidioris fidei corda pascantur. Lacte, inquit, vos potaui, non esca. [1.Corin.3.] nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. In modum lactis quinque sunt panes. esca autem solidior corpus est Christi, potus vehementior sanguis est domini. Non statim à primo epulamur omnia, neq; potamus omnia. Hoc primum, inquit, bibe. Est ergo primum, est etiam secūdum, est tertium. Primum quinque panes sunt, secūdum septem, tertium ipsum corpus est Christi. Nequaquam igitur talem dominum deseramus, qui pro vniuscuiusque virib' impartire nobis alimenta dignatur, ne aut infirmum validior cib' opprimat, aut validū exilia alimenta non satient. Qui enim infirmus est, olera manducet. [Roman.14.] Et ille qui iam videtur laqueos infirmitatis euadere, de quinque istis manducet panibus, & duobus piscibus. Certe si petere cibum validiorem veretur, ipse relictis suis omnibus festinet ad dei verbum. Dum audire incipit, incipit esurire. Incipiunt apostoli esurientes videre. Et si illi adhuc non intelligunt quid esuriant, intelligit Christus. Scit quod non secularem cibum esuriant, sed cibum Christi. Dicat, Dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Bonus dominus studia exigit, vires ministrat. Vtinam domine Iesu velis mecum istos ieiunos non dimittere, sed impartitis à te epulis reficias eos, vt possint tuis alimoniis fortiores infirmitatem ieiunij non timere. Dicas vtinam etiam de nobis, Nolo eos ieiunos dimittere. Causam mihi dicito, quare non vis eos ieiunos dimittere? Imò iam dixisti, quia si quem dimiseris ieiunum, deficit in via, hoc est, deficit vel in istius cursu vitæ, vel antequam ad caput perueniat viæ, antequam perueniat ad patrem, & intelligat, quod ex patre Christus est, & intelligat quod Christus è cœlo, & intelligat quòd Christus qui descendit, ipse est qui ascendit: ne forte cum acceperit quod natus ex virgine est, incipiat non dei virtutem, sed hominis æstimare.

¶ Ergo ne deficiant in via, inquit, date illis vos manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces: nisi nos eamus & emamus in omnem hāc turbam escas.) Nondum intellexerant apostoli cibum populi credentis non esse venalem, nouerat Christus, nouerat ipse nos potius esse redimendos. suas verò epulas gratuitas donat. Nondum ergo habebant discipuli cibum qui redimere nos posset. Habebant tamen iam cibum qui satiare nos posset, habebant cibum qui confirmare nos posset. Panis enim cōfirmat cor hominis. [Psal.103.] Miseretur ergo dominus, ne quis deficiat in via. Si quis ergo defecerit, nō per dominum Iesum, sed per se deficit: nec habes quod adscribas domino, qui vincit cùm iudicatur. Quid enim dicas ei, qui in te contulit omnia firmamenta virtutum? Nōnne te ipse genuit? nonne te ipse pauit? Cibus eius virtus est, cibus eius fortitudo est. Sed si tu negligentia tua virtutem quam acceperas perdidisti, non alimentorum cœlestium, sed tuæ mentis tibi præsidia defuerunt. Denique dominus sicuti super iustos & iniustos pluit, ita etiam iniustos pascit & iustos. Nōnne in escæ virtute cum iam deficeret in via sanctus Helias, quadraginta ambulabat diebus, & illam escam angelus dedit? [3.Reg.19.] Si autem te pauerit Iesus, & acceptā escam seruaueris, ambulabis non quadraginta diebus & quadraginta noctibus, sed audeo dicere scripturæ fretus exemplis, quadraginta annis egrediēs ab Aegypti finibus, donec peruenias in terram multam, in terram fluentem lac & mel, quam iurauit dominus daturum se patribus nostris. Huius terræ tibi virtus requirenda est, quam possidet mitis. Non istam terram dico quæ arida est, sed illam quæ Christi confirmatur alimentis, quę sub imperio constituta regis æterni, sanctorum incolatibus frequentatur. Diuidit ergo escas dominus Iesus. & ille quidem vult dare omnibus, negat nemini: dispensator enim est omnium. Sed cum ille panes frangat, & det discipulis, si tu manus nō extēdas tuas vt accipias tibi escas, deficies in via, nec poteris in eum culpam tuam referre, qui miseretur & diuidit, sed his diuidit, qui cum eo etiam in deserto permanent, qui primo &

mo & secundo die & tertio non recedunt. Sic enim habes alibi: Misereor huius turbæ, quia triduum est iam quod perseuerant mecum. Quanta dignatio, quanta in eo hominibus inspiratur humanitas. Non vult ieiunos dimittere, non vult, ne deficiant in via. Noli ergo deficere à disciplina domini, neque fatigeris cum ab eo increparis. Non fatigeris nunc, ne postea fatigeris. Quid enim respondebis ei? Aut quomodo te excusabis, si escam virtutis quam ministrat, amiseris? Non potes dicere quia escam non dedit, quia dat omnibus. Non potes dicere quia noluit te bonum facere, ante quem posuit bonum & malum, vt non ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Multum enim refert inter eum qui ex necessitate inuitus aliquid agit, & inter eum qui ex voluntate quod bonum est eligit. Si enim inuitus hoc ago, dispensatio mihi credita est. si volens, mercedem habeo. Consideremus ergo quia stabimus ante tribunal Christi & si opus nostrum arserit, nō habebim' quod excusare possimus. Dicet etenim quod iam per prophetam locutus est: Popule meus quid feci tibi? aut in quo molestus fui tibi? Responde mihi. Dicet & ei qui in via defecerit: Qua ratione defecisti in via? Nónne panes fregi? Nónne benedixi? Nónne iussi dari? Sed cur tu accipere noluisti? Quanti etiam præsentium deficient in via, & post hos sermones, qui licet nostri sint, tamē quia nemo dicit dominum Iesum nisi in spiritu sancto, panes æstimandi sunt: Quanti, inquam, deficient, & in vias gentium transuersariis itineribus fornicantes abibunt? Atque vtinam vnus, & non plurimi. Sed non Iesus author defectus, etiam si quis defecerit. omnibus enim distribuit qui sequūtur, siue quinque milia, siue quatuor milia sint. Non ociosus numerus non ociosus ordo, non ociosæ reliquiæ manducantium. Cur enim plures, id est, quinque milia, quinque panib', hoc est numero minori satiantur: pauciores verò, qui sunt quatuor milia septem panibus, hoc est, numero redundantiore pascuntur? Si enim facti tantum sequamur miraculum, videtur esse diuinius quod de minori modo pluribus abundauit. Cur ergo quod minus est, ei quod est amplius, quasi præstaret adiectum est? Prius enim quinque milia quinque panibus, postea etiam quatuor milia septem panibus satiata legimus. Quæramus ergo mysterium, quod miraculo præstet. Itaq; videntur illa quinque milia quasi quinq; corporis sensus adhuc corporalibus proxima alimenta accepisse de Christo, quatuor verò milia etsi adhuc in corpore sint. & in hoc mundo, qui ex quatuor constat elementis, non ociose tamen feruntur mystice accepisse escam quietis. Iam enim æquantur mundo supra mundū futuri. Nam etsi in hoc mundo sunt, intra mundum tamen non sunt, quibus mysticæ quietis impartitur alimentum. Sex enim diebus mundus est factus, septimo requietum est die, & dominus sanctificauit eum. Vltra mundum ergo quies, vltra mūdum etiam fructus quietis. Denique, Beati pacifici, ipsi enim filij dei vocabuntur. Nam cum deus supra mundum sit, nemo vtique potest deum videre, nisi mundum prius spiritali transcendat obtutu. Septima itaque benedictio pacatorum, septem etiam illis quatuor milib' fragmentorum sportæ supersunt. Nō mediocris hic panis est, sabbatorum panis sanctificatus, panis quietis. Et fortasse si primùm quinque panes sensibiliter manducaueris, audebo & dicam, post quinque panes & septem, tertio iam in terra non manducabis panem, sed supra terram manducabis octo panes, sicut qui sunt in cœlestibus. Sicut enim septem panes, panes quietis: ita octo panes, panes sunt resurrectionis. Ergo isti qui septem aluntur panibus, triduo persteterunt, & fortasse integram resurrectionis futuræ fidem & constantiam consecuti. Denique sanctorum vox est, Tribus diebus ambulabimus, vt epulemur domino deo nostro. Sed illa suo loco. De quinque verò panibus sanctus Ioannes docuit me quod nesciebā, quod non docuerat sanctus Matthæus, non docuerat sanctus Lucas. Singulis enim diuersa impartita est gratia. Docuit, inquam, me, quinque istos panes hordeaceos fuisse. Et ideo non inepte diximus escam istam esse habilem corporalibus. Cur enim primo hordeaceos? Quia primo lacte, deinde esca nutriendus est qui accedit ad fidem. Nondum enim poteramus, & fortasse plerique nec adhuc possumus. Nam cum

Matth.15. 1.Corin.9. Mich.6. 1.Corin.12. Matth.5. 1.Corin.3.

A sint inter nos contentiones & dissensiones, nónne carnales sumus, & secundum hominem ambulamus? suis quæque apta sunt alimenta virtutibus: & ideo prius hordeum, deinde triticum nobis ad alimoniam datur. Fortiori verò, sicut Heliæ, de interioribus frumenti panis farinaceus ministratur. Quem autem non queunt contaminare, sed pascere peccatores. Nec solum panis & numeri, sed etiam accubitionis est differentia. Illi enim supra fœnum discumbunt, isti supra terram recumbunt. Supra fœnum quinque milia, supra terram quatuor milia. Plus est terram premere, quàm supra fœnum iacere. Illi enim adhuc quibus sensus sunt corporales, mollioribus delectantur, & ideo supra fœnum recumbunt. Omnis enim caro fœnum. Isti verò supra terram, quæ triticum & vinum gignit & oliuam, cibum gratiæ consequuntur. Illi discumbunt, isti recumbunt. Maior enim est quædam requies recumbentis. Ibi duo pisces, hic sine numero. Vnde pleriq; septiformis spiritus gratiam in panibus definitam, in piscibus quoque duplicis testamenti figuram intelligendam putarunt. B Non piget ergo æstimare quod quatuor milia ex quatuor mundi collecta partibus in quibus ecclesia figuratur, maioris gratiæ cibum sumant, iuxta quod scriptum est: Quia venient ab Oriente & Occidente & Septentrione & Austro, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cœlorū. Vnde hic gratiæ patri aguntur à Christo. Non enim frustra illic benedictio tantum, hic etiam gratiarum est actio. Pro ecclesia quippe sua dominus patri gratias agere cōsueuit: quia quæ abscondit à sapientibus, ea paruulis reuelauit. Benedictio igitur super nos, qui inferiores sumus. Gratiarum actio super eos qui de infirmitatibus corporum suorum sacratis passionib' triumpharunt. Iam illud in superioribus prælibauimus, quia cum quinquageni discumbere iubentur, licet sacrato numero definito, tamē videtur hic fundatioris ecclesiæ populus, qui sine definitione numeri recumbit. Mysticum quoque est, quod & manducans populus satiatur, & apostoli ministrant. C Nam & in satietate repulsæ in perpetuum famis indicium designatur, quia non esuriet qui acceperit cibum Christi: & in apostolorum ministerio futura diuisio dominici corporis, sanguinísque præmittitur. Iam illud diuinum, quēadmodum quinque panes quinque milibus populi redundauerint. Non enim exiguo sed multiplicato cibo populum liquet esse satiatum. Videres incomprehensibili quodam rigatu inter diuidentium manus quas non fregerant fructificare particulas, & intacta frangentium digitis sponte sua fragmenta subrepere. Qui hæc legit, quemadmodum iuges aquarum miretur meatus, & liquidis fontibus stupeat continuos fluere successus, quando etiam panis exundat, & naturæ solidioris rigatus exuberat? Hæc igitur facta sunt, vt illa quoque quæ non cernimus, cerneremus*. His euidenter illorum quoque se designauit authorē, & totius naturæ creatorem materialis existere, quæ non (vt philosophi volunt) reperta, sed facta, gignēdis omnib' rebus successus defluos subministrat. D Hoc quidem mirum, quicquid de fluminibus haurias, signo dispēdij non notari. quicquid de fontibus auferas, vsurario quodā reparari meatu. Sed & fluminib' si nihil decederet, nihil tamen videtur accedere, & fontibus vt cumulata fluenta cernuntur, ita dum minuuntur fluēta produntur. At verò hic panis quem frangit Iesus, mystice quidem dei verbum est, & sermo de Christo: qui cū diuiditur, augetur. De paucis enim sermonibus, omnibus populis redundantem alimoniā ministrauit. Dedit sermones nobis velut panes, qui cum in nostro libantur ore, geminātur. Visibiliter quoque panis iste, incredibili ratione dum frangitur, dum diuiditur, dum editur sine vlla dispēdij cōprehensione cumulatur. Nec dubites vel quod in manibus ministrantiū, vel in ore edētium cibus crescat, quādo vbique nostri operis testimonium ad firmamentū credulitatis adsciscitur. Sic in nuptiis ex fontibus vina ministris operātibus colorantur, & ipsi qui impleuerant hydrias aqua, vinum quod nó detulerant hauriebant. Comprehēde, si potes, tanta rerum miracula. Hic edētibus populis crescunt suis fragmenta dispendiis, & de quinque panibus maiores reliquiæ q̄ summa est colligūtur. illic in alienā speciē vertūtur elementa, nec suos

3.Reg.4. Esaie.40. Matth.8. Matth.11. *crederem* Ioan.2.

patitur natura defectus, nec suos agnoscit ortus, vsus tamen proprios recognoscit. Quinetiam melior est mutati vini natura quàm nati, quia in arbitrio creatoris est, & quos vsus velit assignare naturis, & quas naturas impartire gignendis. Vide quantis operibus opus astruat, dum aquam minister infundit, odor transfusus inebriat, color mutatus informat, fidem quoque sapor haustus accumulat. Conferant gentiles, si placet, cum Christi beneficiis, deorum suorum non facta sed ficta. Ferunt certe eorum fabulæ fuisse regem quendam qui quicquid tangebat, aurum fiebat, sed etiam conuiuia ipsa feralia. Nam & ipsa mantilia digitis apprehensa riguerũt, & cibus in ore crepitabat, ferens non alimenta sed vulnera, & in gutture potus hærebat, nec penetrare facilis, nec redire. Digna beneficia votis, digna tanto munera precatore, digna liberalitas cõferente. Talia sunt idolorum beneficia, vt cum videntur prodesse, plus noceant. At verò Christi munera parua videntur, & maxima sunt. Denique non vni collata, sed populis. Nam & cibus edentium in ore crescebat, & videbatur esse corporalis alimoniæ, sed sumebatur salutis æternæ. Cur autem quinque milibus hominum plus redundat, quatuor milibus minus? Quia quatuor milia ista triduo cum Christo fuerunt, & ideo ampliorem cœlestis pabuli alimoniam receperunt. Nec ociose quæ turbæ supersunt, à discipulis colliguntur: quia ea quę diuina sunt, apud electos facilius possis quàm apud populos reperire. Vtinã mihi contingat audire: Collige quæ supersunt. Si audiero & fecero, habebo multa quæ turbæ, habebo multa quæ pueri & mulieres edere nequiuerũt. Beatus ille qui potest colligere quę etiam doctis supersunt. Videamus quomodo colligat. Dixit lex: Non mœchaberis. Fregit hunc panem Christus, diuisit hoc verbum, non aliunde adiiciens, sed de suo partiẽs: Qui viderit, inquit, ad concupiscendum mulierem, iam mœchatus est eam. Habes fragmẽtum. de suo addidit: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum. Habes aliud: Et si dextera tua scandalizat te, abscinde eam. &, Qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Vides ex vno quàm multa fragmenta. Moyses dicit quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Paulus dixit: Hæc sunt duo testamenta. Diuisit hoc verbũ, & inuenit mysterium. Beatus ergo qui colligit quæ diuidit Christus. Qua ratione autem cophinos duodecim Christus impleuit, nisi vt illud populi Iudaici solueret, quia manus eius in cophino seruierunt? Hoc est, Populus qui ante lutum in cophinis colligebat, hic iam per crucem Christi vitæ cœlestis operatur alimoniam, & eo fidei cibum congerit, vbi erat ante cœnum perfidiæ gentilis. Nec paucorum hoc munus, sed omnium est. Nam per duodecim cophinos tanquam tribuum singularum fidei firmamentum redundat. Panis enim confirmat cor hominis.

Midas. Exod.20. Matth.5. Mat.18. Matth.5. Gene.21. Galat.4. Psalm.80. Psalm.103.

De interrogatione Iesu quem se esse dicant discipuli, ac responsione Simonis Petri.

DIxit autẽ illis: Vos quem me dicitis esse? Respondit Simon Petrus: Christum dei.) Nec turbæ quidem ociosa opinio est, quia alij Heliã, quem venturum putabant, alij Ioannem quem decollatum sciebãt, aut vnum de prophetis prioribus surrexisse credebant. Sed hoc quærere supra nos est, alterius scientiæ, alterius prudentiæ est. Nam si Paulo apostolo satis est nihil scire nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum, quid amplius mihi desiderandum est scire quàm Christum? In vno enim hoc nomine & diuinitatis & incarnationis expressio, & fides est passionis. Et ideo licet cæteri apostoli sciant, Petrus tamen respondet præ cæteris: Tu es Christus filius dei viui. Complexus est itaque omnia, qui & naturam & nomen expressit in quo summa virtutum est. Etiámne nos de generatione dei serimus quæstiones, cum Paulus iudicauerit nihil se scire nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum: Petrus nihil amplius quàm dei filium putauerit confitendum? Nos & quando & quomodo natus sit, & quantus sit, humanæ infirmitatis cõtemplatione rimamur? Sciuit Paulus quod in istis magis offendiculum quæstionis quàm ædificationis profectus esset, & ideo iudicauit nihil se scire nisi Christũ Iesum. Sciuit Petrus quod in filio dei omnia sint. Omnia enim dedit pater filio. Si omnia dedit, æternitatem quam habet maiestatémq; transfudit. Sed quo prolabor longius? Fidei meæ finis Christus est, finis fidei meæ dei filius est. Non licet mihi scire generationis seriem, non licet tamẽ nescire generationis fidem. Crede igitur sic quemadmodum Petrus credidit, vt & tu beatus sis, vt & tu audire merearis: ¶ Quoniam non caro & sanguis tibi reuelauit, sed pater meus qui in cœlis est.) Caro enim & sanguis non queunt nisi quæ terrena sunt reuelare. At verò qui spiritu loquitur mysteria, nõ carnis & sanguinis magisterio, sed diuina inspiratione fundatur. Noli ergo acquiescere carni & sanguini, ne carnis & sanguinis præcepta haurias, atque ipse sanguis & caro fias. Qui enim carni adhæret, caro est: & qui adhæret deo, vnus spiritus est. Non permanebit, inquit, spiritus meus in hominibus istis in æternũ, propter quod caro sunt. Sed vtinam caro & sanguis nõ sint qui audiunt, sed à carnis & sanguinis remoti cupiditatibus possint dicere singuli: Nõ timebo quid faciat mihi caro. Qui enim carnẽ vicerit, ecclesiæ fundamentũ est: & si æquari Petro non potest, imitari potest. Magna sunt enim dei munera, qui non solum nobis quę fuerant nostra reparauit, verumetiam quæ sunt sua propria concessit. Refert tamen quid sibi velit quod non alium turba opinabatur, nisi aut Heliam, aut Hieremiam, aut Ioannem Baptistam. Et Heliam forte, quia raptus ad cœlũ est. Sed non Helias Christus. Ille rapitur, iste regreditur. Ille per turbinẽ*, rapitur, iste rapinam non arbitratus est esse se æqualem deo. Ille petitis ignibus vindicatur, hic persecutores suos maluit sanare, quàm perdere. Cur autem Hieremiam putabant? Fortasse quia sanctificatus in vulua est. Sed non hic Hieremias. Ille sanctificatur, iste sanctificat. Illius sanctificatio cœpit ex corpore, hic sanctus ex sancto. Cur etiam Ioãnem putabãt, nisi forte quia in matris vtero positus domini præsentiã sentiebat? Sed non hic Ioannes. Ille adorabat in vtero, hic adorabatur. Ille baptizabat in aqua, Christus in spiritu. Ille pœnitentiam suadebat, hic peccata donabat. Et ideo Petrus non expectauit populi sententiã, sed suam prompsit dicens: Tu es Christus filius dei viui. Qui est, semper est, nec cœpit vt esset, & esse non deficit. Magna autem Christi gratia, qui omnia prope vocabula sua discipulis suis donauit. Ego sum, inquit, lux mundi. & id tamen quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit dicens: Vos estis lux mundi. Ego sum panis viuus. &, Nos omnes vnus panis sumus. Ego sum vitis vera. & tibi dicit: Plantaui te vitem fructuosam omnem veram. Petra est Christus. Bibebant enim de spiritali sequenti petra, petra autem erat Christus. Etiam discipulo suo huius vocabuli gratiam non negauit, vt & ipse sit Petrus, quod de petra habeat soliditatem cõstantiæ, fidei firmitatem. Enitere ergo & tu vt petra sis. Itaque non extra te, sed intra te petram require. Petra tua actus est, petra tua mẽs est. Supra hanc petram ædificetur domus tua, vt nullis possit nequitię spiritalis euerberari procellis. Petra tua fides est, fundamentum ecclesiæ fides est. Si petra fueris, in ecclesia eris, quia ecclesia supra petram est. Si in ecclesia fueris, portę inferi non præualebũt tibi. Portæ inferi, portæ mortis sunt. Portę autẽ mortis, portæ ecclesię esse nõ possunt. Quæ autẽ sunt portæ mortis, hoc est, portæ inferi, nisi singula quæque peccata? Si fornicatus fueris, portas mortis ingressus es. Si fidem læseris, portas penetrasti inferi. Si peccatum mortale cõmiseris, portas mortis intrasti. Sed potẽs est de' qui exaltet te de portis mortis, vt annũcies omnes laudes eius in portis filiæ Siõ. Sunt enim portæ ecclesiæ, sunt portæ castitatis. Sunt portæ iustitiæ, quas iustus intrare consueuit, dicens: Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor domino. Sed vt portæ mortis, portæ inferi: ita & porta iustitiæ dei porta est. Hæc enim porta domini, iusti intrabunt per eam. Et ideo fuge pertinaciam delictorum, ne portæ tibi possint inferi præualere. Si enim dominatum fuerit peccatum in te, mortis porta præualuit. Fuge ergo contentiones & dissensiones, strepitus tumultúsque discordiæ, ne per portas mortis ingressus incurras.

1.Corin.2. Matth.16. Galat.1. 1.Corin.6. Gene.6. Psal.55. *alia vol. Ioan.8. Ioan.6. Ioan.15. Hiere.2. 1.Cor.9. Psalm.9. Psalm.117.

De eo quod Iesus præcepit discipulis ne eum manifestarent.

Dominus

Dominus enim Ieſus Chriſtus prædicari ſe primo noluit, ne vllus ſtrepitus naſceretur. ¶ Increpat enim diſcipulos ſuos ne cui hæc dicerent, quod oportet filium hominis multa pati, & reprobari à principibus ſacerdotum & ſenioribus & ſcribis, & occidi, & die tertio reſurgere.) Et fortaſſe ideo hoc addidit, quia ſciebat dominus difficile paſſioni & reſurrectioni etiã diſcipulos credituros. Et ideo paſſionis & reſurrectionis ſuæ aſſertorem ſe eſſe maluit, vt ex facto fides, non ex auditu diſcordia naſceretur. Ergo Chriſtus noluit gloriari, ſed maluit ignobilis videri, vt paſſionem ſubiret. Et tu qui ignobilis natus es, gloriaris? Eadẽ tibi qua Chriſtus ambulauit, gradiendum eſt via. Hæc eius agnitio, hæc eius imitatio, per ignobilitatem & bonam famam, vt glorieris in cruce domini, ſicut ipſe eſt gloriatus. Sic ambulauit Paulus, & ideo gloriatur dicens: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.

2.Cor.4.

Gala.6.

Sed videamus cur ſecundum Matthæum reperiamus admonitos diſcipulos ne cui dicerent quod ipſe ſit Chriſtus, hic autem ſcriptum ſit increpatos eſſe ne cui dicerẽt quod eſſet multa paſſurus, & reſurrectur⁹. Videtis quod in vno Chriſti nomine omnia ſint. Ipſe eſt enim Chriſt⁹ qui natus ex virgine, ipſe eſt qui admirabilia fecit in populo, ipſe qui mortuus eſt ꝓ peccatis noſtris, & reſurrexit à mortuis. Vnum horũ ſi retraxeris, retraxiſti ſalutẽ tuã. Nam etiã hæretici habere ſibi Chriſtum videntur. Nemo enim Chriſti nomen negat: ſed negat Chriſtum, qui non omnia quæ Chriſti ſunt confitetur. Multis igitur ex cauſis iubet tacere diſcipulos, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiã, doceat humilitatem, ſimul ne rudes & imperfecti adhuc diſcipuli maximæ prædicationis molibus opprimantur. Nunc qua cauſa etiam immundos ſpiritus iubeat tacere, conſideremus. Sed & hoc nobis ſcriptura aperuit, quia peccatori dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas? Et ne quis dum prædicantem audit, ſequatur errantem. Improbus enim magiſter eſt diabol⁹, qui falſa veris ſæpe permiſcet, vt ſub ſpecie veritatis teſtimonium fraudis obtexat. Etiam illud conſideremus, vtrum hic primum mandauerit diſcipulis, ne cui dicerent, quia ipſe eſſet Chriſtus, an verò & ante mandauerit quando apoſtolos duodecim deſtinauit, denũcians illis:

Matth.10.

In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis: ite autem ad oues quæ perierunt domus Iſrael: Aegrotos curate, leproſos mundate, dæmones, inquit, eiicite, & diſcite quis in ea dignus ſit, atque ibi manete. Itaq; nec hic mãdatum videtur vt Chriſtum dei filium prædicarent. Ordo igitur diſputationis eſt ordo tractatus: & ideo etiam nos cum aliqui ex gentibus vocantur ad eccleſiam, ita pręceptorum ſeriem formare debemus, vt primo vnum deum authorem mundi omniúmque eſſe doceamus, in quo viuimus & ſumus & mouemur, cuius & genus ſumus: vt non ſolum propter munera lucis & vitæ, verũetiam propter cognationem quandam generis diligendus à nobis ſit.

Actu.17.

Deinde opinionem illam quę eſt de idolis, deſtruamus, & quod non poſſit auri argentíque vel ligni materia vim in ſe habere diuinam. Cum vnum deum eſſe perſuaſeris, tunc indicio eius aſtrues per Chriſtum nobis ſalutem datam: incipiens ab illis quæ geſſit in corpore, & ea diuina deſcribens, vt plus quàm homo fuiſſe videatur, victam vnius virtute mortem, mortuumque ab inferis ſuſcitatum, paulatim enim fides creſcit, vt cum ſupra homines fuiſſe videatur, deus eſſe credatur. Nam niſi probaueris quod facere illa ſine diuina virtute nõ potuit, quemadmodum potes probare in eo vim fuiſſe diuinam? Sed fortaſſe nobis parum authoritatis & fidei deferatur: lege ſermonem Apoſtoli apud Atheniẽſes habitum: qui ſi à primo deſtruere voluiſſet cęremonias idolorũ, ſermonẽ eius aures gentilium reſpuiſſent. Ab vno igitur deo operatore mundi incipit, dicens: Deus qui fecit mundum, & cuncta quæ ſunt in eo.

Ibidem.

Negare non poterant vnum operatorem eſſe mundi, vnum deum, vnum omnium creatorem. Adiunxit, eò quod cœli & terrę dominus in manufactis non dignetur habitare. Deinde quòd intra auri argentíque caſſam materiem nequaquam veriſimile ſit artificio hominis vim diuinitatis includi: erroris remedium docens eſſe ſtudium pœnitendi. Tunc venit ad Chriſtum, nec tamen deum maluit quàm hominem nuncupare, dicens: In viro quo definiuit omnibus fidem, ſuſcitans eum ab inferis. Qui enim tractat, debet audientiũ conſiderare perſonas, ne prius irrideatur quàm audiatur. Quãdo enim Athenienſes crederẽt quia verbum caro factum eſt, & de ſpiritu virgo concepit, qui irridebant quia reſurrectionem audierant mortuorũ? Tamen & Dionyſius Ariopagites credidit, & alij crediderũt in virum, vt in deum crederent.

Ioan.1.

Quid intereſt quo quiſque credat ordine? Non in principiis perfecta quæruntur, ſed de principiis ad ea quæ perfecta ſunt peruenitur. Ergo tali Athenienſes informauit præcepto, talis nobis apud gẽtiles ordo ſeruandus eſt. At verò cum Iudæos alloquerẽtur apoſtoli, ipſum Chriſtum eſſe dicebant qui propheticis nobis eſſet promiſſus oraculis: quẽ non prius authoritate ſua dei filium nominabant, ſed virum probatum, virum iuſtum, virum à mortuis ſuſcitatum, illum virum de quo dictum eſt in prophetis: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Pſalm.2.

Ita ergo & tu ad ea quæ difficile creduntur, authoritatem diuini ſermonis adſciſce, & promiſſum eius aduentũ prophetarum voce deſigna, reſurrectionem quoque multò antè compertam ſcripturarum teſtimoniis edoceto, nõ vſitatam cum cæteris atque communem, vt in ipſa ſuſcitati corporis aſſertione, æternæ teſtimonium diuinitatis acquiras. Cum enim cæterorum corpora corruptionem probaueris ſubiiſſe poſt mortem: hunc vtique de quo dicitur, Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, cõprobas humanæ fragilitatis expertem, probas humanæ conditionis merita ſupergreſſum, deo magis quàm hominibus conferendũ.

Pſalm.15.

Quod ſi ad ſacramẽta fidelium tendens catechumenus imbuendus ſit, dicendum quia vnus eſt deus ex quo omnia, & vnus Ieſus Chriſt⁹ per quem omnia, non duos deos eſſe dicendos: perfectum quidem patrem, perfectum eſſe & filium, ſed vnius patrem & filium eſſe ſubſtãtię, verbum æternum dei, non quod profertur, ſed quod operatur, ex patre genitũ, non voce editum. Prohibentur ergo apoſtoli euangelizare eum dei filium, vt euangelizarent poſtea crucifixũ. Hæc eſt fidei gloria, ſi vere intelligas crucẽ Chriſti. Aliæ cruces nihil mihi proſunt, ſola crux Chriſti mihi vtilis eſt, & vere vtilis, per quam mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.

Galat.5.

Si mihi crucifixus eſt mũdus, ſcio quia mortuus eſt, non diligo eum: ſcio quia præteriit, non concupiſco eum: ſcio quia corruptela conſumet hunc mundum. quaſi fœtidum vito, quaſi luem caueo, quaſi nociturum relinquo. Sed non ſtatim per crucem poſſunt aliqui credere ſalutem mũdo refuſam. Aſtrue ergo per hiſtorias Græcorum hoc fuiſſe poſſibile. Sic interdum etiã Apoſtolus ſuadet incredulis, nec verſus refugit poeticos, vt fabulas deſtruat poetarum. Si enim reuocetur in memoriã quòd legiones ſæpe & magnos populos oblatis aliquorum mortibus hiſtorię Græcorum aſſerant liberatos: Si recordetur quòd imperatoris filia propter Græcorum exercitus transferẽdos ad ſacrificium ſit vocata: Si noſtrum illud cõſideremus, quia ſanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulę aſperſus inquinatos ſanctificat ad carnem emundandam, ſicut ad Hebræos ſcriptum eſt:

Hebr.9.

Si peſtilentia regionum aliquibus hominum contracta peccatis, vnius alicuius morte aſſeritur eſſe reſoluta, quod aut ratiõe præualuit, aut diſpoſitione conualuit, quò facilius in crucem domini crederetur, procliue erit, vt qui ſua negare non poſſunt, noſtra confirment. Sed quoniam nullus hominum tãtus eſſe potuit quã totius mundi peccata tolleret, neque Enoch, neque Abraham, neq; Iſaac, qui licet morti ſe obtulerit, ſeruatus tamen eſt, quia omniũ non poterat abolere peccata (quis enim tantus homo, in quo omniũ peccata morerentur?) idcirco non vnus è plebe, non vnus è numero, ſed filius dei à deo patre electus eſt: qui cum ſupra omnes eſſet, pro omnibus ſe poſſet offerre: quẽ mori oportuit, vt cũ eſſet fortior morte, alios liberaret: factus inter mortuos ſine adiutorio liber, ſine adiumẽto ſcilicet hominis aut alicuius creaturæ liber à morte. Et bene liber, qui ſeruitutem cupiditatum repulit, mortis vincula neſciuit.

Pſalm.87.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM in euangelium secundum Lucam, Liber VII.

A

De eo quod dominus Iesus quibusdam promisit visionem gloriæ suæ in vita præsenti.

DIco auté vobis, vere sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum dei.) Semper dominus sicut ad prĕmia erigit futura virtutum, atque vtilem secularium rerum docet esse contĕptum, ita etiam infirmitatem mentis humanæ præsentium remuneratione sustentat. Arduum quippe est crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre, negare quod sis, cum velis esse quod non sis, raróque quamuis excelsa virtus, futuris commutat pręsentia. Difficile quippe videtur hominibus vt spem periculis emant, damnóque pręsentium futuræ lucrum mercentur ætatis. Ergo bonus & moralis magister, ne quis desperatione frangatur aut tędio, quoniam vitæ dulcis illecebra constantem quoque mulcet affectum, continuos viuendi successus fidelibus pollicetur. Frigent enim solatia sub metu mortis, magnúsque amor vitæ ægrę blanditias spei cum appetitæ salutis terrore compĕsat. Non habes igitur quod queraris, non habes quod excuses, arbiter omnium dedit & virtuti præmium, & infirmitati remedium, vt præsentibus sustineatur infirmitas, virtus futuris. Si fortis es, cõtemne mortem. si imbecillis, fuge. Sed nemo potest fugere mortem, nisi vitam sequatur. Vita tua Christus est, ipsa est vita quæ mori nescit. Itaque si volumus mortem nõ timere, stemus vbi Christus est, vt & de nobis dicatur: Vere sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem. Non satis est stare, nisi vbi Christus est, stetur. Soli enim nõ queunt gustare mortem, qui possunt stare cum Christo. In quo licet ex verbis ipsius qualitate perpĕdere, nec tenuem quidem sensum mortis habituros qui Christi videantur meruisse consortia. Certe & si mors corporis libando gustetur, vita animæ possidendo teneatur. Sed quid est gustare mortem? Ne forte quemadmodum panis vita est, ita etiam panis mors sit. Sunt enim qui manducant panem doloris, sunt etiam Aethiopum populi qui acceperunt in escam draconem. Absit à nobis venenum draconis vorare. Habemus enim panem verum, panem illum qui descendit de cœlo. Panem illum manducat, qui ea quæ scripta sunt seruat. Sunt ergo qui mortem non gustent donec videant regnum dei. Sunt etiam qui mortĕ non videant, sicut scriptum est: Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? Sed quis est homo qui non moriatur, cum resurrectio nisi mortui esse non possit? Quãuis de Enoch & Helia nullam mortem corporis acceperimus, & de euangelista Ioanne dominus dixerit: Sic eum volo manere donec venio: tamen quoniam nõ de vno Ioanne hic putamus expressum, sed generale de multis hoc esse prĕceptũ: non hic mors corporis sed animæ denegatur. Sunt enim qui mortui viuãt, quoniã sunt qui viuentes mortui sunt, sicut illa quæ viuens mortua est, sicut scriptum est: Veniat mors super eos, & descendãt in infernum viuentes. Si ergo viuus quis in infernũ descendit, (peccato enim mortis in infernum descendit) sunt profecto quibus nec in morte corporis interruptus sit ordo viuĕdi, sicut Abrahã, Isaac, & Iacob, quos viuere diuinæ sententiæ authoritate comperimus, quoniam cum sit deus Abraham, Isaac, & Iacob, non vtique mortuorum est deus, sed viuentium. Itaque non de vno, sed de pluribus dicit. Neque enim Petrus mortuus est, cui secundum dominicam sentĕtiam inferi porta præualere non potuit. Nec Iacobus & Ioannes mortui, filij tonitrui, quib' in vsum gloriæ cœlestis assumptis non pręualent terrena, sed subiacent. Esto ergo & tu Petrus, deuotus, fidelis, pacificus, vt portas ecclesiæ aperias, portas mortis euadas. Esto filius tonitrui. Dices: Quomodo possum esse filius tonitrui? Potes esse, si nõ in terra, sed in pectore Christi recumbas. Potes esse fili' tonitrui, si te terrena nõ mouent, sed ipse poti' ea quæ terrena sunt, mĕtis tuæ virtute cõcutias. Tremat te terra, nõ capiat, vereatur caro potestatem animi tui, & cõcussa subdatur. Eris filius tonitrui, si fueris filius ecclesiæ. Dicat & tibi de patibulo crucis Christus: Ecce mater tua. Dicat & ecclesiæ: Ecce filius tuus. Tunc enim incipis esse filius ecclesiæ, cum in cruce victorem videris Christum. Nam qui crucem scãdalum putat, Iudæus est, ecclesiæ filius non est. Qui crucem stultitiam putat, Grecus est ille. Est autem ecclesiæ filius qui crucem triũphum putat, qui crucem Christi triumphantis agnoscit. Ergo vt scias quia Petrus, Iacobus, & Ioannes mortem non gustauerunt, gloriam resurrectionis videre meruerunt. Solos enim tres istos.

Psalmo. 126.

Psalm. 88.

Ioan. 21.

1. Tim. 5.

Psalm. 54.

B

C

D

Ioan. 19.

De eo quod dominus Iesus assumpsit Petrum, Iacobũ, & Ioannem, & duxit eos in montem, ostĕditque illis maiestatĕ suam.

POst hæc fere verba in diebus octo assumpsit, & duxit in montĕ.) Quid est quod iste dicit, in diebus octo post hæc verba? Ne forte quia is qui verba Christi audit & credit, resurrectionis tempore gloriam Christi videbit? Octaua enim die facta est resurrectio. vnde & plerique psalmi in octaua scribũtur. Aut forte vt ostenderet nobis quia dixerat quod is qui propter dei verbum perdiderit animam suam, saluam faciet eam, quoniã promissa sua in resurrectione restituat. Sed Matthæus & Marcus post dies sex assumptos hos esse memorarunt. De quo possemus dicere, post sex milia annorum. Mille enim anni in conspectu dei tãquam dies vna: sed plures quàm sex milia computantur anni. Et maluimus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mũdi opera sunt creata, vt per tempus opera, per opera mundum intelligamus. Et ideo mundi temporibus impletis, resurrectio futura monstratur: aut quia is qui supra mundum ascenderit, & huius seculi momenta transcenderit, velut in sublimi locatus, futurę resurrectionis fructum expectabit æternum. Transcendamus igitur opera mundi, vt possimus facie ad faciem deum videre. Ascende in montem qui euangelizas Sion. Si in montem ascendit, qui euangelizat Sion, quantò magis qui Christum euangelizat, & Christum in gloriam resurgentem? Fortasse enim in corpore eum multi viderunt. Multi enim secũdum carnem cognouimus Christum, nunc autem iam non nouimus. Multi cognouimus, quia multi vidimus. Vidimus eum, & non habebat speciem neque decorem. Tres autem soli & tres electi ducuntur ad mõtem. Putarĕ in tribus mysticè genus hominum comprehensum, quia ex tribus filiis Noë genus omne defluxit humanum, nisi electos cernerem. Aut fortasse quia soli ex omnibus ad resurrectionis peruenire gratiam qui Christum confessi fuerint merebũtur, quia impij in iudicium non resurgunt, sed tanquam habito iudicio puniuntur. Tres igitur eliguntur qui ascenderent montem, quia & duo eliguntur, qui cũ domino viderentur. Vtrinque sacratus numerus. Et hoc fortasse propterea, quia nemo potest videre resurrectionis gloriam, nisi qui integrũ mysterium trinitatis incorrupta fidei synceritate seruauerit. Petrus ascendit, qui claues regni cœlorum accepit: Ioãnes, cui committitur mater: Iacobus, qui primus solium sacerdotale conscendit. Inde apparent Moyses & Helias, hoc est, lex & prophetæ cum verbo. Neq; enim lex potest esse sine verbo, neque propheta, nisi qui de dei filio prophetauerit. Et illi quidem filij tonitrui corporali gloria Moysem quoque & Heliam speculati sunt, sed etiam nos quotidie videmus Moysem cum dei filio. Videmus enim in euangelio cum legimus: Diliges dominum deum tuum. Videmus Heliam cum dei verbo cùm legimus: Ecce virgo in vtero concipiet. Vnde bene Lucas addidit: ¶ Quia dicebant excessum eius quem completurus erat in Hierusalem.) Docent enim te de excessu eius mysteria. Et hodie Moyses docet, & hodie Helias loquitur, & hodie in maiore gloria Moysem videre possumus. Quis enim non potest, quando & populus Iudæorũ eũ videre potuit, imò vidit? Vidit enim in gloria faciem Moysi, sed velamen accepit, sed in montĕ non ascĕdit. Et ideo errauit, quia solũ Moysem vidit, dei verbum simul videre non potuit. Reuelemus igitur nos faciem nostram, vt reuelata facię gloriam dei speculantes, in eandem imaginem

Psal. 89.

Esaie. 40.

2. Cor. 5.

Esaie. 53.

Deute. 6.

Esaie. 7.

2. Cor. 3.

imaginem reformemur. Ascendamus in montem, deprecemur dei verbum, vt in specie & pulchritudine sua appareat nobis, & cõfortetur, & prospere procedat & regnet. Et hæc enim mysteria sunt, & referũtur altius. Etenim pro tua possibilitate tibi verbum aut minuitur aut crescit: ac nisi altioris prudentię cacumen ascendas, non tibi apparet sapientia, non tibi apparet mysteriorum cognitio, non tibi apparet quanta sit gloria, quanta sit species in dei verbo: sed dei verbum quasi quodam apparet in corpore, non habens suam speciem neque decorẽ, & apparet quasi homo in plaga qui ferre possit infirmitates nostras: apparet tibi quasi quidam sermo natus ex homine, literarum opertus inuolucris, virtute spiritus non refulgens. Sed si dum hominem cõsideras, de virgine credas esse generatum, & paulatim aspiret fides quod de spiritu dei natus sit, incipis montem ascendere. Si in cruce positum triumphantem de morte videas, non peremptum, si videas quod terra tremuit, sol refugit, tenebræ offusæ sunt oculis perfidorum, monumenta aperta sunt, mortui resurrexerunt, vt esset indicio quia gentilis populus qui mortuus erat deo, tanquam reseratis corporis sui tumulis, infuso crucis lumine resurrexit: si hoc videas mysterium, in excelsum ascendisti montem, alteram verbi gloriam cernis. Vestimenta eius alia deorsum sunt, alia sursum. Et fortasse vestimenta verbi sermones sunt scripturarum, & quædam intellectus indumenta diuini, quia sicut ipse Petro, Ioanni, & Iacobo in altera specie apparuit, & vestitus eius albus refulsit, ita & oculis tuæ mentis iam diuinarum lectionum sensus albescit. Fiunt igitur verba diuina sicut nix, vestimenta verbi candida nimis, qualia fullo super terram facere non potest. Quæramus hunc fullonem, quæramus hanc niuem. Legimus ad villam fullonis ascendisse Esaiam. Quis est iste fullo, nisi forte ille qui delicta nostra lauare consueuit? Denique ipse dixit: Si fuerint delicta vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo. Quis est iste fullo, nisi qui indumẽta nostri intellectus abluit, & induens nos indumenta virtutum, ablutis maculis corporalibus, soli solet offerre diuino? Audiui etiam, vt ad redarguendos eos de contrariis sumamus exemplum, duorum prudentium facundiam niui & apibus comparatam. Inueni quoque dixisse Dauid: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum ori meo. Et infra: Lucerna pedibus meis verbum tuum domine, & lux semitis meis. Verbum dei lux est, verbum dei nix est. Super mel quoque & fauum est dei verbum, quod ore diuino melle dulcior fluxit oratio, & perspicuæ niuis ritu mollioribus cadunt verba sententiis. Verè hic solus sermo niuibus comparandus, qui de cœlo missus in terras, ieiuna nostrorum arua pectorum fœcundauit. Quod non vsurpatoriè præsumptum, sed ex lectionis serie deriuatum deus ipse testatur dicens: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant velut ros verba mea, sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Vtinam domine Iesu mens mea pluuiæ tuę humore viridescat, vtinam terram meam niuis istius candore respergas, ne præpropero calore vernantis corporis arua luxurient, sed potius fotu niuali semina verbi cœlestis pressa fœcundent. Nix cum cadit, aues cœli vbi inhabitent non habent, & lætior solito tritici prouentus exuberat. Vidit hanc gratiam Petrus, viderunt & qui cum illo erant: & licet somno grauati fuissent, sicut scriptum est: ¶ Petrus verò, & qui cum illo erant, grauati erant somno: euigilantes autem viderũt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est, cum discederẽt ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor, bonum est nobis hic esse, & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi, vnum Heliæ: nesciens quid diceret.) Premit enim incomprehensibilis splendor diuinitatis, nostri corporis sensus. Nam si solis radiũ è regione oculorum cõtuentium corporea nequit acies sustinere, quomodo dei gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Eóque purior & subtilior exhausta cõcretione vitiorum, corporis habitus in resurrectiõe formatur. Et fortasse ideo grauati somno erant, vt resurrectionis viderent speciem. Post quietem itaque euigilantes viderunt maiestatem eius. Nemo enim nisi vigilans gloriam videt Christi. Delectatus est

Esa. 1. — Psalm. 118. — Deut. 32.

A Petrus, & quem seculi huius illecebrosa non caperent, gratia resurrectionis illexit. Bonum est, inquit, nos hic esse. Hinc & ille, Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius. Nec laudasse contentus, non solum affectu, sed etiam factorum deuotione præstantior, ad exædificanda tabernacula tria impiger operarius communis obsequij ministerium pollicetur. Et quamuis nesciret quid diceret, tamen pollicebatur officium: in quo non inconsulta petulantia, sed pręmatura deuotio fructus pietatis accumulat. Nam quod ignorabat, conditionis fuit: quod promittebat, deuotionis. Sed non capit humana conditio in hoc corruptibili, in hoc mortali corpore facere tabernaculum deo. Siue in animo, siue in corpore, siue alio aliquo loco fuge quærere quod non licet scire. Si Petrus nesciuit, quẽadmodum tu potes scire? Si nesciuit ille qui promisit, & qui corporis terminos magnitudine animi nesciebat, quemadmodum scire nos possumus, desidia quadam mentis intra proseptũ carnis inclusi? Denique placuit tãta deuotio deo: ¶ Et inter hæc verba facta est B nubes, & obumbrauit eos.) Diuini spiritus est obumbratio ista, quę non caligat affectibus hominum, sed reuelat occulta. Quæ etiam alio comperta est loco, dicẽte angelo: Et virtus altissimi obumbrabit tibi. Cuius profectus ostenditur audita dei voce dicentis: ¶ Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.) Hoc est, non Helias filius, non Moyses filius, sed hic est filius, quem solum videtis. Recesserant enim illi vbi cœpit dominus designari. Vides hanc non solum incipientium, sed etiam perfectorum, imò etiam cœlestium fidem esse perfectam, filium dei scire. Sed quoniam hæc iam supra diximus, cognosce nubem istam non fumigantium esse montium nebuloso humore concretam, & coacti aëris caligine piceam, quæ cœlum tenebrarum horrore subtexat: sed lucidam nubem, quæ nos non pluuialibus aquis & humentis alluuione imbris immadidet, sed de qua mentes hominum voce dei omnipotentis emissa, fidei ros rigauit. ¶ Et dum fit vox, inuentus est Iesus solus.) Itaque dum tres essent, vnus est factus. Tres in principio videntur, vnus in fine. C Perfecta enim fide vnum sunt. Denique hoc etiam dominus patrem orat, vt omnes vnum simus. Nec solum Moyses & Helias in Christo vnum sunt, sed etiam nos vnũ corpus sumus Christi. Ergo & illi tanquam in vno corpore recipiuntur in Christi corpus, quia & nos vnũ erimus in Christo Iesu. Aut fortassis quia lex & prophetæ ex verbo: quæ autem ex verbo cœperunt, in verbo desinunt. Finis enim legis est Christus, ad iustitiam omni credenti.

Philip. 1. — Rom. 10.

De responsione Iesu respuentis eum qui se sequi dixit quocunque iret.

VVlpes foueas habent, & volucres cœli nidos vbi requiescant. Nam filius hominis nõ habet vbi caput suum reclinet.) Non videtur conuenire rationi, vt simplicem fidelémq; istum arbitremur, qui domini dignatione respuitur cũ indefessi famulatus obsequium spopondisset. Sed dominus non obsequiorum speciem, sed puritatem quærit affectus. Deniq; supra ait: Quicunque receperit puerum istum in nomine meo. Quo loco D dominus simplicitatem sine arrogantia docet charitatem sine inuidia, deuotionem sine iracundia esse debere. Nam & pueri mens prouectioris affectu recipienda suadetur, quia dum puer nihil sibi vindicat, formam virtutis exequitur: etsi rationem nescit, culpam ignorat. Tamen quia plerisq; non virtus sed infirmitas videtur sine ratione simplicitas: vt tu verã suscipias admoneris, id est, vt exequaris industria munus naturæ. Et ideo ait: ¶ Quicunque receperit puerũ istum in nomine meo, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit.) Qui enim imitatorem Christi recipit, Christum recipit: & qui imaginem dei receperit, recipit deum. Sed quia imaginẽ dei non poteramus videre, facta est ad nos per incarnationem verbi præsentia, vt recõciliaretur nobis quæ supra nos est diuinitas. Quod autem propenso studio charitatis Ioannes plurimum diligens, & ideo redamatus plurimum, excludendum putat à beneficio eum qui non vtatur obsequio, recte non reprehenditur, sed docetur. Non reprehenditur, quia amore faciebat: sed docetur vt nouerit infirmorũ esse firmorúmq; distantiam. Et ideo dominus etsi

nus etsi fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos. A ¶ Sinite eos, & nolite prohibere. Qui enim nõ est aduersum vos, pro vobis est.) Bene domine, nam & Ioseph & Nicodemus occulti discipuli propter metum, in tempore tamen suum tibi officium non negarunt. Sed tamẽ quia alibi dixisti: Qui non est mecum, aduersum me est, & qui mecum nõ colligit, dispergit: aperi nobis ne videatur esse contrarium. Et puto quia si quis mentium consideret scrutatorem, dubitare non debeat vniuscuiusque factum mente discerni. Denique alibi dicit: Sequere me. alij: Vulpes foueas habent. [Lucæ.9.] Ille cogitur, iste remouetur: vt scias quia deuotus admittitur, indeuotus excluditur. Quod verò discipulos increpauit quia ignem supra eos descendere cupiebant, qui non receperant Christum, ostenditur nobis non semper in eos qui peccauerint vindicandum, quia nõnunquam amplius prodest clementia tibi ad patientiam, lapso ad correctionem. Denique Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis arcetur. Simul disce quia recipi noluit ab iis quos sciebat non simplici mente conuersos. nam si voluisset, ex indeuotis deuotos fecisset. B Cur autem non receperint eum, euangelista ipse memorauit, dicens: Quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Discipuli autem recipi intra Samariam gestiebant, sed dominus quos dignatur, vocat: & quem vult religiosum facit. Nec discipuli peccant, qui legem sequuntur. [Nume.25.] Sciebant enim & Phinees reputatum ad iustitiam, quia sacrilegos interemerat: [4.Reg.1.] & ad preces Heliæ ignem descendisse de cœlo, vt prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet, vindictam non quærit qui non timet. Simul ostenditur nobis in apostolis fuisse merita prophetarum, quando eandem sibi potestatem quam Propheta magnus emeruit, impetrandi iure præsumunt. Et bene præsumunt, quia ad sermonem suum ignis de cœlo descẽderet, quoniam filij sunt tonitrui. Dominus autem mire omnia, nec illum temere se offerentem recipit, nec in hos indeuotè dominum refutantes proprium commouetur, vt ostenderet quia non habet vltionis studium perfecta virtus: nec vlla sit iracundia vbi plenitudo est charitatis: nec excludenda infirmitas, sed iuuanda. C Procul à religiosis indignatio, procul à magnanimis cupiditas vltionis, procul etiam à prudentibus inconsiderata coniunctio, & incauta simplicitas. Vnde & isti dicitur: Vulpes foueas habẽt. nec obsequium eius admittitur, cuius non probatur officium. Circunspectum etenim fidei esse debet hospitium, ne dum infidelibus nostræ domus interna reseramus, in alienæ perfidiæ casses improuida credulitate labamur. Sed ne illud improuide præteriisse videamur, cur hic eos qui possunt per manus impositionem immundis imperare spiritibus in nomine Iesu, neget esse prohibendos: [Matth.7.] secundum Matthæum autem dicat his, Non noui vos, discedite à me omnes operarij iniquitatis: aduertere debemus non esse distantiam sensus, sententiarúmque discordiam, sed illud censeri eo quod non solum officij in clerico, sed etiam virtutis opera requirantur: tantúmque esse Christi nomen, vt etiam parum sanctis opituletur ad præsidium, etsi non opituletur ad gratiam. Vnde se nemo iactare debet, nec purgati hominis sibi gratiam vindicare, in quo æterni nominis virtus, non aliqua possibilitas humanæ fragilitatis operata sit. D Non enim merito tuo diabolus, sed odio sui vincitur. Quod potest homo, synceram exhibeat fidem, & obseruantiam mandatorum religiosa mente custodiat, ne dicatur ei: Vulpes foueas habent. Fallax quippe animal, & insidiis semper intentum, rapinam fraudis exercet. Nihil tutum, nihil ociosum, nihil patitur esse securum, quod inter ipsa hospitia hominum prædam requirat. Hæreticis autem vulpes comparat. Denique cum gentes vocet, hæreticos excludit. Vulpes enim plenum fraudis est animal, foueam parens, & in fouea semper latere desiderans. Ita sunt hæretici, qui domum sibi parare non norunt, sed circunscriptionibus suis alios decipere conantur. Iacob enim domum habitat, hæreticus in fouea est, vt fraudulenta vulpes gallinæ illi euangelicæ dolum semper intendens, de qua scriptum est: [Matth.23.] Quotiens volui congregare filios tuos sicut gallina pullos suos, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Merito ergo foueas habẽt, quia domum quam habuerant, perdiderunt. Hoc animal neque mansuescit vnquam. Vnde & Apostolus ait: [ad Tit.3.] Hæreticum post vnam correptionem deuita. neque vlli vsui est, aut cibo vtile. Nõ enim de hoc dixit Christus: [Ioan.4.] Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei, qui in cœlis est. Quinetiam eas à fructibus suis relegat, dicens: [Cantico.2.] Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas. hoc est quæ minorem vineam, non maiorem exterminent. Et ideo Sampson [Iudic.15.] ad caudas earum faces ligauit, & dimisit in messes alienigenarum, eò quod hæretici fructus incendere conantur alienos, latratibus magis sonori, quàm vocibus expoliti*. [*excitati.] Qui enim verbum negat, nec vocem habet. Ad præsens ore liberi, sed in futurum finem iam vincti caudæ facibus significantes sui finis incendium. Volucres quoque cœli, quæ frequenter ad nequitiæ spiritalis similitudinem deriuantur, veluti nidos quosdam struunt in pectoribus improborũ: & ideo filius hominis, quia abundauit iniquitas, non habet vbi caput suum reclinet. Etenim dominante versutia, cum simplicitati locus nullus sit, nulla potest in affectibus singulorum diuinitatis esse possessio. Caput enim Christi deus est: qui vbi mẽtem probarit innoxiã, supra ipsam quodãmodo vim suæ maiestatis reclinat. Quod esse videtur indicio, quia profusiore quadam gratia bonorum pectoribus inferatur. Itaque vt aduertas deum non cultus aspernãtem esse, sed fraudis: qui repudiauerat fraudulentum, eligit innocentem, dicens: ¶ Sequere me.) Sed hoc dicit ei, cuius patrem iam sciebat mortuum. Illum vtique patrem de quo dictum est: [Psalm.44.] Obliuiscere domum patris tui. Vide igitur quia dominus quos miseratur, etiam imprudentes aduocat. Et postulanti paternæ veniam sepulturæ respõdit: ¶ Sine, mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade annuncia regnum dei.) Itaque cum religiosum humandi acceperimus officium, quemadmodum hic paterni quoque funeris sepultura prohibetur, nisi vt intelligas humana postbabẽda diuinis? Bonum studium, sed maius impedimẽtum. Nam qui partitur studium, deriuat affectum, qui diuidit curam, differt profectum. Ergo prius obeũda quæ maxima sunt. Nam & apostoli, ne occuparent studium disputãdi, ministros pauperibus ordinarunt. Et ipsis, cum à domino mitterẽtur, neminem in via salutare præscriptum est: [Lucæ.10.] non quo beneuolentiæ displiceret officium, sed quo persequendæ deuotionis intentio plus placeret. Quomodo autẽ mortui sepelire mortuos possunt, nisi geminam hic intelligas mortem: vnam naturæ, alteram culpæ? Est etiam mors tertia, in qua peccato morimur, deo viuimus sicut Christus, qui peccato mortuus est. Quod autem mortuus est peccato, mortuus est semel: [Roma.6.] quod autem viuit, viuit deo. Vna est igitur mors, qua copula corporis & animę separatur, non formidabilis, non timenda, cum discessio quædam nostri videatur esse, non pœna: non metuenda fortibus, desiderãda sapientibus, miseris expetenda: de qua dictum est: Quærent homines mortem, & non inuenient eam. [Apoca.9.] Est & alia, quæ secularium affert interitum voluptatum, in qua non natura, sed delicta moriuntur. Hanc mortem subimus consepulti in baptismo & mortui cum Christo ab elementis huius mundi, cum actus patimur prioris obliuia. Hac morte mori voluit cum prophetaret Balaam, vt deo viueret, & ideo dixit: Moriatur anima mea morte iustorum, & fiat semen meum vt semen eorum. [Num.23.] Est & tertia mors quando Christus, qui est vita nostra, nescitur. Scire autem Christum vita est sempiterna, quæ nunc iustis præsto est in vmbra, in futurum autem erit facie ad faciem. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus, de quo dixit: In vmbra eius viuemus in gentibus. [Threno.4.] In vmbra alarum eius sperauit Dauid, in vmbra eius cõcupiuit & sedit ecclesia. Si tantum domine Iesu confert vmbra tua, quantum vtiq; veritas afferet? Quemadmodum viuemus, quando iam non erimus in vmbra, sed in ipsa vita? Nunc enim vita nostra abscondita est cum Christo in deo: [Colos.3.] cum autem Christus apparuerit vita nostra, tũc & nos, inquit, cum eo apparebimus in gloria. Dulcis illa vita est, quæ non habet mortẽ. Hæc enim vita corporis habet mortem sorte naturæ, quæ plerũque etiam desideratur. Habet etiam ipsa anima plerũque mortem labe peccati. [Ezech.18.] Anima enim quæ peccat, ipsa morietur. Cum autem firmitate beatitudinis roborata cœperit obnoxia nõ esse

esse peccato, iam non erit mortalis, sed vitam carpet æternam. Ad hãc vitam fratres festinemus, mœsti in seculo, quia peregrinamur à domino. Qui enim non peregrinatur à corpore, peregrinatur à domino. Multo autem melius dissolui à corpore, & adhęrere deo, vt & nos vnum simus apud omnipotentem deum, & vnigenitum dei filium videamus per resurrectionis gloriam in naturæ claritatem cœlestis assumpti, & inuiolabili concordia, animorúmque fœdere sempiterno vnitatẽ diuturnę pacis imitati, vt compleatur id quod de nobis dei filius patri orando promisit, Vt & ipsi vnum sint, sicut & nos vnum sumus. Non ergo paterni funeris sepultura prohibetur, sed necessitudini generis diuinæ religionis pietas antefertur. Illud consortibus relinquitur, hoc mandatur electis. Aut quia sepulchrum patens guttur est impiorum, memoria eorum aboléda præscribitur, quorum simul cum corpore meritum occidit: nec reuocatur ab officio patris filius, sed fidelis à perfidi cõmunione secernitur. Est enim propria quędam sepultura iustorum, qualis illa de qua dictum est: Hæc enim mittens hoc vnguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. [Matth.26.] Et ideo qui bona fide in se sepelit Christũ, vt cum eo resurgat, diaboli perfidiam in se sepelire nõ debet. Est & illa prophetica, vt supra sepulturã* malorum quędã ponamus, quę lector agnoscis, infidelis intelligere non debet: non quo cib* imperetur aut potus, sed sacræ oblationis venerãda communio reueletur. Non ergo interdictum est muneris, sed religionis mysterium, communionẽ nobis cum gentilibus mortuis nõ futuram. Nam cum sacramenta viuorũ sint, nõ vidẽtur mortui qui habẽt vitam.

[*Al. sepulchra maiorũ]

De missione discipulorum ad prædicandum.

[Caput X.] Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.) Ad septuaginta discipulos dicit hoc, quos designauit & misit binos ante faciem suam.) Qua ratione binos misit? Quia bina missa sunt animalia in arcam, hoc est, cum mare fœmina, immũda per numerum, sed mundata ecclesiæ sacramẽto. Quod cõpletum est oraculo quod sanctus Petrus accepit dicente sibi spiritu sancto: Quod deus mundauit, tu ne commune dixeris. [Actu.10.] Et aduertit dictum esse de gentilibus, qui corporeæ magis generationis successionem quàm spiritalis gratiæ sequebantur. Hos mundauit dominus, & passionis suæ fecit hæredes. Mittens ergo discipulos in messem suam, quę licet verbo dei insita, tamen culturæ laborem & solicitum munus operarij requirebat, ne aues cœli sparsa semina dissiparent, ait: Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Contraria sunt ista sibi animalia, vt alia ab aliis deuorentur. Sed bonus pastor lupos gregi suo timere non nouit, ideoque isti discipuli non in prædam, sed ad gratiam diriguntur. Solicitudo enim pastoris boni efficit, vt lupi in agnos audere nihil possint. Mittit ergo agnos inter lupos, vt compleretur illud: Tunc lupi & agni simul pascentur. [Esaiæ.46.] Et quoniam proximè de vulpe nobis non ingratus tractatus euasit, si iudicium vestrum fidele in figura minusculi animantis expertus sum, præsumo quod profunda mysteria quæ luporum specie velantur, studiorum vestrorum possim aperire suffragio. In specie vulpium hæreticos significari supra expressimus, qui promittunt nomine quod Christũ sequãtur, sed studio fraudis abiurãt. Hos non suscipit dñs, sed à suo nido arcet & prohibet. Lupi quid significare videantur, debemus aduertere. Bestiæ nempe sunt quę insidiantur ouilibus, circa pastorales versantur casas, habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiam aut desidiam pastoris explorant, ouium guttur inuadunt vt cito strangulent, feri, rapaces, idémque natura corporis rigidiores, vt se facile non possint inflectere, impetu quodam suo feruntur, & ideo sæpe luduntur. Tum præterea si quem priores hominem viderint, vocẽ eius quadam naturæ vi feruntur eripere: si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur. Et ideo cauendum mihi est, ne si in hodierno tractatu spiritalium mysteriorum gratia nõ potuerit refulgere, lupi me prius vidisse credantur, & solenne vocis extorsisse suffragium. Nónne lupis istis hæretici comparandi sunt, qui insidiantur ouilibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quàm diurno? Semper enim perfidis nox est, qui lucem Christi sęcuę nebulis interpretationis obducere, & quantum in ipsis est fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula tamen Christi intrare non audent. Et ideo non sanantur, quia in stabulum suum non vult eos Christus inducere, in quo curatus est ille qui de Hierusalem descendens incidit in latrones: què vulneribus alligatis, infuso oleo & vino, imponens in iumẽtum suum Samaritanus ille duxit in stabulum, & sanãdum stabulario dereliquit. [Lucæ.10.] Non accipiunt ergo medicinã qui medicum non requirunt. Si enim requirerent, non derogarent. Explorant pastoris absentiam, & ideo pastores ecclesiarũ vel necare, vel in exilium agere contendunt: quia præsentibus pastoribus oues Christi incursare non possunt. Spoliare ergo gregem domini & diripere conantur, qui corporea quadam mentis intentione duri ac rigidi nequaquam solent à suo errore deflectere. Et ideo Apostolus ait: Hæreticũ hominem post vnam correptionẽ deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est. [ad Titum.3.] Hos scripturæ verus interpres Christi illudit, vt inanes suos in vanum effundant impetus, & nocere non possint. Qui si quem versuta disputationis suæ circumscriptione præuenerint, faciunt obmutescere. Mutus est enim qui verbum dei non eadem qua est gloria confitetur. Caue ergo ne tibi vocẽ tollat hęreticus, si prior eum non ipse deprehẽderis. serpit enim dum latet eius perfidia. Si autẽ commenta impietatis eius agnoueris, iacturam piæ vocis timere non poteris. Caue igitur versutæ disputationis venena, animam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigũt. Graues sunt morsus hæreticorũ, qui ipsis grauiores & rapaciores bestiis, nullum auaritiæ finem impietatísque nouerunt. Nec vos moueat quod formam prætendere videntur humanã, etsi foris homo cernitur, intus bestia fremit. Et ideo eos lupos esse non dubium est, iuxta domini Iesu diuinã sententiam, qui ait: Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouiũ, intus autẽ sunt lupi rapaces, ex fructibus eorũ cognoscetis eos. [Matth.7.] Si quis ergo specie mouetur, fructum interroget. Audis aliquem sacerdotem dici? Rapinas eius non agnoscis. Vestitum ouis habet, facta prædonis. Foris ouis, intus lupus est: qui modum non habet rapinarum, qui tanquam in nocte Scythico mẽbra duratus gelu, cruentus ora, circũuolat quærens quem deuoret. Nónne vobis videtur lupus, qui humanæ necis insaturabili crudelitate fidelium morte populorum, rabiem suam desiderat explere? Vlulat iste, non tractat, qui negat vocis authorem, & sacrilego sermone bestiale murmur interstrepit, qui non confitetur dominum Iesum æternæ præsulem vitæ. Audiuimus eius vlulatus, cum in orbem gladius mitteretur. Dentes aspe ros, ora tumida præferebat, & putabat quod vocem omnib* abstulisset, quam solus amiserat. Et ideo vt hos lupos effugere possimus, docet dominus quid sequamur, dicens:

De instructione discipulorum ad cauendam concupiscentiam temporalium.

Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta.) Quid sit sacculum non esse portandum, alibi euidenter expressit. Scripsit enim Matthæus quoniam dixit ad discipulos dominus: Nolite possidere aurum, neque argentum. [Matth.10.] Si prohibemur aurum possidere: quid eripere, quid auferre conamur? Si quod habes, donare præciperis quemadmodum congeris quod possidere prohiberis? Qui prędicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui execraris idola, sacrilegium facis? [Roma.2.] Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras? Nomen enim dei per vos blasphematur. Non sic apostolus Petrus, qui primũ dominicæ executor sentẽtiæ fuit, vt ostẽderet non in vacuum domini effusa mandata, cum posceretur à paupere vt ei aliquid pecuniæ largiretur, ait: Argentum atque aurum non habeo. [Actu.3.] Ille gloriatur quod non habeat argentum atque aurum, vobis pudori est minus adhuc habere quàm cupitis. Est ergo & pauperies gloriosa, quia est & beata paupertas, de qua scriptum est: Beati pauperes spiritu. [Matth.5.] Tamẽ non tam hoc gloriatur Petrus, quòd argentum & aurum non habeat, quàm quod seruet domini mandatum, qui præcepit: Nolite aurum possidere. [Matth.10.] Hoc est dicere: Vides me Christi esse discipulum, & aurũ à me requiris? Aliud nobis multo pretiosius

ſius auro donauit, vt in nomine eius operemur. Itaque non habeo quod nõ dedit, ſed quod dedit habeo. [Lucæ.10.] In nomine domini Ieſu ſurge & ambula. Sicut ergo qui horrea vult congerendis ædificare frumẽtis, dominicæ ſententiæ authoritate reprehenditur: ita qui ſacculum vult auro parare condẽdo, neuum reprehenſionis incurrit. Non peram, nõ calceamenta. Vtrũque de corio mortui animantis cõfici ſolet, nihil autem in nobis dominus Ieſus mortale vult eſſe. Denique ad Moyſem dicit: [Exod.3.] Solue calceamentum pedum tuorum. locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Mortale igitur atq; terrenum calceamentum iubetur ſoluere, cum mitteretur ad populum liberandum. Huius enim miniſter muneris timere nihil debet, nec à ſuſcepto officio mortis periculo retardari. Ipſe enim cum defenſionem fratrum, hoc eſt Iudæorum voluntarius recepiſſet, calumniæ terrore reuocatus eſt ab incepto, & fugit ex Aegypto. Et ideo cũ dominus affectum eius ꝓbaſſet, cõditionem autem vidiſſet infirmã, animi eius mentiſq; veſtigium mortalibus vinculis cẽſuit exuendũ. Quod ſi quem mouet qua ratione in Aegypto calceati iubentur edere agnũ, apoſtoli autem ſine calceamentis ad prędicãdum euangelium diriguntur, is conſiderare debet quia in Aegypto poſitus debet adhuc morſus cauere ſerpentis. Multa enim venena in Aegypto: & qui in typo paſcha celebrat, patere poteſt vulneri, qui autẽ miniſter eſt veritatis, euitat venena, nõ trepidat. Denique momordit Paulũ vipera in Melita inſula, [Acto.28.] & vidẽtes pẽdentem de manu eius viperam incolæ loci illius putabant eum eſſe moriturum. Sed vbi inoffenſum ſtare viderunt, deum eſſe dicebant, cui venenum nocere non poterat. Et vt ſcias hoc verum eſſe, ipſe dominus ait: ¶ Ecce dedi vobis poteſtatẽ calcandi ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones, & ſupra omnes virtutes inimici, & nihil vobis nocebunt.) Non virgas in manu iubentur tollere apoſtoli. Sic enim Matthæus ſcribẽdum putauit. Quid eſt virga, niſi præſerẽdę poteſtatis inſigne, & vlciſcendi inſtrumentum doloris? Ergo humilis domini (in humilitate etenim iudiciũ eius ſublatum eſt) humilis inquam domini præceptum, diſcipuli eius humilitatis officiis exequũtur. Eos enim miſit ad ſeminandam fidem, qui non cogerent, ſed docerent: nec vim poteſtatis exercerent, ſed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putauit etiam patientiam copulãdam, quia ipſe quoq; iuxta teſtimonium Petri, [1.Pet.2.] cũ malediceretur, non remaledixit: cũ percuteretur, nõ repercuſſit. Hoc eſt ergo dicere: Imitatores mei eſtote, vltiõis ſtudia deponite, inſolentiã verberantium non iniuriæ relatione, ſed magnanimitate patientiæ ſupportate. Nemo in ſe debet quod in alio reprehendit imitari: grauiora contumacib' manſuetudo vulnera refert. Hoc pugno repercuſſit dominus verberantem, dicendo: [Matth.5.] Qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram. Fit enim vt iudicio ſuo ipſe ſe damnet, & quodam ſtimulo ſui compungatur affectus, qui relatam ſibi ſedulitatem pro iniuria quam fecit, aduerterit. Habet tamẽ quos & cum virga apoſtolos miſerit, ſicut Paulus teſtificatur dicens: [1.Corin.4.] Quid vultis? In virga veniã ad vos? an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Hanc virgam etiam & Timotheo dedit Apoſtolus dicens: [2.Timo.4.] Argue, obſecra, increpa. Aut fortaſſe ante paſſionem domini, quę nutantium populorum corda firmauit, neceſſaria ſola fuerit mãſuetudo, poſt paſſionem correptio? Certe mulceat dominus, increpet Paulus: ſuadeat, qui poteſt pectora etiam dura mollire: arguat qui non poteſt vniuerſa ſuadere. Virgam igitur Paulus ex doctrina legis aſſumpſerat. Legerat enim: [Prou.13.] Qui parcit baculo, odit filium ſuum. Legerat etiam quia agnum manducantes, [Exod.12.] baculum in manibus habere præcepto prophetico iubebantur. Et ideo dominus in veteri teſtamẽto ait: [Pſalm.88.] Viſitabo in virga iniquitates eorum. In nouo autem ſeipſum obtulit, vt ignoſcẽret vniuerſis, dicẽs: [Ioan.18.] Si me quæritis, ſinite hos abire. Et alibi habes quia cum apoſtoli ignem de cœlo petere vellent, vt conſumeret Samaritanos, qui Ieſum dominum intra ciuitatẽ ſuam recipere noluerunt, cõuerſus increpauit illos, & ait: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius enim hominis nõ venit animas hominũ perdere, ſed ſaluas facere. Perfectiores ergo ſine virga diriguntur, infirmiores cum baculo mãducant. Sed & Paulus virgã quidẽ minatur, ſed in ſpiritu mãſuetudinis viſitat delinquentes. Denique vt ſcias mitẽ eſſe doctorẽ, eorum ipſorũ quos arguit, cõſuluit voluntatem. Quid vultis? inquit, in virga veniam ad vos? [1.Cor.4.] an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Semel virgam dixit, bis mitiora ſubiecit, adiiciens mãſuetudinem charitati. Prius tamẽ minatus eſt virgam, ſed exhibuit manſuetudinem. Nam in ſecunda epiſtola ad eoſdẽ Corinthios ſcribens ait: [2.Corin.1.] Teſtem deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis non veni Corinthum. Audi qua ratione putauerit eſſe parcendum. Ne iterum, inquit, in triſtitia venirẽ ad vos. [2.Cor.2.] Abiecit virgam & affectum charitatis aſſumpſit.

De prohibitione ſalutationis in via.

ET neminem ſalutaueritis in via.) Fortaſſe quibuſdam hoc durum & ſuperbum, nec manſueti & humilis domini præcepto conuenire videatur quod ille qui etiam accubitionis loco præcepit eſſe cedẽdum, hoc loco mandet diſcipulis: Neminem ſalutaueritis in via. cum iſte cõmunis ſit vſus gratiæ. Sic inferiores ſuperiorum ſibi fauorẽ conciliare cõſueuerunt. Gentiles quoq; cum Chriſtianis habent huiuſmodi officiorum commercia, quomodo dominus hunc vſum humanitatis auellit? Sed conſidera non hoc eſſe ſolum, Neminem ſalutaueritis, ſed non fruſtra additũ: In via. Denique & Heliſęus cum mitteret ſeruum ſuum vt baculum eius poneret ſupra corp' pueruli defuncti, [4.Reg.4.] mandauit ei ne per viam aliquẽ ſalutaret. Feſtinato enim iubebat ad eũ contendere, vt celebrandæ reſurrectionis exequeretur officium, ne confabulatione alicuius obuij mandato reflecteretur à munere. Ergo & hic non ſalutationis officium ac ſedulitas aufertur, ſed obſtaculum impediendæ deuotionis aboletur, vt quando diuina mandantur, pauliſper ſequeſtrẽtur humana. Pulchra eſt ſalutatio, ſed eò pulchrior, quo præceptorũ maturior executio diuinorum, quę per moram ſæpe trahit offenſam. Ideo autẽ & honeſta prohibentur, ne ſolennis gratia obrepat officij, & impediat miniſterium, cuius mora culpa ſit. Iam illa* moralia, ne de domo ad domum quis vaga facilitate demigret, vt ſeruemus etiam hoſpitali in amore conſtantiam, ne coalitam amicitiæ neceſſitudinem facile reſoluamus, vt pacis pręferamus nuncium, vt ipſe primus ingreſſus pacis benedictione celebretur, cibo potúque oblato oportere nos eſſe contentos: vexilla fidei non premẽda, & regni cœleſtis euangelium prædicandum, excutiendum de pedibus puluerem, ſi quis recipiendos ciuitatis hoſpitio non putauerit.

[*alias, illud virtus.]

De condemnatione contemptorum euangelij, humilitatiſque commendatione, & legis ignarorum confutatione.

DOcet etiam grauiori pœnæ obnoxios fore qui euangelium non ſequendum, quàm qui legem iudicauerint eſſe ſoluendam, eò quod Tyrus & Sidon ſi tãta operationum cœleſtium vidiſſent miracula, non deſpexiſſent remedium pœnitentiæ. Iſtam quoque vel affluentiam vel inſolentiam ſecularem neque cœleſti munere comparandam, neque rurſus ſine remedio derelinqui, cum vnicuique ſit ſubſidium pœnitẽdi. Poſtremo aperit cœleſte myſterium, quod placuerit deo vt paruulis magis quàm prudentibus iſtius mundi ſuam gratiam reuelaret. Quod apoſtolus Paulus ſtylo pleniore digeſſit dicẽs: [1.Corint.1.] Nónne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Nam quoniam in dei ſapientia non cognouit hic mundus per ſapientiã deum, placuit deo per ſtultitiam prædicatiõis ſaluos facere credẽtes. Paruulum ergo accipiamus, qui ſe exaltare non nouerit, & phaleratis ſermonibus artẽ ſuæ iactare prudentiæ: quod philoſophi plerique faciũt. Paruulus erat qui dixit: [Pſalm.130.] Domine non exaltaui cor meũ, neque elati ſunt oculi mei, neque ingreſſus ſum in magnis, neque in mirabilibus ſuper me. Et vt ſcires paruulũ hunc non ætate, non ſenſu fuiſſe, ſed humilitate ſui, & quadã declinatione iactantiæ, addidit: Sed exaltaui animam meam. Vides quàm excelſus fuerit hic paruulus, quanto virtutum ſublimis vertice? Tales nos paruulos vult eſſe Apoſtolus cum dicit: [1.Cor.3.] Si quis videtur ſapiens eſſe inter vos in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud deum. Pulcherrimus connectitur de fide locus, quando omnia ſibi tradita dicit à patre ſuo. Cum omnia legis, omnipotẽtem agnoſcis: non decolorem, non degenerem patris. Cum tradita legis,

gis, filium confiteris, cui per naturam omnia vnius substantiæ iure sunt propria, nō dono collata per gratiam. Addidit: ¶ Nemo scit quis est filius, nisi pater: & quis est pater, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.) Quem locum in iis quos de fide scripsi libellis, memini non esse præteritum. Vt scias autem quia sicut filius patrem quibus vult reuelat, etiam pater reuelat quibus vult filium, audi dicentem ipsum dominū Iesum cum laudaret Petrum quod eum filium dei esse confessus sit: Beatus es Simon bar Iona, quia non caro & sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. (Matth.16.) Adhæret his lectio, qua exponūtur hi qui sibi legisperiti videnē: qui verba legis tenent, vim legis ignorant, & ex ipso primo legis capitulo docet esse legis ignaros, probans quod in principio statim lex & patrem & filium prædicauerit: incarnationis quoque dominicæ annunciauerit sacramentū, dicens: ¶ Diliges dominum deum tuum, & diliges proximum tuū sicut teipsum.) Vnde dominus ait ad legisperitum: ¶ Hoc fac & viues.) At ille qui nesciret proximum suum, quia nō credebat in Christum, respōdit: Quis est meus proximus?) Ita qui Christum nescit, nescit & legē. Quomodo enim potest scire legem, cū veritatem ignoret, cum lex annunciet veritatem?

De homine descendente ex Hierusalem in Hiericho, & incidente in latrones.

HOmo quidam ex Hierusalem descēdebat in Hiericho.) Vt eum locū qui propositus est nobis, planius possimus absoluere, veterem ciuitatis Hiericho repetamus historiam. Meminimus itaq; quòd Hiericho, sicut legimus in libro qui inscribitur Iesu Naue, magna ciuitas fuerit, muralibus septa parietib*, quę nō ferro peruia, nō arieti posset esse penetrabilis: in ea Rhaab habitasse meretricē, quæ exploratores quos direxit Iesus, hospitio recepit, consilio instruxit, postulātibus ciuibus abisse respōdit. Abscondit in tecto, & vt se suósque vrbis excidio posset eripere, coccum in fenestra ligauit. Vrbis autē ipsius inexpugnabiles muros septem tubarum sacerdotalium sono, & populi iubilantis vlulatu consono corruisse. Videte quēadmodum vnusquisque proprium seruet officium: exploratores excubias, mysterium meretrix, fidem victor, religionem sacerdos. Hi periculum pro laude non metuunt, illa susceptos nec in periculis prodit. Iste solicitus fidē magis seruare quàm vincere, meretricis prius mandat salutem, quàm excidium ciuitatis. Religionis autem insignia arma sunt sacerdotis. Iam illud quis non plenū putet esse miraculi, quod ex tota vrbe nemo seruatus est, nisi quem meretrix liberauit? Hæc simplicis historia veritatis est: quæ si altius cōsideretur, admirāda signat mysteria. Hiericho enim figura isti* mundi est: in quam de paradiso, hoc est de Hierusalem illa cœlesti eiectus Adam, præuaricationis prolapsione descendit: hoc est, de vitalibus ad inferna demigrans, cui non loci, sed morum mutatio naturæ suæ fecit exilium. Longe enim mutatus ab illo Adam, qui inoffensa beatitudine fruebatur: vbi in secularia peccata deflexit, incidit in latrones. In quos non incidisset, nisi his mādati cœlestis deuius se fecisset obnoxium. Qui sunt isti latrones, nisi angeli noctis atque tenebrarum, qui se nonnunquam transfigurant in angelos lucis, sed perseuerare non possunt? Hi ante despoliāt quę accepimus indumenta gratiæ spiritalis, & sic vulnera inferre consueuerūt. Nam si intemerata quæ sumpsimus indumenta seruemus, plagas latronum sentire nō possumus. Caue ergo ne ante nuderis, sicut Adam ante nudatus est, mandati cœlestis custodia destitutus, & exutus fidei vestimento, & sic letale vulnus accepit. In quo omne genus occidisset humanum, nisi Samaritanus ille descendens, vulnera eius acerba curasset. Non mediocris iste Samaritanus, qui eum quē sacerdos, quē leuita despexerat, non etiā ipse despexit. Nec vocabulo sectæ despicias, quem verbi interpretatione miraris. Samaritani etenim vocabulo custos significatur. Hoc habet interpretatio. Quis est custos, nisi ille de quo dictum est: Custodiens paruulos dominus? (Psalm.114.) Itaque sicut Iudæus alius in litera, alius in spū: ita est Samaritanus alius foris, alius in occulto. Hic ergo Samaritanus descendens. (Quis est qui descendit de cœlo, nisi qui ascendit in cœlum, filius hominis qui est in cœlo?) (Ioan.3.) videns semiuiuum, quem nemo poterat antè curare, sicut illam quæ fluxu sanguinis profluēs, in medicos erogauerat omne patrimonium suum: venit secus eum: hoc est, factus compassionis nostrę susceptione finitimus, & misericordiæ collatione vicinus. ¶ Et alligauit vulnera eius, infundēs oleum & vinum.) Multa medicamina medicus habet iste, quibus sanare consueuit. Sermo eius medicamentū est. Alius eius sermo constringit vulnera, alius oleo fouet, alius vinū infundit. Constringit vulnera austeriore præcepto, fouet remissione peccati, sicut vino compungit denunciatione iudicij. ¶ Et imposuit, inquit, in iumentum suum.) Audi quomodo te imponat. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & pastor imposuit ouē lassā super humeros suos. (Lucæ.15.) Homo enim iumentis similis factus est: & ideo supra iumentum suum nos imposuit, ne nos essemus sicut equus & mulus, vt per nostri corporis assumptionem infirmitates nostrę carnis aboleret. Denique duxit nos in stabulum qui eramus iumēta. Est autem stabulum, in quod fessi longo itinere succedere solent. Duxit itaque in stabulum dominus, qui suscitat à terra inopem, & de stercore erigit pauperem. (Psalm.112.) ¶ Et curam egit.) ne æger ea quæ acceperat, nequaquam præcepta seruaret. In quo agnouit asina præsepe domini sui. (Esaiæ.1.) Sed non vacabat Samaritano huic diu in terris degere, redeundū eò erat vnde descenderat. Itaq; Altero die.) Quis est iste alter dies, nisi forte ille dominicæ resurrectionis, de quo dictum est: Hic est dies quem fecit dominus? (Psalm.117.) ¶ Protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe.) Qui sunt isti duo denarij, nisi forte duo testamenta, quæ imaginē in se habent æterni regis expressam, quorum precio vulnera nostra curantur? Redempti enim sumus precioso sanguine, vt vltimæ mortis vlcera vitaremus. Hos ergo duos denarios, licet horum quoque librorum quatuor formas non absurdum sit intelligere, accipit stabularius. Quis? Ille forsitan qui ait: Aestimo vt stercora, vt Christū lucrifaciam, (Philip.3.) quo curam haberet hominis vulnerati. Stabularius itaq; ille est qui dixit: Misit me Christus euangelizare. Stabularij sunt illi quibus dicitur: Ite in orbem vniuersum: & prædicate Euangelium vniuersæ creaturę, & qui crediderit & baptizatus fuerit, hic saluus erit. (Marci.16.) Saluus vtique à morte, saluus à vulnere quod infixū est à latronibus. Beatus ille stabularius, qui alterius vulnera curare potest. Beatus ille cui dicit dominus: ¶ Quodcunque supererogaueris, reuertens reddam tibi.) Bonus dispēsator, qui etiam supererogat. Bonus dispensator Paulus, cuius sermones & Epistolæ veluti ei rationi quam acceperat, superfluunt. Moderatum domini mandatum prope immoderato labore mentis & corporis executus, vt multos ab ægritudine graui spiritalis alloquij dispensatione releuaret. Bonus ergo stabularius stabuli eius in quo agnouit asina præsepe domini sui, & in quo greges claudūtur agnorum, ne fremētibus ad caulas rapacibus lupis, facilis in ouilia sit incursus. Spondet ergo mercedem se redditurum. Quando reuerteris domine, nisi in die iudicij? Nam licet vbique sis semper, & stans in medio nostrum non cernaris à nobis, erit tamen tempus quo vniuersa caro te aspiciat reuertētem. Reddes ergo quod debes. Beati quibus es debitor: vtinam nos simus idonei debitores: vtinam quod accepimus, possimus exoluere, nec nos aut sacerdotij aut ministerij munus extollat. Quomodo reddes domine Iesu? Promisisti quidem in cœlo bonis copiosam esse mercedem. Reddes tamen & cum dices: Euge bone serue & fidelis, quoniam super pauca fidelis fuisti, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. (Matth.25.) Ergo quoniam nemo magis proximus, quā qui vulnera nostra curauit, diligamus eū quasi dominū, diligamus & quasi proximum. Nihil enim tam proximum, quàm caput mēbris. Diligamus etiam eum qui imitator est Christi: diligamus & eum qui inopiæ alterius corporis vnitate compatitur. Non enim cognatio facit proximum, sed misericordia, quia misericordia secundum naturam. Nihil enim tam secundum naturam, quàm iuuare consortem naturæ. Dictum est igitur de misericordia sed non vna est forma virtutis.

De exemplo Marthæ & Mariæ, per quas duæ vitæ designantur.

Subiici-

SVbiicitur Marthæ exemplo & Mariæ, alterius operibus actuosa deuotio, alterius religiosa mentis intentio dei verbo: quæ si cum fide congruat, etiā ipsis operibus antefertur, iuxta quod scriptū est: ¶ Maria optimam partem sibi elegit, quæ nō auferetur illi.) Studeamus igitur & nos habere quod nemo nobis possit auferre: non vt perfunctoria, sed diligens audientia deferatur. Solent enim etiam ipsius semina verbi cœlestis auferri, si secus viam sint seminata. Agat te sicut Mariam desideriū sapientię. Hoc enim maius, hoc perfectius opus. nec ministerij cura à cognitione verbi cœlestis auertat, nec arguas eos & ociosos iudices quos videas studere sapientiæ. Hanc enim sibi cohabitantem Salomon ille pacificus adsciuit. Nec Martha tamen in bono ministerio reprehēditur: sed Maria, quod meliorem partem sibi elegerit, antefertur. Iesus enim multis abundat, & multa largitur. Et ideo sapientior iudicatur, quæ quod principale aduertit, elegit. Denique apostoli optimū non putauerunt relinquere dei verbum, & ministrare mensis. sed vtrumque munus sapientiæ est. *Acto. 6.* Nam & Stephanus plenus sapientia, minister electus: & ideo qui ministrat, doctori deferat, & ministrantē doctor inuitet & prouocet. *1. Corin. 12.* Vnū enī corpus Ecclesiæ, & si diuersa mēbra, alterū altero eget, Non potest dicere oculus manui, Operam tuam non desidero. aut iterum caput pedib': aut auricula se negare esse de corpore. nam & si alia principalia, tamen alia necessaria. Sapientia in capite, actus in manibus. *Eccles. 2.* Oculi enim sapientis in capite eius. Quia ille vere sapit, cuius animus in Christo est, & cuius interior oculus erigitur ad superna. Et ideo sapientis oculi in capite ipsius, stulti autem in calcaneo.

De exemplo discipulos ad instantiam & frequentiam orationis inducente.

Cap. X I.

QVis vestrum habens amicum, ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes?) Alius præcepti locus est, vt omnibus momētis non solum diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur. Vides enim quod iste qui media nocte perrexit, tres panes ab amico suo postulans, & in ipsa petendi intentione persistens, non defraudetur oratis. * Qui sunt isti tres panes, nisi mysterij cœlestis alimentum? Quod si diligas dominum deum tuum, non solum tibi, sed etiam aliis poteris emereri. Quis autem amicior nobis, quàm qui pro nobis corpus suum tradidit? Petiit ab hoc media nocte panes Dauid, petiit & accepit. Petiit enim quando dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Ideo meruit hos panes, quos apposuit nobis edendos. Petiit cum dicit: Lauabo per singulas noctes lectum meū. Neque enim timuit ne excitaret dormientem, quem scit semper vibrare vigilantē. Et ideo scriptorum memores, noctibus ac diebus orationi instātes, peccatis nostris veniam postulemus. Nam si ille tam sanctus, & qui regni erat necessitatibus occupatus, septies in die laudē domino dicebat matutinis & vespertinis sacrificiis semper intentus: quid nos facere oportet, qui eo amplius rogare debemus, quo frequentius carnis ac mentis fragilitate delinquimus, vt de via lassis, & istius æui cursu, ac vitæ huius anfractu grauiter fatigatis, panis refectionis deesse non possit, qui hominis cor confirmet? Nec solum media nocte dominus, sed omnibus prope docet vigilandum esse momentis. Venit enim & vespertina, & secunda, & tertia vigilia, & pulsare consueuit. Beati itaque serui illi quos cū venerit dominus, inuenerit vigilātes. Si ergo desideras vt virtus dei præcingat se, & ministret tibi, vigilandum est semper. Multæ enim insidiæ sunt bonis, & grauis corporis somnus: cū si dormire mens cœperit, vigorem suæ virtutis amittit. Excita igitur somnum tuum, vt pulses ostium Christi. Quod aperiri sibi etiam Paulus exposcit, non solum suis, sed etiam populi orationibus obsecrans se iuuari, vt aperiatur ostium sibi ad loquendum mysterium Christi. Et fortasse illud est ostium quod apertum vidit Ioannes. Vidit enim, & dixit: Post hæc vidi, & ecce ostium apertum in cœlo: & vox prima quam audiui tanquàm tubam loquentem mecum, & dicentem: Ascēde huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri. Apertum est igitur ostium Ioāni, apertum est ostium Paulo, vt nobis panes, quos ederemus, acciperet. Perseuerauit enim ostium pulsans opportune, importune, vt gentes mūdani tramitis labore vexatas, alimoniæ cœlestis vbertate recrearet. Ergo præceptiuus locus frequēter orādi, spes impetrādi, oratio* persuadēdi: prius in præcepto, post in exemplo. Qui enim promittit aliquid, spem debet afferre promissi, vt monitis obedientia deferatur, promissis fides, quæ humanæ contemplatione pietatis in maius æternæ spem pietatis acquirit, si tamē æqua poscantur, ne in peccatū vertatur oratio. Nec erubuit aliquid sæpius postulare, ne vel diffidere de domini misericordia videretur, vel arrogāter dolere quod nō prima prece aliquid impetrauerit. Propter hoc, inquit, ter dominū rogaui. & ostendit quod frequenter deus ideo nō concedat oratus, quod inutilia iudicet quæ nos profutura credamus.

** orans.* — *Psalm. 118.* — *Psalm. 6.* — *Lucæ. 12.* — *Apoc. 4.* — ** ratio.* — *2 Corin.*

De argumentis quibus Iesus cogitationes Pharisæorum falsas esse conuincit.

OMne regnum in seipsum diuisum, desolabitur.) Caussa dicti huius ea est, quod in Beelzebub principe dæmoniorum eiicere dæmonia dicebatur, vt ostenderet regnum suum indiuiduum esse, atque perpetuum. Meritóque etiam Pilato respondit: Regnū meū non est de hoc mundo. Et ideo qui non in Christo spem gerunt, sed in principe dæmoniorum eiici dæmones opinātur, eos regni negat esse perpetui. Quod spectat ad populum Iudæorum, qui huiuscemodi passionibus ad dęmonium eiiciēdum, dęmonis arcessat auxilium. Nam quemadmodum potest, cum fides scindatur, regnū manere indiuisum? Etenim cum in lege sit populus Iudæorum, Christus quoque secundum carnem ex lege generatus sit, quomodo regnū potest Iudæorum esse perpetuum, quod ex lege est, cum populus ipse diuidat legem, quando à legis populo Iesus negatur, qui ex lege debetur? Ita ex parte se fides Iudaicæ plebis impugnat, & impugnādo diuiditur, diuidēdo dissoluitur. Et ideo regnum Ecclesiæ manebit in æternum, quia indiuidua fides corpus est vnum. Vnus enim dominus, vna fides, vnum baptismum, vnus deus & pater omniū: qui super omnes, & per omnes, & in omnibus. Quanta hic sacrilegi furoris amentia, vt cum dei filius ad immundos spiritus conterendos, & ad manubias mundani principis auferendas susceperit carnem, & destruendæ nequitiæ spiritalis hominibus quoque dederit potestatem, diuidens spolia eius, quod insigne est triumphantis, aliqui sibi adiumentum & præsidia diabolicæ potestatis adsciscāt, cum in digito dei, vel certe secundum Matthæum, in spiritu dei dæmones excludantur? Vnde intelligitur indiuiduum quoddam velut corpus esse diuinitatis & regnum, cum Christus dei dextera sit, spiritus autem digiti specie velut vnius secundum diuinitatem corporis seriē videatur exprimere. Nónne videtur indiuiduum esse regnū, cum velut corpus sit indiuisum? Habitat enim (vt legisti) corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo. Quod vtique & de patre negare non poteris, & de spiritu negare non debes: nec tibi membrorum comparatione nostrorum portio quædam videatur facienda virtutis. Indiuiduæ enim rei nō potest esse diuisio. & ideo ad formam vnitatis, non ad distinctionem potestatis referenda digiti nuncupatio est, cū dextera dei dicat: Ego & pater vnum sumus. Sed licet indiuidua diuinitas, * distincta persona est, digitus tamen cum dicitur, spiritus operatoria virtus significatur, quòd diuinorum operum sicut pater & filius, ita & spiritus sanctus operator sit. Dauid enim dicit: Quoniam videbo cœlos opera digitorū tuorum. Et in. xxxij. Psalmo: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Et hic cū dicit, ¶ Quòd si in spiritu dei ego eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum dei:) Simul ostendit imperialē quādam esse sancti spiritus potestatem, in quo regnum est dei. Nos quoque in quibus habitat spiritus, regalem domum habemus. Vnde & in posterioribus dixit: Regnū dei intra vos est. Et ideo diuinitatis, & dominationis, & imperatoriæ maiestatis consortem debemus æstimare spiritum sanctū, quia dominus est spiritus. Vbi autē spiritus domini, ibi libertas. ¶ Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, & non inueniens.) Hoc de Iudæorum plebe dictum ambigi nō potest, quam dominus à regno

Ioan. 18. — *Ephes. 4.* — *Colos. 2.* — *Ioan. 10.* — ** diuinitatis.* — *Psalm. 8.* — *1. Corin. 12.* — *Lucæ. 17.* — *2. Corin. 3.*

à regno suo in superioribus segregauit. Vnde omnes quoq; hæreticos & schismaticos à regno dei, & ab ecclesia intellige separatos. Et ideo non dei, sed immundi spiritus omnes schismatum hæreticorúmque liquidò claret esse conuetus. Itaque in vno homine totius Iudaici populi cōparatio est, à quo per legē spiritus immundus exierat. Sed quia in nationibus & gentibus per fidē Christi requiē reperire nō potuit (immundis enim spiritibus Christus incendium est, qui in pectoribus gentilium, quæ antè arida erant, postea per baptismum rore spiritus sancti humescebant, iacula aduersarij ignita restinxerat) ideo regressus ad plebem est Iudęorum, quæ forensi & persunctoria specie compta, animo manet interiore pollutior. Neq; enim sacri fontis irriguo aut abluebat aut restinguebat ardorem: meritóq; ad eam spiritus redibat immundus, adducēs secum septem spiritus nequiores se, quoniam in hebdomada legis & octauæ mysteriū sacrilega mente commisit. Itaq; vt nobis multiplicatur septiformis spiritus gratia, ita illis immundorum spirituū omnis cumulatur iniuria. Vniuersitas enim hoc numero aliquotiēs cōprehenditur, propter quod septimo die conclusus mundi operibus requieuit deus. Ideo & sterilis septem peperit, & populosa in filiis infirmata est. Deniq; vt scias Synagogæ populum deformari, vbi Ecclesiæ beatitudo laudatur, subiecit:

De increpatione generationis nequam, signum quærentis.

GEneratio hæc generatio nequam est, signū quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ. Nam sicut Ionas fuit signum Niniuitis, ita erit & filius hominis.) In hoc quoque Iudæorum plebe damnata, Ecclesiæ mysterium euidenter exprimitur, quæ in Niniuitis per pœnitentiam, & in regina Austri per studium percipiendæ sapientiæ de totius orbis finibus congregatur, vt pacifici Salomonis verba cognoscat. Regina plane, cuius regnum est indiuisum, de diuersis & distantibus populis in vnum corpus assurgens. Itaque sacramentum illud magnum est de Christo & Ecclesia, sed tamen hoc maius est, quia illud in figura ante præcessit, nunc autem plenum in veritate mysterium est. Illic enim Salomonis typus, hic autem Christus in suo corpore est. Ex duobus igitur constat. Ecclesia, vt aut peccare nescias, aut peccare desinas. Pœnitentia enim delictum abolet, sapientia cauet. Hoc in mysterio. Cęterùm Ionæ signum vt typus dominicæ passionis sit, ita etiam grauium, quæ Iudæi commiserint, testificatio peccatorum est. Simul aduertere licet & maiestatis oraculum, & pietatis indicium. Namque Niniuitarum exemplo & denunciatur supplicium, & remedium demonstratur. Vnde etiā Iudæi debēt non desperare indulgentiam, si velint agere pœnitentiam.

Ephe. 5.

De similitudine qua ad ostensionem fidei adhortamur.

NEmo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neq; sub modio, sed super candelabrum vt qui ingrediuntur, lumē videant.) Ergo quia in superioribus Ecclesiam Synagogæ prætulit, hortatur nos vt fidem potius nostram ad ecclesiam trāsferamus. Lucerna enim fides est, iuxta quod scriptū est: Lucerna pedibus meis verbum tuum domine. Verbū enim dei fides nostra est, verbum dei lux est, lucerna est fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucerna autē lucere non potest, nisi aliunde lumen acceperit. Hęc est lucerna quæ accenditur, virtus scilicet nostræ mentis & sensus, vt drachma illa possit quæ perierat reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat. Lex enim intra mensuram est, vltra mensuram gratia. Lex obumbrat, gratia clarificat. Et ideo nemo fidem suam intra mēsuram legis includat, sed ad Ecclesiam cōferat, in qua septiformis spiritus relucet gratia, quam princeps ille sacerdotum fulgore supernæ diuinitatis illuminat, ne eam legis vmbra restinguat. Denique lucerna illa quam matutinis vespertinisque temporibus ritu veteri Iudæorum princeps sacerdotū solebat accendere, velut sub modio sita legis euanuit: & ciuitas illa Hierusalē, quæ in terris est, quæ occidit prophetas quasi in conualle fletus posita delitescit: illa autem Hierusalem quæ in cœlo est, in qua militat fides nostra, in illo altissimo omnium locata monte, hoc est in Christo, Ecclesia non potest tenebris & ruinis huius mundi abscondi, sed fulgens candore Solis æterni, luce nos gratiæ spiritalis illuminat.

Psalm. 118.
Ioan. 1.

De redargutione interioris immunditiæ, multorúmque vitiorum Pharisæorum & legisperitorum.

NVnc vos Pharisæi prius quod deforis est calicis & catini, mundatis.) Vides corpora nostra terrenorū & fragilium expressione signari, quæ breui lapsu præcipitata frangantur: & facile ea quæ mens voluit interna, per sensus & gesta corporis prodi: sicut illa quæ calix interius continet, foris lucent. Vnde & in posteriorib' non dubium est vocabulo calicis passionem corporis declarari, cum dicit dominus: Calicem quem mihi pater dedit, nō vis vt bibam illum? Bibit enim corpus suum, qui corporalē fragilitatem spiritali absorbet affectu, & quasi in mentem animúmque trāsfundit, vt interioribus exteriorum imbecillitas hauriatur. Cernis igitur quod nos non exteriora huius calicis aut catini, sed interiora contaminēt. Et ideo quasi bonus præceptor docuit quemadmodum nostri mundare corporis contagium debeamus, dicens: ¶ Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.) Vides quanta remedia? Mūdat nos misericordia, mundat nos dei sermo, iuxta quod scriptum est: Iam vos mundi estis propter sermonem meū, quē locutus sum vobis. Nec hoc loco solum, sed etiam in aliis quanta gratia sit, expressum tenes. Eleemosyna enim à morte liberat. &, Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit in die malo. Totus itaq; pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, vt quoniam nos ad studium simplicitatis inuitat, superflua Iudæorum & terrena condemnet, qui secundum corpus intelligendo quæ legis sunt, vitro & catino propter fragilitatem sui non immerito comparantur & ea de quibus nobis nullus est vsus, obseruant: ea autem in quibus nostræ spei fructus est, negligunt: & ideo peccatum grande committunt, dum meliora despiciunt: & tamen ipsis peccati abolitio promittitur, si misericordia consequatur. Breuiter autem vitia eorum multa perstringit, qui viliū fructuum decimis conferendis omne studium intendant suum, nec vllum futuri iudicij metum nec aliquam dei habeāt charitatem, cum opera sine fide vana sint. Prætereunt enim iudicium & charitatem dei. Iudicium ideo, quia non omnia quæ agunt, in iudicium referunt. Charitatem ideo, quia non ex affectu deum diligunt. Sed ne rursus fidei nos studiosos faciat operum negligentes, perfectionem fidelis viri breui sermone concludit, vt & fide & operibus approbetur, dicēs: ¶ Hæc oportuit facere, & illa non omittere.) Arrogantiam quoque iactantiámque redarguit Iudæorum, dum primatus accubitionis in conuiuiis appetunt. In ipsos quoque peritos legis damnationis sententia promulgatur: ¶ Væ vobis, qui estis vt monumenta.) Qui quasi sepulchra, quę non apparēt, specie fallunt, visúque decipiunt: vt cum foris speciosa promittāt, intus plena fœtoris includant. Quod faciunt pleriq; doctores, qui ab aliis exigunt quæ ipsi non queant æmulari. Et ideo ipsi monumenta sunt, sicut & alibi dictum est: Sepulchrum patens est guttur eorum. Bonus etiam locus aduersus superstitionē vanissimam Iudæorum: ¶ Væ vobis, qui ædificatis monumēta prophetarum,) quia ędificando sepulchra prophetarum, patrum suorum facta damnabant, Aemulādo autem paterna scelera, in seipsos sententiam retorquebant. Etenim propheticorum ædificatione tumulorū sceleris eos qui occiderant arguebant, & similium æmulatione factorū se quoque declarabant paternæ iniquitatis hæredes. Non igitur ædificatio, sed æmulatio loco criminis æstimatur. Neq; enim possunt hæreditariæ iniquitatis absolui, qui dei filium crucifigendo, quod grauius est, paternis cumulum scelerib' addiderunt. Et ideo bene alibi addidit: Implete mensuram patrum vestrorum. quia nihil est vlra dei iniuriam, grauius peccare quod possint. Propterea mittit ad illos Sapientia apostolos & prophetas. Quis est sapientia, nisi Christus? Denique in Matthæo habes: Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes. Arguuntur adhuc sub nomine Iudæorum, & futuro supplicio statuuntur obnoxij, quia cum doctrinam sibi diuinæ cognitionis vsurpēt, & alios impediāt, nec ipsi quod profitentur agnoscant.

Ioan. 18.
Ioan. 15.
Tobiæ. 12.
Eccles. 29.
Psalm. 5.

De exemplo quo & timor mortis excluditur, & fides roboratur.

Nonne

Cap. XII.

NOnne quinque passeres veneunt dipondio? Et vnus ex illis non est in obliuione coram deo. Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite timere, multis passeribus pluris estis.) Pulcherrimum locum tenendæ simplicitatis, & æmulandæ fidei saluator intexuit, ne Iudaicæ perfidiæ more alia promamus affe-ctu, alia voce simulemus, cum vltimo tempore occulta cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, secretū nostræ mentis appertura videantur. Quæ enim maior est simplicitatis illecebra, quàm vt vnusquisque cognoscat latebrā fraudis esse nō posse? Sed quoniā gemina est caussa perfidię, quia aut ex insolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur: ne quis metu territus potestatis, deum quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchrè addidit animæ tantum formidabile esse supplicium, pœnam corporis nō esse metuendam. Mors enim naturæ finis, non pœnæ est. Et ideo mortem supplicij corporalis esse defectum, pœnā vero animæ esse perpetuā: eóque deum solum esse metuendum: cuius potestati non natura præscribat, sed eadem natura subiaceat. Mortem vero non esse terribilem, quam locupletiore fœnore sit immortalitas redēptura. Inspirauerat dominus simplicitatis affectū, virtutem mentis erexerat, fides sola nutabat, bene eam de vilioribus roborauit. Nam si deus obliuionem passerum nō habet, hominum habere qui potest? Quod si tanta est dei etiam æterna maiestas, vt vnus ex passeribus, aut nostrorum numerus capillorum pręter scientiam dei non sit, quàm indignum est æstimare quod fidelium corda dominus aut ignoret aut spernat, qui viliora cognoscat? Fortasse dicat aliquis, Quomodo Apostolus dixit: Nūquid de bubus cura est deo? cum vtique bos passere preciosior sit? Sed aliud est cura, aliud scientia. Denique numerus capillorum nō in actu computationis, sed in facilitate cognitionis accipitur. Non enim solicitam deus curæ numerantis intendit excubiam, sed cui cognita sunt omnia, quasi numerata sunt omnia. Bene tamen numerati dicuntur, quia illa quæ volumus seruare, numeramus. Possumus tamen hic discutere aliquid intelligentiæ spiritalis arcanum, præsertim cum hoc videatur absurdum, vt homines non potius hominibus quàm passeribus comparentur. Videntur enim quinque isti passeres, quinque esse corporis sensus, tactus, odoratus, gustus, visus, auditus: qui modo passerum, si terrenarum sordium rimentur illuuiem, atque ex incultis locis & fœtidis cibum quærant, delictorum suorum laqueis occupati, ad superiorū operū fructus quibus epulantur animi, reuolare nō possunt. Est enim lenocinantis quidam laqueus voluptatis, qui nostrorum vestigiis animorum quædam vincula subnectat, vt si igneum vigorē, puritatémque naturæ, terrenæ materiæ sensus hebetauerit, luxuriæ precio secularis addictum, sub quadam vitiorū auctione constituat. Sunt etiam quædam nostrorum nundinæ delictorum. Itaque variarum capti illecebris voluptatū, aut venundamur sub peccato, aut redimimur à peccato. Christ' nos redimit, aduersarius vendit: ille auctionatur ad mortē, hic redimit ad salutem. Vnde bene Matthæus duos passeres posuit, corpus animámq; significans: quoniā caro quoque, si consentiens dei legi, & exuens se lege peccati, in naturam animæ sensuum puritate transierit, alis ad cœlum spiritalibus eleuatur. Itaque docemur quia volandi nobis gratiam natura dedit, voluptas abstulit, quę malorum escis grauat animā, atque in naturā corporeæ molis inclinat. Meritóque posuit quia nemo illorum cadit sine voluntate dei. Quod enim cadit, vergit in terram: & quod volat, fastigio immortalitatis euehitur. Ne cui autē dubium esset quod Matthæus dixit, Lucas euidenter absoluit: quia volūtas dei, cognitio dei. Nō enim quisquam voluntate dei cadit, sed qui delictorum suorum mole ruerit, deum latere nō poterit. Nam & Iob ex dei voluntate tentatur. Dedit tibi aduersarium, sed proposuit præmium. Nec excuses fragilitatem, qui habes imaginē, accepisti munitionem: vnde & hoc proficit ad salutem, vt sine permissione dei diabolum nocere nō posse cognoscas, ne potentiam diaboli magis timeas, quàm diuinitatis offensam. Iā illud non dubium est, animæ passerem comparari, cum legeris: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Et alibi: Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer? Ipsum quoque hominem legimus cōparari passeri, quia scriptum est: Ego autem quasi passer vulcus in ædificio, scilicet ex duobus passeribus in vnum passerem: hoc est, spiritalis substantiæ subtilitatem concordans, vtriusque alæ compage formatus. Ergo passer bonus est, cui volandi natura suppeditat. Est etiam malus passer, qui volādi vsum terrenæ vitio labis aboleuerit: quales sunt isti passeres, qui dipondio veneunt. Alibi asse veneunt, alibi dipondio. Quanta vilitas delictorū? Mors enim vilis, sed preciosa virtus. Etenim aduersarius tanquam captiua mācipia vilioris precio æstimationis addicit. At vero dominus tanquam speciosa seruitia, quæ ad imaginem & similitudinē sui fecit, idoneus sui operis æstimator, magno precio nos redemit, sicut sanctus Apostol' dixit: Empti enim estis precio magno. Et bene magno, quod non æstimatur ære, sed sanguine: quia pro nobis mortuus est Christus, qui precioso nos sanguine liberauit: sicut etiam sanctus Petrus in Epistola commemorat sua, scribens ad nos: Quia non corruptibilibus argēto & auro, inquit, redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu. Et bene precioso, quia immaculati corporis sanguis est, quia sanguis est vnici filij dei, qui non solum de maledicto legis, sed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit. In summa igitur hic sensus est: Si dominus vilibus auibus & infidelibus hominibus vel in oriundo sole, vel in terrena fœcunditate prospexit, si misericordiæ suæ omnibus munus impartit, haud esse dubitādum contemplationē apud illum fideliū valituram esse meritorum. Præclare autem & fidem acuendo intexuit, & fidei ipsi virtutum fundamenta subiecit. Nam vt fortitudinis incentiuum est fides, ita fidei firmamentum est fortitudo.

De irremißibilitate blasphemiæ in spiritum sanctum.

ET omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur ei: in spiritum autem sanctum qui dixerit, non remittetur ei.) Vtique filiū hominis Christum intelligimus, qui de spiritu sancto generatus & ex virgine est, quod parēs eius in terris sola sit virgo. Nūquid ergo maior est spiritus sanctus Christo, vt in Christum peccantes veniam consequantur, in spiritum sanctum delinquentes remissionem non mereantur adipisci? Sed vbi vnitas potestatis est, nulla comparationis est quæstio, neq; controuersia magnitudinis, cum magnus sit dominus, & magnitudinis eius finis esse non possit. Si igitur, quod credimus, vnitas trinitatis est, indiscreta vtiq; magnitudo, sicut indiscreta operatio. Quod in sequentibus demonstratur. Nam cum alibi dictum sit: Pater vobis dat quid loquamini, hic subiecit: ¶Spiritus enim sanctus docebit vos in illa hora quæ oporteat dicere.) Ergo si operatio vna est, vna est & contumelia. Sed ad proposita reuertamur. Hic videtur quibusdā vt eundem & filium hominis & spiritum sanctum Christum intelligamus: salua distinctione personarum, & vnitate substantiæ, quia vnus & deus & homo Christus, idem spiritus, sicut scriptum est: Spiritus ante faciem nostrā Christus dominus. Idem sanctus, quia sicut deus pater & filius dominus, dominus pater & filius deus, ita etiam & pater sanctus, & filius sanctus & spiritus sanctus. Denique Cherubim & Seraphim indefessis vocibus clamant: Sanctus sanctus sanctus, vt trinitas repetita tertia appellatione signetur. Si ergo vtrumque Christus est, quæ est diuersitas, nisi vt sciamus quia diuinitatem Christi nobis negare non liceat? Denique in persecutione quid quæritur, nisi vt dominum Christum negemus? Itaque quicunque non confitetur in Christo deum, & ex deo atque in deo Christum, veniam non merebitur. Sed etiam quicunque nō confitetur Christum in carne venisse, ex deo non est. Qui enim hominem negauit, deum negauit: quia deus in homine, & homo in deo Christus. Plerique tamen illud tenent, vt eam blasphemiam dicant non esse veniabilem, si quis Christū dicat in Beelzebub eiicere dæmonia, non potestate diuina.

De responsione domini ad postulationem cuiusdam, qua auaritia abolenda docetur.

Et

ET ait quidam de turba: Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem supra vos?) Totus hic locus ad subeundam pro confessione domini passionē, aut contemptu mortis, aut spe premij, aut mãsuri denunciatione supplicij, cui nunquàm venia laxetur, instruit. Et quoniam auaritia plerumque solet tentare virtutem, etiam huius abolendæ & præceptum subiicitur, & exemplum, dicente domino: Quis me constituit iudicem aut diuisoré supra vos? Bene terrena declinat, qui propter diuina descenderat: nec iudex esse dignatur litiū, & arbiter facultatum, viuorum habens mortuorúmque iudiciū, arbitriúmque meritorum. Nõ ergo quid petas, sed à quo postules, intuendum est, nec maioribus intẽto animo putes minoribus obstrependum. Vnde non immerito refutatur hic frater, qui dispensatorem cœlestium gestiebat corruptibilibus occupare, cum inter fratres patrimonium nõ iudex medius, sed pietas debeat sequestra diuidere: quãquàm immortalitatis patrimonium non pecuniæ sit hominibus expetendum. Frustra enim cõgregat opes, qui se his nescit vsurum. ¶ Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus possessio attulit &c.) Sicut ille qui cum repleta horrea nouis messibus rūperentur, exuberantium sibi fructuum receptacula præparabat, cui congregaret ignarus. Remanēt enim in seculo cūcta quæ seculi sunt, & pereunt nobis quæcunque congregātur hæredibus. Neque enim nostra sunt, quæ non possumus auferre nobiscum. Sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ cœlestium dux præuia mansionum, pecuniæ vilis vsura tabernacula defunctis acquirit æterna, sicut domini præcepta testantur, dicentis ad nos: Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula sua. Bonum itaque ac salutare præceptū & idoneū, quod vel auaros possit animare, quo studeāt corruptibilia perennibus, terrena mutare diuinis. Sed quoniam plerumque deuotio fidei infirmitate reuocatur, & ad conferendum patrimonium prompti, victus sui cõsideratione retrahuntur, ideo addidit dominus dicens:

De prohibitione solicitudinis de victu & vestitu.

NOlite soliciti esse animæ quid manducetis, neque corpori quid vestiamini. Anima plus est quàm esca, & corpus q̃ vestimentū.) Nihil enim moralius ad faciendam fidem, omnia credẽtibus à deo posse conferri, quàm quod aërius ille spiritus vitale collegium animæ corporisque contubernio fœderatum sine nostro labore perpetuat, nec salutaris deficit vsus alimenti, nisi cum venerit dies suprema moriendi. Cum igitur anima indumẽto corporis vestiatur, & vigore animæ corpus animetur, absurdum est vt victus nobis copiam defuturam putemus, qui viuendi iugem substantiam consequamur. ¶ Considerate, inquit, volatilia cœli.) Magnum sane & aptum quod fide sequamur exemplum. Nam si volatilibus cœli, quibus nullum exercitium cultionis, nullus de messium fœcunditate prouentus est, indeficientem tamen prouidentia diuina largitur alimoniam: verum est caussam inopiæ nostræ auaritiã iudicare. * Etenĩ illis idcirco inelaborati pabuli vsus exuberat, quod fructus sibi communes ad escam datos, speciali quodã nesciunt vindicare dominatu: nos communia amisimus, cū propria vindicamus. nam nec propriū quicquã est vbi perpetuum nihil est: nec certa copia, vbi incertus euentus. Cur enim diuitias tuas æstimes, cum tibi deus etiam victum cum cæteris animantibus voluerit esſ communē? Aues cœli speciale sibi nihil vindicant, & ideo pabulis indigere nesciunt, quia non norunt aliis inuidere. ¶ Considerate lilia agri quomodo crescũt. Et infra: Si autē fœnū quod hodie in agro est, & cras in clibanum mittitur, deus sic vestit.) Bonus quidem sermo atq; moralis quod ad fidem nos diuinę misericordiæ conferendæ, vel iuxta literam, quia ad staturam corporis nostri, vel spiritaliter, quia supra mensuram staturæ nostræ sine dei fauore nihil valemus adiungere, cõparatione nos floris & fœni sermo dominicus prouocauit. Quid enim tã morale ad persuasionem, quàm cū videas quod etiam quæ sunt irrationabilia, sic dei prospicientia vestiuntur, vt nullo vsu vel ad gratiam egeant, vel ad ornatum: multò magis credas rationabilem hominem, si omnem sui vsum in deo collocet, nec studio mutandi violet fidem, nunquàm egere posse, eò quod iure præsumpserit de fauore diuino? Sed tamen vt etiã altius ista pendamus, quia non ociosum videtur quod flos vel homini confertur, vel certe plus penè quàm hominibus in Salomone præfertur, qui tantum meruit vt vel in specie templum deo cõderet, vel in mysterio Christi ecclesiã figuraret: Non alienum videtur vt per claritatem coloris, angelorum cœlestium gloriam putemus expressam: qui vere mūdi istius flores sunt, quod eorum claritatibus mundus ornatur, & bonum odorem sanctificationis aspirant. Quorū pręsidio fulti possumus dicere: Bonus odor Christi sumus deo in iis qui salui fiunt, qui nulla solicitudine præpediti, nullo vsu laboris exerciti, diuinæ in se liberalitatis gratiam, & cœlestis seruant dona naturæ. Vnde bene & hic vestitus gloria sua Salomon, & alibi coopertus ostenditur, quod infirmitatem corporeæ naturæ veluti virtute quadã mentis adopertam operum gloria vestiebat. Angeli vero quorum natura diuinior expers manet iniuriæ corporalis, recte licet maximo viro, consideratione tamen nostræ iniurię præferuntur. Ergo quoniam per resurrectionem erunt homines sicut angeli in cœlis, nos quoque exemplo angelorum gloriæ cœlestis augmentum dominus, qui & illis eã tribuit, sperare pręcepit, quo absorbeatur hoc mortale à vita. Oportet enĩ corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Plerique etiam comparationem hãc secundum naturam floris & vsum putãt propositi germinis aptiorem, eò quod lilia nullius annui vsus cultum requirãt, nec sicut erga prouentū fructuum cæterorum, ita etiam erga generationem istius floris, sollicitis in orbē redeat labor actus agricolis. Quibuslibet enim siccitatibus agri omne illud quod alitur in florem, quadã virtute genitali ex sese atque in se succi semper manentis animatur. ita cum foliorum puberum caulē videas arruisse, floris tamen natura viuescit. Absconditur enim viriditas, non amittitur. Ast vbi vernis fuerit prouocata blanditiis, indumentum germinis, comam floris lilij sui resumit ornatus. Quem locum nunc, quoniam alibi vberius tractatum esse reminiscimur, perstrinxisse satis est, ne in eadem sit recursus. Illud delectat aduertere, quia non in asperitatibus montium, incultísq; syluarum lilia, sed in ortorum amœnitate generantur. Sunt enim orti quidam diuersarum pomiferi virtutum, iuxta quod scriptū est: Ortus conclusus soror mea sponsa, ortus conclusus, fons signatus, eò quod vbi integritas, vbi castitas, vbi religio, vbi fida secretorum silentia, vbi claritas angelorum est, illic confessorum violæ, lilia virginum, rosę martyrum sunt. Nec incongruum quisquam putet quod angelis lilia comparentur, cum lilium se Christus ipse memorauerit, dicens: Ego flos campi, & lilium conuallium. Et bene lilium Christus, quia vbi martyrum sanguis, ibi Christus, qui est flos sublimis, immaculatus, innoxius, in quo nõ spinarum offendat asperitas, sed gratia circunfusa clarescat. Sunt enim spinæ rosarū, quia tormenta sunt martyrum. Non habet spinas inoffensa diuinitas, quæ tormenta non sensit. Ergo si lilia vel angeli supra hominum gloriam vestiuntur: nec in nobis misericordiã dei desperare debemus, quibus per resurrectionis gratiam dominus similem angelis speciem pollicetur. Quo loco etiam illam videtur perstringere quæstionem, quam etiam Apostolus non omisit, quia gentes huius mundi quærunt quomodo resurgant mortui, & quali corpore veniant. Nam cū dicat, Quærite regnum dei, & hæc omnia adiicientur vobis: nec ad præsens, nec in reliquum fidelibus ostendit gratiam defuturam, si modo qui diuina desiderant, terrena non quęrant. Indecorum quippe est homines curare de cibo, qui militant de regno. Nouit rex quemadmodum familiam suã pascat, alat, vestiat: & ideo dixit: Iacta in dominum cogitatum tuum, & ipse te enutriet. ¶ Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Baptisma habeo baptizari, & quomodo angor vsque dum perficiatur,

De vigilantia & negligentia seruorum.

Beati

BEati serui illi, quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes.) In superioribus vigilare nos voluit, per omnia expectantes momenta domini saluatoris aduentũ, ne dum aliquis remittit & negligit, de die in diem opera sua differens: iudicij futuri die, vel propria morte præuentus meritum suæ commendationis amittat. Et illa quidem in omnes præcepti forma generalis: ¶ Quod si dixerit seruus ille in corde suo, moram facit dominus meus venire &c.) Verũ series sequentis exempli dispensatoribus, hoc est, sacerdotibus videtur esse proposita, quo sciant sibi grauem in futurum pœnam esse subeundam, si secularibus intenti deliciis, familiam domini plebémq; cõmissam sibi gubernare neglexerint. ¶ Ille autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non præparauit.) Sed quia exiguus est profectus, & parua meritorum gratia, supplicij metu ab errore reuocari, maiórque prærogatiua charitatis & amoris: eò dominus ad promerendam sui gratiam studia nostra acuit, & acquirẽdæ cupiditatem diuinitatis inflammat dicens: ¶ Ignem veni mittere in terram.) Nõ vtiq; illum ignem consumptorem bonorum, sed bonæ voluntatis authorem: qui aurea dominicæ domus vasa meliorat, fœnũ vero consumit & stipulam, ac secularia omnia mundi voluptate concreta, perituræque opus carnis exurit, ignis ille diuinus qui flammigerabat in ossibus prophetarum, sicut sanctus Hieremias dicit: Quia factus est sicut ignis ardens, flãmigerans in ossibus meis. (Hiere. 20.) Est enim ignis domini, de quo dictum est: Ignis ante eum ardebit. (Psalm. 49.) Est & idem dominus ignis, sicut & ipse dixit: Ego sum ignis ardens, & non consumens. Ignis enim domini, lumen æternum est. Quo igne illæ accẽduntur lucernę, de quibus supra dixit: ¶ Sint autẽ lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardẽtes.) Et ideo quia nox est dies huius vitæ, lucerna est necessaria. Hunc ignem in se etiam Amaus* & Cleophas à domino missum esse testantur dicẽtes: Nónne cor nostrum ardens erat in via cum aperiret nobis scripturas? Euidẽter itaque docuerunt qualis istius ignis sit operatio, qui secreta cordis illuminat. Et ideo fortasse dominus in igne venturus est, vt resurrectionis tempore vitia vniuersa consumat, suíque conspectu desideria cõpleat singulorum, meritorúmque & mysteriorum lumen accendat. Tanta itaque domini dignatio est, vt infundendæ nobis deuotionis, & consummandæ perfectionis in nobis, & maturãdæ pro nobis studium passionis sibi inesse testetur: qui cum in se nihil habuerit quod doleret, nostris tamen angebatur ærumnis, & sub tempore mortis mœstitiã prætendebat, quã non ex metu mortis suæ, sed ex mora nostræ redemptionis assumpserat, iuxta quod scriptum est: ¶ Et quomodo angor vsque dum perficiatur?) Vtique qui vsque ad perfectionem angitur, de perfectione securus est. Sed etiam alibi, Tristis, inquit, est anima mea vsque ad mortem. (Math. 26.) Non propter mortem, sed vsque ad mortem tristis est dominus, quia eum cõditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire quæ corporis sunt, vt esuriret, sitiret, angeretur, cõtristaretur. Diuinitas autem commutari per hos nescit affectus. Simul ostendit quod in certamine passionis mors corporis absolutio anxietudinis, non coaceruatio sit doloris.

* al. Amaõ.

De spiritali intellectu eius quod dominus dixit se venisse, non vt daret pacem, sed separationem.

PVtatis quod pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationẽ. Erũt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur: Pater in filium, & filius in patrem suũ: mater in filiam, & filia in matrem suam: socrus in nurum suã, & nurus in socrum suam.) Cum in omnibus fere euangelij locis spiritalis intellectus operetur, tamen in præsenti maxime, ne quem duritia nudæ expositionis offendat, spiritali altitudine sensus series temperanda est, præsertim cum sacrosancta religio moralibus disciplinis & mitibus pietatis exẽplis etiam fidei exules ad reuerentiam tamen sui clementer inuitet, vt prẹuia fidei disciplina, mansuetudine sui superstitionum dura dissoluat, & obnoxias erroribus mentes cogat etiam fidem credere, quas potuit pietate mulcere. Etenim cum fidei alta pectoribus non capiuntur infirmis, per ea quę præcepta sunt, ea quæ veneranda sunt æstimãtur, vt iusta de iusto, sancta de sancto, bonorum suorum bonum testentur authorem. Ergo dominum illum qui simul diuinitatis reuerentiam, & pietatis gratiam sua lege complexus est dicens: Diliges dominum deum tuum, & diliges proximum tuum: (Math. 22.) ita nunc mutatum esse opinabimur, vt abolere necessitudinum nomina, collidere pietatis affectus, charissimorum pignorum dissidia mandasse credamus? Et quomodo ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnũ? (Ephes. 2.) Quomodo ipse dicit: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: (Ioan. 14.) si parentes à filiis, filios à parẽtibus dissidio necessitudinis separaturus aduenit? Quomodo maledictus qui non honorat patrẽ, religiosus qui deserit? Sed si aduertam* quia prima causa religionis, secunda pietatis est: in eodem etiam hanc æstimabimus quæstionem. Oportet enim vt diuinis humana posthabeas. Nam si officiũ parentibus exhibendum est, quanto magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes? Aut si illi omnino non recognoscunt parentem, quẽadmodum tu recognoscas? Non igitur dicit renunciandum esse pignoribus, sed deum omnibus præferendum. Denique habes in alio libro: Qui diligit patrem aut matrẽ plus q̃ me, nõ est me dignus. (Math. 10.) Nõ diligere parẽtes, sed deo præferre prohiberis. Etenĩ naturæ pignora, domini beneficia sunt. Nec quisquàm debet plus amare beneficium quod accepit, quàm deum, à quo beneficium seruatur acceptum. Ergo etiam secundum literam pie intelligentibus expositio religiosa non deest, subest tamẽ quo altius referendum putemus hũc sensum, quia addidit: ¶ Erunt ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur.) Qui sunt enim quinque, cum sex personarum facta videatur subiectio, patris & filij, matris & filiæ, socrus & nurus? quanquàm eadem mater quæ socrus accipi possit. Quæ enim mater est filij, socrus eius vxoris est: vt iuxta literam quoque numeri non absurda sit ratio, liquidóque clareat fidem vinculis nexam non esse naturę, quia licet officio pietatis obnoxij, fide tamẽ liberi sunt. Non incongruum quoque videtur si mystica interpretatione enodemus hũc sensum. Domus vna, homo vnus est. Vnusquisq; enim domus aut dei est, aut diaboli. Itaque domus spiritalis, homo est spiritalis, sicut habemus in epistola Petri: Et vos tanquàm lapides viui ædificemini domus spiritalis, in sacerdotium sanctũ. (1. Pet. 2.) In hac ergo domo duo in tres, tres in duos diuiduntur. Duos legimus frequenter animam & corpus. Quod si duobus in terra conuenerit, efficiuntur vtraque vnum. Et alibi: Castigo corpus meũ, & seruituti redigo. (1. Corin. 9.) Aliud est quod seruit, aliud cui subiicitur. Si duos agnouimus, etiã tres agnoscam*, quod procliue ex illis duobus est intelligere. Tres enĩ animæ in corpore affectiones sunt, vna rationabilis, alia cõcupiscibilis, tertia irritabilis, hoc est, λογιστικὸν, ἐπιθυμητικὸν, θυμικόν. Nõ ergo duo in duos, sed duo in tres, & tres in duos diuidentur. Etenim per aduẽtum Christi homo qui erat irrationabilis, rationabilis factus est. Antè eramus similes bestiarum, quæ rationem nesciunt. Eramus carnales, eramus terreni, iuxta domini sententiam: Terra es, & in terram ibis. (Gene. 3.) Venit dei filius, misit spiritũ suũ in corda nostra, facti sumus filij spiritales. Possumus etiã dicere quia in hac domo sunt alij quinque, id est, odor, tactus, gustus, visus, auditus. Ergo si secundum ea quæ audimus aut legimus, separato sensu visus atque auditus, excludamus superfluas corporis voluptates, quæ gustu, tactúque & odore pariuntur, duos in tres diuidemus: eò quod mentis habitus vitiorum non capiatur illecebris, sed æmulatione virtutis à lenociniis se voluptatis abducat, ne fiat omnium vna consensio, quæ præcipitet in errorem, sed diuidendo se separẽt desideria cordis, & officia virtutis. Aut si quinque sensus accipimus corporales, vitia iam corporis & peccata se separent. Et fortasse quinque sunt quos fratres suos ille in euangelio diues luxuriosus appellat, (Lucæ. 16.) qui cruciari describitur apud inferos, quibus mandari rogat vt nouerint in hoc seculo delicias* abdicandas, vt possint requiem habere post seculum studio virtutis. Possunt etiam videri caro atque anima ab odore tactu, gustúque luxuriæ separata, in vna domo se aduersus incursantia vitia diuidẽtes: caro & anima subiicientes se dei legi, remouẽtes se à lege peccati: quorum licet dissensio per prę-

* diuitias.

per præuaricationem primi hominis in naturam verterit, vt nequaquam sibi paribus ad virtutem studiis conuenirēt, tamen per crucem domini Saluatoris, tam inimicitiis quàm etiam mandatorum lege euacuatis, in societatis concordiam congruerunt, posteaquàm Christus è cœlo pax nostra descendens fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua, legem mandatorū in decretis euacuans, vt duos conderet in vno homine, faciens pacē. & recōciliaret vtrosque in vno corpore deo. Quis est vterque, nisi vnus interior, alter exterior? Alterū ad animæ spectat vigorem, alterum refertur ad corporis sensum: Quanq̄ inseparabilis* affectus conspiratione concordent, cum caro subiecta meliori salutaribus obedit imperiis: non quo in naturam animæ subtilitate maceriæ* transfusa demigret, sed quia deliciis abdicatis ab omni defecata labe vitiorum, cœlestis conuersationis tramitem obediētiæ affectione gradiatur, iam non vt antea legi mentis repugnans, sed per legem mentis & spiritum vitæ liberata à lege peccati, vt animæ caro fiat appendix, non iam lena vitiorum, sed æmula quædam & quasi pedissequa virtutis. Et rursus quādo anima corporis non conniuet illecebris, nec carnalium voluptatum delectatione vincitur, sed mens pura, mundique huius exuta famulatu, sensus corporis in suas illicit & attrahit voluptates, vt audiendi legendíque vsu incremēta virtutis epuletur, atque interioris succi spiritalibus nescitura famem satietur alimentis. Etenim ratio cibus mentis est, præclara quædam alimonia suauitatis, quæ membra nō oneret, neque in naturæ pudenda, sed ornamenta conuertat, cum libidinum volutabrum commutatur in dei templum, diuersorúmque vitiorū sacrarium incipit esse virtutum. Quod vtique tunc fit, cum caro in naturam regressa vigoris sui agnoscit altricem, atque ausu deposito contumaciæ, moderantis animę cōiugatur arbitrio, qualis fuit cum inhabitanda paradisi secreta suscepit, antequàm veneno pestiferi serpentis infecta sacrilegam famem sciret, diuinorúmque memoriam præceptorum animę sensibus inhærentem, edacitatis studio præteriret. Hinc peccatum manasse proditur tanquam corpore animáque genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima male sana cōpatitur. Quæ si appetentiam corporis refrenasset, in ipso ortu esset extincta origo peccati, quā velut virili infusam corporis motu male fœta anima etiam sui vigore corrupto alienis grauis oneribus parturiuit. Etenim ille valentior & fortior sexus quodam valido impetu velut virilis fertur affectus, hæc molliorem quàm vehementiorē studet tenere rationem. Ex his itaq; diuersarum cupiditatum motus inoleuit. Sed vbi in se anima redit deformis partus pudore conuēta, degeneres abiurat heredes, abdicans motus, exosa peccatum. Caro quoque grauiū laborum defœnerata sorte, & vsura iniurię miserabilis fatigata, vbi se cupiditatib[9] suis, quas sibi ipsa generauit, tanquam sentibus mundi doluit esse confixam, veterem hominem festinat exuere, vt se sibi auferat, ne improuidam parentem successio peritura destituat. Rursus cupiditatum irrationabilis motus, quasi cuiusdam formę decore fucato, voluptatis lenociniis illectans, eam sibi tanquam in vsum societatis asciuit. ita velut quædam corporis atque animæ nurus voluptas, motui prauæ cupiditatis innubit. Ergo quamdiu mansit in vna domo conspirātibus vitiis indiuidua inseparabilísque consensio, nulla videbatur esse diuisio. Vbi vero Christus ignem quo delicta cordis exureret, vel gladium qui significat exertæ aciem potestatis, quo spiritus medullarúmque secreta penetrantur, misit in terras: tunc caro atque anima regenerationis innouata mysteriis, oblita quod erat, incipit esse quod non erat: ac se à veteris vitij, quamuis sibi ante dilecti societate secernit, & quasi prodigæ copulam posteritatis eliminat vt diuidantur parētes in filios, dum intemperans motus temperantia corporis abdicatur, & anima declinat consortium culpæ, nec extrariæ illi & foris sumptæ locus remanet voluptati. Filij quoque in parentes diuiduntur, dum renouati hominis censuram senilem vitia vetusta declinant, pietatísque normam voluptas adolescentior tanquam seriæ domus refugit disciplinā. Non incongruum quoque est, si putemus quod & isti ideo se diuidant, vt meliores fiant parentibus, maxime cum in posterioribus dixerit: Si quis venit ad me, & non odit patrem aut matrem, & filios, & fratres, & sorores, etiam animam suam, non potest meus discipulus esse. Et ideo secundū simplicem intelligendi formam, gentilibus parentibus qui Christum sequitur fili[9] antefertur. Religio enim præstat pietatis officiis. Illud quoque secundum altiorem interpretationem, quia de carne peccatum nascitur, & velut in vtero carnis operatur, de quo ait Apostolus: Si autem quod nolo hoc ago, iam non ego illud operor, sed quod habitat in me peccatum. Cum enim pro vita mundi huius effusus domini sanguis aboleuerit vitia, in gratiam ex offensione conuertitur. Superabundauit enim peccatum, vt superabundaret gratia: fitque vt ex peccato orta pœnitentia ad conuersionē me propositi, & ad cupiditatem gratiæ spiritalis impellat. Itaq; quod erat mihi ad mortem, hoc erit in salutem. Ergo peccatum irriguo fontis ablutum, ab ea vnde generatum est carne secernitur: & dum vnusquisque cupit redimere delictum, fit ex serie culpæ studium disciplinæ: concupiscentia quoque rerum malarum, & quidam motus feruidior cupiditatis, dei verbo in appetitum transfunditur diuinæ charitatis & amoris, atque in eadē natura fit varia disciplina, multóque meliorem quàm antea voluptatem sibi mysteriorum cœlestium ille corporis atq; animæ appetitus acquirit. Alitur enim anim[9] cognitione rerum, & comperta futurorum repromissione sublimior, animæ opera vetusta fastidit. Animalis enim homo non percipit quæ sunt spiritus dei. stultitia enim illi est. Spiritalis autē diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur.

Ephe.2.

** in sese pa- rilis.*

** materiæ.*

Lucæ.14.

Roma.7.

Roma.5.

1.Corin.2.

De liberatione ab aduersario in via.

DVm vadis cum aduersario tuo ad magistratum in via, da operam liberari ab illo, ne forte condemnet te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum quadrantem reddas.) Hoc etiā Matthæus posuit, sed ille specialiter, iste generaliter. Ille enim de reconcilianda pace diffidentium fratrum dicēdum putauit, hic de pœnitētia, & omnis emendatione delicti. Discutiamus igitur qui sit aduersarius, qui magistratus, qui iudex, quíve exactor, quídve putemus esse quadrātem, quem nisi quis exoluerit, mittatur in carcerem. Et iuxta Matthęū quidem aduersarius est, cum quo minimè tibi in hac vita cōuenisse videatur, qui apud iudicem futurum viuorum atque mortuorum, manentis multatis te crimine persequatur. Iuxta Lucam autē est aduersarius noster ille præcipue, qui serit illecebras delictorum, vt habeat in supplicio participes quos habuit in errore cōsortes: atque ideo socios quærit ad culpam, vt obnoxios prodat ad pœnam. Quem nobis cauendum Petrus apostolus monet dicēs: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rapiens & rugiēs quærit quem deuoret. Est aduersarius noster iuxta Matthæum, omnis virtutis vsus, & apostolicus & propheticus sermo, qui nos ad asperiora præcepta, & durioris vitæ documēta constringit. Cui nos consentire conuenit, vt eum operibus æmulemur, ne aliqua nostra contumacia ab eo desciuisse prodamur. Iuxta Lucam autē nemo nobis magis aduersarius quàm noster est lapsus, qui nos vitæ nostræ accusat indiciis: non quod accusationis vllius iudex futurus quærat officium, sed quod apud omniū cognitorem noster nos actus accusat, dum ab vsu virtutis apostolicísque præceptis inuenitur alienus. Itaque aduersari[9] nobis omnis vitiorum est vsus. Aduersaria nobis libido, aduersaria auaritia, aduersaria omnis improbitas, aduersaria omnis iniqua cogitatio, omnis deniq; mala cōsciētia, quæ nos & hic afficit, & in futuro accusabit & prodet, sicut testatur Apostolus dicens: Testimonium reddente illis conscientia illorum, & inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam excusantibus. Quod si conscientia vnumquemque prodit, quanto magis gestorum nostrorum opus ante deum præsto est, quod expressum in nostro corpore vltimo tempore recensebitur, & secretum cogitationis scriptū in cordibus nostris legetur? Demus igitur operam vt dum in hoc sumus vitæ curriculo constituti, tanquā à malo aduersario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum aduersario ad magistratum in via, nostrum condemnet errorem. Ideo & secundum Matthæum, Esto consentiens aduersario tuo dū es

1.Pet.5.

Roma.2.

cum

cum illo in via. εὐνοῶν autem Græcus dixit, hoc est, beneuolus. Si enim dũ sumus in hac vita, exoluamus nos à vinculis diaboli, nec ille propter nos damnabitur, & nos à vinculis eius erimus alieni. Vnde & pro Assyrio psalmus inscribitur septuagesimusnonus. Bene enim consulis aduersario, & pro illo Assyrio, hoc est vano, bene facis si eius laqueis exutus præstes hanc beneuolentiam, vt pœnam tui lapsus & mortis euadat. Quod si vinculis eius hæreas, tradet te tanquam reũ magistratui, id est, accusator & proditor. Quis est magistratus, nisi penes quem omnis potestas est, & qui pleni & perfecti temporis sublimẽ sibi vindicat dignitatem? Ad quem bonorum operum fretus conscientia, non timens aduersarium, sanctus propheta festinat dicens: Sitiuit anima mea ad deum viuum: quando veniam & apparebo ante faciem dei? Hic enim magistratus tradet reum iudici, ei scilicet cui viuorũ & mortuorum tribuit potestatem. Tribuit per naturã, non per gratiam. Non enim quam non habebat accepit, sed quam ex substantia patris cum generaretur assumpsit. Hũc magistratum tibi & iudicem monstrat, qui monstrauit & accusatorẽ, & ostendit quando sit reuelandus. In die, inquit, qua iudicabit deus occulta hominum secundum euangelium meũ per Iesum Christum dominum nostrum. Hic igitur est iudex Iesus Christus, per quem omnia occulta redarguuntur, & improbi operis pœna mandatur. Vis scire Christum esse iudicem, qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipsum interroga, imò ipsum lege in euangelio dicentem: Tollite & mittite illum in tenebras exteriores. Exactores quoq; suos ipse mõstrauit alio loco vbi dicit: Sic erit in cõsummatione seculi: Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorũ, & mittent eos in caminũ ignis: ibi erit fletus, & stridor dentium. Superest nunc vt intelligamus quid sibi velit figura quadrantis. Et videtur vsualis* rei expressam nomine, intellectus spiritalis arcanum. Nam sicut qui pecuniã soluunt, debitum reddunt, nec prius euacuatur fœnoris nomẽ, quàm totius sortis ad nummum vsque quocunque solutionis genere quantitas vniuersa soluatur: sic compensatione charitatis actuúmque reliquorum vel satisfactione quacunque peccati pœna dissoluitur. Non ociosum etiam quia non æra (sicut alibi) duo, non assem, non denarium, sed quadrantẽ hoc posuit loco. Quadrantaria enim permutatio velut quædam est compensatio, cum aliud redditur, & aliud significatur solutum. Ita & hic aut precio charitatis redimitur iniuria, aut iniuriæ æstimatione pœna laxatur. Quadrantem autẽ in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione vt illic vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita hic accipit eluendi: quia vniuscuiusque peccatum supra scriptæ genere conditionis eluitur, cum tamdiu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat. De Galilæis autẽ illis quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum, figura quædam videtur eos tangens qui coactu diabolico non pure offerunt sacrificium, quorum oratio in peccatum, sicut de Iuda scriptum est proditore, qui proditionem sanguinis dominici inter sacrificia positus cogitabat.

Psalm.41. Roma.2. Matth.22. Matth.13. *vsui. Acto.5.

De parabola arboris fici quid significet.

Caput XIII.

ARborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua.) Quid sibi vult quod in euangelio suo dominus fici parabolam frequenter inducit? Habes enim alibi, quod iussu domini viriditas omnis hui' ligni frondentis aruerit. Vnde intelligimus omnium creatorem, qui potest imperare naturis, vt vel arescant subito, vel virescant. Alibi ex teneritudine arboris huius & foliis commemorat coniici solere æstatis aduentum, vtroque significans, & Iudaicæ plebis inanem quam prætendebat gloriam velut florem in aduentu domini decidisse, quia ab operibus infructuosa durabat: & iudicij diem velut æstatis aduentum, quo adulti fructus terrarum omnium reconduntur, ex plenitudine ecclesiæ in quã Iudæi quoq; crediturí sunt, esse metiendum. Etiam hic ergo altioris sensus aliquod quæramus arcanũ. Ficus in vinea est. Erat autẽ vinea domini Sabaoth, quam dedit in rapinam gentium. Itaque qui vineam suã diripi fecit, hic etiam ficum iussit excidi. Apta autem synagogæ arboris istius comparatio est, quia sicut ista arbor foliis redundans fluentibus spem possessoris sui cassa speratorum prouentuũ expectatione destituit: ita etiam in synagoga dũ doctores eius operibus infœcundi, verbis tamẽ velut foliis redundãtibus gloriantur, inanis vmbra legis exuberat, spes autem falsi expectata prouentus, populi vota credentis illudit. Est etiam in natura arboris quo magis credas synagogæ speciem comparatione huius expressam. Etenim si diligenter inquiras, discretam ab vsu arborum cæterarum cõsuetudinem naturæ huius inuenies. Nanque aliæ florem ferũt antequam fructum, pomáque ventura prænuncio sui flore designant: hæc sola ab initio germinat poma pro floribus. In aliis flos discutitur, & poma nascuntur: in hac poma decidũt, vt poma succedant. Ergo priora illa cassa fructuum, vice floris emergunt. Ita præcoci quodam nascendi vsu, quę ordinẽ naturæ nesciunt, beneficium naturæ seruare nõ possunt. Etenim qua se medio trudere de cortice gemma consueuit, ea minutissima quæque huius generis poma prorumpunt. De quibus legimus in Cãticis canticorum: Ficus producit grossos suos. Itaque cæteris albentibus primo vere virgultis, sola ficus proprio nescit flore canescere, eò fortasse quod nullus istius maturior sit vsus in pomis. Nanque succedentibus aliis hæc quasi degenerantia respuũtur, & arenti infirma radice, renouatis quibus sit succus vtilior exuruntur.* Manẽt tamen aliqua perrara, nec decidunt, quibus hic prouẽtus arriserit: vt de medio duarum virgarum clauiculo breui' erũpente promergant, quo geminis tecta præsidiis tanquàm naturæ parentis gremio, succi fotu plenioris inolescant. Ea clementioris auræ prouocata temperie, & prolixioribus adultiora temporibus, vbi syluestrem animũ succi prioris exuerint, specie cæteris & maturitatis gratia præferuntur. Specta nunc cultus & animos Iudæorũ, qui quasi primi fructus male feracis synagogæ, grossi labenti similitudine corruerunt, vt mansura supra æuum nostri generis poma succederent. Etenim primus synagogæ populus quasi radice operũ infirmus arentium, vbertatem sapientiæ naturalis haurire nõ potuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quasi ex iisdẽ clauiculis arboris fructuosæ, de pinguedine religionis antiquæ nouus ecclesiæ populus emergeret. Ergo ille qui erat, esse desiuit, vt inciperet iste qui non erat. Primi tamẽ ex Israel, quos naturæ validioris ramus extulerat, sub vmbra legis & crucis, in vtriusque sinu, succo gemino colorati, grossi maturescentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuũ cæteris præstiterunt, quibus dicitur: Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Nec illud alienum quod Adam atque Eua primi illi nostri vt generis ita erroris parentes, qui huius arboris texere se foliis, paradisi exules esse meruerunt, cum domini deambulantis præsentiam transgressionis suæ conscij declinarent, vt significarẽt futurum quod vltimis temporibus populus Iudæorum sub domini saluatoris aduentu, qui eos vocaturus aduenit, exutum se virtutibus per diaboli tentamenta cognoscens, & intecta conscientiæ probra formidãs, à religione deuius, præuaricatione cõfusus esset à domino recessurus, verborũ fluentium velut foliorum velaminibus adopertus pudenda gestorum. Ergo illi qui folia de ficulnea non poma carpserũt, eliminati sunt à dei regno. Erãt enim in animam viuentem. Venit secundus Adam, & iam nõ folia sed poma quærebat. Erat enim in spiritum viuificantem. In spiritu autem fruct' virtutis acquiritur, dominus adoratur. Quærebat autem dominus, non quia fructum ficulneæ deesse nesciret, sed vt ostenderet in figura quia fructum synagoga iam habere deberet. Denique ex sequentibus docet non se ante tẽpus venisse, qui per triennium venit. Sic enim habet: ¶ Ecce anni tres sunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & nõ inuenio. Succide ergo illam. vt quid etiam terrã occupat?) Venit ad Abraham, venit ad Moysem, venit ad Mariã, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore. Aduentum eius ex beneficiis recognoscimus. Alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi iustificatio est. Circuncisio purificauit, sanctificauit lex, iustificauit gratia. Vnus in omnibus, & vnũ omnia. Nemo enim mundari potest, nisi qui metuit dominũ. Nemo legem meretur accipere, nisi purificatus à culpa. Nemo accedit ad gratiam, nisi nouerit legem. Ergo populus Iudæorum neque purificari potuit, quia circuncisionem nõ animi

Cantic.2. *exuuntur. Matth.19.

nimi sed corporis habuit: neque sanctificari, quia virtutem legis ignorauit, qui carnalia magis q̃ spritalia sequebatur. (Lex autem spiritalis est) neq; iustificari, qui delictorũ suorum pœnitentiam non gerebat, & ideo gratiã nesciebat. Merito ergo nullus in synagoga fructus inuentus est, & ideo iubetur excidi. Sed bonus cultor, & fortasse ille in quo ecclesiæ fundamentum est, præsagiens alterum ad gentes, se autẽ ad eos qui ex circuncisione sunt esse mittẽdum, religiose ne excidatur interuenit, fretus vocatione sua, etiam populũ Iudæorum per ecclesiam posse saluari: ideoque dicit: ¶ Dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittã cophinum stercoris.) Quam cito duritiã Iudæorum superbiámq; caussas esse sterilitatis agnouit. Itaq; nouit excolere, qui nouit vitia deprehendere. Pollicetur dura cordis eorum apostolicis ligonibus esse fodienda, vt longo incultu situm mentis obductum sermo bis acutus inuertat, & corde proscisso excitet sensum aërio spiramine iam vigentem, ne radicem sapientiæ terrarum aceruus obruat, & abscondat. Cophinum quoque stercoris dicit esse mittendum. Magna profecto vis stercoris, quæ tanta est vt de infœcundis fœcunda, de arentibus virentia, de sterilibus faciat fructuosa. In quo sedit Iob cum tentaretur, & vinci nequiuit. Et Paulus æstimat stercora, vt Christum lucrifaciat. Deniq; cum ante Iob plurima perdidisset, posteaquã sedit in stercore, non habuit quod ei diabolus posset auferre. Bona ergo terra quæ foditur, bonum stercus quod mittitur. Denique dominus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem. Itaq; per intellectus exercitium spiritalis, & humilitatis affectum, etiã Iudæos in euangelium Christi cultor ille bonus fore existimat fructuosos. Meminerat enim quia per Aggæum dominus locutus est: Quoniam quarto & vicesimo noni mensis à die, quo fundatum est templum domini omnipotentis, vineam, inquit, & ficus, & malogranata, & ligna oliuæ, quæ nõ afferunt fructum, ex hac die benedicam. quo reuelatur sub ipsum anni vergentis occasum, hoc est, seculi iam senescentis occiduo, sanctum dei templum (quod est ecclesia) esse condendum, cuius gratia per sanctificationem lauacri, Iudæorum nationúmque populi fructum suorum possint habere meritorum. Ergo per naturam arboris, synagogæ species indicatur fecundis prouentibus fructuosa. Nos enim ex patrum semine. Meritóque Iudæi grossis labentibus comparantur, quod incrassato corde & prædura ceruice ad perennitatem sui peruenire non possunt. Qui si moriãtur, & quasi decidant huic mundo, vt in interiorem hominem per lauacri gratiam renascantur, erunt vtique fructuosi. Perfidia autem hominum pertinacium synagogam inutilẽ fecit, & ideo quasi sterilis iubetur excidi. Quod de Iudæis dictum, omnibus cauendum arbitror, & nobis maxime, ne fœcundum ecclesiæ locum vacui meritis occupemus, qui quasi malogranata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pudoris, fructus coniunctionis, fructus mutuæ charitatis & amoris, sub vno vtero ecclesiæ matris inclusi, ne aura noceat, ne grando decutiat, ne æstus cupiditatis exurat, ne humoris imber elidat. Nonnulli tamen ficum istam per allegoriã nõ synagogæ sed malitiæ & improbitatis figuram putant: hi tamen in nullo distant, nisi quod pro specie genus eligunt. Id autem cauere se dicunt, quia dominus dixit ad ficum: Nunquàm ex te fructus nascatur in sempiternum. cum vtiq; plurimos ex Iudæis credidisse, & credituros esse nouerimus. Sed qui credit, non synagogæ iam fructus est, sed ecclesiæ, nec ex synagoga nascitur qui renascitur in ecclesia. Sicut enim sunt qui ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: (si enim ex nobis essent, nobiscum mansissent) sic de iis qui ex Iudæis credunt, dicimus, quia si ex synagoga essent, in synagoga manerent: sed propterea exierunt de synagoga, vt ex ea non fuisse credantur. Deinde pro malitia interueniret aliquis, & diceret excolendam vt fructum afferret, cũ ideo venerit dominus, vt semina improbitatis aboleret.

Philip. 3. Psalm. 112.

De curatione mulieris quæ spiritum infirmitatis decem & octo annis habebat.

Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis, & ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata.) Quàm cito quod de synagoga diceret indicauit. Ad ipsam vtique arborem venisse se monstrat, qui in eadẽ prædicabat. Denique in muliere infirma quasi ecclesiæ figura succedit, quæ cum mensuram legis & resurrectionis impleuerit, in illa quiete perpetua in sublime erecta fastigium, inclinationẽ nostræ infirmitatis sentire non poterit. Nec aliter curari potuisset hæc mulier, nisi quia legem impleuit & gratiam. Legem in præceptis, in lauacro gratiam, per quam mortui secu lo resurgimus Christo. Nam in decẽ verbis, legis perfectio est: in octauo numero, resurrectionis est plenitudo. Opus ergo sabbati signum futuri est, quod vnusquisque lege perfunctus & gratia, per misericordiam Christi corporeæ fragilitatis molestiis exuetur. Et ideo in signo antè per Moysem præmissa est sanctificatio, vt esset exercitiũ futuræ sanctificationis, & obseruantiæ spiritalis à secularibus operibus abstinendi. Denique & deus ab operibus mundi quieuit, nõ ab operibus, cuius sempiterna & iugis operatio est, sicut filius ait: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. vt ad similitudinem dei secularia nostra opera nõ religiosa cessarent. Hoc autem non intelligẽs archisynagogus prohibebat quẽquam curari sabbato, cum sabbatum futurarum typus sit feriarum. Et ideo nõ operis boni sed mali feriæ sunt, eóque præscriptum sit vt nullam ferentes sarcinam delictorum, nec bonorum ieiuni operum sabbata post mortem futura celebremus. Vnde dominus spiritaliter videtur respondere cũ dicit. ¶ Hypocritæ, vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum aut asinum, & ducit adaquare?) Cur enim non aliud animal indicauit, nisi vt ostẽderet aduersantibus, licet synagogæ principibus, futurum tamen vt Iudaicus & gentilis populus sitim corporis æstúmque mũdi istius dominici fontis vbertate deponat? Agnouit enim bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Itaque ille popul' qui antea fœni vilis, quod priusquàm euellatur arescit, alimonia pascebatur, panem illum qui è cœlo descendit, accepit. Et ideo per vocationem duorum populorum ecclesiã dicit saluam futuram, quæ tempore legis impleto, & dominicæ resurrectionis ætate, tẽpus suæ absolutionis acceperat. Quàm clemens ergo dominus, quàm pius in vtroque, cũ aut miseretur, aut vindicat. In synagogæ typo arborem excidi iubet, in typo ecclesiæ fœminam saluat. Quàm dulcis parabola, facilis autem solutio. Vinculum vinculo comparat, vt insimulatio Iudæorum actu ipsorum redarguatur. Nam cũ ipsi animalibus sabbato soluant vincula, reprehendunt dominum qui homines à peccatorum vinculis liberauit.

Ioan. 5.

De comparatione regni cœlorum ad granum sinapis.

Cui simile est regnum dei? & cui simile illud æstimabo? Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in ortum suum, & creuit, & facta est arbor, & volucres cœli requieuerunt in ramis eius.) Docet nos præsens lectio naturam comparationũ spectandam esse non speciem. Itaque videamus cur sublime regnum cœlorũ grano sinapis comparetur. Nam memini etiã alio loco granum sinapis lectum, vbi fidei confertur, dicente domino: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, tollere, & iactare in mare. Nec exigua hęc, sed magna est fides, quæ monti possit vt se transferat imperare. Neq; enim mediocrem fidẽ dominus exigit ab apostolis, quibus aduersus altitudinẽ extollentẽ se nequitiæ spiritalis scit esse certandũ. Vis scire magnã fidem requiri? Lege in apostolo: Et si habeã omnem fidem, ita vt mõtes transferam. Ergo si regnum cœlorũ sicut granũ est sinapis, & fides sicut granum sinapis: fides vtiq; regnum cœlorũ, & regnum cœlorũ est fides. Itaq; qui fidem habet, habet & regnũ cœlorum. Et regnum intra nos, & fides intra nos est. Legimus enim, Regnum dei intra vos est. Et alibi: Habete fidem in vobis ipsis. Denique Petrus qui omnem habuit fidem, regni cœlorũ claues vt & aliis reseraret, accepit. Nunc ex natura sinapis, quæ virtus comparationis sit æstimemus: Granũ certe eius, res est vilis & simplex: si teri cœperit, vim suã fundit.

Matth. 21. 1. Corin. 13.

Etiam fides primo simplex videtur: sed si teratur aduersis, gratiam suæ virtutis effundit, vt alios quoque qui vel audiũt, vel legunt, odore sui compleat. Granũ sinapis martyres nostri sunt, Felix, Nabor, & Victor, Geruasius, & Protasius, & Nazarius, habebant odorem fidei, sed latebant. Venit persecutio, arma posuerunt, colla flexerunt, cõtriti gladio per totius terminos mundi gratiam sui sparsere martyrij, vt iure dicatur: In omnem terram exiuit sonus eorum. Sed aliàs teritur fides, aliàs premitur, aliàs seminatur. Ipse dominus granum est sinapis. Erat integer ab iniuria, sed cum velut granũ sinapis qui non attigerat populus nesciebat. Teri maluit, vt diceremus: Christi enim bonus odor sumus deo. Comprimi maluit. Vnde & Petrus dixit: Comprimunt te turbæ. Seminari maluit velut granum, quod acceptũ homo misit in ortũ suũ. In orto enim Christus & captus, & sepultus est. In orto creuit, vbi etiã resurrexit, & factus est arbor, sicut scriptũ est: Sicut arbor mali inter ligna syluæ, ita frater meus in medio filiorum. Ergo & tu semina in orto tuo Christũ. Ortus vtique locus plenus est florum & fructuum diuersorum, in quo gratia tui operis efflorescat, & multiplex odor variæ virtutis exhalet. Ibi ergo sit Christus, vbi fructus est. * Semina dominũ Iesum. granum est cũ comprehẽditur, arbor est cũ resurgit, arbor mundum obumbrans. Granum est cum sepelitur in terra, arbor est cum eleuatur ad cœlum. Preme etiã cum Christo & semina fidem. Premitur fides, cum crucifixũ credimus Christum. Pressit fidem Paulus cum diceret: Et ego veniens ad vos fratres, veni non cum eminẽtia sermonis aut sapientiæ, prædicans vobis mysterium dei. Neque enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et quia docuit premere fidem, docuit & leuare, dicens: Nunc enim crucifixũ iam non nouimus Christum. Seminamus autem fidem, cum ex euangelicis & apostolicis & propheticis lectionibus credimus in domini passionem. Seminamus ergo fidem, cum eam velut mollito & subacto solo dominicæ carnis operimus, vt quasi vapore & cõpressu sacri corporis fides se ipsa disseminet. Qui enĩ crediderit factum hominem dei filium: credit mortuũ esse pro nobis, credit resurrexisse pro nobis, credit ascẽdisse pro nobis. Semino ergo fidem, cum sepulturam eius insersero. Vis scire granum Christum, & seminatum Christum? Nisi granũ tritici cadens in terram moriatur, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo nõ errauimus, quia diximus quod ipse iam dixerat. Est autẽ & granum tritici, quia confirmat cor hominis: & granum sinapis, quia cor hominis accendit. Et licet ad omnia vtrumque conueniat, videtur tamen granum tritici cum de eius resurrectione tractatur. Panis enim dei est, qui de cœlo descendit, eò quod verbũ dei & resurrectionis exemplum mentem alat, spem acuat, firmet affectum. Granum autem sinapis, eò quod amarior & acrior sermo sit de domini passione. Amarior ad flendum, acrior ad commouendum. Itaque cum audimus & legimus ieiunasse dominum, sitisse dominũ, lachrymasse dominum, vapulasse dominum, dicentẽ dominũ sub tempore passionis: Vigilate & orate, ne intretis in tẽtationẽ: velut succo amarioris sermonis increpati, dulciores * iusto voluptatum suauitates corporalium temperamus. Ergo qui seminat granum sinapis, seminat regnum cœlorũ. Ne despicias hoc granum sinapis, minimum quidem est omnibus seminibus, fit autem cum creuerit, maius omnibus oleribus. Si granum sinapis Christus, quemadmodũ Christus est aut minimus, aut crescit? Verum non per naturam, sed per speciem nostram rursus excrescit. Vis scire minimum? Vidimus eũ, & non habebat speciem neq; decorem. Disce maximũ: Speciosus forma præ filiis hominum. Etenim ille qui non habebat speciem neque decorem, excellentior factus est angelis, vltra omnem gloriam prophetarũ, quos infirmus Israel velut olera manducauerat. Panem enim quo corda confirmantur, alterum refutauerat, alterum non acceperat. Semen autẽ Christus, quia semen Abrahæ. Abrahæ autem dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Non dicit, & seminibus tanq; in multis, sed sicut in vno, & semini tuo, quod est Christ⁹. Nec solum semen est Christus, sed etiam minimum omnibus seminibus, quia non venit in regno, non in diuitiis, nõ in istius

Psalm. 18.
2 Corin. 2.
Luca. 8.
Cantic. 2.
* al. fructus est semina.
Domin⁹ Iesus granũ, &c
1 Corin. 2.
2. Cor. 5.
Ioan. 12.
Matth. 26.
* al. iustis hausta.
Esaiæ 53.
Psal. 44.
Gala. 3.

A mundi sapientia. Subito autem velut arbor sublimẽ suæ verticem potestatis effudit, vt dicamus: Sub vmbra eius concupiui & sedi. Et frequenter simul (vt arbitror) videbatur & arbor & granum. Granum est cum dicitur: Nõnne hic est filius Ioseph fabri? Sed inter hæc verba creuit subito testantibus Iudæis, qui quasi latæ arboris ramos non poterant comprehendere, dicentes: Vnde huic ista sapientia? Granum igitur est figura, arbor est sapiẽtia. In cuius frõdẽtibus ramis ille nycticorax in domicilio, ille passer singularis in ædificio, ille raptus in paradisum, in aëra rapiendus, & nubis tuta iam sede requiescit. Requiescunt etiam potestates, & angeli cœlorum, & quicunque spiritalibus factis euolare meruerunt. Requieuit sanctus Ioannes cum recumberet super pectus Iesu, imò & ipse eius arboris succo velut ramus extenditur. Ramus est Petrus, ramus est Paulus, posteriora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens. In quorum sinus, & quosdã disputationum recessus, qui eramus longe, nos scilicet ex nationibus congregati, quos diu per mare mundi procella & turbo nequitiæ spiritalis agitabat, assumptis virtutum remigiis aduolamus, vt nos vmbra sanctorum ab istius mundi ardore defendat, certæ stationis iam securitate vernantes, eò quod anima nostra grauibus ante sicut illa mulier inclinata peccatis, vt passer erepta de laqueo venantium, in ramos domini montẽsque migrauit. Itaque ante superfluis obseruationibus vani & inani leuitate volitantes, nunc iam per fidẽ Christi soluti manus, & liberi à vinculis sabbatorum bonis operibus intendimus, & in ipsis epulis libertatem habemus, intemperantiam excludimus, ne liberi à lege cupiditatibus seruiamus. Lex enim ligauit sibi, vt absolueret cupiditatib⁹. Gratia quæ minorem abstulit seruitutem, multo grauiora præcepit. Omnia nobis licent, sed non omnia expediũt. Graue est enim potestate vti, vt sub potestatẽ recidas. Desiste esse sub lege, vt virtute supra legem sis.

B

Cantic. 2.
Matth. 13.
Philipp. 3.

De comparatione regni dei ad fermentum quod mulier abscondit in tribus mensuris farinæ.

Qui simile æstimabo regnum dei? Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farina, donec fermentatum est totum.) Hæc de requirendis quæstionibus comparatio, quæ tantũ ambiguitatis offundit, vt diuersas habeat sententias plurimorum. Opportune itaque granum tritici supra diximus Christũ, quia suberat nobis spiritale fermentum: eõque plerique fermentum Christum putant, quod virtutem attollat acceptam. Et quia fermentum ex farina, vi non specie generi suo præstat: Christus quoque ex patribus æqualis corpore, sed diuinitate incomparabilis præminebat. Igitur sancta ecclesia, quæ typo mulieris istius euangelicæ figuratur, cuius farina nos sumus, dominum Iesum in interioribus nostræ mentis abscõdit, donec animi nostri secreta penetralia color sapientiæ cœlestis obducat. Et quia in Matthæo legimus tribus mẽsuris abscõditum esse fermentum, congruere visum est vt dei filiũ crederemus absconditum in lege, adopertum in prophetis, euangelicis prædicationibus adimpletum, vt perfectam fidem nobis acquirat ex omnibus, & scriptorũ collatione format⁹, in nobis qui sumus corpus ipsius, omnia & in omnibus impleatur. Ipse enim erat verbum dei, atq; mysteriũ quod absconditum est à seculis & à generationibus: quo nihil potest ad expressionẽ perennitatis eius attestatius dici. Erat enim profecto. Nam ita erat, vt abscõditus sacrilegis, manifestatus in sanctis, prædestinat⁹ ante secula, seruaretur ad gloriã. Hæc est autem gloria, vt possimus fratres inuestigare mysterium absconditum à seculis in deo. Quod in deo, vtiq; & ex deo. Neque enim deus alienæ capax potest esse naturæ. Nec sum dubius animi quod aliqui de hoc mundo dictum putent, donec fermentetur in lege, prophetis & euangelio, vt dominum omnis lingua fateatur. Itaque discutiamus omnia, diligentius requiramus. Nemo inuenit, nisi qui ante quæsierit. Aedificemus turrim, computemus sumptus scripturarum, conferamus impensas, ne quis etiam de nostrum aliquo dicat, Hic voluit ædificare, & non potuit consummare. Qui ædificat, bonum debet iacere fundamentum. Bonum fundamentum est fides, bonum fundamentum est apostolorum;

C

D

stolorum & prophetarũ. Duobus enim testamẽtis fides nostra cõsurgit: nec iniuriam facit qui parem dixerit in vtroq; perfectæ fidei esse mensurã, cum dicat ipse dominus: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. quia & in Moyse domin' est locutus. Bene ergo in vtroq; perfecta mensura, quia perfectus in vtroque: & fides vtriusque vna, quia vnius est virtutis & sensus oraculum atque responsum. Me tamen sequi iuuat quod ipse dominus docuit, fermentum ecclesiæ spiritalem esse doctrinam. Nam cum scriptum sit, Cauete à fermento Pharisæorum: & cum apostolus dixerit, Non in fermento nequitiæ & malitiæ: ostenditur quia doctrina fermentum est. Sed aliud est fermentum zizaniæ, aliud tritici. Vnde & bonis authoribus acquiescimus, vt dicam' quia ecclesia renatũ hominẽ qui est in corpore & anima & spiritu, fermento sanctificat spiritali. Sanctificatur enim corpus atque anima per gratiã spiritalẽ, & accipit sanctificationis augmentum, cum per ecclesiæ velut quoddam fermentantis officium, scripturarúmq; doctrinam, quæ velut cœlestiũ collatione sermonum & vbertate cõcrescit, infusus toto homini atque permixtus vsus inoleuerit, vt fiant vnum etiam ipsa fermentum. Quod vtique tunc fit, cũ sibi tria hæc pari quadam cupiditatũ lance consentiunt, & æqualis aspirat cõcordia voluntatum. Hoc igitur ecclesiæ opus non tumultuariũ, nec fortuitum, sed diuturna meditatione collatũ, vt hæc tria vnum sint, integra à lege peccati. Cuius sententiæ assertorẽ habemus Apostolum dicentem: Ipse autem dominus sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester, & anima, & corpus, sine querela in die domini nostri Iesu Christi seruetur. Quod per secularia quidẽ tentamenta non prouenit, nisi fermentum illud cui comparatur regnum cœlorum, mulier illa euangelica abscondat in farinæ mensuris tribus, donec fermentetur totum. Tres enim mẽsuræ sunt, vt dixi, carnis, animæ, & spiritus. Sed spiritus quo viuim' omnes in hoc corpore siti, hoc verius quando carnis lasciuia non redundat, & anima corporalibus non incuruatur erroribus, ac mẽsura viuẽdi in toto homine inoffensa seruatur. Sed quia mensurarũ æqualitas sine adiumento ecclesiæ atque doctrinæ difficile perseuerat, idcirco mulier illa quæ figuram ecclesiæ gerit, tamdiu virtutẽ illis doctrinæ spiritalis admiscet, donec fermentetur totus ille interior homo cordis absconditus, & in gratiam panis cœlestis assurgat. Bene enim fermẽtũ doctrina dicitur Christi, quia panis est Christus. & apostolus ait: Quia vnus panis, vnum corpus multi sumus. Fit ergo vnum fermentum, quando caro non concupiscit aduersus spiritũ, nec spirit' aduersus carnem, sed facta carnis mortificamus, & anima ex afflatu dei flatum vitæ sumpsisse se conscia, secularis necessitudinis contagia terrena declinat. Vnde & apostolus non in carne sed in spiritu ambulare nos præcipit, vt sanctificati per lauacrum regenerationis, veterem hominem cum suis desideriis exuentes, induti nouum qui secundum Christum creatus est, non iam in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus gradiamur, quo possit nobis etiã resurrectionis tempore incorrupta corporis & animæ & spiritus manere cõmunio: & tunc omnia quę petimus, impetremus. Quod plerisque videtur etiam dominus significasse cum dicit: Si duobus ex vobis conuenerit super terram, de omni re quãcumq; petieritis, fiet vobis à patre meo qui in cœlis est. Itaque alij duos, animam & corpus accipiunt, alij animã & spiritum: vt si in terra, hoc est, in corpore sibi anima spiritúsq; consentiant, nec se impugnent inuicem diuersis cupiditatibus, omnia in effectum videantur orata posse deduci. Quod ita fit cum fuerint vtraq; vnum, si subtractis inimicitiis vel solutis duo condantur in vnum nouum hominem, id est, anima & spiritus, vt oremus spiritu, oremus & mente. Licet plerique duos populos accipiãt, ex Israel & gentibus, in vnum resurrectionis tempore congregandos, vt fiat in æternum mansura perfectio, & id quod ex parte est destruatur. Plerique autem virum & vxorem consentientes sibi studio charitatis accipiunt. Itaque si in hac vita tres mensurę in eodem fermento manserint donec fermententur & fiant vnum, vt æqualitatum nulla distantia sit, nec compositi ex trium diuersitate videamur, erit in futurũ diligẽtib' Christũ incorrupta cõmunio, nec cõpositi manebim'. Nã & qui cõpositi nunc sumus, vnum erimus, & in vnam substantiam transformabimur. Neq; enĩ in resurrectione aliud erit alio inferius, sicut nunc fragilis in nobis est carnis infirmitas, & corporalis habitudo naturæ vel vulneribus patet, vel iniuriis subiacet, vel sui oneris mole depressa supra terras nequit extollere altius, atque eleuare vestigium: sed in simplicis creaturę gratiam figurabimur, cum completum fuerit quod dictum est à Ioanne: Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum reuelatum est quid erimus. Sed scimus quia cum reuelatus fuerit, similes ei erimus. Itaque cum dei natura sit simplex, (spiritus enim deus est) nos quoque in eandem imaginem figurabimur, vt qualis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cœlestis, quam animus noster debet induere.

Ioan. 5. — Matth. 16. — 1. Corin. 5. — 1. Thessa. 5. — 1. Corin. 10. — Gala. 5. — Ephe. 4. — Matth. 18. — 1. Corin. 14. — 1. Ioan. 3. — Ioan. 4. — 2. Corin. 3. — 1. Corin. 15.

De curatione hydropici, & suasione humilitatis atque pietatis.

Ca. XIIII.

Et factum est cum intraret in domũ cuiusdã principis, & ecce homo hydropicus erat ante illum.) Ideo primo ab hinc loco curatur hydropicus, in quo fluxus carnis exuberans animæ grauabat officia, spiritus extinguebat ardorem. ¶ Et respondens Iesus dixit illis: Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco.) Deinde docetur humilitas, dum in illo conuiuio nuptiali appetentia loci superioris arcetur. Clemẽter tamen, vt persuasionis humanitas asperitatẽ coërcitionis excluderet, ratio proficeret ad persuasionis effectum, & correctio emendaret affectum, huic quasi proximo limine humanitas copulatur, quæ ita dominicæ sententiæ definitione distinguitur, si in pauperes & debiles cõferatur. ¶ Dicebat autem & ei qui se inuitauerat: Cum facis prandium aut cœnã, &c.) Nam hospitalem remuneraturis esse, affectus auaritiæ est. Postremum quasi emeritæ militiæ viro contemnendarũ stipendium præscribitur facultatum.

De parata cœna magna, & multorum vocatione, simúlque omnium excusatione.

Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos.) quod neq; ille qui studiis intentus inferioribus possessiones sibi terrenas coëmit, regnum cœli possit adipisci, cum dominus dicat: Vende omnia tua, & sequere me. Nec ille qui emat boues: cum Helisæus occiderit, & populo diuiserit quos habebat. Et ille qui duxit vxorem, cogitet quæ mundi sunt, non quæ dei. Non quo coniugium reprehendatur, sed quia ad maiorem honorem vocetur integritas: quoniã mulier innupta & vidua cogitat quæ sunt domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mũdi, quomodo placeat viro. Sed vt in gratiã, vt supra cum viduis, ita nunc etiam cum coniugibus reuertamur: non refugimus opinionẽ quam sequuntur pleriq;, vt tria genera hominum à consortio magnę illius cœnæ æstimemus excludi, gentilium, Iudæorum, hæreticorum. Et ideo apostolus auaritiã dicit esse fugiendã, ne impediti more gentili iniquitate, malitia, impudicitia, auaritia, ad regnũ Christi peruenire nequeamus. Omnis enim immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & dei. Iudæi autem corporali ministerio iuga sibi legis imponunt, & ideo secundum prophetam: Dirumpamus vincula eorũ, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum. Christum enim recepimus, qui ceruicibus nostris pietatis suæ iugũ mite suspendit. Quinq; autem iuga sunt, verborũ decem, vel quinq; libri veteris legis, de quib' in euangelio videtur Samaritanæ dicere: Quinq; enim viros habuisti. At vero hęresis velut Eua fœmineo rigore fidei tẽtat affectum, & lubrica facilitate prolabẽs lenocinia falsi decoris affectat, intemeratam negligens pulchritudinem veritatis. Ideo igitur excusant, quia nemini intercluditur regnũ, nisi ei quem suæ professio vocis excluserit. Dominus autem omnes clemẽter inuitat, sed nos aut desidia nostra aut error auertit. Ergo & ille qui villam emit, alienus à regno est. Ementes enim atque vendentes, Noë, vt legisti, tempore, diluuia sorbuerunt. * Et ille qui iugum potius legis quàm gratiæ munus elegit, & ille qui propter ducẽdã excusat vxorẽ. Scriptũ est enim: Si quis venit ad me, & nõ odit patrẽ suũ, & matrem, & vxorẽ, non potest meus discipulus esse. Etenim

*1. Corin. 7. — Ephe. 5. — Psalm. 2. — Ioan. 4. — *submerserũt. — Lucæ. 14.*

Math. 12. ſi propter te dominus ſuæ renunciat matri, dicens: Quæ eſt A mater mea, aut qui fratres mei? cur tu domino tuos cupias anteferre? Sed neq; ignorare naturã, neq; ſeruire naturę dominus iubet, ſed ita indulgere naturæ, vt venereris authorẽ, nec ab eo parentum amore deſciſcas. Itaque poſt diuitũ reſupina faſtidia contulit ſe ad gentes, iubet bonos & malos introire, vt bonos augeat, malorum affectum in meliora commutet, vt compleretur illud quod hodie lectum eſt: Tũc lupi & agni ſimul paſcentur. Inuitat pauperes, debiles, cæcos: quo oſtenditur nobis vel q; nullũ debilitas corporis excludat à regno, rariúſque delinquat cui deſit illecebra peccãdi: vel quod infirmitas peccatorũ per miſericordiã domini remittatur, vt nõ ex operibus, ſed ex fide redẽptus à crimine, ſi gloriatur, in domino glorietur. Mittit itaq; ad exitus viarum. prudentia enim in exitu canitur. Mittit ad plateas, quia miſit ad peccatores, vt de latioribus viis ad anguſtam viam venirent, quæ ducit ad vitam. Mittit ad vias, & circa ſepes, quod hi videlicet apti ſint regno cœlorũ, qui nullis præſentium cupiditatibus occupati ad futura feſtinent, in quodam B bonæ voluntatis tramite conſtituti, & qui modo ſepis, quæ ab incultis culta ſecernat, & incurſus arceat beſtiarum, nouerint bona maláque diſtinguere, & aduerſus tentamenta nequitiæ ſpiritalis fidei munimen obtendere. Deniq; dominus vt vineam ſuã oſtenderet fuiſſe munitam, Et ſepem, inquit, circundedi, & circumfodi eam. Et Apoſtolus medium parietem ſepis dicit eſſe ſublatum, qui continuationem munitionis irruperat. Fides igitur & oratio * quæritur, & quæritur in plateis, hoc eſt, in meatib' interioris affectus, quia ſcriptũ eſt: In plateis tuis diffundantur aquæ tuæ. Nec hoc tamẽ plenum eſt, vt aliquis vocatus adueniat, niſi veſtem habeat nuptialem, hoc eſt fidem habeat & charitatem. Et ideo qui pacem & charitatem non detulerit ad Chriſti altaria, tolletur pedibus & manibus, & mittetur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & ſtridor dentiũ. Quæ ſunt tenebræ exteriores? Nunquid illic quoque carcer aliquis latomiæque ſubeundæ ſunt? Minime. Sed quicunque extra promiſſa ſunt cœleſtiũ C mandatorum, in tenebris exterioribus ſunt, quia mãdata dei lumen ſunt. Et quicunque ſine Chriſto eſt, in tenebris eſt, quia lumen in * tenebris eſt Chriſtus. Ergo neque corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis eſt corporalis. Sed hæc ideo, quia ſicut ex multa cruditate & febres naſcuntur & vermes: ita ſi quis nõ decoquat peccata ſua velut quadam interpoſita ſobrietate abſtinẽtiæ, ſed miſcendo peccata peccatis, tanquam cruditatem quandam contrahat veterum & recentium delictorũ, igne aduretur proprio, & ſuis vermib' cõſumetur. Vnde & Eſaias ait: Ambulate in lumine ignis veſtri, & flamma quam accendiſtis. Ignis eſt quem generat mœſtitia delictorum. Vermis eſt, eò quod irrationabilia animæ peccata mentem rei ſenſúmque compungunt, & quędam exedunt viſcera conſcientiæ: quæ tanquam vermes ex vnoquoque naſcuntur, tanquam ex corpore peccatoris. Denique dominus id per Eſaiam declarauit dicens: Et videbũt membra hominum præuaricantium in me, & vermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extinguetur. Stridor quoque dentium prodit indignantis affectum, eò quod ſero vnumquemque pœniteat, ſero ingemiſcat, ſero iraſcatur ſibi, quòd tam peruicaci improbitate deliquerit.

[Margin: Eſai. 65. — 2. Corin. 1. — Math. 7. — Math. 21. — * ratio. — Prou. 5. — * aliàs, Inanẽ interius — Eſai. 50. — Eſai. 66.]

De oue centeſima & drachma decima perditis & inuentis.

Cap. XV. QVis ex vobis, inquit, homo qui habet centũ oues, & ſi errauerit vna ex illis, nónne dimittit nonaginta nouem in deſerto, & ibit ad illam quæ errauit?) Didiceras in ſuperioribus ablegare negligentiam, vitare arrogantiam, deuotionem ſumere, ſecularibus occupationibus non teneri, caduca non præferre perpetuis. Sed quia fragilitas humana firmum nequit in tãto ſeculi lubrico tenere veſtigium, etiam aduerſus errorem remedia tibi bonus medicus demõſtrauit, ſpem veniæ iudex miſericors nõ negauit. Itaque non ocioſe ſanctus Lucas ex ordine tres parabolas poſuit, ouis quæ perierat & inuẽta eſt, drachmæ quæ perierat & inuenta eſt, filij qui erat mortuus & reuixit, vt tri- plici remedio prouocati vulnera noſtra curemus. Spartum

[Margin: Eccleſ. 4.]

enim triplex non rũpitur. Qui ſunt iſti, pater, paſtor, & mulier? Nõne deus pater, Chriſtus paſtor, mulier eccleſia? Chriſt' te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſcepit. Quærit te eccleſia, recipit pater. Quaſi paſtor reuehit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit. Prima miſericordia, ſecunda ſuffragatio, tertia reconciliatio. Singula ſingulis quadrant: Redemptor ſubuenit, eccleſia ſuffragatur, author reconciliatur. Eadẽ diuini operis miſericordia, ſed diuerſa pro meritis noſtris gratia. Ouis à paſtore laſſa reuocatur, drachma quæ perierat inuenitur, ad patrem filius ſuis veſtigiis redit, & plena condemnati erroris regreditur pœnitentia. Vnde bene ſcriptũ eſt: Homines & iumenta ſaluos facies domine. Quæ ſunt iſta iumenta? Dixit Propheta: Semen Iſrael in ſemen hominum, & Iuda in ſemẽ animalium. Itaque quaſi Iſrael homo ſeruatur, quaſi ouis Iuda colligitur. Malo ergo filius eſſe quàm ouis. Ouis enim à paſtore reperitur, à patre filius honoratur. Gaudeamus igitur, quoniam ouis illa quæ perierat in Adã, leuatur in Chriſto. Humeri Chriſti crucis brachia ſunt. Illic peccata mea depoſui, in illa patibuli nobilis ceruice requieui. Ouis illa genere eſt vna, non ſpecie. Vnum enim omnes corpus ſumus, ſed multa membra. Et ideo ſcriptum eſt: Vos autem corpus eſtis Chriſti, & membra ex membris eius. Venit itaque filius hominis ſaluum facere quod perierat. Omnes ſcilicet, quia ſicut in Adã omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Diues igitur paſtor, cuius omnes nos centeſima portio ſumus, habet angelorum, habet archangelorum, dominationum, poteſtatum, thronorum, aliorúmq; innumerabiles greges, quos in montibus dereliquit. Qui quoniam ſunt rationabiles, non immerito hominum redemptione lætantur. Quanquam hoc quoque proficiat ad incentiua probitatis, ſi vnuſquiſque cõuerſionem ſuam gratam fore credat cœtibus angelorũ, quorum aut affectare patrocinium, aut vereri debet offenſam. Et tu igitur eſto angelis lætitiæ, gaudeant de reditu tuo. Nõ ocioſum etiam quod mulier illa drachma lætatur inuẽta. Nõ mediocris hæc drachma eſt, in qua principis eſt figura. Et ideo imago regis, cenſus eccleſiæ eſt. Oues ſumus, oremus vt ſuper aquam refectionis nos collocare dignetur. Oues inquã ſumus, petamus paſcua. Drachmæ ſumus, habeamus preciũ. Filij ſumus, feſtinemus ad patrem. Nec vereamur quia acceptum ſpiritalis patrimoniũ dignitatis terrenis prodegimus voluptatibus. Quod pater in filium quem habebat theſaurũ contulit: fidei cenſus nunquam exinanitur, licet totũ dederit, totum habet: qui quod donauerit, nõ amittit. Nec verearis ne te non recipiat. non enim delectatur deus perditione viuorum, iam occurrens venienti tibi cadit ſupra collũ. Dominus enim erigit eliſos. Oſculũ dabit, quod eſt pignus charitatis * & amoris. Stolam, anulum, calciamenta proferri iubebit. Tu adhuc iniuriam metuis, ille reſtituit dignitatem. Tu ſupplicium vereris, ille oſculum defert. Tu conuitium times, adornat ille conuiuium. Sed iam ipſam parabolam diſcutiamus.

[Margin: Pſalm. 35. — 1. Corin. 12. — Lucæ. 19. — 1. Corin. 15. — Pſalm. 146. — * pietatis.]

De duobus filiis adoleſcentiore & ſeniore quibus pater ſubſtantiam diuiſit.

D HOmo quidam habuit duos filios, & dixit illi adoleſcentior: Da mihi portionem ſubſtantiæ quę me contingit. Et cętera.) Vides quod diuinum patrimonium petentibus datur. Nec putes culpam patris quod adoleſcentiori dedit, nulla dei regno infirma ætas, nec fides grauatur annis. Ipſe certe ſe iudicauit idoneũ qui popoſcit. Atq; vtinã nõ receſſiſſet à patre, impedimentũ neſciſſet ętatis. Sed poſtea q̃ peregre profect' eſt, cœpit egere. Merito ergo prodegit patrimoniũ, qui receſſit ab eccleſia. ¶ Poſtea q̃ domũ, inquit, patriã derelinquẽs, peregre profectus eſt in regionẽ longinquam.) Quid enim longinquius q̃ à ſe recedere, nec regionibus ſed moribus ſeparari: ſtudiis diſcretum eſſe, nõ terris: & quaſi interfuſo luxuriæ ſecularis æſtu, diuortia habere factorũ? Etenim qui ſe à Chriſto ſeparat, exul eſt patrię, ciuis eſt mundi. Sed nos non ſumus aduenæ atque peregrini, ſed ciues ſumus ſanctorum & domeſtici dei. Qui enim eramus longe, facti ſumus prope in ſanguine Chriſti. Non inuideamus de lõginqua regione remeãtibus, quia & nos fuimus in regione longinqua, ſicut Eſaias docet.

[Margin: Epheſ. 2.]

Sic

[Esaiæ 9.] Sic enim habes: Qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est illis. Regio ergo lōginqua, vmbra est mortis: nos autem quibus spiritus ante faciē Christus est dominus, in vmbra viuim' Christi. [Thre. 4.] Et ideo dicit ecclesia: In vmbra eius cōcupiui, & sedi. [Cantic. 2.] Ille igitur viuēdo luxuriose consumpsit omnia naturæ ornamenta. Vnde tu qui accepisti imaginem dei, qui habes similitudinem eius, noli eam irrationabili fœditate consumere. Opus dei es, noli ligno dicere, Pater meus es tu, ne accipias similitudinē ligni, quia scriptum est: Similes illis fiant qui faciunt ea. [Psalm. 113.] ¶ Facta est autē fames per regionē illam.) Fames non epularum, sed bonorum operum atq; virtutum, quæ sunt miserabiliora ieiunia. Etenim qui recedit à verbo dei, esurit: quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. [Matth. 4.] Qui recedit à fonte, sitit: qui recedit à thesauro, eget: qui recedit à sapiētia, hebetatur: qui recedit à virtute, dissoluitur. Merito ergo iste egere cœpit, qui thesauros sapientiæ & scientiæ dei, diuitiarúmque cœlestium altitudinem dereliquit. Egere ergo ideo cœpit, & famē pati, quia nihil prodigæ satis est voluptati. [* voluntati.] * Semper famem patitur sui, B qui alimentis perpetuis nescit impleri. ¶ Abiit itaque, & hæsit vni ciuium.) Qui enim hæret, in laqueo est. Et videtur ciuis iste princeps esse istius mundi. Deniq; ad villam eius mittitur quam emit, qui excusat à regno. [Matth. 8.] ¶ Et pauit porcos.) Illos vtiq; in quos petit diabolus introire, quos præcipitat in mare istius mundi, in sordibus ac fœtore viuentes. ¶ Et cupiebat, inquit, siliquis implere ventrem suum.) [Philipp. 3.] Neque enim alia cura est luxuriosis, nisi vt ventrem suum impleant, quorum deus venter est. Qui autem aptior huiuscemodi hominibus cibus, q̄ is qui siliquæ modo intus inanis, foris mollis est, quo corpus nō reficitur, sed impletur, vt sit magis oneri quàm vsui? Sunt qui porcos accipiant pro gregibus dæmoniorum, siliquas pro exili virtute inanium hominū, sermonúmque iactantia, qui nihil prodesse possunt: inani quadam philosophiæ seductione, & quodam sonoro facūdiæ plausu, pompam magis q̄ vtilitatem aliquā demonstrantes. Sed hæc diuturna oblectamenta esse non possunt. ¶ Et ideo nemo illi dabat.) Erat enim in regione illius qui neminem habet, quia C eos qui sunt, non habet. Omnes quippe gētes in nihilū æstimantur. [Roma. 4.] Solus autē deus qui viuificat mortuos, & vocat quæ non sunt, tanquam quę sint. ¶ In se autē reuersus dixit: Quātis panibus mercenarij patris mei abundāt?) Bene in se reuertitur, qui à se recessit. Etenim qui ad dominum regreditur, se sibi reddit: & qui recedit à Christo, se sibi abdicat. Mercenarij autem qui sunt, nisi qui ad mercedem seruiunt? qui sunt ex Israel, non id quod bonum est probitatis studio persequentes, nec virtutis gratia, sed vtilitatis studio prouocati. At vero filius, qui habet sancti spiritus pignus in corde secularis mercedis lucella non quærit, qui ius seruat hæredis. Sunt etiam mercenarij qui conducuntur ad vineam. Bonus mercenarius Petrus, Ioānes, & Iacobus quibus dicitur: [Matth. 4.] Venite, faciam vos piscatores hominum. Isti nō siliquis, sed panibus abundabant. Denique & collegerunt fragmentorum cophinos duodecim. [Ioan. 6.] O domine Iesu, si nobis auferas siliquas, & panes tribuas. Tu enim dispensator in domo es patris. O si nos quoque mercenarios digneris conducere, licet D sero venientes. [Matth. 20.] Nam & vndecima conducis hora, & æqualē dignaris mercedem soluere, æqualem mercedem vitæ, non glorię. Neq; enim omnibus reposita est corona iustitiæ, sed ei qui potest dicere: [2. Timo. 4.] Certamen bonum certaui. Quod ideo non prætermittendum arbitratus sum, quia scio quosdā dicere quod ad mortem sibi lauacri gratiam vel pœnitentiam reseruēt. Primum, qui scis an nocte proxima tua à te anima reposcatur? Deinde cur putas ocioso tibi omnia posse deferri? Pone vnam gratiam, vnam esse mercedē: diuersum tamen brauium victoriæ est. Ad quod se non frustra Paulus extendit, qui post mercedem gratiæ, brauium tamen vt comprehendere: sequebatur, quia sciebat etsi par esset merces gratiæ, palmam tamen esse paucorum. Et quoniam in vineā domini venimus, non vacui recedamus. Iuuat enim fructus legere, mercenarios eius videre. Quid enim sibi vult quod vna die diuersis horis conducuntur operarij: nisi quia mille anni in oculis domini sicut dies hesterna quæ præteriit, & hora in nocte? Quæ est nox, nisi quæ præcessit, vt dies ap- A propinquaret? Et bene hora in nocte, quia mille anni sicut dies vna. Nouit vim diei huius ille qui dixit: Iesus Christus heri & hodie ipse est, & in secula. [Hebr. 13.] Sciuit & ille diem esse multiplicem, qui scripsit: Hic dies generationis cœli & terræ cū facta sunt, qua die fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri. [Gene. 2.] Cum enim suprà septē descripsisset dies, postea vno die omnia facta esse complexus est: totum mundi tempus ostendens in conspectu domini tanquam diem vnū, eo quod ex incompositis atq; tenebrosis forma istius mūdi diuini operis claritate processerit. Ergo si dies totum tēpus est mundi, habet vtiq; etiam in seculis horas suas: aut ipsa secula horæ sunt. Horæ autem diei duodecim sunt. [Ioan. 11.] Vnde bene in mysterio dies Christus, cuius apostoli duodecim, qui cœlesti lumine distinctis in se gratiæ vicibus refulserunt. Venit ergo paterfamilias, & prima hora cōduxit operarios: [Matth. 20.] fortassis eos qui à principio mundi vsq; ad diluuium iusti esse meruerūt, de quibus dicit: Et locutus sum ad vos ante lucem, & misi ad vos seruos meos prophetas ante lucem. Tertia post diluuium incipit, Noë cæterorúmque tempora comprehendens qui quasi boni operarij in vineam destinantur. Ideo quasi in prādio inebriatus est Noë. Sexta & reliquis Abrahæ & Isaac & Iacob patriarcharum merita distinguūtur. Nona inclināte iam seculo, & tanquā pallescente luce virtutis, lex & prophetę, decolores mores hominum notauerunt. Vndecimā, & quod superest diei, sacer producit aduentus. Vnde & ipse in Euangelio dicit: Ambulate dum lucē habetis. [Ioan. 12.] Sed iam redeamus ad patrem: licet non verear ne istius pœnitentiā gerentis exemplo diu abfuisse videamur. Nunquam enim abfuimus, qui versabamur in vinea: in qua si & iste mansisset, non recessisset à patre. Cauendum tamen est ne nos ei reconciliationis faciamus moram, quam non fecit pater. Facile reconciliatur, quando impēse rogatur. Et ideo discamus quali pater obsecratione sit ambiendus. Pater, inquit. Quàm misericors, quàm pius, qui nec offensus patrium dedignatur nomen audire. ¶ Pater, inquit, peccaui in cœlum & coram te.) Hæc est prima confessio apud authorem naturæ, præsulem misericordiæ, arbitrum culpæ. Sed etsi deus nouit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat. Ore enim cōfessio fit ad salutem: [Roma. 10.] quia alleuat pondus erroris quisquis ipse se onerat: & accusationis excludit inuidiam, qui accusatorem præuenit confitendo. Iustus enim in primordio sermonis accusator est sui. [Prou. 18.] Frustra autem velis occultare quem nihil fallas, & sine periculo prodas quod scias esse iam cognitum. Confitere magis, vt interueniat pro te Christus, quem aduocatū habemus apud patrē. [1. Ioan. 2.] Roget pro te Ecclesia & illachrymet populus. Nec vereare ne non impetres. Aduocatus spondet veniam, patronus promittit gratiam, reconciliationem tibi paternæ pietatis pollicetur assertor. Crede quia veritas est: acquiesce, quia virtus * est. [* istius.] Habet caussam vt pro te interueniat, ne pro te gratis mortuus sit. Habet & caussam ignoscendi pater, quia quod vult filius vult & pater. ¶ Peccaui in cœlum, & coram te.) Non vtique elemētum exprimitur, sed peccato animæ cœlestia significantur dona spiritus imminuta: vel quia ab illius gremio matris Hierusalem quæ in cœlo est, non debuit deuiare. ¶ Iam non sum dignus vocari filius tuus.) Deiectus enī se exaltare nō debet, vt merito suę possit humilitatis attolli. ¶ Fac me sicut vnū mercenariorū tuorum.) Nouit esse distantiam inter filios, amicos, mercenarios, & seruos. Filius per lauacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, seruus per timorem. Sed etiam ex seruis & mercenariis fiunt amici, iuxta quod scriptū est: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis, iam non dicam vos seruos. [Ioan 15.] Hæc apud se dixit. Sed non satis est dicere, nisi ad patrē venias. Vbi illum requiras? vbi inuenias? Exurge primo, qui sedens ante dormiebas. Et ideo dicit Apostolus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Iniquitas in talento plumbeo sedet. Moysi dicitur: Tu autem hic sta. Stantes elegit Christus. Exurge ergo, curre ad Ecclesiam: hic est pater, hic est filius, hic est spiritus sanctus. Occurrit tibi, qui audit te intra mentis secreta tractantem. Et cum adhuc longe sis, videt & accurrit. Videt in pectore tuo: accurrit ne quis impediat: complectitur quoque, in occursu præsentia * est, in complexu clementia. [* præsentia.] Et quasi quodam

patrij amoris affectu supra collum cadit, vt iacentem erigat, & oneratum peccatis atque in terrena deflexum reflectat in cœlum, in quo suum quærat authorem. Cadit in collum tuũ Christus, vt ceruicem iugo exuat seruitutis, & collo tuo iugum suaue suspendat. Nõne tibi videtur cecidisse in collum Ioannis, quando erat Ioannes in sinu Iesu ceruice recumbẽs reflexa? Et ideo verbũ apud deum vidit, quia erectus est ad superna. Cadit in collum, cum dicit: Venite ad me qui laboratis, & ego vos reficiam. tollite iugum meum super vos. Cadit ergo in collum hoc modo, si cõuertaris, & iubet proferri stolam, anulum, calciamenta. Stola amictus est sapientię, quo nuda corporis apostoli tegunt, eò quod se vnusquisque con uoluat. Et ideo stolas accipiunt, vt corporis infirmitatem sapientiæ spiritalis virtute conuestiant. De sapientia enim dictum est: Lauabit in vino stolam suam. Ergo stola spiritale indumentum & vestimentum est nuptiale. Anulus quid est aliud nisi syncerae fidei signaculum, & expressio veritatis? Calciamentum autem Euangelij prædicatio est, & ideo accepit sapientiam primam. Est enim & alia quæ mysteriũ nescit, quæ accepit dictorum suorum factorúmque signaculũ, & quoddam monumentum bonæ intentionis & cursus, necubi offendat ad lapidem pedem suum, & supplãtatus à diabolo, dominicæ prædicationis officiũ derelinquat. Hæc est prædicatio * Euangelij, ad cœlestem cursum dirigẽs preparatos, vt non in carne ambulemus, sed in spiritu. Occiditur & vitulus saginatus, vt carnem domini spiritali opimam virtute, per gratiam sacramenti mysteriorum consortio restitutus epuletur. Nemo enim nisi qui timuerit deum, (quod est initium sapientiæ) nisi signaculum spiritale vel custodierit vel receperit, nisi dominũ prædicauerit, sacramentis debet interesse cœlestibus. Qui autem anulum habet, & patrem habet, & filium, & spiritũ sanctũ: quia signauit nos deus, cuius imago Christus: & dedit spiritũ pignus in cordibus nostris, vt sciam* hoc anuli istius qui in manu datur, esse signaculũ, quo cordis interiora factorúmq; nostrorũ ministeria signãtur. Ergo signati sum*, sicut & legimus: Credẽtes, inquit, signati estis spiritu sancto. Bene autem carnem vituli, quia sacerdotalis est victima, quæ pro peccatis fiebat, epulantẽ patrem inducit filius, vt ostenderet quoniã paternus cibus est salus nostra: & patris gaudium, nostrorum redemptio peccatorum est. Et hic quidẽ si ad patrem referas, quia hostia pro peccatis filius est, delectatur pater reditu peccatoris, supra delectatur filius inuẽta oue: vt scias quia vna est patris & filij delectatio, vna operatio in ecclesię fundamento. Lætatur autẽ pater. ¶ Quia filius perierat, & inuẽtus est: mortuus fuerat, & reuixit.) Ille perit qui fuit, non enim potest perire qui non fuit. Itaq; gentes non sunt, Christianus est, iuxta quod supra dictum est: Quia elegit deus quæ nõ sunt, vt quæ sunt destrueret. Potest tamẽ & hic in vno accipi species generis humani. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes. Periit Adam, & in illo omnes perierũt. Homo igitur in illo homine qui perierat reformatur, & ille ad similitudinem dei factus & imaginem, diuina patiẽtia & magnanimitate reparatur. Quid est ergo, Elegit deus quæ non sunt, vt quæ sunt destrueret? Id est, elegit populum gentium qui non erat, vt destrueret populum Iudæorum. Potest & de agente pœnitentiam dictum videri, quia non moritur nisi qui aliquãdo vixit. Et ideo gẽtes non moriuntur, sed mortuæ sunt. Etenim qui in Christũ non credit, semper est mortuus. Et gentes quidem cum crediderint, per gratiã viuificantur. Qui vero lapsus fuerit, per pœnitẽtiã reuiuiscit. Sequitur locus vt remittendis post pœnitentiam debeamus fauere peccatis: ne dum veniæ alterius inuidemus, ipsi eam non mereamur à domino. Quis enim tu es qui domino contradicas ne cui velit culpam relaxet, cum tu cui volueris ignoscas? Vult rogari, vult obsecrari. Si omnium iustitia, vbi dei gratia? Quis tu es qui inuideas deo? Et ideo notatur hic frater vsque adeo vt de villa venire dicatur. hoc est, terrenis operibus occupatus, ignorans quæ sunt spiritus dei, vt denique nunquam pro se vel hœdum queratur occisum. Non enim pro inuidia, sed pro venia mundi agnus est immolatus. Inuidus hœdum quærit, innocens agnũ pro se desiderat immolari. Ideo & senior dicitur, eò quod cito aliquis per inuidiã consenescat. Ideo & foris stat, eo quod maleuolentia eum animi liuentis excludat. Ideo chorum & symphoniam audire non potest, hoc est, non illa theatralis incentiua lasciuiæ, nec aulicorum concentus sonorum: sed plebis concordia concinentis, quæ de peccatore seruato dulcem resultet lætitiæ suauitatem. Constitue mihi aliquem ex his qui sibi iusti videntur, qui trabem in oculo suo non vident, & alieni festucam vitij ferre nõ possunt. Quomodo indignatur quando alicui peccatum fatenti, & diu indulgentiã deploranti venia relaxatur? Quomodo aures eius symphoniam populi spiritalẽ ferre non possunt? Hæc est enim symphonia, quando concinit in ecclesia diuersarum ætatum atque virtutum velut variarum chordarum indiscreta cõcordia. Psalmus respondetur: Amen dicitur. Hęc est enim symphonia quam sciuit & Paulus: & ideo ait: Psallã spiritu, psallam & mente. Hæc de parabola præsenti putauimus esse tractanda. Nec inuidemus si quis duos fratres istos velit referre ad populos duos, vt sit adolescentior populus ex gẽtibus tanquam Israel, cui frater maior beneficium paternæ benedictionis inuidit. Quod faciebant Iudæi cum quererentur quia Christus cum gentibus epularetur: & ideo hœdum mali odoris sacrificium requisierunt. Iudæus hœdum requirit, Christianus agnum: & ideo illis Barrabbas soluitur, nobis agnus immolatur. Vnde apud illos fœtor est criminũ, apud nos remissio peccatorũ: dulcis in spe, suauis in fructu. Qui hœdum quærunt, expectant Antichristum. Christus enim boni odoris est victima. Quæri etiã in hœdo videtur, quia Iudæi ritum veteris sacrificij perdiderunt: vel quia nullius sanguis his profuit, sicut Christi sanguis Ecclesiæ. Non enim redimere eos sanguis potuit Prophetarum. Impudens autẽ & similis illius publicani iustificantis se arroganti prece, qui putabat quod nunquam præterierit mãdatũ dei, quia legem seruabat in littera. Impius, qui accusabat fratrẽ quod cum meretricibus paternam substantiam prodegisset, cum debuerit aduertere quia sibi dictum est: Meretrices & publicani præcedent vos in regno cœlorum. Stat autem foris, nec excluditur, sed non ingreditur, ignorans voluntatem dei de vocatione gentium: seruus iam factus ex filio. Seruus enĩ nescit quid dominus agat. Vbi cognouit inuidet, & torquetur ecclesiæ bonis, & foris stat. Foris enim Israel audit chorum & symphoniam, & irascitur: quia hic concinit plebis gratia, & consonat populi iubilatio. Sed bonus pater etiã hunc saluare cupiebat, dicens: ¶ Tu mecum semper fuisti.) Vel quasi Iudæus in lege, vel quasi iustus in communione: & es, si desinas inuidere. Et omnia mea tua sunt.) Vel Iudæus sacramẽta possidens veteris testamenti, vel baptizatus etiam noui.

De eo quod nemo seruus possit duobus dominis seruire, & de villico iniquitatis, faciendisque amicis de iniquo mãmona.

Caput. XVI.

NEmo seruus potest duobus dominis seruire.) Nõ quia duo, sed vnus est dominus. Nam etsi sunt qui mammonæ seruiunt, tamen non ille nouit aliqua iura dominatus, sed ipsi sibi iugum seruitutis imponunt. Neque enim iusta potestas, sed iniusta est seruitus. Et ideo ait: ¶ Facite vobis amicos de iniquo mammona.) Vt largiendo pauperibus angelorum nobis cæterorumque sanctorum gratiam comparemus. Nec reprehenditur villicus, in quo discimus non ipsi esse domini sed potius alienarum villici facultatum. Et ideo licet peccauerit, tamen quia sibi in posterum ex indulgentia domini quæsiuit auxilia, prædicatur. Pulchre autem iniquum mammona dixit, quia variis diuitiarum illecebris nostros auaritia tentabat affectus, vt vellemus seruire diuitiis. Vnde ait: Si in alieno fideles non fuistis quod vestrum est, quis dabit vobis? Alienæ à nobis diuitiæ sunt quia præter naturam sunt: neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt. Christus autem noster est, quia vita est. Denique in sua propria venit, & sui eum non receperunt. Ergo nemo dabit quod vestrum est, quia vestrum non credidistis, vestrum non recepistis. Argui igitur videntur Iudæi & fraudis & auaritiæ. Et ideo qui in facultatibus fideles non fuerunt, quas cum alienas scirent, (communem enim ad vsum fructus terrarum à domino deo datus est omnibus) debuerunt vtique participare pauperibus: nec Christum accipere meruerunt, quem

Zachæus

Marginal notes: Matth. 11. — * preparatio — Ephe. 1. — 1. Corin. 1. — 1. Corin. 14. — Ioan. 1. — Section letters A, B, C, D.

Zacchæus vt acquireret, dimidiam partem bonorum suorũ obtulit. Ergo non seruiamus alienis, qui nullum dominũ debemus scire nisi Christum. Vnus enim deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus dominus Iesus, per quem omnia. Quid ergo? Pater dominus, aut filius deus * non est? Sed & pater dominus, quia verbo domini cœli firmati sunt: & filius deus, qui est super omnes deus benedictus in secula. Quomodo ergo nemo potest duobus dominis seruire? Vn9 enim dominus, quia vnus deus. Denique dominum deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. Vnde claret vnum patris & filij esse dominatum. Vnus autem est si nõ diuidatur, sed totus in patre, totus in filio sit. Itaque quia vnius deitatis atque dominatus asserimus trinitatem, vnum deum & vnum dominum confitemur. Qui autem aliam patris, aliam filij, aliã spiritus sancti memorant potestatem: plures deos, & plures dominos in Ecclesiam gentilis vitio erroris inducunt.

* dominus. Psalm. 32. Matth. 4.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN EUANGELIUM SECUNDUM LUCAM LIBER OCTAUUS.

Quomodo lex & prophetæ vsque ad Ioannem.

Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & ex eo regnum dei euangelizatur, & omnes in illud vim faciunt.) Non quia lex defecit, sed quia incipit Euangelij prædicatio. Videntur enim minora cõpleri cum potiora succedunt. Et ideo vim faciamus regno cœlorum. Omnis enim qui vim facit, vehemẽti studio properat, non torpenti lentescit affectu. Est ergo fidei religiosa violentia, segnitia criminosa. Lex multa secundum naturã, vt naturalibus indulgentior desideriis ad iustitiæ studium nos reuocaret: Christus naturã incidit, quia naturales quoq; amputat voluptates: & ideo vim faciamus naturæ, vt non ad terrena demergat, sed ad superna se subrigat.

De lege coniugij, & vxore non dimittenda.

Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.) Prius dicendum arbitror de lege coniugij, vt postea de prohibendo diuortio disputemus. Quidam enim putant omne coniugium à deo esse, maxime quia scriptum est: Quæ deus coniunxit, homo non separet. Ergo si omne coniugium à deo eo est, omne coniugium nõ licet solui. Et quomodo Apostolus dixit: Quòd si infidelis discedit, discedat? In quo mirabiliter & noluit apud Christianos caussam residere diuortij, & ostendit nõ à deo omne coniugium. Neque enim Christianæ gentilibus dei iudicio copulantur, cum lex prohibeat. Sed occurrit illud quod ait Salomon: Domum & substantiam patres partiuntur filiis, à deo autem præparabitur viro vxor. Quod qui in Græco legit, non putat esse contrarium. Bene enim dixit Græcus ἁρμόζεται. Harmonia enim, conueniens & apta rerum omnium dicitur commissa connexio. Harmonia est cum fistulę organi per ordinem copulatæ legitimæ tenent gratiam cantilenę, chordarúmque aptus seruat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam suã nuptiæ, quãdo Christiano viro gentilis mulier nõ legitimè copulatur. Ergo vbi nuptię, harmonia: vbi harmonia, deus iungit. Vbi harmonia non est, pugna atq; dissensio est: quę nõ est à deo quia deus charitas est. Noli ergo vxorẽ dimittere, ne deum tuæ copulæ diffitearis authorem. Etenim si alienos, multo magis vxorios debes tolerare & emendare mores. Audi quid dixerit dominus: Qui dimittit mulierem, facit eam mœchari. Etenim cui non licet viuente viro mutare cõiugiũ, potest obrepere libido peccãdi. Itaque qui author erroris, etiam reus culpæ est. Quo cũ paruulis fœta dimititur? Quo titubanti vestigio grandæua detruditur? Durum, si excludas parentem, pignora teneas: vt ad contumeliam charitatis addas etiam pietatis iniuriam. Durius, si propter matrem etiam filios simul pellas, cum magis redimere à patre liberi debeant culpam parentis. Quàm periculosum si fragilem adolescentulæ ætatem errori offeras, quàm impium si eius destituas senectutem, cuius deflorauerìs iuuentutem? Ergo inhonoratum stipendiis & veteranum imperator dimittat inglorium, atque imperij sui possessione detrudat, & rusticũ laboris effœtum agro suo propulset agricola? An quod in subditos nefas est, in comparem fas est? Dimittis ergo vxorem quasi iure sine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed diuina prohibet. Qui hominibus obsequeris, deum verere. Audi legem domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quę deus coniunxit, homo non separet. Sed non solum hic cœleste præceptum, sed quoddam etiam opus dei soluitur. Paterísne oro liberos tuos viuẽte te esse sub vitrico? aut icolumi matre degere sub nouerca? Pone si repudiata non nubat: & hęc viuo viro tibi debuit displicere, cui adultero fidẽ seruat? Pone si nubat: necessitas illius tuum crimen est: & coniugium quod putas, adulterium est. Quid enim refert, vtrum aperta criminis confessione, an mariti specie adulterũ admittas? * nisi quod grauius est legẽ criminis fecisse, quàm furtum. Sed fortasse dicit aliquis: Quomodo Moyses mandauit dare librum repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc dicit, Iudæus est: qui hoc dicit, Christianus non est. Et ideo qui hoc obiicit quod obiectum est domino, respondeat ei dominus: Ad duritiam, inquit, cordis vestri permisit vobis Moyses dare librum repudij, & dimittere vxores. ab initio autem non fuit sic. Moyses permisit, inquit, non deus iussit. Ab initio autẽ dei lex est. Quæ est lex dei? Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt ambo in carne vna. Ergo qui dimittit vxorem, carnem suã scindit, diuidit corpus. Ostendit autem hic locus, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non à deo scripta. Vnde & Apostolus, Denuncio, inquit, nõ ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere. Et infra: Cæteris, inquit, ego dico, non dominus: Si quis frater infidelem habet vxorem, Et reliqua. Itaque vbi est impar coniugium, lex dei non est. Et addidit: Quòd si infidelis discedit, discedat. Simul hic idem Apostolus negauit * legis esse diuinæ vt coniugium qualecunque soluatur: nec ipse præcepit, nec dedit deferendi authoritatem, sed culpam abstulit destituto. Hæc moraliter. Tamen quia supra proposuit regnum dei euangelizari, & cum dixisset de lege vnum apicem non posse cadere, subiecit: Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur: rectè admonet Apostolus dicens: Sacramentũ hoc magnũ est, sed de Christo & ecclesia. Inueni igitur coniugium quod nemo dubitet à deo iunctum, cum ipse dicat: Nemo venit ad me, nisi pater meus qui misit me, attraxerit eum. Ille enim solus potuit has nuptias copulare. Et ideo mysticè Salomon dixit: A deo præparabitur viro vxor. Vir Christus, vxor Ecclesia est. Charitate vxor, integritate virgo. Ergo quem deus traxit ad filium, nõ separet persecutio, non auertat luxuria, non philosophia deprædetur, non Manichæus contaminet, non Arrianus auertat, non Sabellianus inficiat. Deus iunxit, Iudæus non separet. Adulteri sunt omnes qui adulterare cupiunt fidei & sapientiæ veritatem. Quis liber, inquit, iste est repudij matris vestræ, quo dimisi eam? Audisti repudium, crede coniugium. Audisti quid Iudęorum plebi ipse vir dicat: Ecce in iniquitatibus vestris vẽditi estis, & peccatis vestris dimisi matrem vestram. Mane ergo tu in domo patris, mane cum sponso, enitere vt placeas viro. Mens quæ credidisti deo, esto fortis mulier, qualis illa vel anima ecclesiastica, vel ecclesia, de qua dicit Salomon: Mulierem fortem quis inueniet? Preciosior autem est lapidibus preciosis, quæ talis est. confidit in ea vir suus. Videamus quid hæc viro faciat suo, quod opus eius, quod sit obsequium, cur confidat in ea Christus. Bona vxor virum suum vestit. Vestiat Iesum fides nostra corpore suo. vestiat carnem eius diuinitatis suæ gloria, sicut & illa bina vestimenta fecit viro suo, vt & in præsenti & in futuro seculo honorificet eum. Non mediocris hæc fœmina, cuius tale

Matth. 19. 1. Corin. 7. Prou. 19. 1. Ioan. 4. Lucæ 16. Matth. 19. * adulterũ dimittas. Gene. 2. 1. Cor. 7. * in exemplari Vaticano legitur, non negauit. Ephes. 5. Ioan. 6. Prouer. 19. Esaiæ 50. Ibidem.

tale textrinum eſt:quam non mollia lanæ fila carpentem,ſed preciosæ virtutis penſa tractantem vir eius inueniat,quæ manus extollat in noctib*, & ad libram dirigat opus, morúmq; ſuorum pondus examinet,geſtorum quoque nouerit ſeruare menſuram,glorioſi ſubtegmen laboris intexens: ſolicita quando vir redeat,anxia atque ſuſpirans, & iam cũ viro ſuo eſſe deſiderans,dicens:Moras facit vir meus venire,feſtinabo ipſa ad eum,occurram ei facie ad faciem,cum venire cœperit in gloria ſua. Veni domine Ieſu, vt inuenias ſponſam tuam,non contaminatam,non adulteratam: quæ non violauerit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: Inueni quem dilexit anima mea,introducat te in domum vini, (Vinũ enim lætificat cor hominis) inebrietur ſpiritu, agnoſcat myſterium,loquatur oraculum.

Cantic 3.
Pſalm.103.

De diuite induto purpura & byſſo, & Lazaro mendico.

HOmo autem quidam diues induebatur purpura. Et cætera.) Narratio magis quam parabola videtur,quando etiam nomen exprimitur. Non ocioſe autẽ hic diuitem dominus perfunctũ deliciis ſecularibus in perpetuæ famis apud inferos conſtitutũ ſignificauit ærumna. Cui non immerito quinq; fratres,id eſt,quinque ſenſus corporis,naturali quadam germanitate videntur fuiſſe ſociati,qui immodicis atque innumeris cupiditatibus æſtuabant. Lazarũ vero in Abrahæ gremio quaſi in quodã ſinu quietis & ſanctitatis receſſu locauit: ne illecti præſentiũ voluptate maneamus in vitiis, vel tædio victi, laborũ dura fugiamus. Siue itaq; Lazarus pauper in ſeculo,ſed deo diues, ſiue apoſtolic* aliquis pauper in verbo,locuples in fide,(neque enim omnis ſancta paupertas, aut diuitiæ criminoſæ:ſed vt luxuria infamat diuitias,ita paupertatem commẽdat ſanctitas) ſiue ergo apoſtolicus qui verã teneat fidem, verborum infulas,fucum argumentorum, ambitioſa ſententiarum velamina non requirat:fœneratã mercedẽ accipit impugnãs hæreticos,Manichæum,Marcionẽ,Sabellium,Arrium, Fotinúmq;. Iſti enim non aliud q̃ fratres ſunt Iudæorum, quibus perfidiæ germanitate nectuntur. Reprimens quoq; carnis cupiditates,quæ illis, vt dixi quinq; ſenſibus vaporãtur: fœneratam,inquam,mercedem accipit,cui compẽſatio exuberantium copiarum, & perpetuitatis vſura eſt. Nec alienũ putamus,vt de fide quoq; opinemur hunc eſſe tractatũ, quã Lazarus abiectã de menſa diuitis colligit: cuius vtiq; vlcera ſecundum literam diues faſtidioſus horreret, nec inter precioſas epulas vnguentatóſque conuiuas fœtorem vlcerum lambentibus canibus ſuſtineret, cui odor aëris, & ipſa eſſet natura faſtidio:quanquam inſolẽtia & tumor diuitum indiciis competentibus exprimatur,quod ita conditionis immemores humanæ ſint,vt tanquam ſupra naturam ſui, de miſeriis pauperum incentiua ſuarum capiant voluptatum, rideãt inopem,inſultent egenti:& quorum miſereri deceat,his auferant. Vtrumq; ergo qui volet, tanquam Lazarus colligat. Cui ſimilẽ illum puto,qui cæſus ſæpius à Iudæis,ad patientiã credentium,& vocationem gentium, vlcera ſui corporis lãbenda quibuſdam velut canibus offerebat, quia ſcriptũ eſt: Conuertentur ad veſperã,& famẽ patientur vt canes. Quod agnouit Chananitis illa myſterium,cui dicitur: Nemo tollit panem filiorum,& mittit canibus. Agnouit hunc panem nõ panem eſſe qui videtur, ſed illum qui intelligitur: & ideo reſpondit: Vtique domine.nam & catelli edũt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Micæ iſtæ de illo pane ſunt. Et quia panis verbum eſt,& fides verbi eſt,micæ velut quædam dogmata fidei ſunt. Vnde reſpondit dominus, vt oſtenderet fideliter dictũ,O mulier,magna eſt fides tua. O felicia vlcera,quæ perpetuum excludunt dolorem. O vberes micæ,quæ repellitis ieiunium ſempiternum,quæ colligentem pauperem æternis expletis alimentis. Abiiciebat vos de menſa ſua archiſynagogus,cum propheticarum ſcripturarũ & legis interna myſteria reſutaret. Micæ enim ſermones * ſunt ſcripturarum,de quibus dicitur: Et proiecisti ſermones meos poſt te. Abiiciebat vos ſcriba, ſed Paulus diligentiſſime colligebat, iniuriis ſuis eligẽs plebem. Lambebant vlcera eius, qui morſu ſerpentis intrepidum excuſſo ſerpente viderunt, & crediderunt. Lambebat ille carceris cuſtos, qui vulnera Pauli lauit, & credidit. Beati canes, in quos vlcerũ talium diſtillat humor,vt adimpleat cor,& impinguet fauces eorum:qui cuſtodire domum,ſeruare gregẽ, cauere aſſueſcant lupos. Pone nunc ante conſpectum ſecularibus Arrianos ſtudiis intentos, qui ſocietatem potentiæ regalis affectant, vt armis militaribus impugnẽt eccleſiæ veritatem. Nonne tibi videntur in quadam purpura & byſſo extructis iacentes thoris,qui pro veris fucata defendant,ditibus abundare ſermonibus, cum iactant dominico terram tremuiſſe ſub corpore,cœlum tenebris obductũ,excita verbo maria vel ſedata, veruntamen dei filium denegantes? Cõſtitue & illum pauperem qui ſciens non in ſermone, ſed in virtute regnũ dei eſſe,paucis quid ſentiret expreſſit dicens: Tu es filius dei viui. Nonne illę tibi videntur egere diuitiæ, hæc redundare paupertas? Diues hæreſis Euangelia multa compoſuit,pauper fides hoc ſolum Euangeliũ tenuit quod accepit. Diues philoſophia plures ſibi deos fecit,pauper eccleſia vnum deum nouit. Inter hunc igitur diuitem & pauperem chaos magnum eſt,quia poſt mortem nequeunt merita mutari,eóque in inferno diues inducitur cupiẽs aliquid de paupere ſpiritus * refrigerantis haurire. Aqua enim refectio eſt animæ in doloribus conſtitutæ, de qua dicit Eſaias: Et ſaliet aqua cum delectatione de fontibus ſaluatoris. Cur autem cruciatur ante iudicium? Quia luxurioſo carere deliciis,pœna eſt. Nam & domin* dicit: Ibi erit fletus, & ſtridor dentium,cum videritis Abraham & Iſaac & Iacob & omnes prophetas in regno cœlorum. Serus autem diues iſte magiſter eſſe incipit, cum iam nec diſcendi tẽpus habeat,nec docendi. Quo loco euidentiſſimè declarat dominus, vetus teſtamentum eſſe fidei firmamentum * retundens perfidiam Iudæorum, & excludens nequitias hæreticorum, à quibus mens ſupplantatur infirmior. Ipſi enim puſilli ſunt, qui adhuc neſciunt incrementa virtutis. Licet autẽ aduertere quod in villici illius ſuperiore,& iſtius diuitis præſenti comparatione incentiuũ miſericordiæ ſit. Et ibi fortaſſe ſanctis quos amicos dicit, & quibus tabernacula tribuit, hic vero docet pauperibus conferendum.

* myſteria
Pſalm.58.
Matth.15.
Pſalm.49.
Matth.16.
* al. pauperis ſpiritus.
Eſaiæ.12.
* firmitas.

De venia largienda iis qui in nos peccauerint, & ſe ab errore conuerterint.

Caput XVII.

SI peccauerit in te frater tuus,increpa illũ.) Quàm bene poſt diuitẽ qui cruciatur in pœnis, ſubiecit præceptũ veniæ largiendæ:his vtiq; qui ſe ab errore conuertunt, ne quẽ deſperatio non reuocet à culpa. Quàm vero moderat* eſt, vt neq; difficilis venia, nec remiſſa ſit indulgẽtia: ne quẽ vel auſtera percellat inuectio, vel conniuentia inuitet ad culpã. Sic & alibi: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum. Plus enim proficit amica correptio,q̃ accuſatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hæc indignationem mouet. Seruetur potius quod prodi metuat qui monetur. Bonum quippe eſt vt amicum magis te qui corripitur credat, q̃ inimicũ. Facilius enĩ conſiliis acquieſcitur,q̃ iniuriæ ſuccumbitur. Vnde & Apoſtolus, Corripite,inquit,fratrẽ, vt erubeſcat, non vt inimicũ eũ exiſtimetis. Infirmus enim cuſtos diuturnitatis eſt timor. Pudor autem bonus magiſter officij. Qui enim metuit,reprimitur,non emendatur: quem pudet facere, in naturam vertit. Pulchre autem poſuit: Si peccauerit in te.non enim æqua conditio,in deum,hominémque peccare. Deniq; Apoſtolus qui diuini eſt verus interpres oraculi, Hæreticum, inquit, poſt vnam correptionem deuita.quia non eſt æquè perfidia vt culpa venialis. Et quoniam plerumq; per imperitiã error obrepit,corripiendũ præcipit: vt aut pertinacia vitetur, aut prolapſio corrigatur. Verum quid eſt, Si ſepties conuerſus fuerit ad te, dimitte illi? Num veniæ numerus præfinitur? An vero quia cum ſeptimo die requieuit deus ab omnibus operibus ſuis,poſt hebdomadam iſtius mundi quies nobis diuturna promittitur, vt quẽadmodũ mala iſtius mũdi feriata * ceſſabunt,ita etiã vindictę ſeueritas conquieſcat? Sabbatum autẽ non ſolum dierũ,ſed etiã menſium eſt. Et ideo ſeptimi menſis decima die ſabbata ſabbatorũ,nec ſolum menſiũ, ſed annorum quoq;:nec annorum tantummodo,ſed etiam generationum. Poſtremo ipſius mundi,cuius typus eſt ſabbatum magnum:ſicut in lege eſt hebdomada ſeptima, poſtquàm celebratur annus Iubilæus. Quod myſterium nobis dominus voluit

Matth.18.
2.Theſſ.3.
ad Titum.3.
* opera.

voluit reuelare cum dixit: Non solum septies, sed etiam septuagesies septies. Quia septima generatiõe, vt habes secundum Lucam, Enoch raptus est, ne malitia mutaret cor eius: & in eo aculeus doloris quieuit. Septuagesima autem & septima generatione dominus natus ex Maria, humani generis in se peccata suscipiens remissionem tribuit omnium delictorum. Ergo quamuis secundum literam discas frequenter ignoscere, nec indignationẽ tenere, (nihil enim est quo possit offendi, cui ignoscendi est consuetudo) tamen agnosce mysterium. Neque enim ociosè sabbato dixit dominus mulieri: Dimissa es ab infirmitate tua: ostendens plebi suæ, quæ sicut mulier illa vocata sequeretur, aduentu suo se remisisse peccata. Septuagies itaque & septies Lamech condemnatur, quia grauius delinquit qui scelus dum punit, admittit. Omnem autem enormitatem sceleris baptismi sacramenta dimittunt. Disce ergo donare iniurias tuas, quia persecutoribus suis Christus ignouit. Nec illud ociosum quod sabbato passus est, magnum significans fore sabbatum quo mors destrueretur à Christo. Quòd si Iudæi sabbatum ita celebrant, vt & mensem & annum totum quasi sabbatum habeant, quanto magis nos resurrectionem domini celebrare debemus? Et ideo maiores tradiderunt nobis pentecostes omnes quinquaginta dies vt pascha celebrandos, quia octauæ hebdomadis initium pentecosten facit. Vnde & Apostolus quasi Christi discipulus, qui sciret diuersitatem temporum, scribens ad Corinthios: Apud vos, inquit, forsitan manebo & hyemabo. Et infra: Manebo autẽ Ephesi vsque ad pentecosten. Ostiũ enim mihi apertum est magnũ. Itaq; apud Corinthios hyemem agit, quorum erroribus angebatur, quod eorum circa dei cultum frigeret affectus. Cum Ephesiis pentecosten celebrat, atque his tradit mysteria, relaxat animum, quia fidei cernebat ardore feruentes. Ergo per hos quinquaginta dies ieiunium nescit ecclesia, sicut dominica qua dominus resurrexit, & sunt omnes dies tanquam dominica. Erit & alia dominica qua dominicum corpus resurgat. Nouit hanc Paulus qui ait: Vos autem estis corpus Christi, & membra ex membris. Hoc enim corpus domini, & ossa de ossibus eius capiti cohærebunt, caput autem ecclesiæ Christus. Tũc ergo cessabit ieiuniũ, quoniã in perpetua iucũditate fatigatio, cura, lassitudo cessabit. Tunc mors destruetur. Nouissima enim mors destruetur. Nam etsi cessauit in Enoch, & non est inuenta in eo, destructa tamen non est. Ille enim raptus est, vt euaderet: Christus vt destrueret immolat° est. Et ideo benedixit: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Ergo in hac resurrectione iterũ Christus tanquam suo resurget in corpore. Beatus itaque qui habuerit partem in prima resurrectione. Sicut enim primitiæ dormientiũ Christus, sic tunc primitiæ resurgentium ecclesiæ sancti eius. Hoc mysterium Petrus scire non potuit. Fortasse scierit de Enoch: quis tamẽ potuit mysterium absconditum in deo humana mente comprehendere? Veniat ergo dominus in animam meam, in mentem meam, atque eam subiiciat sibi, vt cum subiecta mens fuerit mea, dicam: Non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Matth. 18. Sapient. 4. Lucæ 13. Gene. 4. 1. Corin. 16. 1. Cor. 12. 1. Cor. 15. Apoca. 20 Psalm. 22.

De virtute fidei per comparationem ad granum sinapis, & de obsequio quod iure domino debetur.

SI habueritis fidem sicut granum sinapis, diceretis huic arbori moro: eradicare, & iactare in mare: & obaudiet vobis.) De grano sinapis supra dictum est, nunc de arbore moro est disputandum. Arborem lego, non tamen arborem credo. Nam quæ ratio, qui profectus hic noster, vt arbor quæ laborantibus agricolis ferat fructus, eradicetur, & mittatur in mare? Licet hoc pro virtute fidei possibile iudicemus, vt sensibilib° imperiis natura insensibilis obsequatur: quid sibi vult tamen etiam ipsa arboris species? Legi quidẽ: Pastor eram caprarum vellicãs mora. & puto prophetam significasse nobis q̃ ex peccatorum grege peccator ipse conuersus sit: licet conueniat vt futurus propheta gentium fructum quæsisse videatur in sentibus, cibum ex sentibus eruisse, decolores & fœtidos greges gentium populos nationum in suorum scriptorum pascuis nutriturus*, vt spiritali refectione pinguescerent, ipse autẽ de peccatore conuerso lac spiritale mulgeret. Sed cùm in alio euangelij libro de monte sit dictum, cuius species nuda gignentium, vitium olearũmque ieiunia, infœcunda messibus, apta latibulis bestiarum, ferarumque cursibus inquieta, extollentem se altitudinem nequitiæ spiritalis videatur exprimere, sicut & scriptum est: Ecce ego ad te mons corrupte, qui corrumpis omnem terram: congruit vt hoc quoque loco opinemur, id dictum, quoniam fides spiritum excludit immundum, maximè cum arboris natura huic concurrat opinioni. Nam fructus eius primò albet in flore, deinde iam formatus irrutilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoq; ex albenti angelicæ flore naturæ & potestate rutilante præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi illud arbori moro dicentem, Eradicare, & iactare in mare. Cum legionem eiicit ex homine in porcos transire permittit: qui exagitati diabolico spiritu se in maria demerserunt. Hic igitur locus hortatorius ad fidem, docens moraliter etiam ea quæ solida sunt, fide posse dissolui. Ex fide autem charitas, ex charitate spes, & rursus in se sancto quodam circuitu refundũtur. Sequitur, vt nemo in operibus glorietur, quia iure domino debemus obsequium. Nam si tu non dicis seruo aranti, aut oues pascenti, Transi, recumbe (vbi intelligitur quia nullus recumbit, nisi ante transierit. Denique & Moyses ante transiuit, vt magnum visum videret.) Sicut ergo tu non solum non dicis seruo tuo, Recumbe, sed exigis ab eo aliud ministerium, & gratias ei non agis: ita nec in te patitur dominus vnius vsum esse operis aut laboris, quia dum viuimus, debemus semper operari. Ergo agnosce te esse seruum plurimis obsequiis defœneratum. Non te præferas quia filius dei diceris, agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura. Neque te iactes si bene seruisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, seruiunt angeli. Vas gentium electus à domino, Non sum, inquit, dignus vocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam dei. Deinde alibi nullius se ostendens conscium culpæ, subiecit: Sed non in hoc iustificatus sum. Et nos ergo nõ à nobis laudem exigamus, nec præripiamus iudiciũ dei, & præueniamus sententiam iudicis, sed suo tempori, suo iudici reseruemus. Post hanc reprehẽduntur ingrati, atque ita demum ad tractatum futuri iudicij venitur.

Amos 7. * cauturus Hiere. 51. Lucæ 8. 1. Corin. 15. 1. Cor. 4.

De eo quod in hora aduentus domini ad iudicium, qui in tecto est, non descendat, &c.

IN illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa. Et qui in agro, similiter non redeat retrò. Memores estote vxoris Loth.) Interrogatus à discipulis dominus quando veniret regnum dei, ait: ¶ Regnum dei intra vos est.) Vtique per veritatem gratiæ, non per seruitutem culpæ. Itaque qui vult esse liber, sit seruus in domino. Ea enim parte qua participamur seruituti, participamur & regno. Ait ergo: Regnum dei intra vos est. Quando autem veniret, noluit dicere, sed dixit iudicij diem esse venturum, vt terrorem* omnibus iudicij imminentis incuteret, nec securitatem dilationis afferret. Et ne videretur contristare discipulos si his aliquid negaret, ait in alio libro: De die autem & hora nemo scit, neque angeli cœlorum, neque filius. Bene medie posuit filium. Est enim idem filius hominis, filius dei: vt magis dictum secũdum filium hominis æstimemus, quia temporum finem non per naturam hominis, sed per naturam dei nouit. Nec alienum tamen à fide est, si filium accipias dei. Quid enim est quod bonus pater filium celauerit, cui omnia dedit? Aut quomodo non dedit cognitionem temporis, cui dedit ipsius iudicij potestatem? Quomodo autem filius nescire potest quod pater nouit, cum in patre filius sit: & spiritus scrutetur etiam alta dei, cum ipse filius altitudo sit diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei? Sed cur nolit dicere, ostendit alio loco: Non est vestrum scire tempora & annos, quæ pater posuit in sua potestate. Videtis quò tendat qui trinitatem negat vnius potestatis, vt sit aliquid quod nesciat filius. Cur enim celaret filium proprium pater? Aut enim inuidiæ causa nolumus aliis intimare quod scimus, aut ne forte prodamur. Sed nec inuidi in patrem, nec proditoris in filium suspicio

Lucæ 17. * horrorem. Matth. 24. Rom. 11. Acto. 1.

ſpicio cadit. Ergo vnius ſunt cognitiõis, quia vnius ſunt po- A teſtatis. Denique qui ſigna nouit futuri iudicij, vtique nouit & finem. Quid enim eſt quod neſciat ille ſicut fulgor coruſcans, eò quod lux dei filius interna myſterij cœleſtis illuminet? In illa, inquit, hora. Ergo & horã nouit: ſed nouit ſibi, mihi neſcit. Bene autem cauſam diluuij & incendij & iudicij de noſtris aſſerit prodiſſe peccatis, quia deus malum non creauit, ſed noſtra ſibi merita repererunt. Edebant enim & bibebant, vxores ducebant, & nubebant. Non quia cõiugia damnentur, neque alimenta damnentur: cum in iſtis ſucceſſiones, in illis naturæ ſubſidia ſint: alioquin de hoc mundo eſt exeundum: Sed in omnibus modus quæritur. quicquid enim abundãtius, à malo eſt. Sit aliquis cõſenſus ad tempus, vt vacemus orationi, ſit aliqua inter ſolicitudines mundi & intemperantiæ crapulam ſobrietas religionis, & induciæ caſtitatis. Ergo quia propter improbos neceſſe eſt probi in hoc ſeculo contritionem cordis animique patiantur, quo vberiorem mercedem accipiãt in futurum, remediis inſtruuntur: vt qui in Iudea ſunt, fugiant in montes. Quæ eſt iſta Iudæa? Noui enim & aliam Iudæam ſecundum ſpiritum, non ſecundum literam. Notus in Iudæa deus. Quales autem iſti mõtes qui poſſunt motum futuri cohibere iudicij, cum ſcriptum ſit: Tremor ante te omnes occupabit, cœlum & terra tranſibunt? Quomodo terrarum portio manebit immunis, aut tueri me poterit, quæ nec ipſa ſe ſeruat? Vbi igitur me ab ira eius abſcondam, qui conturbat profundum maris? Si aſcendero in cœlum, ibi eſt: ſi deſcendero in infernum, adeſt. Non ergo falli poteſt qui vbique eſt, ſed placari. Adeſt itaque iudicij dies. ſi vis non comprehendi, quotidie time, quotidie fuge. Quæris quomodo fugias? Aſcẽde in mõtem qui euãgelizas Sion. vt excelſorum vertice poſſis eminere meritorum. Deus enim montium, & non deus vallium eſt. Aſcende eò vbi Chriſtus ſedet ad dexteram dei, cuius fundamenta in montibus ſanctis, & montes in circuitu eius. Mons tuus Paulus, mons tuus Petrus eſt. Supra illorum fidem mẽtis tuæ locato veſtigium. In lege dei atque hæreditate fidei conſtitutos iudicij dies non ad pœnam inuenit, ſed C ad gloriam. Si quis etiam in tecto eſt poſitus, hoc eſt, ſuperiora iam domus ſuæ eminẽtiũmque virtutũ culmen aſcendit, ad terrena mundi huius opera non recidat. Noui enim tectum in quo Raab illa typo meretrix, myſterio eccleſia, ſacramentorum conſortio populis copulata gentilibus, exploratores quos Ieſus direxit, abſcondit: qui ſi ad inferiora deſcendiſſent domus, ab exploratoribus qui ad corripiendos eos miſſi fuerãt, occiſi eſſent. Tectum ergo ſublime eſt mentis officium, animæque faſtigium, quo nuda corporis operitur infirmitas. Vnde mihi videtur etiam paralyticus ille idcirco eſſe ſanatus, qui à quatuor iuuenibus dimiſſus è tecto eſt: quia quatuor adminiculo virtutum, prudentię, fortitudinis, temperantiæ, atque iuſtitiæ ad pedes Chriſti alta quadam ſe ratione ſubiecit. Nihil enim excelſius humilitate, quæ tanquam ſuperior neſcit extolli, quia nemo id affectat quod intra ſe iudicat. Sed quoniã in iudicio verſamur, non digrediamur à tecto, ne dum vaſa quæ in domo ſunt cu- D pimus auferre, capiamur. Non enim in omni domo ſunt vaſa aurea & argentea, ſed in pleriſque ſunt lignea: nec omnes domus plenæ. ſunt enim & vacuæ quas nouit propheta qui dixit: Quid factum eſt tibi nunc, quia aſcendiſti in domos vacuas, impleta eſt ciuitas clamantium? Et ſubiecit: Omnes principes tui fugerunt, quicũque in te vulnerati ſunt, & ad perfidiam de fide lapſi ſunt. Vulneratus eſt Sabellius, vulneratus eſt Valẽtinus, vulneratus eſt Arrius. in domo enim vacua ſunt reperti. Vis domum videre plenam? Sequere Petrum, cum eſuriret, ad domus ſuperiora gradiẽtem. ibi agnouit myſterium eccleſiæ congregãdæ, vt gentilem populum non iudicaret immundum, quem fides poſſet ab omni mundare contagione. Vaſa autem de luto ſunt. Ergo vas corpus eſt. Et ideo caue ne deſiderio corporis præclara mentis ſtudia derelinquas. Si Petrus non accepit myſterium in inferioribus poſitus, tu queadmodum accipies? Ille accepit, quia aſcendit vt euangelizaret dominum, paſſionem corporis nõ timeret. ¶ Ergo qui in tecto eſt, non deſcẽdat: & qui in agro eſt, non reuertatur retro.) Vnde intelligam qui ſit ager, niſi ipſe me doceat Ieſus dicens: Nemo mittens manum in aratrum, & reſpiciẽs retro, aptus eſt regno cœlorum? Ocioſus in villa ſedet, laborioſus in agro ſeminat: debilis ad focum, fortis ad aratrum. Bonus odor agri. odor enim Iacob, odor agri pleni. Ager plenus eſt florũ, plenus eſt fructuum diuerſorum. Ara igitur agrum tuum, ſi vis dirigi ad dei regnum. Floreat tibi bonorum ſeges fœcunda meritorum. Sit vitis abundans in lateribus domus tuæ, & nouella oliuarum in circuitu menſæ tuæ. Dicat anima tua Chriſto fertilitatis ſuæ conſcia, & ſeminata dei verbo, ſpiritalibus quoque inarata culturis: Veni frater meus, exeamus in agrum. Ille reſpondeat: Introiui in ortum meum ſoror mea ſponſa, vindemiaui myrrham meam. Quæ enim melior quàm fidei vindemia, qua reſurrectionis fructus reconditur, qua perpetuæ lætitiæ fons rigatur? Itaque cum reſpicere prohibearis, multò magis redire prohiberis, & tollere tunicam. Comperiſti enim quod ei qui tunicam te petierit, remittere debeas & pallium. Ergo directus ad dei regnum, opes & patrimonium nõ requiras. Nouit & aliam ſcriptura tunicam, de qua nos hortatur Apoſtolus dicens: Vt expoliantes veterem hominem cum actibus eius, induti nouum, ſuperioris tunicam non requiramus erroris. Vnde & illa ait: Nocte exui me tunicam meam, quo modo induam eam? Quod non ſolum renunciare peccatis, ſed etiam memoriam omnem debeas actus ſuperioris abolere. Denique Paulus anteriora obliuiſcens, culpam exuit, pœnitentiam non omiſit. ¶ Et ideo dominus, Memores, inquit, eſtote vxoris Loth.) quæ ideo quia reſpexit retro, perdidit naturę ſuæ munus. Retro enim Satanas, retro Sodoma. Quapropter fuge intemperantiam, declinato luxuriam. Et vt cognoſcas quia non omnes poſſumus fugere in montem, recordare quia ille qui ſe à veteribus ſtudiis non reflexit (Sodomam enim ante delegerat) ideo euaſit, quia peruenit ad montem. Illa quæ infirmior fuit, quoniam ad poſteriora reſpexit, nec mariti adiuta ſuffragio ad montem peruenire potuit, ſed remanſit.

De duobus in vno lecto, & duabus molentibus in vnum, duobúſque in agro, quorum vnus aſſumetur, & alter relinquetur.

IN illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus aſſumetur, & alter relinquetur.) Bene noctem dixit, quia Antichriſtus hora tenebrarum eſt: eò quod pectoribus hominum tenebras offundat, cum dicat ſe eſſe Chriſtum, exurgentibus pſeudoprophetis qui aſſerant nunc in deſertis Ieſum degere, vt vagæ errore opinionis illudant: nunc in penetralibus, vt qui audierint, præcelſæ nomine poteſtatis arceantur. Chriſtus autem ſicut fulgur coruſcans per vniuerſum mundum luminis ſui globos ſpargit. Et ideo nec in deſertis vagatur, nec aliquibus locis clauditur, quia cœlum & terram ego impleo, dicit dominus. Sed luce fulgoris ſui fulget, vt in illa nocte reſurrectiõis gloriam videre poſſimus. Quid igitur ſibi vult quod ait: Duo in lecto vno, & duæ molentes, & duo in agro: vnus aſſumetur, & alter relinquetur? Nũquid iniquus deus, vt pares ſtudiis & ſocietate viuendi, atque indiſcreta actuũ qualitate, meritorum remuneratione diſcernat? Non ita eſt, ſed pro actibus hominis, remunerationis eſt æqualitas*. Non ergo merita hominum copulæ vſus exæquat. Nam & pater in filium, & filius in patrem ſtudio religionis inſurgunt: quia non omnes quod adoriuntur efficiunt: ſed qui perſeuerauerit in finem, hic ſaluus erit. Tum deinde non forenſe obſequium, ſed interiorem dominus rimatur affectum. Neque enim ſi iuſte offeras, & non iuſte diuidas, acceptum eſt ſacrificium deo. Ergo ex vno ſtrato (Eſt enim ſtratum infirmitatis humanæ, quia ſcriptum eſt: Vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius) vnus relinquetur, alter aſſumetur. Qui aſſumitur, rapitur obuiam Chriſto in aëra: qui autem relinquitur, improbatur. ¶ Duæ molentes in piſtrino.) Senſus quidem eſt quod hi ſignificari videantur, qui ex occultis alimenta quærant, & in apertum ex interioribus proferant. Sed tamen quid molant iſtæ mulieres, requirendum eſt. Niſi forte quod legimus in Eſaia: Si offeratis ſimilaginẽ, vanum eſt. vt ſimilago eſt ſit quæ à molentibus offeratur.

Diſcu-

Marginalia (left column): Pſal. 75. — Lucæ. 21. — Pſalm. 131. — Eſaiæ 40. — 3. Reg. 20. — Ioſue. 2.

Marginalia (right column): Lucæ. 9. — Gene. 27. — Pſalm. 127. — Cantic. 7. — Canti. 5. — Coloſ. 3. — Canti. 5. — Hier. 23. — *qualitas — Matth. 10. — Pſalm. 40.

Discutiamus ergo quæ molant, quídve molant, quódve pistrinum sit. Et fortasse mūdus iste pistrinū est: in quo aptius reor quòd humani corporis forma referatur, in quo anima nostra velut quodam carcere includitur corporali, panem, si consulat boni, operatura* cœlestem. In hoc ergo pistrino vel synagoga, vel anima obnoxia delictis triticum molendo madefactum, & graui humore corruptum, nō potest interiora ab exterioribus separare: & ideo relinquitur, quia eius similago displicuit. At verò sancta ecclesia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale molit triticum quod solis æterni calore sit torridum, quod deus quēadmodum voluit sic vestiuit, & angeli ab omni purgamentorum labe mundarunt, bonam similaginem de penetralib⁹ hominum deo offerens, sacrificij sui liba commendat. Nec solum molentes duæ, sed etiam operantes duo erunt in agro vno, è quibus assumetur vnus. Bonus seminator, qui non supra vias seminauerit, sed supra aratum & cultum solum, vt fructum humilitate pressum, non iactatione dispersum, terra multiplicet. Relinquitur autem seminator zizaniorum, ex quibus refutabilis similago conficitur. Qui sint autem isti agricolæ differentes, possumus reperire si aduertamus qua ratione duos νοῦς, hoc est duas mentes esse in nobis Apostolus dixerit. Fortasse enim ideo, quia altera exterioris est hominis, qui corrumpitur: altera interioris, qui per sacraméta renouatur. Et eò ille fortasse deterior qui extollitur frustra inflatus mente carnis suæ, & non tenens caput, qui à domini nostri Iesu Christi salutarium præceptorum obseruatiōe declinat. Ipse enim caput omnium, qui author est omnium. Alter est ille præstabilior, qui humilitatem diligit, sapientiam quærit, misericordiam non omittit: bonus scilicet seminator. Dispersit enim dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Hic igitur spiritalis est, ille carnalis. Nam sicut verbis apostolicis comprehendimus illum extollentem se tumido animo seductorem mente carnis inflari, ita etiam sanctum virum renouari spiritu mentis ostendimus, dicēte eodem: Renouamini autem spiritu mentis vestræ. Duas ergo mentes esse demonstrat, vnam quæ mens carnis efficitur victa peccato, alteram quæ spiritui copulata carnis abiurat illecebras. Nec solum duæ mentes, sed etiam duæ leges in nobis sunt: quarum vtranque nobis Apostolus explicuit dicēs: Condelector enim legi dei secundū interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quę est in membris meis. Est ergo lex interioris hominis, est etiam exterioris. Illa quę peccatum prohibet, ista quæ suadet. Illa quæ damnat errorem, ista quæ suggerit. Illa quæ mētem instruit, ista quæ tentat. Sunt etiam duæ aliæ vehemētiores in nobis leges, vna dei, altera peccati, secundum eundem magistrum qui ait: Igitur ego ipse mente seruio legi dei, carne autem legi peccati. Et ostenditur quòd si mentem tantummodo dicas, contrariam carni ostendas. Cum enim dicit Paulus se legi dei mente seruire, vtique mentem per seipsam, nisi à carne vincatur, bonam esse demonstrat, & natura ita creatā, vt resistat errori. Itaque cum vincitur, mens carnis est: non ex natura habens sed ex carne quod labitur: & quasi in nomen proprietatémque victricis victa succedit. Natura autem aduersa carnis est. Denique mente deo seruimus, carne peccato. Melior autem mens erit, si cooperaria sancto spiritui religiosum nō intermittat officium. Istæ sunt igitur operantes in agro nostro quarum altera bonum fructum diligentia dat, altera amittit incuria: quam sanguinem legislator appellat, dicens: Anima omnis carnis, sanguis eius. Quo plerique referunt etiam illud quod scriptum est: Non manducabis carnem in sanguine. ne vulneribus animæ cruentatas corporis voluptates, refectionis potius loco quàm reatum sanguinis æstimemus, quos oportet dei verbo refici. Est ergo cibus refectionis, est cibus sanguinis. Sicut enim caro domini vere est cibus, ita sanguis vere noster est potus. Bonam ergo de nostris operibus escam domino suggeramus, ne rursus cum venerit, & sicut in illa ficu pomum non inuenerit, nostrorum meritorum infœcunditate ieiunus propositum pietatis auertat, dicēs ad illam animam quam nudam pomorum repererit, & sanguine cruentatam, Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Est ergo anima carnis omnis, sanguis eius. Est etiam præstabilior anima, de qua dixit deus: Omnes animæ meæ sunt. sicut anima patris ita etiam anima filij mea est. Nec illud prætereat, vt duos populos interpretemur, id est, quod in hoc mūdo, qui agro frequentissimè comparatur, duo populi sint, vnus credentium, alter qui non credit, relaturi meritorum vicē suorum: & ideo alter qui fidelis est, assumatur: alter qui infidelis, relinquatur. Duæ autē illæ molētes, duæ animæ, vel certè ecclesia atque synagoga. Non enim vna tātum figura, sed multiplex in diuinis scripturis esse consueuit, vt vnus sermo plures species comprehendat. Itaque mens carnis, & anima carnis, & synagoga, idem triticum colligunt, & eam similaginem molunt, quæ offertur inuanum. Mens autem quę cōiuncta est animæ, & anima quę receptrix est salutaris verbi vel ecclesia dei, excolunt & molunt verę legis similaginē spiritalem, vnde etiam panes propositionis fiunt, quos soli sacerdotes edunt, quibus puriorem panem manducare pręscriptum est, illum vtique qui descēdit de cœlo. Omnes autem sumus, si merita nostra patiantur, iustitiæ sacerdotes; qui vnctione lætitiæ in regnum & sacerdotium consecramur. Ergo ita exerceamus & colamus agrum nostrum in istius culturæ munere constituti, vt in illa superiore Hierusalem vbi legis custodia vera celebratur, habeamus similaginem de manipulis nostris, quos beati qui potuerint cōgregare, vt venientes venient in exultatione tollentes manipulos suos. Isti igitur fruct⁹ sunt spiritales, & felices veri prouentus laboris qui nullo inutili imbre madefiant. Fructus autem carnis corruptelæ obnoxius: & ideo qui carnalia seminauerit, carnalia metet. De agro verò quid dicam, cum manifestum sit in opere cultoris vel laudē esse vel culpam? ¶ Et respondentes dixerunt: Vbi domine?) Hoc discipuli locuti sunt: dominus autem vbi præmonuit & quo fugiendum, & vbi commorandum, & quid esset cauendum, complexus est summam definitione generali, dicens: ¶ Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.) Itaque prius quæ sint aquilæ coniiciamus, vt quod sit corpus definiamus. Iustorum enim animæ aquilis comparantur, quod alta petant, humilia derelinquant, longæuam ducere ferantur ætatem. Vnde & Dauid animæ suæ dicit: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Si igitur intelleximus aquilas, de corpore iam dubitare non possumus, maxime si meminerimus quod à Pilato Ioseph corpus acceperit: Nónne tibi videntur aquilæ circa corpus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, & Maria mater domini, apostolorúmque conuentus circa domini sepulturam? Nónne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando veniet in illa die cum intelligibilibus nubibus filius hominis, & videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxerūt? Est etiam corpus de quo dictum est: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Circa hoc corpus veræ aquilæ sunt, quæ alis circumuolant spiritalibus. Sunt & circa corpus aquilæ quæ credunt Iesum in carne venisse, quia omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, de deo est. Vbi ergo fides, ibi sacramentum, ibi diuersorium sanctitatis est. Est etiam corpus ecclesia, in qua per baptismi gratiam renouamur spiritu, & occidua senectutis in rediuiuas reparantur ætates.

De permittendis pueris venire ad Christum, & simplicitate puerili sectanda.

Caput XVIII.

SInite pueros venire ad me, & nolite eos prohibere, talium est enim regnum dei. Amen dico vobis, quicunque non receperit regnum dei sicut puer, non intrabit in illud.) At quia ætas hæc infirma est viribus, inualida ingenio, immatura consilio: non ergo ætas pręfertur ętati, alioquin obesset adolescere. Quid votis opus est vt æui maturitas consequatur, si mihi meritū regni demptura cœlestis est? Ergo deus vitæ processum ad vitia dedit, non ad incrementa virtutis? Et cur ipse apostolos non pueriles, sed prouectoris ætatis elegit? Cur autem pueros aptos regno dicit esse cœlorū? Fortasse quia malitiā nesciant, fraudare non nouerint, referire non audeant, scrutari ignorent opes, honorem ambitionémque non appetant.

Sed

Marginalia: *al. panē sibi vt consulat operat. &c. — Psalm. 111. — Ephes. 4. — Roman. 7. — Ibidem. — Leuit. 17. — Gene. 9. — Ezech. 18. — 1. Corin. 3. — Psalm. 106. — Ioan. 19. — Apoca. 1. — Ioan. 6.

Sed non ignorare ista virtus est, sed contemnere: nec continentiæ laus, vbi infirmitatis integritas. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur. Non enim virtus est non posse peccare, sed nolle: atque ita tenere perseuerantiam volũtatis, vt voluntas infantiam, vitus imitetur naturam. Denique ipse hoc saluator expressit, dicens: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cœlorum. Quis est ergo puer imitandus apostolis Christi? num vnus ex paruulis? Hæc igitur virtus apostolorũ. Quis ergo puer? Ne forte ille de quo Esaias dicit: Puer nat' est nobis, filius datus est nobis? Ipse enim tibi puer dixit: Tolle crucẽ tuam, & sequere me. Et vt agnoscas puerum: Cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit. Hæc est enim perfecta virtus. Itaque & in pueritia est quædam venerabilis morum senectus, & in senectute innocens pueritia. Senectus enim venerabilis est, non diuturna, nec numero annorum computata. Cani sunt autem sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Vnde & scriptum est: Laudate pueri dominum, laudate nomen domini. quia nemo nisi perfectus laudat dominum. Nemo enim dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Quod videtur de ecclesiæ populo prophetatum, qui iunior seniorem populum Iudęorum virtutis studiis anteiuit. Et ideo illud: Ecce ego & pueri mei quos dedisti mihi. Isti sunt pueri qui dominum pullo asinæ superuectum propheticis vocibus prosequentes, redemptionem gentium venisse dicebãt. Isti sunt pueri vel infantes qui Christi illa vbera super vinum haustu pleniore suxerunt. Ex ore enim infantium & lactentium perfecisti laudem. Durum itaque aliquibus & immite videri potest quod discipuli ad dominum infantulos adire prohibebant, nisi vel mysterium intelligas, vel affectum. Neque enim inuidæ in pueros mentis asperitate faciebant, sed sedulæ seruitutis obsequia domino deferebant, ne cõprimeretur à turbis. Denique alibi scriptum est: Magister comprimunt te turbæ. Respuenda quippe est vtilitas nostra, vbi diuinitatis iniuria est. Ergo fugiam' superbiam, sequamur puerilem simplicitatem, quia veritas aduersaria superbiæ, simplicitas autem concurrens veritati, in ipsa humilitate sublimis. Non enim in abiecto corde habitat deus, sed sicut tradiderunt nobis prophetæ, thronus virtutis exaltatus est, in eo scilicet cuius eleuatur sapientia ad altitudinem veritatis. Nec sicut Cain fraterna specie dolum percussoris abscõdat, sed foris intráq; sit frater. Hęc in affectu. In mysterio autẽ, quia prius saluari populum Iudæorũ, ex quo & secundum carnem nati fuerant, gestiebant. Sed pro Chananæa muliere supplicarunt. Sciebant ergo mysterium, quod vtrisque populis vocatio deberetur, sed fortasse adhuc ordinem nesciebant. Nunc distantiam intende verborum. Vbi ad se infantes accedere iubet, vt eos vel prædicatione vel manuũ impositione benediceret, pueros appellat, vbi præcipit nõ scandalizãdos, pusillos appellat. Non enim scandalizantur qui tãguntur à Christo, non labũtur qui Christo propinquant. Sed labũtur illi quos pusillos non ætatis exiguita, sed virtutis pusillitas fecit. Simul etiam docet infirmos non esse tentandos, ne in nos eorum delicta vertantur, quorum preces ad dominum, etsi ipsi virtutum meritis infirmi sint, angelorum tamen patrociniis euehuntur. Nemo ergo irrideat pauperem, quia exacerbat illum qui fecit eum. Nemo tentet inualidum, ne angelos lædat. Nemo præcipitet infirmum, ne soluat beneficium redemptoris. Et ideo dixit: Væ huic mundo ab scandalis. quia crucem domini plerique scandalum iudicarunt, cum dominicæ humilitas passionis nostræ sit sacramentum salutis. vt adoriamur virtutis officium, sumamus humilitatis exemplum. Væ igitur ei qui in crucem domini non crediderit, qua scandalizantur infirmi. Expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. In diuinis quidem scripturis non verborum seriem, sed rerum põdus examinare debemus. Plus enim proficit ad reprimenda peccata, inauditi generis atq; deformis beluina quædam pompa supplicij. Tamen ne cui hinc quoque scandalum generetur infirmo, non ociose simul positum putamus, molam asinariam, collum hominis, profundum maris. Etenim

Esaie. 9. Matth. 16 1. Petr. 2. Sapien. 4. Psalm. 112. 1. Corin. 12. Esaie. 8. Psalm. 8. Luc. 8. Matth. 15 Matth. 18 Ibidem.

A cum asini typum populus gentilis acceperit, nõnne tibi videtur tanquam molam asinariam voluere quandiu in imperitiæ suæ errore versatur naturæ quidem vinculis alligatus, vt verbum emolat, deum quærat: sed opertæ mentis cæcitate suffusus, vt vultum animi erigere ad deum, & oculos cordis aperire non nouerit? Et ideo sine vlla cursus alacritate vestigiis in se sæpe redeuntibus inuitus vsui laborat alieno. Tamen qui molam voluit, consummandi aliquando finem operis habet, & exuẽdæ spem gerit cæcitatis. Cui verò mola ad collum suspenditur, portat lapidem, qui portare domini iugum recusauit. Asinus ergo ad molam, cęcus ad lapidem, gentilis ad saxum, qui adorat eum quem non videt nec agnoscit. Deus enim non in manufactis habitat, nec in saxo agnoscitur, sed in spiritu. Vterque igitur populus & gentilis & Iudæus pompa quadam sermonis huius exponitur, B sed vehementior in Iudęos pœna decernitur. Gentilium enim memoria seculi istius fluctibus obruetur: & cœno mundi huius abolebitur, qui inter ea quæ non sunt, esse voluerunt, & alienati à scientia dei, tanquam in profundum maris mersi sunt. At verò Iudæi per patriarchas assumpti, circuncisione signati, per legem eruditi, non tanquam ignoti peribunt, sed tanquam sacrilegi punientur. Etenim Atheniensibus ignotus deus, in Iudæa notus, sed non receptus. Et ideo qui ignorat, ignorabitur: qui præuaricatur, damnabitur. Nec ille exutus à culpa, qui suum nesciuit authorem: & ille exutus à venia, qui dominum non recepit. Tolerabilius tamen est fidem non detulisse Christo, quàm manus intulisse.

Act. 17. 1. Corin. 14.

De responsione Iesu ad interrogationem cuiusdã principis, qua asserit neminem esse bonum nisi solum deum.

Interrogauit autem eum quidam princeps dicens: Magister bone, quid faciendo vitam ęternam possidebo? Dicit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus deus.) Versuta interrogatio, & ideo arguta responsio. Tentator enim princeps iste magistrum bonum dixit, qui deum bonum dicere C debuisset. Nam licet & in diuinitate bonitas sit, & in bonitate diuinitas (nemo enim bonus nisi solus deus, omnis autem homo mendax: quicquid autem mendax, vtique non bonum) tamen addendo, magister bone, in portione bõnum dixit, non in vniuersitate. Nam deus vniuersitate bonus, homo ex parte. Propterea dominus, Quid me dicis bonum, quem negas deum? Quid bonum dicis, cum bonus nemo nisi vnus deus? Non ergo bonum se negat, sed deum signat. Bonus enim quid est nisi plenus bonitatis? At verò cũ scriptum sit: Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: vtique de hominibus non de deo dixit. Deus enim vnus est, nõ vnus è numero: Ita & dei filius quasi vnicus exceptus est, non quasi vnus ex multis: & vnigenitus est, non vnus ex genitis. Et ideo nemo bonus non præiudicat Christo, quia nemo iudicat Christum. Nemo enim tanquam communiter de nobis dicitur, sed nihil Christo commune nobiscum. Quòd siquem mouet, quia nemo bonus nisi vnus de- D us: moueat & illud, quia nemo bonus nisi de'. Quòd si à deo filius non excipitur, vtique nec à bono Christus excipitur. Sed cum in deo filius persona alter, potestate vnus sit: Vnus enim deus, ex quo omnia: & vnus dominus, per quem omnia: deus autem & dominus non duo dij, sed vnus deus sit, quia dominus deus tuus deus vnus est: vtique cum secundum maiestatem deus vnus in vtraque persona sit, & bonus vnus in vtroque est. Nam quomodo nõ bonus, ex bono natus? Arbor enim bona bonos fructus facit. Quomodo non bonus, cum bonitatis substantia assumpta ex patre non degenerarit in filio, quæ non degenerauit in spiritu? Et ideo, Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectã. Quod si bonus spiritus qui accepit ex filio, bonus vtiq; & ille qui tradidit. Et cũ bonus pater, vtique & ille bonus qui omnia habet quæ pater habet. Aut si negatis filium habere bonitatẽ, negatis & patrem. Ratio euidens exemplis non eget, tamẽ vel authoritatem sequimini scripturarum. Scriptum est enim: Dominus iudex bonus domui Israel. De filio an de patre dicitur? Sed pater non iudicat quẽquam, quia omne iudicium dedit filio. Ergo dominus bonus filius. Accipe aliud. Trinitatem

Psalm. 135. Psalm. 13. 1. Corin. 8. Deut. 6. Matth. 7. Psalm. 142. Luca. 5.

nitatem vtique confitentur qui ad baptismum veniunt, quia baptizantur in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ergo & patri & filio & spiritui sancto confitentur. Cum ergo dicitur, Cõfitemini domino quoniam bonus. bonus vtique pater, bonus & filius, bonus & spiritus sanctus, sed deus vnus est. Et quia bonus dominus expectantibus eum. An non bonus, qui bona tribuit animæ quærenti eum? An non bonus, qui satiat in bonis animam tuam? An non bonus, qui ait: Ego sum pastor bonus? Sed putatis ideo deum bonum, quia iudicium non habet, in quo est necessitas vindicãdi. Quanquam iam præmissum sit iudicem bonum esse domui Israel, tamen alibi habes: Quàm bonus deus Israel rectis corde. De quo igitur putatis dictum? de patre, an de filio? Si de patre, ergo non omnibus bonus. Cur igitur filio derogatis? Si de filio, ergo bonum deum & filium confitemini. Ipse est enim benedict⁹ deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Ipse est rex & deus Israel, cui dicitur: Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israel. Sic igitur huic dicit: Quoniam tu bonum me non potes sentire qui tentas, quid me dicis bonum? Bonus quidem ego, sed rectis corde, cui bonũ esse ex natura suppetat, non ex versutia. Bonus ergo filius. Candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Quomodo ergo non bonus, qui est imago bonitatis? Sicut enim imago dei deus, sed vnus deus: ita & diuinæ imago bonitatis bona, sed vna bonitas. Mihi certe vtile est bonum deum credere, quem meorum habiturus sum iudicem delictorum. illi viderint qui credere bonum nolunt. Itaque quia legisperitus est iste qui tẽtat, sicut in libro alio demonstratur, bene dixit: Nemo bonus, nisi vnus deus. vt admoneret quia scriptum est: Non tentabis dominum deum tuum. sed magis confiteretur domino, quoniam bonus. Denique eum sæpe perstringit. Nam glorianti in lege quod à iuuentute sua omnia custodisset, vt inanem iactãtiam eius exponeret, ostẽdit ei adhuc deesse quod legis est. Et ideo ad misericordię præceptum tristis inducitur, vt in eum naturalis quædam detur forma sententiæ.

De eo quod facilius est camelum transire per foramen acus, quàm diuitem in regnum dei.

Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitẽ intrare in regnum dei.) Magna vis, magnum pondus in verbis. Quibus enim verbis aliis vehementius exprimeret, non debere iactare se diuitem in diuitiis suis, quam talibus quibus definitur contra naturam esse diues misericors? Aufer mihi lenocinia fucúmque verborum, quę solent eneruare sententias. iactari⁹ iste nõ debuit, sed frangi, qui misericordiam respuebat. Tamen si quos verborum magis ornamenta, quàm sensus virilis naturalis quidam habitus & forma delectãt, quod boni faciunt petitores in vxore ducenda, vt mores discutiant, non decorem, nec aspectus offensione reuocentur, cum virtute animi prouocantur: hi quoque in verbis mysterium quærant, quod est mens quędam & anima verborum, nec in mysterio verba discutiant. Camelus ergo in typo populus gentilis accipitur, quem leo ille quærens quem deuoret, onustum thesauro propheticis agit afflatibus in desertum. In tribulatione enim & angustia leo & catulus leonis, aspides & progenies aspidum volantium ferebant, in asinis & camelis diuitias suas. Et bene camelus pro gentili figuratus est populo, quia superstitionis deformitate degenerans prius quàm crederet populus nationum, beluinæ speciem fœditatis, absurda vestigia, ora turpia præferebat. Facilius igitur iste peccator per viam intrauit angustam, quæ est via Christi, qui proprij corporis passione mortis penetrans viam, velut acu redintegrauit scissa quædam nostræ vestimenta naturæ, quàm populus Iudęorum diues in lege, egenus in fide, præruptus in furore, probrosus in crimine. Potest etiam moraliter de omni intelligi peccatore, & de arrogante diuite. Nónne tibi videtur publicanus ille oneratus suorum conscientia delictorũ, cum oculos ad deum non auderet attollere, velut quidam camelus in foramen acus confessionis suæ remediis facilius introire, quàm Pharisæus ille in regnum dei, arrogans in prece, iactans innocentiæ, præsumptor gloriæ, exprobrator misericordiæ, prædicator sui, criminator alieni, qui magis cõueniret dominum quàm rogaret? Si quis igitur horret camelum, horrescat eum qui factis fœdior sit camelo.

De honorandis parentibus atque pascendis.

Honora patrem tuum, & matrẽ.) Pulchre mihi hodie legitur legis exordium, quãdo mei natalis est sacerdotij. Quotãnis enim quasi de integro videtur incipere sacerdotiũ, quãdo tẽporum renouatur ætate. Bonũ etiam quod legitur: Honora patrẽ & matrẽ. Vos enim mihi estis parentes, qui sacerdotium detulistis. Vos, inquam, filij vel parentes filij singuli, vniuersi parentes. Libenter enim meos dixerim vos vel liberos, vel parentes, qui verbum dei auditis & facitis. Filios, quia scriptũ est: Venite filij audite me. Parẽtes, quia ipse domin⁹ dixit: Quæ mihi mater aut fratres? Mater & fratres mei hi sunt, qui audiunt verbũ dei & faciunt. Bene ergo lex quæ pręmiserat, Diliges dominum deum tuum, & diliges proximum tuum: subiecit: Honora patrẽ tuum, & matrẽ tuam. Primus enim gradus iste pietatis est. Nãque hos authores tibi esse voluit deus. Honora obsequiis, vt abstineas à contumeliis, quia ne vultu quidem lædenda pietas est parentum. Sed parum est non lædere, quia lex prospexit ne patiantur iniuriam. Qui enim maledixerit patri vel matri, morte morietur. tu honora, vt bonus sis. Aliud est legis beneficium: aliud pietatis officium. Honora tuos, quia suos dei filius honorauit. Legisti enim, Et erat subditus illis. Si deus seruulis, quemadmodum tu parẽtibus? Honorabat igitur Ioseph & mariam Christus, nõ naturæ debito, sed pietatis officio. Honorabat & patrem deum, quemadmodum nemo potuit honorare, vt esset obediens vsque ad mortẽ. Honora ergo & tu parentes. Est autẽ honor nõ solũ honorificentiæ, sed etiã largitatis. Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt. Honor enim est deferre ꝓ meritis. Pasce patrẽ tuum, pasce matrẽ tuam. Etsi paueris matrẽ, adhuc non reddidisti dolores, nõ reddidisti cruciatus quos pro te passa est, non reddidisti obsequia quibus te illa gestauit, non reddidisti alimenta quæ tribuit tenero pietatis affectu, immulgens labris tuis vbera. non reddidisti famẽ quam pro te illa tolerauit: ne quid quod tibi noxiũ esset, ederet: ne quid qđ lacti noceret, hauriret. Tibi illa ieiunauit, tibi manducauit: tibi illa quẽ voluit cibum non accepit: tibi quẽ noluit cibum sumpsit: tibi vigilauit: tibi fleuit, & tu illam egere pateris? O fili quantum tibi sumes iudicium, si nõ pascas parentem. Illi debes quod habes, cui debes quod es. Quantum iudicium, si pascat ecclesia quos tu nolis pascere. Si quis fidelis, inquit, aut si qua fidelis habet viduas, subministret illis vt non grauetur ecclesia, vt his quæ veræ viduæ sunt, sufficiat. Hoc de extraneis. Quid de parentibus? Nõ ociose diximus proxime, quia nos matris querela perstrixit, sed maluimus eum qui talis est publice monere, quàm domestice coercere. Et si nostra voce non proditur, vel suo tamen erubescat affectu. Ne commiseris fili vt parẽtes tuos aliorum fames pascat: ne commiseris fili vt ieiunia pauperum parentibus tuis cibum quærãt. Si non propter gratiam & salutem, propter verecundiam, pasce. Vel tu filia, non pudet si te ingrediente in ecclesiam, alienis manus suas anus mater extendat, & prætermissa filia de extraneis stipem poscat, cum tu transeas sublimi collo, & nutibus oculorum, trahẽs vestem, habẽs inaures & dextralia & annulos, & reliqua quæ Esaias dicit? Quod si in te sermonem suum vertat reposcens naturæ debitum, nutrimentorum precium: manus tuæ quod genetrici debeant officium, quid respõdebis? Dabísne aliis? Quid si tibi obiiciant, Vade, prius matrem tuam pasce? Nam etsi pauperes sunt, impiam tamen nõ quęrunt collationem. Nónne audisti supra, quia diues ille in bysso & purpura recubans, cuius de mẽsa micas Lazarus colligebat, pœnis cruciatur æternis, quia pauperi non impartiuit alimenta? Si non donasse extraneis, graue est: quãto grauius excludere parentes? Sed dicis quod eras parentibus collaturus, ecclesiæ malle conferre. Non quærit donum deus de fame parẽtum. Vnde reprehendentibus Iudæis quia discipuli domini manus non lauarent, respondit Iesus: Quicunque dixerit, Munus

quod-

quodcunque est ex me, tibi proderit, non honorificabit patrem aut matrem. Quod propter obscuritatem sensus nō imprudenter deflecximus. nam Iudæi dum hominum traditionem sequuntur, dei negligunt. Discipuli traditionē dei præferentes, hominum negligebant, vt manus nō lauarent cum panem manducarent: quoniam qui lotus est totus, nō habet necesse vt manus lauet. Lauerat eos Iesus, lauacrū aliud non quærebant. Vno enim Christus baptismate omnia soluit baptismata. Itaque quē lauerit ecclesia, non habet necesse iterum lauare. Ergo mysterio intendebant discipuli, non sui mundiciam corporis, sed animæ requirentes. Hoc reprehendebant Iudæi, sed argute redarguuntur à domino, quod inania obseruent, profutura despiciant. Et ideo illis dicit: Vos quare dicitis patri aut matri, quos lex præcepit honorari, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit. id est, cum petat aliquid assumptum egens pater aut mater à filio, quia legem timens, excusationem non dandi requirit, dicere solet: munus est quod ex me tibi proderit, vt dicatam deo pecuniam pater religiosus accipere formidet. Sed hæc traditio hominum, excusationes obtexētium auaritiæ suæ. Cæterum dei traditio est vt prius pascas parentes. Nam si iuxta diuinū oraculum contumelia parentis morte luitur, quanto magis fames quæ morte grauior est? Quo loco insolētem dominus infrænat iactantiam. Multi enim, vt prædicētur ab hominibus, ecclesiæ cōferunt quę suis auferunt: cum misericordia à domestico progredi debeat pietatis officio. Da ergo prius parenti, da etiam pauperi, da illi presbytero quod tibi abundat terrenū, vt ab illo accipias spiritale quod tibi deest. Etenim qui honorat, honorabitur. Vide ergo quia ille cum accipit tradit: & accipit non quasi inops, sed quasi remuneraturus maiore mensura. Da pauperi in requiē eius, vt & tu communicans de tuo inopi requiem consequaris. Sed vt pascendos scriptura dicit parentes, ita propter deum relinquendos parentes, si impediant deuotæ mentis affectum.

De illuminatione cæci, & vocatione Zacchæi.

Caput XVIII. & XIX. Matth. 20.

FActum est autē cum appropinquasset Hiericho, quidam cæcus sedebat secus viā.) In libro secundum Matthæum, duo cæci inducuntur, hic vnus. Ibi egrediente Hiericho, hic appropinquāte. Sed nulla distantia. Nā cum in hoc vno typus populi gentilis sit, qui sacramēto dominico recepit amissi luminis claritatem, nihil interest vtrum in vno medicinam, an in duobus accipiat, quoniam ex Cham & Iaphet Noë filiis originem ducens in duobus cæcis duos generis sui prætendebat authores. Quod videtur etiam Lucas nō omisisse, cū Zacchæum subiicit, qui statura pusillus, hoc est, nulla nobilitatis ingenitæ dignitate sublimis, exiguus meritis, sicut populus nationum, audito domini saluatoris aduētu, quem sui non receperāt, videre cupiebat. Sed nemo facile Iesum videt, nemo potest Iesum videre constitutus in terra. Et quia non prophetas, non alibi regnum habebat, tanquam formæ gratiam naturalis ascendit in sycomorum, vanitatē scilicet Iudæorum vestigio suo proterens, errata quoque corrigens superioris ætatis: & ideo Iesum interioris domus recepit hospitio. Et bene ascendit in arborem, vt arbor bona bonos fructus faceret ac naturali excisus oleastro, & cōtra naturam insertus in bonam oliuam, fructum posset legis afferre. Radix enim sancta, etsi rami inutiles, quorum infructuosam gloriā plebs gentium fide resurrectionis quasi quadā corporis eleuatione trāscendit. ¶ Et ecce vir nomine Zacchæus.) Zacchæus in sycomoro, cæcus in via. Quorum alterum dominus miseraturus expectat, alterum mansionis suæ claritate nobilitat. Alterum sanaturus interrogat, apud alterum se nō inuitatus inuitat. Sciebat enim vberem hospitij sui esse mercedem. Sed tamen etsi nondum vocem inuitantis audierat, iam viderat affectum. Verum ne cæcum illum tanquam fastidiosi pauperum cito reliquisse videamur, & transisse ad diuitem: expectemus eum, quia expectauit & dominus: interrogemus eum, quia interrogauit & Christus. Nos interrogemus, quia nescimus: ille, quia nouerat. Nos interrogemus, vt sciamus vnde iste curatus sit: ille interrogauit, vt in vno plures disceremus vnde dominum videre mereamur. Interroga-

Rom. 11.

A uit enim vt crederemus, nisi confitentem non posse sanari. ¶ Et confestim, inquit, vidit, & sequebatur eum magnificās dominum, & perambulabat Hiericho.) Aliter enim non videret, nisi sequeretur Christum, nisi dominum prædicaret, & nisi seculum præteriret. Cum diuitibus quoq; in gratiam reuertamur. nolumus enim offendere diuites, qui volumus, si fieri potest, sanare omnes, ne in cameli comparatione perstricti, in Zacchæo citius quàm oportuit derelicti, iuste habeant commotionis offensam. Discant non in facultatibus crimen hærere, sed in iis qui vti nesciant facultatibus. Nam diuitiæ vt impedimenta improbis, ita bonis sunt adiumenta virtutis. Diues certe Zacchæus electus à Christo, sed dimidium bonorum suorum pauperibus largiendo, reddendo etiam in quadruplum quæ fraude sustulerat (Alterum enim non sat est: nec habet gratiam liberalitas, si iniuria perseuerat: quia non spolia, sed dona quæruntur) vberiorem mercedem quam conferebat, accepit. Et bene princeps inducitur publicanorum. Quis enim de se desperet, quādo & iste peruenit, cui sensus ex fraude? ¶ Et ipse, inquit, diues.) Vt scias non omnes diuites auaros. Quid sibi vult quod nullius alterius staturam scriptura, nisi huius expressit, ¶ Quia statura pusillus erat? Vide ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide. Nondū enim promiserat cum ascenderet, nōdum viderat Christum, merito adhuc pusillus. Denique Ioannes magnus, quia & Christum vidit, & spiritum sicut columbam super Christum manentem, sicut ipse ait: Vidi spiritum descendentem sicut columbam, & manentem super eum. Quæ autem turba, nisi imperitę cōfusio multitudinis, quæ verticē nequit videre sapientiæ? Ergo Zacchæus quandiu in turba est, non videt Christum. supra turbam ascēdit, & vidit, hoc est, plebem iam transgressus, in scientiam meruit quam desiderabat aspicere. Pulchre autem addidit: ¶ Quia illa parte erat trāsiturus dominus.) Vel vbi sycomorus, vel vbi crediturus: vt & mysterium seruaret, & gratiam seminaret. Sic enim venerat, vt per Iudæos transiret ad gentes. ¶ Vidit itaque Zacchæū sursum.) Iam enim sublimitate fidei inter fructus nouorum operum velut fœcundæ altitudine arboris eminebat. Et quoniam de typo ad moralia deflexim us, inter tot credentium voluntates dominica die relaxare animum, festiuitatem admiscere delectat. Zacchæus in sycomoro, nouum videlicet noui temporis pomum, vt in hoc quoque compleretur illud: Arbor fici produxit grossos suos. Ad hoc enim Christus aduenit, vt ex lignis non poma, sed homines nascerentur. Legimus alibi, Cum esses sub arbore fici, vidi te. Ergo Nathanael sub arbore, hoc est, supra radicem, quia iustus. Radix enim sancta. Sub arbore tamen Nathanael, quia sub lege: Zacchæus supra arborē, quia supra legē. Ille domini occultus defensor, hic publicus prędicator. Ille adhuc Christum ex lege quærebat, iste iam supra legem relinquebat sua, & dominum sequebatur.

B

Ioan. 1.

C

Cant. 2.

Ioan. 1.

De seruo qui vna mna à domino accepta, decem acquisiuit.

ECce mna tua decem mnas acquisiuit) Bonus ordo, vt vocaturus gētes, & Iudæos iussurus interfici, qui noluerūt regnare supra se Christum, hāc præmitteret comparationem, ne diceretur, Nihil dederat populo Iudęorum vnde poterat melior fieri: vt quid ab eo qui nihil recepit, exigitur? Non mediocris ista est mna, quam supra mulier Euangelica quia non inuenit, lucernam accendit, lumine quærit admoto, gratulatur inuentam. Denique ex vna decē mnas alius fecit, alius quinque. Fortasse iste moralia habet, quia quinque sunt corporis sensus: ille decem duplicia, id est mystica legis, & moralia probitatis. Vnde & Matthæus quinque talenta & duo talenta posuit. In quinque talentis vt sint moralia, in duobus vtrunque mysticū atque morale. Ita quod numero inferius, re vberius. Et hic possumus decē mnas, decem verba intelligere, id est legis doctrinam, quinque mnas, magisteria disciplinæ. Sed legisperitum im omnibus volo esse perfectū. Non enim in sermone, sed in virtute est regnum dei. Bene autem quia de Iudæis dicit, Duo soli multiplicatam pecuniam deferunt: non vtique æris, sed disputationis vsuris. Alia est enim pecuniæ fœnebris, alia doctrinæ cœlestis vsura.

D

Luc. 15.

1. Cor. 4.

Denique

Denique dominus dicit: ¶Quare nō dediſti pecuniā meam ad menſam?) Non noſtræ, ſed ſuæ pecuniæ quærit vſuram. Vnus intra terram abſcondiſſe ſe dicit, quod rationem (quę ad imaginem & ſimilitudinem dei data eſt nobis) ſtudio voluptatis obruit, & tanquam in fouea carnis abſcondit. De aliis ſiletur, qui quaſi prodigi debitores quæ acceperāt, perdiderunt. In duobus illis pauci ſunt, qui per duas vices ad cultores vineæ deſtinati ſunt, in reliquis omnes Iudęi. Quā comparationem Matthæus etiam nobis voluit aptare, quod ſimiliter vt diues qui pecuniam ſuam non impartit pauperibus, ita etiam qui doctrinæ ſuę gratiam non diuidit imperitis, docere cum poſſit, haud mediocris reus eſt culpæ. De quo, quoniam in libris de fide ſcriptis diximus, tranſcurrere melius fuit. Ciuitates autem decem eſſe quæ poſſunt, niſi forte animæ, quibus iure præponitur qui pecuniam domini & illa eloquia caſta probata ſicut argentum, mentibus hominum fœnerauerit? *Pſalm. 11.* Nam ſicut Hieruſalem dicitur ædificata ſicut ciuitas, ita ſunt animæ pacificæ. Et ſicut angeli præſunt, ita & hi qui vitam meruerint angelorum.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM, LIBER IX.

De eo quod dominus aſcenſurus Hieroſolymam venit ad montē Oliueti, & inde duos diſcipulos miſit, &c.

ET factū eſt cū appropinquaſſet ad Bethfage & Bethaniam, venit ad montem qui vocatur Oliueti, miſitque duos diſcipulos dicens: Ite in caſtellum quod contra vos eſt. In quo introeuntes, inuenietis pullum aſinæ alligatum, in quo nemo ſedit. ſoluite illum, & adducite.) Pulchre relictis Iudæis, habitaturus in affectibus gentium templum dominus aſcendit. Hoc enim templum eſt verum, in quo non in litera, ſed in ſpiritu dominus adoratur. Hoc dei templum eſt, quod fidei ſeries, non lapidum ſtructura fundauit. Deſeruntur ergo qui oderant, eliguntur qui amaturi erant. Et ideo ad montem venit Oliueti, vt nouellas oleas in ſublimi virtute plantaret. *Galat. 4.* Quorum mater eſt illa quæ ſurſum eſt Hieruſalē. In hoc mōte eſt ille cœleſtis agricola, vt plātati omnes in domo dei, poſſint viritim dicere: *Pſal. 51.* Ego autē ſicut oliua fructifera in domo domini. Et fortaſſe ipſe mons Chriſtus eſt. Quis enim alius tales fructus ferret olearum, non curueſcentium vbertate baccarum, ſed ſpiritus plenitudine gentium fœcundarum? Ipſe eſt per quem aſcendimus, & ad quem aſcendimus. Ipſe eſt ianua, ipſe eſt via, qui aperitur, & qui aperit, qui pulſatur ab ingredientibus, & à bene meritis adoratur. Ergo in caſtello erat, & ligatus erat pullus cū aſina. non poterat ſolui, niſi iuſſu domini. Soluit eum manus apoſtolica. talis actus, talis vita, talis gratia. Eſto talis & tu, vt poſſis ligatos ſoluere. Nunc conſideremus qui fuerit illi qui errore detecto de paradiſo eiecti, in caſtellū ſint relegati. Et vides quemadmodum quos mors expulerat, vita reuocauerit. Et ideo ſecundum Matthæum & aſinam & pullum legimus, *Matth. 21.* vt quia in duobus hominibus vterque fuerat ſexus expulſus, in duobus animalibus ſexus vterque reuocetur. Ergo illic in aſina matrem quaſi Euam figurauit erroris: hic autem in pullo generalitatem populi gētilis expreſſit: & ideo pullus ſedetur aſinæ. Bene in quo nemo ſedit, quia nullus antequam Chriſtus nationum populos vocauit ad eccleſiam. Denique ſecundum Marcum ſic habes: *Marc. 11.* Quem nemo adhuc ſedit hominum. Alligatus autem perfidiæ vinculis tenebatur iniquo addictus domino errore famulatus, ſed dominatum ſibi vindicare non poterat, quem reum fecerat non natura, ſed culpa. Et ideo cum dominus dicitur, vnus agnoſcitur. *1. Cor. 8.* Nā & multi dij, & multi domini, ſed generaliter vnus deus, & vnus dominus. Itaque ſi non exprimitur, dominus definitur, non iam per adiunctionem perſonæ, ſed per vniuerſitatem naturæ. Marcus autem induxit ligatum ante ianuā, quia extra Chriſtum quicunque eſt, foris eſt à via. qui autem in Chriſto eſt, foris non eſt. In tranſitu addidit, vbi nullius certa poſſeſsio, non prēſepe, nō alimenta, non ſtabulum. Miſera ſeruitus, cui vagum ius eſt. Plures enim dominos habet, qui vnum non habet. Alieni alligant vt poſsideant, iſte ſoluit vt teneat. Vehemētiora enim iura nouit eſſe, quam vincula. Nec illud ocioſum quod duo diſcipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reliquos. Et ideo non perſonas deſignauit, ſed numerum definiuit. Tamen ſi quis eſt qui perſonas exigat, poteſt æſtimare de Philippo quem ſpiritus miſit in Gazam, *Acto. 8.* quando Candacis reginæ baptizauit Eunuchum, & ab Aſoto in Cæſaream per omnes ciuitates verbum domini ſeminauit. Nec illud prætereundum quod mox remittendos aſſerit qui dirigendi erant, qui dominum Ieſum in finibus gentium prędicarent. Illi ergo directi cum ſoluerent pullum, nunquid ſuis verbis vſi ſunt? Minime. Sed dixerūt ſicut dixerat illis Ieſus, vt agnoſcas quod nō ſuo ſermone ſed dei verbo: nec proprio, ſed Chriſti nomine fidem populis infudēre gentilibus: atque aduerſariæ poteſtates quæ ſibi nationum obſequia vindicabant, mandato ceſſere diuino. Vnde & apoſtoli propria Chriſto veſtimenta ſubſternunt, quo facti gloriā Euangelica prædicatione præferrent. In ſcripturis enim diuinis plerumque veſtimenta virtutes ſunt, quæ gentium duritiam in aliquantulum propria quoque virtute mollirent, vt inoffenſa vecturę felicis obſequia ſedulis affectibus exhiberēt. Non enim mūdi dominū forenſi ſpecie geſtari dorſo aſinæ delectauit, ſed vt latente myſterio penetralia noſtræ mentis inſterneret, & in ſecretis animorum interiore conſeſſu myſticus vector inſideret, quaſi quodam corpore diuinitatis infuſus regens mentis veſtigia, laſciuiam carnis infrænans, vt ductu pietatis aſſuetum populi gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem. Felices plane illos, quorum ora ne multiloquio ſoluerentur, verbi cœleſtis habena reſtrinxit. Quæ eſt iſta habena fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hōminum aut reſtringat aut ſoluat? Monſtrauit mihi habenam ille qui dixit: Vt detur mihi ſermo in apertione oris mei. *Epheſ. 6.* Sermo ergo habena eſt, ſermo ſtimulus eſt, & ideo durum eſt tibi aduerſus ſtimulum calces mittere. *Acto. 9.* Docuit igitur hic nos aperire cor, ſtimulum perpeti, iugum ducere. Doceat & alius linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus eſt, quam loquendi. Doceat plane ille, qui velut mutus aduerſus dolum non aperuit os ſuum, paratus in flagella, & verbera non recuſans, vt eſſet pia ſeſsio deo. Diſce à domeſtico dei geſtare Chriſtum, quoniam prius te ille geſtabat, cum paſtor errantem reduceret ouem. *Lucæ 15.* Diſce ſedula mentis tuæ dorſa ſubſternere, diſce eſſe ſub Chriſto, vt poſsis eſſe ſupra mundum. Non quicunque facile vehit Chriſtum, ſed ille qui poteſt dicere: Incuruatus & humiliatus ſum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei. *Pſalm. 37.* Quod ſi deſideras non moueri, ſuper illa veſtimenta ſanctorum elutum fige veſtigium. Caue enim ne lutulentis pedibus incedas, caue ne tranſuerſariis greſsibus perſtrata tibi propheticarum viarum itinera derelinquas. Namque vt tutior venturis gentibus eſſet inceſſus, propriis indumentis vſque ad dei tēplum, qui præibant Ieſum, ſemitam munierunt. Vt tu ſine offenſione gradiaris, diſcipuli domini amictu ſe proprii corporis exuentes, inter aduerſa turbarum viam tibi ſuo ſtrauere martyrio. Si quis tamen ita vult accipere, non renitimur, quod pullus iſte iam ſupra Iudæorum veſtimenta graderetur. Quid autem ſibi velint ramorum fragmina, quæ vtique incedentium greſſus implicare conſuerunt: dubitarem profecto, niſi me in ſuperioribus bonus mundi totius docuiſſet agricola, quia iam ſecuris ad radices arborum poſita eſt, quæ ſub aduentu domini ſaluatoris infœcunda ſuccidat, & infructuoſarum inanem gloriam gentium ſolo ſternat fidelium pedibus proterendam, vt renouatæ mentis ſpiritu nationes, velut nouellarum arborum ſtirpes de vetuſtis poſsint germinare caudicibus. Ne ergo deſpicias hunc aſellum. nam ſicut in veſtitu ouiū ſunt lupi rapaces, ita contra in eſt homo cordis abſcōditus ſub ſpecie beſtiali: quia ſub exuuiis corporis,

quod

quod nobis est commune cum beluis, mens deo plena vegetatur. Quod ad figuram hominum pertinere sanctus Ioannes euidentius declarauit, addēdo, quia acceperunt sibi medullas palmarum. Iustus enim vt palma floret. Et ideo aduētante Christo erigebātur iam supra humeros hominū vexilla iustitiæ & insignia triūphorū. Quid miratur turba, quod operatur mysterium? Etsi nesciat quid miretur, miratur tamen quia in illo pullo sapientia sedet, virtus inhabitat, hæret iustitia. Ne despicias asinam quoque istam, quæ quondam angelum dei vidit, quem homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta est, vt agnosceres posterioribus temporibus sub aduentu magni angeli dei, gentiles illos ante asinos locuturos. Pulchre autem secundum Lucam turbas laudātes deum ad descēsum montis occurrisse legimus, vt operatorem mysterij spiritalis significarent sibi venisse de cœlo. Turba igitur agnoscit deum, regem appellat, prophetiam repetit: ¶ Osanna filio Dauid. hoc est redēptorem domus Dauid, expectatum quoque secundum carnem Dauid filium venisse declarat: & hoc turba illa post exiguum crucifixura momentum. Vere memorabile diuinæ operationis insigne, vt aduersum se testimonium extorqueatur inuitis, cum deum negant affectibus quem vocibus confitentur. Vnde & dominicū illud: ¶ Si hi tacuerint, lapides clamabunt.) Neque enim mirum si laudes domini contra naturā suam saxa respondeant, quem scopulis duriores prædicant peremptores. Aut fortasse quia obmutescentibus Iudæis post domini passionem viui erant secundum Petrum lapides clamaturi. Ergo compugnantibus licet affectibus suis, turba tamē deum ad templum suum cum laude deducit. Sed deus templum suum non mercatoris vult esse diuersorium, sed domiciliū sanctitatis: nec vendibili religiōis officio, sed obsequio gratuito vsum ministerij sacerdotalis informat. Considera igitur quid tibi ad exemplum viuendi dominica gesta præscribant.

Psalm. 91. Nume. 22. Lucæ. 19. 1. Pet. 2.

De eiectione vendentium & ementium in templo, ac euersione mensarum & cathedrarum.

ET eiiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas nummulariorum euertit, & cathedras vendentium columbas.) Generaliter itaque supra docuit seculares à dei templo abesse debere contractus, specialiter autem nummularios pepulit. Qui sunt nummularij, nisi qui de pecunia domini lucrum quærunt, nec bona maláque discernunt? Pecunia enim domini scriptura diuina est, nam & denarios seruis distribuit profecturus, & talenta diuisit, & pro sanitate hominis vulnerati duo æra stabulario dereliquit. Duobus enim testamētis vulnera nostra curantur. Sed tu quasi bonus nummularius eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum recondे, purgatum spiritu septiformi, nec adulterā imaginem regis (quia & Sathanas transfigurat se in angelum lucis) impia commutatione suscipias: nec imminutam principis tui figurā Arrianæ fraude perfidiæ, thesauro tuo misceas: nec pecuniæ sono aures tentes fidelium, vt religiosarum audientiā scripturarū tinnitus æris excludat, vel religiosis affectibus habendi cupiditas inseratur. Non ergo omnes excludātur nūmularij, sunt enim & boni. Denique pecuniam meam inquit, dedisses nummulariis, & ego veniens, cum vsuris recepissem eam. Quòd si nummus est scripturarum, & vsura est scripturarum. Cathedras autem vendentium columbas cur euerterit, secundum literam non intelligo. Neque enim nundinatores auium vindicare sibi poterant honorati alicuius in nundinis solij dignitatem. nam quæ prærogatiua dignitatis est in columbis? Admonet tamen dominici forma baptismatis, quando descendit spiritus sanctus in colūbæ typo, eiectorum de templo huiusmodi mercatorum, in ecclesia dei consortium eos habere non posse, qui sancti spiritus gratiam nundinentur. Gratis, inquit, accepistis, gratis date. Denique Simoni, qui sanctificandi munus precio in se putauit posse conferri, respondit Petrus: Pecunia, inquit, tua tecum sit in interitum, quoniam gratiam dei putas te pecunia consequi posse: non est tibi pars neque sors in hac fide. Vēditores quoque ouium & boum eos puto, qui de labore alieno vel simplicitate, fœdi auctionatores quasdam nundinas

Psalm. 11. 2. Corin. 11. Math. 10. Acto. 8.

A aucupantur: aut quia oues eiiciuntur & boues, & columbæ iubentur auferri, populus videtur Iudæus excludi. Effrem enim sicut columba, quod eorum dominus & successiones oderit & labores. Aes effūditur, vt gratia colligatur: mensa nummulariorum euertitur, vt domini subrogetur: ara deiicitur, vt erigantur altaria. Atque hoc non aliqua succinctus manu diuitiisque faciebat, sed flagello de restibus cædebat turbas, & nullus resistere audebat. Et nūc virga vtitur, nūc flagello (virga enim recta est virga regni tui) Virga, vt corrigat: flagello, vt suadeat. Directa illic, hic moralis, quasi inflexa præceptio, qua peccatoris conscientia velut lento verbere flagellatur. Alij sunt enim terrores prophetici, aliæ apostolicæ suasiones: in vtroque tamen vnius verbi est disciplina. Et ideo flagellum de restibus fecit, quia funes ceciderūt, inquit, mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes enim dicuntur, quibus agrimensores metiendorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tāquam bonus agrimensor Synagogæ terminos distinguebat, & B Ecclesiæ sacrilegos de templo iubebat exire. Nouus enim venerat feracium metator animarum, qui agrorum genera, nō spatia metiretur. Pulchre tamē nō extentis funibus modus aliquis possessiōis includitur, nec quasi definita dēsitate rei limites fidei terminātur, sed flagello in immensum libero fines Ecclesiæ porrigūtur: eliminātur Iudæi, non in præscripto aliquo exilio, sed in termino, vt nusquam Synagogæ locus in orbe remaneret.

Psalm. 44. Psalm. 15.

De vinea plantata, & colonis locata.

VIneam plantauit homo.) Plerique varias significationes de vineæ appellatione deriuant. Sed euidenter Esaias vineam domini Sabaoth, domum Israel esse memorauit. Hanc vineam quis alius nisi deus condidit? Hic est ergo qui locauit, & peregre profectus est: non quia ex loco ad locum profectus est dominus, qui vbique semper præsens est: sed quia est præsentior diligentibus, negligentibus abest. Multis autem temporibus abfuit, ne præpropera videretur exactio. Nam quo C indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior peruicacia. Vnde bene secundum Matthæum habes: quia & sepe circundedit, hoc est, diuinæ custodiæ munitiōe vallauit ne facile spiritualium pateret incursibus bestiarum. ¶ Et fodit in ea torcular.) Quomodo intelligimus quid sit torcular, nisi forte quia psalmi de torcularibus inscribūtur: eò quod in his mysteria dominicæ passionis, modo musti sancto feruēte spiritu prophetarū, redundantius æstuauerint? Denique ebrij putabantur, quibus spiritus sanctus inundabat. Ergo & hic fodit torcular, in quod vuæ rationabilis fruct⁹ interior spiritali infusiōe deflueret. Aedificauit turrē, verticē scilicet legis attollēs, atque ita hanc vineam munitam, instructam, ornatam locauit Iudæis. Et tempore fructuum seruulos suos misit. Bene tempus fructuum posuit, non prouentum. nullus enim fructus extitit Iudæorum, nullus vineæ huius prouentus, de qua Dominus ait: Expectaui vt faceret vuas, fecit autem spinas. Itaque non lætitiæ vino, non spiritali musto, sed D cruento prophetarum sanguine torcularia redundarūt. Denique Hieremias in lacū missus est. Hæc enim erant torcularia Iudæorum, non vino repleta, sed cruore. Et licet generaliter prophetæ videantur exprimi, dat tamen lectio vt illum qui lapidatus est, Naboth esse credamus: cuius & si nullum acceperimus propheticum verbum, accepimus tamen propheticum factum, quia multos pro hac vinea futuros martyres proprio sanguine prophetauit. Quis autem est ille qui in capite vulneratus est? Nimirum Esaias, cuius facilius compagem corporis ferra diuisit, quam fidem inclinauit, cōstantiámve detriuit, aut vigorem mentis excuit. Eò igitur factum est, vt cum plures alios destinasset, quos Iudæi inhonoros & inanes sibi, de quibus nihil potuerunt proficere, dimiserunt: nouissimè etiam filium suum vnigenitū mitteret, quem perfidi quasi hæredem remouere cupientes, occiderunt crucifigendo, eiecerunt negando. Breuiter itaque quam magna, quam multa: primum quia naturalis est bonitas, quæ plerunque credit indignis: deinde, quia postremum malorum remedium Christus aduenit: tum quoniam qui hæredem negat, de authore desperat. Hæres autē Christus,

Cap. X X. Esai. 5. Math. 21. Esai. 5. 3. Reg. 21.

stus, idémq; testator. Hæres, quia morti propriæ superuiuit, & testamẽtorum quæ ipse cõdidit, tanquã hæreditaria in nostris profectibus emolumenta consequitur. Pulchre ergo interrogat, vt sua se ipsi dãnent sentẽtia. Venturum autẽ dominum dicit vineæ, quod in filio assit etiam paterna maiestas, vel quod vltimis temporibus præsentior humanis aspiret affectibus. Ipsi itaque in se sententiã dicunt, vt mali pereãt, & ad alios colonos vinea trãsferatur. Qui igitur sunt coloni, quæ vinea, cõsideremus. Vinea typus noster est, quòd populus de vitis æternæ radice fundatus, supereminet terris: ac solum vile* prætexens, nunc gẽmante flore pubescit, nunc circunfusa viriditate vestitur, nunc mite iugum suscipit, cum maturioribus brachiis quasi sarmentis fœcundæ vitis adoleuerit. Agricola quippe omnipotens pater, vitis est Christus: at verò nos palmites: qui nisi fructum feramus in Christo, cultoris æterni falce succidimur. Rectè igitur vinea Christi populus nominatur, vel quod crucis in fronte prætexat indicium, vel quod fructus eius postrema anni legatur ætate, vel quod omnibus vt ordinibus vinearum, ita pauperibus atque diuitibus, humilibus atque potẽtibus, seruis ac dominis in ecclesia dei æqua dimensio, nulla discretio sit: vt vitis maritatur arborib', ita corpus animæ, anima quoque corpori coniugatur. Vt vinea dum iugatur, erigitur: & recisa non minuitur, sed augetur: ita sancta plebs dum ligatur, exuitur: dum humiliatur, attollitur: dũ reciditur, coronatur. Quinetiã vt tener surcul' veteri abscissus ex arbore, in alterius fœtu radicis inseritur: ita populus hic sanctus surculi veteris cicatricibus enodatis, in nouo illo crucis ligno tanquã gremio piæ parentis fotus inolescit. Spiritúsque sanctus sicut in alcas dimissus terrarum scrobes, ita in hoc carnereũ corpus infusus, aquæ salutaris irriguo diluit quicquid est fœtidum, mẽbrorúmque nostrorũ habitus in cœlestem erigit disciplinam. Hanc vineam diligẽs agricola fodere, rigare, tondere consueuit: eruderatísque terrenæ molis aggeribus, operta corporis nostri nunc sole torrere, nunc imbre perfundere, stirpare agrum solitus, ne à sentibus gẽma lædatur, ne luxuriet vmbra foliorũ, verborúmque infructuosa iactantia virtutibus obumbrãdo, maturitatẽ indolis naturalis impediat. Sed absit vt huic vineæ quicquã timeamus aduersi, quàm peruigil custodia domini saluatoris aduersus omnes nequitiæ secularis illecebras muro vitæ vallauit æternæ, extẽdens palmites eius vsque ad mare. Domini enim est terra. Vbique deus pater colitur, vbique Christus dominus adoratur. Hæc est nostra vindemia. Læti igitur atq; securi pars gremium suum, mitium funiculis oneret vuarũ, alij cœlestia munera ore libemus, plerique bonarũ gressibus voluntatum diuini fructum muneris exprimẽtes, vestigia cothurnis nuda direptis, musto fluẽte tingam'. Locus enim in quo stamus, terra sancta est: & ideo calciamenta soluẽda sunt, vt spiritale vestigium sacrosanctæ sedis tribunal ascendẽs, corporis nexus vinculis exuatur. Decet enim totius orbis hic esse vindemiam, vbi totius orbis est vinea. En tempus acceptabile, quo non hyemalibus perfidiæ caligantis pruinis annus riget, nec altis niuibus informis crusta blasphemiæ gelu durante concrescit, sed procellis sacrilegij liberata, nouos fructus terra iam parturit, veteres præterit. Dissensionum quippe omnium procella deferbuit, cuncti secularis cupiditatis ardores, æstúsque omnes, quibus Italiæ populus per Iudaicæ olim, Arrianæ proximæ sæuitatis incendia coquebatur, sereno iam spiramine temperãtur. Sedata tempestas est, concordia nauigat, fides spirat: certatim nautæ repetunt fidei quos reliquère portus, & dulcia patriis oscula litoribus affigunt, liberatos se periculis, absolutos erroribus gratulantes. Salue vinea tanto digna custode. Te non vnius Nabuthæ sanguis, sed innumerabilium prophetarum, & (quod est amplius) preciosus cruor domini consecrauit. Ille licet non regalibus minis territus, constantiam metu presserit: non præmiis vberrimis prouocatus religiosum vendiderit affectum, sed studio regis obsistens, ne in ortulis suis maluarum olus succisa vite sereretur, quando aliud facere nequibat, parata vitibus incendia proprio cruore restinxerit, temporalem tamen vineam defendebat. Te verò in perpetuum multorum nobis martyrum* plantauit interitus. Te crux apostolorum æmula dominicæ passionis vsque in orbis totius terminos propagauit.

*vitidū. (margin)

Psalm. 23. Exod. 3.

*al. martyriũ plãtauit in terris.

De confutatione pharisæorum per interrogationem Christi de imagine & inscriptione denarij.

CVius habet imaginem & inscriptionem?) Docet hoc loco dominus circunspectos nos in respondendo aduersus hæreticos vel Iudæos esse debere. Alibi dixit: Estote astuti sicut serpẽtes. Quem locum plerique accipiunt, vt quia serpente suspẽso Christi crux annunciata est, quo serpentinum nequitiæ spiritalis virus aboleret, videatur astutus ita esse debere sicut Christus, simplex sicut spiritus. Imitare & tu serpẽtem illum, qui caput semper custodiat, letale vulnus excludat. Interrogatus enim à Iudæis vtrum de cœlo accepisset potestatem, respondit: ¶ Baptismum Ioannis vnde est? de cœlo, an ex hominibus?) Vt dum illud de cœlo esse negare non auderẽt, ipsi se amentiæ confutarent, qui eius authorem negarẽt esse de cœlo. Postulat' didrachma, quærit de imagine. Alia enim imago dei, alia imago mũdi. Vnde & ille nos admonet: Sicut portauimus imaginem terreni illius, portemus & imaginem huius cœlestis. Imaginẽ Cæsaris non habet Christus, quia imago est dei. Imaginem Cæsaris non habet Petrus, quia dixit: Reliquimus omnia, & secuti sumus te. Imago Cæsaris non reperitur in Iacobo vel Ioanne, quia filij tonitrui sunt. Sed reperitur in mari vbi dracones illi contritis capitibus super aquam, & ipse draco maior comminutus caput, datus est in escam populis Aethiopum. Si ergo nõ habuit imaginem Cæsaris, cur dedit censum? Non de suo dedit, sed reddidit mundo quod erat mundi. Et tu si vis non esse obnoxius Cæsari, noli habere quæ mundi sunt. Sed si habes diuitias, obnoxius es Cæsari. Si vis nihil regi debere terreno, relinque omnia & sequere Christũ. Et bene prius quæ Cæsaris sunt, reddẽda decernit. Neque enim potest esse quis domini, nisi prius renunciauerit mundo. Sed omnes renunciamus verbo, non omnes renunciamus affectu. nam cum sacramenta suscipimus, renunciamus. Quàm grauia vincula, promittere deo, & non soluere. Melius est, inquit, non vouere, quàm vouere & non reddere. Maior est contractus fidei, quàm pecuniæ. Redde promissum dum in hoc corpore es, prius quàm veniat exactor, & mittat te in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.

Matth. 10. 1. Corin. 15. Matth. 19. Psalm. 110. Eccles. 5. Matth. 5.

De tentatione Christi à Sadducæis.

SI frater alicuius mortuus fuerit.) Sadducæi, hoc est, detestabilior portio Iudæorum, hoc loco dominum tentant, quorum aperte stultitia reprehenditur. Mystice autem sententia retorquetur, quale de se dederunt castitatis exemplum, dum secundum literam nubere cogitur & inuita, vt defuncti semen excitet frater. Ergo litera occidit quasi lena vitiorũ, spiritus autem magister est castitatis. Itaque videamus ne hæc mulier synagoga sit, quæ septem viros habuit: sicut Samaritanæ dicitur: Quinque enim viros habuisti. quia Samaritana quinque tãtum libros Moysi, synagoga septẽ sequitur principaliter: & de nullo propter perfidiã suam hæreditariæ posteritatis semen accipit. Et ideo partẽ cum viris suis in resurrectione habere non poterit, quia spiritale præceptum secundũ sensum carnis inuertit. Non enim frater carnalis aliquis denunciatus est qui semen fratris suscitaret defuncti: sed frater ille qui de mortuo populo Iudæorum sapientiam sibi diuini cultus ascisceret in vxorem, atque ex ea semen in apostolis suscitaret: qui quasi defunctorum reliquiæ Iudæorum, informes adhuc in synagogæ vtero derelicti, secundum electionem gratiæ reseruari noui seminis admixtione meruerunt. Synagoga autem frequẽter stolam accipit, quod est insigne coniugij, quasi author fidelium. Repudiata quoque frequenter inducitur, quia mater est perfidorũ: cui lex occidit corporalis, vt spiritalis resurgeret. Ergo sancta plebs dei si septem libros legis quadã cõiugij charitate dilexerit, & quasi maritalibus obsecundarit imperiis, habebit in resurrectione cœleste consortium: non corporeæ colluuionis pudore confusa, sed diuinæ gratiæ dotata muneribus.

1. Corin. 3. Ioan. 4.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM in euangelium secundum Lucam, Liber X.

De eo quod scriptum est, & à Pharisæis obiectum: Dixit dominus domino meo, &c.

Dixit dominus domino meo.) Cōsummaturus præcepta dominus, etiam præuiam passioni fidē ac misericordiam testamenti sui fine concludit. Fidem in eo, vt Christū & dominū & deū nostrū, & ad dexterā dei sedere credamus: non quòd corporaliter sedeat, qui vbiq; est. Denique ipse in patre est, quia in substantia dei: quia vna virtus, vna maiestas. Ipse ergo in patre, & in ipso pater: quia verbū in deo, deus in verbo. Ipse in patre, quia verbum: ipse ad dexteram patris, quia patri cōsors, nulli secundus. Ipse missus à patre, quia descendit de cœlo paternum impleturus arbitrium. Tolle hinc perfidiæ quæstiones, & plena est religio. Nec præfertur filius quia ad dexteram sedet: nec iniuriam patitur, quia mittitur. Gradus non quæritur dignitatis, vbi plenitudo est diuinitatis. Illud quoque cōsiderandum, quia reprehēdit eos qui Christum filium Dauid dicunt. Et quomodo cęcus ille Dauid filiū cōfitendo meruit sanitatē? Quomodo pueri dicentes, Osanna filio Dauid, præcelsæ prædicationis deo gloriam deferebant? Sed non reprehenduntur hoc loco quia Dauid filium confitentur, sed quia non credunt filium dei. Non enim alterum, sed alterutrum in fide vera est. Nā etsi in principio iudicauimus nihil nos scire nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum: nunc tamē, vtpote iudicio proximi, crucifixum iam non nouimus Christum, sed venientem in nubibus operimur. Incredulus vulnera aspicit, fidelis obuiam Christo in aëra raptus occurrit. Ergo & deum Christum & hominem esse credamus, vnum in vtroque, non alterum, cui à patre subiiciuntur inimici: non per infirmitatem potestatis suæ, sed per vnitatem naturæ, quia in altero alter operatur. Nam & filius subiicit inimicos patri, qui patrem clarificat super terram: & dedit pater filio nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Sed & filius patri dicit: Nomen tuum manifestaui hominibus quos dedisti mihi. Dando autem nomen quod est super omne nomen, non plus dedit quàm habuit: sed totum quod habuit, dedit. Dedit autem hoc nomen, vt omnis lingua confiteatur deo: quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. Vide ergo singula: Pater subiicit filio, filius subiicit patri. Pater suscitat filium, filius ipse se suscitat. Vnde ait: Soluite hoc templum, & in triduo illud resuscitabo. Et pater dominus, & filius dominus. Dixit dominus domino meo: sed non duo domini, sed vnus dominus: quia & pater deus, & filius deus. Sed vnus deus: quia pater in filio, & filius in patre. Vnus deus, quia vna deitas. Sedes tua deus in seculum seculi: virga recta est virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus. Sed vnus deus, in quo & noui & veteris testamenti doctrina concordat. Nam & in veteri testamento scriptum est: Diliges dominum deum tuum. &, Dominū deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies. In nouo: Vnus deus, & pater omnium. Sic & pater dominus, & filius dominus: sed vnus dominus. Denique scriptum est: Nolite duobus dominis seruire. hoc in nouo. In veteri autem scriptum est: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus vnus est. Vnde admirabiliter Apostolus, ne duos deos diceret, aut duos dominos nominaret, aut derogaret vel filio, vel patri, Vnus, inquit, deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus, per quē omnia. Nam qui deus, & dominus: & qui dominus, deus. Denique scriptum est: Scitote quia dominus ipse est deus noster. Omnia ergo quæ pater habet, & filius habet. Deus pater secundum generationis rationem: deus filius secundum imaginis vnitatem. Dominus filius, quia omnia sibi, cum potestate posset, ratione subiecit. dominus pater, quia radix est filij: Sic nobis pater in filio personarum definitione distinguitur, potestatis vnitate connectitur. Itaque alter in altero, & vnum in alterutro. Nam & patris gloria est, si non degenerauit in filio: & filij gratia, si pater videtur in Christo. Ergo non degener, in quo vnitatis summa maiestas: nō alienus, in quo proprietas generationis expressio veritatis est.

(Margin: 1.Cor.4. Philip.2. Ioan.17. Ioan.2. Psalm.44. Deute.6. & 10. Ephes.4. Matth.6. Deut.6. 1.Corin.8. Psalm.99.)

De futura templi destructione.

Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.) Sequebatur de vidua locus: quam quoniam in libro quē de viduis præscripsimus, prædicauimus, nunc sequestramus. Verum autem dictum est iuxta proposita de templo quod Salomon condidit: idque primum ab hoste iudicij esse tempore subuertendum. Nihil est enim opere & manu factum, quod non aut vetustas conficiat, aut vis subruat, aut ignis exurat. Tamen est & aliud templum constructum ex preciosis lapidibus, & ornatum donis, cuius euersionem dominus significare videatur: synagogam scilicet Iudæorum, cuius structura vetus ecclesia surgente dissoluitur. Est etiam templum in vnoquoque, quod deficiente fide labitur: & maxime si quis falso Christi nomen obtendat, quo interiorem expugnet affectum. Potest etiam ea esse expositio, quæ mihi plus prosit. Quid enim mihi prodest diem scire iudicij? Quid mihi prodest tantorum conscio peccatorum, si dominus veniat, nisi veniat in meum animum, redeat in meam mentem, nisi viuat in me Christus, in me Christus loquatur? Ergo mihi Christus debet venire, mihi debet aduentus eius fieri. Fit autem domini secundus aduētus in defectione mundi, quando possumus dicere: Mihi autem mūdus crucifixus est, & ego mundo. Sed hunc virum talis mundi defectus si in superioribus domus inueniat, vt conuersatio huius in cœlis sit, tunc destruetur templum corporale atque visibile: lex corporalis, pascha corporale, & pascha visibile, azyma corporalia, & azyma visibilia: audeo dicere, Christus tēporalis, vt fuit Paulo antequā crederet: quia in eo cui mūdus deficit, Christus æternus est. Huic spiritale tēplum, lex spiritalis, pascha etiam spiritale: quoniam semel Christus occiditur. Hic epulatur azyma, non ex fruge terrena, sed ex fruge iustitiæ. Fit ergo huic præsentia sapiētiæ, præsentia virtutis atq; iustitię præsentia redēptionis, Christus enim semel quidē pro peccatis populi mortuus est, sed quotidie peccata populi redēptur.

(Margin: Ca. XXI. Gala.6.)

De signis futuræ destructionis templi.

Cum autem audieritis prælia, & opiniones pręliorum, nolite terreri.) Interrogatus dominus quando tēpli futura destructio, & quod signum esset aduentus eius, de signis docet, de tempore nō putat intimādum. Sed Matthæus interrogationē tertiam addidit, vt & tēpli tēpora destruendi, & signum aduētus, & consummatio seculi à discipulis quæreretur. Lucas satis putauit de cōsummatione seculi cognitum, si de aduētu domini disceretur. Verborum autē cœlestium nulli magis q̄ nos testes sumus, quos mundi finis inuenit. Quāta enim pręlia, & quas opiniōes accipimus præliorū? Hūni in Alanos, Alani in Gothos, Gothi in Taifalos & Sarmatas insurrexerūt. Nos quoque in Illyrico exules patria Gothorum exilia fecerunt: & nondū est finis. Quæ omniū fames, lues pariter boū atq; hominū, cæteriq; pecoris, vt etiā nos qui bellū nō pertulimus, debellatis tamen pares fecerit pestilentia. Ergo quia in occasu seculi sumus, præcedunt quædam ægritudines mundi. Aegritudo mundi est fames, ægritudo mundi est pestilētia, ægritudo mundi est persecutio. Sunt autem & alia bella quę vir sustinet Christianus: diuersarum quoque prælia cupiditatum, studiorúmque conflictus: multóque grauiores domestici hostes, quam extranei. Nunc auaritia stimulat, nunc accendit libido, nunc metus terret, nunc iracūdia exagitat, nunc ambitio mouet, nūc terrere tentāt spiritalia nequitię, quæ sunt in cœlestibus. Itaque quasi quibusdā vrgetur pręliis, & quibusdam terræmotibus quatitur mobilis animi nutantis affectus. Sed fortior dicit: Si consistant aduersum me castra, nō timebit cor meum: Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Stat in acie ferens hosti obuium pectus. etiam si quis Golias exurgat immitis atque præcelsus, timentibus tamen cæteris exurgit humilis quasi Dauid, regis

(Margin: Psal.26. 1.Reg.17.)

regis obiiciés arma terreni, sumens fidei tela leuiora, & tripli ci sparto iaculũ puræ confessionis intorquens, persecutoris vulnerat impudentiã, contemptor minarum, negligens potestatum, etiã idoneus in quo Christus loquatur. Alibi Christus, alibi pater, alibi spiritus loquitur patris. Non discordãt ista, sed cõgruunt. Quod vnus loquitur, tres loquũtur, quia vox vna est trinitatis. Huic victori, qui suo Goliam gladio peremerit, dũ mortẽ ꝓ Christo excipit, fugatis Allophylis occurrũt iuuẽculæ, illæ scilicet sicut aquilæ, dicẽtes: Percussit Saul in milibus, Dauid in decẽ milibus. Quod indicio est victores seculi principibus anteferri. Denique mortuis regib' in perpetuũ martyres regnum cœlestis gratiæ honore succedũt: & illi fiunt supplices, hi patroni. Est & alius Golię gladius, aliud diaboli telũ, sermo scilicet hæreticorum, quẽ vir psallere sciens arripit, vt aduersarium vincat: audiẽs hic bella, non patiens, nec alicuius vento doctrinæ mobilis inquietus: nesciens famem verbi, & scripturæ cœlestis vbertate satiatus, qui vanis hæreticum vocibus personantem lacessere nõ reformidet. Tunc qui est infirmus, expectet, ne prę-iudicium cæteris faciat congressu impari. Veniat Dauid, cui Christus os aperiat ad eloquenda mysteria: veniat ille Nazaræus, cuius capillus non cadat, vel nihil habens superfluum quod cadere possit, vel nihil de superioribus virtutibus amissurus, integer sobrietate, fortis in pace, qui sensus omnes vsque in finem & verba custodiat. Prædicatur euangelium, vt seculum destruatur. Sicut enim præcessit in orbem terræ euangelij prædicatio, cui iam & Gothi & Armenij crediderunt, & ideo mundi finem videmus sita & à viro spiritali euangelium prædicatur, quando omnes sapientiæ progressus, & omnes formas virtutis exequitur, psallenti mente & spiritu nouissimam destruens mortem. Tunc enim finis, cum tradiderit in eo Christus regnũ deo & patri: fueritque iste subiectus ei, qui sibi subiecit omnia, vt sit deus omnia in omnibus. Et prædicabitur euangelium per omnes ciuitates Iudææ. Notus est enim in Iudęa deus. Tũc enim ciuitates ædificantur Iudææ, quando virtutum fundamenta ponuntur.

1. Reg. 18. — 1. Corin. 15. — Psalm. 75.

De signo appropinquantis desolationis.

CVm videritis circundari ab exercitu Hierusalẽ.) Vere Hierusalem ab exercitu obsessa est, & expugnata à principe Romano. Vnde & Iudæi putauerunt tunc factã abominationem desolationis, eò quod caput porci in templum iecerint illudentes Romani Iudaicæ ritum obseruantiæ. Quod ego nec furens dixerim. Abominatio enim desolationis execrabilis aduentus Antichristi est, eò quod sacrilegiis infaustis mẽtium interiora cõtaminet, sedens iuxta historiam in tẽplo, vt sibi diuinę vindicet solium potestatis. Iuxta interpretationem autem spiritalem pulchre inducitur stare, eò quod in affectibus singulorũ vestigiũ perfidiæ suæ cõfirmare desideret, ex scripturis disputans esse se Christum. Tũc appropinquabit desolatio, quoniã à vera religiõe plerique lapsi errore desciscent. Tunc erit domini dies, quod etiam Apostolus euidẽter exposuit, dicens obseruandum esse nobis quasi instet dies domini, ne quis nos seducat vllo modo: quia nisi venerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditiõis, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita vt in templo dei sedeat ostendens se tanquam sit deus, & reliqua. Ergo sedebit in templo, & in templo interiore Iudæorum, qui Christum negabũt: in templo non inuiolabili, sed corruptelæ obnoxio, quod aut perfidiæ inuoluat ruina, aut iracũdiæ vis subruat, aut cupiditatum ignis exurat. Et bene tunc veniet dies domini, & breuiabuntur dies propter electos: quoniã sicut primus aduentus domini propter rediméda peccata, ita & secundus propter reprimenda delicta, ne plures perfidiæ errore labãtur. Tunc pseudoprophetę, tunc fames. Repete mihi Helię tempora, & inuenies tunc prophetas confusionis, tunc Iezabel, tunc famem, tunc ariditatem terræ. Qua ratione? Quia abundauerat iniquitas, refrixerat charitas. Denique iustus in deserto, iniquus in regno est. Est & alius Antichristus author huius, diabolus scilicet, qui meam Hierusalem, meam animam certe animam dei, animam pacificam obsidere nititur suæ legionis exercitu. Non est enim colluctatio nobis aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores tenebrarum harum. Tunc est discessio, cum anima à seipsa desciscit. Et rursus cum dominum cogitat, tremit atque turbatur. Tũc eum iste Antichristus tenet: donec de medio fiat, iustitia exulat, iniquitas regnat. Tunc fides rara, vt ipse quasi addubitans dominus dixit: Tunc veniens filius hominis, nunquid inueniet fidem super terrã? Vel in nostra vtique terra, vel in orbe terrarum. Sic & alibi: Dominus respexit super filios hominum, si est intelligens, aut requirens deum. non quia dubitet deus, sed quia ita rara est in hominib' fides, vt secundum opinionem hominum videretur esse dubitandum. Ergo quando in medio templi est diabolus, desolatio abominationis est secundum Danielem prophetam. Cum autem vnicuique laboranti Christi præsentia spiritalis illuxerit, tollitur iniquus è medio, & incipit regnare iustitia, quæ omnium fidelium mẽtibus euacuat principatum. Est etiam tertius Antichristus, aut Arrius, aut Sabellius: imò omnes sunt Antichristi, qui praua nos interpretatione seducunt. Et ideo qui legit, intelligat. Qui intelligit, nõ seducitur vt credat falsa pro veris, more vtique Iudęorum, qui verum Christum negauerunt: vnde consequens erit vt credant verum esse qui falsus est. sic & Arriani quod negant Christo, Antichristo non negabunt.

2. Thes. 2. — 3. Reg. 17. — Ephes. 6. — Lucæ. 18. — Psalm. 13.

De væ prægnantium & nutrientium in illis diebus.

VAe illis quæ in vtero habent, & vbera dãtibus in illis diebus.) Ergo cõceptio criminosa est? Atqui liberi præmia nuptiarum sunt. Et quomodo Sarã dominus benedixit, & peperit? Quomodo Anna orauit, & genuit? Quomodo Rachel filios benedicta suscepit? Nunquid errauerunt prophetæ? Quoniam dominus errare non potuit, sed in prophetis quoque dominus est locutus, & ideo nec illi errare potuerunt. Qui igitur* quadrare poterit discordiam literarũ? Sed quia ibi bellum est, conuertamur ad spiritum pacis. Pax enim dixit: Mulier cũ parturit, tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem peperit, iam non meminit pressuræ, & subiecit: Et vos modo quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum. vt ostenderet perfectorũ esse lætari, nutare infirmorũ, quasi adhuc incerta metuentium. Sed & hic in superioribus dixit: Edebant, & bibebant: nubebãt, & vxores ducebant, ligantes scilicet se in hanc vitam, & solicitudinibus secularibus vincientes. Hæ sunt itaque prægnantes quibus væ dicitur, quæ aruinam suæ carnis extendãt, & quibus intimorum gressus pigrescant animorũ, effœtæ virtutum, fœtęque vitiorum. Sed nec illæ prægnãtes condemnationis exortes sunt, quæ in bonorũ actuum molimine cõstitutæ, necdum aliquos suscepti operis dedere processus. Sunt enim & quæ de dei timore concipiunt, quæ dicũt: De timore tuo concepimus & parturiuimus. Sed non omnes pariunt, non omnes perfecti, non omnes possunt dicere: Peperimus spiritum salutis in terra. Non omnes Mariæ, quæ de spiritu sancto Christum concipiant, verbum pariant. Sunt enim quæ abortiuum excludãt verbum antequam pariant. Sunt quæ in vtero Christum habeãt, sed nondum formauerunt: quib' dicitur: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Ergo qui adhuc in vtero sunt, parturiuntur quasi imperfectiiam illi perfectiores, quibus dicitur: Ego vos per euangeliũ genui. Multi patres per euangelium, & multæ matres quæ Christum pariunt. Quis mihi igitur Christi monstret parentes? Ipse monstrauit dicens: Quæ mihi est mater, aut qui fratres? Qui fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse mihi & frater, & soror, & mater est. Fac voluntatẽ patris, vt Christi mater sis. Multę conceperunt Christum, & nõ genuerunt. Ergo quæ parit iustitiam, Christum parit: quæ parit sapientiam, Christum parit: quæ parturit verbum, Christum parturit. Est etiã quæ parturiuit iniustitiam, & peperit iniquitatem. Istis væ prægnantibus, quæ corpore graues, ad euadendũ periculũ pigriores sunt. Istis væ, quibus futuri partus, quo corpus omne cõcutitur, dolor integer. His futuri signa iudicij initia sunt dolorum. Docuit etiam Moyses esse prægnantẽ, quam si duo cõculcauerint litigantes, abortiuum cito inducant. Et ideo bo-

*al. Quid ergo? Errare poterit discordia &c. — Ioan. 16. — Esaiæ. 26. — Galat. 4. — 1. Cor. 4. — Matth. 12. — Psalm. 7. — Exod. 21.

na fœmina litem fugiat, pacem sequatur, vt partū possit absoluere, nec nouem mensium tempus expectet. Verbi partus non in tēporis sed diligētiæ plenitudine est. Cōsummatus autem in breui iustus impleuit tempora multa. At cōtra cito anima imperfecta calcatur, & verbum quod concepit, amittit. Sed væ illi qui scādalizauerit vnum de pusillis istis, væ illi qui prægnantem calcauerit. nam si informe adhuc pignus excluserit, pecuniæ iactura est. si vero formatum, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu. Sed cur oculum aut manū, cum abortiuus & manum habeat, & oculum habeat, qui iam formatus excussus est? Vnde apparet pro eo modo quo nocuit, vnūquenque damnādum. Si enim catechumenum quis vel hæreticus vel schismaticus tanquam de vtero vel animę vel ecclesiæ parturientis excusserit, leuius punitur: si fidelem, grauius. Et ideo cauendum ne cum talibus litigando, ecclesiam calces. Stultas enim pugnas, & sine disciplina quæstiōes deuita, sciens quia generant lites, quibus ecclesia quasi parturiens totius corporis conculcatione vexatur. Ergo cito reple vētrem tuum, vt citius possis partum edere. Audi quomodo repleas, & quibus repleas. Ex fructibus, inquit, oris sui vir impleuit ventrem suum, fructibus autem labiorum suorum satiabitur. De nutrientibus quoque docuit me illud Salomonis sublime iudicium, & illa duarum contentio fœminarum, quod etiam si iam partus dolore sint absolutę, adhuc tamen confirmandorum pignorum metu nutent: quia per temulentiam nutrienti somnus obrepat, paruulum mater opprimat: neget suum, quærat alienum. Sed & illa quæ filium non peremit, periclitatur suo, quia iudicio hæret incerto. Ergo & nos, ne quasi imperfectorum parentes operū aut iudicij dies aut mortis inueniat, paruulos nostros ablactare properemus. Ablactatus Isaac non fuit somno matris obnoxius, & ideo epulum magnum exhibuit Abraham quando ablactauit filium. Ablactatus Dauid retributionem animæ suæ sperat. Non enim vt Corinthius in primordio fidei, escæ adhuc inualidus fortiori lacte potatur, sed iam pane solido firmatus, in plenitudinem perfectæ ætatis adoleuerat. Ergo non satis est cura generandi, nisi suppetat efficacia nutriendi. Itaque & tibi tanquam Mariæ verbum dei crescat, sapientia & ætate proficiat. Quod ita fit, si omnia dicta iustitiæ in corde custodias, nec senectutis tempus expectes: sed in prima ætate desponsatam viro iusto sapientiam sine corruptela corporis tui cito concipias, cito parias, cito nutrias. Vide mihi Paulum hesterno persequentem, hodie credentem: die crastina prædicantem.

Sapiē.4. Matth.18. Exod.21. 2.Tim.2. Prou.18. 3.Reg.3. Gene.21.

De orando ne fiat fuga hyeme vel sabbato.

Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.) Cū iudicij die venturus sit dominus ante quem ignis ardebit, ignis autem vis aut semper eadem, aut citius adurat æstate: quomodo orandum dicit ne fuga nostra hyeme fiat? nisi forte quia is qui in montes fugit, frigus & glaciem, procellas & grandinem delictorum timere non debet, sed optare æstiuæ lucis serenitatem, ne lubrico corporis vestigia infirma labantur? Vnde & illa iam secura processu, iam firmis radicibus nixa lætatur, dicens: Hyems abiit, tempus secandi aduenit. Hyeme enim arbores ventus suo honore despoliat, & asperitas frigoris teneras frondes in speciem mortis interficit. Vere autem resurgunt semina, & tanquam noua æstas naturæ viridantis adolescit. Vere pascha est, quando seruatus sum: æstate est pentecoste, quando resurrectionis gloriam celebramus ad instar futuri. Orandum etiam ne sabbato te, hoc est, ab operibus ociantem veniens dominus deprehendat. Et ideo iuxta legem operare diem* in die, & esto spiritu feruenti, & labore peruigili. Nec ociosum illud, quia scriptum est: Sabbato humiliabis animam tuam. Et quia septuaginta annis populus in captiuitate durauit, tunc violata religio, obtrita libertas, pudicitia vulnerata. Ergo tunc tibi emigrandum ex hac vita, quando virtutes vigent, vitia captiua sunt: non quando captiua est anima, & vigor eius & virtus vacat*, corporis peccata dominantur.

Canti.2. *vide dic in die. *vacas.

De signis aduentus domini.

Erunt signa in Sole, & Luna, & stellis.) Et prophetiæ vera series, & integra causa mysterij quod & captiui Iudæi secundo in Babyloniam Assyriámque ducentur, captiui in toto erunt orbe, quia negauerunt Christum: & Hierusalem, quæ videtur, ab hostili exercitu calcabitur, cadentibus Iudæis in ore gladij. Et Iudæa omnis à nationibus credituris subiicietur in ore gladij spiritalis, qui est sermo bis acutus, & fiet signa diuersa in Sole, & Luna, & stellis. Quæ signa secundum Matthæum euidentius exprimuntur. Tunc, inquit, Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadēt. Plurimis enim à religione deficiētibus clara fides obscurabitur nube perfidię: quia mihi Sol ille cœlestis mea fide vel minuitur, vel augetur. Quemadmodum si plurimi radios mundani Solis aspiciant, pro captu videntis aut pallidior Sol videtur, aut clarior: ita pro deuotione credentis vnicuique spiritale lumen infunditur. Et quemadmodum mēstruis cursibus Luna, vel terræ opposítu, cū fuerit è regione Solis, vanescit: sic & sancta ecclesia, cū lumini cœlesti vitia carnis obsistunt, fulgorē diuini luminis de Christi radiis non potest mutuari. Nāque in persecutionibus lucē dei solus plerunque amor vitæ huius excludit. Cadent stellæ, illi vtique resurrectionis gloria iam micantes, illi viri sicut luminaria in seculo verbum vitæ cōtinentes, illi viri de quibus Abrahę dictum est, quia sicut cœlū fulget & stellæ, sic & semen eius. Excident ergo hominibus patriarchæ, excident prophetæ, si persecutionis acerbitas conualescat. Quæ oportet fieri, donec ecclesiæ in omnib' virtutib' in singulis plenitudo cumuletur. Sic enim probantur boni, sic produntur infirmi. Ergo varij animorū æstus ita graues erūt, vt delictorū multitudine male cōsciis, futuri iudicij metu, sacri in nobis ros fontis arescat. Aret enim perfidia, fides rorat. ¶ Nā virtutes cœlorū cōmouebuntur. Et tunc videbūt filium hominis venientē in nubibus.) Fortasse quēadmodum domini expectatur aduentus, vt eius præsentia in toto fiat vel hominis orbe vel mundi, quæ sit vtique in singulis cum omnibus affectibus receperint Christum: sic etiā virtutes cœlorum aduētu domini saluatoris ac reditu (est enim virtutum dominus) augmentum gratię consequantur necesse est, & plenitudine diuinitatis propius se infundēte moueantur. Sunt etiā virtutes cœlorū quæ enarrant gloriā dei, & quę pleniore Christi infusione moueātur, virtutes spiritales, quæ vidēt Christum. Docuit nos Dauid quemadmodum hæ moueantur virtutes, dicēs: Accedite ad eum, & illuminamini. Docuit etiā Paulus quēadmodū Christum videas. Cum enim cōuersus fueris ad dominum, aufertur velamen, & vides Christum. Vides illum in nubibus. Nō equidē puto quod in caligine tenebrosa & horrore pluuiali Christus adueniat. Nubes enim quæ videntur, cœlum vtiq; caliganti horrore subtexunt. Et quomodo in sōle posuit tabernaculum suum, si pluuialis erit eius aduētus? Sed sunt nubes, quæ quia sic oportet, cœlestis obtexunt mysterij claritatē. Sunt nubes quæ rore gratiæ spiritalis humescant. Aspice nubem in veteri testamento: In columna, inquit, nubis loquebatur ad eos. Per Moysem vtiq; loquebatur, per Iesum Naue, qui Solē statuit, vt plenioris luminis acciperet claritatem. Ergo Moyses & Iesus nubes sunt. Aspice quia viri sancti nubes sunt, quia sicut nubes volant, & quasi columbæ cum pullis. Super me nubes sunt Esaias, Ezechiel, qui mihi per Cherubin & Seraphin sanctitatem diuinæ trinitatis ostendunt. Nubes sunt omnes. In his nubibus venit Christus. Venit in nube in Canticis canticorum, serena nube, & sponsi refulgens lætitia. Venit & in nube leui, incarnatus ex virgine. Vidit enim propheta sicut nubem venire ab Oriente. Et bene leuem nubem dixit, quam terrena vitia non grauarent. Vide nubem in quam spiritus sanctus superuenit, & virtus altissimi obumbrauit. Cum ergo apparuerit Christus in nubibus, cōcident se tribus terrę. Est enim quidam ordo criminum, & series peccatorum, quæ Christi dirimatur aduētu. ¶ Videte ficulneam, & omnes arbores cum producunt iam ex se fructum, scitis quia prope est æstas.) Diuerso quidem modo, in vnum tamen concurrere videtur euangelistarum sententia. Matthæus enim de sola dixit ficulnea, cum ramus eius tener fuerit: hic de arboribus omnibus.

Psalm.33. 2.Corin.3. Psalm.18. Psalm.98. Ibidem. Esaiæ 19. Esaiæ 60.

tibus. Verum siue cum fructus in omnibus virescit arboribus,& ficulnea fœcunda iam floret, vt omnis lingua confiteatur iam deo, cōfitente etiam populo Iudæorum, sperare domini debemus aduētum, quo tanquā temporibus æstiuis resurrectionis fructus metētur: siue cum leuem fragilémque iactantiam homo iniquitatis tanquā folia synagogæ ramos induerit, coniicere debemus appropinquare iudicium. Nam remunerare fidē dominus, & delinquendi finē afferre festinat. Duplicē igitur habet figurā hæc ficulnea vel cum dura mitescunt, vel cum peccata luxuriant. Nam per fidē credentium quæ arebant antè, florebūt: & per gratiam delictorum peccatores gloriabuntur. Ibi fructus est fidei, hic perfidię lasciuia. Fructum mihi ficulneæ agricolæ euangelici cultura promittit. Desperare non debemus, si foliis ficulneæ peccatores se tanquam fraudis veste texerunt, vt conscientiam velarent. Ergo folia suspecta sine fructu. Tales vestes paradisi exules habent. Duplicem igitur habet figuram.

De homine portante amphoram aquæ, discipulis Pascha paraturis occursuro.

Caput XXII.

ECce introeuntibus vobis in ciuitatē, occurret vobis homo amphoram aquæ portans.) Bonum est cōsiderare vbi dominus pascha faciat. Secundum Matthæum habes, Ite in ciuitatem ad quendā. Primum maiestatem diuinitatis aduerte. Cum discipulis loquitur & iam nouit quid alibi sit futurum. Deinde dignationem eius intuere, quia non persona diuitis aut potentis eligitur, sed pauper ambitur, & angustum hospitium pauperis amplis nobilium ædibus antefertur. Ite, inquit, ad quēdam. Sciebas domine nomen eius, cuius sciebas ministerium, cuius sciebas occursum. Sed ideo sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Nihil hic compositum, vbi non exprimitur persona, sed causa. Secundum Marcum autem, lagenā aquæ portans. Hic ergo apostolis mandatur sequendus. Et quomodo paterfamiliàs? Vt agnoscas sanctitatis definitionē esse, non census. Quomodo in superioribus habens stratum magnum? Vt meritū eius aduertas, in quo dominus cum discipulis sublimium virtutū eius delectatione requiesceret. Vtinam ergo mihi contingat amphoram aquæ portare, contingat lagenam aquæ portare, quam portat paterfamiliàs, habens in superioribus stratum magnum. Quid est enim amphora, nisi mensura perfectior? Non mediocres qui mensuram habent. Denique dominus, Mēsuram, inquit, bonam cumulatam, superefluentem dabunt vobis. Nam de aqua quid loquar? Super aquam ante ipsos mūdi natales sanctus, vt legis, spiritus ferebatur. O aqua, quæ humano aspersum sanguine, vt præsentium lauacrorum figura præcederet, orbem terrarum lauisti. O aqua, quæ sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu comples perfecta mysteria. A te principium, in te finis: vel potius tu facis vt finem nesciamus. Per te fœtor tabidæ carnis aboletur, & pereuntia situ viscera asperso sale in multam seruantur ætatem. Per te arentibus æstu corporibus, dulcis ad gratiam, salutaris ad vitam, suauis ad voluptatem potus infunditur. Tu nomen prophetis & apostolis, tu nomen saluatori dedisti. Illi nubes cœli, illi sal mundi, ille fons vitæ est. Quæ montibus pressa, non clauderis: quę scopulis illisa, non frangeris: quæ terris infusa, non deficis, sed intimis scaturiens venis, aut spiritum inclusa vitalem inhalas, aut succum diffusa fertilem præstas, aut rigatum superfusa ad commodum subministras, ne siccatis exanimata vitalibus solennes neget terra prouentus. Omniū elementorum substantia, cœlum, aër, mare, & terra, te reddunt. Te prophetico percussa tactu, vt sitientium rigares corda populorum, vomuit petra: te, cum de latere saluatoris erumperes, percussores viderūt, & crediderunt: & ideo regenerationis nostræ de tribus vna es testibus. Tres enim testes sunt, aqua, sanguis, & spiritus: Aqua ad lauacrum, sanguis ad precium, spiritus ad resurrectionem.

Lucæ. 6. Gene. 1. 1. Ioan. 5.

De sponsione præmij discipulorum Christi, qui secum in tentationibus permanserunt.

ET ego quidem dispono vobis, sicut disposuit mihi pater regnum.) Regnum dei non est de hoc mūdo. Non ergo æqualitatis homini ad deum, sed similitudinis æmulatio est. Solus enim Christ' est plena imago dei, propter expressam in se paternæ claritudinis vnitatem. Iustus autem homo ad imaginem dei est, si propter imitandam diuinæ conuersationis similitudinem mūdum hunc dei cognitione contēnat, voluptatésque terrenas verbi perceptione despiciat, quo alimur in vitā: vnde & corpus Christi edimus, vt vitæ æternæ possimus esse participes. Non enim victus & potus nobis pręmij loco spōdetur & honoris, sed cōmunicatio gratiæ cœlestis & vitæ. Neque duodecim throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessiōis, sed quia secūdum diuinam similitudinem iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutē remunerās, impietatémque condēnans. ita & Apostoli in iudicium spiritale formātur remuneratiōe fidei, & execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes. Conuertamur igitur, & caueamus ne in perditionē aliqua inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim cōtendebant apostoli, nō excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Si Petrus aliquando conuertitur, qui ad primam dei secutus est vocem, quis potest dicere cito se esse conuersum? Caue ergo iactantiam, caue seculum. Ille enim confirmare iubetur fratres suos, qui dixit: Omnia reliquimus, & secuti sumus te. Deinde contuendū est quia non omnis honorificentiæ studium humilitatis definitur. potest enim deferre alicui propter seculi gratiā, potentiæ metū, vtilitatisque contuitū. Tua ædificatio quæritur, non alterius honor: & ideo vna datur omnibus forma sententię, vt nō de prælatione iactantia sit, sed de humilitate cōtentio, eò quod se dominus proponit imitādum. Egebamus omniū, ipse nullo: & tamen prębuit se humilitatis authorem, cùm discipulis ministraret. Quod vtique faciebat non studio vtilitatis, sed exercitatione virtutis. Petrus autē etsi spiritu prōptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denunciatur dominum negaturus. Neque enim poterat diuinæ constantiā intentionis æquare. Passio domini æmulos habet, pares non habet. Ita non reprehendo quod negauit, laudo quod fleuit. Aliud commune cōditionis est, aliud speciale virtutis. Et ideo instruitur ad cauendum, non cogitur ad negandum.

Matth. 19.

De sacculo & pera tollēdis, tunicaq; vendēda, & gladio emēdo.

QVi nō habet, inquit, sacculū, tollat similiter & peram. Et qui non habet, vēdat tunicam suam, & emat sibi gladium.) O domine, cur emere me iubes gladium qui ferire me prohibes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? nisi forte vt sit parata defensio, nō vltio necessaria: & videar potuisse vindicari, sed noluisse? Lex tamen referire non vetat, & ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Sat est, dicis, quasi licuerit vsque ad euangelium, vt sit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur, sed non iniquus dominus, qui cum se posset vlcisci, maluit immolari. Est enim gladius spiritalis vt vēdas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus & immolatæ carnis exuuiis ematur tibi sacri corona martyrij. quod ex benedictionibus dominicis colligere potes, qui summam omnium coronarum, si quis persecutionem patiatur pro iustitia, prædicauit. Denique vt scias quia de passione locutus est, ne turbaret discipulorum animos, de se exemplum protulit, dicens: ¶ Quoniam hoc quod scriptum est, oportet impleri de me, Quod & cū iniustis deputatus est.) Mouet tamen adhuc qđ duos gladios discipuli protulerunt, ne forte vnum noui, alterum veteris testamēti, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Denique dicit dominus: Sat est.) quasi nihil desit ei quem vtriusque testamenti doctrina munierit.

Esaiæ. 53.

De tristitia, dolore, tædio, & oratione Christi.

PAter, si possibile est, transfer à me calicem hunc.) Hærent plerique hoc loco, qui tristitiam saluatoris ad argumētum inolitæ potius à principio, quā susceptę ad tempus infirmitatis inclinant & naturalis sensum cupiunt retorquere sententiæ. Ego autē non solum excusandum non puto, sed etiam nusquam magis pietatem eius maiestatémque demiror. Minus enim contulerat mihi, nisi meū suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui

pro se nihil habuit quod doleret: & sequestrata delectatione A diuinitatis æternæ, tędio meæ infirmitatis afficitur. Suscepit enim tristitiam meã, vt mihi suam lætitiam largiretur: & vestigiis nostris descẽdit vsque ad mortis ærumnã, vt nos suis vestigiis reuocaret ad vitã. Confidenter ergo tristitiam nomino, quia crucem prædico. Neque enim speciem incarnationis suscepit, sed veritatẽ. Debuit ergo & dolorem suscipere, vt vinceret tristitiam, non excluderet. Neq; enim habent fortitudinis laudẽ, qui stuporẽ magis vulnerũ tulerint quàm dolorẽ. Homo enim in plaga, & sciẽs, inquit, ferre infirmitates, nos voluit erudire, vt quia in Ioseph didiceram⁹ carcerem non timere, mortem vincere disceremus in Christo: &, quod est amplius, queẽadmodum futuræ mortis mœstitiam vinceremus. Quomodo enim te imitaremur domine Iesu, nisi sequeremur vt hominem, nisi mortuum crederemus, nisi vulnera vidissemus? Quemadmodum discipuli crederent fuisse moriturum, nisi morituri tristitiam comperissent? Sic adhuc dormiũt, & nesciunt dolere, pro quib⁹ Christus dolebat. Ita enim legimus: Qui peccata nostra portat & pro nobis dolet. Doles enim domine, non tua, sed mea vulnera, non tuam mortem, sed nostram infirmitatem, & nos ęstimauimus te esse in doloribus, cum tu non pro te, sed pro me doleres. Infirmatus enim es, sed propter peccata nostra, non quia illa tibi infirmitas erat ex patre assumpta, sed pro me suscepta: quia mihi proderat, vt eruditio pacis nostræ esset in te, & liuore tuo vulnera nostra sanares. Sed quid mirũ si pro omnib⁹ doluit, qui pro vno fleuit? Et quid mirum si moriturus pro omnibus tædiat, qui Lazarum resuscitaturus illachrymat? Sed & ibi piæ sororis lachrymis commouetur, quia mentem humanam tangebant. Et hic alto operatur affectu, vt quia in carne sua peccata nostra pimebat, mœrorẽ quoq; animę nostrę suę animę mœrore aboleret. Et fortasse ideo tristis est, quia post Adæ lapsum tali trãsitu nobis erat ex hoc seculo recedẽdum, vt mori esset necesse. Deus enim mortem non fecit, nec lętatur in perditione viuorum, & ideo fastidit quod ipse non fecit. Denique ait: ¶ Trãsfer à me calicem istum.) Quasi homo mortẽ recusans, quasi deus sententiam suam seruãs. Oportet enim mori nos seculo, vt resurgamus deo: vt iuxta diuinam sententiam lex maledictionis resoluta, in terræ limum naturæ fine soluatur. Quod autem ait, ¶ Non mea voluntas, sed tua fiat.) Suam ad hominẽ retulit, patris ad diuinitatem. Volũtas enim hominis temporalis, voluntas diuinitatis æterna. Non alia voluntas patris, alia filij. Vna enim voluntas, vbi vna diuinitas. Disce tamen deo esse subiectus, vt nõ quod ipse vis eligas, sed quod deo scias esse placiturum. Deinde verborum ipsorum proprietatem consideremus. ¶ Tristis est, inquit, anima mea.) Et alibi: Nunc anima mea turbata est valde. Non ergo suscipiens, sed suscepta turbatur. Anima enim obnoxia passionibus, diuinitas libera. Denique: Spiritus prõptus, caro autem infirma. Tristis autem est non ipse, sed anima. Non est tristis sapientia, non diuina substantia, sed anima. Suscepit enim animam meam, suscepit corpus meum. Non me fefellit vt aliud esset, & aliud videretur. Tristis videbatur, & tristis erat non pro sua passione, sed pro nostra dispersione. Denique ait: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Tristis erat, quia nos paruulos relinquebat. Cęterum quàm constanter se morti obtulerit, consequentia declarãt: quandoquidem quærentibus occurrit, turbatos confirmauit, trepidos prouocauit. Proditorem osculi dignatione suscepit. Nec illud distat à vero, si tristis erat pro persecutoribus suis quos sciebat immanis sacrilegij pœnas daturos. Et ideo dixit: Transfer hunc calicẽ à me. Non quia deus dei filius mortem timebat, sed quia nec malos pro se perire volebat. Denique ait: Pater, ne statuas illis hoc peccatum. ne exitialis esset populo passio sua, quæ esset omnibus salutaris.

(Esaię.53. — Sapient.1. — Ioan.12. — Matth.26. — Marc.14. — Lucæ.23.)

De Iudæ osculo, & Christi traditione, comprehensione, ac ligatione, Petrique percussione.

IVda, osculo filium hominis tradis?) Magna diuinę significatio potestatis, magna disciplina virtutis. Et cõsilium proditionis aperitur, & adhuc patientia non negatur. Ostendisti domine quem proderet, dum occulta manifestas. Ostendisti etiã quẽ traderet, dũ ducis, filium hominis: quia caro nõ diuinitas cõprehẽditur. Illud tamen plus confutat ingratũ, quod eum tradiderit, qui cum esset dei filius, propter nos tamẽ filius hominis esse voluisset. Quasi dicat, propter te suscepi ingrate quod tradis. In hypocrisi ergo per interrogationẽ pronũciandum puto, quasi amãtis affectu corripiat proditorẽ: Iuda, osculo filium hominis tradis? hoc est, amoris pignore vuln⁹ infligis? & charitatis officio sanguinem fundis? & pacis instrumento mortem irrogas? Seruus dominum, discipulus ꝓdis magistrum, electus authorem? Hoc est illud: Vtilia vulnera amici, quàm volũtaria oscula inimici. Proditori hoc. Pacifico vero quid dicitur? Osculetur me ab osculo oris sui. ¶ Et osculatus est eũ.) Nõ quo simulare nos doceat, sed vt ne proditionẽ refugere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret, quia scriptum est: Cum odientibus pacem erã pacificus. Et signo dato, inquit, ab iis qui cũ fustibus venerant cõprehenditur.) Sed dominũ omnium mysteria non arma tenuerunt. Denique locutus est, & ceciderunt retrorsum. Quo mihi legiones angelorum? Quo cœlestem exercitum? vox domini sola plus terret. Hanc ille ad demonstrandum diuinæ maiestatis indicium, qui in pectore Christi recumbebat, elegit. Volenti ergo iniicit manus turba, nectuntur vincula. O amentes, ô perfidi, non sic cõprehenditur sapientia, nõ sic tenetur iustitia. Nec discipulorum studia defuerũt. Denique Petrus eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phineæ reputatum ad iustitiam quod sacrilegos peremisset, percussit principis seruum. Sed dominus vulnera cruenta detorsit, mysteria diuina subiecit, vt seruus principis mundi, hoc est, non naturæ conditione, sed culpæ secularium famulus potestatum, auris suę vulnus exciperet, quia non audisset verba sapientiæ. Omnis denique qui facit peccatũ, seruus est peccati. Peccatis, inquit, vestris vẽditi estis. Venditio propter peccata nostra, propter bonitatẽ autẽ dei redemptio peccatorum. Aut si Petrus volens percussit aurem, docuit quod aurem habere in specie nõ deberent, quã in mysterio non haberent. Sed bonus dominus & ipsi restituit auditum, secundum prophetica dicta demõstrans & ipsos, si conuertantur, posse sanari, qui in passione domini vulnerati sunt, eò quod omne peccatum fidei mysteriis abluatur. Tollit ergo Petrus aurem. Quare Petrus? Quia ipse est qui accepit claues regni cœlorum. Ille enim condemnat qui & absoluit, quoniam ligãdi idem & soluendi adeptus est potestatẽ. Tollit autẽ male aurem audientis, tollit autẽ gladio spiritali, aurem interiorem male intelligentis. Caueamus ne cui tollatur auricula. Legitur passio domini. si ad diuinitatem eius referimus infirmitatẽ corporeæ passionis, exciditur auricula, & exciditur à Petro, qui non passus est Christũ prophetam æstimari, sed dei filium docuit fideli confessione signari. Ergo cum legimus teneri Iesum, caueamus ne ab aliquo audiamus, & putemus eum secũdum diuinitatem teneri, teneri inuitum, teneri quasi infirmum. Tenetur quidẽ, & vt dixit Ioannes, ligatur secundum corporis veritatem. Sed væ illis qui ligant verbum. Verbum enim ligãt, qui tantummodo Christum hominem putant. Ligãt qui præscium non putant, qui omnipotentem non confitentur. Mala vincula Iudæorum, quibus non Christum ligant, sed seipsos alligant. Ligatur autem in domo nõ pij alicuius & iusti, sed in domo Caiphæ, hoc est, in impia domo, vbi etiam moriturus pro omnibus prophetatur. Quàm amentes igitur qui beneficia diuina confitẽtur, & beneficiorum authorem persequuntur. Ideo aurem perdunt, quia perdiderunt auditus profectum. Auditum multi non habent, qui habere se credunt. In ecclesia omnes habent, extra ecclesiam non habent. Aut fortasse ideo aurẽ tulit, ne amplius delinquerent audientes, qui audita seruare non possent. Sic & aliquando confudit deus linguas extruentium turrem, ne se audirent, & opus suæ impietatis augerent. Comprehẽde, si potes, quomodo ad dexteræ saluatoris attactum fugiat dolor, & vulnera non medicamento aspersa, sed tactu obducta sanentur. Operatorem suum limus agnoscit, & operatricem suam domini manum sequitur caro. Quomodo vult enim opus suum creator instaurat. Sic & alibi cæco illi visus, luto supra oculos illito, quasi in naturã redierit, reformatur. Iubere potuit, sed operari

(Prouer.27. Cant.1. — Psalm.119. — Num.25. — Ioan.8. — Esaiæ.50.)

rari

rari maluit, vt cognoscam' ipsum esse qui è limo terræ corporis mébra nostri variis apta formauit officiis, & infuso vigore mentis animauit. Venerunt ergo & comprehenderunt eum, grauius perituri studij sui fructu. nec intellexerunt infelices mysterium, nec venerati sunt tam clementem pietatis affectum, quod etiam hostes suos nó passus est vulnerari. Illi iusto mortem inferebant, persecutorum vulnera iste sanabat.

De Petri proditione per ancillam, & eius negatione.

Petrus verò sequebatur à longe.) Et bene à longe sequebatur iam proximus negaturo. Neque enim negare potuisset, si Christo proximus adhæsisset. Sed fortasse & in hoc nobis maxima sit admiratione reuerendus, quod dominum non reliquit etiam cum timeret. Metus naturæ est, cura pietatis. Alienū quod timet, suum quod non fugit. Quod sequitur, deuotionis: quod negat, obreptionis. Commune quod labitur, fidei quod pœnitet. Iam in domo principis sacerdotū ignis ardebat. Accessit Petrus, vt calefaceret se. Quia clauso domino calor mentis etiam in ipso refrixerat. Quid sibi vult quod prima eū prodit ancilla, cum viri vtique magis eum potuerint recognoscere: nisi vt & iste sexus peccasse in necem domini videretur, vt & iste sexus redimeretur per domini passionē? Et ideo mulier resurrectionis accepit prima mysterium, & mandata custodit, vt & veterem præuaricationis aboleret errorem. Petrus ergo proditus negat. Ponamus enim negasse Petrum, quia dixit dominus, Ter me negabis. Et malo negasse Petrum, quàm dominū fefellisse. Quid negauit? Quod promisit incautè. Deuotionē considerauit, non respexit conditionem. Multatus quia dixit se animam ponere: quod nó humanæ infirmitatis, sed diuinæ est potestatis. Cum tam graué imprudentis sermonis multā fuerit, quanta est pœna perfidiæ? Vbi tamen negat Petrus? Non in monte, non in téplo, non in sua domo, sed in prætorio Iudæorū, in domo principis sacerdotum. Ibi negat, vbi veritas non est. Ibi negat, vbi Christus captus, vbi Christus ligatus est. Quomodo enim non erraret, qué intromisit ostiaria, & interrogauit ostiaria, & ostiaria Iudæorū? Male Eua induxit Adam, male Petrum introduxit fœmina. Sed ille in paradiso labitur, vbi non veniabilis culpa: hic in prætorio Iudæorum, vbi difficilis innocentia. Illi interdictus lapsus, huic prædictus error. Ille cōmissus huic præiudicauit, hic illū resoluit. Consideremus etiā quo in statu neget. ¶Frigus, inquit, erat.) Si tépus consideremus, frigus esse non poterat. Sed frigus erat vbi Iesus non agnoscebatur, vbi non erat qui lucem videret, vbi negabatur ignis consumens. Frigus ergo erat mentis, non corporis. Deniq; ad carbones stabat Petrus, quia algebat affectu. Mala flāma Iudaica: vrit, nō calefacit. Malus focus, qui quondā etiam sanctorum mentibus fuliginem erroris aspergit, iuxta qué etiam Petri interiores oculi caligarunt. Illi oculi nó carnis & sanguinis, sed oculi mentis, quibus Christū videbat. Dicet aliquis: Tu Iudæorum etiam elementa condemnas? Non condēno elementa, quia nō sunt Iudæorū elementa, sed Christi. Sed alia est quam condēno flamma perfidiæ. Hanc flāmam condēno Iudæorum, diuina secutus oracula. Dicit enim dominus: Argētum vestrū reprobum est. Si argentū reprobum est Iudæorū, & focus reprobus Iudæorū est. Denique foco & auro Iudæorū caput vituli figuratū est, hoc est, sacrilegij principat'. Sed videamus negādi tenorē, qué inter euāgelistas video esse diuersum. Ita nouū fuit Petrū potuisse peccare, vt peccatū eius nec ab euangelistis potuerit comprehendi. Itaque Petrum prodēti ancillæ quod ex illis esset qui cum Iesu Galilæo erant, prima voce Mattheus posuit respondisse: Nescio quid dicas. Hoc etiam Marcus, qui secutus est Petrū, & ex ipso potuit verius cognoscere. Prima vox negantis est Petri: qua tamen non negare dominū, sed à proditione se separasse mulieris videtur. Quid tamen negauerit, cōsidera. Ex illis vtique se esse, qui cum Iesu Galilæo erāt. Vel, vt Marcus posuit, cum Iesu Nazareno. Nunquid negauit cum dei fuisse se filio? Hoc est dicere: Nescio Galilæum: Nescio Nazarenū, qué dei filium noui. Habeāt homines locorum vocabula, dei filium patria nō potest nuncupare, cuius maiestaté locus nullus includit. Et

Hiere. 6.

Matth. 26.

Marc. 14.

A vt scias hoc verum esse, etiam exemplo probatur. Nam alibi cum interrogaret dominus discipulos, Quē dicūt esse homines filium hominis? alij Heliam, alij Hieremiā dixerunt, aut vnum de prophetis: Petrus autem ait: Tu es Christus filius dei viui. Nunquid & ibi negauit, quia Christum nō hominis filiū, sed dei maluit confiteri? Certe quid hic putamus ambiguū, quod etiam Christ' probauit? Et aliud accipe. Interrogatus Petrus, Et tu ex illis es qui cum Iesu Galilæo erant? verbū æternitatis refugit. non enim erāt, qui esse cœperunt. hoc est dicere, ille solus erat, qui in principio erat. Denique ait: Non sum ego. Illius est enim esse, qui semper est. Vnde & Moyses ait: Qui est misit me. Rursus cum vrgeretur quod ex illis esset, secundum Marcum negauit, vt scias euangelistā veritati q̄ gratiæ plus dedisse. Sed tamē negauit ex illis se esse, non Christum negauit. Negauerat hominum cōsortia, non dei gratiam. Negauerat ex illis se esse qui cum Galilæo erant, non negauit cum dei filio. Denique secundum Mattheum proditus quod cum Iesu Nazareno fuisset, ait: Nescio hominē. Hoc idem & in tertia voce vterque de

B quibus proposuimus euangelistæ cum iuramento eum respondisse posuerunt, quia nesciret hominem. Et bene negauit hominem, quem sciebat deum. Denique vbi iusiurandum est, cauta responsio est. Nam & si negauit Petrus, non tamen peierauit, quia nec dominus peieraturū esse memorauerat. Quod si in Petro dubiū est, quàm periculosum est iusiurandū? Ioannes autē sic posuit, quoniā interrogatus ab ancilla Petrus vtrū ex discipulis esset illius hominis, prima voce responderit: Non sum. Nō enim erat hominis Apostolus, qui erat Christi. Denique & Paulus hominis apostolū se esse negauit, dicens: Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum, & deum patré. Sed ne videretur ambiguum aliquod incarnationis afferre, subiecit: Qui suscitauit eum à mortuis. vt & hominē credas, cum deū ante credideris. Quod alibi quoq; eodem tenore custodit, vbi dicit: Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominū homo Christus Iesus. Prius vtiq; mediatorē dei q̄ hominum nūcupauit. Non enim sat est vtrumque credere, nisi fidei ordo seruetur. Concordat igitur vbique respōsio.

C Nam qui dixit, Nescio hominē: æquū erat vt interrogatus vtrū esset ex discipulis hominis, diceret: Nō sum. Itaq; non Christi discipulum se negauit, sed hominis negauit esse discipulum. Itaque & Petrus & Paulus hominem negauerunt, qué dei filium fatebātur. Quod sensit Petrus, & Paulus expressit. hinc & ille profecit. Error Petri, doctrina iustorum est: & titubatio Petri omnium petra est. Denique super vndas titubat, sed dexteram porrigit Christo. In monte cadit, sed leuatur à Christo. Titubauit quidē Petrus in mari, sed ambulauit firmior. Titubatio Petri super aquam, nostra est firmitudo. Ibi cadit, quo nullus ascēdit: ibi nutat, vbi nemo ambulat. Et tamen inter vndas licet titubat, non labitur: nutat, non cadit: fluitat, non præcipitatur. Et si cecidit, in monte tamen cecidit. Sed felicius ille cecidit quàm alij steterūt. Felicius cecidit qué Christus leuauit. Iterum autem interrogatum num ex discipulis eius esset, Ioannes scripsit negasse. Et bene negauit, quia ex eius dicebatur esse discipulis, qué hominé in superiorib' sunt locuti. Nam & tertio quod cum illo visus esset negauit. hoc & de superiorib' deriuatur. Cū

D illo quē hominē nuncupatis, nō fui, sed à dei filio nō recessi. Lucas quoque scripsit Petrū interrogatū vtrum ex illis esset, respōdisse prima voce: ¶Non noui illum.) Et bene dixit. Temerariū quippe erat vt diceret quia nouerat eū, quē mens humana non potest cōprehendere. Nemo enim nouit filiū, nisi pater. Rursus secunda voce secundum Lucā idem Petrus ait: ¶Nō sum ego.) Maluit videlicet se negare quàm Christum. Aut quia videbatur negare Christi societaté, vtique se negauit. Certe cum de homine negat, in filium peccauit hominis, vt remitteretur ei: non in spiritum sanctum. Tertio quoque interrogatus ait: ¶Nescio quid dicas.) Hoc est, sacrilegia vestra nescio. Sed nos excusamus, dominus ipse non excusauit. Non enim satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba inuoluere, si videri vis denegasse? Et ideo Petrus non de industria sic respondisse inducitur, quia postea recordatus est,

Matth. 16.

Exod. 3.

Galat. 1.

1. Timo. 2.

Matth. 12.

est, & tamen fleuit. Maluit enim ipse suum accusare peccatum, vt iustificaretur fatendo, quam grauaretur negando. Iust⁹ enim in principio accusator est sui. & ideo fleuit. Quare fleuit? Quia culpa obrepsit ei. Ego soleo flere si culpa mihi desit, hoc est, si non me vindicem, si non obtineam quod improbe cupio. Petrus doluit & fleuit quia errauit vt homo. Non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit. Lachrymas eius lego, satisfactionem non lego. Sed quod defendi non potest, ablui potest. Lauant lachrymæ delictum quod voce pudor est confiteri. Et veniæ fletus consulunt, & verecundæ lachrymæ sine horrore culpā loquuntur. Lachrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur Lachrymæ veniam non postulant, sed merentur. Inueni cur tacuit Petrus, ne tam citò veniæ petitio plus offēderet. Ante flendum est, sic precandum. Bonæ lachrymæ, quæ lauant culpam. Denique quos Iesus respicit, plorāt delictum. Negauit primo Petrus, & nō fleuit: quia non respexerat dominus. Negauit secūdo, non fleuit: quia adhuc non respexerat dominus. Nagauit & tertio, respexit Iesus, & ille amarissimè fleuit. Respice domine Iesu, vt sciamus nostrum deflere peccatū, lauare delictū. Vnde etiā lapsus sanctorū vtilis. Nihil mihi nocuit quod negauit Petrus, profuit quod emēdauit. Didici cauere alloquia perfidorum. Petrus inter Iudæos negauit. Salomon contubernio gentili deceptus errauit. Fleuit ergo amarissime Petrus, fleuit vt lachrymis suū posset lauare delictum. Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam lachrymis tuam. eodem momēto, eodem tempore respicit te Christus. Si in aliquo fortasse laberis: quia secretorum tuorum assistit testis: respicit vt recorderis, & fatearis errorem. Imitare Petrum dicentem alibi tertio: Domine, tu scis quia diligo te. Etenim quia tertio negauerat, tertio confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die. Hæc autem ideo scripta sunt, vt sciamus neminem iactare se debere. Nā si Petrus lapsus est quia dixit: Et si alij scandalizati fuerint, ego non scandalizabor: quis alius iure de se præsumat? Denique & Dauid quia dixerat, Ego dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum: eam sibi iactantiam obfuisse profitetur dicens: Auertisti autem faciem tuam à me, & factus sum cōturbatus. Vnde te euocem Petre, vt doceas me quid flens cogitaueris? Vnde, inquam, te euocem? De cœlo, vbi iam choro insertus es angelorum: an etiam de tumulo? quia nō putas iniuriam & ibi esse vnde dominus resurrexit. Doce nos quid tibi profuerint lachrymæ tuæ. Sed docuisti illico: Nam qui lapsus es antequam fleres, postquàm fleuisti erectus es, vt alios regeres, qui teipsum ante nō rexeras. Habebat ergo lachrymas Petrus, pio quas fundebat affectu: non habebat proditor fletus quibus culpam ablueret, sed tormēta conscientiæ quibus sacrilegium fateretur: vt dum suo reus iudicio damnatur, & spontaneo supplicio facinus expiatur: pietas domini, qui se ipse nollet vlcisci, & diuinitas probaretur, qui conscientiam mentis inuisibili potestate interrogaret.

De cassa proditoris pœnitentia.

Peccaui, inquit, quod tradiderim sanguinem iustum.) Etsi cassa est pœnitentia proditoris, quia peccauit in spiritum sanctum, est tamen vllus in scelere pudor culpā agnoscere. Et quāuis ille nō absoluitur, Iudæorum tamen impudentia confutatur, quos cum professio redarguat vēditoris, scelerati tamen sibi vindicant iura contractus, & exortes reatus esse se credunt, dum dicunt: Quid ad nos? tu videris. Amentes plane, qui putant solui se magis authoris scelere quā teneri. In pecuniariis causis refuso precio ius soluitur. Hi precium recipiunt, & sacrilegium persequuntur, ac pertinacibus studiis funestā sibi vindicant sanguinis auctionem, cum refunderet vendit or sacrilegij mercedem. Euidenter itaque dum preciū sanguinis à Iudæorum gazophylaciis separatur, & ager figuli ea qua venditur Christus, comparatur pecunia, dum is locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraculum, & surgentis ecclesiæ mysterium reuelatur. Ager enim secundum diuina præcepta mundus hic omnis est: Figulus autem ille, qui nos formauit è limo: de quo habes in veteri testamento: Quia finxit deus hominem de limo terræ. formandi per naturam, reformandi per gratiam habens pro suo arbitrio potestatem. Nam etsi propriis vitiis corruamus, per illius tamen misericordiam resumpto mentis spiritu secundum Hieremiæ oracula reformamur. Precium quoque sanguinis est precium dominicæ passionis. Ergo precio sanguinis emitur mundus à Christo. Venit enim vt saluetur mundus per ipsum: in quo iuxta vt opus authoris & ius est. Venit ergo vt consepultos per baptismū & commortuos Christo, ad perpetuitatis gratiam reseruaret. Sed non passim omnibus ad sepeliēdum est locus. Nam etsi omnes mundus includat, non omnes reseruat. Et si communis habitatio, tamen legitima sepultura est eorum scilicet, qui nunc sunt per fidem domestici dei, sed fuerunt in lege peregrini. Qui sunt isti nisi de quibus dicitur: Memores estote quod aliquando vos gētes qui eratis in carne, alienati à cōuersatione Israel, & peregrini promissionis testamentorum? Sed hi nunc iam non sunt aduenæ atque peregrini, quoniam ciues sanctorum esse fidei iure meruerunt.

Cur dominus à Pilato interrogatus tacuerit.

Ca. XXIII

Sequitur admirabilis locus, quo subeundę æquanimiter iniuriæ moralis infunditur patientia pectoribus humanis. Accusatur dominus, & tacet. Et bene tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Quid enim timeret, qui nō ambiret salutem? Salus omnium suam prodit, vt acquireret omnium. Sed quid de deo loquor? Susanna tacuit, & vicit. Melior enim causa, quæ nō defenditur, & probatur. Et hic Pilatus absoluit, sed absoluit iudicio, crucifixit mysterio. Verum hoc speciale Christi, illud humanum, vt apud iniquos iudices magis videatur noluisse, quàm non potuisse defendi. Cur autem dominus tacuerit, ipse præmisit dicens: Si vobis dixero, non credetis mihi: si vos interrogauero, non respondebitis mihi. Illud tamen præstantissimum, quod maluit regem se probare quàm dicere, vt condemnandi causam habere non possent, qui quod obiiciunt, hoc fatentur.

Cur dominus coram Herode tacuerit, nec aliquid fecerit: & de reprehensione Pilati manus lauantis, & facta non diluentis.

Herode autem cupiente aliqua mirabilia eius videre, tacuit, & nihil fecit, quia nec illius crudelitas merebatur videre diuina, & dominus iactantiam declinabat. Et fortasse typice in Herode omnes impij significantur, qui si legi nō crediderint & prophetis, mirabilia Christi opera in euangelio quoque videre non possunt. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur. Etsi vterque reum non pronunciant, alienæ tamen crudelitatis studiis obsequuntur. Lauit quidem manus Pilatus, sed facta nō diluit. Iudex enim nec inuidiæ cedere debuit, nec timori, vt sanguinem innocentis addiceret. Monebat vxor. Lucebat in nocte gratia, diuinitas eminebat, nec sic à sacrilega sententia temperauit. Similiter in hoc typum omnium iudicum arbitror esse præmissum, qui damnaturi essent eos quos innoxios ęstimarent. Tolerabiliores tamen gentiles esse quàm Iudæos coniuncta Pilati persona demonstrat, & magis eos posse diuinis ad fidem operibus admoneri. Quales autem illi qui dominum maiestatis crucifixerūt? Nec immerito homicidæ absolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges iniquitas habet, vt oderit innocentiam, scelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figuræ. Barrabbas enim, patris filius Latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur, Vos ex patre diabolo estis: vero dei filio patris sui filium Antichristum prælaturi esse produntur.

Cur dominus ab Herode veste alba indutus ad Pilatum fuerit remissus.

Et indutum illum veste alba, remisit.) Non ociosum quòd veste alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia passionis, quod agnus dei sine macula cum gloria, mundi peccata susciperet. In typo etiam Herodis atque Pilati qui amici ex inimicis per Iesum Christum facti sunt, plebis Israel & populi gentilis figura seruatur, quod per domini passionē vtrius-

que sit futura concordia, ita tamen vt prius populus nationum capiat dei verbum, & ad populum Iudæorum fidei suæ deuotionem transmittat, vt illi quoque gloria maiestatis suæ corpus vestiant Christi, quem ante despexerant.

Quid designet quod dominus à militibus chlamyde coccinea & purpurea tunica indutus fuerit. Quid etiã corona, flagella, illusoria adoratio, arundo in manus tradita, capitis percussio significent.

CHlamydem autem coccineam induitur à militibus, & purpuream tunicã: in altera designans martyrum palmas, in altera regiæ potestatis insignia, quod caro eius fusum toto orbe terrarum sanguinem esset suscceptura pro nobis, & passio regnum paritura de nobis. Corona quoque de spinis capiti eius annexa, quid aliud quàm diuini operis munus ostendit, quod de peccatoribus mundi tanquam seculi pœnis triumphalis deo gloria quæreretur? Nec flagella vacant, quia flagellatus est ipse, ne nos flagellaremur. Homo enim in plaga constitutus, & sciẽs ferre infirmitates pro nobis dolet, à nobis qui deum ante fugiebamus, flagella detorquens, tam patiens dominus, vt fugitiuorum vinculis proprias manus, fugitiuorum flagellis suum corpus offerret. Detestabili itaque mentis affectu: honoratum tamen Iudæi exitum produnt. Nam & compungentes coronant, & illudentes adorant. Etsi corde non credunt, quem perimunt confitentur. Illis licet defuit boni operis affectus, deo tamẽ suus non defuit honor, qui salutatur vt rex, coronatur vt victor, quasi deus & dominus adoratur. Arundo quoque vel secundum Matthæum comprehenditur manu eius, vt humana fragilitas iam non sicut arundo moueatur à vento, sed operibus Christi corroborata fundetur, & affixo cruci chirographo quod erat contrarium nobis, sententiæ vetustas cessaret. Vel secundum Marcum caput eius percutitur, vt solidata diuinitatis attactu nostra conditio nutare non possit. Sed iam trophæum suum victor attollat.

Matth.27.

Colos.2.

De crucis Christi portatione, & vestimentorum regalium depositione.

CRux super humeros imponitur, vt trophæũ quod siue Simon siue ipse portauerit, & Christus in homine, & homo portauit in Christo. Nec discordãt euangelistarum sententiæ, quando concordat mysterium. Et bonus ordo nostri profectus est, vt prius crucis suæ trophæum ipse erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Iudæus est qui crucem portat, sed alienigena atque peregrinus: nec præcedit, sed sequitur, iuxta quod scriptum est: Tolle crucem tuam, & sequere me. Non enim suam, sed nostrã crucem Christus ascendit: nec mors illa diuinitatis, sed quasi hominis fuit. Vnde & ipse ait: Deus deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Pulchre autem ascensurus crucem regalia vestimenta deposuit, vt scias quasi hominem passum esse, nõ quasi deum regem: & si vtrunque Christus, quasi hominem tamen, non quasi deum cruci esse suffixum. Sed milites non Iudæi sciunt quo tempore qualia Christo vestimenta conueniant. Iudicio quasi victor assistit, ad passionem tamen quasi reus humilis venit. Nunc quoniã trophæum iam vidimus, currum suum triumphator ascendat, non arborum truncis aut quadriiugis plaustris manubias de mortali hoste quæsitas, sed patibulo triumphali captiua de seculo spolia suspendat. Non hic reuinctis post tergum brachiis gentes, nec excisarum vrbium imagines, oppidorumque captorum simulacra cernimus, aut submissa captiuorum regum colla miramur, qualis humanorum solet esse species triumphorum, nec victoriæ terminos regionis fine distinctos, sed ouantes populos nationum, quæsitos non ad supplicium, sed ad præmium: reges liberis affectibus adorantes, voluntariis vrbes studiis deditas, & in melius reformatas imagines oppidorum, quas nõ fucus expresserit, sed deuotio colorauerit, fidei arma, victoriarúmque iura toto orbe currentia, captiuum principem mundi, & spiritalia nequitiæ quæ sunt in cœlestibus, obedientia imperio vocis humanæ, subditas dominationes, variarúmque virtutum species nõ sericis sed moribus emicantes. Fulget castitas, fides splẽdet, & induta mortis exuuiis deuotio fortitudinis iam resurgit vnius dei triũphus: fecit omnes pro-

Matth.16.

Psalm.21.

pe iam homines triumphatores crux domini.

Christus qualis crucem ascenderit, & de tituli scriptione ac positione super crucem.

REfert igitur considerare qualis ascendat. Nudum video. Talis ergo ascendat qui seculum vincere parat, vt seculi adiumenta non quærat. Victus est Adam qui vestimenta quæsiuit, vicit ille qui tegimenta deposuit: & talis ascendit, quales nos authore deo natura formauit. Talis in paradiso homo primus habitauerat, talis ad paradisum homo secundus intrauit. Et vt non sibi soli, sed omnibus vinceret, manus extẽdit, quo omnia traheret ad se, vt nodo mortis exuta, iugo fidei suspensa, cœlestibus ea quæ prius erant terrena sociaret. Scribitur & titulus. Solet præcedere pompa victores. At vero currum domini triumphalem præibat bona pompa resurgentium defunctorum. Solet etiam titulus subiugatarum gentium numerum designare. Sit in illis triumphis ordine quodam digesta miserabili deuictarum præeuntium cõtumeliosa captiuitas nationum, hic redemptarum gentium vernat gratia. Digni tãto triumpho iugales, vt cœlum, terra, maria, inferna, à corruptela mutentur ad gratiam. Scribitur autem titulus & super crucem ponitur, non infra crucem, quia principiũ super humeros eius. Principium autem quid est, nisi sempiterna virtus eius atque diuinitas? Vnde & ipse interrogatus, Tu quis es? respondit, Principiũ, qui & loquor vobis. Legamus hũc titulum: ¶ Iesus, inquit, Nazarenus, rex Iudæorum.) Merito supra crucem titulus, quia nõ humani corporis, sed diuinæ potestatis est regnũ quod habet Christus. Merito supra crucem titulus, quia licet in cruce erat dominus Iesus, supra crucem tamẽ regis maiestate radiabat. Vermis in cruce, scarabæus in cruce. Et bonus vermis, qui hæsit in ligno. Bonus & scarabæus, qui clamauit è ligno. Quid clamauit? ¶ Domine, ne statuas illis hoc peccatum.) Clamauit latroni: Hodie mecũ eris in paradiso. Clamauit quasi scarabæus: Deus deus meus respice me, quare me dereliquisti? Et bonus scarabęus, qui lutum corporis nostri ante informe ac pigrum, virtutum versabat vestigiis. Bonus scarabæus, qui de stercore erigit pauperem. Erexit Paulum qui ęstimatus est stercora. Erexit & Iob, qui sedebat in stercore. Non mediocris ergo titulus. Ipse autem crucis locus, vel in medio, vt conspicuus omnibus, vel supra Adæ, vt Hebræi disputant, sepulturam. Congruebat quippe vt ibi vitæ nostrę primitiæ locarentur, vbi fuerant mortis exordia.

Esaie.9.
Ioan.8.

De diuisione vestimentorum domini.

DIuiduntur vestimenta. alij aliud sorte defertur. Dei enim spiritus non humana opinione comprehenditur, sed quasi quodam euentu inopinanti illabitur. Et fortasse milites isti, quatuor euangelistarum habeant typum, qui scripserunt titulum, quem omnes legamus. Lego titulum regis Iudæorum, cum lego: Regnum meũ non est de hoc mundo. Lego caussam Christi supra caput eius scriptam, cum lego: Et deus erat verbum. Caput enim Christi deus. Isti ergo seruabant Iesum, & hodie seruant, ne cui forte labatur, ne cui de passione descendat, quod petebat populus Iudæorum. Mihi plane Christus in passione moriatur, vt post passionem resurgat. Noluit descendere, ne descenderet sibi, sed moreretur mihi. Nobis ergo iam Christus seruatur, propter nos diuiduntur vestimenta eius. Non possunt singuli habere omnia, & ideo super tunica sors agitatur, quia non pro hominis voluntate diuisio fit spiritus sancti. Diuisiones enim gratiarum sunt, sed operatus est spiritus diuidens singulis prout vult. Intuere nunc Christi vestimenta diuisa. Vbi illa quæram? Quære in Matthæo. inuenies penes ipsum solum chlamydem coccineam, penes Ioannem vestem purpuream, penes Marcum purpuram tantum, penes Lucam vestem albam. Hac enim sola pro sua fuit portione contentus. Quantos itaque Christus sua veste vestiuit? Puto autem quod non quatuor tantum, sed omnes vestiuit milites, & omnibus abundauit. Sed reuertamur ad euangelistas. Iste itaque quatuor partes non partes vestium, sed qualitates mihi videntur esse virtutum. Alius enim de regno sublimius scripsit, alius de hominis institutione diffusius. Lucas nitorem sibi sacerdotalis vestis elegit.

1.Corin.12.

Marcus

Marcus verborum textum non desiderauit. Denique Ioannes quasi quasdam intexit sententias, quibus vestiat fidem nostram. Nõne tibi videtur intextum illud: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbũ, hoc erat in principio apud deũ, omnia per ipsum facta sunt? At vero Marcus tanquam purpuræ fulgore contentus, sine vlla intextione verborum, Initium, inquit, euangelij Iesu Christi filij dei. Ergo cætera vestimenta diuisa sunt Christi, vel gesta vel gratia: tunica non potuit diuidi, fides scilicet: quoniam non pro portione singulorum, sed pro iure communis est omnium. Quod enim non diuiditur, singulis manet integrũ. Et bene desuper texta legitur. Sic enim texitur fides Christi, vt de diuinis ad humana descendat, eò quod ante secula ex deo natus, posteriore tempore susceptionem carnis assumpserit. Significatur igitur nobiscο, quod non debeat fides scindi, sed solida permanere.

De duobus latronibus, vno rogante ac veniam consequente, & altero conuitiante.

AMen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.) Pulcherrimum affectandæ cõuersionis exemplum, quod tam cito latroni venia relaxatur: & vberior est gratia quàm precatio. Semper enim plus dominus tribuit quàm rogatur. Ille enim rogabat vt memor sui esset dominus cum venisset in regnum suum: dominus autem ait: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Vita est enim esse cum Christo: quia vbi Christus, ibi regnum. Cito igitur ignoscit dominus, quia cito ille conuertitur. Vnde & illud solui videtur, quia alij duos conuitiãtes inducunt latrones, iste vnum conuitiantem, vnum rogantem. Fortasse & iste prius conuitiatus est, sed repente conuersus est. Nec mirum si conuerso culpam ignoscebat, qui insultantibus veniam relaxabat. Potuit etiam de vno pluraliter dicere, sicut illud est: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerũt in vnũ. Solus enim rex Herodes & princeps Pilatus, in apostolorum actib' conspirasse aduersus Christũ Petri voce produntur. Sic & ad Hebræos habes: In caprinis pellibus ambulabant, secti sunt, & leonum molas obstruxerunt, cum solus Helias meloten habuisse, Esaias sectus esse, Daniel à leonibus intactus mansisse doceatur. Quam execrabilis in facto iniquitas Iudæorum, vt quasi latronem crucifigerent omnium redemptorem. Bonus tamen in mysterio latro, qui insidiatus est diabolo, vt vasa eius auferret. Mysticè tamen latrones duos populos peccatores significant per baptismum crucifigendos esse cum Christo. Quorũ dissensio, diuersitatem pariter credentium signat. Denique vnus à sinistris, alter à dextris erat. Increpatio quoque futurum crucis scandalum etiam circa credentes reuelat.

Psalm. 2.

Hebr. 11.

De oblatione aceti, & potatione Iesu.

ET acetum offerebant Iudæi.) Bene ad consummanda omnia & corruptio synceritatis hauritur, vt omnia cruci quæ vitiata fuerant figerentur. Acetum itaque bibitur, vinum cum felle non bibitur: non quia fel, sed quia admixtæ vino amaritudines recusantur. Nam vtique amaritudines vitæ nostræ pro corporis conditione suscepit. Denique ipse ait: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed synceritati non debuit amaritudo misceri, vt ostenderetur sine amaritudine futura immortalitas resurgentium. Quæ quoniam immortalitas in vase coacuerat humano, reparatur in Christo. Ergo acetum bibitur, hoc est, vitium corruptæ per Adam immortalitatis aboletur in calamo, vt de corpore absolueretur * humano. Nos quoque vitia nostra per incuriam mentis corporisque concreta transfundamus in Christum, transfundamus per baptismum, vt crucifigamur in Christo. Transfundamus per pœnitentiam, vt ab illo nobis vini sanguinisque cœlestis incorrupta synceritas refundatur. Denique vbi acetum bibit, consummata sunt, inquit, omnia: eo quod assumptę mortalitatis impletum esset omne mysteriũ, & exhaustis omnibus vitiis immortalitatis sola lætitia remansisset. Et ideo ait:

Psalm. 68.

* absorberetur.

De commendatione spiritus Iesu in manus patris, & traditione eiusdem, de tenebrarum quoque offusione, petrarum scissione, ac cæteris signis tunc factis.

PAter, in manus tuas commendo spiritum meum.) Et bene cõmendatur spiritus, qui seruatur. Quod enim commendatur, vtique non amittitur. Bonũ ergo pignus est spiritus, bonum depositum. Vnde & ille ait: O Timothee, bonum depositum custodi. Cõmendatur ergo patri spiritus. Et ideo ait: Quoniam non derelinques in inferno animam meam. Vide autem magnum mysterium. Nunc commendat in manibus patris spiritum suum, nunc in patris gremio sedet, quia totũ alius non capit Christum. Denique ego, inquit, in patre, & pater in me. Commendatur ergo patri spiritus: sed cum sit in superioribus, illuminat & inferna, vt vniuersa redimantur. Etenim Christus omnia, & in Christo omnia, licet in singulis Christus operetur. Caro moritur vt resurgat, spiritus patri commendatur, vt cœlestia quoque ab iniquitatis vinculo soluerentur, & pax fieret in cœlo, quam terrena sequerentur. ¶ Et hoc dicto tradidit spiritũ.) Et bene tradidit, qui nõ inuitus amisit. Deniq; Matthæus ait: Emisit spiritũ. Quod enĩ emittitur, voluntariũ est: quod amittitur, necessariũ. Propterea addidit: Voce magna. In qua dei professio gloriosa, vsq; ad mortẽ se pro nostris descendisse peccatis annũciat. (Ergo nec ego erubescam fateri quod Christus non erubuit voce magna profiteri) vel euidens manifestatio contestantis dei secessionẽ diuinitatis & corporis. Sic enim habes: Clamauit Iesus voce magna dicẽs: Deus deus meus respice me, quare me dereliquisti? Clamauit homo diuinitatis separatione moriturus. Nam cum diuinitas mortis libera sit, vtique mors esse non poterat, nisi vita discederet: quia vita diuinitas est. Iam quæ sequuntur, ostendunt quia propter impietatẽ hominũ finis seculi sit futurus. Itaque significatur per domini passionem occasura præsentia, vt oriantur futura. Tenebræ igitur offusæ sunt oculis perfidorum, vt fidei lumẽ refulgeret. Sol occidit sacrilegis vel refugit, vt funesti spectaculum sceleris obumbraret. Petræ scissæ sunt, vt per prærupta saxorum ostenderetur futurum quoniã verbi vis pectorum dura penetraret, quo facilius ex cauis petrarum illi venatores quos Hieremias prædixit, domino venarentur. Monumentorum autem reseratio quid aliud, nisi claustris mortis effractis resurrectionem significat mortuorũ? quorum in aspectu fides, in processu typus, quod in sanctã prodeundo ciuitatem præsentiũ specie, declarabat in illa Hierusalem quę in cœlo est, futurum perenne diuersorium resurgentium. Etiam velum scinditur, quo vel duorum populorum diuisio, vel mysteriorum synagogæ profanatio declaratur. Scinditur ergo velum vetus, vt ecclesia noua fidei suæ vela suspendat. Synagogæ velamen aufertur, vt religionis interna mysteria reuelato mentis cernamus obtutu. Denique iam etiam Centurio dei filium quem crucifixerat, confitetur. O duriora saxis pectora Iudæorum. Finduntur petræ, sed horum corda durantur. Iudex arguit, credit minister, proditor scelus suum voluntaria morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reserantur: Iudæorum tamen immobilis duritia manet orbe concusso.

1. Timo. 6.

Psalm. 15.

Ioan. 14.

Matth. 27.

De commendatione Mariæ matris discipulo Ioanni, & de percussione lateris Iesu post mortem eius.

STabant autem mulieres hæc videntes.) Stabat & mater cum studio pietatis, quæ sua pericula posthaberet. Sed & dominus suspensus in cruce, qui sua pericula contemneret, pio matrem commendabat affectu. Quod non ociose Ioannes pluribus prosecutus est. Alij enim mundum descripsere concussum, cœlum tenebris obductum, refugisse solem. Addiderunt Matthęus & Marcus, qui humana atque mortalia vberius prosecuti sunt: Deus deus meus respice me, quare me dereliquisti? vt ad crucem Christi susceptionem peruenisse crederemus cõditionis humanę. Lucas autem competenter asseruit latroni veniam sacerdotali intercessione donatam, & Iudæis persequentibus eodem munere indulgentiam postulatam. Ioannes ergo qui plenius diuina penetrauit mysteria, non immerito laborauit, vt quæ deum generauerat, mansisse eam virginem declararet. Solus ergo me docet, quod alij non docuerunt, quemadmodum in cruce positus appellauerit matrem,

Ioan. 19.

crem, pluris putans quod victor suppliciorum atque pœnarum, victor diaboli, pietatis officia diuidebat, quã quod regnum cœleste donabat. Nam si religiosum est quod latroni venia donatur à domino, multo religiosius quod mater honoratur à filio. Nec præposterum iudicetur, quod prius latronis absolutioné quam matris appellationé scripsi. Qui enim venerat saluos facere peccatores, non absurdũ si prius in meis scriptis susceptum munus in redimenda salute peccatoris impleuit. Denique ipse ait: Quę est mater mea, & qui sunt fratres mei? Quia non venerat vocare iustos, sed peccatores. Sed ibi pro loco, hic & in cruce nõ immemor matris, appellat eam dicens: Ecce filius tuus. Et Ioanni: Ecce mater tua. Testabatur de cruce Christus, & testamentũ eius signabat Ioannes. Dignus tanto testatore testis. bonum testamentum non pecuniæ, sed vitæ: quod non atramento scribitur, sed spiritu dei viui. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Sed nec Maria minor, quæ vt matrem Christi decebat, fugientibus apostolis ante crucẽ stabat, & piis spectabat oculis filij vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, sed mũdi salutem. Aut fortasse quia cognouerat per filij mortem mundi redemptionem, aula regalis putabat se & sua morte publico muneri aliquid addituram. Sed Iesus non egebat adiutore ad omnium redemptionem quia dixit: Factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Suscepit quidem matris affectum, sed nõ quæsiuit hominis auxilium. Habemus igitur pietatis magistrum. Doceat lectio quid maternus debeat affectus imitari, quid sequi reuerentia filiorum, vt illæ se offerãt in filiorum periculis, illis amplius solicitudo materna, quã suæ mortis mœstitia sit dolori. Quo loco vberrimum testimonium Mariæ virginitatis perhibetur. Neque enim abrogaretur vxor marito, cum scriptũ sit: Quod deus coniunxit, homo non separet. Sed quæ pro mysterio coniugium prætexuit, completis mysteriis iam coniugio non egebat. Aut si moralia sequimur, in mœrore castitas imperatur. Mysticum tamen est quod commendatur Ioanni inter cæteros iuniori: quod non ociosis auribus debemus accipere. Periculosa est enim mulieribus copula adolescentis, & species iuuẽtutis, ne qua fortasse curiosa exempli, incuriosa mysterij, quæ luxuriari in Christo cupiens, Mariã specie prætendat, non imitetur affectu, sicut vulgus nunc male audit mulierum, relicto seniore marito vt iuniorem sequatur. Discat ergo ecclesiæ hoc esse mysterium, quæ populo seniori specie ante copulata, non vsu, posteaquam peperit verbum, & in corporibus ac mentibus hominum per fidem crucis & sepulturam dominici corporis seminauit, ex præcepto dei societatem populi iunioris elegit. Quæro etiã cur ante mortem nõ inueniamus esse percussum, post mortem inueniamus: nisi forte vt volũtarius magis quàm necessarius exitus eius fuisse doceatur, & ordinem mysticũ nouerimus, quia non ante altaris sacramenta quam baptismũ, sed baptismũ ante, sic poculum. Deinde vt aduertamus quia licet corporis eius fuerit natura mortalis, licet qualitas similis, dissimilis tamen gratia. Nam vtique post mortem sanguis in nostris corporibus congelascit. Ex illo autẽ incorrupto licet corpore, sed defuncto, omnium vita manabat. Aqua enim & sanguis exiuit, illa quæ diluat, iste qui redimat. Bibamus ergo precium nostrum, vt bibendo redimamur.

Matth. 12. Ioan. 19. Psalm. 44. Psalm. 87. Matth. 19.

De sepultura corporis Iesu, & diligentia mulierum circa illam.

QVid sibi etiã vult quod nõ apostoli sed Ioseph & Nicodemus Christũ sepeliunt, vnus iustus & constans, alter in quo dolus non erat? Talis enim Christi est sepultura, quæ fraudem iniquitatémque nõ habeat. Obstruitur igitur tergiuersandi locus, & domestico Iudæi testimonio reuincũtur. Nam si apostoli sepelissent, dicerent vtique non sepultum, quem raptum esse dixerunt. Iustus autem Christi corpus operit sindone, innocẽs vngit vnguento. Namque hæc non ociose distincta reperimus, quia iustitia vestit ecclesiam innocentia gratiã subministrat. Vesti ergo & tu domini corpus gloria sua, vt & ipse sis iustus. Etsi mortuum credis, operi tamen diuinitatis propriæ plenitudine. Vnge illud myrrha & aloe, vt bon⁹ odor Christi sis. Bonum linteum misit Ioseph ille vir iustus, & fortasse illud quod Petrus vidit è cœlo ad se esse demissum, in quo erãt ge-

Acto. 10.

A nera quadrupedum & ferarum & volucrum, ad similitudinẽ gentilium figurata. Mystico igitur vnguẽto illo pystico cõsepelitur ecclesia, quæ diuersitatem populorum fidei suę cõmunione sociauit. De hoc Ioseph in Ioanne solo inuenio, quòd occultus venerit ad Pilatum, propter metum Iudæorum. Quomodo iustus latebram periculi timore quæsiuit? Ego autem puto quòd ideo occulte petierit, vt corpus impetraret, non vt periculum caueret. Et tamen quid mirum si occultabatur iustus, quando occultabãtur & apostoli iustorum magistri? Veni & tu vel sero, vel nocte, vel quacunque hora: quandocunque veneris, inuenies Iesum ad suscipiendum paratum, nec minorem serius venientibus mercedem pia largitate soluentem. Nam & qui sexta hora venit, nõ est mercede fraudatus: & qui vndecima, plenitudinẽ mercedis accepit. Sed etiã Nicodemus nocte venit. Nox erat quia adhuc non erat resurrectio. Denique resurrexit Christus, & iustus ait: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Hunc Ioseph iustum Lucas dixit, Matthæus diuitem. Et merito diues hoc loco dicitur, vbi corpus suscepit Christi. Suscipiendo enim diuitem, nesciuit fidei paupertatem. Diues est ergo qui iustus est. Iustus igitur sindone inuoluit. Israëlita vero & diuersos miscet virtutum odores, & aloes mittit quasi libras centum, hoc est, perfectæ fidei quantitatem. Et ligauerunt corpus Iesu iuxta consuetudinem spiritalium Iudæorum. non vtique nodis perfidiæ, sed fidei ligaturis. Et posuerunt eum in horto. cui frequenter ecclesia comparatur, quæ diuersorum habet poma meritorum, florésque virtutũ. Nec ociose alius monumentum nouum dixit, alius monumẽtum Ioseph. Non habebat igitur Christus tumulũ suum. Etenim tumulus his paratur qui sub lege sunt mortis. victor mortis tumulum suum non habet. Quæ enim communio tumulo & deo? Deniq; Ecclesiastes ait de eo: Qui meditatur in bonis, & sepultura non est illi. Specialis igitur præter communem omnium mortem mors Christi est, & ideo non cum aliis sepelitur, sed solus tumulo includitur. Omnia enim in similitudinem hominum habuit incarnatio domini, sed similitudo erat cum differẽtia. Natus est ex virgine similitudine generationis, dissimilitudine conceptionis. Curabat ægros, sed imperabat. Aqua Ioannes baptizabat, hic spiritu. Et mors ergo Christi communis secundum naturã corporis, specialis secundum virtutem. Quis autẽ est Ioseph cuius in tumulo ponitur? Vtique ille iustus. Bene ergo Christus in monumento ponitur iusti, vt habeat filius hominis vbi caput suũ reclinet, & iustitiæ habitatione requiescat. Bene autẽ nouo, secundum literam quidem, ne alius suscitatus à perfidis diceretur. Mystice vero quid possumus intelligere, nisi forte quia legimus: Sepulchrum patẽs est guttur eorum? Ergo sepulchrum patens est guttur hominis, in quo perfidia letalis & mortua verba conduntur, quod per vetustatem & incursionem aliquam bestiarũ fatiscit & soluitur. Est ergo econtrario monumentum in secretis hominum, quod sibi in pectoribus duritiæ gẽtilis, penetrabili verbo iustus excidit, fidei atque doctrinæ operibus expolitum, vt prætenderet in nationibus virtus Christi. Cui pulcherrime lapis admotus est, ne pateret. Quicunque enim in se bene humauerit Christũ, diligẽter custodiat, ne eum perdat, néve perfidiæ sit ingressus. Vides enim quia Petrus & Ioannes priores intrare D meruerunt. Denique Ioannes ipse non antequam crederet introiuit. Et bene in petra excisum dicitur, hoc est, in fidei firmamento, de qua veri Israëlitę dulcedinem mellis & oleũ spiritale suxerunt. Sepelierunt enim Christum iustus & qui deum vidit. Non enim sepelierunt Christum, nisi qui deum credunt. Non omnes possunt sepelire Christum. Denique quamuis religiosæ mulieres, longe stant: sed quia religiosæ, locum diligenter obseruant, vt vnguenta afferant, & superfundant. Solicite tamen & à monumento posteriores recedunt, & ad monumentũ priores reuertuntur. Etsi deest constantia, non deest diligentia. Sextus nutat, deuotio calet.

Ioan. 19. Matth. 20. Ioan. 3. Rom. 13. Luc. 9. Psalm. 5.

De deuotarum mulierum atque discipulorum ad monumentum aduentu, angelorum quoque apparitione, ac dubitationibus circa has occurrentibus.

Denique

Caput XXIIII.

Denique resurrectionis tempore præsto sunt & cũ A viri fugarentur, solæ tamen ab angelo ne timeant admonentur. Petrum euocant studio priores, sed posteriores fiducia. Denique ille sine metu aduenit, & constanter qui posterior venerat, primus ingreditur, quasi qui claues regni vt aliis aperiret acceperat. Terræ motus autẽ fidelibus resurrectio est, imperitis metus. His, quia pigrum corpus à mortis sopore se commouet: illis, quia tremore corporis & terrena mobilitate turbati, à resurrectionis fide & credulitate desciscunt. Mane autem sabbati venerunt valde tempore ad monumẽtum.) Magna oritur hoc loco plerisque dubitatio. Nam etsi non videntur euangelistæ dixisse contraria, tamen diuersa dixerunt. Siquidẽ hic, Mane valde tempore: Marcus, Valde mane: Matthæus, Vespere sabbati: Ioannes, Prima sabbati cum adhuc tenebræ essent: mulieres ad monumentum venisse dixerunt. Deinde hic duos viros, Marcus vnum iuuenem in albis sedentem, Matthæus vnum angelum, Ioannes duos angelos in albis sedentes visos esse memorarunt. Postremo, quod vix enodabile videatur, Ioãnes scripsit dictum Mariæ Magdalenę: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Matthæus occurrisse dominum scripsit Mariæ Magdalenę, & alteri Marię, & illas accessisse & tenuisse pedes eius, & adorasse, euidentissima descriptione digessit. Quomodo ergo soluẽdum, nisi quatuor euangelistas de diuersis quatuor putes dixisse temporibus, vt & personas alias mulierum, & alias coniicias visiones? Denique aliæ cum vnguento prima sabbati veniunt, alię sine vnguento vespere sabbati. Istarum nomen exprimitur, illæ de Galilæa secutæ dominũ designantur. Quo loco ne quẽ spinosæ interpretationis in fine offendat asperitas, vbi suauia forte præsũpta sunt: æstimate iã nos complendi sermonis vela submittere, quoniam ad portum venimus, & nauis quæ cursu concito maria transmeauerit, vbi littori cœperit appropinquare, latẽtia cautium cursu perstringit infracto. Ergo ne tanquam inerti gubernatori in arenis littoris sermo mihi hæreat, tanquam vada cæca legam, tentandum iter quàm præcipitandum arbitror, quo minus C rimosa nobis fatiscat oratio.

Marci.16. Matth.28. Ioan.20.

De hora dominicæ resurrectionis, & de Maria Magdalena, vtrum vna vel plures: De manifestatione præterea domini Iesu post eius resurrectionem.

Primum igitur illud spectãdum est, quid est quòd scriptum est, vespere autẽ sabbati quæ lucescit in prima sabbati, resurrexisse dominum. Sic enim habes, quia vespere sabbati venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum. Et ecce terræ motus factus est magnus. Non enim die sabbati, (nam siluerunt die sabbato secundum mandatum) sed post sabbati diem, nocte vtique resurrexit. Denique quæ mane venerunt, licet valde tempore, tamen iam dominum resurrexisse cognouerũt. Sic igitur temperandum est, vt neq; mane dominica quæ est prima post sabbatum, neq; sabbato resurrectio facta credatur. Nam quomodo triduum complerur? Non ergo vesperascẽte die, sed noctis vespere resurrexit. Denique Græcus sero dixit, hoc est, ὀψέ. Sero autem & horam significat in occasum D diei, & cuiusque rei significat tarditatem, quomodo si dicas, Sero mihi suggestum est. id est, tarde. Sero venit, id est, qui post præstitutum tempus aduenit, licet mane sequenti die venerit, sero est tamen vbi agendi tempus emensum est. Est & sero tempus noctis profundum, vt si dicas: sero ad lucubrandum surrexi, id est, non vespertino tempore, sed profunda nocte surrexi. Vnde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, iam vtique custodibus quiescentibus: & ipsi custodes terrentur amplius, quod vsu venit somno excitis. Postremo etiam principes sacerdotũ congregati cum senioribus, nocte id factum esse confirmant, dicẽtes custodibus. Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormiẽtibus: Ex tẽpore enim quod à custodibus compererunt, argumentum fraudis arripiunt. Nam & Ioannes mane, cum adhuc tenebræ essent, Mariam Magdalenam ad se & ad Petrum venisse significat, & tamen ignaram factæ resurrectionis inducit. Nam vtique si aduesperascente die facta esset, statim potuit innotescere. Mane

Matth.28.

Matth.28.

est, & adhuc Petrus nescit, nescit Ioannes. Nunquid patiebatur domin⁹ diutius torqueri discipulos suę mortis incertos, ad quos statim angelus domini gestæ rei nũcias mulieres destinauit? Et vt scias nocte factum, mulieres alię nesciunt, alię sciunt. sciunt quæ obseruarunt noctibus & diebus, nesciunt quæ recesserunt. Nescit vna Magdalene Maria secundũ Ioannem, scit altera Maria Magdalene secundum Matthęum. Nam eadem & ante scire, & postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariæ, plures fortasse etiam Magdalenę: cum illud personæ nomen sit, hoc locorum. Denique alteram esse cognosce. Illa admittitur pedes domini tenere, tangere dominum ista prohibetur. Illa angelũ videre meruit, hæc primo quum venit, neminem vidit. Illa discipulis dominum resurrexisse nunciauit, ista raptum esse significat: illa gaudet, hæc plorat. Illi in gloria sua iã Christus occurrit, hæc adhuc mortuum quærit. illa dominum vidit & credidit, hæc non potuit agnoscere cum videret. Illa fideli adorabat spiritu, hæc dubio mœstificabatur affectu. Merito nimirum prohibetur tãgere dominum. Non enim corporali tactu Christum sed B fide tangimus. Nondum enim, inquit, ascendi ad patrem meũ. hoc est, nondum tibi ascendi, quæ viuentem cum mortuis quæris. & ideo ad fortiores mittitur, quorum credere discat exemplo, vt illi resurrectionẽ prædicent. Sicut enim in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir executor erroris: ita nunc quæ mortem prior gustauerat, resurrectionem prior vidit, culpæ ordine, remedio prior. Et ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret: quę culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam: veterísque lapsus compensat ærumnam resurrectionis indicio. Per os mulieris mors antè processerat, per os mulieris vita reparatur. Sed quia constantia ad prædicandum inferior sexus, ad exequendũ infirmior: viris euangelizandi mandatur officium. Nam sicut mulierũ per Iesum non solum culpa soluitur, sed etiã multiplicatur gratia, vt pluribus suadeat quæ vnum ante deceperat: ita & vir, qui temere ante crediderat, fœneratum munus recuperare debuit: vt qui sibi ipse fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad prędicandũ idoneus. Sed aduertamus ipsa verba mandati. Noli me tangere. nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascẽdo ad patrem meum, & patrem vestrum: deum meum, & deum vestrum. Quomodo non ascenderas domine Iesu? Quemadmodum aberas, qui in manus patris commendaueras spiritum? Aut quando abesse potes, qui semper in patre es, cum patre semper? Denique ipse dixisti. Si descendero in infernũ, ades. Si sumpsero pẽnas meas ante lucẽ, & habitẽ in extremo maris: etenim illuc manus tua deducet me. Aut quomodo ascendens * abesse potes, qui vbique semper es? Descendisti quidem filius hominis, nec patri cum descenderas, absfuisti: sed descendisti nobis, vt te oculis ac mẽtibus videremus, vt in te crederemus. Ergo & ascende nobis, vt te sequamur mentibus, quem oculis videre non possumus. Ascẽdisti apostolis, quibus dixisti: Qui me videt, videt & patrẽ. Denique Ioannes vbi te quæreret, sciuit. Apud patrẽ quæsiuit, & reperit. Et ideo ait: Et verbum erat apud deum. Ascẽdisti & Paulo, qui non contentus solus te sequi, nos quoque docuit quemadmodum te sequamur, & vbi te reperire possimus, dicens: Si ergo consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram dei sedens. Et ne oculorum magis hoc quàm animorum putaremus officium, addidit: Quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terrã. Ergo non supra terram, nec in terra, nec secundum carnẽ te quærere debemus, si volumus inuenire. Nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum. Denique Stephanus non supra terram quæsiuit, qui stantem te ad dexteram dei vidit. Maria autem quæ quærebat in terra, tangere non potuit. Stephanus tetigit, quia quæsiuit in cœlo. Stephanus inter Iudæos vidit absentem, Maria inter angelos non vidit præsentem. Sed quare non potuerit illa tangere, Euangelista ipse nos docuit, dicens: Quia cum te videret, nesciebat quia tu es. Sic enim habes: Conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & nesciebat quia Iesus est. Merito tangere non potuit, quæ videre non poterat. nam qui videt, tangit. Itaque quid intersit inter illam & hanc Mariam, scriptura distin-

Ioan.20. Psalm.138. * al. ascẽdis qui vbique, &c. Ioan.14. Ioan.1. Colos.3. 2. Corin.5. Acto.7. Ioan.20.

distinguit. Illa occurrit vt Iesum videat, hæc retrorsum cõuertitur: illa salutatur, hæc redarguitur. Denique sic habes: Dicit ei Iesus: mulier. Quæ non credit, mulier est, & adhuc corporei sexus appellatione signatur. Nam quæ credit, occurrit in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, carens iam nomine seculi, corporis sexu, lubrico iuuentutis, multiloquio senectutis. Dicit ergo Iesus: Mulier quid ploras? Quasi dicat: Non lachrymas nudas deus, sed fidem exigit. Bonæ lachrymæ, si Christum agnoscas. Quem quæris? inquit. Molimina enim sera dominus condẽnat. Sed bene addidit, Quem quæris? non quo iste dubitet quem requirat, sed quia illa quem quærebat, ignoret. Nõ enim Christum quærit, quem putat raptum. Adest Christus quemadmodum quæritur. Nescitur ergo qui quæritur, quando non agnoscitur cum videtur. Denique Christum videbat, & ortulanum putabat. Sic enim habes: Illa existimans quia ortulanus esset, dixit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum. & ego eum tollã. Etsi fide incerta, tamẽ sermone non lubrica: & si ortulanum putauit, tamen dei filium designauit: & si adhuc non credat, tamen affectat vt credat. Ipse enim corpus tulit, qui suscitauit. Ergo veniabilis error mulieris, quæ licet dubitare non debuit Christi corpus per gloriam resurrectionis assumptũ, doceri tamẽ gestit à Christo, & fidem suam iam deuota promittit, vt & ipsa illud iam tollat è terris, & ad dexteram dei quærat. Denique post hæc verba nõ mulier, sed iam Maria vocatur. Aliud est enim cõmune vulgi nomen, aliud speciale personæ Christum sequẽtis. Et ad discipulos, licet nondum arbitra, plenæ tamen fidei nuncia destinatur. Prohibetur autem tangere, quia nondum inhabitare in Christo corporaliter plenitudinem diuinitatis sicut Paulus acceperat: nondũ euacuauerat lubricum seculi, carnis ambiguum: nondum vitam vixerat Christi. Denique ista nec adorat dominum, nec pedes tenet, sicut illa Maria: in qua vtique nõ tam obsequium corporale, quàm plenæ fidei designatur affectus, quod Christum & hominem & deũ credat. Deus est enim qui adoratur, homo autem qui tenetur. Non igitur tangi dominus fastidit à fœmina, cuius & Maria pedes vnxit vnguẽto: nec tactum dedignatur, sed profectũ docet: quia non omnes Christum possunt tangere resurgentem, quem tetigerunt in hac vita & corpore commorantem. Qui vult Christum tangere, sua mẽbra mortificet, & resurrecturo similis induat viscera misericordiæ, nõ ambigat renũciare terrenis. Quid est igitur, Noli me tangere? Noli manum adhibere maioribus, sed vade ad fratres meos, hoc est, ad perfectiores. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus & frater, & soror, & mater est. Quia resurrectio nõ facile nisi à perfectioribus capi potest, fundatioribus huius fidei prærogatiua seruatur. Mulieribus autem docere in ecclesia non permitto, domi viros suos interrogent. Ad eos ergo mitto, qui domestici sunt. & accepit præscripta mandata. Nec fugit hoc loco sensisse quosdã ideo Christum noluisse tangi, quia nondum receperat typũ * quem commendauerat patri, quasi adhuc eum tangere non deberet. Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, deũ meum, & deum vestrum. Bene distinxit, quia mulieri loquebatur. Non enim communis nobis natura cum Christo, nisi conditionis humanę. Illi pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria: Illi per naturam, nobis per gratiam: illi deus vnitate mysterij, nobis potestate cœlesti. Dicit aliquis: Quomodo ergo Thomas cum adhuc non crederet, tetigit tamẽ Christum? Sed ille non de resurrectiõe domini, sed de resurrectionis videtur qualitate dubitasse: & tactu suo debuit me docere, sicut docuit & Paulus. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionẽ, & hoc mortale induere immortalitatem, vt incredulus credat, & cunctator dubitare non possit. Facilius enim credimus quod videmus. Habuit autem admirandi caussam Thomas, cum videret clausis omnibus per inuia septa corporibus inoffensa compage corpus insertum. Et ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, inuisibili aditu, visibili conspectu: tangi facilis, difficilis æstimari. Denique, ¶ Conturbati discipuli æstimabant se spiritum videre.) Et ideo dominus, vt speciem nobis resurrectionis ostenderet, ¶ Palpate, inquit, & videte, quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me videtis habere.) Nõ ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem imperuia vsu clausa penetrauit. Nam quod tãgitur, corpus est: quod palpatur, corpus est: in corpore autẽ resurgem*. Seminatur enim corpus animale, surgit corpus spiritale. Sed illud subtilius, hoc crassius, vtpote adhuc terrenæ labis qualitate concretũ: Nã quomodo non corpus, in quo manebant insignia vulnerum, vestigia cicatricum, quæ dominus palpanda obtulit? In quo non solum fidem firmat, sed etiam deuotionem acuit, quod vulnera suscepta pro nobis cœlo inferre maluit, abolere noluit, vt deo patri nostræ precia libertatis ostenderet. Tales sibi pater ad dexteram locat, trophæũ nostræ salutis amplectens, tales illic martyres nobis cicatricis suæ corona monstrauit. Et quoniam sermo huc noster vsque euasit, consideremus qua gratia secundum Ioannem crediderint apostoli, qui gauisi sunt: secundum Lucam quasi increduli redarguãtur: ibi spiritum sanctum acceperint, hic sedere in ciuitate iubeantur, quoadusque induantur virtute ex alto. Et videtur mihi quasi Apostolus maiora & altiora tetigisse, hic sequentia, & humanis proxima: hic historico vsus circuitu, ille compendio: quia & de illo dubitari non potest, qui testimonium perhibet de iis quibus ipse interfuit, & verum est testimonium eius. Et ab hoc quoque, qui Euangelista esse meruit, vel negligentiæ, vel mendacij suspicionem æquum est propulsari. Et ideo verum putamus vtrumque, non sententiarũ varietate, nec personarum diuersitate distinctum. Nam etsi primo Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat: & si prima consideremus, contraria sunt: si sequentia, certum est conuenire. Ipsa igitur scripturæ verba consideremus. Sic ait Ioannes: Et gauisi sunt discipuli viso domino. Dicit ergo his iterum: Pax vobiscũ. sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et cum hoc dixisset, insufflauit his, & dixit: Accipite spiritum sanctum. quorũ remiseritis peccata, remittuntur his: & quorum retinueritis, retẽta sunt. Lucas autem dicit: ¶ Et quomodo cognouerũt eum in fractione panis. Cum hęc autem loquuntur, ipse stetit in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis, ego sum, nolite timere. Conturbati vero & conterriti æstimabant se spiritum videre.) Et potest videri hic plures fuisse: sed quia & hic sero resurrectionis die, nam aduesperascẽte iam die qui fuerant ingressi manere cum domino, vbi ille se repente subtraxit, eadem hora ad discipulos hi duo remeasse produntur, quando palpandum se obtulit: & secundum Ioannem sero die illa vna sabbatorum inducitur apparuisse discipulis, & vulnera obtulisse palpanda. ne quid ambiguitatis afferret, putauimus diligentius requirendum. Videtur enim separatim se istis vndecim demõstrasse, sicut se Ammaoni & Cleophæ seorsum iã vespere demonstrauerat: & quemadmodum isti duo, ita etiã videntur illi vndecim ad confirmandos reliquos conuenire potuisse. Denique conturbati sunt, vt habes secundum Lucam. Et ideo ¶ Aperuit eis sensum, vt intelligerent ea quæ scripta sunt.) Hunc autem loquacius, * illũ succinctius scripsisse non dubiũ est. Quomodo enim soli Cephæ visum dicerent, si ab omnibus erat visus? Sed sicut ex mulieribus Mariæ, & alii Mariæ Magdalenæ, ita ex viris Petro visus est primo mane. Et Paulus sic ait: Tradidi enim vobis in primis, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & visus est Cephæ. Et ideo Marcus specialiter induxit iuuenem mandantẽ vt Petro & discipulis dicerẽt mulieres, quia surrexit dominus. Petrus ergo vidit solus dominum. Deuotio enim parata semper & prompta credebat, & ideo studebat frequentiora fidei signa colligere. Alibi cum Ioanne, alibi solus, vbique tamen impiger currit, vbique aut solus, aut primus: non contentus vidisse quæ viderat, repetit intuẽda: & quęrendi domini amore succensus, non satiatur videndo. Vidit eum solus, vidit cum vndecim, vidit cum septuaginta, vidit & quando Thomas credidit, vidit cum piscaretur: sed non vidisse contentus, impatiens desiderij, negligẽs captionis, immemor periculi, non tamẽ immemor reuerentiæ, vbi dominum vidit in littore, veste se texit, serũ æstimans si cũ cæteris nauigio perueniret. Sic cum in mari dominus ambu-

laret,

Marginalia: Ephes. 4. — Colos. 2. — Math. 12. — 1. Corin. 14. — 1. Timo. 2. — * spiritum. — Ioan. 20. — 1. Corin. 15. — Ioan. 20. — * latius — 1. Corin. 15. — Math. 16.

laret, super vndas maris naturæ suæ oblitus occurrit. Sic cũ A à Iudęis dominus teneretur, aduersum turbas gladium solus exeruit. Sic & nunc cum dominus stetisset in littore, periculoso compẽdio religiosum maturauit obsequium. Non est igitur dubium credidisse Petrum, & credidisse quia dilexit, dilexisse quia credidit. Vnde & contristatur quia tertio interrogatur: Amas me? Is enim interrogatur, de quo dubitatur: sed dominus nõ dubitabat qui interrogabat, nõ vt disceret, sed vt doceret: quem eleuandus in cœlum, amoris sui nobis velut vicarium relinquebat. Sic enim habes: Simon Ioãnis diligis me? Vtiq; tu scis domine quia amo te. Dicit ei Iesus: Pasce agnos meos. Bene conscius sui non ad tempus assumptũ, sed iã dudũ deo cognitũ Petrus testificatur affectũ. Quis est eni alius qui de se hoc facile profiteri possit? Et ideo quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur.

Ioan. 21.

Maior enim omnibus charitas. Illud quoque diligentius intuendum, cur cum dominus dixerit, Diligis me: ille respondit, Tu scis domine quia amo te. In quo videtur mihi dilectio habere animi charitatem, amor quendam ęstum, conce- B ptum corporis ac mentis ardorem: & Petrum opinor nõ solum animi, sed etiam corporis sui circa dei cultũ signare flagrantiam. Denique tertio dominus nõ iam, Diligis me? sed, Amas me? interrogauit: & iam non agnos, vt primo, quodã lacte vescendos, nec ouiculas, vt secũdo, sed oues pascere iubetur perfectiores, vt perfectior gubernaret. Et ideo quasi perfecto in omnibus, quem caro iam reuocare non posset à gloria passionis, corona decernitur. Cũ esses, inquit, iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quò tu non vis. Bona senectus, non vitæ longæuitate * imbecilla ad vsum, sed maturitate virtutis ad martyrium præparata, quæ lasciuiam corporalium reprimat voluptatum, nec indulgeat cupiditatibus, dulcia quęque declinet, speciosa non appetat. Caro enim concupiscit aduersum spiritum, & trãsuersarios tramites gradiendi qua velit, diuersarum sibi inuenit voluptatum. Bona vero mentis senectus, quæ non id quod suaue corpori, sed quod menti vtile putat, eligit: nec voluptario C corporis rapitur appetitu, sed repugnãdi moderamine quasi inuita reuocatur. Ergo & Petrus etsi paratus erat animo subire martyrium, tamen vbi periculum aduenit, constantiam mẽtis inflexit. Capit enim nos suauitate sui cœlestis vsus muneris. Nam quis martyriũ non eligeret, si libẽter mori posset? Ergo & Petrus videtur nolle, sed parat vincere. Et quid mirum si Petrus nolit, cum dominus dicat: Pater, si fieri potest, transfer à me calicem hunc: veruntamen nõ mea voluntas, sed tua fiat? Denique post tentationẽ præsumptionis suæ Petrus iam non audet voluntatis perseuerantiam polliceri, sed quasi ad solatium sui consortium quærit alterius.

* al. longæuæ, al. lõginquitate.

Gala. 5.

Tot igitur adducti virtutis exemplis, Petrum credimus nõ potuisse dubitare. Ioannem quoque credidisse manifestum est, dum saluatorem videret: qui iam tunc credidit, postea quam vacuum corporis vidit sepulchrum. Cur ergo Lucas inducit fuisse turbatos? Primo omnium, quia paucorum opinione sententiam maioris partis includit. Deinde quia & si Petrus de resurrectione crediderat, turbari tamẽ potuit, cũ D videret quod se dominus cum corpore in ea quæ vestibulis obseratis & obstructis erãt septa parietibus, improuisus infunderet. Lucas ergo historicè singula prosecutus est, & ille finem spectauit, hic seriem. Nam vtique dicendo, Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent ea quæ scripta sunt: etiam ipse discipulos credidisse profitetur. Spiritum autem sanctũ vel illis vndecim quasi perfectioribus insufflauit, & reliquis postea tribuendum esse promittit: vel iisdem ibi insufflauit, hic spondet. Nec videtur esse contrarium, cũ diuisiones gratiarum sint. Alij enim datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodẽ spiritu, alteri gratia curationum, alij genera linguarum. Ergo aliam insufflauit ibi operationem, hic aliam pollicetur. Ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorũ, quod esse videtur angustius: & ideo insufflatur à Christo, vt credas spiritum Christi, & credas de deo spiritum. Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam descripsit effusam. Denique ibi habes: Accipite spiritum san- A ctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt. At vero in Actibus apostolorum sic habes: Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, quomodo spiritus dabat loqui his. Diuersitas autem visionum, frequẽtiam famulantium significat angelorum, iuxta quod dominus ipse promiserat, dicens: Et videbitis angelos descendentes & ascendentes ad filium hominis. Atque vtinam cum Euangelij fine noster quoque sermo claudatur. Cur secũdum Matthæum & Marcum mandat discipulis: Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis. secundum Lucam vero & Ioannẽ etiam intra conclaue obtulit se videndum? Et quidem quod se videndum frequenter obtulerit, & plusquam quingentis fratribus, & Petro, & Iacobo, etiam Apostolico probauim' testimonio. Et Lucas in Actibus apostolorum docuit quod discipulis manifestauerit se viuere post passionem suam, in multis argumentis apparens his, & disputans de regno dei. Ergo quia sępius & diuersis apparuit, cum in Galilęa quãdo sit visus, nequaquam præscriptum ac definitum tempus scriptura signauerit, in Hierusalem quando se obtulerit, & diẽ B & horã expresserit, timidiores intra conclaue visitantur, fortiores ad montem conuenerunt. Denique intra conclaue ostiis clausis inducit Ioannes discipulos congregatos propter metum Iudæorũ, quos non vndecim Lucas, sed plures scripsit fuisse. Illos autem Matthæus vndecim solos in Galilæa conuenisse non siluit. Deniq; sic habes: Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæã, in montem vbi constituerat illis Iesus, & vidẽtes eum, adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Quibus docendi & baptizandi tribuit potestatẽ. Vndecim quoque discumbentibus discipulis & Marcus in fine apparuisse scribit, quando similiter prædicandi his per totũ orbem mandat officium. Vnde hoc conuenientius arbitror, quod dominus quidem mandauerit discipulis vt in Galilæa se viderent, sed illis metu intra conclaue residentibus, primum se obtulisse, postea vero confirmatis animis vndecim illos Galilæam petisse. Vel certe hoc quoque diligentibus scriptoribus placuisse reperio: nihil obstat si dicamus pauciores intra conclaue, in monte complures fuisse. C

1. Cor. 12.

Ioan. 20.

Act. 2.

Ioan. 1.

1. Corin. 15.

Act. 1.

Matth. 28.

EXPLANATIONIS SANCTI AMBROSII in Euangelium secundũ Lucam Liber decimus explicit.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi *Commentarij in epistolam Pauli ad Romanos.*

Præfatio.

PRincipia rerum requirenda sunt, vt notitia earum possit haberi. Tũc enim facilius poterit caussę ratio declarari, si eius origo discatur. Si ergo Epistolæ datæ modum ostenderimus, potest verum videri quod di- D cimus. Constat temporibus apostolorum Iudæos, propterea quod sub regno Romano agerent, Romę habitasse, ex quibus hi qui crediderant, tradiderant Romanis, vt Christum profitentes, legem seruarent. Romani autẽ audita fama virtutum Christi, faciles ad credendum fuerunt,* vtpote prudentes. Nec immerito prudentes, qui male inducti, statim se correxerunt, & manserunt in eo. Igitur ex Iudæis credentes, & improbe sentientes de Christo, legem seruandam dicebant, quasi non esset in Christo salus plena. Ideo negat illos spiritualem gratiam consequutos. Hi sunt qui & Galatas subuerterunt, vt à traditione Apostoli recedentes, Iudaizarent. Quibus ideo irascitur Apostolus, quia docti bene, facile fuerunt traducti. Romanis autem irasci non debuit,

* Hæc non cohærent. Opinor fuisse scriptum, Faciles ad credendum fuerunt, sed male inducti, statim se correxerunt & manserunt in eo, vtpote prudẽtes. Igitur. &c.

debuit, sed laudare fidem illorum: quia nulla virtutum vide-tes insignia, susceperunt fidem Christi, quàuis corrupto sen-su. non enim audierant mysterium crucis Christi. Propterea quibusdam de Iudæa in vrbem Romam aduenietibus, sicut Priscilla & Aquila, de edenda carne & non edenda quæstio-nes fiebant. Igitur quatuor modis scribit Romanis. Hi enim caput sunt omnium gentium, vt in his discant cæteri, argués ab initio genus hominū, partim physica ratione, partim per legem. Primus modus est, quo se ostendit quid sit, & cuius sit, & quid fuerit prius: quo & hæreses percutit. Secūdus mo-dus est, quo arguit quod naturæ ratione non se subiecerint vni deo: & quæ inhonesta & turpia egerint, despecti ob hoc à deo, vt gratulentur credéres. Tertius modus est, quòd da-tam legē Ipreuerunt: vnde anteponit Græcis Iudæos. Quar-tus modus est, quo docet Iudæos exorbitasse à lege & pro-phetis, in caussa Christi similes factos gentibus, vt vtrique indigeant misericordia dei, non per legem sperādo salutem, sed per fidem Iesu Christi. Vnde omni industria id agit, vt à lege eos tollat, quia lex & prophetæ vsq; ad Ioannem, & in sola fide illos Christi constituat, & quasi contra legem Euan-gelium vindicat: non destruens legem, sed præferens Chri-stianismum. Ostendit enim sic promissum Christum, vt illo adueniente lex cessaret: nō tota, quia abbreuiatio legis facta est, quæ compendio daret salutem. Multa enim veteribus tradita sunt propter duritiam cordis illorū, vt oneri essent, quæ misericordia dei abbreuiauit, per Christum data præ-teritorū remissione. Ingratus est enim misericordiæ dei, qui vult esse sub lege. Nam dixerat Moyses: Sic timentes facies filios Israel. vt quacunque se verterent, legem haberent, vt sine solicitudine omnino non essent. Vt igitur in Christo si-ne lege spem vitę salutisque ponendam tradat, & ipsum esse dominum omnium doceat, sic incipit:

CENSVRA.

Scito lector, argumenta quæ præferuntur epistolis, non esse Am-brosii, sed inepti cuiuspiam consarcinatoris. In hoc autem ar-gumento prodigiosa erat exemplariorum varietas, vt facile liqueret hic scribas suo arbitratu lusisse, velut in suo campo. Si quis legat argumenta quæ feruntur in Bibliis Hieronymi titulo, mox deprehendet aliquot huius rhapsodi cētones. Qui vtinam non similiter lusisset in ipsis commentariis.

CAPVT PRIMVM.

PAulus seruus Iesu Christi.) Apud veteres nostros ratione nomina componebātur, vt Isaac propter risum, & Iacob propter calcaneum: ita & iste pro-pter inquietudinem Saulus est nuncupatus. Post-quàm autem credidit, ex Saulo Paulum se dicit, hoc est, im-mutatum. Et quia Saulus secundum supradictū sensum, in-quietudo seu tentatio interpretatur, hic cum ad fidem Chri-sti accessit, Paulum se dicit: id est quasi ex tentatore factum quietum, humilémq;, vel paruulum, & quia pax est fides no-stra. Cum prius enim tentationes ex inquietudine Iudaismi dei seruis inferret, post ipse tentationes passus est propter spem, quam antè amore Iudaismi negarat. Seruum autem Ie-su Christi se profitens, à lege se exutum ostendit. Et ideo v-trumque posuit, id est, Iesu Christi: quia in vtroque est do-minus, sicut & Petrus apostolus testatur, dicens: Hic est om-nium dominus. Quia ergo & dominus, est & deus. Et sicut Dauid dicit: Quia dominus ipse est. quod hæreses negant. Marcioni enim videtur odio legis Christum & corpus eius negare, Iesum profiteri: Iudæis autem & Fotino propter ze-lum legis Iesum negare quod deus sit. Nam quotienscūque aut Iesum dicit aut Christum, aliquando deum, aliquando hominem significat: sicut hoc loco inter cætera: Et vnus, in-quit, dominus Iesus, per quem omnia. quod vtique ad dei fi-lium pertinet iuxta quod deus est. Et alio loco: Iesus autem, inquit, proficiebat ætate & sapientia. quod vtiq; homini cō-petit. ¶ Vocatus Apostolus.) Propter quod deum cognouit & fatetur, factus idoneus seruus, promotum se ostendit, di-cens: Vocatus Apostolus, hoc est, à domino missus ad res e-ius agendas. Per quod ostendit hunc meritum habere apud deum, qui seruit non legi, sed Christo. Dominus est enim fi-lius hominis etiā sabbati. ¶ Segregatus in euangelium dei.) Euangelium dei est bonum nuncium, quo peccatores ad in-dulgentiam conuocantur. Apostolus autē quoniā in Iudais-mo locū doctoris habebat, vtpote Pharisæus, ideo à Iudais-mi prædicatione segregatum se dicit in Euangelium dei, vt à lege dissimulans, Christum prædicaret: qui quod lex non potuit, credentes in se iustificaret: sed non contra legem, sed pro lege est. Ipsa enim hoc dicit futurum, dicente Esaia pro-pheta. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat captiuitatem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum. ¶ Quod antè promiserat.) Vt probet ratam & inte-gram fidei spem esse in Christo, iam prius Euangelium eius dicit à deo promissum: vt ex eo idoneum illum sponsorem vitæ doceret, priusquàm veniret, testimonium ei datum o-stēdit, patia testāte Petro apostolo. Nec enim aliud datū est, inquit, nomen sub cœlo, in quo oporteat saluos fieri. ¶ Per prophetas suos.) Vt manifestius salutarē esse aduentū Chri-sti significaret, etiam personas per quas promissionē signa-uerit, demonstrauit, vt quam vera & magnifica sit promis-sio, ex his videretur. Nemo enim rem vilem magnis præcur-soribus nunciat. ¶ In scripturis sanctis.) Hoc ad cumulū ve-ræ protestationis adiecit, vt maiorem fiduciam credentibus faceret, & legem commendaret. Sanctę enim sunt scripturę, quæ vitia damnant, & sacramentum illic vnius dei & incar-nationis continetur filij dei pro salutę humana, testibus si-gnorum prodigiis. ¶ De filio suo.) Dignū fuit vt quia deus filium suum proprium mundo promittebat, per claros viros illum promitteret, vt ex iis quam potentissimus esset qui prædicabatur, posset sciri, vt scripturis sanctis aduentū eius futurum insereret, & vt falsum nō posset videri quod à san-ctis prædicatum est scripturis. ¶ Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.) Eum qui erat dei filius secundū spiritum sanctum, id est, secundum deum: quia deus spiritus est. & sine dubio sanctus est: factum dicit iuxta carnem dei filium ex semine Dauid, iuxta illud: Et verbum caro factū est, vt iam vnus sit dei & hominis filius Christus Iesus. Qui enim ex æterno dei filius erat, ignorabatur autē à creatura: dum vult manifestari pro humana salute, visibilis debuit & corporeus fieri, quia & cognosci se voluit per virtutem, & hominem peccatis abluere in carne morte deuicta. Et ideo ex semine Dauid fit, vt sicut de deo deus ante secula natus est, ita & secundum carnem ex rege ortum regium caperet, factus opere spiritus sancti de virgine, hoc est natus, vt re-uerentia ei reseruata, ex hoc vltra hominem cognosceretur, qui ab humanæ legis natiuitate distaret, sicut prædictum fue-rat ab Esaia propheta: Ecce virgo in vtero concipiet. &c. vt cum nouum factum videretur, ac laude dignum, prouidētia quædam dei circa visitationem humani generis futura dino-sceretur. ¶ Qui prædestinatus est filius dei in virtute secun-dum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri.) Filium dei dicens, patrem signi-ficauit deum. Addito autem spiritu sanctificationis, ostendit mysteriū trinitatis. Hic ergo qui incarnatus quid esset late-bat, tūc prædestinatus est secundū spiritū sanctificationis, in virtute manifestari fili' dei, cū resurgit à mortuis, sicut scri-ptū est in psalmo. 84. Veritas de terra orta est. Omnis enim ambiguitas & diffidentia resurrectione eius calcata est, & cō-pressa. Siquidem adhuc in cruce positum, Centurio videns magnalia, dei filium confitetur. Nam & discipuli in morte e-ius dubitauerunt, dicente Cleopha in Emaus: Nos putaba-mus quia ipse erat qui incipiebat liberare Israel. Ipse enim dominus ait: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cogno-scetis quia ipse ego sum. Et iterum: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me. id est, tūc cognoscar omniū esse dominus. Ideo autem non dixit ex resurrectione Iesu Chri-sti, sed ex mortuorum, quia resurrectio Christi generalē tri-buit resurrectionē. Hæc enim maior videtur virtus in Chri-sto & victoria, vt ea potestate operaretur mortuus, qua opē-ratus fuerat & viuus. Quo facto apparuit illusisse mortem, vt redimeret nos. vnde dominum nostrum hunc vocat.

¶ Per quem accepimus gratiam & apostolatum ad obedien-dum

Margin notes: 1.Corin.8. Lucæ.2. Matth.12. Actor.4. Ioan.1. Esaiæ.7. Lucæ.24. Ioan.8. Ioan.12.

dum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.) Post resurrectionem manifestatus filius dei in virtute, gratiam dedit, iustificās peccatores, & apostolos nominauit: quorum se hic socium dicit, vt apostolatus cum gratia esset doni dei, non sicut Iudæorum sunt apostoli. A deo ergo patre per Christū dominum hanc acceperūt potestatem, vt vice domini signis doctrinam dominicam acceptabilem facerent, & virtutem quam in saluatore zelarentur perfidi Iudæi, hanc in seruis eius à turbis admirari videntes, vehementius torquerentur. Testis enim doctrinæ virtus est, vt quia quod prædicatur, incredibile mundo est, gestis fieret credibile. Missos igitur apostolos vocat vt prędicarent fidem omnibus gentibus, vt obedirent, & saluarentur: vt donum dei non iam solis Iudæis, verumetiam omnibus gentibus concessum videretur: & hanc esse dei voluntatem, vt in Christo, & per Christum omnibus misereatur, vicariis eius prædicātibus, hoc est, pro nomine eius: sicut alibi dicit: Pro quo legatione fungimur. ¶In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.) Hoc est legatione nobis fungētibus in omnibus gentibus pro nomine Iesu Christi, inter quos estis & vos vocati: quia donum dei omnibus missum est, vt cum audiūt se inter cæteros vocatos, scirent se sub lege agere nō debere, quia sine lege Moysi susceperunt cæteræ gētes legem Christi. ¶Omnibus qui sunt Romę dilectis dei vocatis sanctis.) Quamuis Romanis scribat, illis tamē scribere se significat, qui in charitate dei sunt. Qui sunt hi, nisi qui de dei filio rectè sentiūt? Isti sancti sunt, & vocati dicuntur. Sub lege enim agentes, malè intelligunt Christum, & iniuriam deo patri faciunt, cum an in Christo perfecta spes salutis sit, dubitant: ideo sancti non sunt, neque vocati dicuntur. ¶Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.) Gratiam & pacē cum iis dicit esse qui recte credūt. Gratia est, quia à peccatis absoluti sūt: pax vero, quia ex impiis reconciliati sunt creatori: sicut dicit dominus: In quamcūque domū introieritis, & receperint vos, dicite, Pax huic domui. Et vt sine Christo nullā esse pacē & spem doceret, adiecit, gratiam & pacem non solum à deo patre esse, sed & à Christo Iesu. Deum patrem nostrum dicit propter originem, quia ab ipso sunt omnia: Christum autem dicit, quia eius sanguine redempti, facti sumus filij dei.

PRimum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christū pro omnibus vobis, quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.) Finita præfatione ante omnia gaudium suum esse testatur, vtpote gētium Apostolus, quod cum Romani regnent in mundo, subiecerint se fidei Christianæ, quę prudentibus seculi humilis & stulta videtur. Cum ergo multa essent ex quibus gauderet in Romanis: erant enim doctrinæ memorabiles, & boni operis cupidi, studiosiq; magis agendi bene, quàm sermonis, quod non longe est à religione diuina: in hoc tamen primum se gaudere dicit, quia fides illorum in omni loco currebat: quamuis non secundum regulam ab authoribus traditæ veritatis, tamē quia quod ab vno deo erat, interposito nomine Christi cœperant venerari, gratulatur sciens illos posse proficere. Per quod etiam charitatem suam circa illos ostendit, quādo congaudet bono cœpto illorum, & hortatur ad profectum. Gratias ergo agere se dicit deo suo dūtaxat, quia adhuc illorum nō erat plene, quia ex ipso est omnis paternitas: sed quia omnis dispositio salutis nostræ à deo quidem, sed per Christum est, non per legem, neque per aliquē prophetam, gratias quidem se agere dicit deo, sed per Christum: quia fama fidei illorum, erat profectus multorū, vt hoc ipsum ad dei prouidentiam referat per Christum. Aut enim gaudebant roborati, qui crediderant: cæteri, quia videbant principes suos factos Christianos: aut certè qui non crediderant, poterant credere horum exemplo. Facile enim facit inferior, quod fieri viderit à priore. ¶Testis enim mihi est deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.) Vt suadeat charitatem, deum testem dat, cui seruit. Ad quem & precem pro his facit, non in lege seruiendo, sed in Euangelio filij eius: hoc est, non in eo quod Moyses seruus tradidit, sed in eo quod filius dilectissimus docuit: vt quantum distat seruus à domino, tantum distet Euangelium à lege: non quod mala sit lex, sed quia melius est Euangelium. Deo itaque seruit in Euangelio filij eius, vt ostēdat dei esse voluntatem vt credatur in Christū. Et seruio. Quomodo? In spiritu meo inquit, nō in circuncisione manufacta, neque in neomeniis, & sabbato, & discretione escarū, sed in spiritu, id est, in mente. Quia enim deus spiritus est, spiritu vel animo potius debet illi seruiri. Cui enim animo seruitur, ex fide illi seruitur. Hæc & dominus fatus est ad Samaritidē putantem quòd in monte adorari se deus velit, dicēs: Venit hora & nunc est, quod veri adoratores adorabūt patrem in spiritu & veritate. Etenim pater tales quærit, qui adorent eū. Spiritus est deus. Adorantes ergo, in spiritu & veritate oportet adorare. Et non locus orationem commendat, sed deuotus animus. hoc est in veritate adorare in spiritu deū spiritum & Christum vnum ex quo omnia, & vnū per quem omnia. Hos quærit adoratores pater. Memorem ergo se illorū in orationibus suis flagitat, vt seminet in illis charitatem. Facit enim illis desiderium sui. Quis enim nō amet eum quem audit memorem sui esse? Si enim ab iis qui missi non erant, libenter acceperant doctrinam sub nomine Christi adulteratis verbis, quantò magis ab eo quem scirent esse Apostolū, & cuius verba comitaretur virtus, desiderarent audire? ¶Obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperū iter habeā in voluntate dei veniendi ad vos.) Orationis suæ pro illis sensum ostendit. Deum enim se dicit petere, vt veniret ad vrbem, ad profectum illorum cum dei voluntate, cuius prædicat donum. Tunc enim profectus adest, si quod agendum est, cum dei voluntate agatur. Orat ergo vt quacunque ex caussa iam detur occasio qua veniret ad vrbē, quia occupatus erat aliis prædicando. Sic prosperum iter imputans, si deo volente veniret, quia prouida est dei voluntas. Prosperum ergo iter est, nō incassum laborem itineris subire. Hoc rogat vt deus impleat vocādo illos ad suam gratiam. Auiditate animi loquitur. Desiderat enim illos, sciēs & illis & sibi prodesse: sicut alibi dicit. Quod est gaudium nostrum & corona? Nónne vos in aduētu domini? Fructus enim Apostoli est vberior, si lucretur multos. Præterea quia maius gaudiū est si potentes mundi conuertantur ad deū: quia quanto inimici graues sunt, tantò magis reconciliati necessarij. Voluntati itaq; eius sic occasio data est, vt coactus appellaret Cæsarem, & dirigeretur ex alia caussa ad vrbem Romā, deo volente, vt impleret propositū voluntatis suæ. Deniq; in naufragio posito astitit dominus, dicens: Noli timere Paule. Sicut enim testificatus es de me Hierosolymis, ita & Romæ. Desidero enim videre vos, vt gratiam spiritalem vobis administrem ad confirmandos vos.) Cōfirmatio hæc tres personas requirit, annuentis dei, ministrantis Apostoli, accipiētis populi. Nunc ergo desiderij sui voluntatē ostendit, quonam esset voto circa illos. Cum enim dicit: Vt gratiam spiritalem vobis ministrem, carnalem illos sensum assecutos significat: quia sub nomine Christi non illa quæ Christus docuerat, fuerant assecuti, sed ea quæ fuerant à Iudæis tradita. Se autem cupere citius venire, vt ab hac illos traditione abstraheret, & spiritale illis traderet donum, vt acquirat illos deo: participes illos faciens gratiæ spiritalis, vt in professione & fide sua essent perfecti. Hinc datur intelligi superius non fidem illorum laudasse, sed facilitatem & votum circa Christum. Christianos enim se profitentes, sub lege agebāt simpliciter, sicut illis fuerat traditum. Nam misericordia dei ad hoc data est, vt lex cessaret: quod sæpe iā dixi: quia deus consulens infirmitati humanæ, sola fide, addita legi naturali, hominum genus saluari decreuit. Quid est, quod cum scriptis illos corrigat, & à carnali sensu abstrahat, præsentiam suam necessariam dicit, vt gratiam illis spiritalem ministraret: cum quæ scribit spiritalia sint: nisi quia aliter dicta ad aliud solent rapi, sicut ab hæreticis fit? Ideo desiderat vt præsens doctrinam Euangelicā sensu quo scribit, his tradat, ne sub authoritate literarum eius non auferretur error, sed firmaretur: quippe cum præsens quę verbis suadere non poterat, suaderet virtute, vt magis illis proficiat aditis. ¶Id est simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est fidem vestram atque meam.) Consolari se dicit cum illis, si apprehen

dant

dant spiritalia: quia quamuis congaudeat fidei illorum, dolet tamen quia non rectam accipiebant fidem. Hoc affectu fuit Apostolus, vt aliena vitia quasi sua doleret. Ac per hoc consolemur, inquit, per vnam atque eandem fidem, vt tunc consolatio vna sit si vnius fidei efficerentur in Christo, vt administratio gratiæ spiritalis euangelizãte Apostolo hunc præstaret effectum.

NOn autem arbitror ignorare vos fratres, quia sępe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc.) Propositum & votum suũ ostendit, quod quidem scire illos non ambigit per eos fratres qui ab Hierusalem vel cõfinibus ciuitatibus caussa suæ religionis ad vrbem veniebant, sicut Aquila & Priscilla, votum eius insinuantes Romanis. Cum enim sæpe vellet venire, & prohiberetur, sic factum est vt scriberet epistolam, ne diu in mala exercitatione detenti, non facile corrigerentur. Et fratres eos vocat, non solum quia renati erant, sed quia erãt inter eos, licet pauci, qui recte sentirent. Vnde dicit. Vocatis sanctis. Quid tamen est, Vocatis sanctis? Si enim iam sancti sunt, quomodo vocantur vt sanctificentur? Sed hoc ad dei pertinet præscienciam, quia quos scit deus futuros sanctos, iam apud illum sancti sunt, & vocati permanent. Prohibitum tamẽ se dicit vsque ad tempus datæ epistolæ, à deo vtique, qui sciens adhuc imparatos illos, ad alias vrbes direxit Apostolum, quæ iam ad recipiendam veritatem essent capaces, quamuis sub nomine agerent saluatoris: sed vitiis prohibebantur carnalibus, ne digni iam essent addiscere spiritalia. Denique volentes aliquando in Bithyniam ire, prohibiti sunt à sancto spiritu Paulus & Sylas. Cur, nisi sciret adhuc effectum deesse? Apud Corinthios autem commonetur Apostolus, dicente domino: Loquere, ne taceueris, quia populus mihi multus est in hac ciuitate. Non ergo ociosè prohibitum se dicit, sed & caussas morarũ discreuit. Et hos vt se præpararent adhortatus est, vt audientes sibi gratiam spiritalem ministrandam fore, dignos se efficerent, à vitiis carnalibus abstinentes, ad excipiendam eam. ¶ Vt aliquem fructum habeam & in vobis, sicut & in cæteris gentibus.) Pro vtilitate communi cupidum se veniendi ad hos declarat, vt & hi salutem spiritalis gratiæ consequantur, ratam habentes fidei suæ professionem, vt hic fructum habeat apud deum ministerij sui, per quod lacessit illos ad fidem rectam exemplo cæterarum gentium. Promptior enim fit quis ad rem sibi traditam, si illi multos videat assentire. ¶ Græcis & Barbaris, sapiẽtibus & insipientibus debitor sum.) Debitorem se dicit horum quos memorat, quia ad hoc missus est, vt omnibus prædicaret: per quod etiã omnes significat debitores. Confiteri enim creatorem deum, ex quo omnia, & per quem omnia, debitus & honor est, & salus confitentis. Græcos enim gentiles posuit, sed eos qui Romani dicantur siue natione, siue adoptione. Barbaros vero eos qui Romani non sunt, quorum genus aduersum est, & non sunt gentiles. Sapientes autem illos dixit, qui mundanis rationibus eruditi, sapientes vocantur in seculo, dum aut siderum speculatores sunt, aut mensuris, aut numeris, aut arti Grammaticæ student, aut Rhetoricæ, aut musicæ. His omnibus ostendit nihil hæc prodesse, nec vere sapientes esse, nisi credant in Christum. Stultos vero hos dixit qui simplicitatem sequentes, harum rerum imperiti sunt. His omnibus missum se prædicare testatur. De Iudæis autem tacuit, quia magister gentium est. Ac per hoc debitorem se profitetur, quia ad hoc accepit doctrinam, vt tradat: & cum tradit, acquirat. ¶ Itaque quod in me est, promptus sum & vobis qui Romæ estis, euangelizare.) Quãuis missum se prædicare omnibus dicat gentibus, promptum tamẽ se Romanis asserit tradere Euangelium gratiæ dei, apud quos regni Romani caput & sedes est. Ad membrorum enim vtilitatem pertinet vel requiem, si caput inquietum nõ fuerit. Ideo Romanorum pacem optat, vt non multum se iactet Sathanas, & vberiores fructus habeat operis sui. ¶ Non enim erubesco euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti.) Hoc dicto illos tangit à quibus acceperant non rectam fidem. Apostolorum tamen doctrinam virtus commẽdabat, vt quia incredibile videbatur quod prædicabatur, signa & prodigia ab apostolis facta, testimonio essent non diffidendum de iis quæ ab illis dicebantur, in quibus tanta virtus inesset. Nulli enim dubium verba virtuti cedere, ac per hoc, quoniam illorum nulla visa erant portenta, prædicatio illorum sine virtute dei erat. Ideoque non se dicit erubescere Euangelium dei, illos autem erubescere, quia quod illis tradiderat, in reprehensionem veniebat, nec quoquam testimonio firmabatur, & discordabat à doctrina apostolica. Virtus igitur dei est, quæ inuitat ad fidem, & dat salutem omni credenti, dum peccata donat, & iustificat, vt à secunda morte detineri non possit signatus mysterio crucis. Prædicatio enim crucis Christi inditium est mortis euictæ, dicente apostolo Ioanne: Ad hoc enim venit filius dei, vt solueret opera diaboli, vt omnis credens non teneatur à morte, quia signum habet quod victa mors est. ¶ Iudæo primũ, & Græco. Id est, huic qui est ex genere Abrahæ, & huic qui ex gentibus. In Græco enim gentilem significat, in Iudæo vero eum qui ex genere sit Abrahæ. Nam Iudæi ex tempore Iudæ Maccabæi dici cœperunt, qui in caussa cladis restitit sacrilegiis gentiũ, & fiducia dei collegit populum, & defendit genus suũ. Fuit autẽ ex filiis Aaron. Quamuis ergo præponat Iudæum caussa patrum, tamen similiter etiam ipsum indigere dicit dono Euangelij Christi. Si ergo & Iudæus non iustificatur nisi per fidẽ Christi Iesu, quid opus est esse sub lege? ¶ Iustitia enim dei reuelatur in eo ex fide in fidẽ.) Hoc dicit, quia in illo qui credit, siue Iudæus sit, siue Græcus, iustitia dei reuelatur. Iustitia dei dicit, quia gratis iustificat impium per fidem sine operibus legis, sicut alibi dicit: Vt in illo inueniar non habens eam iustitiam quæ ex lege est, sed illã quæ ex fide est. Quæ ex deo est iustitia in fide, ipsam iustitiam dicit reuelari in euangelio, dum donat homini fidem, per quam iustificetur. Ostenditur enim in eo veritas & iustitia dei, dum credit & profitetur. Iustitia est dei quia quod promisit, dedit. Ideo credens hoc esse se cõsecutũ quod promiserat deus per prophetas suos, iustũ deum probat, & testis iustitię eius. Ex fide in fidem. Quid aliud est ex fide in fidem, nisi quia fides dei est in eo quod de se repromisit: & fides hominis, qui credit promittenti, vt ex fide dei promittentis in fide hominis credentis dei iustitia reueletur? In credente enim iustus deus apparet: in eo autem qui non credit, iniustus videtur. Negat enim veracem deum, qui nõ credit deum dedisse quod promisit. Hoc cõtra Iudæos loquitur, qui negãt hunc esse Christum, quod promisit deus. ¶ Sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuit.) Propterea ad exemplum prophetæ Abacuch se conuertit, vt declaret olim ostensum, iustum ex fide non ex lege viuere, hoc est, non iustificari hominem apud deum per legem, sed per fidem. Vita enim ex fide non hęc præsens est, sed futura: quia iustus ex fide viuit, sed apud deum.

REuelatur enim ira dei de cœlo in omnem impietatem & iniustitiam hominũ eorum qui veritatẽ dei in iniustitia detinẽt.) Sicut enĩ in illo qui credit iustitia dei reuelatur, sicut supra memoraui: ita & in eo qui non credit, impietas & iniustitia reuelatur. Ex ipsa enim cœli fabrica iratus illi deus videtur. Idcirco enim tam pulchra astra cõdidit, vt ex iis quantus & q̃ admirabilis creator eorum est, possit agnosci, & solus adorari. Vnde scriptũ est in Psalmo. 18. Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum. Potuerunt enim id per legem naturæ apprehendere, fabrica mundi testificante authorem deum solum diligendum, quod Moyses literis tradidit: sed impij facti sunt non colendo creatorẽ: & iniustitia in eis apparet, dum videntes dissimulant à veritate, non facientes vnum deum. ¶ Quia quod notum est dei, manifestum est in illis.) Notitia dei manifesta est ex mundi fabrica. Vt enim deus, qui natura inuisibilis est, etiam visibilibus possit sciri, opus factum est ab eo quod opificem visibilitate sua manifestaret, vt per certum incertum possit sciri: vt per hoc quod cæteris impossibile est, ille esse deus omnium crederetur, qui hoc opus fecit. ¶ Deus enim illis manifestauit, hoc est opus fecit, per quod possit agnosci fides. Inuisibilia enim

eius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.) Idem sensus est, quem repetit, vt absolutius doceat: quia cum per se potentia & maiestas dei creaturæ oculis aspici non possit, opere mundi intellecta conspiciūtur. Hoc igitur genere reos facit eos qui sine lege vixerunt & naturę, & Moysi. Consuetudine enim peccandi obruerunt legē naturæ, obliti sunt memoriam eius. Legem autem quæ ad reformationem data fuerat, percipere noluerūt, vt duplici modo obnoxij fierent damnationi. ¶Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles.) Vt omnino excusari impietas non possit, adiecit etiam virtutes dei, & diuinitatem sempiternam cognitam esse ab hominibus, & stupore quodam hebetasse ad honorandum deum: quem & esse & operari ad vtilitatem suam non ignorarent. Ea enim quæ humanis vsibus euoluto anno gignuntur, ipsum decreuisse nulli in dubium venit. Aeterna ergo virtus eius Christus est, quia instituit quæ non erant, & in eo manent. Cuius si dudum persona agnita non est, opera tamē manifesta sunt. Diuinitas vero, qua in opere sibi decreto perseuerant elemēta rerum, vt sint inexcusabiles. Multis enim modis qui reus conuincitur, excusari non potest. ¶Quoniam cum cognouissent deum, non sicut deum magnificauerunt, aut gratias egerunt.) Vsque adeo non ignorauerunt, vt faterētur vnum esse principium, à quo omnia initium sortita sunt, cœlestia & terrestria, & inferna: & hunc vnum esse qui omnibus decreuerit proprietates & officia naturaliter: & hæc scientes non egerunt gratias. De anterioribus loquitur, vt præsentes & futuros corrigat. ¶Sed euanuerunt in cogitationibus suis.) Euanuerunt. Videntes enim mundum miro ornatu aptatum ab eo quem eius opificem cognouerant, dissimulauerunt. ¶Et obscuratum est insipiens cor eorum.) Nebula erroris texit cor illorum, quia cum creatorem ex iis quæ fecit pulchra, plus amplius honorificare debuerint, obtusi sunt relicto illo, hoc solum sibi dicentes sufficere ad salutem. ¶Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.) Sapientes enim se arbitrantur, quia rationes physicas inuestigare putant, scrutantes cursus syderum, & qualitates elemētorum, dominum autem horum spernentes. ideo stulti facti sunt: cùm si hæc laudanda sint, quantò magis creator illorum? Solent tamen pudore passi neglecti dei, misera vti excusatione, dicētes per istos posse ire ad deum, sicut per comites peruenitur ad regem. Agè, nunquid tam demens est aliquis, aut salutis suæ immemor, vt honorificentiam regis vindicet comiti, cum de hac re si qui etiam tractare fuerint inuenti, iure vt rei damnentur maiestatis? Et isti se non putant reos, qui honorem nominis dei deferūt creaturæ, & relicto domino cōseruos adorant, quasi sit aliquid plus quod seruetur deo. Nam & ideo ad regem per tribunos aut comites itur, quia homo vtique est rex, & nescit quibus debeat rempublicam credere. Ad deum autem (quem vtique nihil latet, omnium enim merita nouit) promerendum suffragatore non opus est, sed mente deuota. Vbicunque enim talis locutus fuerit ei, respondebit illi: ¶Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.) Sic obcęcatum est cor illorum, vt maiestatē inuisibilis dei, quem ex his factis agnouerant, non hominibus, sed quod peius est, & inexcusabile crimen, in similitudinem hominum mutarent, vt forma corruptibilis hominis deus ab his vocetur, hoc est, simulacrum hominis: vt quos viuos numine donare non audent, mortuorum imagines in gloriam dei recipiant. Quanta ægritudo, quanta stultitia hos se sapientes appellare ad suam damnationem, apud quos plus mortui possunt quàm viui, & mortui potiores sunt viuis? A viuo enim deo recedentes, mortuis fauent in quorum numero sunt, sicut scriptum est: Mortalis fingit mortuum manibus iniquis. Hoc de huiusmodi sapientia Salomonis dictum est. ¶Et volucrum & quadrupedum & serpentium.) His subiectis, cumulauit ad pœnā hebetudinis, vt vltra stultitiam & vanitatem sint huiusmodi. Sic enim dei maiestatem & gloriam minuerunt, vt horū quæ minima & parua * sunt, similitudini, dei honorificentiam darent. Primi enim Babylonij deum vocauerunt figmentum Beli cuiusdam, quondam hominis mortui, qui principatum in eos dicitur egisse. Coluerunt & serpentem draconem, quem occidit Daniel homo dei, cuius similitudinem habent. Aegyptij autem colebant quadrupedem quam dicebant Apin, in similitudinem vaccæ: quod malum imitatus est Hieroboam, vaccas instituens in Samaria, quibus sacrificarent Iudæi: & volucres, quia Coracina sacra habent pagani. Harum tamen omnium rerum quas memoraui, simulacra coluerūt Aegyptij, & alia quę nunc dicere nō est necesse. Hæc ab his facta sunt, qui se sapientes æstimauerunt in mundo. Quia enim inuisibilem deum non honorauerunt ista faciēdo, nec iis quæ visibilia sunt, sapere potuerunt. Difficile enim in maioribus prudens, in minoribus non sapit. ¶Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis illorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.) Quoniam, inquit, ad iniuriam creatoris dei figmenta & similitudines rerum deificauerunt, traditi sunt illudendi, & traditi non vt illa agerent quæ nolebant, sed vt illa perficerent quæ desiderabant. Et hic bonitas dei est, cum dignum fuisset subiici illos, vt facerent quæ nolebant, & cruciarentur: quia licet bonum, si contra voluntatem fiat, amarum & malum est. Isti autem auertentes se à deo, traditi sunt diabolo. Tradere autem est permittere, non incitare aut immittere: vt ea quæ in desideriis conceperant, adiuti à diabolo explerent in opere. Nec enim possunt huiusmodi bonum cogitatū habere. Traditi ergo sunt in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Cum præterita recolat, etiā præsentis temporis significat: quia traduntur nunc vsque vt cōtumeliis afficiant corpora sua. Originis enim illius nunc vsque sunt homines, qui dicūtur corpora sua dehonestare inuicem. Cum cogitatio animæ sit in crimine, corpora dicuntur dehonestare. Quare nisi quia macula corporis indicium est peccati animæ? Cum enim corpus contaminatur, nemo ambigit animæ esse peccatum. ¶Qui commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedict⁹ in secula, Amē.) Commutantes veritatem dei in mendacium: id est, nomen dei, qui verus est deus, dederunt iis qui non sunt dij. Lapidibus enim, vel lignis, vel cæteris metallis auferentes quod sunt, dant illis quod non sunt. & hoc est immutare verum in falsum. Non enim vocantur iam lapis aut lignum, sed deus. hoc est seruire potius creaturæ quàm creatori. Non negant enim deum, sed seruiunt creaturæ: quo non excusantur, sed accusantur magis, quia cognoscentes non honorant deum, qui est benedictus in secula, Amen: hoc est, verum. Deus vero benedictus ait in secula, quia permanet deus, diis autem gentium ad tempus impietas dat honorem: ideo nō est verū. In deo autem manet veritas. Hanc benedictionem alio loco filio dei assignat, inter cætera dicens: Et ex quibus Christus secundum carnem, quia est deus benedictus super omnia in secula. Amē. aut vtraque ad Christum pertinent, aut eadem dixit de filio, quæ & de patre.

PRopterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalē vsum in eum vsum qui est contra naturam.) Hæc irato deo propter idololatriā humano generi prouenisse testatur, vt mulier mulierē turpi desiderio ad vsum appeteret. Quod quidam aliter interpretantur, non perspicientes vim dicti. Quid est enim immutare naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam, nisi sublato cōcesso vsu, aliter vti, vt vna atq; eadem pars corporis vniuscuiusque inter se inuicē sexus aliter se ad vsum præbeat, q̄ concessum est? Nam si illa est pars corporis quam putant, quomodo immutauerunt vsum naturæ, cum habeat huiusmodi vsum datum à natura? Superius iam dixerat traditos in immunditiā, non tamen qualitatem operis immunditiæ ipsius ostēderat: pro quo nunc declarat. ¶Similiter autem & masculi relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.) Nunc manifestauit quomodo superius de mulieribus quod dixit intelligi debeat. Quādo enim subiecit, Similiter & masculi, dicens, exarserunt in desiderium sui: ostendit apertum peccatum mulierum. Et quid mirū, cum hodiéque tales mulieres

Marginal notes: Sapien. 15. — * praua. — Daniel. 14. — 2. Para. 13. — A — B — C — D

res reperiantur, vt sicut illud à viris, ita & hoc à mulieribus sit inuentum? Denique si mulieres inter se accusant, & viri similiter: manifestum est vt qui iam veritatē dei immutauerunt in mendacium, immutarent & naturalem vsum in eum vsum per quem dehonestarentur rei facti mortis secundæ. Quoniam enim aliam legem dare non potest Sathanas, nihil enim habet, concessa & licita in alium ordinem versat, vt dū aliter fiunt quàm concessa sunt, sint peccatum. ¶Et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsos recipientes.) Hanc dicit compensationem esse contempti dei, id est, turpitudinem & contaminationem. Hæc est enim prima caussa peccati. Quid enim peius, quid deterius hoc peccato? Quātum enim idololatria per impium & grauissimum delictum est, tantum & compensatio eius horrenda, & persordida passio est. ¶Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, vt faciant ea quę nō conueniunt.) Propter errorem simulacrorum traditi sunt ad turpia facienda inuicem, sicut iam dictum est. Et quia impunitatem horum æstimauerunt, incuriosum deum iudicantes, ac per hoc negligendum, hinc additum est, vt magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, vt facta quæ hominibus non ambigerent displicere, deum non crederent vindicare. Nunc enumerat omnia mala quæ illis superaddita sunt, vt vel sic conuersi ad naturalem intellectum, intelligerent irato deo hæc sibi prouenisse. ¶Repletos, ait, omni iniquitate.) Hic summatim locutus est, & subiecit membra iniquitatis. ¶Malitia, fornicatione.) Hæc fornicatio habet in se & adulterium. Si enim dixisset adulterium, videbatur excusasse fornicationem, sicut leges Romanæ: Ideo quod minus est posuit, vt quod maius est, inultum non possit credi, & cætera quæ manifesta videntur. ¶Auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes.) Quanta autem insolentia arrepti sunt, vt nec parentes suos quos authores in natiuitate habent, agnoscerent: quique se natos gauderent, illos per quos esse cœperant, contemnebant. hoc est esse sine intellectu, sine charitate scilicet dei. Nam erat inter illos charitas carnis. Hi dei iustitiam cognoscentes per legem naturæ, sciuerunt enim hæc deo displicere, sed hoc in animo ponere noluerunt. ¶Insipientes, incompositos, sine affectione, sine misericordia. Quoniam qui hæc agunt, digni sunt morte: & non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt faciētibus.) Assensus enim participatio est. ¶Qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.) Vsque adeo iustitiam dei cognouerunt, vt non negent hæc omnia quæ faciunt, pœna digna & morte. Hæc omnia mala corpus est peccatorum, cui mancipari facti sunt potestatis eiusdem vt faciant punienda. Hæc enim malorum caussa à Sodomitis cœpta est offensione dei, sicut supra dictum est, & in omnem propè partem mundi ramos suos extendit, iram dei idololatriæ caussa nūcians, quæ prima pars est erroris & impietatis, quam primū condemnat, vt cum hæc emendata fuerint, facile corrigantur & morum vitia. Sublato enim malitiæ semine, nequitiæ fructus arescent. Non enim dat arbor fructus, cuius excisæ sunt radices. Nam ideo & Moyses Sodomæ & Gomorræ gesta memorauit, exitúmque non tacuit, vt timorem poneret huius rei vitandæ. Non ergo hoc vitium & contaminatio dehonestatæ vitæ ab hoc admittitur, qui in animo cogitat deum. Sunt quidam qui se reos non putant si non operentur quæ mala sunt, assentiunt autem facientibus. Assentire est autem, si cum possit reprehendere, taceat, aut audiēs has fabulas aduletur. Sciens enim impurus & malignus non ignorari quæ agit, & minime se vitari, sed & honori esse, gloriatur fore se talem: nec confundi potest in his, quando videt faueri sibi, & obsecundari ab iis qui non sunt tales, & ita est, vt qui fomitem præbeant delictis illorum: ideoque dignum est vt pari crimine rei habeantur. Sunt iterum alij qui non solum faciunt mala, sed etiam qui consentiunt facientibus, vt non solum faciant, sed & talibus consentiant. Duplex ergo, horum est nequitia. Non enim tam mali sunt qui faciunt, & facientibus contradicunt. Scientes enim nefaria, non illa vindicant. Illi enim tam nequissimi sunt qui faciūt, & consentiunt facientibus, vt nec deum timeant, increscere cupientes mala. ideo hæc minime vindicant, vt suadeant nō illa esse vitanda.

CAPVT SECVNDVM.

QVapropter inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. in quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas.) Quoniā facientem maligna, & consentientem facientibus, morte dignos ostendit: ne forte hic qui facit, & non consentit facientibus, excusare se posse putaret, docet huiusmodi inexcusabilem fore. Non enim iustum est vt huic impunè concedatur, quia per hypocrisin ostendit se non talem, cum peior esse deprehendatur. Fallit enim vt dum puniendus sit, honore dignus appareat. ¶Scimus autem quoniam iudiciū dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt.) Hoc est, non ignoramus deum iudicaturum de his in veritate, quando nosipsi de his iudicamus. Si enim nobis displicent, quāto magis deo, qui magis iustus est, & opus suum zelatur? In veritate ergo cum dicit iudicaturum deum de his, terrorem incutit, vt quem hi incuriosum dicunt, iste malos secundum veritatem dicat iudicaturum, hoc est, verissimè reddere secundum mensuram vniuscuiusque, non parcere. ¶Existimas autem hoc ô homo qui iudicas de iis qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium dei?) Hoc est, nunquid quia tibi examen datum est potestatis iudicandi de malis & stupris, cum eadem agas, & non est qui te ad præsens iudicet, effugies iudicium dei? Non vtique, quia si iudicium dei in mūdo euasisti, quia omnis hæc potestas & iudicium à deo est, in futurum non euades. Per se enim iudicaturus est deus, apud quem cessat adulatio & personarum acceptio. Aut certe si iustum alicui videtur vt huiusmodi immunis à pœna sit, dicat. Quod si iustum est vt non euadat, credat deum iudicaturum, vt & quod iustum esse iudicat, verū sit & impleatur, & deum conditorem mundi prouidenter & curiosè operis sui merita requirere fateatur. Si enim fecit & negligit, malus opifex dicitur, quia per id quod negligit, non bona se fecisse quæ fecit ostendit. Sed quia bona fecisse negari non potest: (indignum est enim & improbabile, bonū male fecisse) curam eorum necesse est vt dicatur agere, quia cō tumelia eius erit & accusatio, si bonorum à se factorum negligens inducatur: quippe cum eius nutu ac prouidentia vita ipsa sustentetur ministerio elementorum, sicut ipse dominus dicit: Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. (Matth. 5.) Qui ergo præstat curam, nō agit conseruare quod fecit, vt amantes se remuneret, spernentésque condemnet? ¶An diuitias bonitatis eius & patiētiæ & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam bonitas dei ad pœnitentiam te adducit? Hæc dicit vt non iam se putet euasisse, si illum bonitas dei patitur diu peccantem, nec patientiam eius putet contemnendam quasi non curantem res humanas. Intelligat autem ideo à se dissimulari, quia nō in hac vita iudicium dei promissum est futurum, vt in ventura vita pœniteat illum iudicem deum non credidisse. In pœna enim positus sine fructu pœnitentiam pœnitebit, quia non credidit iudicium dei quod videt verum. Necesse est enim vt acrius emendetur, imò pœnis perennibus torqueatur, quem patientiæ longanimitas non emendauit. Seuerissimè loquitur, sciens malignam mentem non posse nisi timore à vitiis facile reuocari. ¶Secundum duritiam autem tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die irę & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua.) Impunitatem sperans peccatorum, non solum durat inconuersibilis & intractabilis manēs, sed adhuc acerbius peccat, securus quod non sit vltio futura, cor habens impœnitens, ignorās quia iram sibi congregat in die iræ. Necesse est enim seueriori pœna vt plectatur, imò flammis perennibus torqueatur, qui longa dei patientia non solum se emendare noluit, sed adhuc addens ad contemptum exaggerauit peccata. Dies iræ est peccatoribus quo punientur. ideo ipsis

est ira, qui sentiunt pœnam in die reuelationis iusti iudicij dei. Reuelabitur enim, id est, agnoscetur, quod modo futurum negatur. ideoque cum ostenditur quod non esse creditur, reuelatur. His enim ostenditur qui negant, quia credentibus manifestum est, vt confiteantur etiam inuiti iustum iudicium dei, cum vnicuiq; reddet secundum opera sua. Nunquid non hæc fatebuntur iuste fieri, cum viderint mala inuicem facta vlcisci? ¶ His qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternam.) Quoniam iudicium dei iustum prędicat, quale autem bonis futurum est, declarauit: Hos dicit qui patientiam dei scientes, partim ad correptionem, partim ad maiorē vltionem non se corrigentium protelari, priorum operū pœnitentes, bene versantur freti fiducia fidei, ne diu hic positi damnum incurrāt promissæ vitæ. Dabit ergo eis gloriam & honorem. Et ne non hoc valde magnum ad comparationem præsentis vitæ videretur, quia & hic gloriosi videntur & honorati, adiecit, & incorruptionem: vt ex eo alia gloria & alter honor intelligeretur, quando incorruptio simul comitabitur. In præsenti enim honor vel gloria frequenter amittitur, quia corruptibilis est qui dat, & quod dat, & qui accipit. In die enī iudicij dei incorruptis iam dabitur honor & gloria, vt sint tota vita æterna. Ipsa enim glorificabitur substantia quadam immutatione meritorum. Hi ergo quærunt vitam æternam, qui non solum bonæ professionis sunt, sed & vitæ. ¶ His vero qui ex contētione, & qui diffidunt veritati, obediunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia.) Hoc est, iterata angustia, diffidētes de futuro dei iudicio per Christum, ac per hoc & patientiam eius contemnentes, contendunt euacuare illud, cum sit verum & stabile. Credunt enim iniquitati. Iniquitas est enī negare quod deus futurum prædixit. Tria ergo alia posuit incredulitati condigna, dicens: Ira & indignatio & angustia. Ira est nō ei qui iudicat, sed illi qui iudicatur, dum fit reus. Irasci enim dicitur deus, vt vindicaturus credatur. Nam dei natura ab his passionibus immunis est. Et vt non solum irasci, sed & vindicare credatur adiecit, & indignatio. Indignatio est quā addendo super iram, iniuriam suam deum vindicaturū significat. Angustiæ vero sunt quibus sententia constrictus tribulabitur in pœna. ¶ Super omnem animam hominis operantis malum.) In hoc opere non solum facta significat, sed & perfidię professionem. De incredulo enim dicit: & ideo super animā dixit, vt spiritalē pœnam intelligas, non corporalem, quia anima inuisibilibus pœnis artabitur. ¶ Iudæi primū, & Græci.) Semper Iudæum anteponit prærogatiua patrum, vt aut coronetur primus, aut damnetur, quia credens propter Abraham honorificentior est: diffidens autem peius tractādus est: quia donum promissum patribus refutauit. ¶ Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum Iudæo primum, & Græco.) Quomodo incredulis tria pœnalia posuit, sic & fidelibus tria magnifica, vt honorem habeant geminū, quasi filij dei. Gloria autē sit pro immutatione. Pax vero eò quod bene viuētes quieti erunt in futuro, nulla perturbatione cōmoti: quippe quia omnis homo à contrariis se abstinēs, apud iudicem habet pacem. ¶ Non enim personarum acceptio est apud deum.) Quoniam ostendit Iudæum siue Græcum non despici à deo, si tamen credat in Christum, sed accepto ferri ambobus iustitiam fidei, sic iterū non credentes pariter reos esse, quia magis oberit circuncisio sine fide, & proderit præputium per fidem, ac per hoc docet personarum acceptorē deum non esse. Nec enim prærogatiuam generis sequitur, vt suscipiat caussa patrum diffidentem, aut abiiciat à se propter indignitatem parētum credentem, sed vnumquēq; proprio merito aut remunerat aut condēnat. ¶ Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribūt.) Quomodo potest sine lege peccare, cum omnes simul subditi simus legi naturali? Sed de Moysi lege dicit cui Iudęi obnoxij sunt dū non credunt, necnon & gentiles, sed iam dudum, quia adiungere se illis noluerunt. Non credentes ergo gētiles, duplici genere fiunt rei, quia neque legi datæ per Moysem assenserūt, neq; Christi gratiam receperunt: ideo dignum est vt pereāt. Igitur sicut qui sine lege peccat, peribit: ita & qui sine lege legē seruauerit, iustificabitur. Iustitiam naturaliter seruans, custos legis est. Si enim iusto non est lex posita, sed iniustis: qui non peccat, amicus legis est. huic sola fides deest, per quam fiat perfectus, quia nihil illi proderit apud deum abstinere à cōtrariis, nisi fide in deum acceperit vt sit iustus per vtraq; quia illa temporis iustitia est, hæc æternitatis. ¶ Et quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.) Quoniam Iudæi legem habent, in qua salus illis promissa est: non credentes, vel non recipientes promissum, per legem iudicabūtur, sub qua vixerunt. Ipsa enim accusante pœnas exoluēt. Nam prope grauior Iudæorum caussa est apud eos ipsos quàm gentilium. Sicut enim credentes præferuntur, ita & cum diffidunt peiores inueniuntur. Plus enim displicet qui quod habuit amisit, quàm qui quod non sperauit, consequi non potuit. Iste enim non intrauit in regiam, ille foras missus est.

¶ Non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur.) Hoc dicit, quia non hi iusti sunt qui audiunt legem, sed qui credunt in Christum quem lex promisit: & hoc est facere legem. Omnis autem non facit legem qui non credit legi, dum non recipit, cui lex testimoniū perhibet. Qui autem in lege non videtur esse, quia incircuncisus est carne, credit autem in Christum, hic fecisse legem dicitur. Et ille qui se dicit in lege esse, id est, Iudæus, auditor legis fit, non factor, quia non credit in Christum scriptū in lege, sicut dixit Philippus ad Nathanael: Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum. ¶ Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt.) Gentes Christianos dicit alio loco: Vobis enim dico gentibus. qui incircuncisi neque neomenias neque sabbatum neque escarum legem seruant, & duce natura credūt in deum & Christum, id est, in patrem & filium. Hoc est enim legem seruare, deum legis agnoscere. Prima enim sapientiæ pars hæc est, timere deum patrem, ex quo sunt omnia: & dominum Iesum filium eius, per quē sunt omnia. Ipsa ergo natura proprio iudicio creatorem suum agnoscit, non per legem, sed per rationem naturæ. opus enim opificem cernit in se. ¶ Hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.) Idem sensus est, quia dum natura duce credunt, opus legis ostendunt, nō per literam, sed per conscientiam. Opus autem legis est fides, quam cum dictis exhibet deo, naturali iudicio ostendit semetipsum legem sibi esse: quia quod mandat lex, vltrò facit vt credat in Christum. ¶ Testimoniū reddente ipsis conscientia ipsorum.) Teste interiore conscientia sua credunt, quia conscij sibi sunt conuenire sibi quod credūt. Congruū est enim creaturæ credere & venerari suum conditorem. Nec absurdum est vt dominum seruus agnoscat. ¶ Et inter se cogitationibus inuicem accusantibus, aut etiam defendentibus in die qua iudicabit deus occulta hominum, secundum euangelium meum per Iesum Christum dominum nostrum.) Quoniam Iudæos diffidentes per legem dixit iudicandos fore. Lex enim illos accusabit, quæ Christum illis promisit, quem venientem recipere noluerunt. Gentes autem quæ legem vtique non habent, per conscientiam iudicabuntur, si credere noluerint. Primum quidem accusatores erunt gentiles credentes non credentium gentilium, sicut Iudæis non credentibus dicit dominus de discipulis suis: Ipsi iudices vestri erunt: quia perfidia Iudæorum iudicabitur fide apostolorum, qui cum ex ipsis essent, illis diffidētibus crediderūt. Deinde cogitationibus suis accusabuntur gentiles, si compuncti creatoris fidem & virtutem noluerint credere, aut si stupore quodam non considerant vt credant verbis & gestis dominicis, defendentes se conscientia in die iudicij, quia non cogitauit se debere credere, & iudicetur non quasi maleuolus, sed quasi ignorans: non tamen sine pœna futuros, quia non licet ignorare. Gentes enim duplici genere significat, tam credentes, quàm infidos. Superius enim de gentilibus credentibus dicit. Post autem subiecit etiam de his gentilibus qui non credunt: vt sicut per conscientiam suam laudantur credentes, ita & per conscientiam suam accusentur diffidentes. Quāuis enim sibi videatur minime reus qui nō credidit, quia apud se tractare istud nō potuit: ratione tamen conuincitur, quia nō sibi suasit verum hoc esse quod & virtutū testimoniis viderat confirmari

Ioan. 1.

Matth. 12.

firmari, & multos ſequi. Puto etiam ſic poſſe intelligi, ſi tota A quæſtio de gentibus non credentibus dixiſſe credatur quia quod ait: Quid mihi de iis qui foris ſunt, iudicare? Et qui nõ crediderit, inquit, iam iudicatus eſt: Et quia non reſurgunt impij in iudicio. Sine lege enim peccantes, ſine lege & peribunt. ac per hoc ante tribunal Chriſti ſtare non poterit, & reddere cauſſas, quia reſurgentes ducentur ad gehennam. [1. Corin. 5. Ioan. 3. Pſalm. 1.]

Illi enim quos dicit inuicẽ cogitationibus ſuis accuſari aut defendi in die iudicij dei, Chriſtiani ſunt ij qui diſcordant à catholica, diuerſa ſentientes de Chriſto, aut de ſenſu legis in traditione eccleſiæ, ſiue Cataphrygæ, ſiue Nouatiani, ſiue Donatiani, aut cæteri hęretici. Horum cogitationes inuicem ſe accuſabunt in die iudicij. Si intellexit quis veram eſſe catholicam, & ne videretur emendatus, ſequi noluit, erubeſcẽs ab eo quod diu tenuit recedere, in die iudicij cogitatione ſua accuſabitur. Duæ etenim cogitationes in homine inuicẽ ſe accuſabunt, bona & mala. Bona accuſabit malam, quia contradixit veritati. Mala iterum accuſabit bonam, quia nõ ſecuta eſt vt ſenſit: & per hoc conſtituitur reus qui cogitauit B ſentiens bonam & veram eſſe eccleſiam catholicam, & permanſit in hæreſi vel ſchiſmate. Eius autem cogitationes ſe inuicem defendent, qui ſemper hoc cogitauit, putans vtile quod ſecutus eſt. Dicturus eſt enim, Semper in cogitationibus meis hoc putaui vtile quod ſecutus ſum, hæc fuit fides mea. Hic leuiorem habebit cauſſam, quamuis emendandum ſit, quia à conſcientia ſua non accuſabitur in die iudicij. Hoc modo iudicabuntur occulta hominum in die iudicij dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. ¶ Si autem tu Iudæus cognominaris.) Cognomen Iudæi eſt, quia ex prærogatiua parentum eſt vt dicantur Iſraelitæ. Et tamen ſi totum velimus quod ad cauſſam pertinet comprehendere, cognomẽ Iudæis tripartito genere ſignificandum debemus aduertere. Primum quia filij ſunt Abrahæ, qui ob fidei ſuæ meritum pater poſitus eſt cunctarum gentium. Deinde propter Iacob, qui augmentandæ fidei gratia Iſrael appellatus eſt. Cœpta enim patris dignitas nobilitatur in filiis. Tertio non magis propter Iudam, ſed propter Chriſtum, qui ex Iuda C ortus eſt ſecundum carnem. Iudæi cognominantur, quia in Iuda hoc ſignificatum eſt quod futurum erat in Chriſto. Dictum eſt enim: Iudas erit dux veſter. &, Iuda te collaudant fratres tui. Quæ laus data Iudæ non probatur, ſed Chriſto, quem omnes quotidie laudant ij quos fratres ſuos dignatus eſt appellare. Ipſe enim dixit mulieribus: Ite & dicite fratribus meis, quia præcedo vos in Galilæam. Quis enim non laudet eum cuius beneficio viuit? Apoſtolus ergo ſub hac ſignificatione quæ poſterior numero, ſed perfectior merito eſt, totum voluit comprehendi, quod Iudæi non intelligentes, nomen ſibi carnalis Iudæ defendunt. [Iudic. 20. Gene. 49. Matth. 28.] ¶ Et requieſcis in lege, & gloriaris in deo, & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora, inſtructus per legem.) Non magnum valde videri vult ſi Iudæus credat: quippe cum ſit inſtructus per legem. Periculoſum autem valde ſi non credat. ducem enim habet legem. Sed vt præponatur credens, merito facit patrum, quia quamuis aliquis per ſe floreat, erubeſcit tamen in ſuis. ¶ Confidénſque teipſum ducem eſſe cæcorum, lumen eo- D rum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege.) Vera ſunt hæc, quia legis documentum hoc eſt, erudire imperitos, & deo ſubiicere prophanos, vel per idololatriæ culturam impios. Promiſſio nanque facta per legem eſt ad melioris ſpei fiduciam prouocare. Recte ergo gloriatur in his legiſdoctor, quia formam tradit veritatis. Si autem nõ recipit eum quem lex promiſit, fruſtra gloriatur de lege, cui iniuriam facit dum Chriſtum ſpernit promiſſum in lege, & nec iam eruditor erit inſipientium, nec magiſter infantium, nec lumen eorum qui in tenebris ſunt, ſed dux omnium horum ad perditionem. ¶ Qui ergo alium doces, teipſum non doces.) Hoc eſt, tu qui gentiles arguis quod ſine lege & deo ſint, teipſum non arguis. diffidens enim de Chriſto in lege promiſſo, in eiſdem quæ arguis, inueniris. ¶ Qui prædicas non furandum, furaris.) Facis enim, quod prædicas fieri non debere. Dum enim fidem Chriſti per malam interpretationem ſubripis, negas Chriſtum noſtrum in lege promiſſum. ¶ Qui dicis nõ mœchandum, mœcharis.) Adulteras autem legem, quando veritatem Chriſti tollis, & mendacium ponis. Vnde alio loco dicit: Adulteratores verbi dei. ¶ Qui execraris idola, ſacrilegium facis.) ſacrilegus es quandò Chriſtum quem lex & propheticus ſermo deum ſignificant, negas. Dicit enim Eſaias: Quia in te eſt deus, & nõ eſt deus præter [illegible]. Tu enim es deus, & neſciebamus, deus Iſrael ſaluator. [Eſaiæ 45.] Nunquid Iudæi de deo patre dicebant, Tu es enim deus, & neſciebamus: cum tota lex dei patris authoritatem prædicet, ex quo ſunt omnia? Sed quia filius dei ſemper quidem apparuit, latebat autem quis eſſet, cum poſt reſurrectionem cognoſcitur, dicitúrque ei in confeſſione: Tu enim es deus, & neſciebamus. Qui enim putabatur in lege tantum angelus, & dux exercitus domini: at cum intelligitur filius eſſe dei, dicitur ei cum gratiarum actione: Tu enim es deus, & neſciebamus. Per hoc ergo ſignificat quia ipſe eſſet qui apparuerat quidem patriarchis in deũ, & pòſt incarnatus eſt, ſed non fuerat intellectus ab hominibus.

¶ Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras.) Præuaricator legis es, quando ſenſum legis qui de incarnatione & diuinitate Chriſti eſt, præteris: Et deum inhonoras, dum teſtimonium eius quod dedit de filio ſuo, nõ recipis. Ipſe enim dixit: Hic eſt filius meus dilectus. [Matth. 3.] Nomẽ enim dei per vos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptum eſt. Hoc dixit Eſaias propheta, quia dei nomen blaſphematur inter gentes, quando Iudæos pro noxiis ſuis traditos ſibi non aduertebant, ſed idolis ſuis dabant glorias, quaſi Iudæorum deum viciſſent in Iudęis. Ita tempore apoſtolorum dei nomen blaſphemabatur in Chriſto, quia Iudæi Chriſtũ deum negando, blaſphemabant & patrem, ſicut dicit dominus: Qui me recipit, nõ me recipit, ſed eum qui me miſit. [Lucæ 9.] Et ideo inter gentes blaſphemabatur, quia credentibus gentilibus Iudæi ſuadere nitebantur Chriſtum deũ non credendũ, vt blaſphemium gentium à Iudæis vel Fotini authoribus ſit profectum. ¶ Circunciſio quidẽ prodeſt ſi legẽ obſerues.) Poteſt dici econtra, ſi prodeſt circunciſio, cur prætermittitur? Sed tunc prodeſt ſi legem obſerues. Tenenda ergo circunciſio eſt: & vt poſſit prodeſſe, ſeruanda eſt lex. Quid ergo prohibuit, quod prodeſſe, ſi lex ſeruetur, oſtẽdit? Videtur ergo male prohibitum, quod nõ per ſe diſplicet, ſed per alterius negligentiam fruſtrari dicitur. ¶ Si autem præuaricator legis ſis, circunciſio tua præputium facta eſt.) Hoc eſt quod dicit, quia ſi lex ſeruata non fuerit, Iudæus gentilis efficitur. Sed circunciſionem pro genere poſuit Abrahæ, quia ex Abrahã circunciſio. Nec enim poterat ædificare quæ deſtruxerat. Hoc enim ait, vt doceat tunc prodeſſe ex genere Abrahæ eſſe, ſi lex ſeruetur: id eſt, ſi in Chriſtum credatur, qui promiſſus eſt Abrahę, quia & ſuum meritum habent iuſtificati per fidẽ, & honore patrũ ſublimantur. Omnis enim ſalus in lege, de Chriſto eſt. Hic ergo ſeruat legẽ qui credit in Chriſto. Si autẽ non credit, tranſgreſſor legis eſt, quia nõ recipit Chriſtum quem lex ad iuſtificationẽ venturum cecinit, quam ipſa dare non potuit, & nihil illi proderit dici filiũ Abrahæ, quia hic ſecundum meritum filius eſt Abrahæ, qui fidem ſequitur, per quam dignus deo extitit Abraham. Vnde ait: Circunciſio tua præputium facta eſt. id eſt, gentili ſimilis factus es non credens in eum qui in ſigno circunciſionis filius promiſſus eſt Abrahæ. ¶ Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nónne præputium illius in circũciſione reputabitur? Iuſtitia legis fides eſt Chriſtiana, ſicut alio loco dicit: Finis legis Chriſtus ad iuſtitiã omni credenti. Ideo manifeſtum eſt quia ſi gentilis credat in Chriſtũ, fit filius Abrahę, qui pater eſt fidei. ¶ Et iudicabit quod ex natura eſt prępputium legẽ perficiens, te qui per literam & circunciſionem præuaricator es legis.) Credẽs gentilis duce natura in Chriſtum, condemnat Iudæum cui lex promiſerat Chriſtum, & aduenienti ei credere noluit. Quanta ergo gentilis dignus eſt gloria, qui per ſolam naturam intellexit authorem, ſicut dicit Petrus apoſtolus: Authorem vero vitæ interfeciſtis. [Acto. 3.] Tanto magis Iudæus puniendus eſt, qui neq; per naturam, neque per legem Chriſtum agnouit authorem.

¶ Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neque palam in carne circunciſio, ſed qui in occulto Iudæus eſt, & circun-

cisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominib' sed ex deo est.) Non est obscurum quia circuncisionem carnis negat laudem habere apud deum. Nec enim Abrahã ideo iustificatus est, quia circuncisus est, sed quia credidit, iustificatus est: postea autem circuncisus est. Cordis autem circuncisionem laudabilem apud deum esse. Circuncidere enim cor, amputato errore agnoscere est creatorem. Et quia circuncisio cordis futura erat, primus Moyses dixit: Circũcidetis duritiam cordis vestri. Et Hieremias similiter: Circuncidite præputium cordis vestri. hoc dixit Iudæis idola sequentibus. Velamen est enim circa cor quod conuersus ad deum circuncidit, quia fides aufert nebulam erroris, & tribuit perfectam dei cognitionẽ in mysterio trinitatis, quod incognitum erat à seculis. Huius ergo circuncisionis laus ex deo est, occulta hominibus. Cordis enim meritum est quod aspicit deus, non carnis. Nam Iudæorum laus ex hominibus est. Gloriantur enim in carnis circuncisione quod ex patribus sit. Vnde inter cætera ait: Et gloria in pudendis eorum qui terrena sapiunt. hoc est, qui circuncisionem carnis gloriam putant. Terrena enim sapit, qui in carne gloriatur. Qui vero in spiritu gloriatur, huius laus ex deo est. spiritu enim non carne creditur.

Deute.10.

Philipp.3.

CAPVT TERTIVM.

Quid enim amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primũ quidem quia credita sunt illis eloquia dei.) Quid cum multa sint quæ ad honorificentiam & meritũ pertineant seminis Abrahę, hoc solum aperte memorat: quia maximè laudis eorum est, vt legem per quam addidicerunt rectum à peruerso distinguere, digni iudicarentur accipere, vt post hoc primũ, cætera qualia sint, possint intelligi. Quoniam autem Iudæis carnalibus, id est, incredulis nihil proficere testimonium generis ostendit, ne omnes, id est, & credẽtes male tractasse videretur, docet multum vtile esse Iudęis credẽtibus quia filij sunt Abrahę. His enim eloquia dei sunt credita, dum legem quæ peccatis hominũ obsoleuerat, quasi impune peccaretur apud deum merito patrum reformatam accipiunt, & populus dei vocantur. Aegyptus quoque propter iniurias illorum diuersis plagis percutitur. cœlesti pane cibantur, omnibus gentibus terrori sunt testãte hoc Rhaab meretrice. Quibus etiam Christus saluator ad sanctificationem promissus est. Ideo ait multum vtile Iudęis per omnem modum quia filij sunt Abrahæ. Anteponuntur enim gentibus, sed qui credunt. ¶ Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem dei euacuauit? Absit.) Non, inquit, quia aliqui Iudæorum credere noluerunt quæ deus promisit filiis Abrahæ, idcirco præiudicabitur cæteris Iudæis ne digni dicantur accipere quod deus promisit fidelibus: quippe cum sic facta sit promissio, vt credentibus proficeret. Igitur non indignatus deus propter illorum perfidiam, id est, Iudæorum, non dabit reliquis credentibus vitam æternam, quam promisit futuram per fidem Christi: quia qui nõ crediderunt, ipsi se indignos fecerunt sine præiudicio cæterorum. His dictis commendat credentes Iudæos, quia nihil obest eis quia multi ex illis credere noluerunt. ¶ Est enim deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptũ est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas dũ iudicaris.) Vt firmaret quod supra dixit, quod deus in promissione sua fidelis est, & omnis homo mendax, exemplum propheticum subdidit ex psalmo quinquagesimo, quo & deum verbis suis iustificari, & hominem mendacem incredulitatis caussa signauit. Vtrumq; enim legitur in libro psalmorum, quia deus iustus & verax est, & omnis homo mendax. Mendacem hominem dicit, dum non credit quod promisit deus. Negans enim daturum deũ quod promisit, mendax est: & dum ipse mendax est, multis ex caussis deum mendacem pronunciat, quando promissis eius non credit. Igitur omnem hominem mendacem dicit qui diffidens est de promissis dei. Maxime tamẽ hoc ad Iudęos pertinet, quorum caussa tractat hoc loco Apostolus, qui videntes Christum negauerunt hunc esse quem promisit deus, ac per hoc mendaces pronunciantur. Deus autẽ verax est, quia misit Christum sicut promisit: & sic vincit cum iudicatur, quia dabit quod daturus negatur. Dum enim non ei creditur, mendax iudicatur. Ille autem cum dat quod iudicatur non daturus, vincit, ostendens se veracem, illum autem mẽdacẽ qui nõ credit verbis eius. Videbit enim dei filiũ in maiestate, quem negat: videbit & carnis resurrectionẽ, & sciet victam esse perfidiam pollicitatione & veritate dei. Nam & Christus cũ iudicatus est, vicit. Inique enim occisus est, reũ fecit diabolum, quem non iam peccando superauerat, vt secundo victus amitteret quos tenebat in inferis, hoc est, quia omnis homo mendax, deus autem solus verax.

Si autẽ iniustitia nostra dei iustitiam commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus deus, qui infert iram? secundum hominem dico. Absit.) Hoc iuxta sensum prophetæ Dauid dicit apostolus: Dauid autem quãdo peccauerat in caussa Vriæ Ethei, sciẽs quia promissio peccatoribus dari non potest, exorat vt iustificatio verborum dei vincat iudicium quo iudicãtur ij qui peccãt, & pœnitẽtem reformet sanctificans, vt det ei quod iustis daturum promisit. Ac per hoc subiecit: Si autem iniustitia nostra iustitiam dei commendat, & reliqua. id est, si quia nos peccatores sumus, deus iustificatur, iniquus erit si vindicet. Nã si iniustitia nostra ei proficeret, sine dubio iniquus erat si peccantes damnaret, quia iniustitia nostra deum facit iustũ si peccãtibus nobis det quod promisit sanctis: quia quãuis peccatores simus, reformati tamen per pœnitentiam, vt non iam peccatores sed abluti promissionem mereamur accipere. Non ergo hic sensus est in verbis prophetæ Dauid cum dicit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas dum iudicaris: qui malorum hominum praua interpretatione assẽritur, vt peccata hominum & mali actus dei iustificatione proficiant, & per mala nostra bonus appareat, & iniustitia nostra illum iustũ ostendat. Quoniam itaque iniquus non est deus cum irrogat iram, iam nõ peccatis nostris iustificatur, quia si peccatis nostris iustificaretur, iniquus erit si vindicaret. Sed quia non est iniquus cum vindicat, manifestum est quia iniustitia nostra dei iustitiam non commendat. Si autem commendaret, nõ vindicaret, quia iustus est. Ac per hoc subiecit, secundũ hominem, inquit, dico: Absit. hoc est, absit ne deus iniquus dicatur, quia hoc homini competit, quem constat & errare & falli & fallere. Nam deus immutabilis perseuerat, nec potest nõ amare quæ fecit. ¶ Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mundum?) Verum est, quia non erat iustum vt iudicaret deus mundum si peccata eius ipsi proficerent vt nutu eius peccantes dum veniam consequũtur, deus bonus videretur, & si non peccarent, non videretur iustus. si enim non peccent, non habendo cui remittat, non erit bonus. ¶ Si enim veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?) Manifestum est quia si ad gloriam dei proficit mendacium hominum, vt ille solus verus appareat, peccatores non sunt dicẽdi qui peccant: quia non voluntate, sed impulsu eius videbuntur peccare: quod absit. ¶ Et non sicut blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere: Faciamus mala, vt veniant bona.) Nunc aperit quorum caussa hæc sollicite & cum reuerentia disputat. A peruersis enim hoc opponebatur, quasi hic esset sensus prędicantium remissionem peccatorum, vt facerent mala, & venirent bona, hoc est, peccarent, vt remittendo illis deus videretur bonus, secundum quæ supra dicta sunt: quod blasphemiam appellat, & abiicit à sensu diuinæ doctrinæ. Nec enim peccare debere fides tradit, quippe cum iudicaturum deum prædicet, sed delinquẽtibus consulit vt recuperata salute sub lege dei viuentes iam non peccent. Ideoque subiecit: ¶ Quorum damnatio iusta est.) Id est, horum hominum qui æmulatione inuidiæ istud de nobis interpretantur quod supra dictum est, damnatio iusta est. Hæc enim iactabant Iudæi, vt doctrinam apostolicam criminarentur, dicentes quod cum remissionem peccatorum prædicant, peccandi fomitem præbeant, vt quasi securi homines de remissione, promptè peccarent: cum constet post acceptam fidem periculosum esse peccare, & hoc

Psalm.50.

prædici

prædici credentibus.

QVid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.) Hoc est, quid adhuc immoramur lati⁹ loquentes? Ostendimus enim redditis caussis, tã Iudæos quam Græcos, id est, gentiles omnes reos esse, ideoque frustra legem seruari. Primum enim Græcos ostendit reos iuxta legem naturæ, & quod neque legem Moysi reciperẽt: quamobrem pessima eorũ & pergrauissima caussa. Deinde etiam Iudæos ostendit reos, qui sub lege dei viuere vidẽtur, ac sibi ex merito patrum defenderẽt dignitatem, ex eo præcipuè, quod promissionẽ patrum spreuerint, dei gratiam in irritum deducentes. Ad quam rem firmandam exemplum propheticum subdidit ex Psalmo tertiodecimo, dicens: ¶ Sicut scriptum est, quia nõ est iustus quisquam.) Ab iniustitia cœpit mala opera eorum enumerare, & partim peiora subiicere, vt manifestaret in his nullam spem videri, nisi implorẽt misericordiam Christi qui peccata dimittit. Deinde adiecit: ¶ Non est intelligens.) Verum est, quia si daret operã intelligere, iniustus non esset. ¶ Non est requirens deum.) Nec istud occultum est, quia si intelligeret quid prodesset, deũ quæreret, & non sicut Asa rex Iuda, qui post multa dei beneficia sic deprauatus est, vt infirmitatem pedum passus propheta præsente non quæreret deum. ¶ Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt.) Nemini dubium quia omnes non quærentes deum, inclinantur vt auxilium requirãt à vanitate: vanitas autem est idolum: ideo inutiles fiũt. ¶ Nõ est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.) Quia neglecto deo inutiles facti sunt, bonum vtiq; facere non possunt. Iam enim deprauati proficiunt in peius. ¶ Sepulchrum patens est guttur eorum.) Iam malis mancipati, bonos, si posset fieri, deuorare volebant, vt sicut sepulchrum patet ad recipienda cadauera, ita & aduersus bonos guttur eorum.

3 Reg. 15.
2 Para. 16.

B

¶ Linguis suis dolose agebant.) Qui tam malis operibus assueuerant, quæ loquebantur, in fallacia erant. ¶ Venenum aspidum sub labiis eorum.) Hoc dicit quia verba huiusmodi hominum muscipula sunt. Ad hoc enim loquũtur, vt decipiant: vt sicut per labia serpentis venenum infunditur, ita & per labia horum dolus & circumuentiones. ¶ Quorum os maledictione & amaritudine plenum est.) Manifestum est quia contra bonos mali semper maledicta & amara proponunt, in conuitium illorum prorumpentes & detractionem. ¶ Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.) Hoc de nece prophetarum dixit, quos occiderunt impigre, ad bonum segnes, ad parricidium veloces. ¶ Contritio & infelicitas in viis eorum.) Quoniam citati erant ad malefaciendũ, iter ipsorum vel gressum tribulatum & infelicẽ pronunciat. ¶ Et viam pacis non cognouerunt.) Via pacis lenis est & inturbata. Omnis enim bona vita tranquilla est, & actus modesti ipsi sunt pacifici, & per istos itur ad deum. Illi ergo nolentes hæc scire, elegerunt viam tribulationum, per quam itur in gehennam. ¶ Non est timor dei ante oculos eorum.) Quoniam huiusmodi sine sensu sunt, dei timorem non habent. Initium enim sapientiæ timor domini, dicit Salomon. Et non dixit timorem dei hos non habere, sed non est, inquit, timor dei ante oculos eorum. Videntes enim tam maligna opera sua, & non horrentes, timorem dei dicuntur ante oculos non habere. Istos omnes & propheta Hieremias significat, dicens inter cætera: Tunc omnes insurrexerunt in prophetam domini, volentes occidere eum. Et sequitur: Omnis autem populus nõ permisit. Illos ergo omnes dicit, sed malos: & hos omnes, sed bonos. Neque enim quia dicit, omnes declinauerunt, totam penitus plebem significat, sed hanc partem plebis, sicut & memoratus propheta dicit, in qua omnes mali se considerant. Semper enim duo populi sunt in vna plebe. Hic est ergo populus quem increpat dominus sub nomine Hierusalem, dicens: Hierusalem Hierusalem quæ occidis prophetas. Et alio loco: Generatio, ait, mala & adultera: & natio viperarum. De huiusmodi queritur etiam propheta Esaias dicens: Væ genti peccatrici, semen pessimum. Per malam enim voluntatem, dum fructus malos faciunt, semen pessimum sunt. Et quia si voluerint, possunt conuerti, vox probat apostoli in alia epistola dicentis: Eramus & nos aliquando natura filij iræ, sicut & cæteri.

C

Eccli. 1.

D

Matth. 23.
Matth. 20.
Esaie. 1.

A

Ephes. 2.

¶ Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur.) Manifestum est quia hos increpat lex qui & primum non crediderunt duci suo Moysi, neque prophetis parentibus suis, quos & persequentes occiderunt, neque apostolis cognatis suis secundum carnem, quorum sanguinẽ effuderunt, semper impij, & in deum rebelles, vt per legem damnentur. Sicut enim omnium malorum vna est caussa in malo, ita & cunctorum bonorum. In istis ergo omnium similium arguitur malum. Hæc ad Iudæorum confusionem pertinent, qui sibi & parẽtibus suis testimonium ex lege ferebant. ¶ Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mũdus deo.) Hoc dicit, quia Iudæis in peccatis constrictis, omnis mundus subditus fit deo. Nulli enim dubium est, quia pagani obruti sunt delictis & impietatib⁹, ac per hoc totus mũdus deo prostratus est vt possit ad indulgentiam peruenire, quia omnis mundus Iudæi erant & gentiles, à quibus segregati sunt fideles. Quando ergo Iudæos qui legem acceperũt à deo, & quibus facta promissio est, peccatis probat obnoxios, dubium non est omnes Græcos reos esse mortis. quãobrem omne os obstruatur, ait, & subditus fiat omnis mundus deo, dum omnes rei approbati indigent misericordia dei, tam Iudæi, quam etiam Græci. ¶ Quoniã quidẽ non iustificabitur ex operib⁹ legis omnis caro corã deo.) Nõ ideo minime iustificatos homines asserit apud deum, quia legem iustitiæ nõ seruauerunt in præceptis, sed quia sacramentum mysterij dei quod in Christo est, credere noluerũt. Per hoc enim decreuit deus iustificare hominem, nõ per legem, quia lex ad tempus iustificat, non apud deum. Ideo legem seruãtes in tempore, iusti dicuntur apud deum, quia fides per quã iustificantur homines apud deum, nõ est in eis. Maior enim fides est quàm lex: quia lex ad nos pertinet, fides ad deum. Idcirco lex temporalem habet iustitiam, fides æternã. Nam omnem carnem dicens, omnem hominem significauit, sicut & propheta Esaias ait: Et videbit omnis caro salutare dei. id est, videbit omnis homo Christum domini, in quo salus omnium continetur. Et idcirco in carne significantur, quia peccatis obnoxij sunt. Sicut enĩ iustitia spiritales facit, ita & delicta carnales, vt ex actu nomen accipiat homo. ¶ Per legem enim cognitio peccati.) Per fidem autem abolitio. ideo sequenda fides est. Quæ est hæc lex per quam dicit cognitum esse peccatum, & cognitum quomodo? Videmus enim veteres non ignorasse peccatum, quia & Ioseph in carcerem missus est, licet per calumniã, & pincerna & pistor Pharaonis caussa peccati. Quomodo ergo latebant peccata? Triplex quidem lex est, ita vt prima pars de sacramento diuinitatis sit dei, secunda autem quæ congruit legi naturali, quę interdicit peccatum. Tertia vero legis factorum, id est, sabbata, neomeniæ, circuncisio &c. Hæc est ergo lex naturalis quæ per Moysem partim reformata, partim authoritas eius firmata in vitiis cohibendis, cognitum fecit peccatum, non quod lateret, sicut dixi, sed ostendit peccata quæ fiunt, non impune futura apud deum, ne forte quis ad tempus euadens, legem illusisse putaretur. hoc est ergo quod lex ostendit. ¶ Nunc vero sine lege iustitia dei manifestata est, testimonium habens à lege & prophetis.) Apertum est quia iustitia dei sine lege apparuit, sed sine lege sabbati & circuncisionis & neomeniæ & vindictæ, non tamen sine sacramento diuinitatis dei, quippe cum iustitia dei de sacramento dei fit. Nam quando quos lex reos tenebat, iustitia dei ignouit illis, sine lege vtique hoc fecit: quia iniquos lex vindicatura erat, hæc donauit illis peccatum. Et ne hoc forte contra legem factũ putaretur, adiecit iustitiã dei testimoniã habere ex lege & prophetis, hoc est, quia ipsa lex ex alia parte olim istud futurũ dixerat, quia venturus erat qui homines saluaret: quod legi concessum non erat vt peccata donaret. Ideo autem iustitia dei dicta est, quæ videtur esse misericordia, quia de promissione originem habet: & cum promissum dei redditur, iustitia dei dicitur. Iustitia enim dei est, quia redditum est quod promissum est. & cum suscipit confugientes ad se, iustitia dicitur, quia non suscipere confugientem, iniquitas est. ¶ Iustitia autem dei per fidem Iesu Christi.) Quid est aliud per fidem Iesu

Esaie. 40.

Christi, nisi quia ipsa dei iustitia manifestatio Christi est? Per fidem enim prædicationis Iesu Christi agnoscitur donum dudũ promissum à deo vel sumitur. ¶ In omnes & super omnes qui credunt.) Hoc est, super omnes Iudæos & Græcos, credentes videri dei iustitiam. ¶ Non enim est distinctio, omnes peccauerunt, & egent gloria dei.) Quia dixerat super omnes Iudæos & Græcos dei esse iustitiam, vt hoc probaret, adiecit, Omnes enim ait, peccauerũt. Hoc generaliter accipiendum, vnde ait: Non est distinctio. Omnes enim hic comprehẽdit, etiam & sanctos, vt ostenderet nihil profuisse legẽ sine fide. Sic enim lex data est, vt fides esset in lege quæ futuram speraret salutem. Quamobrem mors Christi omnibus proficit, quia & hic in seculo quid credendum & obseruandum est docuit, & de inferno eripuit omnes.

¶ Iustificati gratis per gratiam ipsius.) Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes neque vicem reddentes sola fide iustificati sunt dono dei. ¶ Per redemptionem quæ est in Christo Iesu.) Gratiam dei in Christo esse testatur, quia voluntate dei à Christo redempti sumus, vt manumissi iustificaremur, sicut ad Galatas dicit: Christus nos redemit, offerens se pro nobis. Permisit enim sæuienti diabolo, sed impræscio. Putãs autem se Christum posse retinere, veluti accepit eũ: sed quia virtutem eius ferre non potuit, omnes quos tenebat, simul cum illo amisit. ¶ Quem proposuit deus propitiatorẽ fidei.) Hoc dicit, quia in Christo proposuit deus, id est, disposuit propitium se futurum humano generi, si credat. ¶ In sanguine ipsius.) Ideo in sanguine ipsius, quia morte eius liberati sumus, vt & manifestaret illum, & mortem passione eius dãnaret. ¶ Ad ostensionẽ iustitiæ suæ.) Hoc est, vt promissum suum palam faceret, quo nos à peccatis liberaret: sicut antè promiserat: quod cum impleuit, iustum se ostendit. ¶ Propter propositum præcedentium delictorũ, in patientia dei.) Sciens deus propositum benignitatis suæ, quo censuit peccatorib[9] subuenire, tam iis qui sunt apud superos, quàm qui in inferno tenebantur, vtrosque diutissime expectauit euacuans sententiam qua iustum videtur omnes damnari, vt ostenderet nobis quod olim decreuerat liberare genus humanum per Christum, sicut promisit per Hieremiam prophetam dicens: Propitius ero iniquitatibus eorum, & delictorum illorum non memorabor. Et ne forte hoc donum solis Iudæis promisisse videretur, per Esaiam dicit: Domus mea domus orationis vocabitur in omnibus gentibus. Quamuis enim Iudaismo facta promissio sit, sed præscius deus, eò quod donum eius reprobaturi essent impij Iudæi, gentes se ad percipiendam gratiam suam promitit admittere, quorum æmulatione in iram missi cruciarentur impij Iudęi. ¶ In hoc tempore.) Id est, tempore nostro, quo dedit deus quod olim promiserat dandum tempore quo dedit. ¶ Vt sit iustus iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.) Rectè ait, quia vt sit iustus, dedit quod promisit. hoc autẽ promisit, iustificare se credentes in Christo. Dicit autem in Abacuc: Iustus autẽ ex fide viuit. vt dum dei fidem habet & Christi, sit iustus.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei.) Reddita ratione, ad eos loquitur qui agunt sub lege, quod sine caussa glorientur blandientes sibi de lege, & propter quod genus sint Abrahę, videntes non iustificari hominẽ apud deum nisi per fidem. ¶ Arbitramur enim iustificari hominem per fidem sine operibus legis.) Gentilem dicit hominem pro certo haberi quod iustificetur credens, nulla faciens opera legis, id est, sine circuncisione, aut neomeniis, aut veneratione sabbati. ¶ An Iudæorum tantum deus? nónne & gentium? imò & gentiũ.) Sine dubio omniũ deus vnus est. Nec enim soli Iudæi possunt sibi vindicare quod deus illorum non etiam gentium sit, cum relegant ab vno Adam omnium esse originem, & nullum aduenam volentem ad legem accedere prohiberi. Deniq; aliquãti exierunt cum illis in eremum de Aegyptiis, quos suscipere iubẽtur, tantum vt circunciderentur, & pariter cum illis ederẽt azyma vel pascha, necnon & Cornelium donum dei accepisse gentilem non Iudaizantem, & quod iustificatus sit, diuino testimonio comprobatum. ¶ Quoniam quidem vnus deus, qui iustificauit circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.) In circuncisione Iudæos significat, eò quod ex fide promissionis iustificati sunt credentes hunc esse Christum, quem in lege promiserat deus. In præputio vero gentes significat per fidem Christi iustificatos apud deum. Ta enim gentiles quàm Iudęos non aliter quàm credentes iustificauit. Quia enim omnium vnus est deus, vna ratione omnes iustificauit. Quid ergo prodest carnis circuncisio, aut quid obest præputium, quando dignitatem & meritum non facit nisi fides? ¶ Legem ergo euacuamus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.) Non vtique lex exinanitur per fidẽ, sed adimpletur. Firmatur enim status eius, quando quod futurum dixit, fides istud aduenisse testatur. Hoc propter Iudæos, qui putant fidem Christi legi esse inimicam, ignorantes sensum legis. Non ergo euacuat legem, cum illam cessare debere iam docet, quia tempore suo rectè illam datam asserit, sed iam agere non debere. In ipsa enim lege dictum est, tempore exolutæ promissionis legẽ cessare debere. Angelus enim Gabriel Danieli prophetæ desiderium huius rei sciendæ habenti, ostendit, inter cætera dicens adueniente Christo, chrisma, id est, vnctionem regalem cessare, quę potestas intelligitur. Et iudicium, ait, nõ erit amplius, quod est lex, & tolletur sacrificium meum. Ideo, inquit, meum, vt sciretur oblationem veterem cessaturam. Quem sensum adaperiens saluator, Lex, ait, & prophetæ vsque ad Ioannem. Et quia lege Moysi cessante meliora præcepta daturus erat deus, Hieremias propheta cecinit dicens: Ecce dies veniẽt, dicit dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum, non secundũ quod dedi patribus eorum. His vtique qui venientem Christum ex promissione receperunt. Ideo saluator, Nõ veni, ait, soluere legẽ aut prophetas, sed adimplere. Et quia domus dei non tantum in sola Hierosolyma, sed & in cæteris locis futura erat, ait Zacharias propheta: Ponã Hierusalem in omnibus gentibus, quæ est ecclesia.

CAPVT QVARTVM.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Postquàm ostendit non posse per opera legis quenquam iustificari apud deum, adiecit nec Abraham potuisse aliquid mereri secundum carnem. Carnem dicens, circuncisionem posuit, quia nihil quæsiuit Abraham per circuncisionem. Ante enim iustificatus est, quàm circunciderettur. ¶ Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriã, sed non apud deum.) Hoc proponentis est. Nam Abraham ex fide iustificatus est, quod nulli dubium est: ideo habet gloriam apud deum. Sed quia qui legem seruant siue Moysi, siue naturæ iustificãtur ad præsens, ne rei sint in præsenti iudicio: ideo ait, Ex operibus legis si Abraham iustificatus est, non habet apud deum gloriam: quia qui fecerit, inquit, legem, viuet in ea. id est, non morietur vt reus, nec tamẽ meritum ex hoc habebit apud deum, sed fidei caussa. ¶ Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam.) Manifestauit non ideo Abraham gloriam apud deũ habere, quia circuncisus est, aut quia abstinuit se à peccato, sed quia deo credidit. hinc & iustificatus est, laudis suæ prę-mium in futuro consecuturus. ¶ Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.) Absolutũ est ei qui legi factorũ, id est, Moysi subiect[9] est, aut naturali, nõ imputari meritũ ad mercedẽ vt gloriã habeat apud deũ. Debitor est enim facere legem, quia necessitas imposita est per legẽ, vt velit nolit faciat legem, ne dãnetur: sicut alio loco dicit: Qui autẽ contemnũt, ipsi sibi dãnationem acquirunt: quia ad præsens rei sunt. Credere autẽ, aut non credere, voluntatis est. Neq; enim quis cogi potest ad id quod manifestum non est, sed inuitatur: quia non extorquetur, sed suadetur. Quamobrẽ assentiens præmiis afficiẽdus est, sicut & Abrahã quod nõ vidit credidit. ¶ Ei vero qui non operatur.) Id est, ei qui obnoxius est peccatis, quia non operatur quod mandat lex. Credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.) Hoc dicit quia sine operibus legis credenti impio, id est gen

i til

in Christum, reputatur fides eius ad iustitiam sicut Abrahę. Quomodo ergo Iudæi per opera legis iustificari se putant iustificatione Abrahæ, cum videant Abraham non ex operibus legis, sed sola fide iustificatum? Nõ ergo opus est lex, quando impius per solam fidem iustificatur apud deum. ¶Secundum propositum gratiæ dei.) Sic decretum dicit à deo, vt cessante lege solam fidem gratiæ dei posceret ad salutem. ¶Sicut & Dauid dicit.) Hoc ipsum munit exẽplo prophetæ. ¶Beatitudinẽ hominis, cui deus accepto fert iustitiã sine operibus.) Beatos dicit, de quib⁹ hoc sanxit deus, vt sine labore & aliqua obseruatione, sola fide iustificẽtur apud deum. Temporis ergo beatitudinẽ prædicat quo natus est Christus, sicut ipse dominus ait: Multi iusti & prophetæ cupierunt videre quæ videtis, & audire quæ auditis, & non audierũt. ¶Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dñinus peccatum.) Manifestè beati sunt, quibus sine labore vel opere aliquo remittũtur iniquitates, & peccata teguntur, nulla ab his requisita pœnitentiæ opera, nisi tantum vt credant. Beatus etiam hic vir est, cui non imputabit dominus peccatum. Remittere & tegere & non imputare, vna ratio, & vnus est sensus. Omnia enim vno modo obtinẽtur & donantur. Videtur autem quibusdam tripartita ratio esse in his dictis, quia diuersis propheta vsus est verbis, & quia à plurali numero ad singularem descẽdit. Cum enim verba dei in vbertatẽ gratiæ, quia peccati diuersa sunt nomina, per delictorũ vocabula enumerare vult, latius locutus est, vnius tamen significationis sunt verba, quia & cum tegit remittit, & cum remittit non imputat. Ad laudem enim gratiæ dei prolixius loquitur, vt amplificet gratiã. Tres enim gradus fecit propter delictorum varietatẽ. Quorũ primus gradus est iniquitas, vel impietas, dum nõ agnoscitur creator. Secundus, grauiũ peccatorum operib⁹. Tertius verò leuium. Hos tamen omnes in baptismate obliterari. Tribus his gradibus totius peccati corpus significauit. Quemadmodum autẽ ad pœnitẽtium personam potest pertinere, cum dicit: Beati, quorum tecta sunt peccata: cum constet pœnitentes labore & gemitu remissionem peccatorum acquirere? Aut quomodo martyrio congruit quod dicit: Beatus vir, cui non imputabit dominus peccatum: cum sciamus gloriam martyrij passionibus & pressuris acquiri? Propheta autem tempus fœlix præuidens in saluatoris aduentu, beatos nuncupat, quibus sine labore vel aliquo opere per lauacrum remittuntur & teguntur, & non imputantur peccata. Apostolus tamen propter plenitudinem temporum, & quia plus gratiæ in apostolis est, quàm fuit in prophetis, maiora protestatur quæ ex dono baptisinatis cõsequuntur, quia non solum remissionem peccatorum accipere nos, sed & iustificari, & filios dei fieri profitetur, vt beatitudo hæc perfectam habeat & securitatem & gloriam. ¶Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an & in præputio?) Id est, nunquid beatitudo ista Abrahæ tantum filiis concessa est, an & iis qui incircuncisi sunt? Si enim illo tempore non prohibitæ sunt gentes accedere ad legem & promissionem Abrahæ, qui fieri poterat vt tempore Christi prohiberentur venientes ad gratiam, quando deus plene incitauit? ¶Dicimus enim.) Hoc est sensu legis loquimur, ¶Quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam.) Ab origine incipit, vt omnẽ tergiuersationẽ cauillationis excludat, quia qui à capite excluditur, non habet vnde incipiat facere quęstionẽ. ¶Quomodo ergo reputata est? cũ in circuncisione esset an in pręputio?) Nõ in circuncisione, sed in præputio, & signum accepit circũcisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in pręputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam.) Abraham cum esset in præputio, credidit deo. Quid credidit? Semen se habiturum, id est filium, in quo omnes gentes iustificarentur per fidem in præputio, sicut & Abraham iustificatus est. Nam circuncisionẽ signum accepit iustitiæ fidei. Credens enim se filium habiturum, huius rei signum accepit quam credidit, vt quid credens iustificatus sit, cerneretur. Non ergo circũcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum. Quod signum ideo accipiebant filij Abrahæ, vt scirẽtur eius filij esse, qui credens deo hoc signum acceperat, vt æmuli essent paternæ fidei, vt crederent in Iesum qui promissus est Abrahæ, cuius in figura natus est Isaac. Nec enim in Isaac omnes gentes benedicuntur, sed in Christo: quia non est aliud nomen datum sub cœlo, in quo oporteat saluos fieri, dicit Petrus apostolus. Vt sit pater circuncisionis eorum qui non solum ex circuncisione sunt, sed & eorum qui sequuntur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.) Hoc dicit, quia credens Abraham, primus factus est pater circuncisionis, sed cordis, nõ tãtum eorum qui sunt ex eius origine, sed eorum qui similiter credunt ex gentibus. Secundũ carnem enim Iudæorum pater est, secundum fidem vero omnium credentium. ¶Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei.) Manifestum est quia neque adhuc lex data erat, neque iam erat circuncisio, quãdo promissio facta est Abrahæ credenti, & semini eius quod est Christus, qui hominum peccata abluerat. Vnde dicit Ioannes Baptista: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Non ergo merito seruatæ legis hæres factus est mundi, sed fidei. Hæres autem mundi, hæres est terræ, quã in filiis consecutus est. Christus autem hæres est gentium, vt Dauid cãnit: Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Ipsi enim moriemur & viuemus cum eo. ¶Si enim qui ex lege, hi sunt hæredes.) Id est, si ij qui ex lege vel sub lege sunt, hæredes ex lege sunt: ¶Euacuata est fides, abolita est promissio.) Manifestum est quoniam si ex lege hæreditas, promissio quę ex fide facta est ad Abraham, in interitum venit. Sed non est per legem facta promissio, sed per iustitiam fidei hæreditas. Ostendit enim Apostolus quid mali sit hęreditatem sperare ex lege. ¶Lex enim iram operatur.) Vt penitus ostendat nõ posse iustificari hominem per legem apud deum, neque promissionem per legẽ fieri potuisse, Lex, ait, iram operatur. Ad hoc enim data est, vt reos faceret delinquentes. Fides autem donum est misericordiæ dei, vt per legem rei facti, veniam cõsequãtur. idcirco fides gaudium operatur. Non contra legem loquitur, sed anteponit illi fidem, quia qui per legem salui esse non poterant, gratia dei saluantur per fidem. Non ergo lex ira est, sed iram operatur peccanti, id est pœnam, dum non ignoscit, sed vindicat. Pœna enim per iram generatur: ira autem nascitur ex peccato: ac per hoc relinqui vult legem: vt ad fidem confugiatur, quæ delicta ignoscit vt saluet. ¶Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.) Hoc dicit, quia sublatis reis de potestate legis data venia, præuaricatio nulla est. Iustificati enim sunt, qui per præuaricationem legis fuerant peccatores. Cessat enim factorum lex, id est, obseruatio sabbatorum, neomeniarum circuncisionis, escarum discretio, animalis mortui aut sanguinis mustelæ obseruatio. ¶Ideo ex fide secundum gratiam, vt firma sit promissio omni semini.) Firma esse non potest promissio omni semini, hoc est, omni homini ex omni gente, nisi fuerit ex fide, quia origo promissionis ex fide est non ex lege, quia qui sub lege sunt, rei sunt. Promissio autem reis dari non potest, ac per hoc purificãdi sunt prius, sed per fidem, vt digni fiant dici filij dei, & sit firma promissio. Si enim filios dei se dicant, cum sint rei, hoc est, sub lege non est firmũ, quia filij dei liberi sunt à peccato. Si ergo qui sub lege sunt, eruẽdi de sub lege sunt, vt ꝓmissionem mereantur accipere, quãto magis qui sub lege nõ sunt? Non ergo expedit vt se mittat sub lege, vt possit compendio medelam vulneris inuenire. ¶Non ei qui ex lege est tantum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ.) Hoc est quod supra dixit, Omni semini, tam Iudæorum, qui vtique ex lege veniebant: quàm gentilium, qui fidẽ sequuntur Abrahæ, quam gentilis credidit vt esset iustus. Sine lege enim credidit Abraham, ideoque magis gentilibus iungitur Abraham vt firma sit eis promissio, credentibus ei cui credidit Abraham. ¶Qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te.) Cõfirmauit exemplo legis, Abraham omnium patrem esse, sed eorum qui credũt: & sic firmam esse promissionem, si fidei causa recedatur à lege, quia promissio regni cœlorũ iustis deputata est, non peccatoribus. Et qui sub lege sunt, sub peccato sunt, quia omnes

Matth. 13. Psalm. 31. Acto. 4. Ioan. 1. Psalm. 2. Gene. 17.

nes peccauerunt: nec posse aliquem & sub lege esse, & gratiam consequi, sicut & ad Galatas ait: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. ¶ Ante eum cui credidisti deo.) Vt vnū deum omnium doceat, alloquitur gentiles, Abraham ipsi deo credidisse, & iustificatum esse ante eum, in quem & gentes credunt, vt iustificentur, vt non sit distantia Iudæi & Græci in fide, quia sublata circuncisione & præputio, vnū fiunt in Christo, quia & Abraham in præputio credidit, & iustificatus est. ¶ Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.) Hoc dicto ad fidē Abrahæ gentes inuitat: quia cum esset in præputio credens deo, cuius nunc fides prædicatur in Christo, iustificatus est cum sua coniuge. Cum essent enim obsoleta ætate seniores, reuiruerunt, ita vt non diffideret habiturum se ex Sara filium, quam sterilem sciebat, & in qua iam fluxus muliebris naturę deficeret, vt per hæc non curent neque de præputio, neque de circuncisione, & prompti sint circa fidem: securi, quia cui credunt, viuificat mortuos, nec alium esse qui hanc habeat potestatem, & cum voluerit esse quod non sunt, statim eius voluntate subsistunt. Ideo Abraham cum pater adhuc non esset, vocatus est pater multarum gentium, & credidit, securus de dei potētia. Vt autē pater Christi idem esse deus crederetur cui credidit Abraham, tale signum datum est in Zacharia & Elizabeth, cum promissio redditur in mundo, imminente Christo, quale datum fuit in Abraham & Sara quando signata promissio est, vt simili genere emortua corpora senectute generarent sanctum Ioannem, sicut natus fuerat & Isaac. ¶ Qui contra spem in spem credidit.) Manifestum est quia dum spem non haberet generandi Abraham, credidit deo, fidem habens contra spem generare se, sed sciens omnia posse deum. ¶ Vt fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est, Sic erit semen tuum.) Hoc in Genesi. Ostendens enim illi stellas cœli, dixit: Sic erit semen tuum. quod credens, iustificatus est. Credidit enim quod mūdo impossibile videtur, dum in rerum naturam nō cadit vt possint senes generare, & tanta copia multiplicari semen eorum, vt numerari non possit. Ideoque preciosa est fides, quia contra id quod scit aut videt, credit futurum, hac spe consolans se, quia deus est qui promittit, de quo sentiri plus par est, quàm humana imbecillitas capit. ¶ Et non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Sarę. In repromissione autem dei non hæsitauit diffidentia, sed confirmatus est in fide, dando gloriam deo, certum habens quia qui promisit, potens est & facere: ideoque æstimatum est illi ad iustitiam.) Hac laude dignum prædicat Abraham, quia cum se sciret non posse, infirmitatē suam fide firmauit, vt crederet se posse per deum, quod sciret fieri per mundi decreta non posse. Magni ergo meriti est apud deum, qui contra scientiam suam deo credidit, non dubitans posse illum, vtpote deum, quod scit secundum mundi rationem fieri non posse. Pro certo enim habet deum vltra rationem mūdi esse. Nemo enim intra id esse dicendus est quod creauit. Ideo huiusmodi remunerandus est à deo, quia authori suo plus tribuit, quàm ipse sapit. Quod quidem nullius precij esset, si omnes æqua sentirent, sed multorum diffidentia commendatur fides credentium apud deum. Hortatur ergo gentes ad hanc fidei firmitatem, vt dei promissionem & gratiam sine aliqua ambiguitate suscipiant, securi exemplo Abrahæ: quia inde credēti laus crescit, si quod incredibile est, & mūdo stultum videtur, credatur: quia quanto impossibile putatur quod creditur, tanto magis honorabilior erit credens. & vere tamen stultum esset hoc credere, si sine deo fieri diceretur. Et ideo tanto laudabilior est Abrahæ fides cæterorū fide, quia nullis signorum prodigiis attracta est. Quoniam autem mundus certa lege & potestate gubernatur, & regitur modo definito à deo: homines autem amore carnis circa rationem studiosi, deum huius opificem neglexerunt, deus, vt errorem auferret, & deum se omnium demonstraret, hoc se posse & fecisse prædicari voluit, quod mundo impossibile est, vt qui hoc crederent, damnatis iis qui ratione mūdi inflati deum neglexerunt, discreti saluarentur dei dominio mancipati. ¶ Non autem scriptum est tantum propter ipsum solum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis, qui traditus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationē nostram.) In Abrahā formam datam dicit Iudæis & gentibus, vt exemplo eius credamus in deum & in Christum, & in spiritum sanctum, & reputetur nobis ad iustitiam. Quamuis differat quod nō creditur, vnum tamen donum habet fides. Hoc ergo consequimur, quod credimus. Credētes enim Christum dei esse filium, à deo adoptamur in filios. Nihil enim vltra potuit donare credentibus, quàm vt filij dei dicantur, perfidis abdicatis. Nos enim filij dei vocamur, illi autem nec serui digni sunt nuncupari. Pro infinita enim magnificētia sua deus hoc donauit diligētibus se, quod suæ dignum est maiestati, nō quod homines mereantur: quia in dono plus magis dantis quàm accipiētis cōsideratur sublimitas, & ex eo plus accipitur laudis, cū paruulis magna dona largitur per Christum, qui nostri causa occidi se passus est, vt nos data venia, à secūda morte erueret, id est, à pœna inferni, & surrexit, vt pro lætitia triumphi mortis euictæ gratiam nobis iustificationis donaret, vt digni essemus dici filij dei. Ante passionem enim qui baptizati sunt, solam remissionem acceperūt peccatorum, quorum zelo Satanas occidit saluatorem. Post resurrectionem vero, tam ij qui prius, quàm isti qui postea baptizati sunt, omnes iustificati sunt per datam formam fidei trinitatis, acceptóque spiritu sancto, qui signum est credentium, quod sint filij dei. Et vt ad cumulum nobis iustificationis proficeret, resurgens præceptis suis authoritatem tribuens, æmulos nos eorum hac fiducia faceret, per quam iustificemur, meritis nos augeremus, per quam gloriam adepti clari appareamus in regno dei, quia iustificati à morte teneri non possumus. Passione enim saluatoris victa mors, quæ prius causa peccati dominabatur, iustificatos ab eo retinere non audet.

CAPVT QVINTVM.

Iustificati igitur ex fide, pacē habeamus ad deum, per dominum nostrum Iesum Christum.) Pacem cum deo habere fides facit, nō lex. Hæc enim nos deo reconciliat sublatis peccatis, quæ nos deo fecerant inimicos. Et quia dominus Iesus huius gratiæ minister est, per ipsum pacificati sumus deo. Maior enim fides, quàm lex est. Lex enim nostra causa est, fides dei. Et lex ad præsentem disciplinam pertinet, fides verò ad salutem pertinet perpetuam. Sed qui de Christo non ita sentit vt debet, ad fidei præmia non poterit peruenire, quia fidei non tenet veritatem. ¶ Per quem & accessum habemus in gratiā istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorū dei.) Manifestum est per Christum nos aditum habere ad gratiam dei. Ipse enim est arbiter dei & hominum, qui nos doctrina sua erigens, sperare fecit donum gratię dei, stantes fide eius. Ideo stantes, quia prius iacuimus: credentes autem erecti sumus, gloriantes in spe claritatis quam promisit deus nobis. ¶ Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus nostris.) Quoniam per tribulationes oportet nos intrare in regnum dei, ideoque & in his gloriandum docet. Spei autem addita tribulatio, augmentum facit præmij. Index enim fixę spei tribulatio est, quæ testimonium perhibet ad coronam. Vnde dominus ait: Beati eritis cum vos persequentur, & dicent omne malum aduersum vos propter iustitiam dei. Gaudete & exultate, ecce enim copiosa merces vestra in cœlo. Contemnere enim præsentia, & quæ oblectamenta sunt, & in pressura non cedere spe futurorum, magni meriti est apud deum. Ideoque in tribulationibus gloriādum est, quia tanto plus accepturum se credit, quāto in tribulatione se viderit fortiorem. ¶ Sciētes quod tribulatio patientiam operatur.) Hoc est tribulationem patientiam operari, si tribulatio ipsa motum non patiatur infirmitatis aut dubitationis. ¶ Patientia autem probationem.) Manifestum est, quia patientia si talis fuerit qualem diximus, firma videbitur probatio. Probatio autem spem.) Spes in eo qui probatus videtur, non immerito dicitur. Dignus enim scietur, accepturus re-

rus remunerationem in regno dei. ¶ Spes autem non confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis.) Spes non confundit, dum stulti & hebetes a perfidis iudicamur, credétes quæ mundana carent ratione. Pignus enim charitatis dei habemus in nobis per spiritum sanctum datum nobis. Fidele enim esse promissum dei probat spiritus sanctus datus apostolis, & nobis, qui diuersis linguis imperiti loquerentur, cum interpretationibus præstitit ad confirmandam spem, & vt charitatem dei commendaret in nobis, vt quia charos falli impossibile est, securos nos faceret de promissione, quia & deus est qui promisit: & iis quos charos habere vult, promisit. Quia enim fidei nostræ rationem humana verba asserere non valent, virtutum testimonio, quæ cum tacent clamant, rationabilis approbatur, ad confusionem prudentium mundi: qui audacia verborum terrenis cótra cœlestia dimicant & carnalibus aduersus spiritalia, & prudentes se dicere non erubescunt. Nam sicut peregrini hominis improbabilis origo in terra aliena est, ita & fidei nostræ veritas peregrinatur in terris: & quia natura eius verbis explicari non potest, virtutis, quæ maior res est, testimonio commendatur.

Vt quid enim Christus cum adhuc peccatores essemus secúdum tempus, pro impiis mortuus est? vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori?) Si pro incredulis ac dei inimicis Christus ad tempus morti se dedit: (Ad tempus enim mortuus est, quia tertia die resurrexit) quanto magis cú in illú credimus, auxiliis suis muniet nos? Ad hoc enim pro nobis mortuus est, vt & vitam & gloriam nobis acquireret. Itaque si pro inimicis mortuus est, quantum præstet amicis, debet intelligi. Apud homines ergo, id est secúdum tépus mori visus est. Ille eni apud inferos pro salute animarú irreuerentes & nequá spiritus iudicabat. Tépora in mundo sunt, vbi oritur & occidit sol, & luna crementú & detrimentú facit, & dies & nox in statu suo non perseuerant. Res enim quæ tépori & ætati subiecta est, mutabilis semper est. Huic ergo tépori Christus mortuus est, dum excessit è corpore. Vbi autem tempus non est & ætas, ibi non solum viuus, sed & victor repertus est. Hinc voluit affectum saluatoris erga nos cómendare cum dicit; Vix pro iusto quis moritur: Christus autem pro impiis mortuus est. Si enim pro iusto vix aliquis moritur, pro impiis quomodo potest fieri vt quis moriatur? Et si pro bono vno forte audeat quis mori, aut forte non audeat, quia vtrunque difficile esse significat: quemadmodum videri potest vt audeat aliquis pro multorum impietatibus mori? Si enim quis pro iusto aut bono audeat forte mori, miseratione quadam illectus, aut affectu bonorum operum eius: pro impiis verò non solum quod suadeat mori deest, sed & quod in lachrymas prouocet. Christus autem mortuus est pro impietatibus populi adhuc non sui, vt omnia quæ mundus diffidit, faceret credibilia. Duos ergo gradus fecit iusti, & boni. Quamuis enim & iustus bonus dicendus sit, tamen genera ipsa posuit, iustum exercitio significans, bonum verò natura, qui simplicitate innocens dicatur. Vnde quamuis melioris meriti sit, quantú ad locum istum pertinet, iustus quàm bonus: tamen pro bono, inquit, forte aliquis audeat mori, vt quia miserabilior causa innocentiæ est, ad hoc cogi forte aliqué posse significet. Deniq; optant parentes pro infantibus bonis mori, non dicam vxores pro bonis maritis. Nam si velimus de bono & iusto proponere, aliquando meliorem iustum deprehendimus, aliquando præponendum bonum. Si enim iuxta dei legem iustus est, melior bono est, sed illo qui necdum secum laborauit vt amplificaret se bonis. Exercitio enim bonum naturæ suæ iustus meliorabit. Si autem iuxta mundum fuerit iustus, præponitur illi bonus, propter innocentiam: quia huiusmodi non est sine impietate iustitia. Itaque omnis natura, bona est: iustitia autem legis dei, fructus est competens naturæ. Ideoque iustitia bonitas est, vnde iusti semper appellantur & boni. Non tamen semper boni iusti, quia non propter opera vocátur boni, sed propter innocétiá. Iustitia enim perfecta est bonitas dum explet opere naturæ suæ bona. ¶ Cómendat auté suá charitaté deus in nobis.) Sic cómendat suá charitaté, dú adhuc inimicis suis beneuolus est, & mittit qui saluet eos, cum vtique non mereantur. ¶ Quoniá si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum.) Hoc dicit, quia si pro peccatoribus filium suum deus occidi permisit, quid faciet pro iustificatis, nisi seruet eos ab ira, id est, tutos illos præstet ab illusione diaboli, vt securi sint in die iudicij, cú cœperit perfidos vltio deuastare? Quoniam enim bonitas dei nullum perire vult, mortem dignissimam dedit, vt intelligentibus dei gratiam circa se, adderet dignitatem & gloriam, ingratis cumularet pœnam. Ingrati ij sunt qui deo vocáte dissentiunt, dei gratiam abnuentes, vt in proposito erroris & malignitatis permaneant. ¶ Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius.) Manifestum est, quia si vt reconciliaret nos sibi deus, filium suum morti tradidit, quanto magis reconciliatos saluos faciet in vita ipsius? Si eni mors saluatoris profuit nobis, quanto magis vita ipsius cum resurgit à mortuis? Quia sicut mors eius à diabolo nos eruit, ita & vita eius de die iudicij dei nos liberabit. ¶ Non solum autem hoc, sed & gloriamur in deo, per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.) Non tantum pro accepta salute & securitate deo gratias agendas docet, sed & gloriandum per Christum Iesum in deo, qui dignatus est ex impiis & inimicis dici nos suos amicos, vt omnia beneficia per Christú consecutos nos gaudeamus: vt quia per ipsum cognouimus deum, gloriantes in eo reddamus ei honorificentiam parem deo patri, ipso sibi idoneo teste prędicante, Vt honorificent, inquit, filium sicut honorificant patrem. Post dei ergo patris prouidentiam, & donum quod dedit per Christum, vt personam filij nobis gratam faceret, quia per vnum Christum redépti sumus ab vno deo patre, adiecit: ¶ Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & sic in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt.) Quoniam superius dei gratiam per Christum datam ostendit secundum ordinem veritatis, nunc ipsum ordinem vnius dei patris, per vnum Christum filium eius declarat, vt quia Adam vnus, id est Eua (& ipsa enim Adá est) peccauit in omnibus, ita vnus Christus filius dei peccatum vicit in omnib⁹. Et quia propositum gratiæ dei erga genus humanum ostendit, vt ipsa primordia peccati ostenderet, ab Adam incepit, qui primum peccauit, vt prouidentiam vnius dei per vnum reformasse doceret quod per vnum fuerat lapsum & tractú in mortem. Hic ergo vnus est per quem saluati hác illi reuerentiam, quam deo patri debemus, ipso volente. Dicit enim idem alio loco: Qui in his seruit Christo, placet deo: cú scriptum est: Dominú deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Si ergo soli deo seruiendum dicit, & Christo seruire præcipit, in vnitate dei est Christ⁹, nec dispar aut alter deus, quando cum soli deo seruiendum lex commonet, Christo seruiens deo placere dicatur. Igitur sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita & per vnum Christum damnatio & mors peccati, præstans vitam æternam. Quod inferius declarat. In quo, id est, Adam omnes peccauerunt. Ideo dixit, in quo, cum de muliere loquebatur, quia non ad speciem retulit, sed ad genus. Manifestú itaque est in Adam omnes peccasse quasi in massa. Ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur cuncti peccatores, quiá ex ipso sumus omnes. Hic enim beneficiú dei perdidit dum præuaricauit, indignus factus edere de arbore vitæ, vt moreretur. Mors autem dissolutio corporis est, cum anima à corpore separatur. Est & alia mors, quæ secunda dicitur in gehenna, quam non peccato Adę patimur, sed eius occasione propriis peccatis acquiritur, à qua boni immunes sunt, tantum quod in inferno erant, sed superiori, quasi in libera, quia ad cœlos ascendere nó poterant. Sententia enim tenebantur data in Adam: quod chirographum in decretis morte Christi deletum est. Séntentia autem decreti fuit, vt vnius hominis corpus solueretur super terram, anima vero vinculis inferni detenta exitia pateretur. ¶ Vsque ad legem enim peccatum

Deuter. 6. Matth. 4.

peccatum erat in hoc mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.) In Adam omnes dicit peccasse, sicut supra memoraui, & vsque ad legem datam non imputatum esse peccatum. Putabant enim se homines apud deum impunè peccare, sed non apud homines. Nec enim lex naturalis penitus obtorpuerat, quia non ignorabant quia quod pati nolebant, aliis facere non debebant. Nam vsque adeo non ignotum fuit peccatū inter homines, vt Iacob cum idola sua apud illum quæreret socer eius Laban, in quo inuentū fuisset furtum, morte dignum iudicaret: & Ioseph quamuis per calumniam, tamē quasi reus clausus in carcere est, & pistor & pincerna Pharaonis ob delictum similiter passi sunt, & Moyses occiso Aegyptio atterritus lege est. Quomodo ergo nō imputabatur peccatum cum lex non esset, aut quomodo vindicabatur, nisi lex sciretur? Lex naturalis semper est, nec ignorabatur aliquādo, sed putabatur ad tempus tantum authoritatem habere, non & apud deum reos facere. Ignorabatur enim quia iudicaturus est deus genus humanū, ac per hoc non imputabatur peccatum, quasi peccatum non esset apud deum: incuriosum deum asserētes. Vbi autem lex data est per Moysem, manifestatum est curare deum res humanas, & non impune iis futurum qui malefacientes, quacunque ex causa in præsenti euadunt. Nam vtique qui inter se, magistra natura, peccata non inulta cēsebant, quanto magis deum hæc quem mūdi sciebant opificem, requisiturum non debuerant ignorare? Quippe cum Sodoma & Gomorra per ignem adiudicata sit deperire, quod obliuio quidem texerat, Moyses autem vt affirmaret deum iudicē fore, scribendo manifestauit. Sed cum prætermisso deo figmenta cœperunt in honorem dei recipere deprauati mente, partem legis naturalis, quæ prima est, calcauerunt: Quia lex naturalis tres habet partes, Cuius prima hæc est, vt agnitus honoretur creator, nec eius claritas & maiestas alicui de creaturis deputetur. Secunda autem pars est moralis, hoc est, vt bene viuatur, modestia gubernante. Cōgruit enim homini habenti notitiam creatoris, vitam suam lege frænare, ne frustretur agnitio. Tertia verò pars est docilis, vt notitia creatoris dei, & exemplum morum cæteris tradatur, vt discant quemadmodum apud creatorem meritum collocatur. Hæc est vera & Christiana prudentia.

SEd regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem.) Quoniam non imputabatur peccatum antequam lex daretur per Moysem, sicut dixi, ipsa vsurpationis impunitate regnabat mors, sciens sibi illos deuotos. Regnabat ergo mors securitate dominationis suæ tam in hos qui ad tempus euadebāt, quàm in istos qui etiam hic pœnas dabant pro malis suis operibus. Omnes enim suos esse videbat: quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Impune enim cedere putantes, magis delinquebant: circa hæc tamē peccata promptiores quæ mundus quasi licita nutriebat. Quo facto gaudebat Satanas, securus quod causa Adæ relictum à deo hominem in possessionē habebat. ¶ Regnabat ergo mors in eos qui non peccauerunt, in similitudine præuaricatiōis Adæ, qui est forma futuri.) Quod in subiectis monstrabimus. Itaque non in omnes mortem regnasse manifestum est, quia non peccauerunt omnes in similitudinem præuaricationis Adæ, id est, non omnes contempto deo peccauerunt. Qui autem sunt qui contempto deo peccauerunt, nisi qui neglecto creatore seruierūt creaturæ, deos sibi constituentes quos colerent ad iniuriam dei? Nam & Thara pater Abrahæ, & Nachor & Laban proprios deos sibi vindicabant. Et peccatum Adę non longe est ab idololatria. Præuaricauit enim putans se hominem futurum deum. Aestimauit enim hoc magis profuturū, quod diabolus suasit, quàm quod deus iussit in loco dei diabolum statuens. Vnde & subiectus est diabolo. Similiter & hi transgresso deo, dum creaturæ seruiunt, peccant simili modo, non eodem, quia simili modo solet habere aliquid dissimile. Nec enim potest dici quia & hi qui præceptum acceperunt non edēdi de arbore, sicut Adam, fuerunt qui peccauerunt, non preterito deo, sed in lege naturali. Qui enim intellexit & veneratus est deum, nulli honorificentiam nominis ac maiestatis eius impertiens, si peccauit (quia impossibile est non peccare) sub deo peccauit, non in deum, quem iudicē sensit: Ideoque in huiusmodi mors non regnauit. In hos autem, sicut dixi, regnauit, qui sub specie idolorum seruierunt diabolo. Propterea quod lex in authoritate non erat promulgata, iudicem deum præsentire nequiuerunt. Maxima pars mundi deum fore iudicem ignorabat: perpauci autem in quos non regnauit mors. In quos autem regnauit post istam mortem quę prima dicitur, à secunda excepti sunt ad pœnam & perditionem futuram. In quos autē non regnauit, quia non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, sub spe reseruati sunt, aduentu saluatoris in libera, sicut legitur de Abraham, quia quamuis apud inferos fuerit, discretus tamen longo interuallo est, ita vt chaos esset ingens inter iustos & peccatores: quanto magis piis & iustis esset refrigerium, & peccatoribus æstus, impiis verò ardor, vt ante iudicium quod vnusquisq; dignus esset non lateret? Ac per hoc regnabat in eos mors, quia videbat opera subtilitatis suæ profecisse eis ad pœnam quasi inimicis. Non enim latuit illum ad hoc factum hominem in mundo, vt imperium vnius dei prædicaret, quod pręuaricatus est Satanas. Ac si in Græco non ita cautum dicat. Sic enim dicitur scriptum, Etiam in eos mortem regnasse qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ. Totum enim hic complexus videtur, vt quia mors, id est, dissolutio per inuidiam facta est diaboli, & in eos qui non peccauerunt, regnasse mortem. Moriuntur enim: quod voti est Satanæ. Quod si verum esset, non oportuit dici: Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem, si ab initio vsque ad finem regnat in omnes. Aut forte gradus fecit, vt ab Adā vsque ad Moysem regnauerit, & à Moyse vsque ad Christum, à Christo verò vsque ad finem, vt ad quā vtilitatem hæc locutio proficeret, cum nec sic locutus probetur. Dixit enim, Ab Adam regnauit mors vsque ad Moysem, propter quod lex nō erat manifestata, vt data lege sub authoritate eius viuerent, scientes quid cauerent, ne regnaret in eos mors. Igitur qui ante legē hoc seruauit, natura duce quod postea lex mandauit, nūquid potest dici quia mors regnauit in eum? Nam vide quid de eo scriptum sit: Peccatum, inquit, non imputabatur cum lex non esset, & adiecit: sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem, eo vtique tempore quo lex non erat: & cōuenit vt quia antequam lex daretur, mors regnauit, in eos regnasse dicatur qui peccauerunt in similitudine præuaricationis Adę, sicut supra memorauimus. Sicut enim post legem datam qui fornicationi aut idolis seruierunt, contemnentes legislatorem, regnauit in eos mors: ita & ante legem qui se sub lege præcesserunt, honorificantes authorem eius, non vtique regnauit in eos mors. Propterea enim regnasse dicitur, quia cognitio vnius dei euanuerat in terris. Denique sic cœpit data lex: Ego sum, inquit, dominus deus tuus, qui eduxi te de Aegypto, de domo seruitutis, non erunt tibi dij alij præter me, & non facies tibi idolum, neque vllam similitudinem. Data igitur lex est, ne mors regnaret, vt abolitis peccatis prioribus, vni deo obsecundaret genus humanum. Vnde alio loco dicit idem Apostolus: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore vt obediatis ei. Quo dicto ostendit etiam nunc regnare mortem, si lex contemnatur. Quod enim regnum mortis est, nisi cum sic voluntas eius dum imperat ad perniciem obedientis? Cuius imperij voluntas caput est idololatriæ. & tamen sic præscribitur nobis de Græcis codicibus, quasi nō ipsi ab inuicem discrepent, quod fecit studium contentionis. Quia enim propria quis authoritate vti non potest, ad victoriā verba legis adulterat, vt sensum suum quasi verba legis asserat, vt non ratio, sed authoritas præscribere videatur. Cōstat autem quosdā Latinos porrò olim de veterib' Græcis trāslatos codicib', quos incorruptos simplicitas temporum seruauit & probat: postquam autem à concordia animis dissidentibus, & hæreticis perturbantibus torquere quæstiones cœperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum, vt hoc contineretur in literis, quod homini videretur. Vnde & ipsi Græci diuersos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & ratio & historia & authoritas obseruatur. Nam hodie quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inueniuntur à veteribus posita, Tertulliano, Victorino,

Ioan. 8. Lucæ. 16. Exod. 20. Roman. 6.

Victorino, & Cypriano. Primum enim in Iudæa cœpit destrui regnum mortis, quia notus in Iudæa deus. Nunc autem in omnibus gentibus quotidie destruitur, dum magna ex parte ex filiis diaboli fiant filij dei. Itaque non in omnes regnauit mors, sed in eos qui peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ, sicut supra memoraui. Adam autem ideoque forma futuri est, quia iam tunc in mysterio decreuit deus per vnum Christum emendare, quod per vnum Adam præuaricatum erat, sicut dicitur in Apocalypsi Ioannis apostoli. Agnus, inquit, qui occisus est à constitutione mundi. Denique subiecit:

Sed nō sicut delictū, ita & donū.) Propter quod enim & formam esse dixit vnius Christi vnum Adam, ne & causa Adæ talem significasse putaretur, qualis & Christi est, ait: Sed non sicut delictum, ita & donum. quia in eo tantum forma Adam Christi est, quia quod vnus peccauit, vnus emendauit. ¶ Si enim in vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.) Hoc est, si vnius delicto multi mortui sunt imitantes præuaricationem eius, magis gratia dei & donum in plures abundauit confugientes ad se. Plures enim gratiam consequūtur quàm mortui sunt delicto Adæ. Vnde manifestum est non de hac morte quæ omnibus communis est significasse, quia omnes omnino moriuntur, & non tamen omnes gratiam consequuntur. Neque mortē in omnes regnasse, sed in eos qui delicto Adæ mortui sunt significatur, quos in similitudinem præuaricationis Adæ dicit peccasse. Ii sunt quos dicit in vnius delicto multos mortuos, gratiam autem dei in plures abundare, quia & iis qui delicto Adæ mortui dicuntur, similiter peccantes, & in iis qui non peccauerunt in hac Adæ præuaricationis similitudine, dei gratia abundauit. Paterno autem peccato ex dei sententia erant apud inferos, gratia dei abūdauit in descensu saluatoris, omnibus dans indulgentiam, cum triumpho sublatis eis in cœlum. ¶ Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. Nam iudiciū quidem ex vno in condemnationem: donum autem ex multis delictis in iustificationem.) Manifeste diuersum est, quia vno Adæ peccato condemnati sunt, qui in similitudine præuaricationis eius peccauerunt. Gratia vero dei per Christum non ex vno delicto, sed ex multis iustificauit homines, dando illis remissionem peccatorum. Hoc ad magnificentiam pietatis dei & Christi loquitur, vt cum delicto Adæ multi tenentur à morte secūda in inferno inferiori, donum tamen gratiæ dei, cum iustum esset plecti illos, non solum ignoscit illis, sed & iustificat. ¶ Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis, & iustitiæ, accipientes in vita, regnabunt per vnum Iesum Christum.) Contuendum est vnum esse sensum, & in nullo differre. Mortem enim dicit regnasse, non regnare: quia qui intellexerunt per legē iudicium dei, sublati sunt de eius imperio. Regnauit autem, quia sine manifestatione legis timor dei in terris non erat. Superior ergo sensus est, vt quia mors regnauit ab Adam vsque ad Moysem in eos qui peccauerūt in similitudine præuaricationis Adę, multo magis gratia regnet abundantia doni dei in vitam per vnum Iesum Christum. Si enim mors regnauit, quare nō magis gratia regnet, quæ multo plures iustificat, quàm hi sunt in quos regnauit mors? quanto magis gratia regnare credenda est, quæ cōfert vitam per Christum? ¶ Igitur sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.) Hoc est, sicut per vnius delictum omnes condemnationem meruerunt similiter peccantes, ita & in iustitia vnius omnes iustificabuntur credentes. Si qui autem condemnationem hāc generalem esse putant, simili modo & iustificationem generalem accipient. Sed non est verum, quia non omnes credunt. ¶ Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi, ita & per vnius obedientiā iusti constituētur multi.) Quos supra omnes dixit, hic plures & multos significat. Plures enim delictum Adæ secuti sunt præuaricando, non omnes: & multi iusti constituētur, non omnes. Non ergo in eos regnauit mors, qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ. ¶ Lex autem subintrauit vt abundaret delictū.) Potest dici econtra, Non ergo oportuit dari legem, ne peccata increscerent. Si enim ante legem minus peccatum est, non opus fuit lege. Plane necessaria fuit lex, vt ostenderet imputari apud deum peccata, quæ impune fieri credebantur, vt de cætero scirent quod cuitare deberent. Vnde Esaias propheta: Lex, inquit, adiutorio data est. Vt quia ipsi naturæ quodammodo inserta sunt iustitiæ semina, addita lex est, cuius authoritate & magisterio, ingenium naturæ proficeret ad fructum iustitię faciēdum. Sicut enim natiuitas interit nisi nutrimēta habeat quibus fota adolescat, ita & naturale iustitiæ ingenium nisi habeat quod respiciat & veneretur, non facile proficit, sed ægrotat, & superuenientibus cedit peccatis. Consuetudine enim delinquendi premitur, ne crescat in fructu, & per hoc extinguitur. Prouidenter ergo data est lex, sicut testatur propheta: sed populus veterem consuetudinem sequens multiplicauit peccata. Ipso enim vsu plus cœpit peccare, quàm antea peccauerat, & sic factum est vt data lege non minuerentur, sed abundarēt peccata. Apostolus enim ostendit quid prouenerit data lege, nō quid lex fecerit. Quomodo autē legis vitio crescebant peccata, quæ comminatur ne peccetur: sed subintrasse dicitur, vt abundaret peccatum? Verum est, quia quasi profutura intrauit, & cum humilitate: postea autem cœpit dominari eis quibus præceperat ne peccarent, & peccabant. Ostendere enim cœpit lex abundantiam peccatorum: cumque interdixerat, plus fiebant, quàm facta erant. Igitur hoc modo vt abundaret delictum, data est lex. Commendans enim Apostolus fidem, per quam vtique peccata delentur, legē dixit fecisse vt abundarent peccata, sicut supra dixi, quia non data est vt abolerentur peccata, sed vt abundarēt, dum & ante legem peccatores ostendit, & post legem reos omnes tenuit. ¶ Vbi autem abundauit peccatum, superabundauit gratia.) Manifestum est quia cum abundaret peccatum, superabundauit gratia, dum donum dei venit ex promissione, & omnium peccata contexit, vt diaboli inuidia nihil se profecisse doleat. Quia enim cum data esset lex ad vtilitatem humanam, id egit diabolus, vt suadendo illicita inueteret, vt quod profuturum datum erat, in cōtrarium proficeret, dum mandata contempta sunt, vt non vtilitas ex lege commendatio gratię dei, sed iudicium ad vindictam procederet: tunc iustus atque misericors deus, vt gloriam diaboli quam de triumphato homine quæsierat exinaniret, filium suum venturum decreuit, qui omnia peccata donaret, vt maior fieret lætitia ex dono gratiæ, quàm fuerat luctus ex peccato. Gaudium enim doni dei etiam his proficit, de quibus triumphare non potuit Satanas. Idcirco superabundauit gratia super peccatum quod suasit Satanas. ¶ Vt quemadmodū regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum.) Peccatum regnauit videndo opus suum peccantibus in mortem proficere, in qua gloriabatur: simili modo vt & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum, vt sicut per Adam cœptum peccatum regnauit, sic & per Christū gratia. Sic autem regnat gratia per iustitiam, si accepta remissione peccatorum iustitiam sequimur, vt videns gratia fructum se habere in bonis quos redemit, regnet in vita æterna, sciens nos futuros æternos. Superabundat ergo gratia, quia peccatum ad tempus regnauit: gratia autem in æternum. Dei enim regnum est gratia regnante, sicut diaboli regnum erat peccato regnante. Totum tamen ad Christū refert, vt omnis gratia dei à Christo discatur. Ad superiorem igitur sensum respondet dicens:

CAPVT SEXTVM.

Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Absit.) Hoc est, nunquid semper peccandum est vt donum dei abundet, tegens nostra peccata, vt semper remissionem peccatorum sperantes, quia deus pius est, Christi gratiam proferamus? Non vtique. Ideo enim nostri misertus est deus per Christum, vt de cætero non peccantes & meritum nobis & dei gratiam

gratiam in nos regnare faciamus. Aufert enim regnum gratiæ dei, & tradit peccato, qui rursus redit ad veterem hominem, id est, ad ritum præteritæ vitæ. Duabus enim ex causis misericordiam accepimus, vt & diaboli regnum excluderetur, & dei imperium ignorantibus prædicaretur, per hoc ipsum dignitate nobis quæsita. ¶Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?) Hoc dicit quoniam viuentes peccato, mortui eramus apud deum. Qui peccat enim, viuit peccato: sicut qui non peccat, viuit deo. Superueniente enim gratia dei per Christum, & nos per fidem lauacro spiritali regenerante, cœpimus viuere deo, mortui autem esse peccato, qui est diabolus. hoc est tamen mori peccato, liberari à peccato, fieri autem serui dei. Itaque mortui iam peccato non redeamus ad mala pristina, ne iterum viuamus peccato, & morientes deo amissa dignitate pœnã quam euasimus incurramus.

A

AN ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte eius baptizati sumus?) Hoc dicit, vt sciamus baptizatos nos iam non debere peccare, quia cum baptizamur, cõmorimur Christo. hoc est in morte eius baptizari. Illic enim omnia peccata nostra moriuntur, vt innouati deposita morte resurgere videamur ad vitã renati, vt quomodo Christ' mortuus peccato resurrexit, ita & nos per baptismum spem resurrectionis habeamus. Baptismum itaque mors peccati est, vt alia sequatur natiuitas, quæ corporis manente compagine, hominem mente innouat sepulta omnium malorum actuum vetustate. ¶Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quemadmodum Christus resurrexit à mortuis per virtutem patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.) Hæc dicens, etiam istud significat quod primum est, quia Christus corpus suum à mortuis excitauit. Ipse enim virtus est dei patris, sicut dicit: Soluite templum hoc, & ego tribus dieb' excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui, & quia resurrexit in nouam vitam, quę iam mori nesciat. Noua autem dicitur, quia à Christo data est, quæ est disciplina Christiana. Nos autem baptizati consepulti sumus Christo, vt de cætero hanc vitam sequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismum itaque resurrectionis pignus est & imago, vt iam in præceptis Christi manents, ad præterita denuo non reuoluamur. Qui enim moritur, iã non peccat. mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur, vt sicut aqua sordes corporis abluit, ita & nos per baptismum ab omni peccato spiritaliter purgatos & innouatos credamus, vt quod incorporale est, inuisibiliter abluatur. ¶Si enim complãtati sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.) Tunc nos fœliciter dicit posse resurgere, si similitudini mortis eius fuerimus complantati, id est, si in baptismo omnia vitia deponentes, in nouam vitam translati, de cætero nõ peccemus, per quod simul & resurrectionis illius similes erimus. Similitudo enim mortis, similem prestabit resurrectionem. Quod in epistola sua Ioannes apostolus memorat dicens: Scimus cum apparuerit, similes ei erimus. hoc est, immortalem & gloriosum resurgere. Nec enim hæc erit similitudo vt nihil distet, quia similis erit in corporis gloria, non in diuinitatis natura. ¶Scientes hoc, quia vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.) Multa innectit & iterat, vt baptizatos doceat iam non debere peccare, maxime ne ad idololatriam reuertantur. Grauissimum enim crimen & caput totius erroris est, ne perdant gratiam acceptam à deo per Christum. Hominẽ ergo veterem, actus præteritos dicit, quia sicut nouus homo per fidem & puram vitam dicitur, ita & vetus homo per diffidentiam & malos actus. Hos actus crucifixos dicit, id est mortuos, vt corpus destruatur peccati, quod est cuncta crimina. Omnia enim peccata simul corpus appellat, quod destrui dicit per bonam vitam, & fidem catholicã. ¶Si autem mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod simul viuemus cum illo.) Manifestum est hos qui carnem crucifixerunt, id est, mundum cum vitiis & concupiscentiis eius, mori mundo, & commori Christo, æternę quoque vitæ ac salutari coimaginari, vt gloriæ Christi similes effici mereantur. Caro vero, id est, corpus sic crucifigitur, si desideria eius calcẽtur, quæ manente in ea peccato creantur ex præuaricatiõe primi hominis cœpta. In carne enim diabolus crucifigitur. Ipse enim est qui fallit per carnem. Caro ergo aliquando mundus, id est elementa, aliquando vero corpus hominis intelligitur, vel ipsa anima sequẽs corporea vitia. ¶Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. quod autem viuit, viuit deo.) Securitatem æternitatis in resurrectione Saluatoris ostendit. ad quam venire cõtingit, si melioris vitæ fuerit æmulatio. Qui enim bene agendo viuit deo, hic vere viuit, quia ęternam habet vitam. ¶Ita & vos existimate vos mortuos esse peccato: viuentes autem deo in Christo Iesu domino nostro.) Sic loquitur vt doceat non aliter mori posse peccato, & deo viuere, quàm vt in Christo sit omnis spes: quem dominum nostrum appellat, vt nihil legis ad salutem proficiat capessendam in futuro seculo, quando non aliter deo viuitur, quàm per Christum.

Ioan. 2.

1. Ioan. 3.

B

NOn ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.) Mortale corpus est ex causa præuaricationis Adæ, ex fide autem Christi fore creditur immortale. Vt autem ad promissionem hanc veniatur, nõ obediendum dicit peccato, ne regnet in vestro mortali corpore. Si autem non regnat, non videbitur corpus hoc esse mortale: quia in spe æternitatis est. Nõ propter dissolutionem dixit mortale corpus, sed propter pœnam gehennæ, vt ille mortalis dicatur, qui in gehennã mittẽdus est, quia qui peccato obediũt, mortem inferni non euadunt, à qua saluator in se credentes liberauit. Mortale ergo dicẽs corpus, totũ hominẽ significauit, quia qui obediunt peccato, mortales dicũtur. Anima enim, inquit, quæ peccat, ipsa morietur, id est, totus homo. nemo enim sine corpore iudicabitur. ¶Sed neque exhibeatis mẽbra vestra arma iniquitatis peccato.) Ostendit diabolum nostris nos iaculis expugnare. Occasio enim datur illi per nostra peccata, vt deserente nos deo, accepta potestate illudat & mortificet nos. Ideo mẽbra nostra ab omni opere iniquitatis continere debemus, vt inimicus noster inermis inuentus subiiciatur. Et non dixit, Exhibete corpora vestra, sed membra vestra. membris enim ministris erratur, non toto corpore. ¶Sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes.) Mortẽ, ignorãtiam, & infidelitatem cum mala vita significat, quia vita est cognoscere deũ per Christum. Quia enim nemo sine parẽte ortum sumit vitæ, omnia autẽ à deo orta sunt ad vitam per Christum: idcirco qui non cognoscit parentem omnium esse deum per Christum, vitam habere non dicitur, hoc est, sic habetur ac si non sit. Ipse enim semetipsum esse negat, dum sine parẽte deo esse se putat. Itaque ignorantia & turpis vita, mors est. Vitia enim ista mortem acquirunt, & non mortem hanc quæ communis est omnibus, sed mortem gehennæ, sicut supra memoraui, vt cognitio parentis dei & sancta conuersatio vita sit, non hæc quæ occasui subiacet, sed illa futuri seculi, quæ vocatur æterna. Quam ob rem exhibete vos deo, inquit, quem cognoscentes professistis in salutem, vt inhonestę vitæ renunciantes sitis ex mortuis viuentes. ¶Et membra vestra arma iustitiæ deo.) Tanta nos modestia conuersationem nostram vult gubernare, vt actus nostri iustitiæ dei proficientes, non mundanæ iustitiæ, quia mũdi iustitia sine fide est Christi, sine qua non vita, sed mors est, arma præbeamus illi ad defendendos nos: cui cum arma per opera bona præbemus, dignos nos facimus adiuuari ab ea, quia iustitia dei indignos despicit. Vbi enim iustitia dei fuerit, ibi habitat spiritus sanctus ad adiuuãdam imbecillitatem nostram. Sicut enim peccato arma præbemus cum male agimus, ita & iustitiæ cum recte versamur, membra custodientes ab omni turpitudine. ¶Peccatum autem vestri iam non dominabitur. non enim sub lege estis, sed sub gratia.) Si secũdum præcepta quæ dat ambulemus, peccatum nobis dicit non posse dominari. Iis enim dominatur qui peccant. non enim ita ambulantes vt præcipit, sub lege sumus: si verò non peccemus, non sumus

Ezech. 18.

C

D

sub

sub lege, sed sub gratia. Si autem peccemus, vertimur sub le- ge, & incipiet nostri dominari peccatum: quia qui facit pec- catū, seruus est peccati, & necesse est quod sit sub lege quan diu remissa non accipit. Peccatum enim authoritate legis reū facit peccatorem: ac per hoc cui data remissio est, & cu- stodit sene de cætero peccet, neque peccatum ei dominabi tur, neque sub lege est. Cessat enim circa eum authoritas le gis, qui liberat⁹ est à peccato. Quos enim reos tenet lex, tra- diti sunt illi à peccato. Qui ergo peccatis exutus est, non po test esse sub lege. ¶ Quid ergo? peccabim⁹, quia nō sum⁹ sub lege, sed sub gratia? Absit.) Quoniā lex à deo est, ac per hoc ne forte opponeretur, ipse sibi proposuit: si ex deo est lex, inquit, cur nō debemus esse sub lege? Hoc cognoscit, ac do- cet cum dei voluntate, qui legis author est, à Christo nos li- beratos de sub lege. Quamuis enim recte data sit lex, data est enim vt reos ostēderet apud deum qui peccauerunt an- te legem, & timori esset, vt de cætero non peccaretur: sed quia imbecillitate infirmitatis suæ genus humanum à pec- catis se inhibere non potuit, factum obnoxium mortis infer næ, motus deus pietate clementiæ suæ, qua semper huma- no generi subuenit, prouidit per Christum qua ratione de- speratis iam daretur medela, vt remissione peccatorum ac- cepta, eruti à lege quæ illos habebat obnoxios, releuati & reparati, deo adiuuante per fidem, vitiis à quibus prius sub- acti fuerant, repugnarent: ideoque non peccauimus quasi le gem spernentes dei, sed ipsius dei prouidentiā secuti sumus per Christum. ¶ Nescitis quia cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati in mortem, siue obeditionis ad iustitiam?) Nunc ne aliud profi tentes, aliud faciamus, & cum dei serui dicimur, gestis serui diaboli inueniamur, præmonet & denunciat eius nos seruos esse, cuius & voluntatem explemus operibus, & non parum obesse deum confiteri dominum, & actibus diabolo famu- lari. Nam hoc olim deus denotat & accusat, dicēs: Plebs hęc labiis me honorat, cor autē eorum longe est à me. Et domi- nus ait in euangelio: Nemo potest duobus dominis seruire. Et in lege dictum est: Deus non deridetur. ¶ Gratias autem deo, quod cum fuissetis serui peccati, obedistis ex corde, in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, credentes autem in Christo serui facti sumus iustitiæ.) Eius enim dicimur ser ui cui obedimus. Et quia iustum est obedire Christo, ipse e- nim iustitia est, & quæ præcepit, iusta sunt: idcirco dicit ser uos nos factos iustitię ex corde, non ex lege, vt professio no stra animi iudicio promatur. Per naturam enim inducti su- mus ad fidem, non per legem, in qua forma doctrinæ dei im perio facti sumus qui finxit naturam. In natura enim habe- mus vt cognoscamus à quo, & per quem, & in quo sumus creati. Forma ergo doctrinæ est, in quam tradidit nos crea- tor naturaliter, hoc est quod supra dixit, Ipsi sibi sunt lex, dum vident naturæ suæ esse quod credunt, vt quod Iudæis lex & prophetę prędicarunt de Christo, hoc gētiles ex cor- de confiteantur. Hinc gratias refert domino, quia cum esse- mus serui peccati, obediuimus ex corde credentes in Chri stum, vt seruiremus deo, nō per legē Moysi, sed per legem naturæ. ¶ Humanum dico propter infirmitatem carnis ve- stræ.) Dum infirmitatem carnis memorat, minus se signifi- cat exigere ab homine quàm dignū est circa dei culturam. Denique subinfert: ¶ Sicut enim exhibuistis membra ve- stra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatē, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitię in sanctificationē.) Vt occasionē nobis auferret timoris accedendi ad fidē, quę quasi importabilis nobis & aspera videretur, ea mēsura nos deo seruire præcepit, qua prius famulabamur diabolo: cum vtique propensius deberemus seruire deo quàm diabolo: quippe cum hic salus, illic damnatio operetur, medicus ta- men spiritalis nō plus à nobis exigit, ne dum præcepta qua- si grauia fugeremus, perpendentes infirmitatem nostrā ma neremus in morte. Vnde dominus, Tollite, inquit, iugum meum super vos, quia suaue est, & onus meum leue. ¶ Cum enim serui essetis peccati, liberi eratis iustitiæ. Quem enim fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est.) Manifestum est quia qui liber est à deo, est seruus peccati. Dū peccat enim, recedit à deo,

Ioan. 8.

Esaie. 19.

Lucæ. 16.

Galat. 6.

Matth. 11.

A & fit sub peccato. Quales ergo sunt fructus peccati in qui- bus addiscentes bonam vitam confundimur, eo quod du- dum turpiter vixerimus: & non solum hoc, quia & senten- tia paganorum turpis & fœda est, maxime quæ in Phrygia inuenta est, in qua nisi spurcitiis intersit, sacramentum mu- tum est, & torpescit religio. Ecce maculis plena libertas, & squaloribus obligata, cuius opus turpem mercedem habet: cuius finis mors. Finem dixit exitum vitę & actuum cui aut mors aut vita succedit. Sed hoc loco mors duplex: à morte enim ad mortem transitur. ¶ Nunc verò liberati à peccato, serui facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationē, finem verò vitam æternam.) Hoc est, si accepta remissio- ne peccatorum, bonorum actuum æmuli fuerimus, acquiri- mus sanctitatem, finem verò habebimus, id est exitum, vi- tam perpetuam. A morte enim hac quam finem dixit, trans- imus ad vitam quę sine fine est. ¶ Nam merces peccati mors est.) Quæstum peccati mortem dicit, quia peccatum mors. Ac per hoc qui de cætero abstinent se à peccatis, stipēdium accipiunt vitam æternam: quia qui non peccant, alieni sunt

B à morte secunda. ¶ Gratia autem dei vita æterna, in Christo Iesu domino nostro.) Sicut enim sequentes peccatum, ac- quirunt mortem, ita & sequentes gratiam dei, id est fidem Christi, quæ donat peccata, habebūt vitam æternam, vt gau deant se ad tempus dissolui, sciētes se hanc vitam consecutu ros, quæ & omni tædio careat, & successionem non habeat. Quam sanctus Simeon exoptans petiit se hinc dissolui, vt i- ret in pace, id est, vitam quæ nullam patitur inquietudinem. Et hoc donum à deo per Christum nobis datum dominum nostrum testatur, vt deo patri gratias per nullum alterum nisi per suum filium agamus.

CAPVT SEPTIMVM.

AN ignoratis fratres, scientibus enim legem lo- quor.) Vt animos eorum firmet in doctrina diui- na, exemplo humanæ legis vtitur, vt per terrena suadeat cœlestia, sicut à mundi creatura deus a- gnoscitur. Quia enim vnius est totum, licet diuersę sint res,

C ex aliqua tamen parte, sibi inuicem similes sunt. Sciunt ergo legem Romani, quia non sunt Barbari, sed comprehende- runt naturalem iustitiam, partim ex se, partim ex Gręcis, si- cut & Græci ex Hebræis. Quamuis enim ante Moysem nō latuerit lex, sed ordo non erat, neque authoritas, non leges Romanis ex Athenis perlatæ sunt. Non ignorantibus ergo legem dicit: ¶ Quia lex dominatur homini quanto tempo- re viuit.) Non est occultum omnem vitam hominis esse sub lege naturæ quæ data est mūdo. hæc lex generalis est. Nunc verò aliam proponit specialem, quāuis & ipsa generalis est: sed dum non recipitur ab omnibus, fit specialis. per quam vult probare assertionem suam. Gradatim enim vult trade- re veritatem. dicit ergo: ¶ Nam quę sub viro est mulier, vi- uente viro alligata est lege viri. Quod si mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuēte viro vocabitur ad- ultera si fuerit iuncta alteri viro.) Hæc lex de euāgelio est, non ex Moyse, neque ex iustitia terrena. Aliquid ergo du- ce natura, aliquid ex lege Moysi addiscentes, perfecti sunt

D per euangelium Christi. Sequenti ergo exemplo apertius suadet Christianismum exutum esse à lege factorum, nō ab omni lege, nec vltra iam expedire esse sub lege, ne gratiam dei euacuet reuersus sub legem, quia dei gratia liberauit à lege hominem, vt spiritu, id est, mente seruiat deo. Sicut e- nim mulier mortuo viro liberata est à lege viri, non à lege naturæ: ita & ij qui gratia dei liberati à lege sunt, à qua tene- bantur rei, vt mortua illa sit, vt Christianismo iuncti non sint adulteri. Si enim lex apud illos viuit, adulteri sunt, & ni- hil illis proderit dici Christianos, quia obnoxij erūt vltio- ni. Nec enim legis erit adulter, sed euangelij, qui mortua le ge iunctus euangelio, post redit ad legem. Mortua enim lex dicitur, quando quem tenebat reum, cognitum est ei autho ritate legis cessante. ¶ Quod si mortuus fuerit vir eius, libe rata est à lege viri, vt non sit adultera, iuncta si fuerit alteri viro.) Sublati à lege accepta remissione peccatorum, & iun cti euangelio, non sunt adulteri legis, quia mortua apud il- los est. Si autem seruātes legem accedere se putant ad euan- gelium

gellum, rei erunt & adulteri, quia viua lege iunxerunt se fidei. erunt in vtroque adulteri. ¶ Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi.) Quoniam saluator noster corpus suum diabolo crucifigere permisit, sciens pro nobis esse contra illū, idcirco per corpus Christi saluos nos dicit factos. Mori enim legi, deo viuere est, quia lex dominabitur peccatoribus. Cui ergo dimittuntur peccata, moritur legi. hoc est liberari à lege. Itaque per corpus Christi hoc consequimur beneficium. Tradens enim corpus suum saluator, mortem vicit, & peccatum damnauit. In ipso enim peccauit diabolus, cum illum innocentē occidit, & qui peccatum omnino nesciret. Cum enim hominē sibi peccati causa defenderet, inuētus est in eo reus, in quo accusabat. Hinc factum est, vt omnes credentes in Christum eruantur à lege sublato peccato, quia victum peccatum, quod est diabolus, per corpus Christi, non habet authoritatem in eos qui ad illum pertinent à quo victus est. Dum enim nō peccat & occiditur, quasi reus vicit peccatū de peccato, hoc est, diabolum proprio peccato, quod in eo admisit, damnauit, & chirographum quod peccato Adę decretum erat, deleuit, quando ab inferis resurrexit, data huiusmodi forma credentibus sibi, vt à morte secunda teneri non possent: ac per hoc mortui sumus legi per corpus Christi. Qui enim legi mortuus non fuerit, reus est: & qui reus est, secundam mortem euadere non potest. ¶ Vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus deo.) Hoc dicit, quia ideo mortui sumus legi, vt de cætero Christi simus serui solius. & hoc erit fructificare deo. Acquiritur enim deo, qui in gratia eius manet dignus resurrectione promissa. ¶ Cū enim essemus in carne.) Cum in carne sit, negat se esse in carne. Est enim in corpore, quia hic dicitur esse in carne, qui aliquid sequitur quod lege prohibetur. Igitur in carne esse multifarie intelligitur. Nam omnis incredulus in carne est, id est, carnalis, & Christianus sub lege viuēs in carne est, & qui de hominibus aliquid sperat, in carne est: & qui male intelligit Christum, in carne est: & si quis Christianus luxuriosam habet vitam, in carne est. Hoc loco tamen in carne esse sic intelligamus, quia ante fidem in carne eram᾽. Sub peccato enim viuebamus, hoc est, carnales sensus sequentes vitiis & peccatis subiacebamus. Sensus autem carnalis est, non credere spiritalia, id est, sine commixtione virginem peperisse, & ex aqua & spiritu sancto hominem denuo nasci, & solutam animam à copula carnis rursus in carne surgere. De his diffidens, in carne est. ¶ Hinc vitia, ait, peccatorum, quæ per legem ostenduntur, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.) Manifestum est quia qui non credit, sub peccato agit, & captiuus trahitur ad vitia admittenda, vt fructum faciat morti secundæ. Lucrum enim tunc facit mors cum peccatur. In membris tamen dicit vitia operari, non in corpore, ne occasio esset male tractantibus corpus, quia in maliloquio lingua arguitur, & in furto manus corripitur, & indissimulantes aures increpantur, & ita in cæteris, quamuis de corde exeant, membrorum tamen ministerio explentur operibus. Disputatio hæc tāgit Iudęos, & eos qui Christiani dicuntur, & sub lege volunt viuere, vt ediscētes carnales se esse recedant à lege. Vitia tamē peccatorū quę dominari in carne à gentib᾽ dicit per legē ostēdi, nō per legē fieri demonstrat. index enim peccati lex est, nō genitrix, reos faciens peccatores. ¶ Nunc autē soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur.) Soluti sumus à lege, dum remissionem peccatorum accepimus. Nō enim habet in nos potestatem. infidis enim & peccatoribus dominatur. Lex autem mortis ideo dicta est, quia punit reos. mortificat enim peccatores. non ergo mala est, sed iusta. Quamuis enim malum sit patientibus quod infertur à lege, sed illa non est mala, quia iuste infert iram. Itaque nō mala est peccatoribus, sed iusta, bonis vero spiritalis est. Quis enim dubitet spiritale esse prohibere peccare? Sed quia hoc non potuit vt saluaret hominem remittendo peccata, lex fidei data est, quę credentes liberaret à dominio legis, vt possint reparare se ad vitam, quos lex tenebat reos mortis. Ipsis enim lex mortis est, quibus iram operatur causa peccati. ¶ Ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.) His legem tangere putatur, quam quidem ad comparationem legis fidei inferiorem facit, nō tamen inimicam iudicat. Nam ideo dicit nos erutos à lege mortis, vt seruiamus legi fidei, quæ nobis præsidium contulit salutare, quod vetus lex non potuit, ne gratiæ beneficium inanire videamur, legi veteri seruientes. Lex vetus non criminis vtique nomen est, sed temporis vel ætatis. Senuit enim, quia cessauit. Lex autem spiritus ipsa est lex fidei, quia fides in anima est, nec operibus addiscitur, sed corde creditur: & mens ipsa intelligit naturæ suæ esse quod credit, nec oculis cernitur, aut manibus palpatur: & quæ sperantur dona, non visibilia sunt nec terrena, sed spiritalia. Vetus ergo lex in tabulis lapideis formata est: lex autem spiritus in tabulis cordis spiritaliter scribitur, vt sit æterna. Litera autem legis veteris ætate consumitur. Est & alia interpretatio legis spiritus, vt quia prior lex ab opere malo inhibuit: hæc autem cum nec in corde peccare debere dicit, lex spiritus vocatur, vt totum hominem faciat spiritalem. ¶ Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.) Quoniam legem mortis hanc dixit, & erutos nos ab ea gratulatur, & in illa deo seruiri negat: ne iniquam hanc asserere putaretur, hoc purgat cum dicit: Absit. ¶ Sed peccatum non cognoui nisi per legem.) Non ergo peccatum est lex, sed index peccati. Ostendit enim & quæ latebant peccata, & quæ impune futura non essent apud deum. Quo comperto homo factus est reus, & ideo non videtur gratias agere legi. Quis enim libenter habeat eum qui sibi pœnam imminere annunciat? Legi autem fidei gratias agit, quia qui per legem Moysi reus factus est, per legem fidei reconciliatus est deo, quamuis & illa iusta & bona sit. Ostendere etenim imminens periculum, bonum est. Sed huic magis gratias agit, per quem ereptus de periculo viuit. ¶ Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret.) In Exodo: ¶ Non concupisces.) Non discreuit concupiscentiam hanc à peccato, sed miscuit, hoc significans, quia cum nec suspicio quidem esset istud non licere apud deum, cognoui, inquit, esse peccatum. Sub sua persona quasi generalem agit causam. Lex itaque concupiscentiam prohibet, quæ propterea quod oblectamento est, non putabatur esse peccatum. Simplex enim videbatur causa, concupiscere aliquid proximi. hoc lex prodidit esse peccatum. Secularibus nanque hominibus nihil tam inultum videtur & placidum, quàm voluptas. ¶ Occasione ergo accepta peccatum per mādatum operatum est in me omnem concupiscentiā.) Omnem dicens concupiscentiam, cuncta peccata significat. Supra enim concupiscentiam iuxta legem memorat, cui nūc cætera addens vitia, omnem dixit concupiscentiam operatam in homine impulsu diaboli, quem in peccato significat, vt in contrarium fieret homini lex, quæ data erat vt prodesset. Videns enim diabolus auxilium per legem homini prouisum, quem in conditione se tam propter peccatum Adæ, quàm propter ipsius habere gratulabatur, intellexit factum aduersum se. Quem vidit enim factū sub lege, pro certo habuit de suo sublatū dominio. Agnouerat enim homo quomodo pœnam inferni euaderet. Hinc exarsit iracūdia aduersus hominem, vt illi legem inuerteret, vt prohibita admittendo, deum rursus offenderet, & denuo in potestatem diaboli caderet. Cœpit nō imperare, sed subtiliter fallere, quoniam in lege data amisit dominium diabolus, sciēs hominem ad dei iudiciū de cætero pertinere. ¶ Sine lege enim peccatū mortuum erat.) Hoc duplici genere intelligendum est, vt & diabolum in peccato sciat significatum, & hoc ipsum peccatum quod vocatur peccatum. Mortuus enim dicitur fuisse diabolus, quia cessabat ab illusione hominis ante legem, sed erat quasi quietus. securus enim erat de possessione eius. Peccatum mortuum esse dixit, quia putabatur quod non imputaretur apud deum. ideo apud hominē mortuum erat, quasi impune peccaretur. Nam non latebat peccatum, sicut supra dixit, sed ignorabatur hoc, quia deus iudicaturus est. Quod cum data lege manifestum est reuixisse peccatū. Quare reuixit, nisi quia ante vixerat, & postea desidia hominū mortuū æstimatū est, cum viueret? Putabatur enim nō imputari peccatum cum imputaretur. Viuens ergo pro mortuo habebatur. ¶ Ego autem viuebam aliquando sine lege.) Quid est sine lege vixisse, cum lex semper fuerit, sicut supra memoraui,

Exod.20

rani, niſi quia ſine timore dei homo viuebat, ſecurus quod nó eſſet deus iudicaturus actus humanos? ¶ Sed cú veniſſet mandatú peccatú reuixit.) Ideo dixit reuixiſſe peccatú, vt ſignificaret quia antè vixerat: poſtea auté deſidia hominum mortuum æſtimatú eſt cum viueret, ſicut aſſolet falſa fama fieri peregrinis. Hoc ergo ſignificat, quod in initiis nó latuerit peccatú putari apud deú, hoc eſt vixiſſe: ſed cum cóſuetudo peccádi hoc obliteraſſet, mortuum æſtimatú eſt: vt crimen cú perſona deficere putaretur. Cum auté data eſſet lex vel reformata, reuixit apud eos, apud quos mortuú æſtimatum erat. cœperút enim ſcire imputari peccatú. ¶ Ego auté mortuus ſum.) Mortuus eſt homo, quia videt ſe reum eſſe apud deum, qui ante ſe putabat nó futurú obnoxium ex his quę peccabat. ¶ Et inuétum eſt mihi mandatú, quod erat ad vitá datum hoc eſſe ad morté.) Verum eſt, quia lex ad vitá data eſt: ſed cum hominem non ſolum de præterito, ſed & de futuro peccantem reum fecit, facta eſt lex data ad vitam, eſſe ad morté: ſed, vt dixi, peccáti, quia obedientibus proficit ad vitá. ¶ Nam peccatú accepta occaſione per mádatum ſeduxit me, & per illud occidit.) Peccatum hoc loco diabolum intellige, qui author peccati eſt. Hic occaſionem per legem inuenit, quomodo crudelitaté ſuá de nece hominis ſatiaret, vt quia lex dominata eſt peccatorib⁹, homo inſtinctu eius prohibita ſemper admittens offenſo deo vltioné legis incurreret, vt ab ea quæ illi profutura data erat, dánaretur. Quia enim inuito illo data eſt lex, exarſit inuidia aduerſus hominé, vt eo amplius vitioſis voluptatibus macularet, ne manus eius euaderet. ¶ Itaque lex quidé ſancta, & mádatum ſanctum, & iuſtum, & bonum.) Vt nihil aduerſæ ſuſpicionis remaneret in lege, ſic illam cómendat, vt non ſolum iuſtam hanc, ſed & ſanctá & boná pronúciet. Ná mandatum legem intelligi, euágelicus ſermo teſtatur. Ait enim: Si vis ad vitam venire, ſerua mandata.

Math.19.

¶ Quod ergo bonum eſt mihi, mors eſt? Abſit.) Vere abſit. Vnde enim fieri poteſt, vt quod bonum eſſe probatur, mors intelligatur? ¶ Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem.) Diabolum per bonum occaſioné dicit accepiſſe vt malum operaretur homini, dum illum ſeducit ad morté: quia vt ea quæ ante legé malè geſta ſunt, per illecebrá cupidinis probarentur eſſe peccata, & de cætero vitaréťur, data eſt lex manifeſtata in literis. Tunc incenſus eſt Satanas, per bonú velque. Vidit enim prouideri homini, & illicita illi ſuaſit vt pro vita ex lege ei mors proueniret. Quod quidé negligétiæ humanæ adſcribendú eſt, quę ſic vigoré naturę ſuæ infirmauit cupiditate peccandi, vt ſuggeſtiones aduerſarij reprimere non poſſet. Inimicus tamé quem in peccato ſignificat, vt appareat eſſe inimicus, per legem accepit occaſionem operari homini mortem. Dum enim ad illicita illum ſuadet, apparet eſſe inimicus. Quanquam & ante legem morté homini procurauerit, excepta prima cauſa Adæ: poſt legé tamen maiores ei pœnas apud inferos, vbi mors ſecunda eſt, adinuenit. Minus enim criminis eſt ante legem manifeſtatam peccaſſe, quàm poſt legem. ¶ Vt fiat ſupra modum ipſum peccatum peccans per mandatum.) Quid eſt ſupra modum, quaſi datus ſit modus delinquentibus, cum peccare non liceat? Sed dei verba ſunt dicentis: Non ſunt completa peccata Amorræorum.

Gene.15.

Per quod oſtendit menſuram quandá eſſe delictorum, quam cum impleuerint peccatores, vita digni minime iudicéťur, ſicut & Pharao quia iſtum modú impleuerat, dei virtutes & ſigna in illum oſtenſa ſunt, per quæ cæteri territi ad emolumenta vitæ ſe exercerent, vt in mortuo vita diſcatur. Sed alius eſt modus quem tractat Apoſtolus. Vt oſtendat enim plus peccatum eſſe ſub lege, quàm fuerat ante legem: ſupra hunc modum peccatorum amplioré modum ſignificat creuiſſe poſt legé, inuidia & aſtutia Satanæ, vt prouidentia dei contraria fieret homini, cum timore legis minime peccare debuerint. Ideo deus vt inuidiam diaboli vinceret, & prouidentiam homini ratam faceret, mutauit ordinem mittens ſaluatorem Chriſtum, qui & diabolum vinceret, & ſtatuta dei erga hominem firmaret.

SCimus enim quod lex ſpiritalis eſt.) Quoniá ſcientibus legem loquitur, ideo ait: Scimus quia lex ſpiritalis eſt. ¶ Ego auté carnalis ſum venúdatus ſub peccato.) Legem Moyſi ſpiritalem vocat, quę eſt data in tabulis: quæ quia peccare prohibet, ſpiritalis eſt, quippe cum viſibilia & carnalia coli prohibeat. Hęc ad cómendationem legis pertinent, ne culpa digna putaretur, quia ſeueritatem exercuit in peccatores. Hominé autem carnalem appellat, dum peccat. Venditus ſub peccato. hoc eſt venditú eſſe ſub peccato, ex Adam qui prior peccauit, originem trahere, & proprio delicto ſubiectum fieri peccato, ſicut dicit Eſaias propheta: Venditi, inquit, eſtis peccatis veſtris. Adam enim védidit ſe prior, ac per hoc omne ſemen eius ſubiectum eſt peccato.

Eſaiæ.50.

Quam ob rem infirmum eſſe hominem ad præcepta legis ſeruanda, niſi diuinis auxiliis muniatur, hinc eſt. vnde ait: Lex ſpiritalis eſt: ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. hoc eſt, lex firma eſt & iuſta, & caret culpa: homo autem fragilis eſt, & paterno ſubiugatus delicto, vt poteſtate ſua vti non poſſit circa obedientiam legis. ideo eſt ad dei miſericordiam confugiendum, vt ſeueritatem legis effugiat, & exoneratus delictis, de cætero deo fauente inimico reſiſtat. Quid eſt enim ſubiectum eſſe peccato, niſi corpus habere vitio animæ corruptum, cui ſe inſerat peccatum, & impellat hominem quaſi captiuum delictis vt faciat voluntatem eius? Hinc dominus inter cætera ait: Venit enim diabolus, & tollit quod ſeminatum eſt in cor illorum, ne ſalui fiant. Vnde idem Apoſtolus in alia epiſtola ait: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, cótra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. quos ſatellites conſtat eſſe Satanæ.

Lucæ.8.
Epheſi.6.

Ná ante præuaricationem hominis, prius quàm ſe manciparet morti, non erat his poteſtas ad interiora hominis accedere, & cogitationes aduerſas inſerere. Vnde aſtutia eius factum eſt vt confabulatione per ſerpentem hominem circúueniret. Poſtquam autem circúuenit eum & ſubiugauit poteſtaté in eum accepit vt interiorem hominé pulſaret, copulás ſe menti eius, ita vt nó poſſit agnoſcere quid ſuum ſit in cogitatione, quid illi⁹, niſi reſpiciat legem. ¶ Quod enim operor, non intelligo.) Nó intelligit quod operatur, quia videt aliud ſe per legem ſcire, & aliud agere. ¶ Non enim quod volo, hoc ago: ſed qđ odi, illud facio.) Subiectus peccato, facit vtique quod non vult. ¶ Si autem quod odi, illud facio, conſentio legi.) Probat legem recte prohibere, quando inuitum ſe hoc facere quod lex vetat profitetur, & naturæ ſuæ dicit eſſe quod mádat lex: quia quod extra facit, odioſum ſibi dicit. ¶ Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.) Quoniam audit legem prohibere quod agit, & conſentit non debere fieri, ac per hoc aliud eſſe cuius impulſu hæc agi declarat, id eſt peccatum. Peccatum auté ideo ſemper nominat, cum ſciatur diabolus eſſe cú angelis ſuis: quia niſi peccaſſet primus homo, hæc nó prouenirent, ac per hoc peccatum eſt quod ea omnia facit. ¶ Scio enim quoniam in me non inhabitat, hoc eſt, in carne mea, bonum.) Non ſicut quibuſdá videtur, carné malá dicit, ſed quod habitat in carne, non eſſe bonú, ſed eſſe peccatú. Quomodo inhabitat in carne peccatum, cum non ſit ſubſtátia, ſed præuaricatio boni? Quoniam primi hominis corpus corruptum eſt per peccatum, vt poſſit diſſolui: ipſa peccati corruptio per códitionem offenſionis manet in corpore, robur tenés diuinę ſententiæ datæ in Adá: quod eſt ſignum legis diaboli, cuius inſtinctu peccauit Adá. Per id ergo quod facti cauſa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne, ad quam diabolus accedit quaſi ad ſuam legé, & manet quaſi in peccato peccatú, quia caro iam peccati eſt, vt decipiat hominé ſuggeſtionibus malis, ne homo faciat quod præcipit lex. ¶ Nam velle adiacet mihi.) Tam bona aſſerit quæ iubet lex, vt naturaliter ſibi placere dicat, & veliꝫ facere. ¶ Perficere autem bonum non inuenio.) Et placet ergo quod à lege iubetur, & volútas eſt faciendi: ſed vt impleatur, poteſtas & virtus deeſt: quia ſic preſſus eſt poteſtate peccati, vt non poſſit ire quò vult, neque valeat contradicere, quia poteſtatis eius alter eſt dominus. Homo enim iam conſuetudine peccandi grauatur, & facilius ſuccumbit peccato quàm legi, quam ſcit bona docere. ac ſi velit bona facere, premit illum conſuetudo adiutore inimico. ¶ Non enim quod volo, facio bonum: ſed quod nolo malum, hoc ago.) Sępe repetit, vt dilucidet. Hoc ergo eſt

quod ſupra dictum eſt, quia vt captiuus per ſupradictas cau
ſas illud cogitur facere quod vult peccatũ. ¶ Si autem quod
nolo, hoc facio: iã non ego operor illud, ſed quod habitat in
me peccatũ.) Hoc eſt quod iam ſupra memorauit, quia preſ
ſus & ſubiugatus peccato, nõ ſuã, ſed illius perficit volunta-
tẽ. Nunquid quia inuitũ hominẽ dicit peccare, immunis de-
bet videri à crimine: quia hoc agit quod nõ vult, preſſus vi
poteſtatis? Nõ vtiq;. Ipſius enim vitio & deſidia hæc cœpta
ſunt. Quia enim mancipauit ſe per aſſenſum peccato, iure il
lius dominatur. primũ enim ſuadet, vt victo iã dominetur.
Apoſtolus autẽ vt gratiã dei referat, hæc exponit de quãtis
malis hominẽ liberauerit, vt quæ exitia ex Adã trahit, quæ
verò beneficia per Chriſtũ cõſecutus eſt, cui nec lex ſubue
nire potuit, demõſtraret. ¶ Inuenio igitur legẽ volẽti mihi
facere bonũ, quia ineſt mihi malum.) Legem Moyſi aſſerit
voluntati ſuę dare cõſenſum cõtra peccatum quod in carne
habitat, quod aliud cogit facere, q̃ quod vult homo & lex.
¶ Cõdelector enim legi dei ſecũdũ interiorẽ hominẽ.) Ani
mum his oblectari dicit quæ à lege traduntur. hic eſt inte-
rior homo, quia nõ in animo habitat peccatũ, ſed in carne,
quia eſt ex origine carnis peccati, & per traducem fit omnis
caro peccati. Si enim anima de traduce eſſet & ipſa, & in ip-
ſa habitaret, quia anima Adæ magis peccauit quàm corpus,
ſed peccatum animæ corrũpit corpus. In carne ergo habi-
tat peccatum quaſi ad ianuas animæ, vt non illã pemittat ire
quò vult. In anima autẽ ſi habitaret, nunquã ſe cognoſceret
homo: nũc autem cognoſcit ſe, & delectatur legi dei. ¶ Vi-
deo autem aliã legem in mẽbris meis, repugnantẽ legi men
tis meæ, & captiuum me ducentẽ in lege peccati quod eſt in
membris meis.) Duas leges memorat, ex quib' vnã in mem
bris ſuis videre ſe flagitat, id eſt, in exteriore homine, qui
eſt caro vel corpus. Hęc eſt lex aduerſa, hæc repugnans ani
mo, trahẽs illum captiuum in conditionẽ peccati, ne vltra e-
grediens inueniat aſſertorẽ. Alia eſt lex mentis, quæ eſt lex
Moyſi, vel naturalis, quæ eſt in animo. Hæc preſſa eſt vio-
lentia peccati, negligentia quidẽ ſua, quia dum diligit vitia,
ſubiecit ſe peccato, vt ipſa conſuetudine teneretur captiua.
Dominatur enim homini cõſuetudo. Quatuor quidẽ leges
nominat. Primã legem ſpiritalẽ, quæ eſt etiã naturalis, quæ
reformata eſt per Moyſem, & polita in authoritate. ipſa eſt
dei lex. Deinde legẽ mentis conſentientẽ legi dei. Tertiam
legẽ peccati, quã ex pręuaricatione primi hominis in mem-
bris dicit habitare. Quartam verò quæ in membris videtur
dum ſuggerit mala, & recedit. Sed hæ leges iteratæ quatuor
videntur, cum ſint duæ, id eſt, boni & mali. Lex enim men-
tis ipſa eſt lex ſpiritalis, ſiue Moyſi, quæ vocatur lex dei.
Peccati verò lex eadem eſt quæ & illa quam in membris di-
cit videri, quæ contradicit legi mẽtis noſtræ. ¶ Infelix ego
homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia
dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.) Infelicem ho
minem dicit, quia naſcitur ſub peccato. Nunquid non vere
infœlix eſt homo, qui in hanc hæreditatem præuaricationis
ſucceſſit, hoſpitem ſecum habens peccatum, per quod ad il-
lum aditum habet Satanas? Gradus enim fabricauit Adam,
per quos ad filios eius expoliator aſcendit, niſi clementiſſi-
mus dominus motus miſericordia gratiam ſuam per Chri-
ſtum dediſſet, vt releuatum genus humanũ, remiſſione pec-
catorum accepta, de cætero poſſit reſipiſcere repreſſo & dã
nato peccato. Poteſt enim exoneratus malis & purgatus re-
ſiſtere aduerſario, poteſtate accepta contra illum, dum ad-
iuuatur à deo. Hic quaſi legem fidei tertiam inducit potio-
rem, quam & gratiam vocat, quæ ex lege tamen ſpiritali ori
ginẽ habet, quia per hanc liberatus eſt homo: vt quia Moy-
ſes dedit legem, deditque & dominus, duæ dicantur, vna ta
men intelligatur quãtum ad ſenſum & prouidentiam perti-
net. Illa enim initiatrix eſt ſalutis, hæc verò cõſummatrix.
Sed non hanc partẽ legis dico, quæ in neomeniis eſt & in cir
cunciſione & in eſcis, ſed quæ ad ſacramentum dei pertinet
& diſciplinã. Gratia dei liberatus eſt homo de corpore mor
tis huius. Hanc dicit mortem, quam ſupra oſtẽdit in necem
hominis per peccatũ inuentã apud inferos, quæ appellatur
ſecunda. Corpus autẽ mortis eſt, cũcta peccata. Multa enim
vnum corpus ſunt, ſingula quaſi mẽbra vno authore inuen-
ta, ex quib' homo ereptus gratia dei per baptiſmum, ſupra-
dictam mortem euaſit. Nec enim in carneo corpore poſitus
de eo ipſo ereptum ſe diceret, ſed hoc corpus dixit quod ſu
perius per baptiſmum & obſeruãtiam legis deſtrui ſignifi-
cat. Nam & cũ dicit, de corpore mortis, oſtendit aliud cor-
pus eſſe nõ mortis. ¶ Igitur ego ipſe mẽte ſeruio legi dei.)
Legi dei cum dicit, & Moyſi ſignificat legem & Chriſti.
¶ Carne autem legi peccati.) Ego ipſe, id eſt, qui liberatus
ſum de corpore mortis. In corpore eſt, quomodo liberatus
eſt de corpore mortis, niſi quia liberatus eſt à cunctis malis?
Remiſsio enim peccatorum omnia tollit peccata. Liberatus
ergo de corpore mortis, gratia dei per Chriſtum mente vel
animo ſeruio legi dei: carne autem legi peccati, id eſt diabo-
li, qui per ſubiectam ſibi carnem ſuggeſtiones malas ingerit
animæ. Quia ergo duplex eſt homo, carne conuerſus & ani
mo, legi dei mente ſeruire ſe dixit, quia animus deuotus eſt
deo, & recuperata ſui poteſtate repugnare poteſt peccato
quod per carnem operatur. Quia enim caro corrupta eſt, &
morti ſubiecta, quæ ſic facta erat vt ſocietate & cõiunctio-
ne animæ non moreretur, recepit deſideria quorũ quaſi ho
norem quendam transfert ad animum, vt etiam ipſe gene-
retur. Sed quid reſpuit illam mortem? Gratia dei. Mẽte ſer-
uio legi dei: carne autẽ legi peccati, ſicut dictum eſt. Iam e-
nim liber animus, & in conſuetudinem bonam reuocatus,
ſpiritu ſancto adiuuante malas ſuggeſtiones poteſt ſperne-
re. Reddita eſt enim illi authoritas qua audeat reſiſtere ini
mico. Qui enim iam non eſt obnoxius, minime poterit inda
gari in vitiis. Caro autem quia iudicium nõ habet, neque ca
pax eſt diſcernendi (eſt enim bruta natura) non poteſt inimi
co aditum claudere, ne veniens introeat, atque animo con-
traria ſuadeat, ac per hoc carne, ait, ſeruit legi peccati. Cum
enim vnus homo carne conſtet & anima, ex illa parte qua ſa
pit, deo ſeruit: ex altera autem qua ſtolidus eſt, legi peccati.
Si autem homo in eo quod factus eſt perduraſſet, non eſſet
poteſtas inimico ad carnem eius accedere, & animæ contra-
ria ſuſurrare. Vt autẽ totus homo minime reparatus fuiſſet
Chriſti gratia ad ſtatum priſtinum, ſententia obſtitit data in
Adam. Iniquum enim erat ſoluere ſententiam iure deprom
ptam. Idcirco manente ſententia, prouidẽtia dei remedium
inuentum eſt, vt redhiberetur homini ſalus, quam proprio
vitio amiſerat, vt hic ſanatus crederet quia aduerſarius eius
deuictus potentia Chriſti, non auderet tranſpuncta ſenten-
tia primæ mortis hominem ſibi defendere, adunato genere
Adæ, ne ad primæ originis redderetur facturam iam totus
permanens immortalis.

CAPVT OCTAVVM.

NIhil enim nunc dãnationis eſt iis qui ſunt in Chri
ſto Ieſu, qui nõ ſecundum carnẽ ambulant.) Ve-
rum eſt, quia nulla erit dãnatio horum qui ſunt in
Chriſto Ieſu, legi dei ſolicite ſeruientes. ¶ Lex e-
nim ſpiritus vitæ, in Chriſto Ieſu liberauit me à lege pecca-
ti & mortis.) Securitatem flagitat homini per gratiam dei
vt de ſuggeſtionibus diaboli nõ ſit ſolicitus, dũmodo ſper-
nat illas. Nihil enim oberunt homini apud mortẽ ſecũdam,
quia lex fidei, id eſt, ſpiritus liberauit hominẽ à morte ſecun
da dãnato peccato. Nec obeſſe iam homini, quia carni ineſt
peccatũ: ſi modo repugnet ille memor auxilij dei, ſed & co-
ronandus eſt qui peccati manentis premit cõſilia. Magna e-
nim ſolertia eſt domeſtici hoſtis inſidias euitare. Lex ergo
ſpiritus vitę, ipſa eſt lex fidei. Nã & Moyſi lex ſpiritalis eſt,
quia prohibet peccare: non tamen vitæ, quia reis mortis pec
cata remittere non poteſt, vt viuificet mortuos. Hæc verò
quia & peccare non vult, & à morte reuocat, lex ſpiritus
vitæ appellatur, non per literam conſtans, ſed per ſpiritum,
quia corde creditur, & ſpiritus eſt, quod creditur. Hæc ita-
que lex in Chriſto Ieſu, hoc eſt, per fidem Chriſti liberat
credentem à lege peccati & mortis. Lex peccati eſt quam in
membris dicit habitare, quæ ſuadere nititur aduerſa. Lex
verò mortis, Moyſi lex eſt, quia mortificat peccatores.
Nam & in alia epiſtola inter cætera dicit de authoritate le-
gis: Si miniſtratio mortis formata in lapidibus fuit in gloria. 2.Corin.3.
Non ergo mirum ſi lex ſpiritalis dicatur, & lex mortis, cum
& euan-

& euangelium eodem modo sit. Dicit enim alio loco inter cætera, Aliis odor vitæ ad vitã, aliis odor mortis ad mortem. Quos enim opinio virtutũ, aut rerum gestarũ visus aut auditus attrahebat ad fidẽ, his odor vitæ erat euangelium. Illis autẽ quorum sensum inflãmabat facta virtus ad contradicẽdum, mortis erat odor prædicatio fidei. Vna ergo cum sit fides, diuersitatẽ præstat hominibus, sicut & sol cum sit vnus, cerã soluit, lutum stringit. Qua ergo quis mente odoratus fuerit fidẽ, sic proficiet illi. Sed dicitur forte: Si eadẽ præstat fides quæ & lex, cur non etiã ipsa ex parte lex mortis dicatur: mortificat enim nõ credẽtes? Sed non ita est. Fides enim data est quæ iustificat cõfugientes ad se, vt remittat eis quos lex tenet reos, vt agẽtes sub fide, liberi sint à peccato. Nã sub lege agentes obnoxij sunt. Qui ergo nõ obediunt fidei, non occidẽtur à fide, sed à lege, quia non accedẽtes ad fidem, rei tenẽtur à lege: ideoque omnes qui malo animo odorãtur verba fidei, remanẽt in morte. Videamus nũc quid intersit cum dicitur lex spiritalis, & lex spiritus. Hoc interest, quia idcirco dicitur lex spiritalis, quia præcepta dat per quę nõ peccetur: quia qui non peccat, spiritalis vocatur, æmulus superiorũ cœlestium. Lex autẽ spiritus propterea vocatur: quia deus cuius fides est, spiritus est. Illic ergo verba sunt, hic res. Illic quæ dei sunt, hic deus ipse. ¶ Quia quod impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnẽ, deus filium suum mittens in similitudinẽ carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne.) Hæc dicit vt baptizatos securos reddat quia liberati à peccato sunt: Quoniam quod impossibile erat, inquit, legis. Cui impossibile? Nobis scilicet impossibile erat mandatũ legis implere, quia subiecti eramus peccato. Ob hoc deus filium suum misit in similitudinẽ carnis peccati. Hæc est similitudo carnis, quia cum eadem caro sit quę & nostra: non tamen ita facta in vtero est & nata, sicut & caro nostra. Est enim sanctificata in vtero, & nata sine peccato, & neq; ipse in illa peccauit. Ideo enim virginalis vter⁹ electus est ad partum dominicum, vt in sanctitate differret caro domini à carne nostra. In causa enim similis est, non in qualitate peccati substantiæ. Propterea ergo similem dixit, quia de eadem substantia carnis, non eandem habuit natiuitatẽ, quia peccato subiectũ non fuit corpus domini. Expiata est autẽ à spiritu sancto caro domini, vt in tali corpore nasceretur quale fuit Adæ ante peccatum, sola tamẽ sententia data in Adam. Misso ergo deus Christo, de peccato damnauit peccatum, hoc est, peccatum peccato proprio dãnauit. Christus enim cum à peccato crucifigitur, quod est Satanas, peccauit peccatum in carne corporis saluatoris. Quo facto damnauit deus peccatum in carne, ibi vtique vbi peccauit: sicut & in alia epistola ait: Detriumphans illos in ipso, id est in Christo. Nam solet dici de quocunque dãnato: in qua causa dãnatus est? respondetur: vt puta, in homicidio. Ita & peccatũ in carne dãnatum, hoc est, in peccato quod admisit in carne. Hoc itaque peccato reus factus Satanas, amisit dominium retẽtarum animarum, vt iam signatos signo crucis in qua victus est, in secunda morte tenere non audeat. Quã ob rem ad securitatẽ nostrã hæc tractat Apostolus. ¶ Vt iustificatio legis adimpleretur in nobis, qui nõ secundũ carnẽ ambulamus, sed secundum spiritum.) Ideo dãnatum dicit peccatum, vt impleretur in nobis iustificatio legis datæ à Moyse. Sublati enim de cõditione legis, facti sumus amici eiusdẽ. Iustificati enim amici legis sunt. Quomodo autẽ impletur in nobis iustificatio, nisi cũ datur remissio omnium peccatorũ, vt sublatis peccatis iustificatus appareat mẽte seruiens legi dei? Hoc est nõ secundum carnẽ ambulare, sed secũdum spiritum, vt deuotio animi, qui est spiritus, non cõsentiat desiderio peccati, quia per carnem seminat cõcupiscentias animæ quod inest peccatum. Si dãnatum est peccatũ, quomodo inest? Dãnatum est, & à saluatore, & triplici genere damnatum. Primo enim in loco dãnauit peccatum, dum nõ peccauit dissentiens à peccato. Deinde in cruce peccatum, quia peccauit, dãnatum dicitur. Vnde sublata est illa authoritas quasi peccati qua detinebat homines in inferno propter delictum Adæ, vt de cætero in quibus signum crucis est, detinere non audeat. Tertio damnauit peccatum, dum irrita fecit delicta remissione peccatorum concessa. Cum enim peccator causa admissi peccati damnandus esset: ignoscens autem ei, damnauit in eo peccatum. Itaque si & nos saluatoris exemplo non peccemus, damnamus peccatum. ¶ Qui enim secundum carnem sunt, quę carnis sunt sapiunt.) Hoc dicit, quia qui suggestioni quæ efficitur per carnem, obtemperat: quæ carnis sunt, sapit. Hoc enim illi suaue videtur quod sequitur, contra fas appetens vsum & sententiam erroris carnis. in carne enim mundanus error signatur quacunque ex parte. ¶ Qui verò secundum spiritum, ea quæ sunt spiritus sentiunt.) Manifestum est quia qui se à carnis desideriis continet, iuxta legem mentis viuit. Hoc enim illi vtile videtur sapere, quod conueniat legi.

Nam prudentia carnis, mors est.) Prudentia carnis peccatum est, quod generat mortẽ. Prudentia enim ideo dicitur, cũ res stulta sit, quia secularib⁹ hominibus errores ex visibilib⁹ concepti siue in sensu siue in actu cõtra legẽ dei, prudentia videntur: maxime quia omnis industria & astutia illorũ in eo est, vt peccent. Sapere enim sibi videntur si illud diligentius curent, cum nihil stultius sit quàm peccare. Est & alia prudentia carnis, quæ mundanis rationibus inflata, negat aliquid fieri quod mundi careat ratione. Vnde deridet virginis partũ, carnis resurrectionẽ. ¶ Prudentia autem spiritus, vita & pax.) Vere hæc est sapientia, quæ vitã acquirit & pacem. Sequens enim spiritalia contẽptis illecebris vitæ pręsentis, æternã habebit vitam cum pace, id est, sine inquietudine. Vbi enim perturbatio est, & pœna est. ¶ Quoniam sapientia carnis inimica est deo. Legi enim dei non est subiecta, nec enim potest.) Non carnem dixit inimicã, sed sapientiam carnis: id est, non substãtiam, sed actus, aut cogitationẽ, siue asseuerationẽ quæ nascitur de errore. Sapientia ergo carnis est primo in loco, astrorum ab hominibus inuẽta disputatio, deinde visibilium oblectatio. Hæc inimica deo sunt, quia elementorum dominum, & opificem mundi his coæquant quę fecit, astruentes nihil posse fieri pręterquã mundi continet ratio. Quanobrem negant deum fecisse vt virgo pareret, aut mortuorum corpora resurgerẽt: quia stultum est, inquiunt, vt deus fecerit vltra quàm sapit homo. O prudentes mundi, qui putant deum non debere aliter facere quàm ab eo facit cõdita creatura, vt ipse similis creaturis putetur. Sic cæcati sunt, ne videant qualem contumeliã deo faciũt. Opus enim quod in laudem suam prædicandã facere dignatus est, isti vituperantes, incredulum & stultum asserunt. ac per hoc legi dei hoc studium subiectũ esse non potest, in eo quod exercitatur vt dei gestis repugnet. ¶ Qui enim in carne sunt, deo placere non possunt.) Sapientes mũdi in carne sunt, quia respiciẽtes mundum, spiritali sapiẽtiæ resistũt, quia totus mundus caro est. Omne enim visibile carni deputatur. cognata enim sunt carnis, imò elementa carnis. Ideoq; qui mũdanis rebus obtemperat, in carne est. ¶ Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.) In carne positi dicuntur non esse in carne, si assentientes Ioanni apostolo mundana non diligant. Sententia enim homini suam quasi fingit naturam, vt hoc appelletur quod sentit. ¶ Si tamen spiritus dei habitat in vobis.) Hoc ideo ambigue dicit, quia in lege inducti, nõ adhuc perfectæ erãt fidei, sed spem in eis videbat perfectiõis. Vnde aliquando quasi perfectis loquitur, aliquando quasi perfecturis. hoc est, aliquando laudat, aliquando commonet: vt si secundum supra memorata versentur iuxta legem naturæ, in spiritu esse dicantur: quia spiritus dei in eo habitare non potest, qui carnalia sequitur. ¶ Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.) Spiritum dei nunc spiritum dicit Christi, quia omnia patris, filij sunt. Hoc ergo dicit, quia qui supradictis errorib⁹ subiectus est, ad Christum nõ pertinet. spiritum enim eius non habet, quem vt filius dei esset, acceperat. Duabus enim ex causis deserit hominem spiritus sanctus, cum aut sensum carnis habet, aut gesta. Itaque per hæc ad bonam conuersationem compellit. Quamuis enim bonitate dei erigantur homines, non erunt tamen filij dei vocati nisi sic vixerint, ne satis indigni cõcesso nomine videantur. ¶ Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spirit⁹ verò vita propter iustificationẽ.) Peccati causa corpus mortuum asserit eorũ quos deserit spiritus sanctus,

nec ad istum, id est, spiritũ quis eorũ passione potest peruenire. Spirit⁹ enim dei nescit peccare. Ad iustificationẽ enim datur, vt adiutorio suo iustificet. Ergo quia peccare nescit, vita est. Mori enim non potest, quia per peccatum mors: ac per hoc sibi peccator oberit, non spiritui quẽ accepit. Nec enim spiritus erit in causa, qui voluit iustificare. Signum enim iustificationis hoc est in homine, vt per id quod inhabitat in eo, iustificatus appareat esse filius dei. Non enim in ficto homine, neque in corpore subdito peccatis potest habitare spiritus sanctus, sicut dicit Salomon. Si quis autẽ denuo carnaliter viuat, desert⁹ ab spiritu sancto, in iniustitia sua morietur. Corpus autem dicẽs totum hominem significat mortuum peccati causa: sicut & a propheta sub vocabulo animę totus homo significatur, quasi a parte totum. Ait enim: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Nunquid sine corpore? Hic corpus pro toto homine posuit, ille autem animam. Et alius propheta carnẽ dicendo, totum hominem significauit. Ait enim: Videbit omnis caro salutare dei. Et quoniam baptizato datur spiritus sanctus, etiam ipsius esse spiritus dicitur. Idcirco cætera hominis ad comparationem eius corpus appellauit. Præterea quod anima dum peccat, caro dicatur. hoc enim vocatur quod sequitur: sicut sæpe iã dixi. Simili modo & dominus cum in passione sua diuinitatẽ suam minime formidare vellet intelligi, sed hominis esse mœstitiam, ait: Spiritus quidem prõptus est, caro verò infirma. vt in spiritu deum, in carne verò hominẽ significaret. ¶ Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum à mortuis: viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantẽ spiritum eius in vobis.) Ipsum sensum eadem tractat ratione. Corpora enim dixit, per quę homines significat. Et quia supra dixit propter peccatum corpus mori morte secunda, hic iterum propter bonam vitã mortalia corpora viuificari promisit, id est totum hominem. ¶ Igitur fratres debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus.) Rectum & manifestum est non nos adinuẽtioni Adæ, quia carnaliter egit, obsecundare debere, qui prior peccãs mortem nobis hæreditatis titulo dereliquit: sed legi Christi seruire nos debere, qui nos spiritali ratione à morte supradicta redemit. Huic enim debitores sumus, qui nos carnalibus vitiis sorditatos per lauacrum spiritus ablutos iustificauit, & filios dei fecit. Prius enim in carne positi exemplo Adæ viuebamus subiecti peccatis, nunc verò liberati reddere debemus obsequium redemptori. Quod quidem obsequium non illi vtique proficit, qui nullius eget, sed nobis vitam acquirit æternam. Sic enim diligit nos, vt sibi imputet quod nobis promisit. ¶ Si enim secundũ carnẽ vixeritis, moriemini.) Nihil enim verius: quia si secũdum Adã vixerimus, moriemur. Adam enim præuaricans vẽdidit se peccato, carni deputatur. Omne enim peccatum, caro est. Propter quod enim desoris vitia & delicta nascuntur ex sensibus, de auditu, visu, odoratu, vel gustu, carni deputantur. Omnis enim cogitatio foras respiciens incurrit delictum. Nam & primi hominis desoris peccatum natum est. Secundum carnem ergo viuere, mors est. Omnis enim actus carnis, extra legem est. ¶ Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.) Corpus vult lege animæ gubernari. Vnde ostendit, si duce sancto spiritu actus & consilia carnis, quę huius mundi instigantibus potestatibus concinnantur, fuerint repressa, ne agendi accipiant potestatem, vitam præstari. Mortificari enim dicuntur si cessent. non sunt enim si cessant, quia peccatum non est si non fiat.

QVicunq; enim spiritu dei agũtur, hi filij sunt dei.) Hos dicit spiritu dei agi, in quorum actibus cõsilia principum & potestatum huius mundi nõ videntur. In quorũ enim videntur, nõ sunt filij dei, sed diaboli: quia qui de deo natus est, nõ peccat, dicit Ioannes apostolus. Hoc est enim quod probat dei filios & diaboli. Vnde domin⁹ ad Iudæos quod male agerẽt, & parricidiũ cogitarẽt, ait: Vos de patre diabolo estis. ¶ Nõ enim accepistis spiritũ seruitutis iterũ in timore.) Hoc dicit, quia accepto spiritu sancto à timore malorũ actuum exuti sumus, vt de cætero nihil tale agamus vnde iterum timeamus. Ante enim sub timore eramus, quia lege data omnes rei sunt cõstituti. Spiritum ergo timoris legẽ dixit, quia homines peccati causa in timore cõstituit. Lex aũt fidei, quæ in spiritu adoptionis significatur, lex securitatis est: quia a timore nos eruit dum donat peccata, ac per hoc securos nos fecit: ac dicitur spiritus non timoris secundum hunc mundũ. ¶ Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater.) In quo clamam⁹ abba, id est pater. Gratia dei à timore liberati, accepimus spiritũ adoptionis filiorũ, vt considerãtes quid eramus, & quid dono dei sumus adepti, magna cũ diligentia vitã nostrã ordinemus, ne nomen dei patris in nobis iniuriã patiatur, & ea omnia quæ euasimus, veluti ingrati incurram⁹, vt audeamus dicere deo, abba, id est pater. Ideoque cõmonet ne accepta fiducia in temeritatẽ vertatur. Si enim huic voci qua dicim⁹, abba pater, dissimilem vitam exhibeamus, iniuriam deo facimus vocantes eum patrẽ. Idcirco enim bonitate sua hoc nobis indulsit quod super naturam nostram est, vt quod substãtia indigni sumus, operibus mereamur. ¶ Ipse spiritus reddet testimonium spiritui nostro, quod sumus filij dei.) Bene agentibus nobis, & per hoc ipso manẽte in nobis spũ sancto, huic voci & animo nostro quo clamamus in oratiõe, abba id est pater, spiritus dei testimonium dat, dum manet in nobis, quoniã nõ temere dicimus, abba pater. Dignã enim vitã huic voci exhibeamus, & hoc est testimonium filiorũ, si in eos per spiritũ videatur signum paternum. ¶ Si autẽ filij & hæredes: hæredes quidẽ dei, cohæredes autem Christi. Cum deus pater nullo modo mortuus possit dici, Christus autem eius filius mortuus dicatur causa incarnationis, quid est vt hic qui mortuus est, semper viuentis hæres esse dicatur, cum hæredes vtique nõ nisi mortuorum sint? Sed hæc causa humanitatis est. Nam apud deum quæ apud nos hęreditas dicitur, donum est patris in filios obedientes transfusum, vt viuus viuentis hęres sit merito proprio, non necessitate defuncti. Vnde & dominus in euangelio non magis humana quàm diuina ratione viuũ viuentibus substantiam suam partitum esse, licet in parabola, significauit. Nec enim parabola absurda ratione componitur. Vt ergo promptos nos ad obediendum deo patri faceret, hac spe exhortatur dicens dei nos futuros hæredes, cohæredes autem Christi: vt quia spes magna præmij est, tanto magis in dei rebus propensiores essemus, postponentes curam mundanorum. Quid sit autem cohęredem esse filij dei, ab apostolo Ioanne docemur. Inter cætera enim ait: Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. ¶ Si tamen compatiamur, vt & simul glorificemur.) Quomodo cohæredes Christi fieri possimus declarat, dicens: Si tamen compatiamur, vt & simul glorificemur. Videamus ergo quid sit compati. Compati est persecutiones tolerare propter spem futurorum, carnémque crucifigere cum vitiis & concupiscentiis, hoc est, voluptates & pompas seculi spernere. Cum enim hæc omnia mortua fuerint apud hominem, crucifigit mundum, futuri seculi vitam credẽs, in qua se sperat cohæredem Christi futurũ. ¶ Existimo ergo quod non sint condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam quæ reuelabitur in nobis.) Exhortatio hæc ad superiora pertinet, per quam ostendit parua esse quæ hic possunt à perfidis irrogari ad comparationem decreti muneris in futuro seculo. Propterea ad omnia exitia paratos esse debere, quia magna pro his repromissa sunt præmia, vt in tribulatione consoletur se animus, & spes crescat. Nam & quosdam imò multos scimus pro præsentibus lucris ad modicum vtique profuturis quàm asperos & duros subire labores, & ad quæ aliquando, quia ipsa vita fragilis est & incerta, peruenire nõ possunt. Nautæ pro quibus cõmodis tantis se procellis & tẽpestatibus credunt, cum sciant in his magis mortem ante oculos esse, quàm vitam? Et milites spe præsentis præmij, cum incerta victoria sit, in gladios insurgere non dubitant. Quanto ergo magis pro Christo patiendum est, cuius etiam protelata sunt nobis beneficia, qui pro paruis magnifica, & pro temporalibus perpetua præmia, cum gloria pollicetur. Pro Christo dicimur pati, cum nobis, nõ illi proficiat quod patimur. Sed quia ille occasionem quærit remunerandi nos, hoc præcipit. Vt bonus enim vel profusus largitor causas quærit quomodo donet aut indignis aut verecũdis. Deniq; vt ipsa

Sapien. 1. Ezech. 18 Esaiæ. 40. 1. Ioan. 3 Ioan. 8. 1. Ioan. 3.

vt ipsa exitia tolerari possint, ipse suggerit vires. ¶Nã expectatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat.) Quoniam præsentis temporis passiones indignas dixit ad futuram gloriam, sũbiecit quod creatura hoc expectat, vt compleatur numerus filiorũ dei, destinatus ad vitã: vt tunc demum etiam ipsa creatura possit liberari à seruitute corruptionis, & cessaret in vitio. ¶ Vanitati enĩ creatura subiecta est non voluntaria.) In domini & creatoris potestate posita creatura, nõ vtiq; spõte subiecta est vanitati. Nõ enim proderit sibi quod subiecta est, sed nobis. Quid est ergo in quo vanitati subiecta est, nisi quia quæ generat, caduca sunt? Operatur enim vt fruct[9] faciat corruptibiles. Corruptio ergo ipsa vanitas est. Omnia enim quæ nascuntur in mundo, infirma, caduca, & corruptibilia, ac per hoc vana sunt. Vana sunt enim, quia statum suum tenere nõ possunt. Nam cuncta deformata per fluxũ semper in se redeunt cõfusa in naturã. Dicit de his & Salomõ, quia omnia hęc vanitas. Nec discordat ab his Dauid, dicẽs: Veruntamẽ vanitas omnis homo viuẽs.

Eccle.1. Psalm.38.

Mãducare enim, & bibere, & res mundi curare, nõne vanitas est? & prodest tamẽ ipsa vanitas. Proficit enim hominib[9] natis in mundo, vt per hęc in corporibus exercitati, discant mysterium creatoris. ad cõparationem enim ęternorũ vana sunt. Nam suo bona sunt, quippe cum sint necessaria. ¶Sed propter eum qui subiecit illã in spe.) Quæ spes? Statim subiecit dicẽs: Quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptelæ in libertatẽ gloriæ filiorum dei.) Quoniam contradicere nõ potest creatura conditori suo, eius causa subiecta est, non sine spe. Habet enim in labore posita hoc solatium, quoniam habebit requiẽ, cum crediderint omnes quos scit deus credituros: quorum etiã causa subiecit: ¶Scimus enim quoniã omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc.) Parturire dolere est. Ipse sensus est, quia omnis creatura per quotidianum laborẽ ingemiscit & dolet vsque modo. Vsque modo tãdiu significat, quãdiu legitur. Ipsa enim elementa cum solicitudine operas suas exhibent, quia sol & luna non sine labore statuta sibi implent spatia, & spiritus animalium magno gemitu artatur ad exhibenda seruitia. Nam videmus illa gementia cogi inuita ad laborẽ. Hæc ergo omnia expectãt requiem, vt à seruili opere liberẽtur. Si autem hæc esset seruitus quæ ad deum proficeret promerendum, gauderet, non doleret creatura: sed quia nostri causa subiecta est seruituti corruptiõis, dolet. Videt enim quotidie opera sua interire. quotidie enim oritur & occidit op[9] eius. Recte ergo dolet, cuius operatio non ad æternitatem pertinet, sed ad corruptionẽ. Quantum ergo datur intelligi, satis de nostra salute solicita sunt, scientia ad liberationẽ suam proficere, si modo nos citius agnoscamus authorẽ. Hæc itaque scientes, omni cura diligentiáque dignos nos præbeamus, aliis quoque vt exemplo simus, nõ nostra solum miseratione cõmoti, sed & eius causa quæ diebus ac noctibus iniurias patiẽs ingemiscit. Solemus enim in alienis causis propensius vigilare. ¶Non solum autem illa, sed & nos qui receptaculum spiritus habemus, nosipsi intra nosmetipsos ingemiscimus expectãtes redẽptionem corporis nostri.) Post creaturã mundanam adiecit etiam nos hoc expectare, & ingemiscere ad deum, vt hinc liberemur cuncti destinati ad vitã, quia Christianis mundus hic pelagus est. Sicut enim mare aduersis excitatur procellis, insilit, & tẽpestatem nauigantibus facit: ita & seculum perfidorum conspiratione commotum, perturbat fidelium mentes: & tanta peruersitate agit inimicus, vt quid prius euitandum sit, ignoretur. Si enim potestas desinit esse aduersum nos, priuatorum mentes exagitat. si & hi cõpescantur, per domesticos conflat incendiũ. Et si hoc positum fuerit, arte sua inter ipsos germanos facit discordiã: vt quatuor angulis pulsata domus, ex aliqua parte faciat ruinam. propter quod vno consilio fugiendum est hinc Christianis. Exemplum enim debent sequi sancti Simeonis, qui sciens bellum hic geri contra perfidiam, in pace dimitti se postulauit. Hoc est quod singuli orantes pro omnibus oramus, vt veniat regnum dei. Tunc enim erit liberatio corporis nostri, id est, omnium Christianorum. In corpore enim omnes significauit, quia sumus alter alterius mẽbra. Apostolus quidem quasi vir diuinus bene sentit de no-

Luce.2. Matth.6. Roman.12.

A bis, dicẽs: quia ingemiscimus vt hinc liberemur, sicut & ingemiscebat Simeon. Sed video oblectatione mundi nos teneri. Igitur per hæc quę supra dicta sunt, ostẽdit quam vim creatura patiatur nostri causa, quando nos quibus obsequium eius proficit, quisque dei spiritum adiutorem habemus, ingemiscimus vt hinc liberemur, vt promissa consequamur præmia. Quãto magis ergo creatura ingemiscit, quæ neque adiutorem habet spiritũ sanctum, nec in sua causa laborat, addicto hoc, vt ea quæ labore suo generat vt alimentis seruorum dei proficiant, contra fas videt idolis immolari. Vnde plus dolet, & optat citius liberari, sciens hoc ad iniuriam proficere creatoris.

SPe enim saluati sumus.) Hoc dicit, quia sperando quod promisit deus in Christo, nobis meritum fecimus vt liberemur. Ergo in spe liberati sumus, quia non aliud futurũ putamus quàm credimus. ¶Spes enim quæ videtur non est spes.) Manifestum est non esse spẽ quæ videtur, sed quod non videtur: ac per hoc sperantes præmiis afficiendi sunt: quia quæ nõ vident, sperant.

B ¶Nã quod videt quis, quid sperat? Sed si quod nõ videm[9], speramus, per patientiam expectamus.) Dubium non est ea sperari quæ nõ vidẽtur. expectãtur enim futura. Hæc expectatio patientia est, quæ multũ meretur à domino: vt de die in diem expectãs cupiat venire regnum dei, & non dubitet quia tardat. ¶Similiter autẽ & spiritus adiuuat infirmitatem nostræ oratiõis.) Quoniã superius ingemiscere nos, & precari liberationẽ memorauit, & in dolore positi aut quæ longe futura dicta sunt, mox fieri volumus, aut cito tolli, per quæ ad meritum peruenimus: & videmur imbecilla oratiõe precari, dum illi denegatur effectus. Infirma est enim, quia contra rationẽ postulat: ac per hoc infirmitatẽ hanc à sancto spiritu dato nobis adiuuari ostendit. Adiuuat autẽ, quia quæ aut ante petuntur quàm peti debeant, aut sunt cõtraria, non sinit fieri. ¶Nã quid oremus sicut oportet, nescimus.) Infirmitatẽ orationis nostræ ignorantiam significare declarauit. Fallimur enim putãtes prodesse quæ poscimus, cũ non prosint. Denique eidẽ Apostolo tertio deprecãti vt tentationes

C ab eo cessarent, quia crebræ erãt, dictũ à domino est: Sufficit tibi gratia mea. nã virtus in infirmitate perficitur, id est, sic meritum quis collocat, dum in tribulationibus patiẽs inuenitur. Didicit ergo cõtra se esse quod petebat. Est & aliquando superba & stulta petitio, sicut fuit duorum apostolorum Iacobi & Ioannis quibus incõgrua & immẽsa petentibus dictũ est: Nescitis quid petatis. ¶Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.) Non humanis eloquiis postulare pro nobis dicit spiritũ domini, sed more naturæ suæ. Cũ enim quod de deo est, deo loquitur: eo more loquatur necesse est, quo ille loquitur de quo est. Nemo enim cum ciue suo alia lingua loquitur. Superfundit enim se precibus nostris spiritus datus nobis, vt imperitiam & improuidentiam nostram motu suo operiat, & illa nobis à deo petat quæ prosint nobis. ¶Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus, quia secundum deum postulat pro sanctis.) Manifestum est quia deo cui nihil tacitum est & occultum, nota est precatio omnium spirituum: quanto magis

2.Corin.12. Matth.20.

D spiritus sancti qui eiusdẽ vtique substãtiæ est, eloquitur non impulsu aëris, neque vt angeli, aut sicut cętera ex creaturis, sed sicut cõpetit eius diuinitati. Deo ergo loquitur, cum nobis tacere videtur, quia & videt cum nõ videatur, & hæc petit quæ scit deo placere & nobis prodesse. Tũc sanè pro nobis interponit se idẽ spiritus, cum scit nos per ignorantiam non per iactantiã contraria postulare. ¶Scimus autem quoniam diligentibus deum omnia procedũt in bonum, iis qui secundum propositũ vocati sunt sancti.) Hoc dicit, quia diligentes deum etsi imperitè precati fuerint, non illis oberit, quia propositũ cordis illorum sciens deus & ignauiã, non illis imputat quæ aduersa postulant, sed ea annuit quæ danda sunt deum amantibus. Vnde & dominus ait: Scit autem, inquit, pater vester quid vobis opus sit, antequam petatis ab eo. Hi autẽ secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit deus futuros sibi idoneos vt antequã crederẽt scirẽtur. ¶Nã quos præsciuit, & prædestinauit.) Istos quos prę sciuit futuros sibi deuotos, ipsos elegit ad promissa prę-

Matth.6

mia capessenda: vt hi qui credere videntur, & non permanēt in fide cœpta, à deo electi negentur: quia quos deus elegit, apud se permanēt. Est enim qui ad tēpus eligitur, sicut Saul & Iudas, nō de præsciētia, sed de præsenti iustitia. ¶ Cōformes fieri imaginis filij sui.) Hoc dicit, quia ideo prædestinantur in futurū seculum, vt similes fiant filio dei, quod iā supra memoraui. ¶ Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.) Rectè primogenitus, qui ante omnem creaturam nō factus, sed natus est, ad cuius exemplum deus homines in filios sibi adoptare dignatus est. Est & primogenitus in regeneratiōe Christ⁹. Est & primogenitus ex mortuis, cuius natura ignoratur. Est & primogenitus post victoriā ascendēs in cœlos. Primogenitus igitur in omnibus frater noster dicitur, quia homo dignat⁹ est nasci. Dominus verò est, quia deus noster est, sicut dicit propheta Hieremias: Hic est deus noster.

Q Vos autē prædestinauit, illos & vocauit.) Vocare est cogitantē de fide adiuuare, aut cōpungere eū quē sciat audire. ¶ Et quos vocauit, ipsos & iustificauit: quos autē iustificauit, hos & magnificauit.) Hoc dicit quod supra, quia quos præsciuit deus aptos sibi, hi credētes permanent, quia aliter fieri non potest: nisi quos præsciuit deus, ipsos & iustificauit: ac per hoc & magnificauit illos, vt similes fiāt filio dei. De cæteris quos nō præsciit deus, non est illi cura in hanc gratiā, quia non præsciit. ac si credant, aut eligantur ad tempus, quia videntur boni, ne iustitia contēpta videatur, non permanent vt magnificētur, sicut & Iudas Scarioth, aut illi septuagintaduo, qui electi post scandalum passi recesserunt à saluatore. ¶ Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos?) Manifestū est quia deo nobis testimonium perhibente: quis est qui audeat accusare nos, quando ipse qui iudex est, ante præsciit nos, & idoneos iudicauit? ¶ Qui proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.) Sic securos nos debere esse fidei causa hortatur, vt deum quo præscio* antequam ex impiis fideles essemus, filium suū pro nobis morti tradidisse ostendat. ¶ Quomodo non etiā cum illo omnia nobis donauit?) Deum olim decreuisse dicit remunerandos credentes in Christū. Si enim quod maius & præcipuum est præstitit nobis, vt filium suum verum & charissimum traderet propter nos adhuc impios, quare non quod minus est, facturus credatur pro nobis credentibus sibi, quia iam parata sunt credentibus præmia? Minus est enim nobis omnia cum illo donare, q̄ illum nostri causa morti tradere. ¶ Quis accusabit aduersus electos dei?) Neminem audere nec posse iudicium & præscientiam dei in nobis retractare, apertum est. Quis est enim qui possit hæc quæ deus probat, improbare, cum nemo æqualis sit deo? ¶ Deus qui iustificat.) Hoc in Esaia propheta est, quod hic quasi suum ponit, quia nemo est alius qui quod probat de⁹, arguat. Aut ne forte ipse nos deus accuset, sed non potest quos iustificat accusare. ¶ Et quis erit qui cōdemnet? Christus, qui mortuus est, imò qui & resurrexit, & est in dextera dei, qui etiam interpellat pro nobis?) Deum, quia nos iustificat, accusare nos negat: simul & Christum damnare nos non posse, quia eo affectu diligit nos, vt moreretur pro nobis: & resurgens, semper causas nostras agit apud patrem. Cuius postulatio contemni non potest, quia in dextera dei est. hoc est, in honore quod de⁹ est, vt de deo patre securi, & Christo filio eius qui iudicaturus est, in fide eorum lætemur. Hinc illud est quod dicit Petro apostolo: Ecce expostulauit Satanas vt vos vētilet sicut triticum: ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Hoc ergo modo interpellat pro nobis saluator. Sciens enim impudentiam & altitudinem aduersarij nostri, cum se commouet aduersum nos, si non ei assentiamus: saluator noster interpellat pro nobis, ne aliquid violenter præsumat circa nos, vt arceatur insolentia eius. Hac causa tamē dicitur filius interpellare, cum ipse agat totum, & æqualis sit deo patri. Et quia vnus dicitur deus, ne pater & filius singularis vel vnio putaretur, ad personarum distinctionem sic loquitur scriptura, vt & filium non disparem patri tradat: & patrem, quia pater est, & quia ab ipso sunt omnia, præferat. ¶ Quis nos separabit à charitate Christi?) Hoc est, quis nos auertere poterit à dilectione Christi, qui nobis tam magna & innumera præstitit

Lucæ 22

beneficia? ¶ Tribulatio?) Sed non facit, quia dilectionē firmi Christiani nulla vincunt tormenta. Amātis enim plus incitatur charitas, si eum cuius sensit beneficia prohibeatur amare. Dum enim putant se immerita eius seminare, memorat beneficia. ¶ An angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te morte afficimur tota die, æstimati sumus velut oues occisionis: sed in his omnib⁹ superamus propter eum qui dilexit nos.) Hoc scriptū est in psalmo quadragesimotertio. Manifestū est ergo hæc omnia quæ enumerat, exitia, tribulationes, pressuras, & mortem non posse conferri vel cōparari charitati Christi, quā seminauit in nobis. Multò enim maiora eius beneficia habemus, q̄ hæc sunt omnia quæ videntur aduersa. Si enim morimur pro illo, quod grauius videtur in his: & ille mortuus est pro nobis. Sed ille vt prodesset nobis, nostra autē mors nō illi proficit, sed nobis. Tēporalem enim vitā perdimus, vt nobis repēdatur æterna. Et quid mirum si serui moriātur pro bono domino, quādo dominus mortuus est pro seruis, & malis? Vincunt ergo beneficia, & exhortātur animū ad perseuerādū propter eum qui dilexit nos. ¶ Cōfido enim quia neque mors.) Confidentia hæc de spōsione Christi est, qua promisit in tribulatione adiuuare sibi dicatā fidem. ¶ Neq; vita, neq; angelus, neq; virtus, neq; altitudo, neq; profundum, neq; præsentia, neq; futura, neq; alia creatura poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.) Hæc sunt omnia quæ ad abductionē nostram à diabolo inferuntur, quæ idcirco memorat, vt muniat nos: vt si aduenerint, cōfidētes de spe & auxiliis Christi, armati fide aduersus hæc repugnemus. Quid enim si mors illata fuerit? nōne lucrum est maximū, occasionem inuenire qua citius eatur in regnū promissum? Neq; si præsens vita promissa nobis fuerit dignitate munita, debet nos auertere à spe & beneficiis Christi, quē scimus, quia non solū in futuro, sed & in præsenti proderit nobis. Nec quidē si se angelus nobis ostēdat ad seducēdos nos, subornatus fallaciis patris sui diaboli præualere debebit aduersum nos, cū sciamus Christo vt magni consilij angelo nihil præponendum. Neq; si virtus ab aliquo facta fuerit, sicut dicitur facta à Simone Mago, qui dicitur in aëre sursum, vt populū Christi scādalizaret volasse, fidem nostrā debebit minuere, scientium saluatorē nube famulante susceptum ascendisse super omnes cœlos. Neque si in altitudinem se nobis ostendat, de qua dicit idem Apostolus: An ignoratis altitudinem Satanæ? à deuotione nos domini Iesu debebit auferre, quem scimus descendisse de cœlo, vt terrena spiritalibus sociaret. Neque si per phātasiam, qua seducere meditatur, profundum nobis ostendat errorem mirandum, qua territi forte succūbamus illi: nec sic dignum est vt Christo fidem frangamus, quē scimus nostri causa in profundum terræ descendisse, & morte pressa genus humanum liberasse. Neque si futura nobis spōdeat, quæ promisit Euæ, assensum dabimus illi, discreti à Christo quem virtute & natura deum credimus & scimus. Nec si arte & sublimitate astutiæ suæ aliam creaturam fingat ad horam, sicut finxerunt Iamnes & Mambres palam Pharaone, cōueniens est vt per hæc à deo creatore vero nos reuocet, quē non ignoramus per Christum filium suum creaturam condidisse in æternum existentem. Quibusdam videtur aliam creaturā dixisse de idolis, sed non est verum, quia hanc debuit significare, quam sub admiratione seductionis videretur fingere Satanas. Nam quis seducatur fidelium ad hæc, à quibus recessit manifestato errore? Sed hæc meditatur ac iungit, per quæ etiam electos possit seducere. Nulla ergo sunt quæ nos possint à charitate dei separare, quæ est in Christo Iesu. Deus enim charitatem suam in Christo nobis ostendit, dum tradidit illum pro nobis.

CAPVT NONVM.

V Eritatem dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi reddēte conscientia mea in spiritu sancto, quia tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabā eni ipse ego anathema esse à Christo pro fratribus meis cognatis secundum carnē, qui sunt Israelitæ.) Quoniam superius cōtra Iudæos loqui videtur,

videtur, qui ex lege iustificari se putant: nūc vt totum suum & affectum circa eos ostendat, teste conscientia sua in Christo Iesu & in spiritu sancto dicit se loqui, vt non velut inimico illorū fides haberi non possit. Ideo Christum & spiritum sanctum, quos nihil latet, testes dat: & quorū testimonium reprobari non potest, qui sic perhibēt testimonium Apostolo, dum cōmendant eum virtute signorum, quę faciebāt per illum. Quia enim tam magnum præsidium Christi, & pręcipuam charitatem erga genus humanum ostendit & dignatio eius gloriosa, & immortalia præmia repromissa: ac per hoc dolet genus suum quod est secundum carnē, quia incredulitate sua hoc perenni & salutari beneficio se priuarunt. Ergo optabā, ait, non opto: quia scit fieri nō posse vt tam honestū membrum nullo præcedente vitio abscinderetur à corpore Christiano, affectum tamen & dilectionē circa genus suum ostēdit. ¶ Quorum adoptio est filiorū.) Iuste se dolere probat, quando prædicat laudem generis eorum: quia olim filij adoptati affectū & gratiā dei patris irritū habuerūt. Adiecit adhuc, vt & alios dolere pro his faciat, dicēs ¶ Et gloria, & legislatio, & testamenta, & obsequium, & promissa, quorum patres, & ex quibus Christus secundū carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Amen.) Tāta præconia nobilitatis & dignitatis generis Iudęorum & promissionum enumerat, vt omnibus pro his dolorem incutiat: quia nō recipiēdo saluatorem, prærogatiua patrum & promissionis meritum perdiderunt, peiores gentilibus facti, quos prius quia sine deo erant, abominabantur. Propensius enim malum est dignitatem perdidisse, quàm non habuisse. Interea de saluatore dicit: Qui est super omnia deus benedict⁹ in secula. Amen. Quando enim nulla paterni nominis fit mentio, & de Christo sermo est, non potest differri ne deus dicatur. Frequenter enim scriptura propter vnius dei professionem, si de deo patre loquitur, & deo adiungit filium, deum patrem vocat, & filium dominum. Si quis autem non putat de Christo dictum, qui est deus, det personā de qua dictum est. De patre enim deo hoc loco mentio facta non est. Sed quid mirum si in hoc loco Christum deum super omnia aperta voce loqueretur, de quo alia in epistola hunc sensum tali sermone firmauit, dicens: Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum? Hæc sunt omnia, super quæ deus Christus est. Neq; enim, exceptis his, sunt aliqua, vt non super omnia deus Christus sit: nec potest genu flecti ab omni creatura, nisi deo. Denique Ioānes apostolus inscius cum angelū vt deum vellet adorare, audit ab eo: Ne feceris: quoniam conseruus tuus sum. deum, inquit, adora. Nec dominus vtique adorari se pateretur, nisi quia deus est. Si quo minus, vsurpasse dicendus est, & peccasse: quod absit: cum ipse diabolum increpans, dominum deum adorandum, & ipsi soli seruiendū ostendat. Nihil ergo pręiudicatur deo patri, cum adoratur Christus vt deus: quia & cum soli deo seruiendum dicatur, seruitur & Christo. Dicit enim alio loco: Qui in his seruit Christo, placet deo. Quid ergo superest, nisi vt pater deus, & filius deus, & nihilominus vnus deus credatur vterque? Siue enim patrem quis adoret, siue filium, vnum deum dicitur adorare: & seruire patri aut filio, vni deo seruitium exhibetur. Nulla igitur discretio est, quia qui adorat filium, adorat & patrem: & qui seruit patri, seruit filio. Et vt sine adulatione deitatis huius confessionem esse doceret, in conclusione posuit Amen, hoc est, verum est: vt Christum deum super omnia in veritate ostēderet benedictum in secula.

Philip. 2. Apoca. 19. Rom. 14. Gene. 21.

Non autē excidit verbum dei.) Non excidit verbum dei dicētis: In Isaac vocabitur tibi semen. id est, hoc euenit, inquit, quod dixit deus futurū, vt non hi dicerētur semē esse Abrahæ, qui filij eius essent secūdum carnē: sed isti qui fidem acciperent, per quā natus est Isaac, reformatā tempore Christi: non iam speciale, sed generale: vt quod Abrahā credidit de Isaac, isti crederēt de deo & Christo, qui natus est dei filius ad salutē humani generis redimendā. ¶ Neq; omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ: neque quia semen sunt Abrahę, omnes filij dei: sed in Isaac vocabitur tibi semē.) Hoc est quod vult intelligi, non iam ideo dignos esse omnes, quia filij sunt Abrahæ, sed illos esse dignos, qui filij pmissionis sunt: id est, quos pręsciit deus promissionē suam suscepturos, siue ex Iudęis, siue ex gētibus. Hi enim digni sunt dici Israelitæ, id est, videntes deū, qui credūt. Nā de Isaac vtiq; omnes hi filij sunt Abrahæ, quia omnis propago generis Iudæorū ex Abrahā per Isaac est. Sed quia sicut dixi, hi sunt veræ filij Abrahæ, qui promissionē sequuntur, quę in Isaac facta est, ac per hoc reliqui filij non sunt dicendi Abrahæ. Abrahā enim credens Isaac accepit propter fidem, quia credidit deo. In quo mysterium futurę fidei designatū est, vt illi essent fratres Isaac, qui eandē fidē haberēt, in qua Isaac nat⁹ est: quia Isaac in typo saluatoris nat⁹ est ex promissiōe: vt qui crediderit Christum Iesum promissum esse Abrahæ, hic sit filius Abrahæ, frater verò Isaac. Dictum est ergo Abrahæ, Quia in semine tuo benedicentur omnes gentes. quod vtiq; in Isaac factum non est, sed in eo qui in Isaac promissus est Abrahæ, qui est Christus, in quo omnes gētes benedicuntur credentes. Cæteri ergo Iudæi filij sunt carnis, dū promissiōe priuātur: nec deputari possunt merito Abrahæ, qui fidem nō sequuntur per quā dignus extitit Abrahā. ¶ Id est, non qui filij carnis, hi sunt filij dei: sed qui filij promissionis, æstimātur in semine.) Apertum est quia non possunt dici filij dei. Hi enim ex cōcupiscentia carnis nati sunt, isti verò ex fide spiritaliter, secundum quod promissum est Abrahæ, vt hi æstimarentur semen esse, qui crederēt. ¶ Promissionis enim verbum hoc est, Ad hoc tempus veniam, & habebit Sara filium.) Hoc in Genesi habetur, vt quod præfiguratum in Christo est, vt futurus Christus promitteretur filius Abrahæ, in quo promissionis verbum impleretur, vt in Christo benedicerentur omnes gente terræ. Quando enim promissio facta est Abrahæ, & audiuit: Quia in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ: Christus vtiq; illi promissus est ex traduce Isaac, in quo hoc impleri videmus. ¶ Nō solum autem hæc, id est Sara, sed & Rebecca ex vno cōcubitu habens Isaac patrem nostrum.) Non tantum ergo Saram in typo dicit generasse Isaac, sed & Rebeccam vxorem Isaac. Sed alia causa est in Isaac, alia in Iacob & Esau: quia Isaac in figura saluatoris natus est, Iacob verò & Esau duorum populorum habēt typum: id est, credentium, & non credentium: vt cum ex vno sint, diuersi sint tamen. In singulis enim & genus significatur, vt hi vnius generis dicantur, qui in causa fidei vnū sunt, vel perfidiæ. Vnus enim significatur in multis, non per traducem carnis, sed per cōmunem causam: quia & ex Esau Iacob filij dicendi sunt, & Iacob Esau imputādi sunt filij. Nec enim quia Iacob laudatur, omnes ex eo nati filij eius merito dicendi sunt: aut quia Esau displicet, omnes ex eius origine reprobi sunt: cum videamus & de Iacob traduce natos factos perfidos, & de Esau fideles & deo charos. Nam quia & de Iacob multi sunt perfidi, dubium non est. Omnes enim Iudæi non credentes aut credentes ex eo habent originem, Et quia de Esau sunt boni & fideles, probat Iob, qui est ex filiis Esau quintus ab Abraham, hoc est, nepos Esau. ¶ Nam cum nati nondum fuissent, aut aliquid egissent bonum vel malum: vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.) Hoc in Malachia habetur. Præscientiā dei flagitat in his causis, quia non aliud potest euenire, quàm nouit deus futurū. Sciendo enim quod vnusquisque illorum futurus esset, dixit: Hic erit dignus, qui erit minor: & qui maior, erit indignus. Vnum elegit præscientia, & alterū spreuit. Et in illo quem elegit, propositum dei manet: quia aliud non potest euenire quàm sciit & proposuit in illo, vt salute dign⁹ sit. Et in illo quem spreuit, simili modo manet propositum quod proposuit de illo, quia indignus erit. Hoc quasi præscius, non personarum acceptor. Nam neminem damnat, antequam peccet: & nullū coronat antequā vincat. Hoc pertinet ad causam Iudęorum, qui sibi prærogatiua defendunt, quod filij sint Abrahæ. Apostolus autem consolatur se, vt quia dixerat dolorem habere se cordis continuum causa incredulitatis eorum, quorum adoptio erat filiorum, & legis constitutio, & ex quibus Christus saluator, sicut & ipse ait: quia salus ex Iudæis est: tractata lege inuenit quia nō omnes

Gene. 21. Gene. 18. Malach. 1.

qui ex Israel sunt, credituri sunt: neque quia dicuntur filij Abrahæ, omnes Abrahæ filios dicendos, sicut supra memoraui. Minuit ergo dolorem suum, inueniẽs olim prædictum quòd non omnes essent credituri: vt hi soli doleant, qui per inuidiam in incredulitate laborant. Possunt tamen credere quòd ex subiectis aperit. Incredulis tamẽ prædictis nõ valde dolẽdũ est: quia nõ sunt prædestinati ad vitam. Præsciẽtia enim dei olim hos nõ saluãdos decreuit. Quis enim plãgat eum qui olim mortuus habetur? Sed subintrantibus gentibus, quæ sine deo prius erant, & salutem quã illi perdiderũt, accipiẽtibus, exsuscitatur dolor: sed iterum quia ipsi sibi perditionis causa sunt, sopitur. Præscius itaque deus malę illos voluntatis futuros, nõ illos habuit in numero bonorũ, quãuis dicat saluator illis septuagintaduob' discipulis quos elegerat secũda classe, qui ab illo postea recesserũt: Nomina vestra scripta sunt in cœlo. Sed hoc propter iustitiam, quia hoc est iustum, vt vnicuiq; pro merito respondeatur. Quia enim boni erant, electi sunt ad ministerium, & erant scripta nomina illorum in cœlo propter iustitiã, sicut dixi: secundũ præscientiã vero in numero erãt malorum. De iustitia enim deus iudicat, non de præsciẽtia. Vnde & Moysi dicit: Si quis peccauerit ante me, delebo eum de libro meo vitæ. vt secũdum iustitiam iudicis tunc videatur deleri, cũ peccat, iuxta præscientiam verò nunquam in libro vitæ fuisse. Hinc & apostolus Ioannes de huiusmodi ait: Ex nobis exierunt, sed nõ fuerũt ex nobis. si enim fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Non est personarum acceptio in præscientia dei. Præscientia enim est, qua definitum habet qualis vniuscuiusq; futura volũtas erit, in qua mansurus est, per quam aut damnetur, aut coronetur. Deniq; quos scit in bono mansuros, frequenter ante sunt mali: & quos malos scit permansuros, aliquotiens prius sunt boni. Vnde cessat querela, quia deus acceptor personarum nõ est. Nam & Saul, & Iudas Scarioth antè fuerunt boni, dicente scriptura de Saul: Erat vir bonus, & non erat illo melior in filiis Israel. Et de Scarioth dicit Petr' apostolus: Qui sortitus est sortem ministerij huius in signis & prodigiis faciẽdis. Quomodo igitur ministerium salutare sortiretur, nisi esset bonus? In sorte enim dei iudicium fuit dignũ illum fuisse tempore illo quo electus est: sicut illi septuagintaduo, quos supra memoraui. Hinc est vnde & Iudas post mali totius admissum scelus pœnitentia motus laqueo vitam finiuit. Nõ potest enim in aliquo omne bonum penitus obliterari, quippe cũ natura non possit immutari, sed voluntas: nõ in omnibus tamen causis, quia remanet in natura, quod testimonio sit creatori.

[Luce.10. — Exod.32. — 1.Ioan.2. — 1.Reg.9. — Actu.1. — Matth.27.]

QVid ergo dicemus? Nũquid iniquitas apud deum? Absit.) Quia enim vnum diligit, & alterum odit: nũquid, ait, iniquus est? Nõ planè, sed iustus. Scit enim quid faciat, & nec retractandum est eius iudiciũ. Hoc in Malachia propheta habetur: Iacob dilexi, Esau vero odio habui. Hoc iam de iudicio dicit. Nam prius de præsciẽtia ait: Maior seruiat minori. Sicut & de præsciẽtia Pharaonẽ damnauit, sciens non correpturum: Apostolũ vero Paulum persequentẽ elegit, præscius vtique quod futurus esset bonus. Hunc ergo præuenit ante tẽpus, quia necessarius erat: & Pharaonem ante futurũ iudiciũ damnauit, vt crederetur iudicaturus. ¶ Moysi enim dicit: Miserebor cui misertus ero: & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero.) Ergo miserebor, inquit, eius cui misertus ero. Hoc est, eius miserebor, cuius pręscius eram quod misericordiam daturus essem, sciens conuersurũ illum, & permansurum apud me. Et misericordiam pręstabo ei cui misericordiam præstitero: id est, ei misericordiã dabo, quẽ præsciui post errorẽ recto corde reuersurum ad me: hoc est dare illi cui dandum non est, neque nõ dare illi cui dandũ est: vt eum vocet quẽ sciat obaudire, illum autẽ non vocet quẽ sciat minime obaudire. Vocare est autem cõpungere ad recipiendã fidem. ¶ Igitur nõ volentis neque currẽtis, sed miserẽtis est dei.) Rectè dicit, quia nõ in voluntate petẽtis, sed in dantis arbitrio debet esse quod poscitur. An enim dandum sit, dantis debet iudicio pensari. Nam Saul peccãs cum petisset veniam, non accepit: at contra Dauid peccans, & ignosci sibi veniam postulãs, consecutus est. Ex hoc vtique dantis dei & non dantis iudicium sequendũ est, quia non iniuste iudicat, qui omnes saluos vult, manente iustitia. Inspector enim cordis scit petentẽ, an hac mente poscat, vt mereatur accipere. Et quãuis periculosum sit iudicium dei discernere, tamẽ propter diffidentes, vt mens eorum medelã consequi possit, ne putẽt iudicium dei iniustum, dicẽtes: Vnum vocat, & alterũ negligit: sic arbitrãtes excusari posse dãnandos, reb' istud potius probemus quàm verbis. Vbi enim rerum gestarũ exẽpla sunt, nemo audet queri, nec aliquã excusationem obtẽdere. Duo fuerunt, Dauid & Saul. Requiramus historias qualis vnusquisque eorũ reperiatur post iudicium dei, vt si Saul bene se egisse, postquã misericordiã non accepit, probetur: iniustum, quod absit, dei iudicium arbitremur: aut si Dauid accepta misericordia deum contempsisse inueniatur: an in eo manserit, in quo misericordiã consecutus est, & vtatur dispẽdio. Vterque necessitatẽ passus est regni. Et quãta fuit necessitas Dauid, vt filius eius vellet eum regno priuare. In qua necessitate flens, nudo pede iter faciebat, vt fugeret rex & dux populi dei, intantũ humiliatus, vt & in faciẽ sibi seruo suo maledicẽti non responderet, vt per patientiã deum sibi propitium faceret, per quẽ regnum sibi credidit reseruari. Saul autem nec in tali necessitate inuentus, quia maius malum est intestinũ bellũ quàm externum, insuper ægre ferens, quia semel & iterum non sit auditus, cũ esset indignus: nec in prece perstitit, vt meritum sibi faceret quod esset dignus: sed impatiens, & de dei iudicio indignatus, ab idolis quæ prius velut nullius momenti damnauerat, auxilium requisiuit. Ecce iustum esse iudicium præscientię dei, etiam nolentibus manifestum est. ¶ Dicit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipso te seruaui, vt ostendam in te virtutẽ meam, & vt nuncietur nomen meum in vniuersa terra.) Alij codices sic habent: Ad hoc te suscitaui, vt ostẽdam in te virtutẽ meam. Siue seruaui, siue suscitaui, vnus est sensus. Hoc enim dicit, quia cum Pharao (quod nomen regum erat apud Aegyptios, sicut & apud Romanos reges Augusti appellantur) hic ergo Pharao cum tantis malis esset reus, vt viuere non deberet, nunquã futurus bonus: ne se aut merito viuere, aut deum quem sæpe fallendum censebat, ad vindictam dandam impotentem putaret, audit à deo: Ad hoc te seruaui, vt ostendam in te virtutem meam, & vt nuncietur nomen meum in vniuersa terra. vt in hoc cæterę gentes addiscerent non esse alium deum præter hunc qui Iudæorum erat, & factus est Christianorum: quamuis & illi Christiani fuerint, & nos nũc sumus Iudæi propter Iudã, ex quo Christus est secundum carnem: quia Iudæi veteres sperando futurum Christum redemptorẽ, Christiani erãt. Nam Rhaab meretrix dicit exploratoribus missis à Iesu Naue, qui prius Auxes dicebatur: Auditæ sunt hic virtutes & plagæ quæ factæ sunt in Aegypto à deo vestro, & conterriti sunt nimis. timent enim à facie vestra. Ad hoc enim seruatus est Pharao, vt multa signa & plagę ostenderẽtur in illum, quasi iam mortuum. Suscitatus autem dictus est, quia cum apud deum mortuus esset, modicum tempus accepit vt viuere videretur: vt esset in cuius pœnam & varia tormentorum genera vsque ad mortem, omnes qui sine deo erant, metu territi, hunc solum deũ esse cum admiratione maxima faterentur, à quo hæ vindictæ sunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, vel mortis sententiam consecutis, requirebant quo modo prodessent viuis, quæ in homine latebant: vt apertis his cognoscerent causas ęgritudinis, vt pœna morientis proficiat ad salutem viuentis.

[Malach.1. — Gene.25. — Exod.33. — Exod.9. — Iosue.2.]

IGitur cui vult miseretur: & quem vult indurat. Dicis itaque mihi.) Ex persona contradicentis loquitur, non quasi putet deum neglecta iustitia alicui gratiosum: vt vnum è duobus paribus accipiat, alterum respuat. hoc est, vnum compungat vt credat, alterum induret ne credat. Cui quidem ex authoritate respondit, seruata tamen iustitia ex supra memorata pręscientia dei, dicens: ¶ Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistit?) Primũ dicit quia resisti ei non potest. Est enim potẽtissimus vltra omnes. Deinde quia deus omnium est, & parens, & ideo nulli male vult. Quæ fecit enim, incolumia vult manere. Nec enim competit ei vt iniustus sit, cuius be-

ius beneuolentia tanta apparet, vt non ſolum faceret eſſe quæ non erant: verum ea ipſa vita ęterna donaret & gloria, vt opus eius aliquid maieſtatis eius ſimile haberet. Qui ergo tam prouidus & bonus eſt, ambigi non debet quia iuſtus eſt. ¶ O homo tu quis es qui reſpondeas deo?) Magna eſt, inquit, indignitas & præſumptio, hominem reſpondere deo in aduerſis, iniquum iuſto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortiſſimo, corruptibilem incorrupto, mortalem immortali, ſeruum neq; domino, creaturam cōditori. ¶ Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quid me feciſti ſic?) Hoc de Eſaia propheta eſt, quod hic quaſi propriū ponit, quo oſtendit contra authorem opus eius queri non poſſe. In poteſtate enim authoris eſt qualem velit condere creaturam. ¶ An non habet poteſtatem figulus luti ex eadē maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero ad contumeliam?) Manifeſtum eſt vaſa aliqua fieri ad honorē, quæ ad vſus honeſtos ſint neceſſaria: alia vero ad contumeliam, quæ ſtrumento ſint culinarum: vnius tamen eſſe ſubſtantiæ, ſed differre volūtate opificis in honore. Ita & deus, cum omnes ex vna atque eadem maſſa ſimus in ſubſtantia, & cuncti peccatores, alij miſeretur, & alterum deſpicit non ſine iuſtitia. In figulo enim ſola voluntas eſt, in deo autē voluntas cum iuſtitia. ſcit enim cuius debeat miſereri, ſicut ſupra memoraui.

Eſaiæ.45.

QVod ſi volens deus oſtendere iram, & manifeſtare potentiam ſuam, in multa ſuſtinuit patientia, in vaſis iræ præparatis in interitum.) Ipſe ſenſus eſt, quia voluntate & longanimitate dei, quæ eſt patientia, præparantur infideles ad pœnam. Diu enim expectati, conuerti noluerunt. Adeo ergo expectati ſunt, vt inexcuſabiles perirent. Sciuit enim deus hos non credituros. ¶ Et vt oſtēderet diuitias glorię ſuæ in vaſis miſericordię, quæ præparauit ad gloriam.) Patientia & longanimitas dei ipſa eſt quæ ſicut malos præparat ad interitum, ita & bonos præparat ad coronam. Boni enim ſunt, in quibus ſpes fidei eſt. Omnes enim ſuſtinet, ſciens exitum ſingulorum: ac per hoc patientia eſt quæ illos qui ex malis corriguntur, aut in bono perſeuerantes ſunt, præparat ad gloriam dei. Diuitiæ autem gloriæ ſunt, dignitas multiplex præparata credentibus. Eos autem qui ex bonis fiunt mali, & in cœpto malo perdurant, præparat ad perditionem. Hoc eſt autem manifeſtare potentiam ſuam in multa patiētia, quia computatur non vindicaturus, quia diu diſſimulat: cum cœperit vindicare, apparebit eius potentia: quia cum poſſit ſtatim vindicare, diu ſuſtinuit, vt perfidi queri nō poſſint damnati. Pręparare eſt autem vnumquemque præſcire quid futurū eſt. ¶ Quos & vocauit nos, non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus.) Hos ergo quos vocauit, præparauit ad gloriam, ſiue eos qui prope erant, ſiue illos qui longe, ſciens permāſuros in fide. ¶ Sicut in Oſee dicit: Vocabo non plebē meā, plebē meā: & nō dilectā, dilectā. Erit enim in loco vbi vocabuntur nō plebs mea ibi vocabūtur filij dei viui.) Apertū eſt iſtud de gentibus eſſe prædictū, quæ prius non erant plebs dei: poſtea autem ad opprobrium Iudæorum, miſericordiā accipientes, vocatæ ſunt plebs dei: & qui dilecti antè non erant, abdicatis Iudæis adoptati in filios, & dilecti ſunt: vt in loco vbi non vocabantur plebs dei, ibi vocarentur filij dei viui. Prius enim nuſquam vocabantur filij dei, niſi in Iudæa, hoc eſt, Hieroſolymis, vbi domus dei erat, ſicut dicit in pſalmo ſexageſimoquinto: Notus in Iudæa deus. Poſtea autem in propheta Zacharia, Ponam, inquit, Hieruſalem in omnibus gentibus. quia vbique futuri erant filij dei, & domus dei in omnibus locis, quæ eſt eccleſia. Hinc dominus ait Iudæis, Quia tolletur à vobis regnū dei, & dabitur genti facienti fructum eius.

Oſee.2. 1.Pet.2. Oſee.1. Zacha.12. Matth.21.

ESaias autē clamat ꝓ Iſrael.) Hoc dicit, quia Eſaias clamat pro iis qui credunt in Chriſtum. Hi enim verè ſunt Iſraelitæ, ſicut dicit dominus ad Nathanael: Ecce verè Iſraēlita, in quo dolus non eſt. ¶ Si fuerit numerus filiorum Iſraēl tanquā arena maris, reliquiæ ſaluæ fient.) Recedentibus Iudæis à merito & promiſſione patrum, dum illa non recipiunt: hi reliquiæ ſunt, qui credendo in fide promiſſionis patribus factæ, ſunt fideles effecti. A lege enim recedunt, qui in eum quem lex ſolū ad ſalutem ſufficere promiſit, non credunt. Igitur apoſtatæ habeantur neceſſe eſt, qui dum Chriſtum non recipiunt, rei ſunt violatæ legis. De maxima itaq; multitudine ſolos credentes dicit ſaluari, quos præſciit deus. ¶ Verbum enim cōſummans & breuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus ſuper terrā.) Saluari hos promittit, quos reliquos dicit per verbum, quod iuſtè definiens, breuiauit dominus ſuper terram. Conuenit enim vt in ſolo nomine domini conditoris conſequatur ſalutem creatura, hoc eſt per fidem: quia ſublatis omnibus neomeniis, & ſabbato, & circuncisione, & lege eſcarum, & oblationibus pecorum, ſola fides poſita eſt ad ſalutem, quæ abbreuiata ex lege eſt: quia quod in fide eſt, in lege habetur quaſi principale legis, dicente ſaluatore: De me enim ſcripſit Moyſes. Abbreuiata ergo lege reliqui Iudæorum ſaluantur. Cæteri vero ſaluari non poſſunt, quia per definitionem dei ſpernuntur, per quā genus humanum ſaluandum decreuit. ¶ Et ſicut prædixit Eſaias: Niſi dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma fuiſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſem⁹.) Hoc ſemen, quod de omnibus ſolum relictum & reſeruatū eſt ad reformationem generis humani, Chriſtus eſt, & doctrina eius, ſicut & ipſe dicit: Semen eſt verbū dei. Hoc ergo nobis olim promiſſum, ſublatis quæ oneri erāt legis, reliquit ad redemptionē, vt data remiſſione peccatorum non periremus à lege, ſicut periit Sodoma. Saluatorem ergo relictum nobis dicit ad ſuffragium vitæ, quam lex præuidere nō potuit, quem ab initio deus naſci decreuit: qui propterea quod ſolus ſine peccato inueniretur, deuicto humani generis hoſte, omnium peccata deleret. Hoc & in Apocalypſi Ioannis habetur: Quia nemo, ait, dignus inuentus eſt, ſiue in cœlo, ſiue in terra, qui aperiret librum & ſignacula eius, niſi ſaluator qui vicit mortē. Hoc ergo eſt ſemen quod olim promiſſum reſeruauit deus, vt tunc fructificaret, quādo omnium tam Iudæorum quàm gentiliū peccata repleta erant. Fructus autem eius eſt indulgentia peccatorum. Niſi enim Chriſtus fuiſſet reſeruatus, quem idcirco ſemē dicit, quia per ipſum reparatum eſt genus humanum, interiſſet progenies Abrahæ, eò quòd peccatis obruti erant, & lex eis prodeſſe non potuit. Idcirco hunc ſequendū docet, qui præſidium contulit vitæ.

Eſaiæ 10. Ioan.1. Ioan.5. Eſaiæ.1. Lucæ.8. Apoc.5.

QVid ergo dicemus? Quod gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, comprehenderunt iuſtitiam: iuſtitiam autem quæ ex fide eſt.) Quoniam iuſtitia eſt in lege, quæ credita mundo eſt, quæ prohibet peccare: idcirco gentes non hanc iuſtitiam dicit comprehēdiſſe, quæ natura magiſtra dinoſcitur, ſed eam iuſtitiā quæ ex fide eſt Chriſti. Deo enim hæc vera iuſtitia eſt & permanens, ſi ipſe agnoſcatur. Quid enim eſt tam iuſtū, quàm cognoſcere deum patrem, ex quo ſunt omnia: & Chriſtum filium eius, per quem ſunt omnia? Prima ergo hæc iuſtitia eſt agnoſcere creatorem, deinde cuſtodire quæ præcepit. Gentes ergo quæ prius non requirebant iuſtitiam, id eſt, legem, quæ creatori teſtimonium perhibebat, venientes inuenerūt iuſtitiam ſuperabundantem plus quam ſcribarum & phariſæorum. Qui enim tunc quod minus eſt non ſectabantur, comprehenderunt poſtea quod maius eſt: Iudæi autē in lege poſiti, qui proficere magis debuerant, deteriorauerunt. ¶ Nam Iſraēl ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitię non peruenit.) Perfectio legis fides eſt, quam gentes apprehendentes, totam legem implere videntur. Iudæi autem dū per inuidiam ſaluatori non credunt, iuſtitiam quæ in lege mandata eſt vindicātes, id eſt ſabbatum, circuncisionem, & cætera: in legem non peruenerunt, hoc eſt, legem non perfecerunt: & qui non perficiunt legem, rei ſunt iuxta legem. Hic enim implet legem, qui à lege Moyſi peruenit ad fidē Chriſti. ¶ Quare? Quia nō ex fide, ſed quaſi ex operibus.) Spernentes enim fidem, quæ, ſicut dixi, perfectio legis eſt, ex operibus legis iuſtificari ſe dicebant, id eſt, per ſabbatū, neomenias, circuncisionem, &c. immemores ſcripturæ dicentis quia iuſtus ex fide viuit. Iuſtitia autē legis idcirco dicitur, quia iuſto iudicio dei hæc Iudæis data ſunt propter duritiā cordis illorum: vt ſi muſtelam fortè quis mortuam calcaſſet,

set, aut tetigisset aliqua morticina, aut si sorex in vas ruisset, A immundum diceretur: quod magna cum solicitudine obseruantes, ex quacunq; caussa incurrebant vt immundi essent. Si autem sanguis mustelæ pauimentum maculasset, non leui cura expiandum erat, & vt à cibis melioribus abstineretur. Sabbatum vero & circuncisio propriam habuerunt iustitiā tépore suo, quia in figura data sunt. Hoc dominus per Ezechiel prophetam ostēdit, inter cętera dicens: Propterea dedi illis præcepta non bona, quia erāt irreuerentes & infideles. In aduentu autem Christi, qui salutare donum erat daturus, per Hieremiam prædicat dicens: Dabo illis testamentum nouum, non quale dedi patribus illorum. Hoc testamētum legem vocat, in quam non peruenerūt, sicut supra memoraui. Nam cum gentibus quæ crediderant, hanc sarcinā obseruationis Iudæi credentes vellent imponere, tunc apostolus Petrus ait: Quid imponitis iugum supra ceruicē fratrum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt? A tempore enim Christi indulgētia data est promissa in lege. Ait enim Esaias propheta: Veniet ex Siō qui eripiat B & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum, hoc est nouum testamētum promissum à deo in Christo. ¶ Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & qui crediderit in illum, non confundetur.) Hoc in Esaia habetur. Multorū relatione compertum est, in petra vel lapide Christum esse significatum. Daniel enim propheta lapidem hūc dicit, qui abscissus à monte sine manibus percussit & comminuit omnia regna, & repleuit omnem terrā, quod euidēter de Christo dictū est. Et in lege petra de qua fluxerunt aquæ, Christus est appellatus. Petra autem, inquit, erat Christus. Et Petrus apostolus inter cætera ad Iudæos ait: Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus. Offensio ergo posita in Sion, Christus est. Sion vero altitudo est, siue ciuitas ipsa Hierusalem, quæ propter notitiam dei non immerito excelsa dicta est, in qua saluator à deo patre suo positus prędicator, offensio factus est Iudæis, dum se filium dei prædicat, C natus de spiritu sancto ex muliere. Per corpus autem eius scandalum passi sunt, & dicebant: Nónne mater & fratres eius apud nos sunt? Quomodo ergo hic dicit, Quia de cœlo descendi? Nolebāt enim verba gestis comparare, vt perinde agnoscerent non absurdum esse quod dicebat de cœlo se descendisse, quasi corpus operaretur, & non deus latens, operibus tamen se prodens in corpore. Petra ergo hæc scādalum est Iudæis & offensio, quæ petra sine dubio corpus intelligitur saluatoris. Hæc excisa sine manibus propterea, quia sine viro de spiritu sancto facta de virgine est.

CAPVT DECIMVM.

Fratres voluntas quidem cordis mei, & obsecratio fit ad deum pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationē dei habēt, sed non secundum agnitionem.) Quoniam à lege vult eos auferre credentes, quia velamen est Iudæis, ne hoc D odio Iudaismi facere videretur: ostendit affectum suū circa illos, & legi dat multum, sed docet tempus iam seruandæ legis nō esse: ac per hoc prouidere se illis velle testatur, si modo audiant illum, ac probent suum non esse inimicum, quādo & testimonium perhibet illis nobilitatis & traditionis paternæ. ¶ Ignorantes enim dei iustitiam, & suam quærētes constituere, iustitię dei non sunt subiecti.) Per ignorantiam dicit non illos credidisse in Christum: æmulationem quidē dei habentes, sed voluntatem & consilium eius nescientes, contra deum agebant, quem se defendere testabantur. De iis dicit, qui non maleuolentia & inuidia, sed errore Christum non receperūt. Quibus & Petrus apostolus dicit: Scio fratres quia per ignorantiā gessistis hoc malū, sicut & principes vestri. Ignorantes enim hunc esse Christum, quē promiserat deus, alterum expectandum dicebāt. Huic iustitias suas quas ex lege habebant anteponentes, qui est dei iustitia in fide. Iustitia enī ipse est, quia quod promiserat deus, in ipso impleuit. ¶ Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.) Hoc dicit quia perfectionē legis habet, qui credit in Christum. Cū enim nullus iustificaretur ex lege, quia nemo implebat legē nisi qui speraret in promisso Christo, fides posita est quæ crederet perfectionem legis, vt omnibus prætermissis fides satisfaceret pro tota lege & prophetis.

Moyses enim scripsit iustitiā quæ ex lege est: quia qui fecerit homo ea, viuet in eis.) Hoc dicit, quia iustitia legis Moysi reos illos non faciebat ad tēpus, si seruaretur: id est, viuebant faciendo legem, debitores enim erāt. Hoc dictum est in Numeris, & in Leuitico. ¶ Quę autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cœlum?) Hoc in Deuteronomio dictū est, quod hic interpretatur in Christo, dicēs: Hoc est Christū deducere. Aut quis descendit in abyssum? id est Christum ex mortuis reducere.) Hoc proprium apostoli est. Itaque iustitiam hanc dicit esse fidei, si nō dubitetur de spe dei quæ in Christo est, ne diffidens dicat: Quis potuit ascendere in cœlum? quia ideo passus est, vt expoliatis inferis virtute patris, deuicta morte resurgens, cum animabus ereptis in cœlum ascenderet. Omnis enim quicunque viso saluatore apud inferos sperauit de illo salutem, liberatus est, Petro apostolo hoc testante. Dicit enim, quia & mortuis prædicatus est. Qui de his ergo in corde suo non dubitat, iustificatus est ex fide. Ex lege autem iustificari timor facit. Timet enim legem, quia videt illam pœnam inferre peccantibus. Ideo non magna iustitia legis est, nec meritū collocat apud deum, sed ad præsens: fides autem quia incredulis iustitia est, mercedem habet apud deum, de quo quod non videtur speratur. ¶ Sed quid dicit scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo.) Hoc scriptum est in Deuteronomio, quia non est longè ab animo nostro vel ore, quod nobis dicitur vt credamus. Quamuis enim oculis non videatur, à natura tamen animorum & loquendi ratione nō discordat, quod credimus. In ipsa enim natura inserta sunt velut semina, quæ auditu & voluntate exculta fructificant testimoniū creatoris. ¶ Hoc est verbū fidei, quod prædicamus.) Nullū opus dicit legis, sed solam fidem dandam in caussa Christi. ¶ Quia si confitearis in ore tuo Christum dominum Iesum, & credideris in corde tuo quod deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.) Quæcunque superius locutus est, hic illam manifestauit, hanc esse regulam fidei, credere dominum esse Iesum, & non erubescere profiteri quia deus illum ex mortuis reducens, deduxit illum in cœlum cum corpore: vnde venerat incarnandus: ne incurrat sententiam euangelicam dicentem: Multi, inquit, ex principibus crediderunt in Iesum, sed palam non profitebantur, propter Iudęos. Maluerunt enim gloriā hominum magis, quàm gloriam dei. ¶ Dicit enim scriptura per Esaiam: Omnis qui credit in illū, non confundetur.) Cum examen cœperit fieri omnium rerum in die iudicij, & omnia falsa commenta vel dogmata in confusionem deduci, tunc in Christum credentes tripudiabunt videntes omnibus manifestari, quia quod crediderunt, verum est: & prudens, quod putabatur stultum. Aspicient enim inter cæteros se solos gloriosos & prudentes, qui ęstimati fuerant cōtemptibiles & stulti. Illic est enim vera probatio, vbi remuneratio & condemnatio. ¶ Non est enim distinctio Iudęi & Græci.) Generaliter omnes aut confundi propter diffidentiam dicit, aut sublimari caussa credulitatis: quia sine Christo apud deum nulla salus est, imò pœna est, aut mors. Nec enim Iudæos commendare poterit prærogatiua patrū, aut legislatio, qui meritum & promissionem patrum nō receperunt. Gentes autem nullum habēt testimonium quo vel secundum carnem commendentur nisi credant in Christū. ¶ Nam idem dominus omnium, diues in omnibus qui inuocant illum.) Manifestū est ad omnes hoc pertinere, siue Iudæos, siue Græcos: quia sine vocatione domini Christi nemo viuit apud deum. Cum ergo omnium dominus sit, consentiente Petro apostolo, & dicente: Hic est, inquit, omniū dominus: diues tamen non est nisi in iis qui inuocant illum, quia ipsi accipient remunerationem. Perfidis vero non est

dives,

diues, quia participes non sunt bonorum eius. Neque enim A accipiunt quod daturum illum non crediderunt: & tamen non dixi deum diuitem credentibus, sed inuocantibus illū: vt postq̃ credidit, non desinat animus id postulare, quod à deo semper doctus est postulandum: quia in Euangelio Lucæ dicit propter aduersarium, quia subtilis & versutus est, semper orandum esse. (Lucæ 18.) Credentibus autem sola datur remissio peccatorum. Sequitur autem vt precibus deditus, liberetur a malo, & possit cōsequi quod ꝓmisit deus toto corde vigilantibus. ¶ Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit.) In Michæa dictum est. Ipse deus qui visus est Moysi, dicit: Nomē mihi dominus. Hic est filius dei, qui ideo & angelus & deus esse dictus est, vt nō ipse esse a quo sunt omnia, putaretur, sed hic esse per quē sunt omnia, vt ad id pertineat, quia deus dictus est, quod vnum sunt pater & filius. Angelus autem ad hoc, quia nūcius promissæ salutis est missus à patre: & missus ideo dicitur, vt nō ipse pater esse credatur, sed ab eo genitus. ideoque quicunque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Hoc sensu & Moyses locutus est: (Deute. 18.) Quicunq;, ait, non audierit prophetam B illum, exterminabitur de plebe. Si ipse est omnium dominus, ipse inuocatur à seruis. Et quia verus est, adiecit:

QVomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt?) Certe Christo non credunt Iudæi ipsi quem dixit dominum. Hoc sequitur quod supra dixi, quia prius credendum est, vt sit fiducia postulandi. ¶ Aut quomodo credent ei quem nō audierunt?) Apertum est non posse credi illi cui obedientia denegatur. ¶ Quomodo autem audient sine prædicante?) Nec hoc obscurum est, quia qui prædicanti resistit, authorem eius non recipit. ¶ Aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur?) Neque istud recipit quęstionem, quia non erunt veri apostoli, nisi à Christo mittātur, nec poterunt prædicare sine authore. nulla enim his signa virtutum perhibent testimonium. (Naum. 1. Esaiæ 52.) ¶ Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes euangelizātium pacem, euangelizantium bona.) Hoc propheta dicit Naū. Pedes dicendo, aduentum significat apostolorum circumeuntium mundum, & regnum dei aduentare pręedicantium. Aduentus enim ipsorum illuminabat homines, viam osten- C dens qua itur in pace ad deum, quam primum Ioannes Baptista venerat præparare. Hæc pax est, ad quā festināt credentes in Christum. Denique sanctus Simeon, quia in mūdo discordia erat, lætus in ortu saluatoris: Nunc, ait, domine dimittis seruum tuum in pace. (Lucæ 2.) quia regnum dei pax est. Omni enim amputata discordia, omnes vni deo genu flectunt. Denique Hierusalem superior ciuitas pacis interpretatur, quæ est mater nostra. ¶ Sed nō omnes obediunt Euangelio.) Verum est, quia quamuis illustretur mundus splē dore disciplinæ dominicæ: sunt tamen qui repugnent, qui lumen tenebras vocant. Horum enim sic errore acies obtusa est mentis, vt nec veri luminis recipiant splendorem. Quos accusat Euangelium, dicēs: (Ioan 1.) Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. ¶ Esaias enim dicit: (Ioan. 12. Esaiæ 53.) Domine, quis credidit auditui nostro?) Hoc est, quis credidit quæ audiuimus abs te, & loquimur? Firmauit Iudæos esse prophetico exemplo contradictores Euangelicę veritatis. Lex enim Iudæos increpat, quia sicut fuit apud veteres, D ita & nunc est. Hunc enim numerum non tangit, qui fidem non recipit. ¶ Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.) Manifestum est quia nisi dicatur aliquid, nec audiri potest, nec credi. ¶ Sed dico: Nunquid nō audierūt?) Hoc est, audierūt, & credere noluerunt. Quamuis enim fides ex auditu sit, sunt tamen qui audientes non credūt. Audiunt enim, & non intelligunt, quia maleuolentia obcæcatum est cor illorum. (Psalm. 18.) ¶ In omnem terram exiit sonus corū, & vsque ad fines orbis terræ verba illorum.) Vsqueadeo prædicationem dei à Iudæis auditam esse testatur, vt etiam impletum orbem diuina annunciatione pronunciet. Ipsa enim fabrica mundi prædicat creatorem. Quod enim Psalmographus de creatura dixit, hoc Apostolus de Euangelistis. Quia vbique audita est, & peruenit in omnem locum prædicatio nominis Christi. Vbi enim præsentia hominis prædicātis defuit, sonus tamen & fama peruenit, sicut peruenerat opinio factarum virtutū in Aegypto ad omnes gētes, teste Rhaab meretrice. Si enim in omnem locum peruenit, non potuerunt non audire Iudæi apostolicam prædicationem, vt nemo ex his excusatus sit a crimine diffidentiæ. ¶ Sed dico: Nunquid Israel non cognouit?) Hoc est, cognouit: ne quia per supradicta testimonia genus Israel incredulitatis caussa arguit, cum dolore de omnibus Israelitis queri videretur, non negat Israel cognouisse & assecutum esse quod illi promissum fuerat in lege: sed eum qui spiritu magis Israel est quàm carne quem & deus præsciebat crediturum. Omnes enim audierunt, & non omnes crediderunt. ¶ Ideo primus Moyses dicit:) In cantico Deuteronomij: (Deute. 32.) ¶ Ego ad æmulationem vos adducā in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.) Indignantis verba sunt, propter quod semper diffidentes inuenti sunt Iudæi, & omnibus malis vnam assignat generationem & caussam, dum præsentes increpat ibidē, tāgit magis futuros, ad quos hoc pertinet. Omniū enim horū vna damnatio est, si permaneant in diffidentia. Aemulatio ergo illis data est inuidentiæ, dum vident gentem, quæ prius, quia sine deo fuit, sensu bruta erat, deum suum appellare, qui fuerat Iudæorum, & donum illis promissum assecutam, per quam zelū passi iracundia distenderentur, vt malitię & incredulitatis suæ mercedes exoluerent. Nulla enim res sic consumit hominē nisi zelus: quem ideo deus vltorem posuit incredulitatis, quia graue peccatum est. Nam semper in ira missi excruciātur, quando audiūt legem & prophetas ad nos pertinere, qui in Christum credim⁹. ¶ Esaias audet, & dicit. (Esaiæ 65.) Palā factus sum non quærentibus me, & inuentus sum inter eos qui me non interrogabant.) Quoniam supra verbis Moysi vsus est de exclusione Iudæorum, ad hoc quoque Esaiæ prophetę exemplum subdidit, vt de eius persecutione apertius doceret deum expulsis Iudæis, vltrò gentibus gratiam obtulisse ad opprobrium & necem Iudæorum. Hæc enim Esaias propheta ex persona Christi testatur. ¶ Ad Israël autem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.) Hic Israel carnalis est, hoc est Abrahæ filij, sed non secundum fidem. Nam Israel verus & spiritalis est, qui credēdo videt deum. Tota die, semper significat. Semper enim correcti sunt. propterea increpantur non credituri, vt sciant quia ipsi sibi caussa sunt perditionis. Potest hoc & de saluatore accipi, qui in cruce extensis manibus, interficiētium eum peccatum arguit. Caussa enim illa clamat sceleratum facinus Iudęorum: superius quòd visus sit dicere Esaias de iis qui dei fuerant inimici, ostendit hos amicos futuros: & eos qui Israelitæ dicebantur, propter quod inobedientes erant, vt inimicos abiiciendos.

CAPVT VNDECIMVM.

DIco igitur, Nūquid repulit deus hęreditatem suā? Absit.) Quia populum Israel incredulum ostēdit, nunc ne omnem Israel dixisse diffidentem putaretur, ostendit non repulisse deum hæreditatem suam, quam præsciit: id est filios Abrahæ, quos fideles sibi futuros scit. Nec enim promitteret eis regnum, si sciret nullum ex his crediturum. Hæreditas ergo domini iuxta legē filij sunt Abrahæ, sed credentes. ¶ Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin.) Exemplo suo docet partem Israel saluatam, quam præsciit deus saluandam, aut adhuc posse saluari: & partem Israel propter iugem diffidentiam perditioni deputatam. ¶ Non repulit deus plebē suam, quam præsciit.) Hoc est quod dicit saluator: Pater, quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex his periit, nisi filius perditionis. (Ioan 17.) Ita & hi quos præsciit deus credituros, nemo ex his à promissione repulsus est: quia sic factum est, sicut præsciit deus futurū. ¶ An nescitis in Helia quid dicit scriptura, quomodo postulat deum cōtra Israel: (3 Reg. 19.) Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt, & ego relictus sum solus, & quærūt animam meam? Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerūt genua ante Baal.) Aperta sunt hæc. Ostendit enim non solum Heliam remāsisse qui deuotus deo non

non adorauerit idolæ:ſed & multos qui in fide dei permanſerunt, ſicut & ex Iudæis non pauci crediderunt. Huic rei hiſtoria congruit, quia multi per ſpeluncas occultati ſunt propter Achab regem Samariæ, & Iezabel vxorem eius, qui pſeudoprophetis credentes, dei prophetas perſequebãtur, & populũ ad idololatriam hortabãtur. ¶Sic igitur & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.) Hoc eſt, ita, inquit, & nũc hi remanſerũt in legis promiſſione, recedẽtibus multis quos præſciit deus. Qui enim ſuſceperunt Chriſtũ quaſi in lege promiſſum, ij in lege ſteterunt. qui enim non illum receperunt, à lege receſſerunt. Ideo credẽtes reliqui dicuntur, hoc eſt, remanentes in lege. ¶Si autem gratia, iam non ex operibus.) Manifeſtũ eſt quia gratia donũ dei eſt, nõ debita merces operibus, ſed gratuita ratione, miſericordia interueniente, conceſſa. ¶Alioquin gratia iam non eſt gratia.) Verum eſt, quia ſi merces eſt, nõ eſt gratia. Sed quia merces nõ eſt, ſine dubio gratia eſt: quia veniam dare peccantibus non eſt aliud quam gratia, & iis qui non requirunt, ſed offertur illis vt credant. Duplex ergo gratia eſt, quia hoc competit deo, qui abũdat miſericordia, vt & requirat quos gratis curet.

QVid ergo? Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt cõſecutus: electio autem conſecuta eſt.) Iſraëlitæ ij carnales ſunt, qui ex operibus legis iuſtificari ſe putãtes, non adepti ſunt vt iuſti eſſent per fidem apud deum. Præterea cũ omnes rei ſint per legem, quia maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Qui autem per fidem iuſtificari ſe crediderunt, conſecuti ſunt electionem, vt iuſtificati filij dei fierent, memores ſcripturæ dicentis, Quia iuſtus ex fide viuit, id eſt, nõ ex lege. ¶Cæteri vero excæcati ſunt, ſicut ſcriptum eſt.) Hoc ſubiectum in Eſaia legitur: ¶Dedit illis deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiãt, vſque in hodiernum diem. Et Dauid dicit: Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurẽtur oculi eorum vt non videant, & dorſum illorum ſemper incurua.) Ideo menſam maledicit malorum, quia illic decipi ſolent innocentes. Dolo enim vocantur ad conuiuium, vt perimantur: quia ſic & Amõ filius Dauid deceptus eſt à fratre ſuo Abeſſalon, & malignus Oloſernes per epulum ſanctam Iudith putauit ſe poſſe decipere, & in menſa ſcelerati Herodis ſæuierunt maligni in caput Ioannis prophetę. Vnus ſenſus eſt duorum prophetarum de huiuſmodi hominibus, qui ab initio infidi & repugnantes inuenti ſunt hoſtes bonorum. Sed aliqui illorum emendati ſunt & correcti, licet tarde: quidam vero in pertinacia manẽtes, ſeueritatem ſententiæ non euaſerunt, in perpetuum curuati, hoc eſt excæcati ne de cætero poſſint veritatis viã aſpicere, quam maleuolentia aſpernati fuerãt, declinantes ab ea, & ad ſalutis gratiam peruenire. Qui enim cum intellexiſſet, credere noluit: id debet conſequi quod vult, ne de cætero poſſit fidem recipere, & ſaluari. Exempla igitur prophetarum ſupradicta duplicem continent ſenſum. duobus enim modis decreta ſunt, & ſcripta. Duo etenim genera hominum hic continentur. vnum eſt quod maleuolentiæ ſuæ cauſſa excæcatur in ſempiternum, ne ſaluetur. Sunt etenim peſſimæ voluntatis, vſque adeo vt intelligentes dicant ſe neſcire quod audiunt. Denique dicebãt de ſaluatore: Quid eſt quod dicit? Neſcimus quid loquitur. Quid eum auditis? Dęmonium habet, & inſanit. Alia autem pars quæ verè Iſrael eſt, contradicebat illis: Hæc verba non ſunt dæmoniũ habentis. Nunquid dęmonium poteſt cęcorum oculos aperire? Dum inuident ergo ſaluatori, nolebant videri intelligere quæ audiebant: vt dum à legiſperitis & Phariſæis nõ intelligi videtur, res abſurdas, & quæ extra legem eſſent, loqui putaretur: quæ res etiam alios à fide poſſet auertere. Vnde audiunt à ſaluatore: Vos habetis clauem ſciẽtiæ, & neque vos intratis, neque alios ſinitis introire. Quis enim non leuium, ſed paulo grauiorum, legiſperitorũ & Phariſæorum conſilium & ſententiam non ſequeretur, & qui viderẽtur legis defenſores? Denique iis qui vere Iſraelitæ ſunt, dixerunt: Nunquid aliquis ex principibus credidit in illum? vt inde iuſte viderentur

Deute. 27.
Abacuc. 2.
Eſaie. 6.
Matth. 13.
Ioan. 12.
Acto. 28.
Pſalm. 68.
2. Reg. 13.
Marci. 6.
Ioan. 10.
Lucæ. 11.
Ioan. 7.

non credidiſſe, ſi multos cõſpirationis ſuæ ſocios feciſſent: quia quod à paucis defenditur, ſolet non probatum videri. Ideo excæcati ſunt, ne de cætero poſſint credere, & ſaluari. In voluntate ergo ſua adiuti ſunt, vt quoniã ſciẽtes verum, dicebant eſſe falſum: de cætero non intelligerent quod eſt verum, vt verum haberent, ſed falſum, quod volebant. Alterum genus eſt, quod cum iuſtitias legis ſectatur, iuſtitiã Chriſti non recipit: ex quo iam non per inuidiam malæ voluntatis hoc agit, ſed errore. æmulando enim traditionem patrum cæcantur ad tempus: quia cum deberent ex magnalibus Chriſti addiſcere hunc nõ poſſe fallere, cuius tam magnifica virtus in rebus geſtis appareret; & prædicationem eius teſtamento nouo promiſſo per prophetas comparare, & exinde profiteri hunc eſſe qui promiſſus eſt: negligentes contra deum, & hominibus aſſentientes inuenti ſunt. Propterea ergo cæcantur, vt admiſcentibus ad promiſſionem eorum, ipſa æmulatione, dum inuident gentibus, reuertantur ad fidem Chriſti.

DIco ergo: Nunquid ſic offenderunt, vt caderent? Abſit.) Hoc dicit quod ſupra memoraui, quia nõ ſic diffiderunt, vt nunquam iam crederent: id eſt, non ita propter improbitatem ſuam cæcati ſunt, vt curari non poſſent: ſicut & diabolum legimus cecidiſſe, dicẽte Eſaia propheta: Quomodo cecidit de cœlo lucifer? caſum apoſtaſiam ſignificauit. Non ergo hos ſic offendiſſe dicit vt caderent, ſed offenſionis ſuæ cauſſa ad tempus obtuſos. ¶Sed illorum delicto ſalus gentibus, vt illos æmulẽtur.) Hoc eſt quod dixit, quia propter peccatum illorum gentibus ſalus data eſt. Quia enim donum dei recuſauerunt Iudæi, trãſlatum eſt hoc ad gentes, vt ęmulatione zeli accẽſi Iudæi conuerterentur ad Chriſtum, zelantes promiſſionẽ patrum. ¶Quòd ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium: quantò magis plenitudo illorum?) Manifeſtum eſt quia ſi delictum illorum profuit mundo, dum horum diſpẽdio plures habet bonos, quia multo plures ſunt gentes quàm Iudęi: & diminutio eorum, quod eſt damnũ promiſſionis, diuitiæ gentiũ, per id quod lucrati ſunt vitam æternam, quanto magis plenitudo eorũ? Apertum eſt quia magis diues erit mundus hominibus bonis, ſi & ij qui excæcati ſunt, conuertantur. Ex magna enim parte ſaluabitur mundus. Mundo homines ſignificantur, ſicut dictum eſt de ſaluatore: Ecce totus mundus abiit poſt illum.

Eſaie. 14.
Ioan. 12.

VObis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego ſum gentium apoſtolus, miniſterium meum glorificabo, ſi quo modo æmuler carnem meã, vt ſaluos faciam aliquos ex illis.) Oſtẽdit gẽtibus quo affectu diligat Iudæos. Nam miniſterium ſuum, quo apoſtolus gentium eſt, honorificat, ſi propter affectum generis ſui data opera etiam Iudæos acquirat ad fidem. Honorificentior enim fiet, ſi & illos, ad quos non miſſus eſt, lucretur ad vitã. Patribus enim in laude maxima erit, ſi fratres inuenerit qui perierant. ¶Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ eſt aſſumptio, niſi vita ex mortuis?) Hoc dicit, quia ſi non credẽtibus Iudæis gentes recõciliatæ ſunt deo, ad incrementum mundi circa fidem Chriſti, quę erit in hac parte, & quanta plenitudo ſalutis ſi aſſumantur & Iudæi ad fidem Chriſti, niſi vt ex mortuis viuificetur mundus in hominibus? Quia ergo profectus eſt, dandam dicit operam vt credant, quoniam cæcitatis obtuſio tẽpore compenſati delicti aufertur, vt voluntatis ſuæ recipiant liberum arbitriũ. ¶Quòd ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa.) Manifeſtũ eſt quia quod vnius ſubſtantiæ eſt, vnum eſt: ac per hoc non poteſt delibatio ſancta eſſe, & maſſa immunda. Delibatio enim de maſſa eſt. Ideoque oſtendit nõ poſſe indignos dici ad fidẽ, hos quorum iam patres adepti ſunt fidem: quia ſi pars Iudæorum credidit, cur nõ & alia pars poſſe credere dicatur? ¶Et ſi radix ſancta, & rami.) Immutatis verbis eadem repetit, vt ſenſum commendet duobus exemplis. ¶Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt.) Id eſt, ſi aliqui non crediderũt ex eis, exciſi à promiſſione. ¶Tu autẽ cum eſſes oleaſter, inſertus es in illos, & ſocius factus es radicis oleæ.) Hoc ſignificat, quia non credentibus multis Iudæis, gentęs inſitæ

ſunt

sunt per fidem in spem promissionis, vt dolori esset Iudęis. Sed non iuxta legem agriculturæ, quia bonum surculũ inserunt in non bonam arborem. Hi enim cum essent in radice mala, inserti sunt in bonam arborem. Ideo oleastrum dicit insertum, vt fructum surculus radicis afferat socius eius effectus. ¶ Noli gloriari aduersus ramos.) Hoc est, noli gaudere in incredulitate illorũ. Displicet enim deo si quis exultet in malis alterius, dicit Salomon. Nec enim caussa gentium abiecti sunt, vt gaudeant: sed quia nõ crediderũt, occasionem dederunt vt prędicaretur gentibus. ¶ Quòd si tu gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te.) Id est, si te extuleris super illos, in quorum insertus radicẽ es, insultes generi quod te vt ex malo bonus esses suscepit: nec stabis si illud per quod stas destruis. ¶ Dicis itaq;, fracti sunt rami, vt ego insererer.) Ex persona gentilis credentis loquitur, qui exultandum putat in casu Iudæorum diffidentium, dicens: Illorum reprobatio locum fecit gentilibus. Sed non sunt reprobati à deo vt gentes intrarent, sed seipsos reprobos fecerunt spernentes donum dei, vnde occasionem dederunt gentilibus ad salutem. Quam extollentiam reprimi vult, vt magis saluti congaudeatur, non ægritudini insultetur. Facile enĩ decipitur qui gaudet alienis malis. ¶ Bene.) Id, est, recte dicis, quia fractis ramis insertus es. ¶ Sed incredulitate fracti sunt.) hoc est, non propter te, sed suo vitio, quia illis diffidentibus, ad ęmulationem illorum tu vocatus es ad salutem. Ideo gratias debes agere dono dei per Christum, non illis insultare, sed petere, si malum illorũ tibi contulit salutem, vt & ipsi redeant ad originem. tunc placebis deo, qui tui misertus est. Ideo enim te aduocauit, vt per tuã æmulationem reduceret & illos ad gratiam. ¶ Tu autẽ fide stas.) Quia Iudæi per diffidentiam lapsi sunt, hos fide dicit stare: quia cum prius perfidię caussa iacerent, credendo stare cœperunt. ¶ Noli altum sapere, sed time.) Id est, noli superbus esse, sed caue ne & tu offendas. ¶ Si enim deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.) Verum est, quia si illos qui prærogatiua patrum dignitosi erãt, quibus etiam facta repromissio est, deo in filios adoptati, incredulitatis causa excæcauit: quid his, si dubitauerint, aut si se extulerint, faciet, qui nulla commendatione sublimati sunt, qui cum nullius dignitatis essẽt, honorati sunt? ¶ Vide ergo bonitatem & seueritatem dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem si permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris.) Bonũ deum gẽtibus esse testatur, quia cum idola sequerẽtur: digni vtique mortis: patientia sua expectauit illos, & nec sic requirentes se, vltro vocauit illos, & peccata eis remisit: Iudæis autẽ seuer' est. excæcauit enĩ eos, quia donũ dei spreuerunt. Hos tamẽ nunc significat Iudæos qui propter maleuolentiam suam in perpetuum cæcati sunt. vnde eos & cecidisse dixit. illos autem quos supra memorauit offendisse, nõ tamen cecidisse, quia ad tempus cæcatos illos ostendit: ac per hoc seuerum deum in eos fuisse, vt in perpetuum cæcati essent apostatæ. ¶ Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inserẽtur. Potens est enim deus iterum inserere illos.) Ostendit iustitiam dei nõ in seueritate permanere circa illos quos excæcauit ad tempus: quia non sic illos excidit, vt non illos possit iterum inserere si conuertantur, qui per prophetam dixit: Reuertentes ad me replantabo. vt hoc scientes Christiani non insultent Iudæis, certi reseruari illis quasi lapsis misericordiam dei. ¶ Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam: quanto magis hi secundum naturam inserentur suæ oliuæ?) Oliuam, fidem per quam Abraham iustificatus est, accipimus: oleaster vero, quia agrestis & infructuosa natura est, perfidiã significat: ac per hoc si ij qui semper inimici dei fuerũt, conuersi in fidem Abrahæ inserti sunt, ex cuius origine nõ sunt: quãto magis Iudæi si post diffidentiã credãt, paternæ reddendi sunt naturæ, inserti iterum in suam promissionẽ.

NOlo enim ignorare vos fratres mysterium hoc, vt non sitis ipsi vobis sapiẽtes: quia obtusio quædam ex parte Israël facta est, donec plenitudo gẽtiũ intraret, & sic omnis Israël saluus fieret.) Non est obscurum quia ad tempus cæcitatis obtusio data est Iudæis, iis qui dum æmuli legis sunt, non viderunt donũ venisse promissum à deo quod prædicabatur à Christo. Zelo enim excæcati sunt, putãtes legem factorum nunquam debere cessare. Vnde sabbatum zelabantur. qua offensione ex parte obtusi sunt, vt pro incredulitate sua cruciarentur videntes gentes profiteri cum gaudio, consecutos repromissionem Abrahæ: copia tamen admissa gentium, abstergeretur caligo ab oculis eorum, vt possint credere: vt spiritum compunctionis prohibens à cordibus eorũ qui eis præstat cæcitatem, reddat eis arbitrium liberum volũtatis: quia nõ de maleuolentia erat incredulitas, sed de errore emendarẽtur, vt postea saluarentur. ¶ Sicut scriptum est.) Vt probaret donum illis reseruatum à deo, exemplum Esaię prophetæ in subiectis ponit, vt hac gratia qua liberati sunt Iudæi credentes, & hos liberari posse doceret, quia non erat exinanita, sed semper abundat. Dicit ergo: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.) Exempli huius ratio semper manet quãdiu sunt qui credant. Hic enim dominus Iesus qui de cœlis venturus promissus est ad liberationem humani generis, ipse quotidie remittit peccata conuersis ad se, nec statim non credentes condemnat, sed expectat, sciens posse proficere ad agnitionem dei. ¶ Secundum Euangelium quidem inimici propter vos.) Caussa incredulitatis inimici sunt euangelij, vt error & delictum illorũ gẽtibus aperiret viam ante tempus intrandi ad fidem, sicut supra memoraui. Prius enim vbique omnibus Iudæis prædicandum erat, tunc demum & gentibus oportebat credi verbum dei. Sed quia nõ crediderunt, ablatum ab eis regnum, datum est gentibus. Itaque non insultandũ esse his præmonet, quorum delictum profuit gentibus. Illi enim insultandum est cuius peccatum obfuit aliquibus. Non enim perfidiæ illorum gratulandum est, sed dolendum si tardant conuerti: vt quomodo peccato illorum gauisæ sunt gẽtes, quia saluatæ sunt: sic conuersione eorum lætẽtur. ipsorum enim occasione dei gratiam citius perceperunt. ¶ Secundum electionem autem dilecti propter patres.) Quamuis grauiter peccauerint Iudæi reprobando donũ dei, & digni sint morte, tamen quia filij sunt bonorum, quorum prærogatiua & merito plurima à deo beneficia perceperunt, regressi ad fidem suscipiẽtur cum lætitia, quia dilectio in his dei exuscitatur memoria patrum. ¶ Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei.) Verũ est, quia gratia dei in baptismate non quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, nisi solã ex corde professionem. Ne enim quia grauiter deliquerant non recipiendo promissum dei, & quia quæ grauiter peccãtur, non nisi fletu & gemitu ad veniã pertinẽt: ne ideo illos non posse iam accipere misericordiam putarent, quia dolere illos non videbãt: ostendit hoc inter primordia fidei nõ requiri. Donũ enim dei gratis donat peccata in baptismo. ¶ Sicut enim & vos aliquando non credidistis deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum diffidẽtiam: ita & isti nunc non crediderunt in vestra miseratione, vt & ipsi misericordiam consequantur.) Incredulitatẽ gentium memorat, vt ipso rubore non se iactarent insultantes Iudæis qui non crediderant, sed oblectarẽt illos agnoscere promissum dei. Quia enim vos, inquit, gentes, cum his eloquia dei credita sint, repugnantes fuistis: nunc autem misericordiam accepistis, non vestro merito, sed ad horum opprobrium: quare non magis isti conuersi accipiant misericordiam, qui prius in lege dei conuersati sunt, & quibus facta promissio est?) ¶ Conclusit enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.) Gentes porro ab antiquis temporibus in impietate & ignorantia versabantur, vtpote sine deo: propter quod manifestata lex in literis est, qua possent infrænari præcipites. Et quoniam versutia aduersarij cumulari peccata cœperunt, vt per interdictum magis reus homo constitueretur: deus clemẽtia bonitatis suæ semper homini procurans, vt & quod sine lege peccatum erat, & in lege, posset deleri: hoc decreuit, vt solam fidem poneret, per quam omnium peccata abolerentur: vt quia nulla spes per legem omnibus hominibus erat, dei misericordia saluarentur. Hoc est omnia conclusisse in incredulitate, vt

tunc

tunc decretum donum à deo veniret, quando omnes diffidentia laborarent, vt gratia muneris esset gratissima. Itaque nemo se iactet. miserum est enim superbum esse eum cui ignotum est.

Sapien. 9. Esaiæ. 40. 1. Corin. 2.

O Altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei, quā inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ ipsius.) Excelsum & immensum deum in diuitiis sapientiæ & sciētiæ suæ cum omni laude & gratiarum actione testatur. est enim consilium & iudicium eius incomprehensibile. Nam sciens ab initio conuersationes & opera hominū, quia neque sola seueritate iustitiæ saluari possit hominū genus, neque sola misericordia ad profectum meritorum peruenire, vnoquoque tempore decreuit quid esset prædicandum: ante tamen permittens vnumquemque suo iudicio, quia natura ipsa duce cognoscitur iustitia. Et quia authoritas naturalis iustitiæ obtorpuerat consuetudine delinquēdi, data est lex, vt humanum genus terrore manifestatæ legis frænaretur. Sed quia non se cohibētes, rei tenebātur à lege, prædicata misericordia est, quæ ad B se confugientes saluaret: refutantes autem cæcaret ad tempus, ad promissionem eorum gentes inuitans, quæ prius iustitiam dei per Moysem datam sequi noluerunt, vt horum saluti dum inuidēt, ipso zelo ad radicis saluatoris originem se reformarent promissæ in lege. Hæc est altitudo diuitiarū sapientiæ & scientiæ dei, qui tam Iudæos quàm gentes multifaria prouidentia acquisiuit ad vitam. ¶ Quis enim cognouit sensū domini, aut quis illi cōsiliarius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?) Hoc in Esaia scriptū habetur. Manifestum est solum deum esse qui nouerit omnia consilia, & hunc vnum esse qui nullius egeat, quia ab ipso sunt omnia: ac per hoc consilium eius à nullo nec comprehenditur, nec metitur, quia inferiora superioris sensum scire non possunt. Denique Iudæis credentibus impossibile videbatur consilium esse & voluntatem dei ad redemptionem gentium: simili modo & gentibus arduum & incredulum videbatur, Iudæos qui non crediderant, posse conuerti, aut credentes suscipi vt saluarentur. Inter cætera hoc est consiliū C dei quod latuit, nec potuit comprehendi. ¶ Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria.) Quia ratione sensus & consilium dei inuestigari non potest, declarauit. Ex ipso enim, inquit, & per ipsum & in ipso sunt omnia. ipsi gloria. Hoc dicto aperuit sensum qui occultus erat mundo. Quia enim omnium creator est deus (fecit enim ea quæ non erant, vt essent) ideo ex ipso sunt omnia. Et quoniam ab ipso sunt, per filium eius, qui eiusdē vtique substātiæ est, esse cœperunt, cuius opus, patris est opus. Quia ergo ipse operatur per filium, per ipsum sunt omnia. Et quoniam quæ sunt ex deo, per deum sunt, post renata in spiritu sancto sunt, in ipso sunt omnia: quia & spiritus sanctus de deo est patre: vnde & scit quę in deo sunt. Ergo & in spiritu sancto pater est, quia quod de patre est deo, non potest aliud esse q̃ est deus pater. Ac per hoc ipsi gloria, quia ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Itaque quę ex ipso & per ipsum & in ipso vt essent, esse cœperunt: sensum & consilium eius scire nō possunt. Ipse autem scit omnia, quia in ipso sunt cuncta. Patefecit mysterium dei quod superius dixit non ab eis ignorari debere. D

Esa. 40.

CAPVT DVODECIMVM.

Philipp. 4. Ephe. 5. 1. Thessa. 4.

O Bsecro itaque vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrum: & nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas dei, quod bonum & placitum & perfectum est.) Per misericordiam dei illos hortatur, per quam saluatur humanū genus. Post tractatum enim legis & fidei, populi natura Iudaici & gētilis ad bonam vitam agendam hortatur. per hāc enim spes fidei obtinetur. Cōmonitio est ergo hæc, vt memores sint quia misericordiam acceperunt: & vigilent circa obsequium eius à quo illis data est, per quem ex impiis gratis iustificari sunt: scientes hanc esse hostiam viuam, sanctam, & deo acceptabilem, si corpora nostra incontaminata seruemus, dissimiles à secularibus, qui voluptatibus student. Hæc est voluntas dei, sanctificatio vestra. Nam corpora subiecta peccatis, non viua habentur, sed mortua. sub desperatione enim promissæ vitæ sunt. Ad hoc enim peccatis dono dei abluimur, vt decætero mundam vitam agētes, dei amorem in nos prouocemus, non irritum facientes opus gratiæ eius. Nam apud veteres ideo oblata occidebatur hostia, vt homines peccati caussa morti subiectos significaret. Nunc autem quia per donum dei purificati sunt homines, & à morte secunda liberati, viuam hostiam debent offerre, vt signum sit vitæ æternæ. Non enim, sicut tunc, corpora pro corporibus immolantur: nunc vero non corpora, sed vitia corporis perimenda sunt. Vt autem obsequij nostri effectum habere possimus, seruata iustitia pudorem custodiamus. Nihil enim proficit pudor, nec rationabilis potest videri neglecta iustitia. Hoc erit conformē fieri spiritalium, reuouatum in spiritu ac fide, hoc scire quod placet deo, nec aliud bonum & perfectum esse.

1. Thessa. 4.

D Ico enim per gratiam quę data est mihi, omnibus qui inter vos sunt, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuiq; sicut diuisit deus mensuram fidei.) Apertè ostēdit hoc debere nos sapere, quod iustitiæ terminos nō egrediatur, vt non nobis solis vtile sit, sed & nulli obsit. Hæc est enim prudentia, prodesse magis aliquibus quàm obesse. & contentum esse debere sorte qua mensus est deus merito & fidei vniuscuiusque, nec sibi defendere quod non sibi concessum videt. hoc est, non plus sapere, quia vni totum concedi non potest. Nec enim si quis bonæ vitæ est, ex eo sibi etiam doctrinæ prudentiam debet defendere: aut quia peritiam habet legis, Leuitarum sibi obsequia vindicare debebit. Hortatur ergo & docet per gratiam sibi datā. Hæc gratia peritia intelligitur dominicæ disciplinæ, per quā humilitati iustitiæ studendum tradit.

1. Corin. 12. Ephe. 4.

S Icut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eadem habēt officia: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius mēbra.) Exemplo corporis docet non posse nos singulos omnia, quia sumus inuicem membra, vt alter alterius non egeat: ac per hoc curam nostri inuicem nos agere debere, nec alterum alij obsistere, quia inuicem officiis nostris opus habemus. Hoc erit diligere Christum, si inuicem se membra exhortentur, vt impleant modum quo corpus in Christo perfectum sit. ¶ Habētes autem donationes dei diuersas secundum gratiā quæ data est nobis.) Nunc autem ipsa officia deputata membris merito fidei enumerat, vt cum viderit membrū quod sibi deputatum officium est, non perstrepat alteri cui viderit aliud traditum, sed cōgerat, vt corpus ecclesiæ sit perfectū. ¶ Siue prophetiam secundum operationem fidei.) A prophetia incipit, quæ prima probatio est rationabilem esse fidem nostram. Denique credentes accepto spiritu prophetabant. Hæc ergo datur pro modo accipiētis, hoc est, quātum caussa exigit propter quam datur. ¶ Siue ministeriū in ministrando.) Ad obsequium fraternitatis præbendum intantum minister firmatur, quantum credidit debere se obsequi, ne vltra fidem laborans in obsequio, fatigetur incassum, quia hoc sequitur vnumquemq; quod conatur ex corde. ¶ Siue qui docet in doctrina.) Similiter dicit adiuuari doctorem in doctrina, vt inquantum fides eius est ad docendum, intantum inspiretur ad tradendam disciplinā cœlestem. ¶ Siue qui exhortatur in exhortando.) Et hunc eodem modo in eo ipso in quo tendit, auxilio spiritus præparari, vt habeat gratiam dum prouocat. Lacessit enim fratres ad bonum, aut incredulos ad fidem. ¶ Qui largitur in simplicitate.) Huic dicit qui bono animo tribuit, auxilia semper suppeditare procurante spiritu, vt non desit tribuenti simpliciter, dicente Salomone: Qui tribuit pauperibus, non indigebit. Hic ergo tribuit simpliciter, qui nō in simulatione hoc agit vt laus ei ab hominibus detur, sed vt à deo per hoc ipsum meritum consequatur. ¶ Qui præest in solicitudine.) Eum qui curam vt præsit fratribus suscepit, iuxta fidem

Prou. 28.

dem suam accipere vigilantiam & authoritatē, vt proficiat in quo solicitus sit, habens in illis fructum quibus præest.

¶ Qui miseretur in hilaritate.) Hunc quoque secundū sensum suum qui læto animo misericordiā facit, non quasi nolēti extorquetur, fundari & roborari à deo vt in hac re nullam infirmitatem patiatur, sciens dictum à Salomone: Dum habes occasionem, benefac. Sed hoc multipharie intelligendum est. Multiplex est enim misericordia sub vno vocabulo. Nā si supra dixit, Qui largitur in simplicitate: quid erat opus iterare, nisi quia sub vno misericordiæ nomine multa bona opera significauit? Peccantibus etenim ignoscere, misericordia est, & in necessitate aliqua posito vel oppresso opē ferre, misericordia est, & nudū vestire, & esurienti panē frangere, & paruulum expositum colligere, & cadauer operire, & alia operari, misericordia est. Ideo si hæc impigrè & sine tædio fuerit operatus, habebit huius operis & in præsenti & in futuro mercedem. Omnis ergo misericordia, & simpliciter & cum gaudio fieri debet, vt simplicitas excludat hypocrisim, gaudium vero fretum futuræ spei testetur examē. ¶ Dilectio sine simulatione.) Huic merito qui hoc meditatur, vt ideo diligat fratrem, quia scit hoc placere authori deo, ne adulatione præsentis vitæ hoc agat, subuenit spiritus: vt quia hoc deuota mente quærit, obsequiis possit implere. Audiuit enim dictum à domino: Præceptum nouū do vobis, vt diligatis inuicem. ¶ Odientes malum, adhærētes bono, fraternitatis amore inuicem benigni, honore mutuo præuenientes.) Non magnum dicit euitare malum, nisi adhæreatur bono. Illud enim de timore fit, hoc de amore: nec benignum esse fraternitatis honorem, si non mutuis se obsequiis præuenerint. ¶ Solicitudine non pigri.) Hoc est quod dicit propheta Hieremias, quia maledictus qui facit opera domini negligenter. Piger enim in conuersatione diuina, sine spe est: ideo subiecit: ¶ Spiritu feruētes.) Hoc est, vt in exercitio diuini operis aut legis non sit tepidus, sicut dicitur in Apocalypsi Ioānis: Quoniam tepidus es, inquit, euomā te ex ore meo. Quotidiana enim meditatio tollit soporem, & facit vigilantē. Opera enim domini sunt quę mandat fieri pro vtilitate ecclesiæ, id est, fratrum. ¶ Tēpori seruiētes.) In Græco dicitur sic habere: Deo seruientes. quod nec loco competit. Quid enim opus erat summam hanc ponere totius deuotionis, quando singula membra quæ ad obsequia & seruitia dei pertinent, memoret? In omnibus enim iis quæ enumerat, plenum deo seruitium exhibetur. Nam seruire tempori quid sit, alibi soluit cum dicit: Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt: vt sciatis quemadmodum vnicuique respondeatis. Quoniam autem dixerat, Spiritu feruentes: ne hoc sic acciperent, vt passim & importunè verba religionis ingererent tēpore inimico, per quod forte scandalum excitarent, statim subiecit: Tempori seruientes. vt modestè & cum honestate aptis & locis & personis, & apto tempore religionis fidem loquerentur. Sūt enim quidam etiam hoc tēpore quo pax est, qui sic perhorrent verba dei, vt audientes cum magna ira blasphement viam Christianam. Nam & ipse seruiuit tempori quando quod noluit, fecit. Inuitus enim circuncidit Timotheum, & raso capite purificatus secundum legem ascēdit templū, vt Iudæorum sopiret insaniam. ¶ Spe gaudētes.) Postquàm dixit, Tempori seruientes: adiecit, Spe gaudentes. vt si forte propter iniquitatem temporis non liceat de fide publice loqui, sed esse in metu, spe gaudeat, quia hæc tristitia parit lætitiam. ¶ In tribulatione patientes.) Hoc est, spe gaudere, in tribulatione patientem esse. De gaudio enim spei tolerat tribulationem, sciens multo maiora esse quæ pro his promissa sunt. ¶ Orationi instantes.) Necessaria est valde oratio, quia vt tribulatio possit tolerari, precibus insistendum est. ¶ Memoriis sanctorum communicantes.) Manifestum est quia qui preces suas exaudiri vult, ęmulus debet esse vitæ sanctorum. Cum imitatur enim, communicat, vt hoc sit memorem esse & communicatorem, imitari actus illorum: & si sumptibus indigent, communicandum eis, sicut dicit alio loco: De collectis autem quæ fiunt in sanctos. Et ad Galatas: Vt pauperum memores essemus. ¶ Hospitalitatem sectantes.) Imitator & amator sanctorum hospitalitatem sectatur, exemplis sancti Abrahæ, & Loth viri iusti. ¶ Benedicite, & nolite maledicere.) Vt Christianos per omnia nouos faciat, etiam ab hac illos cōsuetudine auferre vult, quæ omnibus communis est, ne irato animo incitati prius facile maledicere velint, sed vt magis victa iracundia benedicāt, & laudi sit disciplina dominica. ¶ Gaudere cū gaudētibus, flere cum flentibus.) Hoc est quod alio loco dicit: Si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: & si lætatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Cum enim quis fideli solatio est in necessitate, erigit animū eius, & apud deum sibi collocat meritum, quia membrum diligit corporis Christi: & si cum infideli condoleat, prouocat magis illum ad profectū disciplinæ dominicæ. ¶ Idipsum inuicem sentientes.) Hoc est, quod dictum est, compati debere in tribulatione: sicut & in alia dicit epistola: Cōsiderans teipsum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate. ¶ Non alta sapiētes.) Alta sapere, superbia est. Nam & diabol⁹ cū alta sapuit, apostatauit. Ne elatio sit in animo, & præsumens forte de incolumitate actus sui, non condoleat fratri suo, sed exprobret quasi peccatori. hæc superbia est, quæ cum se præponit, offendit. Quod & dominus denotat dicēs: Eiice trabem prius de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Ipsa enim elatio peccatū est: ac si non sit peccator, (quod impossibile est) fit peccator dum superbit. Denique dicit Salomon: Superbis deus resistit. ¶ Sed humilibus consentientes.) Hoc est, vt deposita superbia alienam caussam suam faciant, & suam quasi alienam, vt habeāt gratiam apud deum: quia qui se exaltauerit, humiliabitur. ¶ Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.) Hoc in Esaia propheta scriptū est, quod hic quasi proprium ponit, vt iustitia communis habeatur, nō vt sibi quis iustus sit, cæteris autem iniustus. ¶ Nemini malum pro malo reddentes.) Hoc est quod dominus dicit: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisęorum, non intrabitis in regnum dei. Mandatum enim in lege erat: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Hæc, quantum videtur, iustitia est: sed vt abundet iustitia Christianorum, docentur non reddere malum pro malo, vt perfecti sint, & pro hoc merces illis reddat in iudicio dei. Supergredi enim videtur ipsam iustitiam, cum quod licet, vt melior sit, nō facit cœlestis iustitiæ imitator. Mundi ergo iustitia à deo illi concessa innocentem facit, cœlestis autem perfectum vt meritum habeat apud deum. ¶ Prouidētes bona non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominib⁹.) Prouidere est bona futura ante oculos habere, vt ea gerantur quę possint postquam facta fuerint in reprehensionem non venire, sed magis laudi esse, siue apud deū, siue apud homines. Ne quis existimet quia deo licita non displicent, idcircóque nō curandum si fratri scandalū sint, hoc præmonet, quia illud fieri debet quod & deo non displiceat, & fratri scandalum nō sit. Etsi liceat enim, & fratrē scandalizet, deo non placet, quia deus saluti studendum monet. Sic ergo prouidentur bona coram deo & hominibus, si ea quæ licent, sic agantur, ne scandalum faciant. ¶ Si fieri potest, quantum ex vobis est, cum omnibus hominibus pacē habētes.) Omnibus pacificos vult esse, qui diuinam seruāt iustitiam. Viderit si quis hanc pacem spreuerit, vt tali viro inimicus, cum aut reprehendi forte ab illo non vult, aut inuidet bonis eius: quod ad illum tamen pertinet, non discordat à bene agentibus. Hic est enim impacificus, qui prętermissa voluntate legis, suum ius sequitur: quamq̃ dicat Dauid: Cum iis qui oderūt pacem, eram pacificus. Sed hoc necessitatis erat propter potentiam personarum, vt vel obsequiis humilitatis vincatur, quē sic extollit superbia, vt mādata legis spernat. potest fieri vt de timore dei pacificū se quis præbeat illi qui odit pacem. Quando enim vicem malis reddere non vult, pacificus est. hoc est de bono vincere malum, vt vel obsequiis vincatur, quem mandata legis non vincūt. Ergo si fieri potest, inquit, quod ex vobis est, vt bene agentes pacem habere videamini. Iam si non fuerit amator pacis, tu tamen vis esse pacificus, quantum ad te pertinet. Si autem irreuerens & blasphemus quis sit, & pacē habere cum illo non possis, non vtique tibi adscribēdum erit, quia

Amos.5. Ephe.4. 1.Pet.2. 1.Pet.1. Ioan.13. Hiere.48. Apoc.3. Ephe.5. Hebr.13. 1.Corin.16. Gala.2. 1.Pet.4. 1.Corin.12. Gala.6. Matth.7. Prou.3. Matth.5. Psalm.119.

quia Ioannes apostolus eos qui negant in carne Christum venisse, nec salutari permisit. Nos ergo parati simus, si fieri potest, vt cum omnibus pacem habeamus: aliis vero repugnantibus fiat impossibile, non ex nobis, si de nobis tantum querela non deponatur. Qui enim nullum lædit, apparet esse pacificus. ¶ Non vosmetipsos defendêtes charissimi, sed date locum iræ.) Vt & pacis fœdera seruari possint, ab ira dissimulandum monet, maximè quoniã per iram solet peccari, quando quis furore commotus plus exigit quàm postulat caussa delicti, aut sibi ipsi incommodum præstat, si grauiora peccata incompetenti vindicta vult exequi. Debilẽ enim efficit, quem potuit emendatum habere & sanũ. Vnde & Salomon, Noli, ait, iustus esse multum. Est enim, inquit, qui perit in sua iustitia. Volens enim singulis peccatis respondere circa vindictam, mortem potest inuenire tam sibi quàm ei quem plagis affligit. Solent enim in pœnam delinquere. Non solum autem de subiectis vindictam prohibet competentem, sed & de parib° & magnis, hoc est, de fratre forte in nos peccâte non quæramus vindicare, sed remittamus dei iudicio reseruâtes, ne dum ab ira detinemur, inueniat locum inimicus in quo suggerat & suadeat quod contra nos est. ¶ Scriptum est enim.) Vt fortius suadeat, exemplo legis hoc confirmat dicens: Scriptum est, in Prouerbiis: ¶ Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus.) Vt si minime à nobis fiat quod docet, deum à nobis contemptũ ostendat. Duplici ergo genere proficitur si deo remittatur vindicta, quia & cum iracundiã vincit, perfectus fit, & dei iudicio vindicabitur. ¶ Si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: si sitit, potum da illi. hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius.) Non nudam vindictam deo reseruari debere ostendit, sed & beneficia dari inimicis, vt vere ostendamus non meritis nostris habere nos inimicos, quos vt ab inimicitiis delinant, obsequiis vincere nitimur. Qui si in inimicitiis perdurauerint impietate mẽtis suę, nostra obsequia proficient illis ad pœnam: aut certè obsequiorũ nostrorum sedulitate compuncti, veluti carbones mortui reuiuiscent. Vt ergo nos intantum perfectos faciat, vt non solum nosipsos, sed & alios acquiramus ad vitam, inimicis nõ solum vicem reddere prohibet dominus per Salomonem, verumetiam humanitate ad amicitiam prouocare hortatur. ¶ Noli vinci à malo, sed vince in bono malũ.) Hæc interpretatio Apostoli est cohortantis ne vicem reddamus inimicis, sicut dictum est. Multum enim proderit nobis, si malitiæ cedamus. Vincit enim malum, qui ad tempus vinci videtur ab illo. Et saluator enim sic vicit malum, dum non restitit. Contra se enim agit malitia, & dum vincitur, vincere se putat. Id enim agit inimicus, vt & nos de proposito nostro abstrahat, occasionem quærens quomodo peccemus. Ideo si prouocati ab illo, vicem illi nõ reddamus, vincimus illum in bono. Ideo enim non resistimus, vt bonum seruemus neglecta iustitia, quia cogit iustitia ad retribuendum.

Eccli. 7. · Deute. 32. · Hebr. 10. · Prou. 25.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

OMnibus potestatibus sublimiorib° subditi estote. Nõ est enim potestas nisi à deo.) Quoniam cœlestis iustitiæ legem sequendam mandauit, ne ab hac præsenti dissimulare videretur, hanc cõmendat: quippe cum nisi hæc fuerit obseruata, illa custodiri nõ possit: hæc enim quasi pædagog° est, quæ paruulos imbuit, vt possint potioris iustitię viam sequi. Nemini enim potest imputari misericordia, nisi habuerit iustitiam. Vt ergo ius & timorem legis naturalis confirmet, deum authorem eius testatur, & ministrantes eam dei ordinationem habere. Ideo adiecit: ¶ Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt.) Vt nemo putet quasi humana commenta contemnenda. Vidẽt enim ius diuinum humanis authoritatibus deputatum. Hic ergo subiectus est potestati, qui se terrore dei ab iis abstinet quæ prohibet. ¶ Itaque qui resistit potestati, dei ordinationi resistit.) Hæc contra illos qui per potentiam fortẽ, aut quia aliquid deprehendi se posse nõ credunt, & per hoc illudere se legem putant. Ostendit his dei esse legem, & nõ euasuros iudicium dei, qui ad tempus aliquo pacto euadũt.

¶ Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationẽ acquirunt.) Manifestum est quia vnusquisque operibus suis aut iustificabitur, aut condemnabitur. Qui enim audientes legem peccant, inexcusabiles sunt. ¶ Nam qui principantur, non sunt timori bonis operibus, sed malis.) Principes hos reges dicit qui propter corrigendam vitã, & prohibenda aduersa creantur, dei habentes imaginem, vt sub vno sint cæteri. Vis autem non timere potestatẽ? Bonum facito, & habebis laudem ex illa.) Laus ex potestate tunc surgit, cum quis innocens inuenitur. ¶ Dei enim minister est tibi in bono.) Manifestum est ideo rectores datos, ne malum fiat. ¶ Si enim malefeceris, time. non enim sine caussa gladiũ portat.) Hoc est, ideo comminatur, vt si fuerit contemptus, vindicet. ¶ Dei enim minister est, vindex in iram in eum qui male agit.) Quoniam futurum iudicium deus statuit, & nullũ perire vult, hoc in seculo rectores ordinauit, vt terrore interposito omnibus velut pædagogi sint, ne in pœnam incidant futuri iudicij. ¶ Ideoque subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.) Recte dicit subiectos esse debere non solum propter iram, id est, vltionem præsentem, (parit enim ira vindictam) sed & propter futurum iudiciũ: quia si hic euaserint, illic eos pœna expectat, vbi accusante conscientia ipsa puniẽtur. ¶ Nam idcirco tributa pẽditis. Ministri enim dei sunt in hoc ipso seruiẽtes.) Ideo dicit tributa præstari, vel quæ dicũtur fiscalia, vt subiectionem præstent per quam sciant non se esse liberos, sed sub potestate degere, quę ex deo est. Principi enim suo, qui vicem dei agit, sicut dicit Daniel propheta: Dei est enim, inquit, regnum, & cui vult dabit illud. Vnde & dominus, Reddite, ait, quæ sunt Cæsaris Cæsari. Huic ergo subiiciẽdi sunt sicut deo, cuius subiectionis probatio hæc est, cũ illi pendunt tributa.

REddite ergo omnibus debita.) Reddi vult ab omnibus debita, quia & potẽtes sunt debitores minoribus, vt respondeant meritis illorũ. ¶ Cui tributum, tributum: cui vectigal vectigal.) Primum ea quæ sunt potestati regiæ debita exolui iubet, quia maior in his caussa aut necessitas est. ¶ Cui timorem, timorem.) Timorem potestati exhibendum, quia timor prohibet peccatum: deinde aut parenti, aut domino terreno, vt gratias agat in filio aut seruo Christiano. ¶ Cui honorem honorẽ.) Potest hic honor etiam circa eos esse qui sublimes vidẽtur in mundo, vt videntes humilitatem seruorum Christi, laudent magis q̃ vituperent euangelicã disciplinam. ¶ Nemini quicq̃ debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Pacem vult nos habere, si fieri potest, cum omnibus, dilectionem vero cũ fratribus, & hanc tamen honore seruato. Idcirco autem debitores dicit, quia homini qui dignus honore est, siue pręsente siue futuro, dignum esset debitũ inclinari. Illi enim quis inclinatur à quo honorem accepit: ideo debitor dicitur. Si enim nõ hoc feceris, principi tuo, superbus es. aut enim merito quis aut ætate honorandus est. ¶ Qui enim diligit proximum, legem impleuit.) Legẽ datam à Moyse implet qui diligit proximum. nam nouę legis mandatum est etiam inimicos diligere. ¶ Nam non adulterabis, non occides, nõ furaberis, non concupisces.) Hoc Moyses scriptum accepit à deo, ad reformationem legis naturalis. ¶ Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo consummatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum.) Hoc scriptũ est in Leuitico, manentibus supradictis mãdatis. Itaq; in dilectione impleri legem significat, sicut dixit: ac si sint alia mandata quæ nunc tacuit, tamen pro omnibus mandatis dilectio satis facit. Nã si se humanum genus ab initio dilexisset, iniquitas in terris non esset. Exordium enim iniustitiæ discordia est: ideoque iniquitatis dilectio, iniquitas est: quia quod malo malũ est, bono bonum est. ¶ Dilectio proximi malum nõ operatur. Plenitudo enim legis est dilectio.) Malũ nõ operatur, quia bona est dilectio, nec peccare potest illa quæ legis est perfectio. per legis verba ad sensum euangelicum peruenit. Ideo enim quod summum est legis, memorat, vt huic euangelium societ, ostendens vnius esse sensum authoris. Sed quia tempore Christi addi aliquid oportuit: non solum proximos, sed inimicos diligere præcepit. Vnde subditur: Plenitudo

Matth. 22. · Deute. 5. · Leuit. 19.

tudo legis est dilectio. vt iustitia sit diligere proximum, abundans vero & perfecta iustitia etiam inimicos diligere. Inimicum autem diligere quid aliud est, quàm optare desinere illum ab odio, & nihil asperum petere aduersus illum? Hoc est amare illum, ea illi optare per quæ deum habeat propitium. hæc est cœlestis iustitia, hæc deo patri similes facit, quæ non colentibus se annua dona largitur. Nam & dominus in cruce positus postulat pro inimicis, vt plenitudinem iustitiæ quam docuerat, demonstraret.

Et hoc scientes tempus, quoniam hora est iam nos de somno surgere.) Tēpus esse dicit quo ad meritum proficere debeamus. Hoc est de somno surgere, operari bonum, quasi in die, hoc est, palam. Illicita enim in nocte, id est, in abscōdito fiunt. Iam enim in manifestatione positi, quod est in notitia dei, agnoscentes quid sequi debeamus, dare operā debemus vt purè viuētes ad promissum præmium veniamus excusso somno, id est, ignorantia siue negligentia. ¶ Propior enim est nunc nostra salus, q̄ cum credidimus.) Manifestū est quia post lauacrū bene viuentes, & charitati studentes, non longe sunt à merito resurrectionis promissæ. Bona enim vita Christiani, signum est salutis futuræ. ¶ Nox præcessit, dies autem appropinquauit.) Noctem veterem hominē significauit, qui per baptismum innouatus est. Hunc præcessisse dicit quasi noctem, diem autē appropinquasse, cuius lumine veritas nobis apparuit, vt sciremus quid agere deberemus. Prius enī ignorātes Christū in tenebris eramus, at vbi didicim^9, lux nobis orta est. transiuimus enim ex falso ad verum. ¶ Abiiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis.) Tenebrarum sunt opera vita carnalis, quæ illecebris agitur secularibus. hæc digna est tenebris: sicut dicit dominus: Tollite illum, & ligatis manibus & pedibus mittite in tenebras exteriores. Induere arma lucis, gesta sunt bona: quia sicut mali actus tenebris deputantur, quia occultè fiunt: ita & qui bene agunt, palam agunt, quia non verentur, sed gaudent. Boni ergo actus arma lucis sunt impugnātes tenebras, quę sunt vitia carnis. ¶ Sic vt in die honestè ambulemus.) Verū est, vt quia publicè non peccatur, sic agamus quomodo agitur publice. nihil enim tam publicū quam veritas. ¶ Non in cōmessationibus aut ebrietatibus.) Comessationes sunt luxuriosa conuiuia, quæ aut collatione omnium celebrātur, aut vicibus solent à contubernalibus exhiberi, vt neminem illic pudeat aliquid inhonestè dicere aut facere, quia vnusquisque præsumit quod suum conuiuium fit. Solēt enim in aliena mensa pudore coërceri: sed hic ad hoc conuenitur, vt fœda illic gerantur copia vini, & incitetur libidinis diuersa voluptas. Idcirco euitanda præcipit huiuscemodi conuiuia. ¶ Non in cubilibus & impudicitiis.) Post luxuriosum conuiuium & ebrietatem hoc subiecit quòd sequitur, id est concubitus impudicus. Hoc genus huius lasciuitatis est fructus. ¶ Non in contentione & æmulatione.) Recte ab his coërceri monet, quia omnis contentio & zelus inimicitias parit, quas tenebras vocat, quia ad lucis præmiū peruenire non possunt. Sed induite dominum Iesum Christum.

Et carnis curam ne feceritis in desideriis.) Curam carnis prohibet, id est, voluptatē: vt omne quod prohibetur per legem, non desideretur, aut certe desideratum vincatur. Ipsa sunt enim opera carnis: vt his exuti induant dominum Iesum Christum, id est, innouati per Christum, ab his malis se retineant. Hic enim induit Christum, qui se ab omni errore & turpitudine separauerit, ne in conuiuio nuptiarum sine veste eius inuentus turpiter abiectus tenebris mācipetur: si quo minus, nō sunt induti Iesum Christum dominum nostrum, super cuius nouam vestem veteres pannos induunt. Exuti enim veterem hominem, in nouitate vitæ manendum est.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Infirmum autem in fide assumite, non in disceptatione cogitationum.) Quoniam ex Iudæis erant qui Romanos ad nomen Christi assumpserāt admixta lege, sicut in primordio epistolæ memoraui: ideo quibusdā videbatur prohibitam carnem edere nō debere. Aliquibus autem qui sine lege Christum sequebātur, videbatur contra legem licere edere. Et per hoc ipsum disceptationes erant inter eos: quas Apostolus cōcordiæ & saluti studens, diuina disputatione aufert, ostendens neque edenti prodesse apud deum, neque non edenti obesse. Infirmum esse dicit qui propterea quod Iudęi prohibiti sunt, timet edere. Hunc ergo remitti iudicio suo, ne scandalum passus, à charitate, quæ quasi mater est animarum, recedat cum mētis perturbatione, cum Christiani pacifici debeant esse & quieti. ¶ Alius enim credidit edere omnia.) Hic fiducia lectionis non dubitat omnia edenda quę data sunt humanis vsibus. Legit enim in Genesi omnia bona valde esse quæ creauit deus, ideo nihil reiiciendum, quia nec Enoch qui primus deo placuit, neque Noë qui in diluuio solus iustus inuentus est, neque Abraham ille amicus dei, aut Isaac aut Iacob iusti & dei amici, inter quos & Loth fuit, aut cæteri iusti ab his abstinuisse leguntur. ¶ Is vero qui infirmus est, olera manducet.) Igitur quia hoc putat vt ille olera edat, ideo suadendum non est vt carnem edat, ne cum scrupulo edat, & videatur peccare, quia propositum suum non custodit. ¶ Itaque qui edit, non edentem non spernat: & qui non edit edentem non iudicet.) quia voluntaris est edere aut non edere, ac per hoc quæstio hinc fieri non debet. Ad hoc enim facta sunt omnia, vt volūtati subiaceant: quia dominio humano subiecta sunt. ¶ Deus autem illum assumpsit.) Assumptus à deo est, qui ad gratiam vocatus est. ¶ Tu quis es qui iudicas alienum seruum? suo domino aut stat, aut cadit.) Manifestum est seruum nō debere conserui voluntatem iudicare, cui lex in hac parte tradita non est. Nam qua conscientia edat aut non edat deus iudex est, cuius seruus est. ¶ Stabit autem. potens est enim deus statuere illum.) Stabit, inquit, domino suo, propterea quia neque si edat, reus erit: neque si non edat, culpabilis: si tamen deuotione hoc agat, non euitans hanc velut contrariam. ¶ Nam alius quidem iudicat diem inter diem.) Hoc est, alicui placet interpositis diebus edere. Nam sunt quidam qui quarta feria carnem non edendam statuerunt, sunt qui sabbatis, sunt iterum qui à pascha vsque ad pentecostem edant. ¶ Alius autem iudicat omnem diem.) Hic omnem diem iudicat, qui nunquam edit. ¶ Vnusquisq; in suo sensu abundet.) Hoc est, vnusquisque suo consilio remittatur. ¶ Qui sapit diem, domino sapit.) Verum est, quia qui semper abstinet se, deo placere se putat. ¶ Et qui edit, domino edit.) Domino edit, quia gratias agit creatori. Et qui non edit, domino nō edit, & gratias agit deo.) Gratias agit, dum fatetur dei esse creaturam & bona creata, sed se dissimulat ab ea non condemnare.

Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur.) Sibi viueret aliquis, si non ageret sub lege. At qui fręno legis moderatur, non sibi vtique viuit, sed deo qui legē dedit, vt secundum voluntatē eius viuat. Et qui moritur, simili modo deo moritur, quo iudice aut coronabitur aut condemnabitur. ¶ Siue enim viuim^9, domino viuim^9: siue morimur, domino morimur.) Idē est sensus. ¶ Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus.) Verū est omnes nos domini quasi seruos in conditione & redēptoris dominio, & vnumquenq; pro merito suo tractari. ¶ In hoc enī Christ^9 & vixit, & mortuus est, & resurrexit: vt & mortuorū & viuorū dominetur.) Per Christū dominum facta est creatura, quæ per peccatū alienata est ab authore, facta captiua: quā deus pater, ne opus eius periret, misso filio suo de cœlis ad terras, docuit quid faciendo manus piratarū effugeret. Propter quod & occidisse passus est ab inimicis: qui descendens ad inferos innocēs erat occisus, vt reum faceret peccatum, vt quos tenebat apud inferos, amitteret. Quoniam ergo viuis ostendit viā salutis, ac se obtulit pro eis, mortuos vero liberauit de inferno, tam viuorum quàm mortuorum dominatur: ex perditis enim iterū reformauit sibi illos in seruos. ¶ Tu autē quid iudicas fratrem tuū in nō edendo? aut tu quare spernis fratrē tuū in edēdo? omnes enī stabim^9 ante tribunal Christi.) Docet enī

non oportere iudicare, hac re, quia non continetur in lege A propterea cum deum iudicem expectemus. ¶Scriptum est enim, Viuo ego, dicit domin⁹, quia mihi flectetur omne genu, & confitebitur omnis lingua deo.) Hoc in Esaia scriptū est, quia omnis lingua confitebitur deo in fide Christi. Nam quia occisus resurrexit futurus iudex, recte ait: Viuo ego, dicit dominus: & non solum viuo, sed & iudicaturus sum, & inimici fatebuntur in me, & genu flectent cognoscentes me deum de deo. ¶Itaque vnusquisque nostrum pro se rationē reddet deo.) ¶Quoniam, inquit, nos pro nobis inuicē reddituri sumus rationem, non nos in hac parte quæ supra scripta est, alterutrum condemnemus. ¶Non ergo amplius inuicem iudicemus.) Id est, sciētes hoc, cessemus à discordia. ¶Sed in hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.) In eo iudicandū monet quod prosit, quod potest & authoritate legis defendi. Nulli autem fratrū carnem edenti aut non edenti fiat scandalum.

Esaiæ 45.

SCio & confido in domino, quia nihil commune per ipsum.) Manifestū est quia Saluatoris beneficio omnia munda sunt, qui de sub iugo legis eruens homines & iustificās, reddidit statū pristinū libertatis, vt digni sint vti tota creatura, sicut & veteres sancti. Qui autem adhuc sub lege sunt, non licet illis vti aut edere quæ prohibet lex, quia indulgentiam datam spernūt. Non enim secundum naturam suam, sed cum cōtra edictum eduntur, immunda sunt. Denique in lege ait: Erunt immunda vobis. ¶Ei plane qui existimat aliquid esse commune, illi commune est.) Siue qui ex Iudęo Christianus est, siue gētilis fidelis putat esse aliquid tale vitandum, ipse est quem scriptura infirmū dicit. Dubitando enim est infirmus. apud istum immundum est quod putat non edendum: & quia nō hoc superstitione facit, sed timore, suo iudicio remittendū. B

NAm si propter escam frater tuus cōtristatur, iam non secundum charitatē ambulas.) In alia epistola dicit: Esca ventri, & vēter escis hunc & hanc deus destruet. Quia nō de esca aut placet quis deo aut displicet, ideo charitatem sectandā monet, qua nos deus liberare dignatus est. Sic enim ait: Deus autem propter charitatem nimiā misertus est nostri. Qui ergo huius beneficij memor est, hanc excolit nec illi aliquid anteponit, sed prætermittit maxima, quæ scit ꝓmisionē nō parare apud deū. C Noli cibo tuo perdere illū, pro quo Christus mortuus est.) Quantū valeat salus fratris ex morte Christi cognoscitur. Itaque qui scit quantum constet, confirmare illum debet, nō scandalizare, vt ex re friuola faciat illi scrupulum, & incipiat hæsitare an manducanda caro sit nec ne, qui forte simpliciter edebat, securus de cōscientia sua. At vero cum adeunt controuersiæ, incipiet perturbatione in dei creaturam peccare, & erit in iniuriam creatoris, quæ proficiet ad perditionem dubitantis. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.) Hoc est, doctrina dominica, cum sit bona & salutaris, nō debet per rem friuolam blasphemari. Blasphematur autem cum dubitatur de dei creatura. Potest & sic intelligi bonum nostrum blasphemari, quia qui bona opera habet, si in alia reprehendatur re minima, bonum illud suum obfuscat, & incipiet bonum eius blasphamari per malum eius, sicut scriptū est in Ezechiel, Iustitia iusti non proficiet si errauerit. Tale est, si quis decorus neuum forte habeat in frōte, aut nasum collisum, vnde deformetur species eius. Ideoque illa monet sectanda, quæ bonis reliquis non tollant fauorem. ¶Non est enim regnum dei esca & potus.) Manifestum est quia nemo per escam placet deo aut displicet. ¶Sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto.) Hos in regnū dei dicit intrare qui iustitiam sequuntur, sed Christianā habentes pacem quam dominus dedit dicēs: Pacē autem meā do vobis, pacem relinquo vobis. ex quo oritur gaudium in spiritu sancto. Disceptatio autem non habet gaudium, sed iram: ideo non illic respicit spiritus sanctus, quia gaudet in solis pacificis. Sicut enim ex nobis contristatur, sic & gaudet de nobis. ¶Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus.) Quoniam Christus nos redemit, ideo ait: Qui in hoc seruit Christo, quasi redemptori placet deo. Quare? Quia ipse misit Christum, vt redimeret D

1.Corin.6.

Ephe.2.

Ezech.33

Ioan 14.

genus hominum, sicut ipse dominus ait: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Qui ergo placet deo, probatus est hominib⁹. Quomodo? Accepit enim donum per quod appareat dignus deo. ¶Itaque quæ pacis sunt sectemur, & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus.) Quoniam disceptatio discordiā parit, ideo vt pacifici esse possimus, ab intentione edendi aut non edendi dissimulare nos docet. Aedificationis autem viam sequi hortatur, vt cum pace ea conferamus, per quæ inuicem nos ædificemus, ab iis quæ infructuosa sunt & magis contraria declinantes. Collatio enim potest prodesse. Est enim excitans mentem, si tamen vincendi studium contemnatur. hoc est enim quod parit litem. ¶Noli propter escam soluere opus dei.) Homo opus dei est, & iterū opus dei est dum reformatur per regenerationem. Et esca opus dei est: sed non homo propter escam, sed esca propter hominem. Multum enim distat. Ideo noli, inquit, hoc opus dei quod clarū est, dissoluere propter id quod humillimum est. Hoc est salutē fratris studere, non curam escæ agere vt fratrem cōtristes. Beneficium enim dei irritum facit qui fratrem liberatum à peccato, per disceptationem rursus prouocat ad peccandū, soluens in ipso opera Christi quæ gessit vt hominem à peccato liberaret. ¶Omnia quidem munda sunt.) Verū & manifestum est omnia munda esse: quippe cum in Genesi legatur omnia quæ deus fecit, esse bona valde. ¶Sed malum est homini qui per offensionem edit.) Cum ergo per naturam omnia bona & munda sint, dubitantibus tamen fiunt immunda, & erit illi offendiculum qui cum dubitat, edit tamen immunda conscientia, quia quod sibi inutile putat, facit: ideo nulli contradicendum est quid in hac re sequatur. ¶Bonum est non edere carnem, & non bibere vinum.) Cū de sola carne ageret, adiecit & potum, vt confoueat eos qui ab his abstinent, per id quod licitum est & carnem edere, & vinum bibere. Ne contristarentur ab illis qui his vtuntur, dedit eis respirandi solatiū, vt & in voluntate sua quiescerent, & disceptatio per quam discordia fit, cessaret. Cum enim non latet bonum esse & carnē edere, & vinum bibere, & econtra carnem non edere, & non bibere vinum, bonum esse addiscunt, nemo litigat. Creatura enim data est ad vsum volentibus, non tamen necessitas est imposita aut volenti aut nolenti. ¶Neque enim in quo frater tuus offendit, aut scandalizatur, aut infirmatur.) Eadem dicit, non debere fratri qui infirmum animum sibi constituit ad edendum, fieri quæstionem, ne perturbatus offendat, nesciens quid teneat. ¶Tu fidem habes penes temetipsum. habe coram deo.) Hoc est, tu qui edis securus, quia creatura dei bona est, non opus est vt de altero iudices, quia plus est vt pacem habeas cum fratre. Hoc enim vtile est apud deum. In esca enim vtilitas carnis est, in pace vero, & carnis & animæ: ac per hoc ab huiusmodi diceptatione cessandum est, vt vnusque in proposito cordis sui maneat. ¶Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat.) Vnumquemque proprio iudicio censet condemnandum, qui quod dicit nō debere se facere, facit: & hunc beatum qui non aliud facit, q̄ sibi vtile probat. ¶Qui autem discernit quid ederit, damnatus est.) Verū est, quia qui iudicat nō edendū, & edit, dānatus est. Ipse enim se damnat, quando id quod sibi inutile asserit facit. ¶Quia non ex fide.) Non vtique ex fide edit, qui edendum negat, & edit. ¶Omne autem quod non est ex fide peccatum est.) Recte peccatum appellat, quod aliter fit quàm probatum est. Quoniam Romani in lege inducti erant sicut in primordio epistolæ memoraui: aduenientibus autem qui rectius crederent quæstiones mouerentur de edenda carne & non edenda, & horum pars qui edendam & non probādam diceret, melior videretur, quia omnia munda valde sunt: infirmos dicit qui edendam negarent siue ex Iudæis, siue ex gentibus, & remitti illos in proposito cordis sui. Nec enim obest non edere, aut prodest erga deum edere: ne quauis ratione astricti, per quod tamen cum scrupulo ederent, delinquerent.

Ioan.5.

Genes.1.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Debemus

Debemus autem nos firmiores infirmitates infirmorum portare.) Recte ait debemus quia oportet doctores infirmos firmare, & imperitos erudire cum mansuetudine: ne prouocati contendere velint: & ne dũ humiles videantur, in peius proficiant. ¶ Et nõ nobismet ipsis placere.) Hoc est, non quod nobis prosit & placeat vendicare, sed & quod fratri, quia inuicem curã nostri agere debemus. ¶ Vnusquisque proximo suo placeat in bono ad ædificationem.) Nunc personã suã discreuit. Hos enim commonet vt charitati studentes proximis placeant ad id quod est vtile. Hæc est ædificatio, sicut alibi ait: Ego inquit, omnibus per omnia placeo. ¶ Nã & Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Detractiones exprobrantium te ceciderunt super me.) In psalmo sexagesimo octauo. Saluatorem non sibimetipsi dicit placuisse, sed deo patri, quia dicit: Non enim descendi de cœlo vt faciam volũtatem meam, sed voluntatẽ eius qui misit me patris. Et quia cum hæc diceret, contradicentibus Iudæis quasi peccator occiditur, psalmographus ex persona ei' verba facit ad deum patrem, dicens: Detractiones exprobrantium te ceciderunt super me. Hoc est, ego cum voluntatem tuam facerẽ dixerunt me peccare in te, qui non me recipiendo, quẽ misisti, exprobrauerunt te: quia Iudæi cum peccarent in deum non recipientes quem misit Christum, insuper & occiderũt eum quasi peccantẽ in deũ. sic peccata peccantiũ in deũ ceciderunt super Christũ. Innocens enim à peccatoribus occiditur quasi blasphemus, sicut scriptum est in euangelio.

1.Cor.10.

Ioan.6.

Qvæcunque enim scripta sunt, ad nostram confirmationem scripta sunt, vt per patientiam & exhortationem scripturarum, spem habeamus.) Manifestum est enim quia quæcunque scripta sunt, ad nostram disciplinam scripta sunt, vt ex ipsa exhortatiõe proficiamus ad spem, non diffidentes de promissis si adhuc tardent. ¶ Deus autẽ patientiæ & cõsolationis det vobis vnum inuicem sapẽre secundũ Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu Christi.) Quasi ad salutem missus Apostolus bono voto plebem prosequitur, optans vt deus det eis vnum sensũ sapientiæ secundum Iesum Christum, vt iuxta doctrinam Christi sapiant. Tunc enim poterunt dilectionem seruare exemplo domini, dicentis: Maiorem hac dilectione nemo habet, quam vt animam suam ponat pro amicis & fratribus suis. & ita vno ore, vna cõfessione laudare deum patrem in Christo, si inuicem se iuxta sensum Christi fuerint exhortati: vt sine cessatione laudent deum: omnia quæ fecit per Christum: & post errorem lapsa per eundem iterum erigere & reformare dignatus est, duplex dans beneficium, misericordiam & cognitionem. ¶ Propter quod assumite alterutrum, sicut & Christus assumpsit vos in honorẽ dei.) Sic assumpti sumus à Christo, dum infirmitates nostras accepit, & ægritudines nostras portauit, vt hoc exemplo nos inuicem nostras infirmitates per patientiam confirmemus, vt nomen honoris dei assumptum in nos non euacuetur. Filij enim dicimur dei per gratiam Christi. ¶ Dico enim Christum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei in hoc vt confirmaret promissiones patrum.) Originem cõmendat Iudæorũ. In circuncisione enim filios significat Abrahæ, quibus missus Christus ministrauit patribus gratiam repromissam. Vnde Saluator: Ego enim sum, inquit, in medio vestrum, nõ vt ministrer, sed vt ministrem. vt veritas in promissione facta patribus probaretur. Circuncisio enim carnis data est Abrahæ in figuram circuncisionis cordis, quam postea propheta futuram significauit, dicens: Circuncidite duritiam cordis vestri. Huius verbis circũcisionis promissæ minister Christus est, hoc est, prædicator. Dehinc apostolis, vt circuncisis carne ministraret cordis circumcisionem, sic ait: Sicut me misisti in hunc mundum, ita & ego misi eos in hunc mundum. Circũcisio autem cordis est, sublata erroris nebula agnoscere creatorẽ, deũ patrẽ, & filiũ eius Christũ, per quem creauit omnia, vt veritas dei impleretur. Promiserat enim daturũ se misericordiam & promiserat patribus Iudæorum. Nam dixerat Abrahæ: In semine tuo benedicẽtur omnes gẽtes. Et ad Dauid dixit De fructu ventris tui ponam super sedem meam. &, Orietur stella ex Iacob. ¶ Gentes autem super misericordiã honorare deum.) Quia enĩ his nulla promissio erat quasi indigni, per solam misericordiã assumpti sunt ad salutem, vt per confessionem honorent deum, quia increduli inhonorent. ¶ Sicut scriptum est: Propter hoc cõfitebor tibi in gentibus & nomini tuo canam.) Exemplo prophetico probat. Scriptum est enim in psalmo decimoseptimo gentes admittendas ad gratiam dei ad percipiendã salutem. Vox enim Christi est, qua futurum dixit quod in gentibus prædicatio eius fructum habitura esset confessionis sacramẽti dei. ideo gratias ex hoc agit filius obedientiæ gentium. Vnde in euangelio ait: Confitebor tibi pater, domine cœli & terræ, qui abscondisti ea à sapientibus & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis, quoniam bonũ placitum ante te. Cõfessio ergo ista vnius dei est in trinitate, ex qua surgit lætitia, vt post veri confessionẽ lætus decantet misericordiam & donum dei. ¶ Et iterũ dicit: Lætamini gentes cũ plebe eius.) Hoc in cantico Deuteronomij. ¶ Et iterũ dicit: Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eũ omnes populi.) Hoc in psalmo cẽtesimo decimo sexto. Olim decreuisse deum ostendit in terueniente misericordia sua cõ cordes facere Iudæos & gẽtes, vt gratiam adepti gentiles socij fierẽt Iudæorum, qui & ipsi olim dono dei plebs eius erat nominata. Sed iã nobiles Iudæi, hi vero ignobiles, per misericordiã nobilitati sunt, vt simul omnes læti sint agnitione veritatis, & laudantibus gẽtibus deũ magnificent omnes populi, duodecim tribus vnũ deum qui auxit numerũ plebi suæ adiunctis gẽtibus. Denique cum disceptarent Iudæi contra apostolum Petrũ causa Cornelij, reddita sibi ratione quieuerunt magnificantes dominum, dicentes: Forsitan deus & gentibus pœnitentiam tribuit ad cõsequendam vitã. ¶ Esaias dicit: Erit radix Iesse, & qui exurget regere gentes: in eum gentes sperabunt.) Vt maiorem fiduciam gentibus faciat, & spem non dubiam multis testimoniis firmat decretum dei hoc fuisse, vt omnes gentes benedicerentur in Christo, ne insolẽtia infidentium* Iudæorum cõtristaret & dubios redderet credentiũ animos gentium, quasi frustra sibi spem promittant, quod à deo Abrahæ accepto feratur fides Iudæorũ, vt ipsa lætitia & securitate cresceret. Quare tamen Christus ex radice Iesse, & non ex radice Booz viri iusti, aut ex radice Obed? Sed quia Dauid filius dicatur propter regnum, vt sicut ex deo natus in regem est, ita & ex Dauid rege ortum haberet iuxta carnem, ideo radix Iesse arbor Dauid, quæ fructũ fecit per ramum qui est Maria virgo, quæ genuit Christum. ¶ Deus autẽ spei repleat vos omni gaudio & pace in credẽdo, vt abũdetis in spe & virtute spiritus sancti. Certus sum autem fratres & ego ipse de vobis, quia & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrũ monere.) Hæc exhortationis sunt. Per laudem enim prouocat eos ad meliorẽ & intellectũ & vitã. Qui enim videt se laudari, data opera elaborat vt vera sint quę dicuntur. Ideo nõ dixit vt inuicẽ se doceant, sed admoueant. Hoc enim solet moneri quod cũ sciatur, aliquãdo subterfugit animo. Cætera non sunt obscura, vt indigeant explanatione. ¶ Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte tanq̃ in memoriã vos reducẽs propter gratiã quæ data est mihi à deo, vt sim minister Christi Iesu in gentibus, sanctificãs euangeliũ dei, vt fiat oblatio gentiũ accepta & sanctificata in spiritu sancto.) Non enim temere se scripsisse significat, authoritatem sibi datã per dei gratiã dicens, vt omnibus gentibus audeat scribere, admonens & confirmans propositũ eorũ in Christo, vt solicitudinẽ suã ostendat in ministerio euãgelij quasi magister gentium, & sacrificium eorum possit acceptum fieri sanctificationis caussa in spiritu sancto. Quicquid enĩ fide integra & mente sobria offertur, à spiritu sancto purificatur. ¶ Habeo igitur gloriã in Christo ad deũ, non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me nõ efficit Christus in obedientiam gentium verbo & factis, potestatem signorum & prodigiorum in virtute spiritus sancti.) Gloriam habere se dicit apud deum per Christũ Iesum. Credens enim & seruiens Christo Iesu in conscientia pura, meritum sibi fecit apud deum patrem, intantum vt nihil deesse dicat

Ioan.15. Luc.22. Deute.10. Ioan.17. Gene.26. Psalm.131. Num.24. Psalm.17. 2.Reg.22. Math.11. Deute.32. Psalm.116. Acto.11. Esaiæ.11. * al. inuidentium.

quod non per illum operatus sit Christus ad exhortationẽ gentium, dando signa & prodigia per manus eius, vt prędicationem eius virtus commẽdaret. Hinc est vnde gloriam se ostendit habere in Christo ad deum. Seruiens enim Christo gloriam habet ad deum, intantum vt indigere non habeat aliquid diuinæ virtutis, quod sibi præstitum non sit à deo: sed omnia se, quia idoneus inuentus est dispensator, cõsecutum, quę ad conuersionem gentium per signorum virtutẽ proficerẽt, profitetur: quod eo proficit, vt se nõ minus potuisse probet quàm cæteri apostoli qui fuerant cum domino, nec aliquid minus inter gentes virtutum operatũ esse deum, vt per hoc ipsum crescant, videntes hanc se gratiam assecutos, quam assecuti erant Iudæi, qui sibi prærogatiuam vindicant patrum. ¶ Ita vt ab Hierusalem in circuitu vsque Illyricum repleuerim euangelium dei, & filij eius Iesu Christi. Sic autem hoc prædicaui euangeliũ non vbi nominatus est Christus, ne supra alienum fundamentum ædificarem.) Non sine caussa illic se prædicare niti dicit, vbi nõ nominatus est Christus, sciens pseudoapostolos aliter quam oportebat Christum tradere. Ad hoc enim circumibant, vt sub nomine Christi aliis dogmatibus populum mancipparẽt: quod postea corrigere maximi erat laboris. Idcirco pręuenire voluit, vt inuiolatæ prædicationis verba traderet audientibus, & integra linea superficies ordinata, incolumis fundamenti robur haberet. Et quia magister datus est gentibus, oportebat eum solicitè hoc curare, vt illic doceret vbi Christus non fuerat nunciatus, & vt authoritatem suã firmaret, & laborum suorum plenum fructum haberet ex iis quos plantauerat. Hinc est vnde omnia loca ecclesię occupauit. Hæreses enim postea subtilitate malignantes, sub nomine Christi legis & fidei sensum corrumpere nitebantur. Quod testimonio legis monuit, dicẽs. ¶ Sicut scriptum est: Quia quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.) In Esaia habetur. Vt ergo hic intellectus verus atq; inuiolabilis esset de vero dei filio, se festinasse semper dicit imbuere gentes euangelica veritate. ¶ Propter quod impediebar plurimum venire ad vos, nũc vero vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniã proficisci cœpero, videbo vos, & à vobis præmitti illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.) Quod in capite epistolæ memorat, dicens: Quia sæpe, inquit, proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsq; adhuc: nunc absoluit, ostendens qua caussa impeditus sit, vt volens venire aliud ageret quod imminebat, vt excluderet pseudoapostolorum praua commenta: & denique postquã omnibus in circuitu prædicauit, iam vacare sibi dicit venire Romam, quod olim optauerat. Romanos igitur, quia in lege inducti fuerant, interim per epistolam corrigit. Illos autem qui non audierunt adhuc prædicationem, vtilius esse præsentia sui doceri, vt fundati recta fide difficile aliud aliquid reciperent. Venturum tamẽ se promisit tempore quo ad Hispaniam erat iturus, quia illic Christus non erat prædicatus, vt occuparet mentes illorum. Et quia pseudoapostolis difficile fuit iter ad illos, ideo tardius si iret, non erat molestum. ¶ Nunc vero proficiscar in Hierusalẽ ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierosolyma.) Prius tamen iturum se dicit ministrare sanctis Hierusalem: per quam rem Romanos scire vult quia huiusmodi operibus studendum est. Qui enim per misericordiã viuunt, & iustificati sunt apud deum, huic inseruire debent. ¶ Debitores enim sunt eorum: quoniam si spiritualium eorum participes factæ sunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis.) Quippe cum debitores eos dicat Iudæorum credentium, vt sicut in spiritalibus participes eorum facti sunt, ita & hi communicẽt corporalibus necessitatibus illorum, vt gaudentes ex Iudæis credentes collaudent prouidentiam dei in salutem ipsorum per ministerium eorum, Hi enim totos se diuinis dedentes obsequiis, & nihil mundanum curantes, exemplum bonæ cõuersationis præbebãt credentibus. Intantum denique nos humanos & misericordes vult esse apostolus, vt & debitores nos dicat circa eleemosynam largiendam, & bonis operibus exercendum cum alacritate cordis: quia qui misericordiam à deo sperat, debet esse misericors, vt probet se recte hanc sperare: quia si homo miseretur, quanto magis deus? Retributio enim hæc est vel merces, vt qui accipiunt misericordiã, misericordiã facient. Vnde dominus, Beati inquit, misericordes, ipsorum enim miserebitur deus. ¶ Hoc igitur cum consummauero, & assignauero eis fructũ hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.) Certus de dispositione & gratia dei, promisit se in abundantia benedictionis venturum quã prædicat Christi. Benedictio autem hæc signorũ virtus est per quã cõfirmati sunt. ¶ Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem spiritus sancti, vt solicitudinẽ impartiamini mihi in orationibus pro me ad dominũ, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa.) De hinc orat vt adiuuetur in orationibus vt euaderet manus Iudæorum infidelium: non quia ipse minus mereatur, sed ordinem sequitur, vt ab ecclesia fiat oratio pro rectore suo. Multi enim minimi dum congregantur, vnanimes fiunt magni, & multorum preces impossibile est vt nõ impetrent. Si ergo & ipsi cupidi sint videndi apostolum, impensius orent vt inde liberatũ possint suscipere illũ in gaudio charitatis. ¶ Et munerũ meorum oblatio accepta fiat in Hierosolyma sanctis vt veniã ad vos cũ gaudio per voluntatem Iesu Christi, & refrigerer vobiscum.) Etiam hoc orandum dicit vt ministratio munerũ eius accepta fiat sanctis in Hierusalem, & omnia cum voluntate dei facere se ostendat, vt quia deuotus est animus eius ad ferenda munera, etiam illorum animo dei iudicio respondere sibi vult, vt intellecta charitate illius erga se cum illo vnanimes deo gratias agant. Magnus enim profectus est ei cuius ministerio læti effecti, deum laudibus prosequuntur. ¶ Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, amen.) Deus pacis, Christus est, qui ait: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. quem optat esse cum his, sciens dixisse Iesum: Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cõsummationem seculi. Tales ergo illos cupit esse, vt sit cum illis dominus Christus Iesus, qui amputata omni discordia erroris humani dedit, ac ostendit quid sit verum vt in ipsa veritate maneant pacifici.

Esaie. 52. — Roman. 1. — Matth. 5. — Iohan. 14. — Matth. 28.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Commendo autem vobis Phœbẽ sororem nostrã quæ est ministra ecclesiæ apud Cenchris, vt eam suscipiatis in domino digne sanctis, & assistatis illi in quibuscunque desiderauerit vestri. etenim ipsa quoque astitit multis, & mihi.) Phœben venientem cõmendat sororem communem, id est, de lege, quam vt meritò commendet, ait hanc ministram esse ecclesiæ Cenchris: & quia multis adiutorio fuit, dignam ipsam dicit adiuuandã peregrinationis caussa. Vt autem sine intermissione excipiendam illam & assistendum illi in necessitate, si peruenisset, suaderet, etiam sibi illam affuisse testatur: vt quanto sublimior persona eius cæteris sit, tanto magis reddere huic debitum obsequium per charitatem ostenderet. ¶ Salutate Aquilam & Priscillã adiutores meos in Christo Iesu, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium, & domestica eorum ecclesia.) Hi ex Iudæis fuerunt, qui credentes facti sunt socij laboris apostoli, quia recte crediderant, vt etiam ipsi exhortarentur cæteros ad fidem rectam. Denique Apollo quamuis fuerit exercitatus in scripturis, ab his tamen viam domini diligentius instructus est, ideo socios laboris sui dicit eos, sed in Christo Iesu. Cooperarij enim eius fuerunt in euangelio dei. Aquila vir Priscillæ est, quos non ociose Romam venisse manifestum est. Propensiores enim erant in dei deuotione. Nam ad confirmationem Romanorum, ij omnes quos salutat, his fuisse intelliguntur. Vnde dicit non solum se, sed & omnes gentium ecclesias gratias his referre, tangens & Romanos, vt his obediant, quos ad profectum gentium audiunt laborare ad exhortandam fidẽ in Christo. Quos intantum laudat, vt pericula pati pro eo non

eo non abnuerent. Inimicitias enim & Iudæorum & falsorum fratrum subire non aspernati sunt, dummodo apostolũ obsequiis & charitate iuuarent. Falsi fratres ij erant, qui credentes in Christum, legem tamen seruandam dicebant, non sufficere ad plenum salutis effectũ Christũ putantes: quod Apostolus destruebat: quare & persecutiones ab his patiebatur. Horum etiam domesticos & vernaculos salutat, quos ecclesiam appellat, quia sanctorum virorum erant discipuli circa fidem. ¶Salutate Epænetum dilectũ mihi, qui est primitiuus Asię in Christo.) Huius Epæneti etiam præsentem dignitatem non tacet, vt ostendat & dignitosos credere, & inuitet primos Romanorum ad fidẽ, aut certe humiles crescerent. ¶Salutate Mariam, quæ multũ laborauit in vobis.) Commonet hos nomine Mariæ quam intelligimus ad exhortationem illorum impensius laborasse, vt gratias illi agant. ¶Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos qui sunt insignes in apostolis, qui ante me fuerunt in Christo Iesu.) Hos cognatos & iuxta carnem & secundum spiritum, quomodo & angelus dixit ad Mariã: Ecce Elizabeth cognata tua &c. quos etiã apostolis prioribus obsecutos cum testimonio sui declarat, & secum per captiuitatem passos fidei caussa, ideoque istos plenius honorandos. ¶Salutate Ampliandũ dilectum mihi in Christo.) Hũc quasi amicum salutat, sed in domino amicum, non tamẽ qui interfuerit labori eius aut captiuitati. ¶Salutate Vrbanũ adiutorem meum in Christo.) Non solum istum suum adiutorem dicit, sed & cæterorum fuisse socium in exhortatione credulitatis. ¶Stachin quoq; dilectum meũ.) Hunc Stachin quamuis dilectum vocet, tamen subiicit illum Vrbano participi operis euangelici. ¶Salutate Apellẽ probũ in Christo.) Hunc Apellem non quasi amicum suum aut participẽ operis salutat, sed propter quod tẽtationibus probatus est, & in Christo fidelis inuẽtus. ¶Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo.) Aristobolus iste congregator fuisse intelligitur fratrum in Christo: cuius factũ sic probat, vt eos quos cõgregabat, dignos salutatione sua designet. ¶Salutate Herodionem cognatum nostrum.) Hunc quem cognatũ tantum vocat, ostendit deuotum in charitate renascibilitatis, non tamen vigilantiam illius designauit. ¶Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in domino) Narcissus hic illo tempore presbyter dicitur fuisse, sicut legitur in aliis codicibus. Et quia præsens non erat, videris qua caussa eos in domino salutet vt sanctos qui ex eius erãt domo. Hic autem Narcissus presbyter officio peregrini fungebatur exhortationibus firmans credentes, & quoniam non sciebat Apostolus merita illorum qui cum illo fuerant, sic dixit: Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo in domino, hoc est, quos scitis dignos esse ex his salutatione mea, qui in domino posuerunt spem suam, illos salutate nomine meo. ¶Salutate Triphænam & Triphosam, quæ laborant in domino.) Has vno honore dignas declarat in Christo. ¶Salutate Persidem charissimam, quæ multum laborauit in domino.) Ista anteposita videtur supradictis, quia multũ laborauit in domino. Labor hic in exhortatione est, & in ministerio sanctorum, & in pressura, & in egestate propter Christũ, quia domus suas relinquebant fugati, & opprobrio erant infidis. ¶Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius & meam.) Ideo istum Ruffum præposuit matri propter electionem administrationis gratiæ dei, in quo mulier locum non habet. Electus enim erat, id est, promotus à domino ad res eius agendas. Matrem tamen tam sanctam habuit, vt Apostolus suam quoque matrẽ hãc vocaret. ¶Salutate Asincretum, Phlegontam, Herman, Patrobam, Hermen, & qui cum eis sunt fratres.) Hos simul salutat, quia sciebat eos esse concordes in Christo, hoc est, iunctos in amicitiam Christianam. Salutat simul & fratres qui erant cum eis, quorum nomina prętermisit. ¶Salutate Philologum, & Iuliã, & Nereum, & sororem eius Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt sanctos.) Hi omnes vnanimes intelligũtur fuisse, quos hac caussa simul salutat quorum meritum ex iis qui simul cum eis erant dinoscitur. Sanctos enim nuncupat eos, vt merito illos salutare videatur. ¶Salutate inuicem in osculo sancto.) Omnes quibus scribit & quos nominat, iubet salutare se inuicem in osculo sancto, id est, in pace Christi, non in desiderio carnis, sed in spiritu sancto, vt religiosa sint oscula non carnalia. ¶Salutant vos omnes ecclesiæ Christi.) Per hoc intelligitur dici ecclesiam, quæ nõ sit Christi. Vnde & Dauid conspirationem iniquorũ ecclesiam malignãtium vocat. Omnium ergo locorum illorum ecclesias dicit eos salutare, vt crescant in fide. Hoc ergo ad superiorẽ sensum retulit, vt ostẽdat Christum esse in quo salus est, & hũc esse cuius populus fidelis est, & cuius nutu viuit cuncta creatura. Author enim vitę hic est, sicut dicit Petrus apostolus, non lex in qua quidam illorum putabant sperari debere.

¶Oro autem vos fratres vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter disciplinam quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Hi enĩ tales Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri, & per illecebras ac blandimenta sermonũ deprauant corda innocentium. ¶Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est) Hoc in loco de personis rupit pseudoapostolorum, quos in tota epistola cauendos monuit, sicut & nunc, sed sine manifestatione traditionem illorum compressit. Hi enim cogebant credentes Iudaizare, vt dei beneficium circa se inanirent, sicut supra memoraui. Compositis enim genealogiæ verbis tractatus sibi coaptabant ad commendationem traditionis suæ, per quos simplicium corda deciperent. Vestra enim obedientia, inquit, in omnem locum diuulgata est. hoc est quod in primordio epistolæ dicit, quia fides vestra prædicatur in vniuerso mundo. hoc significat, quod securus sit de obedientia eorum. Erat enim incredulum quod se subiicerent post cognitam veritatem rei stultæ quasi prudentes. ¶Gaudeo igitur de vobis.) Et hic sensus de superiore parte epistolæ est. Gaudet enim quia Romani qui regnũ habere videntur, subiecerũt se fidei Christianæ. ¶Volo vos proficere vt eruditi sitis in bonũ, rudes vero in malũ.) Eruditus in bono hic est, qui bona operatur. Rudes autem in malum ij sunt, qui ignorant opera mala, id est, vsum malitiæ nesciunt. ¶Deus autem pacis conteret Sathanam sub pedibus vestris velociter.) Id est breui. Hoc de aduentu suo dicit, quia aduentus eius opprimeret diabolum ob hoc quod isti spiritalem gratiam accepturi erant: cui rei inuidet Sathanas, quia vult homines permanere in errore, vt discrepẽt cum sint vnius professionis. ¶Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscũ.) Gratiam quam promisit illis in aduentu suo, iam optat esse cũ illis. Si enim merentur accipere iam cũ illis in spe. ¶Salutat vos Timotheus consors laborum meorum, & Lucius & Iason & Sosipater, cognati mei.) Timotheus consors laborum eius est quasi coepiscopus, & cum magna solicitudine ecclesiam gubernabat positus in inuidiam Iudæorum, vsqueadeo vt inter initia circunderetur propter scandalum Iudęorum, vt quia matre Iudęa erat, doctor esse non posset incircuncisus. Illos vero cognatos dicit, partim generis, partim fidei caussa. ¶Saluto vos ego Tertius qui hanc epistolã scripsi in domino.) Tertius nomine, nõ numero, hic est scriba epistolę, cui concessit suo nomine salutare plebẽ Romanam, ad quam scribit, vt cęteros salutent quos nominat. Adhuc enim rectores ecclesiis paucis erant in locis. ¶Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersæ ecclesię.) Hic Caius, vt arbitror ad quem scribit Ioannes apostolus, exultans in charitate eius quam exhibebat fraternitati, præbẽs sumptus illis necessarios. Et cum superius dicat, Salutant vos omnes ecclesiæ Christi: nunc iterat dicens: Salutant vos vniuersæ ecclesię. quod puto non ociose iteratum. Nihil enim tantus vir & tam tractabilis superfluum ponebat. Sed quia salutãt vos, inquit, omnes ecclesiæ Christi, id est, omnes sancti, sicut alio loco dicit: Qui autem sunt Christi, carnem suã crucifixerunt. nunc subiecit etiam hos salutare qui sequentes sunt, vt benedictum populum significet ecclesiæ, quia in omni ecclesia duo sunt populi. Potest & duarum prouinciarum nominasse ecclesias, vt primum vnius, deinde alterius loci dixisset omnes ecclesias, aut certe Iudæorum & gentilium. ¶Salutat vos Erastus, dispensator ciuitatis, & Quartus frater.) Dispensator ciuitatis est quasi curator, qui dictante iustitia gubernabat ciuitatẽ, maxime in preciis moderandis. Hos omnes ideo nominatim enumerat in salutatione

tione Romanorum, vt scirent quales & quanti congaudēt bono cœpto illorum. ¶Ei autem qui potest vos stabilire secundum euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij quod temporibus æternis in silentio fuit, manifestatum est autem nūc per scripturas propheticas secūdum imperium æterni dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cognitum, soli sapienti deo per Iesum Christum, cui gloria in secula seculorū: Amen.) Deo patri ex quo sunt omnia, dat gloriam, vt cœptum Romanorū, quia potens est, dignetur implere, confirmando in fide animas eorum ad profectum euāgelij, & reuelationem mysterij absconditi à seculis, manifestati autem per Christum, vel in Christo. Sacramentum enim quod latuit semper in deo, temporibus Christi declaratum est, quia non singularis est deus, quia est apud illum ex æternis & sermo & paracletus, in qua veritate omnem creaturam decreuit saluam fieri per agnitionem. Cuius quidem sacramenti veritas per prophetas fuerat designata figuris quibusdam, soli deo cognitum sapienti: cuius gratiæ participes voluit esse gentes, quod latuit genus hominum. Solus ergo est sapiens, quia ab ipso est omnis sapientia, sicut dicit Salomon: Omnis sapientia à domino deo est, & cum ipso fuit semper. (Eccli. 1.) Sapientia ista, Christus est: quia de ipso est: & cū illo erat semper, per quem ipsi gloria in secula seculorum. Amen. Ideo nihil sine Christo plenum, quia per ipsum sunt omnia: qui cum agnoscitur, datur deo patri laus per ipsum, quia intelligitur per Christum, quasi per sapientiam suā in qua saluos facit credentes. Gloria ergo patri per filium, hoc est, ambobus gloria in spiritu sancto, quia vterque in vna gloria est. ¶Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, amen.) In conclusione Christum ponit, per quem facti, & iterum reformati sumus gratia eius, vt mentibus nostris hæreat: quia si beneficiorum eius memores simus, semper nos tuebitur, sicut dixit: Ecce, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. (Matth. 28.)

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI *Commentarij in epistolam beati Pauli ad Corinthios primam.*

Præfatio.

PRæcepto domini admonitus apostolus resedit apud Corinthios annum vnum & mēses sex, docens inter eos verbum dei. Hinc est vnde magna cum fiducia & charitatis affectu agit cum eis, aliquando commonens, aliquando arguens, aliquādo blandiens vt filiis. Nam multæ caussæ sunt propter quas scribit ad eos. Quarum prima hæc est, quod more hæreticorū dissentientes ab inuicem, hominibus deuoti, Pauliani, & Petriani, & Apolloniaci dici volebāt, nō Christiani: quod valde exprobrat apostolus. Erant tamen inter eos qui ab his dissentirent, Christo soli dicati. Secunda hæc est, quia eloquentia delectari cœperant & terrena philosophia, vt sub nomine Christi iis imbuerentur quæ contraria sunt fidei. Tertia, eò quòd inflati essent quòd nō iret ad illos Apostolus. Quarta, propter fornicatorem fratrem quem inter se esse patiebantur. Quinta, vt commoneret de præterita epistola, quā ante hanc quæ prima dicitur scripserat. Sexta, quia inuicem sibi iniurias & fraudes faciebant, & infideliū potius examina requirebant. Septima caussa est, in qua designat licere sibi sumptus accipere, sed contemnere, ne forma esset rapacibus pseudoapostolis. Octaua vero est, vt respondeat epistolæ illorum. Perturbari enim cœperāt ab hereticis de matrimoniis. Nona est, in qua declarat sic debere vnumquēque manere vt credidit. Decima autem de virginibus, eò quòd nihil sit sibi præceptum. Et reliquæ sunt caussæ quæ in corpore videbuntur.

CAPVT PRIMVM.

PAulus vocatus apostolus Christi Iesu per voluntatem dei.) Ad Romanos aliter cœpit, quia altera caussa est: Hic vero apostolum se esse Christi Iesu dei voluntate scribit, quia omnia quæ egit, filij dei egit voluntate, qui dixit ad Paulum: Vade, ego lōgè ad gentes mittā te. Hinc vocatus est apostolus, hoc est dei voluntate missus ad gentes. Per quod etiam tangit illos quos neque Christus miserat, neque verum erat quod docebant. Deum enim & Christum ideo frequenter nominat, vt Christum deum non ipsum patrem ostendat, sed esse Christū filium, esse & deum patrem, non vnionem cum ostenditur filium dici. Multæ enim sectæ emerserant, quæ euangelium Christi pro sensus sui arbitrio asserebāt, ex quibus rami aridi extant nunc vsque, quarum assertores ecclesias euertebant. Hinc apostolus omnia quæ hæresibus contraria sunt ponit, ac se verum prædicatorem per id quod à Christo dei voluntate missus est, asseuerat. ¶Et Sosthenes frater.) Etiam istum sua commendat societate. ¶Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu.) Propterea ecclesiæ scribit, quia adhuc tunc singulis ecclesiis rectores non erant constituti. Et cum in multis arguat, eos, ait: Sanctificatis in Christo Iesu. Sed ideo quia regenerati in Christo, sanctificati sunt: post autem cœperant male conuersari, vt ostenderet omnem ecclesiam sanctificatam fuisse in Christo, sed quosdam illorum praua doctrina pseudoapostolorum euersos à traditione veritatis. ¶Vocatis sanctis.) Hoc est, vocati estis vt sancti sitis: quòd est, vt nō recedatis à regula sanctificationis. ¶Cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, in omni loco ipsorū & nostro.) Id est, cum Iudæis veris iungit & gentes, quia salus ex Iudæis est, (Ioan 4.) vt in omni loco vbi gentes quæ inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, & vbi Iudæi supra memorati sunt, similiter sint omnes vnum. Pseudoapostoli enim qui nomen Christi per prudentiam mundi prædicabant, id est admixta philosophia, veterem legem & prophetas reprobant. Negabant enim Christum verè crucifixum, sed tantum visum crucifigi, sicut Marciō & Manichæus. Vnde Apostolus: Nos autem, inquit, prædicamus Christum crucifixum. (1. Corin. 1.) Neque carnis resurrectionem fatebantur, quod propheta Esaias clamat, dicens: Qui in monumentis sunt, resurgent. (Esaiæ. 26.) ¶Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.) Ne quia dixerat: Qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi: patris aut nomen aut donum tacuisse videretur, & suspitionem forte aut occasionem daret vnionis, docet quidem Christum rite inuocandum, sed omnem gratiam esse patris, vt & duos qui vnum sunt, per diuinitatem ostenderet & patris authoritatem præferret. ¶Gratias ago deo meo semper pro vobis. Quanquàm omnibus in ecclesia scribat, sed ita significat cum aliquando corripit, aliquādo laudat, vt vnusquisque cū epistola legitur, intelligat quid pro se, quid aduersum se dicatur. In vna enim plebe duobus populis scribit, vt cum arguit, qui male conuersantur, sciant sibi hæc scripta. Similiter & cum laudat, sciat qui in regula manet, ad se hoc dici. Ideoque, inquit, Gratias ago deo meo semper pro vobis. Super gratia dei quę data est vobis in Christo Iesu.) Datam dicit gratiam à deo in Christo Iesu, quæ gratia sic data est in Christo Iesu, quia hoc constitutum est à deo, vt qui credit in Christum, saluus sit sine opere, sola fide gratis accipiens remissionem peccatorum. ¶Quia in omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo, & in omni scientia.) Hoc significat, quia in accepta gratia & in verbo veritatis doctrinæ scientiam spiritalem assecuti permanserunt: ideoque gratias agit in his deo. ¶Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis.) Testimoniū Christi confirmatum est in his, quia roborati in fide nihil de hominibus sperabāt, sed omnis spes illorū in Christo erat, nullis voluptatis illecebris capti. ¶Ita vt nobis in nullo desit aliqua gratia expectātibus reuelationē domini nostri Iesu Christi.) Manifestū est hūc expectare diē iudicij, qui circūspectus sollicitus est. Futurū iudiciū dei dicit, in quo dominus noster Iesus Christ' reuelabit tā fidis q̃ infidis, vt cognoscant

sciant increduli, ac sciant verum esse quod credere noluerunt, & pereant: fidi vero gaudeant plus boni inuenientes quam putauerant. ¶ Qui & confirmabit vos vsque ad finem sine crimine in aduentu domini nostri Iesu Christi.) Alacri animo confisus de spe illorum, securus est quia inuiolati vsque ad futurum iudicium erunt. Qui enim inter tot discrimina sensuum & perturbationes diuersitatum immutari non potuerunt, proculdubio in eodem mansuros se ostendunt. Cũ hos laudat, illos qui errore Pseudoapostolorũ deprauati fuerant, inuitat. Dum enim horum fidem prædicat, illos ad pœnitẽtiam vocat. ¶ Fidelis deus per quem vocati estis in societatẽ filij eius Iesu Christi, domini nostri.) Quis ambigat de promissis & fide dei, quia non erit aliter quàm dixit, filios nos adoptatos sibi, credentes in Christum. Hoc enim nobis donat quod credimus, vt quia credimus Christum filium esse dei, hoc nos esse incipiamus mansuri in eadem dignitate, sicut manet Christus quem credimus filium dei. Societas enim fraternitatis est, vt quomodo fidem dei incolumem in hac causa nobis futuram ostendit, ita nos nõ diffidentes & perfidi inueniamur, sed perseuerantes in adoptione.

Obsecro autem vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes.) Omnes nunc orat vt vnum sentiant, hoc vtique in quo renati dei filij appellati sunt. Ad omnem enim ecclesiam modo loquitur, vt ij qui dissentire cœperant, reuerterentur ad cœptam fidem, quam videbant in his laudari qui in illa perseuerabant. ¶ Et non sint in vobis schismata. sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia.) Perfectos vult eos esse in eodẽ sensu quem illis tradiderat, vt non discreparent. Ad illorum enim exemplum quos supra laudat, hos prouocat vt hoc sentiant ac defendant.

Relatum est enim mihi de vobis fratres ab iis qui sunt Chloes.) Quamuis euersi fuerant, tamen fratres illos appellat, sicut & in Esaia propheta dicit deus ad illos qui secũ erant, vt eis qui pseudoprophetis credebãt, dicerent: Fratres nostri estis vos. vt per id non dissentirent ab his, quasi fratres. Quod autem dicit, Ab iis qui sunt Chloes, aliquibus vidẽtur homines esse manentes & fructificantes in fide Christi: aliquibus videtur locus esse, vtputa si dicatur, Ab iis qui sunt Antiochiæ. Aliquibus autem videtur fœminam fuisse deo deuotam, cum qua multi fuissent colentes deum, quibus fides non negaretur, vt quod deferrent de Corinthiis, verum esset. ¶ Quod contentiones inter vos sint.) Contentiones inter eos esse dixerũt, vt ostenderent diuersitatem mẽtis illorum de disciplina dominica. Et quæ esset, subiecit dicens: ¶ Hoc autẽ dico, quod vnusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi.) Errorem ostendit, sed authorum nomina nõ prodidit. Nec enim in loco stabant, sed circumibãt ad euersionem simplicium. Nam hos quos nominat, sine dubio boni erãt doctores, sed sub eorum specie falsos apostolos tangit. Si enim in his gloriandum negat, quantò magis in malis doctoribus? quorum doctrinam prauã in subiectis significat. Inter eos tamen hos perseuerantes designat qui dicebant se Christi esse non hominis: quos superius laudat. ¶ Diuisus est Christus?) Diuisum dicit Christum, quia gloriam eius homines sibi partiti sunt. Sicut hæretici qui se aut Fotinianos aut Arrianos, aut Cataphrygios, aut Nouatianos aut Donatianos, aut Manichæos vocari non abhorrent, ita & Corinthij diuersorum hæreticorum nominibus subiici cœperant, vt viderẽtur loco Christi homines venerari, qui dũ diuersa de Christo accipiunt, diuidunt Christum. Vnus enim hominem tantum accipit Christũ, alter deum purum sine homine vel corpore fatetur, alius dicit per prophetas prædictum Christum, alter negat prophetas de Christo locutos. Cũ ergo Christus vnus sit deus & homo, isti sibi alius aliud eius vindicãtes diuidunt Christum, & quia sub nomine suo ecclesias faciunt multas. ¶ Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?) Ideo à se cœpit, ne forte putaretur aliorũ ideo refutare personas, vt suam commendaret. Si enim Christus pro nobis, inquit, mortuus est, quomodo gratiam eius & beneficium hominibus imputamus ad eius iniuriam? ¶ Aut in nomine Pauli baptizati estis?) Si credentes autem, inquit, in Christum baptizamur, vt in nomine eius iustificemur, quid est vt fidei huius homines nobis authores faciamus immemores cœptæ credulitatis?

Gratias ago deo quod neminem vestrum baptizaui nisi Crispũ & Caium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizaui autem & Stephanæ domum, cæterorum nescio si quem alium baptizauerim.) Gratias agit deo, quia nõ multos ex illis baptizauit, ne quia error sub hac re cœperat, ex nomine eius error esset in plurimis: per hoc arguẽs & baptizantes & baptizatos, qui ad iniuriam saluatoris baptismatis eius gratiã hominibus deputabant, illis dissimulantibus gloriæ causa. Sic enim erant sicut nunc Nouatiani & Donatiani, qui baptismum sibi vindicant, à nostris baptizatos reprobantes: & baptizati ab his gloriantur in personis eorum. Denique Christi nomine abdicato, Nouatianos & Donatianos vocari se gloriantur. Crispus ergo & Caius Corinthij sunt, quos ad testimoniũ nominat, quia sic baptizati sunt ab apostolo vt nullam illi gloriam ex hac causa dandam assererent. Stephanæ autem domus primitiæ sunt Achaiæ, sicut in postrema parte epistolæ significat: quibus testimoniũ dat, quia in ministeriis sanctis se cõstituerunt. ¶ Non enim misit me Christus baptizare sed euangelizare.) Quoniã maius est euãgelizare quàm baptizare, ideo non se missum baptizare dicit, sed euangelizare, quia in episcopo omnium ordinationũ dignitas est: caput est enim cæterorum mẽbrorum. Per quod etiam illos humiliat, quibus illi multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati, vt ex eo scirent non magnũ esse baptizare, quia nõ omnis qui baptizat, idoneus est & euangelizare. Verba enim solennia sunt quæ dicuntur in baptismate. Denique apostolus Petrus credentem Cornelium cum suis iussit baptizari, nec dignatus est ministris astantibus hoc opus facere. Si enim defuissent, ipse hoc egerat necessitate compulsus. Quantò ergo melior his sit quos illi venerabantur ostendit, & non tamen hoc nomini suo decerni permisit, sciens periculosum esse gloriam dei nominis homini vindicare. est enim quasi idololatria. ¶ Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.) Quia prædicatio Christiana non indiget pompa & cultu sermonis, ideoque piscatores homines imperiti electi sunt qui euangelizarent, vt doctrinæ veritas ipsa se cõmendaret teste virtute, ne hominum versutia & calliditate humanæ sapientiæ acceptabilis videretur, nõ veritate, sicut disciplinæ ab hominibus inuentæ, in quibus non ratio, non virtus, sed verborum quæritur compositio: ac per hoc gloriam suam quærit qui fidẽ Christi verbis exornare vult. Obscurat enim illam splendore verborum, vt non illa sed ipse laudetur. Sicut & pseudoapostoli, ne stulti viderentur prudẽtibus mundi, in sapiẽtia hominũ Christũ prædicabãt duplici genere, vt & eloquentiæ studerent, & ea quæ mundus in nobis stulta iudicat, euitarẽt, vt neque incarnatum dei filium, & de virgine natũ docerent, neque carnis futuram resurrectionem, quia mundi istud sapientiæ ratio stultũ iudicat: ac per hoc apostolus nõ se in sapiẽtia hominũ dicit Christũ prædicare, ne euacuetur crux Christi, quia qui in sapiẽtia hominis Christum annunciant, negant veritatẽ prædicationis: sicut supra memoraui.

Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est.) Manifestũ est quia quibus crux Christi stultitia est, in perditione sunt. infernæ enim morti nõ sunt erepti. ¶ His autem qui salui fiunt, virtus dei est.) Non est obscurũ quia iis qui credũt, dei virtus est. Credunt enim non infirmitatẽ esse crucem Christi, sed virtutem, intelligentes mortẽ victam esse in cruce: cuius signũ qui habent, salui sunt, quia ab illa teneri non possunt.

Scriptum est enim in Esaia: Perdam sapientiam sapiẽtiũ, & intellectũ prudẽtiũ reprobabo.) Perdit sapientiã sapientium, dum quæ illi negãt posse fieri, facit. Et reprobat intellectũ prudentiũ, cũ deũ quẽ incuriosum dicũt, aggressũ probat ea quæ stulta putãt,

Esaie. 29. Abdi. 1.

vt dei filius incarnatus de virgine crucifigeretur pro huma A na salute: quod factum vere testatur virtute, non verbis. ¶ Vbi sapiēs, vbi scriba? vbi conquisitor huius seculi?) His dictis tam in Iudæos quàm gētiles inuehitur, quia & Iudęorum Scribæ & legisdoctores deum filium habere stultum putant credi. Simili modo & gentes istud risui deputāt. Sed Iudæi, quia hoc non tam apertè in lege significatum est, dif fidunt: Gentiles vero, quia mundi ratio non istud recipit, (nihil enim dicit posse fieri sine commixtione) stultum iudicant. Conquisitor tamen seculi hic est, qui à constellationibus agi mundum, & duodecim signis ortus & occasus fieri decernit calculis, nihil omnino sine horum motu putans posse fieri. ¶ Nónne stultam fecit deus sapientiā huius mūdi?) Stulta est facta sapientia huius mundi, putans enim se sapere, inuenta est imprudens. Quod enim impossibile iudicabat, possibile declaratum est, deum incuriosum æstimans. Est aliquid hac asseueratione stultius, vt fecisse dicatur mūdum, & curam eius non agere? Vt quid fecit, si non ad illū B pertinet quod fecit? Sed quia vident quosdam feliciter mūdo frui, quosdam deprimi, & bene agentes despici, maleuolos gloriari, idcirco incuriosum deum esse crediderūt. Qui incuriosum deum esse dicit, non negat maleuolum aut iniustum. Aut enim iudicaturus est mundum, aut iniustus est dis simulans de bonis, & patiens fieri mala. Si igitur animaduer tant seposito odio diuinæ legis, possunt videre caussam istā à nobis terminari, qui dei iudicium expectamus, in quo depressi exaltabuntur, & violenti humiliabuntur: quia non est personarum acceptio apud deum. (Roman.2.) ¶ Nam quia in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes.) Non cognouit mundus, id est, homines deum in sapientia eius, quia vnicam maiestatem illius figmētis dederūt vel elementis, dissimulantes de eo, per sapientiam carnis pu tantes hæc debere coli quæ vidētur. Propterea placuit deo prædicationem ordinare quę illis stultitia videretur, vt cre dentes quæ illi diffidunt, salui fierent, illis damnatis. Vicissitudo ergo hæc est, per quam dei consilio falsum à vero damnatur. ¶ Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapien tiam quærunt.) Iudæi signa petunt, quia non diffidunt po tuisse fieri, sed an factum sit quærunt, scientes virgam Aaron aridam germinasse, & fructum tulisse: Ionam à ceto glu titum, in vētre eius tribus diebus & tribus noctibus fuisse, & viuum eiectum esse. (Num.17. Ione.2.) Illud tamen præcipuè quærunt, vt aliquid tale videant, quod vidit Moyses, deum in igne: vnde dicunt: Nos scimus quia Moysi locutus est deus cū maius mortuum Lazarum iam fœtidum quarto die viuum de monumento exisse vidissent. (Ioan.9. Ioan.11.) Græci vero sapientiam quærunt, quia nolunt audire præterquam quæ mundi ratione possibilia sunt. ¶ Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.) Scandalum est Iudæis dum audiunt Christum filium dei se profitentem, & sabbatum euacuantem. Gentibus autem stultitia, quia ea audiunt prædicari, quæ dū rationi humanæ non congruunt, insensata videntur vt partus virginis, & resurrectio mortuorum. ¶ Ipsis vero vocatis Iudæis D atque Græcis, Christum dei virtutem, & dei sapientiam.) Suadente virtute, quæ potior verbis est, credentes in Christum intelligunt, Iudæi primum qui signū quærebant, Christum dei esse virtutem, & Græci similiter vident Christum dei esse sapientiam: illam autem mundanam quam prius pu tabant prudentiam, maximam esse stultitiam. Virtus ergo dei est, quia per ipsum omnia fecit pater deus. Sapientia autem idcirco, quia per ipsum cognitus est deus. Nec enim posset cognosci deus, nisi per eum qui esset de eo, quia nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. (Lucæ.10.)

Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus.) Stultum dei, inquit, non quia verè stultum est, sed quia ab hominibus dum rationi mundanæ non conuenit, stultum putatur, cum sit ratio spiritalis: ac per hoc sapientius dignoscitur esse hominib', quia spiritalia plus sapiunt quam carnalia. Non enim spiritalia per carnalia sunt, sed carnalia constant per spiritalia, ideoque subiecta sunt carnalia spiritalibus. ¶ Et quod infirmum est dei, fortius est hominibus.) Sine dubio cœlestia vincunt terrena. Quamobrem infirmum dei non est infirmum, quia infirmitas Christi magna victoria est. Vicit enim cum victus videtur, sicut ait. Et vincas cum iudicaris. (Psalm.50.) Victor enim existit qui iniustè occiditur, reum constituens à quo occiditur. ¶ Intuemini enim fratres vocationem vestram, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.) Manifestū est quia rari sunt qui mundi rationibus inflati magis quam eruditi sunt, hoc est qui stellarum motus inspiciunt & discernunt. Ipsos autem dicit & fortes secundum carnem, quos & prudentes. Et ideo fortes, quia passionem crucis Christi infirmam asserunt. Iniquitas enim fortis & vincere sibi videtur ad tempus. Ipsi etiam nobiles per quos superstitionis suæ originem antiquitatis assignant, nos nouellos dicentes. Nō ergo hanc asseuerationem elegit deus quæ in paucis est. ¶ Sed stulta mundi elegit deus, vt confundat sapientes.) Stulta mundi sunt, virginem peperisse, & dei filium crucifixum. Credi enim stultum hoc putat. ideo deus vt hunc cō fundat, hos elegit qui hoc credunt, quod hic stultum iudicat. Confunduntur enim sapientes, dum quæ pauci negant, multos vident fateri. Non est enim ambiguum multorū sen tentias, paucorum anteponi sententiis. ¶ Et infirma mundi elegit deus, vt cōfundat fortia.) Idem sensus est, quia quod pauci infirmum putant ij qui se prudentes existimant in seculo, diffidentes de spe: à multis virtus asseritur, quia multi credunt quàm non credunt, ad illorum ruborem. Vidēt etenim infirma Christi nominata, dęmoniis imperare, & prodigia facere. Infirma autem sunt mundo iniurię & passio sal uatoris nescienti hæc ad virtutem proficere, quia ideo ista pati se permisit, vt vinceret mortē. Iniustè enim pati, & pos se resistere & nolle, gloria est patientis, & damnatio occidē tis. ¶ Et ignobilia huius mundi & contemptibilia elegit deus quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret.) Ignobilia er- C go & contemptibilia elegit, non quia vere ignobilia & con temptibilia sunt, sed sic iudicantur à mundo, quia spernunt rationes mundanas credendo in Christum, vt ea quæ sunt vere ignobilia & contemptibilia destrueret, quia ipsi magis iudicandi & condemnandi sunt qui iudicant. Asseuerationem enim illorum error inuenit, nec fuit ab initio, nostra autem disciplina ab initio est. Destruitur ergo, dum sine testimonio nudis verbis asseritur, nostra vero non verbis solis, sed & teste virtute probatur. ¶ Vt non glorietur omnis caro in conspectu dei.) Id est, vt sapientia carnis erubescat in errore sui iudice deo. Sensus enim carnis est dif fidere dei potentia virginem peperisse, quia hoc mundi ratio qui cognatus est carnis, non recipit. ¶ Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu.) Ex ipso, id est, ex deo, qui omnipotens est esse nos in fide Christi. Dei enim propositum est vt veritatem eius & misericordiam per Christum disceremus. Veritas est mysterium trinitatis. Misericordia vero, quia cum essemus captiui, redemit nos. Qui factus est sapiētia nobis à deo & iustitia & sanctificatio & redemptio.) Ad confirmationem credentium Christum dei voluntate dicit egisse quæ gessit, vt nos sciamus vere sapientiam didicisse & sanctificatos esse & iustificatos & redēptos à deo per Christum. Nemo enim redimit nisi quod suum fuerat. Siue ergo quod redempti sumus, siue quod sanctificati, id est, ab opere carnis & idolorū immunditia pur gati, siue quod iustificati.) Iustum est enim creatorem colere cæteris spretis, siue quod sapientes per id quod mundanos didicimus imperitos, totum hoc dei beneficium est per Christum. Redemptio tamen nostra hæc est. Obtulit enim se Christus diabolo cupienti vt peccati ipse contradictionem auferret, & sic captiuos eius erueret. ¶ Vt quēadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in domino glorietur. ¶ Hoc scriptum est in Hieremia propheta. Dignum est quod dicit propheta, vt in domino gloriemur, quia non poterit confundi qui gloriatur in domino. (Hiere.9. 2.Corin.10.) Opera enim eius & magnificentia in rebus gestis apparent. Ideoque confundantur, inquit, in idolis suis, qui non pluunt, nec fecerunt cœlum & terram. Simili modo & qui in hominibus glorian-

gloriantur, quos sciunt vtiq; nullius esse virtutis. Quare & ait scriptura: Vana spes est in homine.

CAPVT SECVNDVM.

ET ego cum venissem ad vos fratres, veni nō cum eminentia sermonis aut sapientiæ, prædicans vobis mysterium dei. Neque enim iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum.) Quoniam superius gradatim formam disciplinæ nostræ ostendit, nunc se non aliter illis tradidisse probat, quamque ostendit, quia & in humilitate sermonis, & stultitia prędicationis, sicut mundo videtur, locutus est illis de Christo mysterium. Quod ideo mysterium vocat, quia quod incarnatum est, occultum erat à seculis apud deum deus verbum. Hæreticos autem esse in quibus gloriabantur, quia & per eloquentiam prauam doctrinam commendabant, & prudentiam mundi sectantes, crucem Christi euacuabant, erubescentes stulti appellari à mundo, vt neque natum Christum ex virgine prędicarent, neque vere crucifixum docerent, quia stultum videtur dei filium natum hominem fateri & crucifixum. Hos & apostolus Ioannes designat dicens: Qui negat Christum in carne venisse, antichristus est: & qui negat filium, nec patrem habet. quia ipsum patrem sibi filium appellatum dicebant. Ex quibus Marcion traxit errorem, qui arguit quæ clausa videntur, quia non illa manifestat, sed intelligi vult ex eo quod prudentia mundi inuenitur, quæ est religioni inimica. Quæ autē sunt quæ corripit, ex eius iudicio vult disci, vt quæque nostra deridet velut stulta, ea se omnia in Corinthiis reprehendere ostendat. Corpus enim ipsum memorat, vt ex eo mēbrorum eius ratio dinoscatur. Corinthiis tamen manifesta erāt, quia causas in quib' arguebantur, non ignorabāt. ¶ Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos.) Christū enim in stultitia humanæ sapientiæ prędicans, odium sibi & persecutiones prouocabat, quasi rem vanam annuncians, & inimicam Iudæis atque gentibus. ¶ Et sermo meus & prædicatio mea non in persuasione sapientiæ.) Ostendit non se vt hominum fauorem acquireret, humanæ sapientię placuisse, neque verborum arti studuisse, sed fidem authori exhibuisse, qui doctrinam suam non ornatu traditionis humanæ acceptabilem voluit esse verborum strepitu, sed ipsis rebus, quia res ante verba sunt. ¶ Sed in ostensione spiritus & virtutis dei.) Vt quia verbis, quæ infirma iuxta virtutem sunt, res fatuæ comptę prudentes videntur, deus prædicationem suam non testimonio verborum voluit commēdari, sed virtutis, vt verbi stultitia iudicata factis se sapientium demonstraret spiritali ratione fundata. ¶ Vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei.

SApiētiam autem loquimur inter perfectos.) Hoc est inter eos qui crucem Christi virtutis testimonio sapiētiam fatentur. Hi enim sapientes & perfecti sunt, qui fidē non magis verbis habēt quàm rebus. ¶ Sapientiam autem non huius seculi.) Recte ait, sapientiam non huius seculi, sed futuri, in quo veritas dei negantibus apparebit. Hoc enim seculum rationem hanc non capit infirmitate cogitationis terrenæ. ¶ Neque principum eius qui destruuntur.) Manifestum est non esse sapientiam hanc principum huius mundi, qui destruuntur ab illa, Christianitas enim errores quos hi inseruerūt excidit, id est, idololatriam, auaritiam, & cætera vitia, sicut dicit Ioannes apostolus: Propter hoc venit filius dei, vt solueret opera diaboli. ¶ Sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quæ absconditaest.) Occultum sensum manifestare se missum testatur, quem neque principes neque potestates scirent, neque mundus audierit, ac per hoc stultum putari, quia incognitum est: Esse autem rationale & salutare teste virtute, cui omnis intentio cedit ratiocinationis humanæ. Abscondita est ergo dei sapientia, dum non in verbis, sed in virtute est, non humana ratione possibilis, sed spiritus efficacia credibilis. ¶ Quam prædestinauit deus ante secula in gloriam nostrā.) Vsqueadeo vera sapientia & cum deo semper fuisse declaratur, vt ante secula prædestinata in gloriam nostram dicatur qui credimus. Pręscius enim de' errores futuros in mundo quem erat facturus, hoc decreuit ad confusionē illorum qui sibi stultitiam sapientiam facturi erant, ad nostram autem gloriam qui credituri eramus & credimus. ¶ Quam nemo principū huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquā dominum maiestatis crucifixissent.) Principes huius seculi non solum homines accipiendos Iudæorū ac Romanorum, sed & hos principes ac potestates quos supra dixit, ad quos vere pertinet dictum hoc, aduersus quos nobis colluctatio est, spiritalia nequitiæ in cœlestibus, quia consilio ac voluntate illorum crucifixus est Christus. Denique post tentationes diabolus recessit, ait, vsque ad tempus. Et ipse dominus: Princeps, inquit, huius mundi venit, & in me inuenit nihil. Principes ergo huius seculi per ignorantiam dominum maiestatis crucifixerunt. Nam Iudęorum principes quomodo principes huius seculi possunt intelligi, qui erant subiecti regno Romano? Et neque Romanorum principes crucifixerunt Christum, quippe cum dixerit Pilatus: Nullam causam mortis inuenio in eo. Vnde & manus lauit dicens Iudæis: Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Hi ergo principes crucifixerunt dominum, quos detriumphauit libere in semetipso, quāuis dicat Marcus euangelista de dæmonibus, Sciebāt enim Christum ipsum esse Iesum. Scierunt quidem ipsum esse, sed qui in lege promissus erat: mysterium tamen eius quo filius dei est, nesciebant. Hoc etiam & Petrus apostolus ad populum Iudaicum dixit: Scio fratres quia per ignorantiam egistis hoc malum, sicut & principes vestri, non tamen huius seculi. Si ergo per ignorantiam serui occiderunt dominum, peccatum eis adscribi non debet. Sed non licet ignorare. Et quamuis dominum esse nescirent, tamen quia rem impiam faciebant, non erant nescij. Dominus tamen maiestatis crucifixus dicitur, cum mori nesciat. Sed quia verbum caro factum est, id est dei filius incarnatus homo factus est, ipsi adscripta est mors: quia Iudęi non vtique carnem persecuti sunt, sed eum qui operabatur per carnem: ac per hoc quāuis dominus maiestatis mortem ignoret, quantum tamen ad Iudæorum votum pertinet, & ad principem huius seculi, dominum occiderunt in carne. ¶ Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se.) Hoc scriptum est in Esaia propheta aliis verbis. Per hoc exemplum inopinatam rem factam, & quæ non solum in humanum sensum nō caderet, sed & cœlestes potentias lateret, dei scilicet filium incarnatum, vt quod supra dixerat, firmaret: quia si principes huius seculi deum hominem factum non intellexerunt, quātomagis homines? Sed si verba offendiculum vel scandalum faciebant, virtutibus tamen & signis fides non debuerat denegari. Infirmitati enim & ignorantiæ humanæ virtus debuerat præponi, & credi quod humanæ rationi impossibile videbatur: ideoque diligentibus deum, id est, credētibus pręparauit donum hoc.

NObis verò reuelauit deus per spiritum suum.) Quia pricipes seculi hoc ignorabāt, deus hoc per spiritum suum reuelauit credentibus: quia res dei non potest sine spiritu dei addisci. Nam nō solum hominibus sacramētum istud missum se dicit declarare, sed & principibus & potestatibus in cœlestibus, qui dominum crucifixerūt, vt hoc prædicante in terris, discant qui sunt in carnalibus cœlis, qui degunt sub elementis firmamenti. Hic ergo singularis apostolus est, qui hāc gratiā consecutus est: quia trinitatis mysteriū à nullo sic potuit explanari. vnde & vas electionis diuino iudicio vocitatus est. ¶ Spirit' enim omnia scrutatur, etiam profunda dei.) Quia enim de deo est hic spiritus, omnia nouit dei. Profunda autem ideo ait, quia omnem virtutem & præscientiam eius nouit: quod omnino creaturæ impossibile est. ¶ Quis enim scit hominum ea quę sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?) Manifestum est cogitationes nostras à nullo sciri, nisi ab animo nostro, quem spiritum dixit. Denique in euangelio inter cætera sic ait: Et spiritus eius reuersus est ad illam. ¶ Sic & quæ in deo sunt, nemo nouit nisi spirit' dei.) Hic spiritus dei docuit nos quod scit naturaliter non doctus, & docuit nos de mysterio Christi, quia nō solū spirit' dei est, sed & Christi.

Nos

Margin: 1. Ioan. 6. — 1. Ioan. 3. — Ephes. 6. — Lucæ. 4. — Ioan. 14. — Lucæ. 23. Matth. 27. — Acto. 3. — Ioan. 1. — Esaiæ. 64. — Actu. 9. — Lucæ. 8.

NOs autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritũ qui ex deo est.) Hinc scimus quia spiritum qui de deo est, accepimus, quia mundi spiritus non potest scire quæ ab hoc nobis insinuata sunt. Spiritus tamen mundi hic est, per quem arripiũtur phanatici, qui sine deo sunt. Est enim inter mundanos spiritus potior vnde solet coniecturis quę mundi sunt diuinare, quẽ pythonem appellant. Hic est qui per verisimilia fallitur & fallit, hic est qui per Sibyllam locutus est, sensum nostrorũ secutus, locũ volẽs inter cœlestes habere. ¶ Vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis.) Quia enim dei spirit⁹ datus est nobis, scimus quę à deo donata sunt nobis. Nõ enim possemus scire si mundi spiritũ haberemus, quia non potest scire mundi spiritus. Sensum enim dei nemo nouit, nisi qui de deo est spiritus dei. Inferiora enim non possunt superiorum scire consilium, neque creatura conditoris sui dinoscere voluntatem. ¶ Quæ & loquimur.) Vt hinc manifestum sit scire nos quæ à deo nobis donata sunt, quia hæc & loquimur, vt & alij discant per doctrinam spiritalem. Prædicatoribus enim, id est, apostolis, insinuata diuinitus sunt quę traderent populis, & addiscerẽt principes huius seculi quid admisissent mali. ¶ Non in doctrina verborũ humanæ sapientiæ, sed in doctrina spiritus.) Verba enim humanæ sapientiæ hunc sensum non vident, neque literatura studiis apprehenditur, sed per fidẽ spiritali ratione concipitur, dicẽte Esaia propheta: Nisi credideritis, neque intelligetis. Naturali enim magis lege, quam cursu syderum, & calculis signorum quæ in firmamento denotantur, addiscitur. Denique credentes nõ humanis verbis, sed naturæ suæ vident congruere quod credunt. Opus enim agnoscit opificem: ideoque euangelium animis nostris loquitur spiritalia, excitans illos ad cognitionem sui creatoris. ¶ Spiritalibus spiritalia comparantes.) Hoc est iis qui mundanam prudentiam refutant, spiritalem efficaciam tradere, quæ mysterio fidei continetur ad illuminandos sensus beneuolorum hominũ. Credentes enim quæ mundi sapientia stulta iudicat, spiritales sunt. ¶ Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei, stultitia est enim illi.) Pecoribus enim similis sensum suum in terrã deprimit: ideoque non assequitur nisi quę videt, nec putat aliquid posse fieri quàm quomodo scit. Ideo quicquid aliter audit, si nouit, stultitiam iudicat. nihil enim ęstimat posse fieri sine commixtione. Vnde ridet audiens deum filium genuisse, quem scit simplicem & incorporeum, & virginem peperisse, & resoluta corpora rursum reuocari ad vitã: cum hæc magis ad laudem dei proficiant, vt credatur fecisse cuius operis ratio inuestigari non possit. Deus est enim qui fecit. imbecillitas enim humana stultum putat quod scientia sua non concludit, cum hoc magis stultum deberet habere, & illud prudens, quod quia dei factum dicitur, non potest comprehendi. ¶ Et non potest scire, quoniam spiritaliter iudicatur.) Humanam traditionem sequentes, dum vnius dei fidem abnegant, spiritaliter factum est, quod ratione carnis inflati putant fieri non posse, & sic reprobi annotati, spiritaliter condemnati sunt. ¶ Spiritalis autem diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur.) Quoniam vera ratio spiritaliũ est, id est credentium, (hoc enim quis nuncupatur quod credit) omnia iudicant. Ipsorum enim exemplo infidelitas diiudicabitur: ipsi autem à nemine iudicabuntur. Quis enim condemnet vera dicentem? Cum enim constet omnes inimicos fidei falsa tenere pro veris, accusatio illorum in irritum iam deducta est, veri iudicio condemnata: quia qui non crediderit, inquit dominus, iam iudicatus est. ¶ Quis enim cognouit sensum domini? quis instruxit eum?) Sensus dei est, quo hæc spiritaliter iussit fieri per quẽ mundi sapientia stulta probaretur, negans posse fieri quod factũ est. Quem sensum nullus est qui cognouerit, & displiceat illi vt emẽdet consiliũ dei: quia qui cognouit, laudat potentiã dei: quem qui omnia negat posse, nec mundum credit fecisse. Quid enim magnum est vt de se credatur generasse, qui non ambigitur cuncta ex nihilo fecisse? Quippe cum dicat saluator: Apud deum autem omnia possibilia sunt. ¶ Nos autem sensum domini habemus.) Hoc dicit quia credentes participes sumus eiusdem, id est diuinæ scientiæ.

Esaiæ.7. Ioan.3. Matth.19.

CAPVT TERTIVM.

ET ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.) Nunc his loquitur, qui propterea quòd seculi adhuc voluptatib⁹ seruiebant, carnales erant. Quamuis iam baptizati essent, & spiritum sanctum accepissent: tamen quia post baptismum statim ad veterem hominem fuerunt reuersi, cui abrenunciauerant, dicuntur carnales. Spiritus enim sanctus tunc permanet in eo cui se infuderit, si permaneat in proposito regenerationis: si quo minus, abscedit, ita tamen, vt si se reformauerit homo, redeat ad illũ. Semper enim paratus ad bonum est, diligens pœnitentiam. ¶ Quasi paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.) Quãuis renati essent in Christo, tamen non fuit dignum tradi his spiritalia. Accepta enim fide, quę est velut semen spiritale, nullum fructum deo dignum fecerunt, vt perfectionis verba mererẽtur addiscere, sed quasi paruuli imperfectionis sensibus studebãt. Apostolus autem vir diuinus, & medicus spiritalis, vnicuique secundum vires eius tradebat, ne per imperfectionem & imperitiam quis de rebus spiritalibus scandalum pateretur. ¶ Nondum enim poteratis.) Ostendit apertè non illos debuisse audire quæ confirmatis dicenda sunt. ¶ Sed neque nunc potestis. adhuc enim carnales estis.) Hic valde arguit temeritatem illorum qui querebãtur dudum se non audisse spiritalia, cum adhuc digni non essent audire. Pseudoapostoli enim promiscuè omnibus vno atque eodẽ genere tradebant, nullius personam discernentes, vt acceptabiles fierent per hypocrisim commendati: cum cõstet dominum & authorem nostrum Christum aliter populis, aliter discipulis interfatum, & inter ipsos apostolos fuisse distãtiam. Tribus etenim discipulis gloriam suam in monte ostendit, dicens illis vt tacerent visum quandiu à mortuis resurgeret. ¶ Cum enim in vobis æmulatio & contentiones sint, nónne carnales estis, & secundũ hominem ambulatis?) Indignitatis causas ostẽdit, quia de homine qui sperat auxilium, carnalis est. Qui aũt spreta humanitate, de deo sperat, spiritalis est, quia deus spiritus est. ¶ Cum enim quis dicat, Ego sum Pauli, alius autem, ego Apollo: nónne homines estis?) Sicut enim gloriantes in deo, & de ipso omnem gratiam sperantes, dij dicuntur à deo adoptati: ita & in homine gloriantes, & homines & carnales dicuntur sententia dei conclusi, qui ait: Ego dixi, dij estis, vos autem sicut homines moriemini. A sua ergo persona incipit, ne forte putaretur per inuidiam magis personas illorum destruere, ostendens magnum esse errorem, & ad dei contumeliã pertinere, quando deo prædicato gloria datur hominibus. Quid ergo minus est à gentilitate, dum adhuc aliquid de hominibus speratur? ¶ Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? Ministri eius cui credidistis.) Vt quia ministri sunt, spes in his nõ sit, sed in domino cuius ministri sunt. Illi enim gratiarum actio deferenda est, cuius donũ est: hi verò serui, quos etiam inuitos oportet dispensare. Nunquid non Moyses coactus est ire ad Pharaonem, & Ionas inuitus missus est prædicare Niniuitis, & Ananias contradicens missus est Saulo manum imponere? ¶ Et vnicuique sicut dominus dedit.) Id est, sicut voluit & sciuit, diuisit singulis officia ministerij. ¶ Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementum dedit.) Plantare est euangelizare, & ad fidem attrahere: rigare verò, baptizare solennibus verbis. Peccata autem dimittere, & spiritum dare, dei solius. Si ergo effectum salutis deus dat, nulla gloria in hac re hominis est. Scimus enim & spiritum sanctum sine manus impositione datum à deo, & non baptizatum consecutũ remissionem peccatorum. Nunquid non hic inuisibiliter baptizatus est, quando donũ baptismatis cõsecutus est? ¶ Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus.) Et plantata enim solent emori, & rigata ad effectum fœcunditatis minime peruenire, nisi det deus vegetam vitam. Quantum ergo ad honorificẽtiam dei pertinet, nihil est homo: quantum autẽ ad ministerium pertinet, necessarius est vt honorificetur quasi seruus, non vt aliquid de illo speretur ad iniuriam dei. ¶ Qui autem plãtat, & qui rigat, vnum sunt.) Vnum sunt, quia ambo mercenarij sunt,

Matt.17. Ioan.4. Psalm.81. Acto.9.

sunt, quanuis diuersa sint illorum officia. ¶ Vnusquisque au tem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Quanuis enim vnum sint, sed quia maior est qui euangelizat, quam qui baptizat, ideo discreuit mercedes illorũ: & nõ solum ad hoc, sed ad doctrinæ synceritatem pertinet, vt mercede sit dignus qui inuiolatam tradit doctrinam.

Dei enim sumus operis participes, dei cultura, dei ædificatio estis.) Hæc ad apostolorum personam pertinet, quos constat dei esse adiutores, dum vicarij sunt Christi. ¶ Secundum gratiam dei, quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui.) Gratiam sibi datam dicit, vt dignus esset prædicare euangelium, vt & hoc dei esse ostenderet, non hominis secundum hanc itaque gratiã, vt sapientem architectum fundamentũ se dicit posuisse. Sapiens architectus est qui iuxta disciplinã authoris collocat fundamentum: id est, qui secundum traditionem saluatoris euãgelizat. ¶ Alius autem superædificat.) Superædificia sunt, quæ post prædicationem apostolorum à superuenientibus traduntur aut malis aut bonis doctoribus. ¶ Vnusquisque autem videat quemadmodum superædificet.) Id est, vt superædificia congruant fundamento, ne si obliqua fuerint & friuola, ruinam faciant, manente incolumi fundamento: quia si male docuerit, Christi nomẽ permanet, quod est fundamẽtum: doctrina autem mala peribit, sicut dicit dominus: Omnis plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. ¶ Fundamẽtum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.) Ideo nemo potest ponere aliud fundamentum, quia quanuis hæretici sint aliqui, non tamen docent nisi sub Christi nomine. Aliter enim commenta erroris commendare non possunt, nisi interposito saluatoris nomine prædicent, vt res contrarias & absurdas nominis dignitas faciat acceptabiles. ¶ Si quis autem superędificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos.) Lapides preciosi sunt, quos non corrumpit ignis. Tria genera posuit pręclara in mundo, in quibus bonam doctrinã significauit. ¶ Ligna, fœnum, stipulã.) Tria alia genera posuit, sed friuola, vt in his corrupta & vana doctrina designata dinoscatur. ¶ Qui facit hoc opus, manifestus erit. dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur.) Hoc est, mala doctrina in igne omnibus apparebit. nunc enim quosdam fallit. ¶ Et vniuscuiusq; opus quale sit ignis probabit.) Quia enim per ignem examinatio fiet, si in aliquo non inuenerit quod exurat, manifestat illum bonum fuisse doctorem. Mala enim & adultera doctrina idcirco in ligno, fœno, & stipula significata est, vt ostenderetur ignis esse esca. Si cuius opus manserit quod superædificauerit, mercedem accipiet. Cum enim nihil in illo sordis inuentum fuerit prauę doctrinæ, vt in bono aurea ita erit vt tres fratres in camino ignis, mercedẽ vitam æternam cum gloria accepturus: quia sicut aurum, & argentum, & lapides quos ignis non corrumpit, ita & bonus magister incorruptibilis permanebit. ¶ Si cuius opus arserit, damnum patietur.) Opus quod ardere dicitur, mala doctrina est, quæ interibit. Cuncta enim mala peribunt, sicut iter impiorum: quia non sunt substantiæ, sed asseuerationes peruersæ. Damnum autem pati, est pœnas perpeti. Quis enim in pœna positus iacturam non facit? ¶ Ipse tamen saluus erit, sic tamen quasi per ignem.) Saluum illum futurũ dixit, quia non interibit substantia qua constat: sicut & doctrina mala peribit, quia accidẽs causa est. Ideo autem dixit, Sic tamen quasi per ignem, vt salus hæc non sine pœna sit: quia nõ dixit, Saluus erit per ignem, vt merito suo ab igni non combustus, saluus fiat examinatus per ignem: sed cum dicit, Sic tamen quasi per ignem, ostendit saluum illum quidem futurum, sed pœnas ignis passurum, vt per ignem purgatus fiat saluus, & non sicut perfidi æterno igne in perpetuum torqueatur, vt ex aliqua parte operepretium sit credidisse in Christum. Semper enim erubescat necesse est, qui se videt falsum defendisse pro vero. Et simili modo semper fiduciam habebit dei, qui abiecto falso secutus est verum, & spreta impietate succubuit pietati. Extra catholicam enim quicquid est, contrarium est.

Matth. 15.

A Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis?) Templum dei nos esse dicit, vt deum in nobis habitare sciamus. In templo enim suo habitet necesse est. Et quia spiritum dei dicit habitare in nobis, deum significat intelligendum spiritum sanctum. ¶ Si quis autem templum dei violauerit, disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos.) Hæc idcirco præmisit, vt illos compungat, qui turpiter viuentes, corpora sua violando corruperunt, maxime ille qui vxorem patris habebat, vt antè esset reus, quàm causa illius in medium prorumperet. Denique simili, imò eodẽ modo, cum causam illius iudicat, loquitur, dicens: An nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, quẽ habetis à deo? Superius tẽplum dei dixit, hoc autem loco templum spiritus sancti. Quis hinc dubitet quia spiritum sanctum deum significauit?

1. Corin. 6. 2. Corin. 6.

B Nemo se seducat.) Id est, nemo proprio vel humano consilio putet se sibi prodesse. Ad superiorem sensum redit. ¶ Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiẽs. Hoc dicit, quia si quis intelligit salutem promissam, & mysterium incarnationis domini nostri Iesu Christi, stultus fiat: id est sapientiã huius mundi fugiat, vt stultus ab ea iudicetur, & tũc erit prudens: quia stultus seculo prudẽs est deo, dum credit deũ fecisse quę ratio mũdi non capit, sicut supra memoraui. Pseudoapostoli autem prudentes volentes videri mundo, neque deum filium habere, neque incarnationem veram esse, neque carnem posse resurgere prædicabant. ¶ Sapientia enim huius mundi stultitia est apud deũ.) Sic stultitia est sapientia huius mundi apud deum, dum facit deus quod mundus fieri posse negat, sapientiam illius stultitiam probat: & cum multos deos dicãt, fides autem vnum probet teste virtute, in prudentia sua confunduntur. ¶ Scriptum est enim: Reprehendens sapientes in astutia eorum. Et iterum: Dominus nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.) Illud in psalmo habetur nonagesimotertio. Denique idem

Iob. 5. Psalm. 93.

C sensus est. Sciens enim vanas cogitationes illorum, vt stultos esse probaret, sapientiam illorum reprehendit, ostendẽs verum esse quod falsum dicebant, & falsum quod verum putabant.

Itaque nemo glorietur in homine.) Quoniam enim humanæ cogitationes & consilia improuidæ & infirma sunt, non est gloriãdum in homine, sed in deo, cuius consilium retractari nõ potest. quicquid enĩ homines sine deo sapiũt, stultũ est. ¶ Omnia enim vestra sũt, siue Paulꝰ, siue Apollo, siue Cephas, siue mũdus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia vestra, vos autem Christi, Christus autem dei.) Alio loco dicit de eodem sensu: Nos autem seruos vestros propter Iesum. Seruos pro ministris posuit, vt non singulos sibi defenderent, cum omnibus vterentur, sicut & dominus dicit: Ego sum in medio vestrum, nõ vt ministrer, sed vt ministrem. Nã mundus vtique noster est, sed vt de illo secundum dei voluntatem sentiamus, & decretos cursus eius in dei voluntate ponamus. Et vita præsens concessa nobis est, sed vt modeste illam & cum dei gloria transigamus. Siue mors, vt pro Christo mori libenter habeamus spe promissionis futuræ. Siue præsentia, vt sic pręsentibus vtamur ne offendamus. Siue futura, vt futura credentes, ipsis nos magis quia meliora sunt, commendemus. Vos autem Christi, vt quomodo hæc iudicio nostro concessa sunt & subiecta, ita nos Christo subiiciamur, quippe cum per ipsum esse cœperimus & in prima origine, & in regeneratione. Christus autẽ dei. Christus dei est patris sui proprius filius faciens voluntatem eius, vt & nos ipsius faciamus. Si ergo Christi sumus famuli, quid est vt ad eius iniuriam de hominibus aliquid speremus?

2. Corin. 4. Lucæ. 22.

D

CAPVT QVARTVM.

Ita nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum dei.) Hoc significat, quia minus de illo sentiebãt aliqui Corinthiorum, sed vt hoc homo de illo sentiret quod & deus qui illum elegerat, ideo ministros Christi ait, & dispensatores mysterio-

mysteriorum dei. Quando enim non verborum strepitu, neque humana sapiẽtia nitebatur, intelligi debuit sacramentum Christi dispensare, in quo non verba sed virtus fulgebat, non per quod homo, sed deus gloriosus videretur. Collega enim piscatorum, non aliter quàm illi Christum prædicabat. Cum ergo ministrum se Christi & sacramẽtorum dei pbat, pseudoapostolos notat, & abnegat Christi esse quod tradunt, per id quod discordarent à traditione apostolica. ¶ Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.) Hoc quod dicit, non solum ad pseudoapostolorum personam pertinet, sed ad reliquorum qui accepta dispensatione, aut verecundia, aut timore, aut certe commẽdationis suæ causa constanter arguere trepidabant aut malos sensus, aut mores. Hic enim tam constans erat, vt nec vitæ suæ parceret, dũmodo fideliter omnia celebraret. ¶ Mihi enim pro minimo est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die.) Quos in tantis vitiis reprehendit, miserum dicit ab his se iudicari: quippe cum nec à iustis iudicandum se sciret. Aut ab humana autem die, hoc est, quia nec à legibus mundo creditis iudicandus erat. Supergressus enim humanam iustitiam, cœlesti iustitiæ studebat, sicut dicit dominus: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum dei. Humanũ ergo diem cum dicit, significat & diuinum, in quo iudicaturus est Christus: quia sicut iurisconsulti seu pontifices, quos vocant sacerdotes, certos dies quibus iudicatur decreuerunt, ita & dies domini definitus est, quo iudicaturus est mũdum. ¶ Sed neque meipsum iudico. nihil enim mihi cõscius sum. Apertum est, quia cõscientiam purã habens solicitus de se non erat. ¶ Sed nõ in hoc iustificatus sum.) Nunc humiliat se, & loquitur vt homo qui possit culpam incurrere nescius. ¶ Qui autẽ iudicat me, dominus est.) Recte ait, quanuis humiliauerit se, tamen domino Christo plurimum dedit, quia potest quod hominem latet, dum occulta iudicat, manifestare, non vt reum faciat, sed prudentem. Quanuis enim homo est, quem* non potest, nisi aliquid lateat. Interdum enim aliquid vtile putamus quod inutile est. Nec enim omnia membra aut latera cõuersationis humanæ descripta habemus: ab iis autem quæ grauia sunt, apertè prohibiti sumus. Nam quædã causæ nos fallere solent ex causis aliquibus ortæ, vt quod non est vtile, putemus vtile. Quod leue quidem est, quia propositum liberum est. ¶ Itaque nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus.) Monet illos ne iudicent, cum iudicandi sint, & habeant duplex peccatum, sicut ait dominus: Nolite iudicare, vt non iudicemini, sed expectate diem iudicij dei. ac si fideles & boni sint. Iniuria enim iudicis est, si ante cognitionem eius à seruo procedat iudicium aut sententia. ¶ Qui illuminabit occulta tenebrarũ, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à deo.) Hoc dicit, quia in die iudicij nihil occultũ erit eorum quæ gesta aut cogitata sunt, & simplicitas & hypocrisis illic apparebit, vt & qui despectus habebatur, forte dignus appareat: & qui aliquid esse putabatur, inueniatur reprobus. Omnia enim nuda erũt in die iudicij, & tunc laus erit bene agenti vel cogitanti. Hic enim qui laudatur, improbabile est an dignus sit, sicut & in alio loco dicit: Non enim qui seipsum commendat, probatus est, sed quem deus cõmendat. quem vtique nihil latet.

Matth. 5.

Matth. 7.

2. Corin. 10.

Haec autem fratres transfiguraui in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis ne supra quàm scriptum est vnus pro vno infletur aduersus alterum.) Transfigurauit hæc in se & Apollo, dum pseudoapostolorum glorias & traditiões peruersas sub sua persona & Apollo euacuat, summatim illos designãs nõ singulatim, ne forte maior discordia in populo nasceretur. Nemo enim audiens nomen suum taxari, aut eius cui fauet, contentus est tacere. Tacito autem nomine si quis audiens de se intelligat dictum, dissimulat. Sub hac ergo propositione euacuauit personas illorum, cum dicit: Ego plantaui, Apollo rigauit, &c. vt in his discerent nihil dandum hominibus. ¶ Quis enim te discernit?) Id est, sunt aliqui qui amplius accipientes in baptismate aut in doctrina, cæteros dicant minus consecutos. Hoc his loquitur, qui baptizatos ab aliis, plus aliquid esse putabant: quorum eloquentia seducebantur, vt fuco quodam peruersa recta putarent. Tanta enim discordia erat in populo, vt multa essent studia diuersarum partiũm: & sic omnia dicta sua aptauit Apostolus sine manifestatione nominum omnibus partibus, vt cum legeretur epistola, vnaquæque pars ad se dicta susciperet, audiens quod causæ suæ intẽdi cognosceret. ¶ Quid autem habes quod non accepisti?) Nihil illum boni vltra dicit consecutũ ab aliis quàm ab eo acceperat: ideo frustra queri. Quod enim habebant, ab Apostolo acceperãt. Ad vnum autem videtur loqui, quia ad partem plebis loquitur. ¶ Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?) Hoc quasi insultatores Apostoli agebant per imperitiam, vt eadem audientes quæ ab Apostolo iam didicerant, illũ euacuantes, de eorum magisterio glorientur. Eloquentia enim commendati, prædicationis gloriam in se conuertebant. Apostolus verò contemptibilem se volebat videri, dummodo dei gloriam faceret acceptabilem. ¶ Iam saturati estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis.) Ironia est, sicut dicunt. Irascentis enim verba sunt, non confirmantis. In quibus enim tanta vitia arguit, regnare illos dicit. sic enim putabant, gloriantes de iis quæ à pseudoapostolis tradebantur. ¶ Et vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus.) Vt pius pater etiam ingratis filiis bene optat. Qui enim poterat fieri vt sine apostolis regnarent? Quicquid enim non ab apostolis traditum est, sceleribus plenum est. Sic tamen ordo fuerat dicere: Vt nobiscum regnetis. sed quia præmiserat, Et vtinam regnetis, aliter dicere non potuit, nisi, Vt & nos vobiscũ regnemus. Regnare autem est de spe & promissis Christi securum esse, & gaudere in iis quæ aduersa propter nomen Christi accidunt. Lucrum enim afferunt, non detrimentum. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor, tunc potens sum.

2. Corin. 12.

Puto enim, deus nos apostolos nouissimos ostendit, quasi morti destinatos.) Hoc ideo personæ suæ deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones & pressuras vltra cęteros passus, sicut passuri sunt Enoch & Helias, qui vltimo tempore futuri sunt apostoli. Mitti enim habent ante Christum ad præparandũ populum dei, & muniendas omnes ecclesias ad resistendum antichristo, quos & persecutiones pati & occidi lectio Apocalypsis testatur. Horum ergo tempus suo tempori comparauit Apostolus dicẽs, quasi morti destinatos. Ad hoc enim venturi sunt, vt occidantur. ¶ Quia spectaculũ facti sumus huic mundo, & angelis, & hominibus.) Quia erunt spectaculum & Enoch & Helias vsqueadeo, vt corpora eorum in platea proiiciantur in conspectu totius populi infidelis: ita & apostoli spectaculum facti sunt, quia publice ridebantur, positi ad iniurias & mortem quam passi sunt. Mundum aũt angelos & hoies dixit, quia & angeli mali sunt, dicẽte Dauid in psalmo 77. Vexabat illos per angelos malos. Et homines mali & increduli, his apostolorum iniuriæ oblectamento sunt. Mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia visibilia sequitur. ¶ Nos stulti propter Christum.) Verũ est quia amantes Christum, stulti sunt mundo. ¶ Vos autem prudentes in Christo.) Qui prudẽs in Christo iudicatur à perfidis, non rectè asserit Christum. Denique Marcion, qui negat filium dei, & incarnari deum potuisse, prudens est mundo: & Fotinus, qui non fatetur Christum per id quod natus est, deum, sapiens videtur mundanis. ¶ Nos infirmi, vos autem fortes.) Infirmi ideo, quia sine adulatiõe & cum stultitia, sicut videtur mundanis, prædicantes Christum iniuriis subiiciebantur. ¶ Vos autem fortes.) Ideo fortes, quia sic profitebantur Christum, ne offenderent homines, vt essent securi. ¶ Vos nobiles.) Qui enim Christum non fatetur, quia Abrahæ promissus est, & ab initio prædicatus, hic nobilis contra Christum est, quia antiquitatem promissi Christi aliis deputat. ¶ Nos vero ignobiles.) Ignobilis mundo est, qui Christum, quod mundus denegat, ab initio profitetur. Hæc igitur omnia supradicta, quę negare videtur, confirmat: & quę quasi confirmare videtur, negat. Irascẽtis enim verba sunt, qui negando confitetur, & confitendo negat. ¶ Vsque in hanc horam & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & laboramus, nostris manibus operantes.) Liberè enim & iuxta fidẽ veram sine aliqua adulatione Christum prædicantes, & gesta pra-

sta prauæ vitæ arguentes, gratiam apud homines non habebant, & colaphizabantur, id est, iniuriis agebantur, & instabiles erant, quia fugabantur, ne in loco diu manentes, plures docerent. Ideo & manibus operabantur, quia non solum gratiā apud hoïes nō habebāt, verū etiā ab his accipere indignū erat qui errori studebāt: sicut dicit ī psalmo 140. Oleū autem peccatoris nō impinguet caput meum. quia & libertatem arguendi amittit, & peccat qui ab eo accipit, qui ideo dat ne corripiatur. ¶ Maledicimur, & benedicimus.) Male tractātes enim, se hortabantur ad bonum. ¶ Persecutionem patimur, & sustinemus.) Quia persequentibus se non resistebant. ¶ Blasphemamur, & obsecramus.) Blasphemātes enim rogabant vt permitterent sibi reddi rationem. ¶ Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omniū peripsema vsque adhuc.) Non resistendo vlli, neque vicem in malis reddēdo, sed semper se subiiciēdo, vt per patientiā prouocaret ad bonum, contēptibilis & despectus fiebat. Vsq; modo, id est, vsque nūc etiam apud Corinthios, pro quibus hæc quæ supra memorat mala passus est. Et quoniā humilitatē suam nihil in his proficere videbat, queritur dolore commotus tantam subiectionem & iniurias nullum fructum habere potuisse, sed &, quod deterius est, in peius profecisse. ¶ Non vt confundam vos, hęc scribo) Hoc est, nō vt ruborem vobis faciā, hæc scribo, sed vt corrigatis. ¶ Sed quasi filios charissimos moneo.) Adhuc se supplicem facit, ne correpti, & ad iram prouocati, admonitionem eius spernerēt: id agit vt medicus salutaris, qui putramina abscindens, dolorem illatum spe & blanditiis mitigat, vt æger se curari permittat.

SI enim decem milia pædagogorum habueritis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.) His dictis ostendit nullum posse eo affectu diligere illos, quo ipse eos diligebat. Quis enim alienos filios suis præponat in amore? Ac per hoc monita eius, qui & pro his tāta mala passus est, non debere eos spernere. ¶ Obsecro ergo vos imitatores mei estote.) O beneuolentiā sancti Apostoli, qui obsecrat filios vt imitentur patrem, hoc est, sponte rogat ægros vt recipiant medicinam. In his tamen sui illos imitatores vult esse, vt sicut hic multa exitia pro salute eorum ab incredulis passus est, & non cessit, dummodo per dies & noctes euangelizaret illis donum gratiæ dei: ita & illi manentes in fide eius & doctrina, non reciperent falsorum apostolorum praua commenta, sed persisterent contemnentes opprobria aut detractiones, vt patri suo spiritali inuiolatum seruarent affectum. ¶ Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in domino.) Hortatur eos in hoc eodem Timotheo, quem ideo charissimum & fidelem filiū obtestatur in domino, vt in hoc discerent quid peccarent. Cum enim huic testimonium perhibet, illos arguit. ¶ Qui vos commonefaciat vias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbique in omni ecclesia doceo.) Per istum quem fidelem filium in domino cōfirmat, reuerti illos vult ad regulam à se traditæ veritatis, vt commoniti verbis & exemplis operum eius resipiscerent, cognoscētes non perperam se fuisse ab Apostolo doctos, quando eadem tenere omnes ecclesias discerent. ¶ Tāquam non venturus essem ad vos, sic inflati sunt quidam.) Indignabantur quidam Corinthiorum quia non ibat ad illos, nō desiderio, sed superbia, quod quasi indignos illos haberet: cum magis Apostolo hoc studium fuerit, vt de indignis faceret dignos. Habebat ergo votum eundi, sed maiora erāt quæ agebat. ¶ Veniam autem cito ad vos, si dominus permiserit.) Post commonitionem promittit se ire ad illos, sed si dominus permitteret, vt quia plus scit deus quàm homo, si sciret operæprecium esse, permitteret: etsi non iret, dominum noluisse ostenderet, causa vtique indignitatis illorum. ¶ Et cognoscam nō sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem) Confundit illos, quia cum oblique conuersarentur, indignabantur, quasi digni essent ab Apostolo visitari. ¶ Nec enim in sermone est regnū dei, sed in virtute.) Sicut regnum dei nō splendore verborum commendatur, sed virtute signorum, ita & hi non verbis nudis, sed virtute operum spiritualiū dignos se ostenderēt ab Apostolo visitari. ¶ Quid vultis? In virga veniam ad vos? an in charitate spiritus & māsuetudinis?) Terroris verba infert, vt pudorem passi qui inflati erant, humiliarentur: vt si verè apostoli præsentiam desiderarent, præparēt se ad excipiēdum eū, id est, abluerēt se ab omni macula criminis, vt veniens ad illos, lętitiā haberet quasi cū filiis charissimis.

CAPVT QVINTVM.

OMnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes.) Vt quàm graue sit istud peccatum ostēderet, nec ab iis hoc dixit admitti, qui deū nesciunt: vt proinde qua pœna hic multādus esset ostēderet, qui sub ęterna & diuina iustitia cōstitutus, tanti sceleris crimen admiserat. ¶ Ita vt quis vxorē patris habeat.) Præmissi criminis prodidit genus, vt non solum illum aperte reum mortis faceret, sed & adhærentes illi non immunes à crimine demonstraret. In quo enim difficile peccatur, plus facit reum. ¶ Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis.) Superbiam illorum in tantum humiliat, vt non querulos iam, sed magis supplices faciat. Erāt enim & ipsi participes, dum paterentur reum tam ingentis facinoris secum incorreptum conuenire: vt omnes vno consilio abiicerent eum, si negaret emēdare se. Si autem quis potestatem non habet quē scit reum abiicere, aut probare non valet, immunis est: & iudiciis non est sine accusatore damnare: quia & dominus Iudam cum fur esset sciebat, sed quia non est accusatus, minime abiecit. ¶ Vt tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit.) Cognito opere isto pellēdum illum fuisse de cœtu fraternitatis. Omnes enim crimen eius sciebant, & non arguebant. publice enim nouercam suam loco vxoris habebat. In qua re neq; testibus opus erat, neque tergiuersatione aliqua poterat tegi crimen.

EGo quidem sicut absens corpore, præsens autem spiritu.) Id est, absens facie, præsens autem authoritate spiritus, qui nusquam abest. ¶ Iam iudicaui vt præsens, eum qui sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu, tradere hunc Satanę in interitum carnis.) Quoniam omnis carnalis voluptas à diabolo est, ac per hoc cum huic voluptati remittitur, traditur Satanæ. Caro enim hoc habet in natura, vt intereat. Anima ergo cum se iungit desiderio eius infirmans spiritalem suum vigorem, simul interitum patitur. Itaque si hic correptus stupri admissi erubesceret eiectum se, non interiret, pœnitentia subsequente. Nam omnium consensu & præsentia, sed & virtute domini Iesu, id est sententia, cuius legatione fungebatur Apostolus, abiiciendum illum de ecclesia. Cum eiicitur, traditur Satanæ in interitum carnis. Et anima enim & corpus intereunt, quando quæ contra legem, sunt, fiunt. Sed in hac aliter causa interitus carnis homini deputatur. Quanquam enim omnia peccata carnalem hominem præstent, hoc tamē specialiter desiderium carnis est quod sordibus maculatam animam cum corpore tradit gehēnæ: quia victa anima libidine carnis, fit caro: sicut & corpus recte gubernatum, spiritale appellatur. Animus tamen est qui aut victus illecebris totum hominem carneum facit; aut in vigore naturæ suæ manens, carni præstat vt spiritalis dicatur. ¶ Vt spiritus saluus sit in die domini Iesu Christi.) Tradi contaminatum supradictum Satanæ, vt spiritus sanctus saluus sit in hominib⁹ ecclesiæ in die iudicij. Nisi enim eiectus esset, non fieret saluus spiritus ecclesię in die iudicij. Deserebat enim omnes contaminationis causa, vt in die domini nudi ab spiritu sancto inuenti, audirent à iudice domino: Recedite à me, non noui vos. Sicut dicit ad Romanos: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et in alia epistola: Nolite contristare spiritum sanctum dei. Si enim contristatur, deserit: & non erit saluus: non vtique sibi, qui impassibilis est: sed nobis quibus datus est, vt per illum dei filij esse probemur. Res enim quæ amittitur, salua non est, non vtique sibi, quæ vbicunque sit, necesse est sit: sed ei à quo amittitur.

Math. 7. Roma. 8. Ephes. 4.

NOn bona gloriatio vestra.) Hoc est mala. Læti enim erant, cum magis contristari debuerant in fratre tā acerbe peccante, sicut tristis fuit Samuel in

Saule

IAm quidem omnino delictum in vobis est, quod iudicia habetis inter vos.) Peccatum esse significat, quia frater cũ fratre litigat, cũ danda opera sit vt concordes sint quasi germani, maximè cum fides nostra paci studeat. Quanquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni non possit, causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad præsens & offensionem forte incurrat. ¶ Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriã facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.) Nunc hos corripit, quorum iniustitia iurgium generatur: quia non solum per fraudem admissam rei sunt, sed & partem habent delicti illorum, qui coacti iniuria aut fraude eorum, infideles rogãt ad iudicandum: & cum fraudem aut iniurias illatas persequi non deberent, non solum vindicant, sed & ipsi fraudem & iniurias faciunt, vt punienda exempla fratribus tribuãt. Et quid aliis facere credatur, qui non parcit suis.

AN nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt?) Hoc dicens, ostendit illos nõ nescios peccare, ac per hoc grauius vindicãdum. Si enim immisericordes rei sunt apud deum, quanto magis iniqui? ¶ Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neq; rapaces regnum dei possidebunt.) Non hæc ideo memorauit, quasi nescirent, apud quos annum & sex menses sedit docẽs euangelium dei: sed commonuit, vt resuscitaret in illis reuerentiam legis, & meritum ad regna cœlorum. ¶ Et hęc quidem fuistis.) Ne omnibus hoc adscribere videretur, aut certe omnes ab his criminibus immunes faceret si taceret, (prohibuisse enim videbatur, non reuelasse crimina illorum) idcirco sic ait: Et hęc quidem fuistis. Et ne ad iram illos prouocaret, adiecit: ¶ Sed abluti estis.) Vt agnoscentes crimina rei facti, statim respirarent audientes, Sed abluti estis. Solent enim aliqui pudorem pati, & corrigere cum de se audiunt bona. ¶ Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu dei nostri.) Hæc omnia beneficia puritatis in baptismate consecuti noscuntur: quod est fundamentum euãgelicę veritatis. Illic enim omnibus peccatis depositis, abluitur credens, & iustificatur domini nomine, & per spiritum dei nostri deo filius adoptatur. Per hæc admonet illos quanta & qualis sit gratia, quam per veram traditionem assecuti sunt: postea verò contra hanc regulam fidei impulsu malorum doctorum sentientes, his beneficiis se exuerunt. Vnde id agit, vt reuocet illos ad primam sententiam, vt recuperent quod fuerant consecuti.

OMnia mihi licent, sed non expediũt.) Quibusdam videtur propter libertatem cõcessi arbitrij dixisse Apostolum. Omnia mihi licẽt. &c. vt liceat fornicari, sed nõ tamen expediat. Sed quomodo licet quod prohibetur? Aut certe si omnia licent, nihil potest dici illicitũ. Sed licet, non tamen expedit. Hæc susurrant potius quam asserunt aut immemores, aut negligentes. Dicit enim Ioannes baptista ad Herodem: Non licet tibi habere vxorẽ fratris tui. Sed forte Ioannes expers fuerit humani eloquij inspiratus in vtero: quia si hoc est, dicere debuit, licet tibi, sed non expedit. Sed & dominus similiter mulieri Chananææ ait: Non licet accipere panem filiorum, & mittere canibus. Et iterum dicit dominus Iudæis: Non legistis quid fecit Dauid cum esuriret, quomodo intrauit in domũ domini, & panes propositionis accepit, quos non licebat ei edere? &c. Omne ergo quod prohibetur, non licet, sed aliquãdo interueniente causa aliqua non expedit. ¶ Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.) Omnia sibi licere dicit, ea scilicet quæ & coapostolis eius licuerunt, quæ & lex continet naturalis, non Moysi: quia multa prohibuit Moyses propter duritiam cordis populi increduli & ceruicosi. Tamen si ad causam respicias, aliud fuit in sensu apostoli vt hæc loqueretur. Hæc enim præmisit postea acturus hanc causam, sicut fecit & de illo qui incestum admiserat. Proponit enim designans quid acturus est postea. Denique statim ad superiorem sensum breuiter interim recommendata redit. Hoc enim ideo dixit, quia licebat illi ab his sumptus accipere. Sed quoniam sciebat pseudoapostolos occasionem quærere accipiendi, noluit ab his accipere, ne causa ventris vigor euangelicæ veritatis torpesceret. Si enim ab iis acciperet quos in tantis vitiis arguebat, authoritatem magisterij concessam sibi à domino inclinabat. Non enim potest constãter argui à quo accipitur, maximè cum ideo prõptus ad dandum sit, vt sibi humiliet prępositum. Vnde & dicit: Sed ego sub nullius redigar potestate. ¶ Esca ventri, & venter escis, deus autem & hunc & has destruet) Destructio ventris est, cum edendi cessat officium: escæ verò destructio tunc erit, quando steterit natiuitas. Pseudoapostoli autem, qui nõ vtique religionis causa, sed quæstus circuibãt; peccantibus amari esse nolebant. ¶ Corpus autem non fornicationi, sed domino.) Nunc redit ad superiorem sensum: ¶ Et dominus corpori) Quid dominus corpori? Subaudiatur, immortalitatem resuscitato pręstabit. Corpus enim deo dicatum, dono spiritali remunerabitur merito ducis, id est animi. ¶ Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam.) Idem sensus est, quem exemplo voluit dominicę resurrectionis firmare. virtus tamen dei Christus est, qua nos suscitauit, & ipsum dominum. Hoc dixit quia ipse dominus corpus suum suscitauit: sicut & ipse dominus ait: Soluite templum hoc, & ego tribus diebus suscitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui.

NEscitis quoniam corpora vestra mẽbra sunt Christi?) Corpora nostra mẽbra Christi sunt, sed in nouum hominem qui secundum deum creatus est, quia ipse est caput ecclesię. ¶ Tollens ergo mẽbra Christi, faciã membra meretricis? Absit.) Ait quia meretrici adhærẽtia mẽbra desinunt esse mẽbra Christi. ¶ An nescitis quia qui adhæret meretrici, vnũ corpus fit? Hoc dicit quia qui cõtaminationi se admiscet, vnũ fit cũ eo cui se admiscet. Fornicatio enim ambos vnum facit, vt quomodo in natura, sic & in macula vnum sint. Erũt, inquit, duo in carne vna.) Manifestum est, vt quia mulier de viro est, ambo in carne vna sint. Qui autem adhæret domino, vnus spiritus est.) Quoniam in bene agentibus spiritus dei est communis cum deo & hominibus.

FVgite fornicationem.) Recte fugiendam monet fornicationem, per quam filij dei fiunt filij diaboli. ¶ Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est.) Quia cætera peccata etsi per corpus generantur, non tamen animam ita carnali concupiscentia faciunt obstrictam & obnoxiam, quemadmodum commisceri facit animam cum ipso corpore vsus libidinis agens in opere carnalis fornicationis: quia intantum agglutinatur anima corpori, vt in ipso momento nihil aliud cogitare homini liceat aut intendere, quia ipsam mentem captiuam subdit ipsa submersio & absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis. Vnde subditur: ¶ Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.) Ostendit grauissimum esse peccatum, quia ex hoc omne deperit corpus, in cęteris autem peccatis portio perit, non totum. Totum enim corpus vir est & mulier, quia portio viri est mulier. Quicunque enim aliud peccatum admiserit, extra se peccat: fornicarius vero in carnem suam peccat. Age, si laqueo vitam finiat, aut ferro se trucidet: non in corpus suum videtur peccare, sed in animam, cui vim facit. Fornicari autem corporale delictum est, quod & corpus cõtingit, & animam. Non enim sine desiderio carnis, quia habet & caro proprium motum, anima concupiscit vt peccet in carnem, quanuis sine anima nihil possit. Per id ergo quod in carnẽ quæ ex se est, peccat, (ad originem enim retulit.) in corpus suum dicitur peccare, vt desinat à fornicatione quasi sibi parcens. Nouatiano tamen hic qui fornicatur, nõ in corp' suum videtur peccare, sed in Christi. Aliter enim hoc pronunciat, vt etiam illum qui fornicatur, in spiritum sanctum dicat peccare, propter causam qua scissus est ab ecclesia. Hoc nulla ratione adstrui potest. corpus enim Christi non est vnus aut duo Christiani, sed omnes, singuli autem membra sunt. Quomodo ergo qui fornicatur, in corpus Christi peccat, cum non omnes contaminet? Quod si ita esset, vt Nouatiano videtur, cætera omnia peccata extra deum

deum essent, & sola fornicatio peccatum esset in deum: etiã qui vadit ad idola non peccat in deum, neque qui negat in persecutione, quia omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est Christi, sicut illi videtur. Si autem & hoc aliter voluerit pronunciare, vt neget aliquod extra corpus Christi esse peccatum, cogetur dicere quia omnis quicunque quodcunque peccatum fecerit, in deum peccat & in spiritum sanctum, vt & fur, & periurus, & mendax in spiritum sanctum peccare dicatur. Et quomodo est illud quod ait dominus: Quia omnia peccata & blasphemię remittentur hominibus: qui autem peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neque hic, neque in futurum? Apparet vtique exceptis cæteris peccatis aliud esse peccatum, quod peccatum dicitur in spiritumsanctum. Quibusdã iterum videtur quia qui fornicatur: ideo in corpus suum dicitur peccare, quia Ecclesię membrum est: & se contaminans, in Ecclesiam peccat, cuius membrum est. Qui ergo Ecclesiæ membrum est, dicendum est illi cum fornicatur. quia nõ sibi sed in Ecclesiam peccat. Porro autem dicit Apostolus quia qui fornicatur, per id quod in portionem suam delinquit, in corpus suum peccat. ¶ An nescitis quia corpora vestra templum est spiritus sancti, quem habetis à deo?) Superius templum dei dixit, hic templum spiritus sancti, quia in substantia hoc est spiritus sanctus, quod deus. Hoc idcirco dixit, vt corpora nostra incontaminata seruaremus, vt possit illic spiritus sanctus habitare. ¶ Et nõ estis vestri. Empti enim estis precio magno.) Manifestum est quia qui emptus est, non est sui arbitrij, sed eius à quo emptus est, vt non suã sed illius faciat voluntatem. Et quia caro precio empti sumus, propensius domino nostro seruire debemus ne offensus, à qua nos redemit, morti nos reddat. Quàm enim carissimo precio nos emit, vt sanguinem suum daret pro nobis. ¶ Clarificate & portate deum in corpore vestro.) Hoc est clarificare & portare deum in corpore, vt secundum legem eius ambulemus. Per legem enim suam ipse videtur in nobis. Portare tamen deum hoc est, imaginem dei in rebus bene gestis ostendere.

Matth.12.

CAPUT SEPTIMUM.

DE his autem quæ scripsistis mihi, bonum est homini mulierẽ non contingere.) Prauis sensibus pseudoapostolorum exagitati, qui nuptias per hypocrisin, vt puriores cæteris viderentur, spernendas docebant, hæc per epistolam ab Apostolo requirebãt. Quia enim non oblectabantur hac sententia, prætermissis cæteris hoc solum requirunt. Quibus tamen respondit bonum esse quidem mulierem non contingere, quanquam non illi istud simpliciter asserant. ¶ Tamen propter fornicationem.) Hoc est, ne quid contra legem admittatur, quando quod lex nõ prohibet, vitatur. ¶ Vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque suum virum habeat.) Solent enim qui compendium quærũt, errare. Qui enim fieri posset vt hi ab vxoribus suis se abstinerent, quos in tantis vitiis reperit? Ideo ergo non permittit, ne ab licitis se abstinentes, inconcessa præsumerent, sicut faciunt Manichæi. ¶ Vxori vir debitum reddat, similiter & vxor viro.) Inuicem sibi subiici illos in causa, vt quia vnum corpus sunt, vna eorum sit & voluntas in lege naturæ. ¶ Mulier autem sui corporis potestatem non habeat, sed vir: similiter & vir sui corporis potestatẽ nõ habeat, sed mulier.) Hoc dicit quod neque viro neque mulieri liceat corpus suum alij tradere. Inuicem enim sibi debitores sunt in hac causa, ne peccandi daretur occasio. ¶ Nolite fraudare inuicem.) Hoc dicit vt conueniat illis in re vxoria, ne dissensio generet fornicationem. ¶ Nisi ex consensu ad tempus.) Id est vt ex condicto abstineant se propter gratiarum actiones. ¶ Vt vacetis orationi.) Quanquam enim sine intermissione orãdum sit, (meditatio enim hæc omni die facienda est) tamen vt orationi insistatur, huic rei vacãdum præcipit interpositis temporibus ad dominum promerendum. Vt enim misereatur, mundius exorandus est. Quanuis munda sint coniugia, tamen etiam à licitis abstinendum est, vt facilius ad effectum deducatur oratio. Nam & in lege sanctificari volentes, inter cætera etiam ab vuis passis iussu do-

A mini temperabant, vt fierent sanctiores. Cum enim quis etiam concessa non contingit, ostendit se velle quod precatur accipere. Aliter. Quoniam coniugiis consilium dat vt ad ipsum dominum reuertantur, abstinentes ab vxoribus suis, vt possint dignius accipere corpus domini. ¶ Et iterum reuertimini ad id ipsum.) Quoniam cõsilium coniugiis dat post dies orationis ad vsum naturalem reuerti debere. ¶ Ne vos tentet satanas propter intemperãtiam vestram.) Interpositis diebus abstinendum monet, ne occasio detur diabolo, sicut dicit Petrus apostolus, Ecce diabolus vt leo rugiẽs circuit quærens quem deuoret. Si enim causa filiorum creandorum ducitur vxor, nõ multum tempus concessum videtur ad ipsum vsum, quia & dies festi, & dies purgationis, & ipsa ratio conceptus & partus iuxta legem cessari temporibus his debere demonstrant.

1.Petr.5.

HOc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.) Manifestum est ideo hoc illum dare consilium, vt fornicationem excludat, B non vt ad meliorem vitam tendentibus iter claudat. ¶ Volebã autem omnes homines esse sicut meipsum.) Quantum ergo ad beneuolum & solicitum magistrum pertinet, omnes tales, si fieri posset, volebat esse sicut seipsum. Qualis autẽ ipse erat, mox in subiectis ostẽdit. ¶ Sed vnusquisque proprium donum habet à deo, alius quidem sic, alius verò sic.) Hoc est vnusquisque iuxta votum suum donum dei habet, vt si velit, ipsius nutu dei possibilitatem consequatur. Ideo non debet quis constringi, ne à licito prohibitus, illicita admittat, sed ipse sibi eligat quid sequatur.

DIco autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego.) Nõ diceret, Bonum est in nuptis vt sint sicut & ego, nisi esset integer corpore. Nec diceret, Omnes homines volebam esse sicut meipsum. Si enim habuerit vxorem, & hoc dixit, virgines esse noluit. sed absit. Sic enim à pueritia spiritui see uiuit, vt huius rei studium non haberet: quippe cum iuuenculus anticipatus sit à gratia dei. Postquã dixit vnumquemque proprium donum habere à deo, ostendit in qua re melius C est esse propensiorem, quia in eo adiuuatur quis quod videtur auiditate mẽtis apetere. ¶ Quod si se non cõtinent, nubant.) Imitari illos vult contendere vt se contineant. Quod si impulsu carnis perseuerare se viderint non posse, quia nec sunt promptiores in eo ipso, vt adiuuentur à deo: (Illum enim deus iuuat, quem videt tota virtute contendere) nubant itaque si vri timent. Forte enim poterunt hoc postea adipisci. Digesto enim impedimento reparat se voluntas robustiore virtute. ¶ Melius est enim nubere quàm vri.) Non ideo dixit, Melius est nubere quàm vri, quasi bonum sit vri, ideo nubere melius: sed consuetudinem secutus est. Solemus enim dicere: Melius est lucrum facere quàm damnum. Vri verò est desideriis agi vel vinci. Cum enim voluntas calori carnis consentit, vritur. Nam desideria pati, & non vinci, illustris viri est & perfecti.

D H Is autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio nõ ego, sed dominus.) Postquam innuptis & viduis locut⁹ est, hos alloquitur qui matrimonio iũcti sunt, ore dominico: ¶ Vxorem à viro non discedere. quod si discesserit, manere innuptam.) Hoc Apostoli consilium est, vt si discesserit propter malam conuersationem viri, iam innupta maneat. ¶ Aut viro suo reconciliari.) Quod si continere se, inquit, non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur. Non enim permittitur mulieri vt nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiæ, aut si illicite impellente lasciuia vsum quærat vxoris: quia inferior non omnino hac lege vtitur qua potior. si tamen apostatet vir, aut vsum quærat vxoris inuertere, nec alij potest nubere mulier, nec reuerti ad illum. ¶ Et virũ vxorem non dimittere.) Subauditur autẽ excepta fornicationis causa. Et ideo non subiecit dicens, sicut de muliere, quod si discesserit, manere sic: quia viro licet ducere vxorem si dimiserit vxorem peccantem: quia non ita lege constringitur sicut mulier. Caput enim mulieris vir est. ¶ Nam cæteris ego dico, non dominus.) Hoc enim dixit, vt ostendat quid proprio ore dominus iussit, & quid huius authoritati concessit,

Matt.5.&19 Marc.10. Luc.16.

cessit, quia per istum dominus loquitur. Ait enim: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus. (2. Corin. 13.)

SI quis frater vxorẽ habet infidelẽ, & hęc cõsentit habitare cum illo, nõ dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelẽ, & hic cõsentit habitare cum illa, non relinquat virũ.) Hoc dixit quia inter illa primordia cum ambo vtique essent gẽtiles, fiebat vt vnus ex his crederet: & quia horrebant perfidi culturã dei, similiter & credẽtes contaminationẽ præteriti erroris, ideo præcipit vt si contenti essent habitare cum immutatis, contenti essent fideles cum illis. ¶Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore fideli, & sanctificata est mulier infidelis à viro fideli.) Habere illos beneficium bonæ voluntatis ostendit, quia horrorẽ nominis Christi non habent: & ad tuitionẽ hospitij pertinet, in quo signũ sit crucis, quo mors victa est. sanctificatio enim est. ¶ Alioquin filij vestri immũdi essẽt.) Immundi essent filij eorum, si dimitterent volentes habitare secum, & aliis se copularent. Essent enim adulteri, ac per hoc & filij eorum spurij, ideo immundi. ¶Nunc autem sancti sunt.) Sancti sunt, quia de coniugiis licitis nati sunt, & quia sub creatoris veneratione nati sunt propẽsiore ex parte: quia sicut quicquid per dicationem idolorum fit, immundum est: ita & quicquid sub dei creatoris professione fit, sanctum est. ¶ Quod si infidelis discedit, discedat.) Propositũ religionis custodit præcipiẽdo ne Christiani relinquãt coniugia: sed si infidelis odio dei discedit, fidelis non erit reus dissoluti matrimonij. Maior enim causa dei est, quàm matrimonij. ¶Non est enim frater aut soror seruituti subiectus in huiusmodi.) Hoc est, nõ debetur reuerentia coniugij ei qui horret authorẽ coniugij. Nõ enim ratum est matrimonium quod sine dei deuotiõe est, ac per hoc nõ est peccatũ ei qui dimittitur propter deũ, si alij se iunxerit. Contumelia enim creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur, ne accusetur alij copulatus. Infidelis autem discedens, & in deum & in matrimoniũ peccare dinoscitur, quia noluit sub dei deuotione habere coniugiũ. Itaque nõ est ei fides seruãda cõiugij, qui ideo recessit, ne audiret authorẽ esse Christianorum deum coniugij. Nam si Esdra dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret deus, nec irat⁹, si alias ex genere suo acciperent: (non enim ita præceptum his est, vt remissis istis alias minime ducerent) quanto magis si infidelis discesserit, liberũ habebit arbitriũ, si voluerit nubere legis suæ viro? Illud enim non debet imputari matrimoniũ, quod extra legem dei est: sed cum post cognoscit, & dolet se deliquisse, se emendat, vt veniã mereatur. Si autem ambo crediderint, per cognitionẽ dei cõfirmãt coniugiũ. ¶In pace autem vocauit nos deus.) Verum est, quia non oportet litigare cũ eo qui discedit, quia odio dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. ¶Quid enim scis mulier si virum saluum facias? aut vnde scis vir si vxorem saluam facias?) Hoc dicit quia forte possunt credere qui non horrent nomen Christi. ¶ Nisi vnicuique sicut diuisit dominus.) Diuisit vnicuique dominus quando saluetur, hoc est, scit quando possit credere, & sustinet illum. sic & hic docet expectandos eos, nec scandalum de his pati debere quia custodienda est spes illorum. Si enim ipsi discesserint, dissimulandum ab his. ¶Vnumquemque sicut vocauit deus, ita ambulet.) Hoc est, vt si matrimonio iunctus est qui credit non deserat, neque vir, neque mulier, sed sic maneat, siue Iudæus, siue Græc⁹. Sicut in omnib⁹ ecclesiis doceo.) Vt suadeat, non se aliter his tradere dicit quàm cæteris: vt cum cæteros huius fidei hoc doceri audiunt, promptius assequantur. Facile enim quis inclinatur si viderit socium consensisse. ¶Circuncisus aliquis vocatus est? non adducat præputium.) Hoc est quod dixit, vt ita ambulet sicut vocat⁹ est vt Iudæus factus Christianus, nõ putet se fore indignũ quia præputiũ non habet, dans gloriã prẹputio. ¶In prẹputio quis vocatus est? nõ circuncidatur.) Vt gẽtilis vocatus non ęstimet se debere circũcidi, per id quod filios Abrahæ audit præponi. Nec enim quia circuncisi sunt, præponũtur, sed merito Abrahæ, cuius filij sunt in vtroque si credãt: si quo minus, peiores erũt gentilibus. Deterius est enim fuisse & non esse, q̃ nunquã fuisse. Circũcisio nihil est & prẹputiũ nihil est.) Manifestũ est quia nec obest nec prodest. ¶Sed obseruatio mandatorũ dei.) Id est, fides propitium facit deũ, si bonis operib⁹ approbetur. (Ephes. 4.)

VNusquisq; in ea vocatiõe in qua vocat⁹ est, in ipsa pmaneat.) Hoc firmat quod supra dixit. ¶ Seru⁹ vocatus es? non sit tibi curæ: sed & si potest liber fieri, magis vtere.) Hortatur vt bene seruiens de dei timore carnali domino, dignum se faciat libertate, ne audiens forte, Seruus vocatus es? non sit tibi curæ: negligẽtior esset circa bonos actus carnalis domini & doctrina Christi blasphemaretur, & nec ille deum promereretur: quia in his terrenis bene seruiens, meritum sibi collocat apud deum, quia dixit dominus: Qui in minimo fidelis est, & in magno. (Lucæ 16.) ¶ Qui enim in domino vocatus est seruus, libertus est domini.) Ereptus enim à peccatis, quæ vere seruos probant, libertus fit. Hic enim omnino seruus est, qui imprudẽter agit, sicut & veteribus placuit, qui omnes sapiẽtes liberos appellarunt, imprudentes autem omnes seruos. Vnde & Salomõ: (Eccli. 10.) Seruo, inquit, sapienti liberi seruiunt. Hic ergo qui credit, etsi seruus sit ad tẽpus, quia rem facit prudẽtem vt credat in Christum, libertus fit domini. Si ergo peccata seruos faciũt, sicut Cham filius Noë peccati & imprudẽtię causa factus est seruus: cum accipit remissionẽ peccatorũ, libertus efficitur. ¶Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi.) Profectus est, ex libero seruum fieri Christi. Liber enim erat à deo, quod maximũ crimen est, & ideo amissa amara & contraria libertate conditionem sortitus est quæ prodest, sicut dicit dominus: Tollite iugum meum super vos, quia suaue est: & onus meum, quia leue est. (Matth. 11.) Superbiam itaque abscidit, & vnitatem fecit, vt neq; seruus pudore conditionis despectum se putet, neq; liber elatione mentis inflatus, seruo se superponat. ¶ Precio empti estis, nolite fieri serui hominum.) Verũ est, quia caro precio empti sumus, vt à nullo redimi potuissemus, nisi à Christo, qui omniũ diues est. (1. Petr. 1.) Qui ergo precio emitur, magis seruire debet, vt aliquatenus vicem reddat emptori. A deo ergo empti, id est à Christo, serui hominum esse non debent. Serui autem hominum hi sunt, qui humanis se subiiciunt superstitionibus. Apostolus tamen illud memorat, quod in capite epistolæ reprehendit, eò quod dicerent: Ego sum Pauli. alius autem, ego Apollo. dedit tamen articulum, Christum fatendum deum, quando seruos Christi non homini seruos appellandos ostendit. (1. Corin. 1.) ¶ Vnusquisque frater in quo vocatus est, in eo maneat, apud deũ.) Hoc est quod supra dixit, quod vt plenè commendet, reiterat.

DE virginib⁹ autẽ præceptũ nõ habeo.) Hoc ad scripta illorũ respõdit, sicut suprà dixit, De quib⁹ aũt scripsistis mihi &c. ¶ Cõsiliũ autẽ do, tanquã misericordiã cõsecutus à domino, vt sim fidelis.) Prẹceptũ de virginibus negat se accepisse, quia non poterat author cõiugij rẽ aduersam nuptiis imperare, ne factũ suũ pristinũ accusaret. Cõsiliũ aũt, ait, do, nõ quod displiceat, neq; quod adulatione fucatũ sit, quia ad hoc gratiã cõsecutus est, vt idoneus sit in dandis cõsiliis salutaribus. Existimo ergo hoc bonũ esse propter præsentẽ necessitatem, quia optimũ est homini sic esse.) Bonum dicit esse virginẽ permanere. Et vt hoc absolutius ostenderet, propter præsentem necessitatem, ait: quia optimũ est vt inter bonũ & optimũ nihil tam præclarũ atq; vtile esse cognosceretur, q̃ est virginitas: quia non solũ apud deũ virginitatẽ cõmendatiorem docet, sed & apud vitã præsentẽ, dum necessitates tẽporis nescit quas patitur cõiugatio & mœrores partus, simúlq; orbitates filiorũ ignorat. Vt ergo ad hãc affectandã hortaretur, prẹsentis necessitatis exitia lucrari docet has quę illã dilexerint, vt cum nõ solum hanc apud deũ locum meliorẽ habere discunt verumetiã in præsenti, omni industria hanc appeterẽt. Vnum enim est quod laborat, vt affectũ carnis vincat, in cæteris omnib⁹ libera. Quia enim caro in origine sua est & natura, vsus ei⁹ suauis videtur, & dulcis effectus videtur: ideo hæc superare nõ breuis gloriæ est. ¶Vinct⁹ es vxori? noe quæsieris solutionẽ.) Hæc remediorũ cõsilia sunt. Dicit enim nõ debere quenquã absolui ab vxore, nisi causa fornicatiõis. Frequenter enim suas dimittẽtes, sub tegmine cõtinentiæ alias decipiũt, refrigescẽte proposito. Sed si meli⁹ vult viuere cũ vxore sua positus, exhortetur illam, vt sine scandalo purius

viuant. ¶ Solutus es ab vxore? ne quæsieris vxorem.) Vt sci- A ens hoc magis deo acceptum, & à necessitate liberum, non quęrat vxorem, ita tamen, vt à cęteris temperet. Si quo minus, quid prodest desiderium carnis premere? hoc est, rem licitam spernere, & illicitis subiacere? ¶ Si autem acceperis vxorem, non peccasti.) Non vtique peccat: quia quod con cessum est, facit. Si verò contempserit, meritum sibi collocat & coronam. Magnæ enim patientiæ est hoc non contingere quod prohibitum non est. ¶ Et si nupserit virgo, non peccauit.) Non peccat, quia apud deum ex hac causa libera est. ¶ Tribulationes tamen carnis habebunt huiusmodi.) Hoc est, & si à peccato liberi sint, in hac tamé vita tribulationes habebũt. gemitus ventris, nutriméta filiorum, victus, tegumenta, dotes, ægritudo, apparatus domus, vxoris necessitas, mariti dominatio. ¶ Ego autem vobis parco.) Parcit, quando ad hæc magis prouocat, quæ tribulationes carnis & solicitudines memoratas excludunt. Potest sic videri parcere, cum permittit, & non contradicit volentibus: quod onerosum ostédit. ¶ Hoc itaque dico fratres, tempus breuiatum est, reliquũ est.) Breuiatum tempus & reliquũ dicens, fi nẽ mundo imminere significauit, quãuis sciret adhuc tépora B superesse. Sed aliter scribere non debuit propter hos qui le cturi hæc tunc sunt, cum perbreue superesset tempus: ne semper dum longe esse putaretur dies iudicij, aut non timeretur, aut falsum esse æstimaretur. Illud autem quod dicitur, cum adhuc longe sit, imminere, multum proficit. Terrorem enim incutit ad meliorem vitam agendam hominibus. Denique hic in præsenti quàm soliciti sunt ij qui apud iudices habent quæ agant, cum actorum dies dicitur imminere. Hoc sonat hic quod alio in loco dicit: Seductores, sed veraces. ¶ Vt & qui habent vxores, ita sint ac si non habentes.) Quia enim mundi finis in proximo est, non debere ad generãdum esse solicitos, neque ad vsum ipsum deditos, vt propensiores & vigilantes in diuinis operibus exercitati, circa curam legis imminente prælio repugnent. Pressuræ enim erunt quales nunquam fuerunt, & multi casuri sunt in laqueum diaboli. Denique nullus nostrum vult tempore suo hęc prouenire, timens prædictas à saluatore pressuras. Ideo sicut nobis optamus, cõsulamus & aliis, vt à generatione nos filiorum multorum abstineamus, plus orationi & dei seruituti subiecti, prouidentes diem iudicij, ne & nos simus imparati per impedimenta necessitatis præsentis, & illi incurrant quod nos timemus. Etiam à licitis ergo vult temperare fideles, vt non solum innocentes, sed & gloriosi videantur. Concessa enim præterire virtutis est maximæ, & prohibita non desiderare non longe est. ¶ Et qui flent, tanquam non flentes.) Scientes enim in proximo finem mundi, mox consolationem eorum futuram qui pro dei iustitia forte premuntur, hac spe inter eos consolantur se. ¶ Et qui gaudent, tanquam non gaudentes.) In præsenti enim qui gaudent, sciant mox luctum venturum, eis videlicet qui mundo gaudent, ambigentes de dei iudicio. ¶ Et qui emunt tanquam non possidentes.) Credentes enim qui emunt, paruum tempus superesse mundo, sic agant, vt nõ omnem curam in rem cito perituram impendant, magis autem curam animæ suæ gerant, quam sciunt æternam. ¶ Et qui vtuntur hoc seculo, tanquam nõ vtantur.) Id est, vt non præsumant de vsu hoc, quia cito peribit corruente mundo. ¶ Præterit enim figura huius mundi.) Quia finiri mundum dixit, ostendit figuram eius præterire, & hunc esse finem, id est non substantiam eius præterire, sed formam. Itaque si forma mundi peribit, dubium vtique non est, omnia quę in mundo sunt interire. Ideo præterit, quia cotidie senescit mundus. ¶ Volo vos sine solicitudine.) Deminuta enim solicitudine seculi, in dei rebus propẽsius vigilatur. ¶ Qui sine vxore est, cogitat quę domini sunt, quomodo placeat deo.) Quomodo sine solicitudine simus, ostendit dicens: Qui sine vxore est, cogitat quæ domini sunt. Amputata enim solicitudine rei vxoriæ, quæ sola in mundo cæteris grauior est, ad deum promerendum animus eruditur: si tamen hac spe animus his molestiis se exuat, vt deo magis seruiat. ¶ Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt huius mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est.) Cura enim vxoris & filiorũ, cogitatio mun

1.Corin.6.

di est. Nam inter cætera solent aliquando res puniendas admittere ne illas offendant, sicut refert Zorobabel vnus de tribus cubiculariis Artaxerxis in libro Esdræ. Magna enim amaritudo est in domo vxor tristis. Diuisus ideo dicitur, quia non potest & diuinis insistere rebus, & vxoris facere voluntatem. ¶ Diuisa est mulier & virgo.) Diuisa non vtique natura, sed actu, quia legimus in Numeris mulieres virgines appellatas. Alia ergo solicitudo mulieris, alia virginis est: tamen cum dicitur mulier, incertum est quid significet, nisi significatio subsequatur. cum autem dicit virgo, manifesta locutio est. Hic Apostolus virginem post mulierem posuit, vt mulierem non virginem significaret. Per hoc enim voluit ostendere virginẽ liberam à tædiis & laborib⁹ quos patitur mulier viro copulata. ¶ Quæ autem nõ est nupta, solicita est de iis quę domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu.) Id est, animo. Dum enim spe cœlestiũ, mariti & filiorum solicitudinem non suscipit, de domino cogitat, quomodo propositum deo deuotum custodiat, si tamen in corpore mundo animus terrena abiiciens cœlestibus studeat. Animus est enim qui aut sanctificat, aut polluit corpus. Quid enim prodest corpus mundum habere, & animam pollutam, cũ merito animæ aut honoratur corpus aut damnatur? ¶ Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt huius mundi, quomodo placeat viro.) Lege enim maritali constricta, solicita est quomodo impleat ius maritalis officij, subdita mũdanis necessitatibus. ¶ Hoc autem ad vestram ipsorum vtilitatem dico, vt non laqueum vobis iniiciam: sed ad id quod honestum est.) Quoniam quibusdam asperum & graue videtur, quod vtilius aut melius est propter consuetudinẽ temporalis vsus: ideo post rationem redditam hortatur affectu charitatis simpliciter hoc vtilius, hoc honestius esse quod dicit. Honestum est, quia sanctum & mundum: vtile verò, quia dignitosum est apud deum, & leue in seculo. Quid ergo dicemus si virgines de deo cogitant, & iunctæ viris de mundo, quæ spes relinquitur nubentibus apud deum? Si enim ita est, dubium est de salute eorum. Nam videmus virgines de seculo cogitare, & matrimonio iunctos dominicis studere operibus. His virginibus nõ imputabitur sanctimonium à deo, & his matrimoniis erit merces apud deum: quia C cum obligati essent terrenis & carnis nexibus, operam dederunt vt in futurum aliquid immortalis præmij mererentur. Illis autem nõ solum non imputabitur virginitas, sed & pœnæ subiicientur, qui sub tegmine melioris spei vitam & conuersationem suam mũdiali cura & solicitudine occupantes, pigros se ad dei opera agenda fecerunt: sicut dicit Hieremias propheta: Maledictus qui opera dei facit negligenter. Hi sunt de quibus in alia epistola dicit: Habẽtes quidem speciem pietatis virtutem autem eius abnegantes. Apostolus autem his loquitur, qui mira deuotione obsequi desiderant cœlestibus præceptis, ostendens & docẽs quo compendio citius itur ad deum: quia qui propter deum promerendum virgo manere vult, sciens quale præmium possit accipere, quia licito temperat: vt melior fiat, simul omnia impedimenta carnis spernit, non nesciens hæc esse quæ gressum currentis velut oneribus compedum detinent.

Hier.48.
1.Timo.3.

SI quis autem turpem se viderit supra virginẽ suã si sit vltra pubertatem, & sic oportet fieri: quod D vult faciat, non peccat si nubat.) Propter quod superius virginitatẽ tenendã & continentiã reddita ratione hortatus est, ita vt penè ad cõparationem earũ cõiugia inutilia & abiiciẽda videãtur: nunc ne nuptias negare putaretur, non peccare virginẽ si nubat ostẽdit, sed rem maximi laboris aggredi: quia apud deum præmium non habeat, sicut non habet pœnã. Christianos enim vult per omnia esse meliores. Si ergo aliqua in desiderio nuptiarũ est iam matura ad vsum, melius esse vt secundum cõcessam legem publicè nubat, quàm occultè turpiter agat istud, & erubescatur in illa. ¶ Qui autẽ statuit in corde suo firmus, nõ habens necessitatem, potestatem habet de sua voluntate, & hoc decreuit in suo corde seruare virginẽ suam, benefacit.) Hoc dicit vt qui virginem habet cui animus ad nuptias non est, seruet illam: nec illi ingerat somitẽ nuptiarum, quam videt nubẽdi voluntatẽ nõ habere. Beneficia enim si præstãda sunt, quanto

quanto magis minime auferenda? ¶ Itaque & qui nuptũ dat virginem suam, bene facit.) Bene facit, quia licet quod facit. ¶ Et qui non dat nuptum, melius facit.) Melius facit, quia & apud deum meritum illi collocat, & seculi solicitudine illã liberat. ¶ Vxor vincta est lege quandiu viuit vir eius.) Hęc idcirco prosequitur, vt doceat quia mulier etiam si à viro fuerit eiecta, nubendi licentiam non habet. ¶ Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est.) Etiam hæc ad supradictas pertinent causas, vt ostendat quàm beata sit virgo, cum nulli nisi soli deo subiecta sit. Vincere enim videtur naturalem subiectionem, quando quod per naturam humiliatum est, erigit. ¶ Cui vult nubat, tantum in domino.) Id est, quem sibi aptum putauerit, illi nubat, quia inuitæ nuptiæ solẽt malos prouentus habere. Tantum autem in domino, hoc est, vt sine suspitione turpitudinis nubat, & religionis suæ viro nubat. hoc est in domino nubere. ¶ Beatior autem erit si sic permanserit secũdum meum consilium.) Cum dicit nubat, lege loquitur naturali, quanquam à deo primæ nuptiæ sint, secundæ vero permissæ sunt. Denique primę nuptiæ sub benedictione dei celebrantur sublimiter: Secundę autem & in præsenti carent gloria. Concessæ sunt autem propter incontinentiam, & quia solẽt viduatum iuniores incurrere: ac per hoc concedit secundas. Sed quia melius est vt se contineat, vt dignior sit in futuro, consilium dat spiritali ratione præcipuum, vt se contineat. ¶ Puto autem & ego spiritum dei habeo.) Vt ratum & prouidum consilium suum ostendat, humilitate verbi hoc commendat alto sensu.

CAPVT OCTAVVM.]

DE his autem quæ idolis immolantur, scimus quia omnes scientiam habemus.) Nunc de scientia locutus est, & quæ sit scientia, non interim dicit, sed in subiectis ostendit dicẽs: Quia nihil est idolum. ¶ Scientia inflat.) Manifestum est habentem scientiam in eo ipso gloriari, si non foris, quia prudens est vel apud se. Genus enim scientiæ hoc est, vt glorietur in sese. ideo inflat. ¶ Charitas vero ædificat.) Itaque tunc scientia magna est, & sibi vtilis, si charitate humilietur, vt amplius crescat. Tẽperatur enim à dilectione, vt non satis mera sit, & inebriet scientem vt se extollat. Sicut enim vinum non temperatum admixtione aquæ mentem alienat: ita & scientia superbum facit, nisi fuerit temperata. Omnia enim sola insuauia sunt & nociua, quia nec panis solus bene editur, nec reliqui cibi sine admixtione grati sunt, & nociui. ideo charitas ædificat. Ipsa charitas vno licet vocabulo appelletur, multis tamen consistit. Sine patientia enim non potest, neque sine humilitate, neque sine cordis simplicitate. Hi ergo inflati erãt per scientiam quia nihil est idolum, qui contra salutem fratrum imperitorum carnes sacrificatorum edebant, scientes licere carnem edere: & quia nihil est idolum, ideo non contaminari edentem. Hi scandalo erant fratribus, charitatem præ oculis nõ habentes: quia plus erat carnem contẽnere quàm fratribus scandalum facere. Scientia enim illorum destruebat animos imperitorum fratrum, putantium esse illic apud idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres interesse illic, & non horrere videbant. Ideo ait: Charitas ædificat, vt saluti fratrum studentes, scientiæ illic legibus non vterẽtur, ne illis scandalum facerent. ¶ Quod si quis existimat se scire, nondum cognouit quemadmodum oporteat scire.) Eosipsos qui in scientia gloriantur, ostendit non ita cognouisse sicut cognoscendum est. Dum enim charitatem, quæ mater omnium bonorum est, non sectãtur, non sciunt sicut oportet. Vt ergo scientia fructum habere possit, charitati se debet subiicere. ¶ Si vero quis diligit deum, hic cognitus est ab eo.) Hic diligit deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, vt prosit fratri, pro quo Christus mortuus est. ¶ De cibis igitur qui simulacris immolantur. Immolatorum nunc causam ipsam pertractat vt ostendat per rationem scientiam non solum non proficere charitate contempta, sed & obesse. ¶ Scimus enim quia nihil est simulachrum, & quia nemo deus nisi vnus.) Verum est. Apud Christianos enim vnus est deus. ¶ Licet sint qui dicantur dij & domini, siue in cœlo, siue in terra.) A paganis enim & Sol & Luna & cætera sydera dij cœlestes dicuntur. Et in terra Apollinem, Aesculapium, Herculem, Mineruam deos dicunt & dominos. ¶ Nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo.) Omnia enim ex illo quæque sunt, vbicunque sunt. Nos autem cum dicit in illo, discreuit nos à cæteris qui cum ex illo sint, non tamen sunt in illo, dum adhuc non credunt. ¶ Et vnus dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum.) Omnia enim ex patre quidem, sed per filium creata sunt. Sed cum dicit, & nos per ipsum: per quem creati fueramus, reformatos nos per ipsum significat in dei cognitione: quia facti per ipsum cum cæteris, post stuporem mentis & ignorantię nos per ipsum agnouimus mysterium vnius dei. Vnum ergo deum patrem dixit, & vnum dominum Iesum filium eius: vt quia deus non potest non esse dominus, similiter & dominus intelligatur esse & deus, vnum esse deum & dominum demonstraret, modum vnius principij conseruando. ¶ Sed non in omnibus est scientia.) Id est, non omnes norunt credentes mysterium dei vnius, ideo quidam putant ex iis qui credunt aliquid numinis in simulacris. ¶ Aliqui autem adhuc scientia simulacri quasi simulacro immolatum manducant.) De plebe enim aliqui cum veneratione adhuc simulacri manducabant de sacrificatis, quasi aliqua esset illic diuinitas. ¶ Et consciẽtia illorum cum adhuc sit infirma, coinquinatur.) Maculatur conscientia, si infirma est circa deum vnum. ¶ Esca autem nos non commendat deo.) Verum est, quia non ideo deo placebimus, si omnia ederimus, aut offendimus si aliqua contempserimus. ¶ Neque enim si ederimus abundabimus: neque si non ederimus, deerit nobis.) Contempta enim sacrificiorum esca, non vtique deerit quod edatur. Si autem sumpta fuerit, non abundabit, ita vt nihil requiratur, ac per hoc abiicienda, quia neque sine illa non viuitur, & scandalum fratribus est. Videte tamen ne forte licẽtia vestra offensio fiat infirmis.) Hoc est, ne quia licere vobis edere carnem de sacrificio dicitis, per id quod nihil esse idolum scitis, offensionem generetis fratribus qui nesciunt adhuc quia nihil est idolum. ¶ Si enim quis viderit eũ qui habet scientiam, in idolio recumbentem, nónne conscientia eius cum sit infirma ædificabitur ad manducandum de simulacris?) Hoc ideo dixit, quia vidẽs quis fratrem peritum in idolio nouitatum recũbentem edere carnes sacrificiorum, putat illic esse aliquid gratiæ, & incipit & ipse edere carnes sacrificiorum, non illa conscientia qua ille peritiæ causa sciens nihil esse idolum, sed esse putat illic numen, quando fratrem peritum videt illic edere nec horrere. ¶ Et peribit qui infirmus est, in tua scientia, frater pro quo Christus est mortuus.) Peribit infirmus, si edat contra vnius dei fidem de sacrificatis. Quod quidem quasi irascentis verba sunt, & ostendentis quid mali possit parere scientia si non fuerit temperata à charitate. In tua scientia, id est, tua peritia, illum occidis, quando à te fieri videt quod ille aliter intelligit. Et tu eris occasio mortis fratris, quem Christus vt redimeret, crucifigi se permisit. Ac per hoc aliquando ab scientia dissimulandum docet charitatis causa: quia sine dubio plus est salus fratris, quàm cibus, quia licet quidem sed non expedit. Hoc erit cognouisse sicut oportet scire. ¶ Sic aũt peccãtes in fratres & percutientes conscientiã illorum infirmã, in Christo peccatis.) Quando enim charitatis non æmuli sunt qua Christus nos liberauit, peccãt in Christo, nõ in Christũ: quia in Christum peccare, negare est Christum: in Christo autem, in hæc quæ sunt Christi. Sicut & hic qui sub lege est, in lege dicitur peccare: ita & ij qui sub Christo sunt, in Christo peccare dicuntur. ¶ Propter quod si scãdalizat fratrẽ, nõ edam carnem in æternum, ne fratrẽ scandalizarẽ.) In tantũ charitati studendum docet, vt licita pro illicitis habeantur, ne obsint fratri. Quantũ enim mali est per illicita non delinquere, & per ea quæ cõcessa sunt offendere, vt lex seruetur in illicitis, & in licitis non custodiatur, dum incõsiderate edũtur? Lex enim sic permisit quæ concessit, vt modus tamen sit quẽ custodiant. Vxorem certè licet habere: sed si fornicata fuerit abiicienda est: ita & carnem licet edere, sed si idolis oblata fuerit, respuenda est.

CAPVT NONVM.

NOn sum apostolus, nõ sum liber, nónne Iesum dominum nostrũ vidi?) Cùm negare videtur, cõfirmat. Iratus enim loquitur. Apostolũ enim se probat, quia missus est ad gentes, dicente domino ad eum: Ego ad gentes mittam te. Liberum autem se ostendit, quia nullius aliquid cõcupiuit, neque in adulatione docuit. Iesum autem dominum nostrum vidit, dum oraret in templo Hierosolymis. ¶ Nónne opus meum vos estis in domino?) Ideo opus eius sunt, quia ipse illos plantauit in domino annum & sex menses euangelizans eis verbum dei. ¶ Si aliis nõ sum apostolus, verũtamẽ vobis sum.) Quia à Iudæis credentibus, & nihilominus legẽ seruãtibus, apostolus esse negabatur. Iam enim circuncidi non debere docebat, neq; sabbatum custodiri. Cæteris autem apostolis propter scãdalum ab hac re dissimulantibus, hic aliter videbatur docere. ideo apostolus ab his negabatur. His enim erat apostolus qui viderant in eo virtutis insignia. ¶ Nam signaculum apostolatus mei vos estis in domino.) Hoc enim prædicante, conuersi sunt ab idolis ad fidem dei vnius. ¶ Mea defensio ad eos qui me interrogãt, hæc est.) Nunc incipit agere causam quã superius præmisit, dicens: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate, esca ventri, & venter escis. Sic ergo incipit causam hanc, vt dicat, Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est. Et quæ sit subiecit, dicens: ¶ Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi?) Hoc est quod dixerat, omnia mihi licent. ¶ Nunquid non habemus potestatem mulieres circunducẽdi, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas?) Ideo addidit & Cephas, quia cum primus esset inter apostolos, non refutabat sumptus oblatos. Cephas ipse est Simon Petrus. Mulieres enim desiderio doctrinæ dominicæ & cupidæ virtutum sequebantur apostolos, & ministrabant eis & sumptus & seruitia, sicut & saluatorem sunt secutę ministrantes ei de facultatibus suis. ¶ Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?) Hoc est, habemus potestatem operandi, sed nolumus. Pro accipiendi tamen operãdi ait, vt honestius loqueretur. Et vt hoc firmet, exempla subiecit, dicens: ¶ Quis militat stipendiis suis vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius nõ edit? Quis pascit gregem ouium, & de lacte earum non percipit? nunquid secundum hominem hæc loquor?) Id est, nunquid humanam sententiam sequor? ¶ An & lex eadem dicit?) Concordare docuit supradicta testimonia documentis diuinis, vt ostendat non sine causa vtique nolle se ab illis sumptus accipere, quãdo tot exemplis ostendit & dandum & accipiẽdum esse. ¶ In lege enim scriptum est, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bubus cura est deo?) Interim paucis hæc absoluamus. In Iona enim propheta scriptum est: Non parcã ciuitati in qua habitãt plus quàm centũ viginti milia hominũ, & pecora multa. Et Psalmographus. Homines & iumẽta, inquit, saluabis. Quomodo ergo deus non curat de bubus & pecoribus? Sed non curat de bubus & pecoribus propter hæc ipsa, sed propter nos, quorũ causa sunt facta: ideo de nobis curat, non de illis. ¶ Aut potius, inquit, ꝓpter nos dicit? propter nos enim scriptum est.) Per figuram enim omnia dicta ad nos transeunt. Quoniam qui in spe arat & triturat, debet spei suæ fructũ percipere.) Verũ est, quia hac spe laboratur, vt fructus capiatur. ¶ Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnũ est si nos vestra carnalia metamus?) Non dicit magnũ neq; par esse, si euangelizãtes regnũ dei & cœlesti cibo ecclesiam saginantes, alimenta corporis sumerẽt, vt tradẽtes æterna, cõsequerentur tẽporalia. ¶ Si alij potestate vestra vtũtur, nónne magis nos?) Si enim ij qui per euangelium patres vestri non sunt, nec eundem affectum habent erga vos, facultatem habent accipiendi, quantò magis nos? Et subauditur vestri apostoli, quia Barnabas apostolus erat. ¶ Sed non sumus vsi hac potestate, sed omnia toleramus, ne quod impedimẽtum demus euãgelio Christi.) Diu occultatum prodidit sensum. Ostendit enim sumptus ideo se nolle cum liceret accipere, ne vigor euãgelicæ authoritatis torpesceret. Pseudoapostoli enim peccantibus blandiebantur volentes accipere, ita vt non sibi viderentur peccare illis subiecti. Sed quoniam hæc res contra euãgelicam erat disciplinam, hic non vult accipere, vt libere arguat, ne in illorum numero inueniatur. Vt enim regulæ Christianæ ius maneret, licita illicita fecit, quia illi per licentiam offendebant. ¶ Nescitis quoniam qui in sacrariis operantur, de sacrario viuũt: & qui altario deseruiunt, altari participantur?) In sacrariis legem gentilium significat, in altari verò Iudæorũ. Sic enim decreuit dominus per Moysem, vt de iis quæ oblata erant partem sumerent sacerdotes. ¶ Ita & dominus Iesus ordinauit eos qui euangeliũ annunciant, de euãgelio viuere.) Non ergo deus per Moysem gẽtilium formã secutus est: sed ipsa naturalis ratio hoc habet, vt quis inde viuat vbi laborat. Hanc ergo rationem ipse naturæ & conuersationi humanæ decreuit. Hæc tamen ad cumulum adhuc addens, grauat causam, vt nõ leue faciat neque odiosum quod tantis testimoniis cõmendat: & tamen non sibi proficere vult, ne libertatem arguendi humiliet. ¶ Ego aũt nullo horum vsus sum.) Postquam multis modis ostẽdit licere accipere, sibi tamen nõ opus esse. Obest enim accipere à peccãtibus, sicut supra memoraui. ¶ Non aũt scripsi hæc, vt ita fiat in me. Bonum est mihi magis mori quàm vt gloriam meam quis euacuet.) Gloriam suam dicit in eo, si euangelij seueritas maneat, & mori magis eligit, quàm euangelij iura violare, sciens hoc magis sibi proficere ad futuram salutem. Debitum enim obsequium abnuit ab his sibi impendi, ne per hoc accipiant fiduciam delinquẽdi. ¶ Nam si euangelizem, non est mihi gratia, necessitas enim mihi incumbit.) Sicut dicit dominus: Cum feceritis quæ dico vobis, dicite, Serui inutiles sumus. quod debuimus facere, fecimus. ¶ Væ enim erit, inquit, mihi, si nõ prædicauero euangelium.) Missus enim seruus à domino facit etiam inuitus quod sibi præceptum est: si quo minus, astringitur plagis necesse est. Deniq; Moyses inuitus missus est ad Pharaonẽ, & Ionas coactus est prædicare Niniuitis. ¶ Nam si volens hoc ago, mercedem habeo.) Manifestum est quia nemo accipit remunerationem eius rei quam inuitus agit. Si enim voluntarius, dignus mercede est, quia consentit domino: & quod voluntate fit, melius fit. ¶ Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est.) Nec hoc obscurum est, quia qui indeuotus aliquid facit, non voluntate facit, sed necessitate. Quia enim voluntatis suæ non est, facit inuitus quod sibi præceptum est. ¶ Quæ ergo erit mea merces, vt euangeliũ annuncians, sine sumptu efficiam euangelium, vt non abutar potestate mea in euãgelio?) Repressa verborum iactãtia gloriatur, & vult intelligi quanta dignus mercede sit, quia potestate sua non vtitur in euãgelio, dum respuit oblatos sumptus, ne vim prędicationis humiliet. Hoc est licere, sed non expedire propter salutem fratrum, vt corrigantur. Forma ergo vult esse cæteris, vt vbi vident non expedire, etiam licitis non vtãtur: si quo minus, de licito fient rei, quod sic sumũt, vt ad detrimentum proficiat.

NAm cum liber sim ex omnib⁹, omniũ me seruum feci, vt plures lucrifaciã.) Liber ex omnibus est, cũ nulli in adulatione tradidit euãgelium, nec cuiusquã præter salutem aliquid concupiuit, neque ad delicias habẽdas ab aliquo sumptus largiores mercedem hypocrisis accepit. Seruum autẽ sic se omnium factũ dicit, dum semper humilitatẽ similem omnium mẽte imbecilium exhibuit, vt eos per patientiã firmaret ad salutẽ futuram, cõfouens animos illorum qui aut peccabãt, aut res diuinas tardius sequebantur, vt non aspere ferrent reprehendi se. ¶ Et factus sum Iudæis tanquã Iudæus, vt Iudæos lucrifacerẽ.) Nõ videtur quasi simulasse, vt omnibus fieret omnia, quod solent adulatores facere: sed non ita est. Vir enim diuinus & medicus spiritalis sciens omnium causas & vulnera, magna industria confouet illos, & compatitur. Cum omnibus enim hominibus quædam habemus communia. Factus est ergo Iudæis quasi Iudæus, quia propter scandalum illorum circuncidit Timotheum, & purificatus ascendit templum, ne occasionem per eum acciperent blasphemandi. Rem ergo fecit, quæ iam cessare deberet, sed fecit secundum legem. Nam & consensit illis legem esse à deo & prophetas, & exinde illis ostendit Christum hunc esse qui promissus est, vt assensus eius haberet effectũ. ¶ Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem cũ ipse nõ sum sub lege: vt eos qui sub lege sunt lucrifacere-

Deute. 25.
Ionæ. 4.
Psalm. 35.
Lucæ. 17.

lucrifacerem.) Ij qui sub lege sunt, Samaritani noscũtur. Legem enim solā accipiunt, id est, quinque libros Moysi. Sunt autē ex origine Persarum & Assyriorum: quos rex Assyriorum sublatis filiis Israel, in captiuitatē posuit ad incolēda loca Samariæ. ideo & ignem colunt more Persarum. His ergo Apostolus, dum non negabat legem esse à deo, fiebat quasi sub lege: sed ex ea illis miti verbo Christū intelligēdum tradebat, sicut & Samaritana illa quæ dixit ad dominum: Scio quia Messias venit, docta per legem. ¶ Iis qui sine lege sunt, quasi sine lege essem, cum sine lege non essem dei, sed in lege essem Christi.) Hoc dicit, quia cum in lege Christi est, in lege dei est: quia quod Christi est, dei est: & quod dei, Christi est: sicut dicit: Omnia mea tua sunt, & tua mea. ¶ Vt eos qui sine lege sunt, lucrifacerem.) Dum enim assentit illis, id est, gentilibus, iuxta physicam rationem mundum factum à deo, & quæ in eo sunt, & animam esse immortalem, & ab ipso nos originem habere. (Ita enim in Actis apostolorum ait: Et sicut quidam ex vobis dixerunt? Ipsius enim & genus sumus) sic fiebat quasi sine lege, per quod subintroducebat illis Christum ipsum esse quem deus ad iudicandum mūdum prælegit, & ipsum esse per quem omnia fecit. ¶ Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem.) Infirmus factus est, dum propter fratres infirmos à licitis abstinet, ne illis scandalum generet. ¶ Omnibus factus sum omnia, vt omnes saluos facerem.) Hoc fuit viri prudentis & spiritalis, vt omnibus omnia factus, propositum tamen religionis non excederet: quia vbi cessit, ad hoc cessit vt proficeret: nec aliud fecit quàm lex mādauit. ¶ Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar.) Hoc est, omnia supradicta facio, vt voluntatis euangelicæ particeps fiam, quam habet circa salutem humanam.

Ioan. 4.
Ioan. 17.
Act. 17.

NEscitis quoniā qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, vnus autem accipit palmam?) Nunc aliud vult exponere. Itaque hoc exēplo ostendit quāta sit vtilitas legis nostræ, in qua non vni, sed omnibus promissa est palma. ¶ Sic currite, vt comprehēdatis.) Solicite vult curri ad promissionem, quia magna est. ¶ Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.) Ab omnibus quæ vitanda eadem tradit disciplina, cū sciant vnum coronandū: quanto magis nobis obseruandum est, quia omnibus promissa est salus. ¶ Et illi quidē vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.) Et in hoc multum dispar donum est, ac per hoc diligentiores nos esse debere, quibus non terrenis & marcescentibus floribus, sed æternis conserta gemmis in modum regalis diadematis spiritalis corona seruatur.

EGo igitur sic curro, non quasi in incertum.) Magna spe currere se profitetur, certum habens quid sit promissum. ¶ Sic pugno, non quasi aerem cædens.) Hoc est, non verbis magis, sed rebus côtendo. ¶ Sed castigo corpus meū, & seruituti subiicio.) Castigare corpus est ieiuniis illud agere, & illa ei dare quæ ad vitā proficiāt, non ad luxum. Seruituti verò subiicitur, dum non suā perficit, sed spiritus voluntatē. Ne forte aliis prædicās, ipse reprob' inueniar.) Ideo se refrēnare corpus suum ostendit, vt remuneratione, quā aliis prędicat, etiā ipse dignus habeatur, ne aliis curatis ipse remaneret in vulnere. Ratā ergo spem prædicationis suæ affirmat, quando gestis id se profequi quod docet ostēdit: quia qui aliter agit quàm prædicat, suspectos facit audiētes, vt de promissis dubitēt. Suo itaque exēplo nō magis verbis q̃ operibus exercendum hortatur.

CAPVT DECIMVM.

NOlo enim vos ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierūt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari.) Iudęorum exemplo qui negligentia sua offenderunt, solicitos nos vult esse. Ideoque sub nube dicit illos fuisse, quia omnia quæ gesta sunt, in figura nostri facta sunt, vt veritatis nostræ illi habuerint imaginem. Contecti enim nube, & ab aduersariis suis tuti pręstiti, dum à morte liberati sunt, baptizati dicuntur. Illis enim, id est Aegyptiis in mari mortuis, dum hi duce Moyse feliciter transeunt, erepti sunt à morte: quod præstat baptismum. Non enim illis præterita mala imputata sunt, sed per mare & per nubē purificati, præparati sunt ad accipiendam legem & formā futuri sacramenti nostri. ¶ Et omnes eādem escam spiritalē ederunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim de sequenti spiritali petra. Petra autem erat Christus.) Manna & aqua quæ fluxit de petra, hæc dicit spiritalia, quia non mundi lege parata sunt, sed dei virtute sine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in se figuram futuri mysterij, quod nunc nos sumimus in cōmemoratione Christi domini. Ideo & panis angelorum dictus est, quia virtute qua angeli subsistunt, creatus est, hoc significans, quia de cœlis venturus erat qui spiritaliter pasceret. Vnde & manna primum dominico die venit de cœlo ad saturitatem populi. Sequens autem petra dicta est, quæ intelligitur esse Christus. Vbi enim deficiebat humanū eis suffragium, aderat Christus. ideo sequebatur, vt vbi defecisset, ille subueniret. nec enim petra aquam dedit, sed Christus.

Num. 9.
Exod. 13.
Exod. 17.
Nume. 20.

¶ Sed non in pluribus eorum bene sensit deus.) Ideo hoc dixit, quia acceptum beneficiū non intellexerunt. ¶ Prostrati enim sunt in deserto.) Dignum est vt qui magna cōsecutus, in paruis diffidens est, non solū hæc non adipiscatur, verum etiam amittat & illa. Quoniam ergo superius hortatus est ad meliora, se etiam id elaborare, vt ad promissionē dignus occurrat: nūc vt istud exempli terrore cōstringat, ac suadeat, Iudæos tunc simili modo dicit donum dei & gratiā sortitos sicut & nos: & quia indiligentes, & dubitātes de dei promissione fuerunt, prostratos esse in deserto, vt ideo semetipsum affligere se ostenderet, ne in illorum numero inueniretur: proinde elaborandum vt sui imitatores existerent.

HAec autem in figura nostri facta sunt, vt nō simus desiderantes mala, sicut & illi desiderauerunt.) Hic sensus & ratio, quā supra memoraui. ¶ Neq; simulacris seruientes, sicut quidam illorū.) Nunc hos tangit qui in idolio recūbentes, putabāt nō esse peccatum. ¶ Sicut scriptū est: sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.) Ante idolū vtique, vt non se crederēt immunes à crimine, qui in idolio epulabātur. Nā Moyse in monte posito apud deum simulacro vituli facto post oblationem dedicationis causa, sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Hæc luxuria est, qua semper oblectati, in dei rebus infideles inuenti sunt. Ideoq; instruit ne in hanc diffidentiam per assensum luxuriæ in idolio incidamus. ¶ Neque fornicemur, sicut quidā illorum fornicati sunt, & ceciderūt vna die vigintitria milia hominum.) Hoc illis retributum est, quando cum Madianitis mulieribus se commacularunt. Ira enim dei extitit contra illos, quæ æmulatione Phinees sacerdotis habentis zelum dei, sopita est, ne plures morerentur. ¶ Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt.) Detrahentes de deo Christum tentasse dicuntur, quia Christus erat qui ad Moysem loquebatur. Denique ne nos in eadem causa inueniamur, cōmonet, ne diabolo tradamur, cuius serpentes habent figurā. ¶ Neque murmuraueritis, sicut quidā ex ipsis murmurauerūt.) Murmurare est falso adinuicem de præpositis & rectoribus queri, quantū ad mentem loci pertinet, quia solet murmur fieri, & iusta ex causa. ¶ Et perierunt ab exterminatore.) Hoc est, in locum Iudæ concesserunt anticipantes illum, quia tradens Christum exterminatus est de numero apostolorum à iudice deo. Per hæc exēpla ad correctiorē nos vitam prouocat, vt monitis eius aut præmium, si obedientes fuerimus, aut propensiorem pœnam mereamur inobedientes. Non est enim ambiguum illos peccantes plus subiiciēdos tormentis, quibus peccantiū pœnæ ad hoc relatæ sunt, ne peccarent.

Exod. 32.
Ibidem.
Num. 25.
Iudit. 8.
Num. 21.

HAec autem omnia in figura cōtingebant illis, scripta sunt autem ad correctionē nostram, in quos fines seculorum deuenerūt.) Fines seculorum nos sumus, quia tunc hæc ideo facta noscūtur circa retributionem illorum, vt nobis essent exēplo, qui postremo seculo futuri eramus in fide Christi. Pro vtilitate enim nostra gesta sunt, vt si terrore horū in dei timore manserimus, gloriam illis promissam accipiamus, si quo minus, geminabitur

bitur nobis pœna illorum:quia maior notitia legis plus facit reum. ¶Propterea qui se putat stare, videat ne cadat.) Hoc ad eos loquitur qui præsumentes de scientia qua licitum est omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant, & putantes aliquid se proficere doctrina pseudoapostolorum, deteriorauerant,& iudicabant Apostolum, cum ipsi essent rei. Superbiam ergo amputat, ne per hanc tententur, sicut Iudæi tentati sunt,& perierunt. ¶Tentatio vos non apprehendat, nisi humana.) Ac per hoc detrahentes Apostolo, dominum tentare videtur,quia & tunc cum Moysi detraherent, & dubitarent de eo, deum tentasse dicuntur. Omne enim quod probatum non habetur,tentatur. Ideo vt hæc tentio conuellatur,admonet cum terrore. Vt autem humana tētatio illos apprehendat, hortatur. Humana enim tentatio est propter spē dei diffidere de homine, quia vana spes in homine, vt in necessitate aut pressura nō desperet de deo,humanum auxilium requirendo, sicut & Iudæi qui dubitantes de deo, idolorum adminicula exorabant, hoc est,humanum auxilium: quia dij paganorum terra sunt,& culturam idolorum humanus error inuenit. Propter Christum ergo pati humana tentatio est,per quam proficitur apud deum.

Fidelis autem deus,qui non patietur vos tentari super quàm potestis, sed faciet cum tētatione etiam prouentum,vt possitis tolerare.) Ideo fidelem dicit deū, qui non patietur vos tētari super id quod potestis, quia daturum se promisit deus diligentibus se regna cœlestia,& det necesse est,quia fidelis est. Propterea ergo tribulatis pro se aderit, nec patietur tantū irrogari quod tolerari non possit, sed faciet vt aut cito cesset tentatio, aut si prolixa fuerit, det tolerandi virtutem, alioquin non dabit quod promisit,quia vīcetur qui patitur. Homo est enim infirmitati subiectus,& non erit qui accipiat. Sed quia fidelis est deus qui promisit, subuenit vt impleat quod promisit. Denique breuiatos dies dicit dominus, vt saluentur electi, vt possint consequi regnum dei. Quomodo tamen à deo adiuuatur, si tantum permittatur tentari, quantum potest? Adiuuatur planè,dum nō plus permittitur ei imponi, quàm scitur ferre posse, vt quarto die pati nō permittatur, qui scitur vltrà nō posse quàm triduo tolerare. ¶Quapropter charissimi fugite ab idolorum cultura.) Hortatur etiam nunc vt abstineant se ab omni societate idololatriç, vt non solum spes, sed & animus inde tollatur, ne per hoc nascatur in deū tentatio. Nemo enim assiduus in idolio nihil speret de eo. Hinc enim sperare, dubitare de deo est, sicut & Saul relicto deo, qui ei fuerat delicti causa iratus, ad idololatriam se contulit, aliquid sperans de ea. Cui quidem & in præsenti obfuit,& in futurum gehēnam vltricem prouidit. ¶Quasi prudentes vos iudicate quæ dico.) Exempla subiicit, vt facilius suadeat: quia cui verba satis non faciunt, solent exempla suadere.

Matth. 24.

Calix benedictionis quē benedicimus, nónne communicatio sanguinis domini est? Panē quem frangimus, nōne communicatio corporis domini est? Quia vnus panis vnū corpus multi sumus. omnes enim de vno pane & de vno calice participamus.) Quoniam vnum sumus, alter alterius membra: vnum nos sentire debere dicit, vt fides vna vnum habeat sensum & opus.

Videte Israel secundum carnem.) Hoc est, discite homines videntes deum, quemadmodum se habēt carnalia, id est idololatria. ¶Nónne qui edūt hostias, participes sunt altaris?) Sicut enim nos de vno pane & de vno calice percipientes, participes sumus & consortes corporis domini, ita & qui edunt hostias, participes sunt altaris erroris. ¶Quid ergo dico? quia simulacro immolatum aliquid est, nō quia simulacrum est aliquid: sed quæ sacrificant, dęmoniis immolant.) Simulacrum vere nihil est, quia imago videtur rei mortuæ, sed sub tegmine simulachrorum diabolus colitur. ¶Nolo vos participes fieri dæmoniorum.) Ostendit illis non hoc esse tātum quod videtur in idolio, sed esse occultum iniquitatis mysterium, quod vt vnius dei fidem corrūperet Satanas adinuenit. Vnde & Ioannes apostolus in epistola sua dicit: Ad hoc venit filius dei, vt solueret opera diaboli. ¶Non potestis calicem

1. Ioan. 3.

A domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ domini communicare & mensæ dæmoniorum.) Sicut & dominus ait: Non potestis deo seruire & mămonæ. quia qui calicem dæmoniorum bibit, calici domini insultat: & cum mensæ dæmoniorum communicat, mensæ domini, idest altario, obstrepit, & domini corpus crucifigit. Idcirco enim Christus crucifixus est, vt dissolueret opera diaboli. Qui ergo facit opera diaboli, Christo repugnat. ¶Aut æmulamur dominum? nunquid fortiores illo sumus?) Vix fit vt humilis zeletur potentē. scit enim non sibi cōpetere in quo illi potest inuideri: sed aut inæquali inuidetur, aut prope æqualibus. Ideo Apostolus non posse dixit homines æmulari dominū Iesum. Præterea qui illū sciunt dominū, si quo minus, non videtur eis dignus esse vocari dominus, quē zelātur ne dominus sit. Zelo enim Satanas idololatriā inuenit, vt homines negando deum dominum, idolis seruiāt quasi diis & dominis. ¶Omnia licēt, sed nō omnia expediūt.) Omnia dicit licere secundum legē naturæ. Omnia enim munda sunt. De escis enim agebatur, & carne idolis immolata. Nā quæ prohibita & interdicta sunt, quomodo dici possunt licere, cum hic etiā ipsa quæ concessa sunt significet aliquando non expedire? sicut dicit Petrus apostol⁹: Si hæc est causa viri cum vxore, non expedit nubere. ¶Omnia licent, sed non omnia ędificant.) Idem sensus est, quia licet omnia edere: sed quod idolis immolatur, non ædificat: quia scandalum facit fratri, sicut supra dictum est: ideoque à licitis aliquando temperandum est, vt prosit. Hinc est vnde sumptus ab is, cum ei liceret, noluit accipere, sciens non expedire.

Matth. 6.

B

Matth. 19.

Omne quod in macello venit, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. domini est enim terra, & plenitudo eius.) Vt omnia munda ostēderet, exēplo psalmi vicesimitertij hoc roborauit, quia non potest immudum esse quod domini est. Et quoniam superius de escis ait, Omnia licēt: statim subsecutus est, Omne quod in macello venit, edite, nihil interrogātes propter conscientiam. Hoc autem ideo subiecit, vt libera sit cōscientia. Licet enim aliquid pollutum sit per accidentiam, id est oblationem idoli, cum hoc tamen nescit qui emit, nullum patititur scrupulum, & apud deum immunis est.

C

Si quis vocat vos ex infidelibus ad cœnam, & itis, omne quod appositū vobis fuerit, edite, nihil discquirentes.) Hoc est simpliciter manducate quod apponitur, non interrogantes vnde sit. ¶Si verò aliquis dixerit, hoc immolatitiū est, nolite manducare propter conscientiā. Cōscientiam autē dico, non tuam, sed alterius.) Hoc perfectis loquitur, qui possunt contēnentes idololatriam, quia nihil est, manducare de sacrificio, certi quia quod sub dei creatoris nomine editur, non potest polluere: sed quia alius qui idolis seruit, gloriabitur te edente de sacrificatis quasi venereris idola, ideo nō debet edi. Apud conscientiam enim ille lætabitur suam, quia videt te libenter appetere quod idolis immolatum est. ¶Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia?) Hoc dicit quia cū ab idoli deuotione conscientia sit libera, quid opus est vt putetur quia venerationis causa edat idolis immolata? Iudicatur enim non distare ab eo qui colit idola, quando non horret quod oblatum est simulacro. ¶Si ego gratiæ particeps sum, quid blasphemor pro quo ego gratias ago?) Id est, si ego gratiæ dei communico, quia in ipsius nomine edo, quid opus est arbitrari hoc aliquem quia ego idolo deuotus sum, dum non horreo quæ oblata sunt idolo hoc est, blasphemor. Et me ergo blasphemat, & ille in idolo suo gaudet: & dum me putat participem, habet occasionem permanendi in errore, & fratrib⁹ malum datur exemplum. Nam si præceptum est in lege, vt luci & arę & tituli & ipsa idola confringantur, vide si non peccatum est non solum hæc non facere, sed & interesse epulis huiusmodi. propterea de sacrificatis non expedit edere.

D

Siue ergo editis, siue bibitis, siue aliquid facitis, omnia in gloria dei.) Per hæc subiecta declarauit in idolio edere, inimicū esse deo quauis licet con scientia. Ad opprobrium enim dei vnius hæc diabolo dedicantur. Nā in gloria dei edere & bibere & aliquid

facere

facere, hoc est, vt sub inuocatione creatoris cum modestia conuiuium celebretur. In gloria enim dei aliquid fit, cum in actibus & conuersatione Christiani deus laudatur, vel cum filiorum procreatio à deo speratur. ¶ Sine offensione estote Iudæis, & Græcis, & ecclesiæ dei.) Sic temperandam conuersationem nostram docet, vt nullus in ea scandalum patiatur. Offensio ergo Iudæis fit, cum idola quæ illi abominantur, Christianum, qui se dicit legem & prophetas accipere, vident non horrere. Græcis verò, id est gentilibus, hæc est offensio, si in eo in quo sunt, non solum non arguantur, sed & promptiores fiant, dum non vitātur vota idolorum illorum. Ecclesię autem dei fit offendiculum quando quosdam ex numero suo videt iis quæ inimica sunt deo, adhærere. ¶Sicut ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed multis, vt salui fiant.) Omnibus per omnia placere, est sine scādalo cuiusquam agere ad profectum vtilitatis illorum, vt & illis & huic sit vtile.

CAPVT VNDECIMVM.

IMitatores mei estote, sicut & ego Christi.) Humanum est quod dicit, vt imitatores eius simus, qui à deo nobis magister indultus est. Si enim hic dei imitator est, quare nos nō hominis? quia sicut deus pater misit Christum magistrū & authorem vitę, ita & Christus misit apostolos nobis magistros, vt eorum imitatores essemus, quia eius esse non possumus. Ita enim ait dominus ad patrem: Sicut me misisti in hunc mundum, ita & ego misi eos in hunc mundum. Et quia digni imitatores eius erant futuri, subiecit: Et pro eis sanctifico meipsum. ¶Laudo autem vos fratres quòd omnia mea memoria retinetis, & quomodo vbique trado, traditiones meas tenetis.) Postquam mores & conuersationem illorum arguit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non hoc confirmat, sed succenset eis, quia cum esset apostolus eorum, immemores erant traditionum eius, neque quod adhuc non didicerāt, ex aliarum ecclesiarum traditione sequebantur, ac per hoc quasi nouiter tradit illis, dicens:

Ioan. 17.

VOlo vos scire quia omnis viri caput Christ' est.) Ad authoritatem retulit, quia omnis homo à deo quidem, sed per Christum. ¶Caput autem mulieris, vir.) Quia quamuis & mulier per Christum, de viro tamē facta est, ac per hoc subiicitur viro. ¶Caput autē Christi deus.) Dignū est vt filij caput pater dicatur, quasi genitor eius. Aliter tamen caput viri Christus est, & aliter vir mulieris, & aliter deus caput Christi est. Deus autē ideo caput Christi est, quia de eo vel ab ipso genitus est. Mulieris verò idcirco caput vir est, quia ex eius costa dei virtute formata est. Christus autē ideo caput viri est, quia per ipsum, cum nō esset, formatus est. Vna ergo dictio diuersam habet intelligentiam, quia & personæ discrepant & substantiæ.

OMnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suū.) Orare dicit deprecari. Prophetare autē aduentū fore domini voce symboli post orationē effari. ¶Omnis autē mulier orās aut prophetans non velato capite, confundit caput suum. Vnum est enim atq; idipsum, vt decaluata. Si autē non velatur mulier, tondeatur. Si autē turpe est mulieri tōderi aut decaluari, velet caput. Vir enim nō debet velare caput, cum sit imago & gloria dei.) Quamuis vna substantia sit & vir & mulier, tamē quia vir caput est mulieris, anteponēdus traditur, vt per causam & traditionem maior sit, non per substantiam. Inferior ergo mulier viro est. portio enim eius est, quia origo mulieris vir est. Ex eo enim est: ac per hoc obnoxia videtur mulier viro, vt imperio eius subiecta sit. Honorificētiam & dignitatem viri obstare dicit ne velet caput. Imago enim dei non cōgruum est vt veletur. abscōdi enim non debet. ¶Dei enim gloria videtur in viro, mulier autem gloria viri est.) Multum distat inter gloriam dei, & gloriam viri. Vir enim ad imaginem dei factus est, non mulier. Hæc est autem imago dei in viro, quia vnus deus vnum fecit hominem, vt sicut ab vno deo sunt omnia, ita essent & ab vno homine omnes homines, vt vnius dei inuisibilis, vnus homo visibilis imaginē haberet in terris, vt vnus deus in vno homine vide

A retur authoritatē vnius principij conseruare ad cōfusionem diaboli, qui sibi neglecto vno deo dominium & diuinitatem voluit vsurpare. Quod propheta Ezechiel significat, & Apostolus idem. Ait enim: Ita vt in tēplo dei sedeat ostendens se quasi sit deus. ¶Non est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. propterea debet mulier potestatē habere supra caput propter angelos.) Potestatem velamen significauit. Angelos episcopos dicit, sicut docetur in Apocalypsi Ioannis. Et quia vtique homines sunt, quod non corriperent plebē, arguuntur: & quod rectum est in illis, laudatur. Mulier ergo idcirco debet velare caput, quia non est imago dei, sed vt ostendatur subiecta. Et quia præuaricatio per illam inchoata est, hoc signi debet habere, vt in ecclesia propter reuerentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum. Nec habeat potestatem loquēdi, quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante iudicem, sic ante episcopū, quia vicarius domini est, propter reatus originem subiecta debet videri. ¶Veruntamē neque

2. Thes. 2.

B mulier sine viro, nec vir sine muliere in domino.) Ideo in domino, quia deus ex vno fecit ambos & vnum. vna enim caro & vnum corpus sunt in domino. hoc est, secūdum dominum qui creauit. Denique qui non credunt mulierem de viro sumptam, hi sine domino, vel non secundum deum credunt hominum originem. ¶Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem.) Hoc firmauit quod dixit, quia ambo vnum sunt in natura, quia origo mulieris vir est, sicut legitur in Genesi factum à domino creatore. ¶Omnia autem ex deo.) Postquā gradatim exposuit singula vt omnia deo subiiceret, vnum seruans principium ait: Omnia autem ex deo. vt neque mulier subiectionis suæ causa contristaretur, neq; vir quasi exaltatus superbiret. ¶Vosipsi iudicate, decet mulierem non velatam orare deum?) Hinc est vnde superius illis per ironiam succenset, dicens: Laudo, quia omnia mea memoria retinetis, & quomodo vbique trado, traditiones meas tenetis. Cū enim hæc esset traditionis ratio, vt velatæ essent mulieres in ecclesia, illi contrà reuelatas eas in ecclesia patiebantur. Ideoque iam non authoritate traditionis

C quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadère illis nititur veritatem, dicens: ¶Nec ipsa natura docet vos, quia vir quidam si comam habuerit, ignominia est illi.) Hoc secundum legem locutus est: prohibet enim virum esse comatū. ¶Mulier autem si comam habuerit, gloria est illi, quoniam coma pro velamine data est ei.) Naturaliter hoc honestum & propemodum decretum vult esse, vt velata mulier satisfaciat & gratias agat deo. Coma ergo indiciū velaminis est, vt naturæ & volūtas addatur. Deniq; nulla mulier reuelata adit potestatē. ¶Si quis autē videtur cōtentiosus esse, nos talem consuetudinē non habemus, neq; ecclesia dei.) Post rationē redditā, vt cōtentiosos vincat, authoritatē interponit, quia neq; Iudaismus hoc habuit: vnde dicit: Neq; nos, neq; ecclesia dei. vt neq; Moyses, neque saluator sic tradiderit. ¶Hoc autem præcipio non laudans quod nō in melius, sed in deterius cōuenitis.) Quomodo particulatim cōuersationem illorum per correctionem emendat, ita & traditiones illorum, non laudans vtique, sed vituperans eos.

D PRimum enim.) Primum dicendo, genus peccati ostēdit vnde orti sunt errores quos reprehendit. vbi enim dissensio est, nihil rectū est. ¶Cōuenientibus vobis in ecclesiā, audio dissensiones esse, & partim credo. Oportet enim & hæreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.) Sciendo nonnullos mente corruptos versutia diaboli, dicit, oportet hæreses esse. non vtiq; voluit, nec optauit, sed quia fint, futurū dixit: sicut & dominus, Oportet, inquit, venire scādala. &, oportet filium hominis pati. præscius, quia Iudas proditor erat futurus. Vt probati autē, cum dicit, manifesti fiant inter vos: illos significat qui in traditione accepta durātes, exēplum probationis erant euāgelicæ disciplinæ ad cōdemnationē cæterorum. Ij sunt quos in capite epistolę significat, eo quòd diceret: Nos verò Christi: cū alij dicerēt: Ego Pauli, ego Apollo. ¶Conuenientibus igitur vobis in vnū, iam non est dominicā cœnam mānducare. Vnusquisq; enim vestrū propriā cœnā præ

Matth. 18. Lucæ. 9.

ſumit in manducãdo,& alius quidem eſurit,alius ebrius eſt. Nunquid domos non habetis ad edendum& bibendum?aut eccleſiam dei contemnitis, & confunditis non habentes?) Hos notat qui ſic in eccleſiam conueniebant, vt munera ſua offerentes aduenientibus presbyteris, quia adhuc rectores eccleſiis non omnibus locis fuerant conſtituti, totũ ſibi qui obtulerat, vẽdicaret ſchiſmatis cauſa. Diſſenſiones enim inter eos pſeudoapoſtoli ſeminauerant, ita vt oblationes ſuas zelarentur, cum vna atque eadẽ prece, omnium oblationes benedicerentur, vt ij qui (vt aſſolet fieri) non obtulerant, aut vnde offerrent non habebant, pudore correpti confunderentur non ſumentes partem:& tam cito illud agebant, vt superuenientes non inuenirent quod ederẽt. Ideoque ſi ſic, inquit, conuenitis, vt vnuſquiſque ſuum ſumat, domi hæc agenda, non in eccleſia, vbi vnitatis & myſterij cauſa conuenitur, non diſſenſionis & ventris. Munus enim oblatum totius populi ſit, quia in vno pane omnes ſignificantur. Per id enim quod vnum ſumus, de vno pane omnes nos ſumere oportet. ¶Quid dicam vobis? Laudo vos in hoc? non laudo.) Apertum eſt: deprehenſo & correpto errore, vt de cætero corrigant, & ſciãt hoc verum, quod dudum in primordiis ipſi didicerant: formam illis quæ à ſaluatore in se huiuſmodi data eſt, iterat dicens:

EGo enim accepi à domino, quod & tradidi vobis, quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agẽs fregit & dixit: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur. hoc facite in mei commemorationem. Simili modo & calicem poſtquam cœnatum eſt, dicens: Hoc poculum nouum teſtamentum eſt, in meo ſanguine. hoc facite quotienſcunque bibetis in mei commemorationem.) Oſtẽdit illis myſterium eucharistiæ inter cœnandum celebratum, non cœnam eſſe. Medicina enim ſpiritalis eſt, quæ cum reuerentia deguſtata purificat ſibi deuotum. Memoria enim redemptionis noſtrę eſt, vt redemptoris memores, maiora ab eo conſequi mereamur. ¶Mortem domini annunciantes donec veniat.) Quia enim morte domini liberati ſumus, huius rei memores, in edendo & potando carnem & ſanguinem, quę pro nobis oblata ſunt, ſignificamus, nouũ teſtamentum in his cõſequuti, quod eſt noua lex, quæ obedientẽ ſibi tradit cœleſtibus regnis. Nã & Moyſes accepto ſanguine vituli in patera aſperſit filios Iſrael, dicẽs: Hoc eſt teſtamentum quod diſpoſuit deus ad vos. Hoc figura fuit teſtamẽti quod domin' nouum appellauit per prophetas, vt illud vetus ſit quod Moyſes tradidit. Teſtamẽtum ergo ſanguine conſtitutũ eſt, quia beneficij diuini ſanguis teſtis eſt. in cuius typum nos calicẽ myſticum ſanguinis ad tuitionẽ corporis & animæ noſtræ percipimus, quia ſanguis domini ſanguinẽ noſtrũ redemit, id eſt totum hominem ſaluum fecit. Caro enim ſaluatoris pro ſalute corporis, ſanguis verò pro anima noſtra effuſus eſt, ſicut prius præfiguratum fuerat à Moyſe. Sic enim ait: Caro, inquit, pro corpore veſtro offertur, ſanguis verò pro anima. Ideoque non mãducandum ſanguinẽ. Si igitur apud veteres imago fuit veritatis, quæ nunc apparuit & manifeſtata eſt in ſaluatoris aduentu, quomodo hæreticis contrarium videtur vetus nouo, cum ipſa ſibi inuicem teſtimonio ſint?

ITaque quicunque ederit panem hunc, aut biberit calicem domini indignè domino, reus erit corporis & ſanguinis domini.) Indignũ dicit eſſe domino qui aliter myſterium celebrat quàm ab eo traditum eſt. Nõ enim poteſt deuotus eſſe, qui aliter prẹſumit, quàm datũ eſt ab authore. Ideóque præmonet vt ſecũdum ordinẽ traditum deuota mẽs ſit accedẽtis ad euchariſtiã domini, quoniã futurũ eſt iudicium, vt quẽadmodum accedit vnuſquiſque, reddat cauſas in die domini Ieſu Chriſti, quia ſine diſciplina traditiõis & conuerſationis qui accedunt, rei ſunt corporis & ſanguinis domini. Quid eſt aũt reos eſſe, niſi pœnas dare mortis domini? Occiſus eſt enim pro iis qui beneficium eius in irritum ducũt. ¶Probet autem ſe homo, & ſic de pane edat, & de poculo bibat. ¶Qui enim mãducat & bibit indigne, iudiciũ ſibi ipſi manducat & bibit, non diſcernens corp' domini.) Deuoto animo & cum timore accedendum ad communionem docet, vt ſciat mens reuerentiam ſe debere ei ad cuius corpus ſumendũ accedit. Hoc enim apud ſe debet iudicare, quia dominus eſt, cui' in myſterio ſanguinem potat, qui teſtis eſt beneficij dei. Quem nos ſi cum diſciplina accipiamus, non erimus indigni corpore & ſanguine domini: gratias enim videbimur reddere redemptori. ¶Ideo multi in vobis inualidi & ægroti, & dormiunt multi.) Vt verum probaret, quia examen futurũ eſt accipientium corpus domini, iam hic imaginem iudicij oſtẽdit in eos qui inconſideratè corpus domini acceperant, dum febribus & infirmitatibus corripiebantur, & multi moriebantur, vt in his cæteri diſcerent, & paucorum exemplo territi emendarentur, non inultum ſcientes corpus domini negligenter accipere, & eum quem hic pœna diſtulerit, grauius tractari fore, quia contempſit exemplum. ¶Quod ſi noſmetipſos diſcerneremus, non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.) Hoc dicit, quia ſi noſmetipſi errores noſtros corrigeremus, non à domino iudicaremur. Et quia corripimur, tamen pro nobis eſt vt timore ipſo emendemur. In paucis enim omnium eſt emendatio, ne cum hoc mũdo, id eſt, cum infidelib' damnemur. Nihil enim differt ab infideli, qui inconſiderate ad menſam domini accedit.

ITaque fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. ſi quis eſurit, domi mãducet.) Adinuicem expectandum dicit, vt multorum oblatio ſimul celebretur, vt & omnibus miniſtretur, & ſi quis impatiens eſt, domi terreno pane paſcatur. ¶Vt non in iudicium conueniatis.) Hoc eſt, ne myſterium reprehenſibiliter & cum offenſione agatis. ¶Cætera autem cum venero diſponam.) Caput prius ſalutis ordine agẽdum oſtendit, & quomodo in eccleſiam ab vtroque ſexu conueniatur, prẹmiſit. in quibus rebus ſi error fuerit, non leue peccatum eſt. Cætera autem quæ ad ædificationẽ eccleſiæ pertinent, præſentia ſua ordinare ſe promiſit.

CAPVT DVODECIMVM.

DE ſpiritalibus autem nolo vos ignorare fratres. ſcitis quia cum gentes eratis, ſimulacrorum forma euntes prout ducebamini.) Spiritalia illis traditurus, exemplum prioris conuerſationis memorat, vt ſicut ſimulacrorum fuerunt forma, colentes idola, & ducebantur duce voluntate dæmoniorum, ita & colentes deum ſint forma legis dominicæ, ambulantes ſicut placet domino. Forma enim vniuſcuiuſque legis in profeſſione & cõuerſatione cultoris debet videri. Ille enim forma & imago legis dei eſt, in cuius fide & couerſatione euangelij veritas lucet. ¶Propter quod notum vobis facio quia nemo in ſpiritu dei dicit anathema Ieſu, & nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto.) Quoniam rationem ſpiritalium ignorãtes, per ſingula chariſmata hominibus potius quàm deo dabant gloriam, non aſſecuti per ſpiritum ſanctum hoc donum miniſtrari: & quia qui dominũ Ieſum vocat, non ſine ſpiritu ſancto hoc dicit. habet enim gratiam in eo ipſo fidei ſuæ, propter gloriam nominis Chriſti. nõ enim ſine dono dei eſt, dominum dicere Ieſum. ac per hoc oſtendit illis in omnibus dei eſſe laudem & gratiam: quia ſicut idolorum imago in miniſtris eius eſt, ordinem ſuum habens per ſingulos gradus, totum tamen hominis eſt: ita & in lege dominica gradus chariſmatum ſunt officiis eccleſiæ, non vtique meritis humanis indulti, ſed vt membra ad ædificationem eccleſiæ pertinentia, quæ per ſe & in ſe habent gloriã, ſicut eſt etiam in humanis officiis. Scholæ enim ſunt quę poſitis in ſe dant dignitatem, vt loci honor hominem faciat glorioſum, non propria laus. Ait ergo: Nemo in ſpiritu dei dicit anathema Ieſu. Vox enim quæ dicit anathema Ieſu, humano eſt errore prolata. quicquid enim falſum eſt, ab homine eſt. Et nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Dictum enim ipſum quo ſignificatur dominus Ieſus, non adulatione hominum, ſicut & idola dij vocantur, ſed ſpiritus ſancti veritate profuſum eſt. Quicquid enim verum à quocunque dicitur, à ſancto dicitur ſpiritu. Ne ergo hominum fauorem exiſtimarent in regula Chriſtiana, &

propter

propter hoc ſe argui minime paterētur, ſicut eſt & in ſimulacris: (homo enī adinuenit vt deus dicatur qui nō eſt, ac per hoc ſubiecti ſūt antiſtites illis) oſtēdit enī eis nullū beneficium eſſe humanum in eo cum dicitur, Dominus Ieſus, ſed magis donum dei, qui dignatus eſt myſterium ſuum hominibus declarare. Etenim ipſa profeſſio remiſſionem acquirit peccatorum, ſicut exaggerat dicatio idolorū. Docet ergo eos quia non pręſtant religioni beneficium dicentes dominum Ieſum, ſed accipiunt: ne more idolorum hominum putarēt gratiam eſſe in lege domini, dum vocatur deus qui non eſt. Denique non intelligentes dei donum eſſe in fide, ſinguli ſingulos ſibi homines delegerant quos ſequerētur, dicentes: Ego ſum Pauli, ego verò Apollo. Superbiam ergo illorum humiliat, vt patiātur ſe ſicut dixi argui. ¶ Diuiſiones autem gratiarum ſunt.) Non hoc humanis meritis vult adſcribi, ſed gratiæ dei, ad honorificentiam nominis eius. Sicut enim qui dicit dominū Ieſum, in ſpiritu ſancto dicit qualiſuis ſit, ita & in loco ordinis officij eccleſiaſtici poſit⁹, gratiam habet, qualiſuis ſit: non vtique propriam, ſed ordinis per efficaciam ſpiritus ſancti. Vnde & inter initia dicit: Neque qui plantat, eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. ¶ Idem autem ſpiritus, & diuiſiones miniſteriorum ſunt.) Per eundem ſpiritum diuerſa dona dicit pręſtari. ¶ Idem verò dominus, & diuiſiones operationū ſunt.) Iungit nunc Chriſtum ſpiritui ſancto. ¶ Idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. In tantum non hoc hominibus dandum quaſi proprium, ſed ſoli deo aſſerit, vt etiam donum ſpiritus ſancti, & gratiam domini Ieſu, vnius dei dicat operationem, ne gratia & donum diuiſum ſit per perſonas patris & filij & ſpiritus ſancti, ſed indiſcretæ vnitatis & naturæ trium vnum opus intelligatur, vt ad vnum omnem gloriam redigat & diuinitatem. Diuiſiones autem gratiarum ſunt officiis eccleſiæ, non humanis meritis deputatæ. Si enim ſpiritus ſanctus idem dominus eſt, & dominus idem deus eſt, tres vnus deus eſt. Cum enim ſpiritus ſancti gloria & poteſtas, & natura dei eſt, & dominus Ieſus idē eſt in natura quod deus eſt, vnus vtique ſpiritus ſanctus, & dominus Ieſus, & pater deus eſt. Et ſinguli enim deus vnus, & tres deus vnus. Deniq; operante vno, tres operari dicūtur, vt trinitatis myſteriū in vnius dei natura & poteſtate claudatur, cum ſit immenſum. ¶ Vnicuique datur autem manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatē.) Hoc eſt, donum accipit, vt diuinis retinaculis vitam ſuam gubernans, & ſibi & aliis vtilis ſit, dum exemplum bonæ conuerſationis oſtendit. ¶ Cuidā enim datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ.) Id eſt, datur illi prudentia non ex literis, ſed coruſco ſpiritus ſancti, vt cor habeat illuminatum & prudens & diſcernat quæ vitanda ſunt, quæ ſequenda. ¶ Alij vero ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum.) Hoc eſt, vt habeat ſcientiam rerum diuinarum. ¶ Alij gratia curationum in vno ſpiritu.) Id eſt, vt medelam tribuat infirmis, vel ægris. ¶ Alij fides in eodem ſpiritu.) Hoc dicit vt fidei profitēdæ ac vindicandæ preſſa verecundia accipiat facultatem. ¶ Alij operatio virtutū.) Poteſtatem dari ſignificat in eiiciendis dæmoniis, aut ſignis faciendis. ¶ Alij prophetia.) Id eſt vt ſpiritu repletus dicat futura. ¶ Alij diſcretio ſpirituum.) Vt intelligat & iudicet quod dicitur, an ſpiritus ſancti ſit, an mundani. ¶ Alij interpretatio ſermonum.) ¶ Alij genera linguarū.) Interpretari eſt, vt dicta illorū qui linguis loquuntur vel literis, per donum dei fideliter interpretetur. ¶ Omnia autem hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidēs vnicuiq; prout vult.) Quod ſuperius trium perſonarum dicit, nunc per vnum ſpiritum ſanctum agi profitetur, vt quia vnius naturæ ſunt & virtutis, quod vnus operatur, operantur tres, vnus tamē eſt deus, cuius gratia diuiditur ſingulis prout vult, non ad meritum magis hominis, ſed ad ædificationem eccleſiæ ſuæ: vt omnia quæ mundus imitari vult, ſed non implet, quia carnalis eſt: hæc in eccleſia, quæ domus dei eſt, ſingulorum officiis & dono & magiſterio ſpiritus ſancti indulta, ad probationem veritatis in iis qui contemptibiles mundo ſunt, videantur. ¶ Sicut enim corpus vnum eſt, & mēbra habet multa, omnia autem membra ex vno corpore cum ſint multa, vnū ſunt corpus: ita & Chriſtus. Etenim in vno ſpiritu nos omnes in vnū corpus baptizati ſumus, ſiue Iudęi, ſiue Gręci, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes vnum ſpiritū potauim⁹.) Per hæc docet nullius perſonam quaſi deſpecti contemnēdam, neque alicuius quaſi perfecta ſit præferendā, nec gloriam quæ ſoli deo debetur, hominibus tribuendam, quādo in omnibus vnus atque idem deus ſit glorioſus: quippe cū omnes & vnum baptiſma habeamus, & vnum atque eundē ſpiritum ſanctum. Hoc propter ſupradictam cauſſam, quia in aliquibus gloriabantur, aliquos vero velut contemptibiles ſpernebant. ¶ Nam & corpus non eſt vnum membrum ſed multa.) Hoc dicens oſtendit vnitatem varietatis officiorum, & diuerſitatem hanc non diſcrepare in vnitate poteſtatis, quando corporis vnitas non in ſingularitate conſiſtit, ſed in multis membris, vt inuicem ſibi præſtent quod debent. ¶ Si dixerit pes, quia non ſum manus, non ſum de corpore: num propterea non eſt de corpore?) Hoc eſt non poſſe eum qui infirmus videtur inter fratres, negari eſſe de corpore quia non eſt potēs. ¶ Si dixerit auricula: quia non ſum oculus, non ſum de corpore: num propterea non eſt de corpore?) Non debere dicit illum qui paulò inferior eſt, nō neceſſarium putari corpori, propterea quod de primis non ſit. ¶ Si totum corpus oculus, vbi eſt auditus? ſi totum auditus, vbi eſt odoratus?) Id eſt, ſi omnes vnius eſſent officij & operis, quomodo impleretur reliqua neceſſitas corporis, cum conſtet multis officiis opus eſſe ad gubernacula corporis? ¶ Nunc autem deus poſuit membra vnumquodque in corpore ſicut voluit.) Voluntatem dei, quia prouida & rationalis eſt, membra dicit corpori aptaſſe, vt nihil deſit multis membris perfectum. ¶ Si autem fuiſſent omnia vnū membrum, vbi corpus?) Manifeſtū eſt quia ſi omnes vnius fuiſſent dignitatis, non dicerentur membra, neque corpus: ideoque variis membrorū officiis congubernatur. Omnia enim vnum membrum eſſe non poterant. ideo autem multa ſunt, quia ab inuicem differunt dignitate. ¶ Quia ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus.) Hoc dicit quia multa membra cum ſui inuicem egeant, non diſcrepant in vnitate naturæ, quamuis diuerſa ſint, quia diuerſitas hæc in vnū cōcurrit, vt corporis vtilitas expleatur: ſicut & ea quibus mūdus ipſe conſtat, cum ſint diuerſa non ſolum officiis, ſed & naturis, ad vnius tamen mundi proficiunt perfectionem, & ex omnibus his naſcitur temperies quædā in fructibus qui humanæ proficiunt vtilitati. ¶ Non poteſt autem dicere oculus manui, Opera tua non indigeo.) Hoc eſt, non poteſt dicere potior inferiori, Nō mihi opus es: quia oculis quidē videtur, ſed manus ſunt quæ operantur. ¶ Aut iterum caput dicere pedibus, Non eſtis mihi neceſſarij.) Id eſt, maior gradu & dignitate non poteſt ſine illo eſſe qui humilis eſt, quia eſt quod humilis poteſt, quod non poteſt ſublimis: quia ferrum poteſt quod non poteſt aurum: ac per hoc honorē capiti faciunt pedes. ¶ Sed multò magis quæ videntur mēbra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt.) Manifeſtum eſt quia quamuis aliquis dignitate ſublimis ſit, ſi ſubiectus tamen defuerit qui obſequiis ſuis illum faciat glorioſum, ipſa dignitas contemptibilis erit. Officium eſt enim per quod dignitas conſtat. Tale eſt ſi imperatori deſit exercitus. Quāuis ergo magnus ſit imperator, neceſſarium tamē habet exercitum. Membrum eſt enim corporis eius ante ſe habens tribunos, comites, magiſtros. His omnibus inferiores ſunt milites, & magis neceſſarij ſunt, ſicut membra corporis quę cum inferiora vidētur, plus vtilia ſunt. Sine oculis enim manibus operatur, & ambulans victum quæritat. ¶ At quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his maiorem honorem circundamus.) Similis eſt ſenſus, quia qui putantur ſine dignitate eſſe, inuenimus in eis quod laudemus, ſicut & in membris, & plus nobis placeat, quàm quod in cæteris inuenimus. Quo enim honore dignæ ſunt man⁹, quādo quod volumus, tenemus: vel pedes, cum quo volumus, imus? propterea & nos addimus eis honorificentiam, vtputa pedib⁹, quos quia humiles ſunt, & ſine dignitate, calceamentis ornamus. ¶ Et quæ inferiora ſunt nobis, reuerentiam abundātiorem habent.) Manifeſtum eſt quia pudenda noſtra, quæ turpia videntur, dum aſpectus publicos vitant, honeſtate ſe con-

contegunt, ne per irreuerentiam horreant. Simili modo & quidam fratrum cum sint egestate & habitu inhonesti, non tamen sunt sine gratia, propter quod membra sunt corporis nostri. Nam solent succincti pede nudo vesticula tetrica incedere. Quanuis ergo videantur contemptibiles, magis honori sunt, quia solēt vitam habere mundiorem. Quod enim hominibus videtur despectum, solet à deo pulchrum iudicari. ¶ Quæ autē honesta sunt nostra, nullius egent.) Apertum est quia caput non eget, neque facies, neque manus, vt his addatur per quod decorentur: ita & fratribus in quibus studium peritiæ, & conuersationis viget honestas, nihil est quod à nobis addatur. debitus enim illis redditur honor. Despectis verò vel humilib' exhortatio necessaria est, per quam addatur illis aliquis honor vt fiant vtiles: si quo minus, ipso contemptu negligentiores circa se erunt, in quibus magis proficiendum est. ¶ Sed deus temperauit corpus, ei cui deest, ampliorem honorem tribuendo: vt non sit schisma in corpore, sed ipsa pro inuicem solicita sint membra.) Sic dicit à deo moderatum humanū corpus, vt omnia mēbra eius necessaria sint, ac per hoc pro se inuicem solicita, quia aliud sine altero esse non potest, & quod inferius putatur, magis necessarium est: sicut & de fratribus expositū est vel disputatū, quia nullus debet velut inutilis despici. ¶ Et si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia mēbra.) Hoc de membris corporis carnis ambiguum non est: quia si oculus aut pes vel manus capiātur ægritudine aliqua infirmitatis, totū condolet corpus. ita & nos docet cōdolere fratrib', si aliquid huiusmodi aut necessitatis emerserit. ¶ Siue glorificatur vnum membrū, congaudent omnia mēbra.) Manifestum est quia lætum est caput siue cætera mēbra, si pedes fuerint accurati vel sani. Sic debemus & nos alacres fieri si fratrem aliquem viderimus cultorem dei, & auctum honestate morum, hoc est sanum esse cōsilio. ¶ Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro.) Ostēdit apertè nostram se caussam per membrorum carnalium rationē tractasse, quia non omnes possumus eadem, sed singuli pro qualitate fidei & gratiā habemus concessam. ¶ Et quosdam quidē posuit deus in ecclesia primùm apostolos.) Caput itaque in ecclesia apostolos posuit, qui legati Christi sunt, sicut dicit idem apostolus: Pro quo legatione fungimur. Ipsi sunt episcopi, firmante istud Petro apostolo, & dicente inter cætera de Iuda: Et episcopatum eius accipiet alter. ¶ Secundo prophetas.) Prophetas duplici genere intelligamus, & futura dicentes, & scripturas reuelantes: quāuis sint & apostoli prophetę, quia prim' gradus omnia subiecta habet. Denique pessimus Caiphas propter quod princeps sacerdotum erat, prophetauit, ordinis vtiq; caussa, non proprij meriti. Tamen specialiter erant prophetæ & scripturarum interpretes, & futura dicentes: sicut erat Agabus, qui exitia & vincula huic apostolo prophetauit futura Hierosolymis, & famem cecinit quę facta est sub Claudio. Ideo quanq̃ sit melior apostolus, aliquando tamen eget prophetis. Et quia ab vno deo patre sunt omnia, singulos episcopos singulis ecclesiis præesse decreuit. ¶ Tertio doctores.) Illos dicit doctores qui in ecclesia literis & lectionibus retinendis imbuebant more synagogæ, quia traditio illorum ad nos transitum fecit. Quarto loco ait: ¶ Deinde virtutes, exinde gratiam curationum.) Potest enim aliquis non esse episcopus, & habere in se donum virtutis sanitatum. Quinto loco donum intellectus tribuit. ¶ Opitulationes, gubernationes.) Vt in rebus diuinis vigilet intellectu: ita tamen, vt in aliquibus quæ implere non conceditur, ab alio sumat quod debet, quia totum vni concedi non potest. Sunt & gubernatores qui spiritalibus retinaculis hominibus documēto sunt. ¶ Genera linguarum.) Vt donum sit dei, multas linguas scire. ¶ Interpretationes sermonum.) Vt hoc alicui gratia dei impertiat, vt linguarū interpretandarum habeat peritiam. ¶ Nunquid omnes apostoli?) Verū est quia in ecclesia vnus episcopus est. ¶ Nūquid omnes prophetæ?) Nō est ambiguum non omnibus concedi prophetiam. ¶ Nunquid omnes doctores?) Ille doctor est: cui conceditur. ¶ Nunquid omnes virtutes?) Hic potest habere virtutem, cui dat deus dæmonia eiicere. ¶ Nunquid omnes gratiam habent curationum?) Quomodo potest fieri vt omnes habeant dona curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur?) Non vtiq; nisi qui accipit donum in hac re. ¶ Nūquid omnes interpretantur?) Ille potest linguas interpretari, cui dat deus. In supradictum sensum hæc inserenda. Explanauit enim reddita ratione omnes habere diuersas gratias, nec totum alicui concedi exemplo membrorū. Exemplo enim corporis carnis, spiritale corpus insinuat, ac per hoc in omnibus deum benedicendum, & in ipsius nomine gloriādum cuius gratia est. Hanc rationem etiam in rebus physicis inuenimus. Aurum enim cum melius argento sit, plus tamen in vsu argentum est: & cum æs necessarium sit, plus tamen ferro opus est. Nihil enim penè sine ferro fit, cum sit inferius. Et post hæc: ¶ Aemulamini autem charismata meliora.) Hoc mox in subiectis absoluit. ¶ Et adhuc magis excellentiorem viam vobis demonstro.) Gradatim illos ad vtiliora prouehit, ostēdens illis gratiam supradicti omnis doni, quæ in hominibus videntur, siue loquendi, aut curandi, aut prophetandi, non ad meritum hominis pertinere, sed ad honorificentiam dei. Ideoque nunc viam se dicit illis ostendere planiorem, qua itur ad cœlum, quæ meritum collocat apud deum. Nam quia supradicta non semper ad meritum pertinent, dicit saluator: Multi mihi dicent in illa die, id est iudicij, domine domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Et quia nō hoc ad meritum pertinet, sed officia sunt ecclesiæ: ad confusionem gentilium, & dei honorificentiam protestandam, dicit eis dominus: Recedite à me, non noui vos, operarij iniquitatis. Securi enim quia dei in illis operatio cernebatur, negligentes erga se fuerunt. Nam & illis septuaginta duobus discipulis gaudētibus quod dæmonia illis subdita fuerant, dicit saluator: Nolite in hoc gaudere q̃ dæmonia vobis subiecta sunt, sed in hoc gaudete quod nomina vestra scripta sūt in cœlo. Quare, nisi quia nomini dei subiecta sunt, non hominis merito? Et quare nunc non ita fit vt habeant homines gratiam dei? Inter initia fieri oportuit, vt fundamenta fidei acciperent firmitatem. Nunc autē non opus est, quia populus populum adducit ad fidem, cum videntur eorum bona opera, & prædicatio simplex.

[Margin: 2.Cor.5. — Act.1. — Act.num.21. & 11. — Matth.7. — Luc.10.]

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SI linguis hominum loquar, & angelorum: charitatem autem non habeam: vnum sum velut æramentum resonans, aut cymbalum tinniens.) Magna vtique videtur gratia diuersis loqui linguis: plus autem aliquid est etiam si possit angelorum linguā scire, id est, si spiritaliter cognitum possit habere angelicū motum. Sed hoc ad meritum non adscribi, sed ad dei gloriam subiectis ostendit, dicens sic esse vt æramentū resonans, aut cymbalum tinniens, quia sicut æramētum impulsu alterius resonat aut cymbalū tinnit, ita & hic qui linguis loquitur, spiritus sancti effectum habet & motum vt loqui possit, sicut & alio loco dicit saluator: Nō enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Nam & asina locuta est humana lingua ad Balaam filium Beor, vt addisceret dei maiestatem: & pueri infantes in laudem dei proruperunt ad confusionem Iudęorum. Saluator autē non solum istos, sed & lapides ad condemnationem perfidorū, & gloriam dei clamare posse ostēdit. Et inter ipsa primordia ad commendationem fidei, qui baptizabātur, linguis loquebantur. ¶ Et si habeam prophetiā, & sciero omnia mysteria, & omnem scientiam: charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.) Verè nihil prodest. Ad dei enim gloriam prophetatur, sicut dicit Dauid propheta: Non nobis domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam. Nam & Balaam prophetauit, cum propheta non esset, sed ariolus: & Caiphas prophetauit, non merito, sed dignitate ordinis sacerdotalis: & Saul prophetauit, cum iam inobediētiæ caussa spiritu malo fuisset repletus, sed propter dei caussam non posset comprehendere Dauid quem & occidere volebat. ¶ Et si sciero omnia mysteria.) Iudæ eni nihil profuit fuisse cum apostolis, & didicisse mysteria, cum charitatis hostis tradidit saluatorē. Et propheta Ezechiel diabolū mysteria

cœlestia scire ostẽdit, quãdo increpata voce in paradiso illũ A dei fuisse, & preciosos lapides habuisse testatur. Quos lapides idem Apostolus doctrinæ diuinæ mysteria significauit, vt nihil illi profuit, quia charitatis immemor in superbiam prosiliuit. ¶ Et si habeam omnem scientiam.) Nihil mihi prodest scientia, si charitas non sit. Denique Scribis & Pharisæis nihil profuit, dicente saluatore: Vos habetis clauim scientiæ, & neque vos intratis, neque alios sinitis introire. Per inuidiam enim charitatem corrumpentes, scientiã eius ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Nouatianus non paruæ scientię fuerunt, sed quia per zelum charitatis fœdera perdiderunt, in schisma versi ad perditionem sui hæreses creauerunt. ¶ Et si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.) Virtutes facere, aut dæmonia per fidẽ eiicere dei virtus & gloria est: nec hoc ad meritũ proficit, nisi quis bonæ cõuersationis fuerit æmulus, sicut supra memoraui. ¶ Et si erogauero omnem substantiam meã.) Apertum est quia si omnis substantia impendatur, nihil proficit charitate neglecta, quia caput religionis, charitas est: & qui B caput non habet, vitam non habet. ¶ Et si tradidero corpus meum vt ardeam, nihil mihi prodest.) Sine charitate nihil prodest, quia fundamentum religionis charitas est. Quicquid ergo sine charitate fit, caducũ est. ¶ Charitas magnanima est, iucunda est. Charitas non æmulatur, non inflatur, non perperam agit, non ambitiosa est, non quærit quæ sua sunt. Non irritatur, non cogitat malum, non gaudet in iniquitate, congaudet autẽ veritati. Omnia tolerat, omnia credit, omnia suffert, omnia sperat. Charitas nunquam excidet.) Tanta præconia charitatis edocuit, vt non immerito hãc cæteris anteponere videretur, & incassum laborare eos qui aliis mandatis operam dant, huic non obtemperantes. Hinc ait Ioannes apostolus: Charitas deus est: & qui charitatem non habet, sciat se deum non habere. Vnde & in alia epistola idem Paulus Apostolus ait: Deus autem qui diues est in misericordia, propter multam charitatem suã misertus est nostri. Qui ergo charitatem non habet, ingratus est misericordiæ dei, quia non diligit per quod saluatus est. Vt C proinde discerent quia grauiter delinquebãt quiescam fraternæ charitati præponebãt. Nam hæc est quæ & in præsenti prodest, & in æternum cum deo permanet. ¶ Siue autem prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientiæ euacuabuntur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.) Omnia charismatũ dona euacuari dixit, quia non tantum possunt comprehendere, quãtum ipsa veritas habet. Neq; nos aut capere aut narrare possumus plenitudinem veritatis. qui enim fieri potest vt lingua humana omne cõplectatur quod dei est? Ideo destruetur imperfectio nostra, nõ id quod verum est euacuabitur: sed dum additur imperfectio, quod deest destruetur. Destructio enim imperfectionis est, quando id quod imperfectum est, impletur verum. ¶ Cũ essem paruulus, quasi paruulus loquebar, quasi paruulus sapiebã, quasi paruulus cogitabam, Cum factus sum vir, ea quę paruuli erant, destruxi.) Hoc dicit quia exeuntes sancti de hoc mũdo, plus ne- D cesse est inueniant, quàm nunc putant, sicut Ioannes apostolus de saluatore dixit: Tunc videbimus illum sicuti est. In hac ergo vita paruuli sumus, ad comparationem futuræ vitæ: quia sicut vita hæc imperfecta est, ita & scientia. ¶ Videmus nũc per speculũ in ænigmate, tunc verò facie ad faciem.) Apertum est nunc imagines videri per fidem, tunc res ipsas. ¶ Modo scio ex parte, tunc verò cognoscam sicut & cognitus sum.) Id est, videam quæ promissa sunt, sicut videor. hoc est præsentem esse ad deum vbi Christus est. ¶ Manent autem fides, spes, charitas: tria hæc: maior autem horum est charitas.) Dignè maior est charitas, quia vt fides prædicaretur, & spes esset futuræ vitæ, charitas præstitit sicut supra memoraui. Vnde & Ioannes apostolus, Ex hoc cognoscimus, inquit, charitatem eius, quia ipse pro nobis animam suam posuit. Iuste igitur maior charitas, per quã reformatum est genus humanum.

Lucæ.11. — 1.Ioan.4. — Ephe.2. — 1.Ioan.3. — Ibidem.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SEctamini charitatem, æmulamini spiritalia, magis autem vt prophetetis.) Post charitatem, prophetandi studium magis habendum hortatur: quia quãuis magni sint spiritales gradus quos enumerat: hic tamen melior qui ad vtilitatem ecclesiæ proficit, vt discant omnes diuinæ legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipso accipit donum, dicente Salomone: Scire legem, sensus est optimus. scientia enim charitate subnixa non inflatur, sed est mansueta, proficiens omnibus ad vtilitatem. ¶ Qui enim loquitur linguis, non hominibus loquitur, sed deo. nemo enim audit. spiritu autem loquitur mysteria.) Hoc est quod dicit, quia qui loquitur incognita lingua, deo loquitur, quia ipse omnia nouit. homines enim nesciunt, ideoque nullus est ex hac re profectus. spiritu autem loquitur, non sensu, quia ignorat quod dicit. ¶ Qui enĩ prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem, & consolationẽ.) Aedificatur enim quando quæstionum solutionem addiscit. Exhortatio autem illi fit, vt desideriũ patiatur prophetandi. Consolatur verò, quia cõtemptum disciplinæ in spe videt. Scientia enim legis firmat animos, & prouocat ad spei melioris profectum. ¶ Qui loquitur lingua, se ipsum ædificat. qui verò prophetat, ecclesiam ædificat.) Per id enĩ quod forte solus sit quod loquitur, se solum ædificat: nam qui prophetat, omnem plebẽ ædificat, dũ intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas interpretes dicit scripturarum. Sicut enim propheta futura prædicit, quæ nesciuntur: ita & hic dum scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat: dicitur prophetare. ¶ Volo autem vos omnes loqui linguis, magis autẽ vt prophetetis.) Nõ poterat prohibere loqui linguis, quia superius donum istud dicit esse spiritus sancti: sed ideo prophetandi magis studium habendum, quia vtilius est. ¶ Maior est enim qui prophetat, quàm qui loquitur lingua, nisi interpretetur.) Quia si interpretari poterit, nõ erit minor, quia ecclesiam ædificat. hoc enim maius est, quod omnibus prodest. Hic enim per donum dei linguis loquitur, qui etiã interpretatur, sicut & illi duodecim in actibus apostolorũ. ¶ Nunc autẽ fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero si nõ loquar vobis aut in reuelatione, aut in notitia, aut in prophetia, aut in doctrina?) Hæc omnia vnũ significant. Docere enim nemo poterit, nisi intelligatur. ¶ Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara, si distinctionem sonitus nõ dederint, quomodo cognoscetur quod per tibiam canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem dederit tuba, quis se parabit ad prælium?) Quoniam exempla facilius suadent quàm verba, exemplis commendat per quæ facile assequantur nõ debere illos in ecclesia loqui linguis, qui interpretari nõ possũt. Vt quid enim loquatur, quem nemo intelligit? ¶ Ita & vos per linguam nisi significantem sermonẽ dederitis, quomodo scietur quid loquimini? Eritis enim in aëra loquentes.) Hoc est, nihil proficiẽtes. ¶ Vtputa genera linguarum sunt in hoc mundo, & nihil sine voce.) Multa quidem genera sunt linguarum, inquit, sed habent proprias vocum significationes, vt intelligantur. ¶ Si ergo nesciero virtutẽ vocis, ero ei cui loquor barbarus, & is qui loquitur, mihi barbarus.) Non vtique id studendum monet, vt inuicem per incognitam linguam barbari sibi videantur, sed quia concordiæ res est, his nitendum est, vt per vnanimitatẽ intellectus, communi lætitia glorientur. ¶ Sic & vos quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem ecclesiæ, quærite vt prophetetis.) Quia prodest scripturas explanare. nam incitatur & gaudet animus quando aliquid de scripturis percipit: & quantum propenlior in hac parte fit, tantum deserit vitia. propterea ad hanc partem studiũ monet applicandũ. ¶ Ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur.) Eũ qui linguis loqui desiderat, orare debere vt accipiat donum interpretandi, vt proficiat cæteris studium eius. ¶ Si orauero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est.) Manifestum est ignorare animum nostrum si lingua loquatur quam nescit, sicut assolent Latini homines Græcè cantare oblectati sono verborum, nescientes tamen quid dicãt. Spiritus autem qui datur in baptismo, scit quid oret animus dum

dum loquitur, aut perorat lingua sibi ignota: mens auté qui est animus, sine fructu est. Quem enim potest habere fructum, qui ignorat quæ loquatur? ¶ Quid est ergo? Orabo spiritu, orabo & mente. psalmum dicam spiritu, psalmũ dicam & mente.) Hoc dicit, quia cum quis hac lingua loquitur quam nouit, tam spiritu quàm mente orat, quia non solum spiritus eius quẽ dixit datum in baptismo, scit quid oratur, sed & animus simili modo & de psalmo non ignorat. ¶ Cæterùm si benedixeris spiritu.) Hoc est, si laudem dei lingua loquaris ignota audientibus. ¶ Quis supplet locum idiotæ? quomodo dicit amẽ super tuam benedictionẽ, quia nescit quid dicas?) Imperitus enim audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, & nõ respondet amẽ, id est, verum, vt cõfirmetur benedictio. Per hos enim impletur cõfirmatio precis, qui respondẽt amen, vt omnia dicta veri testimonio in audientium mentibus confirmentur. ¶ Nam tu quidem gratias agis.) De eo dicit qui cognita sibi loquitur, quia scit quid dicat. ¶ Sed alius non ædificatur.) Si vtiq; ad ædificandam ecclesiam conuenitis, ea debẽt dici quæ intelligant audiẽtes. Nam quid prodest vt quis lingua loquatur **B** quam solus scit, vt qui audit, nihil proficiat? Ideo tacere debet in ecclesia, vt ij loquantur qui prosint audientibus.

¶ Gratias ago deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.) Quoniam superius linguis loqui, donum esse dixit spiritus sancti, ideo ad deum refert quod omniũ lingua loqueretur. Et ne forte quasi æmulus per inuidiã hoc dicere videretur, ostẽdit se omnium quidem horum loqui linguis, & quia non valde prodest. ¶ Sed in ecclesia, inquit, volo quinque verba loqui per legem, vt & alios ædificem, quàm decem milia verborum in lingua.) Vtilius dicit paucis verbis in apertione sermonis loqui quod omnes intelligant, q̃ prolixam orationem habere in obscuro. Hi ex Hebræis erant, qui aliquando Syra lingua plerumque Hebræa in tractatibus aut oblationibus vtebantur ad commendationem. Gloriabantur enim se dici Hebræos propter meritũ Abrahæ. Quod idem Apostolus pro nihilo habuit, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. ¶ Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis.) Perfectos illos vult esse, vt sciant quid ad instructionem ecclesiæ sit necessarium, vt **C** recedentes à malitia & erroribus, iis studerent quæ proficerent ad vtilitatem fratrũ. Hic est enim sensu perfectus, qui id agit vt prosit alicui maximè fratri. ¶ In lege enĩ scriptũ est, quia in aliis linguis & in labiis aliis loquar populo huic, & nondum me exaudiẽt, dicit dominus.) Hoc dominus de his dixit quos præsciit nec saluatori credituros. In aliis enĩ linguis & in aliis labiis loqui, nouum testamentum est prædicare, sicut dicit Hieremias propheta: Ecce, venient dies, dicit dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum, non secundũ quod disposui patribus illorum. hoc est, immutata ratione aliter loqui quàm se legis veteris verba habeant, dum audiunt sabbatũ solui, neomenias euacuari, circuncisionem cessare, sacrificia immutari, escas dudum prohibitas licere edere, Christum de deo deum prædicare. hoc est aliis linguis & aliis labiis loqui: & nec sic perfidi deũ obaudire voluerunt. Potest & sic intelligi, vt quia multi Iudæorum maleuoli erant, & propterea dignum nõ erat his in reuelatione loqui euangelium, sed in **D** parabolis loqueretur ad eos, & intelligentes ideo sibi non reuelari quia mali erant, nec sic se corrigerent vt mereri se facerent per explanationem audire verba dei. Vnde dicunt discipuli ad dominum: Domine, quare in parabolis loqueris illis? Et dominus: Quia vobis datũ est, inquit, nosse mysterium regni dei: illis autem non: vt videntes non videant, & audientes non intelligant, ne indigni salutem perciperẽt. quod animaduertentes pro meritis suis factum, nec sic cõuersi deo satisfacere voluerunt. ¶ Itaque linguæ in signum sunt.) Hoc est, velamine incognitæ linguæ obscurati sunt sermones dei, ne videantur à perfidis, vt cum audiuntur incognitæ linguæ, signum sit quia propter perfidiam factum est ne audiens intelligat. ¶ Non vtique iis qui credunt, sed non credentibus.) Hoc est quod dixi, quia ad occultandos sensus incredulis proficiunt linguæ. ¶ Prophetia autem nõ

Ephe. 6.

Esaiæ 28.

Hiere. 31.

Matth. 13.

A incredulis, sed iis qui credunt.) Hoc est, non cõpetit fidelibus audire linguas quas nõ intelligant, sed infidelibus, qui nõ sunt digni intelligere, sicut dicit Esaias propheta: Vade, & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis, &c.

Esaiæ 6.

¶ Si conuenerit vniuersa ecclesia in vnum, & loquantur omnes linguis, introeant autem & idiotæ, nónne dicent, quia insanitis?) Manifestum est quia si omnes diuersis linguis loquãtur, tumultus fit quidã inconditus populi quasi phreneticis patientis. ¶ Si autem omnes prophetent, intret autem aliquis infidelis vel idiota, increpatur ab omnibus, redarguitur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta fiunt, & tunc cadens in faciem, adorabit deum, pronuncians quod vere deus sit in vobis.) Cũ enim intelligit & intelligitur, audiẽs laudari deum & adorari Christum, peruidet veram esse & venerandam religionẽ, in qua nihil fucatum, nihil in tenebris videt geri, sicut apud paganos quibus velãtur oculi, ne quæ sacra vocant perspicientes, variis se vanitatibus cernãt illudi. Omnis enim impostura tenebras petit, & falsa pro veris ostendit. Ideo apud nos nihil abdite, nihil sub velamine, sed simpliciter vnus laudatur deus, ex quo sunt omnia, & vnus dominus Iesus, per quem omnia. Si enim nullus sit qui intelligat, aut à quo ipse discutiatur, potest dicere seductionem esse quandam & vanitatem, quæ ideo linguis canitur, quia pudoris est si reueletur. ¶ Quid est ergo fratres, cũ conuenitis, vnusquisque vestrum psalmum habet.) Id est, laudem dei per canticum eloquitur. ¶ Doctrinam habet.) Hoc est, sensuum per spiritalem prudentiam habet expositionem. ¶ Reuelationem habet.) Id est, subest ei prophetia occultorum, quæ ad omnium mentẽ perueniat fauente spiritu sancto. ¶ Linguam habet.) Vt eos qui lingua loqui poterant, non contristaret, permisit eos loqui linguis: ita tamẽ, vt interpretatio sequeretur. Ideo ait: ¶ Interpretationẽ habet.) Vt si interpres adesset, daretur locus loquẽdi linguis. ¶ Omnia ad ædificationem fiant.) Conclusio hæc est, vt nihil incassum in ecclesia geratur, hócque elaborandum magis vt imperiti proficiant, ne quid sit corporis per imperitiam tenebrosum. Idcirco omnes paratos vult cõuenire diuersis donis spiritalibus, vt ipsa auiditate animi vigilantes inuicem se exhortati, meliora dona æmularẽtur, ad illuminationẽ fratrũ. ¶ Siue enim lingua quis loquitur per duos, vt multũ tres, & particulatim vt vnus interpretetur.) Hoc est, duo aut tres, non plus linguis loquantur, sed singuli, non simul omnes, ne insanire viderentur. Ideo ergo vt multum tres, ne occuparent diẽ linguis loquentes, & interpretes illorum, & non haberent prophetæ tẽpus scripturas differẽdi, qui sunt totius ecclesiæ illuminatores. ¶ Quod si nõ fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & deo.) Hoc est, itra se tacitè oret aut loquatur deo, qui audit muta omnia. In ecclesia enĩ ille debet loqui, qui omnibus prosit.

PRophetę autẽ duo vel tres loquantur, & alij examinent vel interrogent.) Ipsum modum tenuit dicendo: Duo aut tres loquantur, singuli autem, sicut suprà. Cæteros aut interrogare permisit de iis quæ forte in ambiguum veniunt, aut quę assequi aliquis nõ potest, quia diuersa sunt ingenia, vt disputatione planiore dilucidentur. ¶ Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat.) Id est, permittat potior inferiori, vt si potest dicat: nec ægre ferat, quia potest & illi dari donum vt dicat, cum videtur inferior, quod potiori cõcessum nõ est. Sicut enim totum vni concedi non potest licet potiori, ita & nõ potest alicui quamuis inferiori nihil impertiri, vt nemo sit vacuus à gratia dei. ¶ Potestis enim per singulos prophetare, vt omnes discant, & omnes exhortentur.) Hæc traditio synagogæ est, quam nos vult sectari, quia Christianis quidẽ scribit, sed ex gentibus factis, non ex Iudæis, vt sedẽtes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, nouissimi in pauimento super mattas. Quibus si reuelatum fuerit, dandum locum dicendi præcipit, nec despiciendos, quia membra corporis sunt. ¶ Et spiritus prophetarũ, prophetis subiectus est.) Quia enim vnus atque idem spiritus est, qui tam prophetis futura dicentibus, quàm iis qui reuelant scripturas, infundit se pro ratione & qualitate caussarum, idcirco dixit: Subiectus est prophetis, vt ingenia accẽderet

deret hac spe quod spiritus conatus adiuuet. Desiderio enim optimo ad dei res enarrādas subuenit, vt impleat boni propositi voluntatē. Nam & de saluatore idem dictum est: Bibebant autem de spiritali sequente petra: petra autem erat Christus. Hoc est & subiectum esse, quod & sequi. Sequebatur enim vt humanis suffragiis deficiētibus adesset ad auxilium tribuendum. Ita & spiritus subiectus dicitur, vt conatus bonos adiuuet, cū suggerit. Subiectus enim videtur, qui cœpta alterius perficit. ¶ Non est enim dissensionis res, sed pacis:) Quia ergo pacis res est, dicente saluatore: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: nemo alterum non sinat dicere, neque debet dicenti studio contradicēdi resistere, ne discordia fiat in corpore. Qui enim in pace vocantur, patientiæ debent studere, ne pacis iura soluantur. ¶Sicut in omnibus ecclesiis sanctorū doceo.) Hoc dicto hortatur illos vt quæ præcepit faciant, quando similiter se ecclesiis sanctorum predicare testatur. ¶Aut à vobis verbum dei profectum est, aut in vos solos deuenit?) Arguētis verba sunt. Sic enim inflati erāt, quasi ipsis promissa fuisset hæc salus, & exemplo eorum cæteræ gentes vocarentur ad fidē, aut non essent aliqui qui possent accipere gratiam dei apostolis prædicantibus. Sic enim se iactabant, quasi beneficiū darent magis quàm acciperent accedentes ad fidem. Vnde dicit: Aut in vos solos deuenit verbū dei? Omnis enim qui vult aliquid emere quod scit ab aliis non requiri, cum quodam fastidio accedit ad emptionem, quasi beneficium præstiturus vendēti. Ideo hoc Apostolus arguit in Corinthiis, quia tales se præbebant elatione vanitatis, quasi si ipsi non obedirent verbis fidei, nemo esset qui crederet: sicut dicit Iudæis: Vobis primis oportebat loqui verba vitę huius: sed quia repulistis ea, indignos vos facientes æternæ vitæ, ecce conuertimus nos ad gentes. ¶Si quis existimatur propheta esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini sunt.) Hoc dicēs, tangit supra memoratos falsos apostolos, à quibus fuerant deprauati, qui pro desideriis hominum nō diuina sed terrena docebāt. Ideo hic nihil suū tradere se dicit, sed domini, vt quibus suadet, deo acquisiti non hominibus videantur: qua fiducia & constanter prædicat, liberam habens conscientiam, quia non hominibus placere vult, sed deo. Vnde peccatoribus non blanditur vt crescant: sed admonet, vt desinant. ¶ Si quis autem ignorat ignorabitur.) Rectè, quia qui nescit domini esse quæ loquitur Apostol⁹, & ipse à domino ignorabitur in die iudicij, dicēte domino: Amen dico vobis, quod nescio vos. ¶Propter quod fratres æmulationem habete prophetandi.) Quamuis arguat hos, & in multis reprehendat & corripiat, eò quòd recesserant à traditione eius: tamen fratres hos vocat, quia dicit Esaias ad plebem domini: Dicite iis qui nō rectè ambulant in viis meis, fratres nostri estis vos. Vt ergo cōsolaretur istos post correctiones, fratres illos vocat: & ad æmulationē prophetiæ hortatur, vt assidua disputatione & explanatione legis diuinæ fierent structiores, vt possent dicere peruersas esse pseudoapostolorum prædicationes. ¶Et loqui linguis nolite prohibere.) Et hoc propter charitatem, vt qui possunt loqui linguis, & qui interpres fuerit præsens, non vetentur, ne fiat dissensio. ¶Omnia autem honeste, & secundum ordinem fiant.) Hoc est secundum ordinem supradictū. Honeste autem illud fit quod cum pace & disciplina fit.

Mulieres vestræ in ecclesia taceant.) Nunc tradit quod prætermiserat. Superius enim velari mulieres in ecclesia præcepit, modo vt quietæ sint & verecundæ ostendit: vt operæpreciū sit, quia velantur. Si enim imago dei vir est, nō fœmina, & viro subiecta est lege naturę: quantò magis in ecclesia debēt esse subiectæ propter reuerentiam eius qui illius legatus est, qui etiam viri caput est? ¶ Non enim permittitur illis loqui, sed esse in silentio, sicut & lex dicit.) Quid dicit lex? Ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur. Lex hæc specialis est. Hinc Sara dominum vocabat Abraham virū suū. Ac per hoc in silentio iubētur esse, ne supradictæ legis sententia infirmetur, cuius memor Sara viro suo erat subiecta, sicut dictum est. Quanuis vna caro sit, sed duabus ex causis iubetur esse subiecta: quia & ex viro est, & per ipsam intrauit peccatum. ¶Si quid autē discere volunt, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieribus in ecclesia loqui.) Turpe est, quia contra disciplinam est, vt in domo dei qui eas subiectas viris suis esse præcepit, de lege loqui præsumant, cum sciant illic viros habere primatum, & sibi magis cōpetere vt in domo dei precibus vacent, linguam retinentes, aures aperiant, vt audiant quomodo misericordia dei mortem vicit per Christum, quæ per eas regnauit. Nam si audeant in ecclesia loqui, dedecus est, quia idcirco velātur, vt humiliatæ appareant. Illæ autem se inuerecunde ostendunt, quod & viris opprobrium est. In mulierum enim insolentia, etiam mariti notantur.

(1. Corin. 9. — Ioan. 14. — Acto. 13. — Matth. 25. — 1. Timo. 2. — Gene. 3.)

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

Notum autem vobis facio fratres, quia Euangeliū quod prædicaui vobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & salui efficimini, quod sermone annūciaui vobis, debetis tenere, nisi forte sine caussa credidistis.) Ostendit illis quia si in hac caussa quæ subiecta est, à traditione eius seducti sunt, perdiderūt quod crediderunt. Omnis enim spes credentium in hoc sensu est, quia mortui resurgent. Quod autem dicit, in quo & statis, his dicit qui firmi erant in fide traditionis huius. Promiscuis enim loquitur, vt & ij qui in fide fixi sunt, gaudeāt: & qui nutant, corripi se doleant & corrigantur. ¶Tradidi enī vobis in primis, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas.) Scripturas testamenti veteris memorat, quæ futuram passionem domini cecinerunt, Dicit enim Esaias propheta: Vt ouis ad immolandū ductus est. Et inter cætera, quoniā tolletur à terra vita eius, ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Hæc in Christo reperta noscuntur. Sed quia præteriti temporis significatio videtur, nō est aduersum: quia apud deum qui omniū præscius est, nihil futurum est: ideo sic dicit quod futurum est nobis, quasi factum sit. Nam in Apocalypsi Ioannis apostoli dicitur. Agnus, inquit, qui occisus est à constitutione mundi. Quia enim aliter non fiet quàm scit deus, factum dicitur. nobis enim fit, non deo, quia apud deū nihil est quod futurū dicatur. Et in psalmo ait: Dominus regnauit à ligno. Et Moyses de cruce eius ita significauit dicēs: Tunc videbitis vitam vestram pendētem ante oculos vestros, & non credetis. Idcirco ergo in eadem caussa & futuri temporis aliquando significantiam ponit, ne à peruersis non de Christo dictum defenderetur, si totum quasi preteritum significaret. ¶ Et quia sepultus est.) Nulli dubium est sepultū esse, sicut dicit Esaias propheta. Et dabo malos pro sepultura eius. ¶Et quia resurrexit tertia die secundum scripturas.) Omnia in fide clausa sunt, ideo sub persona populi resurrectio domini tertia die futura descripta est. Dicit enim Osee propheta: Post biduum & in tertio die resurgemus, & viuemus in cōspectu eius. In Christo enim omnes resurrexisse, sicut in Adam mortuos esse, nemo fidelium denegat. Simili modo & in psalmo sub persona hominis etiam de Christo significat, dicens: Omnia subiecisti sub pedibus eius, gloria & honore coronasti eum. ¶ Et quia visus est Cephæ.) Id est Petro. Hoc etiam Cleophas cū socio suo testatur, vt in Euangelio κατὰ λύκαν, quod apparuit soli Petro. ¶Postea illis vndecim.) Et hoc in Euangelio continetur. ¶Deinde apparuit plus quàm quingētis fratribus simul.) Hoc sua fide dicit. ¶Ex quibus plures manent vsque adhuc, quidam autē dormierunt.) De his quibus post resurrectionem apparuit dominus, tūc multos dicit fuisse in corpore. ¶Deinde apparuit Iacobo.) Singulariter Iacobo apparuit, sicut & Petro. Quod ideo puto factum, vt multifaria apparentia fidem resurrectionis firmaret. ¶Postea apostolis omnibus.) Iterum omnibus apostolis visus est in monte vbi constituerat illis Iesus sicut refert Matthæus euangelista. Antè in Hierusalē post dies octo resurrectionis suę, id est, dominica die ianuis clausis intrauit ad discipulos, vt Thomæ animus firmaretur, sicut dicit Ioannes apostolus. In monte enim intelligitur mandata illis dedisse. ¶Nouissime autē omniū quasi abortiuo visus est & mihi.) Apparuit illi primū in cœlo, post oranti in templo. Abortiuum se dixit: quia extra tēpus natus

(Esaiæ. 53. — Psalm 95. — Esaiæ. 53. — Ioan. 1. — Osee. 6. — Psalm. 8. — Lucæ. 24. — Acto. 9. — Ioan. 20.)

tus in Chriſto apoſtolatũ accepit, iam Chriſto in cœlos recepto cum carne. ¶Ego enim ſum minimus omnium apoſtolorum.) Humiliat ſe, & temporis cauſſam ſibi aſcribit. Tempore enim minor eſt, non dignitate. Sed quia & perſecutor fuit, inclinat ſe dicens. ¶Qui non ſum dignus vocari apoſtolus, quia perſecutus ſum eccleſiam dei. Gratia autem dei ſum quod ſum.) Deo dat gloriam qui eum elegit, & dignitatem ſuam nõ ſibi defendit, ſed indignum ſe dicit. Vnde verè plus meretur, ſciens dixiſſe dominum: Qui ſe exaltat, humiliabitur. ¶Et gratia eius pauper in me non fuit.) Hoc dicit, quia non propter quod perſecutus eſt, minorem gratiam in apoſtolatu accepit. ¶Sed plus illis omnibus laboraui.) Addit ad cauſſam, quia non ſolum minoratus non eſt, ſed & amplius propter conſtantiã qua vigebat in Chriſto, afflictus eſt: quod non ægreferens dignior factus eſt. ¶Nõ ego autem, ſed gratia dei mecum.) Ne ſe extuliſſe iactanter putaretur, ſtatim ſe humiliat, cum hoc ipſum nõ magis ſibi, ſed dei gratiæ aſcribit: vt ſemper omnem gloriam reportet ad deum. vnde iure exaltandus eſt. ¶Siue igitur ego, ſiue illi, ſic prędicamus, & ita crediditis.) Hoc eſt quod ſupra ſignificauit, quia non inferiorem gratiam in prædicatione accepit, quàm cęteri apoſtoli, ſed vnam atque eandẽ. Vnde magis arguit perfidiam Corinthiorum, quia cũ manifeſtata eſſet credulitas hæc apud omnes eccleſias, hi ab hac fide & ſpe deſciuerant quam ſubiecit, dicẽs. ¶Si autem Chriſtus prædicatur quod ex mortuis reſurrexit, quomodo dicunt quidam inter vos, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt? Si ergo reſurrectio mortuorum nõ eſt, neque Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, vacua eſt & fides veſtra.) Hæc à falſis apoſtolis erant tradita, qui Chriſtum neq; natũ, neq; in carne paſſum, neque reſurrexiſſe aſſeuerabant: quos & Ioannes apoſtolus denotat quod Chriſtum in carne veniſſe negabãt. Vnde dicit: Qui negat Chriſtum in carne veniſſe, hic eſt Antichriſtus: & qui negat filium, nec patrem habet. Iſti ambulabant, & quorundam fidẽ, ne imprudentes à mũdi ſapientibus iudicarentur, ſubuertebant: quia prudentes ſeculi ſtultum iudicant cum audiunt reſurrectionem mortuorum. Quod ſi, inquit, verum eſt quia Chriſtus non reſurrexit, falſi ſumus prędicatores, & fides veſtra inanis erit. Hoc enim crediderunt apoſtolo prædicante, quia mortui reſurgent: & hac ſpe attracti ſunt ad fidem: quod vtique ad detrimentum illorum proficere aſſerit, ſi crediderũt quod futurum non eſt: & pudoris eſt vt aliquis profiteatur hoc ſe crediidiſſe quod falſum eſt. Et verecundiam ergo illis incutit, & labores illorum dicit infructuoſos, ſi quod à falſis apoſtolis audierunt, verum eſt, quia mortui non reſurgent. quod nemo vtique de ſe patitur audire. vt vidẽtes hoc cõtra ſe eſſe, reuerterentur ad primam fidem. ¶Inuenimur autem & falſi teſtes dei, quia teſtimonium diximus aduerſum deum, quod ſuſcitauerit Chriſtum, quem non ſuſcitauit.) Qui aſſerit quod Chriſtum deus à mortuis ſuſcitauit, falſus eſt teſtis ſi non eſt factum: virtutem tamen dei prędicat, non vtique vt inimicus, qui tam admirabile factum virtuti eius aſſcribit. Quod ſi verum eſt quia excitauit Chriſtum à mortuis, quid huic dicendum eſt qui & teſtis contra deum falſus eſt, & opus eius ſtultitiã aſſerit? ¶Si enim mortui nõ reſurgent, neque Chriſtus reſurrexit. Quod ſi Chriſtus nõ reſurrexit, adhuc eſtis in peccatis veſtris: & qui dormierũt in Chriſto, perierunt.) Terret illos, vt quia nemo ſibi male vult, doleat illis hoc cœpiſſe credere quod contra ipſos eſt. Quis enim peccata ſibi remiſſa nolit audire? Et qui dormierunt in Chriſto, perierũt. Addit ad terrorem, quia charorum ſuorum exceſſum nolint æſtimare perditionẽ. Qui enim non timuerunt, ſub hac ſpe de ſeculo exierũt, ſiue occidi non timuerunt, quia reſurgere exemplo Chriſti crediderunt: quod ſi non eſt verũ, perierũt. Hoc illis dicit quod amore ſuorum defunctorum nolunt audire, vt illis amputet quod prius per errorem volebant audire. ¶Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.) Manifeſtũ eſt quia & in hac præſenti vita & in futura ſperamus in Chriſto. Nec enim hic deſerit ſeruos ſuos, ſed dat illis gratiam, & in futuro erunt in gloria æterna. Si autem futuræ vitæ ſpes non eſſet, omnibus hominibus, quod dixit, miſerabiliores eſſemus. Vt quid enim ieiunia, vigiliæ, exitus, munda vita, iuſtitia, miſericordia, mors, ſi pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem vel hac vita fruuntur. ¶Si enim Chriſtus reſurrexit à mortuis initium dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.) Hoc dicẽs tangit pſeudoprophetas qui Chriſtum natum negabant, ac per hoc non reſurrexiſſe carnem: quia qui natus nõ eſt, nec moritur. Sic autem probat Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe quia homo fuit, vt dubium non ſit hominem à deo à mortuis excitatum: vt quia peccato hominis mors inuenta eſt, Chriſti iuſtitia reſurrectionem meruerit mortuorum. ¶Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur.) Hoc dicit quia ſicut Adam peccans mortem inuenit, & omnes ex eius origine tenuit vt diſſoluantur, ita & Chriſtus non peccans, & per hoc vincens mortem: (quia qui nõ peccat, vincit mortem, quia mors ex peccato,) omnibus qui ſunt ex eius corpore, acquiſiuit vitam, id eſt, reſurrectionẽ. Quamuis ergo generalẽ tribuerit reſurrectionẽ, vt ſicut in Adã omnes ſiue iuſti ſiue iniuſti moriuntur, ita & in Chriſto omnes tam credentes quàm diffidentes reſurgant: licet ad pœnam, increduli tamẽ viuificari videntur, quia corpora ſua recipient, iam non morituri, ſed paſſuri pœnam in eis ſine fine: quod credere noluerunt.

¶Vnuſquiſque autem in ſuo ordine.) Nunc ordines reſurrectionis vult exponere. ne ideo putarent fabuloſum eſſe, quia factum non eſt adhuc in cæteris, ordines illis exponit, & tempora quando factum ſit, & quando futurum vt reſurgant mortui. ¶Initium Chriſtus.) Sicut in Actibus apoſtolorum teſtatur ſcriptũ eſſe in Moyſe, ſi paſſibilis Chriſtus, ſi prior ſurgens ex mortuis. &c. Prior ergo reſurrexit, vt forma fieret credentibus ſibi. ¶Deinde ij qui ſunt Chriſti in aduentu eius.) Hoc duplici modo intelligendũ eſt, quia & in aduentu eius ſecundo ſancti reſurgẽt, iuxta fidẽ Apocalypſis Ioannis, ſicut & in primo aduentu cum reſurrexit, multa corpora ſanctorum reſurrexerũt ad proteſtationem euictæ mortis ac ſpoliatæ. Sub vna ergo ſignificatione duplicem aduentum domini comprehẽdit. ¶Deinde finis, cũ tradiderit regnum deo & patri, cum deſtituerit omnẽ principatum, & omnem poteſtatem, & omnem virtutem, & omnem dominationem. Oportet enim illũ regnare donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Omnia enim ſubiecit ſub pedib⁹ eius. Nouiſſimè inimica deſtruetur mors.) Hoc dicit quia tradito regno finis erit mundi, impleta reſurrectione. Quod quidam territi aſperitate ſermonis, dũ quaſi pie volunt ſentire, à propritate ſenſus declinant. Horrẽt enim ſonum verbi, audiẽtes, Cum tradiderit regnum deo & patri: putantes traditionem hanc regni, ſi iuxta ſonum verbi intelligatur, vacuam remanere: vt ſi tradit, iam ipſe non habeat, quaſi pater tradens omnia filio euacuauerit ſe. Nam ipſe dominus ait: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et poſtea: Hæc eſt autem vita æterna, inquit, vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ecce regnante filio regnat & pater. Quomodo autem tradens regnum filius euacuare ſe crederetur, cum dicat angelus ad Mariam: Et dabit illi dominus deus ſedẽ Dauid patris ſui, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis? Et Daniel de eodẽ regno dicit inter cætera: Deus cœli excitabit aliud regnum quod nunquam corrumpetur, & hoc regnum æternum erit. Nemo ergo dubitet filiũ ſemper regnaturum cum patre. Traditio autem hæc eſt regni, vt cum omnia filio fuerint ſubiecta, & adorauerint illum vt deum, deſtructa morte: tunc filius oſtendit illis non ſe eſſe ex quo omnia, ſed per quem ſunt omnia: & hoc erit tradere regnum deo & patri, oſtẽdere ipſum eſſe ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur: & tũc erit finis. Deſtructio tamen mortis eſt reſurrectio mortuorum. ¶Cum autem dicat, Omnia ſubiecta ſunt ei: præter eum qui ſubiecit ei omnia. Cum autem ſubiecta illi fuerint omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit ei, qui illi ſubiecit omnia: vt ſit dominus omnia in omnibus.) Idem ſenſus eſt, quem nunc aperit, vt manifeſtet quid ſit tradere regnum filium deo & patri: hoc

tamen

tamen addit ad sensum quia tradens pater filio regnum non se subiecerit ei, sicut filius patri se subiecit. Incongruum est enim vt pater subiiciatur filio. Omnia ergo subiecit pater filio, vt similiter honorificetur filius, sicut & honorificatur pater. ¶ Cum ergo omnia confessa fuerint Christum deum substrata pedibus eius, tunc & ipse Christus dominus subiicietur deo patri, vt sit deus omnia in omnibus.) Hoc dicit quia cum omnium principum & potestatum & dominationum fuerit pressa superbia, & adorauerint Christum quasi deum: tunc Christus propter vnicam authoritatem patris, deum quidẽ se ostẽdet, sed de deo, vt vnius principij sublimis & ineffabilis authoritas maneat. Hoc est subiicere se filium patri, hoc est deum esse omnia in omnibus: quia cũ discit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autẽ caput deum patrem: omnia in omnibus est deus pater. hoc est, vt omnis creatura vnum sentiat, vna voce omnis lingua cœlestium & terrestrium & infernorum confiteatur vnum esse deum ex quo sunt omnia. Si autem dixisset, vt sit deus in omnibus, intelligeretur in omnibus quidem esse, sed per affectum aut communem sensum, non tamen ea ipsa ex ipso esse. Sed cum dixit omnia in omnibus: hoc significauit, quia ex ipso sunt, & in ipsis est. Ex ipso, quia ab ipso creata sunt. In ipsis autem, quia in omnium confessione vnus erit deus. Non tamen sic subiicitur filius patri, sicut filio creatura.

¶ Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui nõ resurgent, quid & baptizantur pro illis?) In tantum ratam & stabilem vult ostẽdere resurrectionem mortuorum, vt exemplum de eorum qui tam securi erant de futura resurrectione, vt etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors præuenisset, timẽtes ne aut male, aut non resurgeret, aut qui baptizatus non fuerat, viuus nomine mortui tingebatur. Vnde subiecit, Quid & baptizãtur pro illis? Exemplo hoc non factum illorũ probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. ¶ Quid & nos periclitamur omni hora? quotidie morior pro gloria vestra, quã habeo in domino.) Dicẽdo, quid & nos periclitamur? discreuit personas, ostendens nõ catholicos esse, qui pro mortuis baptizabantur. Denique suprà dixit: Quid & baptizantur pro illis? nunquid & baptizamur pro illis? Nam & Iepte, quamuis in re quæ accepta fieri non posset, fidelis inuentus est, offerens filiam suam secundum votum suum quod stultè vouerat. Non ergo factum probatur, sed perseuerantia fidei in exemplum profertur. Prædicantiũ pericula & labores memorat, dicens. Quid & nos periclitamur? & subauditur, nisi quia speramus futuram resurrectionem. sicut supra memorat. Securi enim quia post istam mortẽ vera vita sequetur, pericula non timent illata ab infidelibus propter zelum illorum quos quia crediderunt perdidisse se, dolent. Solicitudinem ergo suam ostendit quam habebat erga salutem illorum propter gloriam promissam à domino, sicut & in lege dictum est: Exalta sicut tuba vocem tuã. si te audierint, lucraberis animas illorũ. Ad hoc festinabat apostolus semper solicitus, vt gloria illi cresceret apud deum acquisitæ salutis multorum. ¶ Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgẽt?) Hoc est, si secundum humanum sensum (qui videns hoc in rerũ naturam nõ cadere, vt caro iam soluta reformetur ad vitã, minime credit futuram resurrectionem mortuorũ) bestiis offerri, mori non timui, nihil profeci. Sed non hoc est, quia certus de promissa vita, non solum non timuit, sed & libenter bestiis offerri se passus est, sicut inter cætera ait in Actibus apostolorum: Ego enim non solum ligari, sed & mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine domini Iesu Christi. ¶ Manducemus & bibamus. cras enim moriemur.) Hoc ab Esaia propheta dictum est. Propter hos qui quasi nihil futurum esset post mortem, ventri tantum studebant quomodo pecora, sicut & ij qui Corinthios deprauabãt. ¶ Nolite seduci, Corrumpunt mores bonos colloquia mala.) Significat confabulatione malorum hominũ euerti posse bonum propositũ. Assiduitas enim praui colloqui vitiat mentem, ac per hoc ab his cauendum. Quicunque enim acceptã fidem custodire vult, maxime inter ipsa initia obstrepẽtes debet vitare, vt impleat quod vtile iudicauit. ¶ Vigilate, iusti estote, & nolite peccare.) Vigilandum monet, ne circũuentione praui sensus capti & à fide abducti deprauarẽtur, mortuorum resurrectionem nõ credendo. Iustos esse præcepit, vt non solum terrenam iustitiam excolãt, sed & cœlestem, quia terrena iustitia meritum non facit, sicut & non facit reum. Quid enim magnum est aliena nõ tollere, quippe cum hoc timoris sit? Magnum est autem de proprio non habenti largiri. hæc est vera iustitia. & vt non peccent, subiecit. Vnde intelligi voluit non se iustitiam temporalem seruandam mandasse, sed diuinam: quia qui cœlestem iustitiã seruat, sine dubio in hac præsenti perfectus est. ¶ Ignorãtiã enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor.) Propositum dei ignorantes ij qui inter eos conuertebãtur, mortuos resurrecturos stultum esse dicebant credere. Ideo pudorem illis incutit quasi imprudentibus, credebant enim eis qui ignorantiam dei habentes, contra dei statuta docebant. ¶ Sed dicit aliquis, quemadmodum resurgent mortui? quo autem corpore veniẽt?) Hos dixit ignorantiam dei habere, quorum deprauatæ sententiæ verba protulit, dicens: Quemadmodũ resurgẽt mortui, quo autẽ corpore veniẽt? Cui cõgruè respõdit dicẽs: ¶ Stulte, tu quod seminas, nõ viuificatũ nisi moriatur.) Cũ animali homine nõ vtiq; legis authoritate agit, vt exẽplis suadeat, quæ si reciperet, nõ erraret: sed physica ratiõe, de qua sibi blãditur, vt nõ credat resurgere resoluta & emortua corpora. Ostendit enĩ mortua rursũ reparari ad vitã, & multiplicata, vt cõfundatur error humanus. ¶ Et quod seminas, non corpus quod futurũ est seminas, sed nudum granum, vt puta tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem illi dat corpus prout voluit, & vnicuique seminum proprium corpus.) Si ergo nudum granũ seminatur, vt dei nutu quodãmodo elementorum ministerio vestitum resurgat, multa secum habens incrementa vtilitatis humanæ: cur non credibile sit dei virtute mortuum posse resurgere, meliorata tantum substantia, non numero multiplicatum? Quid ergo requiritur ab infideli quo corpore resurgant mortui, cum exempla prædicant ad fidem hanc melioratæ resurrectionis, non amissæ substantiæ: quia proprium corpus recipiet in quo creatus est Adam, iuxta exempla supradicta ¶ Non omnis caro eadẽ caro. Alia quidem hominis, alia autem pecoris: alia caro volatiliũ, alia caro piscium.) Cum ex eadem massa omnis caro sit, vnde & quomodo in his tanta diuersitas est, vt vna impensa faceret genera diuersa? Dicant nunc sophistæ mundi & scrutatores syderum, si valent comprehendere quæ extra se sunt: cum quid intra se sit, nesciant. Denique omnes mundani philosophi quia mentem suam legi dei humiliare vt fidem eius susciperent noluerunt, diuersà semper & contraria asserentes, inanissimis disputationibus inuicem se confuderũt: quia in nullo horum testificatæ veritatis signũ agnitũ est, quod antepositum verbis commendaret doctrinam: sicut & deus discreuit disciplinæ vestræ, quæ non verbis probatur, sed virtute, cui non possunt verba resistere. Quemadmodum ergo ex vna impẽsa diuersa animantiũ caro est, ita & vnius carnis homines, diuersi erunt dignitate in resurrectione: vt talis vnusquisque appareat qualis fuerit meriti, quippe cum etiam hic diuersitatem corporũ videam'. ¶ Et corpora cœlestia & terrestria: sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium.) Cœlestia corpora sunt resurgentium: terrestria autem antequã moriantur aut surgant: vt quia Christus cœlestis est, ex eo corpora cœlestia dicantur: ex Adam verò, quia terrestris est, terrestria corpora. ¶ Alia claritas Solis, alia claritas Lunę, & alia claritas stellarum. Stella enim ab stella differt in claritate.) Vnius naturæ cõparatione vtitur ad indiscretæ substantiæ reddendam rationem, quia sicut Sol & Luna & stellæ cum sint vnius quidem naturæ, diuersæ tamẽ claritatis sunt: ita & homines cũ sint vnius quidem generis, merito tamen dissimiles erũt in gloria: vt claritati Solis, illorum dignitas exæquetur, qui centesimũ numerum habent, qui vt perfecti essent, primi gradus æmuli fuerunt, de quibus dictum est: Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris sui. Lunari autem claritati hi comparandi sunt, qui sexagesimum numerum bonis operibus mercati sunt, vt secundi gradus meritum haberent. Stellis autem clario-

Iudic. 11.

Esaiæ. 58.

Acto. 21.

Esaiæ. 22.

clarioribus eorum merita comparanda sunt, qui secundum A tricesimum numerum tertij gradus dignitatem iustis laboribus quæsierunt. Sequentibus verò stellis quæ inter claras & obscuriores mediæ sunt, peccatores homines coaptandi sunt, qui de tribus nullius gradus adipisci honorem voluerunt. Tetricis autem stellis & omnium nouissimis, perfidorum resurrectio similis est: quia errorem secuti, stellis in errorem ducentibus comparandi sunt, sicut dicit in epistola sua Iudas apostolus. Infidelitas enim non potest claram resurrectionem habere: quia sicut carbo cinere suo coopertus obcæcatur, ita & hi perfidia sua erroris tenebris circundati, luce carebunt. ¶ Ita erit & resurrectio mortuorum.) Exépla dat, vt non sit dubium resurrectionem mortuorum futurã, vt accepta ratione nemo ambigat. ¶ Seminatur in corruptela, surget in incorruptela.) Seminare est sepelire vt corrumpatur: resurgere autem in incorruptela, iã exsuscitatum non posse corrumpi, sed habere claritatem immortalitatis. ¶ Seminatur in ignominia, resurget in gloria.) In ignominia seminatur, quia dum in tetrico ponitur, fit fœtidum, & scatet vermibus. surgere est autem in gloriam, quia B exsuscitatum & lumen erit, & nullam squaloris iniuriam patietur. ¶ Seminatur in infirmitate, surget in virtute.) In infirmitate seminatur, quia immobile est, & irregibile: surget autem in virtute, quia iam totum viuum erit ac vegetum. ¶ Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.) Animale corpus est dum cibis sustentatur vt viuat: spiritale autem cum horum nihil indigebit conuersum in vitã. Omnia supradicta hoc sensu clauduntur. Non enim corpus animale semper hic habere potest spiritum sanctum. Tunc verò, id est in resurrectione, semper manebit in sanctis. Surget corpus spiritale quod possit ire obuiam Christo. ¶ Sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificãtem.) Notandum est quòd duos Adam eiusdem naturæ vtrosq; demonstrat, quod contra Machinæos & Apollinaristas facit, qui negant à dei verbo perfectum hominem esse susceptũ. ¶ Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, deinde quod spiritale. Primus homo de terra terrenus, secũdus homo de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni.) Cœlestis dicitur, quia non humanæ fragilitatis ritu, sed di- C uinæ maiestatis nutu & conceptus est & enixus. Nam vsque adeo naturam nostri habuit, vt secundus Adam dicatur, & homo. ¶ Et qualis cœlestis, tales & cœlestes.) Si ideo (vt hæretici volunt) nostri generis assumptus homo non fuit, qui cœlestis dicitur: ergo nec isti naturæ nostrę sunt, qui cœlestes appellantur. Si verò de his nemo dubitat, nec de illo est ambigendum. ¶ Igitur sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cœlestis.) Peccator imaginem Adæ portat, iustus verò imaginem Christi. Ergo sicut portauimus veterem hominem ante baptismum, ita & post baptismum portemus nouum. ¶ Hoc autem dico fratres, quoniam caro & sanguis regnum dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam possidebit.) Frequenter scriptura carnem pro operibus nominat carnis: vt ibi: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. Aliter caro sicut est, regnum dei non possidebit nisi immortalitate vestita. ¶ Ecce mysterium dico.) Obscuritatem significat nominando mysterium. ¶ Omnes quidem resurgemus, D nõ omnes immutabimur.) Omnes enim homines resurgẽt, sed soli qui regnaturi sunt, in gloriam mutabuntur. Siue ita: Omnes resurgemus, qui in aduentu Christi mortui inueniemur: non omnes immutabuntur qui in corpore sint reperti, quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. ¶ In momento, in ictu oculi.) Per ictum oculi, nimiam breuitatem vult significare momenti, vt quanta sit dei potentia, ex resurrectionis celeritate cognoscas. ¶ In nouissima tuba & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.) Nouissimus aduẽtus intelligitur Christi. Mortui autem vel peccatores intelligendi sunt, qui etiam viuentes mortui esse dicuntur, vt ad pœnam: aut immortales, vt absque aliqua membrorum deminutione resurgant. Vel certe simpliciter omnes mortuos resurgere dicit, & solos sanctos cum iis qui viui iusti inuẽti fuerint, in gloriã immutari. ¶ Oportet enim corruptibile hoc.) Necesse est fieri quod promissum est. ¶ Induere incorruptelam: & mortale hoc induere immortalitatem.) Et quod induit, & est similiter indumentum. ¶ Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria.) Vt euacuatis causis mortis per diuinam victoriam, ac si absorpta nõ pereat. ¶ Vbi est mors stimulus tuus? vbi est mors victoria tua?) Propheta ex persona iustorum loquitur insultando morti. Stimulus autem mortis est peccatum.) Sagitta mortis peccatum, per quod animæ iugulantur. ¶ Virtus verò peccati lex.) Dum fortius & maius fit per scientiã peccatum. ¶ Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum.) Victoriam illius peccati in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus crucis exemplo destruxit. ¶ Itaque fratres mei.) Reddita resurrectionis ratione, de qua hæsitabant, hortatur eos in dei opere permanere, iã certos de retributione futura. ¶ Stabiles estote & immobiles, abundãtes in opere domini semper, sciẽtes quòd labor vester non est inanis in domino.) Nemo vos de gradu spei futuræ vltrà permoueat.

Gene.2.

Osee.13. Hebr.2.

1.Ioan.5.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

NAm de collectis quæ fiunt in sanctos, sicut ordinaui ecclesię Galatiæ, ita & vos facite.) De sumptibus dicit, qui per singulas ecclesias collecti Hierosolymam sanctis pauperibus mittebantur. ¶ Per vnam Sabbati.) Vna Sabbati dominica dies est, sicut in Euangelio dicit dominum vna Sabbati surrexisse. ¶ Vnusquisque vestrum apud se recondens quod ei bene placuerit, vt non cum venero, tunc collectæ fiant.) Vt paulatim reseruantes, non vna hora grauari se putent, vt hilares datores diligãtur à deo. ¶ Cum autem fuero præsens, quoscunq; probaueritis per epistolam, hos mittã perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt.) Per se clarum est, quia vtrunque in eorum arbitrio derelinquit, vt & quod dederint, portetur: & per quos direxerint, ipsi eant. ¶ Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertrãsibo, nisi vos me deduxeritis quocunque iero. Nolo enim vos nunc in transitu videre. Spero enim me aliquãtum temporis mansurum apud vos, si dominus permiserit.) Quia ita se agunt Macedones, vt non sit necesse mihi apud eos diutius remanere. Apud vos necesse est vt manẽ vel hyeme. Multa enim sunt quę corrigantur à nobis: sicut medicus ibi moram habet, vbi plures ægrotant. ¶ Manebo autem Ephesi vsque pentecosten. Ostium autem mihi apertum est magnũ & euidens, sed aduersarij multi.) Ideo ibi permanebo, quia cum mihi euidens datus sit aditus prædicandi, sunt plurimi qui resistant. ¶ Si autem venerit Timotheus, videte vt sine timore sit inter vos: quia opus domini operatur, sicut & ego: ne quis illum spernat.) Sine tribulationis formidine, vel etiam vestri contemptus. ¶ Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus.) Nihil admittentes quod ad animi eius proficiat læsionem.

DE Apollo autẽ fratre notũ vobis facio, quia multum illũ rogaui venire ad vos cũ fratrib⁹: & vtiq; non fuit volũtas vt nunc veniret: veniet autem cum opportunũ fuerit. Vigilate, state in fide, viriliter agite, & confortamini: omnia vestra cum charitate fiant.) Vigilate, mentis oculis ad diaboli astutias præcauendas. State, quia stantibus difficile somnus obrepit. Viriliter agite. Muliebris enim omnis inconstantia & varietas iudicatur. Confortamini, vt sit in vestra virtute profectus. Omnia non inanis gloriæ causa, sed charitatis gratia facere festinate. ¶ Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaiæ, & in ministerium sanctorum se ordinauerũt, vt & vos subiecti sitis talibus, & omni cooperanti & laboranti in vobis. Gaudeo autẽ in præsentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipsi adimpleuerũt.) Quia præsentes sunt apud vos, & in illis magnum potestis habere profectum: siue quia mihi venerunt pro vobis ministrare officium

officium charitatis. ¶Refecerunt autem & meum spiritum, & vestrum spiritum charitate.) Pro vobis vestrũ, pro mea lætitia meum refecerunt. ¶Cognoscite ergo huiusmodi.) Vnde alibi ait: Cognoscite eos qui ita ambulant, vt habetis formam nostram. Hic cognoscite, honorate, cognoscentes eorum studium vel laborem. ¶Salutant vos ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in domino Aquila multum & Priscilla cum ea quæ in domo eorum est ecclesia: apud quos etiã hospitor.) Domesticam congregationem fraternitatis ecclesiam nominauit. ¶Salutant vos fratres omnes. Salutate inuicem in osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat dominum Iesum Christum, sit anathema,) Sicut illis qui eũ amant, redemptio venturus est Christus: ita qui eum non amant, anathema sit, id est, vt illos abominetur & perdat. ¶Maranatha.) Magis Syrum est quàm Hebræum, tamẽ ex sermone vtrarúmque linguarum aliquid Hebræum sonat, & interpretatur, dominus noster venit. ¶Gratia domini nostri vobiscum.) Propriæ manus cõsueta subscriptio. ¶Charitas mea cum omnibus vobis.) Vt quomodo vos ego diligo, ita & in Christo inuicẽ diligatis. ¶In Christo Iesu.) Nõ secundum seculi charitatem. ¶Amen.) Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demõstrat, Quomodo, inquiens dicit amen super tuam benedictionem?

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Commentarij in epistolam beati Pauli ad Corinthios secundam.

Præfatio.

Secundã epistolã Apostolus scribit Corinthiis, cuius hæc principalis est caussa, quoniã in prima pro quorundã peccatis doctores eorũ præcipuè corripuerat, & multũ fuerãt contristati. Nunc eos cõsolatur, suum eis proponens exemplũ, & docens nõ debere ægre ferre quod pro aliorum sunt salute correpti, cum ipse pro aliena salute periculis quotidie & morti subiaceat.

CAPVT PRIMVM.

Paulus apostol' Iesu Christi.) Quęritur cur in omnibus epistolis contra vsum epistolarum primo suum nomẽ ponat, quam eorum ad quos literæ destinantur. Sed hæc authoritas apostolici ordinis, quia minoribus scribit: sicut etiam & iudices seculi solẽt ad eos quos regunt, scripta dirigere. ¶Per voluntatẽ dei.) Dei non hominum voluntate: simul vt ostẽdat non sine patris voluntate se missum à Christo. ¶Et Timotheus frater ecclesiæ dei quæ est Corinthi.) Nõ dixit, Paulus & Timotheus, quia non ambo apostoli. Ad Philippenses vero, vbi non erat tanta authoritas, serui ambo ponũtur. ¶Cum sanctis omnibus.) Hic sancti possunt accipi sacerdotes, qui in prima ponuntur, dominum inuocantes: & ad Philippenses, cum episcopis & diaconis. Ideo autem postea nominantur, ne parum intelligentes eos præmissos esse putarẽt, cum iam sint in ecclesia cõprehensi. ¶Qui sunt in vniuersa Achaia.) Cuius est Metropolis Corinthus. ¶Gratia vobis & pax à deo. Benedictus deus & pater. Pater misericordiarũ.) quia ex ipso est omnis misericordia. ¶Et deus totius consolationis.) Id est perfectæ consolationis, quia nõ est minus tribulatione solatiũ. ¶Qui consolatur nos in pressura nostra.) Non in aliquibus, sed in omnibus. ¶Vt possimus & ipsi cõsolari eos qui sunt in omni angustia, per exhortationẽ qua exhortamur & ipsi à deo.) Propterea liberamur, vt & nos & alios cõsolari, & de tristitia liberare possimus. Aut ita formam nobis dat alios consolandi, vt per exhortationem qua ipsi à deo consolamur, agnoscamus quod deus timentiũ se neminem derelinquat, & multo magis in futuro remuneret, quos etiam in præsenti non deserit. ¶Quoniam sicut abundãt passiones Christi in nobis.) Id est, pro nomine Christi. ¶Ita & per Christum abundat etiam consolatio nostra.) Vt & Petrus est de carcere liberatus, & ipse Paulus visione domini & voce confirmatus in templo. ¶Siue autem angustiã patimur pro vestra exhortatione & salute.) Quia vos ad salutem exhortamur, siue vt vobis exemplũ tolerantiæ præbeamus. Nam manifestũ est quia pro quo patimur, ipse nobis adest consolans nos per liberationem, eripiens nos de pressura interuentu maiestatis suæ. ¶Siue autem pressuram patimur pro vestra exhortatione & salute, siue exhortationem consequimur pro vestra exhortatione quæ operatur per patientiam earundem passionũ quas & nos ipsi patimur. Et spes nostra certa est pro vobis, quia scimus quòd si socij estis passionũ, sic & cõsolationis eritis.) Generaliter loquitur, vt quia caussa credentium persecutiones patiebantur à perfidis, subiecti iniuriis & cædibus: sic iterum auxilio dei liberabantur, ad consolationẽ credentiũ, ne scandalũ passi à fide exciderent: quia iniuriæ apostolorũ tentationes erant credentium, sicut scriptũ est in propheta Zacharia: Percutiam pastorẽ, & dispergentur oues gregis. Quamuis futura credant fideles, tamen inter ipsa primordia pressuræ nouellis faciunt scandalum. Putant enim inanem esse promissionem, si vi oppressum viderint prædicantem. Sed si iam firmus est credens, compatitur cum suo magistro, fidẽs de spe futura, vt simul consoletur cum quo & compatitur.

Zacha. 13.

Non enim volumus vos ignorare fratres de pressura nostra quæ facta est in Asia: quia supra modum grauati sumus supra vires, ita vt desperarem' nos etiã viuere.) Ideo passiones pressurarũ indicat ꝓpe vsque ad mortẽ illatas, vt ostẽdat quę mala salutis illorũ causa patiebatur, vt nõ graui' ferrẽt si corriperẽtur errores illorũ ab iis qui hæc tam aspera tolerabant pro illis. Quis enim medicorum nõ arguat susceptum suum negligentius se tractantẽ, ne cura medicinę eius sine effectu remaneat? ¶Sed ipsi in nobis respõsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo, qui suscitat mortuos.) Tantam insolentiã iniquitatis significat insurrexisse cõtra fidei prędicatores, vt mortẽ ante oculos haberẽt. Denique erepti de ipsa pressura, resuscitatos se dicunt. Sic enim afflicti fuerant vt desperarẽt de præsenti vita. Sed quia deus præsidia sua non negat in necessitate positis, maxime suis eripuit illos desperãtes de semetipsis, fidẽtes autẽ de deo. Nimia enim pressura deficere se profitebantur, nisi adesset deus. ¶Qui de tantis mortib' liberauit nos: in quo speramus, quia & liberauit accedente pro nobis etiam vestra oratione, vt in multorum facie donum quod in nos collatum est, per multos in gratiarum actiõe celebretur pro nobis.) Hoc dicit quia gratia dei multorũ causa cõsolata est apostolos, id est, omniũ credentium, quorũ causa & pressuræ eis ingerebantur: ac per hoc quia omnium causa est, cuncti deo gratias referant cum cessat tẽtatio: aut cum oritur, simul obsecrẽt. ¶Gloria enim nostra hæc est, testimonium cõscientię nostrę.) Hoc dicit quia de cõscientia sua prẹsumebãt, quia pura erat ab omni simulatione: quamobrem de dei auxiliis nõ diffidebant. ¶Quia in simplicitate & synceritate, non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuersati sumus in hoc mundo: abundantius autem apud vos.) Hæc est gloria conscientię quam dixit, simplicitas & synceritas. Et quia hæc de dei doctrina sunt, adiecit, Non in sapientia carnali, sed in gratia dei: vt ostenderet non humanæ sapientiæ, sed euangelicæ prædicationi liberam se conscientiam exhibuisse. Præterita refricat. Hoc enim significat quod in prima epistola arguit fucatam prædicationem iuxta humanum sensum aptatam, cuius predicatores duplici genere in sapientia carnali accusat, & quia iuxta mundi sensum prædicabant, ne facile offenderẽt homines: & quæstus causa hoc agebant, propriis lucris carnalibus studentes. Vnde Apostolus nunquam à Corinthiis sumptus voluit accipere, ne his occasionem daret, eò quod similis eis esset in hac re. Hinc est quod dicit, abundantius, apud vos simpliciter conuersati: quia cum ab aliis acceperit, ab

rit, ab his noluit, ne arguendi eos authoritatem amitteret. A

NOn enim alia scripsimus vobis, quàm quæ legistis vel cognoscitis.) Ea se dicit scribere quæ nō solum literis cernerent, sed & operibus eius manifesta haberent, vt probaret ea quæ loquitur, gestis se implere, quibus vniuscuiusq; mēs & propositum dicitur. ¶Spero autē quod vsq; ad finem cognoscetis, sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut & vos nostra in die domini Iesu Christi.) Proficere illos sperat, ex eo quod iam cœperât meliores effici cognito affectu circa se apostoli, & gloriabâtur in eo velut filij in patre charissimo. Vnde & Apostolus gloriam suam videri testatur in filios obaudientes, & tunc debere videri quādo prodest, id est, in die iudicij dei. Hoc dicens, perseuerandum monet. ¶Et hac fiducia volueram prius venire ad vos, vt secundā gratiā haberetis, & per vos transirē in Macedoniam, & iterum à Macedonia venirem ad vos, & à vobis deduci in Iudæam.) Hac fiducia emendata est vita illorum. Iam enim & desiderare illos se significat, quos ante indignum erat videre. Plenam ergo gratiam habuissent de aduentu eius, quia imago est epistola: præsentia autem veritas. Non est itaq; ociosum quia voluerat ire: & non iit. Intelligi enim vult esse aliquos inter eos quorum caussa voluntatem suam non impleuit, vt adhibita opera purificarentur. ¶Hoc ergo cogitans nunquid leuitate vsus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me est est, non non?) Quoniā dixit, Volueram venire ad vos: & non iit: idcirco nunquid leuitate vsus sum? inquit. quia videtur qui dicit aliquid & nō facit, leuitate vti. Ideo ne forte istud de apostolo arbitraretur, hoc purgat: quia non istud leuiter, sed cū consilio fecit, vt non impleret quod disposuerat. Aut nunquid quæ cogito, inquit, secundum carnem cogito? Qui enim secundū carnem cogitat, tunc non implet quæ disponit, quādo aut personis amplioribus defert, aut certe lucris aut apparatib⁹ vincitur. quod apostolus semper spreuit. Spiritalis autem tunc dispositum non implet, quando prouidentius aliquid pro salute animæ meditatur: sicut & apostolus ideo non impleuit quod voluerat, vt per hoc ipsum meliores efficerētur, scientes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificauerāt à peccatis. Vt sit, inquit, apud me est est, nō non. Hoc significat, quia nō aliud egit quàm scit agendum, quia vtilitas anteponenda est voluntati. Hic sensus spiritalis est. Carnalis autē sensus sic mutatur, vt anteponat voluntatē vtilitati. ¶Fidelis autē deus, quia sermo noster nō est, est & nō.) Hoc est quod dicit & ad Galatas, Si quæ destruxi, hęc eadē ędifico, pręuaricatorem me constituo. Ideo ergo fidelem in se dicit dei prædicationem. Nam hoc faciunt adulatores. Frequenter enim, ne homines offendāt, quæ vera sunt prætermittunt. ¶Dei enim filius Iesus Christus qui in vobis est, qui per nos prædicatus est, per me & Syluanū & Timotheum, nō fuit est & non, sed est in illo fuit.) Quātum ad idoneos prædicatores pertinet, hoc debet esse vt sit apud illos est est, non non, vt non aliud faciant quàm sciunt vtile. Quia enim frequenter aliud volumus quàm est vtile, ne voluntas vincat vtilitatem, ideo apostolus voluntati suæ vtilitatem præposuit, ne iret ad illos. In Christo enim Iesu non fuit est & non, sed est in illo fuit: quia nunquā aliud voluit quàm est vtile. Semper enim voluntas eius cum vtilitate est. nec immutatus est vt faceret inuit⁹ sicut homo quod est vtile, aut vt ambigeret de aliquibus, & mutaret volūtatem. ¶Quotquot enim promissiones dei sunt, in illo est, & in illo amen deo ad gloriam per nos.) Manifestum est quia semper in deo veritas est, hoc est amē, manifestata per Christum, post per apostolos prædicata ad gloriam dei, signorū virtutibus testimonium perhibentibus vera esse quæ promisit deus per Christum dominum nostrum. Gloria enim dei est cum ab illo omnia & per illum & in illo esse dicuntur.* ¶Qui autem cōfirmat nos vobiscum Christus dominus, & qui vnxit nos deus, qui & signauit nos, & dedit pignus spiritum in cordibus nostris.) Christum dicit confirmare gentes in fide promissa Iudæis, quia ipse est qui fecit vtraque vnum, id est, circuncisionem & præputium, in vno nouo homine faciens pacem. Dominus ergo confirmat, & deus qui vnxit nos, id est, qui dedit regiam honorificentiā, sicut dicit Petrus apostolus: Quia sumus, inquit, genus regale, per vnctionem spiritalem, cuius typus fuit in regibus Iudæorum. Qui & signauit nos dando spiritum suum nobis pignus, vt non ambigamus de promissis eius. Si enim adhuc mortalibus spiritum suum credidit, dubium non est quia iā immortalibus addat gloriam. Vnum tamē opus dicit patris & filij, quia & Christum dicit cōfirmare & deum. Quem enim confirmat filius, confirmat & pater: & cum dat spiritū pater, dat & filius: quia vtriusque est spiritus sanctus, sicut dicit ad Romanos: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic nō est eius. Quoniam ergo de perfectione hominis locutus est, trinitatis hoc loco fecit mentionē. omnis enim summa perfectionis in trinitate consistit.

Gala.1. — * dicuntur. — Ephe.2. — 1.Petr.2. — Roman.8.

EGo verò testē deum inuoco super animam meā, quod parcens vobis non veni Corinthum.) Nunc manifestat qua caussa cùm voluisset ire ad illos, distulit, vt tunc iret quando iam propè omnes emendatos inueniret. His enim nunc loquitur, qui videbantur se velle corrigere, sed operam nō dabant vt hoc implerent. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suū ad illos conuertit, ne contristaret multos. & hoc fuit illis parcere. Quod vt mentibus eorum commendet, deum testē dat, ne putarent se indignos esse, & contemni ab illo: quo cōperto, vt præsentiā eius mererentur, emēdarent se. ¶Nō quod dominemur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri. Fide enim statis.) Quoniā fides non necessitatis, sed volūtatis res est: ideo dicit, Non quod dominemur fidei vestræ. Dominatus enim necessitatis caussa est. Sed adiutores sumus, inquit, gaudij vestri. hoc est, quia sicut in malo opere tristitia est, ita & in emēdatione gaudiū. Huius gaudij adiutores sumus, inquit, quia volentibus eis emendare se, offerūt cōmonitiones, vt quod velle cœperant, possent implere. B

CAPVT SECVNDVM.

DEcreui autem hoc apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.) Apertum est quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos, multos contristaret, ipse etiam contristatus. Compatiuntur enim omnia membra vnius mœrore. ¶Si enim ego cōtristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?) Hoc dicit quia non vult eos contristare, sed quia peccatis studuerant, necesse erat illos contristari inuito apostolo: ita tamen, vt de cætero obaudientes facti lætificarent eos qui contristabantur cum eis: vt qui corripiendo contristauerat eos, lætaretur ex his dum corriguntur. ¶Ideo & scripsi hoc ipsum, ne cum venissem, tristitiam haberem à quibus oportuerat me gaudere, certum habens quia meum gaudium omnium vestrum est.) Idcirco dicit hæc se scripsisse vt postea veniens non esset vnde contristaretur sublatis vitiis, sed gauderet cum eis quasi cum charissimis filiis: vt quia ab infidelibus tribulationibus afficiebatur, ab his vtique gauderet qui crediderant. Gaudium enim apostoli, purificatio est populi. Ideo enim gaudet, quia vituperatio non est in eis quos simul oportet gaudere. ¶Nā ex multa pressura & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas, non vt contristemini, sed vt cognoscatis charitatem quam habeo abundantius in vobis.) Manifestum est quia quādo hoc affectu quis aliquē corripit, vt plus illo doleat peccatis eius: non vtiq; vt illum contristet corripit, sed vt ostēdat illi quo amore diligat eum. Qui enim non hoc affectu corripit, fratrem contristat. Insultat enim qui non condolet fratri. ¶Si quis autem contristauit, non me contristauit, sed ex parte, vt non onerem vos omnes.) Omnes hos quos dicit, sancti sunt. Duę enī partes in populo sunt, sicut in prima epistola memoraui. Hi ergo ex parte sanctorū, quos contristatos in errore fratris significat, sicut & semetipsum. Hoc dicēs onerauit peccantē, vel eū qui peccauerat. Plus enī fit reus in cuius delicto multi tribulantur: ac per hoc. ¶Sufficit ei qui talis est, inquit, hæc quæ fit à pluribus obiurgatio.) Magnū dolorē vtiq; patitur qui delictū suū videt plurib⁹ horrere. ¶Ita vt econtrà magis donetis & cōsolemini, ne quo modo abūdātiore tristitia absorbeat q. eiusmodi est.) Afflicto homini C D

mini peccati proprij caussa subuenire præcipit, quia pœnitentia si de vero animo est, hoc est, si correptus statim in animo doleat, protinus habet fructum. Denique in Regnorum libro habetur quia Achab, cum arguisset eum propheta, cōmotus animo statim meruit veniam. Et Dauid in caussa Vriæ Ethei correptus, quia cognouit se peccasse, delictū eius deletum est. Itaque & apostolus illum qui incestū cōmiserat habens vxorem patris sui, obiurgatum & abiectum dolentem reuocari iubet, ne diu videns se contristatū sperni, desperans de se, daret animum ad mundū fruendū, quasi qui locum apud deum iam non haberet. Hoc est maiori tristitia absorberi, desperantem de se conuerti ad admittenda peccata, quibus grauatus absorbeatur à secūda morte. Hæc enim vera pœnitentia est, iā cessare à peccato. Sic enim probat dolere se sibi, si decætero desinat. ¶ Propter quod obsecro vos vt confirmetis in illum charitatem. Ad hoc enim & scripsi, vt scirem an in omnibus obedientes estis.) Quantum datur intelligi, obediētes hos factos in cæteris probat. Emendauerant enim quæ ad ordinem ecclesiasticum pertinent. Vnde etiam in hoc vult illos esse obedientes, vt cōfirment fratrē in charitate, suscipientes eum in cōmunione. ¶ Si cui autē aliquid donastis, & ego.) Manifestum est quia quod iubet fieri, ipse facit: nec potest hoc abnuere, quod etiam obsecrans vt fiat scribit, cum haberet potestatē iubendi. Sed quia in prima epistola graue eius detulit crimen, vt horrerent illum omnes, nunc cum recipi illum vult, orat ne adhuc exulcerato animo aduersus illum, durū illis esset habere cum illo communionem ecclesiæ. Neque enim tāta in eis erat quanta in apostolo prouidentia, vt statim intelligerent faciendum esse quod dicebat apostolus in caussa huius dumtaxat: ideo obsecrat vt dimittant illi, significans deum illi ignouisse, quia nihil sine dei spiritu agebat apostolus.

1.Reg.21. 2.Reg.12.

¶ Etenim ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi.) Hoc dicto grauat illos, quia si magister petentibus discipulis donauit cui voluerunt peccatū, quātò magis obaudire debent discipuli magistro? Et vt ratum ei cui donauit, ostenderet apud deum, ait in persona Christi se donasse quod donauit. hoc est, accepto tulisse Christum cuius legatione fungebatur, vt factum apostoli factum sit Christi, sicut dixit: Quæcunque solueris super terram, erūt soluta & in cœlo. Si ergo huic pro quo petierunt, per apostolum Christus ignouit: quāto magis huic iam ignotum erat, cui vt donent, ipse etiam hortatur? ¶ Ne possideamur à Sathana. Nec enī ignoramus astutias eius.) Hoc dicit quod supra memoraui, quia consolatio debet subsequi fratrē delictum flentem, ne diu contristatus & contemptus à charitate ecclesiæ, incipiat desperare de se, & videns qui semper in insidiis est subtilis diabolus mētem eius vilem effectam, accedat, & suggerat ei vt vel præsentibus fruatur, qui de spe futuri præmij deiectus est, & pereat frater possessus à diabolo, cui ad hoc pœnitentia data erat, vt conuersus reformaret se, sicut dicit in Ezechiele propheta. Nolo mortem morientis, quantum vt reuertatur & viuat. Et iterum: Conuertantur, inquit, & replantabo eos.

Matth.18. Ezech.18.

Cum autem venissem Troadem propter Euangelium Christi, & ostium mihi apertum esset in domino, non habui requiem in spiritu meo, eò quod non inuenerim Titum fratrem meum: sed vale illis dixi, & profectus sum in Macedoniam.) Troadē se perrexisse significat ad prædicandum eis Euangelium Christi: & cum cœpisset prædicare, fuisse qui caperent verbū fidei. Sed quia solatium Titi defuit, intolerabilis erat labor perstrepentium caussa. Quamuis enim quidam eorum aperuerant corda sua ad recipiendum sermonem dei: tamen imprudentia infidelium non minima existebat, insurgens in apostolum zelo credentiū: & hæc duo in vno impleri non poterāt, aut fideles instruere, aut incredulis repugnare. Ideoq; vale illis facto qui susceperant eū, profectus est in Macedoniam. ¶ Deo autē gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu.) Hoc est deum apostolos triūphare in Christo, victores illos facere in fide Christi, vt calcata perfidia tropheum habeat fides, dū ex perfidis fiunt fideles, & maleuoli non proficiunt in persequendo credētes. ¶ Et odorē notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus deo: in iis qui salui fiunt, & iis qui pereunt.) Quodor notitiæ dei, in Christo, & per Christum est. Odorē autē idcirco dixit, quia sicut quædam res quæ cū nō videantur, per odorē tamen cognoscuntur, & intelligis in loco aliquo esse quod non vides: ita & deus quia inuisibilis est, per Christum se voluit intelligi, vt prædicatio Christi (quæ vtique inuisibiliter, sicut ad nares odor, ita ad aures peruenit) deū patrem insinuaret creaturæ, & filium eius vnigenitū. Cuius rei legatione fungētes apostoli, (sicut dicit dominus ad deum, filius ad patrē: Sicut me misisti in hūc mundū, ita & ego eos mitto in hunc mundū) odorē notitiæ dei & Christi per signa & prodigia manifestarent. Vera enim esse de deo & Christo prædicatio, virtutis testimonio probatur. Quæ ideo in odore significata est, quia cum deus non videatur: per hęc quę inuisibiliter operatur in apostolis, esse intelligitur, vt veritas doctrinę manifestaretur. Qui ergo rectè asserit Christum, bonus odor est deo, laude dignus in eo qui credit, nec vituperabilis in illo qui non credit. Qui verò non rectè asserit Christū, malus odor est deo, tam in iis qui fidi sunt, quàm in illis qui diffidunt: pro vtrisq; enim reus erit. Qui enim diffidit, idcirco videtur non credere, quia peruersum est quod audit: & qui credit, malè credit. Apostolus ergo ratione legis locutus est, vt sicut in lege qui hostias bono voto offerebat, bonus odor erat deo, & acceptabilis: ita & nūc prædicationis virtus doctrinæ odorē præstabat fragrātē deo. Quam ob caussam auxiliis suis tutos præstabat deus apostolos, vt verba cognitionis eius infunderēt patētibus auribus, siue Iudæis, siue gentilibus: addito his sacramento natiuitatis domini Iesu secundum voluntatē dei & patris eius in vnitate fidei salutaris, ad salutē credentium, & perditionem diffidentium. ¶ Aliis quidē sumus odor mortis in mortem.) Hoc dicit quia incredulis prædicatio crucis Christi odor mortis est. Audientes enim verbum dei, sic accipiunt quasi pestē ex qua oritur mors, & necesse est vt iuxta fidē illorū fiat eis. ¶ Aliis autē odor vitę ad vitā.) Verum est quia fidis sermo auditus dei, nuncius est salutis æternæ, & secundum fidem illorum cōtinget eis. Siue ergo in iis qui pereunt, siue in iis qui salui fiunt, Christi bonus odor deo erant apostoli, quia synceriter & sine adulatione prædicabāt. Qui enim non credebant, ipsi sibi laqueum circundabant, his liberis, sicut dicit dominus ad Ezechielem prophetam: Tu prędica. si te audierint, lucraberis animas eorum. si quo minus, ipsi sibi viderint: tu tamen liberaris à perditione eorū. ¶ Et ad hæc quis idoneus? non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum dei, sed ex synceritate sicut ex deo coram deo in Christo loquimur. Pseudoapostolos tangit diuersos, qui corrupta doctrina verba dei per malam interpretationem adulterabant, & tollentes diuinum sensum, ponebant humanum. Ex quibus quidam zelum habentes traditionis Iudaicæ, nec de Christo bene docebāt: ideo minus idoneos hos dicit. Apostolos autem synceriter prædicasse, sicut ex deo datū est, ante deum, id est, quomodo deus dedit: ipso teste in Christo loquebantur, non suam quęrentes, sed dei gloriam. Hoc est in Christo loqui, eius honorem & potentiam prædicare.

Ioan.17. Ezech.3.

CAPVT TERTIVM.

Incipimus iterū nosmetipsos cōmendare.) Quoniā pseudoapostolos notat, praua eorū cōmenta designans: se autē verū prędicatorem testatur: videtur iterū cōmendare se, sicut in prima epistola. Et ne hoc versutia aliqua terrestris lucri gratia facere videretur, adiecit. ¶ Aut nunquid indigemus, sicut quidā, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis?) Hoc dicens, & suum sensum purgat & adhuc pseudoapostolos notat, quos proprij honoris & quęstus caussa circuire ecclesias probat, ad auferendam, non tribuendam salutem. Ex his erant quibus dicit dominus: Comeditis domos viduarum & pupillorum, oratione lōga orātes, propterea accipietis maius iudiciū. Hi enim & res eorum & animas inuadebant. Apostolus autem nec res eorum tangebat, & veritate doctrinę animas eorum saluabat. Non ergo carnaliter, sed spiritaliter se commendabat ad profectum salutis illorum, vt de illo

Matth.23.

hoc crederent quod erat: quia qui de bono male sentit, peccat: ac per hoc commēdatio hæc istis magis proficit. ¶Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris.) Epistola, salutis indicium est. Recte ergo ait, quia salus Corinthiorū in corde erat apostoli, & eorum qui cum illo erant. semper enim de salute eorum cogitabant. Cum ergo in corde sunt apostoli, & eorum qui cum ipso erant, epistola sunt scripta in cordibus eorū: quia qui semper alicuius memor est, scriptus est in animo eius. ¶Quæ cognoscitur & legitur ab omnibus hominibus, manifestati quia estis epistola Christi ministrata à nobis.) Apertum est quia cum dicuntur Christiani, epistola Christi sunt, indicātes salutem quam dedit deus in Christo omnibus hominibus, scribentibus apostolis. dū enim docent, scribunt. ¶Scripta non atramento, sed spiritu dei viui.) Quoniam quæ promissa sunt, æterna sunt: idcirco dei spiritu scripta dicuntur, qui semper est: temporalia autem atramento, quod obsolescit, & perdit memoriam. ¶Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.) Nunc legem veterem pulsat, quæ primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte à Moyse. Noua autem lex in animo scribitur, hoc est in corde, non per calamū, sed per spiritū. Quia fides enim ęterna res est, ab spiritu scribitur, vt maneat. Vetera autē pręcepta deficiente mūdo cessabunt. Quomodo ergo differt lex à lege, ita differunt dispensatores illius legis à dispensatoribus legis fidei.

Exod. 32.

FIduciam autem talem habemus per Christum ad deum.) Quanta dignitas sit in apostolis, manifestat cum dicit: Fiduciam autem talem habemus ad deum per Christum. vt ostendat veteres non hāc habuisse fiduciam ad deum, quia minor fuit administratio. ¶Non quòd sufficientes sumus æstimare aliquid à nobis tanquàm à nobis sit, sed sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit: spiritus autem viuificat.) Quāuis præferat apostolicam dignitatem, in dei tamen laudem prorumpit: non istud meritis humanis asscribens, sed eius gratiæ qui dignatus est pro vita humana salutarem prædicationem ordinare, quæ quos lex vetus reos tenebat, saluaret, data remissione peccatorum per Iesum Christum dominum nostrum. Literæ enim ad hoc datæ sunt Moysi, vt contemnentes legem occideret secundum ius naturæ. Spiritus autē, id est, lex fidei, quæ non scribitur, sed animo cōtinetur, viuificat reos mortis: conuertentes tamen se, vt iustificati, decętero non peccent. Rectè ergo data fuerat lex, vt timor esset peccandi. Sed quia fragile est genus humanū, misericordia dei data est in prædicatione apostolis: vt donatis peccatis euaderent mortem, credentes in Christum. Hæc est prædicatio noui testamenti, quod promiserat deus per prophetas. ¶Quod si administratio mortis literis formata in lapidibus fuit in gloria, ita vt non possent intueri filij Israel in faciem Moysi propter gloriā vultus eius, quę euacuatur: quomodo non magis administratio spiritus erit in gloria?) Manifestum est maiorem esse gratiam legis fidei, quam legis Moysi. Quamuis enim ad hoc data sit lex Moysi vt prodesset, contempta tamen facta est lex mortis. Ergo quia peccatoribus prouidere nō potuit, venit lex fidei, quæ hos saluaret, non solū ignoscens, sed & iustificans eos. Multum ergo interest inter legem & legē. Tunc enim maculati peccato vultum Moysi descendentis de monte cū lege accepta in tabulis, intueri non poterant, quia gloriosa facta fuerat facies eius, ne à peccatoribus posset aspici, quia digni erant morte. Quæ nunc gloria euacuatur per legē spiritus, cum accepta remissione peccatorum facti iusti, digni sunt aspicere & possunt gloriam dei, sicut viderunt in mōte Petrus & Ioannes & Iacobus gloriam Christi. ¶Si enim in administratione damnationis gloria, multo magis abundabit administratio iustitiæ in gloria.) Hoc dicit quia amplius est donum iustitiæ dei per fidem Christi, quàm legis veteris: quia magis gloria in salute est, quàm in morte. quāuis iustè damnet, tamen ad laudem proficit magis si indulgeat, vt possit reus corrigere se. ¶Nec enim gloriosum factum est id quod glorificatum est in hac parte propter excellentem gloriam.) Manifestum est non esse factum gloriosum quod visum est in vultu Moysi gloriosum. Quādo enim nulli profuit gloria vultus eius, non habuit fructū gloriæ, sed magis obfuit: licet non suo vitio, sed peccantiū: tamen in hac parte gloria non est. Illa autem est magis gloria quæ abundat in gratia, vt purificati homines dono dei, abstersa caligine possint videre gloriā Christi. ¶Si enim quod euacuatur, fuit in gloria: multò magis quod pmanet, in gloria est.) Non negat gloriā fuisse in lege, vel in vultu Moysi, sed non permansit in Moyse, quia figura erat in Moyse, non veritas. ideo adueniente saluatore cessauit figura, quia apparuit veritas manens semper: vt quantum interest inter imaginem & veritatem, tantum intersit inter gloriā vultus Moysi, & gloriam Christi. ideo supradixit, propter excellentem gloriam. Illa enim tanta erat gloria, quanta debuit credi seruo. Hæc vero tanta quanta est genitoris eius, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Sicut enim vespere stellæ gloriosæ sunt, oriente autem Sole euacuatur earum claritas: ita & Moysi gloria euacuatur apparēte gloria Christi. ¶Habentes autem talem spem, multa fiducia vtamur.) Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talem qualis fuit in vultu Moysi: sed eam quam viderunt tres apostoli in monte, reuelante se domino. Hinc igitur coniicere debemus quantum nobis contulit diuina clementia, quantumq; nos superioris gratiæ dono ditare dignata est, quam dederat Iudæis. Iudæi enim, cum minor esset gloria vultus Moysi, eā speculari non poterant: nos verò non Moysi gloriam, quæ inferior est, sed excellentem saluatoris gloriā visuros nos credimus. Iudæi ergo serui gloriam non meruerunt videre: nos autem domini communis gloriā sumus visuri. Ideoque & nos vicem reddere inquantum possumus debemus beneuolentiæ dei, vt propensiores simus in eius amore, qui nobis fiduciam dedit, abluens nos à peccatis, vidēdi gloriam dei. Nunc itaq; opus est vt crescat in nobis fiducia bonis actibus parata. Tantum enim videbimus, quātum credimus. ¶Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filij Israel vsq; ad finē eius quod euacuatur.) Quoniā digni facti sumus per gratiā dei videre gloriam Christi, idcirco, & nō sicut Moyses, ait, ponebat velamen super faciē suam, ne intuerentur filij Israel. Ideo ponebat velamen, quoniā splendorem vultus eius ferre non poterant caussa peccati, quo sublato potestas datur vidēdi gloriā dei vsq; ad finē eius: quia tamdiu non reuelatur, quādiu relicta lege conuertantur ad gratiā fidei, & sic euacuatur. Accedente enim dignitate per fidem, euacuatur indignitas. ¶Sed obtusi sunt sensus eorū vsque in hodiernū diem.) Tamdiu obtusos dicit, quādiu nō credunt. Quę obtusio incredulitatis caussa obuenit: ideo conuersis ad fidem acuitur acies mentis, vt videant diuini luminis splendorē. ¶Idipsum velamen in lectione veteris testamēti manet dū non reuelatur, quia in Christo euacuatur.) Obtusio, ait, hęc in lectione Exodi manet, quamdiu credant. Nō enim reuelatur, nisi credant. In Christo enim euacuatur, hoc est, per fidem Christi aufertur velamen. Amoto enim delicto incipiunt videre, quod obstante peccato videre non poterant. ¶Sed vsq; in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen est supra cor eorum.) Manifestum est quia cum legitur hęc pars legis, sententia illorum recitatur qui sunt sub lege. ¶Cum autē cōuersus fuerit ad dominū, auferetur velamē.) Cōuerti ad dominum hoc est, credere in Christū, vt agnoscens dominū veniā mereatur accipere. Hoc est auferri velamē, sententiā euacuari qua tenebatur reus sub lege. ¶Dominus autē spiritus est. Vbi autē spiritus domini, ibi libertas.) Quoniā deus spiritus est, per Christum legē dedit spiritus, non literis vtiq; scriptam, sed per fidē animis intimatam: non quæ visibilia doceat, sed inuisibilia credi suadeat, quæ animus spiritaliter colligat, neque oculus cernat. Hæc lex dat libertatē, solam fidem poscens: vt quia quæ nō videt credit, de conditione erui mereatur. ¶Nos autē omnes reuelata facie gloriā domini speculantes, ad eandē imaginē reformamur à gloria in gloriā, sicut à domini spiritu.) Nos dicit omnes qui libertatē sumus consecuti dono gratię dei, gloriam domini per fidē speculātes, ad eandē imaginē trāsformari quam speramus: id est, vt similes inueniamur trāsfacta

Exodi 34.

Matth. 17.

acta hac vita imaginis gloriæ Christi, sicut dicit Ioannes apostolus: Scimus, inquit: quia cum apparuerit, similes ei erimus. A gloria in gloriã, sicut à domini spiritu, id est, sublati beneficio dei gloriæ Moysi, quam reatus caussa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam quam credimus dari nobis à domini spiritu. Tantum enim dabitur gloriæ, quãtum dignum est dare deum per spiritũ suum: ideo enim dixit, Sicut à domini spiritu: vt ostenderet talem gloriam dari quæ sublimitati cõgruat dantis. Moysi enim gloria nec tãta fuit, nec perennis. Pro modo enim legis & gloriam accepit: ita & pro modo legis fidei in qua spirit' dei est, dabitur gloria credẽtibus. Tantũ enim concessit deus fidelibus, vt spiritum suum det eis pignus illius gloriæ quam promisit.

1. Ioan. 3.

CAPVT QVARTVM.

Qvare habentes hanc administrationem prout misericordiam consecuti sumus, non deficiamus.) Tantam spem dicit administrationis huius, vt nõ deficiat in pressuris consortatus fide promissionum. Vnde superius dicit. Multa fiducia vtamur. Fidentes enim in his quæ promissa sunt, quicquid aduersum acciderit, tolerant. Quod non humanis meritis deputat, sed misericordiæ dei, quæ hominem primo abluit, deinde iustificat, adoptans filium deo, vt donet ei gloriam similem gloriæ filij proprij dei. ¶ Sed renunciemus occultis dedecoris.) Vt illi gloriæ dignus sit homo, omnia turpia & polluta quę fieri & cogitari possunt, amouenda docet, vt non solum de opere, sed & de cogitatione pellantur. Inuitãtis verba sunt. Sub sua enim & suorum persona ad meliorem vitam hortatur, propter supradicta vitia quæ in his sæpe reprehendit. Possunt & hæc occulta dedecoris esse, quæ prauo sensu ad prædicandum meditantur vt fallant. Vnde subiecit: ¶ Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum dei.) Ad dedecus enim & deformationem eius proficit, qui subdola mente confingit doctrinam ad decipiendum corda simpliciũ. turpis enim inuenietur in die iudicij dei. Astutia enim malæ mentis, vt id quod sibi libitum est expleat, verba dei adulterat, vt sensum inuertat. Adulterare est autem, verum sensum per falsum velle excludere. ¶ Sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram deo.) Hoc dicit quia in prædicatione euangelica nulli se fecit suspectum, addens amplius cum dicit, coram deo: vt hoc ipsum non solum hominibus manifestum probet, sed etiam deo, cui nihil occultum est. Testimoniũ ergo dei implorat, vt vel sibi credatur, quia ita prædicat sicut datũ est ab authore: & deus hoc modo testis est, dum dat signa & prodigia fieri per manus eius.

Sed etsi opertum est Euangelium nostrum in iis qui pereunt.) Verum est quia increduli non vident, perfidia obcæcante splendorẽ virtutis dei. Velamẽ enim est supra cor eorum, & obtusio infidelitatis, in Iudæis maxime. ¶ In quibus deus seculi huius obcæcauit sensus infidelium, vt non peruideant lumen Euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei.) Deum dicit secularium hominum, quia maleuoli sunt erga fidem Christi, sensus obcæcare, ne videant veritatem Euangelij maiestatis Christi. Hoc ergo illis præstat quod volunt. Quia enim mali voti sunt homines, & intelligentes verum dicunt esse falsum, in eoipso adiuuantur, ne possint credere quod nolunt. Christum autem, cum sit imago dei, corporeum tantum asserunt: & relinquentes gesta eius, solius carnis faciũt mentionem: de quibus dixit Esaias: Obcæcauit oculos eorum ne videant, & auribus ne audiant vsque in hodiernum diem. ¶ Nec enim nosmetipsos prædicamus, sed Christum Iesum dominum nostrum.) Hoc est, non nostram gloriam annunciamus, ne quis nos dicat propter nosipsos euangelizare, vt nobis proficiat forte ad tempus, sed Iesum dominum nostrum annunciamus, subiicientes nos virtuti maiestatique eius. Quando ergo nullum grauamus, nullum concutimus, & Christum dominum nostrum fatemur: quid est vt elati iudicemur, aut pro nostra propria vtilitate prædicare vt gloriosi appareamus? ¶ Nos autem seruos vestros propter Iesum.) Intantum se seruum Christi esse probat, vt iubente ipso ministrum se horum in prædicatione testetur, vt pro vtilitate horum subiecti sint in ministerio Euangelij. Seruos ergo dicens, ministros significat: sed vt humiliter loqueretur, sic dixit: vt vere ostenderet non ad suam gloriam se prædicare Euangelium, sed ad claritatem domini Christi, cui obedit, cui seruit, sicut & ipse dominus ait: Ego sum in medio vestrum non vt ministrer, sed vt ministrem, non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium domini. ¶ Quia deus qui dixit de tenebris lumẽ fulgere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ suæ in facie Christi Iesu.) Hoc dicit quia misericordia dei factum est vt nos, inquit, qui fuimus incredibiles in ignorantia, hoc est in tenebris, per nos daret deus lumen cæteris gentibus. ¶ Quantum se adhuc humiliat, vt dei solius & Christi gloriam præferat. Illuminatur enim, vt cognitionem habeant gloriæ dei per Christum. Ideo gloriæ dei, ait, cognitionem, id est, non dei solius, sed & Christi, qui est gloria eius: vt significaret non solum deum cognosci, sed & opera eius & misericordiam & prouidentiam qua condidit & saluauit genus humanum, visus in Christo per gloriam virtutis suæ. Habentes autem thesaurum hunc in vasis fictilibus, vt excellentia sit virtutis dei, & non ex nobis.) Thesaurum sacramentum significauit dei in Christo, quod credentibus manifestatur: incredulis verò quodam tectũ est vẽlamine: quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita & sacramentum dei intra hominem, id est, in corde humano absconditur. Hunc ergo thesaurum in animo & corpore dicit esse à deo datum, vt eminentia virtutis eius appareat per homines prædicatores dumtaxat, vt reconcilietur omnis lingua creatori suo non ad honorificentiã hominum, sed dei qui se manifestat per homines: qui cum humiles & imperiti essent, acceperunt potestatem à deo & loquendi magnalia, & agendi. Fictilia ergo vasa dicens, infirmitatem naturæ humanæ significat, quæ nihil potest nisi à deo acceperit virtutem, & ad laudem suam deus per hæc se prædicet quæ infirma sunt, vt gloria illi detur, non homini qui ex luto fictus est. ¶ In omnibus pressuram passi, sed non coangustati.) Nunc ostẽdit propter quod idonei erãt prædicatores, quia semper illis in necessitate affuit deus. Ideo pressuram, ait, passi, sed non coangustati. hoc est, non permisit deus tantum nos opprimi vt cederemus. ¶ Inopiam passi, sed non destituti.) Id est, in inopia positis affuit pastor deus. ¶ Persecutionem passi, sed non derelicti.) Verum est quia consulebat eis deus, ne satis sibi facerent de his inimici. ¶ Deiecti, sed non perimus.) Id est verberibus prostrati, sed obstante deo non mortificati. Siue enim clausi siue vinculati, adiutorio dei manus hostium euadebant. Denique Paulus & Sylas cum essent clausi iam cæsi, & pedes eorum iam essent in neruo conclusi: alacres hymnum canebant deo, fortiores iis facti qui non erant cæsi. ¶ Semper mortem Iesu in corpore nostro circunferẽtes, vt & vita Iesu in corpore nostro manifestetur.) Dubium non est quia in martyribus Christus occiditur: & in iis qui pro fide patiuntur aut exitus, aut vincula, aut verbera, Christi passiones sunt, vt & vita eius in corpore eorum palam fiat. Passiones enim sunt quę ostendunt meritum ad futuram vitam quam promisit Christus. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor, tunc potens sum. Et iterum: Per tribulationes oportet nos intrare in regnum dei.

Si ergo nos qui viuimus, in mortẽ tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu palam fiat in hac mortali carne nostra.) Apertum est quod dicit, quia ideo in mortem tradi, inquit, propter Iesum non recusamus cũ possimus viuere, vt vita qua resurrexit à mortuis Christus, huic mortali carni nostræ præstetur. hoc est non timere mori propter resurrectionem promissam. ¶ Itaque mors in nobis operatur, vita autem in vobis.) Hoc dicit, quia pro salute eorum morti subiiciebantur. Gẽtibus enim prædicantes inimicitias sibi excitabant tam à Iudæis, quàm à gentibus vsq; ad mortem. ¶ Habentes verò eundẽ spiritum fidei.) Hoc est cõmunẽ spiritum per quẽ firmatur fides, habemus vobiscũ. Ideo enim pro ipsis tanta patiebãtur mala, vt inuicem sibi copularentur in fide. ¶ Secundum

Esaiæ. 6.

Lucæ. 22

Actuum. 16.

2. Corin. 12.

Acto. 14.

Psalm.115. quod scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum. & nos credimus, propter quod & loquimur.) Exemplũ ideo dedit de psalmo centesimodecimoquinto, vt ostẽderet ideo se promptum esse ad omnia toleranda, quia credidit futuram resurrectionem. Securus ergo de futura vita, præsentem vitam non habet charam: quippe cum hoc credatur vt tũc illa beata vita speretur, si hæc contemnitur. Securus ergo quia quod credidit verum est, audet hoc prædicare, vt cęteros spei suæ participes faciat. ¶ Scientes quod qui suscitauit dominum Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum.) Hac spe dicit laborari propter fidem, quia exemplum præcedit resurrectionis domini Iesu, quid futuri erunt qui credunt: quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Adam enim forma mortis est, caussa peccati. Christ' verò forma vitæ propter iustitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Et quoniam participes hos communis fidei dixit: Resuscitatos, inquit, constituet vobiscum, vt vnius fidei in vna sint domo pacis. Cùm enim intelligũt quia pro ipsis patiuntur exitia, & isti soliciti sunt de passionibus horum velut compatientes, simul & participes erũt in vita promissa: vt simul contristati, simul gaudeant. propter illos sic loquitur qui resurrectionem negabant, quos & in prima epistola exprobrat. ¶ Omnia enim propter vos, vt gratia abundans per multarum gratiarum actionem abũdet in gloriam dei.) A munere suo deus nullum voluit esse alienum. Et quia nõ omnes capiunt verbum fidei, apostolus dei voluntatem sciens, persecutiones & pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter prædicaret, vt plures possent credere: vt abundans donum dei non per paucorum gratiarum actionẽ minueretur ad contumeliam dei, sed multis proficiens afflueret per multarum gratiarum actionem ad gloriam dei. Quãto ergo hic dignus honore est qui animam suã semper morti subiecit, ne donum dei longe aliter proficeret q̃ datũ est? Nunquid non magna contumelia eius est qui cœnam faciens opulentam, ac multos inuitãs, paucos habet in summa? ¶ Quapropter non deficimus.) Manifestum est hæc ad superiorem sensum pertinere. Vt enim deuotionem suam adhuc propensiorem in dei rebus ostendat, hæc subiecit quibus nullo genere deficere se probat quo min' id quod deo placitum est impleat, securus tamen de resurrectione promissa. ¶ Licet si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diẽ.) Pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate caro corrũpitur, sed anima spe futuri præmij renouatur, quia assiduis tribulationibus purgatur. Proficit enim in pressura, non interit, ita vt accedentibus tentationibus quotidie acquirat ad meritũ, quia & corpori corruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ. ¶ Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue est pressuræ nostræ, supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis.) Præsentis temporis tribulationes quæ caussa fidei ingeruntur, momentaneas & leues dicit, quia sunt temporales: suprà modum tamen in sublimitate æternum pondus gloriæ operari patientibus. Paruis enim laboribus magna redditur merces, & pro leui tribulatione supra modum sublimitas gloriæ pẽsabitur perpetuæ. ¶ Non contemplantes quæ videntur, sed quæ non vidẽtur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ vero non cernuntur, æterna sunt.) Desiderium cœlestium & spiritalium habentes hæc præsentia & terrena spernere profitetur, quia ad comparationem spiritalium hęc nulla sunt. Sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem. Figura deperit, veritas manet: ac per hoc exire de isto seculo non metuunt iusti, sed gaudent.

1.Cor.15.

1.Petr.2.

CAPVT QVINTVM.

SCImus autem quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quia ædificationẽ ex deo habemus domum non manufactam æternam in cœlis.) Hac fiducia dicit non timendũ dissolui de corpore violentia infidelium, aut sorte vitæ, quia præparata est huiusmodi hominibus habitatio in cœlis æterna: vt de temporali & terrena expulsi, in perpetuam domum recipiantur. Vnde & hoc optandum est, si fieri potest. Sed quia optandum non est ne in tua gloria alius pereat: si tamẽ acciderit, libenter ferendum est. Terrestrem enim domum carnem hanc dixit, quia mortalis est: vt si de hac dissoluti fuerimus, ædificatam inueniamus in cœlis domũ æternam. Hæc domus corpus immortale significat, in quo resurgentes semper erimus cuius forma iam in cœlis est in domini corpore declarata. ¶ Etenim in hoc ingemiscimus habitaculo nostro quod de cœlo est, superindui cupientes: siquidem induti, non nudi inueniamur.) Propterea dicit precibus ingemisci, vt gloria promissa de cœlis possit resurgentes induere. Hoc ergo desiderantes insistunt precibus, ne surgentes recepto vtique corpore nudi, id est, alieni à promissa gloria inueniantur. Hoc enim opus est, vt induta anima corpore, dei iudicio superinduatur & gloria, quæ est immutatio in claritatem. Mors enim de terra est, resurrectio vero de cœlis, si tamen immutetur in gloriam. Alij codices sic habent: Si quidem expoliati, nõ nudi inueniamur. id est, si exeuntes de corpore Christũ vestiti fuerimus: quia quicunque in Christo baptizãtur, Christum induunt. Itaq; si in forma baptismi & traditione mãserimus, expoliati corpore non nudi inueniamur: quia in interiore homine habitat Christus, quẽ cum induti, siue spiritu sancto dato nobis videbimur, erimus digni superindui promissa cœlesti gloria. In illum enim decidet promissa claritas, quẽ viderit signum adoptionis habere. ¶ Nam cum sumus in isto corpore, id est, mortali, ingemiscimus grauati, eò quod nolumus exui, sed superindui, vt absorbeaẽ mortale hoc à vita.) Idẽ sensus est. Ideo enim dicit grauatos nos passionibus corporis, & ipsius mundi tempestatibus, postulationes ad deũ dirigere, ne immutemur victi, & indigni efficiamur. Sed etsi contigerit exitus, perseuerantes in fide indũti inueniamur sancto spiritu, qui in substantia Christus est. Tunc enim superindui promissa gloria poterimus, si exuti corpore, nõ despoliati à sancto spiritu fuerimus. Sic mortale absorbetur à vita, id est, vt resurgentes superinduamur immortalitatem cum gloria, ne vltra mori possit, aut passionibus implicari. hoc est absorberi à vita. Non enim dicendus est absorberi à vita, qui ad hoc surgit, vt pœnis agatur. ¶ Qui autẽ perficit nos in hoc ipsum, deus, qui & dedit nobis pignus spiritum.) Hoc quod ingemiscentes poscimus, id est, nõ vt exui, sed superindui mereamur, iuxta supradictum sensum, in die iudicij deum perficere dicit, quia promisit, & fidelis est, dans huius rei implendæ pignus spiritum. Ipse est enim signaculum adoptionis nostræ.

FIdentes igitur semper, & scientes quia inhabitantes in corpore peregrinamur à domino, per fidem enim ambulamus, non per speciem.) Manifestum est quia per fidẽ cũ domino sumus, non per præsentiã: ac per hoc peregrinamur nõ fide, sed specie. Et quare, cũ idẽ dicat in Actibus apostolorũ: In ipso enim viuimus & mouemur, & sumus: hoc loco peregrinari nos à domino dicit? Si vbiq; est, quomodo hic positi peregrinamur à domino? Sine dubio vbiq;, imò omnia in deo sunt. Sed quia sedes dei in cœlis est, & illic semper videtur: ideo hic positi, vbi nõ videtur, peregrinari à domino dicimur. quando enĩ non eum videmus, licet præsens sit, absentes ab eo sumus. ¶ Audemus ergo & consentimus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad deũ.) Recte ait, audemus. Habẽtes enim fiduciam promissionis dei, & scientes multum expedire illic esse quàm in seculo: consentiunt, & optant excedere de corpore, vt requiescant vsq; in diem resurrectionis sub altare dei. ¶ Ideo conamur siue præsentes, siue peregrinantes placere illi.) Id agendum dicit, & bonis operibus insistendũ, vt siue in hac adhuc vita positi, siue ante tribunal Christi, præsentes placeamus ei. Vnde si disciplina seruetur, & hic & illic placebimus: quia qui hic placet, illic nõ displicebit. ¶ Omnes enĩ nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bona, siue mala.) Igitur si iudicãte Christo vnusquisq; nostrum facta corporis recipiet, nõ vtiq; sine corpore adiudicabitur bono aut malo. Et non dixit facta carnis, quia carnis vitia puniẽda semper: sed facta corporis, quia aliquando

Acto.17.

quando spiritaliter, aliquando carnaliter operatur.

SCientes igitur timorē domini hominibus suademus: deo autem manifesti sumus.) Quoniam ergo iudicium dei futurum est per Christum ad singulorū discriminanda opera: idcirco Apostolus suadere se dicit ad bonum sensum & vitā, vt auditores eius securi sint de pœna futura, & ipse glorietur in his habens fructum laborum suorum, quia quorundam prauiloquio dies iudicij dei in dubium deducitur. Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Hominibus suademus, ait, vt credāt & prouideant ne incurrant & tunc pœniteant quando pœnitentia fructum non habet. Deo autē manifesti sumus. hoc enī prędicabat quod deus iusserat, & hoc scire dicitur deus quod bonum est. Denique male agētibus dicit, Nescio vos. ¶Spero autē & in conscientiis vestris manifestos nos esse.) Manifesta erat puritas eorum Corinthiis, quia neque aliquando in adulatione fuerant deprehensi, neque prędicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorū quicq̄, vt assolet, occultè elicere tentauerant, vt foris simplices apud turbas, intus verò impostores essent: ideo conscientias illorum pulsat, vt ipsi sibimet testes essent de veritate eorum.

1.Corin.15. Math.25.

NOn iterum nos commēdamus vobis.) Quoniam superius veram prædicationem suam obtestans, laudare se visus est: idcirco nūc eadem significat, non ad laudem suam hoc dicere se, sed ad eorum gloriam, vt gaudeant integrā prædicationem se addidicisse his annunciantibus. ¶Sed occasionem damus vobis gloriādi pro nobis, vt habeatis ad eos qui in facie gloriātur, & nō in corde.) Hoc dicit, vt quoniam multi per elationem gloriabantur in se de apostolis, profitentes se ab his doctos qui semper cum domino fuerunt: ideoque & hic dicit, dare se & his rationem per quam & ipsi glorientur aduersus eos, quia apostolus erat à quo & isti didicerant. Vnde alio loco dicit: Nihil minus feci ab his qui valde sunt apostoli. Quod quidam coactus dicit, ne silentiū eius istis obesset. Qui ergo in corde gloriatur, superbiam reprimit: sciens quia humilibus deus dat gratiam, superbis autem resistit. Superborū enim mens fructum non facit deo dignum. ¶Siue enim mēte excedimus, deo: siue sanū sapimus, vobis.) Hoc dicit quia si elatè vel superbe putatur locutus, quia laudare se visus est verum dicens: deo hoc remittendum. Si autem nō superbè intelligitur, sed ad gloriam audientium esse locutus, Corinthiis proficere dicit: vt tunc sanum sit dictum audientibus, si ita intelligatur vt dictum est. Si autem iactanter putetur dictum velut insanum, deo dimittendū. Omnis enim superbia velut insania habetur. ¶Charitas enim Christi vrget nos, hoc iudicātes, quod si vn⁹ pro omnibus mortuus est.) Quoniam Christus diligens humanum genus, vt eos redimeret, morti se dedit: ideo apostoli vt vicem ei reddant, homines ex aliqua parte exhortantur ad eius obsequium: & vt eos attrahent, necesse est vt verum se prædicare testētur, aliis praua docentibus: nec suum meritū taceant, vt malorū doctorum pœnā designent. Non ergo elatione mentis hæc agebāt, sed vt donum Christi intelligeretur ab omnibus, & fideliter deuoti ei gratiarū actiones referrēt. Propter Christi ergo charitatem, quæ & quanta dona eius circa diligētes eum sint, non taceant, non iactātiæ caussa, sed vt inuitēt audientes ad eius deuotionē, ne mors Christi infructuosa videretur, non vt laus apostolorum nosceretur. Per meritum enim & gloriam apostolorum agnoscitur Christi gratia, & beneficiū dei. ¶Ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est: vt & qui viuunt, non iam sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.) Quia omnes necesse est mori caussa Adæ, pro omnibus mortuus est Christ⁹, vt eos à secunda morte liberaret. Ideoque qui viuunt in corpore, scientes Christum mortuū esse pro se, sint ei subditi, profitentes hunc dominū: quia enim prodest eis mors eius, testimonium perhibet resurrectio eius. Igitur hic sibi non viuit, qui paratus est domini sui facere voluntatem.

2.Corin.11. 1.Pet.5.

ITaque nos ex hoc tempore neminē nouimus secundum carnem: etsi cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam nō nouimus.) Verū est quia Christo resurgēte à mortuis iam cessat in eo carnalis natiuitas, cessat infirmitas corporis, cessat & passio mortis. Vsque ad crucem enim suspicio fuit infirmitatis in Christo. Post autem apparuit esse quod nō credebatur, sicut & ipse ait: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quoniam ego sum. Hoc ergo idcirco apostolus memorat, vt ostendat qua deuotione obsequendū est Christo. Pro salute enim hominum nō solum hominem se nasci non dedignatus est, sed & iniuriis agi, & mori voluit: vt intelligentes quàm preciosa sit mors eius, propensius illi seruiant, non quasi homini vicem reddentes, sed deo: quia vnicuique pro persona eius & meritis refundenda obsequia sunt. ¶Quare si qua est in Christo noua creatura, vetera trā sierunt: ecce omnia facta sunt noua.) Manifestum est quia per Christum renouata sunt omnia, si animaduertant dignitatem eius. Nouus enim fit his quibus prius homo tantū videbatur cum intelligitur esse deus, vt recedente infirmitate agnoscatur diuinitas, & cessante errore veteri, qui introducta multorū deorū opinione, ab vnius veri dei fide trāsduxerat genus humanum, reuertantur omnia ad simplicitatis professionem, vnum deum adorantia in trinitate. ¶Omnia autē ex deo.) Quāuis Christus nos redemerit, omnia tamē ex deo, quia ab ipso est omnis paternitas: ideoq; necesse est præferri personam patris. ¶Qui reconciliauit nos sibi per Christū, & dedit nobis ministeriū reconciliationis, quoniā quidem deus erat in Christo mundū reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & ponens in nobis verbū recōciliationis pro Christo, pro quo legatione fungimur, tāquam deo exhortante per nos, orantes pro Christo recōciliari deo, eum qui nō nouerat peccatum, pro nobis peccatū fecit, vt nos essemus iustitia dei in ipso.) Deus omnipotens genitor Christi, cum omnia quę per Christū fecerat, errore caduca fuissent effecta, creatoris sui oblita, Christū dominū nostrum de sacris sedibus ad terrena venire dignatus est: & factum carne in specie hominis, vt forma esset hominibus quemadmodū sibi deū creatorē suū pacificū facerent. Deus ergo erat in Christo. Quomodo? Quasi in vicario aut legato, sicut fuit in prophetis: aut aliter nō sicut fuit in prophetis, sic intelligi potest fuisse & in filio. Filius enim naturaliter natus est patris dei. Vnde dicit: Quia pater in me est, & ego in patre. Pater eni per id intelligitur esse in filio quòd vna eorum sit substantia. Ibi enim est vnitas, vbi nulla est differentia: ac per hoc inuicē sunt, quia & imago & similitudo eorū vna est: vt videns filiū vidisse dicatur patrē, sicut & ipse dominus ait: Qui me videt, videt & patrē meū. Rectè ergo dicitur: deus erat in Christo, hoc est, pater in filio, mundū reconcilians sibi, nō reputās illis delicta eorū, quoniā creatura peccauit in deū, nec pœnituit vt reuerteretur ad eū. Deus opus suū nolēs perire misit filium suū, per quē prædicata eis remissione peccatorum, recōciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creauerat. Siue ergo per filiū, siue per seruos deus exhortatur populum: quia ad ipsum omnis summa referenda est, cuius voluntate & prouidentia Christus incarnatus est ad salutē hominū redimendā. Qui cū reuerti vellet ad patrem, dispēsationē acceptam à patre dedit discipulis. Orantes pro Christo reconciliari deo, hoc est quod dixi, quia pro Christo vicarios dedit apostolos, vt ꝓ ipso prædicarent reconciliari deo. Eū qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Deum dicit patrem peccatum fecisse filium suum Christum, eum vtiq; qui peccatū nesciebat, id est, qui nō peccauerat, quia factus caro nō immutatus, sed incarnatus factus est peccatū: sicut qui fit præfectus, non amittit quod erat, sed assumit vtiq; quod non erat. Homo ergo factus est Christus caussa peccati, quē non tangebat sors, neq; dignitas nasci hominē. Propter quod autem omnis caro sub peccato est, ideo factus caro, factus est peccatum. Et quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hostia in lege quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur, vt nos essemus iustitia dei in ipso. Qui peccatū nesciebat, dicēte Esaia: Qui peccatū non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, quasi peccator occisus est, vt peccatores iustificarentur apud deum in Christo. Zelum enim passus est Sathanas aduersus saluatorem, videns eum docere homines quomodo

Ioan.8. Ioan.14. Ibidem. Esaie.53. 1.Pet.2.

sibi propitium facerent deum, abrenunciantes diabolo, & propter hoc occidit eum, nesciens futurũ aduersus se. Christus enim post crucem descendens ad inferos deuicta morte, quia peccatum nesciebat, teneri à morte nõ poterat: quia mors per peccatum inaniuit infernum, vt mors iusti peccatoribus proficeret, vt de cætero mors eos qui signum crucis habent, tenere non possit.

CAPVT SEXTVM.

ADiuuãtes autem & obsecramus ne inuacuũ gratiam dei recipiatis.) Duplici genere apostolus humanæ salutis curam subiacere cõtendit, vt & dei prouidẽtiæ deuotus existeret, & hominibus charitatis officiũ exhiberet. ¶ Tempore enim, inquit, accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te.) Hoc scriptum est in Esaia propheta. Prædestinatam docet gratiam dei in tempore Christi. sic enim decreuit deus affluere misericordiam suam, vt nomen Christi poscentibus auxilium largiretur. ¶ Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: nemini dãtes vllam offensionem, ne vituperetur ministerium nostrum.) Tempus adesse dicit, quo possint ad indulgentiam proficere peccatores. Tempus adesse dicit, quo morbis mortalibus medicamina possint infundi: & ideo se solicitum esse circa ægrorum salutem, ne fortè negligentia aliqua medicinæ gratia effectu careret, & bonæ volũtatis suæ. Fide ergo & vigilantia sua omnem offensionem negligentibus amputat, ne horum forte segnitia offensionis occasionem pareret discipulis: ac per hoc liberos se significãt, quia quod salutare est, simpliciter omni instantia prędicant. Vnde subiecit: ¶ Ne vituperetur ministerium nostrum.) Vituperaretur enim ministerium ipsorum, si ea quæ verbis docebant, operibus suis vt fierent exempla non darent. ¶ Sed in omnibus cõmendãtes nosmetipsos vt dei ministri.) Dei ministri sine adulatione docent, vt ei cuius ministri sunt placeant, non sicut pseudoapostoli, scientes non se à deo missos præsenti vtilitati studebant. ¶ In multa patientia.) Patientia est quæ saluat homines. Nisi enim patientia abusus esset, quomodo saluasset Corinthios quos post prędicationem suam tantis vitiis morum & erroribus diuersarum sectarum inuenerat inuolutos, quos patientia sua paulatim ad veram doctrinam reuocat? ¶ In pressuris.) Pressuras pertulit, sciens quid à deo pro his sit promissum. ¶ In necessitatibus.) Necessitas erat etiam in pressura positũ docere, quia à domino erat missus. ¶ In angustiis.) Spe futuri angustat', perfidorum oppositionibus nõ cessit. ¶ In plagis.) A Iudęis & gentibus cæsus frequenter, non tacuit gratiam Christi. ¶ In carceribus sæpe.) In carcerem missus contempta salute sua, etiam illic donum dei prædicauit. ¶ In perturbationibus.) Intantum deo deuotus erat, vt nec perturbatio fiduciam quam in deo habebat minueret. ¶ In laboribus.) Laborare non destitit manibus suis, ne cui grauis esset, certus hoc sibi proficere apud deum. ¶ In vigiliis.) Tam solicitus erat circa officium sibi delegatũ, vt nec nocte cessaret. ¶ In ieiuniis.) Aliquando volũtaria, aliquando necessitatis ieiunia pertulit causa penuriæ, & deo gratias egit spiritaliter se pascenti: quia ideo contentus erat, ne ventris causa inclinaretur. ¶ In castitate.) Castitatem siue corporis siue Euangelij vindicans, non paucos fecit inimicos. ¶ In scientia legis & Euangelij.) Scientiam non in sapientia humana, neque in simulatione asserens, deo se fidelem dispensatorem Christi exhibuit. ¶ In magnanimitate.) Grandis animi erat in baiulandis infirmitatibus fratrum, & in contemptu mũdi huius. Vnde alio loco dcit: Mihi mũdus crucifixus est, & ego mũdo. ¶ In benignitate.) Benignus erat, quia sicut arguebat, ita & blãdiebatur, vt post correptionẽ leni exhortatione cõsolaretur. ¶ In spiritu sancto.) Spiritus sanctus effugit fictũ. Quoniam ergo synceriter docebat in spiritu sancto, dei donum tradebat. ¶ In charitate non simulata.) Simulata charitas in his est, qui in necessitate deserunt fratres. Vnde hic semper necessitates fratrũ suas faciens, simplex erat in charitate. Compatiebatur enim omnibus sicut alio loco dicit: Quis scandalizatur, & ego non vror? Hæc enim vera charitas est, si sua vtilitate contempta eius curam agat quem diligere se profitetur, quod semper fecit apostolus. ¶ In verbo veritatis.) Verbum veritatis erat in eius doctrina, quia non aliud tradebat, quàm à domino acceperat. ¶ In virtute dei.) Virtus in eo dei erat, quæ per signa atque prodigia hunc idoneum ministrum probabat. ¶ Per arma iustitiæ, à dextris & à sinistris.) Liberum se significat fuisse & fidelibus & incredulis. Arma enim iustitiæ perimunt iniquitatẽ. ¶ Per gloriam, & ignobilitatem.) Iis qui Euangelium dei gloriam æstimabant, manifeste integrum se & fidelem prędicatorem dixit. Simili modo & eis qui verba diuinæ doctrinæ ignobilitatem & deformationem putabant, fidelem se dei ministrum exhibuit, dum non terretur, neque pudorẽ patitur ea illis loqui quæ horrent audire ¶ Per infamiam, & bonam famam.) Etiam his integrum se dei dispensatorem præbuit, qui fidei bonam opinionem faciebant: & qui malam, dum non metuit hanc inuidiam, sed constans est. ¶ Vt seductores, & veraces.) Increduli seductores eos vocabant, fideles econtra veraces & simplices eos pronũciabant. Nec hoc odio cedit, vt superducat fucum veritati. ¶ Vt ignoti, & qui cognoscimur.) malis ignoti erãt, bonis noti. agnoscebant enim in his veritatem. ¶ Vt morientes, & ecce viuimus.) Odio illos habentes, quotidie putabant nõ euadere minas iniquitatis. Isti autem quia deo propitio docebant, auxilio Christi tuti præstabantur à morte præsenti & futura. ¶ Quasi tentati, & morti non traditi.) Tentati videbantur, quando sic tractabantur vt cedere putarentur: & quia non vincebantur, morti non addicebantur. Hic enim addicitur morti, qui in fide non permanet, & morti nõ huic, sed futuræ. Potest & de præsenti morte intelligi. Tentari enim eos patiebatur deus vt pressuris crescerent merita: non tamen permittebat eos occidi. ¶ Vt tristes, semper autem gaudentes.) Verum est quia tristitia hęc gaudium operatur: & qui eos iniuriis contristabant, gaudium eorum exaggerabant. ¶ Vt egentes, multos autem ditantes.) Quãtum ad præsentem vitam pertinet, pauperes videbantur, sed spiritales diuitias credentibus largiebãtur, egeni in terris, in cœlis diuites. ¶ Vt nihil habentes, omnia autem possidentes.) Hoc fuit in apostolis gloriosum, vt sine solicitudine & nomine possidendi, non solum ea quæ in possessionibus erant, sed & ipsorum dominos possiderent. Omnia enim necesse erat ante eorum poni pedes caussa virtutum, sicut legimus in Actibus apostolorum.

OS nostrum patet ad vos, ô Corinthij.) Hoc libertatis caussa loquitur, & puræ conscientiæ. Mali enim sibi conscia mens loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat. ¶ Cor nostrum dilatatũ est.) Eius cor dilatatur, qui fiducia bonæ cõuersatiõis gaudet in sese, aut certe futuri spe præmij in tribulatione non angustatur: quia sicut in hac vita nisi præcesserit labor, reditus non sequitur: ita & in rebus diuinis si non exitia anteierint, præmium non sequetur. ¶ Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris, eandem habentes mercedis retributionem.) Hoc dicit quia non oberat magistris si discipuli male verterentur contemnẽtes vigorem doctrinæ, quia vnusquisque pro operibus suis mercedẽ accipiet: quia quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicente domino ad Ezechielem prophetam: Exalta vocem tuam, & loquere ad plebem. si te audierint, lucraberis eos: si quo minus, tu animam tuam saluabis. ¶ Sicut filiis dico, dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cũ infidelibus.) Ad bonam conuersationẽ & spem eos hortatur, vt fidentes & purgantes conscientias suas possint in semetipsis gaudere, habentes fiduciam purę mentis, sicut & eorum magistri, separantes se ab infideliũ societate in malis operibus. Et bene ergo agendo & futura sperãdo, dilatari vult illos animo. Qui enim operatur, laborat, & futura non credit, sicut infidelis, angusti animi est desperatione futuri. ¶ Quæ enim participatio iustitiæ & iniquitati? aut quæ societas lumini cum tenebris? quæve consensio Christi cum Belial? aut quæ participatio fideli cum infideli? vel quæ conuentio templo dei cum idolis?) Manifestũ est hæc quæ enumerat, esse contra-

contraria: ac per hoc fugiẽdum ab his docet, quia dicit dominus: Nemo potest duobus dominis seruire. (Matth. 6.) Lex enim iustitiam prædicat, vt fugiatur iniquitas. Lumen ostẽdit quod est veritas, vt ab ignorantia quæ tenebræ sunt, recedatur. Christũ in dei mysterio annunciat, vt à diabolo qui se deum mentiri vult, recedatur. Credẽtibus vitam pollicetur æternam, vt perfidia exuti ab omni infidelium errore sint alieni. Idola prohibuit coli, quia templo dei sunt inimica. ¶Vos enim templum estis dei viui.) Nihil tam inimicum homini quàm idola, quia ab vnius dei fide cogunt recedere. ¶Sicut dixit deus, (Leui. 26.) quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum deus & ipsi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio illorum, (Esaiæ 52.) & separamini, dicit dominus, & immundum nolite tãgere, & ego suscipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotẽs.) Interim primæ causæ sensum explicemus, vt cuius personæ verba sint, declaremus dicentis: Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum deus, & ipsi erunt mihi populus. Hæc verba Christi sunt. Hoc est enim quod & inter cætera Hieremias testatus est, dicẽs: (Baruc. 3.) Post hæc in terris visus est, & inter homines cõuersatus est. Hic enim habitauit in nobis, dicente Ioanne apostolo: (Ioan. 1.) Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et quia deus noster est: dicit iterum Hieremias: Hic est deus noster. Et quia populus eius sumus, dubium non est. ecclesia enim Christi est: ideoque separari nos vult ab omni contaminatione, vt suscipiat nos in filios, sicut dicit: Filioli, adhuc modicum tempus vobiscum sum. Et quia omnipotens est, puto ambigi non debere. Si enim, sicut ipse dicit, (Ioan. 13.) Quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter: (Ioan. 5.) hoc est filium omnia posse quæ potest & pater. Si quid non potest pater, non potest & filius. Si idoneus est filius, qui dicit de patre: (Matth. 19.) Apud deum autem omnia possibilia sunt. Hoc testimonio & nos ad puram vitam exhortatus est ad dominũ nostrum Iesum Christum, iam olim dominum nostrum, & suscepturum nos in affectu charitatis suæ prædestinatum ostendit.

CAPVT SEPTIMVM.

HAec ergo habentes promissa charissimi, mundemus nosmetipsos ab omni inquinamento carnis, perficiẽtes sanctitatẽ spiritus in timore dei.) Manifesta sunt quę dicit. Inquinamentum tamen carnis multifariè intelligendum est. Ideo etenim non dixit ab inquinamento carnis, sed ab omni inquinamento, vt tota vitia carnalia fugiamus. Omne enim quod lex prohibet carnale est. Vt perficiamus sanctitatẽ spiritus in timore dei. Sanctitatem sic perficimus spiritus, si in timore dei recta sequamur, vt sub nomine Christi à peccatis nos abstinentes sancti simus. Qui enim sine professione Christi à vitiis se cohibere videntur, sancti sunt iuxta mundum, non secundũ dei spiritum: quia secundum deum hi mundi sunt, qui fideles sunt: cæteri verò qualesvis sint, immundi sunt. Quicquid enim sine Christo est, immundum est, sicut dicit ad Titum, (ad Titum. 1.) quia infidelibus nihil est mundũ. inquinata est enim eorum mens & conscientia. ¶Capaces estote nostri. nemini nocuimus, neminem grauauimus, neminem circumuenimus.) Considerare vult illos quæ dicit, vt receptis his in animum, conferant secum vera esse quę loquitur, & spernentes hos quos tangit, omnem animum transferant ad eos quos vidẽt vero affectu se diligere. Pseudo enim apostoli erant qui & nocebant illis, corrumpentes sensus illorũ, & grauabant sacculos eorũ circumuentione serpentinæ astutiæ. ¶Non ad condemnationem dico.) Hoc est, non vos abiicio, sed vt corrigatis moneo. Qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit. ¶Prædixi enim, quia in cordibus nostris estis ad commoriendum & ad conuiuendum.) Ex prædictis vult illos cognoscere quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere & ad præsentes passiones pro Christo, & ad futuram vitam: non vtique illos abiicit, sed vt participatione dignos se faciant, exhortatur.

MVlta mihi fiducia ad vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Replet' sum cõsolatione, superabũdo gaudio super omni pressura nostra.) Fiducia hæc de primæ epistolæ correptione est, quam quia non asperè susceperunt, fiduciam dederunt admonendi se. Visi sunt enim velle corrigere se. vnde gloriatur pro his. Animũ etiã suum consolatũ ex hac parte pronunciat, intãtum vt in omni pressura superabundare se gaudio obtestetur. Videns enim esse spem in his pro quibus angustias patitur, gaudet cum tribulatur, certus mercedẽ se à deo accepturum acquisitæ salutis eorũ. ¶Etenim cum venissemus in Macedoniã, nullam requiem habuit caro nostra.) Pressuras & cędes memorat, quas patiebãtur causa credentium, vt magis prouocaret eos ad charitatẽ. Nullam, inquit, requiem habuit caro nostra: vt compaterentur eis, certi quia pro salute fidelium animas suas traderent vsque ad mortem. Antequam digereretur enim tribulatio & corporalis iniuria, altera veniebat, vt requies patienti non esset. Nam quoniã sensu bruta est omnis caro, idcirco nullam requiem hanc habuisse vel habere in passione significat. Animã autem, quanquam ipsa patiebatur in corpore, ex hac tamẽ parte requiem habere, qua sperat pro tribulationibus his quæ pro fide irrogãtur à perfidis, daturum deum mercedem. Denique in ipsa pressura deo hymnos canebãt. ¶Sed in omnibus sumus afflicti.) Iuxta historiam, (Act. 16.) domino vocante intrauerunt Macedoniam: & cum non pauci credidissent, inuenissẽntque solatium Lydiæ mulieris quæ cum omnibus suis credidit: tunc factum est vt spiritum pythonem, id est, diuinum fugaret de ancilla quorundam, qui vidẽtes perdidisse se non minimum quæstum quẽ puella referebat diuinando, concitauerunt seditionem Paulo & Sylæ, & traxerunt eos ad forũ ad magistratus: qui multas eis plagas imponentes miserunt eos in ima carceris, ita vt pedes eorum in neruo concluderẽt. Hæc est pressura quam passi sunt in Macedonia, & hinc est vnde dicit: Nullam requiẽ habuit caro nostra. ¶Foris pugnæ, intus timores.) Pugnæ erant corpori, dum cædebãtur: animo timores. Illic enim timor est, vbi intellectus est. Sed timor hic propter eos erat qui crediderant, ne passione eius scandalizarẽtur. Nam sibi quid iam timeret qui patiebatur? Præterea cum dicat in Actis apostolorum, (Act. 21.) non solum ligari, sed & mori paratum se pro nomine domini Iesu Christi. Videtur enim totũ hominem afflictum in carne significasse, vt ex parte spirit' qui homini dat' maneat, quia impassibilis est, affligi potuisse minime intelligatur: sed vt homo tot' ex parte corporis & animæ afflictus in carne dicatur: ex parte verò spiritus impassibilis. Potest & sic intelligi, vt foris pugnæ: id est, in publico à perfidis fierent contra fidos, dum furore pleni resistebant veritati: cuius rei nuncius intus timores generabat, vbi erat Apostolus. Quis enim homo non timeat angustias? Sed quia in dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat. ¶Sed qui consolatur homines, consolatus est nos deus in aduentu Titi.) Quoniam deus suorum non est immemor, sed semper dat eis in tribulatione solatium, accelerauit aduentum Titi, vt refrigerio esset positis in feruore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat cõdolentem. ¶Et non solum, ait, in aduentu eius, sed & in consolatione qua consolatus est in vobis.) Plus addit ad consolationem quia audisse se à Tito significat cõuersationis eorum promptam voluntatem, intantum vt Titus qui dolorem habebat in obauditionis eorum, consolationem acciperet de pœnitentia illorum. Quantum affectum haberet circa eos, ostendit Apostolus, vt nec ima carceris, nec plagarum dolorem computaret scissi corporis, neque neruum quo pedes eius conclusi erant: sed audita correctione eorum lætaretur, immemor factus passionum, deo gratias ageret pro eorum salute, sic hoc æstimans quasi remunerationem tribulationum. ¶Annuncians nobis vestrum desiderium.) Nunciauit Titus desiderium habere illos emendandi se. Addiscẽtes enim quæ promissa sunt bene viuentibus, incitati sunt ad desiderium horum. ¶Vestrum fletum.) Correpti flebant, dolentes quia peccauerunt, nec excusare nisi sunt, vnde gloriatur in his. ¶Vestrã æmulationẽ pro me.) Addiscẽtes enim charitatem erga se, apostoli cœperunt illũ defendere contra aduersarios. ¶Ita vt magis gauderem, quia etsi contristaui vos in epistola, non me pœnitet.) Manifestum est non debere pœniteri ex hac re quam secutus effectus est, quoniam seuerius in prima epistola corripuit errores eorum. Non, inquit, me pœnitet

pœnitet asperi⁹ scripsisse, quia hoc causa poposcit. ¶Etsi pœniteret, ait, video quia illa epistola etsi cõtristauit vos ad horam, nunc gaudeo.) Hoc dicit, quia si me pœniteret, inquit, propter charitatem, quia vos contristaui: consolatio succederet gaudij, quia profuit quod vos contristaui. Non quia contristati estis, sed quia contristati estis in pœnitentiam. ¶Contristati enim estis secundum deum.) Idcirco gauisum se dicit, quia cum pudore contristati sunt, non cum ira. Qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit: qui verò irascitur, peiorem se futurum ostendit. ¶Vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis.) Vt omnia, inquit, nostra effectum habeant in vobis: etiam quod contristauimus vos, pro vobis est. ¶Quæ enim secundum deum est tristitia, pœnitentiam ad salutem stabilem operatur.) Manifestũ est quod qui tristis est quia peccauit, secũdum deum tristis est. dolet enim quia fecit quod odit de⁹. Hoc ad stabilitatẽ salutis pertinet. ¶Tristitia autẽ huius mundi mortẽ operatur.) Hoc dicit quia sicut secundum deum tristitia vitam operatur (pœnitet enim, & sperat dei misericordiam) ita secũdum mundum tristitia mortem operatur. Detectus enim peccator tristis est quasi puniendus, non habens à quo speret misericordiam: etsi forte ad præsens defuerit qui vindicet, dei tamen iudicium euadere non poterit. ¶Ecce enim hoc ipsum secundum deum contristari, quantam in vobis efficit solicitudinem.) Verum est, quia qui pœnitet, solicitus est ne denuò peccet. ¶Sed excusationem.) Recte, quia pœnitentia non habet excusationem, sed confessionem. ¶Sed timorem.) Ostendit timorem in peccato, qui delicti causa veniam postulat. ¶Sed desiderium.) Desiderat reformari se, qui se scit factum per peccatum deformem. ¶Sed æmulationem.) Zelum incipit pati bonorum operum perficiendorum, qui intelligit pro se esse quod corripitur. ¶Sed vindictam.) Necesse est vt quis vindicet eum cuius erga se sentit affectum: & in seipsum vindicat, qui se causa delicti affligit. ¶In omnib⁹ castos vos exhibuistis esse negocio.) Quando omnia quæ ad profectum melioris spei pertinent, meditari videntur zelum habentes Apostoli & præceptoris sui in omnibus officiis humanæ conuersationis, duce fide probos se videri contendunt. ¶Igitur etsi scripsi, non propter eum qui inique versatus est.) Inique versatum dicit illum qui incestum admiserat: necnon etiam hos tangit quos iniurias & fraudes fratribus in prima epistola fecisse significat. ¶Sed neque propter eum qui inique tractatus est.) Hi inique tractati sunt, qui à fratribus contraria passi sunt. Hic sensus est quem in capite epistolæ memorat, vbi dicit: Si cui aliquid donastis, & ego. Ostendit enim non magis horum causa qui peccauerunt, scripsisse remitti illis debere, sed magis propter ecclesiam, quia in vno male agente multi sunt qui confundantur, & in vno contumeliam aut fraudem patiente multi sunt qui indignentur: quia si patitur aliquid vnũ membrum, compatiuntur omnia membra. ¶Sed vt manifestaretur solicitudo nostra, quã pro vobis habemus coram deo.) Emendando iniustos, & pollutos sanctificando, & ecclesiæ reconciliãdo, totius populi solicitudinem se habere demõstrat secundum quæ supra memoraui. ¶Ideo & consolationem accepimus.) Accepisse se, ac per hoc & dare dicit consolationem. Accepit autem cum dicit corrigere velle quos arguebat, vt per pœnitentiam se reformarent. Dat autem dum eos reuocat ad ecclesiam, ne diu contristati desperarẽt de se, & ad publicam & funestã vitam declinarent. ¶In consolatione autem nostra, magis magisque gauisi sumus super gaudio Titi, quia requieuit spiritus eius in omnib⁹ vobis.) Correptos per primam epistolam audiens velle corrigere, consolationem accepit. A Tito autem addiscens quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in cõsolatione gaudio repletus, quia voluntas eorum in opere cœperat approbari, Tito hoc idoneo teste cum lætitia animi referẽte. ¶Quoniam in quibuscunque pro vobis gloriatus sum, nõ sum confusus.) Antequam pergeret Titus ad Corinthios, audiuit ab eis, id est, ab Apostolo, & qui erant cum eo, bonam voluntatem esse Corinthiorum in emendandis vitiis: ac per hoc regresso, & eadem referente, non vtique confusus est Apostolus: sed alacer factus est, quia non aliter inuenerat Titus, quàm audierat ab eis. ¶Sed quemadmodum omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra apud Titum veritas facta est.) Exultãs in spiritu hæc scribit Apostolus, sic gaudẽs in his, vt efficaciam eorum tam veram probet, quàm est, & prædicatio eius ad eos in correptione duntaxat. Veritas enim arguentis in eo ipso, tunc videtur esse manifesta, si ij qui arguuntur, incipiant emendare se. Dum enim correpti immutantur, testimonium perhibent arguenti. ¶Et viscera illius abundãtius in vobis sunt.) Animum & affectum Titi dicit esse in eis, quia vidit profectum illorum. ¶Sancti enim animus in omni bono est. ¶Reminiscẽtis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepistis illum.) Sciẽtes Corinthij ab Apostolo esse missum Titũ, ac se in tantis vitiis, ab Apostolo fuerant correpti, territi sunt in aduentu eius. Et quia vitam suam cœperant emendare, soliciti erant obedire præceptis eius: vt regressus animum Apostoli mitigaret eis: quamobrem Titum laudasse significat. In Tito enim Apostolum reueriti sunt. ¶Gaudeo quod in omnibus cõfido in vobis.) Non solum in bona voluntate eorum lætatus est, sed & in operibus bonis quibus quæ peccauerãt, emendabant. Ideo in omnibus, inquit, confido in vobis.

2.Cor.2.

1.Corin 12.

CAPVT OCTAVVM.

NOtam autem facimus vobis fratres gratiam dei quæ data est in ecclesiis Macedonię quod in multa probatione pressuræ abundat gaudium ipsorum.) Quoniam deuoto animo perceperunt verbum fidei, idcirco eis gratiam datam à deo dixit, vt in tribulatione Pauli & Sylę quam supra memoraui, scandalum non paterentur, sed in exultatione mentis acciperent confidentes de spe promissa, vt probatos se horum passionibus demonstrarent. ¶Et quod profunda paupertas illorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum.) Votum eorum prædicat, quia cum tenues essent substãtia facultatum, animus ipsorum diues inuentus est in ministerio sanctorum: pura enim conscientia operati sunt, non vt hominibus, sed vt deo placerent. ¶Quia pro viribus testimonio illis sum, & vltra vires voluntarij fuerunt.) Quantum dignum fuit, & deo placitum, qui vires illorum scit, in facultatibus dederant ad ministerium. Et quia ex toto corde deo se dederant, amplius volebant offerre quàm eorum vires admittebant. ¶Cũ multis precibus orantes nostram gratiam, & communionem ministerij quod est in sanctos.) Tam simpliciter & deuoto animo obtulisse illos ministerium quod vltra vires eorum erat prædicat, vt cum lachrymis deprecãtes offerrent, vt vel sic cogerent accipi à se quod accipiendum non videbatur, quia plus erat quàm poterat eorum substãtia, ne forte eis postea egestas boni operis pœnitentiam suaderet. Sed quia tales se ostenderunt vt puro animo iam præsentia postponentes, [illegible]turis se promissionibus confidentia fidei confirmarent, accipi ab eis visum est, ne boni cordis gratia fructum amitteret. ¶Et non sicut sperauimus, sed semetipsos primùm dederũt deo, deinde nobis per voluntatem dei.) Idcirco, inquit, ab his accipi debuit: quia prius emendãtes errores pristinos & vitæ vitia ac morum vltra quàm sperabatur, deo se deuouerunt. Visum est enim simpliciter illos hoc agere, vt nec timeret cui offerebatur accipere: quia non vtique hoc animo offerebant, vt redimentes præpositos suos, vitia eorum paterentur, nec arguerent, quia munera excæcant oculos, & vim authoritatis inclinant. Dantes ergo se deo, dum emendant vitia, deinde dum fratribus offerunt sumptus, contristari non debuerunt, qui ante prope quàm inciperent perfecti esse voluerunt. Horum igitur exemplo inuitat Corinthios, vt ea quæ cœperant, hac exhortatione aucti, mẽte sedula consummarent. ¶Ita vt rogaremus Titum, vt quẽadmodum cœpit, ita consummet in vos etiam gratiam istam.) Quoniam Titi affectum sciebat syncerum circa istos, necnon hos obedientes ei: idcirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat, vt quomodo in cæteris rebus exhortationis suæ habuit fructum in eis, haberet etiam in hac gratiam, vt ad ministerium sanctorũ promptos eos faceret: vt quia iam vitia emendabant, huius largitatis

tatis fructum haberent. Qui enim ad hoc dant ne arguatur, nullum fructum huius rei habebunt.

Vos autẽ quemadmodũ in omnibus abundatis fide & sermone, & sciẽtia, & omni solicitudine, & insuper illa quæ ex nobis & vobis est charitate, vt & in hac gratia abundetis.) Magis exhortatur illos, vt glorietur de his apud cæteras ecclesias. Hæc est enim ꝓbatio emẽdationis eorum, si prompti sint ad ministeriũ sanctorum. ¶ Non secũdum imperium dico, sed propter aliorũ solicitudinem, & vestræ charitatis bonum comprobans.) Manifestum est quia non imperat, sed exhortatur, vt penuriam patiẽtibus mittant sumptus, & releuent solicitudinem illorum, bonũ animum suum deo & hominibus ostendẽtes: pro qua re sine dubio mercedem accipient. ¶ Nostis enim gratiã domini nostri Iesu Christi, quia propter vos pauper factus est cũ diues esset, vt illius inopia vos diuites essetis.) Pauperem Cristũ dicit factum, quia deus nasci dignatus est homo, virtutem potestatis suæ humilians, vt hominibus diuinitatis diuitias acquireret: vt sicut dicit Petrus apostolus, diuinæ essent consortes naturę. Homo ergo factus est, vt hominem in deum assumeret, sicut scriptum est: Ego dixi, dij estis. Hoc modo exhortatur, vt largiendo quasi pauperes fiant, vt prosit paupertas eorũ, sicut Christi paupertas profuit nobis. Christus quidem nostri non sui causa pauper factus est: nos autem, vt nobis proficiat. ¶ Et consilium in hoc do.) Hoc enim vobis vtile est, qui non tantum facere, sed & velle cœpistis ab anno priore. Nunc ergo & facere consummate, vt quemadmodum prompta est volũtas in vobis velle, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis.) Hoc dicit vt voluntas illorum in opere appareat, si vera est secundum vires: vt tantum det quantum potest & vult animus, vt munda fiat cõscientia, non in simulatione vt hominibus placeat, & mercedem apud deum non habeat. ¶ Si enim voluntas prompta est, secundum facultatem acceptabilis est, non secundũ quod non habet.) Quoniam Corinthij ad hoc opus ministerij prouocantur, hoc eis indicitur, vt nõ plus tribuant quàm possunt: ne plus forte offerentes coacti non voluntarij, grauati viderentur sine mercede futuri: quia qui coactus aliquid facit, mercedem non habet. Ecclesiæ enim Macedoniæ vltro obtulerunt cum precibus, vt probarent tota voluntate se hoc facere, vt plus offerrent quàm poterant, ideoque acceptabile fuit. Quanto enim amplius obtulerũt, tanto plus accepturi sunt. Nam si tantum quis det, quantum vult aut potest, acceptum est. Iudicio enim videtur hoc facere, ac per hoc tantum det, quantum potest & vult animus, vt rei huius possit habere mercedem. ¶ Non enim vt aliis refrigerium sit: vobis autem angustia.) Verum est quia sic dandum est, vt non egestatem præstet donantibus. ¶ Sed ex æquitate in hoc tempore.) Dicit hoc, vt quantum habet ad tempus, diuidat cum sanctis. Non enim plus exigitur, quàm sibi debet retinere, quia diliges, inquit, proximũ tuũ sicut teipsum. Vnde Zacchæus: Ecce dimidium, inquit, bonorum meorum do pauperibus. ¶ Vt vestra abundantia ad illorum inopiam, & illorum abundantia fiat ad vestram inopiam.) Hoc est quod dicit, vt quia iuxta tempus sancti inopiam patiuntur deserentes omnia mundi, & se in diuinis solis operibus constituentes, vt doctrinæ & orationi insisterent ad profectum multorum: ij qui credunt, quíque artibus aut negociis insistunt, aut certe facultates paternas habent, ministrent sanctorum inopiis: & iterum sancti illic vbi diuites sunt, & isti inopes, communicent eis, quasi vicem rependentes ministerio illorum, sicut dicit dominus: Quandiu fecistis vni ex minimis istis, mihi fecistis. ¶ Vt fiat æqualitas, sicut scriptum est.) Hęc est æqualitas, vt quia isti in hoc tempore ministrant sanctis, reddantur illis vices in futuro. debitores enim sibi faciunt sanctos. ¶ Qui multum habuit, nõ abundauit: & qui modicum, non minorauit.) Hoc in Exodo legitur. Plus enim sancti habent in spe futuri seculi, magis quàm ij qui in hoc tẽpore videntur diuites: & tamen æquabũtur illic vtrique, vt sicut beneficio horum sanctorum inopia sustentatur: ita & beneficio sanctorum diuites fiant hi in futuro seculo, in quo videntur pauperes. Non enim totos se dederunt deo, vt hic pauperes, illic essent diuites: sed ex

2. Pet. 1. Psalm. 81. Matth. 22. Lucæ. 19. Matth. 25. Exod. 16.

A hac parte qua hic diuites sunt, illic pauperes, sanctorum suffragio qui hic positi iam illic mente sunt, ditabuntur. Non enim qualecũque meritum est de iustis laboribus ministrare sanctis. ¶ Gratias autem deo, qui dedit hanc ipsam solicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam consolationem quidẽ accepit.) Deus qui iustus est, sciens Corinthios velle proficere, Titi affectum incitat circa eos, vt adimpleret exhortatione sua voluntatem illorum in opere bono, qui videns profectum illorum cõsolatus est, lætatus in eis. ¶ Cum sit autem solicitior, voluntarius profectus est ad vos.) Hoc est, vidẽs proficere illos circa bonos actus, solicitior factus est circa affectum illorum: ita vt voluntarius proficisceretur ad eos, qui prius etiam rogatus excusaret ab eis propter vitia illorum. ¶ Misimus autem cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Non solum autem, sed etiã ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ in hac gratia quæ ministratur à nobis per domini gloriam, & solicitudinem nostram.) Istum commendat, quia ignorabatur ab his, vt scirent in quanta iam essent B boni opinione, ad quos tales viri mittebãtur, vt congauderent, cum eis, augentes eos in fide operationis dei: ad cuius gloriam solicite hoc agebãt vicarij Christi, vt cõditor deus cœli & terræ agnosceretur in his. ¶ Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur à nobis.) Quoniã de ministerio agebatur, ideo hoc subiecit, ne negligens circa curã pauperum vel sanctorum iudicaretur, si hoc segnius ageret. De hac enim re cõstituerãt inter se apostoli, vt memores essent pauperum: quod ad Galatas significat. Cum ergo inuituperabilis esset in omnibus Apostolus, ne in hac causa indiligens iudicaretur, idcirco hoc se præmonere significat, vt hoc opere impleto in omnibus solicitudo eius & prouidentia appareret. ¶ Prouidemus enim bona non solum coram deo, verumetiam coram hominibus.) Prouidet bona coram deo, dum quod iubet deus circa ministerium sanctorum vel pauperum, fieri docet. Coram hominibus verò prouidet bona, quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua non faciant eis scandalum, sed prouo C cent eos ne bona doctrina Apostoli per improuidos ministros eius in vituperationem caderet. ¶ Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quẽ probauimus in multis sæpe solicitum esse, nunc verò multo solicitiorem multa fiducia vestri, siue per Titũ qui est soci' meus & adiutor in vobis, siue per fratres nostros apostolos ecclesiarũ gloriæ Christi.) Titum ideo socium suũ vocat, quia & ipse episcopus erat. Cui ministrum dedit notum in omnibus ecclesiis ipsius prouinciæ. Quibus addit & tertium fratrem, probatum in multis operibus bonis atque solicitum. Per Titi autem relationem referentis bonam voluntatem Corinthiorum & cæterorum missorum quos apostolos ecclesiarum gloriæ Christi appellat, solicitiorem se factum ostendit videndi illos, & exhortandi ad ministerium sanctorum. Fiduciam enim accepit, audiens meliores esse factos Corinthios. Vnde satagebat ad eos, certus quia obaudirẽt bona opera facere. ¶ Ostentationem ergo charitatis vestræ, & nostræ pro vobis exultationis demonstrate in ipsis in facie ecclesiarum.) Commonet D eos, vt in his quos mittit, dilectionem suam ostendant, vt bona quę de ipsis audierant, vera probarẽt. Sic enim ostẽdebãt profecisse se monitis Apostoli, si missos ab eo cum honore exciperent, vt cæteræ ecclesiæ agnoscerent vera esse bona quæ de eis dici cœperant. Prouocat ergo animos eorũ, quia de quo bene sentitur, solet se meliorem prębere.

CAPVT NONVM.

Nam de ministerio quod fit in sanctos, superuacuũ est mihi scribere vobis. Scio enim promptam voluntatem vestram, de qua pro vobis glorior apud Macedones.) Et hæc oblectantis verba sunt. Superfluũ enim esse dicit scribere se de ministerio quod fit in sanctos, vt de his bene sentire videatur. Superfluum est enim si commoneas eum quem scias facturum. Sed vt diligentiam suam ostendat, necessariũ est vt scribat, & vt hos promptiores faciat, & quid de eis cæteris prædicet, manifestet. Nam superflua solent maiorem parere solicitudinem. Nam & do-

Ioan. 21.

& dominus non dubitans de amore erga se Petri apostoli, A tertio dicit ei: Simon Ioannis amas me? Quæ trina repetitio quasi superflua videtur, sed prodest ad perfectionem monitionis, vt sciant magna se cum diligẽtia debere curare quod frequenter mandatur. ¶ Quoniam Achaia parata est ab anno priore.) Post Macedonas Achaia, id est, ecclesiæ prouinciæ Achaiæ, non omnes, quia & Corinthij Achaici sunt, præparauerant se æmulatione ducti Macedonum vt ministrarent sanctis. Quo dicto plus exhortatur Corinthios cum dicit illos paratos ab anno priore, sed expectare iam hoc vt diuideretur ministerium illorũ pro vniuscuiusque necessitate. ¶ Et vestra ęmulatio prouocauit plures.) Post Macedonas Achaiam paratam dicit, deinde vt & Corinthij fiant parati secundum promissum suum: cæteræ verò ecclesię æmulatione Corinthiorum, dum audiũt illos prius multis erroribus fuisse implicatos, post autem corrigentes se bonæ voluntatis effectos, incitati sunt ad bonum opus: quia si ij qui post acceptam fidem male versati sunt, hanc occeperant habere voluntatem: quanto magis isti in quibus hæc vitia non B sunt reperta? ¶ Misimus autem fratres, ne gloria nostra qua vos præferimus, inanis fiat in hac parte, vt quemadmodum dixi, pręparati sitis.) Hos fratres memorat quos supra, id est Titum, & quos ei adiunxit adiutores, qui impensius exhortarentur eos ad promissionem implendam in ministerio sanctorum: vt non solum literis, sed & facie ad faciem oblectarent eos crebris admonitionibus, ne exultatio Apostoli qua in splendore animi eorum gloriabatur, euacuaretur. Sæpius ergo hoc memorãs, solicitudinem suam circa eos ostendit, nolens illos confundi. ¶ Ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus, vt non dicam, omnes vos in hac parte.) Manifestum est quia si non hoc inuentum fuerit quod testificatus est de his, & ipse erubescat in ipsis, & ipsi amplius confundantur, qui nec propterea quòd testis eis extitit Apostolus, id agere nisi sunt, quo verum illud facerent, vel propter tanti viri personam. ¶ Necessarium ergo existimaui rogare fratres vt præcederent ad vos, & prępararent promissam benedictionem hanc C vestram paratam esse: sed sic quasi benedictionem, nõ quasi circumuentionem.) Vt solicitudinem suam adhuc manifestet, rogasse se dixit fratres per quos admoniti adimplerent quod promiserant & non implebant. Cum supra Titum dicat voluntarium profectum, hoc est nõ illi fuisse extortum, sed mox vt audiuit, libenter amplexus est, vt videatur voluntarius ad illos profectus propter spem illorum: nunc non ideo se rogasse hos significat quasi nolentes ire sed suum affectum probat circa illos, quando volentes ire insuper rogat, vt sine aliqua mora fiat quod & illi volunt, & hic precatur. Hoc ergo agit cũ his, vt in promissione sua fideles sint, & se ideo commonere propter existimationem illorum, nõ circumuenire, sed vt tantum offerant quantũ non pœniteat. ¶ Hoc autẽ dico: Quia qui parce seminat, parce & metet.) Parcum, auarum significat, cui extorquetur vt inferat. Pœnitet enim quia promisit. Hoc de tarditate illorum collegit qui olim promiserant, & diu deliberabant. Huic parco perparua messis est: quia cum dubitatione seminat. nescit enim D prodesse quod facit. ¶ Qui autem in benedictione seminat, in benedictione & metet.) Hic in benedictione seminat, qui bona voluntate sub spe futuræ retributionis hoc facit. ¶ Vnusquisque secundum propositum cordis, non ex tristitia aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit deus.) Docet illos tunc prodesse hoc in futurum, si læto animo fiat. Ex iis enim qui inferunt, hunc elegit deus cui retribuatur, qui deuoto corde operatur, quasi thesaurizans sibi apud deum, quia qui inuitus facit propter præsentem pudorem, ne aliis inferentibus turpis inueniatur, mercedem non habet. ¶ Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis.) Dei potentiam adesse illis exoptat, vt sicut in emẽdandis vitiis & doctrinæ veritate compungit corda illorum, ita & in hoc faueat cœptis illorum, vt abundent in omni opere bono per gratiam dei. ¶ Vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omni opere bono.) Hoc dicit & optat, vt in omni re semper sufficientes sibi sint dei nutu, nec indigeant iis quæ ad salutem necessaria sunt. Si ergo sufficientiam solam sibi eligant, poterunt in dei opere abundare. Illud enim sibi retinendo quod sufficit, cætera in vsus sanctorum vel pauperum impẽdant necesse est, & hoc erit abundare in omni opere bono. Licet enim exigui hominis parum sit quod tribuit, abundat tamen, quia recto iudicio fit: & non solũ quæritur quantũ, sed & de quanto, & quo animo detur. Denique illa vidua in euangelio de paruo laudata est: & qui multa mittebant laudati non sunt. Illius enim paruum multum est, quia plus misit quàm poterat. Diuites autem minus miserunt, cum plus possent: ac per hoc modicum illius, quia vltra vires suas misit, plus inuentũ est, quàm diuitum multum, quia de eo quòd abundabat eis, miserunt. Qui ergo tantum dat quantum potest, recte facit: viduam tamen illam ante se habet, quia hæc omne quod habuit, misit. ¶ Sicut scriptum est: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.) Hoc in psalmo scriptum est centesimo vndecimo. Per exemplum addit ad curã pauperum, vt in omni opere bono abundent. Si enim huius qui pauperibus largitur, iustitia manet in æternum, quanto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici qui publicani egeni sunt. Sãcti enim discernuntur ab his, quia hi serui dei sunt, insistentes orationibus & ieiuniis, puram vitam agentes sicut & Anna prophetissa, quæ non discedebat de templo, ieiuniis & orationibus seruiens die ac nocte, omnem mundi curam postponens. Misericordia ergo hæc, iustitia appellata est, quia sciẽs qui largitur, omnia deum communiter omnibus dare, quia sol eius omnib' oritur, & pluit, & terram omnib' dedit: idcirco diuidet cum iis qui copiam terræ non habent, ne beneficiis dei priuati videantur. Iustus ergo est qui sibi soli non detinet quod scit omnibus datum, & iustus non solum in tempore, sed & in æternum, quia in seculo futuro hanc habebit secum in perpetuum. ¶ Qui autem subministrat semen seminanti, & panem ad edendum ministrabit, & multiplicabit semen vestrum, & amplificabit fructum iustitiæ vestræ, vt in omnibus locupletemini in omni simplicitate.) Omnia dei sunt, & semina & nascẽtia dei nutu crescunt & multiplicantur ad vsus hominũ. Deus ergo qui hæc dat, ipse & iubet de his communicari eis qui indigent ac per hoc non poterit qui tribuit iuxta dei voluntatem, dei nutu non augeri incrementis huiusmodi ad amplificandum fructum iustitiæ. Dãti enim addit, vt eo amplius habeat vnde largiri. Hæc est iustitia, vt quia de' dat, retribuat ex eo & homo ei cui deest. Hos enim vult ministros esse eorum, qui potiora eligẽtes copias præsentis temporis spernunt, totos se dei rebus obligantes. Vnicuique enim secundum bonam voluntatem deus præstat auxilium. Sancti enim qui nihil volunt hic possidere, nisi victum habere & vestitum: hos qui hic habere volunt, tutores illorum deus esse disposuit, vt qui bene & simpliciter eis ministrauerit, amplificetur dei nutu, vt habeat vnde largiri semper, & ad præsens locupletatus, & in futurum. Semel enim seminans, bis metet, ita vt si futuris cõsulit spebus, nolit eos subiectos habere, sed magis se eis inclinet, quia à deo hui' rei accipiet mercedem. Si enim ad præsens humiliari eos sibi voluerit, spem futurę amittit. Hic enim accipit mercedem operis sui, non simpliciter hoc agens, sicut dicit dominus: Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam. Si quis operatur per nos gratiarum actionem deo, quoniam ministerium officij eius non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed & abundabit per multarum gratiarum actionem in deo, per probationem ministerij huius magnificãtes deum in subiectione confessionis vestrę in euangelio Christi in simplicitate communicationis in illos, & ipsorum orationes pro vobis desiderantium vos videre propter superabundantem gratiam dei in vobis. ¶ Gratias deo super inenarrabili dono ei'.) Hoc dicit quia quicunque operatur per dispẽsatores doni dei hoc opus, vnde gratiæ agantur deo, ab iis qui necessarios sumptus accipiunt sub nomine Christi non mẽdicitati subiecti, sed deo, de cuius bonis ali se norunt: non tantum ab eis gratiæ illis referuntur, sed à reliquis fratribus, qui pro his gratias agant deo, commendantes factum ipsorum domino, vt paucis tribuentes, multorum obsecrationibus deo commendentur. Probantes enim mentem eorum in hoc opere magnificant

Luc. 21.

Luc. 2.

Matth. 6.

gnificant in eis dominum, cuius spe firmati obediunt euangelio Christi in subiectione mentis, ne velint eos sibi humiliari vt præbeant quæ necessaria sunt sanctis. Et hoc erit in simplicitate hoc agere communicationis illorum, commendantes se orationibus illorum, & desideriis eorum. Quis enim non cupiat oculis videre, necessitatib⁹ suis propter dei nomen subiectos? Denique dei dona vocantur. Deo enim dat qui in his ministrat, quia qui iubet fieri, ipsi imputatur quod datur. Gratias deo in his agentes, & super ineffabili dono eius. Donum enim dei est quod incitat homines ad bonum opus. spes enim promissa lacessit ad ministerium supradictum.

CAPVT DECIMVM.

Ipse autē ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & modestiā Christi qui ad faciem quidem humilis sum in vobis, absens autem confido in vobis.) Hoc est quod nūc dicit, quia talis est absens, qualis & præsens. Nec enim humilis erat ad faciē adulatione aut subiectione alicuius rei, qui constantiam suam sic zelabatur, vt aliquando etiam à licitis temperaret ne inclinaretur. Vnde dicit in alia epistola: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. esca ventri, & venter escis, & hunc & hæc deus destruet. Ideo ergo absens obsecratur, & modestiam Christi interponit, ne præsens durior inueniatur causa vitiorum eorum, quàm est in epistola, vt componentes se qui adhuc non emendauerant, mollirent sibi rigorem Apostoli, vt moderatos eos inueniens, pressa seueritate lætaretur in eis. Confidentiam itaque fiduciam seueritatis significauit, quam forte in epistola tantum habere putabatur, non tamen præsens facie, quia in prima epistola seuerus & nimis rigidus videbatur, ideo commonet, ne eadē seueritate præsens vtatur, sicut non sperabant.

1. Corin. 9.

Rogo autem vt non præsens audeam per fiduciam qua existimor audere in aliquos qui arbitrantur nos secūdum carnem ambulare.) Idem sensus est, quem vt dilucidet, repetit. Orat enim vt tales illos inueniat, ne cogatur irasci, sed vt requiescat cum eis. Hic ergo aperuit quod supra significauit, & adhuc in subiectis plenius manifestat, hanc esse confidentiam quam hic fiduciam dixit, datæ sibi potestatis à Christo cuius vicarius est, vt vindicet in eos qui sub nomine Christi agentes non obaudiunt vt corrigant in quibus reprehenduntur. Hos dicit qui non recipiendo spiritalia quæ ab Apostolo dicebantur, sic eum existimabant quasi carnalia loqueretur, quæ recipienda non essent. Ideo dicit, Qui nos arbitrantur secundum carnem ambulare: quia qui spernit spiritalia, putat illa carnalia. ¶ Nam in carne ambulantes, nō secundum carnem militamus.) Hoc est, in corpore positi spiritaliter viuimus. Spiritaliter autem viuit qui facit quod placet deo. Hic ergo secundum carnem militat qui desideriis carnis obtemperat. Omnis enim error, caro dicitur. Christo autem ipse militat qui obaudit eum in fide & disciplina. ¶ Arma enim militiæ nostrę non carnalia, sed fortia deo.) Ideo fortia, quia incorrupta. Omnia enim carnalia corrupta sunt. Arma ergo ideo, quia repugnant vitiis, signū habentia imperatoris sui Christi, qui hostis est vitiorum. Sicut enim imperator per milites suos vindicat suum regnū, ita & saluator per nos seruos suos defendit vnius dei professionem & disciplinam. ¶ Ad destructionem munitionum cogitationes destruētes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus cogitationem dei.) Arma spiritalia fides est incorruptæ prædicationis. Per hæc deus vincit principes & potestates, quos cōstat vt sibi vsurpent imperium, extolli contra fidem Christi, cogitationib⁹ se hominum inserentes, vt auocent eos à dei dominio, quas cogitationes destruit veritas fidei. Munitiones ergo principes dicit, & potestates & spiritalia nequitiæ, qui se extollūt, & armant infidelium animos ad contradicendum Christo, contra quos pugnat dei lex, discipans consilia eorū. ¶ In captiuitatem redigentes omnem intellectum ad obedientiam Christi perducentes.) Captiuat intellectū dum contradicentem ratione vincit, & ad fidem Christi cui prius repugnauerat, humilem & mansuetum inducit. ¶ Et parati in omnibus vindicare inobedientiam, cum impleta fuerit obauditio nostra.) Manifestum est quia vindicat inobedientiam cum illam cōdemnat per obedientiam, tunc illam destruens quando eos qui resistunt, perducit ad fidem, vt perfidia ab iis à quibus defendebatur, damnetur. ¶ Quæ secundum faciem sunt, videte.) Nunc vult eos quæ palam sunt considerare, id est, ea quæ dicturus est, quia sunt aperta, diiudicare. Dicit ergo, Si quis confidit se esse seruū Christi, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita & nos. Iis loquitur quorum tangit superbiam, qui de se præsumentes inflatione animi, minus quàm dignum erat de Apostolo sentiebant, quasi non egerant præceptis eius. Quos commonet vt si de se confiderent quia erāt serui Christi, non vtique deberent de Apostolo dubitare, sed & de eo, quanuis impar sit, vel similiter sentire, cum vtique magis præferre sibi deberēt magistrum gentium. Sed hic illos humilitatem in se docet, æquans se illis, cum esset vas electionis, & magister gentium in fide & veritate. Hoc ergo vult illos considerare, quod vtique clara luce videtur, quia de Apostolo nemo credētium non plus æstimet quàm de se, quanto magis nemo minus quàm de se debeat æstimare. Hoc ergo cōtestatur & docet, ne elatione mētis bonæ vitæ meritum perderent. Qui enim scit se aliquid esse, humiliet se, vt amplior fiat. Nam & si aliquid amplius gloriatus fuero de potestate nostra quā dedit nobis dominus in ædificationem non in destructionem vestri, non erubescam.) Nunc significat quia superius se humiliauit, ipsis se comparando, cum si se erigat, non erubescat, quia à domino accepit potestatem prædicādi, vt saluet, non vt perdat obaudientes. Si ergo hic qui à domino missus est, inclinat se, & comparat se inferioribus, quanto magis ij qui nullius erant testimonij, comparare se non deberent, non dicam præferre maioribus? ¶ Vt non existimemur quasi terrentes vos per epistolas.) Ipse potest videri terrere per epistolas qui neque authoritatis alicuius est, neque præsens fiduciam habet arguendi. absens autem ideo audet, quia præsens timet. ¶ Quia epistolæ quidem graues & fortes, præsentia autem corporis infirma, & sermo cōtemptibilis. Hoc æstimet qui huiusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales sumus & pręsentes in opere.) Ideo non se alium esse absentem quàm præsentem probat, quia non erat præsumptor. A domino enim potestatem acceperat. Cui enim non est data potestas, absens potest audere, præsens autem pudorem patitur. Ideo Apostolus non erubescit dum corripit, quia fiducia potestatis hoc agit. Hæc propter hos loquitur, qui non missi prædicabant adulantes, quia seipsos commendare volebant. ¶ Non enim audemus coniungere aut cōparare nosmetipsos quibusdam qui seipsos commendant.) Hi seipsos commendant, qui non accepta potestare dominari volunt, nomini suo vindicantes authoritatē. Qui enim mittitur: non sibi, sed ei à quo mittitur, vindicat potestatem: per quod etiam ostendit se à domino dispensatorem electum. Sic ergo non coniungit se aut comparat iis qui non missi prædicant, dum nihil vltra concessum præsumit. ¶ Sed ipsi in nobis nosmetipsos mensurantes, & comparantes nosmetipsos nobis, non in immensum gloriabimur, sed secundum mensurā regulę quam partitus est nobis deus mensurā pertingēdi vsq; ad vos.) Tāta se vti dicit potestate, quanta concessa est ab authore, nec mensuram egredi. Idcirco non superba erit gloria, inquit, nostra, quando non egrēdimur terminum datæ potestatis. Gloriam pro authoritate posuit, qua vtebatur in correptionibus peccatorum vt saluos eos faceret. Nec tamen gloriari se dicit in extollētia potestatis, sed ad ædificationem illorum. Ostendit enim potestatem: de qua si gloriari vellet, non illum puderet, quia data est illi à domino. sed hic sic illa vtitur, vt non glorietur nisi in profectu credentium, corripiens constanter vitiosos, vt glorietur in salute illorum, vt potestas data saluti proficiat, non elationi. Duplici ergo genere non se in immensum gloriari testatur, & secūdum datam potestatem, sicut dixit, & quia non vltra quàm prædicatio eius personabat, vindicabat sibi authoritatē. De his enim cōfidebat, quos ipse fundauerat in fide Christi. Partitum enim dicit vnicuique ad quos in prædicatiōe dirigeretur, vt singuli proprias aliquas

ciuitates

ciuitates haberent, de quorum fide gloriarentur. Dei enim A nutu Macedonibus prædicare aduocatus est hic Apostolus: & vt Corinthiis euangelizaret, à domino monitus est. Iis er go audenter loquitur quos ipse fundauit, & ad quos dei nutu peruenit: cæteris non tali fiducia, quia in aliena regula erant, hoc est in parte alterius euangelistę. ¶ Non enim quasi non pertingentes vsque ad vos superextédimus nos.) Hoc est, non quasi non missi peruenimus vsque ad vos in prædicatione, sed destinati, deo mittente nos ad vos. Superextendi autem est, vltrà extendi quàm conceditur. Sed non vltrà, quia mensuram dedit deus quàm seruarét euangelistæ eius, quam hic se custodisse testatur. Ideo enim hoc ostendit, vt sciant quoniam à deo ad hos directus est, ac per hoc obaudire illos debere monita eius, ne contemnentes, deo à quo missus est, resistere viderentur. ¶ Nam vsque ad vos peruenimus in euangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus.) Hic manifestius apparet quod dicit, quia ipse illos fundauerat, ideo tãta fiducia ad hos loquitur. Nec enim labore alterius acquisiti fuerant ad fidem, sicut in alia epistola ait: In Christo enim per euangelium ego vos genui. Nõ ergo extra mensurã gloriatur, qui in labore suo gloriatur. ¶ Spê verò habentes crescentis fidei vestrę, in vobis magnificari.) Quia fructũ laboris sperat quęsitæ fidei eorũ, idcirco nõ negligéter hoc agere se profitetur, ne tædiis & molestiis cederet: quia magnificari se credit apud deum, si augeãtur in fide auditores eius, sicut dicit domin': Pater, sicut misisti me in hũc mundũ, & ego misi eos in hunc mundũ, & pro eis sanctifico meipsum. Hoc dicit quia testimoniũ magistri est in discipulis obaudientibus. Vnde ait: ¶ In vobis magnificari secũdum regulã nostrã in abundantia, in regionibus quæ vltra vos sunt euãgelizare.) Lætior de fide eorum vltra eos prædicaturum se necessario profitetur ad augendam gloriam prædicationis, vbi adhuc non fuerat prædicatum. ¶ Non in aliena regula præparatis gloriari.) Manifestũ est quia vir prudens non in his confidit, neque gloriam sperat, quæ in aliorum laboribus constant. Ideo & Apostolus non audet in hos qui aliis prædicantibus crediderunt, ne in alienis laboribus gloriari videretur, sed hoc nititur, vt eis prædicet quibus non erat annunciatum, vt gloriam labori suo quærat. ¶ Qui autem gloriatur, in domino glorietur.) Hoc dicto significauit ipsam confidentiam & gloriam domino dandam, cuius gratia est vt qui in potestate euangelica confidit, deo auctore confidat, vt quęstus omnis negocij diuini domino in lucrum veniat. Sed qui non accipit potestatem à deo, non potest in domino gloriari, quia gloriam suam quærit. ¶ Non enim qui seipsum commendat probatus est, sed quem dominus commendat.) Verum est, quia illum dominus commendat & probatus est, quem dignum habet ac mittit vt prædicet donum eius. Quem autem non mittit, non illum cõmendat. Ipse autem se commendat qui non missus prædicat, ac per hoc idoneus nõ est, sed præsumptor & reprobus.

1.Cor.4.

Ioan.17.

1.Corin.1.
Hiere.9.

CAPVT VNDECIMVM.

Vtinam sustineretis pusillum imprudentiam meã, sed & patimini me.) Incipientem se vera de seipso narrare, insipientem se dicit, quia ad laudem eius videtur pertinere. Propter quod dictum est: Non te laudét labia tua, sed proximi tui. Sed hic dolore compungitur propter hos qui cum de eo bene præ cæteris sentire deberent, indigne sentiebant. ¶ Zelans enim vos dei zelo, paraui enim vos vni viro virginem castam assignare Christo.) Quæ locuturus est amore eorum dicturum se ostendit, vt non magis ad laudem eius proficiat, sed ad profectum horum, vt discant quemadmodum parenti suo in euangelio faueant, quia vituperatio patris, detractio filiorum est: & laus filiorum, gloria patris est. Virgines ergo vult eos esse in fide. Vnde & corruptores fidei zelatur ab his vt in die iudicij incontaminatos eos assignet iudici Christo. Hinc est vnde in Apocalypsi Ioannis legitur: Hi sunt, inquit, qui cum mulieribus non sunt coinquinati. virgines enim permanserunt, Hi sequũtur agnum quocunque ierit. In mulieribus errorẽ significauit, quia error per mulierem cœpit, sicut & Iezabel mulierẽ dicit propter vxorẽ Achab, quæ zelo Baal dei prophetas occidit, cũ intelligatur idololatria, qua corrũpuntur mores, & fidei veritas. Nam si mulieres, mulieres intelligas, vt ideo putes virgines dictos, quia corpora sua intaminata seruauerũt, excludes ab hac gloria sanctos, quia omnes apostoli, exceptis Ioanne & Paulo, vxores habuerunt. Et vide an conueniat accusare Petrum apostolum, qui primus inter apostolos est, quãto magis inter cęteros. ¶ Timeo autem ne sicut serpẽs Euam seduxit astutia sua, sic sensus vestri corrumpantur à castitate quę est in Christo Iesu. Ostendit qua causa cogitur vera de se protestari. Ad hoc enim gloriã sibi datam profitetur, non vt se laudet, sed vt illos deformet qui sub nomine Christi contra Christum prædicabant, à quib' Corinthij seducebantur, & veritas hæc his magis quàm ei proficeret. Hoc enim ait ne audiantur seductores quos diabolo comparauit propter astutiam malitię eorum, quia corrumpere fidelium corda à veritate Christi conantur. Hoc ergo timens semper solicitus de eis est ne violentur.

Prou.27.

Apoca.14.

3.Reg.18.

Ioan.

B Nam si is qui venit, alium Christum prædicat quẽ non prędicamus: aut alium spiritum accipitis, quẽ non accepistis, aut aliud euangelium quod non recepistis, recte pateremini.) Quare, Recte ait pateremini si alius vobis Christus prædicatus fuisset, aut si alius spiritus, vel aliud euangelium traditum vobis fuisset, cum dicat Galatis, Si quis vobis annunciauerit præterquam quod accepistis, anathema sit? Si Galatis peruersum erat aliud accipere, quàm ab apostolis fuerat traditum: quomodo Corinthiis rectum erat si alius Christus prædicatus illis fuisset? Sed sciens Apostolus nunquam alium Christum quàm hunc qui crucifixus est prædicari, idcirco ait, Recte pateremini si vobis alius potior Christus ab iis qui veniunt prædicatus fuisset. Galatis autem anathema dixit, si aliud audirent quod non vtique maius esset, sed contrarium. Porro autem inquit, si ipse Christus prædicatur ab iis qui à nobis annunciatur, & hoc euangeliũ, quid causæ est vt nos inferiores habeamur, cum nihil amplius ab illis addiscatur? Superius de pseudoapostolis loquitur fidei corruptoribus, hoc loco au- C tem de veris prædicatoribus, quia plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat, vt aliqui fauerent pseudoapostolis, quidam eis à quibus compositis verbis eadem audiebant quæ ab Apostolo audierant. Alij autem apostolis fauebant, quia cũ domino fuerant, apostolũ suum Paulũ deformãtes, quia in carne non viderit dominum nostrum. ¶ Existimo enim me in nullo inferiorẽ fuisse ab iis qui valde sunt apostoli.) Non vult gratiam dei inferiorem in se videri, quia similiter docuit, & eadem fecit quæ faciebant apostoli qui propensiores videbantur, quia priores cœperant docere, & fuerant cum domino, vnde maioris authoritatis esse putabantur: cum huius Apostoli electio cum testimonio sit, & amplius cæteris laborauerit, & dominum in templo orans viderit, & locutus sit ei. ¶ Sed & si imperitus sermone sum, sed non scientia.) Hoc non ad apostolos pertinet, quia non erant eloquentes, vtpote sine literis, pleni tamen spiritu sancto, sed hos tangit quos præferebant Corinthij causa accurati sermonis, cum in religione vis sermonis necessaria sit, non sonus dulcis. Quomodo tamen se humiliat, vt imperitũ D se esse dicat in sermone? & vbi est illud quod Festus ait, Paule, inquit, Paule, multæ literæ te faciunt extorrem? Hoc ergo dicens, non se loqui nescire voluit intelligi, sed propter eos qui non per fidem, sed per eloquentiam commẽdari volebant. Et in eo tamen dixit se imperitum quod non habet crimen. In eo autem quod non caret crimine, & acquirit salutem, non se imperitum pronunciauit, quia qui imperitus est in sermone, reus nõ est apud deum, qui autem scientiam dei non habet, reus est ignorantiæ: quia non licet ignorare, maxime quod pertinet ad salutem. Quamobrem Apostolus spreta eloquentia id agebat, vt fides teste virtute acceptabilis esset, vt non fidem eloquentia commendaret, sed virtus cui cedit eloquentia. ¶ In omnib' aũt manifestus sum vobis.) Manifestum se dicit esse Corinthiis in omnibus, quia non ignorabant etiam loquendi habere illum peritiam, & hoc scientes aliis fauebant in eo quòd istum inferiorem nesciebant, ideoque commotus loquitur, quia hoc peius erat, cum

Galat.1.

Act.26.

cum scirent illum in nullo deesse, humiliarent illum cæte-
ris: cum vidissent per eum non solum impleri prædicationé,
sed & signa & prodigia fieri apostolica. ¶Aut nunquid pec
catum feci meipsum humilians, vt vos exaltemini, quoniam
gratis euangelium dei prędicaui vobis?) Quoniam inflati e-
rant eo quòd sumptus ab eis accipere noluit, & propter hoc
alios ei præponebãt, idcirco nunquid peccaui, ait, quia me
humiliaui vt me indignum ad accipiendum iudicarem, quia
inde mihi irascimini, cum hoc non peccati sit, sed gloriæ.
Itaque sic se humiliauit, cú id quod sibi debebatur, non exe
git. Debitum enim erat vt sumptus ab iis acciperet, quibus
prædicabat euangelium dei, sicut dominus instituit, dicens:
Lucæ.10. Dignus est enim operarius mercede sua. sed vt ad vtilitaté
eorum proficeret, refutauit. Duabus enim ex causis oblatos
sumpt⁹ refutauit, ne & pseudoapostolis similis inueniretur,
qui non ad gloriam dei, sed ad suam vtilitaté prędicabãt, vt
non occasionem acciperent deprædandi. Alio enim non ac-
cipiente non potest alter multum expetere, & ne vigor eu-
angelicę potestatis torpesceret. Qui enim à peccantibus ac-
cipit, arguendi authoritatem amittit. Sic ergo exaltantur, cú
ideo ab eis non accipitur, vt correpti emendentur, à morte
eleuati ad vitam. ¶Alias ecclesias expoliaui, accepto stipen
dio, ad ministerium vestrum. Et cum apud vos essem & ege
rem, nulli grauis fui.) Onerat eos. Ostendit enim non solum
noluisse se accipere ab eis, sed & ab aliis accepisse, & eis mini
strasse. Et vt multũ hoc ostẽdat fuisse, non parum, ait: Alias
expoliaui ecclesias ad ministerium vestrum. non parua er-
go significat se in eos impendisse. Cum enim dicit, expolia-
ui, multa accepta & data significat non extorta. Vnde subie
cit, Accepto stipendio. Stipendium est enim quod militans
accipit ad sumptus vice mercedis. Ruborem ergo incussit
eis, quia non vtique dolo refutauit quãdo ipse eis ministra-
uit, & vt per hoc ministerium quod promiserant facilius im
plerent, scientes se esse debitores, vt non valde gloriosum
iam sit ministerium eorum, sed debitũ, ne vel inde se iacta-
rent. ¶Et cum apud vos essem, & egerem, nulli grauis fui.)
Intãtum eis proficere voluit, vt egestatem suam consolare-
tur propter eorum salutem. Passus enim egestatem conten-
tus fuit, ne illi aliquod scandalum paterẽtur. Qui enim dat,
putat se exaltari, & iam se non patitur argui. ¶Nam indigen
tiam meam suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedo-
nia.) A Macedonibus sẽper accepit, quia prius vitia sua cor-
rexerunt. Et sicut à Corinthiis accipiendum non erat, ne il-
lis in scandalum proficeret: sic iterum à Macedonibus acci-
piendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent. ¶In
omnibus sine onere vestro me ipsum seruaui, & seruabo.)
In eo permansurum se dicit, ac si se corrigant, propter pseu
doapostolos, qui occasionem quærebant deprædandi eos.
¶Est veritas Christi in me quod gloria hæc non infringe-
tur in me in regionib⁹ Achaiæ.) Hortatur omnem Achaiam
vt ministrent sanctis, sibi autem non permittere, ne cœptam
gloriam non impleret. Gloria est enim à licitis abstinere, ma
xime ad aliorum salutem. In Achaiæ ergo regionib⁹ noluit
vti, in cæteris vsus est, & amplius promittit sub testimonio
Christi, dicens in eo se mansurum, ne aliquando ab Achaiæ
regionibus acciperet. ¶Quare? Quia non diligo vos? Deus
scit.) Reddita ratione etiam dei scientiam testem dat dile-
ctionis suæ quam habebat erga eos: quia non ideo nolebat
accipere, quia nõ illos diligebat, sed ideo magis quia amabat
eos, vt hoc ipsum prodesset illis: sicut dixi. ¶Quod auté fa-
cio, & facturus sum, vt amputem occasionem eorum qui vo
lunt occasionem, vt in eo quòd gloriantur, inueniantur si-
cut & nos.) Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat ac-
cipiẽdis. Ideo Apostolus hoc refutauit, ne illis similis vide-
retur, quia nisi hoc ab Apostolo fuisset vitatum, maior occa
sio illis data fuisset accipiẽdi, aut magis extorquendi, quan-
do in hac re formam ab Apostolo datam ostenderent.

HViusmodi enĩ pseudoapostoli sunt operarij sub-
doli, transfigurãtes se in apostolos Christi.) Sub-
doli sunt, quia auaritiæ causa non religiosa men-
te, neque missi prędicabãt Christũ, nomen sibi a-
postolicũ vsurpantes. ¶Nec vtiq; mirum. ipse enim Satanas
trãsfiguratur velut angelus luminis.) Manifestũ est quia fre
quẽter multos fallit Satanas, ostendẽs se illis quasi angelum Marc.6.
dei, vt decipiat eos. Vnde Iesus Naue solicit⁹, quæsiuit quis
esset qui ei apparuit. Et apostoli in naui perterriti putabant
phãtasma esse. Vnde Petr⁹ apostolus dicẽti domino, Nolite
timere, ego sum: nõ facile credẽs ait, Si tu es, iube me venire
ad te super aquas. vt si firmiter posuisset pedẽ super aquas,
sciret verum esse quia non erat phantasma quod apparebat.
¶Non ergo magnum si & ministri eius trãsfigurantur, sicut
ministri iustitiæ.) Ministri iustitiæ apostoli sunt, quorum se
hi socios mentiebantur, vt deciperent audientes. ¶Quorũ
finis erit secundum opera eorum.) Sine dubio, quia iudica-
buntur huiusmodi secundum animi sui nequitiam, quia nõ
propter deum, sed propter suum ventrem simulant se esse
ministros dei. Finem tamen illorum secundum opera illorũ
dixit, vt sicut opera & cura ventris interit, ita & hi interire
intelligantur. ¶Iterum dico, ne quis existimet me insipien-
tem: alioquin velut insipientem accipite me, vt & ego mo-
dicum aliquid glorier.) Supra iam dixit, Vtinam sustinere-
tis pusillum imprudentiam meam, hoc nunc repetit. Sem-
per enim proponit, quod postea multis interpositis prose-
quatur. Quod ergo supra proposuit, modo incipit enarra-
re. Nam vera dicturus, velut insipientem se dicit, quia vidẽ
tur ad laudem eius pertinere. Vt & ego modicum, inquit,
glorier. Modicum hoc dicit, quia in verbis, nõ in sensu est.
Non ergo vere ad gloriam suam hæc loquitur, sed vult illis
ostendere quia quos putant gloriosos, nihil plus ab hoc ha-
bent: ac per hoc si putantur hi gloriosi, & ego, inquit. Ideo
insipientis hoc esse dicit, vt ad laudé suã aliquid prosequa-
tur, se autem coactum hæc loqui. Dolet enim ei vt illos pu-
tarent sublimes hoc contempto, qui nihil plus ab eo habe-
rent. ¶Quod loquor, non loquor secundum deum.) Secun-
dum deum non loquitur, quia ad carnis tumorem hæc per-
tinẽt, nec de inflatione apud deum surgit gloria, quia apud
deum humilitas gloriosa est. ¶Sed quasi in insipiẽtia in hac
substantia gloriationis.) Non plenam dixit insipientiã, sed
ex parte: veritas enim est. Sed quia elatio vitiosa res est, id-
eo quamuis verum sit quod dicitur, quasi in insipientia ta-
men est vnumquemque laudare se. Plena autem insipientia
est, si se falsis quis laudet. Ille enim superbus de vero est, hic
stultus de falso. substantia tamen gloriationis in hac caussa
carnalis est, quia sicut flos fœni, ita decidit gloria ista.
¶Quia multi gloriantur secundum carnem, & ego gloria-
bor.) Hoc dicit quoniam aliqui ex Iudæis credentes pręsu-
mebant sibi quod essent filij Abrahæ. Hoc est secundũ car-
nem gloriari, nobilitaté sibi carnis vindicare. Inde enim si-
bi defendunt generis prærogatiuam, quia filij eius dicuntur Ezech.18.
qui deo crediderit, cùm anima quæ peccauerit, ipsa morie-
tur. Si ergo hæc gloria est, inquit, & ego gloriabor quia &
ego filius sum Abrahæ. sed nihil prodest filium esse Abra-
hæ apud deum, quia fides est quæ saluat, non propago gene-
ris Abrahæ. ideoque hæc gloria carnis est gloria vt puta si
dicatur, filius nobilis hominis. ¶Libẽter enim sustinetis in-
sipientes, cum sitis ipsi sapientes.) Insipientes appellat, qui
de carnis circuncisione gloriabantur. Et quia à Corinthiis
portabantur vt gloriosi viderentur, ideo Apostolus etiam
se sustineri ab his vult, vt & ipse hoc se esse ostẽderet quod
erant hi, & non tamen gloriari ex hac parte secundum deũ:
vnde gloriam hanc insipientiam vocat. Gloriari enim se di
cit secundum carnem, sed hoc stultum esse profitetur, vt &
gloriam hanc inaniret, & se coactum in laudem carnis eru-
pisse doceret. Igitur ironia est hæc. Nam quomodo prudẽ-
tes sunt qui sæpe reprehenduntur? Nam plus sapit insipien-
tia Apostoli, quàm horum prudentia. Hic enim sapiens su-
stinet imprudentes, qui patientia sua suffert eos vt possint
proficere, ne prouocans eos aut abiiciens, peiores illos fa-
ciat: aut certe si in illis proficere non potuerit, suam mode-
stiam custodit. Horum in Corinthiis nihil est. Quomodo
ergo libenter sufferũt imprudentes, cum ipsi sint sapientes;
nisi quia sic non vult intelligi sicut sonant verba? ¶Hoc
in sensu, & pronunciatione est, quia eadem quidem ver-
ba non eundem habent sensum aliter pronunciata, vt a-
liquando confirmet, aliquando neget quod dicit. Hi enim
vt prudentes, insipientes sufferebant falsos apostolos. ¶Su-
stinetis

ſtinetis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit.) Hoc verum eſt, quia redigebantur in ſeruitutem, non per prudentiam, ſed per ſtultitiam, vt famularentur pſeudoapoſtolis. ¶Si quis deuorat.) Nec hoc falſum eſt, quia contenti erant deuorari res ſuas à falſis doctoribus. ¶Si quis accepit.) Accipere eſt aliquem dolo capere, ideoque ſignificat hos capi à doloſis magiſtris, & ferre quod non expedit. ¶Si quis extollitur.) Extollentia ſuperbia eſt. Hos ergo tangit qui ſuperbi erant male taxantes Apoſtolum, & his non diſplicebat. ¶Si quis in faciem vos cędit.) In faciem cæditur, in cuius os iniuria irrogatur. Nũc hos ſignificat, qui eo quòd eſſent ex genere Abrahæ, obtrectabãt eis quod eſſent incircunciſi, ſe præferentes, hos humiliantes. ¶Secundum ignobilitatem dico.) Ignobilitatem dicit hoc quod ſupra ait: Et ego gloriabor ſecundum carnem. Non enim dicit ad laudem pertinere, quia infirmus non erat, in quo ſe iactabant quos occultè tangit. Vnde & adiecit: ¶Quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte.) Manifeſtum eſt quia non erat in hac gloria infirmus in qua ſe præferebant credentes Iudęi quos hi patiebantur, quaſi apoſtolus eorum in hac re eſſet diſſimilis, quia & ipſe, erat de ſemine Abrahæ, ac per hoc infirmus non erat in hac gloria carnis. Infirmi autem hi iudicabantur, qui appliciti fuerant generi Abrahæ. Iſti ergo quaſi infirmi in eo quo illi ſe præferebant, eo quod eſſent Iſraelitæ, in hoc ipſo volunt ſe ſufferri. Vt oſtẽderet in hac gloria carnis non ſe eſſe diſſimiles & infirmos, cum de ſua cauſa loquitur, ſubinducit & Barnabę perſonam ſocij ſui. Vnde & in prima dicit epiſtola: Aut ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Non ergo minores erant in hac gloria in qua ſe Iudæi iactabant, ſed non inde plaudebant. Denique dicit: ¶In quo quis audet? In inſipientia dico, audeo & ego.) Hoc eſt non fuiſſe infirmum in gloria qua ſe iactabant Iſraelitæ, nec quidem in hac re prudentem iudicari. præferre enim ſe non ſolent prudentes. In inſipientia ergo dicit audere ſe in eo quod audent ij qui ſe iactant eo quòd ſint filij Abrahæ. Vt gloriam eorum inaniat, imprudentem ſe pronunciat, ne illi prudẽtes, viderẽtur in hac parte aut nobiles. ¶Hebræi ſunt & ego, Iſraelitæ ſunt, & ego. Semen Abrahæ ſunt, & ego.) In his parem ſe eorum de quibus ſupra ſignificauit, oſtẽdit, vt detractiones eorum quibus indignus his iudicabatur, falſas oſtenderet. ¶Miniſtri Chriſti ſunt, velut inſipiens dico magis ego.) Vera de ſe dicens inſipientem ſe pronunciat, vt intelligatur coactus ad laudem ſuam prorupiſſe. Nam qui ſponte ea refert quæ ad laudem eius proficiant, imprudentem ſe non dicit. Oſtendit ergo quæ ſint quæ faciant illum miniſtrum Chriſti magis eſſe, quàm ſunt reliqui prædicatores. Occaſione enim inuenta, omnium tangit perſonas etiam apoſtolorum, dolẽs quia dei gratia minor in hoc iudicabatur, cum eadem operaretur quæ cæteri apoſtoli, & fidei cauſa maiora exitia toleraret. Vnde & in alia epiſtola dicit: Plus illis omnibus laboraui. ¶In laboribus plurimis.) Ideo in laboribus plurimis ait: quia & illi laborauerunt, ſed non tantũ. Hic enim à mane vſque in quintam horam victum manibus quærebat, & exinde vſque ad decimam horam diſputabat publice, tanto labore, vt cõtradicentibus ſuaderet. ¶In carceribus abundantius.) Apertum eſt frequentius iſtum miſſum fuiſſe in carcerem quàm illos. ¶In plagis ſupramodũ.) Ideo ſupramodum, quia vltra quàm oportuit. Nam & illi cęſi ſunt, ſed non tantum. ¶In mortibus ſæpius.) Verum eſt, quia hic frequentius pericula ſuſtinuit quàm cæteri. ¶A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi.) Hoc dicit, quia quinquies flagellatus eſt à Iudęis, ſecundũ legẽ Moyſi accipiẽs plagas trigintanouẽ, ſicut ſcriptum eſt in Deuteronomio. Quod per quinque ergo vices factũ eſt, hic ſummatim refert. ¶Ter virgis cæſus ſum.) Hoc à gentibus paſſus eſt. ¶Semel lapidatus ſum.) A Iudęis lapidatus eſt in ciuitate Lycaonia. ¶Ter nauſ agiũ feci.) Qui omni tempore legitur nauigaſſe, aduerſis procellis facile fuit ter naufragium facere. ¶Nocte & die in profundo maris fui.) Hoc factum eſt quando miſſus ad Romam cum appellaſſet Cæſarem. Tunc deſperatiõe vitę in alto, hoc eſt in profundo maris fuit, mortem ante oculos habens. Sic enim ſcriptum eſt in ipſo loco: Ita vt deſperaremus nos etiam viuere. ¶In itineribus crebrius.) Nunc alia memorat pericula, vt terra mariſque pro Chriſto vexatum ſe ſecundum carnem oſtendat. Periculis, ait, fluminum. Si itinerum pericula recitat, quid eſt vt dicat periculis fluminum? Sed hyeme iter faciens, quia vtique imbres aſſidui ſunt, egredientib⁹ fluminibus incurrebat periculum. ¶Periculis latronum.) Cum in ciuitate diabolus eũ occidere non poſſet, latrones illi excitabat in via cum nihil ferret quæ latrones cuperẽt. ¶Periculis ex genere.) Iudæorum dicit perſecutiones, qui fratres eius erant ſecũdum carnem. Dolebant enim, quia ſpreta lege ad euangelium Chriſti ſe conuerterat. ¶Periculis ex gentibus.) A gentibus perſecutiones paſſus eſt, propter myſterium incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti, & vnius dei prædicationem. ¶Periculis in ciuitate.) Vſqueadeo ſub periculo fuit in ciuitate, vt per feneſtram effugeret manus inſidiãtis ſibi. ¶Periculis in deſerto.) Periculum hoc à Iudæis fuerat procuratũ, quando eum factis inſidiis in via volebant occidere. ¶Periculis in mari.) Iam ſuperius dixit, ter naufragiũ feci, nocte & die in profundo maris fui: quod aliud fuit periculũ in mari? Sed hoc eſt periculum quando in mari, hoc eſt in naui milites cogitauerant omnes cuſtodias occidere ne quis enatans effugeret. Quod periculum Centurio prohibuit inferri ne Paulus occideretur, vt eum viuum Romam perduceret. ¶Periculis in falſis fratribus.) Falſi fratres ij ſunt de quibus dicit ad Galatas: Propter ſubintroductos autem falſos fratres, qui ſubintrauerunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Ieſu. Hi enim partim Chriſtiani erãt, partim Iudæi, in neutro perfecti, qui zelo legis Apoſtolo inuidiã excitabant eo quòd pręedicato Chriſto, legẽ iam ceſſare dicebat. Denique his perurgentibus Timotheum compulſus eſt circuncidere. Fictus ergo Chriſtianus eſt, qui æmulatione legis perſequitur Chriſtianum, hic eſt falſus frater. Si enim tantum Iudæi erant hi, & propter Iudaiſmum fratres eos falſos appellat, quid opus erat iterare? Iam enim ſuperius dixit, periculis ex genere. Sed ſecũdum carnem non ſunt falſi fratres, in Chriſto autem falſi ſunt, quia non tota mente Chriſtiani ſunt. Fuerunt & alij falſi fratres, ſicut Demas & Hermogenes. ¶In labore & moleſtia.) Verum eſt, quia poteſt eſſe labor ſine moleſtia. Sed hic ideo addidit & moleſtiam, vt laborem ipſum exitioſum oſtenderet. ¶In vigiliis multis.) Multæ fuerunt eius vigiliæ, ſed aliæ voluntariæ, alteræ ex neceſſitate. In preſſura enim poſitus, neceſſe erat vt vigilaret, dei quærens auxilium: & non ſolum diebus, ſed & noctibus doceret, ſicut dicit in Actibus apoſtolorũ. ¶In fame, & ſiti.) Fugatus frequenter à Iudęis perſequẽtibus, neceſſe erat vt famem pateretur & ſitim per inopiam. ¶In ieiuniis multis.) Sæpius ieiunauit, vt dei adminiculo protegi mereretur. Ieiunat enim, qui dum habet quod edat, abſtinet. ¶In frigore & nuditate.) In frigore fuit, & nuditate, quando naufragium paſſus eſt. Denique ignem fecerunt, ait, & refecerunt nos propter pluuiam imminentem & frigus, Barbari in inſula Melite. ¶Præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea, quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum.) Solicitudo hæc, quam dicit quotidianam, detractionis vſu deſcendit, vt omnibus diebus commiſſum ſibi populum inſtruat. Illa autem quæ ſupra memorat, ſuperindicta ſunt neceſſitate cogente. Dies enim ad operam datus eſt, nox ad requiem. Sed quia inſtabat neceſſitas, vt omnibus occurreret, etiam nocte docebat. Se enim affligere non dubitabat, ne dei gratia eſſet in ocio. ¶Quis enim infirmatur, & ego non infirmor?) Compati ſe dicit omnibus, & condolere eo affectu, quo prouideat vulneri medicinam. Hoc autem ideo proſequitur, vt oſtendat qua cura commiſſam ſibi eccleſiã tueatur & regat, ac per hoc in nullo ſe minorem debere iudicari cæteris apoſtolis, quippe cum, ſecũdum quod declarauit, plus illis omnibus laborauit. Maior enim inuidia laborabat apud Iudęos prę cęteris apoſtolis: quia cũ perſequeretur eccleſiam, ſubito immutatus factus eſt defenſor eiuſdem, teſtificans atque confirmans quod Chriſtum, quem prius vt hominem mortuum æſtimabat, de cœlo ſecum locutum audierit. Cuius teſtimonium neceſſario multi ſequerentur, ſcientes eum de perſecutore non vtique ſine ratione factum defenſorem. Hac cauſa excruciabantur Iudæi &

1.Cor.9. 1.Corin.15. Galat.2. Act.28.

dæi & quærebant eum semper interficere. ¶Quis scandalizatur,& ego non vror?) Scandalizari est carnis pati desiderium, quantum ad locum hunc pertinet . Et quia etiam inuiti solent scandalizari,illecti forma aut pulchritudine corporis,aut propriæ carnis calore. Apostolus autem necessitatem humanæ naturæ considerans,vri se dicit:vt consulat talibus compatiens infirmitati eorum: nec hos condemnans, sed commonēs in humilitate sermonis, vt spe promissi præmij repugnent stimulis carnis, ne quis eorum qui eum audiunt, desideriis carnis victi, desperantes de se, putantes iam non accepto ferre deum si corrigant, & in eisdem manentes, depereant. ¶Si gloriari oportet:in iis quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor.) Hoc dicit quia si gloriandum est Christiano,in humilitate gloriandum est,de qua crescitur apud deum. Vnde alio loco dicit:Cum infirmor,tunc potens sum.hoc est,cum humilior pro fratrum salute,tunc exaltor. Hinc gloriandum est,non de carnis progenie, quia est quis ex semine Abrahæ.

2.Corin.12.

A

CAPVT DVODECIMVM.

Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit, qui est benedictus in secula, quod nō mētior.)Deum testem dat, vt quæ dicit, facile credantur, propter hos duntaxat qui eum non vt verum apostolum honorificabant . ¶Damasci princeps gentis Arethæ regis custodiebat ciuitatem Damascenorum, vt me comprehenderet : & per fenestram in sporta demissus sum per murum, & effugi manus eius. Gloriari oportet, sed non expedit mihi.)Princeps Damasci videns Iudæos insidias tendentes Apostolo , implere voluit per potentiam malam cogitationem eorum , vt ipse, si posset , cum comprehenderet , vt & Iudæis placeret, & vt diligēs in officio sibi credito videretur,si eum quem perturbatorem audiret, causa quietis interficeret. Hoc inter ipsa primordia, tunc quando apparuit illi in via dominus eunti Damascum. Incensi sunt Iudæi videntes eum qui vinctos credentes in Christo venerat perducere in Hierusalem,prædicare sectam quam venerat condemnare : & sic factum est vt à discipulis per fenestram per murum in sporta demissus effugeret. Quod quidem indigne factum dicunt, quia non dei auxilio liberatus est. Sed quod ab hominibus fieri potuit,quid opus erat vt dei suffragio liberaretur?cum dei suffragium tunc sit necessarium si humanum auxilium deficiat. Quo facto non sibi dicit expedire gloriari,quia præsentis vitæ gaudium fragile est.Si enim nō euasisset, martyrium fecerat. Sed quia fugiendum in persecutione mandatum est , data opera effugit . Nec enim debet aliquis expectare vt in semetipsum peccetur. Ergo gloriandum dicit quia euasit , sed non expedit, inquit, propter superbiam:quia de humilitate crescitur,& auxilium dei mitibus proficit non elatis . Præterea qui gloriatur mortem se euasisse quæ pro fide infertur , inane videri significat pati pro Christo:ideo non expedit gloriari. ¶Veniam autem ad visiones & reuelationes domini.) Nunc ostensurus est quo sublatus est, vt proinde quanta & qualia sint quæ illi ostensa & dicta sunt, possint intelligi : ne, sicut quibusdam videbatur,minor cæteris apostolis crederetur. ¶Scio,inquit,hominem in Christo ante annos quatuordecim,siue in corpore nescio,siue extra corpus nescio, deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum.) Vtrumque confirmauit, quia vtrūque posse fieri non negauit, vt & sine corpore rapi potuisset, & in corpore. Et forte quibusdam videatur nō magnum esse si homo Christi raptus est vsque ad tertium cœlum, cum in tertio circulo dicatur luna esse . Sed non ita est,quia vltra omnia mundi sydera raptus intelligitur:& ideo magnificum & mirabile est quod narrat. Significat enim supra firmamentum,in tertium numero cœlum de spiritalibus cœlis raptum semetipsum.¶ Et scio talem hominē,siue in corpore,siue extra corp' nescio,deus scit, quia raptus est in paradisum,& audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor.) Bis se raptum dicit:id est,hinc vsque ad tertium cœlum,deinde in paradisum cœlestē , in quo latroni dixit dominus quòd futurus esset cum eo:in paradiso, inquit, patris: illic vbi & ciuitas dicitur esse

Lucæ.23.

Hierusalem mater nostra. Quid ergo mirum si post resurrectionem corpus iam expiatum atque tenuatum factum immortale futurum credatur in cœlis,quando non dubitat Apostolus adhuc mortale corpus potuisse leuari ad cœlos , & tolli in paradisum dei patris cœlestem ? Pro huiusmodi homine, id est, qui iam dignus est deo vt ex hoc experiretur, gloriari se dicit:& non vult aperte dicere, quia de se loquitur,ne laudare se videatur. Et Ioannes apostolus,cum de se sciatur loqui,Hic est,ait,discipulus quē diligebat Iesus, qui & recubuit in cœna supra pectus eius. ne gloriose de se effari videretur. ¶Pro me autem non gloriabor,nisi in infirmitatibus meis.)Sic de se non gloriatur, dum non aperte de se profitetur . In infirmitatibus sane , inquit , meis gloriabor, Exponere enim pressuras passionum , & infirmitates angustiarum,non videtur gloriosum,sed flebile.idcirco se in his gloriari dicit: sciens tamen quia ad profectū perducunt remunerationum cœlestium.Quid enim tam gloriosum in futurum Christiano , quàm exitia pro Christo illata sibi narrare?¶ Nam & si voluero gloriari,non ero stultus. nam veritatem dico.) Hoc dicit quia si meritum suum profiteatur quod habet apud deum,non erit imprudens. vera enim loquitur. Ergo si quis pro meritis suis quæ sibi ostensa sunt loquitur,non est vtique stultus.Si autem taceat, est etiam prudens . Sed qua causa hic non palam gloriatur , nunc subiicit dicens:¶Parco autem , ne quis me existimet super id quod videt me,aut audit aliquid ex me.) Ostendit igitur qua causa non aperte glorietur.Ne quis me existimet, inquit, vltra gloriam meam tendere quam limes meritorum admittit. Hos significat quos obtrectatores habebat causa legis,sicut supra memoraui . Nam vtique meritorum gloriam bonum est non tacere , vt inuitentur credentes. ¶Et ne sublimitate reuelationum extollar , datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ , vt me colaphizet, ne extollar.)Deum bonis meritis prouidere testatur , dum permittit tentationibus hos deprimi , non solum ne laborum suorum fructibus abdicentur, verum etiam vt augeantur his ad cumulum possessionis æternæ . Hoc ergo remedium datum est Apostolo , vt iniuriis pressus , animo non possit extolli pro magnitudine reuelationum: quia ociosum pectus necesse habebat in iis quæ viderat extolli. ¶Propter hoc ter dominum rogaui vt discederet à me, & ait mihi , Sufficit tibi gratia mea.nam virtus in infirmitate perficitur.) Stimulos diaboli, quos perfidè mentibus inferens,ad nocendum dei seruis instigat:vt cessarent ab eo,ter dominum deprecatum se fuisse,& non impetrasse testatur , non quia despectum se dicit, sed quia inscius contra se petebat vt cessarent ab eo tentationes,per quas perfectior se fiebat . Ideo ad Romanos dicit: Nam quid oremus sicut oportet, nescimus . Vnde hoc sibi dicit responsum,vt sufficeret sibi gratia dei,qua aut vires tolerandi addebantur,aut tempus pressuræ abbreuiabatur, vt deuotio dum infirmitate pressuræ accedētis non frangitur, probata videatur. ¶Libētissime itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis , vt inhabitet in me virtus Christi.)Apertum est,quia tunc gloriandum docet, quādo iniuriis humiliatur. A Christo autem virtus tolerādi præbetur, vt quia prius asperæ,ac per hoc fastidiendæ iniuriæ videbantur,postea libenter suscipiendæ, vt Christi auxilio lenirentur.Libenter ergo cædi se dicit, dummodo à Christo curetur,sciendo plus addere medicinā Christi ad salutem,quàm infirmitas detrahit sanitati. ¶Propterea placeo mihi in infirmitatibus meis.Cū enim infirmor,tunc potens sum.)Verum est,quia tunc vincit Christianus cum perdere putatur: & tunc perdit perfidia,cum se vicisse gratulatur. Plaudit ergo cum illi insultatur,& surgit cum premitur. ¶Factus sum insipiens,vos me coegistis.)Cōpulsum se dicit vt quid esset ostenderet. Et non vtique stultus est, quia de se vera locutus est:sed inclinat se vt manifestet, quia nō voluntate merita sua ostendit.Ego enim debui à vobis cōmendari.)Manifestum est quia hi debuerāt testimoniū ei perhibere aduersus obtrectatores eius,apud quos ecclesiā cōstituit,&signorum prodigia apostolatus ostendit , vt hoc tacente illi eum defenderent quē patrē habebant in euangelio Christi.¶Nihil enim minus feci, quàm illi valde apostoli.) Valde , hoc

Ioan 21.

B

C

Roma.8.

D

est, nimis, sicut quibusdam videbatur. Nam hoc erant, quod & apostolus Paulus. Hoc ergo dicit, quia minor non est neque in prædicatione, neque in signis faciẽdis, apostolis præcessoribus suis, non in dignitate, sed tempore. Nam si de tẽpore præscribendum putatur, antè cœpit Ioannes prædicare quàm Christus, & nõ Christus Ioannẽ, sed Ioannes Christum baptizauit. Nõ ergo sic iudicat deus. Deniq; prior secutus est Andreas saluatorem quàm Petrus: & tamẽ primatum nõ accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo Apostolus quibusdam non videbatur, cum eadem posset per dei gratiam quæ & Apostoli? ideo dolet, & ostẽdit compulsus quid à dignatione domini mereatur. Hinc est vnde non solum minorem se non esse coactus est profiteri, sed & plus omnibus laborasse. His ergo displicebat, & non videbatur esse apostolus, qui æmulatione paternæ legis prædicationem eius respuebãt quasi inimici traditionis Moysi, quia eam iam cessare dicebat: apostolis magis fauentes, & istum his humiliantes, quia non illi tam constanter contra legem aliquid asserebant. ¶ Etsi nihil sum, tamẽ signa apostoli facta sunt in vobis, in omni patientia, signis, & prodigiis, & virtutibus.) Sic se humiliat, vt erigat, patientiam tamen primam memorat, quia diu illos portauit quasi impatientes ægros, vt adhibita medicina signorum atque virtutum curaret vulnera erroris illorũ. ¶ Quid est enim quod minus habuistis cæteris ecclesiis, nisi quod ego ipse non grauaui vos? Donate mihi hãc iniuriam.) Adhuc per humilitatem se commendat. Ostendit enim non minus illos aliquid habuisse cæteris ecclesiis, sed & amplius. Euangelium enim dei gratis his prædicauit, quod nullis concessum est ecclesiis, dicẽte domino: Dignus est enim operarius mercede sua. (1.Timo 5.) Si ergo pro bono opere iniuria, inquit, dignus sum, ignoscite mihi. Omnis enim stultus boni accusator est. Vt hos ergo imperitos ostendat, veniam ab his postulat eius facti de quo laude dignus est.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ECce tertio hoc paratus sum venire ad vos, & non vos grauabo.) Ne forte hoc inter initia fecisse putaretur ad commendationem suam, post autem mercedem euangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare, ne factum suum postea emendare videretur, & esset quod ab obtrectatoribus reprehenderetur. ¶ Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos.) Ostẽdit ideo se nolle accipere ab eis, vt illos ipsos lucraretur, vt intelligentes quia pecuniæ præponit eos, tandem cognoscerẽt affectum illius erga se. ¶ Nec enim debẽt filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.) Patrẽ se eorum significat, sicut in prima epistola dicit: Per euangelium ego vos genui. (2.Cor.4.) Carnales tamen parentes sunt, qui filiis thesaurizant. Nam spiritales à filiis dignũ est vt accipiant sumptus ad sustentãdam vitam præsentem. Non enim magnum est vt spiritalia tradentes consequantur carnalia. Hic autem in tantum probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis patris ad spiritalem, vt non solum non ab eis accipiat, sed & si potest fieri, ipse illis tribuat, sicut iam supradixit: Alias ecclesias expoliaui, accepto stipendio ad ministerium vestrum. Hoc dicto tangit eos, vt intelligant quantus sit, & quid ij mereantur qui tanti Apostoli prouidẽtiam neglexerunt. ¶ Ego verò libentissimè impendã, & superimpendam, & ipse impendar pro animab⁹ vestris.) Nunc aperte affectũ & charitatem quam circa eos habebat, ostendit, quãdo non solum sua pro eis impendere & propensius pẽdere paratum se dicit, sed & seipsum pro salute animarum eorum etiã mori, sicut & apostolus Ioannes dicit: Quia exemplo saluatoris pro fratrib⁹, inquit, etiam animas nostras debemus ponere. (1.Ioan 3.) ¶ Plurimum vos diligens minus diligor.) Prouocat eos ad amorem, quia ipsi plus illum deberẽt diligere, maxime per quem didicerunt viam salutis, per quẽ & acquisiti sunt deo, ex perfidis facti fideles, & ex cõtaminatis purificati. ¶ Esto autem, Ego vos nõ grauaui, sed vt astutus dolo vos cœpi.) Omnia quæ possent ex aduerso proponi, nõ tacet: vt se purget per omnia, quia nihil per circunuentionẽ egit apud eos, sed in simplicitate, sibi semel prospiciens, his duplici genere, vt & apud deum prouideret eis, & hic censum illorũ non quæreret: sibi autẽ hoc sufficere quod à deo promissum est in futurum. Forte enim suspicarentur ideo illum contempsisse, quia parua erant quæ offerebantur, vt maiora consequeretur, vt circunspiciens merita sua non pecuniam refutaret, sed numerum indignum sibi æstimans contemneret. ¶ Num per aliquẽ eorum quos misi ad vos circunueni vos?) Hoc est quod dicit, quia quos misit, non illis hoc intimarunt, vt si vellent pacatum habere apostolum dignã quantitatem personæ illius offerrent, quia ideo noluisset accipere, quia minus quàm dignum fuit offerebatur. Quod compositum Apostoli astutia intelligerent, vt quod egit, non per contemptum, sed per auaritiam egisse probaretur. ¶ Rogaui Titum, & misi cum illo fratrem. Nunquid auarus in vos fuit Titus? nónne eodem spiritu ambulauimus? non iisdem vestigiis?) Apertum est quia quando ab iis quos misit, nil tale dictum aut factũ est, vna eorum sententia probatur in bono, exclusa suspicione auaritię. ¶ Iterũ putatis quod excusemus nos apud vos.) Hoc est quod dicit, olim de nobis dubitatis, arbitrantes quia non simpliciter agamus vobiscum. A pseudoapostolis enim exagitabantur, qui volẽtes deprædari eos, tergiuersatione hoc agere Apostolũ asserebant, quasi vt plus possit accipere. ¶ Coram deo loquimur: omnia autem charissimi pro vestra ædificatione.) Sic cupit illos verum & bene sentire de se, vt & ratione & testificatione satis illis faciat, quia non vt sibi prosit, talem se præbet, sed vt ad ædificationem eorum proficiat, & vel sic amorem illorum circa se prouocet, dum non grauat censum illorum, & authoritatem potestatis in arguendis vitiis non inclinat. Sine dubio enim prodest ei qui corripitur, vt emendet, si præpositus ideo oblata refutet, vt libere arguat. ¶ Timeo enim ne cum venero, non quales volo inueniam vos.) Quoniam non omnes adhuc quos in prima epistola corripit, emendauerant in quibus fuerant vitiis reprehensi, ideo cum authoritate vult videri iturus ad illos, vt territi corrigantur, vt tales illos inueniat quales vult. ¶ Et ego inueniar à vobis non qualem vultis.) Hoc dicit vt tales se præbeant, vt conueniat eis cum Apostolo, vt inuicem congaudeant sibi. Ille enim inuenit aliquẽ qualem non vult, qui se talem facit vt discordet ab illo.) Ne forte sint inter vos contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, tumores, seditiones.) Nunc errores memorat quos in superiore epistola reprehendit, quando personis deferentes, & alterum alteri præponentes dissidebãt adinuicem. ¶ Ne iterum cum venero, humiliet me deus apud vos, & lugeã multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitẽtiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt.) Hoc præmonet vt nõ illos tales inueniat quales dudum inuenerat, cum vitiis diuersis operum immundorum, vel magis nominũ: quia omne opus sine crimine est, sed inordinationis nomen facit crimen. Tunc enim est illicitum cum aliter fit quàm concessum est. Illis ergo peccantibus se humiliari dicit, quia incipit vt pius pater peccata filiorum deflere. Quis enim pater non gaudeat bene agentibus filiis? Sic iterum necesse est vt lugeat si praue versentur. Ideo admonet vt si qui præteritarum fornicationum aut alterius immunditiæ vel impudicitiæ non egerunt pœnitentiam, sicut quidam quos significat egisse, nunc agerent: vt veniens, sine tristitia esset cum eis. Cum enim dicit, Et lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam, probat quosdam ex his egisse pœnitentiam, quosdam non egisse. Quod Nouatiano aduersum est, quia dicit fornicatores non posse peragere pœnitentiam, & recipi in communionẽ. Hic probat peregisse, ac per hoc receptos esse in pace ecclesiæ. Tres ergo formas peccatorum probat, cum fornicationem, & impudicitiam, & immundiciam nominat.

TErtium hoc venio ad vos.) Superius præparatũ se dixit, nunc iam venturum. In ore duũm vel trium testium stabit omne verbum. (Deuter.17) Hoc secundum legem dixit, vt aliquis duobus aut trib⁹ testibus aut purgetur aut condemnetur: ita & hi tertio aduentu Apostoli, vt purgati inueniantur cõmonet. ¶ Prædixi enim, & prædico, vt præsens secundo aduẽtu, & absẽns nunc, iis qui antè peccauerunt, & cęteris omnibus, quia si venero iterũ non parcam.)

parcam.)Pridem se dixisse significat præsentem, vt corrige
rent se,ne cum pudore corriperentur: & nunc iterum absen
tem se eadem dicere contestatur, vt post secundam corre-
ptioné, si se non emédauerint, parci eis non debeat. ¶Quo-
modo?probationem quæritis eius qui in me loquitur Chri-
stus?) Probationē quærunt Christi loquentis in Apostolo,
dum præceptis non obediunt, volétes probare si audet vin
dicare, vt per id intelligatur esse fidæ authoritatis vt de cæ-
tero timeatur. Qui enim magistrum contemnit, emendari se
quærit. ¶Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vo-
bis.)Potés est in his Christus, quia viderunt in nomine eius
mortuos excitatos, dæmones fugatos, paralyticos cóualuis
se, surdos audisse, mutis redditum affatum, claudos cucurris
se, cæcos vidisse. Hæc omnia virtutis sunt, non infirmitatis.
Denique hac causa attracti ad fidem sunt. ¶Nam etsi cruci-
fixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute dei.)Ve-
rum est quia propter peccata nostra crucifixus est Christus,
vt mortem destruens, credentes sibi liberaret ab ea. Infir-
mari ergo se passus est propter nos, vt mortem vinceret no
bis. Descendens enim ad inferos, qui omnino peccatum ne-
sciebat, & quasi peccator occisus, chirographum Adæ de-
leuit, vt de cætero defuncti sub eius nomine, à morte nó te-
nerentur, sed haberent fiduciā eundi ad cœlos. Propter in-
firmitatem ergo nostram occisus, reuixit virtute patris, vt
discipulis probaret quæ docuerat esse vera exéplo in se o-
stenso. ¶Etenim nos infirmamur in illo.)Hoc ad apostolo-
rum personam pertinet, qui eum, id est Christū prædicãtes,
infirmabãtur dum iniuriis agebantur, claudebantur, cæde-
bantur. ¶Sed viuemus cū ipso ex virtute dei erga vos.)Ma
nifestum est quia si à perfidis infirmabantur, apud credétes
non erat hæc infirmitas, sed profectus: quia hinc potétiores
fiunt fideles, dum infirmantur. Illata ergo mors à perfidis,
vita est erga credentes. virtute enim dei resurgunt, vt viuãt
cum Christo. ¶Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos
probate.)Inuicem vt se fratres discutiant, præcipit, Solici-
tiores fiunt enim si secum inuicem conferant. Tentationem
ergo hanc probationem voluit intelligi, quia omnis proba-
tio tentatio est, non tamen omnis tentatio probatio. Si enim
deus tentare dicitur, probatio est. Si autem diabolus tentare
dicatur, tentatio est, quia euertere nititur. Et homo aliquan
do tentat vt probet, aliquando vt capiat. ¶Aut non cogno-
scitis vos quod Christ9 Iesus in vobis est, nisi reprobi estis?
Hoc dicit quia si probare vos inuicé nescitis, non cognosci
tis quia Iesus Christus est in vobis. & hoc est reprobū esse,
nescire religionis vel professionis suę fidem. Qui enim fidei
suæ sensum in corde habet, hic scit Christum Iesum in se es
se. ¶Spero autem cognituros vos quia non sumus reprobi.)
Prouocat eos ad sciētiam fidei, & rectæ vitæ. Cum enim cœ
perint scire apostoli sui certam authoritatem & meritum a-
pud deum poterūt & circa se esse soliciti. ¶Oro auté deum
ne quicquam mali faciatis, non vt nos probati appareamus,
sed vt vos quod bonum est faciatis, nos autem quasi repro-
bi simus.)Eo affectu quo semper orat pro eis, vt à malis té-
perent. Non vt nos, inquit, probati appareamus, id est, non
vt in authoritate videamur vobis peccantibus, sed vt vos
quod bonum est faciatis: nos verò vt quasi reprobi simus.
Quid est hoc? Orat Apostolus vt reprobus sit? Non sane, sed
hoc orat, vt his bene agentibus, dum non auderent corripe-
re, quasi humilientur, & humiliati velut reprobi appareant.
Probati enim à deo videntur, dum iudicant peccatores au-
thoritate concessa. Si ergo quos iudicent non sunt, cessante
in his authoritate quasi reprobi videntur. ¶Non enim pos-
sumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate.) Hoc
dicit quia potestas non est data contra veritatem, vt argu-
ant bene viuentem, sed pro veritate, vt vindicét in eum qui
inimicus est legis. Ideoque cessabit potestas, si quod bonū
est fecerint. Vnde & ad Romanos ait, capite duodecimo,
Vis non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem (Rom. 12.)
ex illa. Cum ergo non timet bonum operando, euacuata est
apud eum potestas. Hoc est quasi reprobum esse, quia hoc
in eo cessat, vnde probatur potestas. ¶Gaudemus autem
cum nos infirmamur, vos autem fortes estis.)Hoc est infir-
mari, non exercere potestatem. Hos autem optat fortes es-
se, vt bene agentes vitia vincant, & prohibeant à se vindictā
aut correptionem. ¶Hoc & oramus in vestram consumma-
tionem.) Petit orans vt in eo perficiantur nec peccent con-
summati in virtute bonæ vitæ, & incorrupta fide. Idcirco
hæc absens scribo, vt non præsens durius agam.) Apertum
est, quia ideo absens commonet vt correctiores illos inue-
niat, & non illic positus increpet cum pudore, vt erubescat
qui peccat, in cœtu fraterno. ¶Secundum potestatem quam
dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructio-
nē.)Hæc potestas est quā superius optat esse ociosam his be
ne agentibus: si quo minus exercere se in hac, vt ędificentur
correpti, non mortificati peccatores. Non enim destruun-
tur qui arguuntur vt corrigantur, sed ædificantur ad vitam.
¶De cætero fratres gaudete, perfecti estote, consolationem
percipite, idē sapite, in pace agite, & deus pacis & dilectio-
nis erit vobiscum.)Gaudium hoc de emendatione erit, vn-
de & poterit prouenire perfectio. Sed ante erit consolatio,
vt spe futurorum deserant pręsentem oblectationem. Idem
ait sapite. hoc propter veterem discordiam, vt iam vnum
sentiant. In pace agite. si concordes fuerint, habebunt pa-
cem. Et deus pacis & dilectionis erit, inquit, vobiscū. Deus
pacis est Christus, qui dixit: Pacem meam do vobis, pacem
relinquo vobis. Ipse est & deus dilectionis, quia iterum ait:
Nouum mādatum do vobis, vt diligatis inuicem. Et in hoc, (Ioan. 13.)
inquit, cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dile-
ctionem qua dilexi vos, habueritis inuicem. Alia tamen pax
dei, alia mundi est: quia & maligni & spurij habent pacem,
sed ad damnationem. Christi enim pax libera est à peccatis.
Perfidiam ergo fugit, dolum spernit, factis malis repugnat.
Hæc deo placita est & amica, diabolo autem inimica. Hanc
qui habuerit, habebit & dilectionem, simul & deum eorum
ad tuitionem perpetuam. ¶Salutate vos inuicem in osculo
sancto.) Hæc salutatio ecclesiastica est, quia oscula hæc
non carnalia, sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum
animos copulant non desiderio carnis, sed spiritus. ¶Salu-
tant vos sancti omnes.) Prouocat eos ad sanctitatem, vt &
ipsi audeant reddere vicem sanctis in salutatione. Ideo e-
nim à sanctis salutantur, vt illos imitentur. ¶Gratia domi-
ni nostri Iesu Christi, & dilectio dei, & communicatio spi-
ritus sancti cum omnibus vobis.)Trinitatis hic complexio
est, & vnitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est. Di-
lectio enim dei misit nobis saluatorem Iesum, cuius gratia
saluati sumus. vt possideamus hanc gratiam salutis, commu-
nicatio facit sancti spiritus. Hic enim dilectos à deo & sal-
uatos gratia Christi tuetur, vt trium perfectio consumma-
tio sit hominis in salutem.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCO-
pi commentarii in epistolam beati Pauli ad Galatas

PRAEFATIO.

OMnis credens in Christum, & obseruans legé fa-
ctorum, male intelligit Christum. Sicut & Sym-
machiani, qui ex Pharisęis originem trahunt, qui
seruata omni lege Christianos se dicút more Fo-
tini Christum nó deum & hominem, sed hominem tantum-
modo definientes. Si enim deum intelligerent Christū, nihil
de lege factorum sperarent, id est de neomeniis, sabbato, cir
cūcisione, & discretione escarum: quia qui deum & domi-
num legis colit, supra legem est: nec potest iudicari à lege,
qui cum legislatore concordat. Denique non illorum cau-
sa lex data est, qui deum colebant, sed eorum qui male & cre
debant & agebant ad contemptum creatoris, Vnde dicit
ad Timotheum: Nec enim iusto lex posita est, sed iniustis
& male versantibus. Et Moyses sic inquit, Timentes facie-
tis filios Israel. Vnde & Galatæ, vel ij qui eos subuertebãt,
adhuc erroris nebula contectum cor habentes, non cernunt

ſenſum Eſaiæ prophetæ inter cætera dicentis: Verbum enim conſummans & breuians in æquitate: quia verbum breuiatum faciet dominus ſuper terram. Si ergo hæc dicta intelligerent, à lege recederent, [illegible] à prædicatione Ioannis Baptiſtæ legem iam ceſſare, vt ſola fides ſufficiat ad ſalutem abbreuiata ex lege. In lege enim & de deo patre, & de Chriſto filio eius, & de ſpiritu ſancto continetur prædeſtinatum in tempore, quod manifeſtatum eſt in prædicatione. Nam ſi ſignaculi cauſa circuncidebantur filij Iſrael, vt exinde apparerent filij eſſe Abrahæ iuxta carnẽ, rite ceſſare debet circuncifio, quia ſignum habent credentes mortis euictæ, quo dinoſcuntur filij eſſe Abrahæ, ſed ſecundum fidem. Abrahæ enim promiſſus eſt qui veniens vinceret mortem. Denique hunc expectabat Abraham: quem in ſpiritu ſentiens natum, gauiſus eſt, ſciens ſe in breui introduci in cœlos. Vnde dicit dominus ad Iudæos: Abraham cupiuit videre diem meum, & vidit, & gauiſus eſt. Tempore enim quo ſimul adhuc erant filij Iſrael in eremo, antequam vicini eſſent gentium, non ſunt circunciſi. At vbi commiſceri habebant gentibus, tunc à Ieſu Naue circunciſi ſunt de petra, quæ ſignificat Chriſtum: quia petra, inquit, erat Chriſtus, vt deſignaretur per Chriſtum futuram circũciſionem cordis: ſicut dixerat Moyſes, & Hieremias propheta: circuncidite vos deo, & circuncidite præputium cordis veſtri, vt amputata caligine, remiſſione accepta peccatorum, digni fierent videre gloriam dei, quã ſub lege poſiti videre nequiuerant cauſa peccati. Vt ergo & Chriſtum deum ſignaret: & non ſe ab homine ea didiciſſe quæ docebat, aſſereret, ita incipit:

Eſaiæ.10. Ioan.8. Deut.10. Hiere.4.

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, & deum patrem, qui ſuſcitauit eum à mortuis.) Apoſtolum ſe non ab hominibus electum, & miſſum ad prædicandum teſtatur, ſicut erant quidam, qui electi ab apoſtolis mittebantur ad eccleſias roborãdas: neque ſicut alij, qui à Iudæis mittebantur ad diſturbandas eccleſias, quos pſeudoapoſtolos vocat: ſed à filio dei miſſum ſe: quẽ in hac cauſa idcirco hominem negare videtur, quia præcepta quaſi deus dedit, non quaſi homo: & quem elegit, diuino iudicio elegit. Per quod idoneum & firmum ſe prædicatorem ſignificat: quia multo vtique melior eſt quem deus elegit, quàm quem homo. Neque enim per hominem, ſicut arbitrabantur de Chriſto qui hos cogebant circuncidi, ſed per Ieſum Chriſtum, id eſt, per eum qui deus & homo eſt. Quod ſtatim aperit, cum dicit: Et deum patrem, qui ſuſcitauit eum à mortuis. Hoc dicto duas hæreſes damnauit, & Manichæi, & Fotini: quia Manichæus Chriſtum hominem negat, & non negat crucifixum: & Fotinus Chriſtum deum eſſe non concedit, & tamen ipſum, ſe hoc eſt corpus ſuum excitaſſe à mortuis negare non audet: vt Manichæus cum crucifixum non negat, ſtultè eum hominem non fateri videatur: & Fotinus impietate quadam deum negare, quem ſeipſum à mortuis excitaſſe fatetur. Legit enim dixiſſe dominum: Soluite templum hoc, & ego trib⁹ diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui. Igitur ipſe excitans ſe à mortuis, corpus ſuum ſignificat ſe à mortuis excitaſſe: & nihilominus tamẽ à patre ſuo dicitur excitatus, propterea quod omnis virtus filij de patre eſt, vt geſta filij facta ſint patris, ex quo ſunt omnia. ¶ Et qui mecũ ſunt fratres, eccleſiæ Galatiæ.) Poſtquam authoritatem ſuam commendauit, adhuc auget ad cauſam, vt cæteros qui ſecum erant, omnes commotos aduerſus eos oſtenderet. Quamuis ſufficeret authoritas eius, nec poſſit refutari, tamen vt grauet factum illorum quo à prima fide deſtiterant, multos ſecum accenſos ad errorem illorum arguendum deſignat. Facile enim poterit quis intelligere errare ſe, ſi ſe à multis videat reprehendi. ¶ Gratia vobis & pax à deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto.) Vtriuſque beneficio tam patris quàm filij genus hominum ſubleuatũ oſtendit. Nec minorẽ filium ſignificat, cum eum dominum noſtrum vocat: neq; patrem maiorem, quia eum deum noſtrum appellat, quia nõ erit verus deus pater, niſi & dominus ſit: neque verus dominus filius, niſi & deus ſit. Si ergo vna gratia patris & filij erga nos eſt, quid eſt, inquit, vt de filio minus ſentiẽtes, legem illi æquetis, vt partim Chriſto, partim legi ſeruiatis? cum legeritis dominum dicentem: Quia dominus eſt filius hominis, etiam ſabbati. vt per hoc videant quanta contumelia ab eis domino irrogetur, quando comparant dominum famulæ.

Ioan.2.

¶ Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris.) Aperte oſtendit nihil prodeſſe legem, quãdo Chriſtum dicit obtuliſſe ſe vt pro nobis pateretur, vt nos iuſtificaret quos lex reos tenebat: vt eruti à lege per fidem Chriſti, iam non peccatores eſſemus, ſed iuſtificati ſecunda natiuitate, filij dei appellati. Cum enim in conditione diaboli genus humanum teneretur, ſaluator obtulit ſe volenti diabolo, vt illudens eum poteſtate virtutis ſuæ, (accipere enim voluit quem detinere non potuit) auferret ei quę malo iure tenebat obnoxia. Expoliatis itaque inferis, trophæum animarum pertulit ad patrem, ex quo ſunt omnia. Quod lex vtique facere non potuit. quanquam enim profutura data ſit, nobis tamen peccantibus cõuerſa eſt vt fieret inimica, & cœpit occidere, non viuificare. Chriſtus autem donãs delicta, non ſolum viuificauit nos, ſed & ſibi ſociauit, vt filij dei vocemur facti per fidem. Quantus ergo error eſt poſt gratiam reuerti ſub lege, hoc eſt accepta libertate velle ſeruire, vt ereptus gladio, immemor beneficij denuo ſe vẽdat laniſtę? Accuſator eſt enim emptoris, qui relicto eo rurſum ad priorẽ dominum redit. ¶ Vt liberaret nos de præſenti ſeculo maligno.) Hoc dicit quia ideo morti conceſſit ſe dominus, vt nos ab errore ſeculi liberaret, id eſt, vt ab intelligentia huius ſeculi, quod curriculis ſeneſcente ætate deuergit in finem, alieni facti, futuri ſeculi quod occaſum neſcit, participes ſimus in ſenſu vnius dei. Præſentis enim ſeculi hæc eſt malignitas, quia non reddit congruam reuerentiam creatori ſuo deo, & reſtauratori Chriſto, dum multos ſibi deos cõfingit error humanus, aut dum Chriſto à credentibus debita honorificentia non reſeruatur. ¶ Secundum volũtatem dei & patris, cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen.) Vt firmum ſit & plenum authoritate quod dicit, quia Chriſtus nos liberauit, addit quia iſtud fecerit cum patris voluntate. ¶ Miror quod ſic tam cito trãſferimini ab eo qui vocauit vos in gratiam Chriſti, in aliud euangelium.) Euangelium bonum nuncium eſt, ac per hoc & lex vetus euãgelium eſt, accepta lege factorum. Sed hoc potius, in quo quod promiſſum eſt, ſolutum eſt, per quod peccatores ad indulgentiã cõuocantur. Mirari ergo ſe dicit ideo, quia de optimo & maximo beneficio decidentes, mancipauerunt ſe legi factorum, vt perderent quod fuerant conſecuti, vt de accepta libertate ruerent in ſeruitutem, cito euerſi: cum mos ſit vt paulatim aliquis de malo trãſeat ad bonum. Hi autẽ de bono facile traducti ſunt ad opera carnis, quæ ſunt grauia. Raro enim contingit vt quis de lætitia ad exitium confugiat: ac per hoc admiratur hebetudinem illorum, qui in ſecuritate poſiti, labori ſe ſubiiciebant inani. Tale eſt, ſi nauta inſanus ſtans in portu, de tempeſtate ſecurus laxet nauim in altum, vt perturbetur diuerſis procellis. Ita & hi per ſtultitiam ſubegerunt ſe, vt dolores paterentur pudoris defecti, & iugum ſeruitutis legis ſuſciperent, nulla huius rei ſpe prædicata. In aliud ergo euangelium vocati fuerant, quàm quod hi prædicabant qui eos ſubuerterant. Non tamen aliud ab eo quod apoſtoli nunciabant, quod hi pſeudoapoſtoli aliud eſſe aſſerebant ad inuidiã Apoſtoli qui eos inſtruxerat. Et vt Galatas per hanc fallaciam circunuenirẽt, neceſſe erat vt euangeliũ apoſtoli aliud eſſe dicerent, quàm quod ratio ſaluatoris docebat: hoc autem eſſe verum, quod ab eis cum legis veteris concordia prædicabatur. Hi ſunt qui quæſtiones fecerunt Paulo & Barnabæ de hac re, ſicut cõtinetur in Actibus apoſtolorũ. Iſti enim docebãt ex gentibus credentes, quia niſi circunciderentur more Moyſi, & Iudaizarent, ſalui eſſe non poſſent. ¶ Niſi aliqui ſunt qui conturbant vos, & volunt conuertere Euangelium Chriſti.) Apertum eſt, quia hoc agebant, vt conuerterent euangelium

Luce.6. Luce.6. Actor.15.

gelium Christi, immutãtes traditiones, vt sub nomine Christi essent Iudæi. id est, conuertere euangelium Christi in legem. ¶Sed & si nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus, anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit preterquam quod accepistis, anathema sit.) Nemo miretur Apostolum, qui feritatem morum mansuetabat, sic esse commotum. Pro Galatarum enim salute indignatur aduersus inimicos disciplinę Christianæ. Indignatio enim hęc ostendit non leue peccatum esse post acceptam fidem conuerti ad legem. Nam tam firmum atque verum euangelium quod eis prædicauerat asserit, vt etiam seipsos, id est apostolos, si immutati forte aliter prædicarent, non audiri doceret, quorum vtique fama quod essent apostoli Christi, peragrauerat omnem locum. Aut si forte diabolus angelum dei se fingens, vt facile possit audiri, de cœlis appareret contra hæc prædicans, sciretur esse contrarium, & abhominatio haberetur. Si ergo apostolos Christi, quorum tam præclara opinio in signis & prodigiis erat faciendis, & angelum de cœlo, quem possit spiritalis ratio commendare, aliter docentes quàm ab apostolo Paulo edocti erant, anathematizari præcepit: quanto magis quos nullum testimonium ad se ducendum potest commendare? Ideo autem iterat contestationem, vt confirmet eos in prima traditione. Iterata enim lex solicitiores reddit negligentes. ¶Modo enim hominibus satisfacio, aut deo?) Hoc est, nunquid hominibus satisfacio, suadendo vobis reuerti ad gratiam Christi, aut deo? Non hominibus vtique, sed deo: vt per satisfactionem reuertantur ad deum quem spreuerant. Denique statim subiecit: ¶Aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, seruus Christi non essem.) Significat igitur hos à quibus fuerant euersi, non deo sed hominibus placere in Galatarum subuersione, sicut & semetipsum iamdudũ, quando ecclesiam vt patrum traditionem vindicaret, persequebatur. Vt enim à Iudæis laudari possent, secundum voluntatem illorum legem seruandam dicebant: ne si verum euangelium Christi prædicarent, inimicos eos facerent. Hic autem apostolus Paulus qui omni deuotione deo placere docebat, non timebat homines offendere, dummodo dei gloriam commendaret. Omnia enim præsentia postponens, futuris se commendabat spebus, vt Christi idoneus seruus. Idonei autem serui esse non possunt, qui sub nomine domini propriis lucris student. Sed forte contrà aliquis dicat. Ergo qui legem prædicabant quam deus dicitur dedisse, hominibus seruiebãt. Quomodo ergo idonea lex esse dicitur cuius prædicatio secũdum hominum voluntates narratur temperata? Ante aduentum domini lex iuxta dei voluntatem prædicabatur. Tempus enim ei debebatur vt seruaretur. At vbi autem venit dominus promissus in lege, cessare oportuit legem, iuxta prædictam sententiam prophetarum. Vnde dicit dominus: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. (Lucæ.16.) Nec enim dignum erat vt præsente domino legis authoritas seruaretur. Ideoque si quis de cætero legem seruandam putat, iam non domini voluntati obtemperat, sed repugnat. Similibus enim suis satisfacit. ¶Notum enim vobis facio fratres, euangelium quod prædicatum est à me, quia non secundum hominem est. Neque enim ego ab homine accepi illud aut didici, sed per reuelationem Iesu Christi.) Nunc principia epistolæ aperit. Ipsum enim sensum vult manifestare, quia non ea quæ docebat, ab homine didicerat, vt forte dubitaretur de iis quæ docebat. Neque secundum humanum iudicium aptata erat eius prædicatio, vt indigna diuina authoritate videretur: sed à dei filio dicit se didicisse per reuelationem, cum iam post resurrectionem esset in cœlis, sicut supra memorauit, & ea quæ didicit, conuenire voluntati maiestatique eius à quo se didicisse testatur. Spiritalia enim sunt quæ seruata meritum collocant apud deum. Illa enim carnalia sunt, quæ tempore suo seruata, nec meritum nec immeritum præstiterunt apud deum. Non seruata obfuerunt, quia & qui non fecerat legem, sub maledicto erat: & qui fecerat non iustificabatur apud deũ, quia iustus ex fide viuit. (Abacuc.2.) Illa enim vt oneri essent, seruanda mandata sunt, non dignitati. ¶Audistis enim conuersationem meam aliquando in Iudaismo, quia supra modum persequebar ecclesiam dei, & expugnabã eam, & proficiebã in Iudaismo super multos coætaneos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.) Propositum suum quo prius iuxta carnẽ vigebat repugnans ecclesiæ, breuiter memorat: sed vt famulus Christi esset, hoc se reliquisse. Magis enim se deuotum, quàm illos in vindicanda lege fuisse designat, nõ tamen propter hominum fauorem, sed hoc putans vtile apud deum. Per ignorantiam enim, cum humanitati placeret, deo se seruire putabat, liberam habens conscientiam. Nesciebat enim iam tempus asserendæ legis non esse, doctrinam secutus patrum, videns aut in errore aut in maleuolentia constitutorum, omni industria & feruore mẽtis id agebat, vt cæteris coæqualibus sibi æmulatione legis præstantior videretur, sic insaniens contra disciplinam Christi, vt nulli hominum parceret fidei fœdera assecuto. Sed cùm dei reuelatione laborẽ hunc inanem esse didicisset, & magis contrarium destitisse ab eo, & se fidei gratiæ subdidisse, vt profectus ei esset apud deũ. Si ergo hic qui Israelita est, & qui dignitate doctoris fultus erat apud Iudæos, eruditus à Gamaliele viro prudentissimo, locum habens cum optimis vita hominibus, reliquit legem, quanto magis ij qui extra legem erant, legi se subiicere non debuerant? Et si hic gaudet exisse se de sub iugo seruitutis, quid est vt hi libertatem suam obligauerint vinculis legis? ¶Cum autẽ placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, reuelare filium suum in me, vt euangelizarem eum gentibus, cõtinuo non acquieui carni & sanguini.) Cum in lege haberet fiduciam, inscius iam tempus legis seruandæ non esse, & omni auiditate contenderet, putans dei se voluntate hoc agere vt resisteret euangelio Christi, videns deus æmulationem eius bonam, sed scientiam ei deesse, placuit ei vocare illum ad gratiam suam, sciens iam idoneum hunc esse ad prædicandum euangelium filij eius gentibus: quia si in re minima tam velox & fidus erat audacia conscientiæ, non adulatione cuiusquam: quanto magis in prędicando dono dei futurus esset constantior spe promissi præmij? Præscientia ergo dei segregatus est de vtero matris suæ, id est, antequam nasceretur: vel statim natum sit deus futurum hominem bonum, sicut dicit ad Hieremiam prophetam: Prius quàm te formarem in vtero, noui te, &c. (Hierem.1.) Ita & apostolum Paulum, sciens quid esset futurus, præuenit eum, vt antequã conuerteretur vocaret eum, quia erat necessarius. Denique statim suscepit dispensationẽ doni dei omni postposita cura carnali. Nec enim consilium cuiusquam petiit, aut ad aliquam retulit quid esset facturus, sed protinus prædicauit Christum quia hic est filius dei. Nã sicut futuri mali frequenter ante sunt boni, ita & solent futuri boni esse mali. ¶Neque veni Hierosolymam ad præcessores meos apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum regressus sum Damascum.) Non fuisse dicit necessitatem electum se à deo pergendi ad præcessores suos apostolos, vt aliquid forte disceret ab eis, quia deus ei reuelauit per filium suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur, vt ostendat non aliud tenẽdum esse quàm quod docet, nec hominibus credi, sed deo, à quo se didicisse testatur, ac per hos eos qui illos in legem induxerant, esse doctores falsos, quia non à deo traditum erat quod docebant. A Damasco ergo in Arabiam profectus est ad prædicandum, vbi nullus erat apostolorũ, vt ipse illic fundaret ecclesias, ne surreptibus pseudoapostolis Iudaismus seminaretur. Et inde iterum regressus est Damascum, vt visitaret quibus rudis prædicauerat euangelium gratiæ dei. ¶Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim.) Dignum fuit vt cuperet videre Petrum, quia primus erat inter apostolos, cui delegauerat saluator curam ecclesiarum: non vtique vt aliquid ab eo disceret, qui iam ab authore didicerat, à quo & ipse Petrus fuerat instructus, sed propter affectum apostolatus, & vt sciret Petrus hanc illi datam licentiam quam & ipse acceperat. Veniens ergo ad eum, hospitio receptus est, & apud eum mansit diebus quindecim, quasi vnanimus coapostolus. Hæc ideo manifestat, vt ostendat concordiam se cum apostolis habuisse

buisse, nec in aliquo dissensisse, sicut susurrabant de eo pseudoapostoli, vt cum apud ecclesias gentium deformarent, & sua mala simplicioribus insererent, dicentes ea conuenire cum doctrina apostolorum maiorum. ¶ Alium autem apostolorum vidi neminem nisi Iacobum fratrem domini.) Iacobum vidit Hierosolymæ, quia illic erat constitutus ab apostolis episcopus, qui & ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit euãgelista: Quia nec fratres ei⁹, inquit, adhuc credebãt in eum. Hic Iacobus filius fuit Ioseph, qui ideo frater domini appellatus est, quia & Ioseph pater eius, etiam domini pater nuncupatus est. Sic enim dicit Maria ad Iesum in Lucæ euangelio: Quid fecisti nobis fili? Etenim & ego & pater tuus mœsti & tristes quærebamus te. Et in euangelio Ioannis dicit Philippus ad Nathanael: Quem scripsit Moyses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum à Nazareth, filium Ioseph. Hoc ergo modo dictus est dominus frater Iacobi & cæterorum, quo & filius nũcupabatur Ioseph. Quidam enim ducti insania hos veros domini fratres de Maria natos impia assertione contendunt, cum Ioseph non verum eius patrem dicant appellatum. Si enim hi veri erant fratres eius, & Ioseph erit verus pater: quia qui dixit patrem eius Ioseph, idem dixit & fratres eius Iacobũ & cæteros. ¶ Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior.) Quod ad commendationem eius pertinet locuturus, testem deum dat, quia ita se habent quę dicturus est: ne forte videretur compositum, cum personę eius non cõueniat aliquid fingere. sed cum se commendat, hos vult proficere. Commendatio enim hæc istis proficit, vt sciant ea quæ ab hoc dicuntur, esse verissima. ¶ Deinde veni in regionem Syriæ & Ciliciæ. eram autem ignotus facie ecclesiis Iudææ. solummodo audiebant quia qui persequebatur nos aliquando, nunc prædicat fidem, quam aliquãdo expugnabat. & in me magnificabant deum.) Hoc dicit quia cum Iudaismum defenderat contra fidem, sicut & hi à quibus fuerant Galatæ euersi: à deo electus est & doctus dissimulare à Iudaismo, & nouam legem prædicare, ita vt gauderent in eo ex Iudæis credentes quos pridem persequebatur, deo agentes gratias, qui de persecutore fecit defensorem: vt proinde scirent Galatæ circumuentos se, vt sub nomine Christi Iudæos se profiterentur, circuncidentes carnem præputij sui, cum Christi lex aliud imperet quàm Iudaismus. Illic enim circuncisio carnis est, hic cordis. Illic sub elementis seruitur neomeniis & sabbato, hic soli deo in spiritu. quia corde creditur. Illic conditio est causa peccati, hic libertas ex remissione peccatorum. Multa itaque distantia est.

Ioan. 7.
Lucæ. 2.
Ioan. 1.
Roman. 10.

CAPVT SECVNDVM.

Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui illis euangelium quod prædico gentibus, secreto autem iis qui sibi aliquid videbantur, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.) Quoniam multo tempore fama eius crebrescebat apud omnes Iudæos, facie autem non videbatur: perãbulabat enim fundare & roborare ecclesias solita constantia inter gentes: A Iudęis autem causa legis mala illi fiebat opinio, quasi discordaret à prædicatione cæterorum apostolorum: & hinc fiebat multis scrupulus, ita vt gentes possent perturbari, ne in aliud inducerentur ab eo quàm tradebant apostoli qui cum domino fuerant: Nam ipsa occasione subuersi sunt Galatæ à Iudæis dicentibus quia aliud tradebat Paulus quàm Petrus. Hinc factum est vt admonitus reuelatione domini ascenderet Hierosolymã cum testibus prædicationis suæ, id est Barnaba, & Tito, vno ex Iudæo, & altero ex gentili: vt si quod de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur: adaperiens illis sensum prædicationis suæ. Cum apostolis verò secreto contulit, vt scirent non illum discordare à regula euangelica, hoc est, ne putarent illum in vacuum currere aut cucurrisse, sicut æstimabant aliquanti ex Iudæis credentibus. Nec enim aliquid ab eis discere poterat, qui à deo fuerat instruct⁹: sed propter concordiam & pacem dei nutu factum est, vt tolleretur scrupulus aut suspicio fratribus aut coapostolis eius, & vt gentibus proficeret, cognoscentibus quia concordabat euangelium eius cum apostolis. Præterea cum legem dicissent, non molestari eos qui ex gentibus credebant, sed vt ab his tantum obseruarẽt, id est, à sanguine & fornicatione & idololatria. Nunc dicant Sophistæ Græcorum, qui sibi peritiam vindicant, naturaliter subtilitate ingenij se vigere, quæ tradita sunt gentibus obseruanda? quæ ignorabant, an quæ sciebant? Sed quomodo fieri potest vt aliquis ea discat quæ nouit? Ergo hæc illicita esse ostensa sunt gentibus quæ putabant licere, ac per hoc non vtique ab homicidio prohibiti sunt cum iubentur à sanguine obseruare, sed hoc acceperunt quod Noë à deo didicerat, vt obseruarent à sanguine edendo cum carne. Nam quomodo fieri poterat vt Romanis legibus imbuti, quorum tanta authoritas in seruandis mandatis est, nescirent homicidium non esse faciendum: quippe cum adulteros & homicidas & falsos testes & fures & maleficos & cæterorum malorum admissores puniant leges Romanæ? Denique tria hæc mandata ab apostolis & senioribus data reperiuntur quæ ignorant leges Romanæ, id est, vt obseruent se ab idololatria, & sanguine, sicut Noe, & fornicatione. Quæ Sophistæ Græcorum non intelligentes, scientes tamen à sanguine abstinendum, adulterarunt scripturam, quartum mandatum addentes, & à suffocato obseruandum. quod puto, nunc dei nutu intellecturi sunt, quia iam supra dictum erat quod addiderunt. ¶ Sed neque Titus qui mecum erat.) Hoc est, illo ipso tempore quo fui Hierosolymis, inquit, Titus qui mecũ erat. ¶ Compulsus non est circũcidi.) Cum vtiq; inter apostolos, & eos qui ex Iudæis crediderant, essemus, nemo eum de his, id est, Titum compulit circuncidi. Et subintelligitur, quid est vt vos circuncidamini, cum Titus ab apostolis qui videbantur aliquid esse, non est compulsus circuncidi, sed susceptus est incircuncisus? ¶ Propter autem subintroductos fratres falsos, qui subintrauerunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem subiicerẽt, ad horã cessimus subiectioni, vt veritas euãgelij permaneat apud vos.) Titum, quia Græcus erat, sicut Galatæ, negat circuncisum. Quo dicto hos arguit, qui patiebantur se circuncidi, cum essent Græci. Sed ne forte opponeretur ei quia ipse circunciderat Timotheũ, nunc causas exponit cur fecerit quod faciendum negabat, dicens: Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintrauerunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem subiicerent, ad horam cessimus subiectioni, vt veritas euangelij apud vos permaneat. Græci econtra dicunt, Nec ad horam cessimus. & hoc aiunt conuenire causę: quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquiunt, dicere se fecisse, ne probaret esse faciendum. Sed Apostolus vir diuinus sciens posse hoc opponi, ipse illud proponit, vt pręueniat calumniosos: & reddit causas quibus compulsus est facere quod nolebat. Propter subintroductos autem, inquit, falsos fratres. Subintroductos dicit, quia cum dolo introierunt ostendentes se fratres, cum essent inimici. Qui subintrauerunt, hoc est, cum humilitate intrauerunt fingẽtes amicitiam. Explorare libertatẽ nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutẽ subiicerẽt. Explorare est sic intrare, vt aliud fingat, & aliud quærat. Quo possent accusare libertatem nostrã quam habemus in Christo Iesu. Libertas in Christo Iesu hęc est, nõ subiici legi. Vt nos in seruitutem subiicerent, hoc est, ad hoc intrauerũt cum dolo & fallacia, vt nostrã libertatem seruituti subiicerẽt, cogentes nos subiici legi circuncisionis. Ad horam cessimus subiectioni, hoc est, ad horam nos subiecimus seruituti, humiliãtes nos legi, vt circunciso Timotheo cessaret dolus & scandalũ Iudęorum. Parati enim erant, sicut datur intelligi, commouere illi tumultum & seditionem. Fuit enim causa quomodo haberent aditũ calumniæ faciendæ. Timotheus enim erat matre quidem Iudæa, patre autem Græco. vnde factum est vt secundum legẽ circuncisus infans non esset. Volens autẽ Apostolus eum assumere vt ordinaret illũ episcopũ, sicut fecit: quia testimonium ei, inquit, bonum perhibebãt omnes loci illius: insidias passus est Iudæorum. Explorabant enim si filium

1.Tim. 2.

filium Iudææ incircuncisum susciperet, parantes seditionem: quia si de Græcis contradicebat non esse circuncidendos, sicut & epistola ab apostolis de hac re fuerat data, vel filios Israel circuncidi non vetaret: quia nihil de his in epistola eadem significauerant apostoli: ex cuius authoritate plus sæuiebant credentes Iudæi, quia non prohibebat Iudæos filios suos circuncidere ipsa epistola. Tunc, inquit, accipiens eum, circuncidit propter Iudæos qui erant in locis illis. De gentibus autem scandalum non habeb... , vnde Titus non est compulsus circuncidi. Ad horam ergo cessit, vt veritas euangelij permaneat apud gentes, cum non subiiciunt se circuncisioni. Apud Iudæos autem non erat veritas euangelij, quia credentes circuncidebant filios suos. In Christo enim Iesu neque præputium, neque circuncisio aliquid valet, sed fides per dilectionem operans. Nam non solum historia, sed & literæ hoc indicant, quia cessit. Nam suprà dicit Titum, cum esset Græcus, non esse compulsum circuncidi, & subiicit dicens: Propter subintroductos autem falsos fratres. Quid iam sonat, nisi quia cessit ad horam propter subintroductos autẽ falsos fratres? Si quo minus, quomodo verba aut sensus se sequerentur? Titum certe negat B compulsum circuncidi: propter subintroductos autem falsos fratres quid sonat, nisi quia cessit? Si autem propter subintroductos falsos fratres non cessit, non voluntate non cessit. Nam cessurum se significauit si hoc est, sed propter subintroductos falsos fratres non cessit. Si ergo cedendum non fuit, quare falsi fratres dicuntur, quorum beneficio nõ fecit quod faciendum non erat? Itaque si hoc est, beneficium præstiterunt Apostolo, quia horum causa non cessit quod cedere habebat. Cur igitur exploratores dicti sunt, si hoc illum facere nolebant quod facturus erat, sed propter istos non fecit? Si autem non erat facturus, sine dubio propter istos fecit: aliud enim non est. Literæ enim hoc indicant quia cessit, & historia factum exclamat. Quomodo enim ad horam negaret se cessisse, cum probaretur propter Iudæos Timotheum circuncidisse, quod est ad horam cessisse, & secundum legem purificatum in templum ascendisse? Ille enim posset dicere nec ad horam se cessisse, qui nunquam inueniretur cessisse. Aut enim cessurus propter fratres falsos non cessit. aut non cessurus propter fratres falsos C cessit. Vnum ergo de duobus accipite. Falsi fratres tamen dicuntur, qui credentes iudaizabant. ¶Ab his autem qui existimantur aliquid esse, quales aliquando fuerant, nihil mea interest. Deus personam hominis non accipit.) Hoc significat, quia apostoli prius simplices homines erant & imperiti, nullius dignitatis in lege: sed hoc non obesse. Quis enim accuset eum quem deus excusat? Quia non quæritur quis quid fuerit, sed quid sit. Præterita enim nec cõdemnant, nec vindicant. Sed tamen vult intelligi, quia & peritus fuit in lege, & clarus in vita: ac per hoc & in dispensatione euangelij præcipuus minister. ¶Mihi enim, qui existimantur aliquid esse, nihil contulerunt.) Nihil dicit se ab apostolis consecutum, sed à deo: quia qui imperitis sensum tribuit disciplinæ christianæ, ipse & mihi, inquit, cum essem legisperitus, dignatus est impartiri sensum rationis huiusmodi. Quomodo ergo fieri poterat vt hic ab his disceret, quem peritum inueniens, peritiorem fecit gratia Christi? ¶Sed econtra cum vidissent quia creditum est mihi euangelium præputij, sicut Petro circuncisionis. Qui enim operatus est Petro in apostolatu circũcisionis, operatus est & in me ad gentes.) Petrum solum nominat, & sibi comparat, quia primatum ipse accepit ad fundandã ecclesiam: se quoque pari modo electum, vt primatum habeat in fundandis gẽtium ecclesiis: ita tamẽ, vt & Petrus gẽtibus prædicaret, si causa fuisset & Paulus Iudæis. Nam vterque inuenitur vtrũque fecisse: sed tamen plena authoritas Petro in Iudaismi prædicatione data dinoscitur, & Pauli perfecta authoritas in prædicatione gentium inuenitur. Vnde & magistrum se gentium vocat in fide & veritate. Vnusquisque enim pro viribus suis & dispensationem sortitus est. Difficilius enim fuit eos qui longe à deo erant, ad fidem suam attrahere, & suadere quàm proximos. ¶Et scientes gratiã dei, quæ data est mihi, Petrus & Iacobus & Ioannes qui videbantur columnæ esse, dextras

1. Timo. 2.

A dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos ad gentes, ipsi verò in circuncisionem, tãtum vt inopiis memores essemus pauperũ: quod & solicite curaui hoc ipsum facere.) Ab apostolis qui clariores inter cæteros erant, quos & firmitatis causa columnas appellat, quique cum domino semper in secretis fuerant, gloriam eius digni in monte respicere, ab his itaque probatum dicit donũ quod accepit à deo, vt dignus esset habere primatum in prædicatione gentium, sicut & habebat Petrus in prædicatione circuncisionis. Et sicut dat Petro socios viros egregios inter apostolos, ita & sibi iungit Barnabam, qui diuino iudicio ei adiunctus est: gratiam tamen primatus sibi soli vindicat concessam à deo, sicut & soli Petro concessa est inter apostolos, ita vt apostoli circuncisionis dextras porrigerent apostolis gentium, ad concordiam societatis demonstrandam, vt vtrique scientes perfectionis spiritum in dispensatione euangelij se à domino consecutos, in nullo se inuicem egere ostenderent. Hoc solum tamen inter se conuenisse, vt quod non ex præcepto vel dono domini fuerant instructi, quia facile erat hoc ex lege cognoscere, hos quibus prædicabant, pauperum memores esse iuberent, vt misericordiam per quam à deo redempti sunt, colerent. Idcircò igitur hæc quæ inter se & apostolos facta sunt, manifestat, vt sciant Galatæ quia quod ab eo acceperant, hoc verum est & probatum. ¶Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem illi restiti, quia reprehensus erat.) Post concordiam societatis, & honorificẽtiam primatus, quam sibi inuicẽ per gratiam dei detulerunt, nunc interueniente causa negligentiæ vel erroris, dissidere inter se videntur apostoli, non in propria causa, sed in solicitudine ecclesiæ. In faciem, inquit, illi restiti. Quid est hoc, nisi in præsenti ei contradixi? Et qua causa, subiunxit dicens: Quia reprehensus erat. Reprehensus vtique ab euangelica veritate, cui hoc factum aduersabatur. Nam quis eorum auderet Petro primo apostolo, cui claues regni cœlorum dominus dedit, resistere, nisi alius talis, qui fiducia electionis suæ sciens se non imparem, constanter improbaret quod ille sine consilio fecerat? ¶Prius enim quàm venissent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat. Cum autem venissent, subtrahebat & segregabat se, timens eos qui erant ex circuncisione. Et simulauerunt cum illo & cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas cõsentiret simulationi eorum.) Hi omnes Iudæi, qui consenserunt simulationi Petri & Barnabæ, bonæ fidei fuerunt, sed propter scandalum illorum qui veniebant ab Iacobo, erant enim æmulatores legis, qui & legem & Christum æquo iure venerarentur, quod contra fidei disciplinam est, præsentibus eis non commiscebantur gentibus. Timebant enim impetum audaciæ eorum, qui æmulabantur legẽ. Quod si solũ fuisset, non erat reprehensibile: sed in quo erratum est, in subiectis ostendit. Nam & ipse vtique cessit animositati & audaciæ Iudæorum, timens ne per hoc quod facile est, surreperet scandalum quod difficile sedaretur: quia & secundum legem purificauit se coactus, & Timotheum circuncidit inuitus. ¶Sed cum vidissem quia non recta via incedunt ad veritatem euangelij, dixi Petro coram omnibus.) Ideo in solum Petrum inuehitur, vt in eo qui primus est, discerent cæteri. ¶Si tu cum sis Iudæus, gentiliter viuis, quomodo gentes cogis Iudaizare?) Nunc aperit D causam reprehensionis. Non enim aliquid fuisset erroris, si præsentibus Iudæis dissimulasset à gentilibus, timens scandalum. Sed hic tota causa reprehensionis est, quia aduenientibus Iudæis ab Iacobo, non solum segregabat se ab eis cum quibus gentiliter vixerat, sed & cõpellebat eos Iudaizare, causa timoris illorum: vt quid horum verum esset, ignorarent gentiles. Sciebant enim ipsum secum non quasi Iudæum vixisse. Post autem audientes ab eo quia Iudæorum instar sequendum erat, hæsitabant vtique quid esset verum. Si enim hoc verum erat vt iudaizarent ipsum præuaricatorem tenebãt, quia gentiliter vixerat. Si autem illud melius erat, & verum, vt simpliciter viuerent: euersio erat gẽtilium per eius ignauiam, quibus adempto bono res laboriosa & inefficax tradebatur. Apostolus autem Paulus quando ad horam cessit, non hoc & suasit, sed rem se superfluam & inanem facere clamitabat, propter furorem Iudæorum.

Cui quidem rei non succubuisset, nisi causa interfuisset, qua audacia Iudæorum plurimum se iactaret. Erat autem Timotheus filius mulieris Iudææ, patre autem Græco. Vnde factum est vt infans secundum legem minime circuncideretur. Insidiabantur ergo explorantes si eum qui Iudæus natura erat, incircuncisum assumeret: quod illicitum putabant generi Iudæorum: occasionem quærentes qua eum euersorem tenerent legis. hac causa ad horam cessit furori eorum. ¶Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Scientes autem quia non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Christum Iesum credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.) Manifesta ratione circunuentos eos ostendit vt seruarent legem, in qua nemo iustificatur apud deum: quippe cum hi ipsi qui natura Iudæi sunt, volentes iustificari relicta lege, confugiant ad fidem Christi. ¶Quoniam ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro.) Nullum hominem iustificatum dicit ex operibus legis. Quicunque enim iusti sunt, ex fide iustificati sunt: sicut Abraham, & Isaac, & Iacob, & cæteri sancti. ¶Si autem quærentes iustificari in Christo, inuenimur & ipsi peccatores: ergo Christus peccati minister est? Absit.) Quomodo Christus peccati minister potest esse, qui donat peccata? Ideo absit, inquit. Sed si iustificari volentes per fidem Christi, legi seruimus, sub peccato nos esse profitemur: quia fides extrahit hominem à lege, vt iustus sit. Ergo si damus nos legi, peccatores inuenimur: quia qui sub lege sunt, sub maledicto sunt. ¶Si enim quæ destruxi, hæc iterum reædifico, præuaricatorem me constituo.) Absolutum est. qui enim accedens ad Christum reliquit legem, de seruo fit liber. Quod si iterum redeat ad legem, ipse sui accusator existit, quia factū suum condemnat. ¶Ego enim per legem legi mortuus sum, vt deo viuam.) Hoc dicit quia per legē fidei mortuus est legi Moysi. Moritur enim legi, qui liberatur ab ea: & viuit deo, cuius fit seruus emptus à Christo. ¶Christo enim confixus sum cruci.) Hic configitur cruci Christi, qui æmulus vestigiorum eius nulla mundi concupiscentia capitur, vt deo viuēs, mundo mortuus videatur. Qui enim non agit quæ mundi sunt vel erroris, mortuus est mundo. ¶Viuo autem iam nō ego, sed viuit qui in me est Christus.) Non est ambiguum, in eo qui per fidem liberatur à morte, Christum viuere. Morte enim digno dum donat peccata, ipse viuit in loco eius: ipsius enim præsidio ereptus est morti. Quod verò nunc viuo in carne, in fide viuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit se prome. ¶Non sum ingratus gratiæ dei.) Quoniam futura vita promissa est Christianis, ideo qui nunc in hac vita auxilio dei munit' viuit, in fide vitæ promissæ viuit. Hic enim imaginem eius contemplatur, quasi pignus habens vitæ futuræ, quæ per dei nutum Christi amore nobis quæsita est. Hic ergo non est ingratus Christo, qui in fide eius perdurat, sciens nullius se habere beneficium, nisi huius: & ad contumeliam eius proficere, si alterum ei comparat, cuius auxilium habere non potuit. ¶Si enim per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.) Nihil tam apertum, quia si per legem potuisset homo iustificari, Christum nō oportuerat mori. Sed quia lex dare remissionem peccatorum non poterat, neque secundum mortem detriumphans expoliare captiuis quos tenebat causa peccati, idcirco Christus mortuus est, vt ea præstaret quæ lex non poterat: ac per hoc non gratis mortuus est. Mors enim eius iustificatio peccatorum est.

CAPVT TERTIVM.

O Insensati Galatæ, quis vos fascinauit?) Irascentis cum miraculo verba sunt, quia sic fuerant deprauati, vt nec se agnoscerent circunuentos. Proœmio vsus est. Omnis enim qui fascinatur de bono transit in malum: sicut & hi de libertate & securitate ad seruitium & solicitudinem transierunt. ¶Ante quorum oculos Christus Iesus proscriptus est, & in vobis crucifixus est.) Manifestum est quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est expoliatus vel condemnatus. Prudentium verò oculis & sensibus non solum non condemnatus, sed ipse mortem cruce sua damnasse videtur. Passio enim domini vita nostra est, & destructio mortis. Sed quia hi indignè cœperant sentire translati ad legem, idcirco mentibus eorum Christum condemnatum videri conqueritur. Ideoque subiecit: In vobis crucifixus est, hoc est, sensu vestro crucifixus est, quasi homo. In quo enim spes plena non est, homo est. Ideo hi non putabant plenam salutē esse in Christo, quia legem illi æquabant. In his verò qui congruè intelligunt Christum, viuit in eis Christus. In Fotino crucifixus est. Hic enim verè mortuus est, in quo Christus dicitur crucifixus, quia istud loco accusationis obiicitur. ¶Hoc solum volo discere à vobis, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic sine intellectu estis?) Adhuc cum stomacho loquitur. Dolet enim valde super errore eorū, quia fabricam suam, qua eos per euangelium ædificauerat, videbat esse destructam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quanuis carnales eos appellet, non tamen vsque adeo fuerāt mente capti, vt circuncidi se paterentur. Ideo & hi stulti & sine intellectu esse dicuntur, quia nec dolori carnis suæ consulere valuerūt. Vsque ad hoc enim solet quis induci, quod delectat, aut dolorem non præstat. Interrogantis ergo verba sunt, & quod interrogat, ex parte confirmantis, cum dicit: Hoc solum volo discere à vobis, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Hoc ab eis quærit, in quo & gloriabantur, & negare non poterant, quia spiritum sanctum per fidem acceperant, non per legem, vt resipiscentes agnoscerent quia donum dei, in quo gloriabantur, non ex opere legis acceperant, sed credentes in Christum, vt vel sic grati Christo legem quam sibi in nullo prodesse didicerant, relinquerent. Hoc proponit, quod illo in tempore negari non poterat, spiritum dei inesse credentibus. Ad rudimenta enim fidei commendanda, donum dei hoc manifestabatur hominibus, sicut inter ipsa initia factum est in apostolis, & cæteris discipulis, necnon & in illis duodecim, quos quia in adulterino baptismate sub nomine baptismi Ioannis fuerant non tincti, sed sordidati, Paulus apostolus in trinitatis nomine baptizari præcepit, quibus impositis manibus decidit in eos spiritus sanctus, & diuersarum linguarum ministrabat eloquia cum interpretatione earum, vt nullus auderet negare spiritum sanctum inesse eis. Quamobrem sine intellectu Galatas esse appellat, qui huius rei ignari, & conscij degradantes se, carnis curæ se subiecerunt. ¶Incipientes spiritu, nunc carne consummamini?) Hoc dicit, quia cum ab inferioribus ad summa fidei ascensus sit, hi cōtra de summis in ima delapsi sunt. Per fidem enim spiritales effecti, conuersi ad legem, perdiderant gratiam spiritus, quam fuerant consecuti. Consummatio enim perditionem significat, id est, finem. ¶Tāta passi estis sine causa, si tamen sine causa?) Multa eos passos pro fide significat ab infidelibus. Tunc enim qui credebāt, cæteris opprobrio erant, siue domesticis, siue extraneis. Nam digito signabantur quasi rei maiestatis. Vnde similiter Galatæ multa passi sunt insaniores experti: cuius rei meritum perdiderant mittentes se sub lege. Sed quia adiecit, Si tamen sine causa, ostendit sperare se posse reformari illos. ¶Qui ergo præbet vobis spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?) Idem sensus est, cui adduntur virtutis insignia, quæ testimonium præbent fidei, quod sit spe fida & rationabilis. Legem autem nulla virtus comitatur, quæ attrahat ad eius spem: quia quæ videntur, non sperantur, sed sunt temporalia, sicut lex factorum, quam supra ostendimus. ¶Sicut scriptum est: Credidit Abraham deo, & æstimatum est ei ad iustitiam.) Ostendit exemplo Abrahæ, qui pater fidei est, iustitiam non ex operibus legis imputari, sed per fidē. credens enim iustificatus est, ac per hoc stultè & improuidè legi eos se subiecisse, quæ non ad iustificationē data est. ¶Cognoscetis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filij Abrahæ.) Verum est quia credentes filij sunt Abrahæ, quia si Abraham ex fide iustificatus est primus, quotquot post hunc credunt, filij eius sunt, siue ex Iudæis, siue ex gentibus. ¶Præuidens autem scriptura quia ex fide iustificat gentes deus, prænūciauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes.) Hoc dicit quia forma est Abraham omnium credentium, vt hi benedicti in eo sint qui credunt

Gene. 15.

credunt. sequentes enim fidem eius, participes fiunt benedictionis eiusdē. ¶ Ergo qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.) Manifestum est quia fideles cum fideli benedicentur, quomodo infideles cum infidelibus punientur. Nam qui sub lege agunt, sub maledicto sunt, quia transgressores legis sunt peccatores. ¶ Scriptum quippe est: Maledictus omnis qui non permāserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.) Hoc scriptum est in Deuteronomio, quia si quid legis præterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, vt impossibile sit seruari ea. Vnde & Petrus apostolus in Actib' apostolorum ait: Quid imponitis iugum fratribus, quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? Negligenti enim & superbo populo hæc data erāt, vt per omnē conuersationem legē haberent. ¶ Quod autem in lege nemo iustificatur apud deum, manifestum est, quia iustus ex fide viuit.) Ac per hoc recedendum à lege docet, ne iustitia per fidem quæsita depereat. ¶ Lex autem non ex fide est, sed qui fecerit ea, viuet in eis.) Non est ex fide lex, quia nihil mandat credendum. Omnia enim eius manifesta sunt, vt seruans legem viuat. Si quo minus, necesse est plectatur: quia quod sciuit vitandum, admisit. Potest opponi è diuerso, & dici, Si in lege nemo iustificatur, quid est vt maledicatur qui aliquid præterit legis? Verum est, quia nemo per legem iustificatur, sed apud deū. Iustificatur autem apud mundum, vt securus sit in vita præsenti. Si autem apud deum iustificari vult, vt illi ad meritū proficiat in die iudicij, dei sequatur fidem. Alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo lex, sed quæ in tabulis scripta est. Nam cætera, sicut dixi, vt oneri essent data sunt. ¶ Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.) Quoniam nemo poterat implere legē, rei erant omnes maledicto legis, vt vindicaret in eos. Christus autem homo natus, oblatus à patre pro nobis, redemit nos à diabolo. Morti enim volentem offerens illum pro iis qui maledicto legis erant obnoxij, maledictum illum fecit hoc modo, sicut in lege hostia pro peccatis oblata, peccatū nuncupabatur: propterea pro maledictis oblatus, factus est maledictum. Nam & à Iudæis factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit: Factus pro nobis maledictus, sed maledictum. Is enim qui propter peccatum proprium morti offerebatur, maledictus fiebat. in sua enim caussa moriebatur. Et si propius aspicias, videbis Christum maledictum eorum factum, à quibus occisus est. Crux enim saluatoris, peccatum & maledictum est Iudæorum. ¶ Quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.) Hoc Moyses dixit in Deuteronomio de reis mortis, vt sufficeret suspensis in ligno illic esse vsque ad vesperam, & deponi ad sepulturam. Quia maledictus omnis, inquit, qui pendet in ligno, vt reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno, ne diutius si esset suspēsus, maius haberet opprobrium mors eius quàm deberet: & fieret macula generi eius, si amplius mors eius publicaretur. Ac per hoc saluator innocens suspensus in ligno, non est maledictus, sed maledictum illorum à quibus suspensus est. Quantum tamē ad Iudæos pertinet, quasi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, vt quasi reus occideretur, cum esset innocens: quia dignus morte maledictus est iuxta legem. Videntes enim multos aggregari doctrinæ eius, zelati sunt dicētes: Ecce totus mūdus abiit post illum. ac per hoc pro nobis occisus dicitur: [illegible] duplici genere pro nobis. Cum enim putant illum occidi debere, ne doceret, nihil profecerunt, quia & doctrina eius creuit, & mortem euacuauit in passione sua. Descendens enim ad inferos, genus hominum liberauit, qua caussa & occidi se permisit, sciens pro nobis esse contra diabolum. ¶ Vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu, vt benedictionem spiritus accipiamus per fidem.) Hoc dicit quia exprobratis & maledictis Iudæis, cū sibi de iustitia legis blādirētur, occiso saluatore quasi sabbati violati reo, promissionis benedictio Abrahæ transitum fecit ad gentes per fidem Christi Iesu. Vnde dicit dominus Iudæis: Tolletur à vobis regnū, & dabitur genti facienti fructus eius. ¶ Fratres secundum hominem dico.) Hoc dicit quia exemplo humanæ caussæ commendare vult rationem diuinæ promissionis. ¶ Tamen hominis testamentum confirmatum authoritate, nemo irritum facit, aut superordinat.) Verum est, quia testamentum defuncti iure factū non potest scindi. ¶ Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Nō dicit & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, quod est Christus.) Hoc est quod scriptum est in Genesi ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Quod vtique impletum est in Christo, in cuius nomine omnes gētes benedicuntur per fidē. Ideo non in multis, sed in vno firmata est promissio, qui est Christus. Hac disputatione sua apostolus quasi reos falsati testamenti designat, qui credentes in Christum & de lege aliquid sperant, vt nō solum salus promissa in Christo, sed & in lege sit. Ideo probat promissionē benedictionis in solo Christo factam. ¶ Hoc autē dico, testamentum confirmatū à deo in Christo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non infirmat ad euacuandam promissionem.) In tantum in solo Christo firmatam benedictionis promissionem docet, vt legem post quadringentos & triginta annos datam ostendat. Constituta enim promissione postea data est lex, quæ non vtique infirmaret promissionē, sed quòd futura & quando ventura esset, significaret. ¶ Si enim ex lege hæreditas, iam nō ex promissione. Abrahæ autem promissionē donauit deus.) Duas caussas contrarias sibi defendunt Iudæi. Nullo enim pacto, nulla ratione suaderi potest Iudæis, Abrahæ promissionem euacuatam per legem, & recte. Sed aliud aduersum improuida præsumptione defendunt, putantes iustificationem sine operibus legis prouenire non posse, cum sciant Abrahā, qui forma eius rei est, sine operibus legis per solam fidē iustificatum. Sed æmulatione quadam cæcati, non intelligunt neque considerāt quia si per legem iustificatio, excluditur promissio. Et si exclusa fuerit ꝓmissio, sine dubio frustrabitur fides Abrahæ. Quod ne audire quidem se patiuntur Iudęi, sciētes quia promissio ex fide est Abrahæ. Quæ promissio ex fide iustificat, nō per legem, sicut & Abraham iustificatus ex fide est. Hi ergo hæredes sunt promissionis Abrahæ, qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus & iustificatus est Abraham. Testimoniū ergo promissionis Abrahæ testamentum appellatur, vt post mortem eius hæredes essent in promissione filij eius facti per fidem. Quæ causa cucūrrit vsque ad Christum Abrahę repromissum, vt post mortem Christi credētes, hæredes essent fidei Abrahæ per testamentum sanguinis Christi. Donum ergo quod promissum est Abrahæ, filiisque eius, in Christo solutum est: quamuis & ipse Abraham consecutus sit donū hoc illic vbi inuentus est. ¶ Quid ergo lex factorum posita est, donec veniret semen cui promissum est?) Lex factorum, id est Moysi, posita est in medio inter cœptam promissionem & semen cui facta promissio est, hoc est inter Abrahā & saluatorem. Ideo longe data post factam promissionem, vt ipsa distīctione aliud lex, & aliud promissio videretur, vt populum dei à gentibus segregatum erudiret sub dei timore, vt dignus fieret ad excipiendam promissionē, quæ est Christus. Lex tamen factorum ideo dicitur, quia docet quæ deo iubente corporaliter fiant de sacrificiis, de primogenitis, de decimis, & de cæteris talibus. ¶ Disposita per angelos in manu mediatoris.) Angelos dicit dei nuncios, id est, Moysem, filium * Naue, & cæteros prophetas vsque ad Ioannem Baptistam, de quo deus dicit: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam. Per hos ergo lex ordinata, disposita est à deo, in manu, id est, potestate saluatoris. Ipse est enim mediator vel reconciliator dei & hominum, vt saluet quos vult ex iis qui legem per supra memoratos angelos acceperūt. Ipse enim ait: Sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. ¶ Mediator autem vnius non est.) Sine dubio mediator, hoc est arbiter, nō est vnius, sed duorum. Cum enim duo populi inuicē aduersum se dimicarent, semper diffidentes & inimici diuersitate doctrinæ, Saluator horum arbiter venit, amputans vtrisque populis per quod discordabant, vt possent esse pacifici. Abstulit ergo gētibus numerum deorum, & famulatum elementorum, quod scādalum

Margin notes: Deute. 27. — Actuum. 15. — Abacuc. 2. — Deute. 21. — Ioan. 11. — Matth. 21. — Gene. 16. — * Iesum. — Mala. 3. — Ioan. 5.

dalum erat Hebræis. Abstulit & Iudæis opera legis, id est, Neomenias, circuncisionem & curam sabbati, & discretiones escarum, & cætera quæ abominabantur gentiles: & sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita se habent, quid est vt Galatæ hebetudine mentis arbitrum istum corrumpant, conuersi ad Iudaismum? Iudicium enim saluatoris in irritum ducunt, quando post factã pacem quasi pœnitentes de ea, subiiciunt se illis quæ prius paci fuerãt inimica. Iuxta sensum ergo Galatarum Christus arbiter nõ est, quia inducti in legem, de duobus populis vnum fecerũt: & vnius vtique populi arbiter nemo est. Hũc eundem sensum ad Ephesios prosequitur, dicens: Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitiam in carne sua, legem mandatorum in decretis euacuans, vt duos conderet in se vno nouo homine faciens pacem. Si in vno nouo homine fecit pacem, ambobus vtique abstulit per quod dissidebant, & hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici. Hoc Galatæ irrupe-runt conuersi ad Iudaismum. ¶ Deus autem vnus est.) Hoc dicit, ne Christum prædicando deum, quem arbitrum dicit vni deo, prædicasse putaretur contra legem & prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet, sicut dicit ad Timotheum: Arbiter dei & hominũ homo Iesus Christus. Iuxta autem quod deus est, à patre hunc nõ separari, sed vnum esse cum patre. Siue enim pater, siue filius, deus vnus est. Deus enim naturæ nomen est & potestatis, quam in patre & filio indiuiduam manere ipsa nominum ratio docet. ¶ Lex igitur aduersum promissa? Absit.) Absit vtique, quia non est lex inimica promissionis, quippe cum confirmet eam. Nam primus Moyses dixit: Prophetã vobis excitabit deus de fratribus vestris. Hoc dictum de Christo Petrus apostolus probat in Actis apostolorum septimo capite. ¶ Si enim data esset lex quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.) Iustitiam hanc dicit, quæ apud deum imputatur iustitia, id est fidei, quia & lex habuit iustitiam, sed ad præsens, non quia iustificaret apud deum. Remittere enim peccata non potuit, vt de peccatoribus faceret iustos, sed ad hoc data est, vt terrori esset, prouocans homines ad bonam vitam, irreuerentes puniens: Ideoque non est data lex, quę possit viuificare, sed condemnare. ¶ Sed cõclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.) Hũc sensum & ad Romanos xj. posuit dicens: Cõclusit deus omnia sub peccato, vt omnium misereatur. Hoc dicit quòd suprà memoraui, quia lex ad hoc data est, vt peccatores reos se scirẽt apud deum. Manifestatis enim peccatis suis conclusi sunt, vt se excusare non possent, sed quærerent misericordiam, vt veniens qui promissus erat Abrahæ, fidẽ solam ab eis posceret, quã habuit Abraham, vt & malorum suorum veniam & iustificationem mererentur. Hoc enim manifestauerat deus per Esaiam prophetam, dicens: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob: & hoc erit illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum. ¶ Prius enim quàm veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eandem fidem, quæ incipiebat reuelari. hoc est quod dicit, quia antequam veniret saluator, sub legis custodia agebamus ne peccaremus, vt venienti promissione digni essemus. Hac enim spe lex tutos præstabat nos, vt venienti Christo offerret nos, id est Iudæos. ¶ Itaq; lex pædagogus noster fuit in Christo Iesu, vt ex fide iustificaremur.) Idem sensus est, quia sub cura legis eramus, donec veniret Christus, qui nos credentes iustificaret. ¶ Veniente autem fide, iam non sub pædagogo sumus. Omnes enim filij dei estis per fidem quę est in Christo Iesu.) Sub pædagogo qui agit, potestatis suæ non est. Paruulus enim & lubricus ad peccandum sub pædagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit maiores, liberati de potestate pædagogi, per ablutionem peccatorum facti sumus filij dei, cum essemus serui peccati. ¶ Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.) Hoc dicit quia credentes dum immutãtur, Christum induunt, quando hoc appellantur quod credunt. ¶ Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque fœmina. Omnes enim vos vnũ estis in Christo Iesu.) Nullam distantiam dicit credẽtium, vt nulli præiudicetur quid fuerit antequam crederet. Omnibus enim his vnum decretum est donum. Apud deum enim nulla discretio personarum est, nisi morum & vitæ, vt homines vnius fidei meritis distinguantur, non personis. ¶ Si ergo vos omnes vnum estis in Christo Iesu, ergo Abrahæ semen estis secundum promissionem hæredes.) Semen Abrahæ sunt omnes credentes, quia Abraham pater est omnium credentiũ. Et si filij sunt, necessario & promissionis eius hæredes, vt consequantur per fidem quod promissum est Abrahæ, vt participes sint iustificationis eius in regno cœlorum.

CAPVT QVARTVM.

Dico autem quod quamdiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium, sed sub curatoribus & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre.) Verum est, quia ius patres ordinauerunt, & vsque ad quam ętatẽ subiectus debeat esse adultus, statuerũt: ita vt quamdiu paruulus est, libertate sua vti non possit, neque dominari quasi hæres, sed similis propè seruis in conditione est curatorum vel actorũ. Hoc exẽplo probat eos qui sub lege fuerunt, paruulos fuisse circa meritum, nec libertatem habuisse, quia in conditione legis erant subiecti causa peccati. ¶ Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis huius mũdi eramus subiecti.) In elemẽtis neomenias significat & sabbatum. Neomeniæ enim sunt dies Lunares, quos obseruant Iudæi: Sabbatum verò dies requietionis. Antequam veniret ergo promissio, id est donum gratiæ dei, & purificans iustificaret credẽtes, quasi imperfecti & paruuli per legem dei, subiecti eramus conseruis quasi pædagogis. Libertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Nihil tamen de elementis sperabant Iudæi, sicut & Pagani, sed creatorem deum venerabantur in creatura. ¶ At vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erãt redimeret, vt filiorum adoptionem reciperemus.) Plenitudo temporis est completum tempus, quod præfinitum fuerat à deo patre quando mitteret filium suum, vt ex virgine factus quasi homo nasceretur, subiiciẽs se legi vsque ad tẽpus baptismi, vt formã daret quomodo peccatores abluti, & à iugo legis erepti dignatione dei filij ei adoptarentur, sicut promiserat, redempti sanguine filij eius. Saluatorem autem necesse erat fieri sub lege, quasi filiũ Abrahæ iuxta carnem, vt circũcisus appareret iis esse, qui promissus Abrahę, venerat gentes iustificare per fidem, signum habẽs eius cui promissus fuerat. Ideo vltra neminem oportuit circuncidi, quia tamdiu cucurrit signum, quoadusque veniret qui promissus fuerat restaurare fidem, in qua iustificatus est Abraham in præputio, vt credentibus non opus sit circuncisio. Abraham autem ideo circuncisus est, quia filium se credidit habiturum in quo omnes gentes benedicerentur. Ideo tamdiu cucurrit signum, donec veniret qui erat promissus. Si autem hoc crederetur quod credidit Abrahã, non stetisset circuncisio, ne forte opponeretur, quia si Abrahã credidit, & circuncisus est, quare non circunciduntur credentes? Quoniam autem estis filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater.) Ab his cœpit, quib⁹ & scribit, dicens: Quoniam autem estis filij dei, & subiungit Iudæos, cum ait: Misit deus spiritũ filij sui in corda nostra. Quando autem dixit gentes filios dei credentes in Christũ, quæ prius fuerant inimici, dubium non erat Iudæos credẽtes dici filios dei, quos constat iam pridem hoc nomine nũcupatos. Nomen enim olim acceperant velut in imagine, vt postea cõfirmaretur per Christum, quia sine spiritu non erat plenum. Hoc est quod dicit & ad Romanos. Ipse spiritus reddet testimoniũ spiritui nostro quod sumus filij dei. Vt enim probaremur adoptati esse à deo in filios, spiritum suum dedit nobis, qui signũ patris ostendat in filios, vt quia hoc non auderemus dicere in infirmitate & indignitate nostra, suggerat, vt audeam⁹ dicere, Abba, quod est pater. Denique Iudæis hoc iamdudum non est concessum dicere. ¶ Itaque iam non est seruus, sed filius.) Non est seruus, quia sublatus

Ephes. 2. — 1. Timo. 2. — Deute. 18. — Esaiæ 59. — Roma. 8.

ſublatus de poteſtate legis, ſocius factus eſt benedictionis A proprij filij dei. ¶Si autem filius, & hæres per deum.) Dubium non eſt, quia ideo quis adoptat ſibi filium, vt hæredẽ illum relinquat. Sed hæreditas ex morte alicuius prouenit. Quid eſt ergo vt mortales hęredes eius dicãtur, qui ſemper viuit? Sed ſcriptura more noſtro loquitur, vt intelligere poſſimus. Vt enim oſtendat daturum patrẽ filiis de bonis ſuis, hæc quæ daturus eſt, hæreditatem appellat. ¶Sed tunc quidem ignorantes deũ, iis qui non ſunt dij, ſeruiebatis.) Quoniam prius per ignorantiam peccabant ſeruientes idolis, facile illis ignotũ ſignificat: ſicut dicit in Geneſi Abimelech ad deum: Domine, inquit, nunquid gentem ignorantẽ perdes? ¶Nunc autem cognoſcentes deum, imò vero cogniti à deo, quomodo iterum cõuertimini ad infirma & egena elementa, quibus denuo ſeruire vultis?) Graue illorum admiſſum notat, quia poſt agnitionem dei, ea quæ paganorũ ſunt, ſequi cœperant. Et plus addit, quia nõ iſti cognouerũt deũ, ſed magis cogniti à deo ſunt. Cum enim hi non quærerent deum, aduocauit eos ad ſuam gratiã: & hi ingrati, ad ea cõ- B uerti cœperant quæ tunc colebant quando ignorabant deum, vt venerarẽtur infirma & egena elemẽta, & nõ tota mẽte Chriſtum, in quo omnis inhabitat diuinitas. Infirma & egena dicit elementa, quia imperfecta ſunt. Ad regendum enim mundum inuicem egent ſui: in Chriſto enim perfecta ſalus eſt. ¶Dies obſeruatis, & mẽſes, & tempora, & annos.) Quæ elementa dixerit, nunc declarat. Diem Sol facit, menſes curſus Lunæ. Tempora vero ſunt ver, æſtas, autumnus hyems. quatuor hæc completo numero proprio faciunt annum. Dies ergo obſeruant qui dicũt, vtputa, Craſtino proficiſcendum non eſt. Poſt craſtinum enim nõ debet aliquid inchoari. & ſic ſolent magis decipi. Hi autem colunt mẽſes, qui curſus Lunæ perſcrutantur, dicẽtes, vtputa Septima Luna ſtrumenta confici nont debent. nona iterum Luna ſeruũ emptum vtputa domum duci non oportet. & per hæc facilius ſolent aduerſa prouenire. Tempora vero ſic obſeruãt, cum dicunt. Hodie veris initium eſt, feſtiuitas eſt, poſt cras Vulcanalia ſunt. Et talia iterum aiunt. Poſterum eſt, domũ C egredi non licet. Annos ſic colunt, cum dicunt: kalendis Ianuariis nouus eſt annus. quaſi non quotidie anni impleãtur. Sed vt Iani illius recolant memoriam bifrontis, hac ſuperſtitione vtuntur, quæ longe debet eſſe à ſeruis dei. Si enim deus ex toto corde diligatur, ipſo propitio nulla debet eſſe formido neque ſuſpicio harum rerum. Proſpere enim poteſt cedere quicquid ſimpliciter ſub dei deuotione fit. ¶Timeo vos ne fruſtra laborauerim in vobis.) Duplici genere ſubuerſi fuerant Galatę, vt poſt dei gratiam non ſolũ ad legem conuerterentur, ſed ad errores priſtinos. Inducti enim vel euerſi in legem, facile declinarant ad obſeruantiam dierum & mẽſium. Sabbati enim obſeruatio & Neomeniarum attraxerunt illos ad hæc. Ideoq́ue timeo vos, inquit, ne ſine cauſa laborauerim in vobis. Sic enim videbat eos in peius proficere, vt poſſent etiam à Chriſto penitus recedere.

¶Eſtote ſicut & ego, quia & ego ſicut vos.) Hoc dicit vt dent operam corrigendi ſe, quia non eſt impoſſibile vt ſint ſicut ipſe, quia & ipſe hoc ęrat: id eſt, homo, quod & illi: & D cum fuiſſet in errore perſequens Eccleſiam, correptus cõuertit ſe. ¶Fratres, obſecro vos, nihil mihi nocuiſtis.) Nunc mitius agit cum eis, & bona eorũ incipit memorare, vt poſt magnas correptiones bona opera ſua audientes recrearentur, & data opera reformarent ſe, ne obiurgationibus diutius preſſi, aſperiores fierent exacerbati. nihil tamẽ ſibi nocuiſſe illos dicit. Ipſis enim oberat delictum illorum. Apoſtolus enim impleuerat officium diſpẽſationis ſibi creditæ, vt omni cum diligentia prædicaret eis: ſicut dicit dominus ad prophetam Ezechiel: Tu, inquit, prędica. ſi te audierint, lucraberis eos. ſi quo minus, tu ſaluabis animã tuam. ¶Scitis quia per infirmitatem carnis euãgelizaui vobis iam pridem, & tentationem veſtram in carne mea nõ ſpreuiſtis neque reſpuiſtis.) In memoriam reuocat illis tempus quando primum prædicauit illis Euangelium dei. Ipſo enim tẽpore iniuriis agebatur Apoſtolus, & cędibus infirmabatur. Infirmus enim videtur qui humiliatur, & non reſiſtit propter Euangelium dei. & in hoc laudat conſtantiam eorum, quia non ſunt abſtracti à fide. Iniuria enim apoſtoli tẽtationes erant Galatarum, in qua firmi inuenti ſunt, non dubitãtes de fide. Poſſent enim ſcandalũ paſſi dicere: Quæ eſt virtus aut ſpes in hac fide, quando miniſter eius ſic humiliatur? Sed quia iam animum futuris ſpebus infecerant, præſentes exitus pro Chriſti nomine non pertimeſcebant, certi fidẽ noſtram non in terris, ſed in cœlis habere dignitatẽ, & pro his tribulationibus magna rependi præmia. Ruborem illis incutit, quia poſt hæc laudabilia circunuenti fuerant, vt vituperabiles viderẽtur. ¶Sed ſicut angelum dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum.) Hoc magis laudat in eis, quia preſſuris non deformatus eſt apud eos, ſed commendatus, ſciẽtibus pro iis qui credunt, pati illum exitia. Sicut ergo angelum dei exceperunt Apoſtolum, credentes donum dei eſſe quod prædicat: ſic ei deferentes, quaſi ipſi authori domino Ieſu Chriſto. ¶Quæ ergo erat beatitudo veſtra?) Beatos hos fuiſſe dicit apud cæteras eccleſias, per id quod apoſtoli iniuriis non frangebantur, ſed creſcebãt in fide. ¶Teſtis enim ſum vobis, quia ſi fieri potuiſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi.) Votum eorum circa religionẽ tam plenum oſtendit fuiſſe, vt non ſolum bene ab eis ſuſceptus ſit, ſed & fortes in fide inuẽti ſint: &, quod ad laudem magis proficit, omnia penè ſua illi obtulerint profliganda. Hinc plus dolet, quia tanta charitas ſubuerſa fuerat praua doctrina. ¶Ergo inimicus vobis factus ſum verum dicẽs vobis?) Hoc dicit, quia non poteſt fieri vt inimicus, inquit, ego vobis ſim, quorum tãta ſenſi obſequia. Sed quia nemo ſe argui vult erratẽ, idcirco inimicus vobis videor, iuſte vos reprehẽdẽs. ¶Aemulãtur vos nõ bene, ſed excludere vos volunt, vt eos æmulemini.) Inuidia Iudæorũ ſubuerſos eos ſignificat. Vidẽtes eni ſic illos proficere in Euãgelio, & tantã habere charitatem in Apoſtolo, id egerunt, quatenus illos deciperent. Erant enim legis cauſa apoſtoli inimici, vt manente nomine ſaluatoris, facerent eos Iudæos, gaudentes in euerſione eorum. Non enim patiebãtur vt gratiam ſibi promiſſam audirent incircunciſis gentibus datam. Ideo imitatores ſuos illos voluerunt fieri, vt more eorum circunciderentur. ¶Aemulamini autem meliora dona. Bonum ęmulamini ſemper, & non ſolum cũ præſens ſum apud vos.) Meliora dona ſpiritalia ſunt, quæ imitati habebunt effectum apud deum. Hæc ſpiritalia & bona ſunt, quæ vult vt ſemper imitentur: non ad tempus, ſicut pridem, aut ſe præſente tantum, poſt autem ad aliud conuertantur, ſed vult illos de cętero perſeuerare in bono. ¶Filioli mei quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in vobis.) Primum per fidem illos genuerat in baptiſmo, ſed quia velut per abortum nati, deformati, & infirmi inuenti ſunt, nunc cum dolore conſilij reformat eos in Chriſtum. Concipientes enim fidem, & ſenſum fidei minime aduertẽtes, formatum Chriſtum in animis ſuis negantur habere. Si enim intellexiſſent gratiam dei in Chriſto, poſt fidem in Iudaiſmum traducti nõ eſſent. ¶Vellem autem præſens eſſe nunc apud vos, & mutare vocem meam, quia confundor in vobis.) Præſens vult arguere illos, vt mutet vocem ſuam de laude in vituperationem eorum, vt duplici genere confundantur, & de errore ſuo, & rubore apoſtoli quẽ patiebatur apud eos quibus illos prætulerat. ¶Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem nõ legiſtis? Scriptum eſt enim quia Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum de libera.) Hoc in Geneſi habetur, quia cum Sara generare nõ poſſet, erat enim ſterilis, Agar ancillam ſuam obtulit viro ſuo Abrahæ in concubinã, vt quod generaret, adoptaret ſibi. Sic factũ eſt vt Agar naſceretur Iſmahel. Poſt autem nutu dei promiſſus eſt Abrahę filius de Sara vxore ſua, quæ erat ſterilis. hæc peperit Abrahæ Iſaac. Tunc cœpit Abraham duos habere filios, vnũ de ancilla, & vnum de libera. ¶Sed quidem qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſſionem. quæ ſunt per Allegoriam dicta.) Iſmahel, qui ex ancilla Agar natus eſt, ſecundum carnem natus eſt, quia iuxta conſuetudinem natus eſt. Iſaac verò non ſecundũ conſuetudinem, ſed ſecundum prouidentiam dei virtute natus eſt, quippe cùm Sara & anus eſſet, & ſterilis. In typum enim Chriſti natus eſt Iſaac. Ideo hæc per allegoriã aſſerit dicta,

vt aliud

Gene.20.

Ezech.3.

Gene.16.

Gene.21.

vt aliud ex alio significent personæ Ismahel & Isaac. Ismahel enim Iudæorum significat natiuitatem, vel eorum qui serui peccati sunt: Isaac vero Christianorum, qui in libertate nascuntur. Liber enim fit qui accipit remissionem peccatorum. ¶Hæc enim sunt duo testamenta.) Moyses accipiens sanguinem vituli in cratera aspersit populum dicens: Hic est sanguis testamēti quod disposuit deus ad vos. Hoc est quod dixit. ¶Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar.) Lex enim in monte Sina data est, quam Moyses recitans populo, librum hunc testamenti appellauit, & tunc aspersit populum sanguine, sicut dixit. Hæc lex reos tenuit peccatores, & cœperunt serui esse peccati, facti filij Agar quasi ancillæ. ¶Sina autem mons est in Arabia, qui coniungitur huic quæ nunc est Hierusalem, seruiēs cum filiis suis.) Caussam Agar significare dicit Hierusalem terrenam, id est, synagogam, quæ in seruitutē generat, quia quos generat, sub peccato sunt. ¶Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra.) Hæc quā matrem nostram dicit, regula est mysterij dominici, per quam renascimur in libertatem, sicut & ipsa libera est. Ideo & cœlestis dicitur, quia cœlum sedes eius est: & quos generat, ibi erunt cum ea: sicut dicit dominus: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego fuero, & hi sint mecū. Hæc est & vita, quia immortalitate donantur qui credentes renascuntur per eā. Sic etenim de domino dictum est, quia quod factum est in illo, vita erat. Sicut enim pater habet vitam, ita dedit & filio vitam, & vita erat lux hominum. Hæc vita & lux, mater fidelium est. In Esaia hoc habetur, quod subiectum est. ¶Scriptum est enim: Lætare sterilis, quę non paris erumpe, & exclama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum.) Hanc terrenam Hierusalem virum habere dicit, quia secundum carnem generat: illā autem cœlestem Hierusalem, quam dicit matrē nostram, sterilem appellat, quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur: hoc est, non parturit. Generat autem sine passione spiritaliter exclamans in lætitia, quia deserta aliquando, (à quo nisi ab Adam, quia deserta vita secutus est mortē?) nunc plures filios habet quàm hæc quæ habet virum, id est, quæ carnaliter generat. Multo enim plures sunt Christiani Iudæis, sicut dicitur in Apocalypsi: Et vidi turbam magnā quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu & gente. ¶Vos autem fratres secundū Isaac promissionis filij estis.) Hoc est non carnis filios esse, sed dei, quia Isaac in typū natus est filij dei: & vult eos subintelligere, quia facti filij dei conuersi sunt vt essent filij carnis: si verò resipiscāt, sunt filij dei. ¶Sed quomodo tunc, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundū spiritū: ita & nūc.) Non solum Ismahel secundum carnē natus est, sed & Esau, quia & ipse in populi Iudaici typū natus est. De quo in Malachia propheta scriptum est: Iacob dilexi, Esau vero odio habui. Hic persequebatur Iacob, qui in populi Christiani figura vocatus est Israel, hoc est, homo videns deum. Similiter & Iudæos per inuidiam persequi significauit Christianos, vnde data opera Galatas euerterant carnali astutia. ¶Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillā, & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac.) Hæc verba Saræ sunt, quæ typum habet Hierusalē cœlestis, de promissione generans Isaac, vt eiecto filio ancillæ, id est, Iudæo populo incredulitatis caussa abiecto, (serui enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est) hæres fit filius liberæ illius Hierusalem supernæ, qui est populus nouus regni cœlorum. ¶Itaque non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate nos Christus liberauit.) Fuimus igitur ancillæ filij, dum peccatis eramus obnoxij: sed accepta remissione peccatorum à Christo liberati sumus.

CAPVT QVINTVM.

STate ergo, & nolite iterum seruitutis iugo contineri.) Standū monet in accepta gratia, ne redeuntes ad vetera, amittant donū libertatis, quod fuerant cōsecuti. ¶Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit.) Nūc apertè veritatis & authoritatis suæ vim non tacet, dicens: Ecce ego Paulus dico vobis, id est, ego magister gentium, cuius opus estis in Christo, palam vobis dico, quia nihil proderit vobis Christus, si circuncidamini. Ipse enī dominus ait: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, ex quo regnum cœlorum prædicatur. Antequam ergo noua inciperet prædicatio, oportuit circuncidi: nunc autem lege fidei succedente, ea sequenda sunt quæ rudis veritas iubet, quia vetus & nouum admisceri non debent, authoritate domini prædicantis. Ait enim: Nemo enim additamentum rudis panni assuit vestimento veteri: tollit enim fortitudinem eius à vestimento, & maior fit scissura. ac per hoc non solum nihil proderit fideli addita circuncisio, sed oberit. Maius enim malum est ex libero seruum fieri, quàm nasci. ¶Testificor autem omni homini circuncidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.) Possunt aliqui legem aliquatenus seruare, & non circuncidi. Nam multi Romanorum in Iudæa seruabant legem incircuncisi. Vnde dicit Paulus Apostolus ad Agrippam regem Iudææ: Scio rex Agrippa, credis prophetis: scio quia credis. Et Centurio, cuius seruus erat moriturus, qui mittens ad Iesum, rogabat vt veniret, & sanaret seruum eius: cui testimonium perhibentes Iudæi, dicebant ad Iesūm: Dignus est vt præstes ei, diligit enim gentem nostrā, & Synagogam ipse ædificauit nobis. Nemo tamē circuncisus non totam legem seruat. Debitor est enim, quia circuncisis data est lex. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes se ostendebant, vt digni essent omnia onera legis portare. ¶Euacuati estis à Christo.) Quibus nihil prodest Christus, euacuati sunt à Christo. Erant enim gratia eius pleni, qua recedēte euacuati sunt. His enim loquitur, qui post acceptum donum gratiæ dei circuncidi se maluerūt. ¶Qui in lege iustificamini, à gratia excidistis.) Iustitia legis est, si seruentur quæ data sunt. Ideoque qui in his iustificari se vult post fidem, amittit gratiam: quia ad hoc venit donum dei, vt cessantibus oneribus legis, iustificaret credentes apud deum. ¶Nos enim spiritu ex fide spē iustitiæ expectamus. In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.) Apertum est quod dicit, quia spes iustificationis in fide est per spiritum, nō per opera legis. In fide enim spiritaliter seruitur deo deuotione mentis, & puritate cordis. Vnde dicit dominus ad Samaritanam: Deus spiritus est, & adorantes eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Ac per hoc neque præputium valet quicquam, neque circuncisio, sed sola fides opus est in charitate ad iustificationem. Fides enim charitate fraterna debet muniri, vt perfectio sit credentis. Denique saluator quod primum mandatum esset, interroganti scribæ respondit. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum tanquam teipsum. In his, inquit, duobus mādatis tota lex pendet & prophetæ. Imperfecta sunt itaque cætera, quando in his duobus mandatis perfectio continetur. ¶Currebatis bene, quis vos impediuit veritati non obedire?) Exercitium illorum in operē fidei bonum fuisse testatur, sed nequitia malorum hominum detentos, ne cursum suum efficacia perseuerante consummarēt: vnde vt resipiscant hortatur, de cætero nulli eorum credentes, qui vt opera legis seruanda suaderent, euāgelicæ veritati non eos obedire sinebant. ¶Suasio vestra nō est à deo, qui vocat vos.) Verum est, quia humano consilio hoc agebant Iudæi, vt mitterent eos sub legis iugum: non dei iudicio, qui vocabat eos per apostolum suum ad gratiā. ¶Modicum fermentum totam massam corrumpit.) Hoc dicit quia licet quippiam legis admiscentes fides, violant fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. Hoc ideo adiecit, ne forte incolumem se putarent habere gratiam fidei, si pauca legis obseruarent. ¶Ego cōfido in vobis in domino, quia nihil aliud sentietis.) Hac spe se dicit fidere de iis, quia non spontè, sed circumuenti erroris viam intrauerant. Ideo ostenso vero itinere, facile eos posse reuerti confidit. ¶Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicunq; fuerit.) Quomodo qui errantem conuerti facit, remunerandus est, dicente Iacobo apostolo in epistola sua: Qui conuerti fecerit peccatorem, saluabit animam eius, & operiet multitudinem peccatorum suorum: ita & qui recta incedentem via, iter

iter in deuium cogit flectere, damnationẽ cõsequitur, quicunq; fuerit. Hoc propter hos subiicit, ne qui sibi meritum defenderent eò quod filij essent Abrahæ iuxta carnem. Deniq; exaltantes se dicunt ad Iesum: Nos filij Abrahę sumus. (Ioan. 8.) ¶ Ego autem fratres si circuncisionẽ prædico, quid adhuc persecutionem patior?) Apertum est quod dicit. Ideo enim quasi inimicus à Iudæis habebatur, & non desinebant à persecutione eius, quia circuncisionem iam non stare docebat. Denique Iudæis compellentibus, & sæpenumero falsas accusationes contra eum deferẽtibus, obliquum iudicem videns, coactus appellauit Cæsarem. ¶ Ergo euacuatum est scandalum crucis?) Scandalum erat Iudæis prædicatio crucis, quia sabbatum & circuncisionem euacuabat. Si autem admitteret circuncisionem, non esset scandalum, & pacifici essent nobis Iudæi. Nam dicebant de saluatore: Non est homo à deo, qui sabbatum non custodit. (Ioan. 9.) ¶ Vtinã & abscindantur ij qui vos subuertũt.) Tale est hoc, quale & illud ad Corinthios in prima, cap. xvj. Qui non, inquit, amat dominum Iesum, sit anathema. Ex ipso grege morbido sunt & ij, quos sociat sententiæ eorum, vt abscindãtur à misericordia dei, qui Galatas dei gratia exuerunt: & non solum spiritaliter, sed & carnaliter hos maledicit, vt quia circuncidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, vt multiplicaretur his dolor corporis. ¶ Vos autẽ in libertatem vocati estis fratres.) In libertatẽ vocati sunt, quia cum peccatis essent obnoxij, dei gratiam accipientes, remissa delictorum liberati sunt. ¶ Tantum ne libertatem in occasionem carnis detis.) Hoc dicit ne acceptam libertatem occasio carnis adimat. Ad hoc enim circuncidi eos volebant, vt in conditionem legis intrarent. Ideo monet ne dent occasionem consentiendi eis. ¶ Sed per dilectionem spiritus seruite vobis inuicem.) Non per affectum carnis charitatem habendam, sed per spiritum exhortatur, vt inuicẽ sibi subiecti sint. ¶ Vniuersa enim lex in vobis vno verbo impleatur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.) (Leui. 19.) Hoc scriptum est in Leuitico, quod supra dictum est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur: quia qui non diligit fratrem, nõ diligit deum, dicit Ioannes apostolus. (1. Ioan. 4.) ¶ Quòd si morderis inuicẽ, & criminatis, videte ne ab inuicem consumamini.) Manifestum est, quia dissensio fratrum inimica dilectionis est. Ideo monet vt pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generant iurgium, cuius fructus est vitæ consumptio. ¶ Dico autem, spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis non perficietis.) Postquam à lege factorũ eos prohibuit, in qua sunt præcepta carnalia, nũc vt à vitiis carnis se abstineant pręcipit. Hic enim spiritu ambulat, qui fugit peccata. ¶ Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus verò aduersus carnẽ: hæc enim sibi inuicẽ aduersantur, vt nõ ea quæ vultis faciatis.) Duas leges proponit, sicut facit & in epistola ad Romanos, quæ inuicem aduersæ sunt, vnam dei, alteram peccati. Quæ ideo in carne significatur, quia visibilibus oblectatur cupido peccatorum, vt his sibi aduersantibus, medius homo nõ ea quæ vult agat. Diuina enim lex premit & fugat legẽ peccati, consulens homini vt vigorem naturæ suæ custodiat, ne capiatur illecebris. Illa econtrà in insidiis agens lacessit hominem blanditiis, vt spernat præceptum legis diuinæ. Cùm ergo consenserit homo legi dei, cõtradicit lex peccati, suadens homini ne faciat quod imperat lex diuina. E diuerso autem lex dei reuocat hominẽ, ne faciat quod suggerit lex peccati. Quod quidem homo non videt esse absurdum. scit enim naturæ suæ congruere si faciat quod imperat lex dei. Denique gaudet quando hæc agit. Cùm autem ea operatur quæ suggerit lex peccati, videt se turpem, & horret post factum. Ideoque legis spiritus pręcepta seruanda sunt, & carnalia fugienda. Ipsa enim conscientia se accusat si ei consentiat, sciens horrori esse quæ suggerit lex peccati. ¶ Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.) Non est obscurũ quia qui ducem habet spiritum sanctum, nõ errat. Lex enim errantibus dominatur: sicut alio loco dicit: Iusto non est lex posita. (1. Timo. 1.) ¶ Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, impuritas, obscœnitas, idololatria, veneficia, inimicitiæ, contentiones, simulationes, iræ, simultates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietas, comessationes, & quę sunt his similia, quæ prædico vobis, sicut & prædixi, quod ij qui talia agunt, regni dei hæreditatem nõ consequentur.) Hæc omnia & his similia legis peccati mẽbra sunt, quæ Apostolus opera carnis appellat: quia errores isti ex mundo sunt, ex quo & caro. Omnia nanque peccata deforis oriuntur ex parte carnis, non ex parte spiritus: ideo non absurde opera carnis dicuntur. ¶ Fructus vero spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, spes, lenitas, continentia, castitas, bonitas: aduersus huiusmodi nõ est lex. Qui autem Christi sunt, carnem suam crucifixerũt cum vitiis & concupiscentiis.) Non dixit opera spiritus charitas est, sed fructus spiritus. Lex enim spiritus hæc quæ supra memorauit fructificat, vt ex his hæreditas regni cœlorũ quæratur. Qui enim Christo deuoti sunt, hos dicit Christos, id est, vnctos. Hi carnem, id est, mundũ crucifigunt, quando hæc ex quibus errores oriuntur, condemnant. Hunc sensum & Ioannes Apostolus secutus ait, Nolite diligere hũc mundum, neque ea quæ in hoc mundo sunt. (1. Ioan. 2.) Si quis diligit mundum, non est charitas patris in illo: quia omne quod in hoc mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscẽtia oculorũ. Qui ergo mundum, & quod in mundo est, non concupiscit, hic carnẽ crucifigit. Neq; enim corpori humano hæc vitia adscribenda sunt, id est, idololatria, veneficia, hæreses, inuidiæ, inimicitiæ, iræ, & talia. Sed ideo carnalia dicuntur, quia ex parte mundi sunt, sicut supra memoraui. Interea nõ amplius q̃ decem res posuit quas fructus spiritus significat, vt in his omnia complexus videatur secundum tabulas testamenti dei, in quibus non amplius q̃ decem verba mandatorum tradita sunt. ¶ Si spiritu viuimus, spiritu ambulemus. Non simus inanem gloriam sectantes, inuicem prouocãtes, inuicem inuidentes.) Hoc dicit quia si bene & honestè viuimus, bonos debemus habere & mores. Hoc est enim spiritu viuere, intaminatam vitam habere: & sic spiritu ambulamus, si paci studeamus. hæc enim parit charitatem. Inanis autem gloria est velle vincere vbi præmium nõ est, vt quis studium habeat contẽtionis & æmulationis, sciens quia hæc generãt discordias & lites. Seruum autẽ, inquit, domini non oportet litigare. Bonæ enim vitæ fruct⁹ aridos facit, perdẽs spẽ promissam castæ conuersationis. Bona enim & casta vita moribus ornanda est, & beneuolentia locupletanda.

CAPVT SEXTVM.

FRatres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, humiliate huiusmodi in spiritu mansuetudinis: considerãs temetipsum, ne & tu tenteris. Inuicem onera vestra portate.) Nunc hos alloquitur qui firmiores erant, ne inflatione bonæ vitæ, eum qui forte à peccato circumuentus fuisset, spernendum putarent & abiiciendum. ideoque consulendũ his. Cum mansuetudine enim prouocandi sunt ad reformãdos se: quia si acrius quasi ex authoritate fuerint correpti, non se patientur argui, sed & defendere incipient se, ne turpes videantur: & incipient peiores fieri. Tolle enim hominem à contentione & audacia, & habebis eum subiectũ. Humilitas enim etiam superbos solet inclinare. Et vt cum tota animi lenitate fieret, adiecit, Ne & tu tẽteris: vt vel hac causa non sperneret peccatorem, sciens & se posse peccare. ¶ Et sic implebitis legem Christi.) Lex enim Christi omnes saluos vult fieri, ac per hoc qui fratri peccanti consulit vt redeat ad propositum, implet voluntatẽ Christi. ¶ Si enim quis videtur sibi esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit. Opus enim suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.) Verum est, nec latet quenquam, quia si actus nostros & mentẽ consideremus, nulli nos anteponimus, & nec facile quenquam iudicamus. Qui enim extollitur quasi aliquid sit, errat: nescit enim quia de humilitate crescitur. Verba enim saluatoris & gesta ante oculos non habet, qui cum sit omnium dominus, humiliauit se, vt nobis formam daret quid sequi deberemus, si crescere velimus: & si nos erigeremus, inclinaremur, quod facit imperitia cordis inflati, vt apud homines commendatior videatur. Spernens enim & despiciens peccatores, iustum se videri contendit, sicut & pharisæus ille quem

quem dominus denotat. Nunquid non vere hic imperitus A est qui præsentis gloriæ cupidus est? Nunquid non vere de futuris desperans, qui mercedem iustitiæ in præsenti vult consequi? Quare? quia non est iustus in opere, sed per fallaciam fingit iustitiam. Qui enim vult iustus esse, alterum sibi præponit vt vere iustus sit. Vnusquisq; enim plus mala sua nouit quàm alterius. ¶ Vnusquisque enim sarcinam suã portabit.) Ad postremũ hoc voluit innotescere superbis, quia nõ coinquinatur quis alieno peccato, dũmodo dissentiat, vt nemo vereatur se iungere peccatori, aut accedentem ad se suscipere, vt eum lucretur. ¶ Communicet autem is qui catechizatur, hoc est, qui verbum audiens est: ei qui catechizat, in omnibus bonis.) Hoc dicit, vt doctoribus audientes communicẽt in omnibus bonis. Si autem aliter agant quàm docent, in his illis non communicandũ, sed dissentiendum, vt magis lex tibi dux sit q̃ homo. Sibi enim oberit, non tibi: quia quæ docuerit, obseruas. ¶ Nolite errare, deus non deridetur.) Nemini dubium est deo imposturam fieri nõ posse, sed hoc ab eo vnumquemque consequi quod meretur. B ¶ Quod enim quis seminauerit, hoc & metet. Qui enim seminauerit in carne sua, ex carne metet & corruptionẽ.) Hic carnalia vitia quæ in carne admitti solent, significat, vt qui carnem suam corruperit, sciat se corruptelæ futurum obnoxium. Corrumpit autem corpus qui incõcessa præsumit. ¶ Qui vero seminauerit in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.) Homo Christianus spiritu cõstat & carne. Homo enim ad comparationem sancti spiritus caro est. Cum ergo spiritui dat assensum cohibens se ab iis quæ contraria sunt, spiritaliter seminat, vt possit metere vitam æternam. Testimonium enim spiritus accipit, & immortalitatẽ loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit dehonestans corpus suum, non ad æternitatem sed ad corruptionem pertinebit: ita & qui intaminatum se custodit, vitam æternam consequetur. Hæc est enim æterna vita, viuere sine pœna, habere & gloriam. Nam si hic ad præsens qui in solicitudine est, negat se viuere: quanto magis vbi alienus à deo ignem tortorem patietur? ¶ Bonum autem facientes non deficiamus, tempore C enim suo metemus infatigabiles.) Hoc dicit quia qui fortis est ad seminandum, fortis erit ad metendum. id est, sic recipiet, quomodo facit. Ideo promptos nos ad benefaciendum esse hortatur, nec fastidium pati debere, securos quia pro paruis magna recipiemus, & pro terrenis æterna tẽpore quo promisit deus. ¶ Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.) Gentiles tempus habent operandi malum. Homines enim sine deo, quomodo possunt operari bonũ? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines, vt post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ. Tempus enim idcirco conceditur vitæ, vt iam iuste versemur exemplum dantes gentilibus. ¶ Maxime autem ad domesticos fidei.) Verum est, quia faciliores & propensiores in bono circa fratres esse debemus, quia inuicem sumus membra. Huic ergo rei inseruiendum quæ prodest, non circũcisioni rei nunc inani. ¶ Scitote qualibus literis scripsi vobis mea manu.) Authoritatem dat epistolæ suæ. Cum enim dicit, Ego scripsi mea manu, obediri D vult literis his. Vbi enim holographa manus est, falsum dici non potest, ne forte circunuẽti excusarent de epistola, quasi aut falsa esset, aut non esset apostoli, nolẽtes se reprehendi. ¶ Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circuncidi, ne crucis Christi persecutionem patiantur.) In carne placere, hominibus placere significat. Vt enim Iudæis propitiis aut non infensis viuerent, quos pseudoapostolos dicit, sic Christum prædicabant, vt & legem seruandã docerent. Quod apostolus nunquã metuit, sed constãter quod verum est non tacuit, & sibi & his prouidens quos docebat. Denique ego, inquit, non solum ligari, sed & mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine domini nostri Iesu Christi. ¶ Neque enim hi ipsi qui circuncisi sunt, legem custodiunt, sed volunt vos circuncidi, vt in vestra carne glorientur.) Tale est hoc quale & illud dictum ad apostolum Petrum: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter viuis: quomodo cõpellis gentes Iudaizare? Ita & hi cum ipsi legem non custodirent, conuersantes iniuste: circuncisionem zelabantur, vt proinde vindices & amatores legis viderẽtur: cum constet hunc legem defendere & custodire qui iustitias eius exequitur, & mandatum quod ad vitam pertinens datum est, non prætermittit. Talis ergo Galatarum excusatio erat. Hæc dicit, vt vel sic intelligant quia illudebantur velut stulti & hebetes de quorum doloribus gloriarentur. ¶ Mihi verò absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.) Quomodo pseudoapostoli tribulationes pro nomine Christi quasi nihil profuturas per hypocrisin redimebãt erubescentes in his, ita & apostolus gloriabatur de his, sciens, magnam pro istis fore mercedem, quemadmodũ & coapostoli eius, sicut scriptum est in Actis apostolorum: Tunc, inquit, cæsi exierunt Apostoli de concilio, gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati. Cuius ergo omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius, huic & mundus crucifixus est, certus amorem crucis Christi vitam esse, mundi verò amorem parere mortem. Inuicem ergo sibi mortui sunt, & mundus apostolo, & apostolus mundo, dum nihil concupiscit apostolus mundi, & dum nihil habet mundus suum quod agnoscat in apostolo, sicut & dominus ait: Ecce, inquit, princeps huius mundi venit, & in me inuenit nihil. ¶ Neq; enim circuncisio quicquam est, neque præputium, sed noua creatura. Et quotquot hanc regulam sequuntur, pax super illos & misericordia, & super Israel dei.) Noua creatura est regeneratio nostra. hæc est quæ dat profectum permanentibus. Super istos enim est pax dei. Qui enim cum deo pacificus est, nullius inimicitiam metuit. Tutus enim est in protectione & misericordia dei, quæ promissa est & manet super Israel dei, non super Israel hominis. Iudæi enim non credentes, Israelitæ sunt secundum carnem. Duas ergo partes significauit super quas manet pax & misericordia dei, Iudæorum credentium, & gentilium fidelium. ¶ De cætero nemo mihi molestus sit.) Molestias sibi noluit de cætero fieri, vt iterum forte cogeretur scribere, sed iã correctiores illos vult fieri, vt amputatis erroribus post tanta tædia pausam haberet. Si autem duriores se præstarent, & inflexibiles in conuertendo, cessarent ab eo, vt illis operas suas & efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret. ¶ Ego enim stigmata domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto.) Hoc dicit iratus, quia passiones quas credentium caussa patiebatur, inefficaces in illis videbat, quoniam constantia & fide doctrinæ suæ pro Christo plagas & vincula pati non timuit, Sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore, quo non minus fideliter eis prædicaret, sicut & pseudoapostoli, qui Galatas deceperant. Neminem itaque vult sibi molestũ esse, qui huic rei deuotus non est. Ista enim stigmata, id est, cicatrices plagarum testimonia sunt credentium eorum qui patiũtur, quod digni sunt futura promissione. ¶ Gratia domini nostri Iesu Christi cũ spiritu vestro fratres.) Non legis gratiam dicit, sed domini nostri Iesu Christi esse cum spiritu illorum quos spiritales fratres appellat. Neq; enim penitus omnes fuerant euersi.

DIVI

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Commentarij in epistolam beati Pauli ad Ephesios

Præfatio.

Ephesios non apostolus fundauit in fide sed cõfirmauit, multa mala pro his passus à perfidis, sicut dicit. Si enim secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui nõ resurgent? Et quoniam pugnam suam non sine effectu profectionis illorum peruidet, gaudens in eis, ad meliora scriptis hortatur de vrbis Romæ custodia, quia veniens ab Hierosolymis in custodia sub fideiussore intelligitur, deguisse manens extra castra in conductu suo.

1.Cor.15.

B

CAPVT PRIMVM.

Paulus apostol' Christi Iesu per voluntatem dei, sanctis omnibus qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu.) Solito more scribit. Apostolũ enim se esse Christi Iesu dei voluntate testatur. Sãctis & fidelibus in Christo Iesu qui sunt Ephesi. Non solum fidelibus scribit, sed & sanctis, vt tunc vere fideles sint, si fuerint sancti in Christo Iesu. Bona enim vita tunc prodest ac creditur sancta, si sub nomine Christi habeatur: alioqui contaminatio erit, quia ad iniuriã proficit creatoris. ¶ Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.) Gratiam dei cum sanctis dicit esse & fidelibus, quẽ patrem nostrum appellat, quia ab ipso sunt omnia & condita & restaurata: Christum autem dominum nostrum, quia redemit nos offerens se pro nobis. ¶ Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali.) Id est, non mundana, sed cœlesti benedictione, neque corruptibili sed æterna, quia gloria Christianorum non in terra sed in cœlo est, & est in Christo. Omne enim donum gratiæ dei in Christo est, vt si quis spreto Christo benedici se à deo putet, errare se sciat. Aliter tamẽ benedicitur deus, & aliter homines. Vnum quidem benedictionis nomen est, sed pro merito personæ debet intelligi. Nam & facere dicitur deus, & homines faciũt. Sed deus nutu solo impassibiliter facit, homines enim manu, conatu, labore, sudore efficiũt. Deus ergo benedicitur, cum laudibus dignis extollitur. Homines autem sic benedicit deus, vt donum gratiæ suę eis impertiat, non secundum merita eorum, sed secundum misericordiam suam. Et ideo dixit: Qui nos benedixit in benedictione spiritali, vt ostenderet perfectã benedictionem dari cœlestium credentibus Christo, vt pleni sint gloria cœlesti supra potestates subuecti cœlorũ, quia vbi ego, inquit, ero, illic & minister meus erit. ¶ Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati coram ipso in charitate.) Præscius deus omniũ scit qui credituri essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: Quos præsciit & vocauit nos, non solum ex Iudęis, sed etiam ex gentibus. Quos ergo deus vocare dicitur, perseuerant in fide. hi sunt quos elegit ante mundum in Christo, vt sint incontaminati coram deo in charitate, hoc est, vt amor dei sanctam illis faciat conuersationẽ. Nemo enim melius alicui obtemperat quàm qui ex charitate obsequitur. ¶ Prædestinans nos in adoptionẽ filiorum per Iesum Christum in ipsum.) Hoc dicit decreuisse deum, vt credentes in Christum adoptarentur deo in filios, vt caput ipsorum sit Christus verus dei filius. ¶ Secundum placitum voluntatis in laudem claritatis suæ.) Tale placitũ dicit deum habuisse, vt ad laudẽ claritatis eius proficeret gratia data hominibus,

C

Ioan.12.

Roma.8.

D

A

vt salus nostra gloria dei sit. ¶ Qua gratificauit nos in dilecto filio suo.) Deus nobis gratiã suam dedit propter quod credidimus in filium eius Christum. Diligens enim vnigenitum suum amatoribus eius diuina munera largitur. ¶ In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius remissionem peccatorum.) Duplicem gratiã flagitat, quia & redemit nos sanguine suo, & peccata nobis non imputauit. Id est, redemit, & manumisit. ¶ Secundum diuitias gratiæ suæ, quæ abundauit in nobis in omni sapientia & prudẽtia.) Addit ad gratiam, quia post supra memorata beneficia donum accedit sapientiæ & prudentiæ spiritalium rerum. ¶ Vt notum nobis faciat mysterium voluntatis suæ iuxta placitum suum quod proposuit in eo, & dispensationem adimpletionis temporũ, restaurãs omnia in Christo quæ in cœlis sunt, & quæ in terra.) Hoc placuit deo, cuius consiliũ retractari non potest, vt ostenderet in Christo mysterium voluntatis suæ tempore quo reuelari illud voluit in agnitionem creaturæ. Voluntas autem eius hæc fuit, vt tunc propitius fieret omnibus qui in errore erãt, siue in cœlis, siue in terris, quãdo Christum manifestauit hoc donum esse credentium, ne illis imputarentur peccata, suscipientibus fidem Christi. Omnis ergo creatura in cœlis & in terris dum discit agnitionem Christi, restauratur ad id quod est cõdita. Cum enim ad vnius dei fidem imbuitur, cognito mysterio saluatoris ab errore quem cœperat restauratur, pro certo habens creatorem suum vnum esse & deum & dominũ. Hinc est vnde & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michael & angelos eius in cœlo pugnare cum dracone, & cũ exercitu eius. Hæc repugnantia partim de errore est, partim de vsurpatæ tyrãnidis præsumptione. ¶ In quo sortiti sumus prædestinati secundum propositum dei qui vniuersa creauit secundum consilium voluntatis suæ, vt simus in laudem gloriæ eius, nos qui antè sperauimus in Christo.) Hoc est quod dicit, quia dispensatio prædicationis his decreta est à deo, qui ex Iudæis crediderunt in Christum. Vnde nullus ex gentibus ad apostolatum electus est. Dignum enim erat ex his eligi prædicatores, qui ante sperauerũt salutẽ quæ illis promissa erat in Christo. ¶ In quo & vos cum audissetis verbum veritatis, Euangelij salutis vestræ, credentes signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hęreditatis nostrę, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius.) Laus gloriæ dei est cum multi acquiruntur ad fidem, sicut gloria medici est si multos curet. Ideoq; ad gloriã dei pertinet quia gentes vocauit, vt salutis suæ medelam consequerentur per fidem promissam Iudæis, signum habentes redẽptionis atque hæreditatis futuræ, spiritum sanctum datum post baptismum. Redempti enim hæredes designati sunt, si in regeneratione perdurent: vt fides prima veniam, sancta vero conuersatio perdurans cum fide coronam mereatur. ¶ Propterea audita fide vestra in domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, nõ cesso gratias agendo pro vobis cõmemorationem vestri facere in orationibus meis.) Quoniã iuxta decretum dei quo statuit gentes participes fieri promissionis Iudæorum, audito Ephesij verbo dei susceperunt fidem Christi, diligentes omnes sanctos sicut mandauit dominus, hac caussa deo gratias agit pro conuersione & charitate eorum, qui dignatus est gentes concorporare Iudæis. ¶ Vt deus domini nostri Iesu Christi, pater claritatis det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitione illuminatos habere oculos cordis vestri, ad hoc vt sciatis quæ est spes vocationis eius, quæ diuitiæ hæreditatis gloriæ eius in sanctos.) Manifestum est quia ideo se orare dicit pro eis, vt fidei suæ spem cognóscant in remuneratione cœlesti, quia cum plene scierint qui fructus est credentium, propẽsiores fient circa excolendam religionem. Iam enim in huiusmodi profectus fore videtur, qui si antequam sciant promissionis gloriam, tam deuoti sunt, propensiores fient necessario cũ cognouerint. Claritatis tamẽ patrem vocat deum, & Christi deum, cum verus pater Christi sit deus, & deus creaturę. Sed & ipse dominus eadem dicit: Vado ad patrem meum, & patrem vestrum, deum meum, & deum vestrum. Totius ergo claritatis pater est, quia ab ipso est omnis claritas & potestas & dignitas. Est & pater Christi, sed aliter, quia hic verus

Apoc 12.

Ioan 20.

rus filius est,& deus omnium,sed nõ ita Christi deus est.Sic A enim deus Christi est,quia deus de deo Christus est: cæterorum autem deus est caussa terroris, sicut ipse dicit in Malachia propheta:Si deus ego sum, vbi est timor meus? ¶ Et quæ est excelsa magnitudo eius in vos qui creditis secũdũ operationem potentiæ fortitudinis eius quam operatus est in Christo suscitans illum à mortuis,& collocauit ad dexteram sibi in cœlestibus super omnem principatum & potestatem & virtutem & dominationem & omne nomẽ quod nominatur non solum in hoc seculo,sed & in futuro.) Exẽplum salutis credentium & gloriæ,in resurrectione saluatoris consistere profitetur, vt ex ea cognoscãt fideles quid eis promissum est. Simili enim modo extollentur supra cœlos futuri cum Christo, sicut ipse dicit: Pater, volo vt vbi ego fuero,& hi mecum sint,& videãt gloriam meam.Hoc propter incarnationem filij dei,vt etiam homo factus super omnes cœlos esse dicatur,& super cunctam creaturam sedẽs ad dexteram dei,habens nomẽ dei per naturam, non per adoptionem,vt cognoscant illum esse filiũ dei qui illum crucifixerunt. Honor enim quẽ illi dedit pater per generatio- B nem,tunc manifestatus est, cũ natus homo passus est, & victa morte resurrexit,ascendens vnde descenderat,super omnes cœlos.Vnde dictũ est: Quia veritas de terra orta est. Quia enim omne iudicium pater filio dedit, idcirco ad dexteram dei sedere dicitur,quasi iudex.Denique ipse dicit ad discipulos: Vsque modo nihil petistis in nomine meo.petite,& ego faciam.Vnde ait Iudæis: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis,& venientem cum nubibus cœli. Ex eo enim quo innotuit, adiri cœpit & postulari quasi iudex.¶ Et omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit super omnem ecclesiam quæ est corpus & plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur.)Patrem dicit filio omnẽ creaturã subiecisse, vt quia omnia per ipsum fecit,ipse omniũ caput sit & dominus.Tunc illi omnia subiecit,quando illum ante omnia genuit, vt per ipsum fierent quę non erant.Omnem ecclesiam dicens,summatim totum cõprehẽdit quod in cœlo est & terra, vt in nouum hominẽ membra eius efficiantur, dum confitẽtur hunc esse per quẽ facti à deo sunt.Subiiciuntur enim illi quasi capiti membra, ex quo trahunt originem, vt omnia in omnibus adimpleã- C tur.Cum enim regressa fuerint ad confessionẽ vnius dei flectentes genu Christo, adimpletur in omnibus vt sit omnia, quia ab ipso sunt,ac per hoc ipse in eis est, quia virtute eius subsistunt. Recedentes enim à deo euacuare illum videtur. Vnde alio loco dicit: Vt crescant omnia in incrementũ dei.

Mala.1. · Ioan.17. · Psalm.84. · Ioan.5. · Ioan.16. · Matth.26.

CAPVT SECVNDVM.

ET vos cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum huius mundi.) Mortuos dicit, qui errores seculi sequuntur.Quicquid enim ab vnius dei professione recedit, mortuum habetur, quia non manet in radice ex qua trahit originem. ¶ Secundum principem potestatis aëris huius spiritum qui nunc operatur in filiis diffidentiæ.) Principem potestatis, id est, diabolum, significat seculi intelligentiam corrupisse, vt ab vno deo recederet, multorum deorum opinionem suscipiẽs,vt socios illos suæ conspirationis efficeret,dum in eadem impietate inueniuntur negantes vnum deum.Principem ergo hunc erroris ideo aëris dicit spiritum, vt ostẽdat quia hanc partem sibi vsurpauit ad exercendam dominationẽ. Alius est enim aër, & alius princeps: sed quia in mundo vel in aëre dominatur, spiritus aëris appellatur. ¶ In quibus & nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ,facientes voluptates carnis & consiliorũ eius,& eramus natura filij iræ, sicut & cęteri.)Perfidiam significat dum desideria carnis memorat. Voluptas enim carnis est visibilibus oblectari, vt elementa quæ deus gubernacula mũdi instituit, deos appellet, cum hoc nomen vni deo debeatur ex quo sunt omnia, vt sicut nullum participem habet ex his in virtute, ita nullum habeat consortem in nomine. Christo autem idcirco hoc nomen non negatur,quia sicut communis eis natura est, ita erit & nomen. Hoc tamen inter patrem & filium interest, quia pater à nullo hoc accepit,filius autem per generationẽ omnia patris accepit, vt in virtute & substantia & nomine nihil distet filius à patre. Vnde dicit: Omnia quæ habet pater,mea sunt,& mea patris. Non ergo indignum neque cõtrarium est si & Christus deus dicatur, sed de deo patre, vt vnius dei authoritas conseruetur. Nam si quis aliud putat significare cum voluntatem carnis flagitat, sciat apostolum mundam vitam habuisse,quia secundum iustitiam legis cõuersatus est sine querela. Sed quia persecutus est fidẽ Christi,idcirco conuersati,inquit, sumus in desideriis carnis nostræ. Omne enim peccatum caro dicitur,maxime perfidia, quæ est totius sceleris mater. Nulli opera bona & castitas proderit si sit perfidus. Perfidia enim hæc omnia maculat. Hinc est quod subdidit: Et eramus natura filij iræ, sicut & cæteri.Naturæ enim cũ mala volũtas supponitur,fit natura irę,id est,quæ vltioni subiiciẽda sit,immutata nõ substãtia, sed mala voluntate.Hoc enĩ deputatur naturæ quod sequitur. Vnde ait in Esaia: Semen pessimum. Et quare sit semẽ pessimum, subiecit: Reliquistis enim dominum, ait, & ad iracundiam prouocastis sanctum Israël. vt natura quæ deserit deum,pessimum semen dicatur. Degenerare est enim ab authore recedere: & cum malum exemplũ cæteris præbet,malum est semen.fructus enim pessimos facit. Si verò redeat ad authorem,bona erit natura, secundum Apostolũ, qui immutatus dum agnoscit creatorem suum, vas electionis appellatur. ¶ Deus autem qui diues est in misericordia, propter multam charitatem misertus est nostri.) Hæ veræ diuitiæ sunt misericordiarum, vt non quærẽtibus vltrò misericordia præstaretur, sicut dicit Esaias: Palam factus sum non quęrentibus me.Hoc enim est abundare misericordia, vt & non postulantibus tribuatur. Hæc tamen charitas dei est erga nos, vt quia fecit nos,nolit perire nos.Diligit enim opus suũ.Ideo enim fecit, vt amaret quod fecit. nemo enim laborem suum odio habet. ¶ Et cum mortui essemus,conuiuificauit nos in Christo.) Adeo alienati mortui eramus, gratia autem sua reuocauit nos, hoc est viuificauit nos in Christo. Quia enim per ipsum nos fecit, iterum per ipsum nos reformauit in ipso,id est, vt eius membra simus:ipse est autem caput nostrum. Ipsum enim habemus deo præstante authorem vitæ nostræ, sicut dicit Petrus apostolus: Authorem vero vitæ interfecistis.¶ Cuius gratia estis saluati.) Huic dono addit & gentes, significans saluatos nos gratia Christi. ¶ Et simul suscitauit & simul sedere collocauit in cœlestibus in Christo Iesu.) Hoc dicit quod supra memoraui, illic futuros sanctos etiam ex gentibus, vbi & Christus est caput eorum. ¶ Vt ostenderet in seculis superuenientibus superabundantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo.) Significat quia in futuro seculo immortale donum dei apparebit in remunerationem fidelũ, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Hæ sunt superabundantes diuitiæ, vt tantũ detur credentibus,quantum inuestigare non potest mens. ¶ Gratia enim salui facti estis per fidem.) Gratia fidei data est vt credentes saluentur. ¶ Et hoc non ex vobis: dei enim donum est. Non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus fig- D mentum, creati in Christo in opera bona quæ præparauit deus vt in illis ambulemus.) Verum est, quia omnis gratiarum actio salutis nostræ ad deum referenda est, qui misericordiam suam nobis præstat, vt reuocaret errantes ad viam, non quærentes verum iter. Ideoque non est gloriandum nobis in nobis ipsis,sed in deo, qui nos regenerauit natiuitate cœlesti per fidem Christi,ad hoc vt bonis operibus exercitati,quæ deus nobis iã renatis decreuit promissa mereamur accipere. ¶ Memoria retinentes vos qui aliquando eratis gentes in carne, qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manu facta, quoniam eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum,& promissionis eorum spem nõ habentes, & sine deo in hoc mundo.) Commonet gentes vt reminiscentes quid fuerunt, (Erant enim carnales, & sine spe, nullam promissionis communionem habentes Iudæorum

Ioan.16. · Esaie.1. · Act.9. · Act.3. · Esaie.64. 1.Cor.2.

rum in Christo, Iudæis enim promissus erat Christus, non gentibus) vt propensius gratias agant deo per Christum, qui misericordia sua fecit illos participes spiritalium, cum essent carnales. Ideo tamen circuncisio, ait, in carne manu facta, vt significaret aliam non manu factã spiritalẽ. ¶ Nunc autem in Christo vos qui aliquando longe eratis, facti estis propè in sanguine Christi.) Adhuc donum & gratiam dei commendat, cui nos semper velut obnoxios gratias vult referre: Idcirco enim sanguine Christi proximos nos deo factos memorat, vt quãtum affectum circa nos habeat deus, ostenderet, qui pro nobis filium suum mori permisit, vt & nos in fide eius durantes omnibus exitiis pro illo nobis illatis non cedamus, sciẽtes plus illum de nobis mereri, quàm quæcunque ab inimicis possunt inferri. Ille enim cum sit dominus, & nullius egeat, obtulit se pro nobis, vt non illi sed nobis magis proficeret. Nos enim etiam si nobis non proficeret, forte cogeremur mori pro ipso domino serui: quãto magis cum nõ solum illius, sed & nostra mors nobis pręstet effectum? ¶ Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens inimicitias in carne sua.) Pacem fecit inter circuncisionem & præputium passio saluatoris. Inimicitia enim, quæ velut paries media erat, & diuidebat circuncisionem à præputio, & præputium à circuncisione, hanc soluit saluator, dans legem vt neque Iudæus præsumens de circuncisione reprobaret gentilem, neque gentilis fidus de præputio, id est, de paganitate abominaretur Iudæum, sed vt ambo innouati, vnius dei fidem sequerentur in Christo. Omnia enim quæ docuit saluator, tunc firmauit cum resurrexit. Parietem tamen qui medius erat diuidens inter legem factorum & gentilitatem, maceriam siue spem significauit, id est, non parietem stabilem neque robustum, quia neque gentilitas firma res erat, quasi ab homine inuẽta, neque circuncisio & neomeniæ, escarum & sacrificiorum vel sabbatorum stabilis & fixa obseruatio. Sic enim data sunt vt cessarent adueniente Christo. Quanuis enim deus hæc dederit, sed ad tempus: fidei autem firma & sine successore est prædicatio. ¶ Legem mandatorum in decretis euacuans vt duos conderet in se in vno nouo homine faciens pacem.) Hoc est quod supra summatim memoraui: quia legem quæ data erat Iudæis in circuncisione, & in neomeniis, & in escis, & in sacrificiis, & in sabbato, euacuauit, hoc est, cessare iam iussit, quia oneri erant: & sic fecit pacem. Vnde Petrus Apostolus dicit in actis apostolorum: Quid imponitis iugum supra ceruicem fratrum, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare? ¶ Vt exhiberet & reconciliaret ambos in vno corpore deo per crucem.) Sublata inimicitia, morte sua Christus prius populos inter se reconciliauit, deinde deo patri pacificos fecit, vt homines naturæ vnius: quia diuersi facti fuerant per errorem membra efficerentur vnius corporis noui, cuius caput Christus est. ¶ Interficiens inimicitiam in semetipso, & veniens euangelizauit pacem vobis qui longe, & pacem iis qui iuxta: quia per ipsum habemus accessum vtrique in vno spiritu ad patrem.) Idem sensus est. Interfecit enim inimicitiam in se, dum pro omnibus tam Iudæis quàm gentilibus mortuus est. Omnibus enim profecit mors saluatoris. Resurgens enim à mortuis damnata morte, quæ tenebat omnes, ostendit quam spem haberent credentes in eum. Hinc mandauit prædicationem qua omnes conuocarentur ad deũ patrem in vnitate spiritus scissa discordia, vt siue Iudęi (qui prope ideo dicuntur, quia ipsorum patribus facta promissio est) siue gentiles (qui ideo longe dicuntur, quia dei legem non receperunt datam per Moysem) sublato prætereto ritu susciperent fidem Christi, per quam efficerentur vnum. ¶ Ergo iam non estis hospites & incolæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici dei.) Admonet illos vt memores sint beneficiorum dei, quia cum longe essent à cognitione & timore dei, misericordia eius adiuncti sunt vt fierent participes eorum qui prope deum erant, ciues facti filiorum dei. Sicut enim quæcunque gens Romanorum pacem sequi desiderauit, oblatis donis suscepta est vt essent ciues Romani, quemadmodum è Tharso Cilicienses, vnde apostolus ciuem Romanum se dicit: ita & quicunque fidei se Christianæ sociauerit, fit ciuis sanctorum, & domesticus dei. ¶ Superædificati supra fundamentum apostolorum & prophetarum.) Hoc est, supra nouum & vetus testamẽtum collocati. Quod enim apostoli prædicauerunt, prophetæ futurum dixerunt, quanuis dicat ad Corinthios: Deus, inquit, primum posuit in ecclesia apostolos: secundo, prophetas. sed hi alij prophetæ sunt. Illo enim loco de ordinatione ecclesiæ disputat, hic vero de fundamento ecclesiæ. Prophetæ enim disposuerunt. nam apostoli fundamenta iecerunt. Vnde dicit dominus ad Petrum: Super istam petrã ædificabo ecclesiam meam. hoc est, in hac catholicę fidei cõfessione statuo fideles ad vitã. Nam & David disposuit domum dei, & signauit locum vbi fieret, Salomon verò fundauit eam. ¶ Ipso angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis structura compacta crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculũ dei in spiritu.) Hic sensus est vnde dominus ait: Super istam petram ædificabo Ecclesiam meam. Duos enim populos in se suscepit saluator, & fecit vnum in domino, sicut & lapis angularis duos parietes continet in vnitate domus firmatos. Fideles enim superficies sunt templi dei in spiritu conuersantes, vt possint hæredes fieri cœlestis habitationis.

Acto. 15. — 1. Corin. 12. — Matth. 16. — Ibidem.

CAPVT TERTIVM.

HVius rei gratia ego Paulus vinctus Christi pro vobis fratribus.) Quoniã dispositionem clementiæ quæ fuerit ante mundum erga salutem gentium ostendit, nunc se legatione huius doni fungi dei prouisione Christo mittente declarat. Dominus enim post resurrectionem suã apostolos suos vice sua misit prædicare, hunc dirigens ad conuersionem gentium. Sic enim dixit ad eum: Vade, ego longe ad gentes mittam te. Dominico ergo vsus verbo est cum dicit: Vobis qui longe, & pacem iis qui iuxta. ¶ Si tamen audistis dispensationem gratiæ quæ data est nobis in vos.) Vult eos scire quia dei iudicio à Christo missus est prædicare gentibus mysterium gratiæ dei. ¶ Secundum reuelationem notum mihi factum est mysterium, sicut ante scripsi in modico, prout potestis intelligere prudentiam meam in mysterio Christi.) Ostensam sibi significat reuelationem mysterij dei, de quo prius breuiter se memorat scripsisse, hoc est temperate, prout poterant capere prudentiam apostoli in sacramento Christi. Quod aliis seculis non fuit notum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius & prophetis, spiritu esse gentes cohæredes & concorporatos & participes promissionis eius in Christo.) Hoc asserit ostensum à deo tempore Christi quod latebat, quia gentes participes futuræ essent gratiæ promissæ in lege. Quod ostensum dicit prædicatoribus sanctis & prophetis, id est, apostolis & legis explanatoribus, non prophetis veteribus. Quamuis enim admitterentur prius ad legem gentiles, sed circuncidi iubebantur: & prophetæ sciebant gentes participes futuras doni dei. nam & hoc significauerunt multis in locis. sed hoc latuit, quia sine circuncisione & sabbatis & neomeniis & cæteris talibus gratiæ dei futuræ essent participes, vt absque lege perciperent fidem Christi, & saluarentur. Hoc est quod dicit spiritu esse gentes cohæredes & concorporatos & participes promissionis eius in Christo. Qui enim spiritu deum colit, opere legis opus non habet. ¶ Per Euangelium eius factus sum minister secundum donum gratiæ dei quæ data est mihi secundum operationem virtutis eius.) Per prædicationem ministerij sui cognitum asserit donum quod disposuit deus gentibus iuxta virtutis suæ operationem. Operatio enim virtutis eius est quia Christum suscitauit à mortuis, deuicta morte in qua omnes saluauit. Dispensatio tamen euangelij eius hæc est, qua agnita est voluntas dei quia gentes sine opere legis saluare decreuit. ¶ Mihi minimo omnium sanctorum data est hæc gratia.) Humiliat se cum se minimum dicit, sciens humilitatem profectum habere. Nam tantam gratiam sibi datam

bi datam dicit, vt donum hoc quod ante ignotum fuit prę-teritis seculis, sibi asserat concessum, vt hoc manifestaret gentibus. Vnde enim minimus sanctorum omnium videri potest, qui antequam baptizaretur, vas electionis appellatus est? ¶ Vt in nationibus euangelizem inæstimabiles diuitias.) Electum se probat ad prædicandum donum dei in diuitiis incomprehensibilibus Christi, quas gētibus iam desperatis largiri dignatus est, vt sine opere saluarentur per fidem. Et manifestum est, quia nemo egregiū & munus maximum per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum à deo mereatur humiliat tamen se, vt meritum eius crescat. ¶ Et illuminem quæ est dispensatio mysterij absconditi à seculis in deo qui vniuersa creauit.) Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium quod fuit in deo ex quo sunt omnia, vt per eum discant ac intelligant Christum semper in deo, & apud deum, & quia sine circuncisione & cæteris legis mandatis disposuit saluare gentes. Indigni enim inuenti sunt Iudæi tantū ac talem habere doctorem. Sic enim Iudæi credebant in Christum, vt legem tamen seruarent: quod odibile est apud deum. Denique dicunt apostoli ad coapostolum suum Paulum: Vides frater quot milia sunt in Iudæa credentium? & omnes isti æmulatores sunt legis. Vnde factum est vt vas electionis ad gentes docendas missus esset, vt vel ipsi fidei suæ spem plenam haberent, nihil de lege, sed in solo Christo sperantes. Manifestato enim sacramento Christi tale donum datum est, quod perfectæ salutis haberet effectum. Sicut enim in magna vota maxima dantur apophoreta, ita & magnifico manifestato mysterio gaudij & lætitiæ caussa tam egregio munere donati sunt homines, quod illis satis sit ad copiam salutarem. ¶ Vt nota fiat principibus & potestatibus in cœlestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei.) Tantum de hoc bene sensit deus, vt non solum gentibus hunc magistrum daret, verum etiā vt per eum veritas Christi innotescat spiritibus in cœlestibus, qui sunt principes & potestates. Potestates ideo, quia potētiores sunt inter cęteros spiritus. Principes autē, eò quod principentur potestatibus, vt agnoscētes per Ecclesiā quæ multifarie ad vitā attracta est, in Christo vnius dei manere mysterium, desinant ab errore. Id enim agitur, vt prædicatio ecclesiastica etiam his proficiat, & deserant assensum tyrannidis diaboli, qua se aduersus dei vnius fidem impia præsumptione armauit. Qui sensus in Psalmo. xxiij. præscriptus est, vbi deus vniuersitatis dominus demonstratur, dicente dei spiritu per Dauid: Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Et in subiectis, Tollite portas principis vestri, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Dicitur ergo his principibus qui in errore sunt in cœlestibus, siue ministris eius in terris, vt auferant portas principis sui, id est, diaboli de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendorum error intrauit. Sunt enim temporales, quia omnis fallacia tempore clauditur. Iter enim impiorum peribit. Vt autem æternas portas eleuent, hortante iustitia admonentur, quia veritas in sempiterna secula perseuerat. Vnde ait in psalmo. cxvij. Hæc porta domini, iusti intrabunt per eam. Manifestum est enim quia iusti per fidem intrant in cœlos in regnum dei. Quod nunquam corrumpi Daniel propheta testatur, dicens inter cætera: Exurget regnum aliud incorruptibile. Impij autem per incredulitatem intrant in infernum tartareum. Hic ergo rex gloriæ Christus est, qui deuicta morte resurgēs apparet dominus esse & rex gloriæ. Virtute enim potestatis suæ qua subegit inferos, manifestatur quia ipse est filius dei, qui vnius dei regnum in cœlis & in terris esse ad condemnationem tyrannidis diaboli prædicauit. ¶ Secundum propositum seculorum in Christo Iesu domino nostro, in quo habemus libertatem in confidentia per fidem ipsius.) Manifestatum dicit Christū seculo, quo proposuit deus ostendere mysterium suum pro salute humana, vt cognitio mysterij dei mortalibus conferret salutem, vt quasi dedicatio regni Christi hanc gratiam credētibus pro apophoretis largiretur. Licet enim infectum sit, nouum tamen videtur ignoranti creaturæ. ¶ Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis, quæ sunt in gloria vestra.) Manifestata spe quæ est in mysterio Christi, commonet ne scandalum patiantur propter tribulationes quæ sanctis à perfidis irrogantur. Ad gloriam enim pertinet illorum, si in tribulatione magistri non fuerint scandalizati discipuli, hac spe firmati, quia fidelium pressurę futuri seculi gloria erigentur. Hæc enim fidelium probatio est, si fidei suæ spem aduertant. ¶ Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias maiestatis suæ virtutem confirmari in spiritu suo.) Hoc flexis genibus precari se dicit, vt quia dignatus est aduocare gentes ad cognoscendum mysterium voluntatis eius, hoc etiam donet, quia diues est, vt nutu eius firmentur in spiritu, hoc est, vt non illos perturbent carnalia exitia illata à perfidis, sed sint stabiles expectantes in futuro huius rei mercedem. ¶ In interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris.) In eo petit eos magis firmari, vt non ambigant, sed magis credant Christum habitare in se, quem non vident his oculis, vt spiritus datus hoc eis per dei donum infundat, vt certi sint de Christo quod viuit, & filius dei est, & habitat per fidem in cordibus nostris, vt cum fidem eius habemus in cordibus nostris, ipsum habere videamur. Quod eo proficit, vt securi simus de auxiliis eius, quia non deserit nos, sed semper adest propter fidem suam quam videt in nobis: quippe cum ideo spiritus eius, qui & dei patris est, detur nobis, vt vice eius tutos præstet nos si ei assentiamus, vt occulta reuelet, per quē vtique ipsum in nobis habitare ambigere non debemus. Est enim hic alius Paracletus: inter quos personarum distantia est, non naturæ: quia & de eius accipit, & à deo procedit. In quibus enim naturæ vnitas est, inuicem sui sunt. Vnde dicit dominus: Omnia patris mea sunt, & mea omnia patris. ¶ Vt in charitate radicati & fundati possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum.) Hoc præstare dicit habitantem spiritum vel Christum in nobis, vt fundati simus in charitate dei deuincti beneficiis eius, & possimus cum sanctis, qui sunt Apostoli & Prophetæ, immensum & inæstimabilem cognoscere deum, omnia excedentem maiestate virtutis suæ. Cum enim dicit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum: hoc vtique significat, vt sicut in sphæra tanta longitudo est quanta latitudo, & tanta altitudo quantum & profundum, ita & in deo omnia æqualia sunt immensitate infinitatis. Sphæra enim definito modo concluditur. Deus autem non solum implet omnia, sed & excedit. Nec enim clauditur, sed omnia intra se habet, vt solus ineffabilis & infinitus habeatur, & gratiæ huic insufficienter agantur, qui cum tantus sit, dignatus est per Christum hominem visitare peccatis & morti subiectum. ¶ Cognoscere quoque supereminentem scientiā charitatis Christi.) Post dei patris infinitam & incomprehensibilem cognitionem & inenarrabilem clementiam, Christi quoque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminentis est scientiæ, & subintelligitur humanæ, vt super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationē, vt & deus hominis caussa homo nasceretur, deinde moreretur pro hominibus, pro seruis dominus, pro creatura creator, pro impiis pius? Propter quid ita dilexit nos? Aut vt quid nostrum haberet qui nullius indiget? nunquid non charitas hæc super scientiam hominum est? Aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere, quamquàm impar sit, ac per hoc supereminet humana commenta? Hoc ergo vult nos scire, quia sensus noster assequi non potest nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos: vt proinde semper ei supplices & deuoti, & qui debitis nulla ratione satisfacere possumus, vel in fide eius vsque ad mortem perseueremus. Ille enim pro magnificentia maiestatis suæ ea gessit pro nobis, quæ sibi indigna sunt, vt &

Psalm. 1.

Daniel 2.

Ioan. 17.

nos inquantum possimus ei famulemur. ¶ Vt impleamini in omnem plenitudinem dei.) Quia fides neque in solo patre integra est, neque in solo filio perfecta, ideo adiecit: Vt impleamini, ait, in omnem plenitudinem dei. vt confessione & gratiarum actione sicut patri, ita & filio honorificentia reseruetur, & omnia quæ à deo patre sunt, per filium facta & restaurata credantur, vt sit plena perfectio diuinitatis in professione credentium. Nihil enim deerit Christiano, quādo deum patrem per omnia immensum esse cognoscit, charitatem quoque Christi ineffabilem & supereminentem scientiæ humanæ profitetur. ¶ Ei autem qui potest super omnia facere abundantius quàm petimus aut intelligimus secundum virtutē quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Christo Iesu, & in ecclesia, & in omnia secula seculorum. Amē.) Ad patris personam hæc refert, vt quia melius scit quæ vtilia & quæ non petenda sunt, & quando danda, & qualia & quanta opus sint, ipse gubernet prouidentia & virtute sua sibi credentes. Cui ideo gloria in Christo Iesu, quia per ipsum omnia præstat nobis: & quia honor patris in filio est, & in ecclesia, id est, in populo quē sibi adoptare dignatus est. In claritate enim filiorum, gloria patris est, dicēte domino: Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum qui in cœlis est. In secula seculorum amen. id est, in æternum veritas. (Matth. 5.)

CAPVT QVARTVM.

OBsecro itaque vos ego vinctus in domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati estis.) Hortatur eos, vt rectè incedentes in præceptis domini, ad promissam gloriam possint peruenire. Sicut enim peritus medicus obsecrat infirmos, vt bene se agentes possint salutarem recipere valetudinem, ita & magister gentium hortatur vt fidei suæ digna opera facientes possint percipere quæ promissa sunt sanctis, sciens gloriæ suæ esse huius rei profectum. ¶ Cum omni humilitate animi & modestia, cum magnanimitate sufferentes inuicem in charitate, solicitè seruātes vnitatis spiritum in vinculo pacis.) Nūc dissensionem prohibet, charitati autem studendum monet, ne spiritum vnitatis & pacis amittāt, ac per hoc vt inuicem se sufferant cum patientia. Modestia enim profectum parit, quia cum se inuicem tolerant cum lenitate animi monētes, corriguntur ad effectum, & pax in eis manebit, per quā filij dei non immerito vocabuntur, quia dixit dominus: Beati pacifici quoniam filij dei vocabuntur. (Matth. 5.) Perturbatio enim & inquietudo contentionem facit, quæ solet etiam ea quæ mala nouit, velle defendere, ne cedere videatur. Hinc oritur discordia, quæ corrumpit pacis fœdera. Vnum corpus, & vnus spiritus, ita vt vocati estis in vna spe vocationis vestræ.) Propter pacem & concordiam hæc subiecit, vt quia vnum corpus est ecclesia, vnum sapiat populus, quia vnum est quod creditur. ¶ Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus deus & pater omnium, qui super omnes est, & per omnes, & in omnibus nobis.) Adhuc vnitatem commendat, vt quia vnitas est ad quam vocamur, in nullo dissentiamus. Si enim vnus est dominus, id est Christus, sicut & ipse ait in euangelio: Quia magister vester vnus est Christus: (Matth. 23.) Vna fides, vnum baptisma, vnus deus & pater omniū, qui super omnia est, & per omnes, & in omnibus credentibus: vnus debet esse & animus populi, quia hæc quæ enumerat, vnitatis sunt. Concordant enim in omnibus. Patrem tamen deum, quia nulli debet quod est, super omnia esse dixit, & per omnes. Ideo per omnes, quia ex eo omnes: & necesse est vt super hæc omnia sit, quæ ex eo sunt: Et in omnibus nobis, id est, fidelibus. In nobis est enim per confessionem, quia cum fatemur, & quia spiritum suum dedit nobis, per quem sine dubio in nobis est. In Paganis non est, quia pater Christi negatur esse ab illis. ¶ Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensurā donationis domini nostri Iesu Christi.) (Roman. 12.) Nunc, ne quia diuersa in hominibus dona sunt, putarentur officere vnitati, hoc purgat non esse contrarium, quia in donis officiorum diuersitas est, non naturæ. Vnicuique autem tantum dicit dari gratiæ, quantum donare dignatus fuerit dominus: non tamen sine æquitatis mēsura: quia vnicuique pro viribus tribuit, vt tantum hauriat quantum sitit. ¶ Propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. Hoc scriptum est in Psalmo sexagesimoseptimo. Dona tamen hæc post triūphos cœpit largiri. Vincens est enim mortem exaltatus in cruce, sicut ipse dixerat. Ait enim: Cū exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me. (Ioan. 12.) Expoliauit inferos, cum captiuos quos ex præuaricatione Adę, aut propriis captos peccatis in conditione tenebant, abstulit consentiētes sibi, & ascendens inde in cœlos induxit. Ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus, multis apparuerunt ad testimonium euictæ mortis, vt qui forte Christi resurrectionem credituri nō essent, ex horum resurrectione quos mortuos scirent, rei fierent. Hos enim viderunt quos cognoscerent dudum vixisse. Quamuis captiui inuiti & alieni ducantur, saluator tamen & suos duxit, & voluntarios. Apparentia enim sua dum lacessit desiderantes liberari, cepisse illos dicitur. ¶ Quod autem ascendit, quid est nisi quia etiam descendit in inferiora terræ?) Verum est, quia ideo descendit, vt ascenderet, non sicut homines, qui ad hoc descenderunt, vt illic remanerent. Ex sententia enim tenebātur apud inferos: quæ sententia saluatorem tenere non poterat, quia vicit peccatum. Triumphato ergo diabolo descendit in cor terræ, vt ostensio eius prædicatio esset mortuorum, vt & quotquot cupidi eius essent, liberarentur. Nec poterat non ascendere, qui ad hoc descenderat, vt vi potestatis suæ calcata morte, cum captiuis quorum caussa pati se permisit, resurgeret. ¶ Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos, vt impleret omnia.) Hoc est quod dicit dominus: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. (Ioan. 3.) Quod quidem & in psalmo continetur. Ait enim: A summo cœlo egressio eius, & regressus eius vsque ad summum eius. (Psalm. 18.) Hic ergo descendens è cœlis in terrā, homo natus est, pòst mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens, ante omnes mortales ascendit super cunctos cœlos, vt illusam mortem ostenderet creaturæ. ¶ Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò Euangelistas quosdam verò Pastores & magistros ad consummationem sanctorum in opus ministerij.) Apostoli, episcopi sunt. Prophetæ verò explanatores sunt scripturarum, quamuis inter ipsa primordia fuerint Prophetæ, sicut Agabus, & quatuor virgines prophetantes, sicut continetur in Actis Apostolorum, sed propter rudimenta fidei cōmendanda: nunc autem interpretes Prophetæ dicuntur. Euangelistæ, diaconi sunt, sicut fuit Philippus. nam quamuis non sint sacerdotes, euangelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodum & Stephanus & Philippus memoratus. (Acto. 7. Acto. 21.) Pastores sunt & possunt esse lectores, qui lectionibus saginent populum audientem: quia non in pane tantum viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore dei. (Matth. 4.) Magistri verò exorcistæ sunt, quia in ecclesia ipsi cōpescunt & verberant inquietos: siue ij qui lectionibus imbuendi, infantes solebant imbuere, sicut mos Iudæorum est, quorum traditio ad nos transitum fecit, quæ per negligentiam obsoleuit. Inter istos post episcopum plus esse intelligitur, qui propter reseratum occultum scripturarum sensum prophetare dicitur, præsertim quia futurę spei verba depromit. qui ordo nunc potest esse presbyterij. Nam in episcopo omnes ordines sunt, quia primus sacerdos est, hoc est, princeps est sacerdotum, & propheta, & euangelista, & cætera adimplenda officia ecclesiæ in ministerio fidelium. Tamen postquàm omnibus locis ecclesiæ sunt constitutæ: & officia ordinata: aliter composita res est, quàm cœperat. Primùm enim omnes docebant, & omnes baptizabant, quibuscunque diebus vel temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus tempus quæsiuit aut diem quo eunuchum baptizaret, neque ieiunium interposuit. Neque Paulus & Syleas tempus distulerunt quo Optionem carceris baptizarent cum omnibus eius. Neque Petrus diaconos habuit, aut diem quæsiuit quando Cornelium cum omni domo eius baptizauit, nec ipse, sed iussit fratri-

bus qui cum illo ierant ad Cornelium ab Ioppe. Adhuc enim præter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Vt ergo cresceret plebs, & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est & euangelizare, & baptizare, & scripturas in ecclesia explanare. At vbi autem omnia loca circumplexa est ecclesia, conuenticula constituta sunt, & rectores & cætera officia in ecclesiis sunt ordinata, vt nullus de clero auderet qui ordinatus non esset, præsumere officium quod sciret non sibi creditum vel concessum. & cœpit alio ordine & prouidétia gubernari ecclesia: quia si omnes eadem possent, irrationabile esset, & vulgaris res & vilissima videretur. Hinc ergo est vnde nunc neque diaconi in populo prædicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quocunque die credentes tinguntur, nisi ægri. Ideo non per omnia conueniunt scripta Apostoli ordinationi quæ nunc in ecclesia est, quia hæc inter ipsa primordia sunt scripta. Nam & Timotheum presbyterum à se creatum episcopum vocat, quia primi presbyteri episcopi appellabantur: vt recedente eo sequens ei succederet. Denique apud Aegyptum presbyteri consignant si præsens non sit episcopus. Sed quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inueniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, prospiciente concilio, vt non ordo, sed meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere vsurparet, & esset multis scandalum. In lege nascebantur sacerdotes ex genere Aaron Leuitæ. Nunc enim omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro apostolo: Quia estis (inquit) genus regale & sacerdotale. Ideóque ex populo potest fieri sacerdos. ¶ In ædificationem corporis Christi.) Ecclesiæ ordinationem ad compaginationem humani generis, in professionis vnitate dicit compositam, vt diuersi dignitate, in Christo omnes sint vnum caput habentes Christum, hoc est, authorem vitæ. ¶ Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij dei.) Tandiu dicit manere ordinationem, quamdiu cuncti destinati ad vitam vnius sint fidei in cognitionem Christi. ¶ In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.) Ita elaborandum hortatur vt perfectio fidei apprehendatur. Cuius hæc ratio est, vt Christum perfectum & plenum deum teneat fides, ne mensura humana metiatur, sed in plenitudine diuinitatis quasi perfectus deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum, temporali ætate & mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filij dei. ¶ Vt vltra nó simus paruuli neque fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum in astutia ad remedium erroris.) Fundatos & stabiles esse nos vult in disciplina fidei catholicæ, quam Petrus apostolus reuelante deo professus est, nec ventilari nos oberrantes per diuersarum hæresum pestilentiosas asseuerationes nequitia humana inuétas, vt per has fallentis inimici sub veri nomine error possit afferri. Hoc enim remedium est falsitatis, vt sub prætextu veritatis inducat errorem. Et non solum sub veri nomine, sed & ne sicut ante acceptá fidé sensu humiles vagabamur per diuersos errores, fideles facti discurreremus fragiles & dubij de spe promissa commonet, quia iam Christiani facti fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est, commendatur enim virtute prodigiorũ. ¶ Veritatem autem facientes in charitate, augeamus in ipsum omnia, qui est caput Christus.) Hanc dicit esse veritatem, vt amorem Christi respicientes quo dilexit nos, & tradidit se pro nobis, omnia subiiciam' ei, scientes quia omnium est author vitæ, vt quasi capiti membra subdantur. Vt si alij errore vel maleuolentia non fatentur omnia caput habere Christum, quia ab ipso facta sunt voluntate patris: nos tamen qui catholicæ fidei adhęremus, hoc omni deuotione & cura agere debemus, vt huic fidei non damnum, sed lucrum afferamus, perseuerantes in hac asseueratione, vt comprimantur prauæ mentis colloquia aduersus veritatem armata. ¶ Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, in mensuram vniuscuiusque partis incrementum corporis facit, ad ædificationem sui in charitate.) Qua ratione Christum caput esse omnium dixerit, docet. Ex ipso enim, inquit, omne corpus, id est, omnis chorus archangelorum & potentiarum, principum & potestatum subsistit: Quamuis enim singula hæc numeros proprios habeant, & sint legiones, vt ipse dominus dixit: quia ab vno tamé per vnum sunt, simul omnia vnum corpus appellat. Sicut enim membra cum sint vnius corporis, diuersa tamen sunt actu & dignitate: ita & creatura condita est à deo per Christum, vt à Cherubim & Seraphim potétiis quæ sub sede dei sunt, & angelis quos ipse dominus sanctos appellat, quasi quædam concatenatio sit, vsque ad firmamentum ordinata descendens, vt totum & iunctum sit, & meritis tamen discernatur. Meritis dico, non solum officiorum, sed & naturarum. Nec enim quia iuncta dicit omnia, vnius erunt naturæ. Sed quod in corpore membra faciunt discreta officiis, non natura: ita & in his omnibus non membra, sed naturæ ipsæ faciunt distinctiones. Hoc est ergo quod laboratur, vt ad vnum sensum redigatur creatura, & in sensu vnum sit corpus, dum omnium vna professio est, vt concordet in charitate creatoris ad suum profectum. Reædificat enim se in templum domini, destructa enim fuerat dementia & furore diaboli. ¶ Hoc ergo dico & testor in domino, vt non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati intellectu, alienati à fide dei per ignorantiam quę est in ipsis.) Manifestato creatore, & ratione ostensa quam sequi debeat creatura, in fide dei dumtaxat, contestatur illos in deum, vt non aliter incedant vel sentiant quàm docentur, ne similes gentilibus inueniantur, qui nec fidem recipiunt, nec conuersationem quam mandat lex, obscurum habentes sensum, ne contemplentur diuini nominis veritatem. Vana enim sectantes quæ sunt idololátria, infrænantur à diabolo, ne vnius dei iter incedant, vt socios illos suæ perditionis efficiat. ¶ Propter ignorantiam, quæ est in illis, & duritiam cordis illorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiis, in operationem immunditiæ omnis & auaritiæ.) Gentiles futuræ resurrectionis desperatione cæcitatem cordis habere significat. Quasi enim vltra non futuri vitam suam contaminant turpissima operatione, nolentes se subiicere legi fidei, quia prohibet voluptaté propter spem vitæ futuræ. Quam hi idcirco ridendam cêsent, vt iure dehonestare se, & aliena appetere auida cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita. ¶ Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in illo edocti estis, sicut est veritas in Iesu.) Manifestum est Christianos non desperationem post mortem hanc didicisse, sed spem ad vtrumque. Fidelibus enim vita, perfidis verò promittitur mors, quæ est pœna æterna, vt siue mors, siue vita in Christo discatur: quia qui cum sequitur, per eum resurget ad vitam. qui verò discernit se ab eo, per eum mancipabitur gehennæ. ipso enim iudicante damnabitur. Et quoniam sunt quidam in ecclesia qui sub nomine Christi non sequuntur Christi veritatem, ideoque sicut est, inquit, veritas in Iesu: vt si ita docti sunt vt est veritas in Iesu, tunc Christum didicisse, & illum audisse, & in illo docti esse videantur. Christus enim de se docet quid sit, & quantus credendus sit, & quæ spes in eo sit, & quales debeant esse credentes. Qui enim didicit Christum, scit illum à mortuis resurrexisse, vt forma esset fidelibus. Ideoque magna spes est pro ista morte amantibus deum. ¶ Vt exponatis secundum priorem conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.) Qui Christum audiuit, hoc didicit, vt recederet à cõuersatione pristina, quam veterem hominem nũcupat propter præteritum ignorâtiæ tempus. Homo itaque vnus atque idem est: qui si pristina vitia sequitur, vetus dicitur. si auté in nouitate vitæ ambulat alienus à seculari errore, qui est siue in affectu, siue in sensu rudis dicitur, non vtique substantia carnis aut animæ, sed intellectu, & conuersatione vitæ. Corruptus tamen vetus homo dicitur propter adulterum sensum, & turpem vitam. ¶ Renouamini autem sensu mentis vestræ, & induimini nouum hominem, qui secundum deum creatus est in veritate & iustitiis.) Iustum & verum est rectam viam sequi. Hic autem rectam viam sequitur,

1.Pet.2. — Matth.16. — Roma.1. — Coloss.3. — Roma.6. Coloss.3.

quitur, qui deuotus creatori suo in voluntate eius ambulat, quam gentilitas nescit. Innouatus enim spiritu mentis, nouum hominem dicitur indutus, qui est Christus. Christum enim induitur, qui per fidem renatus in Christo, æmulus est vitæ quam tradidit Christus, vt iuxta deum creatus videatur. In eo enim quis creatur, in quo sapit: & ideo veritas & iustitia dei à gentibus ignoratur. Cum enim credentes deum agnoscunt creatorem, seruantes mandata eius, & iustitia & veritate creantur. ¶Propter quod deposito mendacio loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra.) Quia in veritate & iustitia creati sumus renati in baptismate: idcirco vt in eo maneamus, mendacium deponere iubemur, assumpta veritate: nec dolo aliquid cum fratre agere: vt quia vnius corporis membra sumus, caussis nostris in veritate inuicé faueamus. ¶Irascimini, & nolite peccare.) Quoniam irasci quis non potest prohiberi: quippe cum ira motus sit naturalis conceptus ex caussis, qui solet ad profectum pertinere delinquentis: idcirco irascendum dicit, sed commonet ne per iram peccetur. Solemus enim modum egredi dū irascimur, & inuenimur ipsi peccare, qui peccantes arguimus, dū plus irascimur, & amplius oneramus peccantem, quàm meretur. Hoc ergo docet, vt ipsa ira cum moderatione sit, neque nimium quis iustum se præbeat delinquenti: quia solent quidem sic peccare, vt tantis plagis affici videantur quantas nó possunt ferre: & qui poterat forte corrigi, tollitur de vita, non sine peccato irascentis. Hinc est vnde Salomon, Noli, inquit, iustus esse multum, quia est qui perit in suo iusto. Sed imitatores dei esse debemus, qui temperatam habet iustitiam. Cum enim iustum esset plecti iniquos, patientia sua suffert eos, vt aliqui ex eis corrigantur. Nosipsos seruos suos peccantes patitur, nec cito aliquem percutit. ¶Sol non occidat super iracundiam vestram, neque locum detis diabolo.) Iram transire vult, nec retineri in pectore, vt die orta cum die decidat: quia si in animo manserit, dat occasionem diabolo gloriandi. Necesse est enim iratus animus male cogitet: quod cupit diabolus. Inuenit enim mentem paratam ad malum, cui se inserens effectu suo decipit hominé factum ad vitā, quia hominis cogitare est diaboli implere. ¶Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.) Vt noui hominis conuersatio maneat, hortatur ne rursum ad præterita vitia & peccata redeatur: & nihil proderit nouum dici, quando vetus homo malis operibus approbatur. Non solum ergo Christianus aliena non tollere iubetur, sed & de labore suo penuriam patientibus subministrare, vt bonis operibus deditus repédat quæ prius abstulerat, & de cætero thesaurizet sibi in futurum. Qui enim cessat à furto, veniam potest habere, non gloriam. Quid enim magnum aut cuius meriti est ab alienis temperare? Ad meritum enim proficit cum quis de proprio tribuit egenis. ¶Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.) In dei seruo omnia debent bona videri, nec ex aliqua parte puritas eius debet maculari. Quid enim prodest mundam vitam habere, & os sordidū, cum dicat dominus quod vnusquisque verbis suis aut iustificabitur, aut condemnabitur: Nec credibile potest videri bene viuere eum qui male loquatur. Male enim loqui ad multa trahitur vitia. Potest enim male loqui qui turpiter fatur, & qui bonis detrahit, & qui cum dolo fabulatur, & qui mentitur, hæc errorem præstant. Bonæ enim & sobriæ fabulæ dant gratum exemplum audientibus, vt honorificét deum in verbis eius ædificati in fide Christi. ¶Et nolite contristare spiritum sanctum dei in quo signati estis in die redemptionis.) Cum bene agimus, gaudet in nobis spiritus sanctus datus nobis, videns monita sua proficere vtilitatibus nostris, sicut dictum est à domino: Ita gaudium erit in cœlo in vno peccatore pœnitentiam agente. Gaudet ergo spiritus sanctus in salute nostra, non sibi, qui non indiget lætitia, ita econtrario si obedientes ei non fuerimus, contristatur, quia non habet profectum in nobis. Vult enim nos pertinere ad vitam. Non tamen sic contristatur, vt patiatur, quippe cum impassibilis sit. Sed cum eum contristatum dicit, nostri caussa hoc significat, quia deserit nos eo quod læserimus eum contemnēdo monita eius. Contristatio itaque eius, indignitas nostra est, quæ filios nos dei prohibet appellari. Ipse est enim spiritus sanctus qui significat filios dei, manens in nobis. ¶Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia auferatur à vobis, cum omni malitia.) Omnia hæc quæ perniciem possunt præstare animis, amouenda memorat. Per iram enim fit indignatio, per indignationem clamor, quasi vox insanientis, quæ aliena est à dei seruo. Per clamorem surrepit blasphemia, quæ non potest non mala esse, hæc amaram præstat vitam trahens ad mortem. Ideoque ab his omnibus cauendum. Timor enim dei temperare debet, & modum imponere accidentibus caussis. Sed quia possunt aliqui pressa in animo ira & clamore retinere malitiam ad retributioné nacta occasione, idcirco subiecit hęc auferri cum omni malitia: quia non solum blasphemare malitia est, verumetiam fingere pacem in faciem, & in animo meditari discordiam. ¶Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes vobis, sicut & deus in Christo donauit vobis.) Exemplo dei patris benignos & misericordes inuicem fieri exhortatur: sicut & dominus, Estote, inquit, misericordes, vt similes sitis patris vestri, qui in cœlis est. Si enim deus per filium suum seruorum misertus est, quantò magis serui ipsi inuicem sui debeant misereri, & donare si alter in alterum peccet? Hæc præcepta eius sunt qui miseratus est: qui si in his contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiam per quam misericordiam dederat: & ita euenit, sicut ait dominus in euangelio de eo qui accipiens à domino misericordiā, in conseruum suum impius deprehensus est.

Hebr. 12. 1 Petr. 2. & 4. Zach. 8. — Psalm. 4. — Eccles. 7. — Matth. 12. — Lucæ. 16. — Lucæ. 6.

CAPVT QVINTVM.

Estote imitatores dei, sicut filij charissimi.) Hoc est quod suprà dixit, quia dei patris imitatores esse iubemur hac exhortatione, vt si obaudierimus, filij dei & charissimi habeamur. Hic enim charissimus patris est filius, qui bonorum eius imitator est. ¶Et ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis hostiam & oblationem deo in odorem suauitatis.) Sicut dei patris imitatores nos esse vult in benignitate & misericordia, ita & Christi filij eius in dilectione: vt sicut ille dilexit nos, tradens se pro nobis, ita & nos inuicem pro nobis, etiam animas ponere debeamus. Quod etiam Ioannes apostolus dixit, exemplo domini pro fratribus animas ponendas. Si ergo Christi mors in odoré suauitatis est deo, mortem eius libenter accepit. Quod si verum est, non peccauerunt qui illum secundum dei voluntatem crucifixerunt. Sed non ita est, quia Christus deo dicit se obtulisse dum occidi se passus est, in dei patris sui voluntate perdurans: quia qui iuste occiditur diabolo se offerens, voluntaté eius facit, vt occidi mereatur. Ita & Christus dum dei voluntati adhæret, diabolo displicuit: & ideo illum occidit, quia deo se obtulit iustitiam exequendo. In oblatione enim iustitia signatur & veritas. Hanc enim respicit deus, & hoc est eius sacrificium acceptum. Itaque immeritus qui occiditur, placet deo, non quia occiditur, sed quia vsque ad mortem iustitiam conseruauit. Suscepit enim hanc mortem deus Christus ad vitam: vnde & odor suauitatis appellatur deo. Ad Romanos tamen dicit: Quia deus illum tradidit pro nobis omnibus. Nunc quærendum est quomodo deus tradidit illum, aut quomodo se ipse obtulit deo. Nam hoc quantum ad verba pertinet, videtur contrarium. Deus illum tradidisse dicitur, dum illum occidi permisit, sicut dicit dominus ad Pilatum: Non haberes aduersum me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Data est enim, sed non nolenti potestas, hoc est, permissum est illi facere quod voluit, & hoc est tradere. Dum enim dissimulat, tradit. Si enim noluisset permittere, non fuisset occisus. Permisit ergo occidi eum, sed ab iis qui eum volebant non coacti sed sponte occidere. Non ergo immunes à pœna sunt, quia hoc eis permissum est

Ioan. 13. & 15. Colos. 3. — Roma. 8. — Ioan. 19.

quod volebant. Dānatio enim in eo competit quia voluerunt. Quod ideo tamen permisit deus, quia scit istud aduersum diabolum futurum pro multis. Dignum enim fuit vt quod inimicus imprescius futurorum contra se quasi pro se facere putabat, permitteretur ei, vt impræscientiam suam sibi imputans, facti sui pœnitentia torqueretur. Quod autem Christus ipse se obtulit, aut deus illum tradidit, vnum est, quia amborum vna voluntas est. ¶ Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos.) Manifesta sunt quæ dicit: Quàm tamen grauis res sit auaritia, à qua dissimulamus, quando fornicationi & immunditiæ comparatur: & sic à nobis videtur quasi quædam culpa nullius momenti, cum sit graue peccatum. Sancti ergo esse non possunt in quibus aliquid horum quæ prohibet, fuerit repertum. ¶ Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio.) Quoniam quidam solent aliquid turpe agere, aut stultiloquiis iocū mouere, quasi nō sit peccatū: hoc prohibet, quia dei serui semper sobrij & modesti debēt videri. Per stultiloquia enī peccatur. Vnde Salomon: Stultus, inquit, per risum agit mala. Et dominus in euangelio dicit: Quia omne verbum ociosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Nec inulta possunt discerni quæ idcirco dicuntur, vt ad alicuius pertineant contumeliam, ideo ad rem salutarem nō pertinent hæc. Quare hæc agenda & loquenda monet, quæ ad vtilitatem proficiant nostram, & dei laudem, in cuius lege meditādum est die ac nocte, sicut scriptum est in psalmo primo. Ex conuersatione enim & moribus dei serui etiam tacentes intelligendi sunt, vt quantum distat verum à falso, tantum distent dei serui à seruis diaboli. ¶ Hoc enim scitote, quod omnis fornicator, aut immundus aut auarus, quod est idololatria, non habet hæreditatē in regno dei & Christi. Qua caussa amouenda sint hæc ostendit, quia qui talis fuerit, partem in regno cœlorum non habebit, quod est patris & filij. Vt auaritiam tamen rem periculosam esse doceret, idololatriam hanc nuncupat, qua nullum peccatum maius est. Videamus ergo cur auaritia idololatria dicatur. Idololatria dei honorificentiam vsurpat, & vindicat creaturæ, cum in nomine diuinitatis, quod soli cōditori cōpetit, participem illi asserit eius facturam. Auaritia autem idcirco huic exæquata est, quia similiter ea quæ dei sunt sibi vsurpat & recōdit auarus, vt quæ vsibus omnium concessit cōmuniter, auaritia denegat, quando idcirco hæc congregat apud se, ne alij vtantur. Quæ res facit vt carè venundēt, ne pauperes viuant. Si enim minime reconderentur, abundātia omnium rerum faceret vilitatem. Denique apud veteres quia auaritia non erat, nec caritas. Rectè ergo idololatriæ comparata est, quia multos lædit, creatori similiter inimica. Vult enim deus ac iubet de iis quæ creauit, subueniri pauperibus: auaritia contradicit. Vide an sine diabolo possit esse. ¶ Nemo vos seducat inanibus verbis. Propterea enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum.) Inanes sermones vani sunt, vanitas autem idolorum cultura est, quæ vtique non ex æquo initium habet, sed de errore. Docet ergo ne horum verbis assensus præbeatur. Perstrepunt enim semper, & seductione quadā fallaciæ contra fidem consuetudinem antiquitatis obtendunt, rationem præsentium non spem futurorum asserendā iudicantes. Ideo venit super hos vindicta de cœlis, vt sciant verum esse quod credere noluerunt. A qua vanitate dei seruos longe docet debere discretos esse, ne participes fiāt pœnæ illorum. ¶ Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.) Tenebræ, ignorantiæ sunt, quia nemo videt in tenebris. Ignorantia verò gētilitas est, siue perfidia, à qua dei gratiā ad fidem tracti sunt, facti lux, id est veritas, quia in luce manifestantur quæ sunt. Denique Pagani in tenebris mystica sua celebrantes in spelæo velatis oculis illuduntur. Ex his Christiani facti cognita veritate filij lucis dicuntur, quia deus lux est, cuius fidem in veritate suscipiunt. ¶ Vt filij lucis ambulate. Nam fructus lucis in omni bonitate, & iustitia, & veritate est.) Hoc dicit, vt sic conuersentur, vt non immerito filij lucis dicantur. Opera enim lucis palàm sine timore fiunt, tenebrarum autem opera in occulto, quia illicita sunt. omne enim peccatum palàm fieri timet. ¶ Probate quid sit quod placet deo.) Ex magnificentia sanctitatis & bonitatis perpendi potest quibus deus operibus delectetur. Ipse enim dixit: Sancti estote, sicut & ego sanctus sum, dominus deus vester. Et dominus, Estote, ait, misericordes, sicut & pater vester. Hæc placent deo. In sanctitate enim purificatio, in misericordia verò plena & perfecta iustitia est. ¶ Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.) Monet ne malorum actibus per consensum polluamur, qui sunt infructuosi erga bonū, & quæstuosi ad malum. ¶ Magis autem & obiurgate quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam iam dicere.) Non solum alienos vult eos esse à malis actibus, sed & arguere mala facta eorum qui in occulto turpiter operantur. Tunc enim probantur peccata, si arguantur, vt admirentur filios lucis, à quibus cum iustè arguuntur, contradicere non poterunt, sed magis eos reuerebuntur. ¶ Omnia autem cum obiurgantur, manifestantur.) Verum est, quia tunc videntur peccata, cum obiurgantur: quia qui peccat, quamdiu non corripitur, minime sibi videtur peccare. ¶ Omne enim quod manifestatur, lux est.) In manifesto ambiguitas non est, neque excusari potest quod palàm delictū est. Sicut enim apparente sole diem esse negari iam non potest, ita & manifestato peccato obiurgatio falsa videri. ¶ Et exurge de mortuis, & continges Christum.) Dormitionem hanc, stuporem mentis significat quæ alienatur à vero. Alienatio verò hæc species mortis est. Ex qua resurgere commonetur, vt resipiscens agnoscat veritatem, quæ est Christus. Perfidi ergo & vitiosi demersi in cœnum sub desperatione vitæ, vt resurgant siue emergant admonentur, & habeant partem cum Christo, vt de tenebris transeant ad lucem, & à morte ad vitam. ¶ Videte ergo quomodo cautè ambuletis, non vt insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.) Quoniam superius perfidiam & vitia vitæ à dei seruis arguenda mandauit, nunc vt prudenter ea ipsa arguantur propter scandalum, subiecit, vt inter perfidos cū prudentia conuersandum sit, maxime tempore quo perfidi regnant præsumentes rege prophano: vt si viderit Christianus inquietum & iracundum contradictorem, dissimulet ab eo, ne eum quidem incitet ad blasphemiam & tempestatem mouendam: illic autem verba faciat, vbi datur facultas. Quemadmodum enim inter potentes perfidos interrogatus quid sit, tacere non debet, nec negare quod est: ita & si metus est inter eos disputare, dissimulādū est: quippe cum detrimentum sit seminare supra spinas. Hoc est enim prudentis, scire quemadmodum vnicuique respondeat. Est enim qui quamuis perfidus sit, non tamen penitus intractabilis est, vt nec audire se patiatur verba fidei. Est iterum in quo sic feruet zelus perfidiæ, vt non tantum non cum illo, sed nec præsente illo tractetur de fide, perstrepēte enim illo & blasphemante multis fit scandalum. Vnde Paulus & Barnabas cum aduersum se blasphemantes audirent, excutientes vestimenta sua recesserunt ab eis. ¶ Ideo nolite effici imprudentes, sed intelligentes quæ est voluntas domini.) Dominus Iesus paci studendum monet. Et vas electionis, Si potest, inquit, fieri, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes. Et ad Timotheum, Seruum, ait, domini nō oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Hæc est voluntas domini, vt quæ agenda sunt à seruis eius, cum modestia agantur. Perturbatio enim & strepitus, siue contentio cum animositate, inimicitiam generat. Hæc ergo propter superiora subdidit, in quibus vult dei seruos corripere delicta hominum peccatorum, vt quia per hoc solet oriri dissensio & rixa, cum temperantia & mansuetudine arguant peccatores, ne ad iracundiam prouocati insiliant ad litem. Ideoque prudenter istud curandum monet, vt sit profectus. ¶ Et nolite inebriari vino in quo est luxuria.) Sobrij possunt habere fiduciam arguendi. Bona enim conuersatio terrorem incutit delinquenti: nec poterit qui arguitur, asperè ferre, quia reprehenditur, quando scit optimam conuersationem monentis se. Nam vbi ebrietas & luxuria est, luxuria prouo-

cat

cat turpitudinem. Quamobrem sobrios eos esse conuenit, vt bonæ conuersationis iura seruentur. ¶Sed impleamini spiritu loquentes vobis in psalmis, & hymnis, & canticis, cantantes & psallentes in cordibus vestris deo.) Rationabilem vitam diligit spiritus sanctus: quia si bene vixerimus, implebimur eo, vt memorat, ad confitendum & extollendũ dei donum, diuerso vocis canore, vt laus in deum omni lingua canatur. In quo enim est spiritus, semper spiritalia meditatur, vt nõ in labiis tantum sit, sed de corde prorumpat, propter vetus dictum domini per prophetam. Ait enim: Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. ¶Gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini Iesu Christi patri & deo, subiecti inuicem in timore Christi.) Deo gratias in omnib' donis eius agere iubemur, qui etiam adoptare dignatus nos est per Christum filium proprium, per quem cognouimus eum, & didicimus in spiritu deum, quia deus spiritus est, adorandum, alter alteri se subiiciens propter timorem Christi, qui humilitatem exequendam mandauit. ¶Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut & Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis. Sed ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.) Mulieres subditæ esse viris naturali lege iubentur, quia mulieris author vir est. Vnde sicut domino, inquit, ita viris subditæ esse debent. Hinc Sara dominum vocabat Abraham. Sicut enim caput ecclesiæ Christus est, ita & vir mulieris. A Christo enim ecclesia sumpsit initium, vnde subiecta est illi: ita & à viro mulier, vt sit subdita. In eo tamen distat, quia mulier consubstantia viro est, ecclesia autem in nomine potest non in natura participari Christo. ¶Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiã, & semetipsum tradidit pro illa, vt eã sanctificaret, mundans lauacro aquę in verbo, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiã nõ habentem maculã aut rugam, aut aliquid huiusmodi vt sit sancta & immaculata, ita & viri debent diligere vxores suas.) Mulieres humiles esse iubentur, & reuerentiã habere virorum. Viri verò ita diligere mulieres suas admonentur, vt etiam animas suas pro illis ponant, caussa dilectionis zelum habentes circa affectum earum & disciplinam, vt religiosæ & sanctæ sint. ¶Suum corpus diligit, qui vxorem suam diligit.) Naturali ratione mulier portio corporis viri est, ac per hoc vir in muliere seipsum diligit, quoniam si fornicetur, in se ipsum peccat, quia duo in carne vna sunt. Non ergo personæ substantiam diuidunt, vt per personas numerus fiat naturæ, sed sunt in vnitate naturæ. ¶Nemo enim vnquam carnem suam odit, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus ecclesiam.) Exemplo saluatoris viros vxores suas diligere hortatur. sicut Christus corpus suum nutrit & fouet, ita & vir mulierem, quia caro eius est. ¶Quoniam membra sumus corporis eius, & de carne ipsius, & de ossibus.) Hoc spiritaliter intelligendum est. In eo enim dixit nos esse membra eius, quia caput est ipse totius ecclesiæ, vt quia per ipsum esse cœpimus, caput nostrum dicatur, quasi ex quo omne corpus subsistat, vt membra eius omnis spiritalis creatura sit, si tamen in nomine eius genu flectat. ¶Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.) Ad vnitatem commendandam vnitatis dedit exemplum, vt sicut vir & mulier vnum sunt per naturam, ita & Christus & ecclesia vnum intelligãtur esse per fidem. ¶Mysterium hoc magnum est, ego autem dico, in Christo & in ecclesia.) Mysterij sacramentum grãde in vnitate viri ac fœminæ esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam caussam quæ non discordet à memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, ecclesię & saluatoris, vt sicut relictis parentibus homo vxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore ecclesia adhęreat, & subiiciatur capiti suo, quod est Christus. ¶Veruntamen & vos singuli vnusquisque suam vxorem vt se diligat, mulier autem vt timeat virum.) Quoniam vna natura in viro & fœmina est, idcirco vir quasi seipsum ita mulierem diligere commonetur: mulier autem quia persona inferior est conditionis caussa, non naturæ, viro subiecta timere eum iubetur.

Esaiæ.29. Ioan.4. Colos.3. 1.Corin.11. Colos.3. 1.Pet.3. Colos.3. Gene.2. Gene.2. Math.19. Marci.10. 1.Corin.6.

CAPVT SEXTVM.

Filii obaudite parentibus vestris, hoc enim iustum est: Honora patrem tuum, & matrem.) Lex datur filiis, vt quia parentibus authoribus constant, obediant eis. Iustum est enim vt reuerentiam exhibeant eis, per quos sunt. ¶Quod est mandatum primum promissionis, Vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram.) Promissio hæc in Exodo continetur, vt honorificẽt parẽtes, & bene essent, & prouectioris fierent ætatis. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit? cũ constet primum mandatum ita contineri: Non sint tibi alij dij præter me. Deinde: Non facies tibi similitudinem vllam quæ sunt in cœlo sursum, & in terra deorsum. Tertium: Non sumes nomen domini dei tui in vanum. Quartum: Obseruabis, inquit, sabbata mea. Quintum autem: Honora patrem & matrem, &c. Sed quia prima quatuor mandata ad deũ pertinent, hæc in prima tabula contineri subintelliguntur. Cætera ad hominem, vt honoret parentes, non occidat, nõ fornicetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, neque quicquam proximi sui concupiscat. Hæc sex mandata in secunda tabula videntur scripta, quorum primum est, Honora patrem & matrem. Hac caussa ergo dixit, Quod est mandatum primum in promissione, vt discerneret inter mandata quæ ad deum, & inter ea quæ ad hominem pertinent. ¶Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini.) Vt lex possit seruari qua cautum est vt filij honorificent parentes: parentibus quoque alia lex ab Apostolo datur, vt sic imbuant filios, ne mandata legis contemnant, quia si in timore domini fuerint enutriti, poterunt obseruare quæ præcepta sunt. Nam si ad irãm prouocant filios, nec ipsi modum legis custodiunt. Cogere enim eos videntur vt præuaricatores inueniantur. In ira enim nemo agnoscit quid sit vtile: idcirco temperantiam parentum exemplo debent addiscere, vt quæ vtilia sunt sectentur. Meminisse enim debent patres quia & ipsi fuerunt filij, & noluerunt vtique exacerbari à patribus. Filij quoque cognoscere debent quod futuri sunt patres, & nolunt inhonorari ab eis. Idcirco vtrique exhibeant inuicem quod exquirunt adinuicem. ¶Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo.) Quoniam omnium sublimior & sola potens est religio nostra, & quæ credentibus cœlorum regna pollicetur: ne hac igitur caussa superbia nasceretur hominibus, omnes debita conditionum & officiorum præsentium iubentur exoluere, vt & magis incitent perfidorum animos ad culturam dei, quã vident & iustam & humilem. Videntes autem deum meliorasse seruos, & in reddendis obsequiis fideliter profecisse. Serui quoque dum cernunt mansuetudinem dominorum, omni auiditate concupiscunt fidem, cuius tam placidis retinaculis gubernãtur humana officia. Nã & qui in conditione est, si habuerit famulum, non vult contemni ab eo: ideoque nec ipse debet contemnere dominum suum: & sicut vult agere secum dominum suum, ita & ipse agere debet cum seruo suo: & sic poterit placere deo. ¶Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, facientes voluntatem dei ex animo, cum benignitate seruiẽtes domino, & non hominibus, scientes quod vnusquisque quodcunq; fecerit bonum, hoc consequetur à domino, siue seruus, siue liber.) Propter timorem dei iusta & fidelia vult hominibus exhiberi seruitia. Deo enim seruit, cuius iura in obsequis domini carnalis custodit, quem sibi pro iustis actibus in die iudicij vicẽ reddere & cæteris omnibus audit testari. Quæ res potest proficere etiam ad salutem dominorum. Videntes enim, quod difficile est, seruos dei per gratiam sanctos fideles ministros, poterunt dei gloriam collaudare. ¶Et vos domini eadem facite ad illos, dimittentes minas, scientes quod & vester & illorum dominus est in cœlis, & personarum non est acceptio apud deum.) Non ignorantes vtique carnales domini, deum omnium dominum esse cõmunem, talia exigant seruitia, qualia à se exigi nõ ferant ægrè. In qua enim quis mensura mensurauerit, remetietur illi. dominus enim iustus iudex caussas discernit, non per-

Colos.3. Exodi 20. Deute.5. Math.15. Colos.3. ad Titũ 2. 1.Pet.2.

ſonas. ¶De cætero confortamini in domino, & in potentia virtutis eius.) Poſt omnia merita, & hortamenta, & diſciplinę ordinem traditum religioſe, & diſpoſitionem myſterij manifeſtam, robuſtos illos vult eſſe in fide, fiducia poteſtatis dei, vt ſcientes firmam eſſe ſpem promiſſionis, promptu ſint circa obſequia dei, erigentes gubernacula cõtra fluctus excitos impudentia inimici. Tempeſtatẽ enim dei ſeruis commouet, ſed ipſe naufragium facit. ¶Induimini vos armis dei, vt poſſitis ſtare aduerſum nationes.) Arma dei fides eſt ſtabilis, per quam ſolam ſemper victus eſt ſathanas. ¶Quoniam non eſt vobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ, ſed aduerſus principatus & poteſtates huius mũdi, tenebrarum harum rectores, aduerſus ſpiritalia nequitię in cœleſtibus.) Certus apoſtolus quia exitia quæ à perfidis dei famulis irrogantur, authore diabolo miniſtrantur, cuius altitudo grandis & hominibus impoſſibilis eſt, monet aduerſus hæc arma dei ſumenda, cuius ſolius virtute ſuperantur & deſtruuntur omnia machiñamenta eius. Ipſe eſt enim cuius ſatellites ſunt, quos tenebrarum harũ dicit rectores, ſpiritus nequiſſimi qui degunt in cœleſtibus in firmamento mundi. Hi ſunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc eſt, ignorantiæ & perfidiæ præpoſiti. Rectores enim tenebrarum in peruerſum intelligendi ſunt gubernare, quaſi incredulitatis magiſtri. ¶Ideo accipite vniuerſitatem armorum, vt poſſitis reſiſtere malo, & in omnibus perfecti ſtare, ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam fidei, & calciati pedes in præparatione euangelij pacis. Super his omnibus aſſumentes ſcutum fidei, in quo poteritis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeam ſalutis, & gladiũ ſpiritus, quod eſt verbum dei.) Quoniam contra atrociſſimos hoſtes & omni tergiuerſatione callidos bellum gerimus, idcirco omni cautela & ſolicitudine vigilare debem⁹, vt quacunque tentauerint, munitos nos & præparatos inueniant. Neceſſe eſt enim vt & deus adiuuet quos viderit in precibus vigilare, & de armis eius expectare victoriã. In huiuſmodi autem bello ſobria mente opus eſt, & pura conſcientia, quia non contra carnalia nequitiæ, ſed aduerſus ſpiritalia dimicatur. Contra terrigenos enim hoſtes corpus ſagina roboratur, & poculis mens incitatur, vt repugnandi ſumat audaciam. Aduerſus ſpiritalia enim nequitiæ ſpiritaliter repugnandum eſt, & ſobrietatis & abſtinentiæ arma ſumenda ſunt, vt infuſi ſancto ſpiritu immundos & erraticos ſpiritus deuincamus. Sic itaque ſuccingemus lumbos noſtros in veritate, ſi parati ſumus errori reſiſtere. Omnis enim qui operari vult ſuccingit ſe, vt ablato impedimento diligentius operetur. ¶Per omnem orationem & precem orantes in omni tempore in ſpiritu & in ipſum vigilantes, in omni perſeuerantia & obſecratione pro omnibus ſanctis, & pro me, vt detur mihi ſermo in adapertionem oris mei, exerte notum facere myſterium pro quo legationem fungor in catena, vt in ipſo exerta libertate vtar prout oportet me loqui.) Si rectè cõuerſemur, ſpiritus ſanct⁹ manet in nobis: & quod poſtulamus, poſſumus impetrare. Hoc eſt ergo in ſpiritu ſẽper orare, munda conſcientia & fide integra precem ad deum dirigere. In carne enim orat qui polluta mente precatur iterum peccaturus, non de euentu aut ſubreptione, ſed de propoſito. Sed poteſt non peccari ad mortem, ſi perſeueranter oretur, vt animus ſedula mente intẽtus ſit ſemper in dei legem, ea meditans die noctúque quæ amat deus. tũc & pro ſanctis poſſunt orare. Non eſt enim indignũ vt pro inuicem ſolicita ſint membra, nec temerarium poterit videri ſi pro magiſtro diſcipuli idonei interpellent, adiuuantes eum, vt poſtpoſitis impedimentis libertate vtatur ad prædicandum, ſicut traditum eſt ab auctore, ne preſſus vi tribulationum, ipſa formidine acumen doctrinæ obtundat, amiſſa ſeueritate. Duplici igitur genere pro ſe orandum hortatur, vt & ſenſus eius impleatur ſpiritu ad eloquẽdum plene myſterium, & facultas illi detur audaciæ in aſſerendo, quam vtique precem libenter audit deus. Videt enim legationem ſuam in apoſtolo deſpici, vnde vtique indignatus in cauſſa ſua non negabit effectum. Si enim conſuetudo & lex eſt, legatis hominum non inferre exitia: qua præſumptione & audacia legatis dei non ſolum exitia, ſed & mors irrogatur? Quare & dicit: Pro quo legationem fungor in catena. Non enim permittebatur libere loqui, ſed in ſubiectione & neceſſitate verba dei referẽs, vinculis, plagis ſubiiciebatur, & mortibus: Et lapidatús eſt enim, & ad beſtias pugnauit Epheſi. ¶Vt autem ſciatis & vos ea quæ circa me ſunt: quid agam, plene notum faciet vobis Tychicus dilectus frater, & fidelis miniſter in domino, quem miſi ad vos in hoc ipſum vt cognoſcat quæ circa vos ſunt, & conſoletur corda veſtra.) Per Tychicum Epheſij diſcunt quid agat apoſtolus, & idem cognoſcit quid agerent Epheſij. De apoſtolo, quia diuina erant quæ agebat, dubium non erat: ſed hoc ſciendum erat de eo quid ageret inter perfidos, & inſidias eorum. De Epheſiis verò hoc cognoſcendum, ſi proficerent, necne. Vt ergo obedirent, & libenter audirẽt verba Tychici, hunc commendat, & fratrem iſtum dilectiſſimum vocans, & miniſtrum dei idoneum. ¶Pax fratribus & charitas cum fide à deo patre, & domino Ieſu Chriſto.) Pacem quæ eſt ianua dilectionis, optat eſſe cum fratribus, & charitatem cum fide, vt ingreſſi per pacem poſſint manere in charitate, quæ eſt ex fide. Hæc eſt enim dei patris, & filij eius domini noſtri Ieſu Chriſti. ¶Gratia cum omnibus qui diligunt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in incorruptione.) Præſcius apoſtol⁹ multos futuros deſperatæ fidei ſenſum habentes de domino noſtro Ieſu Chriſto, cum iis æternam gratiam dicit manſuram, qui diligunt Chriſtum, recte de illo & cũ dei patris voluntate ſentientes. Qui enim degenerem hunc dicunt, data illis gratia auferetur.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Philippenſes.

Præfatio.

PHilippenſibus verbum fidei Apoſtolus tradidit. Somnio enim monitus eſt, ſicut cõtinetur in Actis apoſtolorum, vt accederet ad eos, & aperiret aures eorum ad recipiendum ſermonem dei. Multis ergo diebus commoratus apud eos, inſtruxit eos doctrina domini: & quia poſt diſceſſum eius non ſunt tranſlati ad aliud, ſicut & Galatæ, ſed permanſerunt in fide, non recipientes pſeudoapoſtolos, per epiſtolam laudat eos, gaudens in propoſito cordis eorum. In laude enim horum, aliorum vituperatio continetur. Corinthij enim multo tempore audientes Apoſtolum, recedente eo à diuerſis pſeudoapoſtolis fuerant euerſi, vnde iſti iure laudantur.

CAPVT PRIMVM.

PAul⁹ & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti.) Apoſtolũ ſe tacet, quia iis ſcribit qui de illo recte ſentirent, ideo dignitatem ſuam ſupprimit. Erat enim his manifeſta. Conditionem verò fatetur, quia qui Chriſtũ confitetur dominũ, hic liber eſt, & habet ſalutem. ¶Omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu.) Sanctis ſcribit more ſuo, ſed qui in Chriſto Ieſu ſancti ſunt, id eſt, qui deũ & hominem Chriſtũ fatẽtur. Fotinus enim Chriſtũ negat, & deum Manichæus hominem, ideoque immundi ſunt. Non ergo iis ſcribit qui mendaciis propriis ſupprimũt veritatem. ¶Qui ſunt Philippis.) Quibus ſcribat ſignificat. ¶Cum epiſcopis & diaconibus.) Hoc eſt cum Paulo & Timotheo, qui vtique epiſcopi erant, ſimul & ſignificauit & diaconos qui miniſtrabant eis. Ad plebem enim ſcribit. Nam ſi epiſcopis ſcriberet & diaconibus, ad perſonas eorũ ſcriberet, & loci ipſius epiſcopo ſcribendum erat, nõ duobus vel tri-

bus,

bus, sicut & ad Titum & Timotheũ. ¶Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.) Manifestum est deum patrem esse: Christum verò Iesum dominum nostrum. Nunquid non videtur plus deum esse quàm patrem? Sed inter homines in mundo, apud deum verò patrem, & apud Christum dominum cõcordia est. Hic enim, hoc est in mundo ideo plus est dominus quàm pater, quia aut & ipsius patris dominus est, aut pater filium non suæ conditioni generat, sed alienæ. Deus autem sic genuit vt in potestate eius sint quos genuit, vt nati ingenui, serui tamen eius sint, cum hos tradit proprio filio, reddit illos etiam seruos filio suo, vt sit dominus eorum, sicut dicit: Pater, quos dedisti mihi, tui erant, & mihi eos dedisti. vt in patre & filio serui sint dei vnius. ¶Ego quidem gratias ago domino super omni memoria vestra, semper in omni oratione mea pro omnibus vobis, cum gaudio orationem faciens super communicatione vestra in euangelio.) Primùm quidem domino gratias agit, cuius nutu prospera omnia cedunt fidelibus, in omni oratione sua memor eorum cum exultatione, quod participes facti sint euangelij, sicut dicit Petrus apostolus, inter cætera dicens: Vt sitis, inquit, consortes diuinæ naturæ. ¶A prima die vsque nunc.) Præuidit enim Apostolus deuotionem illorum & fidem ratam ex ipsis principiis, & gauisus est in eis semper sciens multis exẽplo futuros. ¶Confidens in hoc ipsum quod qui inchoauit opus bonum, perficiet vsque ad diem Christi Iesu, sicut est iustum mihi hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde tam in vinculis meis quàm in defensione & confirmatione euangelij, quoniam omnes mihi participes gaudij estis.) Securus de bonitate & iustitia dei, & de horum fide non ambigens, confidit quòd dei auxiliis adiuti, perseueraturi sint in fide vsque ad diem domini, in quo remunerandi sint persistentes in fide. Nec aliud debuit de iis sentire quos semper inflexibiles in deuotione dei expertus est, tam directum & infatigabilem cursum eorum videns, vt cogitaret dignos hos sibi participes gaudij esse. Vnius enim fidei homines cõgaudere oportet de spe futuræ immortalitatis & gloriæ. ¶Testis enim mihi est deus quemadmodum desiderem omnes vos in visceribus Christi Iesu.) Deum testatur, vt affectum commendet iusti. Qui enim multum de aliquo sentit, vt credibile hoc faciat, testificatur. per quod & prouocat desiderium illorum erga se, vt desiderati desiderẽt. Desiderat ergo omnes hos, non humana cupiditate, sed in amore Christi, non carnis affectu, sed spiritus, vt participes hos habeat & in sensu mysterij diuinitatis, & incarnationis domini Iesu Christi.

Ioan. 17.

1. Petr. 1.

¶Et hoc oro, vt charitas vestra magis magísque abundet in agnitione & omni sensu, in hoc vt probetis quæ sunt vtilia, vt sitis synceri & inoffensi in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Christũ Iesum in gloriam & laudẽ dei.) Deo adiutore ordinẽ disciplinę Christianæ vult eos imbuere, vt quia firmati in fide sunt, non sint nescij sacramenti credulitatis suæ, & scientes discernere vtilia à contrariis, iustitiæ operibus ornent doctrinam domini, fructum facientes immortalitatis ad abundantiam omnium bonorũ, vt gloriosus in his appareat magister gentium. ¶Scire autem vos volo fratres quod quę ad me attinent, magis in profectum euangelij venerunt, ita vt vincula mea manifesta in Christo facta sint in omni prętorio, & cæteris omnibus, & plures ex fratribus in domino confidentes, vinculis meis cœperunt magis audere sine timore verbum dei loqui. Alij quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam verò propter bonam voluntatem Christũ prędicant. Alij quidem ex charitate, scientes quod in defensionem euangelij positus sum. Aliqui verò ex contentione Christum annunciant, non simpliciter, existimantes quòd pressuram suscitent vinculis meis.) Hęc explanatione non indigent, tamen propter solicitudinem nostrã, ne qua in dubium veniant, per ordinem apertius prosequamur. Quoniam superius participes hos gaudij sui pronũciauit, ideo quid profecerit prædicatio eius insinuat quasi charis, ita vt omnibus innotuerint passiones eius pro Christo. Per hanc humilitatem gloriosum se indicat, vt habeant occasionem gaudẽdi amatores eius, quia cuius vincula in Christo manifestantur, dignitas eius crebrescit. In omni prætorio & in cæteris omnibus, id est in omni Iudaismo & per vniuersas ecclesias gentium. Præest enim Iudaismus, quia ipsi facta promissio est, sicut dicit dominus: Quia salus ex Iudæis est. Ideoque plures ex fratribus exemplum suũ secutos, ausos dicit fuisse loqui verbum dei cum fiducia. Constantia enim eius multos animauit, vt non timerent euangelizare comperto exemplo Apostoli, quod deus est, vt tueatur diligentes se, sed & alios falsos fratres, nõ fiducia neque dilectione dei, sed contentione zeli incitatos, dei verbum dicit prædicare quasi inuidos. Plures ergo ex fratribus syncera quidem, sed diuersa voluntate Christum annunciabãt. Alij enim bona voluntate hoc agebant ad gloriam dei solius. Alij verò charitate incitati Apostoli, certi de tuitione dei. Sic iterum econtra alia duo genera ponit, quæ non syncero animo prædicabant. Quidam enim inuidentes Apostolo, contentione hoc agebant, alij verò astutia simulationis Christum annunciabant, vt possint seditiones excitare Apostolo, quasi authori huius sectæ, qui multos aggregauerat suæ conspirationi. Maior enim inuidia crescebat Apostolo quando ex latere eius multi videbantur docere. ¶Quid enim? dum tamen omni modo, siue occasione, siue veritate Christus annũcietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: scio enim quod hoc mihi procedit ad salutem per vestrã precẽ, & subministrationem spiritus Iesu Christi, secundum contemplationem & spem meam: quia in nullo cõfundar, sed in omni ex certa fiducia sicut semper & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.) Primum gaudium eius est in fratribus, qui bona voluntate Christum annunciãt. Deinde etiam in eo se dicit gaudere, quod fallacia hominum aduersus eum compositum erat, vt ad inuidiam eius & pressuram Christus prædicaretur. Hoc enim dicit sibi ad vitam proficere, quod illi parauerant ad mortem. Hanc enim vitam suam dicit esse, si Christus omnibus prædicetur, & se etiam mori paratum, vt hoc possit impleri, sciens magnã sibi pro hoc voto & efficacia dari posse mercedem. Imperita enim malitia aduersum se semper machinatur dum nescit. Ad calcandã ergo horum maleuolentiam, qui tecti fallacia, insidias vitæ eius tendebant, dei præsidiis se muniri testatur, iis quos vtique socios gaudij sui dicit, adiuuantibus oratione propter cõmunem alacritatem, & sancti spiritus subministrationem, qui contra voluntatem illorum, & vias aperiret prædicanti, dans gratiam & fiduciam verbis eius, vt ortas seditiones compesceret. In nullo ergo se dicit cõfundi in doctrina Christi, quia & spes magna promissionis est: & quia nihil in ea turpe & inhonestum aut fallax est, sicut apud paganos, sed aperta simplicitas. Hinc est vnde cum omni constantia non cedit aduersis, vt magnificetur Christus in corpore eius, siue occidatur, siue cæsus euadat. Ex eo enim quæ & quanta spes in Christo est consideratur, quando non solum cædi & affligi pro eo, sed & mori paratus est. Vitam enim suam siue in præsenti, siue in futuro Christum esse dicit, sicut & euangelista Ioannes testatur dicens: Quod factum est in ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Pro hac vita mortale corpus tradidit, vt id recipiat in ęternum: ac per hoc lucrum computat mori pro Christo. ¶Si ergo viuere in carne, hic mihi fruct⁹ operis est: & quid eligam, ignoro. Coarctor autem ex his duobus, desiderium habens dissolui, & cum Christo esse, multo enim melius est. Remanere autem in carne, valde necessarium propter vos: & hoc certum habens, scio quia manebo & permanebo omnibus vobis in vestrum profectum, & gaudium fidei, vt gloria vestra abundet in Christum per meum aduentum iterum ad vos.) Manifestum est quod dicit, quia si in carne positus non ociosum est quod viuit, habet enim fructum operis sui: Quid eligam, inquit, ignoro. Duabus enim ex causis vrgetur. Habet enim desiderium excedere, & cum Christo esse. multò melius æstimans vt iam pręsens sit apud deũ, vt exoptatis & promissis fruatur. In carne verò vt sit adhuc necessarium dicit propter instructionem credentiũ. Et cum dissolui & cum Christo esse multo magis melius dicat: certum tamẽ hoc scire se protestatur, quia manebit in carne ad profectum fidelium, vt gloria eorum abundet in domino, proficiens

Ioan 4.

Ioan. 1.

proficiens ad laudem Apostoli, cum iterum viderint eum. A incrementum enim faciunt scientiæ, & plenius fundantur in fide. Quantum affectum habet circa credentes, vt hoc quod multo melius esse dicit, sibi non eligat sed hoc velit quod expediat multis: certus etiam domino hoc placere, quod pro multorũ salute proficiat. Quis non tertij cœli cupidus sperneret omnem curam præsentem? Quis non paradisi superioris desiderio omnia hæc postponeret? Quis non verborum arcanorum memor humana eloquia euitaret? Quis non post tanta exitia eligeret requiem? Sed quia charitatem omnibus anteposuit, hoc secutus est, quod proficeret fratribus. ¶ Tantum digne in euangelio Christi conuersamini.) Dignam conuersationem vult eos exhibere disciplinæ dominicæ, ne pœniteat eum voluisse remanere in carne. ¶ Vt siue cum venero & videro vos, siue absens, audiam de vobis quod stetis in vno spiritu vnanimes pariter cum fide euangelij, certãtes, & nõ pauescentes in quoquam ab aduersariis, quæ est illis ostentatio interitus, vobis autem salutis.) Vnanimes vult eos esse in fide & deuotione contra aduersarios, vt eadem audiat de illis absens quæ vidit & præsens: vt in nullo pauẽtes minas aut terrores aduersariorum, custodiant fidem: scientes quia eis qui pro Christo tribulantur, ad salutem proficit: illis verò qui tribulant, ad perditionem. ¶ Et hoc quia à deo donatũ est vobis pro Christo, non solum vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini: idem certamen habentes quale & vidistis in me, & nunc auditis de me.) Quanquam dei gratiam extollat in omnibus, ad laudem tamen illorum proficit quod dicit, quia deus illis concessit pati pro Christo. Non enim cõcedit vel donat nisi amatoribus Christi. Ideo dixit, pro Christo donatum est vobis, vt à patre deo donatum sit diligentibus Christum, vt ad augmentum meritorum suorum patiantur pro Christo: & sequentes exempla doctoris sui, omni confidentia certẽt ad triumphandos infideles.

CAPVT SECVNDVM.

SI qua ergo exhortatio in Christo, si quod solatiũ charitatis, si qua societas spiritus, si qua sunt viscera & miserationes, implete gaudium meum vt idem sapiatis eandem charitatem habentes, vnanimes, vnum sentientes, nihil secundum irritationes, neque secundum inanem gloriam, sed in humilitate mentis: alius alium existimantes superiorem sibi: non quæ sua sunt vnusquisque contemplantes, sed quæ aliorum sunt:) Hoc dicit, quia si est vera exhortatio spei in Christo apud vos, qua nos inuicem consolamur: si solatium charitatis communis, si participatio spiritus sancti per quam iungimur in vno corpore nouo, si aliqua sunt viscera, id est, si in animo vestro sum, sicut & vos in meo: si miserationes, hoc est, si affectus pietatis in amore est, implete gaudium meum. Hæc quæ enumerat, tunc vera probanda significat, si ista quæ subter mandat, fuerint seruata, vt vnanimes sint, & spiritu humiles, non se inuicem prouocantes, sed in charitate gaudentes, vt gaudium plenum sit in eis Apostoli. Sic ergo eos constringit, vt si hæc non custodierint, nec in cæteris probati videantur: vt quia in aliis nolunt se improbatos videri, ista quoque seruent, vt perfecti sint. Sine dubio enim erant inter eos dissentientes & inquieti, & qui inani gloriæ studerent, contendere & vincere volentes cum animi atrocitate, vbi præmium non est, sed parit lites, & rumpit charitatem. Quæ enim potest esse plebs in qua vasa aurea & argentea tantum sint, non & lignea & fictilia? Sed possunt exercitio boni immutata fieri aurea & argentea, quia non naturæ vitium est, sed voluntatis. ¶ Hoc enim sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se parẽ deo.) Christ⁹ semper in forma dei erat, quia imago est inuisibilis dei. Sed Apostolus de dei filio cum incarnatus homo factus est, tractat dicens: Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu, id est de deo & homine: qui cũ in forma dei esset, inter homines vtique conuersatus gestis & operibus apparebat esse deus. Forma enim dei nihil differt à deo. Ideo enim forma & imago dei appellatus est, vt intelligeretur non ipse pater esse deus, sed hoc esse quod deus est. Hic ergo non rapinam arbitratus est esse se parem deo. Sciens enim in forma dei se esse, non furatus est vt diceret, Ego & pater vnum sumus. Et in Ioannis euãgelio: Propterea, inquit, persequebantur Iudæi Iesum, quia nõ solum soluebat sabbatum, sed & patrẽ sibi proprium dicebat deũ, æqualem se faciens deo. Iure ergo exæquauit se deo. Ille enim arbitratur rapinam, qui se parem facit ei à quo inferior est. ¶ Sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus: & habitu inuẽtus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis.) Christus igitur sciens in forma dei se esse, æqualem se ostẽdit deo: sed vt humilitatis legem doceret, Iudæis se comprehendentibus, non solum non repugnauit, sed semetipsum exinaniuit. hoc est, potestatem suam ab opere traxit, vt humiliatus ociosa virtute infirmari videretur. Formam serui accipiens, dum tenetur & ligatur, & verberibus agitur vsque ad crucem, factus obediens patri cui se æqualem sciebat. Non sibi defendit æqualitatem, sed subiecit se. Hanc patientiam & humilitatem imitari nos docet, vt non solum coæqualibus non nos anteponamus, verum etiam inclinemus nos authoris nostri secuti exemplum. Formam tamen dei non accepisse dicitur, sed esse in forma dei. Serui autem formam accepisse, dum quasi peccator humiliatur. Serui autem ex peccato fiunt, sicut Cham filius Noë, qui primus merito nomen serui accepit. Non enim mihi, sicut quibusdam, videtur sic formam serui accepisse, dum homo natus est. Vide enim quid dicat: Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu, id est, deo & homine. Ante incarnationẽ enim aut Christus potest dici, aut Iesus, quia simul ambo nomina & hominis filium & dei filium significant. Nam ante natiuitatem quid dicit inter cætera? Petra autem erat Christus. &, Non tentemus Christum, sicut quidam tentauerunt. Vbi ergo aut deum aut hominem vult significare scriptura, vnum è duobus ponit, aut Iesum, aut Christum. Dei enim filius homo natus, sic in forma dei erat, quia cum homo videretur, opera dei faciebat, vt in gestis rebus appareret deus esse, qui tantum homo esse putabatur. C Opera enim formam significabant, vt quia opera eius non vtique hominis opera sunt: hic qui in opere vel forma dei erat, deus intelligeretur. Forma enim dei quid est, nisi exemplum quo deus apparet dum mortuos excitat, surdis reddit auditum, leprosos mundat, & alia? Quomodo autem homini similis factus dicitur, si homo tantũ erat? & qua ratione habitu repertus vt homo est, si non esset & deus? nisi quia cum antequam se inclinari permitteret, semper in dei virtute visus sit, postea infirmatus in habitu hominis repertus est? Nam in monte vtique quasi deus apparuit, & in mari pedibus ambulans non solum homo, sed & deus visus & intellectus est. Denique qui erant in naui, quid dicunt? Vere filius dei est hic. Ista ergo virtute cessante velut homo visus est. Ideo enim dicit quasi, vt illud significet, quia & de⁹ est. Infirmitatis enim causa deum dicit similem factum hominib⁹. quod in subiectis aperit dicẽs: Humiliauit semetipsum fact⁹ obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Hinc est vnde habitu repertus vt homo est. Retinens enim virtutem D suã ne appareret in eo, vt homo visus est & occisus, qui mori nescit. ¶ Propter quod & deus illum superexaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus in gloria est dei patris.) Quid & quantum humilitas mereatur, ostendit, vt magis hanc appeteremus calcata iactantia. Vnde dicit Salomon: Superbis deus resistit, humilibus autẽ dat gratiam. De qua re & dominus, Qui se, inquit, exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Hæc est ergo humilitas, si sibi quis nec quod deberi nouit, defendat. Denique Pharisæus ille vera de se dicẽs, exaltasse se dictus est, ac per hoc humiliatus est. Christus autem plus fecit, qui cum deus sit, caro factus hominibus se inclinauit. Nunc videamus quomodo donatum est Christo nomen quod est super omne nomẽ, quasi eguerit filius dei, aut imperfectus fuerit. Qui enim eget, imperfectus est. Si enim in forma dei erat par & æqualis deo, quomodo donatum est illi? Etenim donatũ

Ioan. 10.
Ioan. 5.
Luc. 4.
1. Corin. 10.
Ioan. 17.
Ioan. 16.
Matth.
Matth. 14.

donatum dicit, qui se humiliauit, & quasi homo apparuit, A exinaniens se, factus obediens vsque ad mortē. Si ergo perfectus natus est, quomodo eguit? Perfectum dei filium natum de deo patre qui negat, Arrianus est. Nā ante passionem æqualem se deo patri ostendit, sicut & supra memoraui. Vnde constat hūc natum esse perfectum. In natiuitate enim sua omnia consecutus videtur. In plenitudine enim diuinitatis est natus ad omnia agenda quæ gessit, vt prius donum accepisset quàm gereret ad quæ agenda natus est. Videtur ergo donum patris, hoc est esse filium, & nomen eius super omne nomen sit, hoc est esse deum. Nomen enim dei, sed per naturam, non per solam appellationem super omne nomen est. Hinc est vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum: sicut ad Romanos significat, inter cætera dicēs: Et ex quibus Christus secundū carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. Quæ sint autem hæc omnia in epistola ista aperit dicens: Cœlestia & terrestria & inferna. Alia enim nulla sunt. Quibusdā tamen videtur homini donatum esse nomen quod est super B omne nomen, quod nullo genere, nulla ratione conuenit. Si enim Christus dei filius idem ipse & homo est, & non poterat deus homo factus, sed manens deus his egere quæ habebat: aut si secundum quod homo erat, his egebat quæ dei sunt, ipse sibi dei filius deus dedisset quæ deerant ei iuxta quod homo erat. Quod quidem ad sapientiam dicitur. Et quare pater dicitur dedisse, cum ipse qui homo factus erat, nihil deberet: aut non poterat filij diuinitas corpori suo & animæ præstare quæ deerant? Sed forte quia à deo patre sunt omnia, ideo ipse dicitur dedisse. Si ergo à patre omnia, quare non dicatur cuncta filio suo per generationem dedisse? & quamuis æqualem sibi genuerit filium: ordo tamen exigit vt in nomine patris agantur omnia. Hoc pater concessit filio, vt post crucem omnia in nomine filij saluentur. Denique dicit dominus de discipulis ad patrem: Pater, quos dedisti mihi, custodiui. Tui enī erāt, & mihi eos dedisti. Et ad discipulos ait: Vsq; modo nihil petistis in nomine meo, petite, & accipietis. Hoc ergo natus accepit, vt post C crucē manifestaretur quid à patre dum generaretur acceperit. Non enim tunc accepit à patre, cum à creatura cœpit sciri. Cognoscitur enim quid propter hæc quæ gessit, antequā gereret acceperit. Denique ante crucem dixit: Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Quomodo ergo hoc ad corpus potest referri, vt dei nomen corpori sit donatum, cum constet Christum hominē esse deum? quia nec dignum est vt deus immutetur in carnem, neque caro hoc possit effici quod est deus. Sed forte vt adoptione deus esset, & hic color est. Incipiet enim ex parte deus verus esse Christus, & ex parte adoptiuus, aut duo dij: sed aliud scriptura significat. Illi enim donatum significat, qui se exinaniuit, qui formam serui accepit, qui in similitudine hominis factus est homo, qui patri obediuit. Si homo deo patri obediuit, quid magnū est quod dixit Apostolus? Sed hoc magnum dicit, quia cum æqualis esset, obediuit. Et quid laudis est si in similitudinē hominis factus est homo, vt homini similis homo factus dicatur? Sed nec potest fieri. Nemo enim in similitudinem fit alicuius, D nisi alius sit antequam fiat in similitudinem cuius vult. Per causam enim similis factus est, non per substantiam. Et quis est qui se exinauiuit homo? Ergo habebat & quomodo accepit. sed quid poterat se exinanire homo res infirma? Et in forma dei nunquid homo erat? Sed forte homo in forma dei filius erat. Agè, filius dei in cuius forma erat, etsi iam homo in forma dei, hoc est, filius dei erat, iam ante passionē perfectus erat. Non ergo post passionē aliquid accepit. Sed videamus quid de eo scriptum sit: Propter quod superexaltauit eum deus, inquit, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & confiteatur omnis lingua quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Consideremus nūc dicta, & sic aduertamus vim elocutionis. Certe nomen quod super omne nomen est, dei nomen est. Sed si per naturam non cōstat hoc nomē, non est super omne nomen. Appellatiuum enim nomē in solo vocabulo est, non in nobilitate naturæ. Et adoptiuo deo nō flectit genu creatura, sed verò, nō cōcreaturæ? Et quomodo fieri potest vt homo sit in gloria dei patris? Etiam si adoptiuus deus sit homo, in gloria dei patris non potest esse. Nam ei hoc competit qui natus est de deo. In gloria enim dei patris esse, nihil differre à deo est, vt vna gloria sit patris & filij per communem substantiam & virtutem. Est enim hæc vnitas naturæ. Quid rogo contrarium est si filius donum à patre accepisse dicatur, cum omnia filij à patre sint, à quo & cuncta esse creduntur? Substantiam autem dei idcirco naturam dicimus, quia natus de illa Christus est. ¶ Itaque dilectissimi mihi, sicut semper obedistis non in præsentia mei tantūmodo, sed multò magis nunc in absentia cum timore & tremore vestrā ipsorum salutem operamini. ¶ Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari ꝓ bona volūtate.) Deū bonos conatus adiuuare testatur. Omnem enim gratiam semper reportat ad deum, vt nostrum sit velle, perficere verò dei. Nam quis vincere potest principes ac potestates, rectores tenebrarū harum, spiritalia nequitiæ in cœlestib⁹, nisi solus deus, quos causa inuidiæ inimicos habemus? Indignantur enim nos dici filios dei. Non ergo nouum est quod hortatur, sed vt more solito subditi sint euangelio, curam propriæ conuersationis habentes: bona enim cōuersatio salutem operatur. ¶ Omnia facite sine murmurationibus & hæsitationibus, vt sitis irreprehensibiles & simplices, sicut filij dei immaculati, in medio natiōis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes in gloriam mihi in diem Christi, quia non in vacuum cucurri, nec in irritum laboraui. Sed & si libor super sacrificium & ministeriū fidei vestræ, gaudeo, & gratulor omnib⁹ vobis. Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.) Vt fidei & operum suorum fructus possit habere, commonet vt omnia quæ ad disciplinam pertinēt Christianam, sine hæsitationibus faciant & murmurationibus: quia si negligēter & indeuote aliquid agitur, ad effectum non peruenit, quia in reprehensionem cadit: sed vt omni simplicitate operentur quasi filij dei immaculati, vt memores professionis suæ respondeant vt inter diffidentes tam clari appareant vita, conuersatione, moribus, quēadmodum sol & luna inter stellas splēdore sublimes sunt. Sicut enim stellæ apparente sole obscurantur, ita & iniusti & infidi præsentibus fidelibus aut iustis turpes & deformati videntur, vt gloria sit Apostoli in aduentu filij dei, cuius plantatio tales edidit fructus. Labor enim & efficacia eius tunc probabitur non esse inanis. Ideoque & si immolor, ait, super sacrificium & ministerium fidei vestræ, gaudeo. Si enim oppressus fuerit à perfidis cur eos congregauerit suæ conspirationi, gratulandum sibi significat. scit enim effectum habere mortem suam. Magna enim mœstitia est si patiatur quis pro eis in quibus nihil proficit. Quamobrem gaudere se in illis, & eos congratulari sibi debere testatur, vt inuicem participes sint gaudij communis & plebs & magister idoneus. ¶ Spero autem in domino Iesu Christo Timotheum in breui mittere me ad vos, vt & ego bono animo sim certior de vobis factus. Neminē enim habeo tam vnanimem qui syncerā circa vos solicitudinem gerat. Nam omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Christi Iesu. Probationem autem eius nostis, quod vt filius cum patre mecum seruiuit in euangelio. Hunc ergo spero me missurum confestim, vt videro quæ sunt circa me. Confido autem in domino quod & ipse cito veniam.) Absoluta sunt hæc, nec interpretatione egēt. Post epistolam enim istam Timotheum se missurum significat, per quem ad fidem agnoscat quæ circa hos agātur. Erat enim Apostolo vnanimus, quare & circa eos solicitior signatur, non sicut quidā, qui dum semetipsos commendare volebant, negligentes erant de disciplina & conuersatione fratrum: Non enim deuoto animo prædicabant, sed propter propria lucra. Et quia Timotheus vir egregius erat, dicit quia probatum hunc habebant, quia erat cum eo vt filius charissimus deseruiens euangelio Christi. Ideo hunc filium dicit, quia ab ipso fuerat ordinatus. hunc se præmittere, se quoque in breui iturum ad eos. ¶ Necessarium verò arbitratus sum Epaphroditum fratrem & commilitonem meum, vestrum autem apostolum & ministrum operis mei mittere ad vos, quoniam quidem desiderabat omnes

Rom. 9. Ioan. 17. Ioan. 16. Matth. 11.

omnes vos,& impatienter solicitus erat, eo quod audieritis A illum infirmatum fuisse. Etenim infirmatus est prope mortem,sed deus misertus est illius:non solum autem eius,sed & mei,ne tristitiam super tristitiam haberem.) Omnia hęc manifesta sunt. Epaphroditum enim significat missurũ se cum ista epistola ad eos. Inuicem enim desiderio sui mœsti erant infirmitatis eius causa & populus & Epaphroditus, vt viso eo recrearentur de recuperata salute eius, & ille careret solicitudine quem videndi eos gerebat. Erat enim eorum apostolus ab Apostolo factus, dum illum ad exhortationem eorum mittebat ad eos:& quia vir erat bonus, desiderabatur à plebe. Quid ergo est vt præsente Apostolo qui mortuos suscitabat, hic Epaphroditus infirmaretur vsque ad mortem? Nunquid non orauit pro illo Apostolus, & non impetrauit vt citius sanaretur? Sed signa infideliũ causa fiũt. Nam huic non ad detrimentum contigit ægritudo, sed ad augmẽtum. Probationes enim diuersæ sunt credentium. Alius enim per ægritudinem, alius amissione charorum, alius per damnum pecunię, alius per tribulationes probatur si in necessitate stabilis inueniatur, auxilium à diuersa parte non quærens, vt augmentum faciat meritorum. Non ergo contempta est po- B stulatio Apostoli, sed melius prouisum ei pro quo petebat. Quid autem illud est, vt cum de excessu fratrum in alia epistola non contristari debere admoneat: in hac autem contristandum se si exisset Epaphroditus de corpore, significat? Tristitiam se, si exisset, habiturum dixerat super tristitiam quam habebat de infirmitate eius. Erat enim necessarius ecclesiis. Nam ad Thessalonicenses, Videte autem, ait, ne contristemini de dormientibus, sicut & cæteri qui non habent spem. (1.Thes.4.) Se autem sic tristem futurum dixerat de excessu Epaphroditi, quia solatium eius & auxilium requirebat: non tamen vt quasi perditum lugeret. ¶ Solicitus itaque misi eum, vt cum illum videritis, iterum gaudeatis, & ego meliore animo sim.) Affectionem habuisse Epaphroditum & plebem Philippensium significat, quem videntes iterum in lætitiam excitarent se, & Apostoli animus lætaretur, quia meliori animo fit qui ad charos suos mittit reuisendos. ¶ Excipite ergo illum in domino cum omni gaudio, & huiusmodi in honore habete, quia propter opus Christi vsque ad mortem accessit, in interitum tradẽs animã suam, vt suppleret id quod ex vobis deerat circa meum officium.) Quanquam indiuidua esset charitas Epaphroditi & plebis: tamen etiam ab Apostolo commendatur, vt chariorem illum faciat, maxime propter hos qui forte tam chari non essent circa eius affectum. In omni enim plebe diuersitas est. Hinc est vnde & prælium eius memorat, quòd non dubitauit propter opus euangelij emori. hoc est, non est deterritus minis & pressuris infidelium, sed perstitit in exhortatione fidelium, vt impleret quod deerat plebi in traditione iuxta dispẽsationem Apostoli. Qui ergo à morte non retrahit animam suam, in interitum hanc tradit iuxta vitam pręsentem, sicut & dominus dixit: (Math.16.) Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Perditio hæc interitus est, quia secundum mundum qui animam suam tradit, pro Christo, amittit eam: in futurum tamen conseruabit eam.

CAPVT TERTIVM.

Reliquum fratres mei gaudete in domino. eadẽ scribere vobis mihi quidem non est pigrum, vobis autem necessarium.) Ostẽdit solicitudinem suam quam gerit circa profectum illorum, quia impiger est ad scribendum eis quæ necessaria sunt vtilitatibus illorum. ¶ Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.) Hos designat qui inuidentes gentibus prauitate colloquiorum suorum euerterant Galatas, suadentes eis vt circunciderentur. Quos omni genere vitandos & spernendos docet, quasi canes qui primum oblatrant, dehinc morsu sæuo male operantur in carnem. ¶ Nos enim sumus circuncisio, qui spiritu deo seruimus, & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habemus, quanquam ego habeam fiduciam & in carne.) Manifestum est quia credentes ipsi circuncidunt cor suum, vt amputata erroris nebula aspiciant & agnoscant dominum creaturæ. hoc est spiritu deo seruire, & gloriari in domino Iesu Christo, qui legem spiritus dedit, vt carnis gloria exinaniretur. Apostolus tamen etiam hanc fiduciam habebat. vt si vellet, gloriaretur de carnis circuncisione: sed sciens vacuam esse hanc gloriam repudiauit eam. ¶ Si qui videtur confidere in carne, ego magis circuncisionẽ octaui diei ex genere Israel, tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens ecclesiam, secundum iustitiam quæ in lege est conuersatus sine querela. Quæ mihi lucra fuerunt, hæc arbitratus sum propter Christum damna.) Quãtum ad legis culturã pertinet, & ad iustitiã eius seruandã, & ad studiũ hęresis Pharisæorũ, & iuxta zelũ traditionis paternæ in persequẽdo ecclesiam, hic parem non habuit. In cęteris enim erant consortes eius, qui similiter essent natura Iudęi. Sed quę lucra videbantur iuxta humanũ sensum, cõparatione Christi inuenta sunt damna. Quare dãna, nisi quia iam tẽpus non erat, vt lex seruaretur? Inania enim erant hæc omnia, & impedimenta ne accederetur ad gratiam: & quia hæc sunt carnalia, nostra verò spiritalia. Ideo autem de tribu se dicit Beniamin, vt genus suum extolleret super hos qui de patriarchis concubinarum Iacob filiis ducunt originẽ, aut propter illos qui erãt proselyti. Vnde dicit: Ego magis circuncisionem octaui diei ex genere Israel, vt ostenderet primum se esse inter Iudæos, sed hoc se contẽnere propter spem promissam à Christo. Hebræi tamen propter Abraham dicti sunt. Immutata est enim litera propter sonũ, vt non vocarẽtur Abræi, sed Hebræi, vt apud veteres cum diceretur medidie, & esset absurdum, immutata est litera vt diceretur meridie. Si enim origo ex Abraham est, ex ipso trahi debet & nomen, non ex Heber, qui sexta generatione est super Abraham. Si enim in Abraham reformari cœpit genus hominum, & ipse est pater fidei, ex ipso & nomen & lingua Hebræa. Prima enim lingua quæ erat sine nomine, cum huic redditur, ex eo nomẽ accepit. Nam nulla causa est vt ex Heber trahat nomen. Abraham tamen Chaldęus fuit, non tamen Hebræi Chaldæam linguam habent. ¶ Verum quidem & omnia arbitror damnum esse propter eminentem scientiam Christi Iesu domini mei, propter quem omnia damna duxi, C & arbitror stercora, vt Christum lucrifaciam, & inueniar in illo, non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ per fidem Christi, quæ ex deo est, iustitiam super fidem ad cognoscẽdum eum, vt virtutem resurrectionis eius, & communicationem passionum eius cõformans me morti ipsius, si quo modo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis.) Cum superius de genere Abrahæ & de lege & de iustitiis eius & meritis obseruantium loqueretur, hæc omnia detrimentum deputans ad comparationem promissionum saluatoris, nunc addit non solum hæc, sed & omnia damnum esse propter eminẽtiam, inquit, scientiæ Christi Iesu domini mei. Post legem & iustitias eius quæ erunt hæc omnia, nisi vt ipsi vitæ corporis animæq; anteponatur agnitio Christi? Si enim, sicut dicit ad Colossenses, (Coloss.2.) In Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, cuncta quæcũque sunt, nullius momenti ducenda sunt, vt ad excellentiam sapientiæ & scientiæ huius peruenire contingat. Sufficit ergo, imò exuberat iustitia quæ ex fide est, non ex lege ad salutem quæ est ex cognitione D Christi, gratia dei indulta est. Cognitio enim mysterij incarnationis, & passionis, & resurrectionis eius perfectio vitæ est, & thesaurus sapientiæ. Vbi enim sapientia, & vita: quia vita non est vbi stultitia est. Denique Salomon: Stultus, ait, (Prou.10.) in risu agit mala. Qui enim intelligit sui causa Christum hominem factum & passum, & victa morte resurrexisse, contemptis & spretis omnibus hũc sequitur, cuius præsidio videt se à morte liberatum, quærens causas ad promerendum eum, vt vel in aliquo illi vicem possit reddere, vt adhuc maiora consequi mereatur promissa in resurrectione. ¶ Non quod iam acceperim, aut iam iustificatus sim, aut iam perfectus sim: sequor autem si comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo.) Quoniam in tota epistola gaudere se testatur in eis, & laudat obedientiam eorum & fidem, ne forte quasi homines inflatione, eò quod iam digni essent extollerentur, nunc per suam personam adhuc deesse ad iustificationem

tionem implendam aperta voce declarat, vt contendant addere in operibus bonis. Si enim hic qui tãta præditus dignitate est, adhuc deesse sibi ad perfectionem confitetur: quanto magis hi intelligerent elaborandum sibi esse vt iustificationum merita adipiscerentur. Ideo subiecit: Sequor autem, inquit, vt comprehendã, in quo & comprehẽsus sum à Christo. Dum enim errore æstu mentis fluctuaret de via domini diffidens, misericordia dei quasi fugientem gratiam Christi comprehendit eum in via, euntem ad conturbandam & affligendã ecclesiam, ad hoc vt donum dei addisceret, & gratiam quam refutabat, & sciret pro hac etiam mori lucrum esse: ideoque non se posse obesse credentibus, sed sibi se non crederet, qui rem salutarem per ignorãtiam insequebatur. Ad hoc ergo comprehensus est, id est, à præscientia dei requisitus inuentus est, & didicit mysterium Christi, vt in omni vita augmentum faciens meritorum, comprehẽdat destinatum præmium, promeritus eum quem didicit sibi causa occisum. ¶Fratres, ego me non arbitror comprehendisse adhuc: vnum autem, quæ quidem retro sunt obliuiscens ad ea autem quæ ante me sunt extendens me, secundum destinatum sequor ad palmam supernæ dei vocationis.) Hoc est quod supra dixit, quia ideo laborare se significat, vt quotidie in melius proficiat, semper extendens se ad potiora: vt illa quæ retro acta sunt obliuiscens, meliora sectetur: nõ quia mala sunt, sed quia parua sunt ad meritum collocandum: in melius autem proficiendum, vt ad destinatum cœleste præmium occurratur. Causa enim tam admirabilis & inuisibilis præmij non leuiter vtique certandum esse pronunciat.

¶Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.) Superius perfectum esse se negat, sed iuxta promissum vt adhuc addatur ad meritum: ad comparationem autem cæterorum qui res diuinas negligentius curant, perfecti dicendi sunt, qui adhibita solertia perfectionis iter ambulant. Hoc ergo sentiendum est, vt in melius proficiatur. ¶Et si quid aliter sentietis, id quoque deus reuelauit.) Hoc dicit, vt si quid amplius ad culturam melioratæ cõuersationis excogitauerint, dei existiment donum esse, ne per hoc inflaretur. ¶Veruntamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, & in eo ambulemus.) Ne qua hinc oriretur præsumptio, & putaretur quod à deo non erat reuelatum, ideo subiecit dicens: Ad quod peruenimus vt idem sapiamus, hoc est non extra regulam disciplinæ sapere in conuersatione fidei, sed hoc sapere quod commune sit, & modestum in euãgelij veritate. ¶Imitatores mei estote fratres, & considerate eos qui sic ambulant, sicut habetis formam nostram.) Vult illos solicitos esse, ne prauorum hominum subtilitate capiantur, & notare vnumquẽque qualiter cõuersetur & doceat. vt his iungantur in quibus sensum magistri sui agnouerint. ¶Multi enim ambulant quos sæpe dicebã vobis: nunc verò & flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis est interitus, quorum deus venter est, & gloria in confusione illorum qui terrena sapiunt.) Hi quos significat, è numero eorum sunt qui Galatas euerterant. Cum dolo enim ambulantes ecclesias subuertebant, sub nomine Christi Iudaismum colendum prædicantes, quasi vbi Christus promissus sit. Quos cum dolore & lachrymis memorat, quia saluti credentium obsistebant, de cibis edendis & non edendis quęstiones mouentes, quasi salus in esca sit, aut venter deus, quem iuxta legẽ mundis escis delectari putabant, gloriantes in pudendis circuncisis. hoc est terrena sapere. Qui autem spiritalia sapit, in fide, in spe, in charitate gloriatur. Ad locum autem hunc non pertinet vt quæstus causa aut gulæ dixerit, Quorum venter deus est. ¶Nostra autem cõuersatio in cœlis est, vnde & saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui trãsfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ secundum operationem suam, qua possit etiam subiicere sibi omnia.) Spiritalia curãtes, in cœlis agere dicuntur, cum ipsi adhuc sint in terris: quoniam mali principes & potestates cum sint adhuc ipsi in firmamento, conuersatione tamẽ in terris sunt. Christianorum ergo actus in cœlis sunt, vbi & spes salutis eorum est, qui est Christus, quem omnis fidus expectat ad transfigurationem corporis carnis vt quod ex humo est, indutum spiritali veste conforme efficiat aduentu maiestatis suæ corpori gloriæ suę, iuxta operationem suam, id est secundum virtutem suam, qua possit subiicere sibi omnia. hoc est, quia per resurrectionem mortuorum & immutationem in gloria apparebit virtus domini manifestata, comprimens omnes principes & potestates, vt manifestetur deus & dominus esse omnium.

CAPVT QVARTVM.

Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona, sic state in domino dilectissimi.) Commonet vt in eadem fide perseuerent. Gaudium enim eius cõstantia illorũ ad præsens est, & in futurum corona. Discipulis enim in agone victoribus, dignus erit corona magister. ¶Euhodiam rogo & Syntychẽ obsecro idem sapere in domino, & te rogo germane compar adiuua illas, quæ laborauerunt mecum in euangelio cum Clemẽte & cæteris qui sunt mihi participes operum, quorum nomina sunt in libro vitæ.) Euhodiam & Syntychen ad prudentiam amplexandã hortatur, adiuuantibus quos memorat: vt sicut in operibus euangelij profecerant, proficerẽt & in scientia & sapientia dei. quos omnes merito fidei in libro vitę haberi pronunciat. ¶Gaudete in domino semper, iterũ dico gaudete.) Lætus Apostolus in operib⁹ & fide eorum ad cumulandam alacritatẽ suam exoptat illos in hoc studio proficientes in domino semper gaudere. hoc est enim quod iterat, vt se vera affectione gaudere in illis ostendat. ¶Modestia vestra nota sit omnibus hominib⁹. dominus prope est. nihil soliciti sitis, sed per omnia oratione & prece, cum gratiarum actione postulationes vestræ innotescãt apud deum: & pax dei quæ exuperat omnem mentem, custodiat corda vestra in Christo Iesu.) Nũc exemplo eorum alios vult lucrari. Cum enim modestia eorũ manifestata fuerit, id est, rationabilis cõuersatio, lucebunt opera eorum: & non deerunt qui imitentur bonum illorum, vt non solum propriorũ gestorum, sed & aliorũ augmentum consequantur, vt (sicut dictum est) labores fructuum suorum edant. Quando enim fructus operum suorum alios acquirit ad opus bonum, labores eorum qui acquisiti sunt, proficient eis quorum exemplo bona opera imitari cœperunt. Dominus, ait, prope est, nihil soliciti sitis. hoc est præparatos esse debere, & vigilare in oratione & prece, deo gratias agentes, seposita mundi solicitudine illud sperare, & ante oculos habere, quod dominus repromisit: vnde & gratias ei agẽdas docet. Domino enim imminente solicitudo seculi cessat. Vt quid enim solicitus sit de re cito peritura? Ac per hoc postulationes vestræ notæ, inquit, fiant apud deum. Quæ notitia assiduitate fit, & vigilantia orationis. Tunc demum munitionibus pacis suæ, quæ omnem exuperat mentem, ait, custodiat corda vestra in Christo Iesu. Hoc ideo dixit, quia cum deo qui habet pacem, non timet omnem mẽtem aduersam. Tutus enim est pace dei omnis diligens deum in Christo Iesu. Quis enim non metuat eum quem scit dei esse amicum? ¶Reliquum fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque magnifica, quæcunque iusta, quæcunque amabilia, quæcunque laudabilia, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me: hæc agite, & deus pacis erit vobiscum.) In conclusione, quę reliqua erant ad imitationẽ perfectionis exponit, vt ea quæ non solum in vituperationem non cadunt, verum etiam laude digna sunt, & cogitantes & agentes, secuti formam Apostoli, deum pacis habeant secum. Deus noster vere deus pacis est, qui non rogatus quasi potens, non timidus quasi infirmus ad pacem hortatur, intantum vt & peccata in se commissa concedat, cum possit vtique terrore manifestatæ potentiæ, & ineffabilis magnitudinis suæ etiam inuitos non ad pacem cogere, sed ad subiectionẽ. Sed huiusmodi pax mundi est, non dei, cuius ipsa natura pax est. ¶Gauisus sum autem in domino magnifice, quod tãdem aliquando refloruistis, ad hoc vt pro me sentiatis in quo & sentiebatis. occupati enim eratis.) Nunc alacritatem suam propensiorem factam ostendit, quia in quo negligentiores facti fuerant, adhibita solertia opus pristinum iterarunt, memores facti Apostoli sui, vt fructus suos ad eum mitterent cõdendos in horreo

Math.6. reo cœleſti, vbi neque tinea neq; rubigo extermināt. ¶Non quaſi propter penuriam dico. Ego enim cognoui in quibus ſum ſufficiens eſſe. Scio & abundare, & humiliari. in omni & in omnibus imbutus ſum, & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati, omnia poſſum in eo qui me confortat.) Non ſe ſui cauſa in hoc eorū opere gaudere, ſed in profectu eorum ipſorum ſe ante omnia cōtentum deo adiuuante teſtatur, vt neque de penuria contriſtaretur, neque de abundantia exultaret, ſciens quia & abundantia frequenter extollit, & tolerata penuria diuitias cœleſtes acquirit: horū tamen opera in ſe benigna declarat. multorum enim neceſſitatibus profuit. ¶Scitis autem & vos Philippenſes quia in principio euangelij, cum profectus ſum à Macedonia, nulla mihi eccleſia communicauerit in ratione dandi & accipiendi, niſi vos ſoli, quia in Theſſalonica ſemel & iterum vſibus meis miſiſtis: non quia munus quęram, ſed requiro fructum creſcentem in rationem veſtram.) Hęc idcirco commemorat, vt audientes in memoria & laude eſſe opera ſua, non dubitent illa accepto ferri apud deum, ſed magis ſtudium fidei adhibeant. ¶Percepi autem omnia, & abundo: repletus ſum acceptis ab Epaphrodito quæ à vobis miſſa ſunt, odorē bonæ ſuauitatis, hoſtiam acceptabilem, placentem deo.) Non ocioſe cōmonet debere fieri, & hortatur quod factum profitetur, niſi quia aut negligētius aut min' copioſe, ſicut ſolitū erat ab eis fieri, factum videbatur, vt reminiſcētes priorum operum, ſcirent ſe minus feciſſe quàm cœperāt. Licet enim non improbet factum, ſed ſignificat deuotiores illos ante in opere hoc fuiſſe: ſe tamē gratum eſſe, & accepto ferre deum quaſi ſacrificium placendum. Denique dominus ait: Facite Lucæ.11. eleemoſynam, & ecce vobis omnia munda ſunt. Quàm gratum ergo opus eſt, vt omnem maculam hominis & ſordes emūdet. ¶Deus verò meus impleat omne deſiderium veſtrū ſecundum diuitias ſuas in gloria in Chriſto Ieſu.) Ideo diſcreuit dicens, Deus meus, vt ſecundū ea quæ præſtabat meritis eius, auxilia adeſſent, & deſideriis eorum in copia magnitudinis bonitatis ſuæ in gloria Chriſti Ieſu. Gloria eſt enim Chriſti Ieſu, cum dei nutu Chriſtianorū implentur deſideria ſecundum euangelicam diſciplinam. ¶Deo autem & patri noſtro gloria in ſecula ſeculorum. Amen.) Hic non diſcreuit, ſed generaliter ait: Deo & patri noſtro. Deus propter timorem, pater autem honoris cauſa, & quia ab ipſo eſt omnis origo. Ipſe enim dixit in Malachia propheta: Si deus ego Malach.1. ſum, vbi eſt timor meus? & ſi pater ego ſum, vbi eſt honor meus? ¶Salutate omnem ſanctum in Chriſto Ieſu.) Hunc ſalutate in Chriſto Ieſu, qui ſe ſanctificat, vt Chriſto dignus habeatur, qui dixit: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus Leui.19. ſum, dominus deus veſter. ¶Salutant vos qui mecū ſunt fratres.) Salutatio fratrum ſolatium inuicem pręſtat. quaſi imagines enim exhibet diuulſorū. ¶Salutant vos omnes ſancti, maxime qui de Cęſaris domo ſunt.) Hos ſignificat propenſiorē affectum habere circa eos, qui de domo Cæſaris ſunt. iſtos & potiores ſupra memoratis oſtendit fratribus, quia hos ſanctos appellat. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro.) Quoniam de ſaluatoris perſona quæſtiones oriuntur, hic vt ſoliditatem in eo diuinitatis approbet, tuitionem gloriæ eius ſpiritui noſtro exoptat.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPISCOpi commentarii *in epiſtolam beati Pauli ad Coloſſenſes.*

PRAEFATIO.

COloſſenſes pſeudoapoſtoli euertere nitebantur, vt poſt prædicationem Epaphræ ſiue Archippi philoſophicis diſputationibus irretirent ſimplicitatem mentis eorum, ne ſpernerent rationes elemētorum, quibus quaſi gubernatur vita humana. Idcirco hos Apoſtolus hortatur per epiſtolam, & admonet ne alicui pręter Chriſtum aliquam eſſe ſpem putarent, & deciperentur.

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtolus Chriſti Ieſu per voluntatem dei, & Timotheus frater, iis qui ſunt Coloſſis ſanctis & fidelibus fratribus in Chriſto Ieſu, gratia vobis & pax à deo patre noſtro.) Caput epiſtolæ ſolito more ſcribit ad eos, in quo & ſanctis & fidelibus & fratribus literas ſe ordinare proſequitur, quibus exoptat dei gratiam manere per Chriſtum. ¶Gratias agim' deo patri domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis orantes, audita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & dilectione quam habetis in omnes ſanctos propter ſpem quę repoſita eſt vobis in cœlis, quam ante audiſtis in verbo veritatis euangelij quod peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſum mundum.) Quoniam dignum habuit deus credere iſtis filium ſuum, gratias ei refert in orationibus ſuis. Deinde propter charitatē quam habebāt in ſanctos, fidi quia pro hac ſpes firma eſt apud deum, qua remuneraturus creditur credentes & diligentes ſe inuicem authore Chriſto, cuius nomen peruenit ad omnes gentes, vt multiplicentur in fide eius. ¶Et eſt fructificans & creſcens, ſicut & in vobis, ex qua die audiſtis & cognouiſtis gratiam dei in veritate, prout didiciſtis ab Epaphra dilecto cōſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti, qui etiam notam fecit nobis veſtram dilectionem in ſpiritu.) Exemplum cæterarum gentium hos creſcere, & fructum vitalem facere, alacri ſermone proſequitur, vt ex eo quòd dei gratiam perceperunt, proficerent, & numero & opere adiungentes fidei ſuæ qui fierent fratres eorum in Chriſto. Exēplo enim bonorū operū illorū attracti ſunt multi, teſte illis Epaphra, qui eis miniſtrauit gratiam Chriſti vice Apoſtoli, quā ſtatim imbiberunt vt potum ſpiritalem in domini charitate, quæ non in carne eſt, ſed in ſpiritu. ¶Idcirco & nos ex qua die audiuimus, non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulātes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni ſapientia & intellectu ſpiritali, in hoc vt ambuletis digne deo ad omne placitum in omni opere bono.) Audiens Apoſtolus deuotam ac proptam voluntatem illorum circa fidem Chriſti, orat pro eis, vt propenſius agnita voluntate dei, rationabili opere explerent deuotionem quam audita fide Chriſti didicerant, ne tam fida mentis ædificatio, & robur fidei, dum inconſulte aliquid imperitè conficeret, laboris ſui fructum amitteret. Hoc enim libēter accepto fertur, quod deuoto fit animo, & prudenter. ¶Fructificantes & creſcentes in agnitione dei, in omni virtute robur capientes ſecundum potentiam glorię eius, in omnem patientiam & longanimitatem cum gaudio, gratias agentes patri, qui vocauit vos in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui liberauit nos à poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ.) Incrementum operum eorum cum ſcientia vult fieri, vt non ignorent fidei ſuæ ſpem. Tunc enim firmi & ſtabiles ſunt, ſi aduertant quæ pro fide promiſſa ſunt, & quanta ſit potentia gloriæ maieſtatis dei in patientia, vt longa expectatione ſuſtineat humanum genus, quod irreuerentia ſua non ſolum negligit creatorem, verum perſequitur amantes eum, vt & ipſi ſimiliter patientes ſint, vt ſupportent probra & maledicta infideliū, vel ſi illata fuerit preſſura, expectantes iudicium dei, nec dubitantes de eo: magis autem gaudentes in promiſſa vita cum gratiarum actionibus deo, qui dignatus eſt aduocare & inducere gentes in promiſſionem Iudæorum, quæ eſt lumen æternum, id eſt veritas perpetua. Liberati enim de conditione tenebrarum, hoc eſt eruti de inferno, in quo tenebamur à diabolo tam ex proprio quàm ex delicto Adę, qui eſt pater omnium peccantium: tranſlati ſumus per fidem in regnū cœleſte filij dei, vt oſtenderet nobis deus quo amore diligit nos, quādo attollens nos de imo tartari, induxit in cœlos cum vero filio ſuo. Iam enim omnes credentes, qui fixa mente deuoti ſunt, exeuntes de ſeculo de-

lo duce dextræ partis angelo inducuntur in cœlum, quod ante deuictam mortem concessum non erat. ¶ In quo habemus redemptionem remissione peccatorum.) In huius filij sui regnum transtulit nos deus, per quem nos redemit, & ma numisit. Remissio enim peccatorum liberos facit, vt liberati debitis, teneri obnoxij non possint. Nam sine fide Christi nullus egressus de inferno est, quia obligatus peccatis exire ianuas tartari nō potest. ¶ Qui est imago dei inuisibilis.) Inuisibilis dei imago visibilis esse nō potest, alioquin nec imago. Quod enim inuisibile est, pingi non potest. nec enim visibilis potest inuisibilem videre. Aut enim corpus est quod videtur, aut figura, aut aliqua informata substātia quam fert acies oculorum, totum tamē corpus est. Deus autem qui ab his omnibus alienus est, quomodo potest imaginem habere visibilē? Sed ideo sic dicitur, vt talis filius intelligatur, qualis est pater: vt quia de ipso est, & nihil distat ab eo in diuinitate naturæ, imago eius dicatur & forma, ne alius deus à perfidis crederetur, quanuis nomine ipso hoc contineatur. Ideo enim verus dei filius dicitur, vt de ipso esse credatur. Sed propter malā intelligentiam etiam hoc additum est, vt imago eius dicatur, vt cum apparet, licet in figura humana, aut certe in igne, vt ad Moysem: non ipse pater intelligatur esse, sed filius: & per id quod imago eius dicitur, nihil ab eo distare credatur. Vnde dicit ad Philippū: Philippe, qui me videt, videt & patrem: quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Hæc est vnitas & substantialitas patris & filij, vt inuicem sint: vt qui videt filium, videat & patrem. Nunc videamus quomodo visus sit filius, vt proinde intelligamus qua ratione Philippus videndo filium, videat & patrem. Intellectu certe operum diuinorum viderunt filium non carnalibus oculis. Quæ operatus est filius, dixit esse patris, vt vnitatem virtutis ostenderet. Eodem genere visus est & à Iacob, vnde nomen accepit Israel, id est homo vidēs deum. Propter hoc ergo imago dictus est inuisibilis dei, vt ipse esse intelligeretur qui per intellectum visus est deus. patrem autem nunquam vllo modo apparuisse, sicut dictum est in euangelio: Deū nemo vidit vnquam. ¶ Primogenitus vniuersæ creaturæ.) Ante omnē creaturam genitum filium nō creatum testatur, vt secerneret natiuitatem eius à creaturæ factura. Et vt hoc penitus clarescat, subiecit: ¶ Quia in ipso condita sunt omnia in cœlis, & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominatiōes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & ipso condita sunt.) Non solum in eo magnificum & gloriosum significat Christum, quia antequam fierent omnia, natus est, sed & in ipso dicit omnia condita. hoc est, vt omnium potentia in eo esse credatur, & deo perfecta, dum omnia fiunt per ipsum. hoc est caput esse totius creaturæ, quia ab ipso vt sint, esse cœperūt. Ideo autem quę ab ipso facta sunt, per ipsum facta dicuntur: quia ad hoc natus est, vt faceret creaturā. hoc est fecisse in eo, & per eum. Nec enim sibi natiuitas sua proficit, sed nobis, quia non eguit nasci qui in his erat: quomodo sit vnicus dei patris & filij, quomodo ipse nouit quę ingenita sunt dei patris. Erat enim in deo qui processit de deo, ita vt vnus esset deus. ac sic fit, vt neque deminutio sit patris, neque profectus filij dum nascitur. Et vt apertius tradat quæ & quanta sit potentia filij, ostendit quæ per ipsum sint, id est, throni, dominationes, & principatus, ac potestates: vt proinde omnino minus nihil in eo esse credatur, quàm est in patre. ¶ Et ipse est ante omnes.) Ante omnes sic est, quia hic solus de deo patre nat⁹ est, de ingenita vtique substantia dei. Hæc autem virtute eius, quam per generationem habet à patre, substiterūt, non vt communio eis substantiæ sit cum eo, sed ex nihilo nutu dei patris filio agente cœperunt. ¶ Et cuncta in ipso constant.) In ipso constant, quia sine eo nihil sunt. Nisi enim huic fuerint subdita, errore deuia quasi perditioni fient obnoxia. ¶ Et ipse est caput corporis ecclesiæ.) Ecclesiæ caput est Christus, si tamē omnes vnum sentiant cœlestes & terreni, vt sint ecclesia, hoc est vnius fidei. Si quominus truncati capite, hoc est omnium corporum, totius corporis, id est, à creatore suo seiuncti, amentia quadam & vanitate bacchantur. ¶ Qui est principiū primogenitus ex mortuis, vt fiat in omnibus ipse primatum tenens.) Quoniam omnia per ipsum sunt, per ipsum denuo negligentia quadam facta caduca reformāda fuerunt, ne ad iniuriam eius pertineret si opus eius per alterum instauratum fuisset: vt quomodo ante omnes natus est, sic iterum ante omnes primus esset ex resurrectione mortuorum reddita pristina vita. Ante omnia enim natus est de deo, vt cuncta crearet quæ non erant. iterum autem accepta carne de virgine natus est, vt peccatum quod ex virgine Eua intrauerat in mundū, aboleretur. Natus ergo & mortuus resurrexit, vt quæ primùm fecerat, postea iterum recrearet: quia per errorem fuerāt velut mortua, vt semper in omni vita sit primus & princeps. Quia in ipso complacuit omnē plenitudinē inhabitare.) Plenitudo in ipso est & manet, quia omnia potest semper, vt nihil exceptum sit quod non per eum possit præstari, vt & faceret, & reformaret, & lapsa erigeret, & mortua viuificaret. Vnde ait: Sicut habet pater vitam in semetipso, ita dedit & filio vitam habere in semetipso. Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Nec enim pater iudicat quēquam, sed omne iudicium dedit filio. Quid tam iustum, nisi vt horum quæ fecit per illum, ipsi daret iudicium? vt omnis plenitudo diuinitatis habitet in ipso, per id quod diximus, omnē illum potestatem in se habere, hoc est, deum esse perfectū. qui enim hæc omnia non habet, non est deus. ¶ Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius siue quę in cœlis sunt, siue quę in terra.) Hoc est quod suprà memoraui, quia vt ea omnia quæ fecit per illū, restauraret, cum errore quodā discrepare cœpissent abinuicem, necnon & ab authore, (est enim adhuc error in carnalibus cœlis) humiliauit eum incarnando illum, vt homo factus ostenderet ac doceret quomodo possint ea quæ in firmamento sunt, & super terram reconciliari creatori. Quod vt ad perfectum perduceret, occidi se passus est propter homines, vt quos apud superos docuerat, exeuntes hinc à morte secunda teneri non possint, vt doctrina eius fructum haberet primæ institutionis, & omnia facta per ipsum viuerent in ipso quasi in authore, sicut Petrus fatetur in Actis apostolorum. ¶ Et vos quondam alienatos & inimicos consiliorum eius in operibus iniquis: nunc autem recōciliatos in corpore carnis eius per mortē, exhibere vos sanctos & immaculatos & irreprehensos in conspectu suo.) Quale donū dei sit erga gentes, memorat: vt ostendat eos debitores, & quidem multum in gratiarum actionibus deo: qui cum inimici essent consiliorum eius quibus decreuit visitare genus humanum per famulum suum Moysem, cuius doctrinam & potestatem non receperunt, deuoti idolis suis, imò operib⁹ iniquis: adorauerunt enim opera sua quæ fecerunt, misericordia autem & prouidentia dei requisiuit eos, vt gratuito dei gratiam consequerentur, redeuntes ad eum in conscientia munda: vt in die iudicij dum nihil erroris veteris inueniretur in his, accorporarentur creatori suo, qui vt prodesset humano generi incarnatus homo factus est, vt in carne sua vinceret mortem. ¶ Si quidem perseueratis in fide fundati, stabiles & immobiles à spe euangelij quod audistis, quod prædicatū est in vniuersa creatura quæ est sub cœlo. Cuius factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis: & suppleo reliquias pressurarum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesia.) In tribulationib⁹ quas patiebatur, exultare se fatetur, quia profectum suum videt in fide credentium. Non est enim inanis tribulatio, quando eum pro quo patitur, acquirit ad vitam. Quas passiones Christo dicit inferri, cuius vtique doctrinam persequuntur, vt perfidos grauet impietatis suæ crudelitate, & fidelibus dei prædicet charitatem, cuius filius nunc vsque iniurias patitur pro nobis. Nūc igitur intelligi vult qua causa scribit ad eos, cum dicit: Si tamen perseueratis in fide fundati: vt scirēt tunc prodesse sibi passionem Christi, si in accepta fide manerent. Idcirco enim omnipotentia magnitudinis quāta sit Christi, & quàm infinita, ab initio declarauit, vt doceret in ipso solo spem ponendam, quia ipsius sunt omnia: & quia nihil sine ipso potest viuere neq; in cœlis, neque in terris. Ante omnes enim est, & cuncta ipsi constant, quia in omnibus ipse primatum tenet: vt si quis alicui elementorum

Ioan. 14.

Ioan. 1.

Ioan. 5.

mentorum aut angelorum vel potestatum deuotum se debere esse putet, errare se sciat. Hic enim vnus est filius dei, caput omnis principatus & principij, cuius euangelium prędicatum est in toto mundo, incipiens à Moyse, qui dixit Iudæis: Quia prophetam vobis suscitabit dominus deus vester ex fratribus vestris, tanquam meipsum audietis. Erit enim, quicunque non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Vnde dominus ait Iudæis: Quia Moyses de me scripsit. Itaque hic vnus audiendus est, & colendus, nec ad hunc æstimandus est quisquam: quia qui caput tenet, reliquam partem subiectam habet. Nam qui se subiectis humiliat, totus errat: quia non tenens caput truncus est, ex quo totum corpus continetur ad vitam. ¶Cuius factus sum ego minister secundum dispensationem dei, quæ data est mihi in vos, ad implẽdum verbum dei in mysterio quod absconditum fuit à seculis seculorum, & à generationibus.) Ministrum factum se esse euangelij inter gentes à deo per Christum cum fiducia loquitur, vt mysterium cœptum à domino per idoneum & efficacem seruum possit impleri quod ignotum fuit à seculis. ¶Nunc verò declaratum est sanctis eius, quibus voluit deus demonstrare quæ sint diuitiæ maiestatis mysterij dei in nationibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ, quem nos annunciamus.) Mysterium quod latuit à seculis, modo reuelatum esse asserit, id est, tempore apostolorum ostensum: quia & gentes admittendæ essent sine circuncisione carnis ad fidem Christi, qui promissus erat Iudæis. Prius enim ante prædicationem fidei circuncidi mandatum est gentiles, si voluissent ad legem accedere. Nunc autem misericordia dei ita vt sunt suscipi iussi sunt ad fidem. Quod indignum putabatur Iudæis, vt Christus in quo spes erat Iudæorum, etiam gentes participes faceret gloriæ suæ. ¶Monentes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo, in quo laboro certans secundum operationẽ ipsius quæ operatur in me in virtute.) Hanc dicit veram esse sapientiam quæ est in disciplina dominica, cũ agnoscitur Christus. quod seipsum Apostolus magna cum cura agere testatur: vt erudiens omnem hominem in hac sapientia, consummatũ eum exhibeat deo in intellectũ Christi, vt mysterium natiuitatis ex deo, & natiuitatis ex Maria & totius operis eius cœlestiũ & terrestrium assequatur. Cuius rei certamen cõtra perfidos habere se loquitur, adiuuantibus signis virtutum, vt per hæc vita infidelitatis comprimatur. Qui enim verbis subtilitate quadam diabolicæ versutiæ ausus est cõtradicere, pudore correptus necesse est vt cedat virtuti.

Deut. 18. Ioan. 5.

CAPVT SECVNDVM.

VOlo enim vos scire quantam pro vobis & pro his solicitudinem habeã qui Laodiciæ sunt, & quotquot non viderunt faciem meam in carne, vt consolationem accipiãt corda eorum cum fuerint instructi in charitate, in omnes diuitias plenitudinis intellectus, ad agnitionem mysterij dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.) Non se minus solicitum pro his quos in carne minime vidit, quàm de illis erat, quibus præsens prædicabat testatur, vt scirent non minore affectu diligi se ab eo, quia eos non viderat, quàm cæteros apud quos erat diligebat, vt foueret animos eorum in charitate, & prompti fierent per epistolam, agnitionem acciperent sacramenti dei in Christo, aduertẽtes has esse sapientiæ & scientiæ diuitias, si agnoscatur Christus in deitatis suæ plenitudine adorandus. Omne igitur mysterium sacramenti dei in Christo est. Hic est enim vnus in quo omnis creatura nisi sperauerit, peribit, vt omnium potentia in eo sit: vt qui cognoscit istum, cunctorum quæcunque sunt, cognitionem videatur habere. Nec colendus alius præter hunc requiratur, quia omnium potẽtiarum virtus in eo est. Ex ipso enim habent omnes. Vnus enim cum sit, omnia potest. Quare & caput omnium dicitur, vt per ipsum omnes subsistere videantur. Digne ergo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ in eo dicuntur absconditi. Omnis enim scientiæ ratio totius creaturæ supernæ & terrenæ in eo vt sit oportet, qui omnium eorum caput est: siue angelorum, siue solis, siue lunæ, siue stellarum, aut cæterarum rerum, omnis scientiæ peritia in authore illorum est: vt qui hunc agnoscit, nihil vltra requirat, nec sapientiam nec virtutem, quia agnouit eum in quo perfecta virtus, perfectáque sapientia est. Quicquid enim alibi se putauerit inuenire, plene in hoc & abunde inueniet. Nam quid sapientius Salomone? quid prudentius Daniele? quibus idcirco deus præ cæteris sapiẽtiam dedit, vt notum faceret infidelibus totius se sapientiæ esse authorem. Denique Nabuchodonosor dicit Danieli admirans super sapientiam eius: Vere deus vester ipse est deus viuus, & aperiens mysteria. Quod quidem omnem incredulum latet, in Christo omnem esse sapientiam & scientiam: quia non legunt in euãgeliis Astrologiam, non in Apostolo Geometricã, nõ in propheta Arithmeticam, nec Musicam: quę idcirco despecta sunt à nostris, quia ad salutem nõ pertinẽt, sed magis mittunt in errorem, & auocãt à deo, vt dum his student ratiocinationum disputationibus, curam animæ suę non habeant. Quæ enim tam vera sapiẽtia est nisi cognouisse quod ꝓsit, & despexisse quod obsit? Obest enim, quia impedit animam nec curam sui agat. Non immerito ergo qui Christum agnouit, inuenit thesaurum sapientiæ & scientię. agnouit enim quod ei sit vtile. ¶Hoc dico, vt nemo vos circumueniat in subtilitate sermonis. Nam & si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens & videns ordinationem vestram, & supplens id quod deest vtilitati fidei vestræ.) Commonet ne in malorum colloquiis & astutia iniquitatis sensus eorum traduceretur, quia sapientes mũdi arte quadam & minutiis disputationum irretire gestiunt simplicium animas, vt ratione mundanarum rerum abstrahant eos ab spe quæ est in Christo. Vnde Apostolus spiritu se illic adesse dicit, vt reuerentiam eius ante oculos habentes abstinerẽt se ab huiusmodi hominibus. Si enim spiritus Helisæi prophetæ vidit fraudem Giezi euntis ad Naaman Syrum, vt acciperet sub nomine eius quæ illi mandata non fuerant, & descendentem prompto animo Naaman ei plus dedisse, quàm fuerat postulatus: quãto magis apostolus ea quę dixit, poterat in spiritu videre? Maior enim gratia fuit in apostolis quàm in prophetis. Et vt promptiores illos faceret circa traditionem euangelij, gaudere se dicit in dispositione conuersationis illorum, vt scientes vnde deo placeatur, in eo fierent firmiores, per quod digni effecti ad vtilitatis profectum, fidei suæ addiscerẽt sensum. ¶Quemadmodum enim accepistis Christum Iesum dominum nostrum, in ipso ambulate, radicati & ædificati in ipso & confirmati fide, sicut & docti estis ambulãtes in illa cum gratiarum actione.) Hoc monet & hortatur, ne deuotio eorum minueretur, & recederent à fide quam fuerant assecuti, & prauis fabulis euersi aliter Christum acciperent quàm didicerant. Multi enim corruptores fidei circumibant ad seducendos simplices dolose, & cum simulatione annunciantes Christũ: quos euitari monet magna cautela, vt stabiles & firmi supra fundamentum trinitatis spe futurorum gratias vberes agerent super misericordia dei. Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionẽ hominum, secundum elementa huius mundi, & non secũdum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.) Philosophiam dicit terrenam, per quam solent seduci qui cupiunt prudentes iudicari in mundo. Hæc argumentis & subtilitate minutiarum quorundam componitur, quasi physicas inuestigauerit rationes, quædã habens admixta quæ hortamenta sunt bonæ vitæ vel documẽta: aliquando de mensuris, necnon de numeris, aliquando de elementorum qualitatibus & quantitatibus ordinata. In cuius disputationibus qui inciderit, vix & raro euadet. Detinetur enim versimilibus causis, & commentitiis rebus, nihil tam verum æstimans, quàm conspicitur & intelligitur in elementis. Et quia quæ ad præsens sunt, & cernuntur oculis, suauia & oblectabilia videntur, aliquantos seducunt qui spiritalem rationem despiciendam & ridendam putant desperatione futuri, omnem vim astris assignantes carnali rationi obnoxij, ne grauia credenda sint sustolli in cœlum posse, neue leuia venire ad terras, aut aliquid corporeum siue rerum ad-

Daniel. 2.

rum admixtióe generari, repugnātes potētię ac prouidétiæ dei. Sciūt enim legi in diuinis veteribus Hebræorū volumi nib⁹ multa gesta per Moysem, quæ humana ratio non capit: simili modo & in nouis libris facta à domino, aut per aposto los, quę tractatus carnalis prohibet credi. Hanc ergo traditionem vel philosophiam fallacem & inanē appellat, quia nō à potētia dei ordinata est, sed ab imbecillitate ratiocinationis humanæ, quæ potentiam dei intra sciētiam suam coartat, ne aliter credatur facere quàm carnalis se cōtinet ratio, qua singulis elementis diuinitatis diuersitatem deputant ad culturam, vt obligent animos imperitorum, ne se ad deum verum extēdant. Quamobrem cauendam monet traditionem istam, quia mundi cultrix est, non dei, qui vnus est, nec ad Christum, sed à Christo abstrahit, in quo perfectio diuinitatis est. Omnia enim quę habet pater dedit filio, cum illum in plenitudinis genuit diuinitate corporaliter: vt quia ipse caput est, creatura autem eius corpus est: quicquid putatur post se cœlestis creatura, hoc totum plene in Christo esse credatur, vt nullus arbitretur quenquam colendum. Quicquid enim in aliquo magnum putauerit, plus in illo inueniet: quia omnes ex ipso habent, sicut ex capite membra: ipse autem plen⁹ est semper. ¶ Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.) Plus significat credētibus dari, quàm potest in elementis comprehendi: quia qui in Christo est, repletus est diuinitatis abūdantia, quā elementa non habent. Denique in credentibus spiritus sanctus inhabitat: quod elementis concedi non potuit: quia indignum erat & incongruum, vt inuisibilis habitaret in substantia visibili, & incorporeus in iis quæ sensibilia sunt. Audiant ergo & veniant cultores eorum, & credant in Christo, vt fiant maiores eorum quos nunc colunt. ¶ In quo etiam circuncisi estis circuncisione non manufacta, in expoliationem corporis carnis in circuncisione Christi, vnà cum illo sepulti in baptismo, in quo & simul surrexistis per fidem operatiōis dei, qui suscitauit illum ex mortuis.) Hi circunciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis humanę cultura, Christo iunguntur, corde non carne circuncisi, id est, in spiritu non in carne seruientes, vt à terrenis ad cœlestia, ab humanis ad diuina, & ab errore cōuertantur ad veritatem, capiti & authori suo copulati per charitatem. Cum quo & sepulti sunt in baptismate: resurrexerunt autem per fidem dei: in quo credunt quod exemplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic enim homo vetus deponitur, & nouus assumitur. Peccatis moritur, vt viuat iustitiæ. Elementis abrenūciat, vt Christo societur, resurrectionis futuræ tenēs pignus exemplum saluatoris, qui resurrexit ex mortuis. Hæc igitur cōmonet, vt perseuerent in abrenunciatione pompæ & præstigiarum Satanæ. Qui idcirco elementorum suadet culturam, vt à deo auocet, participes apostasiæ suæ volens efficere homines. Quia enim sub nomine suo culturam suadere non potest. (horretur enim ipso nomine) sub alterius nomine suam conatur implere voluntatem. ¶ Et vos cum mortui essetis in delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit simul cum illo, donans nobis omnia delicta, deleto chirographo quod aduersum nos erat decreti quod contrarium erat nobis, & illud tulit de medio, & affixit cruci: exuens principatus & potestates, ostentauit in authoritate, triumphans illos in idipsum.) Mortuos dicit gentiles fuisse. Primum quidem quia legem quę ad testimonium data est creatoris, & ad vitia condemnanda, recipere noluerunt. Deinde quia impietatis peccatorum suorum causa indigni erant vita: ideoque discreuit hos à Iudæis, quasi qui fuerint inimici dei vnius. Iudæi verò in vnius dei confessione degentes aduenięte Christo addiscunt mysterium dei, quod expectabant ad iustificationē suam, vt in eo quod subreptum illis fuerat, quia impossibile est esse sine peccato, acciperēt remissionem. Vnde post causam gentilium inducit & Iudæos, dicens: Donans nobis omnia delicta. vt post specialem subiiceret & generalem, quia cunctis donauit omnia delicta. Sed quia, sicut dicit dominus, Cui plus donatum fuerit, amplius debet diligere: idcirco commonet gentes, vt considerantes causas malorum suorum, & qualem gratiam acceperint à deo in Christo, tota deuotione soliciti sint circa obsequium eius, à quo à diuer

Lucæ.7.

sa mortis pœna sunt liberati. Quomodo ergo donauit nobis omnia delicta? Deleto, inquit, chirographo quod erat aduersarium nobis. Et quid est, & quantum est delere, subiecit dicens: Et illud tulit de medio. Sic ergo deleuit, cum tulit de medio. Sic autem tulit de medio, cum affixit, ait, cruci. Affigere autem cruci, hoc dixit esse spoliare principatus & potestates publicè, & detriumphare illos in Christo. Hæc sicut videtur, obscura sunt: ac per hoc adhibita cura dilucidanda sunt. Hoc est præsidium dei, quod per significantiam diuersarum causarum exponit Apostolus. Multa enim acta memorat vt genus hominum ad indulgentiam perueniret, vt non solum propria remitteret nobis delicta, sed & illud tolleret peccatum, quod ex Adæ erat præuaricatione, quod appellauit chirographum in decretis: quod nos à mortuis resurgere non sinebat: quia si non & hoc tulisset de medio, exeuntes hinc qui acceperant remissa, illic tenerentur apud inferos. Porrò autem ideo omnia delicta concessa sunt, vt resurgerent à mortuis. Quia enim ex peccato mors, sublato peccato fit resurrectio mortuorum. Quod quidem fieri minime potuisset, nisi peccatum affixisset cruci. Dum enim nō peccādo saluator vincit peccatum, quod hominem tenebat obnoxium: insuper & occiditur ab eo innocēs: sic crucifigitur peccatum. Deuictum enim peccatum, mortificatum dicitur. Crux enim non saluatoris mors est, sed peccati. Innocens enim sic qui occiditur, reos illos facit à quibus occiditur. Peccatū autē principes & potestates intelligamus, quorum studio peccauit primus Adam. Ad authores enim referendum est nomē hoc, quorum mortem in expoliatione significauit. Mors enim ipsorum hęc est, quia victi à saluatore dū expoliantur animabus quas tenebant in captiuitate, mortificantur. Rei enim facti sunt, quia cum hac authoritate animas tenerent, quia peccauerant: ipsi inuēti sunt amplius peccatores, dum illum qui illos non peccando vicerat, occiderunt. Et sic iuste expoliati sunt, sicut dixit, publice, id est in cruce: quod est palam detriumphari à deo in Christo. Ille enim detriumphatur, qui palā vincitur, & spolia eius publicantur. Ostēditur enim omnibus prostratus, qui cæteris insultabat. Decretū autē quod dicit, non est hoc quod pagani fatum appellāt: quia illud non omnibus cōtrarium asserunt: quia quosdam dicunt ex hoc felices, alios infelices. Hoc enim decretum omnibus dicit fuisse cōtrarium. Sententia enim erat cunctis aduersa hominibus. ¶ Nemo enim iudicet vos in cibo vel in potu, aut in parte diei festi, aut in neomeniis, aut in sabbato, quod est vmbra futurorum, corpus autem Christi.) Quoniam omnis spes vitæ in Christo est ac fiducia, nulli superstitioni aut legi subiacere nos debere pręcepit. quāobrem perstrepētes, aut aliquid quod ad fidē Christi non pertinet susurrantes, contemnendos: istum autem solum sequēdum, per quem deuicta mors est, & reddita resurrectio mortuorum. Quidam enim Iudęorum solent iudicare fideles, quòd ea quæ interdicta per Moysem sunt, edant de cibis, cum omnia deus munda fecerit. Indigni autem iudicati Iudæi de his edere, prohibiti sunt à melioribus. Solent iterum reprehēdere nos, quia dies festos eorum spernimus, aut quia initia mensium nō obseruamus, quæ neomenias vocant: maxime autem quod dies sabbatorum nō custodimus, vt ocio & epulis cum luxuria transigantur: quod magis ad offensam pertinet, quàm ad gratiam. Hæc autem omnia sunt corpus Christi, quia elementorum per effectus sunt vocabula. Hinc est vnde in euāgelio dicit: Dominus est enim inquit, filius hominis etiā sabbati. Per ipsum enim omnia. quæ quidem sic data sunt per Moysem, vt vmbra essent vel figura futurorum, vt apparente veritate figura cessaret. Sicut enim absente imperatore imago eius habet authoritatē, præsente nō habet: ita & hæc ante aduentū domini tempore suo obseruanda fuerūt, præsente autē carent authoritate. Nunquid aliquis vicem domini agēs, ipso præsente dominatur? Si pręfectorum vicarij præsentibus eis priuati sunt, quanto magis serui præsente domino etiam ipsi in obsequio debent videri? Nemo vos deuincat volēs in humilitate animi, & superstitione angelorum ea quæ videt, extollens se frustra, inflatus mente carnis suę, & non tenēs caput illud ex quo omne corpus per cōpagines & coniunctiones subministratū &

Matth.12.

cõpaginatum creſcit in augmẽtum dei.) Quod ſuperius ſub nomine philoſophiæ cauendum monuit, nunc apertius docet obſeruandum ab iis qui terrenæ ſapientiæ ſtudẽtes, hæc colenda aſſerunt, quæ obtutibus adiacent vel apparent, vt horum detentæ culturis animæ ſub firmamẽto obligatæ teneantur, ne ſe ſupra firmamentum tendant ad ſuperiores cœlos ad deum omnium adorandum. Quod opera efficitur inimici, vt ſemper animas ſuper terras humiliatas detineat, vbi ſe ſcit ſemper de cœlis deiectum futurum iuſto iudicio dei religionem ſimulans, cum ſit maximum ſacrilegium. Inſtantur enim motum peruidẽtes ſtellarum, quas angelos vocat, non authoritate diuina, ſed ſuperſtitione humana, quæ ad nihilum proficit niſi ad damnum: nolẽtes tenere fidem Chriſti, qui omnium creator & dominus eſt. Ex ipſo enim omnes originem habẽt, quare & corpus eius dicuntur, ſi tamen agnoſcant eum. Ad ipſum enim cõuerſi reædificantur, compaginati fide eius: ſubminiſtrante euangelio adunantur cuncti quaſi membra corporis in charitate Chriſti, vt augmentum faciant deo. Cum enim redeunt ad illum, qui per errorem deſeruerant illum, minuentes copias diuitiarum eius, dum denegant eius ſe eſſe, crementum faciunt deo, quia ex perditis acquiruntur deo. Rurſum de Iudæis dicit quia & ipſi ſub elementis ſeruiunt, non elementis. Hoc loco de paganis. ¶ Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, quid tanquam viuentes in hoc mundo decernitis?) Omnis qui baptizatur in Chriſto, moritur mundo. Cunctis enim ſuperſtitionum erroribus abrenunciat, vt ſolam colat fidem Chriſti. Amotis enim quæ naturali iuſtitiæ accidunt, relinquitur diſciplina data à deo, per quam viuitur deo per ſpem quæ eſt in Chriſto. Moritur, autẽ his quibus ſubiectus fuerat per errorem, dum negat illos quos præſumpſerat eſſe. Et ita fit, vt per inimicitiam abrenunciationis inuicem ſibi mortui dicantur homo & elemẽtorum cultura. Mundum enim dicens, errorem carnis ſignificat. Omne enim quod videtur, carni deputatur. Hinc eſt vnde & Ioannes apoſtolus, Nolite, inquit, diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc mundo ſunt: id eſt, neque elemẽta quibus compactus mũdus eſt, neque errores quos humana adinuenit traditio, diligamus, ſed ſolum Chriſtum qui mortuus eſt pro nobis, vt corpori ſuo nos ſociaret ex perditis. Qui ergo conſepulti ſunt Chriſto, mortui ſunt elementis, vt nihil curent ex his. Superña enim didicerunt tenenda, quæ poſſunt vitam donare perpetuam. Hæc enim nec præſentem dant, & impediunt ne apprehendatur futura. Qui autem poſt baptiſmum ambigit de aliquibus, putans quædam de veteribus veneranda, viuere ſe oſtendit elementis, quæ decernit colenda, aut dubitat contemnenda: hic remanebit intra circulos mũdi, alienus à deo: quia veteri indutus homine, carnalia tranſire non poterit. ¶ Ne tetigeritis, ne guſtaueritis, ne contrectaueritis, quæ ſunt omnia in interitum & corruptionem per abuſionem ſecundũ præcepta & doctrinas hominum.) Prohibet omni genere ab ſpe mundanorum, quia inanis eſt, ne colant, ne aſſentiant, ne cogitẽt: quia quæ promittunt, corruptionis ſunt. Vſus enim culturæ ipſorum interitum generat quia præcepta & doctrinæ non dei, ſed hominum ſunt in quibus vana ſpes eſt: quippe cum aduerſus creatorem inuenerit hæc error humanus, vt prohibens ab vnius dei fide, multorum deorum ſuperſtitionem inducat. ¶ Quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ ſimulatione religionis, & humilitate animi, ad vexationem corporis, non in honore aliquo ad ſaturitatem & diligentiam carnis.) Hinc ſe ſapientiæ rationẽ habere putant, quia traditioni humanæ nomen religionis applicant, vt religio appelletur, cũ ſit ſacrilegiũ: quia quod cõtra authorẽ eſt, ſacrilegamẽte inuentũ eſt. Nomẽ ergo fingit, vt falſa quæ ſunt, poſſit vera aſſerere, & humanas mentes in terra humiliat, ne ſe erigãt ad ſuperna: aut terrena colentes, excidãt à ſupernis cœleſtib⁹, & obſint corpori, cuius caput Chriſt⁹ eſt ſecundũ primæuæ rationis facturã. Hinc enim grauati nõ poterunt ſurſum iungi capiti ſuo, vt inſtaurentur in illo, & honorati effecti quaſi prima parte corporis truncati, totos ſe dãtes mundo ad ſenſum carnis explẽdum. Sagina enim carnalis ſenſus, traditio humana eſt, quæ hoc dicit ſufficere, quod carnis tradidit prouidentia. Rationem enim videtur habere ſapiẽtiæ iuxta carnem, quia ex elementis eſt omnis corporalis natiuitas: ac per hoc non eſſe incongruum inquiũt his inclinari quorum gubernaculis humanũ regitur genus: vt his ſe ſubiiciat quæ videt mũdi clariſſima, nec requiri debere ſpiritalia: quia his ſolis, inquiunt, ducibus vti conceſſum eſt. & per hanc rationem negligunt authorem.

1.Ioan.2.

CAPVT TERTIVM.

SI enim conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram dei ſedens.) Hos cum Chriſto reſurrexiſſe aſſerit in baptiſmo, qui ſupercœleſtia cogitant, vbi ſedes eſt Chriſti, vbi deus pater filio ſuo tradidit dexteram, vt regnet & iudicet. Iudicis enim in ſiniſtra ſedere non [illegible]. Reſurrectio tamen duas habet formas, vt primo animo de terris reſurgat ad cœlos, deinde recepto corpore reſurgat raptus obuiam Chriſto. ¶ Quæ ſunt ſurſum ſapite, non ea quæ ſuper terram.) Supernorum cœlorum, qui æterni ſunt, habitacula nos petere exhortatur: ab his autem omnibus quæ in firmamento & ſub firmamento ſunt, diſſimulandũ. Quiſquis enim his ſe ſuperſtitionibus occupauerit, impedimentum patietur. Non enim poterit hæc tranſcendere, quibus ſe inclinauit vt dominis. ¶ Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo.) Apud mundi ſenſum mortuus Chriſtus videtur, & diſcipuli eius, dum conſtet viuere illum cum his omnib⁹. Idcirco carnalibus ac mundanis abſcondita eſt vita Chriſti & ſuorum in deo extra mũdum in regno eius cœleſti, in quo viuunt. ¶ Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria.) Vita noſtra Chriſtus eſt, quia legimus in Actis apoſtolorum hunc eſſe vitæ authorem, qui à perfidis non creditur futurus iudex. Cum autẽ aduenerit in virtute cœleſti, & viſus fuerit eſſe quod minime credebatur, tunc apparebunt cum illo etiam qui crediderũt in illum, & manifeſtabitur omni perfidiæ, quia viuit cum ſuis in gloria. Hæc conſolatio fiduciam ſpei parit, vt ſecuri de futura vita omnia poſtponentes, Chriſtũ ſequamur. ¶ Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationẽ, immunditiam, libidinem, cõcupiſcentiam malã, & auaritiã, quæ eſt idolorũ ſeruitus.) Quoniã omnia ſimul peccata corpus eſſe in epiſtola ad Romanos ſignificat, idcirco ſingula delicta deſcribens, membra ea appellat, vt poſt acceptã ac ſeruatã euangelicam de ſaluatoris plenitudine rationẽ, bonæ vitæ operã darent, abſtinentes ſe ab omni turpitudine & deſiderio malo, quo poſſint peritiæ diuinæ fructum non amittere. Multum enim obeſt ſcire veri rationẽ, & minimè illã factis proſequentib⁹ affirmare. Hinc eſt vnde & dominus inter cętera ait: Qui autem, inquit, ſcit voluntatem domini ſui, & non paruerit ei, vapulabit multis. Auaritiam tamẽ idololatriæ cõparauit, vt nihil illa ſceleſtius demonſtraret. Sub vno nomine deo peſſima & impia genera deſignauit, & quæ omni ratiõe monet fugienda. Primum enim & pergraue crimen eſt idololatria. Quid enim tam pernicioſum, támque funeſtũ, quàm ad iniuriam creatoris dei, lignis & lapidibus vel aliis metallis honorificẽtiæ eius nomen tribuere: cum ipſi non patiantur vt ſeruus nomine domini nuncupetur, quẽ non natura vtique, ſed quædã cõditio ſubiicit ſeruituti? Aliud econtra crimen eſt auaritiæ, non diſpar malitia, ſed diuerſum in nomine. Vnde ad Timotheũ ait: Radix enim omnium malorum eſt auaritia. Omnium enim capax eſt delictorum, vt auiditatis ſuæ quod impoſſibile eſt, impleat deſiderium, ſemper bibens, & ſemper ſitiens. Non immerito ergo ſub vno nomine vtrunque malum oſtendit. Penè enim vno explentur opere, quia ſicut idololatria vni deo auferre nititur gloriam, ne quod eius peculiare eſt, ſolus habeat nomẽ diuinitatis ſibi ſoli condignum: ita & auaritia in dei ſe res extẽdit, vt ſi poteſt fieri, vnus & ſolus creaturam eius ſibi vſurpet, quam deus omnibus fecit. Vnde dicit deus per prophetã: Meum eſt aurum, & meum eſt argentum. Vtraque igitur deo eſt inimica. ambæ enim deo abnegant quæ eius ſunt. ¶ Propter quæ venit ira dei.) Malorũ memoratorum cauſa venturum dicit iudiciũ dei, vt vindicetur in hos qui contẽpto deo & lege eius, interdicta

Lucæ.12.

1.Timo.6.

Aggæ.2.

interdicta sequi maluerũt. ¶In quib⁹ & vos aliquãdo ambulastis, cum viueretis in illis.) Quantũ illis beneficium præstiterit gratia dei per Iesum Christum, non tacet, vt gratulẽtur euasisse se iram quæ ventura est repente super infideles totius terræ, & tales semetipsos præbeãt, vt parere possint præceptis eius à quo à morte secunda sunt liberati. ¶Nunc verò deponite & vos hæc omnia, iram & indignationem, animi malitiam, blasphemiam, turpiloquium de ore vestro non procedat. Nolite mentiri inuicem. Exuite vos veterem hominem cum actib⁹ eius, & induite nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius qui cõdidit illum, vbi non est Græcus & Iudæus, circuncisio & præputium, Barbar⁹ & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnib⁹ Christus.) Nunc ab his prohibet quæ minora peccata videntur, ne forte quia superius quæ grauiora sunt, mortificãda mandauit: hæc admittenda, aut quasi non periculosa non fugienda putarẽtur: simul etiam vt exuti veterem hominem, id est tam verbo quàm actu, & incontaminatos se vident, noui facti in Christo per agnitionem veritatis, quæ olim latuit: modo autem manifestata est per nouam legem credentibus, vt similes fiant imaginis eius qui creauit illos. Imago hæc in cõuersatione bonæ vitæ intelligenda est, sicut dicit ad Corinthios in epistola prima. xv. cap. Quemadmodũ portauimus imaginem eius qui de terra est, ita & portemus imaginem illius qui de cœlo est. Ipse est ergo creator hominis, cuius imaginem portare nos iubet in sanctitate & bonis operibus, quæ de filij dei agnitione descẽdunt. Nemo enim potest bonam & mundam habere vitam, nisi habeat cui hanc exhibeat: à quo si non præmium, certe vel laudem expectet. Sed apud deum & laus & præmium sperãtur, quia non patitur dei iustitia eum qui carnis vitia vicerit, non coronari. In hac itaque agnitione nullus vt indignus excipitur, quasi nõ mereatur accedere ad fidem Christi. Omnes enim accedentes vnum fiunt, deleti quid fuerint, & scripti quid esse cœperint, vt quia vnius fidei sunt, in eo ipso vnius sint & meriti: vt quos fides iungit, non possint discerni, propter quod diuersi natura & gente siue conditione sunt. Omnia enim & in his omnibus Christus est. Quia enim cuncta membra eius sunt omnia, Christus est: vt dum vna cõfessio eorum est, de spe eius in omnibus Christus: & sic omnia corpus eius sunt, vt professio eorum & natura cõcordet. Alia est tamen imago hæc quam de agnitiõe saluatoris dicit creari, & alia imago ad quam factus est primus homo. Ista enim imago est & in fœmina, cum agnoscit eum qui se creauit & obtemperans voluntati eius abstinet à vita turpi, & actu peruerso. Illa autem imago in solo viro est, sicut idẽ dicit in epistola ad Corinthios prima, cap. vndecimo: Vir quidem nõ debet velare caput suum, cum sit imago & gloria dei. Si autem & mulier non velaret caput, esset & ipsa imago dei. Sed incongruum erat vt facto viro subiecta diceretur esse imago dei. Nam & in Genesis primo capite ita ait: Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum: vt sicut deus vnus est, vnus ab eo fieret homo: vt quomodo ex deo vno omnia, ita ex vno homine omne genus esset super faciem totius terræ. Vnus igitur vnũ fecit, qui vnitatis eius haberet imaginem. Et ipse in viro & muliere est similitudo mysterij patris & filij. Barbarũ tamen ab Scytha segregauit, sicut seruum à libero: non vtique in Christo, in quo omnes vnum sunt: sed in morum feritate, & gentis immanitate. Peiores enim hos Barbaris intelligi voluit antequam credant, cum Græcorum libri iustitiã eorum prædicent quam duce natura sequebãtur. Intantum magnum apud eos peccatum furti habebatur: quòd Græci magna cum industria, inquit, & doctrina iustitiæ semitas inuestigarunt, hos naturaliter apprehendisse collaudant. Sed quomodo degenerant omnia, postea magis vituperabiles esse cœperunt, quàm fuerant ante laudabiles. Postquam enim mulieres eorum lege viri vti cœperunt, quas Amazonas primitus asserunt appellatas, totam Asiam contra naturam subiicientes, sic contigit vt & viri canum more rabidi efficerentur, immanes, syluestres, inculti plus quàm Barbari, intantum immutati vt carne humana vescenda imbuerentur. Quid mirum, cum & ipsi Romani longe alij fuerint: quã nunc sunt? Nam & mulieribus eorum castitatis causa vini vsus incognitus fuit, sicut nunc aqua. Intantum enim vigebat disciplinæ authoritas, vt subiectum vas non faceret quod volebat. ¶Induimini ergo vt electi dei sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, sensus mansuetudinem, longanimitatem, præbentes vobis inuicem patientiam, & donãtes alius alij, si quis aduersus aliquem habet querelam. sicut & Christus donauit vobis, ita & vos facite.) Vt lucrum possint habere, ad hæc eos facienda hortatur, quæ meritum collocant apud deum. A peccatis autem abstinere timor facit. veretur enim ne mala faciens pœnis subdatur. Hæc autem quæ nunc facienda monet, ad profectum pertinent meritorum. ex voluntate enim fiunt, nõ ex necessitate. Qui ergo ab illicitis se abstinet, habet laudem: qui verò à licitis temperat, & laudem habet & præmium. ¶Super hæc autẽ omnia charitatem, quod est vinculum vnitatis, & pax dei in cordibus vestris exultet: in qua & vocati estis in vno corpore: & grati estote.) Quia enim omniũ maior est charitas, huic magis studendum hortatur. Tunc enim omnia quæ supra mandauerat seruanda, ad effectũ præmiorum poterunt deduci, si duce charitate iter ambulent legis. Tota enim mente operatur, qui de amore aliquid operatur aut facit. Hypocrisis & simulatio nõ est in charitate. Quare & Ioannes apostolus, Timor, inquit, non est in charitate. Qui enim timet, perfectus non est. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem. Vnde & dominus amari se maluit, quàm timeri. Hæc est enim quæ complectitur vnitatẽ, hæc quæ omnes vnum corpus facit, hæc est quæ veram habet pacem, quam corde puro custodit. Potest enim pax dici, & non habet charitatem? charitas enim semper secum habet pacem. ¶Verbum Christi habitet in vobis abunde, in omni sapientia docentes, & monentes vosmetipsos psalmis, hymnis, canticis spiritalibus in gratia cantantes in cordibus vestris deo.) Hæc meditanda monet semper, quæ sonent Christum. Hæc in corde habẽda, quæ deo patri semper gratias referant, vt vox canora illi seruiat, illum laudet psalmus, hymnus extollat. Et huic soli notum sit, qui occulta peruidet mentis, à quo speratur & præmium. In cordibus illi cantari mandauit, ne fauore hominum fieret, & fructum amitteret. ¶Omne quodcũque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini Iesu, gratias agentes deo, & patri per ipsum.) Quoniam supra in corde deum laudari, & illi gratias referri præcepit, nunc tam in verbo quàm in opere totius conuersationis nostræ nomen domini Iesu laudari & exaltari hortatur: vt cũ verba nostra carent reprehensione, & opera nostra bona sunt, magnificetur dominus Iesus, cuius magisterio inuituperabiles sunt discipuli. Tunc enim veras gratias agimus deo per ipsum, si modum præceptorũ eius custodiamus. ¶Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in domino.) Ita præcepit mulieres subditas esse debere viris, sicut mandauit deus inter cætera dicẽs ad mulierẽ: Et ad virũ tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur. vt ipso ritu & disciplina timeat virũ suum quasi dominum, ex quo cœpit esse. ¶Viri diligite vxores vestras, & nolite amari esse ad illas.) Rigorem virilis legis emollit, ne potestate qua præualet, nimius quis sit in dominatu vxoris: sed debet respicere ad affectum, quia mulier caro eius est: ne plus illam humilians exacerbet, & cõtraria cogitet. ¶Filij, obedite parentibus per omnia. hoc enim placet deo.) Non potest aliud placere deo, nisi quod iustũ & pium est. Tunc possunt filij deum habere propitiũ, si debitã honorificẽtiam rependant parẽtibus, circa obsequium illorum faciles, in contẽptu difficiles, scientes filij nunquam aduersus parẽtes prouidere*. ¶Patres nolite ad irã prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant.) Modestos præcipit patres debere esse filiis, ne coartati ab eis delinquant in illos, & deũ offendãt: quod nolũt: Ira enim incõsiderata res est, intãtum vt aliquando nec sibi parcat qui irascitur. Debẽt enim recordari patres quia fuerunt & ipsi filij: considerare autem filij quia futuri sunt patres: vt æquo librato consilio vtriusque partis, & filij subiecti sint, & patres modesti. ¶Serui, obaudite per omnia dominis carnalibus, non ad oculũ seruientes quasi hominibus placẽtes, sed in simplicitate cordis timẽtes dominũ.) Quoniam deo aliter seruiri nõ potest, quàm puro corde. occulta enim

1. Ioan. 4.

Gene. 3.

*proteruire

peruidet animorũ. sic & hominib' præcepit seruire debere. Qui enim ad oculũ seruit, in occulto aliud facit. qui enim ex animo, talis est foris qualis & intus. Si ergo in obsequio fuerit fidelis, promerebitur dominũ, quia ipse dixit: Qui in minimo fidelis est, & in magno fidelis est. Si enim ei qui ad præsens vindicat, fidelis non fuerit: quî fieri poterit vt illi fidem exhibeat, quẽ post mortem audit iudicaturum? Idcirco in domini carnalis causa iustum vult esse seruum & obsequentem, vt possit & in dei rebus & fidelis esse & obsequẽs. Si enim in præsenti idone' fuerit, vbi scit nulla esse nisi corruptibilia præmia, quanto magis propensior erit in dei deuotione, quem scit fidelibus immortalia daturum præmia? ¶ Quicquid facitis, ex animo operamini vt domino, non hominibus, certi quòd à domino recipietis retributionem hæreditatis domini Christi, cui seruitis. Qui enim inique gerit, fert id quod gessit inique, & non est personarum acceptio apud deum.) Vt promptos illos in obsequio & fide faciat, mercedem illos bonorum operum accepturos promittit à deo in regno Christi. Quod vt probatum sit & acceptum, sic illos vult obsequi sicut domino à quo mercedẽ expectant. Aut si inique egerit, non solũ hominem offendit, sed & deum, quẽ in admissa fraude carnalis domini contempsit. Si autẽ bene egerit, non erit apud deũ seruus hominis quasi despectior, sed remunerabitur quasi liber inter homines, seruus autem Christi, quod dignitatis est nomen.

Lucæ.16.

A

B

CAPVT QVARTVM.

Ephes.6.

Domini, quod iustum est & æquum, seruis præbete, scientes quod & vos dominũ habetis in cœlis.) Ne domini tẽporales superbia extollantur, præsumentes de dominatu, mitigat & cohibet animos illorum, vt adhibita cõsideratione humani generis, animaduertant authorem deum non seruos & liberos, sed omnes ingenuos condidisse. Sed hoc mundi iniquitate factũ est, vt dum alter alterius fines inuadit, tunc captiuos ducit ingenuos: vnde & manu capti dicti sunt à veteribus: inde mãcipia. Hic casus & conditio etiam nunc apparet. alij redimũtur, alij remanent serui. Apud deum autẽ hic seruus habetur, qui peccauerit. Denique peccati causa Cham seruus audiuit: Maledictus puer Chanaam: seruus seruorum erit fratribus suis. Cui sententiæ veteres assensêre, ita vt definirent omnes prudentes esse liberos, stultos omnes esse seruos: quia prudẽs abstinet à peccatis. vt hic ingenuus sit, qui rectã sequitur: seruus aũt, qui per stultitiæ imprudentiam subiicit se peccato. Vnde & Cham propter stultitiam, quia risit nuditatẽ patris stultè, seruus est appellatus. Ostẽdit ergo dominis, quia nõ veri sunt domini, sed quasi per imaginẽ. corporũ enim non animorũ sunt domini. Solus enim dominus, & author rerum inuisibilis deus tã corporibus quàm animis dominatur: vt hæc considerantes, iusta ab eis exigant seruitia, talia vtiq;, qualia & à se exigi volũt à domino cõmuni. Nam cum ipsi nõ vt dignũ est deo seruiant, quem non negant omnium potestatẽ habere, cuiusque quotidiana dona per ministeria creaturæ humanis vsibus exhiberi: à paribus suis, non dicam fratribus, tam grauia exigunt seruitia, vt ferri non possint, non ponẽtes in animo quia & ipsi velint nolint serui sunt, & viderint cuius meriti. ¶ Orationi instate vigilantes in illa, orantes simul & pro nobis, vt deus aperiat nobis ostium verbi ad loquẽdum mysterium Christi: propter quod etiam vinctus sum, vt manifestẽ illud prout oportet me loqui.) Iam prudentibus mysterium domini Christi in euitandis vitiis peccatorum orationi instandum ostendit, vt meritis crescant deficientibus tentationibus aduersarij. Quos intãtum dignos habet, vt iudicet eos etiam se posse precibus adiuuare ad asserẽdum audacter euãgelium, ad quod manifestandum legationem acceperat. ¶ In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in sale gratia sit cõditus, vt sciatis quomodo oporteat vos singulis respondere.) Quoniam necesse est ambulare nos inter infideles, & colloquia miscere causa cõuersationis mundanæ: hoc est quod cõmonet, vt cum sapientia sit ipsa conuersatio propter scandalum gẽtilium ne occasionem accipiant per nos blasphemandi, & incitentur ad persequẽdum. Quid enim opus est loqui

Gene.9.

C

D

Ephesi.6.
2.Thes.3.

Ephes.5.

cum eo quem scias intractabilem, & obstinatæ mentis, paratum ad contumeliam faciendam? Ideo hæc monet, vt opportuno & loco & tempore, magistra modestia, religionis verba promantur: aut si persona talis in medio est, quæ perstrepat, reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi aliter cum mediocribus, & aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterum cum mansuetis, aliter cum iracundis, quibus cedi oportet. hoc est redimere tempus. Cũ enim insidianti dominicis verbis, & furenti temporis audacia cedis, iniurias infesti temporis lucrifacis. Nam si caput, id est rex assentit, corpori est libertas loquendi verba dei cum mansuetudine, vt prouocentur ad bonum. perstrepentibus tamẽ & animosis ad conuitia semper cedendum. Vincis enim dum cedis. ¶ Quæ circa me sunt, omnia nota faciet vobis Tychicus dilectus frater, & fidelis minister, & cõseruus in domino, quẽ misi ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra cum Onesimo charissimo & fideli fratre, qui est ex vobis. omnia quæ hic sunt, nota faciet vobis.) Ad hoc se dicit fratres misisse, vt inuicem sibi nota fierent quæ agerentur ab inuicem. Quãuis superius dicat spiritu se præsentem apud eos, & videre quæ agerent, internunciis tamen opus est. Solicitior enim fit quis quando videt ad se venire ad considerandum conuersationem suam. Plus enim veretur, si speculetur se videri quæ agat. Nam cum deus omnia videat, & sciamus omnia illi nota esse: quia non tamen videmus nos videri ab eo, contraria facimus. ¶ Salutat vos Aristarchus comes captiuitatis meæ, & Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandatum, vt si venerit ad vos, excipiatis illum. & Iesus qui dicitur Iustus. qui sunt ex circũcisione. Hi soli sunt adiutores mei in regno dei, qui mihi solatio fuerunt.) Hic Aristarchus bonæ conuersationis ac meriti videtur, qui deuotione dominica particeps & socius laborum Apostoli designatur. Marcum autẽ vt commendet quid sit non tacet: vt cum laudabilis viri Barnabæ affinis addiscitur honorabilis habeatur. Addit & Iesum, quem Iustum nomine vocari appellat. Quibus solis testimonium perhibet quia hi ex circuncisione adiutorio fuerunt ei, assentientes & participes sententiæ eius, vt iam circuncidi vlterius non debere prædicarent. ideo participes illos dicit suos in regno dei. Circuncidendum autem esse, & sabbata & neomenias seruandas prædicare, non spiritale est, sed terrenum. ¶ Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis, seruus Christi.) Chariorem illis facit epistolã, quando ei qui ex ipsis est, testimonium reddit. ¶ Semper solicitus pro vobis in orationibus, vt sitis perfecti, & abunde expleti in omni voluntate dei.) Tam salutaria se illis exoptare testatur, vt illum qui ciuis illorũ est, & affectu vnanimitatis charissimus, participem suæ deuotionis in profectum eorum ostendat. ¶ Testimonium enim adhibeo illi, quia habet multum laborem pro vobis, & pro iis qui Laodiceæ sunt, & Hierapoli.) Vt solicitos eos salutis suæ faciat, aliorũ vigilantia quanta sit pro his, ostendit. Solicitior enim quis fit pudore, quando in causa sua alterum viderit laborare. ¶ Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas.) Verè charissimus Apostolo fuit Lucas, quia omnia postponens, apostolos secutus est semper, qui & euangelium & Actus apostolorum scripsisse perhibetur. ¶ Salutate eos qui sunt Laodiceæ fratres, & Nympham, & domesticam eius ecclesiam.) Quoniam simili modo & pro iis qui Laodiceæ sunt solicitus erat, in eorum epistola hos salutandos monet, Nympham chariorem existimans, cuius & domum salutat. Tam enim deuota videtur fuisse, vt omnis domus eius signo titulata esset crucis. ¶ Et cum lecta fuerit apud vos hæc epistola, facite vt & Laodicensium ecclesiæ legatur, & Laodicẽsium vos legatis.) Quia generales sunt institutiones Apostoli, & ad omnium profectum scriptæ epistolæ: idcirco etiam Laodicensibus epistolã hanc legi præcepit, vt per hanc quid agendum sibi esset, addiscerent: & Colossenses vt eorum legerẽt iuxta sensum supradictũ. ¶ Et dicite Archippo: Vide ministerium quod suscepisti in domino, vt illud impleas.) Præpositum illorũ per eosipsos cõmonet, vt sit solicitus de salute ipsorum. Et quia plebis solius causa scribitur epistola, ideo non ad rectorem ipsorum destinata est, sed ad ecclesiam.

Post

Post enim Epaphrā qui illos imbuit, hic accepit regendam eorum ecclesiā. ¶Ipsa enim salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorū meorum. Gratia vobiscū.) Vt cōfirmet epistolā, manu sua scriptam dicit, memorās vt in mente habeant exitus eius quos patiebatur pro salute gentium: & tales se præberent, vt non terret ægrè pati pro his iniuriis.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI commentarii in epistolam beati Pauli ad Thessalonicenses primam.

PRAEFATIO.

VT horum, id est Tessalonicēsium exemplo alios exhortetur ad fidei incrementa, istos laudat eò quod in accepta gratia permanentes, ad profectū præmij aucti sunt meliora sectando, vt & ad perfectum tenderent, & eorum virtutibus quæsita dignitas cæteros prouocaret. Tantæ enim fidei imbiberunt spiritum, vt spe futurorum etiam ciuium suorum Macedonum persecutiones illatas pro nomine Christi deuoto animo paterentur. Vt horum ergo meritum, & suam ex eorum profectu lætitiam literis signet, ita scribit ad eos:

CAPVT PRIMVM.

PAulus & Syluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicēsium in deo patre & ī domino Iesu Christo gratia vobis & pax.) Trium quidem episcoporū nomina literę cōtinēt, sed sensus & verba solius Apostoli sunt. Quia enim communi gaudio exultant in profectu illorū, ex cōsensu ad plebē epistola scribitur in exultatione, dei patris & domini Iesu Christi pacē & gratiā his exoptans. ¶Gratias agimus deo semper pro omnibus vobis memoriā vestri facientes in orationibus nostris, sine intermissione memores operis fidei vestrę, & laborū charitatis, & expectationis domini nostri Iesu Christi corā deo & patre nostro.) Quoniā omnia bona à deo sunt, idcirco ei primùm gratias referunt in profectu illorum, qui dignatus est non solū donum suum dare hominibus sub peccato cōstitutis, sed in filios hos adoptare, simul adiuuans eos ad omnia exitia tolerāda, vt digniores fiant. Quāobrem meminisse horum dicunt se in orationibus suis, eò quod crebrescerent in opere fidei cæteris ecclesiis, vt nutu dei perficerēt opus cœptum, prōpti in studio charitatis & patientię, & spei aduentus domini ante deum, qui dignatus est filiū suum incarnare pro salute humana. Placitum enim dei est, si proficiatur in Christo. ¶Scientes fratres dilecti à deo electionem vestram, quia euāgelium nostrum non fuit ad vos in verbo solū, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis vestri causa.) Humiles se fuisse inter eos significant, vt illis formam darent mansuetudinis, non quòd defuerint quæ ad fidem illos hortarentur magnalia: quia doctrinæ euangelicæ robur virtus præstabat signorum & prodigiorum, in spiritu sancto id est, nō in phantasia, sed in veritate plenitudinis, vt nulli necessitati deesset auxilium, sed superabundans gratia videretur & in doctrina, & in conuersatione, & in ægris curandis, vt perfectum opus spiritussancti appareret in Thessalonicēsibus ecclesiis, vt in nullo se minores videntes Iudæorum ecclesiis, gauderēt in dono dei, qui participes illos facere dignatus est promissionis Abrahæ. ¶Et vos imitatores nostri facti estis, & ipsius domini, suscipiētes verbum in pressura multa cum gaudio spiritus sancti, ita vt fueritis vos exemplum omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia.) Cupidi credulitatis probra & iniurias à ciuibus suis passi tolerarunt

A fiducia futurorum. Vnde æmuli dicuntur apostolorum, & ipsius domini: quia & dominus eadem passus est à Iudæis, & apostoli sequentes fidem dei persecutiones passi sunt, gaudentes, quia digni habiti sunt pro nomine domini contumelias pati, scientes pro his magna fore præmia repromissa. Idoneus enim seruus probatur, quando pro amore domini sui inimicos eius offendit. Cuius rei memores gauisi sunt spe promissionis in pressura. Itaque magna exhortatio est ad profectum, cum similes illos factos dicit & Christi, & apostoli, ad formam præbendam cæteris credentibus illis in locis quibus fama illorum ambulabat. ¶A vobis enim diffamatus est sermo domini non solum in Macedonia & in Achaia, sed in omnem locū fides vestra quæ est ad deum processit.) Tale est hoc, quale & illud ad Romanos, cum dicit: Quia fides vestra prædicatur in vniuerso mundo. Sed in his amplius, quia non solum fides, sed opus fidei illorum peruenit in omnem locum. ¶Ita vt non necesse habeamus nos aliquid eloqui. Ipsi enim de nobis annunciant qualem introitum habuerimus ad vos, & quomodo cōuersi estis ad deum ab idolis ad seruiendum deo viuo & vero, & ad expectandum filium eius de cœlis, quem suscitauit à mortuis Iesum, qui eripuit nos ab ira veniēte.) Sic peragrasse dicunt famam introitus sui, & conuersationis eorum cum prædicatione euangelij, vt non esset necesse ea dicere. Superfluum est ea fari, quæ nota sunt. Ad omnes enim in circuitu peruenerat, ita vt & annunciarent cæteris qua deuotione susceperant apostolos. Et quia ad omnia quæ audierant ab eis, fuerant promptiores, relinquentes deos mortuos: expectarent autem Christum de cœlis, quem humanæ salutis causa mortuum audierant, & resurrexisse deuicta morte, & cum carne assumptum in cœlos ministra nube, ad confusionem prudentium mundi, qui consideratione habita mūdanorum, carnis naturam, quæ grauis est, putant non posse fieri vt sustolatur in cœlos. Hoc effectu fit spiritus sancti, vt erubescant terrigenæ prudentes.

Acto. 5. *Roman. 1.*

CAPVT SECVNDVM.

IPsi enim scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passi, & contumeliis afflicti, sicut scitis, in Philippis, exerta libertate ausi sumus in deo nostro loquēdo ad vos euangelium dei in magno certamine.) Hanc pressuram quam nunc memorat, passus est in Philippis cū Sylea propter spiritū pythonē quem à puella eiecerat: quod iam suo loco dictū est. Cui pressuræ nō cessit, sed fortior inuentus est, dum audet prędicare, nec loqui timet, spe vtique promissi premij: vt & hi securi essent in persecutionibus, gaudētes propter futurā mercedē. Signum ergo deuoti & fidelis prædicatoris hoc dicit esse, si in pressura loqui verbū dei nō timeat: inanē illum significās qui terrore præsenti formidinē patitur prædicandi. Qui enim securus est de promissa spe, non cedit vt coronetur. Nam exhortatio nostra non ex fallacia, neque ex immūditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus à deo vt crederetur nobis euangelium: ita loquimur, non vt hominibus placētes, sed deo, & qui probat corda nostra.) Hoc propter pseudoapostolos dicit, qui dolo & fallacia prędicabant non missi, vt circumuenirent gentes ad seruiendum legi factorum. Iste autē electum se & missum prædicare multis probat rebus: quia & in pressuris fortior inuētus est, & in cōuersatione irreprehensibilis vt nihil esset in hoc quod minus deo videretur dignum prosequentibus signis. Quidam enim quæstus causa Christum prædicabant, fauori hominum seruientes: quia & in arguendo remissiores erant, quippe cum nec authoritas esset: & in tribulatione infirmi, quia non ex corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid sine spe agit, orta tribulatione succumbit. ¶Neque enim vnquam in verbo adulationis conuersati sumus, sicut scitis, neque in occasione auaritiæ, deus testis est.) Nūc aperit quod supra significauit, cum dicit: Non in occasione auaritiæ, deum dans testem, quia istud ex corde faciebat, non in hypocrisi quasi cōtemnens pauca, vt forte plura offerrentur. Vnde & ipsos conuenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus. Pseudo enim apostoli formam

auaritiæ dari sibi optabant, vt ipsa occasione, dum veros apostolos omnia illata vident accipere, possint ipsi sine inuidia simpliciores homines deprædari. ¶Nec quærẽtes ex hominibus gloriã, neque à vobis, neque ab aliis, cum possemus honori esse, vt Christi apostoli.) Intãtum grauat pseudoapostolorũ causam, vt se abnuere dicat, cũ liceret illi obsequia requirere, ad cõprimendos eos quibus nec facultas erat, nec pudor, & tamẽ honorẽ sibi poscebant. se enim potius quàm dei doctrinam commendari volebant. Apostolus autem qui gloriam non ad præsens, sed in futuro requirebat, se humilem faciebat, vt dei prædicatio exaltaretur. ¶Sed fuim⁹ paruuli in medio vestrum, tanquã si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupimus impartiri vobis nõ solum euangelium dei, sed etiam animas nostras, quia charissimi nobis facti estis.) Tantum affectum habere se circa illos ostendit, quem, quia verus est, non verbis magis quàm rebus probatum vult videri. potest enim in verbis latere fallacia. vt his exhortationibus prouocati omnẽ sensum suum in dilectione haberent apostoli. ¶Meministis enim fratres laborem nostrum & fatigationem, nocte ac die operantes ad hoc, ne quẽ vestrum grauaremus.) Hoc est quod dicit in Actis apostolorum: Omnia, inquit, quæ mihi, & iis qui sunt mecum, fuerunt necessaria, laborauerunt manus istæ. Vnde & in alia epistola dicit: Qui non laborat, nec manducet. Et hoc contra pseudoapostolos, qui vt ociosi manducarent, prædicatores se fingebant esse. Vt ergo exemplum daret quemadmodum gubernanda sit vita Christiana, & simulatores proderet, labori insistebat humano, offuscãs pseudoapostolos: propterea quia qui labori insistunt, à malis cogitationibus declinãt occupantes animum suum, & à periculis prohibẽtes. ¶Prædicauimus vobis euangeliũ dei, vos testes estis & deus quàm sanctè & iustè, & sine querela vobis qui creditis, facti sumus sicut scitis, quomodo vnumquẽque vestrum vt pater filios obsecrantes vos, & consolantes ad hoc, vt ambuletis dignè deo, qui vocat vos in suum regnum & gloriam.) Manifesta sunt hæc. Commonet enim illos quomodo crediderint se prædicantem, & qualem eum fuerint experti, & quæ præcepta dederit eis, vt digni fierent deo, qui illos vocauit de terris ad cœlos, vt exsuscitet lætitiam illorum. ¶Ideoque & nos gratias agimus deo sine intermissione, quod cum accepissetis à nobis verbum auditus dei, suscepistis non vt verbum hominum, sed sicut est verè verbum dei, quod & operatur in vobis qui credidistis.) Deo gratias referunt, qui aperuit sensus illorum ad recipiendum euangelium suum. Gloria enim prædicantium est, quando audientes facile credunt. Tanta enim deuotione receperunt verbum, vt probarent se intellexisse dei esse doctrinam. ¶Vos enim fratres imitatores facti estis ecclesiarũ dei, quæ sunt in Iudæa, quæ sunt in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis, qui & dominum interemerũt Iesum, & prophetas, & nos persecuti sunt, & deo nõ placuerũt, & omnibus hominib⁹ aduersantur, prohibentes nos gentibus loqui vt saluentur, ad hoc vt suppleant peccata sua semper: sed præuenit ira dei super eos vsque in finem.) De impietate atque crudelitate queritur diffidẽtium Iudæorum, qui non solum suæ salutis inimici sunt, verumetiam aliorum, prohibentes ne credant, & salui fiant, ab initio parricidę. vel domino enim cõmuni parcere debuerant, qui conseruis & pręposiitis suis non pepercerunt. vt repleantur peccata eorum intantum, ne aliquando misericordiam consequi mereantur. Ideo Thessalonicenses à ciuibus suis eadẽ passos dicit, imitatos patiẽtiam sanctorũ, & domini nostri Iesu Christi: cuius sceleris authores inducit Iudæos, vt & quãta gloria digni sint qui pro nomine domini patiuntur, & quę vltio infestis & infidis pręparata sit dinoscatur. ¶Nos autẽ fratres desolati à vobis ad tẽpus horæ, facie non corde, abundãtius festinauimus faciem vestrã videre in multo desiderio. Quapropter voluimus venire ad vos, ego quidẽ Paulus & semel & iterum, sed impediuit nos Satanas.) Non animo, sed corpore diuulsos se dicũt ab eis. Charitas enim non diuiditur nec separatur, sed propter maiorẽ instructionem, etiam faciem eorum cupere se dicunt videre. In rebus enim diuinis deficiunt articuli comprehendere quæ possunt dici.

Act. 20.
1. Corin. 4.
2. Thes. 3.

A Nec enĩ sufficit dies stylo his quæ vna hora possunt depromi, vt non dicam quædã esse mystica religionis nostræ, quę propter carnales sensus, ne scandalum patiantur, facile publicari non debeant: quia non omnibus dicẽda sunt omnia, sed pro vniuscuiusque captu moderanda sunt dicta: aliter rudibus, aliter fundatis. Idcirco præsentia corporis requiritur quia sic perficitur veritas charitatis. Quanuis enim charitas non diuidatur, desideriũ tamen facit absentia corporis. Denique osculis & amplexibus animorum expletur voluntas. Cui rei impedimento asserit fuisse Satanam, qui etiam apostolis obuias manus tendebat, ne veritatis ratio hominibus pãderetur. Accendebat enim perfidorũ mentes, vt eos verberibus ac vinculis detinerent ne loquerentur verbum dei. Dixerũt enim maiores Iudæorum apostolis: Nónne præcipientes denunciauimus vobis ne loqueremini in nomine Iesu vlli hominum? Sed quia quod nõ est à deo, stare non potest, dissoluuntur impedimenta Satanæ. ¶Quæ est enim nostra spes, aut gaudiũ, aut corona glorię? nónne vos corã domino nostro Iesu in aduẽtu ei⁹? Vos enim estis gloria nostra B & gaudium.) Manifestum est quia perfectio discipulorum, gaudium & corona magistri est. Hi enim sunt qui labores fructuum suorum edituri sunt. fructus enim magistri, discipulus est obediens: cuius dum bona conuersatio proficit magistro, fructus sui edit laborem. Labor enim discipuli in opere bono, coronam dat magistro iudice Christo.

Act. 5.

CAPVT TERTIVM.

IDcirco iam non tolerantes, optimum duximus vt Athenis soli relinqueremur, & misimus Timotheum fratrem nostrum, & participem operis dei in euangelio Christi ad hoc vt & vos confirmet, & deprecetur pro fide vestra, ne quis moueatur in his pressuris. Ipsi enim scitis quia ad hoc positi sumus. Nam & cum apud vos eramus, prædicabamus vobis passuros nos pressuram, sicut factũ est, & scitis.) Desiderij supra memorati causas expressit. Idcirco enim pręsentes esse apud eos volebãt, vt animos eorum firmarent, ne quis ex his scandalum pateretur de pressuris Apostolorum, vt qui tanta signa C facerent, aliquando infirmarentur, ita humilitati, vt verberibus & vinculis subiicerentur. Ad quã rem excusandam Timotheum missum testatur, idoneum doctorem, qui ostenderet hinc merita crescere Christianis, si pro nomine domini passi gratias agant, à quo huius rei mercedem expectant, simúlque preces deo funderent vt stabiles essent. Quam persecutionem idcirco se passuros prædicauerant, vt per id quod præscientiam huius rei habere se protestarentur, posse se effugere & declinare has iniurias approbarent: sed quia spes magna in his est, ideo illatas sufferre quidem libenter. ¶Ideo & ego non tolerans amplius, misi ad hoc, vt cognoscerẽ fidem vestrã, ne quo modo attentauerit ille tẽtator, & inanis fiat labor noster.) Istud propter quosdã dicit qui possint seduci astutia Satanæ, quia in omni plebe est pars firma, & infirma: quorũ causa solicit⁹ erat ne amitteret fructũ credulitatis eorũ. Et quia diutius passus non est nescire se quid certius ageretur circa illos, misit Timotheum episcopum à se creatum, à quo posset certum scire. ¶Modo autem cũm D venisset Timotheus ad nos à vobis, & annunciasset nobis fidem & charitatem vestrã, & quoniam memoriam nostri habetis bonã, semper desiderãtes nos videre, sicut & nos vos: ideo cõsolationem sumus adepti fratres in vobis super omni necessitate & pressura nostra per vestram fidem, quia nũc viuimus, si vos steteritis in Christo.) Declarauit cur alacri sermone scribat ad eos. Ideo enim nuncio veniente, & firmitatem deuotionis illorum in fide & dilectione Apostoli declarante, lætus factus de communi concordia, scribit ad eos securum habens fructum fidei & bonæ conuersationis eorum. ¶Quam enim gratiarum actionem possumus referre deo de vobis super omni gaudio quo gaudemus propter vos corã deo nostro, noctu diéq; abundantissime orãtes, vt videamus faciem vestrã, & suppleamus quæ desunt fidei vestræ?) nihil dicit tã dignũ, quod sufficere possit ad cõpensatione acquisitę salutis gentiũ. Et quoniã prouexerãt se perseuerantia fidei, & actu vitæ melioris, magis ac magis cupit

eos

eos videre: vt ea quæ ad perfectionem illorum pertinent, ediscant, sacramenta scilicet rerum spiritualium, quæ facile publicari non debent, vt scirent quis & quàm immensus est quem iudicem sperabant. Aliud est enim fidem accipere, & aliud expositionē fidei. Altera enim disputatio est de natura patris & filij, & alia de personis. Pater ingenitus est, filius verò genitus. Quantum ad personas pertinet, diuersum videtur, cum sit indiuidua vnitas naturæ. Vnitas enim non in persona est, sed in substantia. Spiritus autem sanctus non degener putetur, quia tertius ponitur. Qui ergo de secunda persona nō ambigit, admittit & tertiam. ¶Ipse autem deus, & pater noster, & dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos.) Integro ordine iter suum disponi postulat: primum à deo patre, quia ab ipso sunt omnia: deinde à domino Iesu Christo, per quem sunt omnia: vt virtus atque prouidentia patris & filij aduentum eius commendet, vt acceptabilis fiat audientibus se, & impedimenta diaboli soluerentur ad dirigendum iter eius. ¶Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat charitate in inuicem in vos, & in omnes, sicut & nos in vos, ad confirmanda corda vestra irreprehensa in sanctimonia coram deo & patre nostro in aduentu domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis suis.) Vt gaudium suum quo de eis gaudet, cumulet, in omnibus bonis multiplicari illos exoptat: vt veniens ad eos, plus inueniat in eis quod laude dignum sit quàm à Timotheo audierat, vt irreprehensibiles inueniantur cum sanctis in charitate dei patris, & aduentu domini nostri Iesu Christi, cum cœperit ante tribunal eius examinatio singulos approbare. Deum vocat propter terrorem maiestatis eius: Patrem verò propter benignitatē, qua dignatur credentes sibi adoptare in filios: quod in aduentu domini manifestabitur.

CAPVT QVARTVM.

QVod superest itaque fratres, rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis à nobis qualiter oporteat vos ambulare, & placere deo, sicut & ambulatis, vt abundetis magis.) Hoc est quod supra dixit, quia ad cumulandum gaudium suum crescere illos vult in bonis operibus secundum mandata apostolica. ¶Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum nostrum Iesum Christū. Nam hæc est voluntas dei, sanctificatio vestra, abstinere vos à fornicatione, scire vnum quēque vestrū suum vas possidere in sanctimonia & in honore, non in passione desiderij, sicut & gētes quæ ignorāt deum: vt ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negocio fratrem suum, quoniā vindex est dominus de his omnibus, sicut & prędicauimus vobis, & testificati sumus.) Quanuis laudet eos in tota epistola, tamen cōmonet ne aliqua surreptione ad illicita deducātur, vt incurrant vindictam quam vltricem malorum didicerant: scientes hoc deo placere, si corpora sua intaminata custodiāt, sed & cum fratribus simpliciter agant, ne similes gentibus inuenti, adoptionis nomine abdicentur. ¶Non enim vocauit nos deus in immunditia, sed in sanctimonia. Quapropter qui spernit hæc, non hominem spernit, sed deum, qui dedit spiritum sanctum in vos.) Vt fortius adstringat ad ea quæ docet, dei interponit personam, dicens: Non hominem spernit qui præterit præcepta, sed deum. Quem ideo dicit spiritum sanctum nobis dedisse, vt sanctè viuamus: quia in corpore subdito peccatis non habitat spiritus sanctus. ¶De affectione autem fraternitatis nō habemus necessitatē scribendi vobis. ipsi enim vos à deo docti estis ad hoc vt vos inuicē diligatis. Nā & facitis illud in omnes fratres per vniuersam Macedoniam.) Etiam hoc cum facere illos laudat, cōmonet tamen vt propensius hoc agant. Quos enim ab ipso deo doctos dicit, prōptiores esse debere in fraterna dilectione significat. Propter multam enim charitatē deus misertus est nostri, cuius imitatores effecti non immerito adoptatos nos ostendimus à deo in filios. ¶Hortamur autem vos fratres abundare magis, & eniti quiescere, & vestrum negociū agere, & operari manib⁹ vestris, sicut vobis præcepimus, vt honestè ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius desiderium sit vobis.) Iterum hortatur eadem, vt data opera abundent bonis actibus. Vt enim significet vere hoc esse, quod placet deo frequenter hoc monet. Iustitiæ enim via tenenda est, vt ad misericordiam iure veniatur: vt qui sunt inferiores substantia, manibus laborent, vt ipsa intentione tollantur à vulgari inquietudine, & à praua cogitatione, vt disciplina eorum etiam ab infidelibus laudetur, & prouocari ad fidem possint. ¶Nolumus autem vos ignorare fratres de iis qui dormiunt, ne contristemini, sicut & cæteri qui spem nō habent. Nam si credimus quòd Iesus mortuus est, & resurrexit: sic & deus illos qui dormierunt per Iesum, adducet cū eo.) Manifesta est ratio, quia si resurrectio creditur mortuorū futura, nō sunt lugendi qui cum signo crucis exeunt. Lugendi autem vere sunt infideles, qui hinc transeunt in gehennam: vt ediscant verum esse quod credere noluerunt. Fideles autem resurgent ad gloriam, vt qui in seculo stulti habiti sunt propter fidem, videantur prudentes. Prouiderunt enim sibi gloriam. Hi sunt qui per Iesum, id est, sub spe fidei huius exeuntes adducentur cum eo in aduentu eius, vt ab hominibus videantur. Cū tamen ipse defuncti excessum lugendum prohibeat, ipse alibi dicit: Ne tristitiam haberē. (Philip. 2.) Sed iam suo loco solutum est. ¶Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui subrelicti sumus in aduentū domini, non præueniemus eos qui dormierunt, quia ipse domin⁹ in iussu & in voce archāgeli & in tuba dei descendet de cœlo: & hi qui mortui sunt in Christo, resurgent primi: deinde nos qui viuimus vnà cum illis rapiemur in nubibus obuiam domino Christo in aera: & sic semper cum domino erimus. Quare cōsolamini vos inuicem in his verbis.) Sēsum domini loqui se profitetur, cū dicit: Hoc vobis dicimus in verbo domini. Vt enim fidam spem & ratam gloriam resurrectionis sanctis promissæ demonstret, ordinem ipsum quomodo futura sit, exponit, nutu iudicis Christi, sancto spiritu intimante: vt ipsa spe qui charos suos prę miserunt, non doleant, addiscentes quia in aduentu domini priores resurgent qui in Christo moriūtur. Ipse enim Christus dominus volūtate patris quasi primus angelus dei cum exercitu cœlesti, sicut cōtinetur in Apocalypsi Ioannis apostoli, descendet de cœlo ad gerendum bellum nomine dei contra Antichristum. Quo extincto, iussu eius resurgent mortui. Hoc est ergo in tuba dei descēdere, nomine dei bellum gerere. Est enim, vt ipse dixit ad Iesum filiū Naue, dux (Iosue 5.) & princeps exercitus domini: propter quod archangelus dicitur. Cum autem in tuba dei descendet, deus est, quia vtrūque continent scripturæ, sicut in Exodo, quem angelum in flamma apparuisse Moysi legimus, statim ipsum in (Exod. 3.) subiectis esse deum agnoscimus, id est filium dei dicēte eadem scriptura: Et accedens, inquit, Moyses, auertit se, quia non potuit considerare in faciem dei. Deus ergo est, quia filius dei verus est. Dux autē & princeps ideo, quia caput omnium est, quia per ipsum omnia. Resurgentibus ergo primis qui in Christo mortui sunt: deinde nos qui viuimus, rapiemur vnà cum illis baiulis nubibus obuiam Christo in aëra, vt cum domino omnes veniant ad prælium, & quos occiderat, videat viuos: quia sicut domino famulatę sunt nubes, ita & his quos fratres suos dignatus est appellare. Et sic semper cū domino erimus. In ipso enim raptu mors proueniet, & quasi per soporem, vt egressa anima in momento reddatur. Cum enim tollentur, morientur: vt peruenientes ad dominum, pręsentia domini recipiant animas, quia cum domino mortui esse non possunt. Hac spe consolari inuicem iubet eos qui adhuc more gētili charorum suorum excessum putabant lugendum.

(Sapiē. 1.)

CAPVT QVINTVM.

DE temporibus autem & momentis fratres non est necesse vobis scribi. Ipsi enim diligenter scitis quia dies domini vt fur noctu sic veniet. cum dicit, Pax & firmitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, quemadmodum dolor partus prægnanti: & non effugient.) Hoc est quod in euangelio dominus locutus est dicēs: Vigilate, quia nescitis horā qua domin⁹ vester veniet. Et iterū: Si qs vobis dixerit, Ecce hic Christ⁹, aut ecce illic, nolite credere. Subito enī & ex inspato apparebit,

sicut coruscatio apparet ab oriente in occidentẽ, habens secum militiam exercitus dei patris ad perditionem Antichristi, & satellitum eius. Cum enim securi fuerint perfidi de regno diaboli, interfectis sanctis, id est Enoch & Helia, & lęti de victoria inuicem sibi mittentes munera, sicut dicit Apocalypsis: tunc illis subito veniet repentinus interitus. In aduentu enim suo Christus hos omnes disperdet, vt videntes sancti qui euaserint, glorientur. ¶Vos autem fratres non estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij luminis estis, & filij dei, non estis noctis, neque tenebrarum.) In tenebris ignorãtiam significat, & mendacium: in die autem scientiam & veritatem. Idcirco Christianos non in tenebris esse dicit, gentiles autem vel incredulos Iudæos filios tenebrarum, quia cultores sunt mendacij. Quamobrẽ fideles securos esse debere significat, quia non ignorãt futurum aduentum domini, sed expectant soliciti vt veniat. qui autem ignorant diffidentes de eo, repente illos comprehendet improuidos, & interficiet. ¶Igitur non dormiamus sicut & cæteri, sed vigilemus, & sobrij simus. hi enim qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui inebriantur, nocte sunt ebrij. Nos autem qui diei sumus, sobrij sumus: induti thoracẽ fidei & charitatis, & galeam spem salutis, quia nõ posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, vt siue dormiamus, siue vigilemus, simul cum eo viuamus. Propter quod exhortamini inuicem, & ędificate alterutrum, sicut & facitis.) Apertum est quod dicit. Commonet enim ne securi de nomine saluatoris negligenter agamus: ideoque tribus propugnaculis nos muniri debere, id est fidei, & spei, & charitatis. Dum enim fides manet, spem excitat: spes autem necessaria solicita est de promissione, nec dormit: charitas autem deuotum offeret deo. Nihil enim aduersum admittit charitas. Idcirco enim mortuus pro nobis dominus Iesus, & resurrexit: vt siue vigilemus, hoc est viuamus, siue dormiamus, id est moriamur, vnà cum illo æterna vita fruamur. Hoc est quod suprà dixit, quia fideles in aduentu domini tam mortui quàm viui obuiam tollentur domino, & sic semper viuent cum eo. In hoc meditandum docet, vt inuicem se in eo ædificent sensu. ¶Rogamus autem vos fratres, vt cognoscatis eos qui laborant in vobis, & præsunt vobis in domino, & monent vos, vt illi summum honorem habeatis in charitate propter opera ipsorum. Pacem habete inter vos.) Hoc est quod dicit & in alia epistola, presbyteros duplici honore honorandos qui laborant in verbo & doctrina. Potest enim pigere eum, qui per inopiam patitur, exercitium facere quod prosit audiẽtibus. Quid enim prodest honorem sine fructu habere? aut quid magnum est offerre ei carnalia qui tribuit spiritalia? Sicut enim diuitiæ negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari quærit, à iustitia declinat. Hinc Salomõ nec nimis diuitem se petit fieri, nec egestosum. Hoc ipsum tamen in charitate fieri debere, vt honorificentia sacerdotis non de timore magis sit, sed de amore, vt etiã illi proficiat qui facit. Res enim quæ sponte non fit, ad effectum non peruenit. quãuis ad pręsens proficiat sumenti, nihil tamen proderit in futuro danti. Et quia dissensio multa generat mala, pacificos eos esse hortatur.

1. Timo. 5.

Prou. 30.

¶Rogamus autẽ vos fratres corripite inquietos, cõsolamini pusillanimes, opitulamini infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est, sectamini in inuicẽ, & in omnes. Sẽper gaudete in domino, sine intermissione orate, in omnib9 gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in vobis.) Quoniam necesse est quosdam in plebe esse immodestos, quosdam autẽ pusillanimes, hoc est timidos, quosdam verò fide infirmos, ideo hos qui modesti sunt & magnanimes, & fide fundati, hortatur cum prece, vt his consulant, vt possint proficere sufferentes eos, ne si retributio fiat malorum, peiores se fiant. Idcirco nihil aliud quàm bonũ sectandum hortatur, non solum in causa fratrũ, sed & in omnium. Possunt enim bonis operibus attrahi infideles ad credulitatem, ex qua semper gaudeatur in domino, hoc est in bonum. orãdum autem sine intermissione. Sedulæ enim preces prouocant animum iudicis ad dandam misericordiam. In omnibus verò actibus bonis deo gratias agendas qui hanc tribuit doctrinam in Christo Iesu domino nostro. ¶Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Omnia autẽ probate, quod bonum est tenete: ab omni specie mala abstinete vos.) Hoc dicit, vt non facile alicui per spiritũ loquenti interdicatur. Extinguitur enim, si incipiẽtis loqui feruor contradictione sopitur, ne forte non intelligentes dici ab eo spiritalia, iniuriam faciant spiritui sancto, & peccẽt per ignorantiam: neque aliquem qui quasi scripturas reuelet, non audiri patienter debere, sed omnia dicta examinari, & sic iudicari, ne forte gratiam datam fratri dum respuũt, authori repugnent. Omnia ergo quæ dicuntur, probanda monet: & quicquid sobriè & bene dictum fuerit, retinendum. Quæcunque enim apostolorũ & ipsius domini dictis congruunt, ea benedicta habenda sunt & retinenda: ab his autẽ quæ inimica fidei videntur, abstinendum. Solẽt enim spiritus mũdi fallaciter quasi per imitationẽ dicere bona, & inter hęc subinducere praua, vt per hæc quæ bona sunt, accepto ferantur & mala, vt quia vnius spiritus dicta putantur, non discernantur abinuicem: sed per id quod licitum est, commendetur illicitum, authoritate nominis, non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum nomine & ipsius domini nefanda docere & aduersa: ideoque omnia probanda monet, quia non possunt eloquia domini esse diuersa. Hinc est vnde & Ioannis apostoli epistola, Nolite, inquit, omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo sunt: quia si multa bona dicat, in aliquo autem quod fidei aduersum est promat, sciatur nõ esse spiritus sanctus. Nihil enim erroris in spiritu sancto poterit reperiri. Sed aut per exercitium eloquij quædam spiritalia, quædam verò carnalia, quia omnis error carni deputatur, aut certe commento quodam astutiæ bona fingit, vt his inserat mala, sicut supra memoraui: quemadmodum in Mõtano & Priscilla & Maximilla prophetis Cataphrygarũ spiritus mundi imitatione quadam boni simulat, vt per multa verisimilia necnon & vera mentiretur se esse spiritum sanctum. ¶Ipse autẽ deus pacis sanctificet vos per omnia perfectos, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur.) Deus pacis Christus est. Ait enim: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quippe cũ omnia quæ habet pater, filij sint, hunc sanctificare nos optat Apostolus, vt nos illustret pietate clementiæ suæ & omne votum nostrũ dirigat in perfectione, vt integer sit spiritus datus nobis. Tunc enim integer est, si bonæ vitæ studeamus, animam habentes mundam, & corpus sine querela, vt totus homo sit perfect9. Potest enim corpus mũdum esse, & anima inquinari per malum cogitatum: ideoque spiritum in homine mundum dicit esse debere. Si autem mala vita vel cogitatio intercedat, non erit integer spiritus, quia deserit hominem peccatis obnoxium. Dum enim dissentit anima & corpus, quanuis sine sensu sit, alieni ab eo efficiuntur, & velut perdens eos non erit integer spiritus. Ad hoc enim datur homini, vt maneat & sit quasi caput eius. Integer ergo non erit, quia perdit membra dum recedit ab eo homo ea agens quæ odit spiritus sanctus. ¶Fidelis est deus qui vocat vos, qui & faciet. Fratres, orate pro nobis.) Fidelem deum dicit in promissis suis, vt securi de præmio recte versentur. Et quia qui recte viuunt iuxta euangelium, facile poterunt impetrare quæ postulant. idcirco orare eos pro se hortatur. Facile enim multi impetrant quod desiderant. ¶Salutate fratres omnes in osculo sancto.) Sancta oscula sunt in salutatione Christiana, cætera carnalia sunt, quia quicquid sine Christo fit, carnale est, ac per hoc & mortale. Qui enim authorem vitæ contemnit, in morte est. ¶Adiuro vos per dominum, vt legatur epistola hæc omnibus fratribus.) Astringit eos vt soliciti sint ad legendam epistolam cunctis fratribus, vt cognoscant & laudes & admonitiones suas, per quas fiãt perfecti. ¶Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum.) Sic illos in bonis operib9 vult proficere, vt gratia domini nostri Iesu Christi permaneat in eis in æternum.

1. Ioan. 4.

Ioan. 14.

1. Corin. 6.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Commentarij in epistolam beati Pauli ad Thessalonicenses. II.

Præfatio.

QVoniam in prima epistola ad Thessalonicenses data, inter cætera etiam de aduentu domini quædam scripsit, & de resurrectione sanctorum: nũc aliam scribit ad eos in qua significat, licet obscure, neque enim posset aperte scribere, de abolitione regni Romani, & de Antichristi apparentia & damnatione, & de quorundam fratrum inquietudine.

CAPVT PRIMVM.

PAulus & Syluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicẽsium in deo patre nostro & Christo Iesu: gratia vobis & pax à deo patre & domino Iesu Christo.) Solennibus verbis scribit ad eos. Solito enim more sermonum caput continetur epistolæ, & idẽ ipsi tres sunt quorum nomine scribitur, sicut & prima epistola. ¶Gratias agere debemus deo semper de vobis fratres, sicut dignum est quoniam superexcrescit fides vestra, & multiplicatur charitas vniuscuiusque omnium vestrum in vos inuicem.) Deo se debitores de horum profectu in gratiarum actione profitentur, & vt non qualecunq; esse debitum ostẽderet sicut dignum est, ait: vt pro tam infinito dono satis magnas gratias referendas deo testarẽtur. Post acceptam enim primam epistolã meliores esse quàm fuerant perstiterunt, ita vt in eo copiosi & abundantes viderẽtur, quod post domini & dei deuotionẽ habemus man datum, vt diligamus nos inuicem. ¶Ita vt nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & pressuris quas sustinetis in exemplũ iusti iudicij dei, in hoc vt digni habeamini regno dei, pro quo & patimini.) Gloriam esse suam in horũ conuersatione & persecutione toleranda testatur, intantum vt apud cæteras ecclesias exempla eorũ proferãtur, vt imitatione eorum crescant in deuotione passionum pro Christo, vt mereantur consequi quę promissa sunt sanctis in die iusti iudicij dei, cuius amore mundum spernere non dubitarunt. Ipsæ enim pressuræ exempla sunt futurorum meritorum in his qui patiuntur, ad gloriam: in illis autẽ qui persequuntur, ad perditionẽ. ¶Siquidem iustum est apud deũ retribuere eis qui vos deprimunt pressuram: & vobis qui pressuram sustinetis, requiem nobiscum in reuelatione domini Iesu de cœlo cum angelis virtutis eius in igne flammę dantis vindictam in eos qui non nouerunt deum, & in eos qui non obaudiunt euangelium domini nostri Christi, qui pœnas soluent in interitum æternum à facie domini, & gloria virtutis eius.) Quoniam exemplum iusti iudicij dei apparere dicit siue in bonos siue in malos, idcirco subsecutus ait: Siquidem iustum apud deum, vt reddat vnicuique secundum opera sua. Quid tam iustum, vt qui in seculo bonos deprimunt, & extorres faciunt persecutionibus, in futuro eadem patiantur quæ faciunt: illi autem vt sint in requie cum cæteris sanctis, qui de magna tribulatione veniẽtes, regnum accipient æternum in aduẽtu domini de cœlo, cum cœperit venire cum cœlesti exercitu suo, & ministro igne ad dandam vindictam in paganos qui ignorant deum patrem esse Iesu Christi, & Iudæos qui dicunt se deum scire, non credunt euãgelio Christi, quod dedit illi pater deus vt traderet seruis suis? Quos omnes pręsẽtia domini, & gloria maiestatis eius ignis exuret, vt debitas reddãt pœnas interitus in æternum, semper sentientes, nõ tamen penitus deficientes, vt ipsa pœna illos quodammodo generet semper, quo consumantur. ¶Cum venerit clarificari in sanctis suis, & mirificari in omnibus qui crediderũt, quia fidem habuit testimonium nostrum super vos in die illa aduentus domini.) Duplicem continet sensum. Adueniet enim punire malos, & glorificare bonos. Ipse enim clarus & mirabilis videbitur in eos qui credunt exemplo & fide apostolorum, cum fuerint coronati, testimoniũ reddente illis euangelio in die domini. Seuerus autem apparebit incredulis, cùm æternis pœnis coartari cœperint. Corona enim discipulorum magistri est gloria, & veritas eius incredulorũ est pœna, quia quod prædicabatur non crediderunt. ¶In quo & oramus sẽper pro vobis, vt vos dignos habeat vocatione sua deus noster & impleat omni placito bonitatis & opere fidei in virtute, ita vt clarificetur nomẽ domini Iesu Christi in vobis, & vos in ipso secundum gratiã dei & domini Iesu Christi.) Gaudio addit & preces, vt quia deuoti sunt, dignetur deus adiuuare eos, vt perficiant opus cœptum ad claritatem domini nostri Iesu Christi, vt perseuerantia discipulorum testimonium sit magistri ad gloriam. Authoritas enim magistri in discipulorum est fiducia, cum se in accepta gratia faciunt digniores.

CAPVT SECVNDVM.

ROgamus autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostrę congregationis in idipsum, ne facile moueamini à sensu vestro, neq; conturbemini, neque per spiritũ, neque per verbum, neque per epistolã tanquàm à nobis missam, quasi instet dies domini. Ne quis vos seducat vllo modo: quoniam nisi venerit defectio primum, & reuelatus fuerit homo ille peccati filius perditionis qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita vt in templo dei sedeat ostendens seipsum quasi sit deus.) Obsecrat eos ne leuiter & facile de aduentu quasi imminentis domini opinionem reciperent: & talia dat mãdata vt etiam si per spiritum aliquis velut propheta fuerit locutus, credi ei nõ debeat, neq; sic per tractatum, aut per epistolam nomine forte apostolorum scriptam, assensum tribuendum. Solent enim tergiuersatores, vt fallant, sub nomine clari alicuius viri epistolam fingere, vt authoritas nominis possit commẽdare quod per ipsum recipi non possit. Hoc ideo, ne ipsa perturbatione dum incauti inuenirentur, possint seduci ad adorãdum diabolum qui idcirco hæc tractabit, vt sub saluatoris nomine apparens ac fallens sanctos, velit se adorari, vt decipiat credẽtes in Christum. Sed vt locum aut occasionem fallendi quã se putat habere, nõ habeat impudentissimus sathanas, tẽpus & signa aduẽtus domini designauit: quia non prius veniet dominus, q̃ regni Romani defectio fiat, & appareat Antichrist⁹ qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine. Sciens enim venturum dominum ad se comprimendum, nomen eius sibi vsurpabit: & vt regnum eius verum esse videatur, attrahet secum qui simul cum eo pereant, ita vt in domo domini in sede sedeat Christi, & ipsum deum se asserat, non filiũ dei. Vnde in euangelio ad Iudæos dominus ait: Ego veni in nomine patris mei, & non me recepistis. si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quamobrem ex circuncisione aut circuncisum illum venire sperandum est, vt sit Iudæis credendi fiducia illi. Itaque cum Thessalonicensibus scribit Apostolus, docet omnes in re huiuscemodi cautos esse debere. ¶Non meministis quod me adhuc apud vos agente hæc dicebantur vobis? Et nunc quid detineat scitis, ad hoc vt reueletur ille in suo tempore.) Hoc superesse dicit, vt reueletur ille qui ante dominum venturus est, vt iam speretur & dominus venturus, quod supra quasi sub velamine factus est, dicens: Nisi prius venerit defectio, quam regni Romani abolitionem superius intelligendam memoraui: vt cum defecerit, & venerit Antichristus, tunc aduentus domini imminere credatur. ¶Nam mysterium iam operatur iniquitatis tantum, vt qui nunc tenet, teneat, quousque de medio fiat.) Mysterium iniquitatis & à Nerone inceptum est, qui zelo idolorum & apostolos interfecit instigante patre suo diabolo

Ephe. 5.

Ioan 5.

diabolo, vsq; ad Diocletianum, & nouissime Iulianum, qui arte quadam & subtilitate cœptam persecutionem implere non potuit quia desuper concessum nō fuerat. His enim ministris vtitur sathanas, vt interim sub turba deorum ad seducendos homines vnius veri dei manifestatione illudat, quamdiu steterit regnum Romanū. hoc est quod dixit: Donec de medio fiat. ¶ Et tunc reuelabitur ille iniquus, quē dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illuminatione præsentiæ suæ. Cuius est aduentus secundum operationem sathanæ in omni potestate & signis & prodigiis mēdacij.) Post defectum regni Romani appariturū Antichristum dicit, sicut memoratum est. Nouissimo enim tempore sciens diabolus imminere sibi interitum, deficiente autē regno Romano, & ille de cœlis mittetur deorsum proiectus in terram, sicut dictum est in Apocalypsi Ioannis apostoli, subornabit sibi in quo & per quem signa quædam virtutis permissu iusti dei faciens, se commendet vt adoretur quasi sit deus. Imitabitur enim, vt sicut filius dei diuinitatem suā homo natus vel factus signis ac virtutibus demonstrauit, ita & sathanas in homine apparebit, vt virtutibus mendacij ostendat se deum, sicut supra dictum est. Reuelatio vero mysterij iniquitatis hæc est. Cū enim apparuerit Antichristus, cognoscetur ipse esse quasi eorū deus, quos prius nutu eius vt deos coluit vulgus, quorum sit ipse primus, aut summus quod signorum virtutibus faciet credibile. Ideo portenta mendacij dixit, quia hoc se vult credi per signa quod non est, vt decipiat quos circumuenturus est. Quod sanctis ideo prædictum est, vt sciāt quid caueant. ¶ In omni fallacia iniquitatis iis qui pereunt, pro eo quòd dilectionem veritatis non susceperunt ad hoc vt salui fierent.) Iis dicit fallaciam iniquitatis prodigiorum eius proficere, qui perituri sunt. Quia enim veritatis charitatē spreuerunt, per quam saluari potuerant apostolis prędicantibus: traditi sunt diabolo. nolentes enim saluari, deseruntur à deo. ¶ Et idcirco mittit illis deus operationem erroris in hoc vt credant mendacio, quatenus iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.) Operatio erroris est fallis fidem committere, vt qui claritatem luminis diem esse consentire noluerunt, putent tenebras diem dici debere, vt possint propensiori delicto rei facti sine contradictione damnari veritatis inimici, fautores autē iniquitatis. ¶ Nos verò debemus gratias agere deo semper de vobis fratres dilecti à domino, quia assumpsit vos deus à principio ad salutem in sanctificatione spiritus, & fide veritatis, in quam & vocauit vos per euangelium nostrum in acquisitionem gloriæ domini nostri Iesu Christi.) Hoc loco pręsciētia dei personat, qui scit omnium mentes ante natiuitatem eorum. Nec enim latet illum qui credituri sunt. idcirco à principio scit hos fideles fore qui credentes augmentum fidei faciunt, non detrimentum. Sanctificati enim per fidem veritatis euangelij filij dei acquiruntur ad augmentum gloriæ corporis Christi, sicut in alia epistola ait: Vt crescant, inquit, omnia in incrementum dei. Quicunque enim deserto diabolo confugiunt ad fidem Christi, augmentum faciunt deo in corpore Christi, qui prius fecerant detrimentum. ¶ Itaque fratres, state, & tenete traditiones nostras quas didicistis siue per verbum, siue per epistolam nostrā.) Vt præscientia dei maneat in salutem illorum, idcirco in traditione euangelij stādum ac perseuerandum monet, vt soliciti sint ne desidia & ocio torpentes in operibus dei, non impleant quod cœperunt. Sic enim præscit credere & posse manere, si crebra admonitione pulsentur. ¶ Ipse autem dominus noster Iesus Christus, & deus pater qui dilexit nos & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratiam, consoletur corda vestra, & stabiliat in omni opere & verbo bono.) Quoniam pater & filius vna virtus, vnáque diuinitas & substantia est: ideo non dubitauit primum dominum nostrū Iesum Christum nominare, deinde deum patrē nostrum, dignatione eius, non veritate naturæ: qui intantum dilexit nos, vt filium suum daret pro nobis, deum pro hominibus, pro seruis dominum, pro adoptiuis filium verum: vt mors eius, vita nostra sit: & resurrectio eius, iustificatio nostra. Secundus autē aduentus eius, requies vitæ nostræ & gloria in æternum, vt

Esaie. 11.

A

ista spes consolatio sit præsentium pressurarum, per quam fundati crescerent in bonis operibus & doctrina.

CAPVT TERTIVM.

QVod reliquum est fratres orate pro nobis, vt verbum domini currat & clarificetur, sicut & apud vos, & liberemur ab iniquis & nequā hominibus. Non enim omnium est fides.) Decætero orandū hortatur vt dignetur deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere & transfundere per os Apostoli sui in aures audientium, & vt compesceret & sedaret malorum hominum seditiones qui diffidunt veritati: & loquendi fiducia cresceret Apostolo ad eius fructum, & conuersionem multorum. ¶ Fidelis autē deus, qui stabiliet vos, & custodiet à malo.) Quoniam deus fidelibus & bonæ vitæ hominibus auxiliū suum non defuturum in necessitate promisit ad confirmationem illorum, ij autem tam in fide quàm in opere æmuli erant bonorum: idcirco fidelem deum dicit in promissis eius, quia prouidētia eius esset circa eos. ¶ Confidimus autē in domino de vobis, quoniam ea quæ pręcepimus, & facitis & facietis.) Propter quod mereri illos, vt dei defensione tutos præstari cōsideret, idcirco ea quæ illis præcipiebat in nomine domini fieri ab illis & futura esse non dubitabat.

B

¶ Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione dei, & expectatione Christi.) Hoc illis exoptat à deo, quod non ambigit posse præstari, vt in dei charitate cor eorum proficeret ad expectandum aduētum domini, vt contempto seculo desideretur aduentus eius qui seculum vicit. ¶ Denūciamus vobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi secernere vos ab omni fratre intemperanter ambulante, & non secundum traditionē quam acceperunt à nobis.) Quoniam in omni plebe non omnes obedientes sunt verbo doctrinæ, non legis, sed suum placitum & consilium sequentes: propter hoc declinandum ab his pręcepit, vt cognoscāt semetipsos errare. ¶ Ipsi enim scitis quemadmodum debeatis imitari nos, quia non intemperanter viximus apud vos, neque gratis panem edimus à quoquam sed in labore & fatigatione nocte diéq; operantes, ad hoc ne graues essemus cuiquàm vestrum, non quia non habuerimus potestatē, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandos nos.) Non illos dicit ignaros operis & laboris sui quē sedulo exitu operabatur, ne pane indigeret alieno, vt exemplum daret eis ad imitandum illum. Neque enim reprehensibile esset si panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorum escam spiritalem præbebat, quæ etiam corpori immortalitatem cum gloria procuraret. Tunc etenim exerta potest esse libertas si semetipsum quis ventris caussa aut pecuniæ nulli subiiciat, suo pane contentus, maximè quod ad laudem magis proficit, si cum liceat, & sit sumēdi potestas, contineat. Hic talis prodesse potest audiētibus se. Reuerētiam enim habebūt rigoris huius: & ea quæ ab hoc mandātur, pretermitti non poterunt. ¶ Nam cū essemus apud vos, hoc pręcipiebamus vobis, quod si quis nō vult operari, nec manducet.) Non solum verbis docebat, sed hortabatur & factis. Idonei enim magistri est si ea quæ verbis docet, operibus expleat. Tunc enim addiscentes vera esse sciunt quæ audiūt, si negligi illa nō viderint à doctore. Quamuis enim manifeste vera esse non ignorentur quæ docentur: tamen si negligi cœperint à magistro, difficile proficiēt audiētibus. Magis enim opera suadent quàm verba. Quamobrem magis præmiis remunerandi sunt, qui negligentibus magistris, de solis verbis proficiūt tam in opere quàm in sensu. Forma enim erat iis qui mediocris vel tenuis erāt substantiæ in plebe, vt discerent quatenus libertatem suam non amitterent. Vnde & Salomon, Raro, inquit, inferes pedem ad amicum tuum, ne saturatus tui oderit te. Qui enim frequenter ad alienam mensam conuenit, ocio deditus aduletur necesse est pascenti se: cum religio nostra ad libertatem homines aduocet. Ideoque si quis, inquit, manducare spernit, cesset à labore vt quia nullus sine cibo potest viuere, det operā laborandi, vt arbitrio suo viuens deum possit habere propitium. ¶ Audiuimus enim quosdam ambulare inter vos intēperanter, nihil operantes sed curiose agentes.) Qui ociosi esse

Acta. 20.
1. Corin. 4.
1. Thessa. 2.

C

D

Prou. 25.

esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur qua introitum suum desiderabilem faciant domibus diuitum, ambulantes gesta & opiniones verborum subtiliter colligunt, scientes quid de quo velint audire, vt libenter & requisiti pascantur. Quod factũ valde abhorret disciplina dominica. Horum enim venter, deus est, qui fœda cura necessaria prouident. ¶His igitur huiuscemodi denunciamus & exhortamur in domino Iesu Christo, vt cum quiete operãtes suum panem manducent.) Vt eis facilius suadeat interposito nomine domini Iesu Christi exhortatur eos, vt obaudiãt quid eis sit vtile. ¶Vos autem fratres, nolite deficere in benefaciendo. Quòd si quis non obaudit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & nolite cum eo conuersari, vt reuerentia confundatur. Non velut inimicũ existimetis, sed monete consiliis vt fratrem.) Propter quod superius vnumquemque suum panem manducare debere præcepit: ne forte quidam illorum occasionem parcitatis & inhumanitatis captarent, ideo statim subiecit: Vos autẽ, inquit, fratres, nolite defatigari benefacientes. Neque enim in reprehensionẽ venit qui humanus in largiendo est, sed hic qui cum possit laborem ferre, in ocio vult vitam agere. Quem si epistolæ authoritas non corrigit, notandum hunc, nec conuersandũ cum eo præcipit, vt confusus qui ab omnibus euitatur, subiiceret se præceptis apostoli. Quod tamen sine iracundia & contumelia vult fieri, vt patiẽter declinetur ab eo: ita tamẽ, vt si res attulerit loqui cum eo, monendum illum vt patiatur se corripi, nec vltra præcepta apostoli contemnenda: familiaritatem quoque tamdiu cum eo non habere, quamdiu obaudiẽs fiat. Nam si ad iracundiam contumeliis lacessatur, peior se fiet. Incitatur enim ad contentionẽ, & incipiet erratum suum velle defendere, post autem erubescere emendare se: ne quod prius excusabat, postea fateri videatur.

Gala.6.

¶Ipse autem deus pacis det vobis pacem semper in omni loco. Dominus cum omnibus vobis semper.) Quod suum est, bono voto illos prosequitur quasi charissimos filios, optans semper cum illis pacem manere, quæ est dux ad vitã æternam. Cum his enim dominus se esse promisit qui fuerint pacifici. ¶Ipsa salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola, ita scribo.) Propter interpolas & adulteratores scripturarum, semper se manu sua in omni epistola sua salutationem subscribere testatur, vt sub nomine eius epistola accepto ferri non possit quæ non fuerit manu eius subscripta. ¶Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.) Hæc salutatio manu Apostoli conscripta est, qua gratiam domini nostri Iesu Christi optat esse cum eis. Amen.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Commentarij in epistolam beati Pauli ad Timotheum I.

Præfatio.

Timotheus filius fuit mulieris Iudææ fidelis, patre Græco, cuius caussa paruulus circuncidi non potuit. Qui studio matris suæ sacras literas didicit, quibus operam dans bonam sibi vitam instituit. Hunc Apostolus cum voluisset assumere, sciens idoneum fore dispensatorem euangelicæ veritatis, caussa Iudæorum compulsus est circuncidere eum instantibus eis, vt qui matre Iudæa natus esset, incircuncisus assumi non deberet ad magisterium propter testimonium generis. Hunc ergo iam creatum episcopum instruit per epistolam quomodo deberet ecclesiam ordinare.

CAPVT PRIMVM.

Paulus Apostolus Christi Iesu secundum imperium dei & saluatoris nostri Christi Iesu, spei nostræ. Timotheo germano filio in fide, gratia, misericordia, pax à deo patre & Christo Iesu domino nostro.) Patris & filij imperio apostolum se factũ ostendit, vt in deo patre salutem, & Christo filio eius spem prædicaret, vt quia nemo negat salutẽ esse in deo, nec quisquàm dubitaret spem esse in Christo Iesu, quem à mortuis excitatum exemplum huius spei dedisse cognosceret. Hoc modo scribit Timotheo, vt securus esset de sua ordinatione, quia imperio patris & filij electus esset ad docendum. Quem verum filiũ appellat, sed in fide, sicut dicit ad Corinthios: In Christo enim Iesu, inquit, per euangelium ego vos genui. Hæc vera & firma generatio est, quæ nescit occasum, nescit morbos & pestilentiam, & quæ ignorat famem & sitim. Dicit autem in regno dei nullius egere, quia futura est dono dei immortalitas gloriosa in regno dei & Christi, quorum gratiam & misericordiã & pacem exoptat cum isto manere. ¶Sicut rogaui te subremanere Ephesi cũ irem in Macedoniam, vt denuncies quibusdam ne aliter doceant, neque intendant fabulis & genealogiis infinitis, quæ quæstiones præstant magis quàm ædificationẽ dei, quæ est in fide.) Filius à patre rogari non debuit, sed propter charitatis affectum, & vt illi formam humilitatis ostenderet, obsecrat episcopus coëpiscopum suum ne pateretur Iudæos aliter populum quàm ab apostolo tradebatur docere, ne oblectarentur fabulis quas narrare consueti sunt Iudæi de generatione suarum originum de Abraham & Isaac & cæteris patriarchis, & de circuncisione & iis quæ postea tradita sunt à Moyse: ne circumuenirentur ad hæc colenda quæ carnaliter data fuerant. Quid enim opus est, generationum, quas constat esse infinitas per traducem, facere mentionẽ, & quid & quatenus factum est sub vnoquoque eorũ, & nõ potius compendio per fidem salutem quærere? Inde enim quæstiones oriuntur, cum quid & quando, & quomodo, & quare factum est, tractatur: quę res impedit salutem. ¶Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non simulata: à quibus quidam errãtes cõuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant.) Quoniam omnium maior est charitas, hãc finem esse dixit, id est perfectionis consummationem omnium præceptorũ, si tamen ex corde puro sit & bona conscientia. Vera enim charitas non potest malam vitam agere, nec simulatam fidem habere, in quibus omnis lex impletur & prophetæ. Quidam autem Iudæorum mysterium legis ignorantes & prophetarum, quia vsque ad Christum seruanda sunt tradita, errauerunt, putantes prædicato Christo & legem factorum in Neomeniis & circũcisione & escis discernendis seruari debere. Idcirco in vaniloquiũ dicit eos conuersos, quia volebant docere quæ ignorabant. Scimus autem quia bona est lex si quis ea legitime vtatur, certum habens hoc, quod iusto lex non est posita, iniustis verò & inobsequentibus, impiis & peccatoribus, scelestis & prophanis, patricidis & matricidis & fornicatoribus, homicidis, masculorũ concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur quæ est secundum euangeliũ gloriæ beati dei, quod creditum est mihi.) Bonam esse legem quæ per Moysem data est, non negat, ita tamen, vt sensus eius sciatur & quomodo data est accipiatur. Hic enim scit legem, & qua caussa data sit, qui prædicato Christo deserit illam ex parte qua lex factorum appellatur: circa dilectionẽ autem dei vtatur ea, asserens & affirmãs quæ à saluatore dicta sunt in lege & prophetis. Hic enim legitimè vtitur lege, qui potest discernere ea quæ ad tempus data sunt ab iis quæ perpetua sunt: & quę ad Christi pertinent sacramentũ, seruari iam in futurum non oportere, quasi venturus credatur qui iam venit. Si enim omnia locis suis accipiantur, bona sunt: si quo minus, mala erunt asserenti peruerse. Peccare est enim vnaquæque minime locis suis exponere. Præterea quia

Acta.16.

1.Corin.4.

Roman.7.

Psalm.103. abundãtia, vt amota perturbatione seditionis, succedat lætitia. Panis enim confirmat cor, & vinum lętificat mentem. Postulantes verò pro iis qui in necessitate varia sunt, vt eruti & liberati, deum collaudent incolumitatis authorem. Referentes quoque gratiarum actiones pro iis quæ nobis quotidie dei prouidentia præstantur ad vitam, vt in his omnibus pater collaudetur deus, ex quo sunt omnia: & filius eius, per quẽ sunt omnia. vt sopitis omnibus quæ huic imperio infesta & inimica sunt, in affectu pietatis & castitatis deo seruire possimus. Perturbatio enim & captiuitas nec pietatem seruat, nec castitatem. Vnde enim pius qui nudus est? & vnde castitas, vbi potestatis suæ non est? Vt hæc ergo seruari possint, qui es necessaria est, vt placita deo reddãtur obsequia, qui omnes homines saluos vult fieri, & cognoscere veritatem. Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum & verum deum, & quem misisti Iesum Christum. Si deus, vtique qui omnipotens dicitur, omnes homines saluos vult fieri: cur non impletur eius voluntas? Sed in omni locutione sensus est, cõditio latet. Vnde dicit Petrus apostolus: Omnis scriptura indiget interpretatione. Vult enim deus omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult, vt nolentes saluentur: sed vult illos saluari, si & ipsi velint. Nam vtique qui legem omnibus dedit, nullum excepit à salute. Nunquid nõ medicus idcirco proponit in publico, vt omnes se ostẽdat velle saluare: si tamen ab ægris requiratur? Nõ est enim vera salus si nolenti tribuatur, nec gaudere potest in percepta salute qui inuitus, si tamen fieri potest, accepit medicinam: vt non dicam quia medicinę effectum habere non potest, nisi ad illam æger animum commodauerit, quia hæc medicina non est corporalis, sed spiritalis, quæ neque dubiis proficit, neque inuidis. Fides est enim quæ dat salutem: quam nisi mens tota susceperit voluntate, non solum nihil proderit, sed & oberit. Fidei etenim gratia hanc habet potestatem, vt deuotis sibi diuinam infundat medelam, indeuotis verò conferat morbum per quem totus homo intereat. ¶ Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus.) Dei & Christi vnam significat esse voluntatem in saluãdis hominibus: Vnde deum patrem, quia ab ipso est omnis authoritas, vnũ esse fatetur, & vnum mediatorem dei & hominum Christũ Iesum. Missus enim à patre factus arbiter reconciliauit deũ & homines, reformãdo eos ad agnitionem eius. Quia enim vnus est pater & filius, non persona, sed indifferenti natura: vt arbiter esset dei & hominum, filius dei assumpta carne homo nat⁹ est, vt mediator dei & hominũ homo esset Christus Iesus id est non sine diuinitate, quia in deo homo erat, & deus in homine: & vt ex vtroq; esset mediator, & vtrúque reconciliaret, in se primum hoc fecit. Non enim poterat vnitatem dei custodiens, mediator dei & hominum vocari, quasi alius esset deus qui diffidentem hominem à deo in gratiam reuocaret: sed homo qui legem datam non præteriret, factus est arbiter inter eum qui peccauit, & inter illum qui peccare ignorat, vt hic ignosceret, & homo decætero in dei fide maneret. ¶ Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Cuius testimonium temporibus suis datum est, in quo positus sum ego prædicator & apostolus, veritatem dico, non mentior, magister gentiũ in fide & veritate.) Quoniam homo reconciliatus iam deo, obnoxius erat morti infernæ, ne ad deum cui recõciliatus erat, posset ascendere: saluator vt arbitrium suum ad effectum perduceret, mori se passus est contra ius, vt descendẽs ad inferos mortem de impietate quam in eo gesserat, damnaret, auferens ei quos tenebat, vt decætero quisquis signum eius haberet, ab ea teneri non posset. Cuius rei testimonium tempore quo resurrexit, ostendit. Destructio enĩ mortis, resurrectio mortuorum est. Quam spem missus est hic Apostolus gentibus prædicare, vt ab eo discerent quæ spes esset in Christo. Hic enim datus est magister, vt fidem doceret & veritatem. ¶ Volo itaque orare viros in omni loco, leuantes sanctas man⁹ sine ira & disceptatione.) Pacificum animũ in oratione esse debere, vt ad effectũ deducatur oratio. Sãctæ enim manus sunt, quando cor mundum est. Sic tamen in omni loco orandum præcipit, vt competens locus intelligatur, non vtique importuno aut sordido loco: quippe cum prohibeat dominus vulgo orare: sed hoc monet, ne in sola ecclesia putarent orandum. Similiter & mulieres in habitu ornato cum verecundia & pudicitia, ornãtes semetipsas nõ tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste preciosa: sed (quod decet mulieres) profitentes pietatem per opera bona.) Humili habitu mulieres orare debere, non in iactãtia. Qui enim vult audiri, inclinare se debet, amota à se pompa, vt misericordiam dei prouocet. Habitus enim superbus nec impetrat, nec recta de se facit credi. Quis enim prudẽtium iactantẽr ornatam mulierem non horreat? Quanto magis author deus, qui corpus à se liberum factum, obligatum metallis videt? Nam humilis habitus bonæ professioni congruit, vt possit non aliud æstimari, quam cernitur. Quæ autem in domo dei cum pompa se mauult videri, non vtique propter deum, sed propter homines cõsequitur quod vult, vt gloriosa videatur, nihil consecutura à deo nisi maculam. Quanto enim hominibus splendida videtur, tantò magis despicitur à deo. ¶ Mulier in silentio discat, in omni subiectione. Docere autem mulieri non permittitur, neque dominari viro, sed esse in silentio.) Non solum habitum humilem habere debere mulierem, verumetiam authoritatẽ ei denegandam & subiiciendã præcipit viro, vt tam habitu quã obsequiis sub potestate sit viri, ex quo trahit originẽ. Adã enim primus creatus est, deinde Eua: & Adã nõ est seductus: mulier autẽ seducta facta est in prętiuaricationem. Salua autem erit per filiorũ generationem, si tamen in fide mãserint & in dilectione & sanctimonia cum pudicitia.) Præfert virum mulieri propter quod primus creatus est: vt inferior sit mulier, quia post virum & ex viro creata est. Adiicit & aliud, quia diabolus non virũ seduxit, sed mulierem. Vir autem per mulierem deceptus est: ac per hoc nulla illi cõcedẽda audacia est, sed esse debet in humilitate: quia per illam mors intrauit in mundum. Salua autem erit, inquit, per filiorum generationem, si tamen in fide manserint & charitate & pura vita. Hos enim filios dicit qui regenerantur per fidem Christi: quia si in generatione sua perseuerauerint, cum his liberabitur resurgens ex mortuis: non quo ab illis liberabitur, sed per illorum generationẽ, cum credunt qui destinati sunt in vitam æternã, peruenitur ad resurrectionẽ ex mortuis, & fiet salua credentibus illis, & vitam castam agentibus. Tamdiu enim resurrectio suspensa est, quamdiu omnes credant prædestinati ad salutem.

(Margin: Ioan.17. — 2.Pet.1. — 1.Timo.1. — 1.Pet.3. — 1.Corin.14. — Gene.1. — Gene.3.)

CAPVT TERTIVM.

Vmanus sermo est. Si quis episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat.) Quoniam episcopum bonæ vitæ esse oportet: idcirco qui episcopatũ cupit, bonum opus desiderat. Hoc enim cupiens, bonam vitã appetere videtur, si tamen non ab iis declinet quæ in subiectis habentur, ne ambitione & desiderio pecuniæ hoc egisse videatur. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse.) Qualis episcopus debeat esse describit, vt nemo episcopatum appetat, nisi fuerit fidus, qui ab omnibus contrariis abstinere se potest, vt non indignus sit sua professione. Vnius vxoris virum.) Quamuis secundam numero vxorem non sit habere prohibitũ: vt tamen quis dignus ad episcopatum sit, etiam licita debet spernere propter sublimitatẽ ipsius ordinis: quia cæteris melior debet esse qui cupidus est sedis illius. ¶ Sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docibilem, non obnoxium vino, non verberatorem, sed modestum, non litigiosum, non asperum, domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni charitate.) Talem hominem qui hęc custodiat quę enumerat bona, creari dicit debere episcopũ. Hæc enim signa sunt dignitatis episcopalis. Si autẽ quis potiora sectatus, & corpus & animam suam deo dicauerit ne se copulet matrimonio, tanto magis dignus fiet. Ideo enim inferiorem posuit, vt de potiore nemo dubitaret. ¶ Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo ecclesiæ diligentiam habebit?) Manifestũ est, quia tunc potest idoneus rector futurus probari, si prius domum suam recte gubernauerit. Qui enim in mini-

(Margin: ad Tim.1.)

Lucæ.2. minimis fidelis est, & in magnis fidelis est. ¶Non Neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli.) Verum est, quia rudis in fide solet extolli superbia, maximè si accipiat ordinem. Nouitate enim & potestate inflatur arbitrans se præ cæteris digniorem. Videns enim primo anno natiuitatis collatum in se honorem, putat non magis ad suum, sed ad aliorum profectum se vocatum, quasi beneficium religioni det magis quàm accipiat ab ea: per quam rem elatus incurrit laqueum diaboli. Inuenta enim occasione superbiæ illius satanas præcipitat eum. Ideoque in Salomone legitur: Superbis deus resistit. Vnde Gala.6. & in alia epistola idem Apostolus ait: Qui se putat esse aliquid, seipsum seducit. Et dominus, Qui se, inquit, exaltauerit, humiliabitur. Lucæ.14. ¶Oportet autem eum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt.) Sensum dominicum secutus ait: Oportet futurum episcopum testimonium bonũ habere ab extraneis: quia qui in minimis fidelis est, & in magnis, sicut dicit dominus. Si in alieno mammona fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? vt hic qui in mũdanis rebus & conuersatione humana fidelis minime inuenitur, dubium non sit quia & in diuinis rebus idoneus non erit. Si autem hominibus fidẽ exhibuerit, multo magis deo. ¶Ne in opprobrium incidat, & laqueum diaboli.) Si timorem dei ante oculos non habuerit episcopus, tempori magis se commendans: hũc quasi infidelem & pseudoprophetam deserit deus, & difformis videbitur omnibus & maculosus, quia aliter facit quàm prædicat, verbis suis ipse se accusans, quia deputatus est gregi sathanę. Tunc enim vera se probat prædicare, si ea conetur & gerere. Magna ergo cura eligendus est qui domum dei regendã accipiat. Si enim terrestriũ rerum dispensatores idonei quærendi sunt, quanto magis cœlestium? Diaconos pari modo pudicos, nõ bilingues, nõ vino multo deditos, non turpibus lucris vacantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura: & hi autem probentur primum, & sic ministrent sine crimine.) Qui tãta cura diaconos eligẽdos præcipit, quos constat ministros esse sacerdotũ: quales vult esse episcopos, nisi sicut ipse ait, irreprehensibiles? Negocia tamen publica, turpia, vilia lucra nõ habentes. Scit enim ideo negociari, vt capiant lucra, nec aliud profitetur quàm gerit. Turpia autem lucra hæc dicit esse, si sub pia professione quæstibus studeatur. Turpis enim deprehenditur cum se purum ostentat. Post episcopum tamen diaconatus ordinationẽ subiecit. Quare? nisi quia episcopi & presbyteri vna ordinatio est. vterque enim sacerdos est. Sed episcopus primus est, vt omnis episcopus presbyter sit, non tamẽ omnis presbyter episcopus. Hic enim episcopus est qui inter presbyteros primus est. Denique Timotheum presbyterum ordinatum significat: sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat. Vnde & quemadmodum episcopum ordinet, ostẽdit. Neque enim fas erat aut licebat vt inferior ordinaret maiorẽ. Nemo enĩ tribuit quod nõ accepit. ¶Mulieres similiter pudicas, non studẽtes discordię, sed sobrias, fideles in omnibus.) Quia sanctũ pręcepit creari episcopum, adæque & diaconum: non vtique disparem Leui.19. vult esse plebem: quippe cum dicat dominus: Sancti estote, quia & ego sanctus sum. Ideoque etiam mulieres quæ inferiores videntur, sine crimine vult esse, vt munda sit ecclesia dei. Sed Cataphrygæ erroris occasionem captãtes, propter quod post diaconos mulieres alloquitur, etiam ipsas diaconas ordinari debere vana præsumptione defendunt, cum sciant apostolos septem diaconos elegisse. Nunquid nulla mulier tunc idonea inuenta est, cum inter vndecim apostolos sanctas mulieres fuisse legamus? Sed vt hęretici animum suum verbis nõ sensu legis astruere videãtur, apostoli ver- 1.Timo.2. bis contra sensum nituntur apostoli, vt cum ille mulierem in ecclesia in silentio esse debere præcipiat, illi econtra etiã authoritatem in ecclesia vindicent ministerij. ¶Diacones sint vnius vxoris viri, filios bene regentes, & domos proprias. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonũ sibi acquirunt, & multam fiduciã in fide quæ est in Christo Iesu.) Ea quæ minus dixerat de ordinatione diaconatus, nũc subiecit. Ostendit etiam istos vnius vxoris viros esse debere, vt hi ad ministerium dei eligantur qui non sunt egressi con

A stitutum dei. Homini enim vnam vxorem decreuit deus, cum qua benedicatur. Nemo enim cum secunda benedicitur. Qui si filios bene gubernauerint, & domos suas, id est, vernaculos aut domesticos, poterũt digni fieri sacerdotio, & fiduciam habere apud deum, vt sciant se posse impetrare quod postulant, iam decætero se ab vsu fœminæ cohibentes. Veteribus enim idcirco concessum est leuitis aut sacerdotibus vxores ad vsum habere: quia multum tempus ocio vacabant à ministerio aut sacerdotio. Multitudo enim erat sacerdotum, & magna copia leuitarum, & vnusquisq; certo tempore seruiebat diuinis ceremoniis secundum institutũ Dauid. Hic enim viginti & quatuor classes cõstituit sacerdotum, vt vicibus deseruirẽt. Vnde Abia octauam classem habuit, cuius vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut cõtinetur in Paralipomenon, ita vt tempore quo non illos 1.Para.23. contingebat deseruire altari, domorum suarum agerent curam. At vbi autem tempus imminebat ministerij, purificati aliquantis diebus accedebant ad templum offerre deo. Nũc B autem septem diaconos esse oportet, aliquantos presbyteros, vt bini sint per ecclesias. & vnus in ciuitate episcopus, ac per hoc omnes à conuẽtu fœminæ abstinere debere, quia necesse est eos quotidie præsto esse in ecclesia, nec habere dilationem vt post conuentum legitime purificentur sicut veteres. Omni enim hebdomada offerendum est, etiam si non quotidie peregrinis, incolis tamẽ vel bis in hebdomada: & non desunt qui prope quotidie baptizentur ægri. Nã veteribus ideo concessum est, quia multo tempore in templo non videbantur, sed erant priuati. Si enim plebis hominibus orationis caussa ad tempus abstinere se præcipit, vt vacent orationi, quãto magis leuitis aut sacerdotibus, quos die noctúque pro plebe sibi commissa oportet orare? Mũdiores ergo esse debent cæteris, quia actores dei sunt. ¶Hæc tibi scribo, sperans cito me venire ad te. Si autẽ tardauero, vt scias quemadmodũ oporteat te in domo dei cõuersari, quæ est ecclesia dei viui, columna & firmamentum veritatis.) Quantum ad scientiam eius pertinebat hoc erat C in eo quòd citius illũ visurus esset. Sed quia solet aliud placere deo cuius prouidentia ipsi soli cognita est: idcirco ne forte, inquit, tardem, scribo tibi vt scias quomodo ecclesiã ordines, quæ est domus dei, vt cum totus mũdus dei sit, ecclesia tamen domus eius dicatur, cuius hodie rector est Damasus. Mundus enim in præuaricatione est diuerso turbatus errore. Ideo illic necesse est dicatur esse domus dei & veritas, vbi secundum voluntatem suam timetur. Hoc profitẽtibus de eo seruis, quod ipse dignatus est edocere, ne forte verba eius negarentur esse, virtutibus hæc signauit, quæ à nullo alio fieri possunt, vt his infidelitas accusata inexcusabilis pereat. Firmamentum enim veritatis huius signa sunt & prodigia. ¶Et quidem omnium confessione magnũ est huius pietatis mysterium.) Nullum fideliũ admirari negat sacramentum veritatis in ecclesia prædicatæ, quam pietatem appellat. Magnanimitatem enim & clementiam suam cognoscentibus se diuina tribuit dona, excepta remissione D peccatorum quam hic in præsenti largitur. ¶Quod declaratum est in carne, iustificatum est in spiritu, visum est angelis, prædicatũ est gentibus, creditũ est in hoc mũdo, assumptũ est in gloria.) Sacramentũ mysterij dei, quod est Christus in carne, dicit manifestatũ quod latebat in spiritu. Natus enim homo filius dei, qui in secreto erat apud deum, opere & prędicatione declarauit se creaturæ, & hoc est iustificatum esse in spiritu, operibus & virtute claruisse cũ qui erat in carne quis esset: deinde apparuisse angelis, non iam in forma humilitatis, sed in potestate. Tãdiu enim aspectu humilis visus est per carnem, quamdiu deuicta morte resurgeret à mortuis, & videretur maiestas eius qui natus vt homo, non erat totus homo: vt agnoscentes angeli mysterium quod prius latuit, declaratum in carne, genu illi flectentes quasi deo gratias agant, quia didicerunt veritatem quæ gẽtibus prædicata est, vt ab errore liberarentur: in quo mundus proficit, vt non damnetur. Ideo enim creditum est mũdo dei sacramẽtum, vt perfidia eius veniam erroris mereri non possit: sicut dicit dominus de Iudæis: Si non venissem, Ioan.15. & locutus eis fuissem, peccatum non haberent. nunc autem excu-

excusationem non habebunt de peccato suo, quia quod velut infirmum & deforme contempserunt, assumptum est in gloria. Post crucē manifestata persona & virtute sua saluator palā famulantibus nubibus ascendit gloriosus in cœlos.

CAPVT QVARTVM.

SPiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, attendentes spiritus fallaces, doctrinas dæmoniorum in simulatione falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere, abstinere à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatē, quia omnis creatura dei bona, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei, & orationē.) Quæ sibi spiritus sanctus futura reuelauerit ad instructionem ecclesiarum & cautelam, non tacet, vt præmonitæ ecclesiæ solicitæ sint ne ab huiusmodi possint circumueniri hominibus. Quid enim tam clarum tāmque apertum ad euitandos aut magis condemnandos doctrinæ huius pestiferæ viros potuit manifesta voce præfari, nisi vt asseuerationem eorum, fallacem ac simulatam doctrinam dæmoniorum nūcuparet? vt cum huius asseuerationis sermones audiuntur, à diabolo composita esse doctrina hæc sciretur, quam prædixerat spiritus sanctus, quæ de incarnatione saluatoris asserit falsa, quæ nunc in Marcionistis, quãuis penè defecerint, vel Patritianis, aut maximè in Manichæis denotatur. Hi enim & Christum natum negāt, & nuptias prohibent, & abstinendum à cibis tradunt. Quorum cauteriatā dicit conscientiam hoc est simulatione corruptam, quia sicut cauterium corium corrumpit, & notam infligit, ita & fallacia conscientiam quæ dolo maleuolētiæ aliud scit, & aliud profitetur, denotat ad perditionē. Iam enim hos imitari negat, vt saluentur: quia sicut cauterium immutari non potest, ita nec eorum animus emēdari. Nihil enim peius simulatione. Tales enim ij sunt, quales & Iudæi illi qui intelligentes Christum dei virtute operari, in Beelzebub hæc ab eo fieri dicebant. Vt enim fabricatorem hominis male tractent, cū natos se non doleant, nuptias tamen prohibentes, Christo carnem subtrahunt, & vt ad eius iniuriam proficiant ab iis quæ visibus nostris instituit, abstinendum docent, vt per id quod despiciuntur, mala esse, & à malo authore inuenta videantur. Hinc est vnde Apostolus omnia à deo bona facta ostendit: si tamen cum gratiarum actione sumantur. Immūda enim erunt ei qui non laudat in his creatorem. Nec enim possunt bene illi proficere qui sic illa sumit vt male tractet authorem eorum. ¶ Hæc igitur proponens fratribus bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ quam assecutus es.) Quid tam verum, quid tam clarum & prouidum, nisi vt disciplina Christiana incorrupta tradatur, vt fructus eius in area dominica fertilis ac firmus collaudetur? Hoc est, vt in die iudicij non reprobus & igni comburendus censeatur. Hoc boni doctoris est atque idonei ministri domini Iesu Christi: quippe cum enutritū hūc dicat verbis fidei & bonæ doctrinæ quam ab infantia hunc assecutum asserit. Qui enim integris omnibus Hebræorum libris imbutus erat, accepta fide perfectum fecit doctorem. ¶ Prophanas autem & aniles fabulas abnue, exercē temetipsum ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicū vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ præsentis & futuræ. Prophana verbi aduersa intelliguntur. Aniles autem fabulæ delyramenta sunt quædā. Hæc quorundam perstrepentium vocibus solent in contētionem deduci, vt quasi tractatus habeatur rei inanis, cuius affectus nullus est nisi vanitatis. Ab iis ergo quæ contraria sunt, declinandum monet, simili modo & ab illis quæ anilia sunt vanitate quadam composita. Sunt enim aliqui qui calore animi mittunt se in disputationes huiusmodi. Pietati autem operam dandam commonet, quia grandem habet profectum. Qui enim misericordiæ student senioribus vicem reddentes parentibus, & in præsenti vita auxilia dei nō deerunt illis, & in futuro immortalitatem habebunt cum gloria. Exercitium autem corporale ad modicum vtile dicit. Ieiunare enim & abstinere à cibis manente authoritate creatoris non multum prodest, nisi addatur huic pietas, cuius opera multorum precibus adiuuatur ad dominum promerēdum. Denique illos qui fratribus largi sunt, & variis titulis obsequentes, in vitam æternam proficere euangelicus sermo testatur: dissentientes autem ab hoc opere, in æternum ignem. Corporis autem exercitium nihil aliud quàm carnis frena sunt. Si quis ergo, quia misericordia magna res est, lubricum tamen carnis patiatur, huiusmodi quid fiet sine dubio vapulabit, quia illud oportuit fieri, & hoc minime prætermitti. Si autem solum corporis habuit exercitium, perēnes pœnas patietur, sicut in euangelio dominus repromisit. Omnis enim summa disciplinæ nostræ, in misericordia & pietate est. Aliud tamen exercitium corporis habent carnales, & aliud spiritales. Carnales enim sagina & dapibus nutriunt corpora sua, vt celeri motu proficiant ad perditionē. Spiritales autem ieiuniis & abstinentia temperant corpora sua, vt pigra facta circa desideria, possint digna esse futura resurrectione. Hic enim propter spem futurā castigat corpus, ille vero propter futuri desperationem fouet, curam eius agens ad tempus, vt moueatur citius ad peccandum. ¶ Fidelis sermo & omni acceptione dignus. Ad hoc enim laboramus, & persecutiones patimur, quia speramus in deū viuum, qui est salutaris omnium hominum, maximè fidelium.) Dignum est plane & accepto ferendum pro spe quæ est in deo, pati persecutiones, quia in præsenti vita spes caduca est, in promissione autem dei firma atque stabilis. Ipse est enim salus omniū, quia ex ipso & per ipsum viuunt, quātum ad præsentem vitam pertinet, omnes: quantum verò ad promissam salutem, fideles. Cognoscentibus enim se, post hanc vitam quæ morte finitur, aliam se daturum promisit, quæ immortalitate vigebit. Ideo ergo ait, maximè fideliū. ¶ Præcipe hæc & doce. nemo enim iuuentutem tuam contemnat, sed forma esto fideliū, in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate.) Timotheus quantum ad ætatem pertinet, iuuenis erat: quantum ad mores & conuersationem senior & grauis. Quem ideo sic monet, vt profectus eius per omnia exemplum esset bonorum operum, vt in adolescente mirabilis videretur & grauis disciplina, vt actus eius excusarent ætatem: & non quasi iuuenis, sed quasi senior haberetur, & erubescerent maiores natu nisi se exhibuissent iuxta formam huius, conuersatione & moribus graues: iuuenes autem coæuum suum haberent magistrū. Mirabilis adolescens sanctissimus Timotheus, cuius exemplo indisciplinata coërcenda iuuentus est, & seniorum irreuerentia punienda. ¶ Dum venio, attende lectionem, exhortationem, ac doctrinam. Noli negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij.) Intentum hunc vult esse & deditum exercitio lectionis, vt omni cura diligētiáque hoc enitatur, vt exhortetur & doceat. Exhortatio est, cùm miti verbo aliquos prouocamus ad bonum opus. Docere verò, quando ea quæ latent, intimamus mentibus audientium. Si enim rector populi ab his dissimulat, negligit gratiam datā sibi. Ad hoc enim creatur dux populo, vt huius salutis solicitudinē gerat, admonendo, docendo, vt fructum habeat ordinatio: quem ad hoc vtique deus constituit, vt proficiat saluti plebis suæ: Qui ergo in hac authoritate positus indiligens fuerit, dei contemptor habebitur, minimus in regno cœlorum vocatus. Neque enim poterit facere, qui nec docere dignatur. Gratiam tamen dari, ordinatoris significat per prophetiam, & manuum impositionem. Prophetia est qua eligitur quasi doctor futurus idoneus: man⁹ verò impositiones verba sunt mystica quibus confirmatur ad opus electus, accipiens authoritatem teste conscientia sua, vt audeat vice domini sacrificium deo offerre. ¶ Hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi, & doctrinæ: insta illis. Hoc enim faciēdo, teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.) Vt forma sit omnibus non solum in bonis operibus, verumetiam in doctrinæ exercitio, admonet. Apparere enim debere significat exercitij profectum, in doctrina dumtaxat, & in gestis. Bona enim arbor bonos

facit

Marginal notes: 2.Timo.3. 2.Pet 3. — Matth 5. — Matth.7.

facit fructus. Similiter & bona doctrina mala opera habere non poteſt. vt cum viſa fuerint bona opera, diuini magiſterij fructus eſſe intelligantur, & auditores poſſint proficere. Tum vera enim & metuenda eſſe intelligunt quæ dicũtur, quando ab eo ipſo qui docet, magna veneratione obſeruari videntur. Quod rectori plebis duobus proficit modis. Et ſuorum enim bonorum operum & audientium mercedem accipiet:quomodo ſi negligens fuerit,tam pro ſe quàm pro eis redditurus eſt rationem.

CAPVT QVINTVM.

SEniorem ne increpaueris,ſed exhortare vt patrẽ, iuniores vt fratres,anus vt matres,adoleſcentulas vt ſorores, in omni caſtitate.) Propter honorificentiã ætatis maiorẽ natu cum manſuetudine ad bonum opus prouocandum, vt facilius ſuſcipiat admonitionem. Poteſt enim vereri cõmonitus ne poſtea corripiatur,quod turpe eſt ſeniori. Nam apud omnes vtique gentes honorabilis eſt ſenectus. Vnde & ſynagoga,& poſtea eccleſia ſeniores habuit, quorum ſine conſilio nihil agebatur in eccleſia. Quod qua negligentia obſoleuerit neſcio,niſi forte doctorum deſidia,aut magis ſuperbia,dum ſoli volunt aliquid videri. Iuniores quaſi fratres cenſet admonendos cũ dilectionis affectu, vt vidẽtes amoris cauſſa ſe commoneri, facilius ſe corrigant,quippe cum videant non diſcrepare opera eius à prædicatiõe. Anus vero quaſi matres,vt dũ miti ſermone doceri ſe vident,non aſperè accipiant, quia honorifice proficiunt. Aſperum eſt enim ſenibus cum corripiũtur à iunioribus. Quod temperamento quodam leniri vult, vt profectus ſit & dicenti & audiẽti. Adoleſcẽtulas vt ſorores admonet edocẽdas, vt prõpte poſſint bonæ cõuerſationis ſuſcipere diſciplinam. Quando enim non cum imperio inſinuari ſibi videt quæ ad bonam pertinent vitam, & conſentit,humilem ſe præbens admonenti. Blanditiis enim ſolent obtineri quæ authoritate non poſſunt. Nam animalia quando membra ſua zelantur,blanditiis tamẽ cedunt. ¶Viduas honora quæ verè viduę ſunt.) Has viduas dicit honorandas quæ data opera viduæ ſunt: quæ cum poſſent nubere:vt meliores eſſent,& dignæ deo,ſecũdas nuptias reſpuerunt,ſcientes ſemel benedici coniugium:æmulę ſanctiſſimę Annæ,quæ ieiuniis & obſecrationibus deo ſeruiebat noctu diéque, vnius viri experta concubitum. ¶Siqua autem vidua filios vel nepotes habet,diſcat primum domum ſuã pie tractare, & mutuam vicem gratiarum reddere parentibus. hoc enim acceptum eſt coram deo.) Viduam prius in hac vita & conuerſatione dicit probandam,vt tunc demum digna ſit vidua eccleſiæ nuncupari, quæ non quæſtus cauſſa magis quã defenſionis eccleſiaſticæ ſuccumbat diſciplinæ. Præire enim debent merita, vt accedẽti debitus honor tribui videatur. Quę enim affectos ſuos pie tractauit,& domũ bene gubernauit,dei legem ſeruabit,digna effecta remuneratione eccleſiæ. ¶Nam quæ verè vidua eſt & deſolata ſperat in deo, & inſtat orationibus noctu diéque.) Viduam filios aut nepotes habentem non facile admittendam ad ſtipendia eccleſiæ: quia ſi pie & ſolicite domum ſuam gubernauit,neceſſe eſt reddi illi vicem à ſuis,ſicut & illa reddidit propinquis. Si autem, vt aſſolet, impietas fuerit operata vt anus deſpiciatur à ſuis,quos pie tractauit:dignum eſſe hanc ſuſcipi ab eccleſia,quia in domini lege fideliter conuerſata eſt. Vidua igitur deſolata, aut à ſuis contẽpta, ſperat in deo. Videns enim ex nulla parte ſe habere ſuffragium, toto animo deuota eſt deo, de quo ſolo auxilium vitæ ſalutíſque expectat. Nam quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt.) Viduam,propter quod vidua dicitur,talem eſſe debere ſignificat,vt ad dominum promerendum orationibus vacet,deo ſeruiens noctu diéque,vt oſtendat ſe idcirco nuptias ſecũdas contempſiſſe, vt inſtaret diſciplinæ dominicæ. Si enim ſub nomine viduæ deliciis vacet aut luxuriæ,viuẽs mortua habenda eſt, quia impoſturæ genus eſt aliud agere, & aliud profiteri:non obſequia & deuotionem dei, ſed honorẽ viduæ volentes habere:cum nominis ipſius profeſſio hoc indicet, quia ſpreto viro deum elegit:cui ſeruiat tota mente propter vitam promiſſam. ¶Et hæc præcipe, vt irreprehẽſibiles ſint.) Tantam diligentiam actuum ac morum viduã vult habere, vt reprehendi nõ poſſit. Amota enim à ſpe mũdanæ conuerſationis, & corporis curandi officio, propter hoc ſe ad deum contulit, vt probabilem agat vitam. Sublatis enim occaſionibus quæ aditus ſolẽt aperire peccatis,poteſt bona conuerſatio incolumis permanere. ¶Si quis autẽ ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet,fidem negauit,& eſt infideli deterior.) Hanc viduam quæ negligens fuit circa ſuos affectos, vt educaret eos in diſciplinam & correptionem domini inhonorandam: quia ſicut perfidi, legi dei non obediuit: vt peior habeatur neceſſe eſt qui ſub lege & timore dei agens contemptor eſt,quàm qui nõ ſubiectus eſt legi. Hic enim neſcit, ille autem ſciẽs contemnit. ¶Vidua eligatur annorum non minus ſexaginta, quæ fuerit vnius viri vxor,in operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios enutriuit,ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit,ſi preſſuram patientibus miniſtrauit,ſi omne opus bonũ ſubſecuta eſt.) Si prærogatiua præteritorum operum vidua commendatur,eligendam hanc docet. Domini enim iudicio adſcribitur nomen eius eccleſiaſticis monimentis, quã dignam vet[us] vita declarat. Imbuta enim diuinis obſequiis, & in his vitam atterens ſuſcipienda eſt in ſinus eccleſiæ cui olim ſe vouit legitimis ſeruitiis. ¶Iuniores autẽ viduas deuita. Cum enim in deliciis egerint, in Chriſto nubere volunt.) Prohibet adoleſcentulas viduas in hac ſuſcipi profeſſione. Lubricę enim ætati fides facile haberi non debet, quippe cum quarundum exempla præcedãt quæ poſt profeſſionẽ vitæ deliciarum oblectatione nomen nõ opera viduitatis habent,& conuerſæ nuptiis ſollicitantur. Qui enim putat ſe in Chriſto vitam deliciis agere, minime innocens perſeuerat. Luxuria enim trahit illum ad ſua membra, vt ſubiiciatur peccato: deliciæ enim ianuæ ſunt peccati. Non enim quo tendat ignoratur qui fluidam amat vitam. ¶Habentes damnationem,quia primam fidem irritam fecerũt.) Quid maneat tales oſtendit, ne facile audeant quod implere difficile eſt: aut ſi animus eſt huic deuotioni deditus, apud ſe interim teneat, quia dicit temerarium eſſe profiteri, quod adhuc iuuenili ætati credi non debet. Damnationi enim fit obnoxius qui ab hoc declinat quod rectè fecerat. Quantum enim laudabile eſt ſi impleat quod vltra vires eius creditur: tantò magis puniendus erit ſi hoc audeat ſibi imponere præſumptione temeritatis, quod ferre non poſſit:nec ad veniam debet pertinere,qui à primordio infidelis inuẽtus eſt. ¶Simul autẽ & ocioſæ diſcunt circũire domos:Nõ ſolum autẽ ocioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ nõ oportet.) Quędã virgines vel viduæ commendãte profeſſione (glorioſum eſt enim huius rei vocabulũ) acceptabiles ſunt domibus diuitũ,quæ id agunt,vt pareant voluntatibus eorũ,ambulantes & quærentes quę perferant ad illos quibus delectentur, vt ocioſæ muneribus afficiantur. Et malo more plus quærunt fabulas quàm quæ operantur manibus,vt elatæ procedant & compoſitæ contra profeſſionẽ ſuam agentes. Quæ res ſolet iſtis etiam in hac vita eſſe contraria. reuelatur enim id quod ſemper occultũ putant. Quid eſt enim, vt ea loquãtur quæ nõ oportet? Nuptiarum enim ſunt proximæ, multorum ſecretorũ participes,adulatrices,ſeruorum querulæ. ¶Volo itaque iuniores nubere,filios procreare,matresfamilias eſſe,nullã occaſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim quædam deerrauerunt poſt ſathanã.) Quoniã quę ſupra dixit de huiuſmodi contraria & illicita, perducent eas ad mortẽ:idcirco conſilium dat & præcipit ea fieri quæ licita ſunt. Melius eſt enim domus curã ſuæ gerere, q̃ in aliena domo adulari. Et multũ expedit nubere, q̃ ſub bona & pia profeſſione notabiliter incedere. Plus autẽ eſt cũ pudore manibus victum quærere, q̃ inuerecundè cũ ocio aliena vtenſilia expectare. Sic enim inuenit occaſionẽ ſathanas quomodo ſubuertat animas inconſultas, cũ pia profitẽtes iniuſte verſantur. Nihil enim tã periculoſum eſt, quã ſi profeſſioni geſta repugnẽt. Apertũ enim malũ nõ zelatur ſathanas, quia gaudet in illo: iuſtũ vero quẽ videt fallere,id agit, vt manifeſtet illũ ſuum filiũ eſſe,nõ dei:quod factũ nõ diſplicet deo. ¶Si quis fidelis, vel ſi qua fidelis habet viduas, ſufficiẽter ſubminiſtret illis, vt

lis, vt non grauetur ecclesia, vt veris viduis sufficiat.) Quid mirum si apostolica potestas futura potuit prçuidere? Nam apparet quod dixit, quia fidelium viduæ nunc multum grauant ecclesiã, & eorum qui locupletes videntur mundi quia per senectutis caussam desistentes eas ab opere lanificij, retrahunt eis & vestimentum & victum, non totum, tamen ex parte, vt illæ ipsa inopia ad ecclesiam conuertantur vt viuant. Quos oportebat non solum suis indigentibus largiri, verum etiam alias inopes pascere & contegere. Quod multum obest. Cum enim his datur, cæteris aut minus, aut non datur quibus magis dandũ est, quę dignę sunt ecclesię sumptibus ministrari. Sic autem grauatur, cum cogitur vestire multos, quæ deberet vestire paucos: & plebs quæ libẽter & frequenter possit ministrare paucis, cogitur plures dimittere, vt aut murmuret, aut tardius occurrat. Nam cum præcipiat vnius viri vxorem eligi viduam, nunc inueniuntur inter eas non tantum duum aut trium maritorum vxores, sed & quæ turpius vixerint: quod aliquando per negligentiam, fit, aliquando potentatu insinuantis. ¶ Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore habeãtur digni, maximę qui laborant in verbo & doctrina.) Boni dispensatores ac fideles nõ solum honore sublimi debẽt digni iudicari, sed & terreno, vt non contristentur indigẽtia sumptuũ, sed magis gaudeant fide sua & doctrina. Instantior enim fit si non humilietur inopia: & crescit in illo authoritas cum videt se etiam in præsenti laboris sui fructum percipere, non vt abundet, sed vt non desit. ¶ Dicit enim scriptura: Non infrænabis bouem triturantem, dignus est operarius mercede sua.) Tanta merces debet esse euangelizantis regnum dei, qua neque contristetur, neque extollatur. ¶ Aduersum presbyterum accusationem ne receperis.) Quoniam huius ordinis sublimis honor est, huiusmodi enim vicarij Christi sunt, idcirco non facile de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri istum qui dei antistes est, criminose versatum, sicut credibile est scænicum esse turpissimum. ¶ Delinquentes autem coram omnibus argue, vt cęteri metum habeant.) Quoniã enim non facile credi debet de presbytero crimen, si probetur tamen, aut sit manifestum quia irreuerenter versatus est, publice præcipit arguendum vt cæteri terreantur: quod non solum ordinatis proficit, sed & plebi. Quando enim vident dignitosum virum erroris caussa corripi, necesse est vt caueãt sibi. ¶ Testor coram deo & Christo Iesu & electis angelis, vt hæc custodias sine prçiudicio nihil faciens in partẽ aliam declinans. Manus cito nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis. temetipsum castum custodi.) Contestationẽ deponit apud deum patrem & Christum filium eius, & electos angelos, quos dominus in euangelio sanctos appellat. Hi ergo electi sunt, quia sunt alij reprobi qui sunt non dei angeli, sed diaboli, assentientes apostasiæ eius. Sub testatione ergo ea quæ ad ordinationem ecclesiæ mandat custodiri, præcipit nihil fieri sine prçiudicio, ne facile aliquis accipiat ecclesiasticam dignitatem nisi prius de vita eius & moribus fuerit disputatum, vt dignus approbatus minister aut sacerdos constituatur, vt non postea si reprehensibilis videatur, pœniteat forte principem populi non ad liquidum prçiudicasse quid mereretur, quem improbabiliter ordinauit: nec illum cuius peccata ad suspicionem veniũt, ordinandum, ne commaculetur ordinator vitiis & delictis eius. Si ergo omnino latentia sunt delicta, immunis erit rector, quia conscientia eius libera est. Suspicio enim trepidum facit. Peccat enim si nõ probat & sic ordinat. Melior enim cæteris debet probari qui ordinandus est. Nõ enim sufficit si sine crimine sit, quia merita eius debent præire bonorum operum, vt dignus habeatur ad ordinationem. Hæc episcopus custodiẽs, castum se exhibebit religioni: cuius rei in futuro præmium consequatur. ¶ Iam noli bibere aquam, sed vino modico vtere propter stomachũ, & crebras tuas infirmitates.) Nunc speciale consilium dat, vt seipsum salubri regat doctrina. Prudenter enim deus sibi seruiri vult, non vt nimietate sua debiles fiant, & postea medicorum suffragia requirant. Temperandum est enim, vt si fieri potest, cœptũ obsequiũ gradatim prouehatur, quàm per inconsiderantiam minuatur.

Intemperantia enim ipsam animam inquietam facit, vt cum de infirmitate solicita est, non tantum dedita sit diuinis seruitiis. Damnum ergo affert improuidentia. Anima enim in tranquillitate posita, totum cor extollit ad deum, integro consilio obsecrans quæ petenda sunt. ¶ Quorundam hominum peccata manifesta sunt prçcedentia in iudicium, quosdam vero & subsequuntur. Pari modo & opera bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.) Nullam excusationem vult intelligi fore eorum qui his adhęrent quorum peccata propalam sunt, vt cum euitãdi sint, magis honori sint. Hoc enim significat, vt homo dei ab his secernatur, maxime dispẽsator Christi, qui etiam corripiẽdi eos habet authoritatem: qui si se emendare promittunt, retinendi sunt. Alios verò subsequi mala opera illorum ostendit, quia cum viuentes æstimantur boni, mortui deteguntur: vt qui prius ostendebant se idoneos, postmodũ declarentur impostores. Superiore ratione sicut mala, ita & facta bona manifesta sunt. Bona enĩ vita & actus modesti abscondi non possunt, adhibita pietate faciunt perfectos. Sed sicut quędã mala occulta ad prçsens sunt, ita & bona. Nemo enim omnia in hominibus potest scire, sed ex iis quæ videt & audit, probat & iudicat. Perpendit enim an ea quæ dicũtur conueniãt ei de quo dicuntur, siue bona, siue mala. Quę autem occulta fuerint hominibus, in die iudicij palam fiẽt. Propter hoc ergo dicta sunt, vt sciant huiusmodi grauiorẽ se caussam habere præ cęteris. Peior est enim qui se, cum sit malus, bonum ostendat, quàm ille qui apertè est malus.

CAPVT SEXTVM.

Quotquot sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur.) Seruorum obsequiis dominos deo gratias vult referre. Cum enim per dei disciplinam fidelia illis exhibuerint seruitia, forte etiam ipsi huic se subiiciant disciplinę. ¶ Qui verò fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magis seruiant, quia fideles sunt & dilecti qui beneficiũ percipiunt.) Si prophanis dominis seruiendum tota solicitudine imperat, quanto magis fidelibus. Tunc enim probat se timori dei subiectum, si fideli & temporali domino toto animo fuerit obsecutus. Nec contemnendũ putet, quia frater dicitur caussa cõmunis fidei, quia magis corripiendus erit qui fidelem dominũ contemnendũ putauerit. Hæc doce & exhortare.) Doctrinã dominicã manifestari vult, vt obtrectatores studeant quia non est quod reprehẽdatur in ea, considerãtes pariter quæ in sacris eorũ sint occulta turpia, & erubescant per quod inexcusabiles erunt. ¶ Si quis aliter docet, non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & huic quæ secundũ pietatẽ est doctrinæ, superbit autẽ, & nihil sciens, sed languẽs circa quæstiones & pugnas verborũ, ex quibus fit inuidia, contẽtiones, blasphemiæ, suspiciones, malæ cõflictiones hominũ qui corrupti sunt mẽte, & veritate caruerunt, existimantes quæstũ esse pietatẽ, & dei culturã: discede ab huiusmodi.) Discrepantes à disciplina catholica spernendos præcipit, maximè qui conuicti & correpti acquiescere nolunt perturbatione mentis prauæ, qui contẽtionibus delectãtur & pascuntur. Elatus enim vinci se non patitur, quippe cũ ad fauorem quærendũ in conflictum prorũpat, quod à mansuetis & bonis viris vitandũ est. Contentio enim nunquã est sine lite: & parũ esset si lis sola oriretur, sed blasphemiæ & inimicitiæ: quod à dei seruis alienum est. Ab his autẽ qui corrupti mente, veritate priuati sunt, vtile iudicatur. Dei enim culturam & pietatẽ quæstum existimant, non de futuro aliquid sperãtes, sed quomodo in præsenti se transigant prouidentes, sicut & mundanæ sectæ quas constat propter præsentia lucra inuentas, non nescij quosdã hoc libenter audire, quod in hac vita florendũ sit,* ideoque desistendum ab huiusmodi. ¶ Est autem quæstus magnus pietas cum sufficiẽtia.) Magnas diuitias & acquisitionem in eo dicit, si quis fidelis suo contẽtus sit. Pius enim & in semetipso & cæteris est, qui misericordiam dei acquisiturus ad futuram vitã, ad prçsens sufficere sibi putat quod habet, non dubitans ex eoipso largiri. Omnis enim auarus

*fruendum.

Iob. 1. Eccli. 5.

impius est, & sibi & cæteris nocens. Nihil enim intulimus in hunc mundum, verum quia nec auferre possumus quicquã. Habentes autem alimentũ, his contẽti simus.) Frustra mortales homines copię studere, & locupletes fieri velle aperta voce declarat, cùm sciant nihil se proprium habere in mundo. Cui rei proficit humana cupiditas, nisi quia ipsa sibi inimica existit? Nihil enim intulit mũdo, nihil auferre poterit. Quid sibi incutit solicitudinem, & quærit coagregare? Talis hinc exiet, qualis venit. Quod etiã scribit Iob, & in sua passione fatetur dicens: Nudus exiui de vtero matris meæ, nudus reuertar in terram, sit nomen domini benedictum. Quod si auari non retinerent in perniciem suã, pauci conderent quod pluribus possit proficere cum eorum ipsorum emolumento. ¶ Nam qui volũt diuites fieri, incidunt in tẽtationẽ & laqueum, & desideria multa, & inutilia & nociua, quæ demergunt homines in exitium & interitum. Radix enim omnium malorum est auaritia: quam quidam appetentes errauerũt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.) Nihil tam asperum támque perniciosum est quàm si ecclesiasticus, maximè qui in sublimi loco est, diuitiis huius seculi studeat: quia non solum sibi ipsi, sed & cęteris obest. Cõtrariam enim formam dat hominibus, necesse est enim multos imitatores eius existere ad perditionem. Quanto enim honorificentior ordine st, tanto magis suadet imitandũ se, maximè in hac re quæ in ista vita procliuis est. Auaritia enim omnia mala potest admittere. ideo radix omnium malorum est, quia vt desideria sua expleat, quod impossibile est, & maleficia & homicidia & obscœnitatem, & quicquid sceleris est perpetrat, nec ad pręsens secura, quia semper cupida, & in futuro damnata. ¶ Tu autẽ homo dei hæc fuge.) Abscindere se hominem dei ab hac hortatur & præcipit, vt hic securus sit, & in futuro præmiis remuneretur diuinis. Non enim immerito coronandus est qui hanc spernit, quæ multis suadet. Sequere autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, tranquillitatem animi. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternã ad quam vocatus es, & confessus es bonam confessionem corã multis testibus.) Quoniam auaritia res iniqua est, hominem dei vt ab hac dissentiat, iustitiam sequi iubet atque pietatẽ, & alia quæ memorat. Non enim poterit hãc euitare, nisi his adhæserit quæ auaritiæ aduersa sunt. Quomodo autem fieri potest vt auarus fidelis sit qui operib⁹ negat quod verbis fateri videtur? Vnde autem amator fraternitatis, cuius manus sunt aridæ? Quomodo vero patiens, qui semper ad aliena se tendit? Aut quatenus quietem animi possit habere, qui die noctúque auiditate cupiditatis incẽditur? Sed quia ab homine dei Timotheo iniquitas hæc aliena erat, bonum certamẽ fidei aggredi iubetur. Fidei enim victoria est, cum omnia vitia & crimina subiugantur, vt ad æternæ vitæ præmia veniatur: cuius confessio inter ipsa rudimenta fidei teste interrogãte & respondente monimẽtis ecclesiasticis continetur. ¶ Pręcipio tibi in cõspectu dei, qui viuificat omnia & Christi Iesu qui testatus est sub Pontio Pilato bonam confessionẽ, vt serues mandatum immaculatum, irreprehensibile vsque in aduentum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporib⁹ ostendet beatus ille & solus potens rex regnantium, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lumen habitans inaccessibile, quem vidit nemo hominũ, nec videre potest: cui honor & potestas æterna, amen.) Magna vigilantia atque prouidentia præcepta dat rectori ecclesiæ. In huius enim persona totius populi salus consistit. Non solicitus de cura Timothei, tam circũspectus est, sed propter successores eius, vt exemplo Timothei ecclesiæ ordinationem custodirent: ipsi quoque futuris formam tradẽtes à semetipsis inciperent. Denique vt serues, inquit, mandatum immaculatum vsque ad aduentum domini nostri Iesu Christi. Quod sic adstringit, vt corã deo & Christo hoc se mandare testetur. Et vt terrorem incutiat, passionẽ Christi memorat. Cuius passionis reus necesse est fiat qui hoc spernit propter quod passus est Christus. Nec diem iudicij tacuit, quod prædestinato tempore futurum est dei nutu, quem solum beatum & potẽtem & regem regum & dominum pronunciat. Solus est enim ipse qui propriam & à nullo habet acceptam beatitudinem atque potentiam, dominatum & regnum, necnon immortalitatem. Hæc omnia habet pater, similiter & filius à patre. Lumen autem inaccessibile solius patris est, quia nulli vnquam apparuit. Deniq; subiecit: Quẽ vidit nemo hominum, nec videre potest, non quia aliud lumen filij sit: quippe cum in psalmo scriptũ sit: Et in lumine tuo videbimus lumen, hoc est lumen patris esse in filio. sed quia nemo videt patrem, ac per hoc inaccessibile habitat lumen. Nõ est enim ordo alicui videndi patrem, nisi Christo, qui de deo est, hic vidit deum. Filius autẽ, quia omnia ipse agit, & apparere dicit & videri. Illud ergo peculiare patris est quod supra dictũ est, cui honor & potestas æterna, amẽ, hoc est, verum. ¶ Diuitibus huius seculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarũ, sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum in voluptate operum bonorum, diuites esse factis bonis, faciles ad impertiendum, communicatores, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitã.) Vera vita illa est quam speramus futurã quæ non occasu, nõ temporibus terminatur. Aeterna est enim, merito vera appellatur. Hæc enim præsens imago vitæ est, non veritas. Et quia imago non omnino inanitas est, in hac vita illa acquiritur: & vt ad illam festinaretur, ex imagine quam pręcellat veritas, addiscitur, quæ neque superbia, neque spe diuitiarũ attingitur, sed humilitate & spe dei qui hanc promisit. In ipso enim sperandum est, quia ipse præstat quæ vsibus sunt necessaria, non in ipsis copiis sed in authore earum. Quæ enim spes videtur in re caduca atque incerta? quippe cum aliquanti ex his discedant, qui autem in his manere vidẽtur, nullum lucrum ex his capiunt in futurum, sed damnum, nisi cum indigentibus partiantur. Neque enim æternæ sunt, vt futuræ vitæ præponãtur. Sic superbos faciunt, quasi immortalitatem polliceantur. Resurrectionis exemplum habemus in Christo, & à multis non sic diligitur Christus sicut diuitiæ, quarum nullum exemplũ videtur quod aliquem à morte liberarunt. Christus nos redemit, non diuitiæ. Ipse enim futuræ vitę instar ostendit, vt his omnibus spretis ipsum sequamur, vt ad immortales & cœlestes diuitias veniamus. Quare hoc niti debemus, vt bonis factis diuites sim⁹, & his terrenis copiis spiritales diuitias acquiramus. Seminemus in terra, vt metamus in cœlis, vbi thesaurus collocatur æternus. ¶ O Timothee commẽdatũ custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & oppositiones fallaces nominis sciẽtiæ, quam quidam promittentes circa fidẽ exciderunt. Gratia tecum.) Eadem admonet, vt ea quæ supra dicta sunt seruentur, contraria autem religioni euitanda, quæ nomen tantum scientiæ vsurpant, fallaces in professione, vt decipiant simplices. Fidem enim simulant, à qua exciderunt, vt perfidiam inferant. Et manu propria subscripsit dicens: Gratia tecum. Amen.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Commentarij in epistolam beati Pauli ad Timotheum. II.

Præfatio.

ALiam epistolam scribit ad Timotheum, vt iam eruditũ ecclesiastica disciplina, & quę spes sit promissionis, suo exemplo ad martyrium prouocet, & quia futurum est vt quidam à sana doctrina, eo quod dura illis videatur, ad fabulas conuertantur, id est, ad humana commenta.

CAPVT PRIMVM.

PAulus apostolus Christi Iesu per voluntatem dei secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Iesu, Timotheo dilecto filio.) Huius rei gratia apostolum se Christi Iesu dei voluntate appellatum significat, vt quæ & quanta promissio in futuro in fide Christi sit edoceret, vt prędicatione eius cremétum faciat in saluandis disciplina dominica. Idonei enim serui sunt qui instantia sua & fide negocia dominorum suorũ exaggerant. Quod ideo huic quasi charissimo filio scribit, vt huius rei imitator existat, eadé cæteris tradés, vt per traducem successioné indeficiens sit idoneus doctor, per qué asserta veritas multos acquirat ad vitá promissam. ¶ Gratia, misericordia, pax à deo patre & Christo Iesu domino nostro.) Gratiam huic patris in miseratione exoptat, vt assit ei & Christi Iesu domini nostri, quia deus gratiá suá per Christum largitur, vt vna gratia sit vtriusq;. ¶ Gratiá habeo deo B meo cui seruio à proauis in conscientia pura, quod indeficientem habeá tui memoriá in precibus meis, nocte diéque multũ desiderans te videre, memor lachrymarũ tuarum vt gaudio replear, recordationem accipiens eius quæ est in te syncerę fidei, quæ habitauit primùm in auia tua Loide, & matre tua Eunice, certũ auté habeo quod & in te.) Quoniá dignũ est meminisse bonorũ, idcirco deo gratias agit, quia memor erat Timothei viri mirabilis, vt etiá hoc ipsum dei donũ sit. Non enim sine merito est qui cogitat de bonis viris. Et quia idé deus Christianorũ est qui erat Iudæorũ, ei se deo gratias referre testatur, cui à proauis famulatus est. Quãdo enim hoc sperabát progenitores eius quod hic cœperat prædicare, vna eorũ fides est. Et quia in parentũ successit seruitia, & quia in his erat adhuc cũ illi deo seruirét, rectè ait. Cui à proauis seruio. Quomodo? In conscientia pura, inquit. Sic enim aliquando persecutus est ecclesiá, vt dei amore hoc ageret non maleuolétia. Nam simili modo, & in

Hebr.7.

epistola ad Hebræos scriptũ est, quia Leui qui decimas accepit, decimas dedit Melchisedech, quia in Abrahæ, inquit, C lumbis erat Leui quãdo decimas obtulit Melchisedech. Ita & hic à proauis deo se dicit seruisse, quia & Leui in proauo decimas dicitur obtulisse. Est enim pater Leui Iacob, auus Isaac, proauus Abraham. Multum ergo se memoré Timothei profitetur, & auidè illum desiderare propter lachrymarum eius recordationé, quas amore suderat apostoli, sicut intelligitur, recedentis à se. Non immerito ergo amanté se desiderat, vt gaudio impleatur ex cómuni lætitia caussa fidei syncerę, quá & in auia ei⁹, & in matre fuisse significat, certissime & in eo. Omnis itaq; hic affectus propter fidem est quæ erat in eis inuiolata. ¶ Qua de caussa admoneo te vt recrees donum dei quod est in te per impositionem manuũ

Roma.8.

mearum. Non enim dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis.) Propterea se parentũ eius synceritatem fidei significat memorasse, vt fortiorem hunc faceret. Quis enim laudem illorum audiens quorum D in eo ipso particeps est, non crescat, addens animum huiusmodi viribus. Sic ergo recreat in se donum gratię dei acceptum per ordinationem presbyterij, dum animum suũ confouet mentis alacritate, gaudens in semetipso sicut in nouitate ordinationis gaudetur. Denique subiecit: Nec enim, inquit, dedit nobis deus spiritum timoris, sed virtutis. Innouatus enim homo exit de timore, accipiens spiritum lætitiæ propter iustificationem, quia omnis iniustus in timore est, non fortis, sed infirmus: non in dilectione, sed in odio, nec in mentis sobrietate, sed errore saucius. Si autem his caruerit, per fidem & fortis & dilectus & sobrius erit. ¶ Noli itaque erubescere in testimonium domini nostri, neque in me vinctum eius.) Constantiam habendam docet, nec trepidari debere in professione. Non est enim vnde erubescatur in ea: quia si homo visus est Christus, gestis tamen apparuit deus: & si crucifixus est, resurrexit tamen à mortuis, & multis videntibus suscipiente eum nube in cœlum ascédit. Non est ergo infirmitatis caussa, sed potestatis: quia vbi putatur imbecillitas, ibi apparet potentia. Itaque stultè in-

A firmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo nec in apostolo est quod ad ruborem pertineat: quia si pressuris & cædibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obtrectatores suos qua in signis ac prodigiis nutu mirabilis peruidetur: vt intelligatur non infirmitate humiliari, sed volũtate ad quendam meritorum profectum. Idcirco enim deus seruos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniustè præmia dare videatur. ¶ Sed collabora in euangelio secundum virtutem dei, qui nos saluos fecit.) Quoniam virtute dei victa est mors, vt nos salui esse possimus: iuxta hoc ergo conuenit vicé nos ex aliqua parte reddere redéptori. Quia enim ad omnia ei beneficia respondere non possumus, vel legationem eius fideliter & instanter agamus. ¶ Et vocauit vocatione sancta.) Vocatio sancta est, cũ electi sunt ad gubernandũ populum sanctũ dei. Ad sanctá auté senior vocatur qui dux eligitur sanctitatis. ¶ Non secundum merita nostra.) Verum est, quia si ad liquidũ quæras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi. Omnes eni quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantũ ergo ad comparationem cæterorũ pertinet, hi digni inuenti sunt: quantũ verò ad rem ipsam, omnes indigni sunt. ¶ Sed secũdũ propositum suum, & gratiá quæ data est nobis in Christo Iesu ante tépora secularia.) Quoniá dignatione sua deus olim decreuit peccatores saluos facere. Prescius enĩ fuit deus quid futurum esset in homine anteq̃ faceret eũ, & peccaret, quomodo redintegraretur prædestinauit, quo tempore, & per quos & qua ratione saluari possint: vt neq; merito suo qui saluantur, neq; horũ per quos vocantur, sed dei gratia istud donũ pręstari videatur per fidem Christi. ¶ Nunc vero declarata per illuminationé aduétus saluatoris domini nostri Iesu Christi.) Donũ dei quod ante tépora secularia latebat in mysterio, incarnatione & aduentu Christi declaratũ testatur, quando cœperunt homines remissa peccatorũ accipere. ¶ Qui destruxit quidé morté, illuminauit auté vitá æternitate per euangeliũ, in quo positus sum ego prædicator & apostolus, & magister gentium.) Qua ratione saluũ fecit populum suũ Christus, ostendit dicens, quia morté destruxit, quæ erat hominis inimica, ne ab inferis posset resurgere: tum demũ vitá illuminauit æternitate, vt resurgés à mortuis iam mori non possit. Obscura enim vita est quæ tépore definitur, dũ soporatur, dũ ignorat, dum male versatur. Et quomodo illuminetur vita ostendit, quia per euangeliũ credétibus datur æternitas, magistro gentiũ prædicáte. ¶ Quá ob caussam & hæc patior.) Prædicans dei donũ, diabolum patitur inimicũ, vt pressuras ei exuscitet, quia populum de faucibus eius eruit. ¶ Sed non confundor.) In hoc securus, quia pro tribulationib⁹ magna promissa merces est, nõ cõfunditur, sed gloriatur in pressuris. ¶ Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositũ meũ custodire in illa die.) Hoc est quod dicit, qua spe & fiducia magnificétię saluatoris secur⁹ est, quia quod cómédat illi, in tuto est. Quid auté illi cómendat, nisi saluté suá, vt hic pro illo patiés, salutem inueniat penes illũ cũ cœperit iudicare, vt puniés infideles, istũ dignũ ęterna vita pronunciet? ¶ Formá habés sanorum verborũ quæ à me audisti in fide & dilectione quæ est in Christo Iesu, bonũ cómendatũ custodire per spiritũ sanctũ qui habitat in nobis.) Præcepta sua cũ gestis formá appellat salutaris doctrinę: quá istũ sequi mandat, vt custodiat ea spũ sancto fauéte. ¶ Scis hoc quod auersati sunt omnes à me qui in Asia sunt, ex quibus est Phygelus & Hermogenes.) Hi quos memorat, fallacia pleni erant. Simulabant enim amicitias Apostolo, vt adhærentes ei addiscerét vnde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent. Qui postea quam viderunt manifestatos se, recesserunt ab eo. ¶ Det misericordiam dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigerauit, & super catenam meam nó erubuit.) Duplici genere refrigerium hoc intelligendum est, quia & in necessitate custodiæ solatio suo refrigerauit eum, & siqua illi opus erant, siue indigentibus, ministrauit. Spe enim eorum quæ promissa sunt, non puduit illum accedere & requirere hominem positũ in custodia. Illi enim quos supra memorat, quia erubescebant de cruce Christi, in necessitate deseruerunt Apostolum. ¶ Sed cum esset Romæ, so-

ad Tit.3. — 2.Timo.2.

licite me quæsiuit,& inuenit. det illi dominus misericordiã inuenire apud dominum in illa die.) Romam veniens Apostolus, cum appellasset Cæsarem, à militibus custodiebatur. Tunc enim eum Onesiphorus charitatis caussa & magisterij, magna diligentia requisitum inuenit. Cuius visitatio tam acceptabilis fuit Apostolo vt eum sic domino commendet, vt inueniat misericordiam apud dominum in die iudicij: vt sicut Apostolum requirens inuenit, ita & misericordiam quærens inueniat apud iudicem. Hoc enim orat, vt præstet ei dominus pater cœli & terræ inuenire gratiam apud dominum humani generis, filium scilicet. Tale est hoc, quale & illud in Genesi, Et pluit, inquit, dominus sulphur & ignem super Sodomã & Gomorrã à deo de cœlo. (xix.cap.) ¶ Quanta autem Ephesi ministrauerit, melius tu nosti.) Quoniam solent quidam personis magis quàm caussis seruire, volentes gratificari maioribus, ideo Apostolus Onesiphori bonum generale ostendit, ne videretur forte personæ se commendasse dum Apostolo ministrauit, cum constaret illum magnanimum omnibus fuisse.

CAPVT SECVNDVM.

TV ergo fili mi, cõfortare in gratia quæ est in Christo Iesu:& quæ audisti à me per multos testes, hęc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt & alios docere. Constantem hunc & robustũ esse præcipit in docendo gratiã dei, quæ data est in Christo Iesu, & non solum in gratia, sed etiam in mysteriis quæ sunt de Christo, arcana fidelib⁹ ac dignis tradi vult, qui alios possint docere, non passim vulgaribus ac negligẽtibus. Magna enim cura eligendus est doctor. ¶Labora vt bonus miles Christi Iesu. Nemo enim militans deo, obligat se negociis secularibus, vt placeat ei cui se probauit.) (Matth.6.) Manifestum est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis seruire. Negocia enim secularia auaritiæ seruiãt necesse est: & nisi mẽtiti fuerint, transigi se non possunt. Est ergo, sed leue peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco deo se probat vt huic deuotus, officium impleat quod spopõdit, in dei rebus solicitus, à seculari negocio alienus. Non enim conuenit vnũ duplicem professionem habere. ¶ Et nisi certet quis, non coronatur, nisi legitime certauerit.) Dei militem tam exercitatum vult esse in dei operibus, vel officio deputato, vt possit ad gloriæ meritum peruenenire: tota mente vigilantem diuinis obsequiis, præsentia spernentem, cœlestia diligentem. Ad hoc enim se probauit, vt hic laborans remuneretur in cœlis. ¶Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectũ.) Tantæ abstinentiæ sanctus fuit Timotheus, vt etiam à licitis se temperaret. Hoc enim vult intelligi, quia à participatione gazophylacij se abstinebat, cũ hoc dominus decreuerit vt qui Euangeliũ annũciãt, de euangelio viuant. (1.Corin.9.) Ideo Apostolus prius hũc sumere præcipit qui primus est, & sic cæteris distribuere. ¶ Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum Euangelium meum, in quo laboro vsque ad vincula quasi latro, sed verbum dei non est alligatum.) Quoniam multi futuri erant filij diaboli, qui filium dei incarnatum negarẽt: idcirco hoc memorat, quoniam fallaciter sub nomine apostolorum hoc asseuerare nituntur. Subiecit, secundum Euangeliũ meum, vt excluderet malæ mentis falsa colloquia. Nec enim plus hæreticis credendum est de apostolis, quàm his ipsis de prædicatione sua testantibus quam prædicationẽ cum labore se agere quæritur. Pressuris enim tribulabatur & carceribus, eo quòd tam Iudæos quàm gentiles offenderet, sicut illis videbatur incredibilia prædicando. Iratos enim habebat Iudæos propter legem, quam cessare docebat. Gentiles autem inimicos faciebat, quia vnum deum prædicabat in Christo. Vnde quasi latronẽ hunc tractabant, alligantes, claudentes si posset tacere, nescientes quia verbum dei alligare nõ poterant. Deniq; sæpe clausus non dispendium fecit, sed lucrum. Neque enim defuit cui prædicaret in carcere: vt quos libere inuitare ad fidem non posset, in vinculis positus pasceret dei verbo. ¶ Ideo omnia suffero propter electos, vt & ipsi salutẽ consequantur, quæ est in Christo Iesu, cũ gloria cœlesti.) Vt prædicatione sua saluaret homines prędestinatos ad vitam, exitiis erat subiectus, sciens profectum se habiturum quæsitæ salutis illorũ. ¶Si enim commortui sumus, & conuiuemus. si sustinemus, & cõregnabimus.) Sic posse ad immortalitatem & gloriam Christi peruenire significat, si in forma baptismatis, manserimus, vbi omnia delicta moriuntur vt innouati omnia vitia vetera & crimina fugiamus, vt authoris secuti vestigia, peccatis mortui videamur. Si verò additum fuerit ad caussam, vt & tribulationes ac pressuras non ægrè pro nomine domini patiamur, sustinẽtes hæc simul cũ illo regnabimus. Dignum est enim vt qui pro illo opprobria patitur & exitia, in regno eius gloriosus appareat. ¶Si negam⁹, & ille negabit nos.) Verum est quia si minime confessi illum fuerimus coram hominibus, tunc dicet & ipse nobis in illa necessitate futuri iudicij: Nescio vos. Hæc est punitionis significatio. ¶Si nõ credimus, ille fidelis permanet: negare semetipsum non potest.) (Matth.10.) Nemo potest domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior est, per quem omnia extiterunt? Nec addi potest perfecto, quia non illi aliquid præstat qui credit in illum: quomodo nihil aufert ei qui nõ credit in illum. Quicquid ergo agitur ad profectum nostrũ pertinet, ne in ignorãtia maneamus. Nec enim à nobis firmatur, cùm ipse ex se & apud se firmus sit. ¶ Hæc admone cõtestãs corã domino, noli verbis pugnare. Ad nihil enim vtile est nisi ad subuersionẽ audientium.) Contentiones vitãdas monet, præcepta autem danda sub dei timore & terrore, quia contentio potest adhuc minus stabilitis generare scrupulũ. Solent enim in contentione talia opponi elimato maleuolẽtiæ ferro, vt moueant animos incipientium fratrum. ¶Solicite cura temetipsum, vt probabilem exhibeas deo operarium, non impudoratũ, recte tractantẽ verbum veritatis.) Quoniam sunt aliqui qui dicant contentionem audientibus prodesse, Apostolus autem sciens magis obesse, hoc mandat, vt vnusquisque hoc curet, vt spreta altercatione semetipsum probabilem faciat, impudoratos appellans eos, qui contentionibus nitũtur. Necesse est enim vt contẽtio extorqueat aliquid imò multa quæ dicantur contra conscientiã, vt intus in animo perdat, foris victor abscedat. Nemo enim patitur se vinci licet sciat vera quæ audit. Rectè autẽ tractat, & bona consciẽtia, qui volẽtibus loquitur & pacificis. Collatio ergo inter dei seruos esse debet, non altercatio. ¶Prophanas autem vocum nouitates deuita, plurimum enim proficiẽt ad inanitatem. sermo enim eorum sicut cãcer serpit.) Hoc idem adhuc prosequitur, vt contẽtiones vitẽtur. Nec enim congruit vnius fidei viros habere contentionẽ, sed in tractatu patiantur se inuicem, & consentiant bonis dictis. Si quid autem improbabile videtur, cum pace dissimuletur. Aduersarij enim & dissidentes solent se inuicem prouocare, ex quibus vnus catholicus est, & alter prophanus. Hic ergo catholicus, cui Apostolus mãdat vt spernat & declinet à fabulis inanibus, quietus debet esse, vt semper de conscientia verba emittat, nec patiatur se corã impia verba depromi. Dant enim quibusdã occasionẽ vt in peius proficiant. Non enim desunt qui audientes prophana, concipiãt cogitatũ malũ: ideoq; obest contẽtio. ¶ Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui deerrauerunt à veritate, dicentes resurrectionẽ iam factã esse, & fidẽ quorũdã subuerterũt.) Nunc ipsorum quorum caussa vitandas contentiones monet, prodidit nomina, quos & ꝓphanos & impios designauit, errantes à veritate. Hoc enim negabant quod palam est Christianorum, vt credãt se in futurũ à mortuis resurgere. Hi autem, sicut ex alia scriptura docemur, in filiis fieri resurrectionẽ dicebant, quibus non deerat qui assensum pręstaret peruersum contra fidẽ quam in primordio fuerat cõsecutus. ¶Firmum tamen fundamentum dei stat, habẽs hoc signaculum. Cognouit enim dominus quæ sunt eius, & discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomẽ domini.) Fũdamentum dei fides est, quæ continet quæ promisit deus, quæ fides non poterit infringi perfidorum & hæreticorum commentis. Quamuis enim hi negent futura quę credimus, deus tamen dabit quæ credimus daturum illum, teste promissione eius. Signaculũ itaq; promissionis dei, fides nostra est, quæ firmat dei verba. In die iudicij cognoscet deus qui

habent

habent signum eius, dissentientes à perfidorum & hæreticorum iniquitate, quę dei promissionem infirmare se putat. Nihil enim tam iniquum quàm dei fidei contraire. Sic & Dathan & Abiron & Chore dictum est à Moyse, cum contra dei præceptum offerre sacrificia præsumerent. Cognouit itaque dominus quæ sunt eius. Quo dicto ostendit quæ pernicies maneret eos qui dei verba inuerterent. ¶In magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argētea, sed & lignea & fictilia, & quædam in honorem, quædam autem in contumeliam.) Hoc dicto significauit in ecclesia diuersos esse homines. Quosdam bonos & summos viros, quos in auro intelligi vult. Quosdam bonos tantum, quos in argento designat. Alios verò non bonos, quos vasa lignea & fictilia appellat, quod nulli ambiguum puto. Nam in Corinthiorum hoc ecclesia probat sequens sermo obiurgantis apostoli. Nunc autem in ecclesia nostra palam est, & in templo Hierosolymis, in quo typus erat ecclesiæ, manifestis lectionibus approbatur. Erant enim ibi Sadducæi, ex quorū radice erant Hymenæus & Phyletus. De quorū praua sententia cum apostolus esset locutus, statim hoc subiecit, vt non esset mirabile in ecclesia videri homines dissentientes. Nam & in Corinth. ecclesia de qua dixi, quidam erant qui dissentientes resurrectionem negabāt. Insanus tamen Nouatianus, vt errori suo blandiatur, aliter hoc intelligendum tradit, vt domus magna totus mundus significari credatur, quia habet hominum diuersitatem: cum constet apostolum exemplo vsum domus diuitis & opulentis, quæ quamuis copiosa sit, habet tamen vasa lignea & fictilia. Hoc modo & ecclesia quanquam sancta dicatur, habet tamen & vitiosos, & praua sentientes, sicut superius memoraui. Quos contumelia dignos ostendit, non tamen perituros, sed purgandos per ignem, quia domui ex aliqua parte necessaria sunt. Nouatianus autem elatus superbia, vt ecclesiæ suæ veritatē & sanctitatem generalem defenderet, hoc modo intelligēdum decreuit, quasi ecclesia penes ipsum sit, & cunctos habeat purificatos propter illas caussas quibus nos innocentes accusat. Sed quid opus erat hoc loco de mundo aliquid dicere aut vt quid affirmaret mundum domum magnam significans? Nam dicit dominus apostolis: Non estis de mundo, ego autem elegi vos. Quomodo igitur intra mundum concludendi sunt, qui negantur de mundo esse? Et idem apostolus: Quo, inquit, mihi de iis qui foris sunt, iudicare? Nam in vna domo omnes sub vno sunt nomine. Vno enim domini sui nomine censentur omnes. Mundus autem diuersæ professionis continet homines, ita vt dispares profiteantur se habere deos & dominos. Non ergo domum magnam mundum dixit, sed ecclesiam, in qua omnes sub vnius domini sunt nomine. ¶Si quis ergo purgauerit semetipsum ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, vtile domino ad omne opus bonum præparatum.) Nunc alia hæresis fraude sua conuincitur, quæ asserit animas quasdam natura esse malas, quæ ad bonum cogi non possint: cum hic dicat posse malos immutari in bonum, & sordidos purificari. Poterant enim Hymenæus & Phyletus mundare sensum suum si voluissent, vt fierent vas sanctificatum præparatum in honorem. ¶Iuuenilia autem desideria fuge.) Iuuenilia desideria aduersa sunt. Sunt enim voluptates mundanæ, quæ omnibus illecebris mancipatæ sunt ac per hoc à dei seruo fugiendæ sunt. ¶Sectare verò iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis qui inuocant dominum de puro corde.) Hæc sectāda iubet, quæ iuuenili ætati deuia videntur & aspera. Qui enim iustitiam elegit, ei nihil facit contrarium: & qui fidem diligit, seruat mandata. Qui autem charitatem sequitur, omnibus humilis est. Pacis verò custos nullum lacessit ad iurgium. ¶Stultas autem & ineruditas quæstiones deuita, sciens quia generant lites. Insensatæ quæstiones partim infidelium, partim hæreticorum sunt, aliorum ex parte infidelium, quæ modestos homines cogunt ad litem. Immutantur enim nimia contradictione impietatis eorum, & irati dicunt aliquid contra præpositum suum. Nam solent quidam, hæreticorum patientiam fingere, quamuis à catholico non possint audire aliquid asperum, vt commendent praua sua colloquia, ideo dissimulandum ab his est.

Num.16. Ioan.15. 1.Corin.5. 1.Timo.4. ad Titū.3.

¶Seruum autem domini non oportet litigare sed mitē esse ad omnes, docibilem, patientem, modestum, corrigentem eos qui diuersa sentiunt, nequando det illis deus pœnitentiam ad agnitionem veritatis, & resipiscāt à diaboli laqueis capti ab eo ad ipsius voluntatem.) Hæc nulla indigent interpretatione. sunt enim manifesta. quantum tamen prosit modestia, declarauit. Si enim hoc in quibusdam hæreticis placitum est, quia humiles videntur: quantomagis laudabile & fructuosum erit in catholico si fuerit mitis, in quo & sensus vtilis, & grauitas imitanda perspicitur?

CAPVT TERTIVM.

Hoc autem scito, quia in nouissimis diebus instabunt tēpora periculosa, & erunt homines sui tantum amatores, auari, insolētes, superbi, blasphemi, parentibus non obsequētes, ingrati, impij, sine fide, sine dilectione, criminatores, incontinentes, immites, bonorum inimici, proditores, proterui, tumidi, amatores voluptatum magis quam dei, habentes formam pietatis, virtutē eius abnegantes: & hos deuita.) Prophetia est hæc sancti apostoli, in qua præuidit quanta mala futura essent hęreticorum & Iudæorum. In his enim omnia ista quæ inimica fidei sunt denotantur. Ipse enim Apostolus dixit: Quo enim mihi de iis quæ foris sunt, iudicare? Qui enim male de deo sentiunt, & non timent quod ad iniuriā eius pertinet profiteri, quomodo in conuersatione humana possunt esse beneuoli? Ideo enim dixit: Habentes formā pietatis, virtutem autem eius abnegantes, quia profitentur quidem semetipsos Christianos, cum sint & nequissimi operis, & sensu peruersi. Non enim in professione magis quàm in gestis laus dei & virtus est. ¶Ex his sunt enim qui irrepunt in domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.) Quamuis omnibus hæreticis hoc conueniat, vt subintrantes domos mulieres subdolis & versutis verbis capiant, vt per eas viros decipiant more patris sui diaboli, qui per Euam Adam circumuenit: Manichæis tamen præ cæteris congruit. Nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captiosi sunt quàm ipsi, quos constat aliud colere & aliud profiteri, aliud intus gerere, & foris aliud vindicare. Nam sanctimoniam defendunt, & lege sua fauente turpiter viuunt. Misericordiam laudant, cum inter se iniusti deprehendantur. Mundum spernendum asserunt, & semper accurati procedunt. In ieiuniis insistere se iactanter prædicant, cum omnes saginati videantur, tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, vt fallant. Hæc ergo Apostolus maxime de his prophetauit, quos constat apostolorum tempore non fuisse, sicut nec Arrianos, quippe cum Diocletianus imperator constitutione sua designet dicens, Sordidam hanc & impuram hæresim quæ nuper, inquit, egressa est de Persida. Hi inueniunt mulieres præ vanitate nouum aliquid desiderantes audire, & per ea quæ placida sunt, suadent illis fœda & illicita. Cupidæ enim sunt discendi, cum iudicium non habeant probandi, hoc est semper discere, & veritatis scientiam non habere. ¶Quemadmodum autem Iannes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed non proficient amplius. Ignorantia enim eorum euidens erit omnibus, sicut & illorum fuit.) Exemplum hoc de apocryphis est. Iannes enim & Mambres fratres erant magi vel venefici Aegyptiorum, qui arte magiæ suæ virtuti dei quæ per Moysem agebatur, æmulatione commentitia resistere se putabant. Sed cum Moysi virtus in operibus cresceret, humiles facti confessi sunt cū dolore vulnerum, deum in Moyse operatum. Vnde similiter & hos nō amplius proficere in impietate assertionis suæ dicit, quia imperitia eorum palā fiet & seductio: & licet inuiti, confitebuntur tamen suam imperitiam in vltimo. ¶Tu autem assecutus es doctrinam meam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem patientiam, persecutionem, passiones.) Eorū vult esse æmulū quæ enumerat. Hæc enim in vltimo non ad pœnitentiā, sed ad lætitiam proficient. ¶Qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconio, Lystris,

1.Timo.4. 2.Pet.3. Iudæ.1. 1.Cor.5. Exodi 7.

A stris, quales persecutiones sustinui: & ex omnibus liberauit me dominus. Sed & omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Nequam autem homines & deceptores proficient in peius, ipsi errantes, atque alios erroribus inuoluẽtes.) Ideoque & quanta passus sit memorat, vt auxilia dei ostendat quibus defendit & tutos præstet seruos suos ab impudentia sathanæ, vt securos illos faciat, & erigat, ne timeãt quæ irrogari possunt à perfidis, sed in persecutione alacres sint, certi quia omnes qui in Christo recte conuersantur, odio habẽtur etiam à corporis sui membris. Mali autem in deterius proficiunt, dum vident multos sibi dare assensum, ita vt cæteros in errorem mittãt. Dum enim sciuntur esse mali & deceptores, & nihilominus florere & prosperari in mundo, attrahunt quosdam, vt imitatores eorum efficiantur, non solum in propriis erroribus puniendi, verumetiam in horum quos exemplo suo deperdunt. ¶ Tu vero perseuera in iis quæ didicisti, & quæ tibi credita sunt, sciẽs à quibus didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ possunt te erudire ad salutem.) Multum prodesse B significat veteris testamenti habere notitiam. Ipsas enim sacras literas dicit, quæ Christi personam insinuant, & incarnationem eius ad salutem hominum redimendam declarãt. Hortatur enim vt in his proficiat. Antiquitas enim hæc robur est nouitatis: sciens quia à quo didicit, firma est authoritas. Signa enim & prodigia vidit facta per eum, quibus omnis sermo succumbit. ¶ Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad doctrinam, ad correptionẽ, ad redintegrationem, ad eruditionem quæ est in ipsa iustitia, vt paratus sit homo dei ad omne opus bonum consummatus.) Manifestum est, quia omnis scriptura cuius deus author ostenditur, vtilis est. Ad hoc enim data est vt proficiat imperitis, & instauret deformes, attrahens iniquos ad iustitiam, vt homo dei in omni opere bono perfectus sit. In nouo enim homine gradatim proficiens constituit illum hominem dei.

2.Pet.1.

CAPVT QVARTVM.

C Testor coram deo & Christo Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & aduentum ipsius, & regnum eius, prædica hoc verbum, insta opportune, importune, argue, hortare, increpa, in omni magnanimitate & doctrina.) Tam solicite mandat inuiolate prædicandum dei donum, vt cum testatione dei patris & Christi filij eius hoc moneat curandum, instandúmque in eo, vt assidua prædicatione & crebra obiurgatione cum opportunitate prouocet ad meliorem profectum: & vt facilius arguenti assentiant, sine amaritudine hoc agendum hortatur. ¶ Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria magistros sibi aggerent, prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas verò conuertentur.) Et hæc simili modo prophetia est sancti apostoli, qui præscius futurorum instandũ in doctrina solicitè præcipit, vt formati in fide, & bonis operibus eruditi in disciplina sana, robusti maneãt, vt postremo tempore cum quidam à veritate ad errorem conuerti cœperint, immobiles perseuerent. Tales enim futuros di- D cit qui pro desideriis suis doceri se velint, vt à magistris constantibus & veracibus ad hos conuertantur qui hæc illos doceant quæ libenter audiant, quia veritas illis aspera videbitur, vt relicta sana doctrina fabulis vacent. Nolunt enim argui maligna opera sua, quare tales volunt magistros qui seruiant moribus eorum. Pruriunt enim aures eorum vt audiant fabulas vanitatum compositas sub nomine doctrinæ: quibus delectentur. Quod nullis tam proprium est quàm Manichæis, qui nescio quæ habent diuersa commenta inflatis nominibus, nuncupata, cum sint res friuolæ, & quædam delyramenta. ¶ Tu vero sobrius esto, in omnibus patiens, opus fac Euangelistæ, ministerium tuum exple. Ego enim iam delibor, & tempus solutionis meæ instat.) Admonet & hortatur vt vigilet, in disciplina ecclesiastica viriliter agat, scripturas explanet, vt prudentes & eruditi inanes fabulas vitent. Apostolus enim sciens passionem suam imminere, exemplum piæ conuersationis & sanæ doctrinæ in sancto Timotheo vult relinquere, vt per traducẽ nunquam deessent doctores idonei: passionem tamen suam delibationem appellat. Deo enim immolatur, qui pro eius iustitia patitur. ¶ Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod reliquum est, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius.) Omnia quæ sibi & cæteris vtilia essent & prospera, seruasse se memorat. Non solum enim in verbis, sed & in operibus formam se præbuit audientibus: vt & authori suo veritate prædicationis fidelis dispensator existeret, & contra mundi principes & potestates omni solicitudine & peritia colluctatus, exemplum quomodo vincerentur relinqueret vt inuiolata doctrina, & agonis legitimum certamen dignos illos faceret coronari, quia deus iustus iudex dabit amplissima præmia diligentibus se, & expectantibus filium eius de cœlis. ¶ Solicitus esto venire ad me q̃ primum. Demas enim me dereliquit, diligens hoc seculum, & abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiã, Titus in Dalmatiam. Lucas est mecum solus. Marcum assume, & adduc tecum. est enim mihi vtilis in ministerio. Tychicum autem misi Ephesum.) Cum constet omnem instructionem viri ecclesiastici in epistola contineri, propter multã tamen charitatem præsentiam eius desiderat. Marco autem idcirco testimonium dat, quia memor est præteritorum eius laborum. ¶ Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.) Apostolus natura Iudæus fuit, nec quicquam habuit alienum. Vnde ergo illi penula? Sed quia erat à Tharso, quos constat in societatem Romanorum receptos vt decætero appellarentur ciues Romani, idcirco necesse est eos & curiam habere, in quam more Romanorum penulati conueniant. Quicunque enim illo tempore cum muneribus obuiam exissent Romanis, immunitate perpetua donati, ciues Romani & fratres eorum nuncupabantur, teste eodem Apostolo. Potest ergo fieri vt si non suam, quia totum se legi dederat, patris sui haberet penulam. ¶ Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. reddat illi dominus secundum opera sua: quem & tu deuita. Valde enim resistit verbis nostris.) Alexander iste & Demas supradictus collegæ fuerunt. Hi prius cum Apostolo erant simulantes illi amiciciam: & quia fallaces tẽpore probabantur ambo ab eo recesserunt. Hic autem ærarius, qui audacior erat in malis, sic ab eo recessit, vt & contradictor verborum eius existeret. Qui ergo Apostolo ausus erat contradicere, non immerito euitandum hunc admonet, dei iudicio istum dimittens. ¶ In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt. nõ illis imputetur.) Pressuram & tribulationes sibi illatas, defensionem suam nuncupat. Passio enim Christianis vita est, & persecutio defensio. Pressura enim illata pro iustitia, defendit illum in die iudicij, reos constituens perfidos. Inter ipsa ergo initia illatæ pressuræ derelictum se conqueritur: & quia scit hanc esse consuetudinẽ, non illis vult imputari, quia & dominum à Iudæis apprehensum discipuli reliquerunt: quippe cum scriptum sit in propheta: Percutiam pastorem, & dispergẽtur oues gregis. ¶ Dominus autem astitit mihi, & confortauit me, vt per me prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes.) Propter quod domini Christi auxiliis munitum se dicit, & auctum virtute, vt prædicationem impleret in omnibus gentibus: idcirco ignosci petit eis à quibus derelictus est in necessitate: vt bene acceptus à deo, vindictam nõ quærat. Hac enim caussa amplius adiutũ se credit à deo, quia derelictus est ab hominibus. ¶ Et liberatus sum de ore leonis. Liberauit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regno suo cœlesti. cui gloria in ęternũ, Amẽ.) Similiter dicit & Petrus coapostolus eius quia aduersarius noster diabolus circuit fremens, sicut leo quærens quẽ deuoret. Sed quia in Apostolo occasionẽ non inueniebat qua illũ deciperet, per filios suos pressurã illi incitabat & pœnas: vt si nõ quasi peccator, vel quasi iustus de hac tamen tolleretur vita, ne multos hortaretur ad fidem. Quod cum prope impleret, dei prouidentia liberatus Apostolus insultat illi, infirmum illum testificans, quia de ore eius ereptus est: quia quod cupiuit implere,

Colos.4.

Zacha.13.

1.Pet.5.

plere, non potuit. Igitur dei auxiliis morti se ereptum gratulatur, & de prouidētia dei tam securus est, vt & de futuris tentationibus liberari se credat: & non solū liberari ad pręsens, verumetiam saluum se futurum in die iudicij, & regnaturum cum domino Christo in æterna secula. ¶Saluta Priscillam & Aquilam & Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Solicitus esto ante hyemem venire.) Aquila & Priscilla hi sunt apud quos hospitatus operabatur manibus. Onesiphorus autem hic est, cuius testis est in prima epistola. Quid est tamen vt præsente apostolo qui mortuos excitabat, Trophimus infirmaretur? Sed signa propter incredulos facta sunt: & quia ex diuersis causis meritū collocatur apud deū, vt siue qui in tribulatione, siue in ægritudine deo gratias agit, nec ab aduersa parte suffragiū quærit, vt proficiat meritis apud deum. Propter imbres autem & frigora commonuit vt autumno ad se veniret. ¶Salutat te Eubolus & Pudens & Linus & Claudia, & omnes fratres. More consueto impleta est epistola salutatione fratrū. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Vale. Hæc subscriptio apostoli est: quod signum esse dicit in omni epistola. Et quia filius dei idē filius hominis est, & Iesus dicitur & Christus: vt & homo significetur & deus, duobus nominibus nuncupatur. Vtroque tamen nomine dignitas designatur: qua ratione sunt posita nomina.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi Commentarij in epistolam beati Pauli ad Titum.

Præfatio.

Titum Apostolus consecrauit Episcopum & ideo cōmonet eum vt sit solicitus in ecclesiastica ordinatione, id est, ad quosdam qui simulatione quadam dignos se ostentant vt sublimem ordinem teneant: simúlque & hæreticos ex circuncisione corripiendos.

CAPVT PRIMVM.

Paulus seruus dei, apostolus autem Christi Iesu, secundum fidem electorum dei, & agnitionem veritatis eius quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ, quam promisit deus verax ante tempora secularia: manifestauit autem tēporibus suis verbum suū in prædicatione, quod creditum est mihi secundum præceptum saluatoris nostri dei. Tito germano filio secūdum communem fidem, gratia & pax à deo patre & Christo Iesu saluatore nostro.) Decretū donum à deo quod ante secula promiserat, tempore saluatoris in prædicatione apostolorum manifestatū declarat. Sic enim promiserat, quod etiam sibi creditum dicit, vt gentibus insinuaret prædestinatam misericordiā dei, vt & Titus verus eius filius, id est, secundum euangelium, (hoc est enim verum quod æternū est) hanc dei voluntatem & solicite suscipiens prædicaret gratiam dei & pacem, vt accepto dono pacifici fiant cū deo patre, quia omnia ex ipso sunt, & Christo Iesu saluatore nostro, quia ipse liberauit nos à morte. ¶Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & cōstituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, vnius mulieris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut in obsequentes. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorem, nō proteruum, non iracundum, non vino deditum, non percussorem, nō turpia lucra appetentem, sed hospitalem, benignū, prudentem, iustum, sanctum, cōtinentem, tenacē eius sermonis qui secundum doctrinam fidelis est, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. Sunt enim multi & non obedientes, vaniloqui & seductores, maximè ij qui sunt ex circūcisione, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docētes quæ nō oportet turpis lucri gratia.) Manifesta sunt quæ lecta sunt. Episcopum enim & sanctum in operibus, & verbis prudentem ordinari vult vt & fratres exhortari possit, & contradicētes conuincere, maximè eos qui erant ex Iudęis, qui sub nomine Christi Iudaizare docebāt, quos alibi falsos fratres appellat. Renati enim in Christo non puri erant Christiani: partim enim legem, partim Christum venerari volebant. Hos dicit quia domos subuertebāt praua ista doctrina. Duplici etenim genere turpibus lucris studebāt, quia ideo hæc magis agebāt, vt placerent Iudæis, à quibus sumptus sperabant vt pecuniā lucrifacerent, & præputium. Hi erant quæstus eorum, sicut dominus dicit Iudęis: Ambulatis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum. Hæc duo turpia lucra appellat, quia qui sub nomine dei docet, non deuotionis caussa, sed quæstus turpis lucri captator est. Similiter & qui per circūcisionem aliquem vult acquirere. Vnde alibi ait: Et gloria in pudendis eorum. ¶Dixit quidam ex ipsis proprius eorū propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est.) Quidam ex Cretēsibus melioratus per disciplinam dominicam, quid sentiendum esset de Cretensibus indoctis expressit, quod & mali essent, & ociosi vellēt comedere. Malitia enim pasci volebant, qui cū nihil prosunt, gestiunt & nocere. Duplex ergo malum est. Tales erant & Cretenses, vnde istum prophetam appellat, sed in caussa Cretensium. Tam vera enim hunc de his asserit locutum, vt prophetam. Falli enim prophetam impossibile est. ¶Quam ob caussam argue illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominū auersantiū se à veritate.) Insistendū præcipit in correptione illorū, vt cōuerti possint, & illa sectari quæ iusta sunt, & legi dei condigna, auertētes se à Iudaicis fabulis: quia in lege nemo iustificatur apud eū, quanto magis in mandatis hominum. Quicquid enim aduersum veritatē opponitur, humana inuentio est. Nesciētes enim vim scripturarum, & interiora verborum legis, colorem sequuntur, non saporem. ideo fabulas dicuntur narrare, non veritatem. Putant enim nunquam recedendum ab iis quæ Moyses tradidit, vt pura de escis, aut coniugiis, aut neomeniis, aut sanguine mustelæ, vel domo immunda diebus septem, cum sciant primores suos Abrahā Isaac & Iacob sine his iustificatos, & dei amicos appellatos: & Ezechiele propheta contestāte, quia propter quod legem dei & iustificationes eius profanauerint, præcepta acceperint & mandata non bona, in quibus iustificari non possent. Vnde & dominus ait Iudæis: Quia hæc ad duritiam cordis vestri scripsit Moyses. Hinc est vnde & Petrus apostolus, Quid imponitis, inquit, iugum supra ceruices fratrum, quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? Nam si vtilia fuissent, tunc data essent quando lex in tabulis data est. Sed quia post tanta signa prodigiorum & legem editam irreuerentes & diffidentes & ceruicosi inuenti sunt, talia ac tanta acceperunt mādata, in quibus respirare non possent. Hinc factum est vt & boni laborarent cum malis, accepturi mercedem. Hæc ergo pro vindicta data sunt, ita vt tempore quo promissum aduenit donum dei, misericordia dei relaxaret omnia quæ prius interdixerat. Quod non intelligentes Iudæi, sub iugo permanent: & quorundam libertatem his volunt vinculis obligare. Ideoque hos obiurgandos admonet, vt ab his auertantur. ¶Omnia munda mundis: his verò qui contaminati sunt & sine fide, nihil mundum, sed inquinata est eorum & mens & conscientia.) Istos mundos esse significat, qui & qua caussa interdicta sunt norunt, & qua caussa cōcessa sunt postea. Nam si in Genesis primo capi. legitur, quia omnia quæ fecit deus, bona sunt: dubium non est quia & munda sunt. Qui verò non intelligunt, immundi sunt. Accusatores ergo scripturæ sunt. Si enim bona facta legūtur, cur interdi-

Marginalia: 1. Timo. 3. — Matth. 23. — Philip. 3. — Epim. enides — Ezech. 20. — Marci. 10. — Acto. 15. — Roman. 14.

terdicuntur quasi execrabilia? Si execrabilia non sunt, quia A bona sunt: propter duritiam cordis interdicta noscuntur, quia indigni habiti sunt tota vti dei creatura. Nã qui à melioribus prohibiti videntur, horum mens & conscientia inquinata est, quia creaturam dei accusant, vt excusent semetipsos. Deum fatentur se nosse, factis autem negant, quoniam sunt execrabiles & inobedientes, ad omne opus bonum reprobi.) Quamuis ad omnes hæreticos pertineat dictum hoc, tamẽ de Iudæis intelligitur locutus, qui se Abrahæ deum solos dicunt scire, operibus vero abnegant, sicut dicit dominus: Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Quomodo ergo possunt deum Abrahæ scire, qui mysterium & fidem eius ignorant, non Euangelij opera sectãtes, sed legis factorum, in neomeniis & circuncisione, & cęteris, perturbatores impij & irreuerentes? Hæc sunt opera quæ deum nesciunt.

Ioan. 8.

CAPVT SECVNDVM.

TV autem loquere quæ decet sanam doctrinam.) B Hæc scit deũ quæ appellatur sana doctrina. Dei enĩ doctrina salutaris est. ¶Seniores sobrios esse, graues, prudentes, sanos fide, dilectione, patientia.) Qui sint sanæ doctrinæ ostendit, vt minus sobrios, minus graues, infideles, sine charitate, impatientes, insanæ doctrinæ discipulos significaret. His enim operibus nescitur deus, neque iustitia eius. ¶Anus pari modo in statu religione digno, non criminatrices, non vino multo seruientes, bona docentes, vt instituant adolescentulas viros suos diligere, amare filios, prudentes, pudicas esse, castas, domus curã habentes subditas propriis viris, ne verbũ dei blasphemetur.) Tales præcipit esse seniores, vt exẽplo sint bonæ cõuersationis iunioribus, vt si infideles viros habeant, cõgaudeant eis magis q̃ blasphement nomen dei: dum vidẽt quia propter dei timorem propensius obsequuntur suis viris. ¶Iuniores similiter hortare continentes esse, per omnia teipsum præbens exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum sanũ, irreprehensibile, C vt is qui ediuerso est, reuereatur, nihil habẽs dicere de nobis dignum reprehensione.) Quoniam iuuẽtus solet modũ egredi, imò promptior esse ad lapsum, idcirco salubribus retinaculis contineri iubetur, vt infrænata diuinis legibus gubernetur. Quod vt effici non sit arduum aut difficile, magistrum formam esse præcipit, vt ea quæ docet, quomodo fiant ostẽdat: vt ij qui prophani sunt & inimici fidei, erubescant, videntes quia quæ verbis docet, vera esse probat factis. ¶Seruos dominis suis subditos esse in omnibus optimos, non responsatores, non fraudantes, sed omnem fidem bonam ostendentes, vt doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus.) Bonis operibus & fide doctrinã dicit ornari dominicam. Tunc enim placita est & decora, si hic qui eam profitetur, non illam exosam faciat abnegãs factis, sed amabilem & veram. Nõ potest enim indecorum esse quod verum est. Cum ergo dicta sequentibus factis implentur, ostenduntur vera, ac per hoc decora. Tunc possunt domini seruos suos non tantum à fide non prohibere, verũ etiam D gaudere, quia fidem eorum etiã sibi vident proficere. Nemo enim fidem dei custodiens, infidelis potest esse hominibus. ¶Illuxit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos vt abnegata impietate & secularibus desideriis, temperanter & iustè & piè viuamus in hoc seculo.) Donum dei illuxisse hominibus dicit per Christũ, id est, veritatem vnius dei manifestatam in Christo, vt pia professione creatorẽ prædicemus in trinitatis vnitate: quod prius latuit humanum genus, nunc autem misericordia dei illuxit, vt erroris tenebras euitantes, id est, ignorantiam & impietatem mundanorum fugientes, pij inueniamur in parentem omnium deum, profitentes eum in veritate, quam tradit Euangelium filij eius: & vt huius rei mercedem habere possimus, bona opera faciamus. Quomodo eni illi qui solum patrem prædicat, spes nulla est si non profiteatur in eadem veritate & filium: ita & huius spes frustrata est, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus. ¶Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ beati dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetpsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & emundaret sibi populum abundantem, æmulatorem bonorum operum.) Hanc esse dicit beatam spem credentium, quia expectant aduentũ gloriæ magni dei, quod reuelari habet iudice Christo, in quo dei patris videbitur potestas & gloria, vt fidei suæ præmiũ consequantur. Ad hoc enim redemit nos Christus, vt puram vitam sectantes, repleti operibus bonis regni dei hæredes esse possimus.

Ephe. 6. Colos. 3. 1. Pet. 2.

CAPVT TERTIVM.

HAec loquere & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te contemnat. Admone illos principatibus & potestatibus subditos esse, obedire, ad omne opus bonum paratos esse.) Quæ spes credẽtium sit admonet, vt manifestet, cum arguũtur, vt sciant cui bono præparantur, vt non aspere accipiant: certi quia pro salute sua corripiũtur, & vt ad malum tardi sint, ad bonum verò parati, nõ nescij quid singulis psolui oporteat. ¶Neminem blasphemare, nõ litigiosos esse, sed modestos, ostẽdentes omnem mansuetudinẽ ad omnes homines.) Christianos omnibus hominibus humiles vult videri. sic enim possunt perfidi ad futuram spem vocari. ¶Eramus enim & nos quondam inconsulti, inobsequentes, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odio nos inuicem habentes.) Hæc bona quæ incredulitas non habet, Christianis data memorat, vt in omni iustitia elucentes, manifesti fiant quòd dei cultores sint. Cum enim quondam inconsulti, nunc videntur per omnia sani esse consilij, laudatur in his deus. ¶Cum verò bonitas & humanitas illuxit saluatoris dei nostri, non ex operibus iustitiæ quæ nos fecimus, sed secundũm misericordiam suam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quẽ effudit in nos abunde per Christum Iesum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia illius, hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ.) Hoc bonum quod in Christianis florere videtur, de radice pietatis diuinæ oritur. Deus enim misericordia sua saluos nos fecit per Christum, cuius gratia renati, spiritum sanctum accepimus abunde, vt bonis operibus inniti possimus, ipso nos in omnibus adiuuante, vt per hæc hæreditatem regni cœlorũ assequi possimus. Quamobrem omni deuotione huic obsequi debemus, & præceptis eius parere: quia quicquid in nobis pulchrum est, spiritalibus lineamentis ipse depingit. ¶Fidelis sermo, & de his volo te confirmare, vt soliciti sint ad effectum bonorum operum ij qui crediderunt deo. hæc sunt bona & vtilia hominibus.) Nihil tam apertum, quia misericordia atque humanitas bona est ad præsens, & vtilis in futurum. Et hic enim habet laudem, & in iudicij die coronam. Omnis enim deo credẽs misericordiæ debet studere, per quam viuit. Vt in hæc ergo esset solicitus rector populi admonetur. ¶Stultas autem quęstiones, & originum enumerationes, & contentionẽ & pugnas legis deuita. sunt enim inutiles & vanæ.) Stultas has quæstiones appellat, quę salutis effectum non habent, neque aliquam tribuunt scientiæ peritiam ad vtilitatem. His verbis multorum hæreticorum denotat dogmata. Quamuis omnia quæ vera non sunt, stulta dicenda sint: alius tamen est qui res fabulosas inducit, & alius qui calliditate tergiuersationis rem veneno plenam proponit, vt est Arrius & Fotinus. Fabulosa autem non lex, sed hæresis est, quantum ad tempus pertinet illud Iudæorum, dum quidem eorum sibi vindicarent prærogatiuam originum patriarcharum, quæ de matrimoniis ortæ sunt, cum ex hoc nullum meritum sit apud deũ. Quidam vero vrceorum & cæterorum vasorum baptisma, & sanguinem mustelæ magna cura expiandum: & quia ideo Moysi sepultura abscondita est, ne à Magis excitaretur. quod si verum esset, & cęterorum sanctorum abscondenda fuerat sepultura. Et quia Salomon adiutorio dæmoniorum templum ædificauit, in quo opere ingens multitudo laborauit. quid tam fabulosum? ¶Hæreticum hominem post primam correptionem deuita, sciens quod peruersus est huiusmodi, & delinquit à semetipso damnatus.) Hæretici hi sunt,

hi sunt qui per verba legis legem impugnant. Proprium enim senium verbis astruunt legis, vt prauitatem mentis suæ legis authoritate commendent. Sciens enim impietas authoritatem multum valere, fallaciam sub nomine eius componit: vt quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest, bono nominis commendetur. Idcirco huiusmodi homines vt inexcusabiles sint, semel corripi oportere. Frequentius enim correpti, exercitatiores fient in malo. Cogere autẽ illos videtur qui sæpe corripit, vt solicitiores fiãt ad perditionem multorum: ideo dimittendos, vt negligentiores effecti, soli forte depereant. ¶Cum misero ad te Arteman aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim. ibi enim statui hyemare. Post epistolam datam etiam ipsum videre vult affectus causa, & vt plenius illum firmaret in ecclesiastica disciplina. ¶Zenam legisperitum & Apollo solicite præmitte, vt nihil illis desit. Discãt autem & nostri bonis operib' præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. Vterque nobilis est sapientia & operibus, & idcirco iubet sumptus illis necessarios dari ab iis qui crediderant, vt refrigerarent: quia dignũ erat vt qui spiritalia tradebant, non illis deessent carnalia. Quanuis enim Zenam legisperitum vocitet, Apollo tamen perfectus erat in scripturis: sed quia Zena huius professionis fuerat in synagoga, sic illum appellat. ¶Salutant omnes qui mecum sunt.) Propter compendium simul omnes consalutare illũ significat. ¶Saluta eos qui nos amant in fide.) Illos salutatione sua dignos videri vult, qui fideliter illum diligunt affectu Christi domini nostri. ¶Gratia dei cum omnibus vobis.) Nunc generaliter omnes salutat fratres & domesticos Titi.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOpi commentarii in epistolam beati Pauli ad Philemonem.

PRAEFATIO.

Philemõ nulla erat ecclesiasticæ ordinatiõis præditus dignitate, sed vir laudabilis, vnus ex plebe. Cui causa Onesimi serui eius familiares literas facit, vt non solum ignoscat ei, sed & deo gratias agat, quia talem illum recipit, vt non seruum æstimet, sed dilectissimum fratrem.

Paulus vinctus Christi Iesu, & Timotheus frater Philemoni dilecto fratri & laborum nobis participi, & Appiæ sorori charissimæ & Archippo commilitoni nostro, & domesticæ eius ecclesiæ: Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino IesuChristo.) Vt dignitatem epistolæ à se missæ faceret, ab iniuria sua cœpit. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, ita econtra pro Christo custodiæ vincula sustinere, maxima gloria est. Eo enim tempore quo hanc epistolam misit, in custodia erat. Quamuis clericus non fuerit Philemon, tamen intererat ecclesiasticis necessitatibus causa deuotionis. vnde participem hunc dicit laborum. Sunt enim multi, qui cũ sint digni, excusant tamẽ, infimos semetipsos iudicãtes tãti ministerij: vnde verè digni apparent. ¶Gratias ago deo semper, mentionẽ tui faciens in orationibus meis, audiens fidem tuam & charitatem quam habes in dominum Iesum, & in omnes sanctos, vt communicatio tua accepta fiat in agnitione omnis boni, quæ in nobis est in Christo.) Gaudere se dicit, & deo gratias referre in precibus suis, quia firm' erat in fide, & bonis operib' insistebat. Qui enim diligit Christũ, probare hoc debet in seruos eius, sciens dominum sibi imputaturum quicquid constiterit erogatum in seruis.

A Apostolus tamen hoc se dicit addere precibus, vt operatio eius cum cognitione fiat bonitatis, hoc est, vt tali hoc mente operetur, vt in futurum huius rei expectet mercedem. ¶Gaudium enim magnum habui & consolationẽ super charitate tua, quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater.) Manifestum est quia idcirco se significat lætũ esse, quia sanctorum necessitatibus vtensilia ministrabat, vnde plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeretur & mandatis eius quem constat esse potiorem. ¶Quapropter multã fiduciam habens in Christo imperãdi tibi quod ad rem pertinet, propter charitatẽ magis deprecor, cum talis sis sicut Paulus senex, nunc autem & vinctus Christi Iesu.) Quantum ratio exigebat, dignum erat imperare discipulum magistrum, & fiducia apostolicæ authoritatis: sed quia vir bonus erat Philemon, per affectũ illum prouocat obaudire, quasi coæuum ætatis, & vinctum Christi Iesu, id est, obligatũ negociis dominicis, vel propter nomẽ eius subiectum vinculis, sicut erant & ipsi apostoli. Tales enim fuerunt Iudas & Syleas, qui cum ex plebe essent primores inter fratres, obligauerãt semetipsos dominicis actibus, vt vnà cum apostolis coagonizarent propter fidem dei. vnde Syleas particeps laborum inuenitur Apostoli. ¶Obsecro te de meo filio, quem genui in vinculis Onesimo quondam tibi inutilem, nunc vero tibi mihíque vtilem, quem remisi ad te. Tu autem illum itidem sicut mea viscera suscipe, quem ego volueram apud memetipsum retinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelij: sed contra tuum consilium nihil volui facere, vt non velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.) Non magnum est humilem inclinare se, laudabile verò sublimem virum humiliare se. Ideo Apostolus rogat eum cui imperandi habet potestatem, vt in omnibus forma sit ad profectum meritorũ. Onesimum ergo profugum decurrentem ad diuinũ auxilium, cum esset in custodia vrbis Romæ, baptizauit Apostolus videns in illo vtilitatis spem. Quem sic commendat, vt suum animum in illo significet idoneũ ex inutili factũ tam secularib' quàm diuinis obsequiis. ¶Forsitan enim idcirco recessit ad horam, vt æternum illum reciperes, non iam velut seruum, sed pro seruo

C dilectissimum fratrem, maximè mihi: quanto autem magis tibi & in carne & in domino?) Onesimus offenso domino proprio confugit longa peregrinatione ad Apostolum, vt ostẽderet se nõ ad hoc recessisse, vt delicti esset obnoxius, sed vt obliteratis peccatis vtilis reuerteretur, intantum vt non solum domino suo æqualis fieret meritis, sed ipsi magistro frater. Et ne Philemon aliquod, vt assolet, quasi dominus aduersum seruum fastidium inflationis pateretur, humiliat illum, cum dicit illum fratrem & in carne & in domino: vt sublata humanæ conditionis causa, quia omnes ex vno sumus Adam, fratres nos cognoscamus, maxime cum fides accedit media, quæ omnem superbiam amputat. ¶Si ergo habes me socium, assume illum sicut me.) Tantum se affectum habere circa Onesimum ostendit, vt tunc Philemonem, quem superius laudat, participem suum dicat, si istum sic susceperit sicut Apostolum. Hoc est enim quod dixit Salomon: Seruo sapienti liberi seruient. Quod dictum terrori est Philemoni, vt saltem vel hac causa assumeret eum, si (Eccli 10.)

D charitate flecti non posset. ¶Sin autem aliquid læsit te, aut debitor est, hoc mihi imputa.) Nunc excusationem iracundiæ conuellit, ne forte sic læsum se esse ab eo quereretur, vt illi ignoscendum minime videretur. Quod si esset, sibi imputandum dicit, per quem regni cœlorum hæredes futuri sunt qui ante peccauerunt. ¶Ego Paulus scripsi mea manu, ego reddam, vt nõ dicam tibi quod etiam teipsum mihi debes.) Siqua offensa est Onesimi, cautionem suam testatur esse idoneam, vt pro illo satisfaciat. Et vt verum loquatur, suberigit se & dicit, quia minus ab illo exigit quàm debere probatur. In seruo enim cogitur satisfacere qui seipsum debito onerat. ¶Ita frater sic ego te fruar in domino, refoue viscera mea in Christo. Fiduciam habens obauditionis tuæ scripsi tibi, sciens quia super quàm dico facies.) Modo blanditur, vt obauditio eius voluntaria sit, vt possit fructum habere. Sic enim prouocat eum, vt amplius faciat quàm postulatur ab eo. Solet enim fieri, vt qui videt bene de se sentiri,

meliorem

meliorem se præbeat. ¶Simul autem præpara mihi hospitiũ. Spero enim quod per orationes vestras donabor vobis.) Vt solicitiorem illum faciat, & magis obediat, venturum se esse illis significat. Solent enim absentes contẽni. Et vt quid Apostolus hic adhuc esse non dedignatur, qui semper tædia passus est & exitia, cædes, persecutiones, ac vincula, & cuius requies nõ erat nisi in solo Christo? Sed ꝑpter proficiendũ cre dentiũ, vt & inimicos crucis Christi confunderet, ad dei glo riam augmentandam carnem suam passionibus offerebat, vt animæ suæ & corpori coronas immortalitatis acquireret. ¶Salutat te Epaphras cõcaptiuus meus in Christo Iesu, Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adiutores mei.) Hos omnes participes gloriæ suæ testatur. ¶Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.) Hæc subscriptio Apostoli est confirmantis epistolam missam.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPISCOpi commentarii in epistolam beati Pauli ad Hebræos.

PRÆFATIO.

Paulus quo consilio suæ gẽti scripserit.

Qua ratione, quóve consilio scripserit beatus Paulus genti suæ populo Hebræorum, ex ipsius verbis deprehenditur. Timuit eis ne superati tentationibus, ad infidelitatem relaberẽtur. Nulla enim gens obstinatioribus animis repugnabat euangelio Christi, quàm Iudæorum, qui beato Paulo erant infensissimi, quòd se gentium apostolum profiteretur, quas Iudæi vt prophanas & impias abominabantur: quódque legem Mosaicam, quam illi sacrosanctam habebant, & euangelij vice per vniuersum orbem spargi cupiebant, antiquare videretur, adeò vt essent inter hos quoque qui Christi doctrinam receperant, qui putarent legis obseruationem cum euangelio miscendam. Hierosolymis igitur qui crediderant, variis calamitatibus afficiebantur ab iis qui resistebant euanglio. nam penes hos erat publica authoritas: coniiciebantur in vincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque consolatur Paulus partim exemplo veterum sanctorum, quorum plerique similibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti sunt, quò virtus illorum esset exploratior, spectatiórque, ac præcipuè exẽplo Christi: partim spe præmij cœlestis. Deinde declarat, coruscante iam euangelio Christi, cessasse vmbras legis Mosaicę, multa repetens ex veteri testamento, & ad Christum accommodãs. Docet non ex obseruatione legis, ad tempus datæ & imperfectæ, sperandam esse salutem, sed ex fide, qua veteres, etiam illi probatæ sanctimoniæ viri, quorũ memoria Iudæis erat sacrosancta, deo potissimum placuissent. Tandem tradit præcepta quædam ad patientiam & mores Christianos facientia. Quare autem Apostolus morem suum peculiarẽ scribendi & phrasin non seruarit, vel nominis sui, vel apostolatus dignitatem subticuerit, conspicuum est: vt ad eos qui ex circuncisione crediderant, quasi gentium apostolus & non Hebræorum, sciens quoque horum fastum, suam humilitatem exhibens, officium suum noluit ostentare. Sunt qui aiunt Paulũ hanc epistolam sacra lingua scripsisse & misisse.

Ex fide sed euangelica, nostrã pẽdere salutem.

Nomen cur nõ ꝓscripserit.

CAPVT PRIMVM.

Paulus cur Hebręis scripserit.

Multifarie & multis modis olim deus loquens patribus in prophetis.) Tota intentio beati Pauli apostoli fuit in hac epistola, Hebræos, id est, gentem suam, ad Christi conuocare fidem, eminentiámque gratiæ, quę per filium data est à legalibus discernere vmbris, quæ angelicis ministrationibus exhibitæ fue-

A runt. Idcirco primò posuit prophetas diuersis modis patribus locutos esse, dicens: Multifariè multísque modis olim deus locutus est patribus in prophetis, significans quod alibi dictum est, Ego enim visiones multiplicaui, & in manib' propheratũ adsimilatus sum. Proinde non secundũ hoc solũ eminentia noui testamenti declaratur, quia patribus quidem prophetę missi sunt, nobis autẽ filius. Sed etiã quod prophetarum vel patriarcharũ nemo nisi in similitudine vidit deũ, filium verò vnigenitum incarnatum esse, atque in ea carne visum constat, qua idem homo à verbo dei susceptus vnigenitus est filius dei. Ideo mox addidit: ¶Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio.) Dicendo enim, In filio, tantum valet quasi diceret, per filium suum, quia In præpositio, pro Per accipitur, sicut multis in locis suarum epistolarum inuenitur his præpositionibus indifferẽter vti. Tacuit adhuc de Christi nomine, quia plurimos illorum sciebat negasse Christum filium dei esse. Non enim dixit, Christus lo-

Osee. 12. c.

Art. eminentiam noui testamenti.

ἐν pro διὰ

B cutus est: quamuis ipsum locutum constet esse. Ita necdum Iudæos aperto nomine tetigit. Nam fermè omnes quibus prophetæ locuti sunt, malignos esse nefariósque constabat. Et necdum de istis, rationem mouere voluit: sed interim generali sermone de muneribus disputat, quæ illis diuina largitate donabantur. ¶Quem constituit hæredem vniuersorum.) Quid est, quem constituit hæredem vniuersorũ? Hic incarnatum dicit filium, de quo superius locutus est: sicut etiam de eo in secundo legitur psalmo, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Non iam portio domini tantum Iacob, & sors eius Israel, sed omnes prorsus nationes. Hoc est, hunc filium dominum cõstituit vniuersorum. Hæredis autem vtitur nomine: vt duo quædã per hoc adstruat & ostendat: quod proprius sit filius, & quod dominationis illi nulla contingat amissio. Hæredem autem omnium dicit, id est, mundi totius: deinde ad altiora sermonem conuertit, dicens: ¶Per quem fecit & secula.) Vt ostenderet eundem nouissimis diebus venisse in mũdum, per quem fecit & mun-

Psalm. 2.

Christ' est, cuius hæres.

C dum: magnitudinem eius ostendens, qui fuit noui testamenti lator & auctor. Post hæc quibusdam gradibus dignanter vtens, peruenit ad id quod omnibus istis quæ supra dixit, multò maius est, & insonuit, dicens: ¶Qui est splendor gloriæ & figura substantiæ eius.) Vbique quidem religioso nobis opus est intellectu: maximè autem vbi de deo vel loquimur, vel audimus. Quoniam neque ad loquendum dignè de deo lingua sufficit, neque ad percipiendum præualet intellectus. Oportet enim vbi vel sermo deficit, vel cogitatio explicari de deo non poterit, tunc magis glorificare nos deum, quod talem deum habemus: qui & intellectum transcendit, & cogitationis intuitum. Merito splẽdorem eum dixit glorię, vt pote qui ipsum sciebat dicentem: Ego sum lux mundi. Ostendens enim lumen de lumine, sicut deum de deo esse, animásque nostras illuminantem: & patrem nobis insinuantem. Per splendorem quippe vnitatem declarauit essentiæ cum deo patre, & mirabili modo sic vnam substantiam ostendit: vt duas personas aperiret in gloria & splen-

λόγμα.

ἀπαύγασμα

Ioan. 8.

D dore. Vnde etiam subiũgit: ¶Qui est figura substãtiæ eius.) Figura quippe altera est ab eo, cuius refert formam. Altera autem non in omnibus, sed secũdum personam. Nam & hic figura, æqualitatis omnino præbet indicium ad illud cuius figura ostenditur: & suspicionem vel paruæ dissimilitudinis proculdubio non recipit. Hic enim figuram dixit, quod alio loco formam nominat, vbi ait: Qui cum in forma dei esset. Forma videlicet vel figura vnã declarat essentiæ æqualitatem. Sequitur: ¶Portans omnia verbo virtutis suæ.) Portans, id est, gubernãs omnia eo verbo virtutis suę, per quod fecit omnia. Non enim minus est gubernare mũdum, quàm creare. Nam in creando quidem, ex nihilo rerum substantię productæ sunt: in gubernando verò ea quę facta sunt, ne ad nihilum redeant, continentur. Ergo dum hæc omnia regun tur, & adinuicem sibi repugnantia, coaptantur, magnum & valde mirabile plurimæque virtutis dei iudicium declaratur. Post hanc diuinæ maiestatis in filio claritatem, ad humilia incarnationis descendit, dicens. ¶Purgationem peccatorum faciens.) Duo quædam significans, id est, curam nostri generis, in eo quod ait: portans omnia verbo virtutis suæ.

χαρακτήρ.

Figura hic vt forma æqualitatem indicat.

Philip. 2.

Quod

Quod verò adiunxit purgationem peccatorum faciens, id est, peccata nostra mundat. In his duobus maxime Apostolum gloriari videmus, quòd hæc per filium nobis allata esse demonstrat. Et cum nos commonuisset crucis & passionis eiusdem filij, per quæ nobis purgatio peccatorum ministrata est, confestim de resurrectione atque ascensione eius instituit nos ad cœlestia erigere, & intueri inenarrabilem eius gloriam. ait enim, ¶Sedet ad dexteram maiestatis eius, in excelsis.) *[Dextera qd]* Per dexteram, non deum corporaliter desormauit, sed magnitudinem demonstrauit honoris. *[In excelsis]* Dum dixit, in excelsis, ostendit eum omnibus altiorem & superemi nentem esse, qui etiam vsque ad ipsum peruenit solium paternæ claritatis. Sicut enim pater in excelsis est, sic & filius. Consessus enim nihil demonstrat aliud nisi honoris æqualitatem. Si enim minorationem vellet ostendere, nunquam diceret, à dextris: sed potius, à sinistris eum sedere. Adhuc excellentiam eiusdem filij ostendere adgressus est, dum dicit: ¶Tantò melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit.) *[Angeli ministri, filius hæres.]* Angeli sunt ministri & famuli: ille quidem filius & hæres. Tantò, inquit, melior angelis effectus. Hoc est, honorabilior atque præclarior, quantò melius hæreditauit nomen. Sequitur, ¶Cui enim dixit aliquando angelorũ, Filius meus es tu, ego hodie genui te? *[Psalm. 2.]* Et rursum: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.) *[2. Reg. 7.]* Hoc enim absque vlla dubitatione de incarnatione filij dicitur. Ideo verbum futuri temporis posuit, Ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filiũ. Quòd vero dixit, filius meus es tu, ego hodie genui te: apertè manifestat quod idem de quo ait, Ero ei in patrẽ, ex ipsa essentia patris sit genitus. Ideo præsenti tempore posuit hodie: quia deo nihil præteritum aut futurum est, sed semper præsentia cuncta. Potest enim & secundum carnem hoc accipi dictum: quia caro communicat altioribus, sicut & diuinitas humilibus communicare dignata est. Hoc itaque loco perspicue duas naturas in Christo ostendit. Hæc verò ad salutis nostræ exempla referamus. Si enim ipse cum deus esset & dominus, desque filius, nõ respuit formam serui suscipere: multò amplius nos oportet cũcta perficere, quę iussa sunt nobis, & humilia quęque tolerare. Recordemur dominum dicentem: Cum feceritis omnia: dicite, quoniam inutiles serui sumus. *[Lucæ. 17.]* ¶Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum dicit: Et adorẽt eum omnes angeli dei.) *[Psalm. 96.]* *[Introitus & exitus quid.]* Paulus autem introitum Christi vocat assumptionem carnis: de qua ipse dominus in euangelio ait, Exiui à patre, & veni in mundum. Hoc loco Christus incarnationem suam exitum vocat: quam Paulus hic introitum nominat. Quærendum est quare vnam rem diuersis nominibus Christus & Paulus nominare voluerint. Significationes quidem dictorum manifestę sunt, & secundum quid, alterutrum dicatur, apparet. *[Confirmat homœosi.]* Christus quidem meritò exitum vocat: foris enim eramus à deo, sicut qui sunt extra regales aulas in vinculis colligati, & qui habent apud regem pro culpis offensam, huiusmodi quippe à regali aula foris exclusi sunt. Qui enim voluerit istis veniam impetrare, nõ primũ ipsos in aulã regis inducit, sed ipse foras egreditur, ibique cum eis communicat sermocinandi negocium, vsque dum eos correctos reddat, & dignos efficiat, quo regis vultui repræsentari mereantur. Sic etiam Christus efficit. Egressus quippe ad nos, hoc est, carnem sumens, & conlocutus nobiscum præcepta nobis intonuit. Et sic nos à peccatis emundans, & ad deum conuertens, in aulam regalem velut aduocatus optimus introducens. Propterea ergo exitum vocat suæ incarnationis aduentum. *[Elegãs metaphora.]* Paulus autẽ introitum nominat ex metaphora hæreditantium, & ius dominandi in aliqua possessione sumentium. Dicendo enim, Iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, hoc significat, cum ei committit orbem terrarum. Tunc enim totum orbem possedit, cum ab vniuersis est agnitus. ¶Et adorent eum omnes angeli dei.) Ad altiora quædam eleuãs mentem nostram, vt sciamus illum qui carne indutus est, & passus est pro nobis, ab angelis adoratũ. Vt discerneret autẽ maiestatem filij ab angelorum ministratione, mox sequutus adiunxit: ¶Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.) *[Psalm. 103.]* Non enim solos angelos hoc sermone significat, sed omnes virtutes ministeriis supernis fungẽtes. Sciendum est enim quod angelus, nomen est officij, non naturæ. Qui etiam semper sunt spiritus: sed non semper angeli vocari possunt. Quæris huius naturæ nomẽ? spiritus est. Quæris officij? Angelus. Ex eo quod est, est spiritus: ex eo quod agit, angelus, quia angelus Græcè, nuncius Latinè dicitur. *[Cõfirmat simil.]* Sicut homo nomen naturæ, miles verò nomen officij, sic enim qui erant iam spiritus conditi à creatore deo, facit eos angelos mittendo eos nũciare quod iusserit. ¶Et ministros suos, flammam ignis.) Legimus apparuisse ignem in Rubo: Legimus etiam missum ignem desuper apostolos, & implesse quod præceptum erat illis. *[Leuit. 10.]* Potest dici, quãdo leuia nunciare mittuntur, angelos esse: quando ad vindictam mittuntur, ministros esse, id est, ignem ardentem. *[Quo differunt angelus & minister.]* Sunt etiam hæc officia in ecclesia præsenti. Nam prædicatores sancti, quando spiritualia prædicant, & gaudia regni dei annunciant: angeli dicuntur. Quando verò terrorem gehennæ ignis prædicant, ministri sunt: vt terreant peccatores comminatione ignis illius qui nunquam extinguetur. ¶Ad filium autem, Thronus tuus deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui.) *[Psalm. 44.]* Hic de eo dicit, qui secundum carnem est, de quo etiam ipse dominus in euangelio ait: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio: vt omnes honorificent filium. *[Ioan. 5.]* Et paulò post, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Hic enim thronus dei, ad iudicium pertinet futurum. In quo forma hominis videbitur, iudex viuorum & mortuorum, & quo iudicio omnia veraciter Christus moderatur, examinat, atque iudicat. In seculum seculi ait, quia nouissimũ iudicium inter bonos & malos externa discretione stabit, eo ipso testante in euangelio, qui iudicaturus est. Tunc, inquit, ibunt hi in ignem æternum, iusti autem in vitam æternam. *[Matth. 24.]* ¶Virga æquitatis, virga regni tui.) *[Virga æquitatis.]* Virgam verò regulam diuinæ significat æquitatis, quæ veraciter recta dicitur, quia nulla prauitate curuatur. Virga ista iustos regit, impios percutit. Hæc virga nempe fortitudo inuicta est, & æquitatis rectissima atque inflexibilis disciplina. Hæc enim virga regij honoris insigne sceptrum dicebatur antiquitus, designans in ea virtutem, regẽ, dominum saluatorem. ¶Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.) Ipsa est virga recta amare æquitatem, odisse nequitiam. *[Virgę huius officium.]* Nemo enim perfecte diligit iustitiam, nisi qui & actus pessimos abominatur: quia veritatis amor, odium est falsitatis. Sed huic amori bonitatis, & odio iniquitatis, quæ præmia sint reddita, subter exponit, dicens. ¶Propterea vnxit te deus, deus tuus.) Vnctus Christus, & regem significat, & sacerdotem, quia dignitates istæ sumebantur per sacratissimas vnctiones. Nam & ipsum nomen Christi, à sancto chrismate vocatur. Sed in illa natura vnctus dicitur, quia dispensatione & natus & mortuus, & resurrexisse veraciter Christus dicitur. Cæterum diuinitas eius nullo munere, nullo honore indiguit adiuuari. Repetitio autem ista qua dicit deus, deus, præconium magnæ dilectionis ostendit. ¶Oleo exultationis præ participibus tuis.) Duplici modo vnctionẽ illam sanctam prouenisse significat. *[Oleũ lætitię.]* Oleum lętitiæ est peccati maculam non habere. Vnde se conscientia semper exhilarat: quando nulla recordationis asperitate mordetur. ¶Præ participibus tuis.) *[Psalm. 28.]* In filiis hominũ dicit: quos & ipse in euangelio fratres appellat. *[Ioan. 20.]* Ideo autẽ dictum est: Præ participib' tuis, quoniam hanc benedictionem supra omne humanum genus, siue reges, siue sacerdotes in veteri testamẽto, etiam apostolos & martyres in nouo agnoscitur accepisse: vt vnctus singulariter cęteros vngere debuisset. In illo enim fons benedictiõis, prout ipsi visum fuerit, per vniuersos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conueniunt, cui perfectissimum & gloriosissimum verbum vnitum est pro salute sanctorum. Hoc vnguentum in alio dicitur psalmo descendisse in barbam, barbam Aaron: vsque in oram vestimenti eius. Et paulopost: Quoniam illic mandauit dominus benedictionem: & vitam vsque in seculum. *[Psalm. 132.]* Post humanitatis eius igitur excellentiam iterum ad æternitatem diuinæ in eodem filio dei naturæ conuertit se Apostolus, testimonia alterius psalmi inducens. ait enim, ¶Et tu domine in principio terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli.)

cœli.) Cum dicit, in principio terram tu fundasti domine, ostẽdit quod à sanis mẽtibus nõ potest abnegari: quia creator à creaturis suis sine aliquo cognoscitur extitisse initio. ¶Et opera manuum tuarum sunt cœli.) Hic manum virtutem iussionis dei debemus accipere. Alio enim loco dicitur, Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. ¶Ipsi peribunt, tu autem permanes.) Pereunt enim ab eo quod sunt, dum immutantur in melius creaturæ. Tu autem permanes. vt sicut æternitatem domini ostendit antequã crearet omnia, sic post cœlos mutatos ipsum diceret in maiestatis suæ gloria permanere. ¶Et omnes vt vestimentũ veterascẽt.) Ipsum enim veterascit, quod vestis more, morte consumitur: sicut caro humana, quæ tamen in melius resurrectione immutabitur. addidit, ¶Et velut amictum mutabis eos: & mutabuntur.) His verbis forsitan cœlorum mutationem propheta intelligi voluit, qui similiter vt cętera elementa commutantur, sicut in alio legitur propheta: Et erit cœlum nouũ, & terra noua. Vt facta domini ostenderet iam sub æternitate mensura, dicit: Mutabis eos, & mutabuntur: quia nunquam erunt ad hoc corruptibile redderi. ¶Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.) Immutationem eiusdem naturæ designat, ipse verò idem est quod est, veluti Moysi famulo suo dixit, Ego sum qui sum. Sic istis tribus versibus commutatio creaturarum, & æternitas domini mirabili breuitate descriptæ sunt: post maiestatem diuinæ æternitatis in filio, iterum beatus Apostolus ad humanitatis eiusdem glorificationem sermonem direxit, dicens: ¶Ad quem enim angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis?) Victori filio, & per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus paternæ maiestatis offertur: vt per hunc situm, susceptę humanitatis gloria declaretur: quę nemini angelorum deferri debuit. ¶Quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.) Per pedes enim domini stabilitas ęterna significatur: vbi ille tanquam vestigiis positus omnipotentiæ suę virtute consistit. His pedibus constat esse subdendos qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta reuertuntur ad dominum, & tanquam scabellũ pedibus, ita eius prædicationibus inclinantur. Sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conuersi ad dexteram collocãtur. Non enim hic aduerbium quousque, alicuius finem temporis designat, sed ęternitatis potentiam demõstrat. Nónne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?) Quid miraris si filio ministerium exhibent angeli, quum etiam nostræ salutis ministros eos constet effectos? Mentes eorum ad quos loquitur, subleuare volens, dicit angelorum functiones humanæ salutis causa à domino directas esse. Filius verò sicut dominus saluat: isti vero sicut serui saluti prædestinatorum deseruiunt. Cuius rei pleni sunt veteris testamẽti vel noui vbique libri. Nam & pastoribus angeli euangelizauerunt, & angelum legimus ad virginem Mariam missum: & in resurrectione domini angeli mulieribus apparuerunt, & alia multa in diuinis leguntur scripturis. Intelligite igitur nunc, quantus honor nobis existit, ad quos sicut ad amicos, ita ministros angelos suos destinat deus. His ita introductis de angelorum ministerio, per quos etiam & ipsa lex ministrata est, mox subiungit de excellentia gratiæ, quę per dei filium nobis allata est, dicens:

In Arianos. Psal. 148. Man⁹ nomine quid. Esaie 65. Exod. 3. Psalm. 109. Notã hoc. Lucæ 2. Matth. 28. Ioan. 20.

CAPVT SECVNDVM.

Propterea abundantius oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus.) Quare abundantius dixit? hoc est, magis quàm quod in lege solebamus audire. Hortatur itaque eos diligentius iis intendere quæ per dei filium audierũt, quàm eis quæ per angelos dicta sunt: more suo suam illis coniungens personam: in eo quod dixit, audiuimus, atque pereffluamus, nolens ab auditis per inania effluere audientium sensus: quod etiam sequentibus verbis plenius explicauit, dicendo: Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem.) Quid est, factus est firmus? videlicet verus, tanquam diceret, fidelis in opportuno tempore, volens intelligi eam quæ per angelos data est lex, suo tempore firmiter custodiendam. Nam legem per angelos datam esse, plurimis ostenditur in locis: attamen non custodientem, iustam mercedis retributionem accepisse testatur. Quare dixit mercedis retributionem? Merces enim in bonis poni solet: sed iste Apostoli est mos, vt non magnam verborum habeat rationem, sed indifferenter quæ vel in bono dicuntur, vel quę in malo, pro alterutro ponere: sicut alibi dixit, In captiuitatem redigentes omnem sensum, ad obediẽdum Christo. & hic mercedis retributionem pro supplicio posuit. ¶Et quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?) Per hæc verba significat, quia non erat tanta salus in veteri testamẽto, quanta est in gratia dei quam dei filius nobis attulit. Non enim nobis nunc sicut illis terrę diuitias, sed cœli gratiam promisit deus. Non vindictam de terrenis hostibus, sed de spiritalibus concessit. Non vitã fœliciter tẽporalem, sed perpetuam æternaliter beatã donauit. Hæc quippe omnia breuiter intimauit, dicẽs: Si tantam neglexerimus salutem. Deinde supereminentiam eorũ quæ per dei filium dicta sunt, adiunxit: ¶Quæ cum initium accepisset enarrari per dominum. ¶Nõ enim hæc quæ dicimus, ab hominibus, vel etiam ab angelis nobis allata sunt: sed ipse filius vnigenitus nobis impartiuit. ¶Ab eis qui audierunt, in nos confirmata est.) Quid est confirmata est? credita est, atque perfecta, quia salus quæ per eundem filium nobis data est, perpetua manet in æternum. ¶Hoc idem etiam contestante deo signis & portentis, & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus.) Affluentiam significãs gratiarum, quæ non erat apud antiquos, quæ fuit data postquam glorificatus est Iesus. Testatur hoc euangelista, vbi ait: Nondum erat spiritus datus: quia Iesus nondum erat glorificatus. Quod verò addidit: ¶Secundum voluntatem suam.) Diuinæ voluntati atque eius consilio cuncta cõtribuit: ne quis in suis meritis cõfideret, quasi diceret: Ipse nouit quid cuique prosit, vel cui quid sit accõmodum: quapropter ipse gratiã vnicuique secundum suæ volũtatis præscientiam contulit. Sequitur, ¶Non enim angelis subiecit deus orbẽ terræ futurũ de quo loquimur.) Non enim salutem nostram, quæ in nouissimo tempore facta est in orbe terræ, angelis subiecit, quæ à prophetis futura esse olim prædicta est, sed filio suo, ad quẽ vox paterna (sicut superius demonstratũ est) sonuit: Filius meus es tu: ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam. & hoc propheticis confirmat exemplis, dicens: ¶Testatus est in quodam loco quis dicẽs.) Cur non hic nomen prophetæ posuit, sed abscõdit? Facit hoc etiam in aliis testimõiis sicut supra dictum est. Existimo non abscondentis affectu, sed ostendẽtis intuitu, eos multam habere sciẽtiam scripturarum, vt nec opus haberet nomen posuisse dicẽtis: veluti diceret manifesta se & in promptu constituta inducere testimonia. ¶Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum?) Quid est homo? cum despectu pronunciandum est, id est fragilis & caducus Adæ sequax, qui in veteri sit peccato generali prauitate deuinctus. Huius memor est dominus, quando ei peccata dimittit, & misericordiæ suæ dona largitur. ¶Aut filius hominis, quoniam visitas eum?) Huic iam voci assurgendum est, quòd dominum significat saluatorem: quia non vt cæteri mortales, ex duobus hominibus natus est, sed ex spiritu sancto, & beatæ Mariæ semper virginis vtero tãquam sponsus gloriosus de thalamo suo processit. Et considera quòd superius dixit, memor es: subiecit autem, visitas. Memor fuit, cum patriarchis de cœlo misertus est. Visitauit, cum verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nam visitare dicitur, quãdo medicus ad infirmos ingreditur, quod in aduẽtu domini reuera constat impletum. ¶Minuisti eum paulò minus ab angelis: gloria & honore coronasti eum.) Hinc iam domini saluatoris humilitas narratur & gloria. Minoratus est enim non necessitate ministratoria, sed pietatis suæ spontanea voluntate: sicut Apostolus ait: Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Sequitur, ¶Paulo minus ab angelis.) Qui crucem pro omnium salute suscepit, ex ea siquidem parte creator angelorum minor factus est angelis.

Merces pro qualitate meriti repẽdit. 2. Corin. 10. Leui. 26. Ioan. 7. Psalm. 2. Psalm. 8. Ioan. 1. Docẽtis visitatio à medico. Philip. 2.

βραχύτι

lis. Bene autem dixit, Paulo minus, quia etsi mortale corpus assumpsit, tamen peccatum non habuit. Gloria & honore coronatus est, cum post resurrectionem nimis mirabilem, mundi credulitatem deus in eo quòd homo factus est, exaltatus accepit. Gloria coronatus est in resurrectione & ascensione, & honore in confessione paternæ maiestatis. ¶ Et constituisti eum super opera manuum tuarũ, omnia subiecisti sub pedibus eius.) Superius de gloria eius & honore narratum est: nunc ponitur & potestas, vt cognoscatur Christi domini maiestatis perfectissima plenitudo. Dicendo enim super opera manuum tuarum, omnis creatura illi subiecta monstratur: quia sicut à domini opere nihil est exceptum, ita nec à potestate Christi aliquid probatur esse diuisum. ¶ In eo enim quòd ei omnia subiecit, nihil dimisit nõ subiectum ei.) Dicendo enim omnia, nec terrena videtur excepisse, nec cœlestia. Quem prius propter humilitatem carnis paulò minus ab angelis dixerat esse minoratũ, post ascensionem dicit pedibus eius omnia fuisse subiecta, vt ista distinctio & dubietatem titubantibus auferat, & gloriam suæ incarnationis ostendat. Sub pedibus ait, vt omnis creatura merito ipsum colat, atque adorare videatur. ¶ Nunc autẽ necdũ videmus omnia subiecta ei.) Hoc itaque ait de non credentibus in eum: quia necdum omnia euangelica obtinuit prædicatio. Superius dixit nihil dimitti sibi non subiectum: & hic adstruit necdum omnia sibi subiecta videri: quia illic vniuersalẽ sibi voluntariã siue necessariã subiectionẽ designat, hic tantũ volũtariã eorũ, qui fideliter credũt in eum. ¶ Eum autem qui modico quàm angeli minorat' est, videmus Iesum propter passionẽ mortis eius gloria & honore coronatum: vt gratia dei pro omnibus gustaret mortem.) Hic ostendit quia gloria & honor crux est Christi, pro qua modicum minorat' est ab angelis, sicut ipse dominus eum semper vocat, dicens: Vt glorificetur filius hominis. Si ille ea quæ pro seruis passus est, gloriam vocat: multò amplius tu homo quę pro domino pateris, tibi ad gloriam pertinere sempiternam dubitare non debes. Addidit, Vt gratia dei pro omnibus gustaret mortẽ. Ipsum verò gratiam nominat, qui pro omnium salute gustauit mortem. Nõ enim debebatur nobis, vt filius dei pro nobis gustaret mortem, sed gratia hoc fecit. Ipse quidem pro omnibus mortuus est. Quid autem si non omnes credunt? Ille tamen quod suum erat impleuit. Propriè dixit, gustauit mortem: quia breui tempore in illa fuit, vt ea deuicta confestim resurgeret. ¶ Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorum per passionem consummare.) Id est perficere omnium salutem. Per quem omnia, id est per eius mortem, siue quę in cœlis, siue quæ in terris, restaurata sunt: per quem etiam & omnia creata sunt. Vides quantum est in medio nominum. Et ipse filius, & nos filij: ille proprius, non adoptiui. Sed ille saluat, & nos saluamur. Vides quomodo nos & coniungit & discernit. Multos filios, inquit, inducens in gloriam. Illic coniunxit, auctorem salutis eorum, hic discreuit. ¶ Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes.) Ecce iterum quomodo coniungit, honorans & consolans, & Christi fratres eos nominans, secundum quòd ex vno eos esse dicit. Deinde muniens sermonem suum, & ostẽdens quoniam de eo qui secundum carnem est, dixit: Qui enim sanctificat, inquit, hoc est Christus: qui sanctificantur, hoc est, nos. Intueris quantum intersit. Ille sanctificat, sanctificamur enim nos. Addidit, Ex vno omnes. Vn' est enim deus, à quo omnia: sed ille aliter, aliter & nos. Ille quasi proprius filius, nos verò quasi adoptiui: attamen vnũ habemus patrẽ deũ. Ille quasi proprius filius sanctificat: nos sicut adoptiui sanctificamur. ¶ Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nunciabo nomẽ tuum fratribus meis.) In eo enim quod dixit, Nõ erubescit fratres eos vocare: demonstratur non eius naturæ esse fraternitas nostra, sed misericordiæ eius, & humilitatis multæ, qui nos fratres elegit sibi: & hoc prophetico affirmat testimonio, ne quasi nouum putaretur, & non multo ante prædictum. Ait enim: Annunciabo nomẽ tuum fratribus meis. Post sacram passionem & resurrectionem dicit gloriam diuinitatis toto orbe vulgãdam. Nunciabo enim dicit, id est narrari faciam:

παρὰ κλῖσις ex collatiõe à maiore ad minus.

διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Psalm. 21.

A sicut in euangelio mulierib' dixit: Ite dicite fratribus meis. Fratres autem dicuntur, & qui diligunt, & qui diliguntur. Addidit verò, ¶ In medio ecclesiæ laudabo te.) In medio sanctorum laus domini resonat per eum qui ait: Confiteor tibi pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Laus enim domini vera, non solum ore, sed etiam corde amantibus & perficientibus præcepta domini narratur. ¶ Et iterum: Ego ero fidẽs in eum.) De suscepto homine hoc dictum est, cuius confidentiam totã in deo patre esse nõ dubium est, sicut in euangelio ipse ait pro quibus supplicabat dicens: Volo pater, vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Quos etiam vt cõfidentiam haberent, exhortabatur dicendo: Confidite, ego vici mundum. ¶ Et rursum: Ecce ego, & pueri quos dedit mihi de'.) Hoc testimonium de Esaia protulit Apostolus, ad Christũ & ad apostolos referens, quos propter innocentiam pueros nominauit, de quibus ipse dominus ait, Sinite paruulos venire ad me: talium est enim regnum cœlorum. ¶ Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit iisdem.) Hic adstruit fraternitatẽ veram, & humanitatem in Christo non fictam. Sicut enim pueri carne & sanguine constant, & ille participauit carni & sanguini: vt haberet vnde gustaret mortem pro puerorũ salute. Cuius dispensationis effectum & causam subiungens, ¶ Vt per mortẽ, inquit, destrueret eum qui habebat mortis imperiũ, hoc est diabolũ.) Hic admirabile quiddã demõstrat, quia per quod potestatem habuit diabolus, per hoc victus est. Arma quæ fuerant illi fortia aduersus mundum, hoc est, mors, per eam illum Christus percussit. Hic magnitudinẽ virtutis eius qui vicit, insinuat ostendẽdo quãtum bonum operaretur mors. ¶ Vt liberaret, inquit, eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti.) Quare tremitis, quare timetis eam, quæ iam condemnata est? Iam terribilis non est, sed optabilis, quasi laborum finis, & requiei initium. Cur, ait, timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti? Serui siquidem fuerant omnes mortis: quia mortem timebant. Necdum erãt soluti à timore mortis, cuius legibus tenebantur. Nunc itaque sancti derident eam, qui agone transacto, & morte deuicta ad regnũ transituri sunt. Vnde & ipse Paulus ait: Cupio dissolui, & esse cum Christo. ¶ Nusquã enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit: vnde debuit per omnia fratribus similari.) Honorat hic patriarcham, eósque qui eiusdem sunt generis, ad quos hæc epistola scripta est. Cõmemorat ergo de beneficiis dei, & de propinquitate carnali ad Christum, & de promissione quæ data est ad Abraham, Tibi & semini tuo dabo terram hanc. Quia ex vno omnes, id est, Abraham, Christus secũdum carnem, & illi ad quos hæc loquebatur. Quod verò superius ait, Quoniam ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit iisdem: exequitur amplius hũc sensum, vnde participarit carnem & sanguinẽ. Ideo ait: Non enim quenquam angelorum apprehendit, id est non cuiuslibet angeli naturam suscepit, sed semen Abrahæ apprehẽdit. Nõ enim angelis illa dignitas donata est, vt vna persona dei filius eorum naturę coniungeretur, sed honorem hunc & dignitatem humanę naturæ deus dei filius contribuit, vt deus & homo vna esset persona. Quare dixit apprehendit? quia nos quasi recedentes ab eo, & longe fugientes insecutus apprehẽdit, & in vnam personam nostræ fragilitatis naturam sibi contemperauit. Mira coniunctio, dum æternus & immortalis mortali & temporali adunatus est. Quomodo verò hoc esset, confestim subiungit, dicens: Vnde debuit per omnia fratrib' similari. Quid est per omnia? id est, natus est, educatus est, creuit, passus est etiam, & mortuus, vt per omnia similis esset fratribus, qui huiusmodi conditioni subiecti sunt absque peccato. Superius enim dixit splendorem eum gloriæ, & paternæ substantiæ figuram, per quem secula fecit. Iste tantus & tam mirabilis & tam gloriosus, tantam nostræ salutis curam habuit, vt frater noster in omnibus fieret. Propter hoc, angelos quodammodo reliquit, aliásque cœlorum virtutes, vt nos apprehenderet ouem perditam, passione sua inuentam, & humeris impositam reportaret ad cœlestia regna. Hic verò tantus & talis sacerdos noster voluit apud

Ioan. 20.

Lucæ. 10.

Psalm. 97.

Ioan. 17.

Ioan. 16.

Esaiæ. 8.

Apostoli pueri.

Matth. 14.

C

Philip. 1.

Gene. 12.

D

Similli docet cur dixerit ἐπιλαμβάνεται, apprehendit.

Lucæ. 15.

apud patrem seipsum offerre pro nobis. Proinde secutus est & infert: ¶ Vt misericors fieret & fidelis pontifex ad deum, vt repropitiaret delicta populi.) Non itaque alia fuit causa illi per omnia fratribus assimilari, nisi vt fidelis pontifex esset in nobis, nostrísque propitiaret peccatis. Non est altera totius huius mirandę dispēsationis causa, quàm hæc sola. Vidit quippe humanum genus humi iacens, peccatorum vinculis ligatum, mortis obnoxium, tyrannidi, & misertus est eius, sicut fidelis pontifex: fidelis dicit, hoc est, verus & potens. Ministerium scilicet sacerdotis est, fidelem esse, vt possit eos quorum est sacerdos, liberare à peccatis. Proinde de eius potētia subsecutus adiunxit. ¶ In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis qui tentantur, auxiliari.) In eo, id est homine in quo passus est, potens est vinctos liberare, tentatósque adiuuare, ne vincātur: quia tentationes nostras non solum sicut deus, sed etiam sicut homo in seipso per experimentum cognouit. Licet enim deus in sua natura sit impassibilis, tamen in nostra quam assumpsit, idem dei filius passibilis fuit, nostræ naturæ consimilis. In ea verò carne quā suscepit, multa sæua passus est. Nouit ergo quid rei sit ista tribulatio patientium. Ipse tentatus est, sed non superatus.

1. Corin. 4. Sacerdotis peculiaris functio.

B

CAPVT TERTIVM.

Vnde fratres sancti vocationis cœlestis participes considerate apostolum & pontificē confessionis nostræ Iesum, qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut & Moyses in omni domo illius.) Adhuc etiā de incarnationis Christi loquitur mysterio. Nam in euangelio ipse testatur se missum non esse nisi ad oues perditas domus Israel. Apostolus igitur Græcè Latinè missus dicitur. Cognoscite quis sacerdos est Iesus, & qualis, & non habetis opus consolatione alia, neque solatio. Pontificem enim cum dixit cōfessionis nostræ, id est fidei nostræ, cui iste populus nouus commissus est, sicut & Moysi prior populus in requiem datus est: sed huic maiora vel longe meliora commissa sunt. Vult enim beatus Paulus erigere animos Israelitarum ad excellentiam promissionū dei, vt intente parent accipere, quod deus benignè illis promisit afferre: nominans eos fratres charissimos ad cœlestia vocatos participes cum Christo hæreditatis dei, qui fidelis est ei, id est deo patri, qui fecit eum. De humanitate dicit eius qui factus est ex semine Dauid secundum carnem: non de diuinitate quæ facta non est, sed genita à patre vnius substantiæ cum eo, sicut Moyses ait, fidelis est in domo sua. Præpositurus eum Moysi secūdum comparationem in lege sacerdotij, hunc sermonem induxit, asserens eum fidelem esse in domo sua. Fidelem, id est deuotum, defendentem ea quæ sunt eius, non permittentem corrumpi: quæ domus nos sumus, sicut in consequentibus dicit: Sicut Moyses fidelis fuit in domo sua, id est populo priori. Confestímque consecutus ostendit quomodo domus illius esse debeamus. Ait enim: Quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriam spei vsq; ad finem firmā retineamus: Quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Domum enim dicit pro his qui conuocantur in ecclesia. Intulit: Dei domus sumus nos, id est, factura dei, creati in Christo Iesu. Huc vsque comparationem fecit de incarnatione Christi cū Moyse, dehinc se ad altiora eius narranda conuertit, dicens: ¶ Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, quātò ampliorem honorem habet domus, qui fabricauit illam.) Nō dixit quantò maiorem honorem habet ab operibus artifex, sed quàm domus, qui construxit eam. Vides quoniam de templo non dixit, sed de omni populo primo, quem Moyses de Aegypto eduxit, & deinde de eo quem Christus de diabolica liberauit seruitute, sibíque in domum acquisiuit. ¶ Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creauit, deus est.) Hic factorem à factura discernit, vtriusq; domus auctorē deum esse intelligi volēs, sed aliter illius cui Moyses præfuit, aliter alius cui Christus dux esse & dominus agnoscitur. Ideo subsecut⁹ ait: ¶ Et Moyses quidē fidelis erat in tota domo eius tanquā famulus, in testimonium eorū quæ dicenda erant: Christus verò tanquā filius in domo sua, quę domus sumus nos, quòd si

Nume. 12.

Matth. 15 ἀπόστολος

Christ⁹ fidelis patri de humanitate intelligēdū.

C

Matth. 10.

D

Christiani, vera Christi domus.

A

duciam & gloriam spei vsque in finem firmam retineamus.) Iste autem, id est Iesus, in paternas res, sicut filius ingreditur: ille autem, id est Moyses, sicut famulus dei. Hic iterum eos hortatur stare fortiter, & nō subrui. Domus quippe dei erimus, si fiduciam spei & gloriam vsque in finem firmam retineamus. Bene dixit fiduciam spei nostræ, quoniam omnia bona sanctis in hac vita in spe sunt, donec ad speciem perfectæ beatitudinis perueniant. Spe enim salui facti sum⁹. Bona enim quæ nobis promissa sunt, in hac pœnali vita habere non possumus, nisi in spe, & patienter illa expectantes, vsque ad finem firmam spem retineamus. ¶ Quapropter sicut dicit spiritus sanctus, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundū diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod infensus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde: ipsi autem nō cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.) Locutus est beatus Apostolus de spe in superioribus: quia oportet nos sperare quę futura sunt. Spes autem quæ videtur, nō est spes. Historia verò quam propheta hic rememorat, notissima est. Quum enim egressi essent de terra Aegypti, & multam viam perambulassent, & multa indicia virtutis dei accepissent, in Aegypto, in mari rubro, in eremo, consilium fecerunt, vt mitterent speculatores, qui deberent inspicere naturam terræ, quæ promissa est eis. Illi verò pergentes ac reuersi, terram quidem valde vberem, & optimorum fructuum procreatricem esse dicebant, sed virorū inexpugnabilium esse illam prouinciam, & fortium. Israelitę verò ingrati & insensati, quos oportebat recordari tātorum dei beneficiorum, & quomodo eos clausos in medio tāti exercitus Aegyptiorum eripuit de periculis, & fluuiorum fontes sine defectu donauit, & manna tribuit, & alia miracula quæ operatus est eis: ne sic quidem deo crediderunt, nec horum aliquid rememorati sunt, sed timore perterriti dixerūt: Reuertamur in Aegyptum. Deus igitur iratus eis, qui sic citò obliti fuerant beneficiorum mirabiliumque eius, iurauit ve non intraret generatio illa in requiem promissam olim patribus: & sic omnes perierunt in eremo, præter duos tātummodo. Tres itaque requies Apostolus memorat in hac epistola: Vnā sabbati, qua dominus requieuit ab operibus suis. Secundam in Palæstina, in quam ingressi Israelitę requieturi erāt ex miseria multa & laboribus. Tertiam, quæ vera est requies, hoc est regnū cœlorū: ad quā quos peruenire contigerit, reuera requiescunt à laboribus & difficultatibus suis: de qua hic Propheta loquitur ad veros Israelitas, dicendo: Hodie si vocē eius audieritis, ne obduretis corda vestra, ne similia patiamini, qualia progenitores vestri passi sunt, & priuati sunt requie promissa. Aliquando enim audierunt patres vestri vocē illius per Moysem, & obdurati sunt. Ergo tunc per præconem locutus est, quando obdurastis corda vestra. Per se nunc loquitur, molestās corda vestra. Qui præcones ante se mittebat, ipse venire dignatus est. Ore suo hic loquitur, qui loquebatur per ora prophetarum. Ad eius ergo vocem qui præconem misit, & nunc per se clamat: nolite claudere corda vestra. Recordamini quomodo obdurati sunt patres vestri, & quomodo non introierunt in requiem promissam, sed amaricati murmurantes cōtra deum perierunt. Patres vestri erant, qui perierunt, nolite imitari eos. Patres vestri erant, sed si imitati eos non fueritis, patres vestri non erunt, quanuis de his nati sitis, scientes quia deus potens est de lapidibus suscitare filios Abrahæ. ¶ Quadraginta annis offensus fui generationi huic.) Multis modis eos castigat: ipsi tamen semper corde errauerunt. Quadraginta diebus dominus in deserto ieiunauit, vt triumpharet de eo per quem illi quadraginta annis murmurauerunt contra dominum in eremo. Pòstque consummatam in passione & resurrectione totam victoriæ gloriam, quadraginta diebus fuit cum discipulis antequam cœlum ascenderet. Primis quadraginta diebus tentationem huius peregrinationis ostēdit: posterioribus quadraginta diebus consolationem quam sancti habituri sunt in patria. Corpus enim eius, id est ecclesia, necesse est tentationes patiatur in hoc seculo: sed non deest ille

Roma. 8.

Psal. 94.

Num. 14.

Ibidem.

Requies triplex.

Matth. 3. Patres, & nō patres quo pacto.

De eo nēpe diabolo.

Matth. 28. ille consolator qui dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quibus iuraui propter infidelitatem suam, non introituros in requiem meam. Loqui dominum, magnum est: quanto magis iurare? Iurationem confirmationem fieri voluit. Per quē iurat deus, nisi per seipsum? Nō enim habet maiorem per quem iuret. Per seipsum cōfirmat præcepta sua, per seipsum confirmat manus suas. Sicut verum est, quod promittit: sic certum est, quod minatur. Iurauit, vt non intrarent in requiem ipsius: & tamen oportet intrare aliquos in requiem ipsius. Illis ergo reprobatis nos intrabim⁹: quia si aliqui ex ramis propter dissimilitudinem & infidelitatem fracti sunt, nos propter fidem & humilitatem inserimur. Sequitur enim exhortatio apostolica ad populum de requie introeunda. Dicit enim: ¶ Videte fratres ne forte sit in aliquo vestrûm cor malum incredulitatis discedendi à deo viuo.) Quippe per duritiam cordis, infidelitas nascitur. Sicut enim obdurata corpora & dura non obsequuntur manibus medicorū: sic & animæ obduratę nō obsequūtur verbo dei. Si enim patres vestri, inquit, quia nō sperauerunt sicut oportebat sperare, hæc passi sunt quæ leguntur in historia, cuius ante meminimus, & perierunt in deserto propter duritiā cordis: multo amplius nobis talia timenda sunt, sicut illis accidere. Ad illos enim iste sermo factus est, qui in præsentia fuerunt, vel futuri sunt. Ideo dicit, hodie. Hodie nāque semper est, donec constat mundus. Infert enim amplius dicere de hodie, & subiungit dicēs: ¶ Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.) Hoc est, ædificate inuicem, corrigite vosmetipsos, ne contingant vobis similia: ne obduretur quisquam ex vobis decipiente peccato infidelitatis. Attēdis quia infidelitas peccatum fecit. Sicut enim infidelitas malignam vitā procreat: sic etiam anima quādo in profundum malorum venerit, contemnit. Contemptus autem neque credere patitur, vt se à timore mortis perpetuæ liberet. Deinde infert Apostolus: ¶ Participes enim Christi effecti sumus.) Quid est, participes effecti sumus? participamur ex eo, inquit, id est, vnum effecti sumus cum illo. Siquidem ipse caput est, & nos membra, cohæredes & concorporales illi secundum spiritualem hominem, qui creatus est cum ipso. ¶ Si tamen initium substantiæ eius vsque ad finem firmum retineamus.) Quid est initium substantiæ? Fidem significat, per quam subsistimus, & deo nati sumus in filios: & esse tales, vt ita dicam, facti sumus. Quod diligentissimè obseruādum est, ne cuiuslibet doctrinæ macula corrumpamur. Deinde subinfert Apostolus de hodie adhuc dicere. ¶ Dum dicitur, inquit, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. vsque ad id: Ex his quæ audierunt.) Hic verò Apostolus propheticum testimonium intrat explanare, quod superius posuit, dixit enim: Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in amaritudine. Quòd obduratorum mentionem facit quorundam infidelium, nónne eorum quorum cadauera prostrata sunt in deserto? Quod enim dicit, quale est? Audierunt & illi, inquit, sicut & nos audiuim⁹. Sed quid profuit illis sermo auditus? Non ergo putetis quia ex auditu tantū prędicationis introitus sit ad requiem dei, quia & illi audierunt per Moysen, sed nihil vtilitatis ex auditu habuerunt: quoniam nec crediderunt, nec sermo auditus fide contemperatus est. Discreuit eos qui crediderunt prædicationis verbo, ab illis qui non crediderunt. Ait enim: Sed non vniuersi. Caleph enim & Iosue qui non consenserunt infidelibus, effugerunt pœnam quæ illis illata est: nec solum illis donatum est mortem euadere, qua cæteri perierunt, sed etiam donatum est illis terram repromissionis intrare, eámq; laudabiliter prosua portione possidere. Timeamus nos verò illorum perditionem, & iustum dei iudicium metuamus: qui reddet vnicuique secundum opera sua, requiem sempiternam fidem habentibus, eam tamen quæ per dilectionem operatur: non credentibus, pœnam perpetuam, ne forte relicta pollicitatione quam dedimus deo in baptismo, iterū reuertamur ad opera infidelitatis quæ abdicauimus coram multis testibus. Vnusquisq; pro se ipso laboret, ne forte minus dignus inueniatur introeundi in regnum dei. Etenim nobis nunciatum est quomodo intrare debeamus in requiem dei, sicut & illis. Nobis tamen per filium, illis verò per famulum. Confestimq; verba exhortationis subiungit Apostolus, dicens:

Marginalia: Collatio. — A minori ad maius argumentum. — Hodie. — ὑπόμνημα col latione. — Hodie. — Audi Luthe rane fidē verè euāgelicā secundū opera.

CAPVT QVARTVM.

Ingrediemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit: Quibus iuraui in ira mea, si introibūt in requiem meam.) Nos verò hortamur intrare in requiem: ne forte nobis dicatur sicut illis: Si introibunt, id est, non introibunt in requiem meam. Festinat autem ostendere aliam esse requiem ad quam vocati sumus, id est regnum cœlorum. Nec nos dicit illam quæ in Palæstina est, intraturos, sed illos non intraturos, propter obdurationem cordis sui, nec in Palæstinā, nec in requiem cœlestē. Addidit itaque de prima requie loqui, dicens: ¶ Et quidem operibus ab institutione mundi factis. Dixit enim quodā loco de die septima sic, Et requieuit de⁹ die septima ab omnibus operibus suis.) Confestímque secūdam subiunxit, quę promissa est populo dei. ¶ Et in isto, inquit, rursum, si introibunt in requiem meam.) Si verò coniunctio, pro affirmatione, pro negatione, pro dubitatione accipi potest. Superius verò pro negatione posita est, vbi ait propter incredulitatem illorum iurasse deum nō introire eos in requiem promissam. Addit, si introibūt: id est, nō introibunt. Hic verò potest intelligi pro affirmatione positum esse, quasi diceret: Si introibunt, bene habebunt. Ideo addidit: ¶ Quoniam superest quosdam introire in illam.) In illam videlicet quæ in Palæstina fuit, pauci introierunt, id est duo tantum, Caleph & Iosue, ex omnibus illis qui de Aegypto perrexerūt. Proinde ait, ¶ Et ij quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem.) Eos significās qui de Aegypto profecti sunt, quorum cadauera prostrata sunt in deserto. Deinde infert de tertia quæ Christum credentibus promissa est, quāuis obscurè, disputare. ¶ Iterū, inquit, terminat diem quendam hodie in Dauid, dicendo sicut post tantum temporis supra dictum est: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur.) Hic ostendit tertiam quandam esse requiem, de qua Dauid dixit, Hodie: non illam significans ad quam Iesus populum introduxit: sed aliam quandam multo excellentiorem illa ad quam non typicus, sed verus Iesus introduxit eos qui sunt eius. Audiamus si hoc certū sit. Post tantos annos, inquit, iterum dicit Dauid: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Si enim Iesus veram præstitisset requiem populo, cuius ductor fuit, neque de alia requie Dauid loqueretur postea. Certū est ergo, quia futurū est quosdam accipere requiem quæ per illam significata est quæ est in Palæstina, ad quam verus Iesus ducturus est populum suum. ¶ Itaq; relinquitur sabbatismus populo dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus.) Requies verò dei, operum perfectio intelligenda est, dum sexto die finita primordiali creatione, in septimo cessauit à nouarum creatione naturarum. Per illam verò requiem dei, quæ æterna est, nos ad æternam studiosè prouocat requiem: quam sabbatismum nominauit, quia videlicet Iudæis locutus est. Non dixit hoc loco requiem, sed sabbatismum, proprium nomen ad quod gaudebant & concurrebāt, sabbatismum regnum dei vocans, sicut cum sabbato, ab omnibus malis abstinere præcepit, seruare quæ ad obsequium dei pertinent, quæ sacerdotes efficiebant, & quę animam iuuabāt, & nihil aliud. Nec tale vult sabbatum in regno dei, vt iterum quis exinde reuertatur ad opera laboriosa, sicut in sabbato carnali fecerūt. Istud verò sabbatum dei quicunq; intrat, requieuit perpetuò ab operibus suis sicut à suis deus. Volens itaque eos de resurrectione instruere, & de requie sempiterna, hodie sæpissimè interposuit, vt nunquam desperarent se intraturos: quasi diceret, si quisquam peccauerit vsque hodie, spem habeat reuertendi. Nullus igitur desperet vsquequo viuit. ¶ Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.) Magna quidē res est fides, & salutaris, & sine hac

Marginalia: Psalm. 94. — Si, non. — Gene. 2. — Si, i. Geris vt accipitur. — Mirè & hoc Si. — Tertia nimirū requie. — Sabbatism⁹. — Gene. 2.

Infra.11. Audi Lutherane.

ne hac non est saluari possibile alicui, sicut dictum est. Sine fide impossibile est deo placere. Sed sola fides non sufficit, operari per dilectionem fidem necessarium est, & cōuersari dignè deo. Proinde etiam Paulus commonet eos qui dignè ministerium suscipere meruerunt, dicēs: Festinemus ingredi in illam requiem. Festinemus, inquit, quoniam non sufficit fides, sed debet addi & vita fidei cōdigna, & multum studiū debet adhiberi, ne fides sit ociosa. Si enim illi terram intrare non meruerunt qui murmurati sunt contra deum: quomodo nos cœlum merebimur intrare, indifferenter viuentes sicut gentes? Opus est quippe omni volenti cœlum possidere, fidem operibus bonis ornare. Nec hoc solum dānū habet male viuēs, quod non intrat in regnum dei, verūetiam quod maioris est terroris, pœnę perpetuæ mancipari. Ideo addit: Vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Eorum interitus qui perierunt in deserto, terruit audientes, ne in illorum inciderent iudicium: quasi diceret, sufficienter ex parentibus nostris docemur ne in similia incidamus, ne eadē patiamur quæ illi passi sunt, hoc est, in idipsum exemplum infidelitatis. Deinde vt maiorem peccantibus incuteret formidinem, subiunxit. ¶ Viuus est enim, inquit, dei sermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.) Hic ostendit eundem nos habere iudicem, qui illos propter incredulitatē eorum dānauit. dixit enim: Viuus est sermo dei. Sermo dei, filius est dei, qui de seipso ait: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Sicut illi si seruarent sermonem dei, viuerent, terrámque promissionis intrarēt: sic & nos si seruauerimus sermonem eius, viuemus, requiemque cœlestem intrabimus. Viuus est enim dei sermo & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Gladius enim potest membra diuidere à corpore, & penetrare secreta, & naturam carnis: sed eò multo penetrabilior est sermo dei. ¶ Pertingens vsque ad diuisionem animę ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.) Anima viuimus, spiritu intelligimus, vita nobis carnalis cum bestiis cōmunis est, rationalis & spiritualis cum angelis. Tam efficax est iudicium dei, vt discernat inter carnalia peccata & spiritualia, quis quid quo agat animo, vel quo desiderio seruiat in corde: tam penetrabilis est eius intuitus, vt omnia nostra quæ agimus vel cogitamus, certius agnoscat, quàm nosmetipsi. Illum semper habemus testem actuum nostrorum vel cogitationum, quem iudicem habituri sumus. Timeamus eius potentiā, cuius præsentiam nullatenus effugere valebimus. Dixit enim, vt discretor sit sermo dei, id est prouidentia dei, cogitationū etiā & intentionū cordis, quo loco ostendit quia omnia nostra interiora vel exteriora diiudicabuntur ab eo qui omnia nostra nouit, & totus per totum penetrat hominem. Nec mirum si totus vbique totā suam agnoscat creaturam, siue spiritualem siue carnalem, quia nihil quod factum est, sine eo factū est. Ideo addidit, ¶ Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius.) Hic maxime eos terruit, fortè adhuc nequiter seruiles, non cum integra satisfactione perficiētes fidei opera: quia ipse quæ in corde sunt examinat & considerat, reddēs vnicuique secundum merita sua. Et quid dicemus de hominib'? Ac si angelos dicas, ac si archangelos, ac si cherubim, ac si seraphim, ac si aliam quamlibet creaturam, omnia reuelata sunt oculis eius, omnia aperta & manifesta. Quid est quod tunc possit latere? omnia nuda & aperta sunt oculis eius. ¶ Ad quē nobis sermo.) Quid est ad quē nobis sermo? hoc est, ipsi reddituri sumus rationem actuum nostrorum. ¶ Habentes ergo pōtificem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum filium dei.) Paululum enim ante de diuinitate eius disserens ait: Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, nunc autem quia de carne loquitur, de pontificatu disputat illius, qui semetipsum offerebat nostrę causa salutis: & quomodo prior omnium intrasset in requiem, dicens: Habemus enim pontificem magnum, qui penetrauit cœlos. Ergo Moyses ductor populi, cui promissa est requies transitoria, non introiuit in requiem quam sępius populo promisit. Iste verò sacerdos noster melioris promissionis spōsor, viam faciens credentibus in se, primus intrauit in requiem populo

Ioan. 8.

Collatio Iudæorum & Christianorū typica.

Anima, spiritus, vita carnalis & spiritualis.

Sermo dei.

Ioan. 1.

Sequit Græcorum interpretationem vt ferè assolet.

Eccli 23.

Psalm. 31.

Collatio Moysi & Christi.

A sibi credito promissam, ostendens eum magnum sacerdotē, quia sempiternum haberet sacerdotium, semper viuens ad interpellandum pro nobis. Et hunc filium dei ostendit, dum dixit, Iesum filium dei: quod nusquam de Moyse dicere voluit, sed eum famulū proferebat, in superioribus testificans eum sub nomine Iesu, quod nomen angelus à deo directus virgini annunciauit filium dei esse verum, & ideo magnum sacerdotem. ¶ Teneamus spei nostræ confessionem, non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris.) Qualem confessionem dicit? Quoniam filius dei est, quoniā Christus deus est, sepultus est, passus est, resurrexit tertia die deus, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram dei patris, inde venturus iudicare viuos & mortuos: per quem omnia bona habemus, redemptionē, resurrectionem, hæreditatem cum eo sempiternam, hæc confiteamur. Quia verò hæc vera sunt, manifestum est ex eo, quòd pontifex in interiora velaminis, intrat in sancta sanguine aspersus proprio, non alieno, sicut pontifices priores qui sanguine vaccæ rubræ aspergebantur. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris. Nō ignorat quæ nostra sunt. Venit enim per viam humanæ cōditionis, per omnia sine peccato, nihil secum afferens vnde morti debitor esset, sicut ipse in euangelio testatur, dicens: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Nulli pontifices ignorant eos qui in tribulatione constituti sunt, neque quæ sit tribulatio, in quolibet scientes. Impossibile quippe est scire afflictiones afflictorum ei qui per experimentum afflictionem non habuit, & sensibiliter omnia sustinuit. Pontifex enim noster competenter omnia sustinuit quæ fuerunt humanæ miseriæ illata post peccata primi hominis, & tunc in interiora velamina ad thronum paternę maiestatis ascendit. ¶ Tentatum autem per omnia pro similitudine carnis absque peccato.) Tētatus est siquidem diuersis modis, sed non superatus. In omnibus probatus, vbique victor gloriosus. Tentatus est siquidē pro similitudine carnis

B

C absque peccato. Similitudinē itaque carnis peccati habuit, quę tamen caro illius absque omni peccato fuit. Hæc est tentatio qua tētatus est: persecutionem plurimorum passus est, sputa suscepit, accusatus est, detractionem sustinuit, calumnias passus est, repulsus est à propria gente, in finem crucifixus est. Iuxta similitudinē, inquit, carnis sine peccato, quia natura quam verā suscepit, similis est carnis nostræ: peccata verò nequaquam habuit, quæ caro nostra de parentib' contraxit: quia tale fuit originale peccatū in carne primi hominis, vnde & pœna & remedium fieri potuisset. Pœna & peccatum in omni humano genere, pręterquā in Christo, in quo solo salus & remedium fuit. non enim præiudicata est caro peccatrix, vt inde fieri remedium non potuisset. Præsciebat potentia dei qualiter ex illa massa, iustitiæ æquitas, & misericordiæ pietas potuisset prouenire. ¶ Adeamus ergo cū fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiā consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.) Adeamus ergo cū fiducia, hoc est, adeamus per fidem ad thronum gratiæ eius, habeamus fiduciam quāuis peccatores sumus, eius gratiam

D recuperare posse, si tamen fructus dignos fecerimus pœnitentiæ, & fidem firmam vsque in finē retineamus. Nunc verus sedet pontifex noster Iesus Christus filius dei in throno gratiæ, paratus indulgere peccatis nostris. In auxilio opportuno. Nunc vere opportunum tempus auxilij, & misericordiæ illius, sicut iste doctor egregius alio loco dixit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Et propheta multo ante hoc auxilium opportuni temporis significās, Tempore, inquit, opportuno audiui te, & in die salutis adiuui te. Nanque & quòd nunc post baptismum peccantes inuenire possunt misericordiam si pœnitētiam egerint, gratia est illius qui sedet in throno gratiæ: quòd verò opportunus factus est pro nobis, magnum est humilitatis indicium, quam ex nostra suscepit natura, non sua substantia, quam habet triumphaliter cum patre, cui nos fidem cum fiducia bonitatis suæ offeramus hoc opportuno tēpore, cum sedet in throno gratiæ, & omnia tribuit quæ nobis ad salutem prouenire certissimum est. Modo tempus est donorum, nemo de seipso desperet. Timeamus thronum æquitatis eius cum venerit di-

Lucæ 1.

1. Corin. 1.

Num. 19.

Ioan. 14.

Cōpēdium passionum Christi. Marc. 14. & 15.

In Christo spes nostra collocanda.

2. Corin. 6.

Esaie 49.

Si quidē peccatores pœnitēt, ra digna.

rit diiudicare omnia secundum iustitiam: & tunc erit desperationis tempus, non volentibus conuerti ad sedem gratiæ cum thalamus erit clausus, tantúmque cum sponso remanebunt qui lucentes bonis operibus ferent lampades. Vult ostēdere iam beatus Paulus, quoniam multo melius est testamētum hoc, quàm vetus: quia nihil in hoc est imaginarium, vtpute non templum corporale, non victimæ carnales, non obseruationes legales, sed altiora & perfectiora omnia: quia totum quicquid est in spiritalibus, est huius testamēti ratio. Sed quia spiritalia non sic introducūt infirmos, sicut corporalia, de corporalibus incipit disputare dicens.

CAPVT QVINTVM.

Omnis nanque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur.) Definit enim primum quid sit pontifex, & demonstrat quæ pertineant ad pontificem, & quod sit eius ministerium, & quæ sunt signa pontificatus: id est, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis, & vt condolere possit iis qui ignorāt & errant, quoniā & ipse circundatus est infirmitate. Oportebat enim de excellentibus terrenis fidem facere, vt ad excellentiora spiritalia peruenire possent, & vt consueto sacerdotum more, qui in lege fuit, ad altius, id est Christi sacerdotiū eos perduceret, qui adhuc infirmi fuerunt: & propterea mundum carnalis pontificis introducit. Pontificis itaque officium est, inter deum stare & populum, & deum deprecari pro populi delictis. hoc enim Christus fecit, seipsum offerens pro peccatis nostris, semper viuus ad interpellandum pro nobis, semel assumptus ab hominibus, sed semper pro hominibus interpellans. Ponit hic Apostolus quædam communia Christo cum sacerdotibus, quædam verò altiora. Quod itaque ait: ¶ Omnis nanque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad deum.) Hoc cōmune est, quòd pro hominibus constituitur, ad hoc, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis: & hoc, sed non totum. Reliqua verò non sunt cōmunia: ¶ Qui potest condolere iis qui ignoranter peccāt.) Hic iam excellentia est, de qua superius in priori sententia latius disputauit. Quod verò adiunxit, ¶ Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis.) Hoc ad sacerdotes legales magis pertinet, q̃ ad Christum, nisi forte quis dicat vnū esse corpus Christi ecclesiam, vt dum offert pro ecclesia, pro suis etiam membris offerat: sed hoc violenta interpretatio videri potest. Deinde disputare aggreditur quomodo quis ad sacerdotiū accedere debeat. ¶ Nec quisquam, ait, sumit sibi honorem, sed qui vocatur à deo tanquam Aaron.) Hic etiam percutit sacerdotes honoris cupidos, & sacerdotij auidos, non pro salute populi, sed propter ambitionem seculi. Igitur Aaron vocatus est à deo, signo florētis virgę, & demōstratus est sacerdos à deo esse electus, etiam & incendio eorum qui eius pontificatui inuidere voluerunt. ¶ Sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret: sed qui loquutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.) Hoc est quod in euangelio ipse ait: Non enim à meipso veni: sed ille me misit. Et iterum: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est enim pater qui glorificat me. Notandum est, quòd glorificare & honorare & clarificare, tria quidem sunt verba, sed vna res est, quod Græcè dicitur δοξάζειν: sed interpretum varietate aliter atque aliter positum est in Latino. Quod in euangelio dictum est, glorifico, hic Apostolus clarificationem nominat. Clarificatus est ergo filius à patre, quando super baptizatum vox patris audita est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Quæ clarificatio siue glorificatio multò antè per prophetam spiritu sancto inspirante prædicta est: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dominum significat patrem. Attendamus autem quod posuit, Dixit ad me, Filius meus es tu: quod etiam ei dicturus erat post baptismū: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Hic itaque vt Christum vnam personam sentires, & vnigenitum dei filium, adiecit, Ego hodie genui te. Hoc iam nihil habet cōmune cum cæteris qui filij dicūtur, qui sacerdotes appellantur, de quibus dictum est: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: sed totum est vnigenito filio proprium. ¶ Quemadmodum & in alio loco dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.) Melchisedech secundū legalia mandata non fuit sacerdos, sed secundum cuiusdam singularis sacerdotij dignitatem, panem offerens deo & vinum, nō brutorum animalium sanguinē: in cuius ordine sacerdotij Christus factus est sacerdos, non tēporalis, sed æternus: ad quē dictum est: Tu es sacerdos in æternū secūdum ordinem Melchisedech. Omnes enim sub lege erant sacerdotes, iste solus secundum ordinem Melchisedech, ex eo quòd natus est de vtero virginali ante Luciferum, non secundum id quod natus est ex patre deus apud patrem, coæternus gignēti & consubstantialis: sed sacerdos propter carnem quam assumpsit, aut propter victimam quam pro nobis offerebat à nobis susceptam, id est carnem & sanguinem: de qua victima ipse in euangelio ait: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sed in ista carne & sanguine nihil cruentum, nihil corruptibile mens humana concipiat: nec, sicut dicit Apostolus, qui corpus domini indignè manducat, iudicium sibi manducet, sed viuificatricem substantiam atque salutarem in pane & vino: per quæ si dignè sumantur, nobis est peccatorū remissio, & regni dei possessio collata. Huius ordinem sacrificij per mysticam similitudinem Melchisedech iustissimus rex instituit, quando domino panis & vini fructus obtulit. Constat enim pecudum victimas periisse, quæ fuerunt ordinis Aaron, non Melchisedech: sed hoc manere potius institutum, quod toto orbe in sacramētorum erogatione celebratur. Sacerdos autem dicitur præcipue Christus, qui semel se pro nobis obtulit immolandū, sicut semel de Melchisedech in sancta legitur scriptura, & eius sacerdotio. In æternū verò cum dicitur, ipse significatur dominus Christus, qui permanet in gloria sempiterna. ¶ Qui in diebus carnis suæ preces supplicationésque ad eum qui posset saluum illum à morte facere, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia.) Quid verò in sacerdotio pontifex noster egisset, certius hic exprimit Apostolus, dicens: Qui in diebus carnis suę. Dies quippe carnis domini nostri, dies sunt in quibus carnem assumpsit, in quibus tentatus est, passus est: in quibus preces supplicationésque ad eū qui posset saluū illum facere à morte, offerebat. Totum vèrò quicquid egit Christ⁹ in carne, preces sunt & supplicationes pro peccatis humani generis. Sancta verò sanguinis eius effusio, clamor validus est, in quo exauditus est à deo patre pro reuerentia eiusdē passionis suæ. Sine peccato. Nostræ enim salutis causa perpessus est, qui nullum habens peccatum, peccatū pro nobis factus est, id est oblatio pro peccatis nostris. Hoc enim totum in magna reuerentia & perfectissima charitate peregit, qui prior dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis hostiam deo acceptabilē: quique ideo exauditus est à deo, quia hostiam acceptabilē obtulit deo, id est semetipsum. Simile est itaque quod dicitur hic, Qui preces supplicationésq; ad eum qui posset saluum facere illum à morte, cū clamore valido & lachrymis offerēs ei: id quod in euangelio legitur eum dixisse: Pater, si fieri potest, transfer calicem istum à me. veruntamē non mea voluntas, sed tua fiat. Qui enim non venit facere voluntatē suam, sed eius qui misit illum: voluntatem paternæ dispensationis præposuit voluntati carnis suę, vt veram ostēderet in seipso humanitatis nostræ naturā. Beatus Paulus hic dicit preces eum & supplicationes fundere, non timore mortis, sed nostræ causa salutis. Vnde & in alio loco etiā dicit sanguinem Christi melius clamasse pro nobis, quàm sanguinem Abel, qui ad accusandum fraternum scelus, de terra clamauit. Christi verò sanguis ad interpellandum pro nobis de terra clamat ad patrē. ¶ Et quidē cum esset filius dei, didicit ex eis quæ passus est, obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus à deo pontifex iuxta ordinē Melchisedech.) De similitudine pōtificatus Melchisedech superius satis dictū arbitror. Nunc videamus quid vult intelligi Apostolus in eo q̃d ait: Qui cū esset filius dei, didicit ex his quę passus est, obedientiā. Hāc obe-

Pontificis munus q̃ fuerit.
1. Paral. 23.
In ambitiosos sacerdotes.
Psalm. 2.
Ioan. 8.
Lucæ. 3.
Psalm. 2.
Psalm. 81.
Psalm. 109.
Melchisedechis sacerdotium quale.
Ioan. 6.
Gene. 14.
Christus pro nobis peccatum factus.
Matth. 26.
Marc. 14.
Lucæ. 22.
Infrà. 12.

dientiam quam hic didicisse filium dei dicit, hoc est, voluntarie suscepisse, alio quoque loco ostendit, vbi ait: Factus est obediens patri vsque ad mortem, mortem auté crucis: propter quod & deus exaltauit illum. In eo verò quod ait, Consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Consummatus, id est, perfectus. Ostendit quantum lucrum sit eius passio, quæ omnibus credentibus sufficit ad salutem sempiternam. Igitur si obediẽtia filij causa est salutis humanę, quãta nobis necessitas est obedire deo, vt digni inueniamur eius salutis, quam nobis per filium proprium donauit? ¶ De quo grãdis nobis sermo est, & non interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.) Causam reddit cur sermo quem de filio incarnato instituit, difficilis ad interpretãdum esset, nempe quia illi imbecilles erant & fragiles sensu ad intelligendum profunda dei mysteria. Qui enim pro tempore magistri debuerant esse, facti sunt quibus lac opus est, non solidus cibus. Illa itaque difficultas interpretandi, in illorum fuit tarditate, non in apostolica sapientia, cui reuelata sunt mysteria à seculis abscondita, sicut in epistola ad Ephesios plenissimè demonstrat. Deinde subiũxit: ¶ Etenim cum deberetis magistri esse propter tẽpus, rursum indigetis vt vos doceamini quæ sunt elementa exordij sermonum dei, & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.) Ad eos itaque loquitur, qui exercitatum sensum per legem & prophetas de aduentu Christi, & gratia quæ per eum allata est credentibus, habere debuerunt: qui etiam magisterio aliis per mysteria dei quæ data sunt illis, poterant esse, si credidissent. Nunc autem tales facti sunt vt infantes, quibus prima elementa literarum traduntur ad legendum. Dum illorum fuit fortes esse in fide, & alacres in scientia, ad solidum cibum sapientiæ percipiendum, qui est perfectorum, nunc facti sunt quibus est lacte opus. Lac enim humilem sermonem vocat, quo eos indiguisse testatur, qui ad altiora dei mysteriorum secreta ascendere non poterant. Exempli gratia, qui non potest intelligere quod euangelista ait, Verbum caro factum est: quomodo potest ad altitudinem eius sermonis peruenire vbi ait, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum? ¶ Omnis enim qui lactis est particeps, expers factus est sermonis iustitiæ: paruulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali.) Palatum etenim sapores discernit ciborum, anima verò variarum probat sermones doctrinarum, de quibus in sequentibus huius epistolæ dicit: Doctrinis peregrinis nolite abduci. Sicut enim paruulus inter cibum & cibum discernere nescit, & sæpe in noxiis sumendis periclitatur, si non prohibeatur à sua matre: ita indoctus quisque si discretionem doctrinarum nescit, facile decipitur, & in via erroris periclitatur. Quod in lacte & solido cibo, hoc in indocto & sapiente differt. Sicut lac paruulis congruit, & solidus cibus ætate perfectis: ita indoctis humilis sermo, & sapientibus arcanum dei mysterium nosse conuenit, qui exercitatos habere videntur sensus. Quomodo igitur poterunt sensus nostri exercitati esse? vtrique ex vsu, & frequenti lectione sanctarum scripturarum. Vnde beatũ virum Psalmista dicit esse, qui in lege domini meditabitur die ac nocte.

[Marginalia: Philip. 2. — Lactis nomine qd signet. — Ioan. 1. — Palati & animæ functio quæ sit. — Infra. 13. — Collatio eleg ans. — Psalm. 1.]

CAPVT SEXTVM.

Q Vapropter intermittentes inchoationis Christi sermonẽ, ad perfectionẽ feramur.) Quapropter, id est, quia exercitatos sensus in lege domini decet nos habere, intermittamus inchoationis Christi sermonem. Quis est sermo inchoationis Christi, nisi fidei initium? Sicut enim eum qui in doctrinam literarum adducitur, elementa oportet primum audire: sic & Christianus primum omnium de fide catholica erudiri debet, quod est fundamẽtum salutis nostræ. Si autem opus habet de fide doceri, necdum fundamentum habet. Firmum enim oportet & fixum esse hoc fundamentum in corde Christiani, vt inde dignus fiat ad perfectionem aliarum transferri virtutum. Si autem quisquam verbum veritatis audiuit, & baptizatus est, & post annos aliquot de fide iterum audire o-

[Marginalia: Collatione enarrat. — Cathetism' fidei.]

A pus habet, quia credere oportet eum de resurrectione & futuro seculo, necdum fundamentum habens, rursum initium Christianitatis quærit. Quia enim fides fundamentum est, cætera verò superædificatiões sunt: quod beatus Paulus sequentibus verbis ostendit, dicendo: ¶ Non rursum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum.) Perfectum enim illum vocamus, qui cum fide vitam habet rectam. Etsi cui horum vnum quodlibet deerit, perfectus non erit. Si verò ambo desunt, meritò paruulus dici potest, & quasi infans literis. sic etiam iste iterum in fide erudiendus est. Latenter autem legem infirmare vult, & ad gratiam Christi suos reuocare auditores. Qui autem ad virtutem iturus est: primum malitiam debet culpare & abiicere, & opera mortis per pœnitentiam purgare, & sic accedere ad dominum. ¶ Baptismatum doctrinam, impositionis quoque manuum, & resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni.) Non enim sufficit per pœnitentiam mundos facere B peccatores, nisi confestim baptizentur, sicut in Actibus apostolorum beatum Petrum respõdisse legimus: Pœnitentiam agite fratres, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu: quia impossibile est operari hominem per se hoc, quod per dei gratiam in baptismate accipere potest. Quid est nanque baptismatum doctrina? Non tanquam multorum baptismatum debet intelligi, sed vnius: quia sicut vna fides est, ita & vnum baptisma est: sed pro varietate causarum accipientium baptismum, dixit. Impositionis manuum, per quam spiritus sanctus accipi posse creditur: quod post baptismum ad confirmationẽ vnitatis in ecclesia Christi à põtificibus fieri solet. His igitur perfectè in ecclesia perceptis, fides resurrectionis & iudicij futuri habenda est. Viuere quippe sicut angeli, & nullius egere eorum quæ in ista vita sunt, huius vitæ promissio nobis facta est per spiritũ sanctum. Fructus autem huius promissionis, eiusdẽ præsentia vitæ est: quæ duo, id est fides & iudicium, semel baptizato restant, non iterum baptizari. ¶ Et hoc faciemus, si quidem permiserit deus.) In C hac quippe fide baptismatis, & resurrectiõis, & iudicij futuri, vos deo permittẽte pleniter instruximus. Ne verò vllatenus quis secundum vel tertium æstimaret post peccata posse fieri baptisma, mox subiungit, dicẽs: ¶ Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustauerũt etiam donum cœleste, & participes sunt facti spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum dei verbum, virtutésque seculi venturi, & lapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui habentes.) Impossibile est, inquit, non difficile. Impossibile, inquit. In desperationem eos misit, secundo baptizari non posse: quia impossibile est, quod fieri non potest: difficile verò, quod quãuis, cum labore, fieri tamẽ potest. Si semel, inquit illuminati estis per gratiam sancti spiritus, & gustastis donũ cœleste, hoc est, remissionem peccatorum accepistis, & participes facti estis spiritus sancti, in distributionem donorum dei, quæ in epistola ad Corinthios beatus Paulus enumerat, & bonum gustastis verbum dei. Hic doctrinam dicit euãgelicam. D Et virtutes venturi seculi cognouistis. Quæ reuelatio futuri seculi, nisi resurrectio & vita beata, quæ sanctis promittitur? Hæc omnia si in doctrina fidei in gratia dei per baptismum illuminati accepistis & cognouistis scitote certissime, si in peccata iterum incidetis, impossibile esse vos renouari iterum ad pœnitentiam. Ad pœnitentiam dixit, hoc est, per pœnitentiam. Quid ergo? exclusa est pœnitẽtia post baptismum? Absit. Sed renouatio per sacri baptismatis lauacrum, secunda vice fieri nõ potest. Renouari dixit, hoc est, nouum fieri. Nouum quippe facere hominẽ, sacri baptismatis est: de quo propheta ait: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Cuius virt', id est baptismatis sacri, in cruce & sepultura Christi cõstat. Proinde subiũxit: Rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui habentes. Hoc est vetus homo noster simul crucifixus est cum Christo: sicut alio loco ait: Conformes enim facti sumus mortis eius. Et iterum: Consepulti enim estis ei per baptismum in mortem. Sicut enim impossibile est secundò crucifigi Christũ, hoc enim est ostentui eum habere: qui secundò se baptizari posse putat, secundò Christum crucifigere quærit, qui crucifixus est & mortuus,

[Marginalia: Perfectio Christiani quæ eã efficiat. — Acto. 2. — Ephes. 4. — 1. Petr. — 1. Corin. 12. — Psalm. 102. — Roma. 6. — Colos. 2.]

mortuus, & victor mortis resurrexit, atque cum triumpho gloriæ cœlos ascendit. Sicut enim semel Christus mortuus est carne in cruce: sic nos semel morimur in baptismate, non carne, sed peccato. Atque sicut ille iterum mori non poterit, ita nec nos baptizari possumus: nisi fortassis lachrymis pœnitentiæ, non lauacri regeneratione. Quid ergo est, inquis, non est pœnitentia? Est vtique pœnitentia, sed baptismum aliud non est. Pœnitentia verò est, & multam habet fortitudinem, etiam in eum qui peccatis valde dimersus est. Si voluerit, potest eum liberare ex onere peccatorum: & periclitantem in tuto constituere, etsi ad ipsum profundum iniquitatis peruenerit. & hoc ex multis manifestum est testimoniis. Ideo addidit: Nunquid enim qui cadit, non resurget? aut qui auertitur, non reuertetur? Quale ergo est istud medicamentum pœnitentiæ, aut qualiter conficitur? Primùm exculpando propria peccata. Iniquitatem, inquit, meam domino non celaui, & pronunciabo aduersum me iniquitatem meam, & tu abstulisti impietatem cordis mei. Secundo multa humilitate plangere peccata sua, fructúsque dignos exinde facere pœnitentiæ: quatenus nullatenus in eadem iterum corruat peccata. Deinde multis eleemosynis redimere se incipiat, qui seculi habet potestatem. Sicut enim scriptum est: Diuitiæ viri, redemptio animæ illius. Postremò opus est nulli irasci, neque malum pro malo reddere, omnibus dimittere peccantibus in se, dicente ipsa veritate: Dimittite, & dimittetur vobis. ¶ Terra enim sæpe venientem super se imbrem bibens, & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à deo. Proferens autem spinas & tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in cõbustionem.) Cum timore audiamus sermones dei: Non sunt hę minæ Pauli, non sunt hominis verba: Spirit⁹ sancti sunt, Christi sunt loquẽtis in Paulo. Comparationẽ hic fecit de proficiẽte anima in doctrina dei, & negligente salutem suam. Fructiferæ terræ, cœlestibúsque imbribus irrigatæ adæquauit proficientem animam in sanctorum germinum floribus, dicens. Terra enim sæpe veniẽtem super se imbrem bibens. Hic declarat quòd hi ad quos eius sermo fuit, susceperunt & combiberunt verbum cœlestis doctrinæ, & sæpius per legem, per prophetas perceperunt, & nec sic prompti facti sunt germina fidei proferre. Adhuc addidit de bona terra, in quam cecidit semen verbi dei. Germinans ait herbam opportunam. Nihil sic opportunum sicut fides in filium dei, & vita optima. Hęc verò talis terra accepit benedictionẽ à deo, vt ferat tricesimum, sexagesimum, etiam & centesimum fructum. Et hoc notandum est, quòd omnis abundantia in frugibus terræ, in fructibus arborum, non aliter nisi per dei benedictionem cultoribus ad voluntatem respondere poterit. Neque enim agricolarum est terram excitare ad fructus, sed imperium dei, sicut alibi beatus Paulus ait: Ego plantaui, Apollo rigauit: sed deus incrementum dedit. Hoc ergo de anima florente in virtutibus & dei benedictione, dignè protulit exemplum: móxque subiungit aliud paradigma de ea quæ suam negligit salutem, dicens: Proferens autem spinas & tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius cõsummatio in cõbustionem. Quis nanque est ab istis spinis mundus? At si essemus mundi, neque sic præsumptuosos nos oporteret esse, sed timere & tremere ne sptè pullulent in nobis spinę peccatorum. Quomodo anima vel caro spinis plena superbire poterit? Nunquid non maiori solicitudine extirpare eas opus haberet? Quæ sunt ergo spinæ? Audiamus Christum de spinis dicentem: Quia cura seculi huius & deceptio diuitiarum præfocant verbum, & infructuosum efficitur. Proferens dixit spinas, non generans, maledictioni proxima est. O quantam habet consolationem hic sermo. Maledictioni, inquit, proxima, non maledicta. Qui autem necdum in maledictionem incidit, sed proximitatem, longe fieri poterit. Et non hoc solo consolatus est, sed etiam in eo quod sequitur. Non dixit reproba, & maledictioni proxima, quæ combureretur: sed quid? cuius consummatio in combustionem. Hæc combustio non erit, nisi quis vsque in finem permaneat in peccatis suis: Quia in quacũque die conuersus fuerit peccator, vita viuet, & non morietur. Si verò abscindamus spinas, per pœnitentiam poterimus mille bonis perfrui, & fieri probabiles, & benedictionis dei participes. Postquam autem increpauit eos sufficienter, & terruit & percussit, curat eos iterum, ne desperatos faciat, neque in omnibus adulatur, neque in omnibus percutit. Nec hæc dicimus veluti putantes vos spinis plenos, sed timentes ne tales efficiamini. Melius est enim vos verbis terrere, ne rebus ipsis doleatis. ¶ Cõfidimus autem dilectissimi de vobis meliora & viciniora saluti, tametsi ita loquimur.) Quia beatus Paulus non habuit vnde eos ad quos scripsit, de pręsenti laudaret, incipit eos de spe futurorum consolari, dicens: Confidimus fratres de vobis meliora, & viciniora saluti, quamuis ita dicamus, quasi diceret, Optima quędam de vobis confidimus, & quæ saluti vestrę proficiant: nõ vtique quod superius dixi de reproba terra, & cõbustioni proxima: nõ de vobis hoc diximus, quia meliora de vobis credimus. Adduxit quoque eis in memoriam præterita, vt ex præteritis eos adliceret ad bona quæque. ideo subiunxit: ¶ Nõ enim iniustus deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quã ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, & ministratis.) Ecce quomodo recreauit animas eorum & cõfortauit, antiqua eis in mentem reuocans. Tunc fecit eis vt non æstimarent obliuisci deum, & præterita eius beneficia in eos. Necesse est enim eum peccare, cui spes deerat futura. Deinde hortatur eos omnibus modis sperare futura. Eum enim qui desperat de præsentibus beneficiis dei, quòd à deo non habeat: de futuris quis poterit eum confortare? Simile quid Galatis improperat, dicens: Currebatis bene, quis vos fascinauit? atque iterum: Tanta passi estis sine causa? vt posset mitigare eandem sententiam, mox subiunxit: Si tamen sine causa. Sic etiam hoc loco temperauit sententiam suam, dicens: Non enim iniustus deus, vt obliuiscatur operis vestri, dum tantam charitatem ostendistis in sanctis eius. Volumus enim vos imitari opera eorum, qui per fidem & patientiam hæreditaturi sunt promissiones. Quale verò desiderium haberet de salute eorum, sequenti ostendit allegatione, dicens: ¶ Cupimus enim vnumquenque vestrum eandem ostentare solicitudinem ad expletionem spei vsque in finem, vt non segnes efficiamini.) Desideramus verò, inquit, non tantum circa verba, sed etiam in virtutibus conuersari, non quasi priora vestra culpantes, sed vt de futuris soliciti sitis, admonentes: hoc est, quales fuistis primum, tales vos cupimus & modo esse, & in futurum. Et non dixit, Volo, quod est auctoritatis doctrinæ: sed quod erat paternæ dilectiõis. Hoc est, cupimus vnumquenque vestrum eandem quam olim habuistis solicitudinem, ad expletionem spei habere in æternam resurrectionem. ¶ Verum imitatores eorum qui fide & patientia hęreditabunt promissiones.) Hortatur enim auditores suos, vt fide non ficta, & patientia perfecta expectent promissiones dei, & hæreditates quas sanctis suis promisit. Et hoc firmius exemplis corroborare nititur, cum dicit: ¶ Abrahæ nanque promittens deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret, maiorem, iurauit per semetipsum dicens: Benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te: & sic longanimiter ferens, adeptus est promissionem.) Mira est sapiẽtia beati Pauli. Per vices enim laudibus extollit eos ad quos scribit, per vices terroribus accidentis historiæ terret, ne infideles essent, & minus creduli promissionis dei. Per vices verò eorum exemplis hortatur ad patientiam & fidem: & vt indubitanter credant, nõ solum deo dicente, verũetiam iuramẽte per semetipsum. Et dum ei multa suppeterent exempla sanctorum, qui per patientiam hæreditarent promissiones dei: præcipuè fidelis Abrahæ vsus est exemplo propter dignitatem personæ illius, & propter quod maximè in eo istud contigerit, qui longanimiter ferens adeptus est in filiis suis promissiones non modò præteriti temporis, quæ in populo dei impletæ sunt, sed magis etiam in futurum pronuncians in filios fidei Abrahæ, cuius filij sunt, quos bonitas dei de lapidibus gẽtium suscitauit, & fecit eos in fide esse filios Abrahæ. Promissioni enim dei cooperata est longanimitas in audientes & expectantes hæreditatẽ promissam: quam quidẽ pusillanimes & increduli verbo dei nõ fuerunt adepti: sed plurima eorũ in deserto periit

Marginal notes: Nouè scribit hoc baptismum. — Psalm.40. — Psalm.31. — Prou.13. — Luce.6. — Math.13. — 1.Corin.3. — παρὰ ἔγγυς — Math.13. — Ezech.18. — Gala.3. — Gene.22. — ἐπιδέχεται

multitudo. Quàm impium est deo iuranti non credere? Iurauit enim deus per semetipsum, quia neminem habuit maiorem per quem iuraret. Potest hic persona in hoc iuramento, dei patris intelligi, qui de filio suo eidē patriarchæ promisit, dicens: Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, vt beatus Paulus in alia demonstrat epistola, sed in semine tuo, quod est Christus. Iurat enim & idem Christus in euangelio dicens: Amen, amen dico vobis. Et ipse per semetipsum: quia nec ipse habuit maiorē per quem iuraret: Benedicens benedicam te, hoc est in stellis cœli, per quas sancti designantur de eius semine futuri, intelligi potest dictum. Multiplicās multiplicabo te, & hoc in arena maris, per quam peccatores populi illius designari possunt. vtraque enim dominum dixisse legitur, vbi ait: Et erit semen tuum sicut stellæ cœli, & sicut arena quæ est in littore maris. ¶ Homines enim per maiorem se iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum.) Si igitur hominibus in futurum credendum est, de quibus dicitur per Prophetam, Omnis homo mendax: quanto magis dei iuramento credi debet, qui est veritas, qui nec falli nec mentiri potest? Homines enim per maiorem se iurant, & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramētum: prout si diceret: Ex hoc soluitur totius controuersiæ disceptatio, non vnius cuiuslibet, sed totius. Oportebat quidem sine iuramento credere deo, sed iurare deum dicit. ¶ In quo abundantius volens deus ostēdere pollicitationem hæredibus immobilitatémque consilij sui, interposuit iusiurādum.) Propterea enim huius repromissionis mentionem facit quæ ad nos communis facta est, quoniam apud homines hoc videtur fidele esse, cum iuramentum interest controuersiis eorum. Nō tamen æquale est hominem per se iurare, & deum. Homo enim sui potestatem non habet, deus autem potestatem habet omnium quę sunt. Sed quia incredulum est humanum genus, condescendit ad nos, sic certe iurat propter nos: quamuis indignum sit non credi ei, sicut superius dictum est: & didicit ex his quæ passus est, quoniam homines hoc putant maxime esse cum fide, vt per experimentum quis transeat ad fidem. ¶ Vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri deum: fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchorā habemus animæ tutam ac firmam.) Duas res dixit, dei patris promissiones de filio suo, & aduentum filij in hunc mundum pro salute nostra. Proposita verò spes, veritas est rerum gestarū quæ patriarchis promissæ sunt & redditæ, vt ex trāsactis futura credamus. Quam spem habemus sicut anchoram, inquit, animæ tutam ac firmam. Sicut enim anchora iacta è naui non permittit eam circunferri, licet venti commoueant eam, sed iacta firmam facit nauem: sic & fides spe roborata, introducit nos in rerum speciem, quam modo in fide & spe tenemus. ideo addidit dicens: ¶ Et incedentem vsque ad interiora velaminis.) Tempestas enim & multus imber commouet ratem, anchora autem non permittit eam dimergi. Sic etiam nostra spes quam habemus fixam in interiora velaminis, nulla infidelitate mergi poterit, si cum Propheta veraciter dicamus, Iacta in deum curam tuam, & ipse te enutriet. Si hāc non habemus, omnino dimersi erramus, nō tantum in spiritualibus, sed etiam in carnalibus: Quia qui arat, inquit Apostolus, in spe arat: & omnis labor noster in spe mercedis quemlibet nostrum consolatur. Spes verò penetrat interiora velaminis, dum cœlestia absque vlla dubitatione credit, & sperat & amat, operibúsque ostendit, vtpote qui credit quod sperat. Vt firmiorem itaque spem nobis adderet, subiunxit, ¶ Vbi præcursor pro nobis introiit Iesus secundum ordinem Melchisedech, pontifex factus in æternum.) Præcursor autem, quorundam est præcursor, sicut Ioannes Christi. Non enim dixit simpliciter introiit, sed vbi præcursor pro nobis introiit, veluti absque dubio nos oporteat prosequi præcursorem nostrum. Præcursorem siquidem & consequentem in eadem etiam via esse conuenit. Hoc autem de eo qui secundum carnem est, dicitur, qui semetipsum obtulit sacrificium deo in odorem suauitatis. Pontifex est factus secūdum ordinē Melchisedech. Oportet itaque & illis quorum pontifex est, meliores esse: vt quantum est inter Aaron & Christum, tātum est quodammodo inter Iudæos & Christianos. Superiora etiam & sacrificia. Talia videlicet offeramus sacrificia, quæ in illud sanctuarium cœleste offerri possunt: non iam pecudem & bouem, non sanguinem & adipē. Omnia hæc soluta sunt, & pro eis introductum est rationabile obsequium. Quid autem est rationabile obsequium? quod per animam, quod per spiritum offertur deo. Spiritus, inquit, deus est: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Quid est deum in spiritu adorare, nisi in charitate & fide perfecta, & spe indubia, & sanctis animę virtutibus? quas Apostolus alio loco abundanter enumerat.

[Margin: Iurauit pater. — Gene. 22. — Iurauit & ipse filius. — Galat. 3. — Psalm. 115. — Dux patris promissiões — Enarrat collatione Paulinam. — Psalm. 54. — 1. Cor. 9. — Ioan. 4.]

CAPVT SEPTIMVM.

HIc enim Melchisedech, rex Salem, sacerdos altissimi, qui obuiauit Abrahæ regresso à cęde hostium, & benedixit ei, cui decimas omnium diuisit Abraham.) Tradunt Hebræi hunc esse Sem primum filium Noë, & eo tēpore quo ortus est Abraham, habuisse antiquitatis annos ducentos nonaginta. Nec esse nouum, si Melchisedech victori Abraham obuiam processerit, & in refectionē tam ipsius quàm pugnatorum eius panem vinúmque protulerit, & benedixerit ei quòd abnepoti suo iure paternitatis dederit, & decimas prædæ atq; victoriæ acceperit ab eo, sicut sacerdos excelsi dei: qui fuit etiam rex Salem. Salem etiam, vt Iosephus & nostrorum plurimi arbitrantur, esse Hierusalem, nomen ex Græco Hebræóque compositum, quod absurdum esse linguæ peregrinæ mixtura demōstrat, sed oppidum iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem: & ostenditur ibi palatium Melchisedech, ex magnitudine rimarum veteris operis ostendens magnificentiam. Ad quam ciuitatem etiam legitur Iacob descendisse, quæ fuit in terra Chanaan, regionis Sichem. Considerandum quoque est quòd Abrahæ à cæde hostium reuertenti, quos persequutus est vsque Dan, non in via erat Hierusalem, sed oppidum Metropolis Sichem, de quo in euangelio legimus: Erat autem Ioannes baptizans in Ennon, iuxta Salem, quia aquæ multæ erant ibi. Primum quidem, quia interpretatur rex iustitiæ, deinde & rex Salem, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens: assimilatus autem filio dei, manet sacerdos in perpetuum.) Sæpius beatus Paulus eundem Melchisedech in typo dei Saluatoris introducit. Quamuis enim omnes penè sancti & patriarchæ ac prophetæ prioris temporis in aliqua re figuram expresserint Saluatoris, hic tamen Melchisedech specialius, qui quoniam non fuit de genere Iudæorum, in typum præcessit sacerdotij filij dei: de quo dicitur in centesimonono psalmo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Ordinem autē eius multi interpretantur, quòd solus & rex fuerit, & sacerdos, & ante circuncisionem functus sacerdotio: vt non gentes à Iudæis, sed Iudæi à gentibus sacerdotiū acceperint: neque vnctus oleo sacerdotali, vt Moysi præcepta constituunt, sed oleo exultationis, & fidei puritate. Neque carnis & sanguinis victimas immolauerit, & brutorum sanguinem animalium dextera susceperit, sed pane & vino simplici, puróque sacrificio Christi dedicauerit sacerdotiū. Nec tamen credendum est quòd iste Melchisedech sine patre aut sine matre esset, cum Christus quoque secundum vtranque naturam & patrem habeat & matrem: sed quòd subitò introducatur in Genesi occurrisse Abrahæ à cæde hostium reuertēti, & nec antea, nec postea huius nomen vel genealogia inueniatur scriptum. Affirmat autem huius exemplo Apostolus, quòd sacerdotium Aaron, id est populi Iudæorum, & principium habuerit & finem: Melchisedech autem, id est, Christi sacerdotium & in præteritum & in futurum æternum sit. Hic verò Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. Quis est verus rex iustitiæ, nisi dominus noster Iesus Christus? Deinde rex Salē, hoc est, rex pacis: quod pertinet ad Christū. Iste nanque nos iustos efficit, pacificans omnia quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, qui solus est rex iustitiæ & pacis, dominus noster Iesus Christus, qui secundū di-

unitatem

[Margin: Gene. 14. — Noe filius primus. — Iosephus. — Ioan. 3.]

unitatem sine initio, sine fine, rex est sempiternus, ex æterno patre æternus, quãuis ex temporali matre temporalis esset. Sicut enim istius Melchisedech nõ legimus initium vel finem in scriptura sancta, propter quod nõ est scriptum: sic non nouimus filij dei initium vel finem, quia nõ habet. Et in hoc est similitudo, quòd nec illius nec istius initium vel finis legatur. Illius quidem, quia non est scriptum: istius autem, quia omnino non est. ¶Intuemini quantus hic sit, cui decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.) Conuertit itaque sermonem ad eos qui gloriãtur se filios esse Abrahæ, & de origine eius nobilitatem eorum descẽdisse, quem diuinis exaltare laudibus contendũnt, & in euangelio cũ domino præposuisse leguntur, dicentes: Nunquid tu maior es patre nostro Abraham? quasi dicerent: Quem vos excellentiorem omnibus æstimatis, hic decimas offerebat Melchisedech, & hoc de præcipuis victoriæ, qui assimilatus est filio dei, pontifex factus in æternum. ¶Quoniam de filiis Leui sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere à populo secundum legẽ, id est, à fratribus suis, quanquam & ipsi exierint de lumbis Abrahæ.) Tanta quippe est sacerdotij excellentia, vt etiam qui similes essent, à progenitoribus, eundem haberent progenitorem, tamen multò amplius meliores essent fratribus suis, ij qui sacerdotio digni efficerentur, veluti Aaron inter viuos ac mortuos vt dei iram placaret quæ exarserat, stare legitur: quod propterea ex populo facere poterat, licet omnes vnum haberent progenitorem, quòd sacerdos esset. Proinde ipsi Abraham nullo modo alienigenæ decimas dedisset, nisi plurimus & excellens eius esset honor, cui decimas excubiarum dari, deo placere comperisset, ostendens etiam incircuncisum sacerdotem, sacerdote circunciso multo esse sublimiorem. Quomodo ergo hoc? Ostendit quia ipse Leui, ex quo sacerdotale genus ortum est, decimatus est in lumbis progenitoris sui. ¶Cuius autem generatio non adnumeratur in eis, decimas sumpsit Abraham: & hunc qui habebat repromissiones, benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus est, à maiore benedicitur.) Ille autem qui sine genealogia est, in Abraham decimatus est, non solum Leui, verumetiam & ipse Aaron, qui decimas solebat accipere à populo, & per eum omne sacerdotium Leuiticum. Nec hoc loco contendentis est stare, sed adhuc maiori honore exaltauit eum qui alterius generis fuit, dicens: ¶Et eum qui habebat repromissiones, benedixit.) Ostendit & honorabiliorem esse illum ex communi omnium iudicio. Et sine vlla contradictione (inquit) hoc est, omnibus luce clarius videtur, quòd minor à maiore benedicitur. Proinde melior est typus Christi etiã ab eo qui promissiones habebat. Quis est qui viuit? Ille etiam qui secundum ordinem factus Melchisedech est sacerdos in æternum. Secundum ordinem Melchisedech, typum gerentis pontificis nostri, qui semetipsum obtulit hostiam deo placentem, non ex necessitate qualibet, sed ex voluntate propriæ potestatis, designat: qui nihil morti debuit, idcirco pontificali sacrificio sui corporis, omnium abluit peccata. ¶Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est vt & legis translatio fiat.) Hinc iam incipit veteris nouique testamenti differentias ostendere, dicens: Si enim consummatio, id est perfectio, per sacerdotium Leuiticum fuit, quid necesse fuit alium surgere sacerdotem? Nam Aaron primum post datam legem sacerdotem de tribu Leui esse nulli dubium est. Ideo sacerdotium quo functus est, Leuiticum nominauit sacerdotium. Quo sacerdotio Leuitico multo melior Melchisedech in ordine sacerdotali factus est, qui typum gerebat sacerdotis nostri, id est domini saluatoris mundi. Nequaquam enim dixisset, Secundum ordinem Melchisedech, si illud sacerdotium Aaron melius esset, sub quo populus Iudæorum legẽ susceperat. Si igitur sacerdotij translatio est, necesse est & legis esse translationem. Neque enim sacerdos potest sine testamẽto esse, & sine lege, & sine præceptis. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est de qua

Colos. 1.

Ioan. 8.

Nota & Melchisedechis & Abrahæ dignitatem.

A nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim quòd ex Iuda ortus est dominus noster: in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses loquutus est.) In quo enim ait, id est, de quo hæc dicta sunt, dominum scilicet significans saluatorem. Dum id translatum est sacerdotium, simul & testamentum translatum est. Non autem ordine tantummodo, neque præceptis, sed etiam tribu. Oportebat quippe vt etiam mutaretur. Et quomodo translatum est sacerdotium? ex tribu ad tribum, de sacerdotali ad regalem, vt eadem ipsa sit & regalis & sacerdotalis. Et intuere mysterium. Primum fuit regale sacerdotium Melchisedech, secundum consequentiam huius sermonis. Secundum etiam fuit sacerdotale in Aaron. Tertium in Christo fuit iterum regale, qui rex erat semper, sacerdos autem factus est quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit. Vides mutationem rerum. Quæ enim per translationem facta sunt, hæc veluti ex rerũ consequentia quasi noua redire videntur. ¶Et amplius adhuc manifestum est, si secundum ordinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis B factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.) Aliam hoc loco differẽtiam instruit inter sacerdotium Aaron, & sacerdotium Christi: quia illud carnale, hoc verò spirituale. Illud temporale, hoc verò ęternum est. Dicit enim de sacerdotio Aaron, secundum legem carnalis mandati. Lex quippe illa ex multa parte carnalis erat, in circuncisione carnis, in mundatione carnis, in hostiis & oblationibus carnalibus, in discretione ciborum, dierum, tẽporum, etiam & in retributione, quibus benefacientibus, & legem custodientibus pax & securitas & prosperitas, & frugum abundantia, & regni potentia promissa est, quæ omnia morte finienda erant. Sed non ita sacerdotium Christi, quod secundum virtutem vitæ insolubile est. Quis iste est sacerdos talis? non Aaron, nec Melchisedech, sed ille cuius Melchisedech typum gerebat: de quo deus ipse pater iureiurando testatur, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, hoc est, intemporalis, neque C finem habens, sed secundum potentiam insolubilis vitæ. Vitam verò in seipso habens insolubilem, quanuis ad tempus mortuus esset in carne, tamen in æternum diuinitate & humanitate mediator inter deum & homines, semper viuens est ad interpellandum pro nobis. ¶Reprobatio quidem fit pręcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.) Quid enim profuit lex? Profuit siquidem, sed nihil ad hoc profuit, vt perfectos facere potuisset seruientes in ea. Idcirco eius reprobatio fuit, vt gratiæ daretur locus, dum veniret in quo perfectio fieret. Vtilis quippe fuit lex, sed illis qui fidem habuerunt in Christo: non illis qui totam suam spem in ea firmauerunt. ¶Introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad deum. Et quantum est, non sine iureiurando: alij quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt.) Introductio, inquit, melioris spei. Habuit quippe & lex spem, sed non talem. Sperabant enim bene placentes, & legem dei custodientes, possidere terram, nihil ærumnosum pati, prospe- D rè viuere, sicut dictum est: Qui fecerit eam, viuet in ea. Hic autem speramus, quia deo placentes, & euangelica præcepta custodiẽtes, non terram possidebimus, sed cœlum. Magis autẽ, quod cœlo multò melius est, speramus proximi deo cõsistere, ad ipsum paternũ soliũ peruenire, & ministrare ei cum angelis. Hoc verò sacerdotium per quod hanc gloriam possessuri sumus, non erit sine iureiurando, vt firmam dei promissionem credamus: quia hæc omnia nobis in filio proprio promisit, quem pro nobis omnibus tradidit, vt per eum hęc omnia possideamus, de quo dictum est: Tu es sacerdos in ęternum secundum ordinẽ Melchisedech. ¶In tantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus: & alij quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberẽtur permanere: hic aũt eo quòd maneat in ęternũ, sempiternum habet sacerdotium.) Duas ponit differẽtias, quia non habet finem sacerdos noster, sicut legalis. Hoc autẽ facit ex persona Christi, qui ingressus est, inquit, secundum virtutẽ vitæ insolubilis: & hoc iureiurando testatur, sicut supradictum

Ezech. 20.

Christi sempiternum sacerdotium.

est. Sicut ille permanet, sic etiam & lex quā attulit, permansura est, in qua est vera peccatorū remissio, & perpetuę perceptio gratiæ. Si enim illa prior propter imbecillitatem sui, quę nihil ad perfectum ducere potuit, exclusa est: ista autem quam Christus pōtifex magnus attulit, valet & fortis est, & manet. Ostendit autem hoc ex pōtifice. Quomodo? quia vnus est. Nō enim vnus esset, nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes in lege fuerunt, quia mortales fuerunt: sic vnus, quia immortalis: qui in tantū melioris testamenti sponsor factus est, secundum quod iuratum est de eo semper esse mansurum. ¶ Vnde & saluare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.) Intueris quia de eo qui secundum carnem est, ista dicit. Quando enim sicut pontifex est, tunc etiam interpellat: quia ex ea natura qua pontifex est, interpellat pro eis. Quis est qui interpellat, nisi humanæ naturæ diuinitati illius coniunctio, quam paterno solio *aduexit? Semper viuus, ad saluandum idoneus. Alij verò pontifices qui semper non erant, semper non interpellabant. Hic verò non solum in hac vita saluat per interpellationē humanitatis suæ, sed etiam in futurum glorificat, dum tradet regnum deo patri, & perducet sanctos ad visionem paternæ maiestatis. ¶ Talis enim decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus.) Talis etiam illis decuit esse pontifex, de quibus ipse ait: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Videlicet serui legales pontifices habuerunt mortales peccatores pro semetipsis offerentes. Filij verò & amici dei pontificem habent immortalem, segregatum à peccatoribus, id est prioribus sacerdotibus: qui est innocens & sanctus. Innocens, quia sine malignitate: quod dicit propheta, Nec dolus inuētus est in ore eius. Sāctus, quia in omni bonitate præcipuus. Impollutus, quia nil habuit peccati. Excelsior cœlis factus, quia adorant eum omnes angeli dei. ¶ Qui non habet quotidie necessitatem, quēadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo. hoc enim fecit semel se offerendo.) Hic enim magnitudinem sacrificij ostendit, quamuis illud viuum esset, & sic oblatum sufficit in sempiternum. Et tantum præualuit, quantum cætera omnia non præualuerunt. Et quod offerebat, non pro se offerebat, sed pro populo. Nec enim hoc pro populo quotidie offerēdum erat, sed tantæ sanctitatis & honoris apud deum fuit hoc sacrificium, vt semel oblatum, in æternum profuisset populo dei. ¶ Lex enī homines cōstituit sacerdotes infirmitatē habētes.) Propterea pro se, sicut & ꝓ populo semper offerebant. Iste aūt tam potens est, vt semel oblatus suæ carnis sacrificio, nil opus esset cuiquam credētium offerre plus pro eo. ¶ Sermo autem iurisiurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.) Hic etiam filij nomen ad dictionem seruorum qui fuerunt in lege, positum est, quia serui infirmi fuerunt, siue quia peccatores mortales erant. Sed hunc filium perfectum esse demonstrat, quia semper viuit, & semper sine peccato est. Vtrumque Apostolus ait, & mirificè consolatur audientes, & minaciter terret negligentes. Consolatur in eo, quia ad sacerdotem magnum potenti sacrificio proximati sunt. Terret in eo, ne peccent, quia illud sacrificium nunquam pro peccatis iterum oblatum erit. non est aliud sacrificium. vnum verò nos purgauit. post hoc iudicium erit. Quotquot redempti sumus, isto sacrificio redempti sumus, ideo permaneamus in generositate nostra & honore.

**aduexit.*

Sacerdotij Christi & legalis discrimen.

Ioan. 15.

Esaiæ 53.

Paulus consolatur & terret.

CAPVT OCTAVVM.

Capitulum autem super ea quæ dicuntur. Talem habemus pontificem, qui considet in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister & tabernaculi veri, quod fixit deus, & non homo.) Quod itaque ait, Capitulum in iis quæ dicta sunt, significat sermonem summum & magnum, quasi præcedentis disputationis recapitulationem, ad rem ipsam deducens auditorem. Talem, inquit, habemus pontificem, qui sedet ad dexteram sedis maiestatis. Humilia excelsis, humana diuinis commiscens, eundem deum ostendens, quem & pontificem. Nec alium esse qui sedet ad dexteram dei, nisi eum qui est minister sanctorum & tabernaculi veri, quod fixit deus, & non homo. Hoc tabernaculum animæ sanctorum sunt, quibus æterna gaudia ministrat, & velamen cœli pontifex magnus, qui sedet ad dexteram maiestatis in excelsis patris. Dum audis eundem sedere à dextris dei, & ministrare sanctis: sedere dignitatis diuinæ est: misericordiæ verò multæ, ministrare, & amoris magni, quem nobis impendit. Mirabile sacramentum est eundem sedere in diuinitatis gloria, quem persecutores in cruce pēdentem viderunt, in qua cruce passio illius ministratio est salutis nostræ. Hoc enim gestum credimus, hoc nobis ad salutem proficere nouimus. Sed quid carnalis mens humana æstimet in eo quod dicitur sedere eum à dextris dei? Condescendit enim sancta scriptura nostræ infirmitati, nostræque consuetudini, quatenus imbecilla instrueretur humanitas, quando vsque ad illam secretam gloriam diuinitatis hominum non poterat cogitatio peruenire. Igitur victori filio, & per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus offertur: vt per hunc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur. Nam hoc verbo sedere, illud designatur, vt caput nostrum (Christus) ad patris cognosceretur dexteram collocatum, id est diuinæ maiestatis sublimatum: in qua parte ponendi sunt, qui à perfidis eiusdem saluatoris munere segregantur. ¶ Omnis enim pontifex ad offerenda munera & hostias constituitur, vnde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat.) Pontifices veteris instrumenti statuti sunt legalia offerre munera, hostias pro suis, sicut superius dixit, vel etiam pro populi peccatis. Vnde necesse est saluatorem nostrum in diebus carnis suę aliquid habere ad offerendum pro nobis. Dum enim in sempiterna diuinitatis suæ natura nō habuit quid offerret, sumpsit ex nobis quod pro nobis offerre potuisset, id est carnem humanā. Quid tam aptum immolationi, quàm caro mortalis pro mortalibus? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quàm sine vlla cōtagione carnalis concupiscentiæ caro nata ex vtero virginali? Et quid tā gratè offerri & suscipi possit, quàm caro sacrificij nostri corpus effectū sacerdotis nostri? Et quoniā quatuor cōsiderātur in omni sacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, qd offeratur, pro quibus offeratur. Ergo nec alicui sacrificium debetur, nisi soli vero deo. Proinde pōtifex noster pro nobis semetipsum offerebat, idem sacerdos & sacrificium. ¶ Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbrę deseruiunt cœlestium.) Si igitur esset terrenus pontifex sicut Aaron, non esset vtique sacerdos secundum ordinem Melchisedech in æternum. Aaron quippe mortuus est, & non est sacerdos. Christus verò quia viuit in æternū, sacerdos est sempiternus, non talis quales illi fuerunt, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cœlestiū. Omnes verò sacerdotes in lege cōstituti, exemplare & vmbratile sacerdotium gerebāt cœlestium, id est spiritalium, significātes verum & sempiternum Christi sacerdotium. Nónne altare est cœleste fides nostra, in quo offerimus quotidie orationes nostras? Nihil habens carnalis sacrificij, quod in cineres resoluatur, nec in fumos extenuetur, nec in vaporationes diffundatur. Hæc verò sacrificia clara & festiuiora efficiūtur. Quomodo cœlestia nō celebrāt sacrificia, quibus dicitur, Accipite spiritum sanctū: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorū retinueritis, retenta sunt? Horū enim sacrificiorum omnia leuitici sacerdotij sacrificia signa fuerunt: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christū facta est. ¶ Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: Vide, inquit, omnia facito secundū exemplar quod tibi ostensum est in monte.) Quoniam auditus noster minus aptus esse videtur ad disciplinam percipiendam, quàm visus (non enim ita animo commendamus quæcunque audimus, quomodo illa quæ ipso visu percipimus) ideo dicit: Vide vt omnia facias sicut tibi in monte demonstratum est. Sed hic quæri potest, de quibus dixisset omnia, siue de tabernaculi constructione, siue de hostiis & sacrificiis, quæ in eo oblaturi

κεφάλαιον quid.

Tabernaculū, sanctorū animæ.

Consessus Christi.

Quatuor in sacrificio cōsideranda.

Fides, altare.

Ioan. 20.

Ioan. 1.

Exod. 25. Act. 7.

turi essent, sed de vtroque melius intelligitur. ¶ Nunc autē melius sortitus est ministeriū, quanto & melioris testamēti mediator est, quod melioribus repromissionib' sanctificatū est.) Vides, inquit, quāto ista melior illa celebratione. Siquidem illa exemplar & forma, ista vero veritas: sicut dicitur in euāgelio: Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. De qua gratia subsequenter hic significat apostolus, dicens: Quod in melioribus repromissionibus sanctificatū est. Quanto meliora sunt cœlestia terrenis, æterna temporalibus, tanto melioris est mediator sacerdos Christus deus testamenti, transiens de loco, & à sacerdote, & sacrificio. Tunc demum & testamenti differentiam ponit, hic autem ad cœlum nos eleuans, & ostendens quia pro tabernaculo cœlum habemus in repromissionibus dei. ¶ Nam si illud prius culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur. vituperans enim eos, dicit.) Hoc est, si inculpabiles essent obseruatores sui, nunq̄ secūdi locus relinqueretur: sed quia illud non fuit perfectum, inuentus est locus aptus secundi testamenti, sicut per prophetā dicit dominus. ¶ Ecce dies venient, dicit dominus, & consummabo super domum Israël & super domum Iuda testamentū nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorū in die qua apprehendi manum illorum vt educerem eos de terra Aegypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamēto meo: & ego neglexi eos, dicit dominus.) Hic autem discretè posuit de quibus dictum est quòd non permanserūt, dum dixit: In die qua apprehēdi manum illorum, vt educerem eos de terra Aegypti. De lege hoc dixit data in monte Sinai, quam quinquagesima die datam constat: in qua non permanserunt patres eorum, sed fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt illum. Nō enim de illo quod patribus eorū proposuit, id est Abraham, Isaac, & Iacob: & omnes filij fidei, filij Abraham dici possunt, sicut ipse dominus in euangelio dicit: Dico autem vobis, quòd potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Et hoc est testamētum nouum quod consummabit deus, id est, perficiet super omnes gentes, vt quicunque crediderint in Christū, filij Abrahæ secundum spiritalem generationē vere sint. ¶ Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit dominus: dādo leges meas in mentem eorum, & in cordibus eorum superscribam eas: & ero illis in deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit vnusquisq; proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicēs, Cognosce deum: quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata eorum non memorabor amplius.) Et hic magna distātia est inter legem & legem, inter scripturam & scripturam, inter literā & gratiam. Nam litera legis scripta est in tabulis lapideis, quas Moyses ipse fregit, dum vidit populum ante vitulum ludentem. Gratia verò data est in corda credentium per spiritum sanctum, per quem charitas diffusa est in cordibus credētium. Quod vero in litera latebat, & legebatur à populo per magistrorum traditiones, hoc spiritus sanctus adueniens docebat per apostolos. Et hoc est quod ait propheta: Et non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce dominum. Omnes enim scient me à minore vsque ad maiorem eorum, sicut in euangelio de domino legitur: Tūc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. ¶ Dicendo autem nouum, veterauit prius: quod autē antiquatur & senescit, prope interitum est.) Sumens autem à propheta fiduciā Paulus, amplius in illud testamentum inuehitur, commodè ostendens quoniam nostra nunc florent, illa vetusta sunt, & prope interitum. Sed renouabitur sicut aquilæ iuuentus nostra, si ad fontem vitæ recurramus, si alas & oculos ad solem iustitiæ extendamus.

Ioan.1.
Βεβαίωσις ex collatiōe à minori ad maius.
Hiere.31.
Exodi.10.
Exod.3. Deute 4. Math 3. Filij fidei, filij Abrahæ.
Hiere.31.e.
Exodi 31.
Hiere.31.f.
Lucæ.24.
Ex collatiōe γνώμη.

CAPVT NONVM.

HAbuit quidem prius iustificationes culturæ, & sanctum seculare. Tabernaculum enim primum factum est, in quo erant candelabra & mēsa, & propositio panum quę dicitur sancta.) Legimus enim in Iosepho, tabernaculum ad instar esse huius mundi factū: exteriora verò huius seculi figuram habebāt. Idcirco quotidie ministrant sanctis sacerdotes accendentes lumen doctrinæ, & pascentes populum dei pane, qui super mensam à sabbato vsque ad sabbatum præsto debet esse, id est, à sabbato spei nostræ, in qua quasi in Christo, & ab huius mundi turbinibus securi agimus, vsque in illud sabbatū quo re teneamus, quod nunc in spe habemus. Candelabra vero dona spiritus sancti sunt, quæ in ecclesiis lucēt intelligētibus, per eum super quem requiescet spiritus sapiētiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris domini. ¶ Interius verò tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum.) Ipsum cœlū significat, velamentum autem cœlū est intra quod sacerdos noster Christus non sine sanguine intrauit. ¶ Thuribulum aureum habens.) In quo offeruntur orationes sanctorum. ¶ In quo Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium.) Hoc est multitudo scientiæ. Aptè propitiatorium super arcam positum esse dicitur, quia ipsi mediatori dei & hominum specialiter à deo patre donatum est vt esset propitiatio pro peccatis nostris. Vnde etiā Paulus dicit: Christ' Iesus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis. ¶ Et arcam testamēti.) Hæc est caro saluatoris nostri, in qua vrna aurea habens manna diuinitatis, & tabulæ duorum testamentorum, & virga Aarō quæ floruit in sacerdotio Christi, de quibus non est modo per singula dicere. ¶ His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes.) Quod verò suprà dixit sanctū seculare esse, hoc modò lucidiùs ostendit, id est, in quo tabernaculo sacrificia fecerunt secularia nihil ad perfectum deducentes seruientes in eis. ¶ In secundo autē semel in anno solus pontifex, non sine sanguine quem offerret pro sua & populi ignorantia.) Iste vero pōtifex ex parte significat illum qui semel ingressus est cœlum intra velum in sancta sanctorum vt adsistat vultui dei pro nobis. Quod verò ait, Vt offerret pro sua & populi ignorantia, hoc est quod ipse ait in cruce: Deus deus meus, quare me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorum meorum. Quæ sunt verba delictorum suorū, nisi corporis sui? ¶ Hoc significante spiritu sancto, nondum propalatā esse sanctorum viā adhuc priore tabernaculo habente statum, quæ parabola est temporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur.) Propterea, inquit, ista ita cōstructa sunt, vt discamus quia sancta sanctorum, hoc est cœlum, quod inaccessibile mortalibus soleret esse, iam adiri posset. Nec putemus illud ingredi non posse, vbi pontifex noster prior intrauit non sine sanguine, sicut prædixit propheta: Quis est iste qui venit de Edō tinctis vestibus de Bosra? Sed patienter expectamus tēpus resurrectionis nostrę, in quo cū apparuerit, apparebit & quid erimus. Scimus enim quia similes ei erimus, hoc est immortales. Sicut illi mors vltrà non dominatur, nec caro nostra dominata erit. ¶ Quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solūmodo in cibis, & in potibus, & variis baptismatibus & iustitiis carnis, vsque ad tempus correctionis impositis.) Hæ verò iustitiæ carnales in cibis & potibus & variis baptismatibus, vsque ad tempus correctionis impositæ sunt. Attende quid hoc est. Nihil enim ad perfectum deduxit lex, sed secundum mandatū carnale sordes & ignorantias potuit emendare: de adulterio verò & capitalibus criminibus nihil potuit purgare, sed digna rependebat absque misericordia. Ideo adulteram mulierem Pharisæi proposuerunt ante Iesum, vt possent eum accusare, si contra legem absoluere iuberet: aut laudabilem consuetudinem amitteret, si legis iussionē custodire præciperet. Sed vtrumque cauebat sapientia dei, quasi dixisset: Iusta est quidem lex, si iustos haberet ministros. Qui festucam de oculo alterius tollere vult, iustum est vt prius trabem de proprio tollat oculo. De baptismatibus Iudæorum plenius in euangelio secundum Marcum legitur, vbi Pharisæi vituperabāt dominum & discipulos non lotis manibus manducātes. Frustra autem Pharisæi, frustra omnes Iudæi lauant manus, & à foro dum veniunt, baptizantur, quamdiu contemnunt fonte saluatoris ablui. Sed Pharisęi spiritualia prophetarū verba carna-

Exodi 26.
Iosephus. 3 antiquitatū.
ἀπὸ κοινοῦ hæc omnia.
Roma.8.
Arca testamenti, caro Christi.
Pontifex Christus.
Math.27.
Sancta sanctorū cœlū.
Esaiæ.63.
Ioan 8.
Marci.7.

ba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis & operis castigatione præcipiebant, dicentes, Lauamini, mundi estote, & mundamini qui fertis vasa domini: isti de corpore solùmodo lauando intelligi putabant, cum certum sit Moysem & prophetas, qui vasa populi dei vel aqua dilui, vel igne purgari, vel oleo sanctificari quacunque ex caussa iusserunt, nô in hac materialium rerum emûdatione, sed mentium potius & operis castigatione, sanctimoniam atq; animarum nobis mandare salutem. ¶Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculû nô manu factum, id est, non huius creationis.) Tabernaculum non manu factum, cœlum significat, vnde nos futura bona speramus nobis dari, id est æterna, quæ non transeunt. Neque huius creationis, hoc est non huius tabernaculi species, quam in eremo fixit homo: sed lôge aliter ab ipso deo creatum est spiritualiter, nô carnaliter. In quo tabernaculo modo sunt animæ iustorum, & angelorum spiritus, expectantes donec compleatur numerus conseruorum suorum. ¶Neq; per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per propriû sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuêta.) Omnia quippe permutata sût: ibi sanguis hircorû diluit peccata carnis, hic sanguis Christi abluit peccata spiritus: quia æterna redemptione inuenta, ostendit in prioribus sacrificiis & legalibus cerimoniis non esse æternam retributionem. ¶Si enim sanguis hircorû & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo?) Si enim carnê, inquit, potuit mundare sanguis taurorum, multò amplius animæ sordem diluit sanguis Christi. Ne enim audiens sanctificationem, perfectam esse ablutionem existimet quis, mox subiungit caussam differentiæ, dicens: Qui per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, hoc est, sacrificium deo immaculatum. Erat quippe mundum à peccatis hoc sacrificium, hoc est, per spiritum æternum, nô per ignê, non per aliena quædam. ¶Emundauit conscientiam nostrâ ab operibus mortuis ad seruiendum deo viuenti.) Bene dixit ab operibus mortuis. Si quis enim tangebat mortuum, polluebatur. Et hic si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiâ. Opera mortua sunt peccata. Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea. sic qui pœnitentia ablutus est ab operibus mortuis, si eadem iterum agit, peius contaminabitur: sicut ait apostolus Petrus, Canis reuersus ad vomitum. ita qui iterat stultitiam suam. Ad seruiendum, inquit, deo viuenti. Hic manifestat quia opera mortua habêtes, nô possût seruire vero & viuo deo. quia illa mortua sunt & falsa. Et meritò nullus opera mortua habens ingreditur huc. Si enim eum qui corpus mortuum tangebat, non oportebat intrare in templum: quâto magis is qui opera mortua habet, non potest introire in cœlum? Mortua quippe sunt omnia opera quæ vitam non habent. ¶Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedente, in redemptionê earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamêtum enim in mortuis confirmatum est: alioqui nondum valet dum viuit qui testatus est.) Fortassis enim possent multi qui infirmius ædificabantur, ex eo maximè quòd mortuus est Christus, non credere promissiones eius. Paulus igitur ex abundantia hęc ponit exempla ex communi assumens consuetudine. Dicit enim quasi dubitante corde responderet. Propterea igitur oportebat considerare, quia nô viuentibus testatoribus, sed mortuis, tunc firma sunt testamenta, & fortitudinem accipiunt. Testamêtum enim circa nouissimum diê fit defunctionis: defunctio simul debet habere testamentum. Aduerte eû dicentê: Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Si duorum testimonium non est spernendum, quâto magis patris & filij etiam & spiritus sancti, de quo dicitur: Ille testimonium perhibet de me? Et de apostolis: Et vos quidem testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecû estis. In offensione quippe eramus: mori nos oportebat. Misit filium suum factum ex muliere, qui mori potuisset pro debitoribus mortis: qui mortuus est pro nobis, & deuicta morte effecit nos dignos testamenti, & hæreditatis promissæ. Hoc modo firmum factum est testamentum. Tantum fuit peccatum nostrum, vt saluari non potuissemus aliquando, nisi vnigenitus filius dei pro nobis moreretur. Quod vero ait, Infirmum esse testamentum viuente testatore: hoc significat, quòd quamdiu viuit testator, potest immutare sententiam, & alios atque alios hæredes adducere in hæreditatem suam. ¶Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatû est.) Vnde dixit, nec primum testamentû sine sanguine dedicatum est, id est firmum factum est, roboratû est. Quod autem dixit. Vnde, tale est quasi diceret: Propterea oportebat testamenti solennitatem compleri etiam per mortem Christi. ¶Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo, ipsûm quoque librû & omnem populum aspersit, dicens: Hic est sanguis testamenti quod mandauit ad vos deus. Etiam tabernaculum, & vasa ministerij sanguine similiter aspersit: & omnia penè in sanguine mundantur secundum legem, & sine sanguinis effusione non fit remissio.) Quid est quod liber & populus & tabernaculû sanguine aspersus est? nisi quòd preciosus sanguis Christi saluatoris nostri ab initio, illo schemate prænunciatus est. Quare hyssopo? Hyssopus enim herba humilis est, & in petris nascens. humilitas Christi significatur per hanc herbam, & fortitudo qua interiora nostra purgantur. Nam hoc genere herbæ pulmonum vitia purgari solent. Quare aqua? Ostêdit mundationem futurorum per aquam baptismi. Quare lana coccinea? Vt retineret sanguinem. Ostendit hoc loco, idem esse & aquam & sanguinem. Baptismum etiam nostrum passio eius est. Ideo idem Paulus dicit alio loco: Côsepulti enim estis cum illo in baptismo. Quod vero ait, Sine sanguinis effusione non fit remissio: quare hoc dixit? quia in illis non fuit plena remissio, sed semiplena, in minima parte. Nunc autem hic est, inquit, sanguis noui testamenti, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorû. Quis est liber qui aspersus est sâguine mystico, & quæ sunt vasa vnctionis, & quod tabernaculum, nisi populus? Ipsi enim sunt liber, vasa, & tabernaculum. Ideo dicit dominus: Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos. Sed illius fuit tota veteris testamenti corporalis mûdatio, nunc autem spiritualis est mundatio sanguinis Christi, Ideo dicit: Hic est sanguis noui testamêti, in remissionem peccatorum. In illis quidem in superficie aspergebatur, & iterum diluebatur aspersus. Neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima verò non ita est, sed ipsius essentiæ commiscetur sanguis, fontem illam faciens mundum, & inenarrabilem pulchritudinem producens. Propter hoc agni occisio fuit: & sanguis eius superliminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris testamêti leguntur, vt hoc vnum sacrificium designaret, per quod vera est remissio peccatorum, & mundatio animæ in æternum. ¶Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari, ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quàm istis. non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis.) Quomodo exemplaria sunt eorum quæ in cœlis sunt? Cœlestia quidem nominauit hanc conuersationem nostram, cuius conuersationis & exemplar fuit & significatio quæcunque gerebantur in veteri testamento. Vnde & Paulus, Conuersatio nostra in cœlis est. In cœlis ergo sunt ista quę nostra sunt, & hæc nostra cœlestia, quamuis in terra celebrentur. Quæ est ista conuersatio nostra? hæc est vera philosophia quam Christus docuit, quam apostoli secuti sunt, quæ ducit ad cœlestia. vnde & apostolus, Primus homo de terra terrenus: secundus de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Melioribus, inquit, sacrificiis, quàm hæc sunt. Quod melius est, bono aliquo melius est. Bona ergo fuerunt exêpla, quæ in cœlis sunt: sed ipsa cœlestia longè excellunt exempla sanctorum, quibus significâtur. Si ergo cœlestes sumus nos, & tâtum

Esaiæ 1. 52. Leui. 16. 1. Pet. 1. 1. Ioan. 1. Apoc. 1. A minori ad maius. 1. Pet 3. Roma. 5. Num. 19. Eccli 13. 2. Pet. 2. Ioan. 8. Ibidem. 15. Gala. 4. Hyssopi vis operatoria. Coloss. 2. Marci 14. 1. Corin. 11. Leuiti. 26. 2. Cor. 6. Matth. 26. Philipp. 3. 1. Corin. 15.

tum sacrificium adepti sumus: timeamus permanere in terra. Esse autem in terra & non esse quodammodo videmur, dum voluntate in cœlo sumus, licet corpore in terris. Si ergo nos animo appropinquamus deo, in cœlo sumus. Quid enim mihi curæ est cœlum, cùm video dominum cœli cùm ego efficior cœlum? Veniemus, inquit, ego & pater, & mansionem apud eum faciemus. Cœlum quidem quod perferenum est & mundum, non hyeme non nocte mutatur. Proinde & nos neque in tribulationibus seculi, neque in aduersitatibus diaboli hoc pati timeamus, sed maneamus immaculati & mundi. Habet quidem cœlum solem: habemus & nos Christum solem iustitiæ semper lucentem in cordibus nostris. ¶ Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno.) Superius dixit exemplaria verorum, exemplaria omnia nominans hæc etiam vera quæ intrat pontifex. Hoc verò vnũ templũ fuit in toto mundo venerabilius, ad quod homines vndique confluebant, sicut in actibus apostolorũ legitur, die sancto pentecostes, quando spiritus sanctus datus est apostolis in omnibus linguis loquentibus, constitisse ex diuersis partibus mundi, & cœleste audisse miraculum, & vidisse. Sed huic templo totum opposuit cœlum Paulus, & non hanc solam differentiam ostendit, sed etiam pontificem magnum, vt assistat vultui dei. Proinde non cœlũ tantum, sed etiam ex ingressu rem venerabiliorem facit. Nõ enim simpliciter, sicut hic per signa quædam, sed ipsi deo assistit semper viuus ad interpellandũ pro nobis. Intuere quãtæ differentiæ, sæpe, & semel: in sanguine alieno, & in sanguine proprio. Multum itaque interest. Ipse ergo & sacrificiũ & sacerdos & hostia est. ¶ Alioquin oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autẽ semel in consummatione seculorum ad destructionem peccati per hostiam suã apparuit. Et quemadmodum statutum est omnibus semel mori, post hoc autem iudiciũ sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se ad salutem.) Christus non continuò passus est, sed postquàm multi erant peccatores morte merito digni, apparuit: quod etiã alibi dicit: Vbi abundauit delictum, superabũdauit & gratia. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se credentium peccata exhaurire, oportuisset eum sæpius pati ab origine mũdi. Quod ne fieret, semel in consummatione mundi passus est ad multorum exhaurienda peccata. Quare multorum, & non omniũ? quia nõ omnes credunt. Pro omnibus mortuus est, hoc est, quantum in ipso. Eius momenti est vnius, cuius momẽti est omnium perditio. Non enim omnium peccata abstulit, propter quòd credere noluerunt. Statutũ est quippe omnibus semel mori, & post mortem iudicabitur vnusquisque secũdum merita sua. Sic & Christus semel mortuus est pro peccatis alienis. Et ideo quia voluntarie, & non necessarie mortuus est, secundo quippe aduentu apparebit sine peccato. Omnis quippe hostia pro peccato, dicitur peccatum. Non enim erit tunc hostia pro peccato, quia peccatum non erit, sed iustitia, siue in remuneratione iustorum, siue in retributione peccatorum.

Ioan. 14.

Roma. 5. 1. Pet. 3.

Roma. 5.

Hostia pro peccato, peccatum.

CAPVT DECIMVM.

VMbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.) Hoc est, non ipsam veritatem. Vsquequo enim veluti in pictura aspiceret quis lineamenta vmbrarum, significãs quid pingere velit, vmbra quædam est, sed non imago. Si enim flores ipsos quis colorum intinxerit, & imposuerit super lineamenta, tunc imago efficitur. tale quiddam erat etiã lex, vmbra veritatis. ¶ Per singulos annos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesinenter, nunquã potest accedentes perfectos facere. alioqui cessassent offerri, ideo quòd nullã haberent vltrà quàm conscientiã peccati, cultores semel mũdati. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata.) Vna est, inquit, ista hostia: illæ autem multæ sunt. Propterea enim nec fortes erant, quia multæ. Quid autem opus erat multis, dic mihi, vna sufficiente? Proinde quòd multæ & semper offerebantur, ostendit nunquã eos purgari. Sicut enim medicamentum quãdo fuerit forte, & salutis efficax, & valens cunctam valetudinem repellere, semel impositum totum operatur. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem, vt non vlterius apponatur. Si verò semper apponitur, manifestum indiciũ est minus illud præualuisse. Medicamenti quippe virtus illius est, vt semel apponatur, & non frequenter. Sic etiã hic, qua ratione eisdẽ sacrificiis semper curabantur. Si enim omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret quis sacrificia. Proinde cõmemoratio peccati fuit, non absolutio, quia quotidie iisdem purgabantur hostiis etiam & ipsi sacerdotes, & populus pariter. In Christo econtrario semel oblata est hostia potens ad salutem sempiternam. Quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed recordationem facientes mortis eius, & vna est hæc hostia, non multæ. Quomodo vna est, & non multæ? quia semel oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar illius est, id ipsum semper offerimus, nec nũc quidem alium agnum cras, alium hodie, sed semper idipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium. Alioquin hac ratione quoniã multis in locis offertur, multi Christi sunt? nequaquam: sed vnus vbiq; est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offert, vnum corpus est, & non multa corpora: ita etiam & vnum sacrificium. Pontifex enim noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit. Ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem consumi non potest. Hoc autem quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum est. Hoc enim facite, inquit, in mei commemorationem. Non aliud sacrificium, sicut pontifex, sed ipsum semper offerimus, magis autem recordationem sacrificij operamur. ¶ Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam & oblationes noluisti: corpus autem aptasti mihi. Holocaustomata & pro peccato non tibi placuerunt: tunc dixi, ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam deus. Superius dicens quia hostiam & oblationes & holocaustomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi quæ secundũ legem offeruntur: tunc dixi, ecce venio, vt faciam deus voluntatem tuã.) Ablata sunt signa promittentia, quia exhibita est veritas promissa. Ideo ait, Holocaustomata & sacrificia noluisti, corpus autem aptasti mihi. Hoc est, peccatum humani generis legalia sacrificia non potuerunt expiare. Corpus autem aptasti mihi, hoc ex persona dicitur eius, qui corpus suscepit nostræ mortalitatis, vt pro nobis haberet quid offerret. Tunc dixi, ecce venio. Dum tempus fuit vt ablata essent signa, & veritas promissa veniret, tũc dixi ecce venio. Ablata hęc, illa oblata. Hęc impleta vbi sunt, sacrificia Iudæorũ transierunt, & non sunt in ecclesia Christi: quia venit ille qui figurabatur illis sacrificiis: de quo in capite siue in capitulo libri scriptum est. Cuius libri? vtique Psalterij, vbi dicitur, Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in lege domini voluntas eius. Qui Psalmus capitulum libri totius dicitur à quibusdã. Ideo apostolus hic dicit, In capite libri scriptum est de me, vt faciam deus voluntatem tuam. Hoc est quod in Euãgelio dicitur: Non veni, inquit, facere voluntatem meam, sed volũtatem eius qui me misit. ¶ Aufert primũ, vt sequẽs statuat.) Id est primum testamentum quod Moysi datum est in mõte Sinai, vt sequẽs statuat, hoc est, euangeliũ quod per Christum oblatum est, firmum statuat. ¶ In qua volũtate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi Iesu semel.) Hæc oblatio semel oblata est, sed semper potens est abluere omnes credentes, & omnes optantes in ea mundari. Ideo plenius subiunxit & plenè exponens idẽ beatus Paulus virtutem huius hostiæ: ¶ Et omnis quidem sacerdos prę̃stò est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem vnã pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Priores enim ostendit inutiles esse hostias ad integram mundationem: sed formam magis eas esse, & multò

Vmbra & imago per collationẽ.

Leuit. 16.

Enarratio ex collatiõe.

Nota.

Confirmat collatione.

Nota.

1. Corin. 11.

Psalm. 39.

Iudæi.

Lex typus Christi venturi.

Psalm. 1.

Ioan. 6.

Psalm. 109.

& multò minus habere. Sed quia occurrebat ei adhuc, id A est, si formę erant, quomodo veritate veniente non cessauerunt neque discesserunt, sed adhuc celebrantur? Adhuc ergo de his ait ostendens quia non celebrantur, neque velut formæ. Nō enim eas acceptabiles habet deus, & hoc soli habēt qui semper spiritui sancto restiterūt. Quapropter prophetico testimonio redarguit eos dicens, Holocaultomata & pro peccato noluisti. De nullo alio nisi de Christo hoc dicitur. Et quid mirū, si nunc non est voluntas dei in sanguine hircorum & taurorum, dum per prophetam Esaiam dicitur, Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Dum hæc noluisti, tunc dixi, ecce venio. In qua voluntate salui facti sumus, Quomodo salui facti sumus? Id est per oblationē corporis Iesu semel. Et omnis quidē sacerdos præsto est quotidie ministrans. Ministrare autem famulorū est, sedere vero dominorum. Vnde & dicit, Sedet ad dexteram dei. Quapropter vnam offerens hostiam quæ saluare potest in perpetuum, sedet ad dexteram patris, de cætero expectans donec ponantur inimici eius sub scabellum pedum eius. Qui B sunt inimici eius? Iudæi scilicet, & omnes infideles, qui in die iudicij damnandi sunt ab eo. Et hic nimietatem potētiæ significat. Non dixit subiiciantur, sed vt ponātur sub pedibus eius. Non igitur efficiamur ex numero inimicorum. Nō enim soli inimici, qui infideles sunt, sed etiam qui ita immunda pleni sunt. Prudentia autem carnis inimica est deo, legi enim dei non est subiecta, nec enim potest. ¶ Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Cōtestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquā enim dixit, Hoc est autem testamentū quod testabor ad illos. Post dies illos, dicit dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum non recordabor amplius. Vbi autem horū remissio, iam non est oblatio pro peccato.) Vna quippe oblatio corporis Christi perfectos facit sanctificatos, quę remissionem integram facit peccatorum. Hoc autem & ex testimonio probat prophetico, dicens: Cōtestatur autem nobis & spiritus sanctus. Hoc est autem testamentum quod testabor ad illos, post dies illos, dicit domin', dabo leges meas in cordibus eorum. Non ita vt scripta fuit lex in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus perpetualiter scri- C bebat illam. Quæ est ista lex, quæ in cordibus singulorum scripta est? vtiq; charitas, vt ea quæ nolimus nobis fieri, alteri non faciamus. Hæc est quæ cooperit multitudinem peccatorum, sicut in euangelio dicitur: Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc eadem & vos facite illis. Quapropter non est necesse quotidie sacrificiis quotidianis purgare, sicut in veteri lege. ¶ Habētes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quā initiauit nobis viam nouam, & viuentem per velamen, id est, carnem suam, & sacerdotem magnum super domum dei.) Hic ostendit distantiam pontificis & sacerdotis, & hostiarum, & tabernaculi, & testamenti, & repromissionis, & multam differentiam. Siquidem illa fuerunt temporalia, hæc autem æterna. Illa quidem ad horam parentia, hæc permanentia. Illa infirma, hæc perfecta. Illa formę, hæc veritas. Hoc enim testamentum nouum habens remissionem peccatorum, illud autem nihil huiusmodi. Illud autem manufactum, hoc autē non manufactum. Illud quidem sanguinem hircorū habēs, D hoc autem domini. Illud quidem stantem sacerdotē habet, hoc autem sedentem. Quoniam igitur cum illa minora sint: hæc autem maiora: Habentes igitur, inquit, fratres fiduciā. Vnde? sicut enim confusionem faciunt peccata, sic fiduciam remissio peccatorum, & quòd cohæredes effecti sumus: & quòd tanta dilectione fruimur. In introitu, inquit, sanctorum. Hic cœlum dixit, & accessum ad spiritalia. Quam dedicauit. Hoc est quā cōstruxit, & initiauit. Dedicatio quippe dicitur initium vtendi. Quam præparauit, inquit, & per quam ipse perrexit viam nouam & viuam. Per velamē, inquit, carnis suæ. Hęc quippe caro primò penetrauit viam illam, & dedicauit illam, hac ratione, quoniam ipse in ea perrexit. Velamē autem meritò vocamus. Cum enim eleuatus est in cœlum, tunc apparuerunt cœlestia. ¶ Accedamus, inquit, cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.) In quo accedamus, scilicet fide & spirituali cultura, in veraci corde, sine simulatione, in satisfactione fidei, quia nihil est visibile horum, neque sacerdos, neque sacrificium, neq; altare. Propterea, inquit, in plenitudine fidei sic oportet credere, quomodo certi sumus. De visibili etenim adhuc amplius certi sumus. Hic enim aliquando carnis sensus errāt in iis quæ videntur: illic autem nequaquam, quia spiritu spiritualia percipimus, & non licet hæsitare de eis. Ideo ait, aspersi corda à conscientia mala. Ostendit quia non fides sola, sed etiā vita cum virtute quęritur: quia fides sine operibus ociosa est. Illi autem corpora mundabant, nos conscientiam. Et abluti, inquit, aqua munda. Lauacrum baptismatis in hoc loco dicit. Baptisma enim corporis mundatio non est, sed animæ: si fides adest baptizato, siue parentum, siue sui ipsius si ad rationabilem ętatem peruenerit. ¶ Teneamus spei nostræ cōfessionem indeclinabilem. Fidelis est enim qui repromisit.) Nihil scruteris, nihil rationis expectes: fide opus habēt hæc omnia: quia sine fide impossibile est placere deo. Sicut deus fidelis est in promissis suis, ita fideles vult nos in promissis nostris quæ vouimus, diabolo contradicere, & Christo obedire. ¶ Et consideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deserentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam.) Quid est, Intelligamus inuicē? Si virtute creditur, hunc imitemur, in eum intēdamus, vt diligamus & diligamur. Ex dilectione quippe bona opera fiunt. Magnum quippe bonum est cōgregatio. Ipsa nanque charitatem operatur feruentiorem, & ex ea cuncta opera bona generātur. Nihil nanque bonū est, quod non per charitatem fit. Istam igitur confirmemus inuicem, quia plenitudo legis charitas est. Non enim laboribus opus habemus, aut sudoribus. si dilexerimus inuicem, spōtanea nobis via prosternitur, ducens ad virtutem, & ad cœlestia. ¶ Sicut est consuetudinis quibusdam.) In hoc loco non solum admonuit, sed etiam culpauit & terruit vnitatem charitatis scindentes. ¶ Sed consolātes tantò magis, quanto videritis appropinquantem diem.) Quem diem designat? nisi diem iudicij, in quo singulorum merita examinantur: vel etiam extremum diē vitæ nostræ. Dicit enim alio loco: Dominus prope est, nihil solliciti sitis, id est, de terrenis. Et itē: Nunc propior est salus nostra, quàm cū credidimus. Tempus enim abbreuiatum est. ¶ Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hostia.) Sponte nanque peccātibus nobis postquam accepimus veritatis agnitionem vlterà non relinquitur hostia pro peccatis, sicut in veteri lege donatum fuit hostias offerre sæpius pro peccato. Neque enim Christus ipse iterum immolādus est pro peccatis nostris, hoc enim semel factum est, & secundo non est opus, sed magis opus est post acceptam gratiam permanere in fide & veritate bonorum operum. Mundatus es, liber es à criminibus, factus es filius dei. Si ad primum vomitum reuersus fueris, aliud te expectat iudicium, nisi per pœnitentiam renouatus fueris. Ideo subsequenter ait: ¶ Terribilis autē quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios.) In hoc non pœnitentiam exclusit, neque propitiationē quæ fit per pœnitentiam, neque repellit & deiicit per desperationem delinquentem: non enim ita est inimicus nostræ salutis. Sed quid? secundum exclusit lauacrum baptismi. Non enim dixit, Non est vlterà pœnitentia: neque dixit, Vlterà non est remissio, sed hostia, inquit, vlterà non est, hoc est, crux secunda vlterà non est. Vna nanque perfecit in perpetuum eos qui sanctificantur: non sicut Iudaicæ: cautos nos volens efficere, ne vlterà vel crucem Christi, vel hostias Iudaicas expectemus pro peccatis. Et quicunque pœnitentiæ medicamentum neglexerit, ignis æmulatio deuoret eum. Quapropter vnusquisque ad pœnitentiæ (dum tempus habet) medicamentum confugiat, ne igni tradatur æterno. ¶ Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur.) Terrorem enim incutit Christianis de pœnis eorum qui sub lege peccauerunt. Sine miseratione, inquit, vt nulla sit venia, nulla sit misericordia: quoniam Moysi esset illa lex. Si duo, vel tres, sicut ille dispo-

suit,

Psalm. 39. — Esaiæ 1. — Ministrare & sedere. — Roma. 8. — Hiere. 31. Supra. 8. — Lex in cordib' scribida. Charitas Matth. 7. Lucæ. 6 — Discrimē veteris legis & nouæ. — Dedicatio. — Fides sine operibus ociosa. — Matth. 24. Roman. 13.

fuit, testificantur super eum, confestim iudices populi iudicant eum ad mortem, si legi contrarius fuit, aut inobediens. Et si hoc ita est in veteri lege, vbi lex Moysi irrita fit: ¶Quanto magis putatis, inquit Apostolus, deteriora mereri supplicia, qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?) Quantò maior est Christus quàm Moyses, gratia quàm lex: tãto maiora mereberis supplicia. Et quomodo conculcat quis filium dei? quãdo enim eo indignè participatur per sacramenta, nonne grande peccatum committit? nonne illũ conculcat? nõne ipsum contẽnit? Sicut enim ea quę conculcamus, nullius momẽti pendimus: sic & qui liberè peccant absque timore & absque pœnitentia, Christum nullius momenti existimant, nec eum iudicem futurum formidant. Factus est per gratiam corpus Christi, & seipsum facit corpus diaboli: & sanguinem Christi polluit, in eo quòd mundatus est, & ad vomitum reuertitur pristinum: & seipsum per pœnitentiam iterum mũdare neglexerit, spiritum gratiæ iniurians. Qui vero beneficium dantis grata mente non suscipit, iniuriam facit benefaciẽti. Ille facit te filium, & tu verò vis fieri seruus peccati. Venit enim ad habitandum apud te, tu vero non præparas ei domum dignam habitationis suæ: alium, id est diabolum, tibi habitatorem concilians. ¶Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Et iterum, Iudicabit dominus populum suum.) De inimicis hoc dixit, & de negligẽtibus per pœnitentiam se purgare, sed securi male faciũt. Iudicare enim intelligitur plebem suam, separando de ipsa plebe sua bonos à malis, fideles ab infidelibus. ¶Horrendum est incidere in manus dei viuentis.) Incidit in manus dei in die iudicij, id est in potestatem eius iudicij qui reddet vnicuique secundum merita sua. Qui non vult modo pręuenire in cõfessione & pœnitentia faciem eius dum tempus habet, si nõ pœnituerit de peccatis suis, incidit in horrendum iudicium omnipotẽtis dei. ¶Rememoramini autem pristinos dies in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionũ.) Postquam Paulus concussit animos eorum, dicendo, Horrendum est incidere in manus dei viuentis: fidem faciens quòd omnimodis oportet perire iniuriantem gratiam dei, & spiritui sancto contumeliam facientem: & hoc ex lege Moysi docet. Proinde ne multo timore desperantem à tristitia & desperatione absorberi faceret, consolatur eos per laudes, & orationes & æmulationem domesticam eis proferens. Illuminati, id est, confortati per gratiam diuinam. Magnum certamẽ sustinuistis passionum. Non dixit simpliciter certamen, sed addidit, magnũ. Nec dixit tentationes, sed pugnam: quod quidem multæ laudis est, & nostrarum prædicatio laudũ, pro Christi nomine pati. ¶Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti: in altero autem socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinctis compassi estis.) Modo minutatim per partes prosequitur laudes eorum, dicens eos non solùm viriliter sustinere passiones pro Christo, verumetiam & vinctis cõpassos eos esse annunciat, & tribulationibus opprobriisque spectaculũ factos. Grauis quippe res est opprobrium, & idonea ad fortitudinem animæ subuertendam, & excæcandam mentẽ potens. Quoniam enim valde appetens est gloriæ genus humanum, propterea etiam & opprobriis facile captatur. Et non simpliciter dixit opprobriis, sed etiam augmentum fecit, dicens: Spectaculũ facti. Cum enim quis secretè exprobratur, contristatur quidem: sed multo amplius cum coram hominibus. ¶Et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.) Mirabiliter laudat eos in fide: quia si fidem nõ haberent meliora recepere pro hac substãtia abrepta, non cum gaudio suscepissent rapinam eius. Proinde subiungit fiduciam fidei. ¶Cognoscentes, inquit, vos habere meliorẽ & manentem substantiã.) Quasi diceret, Vestras futuras vidistis diuitias, sustinuistis cum gaudio: quod necdum appareret, quasi præsens appareret, cernebatis. Hoc enim totum apostolicum est opus, & dignum illis fortibus animabus vt flagellis gauderent. Ibant, sicut in actibus apostolorum legitur, à concilio gaudentes, quia digni habebantur pro nomine Iesu contumelium pati. Cognoscentes, inquit, vos habere meliorem & manentem substantiam, prout diceret firmam, & substantialem, quæ perire non possit, sicut ista terrena perit. Deinde laudans eos, dixit: ¶Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem apud deum.) Apparet autẽ quia in magna confidẽtia erant ad deũ, quam ne amitterent, instantissime eos hortatur. Facilius enim integra conseruantur, quàm amissa recuperantur. Nihil enim vobis necessarium est, nisi vt stetis firmiter, & permaneatis in fortitudine vestra, quæ magnam habet remunerationem apud deum. ¶Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes, reportetis promissionẽ.) O quanta magnitudo exhortationis istius & cõsolationis. Vnum quippe opus habetis, id est, vt perseueretis in agone, donec recipiatis coronam condignã labori vestro: quia non qui cœperit, coronabitur, sed qui perseuerauerit in certamine vsque in finem, hic saluus erit. In patiẽtia vestra siquidem possidebitis, dicit dominus, animas vestras. Reportetis dixit, id est, accipiatis promissiones dei. ¶Adhuc enim modicum aliquantulúmq; qui venturus est, veniet & non tardabit.) Non minima cõsolatio est laboris, citò sperare venturum iudicem, & remuneratorem, & consolatorem remuneraturum certaminis constãtiam. ¶Iustus autem meus ex fide viuit. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionẽ animæ.) Hoc propheticum intulit apostolus testimonium, ad exhortationẽ fidei. Sicut displicebit qui dubitat, ita qui crediderit, viuet in fide sua recta. Quapropter credamus venire velociter iudicem Christum, & præparemus nos obuiam in bonis actibus, ne simus subtractionis filij à luce sempiterna, sed acquisitionis in gloriam cum sanctis, in die magno audientes vocem desiderabilẽ: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod paratum est vobis ab origine mundi.

Ex collatiõe cõfirmatio. γνώμη. Deute. 32. Roma. 12. Act. 5. γνώμη. Matth. 10. Abac. 2. Roma. 10. Gala. 3. γνώμη. Matth. 25.

¶Ad finem vsque decimi istius capitis, continenti serie D. Ambrosij scholia siue commentarioli cucurrere: in Archetypo desyderabantur in capita. 11. 12. & 13.

Diui Ambrosij

MEDIOLANENSIS EPIscopi orationes, aut si mauis, μελέται, meditationes aliquot piissimæ, nunc primum ex archiuis depromptæ Cartusiæ Parisiensis.

Orditur ab exomologesi laudis diuinæ.

SVmma trinitas, vna virt', indiscreta maiestas deus noster omnipotẽs, Confiteor ego vltimus seruorum tuorum, & exiguum membrum ecclesiæ tuæ, confiteor, gratias ago, & honorifico te debito sacrificio laudis, pro scire & posse quod mihi tãtillo donare dignat' es. Et quia exteriora mihi munera desunt, quæ possint offerri: ea quæ in me sunt, vota laudationis ex dono misericordiæ tuæ, ecce libens atq; ouans offero tibi de fide non ficta, & conscientia pura. Credo ergo te corde, rex cœli, & terræ domine, & ore confiteor te patrem, & filium, & spiritum sanctum in personis trinum, & in substãtia vnum, verum deum omnipotentem, vnius simplicis, incorporeæ, inuisibilis, incircunscriptæ naturæ, nihil in te maius aut inferius habentem, sed per omnem modum sine deformitate perfectum, sine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine tempore sempiternum, sine morte vitam, sine infirmitate fortem, sine mendacio veritatem, sine loco vbique totum, sine situ vbique præsentem, sine extẽsione omnia implentem, sine contractione vbique occurrentem, sine motu

omnia

omnia transcendentem, sine statu intra omnia manentẽ, sine indigentia omnia creantem, sine labore omnia regentem, sine tui initio omnibus initia dantem, sine tui immutatione omnia mutabilia facientem. In magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate summũ, in sapientia inæstimabilem, in consiliis terribilem, in iudiciis iustum, & in cogitationibus secretissimum, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum, erga delinquentes patientissimum, erga pœnitentes pium, semper eundem ipsum, æternum ac sempiternum, immortalem, atque immutabilem. Quem nec spatia dilatant, nec breuitas locorũ angustat, nec receptacula coartãt, nec voluntas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœsta perturbãt, nec læta demulcent. Cui nec obliuio quicquam tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedũt. Cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec casus finem dabit: sed ante secula, & in seculis, & per secula in æternum viuis. Et est tibi perẽnis laus, & æterna gloria, summa potestas, ac singularis honor, perpetuum regnum, & sine fine imperium per infinita & indefessa & immortalia secula. Amen.

Secunda oratio eiusdem ad patrem, & gratiarum actio de humana per redẽptoris aduentum, piè procurata restauratione.

Ab hymno diuinæ maiestatis, ad dispensatio(nem) carnis deitę diui verbo assumptæ.

Vcusque omnipotens deus Trinitas, cordis mei inspector & scrutator, confessus sum omnipotẽtiam maiestatis tuæ, & maiestatem omnipotentiæ tuæ: nunc autem qualiter humano generi in fine seculorum subuenire dignatus es, sicut corde creditur ad iustitiam, ita ore coram te confiteor ad salutem. Tu quidem pater deus solus nunquam legeris missus: de filio autem tuo ita Apostolus scribit: Cum venit plenitudo temporis, misit deus filium suũ. Cùm dicit, misit: satis ostendit quòd in hũc mundum missus aduenit, cùm de Maria semper virgine natus, verus & perfectus homo in carne apparuit. Sed quid est quod de illo præcipuus Euangelistarum ait, In mũdo erat, & mũdus per ipsum factus est? Illuc verò missus est per humanitatem, vbi semper fuit per diuinitatem. Quam videlicet missionem opus esse totius Trinitatis, corde credo, & ore confiteor. Quomodo nos amasti pater sancte, quantum nos dilexisti pie conditor, qui etiam proprio filio tuo non pepercisti, sed pro nobis omnibus tradidisti eũ? Subdit' ille tibi vsque ad mortem, mortem autem crucis, tollẽs scilicet chirographum peccatorum nostrorum, & affigens illud cruci, crucifixit peccatum, & occidit mortem, vnus ille inter mortuos liber, potestatem habens ponẽdi animam suam, & iterum sumẽdi eam, pro nobis tibi victor & victima factus: & ideo victor, quia victima: pro nobis tibi sacerdos, & sacrificium: & ideo sacerdos, quia sacrificium. Meritò mihi spes valida in illo est: quia sanabis omnes lãguores meos per eum, qui sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis. Languores quippe mei, Domine, magni sunt & multi. Habet enim multa in me princeps huius mundi, scio & fateor. Sed rogo te, libera me per sedentem ad dexteram tuam, redemptorem nostrum, in quo nihil suũ potuit inuenire. Per ipsum me iustifica, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Per ipsum caput nostrum, in quo nulla est macula, libera membrum eius, licet exiguum & infirmum. Libera me, quæso, à peccatis, culpis, vitiis, & negligentiis meis. Reple me tuis sanctis virtutibus, & fac me bonis pollere moribus. Fac me in sanctis operibus propter nomẽ tuũ perseuerare vsque in finem secundum voluntatem tuam. Desperare vtique potuissem propter nimia peccata, & infinitas negligentias meas, nisi verbum tuum, deus, fieret homo, & habitaret in nobis. Sed desperare iam nõ audeo: quia cum inimici essemus, recõciliati sumus per mortem filij tui: quanto magis nunc salui facti ab ira per ipsum? Omnis nanque mihi spes, & totius fiduciæ fortitudo est in precioso sanguine eius, qui effusus est propter nos, & nostram salutẽ. In ipso respiro, & in ipso confisus ad te peruenire desydero, non habens meam iustitiam, sed eã quæ est ex filio tuo domino nostro Iesu Christo. Vnde clemẽtissime & benignissime amator hominum, deus, qui per Iesum Christum filiũ tuum dominum nostrum cum non essemus, potenter fecisti nos: & cum perditi fuissemus culpa nostra, mirabiliter recuperasti nos, gratias ago pietati tuæ, & multas tibi refero gratias ex totis præcordiis meis, qui propter tuam inenarrabilem dilectionem, qua nos miseros & indignos mirabili bonitate amare dignatus es, misisti eundem vnigenitum tuum de sinu tuo ad publicum nostrum commodum saluare nos peccatores, tunc filios perditionis. Gratias tibi ago pro sancta incarnatione & natiuitate eius, & pro gloriosa genitrice eius, de qua ipse carnem assumere dignatus est propter nos & nostram salutem: vt sicut verus deus est ex te deo, ita verus homo ex homine esset. Gratias tibi ago pro passione & cruce eius, pro morte & resurrectione eius, & pro ascensione eius in cœlum, & sede eius maiestatis ad dexteram tuam. Ipse enim die quadragesimo post resurrectionem suam videntibus discipulis ascendens super omnes cœlos, sedénsq; ad dexteram tuam, spiritum sanctum secundum promissionem tuam in filios adoptionis effudit. Gratias tibi ago pro illa sanctissima effusione preciosi sanguinis eius, quo sumus redempti: simul pro sacrosancto & viuifico mysterio corporis & sanguinis eius, quo quotidie in ecclesia tua pascimur & potamur, abluimur & sanctificamur, & vnius summęque diuinitatis participes efficimur. Gratias tibi ago pro hac tua mira & inenarrabili charitate, qua nos indignos sic amasti, & saluasti per vnicum dilectum filiũ tuum. Sic enim dilexisti mundum, vt vnigenitum tuum dares: vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam ęternam. Hęc est autem vita æterna, vt cognoscamus te solum verum deum, & quem misisti Iesum Christum per fidẽ rectam, & digna fidei opera. O immensa pietas: ó immensa & ineffabilis charitas: vt liberares seruum, tradidisti filium. Deus factus est homo, vt perditus homo de potestate dæmonum erueretur. Quoniam benignus amator hominum filius tuus deus noster, cuius piis visceribus non satis visum est vt se inclinaret factus homo de vera virgine, nisi etiam subiret crucis supplicium, effuso sanguine propter nos, & nostram salutem. Venit pius deus, venit pro pietate & bonitate sua, venit quærere & saluum facere quod perierat. Quæsiuit ouem perditam, quæsiuit & inuenit, & humeris suis reportauit ad caulas gregis pius dominus, & verè multum mitis pastor. O charitas: ó pietas: Quis audiuit talia? Quis super tanta misericordiæ viscera non obstupescat? Quis non miretur? quis non collętetur? Propter nimiam charitatem tuã qua dilexisti nos, misisti filium tuum in similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum, vt nos efficeremur iustitia tua in ipso. Ipse enim verus est agn', agnus immaculatus, qui ĩmolatus abstulit peccata mũdi: qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit. Sed quid tibi retribuere possumus deus noster, pro tantis beneficiis misericordiæ tuæ? Quas laudes, quásve gratiarum actiones? Etiam si illa beatorum angelorum scientia & potentia foret nobis, nil tamen dignum tantæ pietati & bonitati tuæ recompensare valeremus. Si certe omnia mẽbra corporis nostri verterentur in linguas, ad rependendas tibi debitas laudes, nequaquam sufficeret exiguitas nostra. Supereminet enim omni scientiæ ineffabilis charitas quam ostẽdisti nobis indignis pro sola bonitate & pietate tua. Filius nanque tuus rex noster, non angelos, sed semen Abrahæ apprehendit, assimilatus nobis per omnia absque peccato. Humanam nanque non angelicam suscipiẽs naturam, & eam stola resurrectionis & immortalitatis glorificans vexit super omnes cœlos, & super choros angelorum, super cherubim & Seraphim collocans ad dexteram tuam. Hanc autem laudant angeli, & adorant dominationes, & omnes virtutes cœlorum tremunt super se deum hominẽ. Hæc nempe est mihi spes tota, omnísq; fiducia. Est enim in ipso Christo domino vniuscuiusque nostrum & portio, & sanguis, & caro. Vbi ergo portio mea regnat, regnare me credo. Vbi sanguis meus dominatur, dominari me credo. Vbi caro mea glorificatur, gloriosum me esse cognosco. Quantumuis peccator sim, de hac communione gratię non diffido: & si peccata mea prohibent, substantia requirit: & si delicta propria me excludunt, naturæ communio non repellit. Non enim tam

Roma. 10. b. — Ioan. 1. — Roma. 8. f. — Philipp. 2. b. — Coloss. 2. c. — Psal. 87. a. — Ioan. 10. c. — Roma. 8. g. — Ioan. 14. d. — Esaiæ. 53. c. — Ioan. 1. b. — Roma. 5. b. — Ioan. 3. b. — Ioan. 17. a. — Roma. 8. f. — Lucæ. 19. b. — Lucæ. 15. a. b. — Roma. 8. a. — 2. Cor. 5. d. — Hebr. 2. d.

tam immitis est dominus, vt obliuiscatur hominis, & non meminerit ipsius, quẽ ipse gestat: vt quem mei causa suscepit, non me eius caussa requirat. Mitis certè & valde benignus est dominus deus noster, & diligit carnem suam, mẽbra sua, viscera sua. In ipso deo & domino nostro Iesu Christo dulcissimo atque clementissimo, in quo iam resurreximus, iam ad cœlum conscendimus, iam in cœlestibus considemus, caro nostra nos diligit. Habemus autem prærogatiuam sanguinis nostri: in ipso sumus, membra eius, caro eius. Ipse denique est caput nostrum, ex quo totum corpus est compactũ, sicut scriptum est: Os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Et erunt duo in carne vna. Et nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed fouet & diligit eam. Mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia, ait Apostolus. ¶ Gratias igitur ago labiis & corde, & omni qua valeo virtute, infinitæ misericordiæ tuæ domine deus noster pro omnibus miserationibus tuis, quibus mirabiliter nobis perditis subuenire dignatus es per eundem filium tuum saluatorem & recuperatorem nostrũ, qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: & nunc viuens sine fine, sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis, & simul tecum miseretur, quia deus est ex te patre coæternus tibi & consubstantialis per omnia, vnde potest nos in æternum saluare. Sed secundum hoc quòd homo est, ex qua parte minor te est, data est ei à te omnis potestas in cœlo & in terra, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria tua est ô deus pater omnipotens. Ipse quidem iudex constitutus est viuorum & mortuorum. Tu verò non iudicas quenquam, sed omne iudicium dedisti filio, in cuius pectore reconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ. Ipse est autem testis & iudex: iudex & testis, quem nulla conscientia peccatrix effugere potest. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius. Ipse sanè qui iniustè iudicatus est, iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia. Benedico ergo nomen tuum sanctum, & glorifico ex toto corde meo, & gratias ago omnipotens & misericors domine, pro illa mirabili & inenarrabili coniunctione diuinitatis & humanitatis in vnitate personæ: vt non alter deus, alter homo esset: sed vnus idem deus, & homo: homo, & deus. Sed licet mirabili dignatione verbum caro factum sit: neutra tamen ex duabus naturis in aliam mutata est substantiam. Trinitatis mysterio quarta non est addita persona. Vnita quidem est, non confusa verbi dei hominísque substantia: vt in deum, quod susceptum est ex nobis perueniret, & illud quod nunquam non fuerat, idem quod fuerat, permaneret. O mirabile mysterium, ô inenarrabile commercium, ô mira sempérque miranda diuinæ propitiationis benignitas. Serui digni non fuimus: & ecce filij dei facti sumus: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Et quid nos ad hæc? Sed rogo te, clementissime pater deus, per hanc inæstimabilem pietatem & charitatem tuam, vt dignos nos facias multis & magnis promissionibus eiusdem filij tui domini nostri. Mãda virtuti tuæ, & confirma hoc quod operatus es in nobis. Perfice quod cœpisti, vt ad plenam pietatis tuæ gratiam mereamur peruenire. Fac nos per spiritum sanctum intelligere & mereri, ac debito honore venerari magnum hoc pietatis tuæ mysterium, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est mundo, assumptum est in gloria. O quantum tibi sumus debitores, domine deus noster, tanto redempti precio, tanto saluati dono, & tam glorioso adiuti beneficio? Quantum à nobis miseris es timendus, amandus, honorandus, & glorificandus, qui nos sic amasti, sic saluasti, sic sanctificasti, sic sublimasti? Tibi nempe debemus omne quod possumus, omne quod sapimus, omne quod viuimus. Sed quis habet quicquam, non tuum? Tu domine deus noster à quo bona cuncta procedunt, propter te & propter nomen tuum da nobis de bonis tuis, vt de tuis donis ac datis seruiamus tibi, & in veritate placeamus atque debitas quotidie laudes & gratiarum actiones rependamus tibi pro tantis beneficiis misericordiæ tuæ. Non enim aliunde possumus seruire tibi neque placere, nisi de tuo munere. Omne enim datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Domine deus noster, Deus pie, Deus bone, Deus omnipotens, Deus ineffabilis & incircunscriptæ naturæ, institutor omnium rerum, & domini nostri Iesu Christi pater, qui eundem dilectum filium tuum misisti de sinu tuo ad publicum nostrum suscipere vitam nostram, vt nobis donaret suam, essétque perfectus deus ex patre, & perfectus homo ex homine matre. Deus totus, homo totus, vnus idémque Christus æternus & temporalis, immortalis & moriturus: Creator & creatus, fortis & infirmus, nutritor & nutritus: pastor & ouis: temporaliter mortuus: tecum viuens in æternum, suis dilectoribus vitæ municipatum dedit: & nobis dixit: Quodcunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis per ipsum sacerdotem & verum pontificem & bonum pastorem, qui se tibi obtulit sacrificium, ponẽs animam suam pro grege suo. Te rogo per ipsum, qui sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis, redemptorem & aduocatum nostrum: pietati tuæ & bonitati tuæ supplico clementissime & benignissime amator hominum deus, vt des mihi cum eodem filio tuo domino nostro & cum sancto spiritu, te in omnibus benedicere & glorificare, tibíque gratias agere cum multa cordis contritione, & lacrymarum fonte, & mentis iubilatione: quia quorum est vna substantia, vnum est & datum. Sed quoniam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: excita, quæso, torporem meum tuis stimulis, & fac me strenue perseuerare in præceptis tuis & laudibus die ac nocte. Tribue vt concaleat cor meum intra me, & in meditatione mea exardescat ignis. Et quia ipse vnicus tuus dixit, Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum: & nemo venit ad patrem, nisi per me: obsecro & suppliciter rogo, trahe me semper ad ipsum, & ipse me tandem perducat ad te, illuc vbi ille est in dextera tua sedens, vbi est sempiterna vita, & sempiternè beata, vbi amor perfectus, & nullus timor: vbi est dies æternus, & vnus omnium spiritus: vbi est summa & certa securitas, secura tranquillitas, tranquilla iucunditas, iucunda fœlicitas, fœlix æternitas, æterna beatitudo, beata tui sine fine visio, & laudatio: vbi tu cum illo, & ille tecum, cum communione sancti spiritus æternaliter & sempiternaliter viuit & regnat deus, Amen.

Alia eiusdem oratio.

SPes mea, Christe deus, hominum tu dulcis amator,
Lux, via, vita, salus, pax, & decus omne tuorum.
Omnia pro quorum voluisti ferre salute,
Carnem, vincla, crucem, vulnus, mortémque, sepulchrum,
Post tres inde dies (deuicta morte) resurgens,
Discipulis visus, nutantia corda reformans,
Luce quaterdena cœlorum regna petisti
Viuus in æternum, nunc & per secula regnans.

Tu es deus meus, viuus & verus. pater meus, sanctus, dominus meus, pius, rex meus, magn⁹, pastor meus, bonus. magister meus, vnus. adiutor meus, opportunus. dilectus meus, pulcherrimus. panis meus, viuus. sacerdos meus, in æternum. dux meus, ad patriam. lux mea, vera. dulcedo mea, sancta. via mea, recta. sapientia mea, præclara. simplicitas mea, pura. concordia mea, pacifica. custodia mea, tuta. portio mea, bona. salus mea, sempiterna. misericordia mea, magna. patientia mea, robustissima. victima mea, immaculata. redemptio mea, sancta. spes mea, futura. charitas mea, perfecta. resurrectio mea, sana. vita mea, æterna. exultatio & visio mea, beatissima sine fine mensura. Te deprecor, supplico, & rogo, vt perficias in me cœptum opus misericordiæ tuæ: Ego enim vltimus seruorum tuorum, non immemor beneficiorum tuorum & miserationis tuæ, quæ mihi peccatori collata est, gratias tibi ago, qui me indignum pro tua sola clementia per aquam sacri baptismatis, & renouationem sancti spiritus ab originalibus peccatis expedisti, & inter adoptionis filios

Margin notes: Ephe.1.d. & 4.d. & 5.e. 1.Cor.6.d. Ephe.5.f. Roma.4.d. Roma.8.g. Matth.28.d Philipp.2.b. Acto.10.g. Ioan.5.d. Colos.2.a. Hiere.39.f. Hebr.4.d. Ioan.1. Psalm.67.f. 1.Timo.3.d Iaco.1.c. Ioan.14.b. Sapien.9.d. Psalm.38.a. Ioan.6.e. Ibidem.g. κλῖμαξ siue gradatio ab abstractis ad concreta.

lios aggregasti, qui mihi rectam fidem donasti, eámque in corde meo semper augere & confirmare dignatus es per illuminationem gratiæ tuæ, & per documenta matris ecclesiæ. Obsecro domine & suppliciter rogo, adauge in me fidem veram & sanctam, fidem catholicam & orthodoxam, fidem prudentissimam & inuictissimam, bonis omnibus cũctísque virtutibus adornatam, quæ per dulcedinem operetur in me quod tibi placet, quæ nequeat vinci inter verba adulationis, in tempore persequutionis, vel in die necessitatis. Cunctarum fons & origo, largitor & conseruator virtutum deus, auge, quæso, in me fidem rectam, spem inconcussam charitatem perfectam, humilitatem profundam, patientiam inuictissimam, corporis & animæ castitatem perpetuam. Da mihi domine prudentiam, iustitiam, fortitudinem, & temperantiam, discretionem in omnibus & sensum peruigilem, vt possim inter bona & mala, inter dexteram & sinistram prudenter discernere. Fac me ergo diuitem sanctarum virtutum tuarum, ex quibus tibi seruiam, per quas tibi in veritate placeam. Amator enim factus sum pulchritudinis earum per gratiam tuam. Da mihi eas propter honorem & gloriam nominis tui, coniunge eas fidei meæ, vt sint ei indiuiduæ comites per omne tempus vitæ meæ. Vnde rogo fac me per gratiam tuam semper & in fide stabilẽ, & in opere efficacem, vt fidem tuam quam lingua mea loquitur, etiam bonis moribus vita fateatur. ¶Gratias tibi ago domine, qui me vas vacuum, inutilem & idiotam repleſti ſcientia & intelligentia, & dediſti mihi tantam tui nominis cognitionem. Obsecro domine & suppliciter rogo, da mihi semper humilem scientiam, quæ ædificet: & da mitissimam & sapientem eloquentiam, quæ nesciat inflari, & de tuis donis super fratres extolli.

Petitio Ambrosio nihil indigna.

Pone, quæso, in ore meo verbum consolationis & ędificationis ac exhortationis per spiritum sanctum tuum: vt bonos ad meliora valeã exhortari, & eos qui peruerse gradiũtur, ad tuæ rectitudinis lineã reuocare verbo & exemplo. Sint verba quæ dederis seruo tuo, tanquam acutissima iacula, & ardentes sagittæ, quæ penetrent & incendant mentes audientium ad timorẽ & amorem tuum. ¶Gratias tibi ago domine, qui me etiam à vano huius seculi consortio separasti, & ad sanctum seruitium tuum perduxisti, nullis meis meritis, sed sola dignatione misericordiæ tuę. Benedico te domine deus noster, qui das mihi indigno, seruorum tuorũ societate & charitate perfrui: das mihi quietem & salutem corporis & animæ, simúlque ad te opportunam vacationem. Libera me à vanissimis huius seculi implicationibus ad profectum animæ meæ, propter honorem & gloriam nominis tui. Et quia scriptum est, Nemo militans deo, implicat se negociis secularibus, vt ei placeat, cui se probauit, libera, rogo, penitus à cunctis negociis terrenis, & ab omnibus secularium caussarum tumultibus animas seruientium tibi, vt tibi soli domino vacent nocte ac die. Da fructuosum & spirituale ocium abrenunciantibus mundo, vt ipso cordis palato gustent & sapiant quàm suauis es domine, & dulcis: sicut diuina scriptura admonet, dicens: Vacate & videte, quoniam ego sum deus. & alibi, Sapientia discitur in tempore ocij: & qui minoratur actu, ipse percipiet eam. Sed & sanctissima verba pio ore tuo probata plenius nos informant, & à mundanis curis nos prohibent dicentia: Non potestis deo seruire, & mammonæ. Et rursum: Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno dei. Et alibi euidenti nos exẽplo terrere dignatus est, dicẽs: Mẽmẽtote vxoris Loth. ¶Gratias tibi ago, domine misericordissime qui me miserum multũ negligentem peccatorem à cunabulis meis & pueritia per vniuersa penè vitia currentem, benignè & patienter adhuc ad pœnitentiam expectas, nolens me perdere cum vitiis & peccatis, culpis & negligentiis meis. Si enim mihi domine secundum peccata mea facere voluisses, olim me viuũ terra absorbere debuisset. Sed rogo pie, ne tua in me tanta expectatio sit vacua, sit (quod absit) infructuosa. Tu, qui mortem non vis peccatoris, da mihi de præteritis meis malis indulgentiam, de præsentibus concede mihi emendationem, de futuris verò largire iugiter custodiam atque cautelam. Da locum & spatium ad dignos pœnitentiæ fructus. Aperi

2.Timo.2.a. Psalm.33.b. Psalm.45.b. Eccli.38.c. Matth.6.c. Lucæ.9.g. Lucæ.17 g. Ezech.18.g & 33 c.

A oculos cordis mei per sanctum spiritum tuum, vt videam & plangam omnia peccata mea, donec tempus est acceptabile, & supersunt dies salutis. Miserere mei, & ne perdas me cum peccatis meis, neque reserues mala mea punienda in illis infernalibus suppliciis, in illa futura vita, in illo tremendo examine. Propter magnam clementiam tuam, solue peccatorum meorum vincula priusquam ex hac vita egrediar. Da mihi cor contritum & humiliatum, da gratiam lacrymarum, da lumen in corde, da vires in corpore, vt quæ agenda sunt, videam, & ad ea implenda quæ video, fortiter conualescam cũctis diebus vitæ meæ. Miserere mei deus, miserere mei. Non permittas perire animam meam peccatricem, pro qua etiam nasci de virgine, & mori in cruce dignatus es. Non iubeas, quæso, separari eam ab hoc mortali corpore priusquam me facias plenè & perfectè pœnitere, plangere omnia peccata mea quęcunque egi post baptismum ab ipsis cunabulis meis, siue scienter & nescienter, siue superbè & negligenter: ita vt in die exitus mei, emendatis delictis omnibus, & bene correctis moribus, securus & gaudens videam dulcissimam & pulcherrimam faciem tuam cum lętitia & exultatione, propter nimiam misericordiam tuam & bonitatem.

B ¶Gratias tibi ago iterum atque iterum omnipotens & misericors Christe, qui immeritam, exiguitatem meam propter te & propter nomen tuum sanctum de multis meis angustiis, tribulationibus, calamitatibus, miseriis & infirmitatibus, de multis foueis, laqueis, & peccatis: de multis insidiis visibilium & inuisibilium inimicorum: de multis malis & grauissimis periculis hactenus liberare dignatus es, dirigens mirabiliter & misericorditer vitam meam inter aduersa & prospera, ita vt nec aduersa me deiicerent, nec prospera me extollerent. Posuisti enim frenum in maxillis meis, & non me dereliquisti penitus in manu arbitrij mei, habens curam de me paterna pietate, & non permittens amplius tentari supra id quod possum sustinere. Vbi fuit locus peccandi, non fuit voluntas: & quãdo fuit voluntas, non fuit locus.

C Sit itaque tibi laus, sit benedictio, sit gratiarum actio, domine deus meus pro vniuersis donis ac datis tuis: pro omnibus beneficiis quæ animæ meæ & corpori meo largiris, & semper largitus es ab ipsis cunabulis pro pietate & bonitate tua, nec vllis meis meritis. Sed rogo te, domine, rogo, ne finas me ingratum esse tantis beneficiis, & indignum tantis donis, & multis miserationibus tuis. Non mihi, non diabolo, non mundo, non alicui rerum, non cuilibet homini liceat dona tua in me peruertere: quia totum fragile est, quicquid tibi nititur obuiare. Pone, quæso, magis magísque frænum tuum in maxillis meis, & trahe me post te tanquam mansuetum animal in nullo tuis iussionibus recalcitrantem, sed plano moderatóque incessu te dominum meum portantem, & voluntati tuæ in omnibus obtemperantem. Excita domine torporem meũ tuis stimulis, & fac me toto corde, tota virtute quærere faciem tuam cunctis diebus vitæ meæ. Attrahe me ad te, virtus salutis nostræ deus, fræno potentis dexteræ tuæ,

D & non sinas me propria voluntate, vel libero arbitrio vagari. Imaginẽ tuam in me non sinas obscurari, quæ si te defendente protegatur, semper egregia, nobilis, atque perspicua est. ¶Miserere mei miserrimi & indigni serui tui: quia non sum sicut innumeri & multiplices serui tui, qui tibi ab ipsis cunabulis deuotissimè seruierunt: non sum sicut illi, qui post publica flagitia pœnitendo, tibi meruerũt esse deuoti: non sum sicut nonnullæ Christianæ fœminæ viris suis iunctæ, quæ tibi seruiunt in actibus misericordiæ, cum summa deuotione. Non sum sicut multi illorum, qui in oculis hominum tanquam iniqui & peruersi esse videntur, sed multo aliter habentur in conspectu tuo. Tu enim solus nosti corda filiorum hominum. Si quid tamen domine boni facio vel feci tua gratia largiente, quo fine hoc faciam, quáve districtione à te pensetur, ignoro. Vnde deus terribilis super filios hominum, tuam sanctam & immensam supplex & multum tremens deprecor clementiam, vt tu, qui neminem vis perire, sed omnes saluos facere, non me derelinquas in manu consilij mei, neque in iudicio arbitrij mei, neque in potestate aut tentatione

2.Corin.6.a. Psalm.50. Allusio ad Ezech.29.a. 1.Cori.10.c. Cant.1.a. 1.Para.28. Psalm.65.a. 2.Pet.3.b. 1.Timo.2. Eccli.15.c.

tatione

tatione dæmonis, neque in errante iudicio, aut noxio consilio hominum: sed pro pietate & bonitate tua, iuxta tuā benignissimam, quæ in sui dispositione falli non potest, prouidentiam, dispone hîc & vbique, nunc & semper dies vitæ meæ in beneplacito tuo, & dirige per spiritum sanctum tuum, cor, linguam, actus meos secundum voluntatem tuam in tua misericordia: vt te rectore, te duce, illa semper studeā cogitare, loqui, & agere, quæ & tibi placeant per gratiam tuam in veritate, & me tandem ad vitam perducant æternā, te miserante & donante, qui es largitor omnium bonorum, qui es benedictus cum patre & spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

Alia eiusdem oratio.

IEsu domine, Iesu pie, qui mori dignatus es propter peccata nostra, & resurrexisti propter iustificationem nostram, resuscita me de sepulchro vitiorum & peccatorum omnium, & da mihi quotidie partē in resurrectione tua prima, vt in resurrectione secūda merear percipere portionē. Dulcissime, benignissime, amātissime, charissime, preciosissime, desideratissime, amabilissime, pulcherrime, ascendisti in cœlū cum triūpho gloriæ, & sedes ad dexteram patris, rex potentissime. Trahe me sursum post te: in odore vnguentorum tuorum curram, & non deficiam te trahente, te ducente. Trahe os sitientis animæ in superna fluenta internæ satietatis, imò trahe ad te fontem viuum, vt inde pro captu meo bibam, inde semper viuam, deus meus, vita mea. Tu enim dixisti ore tuo sancto & benedicto: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Fons vitę, da sitienti animæ semper bibere ex te, vt secundum sanctā & veridicam promissionem tuam, de ventre meo fluant aquæ viuæ. Fons vitæ, reple mentem meam torrente voluptatis tuæ, & inebria cor meum sobria ebrietate amoris tui, vt obliuiscar quæ vana sunt & terrena, & te solum iugiter habeam in memoria mea, sicut scriptū est: Memor fui dei, & delectatus sum: da spiritum sanctum tuum, quem significabant aquæ illæ, quas te sitientibus daturū promiseras. da, quæso, toto desyderio & omni studio tendere, quò te ascēdisse post resurrectionē die quadragesimo credimus: vt in præsenti quidem miseria, solo tenear corpore, tecum autem sim cogitatione semper & auiditate: vt ibi sit cor meū, vbi tu es, thesaurus meus desyderabilis, multúmq; amabilis. In hoc magno seculi huius diluuio, vbi circūstantibus procellis non inuenitur fida statio, & locus eminentior, vbi pes columbæ aliquatenus valeat requiescere. Nusquam tuta pax, nusquam secura requies: vbique hostes: foris pugnæ, intus timores: & quia altera pars sumus cœli, altera terræ, corpus quod corrumpitur, aggrauat animā. Idcirco animus meus, socius & amicus meus, fatigatus veniens de via, languet, & discissus atque laceratus ab ipsis quas trāsierat vanitatibus, esurit & sitit valde, & non habeo quod ponam ante illum. Pauper sum & mēdicus: tu diues omnium bonorum, & dapum supernæ satietatis opulētissime largitor, da lasso cibū, collige dispersum, redintegra dissipatum. En stat ad ostiū, & pulsat. Obsecro per viscera misericordiæ, quibus visitasti nos oriens ex alto, aperi pulsanti misero manus pietatis tuæ, iube propitiabili dignatione vt ingrediatur ad te, & requiescat in te, & reficiatur de te cœlesti viuóque pane, quo satiatus, resumptis viribus, ad superna contendat, & de hac valle lachrymarum penna sancti desyderij raptus, ad cœlestia gaudia volitet. Assumat domine, assumat rogo, spiritus meus pennas vt Aquilæ, volet & non deficiat, volet & perueniat vsque ad decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ: vt ibi super mensam refectionis ciuium supernorum, pascatur de occultis tuis in loco pascuæ, iuxta fluenta plenissima. Requiescat, Deus, in te cor meum, mare magnum, & tumens fluctibus. Tu, qui imperasti ventis & mari, & facta est tranquillitas magna, veni & gradere super fluctus cordis mei, vt tranquilla & serena fiant omnia mea: quatenus vnum bonum meum amplectar te, & dulce lumē oculorum meorū contempler te sine tumultuantiū cogitationū cæca caligine. Confugiat, domine, mens mea sub vmbra alarū tuarum ab æstibus cogitationum huius seculi, vt in tui refrigerij temperamēto absconsa, lætabunda cantet & dicat: In pace inidipsum dormiam & requiescam. Dormiat obsecro deus meus, dormiat memoria mea ab omnibus quæ sub cœlo sunt, vigilans in te, sicut scriptū est: Ego dormio, & cor meum vigilat. Sit tuta, sit semper secura sub pennis protectionis tuæ anima mea, deus meus, maneat in te, foueatur semper à te. Contēpletur in mentis excessu, & cantet laudes tuas in iubilatione, & hæc dulcia dona tua sint inter hos turbines cōsolatio mea interim donec veniam ad te veram pacem meam, vbi nō est arcus, scutū, gladius, & bellum, sed est summa & certa securitas, secura trāquillitas, tranquilla iucunditas, iucūda felicitas, felix æternitas, æterna beatitudo, beata tui visio, & laudatio in secula seculorum. Amen.

Alia oratio sancti Ambrosij.

CHriste domine, virtus & sapientia patris, qui ponis nubem ascensum tuū, qui ambulas super pennas ventorum, qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem, obsecro & humiliter rogo, da præpetes pennas fidei, da celeres alas virtutum, quibus euectus æterna & cœlestia valeam contemplari. Adhæreat, quæso, anima mea post te, & suscipiat me dextera tua. Sustollat me super altitudinē terræ, & cibet me illa cœlesti hæreditate, cui suspirat peregrinatio mea die ac nocte. Et quia moribunda mēbra vigorem animæ hebetāt:

Discute terrenæ nebulas & pondera mentis,
Siste vagam mentem per deuia multa ruentem,
Et da cœlestem mentem conscendere sedem:

vt superno lumine irradiata, terrā despiciat, cœlū aspiciat, peccata oderit, iustitiā diligat. Quid enim pulchrius, quidve dulcius, q̄ inter tenebras huius vitę, multásq; amaritudines, diuinæ dulcedini suspirare, illicque teneri mente, vbi vera gaudia haberi certissimū est? Dulcissime, amantissime, charissime, preciosissime, desyderatissime, amabilissime, pulcherrime, quando te videbo? quando apparebo ante faciem tuam? quando satiabor de pulchritudine tua? quādo educes me de carcere hoc tenebroso, vt cōfitear nomini tuo, ita vt deinceps non compungar? quando transibo in illam admirabilem & pulcherrimam domum tuam, vbi personat vox lætitiæ & exultationis in tabernaculis iustorū? Beati, qui habitant in domo tua, Domine: in secula seculorum laudabūt te. Beati, & verè beati, quos elegisti & assumpsisti in illam hæreditatem cœlestem. Ecce, Domine, sancti tui florebunt ante te sicut lilium: replentur enim ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuę potas eos: quoniam tu es fons vitæ, & in lumine tuo vident lumen, adeò vt ipsi lumen illuminatum per te deum lumen illuminans, sicut Sol refulgeāt in cōspectu tuo. Quàm mira, quàm pulchra, quàm acceptabilia sunt domus tuæ habitacula, domine virtutum? Concupiscit intrare in ea hæc peccatrix anima mea. Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. Quemadmodū desyderat ceruus ad fontes aquarum, ita desyderat anima mea ad te, deus. Quando veniam? Quando apparebo? Quando videbo deum meum, quem sitit anima mea? Quando videbo eum in terra viuētium? In ista autem terra mortuorum, mortalib9 oculis videri nō potest. Quid faciā miser, grauatus compede mortalitatis meæ? Quid faciam? Dum sumus in corpore, peregrinamur à domino. Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Noster autē cōmunicipatus in cœlis est. Heu mihi, quia incolat9 meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Nihil mihi tam dulce, quàm cum domino meo esse. Mihi autem adhærere deo, bonum est. Da mihi, domine, donec his fragilibus assisto membris, tibi adhærere, sicut scriptum est: Qui adhæret domino, vnus spiritus est. Præbe mihi, rogo, contemplationis pennas, quibus indutus, ad te volitem sursum. Et quia omne sinistrum deorsum iacet, tene mentem meam, ne ad ima tenebrosæ vallis corruat: ne interueniente vmbra terræ, à te

vero sole iustitiæ separetur, & obducta nebulæ tenebris, prohibeatur alta respicere. Idcirco sursum tendo ad pacis gaudij & lucis delectabilem statum atque serenū. Tene cor meum manu tua: quia sine te ad altiora nō rapitur. Illuc festino, vbi pax summa regnat, & iugis tranquillitas rutilat. Tene & rege spiritum meum, & assume illum secundū voluntatem tuam: vt te duce, ascendat in illam regionē vbertatis, vbi pascis Israël æterno pabulo veritatis, vt ibi vel rapida cogitatione attingat te summam sapientiam supra omnia manentem, cūcta scientem, & omnia gubernantem. Sed volitanti animæ ad te, multa sunt quę obstrepunt. Iussu tuo, Domine, conticescant mihi omnia, ipsa sileat anima, pertrāseat omnia quę creata sunt, transcēdat & se, pręueniat ad te, atq; in te solo creatore omnino oculos fidei figat. Tibi inhiet, tibi intēdat, te meditetur, te contēpletur, te sibi ante oculos ponat, te sub corde reuoluat summum bonum & verum gaudium sine fine mansurum. Multæ denique sunt cōtēplationes, quibus anima deuota tibi, mirabiliter pascitur: sed in nulla earū ita requiescit & delectatur anima mea, si- B cut quando te solum cogitat & contēplatur. Quàm magna multitudo dulcedinis tuę, Domine, quàm mirabiliter inspiras cordibus amatorum tuorum? Quàm mira suauitas amoris tui, quo fruuntur illi, qui nihil pręter te diligunt, & nihil supra cogitare concupiscūt. Felices illi, quibus tu solus spes es, omne opus, & oratio. Beatus qui sedet solitarius, & tacet, stans super custodiam suam iugiter die ac nocte, vt adhuc in hoc fragili corpusculo positus, pręlibare valeat aliquatenus iustitiam tuā. Rogo per illa salutifera vulnera, quæ passus es in cruce pro salute nostra, ex quibus manauit ille preciosus sanguis, quo sumus redempti, vulnera hanc peccatricem animam meā, pro qua etiam mori dignatus es, vulnera eam igneo & potētissimo telo tuæ miræ charitatis. viuus enim es sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Tu gladius acutissimus, & sagitta electa, qui durū scutum humani cordis penetrare tua potētia vales: confige cor meū iaculo tui amoris: vt dicat tibi anima mea, Charitate tua vulnerata sum, ita vt ex ipso vulnere amoris tui vber C rimè fluāt lachrymæ meæ die ac nocte. Percute domine precute, obsecro, hanc durissimā mentem meam præualida cuspide amoris tui, & altius ad intima penetra potenti virtute: & sic da capiti meo aquā immensam, & oculis meis infunde verum lachrymarū fontem iugiter manantem ex nimio affectu & desyderio visionis pulchritudinis tuæ: vt lugeā die ac nocte, nullā in præsenti recipiens consolationē, donec te in cœlesti thalamo merear videre dilectū & pulcherrimū sponsum meū, Deum & dominum meū: vt ibi videns gloriosam & admirabilem & pulcherrimam faciem tuam omni dulcedine plenam, cum his quos elegisti, maiestatem tuam supplex adorem, & illo tandem cœlesti & ineffabili repletus iubilo æternæ exultationis, exclamem cum diligētibus te, dicens: Ecce, quod concupiui, iam teneo: quod speraui, iam video: quod desyderaui, iam habeo: illi iam in cœlis iūctus sum, quē in terris posit' tota virtute dilexi, tota charitate amplexus sum, cui toto amore inhęsi. ipsum laudo, ipsū benedico, atq; adoro, ipsi gratias ago, Qui viuit & regnat. D

Psalm 30.c. — E cap.3.d. Threno. — Esaie.21.b. — Hebr.4.c. — Esaie.49.a. — Psalm.41.a. — Eadē prorsus in vita beatę Agnæ

Item alia eiusdem oratio.

IEsu nostra redēptio, amor, & desyderium, Deus de deo, adesto mihi seruo tuo, te inuoco, ad te clamo clamore magno in toto corde meo. Te inuoco in anima mea, in animā meā: intra in eā, & capta eā sine macula & ruga. Mūdissimo nanq; domino mūda debetur habitatio. Sāctifica ergo vas tuū quod fecisti, malitia euacua, imple gratia, & plenū conserua: ita vt dignissimū efficiar habitationis tuæ templum. Dulcissime, benignissime, amantissime, charissime, preciosissime, desyderantissime, amabilissime, pulcherrime: tu melle dulcior, lacte & niue cādidior, nectare suauior, gemmis & auro preciosior, cunctisque terrarum diuitiis & honoribus tu mihi charior. Quid dico, Deus meus, vnica spes mea, prægrandis misericordia mea? Quid dico dulcedo mea nō fallax, dulcedo mea secura & felix, quid dico, dum talia dico? Dico quod valeo, sed nō dico quod debeo: vtinam possem talia, qualia illi hymnidici angelorum chori. O q̄ libēter in tuis laudibus me tota effunderem? O q̄ deuotè illa cantica cœlestis melodiæ ad laudem & gloriam nominis tui, in medio ecclesiæ infatigabiliter perorarem? Sed quia talia nō possum, nunquid tacebo? Væ tacentibus de te, qui ora mutorum resoluis, & linguas infantum facis disertas: væ tacētibus de te, quoniam ipsi loquaces muti sunt, cum tuas non dicunt laudes. Quis dignè te laudare potest, virtus & sapientia patris? Et quia nulla inuenio verba, quibus sufficienter te valeam explicare cunctipotens & omniscium verbum: dicam interim quod valeo, donec iubeas me venire, vbi possim dicere quod decet te, & me oportet. Et ideo suppliciter rogo, ne respicias tantum ad id quod modo dico, quantum ad id quod dicere cupio. Cupio enim desyderio magno de te loqui quod oportet & decet: quia te decet laus, te decet hymnus, tibique debetur omnis honor. Scis igitur occultorū cognitor Deus, quia non solum terra & omnibus quæ in ea sunt, sed ipso cœlo, & omnibus quæ in eo sunt, tu mihi charior, tu acceptior, tu amabilior es. Diligo enim te supra cœlū & terram, & cætera omnia quę in eis sunt. Imò pręamore tui nominis ista quæ transitoria sunt, proculdubiò amāda nō sunt. Amo te deus meus, amo, & magis magisq; amare cupio: da mihi vt amē te semper quantum volo, quantum debeo: vt tu sis solus tota intentio mea, & omnis meditatio mea. Te mediter sine cessatione, te sentiam per soporē in nocte, te alloquatur spiritus meus, tecū confabuletur mens mea. Lumine sanctæ visionis tuæ illustretur cor meū, vt te rectore, te duce ambulē de virtute in virtutē, tandémq; videā te deū deorū in Sion, nunc quidem per speculum in ænigmate, tūc facie ad faciem: vt cognoscam sicut & cognitus sum. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Beati qui habitant in domo tua, Domine: in secula seculorum laudabūt te. Rogo itaq; te domine per omnes miserationes tuas, quib' de morte æterna liberati sumus, mollifica cor meum durū & lapideum, saxeum & ferreum, tua sacratissima vnctione & potenti, & fac me per ignē compunctionis corā te omni hora hostiam viuam fieri. Fac me in tuo conspectu cor contritū & humiliatū semper habere. Fac me desyderio tui huic mūdo funditus extingui, & transeuntiū rerū obliuisci, præ magnitudine timoris & amoris dei, vsq; adeo vt de temporalibus nec lugeā, nec gaudeā, nec metuā aliquid tēporale nec diligam, nec blandis corrumpar, nec aduersis concutiar. Et quia tui plena dilectio, valida est vt mors absorbeat, quęso, mentem meā ab omnibus quæ sub cœlo sunt, ignita & melliflua vis amoris tui, vt tibi inhæream, solâq; tuæ suauitatis memoria pascar. Descendat, domine, precor, descendat in cor meū odor tuus suauissim', ingrediatur amor tuus mellifluus, vt veniat mihi tui saporis mira & inenarrabilis fragrantia quę sempiternas in me suscitet concupiscētias, & ex corde meo producat venas aquæ salientis in vitam æternā. Immensus es domine, & sine mēsura debes amari & laudari ab his quos tuo precioso sanguine redemisti, amator hominū benignissime, clemētissime domine, & æquissime iudex, cui omne iudiciū dedit pater, sapiētissimæ æquitatis tuę iudicio discernis hoc rectū & iustū esse, vt filij huius seculi, noctis scilicet & tenebrarū, præstantiori desyderio, virtute atq; studio diligant & quærant perituras diuitias, & fugitiuos honores, q̄ nos serui tui diligamus te, Deus noster, per quē facti & redēpti sumus? Si enī homo hominē tāta diligit dilectione, vt alter alterū vix patiatur abesse, si spōsa spōso tanto mētis cōglutinatur ardore, vt præ magnitudine amoris, nulla frui valeat requie, chari sui absentiā non sine magno mœrore sustinens: qua dilectione, quo studio, quo feruore, anima quā despōsasti tibi in iustitia & fide, misericordia & miserationibus, debet diligere te deum verum, & pulcherrimū spōsum suū, qui nos sic amasti & saluasti, qui pro nobis tanta & talia fecisti? Quamquàm hæc infirma habeāt suas delectationes, suósque amores, non tamen tali modo delectant, sicut tu deus noster. In te enim delectatur iustus, quia amor tuus suauis est & quietus. Nam pectora quæ replet, dulcedine & suauitate replet, & tranquillitate. Econtrà amor seculi & carnis, anxius est & perturbatus. Animas certe quas ingreditur, quietas esse non patitur. semper enim suspicionibus vanisq; timorib' solicitat eas. Tu itaq; es delectatio

γνώμη. — Psalm 83.b. — 1.Cor.13.d. — Matth.5.a. — Psalm.83.a. — Qd discernatur de amor ab amore seculi.

ctatio iustorum & merito: quia est apud te valida & imperturbabilis vita. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui, & nô timebit amplius, sed habebit se optimè in optimo loco, dicens: Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eã. [Psal. 131. c.] Dulcis Christe, bone Iesu, reple, quæso, semper cor meum tui inextinguibili dilectione, tui continua recordatione: adeo, vt sicut flamma vrens, totus ardeã in tui amoris dulcedine, quem & aquæ multæ in me nô possint extinguere. Fac me, dulcissime domine, amore & desyderio tui, deponere pondus omnium carnalium desyderiorum, & terrenarum concupiscentiarum grauissimam sarcinam, quę impugnant & impediũt miseras animas: vt post te expeditus in odore vnguentorum tuorũ currens, vsque ad tuæ pulchritudinis visionem efficaciter satiandus, quantocyus (te quoque duce) merear peruenire. [Amores duo] Duo enim amores: alter bonus alter malus: alter dulcis, alter amarus, non se simul in vno capiunt pectore. Et ideo, si quis præter te diligit aliquid aliud, nô est charitas tua in eo, deus amor dulcedinis & dulcedo amoris. Amor non crucians, sed delectãs. Amor sincerè, & castè permanens in seculum seculi. Amor qui semper ardes, & nunquàm extingueris. Dulcis Christe, bone Iesu, Charitas mea, Deus meus, accende me totum igne tuo, amore tuo, suauitate tua, dilectione tua, iucũditate & exultatione tua, voluptate & concupiscẽtia tua, quæ sancta & bona est, casta & munda, tranquilla & secura: videlicet, vt totus dulcedine amoris tui plenus, totus flamma charitatis tuæ accensus, diligam te deum meum ex toto corde meo, totisque medullis præcordiorum meorum, habens te in corde & in ore meo, & præ oculis meis semper & vbique, ita vt nullus in me adulterinis amoribus pateat locus. Audi deus meus, audi lumen oculorum meorum quæ peto: & da, vt quæ petã, audias. Pie & exorabilis domine, ne efficiaris mihi inexorabilis propter peccata mea: sed propter bonitatem tuam suscipe preces serui tui, & da mihi effectum petitionis & desiderij mei, interueniente, orante, & impetrante gloriosa genetrice tua domina mea, cum omnibus sanctis, Amen.

Item alia oratio beati Ambrosii.

SPes mea Christe deus, hominũ tu dulcis amator,
Lux, via, vita, salus, pax, & decus omne tuorum.
Omnia pro quorum voluisti ferre salute,
Carnem, vincla, crucẽ, vulnus, mortẽque, sepulchrum.
Post tres indè dies (deuicta morte) resurgens,
Discipulis visus nutantia corda reformans,
Luce quaterdena cœlorum regna petisti
Viuus in æternum nunc & per secula regnans.

Te deprecor, supplico, & rogo, vt per te ambulem, ad te perueniam, in te requiescam, qui es via, veritas, & vita, sine qua nemo venit ad patrem. Te enim desidero dulcissimum & pulcherrimum dominum. O splendor paternæ gloriæ, qui sedes super Cherubim, & intueris abyssos, lumen veridicum, lumen illuminans, lumen indeficiens, in quem desiderant angeli prospicere, ecce cor meum coram te est. Discute tenebras eius, vt amoris tui claritate plenius perfundatur. Da mihi te, deus meus, redde te mihi. En amo te: & si parum est, amem validiùs. Non possum metiri, vt sciam quantum desit mihi amoris tui ad id quod satis est, vt currat tota vita mea in amplexus tuos: nec auertatur, donec abscondatur in abscondito vultus tui. Hoc enim scio, quia malè mihi est præter te, non solum extra me, sed etiam in meipso. Sed & omnis copia, quæ deus meus non est, egestas mihi est. Bonum nanque quod neque in melius, neque in deterius commutari potest, tu solus es, cui non est aliud viuere, & aliud beatè viuere: quia tua beatitudo tu es. Creatura verò tua, cui est aliud viuere, & aliud beatè viuere: omne quod viuit, & quod beatè viuit, non debet nisi gratiæ tuæ: & ideo nos egemus te, non tu nobis: quia si omnino non essemus, nihil omnino tibi deesset ad bonũ, quod tu es. Tibi itaque domino deo nostro semper adhærere necesse habemus, vt per continuum auxilium gratiæ tuæ, sanctè, piè, & rectè viuere valeamus. Pondere nanque fragilitatis nostræ deorsum trahimur, dono autem tuo accendimur, & sursum ferimur: & inardescimus & imus: ascendimus per ascensiones in corde, & cãtamus canticum graduũ. Igne tuo, igne bono inardescimus. ¶ Quo iam sursum imus? Ad pacem Hierusalem, quoniam lætatus sum in his quę dicta sunt mihi: in domũ domini ibimus. Illic collocauit nos volũtas bona, vt nihil velimus aliud, quàm permanere illic in æternum. Sed quia dum sumus in corpore, peregrinamur à te domine, [2. Corin. 5. b] non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus: noster autem municipatus in cœlis est. Ideo duce gratia tua ingredior in cubile cordis mei, & canto tibi amatoria, rex meus & deus meus, gemens inenarrabiles gemitus, in loco peregrinationis meæ, vbi cantabiles mihi factæ sunt iustificationes tuæ, & recordans Hierusalẽ, extendo me in eam sursum corde, Hierusalem patriam meam, Hierusalem matrem meam, téque super eam regnatorem, illustratorem, patrem, tutorem, patronum, rectorem, castas & fortes delicias, & solidum gaudium, & omnia bona ineffabilia simul omnia: quia vnum summum & verum bonum: & non auertar, donec in eius pacem matris charissimæ, vbi sunt primitiæ spiritus mei, colligas totum quod sum à dispersione & deformitate hac: & conformes atque confirmes in æternum deus meus, misericordia mea. ¶ Hæc domus tua, deus, non terrena est, neque vlla mole cœlesti corporea, sed particeps æternitatis tuæ: quia sine labe manet in æternum. Statuit ea in æternum, & in seculum seculi: [Psal. 148. b.] præceptum posuit, & non præteribit. Non tamen tibi, deus, coæterna, quia non sine initio. facta est enim. Prior enim omnium creaturarum est sapientia patri deo planè coæterna [Sapientia increata patri coæterna.] & coæqualis, per quam creata sunt omnia, & per quam in principio factum est cœlum & terra. Sed profectò sapientia spiritualis, natura scilicet, quæ contemplatione luminis, [Sapientia creata natura.] lumen est, dicitur & ipsa quãuis creata, sapientia. Sed quantum distat inter lumen illuminans, & lumen quod illuminatur, tantum differt inter te summam sapientiã, quæ creas, & istam quæ creata est: sicut inter iustitiam iustificantem, quæ deus noster es: & iustitiam, quæ iustificatione facta est. [Iustitia duplex.] Nam & nos sumus dicti iustitia dei patris in te filio eius, domino nostro, teste Apostolo. Ergo quia prior omniũ creata est quædam sapientia, mens rationalis & intellectualis castæ ciuitatis tuæ, matris nostræ, quæ sursum est, & libera est, & ęterna in cœlis. Quibus cœlis, nisi qui te laudãt, cœli cœlorum? Quia hoc est cœlũ cœli domino. Et si non inuenimus tempus ante illam, quæ creaturam temporis antecedit, quia prior omnium creata est, ante illam tamen tu es deus æternus creator omnium, à quo facta suscepit exordium, quamuis non temporis (quia nondum erat tempus) ipsius tamen conditionis suæ. Vnde ita est abs te deo nostro, vt aliud sit planè quàm tu: licet nec ante illam, nec in illa inueniamus tempus: est enim idonea faciem tuam semper videre, nec vspiam flectitur ab ea. Quò fit vt nulla mutatione varietur. Inest tamen ei ipsa mutabilitas: quia tenebrescere & frigescere posset, nisi amore grandi cohærens tibi, semper tanquã meridies luceret & ferueret ex te. Denique tam casto amore cohæret tibi deo vero, & verè æterno, vt quãuis non sit tibi coæterna, in nullas tamen temporis varietates & vicissitudines à te resoluatur & defluat: sed in tui solius verissima contemplatione requiescat: quoniam tu deus diligenti te quantum præcipis, ostendis: & sufficit ei. Vnde non inclinata à te, nec à se, semper in eodem statu manet, te indesinenter videndo, te indeficienter amando verum lumen, & castum amorẽ. ¶ O beata ista sublimis creatura & creaturarum maxima, beata inhęrendo semper beatitudini suæ. Fœlix hæc & nimium fœlix, te sempiterno inhabitatore, & illustratore suo. Nec inuenio quid libentius appellando, existimem cœlum cœli domino quàm domum tuam contemplantem dilectionem tuam, sine vllo defectu egrediendi in aliud, mentem puram, concordissimè vnam stabilimento pacis beatorum spirituum ciuium ciuitatis tuæ in cœlestibus super ista cœlestia. Vnde intelligat anima, cuius peregrinatio longinqua facta est, si iam sitit tibi, si iam factæ sunt ei lacrymæ eius panes die ac nocte: si iam petit à te vnam, & hanc requirit, vt inhabitet [Psalm. 41. a.]

in domo tua per omnes dies vitæ suæ. Et quæ eius vita, nisi tu? Et qui dies sui, nisi æternitas tua? Sicut anni tui, qui non deficiunt. Hinc ergo intelligat anima quæ potest, quàm lõgè super omnia tempora æternus sis, quãdo domus tua quę peregrinata non est, quamuis tibi non sit coæterna, indesinenter tamen & indeficienter cohærendo tibi, nullam patitur temporum varietatem, téque perseuerãtissima castitate hauriens, mutabilitatem suam nusquam & nunquam exerit, & te sibi semper præsentem, ad quem toto affectu se tenet, non habens futurum quod expectet, nec præteritum traiiciens, quod meminerit, per nullas vices variatur, & in nulla tempora extenditur. O domus dei luminosa & speciosa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ domini mei fabricatoris & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea die ac nocte: tibi inhiet cor meum, tibi intẽdat mẽs mea, ad societatem tuæ beatitudinis peruenire desyderet anima mea. Dico ei qui fecit te, vt possideat me in te: quia ipse fecit & me. Imò tu dic, tu roga eum, vt dignũ me faciat participatione gloriæ tuæ. Sanctam enim societatem tuã & mirabilem pulchritudinem tuam nõ per meritum requiro: sed per sanguinem domini mei, quo redemptus sum, adipisci non despero. Tantùm adiuuet me misericordia tua, subueniant paruitati meæ sanctissimæ & purissimæ orationes tuæ, quę inefficaces esse apud deum nullatenus possunt. Errau, fateor, sicut ouis perdita, & incolatus meus prolõgatus est, atque procul proiectus sum à facie dei mei, in hanc exilii cæcitatem, vbi expulsus à paradisi gaudiis, deploro quotidie mecum super miserias captiuitatis meæ lugubre carmen, ingentésque lamentationes, dum recordor tui, mater Hierusalem, dum stant pedes mei in atris tuis, sancta & decora Sion. Necdum interiora tua conspicere in propatulo valeo, sed in humeris pastoris mei, & structoris tui, spero me reportari tibi, vt tripudiem tecum in illo inenarrabili gaudio, quo lætantur illi, qui tecum sunt coram ipso deo & salutari nostro, qui dissoluens inimicitias in carne sua, pacificauit omnia quæ in cœlis sunt & in terra, in sanguine suo. Ipse est pax nostra, qui facit vtraque vnum, qui duos ex diuerso venientes parietes coniungens in se, tuæ beatitudinis permanentem fœlicitatem pari modo & eadem mensura se nobis daturum promisit, dicens: Erunt æquales angelis dei in cœlis.

[Psalm.26.b. Psalm.101.d. Psalm.25.b. 118.y. 119.a. 136.a. 121.a. Luce.15.a. Ephe.2.c. Colos.1.c. Ephes.2.c. Matth.12.c. Matth.22.c.]

Item alia oratio.

O Domus dei ęterna post Christi dilectionem, tu esto lætitia mea & consolatio. Dulcis memoria tui beati nominis, sit releuatio mœroris, tædiorúmque meorum. Tædet enim me valde vitæ huius, & istius ærumnosæ peregrinationis. Vita hæc, vita misera, vita caduca, vita incerta, vita laboriosa, vita immunda, vita domina malorum, regina superborum, plena miseriis & erroribus: quæ non est dicenda vita, sed mors, in qua momẽtis singulis morimur per varios mutabilitatis casus, diuersis generibus mortium. Nunquid ergo quod viuimus in hoc mundo, dicere vitam possumus, quam humores corrumpunt, dolores extenuant, ardores exsiccant, aëris inclementia morbis reddit obnoxiam, escæ inflant, ieiunia macerant, ioci dissoluunt, tristitiæ consumunt, solicitudo coartat, securitas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deiicit, iuuentus extollit, senectus incuruat, infirmitas frãgit, mœror deprimit, & his omnibus malis mors furibunda succedit? Simúlque cunctis gaudiis istius miserę vitæ ita finem imponit, vt cùm esse desierint, nec fuisse putentur. Mors ista vitalis, & vita mortalis: licet his & aliis respersa sit amaritudinibus, prohdolor, quàm multos suis capit illecebris, & quot suis falsis promissionibus decipit? Et cum ita per se sit falsa & amara, vt etiam suos amatores latere non valeat, tamen infinitam stultorum multitudinem aureo calice, quem in manu tenet, potat & inebriat. Fœlices illi, & ipsi rari, qui familiaritatem eius respuunt, perfunctoria gaudia spernũt, societatem abiiciunt: ne cum pereunte deceptrice quandoque perire cogantur. O tu vita, quam præparauit deus his qui diligunt illum, vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla, vita pulchra, vita munda, vita sancta, vita casta, vita ignara mortis, vita nescia tristitiæ, vita sine labe, sine corruptione, sine dolore, sine anxietate, sine perturbatione, sine varietate & mutatione, vita totius elegantiæ & dignitatis plenissima, vbi non est aduersarius impugnans, vbi nulla peccati illecebra, vbi est amor perfectus, & nullus timor, vbi est dies æternus, & vnus omnium spiritus, vbi deus facie ad faciem cernitur, & hoc vitæ cibo mens sine defectu satiatur. Libet mihi tuæ intendere claritati, delectant me bona tua auido corde, quantũ plus valeo, mecũ cõsiderare: tuo enim amore langueo, tuo vehementer desiderio flagro, tuáque dulci memoria admodum delector. Libet itaque libet in te oculos cordis attollere, statum mentis erigere, affectum animæ conformare. Libet sanè de te loqui, de te audire, de te scribere, de te conferre, & de tua beatitudine & gloria quotidie legere, & lecta sæpius sub corde reuoluere, vt vel sic possim ab huius mortalis & periturę vitæ ardoribus, periculis, & sudoribus, sub tuæ vitalis auræ refrigerium transire, & transiẽs, in sinu tuo fessum caput dormiturus vel paululum declinare. Huius rei gratia, sanctarum scripturarum amœna prata ingredior, verissimas sententiarum herbas exarando carpo, legendo condo, frequentãdo rumino, atque congregando tandem in alta memoriæ sede repono: vt tali modo tua dulcedine degustata, minus miserrimæ istius vitæ amaritudines sentiã. O tu vita fœlicissima, ô regnum verè beatum, carens morte, vacans fine, cui nulla tempora succedunt per æuum, vbi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles illis hymnidicis angelorum choris sociatus, cantat deo sine cessatione canticum de canticis Sion, Nobile perpetua caput amplectente corona. ¶ Vtinam concessa mihi peccatorum venia, mox hac sarcina carnis deposita, vtinam, vtinam in tua gaudia, veram requiem habiturus, intrare, & in tuæ ciuitatis præclara atque speciosa mœnia, coronam vitæ de manu domini suscepturus ingrederer, vt illis sanctissimis choris interessem, vt cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assisterem, vt præsentem Christi vultum cernerem, vt illud summum, ineffabile, & incircunscriptum lumen aspicerem: sicque nullo metu mortis affici, sed de incorruptione perpetuæ gloriæ lætari potuissem sine fine. Fœlix sancta anima, quæ terreno resoluta est corpore. Habet enim semper præsentẽ, cernitque indesinenter pulcherrimum dominum suum, cui seruiuit, quem dilexit, ad quem tandẽ læta & gloriosa peruenit. Hanc ergo beatitudinis gloriam nulla dies minuet, nullus improbus prædo poterit auferre. Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ laudauerunt eam, dicentes: Quæ est ista, quæ de deserto ascendit deliciis affluens, innixa super dilectum suũ? Quæ est ista, quæ progreditur sicut aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata? Quàm læta exit, festina currit, cum dilectum suum sibi dicentem attonitis auribus audit: Surge amica mea, spõsa mea, & veni. Iam enim hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt, tempus putationis aduenit. Vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossos suos. Florentes vineæ dederunt odorem suum. Surge propera amica mea, formosa mea, columba mea, immaculata mea, sponsa mea, veni, & ponam in te thronum meum: quia concupiui speciem tuam. Veni vt læteris in conspectu meo cũ angelis meis, quorum societas tibi à me repromissa est. Veni, & post multa pericula & labores intra in gaudium domini tui, quod nemo tollet à te. Fœlices sancti dei omnes, qui iam pertrãsistis huius mortalitatis pelagus, & peruenire meruistis ad portum perpetuæ quietis, securitatis, & pacis: securi & tranquilli, semperque festiui atq; gaudentes estis. Obsecro per matrem charitatem, securi estis de vobis, soliciti estote de nobis. Securi estis de vestra imarcessibili gloria, soliciti estote de nostra miseria. Per ipsũ vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam satiamini, de cuius immortalitate immortales facti estis, de cuius beatissima visione semper gaudetis, estote iugiter memores nostri. Subuenite nobis miseris, qui adhuc in salo huius vitæ circunstantibus agitamur procellis. Vos portæ pulcherrimæ, quæ in magnam surrexistis altitudinem

[Vitæ huius deciduæ epitheta. Vitæ illius beatæ epitheta. Cant.6.c. Apostrophe ad cœlites cũ imploratione.]

dinem, adiuuate nos vile pauimentum lõge inferius iacens. Date manum, & erigite iacentes, super pedes: vt cõualescentes de infirmitate, fortes efficiamur in bello. Intercedite atque orate constanter & indesinenter pro nobis miseris, multúmque negligentibus peccatoribus, vt vestro sancto consortio coniungamur in cœlis, vbi est deus omnia in omnibus. Amen.

D. Ambrosii oratio, quæ compendio verborũ singulos quosque dominicæ dispensationis articulos adstringit & complectitur.

DOmine Iesu Christe fili dei viui, creator & resuscitator humani generis, gratias tibi referimus exiles licet & indignas, vtinam deuotas & tibi gratas, quia pro nobis miserrimis de cœlo descendisti & ex beatissima virgine Maria carnem assumpsisti, de ipsa nasci voluisti, pannis fuisti inuolutus, in præsepio reclinatus, vberibus lactatus, die octauo carne circuncisus, magis manifestatus, ab eisdem adoratus, in templum sisti iussus & deo patri præsentatus, in Aegyptum relegatus illinc ad patriam reuersus, parentibus subditus, à Ioanne baptizatus, ieiunio quaterdeno extenuatus, ter à dæmone tentatus, itineribus fatigatus, vigiliis, fame, siti maceratus, prædicando delassatus, compatiendo lachrymatus, & à Iudæis reprobatus, sæpius ab eisdem iniuriis & contumeliis appetitus. Instante demum passione tua voluisti contristari & mœstus esse, vt verus homo pauere & tædere, positis genibus orando ter in faciem procidere, factus in agonia guttas emittere sanguinis præ sudore. A Iuda denique fuisti traditus, & ab ipso fraudulenter osculatus, ab impiis Iudæis cum impetu comprehensus, vinculis quasi latro ligatus, solus profecto derelictus discipulis metu fugientibus. Ad pontificẽ Annã abductus, ibidem alapa percussus, missus ab ipso ad Caipham vinctus, & ibidem multipliciter derisus, in consilio Iudæorum statutus, per falsos testes accusatus, morte turpissima condemnatus, sputis facie cõtaminatus, opprobriis lacessitus, contumeliis affectus, colaphis cæsus, palmis iterum percussus, multis modis blasphematus, vinctus Pilato traditus, falso accusatus & ad mortem instanter postulatus, ad Herodẽ à Pilato missus, ibi nihilominus criminatus, ab Herode & eius exercitu spretus, indutus alba veste ad Pilatum remissus, nudus ad columnam iussu Pilati ligatus, ad exundantem & copiosam sanguinis effusionem flagellis dirissimè cæsus, ab eodem morti adiudicatus, ad crucifigendũ militibus traditus. Ab his iterum exutus & purpurea veste indutus, corona spinea coronatus, arundine pro sceptro insignitus, genu flexo salutatus, irrisoriè rex Iudæorum nominatus, tertiò alapis cæsus, iterum facie consputus, arundine capite percussus, veste purpurea exutus, ligno crucis oneratus, ad passionis locum adductus, ibi myrrhato vino cũ felle potatus, vestibus propriis tertiò exutus, in cruce demum extensus, clauis manus & pedes confixus, & sic inter latrones crucifixus & cum sceleratis deputatus, à prætereuntibus quoq; & adstantibus pendens à cruce ignominiose blasphematus, clamans, Deus meus, deus meus: vt quid dereliquisti me? Tandem sitiens aceto potatus & inclinato capite mortuus, à milite lancea perforatus, vnde exiuit sanguis & aqua. Sub crepusculum de cruce depositus, in monumento à Ioseph sepultus. Resurgens tertia die tuis apparuisti, quadragesimo die cœlos ascendisti. Sedẽs ad dexteram patris, promissum παρ́άκλητον discipulis misisti. Demum ad iudicium venturus singulis pro cuiusq; meritis bonũ malúmve es redditurus. Tu domine Iesu Christe per has sanctissimas pœnas tuas, per mortem tuam preciosissimam, per sanguinem tuum precij inæstimabilis pro nobis effusum, & per alia omnia de te hic prædicta, pérque tuam ineffabilem misericordiam, per preces & merita beatissime semper virginis Mariæ & omnium sanctorum tuorum, sordidum & squalentem vitiis me peccatorem. N. omnes parentes meos, fratres, sorores, amicos & inimicos, pauperes, tẽtatos, debiles & desolatos, vinctos & infirmos, omnes insuper pro quibus orare teneor, omnẽ denique populum Christianum à tribulationibus & angustiis eripe, à diaboli laqueis, à peccatorum vinculis. Ab omni malo animæ & corporis nos libera, & ab his nos tuere semper, salua ac protege. Cogitationes nostras omnésque actiones sic dispone semper, vt in conspectu tuo sint acceptabiles. Gratia tua ac sancta pace atque omni virtute nos reple: & in his vsque ad mortem nos perseuerare concede, finem vitæ nostræ bonum ac laudabilem nobis indulge, nósque prænominatos viuos post mortem, ac de eis iam mortuos & omnes fideles defunctos ab omnibus pœnis redime, & ad cœlestis regni gloriam sempiternam nos omnes fac peruenire, qui cum deo patre & spiritu sancto viuis ac regnas deus, per omnia secula seculorum. Amen.

B. Ambrosii Exomologesis, confessionem generalem dicunt.

SVscipe confessionẽ meam vnica spes salutis meæ domine deus meus. Gula nanque, ebrietate, fornicatione & libidine, tristitia, ira, acedia, somnolentia ac negligentia, cupiditate, inuidia, malitia, odio, murmuratione & detractione, periurio, falsitate & mendacio, superbia, vana gloria, auaritia, & cæteris eiusmodi vitiis prò dolor perditus sum, cogitatione, loquutione, actione omnibúsque sensibus extinctus. Sed tu domine qui iustificas impium & mortuos resuscitas, resuscita & iustifica me per Iesum Christum filium tuum dominum nostrũ, qui pro nobis ac totius mundi salute factus est opprobrium hominum & abiectio plebis. Qui tecum & cum spiritu sancto viuit & regnat deus, per omnia secula seculorum. Amen.

F I N I S.

D. Ambrosij HYMNI SPARsim hincinde collecti.

Hymnus ad nocturnū officium dicendus.

1. AEterne rerum cōditor,
Noctē diéq; qui regis,
Et tēporū das tempora,
Vt alleues fastidium.
2. Præco diei iam sonat,
Noctis profundę peruigil:
Nocturna lux viantibus
A nocte noctem segregans.
3. Hoc excitatus Lucifer
Soluit polum caligine.
Hoc omnis errorum chorus
Viam nocendi deserit.
4. Hoc nauta vires colligit,
Pontíque mitescunt freta.
Hoc ipsa petra ecclesiæ
Canente, culpam diluit.
5. Surgamus ergo strenuè,
Gallus iacenteis excitat,
Et somnolentos increpat,
Gallus negantes arguit.
6. Gallo canente spes redit,
Aegris salus refunditur,
Mucro latronis conditur,
Lapsis fides reuertitur.
7. Iesu labentes respice,
Et nos videndo corrige:
Si respicis, lapsus cadunt,
Fletúque culpa soluitur.
8. Tu lux refulge sensibus,
Mentísque somnum discute:
Te nostra vox primum sonet,
Et vota soluamus tibi, Amen.
9. Deo patri sit gloria,
Eiúsque soli filio,
Cum spiritu paracleto,
Et nunc & in perpetuum.

Hymnus sub finem laudum dicendus.

1. SPlendor paternæ gloriæ
De luce lucem proferens,
Lux lucis, & fons luminis,
Dies diem illuminans.
2. Verúsque sol illabere
Micans nitore perpeti:
Iubárque sancti spiritus
Infunde nostris sensibus.
3. Votis vocemus & patrem,
Patrem perennis gloriæ:
Pater potentis gratiæ
Culpam releget lubricam.
4. Confirmet actus strenuos,
Dentem retundat inuidi,
Casus secundet asperos,
Donet gerendi gratiam.
5. Mentem gubernet & regat
Casto, fideli corpore:
Fides calore ferueat,
Fraudis venena nesciat.
6. Christúsque nobis sit cibus,
Potúsque noster sit fides:
Læti bibamus sobriam
Ebrietatem spiritus.
7. Lætus dies hic transeat:
Pudor sit vt diluculum,
Fides velut meridies:
Crepusculum mens nesciat.
8. Aurora cursus prouehit,
Aurora totus prodeat:
In patre totus filius,
Et totus in verbo pater.
9. Deo patri sit gloria.

Ad primam diei horam.

1. IAm lucis orto sydere
Deum precemur supplices,
Vt in diurnis actibus
Nos seruet à nocentibus.
2. Linguam refrenans temperet,
Ne litis horror insonet:
Visum fouendo contegat,
Ne vanitates hauriat.
3. Sint pura cordis intima,
Absistat & vecordia:
Carnis terat superbiam
Potus cibíque parcitas.
4. Vt cum dies abscesserit,
Noctémque sors reduxerit:
Mundi per abstinentiam,
Ipsi canamus gloriam.
5. Deo patri sit gloria,
Eiúsque soli filio,
Cum spiritu paracleto,
Et nunc & in perpetuum. Amen.

Ad tertiam diei horam.

1. NVnc sancte nobis spiritus
Vnum patri cum filio,
Dignare prōptus ingeri
Nostro refusus pectori.
2. Os, lingua, mens, sensus, vigor
Confessionem personent:
Flammescat igne charitas,
Accendat ardor proximos.
3. Presta pater piissime,
Patrique compar vnice.
Cum spiritu paracleto.
Et nunc & in perpetuum. Amen.

Ad sextam diei horam.

1. REctor potēs verax deus,
Qui tēperas rerum vices,
Splendore mane instruis,
Et ignibus meridem.
2. Extingue flammas litium,
Aufer calorem noxium,
Confer salutem corporum,
Verámque pacem cordium.
3. Præsta pater, &c.

Ad nonam diei horam.

1. RErum deus tenax vigor,
Immotus in te permanēs,
Lucis diurnæ tempora
Successibus determinans.
2. Largire clarum vespere,
Quo vita nusquam decidat:
Sed præmium mortis sacræ
Perennis instet gloria.
3. Præsta pater, &c.

Hymnus ad vesperas dicendus.

1. DEus creator omnium,
Políque rector vestiens
Diem decoro lumine,
Noctem soporis gratia.
2. Artus solutos vt quies
Reddat laboris vsui,
Mentésque fessas alleuet,
Luctúsque soluat anxios.
3. Grates peracto iam die,
Et noctis exortu preces,
Voti reos vt adiuues,
Hymnum canentes soluimus.
4. Te cordis ima concinant,
Te vox canora concrepet,
Te diligat castus amor,
Te mens adoret sobria.
5. Vt cum profunda clauserit
Diem caligo noctium:
Fides tenebras nesciat,
Et nox fide reluceat.
6. Dormire mentem ne sinas,
Dormire culpa nouerit:
Castos fides refrigeret,
Somni vaporem temperet.
7. Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient:
Ne hostis inuidi dolo
Pauor quietos suscitet.
8. Christum rogemus, & patrem
Christi, patrísque spiritum:
Vnum potens per omnia
Foue precantes Trinitas. Amen.

Hymnus B. Ambrosii per aduentum domini dicendus ad vesperas.

1. COnditor alme syderum,
Aeterna lux credentium,
Christe redemptor omnium,
Exaudi preces supplicum.
2. Qui condolens interitu
Mortis perire seculum,
Saluasti mundum languidum,
Donans reis remedium.
3. Vergente mundi vespere,
Vti sponsus de thalamo,
Egressus honestissima
Virginis matris clausula.
4. Cuius forti potentiæ
Genu curuantur omnia,
Cœlestia, terrestria
Fatentur nutu subdita.
5. Occasum sol custodiens,
Luna pallorem retinens,
Candor in astris relucens
Certos obseruat limites.
6. Te deprecamur hagie
Venture iudex seculi,
Conserua nos in tempore
Hostis à telo perfidi.
7. Laus, honor, virtus, gloria,
Deo patri cum filio,
Sancto simul paracleto
In sempiterna secula. Amen.

Hymnus die dominici natalis concinendus.

1. VEni redemptor gentium,
Ostende partum virginis,
Miretur omne seculum,
Talis decet partus deum.
2. Non ex virili semine,

Sed mystico spiramine
Verbum dei factum est caro.
Fructúsque ventris floruit.
3. Aluus tumescit virginis,
Claustra pudoris permanent:
Vexilla virtutum micant:
Versatur in templo deus.
4. Procedens è thalamo suo,
Pudoris aula regia
Geminæ gigas substantiæ,
Alacris vt currat viam.
5. Egressus eius à patre,
Regressus eius ad patrem:
Excursus vsque ad inferos,
Recursus ad sedem dei.
6. Aequalis æterno patri
Carnis trophæo accingere:
Infirma nostri corporis
Virtute firma perpeti.
7. Præsepe iam fulget tuum,
Luménque nox spirat nouum,
Quod nulla nox interpollet,
Fidéque iugi luceat.
8. Gloria tibi domine,
Qui natus es de virgine,
Cum patre & sancto spiritu,
In sempiterna secula. Amen.

Hymnus quadragesimali ieiunio consecratus.

1. AVdi benigne conditor
Nostras preces cũ fletib^{9},
In hoc sacro ieiunio
Fusas quadragenario.
2. Scrutator alme cordium
Infirma tu scis virium:
Ad te reuersis exhibe
Remissionis gratiam.
3. Multum quidem peccauimus,
Sed parce confitentibus:
Ad laudem tui nominis
Confer medelam languidis.
4. Sic corpus extra conteri
Dona per abstinentiam:
Ieiunet vt mens sobria
A labe prorsus criminum.
5. Præsta beata trinitas,
Concede simplex vnitas,
Vt fructuosa sint tuis
Ieiuniorum munera. Amen.

Hymnus dominica in passione canendus, cui de authore à multis cõtrouertitur. Sũt qui tribuant Theodulpho Aurelianẽsi episcopo. Alij Sedulio ascribunt, rursus alij Fortunato vel Prospero. In tanta rei caligine sequutus iudicium Dionysii nostri, viri in eiusmodi ecclesiastica literis longè eruditissimi, refero in nostrum hunc Ambrosium, pali nodiam cantaturus si quis rectiora docuerit.

1. VExilla regis prodeunt,
Fulget crucis mysterium,
Quo carne carnis cõditor
Suspensus est patibulo.
2. Confixa clauis viscera,
Tendens manus, vestigia.
Redemptionis gratia
Hic immolata est hostia.
3. Quo vulneratus insuper
Mucrone diræ lanceæ,
Vt nos lauaret crimine,
Manauit vnda sanguine.
4. Impleta sunt quæ concinit
Dauid fideli carmine,
Dicens, In nationibus
Regnauit à ligno deus.
5. Arbor decora & fulgida,
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.
6. Beata, cuius brachiis
Secli pependit precium,
Statera facta est corporis,
Prædámque tulit tartaris.

Quidã à sexto mox versu subnectũt & interserunt duos hosce quaternarios nihil indignos cæteris.

7. Aroma fundis cortice,
Vincis saporem nectaris,
Iucunda fructu fertili,
Plaudis triumpho nobili.
8. Salue ara, salue victima,
De passionis hostia,
Qua vita mortem pertulit,
Et morte vitam reddidit.
9. O crux aue spes vnica,
Hoc passionis tempore
Auge piis iustitiam,
Reísque dona veniam.
10. Te summa deus trinitas
Collaudat omnis spiritus:
Quos per crucis mysterium
Saluas, rege per secula. Amen.

Hymnus tempore paschali dicendus.

1. CHorus nouæ Hierusalem
Noua meli dulcedine
Promat, colens cum sobriis
Paschale festum gaudiis.
2. Quo Christus inuictus leo
Dracone surgens obruto,
Dum voce viua personat,
A morte functos excitat.
3. Quam deuorarat improbus
Prædam refudit tartarus,
Captiuitate libera
Iesum sequuntur agmina.
4. Triumphat ille splendide,
Et dignus amplitudine,
Soli políque patriam
Vnam facit rempublicam.
5. Ipsum canendo supplices
Regem precemur milites,
Vt in suo clarissimo
Nos ordinet palatio.
6. Per secla metæ nescia
Patri supremo gloria,
Honórque sit cum filio
Spiritui paracleto. Amen.

Hymnus alter prædictæ celebritati consentaneus.

1. HIc est dies verus dei
Sancto serenus lumine,
Quo diluit sanguis sacer
Probrosa mundi crimina.
2. Fidem refundens perditis,
Cæcósque visu illuminans.
Quem non graui soluit metu,
Latronis absolutio?
3. Qui præmium mutans cruce,
Iesum breui quærit fide,
Iustósque præuio gradu
Præuenit in regnum dei.
4. Opus stupent & angeli
Pœnam videntes corporis,
Christóque adhærentem reum
Vitam beatam carpere.
5. Mysterium mirabile,
Vt abluat mundi luem,
Peccata tollat omnium
Carnis vitia mundans caro.
6. Quid hoc potest sublimius,
Vt culpa quærat gratiam?
Metúmque soluat charitas,
Reddátque mors vitam nouam?
7. Hamum sibi mors deuoret,
Suísque se nodis liget?
Moriatur vita omnium,
Resurgat vita omnium?
8. Quum mors per omnes trãseat,
Omnes resurgant mortui?
Consumpta mors ictu suo,
Perisse se solem gemat?
9. Gloria tibi domine,
Qui surrexisti à mortuis,
Cum patre & sancto spiritu,
In sempiterna secula. Amen.

Hymnus in celebritate dominicæ ascensionis decantandus.

1. OPtatus votis omnium
Sacratus illuxit dies,
Quo Christ^{9}, mundi spes deus
Conscendit cœlos arduos.
2. Ascendens in altum dominus
Propriam sedem remeans,
Gauisa sunt cœli regna,
Reditu vnigeniti.
3. Magni triumphum prælij,
Mundi perempto principe,
Patris præsentans vultibus
Victricis carnis gloriam.
4. Est eleuatus nubibus,
Et spem fecit credentibus,
Aperiens paradisum
Quem protoplastus clauserat.
5. O grande cunctis gaudium,
Quòd partus nostræ virginis
Post sputa, flagra, post crucem,
Paternę sedi iungitur.
6. Agamus ergo gratias
Nostræ salutis indici,
Nostrum quòd corpus vexerit
Sublimem ad cœli regiam.
7. Sit nobis cum cœlestibus
Commune manens gaudium:
Illis, quòd se præsentauit:
Nobis, quòd se non abstulit.
8. Nunc prouocatis actibus
Christum expectare nos decet,
Vitáque tali viuere,
Quæ possit cœlos scandere.
9. Gloria tibi domine,
Qui scandis supra sydera
Cum patre & sancto spiritu
In sempiterna secula.
Amen.

Hymnus ad horam completorij recitandus.

1. CHriste qui lux es & dies,
Noctis tenebras detegis:
Lucísque lumen crederis,
Lumen beatum prædicans.
2. Precamur sancte domine,
Defende nos in hac nocte:
Sit nobis in te requies,
Quietam noctem tribue.
3. Ne grauis somnus irruat,
Nec hostis nos surripiat:
Nec caro illi consentiens,
Nos tibi reos statuat.
4. Oculi somnum capiant,
Cor ad te semper vigilet:
Dextera tua protegat
Famulos qui te diligunt.
5. Defensor noster Aspice,
Insidiantes reprime:
Guberna tuos famulos,
Quos sanguine mercatus es.
6. Memento nostri domine
In graui isto corpore:
Qui es defensor animæ,
Adesto nobis domine. Amen.

CANTICVM SANCTORVM AMBROSII ET AVGVSTINI.

TE deum laudamus, te dominum confitemur.
Te æternum patrem omnis terra veneratur.
Tibi omnes angeli, tibi cœli & vniuersę potestates,
Tibi Cherubim & Seraphim incessabili voce proclamant,
Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth.
Pleni sunt cœli & terra maiestatis gloriæ tuæ.
Te gloriosus apostolorum chorus,
Te prophetarum laudabilis numerus,
Te martyrum candidatus laudat exercitus.
Te per orbem terrarum sancta confitetur ecclesia,
Patrem immensæ maiestatis.
Venerandum tuum verum & vnicum filium,
Sanctum quoque paracletum spiritum.
Tu rex gloriæ Christe.
Tu patris sempiternus es filius.
Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti virginis vterum.
Tu deuicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna cœlorum.
Tu ad dexteram dei sedes in gloria patris.
Iudex crederis esse venturus.
Te ergo quæsumus famulis tuis subueni, quos precioso sanguine tuo redemisti.
Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari.
Saluũ fac populũ tuum domine, & benedic hæreditati tuæ.
Et rege eos, & extolle illos vsque in æternum.
Per singulos dies benedicimus te.
Et laudamus nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.
Dignare domine die isto sine peccato nos costodire.
Miserere nostri domine, miserere nostri.
Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodũ sperauimus in te.
In te domine speraui, non confundar in æternum.

ᾨΔΗ ΤΩΝ ἉΓΙΩΝ ἈΜΒΡΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ.

Σὲ τὸν θεὸν ὑμνοῦμεν, σὲ τὸν κύριον ὁμολογοῦμεν.
Σὲ τὸν αἰώνιον πατέρα πᾶσα ἡ γῆ σέβεται.
Σοὶ πάντες ἄγγελοι, σοὶ οἱ οὐρανοὶ καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις.
Σοὶ τὰ χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ ἀκαταπαύστῳ φωνῇ ἐκβοῶσιν,
ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος ὁ θεὸς σαβαώθ.
πλήρεις οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῆς σῆς δόξης μεγαλειότητος.
σὲ ὁ ἔνδοξος τῶν ἀποστόλων χορὸς,
σὲ ὁ τῶν προφητῶν αἰνετὸς ἀριθμὸς,
σὲ ὁ τῶν μαρτύρων λευκείμων στρατὸς αἰνεῖ.
σὲ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἡ ἁγία ὁμολογεῖ ἐκκλησία.
πατέρα τῆς ἀμετρήτου μεγαλειότητος.
τόν τε σεβάσμιον σὸν ἀληθῆ καὶ μονογενῆ υἱὸν,
καὶ τὸ ἅγιον καὶ παράκλητον πνεῦμα.
σὺ βασιλεὺς δόξης χριστέ.
σὺ τοῦ πατρὸς ἀΐδιος ὑπάρχεις υἱός.
σὺ πρὸς τὸ λυτρώσασθαι τὸν ἄνθρωπον ἀναληψόμενος, οὐκ ἔφριξας τὴν τῆς παρθένου γαστέρα.
σὺ νικήσας τὸ τοῦ θανάτου κέντρον, ἤνοιξας τοῖς πιστοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.
σὺ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ κάθεσαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός.
κριτὴς πιστεύμενος ἥξειν.
σὲ τοίνυν δεόμεθα τοῖς σοῖς οἰκέταις βοήθει, οὓς τῷ τιμίῳ σου ἐξηγόρασας αἵματι.
καὶ ποίησον ἐν τῇ αἰωνίᾳ δόξῃ τοῖς ἁγίοις σου συναριθμηθῆναι.
σῶσον τὸν λαόν σου κύριε, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.
καὶ ποίμανον αὐτοὺς καὶ ἔπαιρον αὐτοὺς ἕως τοῦ αἰῶνος.
καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογοῦμέν σε.
καὶ αἰνοῦμεν τὸ ὄνομά σου εἰς αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
καταξίωσον κύριε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς.
ἐλέησον ἡμᾶς κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς.
γένοιτο κύριε τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σοί.
ἐπὶ σοὶ κύριε ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα.

FINIS.

LVDOVICVS MIRAEVS ROSETANVS PIO LECTORI AMBROSIANAE*q.* *sapientiae candidato* S.

AVri argentive fodinam quisquis tandem sibi pleno iure arrogat, iubet his, quorum operam ad metalli effossionem conduxit, primùm vt curent terram ac rudera quæque passim obuia remoliri, vt detersa superficie, remorisque omnibus subductis, nullo iam negocio altius penetrent, & ad imos vsque terræ recessus descẽdant metalli totius venas penitiùs scrutaturi. Dein sedulo prouidet, vt ramenta quęcunque inciderint, vnum in locum congerantur, quò faciliùs Chrysoplytes metallum ab alterius secernat specie, ceu aurum assolet Chrysulcæ aquæ vi. fit interim nec rarò, vt post tot exantlatos labores aut nihil aut certe quàm minimum compendij ex tanto impendio erui possit, venis prius exhaustis. Quidquid demum est quod ad manus venisse contigerit heriles, id loco habet nec mediocris lucri. Ad eum modum, initio statim institutæ editionis istius operum Doctoris ecclesiæ eminẽtissimi Ambrosij (cuius doctrina singularis fecit, vt verè ἀμβρόσιος dici promereatur, nempe immortalitate dignissimus) Carola Guillarda pro reipub. literariæ cõmodis tolerantissima laborum, vni mihi præter cæteros id muneris delegauit, vt quanto maximo possem studio in id adniterer, quo Ambrosius ipse ad manus hominum exiret vt solito castigatior, ita & locupletior, venarer modis omnibus, sicunde nostra qualicũque opera quæ supersunt eius cõmentationes, è tenebris emergere possent, & in apertam lucem erui. Legeram quidem, sed & audieram commentarios in vocalissimum illum propheten Esaiam in hunc vsque diem alicubi delitescere. Spes diducto ad eam prædam oris rictu hiãtem me elusit. Pro his enim multa quum mouissem, aliud nihil promoui, quàm frustraneum & inane votũ. Quod in Esaiam scripserit, ipse sibi abunde testis est hisce verbis: Quid sit in Hierusalem sisti domino, dicerem, nisi in Esaiæ commentis ante dixissem. Locis proinde aliquammultis eorundem commeminit Aur. Augustinus ad Bonifacium scribens. Et si extra controuersiam sit illum scripsisse, meo tamen arbitratu non edidit. Hac spe frustratus conuerti me ad metalla venæ minutioris. En primi damus sermonem in natali die martyrum Nazarij & Celsi vt apparet habitum. Cæteris adlegimus sub finem tertij tomi, columna 795. Quæ præterea accesserunt, sunt hæc è Cartusia Parisiensi ingeniorum non vsquequaque infœlicium altrice deprompta. In primis elogia pro S. Doctore è Græcis aliquot biographis decerpta, selecta & latio donata per Godefridũ Tilmannum Cartusiæ huius monachum subtexuimus vitæ per Paulinum Doctoris prius ταχύγραφον exceptorem ac presbyterum, dein Nolanæ ciuitatis episcopum. Libellum idem Cartusianus suppeditauit ἀκέφαλον licet, De fide resurrectionis. En habes tomo tertio, columna 486. Commentariolos in prima decem cap. epistolæ ad Hebræos prius aliquanto seorsim impressos Antuerpiæ sed corruptissimè is priua recognitione restituit, & marginariis annotatiunculis ceu stellulis illustrauit, etiamsi de auctore nonnihil addubitaret. Orationes siue μελετήματα ex archiuis ordinis dicti primus & deprompsit & annotauit. Archetypon in peruetustis ac penè exesis membranis tam multæ antiquitatis est, vt iurare possis scriptum ætate Ambrosij. His accessit cõpendiaria oratio singulos quosque articulos dominicæ dispensationis continens, vnà cum exomologesi, quibus attexuit hymnos e multis aliquot. Primis nemo controuerterit, quin sint Ambrosij. De cæteris in quibus harmonica ratio iambici carminis minus legitimè cõstare perspicitur, suspendit iudicium: nisi quia dicit fieri potuisse, vt temporis progressu maiores nostri minus ad hanc attenti multa siuerint prolabi in deterius, ceu alia pleraque irrepserunt in dei ecclesiam per rudem prorsus sacræ scripturæ impressionem temporibus Gothorum ac Vandalorum. Quod attinet ad Vexilla regis prodeunt, admonuit in loco, palinodiam cãtaturus, si quis rectiora docuerit. Calci harum commentationum apprimendum censuit canticum illud ἐπινίκιον, quod (velint, nolint Pyrrhones isti Academici) alternis cecinêre Ambrosius & Augustinus. Tantum est lector pie, vt Cartusiæ Parisiensi de studiis tuis quàmoptime meritæ cures non haberi ingratus, quę & hęc & alia pleraque monetæ veteris nihil inuita hactenus exhibuit. Partẽ quoq; dextimi fauoris istius nobis debes, qui perdij & pernoctes aduigilauimus quò ad manus tuas exiret Ambrosius quàm hactenus vt emaculatior, ita & locupletior. Aliud si nõ, at certè quod ἀμοιβὴ damus, accipe æqui & boni. Bene vale.

ἀμβρόσιος i. immortalis.

In cap. 2. Lucæ.

Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me.

Lucæ 9. cap.

Τὸ δὲ ἀγαπᾶν τοὺς μισοῦντας, ἔργον ἐστὶ [illegible] τὰ ἐναντία [illegible] καὶ κατ- [illegible]

Photius patriarcha Constantinopolitanus.

Θεοῦ διδόντος, οὐδὲν ἰσχύει φθόνος·
καὶ μὴ διδόντος, οὐδὲν ἰσχύει πόνος. [illegible]

Gregorius Nazanzenus in distichis.

Distichon ad lectorem.

Christe tuum supplex Cartusia numen adorat:
Procidit ad sacræ signa verenda crucis.